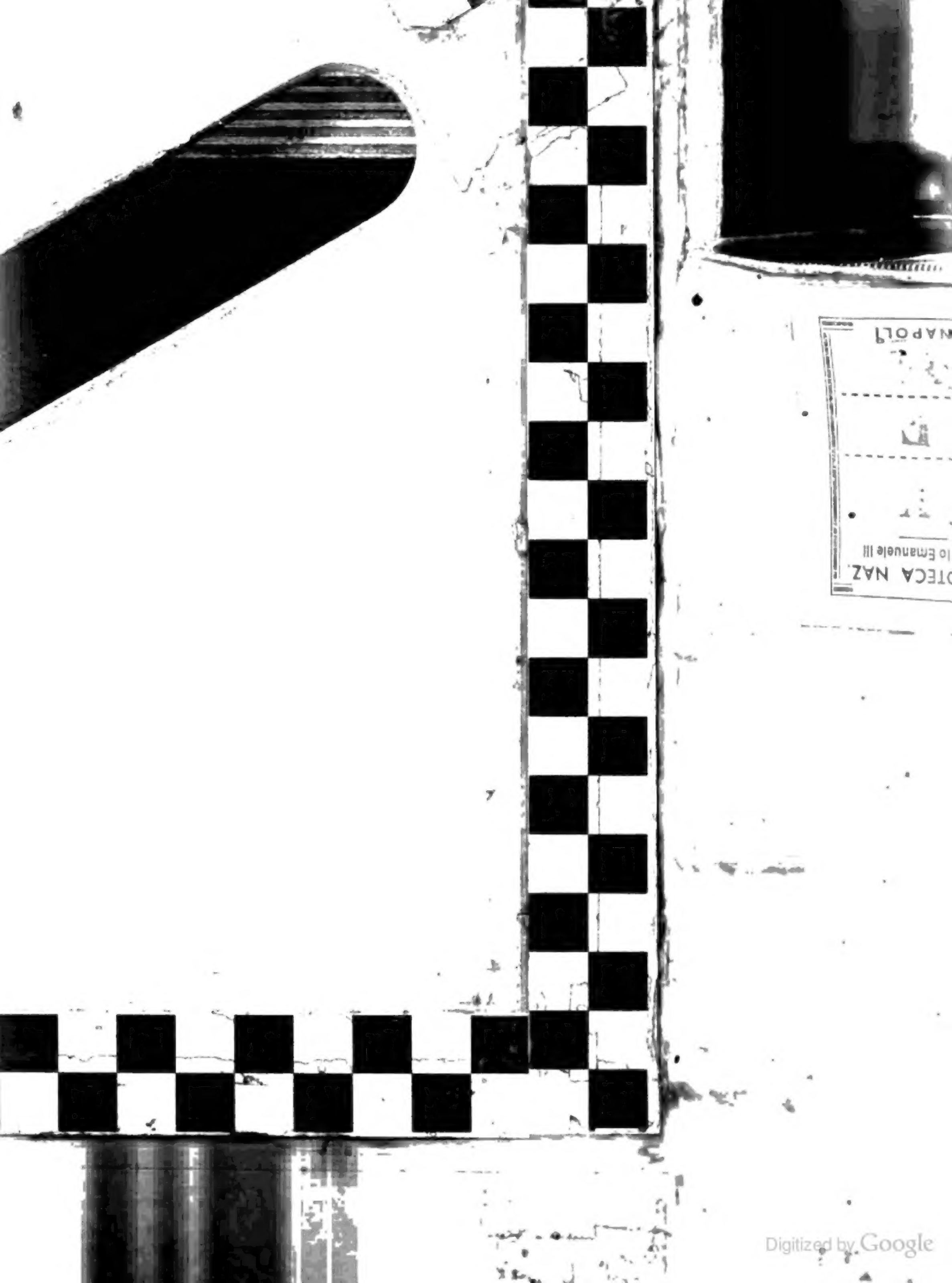


BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III

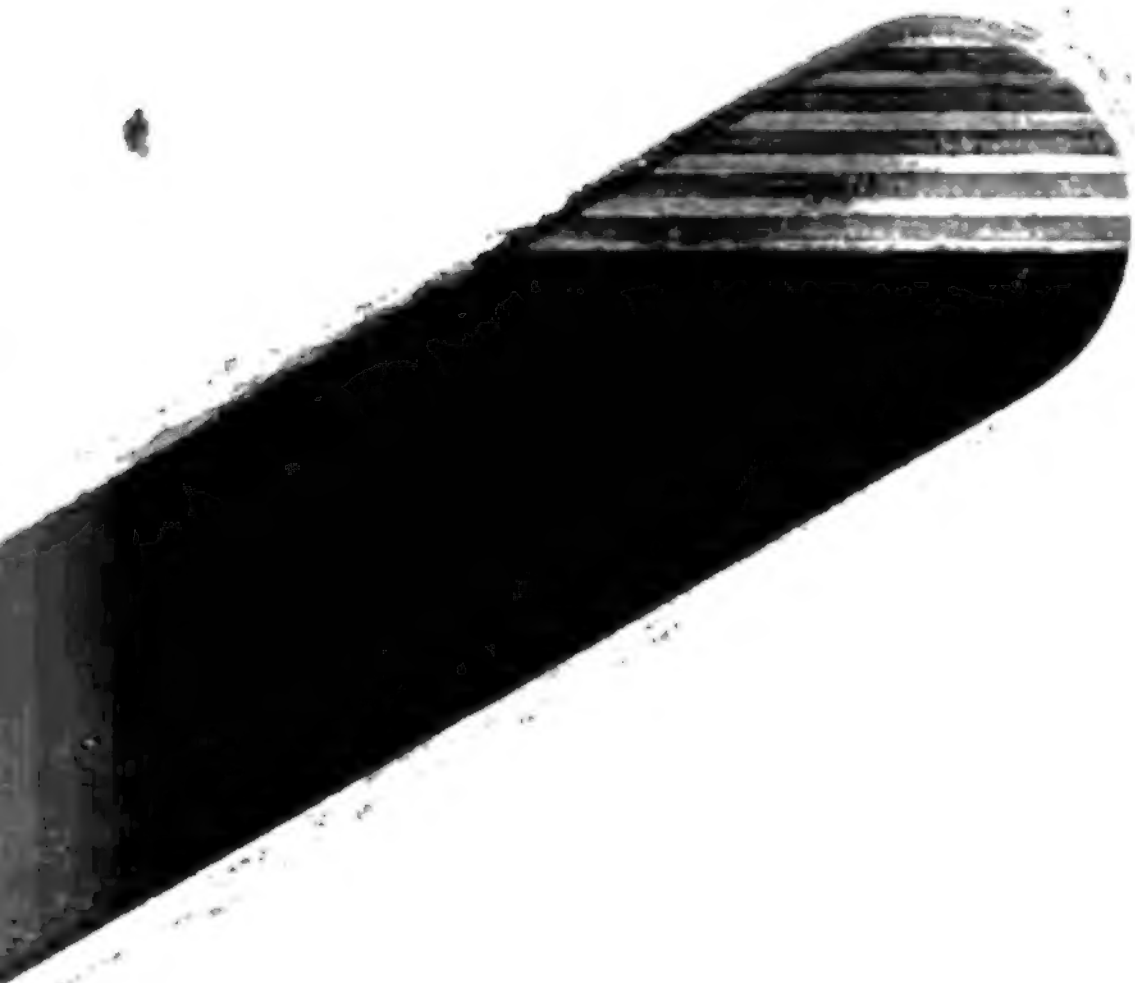


OTECANAZ
Emanuele III
NAPOLI

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
NAPOLI

Lib. 2.11.11

LVI. E. 24

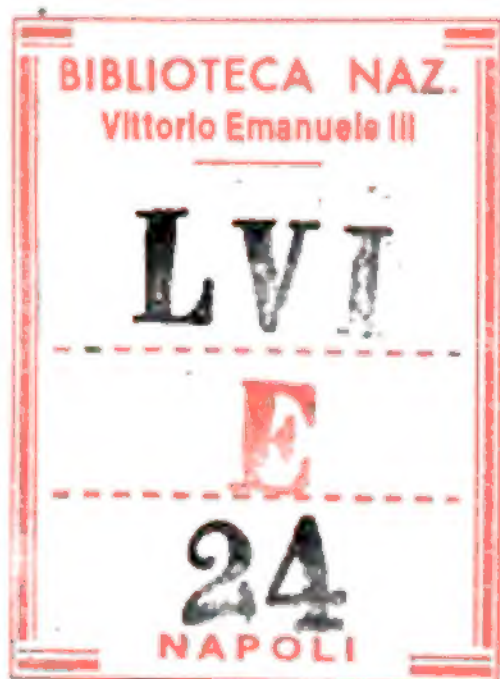


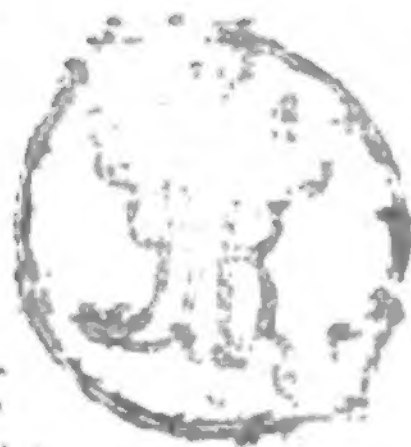
LVI. E. 24

LVI

E.

24.





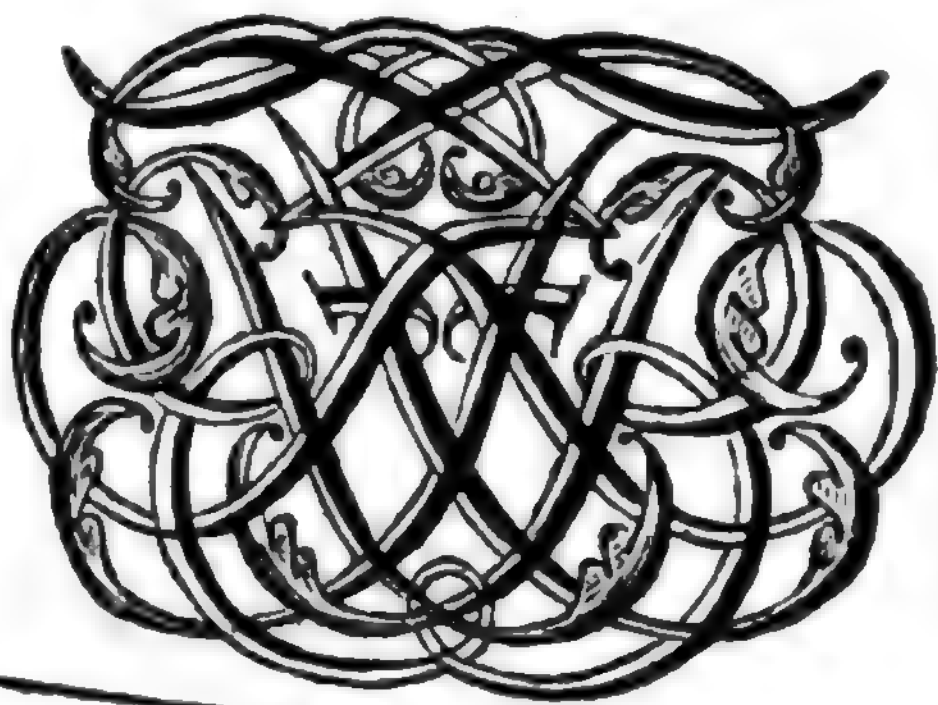


BURCARD GOTTHELF STRUVE. D.
*Sereniss. Ducum Sax. L. E. Consiliarius et Historicus,
 Jur. et Historiar. Professor in Academia Jenensi.
 Ingenium STRUVI summum et quampluribus aptum
 certatim clarant Historia atque Themis.*

*Compositis memori conventum est ordine fastis
 inferere hoc Nomen perpete laude polo.* *Honori immortali
 Viri celeberrimi
 P. L. M. Q.*
Georg. Wolff. Wedelius.

BURCARDI GOTTHELFFII
STRUUVII
SYNTAGMA
HISTORIAE
GERMANICAE

PRIMA GENTIS ORIGINE
AD ANNUM VSQVE MDCCXVI.
EX GENVINIS HISTORIARVM
DOCUMENTIS, ET COÆVORVM
SCRIPTORVM MONVMENTIS
ILLVSTRATVM.



IENÆ
APVD IO. FELICEM BIELCKIVM
MDCCXVI.

1911

40

DO

VR

THE

THE

THE

THE

THE

THE

ILLVSTRISSIMO COMITI

AC DOMINO

DOMINO

HENRICO XII.

SENIORIS LINEAE RVTHENO, COMITI AC DO-

MINO DE PLAVEN, DOMINO IN GRAITZ,

CRANICHFELD, GERA, SCHLEIZ

ET LOBENSTEIN

DOMINO SVO GRATIOSISSIMO

ILLVSTRISIME COMES

DOMINE GRATIOSISIME



Vthenorum gentem, eandem-
que meritis, gestis, dignitatibusque illu-
strem, omnis æui veneratur Historia.
Summis potissimum Imp. Gens hæc
illustrissima tantum adamata, vt præci-
pui ista præficeretur Aulæ muneribus. Henricus III. ex-
emplo sit, Friderici Barbarossæ Imp. Aulæ Mareschal-
lus, Fundator Mildensfurtensis monasterii, quod etiam
Ruthenis sua debet incrementa. Henricus Senior, Pla-
viensis lineæ, a Rudolpho Habsburgico Imperatore
S. Romani Imperii Iudex Altenburgi constitutus: ipsi
etiam ab Imperio Executio contra prædonum arces
fuerat commendata. Nepos illius, Henricus Senior,
Iudex æque Altenburgensis, eam insignium meritorum
compensationem a Sigismundo Imp. obtinuit, vt in
Imperii Principum numerum cooptaretur. Huius Fi-
lius Henricus II. Bohemorum nomine, Friderici III.
Imp. electioni interest, eandemque inter primos vrget.
Cui

Cui ignota sunt Henrici V, Misnensis Burggrauii facta, & dignitates illustres, qui & arte Marteque clarissimus, a Carolo V. Consiliarii intimi, Camerarii, & Supremi in Regno Bohemiæ Cancellarii munere fuit ornatus, in eodemque a Ferdinando I. magno cum honore confirmatus: Huic vel plurimum debent Protestantes, dum Passauiensem Transactionem haut parum promoueret. Magnus sane illorum est numerus, qui in Potentissimorum Regum, Electorumque aulis prudentia & consiliis præualuerunt. Henricus Medius siquidem, Dynasta in Gera, Friderico II. Saxoniae Electori ab arcanis erat consiliis: quod munus etiam Henricus Iunior apud Saxoniae Ducem Guilielmum gessit, parique dignitate filius ipsius Henricus medius in aula Friderici III, fratrisque illius Iohannis Constantis, Saxoniae Electorum fuit gauisus. Henricus III. Misnensis Burggrauus, Vladislai, Regis Bohemorum Consiliarius erat & Præfectus Prouincialis Lusatiae: Henricus Iunior, dictus Ruzzo, gentis vniuersæ propagator illustris, tantum promeruit, vt Imperatoria auctoritate Friderici Seueri, Misniae Marchionis, qui ad Imperii dignitatem destinabatur, Tutor constitueretur, & Supremus per Thuringiam, Misniamque Capitaneus. Henricus Senior, Ruthenus de Plauen, Ernesti & Friderici III. Saxoniae Electorum Consiliarius erat & Præfectus Prouincialis Coburgensis. Henrici, Senioris lineæ funditoris, merita, in Saxoniam potissimum, Historiarum præ-

prædicant monumenta. Io. Friderico enim, Saxonix Electori Magnanimo plurimum erat acceptus, ab eodemque Consilarii intimi & Capitanei Cygneæ Provincialis munere ornatus. Idemque in proelio Mühlbergensi socius Electoris assiduus. Nec gloria militaris deest, a Ruthenis parata. Henricum Seniores, Plauensis lineæ, Supremum Exercitus Ducem constituerat Fridericus II. Imperator, quem etiam, vna cum filio Henrico Iunior, regalibus, priuilegiis, terrisque plurimum adauxit. Ille Imp. in Cruciata expeditione socius, postea in proelio Ratisbonensi pugnans fortissime. Henricus, totius Stemmatis Senior in Ober-Graitz, Leopoldi Imp. Consiliarius erat, & Generalis Vigiliarum Magister, filium relinquens, paternarum virtutum hæredem, Henricum VI. Augusti, Poloniae Regis, tunc Saxonix Electoris potentissimi Campi Mareschallum, qui in proelio ad Zentham mira fortitudine pugnans, e vulnere accepto, Segedini paullo post defunctus. Immo, TVVS, ILLVSTRISIME COMES, Parens, Henricus IV, Brunsvicensium Ducum Consiliarius Belli, Generalis erat Excubiarum Præfectus, ac Gubernator Brunsvici, strenuus libertatis Germanicæ contra Gallorum attentata adsertor. Patruus etiam Henricus V. in Rothenthal, Leopoldi Cæsaris Generalis Vigiliarum Magister. Nec Mæcenates defuerunt, Academicarum decora atque ornamenta. Inter hos nominare liceat Henricum Plauensem, quem Erfurtensis Aca-



Academia seculo XV. venerata est Rectorem Magnificen-
tissimum. Dies & charta deficerent, si in singulo-
rum gestis præclaris recensendis diutius hæreremus.
Tanta est Ruthenorum gloria, quam nulla vnquam
temporum iniuria delebit. Tu autem, ILLVSTRIS-
SIME COMES, Maiorum Tuorum merita vel superas
vel adæquas. Quis enim ignorat eruditionem Tuam
haut vulgarem? Iulia Academia de Tua adhuc testatur
industria. Doctorem selegeras Henricum Meibomium,
Saxoniae Inferioris Historicum summum, cuius doctri-
na, propria industria magis exulta, tantum imbutus
fuisti, ut Tuo exemplo tam illustri eruditorum Purpura-
torum classem augeri posse, & Principes consentiant &
litterati. Siue enim de indagandis familiarum illustrium
originibus, harumque diuisionibus, siue de excutiendis
rerum gestarum monumentis, factisque illustrium, siue
etiam de Fecialium legibus agatur, omnia hæc Te non
Hospitem adgnoscent, sed harum rerum gnarum peri-
tissimumque, ut de iis vel cum eruditissimis certares.
Ipse etiam lubens confiteor, me ab ore Tuo non nisi
doctiorem recessisse. Metamen præcone non indiges,
DOMINE GRATIOSISSIME, sed testatur de eo Ruthe-
norum Genealogia, quæ Te auctore, & non eruditis so-
lum, sed Principibus etiam adplaudentibus, haut ita pri-
dem fuit euulgata. Nec his solum curis es intentus, quæ
Principes Viros ornant, sed etiam haut ignota, summis
etiam Principibus, ipsi AVGVSTISSIMO IMPERATORI

) (X

CARO-

CAROLO VI, in cuius coronatione præsens adfuiſti, probata eſt Tua in rebus gerendis prudentia, Conſiliorum grauitas, & publicarum rerum notitia. Has autem virtutes tam inſignes miro clementiæ exemplo, magis adhuc indies adauges, quam vel omnes, eruditi potiſſimum, quorum Mæcenatem Te præbes certiffimum, collaudant. Humanitatis plane expers eſſem, ni & ipſe iis accederem, qui eandem digno efferunt præconio, qua me, ignotum antea, adeo complexus es, vt me non ſolum inter clientes Tuos gratioſe reciperes, ſed etiam Adſini meo, Conſiliarii munus deferres clementiſſime. Hac Tua Gratia fretus, Opus hocce magno Nomini Tuo dicare auſus ſum, & cum eodem debitam ſubiectionem, obſequentiſque animi officium offerre. Præter vniuerſam Germaniæ Hiftoriam, geſta in eodem Maiorum Tuorum videbis prædicata, prudentia eadem atque illuſtria. Subiicio illud iudicio Tuo tam conſummato, vnicum adhuc ſubmiſſe rogans, vt pro ſolito illud ſuſcipias, fronte ſerena, me, meosque Gratia Tua vltorius digneris

TIBI
ILLVSTRISSIME COMES

Iena IV. Maii

MDCCCXVI.

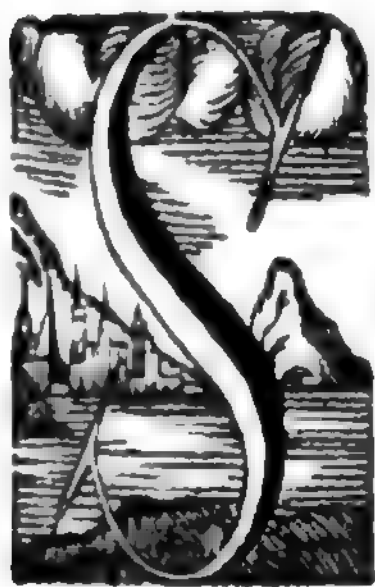
ſubiectiſſimus

BURCARD GOTTHELF STRUVE.

LECTORI BENEVOLO

S. D.

BURCARD GOTTHELF STRUVE.



Istius in presenti Patria Historia Syntagma, a prima gentis origine, ad praesens usque tempus continuatum. Hanc exigui laboris Opus esse facile patebit, in quo, excussis tot seculorum documentis, rerum gestarum monumentis, seligenda fuerunt vera a falsis, fabula a fide veritateque historica. Hanc equidem inficior, non deesse Germanica Historia consarcinatores, qui etiam in recensendis bellicosa gentis factis prolixi sunt & exuberantes: sed, dum plerique sua saltem nitantur auctoritate, fide certa destituuntur. Hoc autem exinde malum, ut dum alter alterum sequatur, exinde non nisi dubia oriantur, incerta & saepe fabulosa. Mihi autem cura cordique potissimum fuit, ut quidquid longa

anno.

annorum serie traderent Chronographi, in unum contraherem, hosce conciliarem & confusam vel scribendi vel iudicandi vel supputandi etiam rationem hoc Opere emendarem illustraremque. Absolvitur illud Triginta octo dissertationibus, quæ omnem Germaniæ Historiam, secundum tres partes præcipuas in se comprehendunt. Prima equidem pars Germanorum explicat originem, nomen & fines, quæ prima dissertatione exponuntur, in qua non solum diuersas Doctorum sententias, sed etiam quid vero videatur similis, tradidimus. Altera pars antiquitates complectitur, easdemque vel ecclesiasticas, civiles, militares, æconomicas. De Germanorum potissimum Diis, vel genti uniuersæ communibus, huic etiam vel isti populo propriis egimus, singulorum statum, cultumque, ipsas etiam sacrorum ceremonias, Germaniæ populorum diuisionem, Ordines, Regimen, Statum Politicum, arma, acies, bellandi morem, cibum, potum, vestitum, viuendi rationem, nuptias denique & funera pro instituti ratione, secunda atque tertia dissertatione uberrime explicantes. Quæ sequuntur denique dissertationes, omnem Germaniæ Historiam penitus absoluunt: Hanc autem secundum quinque Periodos consideramus. Primam equidem Germania libera, atque alteram Germaniæ sub Romanis, quatenus ab iisdem vel subacta fuerat

rat vel tentata, quarta dissertatione pertractamus. Hanc Tertia subsequitur, Germania sub Francis, quam plenius illustraturi, quinta dissertatione Francorum originem, nomen & migrationes; sexta eorundem regnum, eiusdemque formam politicam examinamus. Septima, vero, octava, nona & decima Carolingorum Impp. Historiam, a Carolo M. ad Ludouicum Infantem usque & hoc ipso quartam periodum Germania sub Francis explicamus. Quinta demum periodus, eademque precipua, proprios Germania Reges, Imperatoresque considerat, a Conrado I. & Henrico Aucupe, Saxoniorum Impp. patre, usque ad Carolum VI, Augustissimum Imp. deducta. Procedimus per uniuersum Systema, quantum fieri potest, secundum iustam temporum supputationem, licet in rebus antiquioribus, iis maxime, quæ parum præbent utilitatis, sæpe simus breuiores, ea tamen prolixius examinantes, quæ maioris esse videbantur argumenti. In illustranda Imperatorum historia parentes, natiuitatem, mores, bella, eademque secundum temporum seriem, gesta ciuilia, Leges & Constitutiones, concessas dignitates, mortem denique & familiam enarramus. Per singulas theses de iis, quæ nobis ex genuinis monumentis digna fuerant transcribere uimus, ita tamen, ut peculiare quasdam rerum circumstantias, sæpe notis textui subiectis explanaremus;

du.

dubia quadam historica euolueremus; singula locis Scriptorum coauiorum, fideque dignorum confirmantes. Sæpiissime etiam in ipso textu, non tam nostris, quam ipsis Scriptorum verbis loquimur, ne desit certa narrationi auctoritas. Hinc sermonis venustatem haut adfectauimus, vocibus quandoque parum cultis usi, pro Scriptorum genio, quibus inherere maluimus, quam prolixis ambagibus abundare. In Scriptorum selectu cautiore fuimus, supposititios a genuinis, coauos a sequioris ætatis Scriptoribus probe distinguentes. Dum autem nostrum circa Historiam Germanicam potissimum fuerit institutum, bella equidem Germanorum, Imperatorumque cum exteris explicauimus, ita tamen, ut quæ extra Germaniam apud Belgas, Danos, Vngaros, Gallos, aliasque gentes fuerint gesta, breuius exponeremus, magis solliciti circa ea, quæ nostram concernunt Germaniam. Breuiore equidem fuimus circa primorum Imp. gesta, prolixiores tamen a temporibus Friderici III. cum ab ista ætate continuata historiarum monumenta ad nostri aui Historiam plurimum conducant. Neque tamen historiæ saltim habita fuit ratio, sed etiam rerum circumstantiæ, causæ arcane, quantum quidem indagare licuit, fuerunt indicatæ. Potiores etiam controuersias vel circa Leges publicas, vel Imperatoris cum Papa, & cum Statibus, Electorum, Prin-

Principum & Statuum vel inter se vel cum aliis, horum prerogativas, legatorum iura, successiones illustres, & quavis alia publici iuris momenta inuestigauimus, ut hac ipsa Historia in Imperii nostri notitiam haut parum introducat. Magnarum etiam rerum origines, quae Germanis debentur, indagauimus, ne in hac parte manca sit historia. Hac autem pro instituti ratione, saepe breuioribus saltem verbis indicare volumus, remittentes ad Scriptores, qui pleniorum singularum rerum praebent notitiam. Nec tamen iisdem contenti, sed nummos etiam, Diplomata, & quidquid est Actorum Publicorum in subsidium vocauimus. In nouissima Historia vsui nobis fuerunt Diaria Historica menstrua, Gallorum potissimum, quae saepe referunt Germanis haut enarrata. Curauimus demum, ut locupletiore Rerum in hoc opere contentarum Indicem exhiberemus, in quo Adfixis noster suauissimus, Vlricus Marbachius, legitima disciplina in hac Academia Doctor sollertissimus, atque doctissimus Iuuenis, Christianus Gottlieb Buderus, Budissa-Lusatus quem & morum probitas atque industria plurimum commendant, curam exhibuerunt haut vulgarem. In eodem vero non Historiarum solum momenta, sed quidquid est Iuris Gentium & Publici, Antiquitatumque Germanicarum, vel familias etiam concernit illustres, alias-

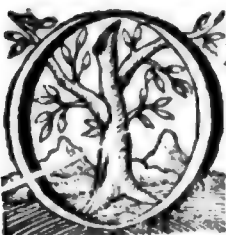
aliesque res memoratu dignæ fuerunt adnotata. Regum Principumque Acta & secundum Familias, & secundum nomina digesta, ut primo litterarum ordine Reges, dein Principes Comitesque, demum privati succederent. Separatim etiam bella, prælia, Comitia, Fœdera, Paces fuerunt adnotata. Facile equidem mihi persuadeo, operis huius molem vix immunem, esse posse ab erroribus, hos autem siue humana tribuas naturæ, siue laborum molestia, siue mea etiam negligentia, Tibi, Beneuole Lector, integrum relinquo. Sint etiam, qui peruerso sæpe & parum laudando more, vel prauo alios supprimendi adfectu, & quauis alia libidine abrepti, vel nauci hoc Opus faciant, vel prout solet, leuissimos errores, tanquam capitales reprehendant: mihi perinde erit. Iudicent isti, quidquid velint, sibi saltem persuadeant, me nec proborum laudibus tumescere, nec prauorum conuictis irasci. Vanum est, profanum, quidquid est scientiæ humanæ, de quo gloriari, Christiano homine est indignum.



DISSERTATIO PRIMA
DE
GERMANORVM ORIGINE, NOMINE
ET FINIBVS

RESPONDENTE
IO. CHRIST. SCHMIDT
KAHLA THVRINGO.

§. I Veteres incertae suae originis a diis potissimum ducebant. §. II Germani originem a Tuistone & Matre ducebant, qui nam isti, an Tuisto Mercurius? §. III Tuistonem Germanorum regem antiquissimum fuisse, improbat. §. IV Germani an ab Ascenatze ortum trahant. §. V Germani nec a Thogarma, nec a Chananaie nec ab Hercule Aegypto oriundi. §. VI Nec Germani ex Scandinavia oriundi. §. VII nec a Troianis nec a Gallis. §. VIII Germani indigenae non fuerant. §. IX Germani ex Asia, & praesertim a Scythis oriundi. §. X Germania populis nullum olim nomen commune, quod ante Caesaris tempora demum ortum. §. XI Germanorum nomen nec ab Ebraeis nec a Thogarma ortum. §. XII Germani nec a Carmanis, nec a gigno & immania, nec a germinando, nec a geren, nec a Germein, nec a guerra, nec a gar & mann ducuntur. §. XIII nec a Gera, Thuringia fluuio ignobili. §. XIV Locus Gregorii Turonensis de Dispargo in finibus Thuringorum sito, explicatur. §. XV. Germanorum nomen latinum, idem notat ac fratres. §. XVI Hoc cum Taciti verbis convenire demonstratur. §. XVII qui nam Tungri. §. XVIII Tungri in commune dicti Atuatici, Eburones, Condrusi, Cereii, Pannani. §. XIX Hoc Germanorum nomen a populis Rhenum transiit ad uniuersam gentem fuit extensum. §. XX Germanorum vox non a Teutoni. bus sed Romanis oriunda, quod vltius probatur. §. XXI de Alemannorum nomine diuersum etymon. §. XXII Alemanni an nomen habeant ab Almona Nordgoia fluuio. §. XXIII Nec Alemanni dicuntur, quia communes agros possiderunt quod vocatur Almän- nig, sed quia conuenerunt, vndeque mixti, quasi allerley Mann. §. XXIV Alemanni ex Gallis Sueuque fuerunt mixti. §. XXV Alemanni a diuersis, Impp. fuerunt deuicti. §. XXVI Ale- manni modo Germanos modo Sueuos notant. §. XXVII Teutoni olim gens Danica. §. XXVIII Teutonorum nomen vnde ortum? §. XXIX Lingua Theotisca a Theud populo idem ac vulgaris, inde Germani ab Italis Theotisci dicti. §. XXX Teutonici regni nomen Ger- mania datum, postquam sub Ludonico Germanico proprium regnum fuit factum. §. XXXI Goliathus refellitur, qui Teutonicum regnum in tres partes diuidit Alemanniam, Rhetiam & Ger- maniam. §. XXXII Germani media aetate etiam Nemetes dicti. §. XXXIII Germania fines an- tiqui. §. XXXIV medio aeo mutati. §. XXXV Germania diuisio in cisrhenanam & transrhe- nanam, in primam & secundam, superiorem & inferiorem.



§. I.

Rigines gentium antiquissimarum esse ignotas, ipsa ratio dictitat, cum priorum temporum in scribendo sterilitas nobis non, nisi dubia reliquerit, atque incerta. Hinc, non infrequens erat, Deum quendam gentis constituere auctorem, quod idem erat, ac gentis originem incertam redarguere. Sic Romani a Venere, Aegyptii ab Iside, Thuringi a Thore siue Ioue, Gothi a Godan siue Mercurio suam trahere volebant originem *

* Ridet talem insaniam Bodinus *Metb. Hist. cap. IX p. 345.*

§ II.

Idem de Germanis prædicat Tacitus, * quod celebrent carminibus antiquis Tuistonem, deum terra editum, & filium Mannum, originem gentis, conditoresque, Manno tres filios assignant. Communis est opinio, Tuistonem esse Mercurium, qui Celtis Theut fuit dictus, ** sub quo Kriegsmannus nullum alium, quam Chanaanum, Chami filium latere contendit. Verum, dum Mercurius nullibi dicatur terra editus, nec ipsius filius Mannus, minime adsentimur.

* *de Mor Germ. c. II.*

** Latius hæc declarare voluit Cluverus *Germ. ant. lib. I. c. IX. p. 81.* Kriegsmann *de Germ. gentis origine cap. VIII*, qui totus est in hoc demonstrando & Sam. Bochart *Chanaan. I. c. XXIII p. 505.*

§. III.

Nec desunt, qui Berosum secuti, dicunt, Tuistonem gigantem fuisse, primum Germanorum regem, qui statim a diluuiio, ab incompleta turri Babylonica ex Armenia venerit in Europam, amnemque Tanaim transgressus, pater factus Sarmatarum Germanorumque. Hinc lustrato omni ambitu, eundem in regna, Toparchias & Tetrarchias diuiserit, colonias vbique deduxerit, regionesque habitatoribus adimpleuerit. * Hæc tamen tanquam deliramenta, sacræ scripturæ & rationi dissona omnes adgnoscent, ** maxime cum Berosi figmenta sint in aperto. Hinc a vero forsitan non aberrabimus, si reiectis hisce, Tuistonem dicamus Adamum, *** terra editum, Mannum Noachum, de cuius tribus filiis satis constat, dum primævas mundi origines ipsi gentiles mutatis tamen nominibus tradiderint. ****

* Tradit hæc Vergestanus *de primis Germania Colonis.* Auentinus *Ann. Boic. lib. I. c. V.*

Hinc

Hinc etiam Gabr. Bucelinus *Genealog. Germ. notitia.* p. 6 Tuisco, Moyse Gen. 10 Ascanas; Latine posteriori aetate Ascanim, Germana deinceps corruptione Tuisconis, Teutsch vulgo appellatus, Hanc filium, Lapeti nepos, Noe pronepos, anno post cataclysmum 131 in Europam destinatus, in magnam deinceps crescens familiam ac gentem, intra Rhenum ac Danaim dominatus, ob miraculam sapientiam a posteris cum aetate in varios prolapsus errores, pro Dei interprete ac nuntio habitus, quem & Divinum honoribus coli cepit. Decessit anno post Diluvium 307.

Præcipue vero Robertus Sheringamus de *Anglorum gentis origine* cap. V, qui in hoc refutando totus est.

Idem iam olim asseruit Cluverus p. 83.

Latius illud demonstravit Io. Fabricius de *cacozelia gentilium* atque Edmundus Dickinsonus Delphi *Phenicianibus*.

§. IV.

Sed, cum de hoc satis sit certum, ad specialem magis Germanorum originem erit descendendum. Hoc communi asserto constat, Germanos a Iapheto descendere, † cum ab ipso potissimum ducantur populi occidentales. Verum, de eo ad huc dubium superest, a quonam ex filiis trahant originem. Cluverus Germanos ab Askenas †† Iapheti nepote ducit, quare etiam Germania Iudæis vocantur Askenakim ††† siue posterii Askenazis, cui tamen Ieremias †††† contrariari videtur, qui regnum Askenas finitimum facit Babelis.

† Pluribus hoc demonstravit Iosephus I. *Antiq. Iudæicarum* c. VII. Ariemontanus in *Phaleg*. Bochartus in *Phaleg*. lib. III. Hadr. Iunius in *Batavia* cap. XXI.

†† G. A. lib. I c. IV. Sequitur Bucelinus *Geneal. Germ. not.* p. 6.

††† De hoc etiam Cluverus explicat locum Iosephi Ant. Iud. I c. VII. Τομάρη δὲ τῶν υἱῶν γατομένων. Ἀσκανάκης μὲν Ἀσκανάζης ὠκιστὴν οἱ νῦν Πηγῖνες ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καλεῖται. Gomaris autem trium liberorum parentis, unus filius Aschanax originem Aschanax dedit qui nunc Rhegines a Græciæ nominantur ubi Rhegines per Germanos explicat.

†††† Ierem. LI v. 27 convocate contra eam [Babelem] regna Aram, Minæ & Aschanax. Hu quidem inquit Sheringamus de Angl. gentis origine cap. XVI p. 406 Scriptum Aschanax gentem esse non procul a Babylone distantiam Cyroque aut vestigalem, aut confederatam manifeste apparet. Contradicit etiam Vossius de *Or. Idol.* I c. XXV. M. Freherus not. ad Petrum de Anlo in *præf. Rupertus ad Synopsin Besoldi* cap. I p. 12. Werlhof not. *Imp. enuel.* lib. I cap. II §. 9.

§. V.

Alii Germanos a Thogarma ducunt, altero Iapheti nepote, * argumento ducto a nominis similitudine non solum, sed etiam quod paraphrastes Chaldaus demum Thogarma apud Ezechielem ** explicet de provincia Germaniæ, *** utrumque tamen argumentum satis est infirmum, maxime quod Germaniæ nomen Taciti ætate fuerit recens. Iudæi veteres

res Germaniæ incolæ ex Chananæorum, Israelitis fugientium, migratione ortos dicunt. **** quibus ad stipulatur Latzius, ***** qui illud ex monumentis Hebræis prope Viennam e terra erutis demonstrare conatur & Sheringamus, † licet hic quasdam saltim colonias, imo etiam ex Aegypto & Africa in Germaniam ductas conieceretur. Quod tamen Bochartus †† tanquam Rabbinicum somnium merito reiicit: Licet hic Herculem Aegyptium ex Aegypto in Germaniam coloniam deduxisse arbitretur, quem etiam sequitur Nicolaus Gütlerus, ††† his quidem argumentis, quod Germanorum Tuisto nullus alius quam Aegyptiorum Theut, dein quod ipsi Herculem memorent, quem primum omnium virorum fortium ituri in prælia canunt, †††† Sueui Isidi sacrificent, ††††† ab Aegyptiis quoque Germani didicerint potum ex hordeo & frumento.

* de quo Gen. X v. 3.

** XXXVIII §. 6 vid. B. Rhenani *rer. Germ. lib. I. sect. II. p. 75.* Suffridus Petri de origine Frisorum lib. I c. XIV.

*** Sheringamus cap. XVI p. 403. Targum Ionathani ad Ezek. XXXVIII §. 6 pro Thogarma נִמְרֹתִי Germania habet, quod interpretes Latini Talmudistarum, & opinor auctoritate motus, nimis festinanter Germaniam reddidit, cum Germaniam nullus dum Hebræorum Germaniam vocauerit: Vt faciam interim Germania nomen tam nuperum ea tempestate fuisse, & sic Ionathani innotescere potuerit. Et p. 406 de Thogarma etiam quod dicitur satis refelli potest ex eo quod habetur Ezek. 27. 14 de domo Thogarma equos & equites & mulos abduxerunt, o Tyre ad mundinas tuas. Germania certe a Tyro longius distans est, quam ut Mercatores ad mundinas eius mulos adducere potuerint: nec unquam præterea Germania tam ferax mulorum fuit, ut eorum greges in alias regiones exportarentur. Eandem traditionem refutat Cluverus lib. I c. XIV p. 46. Hinc etiam Grotius proleg. ad Scriptores Hist. Goth. p. 22 ait: error quidem est, sed Iudæis imputandus, qui in Chaldeæ Pansphrasæ pro Carmanin Germaniam acceperunt. Immo, quam fallax argumentum sit a nominis similitudine, docuit iamdum Conringius in erudita præfatione Tacito de Moribus Germanorum p. 39 præmissa, & post eam Kriegsmannus cap. III & IV.

**** Auctor est Abnera in Abdiam, apud Bochartum Canaan I c. XXIII p. 505.

***** Chron. Vienn. I c. I.

† c. IV.

†† c. I.

††† Hist. Univers. I c. III §. 8.

†††† Tacitus de M. G. c. II.

††††† Tacitus c. IX.

§. VI.

Alii veteres Germaniæ incolæ per Sarmatiam in Scandinaviam pervenisse volunt, idque ex lingua conveniente potissimum demonstrare conantur. * Verum, licet minime negemus, Gothos atque veteres Scan-

Scandinauiz incolas deos ritusque communes habuisse cum Germanis, contrarium tamen Conringius ** potius testatur, Gothos ex Germania vi aut necessitate in extremum Septentrionem fuisse compulso. Immo, facile credimus, neque Germanos a Gothis, nec hos a Germanis fuisse oros. Sed vtrosque per diuersas migrationes communem adeptos fuisse originem.

* Grotius *proleg. in hist. Goth.* p. 22. Schefferi *Ursalia antiqua* c. VI p. 62. Sche-
tingii §. XV.

** *de antiquissimo Statu Helmstedti* p. 54 sqq.

§. VII.

Nec defuerunt æque Scriptores etiam antiquiores, qui Hunibal-
dum secuti, Germanos à Francis ducerent, hos vero ex equo Troiano
ortos esse putarent, qui primum Alanos a Maeotide palude expulerint,
ibidem sedes ponentes, post a Valentiniano Imp. deuicti atque expulsi
in Germaniam transuerint. * Verum, quam vana sit fides Hunibaldi,
alibi ** iamdum demonstrauius, vt ideo fides omnium, qui eundem
sequuntur, vacillet. Hunibaldo quidem contradicit Ioannes Bodinus,
*** in Germanos alias non adeo æquus, ast, Celtas, per quos Gallos suos
intelligit, coloniarum multitudine vniuersam ait adimpleuisse Europam.
Hunc tamen indulgentia magis, quam iudicio vsum fuisse testatur Clu-
uerus, **** eiusdemque argumenta satis explodit, maxime, dum probas-
set, sub Celtarum antiquo vocabulo comprehensas fuisse ingentes ter-
ras, Illyricum, Germaniam, Galliam, Hispaniam, insulasque Britanni-
cas, *****

* Plures huius sententiae adfector recenset Io. Isaaci Pontanus *Orig. Franc.* II c. V
& ex eo Kirchmayer *notis in Taciti Germaniam* 2, II p. 27. Inter hos præcipue est Conradus
Volspergensis & Ado Viennensis. Inter recentiores potissimum Franc. de Rosieres *Stemmat.*
Lothar. pref.

** *ass. de doctis impostoribus* §. VI.

*** *Met. Hist.* cap. IX p. 359. 363.

**** *Germania antiqua* lib. I c. III. Idem confirmat Hertius *not. Vet. Germ. Pop.* cap. I §. 1.

***** Cluuerus I c. II & III. Io. Picardus *de prisca Celtopadia* lib. III p. 92. sqq.

§. VIII.

Tacitus † Germanos dicit indigenas, aliarum gentium aduen-
tibus minime permixtos. Rationem addit, quia nec terra olim sed clas-
sibus aduehebantur, qui mutare sedes quærebant; & immensus vlti-
usque sic dixerim, aduersus Oceanus, raris ab orbe nostro nauibus adi-
tur. Ser, prout Bodinus †† iamdum adnotauit, moris hoc erat genti-
bus, qui, quod suæ originis initia nescirent, aut peregrinorum odio dis-
simu-

simularent, se indigenas terræ parentis, hoc est, αὐτόχθονας & γηγενεῖς adpellarent, quem Germani fuerunt secuti. Neque Taciti rationem putarem esse sufficientem, ††† dum non adeo frequentes pristinis temporibus classes, & diuersæ terrestres migrationes, ludæorum præcipue, plane docent †††† contrarium. Licet autem plerique Tacito adlentiantur, satis tamen ipsorum antiquorum probant testimonia, suos quoque aduenas habuisse Germanos. Ipse Tacitus †††† sibi parum constans, Mar- signos, Burios, Gothinos, Osios ex linguæ disparitate iudicat esse alienigenas. De Aestiis dicit, quod ritus illorum habitusque sit Sueuorum, lingua Britannicæ propior. ††††† Cæsar Volcas & Tectosages ex Gallia colonias Rhenum transmisisse †††††††† autumat,

† de M. G. c. II.

†† Method. Hist. c. IX p. 345.

††† Nec Taciti rationes pro prægnantibus habet Hertius not. Vet. Germ. pop. c. I §. 2.

†††† Versteiganus de primis Germania colonis. B. Rhenanus rer. Germ. I f. II. Werthof I c. II §. 15. Vorburg. T. I p. 41.

††††† c. XLIII.

††††† c. XLV.

†††††† VI c. XXIV. Germania loca circum Hercyniam siluam, quam Eratostheni, & quibudam Græcis fama notam esse video, quam illi Orciniam appellant, Volca Tectosages occupant, æque ibi considerunt.

§. IX.

Quantum ad nos, illorum potius accedimus opinioni,* qui Germanos ex Asia in has regiones, & quidem per Scythiam migrasse putant, ut exinde ab Asiæ populis, Scythiis potissimum, eosdem oriundos esse arbitrer. Movet me, quod a Græcis etiam Germania Scythia fuerit adpellata.** Hinc Grotio *** obleruante, inultæ voces Scythicæ, quid quod, ipsum Scytharum nomen, quod Sagittarium notat, cum Germanicis conveniat. Conueniunt rudes atque barbari Germanorum antiquorum mores. Immo, iam olim inter Persarum populos reperiebantur Germani ****

* Schedius de diis Germanorum cap. I p. 4. Plures huius sententiæ adscelas recenset Kirchmayerus notis ad Taciti Germaniam pag. 13. Chron. Carionis lib. IV p. 625 valde ergo consentaneum est, has gentes primas & vetustissimas sedes habuisse in Asia, indeque paulatim processisse in Europam, seu quod peregrinationibus delebantur inquieti natura, seu quod terras quæverent uberores & opulentiores, seu quod a tergourgerentur a barbaris gentibus multitudine infinita, natura feris, lingua diuersis, quæ per vastissimas illas Orientis ad boream solitudines acciperent, ac sedes subinde transferunt migrationibus turbulentissimis, sicut ostendunt Tartarica in Asiam minorem & Europam irruptiones.

** Strabo lib. XI p. 507. Ἀπανταὶ μὲν δὴ τῆς περὶ βορρῆς κειμένης οἱ πάλαιοι τῶν Ἑλλήνων συλλαβῆς Σκυθίας καὶ κελτοκύνθας ἐκάλεον. Vetus Græcorum scriptores

scriptores vniuersos Septentrionales Scytharum & Celto Scytharum nomine affecerunt. Idem confirmat p. 511. Plutarchus *Vita Marci* p. 411. Cimbro & Teutones Gallo Scythas vocat, & Scythas Germanis mixtos. Sic etiam Roxalanos inter Germanici generis populos refert Strabo lib. VII p. 306 quos tamen Plinius lib. IV c. XII. inter Scythas refert. Dicit etiam Auentinus lib. I c. V. pars Germania in conspectu Austria & Vngaria Scythia nomen etiam nunc retinet. In reliqua tota insulam Danubii Schütt, quae tamen in Pannonia est Superiori.

*** proleg. ad Scriptores Gothicos p. 18 ait: Scythicam linguam matricem esse Germanicam, cuius pars Suedica ac Normagica, multae sunt quae credi iubeant: primum ipsum Scytharum nomen, sagittarius significans, quo illi armorum genere ceteris praestabant. deinde Maoris palus & Scythi qui accolere, dicta Temerinda, id est maris finis. & Caucasus mons dictus ipsis a candore Granae, Plinio teste, quis hoc nos de ingenio comminisci putet. Sic etiam Chronicon Canonis c. I. Graeci vniuersos hinc nomine Scythas nominarunt, sicut nos hodie Tartaros. Et haud scio, an non sit Germanicum vocabulum, Scytha. Sic enim iaculatorem seu Sagittarium Saxones vocant. Scytha vero pro armis plurimum arcibus videntur.

**** Herodotus lib. I p. 60.

§. X

Sed, progredimur ad Germanorum nomen, dum vel Germani dicerentur, vel Alemanni vel Teutones. Germania olim in diuersos populos erat diuisa, qui non equidem, [si paucos excipias] lingua & moribus adeo, sed nomine, finibus & regimine erant distincti, hinc vniuersale nomen non habebant. * Sed iam ante Caesaris tempora generale Germanorum nomen ** acceperunt. Vnde vero illud ortum, diuersae sunt sententiae. ***

* Patet hoc quodammodo ex Taciti Germania cap. II. *Manno tres filios assignant: quorum nominibus proximi Oceano Ingaiones, medii Herminiones ceteri Istaiones vocentur. Quidam licentia vetustatis plures deo ortos, pluresque gentis appellationes, Marsos, Gambrinios, Sacros, Vandalios affirmant: eaque vera & antiqua nomina.* Sic etiam Germaniae gentes diuersas olim habuisse appellationes testatur Procopius lib. IV p. 467. Omnes autem istae ad Rheni nationes suo quaeque nomine censentur: at commune vniuersis Germanorum vocabulum est.

** Constat enim hoc nomen iamdum ex Fastis Capitolinis ad a. 531 MARCELLVS. COS. DE. GALLEIS. INSVBRIBVS. ET. GERMANEIS. K. MART. ISQVE. SPOLIA. OPIMA. RETVLIT. DVCE. HOSTIVM. VIRDOMARO. AD. CLASTIDIVM. INTERFECTO. Inde Io. Freinsheimius *supplem. Linianis* lib. XX c. LV. ait: *hac prima Germanorum in historia Romana mentio, qui ex transrhenanis gentibus mercede conducti, Virdomaro duxem Italiani veniunt.*

*** Has diuersorum opiniones collegerunt Hadr. Iunius *Batavia* cap. XXI Berneggerus in Taciti Germania qu. VII. B. Rhenanus *rer. Germ. lib. I sect. II.* Christoph Philipp a Waldenfels in *sel. ant. lib. VII c. XIV.* Vorburg *Tom. I Hist. Germ.* Pontanus *orig. Franc. lib. II c. I* & nuper Venerandus Collega, Guil. Hier. Brücknerus in *progr. inaugurali de quaestione an Iulianus imp. velle usurparet titulos Germanici & Alemannici, Iena 1709.*

§. XI.

Kriegsmannus * Germanos ducit ab Ebræa voce קרא transgressus est de loco

loco in peregrinum, unde est Ger, *peregrinus*. Mannos vero notare vniuersos Teutones. Hinc Germanos nihil aliud fuisse dicit, quam peregrinos, qui de suis regionibus in alias fuerint transgressi. Etymon hoc Germanici nominis quadrare dicit ad verba Taciti, quibus ille populos e Germania in Galliam vi transgressos, nunc Tungros, nunc Germanos dictos dicit. Accedere, ait, quod ob metum Germanorum vox hæc orta dicatur Tacito, cum radix גר præter *peregrinari*, *metuere* etiam & *formidare* significet. Nullam tamen video rationem, cur Germani nomen suum mutuati fuerint ab Ebrais, maxime, dum recens & nuper auditum nomen dicat Tacitus, ideoque minime a primis migrationis temporibus. Hinc etiam merito eorum reiicimus sententiam, qui Germanos ab Ebraeorum ערי גרים *Gerim* - *ani* quod *pauperes aduenas* notat, sic dictos putant, ** vel quod Adrianus Iunius *** contendit, a Thogarma, quem ideo confutat Pontanus ****

* Coniect. de Germanica gentis origine c. XXIX.

** Manth. Berneggerus ad Taciti Germaniam qu. VII, ex quo pleraque hausit Kirchnerus ad Taciti Germaniam cap. II p. 52. Chronicon Carionis in diuersa abit. Nam lib. I p. 144 ait: *nomen Germania congruit cum Carmania. Sed, Etymologia potest esse Gerim - ani id est aduenas miseri, seu pauperes* lib. II vero p. 327 ait: *Etymologia nominis consinna est Heerman, vir exercitus, id est, militaris quod etiam confirmatur lib. IV p. 609.*

*** Batauia cap. XXI p. 355. In Thogarma, siue per secundam vocalem The-germa [est enim apud Orientales arbitrarius ille punctus, sicut accidit in Thina secundum Aquila lectionem, quod in Thona mutauit Symmachus: deinde Tau littera est adiectitia, propterea ab Hebrais He-mantica appellata] manifeste relucet origo nominis Germanorum, reiecta, ut dixi, tau adiectitia, & secunda vocali sumptis pro prima, ac si quis nostrate lingua per articulum the, essent, the germans, id est Germans, & respondet voci etymon aptissimum & genti, quod est, garam siue gemm, quod os significat & metaphorice rebur, quod ossa sit gens tota & solidarum virium firmitate ac robore pradita.

**** Orig. Franc. lib. II c. I.

§. XII.

Nec fidem merentur isti, qui a *Carmanis* Asiæ populis & nomen & originem gentis quærunt, vel, prout Glossatores iuris, a *gigno* & *immania*, vel a *gerendo* & *immanis*. Nec adsentimur Paulo Diacono * & Aenæ Syluio, ** qui hoc nomen a *germinando* ducunt, neque Io. Goropio Becano, qui Germanos a *geren* ducit, siue a cogendo milite. nec Erasmo Roterodamo, qui Germanum idem esse dicit, quod Græci vocant γερμαν. Vorburgius *** Germanos vocari ait quasi *Garmenos*, veluti, qui vincendo & sternendo omnia sua facerent ex vocibus *Gar* & *min* militari iactatione. Probabilior eorum esse videtur sententia, **** qui hoc nomen ab antiqua voce *Guerre*, quod bellum notat, deducunt, ut ideo *Guermans* idem

idem sit ac *Kriegsmann*. Verum, dum vox Guerra Gallica fuerit, haut facile adfentimur. Hinc etiam alii ab *Heermann* deriuant, vir militaris. Hubertus Thomas **** & Berneggerus ***** compositum dicunt ex *Ger*, quod veteribus idem ac *gar*, prorsus, omnino, & *Man*, vt ideo *German* idem significet ac *Allemann*, totus vir. Verum, facile patet, singulas deriuationes esse coactas.

* *de gestis Longob. lib. I. c. I.*

** in *Germania cap. II.* Festus: *Germen est, quod ex arborum surculis nascitur, vnde Germani, quasi eadem stirpe editi.*

*** *Hist. Germ. T. I p. 41.*

**** Cluuerus *lib. I G. A. c. VIII.* Hadr. Iunius *Glossario.* Bochartus *Chanaan I c. XL.* n. 3. Herius *not. vet. Germ. pop. cap. I §. IV.* Werthof *not. imp. enucl. lib. I c. II §. 8.* & ill. Lebourzies *notis ad Taciti Germaniam Tom. I Script. Brunsvic. p. 9.* Siue, vt Cluuerus *lib. II c. XL.* interpretatur: *redde iam igitur antiquitati sua vocabulum & adice vocem man, habebit Germani: elisa autem vitiosa illa syllaba media, re, German, quod antiquum illud, atque verum genuinumque nomen est, quo Galli ac Romani gentem nostram appellarunt: nihil aliud significans, quam quod nunc patrio sermone dicitur ein Kriegesman.*

***** de *Tungris & Eburonibus* sub initium.

***** *Miscell. ad Taciti Germaniam qu. VII.* verba ipsius hæc sunt. *Ger* veteribus *Germanis* erat, quod idem est *gar*, i. e. prorsus, omnino. Vnde propria nostratia *Gerhard*, prorsu datus: *Gertrud*, omnino fidelis, *Gerbold*, totius celer. Itaque *Germanus* fuerit dictus quasi *German*, i. e. prorsus vir. Huic coniectura probabilitatem addit *Alman* nomen, *Germania* quidem vocabulo recentius, attamen significatione cum eo conueniens. Nam & *Alman* omnino virum significat. Quomodo etiam *Gerbrecht* & *Albrecht* pro eodem summi plane celeberrime significant. Idem sentit Iodocus Willichius in *Taciti Germaniam c. IV.* Adhuc Gabr. Bucelinus in *Topogr. Germania notitia p. I.* Verum, bene iamdum monuit Excell. Brucknerus in *programmata suo*; vocem *gar* quidem cum *adictlinis*, non vero cum solo substantiuo *Man* componi solitam.

§. XIII.

Recens est viri doctissimi * deriuatio, qui Germanos a Gera, Thuringæ fluuio sic dictos, putat. Verum, insolitum est, a fluuio ignobili, qualis Gera est, integram nationem vel populum appellari, immo, in Germania ne vnicum quidem præsto est exemplum, quod a fluuiis, etiam maioribus dicantur *die Donaumänner, Rheinmänner, Elbmänner.* Putat etiam illos, qui, postquam primi Rhenum fuerint transgressi, Tungri Tacito dicantur, nullos alios fuisse, quam ad Geram habitantes Thuringos. Verum, qui fieri potuit, vt Thuringi a Gera fluuio per tot territoria potentiorum etiam populorum, sine impedimento transeuntes Rhenum transgrederentur. Immo, si a Thuringis Germanorum nomen, cur non potius *Salmannos* vel *Vnstrutmannos* se vocarunt, cum *Sala* & *Vnstruta* potiores

ciores Thuringiz sint fluuii, Gera longe nobiliores. Et quod maximum est plane contradicit Cæsar, testis omni exceptione maior, qui Atuaticos primum Rhenum fuisse transgressos ait. **

* Huic ad stipulatur Cl. Tuncerus *Geogr. medii ævi* p. II c. I p. 95.

** de B. G. lib. II c. XXIX.

§. XIV.

Ipse tamen argumentum suppeditabo, primo ad spectu satis speciosum. Dicit enim Gregorius Turonensis: * *tradunt enim multi eosdem [Francos] de Pannonia fuisse digressos. Et primum quidem litora Rheni amnia incoluisse: de hinc transacto Rheno, Thuringiam transmeasse, ibique iuxta pagos vel ciuitates Reges crinitos super se creauisse.* Et statim: *ferunt etiam tunc Oblogionem vilem ac nobilissimum in gente sua, regem Francorum fuisse, qui apud Dispargum castrum habitabat, quod est in termino Thoringorum.* Ex hoc, Rheno finitimos fuisse Thuringos patet. Plures, etiam accuratissimi Historici ** locum hunc corruptum arguunt, pro *Thuringorum* legendum esse *Thongrorum* autumantes. Sed Theodoricus Ruinartus, *** cui ob exactissimam edendi curam multum debet Turonensis, ad fidem prouocat MStorum, qui vel omnes legant Thoringorum, quod etiam tot Scriptores rerum Francicarum, *** qui in Clodionis historia Thuringorum faciunt mentionem, confirmant. Immo, in eadem Aimoinus **** Thuringos & Tungrense territorium plane distinguit. Manet itaque vera lectio, Thuringos deuictos fuisse a Clodione. Neque tamen cum Bucherio † Thuringos in tres populos diuidimus, sed hæc vera erat ratio. Franci ad Rheni littora primum confederunt, licet perperam ex Pannonia istos ortos dicat Turonensis, & quidem finitimi erant Thuringorum, quos deuicit Clodio. Hinc in eorundem finibus, Dispargi, quod occupauerat, sedem suam collocauit. Hoc autem non Brabantiz †† nec Cluiæ oppidum, nec Asciburgum Morsense, sed cis Rhenum situm fuisse, patet ex eo, quod Francici Scriptores tradunt, Clodionem angustos regni fines dilatare cupientem, exploratores a Dispargo trans Rhenum ††† direxisse, & ipsum cum exercitu subsequutum Cameracum urbem obtinuisse. Qualis vero urbs fuerit, †††† definire non audeo, sufficit nobis dixisse cis Rhenum fuisse.

* *Hist. Franc. lib. II c. IX.*

** Nicolaus Vignierius de *orig. vet. Franc. apud du Chesne Tomo I p. 155.* Federicus Morelius in editione sua ex MSto antiquissimo ecclesiæ Turonensis, in quo ab eadem manu erat Tongriam vel Toringiam legit *Tongriam* Gotfr. Wendelinus *nat. fol. legum Sal. c. XIII.* Hinc etiam Quercetanus in editione sua Gregorii Turonensis, in margine ponit *Tungrorum*. Hanc lectionem etiam prodit editio Ascensiana, quam Iodocus Badius Parisiis 1512 prouodit.

Præ-

Præmissis pro eadem adlaborat Io. Iacobus Chiffletius *lumine I ad Vindicias Hispanicas Opera* p. 322. Io. H. Pontanus *Orig. Franc. lib. IV c. XII* & pro eadem latius contendit Laurentius in *Monumentis Roman. in Thuringia p. altera cap. II.*

*** Verba ipsius hæc sunt: *Thoringiam habent omnes MSS. quos licuit videre, & infra Thoringum præter Regm. qui hoc secunda vice habet Tungorum & Bad. Tungorum. Unde cum Thuringia tunc Rhenum Galliarum respectu sine sit, Valesius legendum putat transacto Moeno, qui fluvius i Pannonia in Thuringiam propensius transmeandus est. Aliam viam iniiit. R. P. Daniel Soc. Jesu in Historia Francia a se Gallice edita, ubi ait Rheno vocem esse retinendam eo quod in Gregorii locus de Francis intelligendus sit, qui post acceptas a Probo imperatore circa Pontem Euxinum sedes, per varias provincias diuagati, tandem in patriam suam per Gallias repulsi, quo pacto Rhenum transire, quem reuera obuium habere debuissent. Sed hac expositione verba Gregorii contraria videntur. Guillelmus Morelius se vidisse ait veterem codicem, in quo eadem manu scriptum erat, Thoringorum vel Tungorum. Unde aliqui recentiores Francos tunc transisse Rheno Tungorum regionem inhabitasse putant. Sed huic lectioni non solum ceteri MSS. Codices, sed & Fredegarus, auctor Gestorum Franc. &c. refrugantur.*

**** Aimoinus lib. I c. IV. *Hist. Franc. epit. c. IX.* Roriconis *Gesta Francorum apud de Chesne app. ad Tom. I p. 801.* Chron. Moissiac. ap. de Chesne Tom. III p. 131. Sigeb. Gembl. ad a. 431. Tribemina ann. Franc. 434. Geruasii *Otia Imp. in Leibnützii Tom. I p. 913.* Adsentitur Iac. Eyndius Chron. Zel. lib. I c. XVIII p. 116. qui exinde Hollandiæ urbem Dordrecht in diplomatis, oppidum *Thuridrecht* dici ait. Adsentitur Ant. Matthæi de nobilitate lib. I c. XII.

***** lib. I c. IV de Clodione dicit: *finitimus itaque bello laceffendo Thoringorum, qui Germaniam incolant, fines depopulantes, castellum quoddam Dispargum nomine occupant, in quo Rex Clodio sedem sui constituit Regni & c. VI. Regnavit autem Clodio per XX annorum curricula. Qua tempestate etiam hunc Rhenum transeuntes Metis civitatem concremant Treverim diripiunt. Tungremse devastant territorium.*

† Belgio Romano lib. XV c. X. Vid. Sagittarius *antiquit. Regni Thuringici lib. II c. II p. 122.*

†† Plures sententias collegit Sagittarius *antiquit. regni Thuringici lib. II c. II.* & Io. Iac. Chiffletius *anastasi Childerici p. 7.*

††† Verba sunt Aimoini lib. I c. V. Chron. Moiss. *Venientesque sagaciter in finibus Thoringum in regione Germania, Clodio reuocatis exploratoribus de Dispargo usque ad urbem Cameracensem. Cumque perlustrassent omnia, ipse cum multo exercitu Rhenum transit, multo populo Romanorum prostrato fugavit. Ado Viennensis Primus Rex Francorum Clodio a Castro Thoringorum Disparo profectus Rhenum transit. Idem omnino patet ex Gregorio Turonensi lib. II c. IX. Clodio apud Dispargum castrum habitabat, quod est in termino Thoringorum. In his autem partibus, id est ad meridionalem partem [trans Rhenum habitabant Romani siue Ligerim fluvium. Thuringos autem ad Rhenum usque limites suos extendisse notas auctor Hist. Landgr. c. IV dum ait: hoc audientes Thuringi ab altera parte Rheni habitantes ad Orientem. Idem confirmat Suffridus Presbyter lib. I p. m. 682. tunc, ait, Turingia terra fluviosa, que a natione Francorum [qui circa Rheni litora habitabant] protendebatur usque ad Oceanum antea septentrionem.*

†††† Plures eiusmodi sententias collegit Sagittarius *antiquitatibus regni Thuringici lib. II c. II p. 141* dum alii, prout Io. Iac. Chiffletius *lum. I Salico* & præcipue *Anastasi Childerici p. 7* *Brabantia castrum dicunt in confiniis Tungorum situm: Gotfridus Wendelinus*

nat. solo legum Salicarum cap. XIV. & Gotfridus Henschenius de tribus Dagobertis lib. IV c. VIII. Diestheimum Brabantiz dicunt. Bucherius Belgio Romano lib. XV c. X. Heiusbergam Iuliz. Georgius Hornius diff. histor. VII. Duisburgum in Comitatu Zuphanienfi. Plerique Duisburgum Cluiuz urbem esse volunt, utpote Pontanus lib. IV c. XII. Sagittarius c. l. Verum, dum ista loca omnia trans Rhenum sita, minime adsentimur, cum cis Rhenum fuerit Clodion Dispar-gum. Ideoque in sylua Buchonienfi illud quærit Browerus Antiquit. Fuld. lib. I c. II. In Ca-stro Desenbergi Westphaliz Aegidius Gelenius in Hierotheca Engelbertina p. 119. apud Ferdi-nandum Furstenbergium Monum. Paderborn. p. 154. Nostra coniectura est, Disbergum ca-strum prope Heidelbergam fuisse. Hoc enim in Hassiz confiniis, quæ ad Thuringiam olim spectabat, situm, haut procul a Rheno; hoc castrum est montanum, ut circumstantiæ omnino conueniant.

§. XV.

Nobis potius videtur, Germanorum nomen latinum esse, atque idem notare, ac fratres. Mouet me Strabo, * qui Germanos & moribus & victu Gallorum adsimiles esse dicit. Hinc Romani, cum eos fratres Gallorum vellent ostendere, recte eosdem dixerunt Germanos. Licet hæc ratio mihi haut adeo certa videatur, potior est ratio, quod Germaniz populi in mi-grationibus suis se fratres adpellarent. Patet illud ex Plutarcho, ** qui de Cimbris ait, quod ad Marium legatos miserint, petentes, ut fratribus suis, per quos Teutones indigitabant, regionem quandam concederet.

* lib. VII ineunte εὐθὺς τοὶ νῦν τὰ ὑπὲρ αὐτῶν ῥήματα μετὰ τῆς Κελτικῆς πρὸς τὴν ἐν κατελιμένα Γερμανοὶ νέμονται μικρὸν ἐξ ἀλλήλων τῶν Κελτικῶν φύλα τῷτε πλειονασμῷ τῆς ἀρχιότητος καὶ τῆ μεγέθους, καὶ τῆς ξανθοῦτος· τὰ δὲ παρεπλήσοι καὶ μορφαῖς καὶ ἡγεσι καὶ βίοις ὄντες οἷς εἰρηκαμεν τὰς Κέλτας. διὸ δικάμοι δοκῶσι Ῥωμαῖοι τῷ αὐτοῖ, γέσθαι τὸνομα, ὡς ἂν γνησίως Γαλάτας φράζων βυλόμενοι· γνήσιοι γὰρ οἱ Γερμανοὶ κατὰ τῶν Ῥωμαίων διδάσκον statim ergo trans Rhenum post Celsicos populos orientem versus sita loca, Germani incolunt, a Gallis parum differentes, si feritatis, corporum, magnitudinis & fului coloris excellentiam spectes. Sed & forma & moribus & victu adsimiles sunt Gallorum, de quibus diximus. Itaque recte mihi videntur Romani hoc nomen eis indidisse, cum eos fratres esse Gallorum vellent ostendere.

** Plutarchus Mario, p. 419. de Cimbris: καὶ τὸν Μάρκον ἦσαν πύμα-ψαυτες ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἀδελφοῖς χώραν, καὶ πόλεις ἱκανὰς ἐνοικεῖν. Ἐρμείν δὲ τὸ Μάρκον τὰς πρεσβείας πρὸς τῶν ἀδελφῶν, κακύνων ὀνομασόντων τὰς πύ-πτονας, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἐγέλασαν per legatos a Mario sibi fratribusque agrum & oppida poposcerunt, quæ ad sedes suas ponendas essent satia. Percurrente legatos Mario de fratribus, quum Teutones illi nuncuparent, ceteri omnes risere. Adsentitur etiam Io. Picardus de prisca Celtopadia lib. III p. 98. & Pontanus Orig-
ines, lib. I c. II,

§. XVI.

§. XVI.

Sed videamus, qua ratione hæc cum Taciti * verbis conveniant, qui ita loquitur: *Ceterum Germania vocabulum recens, & nuper auditum: quoniam qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerint, tunc Tungri nunc Germani vocati sunt.* Ita nationis nomen non gentis evasisse paulatim, ut omnes primum a victore ob meritum, mox a seipsis inuento nomine, Germani vocarentur. Aliter quidem hunc textum legendum esse, ** contendit pro more suo Cluverus, quo tamen opus minime erit, cum Taciti verba ex Plutarcho potissimum possint explicari. Scilicet, recens, respectu nominum antiquorum Germaniæ vocabulum fuisse, supra diximus. Isti autem, qui primum Rhenum transgressi Cimbri & Teutones, hinc cum transirent, communi nomine Tungri, postea Germani fuerunt vocati. ***

* de M. G. c. II.

** G. A. lib. II. c. XX.

*** Alio hunc locum explicat ill. Leibnizius *Script. Brunsvic. f. 9. n. 8.*

§. XVII.

Cur autem Tungri fuerint adpellati, dubium superest. Hubertus Thomas † auctor est, plures gentes Rhenum transisse, inter quos Tungri fuerint, quibus adplaudentes reliquæ, communi se nomine adpellarint. Verum, cum vnius nationis vocabulum omnibus haut diutius placuisset, aliud sibi nomen excogitarint. Quod autem Cæsar Tungrorum plane nullam faciat mentionem, hanc rationem subesse putat, quod Eburones horum sedes occupantes, ipsorum quoque nomen ad tempus obscuraerint. Aliam vero rationem subnectit Petrus Diexius; †† quod Tungri in diuersas nationes, quarum Cæsar in his sedibus facit mentionem, fuerint diuisi. Scilicet, dum Cæsar ††† dicit, Condrusios, Eburones, Cærasos, Pæmanos, qui vno nomine Germani appellantur, intelligit istos populos, qui Rhenum transiuerunt, primum Tungri, post Germani fuerunt adpellati. Tacet itaque nomen antiquius, dum recentioris faciat mentionem. Confirmat illud Plutarchus, †††† illos, qui primum Rhenum transeuntes Gallos expulerint, multa nomina peculiaria adeptos fuisse dicens.

† Sub initium Tractatus de Tungris & Eburonibus, qui continetur apud Schardium. *Tomo I p. 338.*†† antiquit. Galliarum Belgicarum apud Schardium *Tomo I p. 358. & rer. Brabant. lib. II sub initium.*

††† de B. G. lib. II c. IV.

†††† Mario p. 411.

§. XVIII.

Potissimam vero Tungrorum partem sine dubio constituerunt Atuat-
tici,

fratrem & Germanum natione habet pro Synonymis. Sic in triumpho L. Munatii Planci & M. Aemilii Lepidi de Gallis, cum vterque fratrem proscribi curasset, inter militares iocos vsurpabatur. ††

De Germaneis, non de Galleis duo triumphant Consules.

vbi captatur acumen ex ambiguo, vt nomen gentis videatur, quod alterius gentis nomini opponitur, cum interim significantur fratres. ††† Immo, convenit hoc statui Germanorum, qui adhuc in proelio maxime, se vocare solent fratres, *ibr Brüder*. Nec concedi potest, vocem *Mann* esse Teutonicam. Quod si enim nomina, quæ a Mann, vir, descendunt, consideremus, omnia ista cum duplici n scribuntur, vt Marcomanni, Nordmanni, Alemanni. Immo, si vox Germanica originem suam haberet apud Teutones, cur saltem dialecto Romana effertur, in Teutonica dialecto semper dicitur *Teutschland*, nisi quod recentiori ævo, quoque dicatur Germanien. ††††

† Philipp. XI c. VI. *lumen & decus illius exercitus pane praterii, Caninium Cimbrum, Lyfatici suum, Lyfidicum ipsum Græco verbo, qui omnia iura dissoluit, nisi forte iure Germanum Cimbri occidit.*

†† Velleius Paterculus lib. II c. LXVIII.

††† Verba sunt Boetii in Indice Velleiano.

†††† Opime hanc rem declarant verba Aegidii Tschudi in epistola ad Beatum Rhenanum apud Schardium Tomo I p. 303. dum ait: Tacitus non aperte dicit, neque interpretatus est, nomen Germania esse Germanicum vocabulum, vt sit idem quod Garman, id est totus vir, cum aliquæ Germanica vocabula verterit in linguam Latinam, qualia sunt *brecht, berd, pfriem &c.* Quare igitur & precipuum vocabulum Germanica nationis non vertit in Latinam linguam, si est Germanicum. Notata fuisset proinde in Maioribus nostris magna ambitio & presumptio, si sese hoc ambiguo nomine reliquis nationibus prætulissent denominasentque Garman. Adde & istud, vocabulum ipsum Germania non sic omnino fuisse extinctum in Germania, si fuisset vox Germanica, potissimum, cum fuerit summum & precipuum vocabulum huius gentis postea quam particularium gentium nomina non sint apud vulgares homines oblitterata, qualia sunt *Frisi, Frisen, Sueni, Schwaben, Saxones, Saxen, & alia quædam & tamen populi isti solum membra fuerunt totius Germanica nationis, sed retinuerunt in vulgari lingua nomina sua antiqua, etiam cum illa nihil significent in Germanica lingua. Quid igitur accidit, vt interciderit Germania nomen, si fuit compositum ex dictionibus Germanica significationis, nempe ex *gar & Mann*? Et certe nullus hodie in Germania inuenitur populus, qui in ipsa Germanica lingua nomen retineat Germania, sed solum apud Latinos inuenitur, hanc nationem Germanicam vocatam.*

§. XXI.

Altera adpellatio est ALEMANNORVM. De horum nomine diuersæ sunt Scriptorum sententiæ. Sunt enim qui Alemannos a Limago fluuio sic dictos putant. * Alii a lacu Lemano, ** aut a gentibus Alanis, quæ ex Sarmatia in Germaniam prodierint. Alii Berosum secuti, Alemanos ab Hercule Alemanno ducunt, vel a Deo gentis Manno, *** vel a Tuisto.

Tuistonis filio, Alemanno, † vel quasi *Alle Männer* †† omnes viros esse. Walafridus Strabo Alemanniam quasi Altimaniam a quibusdam perperam confectum esse tradit. †††

* Hadr. Valeſius *not. Galliarum*, voce *Alamanni*.

** Otto Frisingenſis *de G. Friderici I lib. I c. VIII*. Güntherus Ligurino *lib. III c. 305*.

Qua ſibi vicinas Alemannia ſuſcipit Alpes

Nomen ab Alpino ducens ut forma Lemanno.

Mos ſequitur Gobelinus Perſona *Cosmodr. et. I c. V*. Iſidorus *Etym. lib. IX*. Henr. Gundeling *Hiſt. Auſtr. apud Lambecium Bibl. Vindob. lib. II c. VI p. 503*. Contradicit vero Gothofredus Viterbienſis *Pantheo p. IX p. 224*.

Rhenus ab antiquis deſcribitur eſſe Lemannus,

Indeque nonnulli reſerunt dictos Alemannos.

Sed vox æquiſoca nomina falſa parat.

Illud ego nomen, alia video ratione

Quicquid priſca ſonent, quod ſentio, litera promeſ

Leſtor abbinde capiat; qua magis apta ſonent.

Alle, ſonat totum. Man vir, ſi Teuthona lingua

Hæc duo coniungat, totum vir litera ſignat,

L geminata, ſatio nomina clara facit.

*** B. Rhenanus *rer. Germ. lib. I ſ. II p. 9*.

† Auctor eſt Ioachimus Vadianus epistoſa ad Rudolphum Agricolaſm, hunc etiam Alemannum inter priſcos Germanorum reges reſerti, quem ſequitur Bucelinus *Geneal. Germ. notitia p. 6*.

†† Gotfridus Viterbienſis *l. c. Car. Stephani diſſionario*, voce *Alemanni*.

††† de vita B. Galli *lib. I p. 142*. inueni ab auctore eiſdem conſcriptionis terram, quam *not Alamanni* vel *Sueui* incolimus, *Altimaniam* ſæpius nominari. Sed ipſius nominis originem querens apud nullum Scriptorem, quorum adhuc notitia nos reſperſit, eiſus reperi mentionem. *Niſi fallor enim, ab alto ſitu pronincia idem vocabulum a modernis conuictum eſt.*

§ XXII.

Haut ita pridem Clar. Iunckerus * non adeo abſone Alemannos ab Almona, hodie Altmuhl, Nordgouix fluuio deducit, qui Althamero, Ortelio aliisque dicitur Alemannus. ** Verum, & ſi fluuius iſte antiquis Alemanus dicatur, de quo tamen plane dubitamus, dum Annales eum vocent Almonam, *** potius tamen prout Sueuus a Sueuis, ſic Alemannus ab Alemannis nomen habet. Immo, vix reperiuntur exempla, quod a fluuiis ignobilioribus præcipue, populi fuerint adpellati. Quid quod Almona olim potius Franciæ quam Sueuiæ fluuius habebatur.

* *Geographia mediæ ævi*, voce *Almona p. 127*. Adſentitur tamen Chriſtoph Wägemaſ

in *Entwurf eines Teutastatens vom Druidens am Hagenkamm* p. 31. quo ipse multa egregia ad patrias antiquitates nobis promittit.

** Car. Stephani voce *Alemanni*.

*** *A. Franc. Feld.* 793.

§. XXIII.

Nec incongrua est doctissimi Schilteri * coniectura, dum Alemannos dicit possedisse publicos fundos, agros, sylvas & lacus, qui communi omnium vlui erant destinati, ita, vt agri pro numero cultorum ab vniuersis per vices occupentur, quod apud Germanos alias non adeo infrequens. ** Hoc autem antiquis dicebatur *Allmennig*. Hinc etiam palcua communia vocantur *Allmende*. Cum tamen hæc Gothis *** magis fuerint communia quam Alemannis, potius ab origine sua, siue turba collectitia Gallorum Sueuorumque, qui a mari Balthico huc delati, orti videntur, dum conueniunt atque vndique mixti Scriptoribus dicuntur, quasi *allerley Mann*. ****

* *Exerc. ad Pandectas* IV §. 13.

** Tacitus de M. G. c. XXVI.

*** Loccenius *antiq. Sueo-Gothicis lib. II* c. XIX.

**** Agathias *lib. I Hist.* p. 7. Οἱ δὲ Ἀλαμανοὶ εἶνε χρὴ Λατίνῳ καὶ ἀδελφῶν Ἰταλῶν, αἰδὲ Ἰταλιῶν, καὶ τὰ Γερμανικὰ ἐς τὸ ἀκριβὲς ἀναγραψαμένῳ ξυνηλῶς ἐπὶ ἀνδρωποὶ καὶ μιγαδὲς. καὶ τὸ τοῦ δύναται αὐτοῖς ἢ ἐπωνυμία. *Alemanni*, ἢ *Almii* *Quadrato fides*, viro *Italo & Germanicarum rerum exacto Scriptori*, communes sunt *variarum nationibus collecti*, id ipsum apud eos consignificante vocabulo. Idem confirmat *Gullimanus de rebus Heluetia lib. II* c. III *Cluverus lib. I* c. VIII *Lambecius c. I*.

§. XXIV.

Scilicet, exigua primum habuisse initia videntur, cum digressis ab Rheno Marcomannis atque sociis, vacuefactam regionem Galli potissimum occupauerint, quos Tacitus * ait decumates agros exercere. Hinc, dum Sueui potissimum a mari Balthico ** accederent, *** caput efferre ceperunt, atque nomine antea ignoto, Alemanni fuerunt adpel-
liti. Goldastus **** quidem auctor est, eos Francorum exemplo permo-
tos, nouas sibi sedes armis quæsiuisse, verum, antiquiorem esse gen-
tem Spartianus ***** testatur, qui hos a Caracalla fuisse deuictos de-
monstrat.

* Tacitus de M. G. c. XXIX. non numerauerim inter Germaniae populos, quanquam non Rhenum Danubiumque confederint, eos qui Decumates agros exercent. *Leuissimus quisque Gallorum & inopia audax dubie possessionis solum occupauere. Mox limite aucto, pro-*
ptereaque praesidia, sine imperii & pars provinciae habentur. Adsignat enim iisdem veras Ale-
mannorum sedes inter Rhenum, Moenum, Danubiumque. Hunc locum etiam de Alemannis
explicat *Cluverus lib. III* c. IV & *Cellarius lib. II* c. V. Per decumates agros vero nullos alios
intelli-

intelligit, quam de quibus decimæ solvantur. Decumanus enim Romanis dicebatur, qui decimas exigit.

** Suevos olim maris Balthici accolas fuisse, patet ex eo, quod Tacitus mare Balthicum vocet Suevicum, & Viader antiquis Suevus dicatur. Cellarius lib. II c. V. & lib. III c. IV.

*** Walafridus Strabo de vita B. Galli apud Goldastum Tom. I rer. Alemann. p. 143. igitur quia mixti Alamanni Suevi partem Germania ultra Danubium, partem Rætia inter Alpes & Histriam, partemque Gallia circa Ararim. obsederunt. Iornandes de rebus Geticis c. LV. Theodemir Gothorum rex emenso Danubio, Suevis improvisus a tergo apparuit. Nam regio illa Suevorum ab oriente Baiobares habet, ab occidente Francos, a meridie Burgundiones a septentrione Thuringos. Quibus Suevis tunc iuncti Alemanni etiam aderant, ipsique Alpes erectas omnino regentes.

**** præf. ad Scriptores rer. Alemannicarum.

**** in vita Caracallæ c. X. nam, quum Germanici & Partici & Arabici & Alemannici nomen adscriberet [nam Alemannorum gentem deuicerat] distinguit itaque titulum Germanici & Alemannici. Idem confirmat Aurelius Victor Schotti: Alamannos gentem populosam ex equo mirifice pugnantem prope Moenum amnem deuicit. Hinc Nicolao Vignierio minime adsentimur, qui de origine veterum Francorum apud du Chesne Tomo I p. 167 putat, hallucinatum fuisse Spartianum.

§. XXV.

Post hæc variis fatis exagitati fuerunt Alemanni. Post Caracallam eosdem deuicit Proculus tyrannus, * hinc Aurelianus Imperator. ** Inde Constantius Chlorus, Cæsar adhuc, eosdem apud Lingonas vicit, cæsis Alemannorum sexaginta millibus. *** Constantius iunior istis primum pacem dedit, **** paullo post & Lentiensibus Alemannicis pagis indidit. Quum est bellum, ***** qui tractibus Rhætiarum vicini dicuntur. ***** A Iuliano Cæsare illorum exercitus prope Argentarium fuit deletus. † Reparatis tamen viribus, Romanos iterum adgressi, a Iouino, Magistro Equitum per Gallias fuerunt deuicti, †† hinc a Valentiniano. ††† Gratianus Imp. eosdem apud Argentariam superauit, cæsis triginta militum millibus. †††† Demum a Clodouxo, Francorum rege, anno 496 ad Tolbiacum victi fuerunt atque subacti. †††††

* Testis est Vopiscus in vita Proculi c. XIII. Alemannos, qui tunc adhuc Germani dicebantur, non sine gloria splendore contriuit. Hic locus torfit & Casaubonum & Salmasium. Ille errare Vopiscum dicit, cum longe ante Alemannorum nomen cognitum: Hic Casaubonum, dicens: quo tempore summis imperium Proculus, Germani nondum dicebantur Alamanni, & scribit hinc Vopiscus, qui sua ætate iam hoc obtinuisse refert, & Germani Alamanni vocarentur. Verum & Vopisci ætate Germani nondum vocabantur Alemanni, ut ideo hic sensus sit. Alemannos tunc adhuc sub Germanorum gente fuisse comprehensos, licet proprio nomine vocerentur.

** Zosimus lib. I, c. XLIX.

*** Eutro-

*** Eutropius IX c. XV. Orosius lib. VII c. XXV.

**** Ammianus Marcellinus lib. XIV c. X.

***** Marcellinus lib. XV c. IV.

***** Idem lib. XXXI c. X.

† Idem lib. XVI c. XII. Eutropius lib. X c. VII, Zosimus lib. III c. III.

†† Idem lib. XXVII c. I & II.

††† Idem lib. XXVII c. X.

†††† Idem lib. XXXI c. X. Orosius lib. VII c. XXXIII.

††††† Gesta Franc. epit. c. XV. Greg. Turon. lib. II c. XXX. Aimoinus lib. I c. XV.

§. XXVI.

Licet autem Alemanni partem saltim constituerent Germaniæ, ita, ut a reliquis Germanis * non solum, sed etiam in titulis Imp. sæpius distinguerentur, ** haut raro tamen vel ipsi Germani *** vocabantur, vel etiam sub Alemannorum nomine omnes intelligebantur Germani, quod ab exteris & Italis potissimum factum, **** qui, dum gens reliquis esset potentior, sub Alemannorum nomine omnes Germanos intelligebant. Quod tamen per errorem factum esse innuit Otto Frisingensis, ***** cum potius Sueui ***** saltim sub nomine Alemannorum venirent. Hinc una cum Francis, Boiis, Saxonibus, Lotharingis inter quinque Germaniæ populos fuerunt nunerati, ***** atque proprius Ducatus factus, cuius caput erat Argentina †

* Sic distinguit Orosius lib. VII c. XXII *Germani, Alpibus, Rætia, totaque Italia penetrata, Rætiæque perveniunt. Alemanni Gallias pervagantes etiam in Italiam usque*: Distinguit etiam Guil. Brito Philipp. lib. I v. 147.

Francum ab illis

Finibus egressus, valida sibi mente subegit

Germanos cum Thentonicis, nec non Alemannos,

Tungros cum Belgis, Saxones cum Lotharingis.

Hinc Dionysius Alexandrinus Alemannos Germanorum finitimos facit, dicens: *ὅτι τὰς Γερμανίας οἱ οἱ Ἀλαμαννοὶ πρόσχωρον λευκὰ λέγει Φύλα. Germanos, quibus Alamanni sunt contiguissimi candidas ait esse gentes.* Quem sequitur Stephani Zozomani *Ἀλάμαννοι* dicens, *ἔθνη Γερμανοῦ πρόσχωρον.* Ammianus Marcellinus lib. XXVI c. V. *Alamanni perstruere Germaniæ limites hac ex causa solito infestum fieri.*

** Sic Spartianus Caracallam c. X Germanicum & Alemannicum vocat. Justinianus in proœmio Institutionum dicitur Alamannicus & Germanicus.

*** Pare hoc ex Vopisco in vita Proculi c. XIII loco ante allegato. Sic etiam Ammianus Marcellinus lib. XXVII c. X quos modo Alemannos vocauerat, nunc Germanos vocat: inde horrenda circumstantibus Alamannis, id consilium ratio celeritatis admisit, ut aditum montium partem, quam clementer dictum esse proclivem, Sebastianus tunc suis occupavit,

ret, fugientes Germanos si fors ita tulisset leui negotio confossurus. Eadem ratione Chronicon Hierosolymitanum lib. I c. IX. qua ferebat Baiocariis, Alemannis ceterisque Teutonicis c. XII & lib. III c. I.

**** Arnobius lib. I. *Alamannos Scythas idcirco soluerunt diuinci, quod habitarent & degerent in eorum gentibus Christiani.* Sic etiam Monachus, Erphesfordiensis hist. Landgrau. Thur. c. VI. nota, quod partes viciniores Italicis, sicut sunt Bauaria, Sueuia, dicta fuerint, ab Italicis primo Alemannia, & homines dicebantur Alemanni, nota secundum Orosum & Solinum, quod tunc temporis Germania & Alemania habebantur pro vno & eodem. Nam Vngaria dicebatur Pannonia, & ab Vngaria vsque ad Rhenum dicebatur Germania, vel Alemania, & ultra Rhenum Gallia.

**** de gestis Friderici Barbarossæ lib. I c. VIII. a prædicto etiam Lemanno fluuio tota illa Prouincia Alemannia vocatur. Quare quidam totam Teutoniæ termin Alemanniam dictam putant, omnesque Teutonicos Alemannos vocare solent, cum illa tantum Prouincia, id est Sueuia, a Lemanno fluuio vocetur Alemannia, populi que eam inhabitantes solummodo vocentur Alemanni.

***** Gregorius Turonensis lib. I c. II. *Vandalos secuti Sueni, id est, Alemanni Galliciam adprehendunt.* Paulus Warnefridus lib. II c. XV. inter banc [Liguriam] & Suaniam, hoc est, Alemannorum patriam, que versus septentrionem est posita, dua prouincia, id est, Rhetia prima & Rhetia secunda inter Alpes consistunt & lib. III c. XVIII. iste ex Suanorum, hoc est Alemannorum gentie oriundus. Clarius hæc explicat Walafridus Strabo de vita B. Galli lib. I p. 143 antiquorum vocabulorum veritate seruata ab incolis nomen patriæ deriuemus, & Alamanniam vel Sueuiam nominemus. Nam cum duo sint vocabula, vnam gentem significantia, priori nomine nos appellamus circumposita gentes, que Latinum habent sermonem, sequenti vsus nos nuncupat Barbarorum. Hoc ipso innuit, Alemanniam fuisse dictam a gentibus, quæ latinum habeant sermonem Sueuiam a barbaris, & quidem forsitan a voce *Schweben*, diuagari, quia hinc inde diuagarentur.

***** Latius hæc exposui in Syntagmate I. Publici dissertatione tertia.

† apud Ditmarum lib. V p. 367.

S. XXVII.

Ad tertium nomen progredimur, TEVTONES, siue potius Teutonos, * quod antiquissimum quidem erat, & non vniuersæ genti, sed singulari saltim nationi Danicæ dabatur. Scilicet, Teutoni hi erant, qui cum Cimbris societate contracta, in Italiam irrumperent. Hos etiam Cimbrorum finitimos in insulis sinus Codani collocat Pomponius Mela. ** Plutarchus *** vtrosque dicit Germanorum nationis, eorum quidem, qui ad Septentrionalem Oceanum pertinent. Hos etiam vna cum Cimbris immanem vim gentium Germanarum vocat Velleius Paterculus. **** Hi inuicem in Italiam transierunt, sed ad Aquas Sextas germano proelio a C. Mario fuerunt deuicti *****

* Sic Cæsar eos adpellat I de B. G. c. XXXIII ad quem locum Fuluius Ursinus: sic est in vetustissimo marmoreo fragmento, quod est apud me ex Quirinensi translatus ex adibus Pomponiani. TEVTONORVM EXERCITVM CIMBROS FVGAVIT. Ita quoque eos adpellat Florus & Pomponius Mela lib. III c. III. Plutarchus vero & Eutropius eos vocant Teutones.

** c. 2.

** c.l.

*** Mario p. 411.

**** lib. II c. XII.

***** Plutarchus Mario. Eutropius V c. I. Winckelmanni not. Saxo - VVestphalia lib. I cap. VIII.

§. XXVIII.

Horum deinde nomen vniuersæ Germaniæ commune factum manet, ita, vt media ætate dicerentur vel Teutonici * vel Theotisci, ex quo nomen *der Teutschen*. Vnde vero sic adpellati, diuersæ sunt sententia. Io. Freinsheimius ** auctor est, quod Borealium forte regnorum incolæ proximæ sibi ciuitatis Teutonum nomen genti vniuersæ imposuerint. Io. Auentinus *** a Tuistone, gentis conditore ducit, cuius tamen fabulam supra iam dum explosimus. Cluuerus **** latius demonstrare conatur, Theotiscos dictos fuisse a Mercurio, occidentalibus *Theut* dicto, quem ex Taciti ***** effato maxime coluerint Germani. Alii a Teutone, † quod viri cuiusdam nobilis, vel regis nomen fuerit. Hanc tamen sententiam merito reiicit Lunckerus, †† & vocem *Teutsche* forsitan a Scythe originem trahere coniectatur. Illustris Leibnützius ††† ducit a voce *Theud*, quod populum notat, hinc vox *Tbüdde*, plebem notans, adhuc vsitata.

* Chron. Hierosol. lib. I c. VI. *tam ex regno Francia, quam Lotharingia terra, Teutonicorum simul & Anglorum & ex regione Danorum & lib. I c. IX. spe defensionis aduersus vires Francigenarum, Romanorum & Teutonicorum.*

** Supplem. Lin. lib. LXIII c. XXI.

*** In Nomenclatura Annalibus Boiicis adiecta: Thuisten, Tytsthen, Tuitzen, Tytzen est interpretari: vnde Tuitsho, Tuitzo, hoc est Tuisco, conditor Germanorum & Sarmatarum. Quem maiores nostri vti nuntium interpretem Deorum venerati sunt. Hinc etiam Pontanus Orig. Franc. lib. II c. I. a Tuistone & Manno ducit, quasi *Duytschmannen*.

**** G.A. lib. I c. IX.

***** de M.G. c. IX.

† Cluuerus c.l. p. 81. Gronius prolegom. p. 21. *Tento siue Tuisto, siue Tentates, non Dei, sed hominum, inde Teutisci orti sunt, vocabulum est.*

†† Geogr. medii aui, voce Scythæ.

††† Script. rer. Brunsvic. Tom. I p. 9.

§. XXIX.

Sed, adsentimur partim Leibnützio, partim etiam, quantum ad vocem Theotisci, Goldasto, * qui nomen hoc ab Italis profectum esse putat, cum hæc terminatio Italis fuerit communis, apud quos erant Tusci, Hetrusci, Volsci, atque inter Germaniæ populos Taurisci, Narisci, Varisci. Scilicet, media ætate Germanorum lingua vel Germanica ** dicebatur, vel Teutonica, *** vel vulgo Theotisca. **** Hæc

vero lingua vulgaris erat. ***** Vox autem *Theud*, *Thiod*, *Theudis* nihil aliud notat, quam populum, † ut ideo lingua Theotisca nihil aliud fuerit, quam vulgaris, popularis, ideoque ab Italis & Græcis barbara dicta. †† Hinc Germani, qui lingua ista vterentur, dicti fuerunt Theotisci, quod Germani sua dialecto efferebant *die Teutischen* siue *Diutischen*, ††† ex quo contractior vox fuit orta *die Teutschen*.

* Præf. ad Tomum primum Scriptorum rerum Alemannicarum.

** Sermonis Germanici mentionem facit Suetonius *Caligula* c. XLVII. Sidonius Apollinaris lib. V ep. V. *Servatus Lupus ep. XCI. filium Guagonis nepotem meum, vestramque propinquum, & cum eo duos alios pueros nobiles, & quandoque si Deus vult, nostro monasterio suo servitio profuturos, propter Germanicæ linguæ nascendam scientiam vestra sanctitati mittere cupio.*

*** Iacobus Regionillanus Chron. lat. Ms. f. 67. apud Schilterum epinicio Ludouici p. 26. *illi [venatores Regis Novientum spoliantes,] & Gallorum mos est, Theutonicam linguam substantiantes cum derisione eos [monachos Teutonicos] de conspectu suo abegerunt, at illi Ecclesiæ suam ingressi, repulsam suam Domino & B. Petro commendabant.* Otto Frising. de G. Friderici I lib. I c. XXXII.

**** Mentio fit linguæ Theotiscæ in Capitulari Wormatiensi Ludouici Pii a. 829 c. 13. In Conuentu apud Argentoratum a. 842. apud Balutrium Tom. II p. 39. Capit. Caroli Calui Tit. XIV. c. 3. In adnuntiatione Ludouici Regis apud Confluentem a. 860. apud Balutrium Tom. II p. 142. In Hlotharii Capit. ad Legem Longobard. Tit. IV c. 3. Flodoardus de Synodo apud Ingelheim a. 849. habita: *post quarum litterarum recitationem & eorum propter Reges innox Teutiscam linguam interpretationem.* In Charta Transactionis apud Vadianum de Monasteriis Germ. lib. II p. 63. *placuit inter nos charitatem pacationis ex utraque parte alternari, quod Tuituce Suonbuoch nominamus.* Sic etiam Theodiscæ linguæ mentionem facit Ruodepertus in epistola VII apud Goldastum Tom. II rer. Alemann. p. 63. & in Glossis suis Hrabanus Maurus p. 64. Vid. etiam Marquardus Freherus in quaestione, *qua proprie lingua prisca Francorum Reges &c.*

***** Walafridus Strabo lib. VII de reb. eccles. secundum nostram barbariam, quæ est Theotisca. Trithemius in Catal. vir. illustr. in Otfrido: *Otfridus ex eo volumine, quo Carolus Imperator, quondam Magnus, barbariam Teutonica nostra linguæ ad regulas incoavit reducere grammaticales.* Sidonius Apollinaris Siagrii suo lib. V ep. V postquam dixerat, sermonis Germanici notitiam ipsum tanta facilitate rapuisse, addit: *estimari minime potest, quanto mihi ceterisque sit risui, quoties audio, quod te presente formides facere lingua sua barbarus barbarium.* De B. Gallo dicit Walafridus Strabo lib. I c. VI *hanc a Domino gratiam meruit, ut non solum latina sed etiam barbarica locutionis cognitionem non parum haberet, id est Alemannica.* Sic etiam Poëta anonymus de gestis Caroli M. lib. I v. 317.

Templum transegit in aula

Nomen Heristalli dederat cui barbara lingua.

Nunc etiam Germani Barbari dicebantur. Sic Walafridus Strabo de vita Galli lib. I prol. per Barbaros Germanos intelligit. Ita Eginhardus in præfatione Historiæ Caroli M. p. 8. se vocat *hominem barbarum & in Romana locutione perparum exercitatum.* Quare etiam Galli Germanos vocabant *Thion*, qui *Theodo* in *Thio* contrahere solent, ut patet ex Theodonis villa, quam Galli vocant *Thionville*.

† Patet

† Patet hoc ex Glossario vocum Gothicarum Grotii p. 599. in quo: Theudas *populus imperator*, Theudatus *populus estimatus*, Theudelapius *ad populum accurrens*, Theudelinda *populi melior*, Theudenunta *per populos celebrata*. Theuderada *populo consulens*, Theuderedus *populi honoratus*. Theuderichus *populi pollens*. Theudichusa *populos eligens*, Theudigifilus *populorum comes*, Theudigottha *populo bona*, Theudis *popularis*. Eruditissimus Palthenius animadu: in Talianum p. 314. Thiotono sic explicat: In Gloss. Lipsi. est *thiat* gens, plur. *thiaden* & *thiede* gentes. Gothicum est *thinda* gens, teste Iun. in Glossar. itemque A-Saxonice cum *thind*, a quo Iunius sed ex ingenio format compositum *theodisc*. [vere enim dicitur *theodlic*. Vid. Benson.] gentilis, ut adeo lingua Theotisca idem sit, quod vernacula. Islandicus interpretatur *berdum thiodum* quasi gentes gentiles dicas in Cod. Vlfphil. Stiernhielmiano.

†† Trihemius Chron. Hirsaugiensi ad a. 863. *Carolus Imperator quondam Magnus, in omni littera studiosissimus, dolens linguam nostram Teutonicam, in qua natus erat, Barbaram, & sine decore contemni ab Italianis, & Grecis, sibi persuasit ad regulas eam posse reduci Grammaticales.*

††† Rythmus di S. Annone n. 7. *di in Diutischemi lande ie VVurde.*

§. XXX.

Quando vero id factum, difficile est dictu. Si coniectari licet, tunc demum hoc nomen fuit ortum, cum a Francis separati proprium sibi regnum constituerent Germani. Patet hoc ex eo: Taciti ætate communis omnium adpellatio erat Germani. Horum pars, cum in fœdus commune coalescerent, atque libertatem suam tuerentur contra Romanos, dicti postea fuerunt Franci. Inde desit ex parte commune Germanorum nomen, dum potentiores in Germania gentes essent Franci, Alemanni, Boii, Thuringi, Saxones. * Prioribus a Francis deuictis, omnis Germania diuisa fuit in Francos & Saxones, ** siue in Francici juris & Saxonici, quæ etiam diuisio mansit, deuictis licet a Carolo M. Saxonibus. Ipsa Francia vero, postquam Franci Germaniam, Saxonibus exceptis, deuicissent, diuidebatur in Occidentalem atque Orientalem, siue, quod idem erat, regnum Neustriæ & Austrasiæ, *Ostenreich* & *Westenreich*. Occidentalis Francia sub se comprehendebat regnum Franciæ proprie sic dictum. *** Sub Orientali vero Francia comprehendebatur, quidquid Franci in Germania possidebant, & dum indies fines suos extenderent Franci, usque dum vniuersam Germaniam occuparent, inde sub Orientali Francia comprehendebatur omnis Germania. Hæc vero, postquam sub Ludouico Germanico proprium regnum factum, a Francico distinctum, vel regnum Franciæ Orientalis, vel Teutonicum cepit adpellari.

* Memorant hos quinque populos Annales Francorum Fuldenses ad a. 887. ubi de Arnulphi depositione: *ab illo ergo die male inuito consilio, Franci & more solito Saxones & Duximus, quidam Baiuvariorum primoribus & Alamannorum admixtis cogitauerunt deficere a fide*

2019

tate Imperatoris. Idem dicit Rhegino de Henrici Aucupis electione ad a. 920. Vide & Annales Francorum ad a. 840. 888. Otto Frisingensis lib. I c. XI. Albertus Stad. ad a. 888. Albericus ad a. 893. Synt. I. Publici diff. III §. 2.

** Wittichindus Ann. lib. I p. 634. *Regi Ludowico non erat filius, omnique populus Francorum atque Saxonum querebat Ottoni diadema imponere regni.* Et libro II in eunte: *defuncto patre patrie, & regum optimo maximo Henrico, omnis populus Francorum atque Saxonum iam olim designatum regem a patre filium eius Oddonem elegit sibi in principem.* Sub his autem omnem comprehendi Germaniam patet ex Ottone Frisingensi qui lib. VI Chron. c. XV. dicit, quod Otto ab omnibus fuerit expetitus & Luitprandus. lib. II c. VII. *Conradus Rex cunctis a populo ordinatur.* Vid. Syntagma I. Publici diff. V. §. I.

*** Aimoinus procem. Hist. c. V. *has omnes provincias dum Franci occupassent, in duas tantummodo partes diuidentes, eam quae Septentrionem versus tenditur & inter Mosam & Rhenum est Austriam: illam vero, quae a Mosâ ad Ligerim usque pertingit, Neustriam vocauerunt.* Otto Frising. lib. VI c. XVII. Hadr. Valesius voce Francia & Neustria Pontani Orig. Franc. lib. V c. VII. Werlhof c. I. §. 90. Hottomannus Franco-gallia c. IV. Syntagma I. P. diff. III §. V. Hinc etiam Andreas Alciatus in libello de formula Romani Imperii: *tandem, inquit, factum est, ut quicumque Germani imperium Rom. detrectarent, illis [Saliis] se adiungerent, Francosque se, id est eorum sermone, liberos appellarent.* Horum opes, oppressa a Gothis Italia, adeo creuerunt, ut transiit Rheno, veterem Galliam occuparint, sedesque in ea fixerint. Eorumque nomine bona quoque Germania pari Francia dicta est. Sed huiusmodi nomenclatura distinctio addita fuit, ut illa orientalis, quae vero Gallica est, occidentalis vel Francia Romana diceretur. Quae ratione & Germani se Francos plerumque dixerunt, Gallos vero Francigenas: quin & hodie vulgarem linguam suam Galli Romanam vulgo vocant, quod videlicet antiquam, quae Germanorum erat, misam fecerint.

**** Hæc quæ dicta sunt demonstrat Otto Frisingensis lib. VI c. XVII. denique ut in superioribus patet, tempore Caroli, regni Francorum tota Gallia, id est, Celtica, Belgica, Lugdunensis, omnique Germania a Rheno scilicet usque ad Illyricum terminus fuit. Dehinc diuiso inter filiorum filios regno, aliud Orientale, aliud Occidentale utrumque tamen Francorum dicebatur regnum: In Orientali ergo, quod Teutonicorum dicitur, deficiente Caroli Stirpe, primus, manente adhuc in Occidentali Francia ex successoribus Caroli, Carolo ex gente Saxonum successit Henricus. Cuius filius Otto, qui etiam Imperium a Longobardis usurpatum deduxit ad Teutonicos Orientales Francos, forsitan dictus est primus Rex Teutonicorum, non, quod primus apud Teutonicos regnauerit, sed quod primus post eos, qui a Carolo Carolingi, sicut a Merouco, Merovingi dicti sunt, ex alio, id est, Saxonum sanguine natus, imperium ad Teutonicos Francos reuocauerit. Immo, Orientalem Franciam & Regnum Teutonicum vnum idemque esse idem demonstrat Otto Frisingensis lib. VI c. XI dum ait: porro Arnulfus totam Orientalem Franciam [quæ modo Teutonicum regnum vocatur] id est, Baiariam, Sueuiam, Saxoniam, Thuringiam, Frisiam, Lotharingiam rexit.

§. XXXI.

Licet autem hoc certum sit, sub Teutonico regno omnem comprehendi Germaniam, minime tamen adprobamus sententiam Goldasti, qui Teutoniâ in tres potissimum magnas provincias distribui dicit, A-temanniam, Rhætiâ & Germaniam. Rhætiâ inter Alpes Iulias & dextrum Danubii latus collocat, ad usque Noricum, Germaniam ad Rhenum,

Rhenum, Alemanniam vero latius patere dicit, vt sub eadem comprehendantur omnes populi, qui Germanicæ linguæ societati fuerint coniuncti. Ast, cum hæc sententia nulla firma demonstretur auctoritate, minime adsentimur. Rhætia quidem atque Alemannia partem faciebant regni Teutonici, sed Germaniam a Teutonia fuisse distinctam, istam etiam in has tres saltem partes fuisse diuisam, nullibi patet*

* *Præfatione in Tomum primum Scriptorum rerum Alemannicarum.*

§. XXXII.

Media ætate Germani vel communi nomine Franci, vel Galli, vel NOMADES etiam ac NEMEDES adpellantur. In sacris expeditionibus Germani sæpe sub communi nomine Francorum vel Gallorum comprehendantur, eo quod potiore numerum hi constituerent. Venedi vero, Slavi, & qui eiusdem sunt propaginis, Bohemi, Germanos Nemedes siue Nemetzos solent vocare. * Immo, testatur iamdum Zonaras, ** Nemetzos populum Celticum de prodicione Constantinopolis vrbis egisse cum Bohemis, & sub iisdem sine dubio intelligit Germanos Slauis mixtos. *Nemetz* enim Bohemice adhuc notat Germanum.

* *Auentius Ann. Boi. lib. I c. IV. Teutones a Celtic Alemanni: a Venetic Nomades ac Nemetes a iaculando nominantur. Vid Lehmann Chron. Spir. lib. I c. L.*

** *Tom. III Ann. p. 233.*

§. XXXIII.

Fines veteris Germaniæ ab hodiernis plane declinant. * Occidentalem quidem terminum ** omnes in Rheno *** constituunt. Meridianum Germaniæ latus terminabat Danubii pars occidentalis, qui Germaniam a Vindelicia & Norico separabat. **** Orientem terminabat Vistula, ***** Septentrionem Oceanus. † Licet hi Germaniæ fines, minime Germanorum, qui & Rhenum & Danubium transgressi in altera ripa sedes collocauerunt. ††

* *Io. Mich. Weierichius quidem singulari dissertatione demonstrare voluit, fines Germaniæ nunquam fuisse immutatos, Erfordiz 1710. 4. sed contrarium sequentia docebunt.*

** *Fines Germaniæ sua ætate sic describit Tacitus de Mor. Germ. c. I. Germania omnis a Gallis Rhætisque & Pannoniis, Rheno & Danubio fluminibus, a Sarmatis Dacisque mutuo metuantibus separatur. Cetera Oceanus ambit, latos sinus & insularum immensa spatia complens. Solinus cap. XXIII de Germanis sic habet: extenditur inter Rhenum, Herciniumque saltum, & rupes Sarmatarum: ubi incipit, Danubio, ubi desinit, Oceano perfunditur. Eadem fere sententia, quæ Pomponius Mela habet lib. III c. III. Germania hinc ripis Rheni usque ad Alpes: a meridie ipsi Alpibus: ab oriente Sarmatarum confinio gentium: qua septentrionem spectat, Oceanica litore obdalla est. Sic etiam Caroli M. ætate Germaniæ fines describit Eginhardus c. XV. deinde omnes barbaras ac feras nationes, quæ inter Rhenum ac Vistulam fluvios, Oceanumque ac Danubium posita, lingua quidem pene similes, moribus vero atque habitibus valde dissimiles,*

similes, Germaniam incolans, ita perdomuit, ut eas tributarias efficeret. Vid. Cluverus G. A. lib. I c. XII. Franc. Irenicus Exegeti Germaniae lib. I c. XIV. Pontanus Orig. Franc. lib. I c. I & II. Collarius not. orb. antiqui lib. II c. V. Werlhof lib. I c. II §. 19 sqq.

*** Tacitus, Mela, Ptolemæus lib. II c. XI. Strabo lib. VII. ineunte. *ἡμετέραν δὲ τὴν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ ἐσπέρειον τῆς χώρης πλάτος ἢ ποταμία πᾶσι* atque hic fluminis [Rheni] tractus, latus est Germaniae occidentum. Cæsar de B. G. lib. I c. II. *ἑν-
δique loci natura Helvetii continentur, una ex parte, flumina Rheno latissimo atque altissimo,* qui agrum Helveticum a Germanis dividit. Et Sicambri ad Cæsar's legatos lib. IV. c. XV. *populi R. imperium Rhenum finire: si se invito, Germanos in Galliam transire non equum existima-* *nt: cur sui quidquam esse imperii aut potestatis trans Rhenum postularet.*

**** Tacitus, Mela, Ptolemæus lib. II c. XI. *τὴν μεσημβρινὴν πλευ-
ρὴν ὀρίζει τῷ Δανυβίῳ τὸ δοσμικὸν μέγεθος Meridianum latius [Germaniæ] ter-* *minat Danubii pars occidentalis.* Strabo lib. II p. m. 128. de Istro: *Φέρεται δ'
ἔτος ἀπὸ τῆς ἐσπέρας ἐπὶ τὴν ἑω καὶ τὸν Εὐξίνου πόντον ἐν ἀριστερᾷ λιπῶν τὴν
τὴ Γερμανίας ὅλην ἀρξάμενιν ἀπὸ τῆς Ῥήνης ἢ ab occasu ortum versus in Euxinum
labens mare, ad laevam relinquit Germaniam totam a Rheno orsam.*

***** Tacitus, Mela, Ptolemæus, Pomponius Mela lib. III c. IV. *Sarmatia intus quam
ad mare latior, ab iis qua sequuntur, Vistula amne discreta, qua retro abijt usque ad Istrum flumen
immittitur.* Jornandes de rebus Geticis c. V. de Scythia: *habet ab occidente Germanos & flumen
Vistula.*

† Tacitus, Mela, Solinus.

†† Tacitus de M. G. c. II. XXVIII.

§. XXXIV.

Postquam autem Carolus M. fines Germanorum ampliasset, atque Germania sub Ludouico Germanico proprium regnum esse cœpisset, fines eiusdem ex parte fuerunt ampliati, ex parte vero restricti, nec enim Rhenus amplius terminus Occidentis mansit, sed fines Germaniæ ultra Rhenum fuerunt extensi, & quidem propter vini copiam. * Hinc partes trans Rhenum, quæ antea sub Galliæ Belgicæ nomine veniebant, Germaniæ accesserunt. Accessit etiam post mortem Lotharii, Lotharingiæ pars, quam ex æquo ad Marsnam diuiserunt Ludouicus Germanicus & Carolus Caluus. Integram vero Ludouici Iuniori cesserunt Ludouici Balbi filii, quam etiam Henricus Auceps singulari transactione Bonniæ, cum Carolo, Gallorum rege inita, Imperio vindicauit. ** Sic etiam terminus meridionalis, adiecta Vindelicia & Norico fuit ampliatum atque Leitha & Mura versus Hungariam termini fuerunt constituti. *** In Oriente nimium restricti fuerunt termini ad Viadrum vsque, dum ultra Slavi habitarent. † qui Friderico I imperante, Germaniæ decimum accesserunt. **** In Septentrione vero Eidora Daniam versus terminus erat. *****

* Re-

* Regino ad a. 842. Ludouico orientalia, scilicet omnis Germania vsque Rheni fluente, & omnia civitates cum adiacentibus pagis trans Rhenum, propter vini copiam. Idem testatur Marianus Scotus, Sigebertus Gemblacensis ad a. 844. Lehmann Chron. Spir. lib. III c. XL.

** Conring. de fin. Imperii lib. I c. VI. Synt. I. P. diff. III §. XXI.

*** Otto Frising. lib. I c. XXXII. igitur Rex ad portam Mesiam, LXX pugnatorum milia, vel amplius habens, erupit: in campoque inter portam prefatam & fluvium Litabe, qui Teutonice lingua Virnelt & Leruelt, quod nos vacantem campum dicere possumus, castra posuit. Dux etiam cum suis non longe ex altera parte eiusdem fluvii, qui Imperii Romani, & Regni illius ex uno Danubi latere (nam ex altero Maraba fluvius) limes est, suos convocans, ibidem castra metatur.

† Patet hoc etiam ex Dietmaro, lib. IV p. 350. qui de controuersia, quæ Ottonis III temporibus fuit cum Miskeone, Slavorum Duce: venit Bolizlaus cum nostris ad Oderam ad Mesico-
gon nuntius mittitur.

**** Datis solenniter vexillis duces Slavia fuerunt adpellati, de quo nimium inuehitur Saxo Grammaticus Hist. Dan. lib. XVII p. 375. quod libertatem variis & fucosis dignitatum nominibus vindicauerint, cui tamen respondet Conring de fin. Imperii lib. I c. XVI.

***** Eidoram terminum Imperii versus Daniam fuisse, Scriptores omnes docent. Annales Francorum Fuldaenses ad a. 811. Conditis inter Imperatorem [Carolus M.] & Hemmingum Danorum regem pax, a duodecim primoribus utriusque gentis, Francorum videlicet & Danorum, iuxta fluvium Egidoram sicut secundum ritum ac morem suum datis sacramentis confirmatur. Id quod magis adhuc illustrat Adamus Bremensis lib. I cap. XI. Hemmingus rex pacem cum Imperatore faciens, Egidoram fluvium regni terminum accepit. Quæ verba repetit Albertus Stadenus ad a. 810. Sic etiam terminos Germaniæ sub Ludouico Germanico ita describit Witichindus lib. I p. 637 Ludouico, inquit, a Rheno vsque ad fines Illyrici & Pannoniæ ad Egidoram quoque fluvium & terminum Danorum imperium erat. Hinc etiam secundum Annales Fuldaenses ad a. 873. Dani postulabant, ut Ludouicus legatos suos ad fluvium nomine Egidoram mitteret, qui illos & Saxones dirimit. Id quod etiam confirmat Adamus Bremensis lib. IV c. XLVI.

§. XXXV.

Diversimode autem Germania diuiditur. Romani quidem eandem distinguebant in CisRhenanam & Transrhenanam. Primus ita distinxisse videtur Cæsar * apud Gallos agens, ideoque cis Rhenanam Romani respectu Galliarum vocabant illum tractum, quem hodie trans Rhenum vocamus. Transrhenanus vero dicebatur reliquus Germaniæ tractus. Hinc Germania CisRhenana diuidebatur in Superiorem atque Inferiorem. Superior Dioni Cassio dicitur, quæ Rheni fontibus propior est, inferior vero, quæ vsque ad Oceanum Britannicum se extendit, a Moguntia scilicet vsque ad Oceanum. ** Superior deinceps Germania prima, inferior secunda fuit adpellata. *** Transrhenana vero vocabatur Germania magna. **** Media ætate iterum diuidebatur in Superiorem atque Inferiorem. Ista comprehendebat terram Rhenensem, Sueuiam, Bauariam, Franconiam, quæ in ludis equestribus Germanorum dicebantur *die Vier Lande*.

Lande. Inferior autem comprehendebat vniuersam Saxoniam, quæ iuris Saxonici. Ex quo distinctio enata fuit in Ius Franconicum & Saxonicum, *****

* Cæsar IV de B.G. c. XVI. *Vbi autem, qui vni ex transrhenanis ad Cæsarem legatos miserant.* Et lib. V c. II. *Treniri Germanos transrhenanos sollicitare dicebantur.* Cisrhenanos vero memorat lib. VI c. II. Mansit hæc diuisio etiam posteriori ætate, Capitolinus enim Maximinus, mentionem adhuc facit Germaniæ Transrhenanz.

** Dio Cassius lib. LIII p. 503. *Κελτῶν γὰρ πῆρες, ὅς δὴ Γερμανοὺς καλεῖται, πῦσαν τὴν πρὸς τῷ Ῥήνῳ Κελτικὴν κατασχόντες Γερμανίας ὀνομάζεσθαι ἐπίηκτο. τὴν μὲν αὖτε, τὴν μὲν μὲν τὰς τῶ ποταμῷ πηγὰς τὴν δὲ κάτω μέχρι τῆς Πικανῆς τῆς Βρετανικῆς. Nam Celte quidam, quos Germanos vocamus, quum omnem Celticam regionem, quæ ad Rhenum est, occupassent; effecerunt, ut ea Germania vocaretur: superior, quæ Rheni fontibus propior est, inferior, quæ ab hac usque ad Oceanum Britanicum se extendit.* Sic etiam Tacitus Ann. I, c. XXXI. ait: *duo apud ripam Rheni exercitus erant. Cui nomen superiori, sub C. Silio legato, inferiorem A. Cæcina curabat &* Hist. c. LIII. Cluverus Germ. Ant. lib. II c. XXXVII. Ptolemæus τῆς δὲ πρὸς τὸν Ῥήνον χώρας ἡ μὲν ἀπὸ Γαλατίας μέχρι τῆς Ὀβρίγγα ποταμῷ, καλεῖται Γερμανία ἡ κάτω ἡ δὲ ἀπὸ τῆς Ὀβρίγγα ποταμῷ πρὸς Μεσημβρίαν καλεῖται Γερμανία ἡ ἄνω *Pars regionis Rheno proxima a mari ad Obringam flumen Germania dicitur inferior: pars autem ab Obringa versus meridiem vocatur Germania superior.* Sic L. Antonium superioris Germaniæ præfide[m] vocat Suetonius Domitiano c. VI. Plinius lib. XIX c. VIII *corruda passim etiam montibus nascens refertis Germania campis.* Paulus Diaconus lib. I c. I. *quamuis & duas ultra Rhenum prouincias Romani, cum ea loca occupassent, superiorem inferioremque Germaniam dixerint* Franc. Irenicus exeg. Germ. lib. I c. XV. XVI. Lehmann lib. I c. IX Pancirolli not. Imp. Occident. c. LXXXVIII. Hadr. Valesii not. Galliarum voce Germania. Obrechtii Prodr. rer. Alsat. cap. V.

*** Pancirolli not. dign. Imp. Occid. c. LXXXVI p. 1992 in Grauii Tomo VII.

**** Ptolemæus lib. II c. XI. *Γερμανίας μεγάλης θέρους Germaniæ magna possio.* Vocabatur ista solum Barbaricum. Sic Eutropius lib. VII c. V. *de Drufo: Germanorum ingentes copias cecidit, ipsos quoque trans Albim fluuium submovit, qui in barbarico longe ultra Rhenum est.* Sic etiam de Decio lib. IX c. IV. *in barbarico inderfessus.* Ammianus Marcellinus lib. XVIII c. II. *de Germania: visus in barbarico miles.* Cellarius not. orb. ant. lib. II c. V.

P. 448.


***** Synt. I. P. diff. V §. 2.

DISSERTATIO SECVNDA
DE
DIIS GERMANORVM ET CVLTV
SACRORVM.

RESPONDENTE
GOTTLIEBIO SLEVOGTIO.
IENENSI.

- §. I. In Rebus publicis quatuor sunt observanda, Status religionis, civilis, militaris & æconomicus.
§. II. An Germani solummodo Solem, Lunam & Vulcanum, & sub iisdem Trinitatem coluerint.
§. III. Antiquissima Deorum Sol. §. IV. Sequitur Luna. §. V. Mars. §. VI. Mercurius, etiam Godan dictus. §. VII. Iupiter, Thor dictus. §. VIII. Venus, dicta Frea. §. IX. Saturnus, Sater. §. X. His septem dies hebdomadis erant dicati. §. XI. Thuringorum Büßerich & Iech. §. XII. Saxonum Credo. §. XIII. Irmensula figura. §. XIV. In cuius honorem extructa. §. XV. Statua erat Arminii. §. XVI. Locus Irmensula. §. XVII. An Irmensula Corbeia ad hoc superfu. §. XVIII. Saxonum Eosfræ dea, Hama, Flinna, Iodutta. §. XIX. Suenorum Ipa, Heribon & Ciza. §. XX. Hercules sub Krutzmanni nomine apud Argentoratenses. §. XXI. Castor & Pollux sub Alcis nomine culti. §. XXII. Slavorum Zuantenitus, Rugienitus, Porcenus & Porcunius. §. XXIII. Slavorum Zerneck, Prono vel Prowe. §. XXIV. Ratzeburgensium Sema, Plunensium Podaga. §. XXV. Obotritorum Radagastus. §. XXVI. Velleda, Arminia, Ietta, mulieres fatidicae. §. XXVII. Tanfana quæ dea. §. XXVIII. Luci, colles & fontes consecrati, atque templa Germanorum. §. XXIX. Altaria Germanorum. §. XXX. Hostia & Sacrificia. §. XXXI. Sacerdotes. §. XXXII. Germanorum Druides & Bardæ. §. XXXIII. Auguria. §. XXXIV. Initia Christianismi apud Germanos.

§. I.

 A origine, nomine & diuisione Germaniæ progredimur ad præcipuos gentis ritus, eos potissimum, qui faciunt ad Historiam illustrandam. Prout autem in rebus publicis quatuor potissimum sunt observanda: Status religionis, Civilis, militaris & æconomicus, idem quoque in Germaniæ antiquitatibus eruendis observamus.

§. II.

Initium facientes a Statu religionis, bina observamus, vel Deos, vel Cultum factorum. Dii vel generales sunt, omnibus Germaniæ populis communes, vel speciales, a certis saltim populis culti. Communes Germanorum dii isti erant, quibus singuli dies erant destinati, ab iisdem etiam nomen adepti, ad quorum ordinem hosce explicabimus. Si quidem Cæsarem * sequeremur, Solem saltim, & Vulcanum & Lunam solos Germanis deos

deos adsignare necessum haberemus, cum reliquos, eodem teste, ne fama quidem acceperint. Hinc etiam Cluverus ** nugatur, dum Trinitatem Germanis fuisse cognitam, velit, ita, ut Solem intelligerent Deum Patrem, Lunam Deum filium, ignem Deum Spiritum Sanctum. Verum, dum Cæsari primo ex Romanis Germaniam ingressio, horum Status haut adeo esset cognitus, plures potius cum Tacito aliisque apud Germanos deos reperimus.

* De B.G. VII c. XXI. *deorum numero eos solos ducunt, quos cernunt, & quorum opibus aperte innuntur, Solem, & Vulcanum & Lunam: reliquos ne fama quidem acceperunt.*

** G. A. lib. I c. XXIX. ideo notatus a Masio antiquit. Mecklenb. c. I. Licet Christophorus Wagemann im Entwurf vom Druidenfus p. 19 velit, hæc tria numina hieroglyphica ipsorum signa fuisse, horumque nomina Deut, Mann, Fyr.

§. III.

Antiquissimus deorum SOL erat, quem homines, postquam ad naturam fuerint relapsi, tanquam inter astra præstantissimum venerari coeperunt, ita, ut dux & princeps & moderator luminum reliquorum, & mens mundi & temperatio existimaretur. * Ex Oriente igitur hic cultus æque ad Germanos pervenit, qui eundem præter alios deos diuinitus coluerunt. ** Potissimum vero apud Saxones colebatur, qui eiusdem cultum ad Anglos traduxerunt. *** Nec desunt, qui Solis fanum celeberrimum in Marchiæ oppido Soltquella, vulgo Saltzwedel, fuisse contendunt † quas tamen tanquam coniecturas dubias atque incertas, a sola nominis convenientia ductas rejicit Schedius atque Sagittarius. †† Hinc primus dies dictus *der Sundag*.

* Cicero in Somnium Scipionis. Idem adfirmat Macrobius Saturn. lib. I c. XVII qui etiam omnes deos ad Solem referri contendit. Quanti autem Sol apud Veteres fuerit habitus, declarat Philippus a Turre in Monumentis Veteris Antii, Vossius in Theologia Gentili, Io. Owenus in Theologumenis. Ant. van Dale de Idololatria.

** Cæsar VI de B. G. c. XXI. Cluverus Antiquit. German. lib. I c. XXVI. Schedius de Diis Germanorum lib. I c. III & IV. Hachenberg Germ. med. diff. VIII §. IX.

*** Testatur hoc Wernerus Rolewinck de Antiqua Saxonia lib. I c. VI. qui Saxonum Anglos inducit Britonum regi ita respondentes: *si vero de religione queritur, nomen nos iuxta morem patrum solem adorare.* Sic etiam Noricorum Belenum pro Sole agnoscit Hachenberg c. I. cum tamen Philippus a Turre dissertatione de Beleno certius demonstraverit, hunc nullum alium esse quam Apollinem.

† Schedius de diis Germanorum Syng. IV. cap. N. *ceterum civitatem Soltwedel in Marchia veteri quarto Planetarum Soli erectam fuisse fingunt, & a D. Iulio templum illud Soli scilicet dictum. Forma idoli fuit hominis, qui ante pectus ambabus manibus flammantem rotam tenebat. Non inconueniens autem ipsis videtur idolum hoc Soli erectum fuisse: a VVedell enim nobis eandem significante, qualis leonem est, dicitur Solem ita dictum, a radiorum flammis,*
in ps.

in pectus circumfusus. Idem tradunt Entzelius atque Andreas Angelus in Chronicis Marchicis, notante Sagittario Historia Marchiae Soltwedelenfis §. IX.

†† c. 2.

§. IV.

Soli proxima est LVNA, quam inter Deos suos coluisse Germanos, Caesar * auctor est. Hanc etiam in consiliis suis quidpiam operari putabant. Conueniebant itaque ad publica negotia pertractanda cum aut inchoabatur luna, aut implebatur. ** Cultum eiusdem Lüneburgi maximum fuisse, Chronographi contendunt, ubi etiam templum Lunæ famosissimum una cum ipsius statua, a Iulio Cæsare erecta, a Carolo M. vero vel Egistio episcopo destructa, inde nomen urbis ortum putant. *** Verum, Schedius **** auctor est, urbem potius a præterfluente fluuio Luna sic fuisse adpellatam; Sagittarius vero a Linonibus populis. Huic secundus dies erat destinatus, qui exinde dicitur *der Maendag*.

* VI. de B.G. c. XXI.

** Tacitus de M.G. c. XI. Sic etiam Conradus Botho Chron. Brunswic. figur. p. 282. de Saxonibus: *se richten sick na dem mane, dar badden se sunderlike gesichte na wan se striden wolden.*

*** Docet hoc Botho Chron. Brunswic. picturato p. 191. *König Karle de toech wart up de borch to Lunenborch, unde vorstorde dar ock den Affgode de beyt Luna, den hadde Keyser Iulius dar gehat, de vante den borch in deme mane schyne, de richtte be daruppe eyne sule, darup sette be eyne belde mit bogen oren, dat hadde up sich eyne vorgulden maen, den beden de lude an und heten öne Luna. Dar wart dat slat Lunenburch na gebeten.* Licet non a Carolo M. sed ab Egistio Episcopo vel secundum aliquos a Ruperto, Verdensi Episcopo destructum fuisse idolum, & ibidem monasterium in honorem Mariæ & Michaelis constructum dicatur in descriptione defundatione quarundam Saxoniarum ecclesiarum, quod reperitur apud Leibnütium Tom. I p. 261. & in fragmento Chronici Bardeuicenis apud Leibnütium T. II p. 216. Sic etiam Fabricius Origg. Sax. lib. I p. 62. in *Turingorum Annalibus* vero legitur, Iulium Cæsarem in ea regione extruxisse urbes Deorum nominibus: ut a Luna Lüneburgum, a Sole Soltwedetam, a Venere Magdeburgum, ab aliis oppida alia: quæ allusio in nominibus etiam si incepta non sit; tamen quod de Iulio Cæsare traditur, fabulosum existimo. Idem confirmat Franciscus Irenicus *exegeß Germania* lib. XII p. 401. *Hachenberg Germ. med. aß. VIII §. X.*

**** De diis Germanis syng. IV c. VIII. Lüneburgam Luna dedicatum scribunt, & columnam Luna erectam, cui insidebas imago viri oblongis auribus, auream Luna imaginem manibus tenens: quam demolitam fuisse a Carolo M. anno 800 scribunt. Sed vbi hac nomen aliunde traxit. Dicta enim est a præterfluente fluuio Luna vel Elma: vel a diuise lini copia, quod ibi crescebat: quod superioris Germania

idio-

deos adsignare necessum haberemus, cum reliquos, eodem teste, ne fama quidem acceperint. Hinc etiam Cluverus ** nugatur, dum Trinitatem Germanis fuisse cognitam, velit, ita, ut Solem intelligerent Deum Patrem, Lunam Deum filium, ignem Deum Spiritum Sanctum. Verum, dum Cæsari primo ex Romanis Germaniam ingressio, horum Status haut adeo esset cognitus, plures potius cum Tacito aliisque apud Germanos deos reperimus.

* De B.G. VII c. XXI. *deorum numero eos solos ducunt, quos cernunt, & quorum opibus aperte inuuntur, Solem, & Vulcanum & Lunam: reliquos ne fama quidem acceperunt.*

** G. A. lib. I c. XXIX. ideo notatus a Masio antiquit. Mecklenb. c. I. Licet Christophorus Wagemann im Entwurf vom Druidenfus p. 19. velit, hæc tria numina hieroglyphica ipsorum signa fuisse, horumque nomina Deut, Mann, Fyr.

§. III.

Antiquissimus deorum SOL erat, quem homines, postquam ad naturam fuerint relapsi, tanquam inter alia præstantissimum venerari coeperunt, ita, ut dux & princeps & moderator luminum reliquorum, & mens mundi & temperatio existimaretur. * Ex Oriente igitur hic cultus æque ad Germanos peruenit, qui eundem præter alios deos diuinitus coluerunt. ** Potissimum vero apud Saxones colebatur, qui eiusdem cultum ad Anglos traduxerunt. *** Nec desunt, qui Solis fanum celebrissimum in Marchiæ oppido Soltquella, vulgo Saltzwedel, fuisse contendunt † quas tamen tanquam coniecturas dubias atque incertas, a sola nominis convenientia ductas reiicit Schedius atque Sagittarius. ‡ Hinc primus dies dictus *der Sundag*.

* Cicero in Somnium Scipionis. Idem adfirmat Macrobius Saturn. lib. I c. XVII quæ etiam omnes deos ad Solem referti contendit. Quanti autem Sol apud Veteres fuerit habitus, declarat Philippus a Turre in Monumentis Veteris Antii, Vosius in Theologia Gentili, Io. Owenus in Theologumenis. Ant. van Dale de Idololatria.

** Cæsar VI de B. G. c. XXI. Cluverus *Antiquit. German. lib. I c. XXVI*. Schedius *de Diis Germanorum lib. I c. III & IV*. Hachenberg *Germ. med. diff. VIII §. IX*.

*** Testatur hoc Wernerus Roleuinc de Antiqua Saxonia lib. I c. VI. qui Saxonum Anglos inducit Britonum regi ita respondentes: *si vero de religione quaritur, nomen nos iuxta morem patrum solem adorare*. Sic etiam Noricorum Belenum pro Sole agnoscit Hachenberg c. I. cum tamen Philippus a Turre dissertatione de Beleno certius demonstrauit, hunc nullum alium esse quam Apollinem.

† Schedius de diis Germanorum *Syngr. IV. cap. N. ceterum ciuitatem Soldtwedell in Marchia veteri quarto Planetarum Soli erectam fuisse fingunt, & a D. Iulio templum illud Soli scilicet dictum. Forma idoli fuit hominis, qui ante pectus ambabus manibus flammantem rotam tenebat. Non inconueniens autem ipsis videtur idolum hoc Soli erectum fuisse: a VVedell enim nobis eandem significante, qualis leonum est, dicens Solem ita dictum, a maiorum flammis,*
in pæ-

in pedem circumfusi. Idem tradunt Entzelius atque Andreas Angelus in Chronicis Marchicis, notante Sagittario Historia Marchie Soltwedelenfis §. IX.

†† c. 4.

§. IV.

Soli proxima est LVNA, quam inter Deos suos coluisse Germanos; Cæsar * auctor est. Hanc etiam in consiliis suis quidpiam operari putabant. Conueniebant itaque ad publica negotia pertractanda cum aut inchoabatur luna, aut implebatur. ** Cultum eiusdem Lüneburgi maximum fuisse, Chronographi contendunt, ubi etiam templum Lunæ famosissimum una cum ipsius statua, a Iulio Cæsare erecta, a Carolo M. vero vel Egistio episcopo destructa, inde nomen urbis ortum putant. *** Verum, Schedius **** auctor est, urbem potius a præterfluente fluuio Luna sic fuisse adpellatam; Sagittarius vero a Linonibus populis. Huic secundus dies erat destinatus, qui exinde dicitur *der Maendag*.

* VI. de B.G. c. XXI.

** Tacitus de M.G. c. XI. Sic etiam Conradus Botho Chron. Brunswic. figur. p. 282. de Saxonibus: *se richten sick na dem mane, dar hadden se sunderlike gesichte na wan se striden wolden.*

*** Docet hoc Botho Chron. Brunswic. picturato p. 191. *König Karle de toech wort up de borch to Lunenborch, unde vorstorde dar ock den Affgode de beyt Luna, den hadde Keyser Iulius dar gehabt, de want den borch in deme mane schyne, de richtte he daruppe eyne sule, darup sette he eyne belde mit bogen oren, dat hadde vor sick eynem vorgulden maen, den beden de lude an und heren öne Luna. Dar wart dat slot Lunenburch na gebeten.* Licet non a Carolo M. sed ab Egistio Episcopo vel secundum aliquos a Ruperto, Verdensi Episcopo destructum fuisse idolum, & ibidem monasterium in honorem Mariæ & Michaelis constructum dicatur in descriptione de fundatione quarundam Saxoniarum ecclesiarum, quod reperitur apud Leibnütium Tom. I p. 261. & in fragmento Chronici Bardeuicenis apud Leibnütium T. II p. 216. Sic etiam Fabricius Origg. Sax. lib. I p. 62. in *Turingorum Annalibus* vero legitur, *Iulium Cæsarem in ea regione extruxisse urbes Deorum nominibus: ut a Luna Lüneburgum, a Sole Soltwedetam, a Venere Magdeburgum, ab aliis oppida alia: quæ allusio in nominibus etiam si incepta non sit; tamen quod de Iulio Cæsare traditur, fabulosum existimo.* Idem confirmat Franciscus Irenicus *exegesi Germania* lib. XII p. 401. *Hachenberg Germ. med. æss. VIII §. X.*

**** De diis Germanis syng. IV c. VIII. *Lüneburgam Luna dedicatum scribunt, & columnam Lunæ erectam, cui insidebat imago viri oblongis auribus, auream Lunæ imaginem manibus tenens: quam demolitam fuisse a Carolo M. anno 800 scribunt. Sed vbi hac nomen aliunde traxit. Dicta enim est a præterfluente fluuio Luna vel Elma; vel a diuise lini copia, quod ibi crescebat: quod superioris Germania* idio-

idiomate dicitur *Lein*, inferioris vero *Lyn*. Hinc Sagittarius Memor. Hist. Lüneburg. §. 2. *Lüneburgi crymon a Linonibus malim reperere, quam ab anti fabula, Lunam pro Dea hic cultam.*

§. V.

Sequitur MARS, Soli vicinum astrum, præcipuus Deorum dictus apud Germanos, * Gothosque. ** Celeberrimum eiusdem templum fuit Coloniz Agrippinz, quo A. Virellius, postquam in Germania Imperator fuisset salutatus, pugionem, quo se Otto occiderat, misit dedicandum. *** Hinc etiam Hassiæ Marpurgum, Sueviæ Martisburgum & Misniæ Martisburgum nomen traxisse dicuntur, **** contradicente tamen Auentino. ***** Dicebatur autem Mars Germanis *Tbies*, hinc tertius in hebdomade dies ipsi consecratus, dicitur *der Tbiesdag*. † Licet alii *Dingsdag* malint a *Ding* iudicium. ††

* Tacitus de M.G. c. IX. *Herculem & Martem concessis animalibus placant. Idem Historiarum lib. IV c. LXIV. reddisse eos in corpus nomenque Germaniæ, communibus deis, & præcipuo deorum Marti grates agimus. Eundem apud Saxones præcipue fuisse cultum testatur Wittichindus lib. I p. 633. mane autem facto, ad Orientalem portam ponunt aquilam, aramque victoriæ construunt, secundum errorem paternum sacra sua propria veneratione venerati sunt: nomine Martem effigie columna innitentes, Herculem loco Soli, quem Græci appellant Apollinem. Ex hoc asimationem illorum apparet utrumque probabilem, qui Saxones Originem duxisse putant de Græci, quia Hirmin, vel Hermes, Græci Mars dicitur.*

** Procopius lib. II. Rer. Goth. p. 261. ed. Grotianæ. *Hostiarum potissimum homo habetur, quem primum bello ceperint. eum Marti immolant, summo apud ipsos Deo. Slesuici etiam atque apud Holfatos Martis delubra fuisse, testatur Trogilus Arnkiel Cimbr. Heyden Religion lib. I c. XXX §. 8. sqq.*

*** Suetonius Vitellio c. X.

**** Aeneas Sylvius Europa c. XXX. Andr. Althammerus in Taciti Germaniam p. 11. qui addit: *fertur etiam Martis mons in VVestphalia, ubi tria altaria olim Marti dicata adhuc superesse feruntur. Sic Franc. Irenicus exeg. Germaniæ lib. XII. p. 402. Marpurgum, Vrbs Hassia metropolis a Marte dicta, olim villa, & historia B. Elizabet monstrat. Mons Martis zum Berg, VVestphalia Vrbs, a Marte dicta, olim tantum ab armigeris inhabitata est, tria illuc altaria ad nostra secula perueniunt; quæ olim Marti erant iniuncta. Idem de vrbe Mersburg adserit Brotuff Chron. Mersburg. lib. I c. IV p. 450.*

***** Ann. Boior. lib. I c. VI. *paruit deinde Germania annos sex & quadraginta Marso, ab augmentando its cognominato, eius opus Marsoburgium oppidum Misniæ. Sequitur Schedius lib. IV c. IV. Ab eodem die Marslande dicta putat Winckelmannus Notitia Hist. politica Saxo-VVestphalia c. VII n. 58. sqq.*

† Cluverus lib. I c. XXVIII p. 243.

†† Gobelinus Persona Cosmodr. et. II c. IV. *dies Martis dicitur Dingestag. Vnde Ding in antiquo vulgari sonat iudicium, prout patet in his vocabulis, Holtgeding, Frigeding; & quia iudicium mortis gentiles attritione Marti, dies Martis Dingestag apud gentiles Teutonice dicebatur: Trogilus Arnkiel vero lib. I c. XI n. 1, a Tuistone ducit:*

an Dienstag haben sie den Abgott Tuisco an, ward vorgestellt mit einem Scepter in der Hand, und mit der Haut eines wilden Thieres angethan. Er wird gehalten für einen Gott der Gerechtigkeits, daher an seinem Tage Ding, und Recht von Vbralters her ist administrirt, welcher desfalls Dienstag, fünften Tisag, vor Zeiten aber, Twistag ist genandt. Hest Twistag, bey den Engländern, welche ihren Ursprung haben aus diesem Lande. Cluuerus quoque p.242. ait: Germanorum nomen hodie dies Martis dicitur Erichstag, quæ certe vox prope ad Græcorum Ἑρμης accedit: multo tamen propius ad Ἐπίς. Unde etiam coniectura hanc perinde vana, præfata Germanos sua lingua Martem vocasse Eric, sine Erich.

§. VI.

Proximus est MERCVRIVS, cui certis diebus quoque humanis hostiis litare fas habebant Germani. * Hunc Wodan siue Godan vocare solebant, ** ex quo vocem God deduci volunt. *** Eidem medium in hebdomade diem, seu quartum dicare solebant, qui exinde nobis dicitur der Mittwoch, olim der Wodansdag. ****

* Tacitus de M.G. c.IX. idem de Gallis tradit Cæsar VI de B.G. c. XVII. Deum maxime Mercurium colunt. huius sunt plurima simulacra: hunc omnium inuentorem artium ferunt: hunc viarum atque itinerum ducem; hunc ad quaestus pecunia mercaturasque habere sui maximam arbitrantur. Ex hoc autem Vossio minime adsentimur, qui de Idololatria lib.I c. XXVII. auctor est, Wodan Germanorum numen minus recte a Tacito vocari Mercurium, dum Wodan apud Germanos nec literaturæ, nec facundie nec negotiationi præfuisse, dum contrarium pateat ex Cæsare.

** Paulus Diaconus de gestis Longobardorum lib.I c. XX. Wodan sane, quem adiecta littera Godan dixerunt, ipse est, qui apud Romanos Mercurius dicitur, & ab vniuersis Germanis gentibus deus adoratur. Hunc iisdem fere verbis sequitur Gotfridus Viterb. p. XVII p. 446. Grotius prolegomenis ad Scriptores Historia Gothica p. 22. Alius ab hoc est Wodan, a Woden quod est seruire, creditus Germanis veteribus præsidere paci ac bellis Deus, quem ob duplicem potestatem, Latinorum alii Mercurium, alii Martem dicere maluerunt. Idem est, qui in littera duriore Othinus aliis scribitur. Idem tradit Trogilus Arntkiel lib.I c. X n. 4. Vid. etiam Cluuerus lib.I c. XXVI p. 223. Sagittarius antiquit. Gentilismi & Christianismi Thesaurus lib.I c. I.

*** Gotfridus Viterb. Chron. p. XVII p. 446. Potam autem quidam Gotham adiecta littera dixerunt. Ipse est, qui apud Romanos dicitur Mercurius, & tunc ab vniuersis Germanis deus adoratur. Idem testatur Vossius de origine & progr. Idol. lib.I c. XXXVII. Cluuerus c. I. Schæfer de diis German. Syngr. I c. V fin.

**** Gob. Persona Cosmodr. et. II c. IV. Unde in partibus Westphalia dicunt Godensdag, & in partibus Galia & circum vicinis dicunt Wodensdag, vel per Syncopem Voanstag. In partibus Saxonia, quæ modo Saxonia dicitur, hic dies vocatur medium septimana, quod Saxones videtur a Thuringis, ex vicinis traxisse. Vid. & et. VI c. XXXVIII. Theod. Engelhusii Chron. apud Leibnizium Tom. II p. 1061. Colabatur in idolo [Irmensulæ] Hermes, id est, Mercurius, quem tunc Saxones, de Græcis & Macedonibus exorti, lingua eorum Hermen nominabant, & vulgo Godan, i. e. bonum faciens, qui & Stilbon, quasi stillans bona dicitur: cuius adhuc dies apud antiquos Saxones Godensdag dicitur, & apud alios Midwecken, quia Mercurius in medio septimæ celebratur. Shædus Syngr. I c. V.

§. VII.

Quintus erat IVPITER, deastrorum præcipuus, cuius cultus apud omnes gentes, Celtas præcipue, erat maximus. * Hi illum sub nomine *Taranis* ** siue Tonantis coluerunt, exinde gentibus Septentrionalibus dictus fuit *Thor*. *** Huic singulis hebdomadibus quinta feria per deputatos sacerdotes sacrificia offerebant, a quo dies illa dicta erat **** *Thorsdag*. Templum eiusdem famosissimum in vicinia nostra erat *Thornburgi*, quod exinde nomen adeptum. Immo, *Thuringi* sine dubio ab eodem denominati, cum *ingi* notet posteritatem, vt ideo *Thuringi* novent *Thori*, siue *Iouis* posteritatem, a quo se oriundos esse credebant *Thoringi*. † Communis est opinio, ab *Hammone Ioue* nomen *Hamburgo* fuisse datum, in quo *Iouis* olim fanum extiterit, & duodecim cum illo deorum simulacra *Carolus M.* destruxerit quod tamen tanquam fabulam *Krantzius* ridet. ††

* *Cæsar VI de B.G. c. XVII. de Gallis suis: post hunc, [Mercurium] Apollinem, & Martem, & Iouem, & Minervam, de his eandem fere, quam relique gentes, habent opinionem, Apollinem morbos depellere; Minervam operum atque artificiorum initia transdere; Iouem, imperiam celestium tenere; Martem bella regere.*

** *Lucanus de Gallorum diis lib. I c. 444.*

*Et quibus, immicte placatur sanguine diro,
Teutates, horrensque feris altaribus Hesus,
Et Taranis Scythica non mitior ara Diana.*

*** *M. Adami de Situ Daniæ n. 92. Thor præsidet in aëre, qui tonitrua & fulmina, ventos, imbresque & serena, & fruges gubernat: & paullo post: Thor autem cum sepiro Iouem exprimere videtur. Ericus Olai Hist. Suec. lib. I c. I, Thor tanquam potentissimus & summus Deorum, in medio & aliis altior residabat, imagine viri nudi, dextra quidem sceptrum, sinistra vero septem stellas præferentis, insignis. Hinc Grotius Prolegomenis p. 21. veteres Germani Deum cæli non alio nomine quam Thorn vocarunt, quod est tonans, etiam nunc Daniæ, Taranim dixit Lucanus: at postquam certior illis lux affulsit, Deum boni dixere nomine, id est, God.*

**** *Gobelinus Persona Cosm. xt. VI c. IV. dies Iouis dicitur Donnerstag, id est, dies tonitruus quia gentiles potestatem tonandi attribuebant Ioui tanquam summo deorum. Ericus Olai Hist. Suec. lib. I c. I. Hinc Wormius Monum. Danicorum lib. III p. 149. deorum primarius Thor dictus fuit, a quo quinti septimana diei nomen Thorsdag ortum traxit, & Martio mense Tormænet.*

***** *Diemarum lib. II f. 339. in VII autem anno templum Domini in Dornburg combustum est: Lambertus Schafnaburgensis ad a. 971. exustum est famosum templum in Dornburg.*

† *Latus hoc demonstrauit Sagittarius antiquit. regni Thuringici lib. I c. III.*

†† *Metropoli lib. I c. XII. Sequitur eundem Schedius Syng. IV c. III. Hamburgum ab Hamma luco nomen habere adferens.*

§. VIII.

§. VIII.

Sextum locum occupat VENVS, amoris, voluptatumque dea. Huius cultum apud Saxones & potissimum Magdeburgi maximum fuisse traditur, sub hac figura. * Stabat in curru nuda foemina, myrtea caput cincta corona, ardentem faculam gestans in pectore, in dextra mundi figuram, in sinistra vero mala aurea tria præferebat. Post eam tres puellæ, Charites Græci, Gratias Latini dixere, nexis manibus nudæ poma gestabant auersis inuicem vultibus dona porrigentes. Iugales quadrigæ erant, gemini cygni, totidemque columbæ. Hanc statuam Carolus M. dicitur euerisse. Septentrionalibus gentibus deus erat dictus Friico, de quo idem prædicabant, quod pacem voluptatemque largiretur mortalibus. ** Ipsa vero Venus dicitur *Frica*, ex quo sextus dies dicitur *der Friedag*.

* Krantzii Saxonia lib. II c. XII. Bothonis Chron. Brunsvic. pictur. ad a. 781. Gyraltus Hist. deorum syn. III.

** M. Adami de situ regionum Danie n. 92.

*** Gob. Persona Cosmodr. æt. III c. IV. dies Veneris dicebatur *Fritage*: Unde Venus dictatur dea amoris, & ut mihi videtur, saluo iudicio meliori, Venus apud quosdam Teutonicos dicta est *Frige*, dum adhuc gentiles erant: inde habemus adhuc verbum vulgare *Frien*, quod est ab copula carnalis amorem consensum in alium vel aliam dirigere, seu ad consensum huius modi promovere, vel saltem consensum propalare. Cluverus Germ. ant. lib. I c. XXVII p. 237.

§. IX.

Sequitur demum SATVRNVS, Occidentis populis maxime cultus, * vulgo *Satur* dictus, ex quo ultimus septimanæ dies dicitur *der Saterdag*. ** Hunc sub Crodonis nomine in arce Hartesburg potissimum coluere Saxones, de quo infra pluribus dicemus.

* Cicero de divinatione lib. III p. 339. Quid enim, aiebat, si ii fratres, sunt in numero deorum, non de patre eorum Saturno negari potest? quem vulgo maxime ad Occidentem colunt. Sic etiam Dionysius Halicarnassensis lib. I Antiqq. Rom. p. 30. auctor est, Saturnum apud Gallos aliasque gentes Occidenti proximas fuisse cultum.

** Cluverus lib. I c. XXVI.

§. X.

Aegyptiorum hoc erat inuentum, * singulis diebus certum deum assignare, a quibus ad Occidentales peruenit & Germanos. Rationem autem, cur istis potissimum diis dies suos consecrarint, reddit Gobelinus Persona, ** quem sequemur: Ab istis, ait, septem nominibus, Planetarum quæ gentes diversas nominantur dies anni. Unde gentiles quemlibet diem nominabant a planeta, quem credebant dominari in prima hora talis diei, & credebant quemlibet Planetam dominari per unam horam. Cum igitur Sol inter omnes Planetas clarior & efficacior eis videbatur, primam illi diem attribuebant: & in

prima horum illius diei precipue dominari dicebant. Secundam horam attribuebant Veneri; tertiam Mercurio; quartam Luna; quintam Saturno; sextam Ioui, & septimam Marti, & deinde octauam homini Soli, nonam Veneri, & sic ascendendo & descendendo secundum nomina Planetarum usque ad horam XXIV inclusive. Ipsa hora XXIV cedit Mercurio: Et ergo prima hora sequentis diei cedit Luna, qua dies secunda dicebatur dies Luna, & sic de aliis diebus computando, dies tertia dicitur dies Martis, dies quarta dies Mercurii: dies quinta dies Iouis: dies sexta dies Veneris, & dies septima dies Saturni.

* Ingenue hoc fateatur Dio Cassius Hist. Rom. lib. XXXVI p. 37. τὸ δὲ δὴ ἐς τὰς ἑπτὰ τῆς πλανήτας ὀνομασμένους, τὰς ἡμέρας ἀνακεῖσθαι. Κατέστη μὲν ὑπ' Ἀργυρίων, πᾶσι δὲ καὶ ἐπὶ πάντας ἀνθρώπους, ἢ πάλαι ποτὶ, ὡς λόγος εἰπέν ἀρχαίμενον quod autem dies ad septem sidera illa, quos planetas appellarunt, referuntur; id ab Aegyptiis hauri ita dudum, & paucis dicam, institutum ad omnes homines dimanavit: Ad stipulatur Herodotus lib. II c. LXXXII. Vid. etiam Marsham Cam. Chron. sec. IX p. 197. Heineccii diff. de Crodone §. XVI.

** Cosmodr. et. II c. IV. Sequitur eundem Richardus Versteganus in antiquit. Angl. c. III. & Trogilus Arnkiel Cimb. Heyden Religion p. I c. XI.

§. XI.

Præter hosce deos vniuersales, erant quoque certarum gentium dii particulares. Thuringos quidem THORVM suum habuisse, iam ante dictum fuit. Præter hunc, BÜSTERICHVS erat. Idolum hoc in diruta arce montana Rotenburgica, ducentos ante annos repertum, nunc Sondershusæ adseruatur. Ex metallo ignoto est vlnam altum, abdominis peripheria vlnam cum triente habet; intus cauum est, & amphoram aquæ capit. Speciem habet pueri decennis irati, obtutu toruo, dextra capiti imponitur, sinistra in femore quiescit. In medio capite foramen est vt & in ore. Cuneis solebant hoc foramen, infusa prius in cavitatem aqua, operire, capitiq; imponere ardentes prunas. Sic vehementer sudabat idolum, & tandem cum impetu sonoro cuneos explodebat; hinc ex utroque foramine, magno cum spectantium terrore veluti flammæ eiaculabatur. Hac fraude imponebant sacrificuli plebi inconsideratæ. Eiusdem cælypum fabrefactum seruat etiam Lipsiensium Bibliotheca Paulina.* Sic & IECHAM Thuringorum idolum Bonifacius dicitur destruxisse, ** a quo etiam Iecheburgum, arx prope Sondershusam nomen traxisse videtur.*** Forfan hæc Romanorum Diana, venationum dea, a venando, *iagen*, sic dicta.

* Plenius hoc idolum descripserunt Henricus Ernstius Var. Obs. lib. II c. 84. Benjamin Scharff in Iuniperi descriptione curiosa, Sagittarius antiquit. Genulismi & Christianismi

Tha-

Thuring. lib. I c. II. Franciscus Monczius de Magia diuinatrice & operatrice p. 67. Tentzelius *Manuel. Patered.* 1689. p. 718. Henninius notis ad Tollii Epistolas Itinerarias I p. 35.

** Serrarius rer. Mogunt. lib. III n. 21.

*** Sagittarius c. I. §. 10.

§. XII.

Pergimus ad Saxonum deos, inter quos antiquissimus erat *CRODO*. Hoc in arce * Hartesborg idolum coluere Saxones, senem in pisce stantem, qui rotam teneret & urnam cum frugibus, vel rosis; in rota vnionem populi, in urna rerum significans abundantiam. Sed Karolus subvertit. Remansit autem inter Saxones execrationis vocabulum, vt in detestationem rei pessimæ dicant Krodo. Communis est opinio, Crodonem esse Saturnum, ex *Κρόνος* corruptum, Kronos enim idem ac Saturnus. Haineccius ** vero, ex figura cum Saturno minime conueniente iudicat, aut veterem quendam Saxonum principem bene de gente sua meritum, aut naturam rerum hoc ipso referri. Verum, licet aliam Crodoni tribuerent figuram Saxones, ac Romani Saturno, rota tamen atque calathus frugum vel rosarum plenus Saturno conueniunt, illa ob temporis consummentis rationem: hic quod Saturnus dicatur docuisse terram colere, vineam plantare, humanisque moribus viuere. *** Immo, septimus hebdomadis dies Crodoni sacer, antiquis Germanis dictus *Saterdag*. Quid quod? Hartisburgum *** quoque *Saterburg* dictum esse volunt, vt ideo antiquæ traditioni Crodonem cum Saturno eundem esse, potius adfentiamur.

* Verba sunt Alberti Krantzii *Saxonia lib. II c. XII.* & *Metrop. lib. I c. III.* Sic etiam Fabricius Origg. *Saxon. lib. I p. 61.* qui gentis *Annales* ediderunt, numen popolare memorant, Crodonem quendam messoris specte, qui cinctum lineum gestat; dexteram ferens vasculum rosis repletum, sinistra erecta rotam currus: Pedibus nudis insistit pisci squammoso & aspero, quem prociæ vocant. Nuntur autem hæc auctoritate Bothonis Chron. Brunsvic. picturati ad a. 780. Schedius de diis Germ. *Syngr. IV cap. II.* Wormius *lib. I Monum. c. IV.* Henr. Ernstius *Origg. lib. IX.* Trogilus Arnkiel *Cimbr. Heyden Religion lib. I c. XI p. 74.* Hachenberg *Germ. lib. I c. VIII §. 13.* Henninius notis ad Tollii *Epist. Itin. I p. 31,* qui omnes etiam Crodonem pro Saturno explicant.

** Dissertatione alias erudita de *Crodone Harzburgico §. XXVI.*

*** Cicero II de N. D. c. XXV. Saturnum esse voluerunt, qui cursum & conuersionem statuum ac temporum contineret, qui deus græce id ipsum nomen haberet: *Κρόνος* enim dicitur, qui ipsum statum temporis & tempus illi assignabant, & aurea arctis, veritatis fideique illum patrem faciebant. Macrobius Saturn. I c. VII. huic deo insertiones surculorum, pomorumque educationes, & omnium eiusmodi fertilium tribuunt disciplinas: Hunc Romani etiam stercentium vocabant, quod primus stercore fecunditatem agris comparaueris. Idem ait Engelhusus Chron. p. 987. apud Leibnizium *Tour. II.*

*** Henninius c. I.

§. XIII.

Alterum Saxonum idolum, idemque præcipuum consistebat in IRMENSULA, de cuius figura tamen atque cultu plurimum disputatur. Fabricius, * veteres Chronographos secutus, hoc ita describit: *imago statua erat vir armis terribilis, & gladio accinctus: in galea stabat gallus loco conii: in thorace expressus ursus: in clypeo leo. Manu dextera ferebat vexillum, cum insigni rosa rubra: in sinistra lancem aquilibrem, qua item in clypeo spectabatur.* Wernerus Rolewinck vero sic depingit: ** *Erant in statua Hermensuel quatuor imagines, scilicet Martis, Mercurii, Herculis & Apollinis, sed tamen a Marte tanquam principaliore denominabatur locus. Hoc erat vastissimum Idolum totius Saxonie.* Potius tamen sequimur Adamum Bremensem, *** ipsum Saxonem, qui truncum ligni fuisse dicit, non parvæ magnitudinis, erectum in altum sub diuo. Trophæum igitur fuit ex trunco arboris efformatum, id quod non nomini solum, dum vocatur *Sul* columna, sed etiam Germanorum pristinae simplicitati magis adhuc convenit, qui statuas diis suis primitus haut tribuebant. Licet haut abnuerim, posteriori tempore hanc Irmensulam in certam figuram fuisse efformatam.

* *Orig. Saxon. lib. IV p. 426.* Haussit Fabricius hæc ex Krantzio *Saxonia lib. II c. IX*, qui ait: *erat armati toto corpore effigies, cuius in dextera signum militare [nostri vexillum vocant] præferens rosam: cuius breue momentum, & facilis ortus & interitus: ita euentus praliorum. In sinistra libram expandit, dubiam pugnantium sortem, facile huc aut illuc inclinantem. Pectus inermis brisum præferebat, interritum bellicorum animum insinuans. In clypeo leo, qui bestias imperitat, inuictum ad fortia facta impetum monstrat: floribus confito campo in quo stabat, quod nihil iucundius solet videri fortibus, quam in acie virtutem ostendere.* Ad quæ verba du Fresne Glossario voce Irmenful: hæc omnino præclara, si auctorem laudasset Krantzius: sed vereor ne sit ipse elegantie istius descriptionis architectus. Verum, non ipse Krantzius est architectus, qui hanc descriptionem hausit ex antiquo Chronico Saxonico, quod primum Moguntia per Petrum Schöfferrum 1492. fuit impressum, postea vero sub nomine Borthonis Chron. Brunsvic. picturati Tomo III Scriptorum Leibnützi Brunsvicensium fuit insertum. ad a. 1472. Ex Krantzio vero sua transcripsit Münsterus *Cosmogr. lib. III c. 433.* Eosdem sequitur Winckelmannus *not. Vet. Saxo-Vestphalia lib. I c. IX n. 110. & lib. III c. II n. 15.*

** *De antiqua Saxonia cap. III.* quem sequitur Theod. Engelhusius *Chron. apud Leibnützi Tom. II p. 1061.*

*** *Hist. eccles. lib. I c. VI.* nam & frondosis arboribus, fontibusque venerationem exhibebant. Truncum quoque ligni non parvæ magnitudinis in altum erectum sub diuo colebant, patria enim lingua Irminful appellant, quod latine dicitur vniuersalis columna. Hunc iisdem verbis sequitur Conradus Vrspergensis *Chron. f. 205.* Hinc etiam Poëta Anonymus Annaeum Caroli M. *lib. I c. 64.* canit:

*Gens eadem coluit simulacrum, quod vocitabant,
Irmensul cuius factura, simulque columna,
Non operis parvi fuerat pariterque decori.*

§. XIV.

§. XIV.

De eo vero quam maxime disceptatur, euiam hic truncus arboris, vel Columna fuerit dicata. Mirum quantum inter se discrepant Scriptores. Plures sunt, * qui Irmenseul quasi *iedermanns seule*, communem deorum fuisse statuam putant. Gobelinus Persona ** statuam Mercurii fuisse dicit, qui alias Hermes dictus. Guernerus Rolewinck *** Martis statuam fuisse autumat. Auentinus **** Herminonis, antiquissimi Germanorum ducis statuam fuisse dicit, quem fere sequitur Leibnützius, ***** qui in Irmini columna Herminonem siue ducem siue genitorem pro Deo fuisse cultum tradit. Io Goropius Becanus, pro more suo, etiam in explicatione Irmenfulæ nugatur, dum sensum hieroglyphicum exinde eruere nititur. † Hector Gotfried Mafius statuam fuisse putat Dei ignoti. †† Sequimur tamen potius Georgium Spalatinum, ††† qui Irmenfulam statuam in honorem Arminii, Ducis Cheruscorum, insignis Germanorum herois, dicit fuisse erectam, idemque argumentis haut contemnendis poterit confirmari.

* Auctor sententiæ est Adamus Bremensis c. l. & qui eum sequitur, Conradus Vespersensis. Hinc Krantzius c. l. *Irmenseul interpretantur nonnulli statuam publicam. Coniici permittitur dictam Idermansuel, quasi commune profugium & asylum omnium, & Martem communem, qui in prælio diu vagatur incertus, diu dubius quo ponat victoriam.* Huic adstipulatur Münsterus *Cosmogr. lib. III c. 433.* Mutius *Chron. Germ. lib. XII p. 95.*

** *Comodrom. et. VI c. XXXVIII.* Sequitur Fabricius *lib. II p. 93.*

*** c. l. qui etiam Mersburgum interpretatur castrum Martis. Hinc Martem Irmum fuisse dictum contendunt: Argumentum causæ suæ perunt ex Wittichindo *lib. I Ann. p. 633.* ex hoc affirmationem illorum apparet utique probabilem, qui Saxones originem duxisse putant de Græco, quia Hermin, vel Hermes, Græcis Mars dicitur: quo vocabulo ad laudem vel vituperium, sique hodie etiam ignorantes utimur. Quare Spelmannus *Glossario* voce Irmenful: nos igitur Irmenful de columna Martis potius quam Mercurii interpretatur: nec ita solum, ac cum etiam esset refugii columna, indicari illud utique ex nomine animaduertimus. Nam si Irmin a Græco Ερμης Mercurium significat, ita Er ab Αρης Martem: mun, Saxonibus pro mund, tutelam, profugium: & ful, (ut diximus) columnam. Sic Er-mun-ful, id est, Martis columna tutelæ seu profugii. Nec Er pro Marte dubitemus intelligere in columna idoli cum & in montis & in fani ubi colebatur nomine, eadem veniat significatione. Ersberg enim idem est, quod mons Martis. Pari interpretatione apud nos dicatur prisca illa via militaris Ermund-streat, quasi via Martis immunis: multis enim olim claruit immunitatibus.

**** *Ann. Boi. lib. I c. VI.* sed ad Herminonem redeo: qui ob virtutem in cælum sublatus a suis, cultusque pro Deo. Eius templum ac signum dictum Hermanful, hoc est Herminonis sola id est aula Carolus Magnus solo aquauit & demolitus est. Et *lib. IV c. II.* Erat templum Herminum, Saxonibus vetusta religione augustissimum, quo frequens populus coibat, & vota reddens. Multa ibi opulentia regum, populorumque viscebantur munera: ingens auri argenti que ibi copia ostendebatur: qua vota reddentium grata voluntas congererat. Saxones Hermann Salam

Salam vocabant: id est aulam, siue basilicam Hermannii, Hermiomienae. Is fuit quintus Germania Magna Imperator, pronepos regis Manni, filii Tuisonis, parentis, & authoris nostri, ipsum maiores nostri ob bellica facinora in numerum deorum retulerunt, pro numine, & belli praeside hactenus coluerant. Eius sanum Magnus diripit, militibus aurum & argentum, opes Hermioni consecratae distribuit.

**** Notis in Taciti Germaniam p. 9. interim agnosco Herman & viri nomen fuisse, qui etiam Irmin vel Arminius, non ille Romanis bello exercitus, sed antiquissimus, quem Tacitus Manni filium facit, cuius & sit in posteriore repetitum nomen. Ille ergo Herminonum siue dux siue genitor pro Deo cultus est etiam Saxonibus in Irmin-sul [Irmini columna] in Irmini wage [caelesti plaustro] quin & ab ipsa militari quadam per Britanniam via Anglo-Saxonibus dicta Irminsstreet.

† Crigg. Antwerp. lib. VI circa finem.

†† Antiqq. Mecklenburg. cap. I §. 4.

††† Hist. Arminii cap. XXXIII. mihi postquam Historiam Arminii tractare cepi, Irmensuel dictum esse videtur, quasi Arminii statuam, qua in eius honorem more Romanorum, aliarumque gentium sit erecta, ac initio quidem dictam Arminii statuam, postea tempore progrediente vocem corruptam atque in Irmensuel mutatam. Crusius Ann. Sueu. lib. XII p. I cap. I dubie loquitur, dum ait: Arminio, Cheruicorum quondam Duci, honoris causa statua columna vel templum: aut τῷ Ἐρμῖν Mercurio. Sic etiam Reinerus Reineccius not. in Annales Caroli M. p. 4. verisimilior coniectura, mansisse nomen ab Arminii, Duci Cheruicorum memoria, ut intelligas Arminii columnam. Eandem sententiam amplectitur Bucelinus Ann. Germania ad a. 772. Winckelmann not. Vet. Saxo-Weßphalia lib. I cap. VIII n. 109. & lib. III c. II n. 12. Plures sententiae fautores recenset Meibomius de Irmensula Saxonica cap. V. qui etiam diuersas has sententias collegit. Hanc vero sententiam hauri ita pridem Ernestus Casimirus Wasserbach de statua Arminii plenius deduxit. Sequitur eisdem Marr. Christophorus Laurentii Monum. Rom. in Thuringia p. III cap. V.

§. XV.

Scilicet, canebatur Germanas apud gentes Arminius,* dux Cheruicorum, ob insignem de Q. Varo adeptam victoriam, id quod Germanorum heroibus alias fieri solebat. Nec dubitandum, in ipsius honorem postea hanc statuam,** tanquam victoriæ trophæum fuisse positam, cui nomen Arminseul dederunt, ex quo vulgi dialecto Ermenseul vel Irmenseul fuit factum, cum vocabulum Irmin apud Germanos olim frequentissimum, quo viros & foeminas appellabant. *** Conuenientes igitur Germani annali tempore, ad celebrandum victoriæ diem, atque laudes tanto heroi canendas, ex veneratione tacita sensim cultum introducere, & forsan etiam columnæ in honorem Arminii primitus collocatæ posteri-

niori tempore idolum imposuere, quod tamen primis temporibus minime fuisse ex Tacito patet, qui nullas Germanos statuas habuisse auctor est. ****

* Tacitus Ann. II fin. de Arminio: *Libertor haud dubie Germania, & qui non primordia populi Romani sicut alii reges ducesque, sed florentissimum Imperium lacefferit: praelus ambigens, bello non victus. Septem & triginta annos vita, duodecim potentia explevit: caniturque adhuc barbari apud gentes.*

** Germanos olim statuis Heroes suos celebrare solitos fuisse patet ex Tacito de M. G. c. XXXIV. *ipsam quae etiam Oceanum illa tentauimus, & superesse adhuc Herculis columnas fama volgata: prae adit Hercules, seu, quicquid ubique magnificum est, in claritatem eius referre conseruimus. Witichindus c. l. secundum errorem patrum, sacra sua errore propria venenati sunt, nomine Martem effigie columnarum imitantes.*

*** Meibomius de Irmenfula cap. VI.

**** Sic etiam Vossius coniectatur de Orig. & progr. Idol. lib. II c. XXXII & Wasserbach de Sacra Arminii cap. XIV.

§. XVI.

Sed, de eo adhuc non minimum superest dubium, quemnam locum, quodnam domicilium habuerit Irmenfula. Veteres Annales Francorum, * ubi Irmenfulam a Carolo M. fuisse destructam referunt, Eresburgi eandem collocant, quod alias Heresburgum vel Meresburgum solet adpellari. Hinc dubium suboritur, an hoc Meresburgum Merseburgum Misnia ad Salam, vrbs Saxonica, vt nonnulli contendunt, ** an vero Eresburgum Westphaliae. Hoc potius videtur, ea ex ratione, quod Westphalia primum sedes Saxonum, in qua bellum Caroli M. fuit gestum, & quod antiqui Scriptores Eresburgum Lupiae fontibus faciunt vicinum, *** Meibomius **** vetus Eresburgum illam fuisse urbem dicit, in tractu Coloniaensi inter Paderbornam & Corbachium ad Dymelam, quae nunc vocatur Stadberg. Io. Letznerus † Hertzbergum urbem inter Ruram & Monasterium. Hamelmannus †† Mesebergam in tractu Coloniaensi: Tilemannus Fries ††† Unburgum, arcem diocesis Paderbornensis Irmenfulae domicilium iacit. Verum, sequimur iterum Wasserbachium, †††† qui Irmenfulam in monte Arminii Hermiensburg ad flumen Ambram non procul a Schiderenburgo & pago Hagen in tractu Pyrmontensi fuisse positam, non ex conueniente solum nominis ratione, sed etiam ex Annales Francorum confirmat.

* A Franc. Fuld ad a. 772. *Carolus Saxoniam bello aggressus, Eresburgum castrum capit, & totum Saxonum, quod vocabatur Irminful, destruxit.* Annales Eginhardi, Petauiani, Loiseliani, Bernoniani, Mascienses, Metenses. Aimoinus IV c. LXIX. Gobelinus Persona Cosmodromio VI. XXXVIII. *Fürstenbergii Monum. Paderborn. p. 103.*

** Krantzius quidem dubius est, dum lib. II c. IX. ait: *sed an vicino quod in loco conseruit, qui de eius vocabulo Martis mons diceretur, an in vrbe Mersburg ad Salam flumini, parum remota, conseruitum est: nisi quod Gallici scriptores omnia perturbantes, & Germanica lingua im-*

peri.

periti, confundunt omnia. Fundamentum tamen sumi potest ex Ditmaro, qui lib. II Chron. p. 331. ait: *sed exercitus capta urbe [Merseburg] ingressus, iuvenem præfatam & in Ecclesiam S. Petri, ubi prius ab antiquis Irminius colebatur, bello defatigatum depulit.* Veram, cum Wasserbachio c. XIII. haut sine ratione coniectamur, plura fuisse apud Saxones loca, quæ nomen hoc, forsitan etiam idolum habuerint. Antiqui potius & coarcti Scriptores ad Lupiam collocant. Hinc teste Fürstenbergio Monum. Paderborn. p. 113. nullam, aut leuem dubitandi causam habet, verum Bresburgum sit in veteri Saxonia, an ad Salam Thuringiæ flumen.

*** Ann. Bertiniani ad a. 780. *Gloriosus item Carolus Rex iter peragens ad disponendam Saxoniam, ad Heresburgum castrum pervenit, & inde ad locum ubi Lippia consurgit.* Idem confirmant Annales Metenses, A. Eginhardi ad a. 780. Hinc poeta in vita Caroli M. ad a. 780.

*Hic gestis, Rex VVormatiam remeavit ad urbem,
Inde mouens opportuno sua tempore castra,
Saxonum rursus properauerat in regionem,
Eresburg primum petiit, post hæc ubi fontes,
Lippia flumen habet, per plurima dispositura,
In castris aliquos fecit mansisse diebus.*

**** de Irminius c. IX. quem sequitur Ferd. Fürstenbergius Monum. Paderborn. p. 94. & Winkelmann not. Vet. Saxo-VVestphalia lib. I. c. VIII n. 109. & lib. III c. III n. 26. Schaten Hist. Westphal. lib. VII p. 434.

† Vita Caroli M. c. XXI.

†† Præfatione de Veterum Saxonum idolo n. 12. Opp. p. 66. *sed ego meo iudicio credo veltius intelligi de oppido in tractu Colonienfi sito, dictoque Merseburga, quasi Mersberga, quod oppidum etiamnum hodie Eresbergam vocant, & de loco veteri Saxonum sic dicto aliquoties in annalibus legitur.*

††† Müntzspiegel lib. III c. I p. 79.

†††† Varia sunt argumenta, quibus nititur Wasserbachius. Primum est, quod Eresburgum ad Lupiam situm fuisse Annales Francici tradant, quod monti Armini potius conveniat, qui in confinio Lippiæ situs, quam Stadbergæ, quæ decem horarum, spatio distat a fontibus Lupiæ. Secundo dicit, confines in Historia Caroli locos optime concordare cum monte Hermiensburg, Carolum enim Luidi ad Ambram quæ semihore spatio a dicto monte distat, castra sua & diuersorium habuisse. Sic enim Eginhardus Annalibus ad a. 784. *Rex Carolus, congregato iterum exercitu in Saxoniam profectus, celebratoque in castris Natalitio Domini die, supra Ambra fluvium in pago Huthage hodie Hagen to Lude iuxta Castrum Saxonum, quod dicitur Schiadruburg, & locum vocabulo Rint hodie Rime, quo VVifem, & VVabarna confluunt, populum accessit.* Tertio huc facere dicit, quod Carolus M. haut procul a Scydra Saxones perfligauerit, unde non procul Scydra campus, Siegholtz dictus, qui victoriæ monumentum referat. Quarto refert Francorum Annales, quod aquæ penuria laborauerit exercitus Caroli M. dum Irminius destruerent, quæ vero penuria ad Dimolam, Stadbergam præterfluentem, esse haut potuisset, Hermiensburg vero parum adhuc distare a Lupia. Et dum, secundum Annales Francorum ad a. 772. in quodam torrente aquæ effusæ, largissime convenire, quod in dicti montis supremæ planitie, hodie adhuc adpareat torrens, quadrata forma, aqua limpidissima. Hinc etiam illud ex nummis effosis, ex ruderibus lapidum atque murorum, qui in dicto monte adhuc reperiuntur, magis patere adferit. Immo Hermiensburg facile primum in Hermsburg, hinc paulatim in Hersburg, mox etiam in Eresburg fuisse efformatum.

§. XVII.

Hoc idolum autem vna cum fano & arce Ehresburgo a Carolo M. fuit destructum. * Hinc facile coniectandum, quid de Letzneri ** traditis sentiendum, qui auctor est, Carolum idolum illud plauastro impositum ad Visurgim deuehi, eoque in loco, vbi nunc Corbeia conspicitur, terræ infodi iussisse. Ludouico autem fundamenta Corbeix iacente, repertum fuisse idolum, quod trans Visurgim transuehi curasset, ne animi iterum accederent Saxonibus. Saxones, re comperta, illud insecutos, ac armatos, illud rapere conantes, a Cæsareanis tamen repulso. Ad hunc igitur locum agricolas confluentes vicum ibidem constituisse, qui hodie adhuc Armenfulæ nomen habeat, atque equestri familiæ Stockheimiorum, ditionis Brunsvicensis pareat. Cæsareani vero, profligatis Saxonibus, Irmenfulam ad Inneram flumen deuexisse dicuntur, quod ansam dederit Ludouico Imp. novam urbem condendi, cui a vicino saltu, *der Hilles* dicto, nomen Hillesheimix inditum, in cuius templo cathedrali Irmenfula solenni ritu prius lustrata, ante chorum posita, vbi hodie adhuc conspiciatur, sustinendis luminibus, quæ feriis solennibus accenduntur, deteruiens, quæ superiori seculo fuerit renouata.

* Annales Fuldenses ad a. 872. *Carolus Saxoniam bello aggressus, Ehresburgum castrum cepit, & idolum Saxonum, quod vocabatur Irmenful, destruit. Vbi, cum exercitus præ siccitate siti deficeret, subito in quodam torrente, media die diuinitus aqua effusa sunt largissima.* Annales Beroliniani ad a. 772. *Primo vice castrum Ehresburgum cepit, ad Ermenful usque peruenit, & ipsum sanum destruxit, & aurum vel argentum quod ibi repperit, abstulit.* Eadem sunt verba Annalium Metensium, & Loiselianorum. Annales Hildesheimenses ad a. 772. *Carolus in Saxonia castrum Ehresburg expugnat, sanum & lucum illorum famosum Irminful subuertit.* Idem tradit auctor Vitæ Caroli M. apud du Chesne T. II p. 50 ad a. 772. Monachus Egolesmensis ad a. 772. Et licet hi de fano saltem destructo dicant, attamen præter Annales Fuldenses etiam Eginhardus in Annalibus ad a. 772. *idolum, quod Irminful a Saxonibus vocabatur, evertit.* Hinc Poeta anonymus in vita Caroli M. ad a. 772.

*Gens eadem coluit simulacrum quod barbara lingua,
Irminful, cuius sacra simulque columna,
Non operis parui fuerat, pariterque decoris,
Hoc Rex eversens.*

Idem adierit omnis turba Scriptorum Germanicorum.

** Chron. Corbeienfi cap. XVIII. Sequitur eundem Meibomius de Irmenfula c. VIII. Sic etiam Alb. Kranzius tradit Saxonia lib. II c. IX, *reperit in loco Corbeia simulacrum cum inscriptione hac, Dux ego gentis Saxonum victoriam certam polliceor venerantibus.*

§. XVIII.

Præter hosce alii erant dii Saxonum. Beda * quidem auctor est, Saxones in Britanniam transgressos, EOSTRAM deam coluisse, cui

Aprilis mensis sacer. Hæc autem eadem esse videtur ac Poenorum Astroarche, quæ Herodiano ** Luna dicitur. HAMAM etiam a Saxonibus cultam fuisse vult Fabricius, *** de quo tamen alii Scriptores tacent, ut potius mihi videatur, a voce *Hamme* hoc ortum fuisse, sub qua Germani sylvam intelligebant, **** quam olim consecrabant. Sic etiam Fabricius † auctor est, FLINNAM, & SIBAM deam, & Atruin nomine coluisse Saxones, ne noceret, quem & malum deum in auspiciatumque dixerint. Celebrem quoque apud Saxones fuisse statuam *Zedut*, vel *IODVITE* dictam, auctor est Krantzius. †† Statuæ, ex eiusdem effato, insitebat armati viri effigies, cuius dextera manus coestum, acutis ferruminatum stigmatibus verfabat; sinistram clypeus muniebat, cui Saxonix insignia, equus nempe niueus, roseo in scuto inhærebat. Verissima origo hæc dicitur, quod Saxones, cum sub Lothario, Saxonix Duce, insignem victoriam prope Welphesholtz, sylvam Helmstadtienfi Academix vicinam ab Henrico V Imp. obtinuissent, statuam in rei gestæ & occisorum, *Zedut* siue *Tiodut* clamantium, memoriam collocarint. Deficiente posthac apud posteros rei gestæ noticia, plebs rusticana eandem pro dea Saxonum adiutrice habere, eandemque diuinis honoribus asficere coeperit.

* de Temporum ratione c. XIII *Aprilis*, ait, *Eosturmonath*, qui nunc Paschalis mensis interpretatur, quondam a Dea illorum, quæ *Eostre* vocabatur, & cui in illo festa celebrant, nomen habuit.

** lib. V c. VI. Αἱβοὺς μὲν ἐν αὐτῇ Οὐρανίᾳ καλῶσι Φοινίκες ἢ Αστροάρχην ὀνομαζέσσι, σπλήνῃν εἶναι θελοντας. Hanc *Asri Vraniam* vocant, *Phanices Astroarchen*, Lunam esse affirmantes. Eandem *Vraniam* vocat Xiphilinus lib. LXXIX p. 912. Petrus Faber quidem *Semestrium* lib. III c. I hunc locum explicare nititur, & pro *Astroarche* reponit *Astarten*. Verum, cum *Vrania* potius conuenit *Astroarche*, quod reginam siderum aut cæli notat, cum & Orpheus *Astroarchen* dicat Lunam Vossius *Theol. gentili* lib. II c. XXI & XXIV. Fullerus *Miscell.* lib. I c. XIII. *Astarte* vero Venus, vel secundum alios, Luna dicebatur. Schedius de diis Germ. p. 153. De Bonifacio tradit Serrarius *Rer. Mogunt.* lib. III not. XXI. quod in loco, ubi nunc Osteroda, deastrum *Astarod* vocatum, destruxerit. Cluuerus vero *G. A. lib. I cap. XXVII* p. 237. deos istos coniungit, dum ait: *Estar igitur, siue Ostar, seu Astar dea nulla alia fuit, quam quæ Astarte Sidoniis & Atargatis Assyriis dicta, id est, Terra mater, siue mater deum & Rheæ, & Iuno, & Venus, & Luna.*

*** Fabricius lib. I p. 61. coluerunt item *Hamam*, specie regia cum aliis diis deabusque duodecim.

**** Schedius de diis Germ. Syng. IV p. 495. *Et tō Hamm* veteribus Germanis sylvam significabat. Hinc *Dismarsh* sylvas suas *Suderhamm* & *Norderhamm* vocant. *Frisi* autem & *Holsati* prata vocant *Hamme*, vii & agros, quibus semina committuntur.

† lib. I p. 62.

†† Krantzius Saxonia lib. V c. XXXVI. decimo quinto deinde post centum ac mille anno, quum Imperator Henricus in Saxoniam iterum duceret, Ludovicus dux & Reynerius episcopus Hal-

Hallesladiensi, ac Fridericus comes de Arnsberge instam illi aciem obiecerant, in loco qui dicitur *Welpsholtz*. Impares quidem numero Saxones, sed virtute & alacritate pares initio, & in fine iam superiores sunt inuenti: nam confectis manibus, victoria penes Saxones fuit. Trophaum exire victores in loco pugnae, armatum clausa virum, cum dependentibus armis Saxonie. Hanc statum rustica plebs in superstitionem [in qua sunt faciles] versa, cepit velut idolum venerari, arbitrata esse antiquitatis deum, quem dixere *Iodute*. Eam vero qua hodie extat conclamationem ad arma & auxilium non ab idolo ductam aut vano deo, sed esse vocem Italianam aut Gallicam, lo aduocati, doctores arbitrantur. Vbi intellexerunt viri prudentes statum populo dare occasionem idolatriae, deiecerunt penitus, reponentes in locum, qui nunc dicitur *Waddingstede*, conuentum sanctorum predicatorum post annos ex hoc tempore non minus centum. Eadem habet Metropoli lib. VI c. VII. Idem quidem narrat Cyr. Spangenberg in Tractatu *Vrsach und Handlung des Sechßßten Krieges bey dem Welpsholtz* c. XIX. sed paullo aliter interpretatur; Verba ipsius haec sunt: *ist freilich auch die das gemisset, das die bildnis des geharnischten Mannes alda zum Gedenken ist aufgerichtet worden der gehaltenen Schlacht und erlangten Siegs, also das es solte sein ein Gedenke oder bedeutnis derer ding, so alda bey dem Welpsholtz geschehen. Weil denn die Sachsen ein bedeutung pflegen ein gedente zu nennen, hat leichtlich die bild den namen davon also bekommen und behalten.*

§. XIX.

Sueuorum partem etiam *ISIDI* sacrificasse auctor est Tacitus.* Vnde vero caussa & origo peregrino sacro, parum se comperisse dicit, nisi quod signum ipsum in modum Liburnæ figuratum doceat, aduectam religionem.** De Reudignis & gentibus finitimis Sueuorum prope Oceanum habitantibus idem auctor est, quod *HERTHVM*, terram matrem colunt,*** quæ vero nulla alia fuisse videtur, quam quæ alias Cybele, mater deum dicta, † quam Aestii quoque olim fuerunt venerati. †† Sic Augustus Vindelicorum *CIZAM* deam fuisse cultam tradit Conradus Urspergensis, ††† ex quo collis Cisenberg nomen in vrbe ducunt, ipsamque urbem †††† Zizeram dictam. Hanc pro Iside habet Schedius, ††††† quod tamen plane reiicit Velferus, †††††† nec de Ciza quid piam adserere audens.

* de M.G. c. IX. Hanc, & Matrem deum & terram matrem vnam lunam denotare putat Clouerus lib. I c. XXVII p. 230. Sed, cum Lunam omnes in vniuersum coluerint, Isidem vero patri saltem Sueuorum, minime adferimus: maxime, cum signum in modum liburnæ figuratum, minus conveniat:

** Idem de cultu Iudis tradit Lactantius lib. I c. XI. quod certus dies habetur in fastis, qua Isidu nauigium celebratur, qua res docet, non transisse illam sed nauigare.

*** Tacitus de M.G. c. XL. Reudigni deinde & Auiones & Angli, & Varini, & Eudoses & Suardones, & Naisbones fluminibus aut siluis muniuntur. Nec quicquam notabile in singulis, nisi quod in commune Herthum, id est, Terram matrem colunt, eamque interuenire rebus hominum, multis populus arbitrantur.

† Hanc enim Tellurem æque adpellabant, prout iamdum docui *Synt. Antiquit. Roman.* cap. I p. 122. Licet Hachenberg Germ. media diff. VIII. §. XV. Cererem fuisse velit.

†† Tacitus *de M.G.* c.XLV.

††† Chron. f. 308. de Augusta Vindelicorum : sicut ex scriptis veterum colligitur, hæc civitas tria nomina accepit. Germanorum quippe gentes primum confidentes in partibus Rhetia, quæ nunc est pars Suenia, non longe ab Alpibus in planitie, loco tamen munito, propter concursum duorum rapidorum fluminum, hanc urbem construxerunt, & non muris, sed fossatis eam firmaverunt, & ex nomine Deæ Ziza, quam religiosissime colebant, Zizerim eam nominabant. Huius quoque Deæ templum, ex lignis Barbarico ritu constructum, etiam postquam Romani eam incolere cæperunt, inuiolatum permansit, ac vetustate collapsum, nomen colli servavit, in quo postmodum in lapide exculpti hi versus sunt reperti :

Quem male polluerat cultura nefaria dudum,

Gallus monticulum hunc Tibi Ziza tulit.

Vnde sique in præfens ab incolis idem monticulus Zizenberg nominatur.

†††† Velferus *Rer. Augusta Vindel.* lib.III p.222. nam in consualibus Reipublica libris, alius Zizenberg inter D. Vdalrici & D. Dominici describitur.

†††† *de diis German.* p.155.

†††† c.l.

§. XX.

Fuisse apud Germanos etiam HERCVLEM, quem primum omnium virorum fortium ituri in proelia canebant,* Tacitus tradit. Non desunt quidem, qui Regem apud eosdem fuisse memorent, Herculem, Alemanum dictum,** quod tamen antiquitati minime convenit. Hoc certum, in templo primario Argentorateni*** in capella S. Michaelis vsque ad annum 1525. statuam fuisse KRVTZMANNI, eadem figura ac Herculem olim exornatam cum claua & exuuiis Leonis. Krutzmann autem nihil erat aliud quam Grosmann. Huic Herculi etiam Boiorum Dux Theodo prope Reginoburgum lucum montemque dedicauit.****

* Verba sunt Taciti *de M.G.* c.III.

** Io. Aventinus *Ann. Boi. lib.* I c. III. & I.I c.VI n. 19. Iod. Willichius *Comm. in Taciti Germaniam* p.430. Berosum secutus. Verum, eundem ideo notarunt Rhenanus III *Rer. German.* & Cluverus *G. A. lib.* I c. XXVIII. maxime quod Alemanni nomen primis temporibus nondum fuerit notum.

*** Figuram Krutzmanni una cum ipsius descriptione exhibet Schilterus *ad Königsbofii Chronicon* p. 550.

**** Auemius *Ann. Boi. lib.* III. c.I n.23. Theodo lucum & montem, proxime Reginoburgum, Danubio imminentem, more maiorum, Alemanno Herculi Victori, & bellorum præfidi dedicauit, eiusque nomine adpellari iussit : ibi sacris, ritu patrio Diuis operari cæpit. Ea sylua postea monachis D. Haimerani, more maiorum dicata est. Idem etiam tradit *lib.* I c. VI. ubi quoque dicit : Eius [Herculis] areum signum in Richauia, Canobio Sueuorum hallenus seruatum, Ioannes Stabius, *Historiographus iussu Imperatoris Maximiliani Caesaris Augusti, nostra ætate transiit in Tyrollos.*

§. XXI.

CASTORIS & POLLVCIS numina apud Germanos culta fuisse
autor

autor est Tacitus, * dum ait: *apud Naharualos antiqua religionis locus estenditur. Praesidet Sacerdos muliebri ornatu, sed Deos interpretatione Romani Castorem Pollucemque memorant. Eius numinis nomen Alies. Nulla simulacra, nullum peregrinae superstitionis vestigium, ut fratres tamen, ut iuvenes venerantur.* Certe, locus admodum est obscurus. Communis est opinio, Naharualos esse Silesiorum finitimos partem Poloniae. ** Christophorus Wagemannus *** autem Naharualos istos in Nordgauia quaerit, atque vocem Alcis idem notare putat ac *Alls ist* siue omnium rerum substantia. Conuenire etiam putat Nordgouiz pagum *Allesheim*, atque Ptolemæi *Alcmanem*, quam Pirckheimerus **** pro Nordgouiz Weissenburgo habet. Ipsum vero Numen si Castorem & Pollucem interpretemur, conuenire videretur, quod hi Herculis fuerint socii, qui ab auo Alceo dictus fuit *Alcides*. † Si quidem Pythagoram apud Germanos fuisse credamus, diceremus, ab isto nomen Alcis fuisse ortum, qui sub eodem in meretricem dicitur fuisse effectus: ‡ cum quo magis adhuc conuenit, quod sacris hisce praesideret sacerdos muliebri ornatu. Verum, potius credimus, non tam Geminos, quam Genios potius hac ratione a Germanis fuisse cultos. Istos apud Cimbro dictos fuisse *Alffer*, ex Edda tradit Trogilus Arnkiel, ††† ex quo sine dubio vox Alcis videtur esse corrupta. *Alfer* autem idem est ac *Helfer*, adiutores. Ex quo vox Alcis quoque, si eandem a Graecorum *ἀλκῆ* praesidium deriuemus, poterit adplicari. Licet etiam Castores *αὐτῶς* vocauerint Romani. ††††

* de M.G. c.XLIII.

** Cluuerus G.A. lib.III c.XXXIII. Cellarius Not. Orb. ant. lib. II c.V p. 480.

*** Im Entwurf von Druidenfus p.17. in quo multa egregia promittit, antiquitates Germanicas admodum illustrantia, nimium tamen mihi in quibusdam videtur indulgere coniecturis, ob nominum conuenientem rationem.

**** Nec tamen pure Weissenburgo tribuit Pirckheimerus *Germ. breui explic. in Scharf's Tomo I p.81.* qui ita loquitur: *Alcimans V'erd. coniect. vel Eyslania, aut albus Bergum.* Et hac omnia coniectanea. Cluuerus autem lib. III c. IV. Ptolemæi Alcimænnim Viam fuisse putat, quod tamen Cellarius Not. Orbis antiqui lib. II c. VII p. 522. pro certo adserere non audeat.

† Gyrardus Syn. X de diis p.314.

†† Gellius Noct. Attic. lib. IV c. XI. *Clearchus & Dicaearchus memoria tradiderunt fuisse cum postea Pyrandrum deinde Callicleam, deinde feminam pulchra facie meretricem, cui nomen fuerat Alce.*

††† Cimbr. Heyden religion lib. I c. XVI.

†††† teste Strabone Geogr. lib. V p. 232.

§. XXII.

Habebant etiam Slaui sua peculiaria numina. Inter hæc præcipuus Ru-

Rugianorum erat ZVANTEVITHVS, * quatuor capita totidem colla gestans, quorum duo ad pectus inclinata, duo autem ad tergum erant reflexa. Sacerdotum ipsius maior erat ac regis auctoritas. Hunc in locum S. Viti a Rugianis ad errorem pristinum relapsis cecidisse auctor est Helmoldus, ** cum tamen alii velint, Zuanteuithi idololatriam iam ante S. Viti ætatem fuisse. *** Id quod etiam tanto magis ex eo videtur confirmari posse, quod reliquorum Numinum Slauicorum nomina in *visibz* terminentur, vt ideo Corbeienfes monachi loco eorundem S. Vitum introduxerint. Licet Slau relapsi in pristinos errores Zuanteuithum reducerint. Simulacrum idoli pretiosissimum in Rugianorum metropoli Acron reperiebatur, quod Waldemar, Danorum Rex, subiugatis Rani destruxit. *** Bohemix Princeps vero Wendislaus reliquias S. Viti ab Ottono Imp. impetrauit, easdemque in locum Zuanteuithi subditis suis commendauit. † Sic etiam apud Rugianos Carentia erat, trium deorum, RVGIEVITHI scilicet, POREVITHI, & POREVITI ædificiis insignis. ††

* Latius hunc describit Saxo Grammaticus *Hist. Dan. lib. XIV* p. 320. Et qui eum sequitur Dubrauius *hist. Bohem. lib. I* p. 53. Hinc Helmoldus lib. I c. LIII. *inter multiformia Slauorum numina præpollet Zuanteuith Deus terre Rugianorum, bipote efficacior in responsis, cuius intuitu ceteros quasi semideos aestimabant. Vnde etiam in peculium bonorum annuatim hominem Christianicolum, quem fors acceptauerit, eidem l. t. re consueuerunt.*

** Chron. Slav. lib. I c. VI & lib. II c. XII. Tenuis autem fama commemorat, Ludeuicam Karoli filium, olim terram Rugianorum obtulisse B. Vito in Corbegia, eo quod ipse fundator extiterit cœnobii illius. Inde egressi predicatorum, gentem Rugianorum siue Ranorum, ad fidem conuertisse feruntur, illicque oratorium fundasse in honorem Viti martyris, cuius venerationi prouincia consignata est. Postmodum vero, ubi Rani, qui & Rugiani, mutatis rebus, a luce veritatis aberrarunt, factus est error peior priore: nam sanctum Vitum, quem nos seruum Dei censemur, Rani pro Deo colere ceperunt, fingentes ei simulacrum maximum, & seruiuerant creatura potius quam creatori. Adeo autem hæc superstitio apud Ranos inualuit, ut Zuanteuith Deus terre Rugianorum inter omnia numina Slauorum primatum obtinuerit, clarior in vicis, efficacior in responsis. Vnde etiam nostra adhuc ætate, non solum VVagirensis terra, sed & omnes Slauorum prouincia, illuc tributa annuatim transmittunt, illum Deum Deorum, esse proficientes. Rex apud eos modica æstimationis est, comparatione flaminis. Ille enim responsa perquiris, & euentus sortium explorat. Hunc sequitur Compilatio Chronologica ad a. 1131. Bothonis Chron. Brunsvic. a. 875. unde *bihelden sunt Viden eht alleyne bilich, wen for eynnen hochsten Got, unde satten one in den tempel for eynen Affgot unde beten ön swante Vite, dat bedudde so bele upps ore sprake: Erwirdiger aller Götter. Krantzius Pandallia lib. II c. XXV. Schedius Syng. IV c. XII. Miczlius Chron. Pomer. lib. II §. 27. Idem etiam Clar. Eccardus de usu & præstantia studii etymol. §. II. magis adhuc confirmat, non solum ex eo, quod Swietz apud Slauos sanctum notet, sed etiam quod Lotharius Imp. eam se S. Vito consecrasset in diplomate a. 844. dato fateatur, quod ipse adducit. Vid. etiam Schatenii *Annales Fæderborn. lib. II ad a. 844.**

*** Ma-

*** *Mafius antiqq. Mecklenb. cap. II dicit, notum satis ex historia est, Zuantenuithi idolatriam iam ante S. Viti auzem vixisse: Eadem ratione eundem sequitur Franc. Alb. Acpius de Mecklenburg. a gentilitio ad Christianum Conuersione §. XII.*

*** Saxo Grammaticus c. l. Helmoldus lib. II c. XII.

† Dubravius c. l.

†† Hæc idola describit Saxo Grammaticus lib. XIV p. 327. Hic enim postquam dixisset, Rugrinum factum quercu simulacrum fuisse, addit: *Præterea in eius capite septem humanæ similitudinis facies confedere, quæ omnes vniuersæ verticis superficie claudebantur. Totidem quoque bonos gladios cum vaginis vni cingulo appensos, eius lateri artifex concilianerat. Ostrum in dextra distictum tenebat. Hunc pugno insertum firmissimo nexu ferreus clauus astringebat, nec manu nisi præcisa euelli poterat: quæ res truncanda eius occasio exstitit. Spicistudo illi super humani corporis habitum erat: longitudo vero tanta, ut Absalom super primam pedum partem conspiciens, agri mentum securicula, quam manu gestare consueuerat, æquaret. Hoc numen gerunde ac Martis viribus præditum, bellis præesse crediderant. Nihil in hoc simulacro incun-
dam visentibus fuit, lineamentis impoliti calaminis deformitate sordentibus. Et paullo post de Porcuithi simulacro dicitur: id quinque capitibus consutum, sed armis vacuum fingebatur. De Porcuithi vero: hæc statua quatuor facies repræsentabat, quintam pectori insertam habebat, cuius frontem laua, mentum dextera tangebant.*

§. XXIII.

Venerabantur etiam Slaui diabolum sub nomine ZERNEBOCK, quod nigrum deum notabat, ei opposcentes BELBOCK Deum bonum.* Inter præcipuos Obotritorum atque Wagrorum deos erat PRONO vel PRONE dictus.** Hoc numen sine effigie*** erat, sed colebatur in sacro nemore inter sacras quercus ipsi dicatas, quas ambiebat atrium & sepes accuratior lignis constructa, continens duas portas,**** ut ideo male agant, qui certam figuram tribuant.† Lucum autem prope vicum Wagrorum Prouenam fuisse, vult Bangertus †† qui nomen illud adhuc seruat. Hoc numen a Græcorum *πρόνοια* prouidentia dictum vult Krantzius, Schedius vero a Brenno, quem sub deo coluerit ignorabilecula, cum potius a voce *prono*, ius, deducat Eccardus, ††† ut idem notet ac iustitiæ præsidem. Hinc etiam haut vana est Bangerti coniectura, in ignis loco vel fano examen ferri candentis fuisse peractum, quam superiutionem Wagri seruabant. Hoc demum a Geroldo Aldenburgen-
sum episcopo fuit subuersum, propriaque eius manu cum dicato ei nemore excisum fuit, & combustum.††††

* Helmoldus lib. I c. LII. Hunc exscripsit Krantzius *Vandalia lib. III c. XXXVII.* Schedius de du. Germ. Syngr. IV c. XII. Mafius antiqq. Mecklenburg. cap. II §. 3.

** Helmoldus c. l. præter lucos atque penates, quibus agri & oppida redundabant, primi & præcipui erant, Pronæ Deæ Aldenburgenfis cerna, Sina Dea Polaborum, Radigast Dea terra Obotritorum. Hæc dicati erant flamines & sacrificiorum libamenta, multiplexque religionis cul-
ta. Mentionem eiusdem quoque facit lib. I c. LXX.

*** Hoc

*** Hoc enim clare innuit Helmoldus lib. I c. LXXXIII dum ait: *Est autem Sclavis multiplex idololatria modus: non enim omnes in eandem superstitionis consuetudinem consensunt. Hi enim simulacrorum imaginarias formas prætendunt ac templis, veluti Plumenſe idolum, cui nomen Podaga: alii sylvas vel lucos inhabitant, ut est Prone Deus Aldenburg, quibus nulla sunt effigies expresse. Multos & duobus vel tribus vel eo amplius capitibus exculpunt.*

**** Verba sunt Helmoldi c.l.

† Notis ad Helmoldi lib. I c. LII. *Hic Prono, virili forma in columna stabat, corona caput redimitus, oblongis atque erectis auribus, altero pede tintinnabulo insists, ocreas etiam indutus. Dextra ferrum rubrum & q. candens tenebat: altera vexilli contum quatiebat. Ferrum qua forma fuerit, non usque adeo certum. Vomeris speciem retulisse quidam non sine causa prodidere. Nostra illa figura ex Chronico Sax. expressa est; in quo vocatur ein probeſen, quasi dicas, ferrum probationis, forte quod in ipsius loco & sano, & ad sacras illas quercus, inter quas stabat idolum, qui criminis alicuius rei essent, contrrellatione ferri aut vomeris candentis examinandi & explorandi essent. Ita enim illa examinatio per ferrum superstitio in VVa-griorum animis radices egerat, ut eam ne tunc quidem cum iam ad verum Dei cultum opens Episcoporum & sacerdotum erudirentur, deponere prorsus vellent. Sequitur eundem Schedius Syng. IV c. XI. Masius cap. II §. 4. Aepinus §. 16.*

†† Vandalia lib. IV c. XI. *Venit inde Vicelinus in nonam Lubicam, commanentes illic confortare: & dedicavit ibi altare Domino. Inde progrediens visitavit Aldenburgum [ubi sedes quondam fuerat episcopalis] & receptus est a barbaris habitatoribus terra illius: quorum adhuc idolum Prone erat in honore. Mirum si non a Gracis hoc nomen est traductum, qui prone vocant providentiam, qua gubernatur mundus. Porro nomen flaminis qui præerat superstitioni illi, erat Myke.*

††† c.l. §. II.

†††† Helmoldus lib. I c. LXXXIII.

§. XXIV.

Polaborum siue Ratzeburgensium dea fuit *ſiwa*. * Stabat illa utraque manu in tergum reiecta, altera ouum cum folio viridi, pomum aureum altera tenens. Capilli per tergum ad poplites usque fluebant. Schedius ** quidem hanc alias *Symbullam* corrupte *Syebam* dictam fuisse autumat, quæ filia Sitalcis, regis Gothorum fuerit, Anthyrio Magno Herulorum regi nupta, quæ tanquam mater magna totius stirpis Vandalorum diuinitus fuerit culta. Ast, potius Bangertus *** auctor est, hanc Polaborum fuisse Venerem, dum figura admodum conueniat, quæ in eodem monte fuerit culta, in quo postea ab Henrico Leone templum Cathedrale fuerit extructum. **** Sic etiam Plunensium idolum *PODAGA* memoratur, cuius tamen figuram Scriptores non tradunt.

* Helmoldus lib. I c. LII ex hoc Krantzius *Vandalia* lib. III c. XXXVII.

** Syng. III c. IX.

*** Notis ad Helmoldum p. 127. Adſtipulatur Masius cap. II §. 6. & Eccardus c. I. qui nomen hoc esse Sarmaticum dicit, *dziwa*, cuius deminutivum *dzienic* & hodie adhuc esse dicit in ſſi, & virginem ſignificare Polonis. Accedit Aepinus §. 17. qui etiam Mareſchalli verba

verba adducit in indice elucidat. voce Siwa : *Sina Dea Vandalorum Venus ipsa. Colebant illum Polabi compriui & Heruli, a qua Dan ciuitatula, quam nunc Sinam vel Schwaan appellant.*

*** Helmoldus lib. I c. LXXXIII.

§. XXV.

Celebre Obotritorum numen dicitur RADEGASTVS, * cuius sedes præcipua in vrbe Rethra Pomeranorum, licet etiam Gadebuschi *** eundem fuisse cultum, non solum reliquæ quæ ibidem adhuc ostenduntur, **** sed etiam vicus vicinus, atque amnis oppidum adluens, hoc nomine Radegast insignitus, testantur. Immo, pluribus in locis cultum ipsum fuisse, haut incongruum est dicere. † Simulacrum eius auro, lectus ostro paratus. †† Pectus clypeus, cui nigrum bubali caput impressum erat, tegebat. Manus securi militari armata, capiti auicula infidebat. Varia de Radegasti origine prædicantur, modo enim ex Græcia, modo ex Vandalia ducitur, modo ex Germania, a voce *ratben*, consilium dare & *Gast*. Alii vero Radagastum regem dicunt veterum Herulorum, militiæ laude insignem. ††† Eccardus †††† non idolum fuisse dicit, sed lucum solum atque syluam sacram, auctoritate Ditmari non solum nifus, sed etiam quod vox *Gord* Slaui syluam diis sacram denotet. Verum, cum ipse Ditmarus fani in eadem sylua repleti imaginibus, & signis Deorum Slaui-
corum, faciat mentionem, vix adsentimur. Potius ex ipso Ditmaro, ††††† & qui eum sequitur, Engelhusio, ††††† constat, Slaui templum plurimum deorum habuisse, in quibus dii repositi manu facti, quorum præcipuus Radegast.

* Helmoldus lib. I c. LII. *Radigast Dens terra Obotritorum. Sequitur Krantzius Vandalia lib. III c. XXXVII.*

** Adamus Bremensis Hist. eccles. lib. II c. XI. *Potentissimi omnium sunt Retharii, ciuitas enim vulgatissima Rethre, sedes idololatriæ. Templum ibi constructum est demonibus marum, quorum princeps Redigast. Simulacrum eius auro, lectus ostro paratus. Sic etiam Rethre Metropolis Slauium Redigasti cultu clara eidem dicitur Hist. eccl. lib. IV cap. XII. Adamus eodem verbis sequitur Helmoldus lib. I c. II. Quænam vero hæc vrbs fuerit, adhuc disputatur: Krantzius vero Vandalia lib. III c. IV. ait: hæc in metropoli Rethre gesta sunt IIII linc Nimb. Eam nunc interpretor ciuitatem Starigard, ultra Panim. Appellatum est enim Starigard, & insinuat magnam, nobilem & antiquam ciuitatem. Masius vero cap. IV §. 2. in Marchia urbem hanc fuisse contendit, suoque tempore satis celebrem, sed ab Ottone M. destructam. Eccardus c. l. Rethram convenientissime collocari posse dicit ad Randam vel Radem Riuum, ubi iam vicus *tom Riede*, ad sinum, qui *das grosse Haff*, audit.*

*** Autor est Bangertus notis ad Helmoldum lib. I c. LII p. 126. quem sequitur Masius cap. IV §. VI. Aepinus §. XV. Argumenta potiora sunt, partim nomen, quod lucum Deorum notat, partim quod varia cultus monumenta adhuc supersint.

**** Communiter dicitur, adseruari adhuc Gadebuschi coronam Radegasti, ex ignoto quodam metallo, eodemque durissimo conflatam, sed quadrata forma, quam fenestram templi versus occidentem inferuerint, prout Mafius refert *cap. VIII.* Verum, ex inspectione dictæ antiquitatis Caspar Büßingius satis demonstravit, coronam minime esse, sed, non nisi limbum quendam fenestram, qualem in diuersis templis alias reperire liceat, a quibusdam Rosas occidentales dictas. Verba ipsius ex epistola ad Tentzelium *Monatbl. Vnterred. 1695. p. 694.* hæc sunt: *Es ist nichts als ein ordentlicher FensterRahmen, nach alter Gößbischer Manier in Form einer Rosen, die, weil man sie mehrentheils unter die Thürne gegen VVesten angebracht, von einigen Rosa Occidentales genannt werden.*

† Sic Radegasti cultum Mynetz prope Mecklenburgum fuisse tradit Engelhusius Chronico p. 1069. Mecklenburgi quoque sedem Radegasto fuisse dicatam dicit Mafius *cap. IV §. V.*

†† Sic describunt Adamus Bremensis *lib. II c. XI.* & Helmoldus *lib. I c. II.* Reliqua ex Chronico antiquo Saxonico adiecit Bangertus & Mafius *cap. IV §. 7.*

††† Varias sententias collegit Mafius *cap. III §. 2. & seq.*

†††† De usu & præstantia studii Etymologici §. 2. linguam enim Slauicam animo soluenti, occurrit præterea vox gosl, quæ siluam diis sacram seu lucum denotat, mihiq; index est, Redegastum idem esse ac Redariorum vel Rethra vrbis lucum. Confirmant coniecturam meam VVolgast ciuitas, olim VVolgost dicta, syluæque densa adiacens, & duplex Radegastum, Ducatus Megalopolitani, & Principatus Anhaltini. Loci itaque vel luci sacri nomen est Radegast, non Dei, ut ante me perperam tradiderunt tantum non omnes.

††††† Lib. VI p. 381. est vrbis quadam in pago Redariorum Riedegast nomine, tricornis, ac tres in se continens portas, quam undique sylua, ab incolis intesta & venerabilis, circumdata magna: Dux eiusdem porta cunctis introeuntibus patet: Tertia, qua Orientem respicit, & minima est, tramitem & mare iuxta positum, & visu nimis horribile monstrat. In eadem nil nisi fanum est de ligno artificiose compositum, quod pro basibus diuersarum sustentatur cornibus bestiarum. Huius parietes varia deorum dearumque imagines mirifice insculptæ, ut cernentibus videretur, exterius ornant. Interius autem Dii stant manufacti, singulis nominibus insculptis galeis atque loriceis terribiliter vestiti, quorum primus Luarasici dicitur, & præ cæteris a cunctis gentilibus honoratur & colitur. An vero hic, quem memorat Luarasici proprium fuerit idolum, an ex Radegast corruptum, definire pro certo haut licet. Hoc tamen Mafius *cap. IV §. 2.* demonstravit, Adami & Helmoldi Rhethrum a Ditmari Riedegast fuisse diuersum, id quod ex diuersa descriptione satis patescit.

†††††† Chron. p. 1069. Danorum Rex inter alia destruxit ciuitatem Slauorum nobilissimam, nomine VVineta [in finibus Slauia, Teutonice VVeniland, prope Mekelenborg, ubi nunc Saxones sunt stagnales] Hac ciuitas nihil non habuit iucundi ac vari. Maxima fuit ciuitas Europa, cuius hospitalitate moribusque nulla gens honestior aut benignior poterat inueniri. Ibi fuit templum plurimum Deorum, quorum idolum principale dicebatur Redegast.

§. XXVI.

Nec minus mulieres quædam fatidicæ in dearum numero habebantur. De VELLEDA quidem auctor est Tacitus, * quod virgo fuerit nationis Bructeræ, sub Vespasiano, quam numinis loco habuerint, eiusdemque responsa fuerint venerati. Huic proximam GANNAM facit Dio Cassius, ** Idem de AVRINIA *** tradit Tacitus, ex quo postea nomen Alru-

Alrunarum¹ siue mulierum sagarum fuit ortum. **** De IETTA, muliere fatidica ad Nicri ripas culta, cui etiam collis, in quo arx Heidelbergensis postea extructa, fuit dicatus, tradit Hubertus Thomas Leodius. *****

¹ Hist. IV c. LXI. ea virgo nationis Bructera late imperitabat: Vetere apud Germanos more, quo plerumque feminarum fatidicas, & augefcente superstitione arbitrentur deas. Tuncque Velleda auctoritas adoleuit. Nam prosperas Germanis res, & excidium legionum prädixerat. Idem Hist. IV c. LXV. quod Agrippinenses legatos cum donis miserint ad Velledam: sed eorum adire, adloquique Velledam negatum. Arcebantur aspectu, quo venerationis plus inesset. Ipsa edita in turre delectum & propinquis, consulta, responsaque, ut internumtius numinis, portabat. Hanc Germani donis placebant. Tacitus Hist. IV c. XXII. ipsique Romani sibi conciliare conabantur. Hist. IV c. XXIV.

² Lib. LXVII p. 761. Μάσσυς ὁ Ναυμαρόνων βασιλεὺς καὶ γάμνα παρθένος (ἢ ἢ μὲν βελήδαν ἐκ κελτικῆς θεοῦ) ἤλθον πρὸς τὴν Δομιτιανὸν. Masys rex Semnonum & Ganna virgo (ea post Velledam in Celtica vates oracula reddebat) Domitianum adierunt.

³ Tacitus de M.G. c. VIII. vidimus sub diuo Vespasiano Velledam, diu apud plerosque Numinis loco habitam. Sed & olim Auriniam, & complures alias venerati sunt, non adulatione, nec tanquam facerent Deas.

⁴ Schedius de diis Germ. Syngr. III c. LXIII. Gesner Michridate p. 32. Eccard de vita & praestantia studii etymologici §. 2.

⁵ Heidelberg antiquitat. p. 296. quo tempore Velleda virgo in Bructeria imperitabat. Vetula quaedam, cui nomen Iettha, cum collem, ubi nunc est arx Heydelbergensis, & Iettha collem etiam nunc nomen habet, inhabitabat: vetustissimumque phanum incolebat, cuius fragmentum adhuc nuper vidimus, dum comes Palatinus Fridericus factus Elector egregiam domum construxit, quam, nouam aulam appellant. Haec mulier vaticiniis incluta, & quo venerabilior foret, raro e phano in conspectum hominum prodicens, volentibus consilium ab ea petere, de fenestra, non prodente vultu, respondebat. Et inter cetera prädixit, ut inconditis versibus canebat, suo colli a satis esse datum, ut futuris temporibus regis viri, quos nominatim recensebat, inhabitaretur, coletetur & ornaretur, vallisque sub ipsa multo populo inhabitaretur, & templis celeberrimis ornaretur.

§. XXVII.

Apud Marfos Rheno finitimos, TANFANAE templum Tacito memoratur famosissimum, a Germanico Caesare euersum.* Cluuerus** quidem per Tanfanam notari principium omnium rerum putat, quasi Tb' anfang. Eadem ratione BADVHENNAM apud Frisios cultam*** explicat Cluuerus, eo quod Bedon Arabum lingua, notet Principium. Verum, vtrasque eiusmodi mulieres fatidicas fuisse, censeo, maxime, quod sanctum quid atque prouidum inesse foeminis putarent, quorum consilia nec aspernarentur nec responsa negligerent.**** Id quod Frisii potissimum obseruabant. † Lucum autem Baduhennae hodie dici Sevenwolden autumant. ††

* Tacitus Ann. I c. LI profana simul & sacra, & celeberrimum illis gentibus templum, quod Tanfang vocabant, solo aequantur.

** *G.A. lib.I c.XXVI p.222.*

*** *Ann.IV c.LXXIII. mox compertum a transfugis, nongentos Romanorum apud lucum, quem Badubenna vocant, pugna in posterum extratis, confectos.*

**** *Verba sunt Taciti de M.G. c.VIII.*

† *Prout Conradus Kempius de origine & situ Frisia testatur lib.I c.VIII.*

†† *teste Theod. Ryckio notis ad Tacitum p.101.*

§. XXVIII.

Templa antiquissimi Germani non habebant, nec deorum statuas, * cum nec cohibere parietibus deos, neque in ullam humani oris speciem assimilare ex magnitudine cœlestium arbitrarentur. Lucos ac nemora ** consecrabant, deorumque nominibus appellabant secretum illud, quod sola reuerentia videbant. Lucos autem istos arboribus vel sepibus circumdebant, ut loco sanctimonium atque ius asyli praberent. *** Sic etiam arbores quasdam Sacrius venerabantur, potissimum nihil quercu sacratius æstimantes. **** Posteriori vero ætate sensim templa in lucis potissimum consecratis construebant, prout supra de sano Radegasti aliorumque Slauicorum diximus. ***** Hinc etiam factum, ut plura loca in *bayn* desinentia cultui olim sacrorum fuerint destinata. † Hic tamen cultus arborum atque lucorum publicis legibus postea fuit prohibitus. †† Nec minus colles ††† quondam & fontes sacros †††† habebant. Statuas quoque deorum ad aliarum gentium imitationem ex quercu sensim fuisse efformatas superiora exempla docent.

* *Verba sunt Taciti de M.Germ. c.IX. quæ exscripsit M. Adamus hist. eccl. lib.I c.VI.*

** *Optime in hanc rem Seneca ep. XLI. si tibi occurrit vetustus arboribus, & solitam alitudinem egressis frequens lucus, & conspectum cœli densitate ramorum alios protegentium submonens, illa proceritas silvæ, & secretum loci, & admiratio umbræ, in aperto tum dense atque continua, fidem tibi numinis facit. Speciatim de Germanis Claudianus de laudibus Silicionis lib.I v.228.*

Ut procul Hercynia per vasta silentia sylva

Venari tuto liceat, lucosque vetusta

Religione truces, & Robora Numinis instar

Barbarici, nostra feriant impune secures.

Talis lucus sacer erat apud Semnones Suevos, quem Tacitus de M.G. c. XXXIX. vocat *silvam anguriis patrurn & prisca formidine sacram*. Sic in Insula Oceani castum nemus vocat c.XL. Sic Herculi Alemanno locum prope Reginoburgum consecrauit Theodo, Dux Bavariz, teste Auentino *Ann. Boi. lib.I c.III.* Pluribus hac de materia egit Cluuerus *G.A. lib.I c.XXXIV. & Andr. Christ. E'chenbach de lucis gentiliū consecratis*.

*** Describit eiusmodi lucum sacrum apud Slauos Helmoldus lib.I c. LXXXIII. *accidit autem ut in transitu veniremus in nemus, quod unicum est in terra illa: tota enim in planiciem sternitur. Illic inter vetustissimas arbores vidimus sacras quercus, quæ dedicate fuerant Deo terra illius Proven, quas ambiebat aërium & sepes accuratior lignis constructa, continens duas portas.*

Præ-

Præter penates enim & idola, quibus singula oppida redundabant, locus ille sanctimonium fuit &ni-
berla terra, cui flamen & feriationes & sacrificiorum varii ritus deputati fuerant. Huius locum
autem designat Arnkiel l. b. I. c. XXX §. 6.

*** Hæc probe explicat Auentinus Ann. Boi. lib. III c. I. dum ait: *extabant in ripa*
Danubii, & ora Germania dua vetustissima quercus, prodigiosa magnitudinis, millibus pasuum vi-
genti distabant: altera superior, altera inferior, cognominabatur. Has quoque gentili ceremonia
Boii consecrant: eo frequens populus coit, victimasque immolant. Boii ubi religionem Chri-
stianam receperunt, in templa, & inde Canobia commutarunt: utrumque nomen vetus servat, Al-
taudumque vocari solet, quod lingua Boia, veterem quercum significat. Nam nihil sacratius
quercu maiores nostri habuere: nulla sacra sine huius arboris fronde consecere: sacrificii, epulis-
que rite sub hac arbore perpetratis Deos adprecari sunt. Viscum eius e caelo missum putarunt,
signumque esse a Deo electæ arboris: Hæc ultima verba autem Auentinus ex Plinio hausit
lib. XVI c. XLIV.

**** Hinc Helmoldus lib. I c. LII. ait, quod præter lucos atque penates, quibus agri
& oppida redundauerint, alios quoque deos fuerint venerati. Ditmarus vero libro VI pag.
381. quod in sylva prope Riedegast sanum fuerit imaginibus deorum refertum. Vide su-
pra §. XXV.

† In vicinia nostra sunt Blanckenhayn, Hummelshayn, Lichtenhayn, Ziegenhayn, quæ
olim etiam a cultu sacrorum gentilium claræ, e quibus postmodum in postremo loco factæ fue-
runt peregrinationes religiosæ.

†† Sic in synodo Francof. 794. *de arboribus & lucis destruendis canonica obseruetur*
conditæ & Capit. lib. VII c. 3, 6. si in alicuius Presbyteri parrochia infideles aut faculas ac-
cendunt, aut arbores aut fontes aut Saxa venerentur, si hoc eruere neglexerint, sacrilegii reum
se esse cognoscat. Concil. Antistiodor. c. 3. non licet inter sentes aut arbores sacrius vel ad
fontes vota exolvere.

††† De colle Herculi Alemanno dicato Auentinus lib. III c. I. de colle Iettæ Leodius
antiquit. Heidelberg. p. 296. Eiusmodi montem sacrum, dictum *den Corneliusberg* prope
Helmitadum; aliumque, dictum *den Oppenberg* prope Bardeuicum memorat Schlopke Chron.
Bard. p. I c. V §. 4.

†††† De Saxonibus ait Adamus Bremenensis lib. I c. VI. *frondosis arboribus, fontibusque*
gentium exornabant. Sic Willibaldus vita Bonifacii cap. VIII. de Cattis: alii etiam li-
gna & fontibus clanculo, alii aperte sacrificabant.

§. XXIX.

De primis Germanorum altaribus non adeo constat, cum Tacitus
nihil de iisdem. Rudes fuisse horum aras, ex cespite, pro more aliarum
gentium erectas credimus,* postmodum vero factas lapideas. Testan-
tur hoc diuersæ altarium reliquæ, quæ hinc inde reperiuntur.** Scilicet
in montibus atque collibus aræ erant extructæ, quos lapidibus circumdare
solebant, ut indicarent, locum sacrum esse, quos sæpe etiam arboribus in-
terdistinguebant. In apice montis tres, vel plures etiam magni lapides
insigni quodam, eodemque lato lapide erant tecti, in quo victimas suas
mactare solebant.***

* Virgi-

* Virgilius Aen. XII v. 118.

*In medioque focos, & diis communibus aras
Gramineas, alii fontemque ignemque ferebant.*

Plenius illud demonstravit Cluverus lib. I c. XXXV p. 293, & Schedius de diis Germ. Syng. II c. XXVI. De his intelligi videtur Tacitus Ann. I c. LXI. dum locum cladis Variarum describit, addit: *lucis propinquus barbara ara, apud quam tribunos, ac primorum ordinum centuriones mactauerant.* Trogilus Arntiel quidem lib. I c. XXX §. 3. hæc de Romanis saltem intelligi debere contendit atque Græcis, non de Germanis: at, dum mos vniuersalis fuerit gentium barbararum, facile hoc Germanis etiam concedimus.

** In Selandia tales adhuc reperiri ex Wormii lib. I Monumentorum Danicorum c. III tradit Arntiel lib. I c. XXX §. 4. plures adhuc in Holfatia reperiri dicit & in Stormaria prope Wedeliam §. 7. Id quod confirmat Christian Schlöpke Chron. Barden. p. I cap. V §. 4. qui etiam in monte Cornelius Berg dicto, prope Helmshtadum, eiusmodi altare adhuc reperiri tradit.

*** Eiusmodi reliquias in Drenia repertas sic describit Vbbo Emmius Hist. Fris. lib. I. *Commemoratione dignum videtur, notatum quoque ab aliis, quod in regione hac ingentis molis saxa complura, quæ nulla vexillatione, nulla vi hominum, illuc deportari potuisse ob magnitudinem credas, congesta inueniantur. quorum ea dispositio est, ut aras referre videantur. Nam iacentibus nonnullis alia iis imposita sunt plana, relictumque foramen angustum per quod reptare homo possit. Fama fert, paganos quondam humanis hostiis litare solitos ea per foramina mactandos homines transire coegisse, & stercore aliisque immunditiis coniectu vulgi sedatos in transitu, constitutosque ad aras, immolasse. Eum ritum ad Bonifacii Episcopi Ultrajectini tempora durasse. Quam ob causam etiam nunc turpe nomen foraminibus illis apud incolæ restare putatur. Vid. etiam Conring de antiquissimo statu Helmshtadi p. 51.*

§. XXX.

Sacrificia Germanorum varia erant. Hostias humanas ipsos Mercurio præsertim & Marti immolasse auctor est Tacitus, * ita quidem, ut hostium primores immolarent. Idem de Vandalis atque Slaus traditur, eos diis suis quotannis immolasse Christicolæ. ** Alios vero deos concessis animalibus placabant, dum cuius inter deos certa animalia essent destinata, quæ ipsi immolarentur. *** Ritus sacrificii in eo potissimum constabant, ut post cæsam hostiam sacerdos de cruore liber, ut sit efficacior oraculis capeffendis: consummatis vero sacrificiis populus ad epulas & plausus conuertebatur. **** Licet certa numina singulares quoque haberint ritus. *****

* De M. G. c. IX. *deorum maximo Mercurium colunt; cui certis diebus humanis quoque hostiis litare, fas habent. Herculem ac Martem concessis animalibus placant. Marti tamotumque humanas hostias fuisse deuotas idem tradit, dum Ann. XIII c. VII. ait: sed bellum Herimunduris prosperum, Celtis exitiosum fuit. quia victores diversam aciem Marti ac Mercurio sacrare, quo voto equi, viri, cuncta victa occidioni dantur.* Idem de Sueuorum nobilissimis Semnonibus tradit Tacitus de M. G. c. XXXIX. *stato tempore in siluam, anguriis patrum & prisca formidine sacram, omnes eiusdem sanguinis populi legationibus coeunt, casoque publico hominibus*

domos, celebrant barbari ritus horrenda primordia. Idem confirmatur *Ann. I c. LXI*, loco superius citato. Sic de Druidibus Gallorum Tacitus *Ann. XIV c. XXX*. Cruore captivo adolere & hominum fibris consulere deos fas habebant. Pluribus exemplis hæc demonstravit Cluverus *G.A. lib. I c. XXXV*. Schedius *Syngr. II c. XXXI*.

** De Rugianis Helmoldus *lib. I c. LIII*. quod Zuanteuito in peculium honoris animatum hominem Christicolam, quem fors acceptauerit, litare consueuerint; Idem de Vandalis Krantzius tradit *lib. III c. XXXVII*.

*** Vid. Cluverus c. L. Hachenberg Germania media *diff. VIII §. 31*.

**** Sic sacrificium a Slaus Radegasto suo factum describit Helmoldus *lib. I c. LII*. per solennitates diis dicandas sacerdos iuxta sortium nutum denuntiat, conueniuntque viri & mulieres cum parulis, maculantque diis suis hostias de bubus & onibus, plerique etiam de hominibus Christianis, quorum sanguine deos suos oblectari iactitant. Post casam hostiam sacerdos de uore libat, ut sit efficacior oculis capeffendis. Nam sanguine damonia facilius inuitari multum opinio est. Consummatis iuxta morem sacrificiis, populus ad epulas & plausus conuertitur. De quo intelligendus etiam Tacitus, qui *Ann. I c. I*. attulerant exploratores festam eam Germani noctem, ac solennibus epulis ludicrum, & *c. LXV*. cum barbari festis epulis, lato cantu, aut truci sonore subiecta ballium ac resultantis saltus complerent.

***** Singularis cultus erat Herthæ, de quo Tacitus de *M.G. c. XL*. est in insula Oceanii Capsum nomen, dicatumque in eo vehiculum veste contectum, attingere vni sacerdoti concessum. I. adeo penetrali deam intelligit, vestamque bubus feminis, multa cum veneratione prosequitur. Latis tunc dies, festa loca, quæcunque aduentu hospitioque dignatur. Non bella ineunt, non arma sumunt; clausum omne ferrum; pax & quies tunc tantum nota, tunc tantum amata; donec idem sacerdos satiatam conversatione mortalium deam templo reddat. Mox vehiculum, & bestes, & si credere velis, numen ipsum secreto lacu abluatur. Serui ministrent, quos statim idem lacus haurit; Arcanus hinc terror, sancta quoque ignorantia, quid sit illud, quod tantum periculi vident. Hic autem ritus eo magis conuenit cum sacrificio Matri deum facto, cuius simulacrum postquam carpento vectum, æque Almonis undis abluebatur, prout docui *Syn. Antiq. Roman. cap. IX p. 423*.

§. XXXI.

Sacerdotes apud Germanos non sacris solum præerant, sed etiam in ipsa regenda Republica præcipuæ erant auctoritatis. Hinc, neque animaduertere, neque vincere, neque verberare quidem nisi sacerdotibus permissum. * In Comitibus etiam silentium per sacerdotes, quibus dum & coercendi ius erat, imperabatur. ** Inde maior sacerdotum erat auctoritas, quam ipsorum regum. ***

* Verba sunt Taciti de *M.G. c. VII*.

** Tacitus de *M.G. c. XI*.

*** Sic de Slaus Helmoldus *lib. II c. XII*. Rex apud eos modica est æstimationis reputatione flaminis. De Rugianis *lib. I c. XXXVII*, maior flaminis quam regis veneratione quæ ipse est.

§. XXXII.

De eo nunc disquirendum, an Germani habuerint Druides. Plane
H hoc

hoc Caesar * negat. Auentinus ** vero auctor est, Tiberium Druidas e Gallia exegisse, succisa eorum sylua, qui exinde in Germaniam trans Rhenum demigrarint. Tradit quidem Plinius, *** Tiberium Druidas ex Gallia fustulisse, intelligit autem sine dubio Tiberium Claudium, de quo idem tradit Suetonius, **** sed, quod in Germaniam venerint, nullus illorum memorat. Auctor vero est Diogenes Laertius, ***** fuisse etiam apud Celtas Druidas, sub quibus Germanos intelligi volunt. Verum, memorantur quidem apud Germanos Druidæ, † quæ mulieres istæ faticæ erant, de quibus antea fuit dictum: nihil vero vnquam traditur de Druidibus. Ex quo etiam vox *Druid* siue *Druidæ* orta videtur, quæ sponsam notabat, †† atque hæc vox sine dubio primum amoris fuit, a sponsis indita, qui sponsam suam lectissimam sibi persuadebant, eandemque Druidæ instar venerabantur. Exinde vox *Drudes*, *Druidi* ††† pro fidelibus atque amicis fuit orta. Licet non denegauerim, a voce *Druida* vocem *Druthin* siue *Truthin* fuisse subortam, quæ Dominum notabat. Deo etiam tribuebatur. †††† Quare etiam Islandi atque Norwegi Deum *Druthin*, id est Dominum vocabant. †††††

* De B.G. lib. VI c. XXI. *Germani multum ab hac consuetudine [Gallorum] differunt, nam neque Druides habent; qui rebus diuinis præsent; neque sacrificia student.*

** Ann. Boi. lib. II c. VI. *Druidas quoque Gallorum Philosophos, & vates Imperator Tiberius exegit omni Gallia, succisa eorum sylua, ipsi in Germaniam trans Rhenum demigrarunt. In syluis, & sub quercubus de natura rerum, & Deorum philosophati sunt. Terriculamenti nominis genus, calciamantum Philosophicum, figura Mathematica, apud nos adhuc ab his nominibus seruant.* Idem fere tradit in Nomenclatura, voce *Druides*.

*** Plinius *Hist. Nat. lib. XXX c. I.*

**** Claudio c. XXV. *Druidarum religionem apud Gallos dire immanitatis, & multum ciuibus sub Augusto interdictam, penitus abolerunt.* Neque tamen penitus eosdem fuisse abolitos ex Tacito *Ann. XIV c. XXX.* patet, qui Druidarum apud Gallos adhuc facit mentionem sub Nerone. Et sub Vespasiano *Hist. IV c. LIV.*

***** Proxmo *Ὁδὴ τὰ Κελτοῖς καὶ Γαλάταις τὰς καλεσµένους Δρυΐδας, καὶ στυμονόδας εἶναι Φασι,* apud Germanos quoque atque Gallos esse aiunt, qui Druidæ appellantur & religionum curatores vbi Cluverus lib. I c. XXIV. pro Celtis Germanos intelligit, qui hic Galatis siue Gallis opponantur, id quod etiam lib. I c. II demonstrauerat.

† De Diocletiano quidem Vopiscus Numeriano c. XIV. *Cum Diocletianus apud Tectos [erat populus in Germania inferiori, seu Gallia Belgica] in Gallia quadam in campina moraretur, in minoribus adhuc locis militans, & cum Druidæ quadam muliere rationem conuicius sui quotidiani faceret, at illa diceret, Diocletiane, nimium anarum, nimium pauens es: ioco non serio Diocletianus respondisse fertur, Tunc ero largus quum imperator fuero. Post quod verbum Druida dixisse fertur, Diocletiane, iocare noli: nam imperator eris quum Aprum occideris. Tales erant Druidæ Gallicanæ, quas Aurelianus consuluisse dicit Vopiscus in vita c. XLIV.*

Sic

Sic Lampridius Senero c. LXX. *Mulier Druiam tunti exclamauit Gallico sermone, Vadas, nec fiduriam fores, nec militi tuo credas.*

†† Lege Salica tit. XIV n. 10. *Si quis puellam, que druchte ducitur ad maritum vbi edicto Heroldi habet: si quis puellam sponsatam druihe ducente ad maritum.* Sic etiam Glossarium Pithoei, Lindenbrogii, Cangii & Spelmanni pro desponsata habent.

††† Epistola episcoporum ad Ludouicum Regem apud Baluzium Capit. Tom. II. p. 104. n. 4. *Et idem horum quam certi estis quia nullo modo poteritis effugere quando anima vestra de corpore exiit, ante mentis oculos ponite, quando totum mundum & omnem potestatem & omnes diuitias & ipsum corpus derelinquet, & sine adiutorio uxoris ac filiorum, & sine solatio & comitatu druderum atque vasorum nuda & desolata exibat.* Vbi Sirmondus in notis: *in Comitatu Druderum, fidelium amicorum.* Incertus auctor *vita S. Vdaltrici sub finem: ideo sepius cum imperialibus muneribus eum visitauit [Ottonem Imp.] & drudes suos donis congruis sibi complacere satagebat.* Quo loco drudes exponunt gratos & consiliarios, ab antiqua voce Germanica quæ fidem significet. Vid. Glossarium Cangii & Spelmanni voce *Druden.* Ferrarius Orig. linguæ Italicæ voce *Drude.*

†††† Latius hoc demonstrauit Iunius notis ad Willeramum p. 74. & Palthenius notis in Tacitum p. 284. Hinc Wagemanno minime adsentimur, qui p. 12. singularem Deum fuisse autumat, *Druchten* siue *Drüten* dictum.

††††† Hoc demonstrauit Dietrich von Stade notis in §. 3. *Prefationis Osfredi.*

§. XXXII.

Druidum genus a quibusdam dicuntur *Bardi*, cum tamen antiquiores Scriptores Druides, Vates atque Bardos plane distinguant. * *Druides* quidem sublimiori philosophiæ atque occultarum rerum contemplationi vacabant: Vates sacris præerant, & naturam rerum contemplantur. Bardi vero sacerdotes non erant, sed fortia virorum illustrium facta, heroicis composita versibus, cum dulcibus lyre modulis cantitabant. ** Exinde etiam Festo Cantores *** dicti. Scilicet, moris erat apud gentes, in publicis & festiuis congressibus, mercatibus, ludis & similibus poetas adhibere, qui Carmina sua in laudem heroum composita recitarent, **** quem Galli etiam atque Germani seruabant. Ex quo Germanorum *Barritus* ortum traxisse videtur, quo sibi in proelium ituri animos accendebant, futuræque pugnae fortunam ipso cantu augurabantur. ***** Hæc autem carmina cum originem gentis, antiquitatesque, facta etiam heroum continerent, Annalium instar habebant. † Hinc Valesio †† minime adsentimur, qui Bardos nihil aliud fuisse putat, quam parasitos, iisdemque similes, quos latini Scurras vocauerint, cum integræ omnino fuerint existimationis. Quare etiam Carolus M. eodem fuit imitatus, ††† atque ab iisdem vetera Chronica Rythmica, †††† cantus etiam poetarum, qui dici solent *die Meistersänger*, ††††† suam trahunt originem. Licet etiam certa apud Germanos *geas Bardorum* ††††† fuerit, quorum opus *Bardeuicum* fuisse videtur.

* Strabo lib. IV p. 197. Παρ' ἅπασιν δ' ὡς ἐπιπᾶν τὴν Φῦλάν τ' τιμωμέναν διαφερέντας ἐστὶ, Βάρδοι τε, καὶ Ουάτης, καὶ Δρυΐδαι· Βάρδοι μὲν ὕμνηται καὶ ποιηταί. Ουάτης δ' ἰερῶσι καὶ Φυσιολόγοι· Δρυΐδαι δ' πρὸς τῇ Φυσιολογίᾳ, καὶ τῇ ἡθικῇ Φιλοσοφίᾳ ἀσχέσι, ἀπὸ πάντων αὐτῶν σφ' ἵνα τρία hominum sunt genera, quae in singulari habentur honore: Bardae, Vates, & Druidae: horum Bardae hymnos canunt, poetaeque sunt. Vates sacrificant & naturam rerum contemplantur: Druidae praeter hanc philosophiam etiam de moribus disputant. Idem tradit Ammianus Marcellinus dum de traſu Maſſilienſi lib. XV c. IX. ita loquitur: per haec loca hominibus paulatim excultis, vigere studia laudabilium doctrinarum, inchoare per Bardas, & Euhages & Druidas. Et Bardae quidem fortia virorum illustrium facta, heroicis composita versibus cum dulcibus lyra modulis canitabant. Eadem tradit Diodorus Siculus lib. V p. 508.

** Diodorus Siculus c. I. εἰσὶ καὶ παρ' αὐτοῖς καὶ ποιηταὶ μελῶν, ὧς Βάρδης ὀνομαζέσθων· ὅτοι δ' μετ' ὀρχάνων ταῖς λυραῖς ὁμοίων ἀδόντες; ὧς μὲν ὕμνῃ πν, ὧς δ' ἑβλαστοφῆμῃσι, sunt etiam apud hos carminum Melicorum poetae, quos Bardos nominant. Hi ad instrumentis lyris non dissimilia, aliorum laudes, aliorum vituperationes decantant. Eadem tradit Aethicus lib. VI p. 246. Ammianus Marcellinus c. I. Hinc Lucanus lib. I canit:

*Vos quoque qui fortes animas, belloque peremptas
Laudibus in longum vates dimittitis aenum,
Plurima securi fuditibus carmina Bardae.*

Cluverus lib. I c. XXIV. Gyrardus hist. Poët. dial. I p. 25. Schedius Syng. III c. XLI. Besselius ad Eginhardum de vita Caroli M. c. XXIX. Boxhorn Orig. Gall. p. 17.

*** Bardus gallice cantor appellatur, qui virorum fortium laudes canit. Hinc etiam Hesychius ait: Βάρδοι αἰδοῖσι τῶν Γαλατίας Bardae cantores apud Gallos.

**** Demonstravi illud iam olim Obf. Halens. Tom. III Obf. I s. 15. Fabula igitur est, Bardum, antiquissimum Gallorum regem hunc morem introduxisse, prout Auentinus Chron. Germ. lib. I f. 47. tradit.

***** Tacitus de M. G. c. III. fuisse apud eos & Herculem memorant, primumque omnium iuri in praetia canunt. Sunt ibi haec quoque carmina; quorum relatu, quem Barritum vocant, accendunt animos, futuraeque pugna fortunam ipso cantu augurantur, terrent enim, trepidantque, prout sonnit acies, nec tam vocis ille, quam virtutis concentus videtur. Sic etiam Dirdorus Siculus lib. V p. 306. de Gallis: ὅται δ' πρὸς ὑπακῆσιν πρὸς τὴν μάχην ταῖς τε τῶν προχόνων ἀνδραγαθίας ἐξυμνεῖσι, καὶ ταῖς αὐτῶν ἀρετὰς προσφέρουσι, καὶ τὴν ἀντιπαθόμενον ἐξουειδίζουσι καὶ ταπεινῶσι, καὶ τὸ σύνολον τὸ θεόσεος τὴν ψυχῆς τοῖς λόγοις προσαφαιρῶνται, si quis contra exieris ad dimicandum: strepitu maiorum facinora decantant: suas etiam virtutes deprecant. Adversarium contra vituperant; denique omnem animi fiduciam verbis illi detrahunt. Idem tradit Athenaeus c. I. Sic Barbarorum barritum describit Ammianus Marcellinus XXXI c. VII. Barbari vero maiorum laudes clamoribus stridebant inconditis: interque varios sermonis diffoni strepitus leniora praetia tentabantur:

† Hinc Tacitus de M. G. c. II. celebrant carminibus antiquis, quod vnum apud illos memoriae & annalium genus est, Tuitionem. Haec quidem de Suecis suis vult intelligi Rudbeckius in Atlantica lib. IV c. XXIV. sed ideo notatus fuit a Morhofio tractatu de poesi Germanica c. VI p. 279. Ioannes Auentinus libro primo Germaniae illustratae, teste Gesnero in Bibliotheca sua agere voluit de carminibus antiquis, quibus Cornelius Tacitus usus est, & quae Carolus M. auxit, recentiores corrumpere. Sed praeter ipsius Annales Boiorum nihil prodiit. Idem Ann. II c. fin. ait: canitur adhuc barbarum apud gentes Arminius.

†† Ne-

†† Notæ ad Ann. Marcellinum c.1.

††† Eginhardus in vita c.XXIX. item *barbara & antiquissima carmina, quibus veterum regum & bella canebantur, scripsit, memoriaque mandauit.*

†††† De his optime Auentinus Ann. Boi. lib.1 c.VII n. 24. *huiusmodi pleraque bella, poetico more velata mysteriis fabularum apud nos, patrio sermone, & numeric scripta leguntur. Populares ascribuntur Codicem, quod Heronum Germania gesta contineat, cognominant. Mæa quoque memoria Imperator Maximilianus, Cesar Augustus more maiorum fabulis res gestas suas velauit, & omnem vite seriem carminibus, & patriæ & latinæ nominibus confectis celebrandum curauit, Tenedorecan locant. Ipse etiam sapius ad eiusmodi carmina prouocat. Sic de Tuistone lib.1 c.V n.10. iam dedit, leges tulit, carminibusque complexus est, quæ publice & priuatim cantarentur. Et lib.1 c.VII. Ingerami & Adalgerionis nomina frequentissime in fastis referuntur, ipsos more maiorum antiquæ præui celebrant carminibus, quæ in Bibliothecis extant. Plura loca quibus ad eiusmodi Annales rhythmos prouocat Auentinus in Chronico suo Germanico adducit Morhofius de poeti Germanica. cap. VI p.284. quæ vero loca in latina editione non reperiuntur, ex quo satis patet, versionem istam Germanicam in multis latina esse plenior. Huc faciunt antiqui libri, dicti, *Heldenbücher*, & diuersa Chronica Rhythmica, quæ in Meibomii potissimum & Leibnützii collectione reperiuntur.*

††††† De his plenius singulari Tractatu egit Wagenfeilius & Morhofius c.VII.

††††† Mentionem eiusdem facit Adamus Bremensis lib.1 c.III Helmoldus lib.1 c.XVI. XXV. XXVI. Albertus Stad. ad a.1062. Ab his autem Bardeuicum potius deriuant Meibomius *historia Bardouici* p.56. Sagittarius *Hist. Bardouici* cap.1 §.39. Vid. latius Christ. Schlöpke *Chron. Bardouici* p.1 c.III. Hinc, male sibi constans Krantzius, qui, postquam *Vandalia* lib.III c.VI. dixisset: *apud nullum tamen caterorum lego Bardorum nomen*, Statim cap.VII. IX, XX. eisdem. Helmoldum pro more secutus, memorat.

§. XXXIII.

Auspicia, sortesque, vt qui maxime, obseruabant Germani. * *Sortium* consuetudo simplex. Virgam frugiferæ arbori decisam in surculos amputabant, eosque notis quibusdam discretos super candidam vestem temere ac fortuito spargebant. Mox, si publice consulatur, sacerdos ciuitatis, sin priuatim, ipse paterfamilie precatus Deos, coelumque suspiciens, ter singulos tollit, sublato secundum impressam ante notam interpretatur. Si prohibuerunt: nulla de eadem re, in eandem diem consultatio. Sin permissum: auspiciorum adhuc fides exigitur. Idque sortium genus apud alias quoque gentes solenne, ** vocatur Rhabdomantia. Nec ignotum erat apud eosdem aurum voces volatusque interrogare. Proprium gentis, equorum quoque præfagia ac monitus experiri. *** Publice alebantur iisdem in nemoribus ac lucis, candidi, & nullo mortali opere contacti, quos pressos sacro curru sacerdos, ac rex vel princeps ciuitatis comitantur, hinnitusque ac fremitus obseruant. Nec vlli auspicio maior fides, non solum apud plebem, sed apud procures, apud sacerdotes: se enim ministros deorum, illos conscios putabant. Simile præfagium Slauis quoque fuisse vsitatum, narrant.

Scriptores. **** Erat quoque alia observatio auspiorum, quo gravium bellorum euentus explorabant; eius gentis, cum qua bellum erat, captivum quoquo modo interceptum cum electo popularium suorum, patriis quemque armis, committebant. Victoria huius vel illius pro præiudicio accipiebatur. Sic oracula mulierum fatidicarum consulebant, ut antea fuit dictum. † Potissimum vero lunam observabant, nihil ardui facile incoantes, nisi dum luna vel incoetur, vel impleatur. Immo mulieres fatidicæ nonnunquam interdicebant, ne prælium ante novam Lunam committerent, prout in bello Ariovisti cum Cæsare factum. †† Plurarchus ††† etiam auctor est, in exercitu Cimbrorum atque Teutonum mulieres quasdam fuisse, quæ ex verticibus aquarum & fluminum euentum pugnae qualis sit futurus, certo suis prædixerint. Idem tradit Strabo, †††† quod ex intestinis captivorum, quos mactauerant, mulieres fatidicæ apud Cimbros futura prædixerint.

* Verba sunt Taciti de M.G. c.X.

** Simile fere apud Scythas præsagium narrat Herodotus lib.IV p.278. Idem de Rugianis narrat Saxo Grammaticus lib.XIV. *Rugiani, Baltici maris accola, tribus ligni particula, parte altera albâ, alterâ nigra, in gremium fortium loco coniectis, candidis prospera, fuscis adversa signabant.* De Alanis Ammianus Marcellinus XXX c.II. *futura miro præsagium modo, nam rectiores virgas vimineas colligentes, easque cum incantamentis quibusdam secretis præstito tempore discernentes, aperte quid portendatur, norant.* Vid. etiam Cluverus lib.I. c. XXXVI. Schedius Syng. l.c. XLIV.

*** Iterum verba sunt Taciti c.I.

**** Idem fere de Luiticis tradit Ditmarus lib.VI p.382. Idem auspiciis Rugianos servasse Saxo Grammaticus Hist. Dan. lib.XIV. & Krantzius Vandalia lib.V observant.

† S. XXVI.

†† Dio Cassius lib. XXXVIII p.90.

††† Mario p. 416.

†††† lib.VII p.294.

§. XXXIV.

Ab hoc superstitionum cultu sensim ad veram fidem Christianam perducti fuerunt Germani. Multa quidem de S. Materno fabulantur Pontificii, quod S. Petri iussu pervenerit in Germaniam, cuius etiam conditorium apud Hellum vicum tribus milliariis a Selestadtio distantem adhuc ostendi dicit B.Rhenanus, * in quo iacuerit mortuus aliquamdiu, sed mox vita restitutus, ut adhuc Treuiros Agrippinensesque erudiret. Verum, cum hæc fabulis sint propiora, sufficit nobis, quod Irenæus & Tertullianus iamdum Christianos in cisRhenana Germania commemoret. Licet autem in Germania magna rarior fuerit Christianismi vsu, non defuerunt tamen apud eosdem Martyres, qui de Christiana religionis initiis testantur.

In

In Rhetia prima atque apud Augustanos Afra reperitur, Digna, Eunomia, Eutropia, quæ tempore Diocletiani martyrium fuerunt passæ.*** In Noricum ripense Laurentius quidam vel a Petro, vel Marco euangelista, vel huius discipulo Hermagora missus dicitur, quem plures secuti, potissimum Florianus, ex tribuno militum Christianus & Martyr, **** & Narcissus. ***** Temporibus Commodi Imp. Lucius Britannorum Rex, factus Christianus una cum Emerita apud Rhatos martyrium dicitur passus. ***** Sensim tamen per Francorum potissimum victorias a seculo quinto plenius introductus fuit Christianismus, † usque dum Bonifacius †† prædicatione sua multos populos Thuringorum, Francorum, Orientalium & Hassorum ad fidem rectam, a qua diutius aberrauerant, reduceret, exinde Thuringorum Apostolus dictus: Saxones vero Carolus M. ††† destructa Irmenfula, atque fundatis episcopatibus ad Christi sacra perduxit. Hinc introducto sensim Christianismo, cuius populus suum nactus fuit conuersorem atque apostolum. Præter Bonifacium enim, Francorum apostolus dicitur Kilianus, ††† Boiorum Emeranus †††† Seuerinus atque Rupertus, †††† Saxonum Ansgarius, * Otto Bambergensis ** Pomeranorum, Seruatius Tungrorum, *** Amandus, Florentius & Arbogastus Alatorum, **** Gallus & Columbanus Heluetorum. *****

* *Rer. Germ. lib. II p. 264. & lib. III p. 601. ed. Ottonis. Brower Antiquit. Trevir lib. II. inante.*

** *Lib. I adu. hæreticos c. II. & Tertullianus adu. Iudæos lib. VII. Hispaniarum omnes terminos, & Galliarum diuersas nationes, & Britannorum inaccessa Romanis loca cum & Sarmata & Dacos & Germanos, & Scythas, in quibus omnibus Christi nomen regnet. Sagittarius antiquit. Gentil. & Christian. Thyr. lib. I c. II.*

*** *Inter Marci Velseri Opera ab Arnolfo edita reperitur Conuersio & Passio SS. Martini, Afre, Hilarie, Digne, Eunomie, Eutropie quæ Augusta Vindelicorum passa sunt, cum ipsius Commentario.*

**** *Plenius de hisce Norici apostolis egit M. Velserus rer. Boi. lib. III p. 91.*

***** *Velseri Comment. ad Conuers. S. Afre p. 475.*

***** *Guleri Rhetia lib. III n. IX f. 33. Velseri p. 91.*

† *Quis status Christianismi apud Germanos per singula secula fuerit, docet Hachenberg Germ. media æ. VII. Iungendus ipsi est Elias Martinus Eyringius dissertatione de ortu & progressu Religionis Christianæ in Francia Orientali.*

†† *Verba sunt Mariani Scoti ad a. 719. Sanctus Bonifacius a præfule sedis apostolicæ Gregorio, Moguntiacæ ciuitatis metropoli Germaniæ archiepiscopus ordinatur, & legatus Germanicus Romæ ecclesiæ in Franciam mittitur qui prædicatione sua multos Thuringorum populos, Hessorum & Augustiorum ad fidem rectam a qua diu aberrauerant, conuertit. Monasteria sexus utriusque primo instituit Germaniæ, quem iisdem verbis sequitur Gobelinus Persona Cosmodr. æt. VI. c. XXVII. Eadem tradit Albertus Stad. 755. Sic David Chytræus oratione de Westphalia p. II. Bonifacium appellat Germanorum Euangelistam & Apostolum, qui Euangelium docuerit in Baun-*

Bauaria, Franconia, Thuringia, Hassia, Frisia, quem sequitur Schurtzleischius *Fol. Diss. LXXXV p. 109*. Vitam ipsius scripserunt S. Willibaldus & Othlonus Fuldensis, utriusque continentur in Canisii Tomo IV antiquarum Lectionum. Othlonum etiam Actis Sanctorum inseruit Surius, Historici Moguntinæ libro tertio Serrarius. Sic etiam vernaculo idiomate eius vitam scripsit Io. Letznerus. Nec reticendi sunt Iohannes de Becka de Episcopis Vitraicenis p. 33. & Sagittarius antiquitatibus Gentilismi & Christianismi Thuringici.

††† Plinius hoc ex Caroli M. Historia patebit. De Episcopatibus vero in Saxonia a Carolo M. fundatis agit Albertus Krantzius in Metropoli.

†††† Plinius de hoc agit Serrarius in libello S. Kiliani. Eyring de ortu & progressu religionis Christianæ §. 7.

††††† Emerani Mausoleum Ratisbonæ adhuc monstratur, idemque singulari tractatu, una cum ipsius historię descriptum extat *Ratisbonæ* 1680. 4.

††††† Sic Martyrologium Romanum ad VI. Idus Ianuarii p. 29. ed. Baron. Eodem die apud Noricos S. Severini abbas, qui apud eam gentem Evangelium propagavit, & Noricorum dominus est Apostolus. Vitam Severini descripsit Eugippius a M. Vellero editam. De eodem videri potest Auentinus *Ann. Boi. lib. III c. I. II. III.* Io. Adlzreiter *Ann. Boi. p. I lib. V n. 29.* Brunnerus *Ann. Boic. p. I lib. IV n. V p. 115.* De Ruperto vero, quem Boicæ apostolum vocat Vellero *Rev. Boi. lib. IV p. 114.* videri possunt Auentinus *Ann. Boi. lib. III c. III.* Adlzreiter *p. I lib. VI p. 142.* Brunnerus *p. I lib. V p. 142.*

* Adamus Brem. lib. I c. XV. Ludovicus Imperator novam in Saxonia Corbeiam exorsus, religiosissimos Francia monachos ad illud congregavit canobium, inter quos precipuum legitur sanctissimus Pater noster Philosophus Christi Ansharius, & ita atque scientia merito clavis & omni Saxonum populo acceptus. Vitam ipsius scripserunt Rembertus & Gualdo, quos Originibus suis Hamburgensibus adiecit Lambecius, notisque illustravit.

** Otto Pomeranos a. 1124. convertit, ex quo hi versus:

Anno milleno centeno bis duodeno

Otto pius sanis fit apostolus Pomeranis.

Helmoldus lib. I c. XL. in diebus illis clavis vir insignis sanctitate Otto Bauenbergensis Episcopus, qui imminente pariter & adiuvante Holizlao, Polonorum Duce, Deo placitam adiit peregrinationem ad gentem Sclavorum qui dicuntur Pomerani, & habitant inter Odoram & Poloniam. Prædicansque Barbaris verbum Dei, Deo cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis. Omnemque gentem illam cum principe eorum VVerexlao convertit ad Dominum, permanetque fructificatio divina laudis illius usque in hodiernum diem. Eadem fere verba sunt Alberti Stadenensis ad a. 1118. Gobelinus Persona *Cosmodr. as. VI c. LVIII.* Krantzius *Vandalia lib. III c. XXVIII.* Bruschius de episc. *Barnbergensibus n. 7.* Miczilius *Chron. Pomer. lib. II c. LXIX sqq.* Cramerus *Chron. Pomer. lib. I.* Paulus Friedeborn *Chron. Stetin. lib. I.* Extat eiusdemque vita a Coruzo Scriptore elaborata in Canisii Tomo secundo Lectionum antiquarum.

*** Vid. Io. Chapeauville collectio de Pontificibus Tungrensibus, Traiectensibus & Leodiensibus.

**** Hertzogs *Elfsassische Chronic lib. IV p. 66.* Königshoven *Elfsassische Chronic c. IV p. 233.* Erkenbaldi, Wimpelingi & Guillimanni Catalogus Episcoporum Argentoratensium.


***** Walafridus Strabo de *Vita S. Galli lib. I c. IV.* de utrisque ita loquitur: sancti igitur homines cum cepissent inter illos habitare, docebant eos adorare Patrem, filium & Spiritum Sanctum, & custodire fidei veritatem. B. quoque Gallus sancti viri discipulus zelo pietatis armatus, sancti in quibus Demonibus sacrificabant, igni succendit, & quæcumque innemiti oblata demersit in lacum.

DISSERTATIO TERTIA
DE
STATU CIVILI, MILITARI, OECONOMICO
VETERVM GERMANORVM.

RESPONDENTE
IO. NICOLAO SCHWARTZIO,
REGISLACENSI THVRINGO.

§. I. *Civile Statum ipsam Reip. Germanica gubernationem comprehendit.* §. II. *Germania non secundum pronuncias, sed secundum populos distinguebatur.* §. III. *In singulis populis consideranda Comitatus, Pagus, Vicus.* §. IV. *Germanorum Vici.* §. V. *Sapienter terminantur in born, feld, wald, bayn, berg, dorf, haussen, stetten, beim, leue, ingen, brück, furt, magus, burg, etc.* §. VI. *In Germania magna primis temporibus Urbes non erant.* §. VII. *Romani in Germania et Rhodana Urbes condere ceperant.* §. VIII. *In Germania magna a seculo quanto castra ceperunt & emporia.* §. IX. *Urbius Germania magna origo potissimum Carolo M. & Henrico Aucupi tribuenda.* §. X. *Constitutio terra Germanica.* §. XI. *Forma politica Germaniae Rerumpublicarum.* §. XII. *Reges & Duces Germanorum.* §. XIII. *Germanorum Principes.* §. XIV. *Classes Germanorum faciebant Nobiles, Ingenui, Liberti Servi q.* §. XV. *Nobilitas & sibi regia qua.* §. XVI. *Ingenui qua ratione constituti.* §. XVII. *Servi Germanorum.* §. XVIII. *Comitia Germanorum.* §. XIX. *Leges Germanorum.* §. XX. *Iudicia Germanorum & Pene.* §. XXI. *Militia studebant Germani & latrocinis.* §. XXII. *Horum amicitia inter Duces & Comites.* §. XXIII. *Arma Germanorum.* §. XXIV. *Equi & equites.* §. XXV. *Castra, acies, praelia Germanorum, & in iis mulieres praesentes.* §. XXVI. *Educatio Germanorum.* §. XXVII. *Agrorum mutatio.* §. XXVIII. *Lauandi mos & capitis ornatus.* §. XXIX. *Vestitus Germanorum.* §. XXX. *Cibus, potus & Conuiuia.* §. XXXI. *Germani venationi & otio vacabant, nandi etiam erant peritissimi.* §. XXXII. *Germanorum fides, hospitalitas & munera qua capiebant.* §. XXXIII. *Studia illorum, metalla, commercia.* §. XXXIV. *Germanorum Matrimonia & Dos.* §. XXXV. *Adulteria rara.* §. XXXVI. *Heredes & agnati.* §. XXXVII. *Amicitiam & inimicitiam propinqui habebant communem.* §. XXXVIII. *Spelacula.* §. XXXIX. *Funera Germanorum.*

§. I.

 *Ost Statum ecclesiasticum sequitur Ciuilis, qui omnem in se comprehendit constitutionem Reipublicæ Germanicæ. Hæc vero vel generatim considerata, ipsam dispositionem Reipublicæ ciuilem vel formam politicam, vel Regimen atque administrationem publici Status concernit.*

§. II.

In generali Reipublicæ Germanicæ dispositione considerandum, Germaniam non integrum interque se nexum Reipublicæ Systema

stema constituisse, prout Status est hodiernus, sed in ipsa Germania tot fuisse speciales Respublicas, quot populos. Nec enim in prouincias* Germania erat diuisa, prout hodie, sed in populos, quorum quisque suum constituebat Regimen speciale atque independens. Nec quidpiam inter se commune habebant Germaniæ populi, nisi in quantum speciali foedere se inuicem sociarent.** Nolumus iam in recensendis Germaniæ populis, horumque sedibus adsignandis esse prolixi, cum hoc ad orbis saltim Notitiam faciat, quam non scribimus, & ab aliis iamdum fuerit præstitum,*** saltim describemus, quid ad historiam faciat populorum.

* Tacitus ubi de Germanis loquitur, semper eosdem secundum gentes distinguit. Sic, postquam in commune de Germanis dixerat, transitum facit capite XXVII. ad populos speciales his verbis: *hæc in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus. nunc singularem gentium instituta, rituumque quatenus differant: quæ nationes & Germania in Gallias commigrauerint, expediæ.* Hinc nomina quidem Germanicarum gentium sunt nota, Catti, Vbii, Cimbri, Cherusci, Vspii, Bructeri & sic porro, nunquam vero horum terra dicitur Cattia, Vbia, Cimbria, Cheruscia, Vspia, Bructeria. Licet posteriori tempore illorum, quorum nomen antiquum fuit reseruatum, terra ab iisdem nomen fortiretur, prout videmus in Boiis, Thuringis, Francis, Sueuis, quorum terræ, postquam isti populi libertatem suam amisissent, atque sub Francorum regimen redactæ, dictæ Boioaria, Thuringia, Francia, Sueuia.

** Adgnouit illud Monzambano, dum cap. I §. 2. ita loquitur: *nam fastum terrarum spatium complures quondam populi infedere, numero imprimis & robore virorum validissimi. Quorum singuli tamen sepe suam sibi ciuitatem constituunt a reliquis distinctam, nisi quæ lingua morumque similitudo, communisque origo iungebat.*

*** Egerunt de hoc præter Tacitum de Moribus Germanorum, Philippus Cluuerus in Germania antiqua, Christophorus Cellarius in Notitia Orbis antiqui, Io. Werthofius in Specimine primo Notitiæ Imperii enucleatæ. Io. Nic. Hertius Notitia Veteris Germaniæ Populorum atque Hadrianus Valefius notitia Galliarum.

§. III.

In quolibet vero populo tria veniunt consideranda, CIVITAS, PAGVS & VICVS. CIVITAS integrum notabat populum.* Singulas dividebant in certos PAGOS, hic vero certam aliquam regionem siue districtum denotabat,** qui modo maior erat modo minor, atque idem quod Helueti vocant *ein Canton*. Hinc etiam ab antiquis sæpe prouinciæ atque regiones adpellantur. Germani easdem vocabant *Gouas*,*** quare tot supersunt adhuc prouinciæ atque regiones quæ in gau desinunt, utpote *das Rheingau, Breysgau, Sundgau, Waigau, Turgau, Algau, Ergau, Speiergau, Creichgau, Zürichau, Nordgau, Hennegau*, quæ ex istis gouis nomen & originem traxere. Quælibet Goua diuisa erat in suas *Hundredas*,**** quas Romani *Centenæ* vocabant, quæ a centum circum circa familiis, quas continebant, denominabantur, iisdemque Centeni ***** præerant: Ex quo
apud

apud francos iudicia Centenarum *die Centgericht*, siue criminalia orta fuisse videntur. *****

* Sic Cæsar VI de B.G. c. XXIII. *Ciuitatibus maxima laus est, quam latissimas circum se vastatis finibus solitudines habere, hoc proprium virtutis existimant, expulsos agris finitimos cedere, neque quicquam prope se audere consistere.* Tacitus de M. G. c. XIV. ciuitatem atque nationem habet pro synonymis, dum ait: *Si ciuitas, in qua orti sunt, longa pace & otio torpent, plerique nobilium adolescentium petunt vltro eas nationes, qua tum bellum aliquod gerunt.* Sic Cæsar VI de B.G. c. XI. dicit: *in Gallia non solum in omnibus ciuitatibus atque pagis, partibusque sed pene etiam in singulis domibus factiones sunt.* Hinc Cæsar I. de B.G. c. XII. *omnis ciuitas Heluetia in quatuor pagos diuisa est.* Et paullo post: *qua pars ciuitatis Heluetia insignem calamitatem Populo Romano intulerat.* Sic Tacitus de M. G. c. XLI. ciuitatem dixit Hermundurorum de Cimbris c. XXVII. ait: *parua nunc ciuitas, sed gloria ingens.* Eadem ratione Tacitus Ann. XIII c. LVII. Ciuitati Iuhonum villas, vicos & arua tribuit, dum ait: *Sed ciuitas Iuhonum sociis nobis, male improviso adfluita est.* Nam ignes terra editi, villas, arua, vicos passim arripiebant, ferebanturque in ipsa condita nuper Colonia *mœnia*. Ciuitas Brigantum in Britannia videtur dicitur Agricola c. XVII. Sic etiam dum in Notitia Galliarum apud du Chesne Tom. I p. 4. sub singulis Provinciis ciuitates memorantur, intelliguntur cum agro suo & districtu, prout Belgis hodie dicitur *eine Castellaney*.

** Sic distinguit Tacitus de M. G. c. XXI. pagos vicosque, dum ait: *eliguntur in iisdem conciliis & principes, qui intra per pagos vicosque reddunt.* Optime in hanc rem Henr. Bebelius in Spicilegio p. 126. *Pagus videtur a nobis dici vulgo Pach, id est riuus, vel villa multa iuxta riuos posita.* *Παγὴ* enim latine fons dicitur: & (vt dicit Seruius II Georg.) *Παγὶ δὲ τὸ πῶν πηγῶν, id est a fontibus dicuntur, circa quos villa consueverunt condi.* Vnde non est credendum, quod centum tantum fuerint pagi Sueuorum, id est villa, qui (vt Cæsar & multi alii testes sunt) quotannis centena milia hominum in bellum mittebant: sed Pagum intelligo tractum alicuius totius fontis & finis, ex quo illi pagum communiter habebant, mille homines educebantur. Quis enim crederet Sueuam latissimam Germania partem centum tantum pagis, etiamsi pro amplissimis vrbibus acciperet, contentam fuisse? Durauit hic mos ad mediam ætatem vsque; Hinc in diplomatibus atque donationibus monasteriis concessis, semper pagus atque Comitatus in quo terræ donatæ fuerant sitæ, exprimitur. Desit vero hoc nomen Pagorum, postquam terræ factæ fuerunt hæreditariæ, atque Pagi in Ducatus & Comitatus fuerunt immutati. Plenius de iisdem egerunt Chruerus G. A. lib. I c. XIII p. 113. Andr. Alhammerus in Taciti Germaniam p. 29. Stumpf Chron. Heluetia lib. VII c. XXI. Marquardus Freherus Orig. Palatinæ lib. I c. V, qui Catalogum Pagorum Germaniæ sub Carolingis exhibet, & pagum Rhenensem vberius explicat. De Pagis Saxonis speciatim egit Henricus Meibomius. De pagis Thuringiæ Sagittarius antiquit. Thur. lib. II c. II. Spicilegium addidit Christianus Franciscus Paullini Tractatu suo de Pagis inprimis Antiquæ Saxonis. Vid. etiam Glossarium du Cange & Spelmani, Bignonius notis ad Marculum c. XXVIII.

*** Distinguebantur inter se *au* & *gau*, illud campum siue pascuum, hoc districtum, regionem notabat. Ab utraque voce regiones denominantur. De prima Grotius proleg. ad Scriptores Hist. Goth. p. 3. ex Scandia autem addito *au* vocabulo quod terram significat (vt ostendunt Moran, Bisan, Nassan, Vslan, aliaque infinita nomina) factum est Scandinavia vocabulum, ad modum nominis Batania similiumque, quomodo & Austrasia Plinio, id est Oosterau, terra Orientali caeli quam nunc Esthoniæ dicimus, pronuntiatione ad Saxoniam propius accedente vt

max dicitur. De Gouis vero egit Lehmann *Chron. Spir. lib. I c. XVIII.* Freherus & Sagittarius c.l. Schottel *von unterschiedlichen Rechten in Teutschland cap. XII.*

**** Optime hanc in rem B. Rhenanus rer. Germ. lib. II p. 263. *regiones ipse per Centenas distincta erant, und: Centenarii nomen. Is magistratus Centena praeiebat Comit subiectis. Proxime Heidebergam adhuc apparet Centena vestigium in aliquot pagis, & mansit vocabulum. Nam ranei in gubernanda plebe Romanorum consuetudinem in Gallis repperam etiam ad alios populos una cum ipsis vocabulis transfulerunt.* Putat itaque vocem Centena a Romanis ad Germanos fuisse traductam. Sunt tamen e contrario alij, qui originem vocis vernaculam fuisse autumant, ut Marquardus Freherus *lib. I c. V.* Besoldus *Thef. pract. voce zehend & Centbarliche Obrigkeit* a Germanico *zehend* ducit, quod contra *Cent* dicitur. Hinc idem ad verba diplomatis Adulphi Imp. Monasterio Steinheimensi concessio: *demum volumus & firmiter inhibemus, ne aliquis castrum, vel munitionem aliquam in terminis decimarum ipsius Monasterii: adificet vel instauret.* ita *Docum. VVartenberg. p. 383.* commentatur. *Decima hic sumuntur pro territorio. Quemadmodum etiam nos hodie eines Dorffs oder Stadt zehenden vocamus der Bezirk, so weit die Bauwüter eines Dorffs oder Stadt gehen, und der zehend dafelbsh n gere chet wird.* Et forsan hinc descendit *Centde*, hoc est districtus criminalis iurisdictionis. Sequitur eundem Phil. Knipschild de *Iure Crisatum Imperialium lib. II c. VI n. 453.* & Schilterus *Exerc. ad π. VI §. XI.* Licet haur adeo adferri velis Auctor der *Lindauschen Deduction p. 550.* Horum opinionem quidem, tanquam absonam reicit Schottelius, at vocem *Cent* radicem Germanicam esse putat, & vocem primitivam, unde multa oriantur composita. Verum, dum Tacitus Gouas Germanorum Romano vocabulo *pagos* adpellauerit, alias etiam adpellationes Romano more extulerit, facile credimus, idem cum *Centenis* factum, quae Germanis dicebantur *hundrede*. Claris verbis illud Scriptores Anglorum de Aelfredo rege dicunt, quod regnum in centurias, quas *Hundred* dicebant, diuisi erit. Sic Guil. Malmesbur. lib. II de G. Angl. c. IV. *& quia occasione barbarorum indigenae etiam in rapinas anhelauerant, adeo ut nulli tutus comitatus esset sine armorum praesidio, centurias, quas Hundred dicunt, & decimas, quas Trithingas vocant, instituit, ut omnis Anglus legaliter duntaxat finem haberet & centuriam & decimam.* Ingulphus: *Comitatus in centurias, id est, hundredas, & in decimas, id est, in trithingas diuisit.* Io. Bromton *Chronico p. 518.* *Aluredus rex inter fremitus armorum leges tulit, & Centurias quas Hundredas dicunt, & decurias quas Trithingas vocant, instituit.* Vid. & Io. Spelmanni vita Aelfredi p. 74. Quod autem in Legibus Germanorum semper dicatur *Centena*, ratio haec est, quod horum leges idiomate latino erant conscriptae, Angli vero qui vernaculo sermone etiam in legibus utebantur, vocant *hundred*. Vid. du Cange & Spelmanni Glossarium.

***** Tacitus de M. G. c. XII. *Centeni singulis ex plebe Comites, consilium simul & auctoritas, adsunt.*

***** Löwensteinisch Gegenbericht contra VVürtzburg cap. XII p. 307. *Lindausche Deduction p. 550.* Schottel *von unterschiedl. Rechten cap. VII.* Schilter *Exerc. ad π. VI §. XI.*

§. IV.

Succedunt *VICI* Germanorum, quos optime Taciti verbis describemus: *nullas Germanorum populi urbes habitari, satis notum est, ne pati quidem inter se iunctas sedes. Colunt diffreti ac diuersi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit. Vicos locant, non in nostrum morem, connexis & coherentibus aedificiis: suam quique domum spatio circumdat, siue aduersus casus ignis remedium, siue inscitia*

sumis edificandi. Ne camentorum quidem apud illos, aut tegularum vsus. Materia ad omnia veniunt infermi, & cum specie et delectationem. Quaedam loca diligentius illinant terra, ita pura ac splendens, ut picturam & lineamenta colorum imitentur. Solent & subterraneos specus aperire, eosque multo insuper fimo onerant, suffugium biemi & receptaculum frugibus: quia rigorem frigorum eiusmodi locis molliunt, & si quando hostis aduenit, aperta populatur, abdita autem & defossa ignoscitur, aut eo ipso fallunt, quod querenda sunt. Tuguria itaque erant informia, rudi materia, & leui opera erecta, stramine tecta, qualia adhuc in pagis esse solent **

* d. M.G. c. XVI. Sic etiam aedificia Germanorum, Gallorum similia describit Caesar VI. de B.G. c. XXX. sed hoc eo factum est, quod aedificia circumdato silua, (ut sunt ser. domicilia Gallorum, qui vitandi aestus causa, plerumque silvarum ac fluminum petunt propinquitates). Herodianus lib. VII c. II. ita de iisdem: λίγων μὲν γὰρ παρ' αὐτοῖς ἢ πλεονων ὀπτῶν σπῆις ὕλας δ' εὐδειδρῆς, ὅταν ξύλων ἔσῃ ἐκτελείας, συμπηγνύοντες αὐτὰ καὶ ἀρμυζόντες, σκηνοποιεῖται τότε apud eosdem structura e lapide ac lateribus coctis libus, densisque potius silua, quorum confixis coagmentatisque lignis, quaedam quasi tabernacula aedificant.

** Sic enim de Germanis Strabo lib. VII p. 291. quod illorum mos sit ἐν καλυβόοις εἶναι ἰσχυροῦς ἔχειν ἀσπίδας. in casis habitare, structura in unum diem constantibus. De Gallis Caesar lib. V c. LXIII. fernefacta iacula in casas, quae more Gallico stramentis transtulsa, ante caperunt.

§. V.

Dum autem coluerint discreti ut fons, ut campus, ut nemus placuit, occasionem hoc dedit vicorum nomina in *born*, *feld* & *wald* terminandi, * qualia antiquissimorum locorum adhuc supersunt. Accesserunt postea a lucis terminationes in *bayn*, a montibus in *berg*, vel ab ipso vici nomine vernacula in *dorf*. Saepius quoque addito populi, conditoris, domini, vel situs nomine terminantur in *hausen*, ** *stetten*, *beim*, *** quod idem est ac *heimath*, *leve* **** quod idem ac *laube*, habitaculum, domicilium. Quaedam oppida ad Rhenum & Danubium in *ingen*, ***** quod posteritatem notabat, terminantur: multae in *au*, quod pascua notat fertilia. Variæ urbes a ponte connexo terminantur in *bruck*, ***** vel a traiectu in *furd*, † de quo etiam Cluverus urbes in *Magus* vel *Magum* terminantes intelligit, quod idem esse vult, ac vadum †† Posteriori ævo urbes munitæ & castella terminabantur in *burg*, ††† arces montanæ in *stein*, †††† In nostra vicinia plures vici terminantur in *itz*, ††††† quæ originem suam habent a Sorabis & Vinidis.

* Vid. etiam Cluverus lib. I c. XIII p. 106.

** Per hoc ex Sachsenhausen, quod Francofurtum ad Mœnum per pontem iungitur, & nihil aliud erat quam Saxonum habitatio. Sic Franckenhause Schwarzburgicorum, idem ad

Francorum habitatio. Brotuff *Anhalt Geneal. lib. I. c. XIV.* Inde etiam Sondershausen a diuisione Francos interatque Saxones facta denominatam vult Sagittarius *Antiqq. regni Thuringici lib. II c. XII §. 21.* A populo autem loca fuisse denominata, testatur castram Sachsenburg ad Vnstrudam de quo Hist. Landgrau. Thnr. c. V. *Theodoricus rex [Francorum] dedit duci Saxonum in terra Thuringia quicquid ultra Vnstrud situm est, versus montana Harz, quam terram pluribus annis habuerunt, & pro defensione huius partis adificauit castrum, quod nominauerunt secundum nomen suum Sachsenburg.* Idem confirmat Brotuff *Anhaltische Chronik. lib. I c. II.* Ab hac diuisione etiam vicum Schidingem ad Vnstrutam nomen esse sortitum autumat Sagittarius *Antiqq. Regni Thuring. lib. II c. XII §. 15.*

*** Hæc Terminatio ad Rhenum potissimum, frequens est, e.g. Heidersheim, Ensisheim, Turckheim, Obernheim, Drusenheim, Rosheim, Sintzheim, Mannheim, Pfortzheim, Oppenheim, Germersheim.

**** In ducatu Magdeburgico & huius vicinia hæc terminatio frequens & plerumque pronuntiari solet *leben.* Arxleben, Aschersleben, Barleben, Ebeleben, Gardeleben, Wandesleben, Todteleben.

***** e.g. Hünningen, Friedlingen, Eppingen, Reutlingen, Leiningen, Finstingen, Crichingen, Pudinggen: Has a certis familiis sic denominari tradit Rhenanus rer. Germ. lib. III p. 422. *apud Germanos vicis & arcibus nomina plerumque familia nobiles indiderunt, & Quendelingi in Saxonia Quendelingeburgo. Tubingi, Reutelingi, Ezelingi, Geppingi, Geiselingi in Alemannia memoriam sui reliquere vicis constructu quæ hodie oppida videmus. Northingi in Nordonia habitantes, unde & nomen nati sunt, conlati domicilia Nordlingen oppidum constituerunt. Et sic de multis aliis. Non aliter oppidulum Selesladio proximum, hodie Gemar dictum, in Diplomate Caroli Magni quo Lebrabensis canobii institutionem a Volrado factam, approbat, nominatur Gamaringa, a nobili aliqua gente Gamaringorum. Arbitror vero Colmarium primum Colmaringam appellatam a Colmaringis. Nam hac terminatione gaudebant olim Franci & Alemanni, imo Germani omnes.*

***** Insprück, Saarbrück, Zweybrück. Vid. Cluuerus *G. A. lib. I c. VII p. 64.*

† Francfurt, Sueinfurt, Trefurt, Ochsenfurt, Erfurt. Belgæ a voce traiectum terminant in *trecht*, vt Maestricht Traiectus ad Mosam, Vtrecht, Traiectus ad Rhenum.

†† Cluuerus c. l. p. 65. *In Germania cisRhenana Nouiomagus Batanorum, nunc Nieuwagen, Nouiomagus Treuerorum, nunc Neumagen, Nouiomagus Nemetum, nunc Speir; Vbiorum Marcomagus, & Rigomagus & Durmomagus; nunc Düren, Reimagen & Dursmagen quæ cuncta ad omnes posita.*

††† Vt Magdeburg, Hamburg, Lüneburg, Sachsenburg.

†††† Tales ad Rhenum plures reperiuntur Rappoltstein, Lützelstein, Fleckenstein, Rheingrafenstein, Falckenstein, Obernstein.

††††† Vt Cunitz, Geschwitz, Closwitz, Sreudnitz, Osmaritz, Beutnitz, Brifnitz. Sorabos enim in terra Orientali inter Salam & Albim sedes suas habuisse testatur Sagittarius *antiquis. Regni Thuringici lib. I c. IV §. 45. & antiq. Duc. Thuring. lib. IV c. XX.*

§. VI.

Dum autem vrbes sua ætate deneget Germanis Tacitus, videndum, quando istæ coeperint. Sunt equidem, qui etiam Taciti ætate Germanis vrbes fuisse contendunt, cum Cæsar apud Vbios, Sueuosque oppida memorat, * Ptolemæus amplius nonaginta in Germania magna loca recenscat

πόλιν nomine, Attamen, licet oppidum plerumque dicatur de vrbe, generalis tamen vox erat, quæ etiam locum notaret inhabitatum quidem, sed muris non circumdatum.** Sic etiam πόλις in generali sensu & urbem & vicum notat.*** Hinc potius adserimus, vrbes, siue loca muris circumdata in Germania Magna, seu trans Rhenana, quam Romani vocabant, ante Caroli M. tempora non fuisse, vicos saltim & villas, cum quibusdam castellis. Istæ iura habebant ciuitatum, ciuitates etiam media ætate dicebantur,**** & negotia exercebant, prout in Capitularibus Caroli M. referuntur Erfurtia, Magdeburgum, Bardeuicum,***** & vel mediatae erant in Ducatibus, vel immediatae in terris immediatis, atque adpellabantur villæ regiae vel regales.***** Immo, tam exosæ erant vrbes apud Germanos, vt dum Vbii, postquam Rhenum traducti, Coloniam Agrippinensem in ripa conderent, ab iis postularent, vt muros coloniae, munimenta seruitii detrahant.*****

* Cæsar de B.G. IV. c. XIX. Suenos, postquam per exploratores pontem fieri comperissent, more suo, consilio habito, nuncios in omnes partes dimisisse, vt de opidis demigrarent, liberos, uxores, suæque omnia in siluas deponerent, vbi Metaphrastes Græcus πόλιν habet. Idem VI de B.G. c. X. de Vbiis, cum adhuc in Germania magna habitarent: Vbiis imperat, vt pecora deducant, suæque omnia ex agris in oppida conferant, vbi Græcus Metaphrastes habet εἰς τὰς πόλεις.

** Sic Plautus in Persa act. IV sc. IV. id quod vidiſti, vt munitum muro tibi visum est oppidum? Vid. Conring de Urb. German. §. XXI.

*** Patet hoc satis clare ex Herodiano lib. VII c. II. qui in expeditione Maximini Germanica πόλιν vocat, quas modo κώμας dixerat. τὰς τε κώμας ἐμπιπσας, διαρπάξεν ἰδίῳ τῷ στρατῷ· εὐμαρίστατα γὰρ τὸ πῦρ ἔπνέμεται τὰς τε πόλεις αὐτῶν αἱ ἔχουσι καὶ τὰς εἰρήσεις ἀπύσσις, vicos omnes incendiis diripiendosque militibus tradebat. Sicut autem vrbes ædificiaque illa maxime incendiis obnoxia.

**** Hinc sæpius in Capitularibus dicitur, vt Episcopi sint in Ciuitatibus non in villulis vel agris, vt Synodo Vernensi sub Pipino 755. Capitul. lib. I c. XVII.

***** Capit. lib. III c. VI. de negotiatoribus, qui partibus Sclauorum vel Auarorum pergunt, quousque procedere cum suis negotiis debeant, id est partibus Saxonie vsque ad Bardewich, & ad Magdeburg, & ad Erpesfurt, & ad Halaxstat, & ad Forachcim, & ad Breemberg, & ad Argensburg & ad Lantiacum. Othlonus quidem de vita Bonifacii lib. II cap II de Erpesfurt dicit, quæ fuit iam olim vrbs paganorum rusticorum. Ast, vixit Othlonus post medium seculi XI quo iam multæ apud Germanos vrbes, vt ideo urbem pro suo temporis statu adpellet, quæ tunc adhuc erat ciuitas. Idem dicendum de Bardeuico, quæ antiquissima quidem non vrbs, sed ciuitas. Hinc etiam poëta Anonymus de vita Caroli M. ad a. 795 eandem vocat vicum nobilem. Plenius de hoc egerunt Meibomius, Sagittarius in Historiæ Bardeuici & Christian Schlopke in Chronico Bardeuicensi.

***** Mabillonius de re diplom. lib. IV inenite, du Fresne Glosario Tom. III p. 1332. Syn. L P. dis. IX. §. 3.

***** Tacitus Hist. IV c. LXIV sed vt amicitia societasque nostra in æternum rata sint: postulat ab vobis, muros colonia, munimenta seruitii, detrahatis, etiam fera animalia, si clausulae, seruitii obliuiscantur, §. VII,

§. VII.

Dum autem in Germania cis Rhenana Romani a Iulii Cæsaris temporibus maiores indies facerent progressus, primi etiam vrbes, deductis coloniis, condere cœperunt. Plures in eadem vrbes & castella fuisse patet ex historia Drusi, qui quinquaginta amplius castella per Rheni ripam direxit.* Hinc etiam Constantii Imp. temporibus Franci, & Alemanni & Saxones quadraginta vrbes ad Rhenum sitas deuastasse dicuntur.** Potiores inter easdem memorat Ammianus Marcellinus, Argentoratum, Brocomagum, Tabernas, Salisfontem, Nemetas & Vangionas & Mogontiacum, quorum territoria quidem Germani transrhenani occupantes inhabitauerint, licet ipsa oppida vt circumdata retiis busta declinauerint.***

* Florus lib. IV. c. XII de Druso: *præterea in tutelam provinciarum præsidia atque custodias ubique disposuit: per Mosam flumen; per Albim, per Visurgim. Nam per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castella direxit.*

** Zosimus lib. III. *meunte. Libanius vero in oratione consulari ad Iulianum 45 vrbes captas fuisse dicit. Idem tradit Iulianus epist. ad Achen. p. 511*

*** Verba sunt Ammiani Marcellini lib. XVI. c. III. Plura de antiquissimis Germaniæ urbibus habet B. Rhenanus *rer. German. libro tertio.*

§. VIII.

In Germania vero magna vix ante seculum quintum vrbes reperimus. Initium fiebat a castris siue burgis, quæ ad defensionem extruebant. Tale erat Dispargum, Francorum castrum, de quo superius* iam fuit dictum. Sic etiam Würtzburgum castellum dicitur.** Thuringorum vrbs munita Schidinga ad Vnstrutam.*** Saxonum castra erant Sachsenburgum, & apud Westfalos Eresberg & Sigeberg.**** Addidit Carolus M. per legatos suos duo castella contra Sclauorum incursiones, inter hæc Huobbuocki***** erat, quod Albertus Stadenfis***** pro Hamburgo explicat. Cis Danubium eminuit potissimum Augusta Vindelicorum. Sic Ratishona Tiberii monumentum dicitur, Iuuauia, nunc Salisburgum Hadriani, Laureacum Aureliani.***** Maxime vero Venedi circa vrbes extruendas erant solliciti, inter quas potissimum Pomeraniæ Iulium, Wineta & Arcona memoratur, licet non denegauerim, Venedos maris accolæ diuersas quidem habuisse ciuitates atque emporia, has tamen vrbes fuisse non plane constat.*****

* *id. I §. 14.*

** Othlonus *Vita Bonifacii lib. I c. II.*

*** Witichindus Ann. lib. I p. 631. *in Erbem, quæ dicitur Schidingi, sita super fluminem, qui dicitur Vnstrode.*

**** De his in historia Caroli M. ubi de ipsius bello Saxonico sermo erit, dicitur.

***** De

**** De his Eginhardus Annalibus ad a. 808. *Imperator vero edificatis per Legatos suos super Albem suam duobus castellis presidioque in eis contra Sclavorum incursiones disposito, Aquigræni hyemem, Natalisque Domini & Pascha celebravit. Idem ad a. 810. Castellum nomine Hochbuchi Albi fluvio contiguum, in quo Odo legatus Imperatoris, & Orientalium Saxonum erat presidium a VII. die captum ad a. 811. Castellum Hochbuchi superiore anno a VViljis destructum in ripa Albis fluvius restauravit. Quæ de a. 810. & 811. dicuntur, confirmant Annales Francorum Fulden- ses, Eginhardum vero plane transcribunt Annales Bertiniani, Metenses & Regino. Chronicon Moissiacense vero Et Karolus Imperator misit scaras suas ad Marchas ubi necesse fuit, & mandavit civitatem edificare fluvio Albiæ, in loco qui dicitur Esfeldoburg, & mandavit illis hominibus, qui custodirent civitatem. Et ad a. 811. & edificaverunt iterum castella in loco qui dicitur Abochi.*

**** ad a. 810. & 811. Castellum Hochburi quod nunc Hamburg dicitur. Vid. Lam- becius Orig. Hamburg. lib. I p. 2. & Chronologia n. I. Velferus.

***** Rer. bonc. lib. III p. 90.

***** Multa de his tanquam urbibus vetustissimis memorantur. Winetam quidem hæc describit Helmoldus lib. I c. II. Micraelius lib. II n. 15. Rango Pomerania diplomatica p. 293. Verum, licet Helmoldus Winetam urbem vocet pro statu suorum temporum, tamen plerumque Civitatem vocat. Iulianum Krantzio Vandalia lib. II c. XXXIII dicitur præclarum VVandalorum emporium, consopibus, tantis mercatorum negotiis frequens, ut vix aliud par illi tum Europa videret. Scenam hæc celebratissima emporia fuisse tradit Chytræus Saxonia p. 10. Simile erat, de quo Annales Bertiniani ad a. 808. Godefridus vero priusquam reverteretur, destructo emporio, quod in Oceanum latere confutatum lingua Danorum Reric dicebatur, & magnam Regno illius commoditatem vigiliam persolutione præstabat. Id quod etiam Annales Metenses confirmant. Civitates itaque erantque emporia celebratissima non vero urbes muris circumdatæ.

§. IX.

In Germania vero magna maiora urbibus fundamenta dedisse vide- tur, quod Carolus M. monasteria muris circumduxerit, ut eadem contra barbarorum iniurias defenderet, * inde Episcopis, qui in civitatibus saltem sedebant, ** idem sine dubio fuit concessum. Potissimum vero urbium fundamentum dedit Henricus Auceps. Hic enim videns, Germaniam in- cursionibus gentium barbararum patere, non solum ad defendendos fines, marchias instituit, sed etiam urbes muniuit, ut tutum præberent receptacu- lum, & hostes irruentes detinerent. ordinavit etiam, ut octo agrariorum ad colendum agrum in villis remanerent, nonus vero in urbe moraretur, & quidem, ut tertia pars frugum in urbe reseruaretur, ut in bello nihil alicui cecisset, urbesque rebus & viris plenæ essent. Inde plures urbes ad salu- tem regni fabricavit, *** inter quas Misna, Quedlinburgum & Mersebur- gum præcipue memorantur. ****

* Sic etiam B. Rhenanus rer. Germ. lib. II p. 302. arbitratur, occasione cœnobiorum in provinciis Germaniæ oppida fieri cœpta. Idem sub Carolingis maxime adferit Conring de Fri. Germ. §. XXVIII.

** Hinc Zacharias Papa a. 742. ad Bonifacium scribit: *meminisse debes charissime, quid in sacris Canonibus præcipimus observare, ut minime per villulas vel modicas civitates Episcopos ordi-*
nemus,

nemus, ne vilescat nomen Episcopi. Quare, sæpius in Capitularibus Regum Francorum dicitur; ut Episcopi sint in Ciuitatibus non in villulis vel agris, ut Synodo Veracensi sub Pipino 755. Capit. lib. I c. XVII. Lehmann Chron. Spir. lib. II c. XVIII.

*** Witiichindus Ann. Sax. lib. I p. 639. dum ait: Henricus Rex accepta pace ab Ungaris ad nouem annos, quantæ prudentia vigilauerit in munienda patria, & in expugnando barbaras nationes, supra nostram est virtutem edere, licet omnimodis non oporteat tacere. Et primum quidem ex agrariis militibus novum quemque in Urbibus habitare fecit, & ceteris consamiliaribus suis octo habitacula extrueret, frugum omnium tertiam partem exciperet seruaretque. Ceteri vero octo seminarent, & metuerent, frugesque colligerent nono, & suis eas locis recondiderent. Concilia & omnes conuentus siue conuiuia in Urbibus voluit celebrari, in quibus extruendis die noctuque operam dabant, quatenus in pace discerent, qui contra hostes in necessitate facere debuissent. Vilia autem nulla extra Urbes fuerunt muniua. Eadem habent Siebertus Gembl. ad a. 925. Conradus Urspergensis, Gobelinus Persona Cosmodromio et. VI c. XLVII.

**** Ditmarus lib. I p. 328.

§. X.

Terræ Germanorum * aliquantum quidem specie differebant, in vniuersum tamen aut syluis horridæ, aut paludibus erant scedæ. ** Inter has potissimum sylua Hercynia memoratur, *** quæ totam Germaniam videtur fuisse complexa, cum plusquam LX dierum itinere longa, IX dierum itinere lata fuisse dicatur. Hinc quoque sati ferax, frugiferarum tamen arborum impatiens Germania dicitur Tacito, licet hoc ob culturæ defectum potius sit intelligendum. **** Pecorum foecunda, sed plerumque improcera, ne armentis quidem suis honor, aut gloria frontis. numero gaudebant, exque solæ & gratissimæ opes, cum metalla apud ipsos adhuc ignota. *****

* Verba sunt Taciti de M. G. c. V.

** Sic Tacitus de M. G. c. II Germaniam vocat informem terris, asperam cælo, rixem cultu aspectuque. Sic etiam Pomponius Mela lib. III c. III terra ipsa multis impedita siuminibus multis montibus aspera, & magna ex parte siluis ac paludibus inuia.

*** Cæsar VI de B. G. c. XXIV. Vid. B. Rhenanus rer. Germ. lib. III p. 409. Cellarius not. Orb. ant. lib. II c. V p. 461

**** Idem innuit Tacitus c. XXVI. dum ait: nec enim cum libertate & amplitudine soli labore contendunt, & pomaria conserant, & prata sepunt, & hortos rigent, sola terre sages imperatur.

***** Tacitus de M. G. c. V. Argentum & aurum propitii an irati dii negauerint, dubito. Nec tamen affirmauerim, nullam Germanicæ venam argentum aurumque gignere: quis enim scrutatus est? Possessione & usu haud perinde afficiuntur.

§. XI.

Formam politicam potiores Germaniæ populi vnam eandemque habebant, quæ democratica erat, regie vel aristocratice temperata, id quod pro statu militari, quem pro scopo habebant Germani, magis conueniebat. * Maiorum enim rerum arbitrium penes plebem erat, de minoribus vero Principes saltem consultabant, ** atque in Comitibus negotia dirigebant. ***

Nisi

Nisi quod Suiones monarchice fuerunt recti, **** quod etiam de Rugiis & Lemouis Tacitus ***** prædicauit. Eiusmodi regnum apud Germanos adfectabat Maroboduus. *****

* Probe illud adgnouit Conringius, cum de Urb. Germ. §. XLV. ita loquitur: non potest meram aliquam Democratiā tunc temporis illo in populo Germanico obtinere. Vbiunque enim populus rudes est, audax tamen bellandi, sponte sua statim abitur a pura Democratiæ forma, & nominatim Aristocraticus status suboritur, potestatem quamlibet maiorem ipsamet necessitate solis nobilioribus atque præstantioribus imponente. Itaque non potuit non commune olim fuisse omnibus Germaniæ nationibus, reipublicæ formam non simplicem habere, sed ex Populari & Optimatum statu temperari. Adsentitur Hertius not. Vet. Germ. Pop. cap. IV §. 1. 2. 3. Cluuerus lib. I c. XXXVIII.

** Tacitus de M. G. c. XI. de minoribus rebus Principes consulant, de maioribus omnes, ita tametsi ea quoque, quorum penes plebem arbitrium est, apud Principes pertrahuntur.

*** Tacitus c. l. mox rex, vel princeps prout ætas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur.

**** Tacitus de M. G. c. XLIV. est apud illos & opibus bonos, eoque vnus imperitat, nullis iam exceptionibus, non precario iure parendi.

***** c. XLIII. protinus deinde ab Oceano Rugii, & Lemonii: omniumque harum gentium insignia rotunda scuta, breues gladii, & erga reges obsequium.

***** de quo Velleius Paterculus lib. II c. CII & CIX. Tacitus Ann. II c. XLIV. Maroboduus regis nomen inuisum apud populares, Arminium pro libertate bellantem fauor habebat.

§. XII.

Præerant itaque Germaniæ populis Reges, Duces, Principes. REGES ex nobilitate sumebant, * ita, vt stirpis quoque rationem haberent: ** Duces ex virtute. Nec Regibus infinita, aut libera potestas: *** & DVCEs exemplo potius, quam imperio, si prompti, si conspicui, si ante aciem agant, admiratione præerant. Eligebantur Duces, belli tempore, cum bellum ciuitas aut illatum defendebat, aut inferebat, vt tanquam magistratus bello præfint, & vitæ necisque haberent potestatem. **** Licet enim animaduertendi potestatem sacerdotibus saltim tribuat Tacitus, facile tamen credendum, in ipsa expeditione absolutam Ducum fuisse potestatem. Electio fiebat in communi concilio ab omni populo, & postquam communi suffragio fuerit adprobatus, impositus scuto humerisque sustinentium vibratus, populo tam palmis quam vocibus plaudente, dux constituebatur. ***** Sic apud Eburones Ambiorix & Catiuuleus ***** memoratur. Maroboduus Sueuorum † & multarum gentium, Ariouistus †† magnæ Germaniæ partis versus Rhenum superiorem Rex. Inter Duces plures memorantur. Arminius Dux Cheruscorum, ††† cuius frater Flavius dicitur, Acrumerus, †††† princeps Cattorum, Brinio †††† dux Caninesatum, Carioualda dux Batavorum. †††††

* Tacitus de M. G. c. VII.

** Pater hoc ex Tacito Ann. XI c. XVI. eodem anno Cheruscorum gens regem Roma petiuit,

amissis per interna bellanobilibus: & uno reliquo stirpis regia, qui apud Vrbem habebatur, nomine *Mallus*. Paternum huic genus e Flauio fratre Arminio, mater ex Catuero, principe Castorum erat. Quæ vero ratio stirpis regis, plenius infra dicitur.

*** Sic etiam Ambiorix apud Cæsarem de B.G. V c. XXVII. fateri necessum habebat sua esse eiusmodi imperia, & non minus haberet in se iuris multitudo, quam ipse in multitudinem.

**** Verba sunt Cæsaris VI de B.G. c. XXIII.

***** Sic de Brimone Caninefarum duce Tacitus Hist. IV c. XV. *impositus scuto, moris gentis, & sustentum humeris vibratus, dux deligitur.* Idem de Francis memorat Gregorius Turonensis lib. II c. XL. cum de Clodouxi electione ita loquitur: *at illi ista audientes, plaudentes tam palmis quam vocibus, eum clipeo enectum, super se regem constituunt:* Eandem morem apud Gothos æque huille patet ex Cassiodoro X Var. Lett. XXXI. ubi Vigir Rex Gothorum uniuersis Gothis suam denuntiandi electionem, ita scribit: *inducamus parentes nostros Gothos inter procinduales gladios more maiorum scutorum supposito, regalem nobis contulisse, præstare Deo, dignitatem.* Francis potissimum moris erat, regem scuto impositum aliquoties in gyrum circumterere. Sic enim de Gundubaldo Gregorius Turonensis lib. VII c. X. *parma superpositus rex est eleuatus. Sed, cum tertio cum eo gyrauerent, cecidisse fertur ita, uti fixis manibus circumstantium sustentari potuisset.* Id quod etiam Aimoinus lib. III c. VI. confirmat. Hunc a Germanis morem Romanos etiam didicisse, patet ex electione Iuliani apud Ammianum Marcellinum lib. XX c. IV. *impositusque scuto pedestri, & sublatius eminens, nullo silente, Augustus renuntiatur.* Vid. Clouerus lib. I c. XLVI.

***** Cæsar I de B.G. c. XXIV. & cohortes V in Eburones, quorum pars maxima est inter Mosam & Rhenum, qui sub imperio Ambiorigis & Catuulci erant, misit.

† Mentionem eiusdem facit Tacitus Ann. II c. XXVI & lib. II c. XLIV.

†† Mentionem eiusdem facit Tacitus IV Hist. c. LXXIII. Cæsar lib. I c. I. Dio Cassius lib. XXXVIII p. 81. Vid. Cellarii diatribe Historica de Iulii Cæsaris aduersus Ariouistum bellis.

††† Arminium hoc modo describit Velleius Paterculus lib. II c. CXVIII. *cum iuuenis genere nobilis, manu fortis, sensu celer, ultra barbarum promptus ingenio, nomine Arminius, Sigimeri principis gentis eius filius, ardorem animi vultu oculisque præferens, assiduus militis nostræ prioris comes, & iam ciuitatis Romanæ ius equestrisque consecutus gradum, segnitia dæcis in occasionem sceleris usus est.* Eiusdem mentionem facit Tacitus Ann. I c. LV. & LXIII. Eius familiam recenset Ciuerus lib. III c. XIX. Vitam oratorio more descripsit Daniel Caspar a Lohenstein in Arminio & Thusnelda: Parrus ipsius dicitur Inguimerus Tacito Ann. I c. LX. Flauius ipsius frater memoratur Tacito Ann. II c. IX.

†††† De hoc Tacitus Ann. XI c. XVI.

††††† de hoc Tacitus IV Hist. XV.

†††††† Tacitus Ann. II c. XI.

§. XIII.

Ab his distincti PRINCIPES apud Germanos, qui iura per pagos vicosque redderent * Præsides itaque erant iustitiæ, sub quibus Centeni erant, Gastaldii, atque similes personæ iudicariæ. Principum tamen vox etiam generalis erat, ut sub eodem Reges quoque & Duces comprehenderentur Mos autem erat ciuitatibus vitro ac viritim conierre principibus, vel armentorum, vel frugum, quod pro honore acceptum, etiam necessitatibus subueniebat, Gaudebant præcipue finitimarum gentium donis, quæ

quæ non modo a singulis, sed publice mittebantur: electi equi, magna arma, phalera, torquesque. Iam etiam a Romanis pecuniam accipere dicebantur. **

* Verba sunt Taciti de M.G. c.XII. qui etiam addit: *Conteni singulis ex plebe Comites, Consulibus simul & auctoritas adiungit.*

** Verba sunt Taciti de M.G. c.XV. Sic etiam de iisdem loquitur Herodianus lib.VI c.II τὰ τε ὅ αὐτοὶ Γερμανοὶ πειθόνται, φιλαργυροὶ τε ὄντες καὶ εἰρήνῳ αἰεὶ πρὸς Ῥωμαίους χροῖσιν καπιλεύοντες, sunt enim Germani pecunia imprimis auidi, nunquamque non ad pacem Romanis componantur.

§. XIV.

Post Magistratus considerandi sunt diuersi Germanorum ordines classesque. Quatuor autem hominum ordines apud eosdem memorantur, Nobilium, Ingenuorum, Libertorum & Seruorum.* Hic etiam mos ad mediam ætatem vsque transit. ** Licet apud Saxones tres tantum reperiamus, Adelingos, Frilingos & Lazzos, siue Nobiles, ingenuos & seruiles, *** dum liberti posteriori ætate cessarent. Licet nec hi nec serui partem facerent ciuitatis.

* Hos quatuor ordines describit Tacitus de M.G. c.XXV LIBERTI non multum supra SERVOS sunt, raro aliquod momentum in domo, nunquam in ciuitate. Exceptis duntaxat iis gentibus, quæ regnantur. Ibi enim & super INGENVOS & super NOBILES ascendunt.

** Sic Adamus Bremenensis lib.I c.V. quatuor igitur differentiis gens illa consistit, nobilium scilicet, & liberorum, libertorumque atque seruorum.

*** Richardus lib.IV p.478. Gens Saxonum omnis in tribus ordinibus diuisa consistit: sunt enim inter illos Edlingi; sunt qui Frilingi, sunt, qui Lazzi illorum lingua dicuntur: Latina vero lingua hoc sunt, nobiles, Ingenui & seruiles. Vid. Hachenberg Germ. med. dis. II §.2.

§. XV.

Primum dicendum, quænam illorum fuerit nobilitas. Facile credendum, Regum, Ducum atque Principum filios factos fuisse nobiles.* Hinc etiam factum putem, ut Tacitus sæpe quosdam regis stirpis fuisse memoret. Sic Classicum, alæ Treuironum in Romano exercitu præfectum, regio genere fuisse tradit. ** De Claudio Ciuili & Iulio Paulo dicit, regia stirpe fuisse apud Batavos. *** Id quod de Italo magis in propatulo est, qui ex regia Cherulcorum stirpe fuisse dicitur, cui paternum genus e Flauio, fratre Arminii, mater ex Acrumero, principe Cattorum. **** De Quadis vero atque Marco nannis idem dicit Tacitus, quod his reges manserint ex gente ipsorum, nobile Marobodui & Tudri genus, licet postea etiam externos fuerint passi. *****

* Patet hoc ex Tacito, dum de M.G. c.XIII. ita loquitur: insignis nobilitas aut magna patrum merita, principis dignationem etiam adolescentuli assignant.

** Tacitus Hist. IV c.LV. Classicus nobilitate opibus, ut ante alios, regionem illi genus, & pace huius clara origo. *** 17

*** IV H. A. c. XIII.

**** Ann. XI c. XVI.

***** de M. G. c. XLII.

§. XVI.

Arma sumere non ante cuiquam moris, quam Ciuitas suffecturum probauerit, tum in ipso concilio vel principum aliquis, vel pater, vel propinquus scuto frameaque iuuenem ornabant. * Hæc apud illos toga, hic primus iuuentæ honos: ante hoc, domus pars videbantur, mox Reipublicæ, atque hic Status erat INGENVORVM. Exinde originem traxisse putem ritum Germanorum militari cingulo donandi. **

* Verba sunt Taciti de M. G. c. XIII.

** Vide quæ iamdum notaui Tomo secundo Observationum Halensium III.

§. XVII.

Serui * apud Germanos duplices erant. Alii seruitutem seruiebant, postquam alea & lusu libertatem perdidissent: Huius conditionis seruos per commercia tradebant, vt se quoque pudore victoriæ exoluant. Cæteris seruis non pro more Romanorum, descriptis per familiam ministeriis, ** utebantur. Suam quisque sedem, suos penates regebant. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis, vt colono iniungebat, *** qui media ætate dicti fuerunt casati, vt distinguerentur a non casatis, qui ministeria domus agebant. **** Cetera domus officia vxor ac liberi exsequebantur. Verberare seruum, ac vinculis & opere coercere, rarum occidere solebant, non disciplina & seueritate, sed impetu & ira, vt inimicum, nisi quod impune. Liberti non multum supra seruos erant, raro aliquod momentum in domo, nunquam in ciuitate. Exceptis duntaxat iis gentibus, quæ regnantur. Ibi enim & super ingenuos & super nobiles adscendebant. Apud ceteros impares libertini, libertatis erant argumentum. *****

* Sic describit Germanorum seruos Tacitus de M. G. c. XXV.

** Romanorum seruis singulis certa ministeria erant assignata, quæ late exponit Laurentius Pignorijs de seruis.

*** Hæc species hominum propriorum obtinet adhuc apud Guesphalos, vbi Colonus domino, dem Guttherren, certam partem frumenti vel aliarum rerum, quæ ad victum sunt necessaria, annuatim præstare tenetur. Exinde etiam ius Wildfangiatus in Palatinatu superest, atque ius Capitale, vel caduci, das Hauptrecht ortum putem, vigore cuius Dominus territorij, vbi hoc obtinet, ob mortem subditi optimum equum, aut si subditi vxor decedat, optimum quid ex in diuuis exigit.

**** In Capitulari Ludouici Pii de a. 837. hoc est terrarum, vinearum atque sylvarum, seruatorum qui iam casati sunt, siue ceterarum rerum, quæ hereditatis nomine censentur, excepto auro, argento, & gemmis, armis & vestibus, nec non & mancipijs non casatis. Sic Casata dicebatur habitaculum cum certa quantitate terræ ad familiam alendam sufficiente, seruis olim Casatis tributum Capiti. Caroli Calui Tit. XXIII §. 7. Hinc superest: adhuc die Cosfaten, rusticorum genus putat

putat Zieglerus de dote Ecclesiz c. IX §. 41. quod in certis Saxoniz pagis reperitur, cum tamen eosdem potius fuisse *mit denen Cothsassen*, arbitrer.

**** Plinius de Seruis Germanorum egerunt Christianus Thomafius de hominibus propriis & liberis Germanorum. Io. Nicolaus Hertius de hominibus propriis, & Ioachimus Jorgeler de Conditione & Statu Seruorum apud Germanos, qui hanc rem egregie exhaustiunt, qui tamen potius ad mediz Germaniz quam primas faciunt antiquitates.

§. XVIII.

Hiergo Proceres Germaniz populorum, horum præerant Comitibus : **COMITIA** vel maiora erant, vel minora. De minoribus rebus Principes consultabant, de maioribus omnes, ita tamen, vt ea quoque quorum penes plebem arbitrium erat, apud Principes pertractarentur. Coibant, nisi quid fortuitum & subitum inciderit, certis diebus, cum aut inchoaretur Luna, aut impleretur, quod agendis rebus tempus credebant esse auspiciatissimum. Illud ex libertate vitium, quod non simul, nec iussu conuenirent, sed & alter & tertius dies cunctatione coeuntium absumatur. Vt turbæ placuit, confidebant armati. Silentium per sacerdotes, quibus tum & coercendi ius erat, imperabatur. Mox rex, vel princeps, prout atas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia erat, audiebantur, auctoritate suadendi magis, quam iubendi potestate.*

* Verba sunt Taciti de M.G. c. XI. quem sequitur Cluuerus lib. I c. XLII.

§. XIX.

LEGES Germanorum antiquissimi non habebant, cum plus apud eosdem boni mores valerent, quam apud alias gentes bonæ leges.* Nec enim leges habere poterant, cum ipsi litterarum secreta ignorarent.** Nec prius scriptas leges habere coeperunt Germani, vsque dum diuersæ gentes Germaniam vel incolentes vel permigrantes Romanorum mores induti leges scriptas usurpare inciperent, ex quo leges Francorum, Burgundionum, Gothorum, Boiorum aliorumque ortæ fuerunt.***

* Verba sunt Taciti de M.G. c. XIX.

** Tacitus de M.G. c. XIX.

*** Has leges in Codice Legum antiquarum congeffit Fridericus Lindenbrogius. Vid. Coarig de origine Iuris Germanici cap. II. Hachenberg Germ. med. diff. III.

§. XX.

Licet autem Legibus scriptis destituti essent Germaniz populi habebant tamen sua **IUDICIA** ciuilia atque criminalia. In ciuilibus quidem principes regionum atque pagorum inter suos ius dicebant, controversiasque minuebant.* In criminalibus vero licebat apud concilium accusare & discrimen capitis intendere.** Distinctio poenarum ex delicto, proditores & transfugas arboribus suspendebant, ignauos*** & imbelles & corpore

pore infames, cœno ac palude, iniecto insuper cratere mergebant. Diuersis supplicii illuc respiciebat, tanquam scelera ostendi oporteret, dum puniuntur, flagitia abscondi. Sed & leuioribus delictis, pro modo poenarum, equorum pecorumque numero conuictos mulctabant. Pars mulctæ Regi vel ciuitati, pars ipsi, qui vindicabatur, vel propinquis eius, exsoluebatur.

* Verba sunt Cæsaris VI de B. G. c. XXIII.

** Hæc & sequentia Verba sunt Taciti de M. G. c. XII.

*** Quinam isti fuerint, discrepant Scriptores. Lipsius quidem de insigni libidine intelligit. Verum, dum vox imbellis effrata sit pro eo, qui bellis minus est idoneus, idem etiam de ignauo dici possit, potius intelligi velim tales, qui a fortitudine militari recesserint ducem relinquentes. Cum alias Tacitus de M. G. c. XIV. dicat: *iam vero infame in omnem vitam ac probrosum, superstitem principi suo ex acie recessisse*. Probrosus itaque, & si nimia atque noxia fuisset defidia, capitale. Sic etiam Tacitus de M. G. c. XXXI. hos fortibus opponit, dum de Cattis dicit: *super sanguinem & spolia reuelans frontem, seque tum demum pretia nascendi resulisse dignosque patria ac parentibus ferunt*. Ignauis & imbellibus manet squalor.

§. XXI.

Militaris gens erant Germani. Ingrata igitur genti quies, * nec arare terram, aut expectare annum adeo proni erant, quam vocare hostes, & vulnera mereri. Pigrum quinimo & iners videbatur, sudore acquirere, quod possis sanguine parare. Hinc ciuitatibus maxima laus erat, ** quam latissimas circa se, vastatis finibus, solitudines habere. Hoc proprium virtutis exultabant, expulsos agris finitimos cedere, neque quenquam prope se audere consistere. Simul hoc se fore tutiores arbitrabantur, repentinae incursionis timore sublato. Quare etiam latrocinia apud eosdem nullam habebant infamiam, quæ extra fines cuiusque ciuitatis fiebant, atque ea iuuentutis exercendæ, ac defidie minuendæ causa fieri prædicabant, atque ubi quis ex principibus in concilio se dixit ducem fore, ut qui sequi velint, profiteantur; consurgebant ii, qui & causam & hominem probabant, suumque auxilium pollicebantur, atque ab multitudine collaudabantur: qui ex his secuti non fuerint, in desertorum ac proditorum numerum ducebantur: omniumque rerum iis postea fides abrogabatur. *** Alieni tamen ab hoc communi Germanorum more erant Chauci pacem & iustitiam amantes. ****

* Verba sunt Taciti de M. G. c. XIV.

** Verba sunt Cæsaris VI de B. G. c. XXIII. Idem IV de B. G. c. III. publice maximam putant esse laudem, quam latissime a suis finibus vacare agros: hac re significari, magnum numerum ciuitatum suam vim sustinere non potuisse, itaque una ex parte a Suevis circiter millia passuum DC agri vacare dicuntur. Quare Tacito IV Hist. c. XVI. Germani dicuntur læta bello gens Pomponius Mela lib. III c. III. bella cum finitimis gerunt: causas eorum ex libidine accersunt, neque imperant, prolatandique quæ possident, nam ne illa quidem enixe colant: sed vs circa ipsos quæ iacent, vastæ sint.

*** Ver.

^{***} Verba sunt Caesaris VI de B.G. c.XXIII.

^{***} Tacitus de M.G. c.XXXV. de iisilem: *populus inter Germanos nobilissimus, quique magnitudinem suam malit iustitia tueri, sine cupiditate, sine impotentia. Quieti secretique nulla promittit bella, nullis raptibus aut latrociniiis populantur, idque præcipuum virtutis ac virium argumentum; quod, si superiores agant, non per iniurias adsequuntur.*

§. XXII.

Com ventum in aciem,* turpe principi virtute vinci, turpe comitatu, virtutem principis non adæquare. Iam vero infame in omnem vitam ac probrosum, superstitem principi suo ex acie recessisse.** Illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ eius adsignare, præcipuum sacramentum. Principes pro victoria pugnant; comites pro principe. Si ciuitas, in qua orti sunt, longa pace & otio torpeat, plerique nobilium adolescentum petunt vltro eas nationes, quæ tum bellum aliquod gererent. Quin & ingrata genti quies, & facilius inter ancipitia clarescebant, magnumque comitatum non nisi vi, belloque tuebantur. Exigebant enim principis sui liberalitate illum bellatorem equum, illam cruentam victoricemque frameam. nam epulæ, & quanquam incomti, largi tamen apparatus, pro stipendio cedebant. Materia munificentiae per bella & raptus. Magna*** vero inter Germanos in statu militati erat æmulatio, Principum quidem, cui plurimi & acerrimi comites; comitum quibus primus apud principem suum locus. Hæc dignitas, hæc vires, magno semper electorum iuuenum globo circumdari; in pace decus, in bello præsidium. Nec solum in sua gente cuique, sed apud finitimas quoque ciuitates id nomen, ea gloria est, si numero ac virtute comitatus emineat. Expetebantur enim legationibus, & muneribus ornabantur, & ipsa plerumque fama bella propagabant.

* Verba sunt Taciti de M.G. c.XIV.

** Sic etiam Ammianus Marcellinus lib.XVI c.XII postquam Chnodomanius se dedisset: *Comites eius ducentis numero, & tres amici iunctissimi, flagitium arbitrati post Regem viuere, si pro Rege non mori, si ita tuleris casus, tradidere se vinciendos.* Vid. Clouerus lib.I c.XLVIII.

*** Tales Comites intelligit Tacitus Ann.I c.LVII. *creptus Segestes magna cum propinquo- rum & clientum manu.* Ann.II c.XLV. dum ait: quibus additis præpollebat, ni Inguiomerus cum manu clientum ad Maroboduum perfugisset.

§. XXIII.

ARMA Germanorum haut adeo multa. Rari * gladiis aut maioribus lanceis** utebantur. Hastas, *** vel ipsorum vocabulo, frameas gerebant, angusto & breui ferro, sed ita acri, & ad vsum habili, vt eodem telo, prout ratio poscit, vel cominus, vel eminus pugnent. Et eques quidem scuto frameaque contentus erat: pedites & missilia spargebant, pluraque singuli, atque in immensum vibrabant, nudi **** aut sagulo leues.

L

Nulla

Nulla cultus iactatio: paucis loricae, ***** vix vni alterius cassis, aut galeae. ***** Scuta illorum ad staturam hominum erant porrecta, † nec ferro quidem vel ære firmata, sed viminum textus. vel tenues & fucata colore tabulae. †† Has enim lectissimis coloribus distinguere solebant. ††† Ex quo figurae honorariae in Heraldicis, quae adhuc de gentis cuiusdam antiquitate testantur, originem traxisse videntur. †††† Licet non negauerim, sensim figuras †††† quoque animalium in scuta Germanorum fuisse introducta. Galeas imponebant æneas, magnas appendices pro illarum habentes magnitudine, quae spectantibus aliquam dabant ostentationem. Aliis quidem cornua erant adfixa: aliis auium aut quadrupedum formas habebant expressas. †††††

* Pleraque Taciti sunt verba de M.G.c.VI. Plenius etiam hanc Germanorum armaturam explicauit Cluverus lib. I.c.XI.IV. Vid. etiam Io. Strauchii *disf. III. de armis Romanorum*.

** Tacitus Ann. II c.XIV. Germanicum ita inducit de Germanis loquentem: *nec enim immersa barbarorum scuta, enormes hastas, inter truncos arborum, & enata humo virgulta, perinde haberi quam pila, & gladio, & haerentia corpori tegmina.* Sic etiam de Cimbris Plutarchus Mario p.426. *Μεγάλας ἐχρῶντο καὶ βαρείας μαχαίρας, gladii utebantur permaignis & ponderosis.* Tales sine dubio erant, quales Gallis tribuit Diodorus Siculus lib. V pag. 307. *ἀντὶ τῆς ξίφους σπάθας ἐχουσι μακράς σιδηροῦς ἢ χαλκαῖς ἀλύσειν ἐξηρτημένας, ὡδὲ τὴν δεξιὰν λαγύνα ὡδὲ πεποιημένας, pro ensibus spatulas gerunt oblongas, ex cathenis ferreis, aut æneis in dextro femore oblique dependentes.*

*** Hastis utebantur Germani vel ingentibus & longis, vel breuibus. De illis loquitur dum Cheruseis *Ann. I.c.LXIV.* hastas ingentes ad vulnera facienda quamuis procul, tribuit. Idem Ann. II c.XIV. enormes hastas vocat. Et lib. V Hist. c.XVIII. de Germanis: *immensis corporibus, & prælongis hastis fluitantem labantemque militem eminus fodiebant.* Iisdem tribuit prælongas hastas Ann. II c.XXI. Sed primam vicunque aciem hastatam; cæteris præiusta aut breuia tela fuisse idem testatur Ann. II c.XIV.

**** Sic Cæsar in oratione ad milites suos de Germanis dicit *ἐκείνοι δὲ δὴ γυμνοὶ τὸ πλεῖστον εἰσὶ, isti vero minore sui parte nudi sunt* apud Dionem Cassium lib. XXXVIII p.89. Pelle tamen ferina æque usus fuisse, patet ex Tacito, Ann. II c.XIV. qui Germanis haerentia corpori tegmina tribuit. Idem de Germanico Ann. II c.XIII. quod habitu militis gregarii per castra ad noscendos militum animos oberrauerit: contestus humeros ferina pelle.

***** Sic Plutarchus Mario p.420. de Cimbris: *Θώραξ, ἢ ἦσαν κεκοσμημένοι σιδηροῖς, Lorice erant exculi ferreis.* Sic Diodorus Siculus lib. V p.307. de Gallis: *Θώρακας δ' ἐχουσιν οἱ μὲν σιδηροῖς ἀλύσιδωτας, οἱ δὲ τοῖς ὑπὸ τῆς φύσεως δεδομένοις ἀρκούνται, γυμνοὶ μαχομένοι, thoraces induunt ferreos & hamatos. Alii a natura tributus contenti, nudi pugnant.*

***** Hinc nuda plerumque Germanorum capita. Sic Dio Cassius lib. XXXVIII p.91. *ἔτι τὴ κεφαλῶν αὐτῶν (ἢ περὶ καὶ μόνον ἀλωτοῖς, οἷα τὰ γυμναῖα αὐταῖς μαχομένοι ἦσαν) ἐφικνεῖσθαι, capita hostium (quibus quum nudis pugnarent, ea parte potissimum vulnerebuntur expositi erant,) impetere.* Eadem ratione Herodianus lib. VI c.VII. *τῶν τε τοξοτῶν ἐς γυ-*

γυμνασίαι καὶ πεζοὶ τοξευόντων, sagittariis unda Germanorum nomina contingensibus.

† Hæc Tacitus Ann. II c. XIV. *iumentis barbarorum scuta vocat.* Sic de Gallis Dio Cassius lib. V p. 307. ὅπλοις δὲ χρῶνται, θυρεοῖς μὲν ἀνδρῶν ἡμέτεροι. πεποικιλμένοις ἰδιοτρόποις ἡμεῖς δὲ καὶ ζώων χαλκῶν ἐξοχὰς ἔχουσιν, ἢ μόνον πρὸς κόσμον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀσφάλειαν ἐνδιδημιουργημένας, arma illis sunt scuta, ad staturam hominis portatilia, & insigni proprio variegata. Quidam æneas bestiarum imagines, tam ad defensionem quam ornatum affigere solent, præferunt. Gothorum vero Rugiorum, & Lemouiorum insignia rotunda scuta, quæ gladios fuisse auctor est Tacitus de M. G. c. XLIII.

†† Verba sunt Taciti II Ann. c. XIV.

††† Tacitus de M. G. c. VI.

†††† Cluverus lib. I c. XLIV p. 347. Vid. *disf. de Ruta Saxonica* §. II.

††††† Hinc Ammianus Marcellinus lib. XVI c. XII. Alemannis tribuit scutorum insignia.

†††††† Sic de Gallis loquitur Diodorus Siculus lib. V p. 307. De Cimbris vero tradit Plutarchus *Maxio* p. 420. οἱ δὲ ἰπῶες μύρμηκες καὶ πεντακίχλιοι τὸ πλῆθος ὄντες, ἔχουσιν λαμπροὺς, κρήνη μὲν ἐκαστομένη ἀνδρῶν Φ. βερῶν χάσμασι καὶ προπομαῖς ἰδιυμόρφοις ἔχοντας, ἀὲ παρὰ μύρμηκες λοφοῖς πτερωτοῖς εἰς ὕψος, ἐφαίνοντο μέγας. Equorum XV millia numero effuderunt se splendide: galeas gerebant, quæ representarent scutorum ornamentum rictus, & inusitatas figuras: quas alatis fastigiantes cristis, adparebant eminentes.

§. XXIV.

Equi illorum in proprio solo nati, * non forma, non velocitate conspicui: sed nec variare gyros docebantur. In rectum, aut vno flexu dextros agebant, ita coniuncti orbe, ut nemo esset posterior. Ephippiis rarius utebantur, ** ast phaleris & frenis. *** In uniuersum æstimanti, plus penes peditem roboris: eoque mixti præliabantur, apta & congruente ad equestrem pugnam velocitate peditum, quos ex omni iuventute delictos ante aciem locabant. Ipsi etiam equites sæpius ex equis desiliebant, ac pedibus præliabantur, equosque eodem remanere vestigio assuefaciebant, ad quos se celeriter, cum usus posceret, reciperent. **** Nec deerant iisdem exercitia militaria. ***** Definiebatur etiam numerus: centeni ex singulis pagis erant: idque ipsum inter suos vocabantur, & quod primo numerus fuit, post nomen & honor erat. Effigies & signa sacra terarum lucis sacris detracta, ferebant in aciem. † Barbaricis more suo tubis †† utebantur, quæ horridum & bellico terrori convenientem reddebant mugitum inflatæ.

* Tacitus de M. G. c. VI. Equis autem in proprio solo natis eosdem saltem usus fuisse testatur Cæsar IV de B. G. c. II. dum de Suevis dicit: *quin etiam iumentis, quibus maxime Gallia utitur, quæque impenso parat pretio, Germani importatis non utuntur, sed, quæ sunt apud eos, quæ prauæ ac deformia, hæc quotidiana exercitatione summi ut sint laboris, efficiunt.*

** Cæsar IV de B. G. c. II de Suevis: *neque eorum moribus turpius quidquam, aut inter-*

tius habetur, quam ephippiis vtri, saque ad quemvis numerum ephippiatorum equitum quamvis pauci adire audeant.

*** Tacitus de M.G. c.XV. gaudent praecipue finitimarum gentium donis: quae non modo a singulis, sed publice mittuntur; electi equi, magna arma, phaleræ, torquesque. Sic Tacitus inter munera, quibus noua nupta a sponso ornata, refert: bones, frenatum equum, & scutum cum framae gladioque.

**** Sic Cæsar c.I. de Suevis: equestribus præliis saepe ex equis desiliunt, ac pedibus præliantur: equosque eodem remanere vestigio assuefaciunt; ad quos se celeriter, quum usus possit, recipiunt. Hinc milites dimachi, vulgo die Dragonner, non recens esse inuentum pater, prout Hertius putat elen. prud. Civilis p.I §.IX §.12. sed iam antiquitus viciatos.

***** Cæsar I de B.G. c.XLVIII. Ariouistus his omnibus diebus exercitum castris continebat. equestri prælio quotidie contendit. Genus hoc erat pugnae, quo se Germani exercuerant. Equitum milia erant VI, eodidem numero pedes velocissimi, ac fortissimi; quos ex omni copia singuli singulos, suae salutis causa, delegerant. Cum his in præliis versabantur; ad hos se equites recipiebant; hi, si quid erat durius, concurrebant: si qui, grauiore vulnere accepto, equo deciderant, circumstitebant: si quo erat longius prodeundum, aut celerius recipiendum, tanta erat horum exercitatione celeritas ut iubis equorum sublenati cursum adaequarent. De Tencteris potissimum prædicat Tacitus Germania c.XXXII. Tencteri super solitum bellorum decus equestris disciplina arte præcellunt. Nec maior apud Catos peditum laus quam Tencteris equitum. Sic instituerunt maiores, posterius imitantur. Hi lusus infantium: hac iuuenum emulatio perseverant senes.

† Tacitus de M.G. c.VII effigies & signa quaedam detracta lucis, in prælium ferunt. Idem Hist. IV c.XXII. inde deprompta filius lucisque ferarum imagines, ut cuique genti inire prælium mos est. Vid. Cluuerus lib.I c.XLIX.

†† Diodorus Siculus lib.V p.307. σάλπιγγας δ' ἔχουσιν ἰδιόφυνες καὶ βαρβαρικάς. ἐμφυσῶσι γὰρ πάντας, καὶ προβάλλουσιν ἤχον τροχὸν καὶ πολεμικῆς τροχῆς οἰκείον, barbaricis etiam pro suo more tubis videntur, quæ horridum & bellico terrori conuenientem reddunt mugitum inflatae.

§. XXV.

CASTRA carris plaustrisque munire solebant.* ACIES per cuneos componebatur,** quos secundum nationes distinguebant.*** Equitibus mixti erant pedites. Omnem aciem suam rhedis & carris circumdabant: ne qua spes in fuga relinqueretur, eo mulieres imponebant: quæ in proelium proficiscentes milites passis criminibus flentes implorabant, ne se in seruitutem Romanis traderent.**** Hæ etiam vulnera exugebant, cibos & hortamina pugnantibus gestabant, inclinatas & labantes acies constantia precum & obiecta pectorum, & monstrata comminus captiuitate restituebant.***** Proelium haut facile inibant, nisi sub nouam lunam,***** Ante proelium suos milites Duces solenni oratione ad fortitudinem adhortabantur.† Vbi sono armorum tripudiisque dicta essent approbata, ingenti clamore, saxi, glandibusque & ceteris missilibus prælium

lium incipiebatur. †† Primum quidem vagis incurſibus aut diſiecti per
cateruas agebant: poſtmodum longa aduerſus Romanos militia inſueue-
rant ſigna ſequi, ſubſidiis firmari, dicta Imperatorum accipere, ††† qui
manu, voce, vulnere pugnam ſuſtentabant. †††† Cedere loco, dummo-
do ruſus inſtent, conſilii potius quam formidinis arbitrabantur. †††††
Sæpius fugam ſimulabant in planitiem ſaltibus circumiectam hoſtes tra-
xere: dein coorti, & vndique effuſi trudebant aduerſus, inſtabant ceden-
tibus, collectosque in orbem, pars congreſſi, quidam eminus proturba-
bant. ††††† Corpora ſuorum etiam in dubiis præliis referebant. Scu-
rum reliquiſſe, præcipuum flagitium, nec aut ſacris adeſſe, aut concilium
inire ignominioſo fas. Multique ſuperſtites bellorum, infamiam laqueo
ſuierunt.*

* De Germanis quidem Scriptores hoc pure non tradunt. Verum mos erat omnium
gentium barbararum. Sic etiam de Gallis loquitur Cæſar I de B. G. c. 26. *pro ballo Carros ob-
noxiant.* Vid. Cluverus lib. I c. I.

** Tacitus de M. G. c. VI.

*** Cæſar I de B. G. c. LI. de acie Ariouiſti, tum demum neceſſario Germani ſuas co-
pias e caſtris eduxerunt, generatimque conſtituerunt, paribusque interuallis Harudes, Marcomannos,
Tungros, Fangiſones, Nemetes, Seduſios, Suenos. Clarius adhuc de Ciuili Batauorum duce lo-
quitur Tacitus IV Hiſt. c. XVI. *Ebi inſidiæ parum ceſſere, ad vim transgreſſus, Canineſates, Friſios,
Batauos, propriis cuneis componit. Turmas vero faciebant familiæ aut propinquitates. Sic
Tacitus de M. G. c. VII. quodque præcipuum fortitudinis incitamentum eſt, non caſus, nec fortuita
conſpectio turmarum, aut Cuneum facit; ſed familiæ & propinquitates.*

**** Verba ſunt Cæſaris de acie Ariouiſti lib. I de B. G. c. LI.

***** Verba ſunt Taciti de M. G. c. VII & VIII. Idem IV Hiſt. c. XVIII. *Ciuilis capta-
rum cohortium ſignis circumdatus, & ſuo militi recens gloria ante oculos, & hoſtes memoria cladis
terreri; matrem ſuam ſororesque, ſimul omnium coniuges paruosque liberos, conſiſtere a tergo in-
bit: hortamenta victoria, vel pulſis pudorem.*

***** Cæſar de B. G. I c. L. *Quum ex captiuis quæreret Cæſar, quamobrem Ariouiſtus
prælio non decertaret, hanc reperiebat cauſam: Quod apud Germanos ea conſuetudo eſſet, & ma-
triſarum earum ſortibus & vaticinationibus declararent, &trum prælium committi ex ſu eſſet,
neque: eas ita dicere, non eſſe fas Germanos ſuperare, ſi ante nouam Lunam prælio conten-
diſſent.*

† Talis eſt oratio Ciuilis apud Tacitum Hiſt. V c. XVII.

†† Tacitus c. I. Præcipue vero clamore prælia incoabant. Tacitus Hiſt. II c. XXII.
*ingratis Oſthoniæ pila aduerſus temere ſubeuntes cohortes Germanorum, cantu truci & more patrio
tædæ corporibus, ſuper humeros ſcuta quatientium. Hiſt. IV c. XVIII. & virorum cantu, ſemina-
rum ſulatu, ſonant acies; nequaquam par a legionibus, cohortibus redditur clamor. Sic etiam Cæ-
ſar ſuos ante prælium cum Ariouiſto cohortans, eosdem monet ne Germanorum imperum vel
inordinem corporum clamoremque reformident, cum nunquam vox hominem interfecerit
apud Dionem Caſſium lib. XXXVIII p. 89.*

††† Verba sunt Taciti *II Ann. c. XLV.* Cæsar de B. G. lib. I c. LII. *Germani celeriter ex consuetudine sua, phalange facta impetus gladiatorum exceperunt.*

†††† Tacitus *Ann. II. c. XVII.* *Arminius manu, voce, vulnere sustentabat pugnam.*

††††† Tacitus *de M. G. c. VI.*

††††† Verba sunt Taciti *Ann. II c. XI.*

* Tacitus *de M. G. c. VI.*

§. XXVI.

Vltimum restat, vt de STATV Germanorum OECONOMICO dicamus. In omni domo nudi agebant ac sordidi atque sic in magna corpora exercebant. Sina quemque mater vberibus alebat: nec ancillis aut nutricibus delegabantur. Dominum ac seruum nullis educationi deliciis dignoscere licebat. Inter eadem pecora, in eadem humo degebat, donec ætas separet ingenuos, virtus adgnoscat. * Inde habitus corporum quanquam in tanto hominum numero idem omnibus: truces & cœrulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora, & tantum ad impetum valida, laboris atque operum non eadem patientia, minimeque siti nesciumque tolerare, frigora atque inedia cœlo soloue assueuerant. **

* Verba sunt Taciti *de M. G. c. XX.*

** Verba sunt Taciti *de M. G. c. IV.* Sic Cæsar de B. G. lib. I c. XXXIX. *ex percussione nostrorum, vocibusque Gallorum, ac mercatorum, qui ingenti magnitudine corporum Germanos, incredibili virtute, atque exercitatione in armis esse prædicabant. sæpe numero sese cum iis congressos ne vultum quidem, atque aciem oculorum ferre potuisse.* Sic Tacitus *II Ann. c. XIV.* *iam corpus, et visu toruum, & ad breuem impetum validum.* Eadem Germanis tribuit Dio Cassius *lib. XXXVIII p. 81. 90.* Sic Cæsar Agricola c. XI. de Britannis: *Habitus corporum varii: atque ex eo argumenta; namque rutila Caledoniam habitantium comæ, magni artus, Germanicam originem adseuerant.* Plenius de hac materia legi meretur II. Conringius de *Habitu Corporum Germanicorum* caussis.

§. XXVII.

Agri modum quisquam haut certum, & fines proprios habebat, sed magistratus, ac principes, in annos singulos gentibus, cognationibusque hominum, qui vna coiuerant, quantum eis, & quo loco visum est, attribuebant agri; atque anno post alio transire cogebant. Hinc agri pro numero cultorum ab vniuersis per vices occupabantur, quos mox inter se, secundum dignationem partiebantur, facilitatem partiendi camporum spatia præstabant. ** Mixime vero quotannis singula armatorum millia bellandi caussa suis e finibus educebant, reliqui qui domi manserant, se atque illos alebant, hi rursus inuicem anno post in armis erant:

illi

illi domi remanebant, Sic neque agricultura, neque ratio atque vsus belli intermittebatur. ***

* *Cæsar VI de B.G. c. XXII. Idem de Sueuis lib. IV c. I. privati, ac separati agri apud eos nihil est: neque longius anno remanere vno in loco, incolendi causa, licet.*

** *Verba sunt Taciti de M.G. c. XXVI.*

*** *Sic Cæsar de Sueuis c. I. Hinc etiam Cæsar VI de B.G. c. XXII. mutationis agrorum has adferunt rationes: eius rei multas afferunt causas; ne ad idua consuetudine capti studium belli gerendi agricultura commutent: ne latos fines parare studeant, potentioresque humiliores possessionibus expleant: ne accuratius, ad frigora atque aestus vitandos ædificent, ne qua oriatur pecunie cupiditas, quæ ex re factiones, dissensionisque nascentur: Si animi æquitate plebem contineant; quam suas quisque opes cum potentissimis æquari vident.*

§. XXVIII.

Statim e somno, quem plerumque in diem extrahebant, lauabantur, sæpius calida, ut apud quos plurimum hyems occupabant. * nonnunquam & vin & foemina promiscue in fluminibus. ** Sueuorum insigne, obliquare crinem, nodoque substringere. Sic Sueui a ceteris Germanis, sic Sueuorum ingenui a seruis separabantur. Sic in aliis gentibus, seu cognatione aliqua Sueuorum, seu imitatione, rarum & intra iuuentæ spatium; apud Sueuos vsque ad canitiem, horrentem capillum retro sequebantur, ac ipse in ipso solo vertice religabant, principes & ornatiorem habebant. ***

* *Verba sunt Taciti de M.G. c. XXII.*

** *Cæsar VI de B.G. c. XXI. promiscue in fluminibus perluuntur.*

*** *Verba sunt Taciti de M.G. c. XXXVIII.*

§. XXIX.

Tegumen omnibus sagum, fibula, aut, si desit, spina confertum. Cetera intecti, totos dies iuxta focum atque ignem agebant. Locupletissimi vesti distinguebantur, non fluitante, sicut Sarmatæ & Parthi, sed stricta, & singulos artus exprimente. Gerebant & ferarum pelles, proximi rursus negligenter, vltiores exquisitius, ut quibus nullus per commercia cultus. Eligebant feras, & detracta velamina spargebant maculis, pellibusque belluarum, quas exterior Oceanus atque ignotum mare gignebat. Nec alius feminis, quam viris habitus: nisi quod feminæ sæpius lineis amictibus velatæ, quos purpura variabant, partemque vestitus superioris in manicas non extendebant, nudæ brachia ac lacertos, sed & proxima pars pectoris patebat. * Qui vero nondum puberes facti, maximo frigore nudi agebant. **

* *Verba sunt Taciti de M.G. c. XVII. Idem c. VI. Germanos vocat nudos aut sagulo lecti. Sic Cæsar IV de B.G. c. L. de Sueuis: in eam se consuetudinem adduxerunt, ut locis frigidis-*

dispositis neque vestibus, præter pelles, habeant quidquam, quarum propter exiguitatem, magna est corporis pars aperta; & lauentur in fluminibus. De Germanis vero in genere ait lib. VI. c. XXI. pellibus aut parvis rhemonum tegumentis utuntur, magna corporis parte nuda.

* Mela lib. III. c. III. *maximo frigore nudi agunt, antequam puberes, & longissima apud eos pueritia est. Plinius de vestitu Germanorum egit Cluverus lib. I. c. XVI.*

§. XXX.

Cibi Germanorum simplices,* agrestia poma, recens fera, aut lac concretum.** Sine apparatu, sine blandimentis expellebant famem. Aduersus sitim non eadem temperantia. Potus humor ex ordeo aut frumento, in quandam similitudinem vini corruptus, qualis nostra est cerevisia. Proximi Rheno & vinum mercabantur. Lauti cibum capiebant. Separata singulis sedes, sua cuique mensa. Tum ad negotia, nec minus sæpe ad conuiuia procedebant armati. Diem noctemque continuare potando, nulli probum. Crebræ, ut inter vinolentos rixæ, raro conuiuia sæpius cæde ac vulneribus transigebatur. Sed & de reconciliandis inuicem inimicis, & iungendis affinitatibus, & adsciscendis principibus, de pace denique ac bello plerumque in conuiuia consultabant: tanquam nullo magis tempore, aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incalescat.***

* Verba sunt Taciti de M. G. c. XXIII.

** Sic Cæsar IV de B. G. c. I. de Sueuis: *neque multum frumenti, sed maximam partem lacte atque pecore viuunt. De Germanis vero in genere lib. VI. c. XXII. agriculturæ non student; maiorque pars villis eorum lacte, & casco, & carne consistit.*

*** Verba sunt Taciti de M. G. c. XXII.

§. XXXI.

Quoties bella non inibant, Germani multum venatibus, plus per otium transigebant, dediti somno, ciboque, fortissimus quisque ac bellicosissimus nihil agens, delegata domus, & penatium & agrorum cura feminis, senibusque, & infirmissimo cuique ex familia.* Sic etiam nandi erant peritissimi.**

* Verba sunt Taciti de M. G. c. XV. Hinc etiam Cæsar VI de B. G. c. XXI. *uita omnis in venationibus atque in studiis rei militaris consistit, & lib. IV. c. I. de Sueuis: multum sunt in venationibus.*

** Sic Tacitus Hist. V. c. XIV. Germanos vocat fluminibus suctos. Herodianus lib. VII. c. II. de Germanis: *ἵστί δὲ ἔν περὶ τὴν ἡλιθίαν ἐγγυγμνασμένοι, ἀπὸ μόνων λυτῶν τοῖς ποταμοῖς χρώμενοι, sunt autem natandi peritissimi, ut qui tantummodo in fluminibus lauantur. Sic etiam Pomponius Mela lib. III. c. III. Nandi non tantum patientia illis, studium etiam est.*

§. XXXII.

§. XXXII.

Gens non astuta nec callida erat, aperiebat facile secreta pectoris,* ideo fidem seruabat.** Hanc ob rem etiam Romanorum Impp. inter corporis sui custodes atque armigeros recipiebant Germanos.*** Con-
viciis & hospitii non alia gens effusius indulgebat.**** Quemcun-
que mortalium arcere recto, nefas habebant: pro fortuna quisque ap-
paratis epulis excipiebat. Cum defecerit, qui modo hospes fuerat, mon-
strator hospitii & comes, proximam domum non inuitati adibant, pari
humanitate accipiebantur. Notum ignotumque, quantum ad ius ho-
spitii nemo discernebat. Abeunti, si quid posceret, concedere moris:
& poscendi inuicem eadem facilitas. Gaudebant muneribus, & videre
erant***** apud illos argentea vasa, legatis & principibus eorum mune-
ri data, non in alia vilitate quam quæ humo finguntur: nec tamen data
munera imputabant, nec acceptis obligabantur. Victus inter hospites
comis. Erga exules erant benigni, in Venere temperantes, non æque
sobrii.

* Tacitus de M.G. c.XXII.

** Sic Friliorum legati in Theatro Romano exclamabant: *nullos mortalium ante ar-
mibus aut fide aut Germanos esse*, teste Tacito *Annalium XIII c.LIX.*

*** De Augusto Suetonius c.XLIX. *dimissa Calagurritanorum manu, quam usque ad
deiciam Antonium: item Germanorum, quam usque ad cladem Varianam, inter armigeros circa
se habuerat.* De Nerone Tacitus Ann. XV c.LVIII. *Germanis fidebat tanquam externis.* Sue-
tonius de Galba c.XII. *Germanorum cohortem a Caesaribus olim ad custodiam corporis institu-
tam, cuiusque experimentis fidelissimam dissoluit.* De Caracalla narrat Herodianus lib. IV c.
VII. *nam validissimam quemque Germanorum inter corporis custodes recepissee.* Idem de Maxi-
mo lib. VIII c.VII.

**** Verba sunt Taciti de M.G. c.XXI. Idem dicit Cæsar VI. de B. G. c.XXIII.

***** Verba sunt Taciti de M.G. c.V. Plura de Germanorum virtutibus & vitiis apud
Cluverum lib. I c. XVIII & XIX.

§. XXXIII.

Literarum secreta viri pariter ac foeminae ignorabant.* Aurum
& argentum apud eosdem nullum, ne ferrum quidem supererat, hinc ra-
tores gladii. Quanquam proximi Rheno ob vsum commerciorum aurum
& argentum in pretio habuerint, formasque quasdam Romanæ pecuniæ
adnouerint. Interiores simplicius & antiquius permutatione mercium
utuntur. Pecuniam probabant veterem & diu notam, Serratos, Biga-
tosque. Argentum quoque magis, quam aurum sequebantur: nulla
affectione animi, sed quia numerus argenteorum facilius vsui esset, pro-
miscua

miscua ac vtilia mercantibus. ** Foenus tamen agitare & in vsuras extendere ignotum : ideoque magis seruabatur, quam si vetitum esset. ***

* Tacitus de M.G. c. XLX.

** Verba sunt Taciti de M.G. c. V.

*** Verba sunt Taciti c. XLVI.

§. XXXIV.

Sera iuuenum Venus, * cum intra annum vigesimum foeminae notitiam habuisse in turpissimis haberent rebus. ** Nec virgines festinabantur; eadem iuuenta, similis proceritas. pares validique miscebantur, ac robora parentum liberi referebant. Seuera illic matrimonia, nec vllam morum partem magis laudaueris. Nam prope soli barbarorum singulis vxoribus contentierant; exceptis admodum paucis, qui non libidine, sed ob nobilitatem *** plurimis nuptiis ambiuntur. Dotem non vxor marito, sed vxori maritus offert. Interfunt parentes & propinqui, ac munera probant : Hæc non ad delicias muliebres quæsitæ, nec quibus noua nupta comatur, sed boues, & frenatum equum, & scutum cum framea gladioque. In hæc munera vxor accipiebatur, atque inuicem ipsa armorum aliquid viro adferebat. Hoc maximum vinculum, hæc arcana sacra, hos coniugales deos arbitrabantur. Ne se mulier extra virtutum cogitationes, extraque bellorum casus putet, ipsis incipientis matrimonii auspiciis admonetur, venire se laborum periculorumque sociam, idem in pace, idem in proelio passuram, ausuramque. Hoc iuncti boues, hoc paratus equus, hoc data arma denuntiabant. Sic viuendum, sic pereundum. Accipere se, quæ liberis inuiolata ac digna reddat, quæ nurus accipiant, rursusque ad nepotes referant.

* Verba sunt Taciti de M.G. c. XX.

*** Cæsar VI de B.G. c. XXI. qui diutissime impuberes permanserant, maximam inter suos ferunt laudem : hoc ali staturam, ali vires, nervosque confirmari putant : intra annum vero XX femina notitiam habuisse, in turpissimis habent rebus, cuius rei nulla est occultatio, quod & promiscuo in summibus peribantur, & pellibus aut paruis rhenonum tegumentis vtuntur, magna corporis parte nuda.

*** Sic Cæsar I de B.G. c. LIII. dux fuerunt Ariouisti vxores, vna Suena natione, quam domo secum adduxerat; altera Norica, regis Vocionis soror, quam in Gallia duxerat, a fratre missam.

§. XXXV.

Ergo septa pudicitia agebant, nullis conuiuiorum irritationibus corruptæ. Paucissima in tam numerosa gente adulteria, quorum poena præsens

seos & maritis permilla. Accisis crinibus nudatam coram propinquis expellebat domo maritus, ac per omnem vicum verberare agebat. Publica enim pudicitia nulla venia. Non forma, non ætate, non opibus matrum inueniebat. Nemo illic vitia ridebat, nec corrumpere & corrumpi, seculum vocabatur. Melius quidem adhuc ex ciuitates, in quibus tantum virgines nubunt, & cum spe votoque vxoris semel transigebatur. Sic vnum accipiebant maritum, quomodo vnum corpus, vnamque vitam: ne vlla cogitatio vltra, ne longius cupiditas, ne tanquam meritum, sed tanquam matrimonium ament. Numerum liberorum finire, aut quemquam ex agnatis necare, flagitium habebatur.*

* Verba sunt Taciti de M.G. c.XIX.

§. XXXVI.

Sororum filiis idem apud auunculum, qui apud patrem, honor. Quidam sanctiorem arctioremque hunc nexum sanguinis arbitrabantur, & in accipiendis obsidibus magis exigebant, tanquam ii & animum firmus & domum latius teneant. Hæredes tamen successoresque sui liberi: & nullum testamentum. Si liberi non sint: proximus gradus in possessione, fratres, patru, auunculi. Quanto plus propinquorum, quo maior adfinium numerus, tanto gratiosior senectus, nec vlla orbitatis pretia.*

* Verba sunt Taciti de M.G. c.XX.

§. XXXVII.

Suscipere tam inimicitias seu patris, seu propinqui, quam amicitias necesse erat. Nec implacabiles durabant. Luebatur enim etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recipiebatque satisfactionem vniuersa domus.*

* Verba sunt Taciti de M.G. c.XXI.

§. XXXVIII.

Genus spectaculorum vnum atque in omni coetu idem. Nudi iuvenes, quibus id ludicrum erat, inter gladios se atque infestas frameas saltu iaciebant. Exercitatio artem parabat, ars decorem, non in quæstum tamen aut mercedem, quamuis audacis lasciuia pretium esset voluptas spectantium. Aleam sobrii inter seria exercebant, tanta lucrandi perdendiue temeritate, vt cum omnia deficerent, extremo ac nouissimo iactu de libertate & de corpore contendant. Victus voluntariam seruitutem adibat,

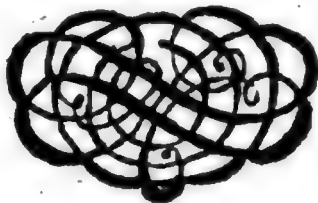
adibat, quamuis iunior, quamuis robustior, alligari se ac venire patiebatur. Ea erat in re praua peruicacia: ipsi fidem vocabant.*

* Verba sunt Taciti de *M.G. c. XXIV*. Spectaculum illud ioculatoribus quandoque est vñtatum & vocatur *der Schwerdtanz*.

§. XXXIX.

Funerum nulla ambitio, id solum obseruabatur, vt corpora clarorum virorum certis lignis cremarentur: struem rogi nec vestibus, nec odoribus cumulabant, sua cuique arma, quorundam igni & equus adiciebatur. Sepulcrum cespes erigebat. Monumentorum arduum & operosum honorem, vt grauem defunctis aspernabantur. Lamenta ac lacrimas cito; dolorem & tristitiam tarde ponebant. Foeminis lugere honestum erat, viris meminisse.*

* Verba sunt Taciti de *M.G. c. XXVII*. Clauerus *lib. I c. LIII*. Ab his differebant funera Gallorum, de quibus Cæsar VI de B.G. c. XIX. funera sunt pro cultu Gallorum magnifica & sumptuosa; omniaque quæ viris cordi fuisse arbitrantur, in ignem inferunt, etiam animalia; ac paullo supra hanc memoriam, serui, & clientes, quos ab iis dilectos esse constabat, iustis funebribus confectis, vna cremabantur.



DISSERTATIO QVARTA
DE
GERMANIA LIBERA ET ROMANA.
RESPONDENTE
ALBERTO CHRISTIANO ANDREAE,
RVDOLSTADTIENSI SCHWARTZBURGICO,

§. I. *Quinque historia Germanica sicut periodi: Libera, Romana, sub Francis, sub Carolingis, sub propriis Imperatoribus.* §. II. *Status Germania a gentis origine ad Iulii Caesaris tempora durauit.* §. III. *Ingens Germanorum malum, ciuiles horum discordiae.* §. IV. *Germanorum migrationum cause.* §. V. *Reges antiquissimi.* §. VI. *Cimbrorum Teutonorumque migrationes.* §. VII. *Martus de iisdem victoria.* §. VIII. *Plurimum Germania populorum migrationes in Galliam & Caledoniam.* §. IX. *Arioniflus Sueuorum Rex Aeduos, Gallia populum vincit.* §. X. *Caesaris legatio ad Arioniflum.* §. XI. *Bellum inter utrosque.* §. XII. *Caesaris bellum aduersus Vspetes atque Tencteros.* §. XIII. *Caesar Rheno ponte iuncto, in terram transiit Sicambrorum.* §. XIV. *Caeso Sueuorum atque Treuironum terras ingreditur.* §. XV. *Clades Romanorum Lolliana a Germanis accepta.* §. XVI. *Drusus in Germania progressus.* §. XVII. *Drusus gentes inter Manum, Visurgem & Albim perdomuit.* §. XVIII. *Drusus expeditioni Germanica immoritur, eiusdemque tomulus honorarius prope Moguntiam.* §. XIX. *Post Drusi mortem in Germaniam missus fuit Tiberius & post hunc Q. Varus, qui magna clade a Germanis fuit adfectus.* §. XX. *Ob cladem hanc Varianum magnus Augusto metus.* §. XXI. *Tiberius iterum in Germaniam missus, plura confectum quam bi perfecit.* §. XXII. *Post Augusti mortem Germanicus in Germaniam mittitur.* §. XXIII. *Germanicus Castos vincit.* §. XXIV. *Ciuiles Germanorum discordia inter Segestem & Arminium: funditur a Germanico Arminius.* §. XXV. *Tiberius Germanicum reuocat.* §. XXVI. *Bellum ciuile inter Arminium & Marobodum.* §. XXVII. *Bella Germanorum sub Caligula & Claudio.* §. XXVIII. *Status Germanorum sub Nerone & post eius excessum.* §. XXIX. *Status Germanorum sub Domitiano, Antonino, M. Aurelio, Commodo.* §. XXX. *Status sub Alexandro Severo & Maximino.* §. XXXI. *Status sub Gallieno, Aureliano, Probo & Diocletiano.* §. XXXII. *Alemanni saepius deuicti.* §. XXXIII. *Germani deuicti, nunquam plene fuerunt subacti.*

§. I.

Ipsam Germaniae Historiam consideraturi, diuersas eiusdem periodos obseruare necessum erit. Harum autem per omnem Germanorum Historiam quinque reperiemus. Primam facit Germania libera; alteram Germania sub Romanis, quatenus ab iisdem vel subacta fuit, vel tentata; tertiam Germania sub Francis; quartam Germania sub Carolingis; quintam Germania sub propriis Imperatoribus.

§. II.

Status Germaniae liberae examinantes, hic erat, dum Germania in
M 3 suos

suos populos diuisa, quorum regimen populare, sed aristocratice temperatum. Hic ab origine gentis Germanorum ad Iulii Caesaris tempora durauit. In hac autem vel ciuiles Germanorum discordia, vel cum exteris gesta bella veniunt considerata.

§. III.

Ingens malum dedisse ciuiles Germanorum discordias, ipse Tacitus auctor est, qui easdem ipsis fuisse exitiosas, Romanis vero proficuas, satis testatur.* Origo mali haec. Gens militaris erant Germani, latrociniiis dedita, fines prolatandi cupida, nullis vero foederibus, nullo vinculo artiori inuicem nexa. Hinc, non nisi emulationes & rixae inter eosdem, e quibus publicae ortae fuerunt contentiones bellaque. Et licet foedera inter se haberent quidam Germaniae populi,** tamen hoc potissimum inter ciuiles discordias, ad se inuicem debellandos. Dum etiam quidam contra Romanos coirent,*** Habebant quoque potentiores Germaniae gentes suos clientes, qui ipsorum agnoscerent imperium.****

* Tacitus de M.G. c.XXXIII, iuxta Teuteros Bruiteri olim occurrebant, nunc Chamauos & Angriarios immigrasse, narratur, pulsos Bruiteris ac penitus excisis, vicinarum consensu nationum, seu superbia odio, seu praeda dulcedine, seu favore quodam, erga nos, deorum. ne spectaculo quidem praui inuideri, non armis telisque Romanis, sed quod magnificentius est, oblectationi oculisque ceciderunt. Maneat quies, duretque gentibus si non amor nostri, ac cerce odium sui: quando vrgentibus imperii fatis, nihil iam prestare fortuna maius potest, quam hostium discordiam.

** Talis erat societas in bello ciuili inter Maroboduum & Arminium, de qua Tacitus Ann. II c. XLIV. sed Sueui praeferantur auxilium aduersus Cheruscos orantes. Nam discessu Romanorum ac vacui externo metu, gentis adfuetudine, & tum emulatione gloriae, arma in se verterant, vis nationum, virtus ducum in aequo: sed Maroboduus regis nomen inuisum apud populares, Arminium pro libertate bellantem fauor habebat. Itaque non modo Cherusci, sociique eorum sibi Armini milites, sumptu bellum, sed e regno etiam Maroboduus, Sueui gentes, Semnones, ac Langobardi, defecere ad eum, quibus additis praepollebat, ni Inguiomerus cum manu clientum ad Maroboduum persuaderet. Exemplum etiam praebet Caesar IV de B.G. c. III. dum ait: Vbi, quorum fuit ciuitas ampla atque potens, ut est caput Germanorum, & paulo, qui sunt eiusdem generis, etiam ceteris humaniores; propterea quod Rhenum attingunt, multaque ad eos mercatores ventitant, & ipsi propter propinquitatem Gallicis sunt moribus assuesciti. hos quum Sueui, multis saepe bellis experti, propter amplitudinem granitarumque ciuitatis, finibus expellere non potuissent, tamen belligales sibi fecerunt, ac multo humiliores, infirmioresque reddiderunt. In eadem causa fuerunt Ffipetes, & Teutoberti, quos supra diximus; qui complures annos Sueuorum vim sustinuerunt ad extremum tamen agris expulsi, & multis locis Germania triennium vagati, ad Rhenum perueniunt. Saep Romanis accedentes populares suos cum iisdem subigebant. Sic Vbii, gens Germanicae originis, eiurata patria, Romanorum nomine Agrippinenses vocati Tacito Hist. IV c. XXVIII. Romanis contra Germanos accedebant. Caesar de B.G. V c. III. de Treuironum ciuitate: in ea ciuitate duo de principatu inter se contendeabant, Inductiomarus & Cingetorix: ex quibus alter, simulacque de Caesaris legatione aduentu cognitum est, ad eum venit, se suosque omnes in officio futuros, neque ab amicitia

pop.

pop. R. defectum confirmavit; quaque in Treuiris gererentur, ostendit. ac Indutiomarus equitatum praeterea cogere, usque qui per alacem in armis esse non poterant, in silvam Arduennam abducit, quae ingenti magnitudine per medios fines Trevirorum a flumine Rheno ad initium Rhemorum pertinet, bellum parare instituit.

*** Sic Tacitus Ann. I c. LVI fuerat animus Cheruscis inuare Catos, sed exterruit Catinabae illuc ferens arma: & Marfos congregi ausos prospero praelio cohibuit. Caesar VI de B. G. c. II quibus rebus cognitis, Caesar, quum undique bellum parari videret, Nervios, Atuatios, ac Menapios, atque cum Rhenanis omnibus Germanis, esse in armis, Senones ad imperatum non venire, & cum Carnutibus finitimisque civitatibus consilia communicare, a Treuiris Germanos crebris legationibus sollicitari. Maturius sibi de bello cogitandum putavit.

*** Sic Eburones & Condrusios Eburonum clientes vocat Caesar IV de B. G. c. VI. Item V de B. G. c. XXXIX de Nervii: itaque, confestim dimissis nunciis ad Centrones, Grudios, Lenacos, Plenusios, Gordunos, qui omnes sub eorum imperio sunt, quam maximas manus possunt, coeunt: Espaulo post: his circumuentis, magna manu Eburones, Atuatii, Nervii, atque horum omnium socii & clientes legionem oppugnare incipiunt.

§. IV.

Nolumus iam civiles Germanorum discordias examinare, saltim horum migrationes atque bella cum exteris gesta considerabimus. Quod si causam migrationum gentium Germanicarum indagemus, haec cum aliarum gentium migrationibus plerumque erant communes: Scilicet mutandae sedis amor, ut relictis paludibus & solitudinibus suis, fecundissimum solum possiderent. *

* Hanc causam in oratione sua Germanis tribuit Cerealis apud Tacitum Hist. IV. c. LXIII.

§. V.

Nec etiam antiquissimos Germanorum reges nos occupabunt, quorum seriem ex Beroso Auentinus, * & qui eum sequitur Bucelinus ** narrant, cum ipsorum historia fabulis propior videatur. Sufficit nobis hos per transennam saltim indicasse. Primus Germanorum Rex dicitur Tuisto, idemque auctor gentis, cuius successores recensentur Mannus, Ingeuon, Iffum, Hermion, Marsus, Gambriuius, Suevus, Vandalus, Teuto, Alemannus Hercules. Huius filii, Noricus, Hunnus, Heluetius, Boius post eundem regnum tenuisse dicuntur. Hinc Ingeramus cognomento Herminius, eiusdemque nepos Adalgeris. Inde Laertes, Vlysses & Brennus, cuius nepos Franco Francones dicitur condidisse. Post hunc nomina regum Germanorum desinunt.

* Ann. Boiorum lib. I c. V. VI. VII.

** Not. General. Germ. p. 6 Sequitur eosdem Iac. Otto notis ad Rhenani Inst. rer. Germ. lib. I p. 20.

§. VI.

Multa de Germanorum migrationibus Asiaticis praedicantur, quae vero, eo quod fabulis potissimum sint obvoluta, studio hic praeternittimus: Sal.

Saltem ab eo incoantes, dum certiores factæ Germanorum migrationes. Migrationes Bellouesi atque Elitoui ex Celtica in Italiam, Gallos potius tangunt quam Germanos. ** Primæ memorantur Cimbrorum Teutonorumque migrationes. Horum enim terras cum inundasset Oceanus novas sedes toto orbe quærebant: socios in Gallia adepti Tigurinos, Ambronesque. Exclusi Gallia & Hispania, quum in Italiam remigrarent, misere legatos in castra Silani, inde ad senatum Romanum, petentes, ut Martius populus aliquid sibi terræ daret quasi stipendium: ceterum, ut vellet, manibus atque armis suis vteretur. Sed quas daret terras populus Romanus agrariis legibus inter se dimicaturus? Repulsi igitur, quod nequiverunt precibus, armis petere constituunt. Sed, nec primum quidem impetum barbarorum Silanus, nec secundum Manlius, nec tertium Cæpio sustinere potuerunt. Omnes fugati, exuti castris. Actum erat, nisi Marius illi sæculo contigisset. Ille quoque non ausus congredi statim; militem tenuit in castris, donec inuicta illa rabies & impetus, quem pro virtute barbari habent, consenesceret. Recessere igitur increpantes, & [tanta erat capiendæ Urbis fiducia] consulentes, si quid ad uxores suas mandarent. Nec segnius quam minati fuerant, tripertito agmine per Alpes, id est claustra Italiæ ferebantur. Marius mira statim velocitate occupatis compendiis præuenit hostem, prioresque Theutones sub ipsis Alpium radicibus assequutus, in locum, quem Aquas Sextias vocant, proelio oppressit. Vallem fluviumque medium hostes tenebant. Nostri aquarum nulla copia, consultone id egerit imperator, an errorem in consilium verterit, dubium, certe necessitate aucta virtus causa victoriæ fuit. Nam flagitante aquam exercitu: Viri inquit, estis, en illic habetis. Itaque tanto ardore pugnatum est, eaque cædes hostium fuit, ut victor Romanus de cruento flumine non plus aquæ biberit, quam sanguinis Barbarorum. Certe rex ipse Theutobochus quaternos senosque equos transilire solitus, vix vnum quum fugeret, ascendit: proximoque in saltu comprehensus insigne spectaculum triumphi fuit, quippe vir proceritatis eximiae super tropæa sua emicuit. ***

* Legi de iisdem potest Auentinus *Ann. Boi. lib. I c. VIII & IX.* Tac. *Otto ad B. Rhæni lib. I p. 28.*

** De his late Linius *lib. V c. XXXIV.*

*** Verba sunt Flori *lib. III c. III.*

§. VII.

Sublatis funditus Teutonis in Cimbros conuertebatur. Hi iam per hyemem Tridentinis iugis in Italiam prouoluti descenderont. Atesim flumen non ponte, nec nauibus, sed quadam stoliditate barbarica primum cor-

pori-

poribus aggressi: postquam retinere amnem manibus & clypeis frustra tentauerant, ingesta obrutum silua transiluire, &, si statim infesto agmine urbem petissent, grande discrimen fuisset. sed in Venetia; quo sere tra-
 Et Italia mollissima est, ipsa soli coelique clementia robur elanguit, ad hoc panis usu, carnisque coctæ & dulcedine vini mitigatos Marius in tempore adgressus est. In patentissimo, quem Raudium vocant, campo concurrere. Millia inde ad sexaginta ceciderunt; Romanorum trecentis minus. Boiorum rex in acie dimicans impigre nec inultus occubuit. Tertia Tigurinorum manus, quæ quasi subsidio Noricos infederat Alpium tumulos, in diuersa lapsa, fuga ignobili & latrociniis euanuit. *

* Verba sunt Flori lib. III c. III. Idem bellum describit Plutarchus Mario. Dubitant quidam, an hi Cimbri fuerint Germani, eo quod Florus dicat, ab extremis Galliarum profugi, quum terras inundasset Oceanus, cum non de primis atque auitis Cimbrorum sedibus loquatur, sed de his quas in migratione sua occupauerant. Nec scrupulum faciunt verba Orosii lib. V c. XVI. Cimbri & Teutones, Tigurini & Ambrones, Gallorum & Germanorum gentes: quæ ita intelligenda, ut Tigurinos atque Ambrones Cimbrorum socii, tantum pro Gallis habendi. Cimbrorum vero ipse Tacitus de M. G. c. XXXVII. pro Germaniarum populo, proximo Oceano habet. Sic Metellus in oratione ad milites apud Iustinum lib. XXXVIII c. IV. simul & a Germania Cimbris, inmensa millia ferarum atque immitium populorum, more procellæ, inundasse Italiam. Bellum Cimbricum hoc modo describit Velleius Paterculus lib. II c. XII. effusa immanis his Germaniarum gentium, quibus nomen Cimbris ac Teutonis erat, cum Capionem Manliumque confudit, & ante Carbonem Silanumque fudit, fugasque in Galliis, & exiissent exercitum, Scaurumque Aurelium Cos. & alios celeberrimi nominis viros trucidassent, populus R. non alium repellens, tantum hostium magis idoneum imperatorem, quam Marium est ratus. Tum multiplicati consules. Tertius in apparatus belli consumtus. Quarto trans Alpes circa Aquas Sextias cum Teutonibus confixus; amplius CL millibus hostium, priore ac postero die ab eo trucidatis, gensque excisa Teutonum. Quinto, citra Alpes in campis quibus nomen erat Raudis, ipse consul & proconsul Q. Lutatius Catulus fortunatissimo decertauere prælio: cæsa aut capta amplius CM hominum. Annus vero belli sic definit Tacitus de M. G. c. XXXVII. Sexcentimum & quadragesimum annum itis nostra agebat, cum primum Cimbrorum audita sunt arma, Cecilio Metello ac Papirio Carbone Cos. Ex quo, si ad alterum Imperatoris Traiani Consulatum computemus, ducenti ferme & decem anni colliguntur. Vid. etiam B. Rhenanus Rer. Germ. lib. I p. 95. Auentinus Ann. boi. lib. I c. XI. Schatenius lib. I Hist. Westphal. p. 19.

§. VIII.

Diuerfi Germanorum populi migrationes suas trans Rhenum instituerunt, Gallos expellentes. Sic Tongri Rhenum transgressi in Galliam Belgicam irruerunt, * Tribocci, relicto natali solo, Rhenoque traiecto, in Alsacia sedes posuerunt. ** Idem de Nemetibus, Vangionibus, Neruiis, Atrebatibus, Eburonibus, Veromanduis, Condrusiis, Verocassibus, Caracis. Pamanis prædicat Cæsar, quod Rhenum transeuntes in Gallia Belgica ob loci fertilitatem confederint, Gallosque, qui ea loca incolerent, expulerint,

rint, solosque esse, qui omni Gallia vexata, Teutones Cimbrosque intra fines suos ingredi prohibuissent. *** De Vbiis Tacitus, **** quanquam Romana colonia esse meruerint ac libentius Agrippinenses conditoris sui nomine vocentur, origine erubescant, transgressi olim, & experimento fidei, super ipsam Rheni ripam collocati, ut arcerent, non ut custodirentur. Bataui ***** Cattorum quondam populus, & seditione domestica in Rheni amnis insulam transgressi, in quibus pars Romani imperii fierent. Nec solum Rhenum transgressi Germani, quin etiam ipsum Oceanum aliosque fluuios, ut peregrinas oras transmigrarent. Sic Caledoniæ, siue hodiernæ Scotiæ incolas originis fuisse Germanicæ docet nos Tacitus. *****

* Tacitus de M. G. c. II. quoniam qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerunt, tunc Tungri, nunc Germani vocati sint.

** Tacitus de M. G. c. XXVIII. ipsam Rheni ripam hand dubie Germanorum populi colunt, Vangiones, Triboci, Nemetes. Strabo lib. IV p. 192. $\mu\epsilon\tau\epsilon\ \tau\omicron\varsigma\ \epsilon\lambda\lambda\eta\tau\iota\kappa\epsilon\varsigma\ ,\ \Sigma\eta\kappa\alpha\sigma\iota\ \kappa\epsilon\ \text{Μεδιωματρικοὶ κατοικοῦσι τὸ Ῥήνον ἐν οἷς ἰδρυταὶ Γερμανικὸν ἐστὶν ὑπεραγαθὸν ἐκ τῆς οἰκείας, Τριβουχοί, post Heluetios ad Rhenum sunt Sequani & Mediomatrices, in quibus Triboci gens Germanica, eo ex patria sua translata.$

*** Cæsar lib. II c. IV. plerosque Belgas esse ortos a Germanis, Rhenumque antiquitus transductos, propter loci fertilitatem ibi consedisse, Gallosque qui ea loca incolerent, expulisse, solosque esse, qui patrum nostrorum memoria omni Gallia vexata, Teutones Cimbrosque fines suos ingredi prohibuerunt. Et paullo post: Condruſos, Eburones, Carafos, Pamanos, qui suo nomine Germani appellantur.

**** Tacitus de M. G. c. XXVIII.

***** Tacitus de M. G. c. XXIX.

***** de Vita Agricola c. XI.

§. IX.

Hic status rerum erat vsque ad Iulii Cæsaris tempora. Iisdem Ariovistus plurium Germaniæ populorum ad Rhenum Rex, maiora adfectabat, Rhenum transgressus, Romanorum socios adoriebatur. Præcipue vero Aruernis Sequanisque in auxilio erat contra Aeduos, eosdem deuicit atque in Sequanorum finibus consedit. * In exercitu ipsius erant Harudes, Marcomanni, Tribocci, Vangiones, Nemetes, Sedusii, Sueui. ** Licet autem Ariovistus in Cæsaris Consulatu Rex atque amicus adpellatus fuisset Romanorum, *** tamen Cæsar contra eundem ab Aeduis in auxilium vocatus, horum causam coepit agere, metuens maxime, ne Germani tanta frequentia Rhenum transeuntes, Romanis fierent periculosi. ****

* Latius hoc exponit Diuitiacus Aeduorum princeps apud Cæsarem I de B. G. c. XXXII.

** Hos in Ariovisti exercitu numerat Cæsar I c. LI.

*** Hoc enim Cæsar Ariovisto per legatos exprobrat: quoniam tanto suo populi que Romanis

mandata affert, quum in consulatu suo rex atque amicus a senatu appellatus esset. I de B. G. c. XXXV.

Caussam enim belli hanc adsignat I de B. G. c. XXXIII multa res eum (Cæsarem) hortabatur, quare sibi eam rem cogitandam & suscipiendam putaret: imprimis quod Aeduos, fratres coniungentesque saepe numero ab senatu appellatos, in seruitute atque ditione videbat Germanorum teneri, eorumque obsides esse apud Ariouistum & Sequanos intelligebat, quod in tanto imperio populo Romano turpissimum sibi & reipublicæ esse arbitrabatur. Paullatim autem Germanos consuetudine Rhenum transire, & in Gallia magnam eorum multitudinem venire, populo Romano periculum fore: neque sibi homines feroces ac barbaros temperaturos existimabat, quin, cum omnem Galliam occupasset ut ante Cimbri Tentonesque fecissent, in provinciam exirent atque inde in Italiam conuiderent.

§. X.

Primo Cæsar legatos ad Ariouistum mittebat, qui ab eo postularent, ut aliquem locum medium vtriusque colloquio deligeret, velle sese de Rep. & summis vtriusque rebus cum eo agere. Ei legationi Ariouistus respondit, si quid ipsi a Cæsare opus esset, sese ad eum venturum fuisse, si quid ille se velit, illum ad se venire oportere. His responsis ad Cæsarem relatis, denuo legatos cum nouis mandatis ad Ariouistum mittit, postulantes, ne quam multitudinem hominum amplius trans Rhenum in Galliam transduceret: deinde obsides, quos haberet ab Aeduis, redderet: neue Aeduos iniuria laceggeret; sin secus, se Aeduorum iniurias non esse neglecturum. Hac singula cum Ariouistus denegaret, bellum oriebatur.*

* Lanius hæc exponit Cæsar I de B. G. c. XXXIV. XXXV. XXXVI. Florus lib. III c. X. Suetonius Hist. Vespas. lib. I p. 29.

§. XI.

Arma itaque armis opponebantur, propius ad hostem Cæsar accedebat cum exercitu, Tantus autem hunc inuaserat timor, ut ingentia Germanorum corpora horrentes, vulgo totis castris testamenta obsignarent. Vocata igitur concione, postquam Cæsar Germanos etiam vinci posse Cimbrorum Teutonorumque exemplis demonstrasset, atque animos militum addidisset, hunc alacriorem factum, contra Germanos duxit. Postulati quidem nunc ab Ariouisto colloquii Cæsar copiam fecit, quod tamen instructuosum fuit, Ariouisto Romanis omni Gallia interdicente. Dum nouum colloquium postularet, Cæsar legatos mittere ratus, quos in cænas coniecit Ariouistus. Hinc, dum castra castris opponerentur, Cæsar continuos quinque dies pro castris copias suas produxit, atque aciem habuit instructam, Ariouisto vero se continente, eo quod mulieres fatidicæ pugnam ante nouam lunam prohiberent. Postquam vero Cæsar triplici instructa acie usque ad hostium castra accessisset, tum demum Germani

copias suas e castris eduxerunt, generatimque constituerunt. Fit atrox in Sequanos pugna, Germani caeli, Ariouistus, arrepta nauicula profugit, dux ipsius vxores captæ cum vna filia. altera filiarum inter fugientes occisa. * Ipse Ariouistus per breue tempus cladi superuixit. **

* Hæc tradit Cæsar I de B. G. c. XXVIII & sequentibus: Dio Cassius lib. XXXVIII p. 81 sqq. Plutarchus in vita Cæsaris p. 717. Cellatius in diatribæ Historica, de Lello Cæsaris aduersus Ariouistum Paulus Orosius lib. VI c. VII. Cæsar Ariouistum regem, excitantem inuehentemque secum incredibiles Germanorum copias apud Sequanos vicit. Locum prælii definit B. Rhenanus lib. I p. 59 dum ait: Cæsar in Sequanis cum Ariouisto constitit: quæ pugna ad D. Apollinaris facta putatur. Is locus M. Mario Germanico a Rheno & Basilea d. stat. Scrupulos tamen mouet Cellarius diſſertatione §. XVII.

** Sic Cæsar lib. V c. XXIX. ex Tinurii Sabini oratione refert: magno esse Germanis dolore Ariouisti mortem, & superiores Romanorum victorias.

§. XII.

Pulso Ariouisto, magno terrore perculsi fuerunt omnes Germani. * Alterum aduersus Vsipectes & Tencderos bellum Cæsar gessit. Hi a Suevis pulsi, traictæ Rheno, in Galliam Belgicam, maxime in Eburones magno impetu & numero se effuderunt. Hos Cæsar, ne ipsis Romanis fierent fatales, repressos, cum exercitu contra eosdem progreditur, a quibus cum paucorum dierum itinere abesset, legatos ad eum Germani mittebant, proponentes, si suam gratiam Romani velint. posse eos vtilis esse amicos: vel sibi agros attribuant, vel patiantur eos tenere, quos armis possederint: sese vnis Suevis concedere: quibus ne dii quidem immortales pares esse possint; reliquum quidem in terris esse neminem, quem non superare possint. Ad hæc Cæsar, sibi nullam cum his amicitiam esse posse, si in Gallia remanerent, neque verum esse, qui suos fines tueri non potuerint, alienos occupare: neque illos in Gallia vacare agros, qui dari tantæ præsertim multitudini sine iniuria possint, sed licere si velint, in Vbiorum finibus confidere; quorum sint legati apud se, & de Sueuorum iniuriis querantur, & a se auxilium petant. Hoc se ab Vbiis impetraturum. Et licet tridui inducias peterent Germani, ipsi tamen Romanorum equites ex improviso adoriebantur, LXXIV eorum occisis. Qua re cognita Cæsar acie triplici instituta, atque itinere celeriter confecto, prius ad hostium castra peruenit, quam quid ageretur, Germani possent sentire, eosdemque in ipsis castris adoritur & magna strage conficit. **

* Sic Cæsar IV c. XVI. de Vbiis: tantum esse nomen apud eos, atque opinionem exercitus Romanorum, Ariouisto pulso, & hoc nouissimo prælio facto, etiam ad vltimas Germanorum nationes, & opinionem, & amicitia populi Romani esse possint.

** Omnem historiam late describit Cæsar libro quarto. Dio Cassius lib. XXXIX p. 112.

§. XIII.

§. XIII.

Confecto hoc bello, Cæsar statuit sibi Rhenum esse transeundum: intercussas hæc ipsi videbatur iustissima, quod, cum videret Germanos tam facile impelli, ut in Galliam venirent, suis quoque rebus eos timere voluit, quam intelligerent, & posse, & audere populi R. exercitum Rhenum transire. Accessit etiam, quod pars equitatus Vsipectum & Tenchtherorum, qui proelio non interfuerant, post fugam suorum se trans Rhenum in fines Sicambrorum recepissent, seque cum iis coniunxissent, ad quos cum Cæsar nuntios misisset, qui postularent, eos qui sibi, Galliaque bellum intulissent, uti sibi dederent, responderunt: Populi R. imperium Rhenum finire: si, se invito, Germanos in Galliam transire non æquum existimaret, cur sui quidquam esse imperii, aut potestatis trans Rhenum postularet, Cæsar indigne ferens Sicambrorum responsionem, ab Vbiis etiam invitatus, ponte publico intra decem dies facto Rhenum transiit, atque in Sicambrorum fines contendit, qui relictis sedibus suis, in sylvas se receperunt: Cæsar multis Germanorum gentibus, quæ legatos miserant amicitiam petentes, obsidibus acceptis, liberaliter respondit, & post decem octo dies, a quo Rhenum traiecerat, regressus in Galliam discidit pontem, Germanis metu iniecto, ultis Sicambri, Vbiis obsidione liberatis.*

* Cæsar IV de B.G. c. XVI. XVII. XVIII. XIX. Florus lib. III c. X. Plutarchus Cæsare 718. Cellarius §.XXXIII. XXXIV.

§. XIV.

Quartum bellum cum Treuiris Cæsar gessit atque Suevis. Illis quidem superatis, denuo pontem in Rheno fecit, atque exercitu traducto in Sueuorum terras fuit progressus. Hi vero de Romanorum aduentu facti certiores, cum omnibus suis sociorumque copiis ad extremos fines intra sylvas se receperunt. Cæsar inopiam frumenti veritus, reducto exercitu, partem ultimam pontis, quæ ripas Vbiorum contingebat, in longitudinem pedum ducentorum rescidit, atque in extremo ponte turrinam constituit, quem praesidio, magnisque eum locum munitionibus firmavit.*

* Cæsar lib. IV § V c. XXIX. Cellarius §.XXXV.

§. XV.

Germani igitur a Cæsare quidem tentati, non vero domiti, exemplo aliorum gentium civilibus Romanorum discordiis fuerunt excitati. Sicambri quidem, Vsipectes & Tenchteri primum quosdam Romanorum in suo territorio deprehensos in crucem egerant: deinde Rheno transmissos, ex Gallia prædas egerant: equitatum Romanorum contra se missum per insidias circumvenerant: & a fugientibus usque ad Lollium præfectum

præter opinionem suam pertracti, hunc quoque vicerant. Licet maioris infamiae clades fuerit quam detrimenti. Quibus cognitis, Augustus aduersus eos expeditionem cum suscepisset, bellum nullum habuit gerendum. Germani enim, quum Lollium arma parare, Augustum exercitum adducere audirent, in suam terram regressi, obsidibus datis pacem acceperunt. *

* Dio Cassius lib. LIV p. 535. Suetonius *Augusto* c. XXIII. Velleius Paterculus lib. II c. XCVII.

§. XVI.

Hinc, cum Rhæti ex vicina Gallia atque Italia prædas agerent, missi contra eosdem Tiberius atque Drusus, eosdem deuicerunt. * Cum igitur Augustus Germaniam provinciam facere tentaret, ** cura belli demandata fuit Druso. Hic enim Augusti priuignus missus in Germaniam, primos domuit Vsiptes, inde Tenchtheros percurrit & Cattos. Iam Marcomannorum spoliis insignibus quendam editum tumulum in tropæi modum excoluit. Inde validissimas nationes, Cheruscos, Sueuosque & Sicambros pariter aggressus est: qui viginti centurionibus incrematis, hoc velut sacramento sumpserant bellum, adeo certa victoriæ spe, ut prædam in antecessum pactione diuiserint. Cherusci equos; Sueui aurum & argentum; Sicambri captiuos elegerant; sed omnia retrorsum. Victor namque Drusus equos, pecora, torques eorum, ipsosque præda diuisit, & vendidit, præterea in tutelam provinciarum præsidia atque custodias vbique disposuit; per Mosam flumen; per Albim; per Visurgim. Nam per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castella direxit. Bonnam & Gesoniam cum pontibus iunxit, classibusque firmavit. Inuisum atque inaccessum in id tempus Hercynium saltum patefecit. Ea denique in Germania pax erat, ut mutati homines, alia terra, coelum ipsum mitius molliusque solito videretur. ***

* Dio Cassius lib. LIV p. 536.

** Florus lib. IV c. XII. *quatenus sciebat patrem suum Casarem, bis traiccto ponte Rhe- no, quæsisse bellum, in illius honorem concepsit facere provinciam.*

*** Verba sunt Flori lib. IV c. XII. Schatenius *Hist. VVestphal. lib. I p. 40.*

§. XVII.

Sic Drusus gentes inter Mœnum, Visurgim & Albim sitas perdomuit. * Plures etiam sub Romanorum potestatem redegisset, si Augustus militibus permisisset, ut transmissio Albi, eo rebellantes, persequerentur. Sed promptius censuit Augustus, se bellum quod erat præ manibus confecturum, si populos ultra Albim sitos ac nihil mouentes, missos faceret, neque irritatos maleficio ad societatem cum hostibus incundam inuitaret. **

Tan-

Tantum autem terrorem Germanis incusserat Drusus, ut mala omnia cui-
dam imprecantes, vellent, ut Drusus ipsum perderet, *dat die die drues*
heße, pestilentesque bubones & tumores hoc nomine adpellarent. ***

* Suetonius Augusto c. XXI. Germanos ultra Albim fluvium summouit: ex quibus Ubios
& Sicambros dedentes se traduxit in Galliam, atque in proximis Rheno agris collocavit. Velleius
Paterculus lib. II c. XLVII. Moles deinde eius belli translata in Neronem est, quod is sua & virtute
& fortuna administravit, peragratusque victor omnes partes Germania, sine ulla detrimento commissi
exercitus, quasi precipue huic duci semper cura fuit; sic perdomuit eam ut in formam pene stipendia-
rie rediret provincia. Quod tamen de Tiberio potius intelligendum Dio Cassius lib. LV ineunte.

** Strabo lib. VII p. 291.

*** Corn. Kempius hist. Fris. lib. I c. VIII p. 30. de Druso execrationis vocabulum prodit,
in detestationem rei pessima vulgus dicat *dat dii die drues*. Crusius Ann. Suev. lib. II p. I p. 45.
Drusus quoniam magno malo ac terrori Germanis fuerat: ortum ab eo putatur dictum *das dich die*
Drus heße: pestilentesque bubones & tumores hoc nomine appellantur. Adelarius Ehrich Iulchi-
sche Chronik lib. II p. 92. Blumberg de monumento Drusi p. 63.

§. XVIII.

Sed, Drusum magna ex parte domitorem Germaniæ, plurimo eius
gentis variis in locis profuso sanguine, factorum iniquitas, consulem agen-
tem annum tricesimum rapuit. Tiberius ad famam ægrotantis Drusi ani-
mam adhuc trahentem fratrem suum reperit, Romanque corpus defuncti
attulit, portantibus id principio usque ad hyberna centurionibus ac tribu-
nis militum, inde singularum in itinere urbium primoribus. Cadauere in
foro proposito, duplex Drusi laudatio, una a Tiberio in ipso foro; altera
in circo Flaminio ab Augusto habita est. Drusi funus ab iis, qui
ordinem equestrem cum dignitate servabant, & a patritiis in cam-
pum Martium est delatum, ibidemque crematum. Reliquiæ in Au-
gusti sepulcrum conditæ sunt, Germanicique cognomen ei, & filiis datum,
honoresque statuarum, fornicum & honorarii ad ipsum Rhenum tumuli
dati. * Reliquiæ etiam eiusdem tumuli honorarii Moguntiæ prope mona-
sterium S. Jacobi adhuc visuntur, & vocari solent *der Aichelstein*. **

* Dio Cassius lib. LV ineunte.

** De hoc monumento Eutropius. lib. VII c. VIII. post hunc Claudius fuit, patruus Ca-
lpetæ, Drusi, qui apud Moguntiacum monumentum habet, filius. Dio Cassius lib. LV p. m. 549. vocat
ἡγοράσιον πρὸς τῷ Πάριω, Suetonius in vita Claudii cap. LI. tumulum honorarium:
Formam huius tumuli describit Otto Frisingensis lib. III c. IV. dum ait: monstratur adhuc mo-
numentum eius Moguntia in modum pyrae. Figuram huius tumuli prout sua ætate fuit, exprimit
Ioannes Hutmichius Collectaneis Antiquitatum in Urbe atque agro Moguntino repertarum lit. C
hæc, versâ pagina, adiecta descriptione: hanc molem promiscuum hac tempestate vulgus
GLANDIS LAPIDEM vocare solet a figura scilicet, quam hodie præfert, nam habuisse olim
pyramidis figuram complures sunt qui opinentur. Altitudinem habet centum pedum, & planiciem
in summitate pedum octo, ex quo colligi facile potest altierem aliquanto eam fuisse, basis eius in circuitu
patet

patet CXXXII pedes. Cuius autem honori extructa quondam fuerit, nulla litera extant, quæ indicarent, extitisse tamen tanti operis titulum aliquem, sed demolitos esse quosdam inerudito ante sæculo dubitandum non est: Sunt qui coniectura ducti monumentum Aurelii Alexandri Imperatoris Romani Mamææ F. putent, hac fortasse, quod Eusebius Cæsariensis refert in chronicis Alexandrum occisum Moguntiaci tumultu militari, quodque ab Aelio Lampridio historico scribitur, Alexandrum cenotaphium in Gallia, Romæ sepulchrum amplissimum meruisse, unde & illud quoque adiciunt, Moguntiam nostram Germaniæ tum, atque Galliæ caput fuisse. Cæterum constans, & communis fere existimatio omnibus est, DRVSI id esse monumentum. Eius rei Eutropius, & Otho Frisingensis episcopus testes sunt locupletissimi, & utriusque vero sententiæ in libro quodam suorum amorum subscribit Choutradius Celtis Germanus, primusque inter Germanos poeticam lauream meritis. Hic & præter poeticam virtutem nullum non disciplinæ genus attigit, ita rerum Germanicarum exactissimus fuit peruestigator. Omneis in omni Germania angelos excussis vetustatis inquirendæ studio, nec ullus est locus Germaniæ, quem non terra, marique adierit. Hunc plerique eorum, qui docentem audierunt, sciunt de rebus Germanicis volumen scripsisse, quod, incertum quæ vel hominum vel deorum iniquitate, cæteraque eius permulta desideramus. Ille igitur, & erat vir integra fide, in carmen suum haud quaquam inseruisset DRVSI id esse monumentum, nisi plane cognitum perspectumque habuisset. Bene vale quisquis hæc leges, & si quid novisti rectius istis Candidus imperii. Integrum locum Tentzelius inseruit Colloquiis mensuris m. Aprili 1690. p. 375. Idem monumentum late descripsit Nic. Serrarius *Rer. Mogunt. lib. I c. XV.* qui etiam locum illius designat, his verbis: quæ hodie in vineis S. Jacobi monasterio proximis visitur, glandis figura, Eichelstein. Haut procul abfuisse dicit colossum Drusi triangularem & tricorner, in loco quæ vocant Drusilochum Druseloch; de quo ita ait: extat sane in hodiernum usque diem locus quidem vulgariter vocatus Druseloch non procul a vetustissima S. Nicomedis Basilica nomen adhuc a Druso retinens, ubi & nostri monasterii S. Jacobi nonnulli agri consistunt. Vbi certissima coniectura supra nominatum Drusilochum olim constructum extitisse putamus, foris murum scilicet urbis nostræ Moguntiaci, qui murus tunc ambiebat aduagium pecorum, id est, Ketzergrub, leproforum & sacrum baillem. Nunc autem Drusilochum effossum & dissipatum esse certum est. Idem p. 64. auctor est: Drusi statuam cum corona, telo & paludamento in saxo esse, quod in Mozuntini telonii mure exteriori, & in huius quidem angulo australi velut insitum appareat hæc inscriptione IN MEMORIAM DRVSI GERMANICI. Eadem figura tumuli superest adhuc hodie, prout eandem singulari tractatu descripsit Christianus Gotthilff Blumberg, testis *aut. m. n. s.* Statim etiam ab excessu Drusi ad Alifonem, Westphaliæ fluvium, prædicatorum legionumque opera extructa Drusi ara, quæ post cladem Varianam a barbaris fuit disiecta, a Germanico vero, filio, restituta. Schaten *Hist. Westph. lib. I p. 48.*

§. XIX.

Post Drusi mortem, in Germaniam ab Augusto cum Caio Cæsare missus fuit Tiberius. Hic transito Rheno, statim in Sicambros duxit exercitum, quos in deditionem accepit, horumque quadraginta millia traiecit in Galliam, eosdemque iuxta ripam Rheni sedibus assignatis collocavit.* Aliis itaque gentibus in Sicambrorum fines deductis, Tiberius victor omnes Germaniæ partes inter Rhenum & Visurgim peragrauit atque stipendio populis imposito,** Romam ovans triumphali habitu fuit ingressus.

ingressus, licet Florus triumphatam potius quam debellatam dicat Germaniam. Nouis autem exortis motibus, in prouinciam denuo reuocatus ad Rhenum contendit, subacti Caninefates, Bruëteri, Angriuarii, receptæ Cherusci gentes & amnis transitus Visurgis; penetrata vltiora. *** Inde Chaucos deuicit atque Longobardos, **** contra Maroboduum etiam & Marcomannos mouens in Pannoniam euocabatur. *****

* Suetonius Tiberio c.IX. *Bello Germanico, quadraginta millia dedititiorum traiecit in Galliam, intraque ripam Rheni sedibus assignatis collocauit, quas ob res, & ouans, & curru urbem ingressus et prunus, et quidam putant, triumphalibus ornamentis honoratus, nouo nec antea cuiquam tribuo genere honoris.* Strabo lib.VII p.291. Hinc Tacitus Ann.XII c.XXXIX *et quondam Sigambri exiit, & in Gallias traiecti forent, ita Silurum nomen penitus extinguendum. Scilicet, nomen illorum, dum inter alias gentes dispergerentur, fuit deletum. licet postea Franco. nam temporibus restauratum, ut infra dicemus.* Schatenius *Hist. VVestphal. lib.I p.50.*

** Velleius Paterculus lib.II c.XCVII. *Moles deinde eius belli translata in Neronem est, quod is sua & virtute & fortuna administrauit, peragratusque victor omnes partes Germaniae, sine ulla detrimento commissi exercitus, quod praecipue huic duci semper cura fuit; sic perdomuit eam, et in formam pene stipendiariae redigeret prouincia. Tum alter triumphus, cum altero consulatu, et oblatu est.* De hoc etiam bello agit Dio lib.LV p.551.

*** Hanc expeditionem Velleius Paterculus, lib.II c. CV. qui Tiberio nimium adulatur, sic describit: *neque verbis exprimi, & fortasse vix mereri fidem potest, intrata protinus Germaniae, subacti Caninefates, Attuari, Bruëteri, recepti Cherusci gentes, & amnis, mox nostra clade notius, transitus Visurgis: penetrata vltiora. Cum omnem partem asperrimi & periculosissimi belli Caesar vindicaret, in ius quae minoris erant discriminis, Sentium Saturninum, qui tum legatus patris eius in Germania fuerat, praefecisset. Et paullo post: anni eius aestiua usque in mensem Decembrem perducta, inhumanis emolumentum fecerunt victoriae.*

**** Hæc iterum verbis magnificis effert Velleius lib.II c. CVI. *perlustrata armis tota Germania est. Vix gentes, pene nominibus incognita. Recepta Cauchorum nationes. Omnis, totius iuuentutis infinita numero, immensa corporibus, situ locorum tuteissima, traditis armis, vna cum deciduis suis, septa fulgenti armatoque militum nostrorum agmine, ante imperatoris procubuit tribunal. Fracti Longobardi; gens etiam Germana feritate ferocior: denique quod nunquam antea se conceperat, nedium opere tentatum erat, ad quadringentesimum miliarium, a Rheno usque ad flumen Albi, qui Semnonum Hermundurorumque fines praterfluit, Romanus cum signis perductus exercitus: & eodem, mira felicitate & cura ducis, temporum quoque obseruantia, classem quæ Oceanum circumnavigauerat sinus, ab inaudito atque incognito ante mari flumine Albi subuecta, praemiorum gentium victoria, cum abundantissima rerum omnium copia exercitui Caesarique se iuxit.*

***** Velleius Paterculus lib.II c. CVIII. Singulas has expeditiones Schatenius lib.I p.49. sq. late quidem describit, sed expeditiones ultra mericum distinguit.

§. XIX.

Post Tiberium, e Syria euocatus Quintilius Varus Galliae Germanicaeque impositus est praefes, custosque Rhenani limitis; inde per aliquot annos Germanis otium fuit sub lento ac imbelli praefide. Dum vero
O
eam

eam gentem subito transformare, iisdemque tanquam seruituti subiectis imperare, pecunias vt a subditis exigere, ius pro more Romano dicere conaretur, Germani eius inceptum minime tulerunt, primoribus ipsorum amissum principatum desiderantibus. Quia autem Romanorum multos inter se versari viderent, rebellionem palam tentare non audebant, hinc Varum, simulantes, se omnibus eius iussis obtemperaturos procul a Rhe- no in fines Cheruscorum & ad flumen Visurgim in mediam Germaniam ab- duxerunt. Ibi in media pace atque amicitia cum eo viuentes, Varum se- curum reddebant, vt milites hinc inde distribueret. Interim Arminius Sigimeri principis gentis eius filius, Dux Cheruscorum primo paucos, mox plures in societatem consilii recipit; opprimi posse Romanos, & dicit & persuadet; decretis facta iungit: tempus insidiarum constituit. Id Varo per virum eius gentis fidelem clarique nominis Segesten indicatur, qui tamen fidem adhibere nolebat: Nihil igitur mali expectante Varo, re- pente ex composito quidam ex longinquis Germani insurgunt. Contra hos proficiscentem atque in syluis inuis inter paludes hærentem Varum adgressus Arminius, cum tribus legionibus auxiliisque ad internecionem ceciderunt, insigni crudelitate contra victos sæuientibus Germanis, captis etiam duabus aquilis,* tertia astu militis abscondita** Varo sibi ipsi ma- nus inferente. Locum in saltu Teutoburgiensi prope Amisiam Lup- piamque amnes describunt veteres, quem Ferdinandus Fürstenbergius designat medium inter Paderbornam & Detmoldiam vel Hornam.***

* Hanc cladem Variam descriperunt Dio Cassius *lib. LVI p. 582. 583. 584.* Vel- leius Paterculus *lib. II c. CXVIII. CXIX.* Florus *lib. IV c. XII.* Cluverus *lib. III c. XIX.* Schate- nius *Hist. VVestphal. lib. I p. 65.* De crudelitate vero & captis aquilis loquitur Florus: *nihil illa cado per paludes, perque silvas cruentius: nihil insultatione barbarorum intolerantius, præci- pue tamen in caufarum patronos, aliis oculos, aliis manus amputabant: vnius os suum, recisa prius lingua, quam in manu tenens barbarus, tandem, inquit, spera, sibilare desiste. Ipsius quoque consu- lis corpus, quod militum pietas humi abdiderat effossum.*

** Florus *lib. IV c. XII.* *signa & aquilas duas adhuc barbari possident, tertiam signifer prius quam in manus hostium veniret, emisit; mersemque intra baltei sui latebras gerens in cruen- ta palude sic latuit.* Licet autem Florus, qui Traiani temporibus vixit, dicat, duas aquilas ad- huc possidere Germanos, certum tamen est, omnes tres a Romanis fuisse recuperatas. Florus igitur, prout Lipsio videtur, vel ex persona Liui, cuius epitomen scripsit, loquitur, vel non satis iustam habuit notitiam. De prima quidem aquila recepta auctor est Tacitus *Ann. I c. LX.* *Bructeros sua vrentes expediam manu L. Stercinius, missu Germanici fudit; interque cadem & præ- dam repperit vndecimæ legionis aquilam eam Varo amissam.* De altera recepta idem auctor est *Ann. lib. II c. XXV.* dum de Germanico ait: *ipse maioribus copiis Marfos irumpit: quorum dux Malouendus nuper in deditionem acceptus, propinquo loco defossam Variam legionis aquilam modico præsidio seruari indicat.* Hinc idem *II. Ann. c. XLI. fine anni (769) arcus propter adam*

Saturm

Signa ob recepta signa cum Varo amissa, ductu Germanici, auspiciis Tiberii dicatur. Dio Cassius vero lib. LVII p. 614. ita loquitur: Γερμανικὸς δὲ τῇ ἐπὶ τὰς Κελτὰς στρατῖα Φίρμυθ' ἦν, μέχρι τῆς Ὀκεανὸς προεχώρησε, καὶ τὰς βαρβάρους καὶ τὸ καρπυρὶ πικρὰς, τὰ πὶ ὅσῃ πᾶν σὺν τῷ Οὐάρῳ πεισόντων, συνέλαξε τε καὶ ἔθαψε, καὶ τὰ σκήπτρα τὰ στρατιωτικὰ ἀνεκλήσαστο, αὐτὸς Germanicus expeditione in Germanos profectus, ad Oceanum usque processit: barbarisque vi devictis, ossa eorum, qui cum Varo ceciderant, lecta humanis, signaque militaria recepit. Tertia vero aquila ab aquilifero abscondita, demum sub Claudio Imp. fuit recuperata, teste Dione Cassio lib. LX pag. 670. Πάπλιος Γαβίνιος Μαυρκσίης νικήσας, τὰ πᾶν ἄλλα εὐδοκίμησε, καὶ αἰτὸν στρατιωτικὴν (ὅς μόνος ἐπὶ παρ' αὐτοῖς) ἔκ τῆς τῆς Οὐάρῳ συμφορᾶς ἦν ἐκομίσαστο, P. Gabinius Mauricius vicit, qui inter alia, quae laudi ipsi essent, militarem aquilam, quae sola a clade Variana adhaec supererat, recuperavit. An vero haec aquila isto tempore primum ex paludibus protracta, siue a Germanis, qui eandem olim repererant, recuperata, definire haut audeamus. Vid. etiam Schatenius hist. VVestphal. lib. IV p. 100. Magis tamen probabile videtur, tum demum tertiam aquilam ex paludibus fuisse protractam, cum iam antea arcus ob recepta signa cum Varo amissa, fuisset dicatus: Hinc Cuspiniano minime adsentimur, qui in vita Augusti p. 7. ita loquitur: tres enim legiones obtruncatae, signa & aquila duae a Germanis captae, quas hodie possidemus. Non enim biceps est Aquila, ut imperitum vulgus credit: sed duae simul, quarum altera alteram ex passis alis obtegat. Tertiam signifer legionis tertiae abstulit, paludeque demersit, ne in hostium manus veniret. Alioquin tres haberemus aquilas in insignibus Imperii. Nec loquamur haec reddita sunt Imperatoribus Romanis, quod Partibi fecerunt, sed semper in hunc usque diem servata. Miramur tamen, illustrem Monumentorum Paderbornensium Scriptorem p. 28. Cuspinianum fuisse secutum. Ad ea vero quae Cuspinianus de Imperii insignibus tradidit, iam respondimus Synt. Iuris Publici disp. VIII §. 35.

Mire in loco cladis variant Scriptores. Sunt, qui Augustam Vindelicorum designant, inter quos Otto Frisingensis, descripta clade Variana lib. III c. IV. ita loquitur: tradunt Augustenses hanc eadem ibi factam, ostenduntque in argumentum collem ex ossibus mortuorum compositum, quem in vulgari Perleick, eo quod legio ibi perierit, usque hodie vocant, vicumque ex nomine Pari appellatum monstrant. Sequitur Conradus Vrspergensis p. 309. Io. Nauclerus vero Chronogr. LXIII p. 413. haec acta sunt in Suevia apud Augustum, secundum aliquos. Strabo in 7. vulg. haec acta in terra Cheruscorum, & quidem verius. Franciscus Irenicus Exegeſi Germaniae lib. V c. XXI. eundem quoque refellit, sed ipse labitur, dum hanc cladem ad Albim fuisse factam dicit. Moguntiam designat Aeneas Sylvius. Io. Aventinus Ann. Boi. lib. II c. II n. 35, Duisburgum, quem sequitur Io. Tybius in antiquitatibus Duisburgi. Alii Strombergam designant, vel locum ad Embleram fluvium, ubi vicinum Cliuiz oppidum Dinslacum visitur, diuersas opiniones addocente Caspare Hedione notis ad Conradum Vrspergenssem & Ferdinando Fürstenbergio Monumentis Paderbornensibus p. 19. Hic autem potissimum ex Tacito Annalium I c. LX. ductum inde apertum ad ultimos Brueterorum: quantumque Amisiam & Luppiam amnes inter, sitatum: haud procul a Teutoburgiensi saltu, in quo reliquiae Varii legionumque insepultae dicebantur: locum plenius designat, ita concludens: Si itaque in mediis Germania finibus, inter Rhenum & Visurgim, in Teutoburgiensi saltu, prope Amisiam Luppiamque amnes, ultimos Brueterorum, Alisum, aram Drusi, & tumulum Varianarum legionum, dux Arminio a Cheruscis, Brueteris, Marſi & conterminis gentibus Variana clades fit facta; certum & manifestum est, alium eius locum assignari non posse, quam medium Paderbornam & Deshmoldiam vel Hornam inter, ubi omnes

expressas a Velleio, Tacito & Dione *περίστοις* clarissime representat situs. Duo præterea riuſ, Rubens & Offeus, siue Rodenbecke & Knockenbecke, per Sende desertum saltui Teutoburgiensi proximum defluentes; ille ab aquis sanguine infectus, hic ab infectis ossibus appellatus: Vbi ossa humana, diuersi generis arma & numismata, in quibus Iulii Caesaris, Octauii Augusti imagines, atque inscriptiones agnoscere potuerunt, reperta, magni cum Romanis in illi prælii memoriam conseruauit. Plures huius sententiæ adſectas adlegat, eundem vero sequitur Wasserbach de Statua Arminii cap. III. Idem Fürstenbergius p. 25. nomen etiamnum retinet inſclitus Romana clade saltus Teuteberg: & Victoria cognomine insignis campus, VVintfeld, ad oppidulum Hornam in VVestphalia. Hinc nugatur maxime Martinus Christophorus Laurentii, qui singulari tractatu de monumentis Romanorum in Thuringia, Cheruscos in Thuringia, & in hac prouincia cladem quærit Variannam, saltum Teutoburgiensem explicat pro sylua Thuringica, quosdam pagos Gothæ vicinos, Perleig, Kranberg & Roinſtadt Romanorum dicit esse monumenta, contra fidem Scriptorum antiquorum.

§. XX.

Hac igitur clade factum, vt imperium, quod in littore Oceani non steterat, in ripa Rheni staret. * Nuntiata eadem Augustus excubias per urbem indixit, ne quis tumultus existeret; & Præsidibus prouinciatarum propagauit imperium, vt a peritis & assuetis socii continerentur. Vovit & magnos ludos Ioui Opt. Max. si respublica in meliorem statum vertisset: quod factum Cimbrico Marſicoque bello erat. Adeo denique consternatum ferunt, vt per continuos menses barba capilloque summiſſo, caput interdum foribus illideret, vociferans: *Quinſili Vare, legiones redde*: diemque cladis quotannis mœſtum habuerit ac lugubrem. **

* Verba sunt Flori c. l.

** Suetonius Augusto c. XXIII. Dio Caſſius lib. LVI p. 585. Spalatius Arminio c. III.

§. XXI.

His auditis, ex Pannonia ad patrem reuocatus Tiberius mittitur in Germaniam, Gallias confirmat, diſponit exercitus, præſidia munit, Rhenum cum exercitu transgreditur, sed inſigni ſollicitudine utebatur ne a Germanis ex improuiſo obrueretur. * Penetrat vna cum Germanico, Druſi filio interius, aperit limites, vaſtat agros, vrit domos, atque hoc peractò latrocinio, nulla alias re memorabili geſta, niſi quod caſtella ad Rhenum præmunierit, Romam reuertitur. ** Hinc plura conſilio quam vi apud Germanos perfecit Tiberius. *** Diſcordias inter eosdem ſeminabat, Principes illorum blanditiis in Romanorum partes tranſducebat, reliquosque Germanos pecuniam Romanorum ſumere docebat. ****

* Curam quam Tiberius in bello hoc Germanico adhibuerit, deſcribit Suetonius c. XVIII. proximo anno repetita Germania, cum animadverteret, Variannam cladem temeritate & negligentia ducis accidiſſe, nihil non de conſilii ſententia egit: ſemper alias ſui arbitrii, contentusque ſe vno, tunc præter conſuetudinem cum pluribus de ratione belli communicauit: Curam quoque ſolito

exactione

exaciorum praestis. Traiecturus Rhenum, comitatum omnem ad certam formulam adstrictum non ante transiit, quam consistens apud ripam explorasset vehiculorum onera: ne qua deportarentur, nisi concessa aut necessaria. Trans Rhenum vero eum vite ordinem tenuit, ut sedens in cuspide nuda non caperet: saepe sine tentorio pernoctaret: praecepta sequentis diei omnia, & si quid sub manu inuigilandum esset, per libellos daret; addita monitione, ut de quo quisque dubitaret, se, nec sine interprete, quacunque vel noctis hora vteretur. Disciplinam acerrime exegit, animaduersionum & ignominiarum generibus ex antiquitate repetitis: atque etiam legato legionis, quod paucos milites cum liberto suo trans ripam venatum misisset, ignominia notato.

** Velleius quidem Paterculus lib. II c. CXX. adulatur pro more suo Tiberio. Ast Dio Cassius lib. LVI p. 585. pro veritate scribit, dicens, quod Tiberius & Germanicus impressionem in Germaniam fecerint: ac populi nonnullas partes, nullo tamen proelio vicerint, neque vllum populum subegerint. Veriti enim, ne rursus cladem acciperent, hanc ita procul a Rheno discescerant, sed prope eum usque ad autumnum morati, ludis in honorem natalium Augusti actis, ac ministerio centurionum edito certamine, in Italiam fuerint reversi. Schatenius Hist. VVestphal. lib. I p. 68.

*** Sic ipse Tiberius ad Germanicum, apud Tacitum Ann. II c. XXVI. se nonies a dno Augusto in Germaniam missum, plura consilio quam vi perfecisse. sic Sigambros in deditionem acceptos, sic Suetos, regemque Maroboduum pace obstrictum. posse & Cheruscos, ceterasque rebellium gentes, quando Romanae legionis consultum est, internis discordiis relinqui.

**** Sic in partes suas contra Arminium Romani Segestem trahebant Tacitus Ann. I c. LV. Sic vulgus Batavorum apud Tacitum Hist. V c. XXV. honestius Principes Romanorum, quam Germanorum feminas tolerari. Idem Hist. V c. LXXVI. dicit: pecunia ac donis solis corrupti Germanos. Idem de M. G. c. VI. de Germanis: iam & pecuniam accipere docuimus. De Quads & Marcomannis vero de M. G. c. XLII. raro armis nostris, saepius pecunia iuvantur.

§. XXII.

Mortuo Augusto, laxi agebant Germani, accedente potissimum legionum Germanicarum seditione. Mittebatur in Germaniam Germanicus, qui legiones vniuersas imperatorem Tiberium pertinacissime recusantes, & sibi summam Reip. deferentes, compescuit.* Seditione sedata, agmine propero syluam Cassiam perurumpebat, atque nihil metuentes Marcos, festam potius noctem agentes, ex improviso adortus, quinquaginta millium spatium ferro flammisque peruastat: non sexus, non aetas miserationem attulit: profana simul & sacra, & celeberrimum illis gentibus templum, quod Tanfanæ vocabant, solo æquantur. sine vulnere milites, qui semisomnos, inermes aut pallantes ceciderant: Exciuit ea cædes Bructeros, Tubantes, Vsiptes, saltusque, per quos exercitus regressus, infedere: Verum, Germanicus vno impetu perurumpebat hostem, redigebat in aperta, exdebatque: simulque primi agminis copiae euasere siluas, castraque comuniuere. Quietum inde iter, fidensque recentibus: hinc in hiberna locabatur.**

* Suetonius Caligula c. I.

** Tacitus Ann. I c. L, LI. Schaten Hist. VVestphal. lib. II p. 73.

§. XXIII.

Insequenti anno decernebatur Germanico triumphus, manente bello, quod quanquam in æstatem summa ope parabit, initio veris, & repentino in Carros excursu præcepit. Dissidebant inter se Germanorum principes, Arminius atque Segestes. Hic, quanquam consensu gentis in bellum tractus, discors manebat, auctis priuatim odiis, quod Arminius filiam eius alii pactam rapuerat: gener inuisus, inimici soceri: quæque apud concordēs vincula caritatis, incitamenta irarum apud infensos erant. Germanicus igitur Cattis adeo improvisus aduenit, ut quod imbecillum ætate ac sexu, statim captum, aut trucidatum sit: iuventus flumen Adranam nando transierat, Romanosque pontem cœptantes arcebant. dein tormentis sagittisque pulsī, tentatis frustra conditionibus pacis, cum quidam ad Germanicum perfugissent, reliqui omissis pagis vicisque in sylvas dispergebantur. Cæsar incenso Mattio (id genti caput) aperta populatus, vertit ad Rhenum: non auso hoste terga abeuntium laceßere, fuerat animus Cheruscis iuuare Cattos, sed exterruit Cæcina huc illuc ferens arma: & Marfos congregi ausos prospero prælio cohibuit. *

* Verba sunt Taciti *Ann. I. c. LV. LVI.* Schatenius *Hist. VVestphal. lib. II p. 76.*

§. XXIV.

Ciuiilibus inde inter Arminium atque Segestem discordiis, isto prævalente, circumferebatur a popularibus Segestes, sed creptus iste magna cum propinquorum & clientium manu, inter quos vxor Arminii grauida, paullo post virilem partum enixa. Ferebantur & spolia Variarum cladis, plerisque eorum, qui tum in deditionem veniebant, prædæ data. Arminium rapta vxor, subiectus seruitio vxoris vterus, vecordem agebant: volitabatque per Cheruscōs, arma in Segestem, arma in Cæsarem poscens. Conciti non modo Cheruscī, sed conterminæ gentes: tractusque in partes Inguiomerus, Arminii patruus, veteri apud Romanos auctoritate: vnde maior Germanico metus: & ne bellum mole vna ingrueret, Cæcinam cum quadraginta cohortibus Romanis, distrahendo hosti, per Bructeros ad flumen Amisiam mittit: equitem Peditum præfectus finibus Frisiorum ducit: ipse impositas nauibus quatuor legiones per lacus vexit: simulque pedes, eques, classis, apud prædictum amnem conuenere. Chauci cum auxilia pollicerentur, in commilitium adsciti sunt. Bructeros sua vrentes, expedita cum manu L. Stertinius, missu Germanici fudit; interque cædem & prædam repperit vndeicesimæ legionis aquilam cum Varo amissam. Ductum inde agmen ad vltimos Bructerorum: quantumque Amisiam & Luppiam amnes inter, vastatum; haud procul Teutoburgiensi

gientis salu, in quo reliquæ Vari legionumque insepultæ dicebantur. Igitur Romanus qui aderat exercitus, sextum post cladis annum, trium legionum ossa, nullo noscente alienas reliquias an suorum humo tegeret, omnes ut coniunctos, ut consanguineos, aucta in hostem ira, mœsti simul & infensi condebant. Primum exstruendo tumulo cespitem Cæsar posuit, gratissimo munere in defunctos, & præsentibus doloris socius. Sed Germanicus cedentem in auia Arminium secutus, eundemque per Cæcinam a Germanis fere circumuentum ad Amisiam fudit, licet victoria cruenta.*

* Tacitus *Ann. II c. LIV & sqq.* Schatenius *Hist. VVestphal. lib. II p. 27.*

§. XXV.

Post hæc Germanici potentiam metuens Tiberius, eundem ut ea specie suæ legionibus abstraheret, ad bellum Armenicum euocabat. Hic vero victoriæ celerandæ intentior, ad Visurgim cum Arminio conflixit, quem victoria haut cruenta vicit atque congeriem armorum struxit, superbo cum titulo: **DEBELLATIS INTER RHENV ALBIMQUE NATIONIBVS EXERCITVM TIBERII CAESARIS EA MONIMENTA MARTI ET IOVI ET AVGVSTO SACRAVISSE.*** Hinc Germanicus a. d. vii. Kalendas Iunias A. V. C. DCCCLXX. triumphauit de Cheruscis Cattisque & Angriuariis, quæque aliæ nationes vsque ad Albim colunt: vecta spolia, captiui, simulacra montium, fluminum, præliorum: bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. **

* Tacitus *Ann. V a cap. V. ad XXII.* Schatenius *lib. II p. 88.* Hinc etiam nummus reperitur Germanici Cæsaris, cum inscriptione: **SIGNIS RECEPTIS DEVICTIS GERMANIS.**

** Verba sunt Taciti *Ann. II c. XLI.* Videntur itaque post hæc Germani Gallias deuastasse, dum Suetonius Tiberium *c. XLI.* inculpat, quod Gallias a Germanis vastari neglexeris, magno dedecore imperii, nec minori discrimine.

§. XXVI.

Vacui igitur per Germanici discessum, externo metu Germani, arma in se vertebant. Aemuli erant Marobodus atque Arminius. Illum regis nomen inuisum apud populares, Arminium pro libertate bellantem fauor habebat. Igitur non modo Cherusci sociique eorum, vetus Arminii miles, sumpsere bellum: sed e regno etiam Marobodui Sueuæ gentes Semnones, ac Langobardi, defecere ad eum. quibus additis præpollebat, ni Inguiomerus cum manu clientum ad Marobodum perfugisset. Castra castris opponebantur, dum ventum ad pugnam non alias maiore mole concursum, neque ambiguo magis euentu, fuis vtrique dextris cornibus.

nibus. Sperabaturque rursum pugna, ni Maroboduus castra in colles subduxisset. Id signum percussi fuit: & transfugis paullatim nudatus, in Marcomannos concessit, misitque legatos ad Tiberium oraturos auxilia. Responsum est, non iure eum aduersus Cheruscos arma Romana inuocare, qui pugnantes in eundem hostem Romanos nulla ope iuuisset. Missus tamen Drusus,* Hic vero haut leue decus quærebat inliciens Germanos ad discordias; utque fracto iam Maroboduo, vsque in exilium inlisteretur. Erat inter Gotones nobilis iuuenis nomine Catualda, prolugus olim vi Marobodui, & tunc, dubiis rebus eius, ultionem ausus. Is valida manu fines Marcomannorum ingreditur, corruptisque primoribus, fines Marcomannorum, regiaque deprædatur. Maroboduo vndique deserto non aliud subsidium quam misericordia Cæsaris fuit, a quo etiam receptus & quidem Rauennæ habitus, si quando insolescerent Sueui, quasi rediturus in regnum ostentabatur. sed non excessit Italia per duodeviginti annos, consenuitque multum imminuta claritate ob nimiam viuendi cupidinem. Idem Catualdæ casus, neque aliud perfugium. pulsus haud multo post Hermundurorum opibus, & Vibilio duce; receptusque, forum Iulium Narbonensis Galliæ coloniam mittitur. Barbari vtrumque comitati, ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium vltra inter flumina Marum & Cusum locantur, dato rege Vannio gentis Quadorum.** Hinc Adgandestrius litteris ad Senatum datis, mortem Arminii promittebat, si patrandæ neci venenum mitteretur: responsum tamen, non fraude neque occultis, sed palam & armatum populum Romanum hostes suos vlcisci. Caterum Arminius abscedentibus Romanis, & pulso Maroboduo regnum adfectans, libertatem popularium aduersam habuit: petitusque armis, cum varia fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit.*** Monstratur hodie dum haud procul Ludæ oppido, in comitatu Pymontano in dioecesi Paderbornensi in edito abruptoque monte Harnesburgum, quam Arminii sedem gentilitiam fuisse volunt.****

* Tacitus *Ann. II c. XLVI.*

** Tacitus *Ann. II c. LXII. LXIII.* Suetonius vero *c. XXXVII.* Maroboduum inter eos reges refert, quos per blanditias atque promissa extructos ad se non remiserit.

*** Tacitus *Ann. II c. LXXXVIII.*

**** Ferdinandus Fürstenberg *Monum. Paderborn. p. 30.* Pideritius *Chron. Lipp. p. 2.* Winckelmannus *not. Vet. VVestphal. lib. I c. VIII.* Schaten *Hist. VVestphal. lib. II p. 95.*

§. XXVII.

Tiberii successor Caligula, bellum contra Germanos suscepit, & ingressus Sueuiam nihil strenue fecit,* Sub Claudio Imperatore, Cherusco-
rum

rum gens regem Roma petebat, amissis per interna bella nobilibus. Dabatur illis quivnus ex stirpe regia reliquus, qui apud urbem habebatur, nomine Italus: inde discordia. Erant enim, qui, quod Romæ esset educatus, adimi veterem Germaniæ libertatem dicerent, & Romanas opes insurgere, copias itaque cogebant. Sed magno inter barbaros proelio victor rex; dehinc secunda fortuna ad superbiam prolapsus, pulsusque ac rursus Langobardorum opibus refectus, per læta, per aduersa res Cheruscas adducebat. ** Sic Chaucos etiam atque Frisios repressit Corbulo. Post Vannius, Suevis a Druso Cæsare Rex impositus, regno pellebatur, quod Vangio ac Sido inter se partiuerunt. ***

* Verba sunt Eutropii lib. VII c. VII. Tacitus de M. G. c. XXXVII. mox ingentes G. Cæsaris mina in ludibrium versa.

** Tacitus Ann. XI c. XVI. XVII. XVIII.

*** Tacitus Ann. XII c. XIX.

§. XXVIII.

Nero Cæsar Frisios atque Ansibarios compescuit. * Hoc etiam imperante, inter Hermunduros Cattosque certatum magno proelio, dum flumen gignendo sale foecundum & conterminum vi trahebant. Sed bellum Hermunduris prosperum, Cattis fuit exitiosius. ** Post Neronis mortem, occasione civilium armorum apud Romanos arma mouebant Germani. *** Bataui, donec trans Rhenum agebant pars Cattorum, seditione domestica pulsi, extrema Gallicæ oræ vacua cultoribus, simulque insulam inter vada sitam occupauere, quam mare Oceanum a fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit, inde Romanis accesserant. Hos cum Romanorum ministri luxu atque avaritia onerarent, ansam hoc dedit Claudio Civilis e regia stirpe, ut primoribus gentis, & promptissimis vulgi specie epularum sacrum in nemus vocatis, ubi nocte ac lætitia incaluisse videret, iniurias & raptus & cætera seruitii mala enumerat. Magno cum adfensu auditus, barbaro ritu, & patriis execrationibus vniuersos adigit. Missi ad finitimos Caninefates, qui consilia sociarent. His igitur atque Frisii accitis, duarum cohortium hyberna proxima Oceano, irruunt, capta etiam & direpta castra, naues etiam Romanorum captæ. **** Hinc Gallias Germaniasque Civilis concitat, iunguntur Bructeri, Tencterique, & excita nuntiis Germania ad prædam famamque. ***** Horum auxilio suffultus castra Romanorum oppugnat, eosdemque deuincit, At victus demum Civilis cum Tutore & Clasico, qui ipsi accesserant, per Petilium Cerealem sub Vespasiano. *****

* Tacitus Ann. XIII c. LV. LVI.

** Ta.

** Tacitus *Ann.* XIII c. LVII.

*** Tacitus de M.G. c. XXXVII. occasione discordie nostra & civilium armorum, expugnat^{is} legionum hibernis, etiam Gallias affectauere.

**** Tacitus *IV Hist.* c. XII. ad XVI.

***** Tacitus *IV Hist.* c. XXI.

***** Tacitus *IV. Hist.* c. LXVIII sqq. Schaten *Hist. VVestphal. lib. II p. 110. sqq.*

§. XXIX.

Domitianus in Catos expeditionem suscepit, de iisdemque quasi deuictis triumphum egit. * Sed derisui fuisse fallum e Germania triumphum, emptis per commercia, quorum habitus & crines in captiuorum formam efformarentur, auctor est Tacitus. ** Antoninus Pius præter alias gentes, Germanos quoque contudit per præsides atque legatos. *** M. Aurelius contra Germanos res feliciter gessit. Specialiter ipse bellum Marcomannicum, sed quantum nulla vnquam memoria fuit, cum virtute tum etiam felicitate transegit. **** Commodus Imp. Marcomannis pacem concessit, hac potissimum conditione, vt transfugas & captiuos redderent, & certum frumentum quotannis penderent. *****

* Suetonius *Domitiano* c. VI. Hinc etiam nummum cudi fecit cum inscr. GERMANIA CAPTA, & Germanicus voluit adpellari.

** *Agricola* c. XXXIX. Schaten *Hist. VVestphal. lib. II p. 126.*

*** Iulius Capitolinus *in vita* c. V.

**** Iulius Capitolinus *in vita* c. XVII.

***** Dio *lib. LXXII. incunte.*

§. XXX.

Sub Alexandro Seuero Germani Gallias deuastabant, immo imminabant Reipublicæ Romanæ ceruicibus. Profectus contra eosdem Imperator cum mirando apparatu a militibus quibusdam occiditur. * Vfus Seueri adparatu Maximinus, ** multa quoque addebat. Ingressus igitur Germaniam transrhenanam per ccc vel cccc millia barbarici soli vicos incendit, greges abegit, prædas sustulit: barbarorum plurimos interemit, militem diuitem reduxit, cepit innumeros, & nisi Germani per omnes & paludes & syluas confugissent, omnem Germaniam in Romanam ditio- nem redegisset. ***

* Lampridius *Alexandro* c. LIX. ad Germanicum bellum profectus est, deducensibus cunctis per centum & quinquaginta millia. Erat autem grauissimum reipublicæ atque ipsi, quod Germanorum vastationibus Gallia diripiebatur. Pudoremque augebat, quod vittis iam Parthis ea natio imminebat Reipublicæ ceruicibus, quæ semper etiam minusculis imperatoribus subiecta videbatur.

** Lampridius *Alexandro* c. LXI. sed omnis apparatus militaris, qui postea est ductus in Germaniam a Maximino, Alexandri fuit.

*** Verba sunt Capitolini *Maximinis* c. XI. Plenius hæc describuntur ab Herodiano *lib. VII c. II.* Hinc etiam Eutropius *lib. IX c. I.* de eo, quod bellum Germanicum feliciter gesserit.

§. XXXI.

§. XXXI.

Decrescentibus vero sub Gallieno Romanorum rebus, Germani Ravennam usque veniunt, immo in ipsam penetrant Hispaniam, Tarraconam expugnantes.* Aureliano interfecto, magnam Galliarum partem Germani occupauerant. Probus vero omnem Galliam recuperavit, caesaque ingenti Germanorum multitudine, urbes Romanas & castra in solo Germanico posuit, atque illic milites collocavit.** Diocletiani temporibus Carausius mare, quod Franci atque Saxones infestabant, pacavit.*** Constantius sexaginta fere Alemannorum millia cecidit.****

* Eutropius lib. IX c. VI.

** Vopiscus Probo c. XIII. his gestis, cum ingenti exercitu Gallias petit: quae omnes, occiso Posthumio, turbata fuerant, interfecto Aureliano, a Germanis possessae, tanta autem illic praeter felicitatem, sicut a Barbaris sexaginta per Gallias, nobilissimas reciperet ciuitates: praedam deinde omnem, quae illis praeter diuitias etiam efferebantur ad gloriam. Et quum iam in nostra ripa, imo per omnes Gallias securi vagarentur, caesis prope quadringentis millibus qui Romanum occupauerant solum, reliquias intra Neronem fluvium & Albam remouit, tantum his praeda Barbarica tulit, quantum ipsi Romani depulerant: contra urbes Romanas & castra in solo Barbarico posuit: atque illic milites collocavit. Agros, & borrea, & domos, agrorum Transrhenanis omnibus fecit, iis videlicet, quos in excubiis collocavit: nec cessatum est inquam pugnari, quum quotidie ad eum Barbarorum capita deferrentur, iam ad singulos aureos singula, quando reguli nouem ex diuersis gentibus venirent, atque ad pedes Probi iacerent: quibus ille primum obsoles imperavit, qui statim dati sunt; deinde frumentum, postremo etiam vaccae atque oves. Dicitur iussisse his acriter, ut gladiis non uterentur, Romanam expectaturi defensionem, si essent ab aliquibus vindicandi. Sed visum est, id non posse fieri, nisi si limes Romanus extendere-
tur, & fere Germania tota provincia. Maxime tamen, ipsis regibus consentientibus, in eos vindicatum est, qui praedam fideliter non reddiderunt. Accepit praeterea sedecim millia sironum, quos omnes per diuersas provincias sparsit, ita ut numeris, vel limitaneis militibus quinquagenos & sexagenos interse-
rent, dicens, sciendum esse, non videndum quum auxiliariis Barbaris Romanus iuuatur.

*** Eutropius lib. IX c. XIII.

**** Eutropius lib. IX c. XV.

§. XXXII.

Inter hasce tamen clades nunquam penitus subacti fuerunt Germani quin potius Rhenum transeuntes Gallias, Romanorum provinciam saepius infestarent. Metuebant itaque Romani, dum Rheni alucum imminueret diu serenatempestas, vel si glacies ripas coniunxisset,* ideoque preces atque supplicationes instituebant.** Hinc, dum circa Rhenum saltim haerent Romanorum arma, cum solis populis, qui Rheno erant finitimi, bella gesserunt, quales Franci erant atque Alemanni. Hi quidem a Iuliano Caesare saepius vidi, hinc a Valentiniano atque Gratiano Imp. prout superius iam fuit demonstratum.***

* Mamertinus Panegyrico primo ad Maximianum: quis inquam ante vos, principes, in pulsatibus Gallias Rheno amne maneri. quando non cum summo metu nostro Rheni alucum im-

minuit diu serena tempestas? quando non cum securitate nostra illius diluvia creuerunt? Factum id iam Taciti ætate, qui Hist. IV c. XXVI. ita loquitur: *Rhenus, incognita illi celo siccitate, vix nauium patiens; arti commectus: disposita per omnem ripam stationes, quæ Germanos vado arcerent: eademque de causa minus frugum, & plures qui consumerent: Apud imperitos prodigii loco accipiebatur ipsa aquarum penuria, tanquam nos omnes quoque, & vœra Imperii munimenta deferrent.*

** De hoc latius Pontanus Orig. Franc. lib. I c. III.

*** diff. I §. XXV.

§. XXXIII.

A seculo igitur quarto potentiores Germaniæ populi erant, Franci, Alemanni, Boii, Thuringi, Saxones. Hi quidem Romanorum armis sæpius deuicti, nunquam vero plene subacti. * Ciuilibus tamen discordiis inter se fuerunt attriti. Postquam enim de imperio inuicem decertarent, omnes isti, si Saxones excipias, a Francis fuerunt deuicti, horumque imperium subire coacti. Carolus M. demum, deuictis etiam Saxonibus, omnem Germaniam Francorum subiecit potestati.

* Demonstravit illud singulari dissertatione Andreas Iulius Dornmayer de Germaniâ nunquam Romanis subactâ.

§. XXXIV.

Neque tamen sola hæc Germanorum bella cum Romanis, quin etiam diuersorum Germaniæ populorum migrationes atque translationes in alias terras sunt considerandæ. Inter has celebrantur historicis Sueuorum migrationes. Inter hos Claudius Imp. Vannius, Sueuorum regem, cum suis per triginta annos præfuisset, a Vibillio, Hermundurorum rege pulsum, vna cum clientibus & popularium parte in Pannoniam, datis agris iussit recipi. * Idem quoque sub Valeriano & Gallieno in Hispaniam transierunt, regnum ibidem constituentes. **

* Tacitus Ann. XII c. XXIX. per idem tempus Vannius Sueuis a Druso Cæsare impositus, pellitur regno: prima imperii ætate clarus acceptusque popularibus: mox diuturnitate in superbiam mutans, & odio, accolarum, simul domesticis discordiis circumuentus. Auctores fuere Vibillius Hermundurorum rex, & Vangio ac Sido sorore Vannii geniti. Nec Claudius, quamquam sæpe oratus, arma certantibus barbaris interposuit, tatum Vannio per fugium promittens si pelleretur, scripsitque P. Atellio Histro, qui Pannoniam præsidebat, legionem ipsaque e provincia lecta auxilia, pro ripa componeret, subsidio victis, & terrori aduersus victores, ne fortuna elati, nostram quoque pacem turbarent. nam bis innumera Ligii, aliæque gentes aduentabant, fama ditis regni, quod Vannius triginta per annos prædationibus & hecigalibus auxerat. Ipsi manus propria pedites, eques e Sarmatis Iazygibus erat, impar multitudini hostium: eoque castellis sese defensare, bellumque ducere statuerat. Sed Iazyges obsidionis impatientes, & proximos per campos vagi, necessitudinem pugnae attulere, quia Ligii Hermundurique illic ingruerant. Igitur digressis castellis Vannius, funditur prælio: quamquam rebus aduersis laudatus, quod & pugnam manu cepisset, & corpore aduerso vulnere excepisset. Ceterum ad classem in Danubio opperientem per fugit. Secuti mox clientes & acceptis agris, in Pannonia locati sunt. Regnum Vangio ac Sido inter se partiunt, egregia aduersus nos fide: subiecta sunt.

sunt in sortitu ingenio, dum adipiscerentur dominationes multa caritate, & maiora adio postquam adepti sunt.

** Gothorum, Vandalorum & Sueuorum in Hispania gesta singulari Chronico exposuit Isidorus Hispalensis.

§. XXXV.

Marcomannorum a M. Antonino bello deuictorum plurimos, in Italiam fuisse traductos auctor est Iulius Capitolinus.* Vandali imperante Honorio in Hispaniam penetrarunt, Galliciam possederunt, & Betiam exinde vero Gothorum metu in Africam concesserant.** Sub Theodosio iunior Burgundiones ab Alemannis pulsi in Sequanos & Heduos e Germania transgressi, sedibus apud eosdem a Valentiniano III assignatis, Burgundix nomen in Galliis reliquerunt.*** Quadi; sub Constantio Imp. Valeriam Pannoniæ partem ingressi, omnia latrociniiis suis impleuerunt. Longobardi Audoëno rege in Pannonia **** confederunt, eosque Narces in auxilium contra Gothos post in Italiam euocauit, ***** ubi sedes suas & regnum constituerunt, ***** postmodum a Carolo M. deletum.

* In vita M. Aurelii c. XXII. accepitque in dedicationem Marcomannos, plurimis in Italiam traductis.

** Procopius lib. I p. 9. Vandali ad Maotidem veteres habuerunt sedes: inde fama pressi ad Germanos, qui nunc Franci dicuntur, Rhenique partes se tulere, adscitis Alanis, Gotthicis & ipsa natus, adeo Godigislo duce in Hispania confederunt, quæ prima est ab Oceano Romanorum prouincia. Plinius Io Valseus Chron. Hispaniæ c. XIV. Vandali, Sueui, Alani Scythica originis populi, æque a Gothis pulsi suis sedibus e patria in Pannoniam, quam a Constantino acceperunt, inde euocati a Sueuis in Galliam transferunt. E Gallia metu Gothorum in Hispaniam se receperunt, quæ, post mirandam duorum annorum stragem, tripartito inter se diuisa, Vandali & Sueui Galliciam possederunt. Vandali Silingi Beticam, Alani Lusitaniam & Celtiberiam, quæ sola in Romanorum permanserat fide, & Reges habuerunt, eos qui sequuntur: Sueui Hermericum, Alani Athacem, Vandali Silingi Gundericum. Hunc sequitur Io. Mariana de rebus Hispanicis libro V cap. I. Rhenanus lib. I p. 25. Plinius singula exponit Isidorus Hispalensis in Chronico.

*** Hac latius describuntur a Nicolao Vignierio Chron. Burgundiæ, B. Rhenano Hist. Germ. lib. I p. 192. & Schurtzfleischio Hist. Vet. Burgund. §. V.

**** Ammianus Marcellinus lib. XVI c. X. & lib. XVII c. XII. Rhenanus rer. German. lib. I pag. 209.

***** Longobardos inter Germaniæ populos refert Tacitus Ann. II c. XLV. & de M. G. c. XL. Adferunt Paulus Warnefridus, ipse Longobardos de gestis Longobardorum lib. I c. II. Idem lib. I c. XIII. Longobardorum migrationem in Pannoniam confirmat, dum ait: VVa'tari rex, cum per septem annos regnum tenuisset, ab hac luce suberactus est. Post quem novus Audoen regnum adeptus est. qui non multo post tempore Longobardos in Pannoniam adduxit. Idem lib. I c. I. quæ cum circumquaque frequentes Longobardorum victoriæ personarent, Narses characteris imperialis, qui tunc præerat Italiæ, bellum aduersus Totilam Gothorum regem preparans, cum iam pridem Longobardos fæderatos haberet, legatos ad Alboin d. rigit, quatenus ei pugnatura in Gothos auxilium ministraret. Tunc Alboin electam e suis uxorem direxit, qui Romanis aduersum

Gothos suffragium ferrent, qui per maris Adriatici sinum in Italiam transuecti, sociatique Romanis, pugnam interunt cum Gothicis. Quibus usque ad internecionem deletis, pariter cum Totila suo rege, honorati multis muneribus, victores ad propria remeant. Omnique tempore, quod Langobardi Pannoniam possederunt, Romanae Reipublice aduersum amulos adiutores fuerunt.

***** Warnefridus lib. II c. VI. de Narsere: legatos max ad Longobardorum gentem dirigit; mandans ut paupertina Pannonia rursus deferrent, & ad Italiam, cunctis refertam diuitiis possidendam venirent. Idem lib. II c. VII. tunc Alboin sedes proprias, hoc est, Pannoniam, amicis suis Hunnis contulit, eo scilicet ordine, ut si quo tempore Langobardis necesse esset reuerti, sua rursus arua repeterent. Igitur Langobardi relicta Pannonia, cum vxoribus & natis, omnique suppellectili Italiam properant possidere. Habitauerunt autem in Pannonia annis quadraginta duobus, de qua egressi sunt mense Aprili, per indictionem primam, alio die post sanctum pascha, cuius festiuitas eo anno, iuxta calculi rationem, ipsis Kalendis Aprilibus fuit, cum iam, a domini incarnatione, anni quingenti sexaginta octo essent euoluti. H. Contraſtus ad a. 569. Mar. Scotus ad a. 566. Sigebertus Gemblacensis ad a. 566. Vid. Franc. Hottomanni historia de Langobardis in Italia dominantibus. B. Rhenanus rer. Germ. lib. I p. 222.

§. XXXVI.

Præceteris, Saxonum migrationes in historiis celebrantur, inter quas præcipua, quæ in Britanniam fuit facta. Vertigerus enim Britonum rex, quo se contra Pictos Scotosque tueretur, Anglos in auxilium vocabat, quæ ipsi Hengisto & Horso ducibus, sub medium seculi quinti præstabant, nec infeliciter res cedebat. Dum vero insulæ amœnitas Saxones inuitaret, consilium capiunt de inuadendo illius imperio, pace etiam cum Pictis Scotisque inita, ipsos Britannos, sub prætextu, quod debitum militibus stipendium haut persoluerint, bello adoriuntur, iisdemque successu temporis deuictis, regno potiuntur, sedes & penates ibi figentes. Britanniam nomine suo Angliam adpellantes, leges, linguam atque mores suos ibidem introducentes. * Saxonum sæpius rebellantium partem, eorum scilicet, qui trans Albim habitabant, cum vxoribus & liberis in Franciam abduxit Carolus M. ** Aliam Saxonum in Transyluaniam factam migrationem, illorum lingua, mores legesque Transyluanorum, quæ cum Saxonum institutis conueniunt, testantur. Hoc tamen nec fabulæ Hameleni *** erit tribuendum, nec transplantationi Saxonum in Transyluaniam a Carolo M. factæ, **** sed consuetæ illorum temporum migrationi. ***** Sic etiam Saxones, Langobardorum, dum in Italiam migrarent, socios fuisse, testatur Warnefridus, ***** licet postea per Gallias in patriam regressi varie cum Sueuis conflixerint, Sueuis tandem cedere fuerunt coacti. † Hos etiam ex Oceani littoribus atque paludibus suis in fines Romanorum inruptionum meditantes in Francorum sinibus oppressit Valentinianus Imperator. ††

* Hanc Anglorum expeditionem in Britanniam describunt Bedæ Hist. eccles. gentis Anglorum

gloriam lib.I c.XV. Galfredus Monum. hist. reg. Britann. lib.VI c.XV. Guil. Malmesburiensis lib.I. Nennius Hist. Britan. c.LXII. Asserius Annalibus ad a. 449. De hoc Gildas de excidio & conquestu Britannix n.23. inuehitur, dicens: *tum omnes consilarii una cum superbo tyranno secum adiuuantes tale presidium inno excidium patrie, se ferocissimi illi nefandi nominis Saxones Deo hominibusque inuisi, quasi in caulis lupi in insulam ad retundendas aquilonales gentes immitterentur.* B. Rhenanus rer. Germ. lib. I p. 230. Rob. Sheringhamus de Anglorum gentis origine cap. II p. 14. Engelhusius Chron. p. III. 112.

** Ann. Francorum Loiseliani ad a. 804. Imperator Aquisgrani hiemauit. Aestatem autem in Sermon ducto exercitum, omnes qui trans Albiam & VVinnadi habitabant Saxones cum mulieribus & infantibus transtulit in Franciam. Eadem habet Monachus Egoismensis c. XVI. Annales Eginhardi, Fuldenies & reliqui ad a. 804. Annales Tiliiani vero ad a. 805.

*** Quam satis exposuit Martinus Schoockius, Theodorus Kirchmayerus. Immoderantibus Christianus Franciscus Paullini *Zeitkürzender erbaulichen Lust* p. III diff. IV. Transylvanos Saxonum coloniam iam ante fuisse, quam exitus Hamelensis accidisse dicatur.

**** Bordinus rer. Hung. dec. I lib. IX p. 96. de Carolo M: *se Saxonum vires honestius extenuentur, multae quoque ex his in Daciam, Pannoniam, diuersasque regiones deductae Coloniae, quarum adhuc nomen in Sarmatiam, vltioremque Daciam incolunt, quem plerique sequuntur, Verum, cum veteres Francorum Annales saltem dicant, Carolum Saxones transalbianos cum mulieribus & infantibus in Franciam transtulisse, haut adsentitur.*

***** Hanc equidem coniecturam neque reuocat Laurentius Toppeltinus Orig. Transylvan. cap. III p. 15. putans, Transylvanos esse reliquias Gothorum: verum infirmis plane argumentis. Nostra coniectura fundata est in migrationibus illorum temporum consuetis, lingua, moribus & legibus conuenientibus.

***** De gestis Langobardorum lib. II c. VI. Alboin vero ad Italiam cum Langobardis profecturus, ab amicis suis vetulis Saxonibus auxilium petit, quatenus spatiosam Italiam cum pluribus possessionibus intraret. Ad quem Saxones plus quam viginti millia virorum cum vxoribus simul & parulis, se cum eo ad Italiam pergerent, iuxta eius voluntatem venerunt.

† Hae latius persequitur Aimoinus lib. III c. VII. & Paulus Diaconus de gestis Langobardorum lib. III c. V. VI. VII. Meibomius introduct. ad hist. Saxoniae inferioris p. II.

†† Hae demonstrat B. Rhenanus rer. Germ. lib. I p. 175. nixus auctoritate Pauli Diaconi, cum tamen non ipse, sed Paulus Orosius lib. IV c. XXXII. haec adducat.

§. XXXVII.

Neque solum in exteras terras migrarunt Germaniae populi, sed etiam in ipsa Germania sedes suas saepius mutarunt. Sic Chlotarius & Sigibertus Francorum Reges, Sueuos aliasque gentes in locis, de quibus iidem Saxones cum Longobardis in Italiam migrantes exierunt, posuerunt.* Burgundiones a Gothis sedibus suis pulsi, Alemannorum agros, inuitis illis, non citra sanguinem occuparunt, qui oppressis ante auxilio venire volebant, ** horum itaque finitimi facti, ita vt terminales lapides Alemannorum & Burgundionum confinia distinguerent.*** Immo longum esset, si omnes Germanorum secessiones migrationesque velimus enumerare, ****

• War-

* Warnefridus *de gestis Langob. lib. II c. VI.*

** Mamertinus Panegyrico c. XVII. *Burgundiones Alamannorum agros occupaverunt, sed sua quoque clade questos.*

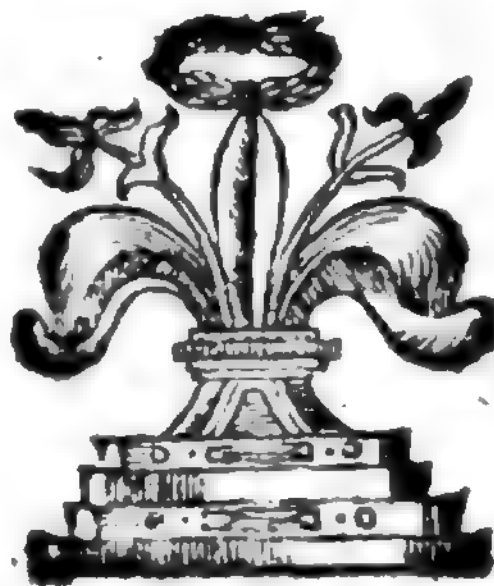
*** Ammianus Marcellinus lib. XVII c. II. de Iuliani Caesaris expeditione adversus Alemannos: *cum ventum fuisset ad regionem cui Capellatii vel Palas nomen est, ubi terminales lapides Alamannorum & Burgundiorum consuevit d. tinguebant, castra sunt posita. B. Rhenanus rer. Germ. lib. I p. 171.*

**** De his plenius egit Wolfgangus Latzius *de migrationibus gentium*, licet parum accurate; & Beatus Rhenanus *rerum Germanicarum libro primo*, qui tamen haec quoque confuse proposuit.

§. XXXVIII.

Alemanni ex diversis conflatus populus, Marcomannorum regionem inter Rhenum Moenumque primum occuparunt, post varie progressi, iuxta sylvam Martianam sedes locauerunt, in tantum etiam potentiae culmen peruenerunt, ut Germaniae populus haberetur potentissimus, qui de victoriae palma cum Francis decertarent.*

* Horum migrationes iam dum descripsit B. Rhenanus *lib. I p. 152*. De his etiam actum fuit *dissertatione prima §. XXI & seq.*



DISSERTATIO QUINTA

DE

FRANCORVM ORIGINE, NOMINE
ET MIGRATIONIBVS.

RESPONDENTE

RVDOLPHO AVGVSTO HENRICO GELDERN,

GREIZA VARISCO.

§. I. *Francorum origo dubia: a Priamo Troianorum rege ducitur.* §. II. *Altera opinio eorum, qui Francos ex reliquiis Troianis ducunt.* §. III. *Ratio erroris ex Francorum migrationibus & synonymis Priami ducitur, qui etiam apud Francos regnavit.* §. IV. *Tertia opinio eorum, qui Francos e Pannonia ducunt.* §. V. *Francorum primæ sedes in Belgio & VVestphalia.* §. VI. *Franci Germanica erunt origo ex diversis populis coaliti, nec tamen iidem cum Sicambriis.* §. VII. *Franci in Salios distinguuntur atque Ripuarii.* §. VIII. *Quinam Ripuarii.* §. IX. *Saliorum primæ sedes & migrationes.* §. X. *Terra Salica quæ fuerit.* §. XI. *Salicus quis fuerit.* §. XII. *Due Leges Francorum, Salica & Ripuaria.* §. XIII. *Terra salica in Tit. LXII. Legis Salica quid sit.* §. XIV. *Quinam populi sub Francorum nomine comprehenduntur.* §. XV. *Finis societatis erat, & libertatem suam tuerentur contra Romanos, inde commune genti nomen.* §. XVI. *Duces primum habebant, & deinceps Reges.* §. XVII. *Prima Francorum mentio sub Aureliano Imp.* §. XVIII. *Francorum præces sub Gallieno, Aureliano & Probo.* §. XIX. *Francorum fata sub Diocletiano & Constantino.* §. XX. *Fata sub Iuliano, Gratiano, Valentiniano & Honorio.*

§. I.

Dum igitur Romani Germaniam tentarent, oriebantur Franci, hoc, quod isti minime valuerunt, perficientes. Multa de gentis origine subest adhuc controuersia. Non desunt etiam inter antiquiores, qui a Troianis Francos ducunt, adfirmantes, Troianis post Priamum imperasse Frigam, cuius temporibus in binas partes abierint, prima earum in Macedoniam pergente, altera cum Friga Asiam sub Frigorum nomine peruagata, in littore Danubii ad Oceanum confederit. Horum pars Europam cum Francione, rege electo, ingressa, Rheni ripam occupauerit: nec procul a Rheno ciuitatem ad instar Troiæ ædificare coepit, imperfecto tamen opere.* A parte residua, ab electo rege Turcho ortus fuisse Turcas.

* Multi huius sententiæ, Francos a Troianorum reliquiis esse oriundos, sunt adsecuti. vnde Fredegarus *Hist. Fr. inc. epitomata c. II.* Similia continentur in Fredegarii Excerptis no. I. Eadem opinionem recenset Io. Parisiensis de origine, regnorum Gallie apud du Chesne Tom. I. p. 120. Quis vero auctor traditionis, incertum. Prouocant vulgo ad Eusebii auctoritatem. Sic Leonhardus de Debenburg de iuribus regni & Imperii Romani capite I: *legitur itaque in Chronico Eusebii, præfatus auctor de gestis Valentiniani imperatoris, & ibi plene prosequitur Eusebius de origine & regni Francorum.* Ad eundem prouocat Königshouen *Elfsassische Chronik cap. IV §. 1.* cum

cum tamen Eusebius ne verbum quidem de Francis. Huius rei rationem reddit Freherus notis ad Lupoldum, dum ait: *Sciendum igitur, plerosque omnes Chronicorum & Annalium scriptores (quod genus singula propemodum Ecclesia Cathedralis, cenobia, collegia, gymnasia habebant) initium operis sui a temporibus istis sumsisse, atque adeo totam Eusebii Chronologiam isthuc transtulisse, eamque postea per temporum successiones ad suum usque aevum continuasse. Tali compilatione cum etiam Lupoldus noster uteretur, quae Eusebii nomen fronte praeferebat, quae erat eius seculi ἀντιστοιχία, non iam alio totum autorem nomine laudandum putavit.* Gotfridus Wendelinus Scriptorem anonymum qui sub annum DCCXX Gestas Regum Francorum congeffit, & reperitur apud du Chesne Tom. I p. 690. sententiae auctorem venditat. Plerique Hunibaldum primum esse dicunt, qui seculo VI vixit. Verum, cum scriptum, quod sub ipsius nomine superest, docti cuiusdam sit impostoris, atque ideo aetate longe recentioris, prout praeter Pontanum in Originibus Francis lib. III c. III. ipse demonstraui *diff. de doctis impostoribus §. VI*, neque ex hoc sententiae firma accedet auctoritas. Fredegarium itaque potius facimus auctorem, qui Gregorium Turonensem quidem epitomavit, at saepius corrupit, quem secutus Aimoinus lib. I c. I. Sigebertus Gemblacensis sub initium Chronographiae & praecipue Hunibaldo nimium fidens Io. Trichemius de origine Francorum. Inde Henricus Valesius not. ad excerpta Peiresciana p. 73. scribit: *Francos a Troianis oriundos, longe vetustissimam esse sententiam & bonis auctoribus innixam.*

§. II.

Alio quoque modo a Troianis petitur Francorum origo; prout eandem Sigebertus Gemblacensis exponit. Post famosum excidium Troianum, victoribus Graecis cedentes reliquiae Troianorum, pars eorum cum Aenea ad fundandum Romanorum Imperium, ad Italiam venit: pars alia, scilicet XII M. duce Antenore in Pannoniae finitimas partes secus Meotidas paludes peruenit, ibique ciuitatem fecerunt, quam ob sui memoriam Sicambriam vocauerunt. In qua multis annis habitantes, in magnam gentem coaluerunt. Indeque post exeuntes, usque ad Gallias ferocitatis suae vestigia dilatarunt. Hos postea Romanis infestos Constans, Constantini Magni filius bello oppressit, & Romano subiectos Imperio mansuefieri a sua feritate coegit. Post annos XXXIV a Valentiniano I Imperii sui anno X euocati, ut Alanos sibi rebelles contererent, hac pactioe, quod X annis a tributo annuo sibi & Romanis debito forent immunes, ipsi fortitudine & prudentia sua iam experta, duce Priamo, Meotidas paludes Romanis inuias ingressi, exterminauerunt Alanos. Valentinianus itaque eorum delectatus virtute, ipsos prius Troianos dictos, deinde Anthenorides, post Sicambros, Francos eos lingua Attica seu Graeca vocauit, quod Latine interpretatur feroces. Exaeto itaque decennio, cum ab eis repeteretur tributum, ipsi pro dicta victoria insolentes, & de suis viribus praesumentes, non solum Romanis negauerunt tributum soluere, sed etiam praesumpserunt rebellare. Ob hoc Romanus exercitus super eos irruens, eos victos pene usque ad internecionem contriuit. Hinc longam regum seriem ex gente Troianorum necant.*

* Chro.

* Chronogr. sub initium. Ex hoc Io. Parisiensis p.129. Eadem fere habet Aimoinus lib.I.c.I. Panfere ratione loquitur Otto Frisingensis lib.IV.c.XXXII. Franci a Troia digressi cum in Scythia sedes posuissent, dicti sunt Sicanbri. Dum ergo toto Orbe in provinciam Romanorum redacti, & inter alios subacti fuissent, elapso tempore, causa quam supra reddidimus, a Valentiniano dicti sunt Franci, ac per X annos propria libertati relictii. Quibus expletis, dum Romani solitum tributum repeterent, Franci, ut affolet, libertate effrenes facti, tributum dare renuerunt. Habuerunt autem inter se antiqua nominis & virtutis Principes Priamum & Antenorem. Qua de re dum contra eos a Romanis pugnaret, occiso cum multis aliis Priamo rege eorum, reliqui elapsi in partibus Germania, circa Tongrogum confederunt, cum principibus Priami & Antenoris filiis, Marcomede & Sunnone. Porro defuncto Sunnone, communicato consilio, Marcomedis filium Pharamundum, sibi Regem creauere. Hos sequitur Franciscus de Rosieres sub initium Stemmatur Lotharingæ ac Barri Ducum, Robertus Gaguinus sub initium Historiæ Francorum. Iac. von Königshoven Elsasische Chronic cap. IV. §.1. & plures alii. Refert eandem quoque Schatenius Hist. VVestdhal. lib.III p.146.

§. III.

Considerantes vero quid fabulæ ansam dederit, hanc exinde potissimum ortam esse putamus, quod Francis a Probo imperatore sedes ad Pontum fuerint assignatæ, qui postquam per Bosporum & Hellespontum Græcum fuerunt depopulati, tandem in Franciam salui redierunt.* Accedit error ex nomine Priami. Prosper Aquitanus enim sub initium Chronici in historia Theodosii tradit:** *Priamus quidam regnat in Francia, quantum altius colligere poterimus.* Hoc igitur, dum antiquissimus Rex Francorum dicatur Priamus, sefellit sine dubio Fredegarium, ut eundem haberet cum Priamo Rege Troianorum, ex quo fabula de origine Troiana, idque eo magis, quod non solum pleræque gentes a decantatissima ista fabula suam peterent originem,*** sed etiam, si quæ nomina cum Troianorum heroibus conuenirent, statim ab iisdem crederent esse adpellata.**** Dum autem Prosper Aquitanus Eusebii Chronicon continuauerit, ad huius auctoritatem solet prouocari. Quid quod, fabulæ lucem præferre dicunt Tacitum,***** qui Vlysem dicit longo & fabuloso errore in Oceanum delatum, adiisse Germaniæ terras, Asciburgiumque quod in ripa Rheni situm hodieque incolitur, ab illo constitutum, nominatumque Asciburgium, licet ipse nec confirmare argumentis nec refellere audeat.

* Aegidius Bucherius lib.VI. Belgii Romani c.XIII. §.2. Hertius not.Vet. Regni Francorum cap.III. §.IV.

** Triplicem extare Chronici Prosperi editionem, demonstraui iamdum Vossius de Historicis Latinis lib.II c.XVII p.228. Prima, eademque antiqua est, quæ plerumque Eusebii atque Hieronymi Chronico solet subiungi, in qua dicta verba non reperiuntur. Alterum sub titulo Prosperi Aquitani Chronicon edidit primum Petrus Pithœus, hinc illud Tomo primo Scriptorum Francicarum inseruit du Chesne, atque ex diuersorum Codicum collatione emendatius Iosephus Labbeus in Tomo primo Nouæ Bibliothecæ Mstorum, in quo hæc verba leguntur. Ab omni quoque discrepat tertia editio, quam sub Tironis Prosperi nomine ex Msto Augustano prius edidit Henricus Canisius Tomo I Læctionum Antiquarum.

*** De Aruernis quidem Lucanus lib.I v.427.

Aruernique ausi latio se fingere fratres

Sanguine ab Iliaco populi.

Sic Ammianus Marcellinus de origine Gallorum lib.XV c.IX. aiunt quidam, paucos post excidium Troia, fugitantes Gracos ubique dispersos, loca hæc occupasse, tunc vacua. Vid. Schilter ad Kungsho-
fen p.47 I.

**** Idem cum nomine Angisi vel Ansegisi factum, uti ex Pauli Warnefridi de gestis Longob. lib.VI c.XXIII patet: hoc tempore apud Gallias in Francorum regnum Achis Arnulfi filius, qui de nomine Anchise quondam Troiani creditur appellatus, sub nomine maioris domus, gererat Prin-
cipatum. Sic etiam Epitaphium Rothaidis Pipini filie apud du Chesne Tom.II p.202.

Pipinus proavus, quo non audacior ullus.

Ast abavus Anchise potens, qui ducit ab illo

Troiano Anchisa longo post tempore nomen.

Sic etiam Paulus Aemilius Hist. Gallica lib.I p.34. de Pipino: ex amplissima familia, & tam
vetere nobilitate natus erat, ut cum author gentis, origoque prima ignoraretur, quod multi eius stirpis
Anchisi vocitati inuenirentur, ab Anchise Troiano eos oriundos plerique iactitarent. Chiffletius Lum.
nob. ad vindicias Hispanicas p.453.

***** de M.G. c. III.

§. IV.

Tertia illorum est opinio, qui dicunt, eosdem de Pannonia fuisse di-
gressos. Et primum quidem litora Rheni amnis incoluisse, dehinc transacto
Rheno, Thoringiam transmeasse, ibique iuxta pagos vel ciuitates, Reges
crinitos super se creauisse. * Hadrianus Turnebus illos e Scanzia deducere
conatur, cui Franci illi videntur, quos Ptolemæus in dicta insula Phirassos
adpellat. ** Hinc etiam ab ultimis Barbariæ littoribus illos esse auulsos di-
ci volunt. *** Plures opiniones eorum, qui Francorum originem vel ex
Franconia, vel ex Scythia, vel aliunde ducunt, hic recensere superse-
demus. ****

* Gregorius Turonensis lib.II c.IX. Adsentitur Wendelinus Nat. Solo Leg. Salica c. I.

** Nic. Vignierius de statu & origine Francorum p.135.

*** Auctor Panegyrici Constantino dicti: quid loquar intimas Franciæ nationes, iam non
ab iis locis quæ olim Romani inuaserant, sed e propriis ex origine suis sedibus, atque ad ultimis Barba-
ria littoribus auulsos: ut in desertis Gallia regionibus collocata, etiam pacem Romani Imperii cultu
inuarent, & arma delectu.

**** Has recenset Schatenius Hist. VVestphal. lib.III p.148. sqq. hoc autem certum, non
• Franconia nomen atque originem suam habere Francos, cum illa olim dicta fuerit Alemannia.

§. V.

Nec minor est controuersia de primis Francorum sedibus. Commu-
nis est opinio, illos iamdudum in Pannonia ad Mæotidas paludes sedes ha-
buisse, Romanis etiam fuisse tributarios, a Valentiniano vero Imp. euocatos
contra Alanos. Verum, non solum ante Valentinianum iamdum fuerunt
noti, sed etiam ansam commento dedisse videtur, quod Franci paludolam
inco-

incoluerint regionem, * ex quo ipsis ad Mæotidas paludes habitatio fuit assignata. Beatus Rhenanus ** Francos dicit maritimum populum fuisse, Oceani septentrionalis litus colentem, iuxta Chaucos & Saxones, nixus auctoritate Panegyristæ, *** qui eosdem ab ultimis Barbariæ littoribus dicit esse auulſos. Licet hoc, dum ad diuerſorum littorum flumina confederint de his facile sit intelligendum. Alii eosdem ad Salam vel Thuringiæ fluvium, vel Franconiæ, primas sedes habuisse autumant, id quod tamen merito reiicit Vignierius, **** cum nullo certo testimonio hoc confirmetur. Hadrianus Iunius ***** probe demonstravit, ipsos in Belgio atque Westphalia primum confedisse, atque intra Rhenum, Visurgim & Albim inter Saxones & Alemannos, ***** sedes habuisse antiquissimas: tum etiam trans illam regiones ad littora vsque Oceani incoluisse, illas scilicet terras quas nunc tenent Transsalani, Cliuenses, Westphali, Embdani, Drentani, Lingii, Bremenses, Benthemii & Frisii. Primum enim Sicambrorum regiones inuaserunt, inde traiecto Rheno proximas ditiones occuparunt in Thuringiam transeuntes, ubi Reges crinitos super se creauerunt. Hinc facile coniectandum, quid de illis sentiendum, qui Franconiam primas Francis sedes tribuunt ***** cum ista procul ab Oceano, nec paludosa.

* Sic Vopiscus Probo c. XII. *Francos inuiſis ſtratibus paludibus dicit.* Auctor Panegyrici Constantino dicti Francos designat *nationem perſugis ſylvarum & paludum ſolitam bellum fruſtr.* Gregorius etiam Turonensis lib. II c. IX. Francis tribuit *palæſtres campos, qui ſyluis im- pedunt.* Sidonius Apollinaris Carm. XXIII v. 245.

Francorum & penitiſſimas paludes

Intrares venerantibus Sicambriſ.

** *Rev. Germ. lib. I p. 129.*

*** Idem enim est, quod in Panegyrico incerti c. XXV. dicitur: *tibi ſe ex vltima barbaria indigne populi deſidero.*

**** *de orig. vet. Franc. p. 144.*

***** *Baratus p. 94. quem ſequitur Schatenius Hiſt. V. Westphal. lib. III p. 151.*

***** Sic enim Hieronymus in vita Hilarionis c. VIII. *inter Saxones & Alemannos* qui non tam lata, quam valida, apud hiſtoricos Germania, nunc vero Francia vocatur. Ex eodem habet Ammianus *Hiſt. Franc. lib. II c. X.* quem locum Pontanus *Originum Francicarum lib. II c. III* laus illuſtrat. Hadr. Valeſius præſatione in *Annales Francorum & noticia Galliarum, voce Fran-* *ci. X. c. III lib. I c. II §. 69.*

***** Huius ſententiæ auctor eſt Auentinus *Ann. Boi. lib. IV c. I n. 4.* ideo notatus a Schatenio *lib. III p. 148.*

§. VI.

Origine itaque, lingua, moribus atque primis ſedibus Germani * erant Franci, non vnus populus, ſed a pluribus communi foedere iunctis, conflatus. Communiter quidem iidem habentur cum Sicambriſ, ** aſt ſine ratione, cum Tacito *** teſte, Sicambri exiit & in Gallias fuerint traiecti.

Hinc plerique Scriptores, **** etiam antiqui, Francos atque Sicambros ab inuicem distinguunt. Hoc tamen certum, quod Tenederi atque Vlipetes in agros Sicambrorum successerunt, ***** atque vna cum aliis gentibus communem constituerunt gentem Francorum. Hinc etiam facile concedimus, eo quod in Sicambrorum sedibus confederint, eos quoque appellatos fuisse Sicambros.

* Agathias lib. I. p. 530. ed. Grotianz: *sunt enim vicini Italia Franci, iidem qui Germani olim dicebantur. quippe Rhenum verique accolunt.* Procopius libro primo Gothicarum semper pro Germanis venditat. Sic totus in adstruenda hac sententia est Io. Isaacius Pontanus: & Nic. Schatenius libro tertio Historiz Westphalicæ. Cluuerus lib. III. c. XX. Ant. Schonhousius de origine & sedibus Francorum apud Ant. Matthæi Vet. aui analectis p. 57. Quid quod, ipsi Galli hoc minime dissententur. Sic enim Bodinus Meth. Hist. c. IX p. 363. *Quare cum quaeritur de origine Francorum, qui postremi Galliarum imperium inuaserunt; non ego illos a Troianis, sicut Gregorius Turonensis & Abbas Vissergensis: aut a Phrygiis sicut noster Bellaius: aut a Cimbris, vel Phrisiis, sicut Latzius: sed ab incolis Franconia orientalis ultra Rhenum Galliis finitima, ubi sunt ea, quæ Caesar dicit, fertilissima Germania loca Gallorum coloniis occupata circa Hercyniam syluam. Idem ingenue fatetur Hadrianus Valesius præfatione & libro de gestis Veterum Francorum & Nic. Vignierius de origine Francorum. Immo ipsi Galli semper hoc agnouerunt, prout latius demonstrauit Goldastus replicatione pro Imperio p. 86.*

** Hoc maxime contendit Pontanus Orig. Franc. lib. II. c. III. vsus potissimum auctoritate Claudiani, qui per Sicambriam intelligit Franciam, & Gregorius Turonensis lib. II Hist. Franc. c. XXXI. qui Remigium inducit Clodouzum in baptismo ita adloquentem: *mitis deponis colla Sicamber.* Sic etiam Venantius Fortunatus de Charberto Rege lib. VI. carm. IV.

Cum sis progenitus clara de gente Sygamber,
ad quem locum Browerus late commentatur, Sicambrorum sedes antiquas exponens.

*** Ann. XII. c. XXXIX. Suetonius Vita Augusti c. XXI.

**** Sic distinguit etiam Claudianus dum in IV Conf. Honorii v. 446. ita canit:

*Ante ducem nostrum flauam sparsere Sicambri
Cæsariem, pauidoque orantes murmure Franci*

Distinguit etiam Sidonius Apollinaris c. I.

***** Latius illud ex Cæsare demonstrauit Cluuerus G. A. lib. III. c. IX & X.

§. VII.

Licet autem plures in Francorum Republica populi coaluerint, binæ tamen præ cæteris erant, in quos distinguebantur, SALII atque RIPUARIII, * siue ut Zosimus distinguit, in Salios atque Francos. ** Exinde binæ apud Francos reperiuntur leges, Salica atque Ripuaria. *** Quare etiam in eorundem Legibus modo occurrit Francus Salicus, **** modo Francus Ripuarius. *****

* Sic distinguit Hadr. Valesius voce Riparii. Lindenbrog Glossario voce Ripuarius pagus Schilter annot. ad Konigshouen p. 476. Nic. Vignierius de Orig. Franc. p. 545.

** Hic lib. III. c. VI. το Σαλίων ἔθνος vocat Φράγκων ἀπομοίρεν siue Francorum portionem.

*** Hoc infra §. XII. plenius demonstrabitur.

**** Ca-

**** Capit. lib. IV c. LXXV. *Et omnis solutio atque compositio, quæ in lege Salica continetur, inter Francos per duodecim denariorum solidos componatur, excepto ubi contentio inter Saxones & Frisones exorta fuerit. Ibi volumus, ut quadraginta denariorum quantitas solidus habeat quem vel Saxo vel Friso ad partem Salici Franci cum eo litigantes soluere debet.*

**** Homo Ripuarius occurrit Lege Rip. tit. VII. In Tit. XXXVI. vero Ripuarius a Francis aliisque finitimis populis distinguitur: I si quis Ripuarius aduenam Francum interfecerit, CC sol. culp. iud. II si quis Ripuarius aduenam Burgundionem interfecerit, CLX solid. culpabilis inducitur III si quis Ripuarius aduenam Romanum interfecerit C sol. mulctetur IV si quis Ripuarius aduenam Alamannum, seu Frisionem, vel Baiuarium, aut Saxonem interfecit CLX sol. culp. iud. In Tit. LVIII §. I. hoc etiam iubemus, ut qualiscunque Francus, Ripuarius, seu tabularius.

§. VIII.

Verum, de eo dubium adhuc superest; quinam fuerint Ripuarii, & quæ sedes ipsorum. Saxonum quidem atque Westphalorum finitimos istos fuisse multa loca Scriptorum docent. * Dum autem ad Ruram etiam collocentur, prope Coloniam ** & Bonnam, coniectamur, colonias postea eos deduxisse, quæ inter Ruram, Rhenum & Mosam confederint, *** exinde in dicta regione pagus Ripuarius nomen fuit adeptus, qui etiam provincia vel regio Ripuarius fuit adpellata. ****

* Anonymus ann. rer. sub Carolo M. gestarum a. 782. cum iis copiis, quas audita Saxo non defensione raptim in Ripuaria congregare potuit. Wippo vita Contradi Salici p. 430. rex de Ribuarii ad Saxoniæ venit. Patet illud quoque ex diuisione Ludouici Pii inter filios de a. 837. n. 14. ad Baiuariam Turingiam totum, Ripuarios, Atuarios, Saxonica, Frisia. Hinc Güntherus Ligurino lib. I v. 201.

*Saxones, & quorum Ripuaria nomine tellus,
Westphaliaque vrbes, & Norica rura regentes.*

& lib. VI v. 461.

*His bene compositis, Ripuaria Casar in arua
Tendit, & extremos Rheni percurrere fines
Accelerat.*

Idem Radenicus lib. I c. XIV. describens, ait: *His in Baioaria peractis, Fridericus Ribuariorum fines ingreditur. Inde intelligendus esse videtur Ammianus Marcellinus lib. XXVII c. VIII. Gallicanos vero tractus Franci & Saxones iisdem confines, quo quisque erumpere potuit terra vel mari, præditi acerbis incendiisque, & captiuorum funeribus hominum violabant. Quare Nic. Cisnerus de Otone III p. 33. Ripuariam tellurem Spigelius interpretatus est de ea, quæ trium fluminum, Rheni Moselle & Mosa ripis clauditur. Ego Ripuarius nomine eos intelligo, qui ripas Mœni & Rheni accubant, quas olim Franci tenebant: nam inde eos Ripuarios dictos argumento est lex Ripuaria iis scripta, & Francis Salica.*

** Frodoardus Chron. ad a. 923. *Robertus in regnum Rothariense proficiscitur, locuturus cum Henrico, qui ei obuiam venit in pagum Ribuarium super fluium Ruram, ubi se inimicem patuerunt. Riegino ad a. 891. de Nortmannis: incerti, verum Ribuariorum fines intrantes Coloniam tulerunt, aut per Pramiæ transeuntes Treueros dirigerent gressum, vel certe congregata aduersum se multitudinem pertimescentes transuadata Mosa ad classem festinarent. Wippo vita Contradi Salici p. 439. & Helldorff: comitatu Rex Chonradus primum per regionem Ribuariorum usque ad locum, qui dicitur Aquigrani palatium, peruenit.*

*** Hos

*** Hos etiam fines ipsis assignat Valefius not. Galliarum voce Riparii & Lindenbrogius Glossario.

**** Provincia Ripuarianorum dicitur in Lege tit. XXXI §. 5. & tit. LXXXVIII. Fredericus Chron. contin. n. 125. vocat pagum Ripuariensem ad Ducam, et Ruinartus pro Riguerinse supponit. Sic quoque dicitur in Lege Tit. XXXI §. 3. In Gestis Francorum c. XXXVIII. dicitur terra Ribuarensis.

§. IX.

Diuersimode autem sedes suas mutarunt Sali. Ex sedibus enim primum originariis in Batavorum insulam fuerunt reiecti,* quæ olim Romanis paruerat. Hanc tempore Constantii atque Iuliani adhuc possidebant. Sed Quadi contra eosdem agebant, quos Iulianus Cæsar adgredebatur, iussu prius exercitu cum Quadis acriter dimicare, Saliorum neminem occidere, nec prohibere, quo minus in Romanorum fines illi transirent; quod non ut hostes Romanam regionem peterent, sed per vim & coactionem a Quadis pellerentur. Hac animaduersa Cæsar's humanitate, Sali, partim ex insula cum rege suo Romanum in solum transiiciebant, partim arrepta fuga, montes petebant, omnes Cæsari supplices facti sponte sua se cum rebus suis eius fidei permiserunt. Regio autem, quam ipsis Iulianus concessit, dicitur Ammiano Marcellino Taxandria, ** quæ in Brabantia erat, Hasbaniam versus, Bergas ad Zomam & Syluam Ducis.

* Zosimus lib. III c. VI. ἐκ τῆς οἰκείας χώρας ἐπὶ Σαξόνων εἰς ταύτην τὴν νῆσον ἀπελαθéntας, ex sedibus suis originariis a Saxonibus in hanc insulam reiectos. Reliqua etiam quæ sequuntur ex Zosimo depromimus. Mutatis paullo circumstantiis narrat Ammianus Marcellinus lib. XVII c. VIII. quibus paratis, petit primos omnium Francos, eos videlicet quos consuetudo Salios appellauit, ausos olim in Romano solo apud Toxandriam locum habitacula sibi figere prædicenter. Cui cum Tunzros venisset, occurrit legatio prædictorum, opinantium reperiri Imperatorem etiam in hibernis, pacem sub hac lege præstendens, ut quiescentes eos tamquam in suis nec lacefferet quisquam, nec vexaret. Hos legatos, negotio plene digesto, oppositaque condicionum perplexitate, ut in iisdem tractibus moraturus dum redeunt, muneratos absoluit. Dictoque citius secutus profectus, Seuero Duce misso per ripam, subito cunctos adgressus, tamquam fulminis turbo percussit et iamque precantes potius quam resistentes, in opportunam clementia partem effectus victoria flexo, dedentes se cum opibus liberisque suscepit. Sic etiam Procopius lib. I Goth. Hist. p. 174. auctor est, quod iuxta lacus, Germani coluerint, gens barbara & obscura, donec Francorum nomen famamque acceperit.

** Sic enim fines huius regionis describit Wendelinus nat. solo legum Salicarum cap. XI. Petrus Diuzus rerum Brabanticarum lib. I c. IX. & Io. Bapt. Grammaye Taxandria, Browerus ad Penantium Fortunatum lib. III p. 91.

§. X.

Ab his Saliis populis TERRA SALICA nomen fuit adepta. Huius fines intra Carbonariam & Ligerim ipsa describit Lex Salica.* Carbonariam Belgii syluam esse, partem Arduennæ in Hannoniæ atque Brabantiæ confi-

* *Lege Salica tit. XLIX. si quis qui lege Salica vivit, servum aut ancillam, caballum vel bovem, seuumentum, seu quamlibet rem suam sub alterius potestate agnouerit, mittat eam in tertiam manum, unde apud quem agnoscitur, debet adhibere: Et si intra Ligerim aut Carbonariam ambo manent, & qui agnoscat, & apud quem agnoscitur, in noctes quadraginta placitum faciant. Et in fine tituli: quod si trans Ligerim aut Carbonariam manet ille apud quem res agnoscitur, in noctibus octoginta lex ista custodiat. Basilius Heroldus titulum L. facit, & legit: & si intra Ligerim, aut Carbonariam, aut citra mare ambo manent, quem etiam sequitur Gotfridus Wendelinus. Baluzius vero, omitta hac clausula, secutum se esse dicit consensum veterum codicum & posteriorum editionum. Hanc etiam clausulam omittit Lindenbrogius.*

“ Francos circa Carbonariam habitasse, patet ex Annalibus Metensibus ad 2.687. *Pipinus, filius Ansegisli, nobilissimi quondam Francorum Principis, suscepit Principatum Orientalium Francorum: erat ei gloriosa genitrix, cunctis laudibus digna, nomine Begga, filia Pipini præcellentissimi quondam Principis, qui populum inter Carbonariam siluam, & Mosam fluvium, & usque ad Frisiam suæ, sagis leuissimis habitantem, iustis legibus gubernabat. His verbis quoque Saliorum fines, licet laus paulo describuntur. Carbonariæ sylvæ vero situm Hadrianus Valefius notitia Galliarum & Gostidus Wendelinus natali solo Legis Salicæ cap. X plenius descripsit.*

*** c.l.

*** Baluzius not. ad Capitularia: *Ligerim* hoc loco *VVendelinus* interpretatur fluvium *Belice* in *Hasbana* qui *Lachara* vocatur apud *Doubletum* in antiquitatibus *S. Dionysii* pag. 724. Ego factus crediderim hinc agi de *Lesura* fluvio *Trenerrorum*, quem hodie *Lejerem* vocant, quatuor milliari- bus Germanicis ab *Augusta Trenirorum*. Hunc fluvium ego reperio *Ligerim* vocatum in præcepto *Dagoberti Regis* pro *Ecclesia Trenirensi*, quod a *VVilhelmo Kyriandro* editum est in commentariis de *Augu- sta Trenerrorum* pag. 74. itemque in alio præcepto *Regis Pippini* ibidem relato pag. 78.

11111 Venantius Fortunatus lib.III carm.XIV.

Hinc dextra de parte fluit, quæ SALIA fertur,

Flumine sed fluctus pauperiore trahit.

Hic ubi perspicuis Musellam cursibus intrat,

Alicuius vires implet, & ipse peris.

§. XI.

Ab hac terra Salica nomen SALICVS suam traxit originem. Licet enim hoc nomen quidam a Sala fluuio, qui Thuringos a Sorabis diuidit * vel a Sala, altero Rheni brachio, nunc Ifala, vel a saltu & agilitate pedum ** ducant, minime tamen adfentimur, potius Salici nomen e terra Salica, quae pars erat Franciae Teutonicae *** ducimus, a qua Conradus Salicus Imp. Salicus uic appellatus, quod nomen etiam Pharamundo **** tribuitur. Licet autem Salici primitus ii saltim dicerentur, qui in terra Salica nati, ita ut ad

distinguendum ab aliis Francorum populis diceretur Salicus Francus, ****
sentim tamen ad omnes francos Saliorum perducta fuit adpellatio, & qui-
dem postquam Franci Gallias sibi subiecissent, atque Gallis intermiscerend-
tur, antea saliant, & potissimum Salii, dicti fuerunt Salici. Hinc Salica per-
sona eadem erat ac aulica, ***** & Salici nobilissimi Francorum dice-
bantur. *****

* Schatenius Ann. Paderbornensium lib. V p. 461. haud aliter VVippo presbyter Otto-
nem Conradi avum memorat inter Franconia Ducem clarissimum; eoque ceteri passim scriptores Con-
radum nominant Francum, Ostro Francum, VVormatiensem, ac Salicum. Quanquam magna lis inter
Scriptores, unde cognomento Salicus sit appellatus; mihi opinari fas est; quando per id tempus duo
Franconia Duces eodem Conradi, ut diximus, nomine, & magna gentis nostra Reipublica gloria fuere,
huic Salici nomen adhasisse, quod per Thuringiam, ad Salam gesserit ducatum, ubi celebris illa Impe-
ratorum ac Regum Salica, quam Salex dixerunt. De quo tamen maxime dubitat Nic. Vignierius de
orig. Vet. Franc. p. 144. cum nullum reperiatur testimonium, quo probetur, Salios circa hoc flu-
men habitasse.

** Hadr. Iunius Batavia c. IX p. 99. Hinc etiam Vignierius de orig. vet. Franc. p. 145.
ut igitur, unde Saliorum nomen prodierit, ostendamus, quandoquidem Ammianus Marcellinus id usu ve-
nisse affirmat, ut ita vocitarentur, iure existimari potest, illud vocabulum a verbo Latino deductum, a quo
propter eandem rationem Martis sacerdotes Roma eo nomine appellati sunt: propterea quod ex quo
finibus suis excedere coacti sunt, non diu in uno eodemque loco commorati sunt: cum perpetuo remotis-
simas regiones adirent, novasque sibi sedes quererent, aut subitas, ac repentinas incursiones prae-
dandi causa facerent. Hac autem opinio a Sidenio Apollinari confirmatur, dum ait.

Tibi vincitur illic

Cursu Herulus, Chumus iaculis, Francusque natatu,
Sauromata clypeo, Salius pede, falce Gelonus.

*** Wippo in vita Conradi p. 425. Erant duo Chunones, quorum unus quod maioris aeta-
tis esset, maior Chuno vocabatur: alter autem iunior Chimo dicebatur, ambo in Francia Teutonica no-
bilissimi ex duobus fratribus nati.

**** Plures huius sententiae apud Gallos auctores nominat Reincking de Regimine se-
culari & eccles. lib. II cl. II c. VI n. 8. 9.

***** Capit. lib. IV c. LXXV. ut omnis solutio atque compositio quae in lege Salica contine-
tur, inter Francos per duodecim denariorum solidos componatur, excepto ubi contentio inter Saxones &
Frisiones exorta fuerit. Ibi volumus, ut quadraginta denariorum quantitatem solidus habeas quem
vel Saxo vel Frisio ad partem Salici Franci cum eo litigantes solvere debet.

***** In Placito, quod a. 860. in gratiam Ludouici II Imp. contra quendam Ilde-
bertum decretum fuit apud Mabillonium lib. VI n. 93. quod proprium de domino Imperatore ad Sa-
licam personam ad Adelbertum potestatiue traditum & inuestitum.

***** Otto Frisingensis lib. IV c. XXXII nobilissimi Francorum, qui Salici dicuntur.
Vadianus de Collegiis Germaniae lib. II apud Goldastum Rer. Alemann. Tom. III. f. 60. Praecipui
Francorum Salii fuere. Tolnerus Hist. Palat. c. VII p. 176.

§. XII.

Ex hoc facile patet, quid Salica Lex sit. Non desunt, qui legem a Sa-
lagasto * praecipuo legis auctore volunt esse denominatam, idque eo magis
quod

quod adpendicula vocis *gast*, apud Francos admodum fuerit vsitata, cuius ideo in denominationibus inde factis nulla habita fuerit ratio. ** Alii in verbis initialibus plerorumque legis capitulorum *Si aliquis*, *Si aliqua* legem dictam esse putant, vel, quod magis adhuc est absurdum a sale, id est prudentia, vel corrupte pro Gallica *** vel potius a Sala fluuio, siue palatio, eo quod sit Lex Palatina. **** Nos potius Legem Salicam illam fuisse putamus, quæ pro Salis Francis fuit lata, ita, vt qui sub iisdem habitarent, lege Salica tenerentur ***** cum reliqua Francorum pars lege Ripuariorum ***** teneretur, quam a Salica plane distinguit Eginhardus. Cum autem Salii præcipui essent Francorum, lex etiam Salica præcipua fuit habitata, ita, vt Romanæ atque Lombardicæ opponeretur. ***** Hinc factum etiam putem, vt, quum omni Francorum genti conueniret, sensim etiam apud omnes Francos reciperetur. Binæ vero supersunt Leges Salicæ, prima, eademque antiquissima, prout ex Codice Fuldensi ab Heroldo fuit edita; † recentior altera, prout a Tilio, Pithæo, Lindenbrogio atque Baluzio fuit edita, a Regibus Francorum Christianis fuit emendata, additis Caroli M. & Ludouici Pii Capitulis. Neque tamen vnica saltim lex erat, sed prout Leges XII Tabularum, integrum Legum Corpus & Volumen constituebat, in certos titulos, capita & legum numeros distinctum. ††

* Otto Frisingensis lib. IV c. XXXII de Francis: *leges quoque VVisigastaldo & Salagasto auctoribus ex hinc habere capere. Ab hoc Salagasto legem, qua ex nomine eius Salica vsque hodie vocatur, inueniam dicunt.* Sequitur eundem Io. Trithemius Lib. I Annalium p. 35. & de origine Francorum p. 53. Salagastum autem inter Legis auctores fuisse, docet præfatio, in qua hæc verba: *discussant Salicam legem proceres ipsius gentis, qui tunc temporis apud eandem erant rectores. Sunt autem electi de pluribus viri quatuor, his nominibus, VVisogast, Bodogast, Salogast & VVindogast, in locis quibus nomen Salaghebe, Bodogheue & VVindogheue.* Idem tradit Sigebertus Gemblacensis ad a. 420. Vid. Conring. de orig. Iuris Germ. c. VII.

** prout demonstrauit Cocceius erudita oratione de Lege Salica p. 6.

*** hoc iamdem notauit Hottomannus Franco-Gallia c. X.

**** prout ex eodem Cocceio patet p. 29.

***** Hinc lege Salica viuere occurrit in Lege Salica tit. XLIII n. 1. & tit. XLIX. Idem lege Ripuarianum tit. XXXI n. 3. *hoc autem constituimus, vt infra pagum Ripuarianum tam Franci, Burgundones, Alamanni, seu de quacunque natione commemoratus fuerit, in iudicio interpellatus, sicut lex loci conuenit ubi natus fuerit, sic respondeat.* Eandem sententiam fouet Cocceius de Lege Salica p. 21. dum ait: *namquam igitur lex Salica Gallis lata est, aut in Gallia, sed Francis & in Francia, que Germania fuit regis.*

***** Patet hoc ex Eginhardo de vita Caroli M. c. XXIX. vbi de Carolo M. post susceptionem imperiale nomen, cum aduertiret multa legibus populi sui deesse [nam Franci duas habent leges, prout in locis valde diuersis] cogitauit que deerant addere, & discrepantia vnire, praua quoque ac posita proleca corrigere. Sed in his nihil aliud ab eo factum est, quam quod paucula capitula & capitula, legibus addidit. Omnium tamen nationum, que sub eius dominatu erant, iura, que scripta

non erant, describi ac literis mandari fecit. Mire hic locus torfit interpretes, maxime vero, quid per leges istas duas plurimis in locis valde diversas intelligat Eginhardus. Conringius quidem *de origine Iuris Germanici c. VII.* vnicam saltem fuisse legem putat, Francis omnibus communem, atque Eginhardum de duabus saltem diuersisque vnus legis Salicæ editionibus loqui, quod perspicere liceat ex iis, quæ subiungat, Carolum nempe voluisse quidem omnia emendare & discrepantia vnire, pauca tamen duntaxat Capitula Legibus addidisse. Illa autem addita, soli Legi Salicæ, hodieque extare. Superesse quoque adhuc diuersas editiones Heroldi atque Pithœi. Verum, quo minus Conringio accedamus, facit, quod inter Legem Salicam Heroldianam atque Baluzianam non tantam reperiamus diuersitatem, vt exinde duas Francorum leges faciamus. Immo, falsa est ratio soli legi Salicæ addita fuisse Capitula, cum extet apud Baluzium *Tom. I p. 495.* Capitulare quartum anni 803. siue de Lege Ripuariense. Hinc Cuiacium potius sequimur, qui lib. I de feudis tit. I dicit: *separatis libris habetur Lex Salica, & lex Francica: hæc est Occidentalium, illa Orientalium.* Idem tradit Hottomannus *Francogallia c. X.* Accedit Besserus notis suis *ad Eginhardum & Goldastus*, qui per duas has leges Salicam & Ripuariam intelligunt. Sequitur Hier. Bignonius notis ad titulum Legis Salicæ atque ipse Baluzius, Chiffletius *c. II.* Vtrasque Heroldus & Baluzius Codicibus suis inseruit, ex earumque collatione facile patebit, duas leges esse distinctas, quæ inter se maxime discrepent. Sic etiam legis Ripariæ mentio fit in charta diuisionis Imperii inter Lotharium, Pipinum & Ludouicum n. 16. apud Baluzium *Tom. I p. 578.*

***** Factum hoc in Capit. VI 803. n. 2.

† Non tam in titulis discrepant hæ diuersæ editiones, nec in ipsis legibus, sed in titulorum numero & vocibus atque periodis transpositis. Lindenbrogii editio LXXI saltem titulos continet, quorum vltimus est de terra Commendata. Baluzius ex codice Mazariniano Bibliothecæ regie addit titulum LXXII de inuictu stricto: Heroldi editio LXXX titulos continet. Hæc autem diuersitas iam in ipso Epilogo, quem & Heroldus habet & Lindenbrogius & Baluzius, reperitur, his verbis: *sciendum autem est, quod in quibusdam legibus Salicis, inueniuntur Capitula principalia LXV in aliis LXX in nonnullis LXXX etiam paullo plus aut minus.* Ratio differentię in eo latet, quod hæc Lex sæpius fuerit immutata. Patet hoc ex præfatione Legis Salicæ, vbi dicitur: *at vbi Deo fauente, Clodoueus Comatus & pulcher & inclytus rex Francorum primus, recepit Catholicum baptismum, quicquid minus in pacto habebatur idoneum, per præcelsos reges Clodoueam, Childebertum & Hlotarium fuit lucidius emendatum & procuratum decretum hoc.* Hinc etiam decretio Childeberti, & Chlotharii Regis, & Capitula quædam a Carolo M. & Ludouico Pio fuerunt addita, quæ Legi Salicæ adiecit Heroldus. Apud Baluzium vero *Tom. I p. 281.* reperitur Pactus Legis Salicæ, prout eam Carolus M. a. 803. emendari iussit. Eius vero Capitula ad Legem Salicam addita reperiuntur *p. 387.* Ludouici Pii Capitulare primum, secundum & tertium in generali populi conuentu apud Aquisgranum reperiuntur *p. 597.*

†† Hinc vocatur in editione Lindenbrogii liber Legis Salicæ. Sub introitum vero Libellus tractati legis Salicæ. Alias vocatur in titulo generali Heroldi & Baluzii Pactus Legis Salicæ. Vid. Cocceius *de Lege Salica p. 9.* qui locum, tempus, rationem legis condendæ plenius explicauit.

§. XIII.

Licet autem sub terra Salica ipsa Saliorum regio intelligatur, posteriori vero tempore in ipsa quidem lege Salica, certas saltem priuatorum possessiones notat, vbi dicitur: *de terra vero Salica nulla portio hereditatis mulieri veniat: sed ad virilem sexum tota terra hereditas perueniat.* Sunt quidem, etiam eruditissimi viri, * qui terram Salicam eandem habent cum allodio, hac potius

tissimum ex ratione, quod in lege Salica, ** ubi de Alode agatur, simul mentio fiat terræ Salicæ, immo ipsi hæc quoque hæreditas dicatur, quod nomen alodi alias sit commune. Verum, si integrum hunc legis titulum atque textum penitus inspiciamus, ex eodem differentia inter alodem atque terram Salicam satis clare patebit. Quippe Alodes liberæ successioni atque dispositioni relinquuntur, terræ Salicæ autem successio ad masculos saltem fuit restricta. Immo, in aliis diplomatibus alode & terra Salica satis distinguuntur. *** Alii putant esse terram, quæ hostibus deuictis, Regi, militibusque sorte obuenerit. **** Ast, cum bona deuictorum potius sub feudi legē fuerint concessa, vix iisdem adsentimur. Wendelinus in Glossario salica n̄ terram dicit fundum esse vel prædium, quod salicus homo possidet, qui bona sua possideat libera alode. Ast, licet certum sit, a salicis hominibus easdem fuisse possessas, generale tamen hoc est, cum etiam alia bona possederint. Nobis potius videtur, Francos, postquam in gentem vnā coaluissent, duobus suis siue Regibus sua assignasse domania, ex his si quædam prædia bene meritis quandoque sine seruitiis concederentur, hæc dictæ fuerunt terræ salicæ. ***** Medium itaque erant inter feuda atque allodia. Feuda fidem requirebant atque seruitia militaria, alodia liberæ dispositioni erant relicta; terræ & agri salici sine seruitiis erant, ast non adeo libera, nec successioni, nec dispositioni relicta.

* Auctor sententiæ est Franciscus Hottomannus *Francogallia* c. X. Sequitur Io. Iac. Chiffletius *Lumin. Salicus ad Vindicias Hispanicas* Lum. II p. 226. dum ait: Ioannes Tilletus laudat chartam anni MXXXI. quæ Engolismensis quidam Archidiaconus illi Ecclesiæ suum Alodem siue Terram Salicam, in Santonis pago sitam donat: Unde arguitur, vel Alodem a Terra Salica distinctam non fuisse; vel saltem Alodes aliquos fuisse, qui simul Terra Salica essent. Id quod videtur colligi ex Legum Salicarum titulo LXII de Alode, in quo de Terra Salica etiam decernitur. Eundem sequitur ill. Thomafius auctoritate Tili motus, *sel. cap. Hist. Iur. Feud. §. XXIX & XXXI*. Eandem sententiam primum fouit Schilterus *Comment. ad Ius Feud. Alemann. tit. LXIV §. VII*. Licet postmodum mutata sententia, nos ad *Bessum de pactis illustrium* c. X §. 17. p. 516. dicat: alodem & terram Salicam non debemus pro synonymis accipere, quippe in lege Salica satis distinctas. Atque in alode iure Francorum feminæ non exclusæ, in Terra Salica exclusæ, ut ex inspectione Legis Salicæ conspicitur. Hinc in *hærc. ad π. XLI. §. LXII*. notanter distinguit alodem, terram Salicam, & feudum.

** Tit. LXII. qui inscribitur de Alode. Wendelinus eadem, verbis tamen aliquantum immutatis, & quidem n. VI ita habet: de terra vero Salica in mulierem nulla portio hereditatis transit, sed hoc virilis sexus acquirit; hoc est filii in ipsa hereditate succedunt. Sed ubi inter nepotes longum tempus de alode terræ contentio suscitatur, non per stirpes sed per capita diuidantur.

*** Sic in donatione Caroli M Ecclesiæ Tigurinæ facta in *Frederici Lindenbrogii Glossario*, atque insuper in *Honica* duos mansos & dimidium, præter Salicam terram, de nostra propria manu in suam manum, sit iustum est, percepit. Charta apud Goldastum Tomo II *Antiquitatum Alemannicarum* n. XXVIII. decimam in *Mechingen* simul cum salica terra & hobis, quæ canonicis pertinebat; & in *Hemin* bosiam cum Salica terra & hobis: & in *Goldabum* cum salica terra. Et in

alia charta n. LXXIV. domus salica ab aliis ædificiis distinguitur; Et paullo post: *Et ille a nobis accipiat in beneficium tempus vite sue, quod habemus in Maingas, excepta salica terra, nisi IV ingera ex ipso.* Antiquit. Fala. l. b. III trad. XXVIII. *trado decem huobas in eadem scilicet villa sex cum mansionariis Et omni posteritate eorum, unam in V Veldricheshusum unam in Burcho, unam in Oweheim Et vineam, centum quinquaginta ingera terra Salica.* Sic Salica decimationes, distinguuntur in diplomate apud Zytlelium p. 31. & in aliis Henrici II in Tolneri Codice diplomático p. 22. & *Salica decima* in diplomate Arnhelmi, Tolneri Cod. diplom. p. 17.

**** Fr. Pithoeus & Frid. Lindenbrogius in Glossario. Adsentitur Ant. Dominicus de prægog. Allodiorum c. VII.

**** Vadianus in epist. de obse. Alemann. verb. signif. apud Goldastum ant. Alemann. Tom. II p. 60. agros salicos, seu terras salicas dicit, quæ servitute vacabant, addens: *hanc vulgo Fryge lehnus vocamus.* Huc facit Carolus Degraalius Carcassonensis lib. I. Regalium Franciæ c. XVII. terra Salica dicitur, quæ adhaeret coronæ, ad differentiam allodialis quæ est subditorum. Ioannes Feraldus in priuili. librorum sic loquitur: *terra autem Salica dicitur, quæ adhaeret Coronæ, sapientes sic interpretati sunt; quia authores dum loquebantur, de Alode, intelligebant de terra sua hereditate subditorum, Et ideo ad differentiam terræ allodialis, terram regiam Saliam appellant.* Sic etiam B. Rhenanus Salicas terras dicit vocari solere, principum libera prædia atque immunia. Browerus notis ad Venantium Fortunatum p. 92. vocat terram fiscalem & regiam. Optime hanc in rem Hadr. Iunius Batavia c. IX p. 103. *Salicas terras vocari solere propria Principum libera prædia atque immunia, Beatus Rhenanus annotat: quod Franci postquam late imperium auxerant, nobilitati Et veteranis militibus agros assignarint, immunes penitus Et ab omni servitio liberos Ludouicus Schradinus, terras Salicas a Iureconsultis dici ait [Et refert Spigelius] quæ solius sint Regis, Et a lege allodii dissent, quæ subditi comprehendantur, quibus beneficium istius legis datur liberum rei alicuius dominium, non exclusa Principis maiestate. Cum quo sentit Et Carolus Molinaus Iureconsultus, alioquin non panitendus, Salicam terram interpretans fiscalem Et regiam, hoc est dominium coronæ Et maiestatis regie Francorum. Paulus Volzius etiam ulterius extendens Salicæ vocis usum, non legem modo Salicam hoc est, liberam, sed Et terram Salicam Et Cornitem Salicum, id est liberum, qui vulgo Freyherr d. catur, nominat. Hinc satis constare potest, quam se torserint in explicanda vocabuli istius origine docti homines, quod a Saliis Francis simpliciter dictum fuit. Huius legis caput excludit mulieres a successione regni, Et secundum leguleos nonnullos etiam hærediis: quæ apud Salicum pagum, Campis non procul distantem, in usu etiamnum esse, iuuenis Et legum cognitione Et nobilitate natalium clarus mihi rettulit ipse indigena loci. Cocceius prud. Iur. publ. c. III §. VI p. 91. Et c. XV §. I p. IX. Vid. dissertatio nostra de Allodiis Imperii §. VII. Hanc vero legem non ad publicam in regno successionem, sed ad hereditates saltem priuatorum, esse extendendam demonstrat Hottomannus Franco Gallia c. X. & Chiffetius c. I. Eadem ratione decernitur quoque in Lege Ripuaria: sed dum virilis sexus extiterit, femina in hereditatem auaticam non succedat. Ill. Thomafius quidem substituit Auaticam, quem olim etiam securus fuit, cum vero media ætate saltem dicantur Attoarii, prout ex tot locis ab Hadriano Valesio in notitia Galliarum adlegatis, videmus, hæc etiam lectio communi consensu editionum confirmatur, in tantum, ut Io. Sichardus in sua editione legat hereditatem auaticam, potius communem hanc retinemus, ita, ut hereditas auatica nihil aliud sit, quam si nepotes avo suo succedunt, prout in decrezione Childeberti regis anno DXCV c. 1. ita Deo propitiante Antonaco Kalendas Martias anno vicesimo regni nostri conuenit, ut nepotes ex filio vel ex filia ad auaticas res cum avunculis vel amitis sic venirent in hereditatem tanquam si pater aut mater viri fuissent. De illis tamen nepotes istud placuit observari, qui de filio vel filia nascuntur, non qui de fratre. Hæc igitur inter legem Salicam & Ripuariam erat differentia. Apud Salios non nisi in successio*

cessionem terræ Salicæ viri excludabant fœminas. Apud Ripuarios vero distinguebatur inter successionem in alode, & hereditatem auaticam, siue auitam. Alode dicebantur, quæ vel a parentibus vel propria industria, siue ut dicebatur, ex comparato quis adquisiuerat, prout demonstraui diff. de allodis Imperii §. III. in has fœminæ æque succedebant ac viri, in hereditate vero auatica viri fœminas excludabant. Idem decernit Lex Saxonum tit. VII. §. 6. *qui filium aut filiam habuerit, & filius uxore ducta filium genuerit, & mortuus fuerit, hereditas patris ad filium filii, id est ad nepotem, non ad filiam pertinet.* Sic in lege Anglorum distinctio fit inter terram & mobilia: *Hereditatem defuncti filius, non filia suscipiat. Si filium non habuit qui defunctus est, ad filiam pecunia & mancipia, terra vero ad proximum paterna generationis consanguineum pertineat.*

§. XIV.

Sic etiam Francorum nationis fuerunt Bruëteri, * Tenëteri. ** Chamaui, *** Attuarii, **** & Catti ***** licet isti non omnes, sed cum nimis late patuerint, pars saltem Cattorum Francis accessisse videatur. Immo, omnes gentes, qui inter Rhenum, Visurgim atque Albim habitauerunt, accessisse Francis videntur, ita ut in horum numero quoque habeantur Vsipectes, Angriuarii, Dulgubini, Marfi, Tubantes. ***** Licet haut diffiteamur, ob mancā illorum temporum historiam, potius coniecturis esse indulgendum. Hoc tamen certum, mansisse primum singulorum etiam populorum nomina, usque dum in vnā plane coalescerent rempublicam, ut antiqua nomina plane oblitterarentur.

* Patet hoc ex Eumenii panegyrico Constantino M dicto c. XII cum modo de Francorum ducibus supplicio adfectis dixisset, addit, *ut tamen omnibus modis barbarorum immanitasungeretur, nec sola hostes regum suorum supplicia mererent, etiam immissa Bruëteris vastatione fecij, imperator inuictus.*

** Multis argumentis demonstrare conatus fuit B. Rhenanus lib. I p. 128. Francos in loca Tenëterorum & partim Cattorum cecidisse.

*** Ipse Iulianus epistola ad S. P. Q. Atheniensem, Chamauios inter Francos reputat, dum ait: *quin, aduersus eos barbaros, id est Francos, Salios & Chamauios exercitum mouens, aspirantibus deus, Saliorum partem excepi, Chamauios expuli.* Gregorius Turonensis lib. II c. V II de Arbogaste: *collecto ergo exercitu, transgressus Rhenum, Bruëteros ripe proximos, pagum etiam quem Chamaui incolunt, depopulatus est, nullo unquam occurrente, nisi quod pauci ex Ampsuariis & Chattis Marcomere duce in vltioribus collum ingis adparuerunt.* Sic etiam de Chamaui Ansonius in Mosella:

*Accedunt vires, quas Francia quasque Chamaui,
Germanique tremant, tum verus habere limes.*

**** Latius hoc demonstrat Hertius not. vet. Franc. c. I §. 5. qui etiam addit: *sane adhuc hodie in Hassia supersunt non pauca vestigia veterum Francorum, ut Frickenberg, Frickenhausen, Dabershausen, Dabringen, a Dagoberto dicti, nunc vici.* Et per Hassiam Franci exercitus duxere aduersus Thuringos, Alemannos & Saxones.

***** Ammianus Marcellinus lib. XX c. X. de eodem Iuliano: *regionem subito peruaſa Francorum, quos Attuarii vocant, in quietorum hominum licentius etiam tum percurſantium exrema Galliarum.*

***** Hos recenset Schatenius Hist. VVestphal. lib. III p. 145. 151. Hertius c. l. Werlhof lib. III §. XXVII.

§. XV. HI

§. XV.

Hi igitur populi in communem coaluerunt societatem, in eum finem, ut libertatem suam tuerentur contra Romanos. * Exinde genti nomen, cum Franc nihil aliud notet, quam liberum, ** licet non desint, qui Francos vel a Franco gentis auctore, vel Attica lingua dictos velint, quasi feros, a feritate & durezza cordis. *** Factum illud sub Valeriano atque Gallieno Imperatoribus, **** hoc maxime ludibriis & hallucinationibus vacante, ut præda fierent provinciæ Romanæ. Schilterus ***** ex antiquo diplomate Ludouici Germanici demonstrat, antiquum ipsis nomen fuisse *Fraemiborum*, licet hoc Scriptoribus minime fuerit vsitatum.

* Patet hoc ex præfatione Legis Salicæ, ubi dicitur: *hæc est enim gens, quæ fortis dum esset & robore valida, Romanorum iugum durissimum de suis cervicibus excussit pugnando*. Plenius illud demonstrant Nic. Vignierius de *situ & origine vet. Francorum* apud du Chesne Tom. I p. 34. Io. Ifacius Pontanus *originibus Francorum*. Schatenius *libro III. Historia VVestphalica*. Ferdinandus Fürstenbergius *Monumentis Paderbornensibus* p. 74. Hadr. Valesius *notitia Galliarum* voce *Franci*.

** Francum Germanis non nisi liberum esse, tot loca veterum demonstrant. Sic in charta Henrici II Imp. de a. 1039. in Chron. Mindenensi apud Pistorium Tomo III p. 737. *ant. homines ipsius Ecclesiæ francos liberos & Ecclesiasticos lirones, maalmā vel seruos*. Eadem verba occurrunt in diplomate Henrici III de a. 1049. p. 739. Henrici IV de a. 1059. p. 741. Turpini historia Caroli M. c. XXXI. *his a rege relatis, populi nummos saluberrime promissionis deuotissime offerebant, & qui libentius reddebat Francus sancti Dionysii ubique vocabatur, quomodo liber ab omni seruitute rege precipiente erat, hinc mos surrexit, ut terra illa, quæ antea vocabatur Gallia, tunc Francia vocaretur, id est, ab omni seruitute aliarum gentium libera*. Quo propter Francus liber dicitur, quia super omnes gentes alias dominatio & decus illi debetur. Sic etiam feuda franca denotabant feuda libera, Francus plegius fideiussor erat liber, Francus tenens, libere tenens, Francus bannius, sedes libera, Francisca idem ac libertas, locus immunis. Francalia agri a censu & præstatione immunes, Franchire manumittere. Vid. Glossaria Cangii, Spelmani & Ferrarii Origines Linguæ Italicæ, voce Franco. Hinc Bodinus Meth. hist. c. IX. *est autem Francus lingua Gallica [non latina aut Græca, multo minus Hebraica] nihil aliud quam liber & immunis*. Ex quo non modo verificabile, sed etiam perspicuum fit, Gallia populos seruitutis Romanorum impatientes, trans Rhenum ad veteres illas Gallorum colonias migrasse: & cum primum potuerunt excusso Romanorum iugo, in patriam remigrasse, accepta Francorum, id est liberorum hominum appellatione. Idem testatur Lupoldus de Bebenburg de iuribus regni & Imperii c. I. & ad eundem Freherus. Houtomannus Francogallia c. V. Schatenius *Hist. VVestphal. lib. III p. t. 58*. Exhinc quilibet perspicit, quid de Wendelino sentiendum, qui in Glossario vocum Attuaticarum ita loquitur: *nunquam Francus lingua nostra liber intelligitur, nisi præcedat Vry, dicamusque Ick ben Vry end Vranck, cum auxesi, atque emphasi, Ego sum liber & quod amplius est, Francus, acer, ferocis ac strenuus, cum ex ante dictis satis pateat, eo em franc etiam absolute positam liberum notare*.

*** Varie enim aliorum de origine vocis Francorum sunt opiniones. Sunt, qui a Francone gentis auctore nominis ducant originem, prout Fredegarius cap. II. tradit. In quo tamen dubius est Isidorus, dum Originum libro IX c. II ait: *Franci a proprio quodam duce vocari putantur: alii eos a feritate morum nuncupatos existimant: sunt enim in illis mores inconditi, naturalique*

ralique ferocitas animorum. Hinc plures sunt, qui Attica lingua Francos a ferocitate dictos esse putant. Inter hos potissimum est Gotfridus Wendelinus, qui Glossario Salico vocum Atticarum ait: *eymon descendit a voce nostrata Attica Vranghe, quod est acerbum, asperum, trux, ferox.* Confirmatur hoc auctoritate Scriptorum veterum. Sic enim Gesta Francorum cap. II. *tunc appellauit eos Valentinianus Imperator Francos Attica lingua, quod in latinum intelligitur ferocem, hoc est, feros a duritia vel ferocitate cordis.* Idem tradunt Aimoinus lib. I c. I. Iuo Carnotensis de Regibus Francorum sub initium, Fragmenta de Regum Francorum rebus gestis apud du Chesne Tomo I p. 524. Robertus de Monte ad a. 1168. Gotfridus Viterbiensis lib. XVII Chron. sub initium, idem, sed aliam ab causam adserit, dum ait: *cum Imperator Valentinianus impugnatos Alanos & inter Marotidas paludes receptos, delere non potuisset, edictum protulit, si quis quacunque Alanos vinceret ac deleret, per decem annos proximos libera esset ab omni tributo.* Quare Germani ipsius gloria cupidi, aduersus Alanos mouent exercitum, eosque vincunt, & omnia extinguunt, inde per decem annos liberi a tributo fuerunt: & propter eandem victoriam, a Valentiniano imperatore Franci, id est feroces, sunt perpetuo appellati. Idem mutatis paullo verbis repetunt Siffridus presbyter epis. p. 686. & Conradus Urspergensis. Sed cum Francorum nomen vltra seculum ante Valentinianum iam fuerit notum, potius Rigordum sequimur, qui in gestis Philippi Augusti p. 174. ita de Francis dicit: *quos, cum multis postmodum idem Valentinianus praelis attenuasset, nec vincere potuisset, proprio eos nomine Francos, quasi ferancos, id est, feros appellauit.* Aditipulari videtur Hertius not. Vet. Francorum cap. I §. I. Multo minus audiendus est Hadr. Iunius qui Batavia cap. IX p. 73. Francos dictos putat quasi *fry en cy* quod a censu & redigalibus sint immunes. Libanius Sophista Or. 138. a Græcorum voce *Φράγγω* quod ire per ac munire notat, ducit. Quod sit gens bene vallata ad casus bellicos, vt appellationem ab ipsis rebus gestis nacti dicantur Franci, tanquam vallati septique, a multis autem vocentur Franci, corrupto nempe ex errore plurium, nomine. Pontanus Orig. Franc. lib. III c. I. putat, Francos dictos fuisse a Francesca, quod hastæ militaris apud eos genus erat, cum tamen Isidorus Orig. lib. XVIII c. VI. dicat, Franciscas ab vsu Francorum per deriuationem vocari. Vt taceamus absurdas Goropii Becani, Latzii aliorumque opiniones, quas recenset Pontanus Orig. Franc. lib. II c. VII. lib. III c. I. & Schatenius lib. III p. 158. Eyring de ortu & progr. rel. Christianæ in Francia Orientali. §. I.

¶ Sic enim de Valeriani & Gallieni imperio loquitur Eutropius lib. IX cap. VI. *Idem ait: horum imperium Romano nomini perniciosum, & pene exitiabile fuit, vel infelicitate principum, vel ignavia.* Idem tradit Trebellius Pollio Gallieno cap. IV *cumque ludibriis & beluacioni vacaret, neque aliter Rempublicam regeret, quam quam pueri fingunt per ludibria potestatis.* Galli, quibus infirmum est, esse leues ac degenerantes a ciuitate Romana & luxuriosos principes ferre non posse, Posthumium ad imperium vocarunt: exercitibusque consentientibus, qui occupatum imperatorem libidinibus sentiebant querebanturque. Hac igitur occasione quoque Francorum mentionem facit Trebellius Pollio Gallienis c. VII. *contra Posthumum Gallienus bellum incepit: & cum multis auxiliis Posthumus inuaretur, Celticis ac Francis in bellum cum Victoris processit.* Factum hoc circa A. C. CCLXIII & c. VIII ibant præterea gentes *frulata, & Gotbi, Sarmata, Franci, Persæ.* Idem confirmat Pontanus Orig. Franc. lib. IV c. II. Carolus Molinæus de origine & progressu Monarchiæ Francorum n. 65. Francos iam Cicero memorari dicit, cum hic lib. XIV ad Atticum ep. X. scribat: *redeo ad Thebassos, Scauas, Frangonas.* Verum, eruditorum plerique corruptum esse locum arguunt. B. Rhenanus qui-
dam m. German. lib. II p. 230. Ciceronem de populis quibusdam Germaniæ secundæ
hic

hic loqui putat, atque legendum esse autumat *Bethafos, Atuas, Vangiones*. Verum, cum Cicero de Germanis haut adeo multam habuerit notitiam, potius Pontanum sequimur, qui *Orig. Franc. lib. II c. IV* dicit, hæc veteranorum esse nomina, qui Cæsaris largitione bona Pompeii possiderent. Nec illorum assentiendum est opinioni, qui Francos a Strabone iamdum memorari putant, qui secundum quosdam Codices *lib. IV* in Noricis mentionem faciat *τῶν Βρεγῶνων καὶ Γερμανῶν*. Verum, præterquam, quod accuratiores editiones, præcipue Casauboniana, qua vtor, p. 206. legant *Βρεγῶνων καὶ Γερμανῶν*, hæc lectio etiam ex Horatio facile poterit restitui qui *lib. IV ode XIV*.

Milue nam tuo

Drusus Genannos, implacidum genus

Brennosque velocis, & arcus

Alpibus impositas tremendis.

prout Pontanus *Orig. Franc. lib. II c. VII*. animaduertit. Nec Orosii locus quidpiam facit, qui *lib. V c. XVIII*. de bello Marfico ait: *decem & octo milia Marforum in ea pugna cum Franco suo imperatore cæsa sunt*, cum Pontanus *lib. II c. IV*. ex Appiano demonstrat, nomen Ducis non Francus fuisse, sed Afranius.

**** Diploma hoc a Ludouico Germanico Parthenoni Argentoratensi a. 871. fuit concessum. Primus illud publicauit Guillimannus de Episcopis Argentoratensibus *cap. V*. Securus eundem fuit Conringius censura diplomatis Ludouiciani *cap. IV p. 30*. Inde Tentzenius in vindiciis hitoricis pro Conringii censura inter alia diplomata in *appendice p. 98*. illud inseruit, omnes vero legunt *Francorum*. Schilterus autem ex ipso Originali quod accurate se contulisse dicit, *notis ad Königsbrouen p. 429*. legit: *quod non solum idem genitor noster, verum etiam prædecessores eius reges videlicet FNAEMCHORYM*. Rationem reddere videtur Lutherus de nominibus propriis Germanorum apud Schardium *Tom. I p. 445*. *Francus, Franciscus, Liber, Liberius, Eleutheros, per syncopen seu synalephem, a fry & Anck, quasi Fryanck, fry Saxonice frei diphthongo Suenica, est Liber adscriptum. Ancke est adolescens, inuenis, nomen hodie gentile multis familiis.*

§. XVI.

Commune itaque foedus primum inter se habebant, ad vindicandam contra Romanos libertatem. Reges ipsi cum absoluta potestate primitus non habebant, sed Duces saltim militares, * qui tamen Reges, Regales, vel subreguli vocantur. ** Horum autem non vnus saltim, sed plures, pro populorum diuersitate ipsis præerant. Hi libertatem vindicabant strenue, licet etiam a Romanis hinc inde deuincerentur. Decrescente vero Romanorum imperio, maiora susceperunt, vsque dum omnem Galliam, Italiam, Germaniamque sibi subiicerent. Nolumus prolixi esse in recensendis primis Francorum Regibus, cum hæc omnia multis fabulis sint obuoluta, maxime, cum Hunibaldus, qui horum Catalogum nectit, fidei admodum sit sublesta. *** Hinc neque Trithemio, qui

qui eandem sequitur, fides erit habenda. Horum recensione nititur quidem Pontanus, **** sed ita, vt eiusdem vanitatem singulariter ostendat. Memorantur tamen apud Scriptores fide dignos sub Constantino Ascaricus & Radagisus: ***** sub Constantio Theodemeres Richimeris filius; ***** sub Gratiano Mellabaudes; † sub Valentiniano Genobaldus, Marcomeres & Sunno, †† vsque dum Franci ad exemplum aliarum gentium, communem sibi Regem eligerent Pharamundum.

* Gregorius Turonensis lib. II c. IX. cum multa de Francis Sulpitii Alexandri narrat historia, non tamen Regem primum eorum Vllatenus nominat: sed Duces eos habuisse dicit. Paulo post tamen de eodem Sulpitio Alexandro agens, dicit: hac acta, cum duces essent, re-
tuit, & deinceps ait: post dies pauculos, Marcomere & Sunnone Francorum Regalibus, trans-
acto casum colloquio, impetratisque ex more obsidibus, ad hiemandum Treueris concessit. Ito-
rum: hic relictis tam Ducibus quam Regalibus, aperte Francos Regem habere designat, huius-
que nomen pratermittens, ait: Sic, dum reliqui Scriptores Regum Francorum saepius faciant
mentionem, nullum quidem superest dubium, hos ita fuisse denominatos, licet reipsa Duces
salum fuerint militares.

** Gregorius Turonensis lib. II c. IX. Eugenius tyrannus cum Alemannorum & Fran-
corum Regibus, vetustis faderibus ex more initis. Sic Ammianus Marcellinus lib. XVI c. III
de Iuliano Imp. igitur Agrippinam ingressus, non ante motus est exinde, quam Francorum regi-
bus suam miscens perterritis, pacem firmaret Reipublica interim profuturam & urbem reci-
peret minutissimam. Gregorius Turonensis vero Sunnonem & Marcomirum modo Franco-
rum Regales, modo subregulos vocat.

*** Hunc inter doctos impostores olim retuli singulari dissertatione hac de re ha-
bita. §. VI.

**** Originum Francicarum lib. III c. II. successionem, Hunibaldi & Trithemii se-
dem secutus, nequit, capite III vero eiusdem vanitatem argumentis validis sane ostendit.

***** §. XIX.

***** Gregorius Turon. lib. II c. IX. in Consularibus legitur Theodemerem regem
Francorum, filium Richimeris quondam, & Aschilam matrem eius, gladio interfectos.

† Ammianus lib. XXXI c. X. vocat domesticorum comitem regemque Francorum, virum
bellicosum & fortem.

†† Gregorius Turon. c. I. De his aliisque Francorum regibus, quorum Scriptores fide
digni faciunt mentionem Pontanus lib. III c. VI.

§. XVII.

Primæ sub Valeriano memorantur Francorum expeditiones, qui
ad inferiorem Rheni ripam agentes, Rhenique limitem perumpentes,
Galliarum littora infestabant. Limiti custodiendo impositus erat Aurelianus,
sextæ legionis Gallicanæ tribunus; qui ita eos adflixit, vt trecentos ex

his captos septingentis interemptis, sub corona vendiderit. Quæ victoria licet haut adeo magna, ob terrorem tamen Francorum tanta lætitia Romæ fuit excepta, ut inter choreas decantarent *mille Francos, mille Sarmatas semel occidimus.**

* Vopiscus Aureliano c.VII. Schæren *hifl. VVefphal. lib.III p.160.* Ex quo satis patet, Werthohium *not. Imp. enucl. lib. I c. II §.59.* ex hoc loco minus recte defendere, Francorum nomen ante Valerianum fuisse cognitum, cum hæc omnino acciderint Valeriano imperante.

§. XVIII.

Hinc Gallienus, postquam iisdem se parem haut videret, cum ipsis pacem inire suscepit,* licet inde fidum de iisdem triumphum ageret.** Postea piraticam etiam exercuerunt Franci, atque direpta Gallia, Hispaniæ quoque oras habebant infestas,*** ab Aureliano **** vero & Probo ***** victi fuerunt ac triumphati. Hic, cum iisdem sedes ad Pontum adsignasset, Græciam Asiæque fuerunt depopulati, in Siciliam quoque delati, Syracusarum urbem ceperunt. Hinc, postquam in Africam adpulissent, domum iterum fuerunt delati.*****

* Zosimus lib. I c. XXX. auctor est, quod inito fœdere cum quodam de gentis Germanicæ principibus ex aliqua parte periculum minuisse visus sit. Hoc autem cum Francis factum tradit Zonaras lib. XII. *Annalium.*

** Trebellius Pollio Gallienis c.VIII. inter solennia decennialium a Gallieno celebratorum, ibant præterea gentes simulata, ut Gothi, Sarmata, Franci, Persæ.

*** Nazarius Panegyrico Constantini M c.XVII. *Franci ipsi, præter ceteros truces, quorum vis quum ad bella effervesceret, ultra ipsum oceanum astu furoris euella, Hispaniarum etiam oras armis infestas habebant.* Aurelius Victor Gallieno: *cum Francorum gentes, direpta Gallia, Hispaniam possiderent, vastato ac pane direpto Tarraconensium oppido.* Eutropius lib. IX c. VI. *Germani usque ad Hispanias penetraverunt, & civitatem nobilem Tarracensem expugnarent.*

**** In triumpho Aureliani Vopiscus c. XXXIII etiam memorat Francos.

***** Zosimus lib. I c. LXVIII. Hinc Probo adclamatum fuit apud Vopiscum c. XL *in Franci, in Gothici, in Sarmatici, in Parthici.* Pontanus *Orig. Franc. lib. IV c. III.*

** Narrat hæc Zosimus lib. I exeunte & Eumenius Panegyrico Constantio Cæsari dicto c. XV. *I. recurabas quippe in animos illa sub dno Probo & paucorum ex Francis captivorum incredibilis audacia, & indigna felicitas, qui a Ponto usque correptis navibus, Græciam Asiæque populati, nec impune plerisque Libya litoribus appulsi, ipsas postremo navalibus quondam victoriis nobiles ceperant Syracusas, & immenso itinere peruecti oceanum, qua terras irrupit, intraverant: atque ita euentu temeritatis ostenderunt, nihil esse clausum piratica desperatione, quo paucis patres accessus.* Schætenius *hifl. VVefphal. lib. I p.169.*

§. XIX.

§. XIX.

Imperante Diocletiano. Carausius per tractum Belgicæ & Armo-
ricæ pacandum mare accepit, quod Franci & Saxones infestabant * Maxi-
mianus Herculiûs etiam illis sedes in Gallia Belgica, in finibus Neruior-
um atque Treuironum adsignauit. ** Constantius Chlorus Caesar adhuc,
Francorum qui Bataviam aliasque cis Rhenum terras inuaserant, multa
millia interfecit, eosdemque ad petendam pacem cum Rege adegit ***
Constantinus M. non vna vice Francos deuicit, reges quoque eorum
Alanicum & Regisum cepit. quos celebratis ludis Francicis bestiis obie-
cit **** Ipsos quoque Hispaniarum etiam oras petentes repressit *****
Huius filius Constans vario primum euentu cum Francis pugnavit, *****
usque dum eos bello superatos, socios efficeret populi Romani atque
federatos. ***** A. ccccl. Magnentius Francus imperium adripit, at-
que Constantem in castris prope Pyrenæos interfecit, alio anno insequen-
ti apud Mursiam acie vincitur a Constantio. *****

* Eutropius lib. IX c. XIII. *per hac tempora etiam Carausius, qui vilissime natus, in
firma milite ordine famam egregiam fuerat consecutus, cum apud Bononiam per tractum Bel-
gicæ & Armorica pacandum mare accepisset, quod Franci & Saxones infestabant, multis barbaris
sepe captis, nec praeda integra aut provincialibus reddita, aut imperatoribus missa; cum suspicio
esset capisset, consulto ab eo admitti barbaros, ut transeuntes cum praeda exciperet, atque hac se oc-
casione ducere; a Maximiano iussus occidi, purpuram sumpsit & Britannias occupauit. Hinc
Mamertinus Panegyrico c. VII. domitis oppressa Francis bella piratica Diocletianum & eorum
temporibus reddiderunt.*

** Eumenius Panegyrico Constantio c. XXI. *sicuti pridem tuo, Diocletiane auguste,
in te suppleuit deserta Thracia translatis incolis Asia, sicut postea tuo, Maximiane auguste, nutu
Nouarum & Treuironum arua iacensia latus postliminio restitutus, & receptus in leges Francus
exiuit; ita nunc per victorias tuas, Constanti Caesar inuicte, quicquid infrequens Ambiano, &
Brenaco, & Treuirono solo, Lingonicoque restabat, barbaro cultore reuivescit.*

*** Incertus panegyrico Maximiano & Constantino dicto de victoriis Constantii
c. IV. *multa ille Francorum millia, qui Bataviam aliasque cis Rhenum terras inuaserant, interfe-
cit, depulsi, cepit, abduxit. Eumenius panegyrico c. V. terram Bataviam, sub ipso quondam
alumno suo a diuersis Francorum gentibus occupatam, omni hoste purgavit, nec contentus vicisse,
ipsas in Romanas transtulit nationes, ut non solum arma, sed etiam feritatem ponere cogerentur.
Hæc autem, dum sub Diocletiano atque Maximiano Herculio gesta, ideo Cl. Mamertinus in pa-
neyrico suo c. V. ita adplaudit: prætereo, Francos ad petendam pacem cum Rege venientes.
Hædr. Iunius Batavia c. IX.*

**** Auctor est Eutropius lib. X c. II. *Cæsis Francis atque Alamannis, captisque eorum
regibus, quos etiam bestiis, cum magnificum spectaculum muneris parasset, obiecit. Sic etiam Incerti
panegyrici c. IV. de Constantio: tu iam ab ipsis Francorum regibus auspiciatus es, simul-
que &*

que & praeverta illorum scelera, punisti, & totius gentis lubricam fidem timore vinxisti. Eumenius cap. X. ad Constantinum: adfecisti pœna temeritatis reges ipsos Franciæ, qui per absentiam patris tui pacem violauerant: non dubitasti ultimis punire cruciatibus: nihil verius gentis illius odia perpetua & inexpiabiles iras Reges hosce. Idem memorat c. XI. hæc est tua Constantine, de Ascarici Regisique supplicio quotidiano atque æterna Victoria, omnibus quondam secundis præliis anteposenda. Hinc in veteri Kalendario Romano sub Constantio Imp. composito apud Grævium *Thef. Antiquit. Tomo VIII p. 100.* reperimus:

IDIB. LVDI FRANCICI

XIII KAL. AVG. FRANCICI C. M. XXIIII.

His etiam solennitatibus cultum fuisse Constantini M. nummum aureum putamus, cum tropæo & iacente muliere & inscriptione GAVDIUM ROMANORVM infra FRANCIA, cuius typum exhibet Spanhemius *de usu & præstantia Numism. diff. VIII pag. 750.* Schatenius *hist. VVestphal. lib. III p. 187.* Pontanus *Orig. Franc. lib. IV cap. IV.* Nic. Vignierius *de origine Franc. p. 159.*

***** Nazarius Panegyrico cap. XVII. Franci ipsi, præter ceteros tyruncs, quorum vis quum ad bella efferuesceret, ultra ipsum Oceanum æstu furoris cœlta, Hispaniarum etiam oras armis infestas habebant: ii igitur sub armis tuis ita conciderunt, ut deleri funditus possent; nisi divino instantu, quo regis omnia, quos ipse adfixeras, conficiendos filio reueruisses.

***** Hieronymus *Chronico ad a. 343.*

***** Socrates *lib. I c. XIII.*

***** Huius historiam vide apud Zosimum *lib. II c. XLII.* Eutropium *X c. VI.*

§. XX.

Iulianus, Cæsar adhuc, Coloniam Agrippinam a Francis occupatam recuperavit.* Hinc Salios, Chamauos atque Artuarios deuicit.** Sub Gratiano Imp. Franci & Saxones Gallicanos tractus terra marique infestabant, multasque prædas agebant, qui cum iisdem pacem iniit atque foedera, horumque auxilio usus fuit contra Gothos.*** Lentientes quoque, Alemannorum populum, per Mallobaudem, regem Francorum deuicit.**** Sub Valentiniano II Franci Genobaldo, Marcomere & Sunnone ducibus, in Germaniam proruperunt, Gallias etiam infestarunt, ut Valentinianus cum iisdem pacem facere cogeretur.***** Eodem imperante, Arbogastes e gente Francorum, Sunnonein & Marcomerem Francorum subregulos gentili odio infestabatur.***** Eugenius tyrannus cum Alemannorum Francorumque regibus foedera iniit, ***** & licet horum atque Argobastis auxiliis fuisset suffultus, nihilominus a Theodosio Imp. fuit deuictus.† Sub Honorio Imp. Marcomeres atque Sunno pacem perosi, exilio vel morte puniebantur, †† Franci etiam a Stilicone vincebantur. ††† Honorius cum iisdem pacem fecit, ††† atque Franci iam dum satis firmati, variis fuerunt in auxilio,

* Ant-

* Ammianus Marcellinus lib. XVI c. IV. igitur Agrippinam ingressus, non ante motus est exinde, quam Francorum Regibus furore mitescere perterritus, pacem firmaret Reipublica interim profectam, & urbem recuperet manitissimam. Ipse Iulianus in epistola ad S. P. Q. Athenienses: hi ergo calamitibus vexatam, & afflictam nactus Galliam, primum Agrippinam recuperavi, urbem ad Rhenum sitam, qua ante menses circiter decem in potestatem hostium venerat.

** Ammianus Marcellinus lib. XVII c. VIII. Ipse Iulianus dicta epistola: quin aduersum eos barbaros, id est Francos, Salios & Chamaunos exercitum mouens, aspirantibus diis, Saliorum partem excepit, Chamaunos expulsi. Ammianus lib. XX cap. X. Rheno exinde transmissio, regionem subit peruenit Francorum, quos Attuarios vocant. Ammianus Marcellinus lib. XVII c. IX. quibus paratis, petit primos omnium Francos, eos videlicet, quos consuetudo Salios appellat, quos olim in Romano solo apud Toxiandriam locum habitacula sibi figere praesent. Cui cum Tugros benigne, occurrit legatio praedictorum, opinantium reperiri Imperatorem etiam in biteris, pacem suo hac lege praetendens, ut quiescentes eos tamquam in suis nec lacefferet quisquam, nec vexaret. Hos legatos, negotio plene digesto, oppositaque conditionum perplexitate, ut in istam traditionem moraturus dum redeunt, muneratos absoluit. Dictoque citius secutus profectos, Senno Duce missis per ripam, subito cunctos adgressus, tamquam fulminis turbo percussit: iamque praedantes potius quam resistentes, in opportunam clementia partem effectum victoria flexo, dedentes se cum opibus liberisque suscepit. Chamaunos itidem ausos similia adortus, eadem celeritate partem occidit, partem acriter repugnantes, binosque captos coniecit in vincula: alios praecipiti fuga trepidantes, ad sua, ne militem spatio longo defatigaret, abire interim permisit innocuos: quorum legati paulo postea missis precatum consultumque rebus suis, humi prostratis sub obtutibus eius, pacem hoc tribuit pacto, ut ad sua redirent incolames.

*** Ammianus Marcellinus lib. XXVII c. VIII.

**** Ammianus Marcellinus lib. XXXI c. X.

***** Gregorius Turon. lib. II c. IX. Pontanus Origg. Franc. lib. IV c. IX. X.

***** Gregorius Turon. c. I. Paulinus vita Ambrosii per idem tempus Arbogastes comes adversus gentem suam, hoc est Francorum, bellum paravit, atque pugnando non parvam multitudinem manu fudit; cum residuis vero pacem firmavit.

***** Gregorius Turonensis lib. II c. IX. dehinc Eumenius tyrannus suscepto expeditionali praedicta, Rheno limitem petit, ut cum Alamannorum & Francorum Regibus vetustis foederibus ex more iuris, immensum ea tempestate exercitum gentibus feris ostenderet.

† Orosius lib. VII c. XXV.

†† Claudianus de laudibus Stiliconis lib. I.

Provincia missos

Expellet citius fasces, quam Francia Reges
Quos dederis, acie nec iam pulsare rebelles,
Sed vinclis punire licet; sub iudice nostro
Regia Romanus disquirat carmina carcer.
Mactantes, Suroque docent, quorum alter Etruscum
Pertulit exilium: cum se promitteret alter
Exulis vltorem; iacuit murene suorum.
Res anidi concire novas, odioque furentes
Rex & ingenio scelerumque cupidus fratres.

††† Clau.

††† Claudianus de laudibus Stiliconis lib. II.

*Qui mihi Germanos solus, Francosque subegit,
Cur nondum legitur factis.*

††† Claudianus in IV. Consulari Honorii :

*Attonitos Reges humili cernice videres,
Ante ducem nostrum flauam sparsere Sicambri
Caesariem, pauidoque orantes murmure Franci
Procubuerunt solo : iuratur Honorius absens
Imploratque scum supplex Alemannia nomen.
Bastarnae venere truces, venit accola sylua
Bructernus Hercynia, latisque paludibus exit
Cimbrus, & ingentes Albim liquere Cherusci.
Accipit ille preces varias ; sardeque rogatus
Annis ; & magno pacem pro minere donas.*



DISSERTATIO SEXTA
DE
FRANCORVM REGNO ATQVE IMPERIO.
RESPONDENTE
FRIDERICO ZOLLMANNO,
GOTHANO.

§.I. Pharamundus primus Rex communis Francorum. §.II. Clodionis gesta. §.III. Merouai gesta.
§.IV. Considerat fata, regimen, mors & monumentum. §.V. Clodoveus Franciam, Thuringos &
Alemanni sibi subiecit & sit Christianus. §.VI. Clodoveus Boios devincit. §.VII. Clodoveus
Burgundiones, Gothos devincit, ab Anastasio Imp. Augustus appellatur. §.VIII. Clodovei filii
regnum inter se partuntur. §.IX. Bella Dagoberti, Caroli Martelli & Pipini cum Saxonibus.
§.X. Francia distinguitur in Orientalem & Occidentalem, siue Neustriam & Austrasiam. §.XI.
Francorum religio. §.XII. Regnum Francorum fuit hereditarium. §.XIII. Et Monarchicum.
§.XIV. Ordines regni. §.XV. Comitatus Francorum maiora. §.XVI. Comitatus minora. §.XVII.
Duces Francorum. §.XVIII. Comites Francorum.

§. I.



Ertior Francorum historia a Pharamundo oritur. Hic enim, sumto a Marcomiro consilio, primus a Francis a. 420. in communem Regem fuit electus, qui vniuersæ genti imperaret, quæ antea diuersos saltem habuerat Duces militares.* Et licet commune nomen foederati isti populi inter se haberent, nondum tamen in vnā rempublicam coaluerant, quod demum sub Pharamundo factum. Dicebantur isti Reges criniti, eo quod ipsi sibi liberisque ius commandandi quasi solis vindicarent.** Hoc Rege primum Rhenum transire ceperunt, licet nec dum satis pedem figentes, cum pacis potius quam belli fuerit studiosior, atque ordinandæ reipublicæ, id quod ex Lege Salica patet, cuius auctor habetur.***

* Gesta Francorum epitomata c. IV. tunc defuncto Sennone, & accepto consilio, in vnam primum gentem vnam habere principem, petierunt consilium Marchomiro, ut Regem vnum haberent sicut & ceteræ gentes. At ille dedit eis consilium, & elegerunt Pharamundum filium ipsius Marchomiri, & inuenerunt eum super se Regem crinitum. Aminoius lib. I c. IV. regem vero, ceterarum more morum, Franci sibi elegentes Pharamundum Marchomiri filium, solio sublimant regio. Maxentius Chron. Mileacensis apud Labbeum Noua Bibliotheca Mstorum Tomo II p. 191. Franco & Vasso defunctis Franci Marchomirem & Sennodem de ipsa generatione nobiles sibi Principes constituerunt. Et mox tempore multa stola de vicinis regionibus detraxerunt. Erant autem fanatici & pagani deum sua muta & surda adorantes. Mortuo autem Marchomire atque Sennone acceperunt inter se consilium, ut sibi Regem sicut alie gentes constituerent. Constitueruntque sibi Regem Crinitum Pharamundum filium Marchomiri. Chron. Reg. Francorum apud du Chesne Tom. I p. 797. Sennone gentis Pharamundum, qui fuit primus Rex Francorum crinitus. Adsentitur Rorico gestis Franco- rum apud du Chesne p. 801. Tempus definit Proseper in Chronico, qui ad a. 420. Pharamun-

du regnat in Francia & Anonymi Patriarchium Bituricense cap. XII. filium prædicti Marcomiri Pharamundum filio Regem orinarunt anno Dominice Incarnationis quadringentesimo ac vigesimo. Enauit itaque Fredegarius, qui Theudemere filium Richimeris primum Regem fuisse electum dicit & Hugo Flaviniacensis, qui in Chronico Virdunensi ad a. 446. Clodionem primum facit.

*** Aimoinus lib. I c. IV. de Pharamundi filio ait: filius successit Clodio crinitus: illorum tempore Francorum reges crinitis habebantur. De Guadualdo idem testatur lib. III. c. LXI. hic in Gallis natus, moreque regum a matre sua enutritus, [vix consuetudo antiquis Francie suis regibus] capitis comam gerebat profusam. De eodem Gregorius Turonensis lib. VI c. XX V. hic cum natus esses in Gallis, & diligenti curam nutrius, & Regum istorum mos est, crinibus siagellis per terga demissis, litteris eruditus: Sic etiam Agathias lib. I p. 532. mos est Francorum regibus conderi nunquam, sed a pueris comam alere, qua pulchre impendit humeris, etiam frontis crinibus diuisis & in utramque se spargentibus partem.*

**** Sic enim in Gestis Francorum epitomatis c. IV. statim ac de Pharamundo dictum esset. Tunc & legem habere ceperunt, quam consiliarii eorum priores gentiles his hominibus VVifogast, VVifogast, Arogast, Salegast, in villabus Germania, id sunt Bodechaim, Salechheim & VVidechheim tractauerunt. Idem dicitur in Maxentii Chronico Malleacensi p. 191.*

§. II.

Successit Clodio, Pharamundi filius.* Hic apud Dispargum,** in termino Thuringorum sedem habebat, sed infelix primum contra Romanos dum sub initium statim regni anno 428. pars Galliarum propinqua Rheno, quam Franci occupauerant, Aetii Romanorum ducis armis fuerit recepta.*** Dum vero hic bellum in Gallis gereret contra Theodericum Gothorum regem, Clodio missis exploratoribus ad urbem Cameracum perlustratis omnibus, ipse secutus, Romanos proterit, ciuitatem capit, in qua per paucum tempus residens ad Summam vsque progreditur sedem in vrbe Ambianorum figens.**** Aetius vero a. 446. ex improviso Clodionem adoritur, eundemque nuptialibus epulis importune indulgentem prostrauit *****

* Prosper ad a. 428. *Clodius regnat in Francia.*

** *Id. diff. I §. XIV.*

*** Prosper alter ad eundem annum. *Cassiodorus Chronico.*

**** Gregorius Turonensis lib. II c. IX. Aimoinus lib. I c. V. Rorico gestis Francorum p. 301. *Clodio igitur Rex missis præcursoribus suis usque ad urbem Cameracum, ipse quoque cum exercitu maximo Rhenum transiens eos subsequens est, & ingressus Carbonariam (villam, Turnacensem ciuitatem obtinuit, & exinde Cameracum usque properauit. Ibiq; modicum residens, Romanos omnes, qui in eadem reperti sunt, gladio trucidari præcepit. Quia ciuitate reueria inde progreditur, & usque ad Summam sinum occupauit, & ingressus Ambianorum urbem, ibidem & regni sedem statuit, & deinceps pacato inre quiescit.*

***** Sidonius Apollinaris Carm. V.

*Pugnasti pariter, Francus qua Cloio patentes
Atrebatum terras peruaseras: hic coeunte,
Claudebant angusta vias, arcumque subactum
Vicum Helenam, sinumque simul sub tramite longo*

*Ardus suppositis trabibus, transmiserat agger,
 Illic se posito, pugnabat ponte sub ipso
 Maiorianus Eques. Fors ripa colle propinquo
 Barbaricis resonabat hymen, Scythicisque chorais,
 Nubebat Flavo similis noua nupta marito.
 Hos ergo, se perhibent, strauit.*

Quem locum Chifletius Anastasi Childerici c. I p. 6. plenius explicauit. Pontanus *Originibus Francorum* lib. IV c. XII.

§. III.

Post Clodionis mortem dissensio inter ipsius filios de successione, dum maior natu, Hunnorum regem Attilam, minor Aetium in auxilium vocaret. * Incertum igitur, an Merouæus ipsius filius fuerit, quem Gregorius Turonensis saltim ex ipsius stirpe ** dicit. Verosimile tamen hoc videtur ex eo, quod, dum Attila Gallias inuaderet, pars Francorum ipsi accederet, dum Merouæus staret a partibus Romanorum. *** Post Aetii mortem vero Franci Gallias depopulabantur, **** & regni sui terminos extendebant. Dum igitur iusta serie sibi succederent Reges, dicti isti fuerunt Mercevingi.

* Sic enim du Chesne Tomo I p. 223. ex Prisci Rhetoris & Sophistæ historia: *At Franci in bello lassendi occasionem ei subministrabat Regis illorum obitus, & de Regno inter liberos eius erit discussio. Quorum maior natu Attilam, minor Aetium in auxilium vocare statuerat. Hunc non longe a Legionem obeuntem vidimus, adhuc imberbem: flaua coma, adeoque promissa, & super humeros circumfusa esset. Eum Aetius filium a se adoptatum, multisque cum ab ipso, tum ab Imperatore orationum munitionibus, & amicum ac socium populi Rom. appellatum dimisit.*

** lib. II c. X. de huius stirpe quidam Merouechum regem fuisse adserunt. *Gesta Regum Francorum: Clodione Rege defuncto, Merouechus, de genere eius, Regnum eius accepit. Vetus Genealogia Regum, quam laudat Chifletius Anastasi Childerici pag. 13. Meroneus, qui non erat Clodii filius, sed ipsi sanguine coniunctus, fecit se creare Regem, Clodii filios, qui aetate minores erant, excludendo. Annum definit Prosper ad a. 448. Meroueus regnat in Francia quem sequitur Sigebertus Geblacensis.*

*** Sidonius Apollinaris Panegyrico Auito dicto:

*subito cum rupe tumulem
 Barbaries totas in te transfuderat artos
 Gallia pugnacem Rugum comitante Gelono
 Gepida trux sequitur, Scyrum Burgundio cogit:
 Chunus, Bellonotus, Neurus, Basterna, Toringus,
 Bructerus, Gluosa quem vel Nicer abluat unda,
 Prorumpit Francus. Cecidit cito secta bipenni
 Hercinia in linctes, & Rhenum texuit aluo.
 Et iam terrificis diffuderat Attila turmis
 In campos se Belga tuos*

Isaunders c. XXXVI. *Romanus adfuerit auxiliares Franci. Idem c. XLI. Pontanus Orig. Franc. lib. IV c. XIII.*

**** Sidonius Apollinaris in Panegyrico Maioriani

*Francus Germanum primum, Belgamque secundum
Sternerat, Rhemumque ferox Alemannos bibebas.*

***** Sigebertus Gemblacensis ad a. 448. *Merovius filius Clodii super Francos regnat annis 10, a quo nimis viri rege Franci Merovingi cognominati sunt. Plenius adhuc Rorico Gestis Francorum p. 801. Clodione defuncto, Merovicus ad regendum populum elegitur, & in eadem Ambianorum ciuitate regali sedio sublimatur. Merovicus itaque ipse, a quo & Franci prius Merovici vocati sunt, propter veritatem videlicet & prudentiam illius, in tantam generationem apud Francos est habitus, ut quasi communis pater ab omnibus coleretur.*

§. IV.

Succesit ipsi Childericus, filius, quem luxuriose agentem regno perturbant Franci, Aegidium, Magistrum militum in Gallus regem adulescentes. Interea temporis apud Bifinum Thuringiae regem exulabat Childericus, * cum eius vxore Basina stupri consuetudinem habens. ** Cum vero octo annis supra Francos regnasset Aegidius, consilio potissimum Wicemadi, qui ipsi fidelis erat, reuocatus fuit Childericus. Hinc Basina, viro relicto, in Franciam venit, cum Childerico fuit copulata. *** Hic fugato Aegidio, capta Colonia Agrippina atque vrbe Treuironum, ulterius in ipsam Galliam fuit progressus, Aurelianas vsque peruenit, Andegauum cepit, Alemannos deuicit. **** His deuictis, cum ad solum proprium, hoc est, ad Ambianorum urbem remeare cuperet, febre correptus spiritum exhalauit, ritu barbaro Tornaci sepultus, ***** & regendum populum filio suo Clodouxo dereliquit.

* Gregorius Turonensis lib. II c. XII. *Childericus vero cum esset nimis in luxuria dissolutus, & regnaret super Francorum gentem, capis filias eorum stuprose detrahere. Illi quoque ob hoc indignantes, de regno eum eiciunt. Comperito autem quod cum etiam interficere vellet, Thoringiam petiit, relinquens ibi hominem sibi carum, qui virorum furentium animos verbis lenibus mollare posset: datus etiam signum quando redire posset in patriam: id est, dimiserunt simul unum aureum, & unam quidem partem secum detulit Childericus, aliam vero amicus eius retinuit dicens: quando quidem hanc partem tibi misero, partesque coniuncta, unum effecerint solidum, tunc tu securo animo in patriam repedabis. Absens ergo in Thoringiam, apud Regem Bifinum uxoremque eius Basinam latuit, denique Franci hoc ciello, Aegidium sibi, quem superius Magistrum militum a Republica missum dixerunt, unanimiter regem adiungunt. Fredegarius c. XI. Aimoinus lib. I c. VII. Sigebertus Gemblacensis ad a. 461.*

** *Gesta Francorum epitomata c. VII. dum fuit in Thoringia, cum Basina regina, vxore Bifini regis ipse Childericus rex commixtus fuit. Aimoinus lib. I c. VIII. dicebatur autem idem princeps consuetudinem stupri cum ea habuisse, dum apud praefatum exularet Regem.*

*** *Gregorius Turonensis c. I. Aegidius cum octavo anno supra eos regnaret, amicus ille fidelis pacatis oculis Francis, nuntiis ad Childericum cum parte illa diuisi solidi, quam retinuerat, mittit. Ille vero certa cognoscens indicia, quod a Francis desideraretur, ipsis regnantibus, simul Basina illa, quam supra memorauimus, relicto viro suo, ad Childericum venit. Aimoinus lib. I c. VIII. Rorico gestis Francorum sub finem libri primi. Fredegarius c. XII. Gesta Francorum epitomata*

nata c. VII. Sigebertus Gemblacensis ad a. 469. Errat itaque Gobelinus Persona Cosmodromio et VI c. XXIV. dum scribit: *istis temporibus apud Francos regnavit Hildericus filius Merovingi sextus rex, qui Basinam filiam ducis Thuringia accepit uxorem, & regnavit annis XVI.* Childerici cap. IV. Sagittarius antiquitatibus regni Thuringici lib. II c. IX §. 7 sqq.

Optime hæc declarat Rorico Gestis Francorum libro primo exeunte. Hic fuit Rex potentissimus super omnes Francorum reges, vir egregius, ac strenuissimus, expugnator bellicosissimus, Imperii dilatator, & totius aequitatis amator. Childericus itaque Rex hac tempestate collecto Francorum exercitu, de oppidum civitatem super Rhenum fluvium est adgressus. Quam omni bellicorum apparatu circumdanti, tandem populum eundem nimia cede vastatum devicit, & munitiones vniuersas eadem civitatis sibi retinens, Coloniam eam vocari instituit. Hanc regerat Romanus Aegidius, cuius locum fecimus mentionem. Sed tanto exercitui resistere non valens, urbe progressus fugam cepit, & sic suorum Regis evasit. Inde progredientes Franci Treueris, civitatem super Mosellam fluvium vastantes ceperunt. Eo tempore mortuus est Aegidius Romanorum tyrannus, & eius filius nomine Sigrinus, apud Suesionem civitatem in paterno solio sublimatur. Recollecto iterum Childerici Rex Francorum exercitu, Aurelianis usque pervenit, terras omnes, quæ sunt in circuitu, nimis fouate depopulans. Inde progreditur Andeganis, occursumus Adouagrio Duci Saxonum, qui eandem Andeganam debellauerat, atque protrinerat, relicto Paulo Comite ad custodiendam civitatem. Cumque Rex Childerici ex improviso civitatem irrumperet, & Adouagrium Ducem obtruncare decerneret, tunc subitus Adouagrus ansugit, Regisque mucrone Paulus obtruncatus est: & principalis domus igne cremata. Hac igitur patrata victoria, cum ad solum proprium, hoc est ad Ambianorum urbem pervenire cuperet, febre correptus spiritum exhalavit, & regendum populum Clodoveo filio suo donavit. Mortuus est autem Childerici Rex XXIV imperii sui anno, & regnavit Chlodoveus. *Sigebertus Gemblacensis ad a. 475. 476. Chifletius c. I. Pontanus Orig. Franc. lib. V c. II.*

Childerici Monumentum una cum ipsius ossibus atque reliquiis, annulis, nummis fibulis, apibus aureis atque eiusmodi ornamentiis d. xxvii Maii 1653. forte fortuna fuit effossum, & singula a Decano & Pastore S. Brixii Leopoldo Guilielmo, Archiduci Austriae fuerunt oblata, atque inde Viennam translata, ubi in Pinacotheca veteris palatii archiducalis fuerunt adserata, testante Lambecio de Bibl. Casarea lib. I p. 78. Integrum monumentum singulari tractatu, eodemque erudito, descripsit Io. Iacobus Chifletius Analtasi Childerici. Sed insignis hic thesaurus postea in Galliam fuit delatus, prout tradit Gudenus Historia Erfurtenfi lib. IV n. 32. eodem diebus (1664) Rhenum auxiliares Galli repetere. Officiales cum liberalissimis donis Eiecitur domus. Prædolio gladio multis pretiosis gemmis, & plures equi obtinere. Ipsi Regi datum manum, quod antiquitate pretio omnem estimationem superat: de Childerico Francorum Rege Clodovei Patre supra dixi: in anno Christi D I X die vigesimo septimo Novembrii obiit, ac Tornacensis gentiliis sepultus est, cumque nuper ibidem, gubernante Belgium Leopoldo Archiduce, Duci Caesaris Ferdinandi III Fratris, ruinosæ adhuc fundamenta dicerentur, corpus una cum sacris cineribus, & armorum apparatus, in æntium casu, & resossum est. Hæc Leopoldus Viennam venit. Galliarum Rege frequentissimis votis, ista Prædecessoris monumenta desiderante. Ablegavit Factor ad Caesaris aulam Conradum Breuning suum e Societate Iesu Theologum, per quem a Duce Leopoldo Cesare Augusto, istum antiquitatis thesaurum obtinuit, cum postea Regi Galliarum in grati animi offeram obtulit.

§. V.

Filius æque ac successor ipsius Clodoveus firmavit potissimum regnum

gnum Francorum. Primum ipsi erat, ut reliquam Gallie partem, quam Romani adhuc tenebant, sibi subiceret, id quod deuicto Syagrio, qui Aegidii filius erat, & Romanorum nomine imperabat, perfecit, regni que limitem ad Ligerim vsque prolatauit.* Confecto hoc bello, anno decimo regni sui Thoringis a. 491. bellum intulit, eisdemque suis ditionibus subiecit.** Hinc, cum potentia reliquis Germanie populis præualerent Alemanni. bellum cum iisdem ex æmulatione fuit ortum. Alemanni, postquam Rhenum traieciissent, a. 496. ingens ad Tolbiacum*** exortum fuit proclium, in quo acies Clodouxi iamdum inclinare coepit, sed, postquam Christum inuocasset, atque se Christianum futurum vouisset, restituta fuit, Alemanni, caeso eorum rege, deuicti, eiusdem potestati se subdere coacti fuerunt.**** Hinc Christianam religionem cum Francis suis fuit amplexus.*****

* Gregorius Turonensis lib. II c. XXVII. Fredegarius c. XV. Pontanus Orig. Franc. lib. V cap. III.

** Gregorius Turonensis c. l. Auctor vitæ S. Remigii: *Chlodouens decimo anno regni sui, commoto exercitu sibi Thuringiam provinciam subiungit.* Sigebertus Gemblacenſis ad a. 495. *Chlodouæus Thuringiam sibi subiungit*: Gobelinus Persona *Cosmodromio* a. VI c. XXIV. *Sagittarius antiquit. regni Thuring. lib. II c. LX §. 8.*

*** Communis est opinio, hoc Tolbiacum esse hodiernum pagum Züllich siue Zülpich, Iuliacensis ditionis prope Bonnam & fontem Ruræ. Verum, aliam sententiam profert Oluarus Vredus *Flandria Christiana* p. 2. dumat: *Tulbiacum idem Scriptores interpretantur Züllich, vicum, aut pagum, non procul a Rheno, atque vrbē Bonna, inter Mosam & Mosellam, prope fontem Ruræ, quod nulla ratione potest subsistere, cum clare oppidum nomen: Gregorius, Züllich non nisi sit pagus. Deinde Alemanni Rhenum transgressi, non poterant attingere Tulbiacum, [si Züllich ita fuerit inquam appellatum] cum longe superius sedes suas habuerint, intra Rhenum videlicet, Danubium & Mœnum, ut constat apud omnes Authores. Præterea cum certum sit, Victoriam obtenta Clodouæum statim Tullum aduenisse, atque inde properasse Rhemos, ad suscipiendum baptismum, non potuit id fieri a Tulbiaco ad fontem Ruræ, quod Rhemus propius abest, quam Tullō.* Verum, licet hodie vicus sit, exinde tamen minime sequitur, semper talem fuisse, maxime, cum oppidi vox sit generalis. Alemannorum fines licet ad Tolbiacum non attingerent, in ipsos tamen Francorum fines fuerunt progressi. Tertium argumentum, Clodouæum post pugnam Tullum venisse, plane nihil probat, nisi quod Tullum, primum a loco pugnae fuerit palatium. Hinc communi potius accedimus opinioni.

**** Gregorius Turonensis lib. II c. XXX. *factum est autem, ut confligente utroque exercitu, vehementer caderentur: atque exercitus Chlodouechi valde ad internecionem rure capiti. Quod ille videns, eleuatis ad cælum oculis, compunctus corde, commotus in lacrymis, ait: Iesu Christe, quem Chroteschildus predicat esse filium Dei Vini, qui dare auxilium laborantibus, Victoriamque in te sperantibus tribuere diceris, tua opis gloriam deuotus effragito: ut si mihi Victoriam super hos hostes induleris, & expertus fuero illam virtutem, quam de te populus tuo nominis dicat, protulisse se predicat, credam tibi, & in nomine tuo baptizet. Inuocant enim deos meos, sed ut expertor, elongati sunt ab auxilio meo, unde credo eos nullius esse potestatis pradios, qui*

qui sibi obedientibus non occurrunt. Te nunc innoco & tibi credere desidero, tantum, ut eruas ab adversariis meis. Cumque hac diceret, Alamanni terga vertentes, in fugam labi ceperunt. Cumque Regem suum cererent interemptum, Clodovechi se ditionibus subdunt, dicentes: ne amplius quaesumus, pveat populus: iam tui sumus. *Gesta Franc. epit. c. XXI. Aimoinus lib. I c. XV. Hinc Theodoricus, rex Gothorum eidem de paria hac victoria gratulatur apud Cassiodorum Var. lett. lib. II epist. XLI. Pontanus lib. V c. III. B. Rhenanus libro secundo rneunte.*

**** *Gregorius Turonensis lib. II c. XXXI. Briffonius de formulis lib. VII p. 675.*

§. VI.

Alemannos secuti Baioarii, de quibus quidem Scriptores tacent, quo iure in Francorum transierint potestatem, cum Auentinus* contendat, eos, amisso in praelio ad Tolbiacum rege, foedus iniuisse atque amicitiam cum Francis. Brunnerus,** vero tradit, eos vel metu, vel veneratione Francorum sese subiecisse. Hoc certum, duces ipsorum ex gente Agilolfingica fuisse sub potestate Francorum,*** leges ipsorum a Theoderico, Clodovari filio fuisse confirmatas. ****

* *lib. III Ann. Boi. c. I.*

** *Hist. Boi. lib. IV p. 119. quod si quis coniectura locus est, propior quidem opinanti sum, Boios, victoriam Franciae armorum admiratione vel eorundem, cum iam proximus arderet paris, prudenti metu, post Theoderici Gothi mortem, rebus suis, voluntaria deditione consultum iuvit; cumque in Theoderici successoribus nihil spes esset, maluisse orientem fortuna Francica forem, quam Gothicum iam in occasum vergentem adorare*

*** *Pare hoc ex Lege Boiorum tit. II c. IX. si quis autem Dux de provincia illa, quem Rex ordinaverit, tam audax aut contumax, aut levitate stimulatus, seu protervus & elatus, vel superbus atque rebellis fuerit, qui decretum Regis contemserit, donatu dignitatis ipsius ducati careat, etiam & insuper spem supernae contemplationis sciat se esse condemnaturum & viam salutis amittat.*

**** *Prout ex praefatione legum Baiuvariorum adparet. B. Rhenanus rer. German. lib. II pag. 283.*

§. VII.

Deiudis Alemannis, Godegisilo Burgundionum Regi in auxilio erat contra Gundobadum, fratrem, regnum adfectantem, quem etiam a. 500. deiudic & Burgundiorum Monarchiam sibi adseruiat.* Post, victo in acie prope Pictavum, & occiso Alarico, Wisigothorum rege, Francorum imperium ad Pyrenaeos montes vsque dilatauit.** A 508. Clodoveus, transacta apud Burdegalam hyeme, Egoismam & Tolosam sibi subiicit.*** Hinc ab Anastasio Imp. Codicillos de consulatu accepit, atque insignibus Imperatoris indutus, Consul atque Augustus coepit adpellari, cathedram regni in Parisiorem vrbe constituens.**** Hoc ipso autem sine dubio Imp. eundem voluit incitare, ut Imperium Occidentis, quod Gothi adhuc usurpabant, restauraret.***** A. 509. deiudis Sigeberto & Chara-

Chararico, Francorum ducibus, eorum provinciis potitur. ***** De-
mum. deuicto Ragnachario & Rignomere, vicinis regibus, occisisque pro-
pinquis suis, Francorum Monarcha obit V. Kal. Decembris, sepelitur
Parisius in Basilica Apostolorum *****

* Gregorius Turonensis lib. II c. XXXII. XXXIII. XXXIV. Aimoinus lib. I c. XIX.

** Gregorius Turon. lib. II c. XXXVII. Aimoinus lib. I c. XX. B. Rhenanus rer. Ger-
man. lib. II pag. 276.

*** Gregorius Turon. c. I.

**** Gregorius Turon. lib. II c. XXXVIII. igitur Chlodovechus ab Anastasio impera-
tore ediculis de consulatu accepit, & in basilica beati Martini tunica blasea indutus est &
Chlamyde, imponens vertici diadema. Tunc ascenso equite aurum argentumque in itinere illo,
quod inter portam atrii basilica beati Martini & ecclesiam civitatis est, presentibus populis manu
propria spargens; voluntate benignissima erogavit, & ab ea die tamquam Consul aut Augustus est
vocatus. Egressus autem a Turoni Parisios venit ibique Cathedram regni constituit. Aimoinus
lib. I c. XXII.

***** Car. le Cointe Ann. Franc. ad a. 508. Ant. Pagi dis. hypat. lib. I c. VIII n. 7. 8.
Vid. diss. nostra de variis modis decernendi successorem § 42.

***** Gregorius Turon. lib. II c. XI. XLI.

***** Gregorius Turon. lib. II c. XLII. interfecit & alios multis Regibus, & parenti-
bus suis primis, de quibus Zelum habebat, ne ei regnum auferrent, regnum suum per totas Gallias
dilatauit. & c. XLIII. hic ita transactis, apud Parisios obiit: sepulchrumque in basilica sanctorum
Apostolorum, quam cum Chrotechilde regina ipse construxerat.

§. VIII.

Defuncto Clodouzo, Francorum regnum inter quatuor Chlodouxi
filios in tetrarchiam diuiditur, ita, vt Theodericus Remis, Chlodomirus
Aureliani, Childebertus Parisiis, Chlotarius Sueffionibus sedem regni habe-
ret.* Nolumus iam singula Francorum regum gesta exponere, sed ea
solum explicabimus, quæ ad historiam faciunt Germanicam. Sic Theo-
dericus rex Thuringos sub eorum rege Hermenfrido deuincit, eodemque
occiso, Thuringiam deuastat,** Clotharius a. 555. Saxones rebelles reprimi-
t, Thuringiam ob auxilium ipsis præstitum deuastat, & licet isti post
biennium in Franciam irrumperent, statim tamen iterum fuerunt re-
pressi *** Sub Clotario II. denuo in Francorum fines irrumpunt Saxo-
nes, huius etiam filium Dagobertum profligantes.**** Huic vero ipse
Rex Clotarius in auxilium veniens, Bertoldum, ducem eorum deuincit,
totam Saxonum terram deuastat, & magna strage contra eosdem deli-
xit,***** tributa ipsis imponens quingentas vaccas inferendales, quæ fi-
lius Dagobertus, vt eosdem in auxilium haberet contra Vinidos remi-
sit.*****

* Gregorius Turonensis lib. III c. I. Aimoinus lib. II incuntes: igitur quatuor filii Clo-
doui, Theodericus, Chlodomirus, Childebertus atque Chlotarius, Regnum inter se æqua diui-
dunt.

ant. Et Theodericus quidem sedem Regni sortitus est Metas, Chlodomirus Aurelianis, Chlotarius doctus, Childebertus Parisiis, quo & pater eorum.

^{***} Gregorius Turonensis lib. III c. VII. Gesta Franc. epit. c. XXII. Aimoinus lib. II c. IX. Krantz Saxonia lib. I c. XXVI. Hoc bellum, eiusdemque causam late describit Sagittarius antiqui. regis Thuringii lib. II c. XI, qui etiam locum designat ad Tennebergam prope Vnstradam.

^{***} Gregorius Turon. lib. IV c. X. eo anno rebellantibus Saxonibus, Chlotacharius rex, commoto contra eos exercitu, maximam eorum partem deleuit, perueniens totam Thuringiam ad denasiam, & eo. quod Saxonibus solatium praeuissens. Aimoinus lib. II c. XXVII.

^{****} Monachus S. Dionysii Gesta Dagoberti c. XIV.

^{*****} Idem c. I. rex vero totam terram Saxonum denasians & omnem populum interfecit, non ibidem maiorem hominum vim relictam reliquit, quam longitudo gladii sui, quod spatium locum habere videtur. Hoc itaque signum in regionem illam statuit. Scilicet, si posteri discerent, quanta Saxonum perfidia existeret & quanta Francorum pollet potentia, quantaque regum provocata preualeret animositas.

^{*****} Idem c. XXXI. attamen Saxones tributum quod reddere consueverant, per praecceptionem Dagoberti hactenus habent indultam. Quingentae enim vaccae inferendales annis fugis a Lotario censu reddebant, quod tunc a Dagoberto rege cassatum est.

§. IX.

Nouum cum Saxonibus bellum sub Dagoberto fuit ortum, dum Saxones a. 715. deuastarent fines Attuariorum, * sed repressi a Carolo Martello, iterumque a. 711. fuerunt deuicti. ** Idem Carolus a. 737. Saxones fecit tributarios. *** Denuo rebellantes Saxones Carlmannus & Pipinus a. 745. denuo deuincunt. **** Saxonum perfidia iterum provocatus Pipinus, horum regionem a. 753. deuastat. ***** Iisdemque a. 758. tributum imponit, ut trecentos equos singulis annis soluerent. ***** Carolus M. vero eosdem plene subegit.

* Sic enim emendaui Annales Fuldenses apud Freherum ad a. 715. dum anteriores editiones legunt: Saxones deuastauerunt terram Bazzouariorum. Reliqui autem Francorum Annales asserunt, fuisse eo anno bellum Saxones inter atque Francos.

** Ann. Franc. Fuld. ad a. 721. Fredegarus c. CVIII. per idem tempus rebellantibus Saxonibus, Carolus princeps veniens eos praecupavit ac debellavit, victorque reuertitur. Marianus Scotus Albericus ad a. 721. Annales Nazariani & Petauiani referunt ad a. 720. Chronicon Hildesheimense, & Sigebertus Gemblacensis ad a. 722.

*** A. Franc. Fuld. ad a. 737. Fredegarius c. CIX. rebellantibus Saxonibus paganis, qui blum Rhenum fluvium consistunt, strenuus vir Carolus dux commoto exercitu Francorum eo loco, ubi Lippia fluvius Rhenum amnem ingreditur, sagaci intentione transieuit, maxima ex parte regionem illam dirissimam stravit, gentemque illam sanissimam ex parte tributarios esse praecipit, atque quam plures obsides ab eis accepit, sicque, opitulante Domino victor remeavit ad propria. Caes. Hildesheimense, Marianus Scotus, Hermannus Contractus ad a. 737. Annales Nazariani, Petauiani, Metenses ad a. 738. Lambertus Schafnaburgensis ad a. 739. Sigebertus Gemblacensis ad a. 740. Carolus le Cointe Hist. eccles. Franc. ad a. 738. n. 17. 18. 19.

**** A. Franc. Fuldenses ad a. 745. Carlmannus & Pippinus simul Saxonum presidium, basta

Ballata eorum regione, bleiscuntur, & castrum Obsburg capiunt. A. Nazariniani, Perauiiani ad a. 745. A. Loiseliani ad a. 744. Fredegarius c. CXIII. evulso triennio iterum Carorum in finibus Saxonorum. ipsis rebellantibus, cum exercitu irrupit, ibique captus habitator. qui suo regno adfines esse videbantur, absque belli discrimine feliciter adque fuit, & plurimi eorum, Christo duce, baptismi sacramento consecrati fuerunt.

**** A. Franc. Fuldenfes, Eginhardi, Bertiniani, Metenses ad a. 753. Annales Nazariniani, Loiseliani, Sigebertus Gemblacensis ad a. 752. Fredegarius c. CXVIII. Carolus le Cointe ad a. 753. n. 37. 38. 44. 45. 754. n. 35.

***** Ann. Eginhardi ad a. 758. *Pipinus Rex cum exercitu Saxoniam aggressus est: & quamvis Saxonibus valitudine resistens, & munitiones suas timentibus, pressis praelio propugnatoribus, per ipsum quo patriam defendere conabantur vallum, intravit. Communisque passim praelii, plurimam ex ipsis multitudinem cecidit, coegitque ut promitterent se omnem voluntatem eius facturos: & singulis annis honoris causa ad generalem Conventum equos CCC. pro munere daturus. Huic in compositis, & more Saxonico, ut rite esse deberent, confirmatus, in Galliam sese cum exercitu suo recepit. Annales Loiseliani, Bertiniani, Metenses, Perauiiani, Tiliiani, Chronicon Hildesheimense, Marianus Scotus, Lambertus Schafnaburgensis, Albertus Stidenfis, Albericus, Conradus Urspergensis Chron. Saxo ad a. 758. Sigebertus Gemblacensis, Regino, Chronicon Reicherspergensis ad a. 757. Aimoinus IV c. LXIV. Otto Frisingensis P c. XXV. Schatenius Historia Westphalia lib. VI p. 411. Carolus le Cointe Ann. Eccl. Francorum ad a. 758. n. 1.*

S X.

Hi igitur Francorum progressus ansam dederunt divisioni in Franciam Orientalem atque Occidentalem, siue, quod idem est, in Austrasiam atque Neustriam. * Neustria complectebatur terras inter Mosam atque Ligerim sitas, ** quæ etiam nonnunquam proprio nomine Francia *** dicebatur. quæ tamen neque Burgundiam neque Aquitaniam neque Provinciam **** comprehendebat, cum hæ terræ nomen suum ab antiquo retinerent. Sub Austriz vero nomine primitus comprehendebantur terræ inter Mosam & Rhenum sitæ, † sedesque regni erat Metis. †† licet posteriori tempore omnis Germania, quatenus parebat Francorum imperio, diceretur Francia Orientalis. ††† Eadem quoque dicebatur Francia Teutonica, cum Neustria alias quoque diceretur Francia Romana, eo quod incolæ Romano uterentur sermone. ††††

* Sic notanter distinguit Monachus S. Dionysii *gestus Dagoberti c. XXXII. Vita Ludouici Pii in Annalibus Pirhoeanis p. 416. Otto Frisingensis lib. V c. XX. Pipinus & Carolomannus regnum diuidunt: Carolomanno Austriam, Alamaniam, Thuringiam, Pipino vero Burgundiam, Neustriam, Provinciam sortito. Eadem ratione regnum suum in Neustriam atque Austriam distinguebant Longobardi vt in Legibus lib. I tit. XXV c. 73. & hoc datus in mandatis. Ut tam in Austria, quam in Neustria, quamque in Almania & Tuscia, & littore maris, per omnia loca perquirantur suprascripti fugaces & lib. II tit. XXI l. 24. si in Istria aut in Austr a fuerit. Valerius nos. Galliarum vocat Francia.*

** Sic enim Scriptores veteres Neustriæ atque Austrasie fines distinguunt. Eginhardus vita Caroli M. c. XV. nam cum prius non amplius quam ea pars Gallie, quæ inter Rhenum & Lig-

Lipsum Oceanum & mare Balearicum iacet, & pars Germania, qua intra Saxoniam & Danubium, Rhenusque & Salam fluvium, qui Turingos & Sorabos diuidit, postea Franci, qui Orientales dicuntur, incolitur. Hugo de S. Maria lib. III Hist. Eccles. has tres Gallie prouincias [Belgicam Aquitanicam & Lugdunensem] dum Franci occupassent, illam regionem, qua Septentrionem versus inter Mosam & Rhenum porrigitur, Austriam, illa qua a Mosa ad Ligerim protenditur, Neustriam vocauerunt. Auctorem diuisionis Siffridus Presbyter lib. I Epitomes Hist. Msn. p. 686. indicat, dicens: primus Francorum ditionem in duas partes diuisit Carolus Martellus: vnamque inter Ligerim & Sequanum, que Gaudiana dicebatur, Franciam, & populos Carlingos seu Francigenas, quasi a Franci gentis appellauit: alteram vero partem, in qua Rhenus currit, Franconiam, eiusque populos Francos. Sequitur eundem Aeneas Syluius de Statu Europa c. XXXI. licet hoc certa auctoritate firmari nequeat. Vid. Pontanus Orig. Franc. lib. V c. VII. Valesius voce Francia.

*** Sigebertus Gemblacensis ad a. 844. Karolus accepit Occidentalia regna a Britannico Oceano usque ad Mosam fluvium, in qua parte ex tunc & modo nomen Francie remansit. Hunc Francia Austris opponitur in Gestis Francorum c. XXXVI. cum hac agerentur & aurora diei initium daret; irrueruntque Franci cum strepitu tubarum super Austrasios & Burgundiones dormientes. Plura loca congescit Valesius, voce Francia, licet idem quoque doceat, Austriam & Neustriam saepius communi nomine dici Franciam.

**** Auctor vitæ Ludouici apud Pithoeum p. 401. Populi tam Francie quam Burgundie, nec non Aquitania, sed & Germania, vbi Germania dicitur pro Austrasia. Sic distinxit etiam Otto Frisingensis lib. IV c. XXXII.

† Pontanus Orig. Francicarum lib. V c. VII. Austrasie regnum ita definit: quo terrarum pars nostra nunc quo comprehenditur Lotharingia, Elsatia, Vormacia, Maguncia, Treueri, Palatinatus pars, Comitatus Saliciensis, Hamonia, Cameracum, Namurcum, Limburgum, Leodium, Brabantia, Flandria, Cluiua, Iuliacum, Gelria, Hollandia, Zelandia, Traiectum ac Zutphania Comitatus. Schurtzsch de Veteri Regno Austrasia Henr. Vagedes periodus regni Austrasia. Sed bene notauit Countius Annal. Eccles. Francorum ad a. 835. n. 45. fines Austria, Neustria ac Burgundia tot non erant nec fixi, frequenterque mutabantur, siue variis mensibus bellorum, siue diuersis regionum partitionibus & multis exemplis saepius ostendimus. Id quod etiam Auctor des Berichts vom alten Kaysereich Austrasien demonstrauit.

†† Monachus S. Dionysii Gestis Dagoberti c. XXXII. Dagobertus rex Metis urbem veniens, cum consilio pontificum seu & procerum, omnibusque primatibus regni consentientibus, Sigebertum filium suum in regno Austræ sublimauit, sedemque Metis ciuitatem habere permisit.

††† Otto Frisingensis lib. VI c. VII. in Orientale regnum quod Teutonicorum dicitur. Idem lib. VI c. XI. Arnolfus totam Orientalem Franciam, [qua modo Teutonicum regnum vocatur] id est, Bauiam, Sueuiam, Saxoniam, Thuringiam, Frisiam, Lotharingiam, rexit: Occidentalem Germaniam Odo tenuit. Sequitur eundem Gotfridus Viterbiensis ad a. 881. Aimoinus lib. IV c. LII. vocat Austriam, quæ nunc Alemannia dicitur. Hinc etiam Hadrianus Valesius lib. XVIII orig. Francicarum ad a. 600. dicit, Austriam, cui Transrhenanæ prouinciæ Alamannia, Boioaria, Thuringia, pars Saxoniz & Catti, Frisii, Bructeri, alizque Germaniz nationes fuerint attributz, multitudine hominum & latitudine regionum, Neustriam atque Burgundiam simul iunctas facile æquasse. Hinc etiam Auctor vitæ S. Veroni scribit: Henricum Ottonis III. Aug. consanguineum, diuina prouidentia Austrasiorum regnum perceperisse. Qui inhabitabant, dicebantur Franci Orientales, vel Osterlandi. Auctor fragmenti de Maioribus domus: consuebant ad aliam ipsius vniuersi Opumates, Orientalium Francorum, quos illi propria lingua Osterlandos vocare.

††† Luitprandus lib. I c. VII. *cumque Burgundionum regna transiens, Franciam, quam Romanam dicunt, ingredi velles.* Idem lib. I c. II vocat *Francos Teutonicos.* Quare Lu. ionicus ad a. 939. dicitur *Gallia, seu Francia Romana Rex.* Rationem reddit Otto Frisingensis lib. IV c. XXII. *Romani etiam qui in Gallis habitabant, ita ut nec reliqua ibi inuenirentur, exco. minati sunt.* Videtur mihi inde *Francos, qui in Gallis morantur, a Romanis linguam eorum, qua usque hodie videntur, accommodasse.* Nam alii qui circa Rhenum, ac in Germania remanserunt, Teutonice lingua videntur.

§. XI.

Ab historia Francorum, progredimur ad eorundem instituta, vbi primum dicendum de ipsorum religione. Hos autem silvas, aues & aquas pro numinibus coluisse testatur Gregorius Turonensis.* Hinc etiam Deos superius iamdum memoratos venerabantur.** Sensim tamen sacra Christiana amplexi fuerunt Franci,*** usque dum sub Clodouxo publice introducta religio Christiana maiora indies caperet incrementa**** Maxime vero diuersis synodis superstitiones adhuc reliquas, abolere conabantur.***** Sic extat Childeberti Regis constitutio a. 554. de abolendis reliquiis idololatriæ & de sacrorum dierum festiuitatibus caste celebrandis.† Alia præceptio Guntramni de a. 585. †† Præcipue vero per Karlomannum Synodus Francica a. 742. fuit celebrata, in qua varia non solum religionis commoda fuerunt decreta, sed etiam ignium sacrilegorum *Nedfr* tunc vocatorum superstitio fuit reprobata. ††† Idem Carolomanus synodo Liptinenti a. 742. varias superstitiones aboleuit †††† Carolus M. vero synodo Francofurtensi a. 795. celebrata, cultum imaginum plane abrogauit. ††††† & per Bonifacium religionem Christianam apud Germanos plenius introduxit. †††††

* Gregorius Turon. lib. II c. X. *sed hæc generatio san. tibus semper cultibus visa est obsequium præbuisse, nec prorsus agnoscere Deum: sibi que silvarum, aque aquarum, animi, bestiarumque, & aliorum quoque elementorum finxere formas, ipsasque ut Deum colere, eisque sacrificia de- libare consuevit.*

** dissertatione secunda. Vid. etiam Pontanus *Originum Francicarum libro VI c. I.* Hachenberg *Germania media, dissertatione octaua.*

*** Demonstrauit illud Elias Martinus Eyringius *dissertatione de ortu & progressu religionis Christianæ in Francia Orientali & Hachenberg di. IX.*

**** *Supra §. V.*

***** Has late describit Carolus le Coigne *Annalibus Ecclesiasticis Francorum.* Ex his seriem necit Hertius *not. Vet. Franc. regni cap. V §. X.*

† Extat apud Baluzium *Capit. Tom. I p. 5.*

†† Apud Baluzium *Tom. I p. 9.*

††† Extat de eadem Cl. Martini Disenbachii dissertatio, ab ipso proprio Marte elaborata, me præfide in hac academia a. 1768. ventilata.

†††† Extat Capitulare apud Baluzium *Tom. I p. 149.* in quo hoc reperitur: *Indiculus Super-*

Superstitionum & Paganarum I. de sacrilegio ad sepulchra mortuorum II. de sacrilegio super defunctis, id est, dadifas III. de spurealibus in Febr. IV. de casulis, id est, fanis. V. de sacrilegiis per Ecclias. VI. de sacris filiarum, quae Nimidas vocant. VII. de his quae faciunt super petras. VIII. de sacris Mercurii vel Iouis. IX. de sacrificio quod fit alicui sanctorum. §. X. de phylacteriis & ligaturis. §. XI. de fontibus sacrificiorum. §. XII. de incantationibus. §. XIII. de auguriis, vel animi vel equorum vel hominum stercore, vel sterminatione. §. XIV. de divinis vel sortilegis. §. XV. de igne fricato, de ligno, id est, nodis. §. XVI. de cerebro animalium. §. XVII. de observatione pagano in fovea vel in incubatione rei alicuius. §. XVIII. de incertis locis quae colunt pro sacris. §. XIX. de petris quod boni vocant S. Maria. §. XX. de feriis quae faciunt Ioni vel Mercurio. §. XXI. de Luna deficiente, quod dicunt Vinceluna. §. XXII. de tempestatibus & cornibus & coeleis. §. XXIII. de suis circa villas. §. XXIV. de pagano cursu, quem Trias nominant, scissis pannis vel calcis. §. XXV. de eo quod sibi sanctos fingunt, quoslibet mortuos. §. XXVI. de simulacro de conspersa farina. §. XXVII. de simulacris de pannis factis. §. XXVIII. de simulacro quod per campos portant. §. XXIX. de ligneis pedibus vel manibus pagano ritu. §. XXX. de eo quod credunt quia semina lucum committunt, quod possint corda hominum tollere iuxta paganos. Has superstitiones explicat Saggiacius ant. Gentil. & Christian. Touring.

†††† De hoc infra dicendum erit in Historia Caroli M.

††††† D. §. II §. XXXIV. Plenius vero de his Francorum ritibus sacris egit Pontanus Originum Francicarum libro V. utpote de Monasteriis ac locis sacris cap. III. de monachis & Abbatibus cap. IV. de episcopis & presbyteris cap. V. de coena Domini, Baptismo & Missa, de imaginibus cap. VII. de Martyrum sanctorumque festis ac natalibus cap. VIII. de idiomate in sacris cap. IX.

§. XII.

Quantum ad politiam, disputatur adhuc de forma & statu Regni Francorum. Sunt equidem. * qui nec hereditarium fuisse Regnum dicant, nec Monarchicum. Ratio illorum est, quod Scriptores Francici tradant, consensu populi creatos fuisse Reges atque constitutos, ** quandoque etiam electos *** Verum, cum haec verba sint generalia, ita ut inaugurationem atque approbationem populi denotent, potius ipsis hereditarium ius tribuimus, dum Scriptores antiqui iure hereditario sibi inuicem successisse Reges Francorum adferant, **** patres de terris suis per testamentum disposuerint, successores definiuerint, ***** vel filii ipsi inter se terras diuiserint ***** Et licet in hac dispositione vel diuisione terrarum quandoque mentio fiat consensus populi, † hunc tamen haut adeo necessarium fuisse putamus, quin potius consilium vel approbationem denotet, dum iura sua adhuc exercuerint satis moderate. Scilicet, dum Primogenituræ ius nondum esset introductum, Reges, ubi de regnis suis vellent disponere, Conuentum conuocabant vniuersalem, atque Procerum suorum consilio de regnis disponebant, successores designabant, qui communi populi fauore fuerunt recepti. †† ut eo firmior esset dispositio, salua nihilominus Imperiali auctoritate. †††

* Lehmannus *Chron. Spir. lib. II c. III.* & post eum Pontanus *lib. VI c. X.* Hottomannus *Francogallia c. VI* hoc latius demonstrare contendit, quem sequitur Cocceius *prudencia I. P. cap. VII §. 14. 15.*

** Eginhardus *vita Caroli M. c. III.* Pipinus diem obiit, supersticiis liberis Carolo & Carolomanno, ad quos successio Regni nunc diuino peruenerat. Franci siquidem sacro solemniter generali conuentu, ambo sibi Reges constitunt, ea conditione promissa, ut totum Regni corpus ex aequo partirentur, & Carolus eam partem quam Pater eorum Pipinus tenuerat, Carolomannus vero eam, cui patruus eorum Carolomannus praeerat, regendi gratia susciperet. Suscepta sunt utrinque conditiones, & pars Regni diuisa, iuxta modum sibi propositum, ab utroque recepta est, manifesteque ista, quamvis summa cum difficultate, concordia, multis ex parte Carolomanni societatem separare momentibus, adeo ut quidam etiam eos bello committere sint meditati. Sic etiam idem Eginhardus *Annalibus ad a. 768.* ait: Carolus & Carolomannus consensu omnium Francorum Reges creati. *Chronicon Moithacense apud du Chesne Tom. III p. 131.* Mortuo Faramundo Clodionem filium eius eruditum in Regnum patris elegerunt. Quod autem de Pipino *Annales Bertiniani ad a. 750.* dicunt: Pipinus secundum morem Francorum electus est ad Regem, ea ex ratione fuit factum, quod decessu Childerico, qui iure hereditario regnabat, Pipinus eligeretur.

*** In Charta Ludouici Pii diuisionis Imperii apud Baluzium *Tom. I p. 573.* altum est ut & nostra & totius populi nostri in dilecti primogeniti nostri Hlotharii electione vota concurrerent. Sic etiam Auctoris incerti *Chronicon breue apud du Chesne Tom. I p. 350.* Pippinus Rex moritur, & filius, Karolus & Karolomannus eliguntur in regno. Verum, Baluzius in notis ad *Capitularia Tom. II p. 108.* satis demonstrauit, electionem itam simpliciter debere intelligi de consecratione, cum in Actis Coronationis Regum Francorum vsque ad tempora Ludouici XIII. dicatur, electionem ad Archiepiscopum Rhemensem maxime pertinere, cum is, qui iure successionis iam dum Rex erat, in solenni ac publico Episcoporum ac Procerum conuentu declaratus fuerit aucti regni successor. Populi vero consensum accipiendum esse de subiectione & fide, quam populus pollicetur.

**** Aimoinus *lib. I c. XII.* Childerico hereditario inre successit Clodoneus. Idem *lib. II c. XIV.* Theodoricus, cum iam viginti quatuor annis regnum tenuisset, sic decedens, Theoderto filio sedem suam reliquit regni. Sic etiam filii Clotharii dicuntur regi heredes *lib. II c. fin.* De Clothario vero, Chilperici filio idem *lib. IV c. I* dicit: eximilis & varia sorte obuentibus tot Francorum regibus, a quibus per quinquaginta ferme & vnum regnatum est annos, solus legitima successionis heres Clotharius [Childerico patre genitus] e regia stirpe videbatur relictus, inquam regnandi ius potissimum transfundi oporteret. Sic etiam de Pipino tradit *Chronicon Reicherspergense ad a. 752.* ius ipsi hereditarium fuisse concessum: Stephanus Papa Francorum proceres Apostolica benedictione sanctificans, auctoritate S. Petri a Christo tradita obligauit & obtestatus est, ut nunquam de altera stirpe per succedentium temporum curricula, ipsi vel quicunque ex eorum progenie orti, regem super se presumens aliquando constituere, nisi de eorum progenie, quos & diuina prouidentia ad sedem Apostolicam tuendam eligere, & patricios sanctae Romanae Ecclesiae esse, & impostatam regiam sancta vocatione donata sit sublimare. Hinc Albertus Stadenensis *ad a. 754.* Stephanus Papa totius regni populum obligauit, ut nunquam sibi de alia stirpe regem proponerent. Idem quoque tradunt exteri Scriptores. Sic Agathias *lib. I p. 532.* hunc in modum Franci viuunt optime, sibi & finitimis imperitant, regno a patre semper ad filium transeunte. Id quod latius adhuc per exempla declarat. Gregorius M. in homilia decima in Euangelia: In Persarum quoque & Francorum terra Reges ex genere prodeunt. Ad hunc locum prouocat Carolus Caluus *Tit. XXX cap. I.* quia, sicut dicit sanctus Gregorius, & ex consuetudine olivana cognoscitis, in Francorum regno

regni Reges ex genere procedunt, mihi a Domino & genitore meo pia memoria Hludouico Augusto pars regni inter fratres meos Reges diuina dispositione est tradita. Idem confirmat Hertius not. Vet. Regni Franc. cap. IV §. VI.

**** Chronicon Moissiacense p. 134 Anno XXXVIII regni sui Clotarius filium suum Dagobertum consortem Regni fecit, eumque super Austrasiis Regem constituit. Anno XLV regni sui Clotarius moritur, Regnumque eius filius eius Dagobertus & Aribertus - - - frater eius moritur, omni-que regnum Dagobertus sua ditioni redegit. De Clothario dicit Monachus S. Dionysii cap. XL. anno tricesimo nono regni sui Hlotharius rex, Dagobertum filium suum consortem regni facit, eumque super Austrasios regem statuit. Idem confirmat Aimoinus lib. IV c. XVIII. Sic Dagobertus Rex inter filios, Sigebertum & Ludouicum regnum diuidebat, Monachus S. Dionysii c. XXXIII. De eadem diuisione dicit Aimoinus lib. IV c. XXVII. Unde Rex, suggerentibus eis, qui Senatus regni consilium videbantur, aqua lance inter hos duos filios regnum diuidere statuit. Sigebertum itaque senorem ex liberis, Austrasie regem instituit, Clodouicum vero minorem natu, pars dignitate Neustria ac Burgundie prefecit. Carolum M inter filios suos, Carolum, Ludouicum, Pipinum regna diuise testatur Charta diuisionis in Annalibus Pithoeanis p. 283. & in Baluzii Corp. Tom. I p. 439. in qua sic dicitur: hoc vobis notum fieri volumus, quod eosdem per Dei gratiam filios nostros regni a Deo nobis concessi, donec in corpore sumus, & post nostrum ab hac mortalitate discessum, huius a Deo conseruandi regni vel imperii nostri heredes relinquere, si sic diuina maiestas mouerit, optamus; non ut confuse atque inordinate aut sub totius regni dominatione iurgis conturbemur eis relinquamus, sed trina partitione totum regni corpus diuidentes, quam quisque illorum tum vel regere debeat portionem, distribuere & designare volumus. Idem confirmat Chronicon Moissiacense ad a. 800. dicens: & habuit ibi [Turonis] magnum Concilium & Conuentum populi, & disposuit Regnum filius suis. Postquam etiam bini ex filiis extincti essent, Ludouicum solum constituit heredem. Hugo Flauiniacensis ad a. 813. Carolus extremo vite sue tempore congregatis omnium Francorum Principibus, Ludouicum filium suum consortem regni, & imperialis nominis fecit heredem, imposito capiti eius diademate. Obstat quidem videtur, quod in Charta diuisionis apud Baluzium Tom. I p. 574. dicatur: actum est, ut & nostra & totius populi nostri in delecti primogeniti nostri Hlotharii electione, vota concurrerent, cum ex integro contextu pateat, totam rem Imp. arbitrio fuisse relictam, cum paullo ante dicatur, Imperatorem fuisse admonitum ut de regni suis disponeret, & statim additur: subito diuina inspiratione actum est, ut nos fideles nostri commonerent, quatenus manente nostra incolumitate & pace vndique a Deo concessa, de statu totius regni & de filiorum nostrorum causa more parentum nostrorum tractaremus. Ex quo tunc patet, electionem hic de consensu populi saltem intelligi debere. Quare etiam Chronicon Moissiacense ad a. 817. post hoc iam dictus Imperator Clotharium, qui erat natu maior, imperatorem elegit, ac per coronam auream tradidit ei imperium, populis acclamantibus, binas imperator Clotharius. Neque etiam obstat poterit Præceptum Ludouici de diuisione inter filios in Annalibus Pithoeanis p. 331. hæc autem tali ordinatione disposuimus, ut, si post nostrum de hac luce discessum, aliquis eorum prius, quam fratres sui diem obierit, & talem filium reliquerit, quem populus ipsius eligere velit, ut patri suo succedat in regni hereditate, volumus, ut hoc consentiant patris ipsius pueri, & regnare permittant filium fratris sui in eo regno, quod pater eius frater eorum habuit. Huius ratio erat, disceptabatur adhuc, an nepotes etiam gaudeant iure representationis, et Witikindus tradit libro II Annalium p. 644. apud Meibonium: de legum quoque ratione facta est consensus, suæque qui dicerent, quia filii filiorum non deberent computari inter filios, hereditatemque legimus cum filiis fortiri, si forte patres eorum obissent, aut supersisterent. Totam vero rem ad ipsum Ludouicum rediisse patet ex altera diuisione Ludouici Pii de a. 827. apud

apud Baluzium *Tomo I p. 686.* & Pithoeum *Ann. Franc. p. 330.* notum fieri *Voluntatem emissa* *Regum solertia, quod inter dilectos filios nostros, Pipinum, Hludovicum, Karolum reges nobis a* *Deo commissi saltem divisionem facere decreuimus vbi nullius plane Procerum consensus sit inrentio.* *Sic etiam Hugo Flauriacensis ad a. 837. Ludouicus igitur regnum suum inter filios suos diuidens.* *Immo, si procerum consensus in diuisione fuerit necessarius, Ludouico integrum minime fuisset* *alteram diuisionem a. 837. instituendi.* *Hinc etiam Hugo Flauriacensis ad a. 837. Ludouicus* *igitur regnum suum inter filios suos diuidens, Lothario qui erat maior natu, tradidit impetente* *& regnum Italia.*

***** Chron. Moissiacense apud du Chesne *p. 131.* & ex eodem Aimoinus *lib. II c. I.* *quatuor filii Clodouus, id est, Theodoricus, Chlodomirus, Childobertus, atque Clotharius regnum in-* *ter se equalitate diuidunt.* *Idem dicit Gregorius Turonensis lib. III c. I.* *Sic filii Ludouici Pii* *post proelium ad Fontanidicum terras inter se diuiserunt.*

† Eginhardus *Annalibus ad a. 768. filii Pipini Carolus & Carolomannus consensu omni-* *um Francorum reges creati sunt.* *Idem confirmant Annales Metenses ad a. 768. vna cum consensu* *Procerum futurum equali sorte inter duos filios Karolum & Carolomannum Regnum Francorum* *pueris iure diuise.* *Sic etiam Eginhardus de Ludouico Pio ad a. 814. dicit: summo omnium* *Francorum consensu ac favore patri successit.* *Ex aliis quoque Scriptorum locis colligi facile po-* *test, consensum autem de populi favore esse intelligendum, quo istos Reges suos receperint, mi-* *nime vero de consensu electio, cum Pipini filii Carolus & Carolomannus iamdum a. 754. ius* *hereditarium fuerint adepti, post patris mortem demum populi favore reges recepti, cum iam* *antea diuini fuerit, Stephanum Papam, Francorum populum obligasse, ut nunquam sibi de alia* *sitpe regem proponerent.* *Hinc etiam Eginhardus Annalibus ad a. 754. Stephanus Papa post-* *quam a rege Pipino ecclesia Romana defensionis firmitatem accepit, ipsum sacra vntione ad regie* *dignitatis honorem consecrauit, & cum eo duos filios eius Carolum & Carolomannum.*

†† Hincmarus *Instructio ad Ludouicum Balbum Opp. Tom. II. p. 179. c. II.* *Pippinus* *regni sui primores conuocauit, & eorum consilio disposuit, qualiter post eum filii sui Carlomannus &* *Carolus, qui cum eo erant, regnum eius pacifice gubernarent & cap. III. Hludouicus cum regni pri-* *marum consilio pacifice regnum disposuit.* *De Carolo M. Eginhardus in vita cap. XXX. extremo* *vite tempore, cum iam & morbo & senectute premerecur, euocatum ad se Ludouicum Aquitania re-* *gem, qui solus filiorum Hildegardis supererat, congregatis solenniter de toto regno Francorum primo-* *ribus, cum eorum consilio, consortem sibi totius regni & Imperialis nominis heredem constituit, impo-* *sitque Capiti eius diademate, Imperatorem & Augustum iussit appellari.* *Hinc Annales Metenses* *Loiselliani & Bertiniani ad a. 813. Carolus habito generali conuentu, euocatum ad se apud Aqua-* *grani filium suum Hludouicum Aquitania Regem, coronam illi imposuit, & Imperialis nominis sibi* *consortem fecit.* *Theganus vero cap. VI. supradictus vero Imperator cum iam intellexisset appro-* *pinquare sibi diem obitus sui (senuerat enim valde) vocauit filium suum Ludouicum ad se cum* *omni exercitu, Episcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus loco positis, habuit grande colloquium cum* *eis, Aquisgran palatio, pacifice & honeste ammonens ut fidem erga filium suum ostenderent, interro-* *gans omnes a maximoque ad minimum, si eis placuisset nomen suum, id est Imperatoris, filio suo* *Ludouico tradidisset. Auctor vite Ludouici Pii ad a. 817. his rite ordinatis, postquam Imperator in* *eodem placito filium primogenitum Lotharium Imperatorem appellari & esse voluit, & duorum filio-* *rum suorum Pippinum in Aquitaniam, Ludouicum in Boioariam misit, ut scilicet sciret populus, cu-* *ius deberet potestati parere.* *De eodem Ludouico dicunt Annales Bertiniani ad a. 817. generalem* *populo suo conuentum Aquisgran more solito habuit, in quo filium suum primogenitum Lotharium* *coronauit, & nominis atque Imperii sui factum constituit.* *Theganus cap. XI. de Carolo M. su-*

pra-

prædictus vero Imperator cum iam intellexisset appropinquare sibi diem obitus sui (senectat enim balat) iocans filium suum Ludovicum ad se cum omni exercitu, Episcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus loco positus, habuit grande colloquium cum eis Aquisgran palatio. pacifice & honeste ammonens ut fidem erga filium suum ostenderent, interrogans omnes a maximo usque ad minimum, si eis placuisset, ut nomen suum, id est Imperatoris, filio suo Ludovico tradidisset. Illi omnes responderunt Deo esse adiunctionem illius rei. De alia diuisione, Hugo Flauiniacensis, Annales Bertiniani, Metenses & Regino ada. 855. Anno dominica incarnationis 855. Lotharius conuocatis primoribus regni, imperium filijs suis diuisit, Ludouico Italiam tradidit, eumque Imperatorem appellari fecit: equino idem Lothario regnum, quod ex suo nomine vocatur, concessit: Carolo autem, qui iunior natus erat, prouincia regnum largitus est. Eadem tradunt Sigebertus Gemblacensis, Hermannus Contractus, Lambertus Schafnaburgensis, Chronographus Saxo, Albericus ad a. 855.

††† Hanc enim rationem videmus expressam in Charta diuisionis imperii inter Ludouici Pii filios apud Baluzium Tom. I p. 573. in cuius procemii fine hæc verba reperiuntur: *qua capitula propter firmitatem imperii & perpetuam inter eos pacem conseruandam & totius Ecclesie tutamen cum omnibus fidelibus nostris considerare placuit & considerata conscribere & conscripta proprijs manibus firmare, ut Deo opem ferente, sicut ab omnibus communi voto actum est, ita communi deuotione a cunctis inuolabiliter conseruentur ad illorum & totius populi Christiani perpetuam pacem. Salua in omnibus nostra imperiali potestate super filios & populum nostrum cum omni subiectione, que patri a filijs & Imperatori ac Regi a suis populis exhibetur.*

§. XIII.

Nec hæreditaria solum, sed Monarchica etiam erat Regum Francorum potestas, dum ex libera voluntate contra Ordinum etiam adsensum, bella gesserint, * leges tulerint, ** Duces, Comites, *** Magistratus & iudicia constituerint, **** Ius Sacrorum, † & quæ alia sunt iura Monarchica exercuerint. Et licet negotia publica in Comitibus fuerint pertractata, Ordinum etiam consilium expeteretur, horum tamen votum erat consultatiuum, minime decisium, cum ipse Rex, expositis sententiis decerneret quid vellent. †† Nec mouet me, quod Ordines in regno Francorum Childericum, Theodericum III & Childericum III regno deiecerint, ††† cum id per seditiones atque iniuria fuerit factum, prout etiam de Ludouici Pii atque Caroli Crassi exaucloratione infra dicetur. Hoc tamen certum, Francorum Reges, Monarchicum Imperium non pro nostrorum temporum peruersitate, ex arbitrio exercuisse, sed ita, ut libertatem cum Principatu probe miscerent ††††

* In nullis enim Regum Francorum bellis consensus populi sit mentio. Dicit quidem Eginhardus ad a. 772. *Rex vero Carolus, congregato apud Wormatiam generali conuentu, Saxo-
rum bello aggredi statuit.* Hoc vero non nisi bellicum erat consilium, dum Carolus etiam contra Ordinum voluntatem bellum gereret, prout ex historia belli Longobardici patet, de quo Eginhardus c. V. rogatus & precibus Hadriani Romani Urbis Episcopi exoratus, bellum contra Longobardos suscepit; quod prius quidem & a patre eius, Stephano Papa supplicante, cum magna difficultate susceptum est, quia quidam ex primoribus Francorum, cum quibus consultare solebat, adeo voluntati eius renisi sunt, ut se Regem deserturos, domumque redituros, libera voce pro-

clamarent. Susceptum tamen bellum est contra Hastingum Regem, & celeriter completum. Quare etiam Hugo Flauiniacensis ad a. 772. Carolus intravit Italiam, & suscepit bellum, quod a patre suo, supplicante Stephano Papa, fuerat susceptum. Quidam autem de Primoribus Francorum adeo voluntati eius renissi sunt, ut se domum reuersuros & Regem deserturos libere pronuntiarent. Monachus Egoismensis vita Caroli M. p. 238. de eodem bello: *præcelsus Rex Carolus, sumpto consilio, una cum Francis, quid ageret, promissit se auxilium Romanis præbiturum.*

** Patet hoc ex proœmio Legis Baiuariae: Theodoricus Rex Francorum, cum esset Casalaunis, elegit viros sapientes, qui in regno suo legibus antiquis eruditi erant. Ipso autem distante iussit conscribere legem Francorum & Alamannorum & Baiuariae, & unicuique genti, quæ in eius potestate erat, secundum consuetudinem suam. Sicetiam in Capitulari Caroli Calui apud Baluzium Tomo II p. 240. cap. IV. *ut imperialis honor ab omnibus fideliter obseruetur, & quæ ab eo, seu per epistolam, seu per legatos præcipiuntur, a nullo impune audeant violari.*

*** Patet hoc ex Hincmari admonitione altera ad Episcopos regni pro Carolomanno Rege ad Sparnacium facta num. 24. Operum Tomo II p. 223. *qui post Regem populum regere debent, id est, Duces & Comites, necesse est, ut tales instituuntur, qui sine periculo eius, qui eos constituit, quos sub se habent, cum iustitia & æquitate gubernare intelligant, atque cum bona voluntate, quod intelligunt, adimplere procurent, scientes se ad hoc positos esse, ut plebem saluent & regant, non ut dominentur & affligant.* Plenius hæc declarantur in Syntagmate Iuris Publici diff. XIX §. 3.

**** De his agit Conringius Exercitatione sexta de Iudiciis Reipublica Germanica & Thomafius in differtatione de Iurisdictionis & Magistratuum differentia secundum mores Germanicorum. Syntagma I. P. diff. XXIV §. 6 & seq.

† Latius hoc demonstravit Hertius Not. Vet. Franc. regni cap. IV §. 3. & cap. V.

†† Patet hoc ex Capitulari Carolomanni a. 742. apud Baluzium p. I p. 146. *Ego Karolomannus Dux & Princeps Francorum anno ab incarnatione Christi DCCXLII XI videlicet Kalendarum Maias cum consilio seniorum Dei & optimatum meorum, Episcopos, qui in regno meo sunt, cum presbyteris ad Concilium & Synodum pro timore Christi congreganti, ut mihi consilium dedissent, quomodo lex Dei & ecclesiastica religio reciperetur.* Hincmarus in instructione ad Ludouicum Balbum Opp. Tom. II p. 179. cap. I & cap. VII: *Carolus Caluus proxime in Carisiaco inde disposuit, & nomina vobis descripta dedit, quorum consilio & auxilio regni negotia disponere deberetis.* Quare etiam Theganus in vita Ludouici Pii c. XX. Status Imperii vocat Consiliarios. Non diffitemur quidem, sæpius etiam ad Statuum consensum prouocari, utpote in Capitulari Pipini a. 744. apud Baluzium p. I p. 255. *cum consensu Episcoporum sine sacerdotum vel seniorum Dei consilio.* In Capitulari Caroli M. apud Baluzium Tom. I p. 195. anno feliciter undecimo regni Domini nostri Karoli gloriosissimi Regis in mense Martio, facto Capitulare, qualiter congregatis in vnum synodali concilio episcopis, abbatibus, virisque inlustribus Comitibus una cum piissimo Domino nostro, secundum Dei voluntatem, pro causis opportunis consenserunt decretum. Per hoc autem non nisi consilium notari patet ex aliis locis, quibus consensus & consilium sæpius coniunguntur, utpote in Capitulari secundo a. 813. p. 506. *cum consensu consilioque.* In Capitulari Ludouici Aquisgranensi a. 816. & Capitulis a. 854. apud Baluzium Tom. II p. 347. dicitur *consensus fidelium.* Ex aliis quoque locis patet, omnia imperiæ fuisse arbitrio. In pacto legis Salicæ apud Baluzium Tomo I p. 282. *anno ab incarnatione domini nostri Iesu Christi DCCXCVIII indictione VI Dominus Karolus Rex Francorum inclitus hunc libellum tractati legis Salicæ scribere iussit.* In Capitulis, additis ad legem Longobardorum p. 346. lex dicitur *nostra regia auctoritatis sanctio.* In Edicto Piffensi Caroli Calui Tom. II p. 174. cap. V. *Volimus, & expresse Comitibus nostris mandamus.* In Capitulari Caroli Calui apud Tufiacum a. 865. Tom. II p. 195. in proœmio: *Volimus & expresse præcipimus, ut in his quæ subiecta sunt, exequendis,*

& in

Et in aliis, quæ ad Dei voluntatem & sanctæ ecclesiæ statum atque ad nostram fidelitatem & ad nostrum bonorem, ac ad regni soliditatem, nec non ad commune fidelium nostrorum saluamentum pertinent, singulique secundum quod suo ordini & suæ personæ competit, istis Missis nostris obediens & adiutores moribus existatis.

††† Hæ sunt obiectiones Hottomanni *Francogallia* c. VII & c. XII.

††† Verba sunt Taciti vita Agricolæ c. III. de Nerua, *libertatem & principatum miscuit, res olim despectabiles.*

§. XIV.

Ordines regni bini erant, vel seniores vel minores, * qui etiam iuniores ** fuerunt dicti. Isti erant Episcopi, Abbates, Duces, Comites, quibus quandoque accensentur Marchiones, quorum consilio potissimum utebantur Imperatores. Hi erant Vicedomini, Vicarii, Centenarii, Telonarii, Actionarii & omnes qui Remp. procurabant, *** quorum erat conclusa in Comitibus facta suscipere.

* Hincmarus episc. XIV. ad Proceres Regni pro institutione Carolomanni Regis §. 29. in quo placito generalitas vniuersorum maiorum, tam Clericorum quam laicorum conveniebat. Seniores propter consilium ordinandum, minores propter idem consilium suscipiendum.

** Distinguntur isti a Ducibus in Epistola Caroli ad Pipinum filium apud Baluzium Tom. I p. 461. *peruenit ad aures nostras, quod aliqui Duces & eorum iuniores, Castaldii, Vicarii, Centenarii, seu reliqui ministeriales, Falconarii, Venatores &c.* In diplomate Caroli M. monasterio Laurishamensi concessio in Chron. Laurisham. p. 59. *Karolus Dei gratia rex Francorum, vir illuster, omnibus episcopis, abbatibus, comitibus, & fratribus iunioribus, atque missis nostris discurrentibus.* Idem dicitur in diplomate Ludouici Pii apud Pithoeum Ann. Franc. ad a. 828. *iuniores & ministeriales Comitis.*

*** Vtrique Ordines coniunguntur in diplomate Ludouici Pii, quod reperitur in appendice Actorum Veterum apud Baluzium Tom. II n. 26. p. 1406. & inscribitur *omnibus Episcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, vel Vice-Dominis, Vicariis, Centenariis, Telonariis, Actionariis & omnibus Remp. procurantibus,* in quo distinctionem inter maiores atque iuniores per particulam *vel factum* videmus. Simile occurrit n. 27. p. 1407. & n. 31. p. 1412. vbi saltem additur: *vel omnibus reipublicam administrantibus seu ceteris fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ, & nostris tam presentibus quam futuris.* Idem occurrit n. 32. Seniores saltem describuntur in Annalibus Francorum Fuldeniensibus ad a. 771. *Carolus habita synodo in Valentianis, Corbanacum venit, ubi omnes episcopi, abbates, Comites & Duces, qui fuerunt fratris sui ad se venientes suscepit.* Sic sub initium Legis Alamannorum: *Incipit Lex Alamannorum, quæ temporibus Chlotarii Regis vna cum Principibus suis id sunt XXXIII Episcopis, & XXXIII Ducibus, & LXXII Comitibus, vel cetero populo constituta est.* Ratione Marchionum, prouocat Lehmannus Chron. Spir. lib. II c. XVI. ad decretum Caroli M. Aquisgranense de a. 804. in quo hæc verba occurrunt. *Ego Carolus, qui Deo fauente curam Regni gero, & Romanorum Imperator existo, consilio principum regni nostri, Episcoporum, Ducum, Marchionum, Comitum.* Hoc tamen Capitulare apud Baluzium non extat.

§. XV.

Comitia Francorum erant duplicia, vel maiora vel minora. Quantum ad maiora, quæ placita generalia vocabantur, * consuetudo tunc temporistalis erat, ** vt non sæpius, sed bis in anno placita duo tenerentur:

Vnum, quando ordinabatur Status totius Regni ad anni vertentis spatium, quod ordinatum nullus euentus rerum nisi summa necessitas, quæ similiter toto regno incumberebat, mutabatur. In quo placito generalitas vniuersorum maiorum, tam Clericorum, quam Laicorum conueniebat. Seniores propter consilium ordinandum: minores propter idem consilium suscipiendum & interdum pariter tractandum & non ex potestate, sed ex proprio mentis intellectu & sententia confirmandum. Instituebantur igitur tales Conuentus in villis regiis, in Campo, quem vel Martium vel Madium vocare solebant,*** Tempus erat, vt his in anno celebrarentur vernalia atque autumnalia**** Potissimum Kalendis Martiis,***** quod ad Kalendas Maii fuit extensum, quandoque etiam Kalendis Iunii.***** Habebant etiam singule Classes sedes suas separatas. & si tempus serenum esset, sub dio, sin minus, intra diuersa loca erant distincti. Seniorum quidem susceptacula duo erant, vt in primo omnes Episcopi & Abbates, in altero Duces & Comites sederent, & liberum ipsis erat, quando cum populo vellent conuenire. Occupatis subsellis, agebant Seniores de Capitulis ipsis a Rege propositis, dum interim Rex in suscipiendis muneribus, salutaris proceribus, contabulando cum multitudine esset occupatus: Examinatis capitulis, sententias suas exponebant, ex quibus seligebat Rex quam vellet, quam omnes sequebantur. Quidquid conclusum, in Capitularia redigebatur, eademque publicabantur. Hoc tamen moris erat, vt causas Ecclesiasticas atque synodales potissimum Archiepiscopus Moguntinus***** dirigeret, causas publicas ipse Rex.

* Monachus S. Dionysii Gestis Dagoberti c. XL. *Dagobertus Rex conuocatis filiis, omnibusque totius regni primatibus, 10. Kal. Iunias in Palatio Bigargio placitum generale instituit. Annales Francorum Loiseliani ad a. 811. Carolus placito generali secundum consuetudinem Aquis habito, in tres partes Regni sui totidem exercitus misit. Plura loca congestit du Cange Glossario Votæ Placita.*

** Verba hæc sunt Hincmari Epistola XIV ad Proceres Regni *pro institutione, Carolomanni §. 20. & seq.* qui integrum processum Comitiorum describit.

*** Annales Bertiniani ad a. 767. *Pippinus venit Bituricum & ibi Synodum fecit cum omnibus Francis more solito in campo.* Fredegarius ad a. 766. *ibi placitum suum Campo Madio, quod ipse primus pro Campo Martio pro utilitate Francorum instituit tenens, multum muneribus a Francis & Proceribus suis ditatus est.* Chronicon Moissiacense vocat Campum Magii ad a. 777. *in alio anno habuit Carolus Conuentum maximum Francorum, id est Magii Campum in Saxonia ad Partes Brunne.* & ad a. 790. *& in alio anno habuit Rex Conuentum in VVormatia non tamen Magii Campum.* Conuentus igitur sine dubio Principum saltim fuit siue Seniorum, cum Annales Bertiniani saltim dicant ad a. 790. *sed ibi in eam d. illa cum sate iterum Natalem Domini & Pascha celebrasti.* Vid. du Cange Glossario *Votæ Campus.* Hertius not. *Vet. regni Franc. c. V §. 1.*

**** In synodo Vernensi sub Pipino anno 755. cap. 4. sancitum: *ut bis in anno synodus fiat: Prima Synodus mense primo, quod est Martii & sicunqu Dominus Rex iusserit in eum prelatia.*

***** Rationem reddit Hincmarus vita S. Remigii: quem conuentum posteriores Franci Maii Campum, quando Reges ad bella solent procedere, vocare instituerunt. *****

**** Exinde quandoque Maicampus fuit dictus, prout in Annalibus Nazarianis ad a. 773. *Maicampus ad Genua ad a. 775. Maicampus ad Dura.* Vita Ludouici Pii apud Pithoeum p. 84. *Imperator vero Kalendas Iunii mensis ad Ingelheim venit, ibidemque illi conuentus populi factus, secundum quod praesepit, occurrit. In eodem placito secundum morem suum multa, quae Ecclesiae et vtilia, admonuit, statuit ac definiuit.* Sic intelligenda sunt verba Annalibus Francorum apud Reuberum ad a. 771. *peracto secundum morem generali conuentu ad a. 779. habito iuxta morem conuentu generali ad a. 795. conuentum generalem more solenni habuit.*

***** Annales Francorum Fuldenses ad a. 852. *habita est autem & Synodus ex voluntate atque praescepto eiusdem Serenissimi principis in ciuitate Moguntia. metropoli Germania, praesidente Ratone venerabili eiusdem vrbe Archiepiscopo cum omnibus Episcopis atque Abbatibus Orientis Franciae, Bavariae atque Saxoniae, & illi quidem de absoluedis quaestionibus Ecclesiasticis tractatum habebant, Rex vero cum principibus & praefectis prouinciarum publicis causis litiosisque componendis insistens, postquam synodalia eorum decreta suo iudicio comprobauit, & legationes Bugarum Sclauorumque auertit & absoluit, Bannariam reuersus est.* Pluribus de eo P. de Marca de Concordia sacerdotii & Imperii lib. VI c. XXV. & Baluzius ad Agobardum p. 95.

§. XVI.

Minora Comiticia cum Senioribus tantum & praecipuis consiliariis habebantur, & dicebantur Senatus Francorum,* vel Conuentus maiorum natu Francorum.** Constabant ista ex Episcopis, Abbatibus, Ducibus atque Comitibus,** qui deliberabant de variis negotiis publicis, tributis imponendis & quibuscumque rebus, in quibus consilium ipsorum Reges desiderabant.

* In notitia de monasteriis apud Baluzium Tom. I p. 589. *Hludouicus serenissimus Augustus diuina ordinante providentia conuentum fecit apud Aquas sedem regiam Episcoporum, Abbatum, seniorum Senatus Francorum.*

** Capit. Ludouici Pii Aquisgran. a. 816. *Anno DCCCXVI incarnationis Domini nostri Iesu Christi Hludouicus Imperator Christianissimus ac piissimus ex omni imperio suo fecit conuentum Episcoporum, Abbatum, Comitum vel maiorum natu Francorum, ut sancirent Capitula pro vtilitate totius Ecclesiae.* Patet hoc etiam ex Wittichindo Ann. lib. I p. 637. *deinde congregatis principibus & natu maioribus exercitus Francorum in loco, qui dicitur Fridisleri, designauit eum regem coram omni populo Francorum atque Saxonum, ubi maiores Francorum a populo speciatim distinguuntur.*

*** Capit. Caroli M. de a. 779. *congregatis in vnum synodali Concilio Episcopis, Abbatibus, virisque illustribus Comitibus.* In Capitulari Caroli Calui tit. I dicitur: *in vnum conuenisse fideles, tam in venerabili ordine Clericali, quam & illustres viros in nobili laicali habitu constitutos.* Vid. Herius not. *Vet. regni Franc. cap. V §. 3. Pontanus Orig. Franc. lib. VI c. XI.*

§. XVII.

Rectores prouinciarum Duces erant, a Rege constituti ad regendum populum.* Ideoque nomen Ducis aetate Carolingica nomen erat Officii, & cum eodem connexae dignitatis. In Bavaria tamen ex speciali privilegio hereditarii Duces erant ex familia Agilolfingica,** ita tamen, ut a Regibus nihilominus dependerent. Ducum potestas in eo constabat, ut Comites, qui iurisdictioni praerant, sub ipsorum essent potestate. Communis quidem est opinio, Ducem duodecim sub se habuisse Comites, eo quod An-

nales Francorum *** de Pipino dicant, quod Grifonem more Ducum, duodecim Comitatus donauerit. Sed, dum reliqui Scriptores idem referentes, verba *more Ducum* omittant, nihil certi exinde concludimus. Potius dicimus, incertum fuisse Comitum numerum, quos sub sua potestate Duces habebant. **** Potestas illorum non propria, sed administratoria erat. Hinc etiam prouincias gubernabant, reditus ex domaniis capiebant, nec tamen, nisi ex iussu Regis leges proponebant, & tributa indicebant. Sin a rege euocati, milites educebant in Regis auxilium, immo sæpius expeditionibus bellicis præerant. ***** Hoc autem officium licet hæreditarium minime esset, sæpius tamen, si Duces filios vel fratres relinquerent haut degeneres, ex Regis arbitrio ipsi succedebant. † Extra duces prouinciarum tamen fuerunt quoque in limitibus certi Duces constituti, prout memoratur Dux Sorabici limitis, custodes Danici limitis. ††

* Hincmarus admonitione altera ad Episcopos regni pro Carolomanno Rege ad Sparnacum facta n. 14. Operum Tomo II p. 223. *qui post Regem populum regere debent, id est, Duces & Comites, necesse est, ut tales instituuntur, qui sine periculo eius, qui eos constituit, quos sub se habent, cum iustitia & aequitate gubernare intelligant, atque cum bona voluntate, quod intelligunt, adimplere procurent, scientes se ad hoc positos esse, ut plebem saluent & regant, non ut dominentur & adflegant, neque ut populum Dei suum astringant, aut ad suam gloriam sibi illum subici, quod pertinet ad tyrannidem & iniquam potestatem. Valde enim exigit necessitas, quia rex aequissimo iudicio de commissio sibi ministerio rationem reddidurus est, ut etiam singuli, qui sub eo sunt ministri, ab eo diligentissime inquirantur, & tales constituantur, ne ipse pro eis iudicium incurrat diuinum. Annales Metenses ad a. 861. Carolus Rex Placitum habuit in Compendio, ibique cum Optimatum consilio Roberto Comiti Ducatum inter Ligerim & Sequanam aduersum Brittones commendauit. Quem cum ingenti industria per aliquod tempus rexit. Lex Boiorum Tit. II c. IX. si quis autem Dux de prouincia illa, quem Rex ordinauerit, tam audax aut consumax, aut lenitate stimulat, seu proterans & elatus, vel superbus atque rebellis fuerit, qui decretum Regis contempserit, donatu dignitatem ipsius ducati careat, etiam & insuper spem supernæ contemplationis sciat se esse condemnaturam, & sim salutis amittat. Hinc Capit. lib. V c. 376. si quis in iussione Regis, vel Ducis illius qui ipsam prouinciam regit, hominem occiderit. Contradicit quidem Cocceius in diss. de fundata in territorio & plurium locorum concurrente iurisdictione tit. I §. 3. & qui eum sequitur Philippus Theodorus Verportennius singulari oratione de Ducatibus in Veteri Germania Regno hæreditariis, quibus tamen in Syntagmate Iuris Publici diss. XIX. & sqq. fuit satisfactum.*

** Lege Baiuar. Tit. II c. XX n. 3. *Dux vero qui præest in populo, ille semper de genere Agilolfingorum fuit, & debet esse, quia sic Reges antecessores nostri concesserunt eis, ut qui de genere illorum fidelis regi erant & prudens, ipsum constituerent Ducem ad regendum populum illum.*

*** Eginhardus ad a. 748 ex quo probare illud contendit Pithoeus lib. I aduers. c. VIII. Annales vero Francorum Fuldenles, Regino, Sigebertus Gemblacensis, ad a. 748. saltem dicunt, quod Pipinus Griponi duodecim Comitatus dederit.

**** Gregorius Turonensis lib. VIII c. XVIII. de Nicetio dicit, quod saltem in vrbe Aruerna, Ruthena, atque Vertica Dux fuerit ordinatus. Gregorius Turonensis lib. VIII c. XXVI. *Turonensis atque Pithouus Ennodius Dux datus est.* Hinc Alferra de Ducibus & Comitibus Prouincialibus lib. VII c. XII. dicit, nullum huiusce moris vestigium alibi comparere, atque Duces duabus aut

tribus,

tribus, ad summum, quatuor Ciuitatibus fuisse praefectos. Creuisse tamen postea Ducum potestatem dicit Carolus le Cointe Annalibus Ecclesiasticis Francorum ad a.749. n.37. Hinc apud Ditmarum lib.IV p.354 XV Comitatum fit mentio.

**** Patet hoc ex Eginhardi vita Caroli M c.XIII dum ait: *Gratum per se in Pannoniam expeditionem fecit: Caeteras filio suo Pipino, ac Praefectis provincialium, Comitibus etiam atque legatis perscrutandas commisit.* Lehmann lib.II c.XVI.

† Patet hoc satis clare ex Hincmari epistola ad proceres Regni pro institutione Carolomanni Opp. Tom.II p.201. dum in fine ait: *personas autem hominum & mores ac qualitates illorum, per quos, si aliqua sunt collapsa, restituantur, vestra solertia prouidebit, quoniam de his, quos tempore domini Hludovici Imperatoris vidi Palatii procuratores & regni praefectos, neminem scio esse superstitum, seu tamen de illorum nobilitate natos pro patribus filios, licet illorum mores ac qualitates ignorem. Ipsi vero procurent, ut non sint moribus ac virtute, atque pro aetate quantitate, vel temporis qualitate, sapientia & studio bonis degeneres, quatenus merito patrum loca & officia suppleant, & se in ipsa suppletionem caute custodiant.*

†† Dux Sorabici limitis memoratur in Annalibus Fuldensibus ad a.849. Idem Annales ad a.852. tandem principibus Borealium partium, & custodibus Danici limitis, quasi lubrica fides & molimine proditoris caput esse suspectus. Hi tamen postea Comites limitum fuerunt dicti apud Auctorem Vitae Ludouici Pii ad a.829. ex quibus postea Marchiones orti fuerunt.

§. XVIII.

Ducibus suberant Comites, paucis exceptis, qui Ducem supra se non habebant. * Hi Praesides erant iustitiae, ideo suos sub se habebant iudices, qui Centenarii & Decani. ** Vice Comites etiam & Officiales fuerunt dicti & ab ipsis constituti, *** dum quiuis Pagus in certas centenas, haec in decurias, quae decem complecterentur familias, essent diuisae. **** Licet isti de rebus minoribus saltim iudicarent. Singulis pagis plerumque vnicus saltim praefectus erat. Comes, rariora sunt exempla, quod etiam plures pagi vni Comiti fuerunt commissi. ***** Adsidebant ipsis in iudiciis Scabini, Scultesii, vel Rachinburgii, & quidem in placitis, vel septem, vel vbi res maioris momenti agerentur, requirebantur duodecim Scabini. † Hinc in diplomatis mediae aetatis plerumque nomen Comitis & Comitatus, in quo singula fuerunt gesta, memoratur. †† Belli tempore nobiles etiam & ministeriales suos Regis vel Ducum iussu conuocabant & bellis intererant. ††† Concessa ipsis salarii loco, certa bona atque domania, vna cum hominibus propriis, quibus ad culturam bonorum vterentur, cum certa, plerumque tertia parte mulctae. Licet praeter terras Comitatus multa saepe iure patrimoniali possiderent bona allodialia, quae vel iure haereditario, vel ex Impp. liberalitate, vel aliunde adquisiuerunt. ††††

* Fredegarius cap.LXXVIII. *quo cum decem Duces cum exercitibus, exceptis Comitibus, qui super se Ducem non habebant, perrexissent.* Sic etiam de Burgundis testatur Ditmarus lib.VII p.47. *in his partibus nullus vocatur Comes, nisi ille, qui Ducis honorem possidet.*

** Antiquit. Fuld. lib.II n.16. *facta hac traditio in conuentu publico, in villa Sundheim, cum Comitibus & iudicibus suis.* Patet hoc etiam ex Edicto dominico Caroli M. apud Baluzium Tom.

Tom. I p. 329. Carolus dilectis Comitibus seu Iudicibus & Vasis nostris, Vicariis, Centenariis, vel omnibus Missis nostris & agentibus. Capit. Ludouici Pii de a. 819. c. 19. Et nullus Episcopus, nec Abbas, nec Comes, nec Abbatissa Centenarium Comitibus Advocatum habeat. Capit. Carolomanni Tit. III c. 9. Comes precipias suo ViceComiti suisque Centenariis. Synodo Cabilonensi sub Carolo M. c. XXI. Comitibus & iudicibus hoc summo opere observandum est, ut iuste iudicent. Et paullo post: sed & ministros, quos Vicarios & Centenarios vocant, iustos habere debent.

*** Monachus Sangillensis lib. I c. XXXII. de Carolo M: fuit consuetudo in illis temporibus, ut ubique aliquod opus ex Imperiali precepto faciendum esset, ea Comites per Vicarios & Officiales suos exsequerentur. Sic Trutmanno, Comiti in Saxonia iniungitur a Carolo M ut super Vicarios & Scabinos, quos sub se habent, diligenter inquirat & animadvertat, ut officia sua sedulo peragant. Capit. II c. XXVIII. & habeat unusquisque Comes Vicarios & Centenarios suos secum. Hincmarus ep. IV c. XV. Comites & Vicarii, vel etiam Decani, plurima placita constituunt. Hos autem a Comitibus fuisse constitutos patet ex Agobardi epistola ad Matfredum p. 209. cognoscat prudens benignitas vestra, hac a me dici non posse adversum Comitem nostrum Bertmundum, quippe qui bene satis habent ordinatum de iustitiis Comitatum suorum; eo quod talem virum pro se constitueris ad haec peragenda, qui propter amorem & timorem senioris sui id strenue gerat. Vid. etiam Pontanus Orig. g. Franc. lib. VI c. XIV. Vocatur in Edicto Pistensi c. XV. apud Baluzium Tom. II p. 179. ViceComes. Vid. plenius Sagittarius Antiquit. Duc. Thuring. lib. IV c. IX.

**** Vid. diff. III §. 3. & du Cange Glossario, voce Centena. Sagitt. Ant. Duc. Thur. I. IV c. V.

***** Hoc tanquam prudentissimum institutum laudat Monachus Sangallensis lib. I de gestis Caroli M. c. XIV. providentissimus Carolus nulli Comitum, nisi qui in confinio vel termino Barbarorum constituti erant, plus quam unum Comitatum aliquando concessit. Nulli Episcoporum Abbatum vel Ecclesiarum, ad ius regni pertinentes, nisi ex certissimis causis unquam permisit. Cumque a Consiliariis suis siue a familiaribus interrogaretur cur ita faceres, respondit: cum illo fisco vel curie illa in Abbatia vel ecclesia, tam bonum vel meliorem Vasallum, quam ille Comes est vel Episcopus, fidelem mihi acquirere vel facio.

† Frequens in legibus Francorum Rachinburgiorum & Scabinorum fit mentio. Lege Salica tit. LII §. 3. tunc Grafio congreget secum septem Rachinburgios, Capit. lib. III c. XI. Et nullus ad placitum banniat, nisi qui causam suam querit, aut si alter ei querere debet, exceptis Scabinis septem, qui ad omnia placita praesse debent. Capit. II a. 804. c. 2. Vult dominus Imperator, ut in tale placitum, quale ille nunc iusserit, veniat unusquisque Comes, & adducat secum duodecim Scabinos, si tanti fuerint: Sin autem de melioribus hominibus illius Comitatus, suppleat numerum duodenarium. Vid. Bignonii notae ad appendicem Marculphi cap. I. Wendelinus Glossario Salico p. 172. Sagittarius lib. IV c. X.

†† Vel mille huius rei extant exempla. Sic in Goldasti Tomo III rer. Alemann. f. 67. ego itaque Notker ad vicem V Vinidharti Monachi scripsi & subscripsi. Notavi diem Dominicum 16. Kal. Iun. Annum 33. Regni Ludouici Junioris: sub Adalberto Comite Durgauensi. Plura exempla allegat Caspar a Lerch de Nobilitate immediata f. 22. b. Sic ubi monasterius certae villae vel agri fuerint concessi, haut raro exprimitur Comitatus sub quo sita, & nomen Comitis. Antiquit. Fuld. lib. I p. 479. quicquid proprietatis habeo in villa nuncupata Iuzenheim in Comitatu V Vigbaldes, in pago V Veringawe p. 492. Traditio autem ista eodem anno acta est in comitatu, qui dicitur Gorfelda.

††† Capit. I Ludouici I c. I. eo videlicet modo, ut sicut ceteri liberi homines cum Comite suo in exercitum pergant, & in marcham nostram iuxta rationabilem eiusdem Comitis ordinationem atque admonitionem explorationes, & excubias, quod & sitato vocabulo V Vactas dicunt, facere non negligant & Capit. Caroli Calvi Tit. LIII c. XVIII. Capit. Caroli Calvi Tit. VI c. I. Gregorius Turon. lib. IV c. XXX. & lib. VIII c. XLII.

†††† Plura de statu Comitum proponuntur in Synagmate Iuris Publici diff. XX §. 3.

DIS-

DISSERTATIO SEPTIMA

DE

CAROLO MAGNO.

RESPONDENTE

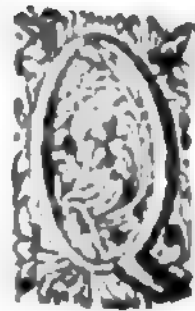
RYDOLPHO AVGVSTO HENRICO GELDERN,

I

GREIZA VARISCO.

§. I. Quarta periodus Germaniæ sub Carolingis. §. II. Caroli M. pater Carolus Martellus, maior Bertha. §. III. Tempus natiuitatis. §. IV. Locus natiuitatis. §. V. Statura & barba Caroli M. §. VI. Uxor & liberi Caroli M. §. VII. Quid de Coniugio Imma cum Eginardo sentiendum. §. VIII. Quid de Rolando M. §. IX. Quid de ipsius religione dicendum. §. X. Iustitia & litterarum studium Caroli M. §. XI. Carolus regnum Francorum hereditario iure adipiscitur. §. XII. Germaniam, Hispaniam, Italiam & Romanum Imperium quo iure adquisiuit. §. XIII. Bellum Aquitanicum. §. XIV. Initium & Causa Belli Saxonici. §. XV. XVI. XVII. XVIII. XIX. Continuatio belli Saxonici. §. XX. VVittikindus Carolo se suincit, Dux factus fuit honorarius: Rex nunquam fuit. Saxonia subingata. §. XXI. Bellum Saxonicum a. 793. recrudescit. §. XXII. Bellum Saxonicum demum, postquam per annos XXXIII. durasset, a. 804. fuit finitum. §. XXIII. Bellum Longobardicum. §. XXIV. Carolo Advocata sedes Romana fuit oblata a Romanis. §. XXV. Carolus M. fit Patrius Romanorum & sub hac dignitate ius imperium & papam Romanum adipiscitur. §. XXVI. Bellum Hispanicum. §. XXVII. Bellum Britannicum. §. XXVIII. Bellum Bavaricum. §. XXIX. Bellum cum Sclavis. §. XXX. Bellum cum Hunnis. §. XXXI. Bellum Bobemicum & Danicum. §. XXXII. Imperatoria dignitas Caroli M. §. XXXIII. Carolus inde solum titulum fuit adeptus, cum iura iam ante haberet. §. XXXIV. Quo iure Carolus M. Imperii dignitatem fuerit adeptus. §. XXXV. Partitionem facit inter filios. §. XXXVI. Mors Caroli M.

§. I.



uartam nunc aggredimur Germanicæ Historiæ periodum, qualis scilicet sub Carolingis fuit. Postquam enim Franci Germaniæ populos sibi sensim subiicerent, soli restabant Saxonones, quibus denique deuictis, omnem Germaniam Francorum potestati demum subiecit Carolus M. licet mutatis ex parte veteris Germaniæ finibus.

§. II.

Illustris est Caroli M. historia, ex qua multum petitur ad Historiam Germanicam argumenti, ipsa autem hæc multis quoque dubiis est subiecta. De patre ipsius Pipino, Caroli Martelli filio extra omnem controuersiam* est, verum de matre ipsius Berthrada, vel contracte Bertha adhuc dubitatur, cuius fuerit filia. Non desunt, qui eandem Heraclii, Constantinopolitani

litani Imperatoris dicunt esse filiam, ** quod tamen tempori minus conuenit, cum Heraclius iamdum a. 641. fuerit defunctus, Pipinus vero post medium seculi octauo vixerit. Alii Desiderii, Longobardorum Regis filiam eandem fuisse contendunt, decepti sine dubio male intellectis verbis Annalium Francicorum. *** Certius autem hæc Berthrada ex ipsa Francia **** ducitur, & prout Annales Bertiniani tradunt, Chariberti Comitis Laudunensis fuit filia. *****

* Testantur illud omnes rerum Francicarum Scriptores vnanimi ore. Annales Francorum Fuldenfes ad a. 768. *Pipinus interfecto VVaiphario, & omni Aquitania subacta, rediens, apud Parisios VIII. Kalendas Octobris diem obiit, anno ætatis LIV, filiiq; eius Carolus & Carlmannus insulas Regni suscipiunt.* Idem testantur Annales Francorum Petauiani, Loiseliani, Bertiniani, Eginhardi, Masciacenses alique. Sic Eginhardo in vita Caroli M. c. II. dicitur Pipinus pater Caroli Regis. In Sacramentali promissionis facto Imperatori Carolo apud Baluzium Tom. I. p. 377. Carolus dicitur filius Pippini Regis & Berthanz Reginæ. Genealogiam ipsius ex rerum Francicarum Scriptoribus multa industria nectit Pffenger Vitriario illustrato p. 438.

** Tota res eo redit, quod Siffridus Presbyter in epitome Historiarum p. 686. dicit: *Pipinus filius Caroli Martelli duxit in uxorem Berchtam, filiam Heraclii, & genuit ex ea Carolum Magnum.* Hanc autem Heraclii Imp. fuisse filiam tradit Gottfridus Viterbiensis Chron. P. XVII. p. 439. dum ait:

*Sic probitate sua regnum Pipinus adegit,
Corpore qui minimas res ad meliora redegit,
Et melius reliquis subdita regna regit.
Eius sponsa fuit grandis pede nomine Berta,
Venit ab Ungaria, sed Græca matre reperta,
Cæsaris Heraclii filia namque fuit.
Ex hac mixtura fit summa corona futura,
Carolus est Magnus quem Berta fuit paritura,
Scripsit visa prius iungitur arte sua.*

Idem paullo post dicit: *istæ itaque duæ progenies a Troia venientes, in unum Carolum Magnum concurrunt, cum sit Teutonicus pater, & Romanus siue Græcus a matre Berta.* Magis adhuc aberrat Io. Leidis Chronico Belgico lib. III. c. V. dum ait: *Hic autem Pipinus Rex Francorum, duxit in uxorem Tetbergam, sororem Michaelis Imperatoris Romanorum, ex qua genuit Carolum Magnum.*

*** Annales Francorum Fuldenfes ad a. 770. *Bertha regina filiam Desiderii Regis Longobardorum Carlmanno filio suo coniugio sociandam de Italia adduxit.* Adsentiantur Annales Eginhardi, Loiseliani, Masciacenses, Hermannus Contractus, alique ad a. 770.

**** Sic enim Stephanus Papa epistola ad Carolum & Carolomannum XI. V. apud du Chesne Tomo III. p. 761. *& certe non vobis licet, eis dimissis, alias ducere uxores, vel extraneæ Nationis consanguinitate immisceri. Etenim nullus ex vestris parentibus, scilicet neque avus vester, neque proavus, sed nec vester genitor, ex alio Regno, vel extraneæ natione, coniugem accepit.*

***** Annales Bertiniani ad a. 749. *Pippinus coniugem duxit Bertradam cognomine Bertam, Chariberti Laudunensis Comitis filiam.*

§. III.

Ast, noua suboritur controuersia de loco atque tempore natiuitatis Carolinz. Tempus quidem natiuitatis haut adeo est incertum. Licet enim Schurtzflischius * annum 747. ponat, Veteres tamen Annales ** annum 741. satis certo definiunt. Hinc etiam Mabillonius *** idem ex verbis Kalendarii Laurishamensis declarat, in quo adnotatum reperitur: IV. NONAS APRILIS NATIVITAS DOMNI ET GLORIOSISSIMI KAROLI IMPERATORIS ET SEMPER AVGVSTI. Conuenit ipsa annorum Caroli supputatio. Mortuus enim iste ex constanti asserto Historicorum anno ætatis LXXII. **** Hos ab anno 814. retro supputantes, verum annum natiuitatis 741. reperiemus.

* Addit. de diuisione Imperii Karolini statim sub initium: *Carolus M. Pipini & Berthæ filius anno post N. C. Septingentesimo quadragesimo septimo natus est in Francia parentibus Franci, ne matre quidem excepta, quam aliqui, sed errore ducti Græcam fuisse arbitrantur. Eandem sententiam fovet Carolus le Cointe, qui ideo corrigendos esse putat Eginhardum & Theganum, qui Carolum anno Christi DCCCXIV. ætatis suæ LXXII. denatum scribunt. Nituntur isti auctoritate Annalium Peravianorum, qui ad annum 747. Karolomannus migravit Romam, & ipso anno fuit natus Karolus Rex. Conuenit Historia translationis S. Germani Parisiensis, quæ dicit, Carolum anno 754. quo corpus illud transferebatur, fuisse septennem, quod æque annum natiuitatis 747. argueret. Ast contrarium patet ex Elinando, qui sua ex veterum Chronicis depromit, atque ait: pontifex vero venit ad monasterium sancti Mauricii, Pipinus properavit ei occurrere cum uxore & filiis, præmittens filium suum Karolum, qui postea dictus est Magnus, qui iam erat duodecim annorum. Si itaque a. 754. duodecim fuit annorum Carolus, sequitur, quod a. 742. fuerit natus.*

** Lambertus Schafnaburgensis Compilatione Chronologica ad a. 742. Siffridus Presbyter p. 686. Bucelinus Ann. Germ. ad a. 742.

*** Supplem. de re diplomatica cap. IX. Adsentitur Chifletius Lum. Geneal. ad Vind. Hist. Lum. VIII. p. 192. Hinc facile patet errore typographico factum, ut in Vindiciis Hispanis cap. IX. p. 87. annus DCCLXXII. ponatur. Latius hoc etiam demonstrauit Antonius Pagi in epistola sua ad Abbatem Nicasium & Critica Anti Baroniana.

**** Eginhardus c. XXX. septimo postquam decubuit die, sacra communione percepta decessit, anno ætatis suæ LXXII.

§. IV.

Maior adhuc est controuersia de loco natiuitatis. Plures sunt, qui ipsum Ingelheimi * Palatinatus municipio, æquali fere spatio Bingiam inter atque Moguntiam natum fuisse contendunt, ratione vtentes, quod prope hanc urbem Palatium extruxerit. Auentinus ** Carloburgum in Bauaria definit: alii nominis rationem habentes Carlsburgum in confiniis Herbipolitani Episcopatus. *** Monachus S. Galli **** vocat Aquisgranum solum ipsius genitale. Nonnulli eundem Lupillæ prope Leodium natum

natum fuisse contendunt. ***** Nec defunt, qui eundem in ipsa Francia Neustrica natum esse velint. ***** Browerus † ex diplomate quodam in quo Thuringiam & Curtem in Vargala terram conceptionis suæ vocat ipsum in Thuringia ad Vnstrutum, ad pagum Vargala, Erfurtensis ditionis natum fuisse demonstrare conatus. Verum, dum saltem terra conceptionis dicatur, vix inde certum ducimus argumentum ad natiuitatem. Nobis perinde erit, sufficit tamen Carolum & parentibus, & conuersatione & moribus fuisse Germanum. ††

* Gotfridus Viterb. p. XVII. Chron. p. 443.

Pipinus moritur, confurgit Carolus acer,

Natus in Ingelheim, cui Berta sit Vngara mater,

Pipinusque pater, chronica vera patent.

Adsentitur Lupoldus de Babenberg de iure Regis & Imperii Romani c. III. Mallinckrot de archicancellariis p. 7. Noppius Acker Chronic lib. I. c. II. Chiletius Vindic. Hist. c. IX. p. 87. & plures alii, ad quos prouocat Tolnerus Hist. Palat. p. I. c. II. §. 3. p. 51. Sed contradicit Mabillonius de re diplom. lib. IV. n. LXVIII. p. 287. dum ait: qui Ingelheimense Palatium equali fere spatio Binguum inter atque Maguntiam, prope Rhenum, Carolo Magno natalitias dedisse cunas iactitant Germani recentiores, ii sane quam largissime falluntur. Cum potius Ingelheimensis regie parens atque auctor habendus sit Carolus, quam Eginhardus in ipsius vita testatur inchoasse & Palatia operis egregii vnum haud longe a Moguntiaco, iuxta villam, cui nexum est Ingelheim: alterum Neuiomagi super Vahalem fluvium, qui Batavorum insulam a parte meridiana præterfluit. Eadem de Ingelheimii conditione tradit VVandelbertus in Libro de miraculis sancti Goaris, ubi hæc verba: Carolus excellentissima memoria Imperator Augustus, a Palatio suo, quod in præcipuis Rheni ab ipso constructum Ingelheim dicitur, navigabat.

** Ann. Boi. lib. III. c. IX. n. 13. Peperit enim Bertha (sicuti fama constantissima est & antiquis more patrio celebratum carminibus) Carolum Magnum in ea arce, quæ inde Caroloburgium hoc est, Caroli mons vocatur. Nam isthoc anno Carolum natum esse conuenit inter auctores. Ostenditur illa arx, etsi semidiruta in superiore Boiaria, supra Monachium quindecim millia passuum, propter Verrem lacum Vindelicorum maximum: ubi eiusdem nominis fluvius effunditur. Sequitur eundem Gabr. Bucelinus in Ann. Germaniæ ad ann. 742. nascitur Pipinus filius Carolus, qui postea Magnus cognominatus est, Caroloburgi in Bavaria, Ingelheimii princeps educatus.

*** Vid. Schurtzfleisch addit. de diuis. Imp. Karoling. §. 3.

**** in vita Caroli M. lib. I. c. XXX. cum strenuissimus Imperator Carolus aliquam requiem habere potuit, non otio corpora, sed diuinis seruitiis voluit insudare: adeo ut in genitali solo Basilicam antiquis Romanorum operibus præstantiorem fabricare propria dispositione molitus, in brevi compotem se voti sui gauderet.

***** Petrus a Beeck Chron. Aquigranensis c. III p. 34. Hinc etiam Michael Coccinius de Imperii a Græcis ad Germanos translatione p. 427. Carolum M. ex Eburonibus oriundum, in villa quadam non longe a Leodiensi vrbe distante, idonei scriptores ortum asserunt.

***** Bodinus meth. hist. c. VII. p. 302. illud vero ineptius visum est, quod Carolum Magnum (qui quam Monarchiam vocant primus occupauit) natione Gallum, in Gallia natum, linguæ quoque moribus & insipientis Gallorum vna cum suis maioribus educatum, modo Germanum, modo

modo *Alemandum* vocant. Tamen si enim a Francis veterum Gallorum Colonis originem plerique traxisse putant, non tamen negant, quin Gallorum armis ac legionibus Germaniam, Italiam & magnam Hispanie partem cum imperio Gallorum coniunxerit, ac primogenitis Galliam, velut imperii sedem, alias alias regiones ab hoc imperio auulsas dederit. Maxime vero hoc affirmat Robertus Censlus libro de re Gallica, quando ait: Gallus erat in profunda Gallia natus & alitus, imo & a Gallia oriundus, parentibus Pipino & Martello, Carolus ille, cognominatus Magnus, natus in Ingelheim, Gallie Belgicae cis Rhenum oppido. Id. omnes tabulae cosmographicae docent. Idem maiori adhuc apparatus contendit Chartron in l'histoire uniuerselle c. CXIII. p. 781. cuius locum integre refert Limnæus addit. ad lib. I. c. V. p. 44. Adstipulatur Schurtzschleischius c. l. vsus auctoritate epistolæ Stephani Papæ. Id quod etiam in Critica sua contendit Antonius Pagi. Idem affirmare videtur Montzambano cap. I. §. 6. putans, haut respici debere ad locum natiuitatis, sed illius nationis quem censeri, cuius pater ipse sit, & ubi sedem fortunarum a maioribus traditum obtineat.

† Hæc enim ex diplomate quodam Fuldensi verba depromsit Browerus Antiquit. Fuldensium lib. III. c. XII. *donamus & contradimus Domino nostro Saluatori, sanctoque Bonifacio martyri, qui in Fuldensi requiescit monasterio, Terram Conceptionis nostræ, hoc est, totam Comprehensam circa flumen Vnstrudt, ipsamque hortem nostram in Vargalaha cum omnibus compertinentiis suis, & cum omnibus villis longe vel prope positis, quæ ad eum respiciunt; cum omni proprietate, siue eam nos a parentibus nostris in proprietatem accepimus.* Ex quo Thomas Reicheus Var. Lett. lib. II. c. XVI. Vargalam ad Vnstrudtum Caroli M. patriam definit. Vid. & Scriptorius Antiquit. Duc. Thuring. lib. I. c. XIX. Tentzelius etiam Curienfem Bibliobec Repositorio II. p. 487. coniectari voluit, hoc forsitan factum fuisse, cum Pipinus anno 741. in Thuringiam fuerit missus & Franconiam, ut inuestiturae Burcardi Episcopi Herbipolitani adesset.

†† Paulus Langius Chron. Citicensi ad a. 955. p. 757. de Carolo M. dicit: *qui Germanus id est Teutonicus Francus, origine, conuersatione & famine fuit.* Id quod magis adhuc declarat Chiffletius Vindictis Hispanicis cap. IX. Quare etiam ipse Gallorum Rex Franciscus I. in apologia sua apud Freherum Tomo III. p. 349. Carolum Magnum Germanorum vocat gentilem.

§. V.

De statura Caroli M. controuertitur etiam inter eruditos. Scrupulum mouet Turpinus, qui * eandem describit, quod Longitudo eius octo pedum suorum fuerit: facies palmum & dimidium habuerit, & barbam unum palmum: Frons vnius pedis: oculi eius vt carbunculi, quem sequitur Siffrius Presbyter. ** Ast, sequimur potius Eginhardum, *** qui eundem ita describit: *Corpore fuit amplo atque robusto, staturæ eminenti, quatenus iustam non excederet, nam septem suorum pedum proceritatem eius constat habuisse mensuram.* Habuisse autem Carolum nostrum virgam auream staturæ suæ certissimum modum ex Monacho Sangallensi **** satis clare demonstrauit Marquardus Freherus. ***** Sic etiam facies ipsius sæpe purpureo, sæpe etiam cum breui bifurcaque reperitur barba, cuius rationem hæc reddit Chiffletius, ***** quod aliquamdiu comam & bar-

barbam aluerit Carolus, quam postea valetudinis causa deposuerit.

* *Vita Caroli M. c. XX.*

** *ad a. 801.*

*** *in Vita cap. XXII.* fere eodem modo Carolum describit Monachus Sangallensis *lib. II. c. XVI.* quod fuerit statura optimus, forma decorus, oculis astrorum more radiantibus, voce clara & omnino virili.

**** *in Vita lib. I. c. XIX.* vbi inter alia refert, eo ambitionis primum quendam Germaniae Episcopum venisse, ut virgam auream incomparabilis Caroli, quam ad statum suum ferri iussit, diebus feriatis vice baculi ferendam, ille pro Episcopali ferula improbus ambiret.

***** Hic enim speciatim edidit *Φιλοπόνημα de Statura Caroli M.* quod Thulemarus cum notis atque florum sparsionibus edidit.

***** Anastasi Childerici p. 34. cuius integrum locum hic exhibemus: *Carolus M. parentis pumili procerus filius in tabella pictus est barba prolixa, ad Turpini Remensis mentem. Nihilominus Marcus VVelferus in ea se scribit esse barba, ut Carolus Magnus barbam non pauerit; saltem prolixiorem illam, quam plerumque exornatur, ad eum nihil pertinere: adiicitque, se habere mentem Carolinam veterem (nisi fallitur) puro mento. Crediderim ego Caroli Calui fuisse, qualem ex argento apud Bituriges cusam vulgavit P. Petavius; Magni enim Caroli cum vultu hactenus non vidi. Non tamen negat VVelferus, fieri potuisse, ut interdum consoris negligentia mentum & labra Caroli pilis nonnihil inumbrarentur. Certe in sigillo charta pro Abbacia S. Maximini Treverensis, quam suo annulo firmari iussit Carolus Magnus, anno Regni sui quadragesimo, genis est omnino ad ipsam cutem attonsis & mento raso, qua ferms specie conspicitur Romae in opere Musino Lateranensi illius eiusdem aui, quod aetate nostra restituit Eminentissimus Cardinalis Franciscus Barberinus. In Tabella P. Petavii Carolus M. mentum non habet nudum, sed brevis, bifurcaque vestitum barba. In M. S. codice membranaceo Historia VVilhelmi Nangii, ex Bibliotheca monasterii Villariensis in Brabantia, pictum vidi Carolum Magnum cum ornamentis Imperialibus, prolixiora capitis coma, & abrafo penemento. Memini me in MS. quodam alias legisse, Philippum Bonum, Ducem Burgundiae aliquandiu comam & barbam aluisse, posteaque valetudinis causa deposuisse, ut vetustiores eius imagines palam ostendunt; quod idem Carolo Magno potuit contingere.*

§. VI.

A statura progredimur ad ipsius familiam, vbi uxores, liberi, fratres, sororesque erunt considerandi. Inter uxores prima erat * Desiderii, regis Longobardorum ultimi filia, quam matris hortatu duxit uxorem, sed ex consilio Stephani Papae post annum repudiavit, *** & Hildegardim **** de gente Sueuorum praecipue nobilitatis foeminam in matrimonium accepit, de qua tres filios, Carolum videlicet, Pipinum & Ludovicum, totidemque filias, Rotrudim, Bertham & Gislam genuit. Tertia Fastrada vxor erat, quae de Orientalium Francorum, Germanorum videlicet, gente erat ***** ex qua filias genuit duas, Thedradam & Hildrudim. Hoc durante matrimonio, habuit concubinam, cuius nomen vero non memoratur. Defuncta Fastrada, Luidgardim ***** Alemannam duxit, de

de qua nihil liberorum tulit. Post eiusdem mortem quatuor habuit Concupinas, Mathalgardim scilicet, quæ peperit ei filiam nomine Rothildim, Gersuindam Saxonici generis, de qua ei filia nomine Adaldrudis nata est, & Reginam, quæ ei Drogonem & Hugum genuit, & Adelwidam, ex qua Thederichum procreavit. †

* Hæc ipsa esse videtur, de qua Annales Fuldenfes ad a. 770. tradunt: *Bertha Regina filiam Desiderii Regis Longobardorum Carlmanno filio suo coniugio sociandam de Italia duxit, ubi iamdum annotui, melius legi Carolo, cum Annalibus Metensibus ad a. 771. Carlomanni vxor dicatur Girberga. Hanc autem Carolum in firmitatem foederis, ne vnquam a regno Francorum discernent, vel terminis S. Petri aliquam irrogarent iniuriam Longobardi, in vxorem duxisse testatur Monachus S. Galli lib. II. c. XXVI. Paschasius Ratbertus etiam in vita S. Adalhardi, eam sibi dudum etiam quorundam Francorum iuramento petiisse in coniugium. Quod tamen matris hortatus accesserit testatur Albericus ad a. 770. cum matris hortatu filiam Desiderii Longobardorum Regis Karolus magnus duxisset vxorem, incertum qua de causa post annum repudiavit, & Hildegardem Alemannam duxit de genere Sueuorum præcipua nobilitatis faminam, de qua tres filios genuit, Karolum, Pipinum & Ludouicum, filias tres: Super repudiatione prædictæ reginæ, quæ dicta est Sibilis a Cantoribus Gallis, pulcherrima contexta est fabula. Cosinus della Rena in Comm. de Ducibus & Marchionibus Tusciæ, & qui cum sequitur Schminckius not. ad Eginhardum c. 18. eandem puellam Desideratam a Paschasio Ratberto putat adpellari, qui in vita S. Adalhardi cap. VII. in Actis S. Benedicti ait: qui (Adalhardus) cum esset Regali prosapia, Pippini Magni Regis nepos, Caroli consobrinus Augusti, inter Palatii tirocinia, omni mundo prudentia eruditus, vna cum Terrarum Principe, Magistris adhibitus, elegit magis Iustitia fieri & veritatis amicus, quam in illicita consentire, etiam multis oblectatus, blanditiis. Vnde factum est, cum idem Imperator Carolus Desideratam, Desiderii, Regis Italarum, filiam, repudiaret, quam sibi dudum etiam quorundam Francorum iuramentis petierat in coniugium. Sed potius adhectue eandem hic dici ex eo concluderem, cum ab illius partibus steterit Paschasius, dum eam demum remittere vellet Carolus. Auentinus Ann. Rei. lib. IV. c. I. n. 30. & lib. IV. c. VIII. n. 17. eandem vocat Irmogardim. Imhofius in Stemmata Desideriano p. 3. Hermingardim seu Desideratam. Sunt equidem, qui iam ante hanc Desiderii filiam Carolum M. matrimonio fuisse copulatam velint, eo quod Stephanus Papa in epistola sua, qua ipsum & Carolomannum dehortari conatur, ne Longobardicas ducerent vxores, apud du Chesne Tom. III. p. 761. his verbis utitur: etenim, mitissimi, & a Deo instituti benignissimi Reges, iam Dei voluntate & consilio, coniugio legitimo ex præceptione genitoris vestri copulati estis, accipientes, sicut præclari & nobilissimi Reges, de eadem vestra patria, scilicet ex ipsa nobilissima Francorum gente, pulcherrimas coniuges, & earum vos oportet amori esse adnexos. Et certe non vobis licet, eis dimissi, alias ducere vxores, vel extraneæ Nationis consanguinitate immisceri. Nominat eandem Paulus Diaconus de Episcopis Merensibus Ecclesiæ apud du Chesne Tom. III. p. 202. Himiltrudem, sed addit legale connubium non fuisse, dum ait: habuit tamen ante legale connubium ex Himiltrude nobili puella filium nomine Pippinum.*

*** Eginhardus c. XVIII. incertum dicit, quæ de causa ipsam repudiauerit. Monachus S. Galli vero lib. II. c. XXVI. quia esset clinica, & ad propagandam prolem inhabilis, ipsam indico sanctissimorum Sacerdotum fuisse relictam velut mortuam. Forfan quoque Stephanus Papa dehortatorius suis multum contulit ad repudium

*** Egin-

**** Eginhardus c. XVIII, ex quo etiam & reliqua de vxoribus atque liberis Caroli fuerunt de iuncta. Theganus cap. II. de Carolo: qui cum in iuuentute erat, supradictus Imperator sibi iunxit nobilissimi generis Sueuorum puellam nomine Hildegardam, qua erat de cognatione Gothesfredi Ducis Alamannorum. Gothesfridus Dux genuit Hnuchingum, Hnuchingus genuit Nebi, Nebi autem genuit Immam, Imma vero peperit Hildegardam beatissimam Reginam. Postquam eam supradictus Imperator in matrimonio assumpsit, genuit ex ea tres filios, quorum vnus vocabatur nomine patris sui Karolus, alter vero Pippinus qui erat Rex super Italiam: tertius vero vocabatur Ludewicus, qui erat Rex super Aquitaniam. Dum vivebat pater eorum cum eis, feliciter & vtiliter instruebat eos liberalibus disciplinis & mundanis legibus. Addit Paulus Diaconus de Metensis Ecclesie Episcopis, quartum Lotharium, qui cum Ludouico vno partu fuit genitus, sed biennio occubuit. Addit idem, quinque filias ex eadem fuisse natas.

***** Genus illius Eginhardus Ann. ad a. 783. clarius definit: inde reuersus in Franciam, duxit uxorem filiam Radolfi Comitis, natione Francam, nomine Fastradam. Ex qua duas filias procreauit. Annales Loiseliani ad a. 783. & cum V Varmaciam peruenisset dominus Rex Carolus, sociavit sibi in matrimonium dominam Fastradanem Reginam. Sic etiam Paulus Diaconus de Episcopis Metensis Ecclesie: Mortua autem Hildegard, Rex excellentissimus Karolus Fastradam duxit uxorem. Huius crudelitatem inculpat Eginhardus c. xx. cui consentiens Carolus, a sua natura benignitate ac solita mansuetudine immaniter exorbitasse fuerit visus. Licet eandem ab hisce iniuriis vindicare conetur, eius etiam epitaphium adducat Browerus Ann. Trevir. lib. VII. n. 333. nec tamen fide haut adeo certa.

***** Hanc a. 800. esse defunctam tradunt Annales Loiseliani, Eginhardi, alique.

† Quantam curam liberorum habuerit, docet Eginhardus in vita Caroli M. c. XIX. dum ait: filiorum & filiarum, tantum in educando curam habuit, ut nunquam domi positus sine ipsis compareret, & nunquam iter sine illis faceret. Adequitabant ei filii, filiae vero pone sequebantur, quarum agmen extremum, ex satellitum numero ad hoc ordinati tuebantur. Quae cum pulcherrima essent, & ab eo plurimum diligerentur, mirum dictum, quod nullam earum cuiquam aut suorum, aut exterorum nuptiam dare voluit: sed omnes secum usque ad obitum suum in domo sua retinuit, dicens se earum contubernio carere non posse; ac propter hoc licet alias felix, aduersa fortuna malignitatem experiret, quod tamen ita dissimulauit, ac si de his nunquam alicuius probri suspicio orta, vel fama dispersa fuisset. Cum tamen Niehardus lib. IV. Bertham, ipsius filiam, Angelberto fuisse nuptam dicat, hic Eginhardi locus saltem de filiabus legitimis, non vero de naturalibus explicatur, vid. Schmincke ad Eginhardum.

S. VII.

Ast, dubium adhuc superest de Imma, quae Caroli M. filia perhibetur, Eginhardo ipsius Cancellario nupta. Hanc enim furtiuo primum concubitu amplexus fuisse dicitur Eginhardus, id quod animaduertens Carolus, hanc illi in matrimonium cum multis praediis dederit. * Verum, cum auctor traditionis sit Scriptor Chronici Laurishamensis, qui vel quadringentis annis post Carolum M. vixit, atque antiquiores omnes hac de re taceant, haec traditio, mutatis tamen personis, etiam ab aliis referatur, ** nec inter filias Caroli Imma referatur, pro fabula potius habemus. Nec mouent nos scripta ex tabulario Erpacensi desumpta, dum

Comi-

Comites Erpacenses *** ex hoc Eginhardi & Immæ coniugio ducantur, cum ista sint recentioris ævi, fidem ideo faciant incertam. Hoc tamen facile concedimus, Eginhardi coniugem fuisse Immam, **** neque tamen hanc Caroli M. filiam, nec tam miris circumstantiis ipsi copulatam.

* Integram fabulam Chronicon Laurishamense ad a. 805 late narrat, ex quo reliqui sua hauserunt. Besselius in notis ad caput XIX. Eginhardi prouocat ad chartam veterem, de indulgentia Caroli M. erga Einhartum & eius coniugem Immam, quæ in Augustissima Bibliotheca Guelferbytana reperiatur. Eandem traditionem ex hoc Chronico repetunt Io. Wolfius *Leit. Memorab. Cent. VIII. ad a. 800.* Iustus Lipsius *Monit. Polit. lib. II. c. XII. n. 12.* Baluzius *notis ad Lupum p. 331.* Helwich *Antiquitatibus Laurishamensibus p. 36.* Hubertus Thomas Leodius *de Palatinorum origine p. 156.*

** Similem traditionem de temporibus Henrici III. Imp. habet Io. de Beka *Chron. Tractatus p. 39.* Eandem narrant Radulfus de Diceto *Chronico p. 470.* Henricus Knyghton *lib. I. c. VI.* atque Auctor Magni Chronici Belgici p. 107. ubi editor in margine annotat: *falsa illa in hunc locum & vera de Carolo Magno, nisi fortassis repetita.*

*** Comites Erpacenses ex hoc coniugio ducit Hubertus Thomas Leodius *Vita FridERICI II. p. 10.* Spenerus *Operis Heraldici parte speciali lib. II. c. XXIII.* qui potissimum prouocat ad Archiuum Seligenstadtense. Anno 1706. Güttersbacii in territorio Erbacensi sub columna quadam cum effigie Christi, reperta fuit membrana cum hac inscriptione: *Ego Eginhardus hanc Christi effigiem in collis quadam basi ad viam regiam Palatinatus constitui, una cum reliquis Sancti Pauli in memoriam Emæ meæ cum saltus ille omnis inter Manum & Nierum mihi ex dono essetis tempore Caroli Magni Imperatoris DCCCXX. Papa Reuerendissimo Paschali ann. Regimini fides IV. Ista fuit inter venandum deuotio & nota via Michlenstatt sub Lilio. Symbolum Caroli Magni inter venandum fortes & fideles nostrorum subditos. It. & Conuentus in silui statutus terminus*

Rabanus Maurus dedicauit Abbas Fuldenfis DCCCXX. 5. Maii.

Vtrum scriptum hoc stylum illorum temporum minime sapit, prout notis ad dictum locum Chronici Laurishamensis p. 102. plenius demonstraui.

**** Sic enim Eginhardi vxor vocatur in diplomatibus Monasterio Laurishamensi concessis.

§. VIII.

Nec minor subest controuersia de Rolando M. qui Dux Exercituum, Comes Cenomanensis & Blauii Dominus, natus Berthæ sororis Caroli M. dicitur. * De hoc mira prædicat Turpinus, ** quod fuerit gigantes formæ, miræ fortitudinis, terror Saracenorum cum socio Oliuino, aliisque quam plurimis fortibus viris contra Saracenos in Hispania fortiter pugans in iugis Pyrenæi montis, qua parte Roncæuallis appellatur, siti & vulneribus confectus occubuerit, *** ubi etiam hodie cornu illius eburneum & ensis ostendatur. Sepulcrum ipsius Blauix apud Vascos adhuc monstratur, in quo verò Hubertus Thomas **** nihil præter ossiculorum cumulum, vix duorum pugnorum crassitudine se reperisse

risse dicit, hoc disperso os vix vllum digiti longitudine. Sed, cum omnia nitantur auctoritate Turpini, scriptoris fabulosi, minime adsentimur, maxime vero hanc ob rationem, quod Carolus M. vnicam habuisset sororem, Gislam, quæ a puellaribus annis religiosæ conuersationi fuit mancipata. ***** Exinde facile patet, quid de statuis Rolandinis sit sentiendum, quæ in honorem huius Rolandi erectæ esse dicuntur, quæ seculo XI. demum coeperunt, & non nisi signum erant iudicii Criminalis in eadem vrbe celebrati. *****

* Turpinus *Vita Caroli M. c. XI.*

** Mira sunt, quæ hinc inde de Rolando prædicat Turpinus, maxime vero illud, dum cap. XXIII. ait: *tunc tanta virtute tuba sua eburnea insonuit, quod statim omnis eius tuba per medium scissa, & vena colli eius & nervi rupti fuisse feruntur, cuius vox ad aures Caroli, qui in valle, quæ Caroli dicitur, cum exercitu suo tentoria fixerat, loco scilicet, qui distabat a Carolo octo miliaribus versus Gasconiam, Angelico duellu peruenit.*

*** Turpinus c. I.

**** *Vita Friderici II. Palatini p. 5.*

***** verba sunt Eginhardi *Vita Caroli M. c. XVIII.* Hæc latius demonstrauit Thulemarius erudita dissertatione *de sororibus Caroli M.* in qua §. 17. potissimum demonstrauit, Scriptores deceptos fuisse nomine Magni, quod æque Carolo Caluo fuisset tributum.

***** Vid. Gryphiander *de VVeichbildis Saxonis*, Conring *de Urbibus Germanicis c. LXXI.* Io. Frid. Rhetius, & Io. Henr. Eggeling *de statuis Rolandinis.* Synt. Iur. Publ. diff. XXI. §. II.

§. IX.

Post familiam, mores quoque Caroli M. considerabimus. Scriptores equidem, etiam antiqui, eundem a Religionis studio impense laudant, * id quod vel ex eo confirmari putant, quod in controuersia illorum temporum in causa imaginum, an adorandæ vel in templis tolerandæ, Synodum Francofurtensem anno 794. indixerit, ** bellum Saxonibus ob idololatriam intulerit, & deuictis Saxonibus, Episcopatus & Scholas apud eosdem instituerit. Hinc etiam disceptant inter sese Protestantes atque Pontificii, an horum vel illorum religionis dogmata fuerit secutus. Verum, licet ipsum externa professione fuisse Christianum minime sit denegandum, hoc etiam certum, ipsum Ius Sacrorum in controuersia imaginum exercuisse atque synodum instituisse, vt turbis, quæ ob istam imaginum controuersiam metuebantur, præueniret. Præterea templa extruxit, ecclesias dotauit, ornauitque, neque tamen exinde veræ pietatis cultus demonstrabitur, cum potius omnes eiusdem actiones de ipsius ambitione testentur atque cupidine dominandi, quæ etiam bellum Saxonicum concitauit, si quid præterea, ex prudentia factum fuit poli-

politica. Episcopatus vero & scholas instituit, minime ex pio zelo, sed potius ut feroces mitigaret Saxonum spiritus. De ipsius libidine satis testantur diuersæ Concupinæ.

* Audiamus de eo Eginhardum cap. XXVI. loquentem: religionem Christianam, qua ab infantia fuerat imbutus, sanctissime & cum summa pietate ac veneratione coluit, ac propter hoc mira pulchritudinis Basilicam Aquisgranensem exstruxit, auroque & argento & luminaribus atque ex ere solido cancellis & ianuis ornauit. Ad cuius struendam cum columnas & marmora aliunde habere non posset, Roma atque Rauenna deuehenda curauit. Ecclesiam & mane & vespere, item nocturnis horis & sacrificii tempore, quod cum valetudo permiserat, impigre frequentabat, curabatque magnopere, ut omnia, quæ in ea gerebantur, cum quam maxima fierent honestate, aditans crederime commoneans, ne quid indecens aut sordidum aut inferre, aut in ea remanere permitterent. Sacrorum vasorum ex argento & auro, vestimentorumque sacerdotalium tantam in ea copiam procurauit, ut in sacrificiis celebrandis ne ianitoribus quidem, quæ vltimi Ecclesiastici ordinis sunt, primato habitu ministrare necesse fuisset. Legendi atque psallendi disciplinam diligentissime emendauit, erat enim vtriusque admodum eruditus, quanquam ipse nec publice legeret, nec nisi submisso & in commune cantaret. Laudat etiam eundem c. XXVII a studio elemosynarum. Sic Marianus Scotus ad a. 808. Carolus religionem Christianam, qua ab infantia fuit imbutus sanctissime, & cum summa pietate coluit, circa pauperes sustentandos & elemosynas deuotissimus erat. Vid. etiam Sigebertus Gemblacensis ad a. 790. Sic etiam Theganus vita Ludouici c. VII. postquam diuisi fuerunt, dominus Imperator nihil aliud cepit agere nisi in orationibus & elemosynis vacare, & Libros corrigere. Nam quatuor Evangelia Christi, quæ intituuntur nomine Matthæi, Marci, Luca, & Iohannis, in vltimo ante obitus sui diem cum Græcis & Syris optime correxerat.

** Annales Francorum Fuldenses alique ad a. 794. Vid. Io. Georgii Dorschæi *Calais ad Concilium Francofurtense*, & Frid. Spanhemii *Historia Imaginum restituta*.

*** Christianus Nifanius quidem in ostensione sua, quod Carolus M. formaliter non fœderis Papæ Francofurti 1670. 8. edita, demonstrare voluit, Carolum M. multa in ecclesias Saxonicas introduxisse, quæ ritibus Pontificiorum parum sint consentanea, propius veniunt sacris Protestantium. Contra hunc Nicolaus Schatenius euulgauit Carolum M. Imperatorem Romanorum, & Francorum Regem Romano-Catholicum, *Neubusii* 1674. 4. Opposuit eidem Nifanius Carolum M. veritatis evangelicæ Confessorem denuo exhibitum, atque ab impugnationibus Schatenii vindicatum, *Francofurti* 1679. 8. Nifanium secutus est Ioannes Henricus Heideggerus, qui defendit Carolum M. *sestern veritatis*, quæ dissertatio vna cum aliis eiusdem prodijt Tiguri 1680. 4.

§. X.

Sic etiam iustitiæ eundem fuisse dicunt amantissimum, id quod ex diuersis ab eodem publicatis Capitularibus demonstratur, & facile concedendum. Laudandus quoque in eodem studiorum amor, dum Gymnasium Osnabrugense * in Saxonia instituerit ad docendas litteras latinas græcasque, ** id quod etiam de Tigurino *** prædicatur. Item barbara & antiquissima carmina, quibus veterum Regum actus & bella canebantur, scripsit, memoriæque mandauit. Inchoauit & Grammaticam patrii

sermonis. Mensibus etiam & ventis iuxta patrium sermonem nomina imposuit. **** Artes liberales studiosissime coluit, earumque Doctores plurimum fuit veneratus. Delectabatur vaporibus aquarum naturaliter calentium, frequenti natatu corpus exercens, cuius adeo peritus fuit, ut nullus ei iuste valeat antelerri. Ob hoc etiam Aquisgrani regiam exstruxit, ibique extremis vitæ annis usque ad obitum perpetim habitavit. *****

* Testis huius rei etiam est Eginhardus c. XXIV. *cum calciaretur aut amiceretur non tantum amicos admittebat, verum etiam, si Comes Palatii litem aliquam esse diceret, quæ sine eius iussu definiri non posset, statim litigantes introducere iussit, & velut pro tribunali sederet, lite cognita, sententiam dixit.* Quid in legibus præstiterit Carolus, testatur idem Eginhardus c. XXIX. *post susceptum imperiale nomen, cum adverteret multa legibus populi sui deesse, cogitavit quæ decrant addere, & discrepantia finire, prava quoque ac perperam prolata corrigere. Sed in his nil aliud ab eo factum est, quam quod paucula capitula & ea imperfecta, legibus addidit. Omnium tamen nationum, quæ sub eius dominatu erant iura, quæ scripta non erant, describere ac litteris mandari fecit.*

** Extat præceptum Caroli de Scholis Græcis & latinis instituendis in Ecclesia Osna-brugensi anno DCCCIV apud Baluzium Tom. I. p. 417.

*** hoc Io. Henr. Hottingerus in schediasmate suo de schola Tigurina voluit demon-strare.

**** verba sunt Eginhardi c. XXIX.

***** verba sunt Eginhardi c. XXII.

§. XI.

Pergimus ad illius regna atque provincias; quo iure easdem adq̃uisiverit, consideraturi. Primarium erat regnum Gallix, hoc in linea Merouingica iure hæreditario erat, ut supra demonstraui, sed, cum ultimi Reges nullius essent vigoris, nec quidquam in se clarum, præter inane Regis vocabulum præ se ferrent, opes & potentia Regni penes Palatii Præfectos erat, qui Maiores Domus dicebantur, & ad quos summa Imperii pertinebat. Hinc, dum Pipinus auxilia tulisset Papæ contra Langobardos, atque nimium faueret sedi Papali, Zachariæ primum, post Stephani Papæ iussu atque auctoritate fuit factum, ut Hildericus, ex Me-rouingis ultimus, in Monasterium detruderetur, regia dignitate & nomi-ne in Pipinum translato, id quod consensu populi fuit adprobatum. De-functo Pipino, Franci facti solenniter generali conuentu, eius filios Caro-lum & Carolomannum ambos sibi Reges constituunt, ut ex æquo regnum inter se diuiderent. Sed Carolomanno post biennium decedente, Caro-lus consensu omnium Francorum Rex constituitur, atque genti suæ hæ-reditarium ius in regnum Francorum intulit.

* Hæc

* Hæc singula latius describit Eginhardus in vita Caroli a capite I. ad IV. cui ad-
sentuntur omnes Annales Francorum. Vnicum hoc superest dubium. Annales Francorum
Fuldenses ad a. 752. dicunt: *Zacharias Papa ex auctoritate sancti Petri Apostoli, mandat populo
Francorum, ut Pipinus, qui potestate regia utebatur, nominis quoque dignitate frueretur.* Egin-
hardus vero, Fragenentum de Maioribus Domus, Theganus vita Ludouici Pii c. I. Anonymus
de gestis Ludouici Pii c. I. Monachus Sangallensis lib. I. c. X. Stephano Papæ tribuunt. Ve-
rum in facile possunt conciliari ex Hermanno Contracto, qui ad a. 752. ait: *auctoritate Za-
charia Papa & non multo post Stephani (qui eidem in Pontificatu sex annis successit) deposito ac
decessu Hilderic, Pipinus Rex Francorum electus & Sueffionis a S. Bonifacio Archiepiscopo unctus.*
Plenus hæc declarat subscriptio Codicis antiquissimi apud Mabillonium de re diplomatica lib.
II. c. XXVI. n. II. & lib. V. ad Tab. XXII. Adsentitur Magnum Chron. Belg. p. 35. Scilicet,
ut Mabillonius supputat, renuntiatio facta anno 751. a Zacharia Papa, cui, postquam Idibus
Martis secundum Marianum Scotum, esset defunctus, successit Stephanus, qui idem non solum
confirmavit, sed etiam ipse regem a. 754. in Francia vnxit. Vid. Natalis Alexander in dis-
sertatione a Zacharia Papa vel Stephano III. Romanis Pontificibus, Francorum regnum ablatum
fieri Colindrico & Pipino collatum. Vid. etiam quæ notavi ad Ann. Fuldenses a. 752.

§. XII.

Vna cum Francorum regno Germaniæ quoque partem, quatenus
Francis parebat, obtinuit: accedebat partim iure victoriæ, partim ex pa-
cto, Saxonia. Hispaniæ partem iure belli, deuictis Saracenis; Italiam
Langobardicam, belli iure, deuicto ultimo Langobardorum rege, Deside-
rio, sibi subiecit. Romanum vero imperium ex pacto potissimum cum
Romanis atque Constantinopolitanis Impp. adquisiuit. * Hoc tamen à
regno Italico atque Francico, quia diuerso iure fuerunt acquisita, ipse
distinxit. **

* Qua ratione Imperium suum ampliauerit Carolus, testatur Eginhardus c. XV. ipse
per bella memorata, primo Aquitaniam & Vasconiam totumque Pyrenæi montis ingum & usque
ad Iberum amnem, qui apud Nauarros ortus, & fertilissimos Hispania agros secans, sub Dertose
cuiusdam menia Balearico mari miscetur. Dein Italiam totam, quæ ab Augusta Prætoria usque in
Calabriam inferiorem, in qua Græcorum & Benementanorum constat esse consinia, decies centum
& eo amplius passuum millibus longitudine porrigitur. Tum Saxoniam, quæ quidem Germaniæ
pars non modica est, & eius, quæ à Francis incolitur, duplum in lato habere putatur, cum eî
longitudine possit esse consimilis. Postquam utramque Pannoniam & oppositam in altera Danu-
bi ripa Daciam, Histriam quoque & Liburniam atque Dalmatiam, exceptis maritimis ciuitatibus,
quas ob amicitiam & inuictum cum eo fœdus, Constantinopolitanum Imperatorem habere per-
misit. Quare VI. Capit. c. ccclxvi gentes Carolo M. subiectæ recensentur: solumus atque
precipimus, ut omnes ditioni nostræ Deo auxiliante subiecti, tum Romani, quam Franci, Alaman-
ni, Bajuuari, Saxones, Turingii, Fresones, Galli, Burgundiones, Britones, Langobardi, VVascones,
Benementani, Gothi, & Hispani, ceterique nobis subiecti annos.

** Sic in epistola, quæ Capitulis ad Legem Longobardicam a. 801 additis præfixa est
apud Baluzium Tom. I. p. 345. anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi DCCCL. Indi-
cione IX. anno vero regni nostri in Francia XXXIII. in Italia XXVIII. Consulas autem nostri

primo. In Testamento ipsius apud Eginhardum c. XXXIII. *anno Regni eius in Francia XLIII. & in Italia XXXVI. Imperii autem XI.*

§. XIII.

Hæc ut eo plenius pateant, bella Caroli M. adgredimur. Omnium bellorum, quæ gessit, primo **AQVITANICVM** a patre incoatum, sed nondum finitum, suscepit, idque feliciter non solum perfecit, sed etiam Hunaldum, qui post VVaifarîi mortem Aquitaniam occupare, bellumque iam pene peractum, reparare tentauerat, Aquitaniam relinquere & Vasconiam petere coëgit.*

* Eginhardus c. V. *Annales Francorum Fuldenses, Loiseliani, Bertiniani, Metenses, Eginhardi ad a. 769.*

§. XIV.

Sequitur bellum **SAXONICVM**,* quod a Pipino iamdum fuerat coeptum, dum Saxones a Dagoberti** iamdum temporibus cum Francis belligerantes, a Pipino eo demum fuerunt adacti, ut trecentos equos singulis annis ipsi soluerent.*** Hoc sub Carolo M. denuo coepit. Prætextus belli erat, quod Saxones natura feroces & cultui dæmonum dediti, Francorum religioni essent contrarii, fines etiam Francorum infestarent.**** Licet dominandi & Saxoniam subigendi cupido, verior atque certior subfuisse videatur causa. Decreto igitur in Comitibus Wormatiensibus anni 772. bello contra Saxones, primus impetus factus fuit in Eresburgum, eo quod hoc Saxonum munimentum esset firmissimum, ut hoc ipso capto, vires Saxonum attereret. Captum fuit hoc castrum atque idolum Saxonum Irmenfûla prope hanc urbem collocatum, destructum. Saxones iuxta Visurgim fluvium ad Regem venientes, datis obsidibus XII. cum eo pacificantur.*****

* Eginhardus quidem c. VI bellum Longobardicum ante Saxonicum ponere videtur, dum cap. VI dicit: *compositis in Aquitania rebus, eoque bello finito, Regni quoque facto iam rebus humanis exempto, rogatu & precibus Hadriani Romanae urbis episcopi exoratus, bellum contra Langobardos suscepit.* In sequenti cap. VII. vero dicit: *post cuius finem Saxonicum, quod quasi intermissum videbatur, repetitum est, quo nullum neque prolixius, neque atrocius, Francorumque populo laboriosius, susceptum est.* Verum, dum Eginhardus dicit, repetitum fuisse hoc bellum post Langobardicum, satis patet, primum belli initium ante bellum Langobardicum esse querendum, quod tamen, eo quod diutius duraverit, postremo loco enarrat. Ipse quoque cap. VIII. de Saxonico bello testatur: *biennio ante Italicum hoc bellum sumit exordium.*

** demonstraui illud notis ad *Annales Fuldenses a. 715.*

*** *Ann. Franc. Fuld. Eginhardi Ann. ad a. 758.*

**** *Causas belli ita exponit Eginhardus c. VII. quia Saxones, sicut omnes fere Germaniam incolentes nationes, & natura feroces, & cultui Dæmonum dediti, nostraque religioni contra-*

trarii, neque divina, neque humana iura vel polluerent, vel transgredi inhonestum arbitrabantur. Subtrahere & causa, quae quotidie pacem conturbare poterant, termini videlicet nostri & illorum penae ibique in plura contigui, praeter pauca loca, in quibus vel sylvae maiores, vel montium iuga interiecta, viciorumque agros certo limine determinant, in quibus caedes & rapina & incendia usque fieri non cessabant. Quibus adeo Franci sunt irritati, ut iam non vires addere, sed apertum contra eos bellum suscipere, dignum indicarent.

**** Eginhardus ad a. 772. Rex vero Karolus congregato apud Wormaciam generali conventu, Saxoniam bello aggredi statuit: eamque sine mora ingressus, ferro & igne cuncta depopulatus, Eresburgum castrum cepit, idolumque quod Irminsul a Saxonibus vocabatur, evertit. In eius destructione cum in eodem loco per triduum moraretur, contigit, ut propter continuam celsi proventus exsiccatis omnibus illius loci rivis ac fontibus, aqua ad bibendum inveniri non posset. Sed ne diutius sitis confectus laboraret exercitus, diminutus factum creditur, ut quadam die cum iuxta morem tempore meridiano cuncti quiescerent, prope montem qui castris erat contiguus, tanta vis aquarum in concussitate cuiusdam torrentis eruperit, ut exercitus cuncto sufficeret. Tunc Rex idolo destructo ad Viseram fluvium accessit, ibique a Saxonibus XII. obsides accepit. Annales Francorum Fuldenses, Masciacenses, Regino, Lambertus Schafnaburgensis alii- que ad a. 772. De Irminsula vero & castro Eresburg dictum fuit diff. II. §. 13. §. 99.

§. XV.

Sed, cum Saxones occasione belli Italici a. 774. denuo rebellarent, Carolus Saxonum perfidiam ulturus, omnes eorum regiones ferro & igni depopulatur, Sigeburgum castrum capit, Eresburgum a Saxonibus destructum reedificat, duobus proeliis eos superat, vno iuxta Brunenbergum ad Visurgim, dum transitu fluminis eundem arcem conarentur: altero vero ad Lidbek, in quo maxima eorum multitudine occisa. Westfalorum obsidibus acceptis ad hyemandum in Franciam fuit reversus. *

* Eginhardi Annales, Fuldenses, Masciacenses, Regino, Sigebertus Gemblacensis ad a. 774-775.

§. XVI.

In sequenti anno 776. cum Carolus vix Alpes esset transgressus, contra Rotgandum, Ducem Foroiuliensem exercitum ducturus occurrerunt, qui nuntiarent, Eresburgum arcem a Saxonibus expugnatam, ac praesidium Francorum quod in ea posuerat, expulsam: Sigiburgum aliud castellum oppugnatum quidem, sed non captum: eo quod ii, qui in eo praesidii causa fuerant constituti, facta eruptione, incautos atque oppugnationi intentos Saxones a tergo inuasissent: & plurimis interfecissent, reliquos non solum oppugnationem dimittere, sed etiam fugere compulerunt, palantesque ac dispersos ad Lippiam usque fluvium persecuti sunt. Hac cum Regi nuntiarentur, conventu apud Wormatiam habito,

bito, Saxoniam petere statuit: contractisque copiis tanta celeritate ad destinatum a se in Saxonia locum peruenit, ut omnes hostium conatus, quibus ei resistere conabantur, illa festinatione peruerteret. Nam ad fontem Lippiæ veniens, immensam illius perfidi populi multitudinem velut deuotum & supplicem, ac quasi erroris sui veniam poscentem inuenit. Cui cum & misericorditer ignouisset, & eos, qui se Christianos fieri velle affirmabant, baptizari fecisset, datis & acceptis pro fide seruanda eorum promissionibus, obsidibus quoque, quos imperauerat, receptis, Eresburgo castro quod dirutum erat, restaurato, alioque castello super Lippiam constructo, & in utroque non modico præsidio relicto, ipse in Galliam reuersus.*

* Verba sunt Eginhardi Annalibus *ad a. 776.* Concordant Annales Fuldenses, Masciacenses, Monachus Egoismensis, Sigebertus Gomblacensis, alique.

§. XVII.

Insequenti anno 777. Carolus generalem populi sui Conuentum Paderbrunnæ indixit, atque cum ingenti exercitu in Saxoniam est profectus. Eo cum venisset, omnes Saxonum procures cum populo ad eum venerunt, præter Wittikindum, vnum e primoribus Westphalorum, qui ad Sigisfridum Danorum Regem profugerat. Cæteri qui venerunt, ita se Regis potestati submiserunt, ut ea conditione tunc veniam accipere mererentur, si vltius sua statuta violarent & patria & libertate priuarentur. Baptisata est ex iis ibidem maxima multitudo.*

* Verba iterum sunt Eginhardi in Annalibus *ad a. 777.* cum quibus concordant Annales Fuldenses, Masciacenses, Rhegino, Sigebertus Gomblacensis, Hermannus Contractus, alique.

§. XVIII.

Sed dum Carolus in Hispania ageret contra Saracenos, Saxones *a. 778.* Wittichindo instigante, sumptis armis ad Rhenum vsque profecti sunt. Sed cum annem traicere non possent, quidquid a Duria Ciuitate vsque ad Mosellam vicorum villarumque fuit, ferro & igne sunt depopulati. Ast mittebantur contra eosdem Franci atque Alemanni, qui eos in pago Hassorum super Adarnam fluuium adorti, tanta strage ceciderunt, ut ex ingenti multitudine eorum pauci euaderent.* Insequenti anno 779. Carolus Rhenum traiecit, & vsque ad Lippiam cum exercitu peruenit, cui cum Saxones in quodam loco, qui Bucholt vocatur, resistere tentarent, pulsati fugatique sunt. Rex Westphalorum regionem ingressus, omnes eos in deditionem accepit. Angri etiam & Ostali

ad

ad locum Medusulli venientes, obsides dederunt & sacramenta iuraverunt. ** Insequenti anno Carolus cum magno exercitu in Saxonia hærens, effecit, ut maxima multitudo in loco Horheim baptizaretur. ***

* Annales Eginhardi & Fuldenses ad a. 778.

** Ibidem ad a. 779.

*** Ibidem ad a. 780.

§. XIX.

Wittikindus a. 782. ex Nordmannis, ad quos transfugerat, in Saxoniam redux, ciues suos ad defectionem denuo concitavit. Contra quos cum diuersi Palatii Proceres atque Comites cum exercitu mitterentur, hiq; incaute Saxones adorirentur, circumuenti & pene omnes interiedi. Cuius rei nuntium cum Rex suscepisset, collecto festinanter exercitu in Saxoniam proficiscitur, accitisque ad se cunctis Saxonum primoribus, de auctoribus factæ defectionis inquisiuit. Et cum omnes Wittikindum auctorem proclamarent, ipsum tamen tradere nequirent, eo quod ad Nordmannos iterum se contulerat, quater mille quingenti sunt traditi, & super Alaram fluuium, in loco qui Ferdi vocabatur, iussu Caroli omnes vna die sunt decollati.* Nec dum tamen sopito tumultu, Carolus Saxones duobus præliis vno ad Thietmelle, altero super fluuium Hasam, ita profligauit, ut de innumerabili eorum multitudine pauci euaderent. ** Insequenti anno 784. ipse non solum venit in campestris Saxonie loca, quæ Albi, atque Salæ fluminibus adiacent, depopulatusque Orientalium Saxonum agros, sed etiam filius ipsius Carolus Westphalos proelio superauit. ***

* Annales Eginhardi & Fuldenses ad a. 782.

** Ibidem ad a. 783. Ferdin. Furstenbergius Monum. Paderborn. p. 38.

*** Ibidem ad a. 784.

§. XX.

Cum per hyemem* Carolus Saxonum regiones ingenti clade affecisset, atque conuentum Paderbrunnæ habuisset, comperit, Wittikindum & Albionem esse in Transalbina Saxonum regione, ipsos per Saxones ad suam fidem coepit inuitare, qui demum accepta impunitatis sponcione, atque impetratis salutis suæ obsidibus, Attiniaci Carolo ** se submiserunt, atque ibidem baptizati sunt vna cum sociis, atque tunc Saxonia subiugata est, ipse vero Wittikindus a Carolo M. receptis bonis prædiisque suis patrimonialibus Dux *** constitutus fuit honorarius, Saxonia per Missos & Comites recta. **** Episcopatus apud Saxones, ad spiritus illorum feroces mitigandos instituti, scholæ erectæ. *****

A •

* Ann.

* Ann. Eginhardi & Fuldenfes ad a. 785. Monachus Egoismensis c. VII.

** Monachus Egoismensis: & misit post VV. dichinam & Albionem, & utrosque ad se conduxit, & firmavit ut non se subtraxissent, nisi in Franciam ad eum venissent, petentibus illis securitatem si venissent, quod & factum est. Inde reuersus in Franciam misit illis obsides per Missum suum Amaluuonem. Quos cum recepissent, cum ipsis adiunxerunt se ad dominum Regem Carolum ad villam Attiniacum. Ibi baptizati sunt VV. dichindus & Albio una cum sociis eorum, & tunc tota Saxonia subiugata est. Idem testantur Annales Eginhardi & Fuldenfes. Ex quo satis patet, Attiniaci baptizatum fuisse Wittikindum. Errasse ideo Michaellem Boiemum, qui eundem Mittebachii, seu Medebaci in diocesi Colonienfi baptizatum fuisse dicit in vita Alberti III. sub initium. Alb. Kranzius Saxoniz lib. II. c. XXIII. ex aliorum tamen sententia, Bardeuici vel Mindæ, Wern. Rolewink lib. II. c. VII. de situ & moribus VVestphal. Bethlehem in Westphalia, quem sequitur Winckelmannus not. Vet. Saxo-VVestphal. lib. III. c. III. quos ideo confutauit Schurtzschius not. ad Boiemum p. 664.

*** Communis quidem est error, Wittikindum Regem primum, postquam autem a Carolo M. deuictus, Ducem fuisse Saxoniz. Hanc defunt inter recentiores, qui ipsum regem adpellant, nec destituti isti sunt veterum Scriptorum auctoritate. Hinc Ditmarus lib. I. Chron. p. 326. filium Theodorici & Reinildæ ex VV. dichindi Regis tribu exortum appellat. Chronicon Episcoporum Mindensium apud Pistorium §. 17. quicquid prius Imperator Carolus, & VV. edekindus, Rex Mindensium & Angarorum, ex magnificentia regia, in ornamentis & donariis plurimis, reliquerunt, Chronicon Andegauense apud Labbeum Tom. I. Bibl. MS. ad a. 784. VV. itichindus, rex Alborum & Saxonum, debellatus à Karolo, cum suis baptizatur. Author incertus de fundatione quarundam Saxoniz ecclesiarum apud Leibnitium Tom. I. p. 260. a. 780 episcopatum Mindensem fundauit in honorem B. Petri, in loco ubi Rex Angarorum VV. edekindus castrum habuit. Verum, sine Rege fuit Saxonia, per Satrapas recta, prout testatur Beda Hist. gentis Angl. lib. V. c. XI. non enim habent regem iidem antiqui Saxones, sed Satrapis plurimis sue genti prepositis, qui ingruente belli articulo, mittunt equaliter sortes, & quemcunque fors ostenderit, hunc tempore belli Ducem omnes sequuntur. Huic obtemperant, peracto autem bello, rursus equalis potentia omnes sunt Satrapæ. Idem dicit Wittichindus Corbeienfis lib. I. p. 634. id quod etiam Schurtzschius diff. de VV. itikindo M. §. 3. lit. c. & Dnus Reinhardus de Officiis Imperii Saxonici Proem. p. 10. latius demonstrauit. Ipsum vero Wittikindum Eginhardus scriptor coæuus Ann. ad a. 777. vocat unum ex primoribus VVestphalorum. Hinc Kranzius Saxonia lib. II. c. XXII. Regis titulum hac ratione explicare conatur: ferunt ante Regis aduentum Saxonia prouinciam administrari solitam per duodecim procures alternis vicibus: quem vero grande bellum in administratione deprehenderat, eum regem habere ad finem usque belli. Inde factum est, ut veniente Karolo in prouinciam, VV. edekindus dux Anglariæ (Angariam vocant) in administratione erat, & ideo pro rege illis fuit durante bello, ac perinde in nonnullis codicibus rex Saxonum nominatur. Finito autem bello redibat in ius pristinum: reddita administratione comparibus suis. Sed id VV. edekindo non mittebatur, alternata & in speciem aliam traducta totius prouinciæ gubernatione. Scilicet, titulum quidem non habebat Wittikindus, regis tamen fere ob eximiam auctoritatem erat potestatis. Exinde facile patet, quid sentiendum sit de epitaphio Wittikindi, quod in Monumentis suis Paderbornensibus habet Ferdinandus Fürstenbergius p. 138. Monumentum VV. itikindi, VV. arnechini filii, Angriariorum Regis XII. Saxoniz Procerum Ducis forti fmi. Hoc Collegium Dionysianum in D. O. M. b. nozem privilegis, redditibusque donatum, fundauit & confirmauit. Obiit 807. relicto filio & Regi herede, VV. igberto. Scili-

Scilicet, non nisi pro suppositio est habendum. Neque Dux Saxoniz factus fuit Wittikindus, sed titulum solum gerebat sine officio, exinde Wittichindo Corbeiensi *Ann. lib. I. p. 638.* solum *dux* dicitur. Et licet Sigeberto Gemblacensi *ad a. 785.* Gobelino Personæ Cosmodonio *et. VI. c. XXXVIII.* & in epistola ad Offam in Matthæi Parisii vita Offæ *p. 978* quæ etiam reperitur apud Baluzium *Capit. Tom. I. p. 194.* dicatur *Dux Saxonum*, hoc tamen sit, antequam Carolo se subiiceret, ut ideo Ducem militiz & præcipuum notet, minime dignitatis vel officii esset nomen. Patescit hoc maxime ex verbis Gobelini Personæ, dum ait: *Wittikindus Dux Saxonum & Albia Saxo, ex Transalbiana regione, Carolum pro gratia impetrandæ adeunt, quam consecuti baptizati sunt. Et deinde tota Saxonia subacta est.* Quare Krantzius *Saxonia lib. II. c. XXIV.* ait: *Wedekindus pacatus in sua sedet provincia, Westphalam solum gubernauit.* Per suam provinciam sine dubio intelligit patrimonium Wittikindi, ipsi a Carolo restitutum. Hinc posteri ipsius, illis exceptis, quibus Saxonia gubernanda commissa est, non Ducis, sed Comitum nomen gesserunt. Vid. Schilterus *de Investitura simultanea c. IV. §. IV.* dissertatio nostra *de Alodiis Imperii §. X.*

*** Adamus Bremensis *lib. I. c. VIII.* transacto igitur biennio, quod est anno Caroli *LVIII.* *Wedekind* inceptor rebellionis ad fidem Caroli venit, baptizatus est ipse cum aliis Saxonum magnatibus, & tunc demum Saxonia subacta in provinciam redacta est. Talis erat Trutmannus Comes, ad quem præceptum de a. 789. extat apud Baluzium *Tomo I. p. 250.* Sic etiam *Annales Pictorani* ad a. 798. mentionem faciunt legatorum regionum, qui ad iusticiam faciendam apud Saxones versabantur. Hinc Adamus Bremensis *Hist. Eccles. lib. II. c. IV.* ita loquitur: *nondum post tempora Caroli, propter veteres illius gentis seditiones Saxonia Ducem accepit nisi Casarem.* Quæ necessitate Rex (Otto M.) persuasus Hermannò primum tutela vicem in Saxonia commisit. Hunc iisdem verbis sequitur Helmoldus *Chron. Slav. lib. I. c. X.* *Alb. Stad. ad a. 961.* Quare etiam Poeta *Ann. Caroli M. ad a. 803.*

Tum sub iudicibus, quos Rex imponeret ipsis

Legatisque suis, permisi legibus &ri

Saxones patriis, & libertatis honore.

**** Ditmarus *lib. VII. Chron. Merseburg.* in fine ait: *anno Dominica Incarnationis 800, prædictus Caesar Carolus, ad suæ virtutis & bonæ operationis deaurationem in vna die IIX. Episcopatus in Saxonia, Christo subdita, dispositis singulis vrbibus parochiis, constituit.* Sic etiam Adamus Bremensis *lib. I. c. VIII.* dicit, Saxoniam in VII Episcopatus fuisse diuisam, Moguntinæ & Coloniensis Archiepiscopo subiectam. Eundem numerum habet Helmoldus *Chron. Slav. lib. I. c. III.* Recentior eodem Chronographus Saxo *ad a. 781.* & Albericus *ad a. 791.* Paderbornensem, Monasteriensem, Osnabrugensem, Mindensem, Hildeshemensem, Halberstadtensem, Verdensensem & Bremensem. Incertus tamen auctor de fundatione quarundam Saxoniz Ecclesiarum apud Lebrinium *Tom. I. p. 260.* ab anno 772. ad a. 814. plures memorat erectos fuisse Episcopatus, nec vno anno & die sed tempore successiuo, ut oppido falsum sit, quod Ditmarus refert a. 800. vna die octo erectos fuisse Episcopatus. Id quod satis etiam ex præcepto regis de a. 788. patet, apud Adamum Bremensem *lib. I. c. IX.* in quo Saxoniz Episcopatus Moguntinæ & Coloniensis Archiepiscopo subiiciuntur. Wolterus *Chron. Brem. apud Meibomium Tom. II. p. 19.* dicit: *anno Domini septingentesimo octuagesimo octavo, Beatus Karolus, qui iuxta numerum litterarum alphabeti in Almania partibus ad laudem omnipotentis Dei, eiusque dignissimæ genitricis solemnes fundauit ecclesias.* Verum, loquitur Wolterus de ecclesiis in vniuersa Germania fundatis, non solum de Episcopatibus Saxoniz, de quibus plenius egit Albertus Krantzius *Metropoli.*

§. XXI.

Quietus mansit Saxonum status vsque ad annum 793. quo cum prælum factum esset inter Saracenos & Francos in Gothia, & in eo Saraceni superiores existerent, Saxones defecerunt. * Carolus autem insequenti anno ipsos duobus exercitibus circumdans, eo adegit, vt promitterent se esse Christianos & Regi fideles. ** Recruduit bellum a. 798 dum Saxones Transalbani Legatos regis, qui ad eos, ob iustitias faciendas, missi erant, comprehensos interficerent. Quibus acceptis, Rex grauitur commotus, congregato exercitu Mindæ, Saxoniam inter Albim & Wiscram totam ferro & igni deuastat, fusi etiam Saxones fuerunt ab Abotritis. *** Rex inde tulit multitudinem Saxonum cum mulieribus & infantibus, & diuisit eos per Franciam, Paderbrunnæ ædificauit ecclesiam miræ magnitudinis & diuisit totam prouinciam illam in parochias Episcopales. ****

* Ann. Fuld. ad a. 793. Eginhardus, Poëta Saxo, Rhegino, Monachus Egoismensis ad a. 793.

** Monachus Egoismensis ad a. 794.

*** Eginhardus, Ann. Fuld. Rhegino, Monachus Egoismensis ad a. 798.

**** Annales Francici ad a. 799. apud Lambecium Tom. II. p. 380. & Dominus Rex inde tulit multitudinem Saxonum cum mulieribus & infantibus, & collocauit eos per diuersas terras in finibus suis, & ipsam Terram eorum diuisit inter fideles suos, id est, Episcopos, Presbyteros, Comites, & alios Vassos suos, & ibi ad Paderbrunnæ ædificauit Ecclesiam miræ magnitudinis, & fecit eam dedicare, & post hæc reuersus est in pacem, ad Aquis Palatium. Ex hoc P. Iosephus Cantelius in Historia urbium Metropolitandarum p. II. c. VII. concludit, terras Saxoniz inter Episcopos fuisse diuisas. Verum, diuisa quidem fuit Saxonia in certas dioceses, non vero territorium. Sic enim Ægil in vita Scurmii apud Surium 17. Dec. p. 289. de Saxonia: post non longum tempus totam Prouinciam illam in parochias Episcopales diuisit.

§. XXII.

Anno 802. rebellabant iterum Saxones Transalbani, sed statim iterum fuerunt deuicti. * Tandem vero omnibus, qui resistere solebant, profligatis, ** & in potestatem redactis, decem hominum millia ex his, qui vtrasque ripas Albis fluminis incolebant, cum vxoribus & paruulis sublatis transtulit Carolus, & huc atque illuc per Galliam & Germaniam multimoda diuisione distribuit. *** Eaque conditione a Rege proposita & ab illis suscepta, tractum per XXXIII. annos **** bellum constat a. 804. esse finitum, vt abiecto Dæmonum cultu, & relictis patriis cærimoniis, Christianæ fidei atque Religionis sacramenta susciperent, & Francis adunati, vnus cum eis populus efficerentur. ***** Hinc etiam Comitiorum facti fuerunt participes. † Et licet in prouinciam redacti fuisse & durius †† habiti dicantur, illud tamen non de Saxonibus in vni-

uniuersum, sed illis saltim, qui abducti, intelligendum esse videtur, eo quod restiterunt, ipsisque ius paternæ hæreditatis ademtum, postquam tamen post septennium restituti, ius paternæ hæreditatis a Ludouico Pio iterum concessum.

* *Ann. Fuldenfes ad a. 802. Transalbiani Saxones a Francis vastantur. Idem dicit Eginhardus Annalibus & Monachus Egoismensis ad a. 802.*

** *hæc & sequentia verba sunt Eginhardi Vita Caroli M. c. VII.*

*** *Hanc translationem Annales ad a. 804. referunt. Sic Annales Francorum Fuldenfes: Carolus Saxones Transalbianos cum mulieribus & natis transtulit in Franciam, & pagos Traiectinos Obodritis dedit. Idem tradit Eginhardus Annalibus, Regino ad a. 804. Poëta Saxo, Lambertus Schafnaburgensis & Sigebertus Gemblacensis ad a. 803. Licet isti saltim Transalbianos memorent.*

**** *Eginhardus c. VII. Susceptum est igitur contra eos bellum, quod magna &rimique animositate, tamen maiore Saxonum quam Francorum damno, per continuos XXXIII. annos gerebatur. Poterat siquidem citius finire, si Saxonum hoc perfidia pateretur. Idem cap. VIII. plures tamen eo bello tam ex nobilitate Francorum, quam Saxonum, & functi summis honoribus viri, interfuerunt, tandemque anno tricesimo tertio finitum est. Marianus Scotus ad a. 775. Sub iusta Italia, Saxonum bellum biennio ante Italicum inceptum, repetitum est, & per 33. annos permauit. Sic etiam Poëta Saxo ad a. 803.*

*Quos per ter denos & tres tam duriter annos
Languere protracti penitus conamina belli
Plus Regis pietas & munificentia fecit,
quam terror.*

Adamus Bremenfis quidem lib. I. c. VII. ad Eginhardum prouocans, numerat saltim continuos annos XXX. Ast cum idem cap. XII. numeret XXXIII. annos, hunc locum esse corruptum putarem. Reliqui qui triginta annos numerant, numero rotundo vsi fuisse videntur. De hoc tamen dubium adhuc superest, qua ratione dicti anni sint supputandi. Auctor quidem incertus Chronici Slauorum apud Lindenbrogium cap. III. dicit: *Karolus Magnus ad fidem conuersis Christianam Saxones atque Thuringos, quia annis 33. continuis Pipinus genitor Caroli & Carolus bellauerunt contra Saxones. Tunc tandem VVidkindus eorum princeps, deposita tyrannide, baptizatus est, cum omnibus magnatibus suis. Verum, dum finem belli cum Wüitikindi baptismo a. 785. faciat, ad supputandos triginta tres annos, a Pipini bellis omnino erit incoandum. Dum vero Eginhardus testis fide dignus, a Carolo M. bellum contra Saxones per 33 annos ceptum fuisse enarret, hunc potius sequimur. Hoc si ab anno 772. incoemus, iusta vsque ad annum 804. erit supputatio.*

***** *Verba iterum sunt Eginhardi c. VII. Id quod plenius adhuc expressit Poëta Saxo ad a. 803. dum ait:*

*Nobilis hic annus longi certamina belli
Tandem, Saxones inter Francosque peracti,
Firmo perpetue conclusit fœdere pacis.
Augustus Pius ad sedem Saltz nomine dictam
Venerat: huc omni Saxonum nobilitate
Collecta, simul has pacis leges inierunt.
Et, toto penitus cultu rituque relicto*

Gentili, quem demonica prius arte colebant
 Decepti, post hac fidei se subdere bellent
 Catholica, Christoque Deo seruire per animum.
 At vero censum Francorum Regibus illum
 Soluere nec penitus deberent, atque tributum,
 Cunctorum pariter statuit sententia concors;
 Sed tantum decimas, diuina lege statutas
 Offerrent, ac Praesulibus parere studerent,
 Ipsorumque simul clero, qui dogmata sacra,
 Quinque fidem domino placitam, vitamque doceret.
 Tum sub iudicibus, quos Rex imponeret ipsis,
 Legatisque suis, permissi Legibus vti
 Saxones patriis, & Libertatis honore.
 Hoc sunt postremo sociati Fœdere Francis,
 Vt Gens & populus fieret concorditer vnus,
 Ac semper Regi parens equaliter vni.

Hinc etiam Wittichindus lib. I. p. 634. ob id qui olim socii & amici erant Francorum, iam fratres & quasi vna gens ex Christiana fide facta est. Conringius quidem de Ciuibus Imperii §. 26. contendit, solam Saxonum nobilitatem cum Francis fuisse adunatum, eo quod Poëta eiusdem saltem faciat mentionem. At, dum Eginhardus generatim loquatur, potius de vniuerso populo intelligimus.

† Patet hoc ex Capitulari Saxonum apud Fürstenbergium Monum. Paderborn. p. 305 & Baluzium Tom. I p. 275. in cuius procemio hæc leguntur: anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi DCCXCVII. & XXI. ac XXII regnante domino Carlo præcellentissimo rege, conuentibus in vnum Aquis palatio in eius obsequio venerabilibus episcopis & abbatibus, seu illustribus viris comitibus V. Kal. Nouemb. simulque congregatis Saxonibus de diuersis pagis tam de VVestfalabis, & Angrariis, quam & de Oosfalabis, omnes vnanimiter consenserunt, & aptificauerunt, vt de illis capitulis, pro quibus Franci, si regis bannum transgressi sunt, solidos Lii. componunt, similiter Saxones soluent, si alicubi contra ipsos bannos fecerint. Sic in Cap. III. item placuit omnibus Saxonibus, & cap. IX. vna cum Consensu Francorum & fidelium Saxonum.

†† Sunt equidem, qui Saxonum libertatem sub Carolo M. impugnare conantur, inter quos potissimum est Io. Gryphander in tractatu de Statuis Rolandinis c. XXII. & sqq. Pro- uocatur ad diploma Caroli M. ecclesiæ Breinensi a. 788. concessum, quod reperitur apud Adamum Bremensem lib. I. c. IX. Krantzium Saxonia lib. II. c. XV. in quo hæc verba leguntur: proinde omnem terram eorum antiquo Romanorum more in prouincias redigentes, & inter episcopos certo limite determinantes. At, si integrum diploma examinemus, facile patebit, Carolum hæc saltem loqui de ordinata in certas dioceses prouincia, minime vero de durissimo iure prouinciali, dum ipse statim sub initium diplomatis, Saxonum libertatem his verbis efferat: quapropter nouerint omnes Christi fideles, quod Saxones, quos a progenitoribus nostris, ob suæ pertinaciæ perfidiam semper indomabiles, ipsique Deo & nobis tam diu rebelles, quousque illius, non nostra virtute, ipsos & bellis vicimus, & ad baptismi gratiam Deo amnuente perduximus, pristinae libertati donatos, & omni nobis debita censu solutos. Auctor vero vitæ Ludouici Pii ad a. 814. apertius Saxonum libertatem restrictam fuisse adierit, dum ait: Quo etiam tempore Saxonibus atque Frisonibus ius paterna hereditatis, quod sub patre ob perfidiam legaliter perdiderant, Imperatoria clementia restituit. Quod alii liberalitati, alii improuidentia assignabant, eo quod

quod he gentes feritati assuefactæ, talibus habentis deberent coerceri, ne scilicet effrenes in perditionis precipitatem ferrentur. Imperator autem eo sibi arctius eos vinciri ratus, quo eis beneficia largiretur, non est spe sua deceptus. Nam post hæc easdem gentes semper sibi deuotissimas habuit. Sed hæc verba non de vniuersa Saxonum gente, sed de illis saltim esse intelligenda, qui pernicacia sua Carolo restiterant, integer contextus docet, maxime cum libertatem se perdituros, stipularent, si fidem fallerent, prout §. XVII. fuit adsertum. Vid. etiam Reineccius de Saxonum Originibus p. 20. Meibomius introd. ad Hist. Saxoniæ Inferioris. Pfeffinger Vitriario illustrato lib. I. Tit. II. §. 10. n. 20.

§. XXIII.

Post initium Saxonici belli, rogatu & precibus Hadriani, Romanæ urbis Episcopi, exoratus, bellum contra Longobardorum Regem Desiderium a. 773. suscepit.* Desiderius enim Papæ offensus, eo quod defuncti Carolomanni filios, qui ad ipsum confugerant, coronate nellet, Romanæ ditionis vrbes Exarchales potissimum, quas Pipinus sedi Romanæ concesserat** inuadebat, ipsam quoque Romam oppugnaturus. Carolus igitur ab Hadriano Papa per Petrum legatum inuitatus, bellum sibi contra Longobardos suscipiendū ratus, cum toto Francorum exercitu Gebennam Burgundiæ ciuitatem, iuxta Rhodanum sitam venit, ibique de bello suscipiendo deliberans, copias quas secum adduxerat, diuisit, & vnā partem cum Bernhardo patruo suo per montem Iouis ire iussit: alteram ipse ducens, per montem Cinisum in Italiam contendit. Supera quoque Alpium iugo, Desiderium Regem frustra sibi resistere conantem citra congressum fugauit, Ticinoque inclusum obsedit, & in oppugnatione ciuitatis, quia difficilis erat, totum hyberni temporis spatium consumsit.*** Finis tamen huius belli fuit subacta Italia, & Rex Desiderius perpetuo exilio deportatus, & filius eius Adalgisus Italia pulsus, & terræ a Longobardorum regibus ereptæ, Hadriano, Romanæ ecclesiæ Rectori restitutæ.****

* Eginhardus in vita c. VIII.

** Recenset Anastasius in vita Hadriani p. 144. vrbes a Desiderio occupatas: quibus egrediens ab hac Romana vrbe, & Perusiam coniungentibus coniunxit mandatum, quod iam factus Desiderius abstulisset Ciuitatem Fanentiam, & Ducatum Ferrariæ, seu Comacinum de Exarchatu Rauennate, quas sanctæ memoriæ Pipinus Rex, & eius filii Carolus & Carolomannus excellentissimo Reges Francorum, & patrisii Romanorum beato Petro concedentes obtulerunt. Nec enim duo menses præterierunt, quod ipse Sanctissimus vir pontificatus culmen adeptus est. Ita isdem atrocissimus Desiderius easdem abstulit Ciuitates constringens ex omni parte Ciuitatem Rauennatensem, & Casales ac omnia præsidia Rauennatiam occupans, cunctaque victualia, familias etiam, seu peculia ipsorum, vel quæque in ipsis præsidiis habere videbantur, abstulit. Idem tradit Paulus Diaconus Hist. Longob. lib. VI. c. LXI. Sigonius de regno Italico lib. III. ad a. 772. Ex hoc loco Romani in dissertatione historica de summo Apostolicæ sedis Imperio in urbem Comitatumque

tumque Comacini iura sua demonstrare conantur. His tamen attentatis auctor des Droits de l'Empire sur l'Etat Ecclésiastique satis obuiam iuit.

*** Sunt verba Annalium Eginhardi *ad a. 773*. Adfentiuntur Annales Fuldenfes, Bertiniani, Sigebertus Gemblacenſis, Lambertus Schaſnaburgenſis *ad a. 773. 774.* & plures alii.

**** Sunt verba Eginhardi ſub ſinem *Cap. VI.* Monachus Egoſinenſis *ad a. 774.*

§. XXIV.

Exinde vero memoranda veniunt iura aduocatiz atque Patritiatus Romanorum, quæ Carolus M. fuit adeptus. Scilicet, poſtquam Caroli M. pater Pipinus, Stephanum Papam ab Aſtulpho Longobardorum Rege liberaſſet, ipſum non ſolum ſed etiam filios eius Carolum atque Carolomannum conſtituit Patritios,* per quam dignitatem ipſis tunc temporis iura deſenſionis ſedis Romanæ fuerunt conceſſa. Dum autem Adrianus Papa per legatum ſuum Petrum, Carolum ad auxilia contra Deſiderium ferenda inuitaret, hac ratione utebatur, quod ipſe legitimus tutor & deſenſor eſſet ipſius Eccleſiæ, quoniam illum Stephanus Papa in Patricium Romanorum ordinauerit.** Hinc denuo iura Deſenſionis atque Aduocatiz Romanæ Carolo fuerunt conceſſa.

* De Pipino quidem Patricio conſtituto, communi ore adferunt Scriptores. Leo Oſtienſis Chron. lib. I. c. VIII. *propter quod* (ceſſum Exarchatum) *tum Romanorum etiam Patritius conſtitutus eſt.* Albericus etiam Chron. *ad a. 750.* Carolum Martellum fuiſſe Patritium, auctor eſt, dum ait: *tertius autem Gregorius non ſolum veſtigalia interdixit, ſed etiam Karolo Martello Francorum principi miſiſ reliquiis & muneribus pretioſis, ſalutauit eum Apoſtolicis ſcriptis, quibus & ſignificauit, quod Romanus eum clerus & populus elegiſſent Romana patricium Urbis & eccleſiæ deſenſorem. Itaque Karolus Martellus fuit patritius Romani, Pippinus filius eius fuit patritius Romanus, Karolus Magnus filius eius fuit patritius Romanus, donec factus fuit Imperator, quod maius eſt.* Licet de Carolo Martello certum ſit, quod quidem deſenſor fuerit conſtitutus ſedis Romanæ, non æque Patritius, prout ex epiſtola Gregorii III. Papæ V. & VI. demonſtrauit Petrus de Marca Concordia ſacerdotii & Imperii l. I. c. VII. n. 3. Sed Waltramus de vnitæte eccleſiæ conſeruanda ſub initium dicit: *inde legitur, Stephanum papam veniſſe ad regem Pippinum, & poſtulaſſe patrocinium eius contra Haſtulfum regem Longobardorum, ac ipſius patrocinii gratia decreuiſſe quemlibet deinceps regem Francorum patritium eſſe Romanorum.* Licet autem hoc nondum adeo certum ſit, patet tamen, Carolum & Carolomannum æque patritios fuiſſe conſtitutos. Sic enim Paulus Papa apud du Cheſne *Tom. III. ep. XL* & Stephanus Papa *ep. XLV.* hoc vtuntur titulo: *Domnis excellentiſſimis filiis Carlo & Carlomanno Regibus Francorum & Patritiis Romanorum.* Factum illud cum Stephanus III. Papa Pipinum vna cum Carolo & Carolomanno a. 754. inuingeret in Reges. Sic enim Annales Metenſes *ad a. 754.* de Stephano: *ord. nauitque ſecundum morem maiorum conſtitutione ſacra Pippinum piſſimum Principem Francis in Regem, & Patritium Romanorum: & filios eius duos felici ſucceſſione Karolum & Karolomannum eodem coronauit honore.* Annales Eginhardi, Bertiniani, reliquique idem tradunt de Carolo & Carolomanno in Reges vinctis, non vero de Patritiatus honore. Hunc ſequuntur reliqui Annales. Mabillonius lib. II & III. n. 9. putat, honorarium duntaxat ſine re titulum Pippino, eiusque filiis primum a Stephano fuiſſe conceſſum, idque ex eo confirmat, quod nullus eorum hoc

hoc titulo usus, quem olim etiam fueram secutus S. I. P. diff. VIII. §. VI. Ast, potius videtur, sub Patricii titulo ipsis concessa fuisse iura defensionis Romanæ, dum Stephanus III. Papa in epistola VI. ad Pipinum Regem Francorum, ita scribat: *nulli alii, nisi tantummodo tue amantissimæ Excellentie, vel dulcissimis filiis, & cunctæ genti Francorum per Dei præceptionem, & beati Petri sanctam Dei ecclesiam, & nostram Romanorum Reipublica populum commissimus protegendum.*

** Clare illud innuunt Annales Metenses ad a. 773. *cum hiemaret Rex Karolus in villa que dicitur Thorodanis, ibi venit ad eum Missus domini Adriani Papa nomine Petrus, obnixè postulans, ut ad defendendam Ecclesiam Romanam festinaret, & ut populum Romanum de manibus superbi Regis Desiderii liberaret, adiungens, quod ipse legitimus tutor & defensor esset ipsius Ecclesiæ, quoniam idem prædecessor suus beate memoria Stephanus Papa sanctione sacra liniens, in Regem ac Patricium Romanorum ordinavit.* Idem dicunt alii Scriptores, quod Carolo M. primum saltem iura defensionis fuerint concessa. Sic enim Monachus Egolesinensis apud du Chesne Tom. III. p. 69. *post Pippinum Patrem regnavit dominus Carolus filius eius, quem postea Romani elegerunt sibi Adlocutum sancti Petri contra Reges Langobardorum. Deinde ipsum dominum Carolum elegerunt sibi in Patricium Romanorum. Deinde elevarunt in Imperatorem & Augustum.* Quare etiam ante concessa plena iura Patriciatus, defensoris saltem titulo usus fuit in Capitulari primo ad a. 769. apud Baluzium Tom. I. p. 189. *Karolus gratia Dei Rex regniq. Francorum rector, & defensor sanctæ Ecclesiæ Defensor, atque adiutor in omnibus apostolica sedis.*

§. XXV.

Dum vero per sex mensium spatium Carolus in obsessione Papæ urbis moraretur, circa Paschatis festum Romam properans, ubi cum magna solennitate a Papa & Proceribus Romanis cum crucibus & vexillis fuit receptus, ipseque in Patricium Romanorum non solum constitutus, * sed etiam sub hac dignitate iureque Adrianus Papa, habita synodo, sanctione pragmatica omne ius eligendi pontificem & ordinandi sedem Papalem concessit, ** ut hac ratione sub titulo atque dignitate Patriciatus omneius in urbem & Papam Romanum Carolo concederetur. *** Adriano defuncto, Leo Pontificatum suscepit, & mox per legatos suos claves Confectionis S. Petri ac vexillum Romanæ urbis cum aliis muneribus Regi misit, rogavitque, ut aliquem de suis optimatibus Romam mitteret, qui populum Romanum ad suam fidem atque subiectionem per sacramentum firmaret. **** Hinc etiam iura supremi dominii tanquam Patricius in urbem & Papam Romanum exercuit, dum in controuersia Romanorum cum Leone Papa iudicem ageret, ***** monetas Romæ cudifaceret, ***** hoc Patricii titulo inter alios vteretur, eosdemque regis æquipararet, dum ista ætate non nisi regnorum tituli essent vsitati, atque ab eodem anni regiminis computarentur. Quare etiam Scriptores adferre non dubitant, Carolum Romam, antequam Imperator fieret, suis sceptris addidisse.

* Late hæc narrat Anastasius vitis Pontificum p. 154. dum ita loquitur : & dum per sex mensium spatium ipse Francorum Rex Papiæ demoraretur in obsequio ipsius Civitatis magnum desiderium habens ad limina Apostolorum properandi, considerans, quod & sacratissima Paschalis festivitas appropinquasset : tunc abstollens secum diversos Episcopos, Abbates etiam & Indices, Duces nempe, & Graphiones cum plurimis exercitibus hic Romam per Tusciæ partes properavit, ita festinanter adueniens, ut in ipso Sabbato sancto se liminibus præsentaret apostolicis. Cuius adventum audiens antedictus beaſſimus Hadrianus Papa, quod sic repente ipse Francorum advenisset Rex in magno stupore, & extasi deductus, direxit in eius occursum universos Indices ad fere trigintamillia ab hac Romana Urbe in locum, qui vocatur Novas, ubi cum cumbandora (banderio, sine vexillo militari) susceperunt. Et dum appropinquasset fere unius miliario a Romana Urbe direxit universas scholas militia una cum patritiis, simulque & pueris qui ad discendas litteras pergebant, deportantes omnes ramos palmarum, atque olivarum, laudesque omnes canentes cum acclamationum earundem laudum vocibus ipsum Francorum susceperunt Regem obviam illi eius sanctitas dirigens venerandas cruces, id est, signa, sicut mos est ad Exarchum, aut patritium suscipiendum, cum cum ingenti honore suscipi fecit. Ipse vero a Deo institutus benignissimus Carolus magnus Francorum Rex, & Patritius Romanorum, qua hora easdem sacratissimas cruces, ac signa sibi obviam advenisse conspexit, descendens de equo, quo sedebat, ita cum suis Indicibus ad beatum Petrum pedestris properare studuit. Quod quidem abnſicus antedictus Pontifex diluculo surgens in eodem Sabbato sancto cum universo Clero, & populo Romano ad beatum Petrum properavit ad suscipiendum eundem Francorum regem, & in gradibus ipsius apostolica aula, cum cum clero suo præstolatus est. Coniungente vero eodem Excellentissimo, ac benignissimo Carolo Rege omnes gradus sigillatim eiusdem sacratissime beati Petri deosculatus est, & ita usque ad prænominationem pervenit Pontificem. Vbi in atrio super gradus iuxta fores Ecclesiæ assistebat. Eoque suscepto mutuo se amplectentes, tenuis isdem Christianissimus Carolus Rex dexteram manum antedicti Pontificis. Hæc ultima verba satis indicant, superioritatem Caroli præ Pontifice.

** Sigebertus Gemblacensis ad a. 773. Adrianus Papa ad tuendas res ecclesiæ Carolum Romam accersit. Qui pergens, Papiam obsidet, ibique relicto exercitu Romam pervenit, sanctam resurrectionem ibi peregit, postea rediens Papiam cepit. Iterumque Romam rediit, Synodum constituit cum Adriano Papa, aliisque 154. religiosis episcopis & abbatibus, in qua Adrianus Papa cum universali synodo dedit ei ius eligendi Pontificem & ordinandi Apostolicam sedem, dignitatem quoque Principatus. Id quod Sigebertus dicit dignitatem Principatus, in c. 22. dist. LXIII. dicitur dignitas Patriciatus. Hadrianus Papa Romam venire Carolum Regem ad defendendas res Ecclesiæ postulavit. Carolus vero Romam veniens, Papiam obsedit : ibique relicto exercitu in sancta Resurrectione ab Hadriano Papa Romæ honorifice susceptus est. Post sanctam vero Resurrectionem reuersus Papiam, cepit Desiderium Regem : deinde Romam reuersus, constituit ibi Synodum cum Hadriano Papa in Patriarchio Lateranensi, in Ecclesia Sancti Saluatoris, qua Synodus celebrata est a CLIII. Episcopis religiosis & Abbatibus. Hadrianus autem Papa cum universa Synodo tradiderunt Carolo ius & potestatem eligendi Pontificem, & ordinandi Apostolicam Sedem. Dignitatem quoque Patriciatus ei concesserunt. Insuper Archiepiscopos, & Episcopos per singulas provincias ab eo inuestituram accipere definiuit : & ut nisi a Rege laudetur, & inuestiatur, Episcopus a nemine consecratur : & quicumque contra hoc decretum ageret, anathematis vincula eum inmodauit & nisi resipisceret, bona eius publicari præcepit. Vid. Theodor. a Niem priuil. & iura Imperii p. 249. Schilter Instit. I. P. Tom. post p. 1. Conring de Germanorum Imperio Romano cap. VI. Melch. Goldast replicatio pro Imperio. Io. Schilter de sublimi Patritiatus honore. Io. Frid. Krebsius exercitatione Anti-Baroniana tertia de Caroli M. Patritiatus Romano.

Nunc adhuc disputatur, quid olim fuerit Patritius urbis Romæ. Primis quidem temporibus dicebantur Patritii Romani, patrum, siue Senatorum progenies, prout patet ex *Lauo lib. I. c. VIII.* postea Augustus, fundata Monarchia, certos ex Senatoribus delegit, quibus tanquam Consiliariis intimis vteretur, qui dicebantur Patritii, Dio Cassius *lib. LV.* Guido Pancirollus *not. dign. illustr. c. II.* Angelus de Nuce *Contin. Chron. Casin. lib. I. c. I. n. 468. & c. LII. n. 779.* quod etiam sub Byzantinis obtinuit Imperatoribus, qui patriciatus dignitatem proximam ab Imperatoria concedebant Regibus ac principibus exteris, prout latius demonstrauit du Fresne *Glossario Tom. III. p. 195.* Io. Meursius *Glossario Græco barbaro.* Bulenger *de officiis Imp. Roman. lib. III. c. I.* Cassiodorus *Var. Lett. lib. VIII. c. IX.* His cum sæpe prouinciarum demandaretur administratio, ab iisdem plerumque fuerunt dicti. Hodie quoque priuati titulo etiam & Patritii Romanorum decorantur, quem titulum promeritus fuit Iacobus Gutherius, ob Sereno Romano oblatum librum de veteri iure pontificio. Verum, hæc omnia cum patritiatu Caroli M. nihil habent commune. Nicolaus Alemannus quidem, in Dissertatione de patritiis Lateranensibus *c. II.* & qui eum sequitur, Carolus du Fresne, patritium non nisi præfectum Romæ urbis fuisse putat, quod tamen a Maiestate Caroli M. potentissimi Imp. alienum fuisse videtur, ut tanquam præfectus a Papæ dependeret potestate. Sequimur igitur potius doctissimum archiepiscopum Parisiensem, qui de Concordia sacerdotii & Imperii *lib. I. c. XII.* ita loquitur: *Patricii nomen duo quadam complectebatur, & iurisdictionem, qua Reges in urbe ex consensu Pontificis & populi Romani potiebantur, & protectionem, seu defensionem, quam Romana ecclesia polliceri erat.* Scilicet, sub Patritii titulo ipsum dominium eminens in urbem Romanam concedebatur. Neque tamen hæc dignitas desit cum Carolo M. sed in posterionibus Imp. fuit continuata, dum Carolum Caluum Adrianus Papa Regem, in ep. XXXIV. Patritium & Imp. adpellat. Ipsi Imp. Teutonici hoc titulo fuerunt vsi, Otto M. enim in privilegio Monasterio Laurishamensi a. 963. concessio dicitur: *Otto Dei gratia Rex Francorum & Romanorum, patritius Romanorum,* in Chron. Laurisham. p. 119. cum iam anno anteriori 962. Imp. fuerit constitutus. Huic autem tanquam patritio Romanorum ius in urbem atque Papam Romanam fuisse concessum, patet ex pacto isto inter Ottonem M. & Leonem VIII. Papam a. 964. inito, in quo: *ita demum asserimus, quod nemo deinceps cuiuscunque gradus vel conditionis aut dignitatis seu religionis, eligendi regem seu principem, siue pontificem summum vel Apostolicum aut quemcunque episcopum, vel ordinandi facultatem habeat: sed soli regi Romanorum Imperatori, hæc reuerentiam tribuimus facultatem, quam absque omni pecunia disponet ac recipit, siquis Rex & patritius Romanus,* apud Theod. a Niem *de iur. & prin. Imperii p. 248.* Henrico IV. Nicolao Papa defuncto, Romani coronam & alia munera mittentes, summi Pontificis electione Regem interpellauerunt, qui generali concilio Basileæ habito, imposita coronam Romanam transmissa, Patritius Romanorum est appellatus. Licet autem per Imperatorum dignitatem æque ius in urbem & Papam Romanam concederetur, per Patritiatum tamen spectare dominium atque iurisdictio ipsis qui iamdum erant Imp. offerebatur. Sic enim Leo Otavianus Chron. Casinensis *lib. II. c. LXXIX.* quo facto, (postquam Gregorius VII. concilio habito esset depositus,) *Imperator valde letificatus, cum omnibus eiusdem concilii Episcopis, Romano venit, & in Ecclesia Beati Petri Apostoli congregato Clero, Populoque Romano, primo quod sibi allatum fuisset, exposuit, dehinc tractare cepit de ordinatione ipsius Romane Ecclesie. Post hæc discussionem, quoniam in eadem Ecclesia dignus inueniretur tanto Sacerdotio fungi, cum nihil deus pro deo reperiretur: demum electione cunctorum Episcopus Bambergensis, de gente Saxonum, Papa Romanus lenatur, sique Clemens nomen imponitur.* Tunc temporis ob huius-

modi res tam prospere, tamque canonice gestas, eidem Henrico IV. Patritiatus honorem Romani contribuunt, eumque præter Imperialem coronam aureo circulo vti decernunt. Hinc etiam Mathæus Parisiensis ad a. 1084. Henricus tamen in Imperio restitutus est, & a Papa Clemente benedicitur Patritius Romanorum. Idem patet ex litteris Henrici IV. ad Gregorium VII. Papam, quas exhibet Bruno hist. B. Saxonici p. 122. vbi inter alia: *Omne tibi Papatus ius, quod habere visus es, abrenuntio, atque ut a sede Urbis, cuius mihi patritiatus Deo tribuente, & iurato Romanorum assensu debetur, descendas, edico.* Ex ultimis autem Leonis Ostiensis verbis discimus, Patritios peculiari circulo aureo fuisse decoratos. Idem Leo Ostiensis lib. IV. c. CXIX. de Lothario Imp. dicit: *ipse vero in ciuitate coronam circuli Patritialis accepturus remansit.* Præter hunc summum Patricium minores quidam eidem subfuerunt, prout patet ex Guilielmi Malmesburienfis lib. V. Hist. p. 167. vbi de Henrico V. *Imperatori autem exeunti de camera, & suis regalibus exuto, occurrerunt Romani patritii, cum aureo circulo, quem inposuerunt Imperatori in capite, & per eum dederunt sibi summum Patritiatum Romana Urbis, conuincti consensu & volente animo.* Talis sine dubio fuit Arichisus Dux, qui a Carolo M. Patritiatus dignitatem vna cum Ducatu Neapolitano petiisse memoratur, prout patet in epistola Hadriani ad Carolum M. apud Sirmondum Tom. II. Conc. Gall. p. 125. vbi hæc verba: *hæc audiens Imperator, emisit illi suos legatos ad Patritium eum constituendum, ferentes secum vestes auro textas, simul & spatam, vel peltinem, & forripes, sicut illi prædictus Arichisus indui & torderi pollicens fuerat.* Talis etiam sine dubio fuit Crescentius, de quo Sigebertus Gemblacensis ad a. 999. 1001. Plures memorat du Fresne, voce Patritius. Hos autem Imperator tanquam patritius summus constituerebat, prout ex veteri Codice Bibliothecæ Ottonianæ demonstrauit Mabillonius Ann. Benedict. lib. XXII. n. 2. & suppl. de re diplomatica c. IX. §. 3. his verbis: *nobis nimis laboriosum esse videtur concessum nobis a Deo ministerium nos solum procurare, quo circa tenetibus adiutorem fecimus, & hunc honorem concedimus, ut ecclesiis Dei & pauperibus legem facias, & ut inde apud altissimum iudicem rationem reddas.* Postremo amictum ipsi porrigebat & capiti aureum circulum imponebat, & sic eum dimittebat. Hinc facile patet, quid de Mabillonio dicendum, dum Supplem. cap. IX. ait: *an eundem ritum obseruauerit Stephanus, cum Patritios creauit Pippinum, eiusque filios Carolum & Carolomanum, incertum.* Cum hoc modo saltem minores patritii fuerint inaugurati ab Imp. secus de summo. Cessauit autem uterque Patritiatus. Conrado III. quidem imperante, hanc dignitatem restituere conabantur Romani, Iordanem, Petri Leonis filium eligentes, cui omnia tanquam Principi subiciebant, sed Eugenio III. Pontificatum suscipiente, hæc dignitas iterum fuit abolita, prout patet ex Oetone Frisingensi lib. VII. c. XXXI.

**** Eginhardus Ann. ad a. 796. *Roma Adriano defuncto, Leo Pontificatum suscepit. Et mox per Legatos suos elatus confessionis sancti Petri, ac vexillum Romana Urbis cum aliis muneribus Regi misit: rogauitque ut aliquem de suis optimatibus Romam mitteret, qui Populum Romanum ad suam fidem atque subiectionem per sacramenta firmaret.* Varonius quidem Tom. IX. ad a. 796. contendit, ad suam fidem intelligi debere de Pontifice. Verum, ad Carolum M. hæc esse referenda integer docet contextus. Sic etiam Baluzius not. ad Agobardum p. 122. epistolam adducit, qua promissæ a papa fidelitatis sit mentio. Vid. Conring. de Germanorum Imperio Romano. c. VI. §. 15.

**** Hanc controuersiam primum per legatos examinauit, prout testatur Anastasius in vita Leonis III. p. 123. *per finem & amplius hebdomadam inquirentibus ipsos nefandissimos malefactores, quorum malitiam ab ipso ipsorum Pontificis habuissent, tam Paschalis, quamque*
Cam-

Caupulus cum sequacibus eorum, nihil habuerunt aduersus eum, quod dicerent: Tunc illos comprehendentes praelii missi magni Regis emisserunt eos in Franciam. Inde ipse Imp. hac in causa Romam venit, ut iudicaret, de quo Eginhardus c. XXVIII. Ultimi aduentus sui non solum haec fuit causa, verum etiam quod Romani Leonem Pontificem multis afflictum iniuriis erant videlicet oculis, linguaque amputata, fidem Regis implorare compulerunt. Idcirco Romam veniens propter reparandum, qui nimis conturbatus erat, Ecclesia statum, ibi totum hyemis tempus protraxit. Hinc etiam Sigebertus Gemblacensis ad a. 800. Carolus Rex Leonem Papam in sede Romana relocat, ipse quoque Romam properat, causas examinat, reos legaliter damnat, sicque omnes Romanorum motus sedat.

***** Hecce ipsis nummis satis declarauit Sr. le Blanc *dissertation Historique sur quelques Monnoies de Charle Magne, de Louis le Debonnaire, de Lothaire & de leurs successeurs frappées dans Rome, à Amsterdam 1692.* Vignolius quidem in *Dissertatione de denariis Pontificum* demonstrare voluit, hos nummos cum Caroli M. & successorum effigie Romae, Paparum iussu fuisse cufos. Verum, eo ipso, quod Caroli effigiem nummis suis praefererunt Papae, ipsius quoque dominium adgnouerunt.

† Hoc totidem testantur Caroli M. diplomata apud Baluzium, Mabillonium, aliosque praecipue apud Plessingerum *Vitae illustrato lib. I. Tit. IV. n. 29. p. 355.* Sic etiam Hugo Flavinianensis Chron. Virdun. apud Labbeum *Tom. I. p. 105.* adducit epistolam Adriani Papae, quae haec modo subscripta: *data Kalend. Ianuarii, imperante piissimo Augusto Constantino, anno octimo, & a Deo coronato piissimo Rege Carolo, anno primo Patriatus eius.* Vid. pluribus Io. Mabillonius *de re diplom. lib. II. c. III. n. 8.* qui etiam demonstrauit, Carolo per dignitatem Imperii titulum Patrii a nonnullis fuisse concessum.

†† Sic Paulus Diaconus, Scriptor coeuius, epistola dedicatoria libri de Metensis ecclesiae Episcopis dicit: *Romanos, ipsamque urbem Romuleam, quae aliquando mundi totius Domina fuerat, & tunc a Longobardis oppressa gemebat, duris angustiis eximens, suis addidit sceptris.* Sic etiam Italiam iam ante dignitatem Imperatoriam sub Caroli M. fuisse potestate docent verba Eginhardi ad a. 786. *rex pace undique parta, statuit Romam proficisci, & partem Italiae, in qua Benenotum situm est, aggredi conueniens esse arbitratus, ut illius Regni residuam portionem sua potestate subiceret, cuius caput capto Desiderio Rege, maioremque partem in Longobardia iam subacta tenebat.* Sic etiam auctor Chronici Moissiacensis ad a. 801. inter alias causas, quibus Romani moti Carolo titulum Imperatoris contesserint, refert: *quia ipsam Romam matrem Imperii tenebat, ubi semper Caesares & Imperatores sedere soliti fuerant, seu reliquas sedes, quas ipse in Italia & Gallia, nec non & Germania tenebat.* Vid. etiam *Osservazioni sopra una lettera inuoluta al donumio temporale della sede Apostolica sopra la Città di Comacchio n. 4. p. 33.*

§. XXVI.

Durante bello Saxonico, Hispaniam quam maximo poterat belli apparatu aggreditur, saltibusque Pyrenaeis superatis, omnibus, quae adierat, oppidis atque castellis in deditionem susceptis, saluo atque incolumi exercitu reuertitur; praeter quod in ipso Pyrenaei iugo Vasconicam perhuciam parumper in redeundo fuerit expertus, qui nouissimo agmine incedentes, conserto cum eis proelio usque ad vnum omnes interfecerunt, ac direptis impedimentis, noctis beneficio summa cum ce-

lertate in diuersa fuerunt dispersi, ita, vt ne fama quidem remaneret, vbinam gentium quæri potuisset. *

* Eginhardus in *vita c. IX.* & *Ann. ad a. 778.* Annales Fuldenfes, Siebertus Gembl. Rhegino *ad a. 778.*

§. XXVII.

Domuit etiam a. 786. Britones, qui ad Occidentem in extrema parte Galliarum, super litus Oceani residentes, dicto audientes non erant, missa in eos expeditione, qua & obsides dare, & quæ imperarentur, se facturos polliceri coacti sunt. * Postea vero Wido Comes, qui Marcam contra Britones tenebat, cum sociis Britanniam ingressus, totamque perlustrans in deditionem recepit, & regi de Saxonia reuertenti arma ducum qui se tradiderant, inscriptis singulorum nominibus, præsentauit. Tota itaque Britannia, quod nunquam ante factum, a Francis fuit subiugata. ** Ipse postea cum exercitu Italiam ingressus, ac per Romam iter agens, Capuam Campaniarum urbem accessit, atque ibi positis castris, bellum Beneuentanis, ni sese dederent, comminatus est. Præuenit hoc Dux gentis Aragisus, filios suos Rumoldum & Grimoaldum cum magna pecunia Regi obuiam mittens, rogat, vt filios obsides suscipiat, se cum gente imperata facturum pollicetur, quod a Carolo fuit acceptum. ***

* Sunt verba Eginhardi in *vita c. X.* & in *Annalibus ad a. 786.* Consentiunt Annales Fuldenfes & Siebertus *ad a. 786.* Marianus Scotus vero hanc expeditionem *ad a. 776.* reiiicit.

** verba sunt Rheginonis *ad a. 799.* Conueniunt Annales Eginhardi, Fuldenfes, alique *ad a. 799.*

*** Eginhardus *c. X.* Annales Eginhardi, Fuldenfes *ad a. 787.* Gobelinus Persona *Cosmodromio at. VI. c. XXXVIII.*

§. XXVIII.

Baioaricum deinde bellum * & repente ortum, & celeri fine completum est, quod superbia simul ac socordia Thassilonis Ducis excitauit. Hic primum a Pipino defecit, cum Carolo tamen pacem iniit. Postquam vero Desiderius regno esset priuatus, Leutbergæ vxoris, quæ Desiderii erat filia, instinctu, rebellis, sed imparem se Francis sentiens, fidem denuo iuramento promisit. At, domum reuersus a. 787. iuncto foedere cum Hunnis, qui Baioariis erant ab Oriente contermini, non solum imperata non facere, sed bello Regem prouocare tentabat. Cuius contumaciam, quia nimia videbatur, animositas Regis ferre nequiuerat, ac proinde copiis vndique contractis, Baioariam petiturus, ipse ad Lechum amnem cum maximo venit exercitu, cuius in ripa castris collocatis,

catis, priusquam provinciam intraret, animum Ducis per legatos statuit experiri. Sed ille pertinaciter agere, nec sibi nec genti vtile ratus, supplex se Regi permisit, obsides qui imperabantur, dedit, inter quos & filium suum Theodorum, data insuper fide cum iuramento, quod ab illius potestate nemini defectionem suadenti assentiri deberet. Sicque bello, quod quasi maximum futurum videbatur, celerrimus finis est impositus. Thassilo autem in generali conuentu Ingelheimensi tanquam criminis huius maiestatis reus ad mortem condemnatus, sed clementia Regis in monasterium S. Nazarii Laurishamense detrusus, ** neque provincia, quam tenebat, vltius Duci, sed Comitibus ad regendum est commissa. ***

* Eginhardus in vita c. XI. & in Annalibus ad a. 788. Annales Fuldenfes, Loifeliani, Bertiniani, Metenses, Monachus Egoisuenfis ad a. 788. Auentinus Ann. Bai. lib. III. c. X. Adlarciter Ann. Bai. p. I lib. VII. n. 3. seqq.

** Hinc emendandus est locus Annalium S. Nazarii ad a. 788. rex enim precibus eius adquiescens, ad sanctum Gannarium (ubi legendum Nazarium,) qui iuxta Rheno flumine in corpore requiescere cognoscitur, eum transmisit. De hoc Helwich dicit antiquitatibus Laurishamensibus p. 28. sepulchrum in ipsa Ecclesia a sinistris ante altare S. Nicolai Episcopi, cuius monumentum peruersum parieti ibidem inclusum, & antiquissimis characteribus signatum, anno 1615. die 10. Septemb. cum visendi gratia hoc monasterium intrassem, vidi & legi tale:

Thassilo Dux primum, post Rex, monachus sed ad inuim.

latus in terris decesserat iste Decembris.

Conditur hac fovea, quem pie Christe bea.

*** Eginhardus c. XI.

§. XXIX.

His motibus ita compositis, Slaui Wilzis siue Welatabis, qui ad mare Balthicum habitabant, a. 789. illatum est bellum, eo quod Abodritos, qui cum Francis olim fuerunt foederati, assidua incursione lacefferent, nec iussionibus possent coërceri. Hos autem ita domuit ac condudit, vt vltius imperata facere minime reuendum iudicaret. *

* verba plerumque sunt Eginhardi c. XII. Annales Eginhardi, Fuldenfes ad a. 789.

§. XXX.

Maximum omnium, quæ vel ab illo gesta sunt bellorum, præter Saxonicum, huic bello successit, illud videlicet, quod contra Auares, siue Hunnos a 791. est susceptum, quod ille & animosius quam cætera, & longe maiori apparatu administravit. Vnam tamen per se in Pannoniam, quam Hunni inhabitabant, expeditionem fecit: cæteras filio suo Pipino, ac præfectis provinciarum, Comitibus etiam atque legatis, perficiendas commisit. Quod magna Hunnorum strage, direptis illorum thesauris, octauo demum anno a. 799. fuit finitum. *

* Eginhardus c. XIII. Annales Eginhardi, Fuldenfes alique ad a. 791.

§. XXXI.

§. XXXI.

Contra Bohemos quoque, eo, quod Hunnorum terras fuerant depopulati, & Linones Sclavorum populos, eo quod Godofredo, Danorum Regi accesserant, bellum a. 805. gessit, utrumque tamen ductu Caroli Junioris celeri fine fuit completum. Ultimum contra Nordmannos, qui Dani vocabantur, primo piraticam exercentes, deinde maiori classe littora Galliz atque Germaniz infestantes, bellum a. 808. susceptum est. Quorum Rex Godefridus adeo vana spe inflatus erat, ut totius sibi Germaniz promitteret potestatem. Frisiam quoque & Saxoniam, haud aliter atque suas provincias aestimabat. Iam Abodritos, vicinos suos, in suam ditionem redegerat, iam eos sibi vestigales fecerat. Iactabat etiam se breui Aquasgrani, ubi Regis comitatus erat, cum maximis copiis aduenturum. Nec dictis eius, quamvis vanissimis, omnino fides abnuebatur, quin potius putaretur tale aliquid inchoaturus, nisi festinata morte fuisset praeuentus. Nam a proprio satellite interfectus, & suae vitae & belli a se inchoati finem acceleravit. **

* Eginhardus c. XIV. Annales Eginhardi, Fuldenses, Sigebertus Gemblacensis ad a. 805.

** verba sunt Eginhardi c. XIV. Annales Eginhardi, Fuldenses ad a. 808.

§. XXXII.

Inter hæc bella, Imperatoriam demum dignitatem fuit adeptus. Partim enim religionis, ut fertur, causa, partim a Leone Papa imploratus, quem Romani erutis oculis, linguaque amputata, multis iniuriis adfecerant. Romam venit, ubi totum hyemis tempus protraxit, atque iudicio exercito, Leonem Papam, postquam de obiectis criminibus se iureiurando purgasset, absoluit. Ipse autem, cum die sacratissimo Natalis Domini 800. ad Missarum solennia basilicam beati Petri Apostoli fuisset ingressus, & coram altari, ubi ad orationem se inclinauerat, assisteret, Leo Papa coronam capiti eius imposuit, cuncto Romanorum populo adclamante, *Karolo Augusto a Deo coronato, Magno & Pacifico Imperatori Romanorum vita & victoria.* Post quas laudes, a pontifice, more antiquorum Principum adoratus est: ac deinde omisso Patricii nomine, Imperator Augustus adpellatus: Quam dignitatem hauri inuitus suscepit. ***

* Eginhardus in vita c. XXVIII. in Annalibus ad a. 800. Annales Fuldenses ad a. 800.

** Annales Eginhardi, Fuldenses, Loiseliani ad a. 801. Tiliani vero ad a. 802. re-
spondent: Licet enim plerique hanc dignitatem Imperialem ad a. 801. referant, certius tamen
in annum 800. erit reicienda. Scilicet, hæc erat ratio, Romana ecclesia annum tunc tem-
pore incipiebat a die natali Domini, hoc autem dum ipso die Natalis factum, inchoant cum
eodem

eodem novum annum. Quare etiam Annales Bertiniani atque Loiseliani ad finem a. 800 dicunt: *Celebrantque Natale Domini Romæ. Et immutavit se numerus annorum Domini DCCC* prout in Pauli Petzuii dissertatione de epistola annorum incarnationis, atque in Frontonis observationibus in Kalendarium pluribus demonstratur. Vid. Frid. Spanhemius *de factis Leonis III. Carolum Imp. proclamantis.*

*** Eginhardus quidem in vita c. XXVIII. dicit: quò tempore Imperatoris & Augusti nomen accepit, quod primo tantum auctus est; ut affirmaret, se eo die, quatinus precipua festivitas esset, Ecclesiam non intraturum fuisse, si Pontificis consilium præsire potuisset. Idem confirmat Monachus S. Galli in vita Caroli lib. I. c. XXVIII. dicens: quod, cum ille non potuisset abnuere, quia diuinitus sic procuratum crederet, non tamen grater susceperat, quod putaret Græcos maiori successu invidia, aliquid incommodi Regno Francorum machinatos. Car. Sigonius vero de Regno Italiz lib. IV. p. 99. ex donis eximiis, quæ secum Romam tulerat Carolus, concludere contendit; quod ipsi haut inuito dignitas Imperatoria fuerit collata, dum ait: quibus absolutis (coronatione) Carolus una cum Pipino basilica Vaticana abacum argenteum & diversa vasa ex auro purissimo fabrefacta ad usum abaci obtulit, Lateranensi vero Crucem eximiam, ex iacinctorum gemmis constatam, quam Leo in supplicationibus præferri Carolo obsequutus insistit. Ex quibus singulis perspicitur, quam alienum a vero sit, quod quidam scripserunt, hæc omnia a Leone ipsi inscienti, ac repugnantem Carolo esse delata, Carolumque Lepo dixisse, se, si Leonis voluntatem præsensisset, nequaquam eo die processurum in Vaticanum fuisse.

§. XXXII.

Considerantes autem, quid Carolus M. inde fuerit adsecutus, facile dicendum, ipsum non nisi titulum fuisse adeptum & dignitatem, cum ipsa iura Imperii Romani iam antea, collata Patritiatus dignitate, ex pacto cum Romanis adquisiverit, Italiam vero belli iure, devicto ultimo Longobardorum Rege, Desiderio. Scilicet, per titulum & dignitatem Patricii adquisiverat territorium primarium urbis Romæ. Territorium vero secundarium siue prouincias & accessoria Imperii Romani possidebat vel iure hæreditario vel iure armorum.*

* Chronicon Moissacense. Anno DCCCL. cum apud Romam moraretur Rex Karolus, nuntii delati sunt ad eum, dicentes quod apud Græcos nomen Imperatoris cessasset, & futurum Imperium apud se haberent. Tunc visum est ipso Apostolico Leoni, & vniuersis sanctis Patribus, qui in ipso Concilio aderant, seu reliquo Christiano populo, ut ipsum Karolum Regem Francorum Imperatorem nominare debuissent: quia ipsam Romam matrem Imperii tenebat, ubi semper Cæsares & Imperatores sedere soliti fuerunt, seu reliquas sedes, quas ipse in Italia & Gallia, nec non & Germania tenebat. Quia Deus omnipotens has omnes sedes in potestate eius concessit, & ne pagani insultarent Christianis: ideo iustum esse videbatur, ut ipse cum Dei adiutorio, & vniuerso populo Christiano petente, ipsum nomen haberet. Idem fere habet Codex antiquus Bibliothecæ Cæsareæ apud Lambecium lib. II. c. V. p. 381. ad a. 801. in quo etiam hæc verba: ideo iustum eis esse videbatur, ut ipse cum Dei adiutorio, & vniuerso Christiano populo

populo petente, ipsum nomen haberet. Inde Annales Francorum Fuldenses ad a. 801. dicunt: *Carolus ablato patrisii nomine Imperator & Augustus est appellatus*, & Monachus Egothsmensis in Annalibus Pithecanis p. 263. *antea dominus Carolus vocabatur ab omnibus Rex Francorum & patrisius Romanorum*: sed post laudes a domino apostolico more antiquorum principum adornatus est, atque ablato Patrisii nomine Imperator & Augustus est appellatus. Idem dicunt omnes Annales Francorum. Scilicet nomen mutabatur, iura & territorium Carolus possidebat, antequam fieret Imperator.

§. XXXIV.

Considerantes vero, cuiusnam beneficio debeat Carolus dignitatem atque titulum Imperatoris. Pontificii * hanc dignitatem Carolum Papæ beneficio debere contendunt, cum tamen omnes Scriptores Romanis ** potius hoc tribuant, qui Carolo se subiecerunt. Alii *** hoc iuri belli tribuunt. Verum, mihi videtur, Carolum Imperii dignitatem ex triplici iure obtinuisse. Primo quod rem ipsam teneret, urbem Romam una cum provinciis, territorium principale & secundarium. Dein, ex declaratione Romanorum, qui quasi pro derelicto habiti, ex iure postliminii ius declarandi Imperatorem sibi iterum vindicarunt. Acceperunt pacta cum Imperatoribus Constantinopolitanis, Irene, Nicephoro, Michaeli & Leone, qui ipsum Imperatorem adgnoscentes, iura, quæ in Occidentis Imperium habebant, in ipsum transtulerunt. ***

* Hoc adferit Bellarminus de translatione Imperii ad Francos, qui Matthæi Flacio respondere conatus fuit, sed singulari tractatu contra eundem egerunt Henningus Arniszus, & Matthæus Dresserus. Eundem etiam late refutavit Clar. Pfessingerus *Vitriario illustrato lib. I. Tit. IV. n. 38. p. 362.*

** Claris verbis illud testatur Sigebertus Gemblacensis ad a. 801. *Romani, qui ab imperatore Constantinopolitano iamdiu animo desierant, nunc accepta occasione opportunitate, quia mulier excecato imperatore Constantino filio suo eis imperabat, suo omnium consensu Carolo regi imperatorias laudes acclamant, eumque per manum Leonis Papæ coronant, Cæsarem & Augustum appellant.* Quare etiam omnes Annales Francorum dicunt factum fuisse omni Romanorum populo acclamante.

*** Otto Frisingensis quidem de gestis Friderici lib. II. c. XXI. hoc innuere videtur: dum ipsum Imp. in epistola ad Romanos sic inducit scribentem: *renouamus modernorum Imperatorum gesta, si non diu nostri Principes Carolus & Otto, nullius beneficio traditum, sed virtute expugnatum Græcis seu Langobardis Urbem, cum Italia eriperint, Francorumque appropinquavit terminis.* Idem Friderici responsum Güntherus. *Ligurino lib. I. v. 249.* hac ratione offert:

*Ex quo Romanam nostra virtute redemptum:
Hostibus expulsis, ad nos iustissimus ordo.
Transtulit Imperium Romani gloria regni
Hos penes est.*

sed

Sed de virtute loquuntur, per quam non semper bellica virtus est intelligenda: hoc tamen certum, potentia Regum Francorum Roma & Italia ipsorum sceptris fuit addita.

*** Hæc etiam fere argumenta sunt Matthiæ Flacii *de translatione Imperii* c. I. De pace vero cum Græcis dicunt Annales Fuldenfes ad a. 802. *Herena Imperatrix de Constantinopoli misit Legatum nomine Leonem Spatarium de pace confirmanda inter Francos & Græcos, & Imperator viciſſim absoluto illo misit Iesse Episcopum Ambianensem & Heingandum Comitem Constantinopolim, ut pacem cum ea statuerent.* Concordant Annales Metenses ad a. 802. De reliquis dicit Eginhardus c. XVI. *Imperatores etiam Constantinopolitani Nicephorus, Michael & Leo, viro amicitiam & societatem eius expetentes, complures ad eum misere legatos, cum quibus tamen propter susceptum a se Imperatoris nomen & ob hoc ei, quasi qui Imperium eis eripere vellet, valde suspectum, sedas firmissimum statuit, ut nulla inter partes cuiuslibet scandali remaneret occasio.* Clarius loquuntur Annales Fuldenfes ad a. 812. *Michael legatos Carli ad Nicephorum missos, Constantinopoli audiuit & absoluit. Cum quibus & suos Legatos direxit, & pacem a Nicephoro inceptam confirmavit. Qui etiam, ubi ad Imperatorem Aquisgrani venerunt, scriptum patris ab eo in Ecclesia suscipientes, more suo, id est Græca lingua, laudes ei dixerunt, Imperatorem eum & Basileum appellantes.* Idem dicunt Annales Metenses & Bertiniani.

§. XXXV.

Reliquum tempus Imperatoris partim reliquiis belli Saxonici, bello Bohemico, Danico, partim quietus * tranſegit. Fecit quidem partitionem regni in villa Theodonis a. 806. inter filios suos, Carolum, Pipinum & Ludouicum, ut sciret unusquisque eorum, quam partem tueri & regere debuisset, si pater eum superstitem relinqueret. De hac partitione testamentum conscriptum, ab Optimatibus Francorum confirmatum, & Leonis Apostolici subscriptione est roboratum, ** sed defunctis prioribus, solus ex filiis legitimis supermansit Ludouicus, nisi quod nepoti suo ex Pipino, Bernhardo relinqueret Italiam.

* Theganus de gestis Ludouici c. VII. *postquam dimissi fuerunt, Dominus Imperator nihil aliud cepit agere, nisi in orationibus & elemosinis vacare & libros corrigere. Nam quatuor Evangelia partis Christi, quæ intitulantur nomine Matthæi, Marci, Luca & Iohannis, in ultimo ante obitus sui diem cum Græcis & Syris optime correxerat.*

** Verba sunt Annalium Fuldensium ad a. 806. Concordant Annales Metenses.

§. XXXVI.

Extremo vitæ tempore, cum iam & morbo & senectute premere-
tur, evocatum ad se Ludouicum filium Aquitanix Regem, qui solus filio-
rum Hildegardis supererat, congregatis solenniter de toto regno Fran-
corum primoribus, cunctorum consilio consortem sibi totius regni &

Imperialis nominis hæredem constituit : impositoque capiti eius diademate, Imperatorem & Augustum iussit appellari. Cumque Aquisgrani hyemaret, mense Januario febre valida correptus decubuit, qui statim, ut in febribus solebat, cibi sibi abstinentiam indixit, arbitratus hac continentia morbum posse depelli, vel certe mitigari. Sed accedente ad febre lateris dolore, quem Græci pleuresin vocant, illoque adhuc incdiam retinente, neque corpus aliter quam rarissimo potu sustentante septimo postquam decubuit die, sacra communione percepta decessit, anno ætatis suæ LXXII. ex quo regnare coeperat XLVII. V. Kal. Febr. hora diei tertia. Sepultus fuit in Basilica quam ipse condiderat Aquisgranensi, arcusque super tumulum deauratus cum imagine & titulo exstructus & titulus hoc modo scriptus est : **SVB HOC CONDITORIO SITVM EST CORPVS CAROLI M. ATQVE ORTHODOXI IMPERATORIS, QVI REGNVM FRANCORVM NOBILITER AMPLIAVIT ET PER ANNOS XLVII. FELICITER REXIT. DECESSIT SEPTVAGENARIVS ANNO DOMINI DCCCXIV. INDICT. VII. V. KAL. FEBRVARII. ****

* Verba sunt Eginhardi in *Vita c. XXX.* Concordant Annales Fuldenses *ad a. 814.* nisi quod anno ætatis suæ circiter LXXI. ipsum defunctum esse dicant. Theganus de *Gestis Ludouici. c. VII.* Eundem annum habet Monachus Egoilsmensis *c. XXIV.* qui insuper describit, quibus særimonii corpus ipsius fuerit sepultum. Eundem annum LXXI. habet Eginhardus in *Annalibus*, Annales Metenses & Albertus Stadenſis *ad a. 814.* Annos 76. habent versus antiqui apud du Chesne *Tom. II. p. 229.*

*Qui deciesque quater per sex feliciter annos
Sceptra tenens Regni, & Regno Rex Regna reuungens
Febre migravit quinto arii ex urbe Kalendas,
Septuaginta sex Vita qui terminat annos.*

Sed cum anno 742. fuerit natus, prout superius fuit demonstratum, atque anno 814. defunctus, iustus erit numerus annorum LXXII.

** Eginhardus *c. XXXI.* Annales Metenses *ad a. 814.*



DISSERTATIO OCTAVA
DE
LVDOVICO PIO, LOTHARIO, LVDOVICO II.
RESPONDENTE
IO. NICOLAO SCHWARTZIO,
REGISLACENSI THVRINGO.

§. I. Ludouici Pii natiuitas, statura, mores, & pietas. §. II. Quare ratione factus Imperator. §. III. Exercet iura & potestatem in Papam Romanum. §. IV. Quid de donatione Ludouici, Papa facta, sentiendum. §. V. Bella cum exteris. §. VI. Bellum cum Bernhardo fratris filio §. VII. Vires & liberi Ludouici. §. VIII. Ludouicus a. 817. primam diuisionem facit inter filios. §. IX. Ista in conuentu Nouiomagenfi a. 821. confirmatur. §. X. Noua diuisio in Conuentu Vormatiensi nouas turbas dedit, inter quas Imp. deponitur, Iuditha in monasterium detruditur. §. XI. Ludouicus restituitur. §. XII. Ludouicus a filiis suis a. 832. custodia mandatur, sed restituitur. §. XIII. Imperator Carolo filio suo Franciam tradit. §. XIV. Imp. Vormatia a. 837. nouam facit diuisionem. §. XV. Ludouicus filius arma mouet contra Imp. §. XVI. Ludouicus Pius moritur. §. XVII. Lotharius omnes terras ad se trahere conatur. §. XVIII. praelio ad Fontanidicum deuictus Lotharius. §. XIX. Lotharius nouas turbas mouet. §. XX. Fœdus Argentoratense, Confluentinum & demum diuisio regni per patium Virodunense. §. XXI. Per istam diuisionem Germania separatim Regnum factum. §. XXII. Lotharii natiuitas & mores. §. XXIII. Coniux & liberi. §. XXIV. Iura in urbem & Papam Romanum exercet. §. XXV. Diuisionem facit inter filios & in monasterium Pruniense secedit. §. XXVI. Ludouici II. mores. §. XXVII. Cum Ludouico Germanico & Carolo Caluo pacem facit. Confluentinam. §. XXVIII. Bella cum Saracenis & Beneuentanis. §. XXIX. Controversia cum Basilio Macedone Imp. Græco de titulo Imperatoris. §. XXX. Mors Ludouici II. §. XXXI. Historia Lotharii iunioris fratris Ludouici secundi. §. XXXII. Historia Caroli fratris tertii.

§. I.

Ludouicus parentibus Carolo M. atque Hildegardi a. 778. natus, * erat statura mediocri, oculis magnis & clavis, vultu lucido, naso longo & recto, labris non nimis densis, nec nimis tenuibus, forti pectore, scapulis latis, brachiis fortissimis, ita ut nullus ei in arcu, vel lancea, sagittando æquipari posset: lingua Græca & latina valde eruditus, sed Græcam magis intelligere poterat, quam loqui. Latinam vero sicut naturalem æqualiter loqui poterat. Erat tardus ad irascendum, facilis ad miserandum, omnibus moribus bonis semper ornatus. ** Pius *** adpellabatur, quod largus non solum esset in foundationibus **** sed etiam quod corruptos mores cleri.

omni exercitu, Episcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus loco positis, habuit grande colloquium cum eis Aquisgranii palatio, pacifice & honeste ammonens ut fidem erga filium suum ostenderent, interrogans omnes a maximo usque ad minimum, si eis placuisset ut nomen suum, id est Imperatoris, filio suo Ludouico tradidisset. Illi omnes responderunt Deum esse admonitionem illius rei. Quo facto in prima die Dominica ornavit se cultu regis & coronam capiti suo imposuit, incedebatque clare vestitus & ornatus sicut enim decernerat. Perrexerat ad Ecclesiam quam ipse a fundamentis construxerat, pervenitque ante altare in eminentiori loco constructum ceteris altaribus & consecratum in honorem Domini nostri Iesu Christi, super quod coronam auream aliam quam ipse gestabat in capite suo, iussit poni. Postquam diu oraverunt ipse & filius eius, locutus est ad filium suum coram omni multitudine pontificum & optimatum suorum, ammonens eum imprimis omnipotentem Deum diligere & timere, eius praecepta servare in omnibus, Ecclesias Dei gubernare & defendere a pravis hominibus: sororibus suis & fratribus qui erant natum iuniores, & nepotibus & omnibus propinquis suis indeficientem misericordiam semper ostendere precepit, deinde sacerdotes honorare ut patres, populum diligere ut filios, superbos & nequissimos homines in viam salutis coactos dirigere, cenobiorum consolator & pauperum esse. Fideles ministros & Deum timentes constitueret, qui minera iniusta odio haberent. Nullum ab honore suo sine causa discretionis eiiceret, semetipsum omni tempore coram Deo & omni populo irreprehensibilem demonstraret. Postquam haec verba & alia multa coram multitudine filio suo ostenderat, interrogavit si obediens voluisset esse praeceptis suis. At ille respondit: libenter obedire, & cum Dei adiutorio omnia praecepta quae mandaverat ei pater, custodire. Tunc iussit eum pater ut propriis manibus coronam quae erat super altare elevarer, & capiti suo imponeret ob recordationem omnium praeceptorum quae mandaverat ei pater. At ille iussionem patris implevit.

** Theganus c. VIII. Annales Eginhardi, Fuldenses, auctor vitae Ludouici ad a. 814.

*** Verba sunt Autoris Vitae Ludouici p. 362. qui etiam rationem addit, dicens: quod alii liberalitati, alii imprudentia assignabant, eo quod haec gentes naturali feritati assuefactae, talibus habentis deberent coerceri, ne scilicet effrares in perductionis procacitatem ferrentur, Imperator autem eo sibi arctius eos sibi vinciri ratus, quo eis beneficia potiora largiretur, non esse se sua deceptus. Nam posthac eandem gentem semper sibi devotissimam habuit.

**** Theganus c. XVII. postea Pontifex (Stephanus) honoravit eum magnis honoribus & multis, & reginam Irmingardam, & omnes optimates & ministros eius, & in proxima die Dominica in Ecclesia ante missarum solennia coram clero & omni populo consecravit eum & exiit ad Imperatorem, & coronam auream mirae pulchritudinis & preciosissimis geminis ornata, quam secum apportaverat, posuit supra caput eius. Et Irmingardam reginam appellavit Augustam, & posuit coronam auream super caput eius. Adferuntur Annales Eginhardi, Fuldenses, Bertiniani, Chronicon Moissiacense, Hildesheimense, auctor vitae Ludouici, Sigebertus Gemblacensis, Hugo Flauiniacensis ad a. 816.

§. III.

Sub initium statim Regiminis lura sua in Papam exercuit. Postquam enim Ludouico Pio nuntiatum esset; multos nobiles iussu Leonis III. Papae fuisse trucidatos, Romae Bernhardo, Italicae Regi mandavit, ut cognosceret de iis, quae nuntiarentur. Hinc Legati etiam a Papa ad Imp. missi, de his, quae Domino suo obicebantur, per omnia eidem satisfecerunt. ** Leoni successit Stephanus Papa, qui statim ad Pon-

Pontificatum suscepit, iussit omnem populum Romanum fidelitatem cum iuramento promittere Ludouico. ** Missi Ludouici Imp. in Palatio Lateranensi Romano iudicium exercuerunt. *** Paschalis quoque Papa potestatem, quam prisci Imperatores habuere, ei super populum Romanum concessit. **** Mortuo Paschali, Eugenius II. idem iuramentum fidelitatis Ludouico & Lothario præstitit more maiorum. *****

* Annales Bertiniani ad a. 815. cum adhuc domi esset, adlatum est ei quosdam de primoribus Romanorum ad interficiendum Leonem Papam in ipsa Urbe Roma conspirasse: ac deinde cum huius causa iudicium ad Pontificem esset delatum, omnes illius factionis auctores illius iussu fuisse trucidatos. Quod cum moleste ferret, tamen ordinatis tunc Sclauorum & Harioldi rebus, ipsoque in Saxoniam dimisso, cum ad Francofurti palatio venisset, Bernhardum Regem Italia nepotem suum, qui & ipse cum eo in Saxonia fuerat, ad cognoscendum quod nuntiabatur Romam missus. Is cum Romam venisset, agitudine decubuit. Res tamen quas compererat per Geroldum Comitem, qui ad hoc ei legatus fuerat datus, Imperatori mandauit. Quem Legati Pontificis, Iuuenis Episcopus Silva Candidæ, Theodorus Namenculator, & Sergius Dux, subsecuti, de his quæ Dominus suo obiciebantur, per omnia Imperatori satisfecerunt.

** Theganus de gestis Ludouici c. XVI. eodem anno Leo Papa Romanus obiit & Stepiannus post eum successit, qui statim postquam pontificatum suscepit, iussit omnem populum Romanum fidelitatem cum iuramento promittere Ludouico, & dirigens legatos suos ad supradictum principem, nuncians ei ut libenter eum videre soluisset in loco ubicunque sibi placuisset.

*** Tale iudicium, dum Ioseph Episcopus & Leo Comes, Missi Domini Hludouici Imperatoris residerent in iudicio Romæ in Palatio Lateranensi in præsentia domni Gregorii Papæ & in ipsum quoque Papam late exponunt Excerpta Chronici Farfensis Monasterii apud du Chêne Tom. III. p. 656, quæ relatio tandem his verbis concluditur: sed & ipse Apostolicus dixit, nostro (missorum) iudicio se minime credere, &que dum in præsentia Domini Imperatoris simul venirent. Eiusdem tenoris est, quod Theganus dicit c. XXX. postea misit legatos suos Adalungum venerabilem abbatem & presbyterum, & Hunfridum qui erat dux super Rethiam, in partibus Romæ propter quandam insolentiam quam Romanorum populus super Romanum Pontificem Paschalem dixit, imputantes ei quod nonnullorum homicida fuisset. Qui supradictus Pontifex cum iuramento purificauit se in Lateranensi patriarchio coram supradictis legatis & populo Romano cum Episcopis XXXIV. & presbyteris & Diaconibus quinque. Idem dicit autor vitæ Ludouici ad a. 824. Annales Fuldenses vero ad a. 825. Imperator Hlodharium filium suum ad insidias faciendas Romam misit. Vid. & Phil. Mornæus Mysterio iniquitatis p. 151.

**** Verba sunt continuatoris Pauli Diaconi.

***** Sic enim Clerus Populusque iurauit: & quod non consentiam, ut aliter in hac sede Romana fiat electio Pontificis, nisi canonice & iuste, secundum vires & intellectum meum: & ille qui electus fuerit, me consentiente consecratus Pontifex non fiat, priusquam tale sacramentum faciat in præsentia Missi Domini Imperatoris & populi cum iuramento, quæ Dominus Eugenius Papa sponte pro conseruatione omnium factum habet perscriptum, uti refert Continuator Pauli Diaconi. Vid. Baluzius notis ad Agobardum p. 123. & præf. ad Capitularia s. 25.

§. IV.

Exinde facile patet, quid de donatione a Ludouico Pio Paschali & sedi Papali facta, sit sentiendum. Dicit enim Leo Ostiensis: * Hic
D d Ludo-

Ludouicus pactum constitutionis & confirmationis fecit Beato Petro, eiusque Vicario Domino Paschali ad instar parentum suorum Pipini, & Karoli, & propria manu signaculo ac trium filiorum suorum illud corroborans, decem Episcopos, & VIII Abbates, & Comites XV. Bibliothecarium, Mansionarium, & ostiarium vnum in illo subscribere fecit, & per legatum sancta Romana Ecclesia Theodorum Nomenclatorem Domino Paschali Papa transmisit. Scilicet, confirmasse quidem videtur Ludouicus Imp. Papæ concessionem maiorem, ** dum Pipinus & Carolus M. quasdam vrbes exarchales, ratione domini vtilis Papæ donarent. Diploma autem ad quod Pontificii *** prouocant, quo vrbs atque territorium Romanum, vna cum multis Italix partibus cessa dicuntur, supposititium omnino est, cum initium eiusdem constitutionis, *Ego Ludouicus Imperator Augustus statuo**** & subscriptio: Ego Ludouicus misericordia Dei Imperator subscripsi****** diploma statim reddat suspectum.***** Accedit, quod diplomatæ istius editiones admodum variant. Et si vel maxime genuinum dicamus esse diploma, satis tamen ex eodem patebit, concessum fuisse dominium vtile, reueruato Impp. dominio directo.***** Silentium autem Scriptorum veterum totam rem reddit infirmam, cum Anastasius, † adfertor alias iurium Papalium nihil sane referat, nisi quod Ludouicus Stephano V. Papæ curtem, de suo proprio fisco perpetuo vsu per præceptionis paginam concesserit, de donatione vero Paschali facta, ipse cum aliis ceteris plane tacet. Hinc etiam ipsi adfertores clare non conueniunt, an hæc concessio a 817, 819. vel 820. fuerit facta. ††

* Chronico Casinensi lib. I. c. XVI.

** Pater hoc eo magis ex Annalibus Bertinianis ad a. 817. Stephanus Papa tertio mense postquam e Francia Romam rediit, ultimum diem clausit, & Paschalis pro eo cathedram Romani Pontificatus subit. Qui post expletam consecrationem solemnem, Legatos cum epistola apologica & maximis muneribus Imperatori misit: insinuans, non se ambitione, nec voluntate, sed electione & populi acclamatione, huic succubuisse potius quam insuluisse dignitati. Huius legationis bairulus fuit Theodorus Nomenclator, qui negotio peracto, & petitis impetratis, super confirmatione scilicet pacti & amicitie more prædecessorum suorum, reuersus est. Idem dicit auctor Vitæ Ludouici ad a. 817. Huius etiam Theodori Nomenclatoris mentio fit sub finem diplomatæ istius suppositiui. Quare in Concilio Romano a. 817. habito, Tomo IX. Conciliorum p. 296. dicitur: *ut paterna diuini cultus vota & erga prelatam principalem Ecclesiam Liberalitatis insignia Pius natus equiparet & roboraret, sed & vberioribus beneficiis & dapnibus munitis, se heres gratissimus ampliaret.* Hinc etiam Iacobus Greterus defensione in Goldastum p. 274. ipse fateri necessum habet: *donatio Ludouici non tam est noua donatio, quam confirmatio & ratificatio earum, quæ iam a Pippino & Carolo Magno facta fuerunt, Et patet ex ipso diplomatæ contextu.*

*** Dist. LXIII. c. XXX. hoc decretum tale reperitur: *Ego Ludouicus Imperator Augustus statuo, & concedo per hoc pactum confirmationis nostræ tibi Beato Petro. Principi Apostolo-*

THM.

rum, & per se Vicario tuo Domino Paschali summo Pontifici, & vniuersali Papæ, & Successoribus eius in perpetuum; sicut a Prædecessoribus nostris usque nunc in vestra potestate & ditione tenuimus, & disposuimus Romanam civitatem cum Ducatu suo, & suburbanis atque viculis omnibus, & territorius eius montanis, & maritimis litoribus & portibus, seu cunctis civitatibus, castellis, oppidis, ac villis in Tuscia partibus. Idem diploma sed prolixius adducit Raphael Volaterranus lib. III. p. 64. qui hæc addit: ego ex antigrapho vetusti libri, quod in bibliotheca Vaticana hodie continetur, ubi eius enarratur donatio, apographum excerpti. Prolixius iterum illud refert Sigonius de Regno Italiae lib. IV. p. 106. & Baronius Annalium Tom. IX. ad a. 817. Baluzius Capit. Tom. I. p. 591. Carolus le Cointe Ann. Franc. ad a. 817. n. 6. sqq. Auctor des droits de l'Empire sur l'Etat Ecclesiastique c. IV. Confirmat tamen illud Chronicon Reichersbergense ad a. 817.

**** Quotquot evolui diplomata Ludouici Pii, in nullo eorum reperi: Ego Ludouicus. Sed hæc formula solenni incoant diplomata Ludouici & sequentium Impp. seculi noni: In nomine Dei & Salvatoris nostri Iesu Christi Ludouicus diuina ordinante providentia Imperator Augustus. Id quod etiam Mabillonius de re diplom. lib. II. c. III. §. 13. pluribus confirmat, qui tamen, ubi in fine de hoc ipso diplomate loquitur, addit: Verum hæc litteræ receptum Cancellaria solum non sequuntur, fortasse quod extraordinario modo scriptæ sunt, ut in re tanti momenti. Id quod auctor secundæ defensionis Papalis n. 26. facile arripit. Verum, quam futilis hæc sit exceptio, omnes Critici norunt, cum satis constet, quantum ex styli difformitate argumentum sit ad diplomata dignoscenda. Obiici posset, quod in descriptione Marchæ pertinentis ad Michlinstat, dicatur: Ego Eginhardus, apud Tolnerum Cod. diplom. Palatino n. 7. & n. 10. Ego Ansfrius gratia Dei Comes, apud Mabillonium lib. VI. n. 73. Ego Lantfridus & coniux mea Tengildis, n. 115. Ego Dido sanctæ Laudunensis ecclesiæ Episcopus. Quæ exempla saltem docent, episcopis & Comitibus non infrequens fuisse; secus in diplomatibus Imperatorum. Nec etiam statuo & concedo illam sapiunt ætatem.

***** Hæc subscriptio oppido falsum reddit diploma. Patet hoc ex verbis Leonis Otienensis, qui dicit, quod Ludouicus præceptum suum propria manus signaculo, ac trium filiorum suorum corroborauerit. Ad quæ verba Angelus de Nuce in notis: Imperator ergo, & filii non subscripserunt, sed tantum signarunt: ceteri subscripserunt. Scilicet, Impp. diplomata sua saltem monogrammate subsignabant, prout Annales Bertiniani ad a. 851. dicunt: Hlotharius, Hludouicus & Carolus apud Maynam Palatium conveniunt. Vbi etiam fraterne paucis diebus morati, hæc communis Procerum suorum consilio atque consensu decernunt, propriorumque nominum monogrammatibus confirmant. Reliqui vero, qui tanquam testes adfuerunt, hæc formula vtebantur: ego subscripsi.

***** Hinc etiam Antonius Pagi in Critica Annalium Baronii ad a. 817. §. 7. ait: donatio, quæ a Gratiano dicitur facta Ecclesiæ Romanæ a Ludouico Pio, non minus commentitia, quam quæ Constantino Magno assignitur, ut iam aliqui viri eruditi viderunt, qui hoc tamen omnibus persuadere non potuerunt. Plenius hanc donationem euertit Philippus Mornæus Mystero iniquitatis p. 152. qui hac potissimum utitur ratione, quod posteriores Impp. plerasque terras in hoc diplomate expressas adhuc in patrimonio possederit, & Papis demum posteriori tempore donasse dicantur, quæ in hac iamdum comprehenduntur donatione. Goldastus in Replicatione pro Imperio c. XX. ita argumentatur: Scriptor natus nemo vnus Hildebrando antiquior huic tam profusa & stupenda donationis commemorat: ergo aut ab ipso Hildebrando, aut aliquo eius supparasitastro confecta fuerit necesse est. Hanc etiam refellit auctor offer-

nationi sopra sua lettera §. 9. Licet in Difesa del Dominio temporale della sede Apostolica §. 8. auctor contrarium velit adferere, qui etiam ex mente Abbatis Fontanini de Pagi iudicio sic iudicat: *Vir dottissimus hæc hausit, quod nollem, ex turbida fontibus Goldasti & Adolmai, quorum nomina ideo silentio præterii.*

***** Patet hoc ex verbis diplomatis apud Sigonium p. 107. *Cæterum, sicut diximus, omnia superius nominata ita ad nostram partem per hoc nostre confirmationis decretum roboramus, ut in nostro. nostrorumque successorum permanent in re, principatu atque ditione. Licet Baronius pro more suo hunc locum conuertat, legens, ut in vestro vestrorumque successorum permanent in re, principatu atque ditione.*

† Vita Stephani p. 215.

†† in rubrica dicti Capituli.

§. V.

Progredimur nunc ad bella Ludouici. A. 816. quidem rebelles Sorabos & Valcones compescuit. * A. 819. vero, Slaomirum Obotritorum Regem Aquisgrani exilio multauit, regnumque Ceadrago Thraconis filio tradidit. ** Cum vero hic cum Godefridi Danorum regis filiis conspiraret, isto pulso, Schlaomirem restituit. *** A. 824. ipse cum exercitu Britanniam petiit, diuisisque in tres partes copiis, occiso Marmono Rege, totam ferro & igni deuastat, acceptis tamen a perfido Britonum populo, obsidibus. reuersus est. ****

* Theganus c. XV. Auctor vitæ Ludouici ad a. 816.

** Annales Eginhardi, Fuldenses, Bertiniani, Vita Ludouici, Lamb. Schafnaburgensis, Hermannus Contractus, Albertus Stadenfis ad a. 819.

*** Annales Eginhardi, Fuldenses, vita Ludouici, Sigebertus Gemblacensis, Hermannus Contractus ad a. 821.

**** Annales Eginhardi, Fuldenses, Bertiniani, vita Ludouici, Sigebertus Gemblacensis, Hugo Flauiniacensis ad a. 814. Auctor vitæ Ludouici p. 371. Theganus c. XXV.

§. VI.

Præter hæc bella cum exteris, gessit quoque intestina. Inter hæc primum erat cum Bernhardo, qui nepos ipsius ex fratre Pipino, Regnum Italix a Carolo M. adeptus, sub initium statim Ludouico fidelitatem iuramento promisit. * Postea vero a. 817. contra patrum conspirabat, quo detecto, Bernhardus rebus propriis diffidens, apud Cautionem armis depositis Imperatori se tradidit: nihilominus in generali conuentu Aquisgranensi vna cum sociis ad mortem fuit condemnatus. Sed mitigata sententia, Consiliarii Bernhardum luminibus priuarunt, ** qui tertia die post amissionem luminum obiit, de quo tamen poenitentiam egit Ludouicus, quod non prohibuerit Consiliarius hanc crudelitatem exercere. *** Interim reliquos qui ex Caroli concubinis supererant, filios per monasteria sub libera custodia commendauit. ****

* The-

* Theganus c. XII. eodem tempore venit Bernhardus filius, fratris sui Pippini, & tradidit semetipsum ei ad procerem, & fidelitatem eidem iuramento promisit. Suscepit eum libenter dominus Ludovicus & magnis eum ac honorifice donis honoravit, & permisit iterum ire in Italiam. Annales Fuldenses ad a. 817. Bernardus Rex Langobardorum consilio pravorum hominum tyrannidem meditatus, cum se a suis deferri vidisset, rebus propriis diffidens, apud Cautlionem armis depositis Imperatori se tradidit.

** Eginhardi Annales ad a. 818. Autor vitæ Ludouici p. 371. Otto Frisingensis lib. I. c. XXXIII. Extat sententia apud Goldastum Tom. I. p. 151. Augustus omnibus aduersariis in suam potestatem redactis, in annum sequentem, qui fuit restituti orbis octingentesimus duodevicesimus, ad Aquigraneas, cum ibi hyemasset, in Maium mensem Conuentum Imperii indicit. Fbi Procerum sententia iuxta leges Romanas Salicamque, Rex cum sociis omnibus & consiliis adfectata tyrannidis laesa maiestatis reus peragitur, capitalique supplicio condemnatur. Verum Imperator nepotem vita donatum, luminibus duntaxat privari, monasterio concludi iubet: bona publicata confiscataque sunt. Episcopi decreta, tribus Sacerdotum moti sunt, in Cœnobiazque relegati. Theganus c. XXII. Regino ad a. 818. Guido apud Albericum a. 820. aliam proferre causam: de morte vero supradicti Regis Bernardi Guido ita dicit: cum nepotem suum Bernardum Ludovicus priuasset honore regni paterni primo recompensatione principatus alterius mitigatum, post de secunda coniugis, Iudith Imperatricis amoribus accusatum iubet orbari luminibus, quibus amissis ille statim extinguitur, in luce quam videre non poterat vivere dedignatus, ipsam causam ponens Guido nullam omnino mentionem fecit de causa conspirationis, quæ serior fuit, & de qua idem Bernardus publice conuictus fuit.

*** Theganus c. XXIII. tertio die post amissionem luminum Bernhardus obiit. Quod audens Imperator magno cum dolore flevit multo tempore, & confessionem dedit coram omnibus Episcopis suis, & iudicio eorum pœnitentiam suscepit propter hoc tantum, quia non prohibuit conjuratos hanc crudelitatem agere. Ob hanc causam multa dedit pauperibus propter purgationem anime suæ. Annales Fuldenses, Eginhardi, Bertiniani, Regino, Lambertus Schafnaburgensis, Sigebertus Gemblacensis ad a. 818. Autor vitæ Ludouici p. 371. dicit: Etenim Bernardus & Reginus dum impatientius oculorum amissionem & ablationem tulerunt, mortis acerbitatem sibi conseruerunt.

**** Nitardus Hist. diuif. filiorum Ludouici lib. I. p. 435. fratres quoque adhuc tenera ætate Drogonem, Hugonem & Theodoricum participes mensæ effecit, quos & in palatio sua secum nutrire precepit, & Bernardo nepoti suo filio Pippini regnum Italia concessit. Qui quoniam ab eo populo post defecit, capitur & a Bertmundo Lugdunensis provincie prefecto luminibus pariter & vita priuatur. Hinc autem metuens ne post dicti fratres populo sollicitate eadem facerent, ad conuentum publicum eos venire precepit, totondit ac per monasteria sub libera custodia commendauit. Theganus c. XXIV.

§. VII.

Alterum bellum intestinum gessit cum filiis, de quo ut eo certius dicamus, præmittenda erit familiæ recensio. Prima ipsi vxor erat Irmengardis, Andium-Ducis filia, anno 818. apud Andegauos defuncta, ex qua Lotharium filium, Pipinum, & Ludouicum suscepit.* Alterum conubium a. 819. iniiit cum Iuditha, Welfi, Comitis Weingartensis filia, quæ pulchra valde dicitur & magnæ in Imperio auctoritatis. ** Id

D d 2

quod

quod male ferebant priuigni, atque inter hos præcipuus Pipinus, qui vna cum diuersis Proceribus eandem læciuitæ inculabat, quasi violata fuerit a Duce quodam Bernhardo. Hinc etiam eandem velantes in Italiam mittebant, atque in monasterium detrudebant. Hæc autem ab aliis liberata, atque Aquisgrani Imp. iterum fuit oblata. Veruntamen hæud est thoro regio recepta, donec se criminibus obiectis innoxiam, quia criminator deerat, sacramento vna cum propinquis coram plebe cõstet. **** Ex hac natus fuit Carolus Caluus.

* Theganus c. IV. *suprafatus* vero Ludouicus postquam ad ætatem peruenit, desponsauit sibi filiam nobilissimi ducis Ingerrammi, qui erat filius fratris Ruthgangi sancti pontificis. *Supradicta* vero virgo Immingarta vocabatur, quam consilio & consensu patris reginam constituit, atque ex ea tres filios habuit adhuc patre viuente, quorum vnus vocabatur Lotharius, alter Pippinus, tertius aquinocius eius Ludouicus. Autor vitæ Ludouici p. 345. Harmengardam, futuram reginam, clavis ortam natalibus, Epote filiam Ngrammi Comitæ sibi sociauit. Mortem ipsius ad a. 818. describunt Annales Eginhardi & Fuldenfes.

** Theganus c. XXVI. *sequenti* vero anno accepit filiam VVelfi ducis, qui erat de nobilissima stirpe Bauarorum, & nomen virginis Iudith quæ erat ex parte matris nobilissimi generis Saxonici, eamque reginam constituit. Erat enim pulchra valde. Autor vitæ Ludouici p. 373. quæ tempestate monitu suorum vxoriam copulam meditabatur inire. Timebatur enim a multis ne regi gubernacula vellet relinquere: sed compellebatur, tandemque eorum voluntati satisfaciens, & vndequeque aduultus procerum filias inspicies, Iudith filiam VVelfonis nobilissimi Comitæ in matrimonium inxit. Richardus lib. I. p. 435. interea Immingardus regina materque illorum decessit, ac paulo post Lodouicus Imperator Iudith in matrimonium sumpsit, ex qua Karolus creatur. Adferuntur Annales Eginhardi & Fuldenfes ad a. 819. Monachi Weingartenfis Historia de Guelis apud Lebnitium Tom. I. p. 782. 797. Huius vitam cum effigie exhibet Gabriel Bucelinus in *Historia Autolsingica* p. 370.

*** Theganus c. XXVI. Agobardi apologeticus pro filiis Ludouici Pii aduersus patrem s. 2. igitur cum prædictus Dimnus & Imperator quietus esset in domo, & florens in Palatio suo, cum adhuc iuuentem conjugem sub sui reuerentia custodiret, & secundum Apostolum, vxorium debitum illi persolueret, in processu vero dierum cum cepissent hæc primum sepefcere, deinde frigeſcere, ac per hoc & mulier resoluī in lasciuiam, cessantibus licitæ conuersa inimo aduersa ad illicita, adseruit sibi met aptas personas ad perpetranda turpia, & primum latentes, deinde imprudentes. Cognouerunt autem hoc initio pauci, deinde plures, ad postremum autem multitudo Palatii, & regni, ac finium terre, quam rem inuidebant minores, dolebant maiores, omnes autem clari viri intolerandum iudicantes. Concitati itaque sunt spiritus filiorum Imperatoris rationabili zelo, videntes maculatum stratum paternum, sordidatum Palatium, confusum regnum, & obscuratum nomen Francorum, quod hactenus clarum fuerat in toto orbe. Et surgentes singuli vno & pio consensu in emundatione scelerum, conuenerunt simul, & aliis comprehensis, alius effigatis, austrie vero malorum exclusa a palatio, inclusa custodia, mutato habitu regali, induto habitu sanctimoniali, reddiderunt patrem quieti & aliquantula honestati. Cumque per nimiam filiorum remissionem bene acta dissoluerentur, per carnalium blandimenta & cupidorum sceleratos fauores, atque indecoras adulationes, iterum mulier, tanquam legitima

Domi-

Domina, revocata est in Palatium, & praelata Consiliis & Consiliariis cuius instigationibus mutata est mens rectoris, & cepit duris cornibus ventitare filios & conturbare populos.

*** Richardus lib. I. p. 439.

§. VIII.

Peccabat autem contra prudentiam politicam Ludouicus, quod anno regiminis tertio 817. filium suum primogenitum Lotharium coronaret & nominis atque imperii sui socium sibi constitueret, * suaque diplomata nomine insimul Lotharii insigniuit. ** Ceteros Reges appellatos, *** vnum Pipinum Aquitanix, sub qua magna Gallix pars intelligebatur, alterum Ludouicum Baioarix praecepit, quae magnam Germanix partem sub se comprehendebat, ita tamen, ut vnum saltem esset Imperium & fratres minores a Lothario dependerent. De quo fratres natu minores admodum fuerunt indignati.

* Nithardus lib. I. p. 435. Theganus c. XII. Annales Fuldenfes, Eginhardi, Bertiniani, Chronicon Moissiacense & Hildesheimense ad a. 817. Qua ratione factum fuerit, declarat Agobardus, scriptor coeuvus in epistola Hebili ad Ludouicum n. 4. in illo tempore, quando filium vestrum participem nominis vestri facere curastis, ita in publicum vestrum interrogando hoc inchoastis, dicentes: quod ad stabilimentum regni pertinet, & ad robur regiminis, debet homo differre, an non? Cumque omnes respondissent quod utile & necessarium est, non esse differendum, sed potius accelerandum, statim vos, quod cum paucissimis tractaveratis, omnibus aperistis: & dixistis vos velle propter fragilitatem vitae, cui incerta est mors, ut dum valeretis, nomen Imperatoris vni ex tribus filiis vestris imponeretis, in quo voluntatem Dei quoquomodo cognoscere potuissetis. Propter quam cognoscendam iniunxistis ut facerent omnes ieiunium triduum, offerrent sacerdotes sacrificia omnipotenti Deo, qui suavis & mitis & multa misericordia est omnibus invocantibus se, fieret quoque ab omnibus elemosyna per illud triduum solita largior, ut omnipotens Deus, qui summa benignitate regit corda in se sperantium, infunderet in corda vestra voluntatem suam, & non sineret super alium inclinari voluntatem vestram, nisi super eum qui sibi placuisset. Itaque perfecistis omnia quae in tali re facienda erant, tali fide & spe, ut hoc a Deo vobis infusum & inspiratum nemo dubitaret. Ceteris filiis vestris designastis partes regni vestri, sed ut vnum regnum esset, non tria, praetulistis eum illis quem participem nominis vestri fecistis, ac deinde gesta scribere mandastis, scripta signare & roborare, & consortem nominis vestri factum, Romam misistis a Summo Pontifice gesta vestra probanda & firmanda, ac deinde iurare omnes iussistis, ut talem electionem & divisionem cuncti sequerentur ac servarent. Quod iuramentum nemini visum est spernendum, ac superfluum, sed potius opportunum, atque legitimum, eo quod ad pacem & concordiam pertinere videretur. In processu quoque temporis, quouscumque aut quocumque Imperiales litterae mitterentur, amborum Imperatorum nomina continebant. Postea vero mutata voluntate, conuulsa sunt statuta, & de litteris nomen omissum est, & in omnibus contraria attentata sunt; cum neque per seipsum Deus, neque per angelum, neque per Prophetam vobis dixerit, praenitet me ita constituisse, sicut de Saule dixit Samuel, adhuc quoque nescitis, qualiter in secretis Dei consiliis definitum sit. Et ecce, sine ulla ratione & consilio, quem cum Deo elegistis, sine Deo repudiatis, & cuius voluntatem in eligendo quaesistis, non expectato auxilio voluntatis eius, rem probatam reprobatis..

** Pa-

Imperialis nominis hæredem constituit : impostoque capiti eius diademate, Imperatorem & Augustum iussit appellari. Cumque Aquisgrani hyemaret, mense Januario febre valida correptus decubuit, qui statim, ut in febribus solebat, cibi sibi abstinentiam indixit, arbitratus hac continentia morbum posse depelli, vel certe mitigari. Sed accedente ad febrem lateris dolore, quem Græci pleuresin vocant, illoque adhuc incdiam retinente, neque corpus aliter quam rarissimo potu sustentante septimo postquam decubuit die, sacra communione percepta decessit, anno ætatis suæ LXXII. ex quo regnare coeperat XLVII. V. Kal. Febr. hora diei tertia. Sepultus fuit in Basilica quam ipse condiderat Aquisgranensi, arcusque super tumulum deauratus cum imagine & titulo exstructus & titulus hoc modo scriptus est : **SVB HOC CONDITORIO SITVM EST CORPVS CAROLI M. ATQVE ORTHODOXI IMPERATORIS, QVI REGNV M FRANCORVM NOBILITER AMPLIAVIT ET PER ANNOS XLVII FELICITER REXIT. DECESSIT SEPTVAGENARIVS ANNO DOMINI DCCCXIV. INDICT. VII. V. KAL. FEBRVARIJ. ****

* Verba sunt Eginhardi in *Vita c. XXX.* Concordant Annales Fuldenses *ad a. 814.* nisi quod anno ætatis suæ circiter LXXI. ipsum defunctum esse dicant. Theganus de Gestis Ludouici. *c. VII.* Eundem annum habet Monachus Egoisimensis *c. XXIV.* qui insuper describit, quibus ærimoniis corpus ipsius fuerit sepultum. Eundem annum LXXI. habet Eginhardus in Annalibus, Annales Metenses & Albertus Stadenſis *ad a. 814.* Annos 76. habent versus antiqui apud du Chesne *Tom. II. p. 229.*

*Qui deciesque quater per sex feliciter annos
Sceptra tenens Regni, & Regno Rex Regna coniungens
Febre migravit quinto arii ex orbe Kalendas,
Septuaginta sex Vita qui terminat annos.*

Sed cum anno 742. fuerit natus, prout superius fuit demonstratum, atque anno 814. defunctus, iustus erit numerus annorum LXXII.

** Eginhardus *c. XXXI.* Annales Metenses *ad a. 814.*



DISSERTATIO OCTAVA
DE
LVDOVICO PIO, LOTHARIO, LVDOVICO II.
RESPONDENTE
IO. NICOLAO SCHWARTZIO,
REGISLACENSI THVRINGO.

§. I. Ludouici Pii natiuitas, statura, mores, & pietas. §. II. Quare ratione factus Imperator. §. III. Exercet iura & potestatem in Papam Romanum. §. IV. Quid de donatione Ludouici, Papa facta, sentiendum. §. V. Bella cum exteris. §. VI. Bellum cum Bernhardo fratris filio §. VII. Uxores & liberi Ludouici. §. VIII. Ludouicus a. 817. primam diuisionem facit inter filios. §. IX. Ista in conuentu Nonomagensi a. 821. confirmatur. §. X. Noua diuisio in Conuentu Vormaticensi nouas turbas dedit, inter quas Imp. deponitur, Iuditha in monasterium detruditur. §. XI. Ludouicus restituitur. §. XII. Ludouicus a filiis suis a. 832. custodia mandatur, sed restituitur. §. XIII. Imperator Carolo filio suo Franciam tradit. §. XIV. Imp. Vormatic a. 837. nouam facit diuisionem. §. XV. Ludouicus filius arma mouet contra Imp. §. XVI. Ludouicus Pius moritur. §. XVII. Lotharius omnes terras ad se trahere conatur. §. XVIII. praelio ad Fontanidicum deuictus Lotharius. §. XIX. Lotharius nouas turbas mouet. §. XX. Fœdus Argentoratense, Confluentinum & demum diuisio regni per pactum Viroduuense. §. XXI. Per istam diuisionem Germania separatim Regnum factum. §. XXII. Lotharii natiuitas & mores. §. XXIII. Coniux & liberi. §. XXIV. Iura in urbem & Papam Romanum exercet. §. XXV. Diuisionem facit inter filios & in monasterium Pruniense secedit. §. XXVI. Ludouici II. mores. §. XXVII. Cum Ludouico Germanico & Carolo Caluo pacem facit. Confluentinam. §. XXVIII. Bella cum Saracenis & Beneuentanis. §. XXIX. Controversia cum Basilio Macedone Imp. Græco de titulo Imperatoris. §. XXX. Mors Ludouici II. §. XXXI. Historia Lotharii iunioris fratris Ludouici secundi. §. XXXII. Historia Caroli fratris tertii.

§. I.

Ludouicus parentibus Carolo M. atque Hildegardi a. 778. natus, * erat statura mediocri, oculis magnis & claris, vultu lucido, naso longo & recto, labris non nimis densis, nec nimis tenuibus, forti pectore, scapulis latis, brachiis fortissimis, ita ut nullus ei in arcu, vel lancea, sagittando æquiparari posse: lingua Græca & latina valde eruditus, sed Græcam magis intelligere poterat, quam loqui. Latinam vero sicut naturalem æqualiter loqui poterat. Erat tardus ad irascendum, facilis ad miserandum, omnibus moribus bonis semper ornatus. ** Pius *** adpellabatur, quod largus non solum esset in foundationibus **** sed etiam quod corruptos mores cleri.

cleri emendare conaretur, ***** Psalmodiæ studio nimium vacaret, ***** licet negandum non sit, quod sæpe fuerit superstitiosus.

* Auctor vitæ Ludouici ad a. 778. rediens ergo rex (ex Hispania) reperit coniungentem Hildegardam binam edidisse prolem masculam. Quorum vnus immatura morte præcepius, ante pene mori, quam sub luce viuere cepit. Alter prospero euentu, materno susu vtero, infantilibus nutriebatur impendiis. Nati sunt autem anno incarnationis Domini nostri Iesu Christi septingentesimo septuagesimo octauo. Sed cum qui vniuidam promittebat qualitatem, quum per baptismatis sacramentum renasci contigisset, Ludovicum vocitari patri placuit: eique regnum, quod sibi nascendo dicauerat, contradidit. Adsentiantur Annales Masciacenses & Albericus ad h. a.

** Theganus in vita c. XIX. Sequuntur Annales Metenses ad a. 837.

*** Chronicon Monasterii Casinensis lib. I. c. XVI. Ludouicus Imperator, qui cognominatus est *Almus* vel *Sanctus*. Hinc in epitaphio ipsius Metis apud Pithæum p. 427.

Rex Hludonicus pietatis tantus amicus

Quod Pius a populo dicitur & titulo.

**** Theganus c. III. ille qui iunior natu erat, semper ab infantia sua timere Deum & amare didicerat, & quicquid super se habebat propter nomen Domini pauperibus distribuebat. Auctor vitæ Ludouici ad a. 811. & Regis quidem ab ineunte ætate, sed tunc quam maxime circa diuinum cultum & sanctæ Ecclesiæ exaltationem piissimus incitabatur animus; ita ut non modo Regem, sed ipsius opera potius eum vociferarentur sacerdotem. Nam totius Aquitanie qui videbatur Clerus, antequam ei crederetur, bipote sub tyrannis agens, magis equitationi, bellicæ exercitationi, missilium librationi, quam diu no cultui operam dare nouerat. Regis autem studio vndeunque adductis magistris, tam legendi, quam cantandi studium, nec non diuinum & mundanarum intelligentia literarum, citius quam credi poterat coaluit. Præcipue tamen affectu illorum ducebatur, qui cuncta sua pro Domini amore relinquentes, speculatiua vitæ curabant fieri participes. Enarrat inde monasteria quæ idem Ludouicus fundauerat. Horum etiam longum Catalogum nectit Pfeffingerus *Vitriario illustrato* p. 1127.

***** Quid præstitit Ludouicus, docet Autor Vitæ Ludouici p. 368. quo peracto negotio, Imperator generali habuit conuentum Aquisgrani, in quo quantum feruoris circa diuinum cultum in arca pectoris gestaret, toto adnifu declarauit. Congregatis enim Episcopis nobilissimisque sanctæ Ecclesiæ clero, fecit componi ordinarique librum, canonica vitæ normam gestantem, in quo totius illius ordinis perfectio continetur, sicut reclusus ipse scatur. In quo etiam inseri iussit cibi potusque atque omnium necessariorum summam, ut omnes tam viri quam sanctimoniales, sub hoc ordine Christo seruientes, nullis præpediti necessitatibus, libera seruitute Domino omnium militare meminissent. Quem librum per omnes ciuitates & monasteria canonici ordinis sui imperii misit per manus misorum prudentium, qui illum in omnibus supradictis locis transcribi facerent, debitaque atque conscripta exigent stipendia ministrari. Quæ res magnum Ecclesiæ contribuit exaltationis tripudium, & piissimo Imperatori debita cum laude immortalis monumentum. Itidemque constituit idem Deo amabilis Imperator Benedictum abbatem, & cum eo monachos strenua vitæ per omnia, qui per omnia monasteria monachorum cunctos redeuntesque, vniuniformem traderent cunctis monasteriis, tam viris quam sanctimonialibus feminis, viuendi secundum regulam sancti Benedicti, incommutabilem morem. Considerans etiam idem piissimus Imperator, non debere Christi ministros obnoxios esse humane seruituti: sed & multorum auaritiarum abusi ministerio Ecclesiastico ad proprium quaestum, statuis, ut quicunque ex seruis conditione, consiliique scientia & morum probitate, ad ministerium altaris asciscerentur, primum manumittan-

der a propriis dominis, vel priuatis, vel ecclesiasticis: & tunc demum gradibus altaris induantur: Volens etiam inuicquamque Ecclesiam habere proprios sumptus, ne per eiusmodi inopiam, cultus diuini negligeretur, inseruit predicto edicto, ut super singulas Ecclesias mansus tribueretur finis cum pensatione legitima, & seruo atque ancilla. Hæc erat sancti Imperatoris exercitatio; hic quotidianus ludus, hæc palastrica agonia, spectante Deo, quo eius vita in sancta doctrina & operatione clarior emeret, qui in pompæ sublimitate constitutus imitatus Christum humilitate, alius eminebat. Denique tunc ceperunt deponi ab Episcopis & Clericis cingula baltheis antris & gemmis cultis onerata, exquisitæque vestes, sed & calcæia salos onerantis relinqui. Monacho enim simile ducebatur, si Ecclesiastica familia deputatus, conaretur aspirare ad secularis gloriæ ornamenta. At vero non tulit banc sanctam Deoque dignam Imperatoris deuotionem humani generis inimicus, videlicet se impetentem & sub omnibus Ecclesiæ ordinibus sibi met bella indigentem, sed cepit totis virium copis se expugnantem oppugnare, & per membra sua, Christi fortissimum bellatorem vi & assu, quo potius laceßere. Extat apud Baluzium Tom. I. p. 561. Capitulare Aquisgranense pro vtilitate ecclesiæ de a. 816. atque aliud p. 579. de a. 617. de vita & conuersatione Monachorum. Extat etiam apud Goldastum Tom. I. p. 150. Ludouici Mandatum de reformatione abusu Cleri. Alia eiusdem Reformatio ecclesiastica extat apud Goldastum Tomo III. Constitutionum p. 164. Agit de his Capitulis Leo Ostiensis Chronico Calinensi lib. I. c. XVI. dum ait: quarto anno Imperii sui in Aquisgrani palatio cum plurimis totius Franciæ Abbatibus Monachisque religiosis conuentum faciens, valde vtilissima nostri ordinis obseruationes septuaginta & duo generalia Capitula constituit, quæ ita fere omnia apud nos, ac si beati Benedicti regula, obseruantur.

***** Patet hoc non solum ex nimia ipsius in Monasteria profusione, sed partim etiam ex Thegano c. XX. omnia prudenter & caute agens nihil indiscrete faciebat, præterquam quod consiliariis suis magis credidit quam opus esset: quod ei fecit psalmodia occupatio & Lectionum assidue, & aliud quod ille non incipiebat. Concordant Annales Metenses ad a. 837. Præcipue vero Agobardus in epistola stebili ad Ludouicum p. 47. Recordamur namque ardentissima religionis vestra, quam cognouimus semper in assiduitate orationum, in psalmis & hymnis & canticis spiritualibus cantantem & psallentem Deo in corde puro, in contritione cordis, in compunctione placida mentis, in sollicitudine misericordiarum & omnium bonorum strenuitate.

§. II.

Primum quidem Carolus pater viuus adhuc in generali conuentu Aquisgranensi ipsum solenni ritu successorem atque imposita Corona Imperatorem declarauit. * Mortuo vero eodem a. 814, summo omnium Francorum fauore patri successit, habitoque Aquisgrani generali populi sui conuentu, ad iustitiam faciendam, & oppressiones popularium releuandas, legatos in omnes regni sui fines misit. ** Statim etiam Saxonibus atque Frisonibus ius paternæ hæreditatis, quod sub patre, ob peruersam legaliter perdiderant, Imperatoria Clementia restituit. *** Inde a. 816. a Stephano Papa in Galliam aduentante, Remis vnctus fuit in Imperatorem. ****

* Theganus c. VI. supradictus vero Imperator (Carolus) cum iam intellexisset appro-
pinqare sibi diem obitus sui (spererat enim valde): vocauit filium suum Ludouicum ad se cum
omni

omni exercitu, Episcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus loco positis, habuit grande colloquium cum eis Aquisgranii palatio, pacifice & honeste ammonens ut fidem erga filium suum ostenderent, interrogans omnes a maximo usque ad minimum, si eis placuisset ut nomen suum, id est Imperatoris, filio suo Ludouico tradidisset. Illi omnes responderunt Deum esse admonitionem illius rei. Quo facto in prima die Dominica ornavit se cultu regis & coronam capiti suo imposuit, incedebatque clare vestitus & ornatus sicut eum decernerat. Perrexit ad Ecclesiam quam ipse a fundamentis construxerat, pervenitque ante altare in eminentiori loco constructum ceteris altaribus & consecratum in honorem Domini nostri Iesu Christi, super quod coronam auream aliam quam ipse gestabat in capite suo, iussit poni. Postquam diu orauerant ipse & filius eius, locutus est ad filium suum coram omni multitudine pontificum & optimatum suorum, ammonens eum imprimis omnipotentem Deum diligere & timere, eius precepta servare in omnibus, Ecclesias Dei gubernare & defendere a pravis hominibus: sororibus suis & fratribus qui erant natum iuniores, & nepotibus & omnibus propinquis suis indeficientem misericordiam semper ostendere precepit, deinde sacerdotes honorare ut patres, populum diligere ut filios, superbos & nequissimos homines in viam salutis cunctos dirigere, cœnobiorum consolator & pauperum esse. Fideles ministros & Deum timentes constitueret, qui munera iniusta odio haberent. Nullum ab honore suo sine causa discretionis eiceret, semetipsum omni tempore coram Deo & omni populo irreprehensibilem demonstraret. Postquam hæc verba & alia multa coram multitudine filio suo ostenderat, interrogavit si obediens voluisset esse preceptis suis. At ille respondit: libenter obedire, & cum Dei adiutorio omnia precepta quæ mandaverat ei pater, custodire. Tunc iussit eum pater ut propriis manibus coronam quæ erat super altare elevaret, & capiti suo imponeret ob recordationem omnium preceptorum quæ mandaverat ei pater. At ille iussionem patris implevit.

** Theganus c. VIII. Annales Eginhardi, Fuldenfes, auctor vitæ Ludouici ad a. 814.

*** Verba sunt Autoris Vitæ Ludouici p. 362. qui etiam rationem addit, dicens: quod alii liberalitati, alii imprudentia assignabant, eo quod hæc gentes naturalis feritati assuefactæ, talibus habendis deberent coerceri, ne scilicet effrares in perductionis procacitatem ferrentur, Imperator autem eo sibi artius eos sibi vinciri ratus, quo eis beneficia potiora largiretur, non est spe sua deceptus. Nam posthac eandem gentem semper sibi deuotissimam habuit.

**** Theganus c. XVII. postea Pontifex (Stephanus) honoravit eum magnis honoribus & multis, & reginam Irmingardam, & omnes optimates & ministros eius, & in proxima die Dominica in Ecclesia ante missarum solennia coram clero & omni populo consecrauit eum & unxit ad Imperatorem, & coronam auream mira pulchritudinis & preciosissimis gemmis ornata, quam secum apportauerat, posuit supra caput eius. Et Irmingardam reginam appellavit Augustam, & posuit coronam auream super caput eius. Adfueruntque Annales Eginhardi, Fuldenfes, Bertiniani, Chronicon Moissiacense, Hildesheimense, auctor vitæ Ludouici, Sigebertus Gemblacensis, Hugo Flaviniacensis ad a. 816.

§. III.

Sub initium statim Regiminis iura sua in Papam exercuit. Postquam enim Ludouico Pio nuntiatum esset; multos nobiles iussu Leonis III. Papæ fuisse trucidatos, Romæ Bernhardo, Italiæ Regi mandauit, ut cognosceret de iis, quæ nuntiarentur. Hinc Legati etiam a Papa ad Imp. missi, de his, quæ Domino suo obicebantur, per omnia eidem satisfecerunt. ** Leoni successit Stephanus Papa, qui statim ad Pon-

Pontificatum suscepit, iussit omnem populum Romanum fidelitatem cum iuramento promittere Ludouico. ** Missi Ludouici Imp. in Palatio Lateranensi Romano iudicium exercuerunt. *** Paschalis quoque Papa potestatem, quam prisci Imperatores habuere, ei super populum Romanum concessit. **** Mortuo Paschali, Eugenius II. idem iuramentum fidelitatis Ludouico & Lothario præstitit more maiorum. *****

* Annales Bertiniani ad a. 815. cum adhuc domi esset, adlatum est ei quosdam de primoribus Romanorum ad interficiendum Leonem Papam in ipsa Urbe Roma conspirasse: ac deinde cum huius causæ iudicium ad Pontificem esset delatum, omnes illius factionis auctores illius iussu fuisse trucidatos. Quod cum moleste ferret, tamen ordinatis tunc Sclauorum & Harioldi rebus, ipsoque in Saxoniam dimisso, cum ad Franconofurd palatio venisset, Bernhardum Regem Italia nepotem suum, qui & ipse cum eo in Saxonia fuerat, ad cognoscendum quod nuntiabatur Romanæ mittit. Is cum Romam venisset, agitudine decubuit. Res tamen quas compererat per Geroldum Comitem, qui ad hoc ei legatus fuerat datus, Imperatori mandauit. Quem Legati Pontificis, Ioannes Episcopus Silue Candidæ, Theodorus Nomenclator, & Sergius Dux, subsecuti, de his quæ Domino suo obiciebantur, per omnia Imperatori satisfecerunt.

** Theganus de gestis Ludouici c. XVI. eodem anno Leo Papa Romanus obiit & Stephanus post eum successit, qui statim postquam pontificatum suscepit, iussit omnem populum Romanum fidelitatem cum iuramento promittere Ludouico, & dirigens legatos suos ad supradictum principem, nuntians ei se libenter eum videre solvisset in loco ubicunque sibi placuisset.

*** Tale iudicium, dum Ioseph Episcopus & Leo Comes, Missi Domini Hludouici Imperatoris residerent in iudicio Romæ in Palatio Lateranensi in præsentia domni Gregorii Papæ & in ipsum quoque Papam late exponunt Excerpta Chronici Farsensis Monasterii apud du Chasne Tom. III. p. 656, quæ relatio tandem his verbis concluditur: sed & ipse Apostolicus dixit, nostris (missorum) iudicio se minime credere, usque dum in præsentia Domini Imperatoris simul venirent. Eiusdem tenoris est, quod Theganus dicit c. XXX. postea misit legatos suos Adalungum venerabilem abbatem & presbyterum, & Hunfridum qui erat dux super Rethiam, in partibus Romæ propter quandam insolentiam quam Romanorum populus super Romanum Pontificem Paschalem dixit, imputantes ei quod nonnullorum homicida fuisset. Qui supradictus Pontifex cum iuramento purificauit se in Lateranensi patriarchio coram supradictis legatis & populo Romano cum Episcopis XXIV. & presbyteris & Diaconibus quinque. Idem dicit autor vitæ Ludouici ad a. 824. Annales Fuldenses vero ad a. 825. Imperator Hlodharium filium suum ad iustitias faciendas Romam misit. Vid. & Phil. Mornæus Asysterio iniquitatis p. 151.

**** Verba sunt continuatoris Pauli Diaconi.

***** Sic enim Clerus Populusque iurauit: & quod non consentiam, & aliter in hac sede Romana fiat electio Pontificis, nisi canonice & iuste, secundum vires & intellectum meum: & illi qui electus fuerit, me consentiente consecratus Pontifex non fiat, priusquam tale sacramentum faciat in præsentia Missi Domini Imperatoris & populi cum iuramento, quæ Dominus Eugenius Papæ sponte pro conseruatione omnium factum habet perscriptum, uti refert Continuator Pauli Diaconi. Vid. Baluzius notis ad Agobardum p. 123. & præf. ad Capitularia §. 25.

§. IV.

Exinde facile patet, quid de donatione a Ludouico Pio Paschali & sedi Papali facta, sit sentiendum. Dicit enim Leo Ostiensis: * Hic

Ludovicus pactum constitutionis & confirmationis fecit Beato Petro, eiusque Vicario Domino Paschali ad instar parentum suorum Pipini, & Karoli, & propria manu signaculo ac trium filiorum suorum illud corroborans, decem Episcopos, & VIII Abbates, & Comites XV. Bibliothecarium, Mansionarium, & ostiarium unum in illo subscribere fecit, & per legatum sancta Romana Ecclesia Theodorum Nomenclatorem Domino Paschali Papa transmisit. Scilicet, confirmasse quidem videtur Ludovicus Imp. Papæ concessionem maiorem, ** dum Pipinus & Carolus M. quasdam vrbes exarchales, ratione domini vtilis Papæ donarent. Diploma autem ad quod Pontificii *** prouocant, quo vrbs atque territorium Romanum, vna cum multis Italiæ partibus cessa dicuntur, supposititium omnino est, cum initium eiusdem constitutionis, *Ego Ludouicus Imperator Augustus statuo**** & subscriptio: Ego Ludouicus misericordia Dei Imperator subscripsi****** diploma statim reddat suspectum.***** Accedit, quod diplomatis istius editiones admodum varient. Et si vel maxime genuinum dicamus esse diploma, satis tamen ex eodem patebit, concessum fuisse dominium vtile, reſeruato Impp. dominio directo.***** Silentium autem Scriptorum veterum totam rem reddit infirmam, cum Anastasius, † adſertor alias iurium Papalium nihil sane referat, nisi quod Ludouicus Stephano V. Papæ curtem, de suo proprio fisco perpetuo vsu per præceptionis paginam concesserit, de donatione vero Paschali facta, ipse cum aliis ceteris plane tacet. Hinc etiam ipsi adſertores clare non conueniunt, an hæc concessio a 817, 819. vel 820. fuerit facta. ††

* Chronico Casinensi lib. I. c. XVI.

** Patet hoc eo magis ex Annalibus Bertinianis ad a. 817. *Stephanus Papa tertio mense postquam e Francia Romam rediit, vltimum diem clausit, & Paschalis pro eo cathedram Romani Pontificatus subuit. Qui post expletam consecrationem solemnem, Legatos cum epistola apologica & maximis muneribus Imperatori misit: insinuans, non se ambitione, nec voluntate, sed electione & populi acclamatione, hunc succubuisse potius quam insiluisse dignitati. Huius legationis baiulus fuit Theodorus Nomenclator, qui negotio peracto, & petitis impetratis, super confirmatione scilicet pacti & amicitie more prædecessorum suorum, reuersus est. Idem dicit auctor Vitæ Ludouici ad a. 817. Huius etiam Theodori Nomenclatoris mentio fit sub finem diplomatis istius suppositiui. Quare in Concilio Romano a. 817. habito, Tomo IX. Conciliorum p. 296. dicitur: *vsu paterna diuini cultus vota & erga prælatam principalem Ecclesiam Liberalitatis insignia Pius natus æquipararet & roboraret, sed & vberioribus beneficiis & dapnibus munificentiis, & heres gratissimus ampliaret.* Hinc etiam Iacobus Greſerus defensione in Goldastum p. 274. ipse fateri necessum habet: *donatio Ludouici non tam est noua donatio, quam confirmatio & ratificatio earum, quæ iam a Pippino & Carolo Magno facta fuerunt. Et patet ex ipso diplomatis contextu.**

*** Dist. LXIII. c. XXX. hoc decretum tale reperitur: *Ego Ludouicus Imperator Augustus statuo, & concedo per hoc pactum confirmationis nostræ tibi Beato Petro. Principi Apostolo-*

THOMAS

rum, & per te Vicario tuo Domino Paschali summo Pontifici, & vniuersali Papa, & Successoribus eius in perpetuum; sicut a Prædecessoribus nostris usque nunc in vestra potestate & ditione tenuisti, & disposuisti Romanam civitatem cum Ducatu suo, & suburbanis atque viculis omnibus, & territorius eius montanis, & maritimis littoribus & portibus, seu cunctis civitatibus, castellis, oppidis, ac villis in Thuscia partibus. Idem diploma sed prolixius adducit Raphael Volaterranus lib. III. p. 64. qui hæc addit: ego ex antigrapho vetusti libri, quod in bibliotheca Vaticana hodie continetur, ubi eius narratur donatio, apographum excerpti. Prolixius iterum illud refert Sigonius de Regno Italia lib. IV. p. 106. & Baronius Annalium Tom. IX. ad a. 817. Baluzius Caput. Tom. I. p. 591. Carolus le Cointe Ann. Franc. ad a. 817. n. 6. sqq. Auctor des droits de l'Empire sur l'Etat Ecclesiastique c. IV. Confirmat tamen illud Chronicon Reichersbergense ad a. 817.

**** Quotquot euolui diplomata Ludouici Pii, in nullo eorum reperi: Ego Ludouicus. Sed hac formula solenni incoant diplomata Ludouici & sequentium Impp. seculi noni: In nomine Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi Ludouicus diuina ordinante providentia Imperator Augustus. Id quod etiam Mabillonius de re diplom. lib. II. c. III. §. 13. pluribus confirmat, qui tamen, ubi in fine de hoc ipso diplomate loquitur, addit: Verum hæc litteræ receptum Cancellaria stilum non sequuntur, fortasse quod extraordinario modo scriptæ sunt, ut in re tanti momenti. Id quod auctor secundæ defensionis Papalis n. 26. facile arripit. Verum, quam futilis hæc sit exceptio, omnes Critici norunt, cum satis constet, quantum ex styli difformitate argumentum sit ad diplomata dignoscenda. Obiici posset, quod in descriptione Marchæ pertinentis ad Michlinstat, dicatur: Ego Eginhardus, apud Tolnerum Cod. diplom. Palatino n. 7. & n. 10. Ego Ansfridus gratia Dei Comes, apud Mabillonium lib. VI. n. 73. Ego Lantfridus & coniux mea Tengildis, n. 115. Ego Dido sanctæ Laudunensis ecclesiæ Episcopus. Quæ exempla saltem docent, episcopis & Comitibus non infrequens fuisse; secus in diplomatibus Imperatorum. Nec etiam statuo & concedo istam sapiunt ætatem.

**** Hæc subscriptio oppido falsum reddit diploma. Patet hoc ex verbis Leonis Obiensis, qui dicit, quod Ludouicus præceptum suum propria manus signaculo, ac trium filiorum suorum corroborauerit. Ad quæ verba Angelus de Nuce in notis: Imperator ergo, & filii non subscripserunt, sed tantum signarunt: ceteri subscripserunt. Scilicet, Impp. diplomata sua saltem monogrammate subsignabant, prout Annales Bertiniani ad a. 851. dicunt: Hlotharius, Hindouicus & Carolus apud Marsnam Palatium conveniunt. Vbi etiam fraterne paucis diebus morati, hac communi Procerum suorum consilio atque consensu decernunt, propriorumque nominum monogrammatibus confirmant. Reliqui vero, qui tanquam testes adfuerunt, hac formula utebantur: ego subscripsi.

***** Hinc etiam Antonius Pagi in Critica Annalium Baronii ad a. 817. §. 7. ait: donatio, quæ a Gratiano dicitur facta Ecclesiæ Romanæ a Ludouico Pio, non minus commentitia, quam quæ Constantino Magno assignitur; ut iam aliqui viri eruditi viderunt, qui hoc tamen omnibus persuadere non potuerunt. Plenius hanc donationem euertit Philippus Mornæus Mysterio iniquitatis p. 152. qui hac potissimum utitur ratione, quod posteriores Impp. plerasque terras in hoc diplomate expressas adhuc in patrimonio possederit, & Papis demum posteriori tempore donasse dicantur, quæ in hac iamdum comprehenduntur donatione. Goldastus in Replicatione pro Imperio c. XX. ita argumentatur: Scriptor natus nemo vnus Hildebrando antiquior huic tam profusa & stupendæ donationis commemorat: ergo aut ab ipso Hildebrando, aut aliquo eius supparasitastro confecta fuerit necesse est. Hanc etiam refellit auctor offer.

uationi sopra sua lettera §. 9. Licet in Difesa del Dominio temporale della sede Apostolica §. 8. auctor contrarium velit adferere, qui etiam ex mente Abbatis Fontanini de Pagi iudicio sic iudicat: *Vir doctissimus hac hausit, quod nollem, ex turbidis fontibus Goldasis & Mohmai, quorum nomina ideo silentio prateriit.*

***** Pater hoc ex verbis diplomatis apud Sigonium p. 107. *Ceterum, sicut diximus, omnia superius nominata ita ad nostram partem per hoc nostra confirmationis decretum roboramus, ut in nostro, nostrorumque successorum permanent iure, principatu atque ditione.* Licet Baronius pro more suo hunc locum conuertat, legens, *ut in vestro vestrorumque successorum permanent iure, principatu atque ditione.*

† Vita Stephani p. 215.

†† in rubrica dicti Capituli.

§. V.

Progredimur nunc ad bella Ludouici. A. 816. quidem rebelles Sorabos & Vascones compescuit. * A. 819. vero, Slaomirum Obotritorum Regem Aquisgrani exilio multauit, regnumque Ceadrago Thraconis filio tradidit. ** Cum vero hic cum Godefridi Danorum regis filiis conspiraret, isto pulso, Schlaomirem restituit. *** A. 824. ipse cum exercitu Britanniam petiit, diuisisque in tres partes copiis, occiso Marmono Rege, totam ferro & igni deuastat, acceptis tamen a perfido Britonum populo, obsidibus, reuersus est. ****

* Theganus c. XV. Autor vitæ Ludouici ad a. 816.

** Annales Eginhardi, Fuldenfes, Bertiniani, Vita Ludouici, Lamb. Schafnaburgensis, Hermannus Contractus, Albertus Stadenfis ad a. 819.

*** Annales Eginhardi, Fuldenfes, vita Ludouici, Sigebertus Gemblacensis, Hermannus Contractus ad a. 821.

**** Annales Eginhardi, Fuldenfes, Bertiniani, vita Ludouici, Sigebertus Gemblacensis, Hugo Flauiniacensis ad a. 824. Autor vitæ Ludouici p. 371. Theganus c. XXV.

§. VI.

Præter hæc bella cum exteris, gessit quoque intestina. Inter hæc primum erat cum Bernhardo, qui nepos ipsius ex fratre Pipino, Regnum Italiz a Carolo M. adeptus, sub initium statim Ludouico fidelitatem iuramento promisit. * Postea vero a. 817. contra patrum conspirabat, quo detecto, Bernhardus rebus propriis diffidens, apud Cautionem armis depositis Imperatori se tradidit: nihilominus in generali conuentu Aquisgranensi vna cum sociis ad mortem fuit condemnatus. Sed mitigata sententia, Consiliarii Bernhardum luminibus priuarunt, ** qui tertia die post amissionem luminum obiit, de quo tamen poenitentiam egit Ludouicus, quod non prohibuerit Consiliarius hanc crudelitatem exercere. *** Interim reliquos qui ex Caroli concubinis supererant, filios per monasteria sub libera custodia commendauit. ****

* Tho-

* Theganus c. XII. eodem tempore venit Bernhardus filius, fratris sui Pippini, & tra-
didit semetipsum ei ad procerem, & fidelitatem eidem iuramento promisit. Suscepit eum liben-
ter dominus Ludovicus & magnis eum ac honorificis donis honoravit, & permisit iterum ire in
Italiam. Annales Fuldenses ad a. 817. Bernardus Rex Langobardorum consilio pravorum ho-
minum tyrannidem meditatus, cum se a suis deserere vidisset, rebus propriis diffidens, apud Causi-
lionem armis depositis Imperatori se tradidit.

** Eginhardi Annales ad a. 818. Autor vitæ Ludouici p. 371. Otto Frisingensis lib. I.
c. XXXIII. Extat sententia apud Goldastum Tom. I. p. 151. Augustus omnibus aduersariis in
suam potestatem redactis, in annum sequentem, qui fuit restituti orbis vltimogenitus duode-
cimesimus, ad Aquinensem, cum ibi hyemasset, in Maium mensem Conuentum Imperii indicit.
Ibi Procerum sententia iuxta leges Romanas Salicamque, Rex cum sociis omnibus & consiliis
adfectate tyrannidis lesa maiestatis reus peragitur, capitalique supplicio condemnatur. Verum
Imperator nepotem vita donatum, luminibus duntaxat privari, monasterio concludi iubet: bo-
na publicata confiscataque sunt Episcopi decreta, tribus Sacerdotum moti sunt, in Canobiazque re-
legati. Theganus c. XXII. Rhegino ad a. 818. Guido apud Albericum a. 820. aliam pro-
fert causam: de morte vero supra dicti Regis Bernardi Guido ita dicit: cum nepotem suum Bern-
ardum Ludovicus priuasset honore regni paterni primo recompensatione principatus alterius mi-
nigatum, post de secunda coniugis, Iudith Imperatricis amoribus accusatum iubet orbari lumi-
nibus, quibus amissis ille statim extinguitur, in luce quam videre non poterat viuere dedigna-
tus, istam causam ponens Guido nullam omnino mentionem fecit de causa conspirationis, quæ
verior fuit, & de qua idem Bernardus publice conuictus fuit.

*** Theganus c. XXIII. tertio die post amissionem luminum Bernhardus obiit. Quod
audens Imperator magno eum dolore fleuit multo tempore, & confessionem dedit coram omnibus
Episcopis suis, & iudicio eorum penitentiam suscepit propter hoc tantum, quia non prohibuit
consiliarios hanc crudelitatem agere. Ob hanc causam multa dedit pauperibus propter purga-
tionem anime sue. Annales Fuldenses, Eginhardi, Bertiniani, Rhegino, Lambertus Schafna-
burgensis, Siebertus Gemblacensis ad a. 818. Autor vitæ Ludouici p. 371. dicit: Etenim
Bernardus & Reginerus dum impatientius oculorum amissionem & ablationem tulerunt, mortis
acerbitatem sibi confecerunt.

**** Nithardus Hist. diuif. filiorum Ludouici lib. I. p. 435. fratres quoque adhuc te-
nere aetate Drogonem, Hugonem & Theodericum participes mensa effecit, quos & in palatio vna
secum nutrire precepit, & Bernardus nepoti suo filio Pippini regnum Italia concessit. Qui quo-
niam ab eo populo post defecit, capitur & a Bertmundo Lugdunensis provincie præfetto lumi-
nibus pariter & vita priuatur. Hinc autem metuens ne post dicti fratres populo sollicitate
eadem facerent, ad conuentum publicum eos venire precepit, totondit ac per monasteria sub libera
custodia commendauit. Theganus c. XXIV.

§. VII.

Alterum bellum intestinum gessit cum filiis, de quo vt eo certius
dicamus, premittenda erit familiz recensio. Prima ipsi vxor erat Ir-
mengardis, Andium Ducis filia, anno 818. apud Andegauos defuncta, ex
qua Lotharium filium, Pipinum, & Ludouicum suscepit.* Alterum con-
iubium a. 819. inijt cum Iuditha, Welfi, Comitis Weingartensis filia,
quæ pulchra valde dicitur & magnæ in Imperio auctoritatis. ** Id

D d 3

quod

quod male ferebant priuigni, atque inter hos præcipuus Pipinus, qui vna cum diuersis Proceribus eandem lasciuia incusabat, quasi violata fuerit a Duce quodam Bernhardo. Hinc etiam eandem velantes in Italiam mittebant, atque in monasterium detrudebant. Hæc autem ab aliis liberata, atque Aquisgrani Imp. iterum fuit oblata. Veruntamen hæud est thoro regio recepta, donec se criminibus obiectis innoxiam, quia criminator deerat, sacramento vna cum propinquis coram plebe cõfessit.**** Ex hac natus fuit Carolus Caluus.

* Theganus c. IV. *suprasatus* vero Ludeuicus postquam ad ætatem peruenit, desponsauit sibi filiam nobilissimæ ducis Ingerrami, qui erat filius fratris Ruthgani sancti pontificis. Supradicta vero virgo Irmingaris vocabatur, quam consilio & consensu patris reginam constituit, atque ex ea tres filios habuit adhuc patre viuente, quorum vnus vocabatur Lotharius, alter Pippinus, tertius aquinocus eius Ludeuicus. Autor vitæ Ludouici p. 345. Harmengardam, futuram reginam, clavis ortam natalibus, & potest filiam Ngrammi Comitis sibi sociauit. Mortem ipsius ad a. 818. describunt Annales Eginhardi & Fuldenfes.

** Theganus c. XXVI. sequenti vero anno accepit filiam VVelfi ducis, qui erat de nobilissima stirpe Banarorum, & nomen virginis Iudith quæ erat ex parte matris nobilissimi generis Saxonici, eamque reginam constituit. Erat enim pulchra valde. Autor vitæ Ludouici p. 373. quæ tempestate monitu suorum vxoriam copulam meditabatur inire. Timebatur enim a muliere regni gubernacula vellet relinquere: sed compellebatur, tandemque eorum voluntati satisfaciens, & vndeque adductus procerum filias inspiciens, Iudith filiam VVelfonis nobilissimi Comitis in matrimonium iunxit. Richardus lib. I. p. 435. interea Imengardus regina materque illorum decessit, ac paulo post Lothuuicus Imperator Iudith in matrimonium sumpsit, ex qua Karolus creatur. Adferuntur Annales Eginhardi & Fuldenfes ad a. 819. Monachi Weingartenfis Historia de Guelis apud Leibnitium Tom. I. p. 782. 797. Huius vitam cum effigie exhibet Gabriel Bucelinus in Historia Autolsingica p. 370.

*** Theganus c. XXXVI. Agobardi apologeticus pro filiis Ludouici Pii aduersus patrem §. 2. igitur cum prædictus Dominus & Imperator quietus esset in domo, & florens in Palatio suo, cum adhuc iuuentutem contingem sub sui reuerentia custodiret, & secundum Apostolum, vxorum debitum illi persolueret, in processu vero dierum cum cepissent hæc primum tepescere, deinde frigescere, ac per hoc & mulier resoluti in lasciuiam, cessantibus licitis conuersa immodice ad inlicita, adfuerunt sibi met aptas personas ad perpetranda turpia, & primum latentes, deinde imprudenter. Cognouerunt autem hæc initio pauci, deinde plures, ad postremum autem multitudo Palatii, & regni, ac finium terræ, quam rem inuidebant minores, dolebant maiores, omnes autem clari viri intolerandum iudicantes. Concitati itaque sunt spiritus filiorum Imperatoris rationabili zelo, videntes maculatum stratam paternum, sordidatum Palatium, confusum regnum, & obscuratum nomen Francorum, quod hactenus clarum fuerat in toto orbe. Et surgentes singuli vno & pio consensu in emundatione scelerum, conuenerunt simul, & aliis comprehensis, alius effugatis, aulrice vero malorum exclusa a palatio, inclusa custodiis, mutato habitu regali, induto habitu sanctimoniali, reddiderunt patrem quieti & aliquantulum honestati. Cumque per nimiam filiorum remissionem bene acta dissoluerentur, per carnalium blandimenta & cupidorum scelestos fauores, atque indecoras adulationes, iterum mulier, tanquam legitima

Domi.

Domina, revocata est in Palatium, & prelate Consilii & Consiliarie cuius instigationibus mutata est mens rectoris, & cepit duris cornibus ventilare filios & conturbare populos.

*** Nithardus lib. I. p. 439.

§. VIII.

Peccabat autem contra prudentiam politicam Ludouicus, quod anno regiminis tertio 817. filium suum primogenitum Lotharium coronaret & nominis atque imperii sui socium sibi constitueret, * suaque diplomata nomine infimul Lotharii insigniuit. ** Ceteros Reges appellatos, *** vnum Pipinum Aquitaniæ, sub qua magna Galliæ pars intelligebatur, alterum Ludouicum Baioariæ præfecit, quæ magnam Germaniæ partem sub se comprehendebat, ita tamen, ut vnum saltem esset Imperium & fratres minores a Lothario dependerent. De quo fratres natu minores admodum fuerunt indignati.

* Nithardus lib. I. p. 435. Theganus c. XII. Annales Fuldenses, Eginhardi, Bertiniani, Chronicon Moissiacense & Hildesheimense ad a. 817. Qua ratione factum fuerit, declarat Agobardus, scriptor coruus in epistola flebili ad Ludouicum n. 4. in illo tempore, quando filium vestrum participem nominis vestri facere curastis, ita in publicum vestrum interrogando hoc inchoastis, dicentes: quod ad stabilimentum regni pertinet, & ad robur regiminis, debet homo differre, an non? Cumque omnes respondissent quod vtile & necessarium est, non esse dispendium, sed potius accelerandum, statim vos, quod cum paucissimis tractaueratis, omnibus aperastis: & dixistis vos velle propter fragilitatem vite, cui incerta est mors, ut dum valeretis, nomen Imperatoris vni ex tribus filiis vestris imponeretis, in quo voluntatem Dei quoquomodo cognoscere putassetis. Propter quam cognoscendam iniunxistis ut facerent omnes ieiunium triduum, offerrent sacerdotes sacrificia omnipotenti Deo, qui suavis & mitis & multa misericordis est omnibus innocentibus se, fieret quoque ab omnibus elemosyna per illud triduum solita largior, ut omnipotens Deus, qui summa benignitate regit corda in se sperantium, infunderet in corde vestro voluntatem suam, & non sineret super alium inclinari voluntatem vestram, nisi super eum qui sibi placuisset. Itaque perfecistis omnia quæ in tali re facienda erant, tali fide & spe, ut hoc a Deo vobis infusum & inspiratum nemo dubitaret. Ceteris filiis vestris designastis partes regni vestri, sed ut vnum regnum esset, non tria, prætulistis eum illis quem participem nominis vestri fecistis, ac deinde gesta scribere mandastis, scripta signare & roborare, & consortem nominis vestri saltem, Romam misistis a Summo Pontifice gesta vestra probanda & firmanda, ac deinde iurare omnes iussistis, ut talem electionem & diuisionem cuncti sequerentur ac seruarent. Quod iuramentum nemini visum est spernendum, ac superfluum, sed potius opportunum, atque legitimum, eo quod ad pacem & concordiam pertinere videretur. In processu quoque temporis, quæcumque aut quocumque Imperiales litteræ mitterentur, amborum Imperatorum nomina continebant. Postea vero mutata voluntate, conuulsa sunt statuta, & de litteris nomen omissum est, & in omnia contraria attentata sunt; cum neque per seipsum Deus, neque per angelum, neque per Prophetam vobis dixerit, pariter me ita constituisse, sicut de Saule dixit Samuel, adhuc quæ nescitis, qualiter in secretis Dei consiliis definitum sit. Et ecce, sine ulla ratione & consilio, quem cum Deo elegistis, sine Deo repudiatis, & cuius voluntatem in eligendo quaesistis, non expectato exa voluntatis eius, rem probatam reprobatis..

** Pa-

** Patet hoc non solum ex dicto loco Agobardi, sed etiam Mabillonius *lib. VI. n. LXV.* atque Auentinus *lib. IV. Ann. Eoi. c. IX. n. 37.* adducit diploma, cui hic titulus est præfixus: *In nomine Domini Dei, & Salvatoris nostri Iesu Christi, Hincouicus & Hlotarius diuina ordinantis providentia, Imperatores Augusti.* Hinc etiam utrorumque nomine celebrata fuit Synodus Parisiensis apud Goldastum *Tom. I. Const. p. 154.* Utrorumque Capitulare in Comitibus Theodonis villanis a. 821. apud Goldastum *Tom. III. p. 243.* atque alia.

*** Patet hoc ex charta diuisionis, quæ extat apud Baluzium *Tom. I. p. 375. cap. I.* *Solumus & Pipinus habet Aquitaniam & Vasconiam & marcham Tolosanam totam, & insuper Comitatus quatuor, id est, in Septimaniam Carcassensem, & in Burgundia Augustudunensem & Analensem & Niuernensem cap. II.* Item Hincouicus solumus & habeat Baioariam & Carantanos & Beheimos & Auaros atque Schauos, qui ab orientali parte Baioaria sunt, & insuper duas villas dominicales ad suum seruitium in pago Nortgæ Luttraof & Ingoldejsæ. Paulo aliter fines describuntur in alia diuisione apud Pithæum *p. 335.*

§. IX.

Ista diuisio in conuentu Nouiomagensi a. 821. iuramentis Procerum fuit confirmata.* Postquam autem Carolus esset natus, quid huic faceret, ignorabat, cumque anxius pater pro filio rogaret, tandem Lotharium sacramento testatus est, ut portionem regni quam vellet, eidem pater daret, tutoremque ac defensorem se fore contra omnes inimicos eius in futuro iurando firmavit.**

* Annales Eginhardi ad a. 821. iterumque conuentus mense Maio Nouomagi habendus conditus est, Comitibusque qui illuc venirent deputati. Eo anno dominus Imperator post festi Paschalis expletionem per Mosam nauigauit, ibique constitutam annis superioribus atque conscriptam inter filios suos Regni partitionem recensuit, ac iuramentis optimatum qui tunc adesse potuerant, confirmavit. Concordant Annales Fuldenses, Bertiniani, Sigebertus Gemblacensis ad a. 821.

** Verba sunt Nithardi *lib. I. p. 435.*

§. X.

Nouam in conuentu Wormatiensi a. 829. fecit diuisionem Ludovicus, dum Carolo filio natu minori, Terram Alemanicam & Reticam vna cum parte Burgundiæ, coram filiis Lothario & Ludouico tradidit,* Inde vero indignati fuerunt reliqui, contra Imp. egerunt, prætexentes ipsum Iudithæ,** aliorumque malorum consilii corrumpi. Præcipue vero Pipinus offensus, Iuditham, ac Bernhardum e palatio voluit eiici.*** Accessit demum Lotharius, qui eo rem redegit, ut Iuditha in monasterium detruderetur, idem tentabatur de Imperatore, qui sibi spatium petit deliberandi. Bernhardus vero fuga lapsus in Septimaniam se recipiebat, Eribertus frater eius captus ac luminibus priuatus in Italiam custodiendus tradebatur. Et Lotharius quidem eo tenore Republica adepta, patrem & Karolum sub libera custodia seruabat, cum quo monachos, qui eidem

eidem vitam monasticam traderent, & eandem vitam illum assumere suaderent, esse præceperat. ****

* Theganus c. XXIV. Nithardus lib. I. p. 436. per idem tempus Karolo Alamannia per edictum traditur. Præceptum diuisionis extat apud Pithæum p. 330.

** Qua ratione omnis culpa in Iuditham fuerit reiecta, patet non solum ex dictis §. VII sed præcipue ex Agobardi Apologetico §. VIII. dum ait: *que commotio & conturbatio quale habuerit initium, vel originem, non est penitus reticendum.* Igitur cum Christianissimus & pius Imperator Dominus Hludouicus bona coniugis fide & moribus sibi congruentis confortum amplexus, necesse fuit ut aliam sibi acciperet, qua ei posset esse adiutrix in regimine & gubernatione Palatii & regni. Sed occulto Dei iudicio talis assumpta est, qua licet in primis annis viri & domini sui virtute & potestate pressa, subdita fuerit, tamen in processu temporis talis inuenta est, qua magnum fluctuum commotio, & conturbationis largus thesaurus esse posset; qua non solum plebes, ac populos, siue Principes, verum etiam elegantissimos filios Imperatoris etiam coniugatos, & gubernacula regnorum possidentes, affligeret, contristeret, & conturbaret, & pene attereret & exterminaret. Cumque talibus incrementis viderent in quibus cura erat de statu & honore regni, ac tranquillo pacis, & quieto populi, debonestari Palatium, obscurari claritatem regni, & ad ignominiam deduci nomen regnantium, ceperunt queri, & murmurare, ac dolere, & deplorare. Inter hæc concitati sunt spiritus virorum honoratorum, & filiorum Regis, & crescente conludio, accedente etiam consilio, conuenerunt singuli de loco suo, & coniuncti ad Palatium, effugauerunt ministros sceleris, & Reginam, qua totius mali causa erat, excluderunt de domo & honore regni, & constituerunt in reuersionem exitii.

*** Theganus c. XXXVI. alio vero anno perrexit Dominus Imperator de Aquisgrani palatio, & peruenit ad Compendium, ibique venit ei obuiam Pippinus filius eius cum magnatibus primis patris sui, Hilduino archicapellano, Iesse Ambianensi Episcopo, Hugone & Mathfrido, & multis aliis perfidis, & voluerunt dominum Imperatorem de regno expellere, quod prohibuit dilectus aquifocus filius eius. Supradicti impii obicientes ei multa contraria dixerant, Iudith reginam violatam esse a quodam duce Bernharde, qui erat de stirpe regali & domini Imperatoris ex sacro fonte baptismatis filius mentientes omnia, suscipientes reginam Iudith, eamque vi velantes & in monasterium mittentes, & fratres eius Conradum & Rudolphum tendentes & in monasterium mittentes Nithardus lib. I. p. 436. Autor vitæ Ludouici p. 392. at vero Imperator ut eorum conspirationem contra se & uxorem Bernardumque obstinatissime comperit feraliter armatum, Bernardum quidem fugæ præsidio se committere permisit; uxorem autem Lauduni esse, & in monasterio sanctæ Mariæ confidere voluit, ipse autem Compendium petiit.

**** Verba sunt Nithardi lib. I. p. 436. Annales Fuldenses ad a. 830. commotio contra Imperatorem a primoribus Francorum in Compendio exorta, propter Bernardum, quem in Palatio esse noluerunt, quo inde depulso atque fugato in gratiam cum eo redierunt, sed ad breue temporis spatium. Concordant Annales Bertiniani ad a. 830. Sigebertus Gemblacensis ad a. 829. Aimoinus lib. V. c. XII. Autor vitæ Ludouici p. 392. 393.

§. XI.

Dum autem plerique vellent, ut Ludouicus restitueretur, ipse que per Guntbaldum monachum Pipino Ludouicoque filiis promitteret, si in suam restitutionem consentire vellent, regnum vtrisque se esse ampliaturum, per facile cupideque paruerunt, Conuentuque condicto, regina

E c

& fra-

& fratres eius restituuntur, ac plebs vniuersa eius ditioni se subdidit. Hinc isti, qui cum Lothario fuerant, in concilium deducti, & ab ipso Lothario ad mortem diiudicati, aut vita donata, in exilium sunt retrusi. Lotharium quoque sola Italia contentum, ea passione abire permisit, vt extra patris voluntatem nihil deinceps moliri in regno tentaret.*

* Verba sunt Nichardi *lib. I. p. 437.*

§. XII.

Insequenti a. 832. nouas turbas faciebat Pipinus, & tunc quidem Imperator inter filios suos Lotharium atque Carolum, nouam regni diuisionem constituit, quæ tamen, ortis impedimentis, pro voto minime cessit.* A. 833. arma iterum Gregorio Papa instante, contra ipsum mouebant filii, quibus obuiam factus Imperator, in campo magno inter Argentoratum & Basileam castra locauit. Sed, cum plerique ipsum dereliquerent, campus iste dictus fuit mentitus. Hinc patrem cum Carolo captiuum secum ducebant, eundemque ad nouam regni diuisionem adigebant, Iuditham iterum in ciuitatem Italix *** Tortonom in exilium deportabant. Ast, dum Lotharius omnia pro lubitu ageret, atque vniuersum Imperium sibi vindicaret, & dum quisque ex proceribus propria potius quæreret, respublica penitus fuit neglecta. Hinc ab episcopis in synodo Compendiensi a. 833. habita, concludebatur, vt per legatos & Missos Ludouicus admoneretur de erroribus suis ad pœnitentiam agendam.**** Quo facto,***** a. 834. apud S. Dionysium in Galliis episcoporum sententia fuit absolutus, armis iterum accinctus, atque in regnum restitutus, Ludouicus quoque Carisiaci patri iterum fuit reconciliatus. Ipse autem Aquasgrani peruenit, ibique Iuditham Augustam ab Italia reductam, vna cum filio Pipino recepit. Lotharius autem adhuc patri se opponens, tandem cum parem se haut videret, supplex ad patrem venit, quem ille coërcitum verbis, & obligatum tam ipsum, quam Proceres eius, quibus voluit sacramentis, in Italiam remisit, oppilatis angustiis itinerum, quæ in Italiam tendunt, ne quis transire posset, nisi licentia custodientium.

* Autor vitæ Ludouici ad a. 832. Theganus c. XLI. Nichardus *lib. I. p. 437. 438.*

** Theganus c. XLI. *post pascha audiuit quod iterum filii sui ad eum venire voluissent non pacifice: qui congregatis exercitum, & perrexit obuiam eis vsque in campum magnum qui est inter Argentoratum & Basileam, qui vsque hodie nominatur campus mendacii, eo quod ibi plurimum fidelitas extincta sit.* Autor vitæ Ludouici ad a. 833. *tandem ergo conuentum est festinitate sancti præcursoris Christi Iohannis in locum, qui ab eo quod ibi gestum est, perpetua nominis ignominia notatus est, & vocetur Campus mentitus.*

*** Au-

*** Autor vitæ Ludouici *ad a.* 833. Io. Molanus eandem Lotharii expeditionem inter exempla belli sacri refert, eo quod Papa ipsi fau:ret.

**** Quid cum Ludouico in synodo Compendiensi fuerit actum, & qualem pœnitentiam egerit, describit Agobardus, qui huic synodo interfuit in cartula Lothario Augusto porrecta, inter Opera Tom. II. p. 73. his verbis: *sed mox resuscitata in mente eius contritione humiliati cordis, prostratus coram eis, non semel, vel iterum, sed tertio, aut amplius, crimina cognoscit, veniam poscit, auxilium orationum precatur, consilium recipit, pœnitentiam postulat, iniunctam sibi humilitatem libentissime implaturum promittit. Innotescitur ei lex & ordo publicæ pœnitentiæ: quam non renuit, sed ad omnia annuit, ac demum pervenit in Ecclesiam coram cœtu fidelium, ante altare & sepulchra sanctorum. Et prostratus super cicilium, bis terque quaterque confessus, in omnibus clara voce cum abundanti effusione lacrymarum, depositis armis manu propria, & ad crepidinem altaris proiectis, suscepit mente compuncta pœnitentiam publicam per manuum episcopatum impositionem, cum psalmis & orationibus. Sicque deposito habitu pristino, & assumpto habitu pœnitentis, congratulans & confidens, postulat piissimi pastoris humeris reduci se ad invictam & redemptam omni unitatem. Patet illud quoque ex Instrumento desuper confecto, quod Pithœus Annalibus Francorum p. 322. sub titulo: *Exaufloratio Ludouici Pii* inseruit.*

**** Verba sunt Authoris in vitæ Ludouici *ad a.* 838. Theganus c. XLVIII. LV.

§. XIII.

Insistente demum Augusta & ministris Palatinis, quandam partem Imperii Imperator filio suo dilectissimo Carolo Aquisgrani a. 837. tradidit, quæ tamen mansit inofficiosa. Quod cum fratres ægre tulissent, indixit generalem conventum autumnii tempore in Carisiaco. In quo loco & tempore filius eius Pipinus ab Aquitania ad eum venit, & ipsi conventui interfuit. Vbi Imperator filium suum Carolum armis virilibus, id est, ense cinxit, corona regali caput insigniuit, atque Neustriæ regnum ipsi attribuit. Firmata igitur inter filios amicitia, Pipinum in Aquitaniam, Carolum autem in portionem regni ipsi attributam dimisit, & præsentem quidem Neustriæ primores Carolo manus dederunt, & fidelitatem sacramento obstrinxerunt, absentium autem quisque postea idem fecerunt.*

* Verba sunt Authoris vitæ Ludouici p. 416. Nithardus lib. I. p. 442. Adfentiuntur Annales Bertiniani *ad a.* 837. Exhibet hanc diuisionem Goldastus *Constit. Imper. P. II. p. 19.* & plenius adhuc Pithœus *Ann. Franc. p. 330.* Baluzius *Tom. I. p. 687.* Vid. Schurzfleischius *de diuis. Imperii Carolingici §. 26.*

§. XIV.

At, dum hæc diuisio consentiente saltim Pipino fuisset facta, Ludouicus Imp. instigante potissimum Iuditha, Lotharium Wormatiam ad se euocauit, atque cum ipso etiam a. 837. Imperium diuisit, ita quidem ut Lothario, qui erat maior natu, traderet dignitatem Imperii, Regnum Italiz

Italiae & partem Franciae, quam Mosæ & Rhenus inter se diuidunt, una cum parte Burgundiae: Ludouico tradidit Bauariam, Saxoniam, & Regna quæ Carolus subegerat, Pipino Aquitaniam, Walsconiam, & terram sibi subiectam vsque in Hispaniam: Carolus, minimus natus, qui Caluus est dictus, adeptus fuit Franciam, Burgundiam, Neustriam. Demum etiam Aquitaniam Carolus obtinuit. Pippino enim ante patrem defuncto, filius Pippinus remansit, qui quia ad Regnum gubernandum minus utilis erat, ad Carolum se Principes contulerunt. * Hæc autem diuisio consentiente & Lothario & populo fuit facta. Indignatus autem Ludouicus, quidquid regni trans Rhenum fuisset, sibi statuit vindicari. At Imperator collecto exercitu, Rhenum transit, atque filium æquiuiocum supplicem factum, postquam verbis paululum asperis increpasset, in Regno reliquit.

* Hanc regni diuisionem verbis Hugonis Flauiniacensis in Chronico Viridunensi apud Labbeum *Tome primo MStorum* p. 119. & 120. descripsimus. Eandem recenset Nithardus *lib. I. p. 441.* Albericus *ad a. 838.* Adferuntur Annales Bertiniani *ad a. 837.*

§. XV.

Anno 840. nuntius illi aduenit, Ludouicum filium, adsumtis quibusdam Saxonibus atque Thuringis, Alemanniam inuasisse, quod grauius admodum tulit Imperator, & Rhenum transiens cum exercitu, in Thuringiam continuato itinere venit, ubi Ludouicum per id temporis commorari percepit. Ludouicus autem filius rebus suis dissidens, in fuga salutem quaesuit, & per Sclauorum terras rediit in propria. Imperator autem conuentum generalem Wormatiæ indixit, atque ad filium suum Lotharium in Italiam misit, iubens ut eidem placito interesset. *

* Verba sunt Authoris vitæ Ludouici p. 422.

§. XVI.

At, deficientibus magis magisque viribus, Imperator iussit sibi in insula quadam Moguntiae contigua, parari habitacula æstiu ibique viribus desertus, lecto se committit. * Postquam etiam de bonis suis disposuisset, ** inter preces & suspiria decessit XII. Kl. Iulii 840. *** anno vitæ suæ sexagesimo quarto, **** atque in Metis cum magno honore in basilica sancti Arnulfi, ubi & mater eius condita fuerat, imperiali cultu sepelitur. *****

* Autor Vitæ Ludouici p. 423.

** Idem Autor p. 424. iussit autem eidem Generabili fratri suo Drogoni, & ministris cunctis suis ante se venire faceret, & rem familiarem, quæ constabat in ornamentis regalibus, scilicet

et

et coronis, & armis, vasis, libris, sacerdotalibusque vestibus, per singula describi iubere. Cui prout sibi visum fuit, quid Ecclesiis, quid pauperibus, postremo quid filius elargiri deberet, edixerat, Lothario & Carolo scilicet. Et Lothario quidem coronam, ensen, sceptrum auro gemmisque redemptum, eo tenore habendum misit, ut fidem Carolo & Iudith servaret, & totam regni portionem illi consentiret & iureretur, quam Deo teste, & proceribus palatii, ille secum & ante se largitus esset fuerat.

*** Autor vitæ Ludouici p. 426. Nithardus lib. I. circa fin. Hermannus Contractus, Ademarus, Monachus Herueldensis, Albertus Stadenlis ad a. 840. Ratpertus de Calibus Monasterii S. Galli c. VII.

**** Eundem annum LXIV. habet Nithardus c. I. Quod si tamen ab anno 773. computemus, quo natus dicitur, anni saltem LXII. erunt.

***** Autor vitæ Ludouici, Nithardus c. I. Annales Fuldenses ad a. 839. Imperator vero illis diebus morbo correptus agrotare cepit, & per Manum fluvium nauigio ad Francofurt, inde post dies paucos in insulam quandam Rheni fluminis prope Ingilnheim delatus, morbo imbecillitate XII. Kal. Iul. diem ultimum clausit, corpusque eius Metis civitatem perlatum in Basilica sancti Arnulfi confessori honorifice sepultum est. Epitaphium ipsius quod Metis adhuc videre licet, exhibet Pithorus Annalibus p. 427.

§. XVII.

Post Ludouici mortem, Lotharius senior natu omnes a patre relictas terras partim astu, partim vi in suas partes trahere fuit conatus. Hinc etiam Francis persuasit, ut eundem ex Italia venientem, loco patris sui susciperent. Quod fratres eius non consentientes contra eum insurgere parabant, ac primum ei in suburbanis Mogontiacis cum exercitu venienti, frater eius Hludouicus cum manu valida Orientalium Francorum, partem regni ab Oriente Rheni defensuris occurrit, initoque pacto, & dilato in aliud tempus placito, Hlutharius contra Carlum Occidentem proficiscitur, Hludouicus vero Orientales Francos, Alamanos, Saxones & Turingos sibi fidelitatis iure confirmat.*

* Verba sunt Annalium Fuldensium ad a. 839.

§. XVIII.

Dum igitur circa contigua Rheni loca præsidia poneret Ludouicus, & litus Orientale contra Occidentalium irruptionem defendere pararet, Hlotharius nuntii rumore permotus, omnia Karli insecutione, reuersus incoante mense Aprili 841. iuxta Wormatiam cum exercitu clam transiit Rheum, & Hludouicum a quibusdam suis proditum, ac pene circumuentum, Baioariam redire coëgit: positisque custodibus partium illarum, quos sibi fideles esse arbitrabatur, denuo ad resistendum Karlo, qui iam tunc ultra Mosam castra ponere moliebatur, studia conuertit & vires. Dum hæc agerentur, Ludouico per nuntios Caroli ad auxilium vocato, & per Alemanniam iter facienti, Comites Lotharii ipsi

ipsi in Rense occurrunt cum exercitu, ortoque proelio, Adalbertus Comes & incensor discordiarum occiditur, & cum eo innumerabilis multitudo hominum prosternitur III. Idus Maii. Ludouicus igitur hac congressione victor Rhenum transiens, Carolo fratri auxilium laturus, in Gallias pergit. Vbi cum conuenissent tres fratres in regione Autissiodorensi iuxta villam Fontanidicum Burgundix & de partitione regni concordare non possent, renuente Lothario, qui sibi monarchiam vindicabat, ferro decernendum, & Dei iudicio causam examinandam decreuerunt. Factumque est inter eos VII. Kal. Iulii 841. proelium ingens & tanta cædes ex utraque parte, ut nunquam ætas præferens tantam stragem in gente Francorum antea factam meminerit.* De diuisione igitur fuit actum, qua regnum Francorum nimium fuit attritum.**

* Verba sunt Annalium Fuldensium ad a. 841. Nithardus integro libro II, Lambertus Schafnaburgensis, Marianus Scorus, alique. Chronicon Lemouicense apud Labbeum Tom. I. p. 333. ad a. 840. refert. Chronicon Malsiacense vero, Sigebertus Gemblacensis, Annales Hildesheimenses, Albericus ad a. 842. reiciunt.

** Testatur hoc inprimis Regino ad a. 841. *Ludouicus & Carolus, indigne ferentes, quod regno paterno per omnia priuati essent, exercitum undique contrahunt, ac mox fratrem bello aggrediuntur, apud Fontaniacum, in qua pugna ita Francorum vires attenuata sunt, ac famosa virtus infirmata, ut non modo non ad amplificandos Regni terminos, verum etiam nec ad proprios tuendos in posterum sufficerent.* Idem testatur Hugo Flauiniacensis Chronico ad a. 841. *dum ergo quisque sibi consulit, & ne alter sibi præferatur, cauti, unitum Francorum regnum secunda scissione sciderunt, & exteris nationibus occasionem rebellandi contulerunt.* *Ingruentibus enim Normannis, Dacis, & Brittonibus sunt Christianorum strages, depredationes, vastationes, incensiones.*

§. XIX.

Lotharius iterum suis vndique collectis, Moguntiacum veniens, Saxones cum Lothario filio suo paruulo obuiam sibi Spiræ venire præcepit. Ipse autem Rhenum transiens, quasi Ludouicum fratrem suum ad exterarum nationes fugaturus, infecto negotio redit Wörmatiæ, vbi celebratis filix suæ nuptiis, rursus contra Carolum in Gallias pergit: vbi toto hyberno tempore inani labore consumpto, Aquisgranum reuertitur.* Hinc omnia conturbabat, Normannos enim causa subsidii introduxit, partemque Christianorum illis subdit, quibus, ut ceteros Christianos deprædarent, dabat licentiam.** Populum etiam diuersimode concitabat, atque in suas partes trahere allaborabat.***

* Verba sunt Annalium Fuldensium ad a. 841.

** Richardus lib. IV. p. 479.

*** Nit-

*** Nichardus s. l. hinc rempublicam in propriis sibi tribuebat, hinc quibusdam libertatem dabat, quibusdam autem post victoriam se daturum promittebat. Hinc etiam in Saxoniā misit, Frilingis Lazzibusque, quorum infinita multitudo est, promittens, si secum sentirent, ut legem quam antecessores sui tempore quo idolorum cultores erant, habuerunt, eundem illos deinceps habendam concederet. Qua supra modum cupidi nomen novum sibi id est Stellinga imposuerunt, & in suam conglobati dominis e regno pene pulsatis more antiquo qua quisque volebat lege vivebat.

§. XX.

Ludouicus vero videns Lotharium in pristina pertinacia perdurantem, nec adhuc velle desistere victum, collecta Orientalium manu non modica, Rhenum transiit, ciuitates in Occidentali Rheni littore positas, quæ partibus Lotharii fauebant, in deditionem accepit, occurritque ei Carolus ad Argentoratum, ubi inuicem foedus concludebant, quod iurato, Ludouicus quidem Romana, Carolus Theodisca lingua confirmarunt.* Vnde pari intentione pergentes, Lotharium in villa Sentiaca morantem & a suis desertum, in quibus non parum confidebat, XVII. Kal. Aprilis fugere compellunt. Putantes autem eum, ut fama vulgabat, rebus desperatis Italiam petere, partem regni quam habuit, eatenus inter se dispartiuntur. Lotharius vero collecto fido satis exercitu, apud Madasconam Galliarum urbem consedit. Huuc consecuti fratres sui cum iam vidissent prouocantem ad faciendam cum eis pacem, foedus inire maluerunt, quam diutius contentionibus deferuire, ea tamen conditione, ut e partibus singulorum XL. ex primoribus electi in vnum conuenientes regnum æqualiter describerent, quo facilius postmodum inter eos pars forte diuideretur. Hi in Confluentis castello conuenientes, de regni partitione concordare non poterant, dilato in aliud tempus placito.** Descripto regno a primoribus & in tres partes diuiso apud Virodunum Galliarum ciuitatem, tres Reges mense Augusto 843. conuenientes, regnum inter se dispartiuntur: & Lotharius quidem præter Imperialem dignitatem, utramque Italiam, Romanam & Longobardicam, Lotharingiam & Burgundiam fuit adeptus, Ludouicus Orientalium partem, siue Germaniam, una cum nonnullis Ciuitatibus cum adiacentibus pagis trans Rhenum, tractu scilicet Spirensi, Wormatiensi & Moguntino ob vini copiam, Carolus Occidentalem siue Galliam.*** Demum a. 847. & iterum a. 851. apud Marsnam denuo conueniebant, Procerum suorum consilio atque consensu amicitiam & mu-

& mutuum foedus inter se constituebant, id quod propriorum nominum monogrammatibus confirmabant. ****

* Nithardus lib. III. p. 471. Ergo XVI. Kal. Martii Lodhauuicus & Carolus in ciuitate que olim *Argentaria* vocabatur, nunc autem *Strazburg* vulgo dicitur, conuenerunt, & sacramento que subter notata sunt Lodhauuicus Romana, Karolus vero Teudisca lingua iurauerunt. Ac sic ante sacramenta circumfusam plebem alter Teudisca alter Romana lingua allocutus sunt. Lodhauuicus autem quia maior natus, prior exorsus sic cepit. Quotiens Lodharius me & hunc fratrem meum post obitum patris nostri insultando usque ad internecionem delere conatus sit, nescitis. Cum autem nec fraternitas, nec Christianitas, nec quodlibet ingenium, salua iustitia & pax inter nos esset, adiunare posset, tandem coacti rem ad iudicium omnipotentis Dei detulimus, & suo nunc quid cuique deberetur, contenti essemus. In quo nos, sicut nescitis, per misericordiam Dei victores existimus. Is autem victus una cum suis quo voluit, secessit. Hinc vero fraterno amore correpti, nec non & super populum Christianum compassi, persequi atque delere illos nolimus, sed hactenus, sicut & antea, & saltem deinde cuique sua iustitia cederetur, mandauimus. At ille posthac non contentus iudicio diuino, sed hostili manu iterum & me & hunc fratrem meum persequi non cessat. Insuper & populum nostrum incendiis, rapinis, caedibusque decusat. Quamobrem nunc necessitate coacti conuenimus. Et quoniam vos de nostra stabili fide ac firma fraternitate dubitare credimus, hoc sacramentum inter nos in conspectu vestro iurare decreuimus. Non qualibet iniqua cupiditate illiciti hoc agimus, sed & certiores, si Deus nobis vestro adiutorio quietem dederit, de communi profectui sumus. Si autem quod absit, sacramentum, quod fratri meo iurare presumpsero ab subditione mea, nec non & a iuramento quod mihi iurastis, vnumquemque vestrum absoluo. Cumque Karolus hec eadem verba Romana lingua perorasset, Lodhauuicus quoniam maior natus erat, prior hec deinde se seruatum testatus est. Sequitur dein ipsum sacramentum, quod singulari Commentario illustrauit Marquardus Freherus, quod ex du Chesne Tom. II. p. 381. Annalibus Fuldensibus subieci.

** Annales Fuldenses ad a. 842. Conueniunt Annales Bertiniani, Metenses, Rhegino, Marianus Scotus, Hermannus Contractus, Sigebertus Gemblacensis, Albericus ad a. 842. Nithardus lib. III.

*** Annales Bertiniani ad a. 843. Carolus ad conditum fratribus obuians, penes *Pirodimum* coniungitur, ubi distributis portionibus, *Hludonicus* ultra *Rhenum* omnia, citra vero *Nemetum*, *Vangium*, & *Maeniam*, Ciuitates, Pagosque sortitus est. Lotharius, inter *Rhenum* & *Scaldem*, in mare decurrentem & rursus, per *Camaracensem*, *Hainnaum*, *Loossem* *Castrium*, & eos Comitatus, qui *Mosa* citra contigui habentur, usque ad *Ararem* *Radano* influentem, & per deflexum *Rodani* in mare, cum Comitatus sibi utrinque adherentibus. Cetera usque ad *Hispaniam* *Carolo* cesserunt. Fatisque sacramentis, tandem altrinfecus est discessum. Adsentitur Rhegino ad a. 842. tres supra dicti fratres Imperium Francorum inter se diuiserunt, & *Carolo* Occidentalia regna cesserunt, a *Britannico* Oceano usque ad *Mosam* fluium, *Ludouico* vero Orientalia, scilicet omnis *Germania* usque *Rheni* fluenta, & nonnulla Ciuitates cum adiacentibus Pagis, trans *Rhenum*, propter vini copiam. Porro Lotharius qui & maior natus erat, & Imperator appellabatur, medius inter virosque incedens, Regnum sortitus est, quod hactenus, ex eius vocabulo, *Lotharingia* nuncupatur, totamque *Proneciam*, nec non omnia *Regna Italia*, cum ipsa *Romana* vrbe. Concordant Annales Fuldenses, Metenses, Chronicon *Hildesheimense*, *Lambertus Schafnaburgensis*, *Hermannus Contractus* 843, *Sigebertus*

rus Gemblacensis 844. Nichardus *libr. IV.* Otto Frisingensis V. c. XXXV. Carolus le Cointe *Annales Franc. ad a. 843. n. 12. sqq.* Hinc male admodum Leo Ostiensis Chron. Cassinensis l. c. XXXIII. *ab hoc Lothario, regnum Francorum diuisum est, & ipse quidem Aquensem & Italianum, Ludovicus vero frater eius, Baioariam: Carolus autem, ex alia Matre genitus, Aquitaniam obtinuit. Dum Lotharius quidem talem diuisionem praoptaret, armis tamen ad hanc, quam diximus ineundam adactus.*

*** Verba sunt Autoris Annalium Bertinianorum a. 851. qui etiam decreta huius Conuentus Marneusis inseruit. Primi Conuentus decretum inseruit Baluzius *Tom. II. p. 42.* alterius p. 46.

§. XXI.

In ista diuisione regni Francici autem hoc potissimum obseruare licet, quod in eadem, prout in aliis quoque fuit factum, Imperatoria dignitas vna cum vtraque Italia, Romana & Langobardica primogenito obuenerit. Deinde quod iuramento fuerit confirmata. Tertio, quod tres isti fratres dignitate & potestate facti fuerunt pares, & quod ultimo demum considerandum, quod Germania isto tempore a regno Francorum separatas acceperit rationes, separatum Ius publicum, cum hucusque a Francorum pependerit Imperio.*

* Latius illud demonstrauit Conringius *de Germanorum Imperio Romano* c. IX. §. 9. & 10. Schurtzfleisch *de diuisione Imperii Carolini* §. 35.

§. XXII.

Ad singulos nunc progredimur, inter quos primum locum occupat LOTHARIUS Imperator, qui circa annum 795. natus. Pietatis eiusdem studium vel maxime commendat Seruatus Lupus, * cum tamen ex antedictis ipsius impietas erga patrem atque dominandi cupido satis elucescat.

* ep. CVIII. *quanquam inter administrationem terreni regni de caelestis acquisitione vos cogitare magnam spem vestrae salutis tribuat his qui sincere vos diligunt, quod sempiternum praemium bonis operibus comparatis, tamen hoc eos maxime latificat, ut absque furore adulationis, quod sentimus, simpliciter eloquamur, quod potestatem culminis vestri gratissima Deo & hominibus pietate ornatis.*

§. XXIII.

Viuo adhuc patre a. 821. in coniugium accepit Irmengardim, filiam Hugonis Comitis, * ex qua genuit Ludouicum II. ipsius in Imperio

rio successorem, Lotharium Regem Austrasiæ & Carolum Regem Burgundiz.

* Theganus c. XXVIII. *sequenti anno habuit palatium suum generale, & ibi Lotharius filius suus primogenitus ex regina suscepit in coniugium filiam Hugonis Comitis, qui erat de stirpe cuiusdam Ducis nomina Edith, qui erat timidus super omnes homines.* Concordant Eginhardi Annales ad a. 821. Autor vitæ Ludouici p. 376. Nithardus lib. I. p. 436.

§. XXIV.

Post pactum Virodunenſe primum erat, quod iura Imperatoria in urbem & Papam Romanum exercuerit. Defuncto enim Gregorio IV. a. 844. duo eligebantur in schismate: Sergius & Iohannes Diaconus, ille quoque inconsulto Lothario consecratur. Hinc Ludouicum filium suum, vna cum Drogone, Metensis Ecclesiæ Archiepiscopo, aliisque & magno exercitu Romam direxit, qui per vrbes & agros magnam cadem fecerunt. Postquam Romam venerunt, magnifice a Sergio exceptus fuit Ludouicus, idque egit, ne deinceps decedente Papa, quisquam illic, præter Imp. iussione, missorumque ipsius præsentiam, ordinetur Antistes. Tunc etiam pontifex Ludouicum oleo sancto perungens, regali ac pretiosissima coronauit corona, regemque Longobardis præfecit. Exorta quoque sub Leone IV. Papa quorundam Romanorum rebellionem, iudicium non solum in rebelles exercuit, sed etiam urbis Principatum ac dominatum magis adhuc adseruit.**

* Annales Bertiniani ad a. 844. *Gregorius Romana Ecclesia Pontifex decessit. Cui Sergius succedens in eadem sede substituitur. Quo in sede Apostolica ordinato, Lotharius filium suum Hludouicum Romam cum Drogone Mediomatricarum Episcopo dirigit, acturus ne deinceps decedente Apostolico quisquam illic præter sui iussione, missorumque suorum præsentiam ordinetur Antistes. Qui Romam venientes, honorifice suscepti sunt. Peractoque negotio, Hludouicum Pontifex Romanus unctione in Regem consecratum cingulo decorauit. Latius vero hæc exponit Anastasius in vita Sergii p. 248. qui simul addit: tunc demum in eadem Ecclesia sedentes pariter tam beatissimus Pontifex, quam magnus Rex & omnes Archiepiscopi: atque episcopi stantibus reliquis sacerdotibus, & Romanorum ac Francorum optimatibus fidelitatem Lothario magno Imperatori semper Augusto promiserunt. Decretum hac de re extat apud Goldastum Consist. Tom. III. p. 269.*

*** Integram historiam narrat Anastasius sub Leone IV. p. 292. *huius vero temporibus quidam Daniel magister militum iniquitatis, ac stultitia mole cecatus ad Serenissima Domini Ludouici Imperatoris vestigia properans, eique multa falsa & inutilia verba, qua credi nullo modo possunt super Gratianum eminentissimum magistrum militum, & Romani Palatii egregium Superisam, ac Consiliarium dicere non dubitauit. Nam insinuat eum accusabat ob falsitatis inu-*

inuidiam, dicens Imperatori: Gratianus Romana Urbis Superista, quem erga vos fidelem esse creditis, mihi soli in domo sua, nimium super Francos murmurans dixit secrete. Quia Franci nihil nobis boni faciunt, neque adiutorium præbent, sed magis quæ nostra sunt, violenter tollunt. Quare non advocamus Græcos, & cum eis fœdus pacis componentes Francorum Regem, & gentem de nostro regno, & dominatione expellimus. Quo audito mox prædictus Imperator immenso furore accensus sine literis etiam ad Romanum directis Pontificem, & senatum Romanum venire velociter procuravit. Quem tamen venientem Dominus Leo Papa honorifice sicut mos est, super gradus maiores beati Petri apostoli residens suscepit, & mellifluis prædicationis verbis placare cepit. Quadam vero die ipse Imperator cum sanctissimo Leone Pontifice, omnibus Romanis proceribus pariter & optimis Francis in domo quam beata memoria Leo Tertius Papa iuxta ecclesiam beati Petri Apostoli secum sedentibus de prædicta accusatione placitum habuit. Tunc Daniel iniqua fronte amatus, falsæque cogitatione imbutus dixit coram omnibus. Iste Gratianus habuit mecum consilium, hanc Romanam terram de vestra tollere potestate, & Græcis tradere illam. Cui statim non solum Gratianus, verum etiam omnes Romani coram Imperatore dixerunt mentiris, nullo modo est verum, quod dicis. Cognoscens autem Imperator, & omnis Romanorum Francorumque nobilitas, prædictum Danielem tale crimen per falsitatem, & invidiam contra Gratianum dixisse, illico clementissimus Imperator, nolens contra instituta veterum Augustorum peragere Romanorum, eos secundum Romanam legem instituit indicare. Quo iudicio ipse Daniel multorum verbis reprehensus ore proprio manifestavit se falsum super eum dixisse. Ideo iam dicto Gratiano ante omnes est traditus, ut quicquid de eo facere vellet, potestatem haberet. Sed cum iam traditum Danielem Imperator a Gratiano multa & humilis supplicatione petivisset, Gratianus assensit, quem ille statim plenaria sibi reddita gratia libenter suscepit, & sic de moribus & periculo liberatus.

§. XXV.

Dum autem vitæ magis clericali aptus esset quam regimini, tandem a. 855. diuisionem fecit inter liberos, ita ut filio natu maiori Ludouico Italiam cum dignitate Imperatoris, Lothario qui secundus erat, Austrasie regnum, quod de ipso adpellatum fuit Lotharingie, ** Carolo natu minimo Burgundie seu Prouincie regnum concederet. Inde omnibus renuntians, quæ habuit, Prumiense Monasterium fuit ingressus, effectusque ibidem Monachus VI. Kal. Octobris fuit defunctus.

* Annales Bertiniani, Metenses, Fuldenses, Hugo Flauiniacensis, Regino, Sigebertus Gemblacensis, Hermannus Contractus, Lambertus Schafnaburgensis, Chronographus Saxo, Albericus ad a. 855. Otto Frising lib. VI. c. II. Perperam vero hanc diuisionem adducit Leo Ostiensis lib. I. c. XXIX. dum ait: per idem tempus defuncto iam dicto Lothario, pentisarie regnum Francorum diuisum est. Nam ut supra diximus, Ludouicus & Carolus germani ipsius Baviariam & Aquitaniam regebant. Primogenitus vero filius eius Ludouicus nomine, & sortitus Italiam, secundus Lotharius potius est Aquis. Tertius autem Carlottus Saxoniam obtinuit. Errorem quem in hac diuisione iterum commiserit, Gotfridus Viterbiensis notauit Chronic. p. XVII. p. 463. dum ait: vide ad quantum defectum Romanum Imperium deuenit, scilicet ut in tres partes diuiso regno Francorum, tertia partis tertia pars esset eius imperium.

** Communiter quidem a patre regni Lothariensis nomen ducitur. Sic enim Rhegino ad a. 841. porro Lotharius, qui & maior natus erat, & Imperator appellabatur, medius inter virosque incedens regnum sortitus est, quod hactenus ex eius vocabulo Lotharingia nuncupatur. Hæc verba reperit Marianus Scottus ad a. 842. & Sigebertus Gemblacensis ad a. 844. Annales Metenses ad a. 855. equiuoco vero suo, id est Lothario, regnum quod ex suo nomine vocatur, concessit.

§. XXVI.

Successit igitur a. 855. in imperio LUDOVICVS II, qui iam viuo Lothario Imperator factus, * atque a Sergio Papa in Regem Italiae fuit vinctus. ** Laudatur iste potissimum a pietate, iustitia & ecclesiarum detentione. ***

* Rhegino ad a. 855. Ludouico Italiam tradidit, eumque Imperatorem adpellari fecit.

** supra §. XXII. Hinc etiam in Annalibus Bertinianis ad a. 855. faltem dicitur Imperator Italia & in Annalibus Fuldenfibus ad a. 875. Quare Annales Bertiniani ad a. 856 Ludouicus Rex Italia filius Lotharii super portione regni paterni in Francia apud patruos suos Ludouicum & Karolum conquiratur: Italiam largitate aut Ludouici Imperatoris se afferens assumptum.

*** Rhegino ad a. 874. Ludouicus Imperator qui Italia regnum regebat, moritur. Fuit vero iste princeps pius & misericors, iustitia deditus, simplicitate purus, ecclesiarum defensor, orphanorum & pupillorum pater, eleemosynarum largus largitor, seruorum Dei humilis seruitor, ut iustitia eius maneret in seculum seculi, & cornu eius exaltaretur in gloria. Eadem verba habent Annales Metenses & Chronographus Saxo ad a. 874.

§. XXVII.

Hic a. 860. cum patruis suis Ludouico Germanico & Carolo Caluo in Confluente Castello conuenientes, pacem inter se & fidelitatem mutuam singuli iuramento firmauerunt. * Eodem quoque anno suorum factione impetitur, & ipse contra eos ac contra Beneuentanos rapinis atque incendiis defecit. ** Mortuo a. 863. fratre suo Carolo, ipse in Prouinciam venit, & Regni Primores sibi conciliat. Lotharius vero tertius ex fratribus eodem pergit, & mediantibus proceribus, regnum illud cum Ludouico diuidit. ***

* Annales Fuldenfes ad a. 860. Sacramenti series huiusmodi fuit: a modo & quamdiu vixerem, istum fratrem meum Karolum, & nepotes meos Ludouicum & Lutharium atque Karolum, ad huius voluntatem, & sanctæ Ecclesiæ statum & honorem atque defensionem, & ad nostram communem salutem & honorem, & ad populi Christiani nobis commissi saluamentum & pacem, & ad legem ac iustitiæ & rectæ rationis conseruationem, quantum mihi Dominus scire & posse donauerit, & ipsi me obaudierint, & a me ipsi quaesierint, vero consilio, & secundum quod mihi rationabili-

lister

Inter & salubriter possibile fuerit, sincero auxilio adiutor ero ad regnum illorum continendum, & nec in vita, nec in membris, neque in regno illorum eos forconsiliabo in hoc, ut ipsi erga me similem promissionem faciant & conseruent. Reperitur eadem Pax in Goldasti *Constit. Imp. Tom. I. p. 14. Tom. II. p. 25.* Baluzius *Capitularibus Tomo II. p. 138.* du Chesne *Tom. II. p. 440.*

****** Vtrumque referunt Annales Bertiniani ad a. 860. Ludovicus, Karlus & Lotharius, Reges, Kal. Ianis apud castrum, quod Confluentes vocatur, conveniunt: ibique de pace inter se du tractantes, tandem concordiam atque amicitiam ipsi per se iuramento firmant. Ludovicus Imperator Italia suorum factione impetitur, & ipse contra eos ac contra Beneventanos rapinis atque incendiis defuit.

******* Annales Bertiniani ad a. 863. Leo Ostiensis *Chron. Cassin. lib. I. c. XXX.*

§. XXVIII.

Varia quoque bella gessit contra Saracenos in Italiam irrumpentes. A. 866. quidem vna cum vxore sua Ingelberga in Beneuentum contra eosdem movit.* A. 871. Adalgisus, ****** Dux Beneventanorum, Græcorum persuasionibus corruptus, aduersus Ludouicum Imp. rebellat. Huius enim persuasionibus plurimæ ciuitates Samnii, Campaniæ & Lucaniæ a Ludouico recedentes Græcorum dominationi se subdiderunt. Quibus cognitis Imp. Samnii caput Beneuentum adgreditur. Adalgisus vero timore perterritus, ad callida argumenta conuertitur, & Beneuento egressus, Imperatori se vltro offert, paratum se esse, & semper fuisse, ad eius obsequium proficetur: deinde muneribus regem sibi conciliat, & mox in pristinam gratiam recipitur. Imperator etiam Ciuitates, quæ defecerunt, statim in deditionem iterum accepit. At callide Adalgisus Imp. persuadet, ut exercitum dimitteret. Quo facto, ex improviso Imp. adoritur, & cum prima vis esset repulsa, turrim in quam se receperat Imperator, flammis absumere destinavit, tandem vero Imp. iuramento adegit, ne vnquam posthac Beneuentum ingrederetur, aut iniuriam hancce vlcisci pararet. ******* Ludouicus igitur Imp. a. 872. Romam venit, ibique conuentum celebrans, coram summo pontifice multa super Adalgisi tyrannide est conquestus. Tunc a Senatu Romanorum idem Adalgisus hostis reipublicæ declaratur, bellum etiam aduersus eum decernitur. Ioannes Papa Imperatorem a iuramento, quo se obligauerat, absoluit. ******** Ne tamen Imp. a suis periurus diceretur, nequaquam ipse contra tyrannum procedit, sed reginam cum exercitu dirigit. Adalgisus igitur metu perterritus in Corsicam insulam aufugit.

* Annales Bertiniani ad a. 866.

** Late hæc narrat Rhegino *ad a. 871. 872.* Annales Fuldenfes *ad a. 871.* Metenses 872. Hermannus Contractus 871. Marianus Scotus, Sigebertus Gemblacensis, Chronographus Saxo, Albericus *ad a. 873.*

*** Annales Bertiniani *ad a. 871.* nam Adalgisus cum aliis Beneuentanis aduersus ipsum Imperatorem conspirauit, quoniam idem Imperator factione vxoris suæ eum in perpetuum exilium deducere disponebat. Et cum idem Adalgisus nocte super ipsum Imperatorem irruere disposuisset, isdem cum vxore sua, & cum eis quos secum habebat, quandam turrem valde altam munitissimam ascendit, & ibi per tres dies cum suis se defendit. Tandem Episcopus ipsius ciuitatis obtinuit apud Beneuentanos, ut acceptis ab eodem Imperatore sacramentis, illum viuum & sanum abscedere permitterent. Iurauit autem ipse, & vxor eius, & filia eius, ac omnes sui quos secum habebat, quia nunquam vel nusquam pro eadem causa ullam vindictam aut per se, aut per quemcumque, de ipsa causa erga se perpetratis requireret, & nunquam cum hoste in Beneuentanam terram intraret.

**** Memoratu digna sunt verba Rheginonis de hac absolutione *ad a. 872.* Ioannes Papa Imperatorem iuramento, quo se obligauerat, authoritate Dei, & S. Petri absoluit, adfirmans, nihil obesse, quod, ob mortis periculum euadendum coactus fecerat, nec sacramentum esse dicendum, quod contra salutem Reipublicæ, quamuis cum multis execrationibus fuerit prolatum.

§. XXIX.

Circa eadem tempora controuersia ipsi mota fuit per Basilium Macedonem Imp. Constantinopolitanum de Imperatoris titulo. Cum enim Hadrianus Pontifex legatos cum litteris Constantinopolim misisset, in iisdemque Ludouicum vocasset Imperatorem, Basilii nomen Imperatoris litura induci iusserat: annoque insequenti cum ipso Ludouico per Legatos de omittenda illa appellatione contentionem suscepserat. Ast singulari Epistola apologetica * ad Basilium a. 871. scripta, nomen suum & iura defendit Ludouicus.

* Hanc ex MS. Codice Historiæ Longobardorum Beneuentanorum Principum ab Eremperio conscriptæ Baronius Cardinalis Tomo IX. Annalium Ecclesiasticorum primus edidit, ex quo eandem Tomo tertio Scriptorum Historiæ Francicæ inseruit Andreas du Chesne p. 555. Ex quo argumenta hausit Bœclerus Historia seculi IX. p. 129.

§. XXX.

Interea Ludouicus a. 875. obiit, cuius corpus translatum, Mediolani in Basilica S. Ambrosii est sepultum.* Vxor ipsius erat Engelberga,** ex qua vnicam filiam *** reliquit Ermengardam, Bosoni Arelatensi regi nuptam.

* Annales Metenses *ad a. 874.* referunt. Sequuntur Rhegino, Marianus Scotus, Albericus, Gotfridus Viterb. p. XVII. Chron. n. 466 Otto Frisingensis lib. VI. c. VI. Annales vero Fuldenfes, Hermannus Contractus, Lambertus Schafnaburgensis, Chronographus Saxo, Monachus Herueldensis, Albertus Stadenfis *ad a. 875.* reiciunt.

** Con-

²² Contin. Aimoini lib. V. c. XLI. *Carolus Angilbergam, Ludouici Italiae Imperatoris, sororem, quam in Alemanniam traduxerat, per Leudardum Versellensem, Ioanni Papae, sicut petierat, Romam remisit.* Sic etiam Annales Bertiniani ad a. 866. *Ludouicus Italiae Imperator una cum uxore sua Ingelberga in Beneuentum contra Saracenos movit.* Idem dicit Leo Ostiensis *Chronico Casstensi* lib. I. c. XXVII.

²³ Annales Bertiniani ad a. 876. *Boso, postquam Imperator ab Italia in Franciam rediit, Berengarii Eucardi filii factione filiam Hludouici Imperatoris Hirmengardem, quae apud eum morabatur, iniquo conludio in matrimonium sumpsit.* Regino ad a. 877. *Marianus Scottus ad a. 876.* Hanc Graeciae Imperatori fuisse desponsatam, docet nos Continuator Aimoini lib. V. c. XXXIX. *Boso, persuadente uxore sua, quae nolle se viuere dicebat, si filia Imperatoris Italiae, & desponsata Imperatori Graeciae, maritum suum Regem non faceret.* Raphael Volaterranus quidem *Comment. Urbanis* lib. III. p. 65. ait: *Ludouicus II. viuentis patris anno DCCCLVI. Romam profectus a Sergio Pont. diadema sumpsit: filios habuit Carolum & Ludouicum, qui Francis, Germanisque praesuerunt.* Sed, dum saepe nomina confundantur, confundit etiam Volaterranus patruos Ludouici II. Ludouicum Germanicum & Carolum Caluum. In Annalibus Bertinianis ad a. 871. salum mentio fit uxoris & filiae Ludouici.

§. XXXI.

Alter ex fratribus ipsius erat Lotharius, qui Austrasiae regnum, iam Lothariense dictum, fuit adeptus. Hic a. 856. uxorem duxit Thietbergam, Hucberti Abbatis sororem,* Amore vero captus Waldradae, Guntharii, Colonienfis Archiepiscopi Germaniae, de diuortio faciendo consilia agitauit. Hinc insequenti anno statim iterum fuit abiecta, & altero recepta, nec tamen ad thorum admissa, sed custodiae fuit tradita, a. 860. vero calumniis circumuenta, & in monasterium fuit detrusa. Licet Nicolaus Papa per legatos excommunicationis poenam proponeret, nisi Thietbergam retineret & Waldrada abstineret. Interuentu tandem Guntharii Colonienfis urbis pontificis & Thietgaudi Archiepiscopi Treuirensis Synodus conuocata fuit a. 864. Metensis, atque innocens Regina, sub praetextu incestus cum fratre admissi abdicatur, & Synodo Aquisgranensi Waldrada adultero fuit permessa. Miserat autem Nicolaus nouos legatos, qui tamen corrupti muneribus, epistolas Papae occultantes, nihil de his, quae sibi commendata fuerant, secundum sacram auctoritatem egerunt. Vt autem aliquid viderentur egisse, Guntharium Coloniensem Archiepiscopum & Theutgaudum Treuirensis aequae Archiepiscopum, cum veniis, quas in eadem Synodo subscripserant Episcopi, Romam ire iusserunt. Hi igitur episcopatu deiectioni, conquerebantur, nusquam auditum esse, quod ullus Metropolitanus, sine Principis voluntate fuerit depositus. Lotharius vero ab Arsenio per-motus fuit, ut Waldradae consortio valediceret, & Theutbergam iterum ad-

admitteret, duodecim ex Optimatibus cuncta iuramento firmantibus. ** Nihilominus Waldradam iterum ex Italia ad se vocauit, ideoque Romam fuit profectus, vt cum consensu Nicolai Pontificis Romani, Waldradam sibi matrimonio iungeret. Sed cum iam reperiens defunctum, Beneuentum ad fratrem suum Ludouicum peruenit, sperans huius copulæ se fautorem esse reperturum: sed petitionis effectum minime fuit assecutus. Tandem a. 869. ab Hadriano Papa splendide fuit exceptus, & sacra communione resectus, hac tamen conditione: si postquam Nicolaus Papa Waldradam excommunicauerat, nullum cum ea contubernium, vel carnalis copulæ matrimonium habuerit. ** Ast Roma egressus, morbo corripitur, & Placentiam ciuitatem perueniens, diem clausit extremum. *** De successione in regnum ipsius inter fratrem & Ludouicum II. variæ subortæ fuerunt contentiones, de quibus infra dicendum.

* Rhegino *ad a. 856. Lotharius Rex Thietbergam Reginam sibi in matrimonium iunxit, ex qua coniunctione maxima ruina, non illi solum, sed etiam omni regno eius accidit.* Chron. Saxo *ad a. 856.*

** Ann. Fuldenfes *ad a. 863. 864. 865.* Rhegino, Hermannus Contractus, Marianus Scotus, Sigebertus Gemblacensis, Chronographus Saxo. Otto Frisingensis *VI. c. III.* Hincmarus *de diuortio Lotharii & Thietbergæ.*

*** Ann. Fuldenfes 867. 868. & reliqui.

**** Ann. Fuldenfes, Bertiniani, Metenses, Rhegius, Hermannus Contractus 869. Albericus 870. Aimonius *V. c. XXI.*

§. XXXII.

Vltimus ex fratribus erat Carolus, Rex Prouinciæ, qui postquam diu epilepsi fuerat vexatus, a. 863. fuit defunctus. Comperta morte ipsius Ludouicus in Prouinciam venit, & Regni Procere sibi conciliauit, tandem vero cum fratre suo Lothario conuenit, vt Regnum illud æqua lance diuiderent.*


* Annales Bertiniani *ad a. 863.* licet Rhegino & Chronographus Saxo hanc mortem *ad a. 858.* referant, Chronicon Leodiense apud Labbeum Tom. I. p. 336. *ad annum 862.*



DISSERTATIO NONA
DE
**CAROLO CALVO ET LVDOVICO
BALBO**
RESPONDENTE
RYDOLPHO AVGVSTO HENRICO GELDERN,
GREITZA VARISCO.

§. I. *Carolus Calvus quis fuerit?* §. II. *Huius bellum Aquitanicum, Hispanicum, Britannicum.*
§. III. *Bellum cum fratre Ludovico per pacem Confluentinam & Marsensem fuit compo-*
situm. §. IV. *Ludovico II. defuncto, Carolus Calvus fratri nato maiori Ludovico Germani-*
co Imperium dignitatem praecepit. §. V. *Mores Caroli Calvi, postquam factus fuit Impera-*
tor. §. VI. *Ludovico Germanico defuncto, Lotharingiam quae iuris Germanici, & terram Rhe-*
nasem occupaverunt, sed ad Andernacum pervenit. §. VII. *Bosonem Ducem Mediolanensem,*
post Regem Burgundiae creant. §. VIII. *Carolus Calvus in Italiam tendit, cui se opponens Ca-*
rolus Calvus mortuus & in Francia sepelitur. §. IX. *Frater & Filii Caroli Calvi.* §. X. *Ludo-*
vicus Balbus patri suo succedit. §. XI. *Hic pacem facit cum Ludovico Iuniori.* §. XII. *Ludo-*
vicus Balbus an fuerit Imperator? §. XIII. *Pactio Favourensis.* §. XIV. *Mors, Frater &*
liberi Ludovici Balbi.

§. I.

 **L**udovico II. successit **CAROLVS CALVVS**, Ludovici Pii
filius natu minor ex Iuditha, anno 822. natus, qui iam ante
omnia ad se trahere fuit conatus. Hic primum a patre
creatus fuerat Rex Alemanniae, * postea vero in divisione
paterna nactus Regnum Galliae, id quod etiam post proelium ad Fonta-
nidicum per pacem Virodunensem fuit sortitus. **

* Thuanus c. XXXV. alio anno fuit & Parmasiam, ubi & Carolo filio suo, qui erat
ex Iuditha Augusta natus, terram Alemannicam & Reticam & partem aliquam Burgundiae co-
ram filijs suis Luthario & equitibus suis Ludovico tradidit, & inde illi indignati uno cum Papi-
no pignus dederunt.

** *dis. VIII. §. 20.*

§. II.

Varia hinc bella gessit, antequam fieret Imperator. Aquitaniam
quidem, quasi ad partem regni sui iure pertinentem adfectans, Pipino ne-
poti suo erat molestus, eumque crebris incursionibus infestans, grande de-
trimentum proprii saepe portavit exercitus. * Anno 844. Bernhardum
Barchinensem Ducem, incautum, & nihil ab eo mali suspicantem, occidit.
** Insequenti anno Britannicum gessit, sed in proelio cum Brittonibus

habito, ipse cum paucis vix euasit. *** Altero vero anno cum Brittonum Duce Nomenoio dimicans, victor euasit. **** Anno 850. Britanniam ferro & igni deuastauit. ***** Defuncto Nomenoio, Britanniam iterum ingressus, filium ipsius Erispoum deuicit. ***** Britanniam etiam quinta vice An. 852. deuastauit. *****

* Annales Fuldenfes ad a. 843.

** Annales Fuldenfes, Bertiniani, Metenses, Lambertus Schaafaburgensis, Albericus, Hermannus Contractus ad a. 844. Petrus de Marca Marca Hispanica lib. IV. ad a. 844.

*** Annales Fuldenfes, Bertiniani, Metenses, Sigebertus Gemblacensis ad a. 845.

**** Ademarus, Monachus S. Eparchii ad a. 846. apud Labbeum Tom. II. p. 161.

***** Ademarus ad a. 849.

***** Ademarus ad a. 851.

***** Ademarus ad a. 852.

S. III.

A. 852. bello laceſſebat Ludouicum fratrem, quod tamen per pacem Conſtentinam a. 860. iterum fuit compoſitum. * A. 865. vero in conuentu Tuſiacenſi reſtaurauit pacta Conſtentina. ** A. 869. comperta Lotharii fratris ſui & Ludouici, alterius fratris infirmitate, regnum Lotharii inuaſit, idemque ſecundum ſubitum ſuum diſpoſuit atque ad ſe de eodem regno venire nolentes publicis priuatiſque rebus priuauit. Hinc in Metenſi vrbe diadema capiti ſuo ab Hincmaro Archiepiſcopo Rhemenſi imponi, ſe Imperatorem atque Auguſtum, quali duo regna poſſeſſurus, appellari præcepit. *** Hoc cum ægre ferret Ludouicus frater hatur maior, Carolus Caluus per legatos regni Lotharienſis diuiſionem obtulit, quæ etiam in palatio Aquisgranenſi decreta atque **** Marſæ ad Moſam ſuit definita, † viuo licet adhuc fratre Ludouico II. Imperatore, cui ſoli competebarius ſuccedendi. Tunc Lotharingia partim iuris Germanici ſuit facta, partim iuris Gallicani, atque Moſa, ſi pauca oppida excipias, Germaniam inter & Galliam factus ſuit terminus.

* Ann. Fuldenſes ad a. 858. 860. Extrat inter Hincmari opuscula, eius epiſtola ad Carolum Caluum de coercendis militum rapinis. Alia epiſtola ad ſiſcepos proceres prouinciarum Rhemenſis, cum Ludouicus iterum Caroli regnum a. 875. inſiperet.

** Conuentio illa Tuſiacenſis reſperitur apud Baluzium Tom. II. p. 201. Ex hoc habet Schilterus Tom. II. p. 59.

*** Verba ſunt Annaliſtum Fuldenſium ad a. 869. Concordant Annales Bertiniani, Metenſes, Rhegino, Hermannus Contractus ad h. a. Albericus, ad a. 870. Aimoinus V. p. XXI. Annales Metenſes ad a. 869. Carolus Caluus compariem carta relatione Lotharium Regem obſiſſe, mox Regnum illius occupare miſitur. Metuque veniens, ab aduentu præſente ſibi Epifcopo, & nonnullis Primoribus ſauorabiliter exceptus, in Regnum ſublimatur. Indeque diſcedens Aquisgranem Palatium ingreſſus eſt, & quod ſecus Rheni eſſe videtur, ibi multo plures ad

ad eum confugerent. Capitula, quæ in coronatione ipsius populo fuerunt denuntiata, reperiuntur apud Baluzium *Tom. II. p. 215.* Omnem coronationis Actum expositum videmus in *Wilmari Tomo I. p. 741.*

*** *Annal. Bertiniani ad a. 870.* Carolus Missos suos, Odonem scilicet Belgicorum Episcopum, & Odonem atque Harduinum Comites ad fratrem suum Ludovicum ad Franciam dirigens, prout ad Regnum Lotharii dividendum simul convenirent. Ipseque Pontigonem petens, ibi Missos fratris sui accepit, nunciantes illi ut ad Liexballium pergeret, & frater suus Ludovicus ad Matran venturus foret; & in mediis locorum Calendæ Augusti colloquerentur, & iniquique eorum quatuor Episcopos & decem Consiliarios, & inter ministeriales & paganos XXX. tantummodo ad idem colloquium ducerent. Quo Ludovicus dum pergeret, ad Flammulam in Pago Ribuario venit, & de quadam solario vetustate confecto sub lignis cecidit, & aliquantulum suffragatus in brevi convalescit, indeque Aquisgranum peruenit. Et discurrunt inter fratres & Reges Missi, tandem V. Calendæ Augusti ad locum colloqui conveniunt, & hoc modo Regnum Lotharii inter se divisum. Sequitur inde divisio, qua ratione facta. Ista quoque pactio Aquisgranensis atque infecta Regni Lothariensis divisio apud eundem Baluzium reperitur *Tom. II. p. 221.* in Pithoei *Annalibus p. 488.* & apud du Chesne *Tomo II. p. 453.*

† *Annales Metenses ad a. 870.* Ludovicus & Carolus Calvus vna cum Optimatibus & Proceribus suis ad Marfiam fluentes, Regnum quondam Lotharii aquis partibus inter se dividerunt. Sic enim titulus habet illius definitionis: anno incarnationis dominice DCCCLXX regni Caroli XXXIII. indictione III. VI. Idus Augusti, inter gloriosos Reges Karolum & Hludovicum fuit hac divisio regni facta in Procarpide super fluvium Mosam. Vid. Vlr. Obrechtii *Procerum Rer. Allic. cap. VI. p. 98.*

§. IV.

Ludovico II. defuncto successit Carolus Calvus. Hic enim audita ipsius morte, statim Romam perrexit, atque Italiae regnum occupavit. Cum vero Ludovico Germanico ex natalium prerogativa Imperium vna cum Italia regno potius deberetur, hic Carolomannum filium suum per Baioariam destinavit in Italiam: ipse vero cum filio suo equitico & manu valida Regnum Caroli fuit ingressus, ut eum de Italia vitare compelleret. Exercitus autem, qui Regem sequebatur, versus ad pradam, cunctis vastavit. Carolus audita Carolomanni adventu in Italiam, primo clavis Alpium se defendere nititur, sed nihil protegit: Carolomanno loca accessu difficilia præoccupante. Quod animadvertens Carolus, ad calliditatem solitari convertitur. Nam aurum & argentum gemasque pretiosas infelicis multitudinis Carolomanno obtulit, ut eum sibi placaret, & a paterna fidelitate segregaret, iuravitque, se de Italia cito exiturum, & Hludovici, fratris sui iudicio, illud regnum disponendum servaturum, si Carolomannus inde discederet. Quo facto, Carolus, quanta potuit velocitate, Romam profectus est, omnemque sequum populi Romani corripit * Ita, ut etiam Iohannes VIII. Pa-

pa, votis eius annuens, ipsis natalitiis Christi a. 875. ** corona capiti eius imposita, ipsum Imperatorem adpellaret & Augustum. Id quod postea in synodo Ticinensi mense Februario 876. celebrata ab Italiae Episcopis & Primoribus fuit confirmatum. *** Ex quo Papæ ius postmodum in constituendis. Imp. temerario ausu sibi arrogarunt. ****

* Hæc late narrant Annales Fuldenses. Conveniunt Annales Metenses, Marianus Scotus, Hermannus Contractus, Albertus Stadenſis, Chronographus Saxo ad a. 875. Siegbertus Gemblacensis ad a. 876. qui omnes datis Papæ & Romanis magnis muneribus Caluum Imperatorem fuisse creatum dicunt. Præcipue vero Annales Fuldenses perhibent. *Omniem Senatum populi Romani more Iugurthino corrupit, sibiſque ſociavit.* Regino ad a. 875. eodem anno Carolus Romanum perrexit & datis apostolico Ioanni & Romanis magnis muneribus Imperator creatur. Otto Frisingensis VI. c. VI. anno eodem patruus eius Occidentalis Francia Rex Romanum veniens a summo pontifice Ioanne ciuibusque Imperium pecunia vi dicitur, obtinuit. Hoc ut a se auerteret Papa in synodo Ticinensi, coram Episcopis postquam Carolum a Deo constitutum esse Salvatorem mundi dixisset, hæc proposuit: *Vnde nos tantis iudiciis diminuitis incumbens luce clarius agnitis superni secreti consilium manifeste cognovimus. Et quia pridem apostolica memoria decesseri nostro Papæ Nicolao idipsam inspiratione celesti revelatum fuisse sompniavimus, elegimus hunc merito, & approbavimus una cum annisu & voto omnium fratrum & coepiscoporum nostrorum, atque aliorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ ministrorum, amplique Senatus, totiusque Romani populi, gentisque togata, & secundum præſentem consuetudinem, solemniter ad Imperii Romani sceptra proueximus & Augustali nomine decoravimus: Surgentes cum oleo extrinsecus, si interioris quoque Spiritus sancti unctionis monstraremus virtutem, qua vivas cum Dominus Deus suus præ consortibus suis, Christum hunc oleo lætitiæ delibutum extrinsecus faciens, & principem populi sui constituens: ad imitationem scilicet veri Regis Christi filii sui Domini nostri, ita ut quod ipse possidet per naturam, iste consequatur per gratiam. Deinde non hic perpetuus Augustus ad tanta fastigia se velut improbus intulit, non tanquam importunus fraude aliqua vel præſta machinatione, aut inhiante ambitione ad Imperialem apicem aspiravit. Abſt. Neque enim sibi honorem præsumptuose adiumpsit ut Imperator fieret, sed tanquam desideratus, optatus, postulatæ a nobis, & a Deo vocatus & honorificatus, ad defendendam Religionem, & Christi utique servandam, humiliter atque obediens accessit, operaturus & roboraturus in Imperio summam pacem & tranquillitatem, & in Ecclesiâ Dei iusticiam & exaltationem. Nisi enim nos talem eum cognovissemus intentionem, nunquam animus fieret noster tam promptus ad ipsius promotionem. Prout hæc verba reperiuntur in Gestis electionis Caroli Calvi apud du Chesne Tom. II. p. 468. In Actis Synodi Pontigonensis apud Baluzium Tomo II. p. 215. cap. I. obante Hludovico, Dominus Iohannes ter beatissimus Papa Dominum Karolum tunc Regem ad limine beatorum apostolorum invitavit, cumque ecclesiæ ipsius defenserem ac tutarem elegit, imperialique diademate coronavit, cum præ cunctis solum & specialem eligens qui Romani Imperii sceptra teneret.*

** De anno adhuc disputatur. Acta Electionis atque Inaugurationis Caroli Calvi apud Pithoeum ad a. 876. referunt. Sequitur Lambertus Schafnaburgensis. Sed decisio est pendenda ex Annalibus Bertinianis ad a. 876. Anno Domini 876. in die Nativitatis Domini, beato Petro multa & pretiosa munera offerens, in Imperatorem antequam & coronatus atque Romanorum Imperator adpellatus esset. Et Nonas Ianuarii Roma exiens Papiam rediit, ubi & Placitum

ſum

suam habuit. Scilicet in unum annum refertur dies Natiuitatis & Nonæ Ianuarii, ex quo facile patebit, istos, qui ad annum 876. reiciunt inaugurationem Caroli Calvi, annum iterum incipere a nataliis Christi, prout in Historia Caroli M. iamdum fuit dictum.

Alia est coronatio a Papa Ioanne nataliis Christi facta, alia eiusdem confirmatio in synodo Ticinensi ab omnibus Italix Episcopis mense Februario 876. cuius Gesta reperiuntur apud du Chesne Tom. II. p. 467. in hac enim pontifex hanc sententiam protulit: *piissimi & serenissimi spiritus filii nostri Caroli Magni & pacifici Imperatoris ad Imperialia sceptræ electionem & promotionem ante mundi quidem ordinem abunitus ordinatam, nuper autem, id est præterita nona Indictione per ministerium nostræ metropolitæ exhibitam, annuente Deo ex tunc & nunc & in perpetuum, firmam & stabilem decernimus permanensuram. Hac autem Synodus Ticinensis confirmata fuit in synodo apud Pontigonem, cum missis Ioannis aliisque multarum provinciarum Episcopis, eodem anno mense Iunio, cuius Acta reperiuntur apud du Chesne Tom. II. p. 458. quæ his verbis subscripserunt Italix procures: Gloriosissimo & a Deo coronato, magno & pacifico Imperatori, domino nostro Karolo perpetuo Augusto, nos quidem omnes Episcopi, Abbates, Comites, ac reliqui, qui ibidem convenerunt, Italici Regni Optimates, quorum nomina generaliter subter habentur inserta, perpetuam optant prosperitatem & pacem. Iam quia divina pietas vos, beatorum principum Apostolorum Petri & Pauli intercessionem, per Vicarium ipsorum, dominum videlicet Ioannem summum Pontificem, & universalem Papam, spiritualeque Patrum vestrum ad profectum sanctæ Dei Ecclesiæ, nostrorumque omnium iuvitavit, & ad Imperiale culmen sancti Spiritus indicio proutxit. Nos hinc inde vos protectorem, dominum ac defensorem omnium nostrorum eligimus, cui & gaudentes tanto cordis affectu subdi gaudemus, & omnia quæ ad profectum totius sanctæ Dei Ecclesiæ, nostrorumque omnium salutem decernitur & sanctis totis viribus annuente Christo, concedi mone & prompta solertate observari promittimus.*

Hoc enim contendit Sigonius lib. V. p. 133. dicens: hinc titulus Imperatoris Augusti posthac suorum pontificis beneficium esse, annique Imperii a consecratione pontificis repeti cepit, quem ideo confutavit Beccles Historia seculi IX. p. 165.

S. V.

Post adeptum imperium factus fuit elatior, consuetudines Francorum vilipendens, Græcas glorias & insolitos habitus affectavit, talari Dalmatica indutus, & deluper balthæo accinctus, pendente usque ad pedes, capite vero involuto velamine serico & diademate super imposito processit. Alias vero dicitur tempore timidior & hostes fugere quam fugare paration. * Ut autem maiorem suæ mentis elationem ostenderet, ablato Regis nomine, se Imperatorem & Augustum omnium Regum cismare consistentium appellari præcepit. Plurima etiam incredibilia se contra Ludovicum Regem & regnum illius facturum esse minatus est. Inter alia verba dixisse fertur, se tantam multitudinem de diversis locis congregaturum, ut Rheno flumine ab equis exhausto, ipso per aridum alueum eiusdem fluminis esset transiens, totumque Ludovici regnum vastaturus, cuius minæ facillime sunt sedatz. Nam Ludovico suum exercitum

congregante, ille timore perterritus, legatos misit pacemque petiit. ***
 Laudatur tamen præcipue ex litterarum amore atque promotione. ***

* His verbis mores ipsius descripsit Siebertus Gemblacensis ad a. 876. Eadem fecit tradunt Annales Fuldenfes ad a. 876. & simul hæc de eodem dicunt: *hæc in VII. Id. Octobr. contra novellum Semnachem gesta sunt, & qui prius propter mentis elationem Deum cognoscere noluit, modo victus & confusus intelligat, quod non in multitudine exercitus victoria belli, sed de calo fortitudo est, & aliquando avaritia & superbia sua modum imponat.* Idem autor Annalium Fuldenfium ad a. 875. eundem vocat Gallie tyrannum, & quod fuerit lepore timidior Ad a. 877. verò de eo dicit: *omnibus diebus vite sue ubique necesse erat adversariis resistere; aut palam terga vertere, aut clam militibus suis effugere solebat.*

** Annales Fuldenfes ad a. 876.

*** Extat Herici Monachi S. Germani Autishodorensis epistola ad Carolum Calvum apud du Chesne Tomo II. p. 470. in qua hæc verba reperimus: *illud vel maxime vobis æternam parat memoriam, quod summatisimi aut vestri Caroli studium erga immortales disciplinas non modo de æquo representatis, verum etiam incomparabili fervore transcenditis: dum quod de sopitis eduxit tenebris, vos fomento multiplicitur beneficiorum, cum auctoritatis, vique quaque prouehitis: in quo, & sublimibus sublimia confiram, ad sidera perurgetis.* Extant etiam inter Hincmari Opuscula variae epistolæ ad hunc Carolum Calvum; vipote de regis persona & regio ministræ, atque glia de canendis vitis & virtutibus exercendis.

§. VI.

Ludouico Germanico fratre a. 876. defuncto, regnum illius inuasit, * existimans, non solum partem regni Lotharii, quam Ludouicus tenuit, verum etiam cunctas ciuitates regni Ludouici, in Occidentali litore Rheni positas, Moguntiam scilicet, Wormatiam, Spiram suo Regno se additurum. Primum igitur Aquense palatium petiit, & inde cum omni exercitu suo profectus in Colonia Agrippinensi confedit, optimates Ludouici, qui patri Ludouico Germanico in terris Rhenensibus successerat, abstrahere conabatur. Ludouicus autem cum paucis ipsi occurrebat, & in Aquilonali ripa Rheni fluminis castra sua ponens, suorum operiebatur aduentum, legatos etiam de pace mittebat ad Carolum, quos tamen admittere nolibat. Hinc Ludouicus quadam nocte se subtraxit de castris, & Rheno flumine transito, in castello Andernaco cum suis confedit, dispersusque est per diuersa loca omnis pene exercitus ipsius ad colligenda quorum pabula. Carolus vero pacem simulans, in eadem nocte cum omni exercitu suo contra Ludouicum properabat, qui cum paucis, qui cum ipso erant, Carolo viriliter occurrit, iussitque omnes ex sua parte candidis vtivestibus, pro signo cognoscenda societatis. Saxones, quoniam prima fronte contra hostes positi erant, primum iniere certamen, sed multitudine aduersariorum territi parumper terga venterunt. Franci autem Orien-

Orientalis ex utraque parte fortiter repugnantes, ac signiferis Caroli occisis, ceteros fugere compulerunt. Quos Ludovicus persecutus, strages non paucas dedit, plurimos etiam ex optimatibus Caroli viuos comprehendit. Carolus igitur, relictis thesauris, quos secum habebat, cum paucis penitus evasit. Ludovicus vero ad palatium Aquisgrani perrexit, & dispositis, prout voluit, his, quæ ad se pertinere videbantur, cum triumpho rediit Francofurtum. *

* Hæc hæc narrant Annales Metenses ad a. 876. Carolus Calvus, audito quod frater obiisset, nimis (fratrem) exultavit gaudio, arbitratus portionem Regni Lotharii, quam frater tenuerat, in suas litibus convertere. Exultatum ergo quanta potuit celeritate adunavit, & cum omnibus suis Regnum ingressus ad Aquis Palatium venit. Vbi paucis diebus moratus, Coloniam profectus est. Deinde hæc agitur in Lotharii Regno, Carlemani primogenitus Ludovici Italiam fines intravit, cupiens eam paterno suoque subingere dominio. Siquidem Ludovicus Imperator iam (ut dicitur) ab hac luce subtrahitus fuerat, & Carolus Calvus Imperatoris nomen reportavit ex Italia transfretus, Carolus vero frater eius in Alemannia morabatur. Porro Ludovicus, qui ad patriæ obitum fuerat, funerisque exequias condigno honore celebraverat, apud Francofurt. principalem sedem orientalis regni residebat. Cui cum nuntiatum esset, quod Carolus patruus eius, iam Regni paterni terminis occupatis, circa Rhenum Castra posuisset, nimis furore accenditur. Staturque legatos ad eum dirigis, orans, ut memor esset germanitatis atque consanguinitatis, memor esset in mentem, quod fratri suo fecerat. Contentus foret funiculo hereditatis divinitus sibi collato & ab eodem invaderet, sed iustitia, caritas, & concordia inter illum & nepotes suorum teneret fas. Siquidem, sed invicem morata Carolus spernit afferens se cum fratre, non cum nepotibus pepigisse.

* Hæc prolixius narrant Annales Fuldenenses ad a. 876. Concordant Lambertus Schaffnaburgensis, Hermannus Contractus, Monachus Herueldensis, Annales Hildesheimenses ad a. 876. Otto Frising. lib. VI. c. 17. Regino ad a. 876. locum prælii definit in pago Megimodensi, non longe ab Andernaco castello. Mariannus Scorius ad a. 875. qui quoque Caroli funerem & idem Offic. lib. in pago Megimodensi Ripuaria, non longe ab Andernach in castello iuxta Rhenum pagum, fide 50000. superavit. Sigebertus Gemblacensis hæc perperam ad a. 877. refert.

6. VII.

Interea temporis Bosonem uxoris fratrem creavit a. 876. Ducem Mediolanensem. * Guidonem Lamberti & Berengarium Spoleti & Fori Iulii Duces confirmat, ** qui deinde regnum Italiam adieciarunt. Insequenti anno concessa ipsi in matrimonium Ludovici II. Imp. filia, Bosonem constituit Regem Burgundia, ut more priorum Imperatorum Regibus videretur dominari. ***

* Annales Bertiniani ad a. 876. Carolus Novas Ianuarii Roma exiens, Papam vidit: ubi & Placitum suum habuit, & Bosone uxoris sue fratre Duce ipsius terræ constituto, & coronæ Ducali ornato, & Collegis eius quos idem Dux appetit, in eodem regno relictis, per montem Iouis & per Monasterium sancti Mauricii, & per Vesuntinum, ac Lingonas Catalaunis & Remis civitates & per Compendium Palatium transiens, ad Monasterium sancti Dionysii pervenit.

** Hoc quidem tradit Sigonius lib. V. p. 133. inde Bosonem, Buvini Comitis filium Richildis uxoris sue fratrem Ducem declaravit, & Vidonem Lamberti, ac Berengarium Eberardi filios Spoleti, & Papii Iulii confirmavit. Licet autem hæc apud antiquiores Scriptores haud legimus, ex circumstantiis tamen facile patet, Carolum Calvum, qui Italiam tenebat, istos Duces constituisse, cum ipsorum, tanquam Ducum hæc ætate sæpius fiat mentio.

*** Hanc rationem assignat Rhegino ad a. 877. Sigebertus Gemblacensis ad 878. Carolus imperator Romam secundo profectus Bosoni Germano uxoris sue nepotem suam, filiam Ludovici imperatoris, uxorem dedit & data ei provincia in regem eum coronavit, & etiam regibus imperare videntur. Marianus Scotus ad a. 876. qui Bosonem perperam vocat Caroli germanum. Hic vero Boso mortui Ludouico Balbo, omne demum Regnum Burgundiæ sibi subicere fuit conatus, prout Rhegino ad a. 879. demonstravit. Hinc in conventu Mantalensis Regis nomen ab Arelatensis regni Princeps ipsi a. 879. fuit delatum, prout Acta huius conventus reperiuntur apud du Chesne Tom. II. p. 480. Ast Otto Frisingensis lib. VI. c. VI. inquit: cuius regni Provinciam, quam pater eius (Ludovici Balbi) Carolus Lotharii Imperatoris filius in divisione sortitus fuerat Boso, cui Carolus Imperator illam tradiderat, invadere gestiens, Lugdunum venit, ibique a Pontifice eiusdem Urbis in Regem Burgundiæ ingitur, sed a praedictis adolescentibus Ludovico & Carolomanno arcetur. Paulus Ammilius Hist. Franc. p. 84.

§. VIII.

Carolomannus vero ex filiis Ludouici Germanici senior, a. 877. Italiam cum manu valida Noricorum, diversorumque Sclavorum intrauit, ut illud regnum, quod patri suo debebatur, vindicaret, eandemque, licet aditum denegaret Carolus, intrauit. Quod cum Carolus comperisset, fugam illico iniit, in Galliam tendens & in fuga dysentericæ morbo correptus obiit, * licet non desint, qui eum a Iudæo quodam, dicto Sedechia, veneno dicant fuisse enecatam. ** Cuius corpus cum satellites ipsius ad sepulturam, quam ipse sibi apud S. Dionysium parauerat, transferre voluissent, propter nimium foetorem in Basilica Eusebii Martyris Vercellensi sepeliuerunt. Post septem annos vero ossa eius sunt translata & Parisiis in monasterium S. Dionysii honorifice translata. ***

* Rhegino, Marianus Scotus, Annales Fuldenses, Metenses, Bertiniani ad a. 877. Sigebertus Gembl. ad a. 876. Otto Frising. VI. c. VI.

** Annales Bertiniani ad a. 877. Carolus vero febre corruptum pulverem bibis, quem sibi nimium dilectus ac credulus Medicus suus Iudæus nomine Sedechias transmisit, ut ea potione a febre liberaretur, insanabili veneno hausto inter manus portantium transito monte Cenisio perueniens ad locum qui Brios dicitur, misit pro Richilde, venenum haustum in vilissimo sugario mortuus est II. Nonas Octobris. Rhegino vero ad a. 877. Est autem fama, quod a quodam Iudæo qui vocabatur Sedechias, poculum mortis ei propinatum sit, qui ei familiarius adharebat, eo quod in mordendis corporum passionibus singularem experientiam habere dicebatur. Porro hic scarius plane erat, & magis præstigiis incantationibusque mentes hominum deludebat. Obiit pridie nonas Octobris. Ioachimus Nadianus de Coll. & Monast. Germ. lib. II. apud Goliastum Rer. Alemann.

mann. Tom. III. p. 50. addit: tertio deinde anno ex Italia proficiscens in ipsis Alpium iugis venens ab Ludovici junioris filiis per Iudeum quendam Sedechiam subornato extinctus est.

*** Hoc, quid circa mortem Caroli Calvi acciderit, optime describunt Annales Metenses ad a. 877. Anno Dominica Incarnationis DCCC LXXVII. Carolus senior Romanam secundo profectus est, ubi iam pridem Imperatoris nomen Prasule a Sedis Apostolica Ioanne ingenti pretio emerat, Regnumque Italia magis intrasundo vidit, quam fruendo potitus est. Evolutis deinde paucis diebus, Papiam ingreditur, in qua cum disponendis publicarum rerum negotiis animum intenderet, repente nunciatum est ei Carlomannum cum ingenti armorum multitudine Langobardorum terminos introisse: Mox pauore solutus, Ticinum, Padumque transiit, & summo amissu in Gallias repedare contendit. Sed priusquam Alpium praeminentia iuga, ardua, aequa itinera attingeret, agitudine pulsatur. Quam protinus mors subsequuta finem viæ imposuit. Est autem fama, quod a quodam Iudeo, qui vocabatur Sedechias, poculum mortis ei propinatum sit. Qui ei familiariter adhaerebat, eo quod in medendis corporum passionibus singularem experientiam habere videretur. Porro siccifera erat, & magicis praeigiis incantationibusque mentes hominum deludebat. Obiit vero Non. Octobris. Corpus eius levatum in feretro, a suis extra Italiam deportatur. Sed quia foetor intolerabilis ex putredine cadaveris haurientes gravabat, compulsi sunt illud terra mandare. Post aliquantos annos ossa eius translata sunt, & Parisius in Monasterio Sancti Dionysii honorifice sepulta. Plerique Scriptores dicunt, ipsum in monasterio quodam Burgundiae fuisse sepultum. Annales Bertiniani: quem apertentes qui cum eo erant, ablatis interraneis, & infusum vino ac aromatis quibus poterant, & impositum locello, cuperunt ferre versus Monasterium sancti Dionysii ubi sepeliri se postularent. Quem pro facere non valentes portare, miserunt cum in tonna interius exteriusque picata, quam corus involuerunt, nihil ad sollicitandum foetorem profecit. Unde ad cellam quandam Monachorum Lugdunensis Episcopi qua Nantoadis dicitur, vix pervenientes, illud corpus cum ipsa tonna terra mandaverunt. Sed auctor incertus Chronici Petauiani ap. du Chesne Tom. III. p. 350. ad a. 877. Anno Domini 877. Karolus Imperator, qui Calvus appellatur, filius Ludovici piissimi Imperatoris, cum secunda profectioe Romanam peteret, tertio Kalendas Octobris in ipso itinere obiit Verceilis civitate, ibique sepultus in Basilica beati Eusebii, Martyris requiescit annis septem. Post hac autem per visionem delatum est corpus eius in Franciam, & honorifice sepultum in Basilica beati Dionysii Martyris Parisius. Epitaphium Caroli Calvi in eadem tale reperitur:

Imperio Carolus Calvus regnoque potitus
Gallorum, iacet hic sub breuitate fitas
Plurima cum viris, cum Clavo, cunctaque corona,
Ecclesia vixus, huic dedit illa bona.
Multis ablatis nobis fuit hic reparator,
Sequantis suavit, Ruolique dator.

§. IX.

Vxores duas Calvus habuit, primam Hirmintrudim Ottonis, Aureliorum Comitis filiam, qua anno 874. defuncta, * alteram ex concubina uxorem duxit Richildem, Bouini, Arduennae Comitis filiam, ex qua per
Hb abortum

abortum filium suscepit, statim iterum extinctum. ** Ex Hirmintrude vero tres filios suscepit, Carolum, Carolomannum atque Ludouicum, quorum iste iuuenili audacia ductus, tentare volens Albuini audaciam, ab eodem misere fuit occisus. Alterum filium Carolomannum inuitum ad diaconatus officium pertractum, ut regnaret securior, excoecari fecit, *** solus itaque ipsi successit Ludouicus Balbus.

* Nithardus lib. IV. sub finem: *accepit quidem Karolus, & in praefatum est, in coniugio Hirmentrudem Vodonis & Ingeltrudis filiam, & neptem Adelhardi.*

** Fragmenta Historiae Francicae apud du Chesne Tom. II. p. 404. *item Karolus certo nuncio comperto, obisse Ermentrudem uxorem suam, sororem Bosonis nomine Richildem mox sibi adduci fecit, & in concubinam accepit. Qua de re eidem Bosoni Abbatiam sancti Mauricii cum aliis honoribus dedit. Item, in die festivitatis Septuagesimae praedictam concubinam suam Richildem desponsatam atque dotatam in coniugem duxit. Annales Bertiniani ad a. 873. Karolus circa initium Quadragesimae Monasterium sancti Dionysii adiit, & ibi & Pascha Domini celebravit: & Richildis uxor eius noctu ante quartam feriam Pasche abortus filium peperit, qui baptisatus mox obiit. Haec est ista Richildis, ad quam Ioannis Papae epistola est directae apud du Chesne Tom. III p. 873.*

*** Annales Metenses ad a. 870. *per idem tempus Karolus Carlomannum filium suum oculis priuauit. Siquidem praedictus Rex ex Hirmentrude Regina tres filios suscepit, Carolum scilicet, & Carlomannum, atque Ludouicum. Sed duo ex his infelice perierunt. Nempe Karolus leuitate iuuenili ductus tentare volens Albuini fratris Buiui & Bertonis audaciam, ac saepe laudatam constantiam, alium se esse simulans cum ex venatione Vespertinis horis idem Albuinus quadam die reuenteretur, super eum solus impetum fecit, veluti equum in quo sedebat, ablaturus. Ille alium existimans quam filium Regis, euaginato gladio ex aduerso eum in capite percussit, moxque terra prostravit. Deinde multis vulneribus confossum semivivum reliquit, arma pariter & equum secum auferens. Debilitatus ergo membris, ac vultu deformatus, pauco tempore supervixit. Albuinus cognito quod Regis filius esset, in quom talia exercuerat, celeriter ausugio, mortisque periculum declinavit. Porro Carlomannus cum esset puerulus, iussu patris actorus, Clericus effectus est. Dehinc procedenti tempore ad Diaconatus officium quamvis inuitus atque coactus, in praesentia genitoris ordinatus est. Legitque publice Euangelium, & Pontifex Missam celebranti iuxta morem ministravit. Post haec per apostasiam recedens ab Ecclesiastica religione, & abiiciens gratiam, quae data erat ei per manus impositionem, alter Iulianus effugatur. Collecta namque praedonum non modica turba, Ecclesias Dei coepit deuastare, & cuncta diripere, & inaudita mala perpetrare. Pro quibus cum crebro a patre correptus fuisset, nec a coepa praefate cessaret, nouissime ex praecepto patris ei oculi eruntur: in quo Dei iudicio lucem exteriori amittens, qui interiorem, quae Christus est, a suo pectore effugauerat. Orbatus itaque Ludouicum patrum suum adiit, calamitatum suarum annos apud eum lugubriter deplorans. Ille miseratione motus Affernacum Monasterium sancti Vivilibradi ei ad subsidium vita praesentis concessit, & ibi non multo post tempore mortuus est & sepultus.*

§. X.

Successit ipsi filius, LUDOVICVS BALBUS, eo, quod tardioris atque impeditioris esset eloqui, sic dictus.* Ab aliis fortitus est nomen *Nihil*, siue quod vix duobus annis regno potitus, nihil strenue gesserit, siue, ut alii interpretabantur, sanctimoniam quandam ex monasterio Kale abstractam, coniugio sibi copulans, peccatum, quod nihil est, perpetrauerit.** Voicus hic supererat ex Calui filiis, a patre iamdum Rhemis destinatus successor, a proceribus etiam adprobatus.*** Princeps simplex ac mitis dicitur, pacis, iustitiæ & Religionis amator.****

* Rhegino, Annales Metenses ad a. 878. Marianus Scottus ad a. 876.

** Hæc ex antiqua membrana reperiuntur in Pithoei Annalibus p. 511. & apud du Chesne Tom. II p. 638.

*** In Hincmari epistola ad Ludouicum Balbum n. 6. *praesertim cum non habeatis fratrem, ad quem populus debeat se dividere, sicut nec diuisus est Carolo Imperatore mortuo, sed se vniuit cum Hludouico illius unico filio. & n. 7. Vos scitis, quia pater vester prius Remis de constitutione vestra post illum in regimine regni cum primoribus regni sui disposuit: Vbi, quantum recorder, maxime omnes regni primores fuerunt, excepto venerabili Abbate Hugone, & Bernardo Comite Anuernense: & omnes secundum dispositionem patris vestri in vestra regia constitutione conseruauerunt.*

**** Hæc ipsa tribuunt Rhegino & Annales Metenses ad a. 878.

§. XI.

Hic statim ac patri successerat, perterritus, propter iniurias, a patre, Ludouico Germanico illatas, legatos ad filium ipsius cognominem mittit, & se de omnibus, quæ contra eundem Genitor suus gesserat, nititur excusare. Cuius legatos Ludouicus Rex audiuit atque absoluit.*

* Annales Fuldeneses ad a. 877.

§. XII.

Dubitatur adhuc, an Ludouicus hic Balbus fuerit Imperator, cum Annales plerique Francorum illum saltim Regem vocent.* Ratio dubitandi hæc est, quod Carolomannus filius Ludouici Germanici natus maior Italiam teneret, Carolo Crasso altero ex filiis plerique nobilium Romanorum Imperium vellent conferre.** Ioannes vero Papa, eo quod Carolo haut faueret, in custodia ab iisdem fuit detentus,*** liberatus tamen in Franciam venit, ibique Conuentu Episcoporum habito,

Hh 2

apud

apud Trecas urbem Campaniæ Ludovicum septimo Idus Septembris 878. maximo totius Galliæ concursu Imperatorem vixit, solenni iureiurando adactum, se ecclesiam, dum viveret, ab hostium & maxime infidelium oppressionibus esse tutaturum. **** Inde dum ornatus quidam esset corona Imperiali sed in Gallia, Imperator dicitur sine Roma & Italia. ***** Vxorem quoque suam Adelheidam a Papa reginam voluit coronari, hoc tamen abnuente, ex ea, ut videtur, ratione, quod Caroli Calvi vidua, Ingelberga adhuc esset in viuis. Immo Papa circa Regis constitutionem maiorem sibi adrogare conabatur potestatem. *****

* Sic enim Annales Bertiniani ad a. 877. *Ludovicus accepto munio in Andriaco Villa de morte patris sui, quos potuit, conciliavit sibi: dedit eis Abbatis & Comitatus ac Vallas, secundum vnius cuiusque postulationem. Ita iter agens per Carisiacum & Compendium usque Aduernum, quatenus ad sepulturam patris sui apud Monasterium sancti Dionysii perveniret: ubi audiuit patrem suum sepultum, & regni primores tam Abbates quam Comites indignatos, quia quibusdam honores dederat sine illorum consensu, & ob id adversus se conspiratos esse, reversus est Compendium. Ipsi autem Primores cum Richilde diripientes omnia que in via illorum erant, usque ad Aveniacum Monasterium pervenerunt, & Conventum suum ad Montem VVitimari condixerunt, indeque Missos suos ad Ludovicum direxerunt. Sed & Ludovicus Legatos suos ad eos direxit. Et discurrentibus inter eos Missis, ad hoc perventum est, ut Richildis & ipsi Primores ad eum Compendium venissent, & suum Conventum ad Casum in Cotia condixerunt. Richildis Compendium ad Ludovicum veniens in Misa sancti Andrea attulit ei Preceptum, per quod pater suus illi Regnum ante mortem suam tradiderat, & spatam que vocatur sancti Petri, per quam eum de Regno venisset. Sed & regum vestimentum & coronam, ac silem ex auro & gemmis. Et discurrentibus Legatis inter Ludovicum & Regni Primores, & pallis honoribus singulis quos petierunt VI Idus Decembris consensu omnium tam Episcoporum & Abbatum, quam Regni Primorum, ceterorumque qui adfuerunt, consecratus & coronatus est in Regem Ludovicus ab Hincmaro Remorum Episcopo, & Episcopi suisque Ecclesias illi ad debitam defensionem & canonica privilegia sibi servanda commendauerunt profidentes secundum suum scire & posse, iuxta suum ministerium, consilio & auxilio illi fideles fore. Abbates autem & Regni Primores, ac Vassalli regii, scilicet commendaferunt, & sacramentis secundum morem fidelitatem promiserunt. Acta Consecrationis in Compendio Palatio reperiuntur apud Andr. du Chesne Tom. II p. 473. & in Hincmari Operibus Tomo I p. 747.*

** Sigebertus Gemblacensis ad a. 878. *filius eius (Caroli Calvi) Ludovicus, cognomento Balbus secundus, post divisionem regnat in Francia, annis duobus; iunior vero Carolus (Crassus) filius Ludovici, Germanorum Regis, Imperium adeptus est, Ioannes autem Papa sagax Imperium transferre ad Ludovicum Balbum, filium, recens defuncti Caroli Imperatoris.*

*** Sigebertus Gemblacensis ad a. 879. *Ioannes Papa, iniuriatus a Romanis, ita, Et etiam in custodia teneretur, pro eo, quod Carolus non sauebat, in Franciam veniens, cum Rege, Ludovico Balbo, pene annum moratus est. Annales Fuldenes ad a. 878. Luitbertus VVionis filius & Adalbertus Bonifacii filius Romam cum manu valida ingressi sunt, & Iohanne Romæ*

Pon-

Pontifice sub custodia retento, optimates Romanorum fidelitatem Carlmanno sacramento firmasse coegerunt. Annales Bertiniani ad a. 878.

**** Aimoinus V c. XXXVII. Colloquio constituto, Balbus duris se ipse, atque Ecclesie, qua commemorabat, temporibus, se assuturum ostendit, si illo se Augustalis corona, quam Patri suo tradiderat, exornaret. Cui cum se Pontifex gratificaturum summo studio responderet, ipsum, septimo Idus Septembris, maximo totius Gallie concursu, Imperatorem vixit, solenni inteiurando adactum, se Ecclesiam dum vixisset, ab hostium, & maxime infidelium oppressione tutaturum. Annales Bertiniani ad a. 878. Ioannes Papa irascens contra Lanbertum & Adalbertum Comites, quia villas & civitatem eius prædatis sunt, eis horribiliter excommunicatis, Roma exiit, & navigio Arclatum in die sancto Pentecostes appulit, suosque Nuncios ad Bosonem Comitem misit, & per eius auxilium usque Lugdunum venit, & inde Nuncios suos ad Regem Ludovicum Turensem misit: mandans ut ei obviam veniret quo sibi commodum foret. Ludovicus autem mittens ei obviam quosdam Episcopos, petiit ut usque Treas veniret, ipsique ab Episcopis ipsius Regni stipendia dari fecit. Et quia propter suam infirmitatem ante non potuit, Kalendas Septembris apud Treas ad eum venit. Interea Papa Ioannes generalem Synodum cum Episcopis Galliarum & Belgicarum Prouinciarum agens: Et paulo post: & coronatus Ludovicum a Ioanne Papa VII Idus Septembris inuisit eundem Papam ad domum suam, & epipare pascens honoravit eum multis donis ipse & uxor sua, & remisit eum ad Treas civitatem. Exinde facile est concludendum, ipsum coronatum fuisse in Imperatorem, prout etiam Ant. Miræus Ana. Belg. ad a. 878. contendit, cum coronatio Gallica ab Hincmaro Rhemenſi fuerit facta, prout superius fuit adsertum.

***** Sunt, qui ipsum inter Imp. referunt, sunt qui excludunt: Gollcherus Gestis Treuororum c. XLIII. dicit: anno dominice incarnationis 890. defuncto Imperatore Ludovico. Imperatorem etiam dicit Lehmann lib. III c. XLVI. Sigonius de Regno Italia lib. V p. 136. Boetius hist. sec. IX. p. 174. Alii vero e numero Imp. excludunt. Hinc Martinus Polonus, Beneuenus de Rambaldi, Theodoricus Engelhusius, Geruasius Tilberiensis eundem e numero Imp. omituat. Mutius Germ. Chron. lib. XI p. 87. Post hac omnia Ioannes Pontifex animaduertens plus præsidii in Suenorum rege Carolo, quam in Balbo, & Carolum hunc amicus Rome abundare: quomobrem creat eum Cæsarem, appellatque Carolum tertium. Balbi imperatorum nomen vertitur in risum, nec scribitur in albo Imperatorum. Stephanus etiam Baluzius notis ad Petrum de Marca de Concordia Sacerdotii & Imperii p. 927. ait: exemplo quoque sit Ludovicus Balbus, Caroli Magni pronepos: qui tametsi Imp. nunquam fuerit, a Ioanne VIII Pontifice Romano Imperator vocatur in privilegio, quod pontifex ille monasterio Tenorichiano concessit anno DCCCLXXVIII in Concilio Fracassino. Sic etiam Schurtzschichius de diuisione Imperii Carolini §. L. dicit, Ludovicum Balbum perperam in Romanorum Imperatorum serie collocari, eo quod coronatio ipsius a Ioanne VIII. facta, minime de Imperatoria sit intelligenda, quod tamen superius iamdum fuit demonstratum.

***** Vtrumque docent Annales Bertiniani ad a. 878. Postea vero per Nuncios petiit eundem Papam, ut uxorem illius in Reginam coronaret. Sed obtinere non potuit. Erolarius autem & Adalgarius Episcopi attulerunt in conuentum Episcoporum Papa Ioanni Præceptum, per quod pater suus Ludovicus Regnum tradiderat, petentes ex ipsius parte, ut privilegio suo ipsum Præceptum confirmaret. Tunc Papa Ioannes protulit exemplar quasi facti Præcepti

a. Carolo Imperatore de Abbatia sancti Dionysii Romana Ecclesia, quod compilatum consilio prefatorum Eusebiorum, & aliorum Consiliariorum Ludouici Regis a plurimu credebatur, & a Guzelno ipsam Abbatiam velut ex ratione tolleret. & sibi habere posset. Et ducente Papa Iohanne, ut si vellet Ludouicus Rex, & super illius Præceptum privilegium f.iceret, suo Præcepto illud patris sui Præceptum firmaret. Quod argumentum, sicut factio, & non ratio, imperfectum remansit. Ex quo facile patet, Papam videri voluisse, quali & Carolo & Ludouico Imperatoriam tradidisset potestatem.

§. XIII.

Proximum ab hoc fuit Conuentio Furonensis inter Ludouicum Balbum & Ludouicum iuniorem Germaniæ Regem inita. Primum enim Marsnæ inuicem conuenerunt, postea Furonis Kl. Nouembris a. 878. ita consensu fidelium suorum pacti fuerunt, vt de regno Lothariensi pactio inter Carolum Caluum & Ludouicum Germanicum a. 870. inita,* valeret. Italiam vero Carolomannus, qui eandem occupauerat, teneret, vsque dum de eadem certi quidpiam definitum.**

* de qua §. IV.

** Digna hæc sunt, vt verbis Annalium Bertinianorum ad a. 878. efferantur: *Ludouicus Rex Trescomperdiu reuersus, audita renuntiatione Legatorum suorum, quos ad sobrinum suum Ludouicum pro pace inter se obtinenda direxerat, cum quibudam Consiliariis suis venit ad Heristadium. Et Kalendas Nouembri simul conuenientes apud Marsnam, vtriusque pax firmata est inter eos. Et condixerunt Placitum in Purificatione sanctæ Mariæ, ut simul iterum conuenirent. Ludouicus Caroli filius ad Gundulfi villam, & Ludouicus Ludouici filius circa eundem locum in commoditate sua. In ipsi quædam Placito hæc quæ sequuntur inter eos consensu fidelium illorum seruanda conuenerunt. Conuentio, quæ inter gloriosos Reges Ludouicum filium Caroli Imperatoris, itemque Ludouicum filium Regis Ludouici in loco qui vocatur Furonis Kalend. Nouembri, ipsis & communibus fidelibus ipsorum fauentibus & consentientibus, facta est anno Incarnationis Dominicæ DCCCLXXVIII Indictione XI dicente Rege Ludouico filio Caroli. Sicut inter patrem meum Carolum & patrem vestrum Ludouicum regnum Lotharii diuisum fuit, volumus ut ita consistat. Et si aliquis nostrorum fidelium de Regno patrie sui ex hoc aliquid usurpatum habet, iussu nostro illud dimittat. De regno vero, quod Ludouicus Imperator Italiæ habuit, quia nec dum ex illo aliqua diuisio facta est, quicumque modo illud tenet, ita teneat: donec Domino volente iterum simul venientes cum communibus fidelibus nostris, inueniamus & diffiniamus quid ex hoc melius & iustius nobis visum fuerit. De Regno autem Italia quia modo nulla ratio esse potest, omnes sciant quia partem nostram de illo Regno & requisimus & requisimus, & Domino auxiliante requiremus. Sequuntur in iisdem Annalibus reliqua capita hoc ipso conuentu conclusa, quæ etiam reperiuntur apud Goldastum *Contit. Tom. III p. 293. Baluzium Tom. II p. 277. Vid. & Obrecht prodromo Rer. Alsat. cap. VI p. 31.**

§. XIV.

§. XIV.

Mortuus tandem fuit Ludouicus hic Balbus III Idus Aprilis 879. Filio suo Ludouico destinato successore. * Habuit autem, cum adhuc iuuenilis ætatis flore polleret, quandam puellam nobilem, nomine Ansgard sibi coniugii foedere copulatam, ex qua duos liberos suscepit, elegantis formæ, ac ingentis animi virtute præstantes: horum vnus Ludouicus, alter Carolomannus vocabatur. Sed quia hanc, sine Genitoris consensu, suis amplexibus sociauerat, ab ipso patre ei postmodum interdicta, & interposito iurisiurandi sacramento, ab eius consortio in perpetuum separata. Tradita est autem eidem ab eodem patre Adelheidis in matrimonium, quam grauidam ex se reliquit idem Rex, cum obiret, quæ tempore pariendi expleto, enixa est puerum, cui nomen Aui imposuit, eundemque Carolum fecit vocitari. ** Post mortem vero patris, varie diuisis Francorum proceribus *** filii ipsius profecti sunt Ambianos & secundum consilium fidelium suorum regnum paternum inter se diuiserunt, ita, vt Ludouicus Franciam & Neustriam haberet, Carolomannus Burgundiam obtineret & Aquitaniam. **** His vero defunctis, filius posthumus, Carolus Simplex dictus, in vniuersa Gallia successit. *****

* Annales Fuldenses a. 879. Ludouicus Caroli regis filius III Id. April. apud Compendium obiit palatium. Annales Bertiniani a. 879. de hoc Ludouico: sed quia ingrauescente infirmitate sua (dicebatur enim veneno infectus) longius ire non potuit, filium & equitum suum Ludouicum basilicam Bernardi Comitit Aruernici specialiter committens Hugonem Abbatem, & Bosonem & prefatum Bernardum cum filio suo, sed & Theodericum cum sociis suis, Augustodunum misit: quatenus ipsum Comitatum ad opus Theoderici, cui antea illud dederat, euindicarent. Ipse autem cum magna difficultate per Iodrum Monasterium Compendium venit. Et sentiens se mortem euadere non posse, per Odonem Belgicacensem Episcopum & Albuinum Comitem coronam & spatam, ac reliquum regium apparatus filio suo Ludouico misit: mandans illis qui cum eo erant, vt eum in Regem sacrari ac coronari facerent. Ipse autem IV Idus Aprilis in die parasceues iam vespere obiit: & in crastina, scilicet in vigilia sancti Pasche, in ecclesia sanctæ Mariæ sepultus fuit, Annales Metenses vero & Regino hanc mortem in annum 878 referunt. Fragmentum S. Quintini apud du Chesne Tom. II p. 483. ad a. 880.

** Verba sunt Reginonis ad a. 878. Hinc corrigendus est Ioachimus Vadianus qui in libro II. de Mon. & Coll. Germaniæ apud Goldastum Tomo III p. 50. duos Balbo saltim tribuit filios, dum ait: Calvus igitur filium reliquit Ludouicum, qui Balbus cognominatus, qui & ipse patri successit duobus itidem filiis relictis Ludouico scilicet, qui hanc multum annis vixit, & Carolo qui pater admodum patrem amisit, plerisque postea Simplex dictus.

*** Sige-

*** Siebertus Gemblacensis ad a. 880. Rex Francorum Ludovicus Balbus moritur, uxorem suam ex se gravidam relinquens. De regno eius Franci varie sentientes, alii illud filio Ludovici Balbi ex concubina debere iudicantibus, aliis Bosoni Provincia regulo ad illud iniuste invadendum assensientibus, aliis vero illud regno Germaniae rescindere volentibus, nascitur interim ex legitima uxore Ludovici Balbi filius, qui ex nomine avi Carolus nominatus est. Filii tamen Ludovici Balbi ex concubina, Ludovicus & Carlomanus dicti, interim regnum Francorum inter se dividentes, regnant annis quinque, & Bosonem semper persecuti sunt. Sequitur Albericus ad a. 879. Fragmentum S. Quintini apud du Chesne Tou. II p. 483. Anno quidem DCCCLXXXI a Dominica Incarnatione, Kalendis Ianuarii, Normannorum metu cogente, a bustu prius emota suis ad praefatum montem prius delata sunt. Nam priori anno Karolides Ludovicus nimia infirmitate gravatus in pasceua die spiritum vite exhalavit. Quapropter eius filii, alter Ludovicus, alter Carlomanus dicti, Reges sunt constituti.

**** Annales Bertiniani ad a. 880. Aimoinus lib. V c. XL.

**** Annales Fuldenses ad a. 881. hoc ergo factum est post obitum Hludouici regis, natumque eius Carlmanni & Hludouici, quorum successor frater illorum minimus in regno exiliis.

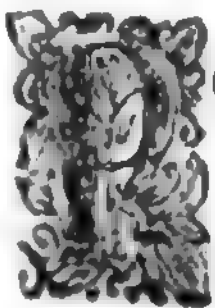


DISSERTATIO DECIMA
DE
LVDOVICO GERMANICO, CAROLOMANNO,
LVDOVICO IVNIORE, CAROLO CRASSO,
ARNOLPHO, LVDOVICO INFANTE

RESPONDENTE
IO. ADAMO WOLFFIO,
AVGVSTANO.

§. I. Ludovici Germanici eiusdemque familia recensio multum facit in Historia Germanica momenti.
§. II. Ludovicus Germanicus, tertius ex filiis Ludovici Pii. §. III. Divisio cum fratribus.
§. IV. Bohemos, Sorabos, Slanos devincit, Lothariensibus regem concedit. §. V. Dalmatas
& Bohemos vincit, cum Carolo Caluo & Lothario Imp. pacem facit Constantinam. §. VI.
Negotium cum Carolomanno filio. §. VII. Bella cum Slavis, foedus Tusficense & negotium cum
Ludovico iuniore. §. VIII. Bellum Sorabicum. §. IX. Divisio regni Lothariensis & negotia cum
filiis Ludovico & Carolo. §. X. Legatos Basilii Imp. Graeci absoluit, regna inter filios divisit.
§. XI. Bellum gerit cum Carolo Caluo & moritur a. 876. §. XII. Divisio inter filios Ludovici
Germanici. §. XIII. Primus ex fratribus Carolomannus. §. XIV. Ludovicus iunior alter,
Bavariam, mortuo fratre, adipiscitur. §. XV. Mortuo Ludovico Balbo regnum Lothariense
adipiscitur & Normannos devincit. §. XVI. Ludovici bellum Normannicum. §. XVII. Ludo-
vici iunioris mors, uxor & liberi. §. XVIII. Carolus Crassus succedit, qui & Magnus dictus.
§. XIX. Caroli Crassi mores. §. XX. Carolus Crassus a Ioanne Papa in Imp. coronatur.
§. XXI. Fratri suo Ludovico succedit. §. XXII. Bellum Normannicum. §. XXIII. Negotia Ita-
liae. §. XXIV. Regnum Franciae adipiscitur. §. XXV. Pax cum Wifone & bellum Norman-
nicum. §. XXVI. Carolus Crassus deponitur. §. XXVII. Mors ipsius & sepultura. §. XXVIII.
Quid de ipsius constitutione de expeditione Romana dicendum. §. XXIX. Imperium post Caroli
mortem laudatur. §. XXX. Arnolpho tamen postiora cesserunt, & quo iure. §. XXXI. Arnol-
phus Zambolcho Bohemiam concedit, Normannos vincit, iura in Galliam exercet. §. XXXII.
Bellum Italicum. §. XXXIII. a Formoso Papa Imp. nomen sortitur. §. XXXIV. Mors Arnol-
phi, uxor & liberi. §. XXXV. Ludovicus Infans succedit, an Imp. dici possit. §. XXXVI. Bel-
lum Hungaricum. §. XXXVII. Perfidia Hattois archiepiscopi Moguntini in Albertum Comi-
tem Bambergensem. §. XXXVIII. Mors & familia Ludovici.

§. I.



Ost Ludovicum Balbum in ordine Imperatorum successit Ca-
rolus Crassus, Ludovici Germanici filius, cuius memoria
cum multum in Historia Germanica faciat momenti, cum
omni ipsius familia nunc erit pertractanda.

§. II.

Tertius ex Ludouici Pii filiis erat **LVDOVICVS**, a Germaniæ regno, quod in diuisione fraterna fuerat nactus, dictus **GERMANICVS**, & quidem ex prima ipsius coniuge **Irmengardi**. Princeps dicitur eruditus, religionis, pacis & iustitiæ amantissimus. * Hunc in prima diuisione a. 876. facta, pater Baiuariæ præfecit. Postquam autem a. 821. nouam fecisset diuisionem, eademque filios in se concitaret, vt patrem captiuum facerent, auctor tandem fuit, vt liberaretur, Nouis subortis turbis, Carisiaci patri iterum fuit reconciliatus. Per nouam diuisionem Ludouicus filio suo cognomini omnem adsignauit Germaniam, qua tamen haut contentus, quidquid regni trans Rhenum fuisset, sibi statuit vindicari. Arma itaque mouit contra patrem, sed rebus suis diffidens, in fuga quaesuit salutem. **

* Regino ad a. 876. eiusdem laudes hoc modo describit: *fuit autem iste princeps Christianissimus, fide Catholicus, non solum secularibus, verum etiam Ecclesiasticis disciplinis sufficienter instructus, quæ religionis sunt, quæ pacis, quæ iustitiæ, ardentissimus executor. Ingenio callidissimus, consilio providentissimus, in dandis siue subtrahendis publicis dignitatibus, discretionis moderamine temperatus, in prælio victoriosissimus: armorum, quam conuiuiorum apparatus studiofior, cui maxime opes erant instrumenta bellica, plus diligens ferri rigorem, quam auri suborem, apud quem nemo inutilis valuit. In cuius oculis perraro vitis displicuit, quem nemo muneribus corrumpere potuit, apud quem nullus per pecuniam Ecclesiasticam siue mundanam dignitatem obtinuit, sed magis Ecclesiam probis moribus & sancta conuersatione mundana, deuoto seruitio, & sincera fidelitate.*

** Hæc omnia plenius recensentur in dissertatione octaua §. VIII. XI. XII. XIV. XV.

§. III.

Defuncto Ludouico Pio, oriebatur dissensio inter ipsius filios, Lothario seniore omnia adpetente. Deuicto tamen eodem in proelio ad Fontanidicum, inter fratres primo foedus Argentoratense, post Confluentinum, demum a. 843. diuisio regni facta fuit per pactum Virodunense, quo Ludouicus partem Orientalium, siue Germaniam, vna cum nonnullis Ciuitatibus cum adiacentibus pagis trans Rhenum, tractu scilicet Spirensi, Wormatiensi & Moguntino, ob vini copiam fuit adeptus. Tandem Marsæ a. 847. & a. 851. cum fratribus suis iterum amicitiam firmavit. *

* Plenius hæc exponuntur in diss. VIII. §. XVII. XVIII. XIX. XX. XXI.

§. IV.

Inter gesta ipsius reperitur, quod a. 844. Abotritos defectionem molientes bello perdomuerit, occiso rege illorum Gozzomuil, terram que illorum & populum subiugatum per Duces ordinauerit. * Per filium suum
Ludo.

Ludovicum iuniorem Bohemos a. 848. eruptionem molientes eo adegit, ut legatus pacis gratia mitterent & obsides darent. ** A. 851. Sorabos terras suas infestantes perdomuit. *** A. 853. a quibusdam Aquitanis invitatus, ut filium suum mitteret, qui eos a Caroli Calui tyrannide liberaret, quo facto, filium misit, qui tamen cum a Gozberti saltem cognatione, quem Carolus occidi iusserat, reciperetur, in Germaniam fuit reuersus. **** A. 855. contra Slauos non satis æquo Marte pugnavit. ***** Quantæ autem fuerit auctoritatis, patet ex eo, quod, postquam Lotharius Imp. in monasterium Prumiense secessisset, procures regni Lothariensis, Lotharium iuniorem ad eundem Francofurtum ducerent, eundemque cum consensu & favore illius sibi regnare consentirent. *****

* Annales Fuldenſes ad a. 844.

** Annales Fuldenſes & Metenſes ad a. 848.

*** Annales Fuldenſes ad a. 851. *Sorabi Francorum fines crebris incursionibus atque incendiis infestant. Unde Hludonicus Rex commotus cum exercitu per Thuringiam iter faciens, terram eorum ingressus, gravi eos obsidione fatigavit, perditisque frugibus & omni spe victus adveniens, magis eis sane quam ferro perdomuit.* Annales Metenſes ad a. 851. Sigebertus Gemblacenſis 852. Avenſinus IV. c. XIII n. 35.

**** Annales Fuldenſes, Bertiniani ad a. 853.

***** Annales Fuldenſes ad a. 855. Annales Bertiniani ad a. 855. 856.

***** Annales Fuldenſes ad a. 855. *Hlutharius Imperator renunciavit omnibus que habuit, Prumiense monasterium ingressus, effectusque ibi monachus VI. Cal. Octobr. mortalem hominem exiit, & ad vitam perrexit æternam. Principes autem & optimates regni filium eius Hlutharium super se regnare cupientes, ad Hludovicum Regem Orientalium Francorum patrum eius in Francofurtum adducunt, cum consensu & favore illius sibi regnare consentiunt.* Annales Bertiniani vero ad a. 856. dicunt: *Proceres quondam Lotharii filium eius Lotharium Regem Francie etiam sacra ratione constituunt. Et paullo post: Comites pene omnes ex Regno Karli Regis cum Aquitanis adversus eum conspirant, invitantes Ludovicum Regem Germanorum ad suum consilium persequendum.*

§. V.

A. 856. Ludovicus Rex collecto exercitu, per Sorabos iter faciens, Ducibusque eorum sibi coniunctis, Dalmatas proelio superat, acceptisque obsequiis, tributarios facit. Inde per Boëmanos transiens, nonnullos ex eorum ducibus in deditionem accepit. * A. 857. mense Februario, colloquium habuit in Conſtante castello cum Ludouico Imp. & Lothario nepote suo, cum iisdemque, datis sacramentis, foedus iniit. ** Insequenti anno 858. turbas varias expertus fuit cum fratre Carolo Caluo, qui ipsa diverso modo struebat insidias. *** A. 860. vero conclusa fuit pax Conſtantina inter ipsum Carolum Caluum & Lotharium Imperatorem. ****

* Ann. Fuldenfes ad a. 856.

** Annales Bertiniani ad a. 857. *Karlus Rex & Lotharius nepos eius sacramentis viciffim exhibitis fœderantur.* Ann. Fuldenfes ad a. 857. Sigeb. Gemblacenſis, Lambertus Schafnaburgensis, Hermannus Contractus ad a. 857.

*** Annales Fuldenfes, Sigebertus Gemblacenſis ad a. 858. Annales Bertiniani 859. *Karlus rex recuperatis viribus fratrem ſuum Ludouicum nec opinantem adgreſſus, & de Regni ſui finibus pellit.*

**** diſſ. VIII §. 27.

§. VI.

A. 861. Carolomannus filiorum natus maximus, qui Carentanis erat præfectus, res nouas molitus eſt. Expulit enim duces, quibus custodia commiſſa erat Pannonici limitis & Carantani, atque per ſuos marcham ordinauit: quod Regis animum rebellionem ſuſpicientis, non parum commouit. Inſequenti vero anno per ſacramenta pacis & ſecuritatis ſuæ Ratisbonam venit, & reddita ratione conuincit aduerſarios, patrique ſuo reconciliatur, iuramento confirmans, ne poſtea malitioſe quidquam machinaretur. Sed a. 863. iterum apud patrem abſens fuit accuſatus, ut etiam Ludouicus publice coram populo proteſtaretur, Carolomannum filium ſuum ab eo tempore & deinceps donec ipſe viueret & regnaret, ſua voluntate publicis honoribus nunquam eſſe potiturum. Hic etiam fraude Gundachari Comitſ ſui deceptus, Ducatu Carentanorum fuit priuatus. Carolomannus vero per iuramenta principum venit ad patrem, de obiectis ſibi criminibus ſecurus, fretus testimonio conſcientiæ. *

* Hæc late narrant Annales Fuldenſes ad a. 861. 862. 863. Annales Bertiniani ad a. 861. *Carolomannus Ludouici Germaniæ Regis filius cum Reſticio Vindorum reſula fœderatur, a patre deſicit, & Reſicii auxilio magnam ſibi partem & ſue ad Hin ſinium patris regi præſumit.* Ad a. 862. *Carolomannus Ludouici Regis Germaniæ filius, conceſſa ſibi a patre Regni portione, quam pridem inuaſerat, & dato ſacramento, ne amplius inde ſine patris voluntate inuaderet, cum patre pacificatur.*

§. VII.

Hinc Ludouicus a. 864. menſe Auguſto ultra Danubium cum manu valida proſectus, Raſticen, Sclauorum ducem in quadam ciuitate quæ lingua gentis illius Dowina, id eſt puella, dicitur, obſedit. At ille, cum regiſ copiis congredi non audens, atque locem effugiendi ſibi denegatum eſſe cernens, obſides quales & quantos Rex præcepit, neceſſitate coactus dedit; inſuper cum vniuerſis optimaribus ſuis, fidem ſe cunctis diebus Regi ſeruaturum eſſe iuramento firmavit, licet illud minime ſeruauerit. * Eodem anno inter ipſum & fratrem Carolum Caluum fœdus Tuſiacenſe fuit concluſum. ** A. 866. alter ex Ludouici filius, eiusdem

dem nominis, grauitè ferens, quod Rex quædam beneficia illi subtrahens Carolomanno fratri reddiderit, patri efficitur molestus. Nuntiis enim per Thuringiam & Saxoniam missis, quos potuit ad se traxit, & contra Regem rebellare disposuit, multos etiam Comites a patre suo depositos, suis adhibens consiliis, pristinam eis dignatem se restitutum esse promissit. Sed & Henricum principem suæ militiæ ad Rastizen destinauit, obnixè postulans, ut eiusdem conspirationis fautor fieri non recusaret. Quo comperto, Rex Carolomannum ad tuitionem Baiuariæ derelinquens, concinctus venit in Franciam, & a suis undique confluentibus honorifice apud Francofurtum susceptus est, & conspirationem exortam facile extinxit. Ludouicus vero, mediante Luitberto archiepiscopo, aliisque patris amatoribus, mensè Nouembri apud Wormatiam patri suo reconciliatur. ***

* Annales Fuldenfes ad a. 864. Hinc non adeo firma esse videntur, quæ Sigebertus Gemblacensis ad a. 859. habet. Ludouicus rex Germaniæ plurima prælia contra Slanos strenue gessit, & ex ipso principe totum, Rastrix nomen, propter violatam fidem oculos ei eruerè iussit.

** Ann. Fuldenfes ad a. 864.

*** Annales Fuldenfes ad a. 866.

§. VIII.

Mense Augusto 869. Ludouicus, collectis copiis, in tres partes diuisit exercitum. Aequiuocum suum cum Thuringis & Saxonibus ad comprimendam Soraborum audaciam destinauit. Baiouarios vero Carolomanno in adiutorium fore præcepit, contra Zuentibaldum nepotem Rasticis dimicare volentem. Ipse autem Francos & Alamannos secum retinuit aduersus Rastizen pugnaturus. Cumque iam proficiscendum esset, apud Ratisbonam graui detinebatur infirmitate. Necessitate autem compulsus, Carolum filiorum suorum vltimum eidem exercitui præfecit, qui Rasticis munitionem perumpens, omnia igne atque ferro deuastauit, omnesque secum congregantes in fugam compulit vel interfecit. Nec minus Carolomannus regnum Zuentibaldi fuit depopulatus, & Ludouicus Sorabos multis captis atque occisis in deditionem accepit. *

* Hæc singula exponunt Annales Fuldenfes ad a. 869.

§. IX.

Ludouico autem a. 870. de inualiditate sua conualecente, Zuentibaldus se regnumque suum Carolomanno tradidit, Rasticem etiam sibi insidias struentem eidem captam præsentauit, cuius regnum Carolomannus nullo resistente, ingressus, cunctas ciuitates & castella in deditionem accepit, regnumque ordinauit. * Inde cum Carolo collo-

quium

quium habuit, in quo diuisio facta fuit regni Lothariensis. ** A. 871. Ludouicus & Carolus male accipientes, quod quandam partem regni Francorum, quam Rex illis per testamentum post obitum suum habendam delegauerat, Carolomanno tradiderat, congregata multitudine non modica, Spirensen pagum occupant, contra patrem rebellare disponentes. Quod cum Rex comperisset, de Baioaria profectus, Francofurtum venit, missisque nuntiis, animos filiorum suorum sibi reconciliare nititur. Sed, cum nuntii hinc inde missi diu laborantes, rem ad effectum perducere non potuissent, tandem condito placito, atque pace ex vtraque parte iuramento firmata, rex quidem in Baioariam se recepit, filii vero illius in loca sibi delegata profecti sunt. ***

* Annales Fuldenses, Rhegino *ad a. 870.*

** Ann. Fuldenses, Rhegino, Aimoinus *V. c. XXV.* Chron. Saxo 871. Goldastus *Consl. Imp. Tom. III. p. 288.* Baluzii *Capit. T. II p. 221.*

*** Ann. Fuldenses, Sigebertus Gemblacensis *ad a. 871.* Aimoinus *V c. XXVII.* Quod autem Ludouicus atque Carolus contra patrem multa fuerint machinati, docent Annales Fuldenses *ad a. 873.*

§. X.

A. 872. mense Ianuario circa Epiphaniam, Basilii Græcorum Imperatoris legati cum muneribus & epistolis ad Ludouicum Regem Ratisbonam venerunt; atque ei inter cætera xenia, crystallum miræ magnitudinis, auro gemmisque pretiosis ornatum cum parte non modica salutiferæ crucis obtulerunt. Qui honorifice suscepti, & congrua responsione accepta, redierunt in sua. * Ludouicus vero mediante quadragesima apud villam Foracheim generali conuentu habito, filios suos de regni partitione inter se dissidentes composuit, & quam quisque partem post obitum suum tueri deberet, liquido designauit. Ibi etiam Ludouicus & Carolus filii eius in conspectu totius exercitus fidem se illi seruaturus esse, omni tempore vitæ illorum, iuramento firmauerunt. ** Eodem quoque anno contra Slauos Marahenses & Bohemos bellum gessit. ***

* Annales Fuldenses, Sigebertus Gemblacensis *ad a. 872.*

** Annales Fuldenses *ad a. 872.*

*** Annales Fuldenses 872. Auentinus Ann. *Eoi. IV c. XVI.*

§. XI.

Defuncto a. 875. Ludouico II. Imp. cum Carolus Caluus Italiam occupasset, misit Carolomannum filium in Italiam, ipse vero cum manu valida Galliam fuit ingressus; vt Carolum Italiam relinquere compelleret, sed misericordia motus, multorumque precibus exoratus, Galliam

a. 876.

a. 876. iterum dereliquit. * Carolus, postquam ex Italia reuersus, incredibilia contra Ludouicum & regnum illius se esse facturum minatus est. Hoc autem exercitum suum congregante, ille timore perterritus, legatos misit pacemque petiit. Cumque nuntii ex vtraque parte directi pacem inter eosdem facere studuissent, Ludouicus coepit agrotare, & crescente quotidie infirmitate V. Calend. Septemb. in palatio Francofurtensi diem vltimum clausit. Huius corpus transtulit æquiuecus illius, & in monasterio S. Nazarii Laurishamensi honorifice sepeliuit. **

* Annales Fuldenses, Bertiniani, Metenses 875. 876. *Dissert. IX §. IV.*

** Annales Fuldenses, Bertiniani, Metenses, Sigebertus Gemblacensis 876. *Trithemius Chronico Hirsaugiensi 876. Otto Frisingensis VI. c. VI. Chronicon Laurishamense p. 111. Regino. ad a. 876.*

§. XII.

Comperta morte fratris sui, omnia ad se trahere conabatur Carolus Caluus, sed in proelio ad Andernacum deuictus fuit a Ludouico iuniore fugatusque. * Filii autem Ludouici ex Emma regina, Carolomannus videlicet, Ludouicus atque Carolus, Salfeldiæ conuenientes, paternum inter se regnum diuiserunt, & sibi inuicem fidelitatem seruaturos esse sacramento firmanerunt. Carolomannus quidem sortitus est Baioariam, Pannoniam & Carinthiam, nec non regna Slauium, Bohemorum & Marahensium. Ludouicus orientalem Franciam, Thuringiam, Saxoniam, Frisiam, partem regni Lotharii, Carolus vero Alemanniam & aliquas ciuitates ex regno Lotharii ob vini copiam. **

* *Ass. IX §. VI.*

** Regino ad a. 876. Eadem habent Annales Metenses, Marianus Scotus, Otto Testino, VI. c. VI. qui tamen nullius loci facit mentionem. Annales vero Fuldenses dicunt: *sequenti autem mense Carolomannus & Ludouicus atque Karolus Ludouici Regis filii in pago Reginensi conuenientes, paternum inter se regnum diuiserunt, & sibi inuicem fidelitatem seruaturos esse sacramento firmanerunt.* Ex hoc patet, Salfeldiam sitam fuisse in pago Reginensi. Quisnam vero hic pagus Reginensis? Sagittarius *Antiquit. Duc. Thur. lib. III c. X §. II.* nihil definit. Wendelius vero Natali Solo Legum Salicarum p. 78. de Ambiuaritis dicit, quorum Cæsar IV. de B. G. c. IX. facit mentionem, quos ita explicat: *in eam quam nunc vocamus Kampiniam, in qua riuus velut umbilicus est Anspæ van Rety qui profectus sunt Ambiuariti ipsissimi: sub quo nomine conueniunt etiam pagus Recensis, Lant van Ryen; cuius caput est Antuerpia.* Ex quo dubium omnino suboritur, annon forsitan iste locus Salfeld, uti dicitur, in regno Lothariensi ad Mosam fuerit situs, quod sane probabilius videtur ex eo, quod Salfeldia Thuringiæ a sedibus singulorum fratrum fuerit remotissima. Qualis vero hic locus fuerit, definire non audeo. Arnoldus Buchelius notis ad Hedæ Historiam Traiectinam p. 255. arcis Saetzvelt facit mentionem, quæ possideatur a nobili & antiqua familia Redeorum. Hæc ita liceat coniectari.

XIII. CA.

§. XIII.

CAROLOMANNVS, Rex Bauariz atque Italia dictus, post Caroli Calui mortem Italiã tenebat. Princeps hic dicitur eruditus, Christianæ religioni deditus, iustus, pacificus & omni morum honestate decoratus, pulcritudine & robore corporis insigni, nec iniori animi magnitudine. Per multa bella cum patre, plurima sine patre, in regnis Slauorum gessit, semperque victoriæ triumphum reportauit, terminos imperii sui ferro dilatauit, suis mitis, hostibus terror fuit, in ordinandis regni negotiis singulari solertia præditus, sic vt prorsus ei nihil deesse in regia maiestatis competentia videretur. Huic ex legitimo matrimonio non est nata soboles propter infœcunditatem coniugis, sed ex quadam nobili foemina Litowinda Carentana ** filium elegantissimæ formæ suscepit, quem Arnolphum nominari iussit, ob recordationem Arnolphi Metensis ecclesiæ episcopi, de cuius germine sua aliorumque Francorum prosapia pullulauerat. *** Hic paralyti dissolutus diem clausit extremum VII. Nonas Aprilis 880, sepultusque est cum debito honore in Baioaria, in loco, qui dicitur Hodingas. ****

* Wigul. Hundius Metropoli Salisburg. adducit diploma Monasterio S. Emerani concessum p. 227. quod ita finitur: *data 3 Nonas Decembris, anno Christo propitio III Donzini Carolomanni, serenissimi Regis in Bauaria & in Italia.* Integrum diploma habet Gretserus de diuis Bambergensibus p. 517. 518.

** Regino ad a. 880. hanc saltem vocat nobilem foeminam. Sic etiam Otto Frisingensis lib. VI c. VII de Carolomanno: *relinquens filium ex nobili foemina, sed non legitima.* & sic loquuntur reliqui fere omnes. In diplomate Arnolphi apud Gewoldum ad Hundii Metropolim Tom. II p. 505. dicitur: *post obitum dilectæ Matris sue Ludswiride.* Tentzelius *Vindictis Historicis pro Conringii censura* p. 220. in Genealogia Ludouici Germanici eandem vocat Litowindam, quem sequitur Cl. Pfaffingerus in *Vitriario illustrato* p. 448. & 470.

*** Exhibuit du Chesne Tomo II. Scriptorum Rerum Francicarum p. 642. ex vetusta membrana Genealogiam beati Arnulphi Metensis Episcopi, ex qua clarius hoc patet.

**** Regino, & iisdem verbis Annales Metenses ad a. 880. Otto Frisingensis VI c. VII. Gotfridus Viterb. p. XVII. Chron. p. 467. Marianus Scorus 881. Interim hic Carolomannus probe est distinguendus ab isto Ludouici Balbi filio, cuius post ista tempora adhuc fit mentio.

§. XIV.

Alter filiorum Ludouici Germanici erat LVDOVICVS IUNIOR, Francorum Orientalium & Lotharingorum Rex. Hic viuo adhuc Carolomanno, Baioariam ingressus, Optimatesque in suas partes traxit, vt post fratris obitum se ipsi subderent. * Immo, ab ipso Carlomanno obtinuit, vt regnum suum ipsi commendaret. ** Defuncto etiam fratre, Ratis-

bonam

bonam venit, ubi omnes regni Optimates ad eum confluentes eius ditioni se subdiderunt. Concessit tamen Arnolpho Carinthiam. ***

* Annales Fuldenfes ad a. 879. Hludouicus Rex natale Domini celebravit in Forabheim, inde in Baiariam profectus est inuifere Carlmannum, qui graui detinebatur infirmitate. Nam paralyfi morbo correptus vsum loquendi amisit. Ibiq; optimates eiusdem regionis ad fe venientes suscepit, ea videl. ratione, vt post obitum Carlmanni nullum alium super fe regem fufciperent, vel regnare confentirent. Annales Bertiniani ad a. 879. Renuntiantes fociis fuis, Ludouicum quancumq; cum magno exercitu venturum, quoniam ad praefens venire non poterat: quia nunciatum eft ei, non incerta relatione, fratrem fuum Carolomannum paralyfi percuffum, & iam morti vicinum fummusq; filium de concubina, nomine Arnulfum, partem Regni illius occupaffe: & ideo in illa parte feftinus pergeret, ficut & fecit. Hermannus Contractus ad a. 880.

** Annales Fuldenfes ad a. 879. Carlmannus autem tandem Hludouicum ad fe accersit, & quoniam loqui non poterat, ei fe ipsum & uxorem, & filium vniuerfumq; regnum fcripto commendauit. Cui Rex Epifcopatus & Abbacias & Comitatus ad feruitium delegauit; & difpofita, prout voluit, regione, rediit in Franciam.

*** Regino ad a. 880. Ludouicus comperto, quod frater obiiffet, Baiariam ingreffus Ratisnam venit, vbi omnes optimates regni ad eum confluentes eius ditioni fe subdiderunt. Concessit autem idem rex Arnolpho Carantanum, quod ei pater iam pridem concefferat, in quo fitum eft castrum montififonum quod Mersburgk nuncupatur, eo quod palude impenetrabili locus vallatus, difficillimum aduentibus praebeat accessum. Eadem verba habent Annales Metenfes ad a. 880. Marianus Scottus 881. Otto Frifing. lib. VI. c. VII.

§. XV.

Hic mortuo Ludouico Balbo, huius regnum inuasit, cui occurrerunt filii ipsius, Ludouicus & Carolomannus cum valida manu, sed intercurrentibus viciffim legatis, nequaquam pugna committebatur, sed pax datis sacramentis roborabatur. Adolescentes enim, quo ab eis recederet Ludouicus, portionem regni Lotharii, quam auus paterque tenuerat, ex integro illi concefferunt, addita infuper Atrebatif abbatia fancti Vedasti. * Dum in regnum fuum reuerteretur, obuiam habuit Normannorum multitudinem, iuxta Carbonariam, in loco qui vocatur Thimnio, cum ingenti praeda ad classem remeantem, cum quibus absque mora conflixit, plurimosque gladio prostrauit, reliquis fuga dilapfis, vbi Hugo filius regis ex pellice natus, cum incautius dimicaret, grauiter vulneratus ab hostibus rapitur, & inter aduerfariorum arma recidit, quem in monasterio Laurifhamenfi fecit tumulari. **

* Regino ad a. 879. Annales Fuldenfes ad a. 879. Ludouicus Caroli regis filius III. 11. April. apud Compendium obiit palatium, ibique fepultus eft. Quod cum Rex comperiffet, cum magno exercitu in Galliam perrexit, venitq; vique Viridunum. Exercitus autem qui eum fequebatur, quoniam a ciuib; illis fibi viifus neceffaria inflo pretio emere non potuiffet, verfus eft ad praedam, & pene vniuerfam depopulatus eft ciuitatem. Rex vero miffis quibusdam fidelibus fuis ultra Mosam fuum ad optimates regionis illius, reuerfus eft in Franciam.

** Regino c. 1.

§. XVI.

Nouum ipsi cum Normannis bellum a. 881, quorum classis Vahalin ingressa, Nouiomago palatio adplicuit, ibidemque castra posuit. Quod factum cum ad notitiam Ludouici esset perlatum, cum exercitu venit, illorumque munitionem obsidione clausit. Conferto per aliquot dies certamine, non adeo prauauit, quia palatium ingentis magnitudinis, mirique operis hostibus tutissimum præberet receptaculum. Postremo rex accepta pollicitatione, quod si ab obsidione cessaret, Normanni continuo e regno eius decederent, cum omnibus copiis recessit. Illo recedente, pagani palatium vna cum munitione flammis exurentes, nauibus adscensis, ostia Rheni repetebant. Eodem anno mense Nouembri duo reges Normannorum Godefridus & Sigefridus cum inestimabili multitudine peditum & equitum, ad Mosam confederunt, loca Rheno & Mosæ finitima depopulati sunt, multas vrbes concremarunt. *

* Regino ad a. 881. 882. qui de vltima expeditione ita loquitur: *Item eodem anno, mense Nouembri, duo reges Nortmannorum Godefridus & Sigefridus cum inestimabili multitudine peditum & equitum confederunt, in loco qui dicitur Haslou iuxta Mosam, & primo quidem impetu finitima loca depopulantes, Leodium ciuitatem, Traiectum castrum, Tungrensium urbem incendio cremant. Secunda incursione Ribuariorum finibus effusi, raptibus, rapinis, ac incendiis omnia devastant, Coloniæ Agrippinæ, Bonniæ Ciuitates, cum adiacentibus castellis, scilicet Tuliacum, Vilipincum, & Nuis igne comburunt, post hæc Aquis palatium. Idem Amalmundarias & Stabulus monasteria in favillam reduunt. Anno Dominice incarnationis DCCC LXXXII Arduennam percurrentes Prümiam monasterium ingrediuntur ipso die Epiphaniæ domini, ibi tri- duo commorantes, omnem in circuitu regionem depopulati sunt, in quo loco innumera multitudo peditum ex agris & villis in unum agmina conglobata, eo expugnata aggreditur. Sed Nortmanni cecidentes ignobile vulgus non tantum intine, quantum disciplina nudatum, super eos cum clamore irruunt, tanquam cad. prosterunt, & bruta animalia, non homines mactari videntur. His itaque patratæ, oneras. præda ad castra redeunt. Eadem verbz sunt Annalium Metensium ad a. 881. Annales Bersiuum. Anno incarnationis Dominice DCCC LXXXII remanente Carolo magno cum suis contra B. fons se latenter, Ludouicus frater eius reversus est in partem Regni sui contra Nortmannos. Qui ingressi omnia; in suo itinere Corbeia Mona. Ter. am, & Ambia- nis ciuitatem, atque sancta loca occupauerunt: de quibus non modicam partem occisi, ceteri- que fugatis, & ipse Ludouicus cum suis retro-sus nemine persequente fugam arripuit. Di- bino manifestante iudicio, quia quod a Nortmannis fuerat actum, non humana, sed diuina virtute patratum extiterit. Iterum itaque Nortmannis regressis in partem Regni sui, isdem Ludo- vicus cum quibus potuit obuium se perrexit, & Castellum munitum leg. ra quorundam Consiliariorum suorum hortatu in loco qui dicitur Sironelauis. Quod regi. ad munitum parauerat quam ad auxilium Christianorum factum fuit, quoniam ipse Rex Ludouicus inuenire non potuit cui illud castellum ad custodiendum committere posset. Annales Fuldeniæ ad a. 981. Sigebertus Gem- b lacensis ad a. 882.*

§. XVII. Dum

§. XVII.

Dum hæc aguntur, Ludouicus rex apud Francofurtum moritur XIII. kalendas Septembris 882. sepultus est in monasterio Laurishamensi iuxta patrem. Habuit autem Luidgardam reginam in matrimonium copulatam, ex qua filium vnicum suscepit, quem nomine suo Ludouicum appellauit. Sed cum ipse (vt præmisimus) post obitum fratris, ad obtinendum regnum eius, Baiariam ingressus, & Ratisbonæ moraretur, idem puernus de fenestra cecidit, & contractis ceruicibus statim expirauit. * Elia ipsius Hildegardis ab Arnolpho in monasterium fuit detrusa, verum iterum restituta. **

* Verba sunt Reginonis ad a. 882. Eadem habent Annales Metenses & Fuldenses ad a. 882. Licet Marianus Scotus hanc mortem ad a. 883. reiciat.

** Regino ad a. 894. per id tempus Hildegardis filia Ludouici regis, fratris Carolomanni & Caroli, a quibusdam coram Arnolpho accusata, regis possessionibus priuatur, & priuata in exilium destinatur, in monasterio puellarum quod Chemissen dicitur: sed non multum post temporis in patriam rediit, & sua ex maiori parte recepit.

§. XVIII.

Solus itaque, fratribus defunctis, * supermansit CAROLVS TERTIUS, Rex, filius Ludouici Germanici natu minor, & in diuisione cum fratribus regnum Alemanniz adeptus. ** Hic a corporis habitudine CRASSVS fuit dictus. ***. Et cum omnes possessiones aui sui Ludouici Pii & proauis Caroli Magni adquisiuerit, Magnus quoque fuit adpellatus. ****

* Siebertus Gemblacensis ad a. 881. Carolus imperator fratre suo Carlomanno defuncto, & non multo post Ludouico altero fratre suo immatura morte praemorto, post claras de inimicis victorias regnum Germania obtinuit.

** Supra §. 12.

*** Ioach. Vadianus de Coll. Mon. Germania lib. II. p. 50. apud Goldastum: Grossus autem cum Crassus a corporis habitu, (Et creditur) cognominatus est. Carolus du Fresne. prouocat ad breuem indicem Regum Francorum, qui præfixus est VATICIS Barcinonensibus in Codice Mero Thuanii signato 93, ubi hoc ordine recensentur Reges Gallorum secundæ stirpis: Carolus Magnus, Ludouicus filius eius, Lotharius, Karolus frater eius, Ludouicus eius filius, Karolus Magnus, Karolus de Bouera, ubi du Fresne addit: is autem est qui vulgo Crassus cognominatur, ita ut etiam Bouera, seu ut nostri effertur le Bouvier, dictus fuerit, quod pinguedine ac ventris mole bouis instar esset. Prouocat ad Glossam Abbonis de bellis Paris. vrbis lib. I ad verba

Verba mandata sunt Karolo nobis basilico,

Imperio cuius regitur totus pene cosmos.

¶ Glossa: Karolus de Baguerra, seu de Bouera qui & Crassus Rex Francie. Verum, ex voce de facile concluditur, ipsum ab vrbe quadam & provincia sic cognominari. Hinc Valelius in Valsibus facit Bouera, Baiuariam intelligit.

**** Sigonius de Regno Italix lib. V. En. æquauit Crassus superiorum regum omnium, & tribu regis Germania, Italia, Frantiæque in vnum collatis, tituloque insuper Imperii magnificenti-

scientissimo ascripto. *Qua* gratia soli Carolus Magnus, & Ludovicus Pius ante se obtinuerunt. Quare cum Otto Frisingensis VI c. IX. Imperatorem vocat, qui post Carolum magnum inter omnes Reges Francorum maxima fuit potestatis. Hunc autem Magnum fuisse adpellatum Ioa- chimus Vadianus de Mon. ac Coll. Germania lib. II p. 53. nos docet, dicens: observatum est, tam Caluum, quam Crassum Magni sibi cognomen usurpasse; ut plane errant, qui non satis expen- sa temporum supputatione, repente ad Carolum Pipini filium animum adiciunt, his publicis in ta- bulis diplomatibus Magni cognomen legunt. Hunc Ekkehardus in vita Norikeri Balbuli c. XIII. XVI & XXIX. ubique vocat Carolum M. Imperatorem. Idemque ex Chartario Sithien- si probat Mabillonius de re diplom. lib. V p. 408. Qui factum, ut multa diplomata Caroli Crassi Froauo ipsius supponerentur, prout Bernh. a Mallinckrodt de Archicancellariis Imperii & ex eo Tentzelius Vindiciis historicis p. 219. demonstravit. Vadianus c. l. quoque auctor est, quod idem hic Crassus dictus fuerit *Maleficus*, cum potius hæc ad Carolum Simplicem refe- renda esse putem, qui etiam insipiens fuit dictus, prout ex Fragmentis Aquitanicæ Histo- riæ apud Pithoeum p. 517. patet.

§. XIX.

Laudatur hic Carolus, quod fuerit Christianissimus Princeps, De- um timens & mandata eius ex toto corde custodiens, Ecclesiasticis sanctio- nibus deuotissime parens, in eleemosynis largus, orationi & psalmorum melodiis indefinenter deditus, laudibus Dei infatigabiliter intentus, om- nem spem & consilium suum diuinæ dispensationi committens, unde & ei omnia Regna Francorum, quæ Prædecessores sui, non sine sanguinis effu- sione cum magno labore acquisierunt, ipse perfacile, in breui temporis spatio, sine conflictu, nullo contradicente, possidenda perceperit. * Ve- rum, facta contra patrem conspiratio, & quod a dæmone dicatur posses- sus, ** nobis sane hæc non plane persuadent, nisi dicamus, illum postea, dum regimen fuit adeptus, resipuisse.

* Verba sunt Reginonis ad a. 888. Consentiant Annales Metenses.

** De conspiratione contra patrem dictum fuit. §. IX. De altero testantur Anna- les Fuldenses ad a. 873. Cum VII. Calen. Febr. Curiam introisset, in præsentia illius & optima- tum suorum Episcoporum videlicet atque Comitum, malignus Spiritus Carolum filium eius mi- nimum inuasisse, & grauius vexauis, ita ut a sex viris fortissimis vix teneri potuisset. Et paulo post: idem vero Carolus post sedatam infestationem a aboli, una voce, multis audientibus, retulit, se toties aduersa potestati traditum, quoties contra Regem conspirationem inisset. Idem confirmat Siegb. Gemblacensis ad a. 873.

§. XX.

Defuncto a 879. Ludouico Balbo, Ioannes VIII. synodum men- se Maio Romæ celebrari iussit, * ad eligendum Carolum Crassum. Ipse vero in Italiam post mortem Carolomanni fratris 881. mouens, totaque Longobardia in deditionem accepta, ad urbem vsque progreditur, ubi a Ioanne Papa, omnique populo Imperatoris & Augusti nomen est for- titus. **

* Sic

* Sic enim Iohannes VIII in Epistola CLV. quia Carolomannus corporis, sicut animas, incommoditate gravatus, regnum retinere iam nequit: de novi regis Electione, ut omnes pariter consideremus, hoc predicto adesse tempore, nempe ad Kalendas maias, valide oportet, & ideo ante nullum, absque nostro consensu, Regem debetis recipere. Nam ipse qui a nobis est ordinatus in Imperium, a Nobis primum atque potissimum debet esse vocatus atque electus.

** Rhegino, Annales Metenses ad a. 881. Hermannus Contractus ad a. 881. Carolus Rex, frater Ludovici, Romam veniens, cum Regina Richarda, Imperiali sollicitudine a Ioanne Papa movetur, & omnes Italorum Episcopi, praeter Papam, Imperatori iureiurando subiciuntur. Otto Frisingensis VI c. VIII. Sigebertus Gemblacensis vero & Marianus Scotus male hoc in annum 882. reiciunt.

§. XXI.

Insequentī anno 882. cum audisset obitum etiam fratris sui Ludovici, invitatus a Proceribus, ex Italia per Baioariam iter suum in Franciam Orientalem direxit, Placitum Generale habuit Wormatiae, atque Primores, & regnum fratris sui suscepit mense Maio, ideoque Dominus actus fuit universae Germaniae. *

* Annales Fuldenses ad a. 882. Otto Frisingensis VI c. VII. Annales Metenses ad a. 882. ea tempestate Carolus Imperator in Italia morabatur. Vbi diversis legationibus Germania ac Gallia pulsatur, ut ad suscipienda Regna sibi hereditaria iura competentia festinaret, & periclitanti Imperio succurreret quod capite amisso ludibrio hostibus erat.

§. XXII.

Eodem anno susceptum est bellum Normannicum. Dum enim isti Franciam depopularentur, Carolus congregata ex diuersis regnis suis immensa multitudo, eosdem fuit adortus, castra eorum oppugnans. Consilio tamen perfidorum consiliariorum ab hac oppugnatione desistens, Godofredum Regem Normannorum amicum suscepit, & cum perfida licet gente pacem fecit, Godofredum, cui Lotharii filia Gisla in matrimonium dabatur, Christianum factum, de baptismatis fonte leuat, Frisiam ipsi cum suis inhabitandam concedit, ipsisque tributum soluit. *

* Annales Fuldenses Lambeciani ad a. 882. Deinde Wormatiam veniens cum suis consilio venientibus consultatus est, quomodo Normannos de suo regno expelleret. Statuto itaque & consilio inter eos tempore commorantur de diuersis provinciis viri innumerabiles & omnibus hostibus formidandi, si Ducem habuissent idoneum sibi que consentientem. Hoc est Franci, Norici, Alamanni, Thuringi atque Saxones, parique intentione profecti sunt contra Normannos pugnare cupientes. Quam peruenissent, munitionem illorum, qua vocatur Asclaba, obsederunt. Cumque iam expugnanda esset munitione, & hi, qui intus erant, timore percussis mortem se in aditu posse desperassent, quidam ex consiliariis Augusti nomine Linwardus, Pseudo-Episcopus, ceteris Consiliariis, qui patri Imperatoris assistere solent ignorantibus, iussit sibi Vicherto Comite fraudulentissimo Imperatorem adire & ab expugnatione hostium pecunia corruptus deduxit, atque Godofridum Ducem illorum Imperatori praesentavit, quem Imperator more Achabico quasi amicum suscepit & cum eo pacem fecit.

fecit, datus ex utraque parte obsidibus, quod Normanni acceperunt pro omni. Et si pax ex illorum parte rata non dubitaretur, clypeum iuxta morem suum in sublime suspenderant, & portas substructionis aperuerunt. Nostrates autem calliditatis illorum expertes, eandem munitionem ingressi sunt; alii quidem causa negotiandi; alii vero pro loci firmitate consideranda: ac Normanni ad consuetam calliditatem conuersi clypeum pacis deponunt, portas claudunt, & omnes ex nostris intus inuentos aut occiderunt, aut catenis ferreis ligatos ad redimendum seruauerunt. Sed imperator suam contumeliam exercitui suo illatam stoecipendens praeditum Gotafridum de fonte baptismatis lenauit, & quoniam maximum inimicum desertorem regni sui habueras, consortem regni constituit. Nam Comesatus & beneficia quae Rorich Normannus Francorum regibus fidelis, in Remum tenuerat, eisdem hosti suisque hominibus ad inhabitandum delegauit. Et quod maioris est criminis, a quo obsides accipere & tributa exigere debuit, huic praeuorum usus consilio, contra consuetudinem parentum suorum, Regum videlicet Francorum tributa solvere non erubuit. Nam thesauros Ecclesiarum, qui propter metum hostium absconditi fuerant, abstulit, & auri purissimi atque argenti ad confessionem sui totiusque exercitus, qui illum sequebatur, libras DCCCXII eiusdem dedit inimicis. Præterea quisque de suo exercitu in defensione sanctæ Ecclesiæ zelo Dei commotus aliquem de Normannis, qui castra inuadere tentabant, occidit, aut eum iugulare aut ei oculos eruere precepit. Unde exercitus valde contristatus, dolebat super se solum venisse Principem, qui hostibus fauit, & eis victoriam de hostibus subtraxit, nimirumque confusi redierunt in sua. Normanni vero de thesauris & numero captiuorum CC nauas onustas miserunt in patriam, ipsi in loca tunc se continentes. Annales Metenses ad a. 882. qui nihil tardatus, cum omnibus copiis in Franciam venit, & cum Langobardis, Baiuariis, Alamannis, Thuringis, Saxonibus, Fresoniis, & cum omnibus regnis sue ditioni subditis, Normannos in supradicto loco obsidere exorsus est. Sed conatus eius parum effectum obtinuit, quamquam, ut diximus, ex diuersis regnis & gentibus inastimabilis multitudo in eundem confluxisset, indignatione cælesti super populum Christianam Religionem profanantem deserviente. Nouissime Godefridus Rex Normannorum ea conditione Christianum se fieri pollicetur, si ei munere Regis Fresie prouincia concederetur, & Gisla filia Lotharii in uxorem daretur. Quæ ut optauit, adeptus, baptizatus est, & ex sacro fonte ab Imperatore susceptus. Sigifrido autem & reliquis Normannis inueniunt pondus auri atque argenti expeditum est. Et tali tenore fines regni excedunt. Eadem sunt verba Reginonis ad a. 882. Gesta Normannorum ad a. 882. Northmanni semper inueniunt Aquigrani palatium igne cremant, & Monasteria atque ciuitatis Treueris nobilissimam & Coloniam Agrippinam: Palatia quoque Regum & Villarum, cum habitatoribus terre interfectis, igne cremauerunt. Contra quos Karolus Imperator exercitum congregans, eos in Haslas obsedit. Godefridus vero Rex Normannorum ad eum exiit cui Imperator Regnum Fisanum, quod olim Rorichus Rex Northmannus tenuerat, dedit, coniugemque ei dedit Gislam filiam Lotharii Regis, Northmannosque de suo regno abire fecit. Otto Frisingensis VI. c. VII. Sigeb. Gembl. ad a. 884.

§. XXIII.

Insequenti anno 883. Imperator per omne tempus æliuum mansit in Italia, animosque Optimatum regionis illius contra se concitauit. Nam Witonem, Ducem Spoletanum aliosque exauctorauit, & beneficia, quæ ipsi maioresque eorum tenebant, multo vilioribus dedit personis. Quod illi grauiter ferentes, contra eum rebellare disponent. *

* Verba sunt Annalium Fuldenium Lambecii ad a. 883.

§. XXIV.

§. XXIV.

Mortuo a. 884. Carolomanno, Galliarum Rege, Normanni Galliam inuadunt. Mitterantur ad eosdem legati, fidem datam urgentes, quibus respondebant, se cum Carolomanno Rege, non cum alio foedus pepigisse: quisquis ille esset, qui in regnum eius succederet, eiusdem numeri & quantitatis pecuniam daret, si quiete ac pacifice Imperium tenere vellet: Territi huiusmodi mandatis Optimates Regni, ad Carolum Imp. missos dirigunt, cum ultro in regnum inuitant, eique aduenienti ad Gundolphi villam obviam procedunt, & manibus sacramentisque iuxta morem datis, eius ditioni se subdiderunt. * Ex quo facile patet, ipsum quoque regnum Franciarum fuisse adeptum. Hinc regna sua in titulis & subscriptionibus diplomatum expressit; & secundum eadem epochas distinxit. ** Hic autem contra Normannos apud Louanium castra metatos semel & bis exercitum misit, sed nihil dignum peregit. ***

* Verba sunt Reginonis ad a. 884. Eadem habent Annales Metenses. Hinc etiam Otto Frisingensis VI. c. VII. non multo post Carolomannum in Senatu ab apro percussis, deinde ibi. Occidentales ergo Franci Principibus amictis, Carolum Imperatorem qui tunc solus ex superis Carolorum superesse videbatur, ultro inuitant, eique venienti succurrunt: Unde multa ac varia cum Normannis gessit praelia. Hinc & Hermannus Contractus ad a. 884. Carolomannus filius Ludovici Balbi, Rex Galliarum, obiit, & regnum Galliarum Carolus Imperator obtinuit.

** Adducit Cl. Pfeffingerus *Vitruvius illustrato* p. 166. ex Greffero de Divis Bambergensibus p. 517 chartam ipsius cum hac subscriptione: Data X. Kal. Septemb. anno Incarnationis Domini DCCCLXXXV. Indict. III. Anno Regni Karoli, praesentis Imperatoris VIII. Imperatoria vero Dignitas in Italia V. in Francia IV, in Gallia, primo. Actum V. Pessing, in Dei nomine, feliciter, Amen. Aliud diploma Herilensis Parthenoni datum apud Ferdin. Fürstenbergium Monumentis Paderbornensibus p. 535. sic fuit: Data XI. Kalend. Octobr. Anno Domini incarnationis DCCCLXXXV. Indictione V. anni vero regni Domini Karoli praesentis Imperatoris Augusti. in Italia VII. in Francia V. in Gallia III. Actum ad Iustinaua curte regali in Christi nomine feliciter Amen. Aliud eiusdem Praeceptum de Cucino reperitur apud Mabillonium lib. VI. n. 116: quod ita habetur. Data XVI. Kal. Septemb. anno Incarnationis Domini DCCCLXXXV. Indictione III. anno autem regni domini Karoli praesentis Imperatoris Augusti. in Italia V. in Francia III. in Gallia II. Actum Atinaco palatio feliciter. Aliud diploma pro cenobio sancti Germani Autistodorensi n. 117. sic fuit: Datum V. Kal. Novemb. anno Incarnationis Domini anno DCCCLXXXV. Indictione III. anno praesentis Imperatoris Karoli in Italia VI. in Francia V. in Gallia II. Actum Pessing in Dei nomine feliciter. Amen. Titulus tamen quem Wilhelmus Malmesburiensis lib. II. de Gestis Anglorum c. II. p. 38. & 39. habet. In nomine Domini, Summi & gr. Regis, Igo Karolus, Dei gratia deo, Imperator, Rex Germaniae & Patritius Romanorum, atque Imperator Franciarum, sacra nocte Dominica diei. sic us esse videtur. Agerunt etiam Annales Boic. lib. IV. c. XIX. dicit: primus annos Christi servatoris nostri maiorem spissum, libellum, diplomatum addidit. Post hoc id usque ad nostrum quum habet in inscriptionem est.

*** Rhegino ad a. 884. eodem anno Northmanni, qui in Chincem & Denemar-
cam venerunt, adficiente Godofrido, Rhenum nauigio ascendunt, & Dinibureh oppida occupato
munitionem in eodem loco more solito construunt, & in ea tota hyeme resident, contra quos Hen-
ricus dux castra posuit, & nullatenus pradas agere permisi. Rediente vernali tempore, castris ex-
iis, ad maritima loca se recipiunt. His etiam diebus Northmanni a Seno exiunt, & rursus in
regnum Lotharii reuertentes, in loco qui dicitur Louen, castrametati sunt in confinio eiusdem re-
gni infestationibus utraque regna fatigant: ad quorum malitiam compescendam, Imperator semel
& iterum exercitum misit, sed nihil dignum memoria aduersus tantam violentorum rapacitatem
actum est. Eadem habent Annales Metenses ad a. 884. Siegb. Gembl. ad a. 885. Annales ve-
ro Fuldenfes Lambeciani ad a. 884. postquam Carolomanni mortem narrassent: Unde Nord-
manni qui regnum illius pradis & incendiis longo tempore fatigauerant, audaciores effecti XII.
millia librarum auri & argenti ab illa regione tributi nomine exegerunt, & tamen fidem pollicita-
tam nequaquam seruauerunt Nam & obfides acceperunt & a prädationibus minime cessau-
runt. Hac etiam late narrant Gesta Normannorum ad a. 884.

§. XXV.

Eodem anno 884. in Italiam profectus cum Widone & ceteris,
quorum animos priori anno offenderat, pacem facit. * A. 885. Godfridus
Normannorum Rex, fidem mentitus, exercitum non modicum de sua
gente congregauit, & per alueum Rheni ascendere & plurima loca regni
Lothariensis suæ dictonis facere disposuit. Verum ab Heimricho aliisque
fidelibus Imperatoris ad colloquium inuitatus & infidelitatis correptus,
cum eos conuitiis variisque ludibriis exacerbaret, ipse & omnes qui cum
eo erant, occisus fuit, Normanni etiam a Frisonibus & Saxonibus cæsi. **
A. 886. audaciores facti in Franciam iterum irrumpunt, contra eosdemque
Imp. exercitum duxit, irrita tamen expeditione. *** Normanni Parisio-
rum urbem obsidione claudunt, Imperator quidem cum immenso exerci-
tu aduersus hostes castra ponit, sed nil dignum imperatoria maiestate ges-
sit. Cessis tamen terris quæ ultra Sequanam erant, pacem fecit, unde
Normandix nomen. ****

* Annales Fuldenfes Lambeciani, Rhegino ad a. 884.

** Annales Fuldenfes Lambeciani, Rhegino ad a. 885.

*** Annales Fuldenfes Lambeciani ad a. 886. Rhegino Anno Dominice incarnat.
DCCCLXXXVI. Northmanni a Seno fluuio exiunt, & rursus in regno Lotharii reuertentes,
in loco, qui dicitur Louen, castra sedesque statuunt, scilicet in confinio utriusque regni, & con-
tinuis incursionum infestationibus utraque regna fatigant, ad quorum ingenitam malitiam com-
pescendam imperator semel & iterum exercitum misit, sed nihil dignum aduersus tantam violento-
rum rapacitatem actum est.

**** Rhegino ad a. 887. post hæc imperator Galliarum populos perlustrans, Parisios
cum immenso exercitu venit, ibique aduersus hostes castra posuit, sed nil dignum imperatoria
maiestate gessit. In eodem loco ad extremum, concessis terris & regionibus quæ ultra Sequanam
erant, Nordmannis ad deprædandum, eo quod inuola illorum sibi obtemperare nolent, recessit.

Sigebertus Gemblacensis ad a. 888. *Carolus imperator cum Normannos nequirit expellere, tandem facto favore concessit eis regiones quæ erant ultra Sequanam, quarum incolæ contra se rebelabant, quæ pars Franciæ a Normannis Normannia appellata est. Huc faciunt Abbonis de obfessa a Normannis Lutetia Parisiorum, libri duo.*

§. XXVI.

Inde cum propria familia diuersa ipsi fuerunt negotia. A. 885. quidem Bernhardum filium suum ex concubina, hæredem regni post se constituit, ideoque missis Romam nuntiis, Hadrianum Pontificem misit in Franciam, ut ipsius auctoritate negotium hoc perficeret. * Ast, mortuo in itinere Pontifice, hoc quod voluit, minime perfecit. A. 887. vero Luitwardum episcopum Vercellensem, virum sibi percarum & in administrandis publicis utilitatibus vnicum consiliarium, obiecto adulterii crimine, eo quod reginæ secretis familiaris immisceretur, a suo latere cum dedecore repulit. Deinde paucis interpositis diebus, coniugem Richardem pro eadem re in concionem vocat, & publice protestatur, nunquam se carnali coitu miscuisse, cum plus quam decennio, legitimo matrimonii foedere eius consortio esset sociata. Illa e contrario non solum ab eius, sed etiam ab omni virili commixtione se immunem esse profitetur, & de virginitatis integritate gloriatur, idque se approbare Dei omnipotentis iudicio, si marito placeret, aut singulari certamine, aut ignitorum vomerum examine fiducialiter adfirmat. Dicitur enim religiosa foemina. Ea acto dissidio in monasterium Andlauiense, quod in proprietate sua construxerat, Deo famulatura recessit. **

* Annales Francorum Lambeciani ad a. 885.

** Verba sunt Reginonis ad a. 887. Eadem habent Annales Metenses. Annales Fuldenses vero ad a. 887. saltem dicunt: *Alamanni contra Luitwardum Episcopum dolose conspirare, qui tunc maximus consiliator Regis in palatio fuit & cum a presentia Imperatoris omni honore priuatum abire compellunt.* Hermannus Contractus ad a. 887. *Richarda Imperatrix, adulterii cum Luitwardo Vercellensi Episcopo inensata, Aquino iudicio se ab omni virorum commixtione integram & virginem comprobauit, quamuis iam 12. annis in coniugio Imperatoris apparuerit. Maxque a Rege separata, in Andelabense cœnobium virginum a se constructum, recessit: ibique Deo seruans, Virgo Regina permansit.*

§. XXVI.

Luitwardus * autem vindictam meditans, in Baioariam ad Arnolphum se contulit, & cum eo machinari studuit, qualiter Imperatorem regno priuaret, quod etiam factum est. Nam, cum Carolus in Triburia villa confedisset, suorum undique opperiens aduentum, Arnolfus, cum manu valida Noricorum & Sclauorum superuenit, & ei molestus efficitur. Nam omnes Optimates Francorum, qui contra Imperatorem conspiraue-

rant, ad se venientes, in suum suscepit dominium; venire nolentes beneficiis priuavit, nihilque Imperatori nisi vilissimas ad seruiendum reliquit personas. ** Hinc Optimates cernentes, Carolum animo & corpore deficere, hoc deposito in generali conuentu Triburiensi, Arnolphum eligunt Imperatorem, assignatis Carolo nonnullis redditibus in Alemannia ad victus necessitatem. *** Carolus quidem Alemannorum ope, contra Arnolphum bellum instaurare conabatur, sed deficientibus istis, gratiam ipsius exposcere necessum habuit. ****

* Quante auctoritatis & arrogantiae hic fuerit Luitwardus, docent Annales Fuldenses Lambeciani ad a. 867. *Imperator cum suis colloquium habuit in VVeibilingen qui prius temporibus, id est, ex quo Rex in Alemannia constitutus est, quendam de suis ex infimo genere natum nomine Luitwardum supra omnes qui erant in regno suo exaltauit, ita ut Amen, cuius mentio facta est in libro Hester, & nomine & dignitate praecellat. Ille enim post Regem Affuerum erat secundus; iste vero prior Imperatore & plus quam Imperator ab omnibus honorabatur. Nam nobilissimorum filius in Alamannia & Italia nullo contradicente rapuit, suisque propinquis nuptum dedit.*

** Hæc habent Annales Lambeciani ad a. 887.

*** Hæc late narrat Regino ad a. 887. *his ita gestis, imperator corpore & animo caput egrotare. Mense itaque Nouemb. circa transitum sancti Martini Triburias venit, ibique conuentum generalem conuocat. Carnentes optimates, regni non modo vires corporis, verum etiam animi sensus ab eo dissipare, Arnolphum filium Carolomanni vero in regnum attrahunt, & subito facta conspiratione ab imperatore deficientes, ad predictum virum certatum transiunt; ita, ut in triduo vix aliquis remaneret, qui ei salum officia humanitatis impenderet. Cibus tamen & potus ex Ludperti episcopi sumptibus administrabatur. Erat res spectaculo digna, & æstimatione fortis humana rerum varietate miranda. Nam, sicut ante secunda fortuna rebus vltra quam arbitrari posset affluentibus, tot tantaque imperii regna sine laborum sudoribus & certaminibus attraxerat, ita, & post magnum Carolum maiestate, potestate, diuitiis nulli regum Francorum, succedere esse postponendus: ita nunc aduersa velut in offensione fragilitatis humane deficiens qua fortuna cumulauerat, cuncta in bonis in momento abstulit, qua prospero arriadis successu quondam gloriose attulerat. Mittit ergo ad Arnolphum ex imperatore effectus egenus, ex desideratis rebus non de Imperii dignitate, sed de victu quotidiano cogitans, tantum alimentorum comam ad subsidium vite presentis supplex exposcit: dirigit etiam Bernhardum filium quem expellere susceperat, cum xenis, cumque eius fidei commendat. Miseranda verum facies, videre imperatorem opulentissimum, non solum fortune ornamentis destitutum, verum etiam humane opis egentem. Concessit autem Arnolphus rex nonnullos fiscos in Alemannia, vnde ei alimonia praeberetur: ipse vero, compositis in Francia feliciter rebus, in Baicariam reuertitur. Eodem anno VVilgarius episcopus de Augusta ciuitate obiit, & Adalbero nobilis generis, magni ingenii ac prudentie vir, cathedram eius obtinuit, & ei in episcopatum successit. Eadem habent Annales Metenses, Otto Frisingensis VI. c. IX. Annales Fuldenses, Marianus Scottus, Gotfridus Viterbiensis. Hermannus Contractus, Albericus ad a. 887. Chronicon Laurishamense ad a. 883. Sigebertus Gemblacensis ad a. 860. Sigonius de Regno Italice lib. V. fin.*

**** Annales Fuldenses ad a. 887. *Carolus nicens bellum contra Arnolphum regem in-*

instaurare, sed non proficit. Concussit timore Alamannos, quibus maxime negotium sui regni habebat commissum, omnes penitus ab eo defecerunt, et etiam ministri ab eo defecti, sub celeri seditione ad Arnolfum regem se innoxerunt: Carolus dum se undique a suis desertum sentit, et nesciens quid sui causa consilium possit fieri: tandem munera ad Regem direxit, expascuis sua gratia vel pauca loca in Alamannia sibi ad usum usque in finem vite sua largiri, quod Rex ita fieri concessit.

§. XXVII.

Insequenti anno 888. pridie Idus Ianuarii obiit Carolus hic Tertius, * ut quadam volunt, a suis strangulatus. ** Sepultus autem est in Augia Monasterio, prope Constantiam, ubi etiam eius Epitaphium adhuc reperitur. ***

* Rhegino. Annales Metenses ad a. 888. Annales Fuldenses ad a. 887. paucos dies in loco a Rege sibi concessit religiose morabatur, post Christi nativitatem die Idus Iann. Elii. mum diem feliciter clausit, et mox in modum usque dum honorifice Augensi Ecclesia sepelitur, ex iam aperta multis cernentibus visum est, et aperte monstraretur, qui spretus terrena dignitate ab hominibus exiit, Deo dignus ecclesiæ patriæ vernula mereretur feliciter haberi. Lambertus Schafnaburgensis, Marianus Scotus, Hugo Flauiniacensis, Anentinus Ann. Boiorum IV. c. XX. Serarii rer. Mogunt. IV. p. 665.

** Boederus Hist. sec. IX. p. 194. Mausoleum Caroli Crassi, cum epicedio conspiciatur in insula Rheni: Rhenan prope Constantiam, ubi supremum diem obiit, in hanc sententiam:

Carolus Crassus Rex Suevia pronepos Caroli Magni
Italiam potenter intravit, eamque devicit Imperiumque
Romanum ubi Caesar coronatus obtinuit ac mortuo
Fratre Ludovico universam Germaniam et Galliam
Iure hereditario acquisivit demum animo mente
Et corpore deficiens ab Imperio sane magno cum Fortuna
Ludovico deiectus a suis omnibus postpositus humili hoc
In loco sepultus iacet. Obiit anno DCCCLXXXVIII. Idib. Ian.
Incisa sunt hæc præterea.

Pannonos Cimbras diuerso Marte subegit
Carolus, a Crasso corpore nomen habens.
Sed bene quas iuuenis regni tractabat habenas,
Hic iterum senior dispoliatus obit.

§. XXVIII.

Inter Constitutiones Caroli Crassi, refertur quoque illa de expeditione Romana, quam inter alias Imperatorum Constitutiones refert Goldastus, * pro genuina venditat Marquardus Freherus, ex ea potissimum ratione, quod Ludwardi Cancellarii in subscriptione fiat mentio, qui sub Carolo Crasso vixit. ** Ast, dum Chronologia haud conueniunt, quippe annus 790. *** subscriptus, quo nondum in viuis erat Carolus Crassus: nec stylus istam sapiat ætatem, cum vox feodum, ****

principes spirituales & seculares non dicantur ista ætate, haut immerito hanc constitutionem cum aliis ad posteriora tempora reuocamus, licet non satis possit demonstrari, an ab Imp. quodam sequioris ætatis publicata, an a priuato confecta.

* Reperitur ista in Goldasti Statutis & Rescriptis p. 28. 29. in Constitutionibus Tomo vno p. 207. Habet eandem Lehmannus in Chronico Spirensi lib. II. c. XLII.

** Sic enim Freherus: *hoc notare iam de tempore & auctore huius constitutionis certo constitui potest, quem nec in Magni, nec in Calui actis inuenio, sed in Caroli tertii huius.*

*** Subscriptio apud Freherum & Lehmannum talis est: *Data VIII. Idus Iunii, anno ab incarnatione Domini N. I. Christi. D C C X C. regni autem eius XXII ante consecrationem.* Goldastus tamen habet 890. & in margine apposuit 881. quo corruptam, quæ ipsi videtur, Chronologiam emendare conatur. Ast, falsitas quoque apparet ex anno XXII. regiminis quod a. 876. post mortem Ludouici Germanici cepit, anno 887. fuit finitum. Plane alia est ratio subscriptionis in diplomatibus Caroli Crassi, prout supra iamdum notauimus. Hinc ipse Freherus fateri necessam habet, omnia hic confusa esse & mutilata.

**** Ipse Freherus fatetur, feudi vocem nunquam alias in Legibus Carolinis occurrere. Schilterus etiam de natura success. feud. c. I. §. 3. putat, hanc vocem demum seculo X. vel XI. fuisse receptam. Hinc Carolum Crassum istius constitutionis autorem haut esse, euicerunt Bœcler Notit. Imp lib. XV. c. II. Strauchius de Hostenst. §. 50. Obrechtus de expeditione Romana §. 9. qui de eadem ita iudicat, *ipsi constitutioni detrahendam antiquitatis opinionem non esse, nec Carolum tamen Crassum eius esse auctorem; & non inscriptionem minus, quam subsignationem eius suppositiciam esse.* Schilterus vero Comment ad Ius Feud. Alem. cap. VIII. §. II. eandem Conrado Salico tribuit.

§. XXIX.

Carolo defuncto, Imperium multis modis scindebatur, singulis prouinciis singulos Reges creare cupientibus. Arnolpho tamen pars maxima cessit: * Itali duos super se reges, Berengarium Foroiuliensem & Guidonem Spoletanum ducem, statuebant, e quibus Berengarius a Guidone patria pulsus, ad Arnolphum profugus venit. Occidentales Franci Odonem, Roberti filium consensu Arnolphi, Regem creabant. Boso regnum Prouinciæ rapiebat, Rodolphus regnum Iurense Burgundia. **

* Hæc Otto Frisingensis VI. c. IX. X. Regino ad a. 888. post cuius mortem regna, quæ eius ditioni paruerant, belati legitimo destituta hæredes, in partes a sua compage resoluntur, & iam non naturalem dominum præstolantur, sed vnumquodque de suis visceribus regem sibi creare disponit. Quæ causa magnos bellorum motus excitauit, non quia principes Francorum decesserant, qui nobilitate, fortitudine & sapientia regnis imperare possent, sed quia inter ipsos æqualitas generositatis, dignitatis ac potentia discordiam augebant, nemine tantum ceteros præcellente, ut eius dominio reliqui se submittere dignarentur. Multos enim idoneos principes ad regni gubernacula moderanda Francia genuisset, nisi fortuna eos amulatione virtutis in perniciem mutuas armasset. Quæ ratione vero regna fuissent diuisa, inde late narratur.

Ea-

Eadem habent Annales Metenses ad a. 888. Annales Fuldenses ad a. 888. Arnolfo diu morante, multi reguli in Europa & regno Karoli sui patruelis excrevere. Nam Berengarius filius Eberhardi in Italia se regem facit. Rudolfus vero filius Chvonradi, superiorem Burgundiam apud se statuit regaliter retinere. Inde itaque Hludouicus filius Buosoni, & Wido filius Lambertus Galliam Belgicam, nec non provinciam, prout reges habere proposuerunt. Odo filius Roberti usque ad Ligerim fluvium & Aquitanicam provinciam sibi in usum usurpavit. Eadem habet Aferius Meneuensis in vita Aelfredi Regis Anglorum. Hugo Flauiniacensis apud Labbeum noua Collectione Mistorum T. I. p. 122. in quo spatio imperium per multos diuisum, & sensum est. Baso regnum Provinciae, Wido Imperium, Odo Franciae regnum sub Carolo simplice, Rodulfus Iuense, Carolus Junior imperium.

§. XXX.

Adeptus itaque in hac scissione ARNOLPHVS fuit regnum Teutonicum, * cui postea accessit Imperium Romanum. Immo, ipsi Galli non nisi cum ipsius consensu Odonem regem constituerunt, ** Wido, rex Italiae a Berengario eiectus, ipsi se submitit. *** Si de iure quaeramus, certe Arnolphus, filius Carolomanni naturalis, ex successione nullum habet, hoc tamen ipsi tribuebat electio **** Germanorum, qui deiciente indies stirpe Carolingica, hoc iuris sibi sumebant.

* Hæc itaque explicat Oito Frisingensis VI. c. XI. porro Arnolfus totam Orientalem Franciam (quæ modo Teutonicum regnum vocatur,) id est, Baiariam, Sueuiam, Saxoniam, Thuringiam, Frisiam, Lotharingiam rexit: Occidentale vero Odo ex eius auctoritate habuit. Annales Fuldenses ad a. 888. Rex Arnolfus urbe Radaspona receptis primoribus Baiuvariorum, orientales Francos, Saxones, Daringos, Alamannos magna parte Sclauanorum, natalem Domini & Pascha ibidem honorifice celebravit.

** Patet hoc ex Ottonis Frisingensis l. c. Regino ad a. 888. interea Galliarum populi in unum congregati, cum consensu Arnolphi Ottonem ducem filium Ruperti regem super se pari consilio & voluntate creant. Annales Fuldenses ad a. 888. Odo filius Roberti usque ad Ligerim fluvium & Aquitanicam provinciam sibi in usum usurpavit. Deinceps Arnolfus se regem habebat. Hic auditis Rex Franciam petit, habitoque ad Francosur generalis conventu, disposuit aduentare Vormaciam. Quod vero Odo comperiens, salubri utens consilio contempsit se mallo suum regnum gratia Regis pacifice habere, quam illa iactantia contra eius fiduciam superbiere, veniensque humiliter ad Regem & gratanter ibi recipitur: rebus ab utraque parte prout placuit, prospere dispositis, unusquisque reuersus est in sua. Otto Frisingensis VI. c. IX. Occidentales quoque Franci Odonem Roberti filium. virum fortem, consensu Arnolphi Regem creant. Wirtichindus lib. I. Ann. p. 637. Huic Arnulpho diadema & sceptrum & cetera regalia ornamenta obtulit, imperiumque domini sui gratia Imperatoris Arnulphi obtinuit.

*** Regino ad a. 888. igitur quedam pars Italici populi Berengarium filium Eberhardi qui ducatum Forouliensium tenebat, regem sibi statuunt, quedam Guidonem filium Lamperti ducem Spoletanorum, aque regia dignitate sublimandum decernunt: ex qua dissensionum controuersia tanta strages ex utraque parte postmodum facta est, tantumque humanus sanguis effusus, ut iuxta dominicam vocem, regnum in se ipsum diuisum, desolationis miserum pene incurrebat. Ad extremum Wido victor exiens, Berengarium regno expulit, pul-

fuit itaque ad Arnolphum regem adiit, eiusque patrocinia contra hostem exposcit. Eadem habent Annales Metenses ad a. 888. Otto Frisingensis VI. c. X. igitur Itali, super se duos reges Berengarium Forthulensem, & Guidonem Spoletanum Ducem Reges statuunt. E quibus Berengarius a Guidone patria pulsus, ad Arnulfum profugus venit.

*** Hinc Annales Fuldenses ad a. 887. igitur veniente Carolo Imperatore Francofurt, isti inuitauerunt Arnolphum filium Carlmanni regis ipsumque ad seniorelem elegerunt, siue more statuerunt ad regem extolli. Otto Frisingensis VI. c. IX. Arnolphum Carolomanni filium ad regnum trahunt.

§. XXXI.

Postquam regnum suum firmasset, concessit a. 890. Zundebolcho Sclauorum Marahensium Regi Bohemix ducatum. * Hic vero postea rebellis factus, sed vocatis ab Arnulpho in auxilium Vngaris, ad pacem petendam, & dato obside filio, ad tributum soluendum fuit coactus. Hac autem temeritate Vngaris viam patefecit in Germaniam. Anno 891. insignem contra Normannos obtinuit victoriam, dum centum eorum milia prostrata esse dicantur. *** Anno 893. inuestiuit Carolum Gallix regem in Comitibus Wormatiensibus, ex quo satis patet, ipsum in Gallix regnum iura exercuisse. **** Anno 895. filium suum Zuendiboldum regno Lothariensi praefecit. *****

* Regino ad a. 890. Arnolphus rex concessit Zundebolch Marahensium Sclauorum regi ducatum Bohemensem, qui hactenus principem suae cognationis ac gentis super se habuerant, Francorumque regibus fidelitatem promissam inniolato foedere consecrauerant, eo quod illi, antequam in regni fastigio sublimaretur, familiaritatis gratia fuerit connexus: denique filium eius quem ex pellice susceperat, a sacro fonte leuauit, eumque ex nomine suo Zundebolch appellari fecit. Quae res non modicum discordiarum & defectionis praebuit incitamentum: nam & Bohemi a fidelitate diutius custodita recesserunt, & Zundebolch ex adiectione alterius regni vires non paruas sibi accessisse sentiens, fastu superbia inflatus, contra Arnolphum rebellauit. Quod cum cognouisset Arnolphus, cum exercitu regnum Marahensium ingressus, cuncta quae extra vrbes reperit, solo tenuis demolitus est. Ad ultimum, ne caetera fructifera arbores radicibus exciderentur, Zundebolch pacem poscit, & dato filio obside hanc pacem, seruo promeruit. Eadem habent Annales Metenses ad a. 890. Otto Frisingensis VI. c. XI. Concessit Zuentebaldo Marahensium Regi ducatum Boemiae, filiumque suum ex sacro fonte ab ipso leuatum eius nomine, Zuentebaldum vocauit.

** Sigebertus Gemblacensis ad a. 893. Arnulfus rex Zuentebaldo duci Maharensium ducatum Boemavorum addens, & Boemanos per hoc sibi infestos fecit, & Zuentebaldo per adiectionem potentiae, materiam contra se rebellandi dedit. Ad quem debellandum cum non sufficeret, gentem Hungarorum Deo inimicam regno immisit, eorumque auxilio Zuentebaldum deuicit, & tributarium facit. Conqueritur de eo quam maxime Luitprandus lib. I. c. V. Arnulfus interea eorum quae sub Arduo sunt gentium Rex fortissimus, cum Zuentebaldum Marahenorum Ducem, quem supra memorauimus, sibi viriliter repugnantem debellare requireret; depulsus bis (probo dolor) multisimisque interpositionibus quas vulgo clusas nominari praediximus,

Hun-

Hungarorum gentem cupidam, audacem, omnipotentis Dei ignaram, scelerum omnium non infensam, sedis & omnium rapinarum solummodo avidam, in auxilium conuocat. Si tamen auxilium des potest, quod paullo post eo moriente, tum genti suae tum ceteris in meridie occasuque degentibus nationibus graue periculum, imo excidium fuit. Quid igitur? Zwentebaldus vincitur, subiugatur, sibi tributarius; sed Domino solus. O caecam Arnulfi regis regnandi cupiditatem! o infelicem avarumque diem! vnius hominacionis detectio fit citius Europa contritio.

Annal. Fulden. ad a. 891. hoc praelium late describunt, & tandem ita concludunt: erat autem ibi gens fortissima inter Normannos Danorum, quae nunquam antea in aliquo munitione & capta & superata audierat, dure certatum est, sed non induci subueniente gratia Dei, victoria ad Christianos concessit. Normanni fuga praesidium querentes, summi quod antea eis a tergo pro muro habebatur, pro morte occurrebat. Nam instantibus ex altera parte eade Christianis, coacti sunt in flumen precipitari, coacervatim se per mare & colles erantibus completentes, in profundam per centena & millia numero mergebantur, ita ut cadentibus interceptum alieum annus fletum appareret. In eo praelio ceciderunt duo reges, scilicet Godafridus & Godafridus, regia signa XI. ablata, & in Baiouariam in testimonium transmissa sunt. Eadem in loco die Cal. Leitanias Rex celebrare praecipit: ipse cum omni exercitu laudes Deo canendo processit, qui talem victoriam suis tribuit, ut vno homine tantum occiso de parte Christianorum (quod compertum est) tanta millia hominum ex altera parte perierunt. Regino, Annales Metenses, Hugo Flaviniacensis, Herm. Contractus 891. Sigebertus Gemblacensis ad a. 895. Otto Frising. VI. c. XI.

Otto Frisingensis VI. c. XI. ea tempestate in regno Occidentali inter Carolum Ludouici filium, & Odonem grauis de regno controuersia orta, Carolum inferioris causae gratia, ad Arnolphum supplicem venire, ab eoque auxilium poscere compellit. Regino ad a. 893. Carolus vires Ottonis ferre non valens, patrocinia Arnolphi supplex exposcit. Aestino siquidem tempore iam dictus rex conuentum publicum Wormatiae celebrauit, ubi Carolus venit, & Arnolphum magnis muneribus sibi conciliat, regnumque quod usurpauerat, ex eius manu percepit. Iussum est etiam, ut episcopi & comites qui circa Mosam residebant, illi auxilium ferrent, & eum in regnum inuadentes, in sede regia inthronisarent. Eadem habent Annales Metenses ad a. 893.

Regino & Annales Metenses ad a. 894. post Wormatiam venit, ibique placatum tenet, solens Zundibolch filium suum regno Lotharii praeficere, & minime optimates praedicti regni ea vice assensum praebuerunt. Et ad a. 895. post haec Arnolphus Wormatiam venit, ibique optimates ex omnibus regnis suae ditioni subditi sibi occurrentibus, conuentum publicum celebrauit. In quo conuentu, omnibus assentientibus atque collaudantibus, Zundibolch filium regni Lotharii praefecit. Marianus Scotus ad a. 895. Otto Frisingensis I. c. XII.

S. XXXII.

Maxime vero Arnolphum occupauit Bellum Italicum. Dum enim Berengarius Dux Foroiulienensis & Guido, Dux Spoletanus, viuo adhuc Carolo, inter se essent pacti, ut Wido Italiam Romanam, Francicam Berengarius obtineret, Carolo vero defuncto, ipsi inter se scinderentur, & Wido in Briziae campis victor Berengarium fugaret. * Romanis etiam esset grauis, misit Formosus Papa ad Arnolphum legatos, ipsum inuitantes, ut Italicum regnum & res S. Petri ad suas manus, a malis Christianis

nis eruendum aduentaret. ** Anno 894. Arnolfus Rex bene in Germania omnibus compolitis, misit primum Zuendiboldum filium in Italiam, *** inde Italiam cum exercitu ipse ingreditur: Berengarium Veronæ constituit captaque Bergamo, comitem Ambrosium in patibulo suspendit. Quo facto, omnes Italiæ vrbes timore percussæ, amplius rebellare non audentes, vltro se ipsius ditioni subdiderunt. Redux factus in monasterio Laureacensi Ludouico Bosonis filio quasdam ciuitates & pagos in Italia concessit. **** Absente autem Arnolpho moriebatur Guido, cuius filius Lambertus a Papa in Imp. fuit coronatus. *****

* Luitprandus lib. I. c. VI. dum hæc aguntur, Rex Gallie Carolus, qui cognominatus est Calvus, (nunc dubio intelligendus est Crassus, cum ipsi successorem in Gallia tribuit Otonem, Caluo vero successerat Ludouicus Balbus, huic Carolomannus, Carolus simplex & Carolus Crassus) presentem moriendo morantem vitam: cui dum viveret, duo ex Italia præpotentes Principes seruebant; quorum alter VVido, alter dictus est Berengarius. Hi sane tanto sunt amicitiarum fœdere conuincti, ut sibi hoc iureiurando promitterent, quod si Regi Carolo supersisteres forent, alterius alter ordinationi conuinceret, simul ut VVido quam Romanam dicunt Franciam, Berengarius obtineret Italiam. Et paullo post: Contigit itaque utrumque, VVidonem autem Berengarium, Caroli Regis funeri deesse: cuius tamen interitum VVido ut audiuisset, Romam profectus est, & absque Francorum consilio totius Franciæ vntionem suscepit Imperii, Franci itaque Odonem, quoniam VVido aberat, Regem constituunt; Berengarius vero VVidonis consilio, quemadmodum ei iureiurando promiserat, Italici regni suscepit Imperium; VVido autem Franciam petit. Cumque Burgundionum regna transiens, Franciam, quam Romanam dicunt, ingredi vellet, Francorum nuntii ei occurrunt, se redire nuntiantes, eo quod longa expectatione fatigati, dum sine Rege esse diutius non possent, Odonem cunctis potentibus elegerunt. Et paullo post. Francorum igitur legationibus non parum Rex VVido perturbatus, nonnullis cepit cogitationibus aestuare, tam ex Italico regno Berengario iureiurando promisso, quam ex Francorum; præsertim quod penitus illud se non posse sciuerat adipisci. Inter utramque autem aestuationem, quoniam Francorum Rex esse inuicibat, frangere quod Berengario fecerat iniurandum, deliberat; collectoque prout potuit exercitum (traxerat sane & a Francis quandam affinitatis lineam) Italiamque concite ingressus, Camerinos atque Spoletinos fiducialiter ut propinquos adiit; Berengarii etiam partibus fruentes ut infidos pecuniarum gratia acquirit; itaque Berengario bellum parat. Copiis denique utraque ex parte collectis, iuxta flumen Terniam, qui quinque a Placentia milliariis distat, civile bellum parant in quo cum partibus ex utrisque caderent multi, triumphum VVido obtinuit. Nec mora, diebus paucis interpositis, collecta Berengarius multitudine, in Brixia latissimis campis VVidoni bellum parat: ubi cum maxima strages ferret, fuga sese Berengarius liberavit. Conueniunt Marianus Scotus ad a. 889. Panegyricus Berengario dictus apud Leibnizium Tom. I. Script. Brunsvic. p. 237. & Sigonius lib. VI. de Regno Italia p. 229.

** Annales Fuldenfes ad a. 893. misit autem Formosi apostolici cum epistolis & primoribus Italici regni ad Regem, in Bavaria aduenerunt, enixe deprecantes, ut Italicum regnum, & res S. Patri ad suas manus a multis Christianis eruendum aduentaret: quod tunc maxime a VVidone tyranno affectatum est, quæ Rex apud urbem Regino honorifice recipiens, & cum muneribus postulata annuens, abire permisit. Hermannus Contractus ad a. 893.

*** Lu-

*** Luitprandus lib. L. c. VII. iam vero Berengarius, cum VVidoni resistere copiarum paucitas requirit, potentissimum quem prae diximus Arnolfum Regem in auxilium rogat, promittens suosque eius potentiae servituros, si virtutis suae adminiculo VVidonem superaret, regnumque sibi italicum vendicaret. Huius plane tantae promissionis gratia accitus Rex Arnulfus, filium eius Zwentebaldum, quem ex concubina genuerat, valido cum exercitu huius in auxilium dirigit, generumque pariter omni sub densitate Papiam.

**** Luitprandus l. c. VII. igitur Berengarius, dum sibi prospera inimico, sibi adversa prospiceret, cum Zwentebaldo pariter Arnulfi regis adiit potentiam, orans ac pollicens, ut si ipsum adjuvaret, se totam Italiam, ut ante promiserat, ditioni eius suppositurum. Qui tanta promissionis gratia excitus, copiis collectis cominus Italiam adit. Cui Berengarius, ut promissioni suae daret fidem credulitatis arrhabonem clypeum portat. Susceptus itaque a Veronensibus, ad urbem proficiscitur Pergamum: ubi diu, firmissima loci munitione confisi, imo decepti, homines ei occurrerant, castrametatus ibidem belli fortitudine urbem capit, incelas ingulat, trucidat; civitatis etiam Comitem Ambrosium nomine, cum baltheo & armillis ceterisque pretiosis indumentis suspendi ante porta ianuam fecit. Quod factum ceteris omnibus Urbibus cunctisque Principibus terrarum non parum attulit. Quicumque enim hoc audierat, utraque auris eius timiebat. Mediolanenses igitur atque Ticinenses hac fama perterriti, eius non ausi sunt praestolari adventum; verum praesentia legatione, insidioni suae se obtemperaturos esse promittunt. Otto Frisingensis VI. c. XII. Rhegino, Annales Metenses, Fuldenses ad a. 894.

***** Rhegino ad a. 894. Eodem anno Guido qui Italiam regebat, & imperatoris tenebat nomen, moritur; Lampertus filius eius regnum obtinuit, & Romam veniens diadema imperii a praesule sedis apostolica ei imponi fecit. Eadem habent Annales Metenses

§. XXXIII.

Anno 896. Arnolphus, vocatus a Formoso Papa, qui gravem a civibus persecutionem patiebatur, Italiam secundo ingressus, ad urbem usque progreditur. Qua armis capta, a praefato Pontifice coronatus, Imperatoris & Augusti nomen sortitus est, * Romanis ipsi fidem atque obsequium promittentibus. **

* Hae verba sunt Ottonis Frisingensis VI. c. XII. Sic etiam Rhegino ac Annales Metenses ad a. 896. Arnolphus civitatem ingressus, a Formoso Apostolica sedis praesule magno honore susceptus, ante confessionem sancti Petri coronatus, imperator creatus est. Annales Fuldenses ad a. 896. iam Apostolicus paterno amore diligendo Regem, ante paradisum, loco qui dicitur. Gradibus S. Petri suscipiens, & honeste ad basilicam beatorum principum Apostolorum latificando introducit, & secundum morem antecessorum suorum, imperialem consecrationem capiti sibi imponit, Caesarem Augustum appellant. Hugo Flauiniacensis apud Labbeum Tom. I. p. 123. Anno DCCCXCIII. ind. XI. Oitone regnante in Francia, Arnulfo in Italia ex Saxonia, Carolus iam iuvenis Francorum repetit sceptrum, & memoratus Arnulfus imperii invasit Monarchiam, Romam cum assensu Formosi Papae capiens, a quo in Imperatorem promotus est. Tum primum a Francorum Regibus ad extraneos translatus est Imperium, Principibus Romanis parvipenduntibus Carolum obtardum mentis ingenium. Consentunt Hermannus Contractus, Lambertus Schafnaburgensis, Marianus Scotus, Annales Hildesheimenses ad a. 896. Hepidannus ad a.

897. Quare etiam Scriptores, qui antea eum Regem vocauerant, ab isto tempore eundem vocant Imperatorem. Hinc etiam Albertus Stadenlis ad a. 896. *Arnulphus Rex Romanus benivus Imperator efficitur.* Quare in diplomatibus ante istum annum scriptis, se vocat saltim Regem, prout ex diversis diplomatibus a Schatenio Annalium Paderbornensium lib. III. adductis patet. In alio vero diplomate monasterio Corbeiensi concessio apud eundem p. 229. dicitur. *Arnolfus divina providente Clementia Imperator Augustus.* Refert illud Schatenius quidem ad a. 893. Sed cum ipse fateatur, nullo certo anno & indictione has tabulas fuisse consignatas, potius easdem post dignitatis Imperatoris tempora referimus. Idem titulus occurrit in alio diplomate apud Goldastum *Tom. 6. p. 209.* Non defuerunt tamen, qui ipsum ex numero Imperatorum excluderent, prout etiam Otto Frisingensis VI. c. XIII. loquitur: *reperi ego in quibusdam gestis Romanorum, post Carolum tertium, tanquam Imperio a Francis in Longobardos translato, Arnolfum in Catalogo Imperatorum sacri, & Ludovicum, ceterosque post ipsum in numero Augustorum poni.* Alii Arnolfum in Catalogo ponunt, & eos qui post ipsum usque ad Ottonem confuse regnaverant, non Imperatores & Augustos, sed inuafores & angustos appellare consueverunt. Scilicet Guido, huiusque filius Lambertus adfectabant titulum Imperatoris, quem etiam in diplomatibus suis gerunt, apud Goldastum *Constit. Imper. Tom. III. p. 296. 297.* Baronius tamen ad a. 888. §. 3. Arnolphum ideo ex numero Imp. excludit, quod per surreptionem facta dicitur ipsius vnctio. Immo Sigonius lib. VI. de regno Italix ad a. 896. *neque vero hac iniuria contentus Stephanus fuit, quia etiam omnia Formosi pontificatus acta rescidit, atque imprimis eos, qui initiati ab eo fuerant, exautoravit, & Arnolfum regem, quem Formosus metu consecrat Imperatorem, vitio factum esse pronuntiavit, Vid. Boccler. Hist. sec. IX. p. 202.*

** Annales Fuldenfes ad a. 897. dispositis ibi multimodis rebus, omnis Romanorum populus ad S. Paulum cum iuramento Imperatori fidei promittentes, iuramentum vero illud ne quem lateat, hic inferere proposuimus: iuro per hac omnia Dei misteria, quod salvo honore, & lege mea atque fidelitate domini Formosi Papae fidelis sum, & ero, omnibus diebus vite mea, Arnolfo Imperatori, & nunquam me ad illius infidelitatem cum aliquo homine sociabo, & Lamberto filio Agildrude & ipsi matri suae ad secularem honorem nunquam adiutorem praebebo, & hanc civitatem Romam ipsi Lamperto, & matri eius Agildrude, & eorum hominibus, per aliquod ingenium aut argumentum non tradam. Ex his habet Sigonius lib. VI. p. 143.

§. XXXIV.

Hic autem Arnolphus Imp. postquam a. 898. Slauos Marahenses devicisset, * in Italiam tertio profectus, Widonem persequitur, huius etiam uxorem in Firmo castro obsedit, quae ipsi per unum ex familiaribus letale poculum propinari fecit. Hinc obsidionem relinquere atque in Germaniam reuerti fuit coactus. ** Tandem VI. Idus Decembris 900. *** obiit, & quidem morbo pediculari. **** Sepultus dicitur Odingæ in Ba- uaria iuxta patrem suum Carolomannum. Monstratur tamen sepulcrum ipsius in Monasterio S. Emmerani Ratisbonæ, quo forsan corpus ipsius postea fuit delatum. ***** Vxor ipsius erat Oda, ***** Theodonis, Ba- uariæ Ducis filia, ex qua unicum habuit filium Ludovicum IV. *****

& filiam Hadwigem Ottonis M. uxorem ***** Spurii ipsius erant
Zuadeboldus Rex Lotharingie & Ratoldus, qui sator esse dicitur Co-
mitum Andecensium. *****

* Hæc narrant Annales Fuldenfes ad a. 898.

** Luitprandus lib. I. c. IX. rex Arnulfus desiderii sui compos effectus, persequi VVi-
donem non desit profectusque Camerinum, castrum vocabulo & natura Firmum, in quo VVi-
donis uxor erat, obsedit. VVido autem in ceruis lacuit locis. Præfatum igitur castrum nomine
& natura Firmum Vallo circumdatur; annua bellorum instrumenta, quibus capi posset, præparan-
tur. Cumque VVidonis uxor magnis undique angustiis premeretur, & euadendi spes illi omnis
negaretur, causas mortis regie viperina cepit calliditate exquirere. Accitum namque ad se quen-
dam Arnulphi Regis familiarissimum, magnis cum muneribus rogat, ut se adiuvet. Qui cum
se non aliter posse egredi, nisi civitatem Domini sui traderet ditioni: illa etiam atque etiam ma-
gna auri pondera non solum pollicens, verum in præsentiarum tribuens, orat ut quodam poculo ab ea
filio collato dominum suum Regem pecaret, quod non periculum mortis daret, sed mentis feritatem
muleret. Quæ etiam suis, ut præberet fidem dictis, ante illius præsentiam hoc unum suorum po-
tal servorum: quævis hora spacio conspectu huius astans, sanus abscescit. Verum veridicam
Maronis illius sententiam in medium proferamus: quid non mortalia pectora cogis auri sacra fa-
mes. Sumptum namque letale poculum festinus Regi præpinat: quo accepto, tanta hunc conse-
ssum somni virus inuasit, ut totius exercitus strepitu tria noctes excitatus euigilare nequiret. Fertur
autem, quoniam dum familiares hunc modo strepitu modo tactu inquietarent, apertis oculis nil sen-
tire, nil loqui potuisse perficere. Positus tamen in mentis excessu, mugitum reddere, non verba e-
dere videbatur. Huius autem rei alio repedare omnes compulsi non pugnare. Annales vero Ful-
denfes ad a. 898. hæc habent: ipso quoque tempore eiusdem magni & communis placiti civitate
Regis Rex paralyti solutus infirmatus est. Secundum autem ut Regi nocivum quoddam a viris ac
femina daretur, ut inde paralyticus efficeretur, quorum unus vocabatur German. qui reus ma-
iestatis convictus, & ideo Otinge decollatus est: alter vero fuga lapsus in Italia latuit. Et alia
quoque femina nomine Rodpure, quæ eiusdem sceleris auctrix deprehensa, certa examinatione,
inveniebatur, Epilinga in patibulo suspensa interit.

*** Mire variant Scriptores de die & anno mortis Arnolphi. Rhegino ad annum 899.
refert: Arnulfus Imperator migravit a seculo, 3. Cal. Decemb. sepultusque est honorifice in O-
denis, ibi & pater eius tumulatus iacet. Eadem dicunt Annales Metenses, Lambertus Schaf-
naburgensis, Marianus Scotus atque ad annum 899. referunt. Sigebertus Gemblacensis &
Monachus Trium Fontium hanc mortem corrupte satis ad a. 902. reiciunt. Chronicon Vir-
dunenfe Anno DCCC. Arnulfus Imperator obiit, & Ludovicus filius eius succedit. Certius
definiunt mortis tempus Hermannus Contractus ad a. 900. Arnulfus Imp. Ratisbone, ubi fre-
quentius manebat, obiit 6. Idus Decembris anno regni 12. Otto Frisingensis VI. c. XIII. Arnol-
fus XII. regni sui anno, Imperii vero (iuxta quod dictum est) V. diem obiit. Annus imperii
quintus in annum 900. incidit. Dum autem XII. annum regni dicunt, sine dubio initium fa-
ciunt ab anno 888. quo mortuus fuit Carolus Crassus. Concordant Annales Fuldenfes,
Chronicon Lendense, Metense, Heptidannus, Albertus Stadenfis. Dies quidem confirmatur
in tabula plumbea, quæ in ipsius Monumentos sepulchrali a. 1671. fuit reperta: VI. IDVS DECEMB.
ARNOLFI IMP. OBIT ut videre est in Cœlestini Mausoleo Emmerani cap. XXXI. f. 83. Annus

vero comprobatur ex Epitaphio ipsius in choro Monasterii S. Emmerani apud du Chesna
Hist. Franc. Tom. II. p. 385.

*Hac Arnulphus humo est Caesar Romanus humatus,
Quem Galli Regem, Boii habuere Ducem.
Hic adem Emmeramme tuam defendit, & auxit,
Prædia sunt testes, splendidus atque Liber.
Ad nostram Cineres Dionysi transiula Urbem,
Ponibus e Gallis, quos pia fætta, tulit.
Postquam nongentos Titan compleuerat annos,
Caesar posuit debita iura necis.*

Obstare quidem videtur, quod in charta Rasperii apud Goldastum Tom. II. p. I. p. 31. sic sub-
scribitur: ego itaque Rasperius monachus rogatus arno DCCCCII. Dominica incarnationis an-
no III. Regis Hludouici Idus Februarii & in alia Ernusti Cancellarii Tom. II. p. I. p. 27. data II.
Eal. lun. anno incarnationis Domini DCCCCVI. ind. II. VIII. anno regni domini Hludouici
VII. Hæc si de annis completis intelligeremus, omnino ad annum 899. esset recurrendum.
Verum si annum 900. primum dicamus, tertius erit 902. septimus 906.

**** Luitprandus lib. I. c. IX. professusque, in propria turpissima valetudine expira-
uit: minutis quippe Vermibus, quos pedunculatos aiunt, vehementer afflictus spiritum reddidit. Fer-
tur autem, quod præfati Vermes adeo scaturirent, ut nullis Medicorum curis minui possent. V-
trum vero, pro tam immenso scelere, Hungarorum scilicet emissione, secundum Prophetam, du-
plici sit contritione atrox, an ut ex præfati supplicio consequeretur veniam in futuro, solius Dei
scientia dimittamus. Adamus Bremensis I. c. XLII. Arnulfus Imperator vivens a Vermibus
consumptus, veneno extinctus est. Albertus Stadenfis ad a. 900. Sigebertus Gemblacenfis ad
a. 902. Auentinus Ann. Boc. IV. c. XX. n. 43. 48.

**** Discrepan. Scriptores ante adducti, quos tamen hoc modo conciliat Otto Fri-
singenfis VI. c. XLII. Arnulfus XII. regni sui anno, Imperii vero V. a. emobuit, & in loco Odingas, ut
Rheginus refert, iuxta patrem sepelitur. Monstratur tamen sepulchrum eius in monasterio S. Em-
merani Ratisponæ. Poterat enim esse, ut verum humatus, huc postmodum transferretur.

***** In Diplomate Ottonis M. de a. 975. quod reperitur in Henrici Bodonis syn-
tagmate de constructione cenobii Gandefiani apud Meibomium Tom. II. p. 495. Arnulfus
Rex tradidit eidem monasterium, in beneficium per interuentum coniugis sue, Ode. In alio
diplomate Ludouici, apud Grefserum de Dinis Bambergensibus in appendice p. 525. §. 13. per
interuentionem nostræ dilectæ genitricis Outæ. Hæc est ista Oda, de qua Annales Fuldenses
ad a. 898. tum vero multis temporibus inauditum scelus, & quod non oportuit facinus de re-
gina Oda divulgatum est, id est, ut corpus suum in lutebroso ac iniquo manciparet coniugio. Quod
ipsum Ratispona Urbemense Iunio, iuxta primorum præsentium indicium LXXII. irrationis
delictum comprobatur. Clarius rem exprimit Hermannus Contractus ad a. 899. Vix Regina
adulteri inculcata, 82. Principum iuramento absoluta est.

***** Rheginus ad a. 900. Ludouicus filius eius, qui vivens tunc parvulus de legali
uxore natus illi erat, in regnum successit.

***** Chronographus Saxo ad a. 919. Conradus Rex, moriens, coram Principi-
bus Regni, regem designat filium Ottonis Saxonum Ducis, ex Luitgarda, filia Arnolphi Imperato-
ris.

***** An-

***** Annales Fuldenses ad a. 889. exeunte mense medio Rex apud villam, quæ dicitur Forchhem, generale conventum habuit, ibique disputans de statu regni sui, consultum est, si eodem tempore primores Francorum, prout Baiarii iuramento confirmarent, ne se detraherent a principatu & dominio filiorum eius, Zwentibulchi quidem & Ratoldi, qui ei de concubinis traxerant nati, quod quidam Francorum ad tempus venientes tandem regia satisfacientes voluntati, dextram dare non recusabant, eo tamen modo, si de legali sua uxore hæres ei non produceretur.

S. XXXV.

Succedit igitur ipsi filius LVDOVICVS IV. qui, cum anno 893. natus & septennis esset, dum patri succederet, puer vel INFANS dicitur.* Hunc statim post patris mortem Procures & optimates Germaniæ Forchemi regem super se creant, & coronatum regiisque ornamentis indutum in talligio regni sublimant, Hattone pontifice Moguntino & Ottonem Saxonie Duce tutelam & regimen gerentibus. ** Procures etiam regni Lothariensis, dum exolum haberent Zuentiboldum, eum in regnum introducunt, & in Theodonisvilla manibus datis eius dominationi se subiciunt. *** Imperator vero dici nequit, **** dum nondum Germanis in hanc dignitatem iura essent, nec Italiam possideret, quam isto tempore tenebat Ludouicus, Bosonis filius & hoc eiecto, Berengarius, ***** nec a Papa esset coronatus.

* Annales Fuldenses ad a. 893. arrepto itaque Rex itinere, iterum regnum Zwentibaldi datis ingreditur cum exercitu maxima parte illius regionis exspoliata propter insidias positas, magna cum difficultate itineris in Baiaria ad regiam curtem Otingam reuersus est, de qua ei non multum post filius nascebatur quem Hado Niogontiacensis Archiepiscopus & Adalpero Augusta Videl. Episcopus sacro fonte baptismatis chrismanter, nomine autem sui Hludouicum appellauerunt. Heimmannus Contractus ad a. 900. Arnolfus Imp. obiit, pro quo filius eius Ludouicus puer regnavit. Hepidannus ad a. 900. Arnolfus Imperator obiit, Ludouicus filius eius, in regem elevatus, adhuc puerulus. Auctor Translationis S. Iustini in nouum Corbeiam apud Meibomium Tom. I. p. 770. Arnulfo Imperatore de medio sublato, Ludewigus, qui dictus est Infans, regnavit. Ditmarus lib. I. p. 325. Conradus Francorum quondam Dux egregius, & tunc Ludouicus successor pueri. Versus Salomonis apud Cavifium Lect. Ant. Tom. I. p. 21.

Infantis adhuc persurgens nomine regis.
Aetas nec pueræ est habilis, nec legibus apta,
Cui Deus indulget regnis, sceptraque potiri;
Sed iterum corpus, seraque ad fortia vires
Despectum propriis generant, atque hostibus ansam.

** Auencinus Ann. Boi. IV. c. XXI. n. I.

*** Regino, Annales Metenses ad a. 900. Otto Frisingensis VI. c. XIV.

**** Sunt equidem, qui ipsum Imp. dicant. Sic Golscherus in Gestis Treuironum

r. XLIII. ipsum vocat Imperatorem. Auctor Chronici Sclauiici *cap. VI. apud Lindenbrogium* in Imperio habuit successorem Ludouicum puerum. E contrario Sigebertus Gemblacensis ad a. 912. ait: Ludouicus Rex Germania moritur, qui propter tyrannorum in Italia insolentiam & multam malorum ingruentiam non meruit imperialem benedictionem. Sequitur Albericus ad a. 912. Hinc plerisque Scriptoribus Rex saltim dicitur: Luitprandus II. c. I. *postquam vitalis caput Arnulfi Regis membra deserens corpus reddidit exanime*, eius filius Ludouicus Rex curulis a populo ordinatur.

**** Rhegino: *Anno Dominice incarnationis DCCCCIIII*, Ludouicus filius Bosonis (quem supra meminimus Imperatoris nomen esse sortitum) Berengarium de Italia expulit, atque omne illud regnum sue ditioni subegit. Cernens autem nullum esse aut posse nocere, ultra quam oportebat, de securitate presumens, ea qua pacis & quietis sunt, capit cogitare. Absoluto itaque exercitu, cum paucis Veronam ingressus est, adhortante Adelhardo presbitero Urbis episcopo. Ciuues autem hoc Berengaria summa eum festinatione notum fecerunt, qui eo tempore in Baioaria exulabat. Ille nil moratus, contrahitis undique copiis, Veronam peruenit, atque improuidum virum dolo cepit, & captum luminibus priuauit: Siquidem ciues, qui partibus eius fauebant, portas ciuitatis ei aperientes, eum nocturno tempore intra muros receperunt, & sic insperato & absque praemeditatione Ludouicus non solum regno, sed etiam oculis priuatus est. Tandem itaque Berengarius regnum Italiae multis cadibus clementum, insausis infortunatisque praeliis diu questum, cum huiusmodi triumpho obtinuit. Eadem habet Otto Frisingensis VI. c. XV.

S. XXXVI.

Præcipuum quod ipsum vexauit, bellum fuit Hungaricum. Primo enim statim regiminis anno 901. Hunni collecto permagno exercitu, Marauanorum gentem quam Rex Arnulphus subiecerat, sibi vindicant, Baioariorum etiam fines ad a. 907. occupant, castra diruunt, ecclesias consumunt; populos iugulant; & vt magis magisque timeantur, interfectorum sese sanguine potant. * Obuiam illis profectus Ludouicus, Ansburgum ** venit, ad Rhenum fluiuium vtræque acies conuenere, sed occiso Bauariæ duce Leopoldo, in fugam verso Ludouico, Baioariorum, Sueuorum, Francorumque prouincias percurrerunt, factusque Ludouicus Hunnis tributarius. *** Anno 910. Franci in confinio Bauariæ & Franciæ cum Vngaris congressi, victi sunt & fugati. **** Immo, dum nullus esset qui in Orientali ac Australi plaga Vngaris resisteret, Italiam quoque fuerunt ingressi. *****

* Verba sunt Luitprandi *lib. I. c. II. Otto Frising. VI. c. XV.*

** Luitprandus dicit, quod Augustam venerit, vbi prælium factum. Sed statim addit: *sequenti igitur die Lemani lacus fluminis campos Martio operi capacitate sua aptos, vtræque acies conuenere.* Rhenus quidem ab antiquo describitur esse Lemannus, prout refert Gotfridus Viterbiensis p. IX. p. 224. Sed, cum Rhenus aliquot milliariis adhuc absit ab Augusta Vindelicorum, rem ipsam decidit Auenticus IV. Ann. Boi. c. XXI n. 22. dum ait: *quidam similitudine nominum, que vna dumtaxat litera distant, hanc cladem Boios ac-*

cc-

cepisse tradunt ad Augustam Rhetia, qua Teutonium sermone Augspurg, et Anasiburgium Aug-
burg nuncupatur.

*** Luitprandus II. c. II. Hungari praterea compotes voti sui effecti, Christianorum bac-
tam immensa nece propria non satisfacere nequitia, sed et rabiem perfidia satiarent, Baioario-
rum, Suevorum, Francorum omnia deflagrando Regna percurrerunt. Nec quisquam erat qui ho-
rum presentiam nisi labore non parvo naturae munitissimis prestolaretur in locis: factusque est
per nonnullos populus hic tributarius annis Rhegino ad a. 901. Sigeb. Gembl. ad a. 903.

**** Rhegino: Anno Dominicae incarnationis D C C C C V I I. Bauari cum Hungaris
congressi, multa eade prostrati sunt, in qua congressione Luitbaldus dux occisus est, cui filius suus
Arnolphus in ducatu successit. Anno D C C C C V I I I. Hungari iterum terminos transgressi,
Saxoniam et Thuringiam vastauerunt. Anno D C C C C I X. Hungari Alemanniam ingressi sunt.
Anno D C C C C X. Franci in confinio Bauariae et Francia Hungaris congressi, miserabiliter aut
victi aut fugati sunt.

***** Hoc late describit Luitprandus II. c. IV.

§. XXXVII.

Circa idem tempus Albertus, nobilissimus Francorum comes, Ot-
tonis Saxonum Ducis ex filia nepos, Conradum, qui a quibusdam Ludo-
nici Regis frater fuisse creditur, occidit. Ob ea Rex praedictum Adalber-
tumin castro Babenberg bello petiit. Cumque viribus se proficere posse
non videret, Hattonis Moguntini Archiepiscopi consilio, ad dolum se
contulit. Praefatus Hatto Albertum in castro suo Babenberg adiit, eum-
que Dei pietatis obtentu de gratia Regis adipiscenda conuenit. Ille moni-
tis eius obtemperans, conductum de personae propriae incolumitate petiit.
Interposita sacerdotis fide, iter carpunt: vix castro exierant, iam proxi-
mi vico, qui Teurstat dicitur, appropinquabant, & Episcopus, graue in-
quit erit nobis ieiunium sustinere, si placet, antequam Regi praesente-
mur, ad prandium diuertamus. Ille dolum minime praesentiens, gra-
tanter eum ad prandendum in castro, vnde digressi fuerant, reduxit.
At postquam relecti sunt, ad curiam veniunt: in causa Princeps poni-
tur, ac tanquam reus maiestatis, capite plectendus adiudicatur. Monet
ille Episcopum de fide data: quam ille se bene in hoc, quod sanum &
incolumen eum in castrum reduxerat, seruasse, respondit. Sic praefa-
tus Albertus capite plectitur, possessionesque eius, et quibus postmo-
dum Babenbergensis Ecclesia locupletata dicitur, in fiscum redactae sunt.*

* Verba sunt Ottonis Frisingensis VI. c. XV Luitprandus I. c. III. Marianus Scotus
ad a. 908. Eadem narrat Wittichindus lib. I. Annalium p. 635. Auentinus IV. c. XXI. n. 15.
Dietmarus lib. I. incunte: nota Hattonis versutiam Archipraefulis, qua et antecessor suus Adal-
bertum Comitem Trevis capitis abscissione deiecit. Idem ex Msto etiam confirmat Nic. Sera-
rius

rius rer. Mogunt. lib. IV. p. 247. Schatenius tamen p. 247. Rheginonis auctoritate motus, inter fabulas refert. Rhegino enim ad a. 905. aliter adhuc rem narrat, quasi ob propriam fraudem ultimo supplicio fuerit adfectus Adelbertus. Verum, vnicum Rheginonem tot Scriptoribus, Adelberti versutiam redarguantibus opponere vix audemus.

§. XXXVIII.

Tandem vero Ludouicus hic ex mœnore, quem ob cladem ab Hunnis acceptam, concepit, a. 911. fuit extinctus. Ultimus hic ex linea Carolingorum directa apud Germanos, sine liberis extinctus. * Vxor ipsius a Wittichindo Corbeienfi monacho dieitur Lutogarda, Ludolphi Saxonici ducis filia, ** quem plures alii sequuntur, licet Meibomius *** satis demonstraerit, hanc Ludgardam, Ludouici Iunioris, Ludouici Germanici filii fuisse uxorem. Dum autem alii Mechtildem, *** Ludolphi filiam, ipsius coniugem fuisse dicant, his potius assentimur. ***

* Wittichindus Annalium lib. I. p. 634. *Ultimus vero Carolorum apud Orientales Francos imperantium Lothowicus ex Arnulfo fratrele Karoli, huius Lotharii regis proavi, natus erat. Qui cum accepisset uxorem nomine Lindgardem, sororem Brunonis ac magni Ducis Ottonis, non multis post hæc fixerat annis. Horum pater erat Luidolfus, qui Romam profectus transulit reliquias beati Innocentii Papæ. Sequuntur eundem plures, Otto Frisingensis VI. c. XVI. Supplem. Rheginonis, Mar. Scotus, Hermannus Contractus 911. Albertus Stadenfis ad a. 919. Auentinus IV. c. XXI. fin. Theodoricus Engelhusius in Chronico p. 170.*

*Ultima est iste Karolorum germine sanguis,
Attamen a latere germina Karlus habet.*

Gobelinus Persona Cosinodr. æt. VI. c. XLVI. *Lodowicus iste sine liberis decessit. Crusius Ann. Sueu. II. lib. II. c. VII.*

** Notis ad Wittichindum p. 671. cum ista Ludgarda Ludouico iamdum nupta fuisse dicatur a. 877. quo nondum natus Ludouicus. Vid. etiam Krantzius *Aetropoli lib. II. c. VIII.*

*** Chronographus Saxo ad a. 912. *Ludowicus Rex obit. Post cuius mortem cum non esset ei filius, omnis populus Francorum & Saxonum querebat magno Duci Ottoni, qui erat frater Mechtilda Regine, uxoris Ludouici Regis, diadema regni imponere. Conradus Vrpergensis ad a. 912. Ludouicus igitur cum accepisset uxorem, nomine Mechtildem sororem Brunonis, ac magni ducis Ottonis, non multis post hæc fixerat annis. Theodoricus Engelhusius Chron. p. 170. de hoc Ludouico: hic enim duxit uxorem Mechtildem sororem Ottonis primi Ducis Saxonum, filiam Ludolfi de stirpe magni VVedekindii.*

Nota.

In superiori §. XII. dictum fuit, diuisionem inter filios Ludouici Germanici factam fuisse *Saalfeldæ*, siue, ut plerique volunt, *Saulsfeldæ*. In donatione autem Willibaldi, Episcopi Eichstætenfis, facta monasterio Fuldensi, mentio sit *pago Saalfeldenfis*, quem in finibus Baiouariæ & Bistatensis ditionis collocat Browerus antiquit. Fuldens. lib. III. c. XI. p. 267. Ex quo sua habet Paullini de Pagis p. 589. Quod si igitur coniectari licet, in isto tractu facta fuit diuisio.

DISSER.

DISSERTATIO VNDECIMA
DE
CONRADO PRIMO ET HENRICO AVCVPE
REGIBVS GERMANORVM
RESPONDENTE
ALBERTO CHRISTIANO ANDREAE,
RVDPHSTADTIENSI SCHWARTZBURGICO.

§. I. Genus & parentes Conradi. §. II. Viro patre contra Gerardum & Matfridum, regni Lotharingis Comites fuit missus. §. III. Rex Germania fuit, non vero Imperator, princeps laude dignus. §. IV. Germania Duces ab eo deficiunt. §. V. Bellum cum Henrico, Saxonia Duce. §. VI. Bellum Lotharingicum & Alemannicum. §. VII. Conradus Ducibus Germania propriam potestatem sub feudi lege concedere fuit coactus. §. VIII. Bellum Vngaricum. §. IX. Mors & designatio successoris. §. X. Henrici Aucupis parentes, nomen & mores. §. XI. Bellum Henrici contra Dalemancias. §. XII. Conrado I. successit in regnum Germania. §. XIII. Altera periodus Saxonica ab ipso incoanda, Imperator tamen non fuit, Italiam tenentibus Berengario, Ludovico Burgundo, Rudolpho Burgundo, Lamberto, Hugone, VVidone. §. XIV. Bella Henrici civilia cum Burcardo Alemannia, Arnolpho, Bavaria Duce. §. XV. Bellum Lotharingicum. §. XVI. Bellum Lotharingicum restitutum. §. XVII. Primum bellum Vngaricum. §. XVIII. An Henricus auster ludorum equestrium. §. XIX. Durantibus induciis Henricus urbes in Germania extruxit fecit. §. XX. Disciplina & exercituum militare atque constitutio Marchionum. §. XXI. Bellum cum Sclavis, Bohemis & Redariis. §. XXII. Bellum cum Milcenis, Danis & constitutio Marchia Memonfis. §. XXIII. Clades Vngarorum in VVestphalia & ad Merseburgum. §. XXIV. Henricus diuersa fundat monasteria. §. XXV. Romam tendit, Erfurtia Comitia habet, sed Menlebia moritur, Quedlinburgi sepultus. §. XXVI. Vxor & liberi Henrici.

§. I.



Ludouico Infanti successit CONRADVS I. Dux Franconiae Conradi istius. Franconiae Comitis, ex Glismuda filius, quem Albertus Bambergensis occiderat.* Hunc vltimum ex Carolingis sunt qui faciant, Arnolphi filium, Ludouici IV. fratrem,** quod tamen vel ex eo falsum esse videtur, quod cum Ludouici infante stirpem Carolingicam defecisse, Scriptores coxui tradant*** & Arnolpho tres saltem filii tribuantur Zuentibaldus, Ratoldus & Ludovicus**** nullus etiam cognationis Conradi cum familia Carolingica faciat mentionem. immo non desint, qui ipsum ex alio plane stemmate ortum esse dicant.***** Sunt tamen, qui eundem ab Alpaide Ludovici Pii filia, Begoni Comiti Parisiensi nupta, ducunt, cui Lethardus & Eberhardus filii assignantur, a quorum posteriore Conradi Maiores Comites Franconiae,*****

* Hoc disertis verbis adserit Otto Frisingensis VI. c. XVI. Supplem. Rheginonis ad a. 911. Ludouicus Rex filius Arnolphi imperatoris obiit, cui Conradus filius Conradi ab Adalberto occisi, regali iam stirpe deficiente, in regno successit. Idem dicit Marianus Scottus ad a. 911. Chronicon Verdunense apud Labbeum Tom. I p. 124. dicit: Ludouicus duodecim annis administrato imperio obiit & consilio Conradi Ducis regi sceptrum reliquit anno DCCCCXI. VVitichindus lib. I. p. 634. eundem Ducem vocat Francorum, & Diemarum lib. I p. 325. Conradus, ait, Francorum quondam Rex, egregius nunc Ludouici successor. Mater autem Glismuda dicitur in Charta Conradi, quæ reperitur in Antiquit. Fuld. p. 128. pro animæ nostræ matrisque Glismudæ liberatione. Hanc autem Sæuiciæ gentis fuisse autumat Ludewig in dissert. de Conrado I. p. 2.

** Otto Frisingensis VI. c. XVI. Anno ab incarnatione Domini DCCCCXIII Conradus, Conradi (quem Albertus occiderat,) filius, consilio præfati Ducis Ostonis, consensu omnium, Orientalis Franciæ Rex creatur. Hanc quidam Ludouici fratris filium fuisse dicunt, & ob hoc nouissimum cum Carolorum ponunt. Sequitur Gotfridus Viterb. Chron. p. XVII p. 472. Albertus Stadenfis Anno Domini DCCCCVII. pugna erat inter Albertum, filium sororis Henrici Ducis, qui erat pater Maoni Ottonis, & Conradum, fratrem Lothewici Imperatoris, in qua Conradus occiditur. Albericus ad a. 903. Conradus Visbergensis f. 199. dubie loquitur. Anno Domini DCCCCXII. Ludouicus rex moritur. Hic iuxta quosdam ultimus dicitur Carolorum, apud Orientales Francos imperantium iuxta quosdam vero Chunradus qui post eum regnauit, ultimus computatur, a quibus pater illius Chunradus, qui ab Adalberto interfectus est, frater Ludouici huius fuisse æstimatur. Sed huius diuersitatis error scriptoribus regnorum imputetur. Luitprandus vero II. c. VII. saltem dicit: Conradus Francorum ex genere oriundus.

*** Dissertatione priori §. ultimo.

**** Patet hoc ex dissertatione priori §. XXXIV. Sic etiam argumentatur Schatenius an. Paderborn. lib. III. ad a. 912.

***** Hoc clavis verbis adserit Autor Chronici Regum Francorum apud Lambecium Comment. lib. II p. 394. mortuo Arnolfo, Ludouicus puer, eius filius, imperauit quatuor annis, cui Conradus, deficiente sepe dicta Imperatoris stirpe Nobili Francorum, quamvis non de eodem stemmate ortus, feliciter successit. Hinc etiam Clar. Pfeffingerus. Vitriario illustrato lib. I. tit. V. p. 472. contrarium multis rationibus euincere conatur, inter quæ præcipua est, quod Annales Fuldenses ad a. 889. referunt, Arnulphum a procenibus regni sui postulasse, ut Zuendiboldum & Ratoldum, filios ipsius naturales successores declararent, quod ipsi quidem non recusarunt, ea tamen conditione, si de legali vxore hæres ei non produceretur, quod dici omnino non hanc potuisset, cum ista ætate Conradus iamdum clarus. Nec minus prægnans mihi videtur esse ratio, quam habet Dominus Ludewig p. 3. quod dum Arnolphus & Ludouicus in diplomatis suis sæpius maiorum suorum faciunt mentionem: hic de maioribus tacet, saltem de anterioribus Regibus dicens: sic in Io. a Leidis Chronico Belgico lib. VII. c. X. notum fieri volumus Episcopum suum fuisse maiestati nostræ & constituta Regum, qui nos præcesserunt, scripta renouari iubemus. Et in diplomate Monasterio Corbeiensi a. 913. concessio apud Schatenium Ann. Paderborn lib. III. p. 245. anteriorum Regum Francorum sit mentio.

***** Ita quidem Tolnerus Hist. Palat. c. VII. p. 177. Ex hoc Gundling de Conrado I. p. 28. nulla tamen fide coarctum adducta. Exinde putant Conradum a Ludouico IV. dictum fuisse fidelem nepotem apud Browerum Ann. Treuir. lib. IX. c. LVII. p. 445.

§. II.

-Hic a patre primum a. 905. cum armatorum non modica manu
mis-

missus fuit contra Gerardum & fratrem eius, Mattridum, regni Lothariensis Comites, quorum terras fuit depopulatus, eosque eo adegit, ut de pace petenda ad eundem legatos mitterent. *

* Regino: *Anno Dominica incarnationis D C C C C V. Conradus comes filium suum Cunradum misit cum armatorum non modica manu, ut irruerent super Gerhardum & fratrem eius Masfridum, eo quod honores suos & Gebelhardi fratris eius, videlicet possessionem sancti Maximi & sancta Maria ad Horrea violenter inuasissent: quibus exercitus ex regno Lotharii sociatus est. Perueniunt autem usque in pagum Blesiacum rapinis & incendiis hereditatem & possessionem supra dictorum fratrum ac satellitum eorum depopulantes. Porro Gerhardus & Masfridus a castro in quo semunierant, legationem mittentes, pacem petierunt, qua concessa, datis ex utraque parte sacramentis, usque in octava Pasche exercitus ad propriis discessit.*

§. III.

Mortuo Ludouico, omnis populus Francorum atque Saxonum querebat Ottoni Saxoni diadema imponere regni. Ipse vero quasi iam ætate grauior, recusabat imperii onus & potius eius consultu Conradus Dux Francorum a. 912. in regem Germaniæ vngitur: penes Ottonem tamen ob eximiam auctoritatem semper & vbiq; vigeat Imperium * ea quidem ratione, ut ipse cum filiis suis Regis se potestati subderet. Scilicet, Germani qui ab Arnulphi temporibus ius eligendi regem sibi vindicauerant, illud nunc extincta apud eosdem linea Carolingica, eo magis exercebant, licet non deessent adhuc apud Gallos Carolingi. Imperator ** autem dici nulla ratione poterit, dum nec Germani adhuc ius haberent in Imperium Romanum, nec ipse a Romanis vel euocatus vel in Imp. fuerit coronatus. Laudatur alias tanquam vir fortis & potens domi militæque optimus, largitate serenus, & omnium virtutum insigniis clarus. ***

* Verba sunt Wittichindi lib. I. Annalium p. 634. Hæc Wittichindi, & Ditmari verba explicat in quibusdam Henricus Bodo in Syntagmate apud Meibomium Tom. II. p. 489. cum proinde Francia principes se sua spe frustratos cernerent, Ottonis Ducis Saxonie providentia commissum voluerunt ad discernendum, quis Orientalis Francia regio diademate coronandus esset, tanta rerum cura impendente. Qui secum meditari cepit primum, deindeque cunctis animo deliberatis Conradum Luduici ultimi ex filio ut creditur, nepotem illis persuasit in regem susciendum. Quem cum illis obtulisset, non dubiam Francigena de oblato per tanti principis iudicium tenere sententiam, sed directis in illum votis regem Orientalis Francia elegerunt, coronatumque diademate regio nomine donauerunt. Erat autem ipse Dux Francia Conradus & ætate potens & viribus plurimum valens unde videbatur regis rebus opem ferre posse. Rex igitur constitutus, nihil sine Ducis Ottonis Consilio, vel tentauit vel perfecit principis senioris experientia deferens & fidelitati illius se committens anno 913 Gobelinus Persona Cosmodromio æt. VI. c. XLVI. Ludouicus iste sine liberis decessit: & principes regni Tentonia pro novo rege eligende

conueniunt. Et cum Ottonem Ducem Saxonia decernerent eligendum, ipse se propter senium excusauit, & suasis, eligi quendam potentem ex genere Francorum Conradum nomine & consensuerunt principes initium & cessauit stirps regalis Teutoniae a Carolo M. descendens. Quod autem dicitur, omnem populum Francorum atque Saxonum ipsi imposuisse diadema, ea erat ratio, quod istis adhuc temporibus omnis Germania pro diuersis iuribus diuisa esset in Francos & Saxones prout demonstraui, Synt. Iur. Publ. diss. V. §. 1. Hinc etiam Otto Frisingensis l. I. c. XI. dicit, quod Otto ab omnibus fuerit expetitus & Luitprandus lib. II. c. VII. Conradus Rex cunctis a populis ordinatur. Ditmarus lib. I. p. 325. Conradus Francorum quendam Dux egregius, & tunc Ludouici successor pueri, arcem tenebat regni, quem ob meritum sui, Otto praedictus Dux ab omnibus Regni Principibus in Regem electus, sibi quasi ad hoc indigno, praeposuit, seque cum filius fidei suae ac potestati subdiderat, Dn. Ludewig quidem erudita sua dissertatione de Conrado l. cap. II. §. 5. scrupulum mouet, an etiam ab Alemannis & Boiis electus fuerit Conradus, cum de horum consensu nec uola nec vestigium ullibi extet. Ast, dum reliqui Scriptores, Wittichindi Francos & Saxones, per cunctos populos explicent, minime dubitamus. Neque ramen Primus fuit electus, ut putat Schatenius lib. III. ad a. 912. cum eodem iure ad Imperium peruenerit Arnolphus.

** Recentiores perique ipsum faciunt Imperatorem. Immo ex antiquis huc facit Ditmarus lib. I. p. 325. Henricus tali rumore turbatus, ad Imperatorem (Conradum) properauit. Verum, dum vel omnes alii Conradum merito ex Imp. numero excludant, Ditmarum pro more & statu suorum temporum, quibus Imperatoria dignitas cum regno Germaniae erat nexa, intelligendum esse putamus. Sic enim Sigebertus Gemblacensis ad a. 912. Ludouicus non meruit imperialem benedictionem, cui succedens Conradus regnauit annis 7, qui & ipse caruit benedictione imperiali. Guido apud Albericum ad a. 919. Arnulfo in Regnum Germania successit filius eius Ludouicus, isti Conradus, Conrado Saxoniae Dux Henricus, ad regnum quidem eorum quisque, sed nullus ad Imperium praeualuit obtinendum Martinus Polonus in Chronologia Imp. p. 365. Conradus Alemannus imperauit annis septem. Tamen inter Imperatores non numeratur, quia non imperauit in Italia, & ideo caruit benedictione Imperiali. Gobelinus Persona Cosmodrom. et. VI. c. XLVI. Hinc etiam omnes Scriptores illum saltem Regem vocant.

*** Wittichindus c. I. Rhegino, aliique.

§. IV.

Secundo anno regni sui Duces Germaniae ipsi rebelles extiterunt. Pro statu enim illorum temporum, Germania in quinque populos diuidebatur vel totidem provincias, quibus singulis vice Imp. Duces praerant tanquam Administratores.* Isti erant Arnoldus in Baiuaria, Burcardus in Sueuia, Euerardus Comes potentissimus in Francia, Giselbertus Dux in Lotharingia, & praecipue Henricus, Saxonum & Thuringorum Dux praepotens. ** Et licet non desint inter recentiores, qui dicant, extincta linea Carolingica, sui iuris factos fuisse Principes, his tamen minime adsentior, quod Principes Germaniae eligendo Regem, iura quoque Regni in ipsum contulerint, id quod eo magis necessarium, dum Germani Rege indi-

digerent, qui ipsos contra Hungarorum, Normannorumque incursiones defenderet. Mouet etiam me, quod ceteri Scriptores Principes Germaniæ Conrado rebelles *** esse factos dicant, quod fieri minime potuisset, si sui iuris fuissent.

* Latius hoc fuit demonstratum Synt. Iur. Publ. diff. XIX. §. 8.

** Luitprandus II. c. VII. Sigebertus Gemblacensis ad a. 914. Conradus Vrsper. ad a. 913. 914. Albertus Stad. ad a. 913. Chronographus Saxo, Albericus ad a. 914.

*** Sic enim Luitprandus II. c. VII. secundo itaque regni huius susceptionis anno memorati Principes huius, præsertim Henricus, rebelles extiterunt.

§. V.

Primum ipsi bellum cum Henrico Aucupe, Saxonum Duce. Huic enim Otto defunctus totius Saxonie reliquerat ducatum. Rex autem Conradus cum sæpe expertus esset virtutem noui Ducis, veritus est ei tradere omnem potestatem patris. Quo factum est, ut indignationem incurreret totius exercitus Saxonici. Et licet Rex maiora promitteret, Saxones tamen eius simulationibus minime fidebant, sed suadebant Duci suo, ut si honore paterno eum nollet sponte honorare, rege inuito, quæ vellet, obtinere posset. * Rex autem videns, se publico bello Saxonibus resistere haut posse, Henricum fraude Hattonis Moguntini præsulis, prout Wittichindus contendit, opprimere fuit conatus, quæ tamen caruit ** effectu. Hinc bello eundem fuit adgressus, sed cæsus fuit ad Eresburgum. Post Henricum in vrbe Gruna includens, qui tamen Thiatmari calliditate fuit liberatus. Hinc primus Henricus libera potestate regnavit apud Saxones. *** Tandem vero cum Henricum suppressere haut valeret, ipsum moribundus designauit successorem, licet cum viuo adhuc Conrado in gratiam rediisse Henricum minime videatur. **** Potius videtur, ipsum Caroli, Gallorum Regis auxilium usum fuisse.

* Wittichindus lib. I. p. 635. Ditmarus l. c. post hæc Ottone secund. Calend. Decemb. (Continuator Reginonis ad a. 912. refert) carnis vniuersa viam intrante, sæpe memoratus iuuenis in vacuum succedens, hereditatem iure & maximam beneficii partem gratuito regis suscepit ex munere, & quod ei defuit, cum suis omnibus agere tulit, ac postea sicut cum tritico lolium, sic ex eo latentis odii filix exerexit.

** Fraudem hanc Hattonis describit Wittichindus lib. I. p. 636. ea itaque varietate virum nobis proprie a summa clementia concessum aggressus est, fecitque ei torquem auream fabricari, & inuitavit ad conuiuium, qui magnis ab eo muneribus honoraretur. Interea Pontifex opus considerandi gratia ingreditur ad aurificem: & visa torque ingemuisse fertur. Gemitus causam aurifex interrogat. Cui respondit, quia optimi viri & sibi carissimi scilicet Henrici sanguine illa torques deberet intingui. Aurifex audita silentio texit, & opere perfecto tradiditque misit.

non petit & accipit, & obuiam Duci eunti ad negotia, indicauit ei quæ audiuit. Ipse autem vehementer iratus, vocat legatum Pontificis, qui iam pridem aderat inuitandi eum gratia: Vade, inquit, die Hastati, quia durius collum non gerit Henricus quam Adelbertus: & quia melius rati sumus domi sedere, & de eius seruitio trahere, quam comitatus nostri multitudine modo eum granare. Et statim omnia, quæ iuris ipsius erant, in omni Saxonia, vel Turingorum terra occupauit. Breuius hæc, sed eadem ratione narrat Ditmarus l. c. Licet & hoc pro fabula habeat Schatenius.

*** Wittichindus. rex autem misit fratrem cum exercitu in Saxoniæ, ad eam denasandam. Qui appropians Vrbi. quæ dicitur Heresburg, superbe locutum tradunt: quia nihil ei maiori cura esset, quam quod Saxones pro muris se offendere non auderent, quo cum eis dimicare potuisset. Adhuc sermo in ore eius erat, & ecce Saxones ei occurrerunt, miliario vno ab Vrbe, & inito certamine tanta cæde Franci multati sunt, ut a mimis declamaretur, ubi tantus ille infernus esset, qui tantam multitudinem castrorum capere possit. Frater autem regis Euerhardus liberatus a timore absentis Saxonum, (nam eos præsentis vidit) & ab ipsis turpiter fugatus, discessit. Audiens autem Rex male pugnatum a fratre, congregata omni virtute Francorum, perrexit ad requirendum Henricum. Quem compertus in præsidio Vrbi, quæ dicitur Grona, tentauit illud oppugnare præsidium. Et missa legatione pro spontanea deditione, spondetur se per hoc sibi amicum futurum, non hostem experturum. Huic legationi interuenit Thiatmarus ab oriente, vir discipline militaris peritissimus, varius, consilioque magnus, & qui calliditate ingenii multos mortales superaret. Hic supernum legatis regis præsentibus interrogat, ubi vellet exercitum castrametari. At ille iam suasus cedere Francis accepit fiduciam, audiens de exercitu, credens ita esse. Thiatmarus vero sic loquebatur: cum quinque enim tantummodo viris venerat. De numero autem legionum sciscitante Duce, ad triginta fere legiones se producere posse respondit: & ita delusi legati regressi sunt ad regem. Vixit vero eos calliditate sua Thiatmarus, quos ipse Dux ferro non vincere potuit Henricus. Nam antelucanum relictis castris Franci unus, quisque rediit in sua. Quenam vero ista Grona fuerit, disputatur. Meibomius in notis p. 676. Grondam ad Visurgim intelligit, cui adsentitur Gundlingius p. 59. Fabricius vero de Grünin-ga ad Bodam, Halberstadiensis territorii, alii de castello Grona prope Göttingam Albinus Chron. Misnæ f. 95. de Grona ad Muldam intelligit. Schatenius Ann. Paderborn. lib. III. p. 248. quod etsi alii Gronauiam ad Lenam sinuam in Hildefiensis diocesi, alii Groningiam in diocesi Halberstadiensis interpretantur; certius tamen ad Visurgim in solo VVestphalico Grona traditur, ubi modo arx Gronda conspicitur, quondam Episcoporum Hildefiensium possessio, nunc Brunswicensium. Vrspergensis & Cranzius Gruonam, diplomata cetera Gruonaham vocant; locus olim celebris Imperatorum accessu.

**** Wittichindus. l. c.

**** Dubitatur, an in gratiam cum Conrado redierit Henricus. Gundlingius §. 12. adfirmat, his potissimum motis rationibus, quod Saxonie Præfules Altheimensi Synodo interfuissent & Conradus Quedlinburgi, loco in confinibus Saxonie sito tutum se æstimauerit. Maximum vero pondus habere videtur locus Ditmari lib. I. p. 325. dum ait: *ad alia properanti longum est enarrare, quoties congressi mutuo cederent, vel vincerent, & quo modo posset bonorum instinctu in amicitiam conuerterent.* Verum, dum Ditmarus statim addit, quod Conradus moribundus totius contrarietatis, quæ sibi ex parte Henrici prouenerat, fuerit oblitus, & Wittichindus l. c. tradat, quod Eberhardum fratrem ita fuerit adlocutus. *Ita ad Henricum, facito pacem cum eo, potius coniectamur, Ditmarum per amicitiam intellexisse Conradi*

Com-

commendationem Henrici. Celeb. Ludewig in notis dissertationis suae cap. VII. §. 2. putat, ingratum cum Conrado rediisse Henricum, eo quod Conradi auxilium aduersus Halberstadensem episcopum in causa matrimonii implorauerit. Verum factum hoc ante mortem Ottonis patris, cum nondum Regi esset aduersus. Patet hoc ex Fragmento Conradi apud Pithæum p. 216. *Gallia Celtica Roberto collata, Carolus in Saxoniam secedit. Cuius urbes sedesque regias perlustrans, nullo resistente obtinuit. Ibi quoque Henricum regio genere inclitum ad inde oriandum, Ducem omnibus donat.*

§. VI.

Iisdem temporibus subnatum fuit bellum Lotharingicum, Giselferto Duce contra Conradum rebellante, qui tamen Lotharingiam hostiliter inuasit. * Hoc autem Gallorum Regi Carolo Simplici postea ansam dedit Lotharingiam sibi vindicandi. Anno 913. discordia coepit inter Erchangerum Alemanniae comitem, & Regem, quæ tamen eodem anno iterum fuit finita, Conrado Cunigundam Erchangeri sororem, Luitpoldi relictam, in matrimonium accipiente. Insequenti anno iterum rebellans Erchangerus a Rege comprehensus & in exilium fuit missus reuersus tamen Ducatum affectauit, sed ** captus cum Pertholdo, & bona confiscata. Burcardus postea Sueuiæ principum adsensu Dux primus statuitur Alemannis *** Arnolphus autem, Dux Bauariæ, rebellis factus, est, nimio Conradi terrore coactus, cum vxore & filiis ad Hungaros fugit, apud eosdem moratus, dum viueret Conradus. ****

* Chronicon S. Galli apud du Chesne Tom. III. p. 470. ad a. 912. Ipso anno Francos, qui dicuntur Lotharingi, hostiliter inuasit. DCCCCXIII. item Conradus cum exercitu Regnum Lotharingorum ingressus est.

** Hæc idem Chronicon distinctis annis proponit. DCCCCXIII. discordia coepit inter Regem & Erchangerum. Ungri in Alamanniam, quibus per Bauariam redemptibus, Arnolphus filius Luitpoldi, & Erchanger, cum Pertholdo & Adalrico, cum eis pugnaverunt, & resuperant. Ipso anno Erchanger cum Rege pacificatus est, cuius sororem Luitpoldi relictam Rex quasi pacis obfidem in matrimonium accepit. DCCCCXIV. item Conradus venit in Alamanniam. Erchanger hostili manu super Episcopum Salomonem venit, & eum comprehendit. Ipso anno idem Erchanger apud castellum Onfridinga a Rege comprehensus, & in exilium missus est. Mox etiam Purchardus iunior contra Regem cepit rebellare, & propriam suam patriam deuastare. DCCCCXV. Conradus castellum Tuihl obsedit, & Henrico Saxonum Duce Franciam inuadente regreditur. Erchanger de exilio reuersus cum Purchardo & Pertholdo cum ceteris patris sui pugnavit, & eos apud VValawis vicit, & Dux eorum effectus est: DCCCCXVI. Erchanger, Perthold, & Luitfrid, occiduntur dolose, & item Purchardus rebellans. Horum etiam mentionem facit Heppidannus, qui ad annum 916. dicit: Erchanger, & frater eius Perthold, & Luitfrid, capti & occisi sunt.

*** Verba sunt Ekkehardi iunioris de Casibus S. Galli cap. I. Suevis Principum assensu.

senſu ſtatuitur Alemannus Dux primus Burchardus gentis illius nobiliſſimus & virtutum doctiſſimus: cui & pradia damnatorum conſecrata in beneficium ſunt tradita, exceptis doctiſſimis Bertha ſibiſmet editto, quoniam viro non aſſenſerat, ſtabilitis. Episcopo autem, apud Ducem inducias damnatiſſi rogante, ſi ſi fieri poſſet exilium eis a Rege intercederet, aliquot eos dies Dux in cuſtodia tenuit. Rex autem crebro ab eo fatigatus tandem eos iugulari praecepit. Chronicon Augienſe apud Baluzium Miſcel. lib. I. ad a. 917. Erchanger & Peratolus decolati ſunt.

*** Verba ſunt Liutprandi lib. II. cap. VII. Chronicon S. Galli ad a. 917. Arnoldus cum Bavaria rebellavit.

§. VII.

Turbas haſce tandem ſuperauit, * atque Duces iſtos contra ipſum agentes, ſi Henricum excipias ** tam ſapientiae vigore, quam fortitudinis robore ſuperauit, ſuamque ad fidelitatem perduxit. *** Scilicet, ex duobus malis minimum eligendum eſſe ratus, Ducibus ſub feudi lege propriam in Ducatibus poteſtatem relinquere potius duxit, quam ut iſti omni ſe plane ſubducerent ſubiectioni, dum ſe eosdem in officio continere parem ſe haut videret. Exinde origo petenda dignitatum in Imperio haereditariarum, ut Duces non amplius eſſent Gubernatores atque adminiſtratores Ducatum iſtis ab Imp. conceditorum, ſed propriam adipiſcerentur poteſtatem, ita tamen, ut vaſalli eſſent Regum Germanorum. ****

* Contin. Reginonis ad a. 919. multis laboribus, ad paucos quos regnavit annos, eſt a Bavaria, Alemannus & Saxonibus ſibi rebellantibus fatigatus, quos ante obitum ſuum, Deo propitio, ſuperauit.

** Gobelinus Perſona Cosmodr. xt. VI. c. XLVI. eumque Conradus rex ſines regni non defendit, quidam principes regni contra eum inſurrexerunt, ſcilicet, Arnoldus Dux Rannaria, Burchardus Dux Suenia, Giſelbertus Dux Lotharingia, & Henricus Dux Saxonia: Conradus Rex tamen reſiſtebat eis. Unde Ducem Bavaria expulit cum uxore & liberis de Bavaria: qui ad Regem Ungarorum ſe conſulit. Sic & caeteros ſuperavit, prater Henricum Ducem Saxonia, qui Everhardum fratrem ipſius regis bello ſuperavit. Contra fidem itaque eſt annuitatis, quod Egidius de Roya Ann. Balgicis ad a. 914. ſcribit, contra Conradum Imperatorem potentiores regni Principes rebellionem meditati mediante Henrico Duce Saxonia ad gratiam eius recepti ſunt, dempto Arnolde de Bavaria, qui cum uxore & filiis ad Hungaros fugit. Neque enim Henricus, nec Arnolphus cum Conrado fuerunt reconciliati.

*** Verba ſunt Liutprandi II. c. VII.

**** Hoc pluribus etiam demonſtravit Lehmann Chron. Spir. lib. II. c. XVI. & lib. IV. c. I. Mylerus ab Ehrenbach Arthologia Ord. Imper. c. IX. B. Parens Syn. Iur. Feud. cap. I. aph. IV. n. 4. & 5. Schatenius Ann. Paderborn. lib. III. p. 246 Idem latius demonſtrare conatus fuit Celeb. Ludewig erudita diſſertatione de Conrado I. cap. IV. niſi quod Status dicat illo tempore adquiſiſſe iura Superioritatis, in quo iſti minime adſentior.

§. VIII.

§. VIII.

Occupauit eundem Conradum quoque bellum Hungaricum. Anno 912. enim Hungari, nullo resistente, Franciam & Thuringiam vastauerunt. Insequenti anno partes Alemanniae vastauerunt, & iuxta Oenum fluuium a Bauaris & Alemannis fuerunt victi. Anno 915. totam Alemanniam igne & gladio vastauerunt, Thuringiam & Saxoniam peruaferunt. Anno 917. per Alemanniam in Alsatiam & vsque ad fines regni Lothariensis peruenerunt. *

* Singula hæc narrat Continuator Reginonis, Hepidannus, Marianus Scotus, Sigebertus Gemblacensis, Albertus Stadenfis, Albericus, Conradus Urspergensis, ad dictos annos. Otto Frisingensis VI. c. XVI. anno regni sui primo, Vngari ad depopulandam terram rursus effusi, a Bauaris & Sueuis, iuxta Ennum fluuium sternuntur.

§. IX.

Septimo denique Regni sui anno 919. cum se graui morbo sentiret laborare, Principes Germaniae ad se vocauit, quibus Henricum, Saxonum Ducem commendauit sibi successorem eligendum, fratrique suo Euerhardo iussit, ut regni insignia ipsi deferret. * Facile enim sibi persuadere poterat, Henricum, qui regiam adfectabat dignitatem, minime esse cessaturum, ut itaque & Francis, & vniuersæ prospiceret Germaniae Henricum successorem designauit. ** Post ipse defunctus sepultusque in ciuitate sua Wilinaburch, *** cum moerore ac lacrymis omnium Francorum, nullis relictis liberis ****

* Luitprandus lib. II. c. VII. hac ita narrat: *septimo denique Regni sui anno, vocationis sue ad Dominum tempus agnouit. Cumque memoratos Principes se adire fecisset, solummodo Henrico non praesente, ita conuenit: ex corruptione ad incorruptionem, ex mortalitate ad immortalitatem vocationis mea tempus agnosce, & ut cernitis, praesto est; proinde pacem concordiamque vos sectari etiam atque etiam rogo. Me hominem exuente, nulla vos regnandi cupiditas titillet, nulla praesidendi ambitio inflammet. Henricum, Saxonum & Thuringiorum Ducem prudentissimum, Regem eligite, Dominum constituite. Is enim est & scientia pollens, & iusta severitatis censura abundans. His itaque prolatis, propriam coronam non auro, quo cuiuscunque ordinis pene Principes pollent; verum gemmis pretiosissimis non solum inquam ornatam, sed granatam, sceptrum & cuncta quae regalia sunt indumenta, in medium venire precepit, ac, prout voluit, huiusmodi verba effudit: heredem regiaeque dignitatis vicarium regalibus meis ornamentis Henricum constituo, cuius obediatis, non solum consulo, sed & oro. Quam iussione mox sequitur interitus, & interitum est obedientia infecuta. Wittichindus vero lib. I. p. 636. Rex autem profellus in Bauariam dimicauit cum Arnulfo, & ibi, ut quidam tradunt, vulneratus reuertitur in patriam suam. Cumque se morbo sensisset laborare, pariter cum defectione prima fortuna, vocat fratrem, qui eum visitandi gratia adierat: quem ita alloquitur. Sentio, inquit, frater, diutius me istam vitam tenere non posse, Deo, qui ordinauit ita, imperante, gravique morbo id cogente. Quapropter considerationem tui habeto & quod ad te maxime respicit, Francorum toti regno consilio, attendendo fratris tui consilio. Sunt nobis, frater, copia, exerci-*

tus congregandi, atque ducendi, sunt vrbes & arma cum regalibus insigniis, & omne quod decus regium deposcit, prater fortunam atque mores. Fortuna, frater, cum nobilissimis moribus Henrico cedit, rerum publicarum secus Saxones summa est. Sumptis igitur his insigniis, lancea sacra, armillis aureis capto chlamyde, & veterum gladio regum, ac diademate, ito ad Henricum, facito pacem cum eo, ut cum foederatum possis habere in perpetuum. Quid enim necesse est, ut cadat populus Francorum tecum coram eo? ipse enim vero Rex erit & imperator multorum populorum. His dictis frater lacrymans se consentire respondit. Post hac vero ipse Rex moritur vir fortis & potens, domi militiaeque optimus, largitate serenus & omnium virtutum insignis clarus: sepeliturque in ciuitate sua Wilinaburg, cum mœnore ac lacrymis omnium Francorum Ditmarus c. l. Ekkehardus iunior de casibus S. Galli c. V. Inter insignia regni refertur etiam corona, atque hæc quæ adhuc Noribergæ adseruatur auspiciis Conradi fabrefacta fuisse dicitur, eo quod Conradi nomen in circulo habet. Verum in Sync Iuris Publici diff. VIII. §. 28. iam fuit demonstratum, coronam iam Carolingorum fuisse, circulum vero coronæ additum Conradi III.

** Rheginonis Continuator, Lambertus Schafnaburgensis, Sigebertus Gemblacensis Chronicon Metense & Rothomagense, Annales Hildesienfes, Alberus Stadenfis, Albericus, Chronographus Saxo, Conradus Vrspergensis. Dum vero Ditmarus lib. I. p. 325. dicit. *sestimo eius obitu, in octauo ordinationis sue anno 14. Calend. Noueno pro dolor completo, initium regiminis siue annum 912. pro vno computat.* Otto Frisingensis vero VI. c. XVI. rex vero VII. regni sui anno vita pariter & regno persunctus, Hermannus Contractus Hepidannus & Chronicon Leodiense annum emortuale inale ad a. 918. referunt. Marianus Scotus eundem annum & 10. Calendas Ianuarii definit.

*** De loco sepulturæ variant scriptores. Wittichindus enim sepultum dicit in ciuitate sua Wilinaburch, quem sequitur Conradus Vrspergensis. Eandem ciuitatem omnino definit Ditmarus l. c. dicens, *Conrado Limburgi peractas fuisse exequias, vbi æque in MSis legatur Wiliniburgi quod facile corrumpi potuit in Limburgi.* Plerique Scriptores cum Meibomio faciunt, qui Weilburgum Nassouiorum castrum, esse, de Irmenfala c. I. dicit, quem sequitur Tolnerus Hist. Palatina cap. II. p. 21. & cap. VII. p. 187. & 196. At, Continuator Rheginonis ad a. 919. dicit: *ipse vero hac vita decedens, in Fulda, monasterio honorificata sepultura tumulatus est,* quem sequitur Marianus Scotus ad a. 918. Id quod Browerus Antiquit. Fuldensium lib. II. c. VII. ex Conradi diplomate, quo se Fuldæ tumulari præcepit confirmat. Hos scriptores ab utraque parte fide dignos, ut conciliemus, dicendum, corpus ipsius Weilburgi primum sepultum, post Fuldam, prout præceperunt, translatum, cuius plura alia reperimus exempla. Vel, quod æque fieri potuit, corpus & reliquæ exuuiæ diuersis locis fuerunt sepultæ.

**** Hinc Gotfridus Viterb. p. XVII. p. 474.

*Conradus Rex eximium sedet ordine primus,
Hostibus ingeritur, contraria pellit ad inum,
Subingat Ungaricos, Illyricosque sinus.
Conrado primo natus non extitit bares.*

§. X.

Conrado igitur successit HENRICVS AVCEPS, filius Ottonis * Saxonix Ducis ex Hadwige, ** nepos Ludolphi *** natus a. 876. ****

Hic

Hic Aucupis **** cognomen adeptus, eo quod, dum caperet auiculas, in Regem Germaniæ fuit electus. Idem, cum teste Wittichindo ***** prima ætate omni genere virtutum vitam suam ornaret, de die in diem proficiebat præcellenti prudentia, & omnium bonarum artium gloria: nam maximum ei ab adolescentia studium erat in glorificando gentem suam, & pacem confirmando in omni potestate sua. Ingenti pollebat prudentia sapientiaque; accedebat & moles corporis regis dignitati omnem addens decorem. In exercitiis ludi tanta eminentia superabat omnes, ut terrorem cæteris ostentaret. Venationi nimium erat deditus, in conuiuiis satis iucundus, ita tamen, ut nihil regalis disciplinæ minueret. A militibus vero & amabatur pariter & timebatur. *****

* Wittichindus lib. I. Annal. p. 634. natus est autem Ottoni filius toti mundo necessarius regum maximus optimus Henricus. Otto Frisingensis VI. c. XVI. Contin. Rhegin. Sigebertus Gemblacensis, Albertus Stadenſis ad a. 919. & plures alii. Errat igitur Donnizo in vita Mathildis n. 12. dum canit.

Rex ubi Conradus moritur, natusque leuatur

Eius Henricus, Rex prudens atque peritus.

Idem dicit Guilielmus Malmesburiensis de Gestis Regum Anglorum. lib. II. c. II. & VI. Auctor Chronici. Holfatiæ apud Leibnitium Accessionum Historicarum Tom. I. p. 18. Chronicon Slauicum apud Lindenbrogium c. VII.

** Ditmarus lib. I. ineunte de Henrico: hic nobilissimo Ottonis & Hathui stemmate editus, ut arbor occulta excreuit a puero, & ut bonæ indolis gradatim exiuit tiro, sicut flos in flore nouo. In vita Mathildis, iussu Henrici II. scripta cap. I. temporibus Conradi Regis Francorum gloriosi, exiuit in partibus Germaniæ Dux quidam Otto nomine, honestate morum perspicuus, & in decernendis rebus prouidus, clarus nobilitate generis, & famosus bellorum triumphis. Cui Hathuic matrona venerabilis, coniugali copulabatur vinculo: quibus duo gignebantur filii, breui forma decorati: & ipsos summa nutriebant diligentia, uti exigebat nobilitatis honorificentia. Maior natus vocabatur Thancmarus, & alter Henricus. Hinc merito reuicimus Chronographum Saxonem qui ad a. 919. ait: Rex, moriens, coram Principibus Regni, regem designat filium Ottonis Saxonum Ducis, ex Luitgarda, filia Arnolphi Imperatoris.

*** Hoc Cl. Gundling Henrico Aucupe §. I. pluribus euincit, atque cum Schatenio Ann. Paderbornensibus lib. II. p. 129. haut immerito dubitat, an ex stirpe Wittikindea fuerit oriundus, licet illud adfirmet Schurtzſchichius Wittikindo §. 14.

**** Patebit hoc ex eo, quod anno 936. mortuus dicitur sexagenarius, de quo infra.

***** Siffridus Presbyter lib. I. ad a. 924. ille dicebatur auceps, quia, dum caperet auiculas, resistens electus est. Sequitur M. Chron. Belgicum ad a. 918. Theodoricus de Impp. ex domo Brunſwic. ortus p. 26. Albertus Krantzius vero Saxonia lib. III. c. IV. Henricus, Saxonie Dux, cognomento Auceps, quod in adolescentia, cum pater rebus præſet, plurimum indulgeret aucupis. Gouſſ. Viterb. p. XVII. p. 474.

*Inuenere Ducem veterano more sedentem,
 Aucupis officio sua retia perscientem,
 Ut modicas caperet insidiantes aues.
 Et quia simpliciter fuit his presentibus auceps,
 Amodo perpetuo cognomine dicitur auceps.*

Sunt, qui aucupium Henrici quoque ex nummis patere putant, cum tales reperiantur cum Principis imagine, dextra manu alitem gestantis. Verum, nummi isti nec adulterini sunt nec Henrici nostri, sed diuersis etiam tribui possunt Regibus Ducibusque Scilicet, dum venationes & aucupium inter delicias Regum Principumque fuissent, sæpius, Principes potissimum inuentus videmus cum alite representari. Testes sunt tot sigilla, to tabulæ & monumenta antiqua. Exemplum nobis exhibet Oliuarius Vredus sigillis Comitum Flandriæ p. 48. vbi Sigillum exhibet Roberti Beruiniensis, filii Guidonis Comitum Flandriæ, in quo ipse Robertus cum alite, de quo sic indicat Vredus: *adeoque etiam tum sigillum habuit, figura equestri, tanquam ad venationem procedente: cuiusmodi esse plerumque solent iuuenum innuptorum sigilla.* De formis frequentissimum est. Sic enim Guichenon Histoire Genealogique Tom. I. p. 135. *quant aux Comtesses & Duchesses de Savoie, & ay veu plusieurs de leurs Sceaux, où elles estoient simplement representees assises à Cheual, Un Oyseau sur le poing.* Facit huc etiam Bruno de B. Saxonico p. 20. dicens: *Liupoldus frater Bertholdi Regis consiliarius, qui & ipse & eius consiliarius erat, dum quadam die iuxta Regem equitans cum eo quoslibet sermones conferret, accipiter quem sinistra portabat, volitare cepit quasi capturam peteret.*

***** I. c. Auctor vitæ Marhildis c. I. is quamvis esset iunior probitate morum tamen elucebat altior, & ab annis puerilibus intendebat bonis operibus: sequens humilitatis festigia, quibus certissime peruenit ad culmina virtutum. Omnes cum quibus erat, haud minus, quam seipsum diligebat: nulli se prætulit, nec per vim aliquem oppresit. Continuatori Reginonis ad a. 936. dicitur *præcipuus pacis sectator strenuusque paganorum infector.*

***** Hæc verbis Wittichindi lib. I. p. 64. plerumque scribimus. Ditmarus lib. I. p. 326. *fams nati Regis Undique secus dispersa, amicorum corda lenificat; rebelliumque contra mæstificat, quia vir talis fuit, ut suos sciret sapienter tractare, inimicos autem callide viriliterque superare.* Luitprandus II. c. VII. is enim est ab scientia polens, & iusta severitatis censura abundans.

§. XI.

Prima belli rudimenta contra Dalemencios, * Misenorum populorum exercuit. patre consilii ipsius magnitudine perspiciente, exercitum contra hosce ipsi commendante. Dalemenci vero impetum ipsius ferre non valentes, conduxerunt aduersus eum Vngaros, gentem bello asperriam, sed terre ipsorum deuastata, victor infra reuersus. De fundio vero patre, bellum, quod supra memorauimus, gessit cum Conrado.

* Ditmarus lib. I. p. 324. hanc regionem ita describit: *Henricus a patre suo in prouinciam, quam nos Tautthonice Dalemenci vocamus, Slani autem Glomaci appellant, cum magno exercitu missus deuastata eadem multum, atque incensa, victus rediit; Sed qualiter pagus iste nominis hoc iugnetur, edicam. Glomaci est sors non plus ab Albi quam duo miliaria positus, qui*
Slani

quam de se paladem generans, mira, sit incolæ pro vero afferunt oculisque approbatum a multis sapere, operatur. Cum bona pax indigenis per futura hæc terra non mentitur fructum; id est tritico & avena e glandine refertus, letos vicinorum ad se crebro confluentium efficit animos. Quando autem sua belli tempestas ingruerit, sanguine & cinere certum futuri exitus indicium præmonstrat. Hunc omnis incolæ plusquam Ecclesias, spe quamvis ducia, veneratur & timet. Et hæc provincia ab Albi usque in Caminzi fluvium porrecta, vocabulum ab eo trahit derivatum. Quenam vero Misnæ pars sub Daleminciæ nomine venerit, explicavit dissertatione singulari Caspar Henricus Graunius, & post eum, Fridericus Strunzius dissertatione Wittebergæ 1703. habita. Vld. etiam Gundling *Henrico ducipe* §. VI.

** Wittichindus lib. I. p. 634. Dionysius l. c.

§ XII.

Postquam autem Conradus moribundus Henricum sibi successorem commendasset, idemque procerum consensu esset designatus, Euerhardus, * post Conradi mortem adiit Henricum, ** Coronam & regalia insignia secum ferens, seque cum omnibus thesauris illi tradens, pacem fecit, amicitiam promeruit. Deinde congregatis principibus & natu maioribus, exercitus Francorum Fridislaræ designavit eum Regem coram omni populo Francorum atque Saxonum, *** libera electione Primum quidem regis dignitatis culmen declinasse **** dicitur, quod simulanter magis, quam ex animi sententia factum esse crediderim. Cumque ei offerretur vinctio cum diademate a summo Germaniæ pontifice, Herigero, præfule Moguntino, non spreuit, nec tamen suscepit eandem, satis, inquiens mihi est, ut præ maioribus meis Rex dicar & designer, divina annuente gratia, ac vestra pietate: penes meliores vero nobis vinctio & diadema sit, tanto honore nos indignos ***** arbitramur. Placuit itaque fermo ille coram vniuersa multitudine, & dextris in cælum leuatis, nomen noui regis cum clamore valde salutantes frequentabant.

* Hæc & sequentia verba plerumque sunt Wittichindi, l. I. p. 636. Luitprandus l. II. c. VII. postquam narraffet, quæ ratione principibus commendauerit Henricum, addit: quam iussuonem mox sequitur interitus & interitum est obedientia profecuta. Ipso namque mortem obeunte, memorati Principes coronam cunctaque regalia indumenta Henrico Duci contulerunt; atque ut Rex Conradus dixerat, cuncta per ordinem narrauerunt. Marianus Scotus ad a. 919. dicit: Henricus Comes rex effectus. Ekhardus Monachus de casibus S. Galli c. V. de Eberhardo: fecit igitur ut Rex iussu, veniensque secretum Comitum petiit alloquium, eliminatis omnibus ipse ostium clausit, oblatumque exuta, ad pedes viro corruens nimis stupenti coronam & sceptrum detegit, & quæ iussus est narrat. Cui ille inter cetera si secum in fide quæ dixerat, sentire vellet, omniaque quæ tanto nuncio decerent, facturum spondendat.

** Quo in loco id factum, dubitatur. Sunt, qui in arce Saxonie inferioris Stauffenberg, factum hoc esse autumant, & quidem Gundlingius §. 5. dicit: monstrant hodiernum ad radicem montis, in qua arx Stauffenbergensis stetit huius rei vestigia, illumque locum ubi sceptrum

Eberhardus eidem attulisse fertur, *arcem aucupatoriam* (den Finckenberd) itemque *secus flum. Henrici* appellant: aut cetera signa silentio inuoluimus. quæ circa Brunsvicensæ castrum ante decem, & quod excurret, lustra omnium adhuc oculis patuerunt. Idem §. 14. dicit: *credibile est, hunc principem circa Hercyniam in confiniis Thuringiæ basisse, cum gladius, diadema, atque sceptum sua cum lancea ei traderentur.* Verum, dum scriptores antiqui tacent, nec loci circumstantias nobis exponunt, vix aliquid licebit coniectari.

*** Sic Wittichindus, quod Contin. Reginonis *ad a. 920.* ita explicat: *Henricus dux, consensu Francorum, Alemannorum, Bavavorum, Thuringarum & Saxonum rex eligitur. Scilicet, electio facta a quinque istis Germaniæ populis, qui ista ætate Germaniam constituiebant, prout assertum fuit Syntagmate Iuris Publici diff. III. §. 2. Libera autem electione hoc factum testatur Wittichindus libro primo exeunte: relinquens filio magnum latumque imperium, non a patribus sibi relinquit, sed per semetipsum acquisitum, & a solo Deo concessum.*

**** Luitprandus lib. II. c. VII. qui *regie dignitatis culmen & prius humiliter declinavit, ac paulo post non ambitiose suscepit.* Sifridus vero Presbyter lib. I. *ad a. 924.* quod *renitens fuerit electus.*

***** Verba sunt Wittichindi c. I. Dittmarus lib. I. p. 325. *episcopalis benedictionis a Herigero Archiepiscopo exhibitum antecessorum more priorum, non desideravit, nec suscipere voluit, sed prorsus ad hoc indignum se affirmavit.* Herm. Contractus *ad a. 919.* *Henricus Comes, natione Saxo, in regnum electus, sine regali benedictione regnavit annis 18.* Chronographus Saxo *ad a. 920.* Conradus Vrpergensis. Contrarium tamen dicit Ekkehardus de casibus S. Galli cap. V. *sic Colloquium publicum, Henricus, Saxonum & Francorum consensu, eleuatur & ingitur in Regem.* Singulare est quod narrat Gosfridus Viterbiensis *Chron. p. XVII. p. 474. 475.*

*Dux igitur (Henricus) cum plus petitur sibi sumere Romam,
Iurat in æternum capiti non ferre coronam,
Cum sibi sufficiant, quæ tenet, ampla bona.
Cogitur Henricus regnantis nomine fungi,
Cogitur in Regem tandem reuerenter inungi,
Nulla tamen capiti missa corona fuit.
Coram Rege secus ferri Diadema inebat,
Ut bene seruetur, quicquid iurasse videtur,
Signa tamen plene Regis ubique tenet.*

Hunc sequitur Io. Craws vitis Imp. ex Ducum Brunsvic. domo oriundorum apud Maderum antiquit. Brunsvic. p. 80. *Vnde cum principes elegissent Henricum in Imperatorem, venientes repererunt ipsum aues cum retibus capientem. Qui oblatum sibi imperium tenuit acceptare dicens: sufficiunt mihi ampla bona mea. Et dum persuasionibus principum non præberet assensum, iuravit, quod corona Imperialis nunquam capiti suo superponeretur: Vnde principes ipsum ad curiam instantes, per tres annos sustinuit excommunicationem. Tandem sub forma iuris absolutus, dum allegaret iuramentum, quod fecit, tulit Papa sententiam diffinitivam, quod susciperet imperium gubernandum, atque corona imperialis capiti suo non imponeretur, sed tantum baculus ante eum portaretur. Iste Henricus ex euentu cognominatus Auiceps, ex eo, quod in aucupio eum inueniunt Electores. At, ratio fabulæ exinde petenda esse videtur, quod Wittichindus Herigero vocat summum Pontificem, quod dicti Scriptores de Papa Romano intellexerunt.*

§. XIII.

Fuit igitur Henricus Rex Germaniæ*, non vero Imperator.**Hoc tamen verum, quod perdomitis cunctis gentibus, postremo Romam proficisci statuerit, sed infirmitate correptus, iter intermiserit.*** Imperium enim Carolingi hæreditario iure possidebant. His vero apud Germanos deficientibus, hi quidem iura sibi sumebant eligendi regem, nulla vero tunc temporis nec ex successionis iure, nec ex pacto, nec ex bello ipsis iura ad Imperium Romanum. Immo nec Romam tenebat, nec a Papa vel inuitatus erat vel coronatus,**** Interim altera periodus Saxonica ab eo erit computanda. Possidebat ista ætate Italiam Berengarius a Ioanne Papa a. 915. in Imp. inunctus,***** contra quem quidem Ludouicus Burgundus euocabatur, sed a Berengario victus, in vrbe Verona captus & luminibus fuit priuatus.***** Post, ab Italis a. 921. euocabatur Rudolphus Burgundus, prælio Berengarium deuicit, Regnum Italiæ inuasit,***** hoc paulo post a. 923. fraude Lamberti occiso.***** Contra eundem a. 926. Hugo Comes Prouinciæ per Tyrrhenum mare in Italiam festinauit, & Papiam veniens, cunctis conuenientibus regnum suscepit, Wido vero Adelberti filius Tusciæ Marchiam tenebat.***** Idem Hugo amicitiam iniit eum Henrico Rege, & Romano, Imperatore Byzantino, Lotharium quoque filium suum Regem constituit.***** qui Italiæ regnum tenuerunt ad tempora Ottonis M. vsque.

* Hinc etiam Scriptores antiqui ipsum saltem Regem vocant, & Luitprandus III. c. V. *Henrici præsertim famossissimi Regis, qui et supra memorauimus, Baiuariis, Sueuis, Lotharingis. Franci atque Saxones imperabat.* Quo ipso saltem eum Germaniæ Regem fuisse innuit. Otto M. in diplomatis suis ipsum semper vocat Regem. Tale est Diploma in Sagittarii Antiquitatibus Magdeburgicis §. 54. ada. 945. *Domini ac Genitoris nostri Henrici Regis & §. 75. Domini Patris nostri, Henrici Regis.* Golscherus Gestis Treuironum c. XLVIII. *regnante serenissimo Henrico, Rege quidem secundo, Imperatore autem primo.* Quare Auctor Magni Chronici Belgici p. 96. *Henricus Auceps primus non imperauit nisi apud Teutonicos: & ob hoc non ponitur inter Imperatores, sed inter Reges in multis Chronicis.*

** Recentiores Chronographi equidem eundem plerumque in numero & ordine Imp. collocant, diuersa vñ autoritate. Wittichindus lib. I. Annalium p. 636. dicit: *ipse vero Rex est & Imperator multorum populorum.* Idem p. 641. quod post victoriam Hungaricam Imp. ab exercitu fuerit appellatus. Id quod Conringius de German. Imper. Romano c. IX. n. 16. ad acclamationes saltem militares refert. Cont. Bedæ lib. II. Hist. Angl. c. VIII. *Henricum I. Rex Teutonicorum & Imperator Romanorum.* Ingulphus Hist. Anglicana apud Sautium p. 577. *missi ergo legatos Henricus, Imperator Romanorum* Monachus Hamersleben- sis apud Maderum Antiquit. Brunsvic. p. 136. *Henricus, Dux Saxonia, filius Ottonis, mortuo Conrado, in Caesarem eligitur.* Helmoldus lib. I. Chron. Slav. c. IX. *eadem quoque anno*

com-

contingit, gloriosum Imperatorem, Henricum, migrare de hac vita. Genealogia Arnolphi apud du Chesne Tom. II. p. 642. Ledouico defuncto sine liberis, translatum est Imperium ad quendam Conradum de stirpe ipsius, & de Conrado ad Henricum, qui de genere Saxonum primus fuit Imperator Hugo Flauiniacensis Henricus primus succedit magnus Imperator anno DCCCCKX. Verum, plerique scriptores sequioris sunt ætatis, vnicus Wittichindus, dum Imperatorem eundem vocat multorum populorum, de eo est intelligendus, quod pluribus Germaniæ populis imperauit Henricus.

*** Verba sunt Wittichindi lib. I. p. 641. Otto Frisingensis VI. c. XVIII. ipse vero post multa virtutis sua opera, dum ad obtinendum Imperium Romanum tenderet, morbo correptus XVII. regni sui anno, diem obiit. Chronicon Laurisham. p. 117. bellicis impeditum multis Imperator non est ordinatus. Sigebertus Gembl. ad a. 937. Henricus rex moritur. Qui licet in vincendis inimicis gloriosus fuerit, quia tamen pacificus erat, nullam operam dedit, ut effugatis ab Italia tyranniis, qui quasi conductitii mercenarii, alter alteri succedentes imperium dilaniabant, benedictionem imperialem accepisset. Hunc iisdem verbis sequitur Albericus & Albertus Stadenlis ad a. 935.

**** Albertus Krantzius quidem Saxonia lib. III. c. IV. ait: Henricus Saxonia dux, cognomento Auceps (quod in adolescentia, quum pater rebus præfesset, plurimum indulgeret auceps) primus in domum suam & familiam transtulit Romani Imperii dignitatem, ibique fixit, ut per aliquot secula immobiliter in ea permaneret. Sed neque hunc dignantur Italici scriptores Imperatoris nomine, quod benedictionem Papalem non haberet, non quia contemneret, sed pro humilitate (quod supra diximus) princeps modestus euitauit. Dicant igitur fides Imperator non est, quia a Papa consecratus non est: quis consecrauit Augustum & omnes ab eo Augustos, sique ad Karolum Magnum, nisi ille per quem reges regnant, & potentes iusta decernunt? Si non est Romanorum rex aut Imperator, quia Italiam non tenet, cedant hoc nomine Constantinopolitanis ex quibus pauci Italiam habuerunt: Cedant & nostri temporis Imperatores. Proinde non fraxdemus optimos principes honore suo. Scimus quo ordine pontifices ad eam se consecrationem ingerebant. Romanorum sine controuersia Conradus & Henricus erant reges, etiam (si ita vis) non fuerint Imperatores. Mirum tamen hoc, illis denegari nomen regibus, quod ante Casares promissum est ciuibus Romanis: Verum, si Krantzius demonstrasset, iura Germanos in Imperium Romanorum habuisse, ipsius rationes locum haberent. Licet Roma & Italia vna cum Papæ consecratione ista ætate ad Imperii dignitatem requirerentur, non iure quidem, sed moribus, prout exempla anteriora testantur. Hinc sequimur potius Gobelinum Personam, qui Cosmodr. æt. VI. c. XLVII. & cum per Papam non est coronatus, nec in Italia regnauit, inter Imperatores non numeratus.

**** Sigonius hoc ex ipsius diplomatis arguit, dum de regno Italiæ lib. VI. ad a. 915. dicit: Berengarius certe hoc anno a Ioanne pontifice ad referendam, credo gratiam, Imperator per mensem Septembrem inunctus est, ut ex diplomatis eius dicitur. Quem titulum cum ab initio expetisset, satis tamen apparet, nunquam, nisi anno regni sui vicesimo octauo esse adeptum. Itaque posthac in diplomatis Imperii sui annos non aliter atque regni adscribere separatim instituit. Inde Albericus ad a. 919. ex Guidone: per idem tempus Arnulfo in regnum Germania successit filius eius Ludouicus, isti Conradus, Conrado Saxoniæ Dux Henricus, ad regnum quidem eorum quisque, sed nullus ad Imperium præualuit obtinendum. Principes enim Imperii dum imperare singuli cupiunt, sicut de ciuitatibus Græcia legitur, imperium omnes pariter amiserunt, ita quod Berengarius, Guido, Lambertus, Hugo, Rodolphus & alter Berengarius & Hugonis filius Lothari, de qui-

quibus postea dicemus, & alii plures in suis quisque provinciis lacerati Reges imperiose fecerunt.

***** Hæc late narrat Luitprandus lib. II. c. X. XI.

***** Luitprandus II. c. XVI.

***** Luitprandus II. c. XVIII.

***** Luitprandus III. c. IV.

***** Luitprandus III. c. V.

§. XIV.

Bella Henrici ciuilia erant vel cum exteris. Initium quidem sui regni disciplina pacis seruandæ incoauit. Multi enim illis temporibus etiam nobiles latrociniis insudabant. Id quod pro turbato Germaniæ statu aliter fieri non poterat. * Insequenti anno, postquam Rex factus, perrexit cum omni comitatu suo, ad pugnandum contra Burcardum, Alemanniæ Ducem. Hic cum esset bellator intolerabilis, sentiebat tamen, quia valde prudens erat, congressionem Regis sustinere se non posse, tradidit semetipsum ei, cum vniuersis vrbibus & Populo suo. ** Rebus sic prospere gestis, transit in Baioariam, cui præsidebat Dux Arnolphus. Quo comperto, Ratisbonæ obsedit eum. Videns autem Arnolphus, quia resistere Regi non sufficeret, apertis portis egressus est ad Regem, tradito semetipso, cum omni Regno suo. Qui honorifice ab eo susceptus, amicus Regis est adpellatus, *** vasallus ipsius est effectus, & ab eo, concessis totius Bauariæ Pontificibus honoratus. ****

* Contin. Reginonis ad a. 920.

** Wittichindus lib. I. p. 637. ex quo sumis Conradus Urspergensis. Albertus Stadenus, Albericus ad a. 920. Gobelinus Persona Cosmedromio at. VI. c. XLVII.

*** Wittichindus c. I. Late hæc narrat Luitprandus II. c. VII. hoc simul innuens, Henricum ipsum Arnolphum adiuisse, ipsiusque animum prudenti sermone mitigasse, hoc quidem argumento, ut si populo placuisset, ipsum præferre, se lubentem cedere voluisse. Sigebertus Gemblacensis ad a. 920. Henricus rex contra Arnoldum ab Hungaris regressum cum exercitu in Bauiam profectus, cum virtute & sapientia sua ad gratiam suam inflexit. Albertus Stadenus, Albericus ad a. 920. Chron. Saxo 921. Gobelinus Persona Cosmedromio at. VI. c. XLVII.

**** Luitprandus II. c. VII. Conueniens igitur Arnoldus huic optimo suorum consilio, Henrici regis miles efficitur, & ab eo ut iam dictum est, concessis totius Baioaria Pontificibus honoratur. Neque tamen hoc beneficium Ducibus Bauariæ hereditarium erat, sed singulari tantum ratione Arnolpho concessum. Sic enim Ditmarus lib. I. p. 329. eo tempore quo supra memoratus Rex maxime vixit, fuit in Bauaria quidam Dux Arnulffus nomine præclarus in mente pariter & corpore, qui omnes episcopatus in his partibus constitutos sua distribuere manu singularem habuit potestatem, sed cum hic post varios virtutum suarum ornatus vitam hanc finisset, successorum suorum nulli tantum reliquit honorem, quin potius Reges nostri & Imperatores summi Rectoris vice in hac pergrinatione prepositi hoc soli ordinant, meritoque præ cæteris pastoribus suis præsumunt, quia in-

congruum nimis est, ut hi quos Christus sui memores huius terra Principes constituit, sub aliquo sint dominio, absque eorum qui exemplo Domini benedictionis & Corona gloria, mortales cunctos praeceant.

§. XV.

Inter has turbas gerebatur etiam bellum Lotharingicum * Mortuo enim Raynerio Lotharingie Duce, successus ipsi fuit Gisbertus filius, ** Gallis tamen Lotharingiam sibi vindicantibus, cum vivo adhuc Conrado, Carolus simplex *** idem regnum, quod huc usque Germanici **** fuerat iuris, reciperet. Huius tamen beneficio Gisbertus Lotharingiam possidebat, qui floccipendens regiam maiestatem, regni summam vsurpabat, episcopatus etiam libere concedebat. ***** Ex quo a. 920. mortuo Stephano, Tungrensi episcopo, controuersia exorta fuit inter ipsum atque Carolum simplicem, hoc Richarium Prumiensem, illo Hilduinum monachum successorem designante. ***** Dum autem Carolus a. 920. regnum Lothariense non solum inuaderet, sed etiam Wormatiam vsque ***** progrediretur, Henricus compositis Germaniarum rebus, ut regnum ab antecessoribus suis ex omni parte contusum ciuilibus atque externis bellis colligeret, & adunaret, signa mouit contra Galliam & Lotharii regnum, ***** eoque Carolum adegit, ut a. 821. Bonnae in medio Rheni pacem faceret cum Henrico, eidem Lotharingiam relinquens, † eandemque eodem anno iterum firmaret. †† An. 821. Carolus regnum Lothariense ob persecutionem Gisberti & Ottonis, rapinis, sacrilegiis atque incendiis, etiam in tempore Quadragesimae, sicut & tota hyeme vastauit. ††† Dum autem Galli contra Carolum, Robertum Comitem Parisiensem eligerent, mittebat Carolus legatos ad Henricum, auxilium petentes, seque & Franciam Henrico Regi submittentem, cui in pignus perpetui foederis & amoris Carolus misit manum Dionysii Martyris Parisiensis auro gemisque inclusam. †††† Anno 923. vero Robertus profectus in regnum Lothariense cum Henrico pactum iniit, & datis utrinque muneribus discessum est, ubi etiam quidam Lothariensium obsides Roberto dederunt & inducias acceperunt. Carolus igitur cum suis Lothariensibus Mosam transiens ad Suetlionum urbem cum Roberto proelio conflixit, in quo Robertus quidem lanceis perfoctus procubuit, Carolus vero cum Lothariensibus suis in fugam fuit versus, hinc dolo captus atque carceri inclusus, in quo paucos post annos vitam finiuit. ††††† Henrico autem, qui arte potius quam armis Lotharios superare tentabat,

bat, Christianus quidam Gisbertum dolo captum obtulit, quem Rex videns genere ac potestate, diuitiis quoque clarum, liberaliter coepit habere, ac postremo desponsata ipsi a. 924. filia Gerberga, affinitate pariter ac amicitia sibi iunxit, sublegato ei omni Lotharii ††††† regno, ex quo Lotharingia iterum facta fuit iuris Germanici.

* Mire de hoc bello Lotharingico variant Scriptores, ut ideo obscura sit eiusdem historia atque confusa. Adgnouit illud iam suo tempore Otto Frisingensis, dum *lib. VI. c. XVIII.* ait: *ignis Henricus Ducis Ottonis filius in Orientali Francia regnavit, Occidentalem Carolo tenente. Quidam Celtici Scriptores afferunt, cum primo Ducem tantum Saxonum, Caroloque subiectum fuisse, postque Consilio generi sui Gisberti Belgica Ducis cum Orientalibus Principibus a regno eius discessisse, ac Regium nomen assumpsisse. Alii dicunt, eum post mortem Conradi, ab Orientalibus Francis per electionem Principum, in regnum subrogatum fuisse, nec inquam aliquid de manu Caroli suscepisse. Concordant tamen in hoc, quod regnum Germania potenter habuerit, & pro belgica Gallia cum Carolo controuersiam. Quam Scriptorum varietatem ex hoc accidisse arbitror, ut dum translato ad Francos imperio, cum Imperiali gloria crescere simul cepissent Ingenia, diuisoque regno, diuisi fuissent animi hominum, tantum quique suam Rempub. perfecissent, quantum eam praeclaris ingeniis extollere potuerunt. Nos vero medium in his litem seruantes, in quantumque possumus, ac ex eorum dictis conicere valemus, veritatis seruatorem, nec ad dextram, nec ad sinistram declinare, Deo largiente, studebimus. Conradus Urspergensis, ex alio tamen Historico p. 210. Gallia Celtica Ruperto collata, Carolus Saxoniam secutus. Cuius urbes sedesque regias perlustrans, nullo resistente obtinuit, ibi quoque Henricum regio genere inelytem, ac inde oriundum ducem omnibus donat. Plenius has controuersias examinauit Obrechtus *Prologo rer. Alsaticarum c. VII.* & Conring de *Finibus Imperii lib. I. c. VI.**

** Wittichindus *Ann. lib. I. p. 637.* dicit, quod Gisberto principatus regionis paternae successione cesserit. Conradus Urspergensis f. 211. hac tempestate Regenherus vir nobilis, partem Caroli fideissimus tutor, finem vitae accepit, cuius exequiis Carolus interfuit: hisque peractis, Gisberto eius filio iam adulto, paternum honorem coram principibus qui confluxerant, liberalissime couulsi. Idem confirmatum in fragmento Conradi apud Pithœum p. 217. Hugo Flauiniacensis & Frodoardus a. 920. fauente nec non Gisleberto, quem plurimi Lotharienses principem relicto Karlo Rege, delegerant. Factum hoc anno 916. tradit Franc. de Rosieres *Stemmat. Lothar. Tom. III. p. 187.*

*** Sigeb. Gemblac. ad a. 916. Carolus Rex Francorum, Regnum Lotharingie recepit.

**** Ludouico infanti enim se subiecerant Lotharingi, prout *diff. X. §. XXXV.* fuit dictum. Id quod contra Blondellum & Vagedesium late demonstrauit Gundling *Henrico Aucup. §. XIV. n. X.*

***** Folcmarus Gestis Lobienensium Abbatum apud Dacherium Spicilegio Tom. VI. p. 550. pars una Hilduinum eiusdem ecclesiae clericum sibi poscebat Episcopum, fauente sibi ad hoc Gisleberto, Clothariensium Duce, qui succipiens regiam maiestatem regni sibi usurpauerat summam.

***** Diffidium hoc late describit Frodoardus *Chron. ad a. 920.* Describitur etiam ista controuersia apud Baluzium *Tom. II. p. 295.*

***** Frodoardus ad a. 920. qui Erlebaldis profectus ad regem qui tunc morabatur in pago Varmascensi sedens contra Henricum principem sr. asrhenensem. Idem ad a. 921. Karolus Rex

in regnum Lotharii abiit, receptisque per vim quibusdam Ricini infidelis sui praesidii, & facta passione usque ad missam sancti Martini cum Heinricho principe transrenensi, reuersus est in montem Lauduni. Hugo Flauiniacensis ad a. 921. Contin. Rheginonis ad a. 823. Carolus Alsiam & partes illas Francia iuxta Rhenum usque Moguntiam sibi usurpaturus, usque Patenmicheym villam iuxta VVormatiam hostiliter peruenit. Vnde fidelibus regis Henrichi VVormatia coadunatis, aliter quam decuerat regem, aufugit.

***** Verba sunt Wittichindi lib. I. p. 637.

† Mire circa annum variant Scriptores. Sigebertus Gemblacensis ad a. 923. Reges Henricus & Carolus apud Bunnam confederantur, Carolusque reddit Henrico regi regnum Lotharingia, episcopis & comitibus stringue iurjurando rem confirmantibus. Cont. Rheginonis Anno Dominice Incarnationis DCCCCXIII. Hungari orientalem Franciam vastauerunt. Carolus & Henricus reges apud Bonnam castellum conueniunt, & pacem inter se facientes; sedus inuenit: & Carolus nunquam sibi amplius Lothariense regnum usurpaturum promittens, regreditur. Otto Frisingensis VI. c. XVIII. itaque dum, secundum quod virosque Scriptores concordare diximus, Henricus cis Rhenum regnaret, & de Belgica cum Carolo disceptaret, ex voluntate amborum, ad huius litis scrupulum decidendum, die in oppido Bonna constituta, Belgica Henrico cessit, ac Carolo Celtica tantum & Aquitania, parsque Lugdunensis, Burgundia Regem per se habente, remansit: & sic regnum, quod Francorum dicitur, ex paterna hereditate Belgicam Galliam, cum palatio Aquis & maiori parte Francia perdidit. Ex quibus locis, Ottonis Frisingensis maxime, satis clare patet, omne regnum Lothariense, non superiorem saltem eiusdem partem, prout cum Blondello Gundling p. 105. putat, cessam fuisse. Quare etiam Gobelinus Persona Cosmodr. at. VI. c. XLVII. post hac Henricus & Karolus Reges in Bonna conueniunt, & firmata pace inter eos, Karolus promisit, quod Ducatum Lotharingia de cetero non appeteret, sed ipsum libere regno Teutonia dimittere vellet. Extat Pactum Caroli & Henrici apud du Chesne Tom. II. p. 587. Aub. Miræum donationum piarum c. XXIII. Schatenium. lib. III. p. 255. Baluzium Tom. II. p. 299. & Schilterum Instit. I. P. Tom. II. tit. X. p. 75. In nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis, diuina propitiante clementia anno Dominice Incarnationis DCCCCXXVI. anno vero Regni domini & gloriosissimi Regis Francorum Occidentaliū Karoli XXIX. redintegrante XXIV. largiore vero hereditate indepta X. Indictione IX. anno quoque regni domini & magnificentissimi Regis Francorum Orientalium Heinrichi tertio, inter ipsos praefatos Principes vnanimitatis pactum, ac societatis amicitia, quaesita repertaque exordia sumpsit, prout visa sunt competentia. Conueniunt enim ambo illustres Reges, sicut inter se discurrentibus Legatis conueniunt, II. Nonas Nonembris feria prima domnus enim Karolus super Rhenum flumen ad Bonnam castrum & strenuus Henricus ex altera parte Rheni. Et ea tantum die mutuis se viribus intuentes super ripas eiusdem fluminis hac & ultra, ut sui fierent fideles innoxii sacramento, quo hanc eorum conuentionem fuerant polliciti. Verum feria quarta VII. Idus Nobembris, in medio Rheni fluminis sapiens dissi Principes in navibus quisque suis in terram ascenderunt, quæ ancorata in fluminis medio gratia eorum colloqui fixa erat: ibique in primo hanc sibi vicissim conuenientiam ob statum pacis iuramento sanxerunt ita. Ego Karolus diuina propitiante clementia Rex Francorum Occidentaliū, amodo ero huic amico meo Regi Orientali Heinricho amicus, sicut amicus per rectum debet esse suo amico: secundum meum scire ac posse: ea vero ratione, si ipse mihi iurauerit ipsum eundemque sacramentum, & attenderit quæ promiserit. Si me Deus adiuet & ista sancta reliqua. E contra Rex Henricus eandem promissionem sacramento eidem profectus est verbis subsequenter, ut huius amicitia firmitas inuolabi-

labiliter observaretur. Scrupulum quidem mouet annus 926. quem tamen Iacobus Sirmondus in notis enodauit, dum ait: duplex hoc loco erit character, qui ad annum DCCCCXXI. referendum daret, feria nimirum prima, & feria quarta, quarum altera pridie Nonas, altera VII. Idus Novembris eo anno incidisse dicitur, quod quidem anno congruit D C C C C X X I. non XXIII. aut XXVI. Et perperam hic scriptum est. Quare rectius omnino in chronico Frodoardi pactio eadem in annum DCCCCXXI. conicitur, quod ipsum mox etiam Karoli annorum epocha demonstrabit. atque hoc praterea Indictionem mense illo Novembri decimam fuisse, non nonam. Scilicet, Carolus anno 893. regnum fuit adeptus, prout Hugo Flauiniacensis tradit: Carolus iam iuuenis Francorum repetit sceptrum. Siue, ut Rhegino sub finem anni 892. habet. Carolus filius Ludouici ex Adelheyde regina natus, in regnum eleuatur. Computato igitur anno 893. ab hoc ad 921. erunt 29. anni. Quod vero redintegrante XXIV. dicitur, intelligendum est ab anno 898. quo post mortem Ottonis regnum fuit firmatum. Henrici vero tertius annus est, computato anno 919. quo regnare cepit. Describuntur autem in hoc pacto solummodo ritus & sacramentum, non vero tenor eiusdem. Aliter, fide tamen Gallici cuiusdam scriptoris, rem narrat Conradus Urspergensis f. 211. contra fidem coxorum.

†† Frodoardus ad a. 921. Karolus iterum pacem cum Henrico firmat. Hugo Flauiniacensis ad a. 921. Carolus in regnum Lotbarii abiit & facta pace cum Henrico Principe Transrhenani Laudunum rediit, postmodum vero pacem cum eo firmavit.

††† Verba sunt Frodoardi ad a. 922. Eadem habet Hugo Flauiniacensis.

†††† Wittichindus lib. I. p. 638. Quando vero Rex Rhenum transierat, ad dilatandum super Lotbarios imperium suum, occurrit ei legatus Caroli, & salutato eo verbis humilimis. Dominus meus, inquit, Carolus, regia quondam potestate pradius, modo priuatus, misit me ad te, demandans, quia nihil ei ab inimicis circumuento iucundius, nihil dulcius esse potest: quam de tui magnifici profectus gloria aliquid audire, fama virtutum tuarum consolari. Et hoc tibi signum fidei & veritatis transmisit, protulitque de sinu manum preciosi martyris, auro gemmisque inclusam, hoc inquit, habeto pignus faderis perpetui, & amoris vicarii. Sigebertus ad a. 922. Carolus Rex Francorum cum auxilio Lotbariensium iuxta urbem Suefionum pugnans contra Robertum fratrem Ottonis regis qui contra se regnum Francorum inuadebat, cum cum multis peremit, & se & Franciam Henrico regi submittit, eique in pignus perpetui faderis & amoris missit manum preciosi martyris Dionysii Parisiensis, auro gemmisque inclusam.

††††† Hugo Flauiniacensis & Frodoardus ad a. 923.

††††† Wittichindus lib. I. p. 637. Henricus indicauit abstinere quidem ab armis, verum potius arte superenturum sperauit Lotbarios, quia gens varia erat, & artibus assueta, bellis prompta, mobilique aditum nouitates. Eo tempore erat quidam de Lotbariis nomine Christianus, qui videns regi cuncta prospere procedere, quasuit, quomodo maiori gratia apud regem honoraretur: & simulata infirmitate, vocauit ad se Giselbertum, cui principatus regionis paterna successione cessit, cepitque cum arte, & sub custodia regi Henrico transmisit. Erat autem Giselbertus nobili genere & familia antiqua natus: Quem rex satis letus suscepit, quia per ipsum solum totum Lotbarii regnum se habiturum arbitratus est. Deinde videns adolescentem valde industrium, genere ac potestate, diutius quoque clarum liberaliter eum cepit habere, ac postremo desponsata sibi filia, nomine Gerberga, affinitate pariter cum amicitia iunxit eum sibi, sublegato omni ei Lotbarii regno. Quando hoc factum, non satis constat. Contin. Rheginonis quidem ad a. 929. dicit: Giselbertus dux Gerbergam filiam Heinrici regis duxit uxorem. At, cum hic in chronologia sepius vacillet, potius sequimur Hugonem Flauiniacensem qui ad a. 924. Henrico cuncti se Lotbarienses

committunt. Id quod cum Wittichindo eo magis conuenit, qui circa id tempus hoc factum dicit, quo Carolus fuit captus. Sic etiam Frodoardus ad a. 925. Heinricum denique Rhenum transiens oppidum quoddam nomine Tulpiacum quod Gisleberti fideles tuebantur, vi cepit: nec diu demoratus infra regnum Lotbarii ad sua trans Rhenum regreditur obsidibus a Gisleberto acceptis. Et sub finem anni: Henrico cuncti se Lotbarienses committunt. Hinc etiam Frodoardus ad a. 926. Ebrardus quoque transrhenensis in regnum Lotbarii mittitur ab Heinrico, iustitiam faciendi causa, & Lotbarienses inter se pace conficiat.

§. XVI.

Recruduit bellum, dum Boso, Burgundiae Rex omnia turbaret. Henricus igitur Rhenum transiens, obsidet quoddam castrum Bosonis, nomine Durofostum, eo quod Bos abbatias quasdam & terras episcopales nollet restituere. Hunc etiam pacem iuramento firmare & terras istas reddere coëgit. * Inde a. 931. in auxilium vocatus ab Heriberto contra Rudolphum Iurenses Regem, Rheno transmissio in Galliam irrupit, sed acceptis a Rudolpho obsidibus & pacta securitate, Rhenum fuit regressus. ** Nouis inter Rudolphum Burgundiae Regem & Heribertum a. 935. subortis dissidiis, ipse Rex Henricus cum Rudolpho Gallorum & Rudolpho Iurensi Rege conuenerunt, pactaque inter ipsos amicitia, etiam Heribertum & Hugonem cum iisdem pacauit, redditis quibusdam eidem Heriberto possessionibus. *** Inter haec non reticendum, quod lanceam Constantini M. sacram extorserit Rudolpho Burgundo. ****

* Frodoardus ad a. 928. *Heinricus Germanicus princeps cum multitudine Germanorum Rhenum transit, & supra Mosam veniens, obsidet quoddam castrum Bosonis Comitis, nomine Durofostum, pro eo quod Boso ad legem venire noluit de quibusdam abbatibus & terra Episcopi quam potestatis auctoritate ceperat, & pertinaciter Heinrici praecepta spernens, detinebat: mittensque ad Bosonem, pacem spondet si ad se veniat. Qui acceptis obsidibus, pacto securitatis ab Heinrico, venit ad eum, ei que fidelitatem & pacem regno, immenso promittit, terram quam ut ceperat reddit, data sibi alia recompensationis gratia: pacaturque tam ipse quam Regenarius cum Gisleberto & ceteris Lotbarienses. Hugo & Heribertus ad Heinricum colloqui causa profisciscuntur.*

** Frodoardus ad a. 931. *Heribertus Comes ad Heinricum profisciscitur, ei que se committit, & exercitus regis atque Hugonis Laudunensem & Rhemensem pagum depradantur. Rudolphus Rex pergens ad Atiniam, Hugonem ad Heinricum mittit, a quo Henricus acceptis obsidibus, & pacta securitate trans Rhenum recedit. Huc facit etiam Continuator Reginonis ad a. 931. eodem anno Rex ab Eberhardo atque Franciae Comitibus seu Episcopis in Franciam vocatus, singillatim de unoquoque eorum in domibus suis, vel ecclesiarum sedibus regem decentionis est coniuiuiis & muneribus honoratus. Eberhardus igitur hic dicitur, qui Frodoardo Heribertus, ut ideo Gundlingio minime adfentiamur, qui p. 204. Eberhardum, Conradi I. fratrem Franciae Comitem Palatinum hic intelligi contendit.*

*** Frodoardus ad a. 935. *Wittichindus libro primo exeunte. Unde & aliorum regnum procures cum adierunt, gratiamque in conspectu eius inuenire quarentes, fidem tanti ac talis viri probatam habentes dilexerunt. Inter quos Heribertus gener Hugonis cum ei* ad.

adversaretur Rudolphus contra ius fasque omne Rex constitutus, Et ei apud dominum suum presidio esset supplicans. Ipse enim Rex talis erat, qui nihil negaret amicis. Perrexit igitur in Galliam Rex Regem adloquitur & perfecto negotio reversus est in Saxoniam. Hugo Flavin. ad a. 927.

*** Sigebertus Gemblacensis ad a. 929. lanceam mirandi operis, & clavis Iesu Christi crucifixi sanctificatam, quæ dicitur primi & magni Constantini fuisse, donatam Rudolpho Regi Burgundionum, & Italia a Samfone Comite Rex Henricus precibus, minis, muneribus, addita etiam parte provincia Suenorum a Rudolpho extorquet, & hanc ad insigne & tutamen imperii posteris reliquit. Hæc præliis adhuc recenset Luitprandus IV. c. XII. Sequitur Albertus Stadenfis, ad a. 920. Conradus Vispergensis, Bodo in Syntagmate apud Meibomium, Tomo II. p. 491, Sed, cum Witichindus lib. I. p. 636. inter regalia Imperii Henrico ab Euerhardo oblata iam referat lanceam, Gundlingius quidem p. 235. hoc per $\pi\rho\acute{o}\lambda\eta\psi\iota\nu$ factum putat; mihi tamen videtur, in singulis regnis plures fuisse lanceas, ob insertas sanctorum reliquias consecratas, hanc autem, eo quod ex clavis Christi crucem haberet, & Constantini M. fuisset, miræ præ cæteris habitam fuisse sanctitatis. Vid etiam Ludewigi Noriberga insignium Imperialium tutelaris cap. VIII. p. 166. Hanc autem illam ipsam esse quæ adhuc inter imperii cimelia adservatur, patet ex Alberto Stadenfis ad a. 920. hæc ergo occasione, imo Dei voluntate, sanctam Rex Henricus adeptus est lanceam, per quam ipse de hostibus sæpe triumphavit, eamque filio suo Ottani decedens cum regno reliquit.

§. XVII.

Cum iam civilia bella cessarent, Vngari a. 923. totam Saxoniam percurrentes, vrbes & oppida incendio tradiderunt, & tantam cædem ubique egerunt, ut ultimam depopulationem comminarentur, in id intenti, ut Henricum adigerent ad tributa ipsis soluenda. Henricus transito Visurgi Werlam, Westphaliæ oppidum se receperat, congregi cum Hunnis non ausus, quod rudi adhuc militi & publico bello insucto contra tam feruam gentem non fideret. Contigit autem, quendam ex principibus Vngarorum capi, victumque ad regem duci. Vngari vero ipsum in tantum dilexere, ut pro redemptione illius innumera auri & argenti pondera offerrent. Rex vero spernens aurum, expostulat pacem, tandemque obtinuit, ut reddito captiuo cum aliis muneribus, a. 924. ad nouem annos pax confirmaretur, quibus etiam tributum cessaret.*

* Witichindus lib. I. p. 138. Luitprandus lib. II. c. VIII. Contin. Reginonis ad a. 926. Hungari totam Franciam, Asiatiam, Galliam & Alemanniam igne & gladio vastauerunt. Sigeb. Gembl. ad a. 924. Rex Henricus pacem cum Hungaris in nouem annis firmat. Gob. Persona 21. Fl. c. XXVII. Quidam Chronographi hanc primam Henrici de Vngaris victoriam confundunt cum ista ad Merseburgum. Sic enim Sigebertus Gemblacensis ad a. 922. Hungaris Franciam, Asiatiam, Alemanniam Saxoniamque depopulantibus, Henricus rex iuxta urbem Merseburg congressus, fouens Deo pro adipiscenda victoria se hæresim simoniacam de regno suo eradicaturum, inestimabili cæde eos & quo ad internecionem pene delensit. Chronicon Reichersbergense ad a. 921. hic Henricus cum Vngaris pugnavit apud Merseburg, & felicissime triumphans, tributum eis facit sibi. Cum tamen hæc demum a. 933. fuerint gesta.

§. XVIII.

6. XVIII.

Circa ista tempora exercuisse videtur Henricus ludos equestres, ut militem haberet equestri proelio exercitatum. Communis quidem est fama, Henricum post victoriam Vngaricam demum celebrasse Magdeburgi ludos equestres, sequiori ætate dicta Torneamenta. * partim ut nobilibus suis spectaculi apparatus exhiberet, ob præstitam opem militarem, partim etiam ut ipsis non deesset exercitium militare. Immo, ipsum Henricum auctorem faciunt eiusmodi ludorum equestrium, qui etiam Leges Torneamentorum, quas Goldastus ** exhibet, publicauerit. Verum, cum hæc ipsa sola nitantur fide Ruxneri, *** autorem **** ipsum non fuisse, satis ex eo pateat, quod multis iam seculis ante Henricum a Francis, Gothisque, immo in ipsa Germania tempore Ludouici Germanici ***** tales ludi & exercitia equestria fuerint celebrati, Leges vero Torneamentorum sequiorum temporum sapiant ætatem: immo Magdeburgum sub Ottone M. demum, exultum, tam splendido conuentui haut suffecerit: ***** potius ad hæc tempora referimus Henrici tyrocinia, cum haut leuia eiusdem reperiantur argumenta apud Scriptores. *****

* Multa est controuersia de origine huius vocis. Nolumus iam singulas opiniones hic coaceruare, de quibus Schubartus, venerandus olim Præceptor in dissertatione de Ludis equestribus cap. I. §. XVII. sed frequentiores saltim adlegabimus Gabr. Naudæus de studio militari lib. I. p. 232. nos vero eiusmodi ludicras exercitationes Torneamenta vocamus, inuense quasi Troiana, dimicationesque Troianas, quia a Troiana iuuentute quam Virgilius sic institutam fuisse refert, ad hæc usque tempora successione quadam exemplorum perueniunt. Eandem sententiam adducit du Cange, voce Torneamentum, sed addit: alii probabilius censent, ut a Gallis eorum usus originem accepit, ita & vocabuli etymon ab iis repetendum, nempe a verbo *turner*, in orbem circumducere, circumfleui. Qui enim in his militaribus decursionibus decertabant, quos insidebant, flexis in gyrum frans equos circumagebant. Sequitur P. Menetrier des Tournois p. 270. *Tournois est un terme purement François, qui vient de tourner, parce que les courses se font en tournans & retournant.* Sequitur eundem Cl. Ecardus de usu & præstantia studii etymologici n. VI. & Gundling p. 143. ideo notans Schubartum. Dubius hæret Pet. Ferrarius O-rigg. linguæ Italicæ dum ait: *bel a Germ. Turnier, vel a tornando, id est circumducendo & in orbem decurrendo.* Verum, dum alio argumento non vrantur, quam quod a Gallis fuerint inuenta, a priori sententia, quam Tomo II. Obs. V. Halensium §. V. defendi, nondum me deflecti patior Torneamenti vocem originem suam & latinis debere & Germanis. Testatur hoc æque Goldastus notis in Cunradi Fabariensis casus in cap. VIII. *Tyronebus id est milicibus. Brito Synonimis miles, eques, tyro, tyrunculus atque Quirites. Hinc Alemannis turner, tyronium corrupte pro tyrocinio id est ludo equestri vel militari, unde Barbari formarunt torneamentum, turnieren, belitarl, in armis sese militarem in morem modumque exercere, quod Barbari torneare & menstrosius basiliudari. Scilicet, vox mediæ ætatis erat Tyronia, pro exercitio, qua Arnobi-*

us

us videtur in Ps. 119. *sicut inquit, tyrannia corpus exercet, ita animam divina praecepta instituunt.* Ex voce ista *tyrannia* pro more hactendi consueto, Germanorum *tyroney*, qua videntur veteres. Sic Botho Chronico Brunsvicensi ad a. 927. *de wile hatte de Keyser torney und Stecken-Spel in den Steden.* Sic etiam Vlrich von Lichtenstein in manu exaratis cantilenis heroicis: *VVa ist dein turnei, wa ist din tantz, setz 6f wieder der erenkrantz.* Patet hoc eo magis ex Ottone Frisingensi de Gestis Friderici I. lib. I. c. XVII. *tyrocinium, quod vulgo nunc Turnamentum dicitur, cum militibus eius extra exercendo & cap. XXV. Norici & maxime Comites & Nobiles, velut tyrocinium celebraturi, quod modo nundinas vocare solemus, in praedicti Comitum castris se recipiunt.* Radeuicus lib. II. c. VIII. *Placentinorum militia egressa ad certamen provocauit, quod modo vulgo Turnamentum vocant.* Ex his etiam locis patet, ista demum aetate vocem turnamenti sine dubio ab Italis cepisse, qui Germanorum *turney* suum addebant *mausum*. Plenius de hoc agemus in Glossario ad Freheri Scriptores rerum Germanicarum.

** Tomo vno Constit. Imper. p. 211. sub titulo: *Henrici I. Imp. Aug. Statuta & Privilegia Ludorum Equestrum siue Hastiludiorum.* Refert haec ad a. 938. quo iam defunctus Henricus. Reperiuntur eadem etiam apud Ruxnerum & Modium. Harum falsitatem satis clare demonstravit Cl. Pfeffingerus *Vitriario illustrato* p. 490.

*** Quam sublesta fidei sit Ruxnerus, demonstravit Schubartus cap. II. §. XVII. XVIII. Idem dicendum de Francisci Modii Pandectis Triumphalibus, quarum partem posteriorem ex Ruxneri libro in latinum transtulit sermonem.

**** Demonstratum hoc iamdum fuit in Schubarti dissertatione capite secundo.

***** Tales enim ludos equestres Wormatiae celebratos descripsit Nithardus libro tertio de dissensionibus filiorum Ludouici Pii. Licet facile adsentiar, singularia torneamenta, prout sequiori aetate tanta pompa, tantaque solennitate fuerunt celebrata, sequiori demum aetate fuisse adornata, ita tamen, ut eiusmodi ludi equestres anteriorum temporum ansam dederint & fundamentum. An vero Galli, & prout du Fresne atque Michael Praun in *Adelichen Europa* p. 710. autumat, Gaufridus II. Dominus Preliaci, inuentores eorundem fuerint, nostrum iam non est indagare. Sufficit nobis, quod Germani suis tyrociniis ad eadem dederint fundamenta.

***** Belle ad hanc rem Andreas Brunnerus Ann. Boi. p. II. lib. II. ad a. 934. eadem opera cum *detursum equestrum*, quos a ludis Troianis Troiamina, vel ineptius etiam Torneamenta appellarunt, primas origines inquirerent, & spes magna esset, Henricum Aucupem iis partem adoptari posse, hoc ipsum bellum seminarium illorum constituerunt; in quod cum pleraque Germaniae nobilitas nomen dedisset, conuenisse inter Imperii procures, ut acuenda ostentandaeque virtutis causa equestris ordo in theatro publico simulacrum pugna eicret, concurreret utraque viritum, iisque ludis, ut posteris exemplo essent, certa leges dicerentur. Porro tam arduosum figmentum ipsi auctores euerterunt, quando pudendo errore, annum trigessimum octauum supra nonagesimum designarunt, quo Magdeburgi primos ludos Henricus ingenti pompa edidit, cum ex communi scriptorum veterum consensu certum sit, Henricum eoque non proximo. Præterquam quod neque Magdeburgi ea tunc gloria fuit, ut hospitium præbere nobilitati Germanica posset, cum ab Othone demum Henrici filio cinctum manibus, ornamenta Urbis acceperit.

***** Facit huc Wittichindus lib. I. p. 641. de Henrico, quod in exercitiis ludi tanta clementia superauerit omnes, ut terrorem ceteris ostentaret. Idem p. 640. dicit, quod circa bellum Vngaricum militem equestri praelio probatum. Maxime vero huc faci Bothonis Chronicon Saxonicum ad a. 927. *de wile hatte de Keyser torney Ende fleckespel in den Steden, upp dat sick de lude in den Steden in dem VVapen sust bet wenden unde heren kondem*

was se echt te sryde scholden. Optandum, ut editum esset volumen, de quo Gassendus in vita Peirescii lib. III. p. 192. curauit ecce *ari incidi elegantissimas figuras, quibus illustraret librum a Rege Renato Comite Provincia de Torneamentis conscriptum, ac editioni destinatum: idque postquam obtinuit, a Ioanne Iacobo Chifflerio Vesuntino, medico clero, aliud de Torneamentis volumen, ex quo sine dubio lumen quoddam affulgeret nostræ materiz.*

§. XVIII.

Durante induciarum tempore, omnem curam in id conuertit, ut Germanorum statum militiamque in melius componeret. Et primum quidem ex agrariis militibus nonum quemque eligens in urbibus habitare fecit, ut ceteris confamiliaribus suis octo habitacula exstrueret, frugum omnium tertiam partem exciperet, seruarietque. Ceteri vero octo seminant, & metent, frugesque colligerent nono, & suis eos locis reconderent. Concilia, & omnes conuentus atque conuiuia in urbibus voluit celebrari, in quibus exstruendis diu noctuque operam dabant, quatenus in pace discerent, quid contra hostes in necessitate facere debuissent. * Inter vrbes vero, quas exstrui fecerit, memorantur, Misna potissimum, Quedlinburgum, Merseburgum, ** quod tamen saltim muro circumduxit, & Goslaria. Ex hoc urbium Germanicarum incrementa, *** quarum ante ista tempora perpauca erant, nec ad Vngarorum incursiones auertendas sufficientes. Exinde etiam patriciorum videtur esse origo petenda, qui ex nobilium ordine Magistratus gesserunt in urbibus, **** horumque progenies ad exemplum Romanorum dicti fuerunt patritii.

* Verba sunt Wittichindi lib. I. p. 639. Siegb. Gembl. ad a. 925.

** Ditmarus lib. I. p. 318. antiquum opus Romanum muro Rex pradiellus in Mersburg decorauit lapideo, & infra eandem Ecclesiam, qua nunc mater est aliarum, de lapidibus construi, & XIV. Cal. Iunii precepit dedicari. Ceteras quoque vrbes ad salutem regni, & templa domino ob remedium animæ deuota mente fabricauit. Et paullo post: in Minilene moritur, & in Quedlinburg, quam ipse a fundamentis construxit, sepultus. Idem p. 317. hic montem Enum iuxta Albiu positum, & arborum densitate tunc occupatum, excoluit, ibi urbem faciens: Cui de riuo quodam, qui in septentrionali parte eiusdem fuit, nomen Misni imposuit, quam, & hodie in usu habetur, prasidiis & impositionibus ceteris munivit. Sic etiam Goslariam ab Henrico fuisse extructam tradit Gob. Persona Cosmodr. et. VI. c. XLVII. Henricus Rex condidit Goslariam, Quedlinburg & Misnam ciuitatem, quam a riuo ibi surgente ita nominauit & Engelhusius Chronico p. 175. ipse Mersburg ciuitatem muro cingit, Misnam ciuitatem, quam a riuo ibi surgente sic nominauit, construxit: & Goslariam & Quedlinburg cum aliis. Idemque plurimis euincit Cl. Hayneccius Antiquit. Goslar. lib. I. p. 8. Huc etiam Susanius refert Bollandus in addit. ad mensum Ianuariu Tom. II. Actorum Sanctorum p. 1143. Plures tamen vrbes ab eodem fuisse extructas, verba Ditmari antea adducta docent. Sic etiam in urbium ab Henrico extructarum numerum referenda esse videntur loca, quæ Mathildi, vxori suæ concessit Henricus, atque in diplomate de anno 929. ita exprimuntur: *hec enim sunt: Quedlinburg, Pulstbi, Northusa, Gronau, Duderstete cum ciuitatibus & omnibus ad pradiella loca*

locis pertinentibus apud Ketnerum antiquitatibus Quedlinburgensibus p. 2. De Gotha sua idem coniectatur Tentzelius Suppl. Hist. Goth. sect. I. p. 19. sq.

*** Incrementa, non originem. Raras enim iam ante fuisse vrbes, patet ex eo, quod Wittichindus l. c. dicat, *Vngaros vrbes & oppida incendio tradidisse.* Immo, Ditmarus lib. I. p. 317. dicit: *Henricus videns in vrbe qua Bichin vocatur, fugit.* Et paullo post: *vrbem quoque Lebus, de qua in posterum latius disputaturus sum, diu possidens, urbanos in munitiunculam infra eandem positam fugere, & dedititios fieri compulsi.* Conring de Urb. Germ. §. 80. & seqq.

**** Potgieter de orig. & natura seruitutis lib. I. c. II. §. 39.

§. XX.

Idem Rex Henricus cum esset satis seuerus extraneis, in omnibus causis erat clemens ciuibus; vnde quemcunque videbat furem aut latronem manu fortem, & bellis aptum, a debita poena ei parcebat, collocans in suburbano Merfaburiorum datis agris, atque armis: iussit ciuibus quidem parcere, in barbaros autem in quantum auderent, latrocinia exercerent. * Hinc milites exercendo magis ad arma adsuefecit, qua ratione ordinata aequaliter acie in hostem currerent; clypeo cooperti sagittarum ictus super clypeos reciperent. ** An vero Heergewettæ Saxonice inde sit origo petenda, prout contendit Gobelinus. Persona, *** merito dubitamus, cum Scriptorum cotuorum deficiat auctoritas. Limites tamen Germanorum custodiuit, Marchiones imponendo. ****

* Verba sunt Wittichindi lib. II. p. 643. Sigebertus Gemblacensis ad a. 922. Rex Henricus, quoscunque fures, aut latrones, aut sicarios manu fortes & bellis aptos esse videbat, indulta eis tenuis agros & arma dabat, & legionem ex eis faciens ad debellandos barbaros exponebat, adiciens omnino ut ciuibus parcerent tantummodo. Forsan exinde Pfalburgeri orti, qui in suburbis habitabant, de quibus Wenckerus in Collectaneis Iuris Publ.

** Luitprandus II. c. IX. dederat autem Rex Henricus suis ante belli inchoationem huiusmodi sapiens ac salubre consilium: cum ad Martis praeludium cœperitis properare, nemo socium velociori, quamquam habeat, attinet equo praeire: Verum clypeis altrinsecus operti, primos super sinist. sagittarum ictus recipite; deinde cursu rapido impetuque vehementissimo super eos irruite; quatenus non prius vobis sagittarum ictus secundo possint emittere, quam vestrorum sibi armorum sentiant vulnera peruenisse. Saxones igitur admonitionis huius saluberrima non inmemores, ordinata aequaliter acie currunt, nec est qui velociori transeat equo tardiorum, & clypeis, ut Rex dixerat, altrinsecus cooperti, sagittarum super clypeos recipiunt ictus innotuos: deinde, ut prudentissimus vir dixerat, super hos cursu præpeti veniunt; adeo, ut eorum prima cum gemitu fugeret, quam secundo iaculorum fulmina mitteretur: sitque diuini muneris preceps, ut potius hos fugere quam præliari iuuet.

*** Cosmotic. et. VI. c. XLVII. & mandauit, quod senior in fratres quoscunque deberet esse in exercitu regis, & propter hoc ipse solus tolleret patris exuias, inter quas arma maxime reputabantur. Et inde vulgo Heremede ad huc nominatur. Inter Leges etiam Henrici apud Goldastum Tom. I. p. 211. reperitur: *e fratribus natu maximum militare volumus, ut homines senior & exercitatus habeat.* Quis autem de fide legum spondebit?

**** Marchiones quidem ante Henricum Aucupem iamdum apud Germanos fuisse demonstrauimus Syntagmate Iuris Publici diss. XX. §. 26. Sic etiam Andr. Hoppenrodius Annalibus Gernrodenium sub initium: *Henricus Aucupis cum Brandenburgum asperrima hyeme expugnasset, profligatis Henetis & Sorabis anno Christi noningentesimo vicesimo: limitum praefixos designauit, quos Marchiones nominamus, et marcas ab hostium incursionibus custodirent, Marchiam igitur Brandenburgensem commendauit Duci Sigefrido, fratri coniugis Mecheildis: Marchiam autem Lusatiae Duci Geroni.* Idem tradit Krantzius *Vandalia lib. III. c. XVI.* Fabricius *lib. II. p. 115.* Spangenberg *Adelspiegel lib. X. c. XIX.* Schurtzheisch *de rebus Badensibus §. 2.* De Misnensi Marchia satis patet ex loco *Dittmari §. XVIII.* adducto, de Slesuicensi vero nostrum nunc non est indagare.

§. XXI.

Talilege ac disciplina cum ciues asuefaceret Henricus, repente a. 926. irruit super Sclauos, qui dicuntur Heuelli, * & multis eos proeliis fatigatos, demum hyeme asperrima castris super glaciem positis, cepit urbem, quae dicitur Brennaburg, fame, ferro, frigore. Cumque illa vrbe potitus & omni regione, signa vertit contra Dalemintiam, aduersus quam iam olim reliquit ei pater militiam: & obsidens urbem quae dicitur Grona, ** vigesima tandem die cepit eam. Præda urbis militibus tradita, puberes omnes interfecit, pueri ac puellæ captiuitati seruata. *** Post hæc Pragam adiit cum omni exercitu, Bohemorum urbem Ducemque eius in deditionem accepit: **** licet non omnem subiecerit Bohemiam, quæ ista ætate in varios diuisa fuit ***** Principatus. Postquam Bohemias tributarias fecisset, reuersus est in Saxoniam. Redarii vero a. 930. defecerunt a fide, & congregata multitudine, impetum fecerunt in urbem Wallerslebam, ceperuntque eam, captis & interfecit omnibus habitatoribus eius: quo facto, omnes barbaræ nationes erectæ iterum, rebellare sunt ausæ. Ad quarum ferocitatem reprimendam traditur exercitus cum praesidio militari Bernhardo, cui ipsa Redariorum prouincia erat sublegata, additurque legato collega Thiatmarus, qui ingenti clade Redarios deuicerunt, ut barbarorum ducenta millia vel caesa, vel dissipata & capta dicerentur. *****

* Meibomius in notis ad Wittichindum p. 682. Heuelli Sclau sedes habuerunt ad Havelam Marchiaß, quem Annales Fuldenses ad annum 789. *Habelam* vocant. Hodie dicitur *das Haueland.*

** Sic Meibomius legit apud Wittichindum, qui tamen in notis addit: *Vrpergenfis legit Grona, quædam exemplaria habent Rietni, quædam Kietni.* De hac expeditione ad annum 928. sic scribit Siebertus: *Rex Henricus Gana urbem Dalmatiae cepit, & Dalmatiae tributum imposuit: ubi notandus error, legendum enim urbem Dalemintiae caput & Dalemintiae tributum imposuit.* De hac etiam pluribus disputat Abinus *Chron. Misn. p. 78. 95. 145.* Leibnizius *Introduct. in Collectionem Scriptor. Histor. Brunsvic. n. 14. 15. 16.* potius *Ganam*

nam adprobare videtur. Tentzelius in *Lectiōibus MStis* apud eundem Leibnitium *Tom. I. p. 515.* ex Codice *Dresdensi* legit *Kietni* & intelligit *Cöthenam*, oppidum *Anhaltinum*. *Fridericus Strunzius de Dalemīcia §. 9.* *Grunam* ad *Ileburgum* esse dicit, quo *Daleminci*, cum in tantis angustiis essent, ac sedes suas relinquere cogerentur, confugerant, ut a possessoribus ipsis *Dalemīciæ* oppidum recte diceretur. *Becmannus* in *Historia sua Anhaltina*, quam insigni cum industria conscripsit *p. III. lib. IV. c. I. n. 3.* dubius hæret, annon *Anhaltinorum* oppidum sit *Cöthen*, ductus partim nominis conuenientia, partim sitis ratione, parum, quod multa hominum ossa in tractu isto reperta cladis certæ faciant argumentum

*** *Wittichindus lib. I. p. 639.* Sequitur eundem *Chronographus Saxo ad a. 926.* & *Sigebertus Gemblacensis ad a. 925.*

**** *Wittichindus c. I. Rheginonis Contia. Chron. Saxo ad a. 928. Herm. Contrahus, Sigebertus Gemblacensis, Albericus ad a. 930. Venceslaus Princeps Bohemie a Rege Henrico obsessus se & urbem Regi dedit, & impostam Bohemia multam tributū pecuniam solvit.* Hic igitur Principem vocat, quem *Wittichindus* Regem dixerat, hunc titulum sine dubio affectante *Wenceslao*, postquam defecisset.

***** *Sic enim Bohusl. Balbinus Epit. rer. Bohem. lib. I. c. VI. p. 21. non fuit dictum Bohemias, cum non ab uno Duce, sed a pluribus Bohemia regeretur. Erat Lucensis Princeps, erat Miesiensis, Pragensis, Boleslaviensis, Cauramensis, VVeitrachensis pluresque alii, quos historia nostra Pragensibus tantum Principibus imminentes neglexerunt. Albertus Stadenis & Conradus Vrpergenis ad a. 931. Ditmarus lib. I. p. 326. has regiones sibi facit tributarias, Boiemiam, Delemīciam, Obetrinos, VVilci, Heuellos & Redarios, qui statim rebelles aliosque ad hac concitantes, urbem VValliscle oppugnant, destruunt & incendunt. Ad hoc vindicandum, noster conuenit exercitus, & Lencim ciuitatem obsidens, socios eorumdum, eos defendere cupientes, inuadit, & paucis effugientibus prostrauit, urbem quoque præfatam acquisiuit.*

***** *Hæc late narrat Wittichindus lib. I. p. 639. 640. Sigebertus Gemblacensis ad a. 931. Redarii, usque ad ducenta millia hominum, conspirantes contra Henricum Regem rebellant, & Regnum eius grauiter infestant, & vicinas gentes ad rebellandum animant, sed a Ducibus Regis, Bernhardo & Thietmaro, graui bello victi omnes pene moriuntur, aut fugientis in mare vicinam demerguntur & hoc facto vicina gentes a rebellionē deterrentur. Chronographus Saxo ad a. 930. Pugna valida facta est iuxta Albiam, prope Langim, in qua Saxones gloriose vicerunt, prostratis centum viginti millibus, in captiuitatem vero octingentis & Elis. Helmoldus *Urb. Slav. lib. I. c. VIII.* grande proelium vocat, quo ita sint *Slabi* percussi, ut ceteri, qui populus remanserunt & Regi tributum & Christianitatem ultro promitterent.*

S. XXII.

Sic etiam *Milcenos*, *Slauorum* populum circa *Budissam* *Lusatiz* habitantem suæ subactos ditioni censum persolvere coegit. Cum autem omnes in circuitu Nationes subiecisset, a. 931. & *Danos*, qui nauali latrocinio *Fresones* incurfabant, cum exercitu adiit, vicitque & partem eorum tributarios faciens, ** Regem *Gormonem* *** ita conterruit, ut liberam Christianæ religionis professionem intra regionem suam se adinssurum, pacemque cum *Henrico* culturum ultro promitteret, licet ipse ad Christianam religionem instante etiam *Tayra* vxore flecti

Q93

nequi

nequiret. **** Henricus vero ut Danos coereret, ultra Eidoram regni fines extendens, Slesuicum validam Saxonum coloniam ducens, Marchionem ibidem constituit. *****

* Ditmarus lib. I. p. 327. ex ea (Misna) Milzenas sua subactos ditioni censum persolvere coegit. *Urban quoque Lubus de qua in posterum latius disputaturus sum, diu possidens, vrbano in munitionem infra eandem positam fugere, & dediticis fieri compulsi. Quod autem sedes suas Milzeni circa Budissam habuerint, docet idem Ditmarus lib. VI. p. 379. de Henrico II. dicens: ipse vero cum Boiemorum Duce nono Milzenos qui tum sibi fuere proximi, sermimos, per inestimabilem itineris difficultatem adiens, Budissam urbem possedit.*

** Wittichindus quidem lib. I. p. 641. hanc victoriam post belli Hungarici tempora refert. Siebertus etiam Gomblacensis ad a. 935. Rex Henricus Danos qui per piraticam Frisones incurfabant, vincit, & tributarios facit, & Chuipiam regem eorum baptizari fecit. Ast, reliqui fere omnes ante tempora eiusdem belli hæc referunt. Sic Rheginonis Contin. ad a. 931. *Henricus Rex, Regem Abotridorum, & Regem Danorum effecit Christianos.* Idem dicit Hermannus Contractus ad a. 931. Marianus Scotus ad a. 930. Chronographus Saxo, Annales Hildesheimenses ad a. 931. Adamus Bremensis lib. I. c. XLVIII. *Helmoldus lib. I. c. VIII. Dani quoque Sclanos auxilio habentes primo Nordalbingos, deinde Transalbingos Saxones vastantes magno Saxoniam terrare quassabant.* Luitprandus III. c. V. de Henrico: *hic etiam Sclanorum gentem innumeram subiegit, sibi que servire cogit: ac per hoc nomen suum multis nationibus celebre fecit.*

*** Wittichindus Nubam dicit, Siebertus Chuipiam. Ditmarus lib. I. p. 327. *Cnutonem.* Chronographus Saxo ad a. 931. *Henricus Rex Regem Abotridorum & Regem Danorum, effecit Christianos. Ingressus namque Daniam, cum exercitu, Regem, nomine VVrm, vicit.* Sic etiam Albertus Stadenus ad a. 921. *deinde cum exercitu ingressus Daniam, Gorm Regem primo impetu adeo perterritus, ut imperata sibi faceret, & pacem suppliciter deposceret.* Adamus Bremensis lib. I. c. XLVII. Helmoldus lib. I. c. VIII. *Conueniunt autem Scriptores Danici, Henrici Aucupis temporibus vixisse apud Danos Gormonem Regem. Tormodus Tortæus in serie Regum Dan. p. 445. & ex eo Gundling Henrico Aucupe p. 199. putat, hunc ideo Sieberto dici Chuipiam, quia Regem Guupam in Iutia olim imperantem deiecerit. Verum, argumentum eò minus mihi firmum esse videtur, quo plura nomina alii Scriptores ipsi concedunt. Sed potior mihi videtur ratio Viti Beringii, qui in Floro Danico p. 191. ipsi ob mortuum seditionem plura nomina concessa fuisse dicit, addens: qui factum, & qui multo tempore indigarent hominem, Verrem dicerent, quod vtrumque capite quandoque & membris percutitis, cauda tamen & ultimis spiribus feriret. Quare etiam Helmoldus: apud Danos eo tempore VVorm regnauit, crudelissimus, & Christianis non mediocriter infestus.*

**** Plerique Scriptores dicunt, quod Danorum Regem fecerit baptizari. Ast, Saxo Grammaticus Historiæ Danicæ libro IX. exeunte, nihil plane tradit de hoc bello cum Henrico. Ditmarus lib. I. p. 327. *in super Northmannos & Danos armis sibi obtemperantes fecit, & ad errorem pristino renocato, cum regi eorum, Cnutone, hos Christianorum portare edocuit.* Pontinus vero Historia Danica lib. V. p. 129. ait: *quintum regem ipsum Gormonem putat Christianum, & diximus, inimicum, vultibus iisdem armis ita conterruit, ut liberam religionis nostræ professionem deinceps intra regnum suum se admissuram pacemque aquam cum imperio culturum per legatos vltro promitteret.*

***** Adamus Bremensis I. c. XLVIII. *Sic Henricus vicer apud Sliarwieb, quam nunc Heideba*

daba dicitur, regni terminos ponens, ibi & Marchionem statuit, & Saxonum Coloniā habitare præcepit. Helmoldus l. c. VIII.

§. XXIII.

Hostibus sic feliciter deuictis, cum iam militem haberet equestri proelio probatum, contra Vngaros suscepit inire certamen. Dum igitur ad finem properaret tempus induciarum, conuocato omni populo, ipsis solenni oratione animos fecit ad bellum istud feliciter propulsandum, singulis dextris in cœlum eleuatis fidem atque auxilium promittentibus. * Post hæc, finitis induciis a. 933. legati Vngarorum Regem adierunt, tributum postulantes, cuius loco recipient canem villaticum auribus & cauda mutilatum, scabie sordidum. ** Indignati igitur Vngari repentino impetu intrant fines Thuringorum, illam totam terram hostiliter peruagantes: ibique diuisis copiis, alii ad occidentem siue in Westphaliā pergebant ab Occidente & meridie Saxoniam, sedem Henrici quarentes intrare, *** vt hac occupata, vires ipsius eo certius acciderent. **** Sed, Saxones pariter cum Thuringis congregati, inito cum eis certamine, cæsis duçibus, cæteros, illius exercitus occidentalis per totam illam regionem errare fecerunt Quorum alii tamen consumti, alii frigore dissoluti, alii autem cæsi vel capti, miserabiliter perierunt. ***** Qui vero in Oriente remanserant, Merseburgum ***** urbem oppugnantes, de casu sociorum audientes, regemque iuxta locum Riede † haut procul ab ipsis castra locasse videntes, timore perculsi, relictis castris, more suo, igne fumoque ingenti agmina diffusa collegerunt. Rex postquam militum animos erexisset, in hostem tendit, qui in fugam statim suerunt versi, paucis eorundem cæsis vel captis, castra vero inuasa, & omnes captiui liberati. †† Rex igitur victor reuersus, modis omnibus gratiarum actiones Deo reddebat, tributumque quod hostibus dare conlueuit, diuinis cultibus mancipauit, & largitionibus pauperum deseruire constituit. Deinde pater patriæ rerum dominus, Imperatorque ab exercitu appellatus, famam potentie virtutisque cunctis gentibus & regibus longe lateque diffudit. ††† Hunc triumphum tam laude quam memoria dignum Henricus in curia sua Merseburgensi in superiori coenaculo domus per picturam notari præcepit. ††††

* Hæc latius narrat Wittichindus.

** Wittichindus quidem Dalemanicos canem Hungaris misisse tradit, dum ait: Post hæc legati Vngarorum adierunt regem pro solitis muneribus: sed ab eo spreto, in terram suam barbari sunt reuersi. Hæc audientes Anares, nihil morati cum graui hostilique manu festinant intrare Saxoniam. Et iter agentes per Dalamanthiam ab antiquis opem petunt amicis. Illi vero facilius eis festinare ad Saxoniam, Saxonesque ad pugnandum cum eis paratos, pinguisimum pro-

munere eis proiciunt canem. Et cum non esset iniuriam vindicandi locus, ad aliam pugnam festinantibus, cum ridicula satis vociferatione longius prosequuntur amicos. At probabilius omnino videtur, ipsum Henricum hoc fecisse. Confirmat illud Chronicon Mindense apud Meibomium Tomo I. p. 558. *Henricus vero Imperator, in signum rebellionis, abiectionis & contemptus eorum, misit eius catulam abscessis auribus & cauda pro tributo. Plenius adhuc Theod. Engelhusius Chronico p. 174.*

*** Wittichindus c. l.

**** Luitprandus lib. I. c. VIII.

***** Wittichindus c. l.

***** Wittichindus de obsessione quidem tradit, urbem vero haut nominat. At, Luitprandus II. c. IX. rex nonnulla his similia dicere ceperat, cum folipes nuntius Hungaros in Merseburgo, quod castrum in confinio Saxonum, Thuringorum, & Sclavorum esse nuntiabat: adiecerat etiam, eos non modicam paruulorum ac mulierum habere praedam; virorum vero immensam fecisse stragem. Condixerat enim, a decimo & deinceps anno neminem esse superstitem reliquos, quatenus per hoc terrorem non paruum adhiberet Saxonibus. Rex igitur, ut erat animi constans, talibus non terretur; verum magis magisque, ut pro patria pugnare, ac laudabiliter, si necesse sit, occumbere velint, exhortatur. Pios interea Hungari, si impugnari debeant, seisciantur: cumque ab his non aliter posse fieri testaretur; exploratoribus directis, si hoc verum esse possit, exquisitur. Profecti denique exploratores, Henricum Regem immenso cum exercitu iuxta praefatum oppidum Merseburgum contemplantur. Denique, cum ad suos poterant repedare, aduentum exercitus montiatur. Neque enim his fuerat alius, verum Rex ipse bellis nuntius. Haud mora, bellum incipitur, atque ex Christianorum parte sancta mirabilisque vox Κύριε, ex eorum turpis & diabolica hui hui frequenter auditur.

† Sic Wittichindus. Gundlingius p. 224. coniectatur esse Röschen, quod Geographorum tabulae prope Merseburgum ostendant. Brottius Chronico lib. I. c. XV. locum ita definit. *aber der Römische Kayser Heinrich der erste, mit dem Zananen der Vogler, ist aus seinem Lager bey Scopaw, durch Marsburg, die Sala hinauff, auf einen Berg, welcher zetzund Kenschberg genant, gezogen, und hat allda einen Grund mit zweyen Bergen eingewonnen, in welchem Grunde das Kriegs-Volk die Sala zur Träncke gehabt. Dieser Name Kenschberg ist dem Berge und Feldlager gegeben ex accidenti nemlich, das der Kayser in suis castris kein unzuchtig VVeib zu seyn, leiden wolte, denn zuvor ist derselbig Ort des Feldlagers mit dem Dorffe darunter gelegen, Riade genant. Montis nomen adhuc superest vna cum pago subiecto, nomen autem potius ex Königsberg est corruptum. In nostra enim vicinia, in pago Leutra vinea reperitur, quae in tabulis censiticis antiquis modo der Königsberg modo der Kenschberg adpellatur. Errat igitur Gobelius Persona Cosmogr. et. VI. c. XLVII. qui urbem ab Paganis obsessam ad quam eadem coeperint, Ischeburg vocat. Engelhusius p. 178. vocat Gicheburg prope Northam.*

†† Sic Wittichindus: Luitprandus c. l. c. ejus igitur fugatisque Hungaris, immensa captiuorum turba dissoluitur. Frodoardus vero ad a. 933. Hungari se in tres partes diuidunt, quorum pars vna Italiam petit, alia Terram Henrici trans Rhenum inuadit, contra quos praefatus Henricus cum Bainariis & Saxonibus, ceterisque quibusdam sibi subiectis omnibus, omnes &que ad internecionem, sternit, quorum triginta sex millia casa referuntur, praeter eos, quos absorbit fluitus & qui vini capti sunt. Computat igitur sine dubio omnes, qui in utroque proelio & in fuga fuerunt exi Contin. Rheginonis ad a. 934. saltem dicit: *Heinricus Rex Hungaros multo caede prostravit, pluresque ex eis comprehendit. Hermannus Contrafactus ad a. 932. Henricus Ungaros in Saxonia interfecit.*

††† Sunt

††† Sunt verba Wittichindi c. l.

†††† Luitprandus II c. IX. Otto Frisingensis VI c. XVIII. post hac Henricus Ungaros moris irrumpere volentes in Saxonia incredibili caede stravit, titulumque victoria in palatio Merseburga, quæ & Martinopolis pingi fecit.

§. XXIV.

Nectamen solum in factis armorum erat strenuissimus, sed etiam religionis amator. Inter cetera bona, fundavit in Alemannia ultra xx ecclesias, quas & abundanter dotavit pro dominabus secularibus, quæ Canonice nominantur, utentes habitu Canoniarum regularium S. Augustini, nullam tamen profitentes religionem, nubentes etiam quando velint. * Inter hæc potissimum Quedlinburgensem Parthenonem referri debere in comperto est, Mathildæ vxoris suasu auxilioque fundatum, virginibus religiosis Winethusa huc translatis. ** Exhibet etiam Schatenius litteras Herisfensibus virginibus datas, quibus ipsarum privilegia confirmantur. *** Templum quoque S. Maximini iuxta Augustam Treuitorum, vetustate collapsum reparavit. Templum cathedrale Merseburgense dedicari præcepit & templa plura fabricavit. ****

* Verba sunt Engelhusii p. 174. qui etiam addit: *inventa sunt autem pro sustentatione nobilium, pro fide Christi ab infidelibus occisorum, ne talium filie cogerebantur mendicare, sed in illius monasterio sustentata, cum ad statum nubilem provenissent, vitam eligerent, quam vellet. Possunt enim ibidem profiteri, & perpetue manere, vel recedendo maritari.*

** Hoc late describit auctor vitæ Mathildis c. II. apud Leibnitium Tom. I. p. 196.

*** Schatenius Ann. Paderborn lib. III p. 371.

**** Ditmarus lib. I p. 328. *antiquum opus Romanorum muro Rex prædictus in Merseburg decoravit lapideo, & infra eandem Ecclesiam quæ nunc mater est aliarum, de lapidibus construi, & XIV. Cal. Iunii præcepit dedicari. Ceteras quoque vrbes ad salutem regni & templa domino ob remedium anime deuota mente fabricavit.*

§. XXV.

Perdomitis autem cunctis vndiquaque gentibus, postremo Romam proficisci statuit, ad vindicanda sine dubio Imperii iura, sed infirmitate correptus, iter intermisit. * Bothfeldi enim, quod in Hassiæ confiniis situm est oppidum, ** vbi venatum exercebat, languore correptus, vi febrium nimium laboravit. *** Sed, parumper sedato infirmitatis dolore, inde Erfordiam iter direxit, ibique cunctos regni Principes convenire præcepit, ut se inuicem coadunarent, quem suorum filiorum regale solium possidere eligerent. Designavit **** autem filium suum Ottonem Regem, ceteris quoque filiis prædia cum thesauris distribuens. His ita dispositis, Rex Henricus perrexit ad Memlebam, quod ad Vnstrudum est monasterium, ipsum paucis comitantibus, Illic iterata est eius infirmitas, ipseque post aliquot

R r

dies

dies VI. Nonas Iulii 936. fuit defunctus. Translatum est corpus eius a filiis Quedlinburgum, & sepultum in Basilica S. Petri ante altare cum planctu & lacrymis plurimarum gentium. *****

* Verba sunt Wittichindi libro primo exeunte. Causam vero indicat Otto Frisingensis VI c. XVIII. ipse vero post multa virtutis suae opera, dum ad obtinendum Imperium Romanum tenderet morbo correptus, XVII regni sui anno diem obiit.

** Auctor vitae Mathildis c. II. post hac Rex Henricum adiit Bathselum, quo saepissime exercitus venatum.

*** Auctor vitae Mathildis c. I.

**** Wittichindus quidem dicit: ipsum vero Ottonem, qui maximus, & optimus fuit, fratribus, & omni Francorum imperio praefecit. Confirmat illud Luitprandus II c. VII. quantae fuerit prudentiae quantaeque Rex Henricus scientiae, hinc probari potest, quod optimum, & potissimum, & religiosissimum naturam suorum Regem constituit. Ast sola erat designatio, cum aliam ius non haberet. Ipsa electio non nisi post ipsius mortem demum fuit facta.

***** Wittichindus libro primo exeunte. Dicmarus lib. I p. 318. post innumera virtutum ingenia idem decurso vita summo studio, sexto decimo regni, aetatis autem suae sexagesimo anno, Sexto Non. Iulii in Minne moritur, & in Quedlinburg, quam ipse a fundamentis construxit, sepulchrum, cum suis optimatibus merito deficitur. Auctor vitae Mathildis l. c. Luitprandus lib. IV. c. VII. eo in tempore Rex Henricus in castro, quod est inter Thuringorum & Saxonum confinia, & dicitur Himeleuna, gravissima valetudine correptus migravit ad Dominum. Cuius corpus in Saxoniā deportatum, in nobilissimarum ac religiosissimarum Monasterio puerorum (quod in ipsius Regis praedio, vocabulo Quintelingabuch, situm liquet) intra Ecclesiam cum immensa est veneratione repositum. Vbi & venerabilis eius coniunx, Regni quoque consors, ex eadem gente, nomine Mathildis, ultra omnes quas viderim & audierim matronas, pro delictorum expiatione celeberrimae exequiarum officium, viamque Deo hostiam offerre non desinit. Contin. Rheginonis, Hermannus Contractus, Marianus Scotus, Frodoardus ad a. 936. Adamus Bremenensis l. c. LII. Siebertus Gemblacensis & Albericus male ad a. 937. Auctor Chronici Slauici apud Lindenbrogium c. VII. a. 938. Lambertus Schafnaburgensis, Chronicon Metense. Annales Hildesheimenses, Albertus Stadenensis ad a. 935.

S. XXVI.

Vxores duas habuit Henricus, Hatburgim, Erwinā, Alstetenſis Dynastae filiam, * in coenobio educatam, quam, amore Mathildis ductus; Sigismundo Halberstadtensi episcopo interueniente, in monasterium remisit, ** postquam ex eadem genuisset Thancmarum. *** Alteram sibi sociavit Mathildem, Theodorigi, Comitissae Ringelheimensis filiam, **** nuptiis Walhuse in Thuringiae confiniis ad Hereyniam celebratis, ***** ex qua genuit Ottonem, Henricum Rixosum, ducem Bauariae, & Brunonem archiepiscopum Colonienſem, filias quoque Gerbergam, Gisilberto, Duci Lothariensi nuptam, & Hadwigem, Hugonis, Francorum Ducis coniugem, ***** Tres aliae ipsi tribuuntur filiae, inter quas Mechtildis quoque primae

prima Abbatissa Quedlinburgensis fuisse dicitur, ***** cum tamen
cozui Scriptores de hac & reliquis plane taceant.

* Ditmarus lib. I p. 324. cuiusdam Matrona samam, quæ Hatheburgh dicebatur, Hen-
ricum comperiens, qualiter eam suis sociaret, iuuenili exarsit amore; hæc erat filia Ervini Senio-
ris, qui in Vrbe, quam antiquam Civitatem (Alstedt) nominavimus, maximam tenuit partem, &
quia se filiam non habuit, geminis filiabus suis a medio decedens, reliquit. Ob cuius pulchritudi-
nem, & hereditatis divitiarumque utilitatem, inter nuncios Henricum quam propere mittere, & quam-
vis hanc esse viduam sciret velatam, sua tamen ut satisfaceret voluntati, fide promissa, petiuit.
Tunc illa, multorum precibus & consilio deuicta, comitatus, honorifice suscepta, ac charitative a-
sau, ut decuit, est habita. Nuptiæ ex more peractis, sponsus cum comthorali, ad Merseburg venit,
omnesque conuocans vicinos, (forsan hic etiam festiuitas ludorum fuit celebrata) quia vir fuit
Ervini, tanta familiaritate adiunxit, ut quasi amicum diligere, & ut Dominum honorarent.
Quod igitur Ervini fuerit filia, satis est certum: Verum quis ille fuerit Ervini, adhuc dubitatur.
Ditmarus dicit, quod antiquæ civitatis maximam tenuerit partem, quod ipsam plerumque pro
Altenburgo habent, quasi Comes fuerit Altenburgensis & Merseburgensis, prout contendit Clar.
Pislingerus p. 482. At, si nominis rationem habeamus, sub antiqua Civitate potius intelligen-
dum esse putamus Alstedtium, quod exinde vxorio iure in potestatem transiit Henrici, qui etiam
ibidem diuersa dedit diplomata, quale est Herfordensibus a. 935. concessum apud Schatenium
libro Tertio exeunte. Idem coniectatur Cl. Gundling p. 29.

** Henricum non tam ex conscientie scrupulis, quod Hatteburgim monialem duxis-
set vxorem, sed potius Mathildis amore eandem repudiasse docet Ditmarus lib. I p. 326. interea
Tammo, qui & Tanchmarus, notus est, & mens Regis ab amore vxoris decrepans, ob pulchritudinem
& speciem cuiusdam virginis, nomine Mathildæ, secreto si ignorat Episcopum autem hanc sibi
potestatem sumisse testatur Ditmarus lib. I p. 325.

*** Ditmarus c. l. Hic contra Ottonem rebellis a. 939. Merseburgi fuit occisus,
Rhegimonis Cont. ad a. 939. & pluribus sequenti dissertatione.

**** Ditmarus p. 326. iam iam latentis animi feruor erupit, & iniusto se hactenus mul-
tum peccasse conuictio tandem professus, per affines, Legatosque suos, filiam Theodoricæ & Reinilda
ex VVidkindi Regis tribu exortam appellat, ut sibi satisfaceret. Et quia flexibilis est vultus a-
nimus, & quia sciebat eum in cunctis elegantem, consensit, coniunctaque ei tum in diuinis, quam
humanis, par fuit. Wittichindus lib. I. p. 638. erat namque ipsa domina regina filia Thindricæ,
cuius fratres erant: VVidkind, Immet Reginbern. Auctor vitæ Mathildis cap. I. a posteris era-
go eiusdem VVidkindi egregii Ducis processit stirps beatissimæ Mathildis cuius pater nomine The-
odoricus in occidentali regione Comes fuerat gloriosus, & venerabilem Reinhildam, Danorum Fre-
sonumque germine procreatam, moribus probabilem sibi met adiunxerat coniugem: Male Sigeber-
tus Gemblacensis ad a. 937 hunc Theodoricum vocat Regem Saxonum, quem Auctor vitæ
Mathildis vocat occidentalis regionis Comitem. Gobelinus Persona Cosmodr. 2t. VI. c. XLVII.
comitem de Aldenburg, Herm. Hamelmannus Chron. Oldenburg. lib. I. c. V. Comitem Ringel-
heimensem facit, quod ditionis erat Oldenburgicæ. Wilhelmus Nangius quoque ad a. 987.
Ludovicus duas tunc habuit filias. Placidiam & Matildem: quarum primogenita Placidia
nupsit Conrado filio Conradi comitis, qui post Ludovicum iunioris imperavit: Matildis vero
data

data est vxor Henrico filio Othonis ducis Saxonum, quod vtrumque est falsum, ideo confutauit Nangium Blondellus Gen. Franc. Adfert. plen. p. 284. sqq.

***** Auctor vitæ Mathildis p. 194. *ornamentis honeste paratis, quæ congrua erant desponsationi virginis sequenti die Henricus secum duxit venerabilem virginem in partes Saxonie. Tunc circumducebatur per ciuitates egregiæ Ducis Ottonis à Comite Thietmaro, & militibus ceteris: donec in VValcubusen, præparabatur coniunium nuptiale magno honore, ubi decessit illos, qui postea imperabant gentibus plurimis, ibi perfruebatur connubiis & licito sadere amorum.*

***** Sic enim Wittichindus lib. I. p. 638. *postremo, desponsata sibi (Giselberto) filia, nomina Gerberga, affinitate pariter, cum amicis, iunxit cum sibi, sublegato omni ei Lotharii regno. Genuit quoque ei & alios filios clara & Nobilissima, ac singularis prudentia Regina, nomine Mathilda, primogenitum, Mundi amorem, nomine Oddonem secundum, Patris nomine insignitam; virum fortem & industrium, Henricum, tertium quoque, nomine Brunonem, quem Pontificis Summi, ac Ducis magni vidimus officium gerentem. Et paullo post: aliam quoque filiam genuit, quæ nupsit Hagoni Duci. In diplomate Folckmari nouæ Corbeiz Abbatis, apud Meibomium notis ad Chron. Corbeienſe Tom. I. p. 759. pro rege gloriſſimo, videlicet, Henrico, cum serena Mathilda, & regia prole Oddone, Henrico, Brun, Gerberg, Hathuvin. In Genealogia Arnulphi apud Pithæum p. 221. Hadenindis, Gerberga, Bruno Episcopus & dux Coloniæ, Otto Imperator, & Henricus dux fratres & sorores fuerunt. Albericus ad a. 937. hæc (Mathilda) habuit filios tres Ottonem, Henricum, Brunonem, & filias duas Gerbergem & Havidem, quæ factæ sunt in gentem magnam. Idem habet Monachus Hamerslebenſis apud Leibnitium Tom. I. p. 707. Filiorum trium saltem facit mentionem Luitprandus lib. IV. c. VII. Auctor vitæ Mathildis c. II.*

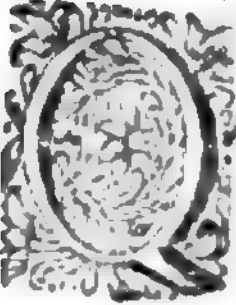
***** Auctor de fundatione quarundam Saxoniarum Ecclesiarum apud Leibnitium Tom. I. p. 261. ad 930. *idem Rex Henricus castrum Misna edificauit & Goslar: & minerarum in monte inuenit, qui dicitur de Ramesberch. Item Quedelingborch urbem, & ibidem monasterium gloriosum construxit, & fecit Abbatissam primam suam filiam. In Chronico vetusto Serenissimorum Ducum Brunſuicentium apud Maderum antiquit. Brunſuic. p. 3. construxit & urbem Quedelingborch, in qua Congregationes Nobilium Fœminarum instituit, ubi filiam suam primam esse voluit Abbatissam. Sequuntur hosce plures alii; quos longo numero recenset Kettnerus, qui Antiquitatis Quedlinburgensibus singularem inseruit dissertationem de prima Abbatissa Quedlinburgensi. Ast, cum coæuorum nemo huius Mathildis, Henrici Aucupis filiz faciat mentionem, facimus potius cum Gundlingio, qui ideo Kettnero contraxit in dissertatione de Henrico Aucupe p. 47. & 247. licet alia dissertatione paullo post edita, suam defendere dissertationem conetur Kettnerus, cui vel ipse Gundlingius vel eius adscelæ responderunt noua Bibliotheca Halensis p. 438. Scilicet, vel ipsa Mathilda, Henrici Aucupis vxor, quæ in dotulio suo monasterium fundari fecit, prout Diimari lib. II. ineunte testatur: *Reuerabilis autem regina Mæchtildis, constructo, ut prædixi, in Quedlinburg monasterio, congregationeque sanctissimorum ibi collecta, fidei erga Dominum seruitio procreuit, quod virtus filii in omnibus floruit. Idem dixerat: lib. I. p. 328. vel Mathilda, Ottonis M. filia, in hoc Parthenone Abbatissa, ansam dedit errori.**



DISSERTATIO DVODECIMA
DE
OTTONE MAGNO,
RESPONDENTE
CASPARE FRIDERICO RENNERO,
MVNDA HANNOVERANO.

§. I. Quinta Periodus Imp. Teutonicorum ab Ottone continuatur. §. II. habitus corporis & mores Ottonis. §. III. Controversia inter Ottonem atque Henricum fratrem de successione in Germaniar regnum. §. IV. Coronatio Ottonis Germanica. §. V. Bellum Euerhardi contra Saxones, & pona canis portationis exercitium. §. VI. Otto M. Arnolpho & Thancmaro ius succedendi denegat. §. VII. Bellum cum Thancmaro. §. VIII. Euerhardus Ottoni reconciliatur. §. IX. bellum cum Henrico fratre, Euerhardo & Giselberto. §. X. Henricus Ottoni se submittit. §. XI. Bellum contra Giselbertum Lothariensem. §. XII. Victoria contra Euerhardum & Giselbertum. Lotharingia & Burgundia Ottoni subiicitur. §. XIII. Henrici fata & conspiratio contra Ottonem. §. XIV. bellum cum Ludolpho filio. §. XV. Inter bella cum exteris primum fuit Bohemicum. §. XVI. Bella Hungarica. §. XVII. Bellum Gallicum. §. XVIII. Bellum Danicum. §. XIX. Bellum cum Abotritis, Sclavis & Redariis. §. XX. Prima expeditio Ottonis Italica a. 950. Berengarii & regni Italici subiectio Augusta facta. Adelheida uxor ducta. §. XXI. Altera expeditio contra Berengarium a. 952. per filium Ludolphum facta. §. XXII. Tertia expeditio designato Ottone II. Rege, a. 961. suscepta, Otto II. a. 962. in Imp. declaratus. §. XXIII. Ioannes Papa rebellis deponitur, Leo constituitur. Berengarius capitur. §. XXIV. Imperatoria dignitas per Ottonem ad Teutonicos venit. §. XXV. Leo Papa Ottoni reddit omnes possessiones Italiae, ubi etiam de donatione Ottonis. §. XXVI. Reliqua expeditiones Italicae & coronatio Ottonis II. §. XXVII. Bellum cum Gracis, & Theophania Ottoni II. uxor ducta. §. XXVIII. gesta Ottonis civilia. §. XXIX. Fundatio episcopatum & concessio regalium Brunoni archiepiscopo. §. XXX. Mors Ottonis. §. XXXI. familia Ottonis.

§. I.

uintam nunc Germanicae historiae persequimur periodum generalem, quae est sub propriis Imperatoribus, dum Henricus Auceps Regnum Germaniae, Otto M. Imperium Romanum in suam transferret familiam. Licet enim per divisionem inter filios Caroli M. Germania sub Ludouico Germanico proprii iuris fuerit facta, Germani etiam Arnolphum eligendo, electionis iura sibi sumserint, id quod extincta apud eosdem linea Carolingica eo magis exercuerunt, Conradum I. eligentes, ipsam tamen Historia Germanica, pro serie atque ordine Imperatorum potius

Rr 3

erit

crit distinguenda. Extincta igitur linea Carolingica, quæ Imperii iura habuerat, primus Otto in gentem suam intulit Imperialem dignitatem, quam Itali hucusque usurpare fuerant conati. In hac ipsa autem periodo, secundum diuersas Imp. familias, occurrunt Saxonici, Francici, Sueuici atque intermedio magno Interregno, Austriaci, de quibus nunc sigillatim.

§. II.

Henrici Aucupis filius æque * ac successor erat Otto, Magnus dictus, natus octiduo ante obitum avi sui Ottonis, Saxoniz Ducis, ** Princeps optimus *** pietate clarus **** opere omnium mortalium constantissimus: præter regiz disciplinz terrorem semper iucundus, dandi largus, ***** dormiendi parcus, & inter dormiendum semper aliquid loquens, amicis nihil negans, & supra hominem fidelis. Ingenium ei admodum mirandum: nam post mortem Edidis reginz, cum antea nescierit literas, eas in tantum didicit, ut plene libros legere & intelligere nouerit. Præterea Romana lingua, Sclauonicaque loqui sciebat: sed rarum est, quod earum uti dignaretur. In venationibus creber, tabularum ludos amabat, equitatus gratiam regia grauitate interdum exercens. Accessit ad hæc & moles corporis, omnem regiam ostendens dignitatem, capite cano, sparsus capillo, oculi rutilantes, & in modum fulguris cita percussione splendorem quendam emittentes: facies rubicunda & prolixior barba & hæc contra morem antiquum: pectus leoninum, quibusdam sparsum iubis, venter commodus: incessus quondam citus, modo grauior: habitus patrius, ut qui nunquam sic peregrino vsus.

* In diplomate, quo ipse ius mercatus in Comitatu Ligo indultit, apud Sagittarium antiquit. Magdeburg. §. 84. p. 49. in fine reperitur signum Domini Ottonis Magni, & Initi-
Bisimi Imperatoris Augusti. Idem occurrit in alio diplomate de anno 965. 985. in alio diplomate
Ecclesiz Osnabrugensi a. 965. concessio apud Meibomium Tom. I. p. 730. & in donatione Ade-
heidi coniugi facta p. 752. in donatione Magdeburgensi ecclesiz a. 968. facta apud Schatenium
Ann. Paderborn. lib. IV. p. 311. Sed cum videri possit, a librariis, qui diplomata in libros, qui
Copiales dicuntur, digesserunt, hæc fuisse adiecta, videamus verba ipsorum diplomatum. Sic
in privilegio dato Ecclesiz Patavinae apud Sigoniam de Regno Italia lib. VII. p. 171. & Mei-
bomium p. 747. data pridie Nonas Iulii anno Domini incarnationis DCCCCLXIV. indictione
IV. anno Imperii Magni Ottonis Imperatoris Augusti III. Et in alio privilegio, concessio Ham-
burgensi Ecclesiz apud Meibomium Tom. I. p. 750. Anno Domini Ottonis Magni Imperatoris,
regni XXXI. Imperii vero IV. Sic etiam Otto II. in diplomate, quo Coniugi Theophanz
anno 972. dotalitium constituit consultu Magni & sanctissimi Genitoris Nostri Ottonis Pif-
fimi Imperatoris Augusti apud Leuckfeldum in addendis ad antiquitates Poldenies §. 2. p. 208.
Ex quo satis patet, ipsum iam viuum sic fuisse denominatum.

**De-

** Docet hoc Hroswitha monialis dum canit:

*Scilicet ante dies Otto totidem quoque noctes
Quam ducis occasus miserabilis accidit huius
Ipsius nato Regi quandoque futuro
Nascitur Henrico famosis filius Odde
Qui fuit electus Regis pietate perennis
Primus Saxonum Rex post patrem strenuorum
Augustus Romanorum pariterque potentum.*

Otto autem Dux Saxonie obiit a. 912. secundum Cont. Reginonis.

*** Hæc & sequentia verba sunt Wittichindi, sub finem libri secundi. Luitprandus lib. II. c. VII. de Mathilde: peperit viro suo filium, quem vocavit Ottonem Iustum, inquam, cuius mundi partes aquilonaris & occidua potentia reguntur, sapientia pacificantur religione latentur iustique iudicii severitate terrentur. Ditmarus lib. II. exeunte: post Carolum Magnum regalem Cathedrali nunquam tantus patrie tutor atque defensor possedit.

**** Ottonis pietatem passim quoque prædicat Ditmarus libro secundo. Maxime vero quam religiosus fuerit, idem testatur p. 337. namque solebat in solennitatibus vniuersis ad vesperam & ad matutinam usque ad missam cum processione Episcoporum venerabili, deindeque ceteris in ordine clericorum cum crucibus sanctorumque reliquiis ac thuribulis ad Ecclesiam usque adduci: hieme cum magno hominum timore, qui est principum sapientia, staret atque sederet, & que deus fecit sunt vniuersa, nil loquens nisi diuina, a luminatum solent cum luminariis multis, comitatuque magno sacerdotum, Ducum ac Comitum remeant.

***** Exprobrauit tamen filius patris tenacitatem apud Ekkehardum de Casibus S. Galli sub hæc: Miramur, ait, cum tamen firmiter imperium teneat, quod baculus deciderit; enim vero quasi leo regna, que adhuc cepit, firmissime tenuit; neque mihi quamuis filio partem sibi inueniendæ.

§. III.

Post excessum Henrici, Germanie proceres conueniebant, de statu regni consilium habentes. Per plures iudicabant, Henricum iuniorē regno potiri debere, quia natus esset in aula regali, postquam pater Rex factus: alii vero desiderabant, Ottonem possidere Principatus honorem, qui licet patre Duce adhuc natus, ætate tamen esset maior, & consilio prouidentior. Cessit tandem non Saxonie solum Ducatus sed etiam Germanie regnum communi Procerum consensu Ottoni primogenito, * quem pater iamdum sibi destinauerat successorem, quo ipso tamen inter fratres magis conualescebat discordia.

* Tacet quidem de hac controuersia Wittichindus, auctoꝝ Vitæ Mathildis cap. II. hæc habet. Ipsam Mathildam Henrici partibus fauisse auctoꝝ est Ditmarus lib. I. p. 328. dicens: afferunt nonnulli, eandem hoc summo opere diu nisam fuisse, quod iunior filius suum Henricum patris sedem possideret. Sed hoc dominus, electos sibi ad vnaqueque semper præordinans, noluit, nec summatum optima pars consensit, sed ratione prudenti, & ideo facile suadenti, hæc meritis Regina animum paulo minus a proposito declinauit, & huic Bavarios ad tuendum apius assignari, præbabit sibi natu maiori consiliatur. Hugo Flauiniacensis vero ad a. 936. salum dicit: Henrico igitur Magno Imperatore sub iisdem diebus obeunte, contentio inter filios

filios eius de regno agitantur. Quod autem omnium Principum consensu successor fuerit factus, testatur Wittichindus libro secundo ineunte & Contin Rhegionis ad a. 936. Heinricus Rex VI. Nomus Iulii, diem clausit extremum, cui filius suus, Otto consensu Primorum Regni successor eligitur.

§. IV.

Germaniæ autem Proceres anno 936. magna solennitate* Aquis grani diademate aureo** eum coronari fecerunt, omni populo applaudente. Diuina deinde laude dicta, sacrificioque solenniter celebrato, descendebat Rex ad Palatium, & accedens ad mensam marmoream regio apparatu ornatam, resedit, cum Pontificibus & omni populo. Duces vero ministrabant.*** Lothariorum Dux Gisbertus, ad cuius potestatem locus ille pertinebat, omnia procurabat: Eberhardus Comes Palatinus mensæ præerat, Herimannus Franco pincernis: Arnulfus Bauariæ Dux equestri ordini, & eligendis locandisque castris præerat. Sisfridus vero Saxonum optimus, & a rege secundus, gener quondam regis, tunc vero affinitate coniunctus, eo tempore procurabat Saxoniam, ne qua hostium interim irruptio accideret.

* Electionem atque coronationem Ottonis, quia multa in se continet Iuris Publici momenta, verbis Wittichindi, libro secundo ineunte describemus: *de facto itaque patre patriæ & Regum optimo maximo Henrico, omnis populus Francorum atque Saxonum iam olim designatum Regem a patre filium eius Oddonem elegit sibi in Principem. Vniuersalisque Electionis notantes locum, infferunt esse ad Aquasgrani palatii. Est autem locus ille proximus Iulo, a conditore Iulio Casare cognominato. Cumque illuc ventum esset, Duces ac præfectorum Principes cum cetera Principum militumque manu congregati in Sisfridio Basilica magni Caroli coherenti, collocarunt novum ducem in solio ibidem constructo, manus ei dantes, ac fidem pollicentes, operamque suam contra omnes inimicos spondentes, more suo fecerunt eum Regem. Dum ea geruntur a Ducibus ac cetero magistratu, Pontifex maximus cum vniuerso sacerdotali ordine, & omni plebe infra in basilica præstolabantur processionem novi Regis. Quo procedente, Pontifex obuius laua sua dexteram tangit Regis, suæque dextera librum gestans, unctus indutus stola, planctaque insulatus, progressusque in medium usque sani substitit: & reuersus ad populum, qui circumstabat (nam erant deambulatoria infra supraque in illa basilica in rotundum facta, quo ab omni populo cerni posset.) En, inquit, adduco vobis a Deo Electum, & a Domino rerum Henrico olim designatum nunc vero a cunctis Principibus Regem factum Oddonem: si vobis ista Electio placeat, dextris in cælum eleuantis significate; Ad hæc omnis populus dexteram in excelsum lenans eum clamore valido imprecatis sunt prospera novo Duci. Proinde procedit Pontifex cum Rege tunica stricta more Francorum induto, pone altare, super quod insignia regalia posita erant, gladium cum baltheo, chlamys cum armillis, baculus cum sceptro ac diademate. Eo quippe tempore erat summus Pontifex, nomine Hilibertus, Franco genere, monachus professione, nutritus vel doctus in Fulda monasterio & ad id honoris merito progrediens, ut pater eiusdem loci constitueretur, deinde summi Pontificatus Mozoniaca sedis fastigium promeruisset. Hic erat vir mira sanctitatis, & præter naturalem animi sapientiam, literarum studiis satis clarus; qui inter cetera*

gratiarum dona spiritum prophetia accepisse predicatur. Et cum quaestio esset Pontificum in con-
secrando Rege, Treuirensis videlicet & Colonia Agrippina: illius, quia antiquior s. des esset, &
tanquam a B. Petro apostolo fundata; istius vero, quia eius ad diocesim pertineret locus, & ob id
conuenire arbitrati sunt huius consecrationis honorem. Cessit tamen uterque eorum Hilberti cun-
disignata almitati. Ipse autem accedens ad altare, & sumto inde gladio, cum baltheo, conuer-
sus ad Regem: Accipe, inquit, hunc gladium, quo eiicias omnes Christi aduersarios barbaros, &
males Christianos auctoritate diuina Tibi tradita, omni potestate totius Imperii Francorum, ad fir-
missimam pacem omnium Christianorum. Deinde sumtis armillis ac cblamyde induit eum: his
cornibus, inquit, humiliter dimissis, monearis, quo zelo fidei serueas, & in pace tuenda perdu-
care usque in finem debeas. Exinde sumto sceptro baculoque his signis, inquit, monitus, paterna
castigatione subditos corripas, primumque Dei ministris, viduis ac pupillis, manum misericordiae
porrigas, nunquamque de capite tuo oleum miserationis deficiat, ut in presenti & futuro, sempi-
terno praemia merearis. Persusus itaque oleo sancto, coronatus diademate aureo ab ipsis Pontifi-
cibus, Hilberto & VVichfrido ac omni legitima consecratione completa, ab eisdem Pontificibus
ducitur ad solium, ad quod per cochleas ascendebatur & erat inter duas marmoreas mi- a pul-
chritudinis columnas constructum, unde ipsum omnes videre, & ab omnibus ipse videri posset. Dic-
tarius vero libro secundo incunte: Omnes Reipublica Principes magnum regina Mechtildis mor-
torem lenire cupientes, Ottonem filium eius, patris sui decreto ac petitione vno ore in regem sibi
& Dominum elegerunt, elatis dextris conclamantes: Vivat & valeat Rex vider in aeternum:
pariterque cum eo ad Aquasgrani proficiscuntur. Quo cum appropiarent, omnis senatus obviam
perrexit, fidem cum subiectione promissit, & ad sedem eum usque ducens imperialem, statuit eum-
dem in loco priorum, in regem sibi conlaudans, ac Domino tunc gratias agens. Hunc Hilbertus,
Moguntia cura cathedra cum licentia VVichfridi, sanctae sedis Colonienfis Archiepiscopus, in cuius
diocesi hoc fuit, & auxilio Treuirensis benedixit, anno dominicae incarnationis DCCCCXXXVI.
in ecclesia S. Mariae semper virginis, quam cum omni diligentia magnus construxit Carolus.

** Falsum ex hoc esse patet, coronam esse argenteam, vid. Synt. Iur. Publ. diff. VIII.
I. 28.

*** Exinde patent quatuor officia Ducum Germaniae, Camerarii, Dapiferi, Pincer-
nae, Mareschalli, de quibus dictum fuit Syntagmate Iur. Publ. diff. IX. §. XVII.

§. V.

Regimen ipsius minime fuit quietum, dum sub initium statim, cum
ipsis Germaniae Principibus bella orirentur. Primum ipsi bellum a. 937.
cum Eberhardo, Comite Palatino. Caussam dabant Saxones,* qui Im-
perio Regis facti gloriosi, dedignabantur aliis seruire Nationibus, quaestu-
rasque, quas habuere, vilius alius, nisi solius Regis gratia, habere contem-
serunt. Vnde iratus Euerhardus, contra Bruningum potentem per Thu-
ringiam virum, collecta manu, succendit Ciuitatem illius, dictam Elueri,**
interfectis omnibus eiusdem Ciuitatis habitatoribus. Qua praesumptione
Rex audita, condemnauit Euerhardum centum talentis retributione equo-
rum,*** omnesque Principes militum, qui eum ad hoc facinus adiuua-
uerant, dedecore canum,**** quos portabant, usque ad Magdeburgum
urbem regiam, Ipse autem Rex ut erat clementissimus, dum turbatores

pacis merita castigatione afflixit, illico cum pietate suscepit, & vnumquemque eorum Regio munere honorans dimisit in pace. At illi nihilominus Duci suo hærebant ad omne nefas; quia ille quidem erat iocundus animo, affabilis, mediocris in rebus, largus in dando.

* Verba sunt Wittichindi lib. II. p. 644. Contin. Reginonis ad a. 937. *graves & intestina discordia inter Heinricum fratrem regis & Eberhardum ducem Francorum nascuntur, ob exortas inter VVassallos eorum inimicitias.* Krantzius Saxonia 3. c. 15.

** Dum Reinecciana editio legat Elmeri, Meibomius intelligendum esse putat, vel *Elmersbusen* in ripa Visurgis, vel *Hilmersbusam* monasterium in eisdem Visurgis ripa.

*** Talenta, alias libræ siue Marcæ dicuntur. Sic enim Iure Saxonico lib. III. art. II. *equus cum quo quis dominum suum sequendo eadem inseruit, talento, id est, viginti solidi coequatur.* *das reitpferd d. der man seinem herren auff dienen soll, das gilt man mis einem pfund,* atque hoc est æstimationis equorum. Prout autem hic viginti solidi talentum ein pfund constituit dicuntur, sic art. XLV. idem dicitur de Marca: *viginti solidi Marcam solent ponderare sollem XX schilling ein mark wegen.*

**** Hæc est ista poena militaris, dicta *κυνοφορία*, de qua Otto Frisingensis de gestis Friderici Barbarossæ lib. II. c. XXIX. *vetus consuetudo pro lege apud Francos & Suevos inoleuit, ut si quis nobilis, ministerialis, vel colonus, coram suo indice pro buimmodi excessibus, rem inueniens fuerit, antequam mortis sententia puniatur, ad confusionem suam ignominiam, nobilis canem, ministerialis sellam, rusticus aratri rotam de Comitatu in proximum Comitatum gestare cogatur. Hunc morem Imperator seruans. Palatinum istum Comitem, magnum Imperii Principem, cum decem Comitibus complicibus suis, canes per Teutonicum miliare portare coegit.* Vid. Iac. Andream Crocii Discursus Historicus de *κυνοφορία*, siue Canum portatione, poena antiquis temporibus apud Saxones aliosque populos usurpata, du Fresne Glossario voce *canem ferre*.

S. VI.

Ea tempestate defunctus est Arnolfus, Dux Baioariorum, cum igitur Otto filiis ipsius Ducatum concedere nollet, sed ipsos in comitatum ire iuberet, hi rebelles facti, coacti tamen fuerunt & in exilium eiekti. * Illo quoque tempore defunctus est Sisfridus comes, cuius ditionem sibi vendicabat Thancmarus, frater Ottonis naturalis ex Hatteburgi genitus, manu promptus, acer ingenio, bellandi peritus: sed inter arma honesta minus pudicicia vsus. Eo quod propinquus ei esset, cum mater eius filia matertera esset Sisfridi, de qua genuit rex Henricus Thancmarum. Dum vero hæc ditio regali dono Geroni Comiti cessisset, afflictus est Thancmarus triuicia magna. Rex autem transiuit in Baioariam, & rebus ibi rite compositis, reuersus est in Saxoniam.

* Wittichindus lib. II p. 644. *ea tempestate defunctus est Arnolfus Baioariorum Dux, & filii eius in superbiam elati, regis iussu consenserunt ire in comitatum.* Regino ad a. 938. *islibi ducem Arnolphi, ambitione ducatus regis rebellauerunt, quos ipse abellatum in Baioariam ibat, sed regis vi soluit, eos pacificare valens, reuersi sunt.* Eo paulo post iterumque rex in Baioariam reuersus, *etiam*

omnes sibi subdidit, & Eberhardum Arnolphi filium, plures alios rebelles in exilium misit. Sigeb. Gembl. ad a. 939. Otto imperator interim a Baiocariis sibi resistentibus rediens, Eberhardum exiliat, iterumque Baiocarios aggressus omnes sibi subdidit præter unum filium Arnoldi.

§. VII.

Recruduit bellum cum Thanemaro, eo quod materna hereditate esset privatus. Iungebatur enim iste Eberhardo, collectaque valida manu, oppugnabat præsidium, Badiliki, hodie Bellick ad Ruram, Comitatus Marcani in Westphalia fluuium, in quo erat Henricus iunior, dataque præda urbis suis commilitonibus, obiit, secum abducens Henricum, quasi vile quoddam mancipium.* Tantis igitur spoliis Thanemari milites ditati, iam ad omnia parabantur. Post hæc cepit Heresburgam urbem, & iuncta valida multitudine, sedet in ea, multa inde exercens latrocinia. Rex igitur videns rem ad tam ingens periculum procedere, ad edomandam Thanemari insolentiam, cum multo comitatu perrexit ad Heresburg, Ciues autem urbis illius cognoscentes de rege, apertis portis introduxerunt exercitum, qui obsederat urbem. Thanemarus vero fugit in ecclesiam, quem milites, maxime Henrici satellites, in templum usque prosecuti, vindicare contendentes iniuriam domini sui. Nec veriti ianuas ferro incidere, cum armis ingressi sunt sacram ædem, eundemque secus altare interfecerunt, ex quo finis belli.**

* Luitprandus IV c. IX. *Henricum in quodam oppido manentem, incantatione se tuentem, prædictus Eberhardus collecta multitudine obsedit: ac priusquam ei frater Rex adiuuiculi posset, expugnavit, secumque illum & gazam non parvam in propria transportavit. Rex igitur tantum fratris, imo suum, cupiens, dedecus vindicare, præfatum Eberhardum sibi committentes toto capis conamine persequi.*

** Hæc ita descripsit Whithindus lib. II p. 645. qui demum ita concludit: *Thanemarus autem stabat iuxta altare, depositis desuper armis cum torque aurea. Cumque ex aduerso telis vergeretur, Thietboldus quidam nothus Cobbonis cum conicis ei vulnus inflixit, illicoque ab eo recepit, quo vita cum terribili infania in brevi cecidisset. Quidam autem militem Maincia vocabulo per fenestram altari contiguam lancea a tergo perfoctum ibi secus aram exstinxit Thanemarum. Ipse autem fraterna fautor discordia, in Hiertanico postea bello vitam cum auro ab altari nequiter rapto miserabiliter perdidit. Eorum rerum rex ignorans, & absens cum audisset, super temeritate militum indignatus est: sed feruente adhuc bello civili non potuit eos contristare. Misit autem fratris fortunam, sui que ingenii ostendens clementiam, pro laude eius ac industria paucos locutus, Theodoricum & tres amicos illius filios, qui Thanemaro manus innoxerant, lego Francorum dominatos strangula fecit deficere. Inde vertit militem audum pugna, & præda urbis ditatum in Larum. Illi autem, urbis præfetto auctore, acriter resistentes, lapides lapidibus, tela telis obicere non cessabant, aggravatique bello super consultu ducis inducias deposcunt. Quibus concessi, ducis eis præsidium non negatur. Unde urbs egressi potestate se regia emulidere. Contin. Reginonis ad a. 939.*

§. VIII.

Euerhardus autem audiens de nece Thancmari, & de suorum militum defectione, fractus animo, prosternitur Henrico captiuo suo, veniam petit, ac promeretur. Henricus igitur nimia regnandi cupidine illectus, copactio crimine soluit eum,* vt coniuratione facta, diadema regni ipsi imponeret: foedus itaque inuicem percussum. Henricus autem ad Regem reuersus, omni fide ac caritate ab eo est susceptus. Euerhardus quoque adiit regem, supplex veniam deprecatur, se suaque omnia ipsius tradens arbitrio. Ne autem ingens scelus impunitum maneret, quasi in exilium in Hildesensem urbem a rege mittitur, sed statim iterum in gratia receptus & honori pristino est restitutus.

* Sic Wittichindus lib. II p. 645. Culpam vero in Euerhardum reiecit Luitprandus dum lib. II c. IX. ait: *sed cum se Regi nec se conficerent posse resistere, non incallido secundum hominem, sed fatuo secundum Deum accepto consilio, huius modi verbis Henricum conueniunt: si consilium nostrum te parere nobis iuramento promissum, non solum quia captus es te dimittimus, sed, quod maius est, si tamen Rex velis fieri, nostrum te Dominum constituimus. Hoc autem non eo dicebant, vt facerent, sed vt eius auxilium Regem debellarent.*

§. IX.

Post hæc a. 939. Eberhardus & Gisbertus qui tamen Regis sororem Gerbergam habebat in matrimonio, cum Henrico aduersus regem coniurabant.* Videri volebant, quasi Henricum in Regnum vellent imponere, cum tamen & Euerhardus & Gisbertus ipsi regni diadema adfectarent.** Henricus igitur Salfeldiæ celebre parabat conuiuium, plurimis plurima donat, & plures coniurationis socios adsumit. Consulit sociorum Saxonia relicta, & urbibus Saxoniarum, vel in Thuringorum terra præsidio firmatis, ipse cum amicis Lotharios adit. Otto autem huius rei fama percussus, Trutmanni urbem, dictam Tremoniam, adit, atque milites egressi urbe, tradiderunt se regi.*** Tunc Rex ad Rhenum mouens, eius alueum transire coepit. Per paucis autem e nauibus egressis, vix equos adscendere, seque armis induere poterant. dum Henricus cum omni exercitu aduentaret, Ottone cum maxima militum parte cis Rhenum adhuc hærente. Fit acre proelium ad Biertanum Cluiarum.**** Ottone suis non nisi precibus subuenire valente, hi tamen victoriam obtinuerunt: hostes omnes vel cæsi sunt, vel capti, vel fugati, Henrico & Gisberto in fuga salutem quærente.

* Rhegiuo: anno Dominice incarnationis DCCCCXXXIX. Eberhardus ab exilio remittitur, salumque regnum inimicis & rebellibus confunditur. Eberhardus enim & Gisbertus. cum Heinrico fratre regis aduersus regem coniurant, sed quidam ecclesiastici viri nequam,

& deo edibiles, cum illis fallione concordant, omniaque passim pacis & concordia iura turbabant.

²² Luitprandus lib. II c. X. Euerhardus baud primo Gilibertum a Regis fidelitate sciungere valuit, donec Regem cum se fallurum esse promissit. Gilibertus autem arte hac Henricum decipere voluit, ut dum suo adiutorio Regem devinceret, ipsum deponeret, sibi Regni solium obtineret. Verum Euerhardus longe aliter disposuerat. Voluit enim Regem posse devincere, regnoque privare utroque, sibi que usurpare, quemadmodum ex verbis ipsius, quae paulo antequam moreretur, uxori suae dixit, consistere possumus. Quam dum foveret in sinu, Incundare, inquit, in gremio Comitum, brevi latatum in amplexibus Regis. Quod non ita accidisse, & iniquitatem sibi mentitam esse, tempestas indicat praesens. Sic etiam Ekkehardus de Casibus Monasterii S. Galli c. V. Henricus Saxonum & Francorum consensu elevatur & ungitur in regnum. Sed postea Lotharingorum Ksibertus Euerhardum castigatum, cur honorem suum alieno dedisset, Regi Saxonico rebellare secumque sentire persuasit.

²³ Wittichindus c. l. Luitprandus IV. c. XI. qui late hoc narrant.

²⁴ Luitprandus c. l. regis milites supra Rhenum ad locum vocabulo Bierzani perueniunt, Rhenique alacrum transire cuperant, ignorantes quod Henricus cum praefatis Comitibus tanta vicinitate eis iam esset proximus. Per paucis denique e manibus egressis, vix equos ascendere, seque armis induere poterant, cum praenominatorum legiones non nuntiantur properantes, sed intuitu ipso cernuntur praesentes. Wittichindus etiam lib. II. p. 646. hoc vocat proelium Bier-tanicum. Haut procul a Xanto fuisse docet nos Wittichindus p. 464. dum ait: qui autem erant in ulteriori ripa, sarcinas & impedimenta quaeque transmittunt in locum, qui dicitur Xantum: ipsi vero parati hostes expectant. Sic etiam Ehrich Gülichische Chronic lib. V. c. II. Sie stöben ihre geringen trost und plünder eilent nach Santen, nicht weit von Bück am Rhein gelegen. Hoc est Bruch, feudum olim Cluense, nunc Montanum, de quo Hoppius Beschreibung Cleve c. XVII. p. 95.

§. X.

Dado autem Thuringus Ottonis victoriam praefatis urbium Saxoniarum nuntians, & quod ipse Dux in bello cecidisset, idque effecit, ut omnes urbes regis se traderent potestati, ita ut dux Henrico saltem urbes remanerent, Merseburgum & Scheidinga. Henricus audiens urbium suarum defectionem, cum novem tantum armatis Merseburgum venit, quam urbem Otto obsedit, cui cum parem se haut videret, post duos ferme menses, tradita urbe egressus est ad regem. Datae sunt autem ei induciae triginta dierum, quatenus cum militibus sibi coherentibus secederet a Saxonia. Si cui vero illorum regem adire placuisset, locum veniæ haberet. Quieuitque Saxonia post hæc ab intestinis bellis paucis diebus.

* Verba sunt Wittichindi lib. II. p. 646.

§. XI.

Henricus igitur discedens a Saxonia, Lotharios iterum adiit, ubi cum genero suo, Duce scilicet Giselferto, cum suis militibus aliquamdiu moratus est. Ducitur iterum exercitus a rege contra Giselfertum,

& omnis regio Lothariorum illius imperio subiacens, igni traditur. Obfessusque in arce, quæ dicitur Kieuer-mont, elapsus inde proficiscitur. Et cum obsidio difficultate locorum parum procederet, vastata undique regione, rex in Saxoniam reuertitur. Sciens autem Giselbertum verisurum & callidum nimis, in monem ipsi oppoluit, atque artibus illius melius arbitratus est pugnare, quam armis. *

* Wittichindus lib. I. p. 647.

S. XII.

Eodem anno 939 Euerhardus spreto iuramenti fide, cum Giselberto iterum conspirauit, Ludouicum etiam Gallie regem concitauit, qui sub obtentu requirendi Lothariensis regni, quod pater suus perdididerat, Alsatiam inuasit, quem tamen Otto iterum eiecit. Hoc expulso, Brisacum Castellum munitissimum obsedit. Audientes hoc Euerhardus atque Giselbertus, collecto permagno exercitu, Rheni alueum ad Andernacum transeunt, quibus Vdo, * Hermanni Sueuorum Ducis frater, & Conradus sapiens, qui a Regis partibus stabant, occurrere non audentes, hos cum multis spoliis redeuntés pone sequuntur. Cum autem audirent ipsos, plerisque * cum præda trans Rhenum missis, solos cum electis militibus capere cibum, super eos irruunt, ubi Euerhardus gladiis occiditur, Giselbertus Rheni undis submergitur, cæterorum vero nullus aufugit, qui non aut viuus caperetur, aut gladio truncaretur. Quo audito, Brisacenses regie se dominationi subiiciunt, & Lotharienses subiugantur. ** Fratrem etiam proiectis armis ad se venientem, Otto solita sibi suscepit misericordia. Sic etiam hac occasione Burgundie Rex Conradus Regem se Regnumque suum Ottoni subiicit. ***

* Sic Luitprandus lib. IV. c. XVI. Wittichindus vero, qui etiam libro I. p. 648. hoc bellum late narrat: *Ad correndum igitur Ducem presumptionem, missis Hermannus cum exercitu, inuenit eos super liens Rheni, magnamque partem exercitus abesse, eo quod iam Rhenum cum præda transissent. Circumsusus itaque Dux ipse Euerhardus militum armis, multis vulneribus acceptis, ac viriliter redditis, perfoctus tandem telis corruit. Giselbertus autem fugiens, nanum cum plaribus ascendit, que onere prægravata succumbens mergitur: ipseque Dux cum cæteris mersus nunquam est inuentus. Idem bellum describit Continuator Reginonis ad a. 939. Dietmarus lib. II. p. 338. In tertio anno supra memorati regis, Henricus frater eius & Euerhardus Dux, & Giselbertus Comes Lutharingorum, cum cæteris nequitia suimet fautoribus eis Rhenum plurima depopulati sunt. Hoc Vdo amicus regis illico compertis, Euerhardum occidit, Giselbertum cum sociis in Rheno demergit. Henricum autem regis gratiam petere coegit. Ekkehardus de Cas. Mon. S. Galli. c. V.*

** Otto Frisingensis VI. c. XIX. *rex vero rursus Belgicam ingreditur, totamque in deditione accepit, & ex hinc Provincia illa a Regibus Teutoniarum absque contradictione possidetur.*

*** Wit.

*** Wittichindus lib. II. p. 649. *Rex autem de die in diem proficiens, paterno regno nequaquam est contentus, sed abiit Burgundiam, regem cum regno in suam accepit potestatem Frodoardus ad a. 940.*

§. XIII.

Henricus autem Mathildis matris ope, fratri a. 940. reconciliatus, Lothariensium adipiscitur Ducatum. Sed eodem anno expulsus ab iisdem, substituto Ottone Comite. * A. 941. iterum conspirat cum quibusdam Saxonibus. Exercitum enim ob crebras expeditiones nimium videns exacerbatum, ad tacitum scelus processit, ut coniunctione facta in Paschali festiuitate proxima Quedlinburgi regem occidere cogitaret, sibi vero regni diadema imponere. Ottoni autem innotuerunt hæc insidiz, breui ante Paschatos festum tempore, qui fidelium militum valatus manu, die ac nocte nimium hostibus intulit timorem. Post diem vero solennem secreto proditores iubet comprehendi, qui postmodum capite exdebantur. ** Henricus autem custodiz mancipabatur Ingelheimi, e qua elapsus, supplex demum a. 942. in Comitibus Francofurtensibus tristi habitu fratri fuit factus, Bauariz Ducatum, quem Bertholdus hucusque procurauerat, accepit *** Fides postmodum fratri, a. 952. Marcam Veronensem & Aquileiensem obtinuit. In auxiliis postmodum ipsi fuit contra filium Ludolphum, qui ipsi Bauariz abstulit Ducatum. Sed, recepto eodem an. 951. obiit.

* Cont. Rheginonis ad a. 940. *Henrico fratri regis Lothariensis ducatus committitur, qui max eodem anno a Lothariensibus expellitur: cui Otto comes in eodem ducatu successit.*

** Contin. Rheginonis. *Anno Dominica incarnationis DCCCCXLI. Henricus frater cum quibusdam Saxonibus contra regem conspiras, quorum qui maiores videbantur, rex decollari iubebat. Fratrem vero suum Ingeltheim custodia mancipabat. Fredericus archiepiscopus, quia inspirationis huius participes videbatur, publica se examinatione, perceptione corporis & sanguinis domini, coram populo in ecclesia purgans. Wittichindus lib. I. p. 649. Rex vero ad conuincens uisitates reipublica Geroni semper inexta erat, unde factum est, ut nimis exacerbati, odia suo ipsum quoque regem versissent. Qua causa Henricum minime latuit: & ut soles amaris dum dulce aliquid afferitur, persuadebat: facile huiusmodi homines sibi concordare, spem habens iterum regnandi, dum nosset exercitum regi offensum. Denique multis intercurrentibus legatis, & mansuetis inuicem missis, omnes pene orientalium partium milites sibi colligauit. Quævis ad tantum nefas processit, ut coniunctione valida facta in Paschali festiuitate, quæ erat proxima, cum ipse Henricus ad palatium isset, regem occidere cogitassent, ipsi vero regni diadema imponerent. Earum rerum dum non esset publicus proditor, semper se protegente summa diuinitate, nota sunt regi insidia modicum ante Pascha. Qui fidelium militum uallatus manu die ac nocte, nobisque decore vel maiestatis regia coram populo ea solemnitate nitens, nimium hostibus intulit timorem. Post diem vero solennem, consilio maxime Francorum, qui eo tempore maxime sibi adheserant, Hermannum scilicet, Adonis atque Conradis, qui dictus est Rufus, secreto proditores iubet comprehendi, vel occidi. Inter quos erat primus, in cæteris omnium bona-*

TAM

vum virtutum rebus absque hac noxa fortissimus optimusque Erik: Hic cum armatos ad se properasse intellexisset, consiliis causarum, equum ascendit, arma sumit, circumfusisque hostium turmis memor pristinae virtutis ac nobilitatis, legit mori, quam inimicorum damnationi suavit. Nam lancea perfoctus occubuit, vir omni virtute ac industria civibus carus atque clarus: Cateri autem insidiarum consilii, in alteram hebdomadam differuntur & secundum leges sceleribus suis meritis penas soluentes capite caduntur. Henricus autem fugiens regno cessit. Ditmarus lib. II. p. 335. Hunc enim Ericum nomine, cum Buccone, Herimanno, Reimardo, Vvirino, Fferio, ceterisque qui in Quidilingeburg eandem tunc in Pascha solenni occidere conabantur, decollari precepit.

** Wittichindus lib. I. p. 649. igitur cum omnia regna coram eo sicerent, & potestati ipsius omnes hostes cederent, monitu & intercessione sancta matris eius recordatus est multis laboribus saigati fratris, praefecitque eum regno Baioariorum, Bertholdo iam defuncto, pacem & concordiam cum eo faciens, qua usque in finem fideliter permansit.

S. XIV.

Nouum ipsi bellum civile fuit subortum cum Ludolpho filio suo. Hunc regem post se creauerat, ipsique Ducis Hermanni filiam, Idam nomine, dederat, post cuius mortem Sueuiz Ducatum cum omni possessione accepit. * Hic, postquam Otto alteram vxorem, Adelheidam duxisset, ** tristis a Rege secessit in Saxoniam, Salfeldiz *** aliquamdiu moratus. Hinc a. 952. in partes trahebat Fridericum Moguntinum archiepiscopum & Conradum Ottonis generum, Ducem, qui belli primum pretextum, aduersus Bauariae Ducem Henricum sumebant, quibus se sociabat Arnolphus iunior, eo quod paterno ducatu esset priuatus. **** Otto vero Moguntiam pergebat, ibidemque Ludolphum coegit, vt se parenti submitteret, ea conditione, vt sceleris auctores indicaret. Habito super ea re conuentu Fridslariensi, multos Otto exilio damnauit. ***** Ludolphus vero hostilem animum minime deponens, Moguntiam urbem cum exercitu intrauit. Hanc cum pater obsideret, datis obsidibus, filius castra ingressus, veniam petit, sed cum socios minime indicare vellet, bellum restauratum fuit, quod in Bauariam trahens Ludolphus, vna cum Arnolpho iuniore urbem regiam Reginoburgum cepit. Vngaros etiam contra Ottonem mouit. Proelio inde ad Horsedal ***** facto, victor euasit Otto, & Reginoburgum obsedit, quae tamen fame coacta se dedit. Ottoni autem cum a. 954. Salfeldiz venationem exerceret, Ludolphus nudatis plantis prostratus, intima tactus poenitentia, oratione flebili, patris primum. deinde omnium praesentium lacrymas extorquet. Susceptus igitur in gratiam, spondet se obtemperaturum, consensurumque omni paternae voluntati: capta inde Reginoburgo omnis regio Baioaria fratri fuit restituta. ***** De-

fu-

functo etiam Friderico archiepiscopo Moguntino vniuersalis conuentus populi celebratur, Moguntia post annum & dimidium regi traditur cum omni Francia.

* Wittichindus lib. III. inuenta.

** Hanc rationem assignat Wittichindus, dum lib. III. p. 652. ait: Cumque cum viuis prefata regina non lateret, simulato itinere Romam proficisci statuit. Cumque in Lombardiam venionem esset: aureis muneribus amorex regine super se probare tentauit. Quo fideliter experto, in coniugium sibi eam sociauit, cumque ea urbem Papiam, quae est sedes regia, obtinuit. Quod cum vidisset filius eius Luidolfus, tristis a Rege discessit, profectusque in Saxoniam, aliquandiu moratus est in loco consiliis funesto, Salaueldum. Sic etiam Frodoardus ad a. 953. Otto filio ex moderna coniuge ferebatur regnum promittere, Luidolfo olim delegatum, cui magnates iuramentum fidelitatem promiserant.

*** Wittichindus c. l. Ditmarus lib. II. p. 331. Cont. Rheginonis ad a. 952. Luidolphus dux de Italia reuertens, regio ambitu Natalem Domini in Salefeld celebrauit, ubi Fridericum archiepiscopum, omnesque qui in promptu erant regni maiores, secum detinuit. Quod conuiuium iam multis suspiciosum cepit habere, & plus ibi destructionis quam utilitatis ferebatur trahi.

**** Wittichindus lib. III. p. 653. erat autem iunior Arnolfus cum fratribus, qui tale consilium machinatus est contra Henricum eo quod paterno regno subrogaretur, ipse autem bono patrio priuatus esset.

***** Wittichindus lib. III. p. 653.

***** Wittichindus lib. III. p. 655. Rex autem sequens filium, urbem offendens, quae dicitur Hofsadal, obsedit eam. Facta autem pugna, duris certationibus circa murum nemo unquam viderat mortalium. Multi ibi ex utraque parte ceciderunt, plures sauciati, noctis tenebra praelium diuenerunt. Saucius accipiens lucis postera luce ducitur exortus, inde diutius ibi non morari visum ad grauiora tendit. Transiit iterum proinde ad Reinesburg. Lamb. Schafn. ad a. 953. eodem anno obsessa est Moguntia, & Rossadal castellum, factaque est in illo loco magna pugna. Ex quo patet, locum inter Moguntiam & Ratisbonam fuisse situm. Contin. Rhegin. ad a. 953.

***** Verba sunt Wittichindi c. l. Contin. Rheginonis ad a. 954. ea tempestate Luidolphus in gratiam regis reuocatus, vassallos quos habuit, & ducatum patri reddidit, cui Burcbardus in ducatu successit. Chunradus etiam omnium, quas habuit, diuitiarum nudus, emisso ducatu, in gratiam regis intronititur, & a patria & praedio contentus. Luitprandus IV. c. XIX. Otto Frisingensis VI. c. XIX. eo tempore Letalfus filius Regis consilio quorundam noua contra patrem molitur, sed in breui a capto desiciens, paterne ab eo in gratiam recipitur. Ditmarus lib. II. p. 332. qui tamen generum Ottonis Hugonem vocat.

§. XV.

Inter bella cum exteris primum fuit, quod sub initium statim regiminis a. 936. incoatum, Bohemicum. Boieslaus enim fratrem suum Wenceslaum pietate, seu potius superstitione clarum occiderat. Huius necem ulturus Otto, Aesicum militum cum legione Mersaburiorum ex latronibus collecta, valida manu Hassiganorum & exercitu Thuringorum

T t

rum

rum. * Hic Bohemos primum clade affecerat, sed cum victoria uti nesciret, ab Boleslao fuit deuictus. Otto vero, ducto aduersus Boleslaum exercitu, eundem, ad petendam pacem coegit, quæ his dabatur conditionibus, ut commissa piacula omnibus modis expiaret, exules Christianos reuocaret, tributum remissum denuo exsolueret. ** eadem conditione, ac reliqui Germaniæ Principes in nomen Caesaris iuraret. *** Factum id anno 950. dum per quatuordecim annos bellum esset tractatum.

* Wittichindus lib. II. p. 643. *interea Barbari ad nouas res molientes deficiunt, perquisique Bolizlaf fratrem suum virum Christianum, & ut ferunt, Dei cultura religiosissimum, timensque sibi vicinum subregulum, eo quod paruisset imperiis Saxonum, indixit ei bellum, Quæ misit in Saxoniam ad expostulanda sibi auxilia. Mittitur autem ei Aelfo cum legione Mercaburiorum & valida manu Hassiganorum, additurque ei exercitus Thuringorum. Erat namque illa legio collecta ex laironibus. Dittmerus lib. II. inuenit: Bohemorum Ducem Venceslaum, Boleslaus nefandus, fratrem Domino ac Regi perimens fidelem, restitit multo tempore audacter, & postea deuictus a rege viriliter, fratri suum Henrico Bauariorum Duci ad seruandum traditus est. Sigeb. Gembl. ad a. 938. princeps Boemie Venceslaus a fratre suo Boizlao occiditur, ambitione Principatus seducto, in cuius Vlcionem Rex Otto bellum Boizlao indixit. Andr. Presbyter in Ottone M. huius Ottonis temporibus S. Venceslaus Dux Bohemiæ, inuidia fratris sui, occiditur. Propter quod ipse Otto Bohemiam quatuordecim annis impugnans totam denastat. Goldastus de Regno Bohemiæ lib. II. c. III. §. 9. sqq.*

** Wittichindus lib. III. p. 650. *illo tempore Rex proficiscitur in militiam contra Bolizlaum Rogem Bohemorum, & quum capienda esset vrbs, quæ nuncupatur Noua, in qua clausus obsidebatur Bolizlaus filius, prudenti Rex consilio diremit prælium, ne miles in rapiendis hostium spoliis aliquod periculum incideret. Considerata itaque & ruit Regis, ac innumera multitudine exercitus. Bolizlaf vrbs egressus, maluit tanta maiestati subiaci, quam ultimam perniciem pati, sub signisque stans Regem audiens, responsaque reddens, veniam tandem promeruit. Inde plena victoria gloriosus factus Rex Saxoniam regressus est. Cont. Reginonis 950. Bohemorum Princeps Bolizlaus Regi rebellat, quem Rex validissima manu adibat, suæque per omnia ditioni subiecit. Sigeb. Gembl. ad a. 950. Rex Otto in Bohemiam contra Boizlaum proficiscitur. Boizlaus vero Regi reconciliatur, eique tandem feliciter subiecit.*

*** Putat Goldastus de regno Bohemiæ lib. II. c. III. §. 16. *Bohemiam non solum ipsa passione Imperio nostro fuisse incorporatam, sed capisse etiam nobile eius membrum censeri. Sed etiam officium septemvirale Boleslaum istum a. 964. ab Ottone Magno accepisse, & supremus esse Coquina Imperialis Magister, qui nunc archiducifer dicitur, mutatis postea per Ottom III. archiducalibus, Bohemo archipincerna munus fuisse adsignatum. Atq; Bohemiam inter accessoria quidem Germaniæ esse reputandam, certum est, nunquam vero territorio Germanico accessisse, ideoque nulli Circulo est adscripta, prout adserui S. I. P. diff. IX. §. XI. Dapiferi vero officium tempore Ottonum gesserunt Palatini, prout demonstrauit diff. IX. §. XXV.*

S. XVI.

Durante hoc bello, alterum Hungariorum fuit subortum. Antiqui enim hostes, Vngari a. 937. intrantes Franciam, statuerunt ab occident-

dentali plaga inuadere Saxoniam, Rex autem audiens, nihil moratus, cum exercitu valido occurrit illis eodemque fugauit.* Isti insequenti anno 938. in Saxoniam iterum irrumpunt ad Bodam flumen castra locantes, sed ad Stiedernburgum, firmissimum olim propugnaculum fuerunt cœsi, ut post hæc Saxoniam non amplius inuaderent.** A. 944. magna cæde fuerunt prostrati.*** A. 954. a Ludolpho concitati, multis oppidis igne & gladio consumptis, Rhenum prope Wormatiam transeuntes, Gallias ad Oceanum vsque deuastarunt, demum per Italiam in patriam suam redierunt.**** A. 955. Ungari cum immensa multitudine in Bauariam irrumpentes in die Laurentii ad Licum fluuium, prope Augustam tanta clade fuerunt adfecti, ut postea in Germaniam reuerti haut auderent.*****

* Wittichindus lib. I. p. 644. Ditmarus lib. II. ineunte : *Auares patri suimet quondam contrarii, sed diu pacificati, iterum insurgunt, celeriterque fregati, redeunt.*

** Wittichindus lib. II. p. 645. *dum ea interea loci geruntur, antiqui hostes nostri Ungari subito irruunt in Saxones, & castris super litus Bodæ summis collocatis, inde in omnem regionem diffundantur. Dux autem missus a castris cum parte exercitus, eo die ad vesperam signa mouit circa urbem, quæ dicitur Stiedernburg. Urbani autem videntes hostes & exitinere, & ex pluvia, quæ ingens erat, seniores audacter erumpunt portis, & clamore primum territantes, demum repente in aduersarios irruentes, plurimis ex eis caesi, & copiosis equorum multitudine cum aliquibus signis capta, ceteros fugere compulsi. Urbes quas obuias habuere, illorum fugam animaduertentes, armis eos omnibus locis pregebant, & maxima ex eis parte prostrata, ducem ipsum in quendam luti puteum cogentes oppresserunt. Altera autem partis exercitus ad Aquilonem versus, & ante cuiusdam Siani, in locum, qui dicitur, Törming, deductus, difficultate locorum ac manu circumfusis armorum perit, timoremque nimium ceteris iniecit. Dux autem illius exercitus cum paucis elephas comprehenditur, ad regem deductus precio magno redimitur. His auditis, castra hostium omnia turbata, fuga salutem quaesire, nec ultra per triginta annos in Saxonia apparere. Contin. Reginonis ad a. 938. Hungari iterum a Saxonibus multa cæde vastati, Sig. Gembl. ad a. 939. Hungari a Saxonibus grauius ceduntur.*

*** Contin. Reginonis ad a. 944. *Hungari a Carantanis tanta cæde maculantur, ut nunquam a nostratibus antea taliter infirmarentur.*

**** Contin. Reginonis ad a. 954. *Hungari, ducentibus inimicis regis, in Quadragesima, Rheno transito, peruadentes Galliam, inaudita mala in Ecclesia Dei fecerunt, & per Italiam redeunt. Sigebertus vero Gemblacensis tempora confundit, ad a. 938. hæc referens, dicens: Hungari per Austrasiam & Alemanniam multis ciuitatibus igne & gladio consumptis, Wormatiae regno (leg. Rheno) transito vsque ad Oceanum Gallias vastant, & per Italiam redeunt. Wittichindus lib. II. p. 654. Ditmarus lib. II. p. 332.*

***** Contin. Reginonis ad a. 955. *Hungari cum tam ingenti multitudine exeuntes, si non nisi terra eos debisceret, vel exlumi eos obrueret, ab aliquo se vinciri posse dicerent. Chunradus quondam dux ibi occiditur, & ab exercitu regis apud Lichum fluuium tanta cæde (Dio pra-*

stante) prostrati sunt, si nunquam ante apud nostrates victoria talis audiretur aut feret. Ditmarus lib. I. p. 332. & ecce iterum *Auares*, id est *Vngari*, quasi iam perpetrati sceleris obliui, aduersum nos arma commouerunt, quos aduentare Dux Henricus Regi nuntiatus, inceptis cura itineribus reuocauit. Rex autem ad Augustanam vniuersos suimet familiares ad se conuocat ciuitatem, affirmans se mori malle, quam tanta plus perpeti mala. Collegit undique secus obo tantum legiones, quas aduersus hostes dispositas consulatur, morientes ibi remunerationibus demulcens aeternis, vincentes autem praesentibus delectamentis. Quorum extremitates hostis acer iuxta Lech fluiuium celerem latentes circumueundo incautas opprimis, caesis tum pluribus ac dissipatis. Hoc rex se comperit, Conradum ducem cum suis pone misit, qui captiuos cum omni praeda ex lupi raptoris faucibus eripuit, victoriaque potius castra reuisit. Postera die, id est, in festiuitate Christi martyris Laurentii, Rex solum se praeter ceteris culpabilem Domino professus atque prostratus hoc facit lacrymis votum profusus, si Christus dignaretur sibi tanti intercessione precibus clare victoriam & vitam, quod incuitate Mersburgensi Episcopatum in honore victoris ignium construere, domumque suam magnam, nouiter inceptam, sibi ad Ecclesiam velles adficere. Nec mora, arreptus a terra, post missa celebrationem, sanctamque communionem, ab egregio portu Othabrico confessore suo, sumit rex clipeum lancea cum sacra milites in hostem praecedendo, resistentemque primus irruit, ac mox terga vertentem usque ad venteram prostrauit ac effugauit. Lamb. Schafn. ad a. 955. Otto Rex Vngaros cum magno periculo sui suorumque, magna clade prostrauit, in Lechfeld, in Natali S. Laurentii: in quo bello Dux Conradus, cum aliis multis est occisus. Frodoardus ad h. a. Hreswitha apud Meibomium Tom. I. p. 718. Marianus Scotus ad a. 956. Sigebertus Gemblacensis ad a. 957. Otto Frisingensis VI. c. XX. addit: quod etiam incredibile dictu videtur, usque ad internecionem, VII. tantum residuis, omnes deleti dicuntur. Chron. Magd. apud Meibomium Tom. II. p. 272. Ditmarus lib. II. p. 332. Idem proelium Witrichindus III. Ann. p. 656. 657. late describit, tandem ita concludens: Triumpho celebri rex factus gloriosus, ab exercitu pater patriae Imperatorque appellatus est. Decretis proinde honoribus & dignis laudibus summa diuinitati per singulas ecclesias, & hoc idem sanctae matri eius per nuncios mandans, cum tripudio & summa letitia Saxoniam victor reuersus a populo libentissime suscipitur: neque enim tanta victoria quisquam regum intra ducentos annos ante eum letatus est. Nam ipsi bello Vngarico aberunt, Sclauonico certamini reueruati. Auentinus V. c. I.

§. XVII.

A. 946. gestum fuit bellum Gallicum. Hugo enim Magnus, Parisiorum Comes in tantum potentiae excreuerat, ut Ludouicum Ultramarinum, Galliae Regem fecerat captiuum, ipsi etiam Ottoni irridens.* Hic, eiusdemque mater Gerberga, Ottonis soror,** auxilium potentes a rege, illud obtinuerunt. Nam valida manu rex Galliam intrauit, Rheimensem urbem & Laudunum, aliaque castella cum plurima, firma & munita Ludouico reddi fecit, ipseque hostiliter, vsque Rothomagum peruenit. Inde omnibus pene, excepto Hugone Ruodberti filio, regni maioribus regno suo subactis, in patriam regreditur.*** Continuatam tamen hoc bellum fuit usque ad a. 950. quo demum Hugo Ludouico se subiecit, ****

* Wit-

* Witichindus lib. III. ineunte: Rex vero in Gallicam proficiscens expeditionem, coacto apud Cameracensem urbem exercitu festinat intrare regnum Caroli, vindicandi causa iniuria generi sui Lotharici. Quo audito, Hugo missa legatione, iurat per patris sui animam, qui iam olim perit, Deo regique proprio repugnando, quia tanta sibi esset copia armatorum, quantum hactenus Rex nunquam videret, addiditque contemptum Vanetumque super Saxones loquendo, quia imbelles essent, & quia facile posset una portione telorum Saxonum septem absorbere. Ad quod rex famosum satis reddidit responsum, sibi vero esse tantam multitudinem pileorum stramineorum, quos ei presentari oporteret, quantum nec ipse, nec pater suus unquam videret. Et reuera cum esset magnus valde exercitus, triginta scilicet duarum legionum, non est inuentus, qui stramineo non vteretur pileo.

** Frodoardus ad a. 939. Ludovicus Rex (Ludovici Vltimarii pater) in Regnum Lotharicum regressus, reliquam Gisleberti, Gerbergam, ducit uxorem, Ottonis scilicet Regis sororem.

*** Verba sunt Continuatoris Rheginonis ad a. 946. Frodoardus ad a. 946.

**** Frodoardus ad a. 950. itaque Rex Ludovicus & Hugo princeps super Maternam fluvium pacem facturi cum suis conveniunt: Et residentes isti ex hac parte fluminis, illi ex altera legatos sibi invicem mittunt, & mediantribus atque sequestris Conrado duce, Hugone nigro, Adelberone quoque ac Fulberto Episcopis, Hugo ad regem venit & suus effatur, pacaturque cum Arnulfo comite & Regenoldo atque Artoldo Episcopo reddens regi terram Laudani.

§. XVIII.

A. 948. in Danos arma movit, quos antea pater eius bello compresserat, Slesuici Marchionem constituens. Hi igitur tunc rebellare moliti, apud Meidebam legatos Ottonis, cum Marchione trucidarunt, omnem Saxonum coloniam funditus extinguentes. Ad quam rem vltiscendam, Rex cum exercitu invasit Daniam, transgressus terminos Danorum, apud Sliaswig olim positos, ferro & igne totam vastavit regionem, usque ad mare novissimum, quod a Danis Nordmannos dirimit, & usque in presentem diem a victoria Regis Ottonis dicitur. Cui regredienti Haroldus apud Slesuicum occurrens, bellum intulit. In quo, utrisque viriliter certantibus, Saxones, victoria potiti, Danos ad naues cedere coegerunt. Tandem, conditionibus ad pacem inclinatis, Haroldus Ottoni subicitur, Regnumque ab eo suscipiens, Christianam religionem recipere spondit. Nec mora, ipse Haroldus, cum uxore sua Gunhild, & filio parvulo, baptizatus est, quem filium Rex noster, a sacro fonte susceptum, Suen Otto vocavit. Eo tempore Dania cismarina, quam Iutlandiam incolæ adpellant. in tres diuisa Episcopatus, Slesuicensem, Ripensem & Arhusensem, Hammaburgensi Archiepiscopatu, est subiecta. *

* Hæc verbis Adami Bremenensis lib. II c. II. scripsimus, quem secuti fuerunt Helmoldus lib. I c. IX. Albertus Stadenensis ad a. 948. Chronographus Saxo ad a. 952. Chronicon Slavicum Lindenbrogii c. VII. Saxo Grammaticus Hist. Dan. lib. X p. 183. Verum Haraldus rebus cum Imperatore compositis, consortium Catholice religionis amplexus, divinam humanamque pacem regno suo conciliavit. Quæ ratione vero in Christiana religione, miraculo Poppæ episcopi magis adhuc fuerit confirmatus, enarrat Witichindus lib. III. p. 660. & Diemarum lib. II. p. 333. Lambecius Orig. Hamburg. lib. I p. 10.

§. XIX.

Circa bellorum ciuiliū tempora, bellum quoque cum Abotritis gessit & Slaui, quos saepius repressit Otto, tandem vero per principem illorum Tugumir, tradita vrbe Brennaburg, omnis eorum regio ad Viadrum vsque, facta fuit tributaria.* His autem, durante bello Hungarico a. 955. iterum rebellantibus, Otto ducto in eosdem exercitu, vastaillos eade prostrernit.** A. 959. Slauos iterum petit, eosdemque reportata insigni victoria, eo adegit, vt ipsius subiicerentur Imperio.*** Redarii tamen, qui partem ipsorum faciebant, a Wigmanno Comite, qui ob praelatum sibi in Imperio militari Hermannum Billungum fratrem Imp. erat offensus, commoti, per eundem Hermannum, inde per Geronem Lusatiz Marchionem, demum per ipsum Imp. fuerunt prostrati.****

* Wittichindus lib. II. p. 647. fuit quidam autem Sclauus a rege Henrico relin-
 que gentis paterna successione, dominus esset eorum, qui dicuntur Heneldi, dictus Tugumir. Hic
 pecunia multa captus, & maiori promissione persuasus, professus est se prodere regionem. Vnde
 quasi occulte elapsus, venit in urbem, qua dicitur Brennaburg, a populo agnitus, & vt dominus su-
 spectus, in breue qua promisit, impleuit. Nam nepotem suum, qui ex omnibus principibus gentis
 supererat, ad se innixus, dolo captum interfecit, urbemque cum regione ditioni regis tradidit. Quo
 facto, omnes barbara nationes vsque in Oderam fluium simili modo tributis regalibus se subiugarunt.

** Contin. Rheginonis ad a. 955.

*** Cont. Rheginonis ad a. 960. Wittichindus lib. III. p. 658. Ditmarus lib. III.
 p. 333. Adamus Bremenensis lib. II. c. III. fortissimus Rex Otto vniuersos Sclauorum suo subiecit
 Imperio. Et quos Pater eius vno grandi bello domuerat, ipse Otto deinceps tanta Dei adiutorio po-
 tentia constrinxit, vt tributum & Christianitatem pro vita simul & patria, libentes offerrent victori;
 sicque baptizatus Gentilium populum vniuersus. Et Ecclesia tum primum in Sclauonia fuit con-
 structa. Sequitur Helmoldus lib. I. c. IX. Mentionem huius victoriae facit ipse Imperator in
 litteris ad Saxoniz Proceres, Wigbertum, Wiggerum & Guntherum, de erectione Ecclesie Me-
 tropolitane apud Sagittarium de antiquitatibus Magdeburgicis §. III.

**** Late hoc bellum descripsit Wittichindus lib. III. p. 659. 660. Ditmarus lib. II. p.
 333. dum hac aguntur, ex parte Sclauorum bellum ingruit horridum, hortatu Wigmanni Co-
 mitis & Ekberti, ductu autem Nasconis & Stoingnei fratris eius. Quos Hermannus Dux supe-
 rare dissidens, regis petiuit auxilium. Hic vt erat impiger, militum fortis aguilones inuadit
 regiones, malum saepissime, vt scriptum docet, pandentes, ibique Stoingnem loco absconditum fu-
 gentibusque sociis captum, decollari praecepit, consvatos autem, tanti sceleris autores, Wig-
 mannus & Ekbertus fugauit.

§. XX.

Præcipuum vero in Ottonis Historia momentum faciunt ipsius ex-
 peditiones Italicæ, quarum quatuor suscepit. Primam quidem anno 950.
 contra Berengarium II. Fori Iulii Marchionem, qui necato Lothario Hugo-
 nis filio, factus fuerat Rex Italicæ. Hic Lotharii viduam Adelheidam in vrbe
 Papia inclusit, quæ tamen liberata ad Azzonem Comitem in Canusinam
 arcem

arcem profugit. Istius potissimum precibus in Italiam Otto vocabatur, ut ipsam a Berengarii tyrannide liberaret. Otto igitur in Italiam veniens, fugato Berengario, eiusdem filio, Adelberto, duabus eius filiabus captis, Adelheidam ducit uxorem.* Quo facte, demandata Italiae cura, Conrado Lothariorum Duci in Germaniam reuersus, in Comitibus Augustanis a. 952. supplicem habuit Berengarium, cum filio Adelberto, qui clientelari nexu ipsi se subiecit.** Ex quo prima Regum Germaniae iura in Italiam.

* Frodoardus ad a. 950. Berengarius quidam princeps Italiae, veneno se ferunt necato Lothario rege Hugonis filio, Rex efficitur Italia. Witichindus lib. III. p. 652. Integrum vero Italiae statum, quis fuerit illa aetate, in compendio complectitur Leo Ostiensis in Chronico Cassinensi libro 1. Cap. finali. hoc loco, qualiter Regnum Italia a Francis ad Teutonicos sit translatum, non videtur otiosum compendiose perstringere. Post mortem Ludowici filii Lotharii, de quo superius plura iam diximus, qui videlicet cum fratribus, Lothario & Carlito Francorum Regno partito: Italiam felici sorte per tempus aliquod retinuerat. Inuasit regnum Italia Berengarius Foroiulienfis, filius Eberardi Maribionis: sed mox in ipsis suis primordiis, a Guidone filio Guidonis Comitibus, duobus praeliis superatus, Veronam tandem aufugit. Tum temporis disualto supradicto Agapito Papa secundo, Ioannes Undecimus natione Romanus Alberici Romanorum Consul filius, illi in Pontificatum succedit. Guido autem cum per annos circiter sex Regnum obtinisset, vomitu cruoris extinctus, tradidit illud filio suo Lamberto. Quo etiam similiter post sex annos defuncto. Ludovicus filius Bosonis Regis Provinciae regnavit per annos tres. Contra quem rursus filius Regis Burgundiae Rodulfus nomine Italiam venit. Posthac supradictus Ioannes Papa Undecimus, iunctus cum Magnatibus Italia: depulit ex ea Rodulfum, & mittens, invitavit Hugonem Aquitanie Ducem, qui hinc & prudentia maxima, & virtute multa pollebat. Qui Rex protinus ordinatus, ita cum filio Lothario strenue satis, ac viriliter Italiae Regnum per aliquot annos obtinuit. Cum hoc Vgone venit Italiam Azzo Comes aunculus Berardi illius, qui cognominatus est Franciscus, propinquus eiusdem Regis, a quo videlicet Marforum Comites procreati sunt. Non multo post praefatus Hugo, coronato filio, & nobilissima illi coniuge Adelaide, ex proceribus Tusciae coniuncta, cum ab eodem, & pote sinex, aliquam iam capisset molestias, atque ingratitudines pati, relicto ei Regno, ipse in Burgundiam cum omni thesauro suo, & universis divitiis, recessit, ibique Monasterium de propriis sumptibus ditissimum construens, quod sanctus Petrus de Arle nuncupatur: in eodem Monachus est effectus. Lotharius deinde post IV. ferme annos ita subitam frenesim incidens, ultimum diem expulit: & ita ipse Francorum Regibus deinceps in Italia regnandi terminum dedit: Quo defuncto, uxor eius Adelaide ad Attonem propinquum suum in Canussam, arcem valde munitissimam, confugit. Cum interea praedictus Berengarius cum filio Alberto strenuissimo valde viro, rursus Regnum inuadere cupiens, ac per hoc praedictam Reginam capere modis omnibus satagens, per triennium ferme, praefatam arcem obsedit. Atto interim cum Regina consilio habito, nuntium ad Ottonem Saxoniae Ducem, Vngarorum tunc victoria gloriosum, transmittunt. Qui ei omnia, quae circa illam gerebantur referret, eumque oraret, quatinus ad Italiam confestim transire, eosque de Berengarii obsidione liberare, Reginamque ipsam in coniugio simul cum regno deberet recipere. Iam fere praedicta Arx ad deditionem hostium cogebatur, cum ecce dispositione Dei, transmissus & a Regina duntaxat subito rediit & quoniam propter diligentissimam obsidionem nullus illi in arcem dabatur ingres-

sus,

sus literas, & anulum quem a Duce detulerat, callide satis sagitta inseruit, & arripere artem, nemine id suspicante, in Arcem istam traiecit. Tunc itaque horarum huiusmodi erat, quod idem Dux cum exercitu iam transitis Alpibus Franciam venisset, cuiusque filius Ludolfus Mediolanum se praesesset: in proximo illis venturo auxilio venturum agere: se tunc de conugio, quam de alio Regni utilitatibus, pro illorum voto, auxiliante Deo, facturum. Eufregio igitur Duce veniente, & fugato Berengario, atque Alberto soluta obsidio est, captis duabus eius filiabus atque in Teutonicam terram transmissis exilio, moxque Adalaidis coniugum Otto sortitus, Teutonicis Regibus ex tunc, & deinceps in Italia regnandi initium extitit. Adstipulatur Witrichindus lib. II. p. 652. Ditmarus lib. II. p. 331. Hroswitha apud Meibomium Tom. I. p. 719. Contin. Reginonis, Frodoardus ad a. 950. Siegbert. Gembl. 954. Lamb. Schafn. 951. Odilo Cluniacensis de vita Adalheidæ c. II. & III. Auctor vitæ Mathildis, c. II. apud Leibnitium Tom. I. p. 690.

** Witrichindus lib. II. p. 652. *Interea rex regem alloquitur, in gratiamque regis ac regina susceptus, deditiois sponsonem dat fœderis spontanei diem apud urbem Aufam designans. Vbi cum conuentus fuisset, Berengarius unus filii sui Adelberti suis manibus implicans, licet alium Hugonem fugiens regi subderetur, tunc tamen renouata fide coram omni exercitu famulatus regi: se cum filio subegit.* Penius Otto Friling. VI. c. XIX. *Verum Otto post multos triumphos Italianæ quoque, qua per plures iam annos Francis, seu Germanis alimata fuerant, regno adicere parat. Hac eo tempore a Berengario tyranno multipliciter premebatur, a quo etiam Adelheidæ Lotharii Imperatoris antecessoris sui vidua, in captiuitate tenebatur. Rex ergo Italiam ingressus, Reginam a captiuitate liberatam, uxorem accepit: pulsoque Berengario, natale Domini Papæ celebravit, & sic verno tempore in patriam rediens, Conradum Ducem ad persequendum Berengarium ibidem reliquit. Huius consilio Berengarius in Saxoniâ ad Regem venit, gratiam eius tam Ducis, quam Letolfi Regis filii impetraturus auxilio. Sed cum per triduum conspectus Regis non admitteretur, intercessionem tandem præfati Ducis, ac Regiæ prolis obtinuit, quod et in Vrbe Rhetie Augustæ dies præfugatur. Ibi ex omnibus regni visceribus, multis in vnum adunatis, Berengarius humiliter veniens, cum filio suo Alberto Regi se dedit, ab eoque regnum Italiae, excepta Marchia Veronensium & Aquileiensium suscepit. Hroswitha p. 723. 724. Frodoardus, Contin. Reginonis ad a. 952. hoc anno, mediante Augusti mense, conuentus Francorum, Saxonum, Bavarorum, Alemannorum & Longobardorum pulchens, apud Augustanam urbem Rhetie provincia agitur vbi præscriptus Berengarius consilio suo Adalberto regi se per omnia in vasallitium dedit dominationi, & Italiam iterum cum gratia & dono Regis accepit regendam. Ditmarus lib. II. p. 332. Auctor vitæ Mathildis c. IV. Mar. Scotus male ad a. 950. Hermannus Contractus, Albertus Stadenus ad a. 951. Siegb. Gemblacensis, Albericus ad a. 955. Schurzleisch de Iure Augusti in Italiam s. 5. Conring de Germanorum Impero Romano cap. IX. s. 19.*

§. XXI.

Vix autem in Italiam reuersus erat Berengarius, cum omnia iterum eodem anno 951 turbaret, Episcopos & Comites, ceterosque Italiae Principes nimium vexaret, omnesque sibi redderet inimicissimos * Misit igitur Otto filium suum Ludolphum cum selecta militum manu in Italiam, qui expulso Berengario, vniuersam iterum Italiam subegit. **

* Contin. Reginonis ad a. 952. *Berengarius in Italiam reuertens, omnia hac in Episcopos & Comites, ceterosque Italiae Principes retorfit, omnes eos adis & inimicitia insequens, mi-*

micissimos sibi fecit. Otto Frisingensis VI. c. XIX. reuersus in Italiam Berengarius, multa fici & antea Principibus terra mala faciens, in se odia omnium excitauit. Idem dicit liros. witha p. 724. Auctor vitæ Mathildis c. III. dicit: tandem licet cum magna suorum cede, Atto cum suis victor exisset, & fugatum Adalbertum Regno priuauit. Qui regni amissi confusionem non sustinens, pertransiit Oceanum, seu mare Adriaticum, amplius minime reuersurus. Ab eo quoque Langobardi, nullum sibi Regem ulterius statuerunt. Hac autem acta sunt anno octingentesimo quindicesimo incarnati Verbi Dei. Quæ vltima tamen verba librorum vitio corrupta esse facile parebit. Contin. Rheginonis ad a. 956. Hermannus Contractus, Chronographus Saxon. ad a. 956. Frodoardus 957. Sigonius de Regno Italix lib. VI. p. 270.

§. XXII.

Nouas tamen turbas mouente Berengario, eiusdemque filio Adelberto, Ioannes XIII. Papa a. 960. Ioannem, Cardinalem Diaconum, & Azonem Scriniarium legatos mittit ad Imp. ipsum orantes, vt Ecclesiam Romanam ex aduersariorum faucibus liberaret, ac pristinx restitueret libertati. Annuens horum petitis Rex, indiēti a. 961. Wormatiæ Comitibus, filium suum Ottonem II. Regem eligi atque sibi successorem fecit destinari. Dispositis inde regni negotiis, per Bauariam atque agrum Tridentinum in Italiam profectus, vbi beneuole exceptus Papiam intrauit, regni Italici sedem, & Palatium a Berengario extructum iterum cœpit ædificare. Berengarius autem cum Willa xore, filiisque quibus poterant munitionibus, aut castellis includebantur, cum Rege congregari haut audentes. * Rex vero Natale Domini Papiæ celebrans, inde progrediens Romam, a. 962. acclamatione totius Romani Populi & Cleri a Ioanne XII. Imperator & Augustus ordinatur. ** Papa quoque multa illum secum charitate detinuit, & diebus vitæ suæ nunquam se ab eo defecturum iuramento promissit ***

* Late omnem Rem exponit Luitprandus VI. c. VI. Otto Frisingensis vero VI. c. XXI. in compendio habet, dum ait: anno ab incarnatione Domini DCCCCCLX dum Rex rursus contra Selanos prociūm moueret, Ioannes Diaconus & Azo scriniarius, ab Apostolica sede missi, ad Regem veniunt, tam de tyrannide Berengarii querimoniam facientes, quam ipsum ad defensionem sanctæ Romanæ Ecclesiæ, ac totius Italiae inuitantes. VV albertus quoque Mediolanensis, & VV aldo Cumanus Episcopi, cum aliis regni Italia Principibus, eadem petentes, ad Regem supplices veniunt, Rex vero natali Domini Ratispona celebrato, in Belgas proficiscitur, ibique filio suo Ottone in palatio Aquæ ad regnum sublimato, in Saxoniam rediit, collectoque milite, per Bauariam ac Tridentinam Vallem Italianam armatus; intravit: totaque terra subacta, natale Domini Papa celebrans, palatium a Berengario destructum readificari iussit. Eadem habet Contin. Rheginonis ad a. 961. & 962. nisi quod in Comitibus Wormatiensibus Ottonem II. Regem electum dicat, quem sequitur Sigonius, de R. Italia lib. VI. fin. Luitprandus saltim lib. VI. c. VI. filium suum sibi cognominem contra morem puerilibus in annis Regem constitutum in Saxonia dereliquit. Nullum etiam locum definit Diurnus lib. II. p. 340. Auctor vitæ Brunonis, Her-

Hermannus Contractus, Lambertus Schafnaburgensis, Sigebertus Gemblacensis, Chronographus Saxo & reliqui, *ad a. 961.* eundem saltem populi consensu electum atque Aquisgranum fuisse coronatum dicunt.

** Contin. Reginonis *ad a. 962.* Ditmarus lib. II. p. 352. *insuper benedictionem a domino Apostolico Iohanne, cuius rogatione hinc venit, cum sua coniuge, anno regni eius XXIX. promeruit Imperialem, ac patronus Romane factus Ecclesie.* Luitprandus c. I. *deinde Romanum familiam facturus adiit: ubi miro ornatu miroque apparatu susceptus ab eodem Summo Pontifice & vniuersali Papa Ioanne benedictionem suscepit Imperii.* Frodoardus, Herm. Contractus, Lambertus Schafnaburgensis 962. Male igitur Mariannus Scorus, Chronographus Saxo *ad a. 961.* Sigebertus Gemblacensis & Alberticus *ad a. 963.* Heppidannus *ad a. 964.* referunt.

*** Luitprandus: iusiurandum vero ab eodem Papa Ioanne supra pretiosissimum corpus Petri, atque omnibus ciuitatis Proceribus, se nunquam Berengario atque Adelberto auxiliaturum, accepit.

§. XXIII.

Vix Romanos reliquerat Otto, cum iuramenti sui parum memor Ioannes, Adelberti, qui ex Italia exul erat, ut se Saracenorum fidei commendaret, se adiutorem fore promissit: Illic vero Corsicam insulam, ibi se tueri nitens, intrauit. Imperator igitur a Papia iter mouens, Berengarium in monte S. Leonis obsedit. Postquam autem Papam Adelbertum in urbem Romam recepisse audiisset, obsidione castri relicta, contra urbem aciem direxit. Quidam vero ex ciuibus metu perculsi, vna cum pontifice & Adelberto fugiunt: alii, datis obsidibus, Augusto subdebantur, promissa non solum fidelitate, sed etiam nunquam se Papam electuros, aut ordinaturos, preter consensum atque electionem Imperatoris, Casaris Augusti, filiique ipsius ** Regis Othonis Otto missa legatione, Papam reuocat: sed eo venire nolente, collecta synodo, Episcoporum, Leonem ei in Pontificatu substituit. Quod videns Albertus, denuo in Corsicam insulam fugit. *** Artibus quidem Ioannis a. 964. Romani insidias struxerunt Imperatori, quas suorum fortitudine ipse facile euitauit. Receptus tamen in urbem fuit Iohannes, quo defuncto, Benedictum Diaconum Papam constituunt Romani, quem etiam nunquam se esse dimissuros, sed eum contra Imp. potentiam esse defensuros promittunt. Quo audito, Imp. urbem obsedit, eademque capta, Leonem restituit, & Natale Domini Romae celebravit. Berengarius vero cum suis in monte S. Leonis obsessus, vincitur, atque id ipsum castellum Imp. ditioni subiicitur, & Berengarius cum Willa, vxore, mittitur in Bauariam. *****

* Luitprandus quidem c. I. *interca prefatus Papa, iuramento & promissionis oblitus quam fecerat sancto Imperatori, ad Adelbertum, ut se adeat, mittit; iuramento ei affirmans, se illum contra sapientissimi Imperatoris potentiam adiuturum, Adco quum eundem Adelbertum,*
Ec-

Ecclesiarum Dei eiusdemque Papae Ioannis persecutorem, Imperator sanctus vertueret, & omnem Italiam deserens, Fraxinetum adiret; & fratre Saracenorum fidei commendaret. Contin. Reginonis vero ad a. 963. Papam ab Adelberto concitatum scribit: Rex iterum Papae Natalem Domini & Pascha celebravit. Interim Adelbertus, huc illucque discurrens, quoscumque poterat, sui undique attraxit, sed & Corsicam, ibi se tueri nitens, intrauit. Romanum etiam Pontificem multipliciter in suum adiutorium sollicitavit. Dum haec igitur aguntur, Imperator a Papia movens iter Berengarium in Monte S. Leonis obsedit, totamque ibi aetatem sedens, saepe Montem undique circumdedit, & ne aliquatenus pateret exitus, vel introitus prohibuit. Interim Ioannes Papa, promissiones Imperatori factas oblivioni tradens, ab eo deficit, & Berengarii, seu Adalberti partibus fauens, Adalbertum Romam introemit. Ditmarus lib. II. p. 333. Otto Frisingensis VI. c. XXIII. Siebertus Gemblacensis, Chronographus Saxo, Albericus ad a. 963. Sigonius lib. VII. p. 275.

** Luitprandus VI. c. VI. quid multis morer? iuxta urbem Imperator castrametatus est. Roma Papa simul atque Adelbertus aufugiunt; Cives vero sanctum Imperatorem cum suis omnibus urbem suscipiunt, fidei atque promittunt: haec addentes, & firmiter iurantes, nunquam se Papam electuros, aut ordinaturos, praeter consensum atque electionem Imperatoris Ottonis Caesaris Augusti, filii ipsius Regis Othonis. Siebert. Gembl. ad a. 963.

*** Verba sunt Ottonis Frisingensis VI. c. XXIII. Luitprandus lib. VI. c. VI. VII. VIII. IX. X. XI. Contin. Reginonis, Sieb. Gembl. Chronographus Saxo 964. Sigonius lib. VII. p. 275.

**** Haec late narrat Luitprandus VI. c. XI. addens: Ioanne mortuo, Romani omnes iuramenti quod sancto Imperatori promiserant, immemores, Benedictum Cardinalem Diaconum Papam constituunt, insuper & iuramento nunquam se eum dimisuros, sed eum contra Imperatoris potentiam defensuros promittunt. Quo audito, Imperator urbem vallavit, neminem qui non membris truncaretur exire permisit; machinis & fame quoque adeo affixit, donec Romanis nolentibus urbem reciperet, Leonem virum venerabilem debite sedi restitueret, ac Benedictum Summae Sedis inuastorem eius praesentia praesentaret. Contin. Reginonis ad a. 964. Sieb. Gembl. ad a. 963.

***** Cont. Reginonis ad a. 964. Imperator Romae Natalem Domini celebravit. Berengarius, cum suis in Monte S. Leonis obsessus, vincitur, & id ipsum Castellum Imperatoris ditioni subditur & Berengarius cum PVilla in Bavariam mittitur. Otto Frisingensis VI. c. XXIV. Imperator Natale Domini Romae celebrans, Berengarium in monte Leonis obsessum, cum castello in deditionem accepit ac in Bavaria custodire mandavit, exilio relegavit. Ditmarus lib. II. p. 333. post hac sedatis bellorum asperitatibus, Romam iterum pergere simulans, Longobardorum manus valde intrauit. Berengariumque praedictum in monte S. Leonis duos obsessus annos, cum uxore PVilla, & filijs ac filiabus, ad ultimum cepit caedere, exilioque, ubi post moritur, relegavit. Dehinc Romanam armato petens milite, eiusdem civis sibi resistentes bis vicis urbemque, gloriosus intrauit. Locum, ubi in exilio vixerit, designat Lambertus Schafnaburgensis ad a. 964. Berengarius rex obsessus est in monte sancti Leonis, ibique captus atque in Babenberg ductus est cum PVilla uxore sua. Adamus Bremenensis II. c. V. Helmoldus I. c. X.

§. XXIV.

In eadem autem hac Synodo Romana in Templo Lateranensi * a. 964. celebrata, qua deposedus fuit Benedictus, Leo VIII. consensu Romanorum Ottoni eiusdemque successoribus concessit facultatem tam

U u 2

sibi

sibi eligendi successorem, quam summæ sedis pontificem ordinandi, atque ut sit rex & patricius Romanorum. ** Ex hoc pacto iura Imperii Romani, quod hucusque Franci possederant, ad Germanos delati sunt petenda, dum Romani a Francis pro derelicto habiti, iura domini directi vna cum Imperio Romano in Ottonem, eiusdemque successores, Reges Germaniæ contulerint, ita, ut inuiolabili nexu, pacto in perpetuum valituro, Imperium Romanum cum regno Germanico iungeretur. *** Ex quo initia & fundamenta iuris Publici Imperii Romano-Germanici sunt petenda. ****

* Mentionem huius Synodi facit Luitprandus VI. c. XI. *Residentibus itaque, Domino Leone Summo & Vniuersali Papa in Ecclesia Lateranensi, nec non & Imperatore sanctissimo Ottoni, & Episcopis Romanis, Italicis, & Lotharingia & Saxonia, Archiepiscopis, Presbyteris, Diaconis, omniique Romanorum plebe.* Sicutiam ipsæ pacti tabulæ apud Theodoricum a Niem de priuilegiis & iuribus Imperii p. 249. quatenus *gratulanter peragentes sanctam synodum vestro consilio congregatam in patriarchio Lateranensi, in ecclesia sancti Saluatoris constitutam a pluribus viris catholicis, episcopis & abbatibus, insuper iudicibus & legis doctoribus.* Et in sequenti pacto p. 252. *Scripta per manum Gregorii Archinotarii nostri. Data in Patriarchio Lateranensi 3. Calend. Maii indit. 6. Anno eius secundo, & dicti domini Othonis secundo feliciter.* Hinc in Dist. LXIII. c. XXIII. dicitur: *in Synodo congregata Roma, in Ecclesia S. Saluatoris.* Contin. Rheginonis vero ad a. 964. saltem dicit: *tunc Leo apostolicus conuocata multorum episcoporum synodo, eundem Benedictum Romanæ sedis inuasorem iudicio omnium ab inuaso gradu deposuit.*

** Hoc pactum Niem ex antiquo Codice Florentino Tractatu suo de iuribus & priuilegiis Imperii p. 248. inseruit, atque notis illustrauit, ex quo habet Goldastus Constitutionibus Imperialibus Tomo I. p. 34. & Schilterus Institutionum Iuris Publici Tom. II. lib. II. tit. X. In Compendio illud exhibet Chron. Reichersbergense ad a. 957. & suo Carnotensis in Panomia lib. VIII. cap. CXXXVI. ex quo Gratianus sumit dist. LXIII. cap. XXIII. Potiora, quæ nos tangunt, verba sunt: *constituimus, confirmamus & roboramus per manum Apostolicam dignitatem concedimus atque largimur domino Ottoni primo Augusto, Teutonico regi providentissimo spiritali in Christo filio nostro eiusque successoribus huius regni Italie in perpetuum, tam sibi facultatem eligendi successorem, quam summæ sedis Apostolicæ pontificem ordinandi. Et per hoc archiepiscopos vel episcopos ut ipsi tantum ab eo inuestituram accipiant, & consecrationem, ubicunque peruenierint, exceptis iis, quos Imperator pontifici & archiepiscopis concessit. Ita deum asserimus, quod nemo deinceps, cuiuscunque gradus vel conditionis aut dignitatis seu religionis, eligendi rex seu principem, siue pontificem summæ sedis Apostolicæ aut quemcunque episcopum, vel ordinandi facultatem habeat: sed soli regi Romani imperii, hanc reuerendam tribuimus facultatem, quam absque omni pecunia disponet ac reget, bipote rex & patricius Romanus. Quod si a cuncto clero & vniuerso populo quis eligatur episcopus, nisi a dicto rege laudetur & inuasiatur, non consecratur: si quis contra hanc authoritatem Apostolicam & traditionem aliquod molitus, aut temerator in aliquo reperis fuerit siue contra hoc nostrum consilium agens, sciat se in iram sancti Petri principis Apostolorum & filii nostri domini Othonis, eiusque successorum & omnium prædecessorum nostrorum censuram, & anathematis vinculum incursum. Ac per hoc excommunicatione Vniuersalis ecclesiæ, omnisque populi Christiani eum subiaccere decreuimus.*

In-

Insuper nisi a malo resipuerit, irremediabili exilio puniatur, vel ultimis suppliciis feriatur. Qui vero pio intuitu custos & observator in omnibus extiterit, benedictionis gratiam vitamque eternam cum omnibus sanctis sine fine mereatur habere in secula seculorum Amen. Facit huc etiam Author vitæ Mathildis c.V. totus populus Romanorum se sponte subiungavit ipsius dominatui, & sibi soluebant tributa; & post illum ceteris suis posteris. Ad idem decretum provocat Albericus Chronico ad a. 965, dicens: *de eo autem, quod iste Leo Papa renovavit privilegium Imperatori Ottoni de ordinatione Apostolica sedis, & de investitura episcoporum, sicut fecerat Papa Adrianus Carolo Magno, in decretis invenies.* Prouocat ad illud pactum Waltramus de investitura Episcoporum. Papa Leo Primo Otthoni, aliique plures Pontifices Romani idem (investituram Pontificis & Episcoporum) confirmaverunt sub anathemate Regibus & Imperatoribus. Confirmant hoc alii plures, quos recenset Goldastus Rationali p.29. qui etiam Baronio, hoc decretum infirmari auso responder.

*** Facit huc Otto Frisingensis dum lib.VI c.XVII ait: *Otto, qui Imperium a Longobardis usurpatum deduxit ad Teutonicos Orientales Francos, forsan dictus est primus Rex Teutonicorum; non quod primus apud Teutonicos regnaverit, sed quod primus post eos qui a Carolo Carolingi, sicut a Meroueo Merovingi dicti sunt, ex alio, id est, Saxonum sanguine natus, imperium ad Teutonicos Francos renouaverit.* Idem repetit cap. XXIV. *Otto magnus, post multos Triumphos primus ex Teutonicis post Carolos, capto Berengario Romanie imperavit.* Idem dicit Gotfridus Viterbiensis p.XVII p.477. *ab eo tempore regnum Romanorum post Francos & Longobardos Imperatores predictos, ad Teutonicos reuersum est, & ad Francos Orientales, unde iam quodammodo videbatur elapsum.* Ego autem tunc imperium a Francis non dico aliquando fuisse sublatum, sed eclipsim passum, quamdiu tot & tam diuersi inuasores imperium confuse tenuerunt. Adsentitur Magnum Chronicon Belgicum ad a. 962. Langius Chron. Citicensi p.757. Auentinus Ann. Bor. lib.V. circa initium. Sigonius lib.VII p.276. *regnum Italia post Ottonis tempora cum regno Germania iunctum fuit.* Thuanus lib. II p.40. *translatum fuit imperium ad Germanos, ab Ottone I Henrici Aucupis f. mansitque in eius familia usque ad Ottonem III nepotem.* Vid. etiam Conring de Imperio Romano cap. X.

*** Demonstratum hoc fuit Synt. Iur. Publici diff. I §. 3.

§. XXV.

Idem Leo eodem tempore Ottoni Augusto & successoribus singulari pacto reddit omnia bona, quæ Pipinus atque Carolus M. sedi Papali concesserunt, in perpetuum possidenda, facta graui comminatione, ne quis hanc auctoritatem destruere conetur.* Ex quo facile patet, quid sentiendum sit de donatione Ottonis M. Papæ facta, cui reddidisse dicitur omnia bona a Longobardis recuperata. Ast, non sine ratione de fide diplomatis, quod Baronius ** exhibet, dubitatur, *** & si concedamus Ottonem Papæ reddidisse Tractum Rauennatensem, aliaque loca ab Ecclesia Romana possessa, **** factum tamen id fuit iure pristino, prout olim a Papa fuerant possessa, saluo iure Imperii, ***** reseruato scilicet dominio directo.

* Idem pactum ex antiquissima membrana inferuit Theodoricus a Niem Priuil. & Imp. Imperii p. 251. ex quo habet Goldastus *Tomo Vno* p. 223. cuius hoc est initium: Nos Leo, servus servorum Dei, episcopus, Orbis spirituali filio nostro in Christo, Imperatori Augustus, & omnibus successoribus suis, Imperatoribus & Regibus regni Italiae, quacunque Dominus Carolus Rex Francorum & Longobardorum, & patricius Romanus, nec non Pipinus pater eius de regalibus regni Italiae tribuerunt in sancta Romana ecclesia beato Petro apostolo, siue per instrumenta qua scripta fuerunt per Fibereum notarium suum siue per sacramenta, siue per donationes seu per alios modos tibi obtulerunt, de Iustiniano rege, & de Arriperto rege, ea omnia largimur & diffinimus, vobis, Orbis Imperatori, & Adelheidis coniugi tuae, regnique consorti, vestrisque virisque successoribus, regni Italiae, in perpetuum, praesentibus sacrosanctis Evangelis, & patrocinis plurimorum sanctorum. Et in fine: & possideatis in perpetuum ad vsus curiae & militiarum vestrarum, ad bellandum & expugnandum contra praedictos paganos, & contra rebelles Romani imperii. Ideoque per huius nostri auctoritatem instrumenti confirmamus, corroboramus in omnibus progeniebus vestris, de generatione in generationem in perpetuum.

** *Ann. ad a. 962. §. 8.*

*** prout fit in Supplica Modenensi in causa Comaciensi n. VI, ad quae tamen respondere conantur Papales in defensione II n. XLIV.

**** Papales hoc demonstrare conantur ex Luitprando VI c. VI dum ait: dehinc Romanam similia facturus adiit: ubi miro ornatum miroque apparatus susceptus, ab eodem Summo Pontifice & Vniuersali Papa Ioanne benedictionem suscepit Imperii. Cui non solum propria restituit, sed etiam ingentibus gemmarum, auri & argenti muneribus ipsum honorauit. Quae tamen verba nimis sunt generalia. Licet Sigonius lib. VI. exeunte ad a. 962. haec ita explicet: Ordo Ioanni oppida Ecclesiae ad id tempus recuperata restituit. Clarius, sed de alio tempore loquitur Cont. Rheginonis ad a. 967. inde progrediens (Imperator) per Spoletum Rauennam adiit, ibique Pascha celebrans cum domino Iohanne papa, plurimos ibi ex Italia & Romania episcopos coadunauit, & habita synodo multa ad utilitatem sanctae ecclesiae adinuenit, & apostolico Ioanni urbem & terram Rauennatium, aliaque complura, multis retro temporibus Romanis pontificibus oblata reddidit, cumque inde Romam cum magna letitia remisit. Haec ita explicat Sigonius lib. VII. p. 172. Rauenna paschate celebrato, alter conuentus est habitus, ubi in, quae super ciuitatibus statenda videbantur, decretis pontifici Rauennam, Rauennatiumque ditionem, aliaque complura, a Berengario inprimis adempta, restituit, ac veterem Pipini, Caroli, ac Ludouici donationem nouo diplomate confirmauit.

***** Patet hoc ex ipsis verbis putatiue donationis: sed potius omnium, quae superius leguntur, (id est prouincia, ciuitates, vrbes, oppida, castra, territoria, & patrimonium, atque insulae, censusque & pensiones, ad partem Ecclesiae beati Petri Apostoli, atque Pontificum, in sacratissima illius sede residentium) Nos, in quantum possumus, defensores esse testamur ad hoc, vt in illius ditione ad sciendum, & fruendum, atque disponendum, firmiter valeant obtineri, salua in omnibus potestate nostra; & filii nostri, posterorumque nostrorum, secundum quod in pallo & constitutione ac promissionis firmitate Eugenii Pontificis, successorumque illius continetur. Conring de Imperio Romano c. X. §. 8. & lqq.

§. XXVI.

Dispositis igitur in Italia negotiis, Imp. a. 962. Papae Natalem Domini celebrauit, & peracta festiuitate statim in Germaniam est reuersus, Bene-

Benedictum secum ducens, quem Adaldago archiepiscopo Hamburgensi custodiendum commisit.* Eodem anno quidam ex Langobardis ab Imperatore deficiunt, & Adalbertum in Italiam reducunt. Misit igitur Imp. Burchardum Alemannorum ducem in Italiam, qui Adalbertum ipsi occurrentem vicit.** Defuncto Leone Papa eodem anno legatione Romanorum inuitatus, Ioannem Narniensem Episcopum Papam ordinavit, qui tamen cum maiores Romanorum elatiore animo, quam oporteret, insequeretur, eosdem inimicissimos patiebatur atque infestos. Hinc ab urbis praefecto & quodam Rotfredo comprehensus & vrbe expulsus in Campania custodia fuit mancipatus.*** Insequenti igitur anno Otto, celebratis Wormatiz Comitibus, per Alsatiam & Curiam Alpes transcendens, Italiam intrauit. Tunc Romani Ioannem dimittunt, eundemque, venia petita, in locum & sedem suam restitunt. Eodem anno moritur Berengarius exul, Babenbergi regio more sepultus, cuius vidua Willa antequam sepeliretur, velum adsumsit sanctimoniale**** A. 967. tredecim ex maioribus Romanorum, qui auctores expulsionis Iohannis fuerant, suspendio iussit necari, ipse vero natali Domini Romae celebrato & filio suo Ottone II. a Ioanne XIII. Papa in Augustum coronato in patriam fuit reuersus. *****

* Contin. Regin. Chron. Saxo. 965. Alb. Stad. 961. Adamus Brem. lib. II c. VI. Sigonius de R. Italix lib. VII ad a. 961. Lambecius Orig. Hamburg. lib. I ad a. 965.

** Contin. Reginonis 965. eodem anno quidam ex Langobardis, more solito, ab imperatore deficiunt, & Adalbertum in Italiam reducunt. Tunc imperator Burchardum ducem Alemannorum in Italiam misit, cui ad congregandum ei ubique inueniretur, cum Langobardis imperatoris fidelibus & Alemannis visum per Padum nauigauit, & illis ubi eum audierant esse partium suarum applicuit. In qua in prima fluminis egressione Adalbertus insiluit, ubi & frater eius Guido cum alius quam pluribus occubuit. Ipse vero Adalbertus vix fuga euasit, & montana quadam ubi imperatorem lateret, intrauit. Hac igitur dux latus victoria in patriam repedauit, & qua sibi acciderant, imperatori significauit. Interim Guido Misenfis episcopus vulpina calliditate imperatori simulans fidem, ipseque infideles se proditurum iactans, legatione Adalberti fungens in Saxonia imperatorem aggreditur, nec tamen visu aut allocutione ipsius participatur: cum de decore redire permissus, infra Alpes ultra Curiam comprehenditur, & in Saxoniam remissus Sclabae custodia mancipatur. Herm. Contr. Chron. Saxo 965.

*** Cont. Reginonis Chron. Saxo ad a. 965. Leo Ostiensis lib. II c. IX. H. Contr. 966.

**** Contin. Reginonis. Chron. Saxo ad a. 966.

***** Cont. Reginonis ad a. 967. H. Contr. ad a. 970. Otto Frisingensis VII c. XXIV. non multo post deficientibus a se denno Italia, Alpes transcendit, nataleque Domini celebrans Romae, XIII ex maioribus Urbis post praefectum, qui factionis erga Leonem Papam rei fuerant, pati-

patibulo suspendit. Dehinc vocato ad se filio suo Ottone, eum a summo Pontifice coronari & Augustum vocari fecit. Dietmarus lib II p.333. Chronographus Saxo ad a. 967. eodem tempore misit legatos suos VVilhelmo Archiepiscopo Moguntino, aliisque principibus regni, precipiens eis filium suum Ottonem cum omni regali dignitate in Italiam ducere, ubi illum pater suscipiens honorifice Romam perduxit, quem Iohannes Apostolicus sua benedictione augustum fecit. Sic etiam ipse Otto Imp. ad Hermannum & Thiadericum Duces suos XV Calen. Febr. in Campania iuxta Capuam hoc modo scribit: filius noster in nativitate Domini coronam a beato Apostolico in Imperii dignitatem suscepit, apud Wirtichindum lib.III p.661.

§. XXVII.

Ultimum demum negotium ipsi intercessit cum Græcis. Commotante enim ipso a.967. in Italia, legati Nicephori Græcorum Imperatoris Rauennæ ad eum venerunt, honorifica munera secum ferentes, & pacem ab eo vel amicitiam poscentes. Quibus cum honore susceptis decenterque remissis, Imperator nuntium suum Luitprandum Cremonensem Episcopum misit pro coniungenda in matrimonium filia Ottoni Regi priuigna Nicephori, filia scilicet Romani iuuenis, Imperatoris, * qui quam indigne fuerit susceptus, ipse singulari relatione ** descripsit, & eodem anno iterum fuit reuersus. A.968. vero missi fuerant nuntii Constantinopolitani Imp. dignitate satis insignes, pacem quærentes, Apuliam & Calabriam prouincias vna cum Theodora offerentes. Græcorum itaque legatis Imperator satis credens, partem exercitus cum plerisque principibus vris direxit ad locum conditum, quo eis secundum sponsionem legatorum puella traderetur, & cum honore filio adduceretur. Græci vero ad artes paternas conuersi, subito super improuisos, & nihil aduersi suspicantes irruunt, castra diripiunt, plures occidunt, plures capiunt, quos & Imperatori suo præsentant. Qui vero effugere poterant, & reuersi ad Imperatorem, quæ acta sunt, nunciabant. At ille super his commotus, ad hoc dedecus diluendum cum graui manu viros eminentes, domesticis & externis rebus iam sæpe claros factos, Guntharium & Sigifridum mittit in Calabriam. Græci autem præterita victoria elati, & minus cauti ceciderunt in manus eorum: ex quibus innumera multitudine exsa, qui supererant, capientes obtruncatis naribus nouam Romam remeare permiserunt. Tributum in Calabria & Apulia a Græcis extorserrunt, talique victoria illustres facti, & spoliis hostium ditati, ad Imperatorem sunt reuersi. Populus autem Constantinopolitanus a suis audiens male pugnatum, consurrexerunt aduersus Imperatorem suum, & machinatione coniugis propriæ, cuiusdam militis insidiis eum occiderunt, loco-

locoque domini militem in Imperio designantes. Constitutus autem rex continuo captiuos absoluit: Theophaniam cum magno exercitu, & claris muneribus ad Imp. destinauit. Quam ipse statim filio tradidit, celebratisque magnifice nuptiis, omnem Italiam super hoc & Germaniam lætiores reddidit. ***

* Contin. Reginonis. a. 967. Chron. Saxo ad a. 967.

** Hanc ex Codice MSto. Bibliothecæ primariæ ædis Treuirensis a Christophoro Browero exscriptam & cum Marco Vellero communicatam primum edidit Henricus Canisius, Ingolstadii 1600. 4. post cum aliis Luitprandi Operibus Antwerpæ 1640. f. euulgatam.

*** Verba sunt Wittichindi lib. III. p. 661. Otto Frisingensis VI. c. XXII. *hicest Otto, qui post multas, quas noni uictorias, Græcos quoque in Calabria & Apulia superauit. Albericus ad a. 969. Diuturnus lib. II. p. 334. qui filio suomet uxorem ab Imperatore Constantinopolitano desponsare desiderans, nunciis eiusdem ob alieni ad se missis causam, suos fideliter commissis Principes, hanclegationem ferentes. Quos in ipso itinere Græci solida calliditate ex improviso irruentes, alios occidunt, quosdam uero captos domino suomet Augusto præsentabant. Pauci autem ex his effugientes, Imperatori suo rei euentum aperiuunt. Hic detrimentum suorum grauius ferens, milites optimos Guntherium ac Sigifridum, tale facinus ad uiscendum in Calabriam properauit. Qui Danaus uictoria prius elatos, & sibi occurrentes occiderunt, alios autem in fuga comprehensos obtineant uaribus, tributum a Græcis in Calabria & Apulia extorquentes spoliisque diuati cum gaudio remeabant. Constantinopolitani autem funere suorum & captiuitate tristes effecti, aduersus dominum suum conspirauere, dolosaque Imperatricis consilio per quemdam militem peremerunt eandem, loco eius hunc designantes ad Imperii totius prouisorum. Qui magnificis muneribus, comitatuque egregio, non uirginem desideratam, sed neptem suam, Theophaniam uocatam Imperatori nostro trans mare mittens, suos absoluit, amicitiamque optatam Caesaris Augusti promeruit. Fuisse nonnulli, qui hanc fieri coniunctionem apud Imperatorem improbare studeant; eandemque remitti consulerent. Quos idem non audiuit, sed eandem tunc dedit filio suomet in uxorem, ardentibus cunctis Italia Germanique. Ex hoc dubium omnino oritur, an hanc, obtinuerit, quam primum desiderauerat, de quo etiam disputat Meibomius in notis p. 701.*

§. XXVIII.

Inter gesta ipsius ciuilia est reputandam, quod in Comitibus Westphaliæ Strelensibus a. 942. celebratis nepotibus ius patres in hereditate auita præsentandi fuit concessum, & gladiatorum iudicio confirmatum. * A. 944. Ottone defuncto, Lotharingiam concessit Conrado genero suo. ** A. 951. dum a Ioanne Papa in Italiam euocaretur, Saxoniarum Ducatus, quem ipse hereditario iure possidebat, administrationem Hermannus Billingo, nobili apud Saxones viro commisit, quem antea militum Ducem constituerat. *** Et licet omnem Saxoniam administraret, Saxoniam tamen orientalem siue terram Luneburgensem, quam sine dubio loco salarii obtinuit, saltem ad posteros una cum Ducali dignitate transmisit **** A. 954. in Alemanniarum Ducatu filio suo, Ludolpho

surrogavit Burcardum **** Inter Singularia, quae ipsius ætate acci-
sunt, referendum est, quod a. 968. Goslariensis venia metallice fuerit
detecta. *****

* Wittichindus lib. II. p. 641. de legum quoque varietate fallax est contentio, si-
neque qui dicent, quia filii filiorum non deberent computari inter filios, hereditasque legitime cum
filiis fortiri, si forte patres eorum obissent aui superstitibus. Unde exiit edictum a rege, & v-
niuersalis populi conventio fieret apud villam, quæ dicitur Stela, saltemque ist, & causa inter
arbitros iudicaretur debere eximari. Rex autem meliori consilio usus nobis viros nobiles ac
senes populi inhoneste trahari, sed magis rem inter gladiatores discerni iussit. Vixit igitur pars,
qui filios filiorum computabant inter filios, & firmatum est, & equaliter cum patris heredita-
tem diuiderent pælo sumptuoso. Sigebertus Gemblacensis ad a. 942. Orta diffensione inter
principes de varietate legis, verum deberent aui superstitibus filii filiorum post parentes defunctos
hereditare, an exhereditati fratribus deberet hereditas ad patres redire; ex regis Ottonis o-
mniumque principum sententia inquisita veritatis commissa est gladiatorio iudicio, cessitque victo-
riæ his qui censabant, fratrum filios debere cum patribus hereditare. Incerta autem nonnun-
quam per legem Duellionum decernebantur, prout auctor est Hachenbergius Germ. media
diff. I. l. §. 18.

** Sig. Gembl. ad a. 944. Otto dux Lothariensem obiit, Conradus gener regis Ottoni
successit. Contin. Reginonis ad a. 943. Otto dux obiit, cui Conradi filius Wverinheri in ducatu
successit, ubi pro Conradi legendum sine dubio Conradus, qui Werinheri Comitis Roten-
burgensis erat filius, prout demonstrat Meibomius notis ad Hroswitham p. 729. & Tolnerus
Historia Palatina cap. VIII. p. 204. qui simul adseruit, Lotharingiam ista ætate fuisse diui-
sam, ita ut alteram eiusdem partem una cum Franconia Ducatu hic Conradus, alteram Her-
mannus Palatinus teneret.

*** Adamus Bremensis II. c. IV. post hæc, cum Rex Victoriosissimus Otto ad liberan-
dam sedem Apostolicam vocaretur in Italiam, consilium habuit, quem post se Vicarium potesta-
tis, ad faciendam iustitiam relinqueret in his partibus, quæ barbaris consues sunt terminis.
Nondum enim post tempora Caroli, propter veteres illius gentis seditiones Saxonia Ducem accep-
sit, nisi Cæsarem. Quia necessitate Rex persuasus, Hermannum primum tutela vicem in Saxo-
nia commisit. Ex Adamo hæc habet Helmoldus Chron. Slau. lib. I. c. X. Hinc Wittichindus
lib. II. p. 654. Hermannus Dux Saxoniam procurabat. Dietmarus lib. II. p. 337. interim Heri-
mannus Dux Saxoniam regebat, posteaque ad Magd. burg concione susceptus est ab Archiepisco-
po, manumque deducitur ad Ecclesiam, accensis luminariis, cunctisque sonantibus campanis.
Albertus Stadenfis p. 227. Iste Hermannus Ottonis Magni temporibus in Ducatu inualluit a
quo cum adhuc iuuenis esset, commissionem terræ accepit, & pater eius Balling vocabatur. Hunc
autem non vilis fuisse conditionis, sed Saxonum Dynastam, de Stockeshorn, exigui licet pa-
trimonii fuisse, in Vindictis suis Billinganis testatur Meibomius. Ducem ipsum Milli-
tariæ antea fuisse docet nos Wittichindus lib. II. p. 643. dum ait: placuit igitur nouo regi nouum
principum militie constitutere elegitque ad hoc officium virum nobilem & industrium, satisque pru-
dentem, nomine Hermannum. Quo honore non solum ceterorum principum, sed & fratris sui
Wvichinm offendi inuidiam. Et p. 648. Ad coercendam igitur Ducem presumptionem, missus
Hermannum cum exercitu. Quante fuerit in Imperio auctoritatis, dicit Wittichindus lib. III.
exsurgente, qui tale ipsi tribuit elogium: tristis autem illa loca perambulabat (Imperator) obi-

in optimi viri Ducis Herimanni, qui prudentia ac iustitia miraeque vigilantia in rebus civilibus & externis cunctis retro mortalibus aeternam reliquit memoriam

**** Krantzius Saxonia IV. c. XVI. Hermannus interim Germania novus dux quum eas teneret partes commendatas quae Vandalis obiacent, & Albi flumini, pene omnia possedit. quae nunc tenet dux Luneburgensis & Dux inferioris Saxoniae. Et p. p. Hunc ego novum ducem Saxoniae quoque Transalbanam tenuisse crediderim, quod limitaneus esset, ad vicinas Danorum Vandalorumque nationes arcendas ab incursionibus. Et p. p. Terram vero Brunsvicicensem, quae postea in ducatum erigitur, & rursus Gottingensem, & quae Transylvana dicitur, cum terra VVitenbergensi, quae nunc superior dicitur Saxonia & omnem Misniam Thuringiamque tum Saxonici iuris pro se ac posteris servare Imperatores. Alioqui stultum fuerit duare extraneum & suos exheredes facere.

**** Contin. Reginonis ad a. 954. ea tempestate Ludolphus in gratiam regis revocatus, easque, quos habuit, & ducatum patri reddidit, cui Burchardus in ducatu successit.

***** Dittmarus lib. II p. 333. aureum illuxit seculum apud nos inuenta primum Venas argenti. Sigeb. Gembl. ad a. 968. Otto Imperator in Terra Saxonica, Venas auri & argenti, primus industria sua aperuit. Locum definit Otto Frisingensis VI. c. XXIV. Otto primus Venas argenti & auri in terra civitatem Goslariam in Saxonia inuenit. Chronicon Magdeburgense apud Meibomium Tom. II. p. 271. Gotfr. Viterb. p. XVII. p. 478. Albericus ad a. 968. Quae ratione id factum declarat Hayneccius antiquit. Goslar. ad a. 968.

§. XXIX.

In Ecclesias atque Episcopos nimium erat beneficus. * Brunonem fratrem, Archiepiscopum Coloniensem, Ducem cum regali potestate fecit Lotharingiae, ** atque hoc exemplo antea inaudito, reliquis episcopis ansam praebuit *** eandem potestatem adpetendi, quo ipso insigni iuribus Imperatoriis attulit detrimentum. Praeterea multa profusione Episcopatus fundavit, Ecclesiam quidem Magdeburgensem in urbe a se adornata, altero Imperii anno 937. in honorem Petri, Mauritii, Innocentii, sociorumque eius fundavit, **** quam postea a. 968. in Archiepiscopatum evexit, ***** eidemque subiecit Episcopatum Brandenburgensem & Havelburgensem a. 939. iam fundatos, ***** Misnensem, Merseburgensem, Numburgensem a. 968. erectos. † Idem de Altenburgensi tentavit in Wagria, quem tamen Hamburgensi subiecit. †† A. 961. Mindensi Ecclesiae concessit regalia, eandemque a iurisdictione seculari exemuit. †††

* Hinc Paulus Langius Chron. Citicens. ab init. Ottonem hunc nostrum Primum & Magnum tradunt fundasse Brandenburgensem, Magdeburgensem, Merseburgensem, Misnensem, Slesuicensem, Ripensem, Havelburgensem, & Citicensem. Et p. p. Statum clericorum & monachorum per patriam praecipue suam nationem, ipsam videlicet Saxoniam, ab exordio regni sui ampliare & exaltare vehementer statuit.

** Contin. Reginonis ad a. 953. eodem anno VVigfridus Colonienfis ecclesiae archiepiscopus obiit, cui Bruno frater regis succedens totius Lothariensis regni ducatum & regnum cum

episcopatu suscipit. Idem de Brunone, ad a. 965. *Vir ducatu pariter & episcopatu dignissimus V. Idus Octobris obiit.* Leuoldus Northofius in Catalogo archiepiscoporum Colonienfium MSto apud Meibomium notis in Wittichindum p. 681. *Vicissimus quintus Bruno sub Ottone primo, eius fratre, sedit annos 12. qui dilectus Deo & hominibus fortis in bello, magnus in Pontificibus, quasi sol effulgens in Ecclesia Colonienf. in conspectu regum & principum magnificatus.* Nam Imperatore fratre suo in Italia pro disponenda republica moram faciente; Gallia & Germanie tutelam & procuracionem suscipiens, eandem prudenter ac strenue administrabat, hostes reprimens, discordes pacificans, paci potissime subditorum inuigilans & salutis. Vnde Ducem Lotharingia quae a Rheno usque ad Mosam extenditur, rebellantem cepit. Cui Imperator reuersus ipsam Ducatam abindicauit & abtulit, & dicto fratri suo Colonienf. Episcopo, ob suam petitionem & magnificentiam suisque successoribus & archiepiscopis in perpetuum concessit. Ditmarus lib. II. p. 335. Nouum autem atque insolitum fuisse, claris verbis testatur Auctor Magni Chronici Belgici p. 80. Bruno Ducatum Lotharingiae acquisiuit & Colonienf. Ecclesia applicauit, cum ante haec sua tempora Archiepiscopi Colonienf. non iudicio gladii temporalis sed tantummodo iurisdictione vti fuissent baculi paistoralis. Excusare tamen conatur Wittichindus lib. I. p. 638. dicens: genuit (Henricus) tertium Brunonem, quem pontificis summi ac Ducis magni vidimus officia gerentem. At ne quis eum culpabilem super hoc dixerit, cum Samuel. m. sanctum, & alios plures sacerdotes pariter legimus & indices. Eo etiam respexisse putamus auctorem vitae Brunonis n. XX. apud Leibnitium Tom. I. p. 280. dum ait: nec vero nona fuit huiusmodi gubernatio aut sanctae Dei Ecclesiae Rectoribus antea inusitata, cuius exempla, si quis requisierit, in promptu sunt. Idem euincere conatur Schatenius Ann. Paderborn. ad a. 953.

*** Dum enim vnus ex Episcopis secularem nactus fuisset potestatem, reliqui minoris conditionis esse nolebant, eandemque adfectabant, vt sub Ducis vel Principis dignitate exercerent iura secularia, prout exempla testantur, quae in Syntagmate Iuris Publici diff. XVII. §. XI. adduximus.

**** Ditmarus lib. II. p. 331. *Editha instinctu Magdeburgensem adificare cepit ciuitatem, ad quam reliquias Christi martyris Innocentii cum magno adduxit honore.* Et p. 337. pro remedio animae suae tradidit postera luce ineffabilia domino munera, inuictissimoque eius duci Mauritio, in praediis, in libris, ceteroque apparatu regio, confirmans omnia legitimis aduocatorum, traditioneque scripturariam, praesentia & laude imperatricis & filii, atque sub omnium testimonio Christo fidelium. Paulus Langius c. l. diu insuper Benedicti ordinis in praefata Magdeburgense vrbe, regale summis erexit impensis monasterium. Chronicon Magdeburgense apud Meibomium Tom. II. p. 27. secundo regni sui anno, regalem inibi abbaciam in honorem beati Petri Apostoli ac Mauriti, egregii Thebeorum ducis, dignique contubernalis illius Innocentii militis fundauit. Cuius corpus Rodolphus, rex Burgundiorum, ei ac regina transmissum, regium, inno diuinum munus, donauit. Helmoldus lib. I. c. XI. Litteras fudationis exhibet Meibomius Tom. II. p. 372. Vid. & Sagittarii Antiquitates Magdeburgenses. Oprandum vt quam paucos ante annos promissit Noritiam Ducatus Magdeburgici Sac. Rom. Imp. primatus, tandem in lucem emulgare: litteratissimus Iureconsultus Ioannes Petrus Ludewig.

**** Chronicon Magdeburgense apud Meibomium Tomo II. p. 272. in singulis provincijs secundum loci situm & populi quantitatem, Episcopos censuit consecrari, quorum praedicatione & cura perigli nutantes possent in fide stabiliri, & adhuc idololatria dediti ad cultum iustitiae renocari. Vt vero ad id agendum maior firmitas, & tutior in episcopis esset oportunitas, Archiepiscopum, ad quem negotium suum & controuerfians, si qua oria fuerit, reserret valeant,

in communi deliberatione preponi statuit. Quam videlicet archiepiscopalem cathedram apud Magdeburg civitatem potissimum fieri placuit, eo quod hæc in confinio Sclavorum loco videretur opportunior, & in eius propagatione voluntas imperatoris esset amplior. Idem dicit, atque episcopatus huic metropoli subiectos indicat Helmoldus lib. I. c. XI. subactis autem, Christianaque fidei copulatis Sclavorum gentibus, magnus Otto inclitæ urbem Magdeburg, super ripas Albis fluminis condidit, quam Sclavis metropolim statuens; Adelbertum summa sanctitatis virum, ibidem consecrari fecit Archiepiscopum. Is primus in Magdeburg ordinatus, duodecim annis strenue pontificatum administravit, multosque Sclavorum populos illis predicando convertit. Cuius ordinatio facta est anno Imperatoris XXXV. & sunt anni post ordinationem sancti Anscarii CXXXVII. Magdeburgensi autem episcopatus subiecta est tota Slavia, usque ad Panem fluvium. Episcopatus suffraganei quinque, quorum Merseburg & Cicen, super Salam fluvium condita, Misna vero super Albiam, Brandenburg & Havelberg, interius vadunt. Sextus Episcopatus Slavia est Aldenburg. ilunc episcopatum, sicut & ceteros Imperator Otto, Magdeburgensi primum subicere decreverat, quem tamen postmodum Adhildagus Hamburgensis Episcopus requisivit, eo quod terminus sue Ecclesie antiquis Imperatorum privilegiis esset circumscriptus. Ipsum autem omnium horum episcopatum esse fundatorem docet Chron. Magdeburgicum p. 274. ipsamque scilicet memoria Imperator erat constructor omnium harum, quas Archiepiscopatus subiecerat Episcopatum sedum, nimirum infinita hereditatis sue potissimum cupiens heredem esse Deum, non pauca tamen relinquens successioni filiorum. Vid. plenius Historia Erektionis Ecclesie Magdeburgensis apud Meibomium Tom. I p. 731. Theodoricus a Niem de Inribus & privilegiis Imperii p. 261.

**** Langius c. I. Chron. Saxo. ad a. 939. Otto imperator Brandenburg & Havelberg Episcopatus fundat & Moguntini suffraganeos esse constituit. Idem testatur Historia Erektionis Ecclesie Magdeb. ap. Meibomium Tom. I. p. 732. Imperator Otto Magnus civitatem Magdeburg ad honorem & defensionem dilectæ sue Saxonie Metropolim & Archiepiscopium facere. cui præfatos duos Episcopatus Brandenburgensem & Havelbergensem a se constructos, & alios quos adhuc construere desideravit, subiicere cogitavit. Angelus Märckische Chronic. lib. II. p. 52. Sagittarius quidem Historia Marchionum Brandenburgensium s. II. Henrico Aucupi tribuit foundationem huius Episcopatus, motus auctoritate Ditmari, qui lib. III. p. 345. ita loquitur: Sclavorum conspirata manus Brandenburgensem Episcopatum XXX. annos ante Magdeburgensem constitutum cum iam prima sanavit. Verum, intelligendus est Ditmarus de archiepiscopatu Magdeburgensi, cuius erektionem Brandenburgensis sub ipso hoc Ottone XXX. annis præcellerat.

† Historia erektionis Magdeburgensis p. 735. adfuit omnis sexus & ætas gaudentium: fuit prorsus generale tripudium, ubi ad confirmationem sui idem Archiepiscopus in præsentia eorundem natiuitatem Domini secum celebrantium, Bosonem monachum Merseburgensem, Burchardum Misnensem, Higonem Cyzensem, ecclesiis primos Episcopos ordinavit. Dudo quoque Havelbergensis & Dudellinus Brandenburgensis Episcopi, prius quidem Moguntino Archiepiscopo subiecti, sed tunc agente Imperatore, a debita sui obedientia absoluti Magdeburgensi Ecclesie & eius Archiepiscopo cum præfatis confratribus fidem & subiectionem promissere. Ipse namque Imperator erat constructor omnium harum, quas archiepiscopatus subiecerat Episcopatum sedum. Adsentitur Ditmarus lib. II. p. 335. Langius Chron. Citic. ab initio. Gob. Persona Cosmod. et. VI. c. XLVIII. Foundationem Misnensis Ecclesie inter alia diplomata exhibet Meibomius Tom. I. p. 752.

†† Extat diploma apud Meibomium & Schatenium *lib. II. p. 307. Tom. I. p. 745.* Chron. Mindenſe apud Meibomium *Tom. I. p. 559* *Lantwardus undecimus Episcopus. Iſt. primo regalia impetrauit ac procurauit anno Domini DCCCCXXI. ab Ottone Magno Imperatore. Vid. & Mindenſe Chron. apud Piſtorium Tom. III. p. 74.* Alias donationes eccleſiis factas & ſic dicta pia opera Ottonis M. late deſcribit Pfeſſingerus *Vitriario illuſtrato tit. XV. p. 1143.*

§. XXX.

Superatis igitur Græcis, victisque Saracenis, cum victoribus armis Galliam ingreſſus & inde Germaniam, proximum paſcha Quedlinburgi celebrauit, vbi multo gaudio fuit exceptus. Poſt Aſcenſionis ferias Merſeburgi celebrauit. Tertia ante Pentecoſten feria monaſterium Memlebenſe ad Vnſtrudam fuit ingreſſus. Sacris ibidem peractis, morbo fuit correptus & Nonis Maii 973. placide deſunctus. Corpus ipſius Magdeburgum fuit delatum, ibique in choro templi Cathedralis iuxta Editham ſummo cum honore, marmoreo impoſitum ſarcophago ab Archiepiſcopis Gerone atque Adelberto. Eiuſdem monumentum hodie adhuc conſpicitur, licet ob inſignia addita Saxonica renouatum. *

* Sic mortem ipſius deſcribit Wittichindus *lib. III. exeunte.* Ditmarus *lib. II. p. 340.* Lamb. Schaſnaburgenſis, Marianus Scottus, Chronographus Saxo, Albericus. Annales Hildeſheimenſes *ad a. 973.* Otto Friſingenſis *VI. c. XXIV.* perperam ad a. 972. refert & Sigebertus Gemblacenſis. Monachus Hamerslebenſis, Conradus Vrſpergenſis, Albertus Stadenſis, Alb. Krantzius *Metrop. lib. III. c. XXXI.* ad a. 974. referunt. Hermannus Contractus *ad a. 973.* male ipſum Magdeburgi eſſe deſunctum dicit. Chronicon Magdeburgenſe apud Meibomium *Tom. II. p. 276.* hoc ipſius adducit epitaphium.

*Tres luſus cauſa ſunt hoc ſub marmore clauſa
Rex, decus Eccleſiæ, ſummus honor Patriæ.*

§. XXXI.

Binæ Ottonis M. fuerunt vxores. Prima Editha vel Edgida ex Anglorum gente Nobiliſſima, Eduardi Regis filia, Adelſtani ſoror, * quæ anno 947. deſuncta, ſepulta in Baſilica noua Magdeburgenſi, ex qua ſuſtulit Ludolphum & Luidgardem Conradi, Lotharingiæ Ducis vxorem. Altera erat Adelheida Lotharii Italiæ regis vidua, *** ex qua genuit Henricum Rixofum, Ducem Bauariæ, Brunonem archiepiſcopum Coloni-enſem & qui ipſi ſucceſſit Ottonem II. Filias quoque Adelheidam Abbatiffam Eſſenſem & Mathildam Abbatiffam Quedlinburgenſem. **** Amica ipſius nobilis Slauiſca in lucem edidit Wilhelmum, archiepiſcopum Moguntinum. *****

* Wit-

* Wittichindus quidem lib. I p. 640. Rex dedit filio suo Oddoni coniugem filiam Erthmundi regis Anglorum. sororem Adalstani, quæ genuit ei filium nomine Luidulfum, virum magnum, meritoque omnium populi. filiam quoque nomine Luidgardam, quæ nupsit Conradus Francorum Duci. Idem dicit Dittmarus eandem laudans eximie. Omnes tamen rerum Anglicarum Scriptores patrem Athelstani vocant Hinc etiam Albericus ad a. 934. Otto filius Henrici, uxorem ducit filiam Eduardi, sororem Erthe Constat omnium est fidem, quod Luitprandus IV. c. VII. ipsam vocat Athelstani fratrem. Plinius id demonstravit Cl. Pfessingerus *Vstriario illustrato* p. 492. Quæ ratione id factum, declarat Guilielmus Malmesburienſis lib. II p. 27. Henricus primus Rex Teutoniarum sororem eius, ut ante dictum est, filio Ottone expostulavit tot in Circuitu Regibus prætermiſſis, propter generositatem & animi magnitudinem in Athelstano e longinquo conspicatam. Ades enim hæc duo in eo confecti habitaculum effecerant, ut nullus esset vel genere clarior & illustrior, vel animo audacior. Quare perpenſo consilio, quod quatuor sorores haberet, in quibus præter stantem differmen ubi l. d. forma gratia desideret, duas postulanti Casari miſit. Cur duas miserat enarrat Hiroswitha:

Oddoni nato famosi regis amando
Egregie binas stirpis mittendo puellas,
Ut sibi quam vellet sponsam licite sociaret.

Quando vero nuptiæ fuerint celebratæ, indicat Contin. Rheginonis. Anno Dominice incarnationis DCCCCXXX Otto filius regis Henrici Edgid filiam regis Anglorum duxit uxorem. Chronographus Saxo vero ad a. 929. refert, dicens: Otto magnus Edith filiam Erthmundi Regis Anglorum matrimonio sibi iungendam Saxonia aduexit, eique urbem Magdeburg, quæ nunc metropolis est Saxonia, tunc vero Halberſtadenſi diœceſi ſubiecta fuit, inter ceteras opes pro dote obtulit. Nisi forſan dicere velimus a. 929. in Saxoniâ eam fuiſſe adductam, inſequenti anno matrimonio iunctam.

** Contin. Rheginonis ad a. 947. Domina Edgid Regina obiit, quæ maximo Regis, omniumque ſuorum plaudu, Magdeburgi ſepelitur. Wittichindus lib. II exeunte: ille annus notabilis caſu calamitoſo totius populi, de morte ſcilicet beata memoria Edith regina, cuius dies extrema ſextimo Kal. Febr. celebrata eſt, cum gemitu & lacrymis omnium Saxonum. Hæc nata ex gente Anglorum, non minus ſancta religione, quam regali potentia pollentium ſtirpe claruit. Decem annorum regni confortia tenuit, ſuadente obiit. Saxoniâ vero decem & novem annis inhabitavit. Reliquit filium nomine Luidulfum, omni virtute animi & corporis ea ætate nulli mortalium ſecundum. Filiam quoque Luidgardam nomine, quæ nupsit Chonrado Duci. Sepulta eſt autem in civitate Magdeburg in baſilica nova latere Aquilonari ad orientem. Dittmarus lib. II. p. 331. Chron. Magdeburgenſe apud Meibomium p. 272. Ut autem in conſtruendo & amplificando Magdeburgenſi cœnobio poſſimum deſiderii ſui affectum pius imperator oſtenderet, ſuper oſſa beata Edith regina, quæ obiit dominice incarnationis nongeſimo quadageſimo ſexto mo, anno vero regni ſui vnderimo, iuxta quam & ipſe poſt obitum ſuum paſſare optavit monaſterium ſumptu magnifico, ſed ſpe magnificentiori mirabili modo, arte diſpoſitum ædificavit. Erravit plane Flodoardus ad a. 946. uxor regis Ottonis ſoror ipſius Edmunda deceſſit.

*** Dictum de eadem ſupra ſ. XIX.

**** Wittichindus lib. II p. 652. nati ſunt autem regi filii ex ſereniſſima regina (Adelheide) primogenitus, Henricus, ſecundus Bruno, tertius Otto, paterni nominis maiestate deſig

designatus, quem iam, post patrem, Dominum ac Imperatorem vniuersus sperat orbis. Filiam quoque, Sancta Matris eius vocabulo insignitam, de qua non praesumimus aliquid dicere, cum eius claritas praeceat omne quod dicere aut scribere valeamus. Idem dicit Mommsenius Hammerslebenensis apud Leibnitium p. 708. de Henrico & Brunone. Mommsenius iam fuit dictum. De Adelheide res nondum satis est certa. Cl. Pfefferus diploma adducit, quod reperitur apud Leuckfeldum Antiquit. Ganderhe. v. 5. 10. ubi dicitur: *praesente Adelheide Ottonis M. filia Gandersheimensis*. Verum, cum diploma illud anno 1043. fuerit scriptum, vix est, ut dicamus tam longuam vitam produxisse Magni Ottonis filiam. Hinc Leuckfeldus Antiquitatibus Gandersheimensibus p. 229. potius demonstravit, Ottonis II hanc fuisse filiam. Leibnitius Introductione in Collect. Script. §. 27. ex Brunwileriensis narratore demonstrat, hanc Adelheidam fuisse Abbatissam Assandensem. De Mathilde vero Auctor vitæ Mathildis c. IV. illi autem (Otto & Adelheida) *per longum tempus regni solium possidentes, Gratia Dei fecundabantur Sebele Regali, primo procreabant Puellam, inclita Regina Mathildis vocabulo dictam, quam Rex Otto coniunxit Quistilungeburge contubernio Sanctimonialium iuxta Matris votum.* Eadem dicit Ditmarus lib. IV p. 356.

***** Ditmarus lib. II p. 338. *Fridericus archiepiscopus octavo ordinationis sue anno, vir abstemius obiit, & V Vilhelmus, de Matre quamvis captius, tamen Nobili & Sclauonica, & ex Rege praedicto genitus, vite eius ordinatur, Anno Dominica Incarnationis DCCCCLIV.* Idem dicit Wittichindus lib. III. Annalium p. 661. Errant igitur, qui hunc Wilhelmum Ottonis M. fratrem dicunt fuisse. Hist. Landgr. Thuringiæ c. X. *Otto filius Henrici ducis Saxonia & Thuringia ac imperatoris, post mortem patris etiam factus imperator, civitatem Magdeburgensem & ecclesiam cathedralis fundavit & V Vilhelmum filium suum archiepiscopum Moguntinum fecit. Quo facto, V Vilhelmus archiepiscopus quartus decimus Thuringiam intrauit; & in Erfordia multos nobiles pro defensione terra locavit, quibus multa bona in Thuringia largitus est. Ex quo ipsum Thuringiæ ducatum adeptum fuisse contendunt, sine fundamento.*



DISSERTATIO DECIMA TERTIA
DE
OTTONE II. OTTONE III. ET HEN-
RICO II.

RESPONDENTE
ERICO MATTHIA von Nolcken/
EQVITE LIVONO.

§. I. Ottonis II. Parentes, cognomina & mores. §. II. Bellum cum Henrico Rixoso, Haraldo Danorum Rege & Boleslao, Bohemorum Duce. §. III. Bellum Italicum. §. IV. Bellum Lotharingicum cum Lothario, Francorum Rege. §. V. Bellum cum Grecis & Saracenis in Italia: captivitas & liberatio Imp. §. VI. Compositio rerum Italiae & mors. §. VII. Uxor & liberi Ottonis II. §. VIII. Ottonis III. electio, coronatio, tutores & contradictio Henrici, Banarie Ducis. §. IX. Bellum cum Lothario, Francorum Rege de Lotharingia. §. X. Bellum cum Slavis. §. XI. Bellum cum Crescentio & Romanis: constitutio Gregorii V. Papa. §. XII. Constitutio Sylvestri II. Papa, & confirmatio iurium Imperii per eundem facta: falsa vero constitutio Ottonis de Electorum origine. §. XIII. Peregrinatio religiosa in Poloniam ad limina S. Adelberti. §. XIV. Antiquos mores Romanorum restituere conatur: ossa Caroli M. querit. §. XV. Nova expeditio Romana & mors. §. XVI. Uxor & familia. §. XVII. Henrici II. nomina & parentes. §. XVIII. Electio & coronatio in Regem Germaniae, multis ipsi aduersantibus. §. XIX. Bellum cum Germania quibusdam Principibus. §. XX. Bellum cum Slavis & Bohemis. §. XXI. Prima expeditio Italica & coronatio in Regem Italiae. §. XXII. Nova expeditio & coronatio Romana: Grecos etiam Italia inhiantes vincit. §. XXIII. Bellum cum Balduino, Flandrensi Comite. §. XXIV. Bellum cum Theodorico. Rudolphus regnum Burgundiae ipsi donat: Comitus cum Roberto, Francorum Rege. §. XXV. Ducatum Bavariae & Lotharingiae, concedit. Hungari se subiiciunt. §. XXVI. Fundatio Episcopatus Babenbergensis. §. XXVII. Multa beneficia Ecclesiis contulit. Synodum Tremonensem celebravit: Monachus fieri soluit. §. XXVIII. Henrici designatio successoris, mors & sepultura. §. XXIX. Henrici coniugium cum Cunigunda.

§. I.



Ottonis Magni ex Adelheida filius erat Otto II. * ob insignia quae cum Saracenis habuit proelia, pallida mors Saracenorum atque ob crudelitatem in conuiuiis Romano ** adhibitam etiam Sanguinarius fuit dictus: a faciei vero habitu Rufus, siue Rubicundus. *** Hic a. 955. natus **** in Comitibus Wormatensibus a. 961. in Regem fuit electus atque a. 967. in Imp. Romae corona-

Y y

rona-

ronatus, patri post mortem a. 973. statim successit ***** Exinde etiam Coimperator dictus, ***** Laudatur iste a pietate, sapientia, studiorum amore & fortitudine †

* Diff. priori §. XXXI.

** Ita Chronicon Laurishamense p. 121. Otto Frisingensis VI. c. XXVI. *hi duo posteriores Ottones mirabiles fuere, & unus Pallida mors Saracenorum, seu sanguinarius, alter Mirabilia Mundi diceretur.* Idem repetit Gotfridus Viterbiensis p. XVII. p. 481. & Albericus ad a. 983.

*** Chronographus Saxo ad a. 974. *Sedente posthac in paterni regni solio, pramemorate Ottone secundo, ab habitu faciei, agnomine Ruso.* Ekkehardus de Cas. S. Galli c. X. *Otto Saxonius Rufus.* Hugo Flauiniacensis ad a. 972. *successit Othoni primo secundus Otho, qui & Rufus, de quo dictum est proverbium: quia successit Otho ad imperium, & fieret seculum.*

**** Contin. Reginonis ad h. a. Otto filius regi nascitur.

***** Superiori dissertatione §. XXII. & XXVI.

***** In diplomate Ecclesie Magdeburgensi ab Ottone M. a. 968. concessio apud Schatenium lib. IV. p. 311. *pro statu quoque & incolumitate regni vel imperii nostri, filique & Coimperatoris nostri Otonis.* Plura collegit Sagittarius antiquitatibus Magdeburgensibus. Videtur tamen Otto II. in diplomatibus cum solo nomine suo praescriptis ad patris differentiationem titulo saltem Regis Romanorum fuisse usus. Tale est apud Goldastum Contit. Tomo vno p. 225. cuius initium hoc est: *Nos Otto Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus.* Non convenit quidem Chronologia in fine addita: *anno post Christi nativitatem DCCCC LXXVIII. anno primo Imperii nostri,* sed hoc ipso facile pater, annum DCCCC LXVIII. debere intelligi. Sigebertus Gemblacenensis ad a. 971. ipsum vocat *Comparatorem*, ubi sine dubio legendum *Coimperatorem*.

† Auctor vitæ Adalberti: *huic in parvo corpore melior virtus, magnus amor & fides suis, larga manus sine querela cunctis, sapientia maior annis, pia humanitas erga Dei servos, confessio & oratio bona Regnum tenuerunt.* Ditmarus lib. III. ineunte dicit: *tertius regni procurator nostri, Otto secundus, materies mei, qui iuvenis viribus corporis elucens eximius, primo quæ sunt proterva scilicet, largitusque plurima, pietatis opere absque temperamento, matura fugit consilia.* Deindeque castigatus a multis, imposito sibi laudandæ virtutis freno, nobiliter in diebus suis conversatus est, sicut in sequentibus explanabo & libro III fin. dicitur: *regni tutor & imperii hostibus cunctis horrendus, commissisque gregibus inexpugnabilis maneris.*

§. II.

Sub initium statim regiminis, Henricus Rixosus, Bavariæ Dux, Ottonis M. frater, a. 974. prauum cum quibusdam episcopis contra Imp. iniit consilium. Quo comperto, Imp. eos ad placitum inuitavit per edictum, ita, ut Henricus in potestatem, se daret Imperatoris, * qui postea Ingelheimum fuit relegatus. Eodem anno Imp. contra Daniæ Regem Haraldum pergit; ** ab ipso deficientem, quem eo adiecit, ut per legatos supplex pacem posceret, filium obsidem daret, tributum annuum pollicitus. *** A. 975. habito Vinarie magno conuentu, Bohemiam vastavit. **** Insequenti

quenti anno Henrico nouas turbas mouente perrexit in Baioariam, atque Henricum ducem expulit, Ottonique Sueuorum duci Ludolphi filio Bauariam commendauit, ***** Henrico autem ad Boleslaum Bohemix Ducem fugiente, Imp. anno 977. porrexit in Bohemiam & maximam terræ partem deuastauit. Henricus vero Patauiam inuasit. Ast Imp. urbem obsedit, & Henricum ducem ad suam gratiam recepit, atque in Franciam porrexit. A. 978. Bolislaus, Bohemix Rex venit ad Imp. qui honorifice susceptus, magnisque muneribus ab Imp. oneratus rediit domum. Henricus demum comprehensus, missus fuit in exilium. *****

* Lambertus Schafnaburgensis ad a. 974. *Henricus dux Baioariorum & Abraham episcopus cum Bolislaone & Misichone inierunt contra imperatorem prauum consilium. At imperator tali nefando comperto consilio, congregauit omnes principes suos, & quid inde faceret consilium petiit. Qui dederunt ei consilium, ut mitteret ad ducem Henricum & Ropponem episcopum, & Gebhardum comitem, eosque ad placitum inuitaret per edictum: qui sine delatione Deo donante dedit se in potestatem imperatoris. Herm. Contractus ad a. 976. dissensio inter Ottonem Regem, & Henricum Ducem Baioaria commota est. Sig. Gemblacensis, Chronographus Saxo, Albericus, Annales Hildesheimenses ad a. 974.*

** Huc facit Ditmarus, qui lib. III. p. 342. *Henricus Bauariorum Dux captus est ad Geilheim deductus caute custoditur. Annales Hildesheimenses ad a. 974. Henricus Dux Baioariorum est captus, & ad Engilenheim missus. Id quod Aventinus lib. V c. II n. 15. per Ingelheim explicat.*

*** Lambertus Schafnaburgensis ad a. 974. *eodem anno perrexit imperator contra Haroldum in Sleeswig. Ditmarus c. I. Imperator prima expeditione Buschuth ciuitatem cepit; Danos sibi rebelles petens, ad Sleswigk properauit. Ibi etiam hostes suos foueam, quæ ad defensionem patriæ parata est, & portam, quæ VVieglesdor (vulgo Fzdora vel Eidora; nempe Dor est porta, Hegge, Hage, sepes spinarum. Hinc tandem & flumen Eidora nomen accepit, quod hodiequo retinet) vocatur, armis præoccupare videns, consilio Bernhardi Ducis, & aui meimet, Henrici Comitis, omnes has munitiones viriliter exuperat. De hoc vallo Dannewirckæ dicto Beringius Floro Danico p. 197. Clarius de hoc bello Auentinus V c. II. exeunte: Interim Heraldus Danorum rex transalbianos vastat. Otto conatibus hostis cum exercitu propere obuiam venit, omnem vim belli in Daniam transfert. Heraldus territus legatos cum amplissimis donis supplex de pace mittit, filium dat obsidem, tributum annuum pollicetur.*

**** Lamb. Schafn. ad h. a. *Otto Imperator habuit magnum conuentum in VVehmare. Eodem anno Imperator Bohemos vastauit & concremanit. Goldastus de Regno Bobemia, lib. II. c. III n. 22.*

***** Lamb. Schafn. a. 976. *Auentinus lib. V c. III n. 1.*

***** Lamb. Schafn. ad a. 977. 978. *qui urbem, in qua Henricus fuit obsessus, Bazonam vocat, & tandem concludit: aderat & Henricus cum altero Henrico, qui comprehensi in exilium missi sunt. Hunc alterum Henricum explicat Chronographus Saxo ad a. 978. Henricus Dux cum Henrico iunioris filio Bertoldi apud Imperatorem accusati, eius iussu Magdeburg traxerunt una cum Ekberto Comite, ac exilio deputati. Integrum vero bellum his verbis describit Ditmarus lib. III p. 342. Henricus Dux Bauariorum, honore & communione priuatus, Bohemiam fugit, quem Imperator ibidem valido petens exercitu cum Duce Bolizlao manentem, nil ibi prorsus in*

neutro horum profecit, sed magnam Banariorum cateruam, sibi ad auxilium huc venientem, & iuxta Pilisini vrbem castra metatam, dolo cuiusdam militis Holizai sic perdidit. Vespere facto, Banarii se lanantes nulla custodum securitate fruuntur: Ecce hostis loriceatus adueniens nudos eosdem in sentoriis & in virentibus pratis occurrentes prostravit, & cum omni praeda letus & inebriatus recessit. Imperator autem audita tantorum strage virorum, & quod nulla sibi via rediendi paruit, recto itinere ad civitatem suam, que Cromena dicitur, venit, & in proximo anno prefatum Ducem ad Pataviam confugientem subegit. Insequenti anno Henricus Dux & Eckbertus Comes & Henricus Praeful apud Imperatorem accusati Magdeburg capti sunt, & longe exilio deputati. Chron. Saxo ad a. 977. Henricus quondam Dux cum consilio minoris Henrici Pataviam civitatem intravit, sed ibidem continuo ab Imperatore obfessus, illius se subdidit potestati coactus. Aventinus V. c. III. Goldastus de R. Bohemia lib. II c. III n. 23 24. 25.

S. III.

Successit bellum Italicum. Imp. enim statim post mortem patris a. 973. in Italiam venit, Capuam inprimis, & abiit Tarentum, ac Metapontum, & deinde Calabriam, unde iure Italis dato, prospere ad sua reuersus. * Imp. autem bello Banarico, Danico atque Lotharingico implicito, Itali, Romani potissimum, pro antiqua recuperanda libertate tumultuabantur. ** Compositis vero Germaniae rebus, Imp. euocatus a Papa a. 980. cum magno exercitu venit in Italiam, atque habito in campis Roncaliis Conuentu, ius dixit Italiae populis, habitis etiam de seditionum auctoribus, quaestionibus. *** Inde Romae natalitiis celebratis, vindictam de iisdem sumsit. Quippe, magnifico inprimis parato in Vaticano conuiuio, principes, ac legatos ciuitatum omnes, qui celebrandi aduentus sui gratia Romam de more conuenerant, aut iussi ab eo aderant, invitauit. Vbi vero cuncti ordine accubuerunt, praconis voce, ne quis ad ea, quae audiret, videretur aut vocem misisse, aut sede sua mouisse vellet, poena capitis indicta denuntiatur, ac statim conuiuii omnes intromissis armatorum cateruis ex composito circumuenti. Trepidantibus ad tale spectaculum singulis, deinceps nomina eorum, qui aut seditionem, aut tumultum confiant, recitata, ac tristibus de illis pronuntiatis sententiis, inspectantibus ceteris, vltimum supplicium sumptum. In reliquis conuiuium mira comitate, ac liberali inuitatione concelebratum, ex eo inde Ottoni cognomen sanguinarij inditum. ****

* Verba sunt Leonis Ostiensis lib. II c. IX.

** Gotfridus Viterbiensis p. XVII p. 480.

Otto secundus adest, Romae diademate functus,
Letus apostolicis manibus discedis inunctus,
Ius dedit Italicis vndique pace frui.
Rex vbi discessit, gens Italia bella cepit.

Iusto vilescit, procerum discordia crescit,

Regia delinuit pax quia nulla fuit.

Terra perit, gens pressa gemit, belloque gravatur,

Latus hosce tumultus describit Sigonius lib. VII p. 179.

*** Contin. Frodoardi ad a. 980. *Otho Imperator Italiam repetit evocatus a Papa & Ecclesia succurreret.* Reliqua verbis Sigonii ad a. 980. descripsimus.

**** Hæc verba sunt Sigonii. Eadem vero ratione historiam narrat Gotfridus Viterbiensis c. l.

§. IV.

A. 977. Ducatum Lotharingæ dedit Carolo, Lothario, Regis Francorum fratri, Ludouici Ultramarini filio. iuniori. Ast Lotharius Lotharingiam recipere volens, vsque ad palatium Aquisgrani venit, seditque ibi tribus diebus. Quem Otto Imp. infecutus vsque Parisios, nullo obistente omnia vastando peruenit, in redeundo autem circa Axonam fluvium partem impedimentorum amisit.** Insequenti anno Galliam iterum inuasit Otto.*** Demum convenientes a. 980. Otto & Lotharius super Carum fluvium. & datis inuicem sacramentis, rex Lotharius Lotharingiam abiurat.****

* Sigbertus Gemblacensis ad a. 977. *Ducatus Lotharingæ datur Carolo, fratri Lotharii regis Francorum, multis in super conditio beneficii, & ipse ab insolentia desistat, & fratris sui Lotharii motum obijstet.* Contin. Frodoardi ad a. 977.

** Lamb. Schafn. ad a. 978. Siegb. Gembl. ad a. 978. Plenius vero Cont. Frodoardi ad a. 977. *Lotharius Rex Francorum promissi non immemor, congregato exercitu valde copioso, Lotharingiam intrat, & eam sub ditione suâ redigit: In civitateque Metensi Baronum recepit hospitium. Transiens inde ad palatium Aquisgrani, ubi Imperator Otho residebat, omnia circumcirca diripuit, Othone, quod imparatus erat ad pugnam, cum sua vxore fugiente: ibique dapibus Imperatoris & ferculis tam pro prandio paratis refocillato exercitu, Rex inde distinxit quicquid prædabile potuit reperiri, totamque adiacentem provinciam rapinis & incendiis vastavit absque resistētia, & inde sine ulla rediit in Franciam. Otho autem Imperator tantam iniuriam egre ferens, & properans ad vindictam, post recessum Lotharii cum copioso exercitu, per Lotharingiam, Franciam ingressus & Remensem, Laudunensem, Suesionensemque provincias omnia devastando pertransiens usque Parisius venit, & suburbium civitatis incendit. In Francia quoque manens a Kalendis Octobris usque ad Kal. Decemb. fines eius diversa clade vastavit, Ecclesiis tantum, Dei amore, immunitate concessa. Imperator quendam nepotem habebat, qui se extollendo iactans quod lanceam suam ingeret in portam Parisiensis urbis. Sed suburbio accenso, cum ad ipsa accessisset, de civitate erumpentes eundem cum multis aliis occiderunt. Iam Rex Lotharius Hugone Capusii comite Parisiensi & Henrico duce Burgundionem fratre suo evocatus, ingentem congregaverat exercitum, cum quo subito irruens super hostes, eos fugere compulsi, quos etiam persequutus est usque ad Suesionem urbem. Illi autem ingressi summi alveum quod dicitur Axona, nescientes vadum, maximum detrimentum perperci sunt. Nam plures multo consumpsit aqua quam gladius: & totis perierunt, & etiam aqua redundare cadaveribus. Aqua enim repleretur ripæ suæ. Lotharius autem constanter persequens eos tribus diebus & tribus noctibus & usque ad flumen quod*

fluit inter Ardennam, interfecta ex hostibus maxima multitudo, cum triumpho reuersus est in Franciam. Licet hic Continuator Lothario nimium aduleatur. Sic enim Ditmarus lib. III, p. 343. post hac autem Imperator omni studio ordinauit expeditionem suam aduersus Lotharium, regem Karolingorum, qui in Aquagrani palatium & sedem regiam, nostrum semper respicientem dominium valido exercitu presumpsit inuadere, sibi que, versa aquila, designare. Hec stat in Orientali parte domus, morisque fuit omnium, hunc locum possidentium, ad sua eam vertere regna. Quem celeriter abeuntem Caesar insequitur, depopulatus omnibus, & incendio consumptis, usque ad Parisiam sedem. In illo itinere multis infirmitate nimia compressis, Bruno Comes Harneburgensis, miles per cuncta laudabilis, obiit II Cal. Decembr. Reuersus inde Imperator triumphali gloria, tantum hostibus incussit terrorem, ut nunquam post talia incipere auderent, recompensatumque est hic, quicquid dedecoris prius intulere nostris. Chron. Andeg. apud Labbeum Tom. I p. 275. DCCCCXXVII. Otho Imperator Parisius venit cum ingenti exercitu. Hepidannus ad a. 977. Auentinus lib. V c. III.

*** Lamb. Schaefn. ad a. 978.

**** Verba sunt Sigeberti Gemblacensis ad a. 980. Idem confirmat Ditmarus lib. III.

p. 343. imperante tunc pradiſto Ottone VI annos, Lotharius Rex cum filio suimet, ac muneribus magnificis, ad eum venit, & sibi satisfaciens, amicitiam eius firmiter acquisiuit. Hic pro more suo Francis suis iterum fauet Frodoardi Continuator, dicens: Anno DCCCCXXX Lotharius Rex Francorum contra voluntatem principum regni sui Romis pacificatus est cum Othone Imperatore, deditque Othoni in beneficium Lotharingia ducatum, quod magis corda pradiſtorum principum contristauit & maxime Hugonem Capucii Parisiens.

S. V.

Anno 981. Otto hic Apuliam & Calabriam, Italix Prouincias, ad Iura regni Græcorum pertinentes, transferre ad Imperium Romanum conatur, maxime, propter affinitatem, quam per uxorem suam, Theophaniam, cum Imperatore Græcorum habebat. Hinc Græci infensi, quod Imp. illas prouincias inuaderet, conducto sibi Saracenorum auxilio, cum Imp. in Calabria bello congregiuntur, in quo bello perfidia Italorum, qui ob crudelitatem in conuiuio Romano exercitam, fugam arripuerant, copix Imp. vsque ad internecionem pene deletæ sunt. Imperator natan-do nitens euadere, a nautis, ignorantibus eum, capitur, & a quodam eorum, qui negotiator Slauorum erat, agnitus, nec proditus, per illum re delata ad Imperatricem, & Deodericum, Metensium Episcopum, qui in Ciuitate Rhosan rei euentum præstolabantur, difficulter, per Sclauum & episcopum liberatur; nautis quippe ad pecunias, pro eo redimendo allatas, inhiantibus, Imperator vix euasit. Omnibus autem animo consternatis, sola Imperatrix Theophania, foeminea & Græca leuitate insultabat eis, quod ab exercitu suæ nationis viſi essent Romani. Calabriam & Apuliam Græci receperunt.*

* Hæc

* Hæc verba sunt Sigeberti Gemblacensis *ad a. 981. 982.* Cont. Frodoardi *ad a. 980.* Lamb. Schafn. *ad a. 981. 982.* Sigebertum sequitur Albericus & Chronographus Saxo, *ad b. a.* Quo Frisingensis *VI. c. XXX.* hic dum Græcos incaute in Calabria persequeretur, amisso milite de navi exiliens, natando euasit. Herm. Contractus *ad a. 982.* Gotfr. Viterb. *p. XVII p. 480.* Marianus Scotus vero & Leo Ostiensis *lib. II c. IX.* hoc prælium *ad a. 983.* referunt: Prolixius singula exponit Ditmarus *lib. III p. 346.* & Sigonius *lib. VII p. 180.*

§. VI.

Insequenti anno 983. Beneuentum ex improviso inuasit, atque oppidum captum hostiliter diruit. In Lombardiam inde, belli aduersus eos reparandi causa discessum.* Inde Veronæ placitum Imp. habuit, ibique Henricus minor de exilio reductus Dux Baioariorum est constitutus.** Post hæc Romam tendit, atque constituto ibidem pontifice, febre correptus & facto testamento VII. Idus Decembris 983. non sine veneni suspitione*** extinctus, & in atrio templi S. Petri iuxta basilicam S. Mariæ cum honore fuit sepultus, anno regni XXII. Imperii autem XVI. ****

* Sigonius *lib. VII. exeunte.*

** Chron. Saxo *ad a. 983.* Otto Imperator Veronæ placitum habuit, ibique Henricus minor de exilio reductus Dux Baioariorum est constitutus. Ditmarus *lib. III. exeunte:* Anno Dominice incarnationis DCCCCXXIII. Imperator Veronæ placitum habuit, & Henricus minor exilio solutus, Dux Baioariorum, & in hoc anno Slavi vnanimiter resistunt Cæsari & Thiedrico Marchioni: Plenius vero singula narrat Sigonius *lib. VII. exeunte.*

*** Causam mortis singularem refert Auctor fragmenti Vrsiliani Tomo II. p. 82. anno Domini DCCCCXCI Otto Rex peragrata Italia, venit in mentem Gargani, & cognovit a referentiis, Angelorum obsequia nocturno tempore ibi esse, nec ullum mortalium velint interesse. Cuius causæ notitiam cum disposuisset curiosius indagare, Apostolicum conuenit super hac re primum. Cui cum Apostolicus consilium suum indiuidisset, sibi minus placere illum angelicis ministris interesse: parui pendit consilium Papæ, & eo ignorante proficiscitur in montem Gargani. Vbi dum pernoctaret, inter cetera quæ cognovit Sanctorum mysteria, veniam consequutus est angelorum. Quod temere sacratum locum introierat, tantum ab angelis prostratus, pro quodam iudicio quod perficisse debuerat, nec fecit: pro negligentia transuerberatus est. Deinde sanctus Michael iussit eum Romam remeare, statuto sibi die, quo eum vellet inuisere. Sicque cruentatus Rex Romam repedauit, & Benedicto Papæ cuncta a se visa retexit. Igitur rex valido languore cæcus, vita decessit, & ab archangelo receptus, superis est sociatus anno Domini DCCCCXCIV. Sed quis crederet hæc fabulas ob Chronologiam etiam haut conuenientem suspectas? Eiusdem farinae sunt nugæ, quas de Laurentio martyre quasi ultore alii fingunt, de quibus Baronius *ad a. 983: §. II.*

**** Ditmarus c. l. namque Imperator cum Romam venisset, relicta matre sua Senenibili in Papiæ civitate, graviter infirmatus, ut extrema præsensit adesse, omnem suam pecuniam partes diuisit in quatuor, unam Ecclesiæ, secundam pauperibus, tertiam dilectæ suæ sorori Mechthildæ, quæ Abbatem in Quidelingeburg deuota Christo famula obtinuit, quartam suis tristibus donauit ministris ac militibus, factaque latialiter confessione coram Apostolico, cæterisque cœpiscopis atque præbiteris, acceptaque ab eis optata remissione, VII Id. Decembr. ex hac luce subtrahit, terra-

que commendatus, ubi introitus orientalis Paradisi domus sancti Petri cunctis patet fidelibus, & imago Dominica honorabiliter formata venientes quosque flans benedicit. Idem dicit Chronographus Saxo ad a. 983. Leo Ostiensis II c. IX. Lambertus Schafnaburgensis, Siebertus Gemblacensis, aa. 983. Sigonius lib. VII. excurte. Otto Frisingensis VI c. XXV. ipse vero IX Imperii sui anno, Roma meretur, ac ante beati Petri Ecclesiam in concha marmorea honorifice humatur. Scilicet non ab anno 967. quo Coimperator fuit factus, sed ab anno 973. quo mortuus fuit Otto; M. supputat. Exinde certius Ditmarus lib. III. excurte: *sedis hic quinos solares annos.*

§. VII.

Vxor ipsius erat Theophania, Romani, Byzantini Imp. filia, Ioannis neptis, Nicephori Phocæ priuigna, * quæ a. 990. Nouiomagi fuit defuncta. ** Ex qua filium vnicum genuit Ottonem III, & filias quatuor Sophiam, Gandersheimensem, Adelheidam, Quedlinburgensem Abbatissam, Iudicham, Bretislai, Bohemorum Principis vxorem, & Mathildem Ezoni, Palatino Comiti nuptam. *** Quæ de alia vxore & pluribus adhuc memorantur liberis fidei sunt subleste. ****

* Contin. Reginonis ad a. 967. *Otthoni priuigna ipsius Nicephori, filia scilicet Romani Imperatoris, Constantinopolim dirigit.* Siebertus Gemblacensis ad a. 971. *Otto Imperator Roma Ottoni, Coimperatoris suo, neptem Ioannis, Constantinopolitani Imperatoris, Theophaniam nomine, a Ioanne Papa coronatam in legitimo matrimonio sociavit.* Sic etiam in Diplomate Romæ anno 972. dato, quo ipsi amplissimum constituitur dotatium, apud Leuckfeldum in Ad-dendis Antiquitatum Pöldensium p. 208. hæc habentur: *Theophana, Iohannis, Constantinopolitani Imperatoris, Neptem clarissimam, in Maxima Romulea Vrbe, Sancto Summoque Ecclesiarum Principe B. Petro Apostolo, votis nostris fauente, Dominique Iohannis, Sanctissimi & vniuersalis Papa Tertii decimi, benedictione prosequente, in copulam legitimi matrimonii, consortiumque Imperii, despondere, ac sancto & felici auspicio, Christo propitiano, Coniugem decerni adsumere.* Perperam igitur in diplomate Heruordienfi Collegio concessio, apud Schætenium lib. IV p. 317. dicitur *Adelheida.* Nec minus errat Auctor Chronici Francorum apud Lambecium lib. II p. 394. dum ait: *Otto imperator genuit secundum Ottonem, Imperatorem, cui coniuncta est Stephana, Nobilissima Græcorum, ex qua sibi genitus est tertius Otto Imperator.* Ottonis Frisingensis locus II c. XXIV. eique Constantinopolitani Imperatoris Theophaniam in matrimonium coniunxit, corruptus esse videtur, & legendum vel Theophann, prout dici solebat, vel Theophaniam. Laudat eandem Ditmarus lib. IV p. 349. hæc, dicens, *quamvis sexu fragilis, modesta tamen fiducia, & quod in Grecia natus, egregie conuersationis fuit, Regnumque filii eius custodia seruabat virili, demulcens in omnibus pios, terransque ac superans erectos.* At, de leuitate animi ipsius ex fine superioris paragraphi V constabit: Mortem eius sic describit Ditmarus lib. IV p. 350. *in sequenti anno 990. consummato in bonis vitæ suimet cursu in Nymagen Theophann infirmatur Imperatrix, atque ab hac vita XVII. Cal. Iulii discedit, sepulsa ab Emergero, sancta Coloniensis Ecclesia Archiepiscopo, in monasterio sanctæ Pantaleonis, quod datu impensis Bruno Archipresul ibi requiescens construi præcepit, præsenso filio, ac multa pro remedio matris his confratribus largiente.*

*** Dit-

** Ditmarus lib.IV p.350. *Insequenti anno (990) consummato in bonis vite suimet cursu in Nymagum Theophano infirmatur Imperatrix, atque ex hac vita XV II. Cal. Iulii discedit, sepulta ab Exergero, sancta Coloniensis Ecclesiae Archiepiscopo, in monasterio sancti Pantaleonis, quod datus impensis Bruno archiepiscopi ibi requiescens construi praecepit, praesente filio, ac multa pro remedio matris his Confratribus largiente.*

*** Coniungit quidem hos Ottonis II liberos Monachus Hamerslebiensis apud Leibnitium Tom.I p.709. dum ait: *obijt Romae Anno Domini 983. 6. Id. Decemb. ibique sepelitur; & filium habet unicum, Ottonem III, & filias tres, Sophiam, Abbatissam in Gandershem; Alheydim, in Quedalinsberch, Iutam, quam abduxit Dux Bohemiae in uxorem, de Monasterio Reginberch.* Ditmarus lib.IV p.349. de Theophania: *de fructu ventris sui decimas Domino obtulit filias suas; ad Quidelinsburg, Adelheidam nomine, alteram ad Gandersheim, quae Sophia dicitur.* De Sophia quidem exeat diploma Ottonis II in Bodonis Syntagmate de Constructione Coenobii Gandebani apud Meibomium Tom. II p.496. *patere volumus, qualiter dilecta Coniugis nostrae, Theophana, Imperatricis Augusta, votum & interventionem sequentes, filiam nostram carissimam, nomine Sophiam, Deo & sanctae Genitrici illius, Mariae Virgini, sanctisque Confessoribus, Anastasio & Innocentio, quorum Ecclesia in loco, Gandersheim nominato, honorifice constructa videtur, cui etiam Garberg, neptis nostra, sub praesenti tempore Abbatissa praesse dignoscitur, deuoto animo obtulimus, atque ut sacra Scriptura litteras ibi ediscat, vitamque & conuersationem Sanctimonialium, Deo illic seruientium imitetur, praefata Abbatissa nutriendam commendauimus.* De Adelheida Chronographus Saxo ad a.999. Hae est ista Adelheida, Ottonis M. filia, cuius apud Leuckfeldum c.XIV §.10. fit mentio, de qua superiori dissertatione §.vltimo. De Iuditha Aeneas Sylvius *Hist. Bohem. c.XVIII.* Ditmarus lib.IV p.360. *Casaris eiusdem (Ottonis III) soror, Mathild nomine, Hermanni, Comitis Palatini, filio, Ezoni, nupsit, & hoc multis displicuit, sed quia id non valuit emendari legaliter, talis hoc vnicus frater illius, patienter, dans ei quam plurima, ne vilesceret innata sibi a Parentibus summis gloria.* Monachus Brunwilerensis vita Ezonis & Mathildis proem. *Fundator monasterii S. Nicolae in Brunwile erat praeclarissimus Dominus Herensfridus, Comes Palatinus, qui post Ezo nominatus est, cum gloriosissima coniuge Mathilde, filia potentissimi Magni Ottonis, nati de Saxonia.* Ex quo loco pater, hunc Ottonem etiam dictum fuisse Magnum. Recentiores addunt adhuc alios liberos.

**** Ex secunda vxore, quae de Marchionum Austriæ stirpe fuisse dicitur, quatuor ipsum filias suscepisse produnt, quos tamen in Chronico Mansfeldensi c. CXLIX. satis refutavit Cyriacus Spangenbergius: Buntingius quidem in Chronico p.101. Hugonem Marchionem Saxoniae, Aloyliam, Almari, Comitis Ringelheimensis & Marchionis Montisferratenensis coniugem. Alii Gisela, Henrico, Bavariae Duci nuptam, Vithildem, Theodorici III. Hollandiae Comitis uxorem, aut sine fundamento.

§. VIII.

Successit ipsi, qui vnicus filius erat, Otto III. ob virtutis & Litterarum studium, *Mirabilia Mundi* dictus. * Hic anno 982. natus, infans adhuc duorum annorum ** post mortem patris ipso die Natiuitatis Domini 984. ab Archiepiscopis Iohanne Rauennatensi & Willigiso Moguntino Aquisgrani in Regem coronatur. Henricus autem Henrici Rixosi filius Ottonis II nece comperta, de exilio regressus, Agrippinam Ciuitatem intrauit,

trahit, ac Regem retinuit, regnumque eius inuadendo, plurimos sibi de Saxonibus associavit, qui eum in proximo Paschate, Quedlinburgi Regem elegerunt. At, quidam de Optimatibus electioni non consentientes Ottonem ab Henrico a. 985. extorquent, eundemque in regnum restituant, & in Curia festiva Magdeburgensi & Quedlinburgensi *** in eodem confirmant, Henrico Bauariae Duce iterum constituto, dum interea Adelheidis aua una cum Theophania & aliis Imperium administrarent. **** Magnam tamen in regendo Imperio quoque partem fuisse Willigiso Archiepiscopo Moguntino, docet nos Dodechinius. *****

* Chronicon Laurishamense p. 121. *Huius (Ottonis II) filio patris aequiuoco admodum parvulo & necdum regni gubernaculis apto, Respublica per Venerabilem Adelheidem auiam suam & Imperatricem Theophaniam matrem suam nobiliter administrata est. Quousque puer ipse literis diuinis & humanis ad prime instructus, ad tanta virtutis insignie emicuit, & Miracula Mundi appellaretur. De eodem nomine Otto Frisingensis VI c. XXII.*

** De ætate ipsius multum controuertitur. Plurique Scriptores ipsum saltim tenellum vel puerum dicunt esse coronatum. At, ætatis annos probe definiuit Ditmarus, dum lib. IV p. 353. ait: *in ascensione Christi quæ tunc erat 12. Kal. Iunii anno ætatis suæ XV, regni XIII Indictione octaua ab eodem unctionem Imperialem percepit. Coronatus autem Romæ fuit anno 996. Hinc Gobelinus Persona æt. VI c. L. puerulus duorum annorum, post mortem Patris, anno Domini 984. ipso die Natiuitatis Domini, ab Archiepiscopis Rauenatensi & Moguntino, Aquisgran, in Regem consecratur.*

*** Hæc verba sunt Annalium Hildesheimensium ad a. 984. Sigebertus Gemblacensis ad h. 2. *Otto Imperator, tedio & angore animi deficiens, Romæ moritur, & de Imperatore substituendo, inter Primates dissentitur, alius filio ipsius, Ottoni, Imperium deberi certantibus; alius, odio Imperatricis, & filio eius, Imperium transferre volentibus ad Henricum Ducem, filium Henrici, qui fuit frater primi Ottonis. Hic Henricus ipsum Ottonem puerum, de manu Henrici extorquentes, in Regno sublimant. Ditmarus lib. III exeunto. Huius inclita proles, nata sibi in Sylua, quæ Ketil vocatur, in die proximi natalis Domini, ab Iohanne Archiepiscopo Rauenate, & a Willigiso Magentiacense, in regem consecratur Aquisgran, & completo hoc officio, mox legatus tristi nuntio tanta perturbans gaudia aduenit. Admit multorum corda ineffabilis dolor, virtus sublata queritur, quam sepius in incolumem homo fragilis & dubius persequitur. Sed hic bis quinos solares annos post obitum patris sui regni tutor & imperii, hostibus cunctis horrendus, commissisque gregibus inextinguibilis iururus. Nætat, anxia in tantis rebus populi sententia, quam cito firmam diuinæ maiestatis miseratio. Soluitur a Traiectensi custodia Dux Henricus, & ab eo Rex tenellus, ad mueriendum siue ad degradandum a VVarino Colonienfi Archiepiscopo, cuius firmæ fidei ab Imperatore prædicto is commissus fuit, affirmatur. Idem lib. IV inuente, de Henrico: qui cum Palmarum solennia in Magdeburg celebrare voluisset, omnes regionis illius Principes huc conuenire rogauit, atque præcepit, tractans quomodo se suæ potestati suaderent, regni que cum fastidio subleuarent. Huic consilio maximæ pars procerum hoc dolo consensit, quod licentiam a Domino suimet rege cui iurauerat prius, peteret, post hæc securam nouo regi feriret. Quidam autem ob eius indignationem digressi, oculis meditantur æstus, qualiter hoc nunquam fieret. Inde egressus Henricus: proximum pascha Quedlinburg festiuis peragis gaudiis. Quo magnus regni primatus colligitur,*

a qui-

a quibusdam senire illo nolentibus ad omnia diligenter inquirenda nuntius mittitur. Hac in festi-
uitate idem a suis publice rex appellatur, laudibus diuinis attollitur. Quam solennis autem atque
festiua hęc fuerit curia, tradit idem Ditmarus p. 349. dum ait: *Celebrata prima Paschatis
solemnitas in Quidlinborg a Rege, ubi quatuor ministrabant Duces, Henricus ad mensam, Conra-
dus ad Cameram, Hezilo ad Cellarium, Bernardus equis praefuit. Et statim Henricus vero cum fi-
delibus suis singula quaeque discutitis, seque ob Domini timorem, patriaeque salutem, a proposito
recessurum suo veraciter indicans, grates auxilii suimet & bonae voluntatis condignas refert, & se
cum illo ad conditum pergerent diem, omnes caritative postulat. Ventum ad Rara ab Imperatri-
cibus, in Papia humiliter diuinam consolationem hucusque praestolantibus, & ab vniuersis Imperii ac
Regni Principibus, fidelisque promissio Ducis completur, data cunctis, qui ad regnum pertinebant,
grates sui, abundique licentia. Stalla a Domino praedestinati Rectoris media die cernentibus vni-
uersis clara refulsit. Fit vnus laicorum atque clericorum in Christi laude concentus, ac prius repu-
gnantium supplex affectus conuenitque in vnum dissona turba dominum. Rex a suimet matre auia-
que diligenter susceptus; Hoiconis magisterio Comitibus commissus est. Inter Regem & Ducem pax
firmatur usque ad supra memorata VVesentat praeta, vtrisque sua petentibus. Lambertus Schaf-
naburgensis, Albericus, ad a. 983. Chronographus Saxo ad a. 983. 984. 985. Auentinus
lib. V c. IV.*

*** Chron. Laurishamense c. l. *Proxima cura commissa est Hoiconi Comiti, cuius ma-
gisterio, ab excessu patris commissus est. Tum Bernhardo, qui & magister eius apud Ditmarum
& Capellanus Regius, deinde Episcopus Hildesheimensis in Chronico Hildesheimensi adpella-
tur Boecler Hist. sec. X. p. 365.*

**** App. ad Mar. Scorum a. 1160. *Temporibus Ottonis imperatoris huius nominis
tertiū praefuit ecclesia Moguntina Villegisus, archiepiscopus memoria dignus, qui ipsum Ottonem ad-
huc valde puerum & imperatorem educavit, & interim per annos Romanum rexus Imperium.*

§. IX.

Primum ipsi bellum sub initium statim regiminis a. 984. fuit cum
Lothario, rege Francorum. Hic enim inuadere Lotharingiam decreuit
& rursus recuperare. Exercitu igitur congregato, regionem subintravit:
Viridunum quoque ad deditionem coegit, & Godefridum ipsius vrbis co-
mitem captiū secum adduxit. Lotharius autem videns, Ottonem vir-
tute suorum proficere, mandatis & apicibus eius obtemperans, Virdu-
num urbem a. 985. reddidit, & Godefridum comitem de carceribus libera-
vit, tractatumque concordiae cum patre suo iam pactum cum eo stabi-
liuit. *

* Hęc verba sunt Guil. Nangii ad a. 984. 985.

§. X.

A. 985. Misico, Slauorum dux ipsi se subiecit. * Insequenti anno
Slaui Saxoniam deuastantes ab Ottone fuerunt repulsi, vt Regis se ditioni
subdere cogarentur, & castella iuxta Albiam fuerunt restaurata. * A. 991.
Otto cum magno exercitu, atque auxiliis Misiconis Brandenburgum obsedit

& occupauit, quam tamen Saxo quidam, Kitzo dictus, Liutizorum auxilio eodem adhuc anno Imperio Regis subduxit, *** qui tamen se ipsum & cum prædicta vrbe Brennaburg Regis ditioni a. 993. iterum subiecit, **** A. 995. vero Misiconis & Bohemorum ope, Abotritorum regionem deuastat, vrbes ipsorum & oppida occupat. *****

* Annales Hildesheimenses & Chronographus Saxo ad a. 986. *Otto Rex adhuc puerulus cum magno exercitu Saxonum perrexit in Sclauiam, ubi adueniens Miseco cum Multitudine nimia optulit ei vnum Camelum & alia Xenia multa, semetipsum etiam subdidit potestati illius & tunc simul pergentes deuastauerunt totam terram incendiis & depopulationibus multis.*

** Iidem Annales & Chronographus Saxo ad a. 987.

*** Annales Hildesheimenses ad a. 991. *Otto Rex cum magno exercitu Saxonum, ac supplemento Misicon, Brannanburg obsedit, & vicit. Illo autem inde digrediente, Saxonicus quidam Kizo eandem urbem Liutizorum auxilio audacter suis contra Regis Imperium inuasit, atque prædictorum Sclavorum pertinacia aduersum ius fasque omne iniussæ ditioni suæ subegit. Crebras latrociniarum irruptiones in Saxoniam iuxta Albiam flumen molitus est, a quibus Dei gratia non vitior, sed veluti fugitiuus prædo, latitando aufugit. Plura Dittmarus lib. IV p. 352.*

**** Annales Hildesheimenses ad a. 992.

***** Annales Hildesheimenses & Chronographus Saxo ad a. 995.

§. XI.

Expulso a Crescentio Romano, Ioanne XVII Pontifice, Otto ab eodem & Landulpho Mediolanensi Archiepiscopo euocatus, primam a. 994. in Italiam suscepit expeditionem, Mediolanum obsedit, inque ea vrbe restituto per petitiones Archiepiscopo, regio diademate est ornatus. Inde Rauennam progressus, & defuncto Iohanne XVI, celebrata a. 996. in vrbe Papia Paschali festiuitate Romam veniens, Brunonem, Ottonis Saxonie Ducis filium Papam constituit, quem Romani Gregorium V vocarunt. Ab hoc etiam in Ascensione Christi XII Kal. Iunii a. 996. vñtionem adeptus fuit Imperialem, atque Aduocatus Ecclesie S. Petri est effectus. * In Germaniam reuerso Ottone, Crescentius Romanorum Ciuis præpotens, qui iam ante turbas mouerat, a. 997. Gregorium istum e sede papali expellit, Ioannem Placentinum, XVIII dictum, surrogando. Hoc comperto, Otto cum permagno exercitu Romam properauit, Crescentius autem cum suis in Castellum S. Angeli *** se recepit, turrim conscendens, quæ est extra Ciuitatem trans Tiberim, ob altitudinem suam inter Coelos vocatam, eam pro vita defensurus. Imperator vero cum a. 998. peruenisset ad urbem, statim comprehendi iussit Pontificem Crescentii arrogantia constitutum, atque præcepit eius manus, quasi sacrilegas amputari, deinde aures abscindi, atque oculos euelli. Inde

Inde Crescentius captus fuit ac grauiter vulneratus, per superiora propugnacula deiectus, deinde post terga bouum religatus per paludes tractus, demum in conspectu Ciuitatis in trabe excelsa suspensus. **** Id quod contra datam fidem fuisse factum quidam contendunt, vitæ gratia ipsi promissa. *****

* Hæc sunt verba Ditmari lib. IV p. 353. & lib. VI p. 399. Chronographus Saxo ad a. 996. huius anni vernali tempore Otto Rex compacta inter Saxones & Sclauos pace Italiam perrexit, & Dominicam resurrectionem Papæ regali more celebrauit. Dehinc omni regno potenter potitus Italico, Romam veniens beate memorie Iohannem Papam defunctum repperit, cui nepotem suum Brunonem virum valde praeclarum non solum cleri, sed & omnium Romanorum vnanimi voto ciuium, Pontificem electum subrogari pie consensit, quem Romani dempto Brunonis nomine Gregorium vocauerunt. Hic ergo sede inthronizatus Apostolica Dominum hactenus Regem vocatum non solum Romano, sed pene totius Europæ populo acclamante XII Kal. Iunii, in ipsa ascensionis Christi festiuitate Imperatorem, consecrauit Augustum. Quare etiam in Diplomate apud Schatenium lib. IV. p. 997. annus 997. vocatur primus Imperii.

** Leo Ostiensis lib. II c. XVIII. Eo scilicet tempore, quo idem Imperator Crescentium Romanum Senatorem, qui se in Castello sancti Angeli de Ponte sancti Petri, contra eum rebellem, munierat, Sacramento deceptum cepit, & mox quasi reum maiestatis, capite obtruncauit. Quare idem Leo castellum illud lib. II. c. XXXIX. vocat castrum Crescentii. Sigonius lib. VII ad a. 996 hæc olim Moles Hadriani d. Æ. a, post per multos annos arx Crescentis est appellata.

*** Integram historiam narrat atque annos probe distinguit Auctor Vitæ Meinwerchi Paderbornensis Episcopi c. X. apud Leibnitium Tom. I p. 520. ante quinquennium, Dominica Incarnationis videlicet annum nonagesimum nonagesimum sextum, Rex ad mitigandam sanitatem Crescentii, Romam venit, & simul ab oborto decenter sedato, Iohanne Papa defuncto, Brimontem, cognominatum Gregorium, Ottonis Ducis filium, in sedem eius locauit, & ab eo Imperialem benedictionem accepit. Imperatore autem Romam egresso, proximo anno, consiliante Crescentio, Ioannes, Placentinus Episcopus, contra velle Imperatoris, sedem Apostolicam inuasit. Vnde iterum Imperator Romam veniens, proximo anno, prædictum Ioannem, inuasorem, cæcaturum, & naso truncatum, deposuit & Crescentium, cum duodecim suis, decollatum ante Urbem suspendi iussit. Bruno autem, qui & Gregorius, ab eo restituitur, sed, post discessum eius, a Romanis expulsus, ac deinde veneno peremptus. Ex verbis huius Baronius Tom. X. ad a. 996. eruere conatur, Ottonem viuo adhuc Iohanne XVII Romam venisse, quod tamen nec ex verbis huius patet, & contra fidem est Scriptorum. Prolixius hanc historiam refert Dithmarus lib. IV p. 354. Crescentius autem Romæ absente Papa prædicto, qui post benedictionem Gregorius vocabatur, Iohannem Calabritanum Theophano Imperatricis dilectum comitem & hunc Placentinum Antistitem substituit, & sibi Imperium tali presumptione usurpauit immemor iuramenti & magna pietatis ab Ottone Augusto sibi illatæ. Insuper nuntii eiusdem a prædicto inuasore capti diligenti custodiæ traduntur. Imperator mox hæc audiuit, illo properanti Dominum Apostolicum sibi obuiare per interuencios postulauit. Iohannes autem supplantator his appropinquantibus fugit, sed postea a fidelibus Christi & Caesaris captus linguam cum oculis ac naribus amisit. Crescentius vere Leonianum ingressus claustrum Imperatori resistere frustra tentauit. Namque Imperator Dominicam resurrectionem Romæ celebrans, post festiuos dies instrumenta bellica parauit post albas domum Diederici ubi ille peruersus sedebat, Eckibardum Marchionem impugnare iussit: Qui eandem perdiis & pernox latescere non desistens tandem per machina-

monta alte confuſa aſcendit, & eundem decollatum voce Imperatoris per pedes laqueo ſuſpendit, & timorem cunctis præſentibus inſtabilem inſulit. Gregorius autem Papa cum magno honore inthronizatur, & Caſar ſine omni inſiſtatione deinceps dominatur. Glaber Rodolphus lib. I. c. IV. Chronographus Saxo ad a. 998. Imperator igitur Romam adveniens, ſanctiſſimam illuc Chriſti reſurrectionem celebravit, ſtatimque poſt alius, ſcalis & machinis arcem quam Creſcentius inſederat hæcenus omnibus in expugnabilem fortiter expugnavit, illumque captum decollari, & e ſummo præcipitatum in patibulo inſit pedibus ſuſpendi. Lamb. Schaſnaburgensis ad a. 996. 997. 998. Siebertus vero Gemblacenſis & cum eo Albericus hæc male referunt ad a. 999. & 1001. Sic enim iſto ad a. 1001. Otto imperator Roma Creſcentem patricium bello aggreditur, ſed victus Creſcens & ex fuga retrahitur capitur, vilique iumento averſe impoſitus circumducitur, & paulatim membris truncatus, ad ſitium ante urbem ſuſpenditur.

**** Sic Sigonius lib. VII ad a. 998. *quæ cum in longum obſidio traheretur, Creſcenti, ſi ſe dederet, ſpem haud dubiam venia fecit, ac Creſcente conditionem accipiente ſecuritatis ſacramentum per Tannum hominem ſibi familiariffimum præſtitit. Egreſſus inde Creſcens contra fidem datam captus, ac maſtatus damnatus cum duodecim aliis ſædigno ſuſpendii ſupplicio eſt affectus, quæ res maximam clariffimo Othonis nomini perfidia notam inuſit. At, ſi vnicum Leonem Oſtienſem excipias, qui lib. II c. XVIII. Creſcentium ſacramento dicit eſſe deceptum, reliqui de hac Ottonis perfidia plane tacent. Dinnarus potius Creſcentis perfidiam notat, dum lib. IV. p. 354. de eodem ita loquatur: ſibi Imperium tali præſumptione & ſurpauit immemor iuramenti & magnæ pietatis ab Ottone Auguſto ſibi iſtata.*

S. XII.

Deſuncto anno 999. Gregorio V nouum Papam conſtituit Gerbertum. Hic primum Archiepiſcopus Rhemenſis, ex hoc Raunennatenſis, demum ſub Sylueſtri II nomine factus eſt Archiepiſcopus Romanus. * Hinc ſollicitus, qualiter iura regni & Imperii ad ſtatutum antiquum reformaret, ** quare etiam pactum Ottonis M. in ſynodo Romana confirmari, feciſſe dicitur, vt quem Germani Regem elegerint, a Romanis recipere-
tur Imperator. *** Quæ vero de Electorum origine cum Gregorii V Papæ conſenſu dicuntur, fide plane deſtituuntur. **** Idem Imp. iura Imperii conſtituit, eſentiam a Ioanne Diacono donationem Conſtanti-
nini redarguit, octo tamen Italiz Comitatibus Sylueſtro Papæ conces-
ſis. *****

* Helgaldus vita Roberti Regis ſub initium, ap. du Chesne Tom. IV p. 63. *is quippe Girbertus pro maximo ſua ſapientie merito, quæ toto radiabat in mundo, donatio Regis Hugonis munere, Pontificium adeptus Remenſe, non multis annis illud adornauit ſplendide, in his quæ forent neceſſaria Eccleſiæ ſanctæ. Eonamque deſcendente, Raunennatium factus eſt Reſtor ab Ottone III. De quo ad Apoſtolum Petri Apoſtoli ſanctiſſimi feſſum conſcendens, multa in eo virtutum operatus eſt inſignia; & præcipue in eleemoſyna ſanctæ, quam fortiter tenuit, dum fideliter vixit. Inter cetera de ſe latum & bilam ita in R. littera luſit*

Scandit ab R. Girbertus in R. poſt Papa ſiget R.

*Hoc aperte deſuperſtans, quo hi tres Epicoſatus honores quos profeſſione regulari vitæ Patris Bene-
dicti*

Abi Monachus factus suscepit, vixit, & tenuit, huius R littera sigro in capite sunt declarati. Marloris Metropoli Rhemenſi Tom. II. lib. I. c. VII. Chronicon Rheimense ad a. 999. hic leuatur ſi Dominus Gerbertus in Apoſtoſturm. Chronographus Saxo ad a. 999. Gregorius Apoſtolicus, Imperatoris cognatus, II Non. Februar. migravit ad Dominum, cui ſuccceſſit Gerbertus. H Conſtactus ad a. 1000. Ditmarus lib. VI. p. 399.

** Sigebertus Gemblacenſis ad a. 1002.

*** Ad hoc prouocant ipſi Pontificii. Sic enim Platina de Gregorio V p. 162. is autem cognita imperis imbecillitate, varietateque fortuna, quo diutius apud Germanos ſumma poteſtas remaneret, illique cateris praeſſet, qui virtute & dignitate cateris praſtaret, ſanctionem reſulit, haud abnuente Othone de imperatore eligendo anno Chriſti M. ac ſecundo, quam viſque ad tempora noſtra ſeruatum videmus, ſcilicet, ſolus Germanis licere principem deligere, qui Caſar & Romanorum rex appellatus, tum demum Imperator & Auguſtus haberetur, ſi cum Romanus pontifex conſirmaſſet. Verum, dum conſtitutio non extet, nullus Coſuorum eiusdem faciat mentionem, merito de eadem re dubitat Conringius de Imperio Germanorum cap. X. §. 32. Cl Pfeſtingerus quidem Viſtuario illuſtrato p. 63. hoc confirmari dicit per Guntherum, qui in Ligurino tuo lib. I. §. 246. ita canit :

Nos quibus eſt melior libertas, iure beuſſo
Orba ſuo quoties vacat inclita principe ſedes,
Quodlibet arbitrium ſtatueri Regis habemus,
Ex quo Romanum noſtra virtute redemptum,
Hoſtibus expulſis, ad nos iuſtiſſimus ordo
Traſtulit Imperium; Romani gloria regni
Nos penes eſt: quemcunque ſibi Germania Regem
Praſcit, hunc diues ſubmiſſo vertice Roma
Suſcipit, & verſo Tiberim regit ordine Rhenus.

Aſt, verbis hiſce iura quidem Germanorum in Imperium Romanorum enarrantur, quae ex pacto Leonis VIII cum Ottone ſuam trahunt originem; nihil vero de Ottone III.

**** Auctor quidem Compilationis Hamerslebiensis de Gregorio V apud Leibnitium Tom. I. p. 576. & Mutius haec adſerit Chron. Germ. p. 107. quem ſequitur Simon Schardius de origine Electorum. Baronius ad a. 996. & plures alii, quos longo numero recenſet Thulemaricus de Oſſuſtatu cap. VII §. 7. His tamen fuit reſponſum Synt. Iur. Publ. diſſ. XVI. §. 3. & a Lehmanno lib. V. c. XVII.

***** Extat iſta apud Goldaſtum Tomo ſuo p. 226. Lehmannum lib. V. c. XV. eandem notis illuſtrauit Marqu. Freherus ad lib. I c. II. Petri de Andlo. Defendit iſtam Conringius de Imperio Germanorum cap. X. §. 15. De Conſtanti M. donatione, in eadem hic habentur: haec ſunt enim commenta ab illis ipſis inuenta, quibus Ioannes Diaconus cognomento Digitorum mutuis praeceptum aureis literis ſcripſit, ſub titulo Magni Conſtanti, longi mendacii tempore ſuſcit.

§. XIII.

Reuerſus ex Italia in Poloniam venit ad limina S. Adelberti, quem Boruſſi a. 996. martyrio aſſecerunt, oraturus, vbi a Bolislaſo Duce magnifice fuit ſuſceptus, & Gneſnam ductus, vbi corpus Adelberti ſepultum, ibidemque Archiepiſcopatum fundauit. * Ottonis etiam fauore Boleslaus, Dux

Dux Polonorum, Slaus, & Borussos fecit tributarios.** Addunt Poloni Scriptores, quod per Gaudentium Archiepiscopum Gnesnensem coronari ipsum, atque a tributo & omni iurisdictione Imperii fecerit immunitatem*** de quo tamen tacent Scriptores coevi****

* Chronographus Saxo ad a. 996. *Sanctus Adalbertus Episcopus de Praga ciuitate, eodem anno a Prucis glorioso martyrio IX. Kal. Maii coronatur. Quod cum Imperator nuper reuersus de Italia comperisset, mox ad illius limina orationis causa profectus est cum Imperialibus donis, ubi a Bolizlao Duce magnifice susceptus & Gnesin est usque perductus, in quo eodem duce emente, a loco interfectionis translatus pausabat praefati martyris corpus. Hanc ergo urbem deuotus Imperator occurrente sibi loci Episcopo nudis pedibus intrauit, & post lacrymosam ad sanctum Adalbertum orationem, noua illum institutione, idem Archiepiscopatus in eodem loco fundatione, sed non legitima honorauit. Nam tota hac provincia vnius Poznaniensis Episcopi erat parochia, & ipsa cum omnibus futurum tempore illic fundandis Episcopatibus, auctoritate primi Ottonis & Pontificum Apostolica sedis Metropolitana Magdeburgensis Episcopii fuerat subiecta. Hanc ergo sine virorumque Episcoporum consensu iste Imperator in quinque diuidens Episcopatus in ipsa urbe Gnesi Gaudentium beati Adelberti germanum consecrari fecit Archiepiscopum, eique tres alios Episcopos in tribus locis, videlicet Salz Colberch, Cracouae, VVrotizla, ordinatos subiecit, Poznaniensem vero Episcopum non assentientem priori iuri & Magdeburgensis Archiepiscopi subiectioni reliquit. Singulare est quod dicit Ditmarus lib. IV. p. 357. nec mora, fecit ibi Archiepiscopatum, ut spero, legitime, sine consensu tamen praefati Praefatus cuius diocesi omnis haec regio subiecta est: committens eundem praedicti martyris fratri Kadimo, eidemque subiiciens Reinbernum, sanctae Cholbergiensis Ecclesiae Episcopum, Popponem Cracauensem, Ioannem VVrotizlaensem, Vngero Poznaniense excepto. Qui addit: perfectis tunc omnibus Imperator a praefato duce magnis muneribus decoratur, & quod maxime sibi placuit trecentis militibus loriceis. Vita Meinwerchi p. IX.*

** Helmoldus lib. I. c. XV. *eodem quoque tempore Bolizlaus, Polonorum Christianissimus Rex, confederatus cum Ottone tertio, omnem Sclauiam, quae est ultra Odoram, tributis subiecit, sed & Russiam, & Prussos, a quibus passus est Adelbertus Episcopus, cuius reliquias tunc Bolizlaus transtulit in Poloniam.*

*** Neugebauerus Historia Polonica lib. III. c. LIII. *Volens Otto tam splendido hosti & amico parem referre gratiam, Regem cum appellat sociumque & amicum Romani Imperii, a tributo & omni iurisdictione Imperatorum immunitem: ac diadema suum, Gaudentio Archiepiscopo solemnes ceremonias peragente, ipse imponit, eumque honorem sempiternum ipsi ac posteris eius in Polonia regnaturis esse iubet. Idem tradit Alexander Guagninus Rerum Polon. Tom. I. p. 71. Mart. Cromerus Rer. Polon. lib. II. c. IV. Dlugossius Hist. Polon. lib. II. p. 131. Concordare videtur, quod hic Boleslaus Helmoldo Rex dicatur. At, ipsum ob potentiam saltem, & quod pro Rege vellet haberi, sic dictus, cum & antea Poloniam regnum vocaret Ditmarus, qui lib. IV. p. 360. ait: sed anno Dominicae incarnationis DCCCCXCII. regni autem tertio Ottonis octauo hic praefatus Dux iam senex & febricitans, ab exilio ad patriam transit, relinquens regnum suimet plurimis diuidendum, quod postea filius eiusdem Bolizlaus, nouerca & fratribus expulsa, ex cecatisque familiaribus suis Odileno atque Pribauoio vulpina calliditate traxit in vnum.*

**** Vid. Conring de Finibus Imperii II. c. XVIIII, quo demonstraui, Poloniam ab Ottonis M. temporibus ad Friderici II. usque fuisse tributariam.

§. XIV, Re-

§. XIV.

Redux e Polonia factus, paschalem festiuitatem a. 1000. Quedlinburgi celebrauit, inde Comitia Aquisgrani fuerunt peracta. Imperator etiam antiquam Romanorum consuetudinem iam ex parte magna deletam, suis cupiens renouare temporibus, multa faciebat, quæ diuersi diuerse accipiebant. Solus ad mensam, quasi semicirculum factam, loco cæteris eminentiori sedebat. Caroli Cæsaris ossa, ubi requiescerent, dum dubitaret, rupto clam pauimento, ubi ea esse putauit, fodere, quousque hæc in solio inuenta sunt regio, iussit. Crucem auream, quæ in collo eius pependit, cum vestimentorum parte adhuc imputribilium sumens, cætera cum veneratione magna reposuit.*

* Verba sunt Ditmari *lib. IV. p. 357.* Noppius Aacker *Chronik lib. I. c. II.* Schatenius *Ann. Paderborn. lib. IV. p. 352.*

§. XV.

Post hæc tempora Romæ degens, dum cum Romanis remissius ageret, Romani per hoc ad eius contemptum adducti, instigante Gregorio quodam subito contra eum a. 1002. conspirant, & aliquot militum eius peremptis, eum in palatio obsident. Vnde per industriam Henrici, ducis Baioariæ & Hugonis marchionis Italiæ, simulato pacto vix extractus, Roma decedit cum Syluestro Papa.* Et quia vxor, Crescentii Imperatorem spe regnandi ad amorem sui pellexerat, dolens pro eius decessu venenum ei misit, quo ille consumptus, dum in Germaniam properaret, in castro Romanæ Paterno IX. Kalendas Februarii 1002. fuit defunctus.** Eius reliquiæ ægre, infestantibus Romanis, in Germaniam delata,*** intestina Augustæ, reliquum corpus Aquisgrani, prout iusserat, fuit sepultum.****

* Verba sunt Sigeberti *ad a. 1002.* Ditmarus *lib. IV p. 357.* *cunctis apud transalpinos bene dispositis, Romanum vixit imperium, Romulasque peruenit ad arces. Vbi ab Apostolico, cæterisque ecclesiis magnis laudibus suscipitur. Post hoc Gregorius, qui Cæsari valde charus erat, dolo eum capere nixus occultas tendebat insidias. Quibus collectis & ex improviso aduersus eum iam insurgentibus, Imperator de porta cum paucis inuasit, maxima suorum caterua sociorum inclusa, & vulgus nunquam suis contentum dominis, malum huic pro ineffabili pietate restituit. Dehinc nuncio suimet omnes Cæsar sibi familiares conuenire illuc rogat & precipit, demandans singulis quibusque, si unquam de honore sui vel incolumitate curarent ad oleiscendum eum, ac amplius tuendum, armato ad se milite properarent. Romani autem manifestati tunc, sceleris culpa erubescens, seque inuicem supra modum redarguentes omnes inclusos emiserunt securos, gratiam Imperatoris, & pacem modis omnibus suppliciter expetentes. Quos ubicunque vel in ipsis, vel in rebus suis Cæsar ledere potuit, Serbis eorundem mendaciis dissidens, nocere non tardauit. Omnes Regiones quæ Romanos & Langobardos respiciebant sua dominationi fideliter subditas Roma solum, quam præ cæteris diligebat, ac semper excolebat, excepit, habebat.*

**** Vita Meinwerchi c. X.** Rex ergo cum isto Sylvestro Papa Natali Domini Tudertina celebrato, cum confusione tam in beati Petri Ecclesia, quam in Republica factam decenter composuisset, incidit in insidias mulieris male, eum videlicet, cuius virum Crescentium sibi rebellem captum inferat capitalem subire sententiam: quam forme elegantissima nimis insipienter thoro suo socians, ad eam non precauens, quamvis a sancto viro Heriberto sapienter admonitus, veneno intra cubiculum dormiens, infellus est. Et sequenti die, beato Heriberto pestem quam perceperat, confessus, cum semori sensisset, ut corpus suum Aquigrani sepeliendum transferret, petiit: Et sic Paternum ingressus, cum generali omnium dolore nono Kalend. Februarii obiit. Diemarum lib. IV p. 358. qui facie clarus, ac fide precipuus, IX. Cal. Febr. Romani corona imperii exiit av hoc seculo, suis insuperabilem velinquens marorem, quia tempore eo non fuit vltus largior ac per omnia clementior illi. Leo Ostiensis Chron. lib. II c. XXIV. sequenti vero tempore, perrexit iterum super Beneventum, Et obfedit eam undique per dies multos: sed nihil adversus eam praevalens Romam reversus est. Unde vix ad sua reverti incipiens, Et mortuus est apud Oppidum, quod nuncupatur Paternum, non longe a Civitate, quae dicitur Castellana, ab uxore, ut fertur, Crescentii Senatoris, quem superius ab illo resellimus decolatum, qua impudice abutebatur, potioratum. Sed antequam mors eius a circumstantibus dinosci posset, corpus ipsius aromatibus conditum a suis filia montem delatum est, Et Henricus Dux consobrinnus ipsius constitutus est Rex. Diemarum etiam dicit, quod pustellus interiora prominentibus, Et interdum paulatim erumpentibus fuerit infirmatus. Vita Berwardi c. XXXIII. nisi quod decimum Kalend. Februarii definiat. Adelbodus c. I. Lambertus Schaffnaburgensis, Marianus Scottus, Hermannus Contraetus, Sigebertus Gemblacensis, Chronographus Saxo, Chronicon Leodiense & Rothomagense ad h. a.

***** Diemarum l. c.** Hi autem, qui extremis eius intererant, hac laetitia celabant, quod exercitus undique tam dispersus per interminis colligeretur. Tunc tristis turba dilecti senioris corpus comitata, magnas bellorum asperitates VII dies continuo perpessa est, nullaue securitatis certitudo ab hostibus concessa, nisi cum duntaxat quando ad Bernam perveniunt civitatem. Pleinius hoc narrat Chronographus Saxo ad a. 1002.

****** Hermannus Contraetus ad a. 1002.** Otto Imperator in Italia, 10. Kal. Febr. obiit, anno Regni 18, Et intestina eius Augusta, reliquum vero Corpus Aquigrani sepelitur. Idem dicit Marienus Scottus. Albertus Stadenfis, Monachus Hamerslebenfis. Diemarum lib. IV p. 358. Dux vero Henricus cum his Augustanam attingens urbem, dilecti senioris intestina duabus ligamentis prius diligenter reposita in oratorio sancti praesulis Othelrici, quod in honorem eius Lindulphi, eiusdem ecclesiae Episcopus, construxit, in australi parte monasterii sanctae martyris Afrae sepulturae honorabili tradidit Et ob antea remedium suae centum manfos proprie hereditatis concessit. Deinde cum pace magna multitudine, ad civitatem suam quae nova vocatur, corpus Caesaris prosequitur. Posteaque ab equitibus suis Henrico, cuius sororem vivente Imperatore iam duxit, suppliciter exoratus, tandem corpus, validius singulis, ad loca destinata dimisit. Et paullo post: Cuius corpus cum ad Coloniam veniret, primum susceptum est ab Archiepiscopo eiusdem civitatis Heriberto ad monasterium sancti Severini post palmas, II feria ad Sanctum Pantaleonem, III disertur feria ad sanctum Gerconem, IV die in Cena Domini ad sanctum Petrum portatur, ubi paenitentibus more Ecclesiastico introductus Et indulgentia resolutis animae praesentis corporis ab Archiepiscopo remissio datur, a consecrationibus autem memoria expostetur, lacrymabiliter autem a populo suppliciter impenditur. VI feria ibi rescente funus elatum ad Aquigrani sancto perducitur in sabato, die vero Dominica in Ecclesia sanctae Mariae semper virginis in medio sepelitur choro. Idem tradit Adelbodus in vita Henrici c. III. IV.

Chro-

Chronicon de burgenſe apud Meibomium Tomo II p. 281. *Fridericus III Saxonia Elector*
eiusdem Augustanum fecit restaurari cum hac inscriptione

Imperii deus amplius, Tertius Otto,

Ossa in Aquigrani, hic viscera clauſa tenet.

§. XVI.

Desponsata ipsi primum fuit Helena, vxor Græca, sed ei fraudulenta calliditate fuit subtrahita. * Hinc duxit Mariam, Sancti II. Regis Arragoniæ & Nauaræ filiam, ex qua tamen liberos non suscepit. ** Huic impuditiæ notam inurere conatur Gottridus Viterbiensis *** & quod ob tentatum cum Comite Murinensi adulterium, eundemque postea maritoſe apud Imperatorem delatum, fuerit combuſta, cui tamen ob scriptorum coruorum ſilentium fidem non habemus.

* Verba ſunt Ditzmari lib. VII p. 417.

** Marianus Scotus ad a. 1002. *Otto 3 Imperator in Italia obiit absque filiis.* Ademari Chronicon: *Otto Imperator, hausto Veneno in partes Remensis, perit sine filiis.*

*** p. XVII p. 481. quem ſequitur And. Presbyter Chron. Bauar. p. 29, Siſfridus Presbyter ad a. 988. Horum fide Sigonius lib. VII p. 183. rem ita narrat: eo inde in agro Mutinensi agens res exempli memorabilis incidit. *Maria Augusta Comitem Mutinensem in amore pellicere ſui conata, poſtquam libidini reſuſcitari ſua vidit, ira furens ſe ab illo de ſupro tentatam apud Othonem ſimulauit. Fius rei admonitus Comes totam, ſit erat, coniugi ſua mulieri prudentiſſime pateſcit: ſcilius milies moriturum, quam tantum Imperatoris dedecus palam ſallurum, proinde ipſam precibus omnibus obteſtans, ſit ſorti, atque imperterrito animo apud eum mortui innocentiam ſui purgaret. Neque ita multo poſt Comes irati & creduli Imperatoris iudicio condemnatus pœnas capite dedit. Conuentu inde populis ad Roncalias inſtituto, quo die ius viduus dicebatur, mulier proceſſit, atque ex lege Imperatorem ipſum ad ſupplicium, quod maritum ſuum iniuſte necaſſet, poſtulauit. Qua voce audita mirabundus Otbo, At tu, quoniam pacto, inquit, viri tui, quam iactas innocentiam comprobabis? Cui illa, tendenti lamina, inquit, atque mox inſpectanti- bus omnibus ferrum ignitum inſu Othonis allatum ſine ulla offenſione prebendit. Ea re Otbo conſuſus, ſe quidem pœna dignum eſſe dicere, verum ad eam ſubeundam ſpatium poſtulare. Tum mulier tribus admonitiis dilata, Atqui, inquit, ego ſupplicio reginæ contentus ſum, cuius nefaria calumniæ maritus eſt meus oppreſſus. Otbo muliere collaudata reginam igne cremari iuſſit, mulierem vero propter dilata ſibi admonitiis, quænor in Etruria caſtris donauit. Huius iudicii Gothifredus eſt auctor.*

§. XVII.

Succedit Ottoni III Henricus II, ob vitæ probitatem, intermixta tamen ſuperſtitione, Sanctus, * ob munificentiam erga clerum *Monachorum pater*, ** a luxato femore *Claudus* *** dictus. Hic a. 972. natus. **** Patrem habuit Hezlonem, ſive Henricum II Bauariæ Ducem, Henrici I qui Ottonis M. germanus erat, filium. ***** Mater eius erat Giſela, Conradi, Burgundiæ Regis filia. ***** Immo ex ſtirpe Caroli M. dicitur eſſe prognatus. *****

* Auctor vitæ Henrici sub initium: *tam bonitate quam nobilitate Regia conspicuus & vniuersæ morum honestate præclarus. Hic initium sapientiæ maiorem Domini pleniter est sequutus, quia erat omni litterarum studio principaliter imbutus, & totus sane fide & actione Catholicus. Idem sub finem tractatus multa miracula quæ ad sepulcrum ipsius facta dicuntur, describit, & deum addit: præter hæc multa alia sanctitatis argumenta & experimenta frequenter in eodem loco visa sunt: Qui etiam declarat, qua ratione in sanctorum munerum fuerit relictus. Chron. Saxo ad a. 1004. Rex Henricus cultor equitatis inclitus, & religionis diuinæ præcipuus. Adalbodus c. l. Henricus Dux gloriosus, & vir ad regnum suscipiendum strenuus. Is tunc temporis Ducatum in Bavarienti regno tenebat, populum pacifice regebat, pacem amplificabat, Ecclesiarum facultates augebat, leges & religionis magnificabat.*

** Chron. Lauri. Hambase p. 122. *Henricus Dux Bavariorum Imperii fascibus arreptis Rex eligitur, & Moguntia solemniter ordinatur. Cuius quantæ f. int iustitia & pietatis insignia testatur illa nobilis, quam condidit, & in qua conditus est, Babenbergeris Ecclesia. Siquidem tanto religionis amore ducebatur, ut Monachorum pater appellaretur. Auctor vitæ Meinweri c. XI. Henricus dux Bavaricus secundum seculi dignitatem locupletissimus, & litterarum studiis non tenuiter instructus: & quod his maius est, vir in omni perfectione ecclesiastica præcipuus, eligitur.*

*** Cur Claudus dictus fuerit, diuersæ sunt sententiæ. Nauclerus vol. 2. *General. XXXIV* miraculo tribuit, quæ sequitur Gretserus *notis ad Vitam eius c. XXII.* & Io. Crawsius p. 86. 87. Krautzius vero Saxonia lib. IV c. XXXII dicit: *sunt qui scribunt Henricum Regem ante acceptam benedictionem, (Papæ) in Italica expeditione captum ab hostibus, sed illuisse capientibus, & ex Arce, qua teneretur, defilicis coxam laferit, unde per reliquum tempus claudicaret. Idem dicit Lehmannus lib. V c. XVI. Verum, optime Browerus Ant. Fuld. lib. III c. XV fin. Nauclerus fama exceptum perhibet, ex obiecto Regi cælitus visio id euenisse, cum Roma in Ecclesia D. Mariæ Maioris, Christum Iesum summum sacerdotem, Matre sanctorumque stipatum choro, vero diuinam parare conspicatus, simul ab Euangelio recitato, Angeli manu librum ad se ferri vidit, osculo de more libandum; atque eo in ostento extisse de mentis potestate, sensibus alienatis, cumque quid secum ageretur, ille quidem nesciret, Angelum, collaudata eius pudicitia, & castimonie studio, terigisse neruum femoris; atque inde claudicare cepisse. At comperior equidem, in Ecclesia Fuldenfis membranis iis, quibus munificentia eius regia describitur, primis regnandi exordiis, cum se exerceret venatu, grauiter a fera saucium, nomen inde populari iactatione Hufscholz, (grallator seu ligno saliens) id est claudicasse. Quam obrem ex hoc fera incurso claudicasse potius, quam maioribus credere liceat, ex Angeli contactu, si illo viso sua fides, testificationem retulisse coniugalis abstinentiæ pudicitiaque.*

**** Ditmarus quidem lib. VI p. 390. ecclesiam Bambergensem dedicatam esse dicit, cum natalicius Regis dies esset & XXXV. iam inciperet. Hæc autem dedicatio facta a. 1012, ut exinde annum 977. computare necessum habereamus. Verum, dum hic Ditmari locus numeris confert, facile potuit corrumpi. Auctor vitæ Meinweri satis clare annos eiusdem definit, dum c. LXXXIX. ita loquatur, *anno vitæ sue LII. Regni XXII Imperii X Dominice Incarnationis c. XXIV est defunctus*, ex quo si retro supputemus, annus 772. satis parebit.

***** Sigebertus Gemblacensis ad a. 1002. erat quippe filius Henrici Ducis, qui fuit genitus de Henrico, fratre primi Ottonis Imperatoris. Otto Frisingensis VI c. XXVII. Henricus pater Henzone Gotfr. Viterb. p. XVII p. 483.

***** Ditmarus in prologo libri V.

*Henricus secundu, postquam puerilia vixit,
Ardua virtutum, natus de stemmate Regum,*

Huic

Huic pater, Henricus Dux, & Genitrix erat eius

Glila, suis meritis æquans vestigia Regis,

Conradi Patris, Burgundia regna tenentis.

Adelbodus in vita Henrici c.1. Mater autem sua, Conradi regis fuit filia. Hinc Bodo in Syntagmate de Cœnobio Gandefiano apud Meibomium Tom. II p. 499. Inuictissimo Imperatore & semper Augusto tertio Ottone Roma cum ingenti totius Imperii dolore vita ultimum diem claudente non dimisso hærede, Principes votis in Henricum illustrissimum Principem Bavaria Ducem directis, ipsum Regem, demum Imperatorem statuerunt An. 1000. Hunc quidam filium volunt fuisse principis Henrici fratris videlicet Ottonis Magni. Quod autem nonnulli (ut ille qui rythmo de ecclesiæ Gandefianæ constructione scribit Teutonico) hunc filium fuisse Ottonis tertii veritate caret, licet dominam Sophiam sororem in privilegio suo vocet: cognationis enim ratione eo ad illam vocabulo utitur. Henricus Wolterus Chron. Bremensi apud Meibomium Tom. II p. 36. 37. eundem confundit cum Henrico III & Comitis cuiusdam Eggehardi filium facit, de quo sub Henrico III pluribus. Plura de hoc Io. Saller de stirpe S. Henrici, & Pareus Hist. Palatina p. 45.

***** Adelbodus in vita c.1. Henricus sic in Ducatu vixit, quod omnibus placuit, ut de Ducatu transduceretur ad regnum, de vexillo extolleretur in solium hæreditarium. Hæreditarium dicimus; quia, ut ab his, qui genealogias computare noverant audiimus, a Karolo magno ex parte Patris decimam septimam; ex parte matris, decimam sextam lineam propagationis tenebat. Insuper Tertius Otto post obitum in regem eligebatur, & ipsi tertium ad invicem consanguinitatis gradum tenebant.

§. XVIII.

Mortuo Ottone III diuisi erant Procerum animi, * dum Heribertus Archiepiscopus Colonienfis, vir magnæ auctoritatis, insignia Imperii, quæ a moribundo Ottone accepisse videtur, Ezoni Comiti Palatino Rhæni vellet deferri, ** quæ tamen postea in suam accepit potestatem Henricus, sacram etiam lanceam Heriberto extorquens. *** Adfectabat quidem Imperium Bruno, Saxoniarum Dux ad Visurgim, votis tamen ipsi haut fauentibus. **** Henricus autem Ottonem Carentanorum Ducem & Veronensem Comitem, qui Conradi Ducis ex Luidgarde Ottonis M. filia erat filius, ex consanguinitatis iure in Regem eligi volebat, qui tamen hoc onus recusans, inter primos fuit, qui Henrico deferendam esse Imperii dignitatem iudicarat ***** Maxima vero pars Procerum Hermannò, Alemanniæ Duci auxilium promittebat ad regnum acquirendum & tuendum, Henricum mentientes, ad hoc non esse idoneum. ***** Ast, Henricus insignium possessione, & quod ex familia Ottonum Saxonica esset prognatus, ius sibi in Imperium esse ratus, ***** conciliatis sibi quorundam Principum † animis, in Comitibus Werlensibus †† eligitur, atque a Willigiso Moguntino Præfule Moguntiarum in regem inungitur, ††† ipso demum Hermannò Bruxellis †††† in gratiam recepto. Dum autem huic electioni atque coronationi non omnes interfuissent, præcipue Lotharienses,

tunc a reliquis etiam adprobatus, Aquisgrani in sedem regalem ab Heriberto denuo fuit constitutus, †††† & a plerisque Germaniæ Proceribus susceptus. ††††† Eccardus I quidem Misniæ Marchio regno inhiabat, regios etiam honores sibi tribui volebat : ast derelictus a Proceribus, Pole-dæ a Sigfrido Comite fuit occisus. ††††† Cunigunda quoque vxor ipsius Paderbrunnæ coronabatur regina. †††††††

* Tangmarus in vita Berwardi c. XXXIV. interea vota principum in diuersa rapiuntur, plerisque Regni fastidium sine respectu timoris Dei usurpare nitentibus. Id quod etiam ex subsequen-tibus facillime patet. Ex quo facile constat, quam vere sint dicta, quæ Auctor vitæ Hen-rici apud Canisium Lect. antiqu. Tom. VI p. 383. habet : *Ottone tertio defuncto Roma, vacante Regni solio, cum de Principe ageretur, subrogando, omnium vota nutu divino ad eum inclinantur, qui tunc in Regno potissimus habebatur.*

** Rupertus Tuitienlis in vita S. Heriberti c. X. *Sir fidelis (Herbertus) Regalia quoque penes se habuit, & electioni non interfuit noui Principis Henrici, tunc Baioariorum Ducis, quem secun-dum seculi dignitatem, locupletissimum, & literarum studiis non tenuiter instructum, Principes Regni regem sibi eligerunt.* Tollerus *Hist. Palatina* c. IX p. 232. ex interpolatore vitæ Ezonis dicit Ottonem III in agone constitutum, Heriberto, cui moribundus confessus est, insignia commis-sisse ad sororis maritum Ezonem deferenda.

*** Rupertus Tuitienlis : *& hæc quidem Regalia repetita cito reddidit.* Auctor vitæ Meinweri c. XI. Sigebertus Gemblacensis ad a. 1002. *sed cum iam res in tuto esse putaretur, dux Baioariae Henricus iniuriato Heriberto Colonienſium archiepiscopo, a cuius ore omnes pendebant, insignia regni ab eo violenter extorsit, quasi iure hereditario sibi competentia.* Plenius autem omni-rem narrat Ditmarus lib. IV p. 458. *tunc tristis turba dilecti senioris corpus comitata, magnas bellorum asperitates VII dies continuo perpeſſa est, nullaque securitatis certitudo ab hostibus concessa, nisi tunc dumtaxat quando ad Bernam perueniunt ciuitatem.* Exin cum ad Pallingum cur-tem Sigefrid, Prasulis Augustani, venirent, ab Henrico Duce suscepti lacrymis eiusdem vehementer iterum commoti sunt. *Quos singulatim, ut se in Dominum sibi & Regem eligere voluissent, multis promissionibus hortatur, & corpus Imperatoris cum apparatu Imperiali lancea dumtaxat excepta, quam Heribertus Archiepiscopus clam pramittens, suam sumſit in potestatem, habet honorifice.* Archie-piscopus autem custodia parumper detentus, relicto ibi pro vadimonio suumſſe fratre, cum licentia abiit, ac sacram max lanceam remisit.

**** Auctor vitæ Meinweri c. XI. *Quidam etiam princeps, Bruno nomine, regi fasti-gium obtinere voluit, sed effusus carens, multis votis eius non fauentibus, & præcipue beate memo-rie Berenwardo Hildinſheimenſis Ecclesiæ Episcopo, in hominibus & bonis eius multa mala intulit.* Id quod Tangmarus vita Berwardi c. XXXIV. plenius persequitur. Dicitur ab iisdem quidem saltem quidam Princeps. Ast, dum Tangmarus Berwardo in hominibus & bonis ipsius multa mala inuisse dicat, facile hæc Brunoni qui in Saxonia inferiori circa illa tempora memo-ratur, tribuimus.

***** Ditmarus lib. V p. 370. *horum necessitati ad succurrendum Otto Carrentorum Dux & Veronenſium Comes, cum Heriberti Comitſ filio Ottone & Arneſto Luipoldi Marchionis filio cum aliis parvis ob ſpem auxilii maioris ab Italſ promiſſi a rege diriguntur.* Quis autem ille Dux Otto fuerit, quia ſuperius retioni, breuiter intinſabo : Ille igitur a Conrado Duce & Luizgarda filia Ottonis priuſi Caſaris maximi precreatus, motum prauitate aduſumque probitate parentelam suam

suam decorabat. Et cum post mortem Caesaris iure consanguinitatis & ætatis virtutumque maturitate ad Henrico tunc duce, in regem eligeretur, tantum hoc onus humiliter excusans, eundem primus per intercessionem ac per se ipsum quasi ad hac aptiorem sibi proposuit fideliterque semper adiunxit.

***** Verba sunt Dittmari lib. IV p. 359. Idem lib. V in eunte: Hermannus Alamanicus & Alsatia Dux, timoratus & humilis homo, a multis, quibus lenitas eius placuit, seductus, contra Hovicum se armavit. Chron. Saxo ad a. 1002. Auctor vitz Meinweri c. XI Herimannus quoque Dux Suevia non expertus fuit tanta discordia, qui dum ipse regnare soluit, electioni generalis impedimento fuit. Adelbodus vita Henrici c. V. remansit contentio inter Henricum Ducem gloriosissimum, & Herimannum virum potentissimum, sed brevis & cito finem habitura. Etiam namque alter alteri dissimilis nobilitate & sapientia, facultate & corporis elegantia.

***** Rationem hanc habet Siebertus Gembl. ad a. 1002.

† Principes qui Henrico fauerint vel minus, describit Adelbodus c. V. tunc temporis post Henricum ducem magnificum, maiores erant in regno, Beruo Dux in Saxonia, Herimannus Dux in Alomania, Theodericus in Lotharingi regno, Ekehardus Marchio in Turingia. Beruo & sapiens, non amabatur ad regnum, sciens Henricum vigere præ ceteris ad obtinendum. Sapientis enim est spernere in his appetitionem, in quibus scit fieri non posse consecutionem. Theodericus quoque Henricum Ducem in regno esse sciens heredem, noluit incipere, quod non posset finire. Herimannus vero homo potens, & in ceteris prudens, in hoc tamen non sapiens se posse credidit, quod postmodum se non posse probavit. Ekehardus autem an in adipiscendo regno spem tenens, an rebellionem meditans.

†† Dittmarus lib. IV p. 358. inter omnes Principes Saxoniæ, comperta senioris sui nece immatura, ad Frofum, (hodie ignobile Ducatus Magdeburgici oppidum) curtem regiam, quam tunc Gunstlinus Comes ex parte Imperatoris in beneficium tenuit, tristes conveniunt. Gislebertus Archiepiscopus Magdeburgensis cum coepiscopis, Bernhardus Dux, Lutharius & Ekkibardus ac Gero Marchiones, cum optimatibus regni, de statu Reipublicæ tractantes. Comes autem Lutharius, & pro primo persequi, Ekkibardum se velle exaltare super se Archiepiscopum prædictum, meliorem procerum partem in secretum foras vocavit colloquium, hoc omnibus dans consilium, & iuramento firmarent, se nullum sibi Dominum vel Regem communiter vel singulariter electuros ante constitutum in V Verlu colloquium. Quod ab omnibus laudatum excepto Ekkibardo, & collaudatum. Idem lib. V in eunte: Huius, (Lotharii) consilio, Dux quendam militem ad civitatem, quæ V Verlu dicitur, ad nepotes suas consorores Saphiam & Ethelheidam, & ad omnes, qui tunc ibi concuerunt, regni primates, misit. Quo omnibus in unum collectis legationem suam aperuit, auxiliantibusque domino suo ad regnum bona plurima promissit. Cui mox a maxima multitudine vox una respondit: Henricum Christi adiutorio, & iure hereditario, regnaturum, se paratos ad omnia, quæ sibi inquam ferrent esse voluntaria. Hocque dextis manibus elemis affirmatur.

††† Dittmarus lib. V p. 367. Henricus initio mensis Iunii cum primis Bavariorum & Orientalium Francorum V formationi venit, causa Rhenum transfundit, dragonique benedictionem accipendi. Quod prohibere Hermannus Dux nititur, nullumque eis patefecit Rheo fauente ingressum. Dux autem Henricus, habito de his rebus cum suis consilio, simulato in Bavariam reditu, transiitque quasi desperato, ad urbem Larsem, ubi S. requiescit Nazarius, venit. Deinde ad Mayntiam celeriter properando, Rhenum securus evanigit. Hic VIII Id. Iunii ibidem communi devotione in regem electus a V Virgilio eiusdem sedis Archiepiscopo, suffraganeorumque suorum auctoritate accepta regali unctione, cunctis presentibus Deum collaudantibus, coronatur Francorum & Mosellanicorum primatus, regi manus tunc applicans, gratiam eiusdem meruit. Tangmarus vita Beruarii c. XXXIV. Omnis ergo, pari voto, in electione illius concordantibus, V Virgilius Archi-

Archiepiscopus & B. Bernardus cum ceteris Regni Principibus, Dn. Henricum Moguntiam, cum summo honore ducentes, Dominica octava Pentecostes; Reziunen, & Regiam potestatem, cum dominica basta, illi tradiderunt, ac deinde omnibus rite peractis, cum maximo tripudio vniuersorum solemniter eum, Dei gratia, exierunt. Adelbodus in vita c. VII. Sig. Gemblacensis, Albericus, Chronographus Saxo ad a. 1002.

++++ Adelbodus c. XIII. Sed Hermannus, qui consilia iuuenum sequendo, & spem vacuam tenendo, extra se positus erat, se in semetipsum recolegit, & in solennitate S. Remigii Bruselle Regi obuiam venit, sciens melius esse ante damnum non fecisse, pœnitere. Nudis igitur pedibus cum fidis intercessoribus Regi se representat, & pro male commissis, veniam petit pro bonis suis per regium donum possidendis gratiam querit, pro his impetrandis humiliter genua flectit. Illico benigne recipitur & ei, quod querebat cum omni humilitate, conceditur. Ditmarus lib. V p. 370. post hac Hermannus Dux matris mea auunculi filius, diuina, vt prædixi comparatione, Kalendis Octobr. Brusela Regi humiliter presentatur.

+++++ Adelbodus c. XII. cum plurima igitur difficultate sedato tumultu, castigatisque illis, quorum stultitia causa seditionis extitit: inde Regi Dinsberg properat, & illic Lothariensium aduentum expellat. Occurrunt primi Leodicensis & Cameracensis Episcopi, nil de regis prudentia dubitantes, nil de fide eius basitantes. Occurrit etiam Coloniensis Archiepiscopus, sed quanto ditior, tanto morosior. Erat insuper causa dilationis Moguntia accepta corona benedictionis. Hi simul Regis efficiuntur, fidem promittunt, promissam sacramento concludunt. Cum his Rex Aquasgrani perueniens, ceteris Lothariensibus convenientibus in natiuitate, post partum virginis eligitur, collaudatur, in regiam sedem extollitur, glorificatur. Ditmarus lib. V p. 369.

+++++ Adelbodus c. XI. Rex igitur non multis diebus in Francia moratus, in Turingiam iuit. Ibi absque mora Guillelmus Princeps Turingorum cum ceteris occurrens, Regis efficitur. Inde Rex procedens in Saxoniam, peruenit Merseberg. Berno Dux Saxonum, Bilizlaus Dux Sclaworum Liebo Archiepiscopus Bremensis, Bennis Episcopus Hildensis, Ratherius Episcopus Paderbornensis, Arnulphus Halberstensis, ceteri Episcopi de Saxonia, & comites plurimi in festiuitate S. Iacobi Regi recurrunt, acclamatum suscipiunt, collaudato manus singuli per ordinem reddunt, redditus manibus fidem suam per sacramenta promittunt, fide promissa, regem coronant, coronatum in solio locant, locatum debita congratulatione venerantur. Ditmarus lib. V p. 369.

+++++ Late Ditmarus lib. V p. 366. Gobelinus Persona ad. VI c. LII. Krantzius Saxonia lib. IV c. XXVII. Adelbodus c. V. Ekhardus autem nescio an in adipiscendo regno spem tenens an rebellionem meditans in regia curte que Poleda dicitur, per noctem ab inimicis suis egreditur, viriliter pugnans, interficitur. Chronographus Saxo ad a. 1002. Spangenberg Chron. Mansf. c. CLIX. Sagittarii Historia Eccardi I. Leuckfeld Ant. Pold. c. XVI s. 3.

+++++ Adelbodus in vita c. XI. Inde etiam Paderbornam veniens in festo S. Laurentii acclamatur, benedicitur, coronatur, & sis Kungunda Kuninga quod latine interpretari potest, regia, Regina.

§. XIX.

Sub initium statim Regiminis Principes quidam Germaniæ contra eundem insurrexerunt. Henricus quidem, Bertholdi, Bauariæ Ducis filius, ob denegatum sibi Bauariæ Ducatum, qui Bolislai, Bohemiæ Ducis auxilio potissimum nitebatur. * Accedebat Ernestus, Thieboldi Marchionis filius, & Bruno, Henrici Regis frater, atque alii, ** quos celeriter devicit,

vicit, *** Hezilonem etiam & Brunonem eo adegit, vt delictorum veniam petentes, ipsi se subiicere cogerentur. ****

* Hanc rem prolixè narrat Adelbodus vita Henrici c. X. *prætereundum non existimo, quod antequam Rex ab Alemannia exiret, Hezelo, Bertholdi filius, quem tempore Ducatus sui ultra omnes Comites Regni huius ditauerat, legatos, quos in ipso exercitu meliores eligere poterat, ad ipsum transmissis, vt Bavaricensem Ducatum sibi concederet, inconsulte rogauit. Sed inconsulta quaestioni consultæ paratur responsio, & festinanti petitioni, ponderata monstratur deliberatio. Patienter enim audita legatione ait: Quos semper præcipuos inter omnes gentes habui, quosque semper toto mentis affectu amavi, hos adepta benedictione regali, in lege sua nec deteriorare volo, nec deteriorari patiar, dum vixero. Legem habent, & ducem eligendi potestatem ex lege tenent: hanc iudum ego frangam, quicumque frangere tentauerit, me inimicum habebit. In hac etiam expeditione male promeruerunt, vt cuiuslibet eos, absque eorundem electione, concedam. Adhuc mecum sub ancipiti sine militanti, & ego eos nolentes cuiuslibet mortalium traderem. Expectet, vt in Bauriam redeam: ibi si illum elegerint, eligo & laudo, si renuerint, renuo. Nec etiam existimo illum esse tantæ insipientiæ, vt ex meo dedecore bonorem suum querat amplificare. Hezelo accepto huiusmodi responso, fomitem rebellionis concepit, quem post annum monstrando dolorem sui peperit. Eadem habet Ditmarus lib. V p. 368. Adelbodus c. XXIII. post hæc in diebus Rogationum Meresberg moratur, ibique eidem Bulizlai & Hezilonis consummatia renuntiatur. Ipse, credere dissimulans, inde discessit, & ad celebrandam Pentecosten Halberstæd venit. Deinde in Bauriam tendit, scire volens, an, quæ de Hezelone dicebantur, vera essent. Quo cum peruenisset, & Hezelonis furorem circa loca sibi finitima irrationabiliter accensum comperisset, ac Bulizlai adiutorio illum fractum esse nouisset, Bolizlao talionem in futura reseruans.*

** Adelbodus c. XXIV. *Interea & Ernesto eidem rebellionis adiungitur, nulla laesione coactus, sed, vel inuentutis feruore, vel per eum commoda sua amplificare quærentium suggestionem seductus. Dominus Bruno etiam frater Regis Henrici & Episcopus associatur, ætate iuuenis, & per inuentutem ad seducendum facilis. Et hoc infidelium erat gloriatio, quod in partibus suis fratrem Regis habebant. Ditmarus lib. V p. 372. post hæc ad Bauriam tendens, Henricum auxilio Bolizlani resistentem, primo deuincere, posteaque postas à longe insidias amouere conatur. Comperit etiam ad hoc, quod Ernestus, ab eo nuper honoratus, & Dominus Bruno, frater suus, cum eo iniuste conspirauerunt.*

*** Sig. Gembl. ad a. 1003. *Henricus imperator potentiores regni viros, bello sibi concitare volentes, celeriter deuincit. Hermannus Contractus ad a. 1003. Henricus rex Henricum marchionem & alios sui resistentes exercitu petit. Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1003. plerique Principes a rege deficiunt, sed post modicum correcti in gratiam recipiuntur. Annales Hildesheimenses ad a. 1003. 1004. Auctor Vita Henrici apud Canisium Tom. VI p. 386. frater eius erat Bruno Augustensis sedis Episcopus, qui felicibus eius actibus inuidens, multas ei aduersitatum iniurias, in quantum potuit, inferebat, & ubi per se non potuit, inferentibus se adiunxit, aliosque ad inferendos exhortando stimulos suæ prauæ incitationis subiunxit.*

**** Adelbodus c. XXXI. *interea Hezelonem capti pœnitet, & sub alieno pane diutius vivere pudet, soliusque etiam inter alienos exultare tadet. Eligit ergo potius periculum mortis inire, quam se vitam ducere. Tandem reuertitur, & fœdis quaesitis intercessoribus Meresborg se maiestati re-guar reddit. Sic contra stimulum calcitrans, bis aculeum sensit: quia & sua perdidit, & semet ipsum alienæ potestati tradidit. Dominus Bruno autem apud Bulizlæum consolationem non inueniens, ad sororem suam Vngaricam reginam confugit: & etiam semet ipsum recognoscens intercessionem eius implorauit. Lamb. Schafnaburgensis ad a. 1004. Brun frater regis, qui electioni eius aliquandiu resistens, in gratiam eius rediit.*

§. XX.

Diuerſa ipſi bella fuerunt cum Slauis. Inter eos quidem qui ipſi ſub initium ſtatim regiminis adplaudebant, erat Bohemorum Dux Boſiſlaus,* qui tamen a fide itatim defecit, in Hezilonis partes ceſſit.** Hoc autem erga fratres ſeuiente, Henricus Blademarium Slauum a. 1001. Ducem facit Bohemiæ.*** Hoc a. 1003. deſuncto, contra Regis voluntatem ipſius terras fraude & armis ad ſe trahebat Boſiſlaus**** Henricus igitur vindictam differens a. 1004. collecto magno exercitu, terram Mizlanorum intrauit, Bohemos iterum reddidit tributarios, conſtitutis ad Albim Marchionibus, qui Bohemis reſiſterent.***** A. 1005. fugato Boeſlao Polono Iaromirum Bohemiæ Ducem conſtituit, Slauios etiam iterum ſibi reddit tributarios.***** Nouam a. 1015. contra Boeſlaum Polonum ſuſcepit expeditionem† atque eundem deuicit, Slauios demum a. 1020. eo adegit, vt pacem petentes ſe Henrico ſubiicerent.†† Idem etiam a. 1003. Winidos ſibi ſecit tributarios.†††

* Adelbodus c. XI.

** Adelbodus pergit: *his ſtrenne peractis, Bulizlaus inde diſcedens, ab ipſa die, qua fidem promiſſerat, & promiſſam Sacramento firmam peruerſam meditari, & meditatâ, prout potuit, caput machinari. Ipſe enim & Hezelo colloquutione in inuicem habita, alter alterum venenatis conſiliis taſtus, ſterque caput, quod ſtrumque male finiſſe puidit.*

*** Adelbodus c. XIV. *Regensborg igitur S. Martini ſolemnia celebrans, Blademario cui-dam Sclano Ducatum Boëmicenſem largitur, & ſi cateris acceptabilior exiſtat, illum plus inſto verbi & rebus honorat. & c. XLIV. XLV. Ditmarus lib. VI p. 378. late, ita concludens: poſt hac Rex cum exercitu, itinere ac inedia iam deſatigato, domum rediit, Marchione, ſibiſque opus fuerit, ſolius adinuans adminiculis. Goldaſtus de Regno Bohemiæ lib. II c. IV p. 131.*

**** Adelbodus c. XXII. *interes Blademarius Dux Boëmenſis moritur, & Boſizlaus in-fidelitatis Venenum ex propria iniquitatis fonte poſatum in contrarietatem Regis euomere nititur. Nam Pragam, que caput eſt Boëmiæ, per pecunie deceptiones, per falſas promiſſiones, per aſtutiſſimas fraudes inuadit. Mizlauiam quoque Saxoniæ & Poloniæ interiacentem Marchiam inſidiis, quibus edoſus erat, ſue inſelicitati ſubiicit. Idem c. XIV.*

***** Adelbodus c. XXX. *poſt hac collectis Thuringi & Saxonibus Rex in Mizlauiam in-trat, munitiones, quas Bulizlaus occuparat, expugnare volens, ſed huiusmodi diſpoſitum hiemis aſſeritas interceptis & eſſeſum, qui expleri leuiter in aſtato poſſet regia voluntati denegauit. c. XXXI. omiſſi igitur munitionibus, terram deuſtat, hanc incolis deputans culpam, quod pecunia corrupti, ex fide Bulizlao non reſiſterint. Inde Meresborg reuertitur, iuxta decurſum Albis Marchiones ſtauens, qui & Saxoniæ & Bulizlai incurſum latrocinandis cuſtodians, & ipſi Bulizlao aſſidue inquietationis moleſtias inſerunt. Vide & c. XLII. XLIII. Nonnoſius Presbyter de geſſis Henrici II. c. III. Marianus Scotus ad a. 1004. Henricus Rex Italiam, Bohemiam, & Boeſlaum ducem cum omni Sclanorum gente ſubiugauit. Hermannus Contraſtus ad a. 1004. Henricus in Saxoniæ rediens, Boemiam, & Boeſlaum Ducem Sclanorum, cum tota gente ſua ſubiugauit. Chron. Reichersbergenſe ad a. 1004. Chron. Saxo 1003.*

***** Ditmarus lib. VII p. 413 Chron. Saxo ad a. 1005. *Rex ita permanentis contra Boeſlaum-*

lucum, repente agmine Poloniam accelerans fugientem insequitur suam quasi iniuriam defensorum.

† Chron. Saxo ad a. 1015. addidit etiam hoc anno Imperator legationem mittere, ad Bolizlanum pro restituendis regionibus quas abstulerat. Ille vero more consueto superbe respondit, se non solum propria retinere velle, quin potius non sua diripere malle. Ad hac Imperator merito indignatus, bella parat, fortisque virorum milia vocat in arma, cum quibus sine mora Polonia attingit fines, cum in primo aditu diuina affant solatia. Hostes enim terga verterunt, sed alibi nongenti ceciderunt, ipsi quoque Bolizlanus a facie eius eminus fugit, seque Rex exhilaratur saluo satellite, excepto uno iuvene egregio, qui viribus imbellis cum paucis fortibus intrepida morte laudabiliter occubuit. Et paullo post: Caesar Oderam transmeans, reluctantem Poloniorum multitudinem admodum prostravit, & nemo de exercitu regio, nisi Oddo inclitus iuuenis, cum aliis duobus satellitibus sauciantur, Latius hæc describit Ditmarus lib. VII. p. 403. Annales Hilderheimenses ad a. 1015.

†† Helmoldus Chron. Slav. lib. I c. XVIII. placuit piissimo Cesari Henrico Curiam celebrare in castro VVerbene, quod est iuxta Albiam, ad experiendos animos Slavorum, conueniunt omnes Principes VVinavorum in praesentiam Caesaris, seque Imperio ad bonum pacis & subiectionis obtemperaturos protestati sunt. Chron. Slav. apud Lindenbrogium c. XIII. Ditmarus lib. VI p. 382.

††† Sigebertus Gemblacensis ad a. 1003. reges gentiliū, in Interiori Germania commorantes, qui dicuntur VVinidi, tributarios sibi facit. Albericus ad a. 1003.

§. XXI.

Sequuntur Italica illius expeditiones. Post obitum Ottonis III Itali deficientes Harduinum Eporediensem Marchionem sibi creauerant Regem.* Hinc compositis in Germania rebus a. 1004. ab Italis euocatus, illorum terram intrauit, & licet aditus probe custodiret Harduinus.** Veronam venit, inde Brixiam vsque & Papiam progrediens,** vbi ab omni populo beneuole susceptus & a. 1005. communi consensu in Regem Italiae fuit coronatus:*** Hinc sedato & Papiensium contra Germanos commotumultu, in Germaniam fuit reuersus.****

* Ditmarus lib. IV p. 359. Longobardi autem audito Imperatoris discessu, de futuris nil solliciti, neque de dignis presentie fructibus cupidi Hardwigum sibi in regem elegerunt, destruendi potius, quam regendi, sibi in diuino iudicio ipsis post claruit, huius rei auctoribus. Adelbodus c. XV. XVI.

** Ditmarus lib. V p. 370. dum hæc aguntur, Hartwigus omnes introitus Longobardiae, qui ab accolis Cluse vocantur, vigilanti custodia firmabat. Et paullo post: Unde nonnullos priores sibi suppositos commisi peruenit, & per internuntios & per literas Henricum Regem ad defendendum se venire rogabant, aut eo in aliis negotiis occupato Principes suos mitteret. Horum necessitati ad succurrendum Otto Carventorum Dux & Veronensium Comes cum Heriberti Comitis filio Otcone & Arnesto Luipoldi Marchionis filio cum aliis paucis ob spem auxilii maioris ab Italis promissi a rege diriguntur.

*** Adelbodus c. XXII. Ditmarus lib. VI p. 377. Sigonius lib. VII p. 189.

**** Adelbodus c. XXXVI. inde Papiam venit, vbi a multitudine maxima nobilium Longobardum, qui ad suscipiendum eum congregati erant, per dignos applausus recipitur, & cum exultatione totius civitatis ad S. Michaelis Ecclesiam ducitur. Ibi Clerus, ibi nobilium coetus, ibi plebs virisque feruens omnes unanimis, uno ore Henricum acclamant, collaudant, collaudatum per manuum elationem designant. Collaudatus igitur coronatur ex debito ab omnibus honoratur. Ad Palatium deinde cum laudamine reducit. Ditmarus c. l. Chronographus Saxo tamen ad a. 1004. Post hæc per Franciam in Italiam veniens, sanctum pascha ibi acturus, sed adempto gaudio multa milia rebellium iussit

interire gladio, ob vilescendam iniuriam ab eisdem Romanis Theotonicis iam dudum illatam, omnibus simul edificiis Papie exustis, quæ veterum construxerat industria illustris.

**** Dicitur lib. VI p. 377. inde Bergomum ab Arnulpho Imperatore olim deuilam, itinere attingens Mediolanensem Archiprasulem, fide sacramentis firmata, recepit. Post hæc Papiam visitans urbem, ab Archiepiscopo hoc, & a primis illius regionis susceptus, cum admirabili laude ad Ecclesiam ducitur, & communis electione sublimatus, in solum regale collocatur.

***** Hunc tumultum late describit Dicitur lib. VI p. 377. & Adelbodus c. XXXVII. XXXVIII.

§. XXII.

Anno 1014. Romam pergens Henricus, VI. KI. Martii a Benedicto VIII. Papa cum coniuge sua Cunigunda, promissa ecclesiæ fide atque defensione in Imp. fuit inunctus, corona Germanica super altare S. Petri suspensa.* Dum autem Græci Italix inhiarent, Melus Princeps quidam eisdem Normannorum ope deuincebat, sed cum parem se iisdem haut videret,** Imp. a. 1012. ab Italis vocatus, cum magno exercitu Italiam ingressus est, *** Græcos fudit, Apuliam Imperio vindicauit, capta Capua Pandulfum Comitem Teanensem ibidem Principem constituit, Troiam etiam, Neapolim aliasque vrbes cepit, Normannis quoque qui ipsi in auxilio fuerant, aliquam terræ partem concessit. **** Hinc fauientibus ætatis caloribus, Romam, Romaque in Germaniam abiit. *****

* Dicitur lib. VII p. 400. die dominica, ac VI. Cal. Martii, Henricus D. G. Rex inclitus, a Senatoribus duodecim exaltatus, quorum sex rasi barba, alii proluxa mystice incedebant, cum baculis cum delecta suimet Coniuge, Cunigunda, ad Ecclesiam S. Petri, Papa, cum Clero, expectante, venit, & antequam introduceretur, ab eodem interrogatus: si fidelis vellet Romanæ Patronus esse & Defensor Ecclesiæ? sibi autem, suisque successoribus, per omnia intinus fidelis? deuota professione se se facturum, respondit; & tunc, ab eodem, inunctionem Regalem, & coronam, cum Contellali sua, suscepit. Priorem autem coronam super Altare Principis Apostolorum suspendi precepit. Eadem verba habet Chronographus Saxo ad a. 1014. Hermannus Contractus, Lambertus Schafnaburgensis, Marianus Scotus, Sigbertus Gemblacensis, Albericus ad a. 1014. Leo Ostiensis lib. II c. XXXI. huius anno ordinationis tertio, anno videlicet Domini millesimo quarto decimo, quo tempore Paschalis festinitas ipso die sancti Marci, iuxta calculi ordinem extitit, Henricus Rex, de quo supra diximus, venit Romam, & coronam Romani Imperii de manibus Benedicti ostiani Pape recepit.

** Leo Ostiensis II c. XXXVII. Hic itaque Melus, & retro aliquantulum redeam, Barensum cinium, immo totius Apulie primus, ac clarior erat, strenuissimus valde, ac prudentissimus Vir. Sed cum superbiam, insolentiamque, ac nequitiam Græcorum, qui non multo antea tempore, scilicet primi Obtoni, Apuliam sibi Calabriaque sociatis in auxilium suum Danis, Rurhis & Gualanis vendicauerunt, Apuli ferre non possent, cum eodem Melo, & cum Datto quondam aique nobilissimo, ipsiusque Meli cognato tandem rebellant. Verum cum exercitus, quem Imperator illo transmiserat, idem Barensis resistere non valeret, post non longum tempus eripuit se, suæque cedentes, eundem quoque Melum Græcis tradere nequiter conabantur. Quod prudentissimus Vir aduertens, & cum Datto, clam fugit, & Asinulum introiit, atque post paucos dies, timens ne etiam ipsi Græcis, qui eum obsidebant, contraderent, nullum egressus cum Datto pariter Benuentum venit. Inde Salernum, ac deinde Capuanum, nullo interim otio

indulgens, quin modis omnibus sataret, qualiter Græcorum dominationem abicere, atque ab eorum tyrannide suam posset patriam liberare. Ex paullo post: Melus igitur inter illa Capua commorans, cognito prædictorum Normannorum aduentu, mox illos accersit, eorumque causa diligentius perquisita, & agnita, istis de more militia protinus foderatur, & e vestigio Salernum, ac Beneuentum repedans, multas sibi tam Græcorum odio, quam sui gratia ducebat associas, statimque Græcorum terram ingressus expugnare repugnantes viriliter cepit. Tribus itaque vicibus cum Græcis, primo apud Arenolam, secundo apud civitatem, tertio apud Vaccariciam campestri certamine dimicans, tribus eos vicibus vicit, multosque ex his interficiens, & usque Trani eos constringens omnes ex hac parte, quas inuasert Apulia civitates, & oppida recepit. Quarta demum pugna apud Cannas Romanorum olim clade famosas, Bohem, Captapani insidiis, atque ingeniis superatus vniuersa, que facile receperat, facilius perdidit. Ferunt in ea pugna Normannorum ex ducentis quinquaginta numero, decem tantummodo remansisse de Græcis autem innumerabilem turbam accebuisset. Melus vero cernens se militum auxiliis destitutum, Normannos superstites, partim apud Guaimarium, partim apud Pandulfum constituens, ipse ultra montes ad prædictum Imperatorem abiit & ad expellendos Græcos vel ipsum per se ad has partes venire suaderet, si posset, vel militum ab eo auxilia acciperet, si non posset.

*** Leo Ostiensis II c. XXXIX. his omnibus Augustæ memoriæ Imperator, Henricus auditis, Græcorum scilicet inuasionem, Principis tergiversationem, Datti denique crudelissimam necem, repulsi, amissa Apulia, ac Principatu, Romam quoque, ni maturaret, ac per hoc Italiam totam consequenter sibi, & in proximo amittendam, cum iam Melus bis ad eum hac de causa profectus ultra montes defunctus fuisset, minime amplius remorandum ratus, anno Incarnationis Dominicæ millesimo vicesimo secundo, immenso valde totius Regni congregato exercitu, Italiam venit. Et ipse quidem cum maxima eiusdem exercitus parte per Marchias transit. Archiepiscopum vero Pappum cum vndecim milibus, & perhibent, armorum per Marforum regionem direxit. Belgrimum autem Coloniensem Archiepiscopum, cum viginti milibus, ad Principem, & Abbatem capiendum per Romam pramissit.

**** Hermannus Contraſtus ad a. 1022. Henricus Imperator Campaniam petens Troiam, Neapolim, Capuam & ceteras civitates in deditionem accepit, & Nordmannis quibusdam, qui tempore eius illo confluxerant, quoddam (ut ferunt) in illis partibus territorium concessit, sicque ipse per Romam villor rediit in Germaniam. Annos confundere videtur Sigebertus Gemblacenſis qui ad a. 1013. Henricus Imperator Italiam petens, & subueniret suis quos Græci premebant, circa Beneuentum, Salernum, & Capuam debacchantes, Troiam civitatem capit. Cum tamen hæc ad hunc annum 1022. potius sint referenda. Auctor vitæ apud Canisium Tom. VI p. 387. Apuliam a Græcis diu possessam Romano Imperio recuperavit, & eidem provincie Ismahelem ducem præfecit: Qui postea in urbe Babenbergensi mortuus.

***** Leo Ostiensis II c. XLI. post paucos dies sponte Troianis deditionem sui facientibus, & ad Imperatoris vestigia vniuersis a minimo usque ad maximum suppliciter procurrentibus, Imperiali clementia veniam tribuit. Et quoniam propter aestuum tempus gens continuis afflucta frigoribus in partibus istis durare non poterat, restitutum dies singulos maturabat.

S. XXIII.

Bellum cum Balduino Flandriæ Comite a. 1006. gessit. Hic enim castrum Valentinas in confiniis Marchiæ & Lotharingiæ situm inuaserrat, quod Henricus obsidet, concurrentibus ad auxilium eius Roberto, Francorum rege, & Richardo Normannorum Comite. Relicta tamen obsidione Henricus insequenti anno contra Balduinum denuo profectus,

Gandauum inuadit, & depopulatus terram, aliquot Flandrensiū primo-
res capit. Vnde Balduinus perterritus, Imperatori satisfacit, Valentia-
nas reddit, datisque obsidibus cum sacramento fidelitatis manus ei dedit.
Postea Imperator seditione suorum coactus, Valentianas Balduino comiti
in beneficium dedit, vt sibi contra motus suorum auxilio esset. postea ei et-
iam Walchriam addidit.*

* Hæc verba sunt Sigeberti Gemblacensis ad a. 1006. & 1007. Chronographus Saxo
ad a. 1006. Balduinus in Gallia eluatur contra Regem cum Lamperto, in Valentia ciuitate non sua.
Quod Rex agre ferens eo in expeditionem properat plurimo suorum sudore & longo tempore frustra
eundem commoratus, tandem facta pace reuertitur. Albericus ad a. 1006. Diurnus lib. VI p. 383.
Interea Balduinum Ducem inuentus & rerum affluentia, ac mala iniquorum infatio aduersus Regem
armauit, & Valentiam urbem possidere, potest atque summet subdere, suasis. Quod Rex ubi primum
comperit, ipse cum suis militibus accedens, eripere eandem assidua pugnatione tentauit, & nil profici-
ens, abiit, expeditionem suam in proxima ætate super Balduinum fieri Orientalibus & Occidentalibus
firmiter indicens. Aduenit optatum tempus, exercitus grandis colligitur, & a rege cum eodem ad
Scellam fluium perueniunt. Ibi se Balduinus armato milite præsentans, transitum regi prohibere fru-
stratoria spe nititur, sed prudenti consilio quorundam nostri manibus alio latenter transsecti, eiusdem
nimiam presumptionem, ex improviso irruentes, confundunt. Fugiente eo, Rex in Christo Billore letatur,
flumen transgreditur, vicinitatemque contiguam populatur. Cum autem ad Abbatiam, quæ Gewe
dicitur, veniret, a confratribus illius Ecclesiæ susceptus, nec eidem, & bonis appartenentibus cunctis pe-
percit. Tandem Balduinus magna necessitate coactus, humili supplicatione veniam impetrat, & non
longe post per manus Regis V Valcon & prænominatam urbem in beneficium adipiscitur.

S. XXIV.

Anno 1009. rebellabat contra ipsum Theodericus, vxoris suæ frater,
Metensem urbem cum episcopatu occupans, quam urbem obsedit, eadem-
que ad deditionem compulsa, pax conuenit.* A. 1016. Rudolphus Bur-
gundix Rex, Henrici auunculus regnum suum, per donationem mortis cau-
sa Henrico tradit,** id quod post biennium a. 1018. Procerum consensu,
qui primum Imp aduersabantur, mediante etiam iuramento fuit confir-
matum.*** A. 1013. Henricus Imperator, & Robertus, Rex Francorum, su-
per Carum fluium, apud Euasium, conueniunt, de Statu Ecclesiæ, Regni &
Imperii tractaturi, & conuenit, vt super his confirmandis, etiam Papam Ro-
manum simul ambo Papiæ opportune conuenirent.****

* Sigebertus Gemblacensis ad a. 1009. Henricus imperator Metis urbem obsides propter Deo-
dericum fratrem vxoris suæ contra se rebellantem, qui episcopatum ipsius urbis & surpauerat. Dux enim
Moselanorum Theodericus post fratrem suum Alberonem dato episcopatu Metensem filio suo adhuc
puero, tutorem ei substituit ipsum Theodericum. Qui puero urbe excluso, & episcopatu usurpato, ipsum
etiam Theodericum ducem bello capit. Urbe ergo per obsidionem penitus desolata, tandem pax conuenit:
Albericus ad a. 1009. Causam rebellionis addit Chronographus Saxo ad a. 1010. Theodericus
Metensem Episcopus, dotem & patrimonium Regina Kunigundis quæ soror erat sua, Bauenbergensi
Ecclesiæ dolens delegari a rege, contra ipsum rebellat.

** *Diemar* lib. VII. p. 406. *proximam Palmarum ieiunium Imperator, cum Henrico, Venerabili VVirciburgensi Ecclesie Episcopo, complens, quarta feria ad Bauenberg venit; ibique Crenon Domini, & Passionem, cum Paschali tripudio, honorabiliter peregit. Et quia Rudolphus, Burgundionum Rex, Annuncius Eius, sicut vocatus erat, huc venire non potuit, Nepotem sibi dilectum obuiam sibi pergere rogauit. Fuit eorundem Conuentio, in Urbe Argentina. & mutue charitatis inuicem largæ benignitas confectis ariste Virisque. Fuit quoque ibidem, Rudolphi Regis inchoata coniux, quæ familiaritatis huius adiutrix, filios suimet duos, Senioris autem sui primignos Casari commendauit; & dilectis suis Militibus hoc totum dedit in Beneficium, quod sibi ab Auunculo suimet tunc concessum, & quod VVilhelmus Pithuensis hactenus habuit Regio munere præstitum. Imperator, sapiente & suo consilio, hoc voluit, cum his id sibi firmitus subdere, quod longe prius Rex prædictus Eius sacramentis post mortem suam, sancierat. Oranem namque Burgundie regionis primatum, per manus, ab Auunculo accepit, et de maximis rebus, sibi Eius consilio non fiendis, securitatem firmavit. Wippo in vita Conradi Salici p. 131. Rudolphus, Rex Burgundie, dum in senectute sua, Regnum molliiter tradidit, maxime inuicem apud Principes Regni sui comparans, secundum Henricum Imperatorem, filium sororis sue, in Regnum inuitauit, eumque, post vitam suam, Regem Burgundie designauit. Ad quam rem commendandam Imperator Henricum infinitam pecuniam saepe & sepiissime consumpsit.*

*** *Diemar* lib. VIII. p. 420. ad a. 1018. iam declinam ab his, & loquar Imperatoris Nobis prosperitatem, nuper sibi exortam. Auunculus namque suus, Burgundionum Rex, Rudolphus, conuonam suimet, & scriptum, cum Vxore sua & priuigna, ab Optimatibus vniuersis, sibi concessit, reiteraturque sacramenti Confirmatio. Actum est illud Maguntia. Proceres autem primum fuisse Impercontrarios, docet Auctor Vitz Henrici p. 390. Burgundionum quoque non humana sed diuina fuit Victoria. Nam cum armis, & omnibus belli copiis essent instructi viri ad bella dillissimi, armis depositis non hominis metu, sed nutu Dei rogantes ea quæ pacis sunt dexteras dederunt. Hinc facile patet quid de Sigeberto Gemblacensi sentiendum qui ad a. 1020. dicit: Rudolphus rex Burgundie insolentia Burgundionum irritatus, regnum Burgundie Henrico imperatori dare tractat, sed cum ab hac intentione reuocat simulata Burgundionum satisfactio.

**** Verba sunt Sigeberti Gemblacensis ad h. a.

§. XXV.

Inter gesta ipsius ciuilia est referendum, quod varios æque contulerit Ducatus. A. 1004. equidem Henrico, vxoris suæ fratri in festiuitate S. Benedicti Ducatum Bauariæ concessit. * Herimanno Alemanniæ Duce eodem anno defuncto, Ducatum ipsius concessit Hermannio Iuniori, ipsius filio. ** A. 1005. Lotharingæ Ducatum committit Godefrido Arduennæ Comitibus filio. *** Ipso etiam imperante, Hungarorum rex cum vniuersa natione, per Gisellam, ipsius sororem ad fidem Christianam fuit conuersa. **** Ipsa etiam Pannonia Imperio Romano subiecta. *****

* *Adelbod* c. XXXII. Rex interea iniuria, quam Theutonicis Itali intulerant, non immerito a Saxonia discedens, in Bauariam venit. Ibi Henrico, fratri Rezinæ, in festiuitate S. Benedicti, Ducatum Bauariensem concessit. *Diemar* lib. VIII. p. 423 Imperatrix autem, ad dilectam sibi Capungemensem, Monasticam ibi vitam ordinauit, indeque, per Orientalem Franciam profecta, Bauariam pergit, fratremque suum, Ducem Henricum, Ratispona inthronizauit. Hunc tamen lib. VI. p. 376. Henrici Generum vocat: per Thuringia Orientalisque fines Francie transiens, ad Ratisbonam venit, ibique Regali habito Placito, Milite suimet, Generoque, Henrico, 12. Cal. April. cum omnium laude præsentem, cumque hæc signifiera, Ducatum dedit.

** Her-

**** Hermannus** Contractus ad a. 1004. *Hermannus dux obiit, pro quo filius eius puer Hermannus. Diemarum lib. VI p. 378. debinc patriam reuifere feftinans, Alemannie fines nuper a Ducis Hermannii folatio priuato, filioque eius, & equiuoco, adhuc puerulo, deditos ad regendum & confirmandum, inuadit.*

***** Sigebertus** Gemblacenſis ad a. 1005. *Mortuo Ottone duce, ducatus Lotharingia datur comiti Godefrido, filio Godefridi Ardemenſis.*

****** Sig. Gembl.** ad a. 1010. *Gens Hungarorum haftenus idololatria dedita, hoc tempore ad fidem Chriſti conuertitur per Giſlam ſororem imperatoris, qua nupta Hungarorum regi ad hoc ſua inſtantiaregem adduxit, & ſi & totam Hungarorum gentem baptizari expeteret, qui in baptiſmo Stephanus eſt vocatus. Auſtor Vitæ p. 390.*

******* Hungarici** quidem Scriptores hoc denegant. Sic enim Petrus de Rewa Corona Hungarica p. 2. *Regnum Hungaria ſemper liberum extitit, & nihil unquam cum Imperio commune habuit: quamuis ratione dignitatis, ſuperiorem eſſe Caſarem conſeamus, ratione tamen domini, pares nos illi arbitramur. Aſt Auſtor Vitæ Henrici apud Canibum p. 390. claris verbis hoc adferit, dicens: Pannoniam quoque Catholica fidei & Romano Imperio coadunauit: Viſtor autem aliarum nationum, Apoſtolus ſic Vngarorum. Auentius quidem lib. V Ann. c. V n. 8. dicit: filio Geizonis qui obierat A. 996. Giſala ſoror Henrici II. deſpondetur, hac lege atque ordine ut ille exploſa falſorum deorum ſuperſtitione, Chriſti ſenius & veri Dei cultum cum popularibus reciperet. Accepit conditionem princeps Vgrus ſtatim aqua luſtrica tingitur, Stephanus, id eſt, coronatus, appellatus, & a Caſare Rex nuncupatur. Ex quo Duus Ludewig de auſpicio regio p. 91. concludit, vero abſimile non eſſe Stephanum diploma regale ab Henrico accepiſſe. Aſt, ſilentibus reliquis Scriptoris antiquis, ſoli Auentino hac in parte fidem haut habemus.*

§. XXVI.

Nec minor fuit in foundationibus. Quippe a. 1005. in ciuitate ſua Babenberg, quam ab Ottone II in proprietatem acceperat, * in honorem B. Petri Episcopatum in Synodo Francofurtenſi fundauit, ** eidem, facta commutatione cum Henrico, Herbipolitano Præſule aliquam partem parochiz ipſius ſubiecit. *** Hanc Episcopatus foundationem Ioannes XXII a. 1067. firmavit, hoc addito priuilegio, ut Episcopatus hicce ab omni humana ſubiectione liber, ſoli ſubiectus ſit Pontifici Romano, **** atque hæc fundatio in altera Synodo Francofurtenſi a. 1007. ab omnibus, qui interfuerunt Episcopis fuit ſuſcepta. ***** Iſte etiam Episcopatus præſente Benedicto VIII. Papa peracta templi maioris conſtructione, a. 1012. demum fuit conſecratus. ***** Præter alia huic Eccleſiæ conceſſa Priuilegia, idem Henricus conſtituiſſe dicitur, ut quatuor iſti Principes, qui Imperio Germanico præſtant Officia Mareſchalli, Dapiferi, Pincernæ & Camerarii, ſimilia præſtarent in Episcopatu. Huius quidem reliquias in Electoribus antiquis ſecularibus, Bohemo inquam, Palatino, Saxone, Brandenburgico adhuc videmus, qui de ſimilibus, quæ Imperio debent officiis, Bambergienſi quoque ſunt obligati, quod vero iſta officia ab Henrico II ſint introducta, ſolis nititur coniecturis, *****

* Extant

* Extant tabulæ donationis Ottonianæ apud Greſerum de Diuiſ Bambergensibus in vita Henrici Sancti c. IX. *ob interuentum dilectiffimæ Genitricis noſtræ, Adelheidæ, caræ Nepoti Noſtro, Bauariorum Duci, Heinrico, quoddam Iuræ noſtri Pradium, Cuiusmodi videlicet, Babenberg nomen habens, cum omnibus ad hanc reſpicientibus, & Nemken Vraha; in Comitatu Bertholdi Comitis, Volckſſen nuncupato, ſita, noſtra Imperiali potentia, in perpetuum & ſum proprietatis, conceſſimus firmiterque donauimus, cum ſtrictumque ſexus mancipiis, ædiſciis, Eccleſiis, terris, cultis & incultis & cum omnibus, iure legaliterque, ad hac iam diſta prædia pertinentibus, eo tenore, ſi libero ipſe deinceps perſuatur arbitrio, hac tenendi, commutandi; dandi, poſteris relinquendi, ſeu quicquid ſibi licuerit, inde faciendi. De hac etiam Episcopatus erectione late agit Dietmarus lib. VI p. 383.*

** Acta Synodi Francofurtensis apud Dietmarum lib. VI p. 383. exhibentur, in quibus hæc verba: Episcopatum in Baueberga, cum licentia Antistitis mei, facere hactenus concepiui; & hodie perficere volo deſiderium. Eberhardo tunc Cancellario, cura Paſtoralis a Rege committitur. Marianus Scotus ad a. 1005. Vita Meinwerici c. XXIII. Burckhardus de Caſ. Monasterii S. Galli c. IV. Hanc autem Bambergensem Comitatum uxori Henrici Cunigundæ in dotatitium fuiſſe conceſſum, docet nos Siebertus Gemblacensis ad a. 1004. dum ait: *Henricus imperator Babenbergensem eccleſiam episcopalis ſedis honore ſublimat, & quia liceris carebat, eam omnium rerum ſuarum heredem facit: Unde Deodericus Metenſium episcopus dolens, dotem & patrimonium ſororis ſuæ Cunigundæ imperatricis delegari ab imperatore Babenbergensi eccleſiæ, reſiſtit.*

*** Sic enim in Bulla Iohannis XII in vita Henrici apud Greſerum c. XI. *quia dilectus & ſpiritalis noſter, filius, Henricus, Glorioſiſſimus atque Inuictiſſimus Rex, diuina inſpirante Clementia, de propriis hereditariis rebus, pro ſua, ſuorumque Parentum anima, Episcopatum, in loco, qui dicitur Babenber, perfectæ fidei, & charitatis deuotione, in honorem Beatiſſimi Petri, Apoſtolorum Principis, eſſe conſtituit, commutatione facta, iure ac legaliter, cum Henrico, & Virzenburgensi Episcopo, de aliqua parte parochiæ ſui Episcopatus. Quamnam vero bona Henrico Herbipolitano in compensationem conceſſerit Imperator, docet Diploma in Laurentii Frieſens Chronico p. 1008. ſcilicet Meinungam in pago Grabſeldico ſitam vna cum Marca & VValdedorf.*

**** Auſtor vitæ Henrici l. c. *noſtra quoque auctoritate ſancimus, ſi nullus ibi Comes, aut Index, Legem facere præſumat, niſi quam, per conceſſionem Glorioſiſſimi Regis, Henrici, vel ſucceſſorum eius, Episcopus loci eiusdem deligeret; nulla aliena poteſtas ibi, per violentiam, irruat; ſit ille Episcopatus liber, & ab omni poteſtate exi. auea ſecurus, Romano tantummodo mundiburdio ſubiectus, ſit tamen idem ſuo Metropolitano ſubiectus atque obediens. Hæc vltima verba ſatis reſtantur, hunc episcopatum ſub initium exemptum habuiſſe, vsque dum etiam a iure Metropolitanæ eximeretur, prout docet Bruſchius de Episcopis Babenbergensibus ſub initium: Hanc autem confirmationem cum fundatione Episcopatus confundentes quidam Scriptores, hanc ad annum 1007. referunt. Annales Einſidelenſes apud Mabillonium Tomo IV Analectorum p. 479. ad a. 1007. *Episcopium in Pabenberg conſtructum eſt, & Eberhardus, primus Episcopus ibi ordinatus eſt.* Hermannus Contraſtus, Chronographus Saxo ad a. 1007. Bruſchius c. l.*

***** Auſtor vitæ Henrici: *habitu eſt rurſum generale concilium in Francofurt, cui præſedit Pſſiligiſus Moguntinus, vniuerſi Archiepiſcopi & Episcopi, qui interſuerunt, numero XXXVI cum debita veneratione privilegium ſedis Apoſtolice ſuſceperunt.* Schatenius Ann. Paderborn. lib. IV p. 378.

***** Annales Einſidelenſes ad a. 1012. *Eccleſia in Episcopis Babenberg primum conſecrata eſt; Lambertus Schaſnaburgensis. Plenius vero Dietmarus ad h. a. peracta in ciuitate Bauenbergensi Eccleſia maiore cum natalicio Regis dies eſſet & XXXV iam inciperet II Non. Maii, omnis primatus ad dedicationem illius aula continuo congregatur, & ſponſa hæc Chriſti per manum Iohannis*

*Patriarcha de Aquilegia, & aliorum XXXV. Episcoporum ministerio consecratur, quæ ut summo de-
cuit regi in omnibus ornata fuit. Intererant etiam regio gaudio domina sorores Arhatissa Sophia &
Adelberga, quod erat insignis decus Imperatoris aula. Aderat & incredibilis frequentia cleri ac po-
puli, inter quos multis Regis indulgentiæ a Rege donata est, alia venia repromissa. Leo Ostensis
lib. II. c. XLVI. Idem Augustus (de Henrico Sancto dicens) ex propriis patrimonii sumptibus, con-
struxit Ecclesiam, ad honorem S. Georgii in Babenbergense, & aduocans Benedictum Papam, ab ipso
illam consecrari fecit, atque Episcopalem in ea sedem constituens, B. Petro, ex integro contulit, per
annos singulos, Equo uno optimo albo, cum omnibus ornamentis, & phaleris suis & centum marchis
argenti. Postmodum vero Leo IX. Papa, vicariatum gratia, Beneuentum, ab Henrico, Con-
radi filio, recipient, prædictum Episcopium Babenbergense, sub eius ditione remisit, equo tantum,
quem prædiximus, sibi retento. Auctor vitæ apud Canisium p. 389. Marianus Scotus hæc ad
a. 1011. Auctor vitæ Meinweri ad a. 1013. refert.*

***** Bruschius de Episcopis Bambergensibus sub initium: *constituit amplius D. Hen-
ricus Imperator, ut seculares quatuor seculi Romani Electores, fenda Electoratus ab huius Ecclesia
Pontifice, & Cardinali suo directo Domino petere & accipere necesse habeant. Quod insigne & lon-
ge amplissimum privilegium vulgo Sericatum Diva Chunigunda sibi filium appetant, qua laudatissi-
ma Imperatrix, Sura Ecclesie nutrix Babenbergensem suam Diocesim & Ecclesiam soluit esse, quasi
fortissimo muro, & inexpugnabili propugnaculo communitam. Idem adfirmat Freherus Orig. Pal-
lat. Cap. XV. At, hæc officia ab Henrico II. fuisse introducta, nulla certa nititur fide veterum
auctorum. Vid. Pfeffingeri Victarius illustratus lib. I. Tit. XIV. §. XV. p. 1103. & Syntagma
Iuris publici diff. XVI. c. XXXI.*

§. XXVII.

Præter hæc, Ecclesias dicare possessionibus, & immensis ornatibus
augere coepit. Sedes autem Episcopales, Hildesheim, ubi a puero nutritus,
& literas edoctus fuit; Magdeburch, Argentinam, Misenam, & Merse-
burch, quæ barbarica immanitate Sclauorum vastatæ fuerunt, restaurauit.
Et tam ipsis, quam aliis Episcopatibus innumerabilia contulit.* Synodo
etiam Tremonienſi a. 1005. celebrata, multa circa statum ecclesiasticum
ordinauit.** Sic etiam de eodem Imperatore narratur, quod Richardo,
Virdunensi Abbati professionem fecerit, & eius consilio se totum commi-
serit, volens apud S. Vitonem Monachus fieri; sed S. Abbas Richardus, vir-
tute obedientiæ ei iniunxit, ne Imperium dimitteret, quamdiu viueret, &
ita eum ad imperandum remisit.***

* Verba sunt auctoris vitæ eius apud Canisium Tom. VI. p. 384. De Merseburgensi quo-
que Episcopatu Ditmarus lib. VI. Quæ monasterio Cassinensi, & Cluniacensi Ecclesiæ, etiam
Leodienſi & Treurenſi munera conceſſerit, docet Auctor vitæ p. 388. 389. Vid. etiam Com-
pilatio Chronologica ad a. 1002. Albericus ad a. 1004.

** Ditmarus lib. VI. p. 380. posita est etiam in loco, qui Thyrnmanni dicitur magna sy-
nodo, ubi Rex Coepiscopis, præsentibusque cunctis, plurima quesitus est sancta Ecclesia conuenientia
& communi eorundem consilio hæc statuit deinceps prohiberi, & optimo nouæ institutionis decreto
grauem peccatorum simul sarcinam releuari.

*** Hæc Albericus habet ad a. 1019. & Auctor Magni Chronici Belgici p. 96. Quos
sequuntur Mutius lib. XII. p. 209. Naucleus Chron. Germ. vol. II. gen. XXXIX. p. 753. Iac.

von Königshoven *Elfsässische Chronik* cap. II. §. 163. Licet eorum scriptores de hoc taceant. Ex quo fundamento Obrechtus de *Abdicatione Caroli V. cap. I.* hæc plane reiecit.

§. XXVIII.

Henricus igitur designato sibi successore, Conrado, Suevix Duce, * Grunz decumbens, defunctus est anno vitæ suæ quinquagesimo secundo, Regni vigesimo secundo, Imperii decimo 3. Idus Iulii Dominicæ in carnationis Millesimo vigesimo quarto, & Babenbergam translatus in Ecclesia Beatorum Apostolorum Petri & Pauli honorifice est sepultus. **

* Siebertus Gemblacensis ad a. 1024. *Henricus Imperator, consulentibus sibi Principibus super substitutione Regni, designans Conradum, Virum egregii generis, & egregia libertatis, quippe qui nunquam se submiserat alicuius servituti, moritur*

** Auctor vitæ Meinwerici c. LXXXIX. Monachus Brunwillerensis de Comitibus Palatinis Ezone, & Mathild, c. II. Lambertus Schafnaburgensis, Marianus Scotus, Hermannus Contractus, Annales Hildeheimenses ad a. 1022. Wippo de vita Conradi p. 423.

§. XXIX.

Vxor ipsius erat Cunigunda, Sigefridi * Luxenburgensis Comitissæ filia, cuius fratres ** erant Theodoricus Metensium Episcopus, Gisbertus & Henricus, cui Bavariæ Ducatum concessit Henricus. Hæc adulterii inculcata, quod per triduum homo ignotus ex thalamo ipsius fuerit egressus, sed duodecim vomerum iudicio innocentiam suam comprobasse dicitur. *** Hoc igitur coniugium tanta castitate ex voto gestum fuisse fertur, ut illibatam virginitatem utrique servarent. Hinc etiam morti proximus ad cognatos ipsius Episcopos Abbatesque adstantes dixisse fertur: recipite, quam mihi tradidistis virginem vestram. **** Ideoque ducentos fere post annos a. 1201. ab Innocentio III Papa in numerum sanctarum fuit recepta. ***** Verum, dum eam virginem restituisse dicitur Henricus, potius mihi intelligi debere videtur, prole carentem, id quod locus Ditmari ***** ex parte indicare videtur, vel ob matrimonii castitatem, cum virginis nomen etiam maritatis concederetur. † Ex quo moniales pro stabiliendo coelibatu miraculum quoddam fecisse videntur, cum de illibata virginitate taceant plane Scriptores veteres. †† Prole tamen destitutos fuisse utrosque, certum est. †††

* Recentiores hunc Comitem Palatinum faciunt, aut Tolnerus Hist. Palatina cap. I. p. 3. demonstravit Luxenburgicum esse Comitem.

** Horum facit mentionem Wippo in vita Conradi Salici ad a. 1024. p. 423. *Imperatrix Cunigunda, quanquam maritali vigore destituta foret, tamen, consilio fratrum suorum, Theodoricæ, Metensis Episcopi, & Hezolonis, Ducis Bavariæ, pro viribus Reipublicæ succurrebat. De Gisberto vero Adelboldus c. XXXIX. Iuvenis quidam frater Regina, Gisbertus nomine, a Langobardis vulneratur.*

*** Compilatio Chronologica ad a. 1025. S. Kunigundis si se purgaret facta de vota

oratione audacter coram Imperatore, Sponso eius, dum adhuc viveret, & coram Principibus & multis aliis 12. candentes vomeres nudo vestigio calcavit, & Domino protegente penitus illaesa permansit, nam auctore Diabolo, qui inuidebat eius virginitati, de crimine adulterii vehementer infamata fuit, callidis namque Diabolus transfiguratus est in formam militis speciosi, tribus continuis diebus inane videbatur pluribus exire de thalamo S. Kunigunde. Auctor vitæ Henrici apud Canisium p. 387. Auctor vitæ Cunigundis cap. I. & II. Krantzii Metrop. lib. IV. c. V. Hinc versus antiqui. Iudicio vomerum Cunigunda Virgo probatur.

*** Leo Ostiensis lib. II. c. XLVI. super ceteras autem bonitates, seu virtutes, quas idem Imperator habuisse narratur a Deo, fertur vixisse castissimus, ut ad mortis articulum veniens coram praesentibus Episcopis, atque Abbatibus Cunigundæ Coniugis suæ propinquis, eaque illis tradita, fertur. Recipite quam michi tradidistis virginem vestram. Auctor vitæ Henrici apud Canisium p. 391. qui cernens diem mortis sibi imminere, vocatis ad se parentibus & cognatis beatissima Imperatricis Chunigundæ, nec non etiam quibusdam Regni primoribus, manu eam apprehendit & commendavit eam illis huiusmodi verbis memoria dignis: Hanc ecce, inquit, mihi a vobis immo a Christo consignatam, ipsi Christo Domino nostro & vobis resigno virginem vestram. Auctor vitæ Meinweri c. XII. Domina Chunigunda, ipsius, ut putabatur, vxore, re autem vera, castitatis emulatione sorori. Vid. Schurtzleischii dissertatio de Innocentia Kunigundis.

**** Exat Bulla Innocentii III. de Canonisatione apud Gretserum de diuis Bambergenibus p. 424, in qua hæc verba: B. Kunigundis S. Henrico Imperatori, fuit matrimonialiter copulata, sed ab eo non extitit carnaliter cognita. Vnde, cum Dns Imperator ageret in extremis, Principibus & Parentibus inquit, de illa: qualem mihi eam assignatis, talem vobis eam resigno. Virginem eam dedistis, & Virginem reddo. Suam ergo Virginitatem Domino consecrauit, & seruauit intactam, ita, quod, cum aliquando instigante humani generis inimico, suspicio quædam contra ipsam fuisset exorta; ipsa, ut suam innocentiam demonstraret, super ignitos vomeres, nudis plantis incescit, & processit illaesa. Vid: Vita eius apud Surium ad d. 9. Martii. Baronii Martyrologium ad 3. Martii. Io. Trithemius de Viris illustribus Ord. Benedicti lib. III. c. CCLIX. Bruchii Cat. Episc. Bamberg. n. 13.

***** Lib. VI. p. 383. dum Imp. in synodo Francofurtensis ita loquentem inducit: ob recompensationem futuram Christum heredem elogi, quia in sobole acquirenda nulla spes remanet mihi. Ex quo loco fere concludimus, Henricum spe prolis suscipiendæ iniuisse connubium, sed spe sua fuisse destitutum.

† Sic encomium Emmæ Reginæ p. 72. de eadem Emma Ricardi I. Ducis Regis Angliæ vidua, a Cnutone Danorum in Angliâ Rege in vxorem expetita placuit ergo Regi verbum virginis, & insurrexerat salto virgini placuit voluntas Regis. Et sic, Deo gratias, Domina Emma mulierum nobilissima fit coniux Regis fortissimi Cnutonis, apud du Fresnoy voce Virgo. Cum tamen ista & Alfredo & Eduardo filiis gauderet.

†† Hanc igitur virginitatem merito relicit Leibnitius introduct. in Collect. Script. Brunsvic. g. XXX. & Dieterici Henrico II. p. 63. Simile tamen exemplum ex Anglicana Historia refert Radulphus Higdenus Polychronico p. 277. ad a. 1043. hic itaque Rex (Edwardus) Godricam filiam Godwini desponsabat, quam tali arte tractabat, ut nec a thoro amoueret, nec tamen virili more cognosceret, quod familia illius edo, an castitatis Zelo feceret, compertum non habeo. Illud tamen celebrissime fertur, quod semper vixerit Rex sine mulieris contagio.

††† Auctor vitæ eius apud Canisium p. 386. Liberos secundum carnem nec habebat, nec expectabat, quando quidem eam, quam pro Coniuge habere videbatur, Chunigundam, nunquam cognovisse, comprobatum est. Hinc soror ipsius Güela, Stephani Hungariæ Regis vxor, perperam a quibusdam filia dicitur.

DISSERTATIO DECIMA QVARTA
DE
CONRADO SALICO ET HENRICO III.
IMPERATORIBVS FRANCICIS

RESPONDENTE
CONRADO SIGISMVND0 POSTOLSKI
EQVITE SILESIO.

§. I. Secunda periodus Germanicorum Caesarum Francica a Conrado II: huius ortus. §. II. electio & Coronatio in Regem Germaniae. §. III. Ab Italis in Regem accipitur. §. IV. bellum Polonicum §. V. rebellio Ernesti aliorumque Germaniae Principum contra eum. §. VI. expeditiones Italica & coronatio in Regem Italiae & Imperatorem. §. VII. renovat de Burgundiae regno pacta cum Rudolpho. §. VIII. Burgundiam & testamentum, & bello & Procerum consensu contra Ottonem, Campaniae Comitem obtinet. §. IX. Conradum Ducem, patruelem suum in gratiam recipit: filium suum in Regem fecit coronari. §. X. bellum Hungaricum. §. XI. pacem facit cum Canuto, Danorum Rege. §. XII. Constitutio de expeditione Romana & Legas Feudales. §. XIII. Mors Conradi. §. XIV. Exor & liberi. §. XV. Henrici III. nomen & parentes. §. XVI. primum bellum Bohemicum. §. XVII. bellum Vngaricum. §. XVIII. Schisma Papale tollit, Papas vi- tio creatos deponit, Clementem II. constituit, a quo coronatur & pactum cum Romanis renovat. §. XIX. Damasum II, Leonem IX. & Victorem II. Papas constituit. §. XX. Conradus Bur- gundiam reddit pacatam & Lotharingiam: cum Henrico Gallorum Rege paciscitur, eundem vero postea ad duellum provocat. §. XXI. diversos confert Ducatus. §. XXII. Filium suum Re- gem fecit coronari. §. XXIII. Mors & Sepultura. §. XXIV. Vxor & Familia.

§. I.



Dua nunc & secunda quidem oritur Periodus Germaniae pro- prii iuris, Francica, quae a Conrado II suam trahit originem. Pater ipsius erat Henricus, Dux Francorum, avus Otto, ex an- tiqua stirpe Ducum Wormatiensium, quam a Conrado I at- que ea ratione ex stirpe Caroli M. indirecta ducunt.* Mater Adelheyda Metensis, quae stirpis antiquissimae,** Dicebatur autem Sali- cus, quia in Terra Salica Franciae Teutonicae erat natus.*** Commen- datur etiam a morum maxime probitate.****

* Ex Conradi I stirpe ipsum fuisse prognatum, ex eo videtur, quod Regino dicat ad a. 919. fratres cognatos, maiores scilicet Francorum ipsum reliquisse. Ex antiqua Francorum stirpe eum ducit Auctor Hist. Landgrau. Thuringiae c. XI: Anno Domini M X V. Conradus Francigena, quidam

quidam dux Francorum imperator, habebat duos consanguineos : scilicet Hugonem & Ludovicum fratrem suum, ex stirpe Regum Francia progeniti & multum pecuniosi. Hinc etiam Siffridus Presbyter ad a. 1025. hic descenderat de stirpe Clodouai. Id quod ex Otone Frisingensi patet, qui de Henrico III. lib. VI. c. XXXII. dicit, quod in ipso dignitas imperialis, que per longum tempus a semine Caroli exubauerat, ad generosum & antiquum germen fuerit reducta.

** Chron. apud Lambecium Tom. II. p. 194. *Conradus Dux qui fuit ex progenie Conradi I, accepit filiam Ottonis Primi Imperatoris, ex qua natus fuit Otto Dux. Otto Dux habuit filios duos ; vnus nomine Cono & alter Hetzil. Ex isto Hetzil natus fuit Cono, qui modo Rex est. Wippo p. 325. erant duo Chunones, quorum vnus, quod maioris etatis esset, Maior Chuno vocabatur : alter autem, iunior Chuno dicebatur, ambo in Francia Teutonica Nobilissimi, ex duobus fratribus nati : quorum alter Hetzel, & alter Chuno dictus est : ipsos vero ab Ottone, Duce Francorum, natos accepimus, cum duobus aliis, Bruno & VVilhelmo, ex quibus Bruno Apostolica Sedis Romane Ecclesia Papa est electus, mutato nomine, Gregorius appellatus est : VVilhelmus factus Argentinenfis Ecclesie Episcopus miro modo eam sublimauit. Prædicti duo Chunones, cum essent, vt dictum est, ex parte genitorum nobilissimi : haud secus ex materno genere claruerunt. Iunioris Chunonis mater Machilda de filia Conradi Regis Burgundia, (alias Longobardia) nata fuit. Maioris Chunonis mater Adelberta (vel Adelbera, vel Adelbeyda) ex nobilissima gente Lotharingorum oriunda fuerunt. Quæ Adelbeyda soror erat Comitis Gerhardi & Adelberti, qui semper cum Regibus & Ducibus confilientes ad extremum causa propinqua sui Conradi Regis vix acquiescebant. Herm. Contractus ad a. 1024. Cuonradus senior, filius Henrici Rex promotus. Albericus ad a. 1024. Otto Frisingensis VI c. XXVIII. hic ex parte patris a Conrado Varमतiensum Duce, qui in prælio cum Vngaris sub Ottone habito, occubuerat, prosapiam ducens, ex parte matris ex probatissimorum Galliarum Principum, qui ex antiqua Troianorum stirpe descenderant, & in beato Remigio baptizati fuerant, originem trahens. Vid. Franc. Guillimannus de vera origine & stemmate Conradi. Male igitur hic Conradus a Wilhelmo Gemmet Hist. Norm. lib. VII c. XXIII. vocatur Cono Saxonum Dux.*

*** Diff. V §. II.

**** Wippo p. 427. erat enim vir magnæ humilitatis, prouidus consilio, verax in dictis, strenuus in factis, minimum auarus, omnium regum in dando liberalissimus. Erat autem idem Rex, inquit Otto Frisingensis VI c. XXVIII. armis strenuus, consilio prouidus, sapientia tam foræ, quam ciuili præditus, in religione Christiana satis deuotus, humilitate qua Regem decebat adornatus.

§. II.

De Natiuitate ipsius & Gelis, antequam Regiam dignitatem fuisset adeptus, tacent Scriptores, vt ad ipsam statim electionem pergere necessum habeamus. Postquam enim defunctus esset Henricus, conueniunt apud villam Kambam * Germani, ** Regem electuri. Contrados vtrosque commendabat & natalium splendor, maiorem insuper virtus & probitas, *** & quod ab Henrico iamdum esset designatus, **** iuniorem potentia. Vtrisque tamen inter se conuenientibus, vt quem maior pars populi probaret, alter eidem cederet, ***** per maiora electus

ctus fuit, immo communi fere adplausu maior ex Conradis, Cunigunda regina Imperii insignia lubenter offerente: ***** Inde 6 Idus Septembris ab Aribone, Archiepiscopo Moguntino Moguntia fuit coronatus. *****

* Hermannus Contraſus ad a. 1024. *Habito Conuenta, apud villam Kambam, Cuonradus Senior, filius Henrici, Rex promotus. Hunc vero locum Wippo in vita Conradi Salici p. 424. sic describit: inter Moguntia confinia & VVormatia locus est amplitudine planicie caussa, multitudinis maxime receptibilis: ex insularum recessu ad secretas res tractandas tutus & habilis.*

** Populos electores hoc modo describit Wippo p. 424. *ibi dum convenissent cuncti primates, & vna dicam vires & viscera regni cis, & circa Rhenum castra locabant. Qui, dum Galliam a Germania dirimat, ex parte Germania Saxones cum sibi adjacentibus Sclavis, Franci Orientales, Norici, Alemanni convenire. De Gallia vero Franci qui supra Rhenum habitant, Ribuarii, Lutharingi, coadunati sunt.*

*** Wippo p. 423. *in his duobus: id est, in maiore Chunone & minore (minore) diu pendebat reliqua nobilitas: & quanquam maiorem Chunonem secretiori consilio & avido desiderio propter virtutem & probitatem illius pene omnes eligerent, tamen propter iunioris potentiam, ne pro honoris ambitione discederent, animum suum ingeniose quisque dissimulabat.*

**** *diff. superiori §. XXVII. Leo Ostiensis lib. II c. LVIII. defuncto igitur augusta memoria Imperatore Henrico anno Domini MXXV & Chuonrado Duce, qui & Cono dictus est, eiusdem Henrici electione in Regem leuato. Otto Frilingensis VI c. XXVII. anno ab incarnatione Domini MXXV defuncto sine filiis Hermico, Conradus natione Francus, consilio antecessoris sui, cuius tamen dum adhuc viveret, gratia carebat, ab omnibus electus, LXXXVIII. ab Augusto regnum sortitur.*

***** Wippo p. 425. *ad extremum vero divina providentia consigit, ut ipsi inter se convenirent quodam pacto, in tam dubia re satis convenienti, ut si quem illorum maior pars populi laudaret, alter eidem sine mora cederet.*

***** Wippo p. 426. *archiepiscopus Moguntinensis, cuius sententia ante alios accipienda fuit, rogatus a populo quid sibi videretur, adnudivit corde, hilari voce laudavit & elegit maioris aetatis Chunonem suum in Dominum & Regem atque rectorem & defensorum patriae. Hanc sententiam ceteri Archiepiscopi & reliqui sacrorum ordinum viri indubitanter sequebantur. Iunior Chunon paululum cum Lutharingis placitans, statim reuersus maximo favore illum ad Dominum & Regem elegit: quem rex manu apprehendens secum illum considerare sibi. Tunc singulis de singulis regnis eadem verba electionis sapissime repetebant: sic clamor populi: omnes unanimitate in Regis electione principibus consensiebant: omnes maiorem Chunonem desiderabant: in illo persistebant: ipsam causam dominantibus nihil hastitudo preposuerunt: eundemque regali potentia dignissimum iudicabant: & si nulla mora consecrationis illius fieret, postulabant, supradicta Imperatrix Clamaganda regalia insignia quae sibi Imperator Henricus reliquerat, gratanter obtulit, & ad regnandum quantum huius sexus auctoritatis est, illum corroboravit. Vita Meinwerchi n. 93. principibus autem pro electione Regis disidentibus, octo ebdomaticis solum regni vacavit, & sic Conradus, unus ex regni primoribus, sed regno antea per rebellionem adversus, fauentibus sibi Aribone Moguntienſe Archiepiscopo, Euerhardo Bauenbergense An. Dom. Incarn. MXXIV, ab V. C. MDCCCLXXV, octogesimo quinto loco ab Augusto, VI Idus Sept. illud obtinuit, & Moguntia Regia consecrationis dominium accepit.*

***** Chro-

***** Chronographus Saxo ad a. 1024. *facto autem in breui totius senatus conuentu, Conradus Princeps in Regem eligitur atque a Moguntino Archiepiscopo Aribone vntus coronatur. Herm. Contractus ad a. 1024. Ceremonias Coronationis describit Wippo p. 427.*

S. III.

Post coronationem statim Aquisgranum venit, ibidemque regni statum ordinauit.* Inde a. 1025 diem pentecostes in Constantia ciuitate celebrauit, vbi Heribertus archiepiscopus Mediolanensis, & reliqui Italiae Proceres fidem ipsi sacramento promiserunt. Papienses vero, eo quod palatium regium destruxissent, in gratiam minime fuerunt recepti.**

* Wippo p. 426. *collecto regali comitatu Rex Chonradus primum per regionem Ribuariorum, usque ad locum qui dicitur Aquisgrani palatium peruenit, vbi publicus thronus regalis ab antiquis Regibus, & a Carolo precipue locatus, totius regni archisolum habetur. Quo sedens excellentissime, Rempublicam ordinauit, ibique publice placito & generali concilio habito, diuina & humana iura stititer distribuebat.*

** Wippo p. 430. *Anno primo regni sui Chonradus Rex diem sanctum pentecostes in Constantia ciuitate celebrauit; ibi archiepiscopus Mediolanensis Heribertus cum ceteris optimatibus Italicis Regi occurrebat, & effectus est suus, fidemque sibi fecit sacramentorem & obsidum pignus, ut quanto veniret cum exercitu ad subiciendam Italiam, ipse eum reciperet, & cum omnibus suis ad Dominum & Regem publice laudaret, statimque coronaret. Similiter reliqui Longobardi fecerant propter Ticinenses, qui & alio nomine Papienses vocantur, quorum legati aderant cum muneribus & amicis, molientes, ut regem pro offensione ciuium placarent, quauquam id ad ipsi a Rege iuxta votum suum nullo modo valerent. In qua autem re offenderint, breuiter absoluit. Erat in ciuitate Papiensi Palatium a Theoderico rege quondam miro opere conditum, ac postea ab Imperatore Ottone tertio nimis adornatum. Cognito autem obitu Imperatoris Heinrici antecessoris Chonradi regis, ut mos est hominum semper in nouis rebus intemperanter se habere, statim Papienses inconsulto ad imbellum aulam ruentes ausibus illicitis fregerunt mania Regis. Totumque Palatium usque ad inum fundamenti lapidem eruebant, ne quisquam regum vltius infra ciuitatem illam Palatium ponere decreuisset. Ex qua audacia diu magna controuersia inter Regem & Papienses habita est. Idem dixerat p. 424. Italiam transeo cuius Principes in breui conuenire ad regiam electionem nequiverunt, qui postmodum in vrbe Constantiensi cum Archiepiscopo Mediolanense & reliquis Principibus occurrentes Regi, sui effecti sunt, & ei fidelitatem libenti animo iurauerunt.*

S. IV.

Eodem anno 1027. Boleslaus, Dux Polonorum regium nomen sibi sumsit. Filius quoque eius, Misco, rebellis factus, fratrem suum, quoniam Conradi partibus faueret, in Russiam depulit.* Hunc vero a. 1026. in eas redegit angustias, ut ad Vdalricum Bohemorum eum fugere compelleret, Ottonem fratrem ipsius in Polonia Ducatu confirmans.** Hoc autem a. 1032. defuncto, Misco supplex factus Imp. quem in gratiam recepit, Polonia in tres partes diuisa, in vna harum Misiconem sub tributū lege constituit Tetrarcham, Masouia etiam tunc proprio Ducatu facta.*** Defuncto Misicone filius ipsius Casimirus fidus mansit Imperatori,

* Wippo

* Wippo p. 431. eodem anno, quem supra notavimus, Boleslaus Sclanigena, Dux Bolanorum infamia regalia & regium nomen in iniuriam Regis Chuonradi sibi aptavit, cuius temeritatem citius exmanuit. Filius autem eius Misico similiter rebellis fratrem suum Ottonem, quoniam Regis partibus faucebat in Russiam provinciam pepulit. Idem p. 438. Misico dum fratrem suum Ottonem persequeretur, expulerat eum in Russiam. Otto Frisingensis VI c. XXVII. Gotfr. Viterb. p. XVII. p. 485. Chronographus Saxo, Albericus ad a. 1025.

** Otto Frisingensis c. l. in primordio regni eius Boleslaus Polonorum Dux, qui ab antecessore suo Henrico noniter subactus fuerat, a regno dinidi, Rexque per se vocari molitur. Qui non multo post moriens, Misiconem filium suum successorem reliquit. Is dum Patrem imitari cogitaret, insuperque fratrem suum Ottonem expulisset, Rex tam profugum in Patriam reduciurus, quam de contumace regni iniuriam vindicaturus, in Poloniam prociendum movet. Misico Regis impetum ferre non valens, fractis quibusdam regni insignibus, ad Vtricum Boemensium Ducem, qui & ipse tunc temporis hostis regni fuerat, fugit. Quem cum Vtricus Regi dare, & sic ad gratiam eius reducere vellet, ipse, ut erat serenissimus, eum hoc modo a perfido Duce recipere noluit. Otto vero libera ducatu positus, diadema, quod Pater eius ad ignominiam regni illicite fecerat, Regi misit, seque per omnis ditionis eius subiecit. Ipse vero non multo post fraude armigeri sui vita priuatus est. Albericus ad a. 1026.

*** Wippo p. 438. supradictus Boleslaus Dux Bolanorum mortuus, reliquit duos filios Misiconem & Ottonem. Misico dum fratrem suum Ottonem persequeretur, expulerat eum in Russiam. Dum ibi aliquantum tempus miserabiliter viveret, capiti rogare gratiam Imperatoris Conradi, ut ipso imperante & iuvante, restitueretur patrie suae. Quod dum Imperator facere vellet, decrevit, ut ipse cum copiis ex una parte, ex altera frater Otto Misiconem aggredirentur. Hunc impetum Misico ferre non valens, fugit in Boemiam ad Vdalricum Ducem, cui tunc temporis imperator tractus fuerat. Sed ille ut sic placaret Imperatorem, voluit sibi reddere Misiconem; quod pactum sceleratum renquit Caesar, dicens, se nolle inimicum emere ab inimico. Otto restitutus patriae, & Dux factus a Cesare, dum post aliquod tempus minus caute ageret, a quodam familiari suo clam interfectus est. Tunc Misico omnibus modis querebat gratiam Imperatricis Gisele, & reliquorum Principum, ut mereretur redire ad gratiam Imperatoris. Caesar misericordia motus dedit sibi veniam, & diuisa provincia Bolanorum in tres partes, Misiconem fecit Tetrarcham: reliquas duas duobus aliis commendavit: sic imminuta potestate minor facta est temeritas. Desuncto Misicone Casimirus filius eius fideliter servebat huc usque Imperatoribus nostris. Otto Frisingensis VI c. XXVIII. At Misico a Rege exul factus, ad Imperatorem supplex venit, interuentuque Reginae diuisa in tres partes Provincia, tertiam partem ipse obtinuit. Exhinc Provincia illa Regibus nostris sub tributo servare cognoscitur. Annales Hildenses vero ad a. 1032. de duplici saltum divisione tradunt, narrantes: sed Misico statim domum redit, qui cognoscens sibi propter immoderatam sui insolentiam, quam prioribus annis exercuit, omnia quae perpessus est merito evenisse, Legatos suos ad Imperatorem destinavit, tempusque semel praesentandi, condigneque satisfaciendi postulavit. Et post modum Imperatore consentiente Mersburg venit, & semet Non. Iulii in Imperatoriam potestatem, Corona scilicet ac totius regalis ornamenti oblitus, humiliter dedit. Quam Imperator clementius, quam ipse opinaretur, suscepit, etique & eius patrueli cuidam Thiedrico Regnum, quod ipse solus ante possederat, dinisit: quod ipse tamen postea solus iterum sibi usurpavit. Idem fere dicit Chronographus Saxo ad a. 1032. M. Ioviani illa aetate accepisse Duces, Germanico Imperi obnoxios, testatur Contringius de Fin. Imperii lib. II c. XXIX. p. 317. De tributo praeter Ottonem Frisingensem testatur Monachus Brunwilerensis vita Egonis & Mathildae c. III dicens:

patrata max super Polonos expeditione, triumphatque sub tributo M. sechone cum tota Sclavorum gente, victoria trophaum duplici quoque sub corona fortis est. Licet Polonici Scriptores hac de re fere taceant, & Georgius Schultzius singulari schediasmate demonstrare conatus fuerit, Poloniam Imperio nunquam fuisse tributariam.

S. V.

Sub initium quoque Regiminis a. 1025. Ernestus, Dux Alemanniz, ipsius priuignus, Cuno, Dux Franconiz, Fridericus Dux Lotharingorum, cum aliis plerisque contra Conradum Regem consenserunt, quos omnes Conradus parui pendens, iter suum in Italiam cum copiis destinavit. At, Ernestus iter eius prosecutus, Augustam Vindelicorum vsque pervenit, ibidemque interuentu matris suæ, Gisela Regina, & fratris sui Heinrichi, adhuc paruuli, aliorumque Principum, multum renuente Rege, vix in gratiam eius est receptus. * Hunc etiam postea de Campidonensi Abbatia inuestit, atque ad tutandam patriam remittit. ** Anno 1027. idem Ernestus vna cum Friderico Lotharingo & Welfone, Altdorfenfi Comite nouam contra Imp. iniit conspirationem. Ernestus tamen cum se intellexisset a suis dimitti, sine omni pactione Imperatori se reddidit: quem Cæsar in Saxonia in castro Gibichenstein fecit custodiri. Quo facto, Imperator pertransiens Alemanniam, cunctos qui sibi rebelles fuerant, in deditiorem recepit, & munitiones eorum deiecit. *** Dux Conradus etiam se reddidit, quem Imperator in liberis custodiis aliquantum castigauit, destructisque munitionibus, quas optimas habuit, in gratiam illum recepit, totumque in honorem suum sibi restituit. **** Tandem vero Ernestum, priuignum suum restitutum licet, eo quod promissa nollet adimplere, l. x. & Maiestatis damnatum vita ac Ducatu exuit, quem in Hermannum, fratrem eius transtulit. *****

* Verba sunt Wipponis p. 431. Hermannus Contractus, Albertus Stadenfis ad a. 1035. Otto Frisingensis VI c. XXVIII. circa idem tempus, consanguineus Regis Conradus Vangionum, & Ernestus, priuignus eius Saxonum seu Alemannorum Duces, Regi cum multis aliis rebellare attentant. Rex vero filio suo Henrico adhuc infansulo Rege post se designato, Italiam ingreditur: ad quem Ernestus Dux, consilio matris suæ Reginae venit, gratiamque suam eius auxilio promittens, se cum Rege in Italiam profecturum promittit. Hepidannus ad a. 1031.

** Wippo p. 432. Ernestus Dux Alemannia, aliquantulum Regi militans, Campidonensem Abbatiam, licet contra fas & iniuriam, liberam rem nisi liberaliter seruire, in beneficium accepit a Rege, & ad tutandam patriam honorifice remissus est.

*** Wippo p. 434.

**** Wippo p. 435.

***** Wippo p. 436. Imperator Chuonradus apud Ingelshym, Pascha celebravit. Ibi Ernestus, supra memoratus Dux Alemannia, a custodia solutus, Ducatum recepit, eo tenore, ut Frischelenem, civitatem suam, qui multis factionibus Regnum turbauerat, quasi hostem Republicæ,

CUM

cum omnibus suis persequeretur, idque se facturum, cum sacramento confirmaret; Quod cum Dux facere nollet, hostis publicus Imperatoris diiudicatus est, & penitus Ducatu amisso cum paucis inde recessit. Imperator vero Ducatum Alemanniae Hermannus, iuniori fratri eiusdem Ernesti dedit, cumque VVarmanno, Constantiensi Episcopo, commendauit. Imperator vero, communi consilio omnium Principum Regni, eundem Ernestum; & cunctos iustitia & paci relictantes, ab Episcopis excommunicari facit, eorumque res publicari iussit. Hermannus Contraſtus vero ad a. 1020. Ernesti Dux exilio relaxatus, iterumque Imperatori rebellans, cum aliis occiditur 16. Cal. Septemb. Clarus adhuc Otto Frisingensis VI. c. XXIX. Inde per Pyrenaeum in Franciam rediens, denuo sibi Ducem Ernestum primigenium suum, consilio Comitis VVerenbarii rebellare nitentem audiuit. Quam censura iussu ac viribus regalis excellentia terra marique pulsus, in syluis latitare coigit, 662 postmodum a fidelibus Regis occisus est, cuiusque ducatum Hermannus frater eius accepit. Gotfr. Viteb. p. XVII. p. 486. Albericus ad a. 1029.

§. VI.

Sequuntur Italicæ expeditiones. A. 1016. quidem, in Italiam profecturus, filium suum, Henricum puerum, Regem post se designauit, illumque Brunoni, Augustensis Ecclesiae Episcopo in tutelam commendauit.* Inde Mediolanum ingressus, coronam regni Italici suscepit.** Hinc a. 1017. Romam veniens, a Ioanne Papa & vniuersis Romanis regio honore fuit susceptus, & in die Paschatos qui eo anno 7 Cal. Aprilis terminabatur, a Romanis ad Imperatorem electus, Imperialem benedictionem a Ioanne Papa suscepit. Quin etiam Regina, Gisela, Imperatricis consecrationem & nomen ibidem accepit.*** Exortæ hac occasione Romanos inter atque Germanos fuerunt turbæ, ab his tamen victoria fuit reportata.**** Postera die Romani, qui seditionem commouerant, ante Imperatorem venientes nudatis pedibus, liberi, cum nudis gladiis, serui, cum torquibus vimineis circa collum, quasi ad suspensionem præparati, vt Imperator iussit, satisfaciebant.***** Hinc in Apuliam processit, & Beneuentanum, & Capuam, ac reliquas Ciuitates illius Regionis, seu vi, siue voluntaria deditione sibi subiugauit, & Normannis, qui de patria sua, nescio qua necessitate compulsi, in Apuliam confluerant, ibi habitare licentiam dedit, & ad defendendos terminos Regni, aduersus Græcorum versutias, eos Principibus suis coadunauit.***** Exorta seditione valuasorum & militum gregariorum contra dominos suos Conradus sub finem anni 1036. iterum cum Henrico filio Italiam fuit ingressus, atque celebratis Domini natalitiis, Mediolanum peruenit, & compositis per insequentes annos Italicæ tumultibus, a. 1038. in Germaniam fuit reuersus.*****

* Wipo p. 152. Hermannus Contraſtus, Marianus Scotus ad a. 1026.

** Singulare est, quod de coronatione Conradi Italica narrat Sigonius lib. VIII.

ada. 1016. dicens: primo vere expedito cum exercitu, in Italiam transit. Ibi, ab Herebertoregatus, Paschate Vercellis asilo, Molenses, qui in armis erant inuasit, atque eis, vixdum inito praelio, suis Veniam pacemque petentibus, haud grauate, ipso permittente Archiepiscopo gratiam patriamque restituit. His ita gestis magno inde honore Mediolanum intrauit, ac regium, ab Archiepiscopo, Diadema suscepit. Inde Modetium progressus, ibi iterum coronari se, Vetere renouata consuetudine petiit, & cum id necessarium esse Herebertus negaret: se Caroli Magni, & posterorum eius exemplo, permoneri respondit. Conradum inde imitati Poster, ac successores eius plerique Modotensem quoque Coronam appetuerunt, quam Coronam Mediolanensem inuidia percussit ad contemptum, Palearem vocarunt. Huius tamen facti memoriam apud antiquos reperire nondum licuit.

*** Verba sunt Wipponis p. 433. Otto Frisingensis VI. c. XXIX. anno ab incarnatione Domini MXXVII. Conradus Romam Veniens in ipsa die Paschalis solennitatis inter duos Cinitonem Anglorum, & Regine Gisle anniculum Rudolphum Burgundie Reges, honorifice procedens, a summo Pontifice Ioanne coronatus, ab omni populo Romano Imperatoris & Augusti nomen sortitur. Hermannus Contractus, Lambertus Schatnaburgensis, Sigebertus Gemblacensis, Chronographus Saxo ad a. 1027: Hepidannus ad a. 1033.

**** Wippo p. 435. in ipsis diebus Paschalibus inter Romanos & Teutonicos pro bili causa orta est seditio magna. Contendebant duo pro corio bonis, cum que se inuicem pugnis cadere capissent, totus exercitus Imperatoris commotus est: & armati equites & pedites, ex utraque parte conueniunt, ibi interfectus est ex nostra parte quidam iuuenis nomine Berrenarius, filius Lutoldi Comitis de Alemannia, mulum nobilis & bellicosus nimis. Romani diu resistentes, ad extremum victi fugerunt, & innumerabiles ex illis perierunt. Otto Frisingensis VI. c. XXIX. in ipsa vero Paschali heptomada, tumultu orto inter milites Imperatoris & ciues, grauis pugna committitur: caesque multus, Romanis fugientibus, Imperator victoria potitur.

***** Verba sunt Wipponis p. 433.

***** Verba sunt Wipponis l. c.

***** Hæc late narrat Wippo p. 440. f. 99. Otto Frisingensis VI. c. XXXI. non multo post ad sedandam ignobilis vulgi contumaciam qui bene Principibus prauauerunt, Italiam ingreditur: nataleque Domini celebrans, per Brixiam ac Cremonam Mediolanum venit, eiusdemque Urbis Episcopum, eo quod coniurationis erga eum factæ reus diceretur, cepit, ac Pupioni Aquileiensium Patriarcha custodiendam commisit. Episcopus vero clam elapsus aufugit. Eapropter Imperator Paschate Domini Rauennæ celebrato, verno tempore præfata ciuitatis territoria vastans, multa castra partim vi capta destruxit, partim in deditionem accepit. Inde Cremonam Veniens, Romanum Pontificem obuium habuit: quem cum multo honore susceptum & habitum dimisit, & ipse declinando calorem montana loca subiit. Expaulo post: eatepestate Placentinus, Vercellensis, Cremonensis Episcopi, dubium verum licite an secus, maiestatis rei iudicati, in exilium deportantur proximo dehinc Imperatore natale Domini Parma celebrante, tumultu orto, dapifer Regis necatur. Quæ de re commotus Princeps, omnium visu Urbem impugnat. Quibus autem fortiter defendentibus sed tamen impetum Regis diutius ferre non valentibus, fusi multi, tandem misera ciuitas crematur. Hermannus Contractus, Annales Hildesheimenses, Chronographus Saxo, Albericus & Leo Ostiensis II. c. LVF.

S. VII.

Anno 1017. noua pacta de successione in Burgundiæ regnum iniit. Moreto enim Henrico II. Imp. Rudolphus Rex promissa sua irrita fieri voluit

luit. Conradus autem Basileam sibi subiugauit, ut animaduerneret, an Rex Rudolphus promissa attenderet, quos postea Gisela regina, filia sororis ipsius regis Rudolphi inuicem conciliauit. * Hinc in Italiam tendens, Rudolphi regis legati ad eum venientes, promiserunt Regem suum Romam venturum ad consecrationem Conradi, quod Rex grateranter accepit. ** Imperator autem factus a. 1027. pertransiens Alemanniam, cunctos qui sibi rebelles fuerant, in ditionem recepit, munitiones eorum deiecit: & perueniens usque ad Basileam, Rudolphum Regem Burgundiae alloquitur: qui illic sibi occurrebat, extra urbem. iuxta vicum, qui Miltenha dicitur: & habito familiari colloquio, Imperator Regem secum duxit in urbem. Confirmata inter eos pace, Gisela Imperatrice hæc omnia mediante, regnoque Burgundiae Imperatori tradito, eodem pacto quemadmodum prius antecessori suo Henrico Imperatori datum fuerat; Rex iterum donis amplius cum suis reuersus est in Burgundiam. ***

* Wippo p. 431.

** Wippo p. 433.

*** Wippo p. 435.

§. VIII.

Moribundus Rudolphus a. 1032. diadema regni vna * cum lancea S. Mauricii, quod insigne erat regni Burgundici, ** transmisit, Conradum eiusdemque filium Henricum hoc ipso designans successores. Odo quidem Campaniae Comes qui nepos erat Rudolphi ex sorore Bertha regnum inuadebat. *** Sed electus Conradus a Proceribus & omni populo atque in die purificationis Mariæ a. 1033. in Regem fuit coronatus. Hinc non solum castella, quæ Otto intraerat, obsedit, **** sed etiam ipsius Comitatum Campaniæ inuadens, illum eo adegit, ut ipse Odo necessitate compulsus, humiliter veniens, quæreret veniam, promittens Burgundiam dimittere. ***** Dum autem Odo nondum omnem dimitteret Burgundiam, Conradus eandem intrauit, castrum munitum, Murat occupauit, & acceptis a Principibus Burgundiæ obsidibus, rediit in Germaniam. † Tandem vero a. 1038. Proceribus & omni populo collaudante, filio suo Henrico regnum Burgundiæ tradidit, eidemque fidelitatem denuo fecit iurare. ††

* Hermannus Contractus ad a. 1032. Rudolphus, Rex Burgundiæ, ignauus obiit, & Conrado Imperatori diadema suum transmisit. Cuius regnum Odo, sororis sue filius, Princeps Galliae Campaniæ, inuasit: Sigebertus Gemblacensis ad a. 1034. Burgundionibus non cessantibus a consuetis, contra Regem suum insolentia, Rex Rudolphus Regnum Burgundiæ Conrado Imperatori tradidit, quod, a tempore Arnulphi Imperatoris, per annos plus quam centum.
M, Gentis suæ Reges seminat, siquæ Burgundia iterum redacta est in Provinciam.

Scotus ad a. 1032. Albericus ad a. 1034. 1035. Albertus Stad. ad a. 1032. 1033. Monachus Hamerslebenſis apud Madarum p. 141. Filio autem eius Henrico diadema tranſmiſſum eſſe docet Otto Friſingenſis VI. c. XXX. dicens: *Rudolphus, Burgundia, ſeu Gallia Lugdunenſis, Rex, moriens, Henrico, filio Regis, nepoti ſuo, Regnum cum diademate, aliſque inſignibus, ſub teſtamento reliquit.* Idem lib. II. de Geſtis Fiderici I. c. XXIIX. *Reinaldus iſte, de antiqua & illuſtri Burgundionum proſapia originem trahens, illius Burgundia Comes dicebatur, qua olim, a Rudolfo Rege, Imperatori Henrico Conradi filio, cum Teſtamento relicta, Regnum erat, Godfridus Viterbienſis p. XVII. p. 486. Radulphus, Burgundia Rex, moriens, Henrico filio Imperatoris Conradi, nepoti ſuo, Regnum cum Corona, aliſque inſignibus, ſub teſtamento reliquit.* Vtrique relictum fuiſſe adſerit Wippo p. 438. de Odone dicens: *eo modo magnam partem Burgundiae diſtraxit, licet Regnum Burgundia Conrado Imperatori, & filio Eius, Henrico, Regi, a Rege, poſtquam ipſe Rudolpho ſuerſus non eſſet, per iuſurandum iamdudum confirmatum eſſet.*

** Hugo Flauiniacenſis Chronico n. XXIX. p. 185. *Rodulphus vero Rex abſque liberis exiſtens, Conrado Imperatori Burgundia regnum dereliquit, danſci lanceam S. Mauricii, quod erat inſigne regni Burgundia.*

*** Hugo Flauiniacenſis c. l. *Rodulpho vero deſuncto, & Conrado regno poſito, Odo, quia erat ex ſore Rodulphi, ſumptis tyrannide ad regnum cepit aſpirare: & qui erat acris animi & ferocis ingentis, frequentibus irruptionibus irrupit fines Burgundia, obſidibusque ciuitates & caſtella ſueque ad Iuram & montem Iouis, & magnus ſatius eſt vehementer. Obſedis quoque Viennae, quam ea conditione in ſedem recepit, & praſtitus termino in eadem urbe Rex appellari & coronari debuifſet.* Wippo p. 438. *Anno Domini 1032. Rudolphus, Rex Burgundia, Aununculus Giſele Imperatricis, obiit in pace, cuius regnum Comes Odo, Francigena, filius ſororis ſuae, inuaſit, & quadam caſtra munitiſſima, ſive Ciuitates, ſeu dolo, ſeu bello, cepit: nec ſe Regem auſus eſt facere, nec tamen Regnum voluit dimittere. Reſerebat quidam, illum dixiſſe ſape, quod nunquam Rex fieri, ſed tamen ſemper Magiſter eſſe Regis vellet. Eo modo magnam partem Burgundiae diſtraxit.* Sigebertus Gemblacenſis ad a. 1035. *Odo Campanenſis Regnum Rodulphi Regis, aununculi ſui, a Conrado Imperatore, nepote ſuo, repetens, & ſub eo regat Burgundiam eſt agitat.*

**** Wippo p. 438. *Anno Domini MXXXIII. Imperator Conradus cum filio ſuo rege Henrico natalem Domini in Argentina ciuitate celebravit: Inde collecto exercitu per Solodurum Burgundiam intrauit, & veniens ad Paterniacum monaſterium in purificatione Sanctae Mariae, a maioribus & minoribus regni, ad regendam Burgundiam eleſtus eſt: & in ipſa die pro rege coronatus eſt. Deinde quadam caſtella qua Odo inuaſerat, obſedis, ſed propter nimiam aſperitatem hyemis, quae tunc fuerat, valde impeditur. Otto Friſing. VI. c. XXXI.*

***** Wippo p. 439. *eiusdem anni (1033.) aſtate Imperator cum exercitu ſuo ſuper Odonem Comitum in Gallias Francorum venit, dicens, ſi Odo in Burgundia res alienas iniuſſe quaereret, de ſuo proprio, iuuante Deo, aliquid perdere deberet. Tunc in regno Henrici regis Francorum, in praediis tamen & beneficiis Odonis tantas deuſtationes & incendia fecit Imperator, & ipſa Odo neceſſitate compulſus humiliter veniens, quaereret veniam, promittens, Burgundiam dimittere, & ſecundum iuſſionem illius ſibi ſatisfacere. Sic Imperator cum ſuo homine, & Odonis dano reuerſus eſt.*

† Wippo p. 439. *eiusdem anni (1034.) aſtate cum Odo praefatus promiſſa non attenderet, ſed adhuc quandam partem Burgundiae, quam iniuſſe inuaſerat, obtineret: Imperator Conradus, expeditis Teutonibus & Italia, Burgundiam acceſſit: Teutones ex una parte,*

ex-

rex alter Archiepiscopus Mediolanensis Heribertus & ceteri Italici, ductu Huperii Comitis de Burgundia, sique Rhodanum fluvium conuenierunt. Augustus veniens ad Genouensem ciuitatem Geroldum principem regionis illius, & Archiepiscopum Lugdunensem atque alios quamplures subegit: & reuersum castrum Murat cum fortissimis militibus Odonis munitum obsidens, bi cepit, & quos intus inuenerat, captiuos duxit. Ceteri factores Odonis hoc audientes, solo timore Caesaris fugerunt: quos persequens Caesar omnino exterminauit de regno, & acceptis de principibus Burgundia multis obsequiis, reduit per Alsatiam ad Imperatricem. Nam dum ille in Burgundiam pergeret, Imperatrix secuta est cum bisque Basileam.

†† Wippo p. 432. eiusdem anni (1038.) autumno Burgundiam adiit, & conuocatis cum illis Principibus regni, generale colloquium habuit cum eis: & diu desuetam atque pene deletam legem tunc primam Burgundiam praelibare fecerat. Transactis tribus diebus generalis colloquii quarta die, primatibus regni cum vniuerso populo laudantibus, atque rogantibus, Imperator filio suo Henrico regi regnum Burgundie tradidit, eique fidelitatem denno iurare fecit. Quam Episcopum ceteris Principibus in ecclesiam Sancti Stephani, qua pro capella Regis Soloduri habetur, deducens hymnis, & canticis Deum laudabant, populo clamante, & dicente, quod pax pacem generaret, si rex cum Cesare regnaret.

§. IX.

Anno 1027. Conradus Dux, patruelis eius, prius rebellis se reddidit, quem Imperator in libera custodia aliquantum castigauit, destruetisque ipsius munitionibus quas optimas habebat, in gratiam illum recepit, totumque in honorem suum restituit. Adelberone etiam Maiestatis reo, cum filiis in exilium missis, Ducatum ipsius in Comitibus Augustanis ab Imp. suscepit. Inde fidus Imp. eiusque filio Henrico, quousque vixit, permansit. * Mortuo quoque eodem anno Henrico, Bauarix Duce, filio ipsius cognomini, cum Principum consensu Batariam commendauit. ** Anno 1028. filium suum Henricum, magni ingenii, & bonæ indolis puerum ætate vndecim annorum, biennio ante Regem designatum Principibus regni cum tota multitudine populi id probantibus, a Piligrino, Archiepiscopo Colonienfi, in Regalem apicem apud Aquisgrani Palatium fecerat sublimari. ***

* Wippo p. 433. Chronographus Saxo ad a. 1026. Imperator natalem Domini Argentinæ seruauit, purificationem beatissimæ Dei genitricis Mariæ, Augustæ peregit, & bi publicum conuentum tenuit, in quo Conradum patruelem suum Ducem Carentinorum constituit, a quo duce-ruptiori anno Adelberonem maiestatis reum amouit. Annales Hildesheimenses hæc perperam referunt ad a. 1036.

** Vita Meinwerchi §. 97. natiuitatem S. Iohannis Baptiste nouus Imperator in Imbricoli (Ratisbonæ) celebrauit, ubi, in bona senectute defuncto Henrico, Duce Baioaria, fratre Imperatrici Cunigunde, filio suo, Henrico, eundem Ducatum, Principum delectu, commendauit. Idem dicit Auctor Vitæ Godehardi apud Leibnitium Tom. I: p. 493. Chronographus Saxo ad a. 1027. Errant igitur Annales Hildesheimenses ad h. a. dicentes. Conradus Rex in Pascha Roma Imperator factus est. Et filius eius Henricus Rex Dux Baioaria esse cepit.

*** Ver-

*** Verba sunt Wipponis p. 436. qui addit: *tunc in principali Dominica Pasche consecratus, & coronatus, Paschalem letitiam triplicavit. Nam dum in superioribus annis duas coronas, id est, Patris & matris sue, mundus veneraretur, nunc tertia addita.* Vita S. Godehardi cap. IV. *natale Domini festum Imperator Leodii celebravit, Pascha vero Aquisgranensi festine sermavit, ubi & filius eius, Henricus, Regalis nominis coronam, a Pilgrino Archiepiscopo, Cleri plebisque electione honorifice percepit.* Vita Meinwerchi §. 99. Lamb. Schafnaburgensis, Hermannus Contractus, Chronographus Saxo, Chronicon Leodiense ad a. 1028.

§. X.

Anno 1030. Stephanus Ungariæ Rex, qui Gisela Henrici Bavarici Ducis sororem habebat in matrimonio, pro Henrico filio suo, eo quod mater exinde oriunda, Bavoriam petebat eandemque armata manu inuadebat. Hunc tamen insequente anno, mediante Henrico Rege, filio suo in gratiam & amicitiam iterum admittit. * Anno 1031. Slavi, auctore Godechalco rebellantes, in Saxonia omnia ferro igneque depopulantur, ** Imperator vero collecto de Saxonibus exercitu, super Slauos Lutitios venit, horum incursiones ut compesceret, construxit castrum Wirbinam, in quo praedia militum locabat, & Principes Saxoniae, ut unanimiter resisterent paganis, sacramento, & imperiali iussione constringebat. Deinde reuersus est in Franciam. Sequenti vero anno, idem castrum a Paganis dolo captum est, & plures qui in eo erant occisi. Hinc commotus Imperator, iterum cum exercitu ad Albim fluuium venit, & ita fugatis hostibus, ipse per ripam liberam ingrediens regionem, immensis de uallationibus & incendiis sic humiliavit eos, ut censum, ab antiquis Imperatoribus propositum & iam auctum Conrado Imp. postea persequerent, ***

* Wippo p. 436. *eadem tempore multae dissensiones inter gentem Pannonicam & Baioarios, culpa tamen Baioariorum facta sunt: ita ut Stephanus rex Ungarorum multas incursiones & praedas in regno Noricorum id est Baioariorum faceret: Unde commotus Imperator Chouanradus cum grandi exercitu super Ungaros venit: Rex autem Stephanus minime sufficiens aduersus Imperatorem, orationibus & ieiuniis in uniuerso regno suo indicis, praesidium Domini tantummodo flagitabat. Imperator tam munitum regnum suum & suis intrare non valens, multis tamen prae-dationibus, incendiis circa terminos regni iniuriam suam satis vlciscens, reuersus est: volens tempore opportuni capta sua peragere. Sed filius suus Rex Henricus adhuc puerulus, Eigelberto Frisingensi Episcopo creditus, legatione Stephani regis pacem rogantis accepta, unico consilio principum regni, patre nesciente, gratiam reconciliationis annuit: iuste & sapienter agens, qui regem iniuste iniuratum, viro potentem gratiam, recepit in amicitiam.* Herm. Contractus, Albericus, Alb. Stadenensis ad a. 1030. Sig. Gemblacensis 1029. Chronographus Saxo ad a. 1020. 1031. Annales Hildesheimenses ad a. 1030. 1031. Auctor vitae Meinwerchi c. CV. Auctentus lib. V. c. VI.

** Albertus Stadenensis ad a. 1032. Adamus Bremenensis II. c. XLVIII. Helmoldus. I. c. XLX.

*** Wippo p. 439. 440. Herm. Contractus, Annales Hildesheimenses, Chronographus

phus Saxo *ad a. 1035.* Albertus Stadenfis *ad a. 1036.* Auctor vitæ Meinwerici *c. CVIII.* Adamus Bremenfis *II. c. XXXIX.* Helmoldus *I. c. XIX.*

§. XI.

Idem Imperator anno 1036. cum Rege Danorum Canuto, mediante Archiepiscopo Vnvaro pacem fecit, cuius & filiam, filio suo deposcens uxorem, dedit ei Civitatem Slesuicum, cum marchia, quæ trans Eidoram est infœdus amicitix; quæ ex eo tempore fuit Regum Danix. *

* Hæc Adamus Bremenfis *lib. II. c. XXXIX.* Idem dicit Chronographus Saxo *ad a. 1036.* Conring. *de Fin. Imperii lib. I. c. XIV. p. 209.*

§. XII.

Multæ ipsi Leges tribuuntur, * inter easdemque Constitutio ista de Expeditione Romana. ** Sic inter Leges etiam Feudales *** multæ ipsi adscribuntur. Inde Goldastus ipsius exhibet Constitutiones de Pace Publica, Pace Mercatorum, Banno Forestorum & bonis Ecclesiarum non alienandis. Maxime vero legem crudelissimam Saxonum secundum eorum voluntatem constanti auctoritate roboravit. ****

* Martinus Polonus *c. XCIV.* hic multas leges condidit. Wippo *p. 430.* Militum vero animos multum attraxit, quod antiqua beneficia parentum nemini posterorum auferri sustinuit.

** Hanc Conrado II. tribuendam esse coniectatur Schilterus *Cod. Iur. Feud. Alemann. ad cap. VIII. §. XI.*

*** Talis est Constitutio Conradi in Legibus Longobardorum *lib. III. Tit. VIII. c. 4.* de successione filiorum & agnatorum. Hanc Heroldus Legibus Francicis *lib. V. p. 344.* inseruit, eundem pro more Pontificiorum vocans Conradum I. quia is quem ante primum vocauimus, Imperator non fuit. Huius constitutionis pars reperitur *I. F. L.* Huic autem Conrado tribui debere, ex eo, quod dicto *§. 1.* dicatur: cum vero Conradus Romam profiscisceretur, quod de reliquis Conradi, qui Romam haurerunt, dici nequit. Sic etiam *II. F. IX. §. 61.* Legis Conradi de feudi alienatione sit mentio. Et *II. F. XXXIV.* Lex Conradi de contentione inter Capitaneos extat. *II. F. XL.* Capitula Conradi de beneficiis in Romandria publicata exhibentur.

**** Dubium adhuc superest, quidnam per Saxonum legem crudelissimam a Conrado II. confirmatam Wippo *p. 430.* cuius verbis locuti sumus, intelligat. Conringius quidem de *Origine Iuris Germanici cap. XIX. p. 101.* Vehementer ius hisce verbis innui putat, quod solum crudelitatis nota non careat, dum in reliquo Saxonico iure nihil hoc nomine possit accusari. De eodem intelligit Meibomius de *Irmensula c. XII.* Dattius in Opere suo de Pace publica *lib. IV. c. II. §. 53.* sub eadem Capitulare Caroli M. de partibus Saxonix intelligi putat, quod e tenebris prout ait Lucas Holstænius, edidit postea Conringius atque Baluzius. Sequitur eundem Nob. Müllerus egregio sicut suo Theatro Comitiorum sub Friderico III. *p. I. c. IX. §. 4.* eo quod duriores in hoc Capitulari statuuntur poenæ quam in lege Saxonica. At, quo minus adfuerit, facit, quod Capitulare illud potissimum directum sit ad extirpandum e Saxonia Paganismum, cuius ratio cum ista ætate cessaret, nec ratio adparet illud confirmandi. Potius igitur cum Schiltero facimus, qui in *Iuris Publici lib. IV. Tit. X. §. 1.* intelligi putat Legem Saxonum,

quam exhibet Lindenbrogius p. 473. & Heroldus p. 121. quam Wippo ideo crudelitatis incuset, eo quod poenarum gravitate & supplicii magnitudine Legem Alemannicam excedat, faceret hoc Hachenbergio Germania media diss. III. §. 8. Id quod potissimum patet ex capite III. & IV. in quibus capitis poena vel semper statuta. Mouet me adhuc, quod ipse Carolus M. in dicto Capitulari §. XXXIII. dicat: *de perjuris secundum legem Saxonum sit.*

§. XIII.

Rebus igitur sic bene dispositis, diem sanctum Pentecostes 1039. apud Traiectum Frisiae tunc temporis ciuitatem celebrauit, ubi, cum sacratissimam solennitatem venerando, magnifice cum filio & Imperatrice, coronatus procederet, ad mensum mediocri dolore correptus est, quem tamen dissimulauit. Sequenti die Imperatrici, & filio, regi Henrico, perfida monita, valedicens, ex hac vita migravit 2. Nonas Iunii, FERIA secunda, Indiæ. VII. Viscera Imperatoris apud Traiectum condita sunt, & Rex locum sepulturae, donis & praediis ampliauit. Reliquum corpus ab Imperatrice & filio rege inuolutum & reconditum vsque Agrippinam Coloniae vectum, per cuncta coenobia illius ciuitatis atque Moguntiae seu Wormatiae, siue illorum, quae in medio fuerunt, omni populo sequente & orante, deportatum, incredibili oratione & magnis elemosynis pro redemptione animae factis, tricesima octaua qua obdormiuit die, in Spira ciuitate, quam ipse Imperator, sicut & postea filius, multum sublimauit, honorifice est sepultus. * Episcopatum enim Spirensen incoauit, sed morte praeventus Henrico tertio consummandum reliquit. Vbi etiam sepulturam Imperatorum voluit esse perpetuam. **

Wippo p. 442. Herm. Contractus, Lamb. Schafnaburgensis, Marianus Scotus, Sigebertus Gemblacensis, Conradus Urspergensis, Chronographus Saxo, Annales Hildesheimenses. Otto Frisingensis VI. c. XXXI. *non multo post reuerso ab Italia Imperatore, sanctam quoque Pentecostes in inferiori Traiecto Frisiae urbe celebrante, in ipsa solennitate infirmatus, XVII. regni, imperii vero XIV. anno, diem ultimum clausit: sepultusque ibidem intestinis eius, reliquum in spirensem urbem deportatur, ibique in Ecclesia S. Mariae humatur.* Wilh. Heda Hist. Traiectensi p. 118. *Conradus vero Imp. decesserat iam pridem anno MXXXIX. peregrinus Romam orandi causa, & multis urbibus Italiae atque Apuliae peragratis, dum per mare Adriaticum redire disponit, ex tempestate & aeris inclementia magnam iacturam in principibus suis patitur. reuersus tandem Traiectum, ibidem incidit in infirmitatem, & obiit Regni sui XV. Imperii vero 13. annis. Cuius corpus spiram urbem (quae Nemetis dicitur,) delatum, regio more inhumatur in templo Dinae Mariae Virginis, reconditis intestinis suis in ipsa Ecclesia Cathedrali Traiectensi.* De Epitaphio ipsius dicit Arn. Buchelius in notis: *Vbi hodie spectatur sepulcrum marmoreum hac epigrapha: Conradus Imp. Rom. obiit anno D. incarnat. MXXXIX. prid. Nonas Iunii. Locum autem ubi viscera ipsius recondita describit idem Buchelius in notis ad Hedam p. 41. in capite summi templi, ante eum locum; Vbi olim altare maximum fuit, etiamnum paumentum ostendit lapides inscriptos hisce literis memoriam huius rei conseruantibus: EXTA CONRADI SECUNDI IMP. 1039*

et Vet.

** Verba sunt Langii Chron. Ciuitensis p. 771. Qui etiam idso p. 772. Conradum hunc Spirensen vocat. Vid. etiam Lehmann lib. V. c. XIX.

§. XIV.

Vxor ipsius erat Gisela, ex stemmate Caroli M. orta. Huius pater erat Hermannus, Dux Alemannorum, mater Gerburgis, Conradi Burgundix Regis filia. * Hæc primum Ernesto, Alemannix Duci fuit nupta ex quo geminos filios Ernestum & Hermannum suscepit, ** atque hoc defuncto, nostro Conrado. *** Ipsa demum XIV. Februarii 1043. mortem obiit. **** Ex hoc matrimonio erat Henricus III. qui patri successit, & Mathildis nimix formositatis puella, Heinricho, Regi Francorum desponsatur, quæ tamen a. 1034. Wormatix obiit, ibidemque fuit sepulta, ***** Recentiores addunt Beatricem Bonifacii, Tusciæ Ducis Coniugem & Iuditham, Azoni IV. Marchioni Estensi nuptam, ast fide incerta. †

* Wippo p. 428. *Super hos omnes dilecta Regis coniunx Gisela prudentia & consilio viguit, cui pater erat Hermannus Dux Alemannia, Mater eius, Kerbirga, filia Conradi Regis de Burgundia fuit, cuius parentes de Caroli magni stirpe processerant, unde quidam de nostris in libello, quem tetralogium nomenauit, & postea regi Henrico tertio, cum natalem Domini in Arratina ciuitate celebraret, præsentauit, inter alios, duos versus edidit hoc modo: quando post decimam numeratur linea quarta, de Carolo Magno procedit Gisela prudens. Has quatuordecim stirpes enumerat Chislerius Vindiciis Hispanicis c. III. p. 36. Commendat inde eandem a pietate aliisque virtutibus. Otto Frisingensis VI. c. XXVIII. uxorem Gisellam nomine, de antiquo & glorioso Carolorum sanguine oriundam habuit. Albericus ad a. 1024. Gotfridus Viterbiensis p. XVII. p. 485. Odilo de vita Adelheidis lib. II. p. 269.*

** Otto Frisingensis VI. c. XXVII. *hæc primum Ernesto Duci Sueuorum, fratri Alberti superioris Pannonia Marchionis nupta fuit, geminasque ex ea filios Ernestum & Hermannum suscepit. Quo mortuo Conradum hunc de quo agimus accepit.*

*** Ditmarus lib. VII. p. 415. *sauciatu est ibi Cono, cui iam illicite nupsit neptis sua, Ernesti Ducis vidua. Herm. Contractus ad a. 1015. Ernest, Dux Alemannia, in Genatu, ab Adelberone Comite, feram appetente, sagitta vulneratus, interiit: & Ducatum, eius filius aquinoeus, viduam vero eius Gisellam, Cuonradus, Henrici filius, Imperator postea futurus, accepit. Chronicon Brunswicense apud Maderum p. 67. addit tertium maritum Brunonem, Saxonix Marchionem. Krantzius Saxoniam IV. c. XXXVI. de hac Gisela: primo enim nupta est Ludolpho, Suenie Duci: quo sine liberis moriente, nupsit Brunoni, Saxoniam marchioni, cui peperit filium, Ludolphum, tertio loco peruenit ad nuptias Conradi Regis, deinde Imperatoris: utrique tamen sine fide.*

**** Herm. Contractus ad a. 1043. *Gisla Imperatrix, Mater Henrici Regis, 6. Calend. Martias obiit, & apud urbem Spiram sepelitur. Annales Hildesheimenses, Marianus Scotus, Chronicon Stedernburgense, Lambertus Schafnaburgensis, Albertus Stadenfis, Chronographus Saxo ad a. 1043*

***** Verba sunt Wipponis p. 439.

† Vid. Cl. Pfeßingerus Vitriario illustrato p. 518.

§. XV.

Henricus III. Pius & Niger, cum barba dictus * ipsius ex Gisela filius, ** natus fuit anno 1017. *** Errantigitur, qui longo satis figmento ipsum Lupoldi cuiusdam Comitis filium faciunt, fauente tamen fortuna generum factum Conradi. **** Hunc in Italiam ducturus pater à. 1026. consilio & petitione Principum Regni, Regem post se designauit, & 1028. Aquisgrani Regem fecit coronari eundemque Brunoni, Augustensis Ecclesie Episcopo in tutelam commendauit. ***** A. 1038. factus fuit Rex Arelatenfis: ***** Anno 1039. vero defuncto patri successit. ***** Hic per omnia patrem in virtutibus non solum æquasse sed transcendisse perhibetur, regnum moderatissime gubernans. †

* Sic Engelhusius Chronico p. 1085. Pius etiam dicitur monacho Weingartensi apud Leibnizium Tom. I. p. 797.

** Hos parentes ipse definit in appendice Antiquitatum Pœldensium p. 277. §. 5. verbis: *qualiter nos, ob æternam nostri, nostrique thori ac Regni consortis, scil. Agnetis, Imperatricis Augustæ, commemorationem; nec non, pro salutatione beatorum animarum fel. mem. Conradi Imperatoris, Nostri quidem Antecessoris & Patris, atque Matris nostræ, Imperatricis Gisle.* Sic apud Wipponem sæpius vocatur Conradi filius, vt pote p. 436. Imperator Chouuadus filium suum Henricum magni ingenii & bonæ indolis puerum atate XI. annorum in regalem apicem apud Aquisgrani palatium sublimari fecit. In diuersis etiam diplomati- bus Conradus carus vel dilectus filius, vt pote apud Schatenium Ann. Paderborn. lib. V. p. 476. 478. 479. In templo S. Guidonis Spirensi apud Lehmannum lib. V. c. XXIII. Henricus III. Rom. Imperator, Conradi II. Imperatoris filius, corpus S. Guidonis in hanc adem transfudit. MXLVII.

*** Patet ex loco modò adlegato annus natiuitatis: Si enim anno 1028. vnde- cim annorum fuit, certus erat natalis 1017. Idem confirmat, quod secundum Cont. Her- manni Contracti ada. 1056. obiit anno ætatis suæ trigésimo nono.

**** Fabulæ auctor est Gotfridus Viterbiensis p. XVII. p. 481. *Conradus secundus, ait, Imperator nulli violatori pacis parcebat. Unde comes Lupoldus violator pacis, timens occidi ab Imperatore fugit in syluam remotissimam, ibique cum vxore sua solus in tugurio latitabat. Contigit Imperatori e venatione sua fortuito casu illuc diuertisse, & ea nocte ibi mansisse. Vxor comitis eadem nocte peperit masculum, quo vagiente, vox de celo ait: O imperator, infans iste erit tibi gener & hæres. Hac voce tertia vice audita, surgit Imperator diluxulo, & inuentis duobus suis famulis, dixit: ite, & occidite illum infantem. Qui euntes, accipiunt infantem, sed miseri ipsius, non occidunt; sed super arborem ponunt, atque relinquunt. Re- gi autem representant cor leporis, pro corde infantis. Rex autem eos remunerauit. Transiens postea inde dux quidam, inuenit & deportat infantem, & adoptat eum filium. Imperator longe post in domo ducis videt puerum, & habet suspellum, ne sit ille quem præcepit occidi; & assumit eum quasi pro cliente, & præcipit vt ad Reginam literas suas portet, in quibus præci- gebat Regi, vt visis literis statim faciat eum occidi. Puer autem rem ignorans, pergit, & in domo sacerdotis cuiusdam hospitatur, qui ei dormienti literas subripuit, & aperuit; & Gisa ibi morte pueri, alias literas scripsit in hunc modum; Quum vidaris hunc puerum, o Regina,*

statim de ei filiam nostram in uxorem, sicut diligis vetano tuam. Et istas literas reposuit in mar-
supum puri. Puer nescius abiit; Et ita filia Regis statim tradita est ei. Ex hoc sua sine dubio
hauserunt Martinus Polonus p. 368. Langius Chron. Critic. ad a. 1039. Bodo Synt. de Ec-
cles. Gaudet. ap. Iributium Tom. III. p. 720. Felix Faber Hist. Suec. lib. I. c. XI, Nau-
clerus Chron. Vol. II. Gen. XXXV. Engelhusus de Imp. e domo Brunsvicensi oriundis
apud Madetum de Antiquit. Brunsvic. p. 42. Contra fidem tamen hoc est cozuorum.

**** Wippo p. 432. Hermannus Contractus, Marianus Scotus, Chronographus
Saxo ad a. 1026. Otto Frisingensis VI. c. XXVIII. Plura §. IX.

**** De quo §. VIII.

**** Chronographus Saxo ad a. 1039. item Augustus ad celebrandum sanctum
Pentecostem Transilviam venit, ubi summa cum letitia conversatus est primum diem. Sed sequen-
ti die, id est secunda feria hora sexta, II. Non. Iun. mensa reficiendi gratia afficiens subita de-
fectione precepit, vix confessionis sententia prolata, siebilitate expiravit. Posthac Henricus fi-
lius eius communi electione paterno inthronizatus est solio. Otto Frisingensis VI. c. XXXII.
Anno ab incarnatione Domini MXL. Henricus certius supra dicta Gisela filius, qui patre vivente
regitare cepit, ipso mortuo LXXXIX. ab Augusto, solus regnavit, in ipsoque dignitas im-
perialis: qua per longum iam tempus a semine Caroli exulaverat, ad generosum & antiquum
germen Caroli reducta est. Eadem reperit Gotfr. Viterb. p. XVII. p. 491.

† Verba sunt Ottonis Frisingensis c. I. Gotfridus Viterbiensis c. I. Iste Henricus, Pa-
tri suo aequalis in virtutibus, & praeflor fuisse perhibetur.

§. XVI.

Primam aduersus Bohemos expeditionem a. 1040. suscepit, * eo
quod Bretislaus, Bohemorum Dux Poloniam Imperio subiectam deua-
stauerat, quae tamen fuit irrita. Altera vice Henricus Bohemiam ingres-
sus, igne praedaeque cuncta deuastat, & rebellem Ducem obsides dare,
atque ipsum post se Ratisbonam ad deditionem venire, sibi iureiur-
ando fidelitatem seruitiumque confirmare coepit, terramque eius fecit
tributariam. **

* Sig. Gembl. ad a. 1040. Henricus Imperator vadit ad debellandum Odericum Boe-
morum ducem, sed Boemans viriliter resistentibus inefficax redit. Marianus Scotus ad a.
1041. Henricus rex ducem Bohemiae Fratzlaum bello petiit, sed multis proceribus & militibus
in praefructione syluae, citra & ultra occisis vel captis, nil dignum efficere potuit. Lamb. Schaf-
naburgensis, Chronographus Saxo, Albericus, Monachus Herueldensis ad a. 1040. Anna-
les Hildesheimenses, Albertus Stadenfis, Conradus Urspergensis ad a. 1041. Dubravius
Hist. Bohem. lib. VII. p. 51.

** Herm. Contractus ad a. 1041. Lamb. Schafnaburgensis ad a. 1041. Henricus
Rex secundo Boemiam ingressus, Ducem eius in deditionem accepit, Prenzlao nomine, Terram-
que eius tributariam fecit. Otto Frisingensis VI. c. XXXII. Verum in principio regni sui, dum
Boemos resistentes sibi incaute bello peteret, plurimos de exercitu in abditis sylvarum claustris
perdidit. Contra quas cum debite indignationis aculeos exerceret, gentemque praefatam multis
malis attereret, eandem Ducem eius in deditionem accepit. Sig. Gemblacensis, Annales Hildes-
heimenses, Albertus Stad. Monachus Herueldensis ad a. 1041. Marianus Scotus, Chrono-
graphus Saxo ad a. 1042.

§. XVII.

Anno 1041. Vngari quendam Ouonem sibi Regem constituentes, Petrum regem suum expellunt. Qui profugus & exul, Henrici Regis gratiam, cui priori anno rebellauerat, quaerit & inuenit. Insequenti anno, Quo cum Baioariz fines deuastaret, maxima pars exercitus eius ab Adalberto Marchione bello deuicta periit. Henricus Rex Pannonias petens, vrbes munitas deleuit, & plures deditione subiecit. Et dum Petrum Regem suum Vngari recipere nollent, Ducem eis quendam praefecit, quem statim post eius discessum Quo in Boëmiam repulit. Anno 1043. Henricus Rex iterum Pannonias petens, ab Ouone, vix pactum impetrante, suscepta satisfactione & muneribus, discessit. Anno 1044. Henricus Rex cum paruo exercitu, contra grauissimam Hungarorum gentem fortiter pugnavit, eandemque vicit, Ouonem tyrannum fugauit, & Petrum expulsum pristinae dignitati restituit. * Omnes Hungari vero ad deditionem Henrico Regi cateruatim concurrerunt, subiectionem seruitiumque promittentes. ** Id quod Petri etiam successor, Andreas a. 1047. fecit. ***

* Verba sunt Hermanni Contracti ad dictos annos. Eadem habet Lambertus Schafnaburgensis, Marianus Scotus, Siebertus Gemblacensis, Chronographus Saxo, Albericus, Albertus Stadenfis, Annales Hildesheimenses.

** Hæc antiquus Codex Hermanni Contracti ad a. 1044. Nouus Codex ad a. 1045. Petrus Rex Vngariorum Henrico Rege ad se inuitato, regnum Pannoniarum tradidit, quod tamen ab eo, ipse dum viueret, possidendum recepit. Marianus Scotus ad a. 1045. Petrum in regnum constituit, subditoque sibi Vngarorum regno honorifice reuertitur. Sig. Gemblacensis ad a. 1043. Petrum vero, quem Abba expulerat, Hungarorum Regno restituit, & Hungariam sibi tributariam fecit. Wippo p. 424. cum illos recenseret, qui Conradi II. electioni interfuerint, addit: Vngaria autem quam idem Rex Henricus tertius mobili atque admirabili victoria domuit, & post victoriam sapientissimo consilio sibi & successoribus suis stabilivit, praedicto tempore nec audire nos sustinuit. Eadem habent Albericus, Annales Hildesheimenses, Albertus Stadenfis, Bonfinius Hist. Hung. dec. II. lib. II. p. 132. Conting. de Fin Imperii lib. I. c. XVI.

*** Herm. Contractus ad a. 1047. praeterea Andreas, qui regnum Petri obtinuit, iam crebro legatos supplices miserat, regnum se ab Hungaris coactum suscepisse confirmans, de Petri sese iniuriis excusans, quique aduersus eum coniurauerant, partim a se trucidatos, partim Imperatori tradendos, denuntians, suamque Imperatori subiectionem, annuum censum, & denotam seruitutem, si regnum se habere permitteret, mandans.

§. XVIII.

Præcipuam partem gestorum faciunt expeditiones Italicae. Ex-
orto

orto enim Romæ schismate, Benedicto, Syluestro, & Gregorio, cui prius Gratiani nomen erat, Papalem dignitatem sibi vindicantibus, hoc in Laterano, isto ad Mariam maiorem, illo ad S. Petrum sedente, Rex Henricus coadunato Exercitu, Papiæ Synodum celebravit, inde Placentiam veniens, Gregorium VI. ad se venientem honorifice suscepit, sicque cunctis prospere cedentibus, iuxta Natalem Domini, non longe ab vrbe Roma; apud Sutriam, synodo ibidem acta, caussaque vitio creatorum Pontificum diligentius ventilata, illos baculo pastoralis priuauit, * deinde omnium, tam Romanorum quam aliorum consensu, Suidgerum, episcopum Bambergensem; Romanæ ecclesiæ elegit Pontificem, * qui in ipsa Natalis Domini die, 1046. pro more consecratus & Clemens II. fuit vocatus. Hic ipsa die Henricum Regem, & coniugem eius Agnetem Imperiali benedictione sublimauit, ** iurantibus insuper Romanis, se sine eius consensu, eiusque successorum, nunquam Papam esse electuros. *** Hinc Beneuentanam terram Normannis auctoritate sua confirmans, ultra montes exinde est reuersus, Gregorium secum asportans. ****

* Verba plerumque sunt Hermanni Contracti ad a. 1046. Sig. Gembl. ad a. 1046. Benedictus qui simoniaci papatum Romanum inuasit, cum esset rudis literarum, alterum ad vires ecclesiastici officii exequendas sequi Papam Syluestrum 151. consecrari fecit. Quod cum multis non placeret, tertius superadditur Gregorius 142, qui solus vices duorum implet. Idem ad a. 1046. Roma vno contra duos, & duobus contra vnum de papatu contendentibus, rex Henricus contra eos Romam vadit & eis canonica & Imperiali censura depositus, Suidgerus Babenbergensis episcopus qui & Clemens, Romana ecclesia 153. præsedit, & ab eo rex Henricus in imperatorem benedicitur, iurantibus Romanis, se sine eius consensu nunquam Papam electuros. Marianus Scotus ad a. 1046. Acta Clementis II. apud Leibnitium Tom. I. p. 577. Lamb. Schafnab. 1047. Omnem vero rem prolixius recenset Otto Frisingensis VI. c. XXXII. dicens: circa idem tempus pudenda confusio Ecclesiæ Dei in Vrbe Roma fuit. Tribus ibi inuasoribus, quorum vnus Benedictus dicebatur, sedem illam simul occupantibus, atque ad maioris miserie cumulum diuissimul simul cum redditibus Patriarchæ, vno ad sanctum Petrum, altero ad sanctam Mariam maiorem, tertio, id est, Benedicto, in Palatio Lateranensi sedente, flagitiosam & turpem vitam, & egomet in Vrbe Romana tradentibus audiri, ducebat. Hunc miserrimum statum Ecclesiæ religiosus quidam presbyter Gratiannus nomine videns, zeloque pietatis matrem suam compatiendo, animaduertens, præfatos viros adit, eisque a se deserta credere pecunia persuasit, Benedicto redditibus Angliæ, quia maioris videbatur auctoritatis esse, relicto. Ob ea ciues præfatum presbyterum tanquam Ecclesiæ Dei liberatorem, in summum Pontificem elegerunt, sumque mutato nomine Gregorium septimum vocauerunt. Quod audiens Rex, prociuum mouet in Italiam. Porro Gratiannus Regi apud Sutriam occurrens, ad leniendum ipsius animum, diadema preciosum obtulisse dicitur. Quem Rex primo, & deinceps, honorifice suscepit, postmodum autem collecto Episcoporum conuentu, a pen-

a pontificatu pro nota simonia cedere persuasit, eique Suidegerum Babenbergensem Episcopum qui & Clemens, consensu Romana Ecclesia substituit. Ann. Hildesheimenses ad a. 1046. 1047. Chronographus Saxo ad a. 1047. Gotfr. Viterbiensis p. XVII. p. 492-493. Sigonius lib. VIII. de Regno Italici p. 332. Engelbuius Chron. p. 1085.

** Herm. Contractus ad a. 1047. in ipsa Natalis Domini die prafatus Suidegerus, Natione Saxo Apostolica sedi Centesimus quinquagesimus primus Papa, ex more consecratus, & nomine auctus, Clemens II. vocatus est. Qui mox ipsa die Henricum regem, & Coniugem eius, Agnetem, Imperiali benedictione sublimavit, peractisque missarum solenniis, ipse Dominus Papa, & Imperator, cum Imperatrice, ita ut erat coronatus, ad Lateranense palatium, cum ingenti gloria, proficiscuntur, cunctis civibus Romanis mirantibus, honoremque singulis quibusque, pro facultate, obiter impendentibus. Otto Frisingensis VI. c. XXXIII. anno ab incarnatione Domini MXLVII. Henricus Rex Victoriosissimus, in die natalis Domini a Clemente coronatus, Imperatoris & Augusti, XC. ab Augusto nomen suscepit. Inde per Apuliam exercitum ducens, cum honore ad patriam revertitur. Marianus Scotus, Sig. Gembl. Chronicon Leodiense. Alb. Stad. 1046.

*** Verba sunt Waltrami de veritate Ecclesie conservanda. Idem dicit Sig. Gemblacensis ad a. 1046. Albericus ad a. 1046. Rex Henricus a Clemente Papa, in Imperatorem benedicitur, iurantibus Romanis, sine eius consensu, nunquam se Papam electuros. Exhibet decretum Goldastus Tomo vno p. 231. Sic etiam Adudcarus regius apud Petrum Dumiani in disceptatione synodali ait: quod pater Domini mei regis pia memoria Henricus Imp. factus est patricius Romanorum, a quibus accepit in electione super ordinando Pontifice Principatum.

**** Verba sunt Leonis Ostiensis II. c. LXXX. Hermannus Contractus ad a. 1047. Imperator vero Roma egressus, nonnulla castella sibi rebellantia cepit, Prouincias illas prout videbatur, disposuit, Duces Normannis, qui in partibus commorantur & aliis eo loco tribus, constituit.

S. XIX.

Mortuo 1047. Clemente II. Papa, Aquileiensem Patriarcha in locum eius ab Imp. surrogatur, & vocatur Damasus II. * Hoc a. 1049. extincto, Brunonem, Leonem IX. dictum, substituit. ** Mortuo a. 1054. Leone IX. efflagitantibus Romanis, nouum Papam dat, Gebhardum, Eichstadiensem Episcopum, dictum Victorem II. ***

* Herm. Contractus ad a. 1048. sequente Iulio, Poppo Brixiensis Episcopus ab Imperatore electus, Romam mittitur, & honorifice susceptus, Apostolica sedis CLII. Papa ordinatus, mutato nomine Damasus secundus vocatur. Lamb. Schafnaburgensis ad a. 1048. Imperator Natalem domini Polesha celebravit. Ibi legati aderant Romanorum, Suisgeri papa obitum nuntiantes, eique successorem postulantes: quibus imperator Bopponem Prinsiensem episcopum assignauit. Otto Frisingensis VI. c. XXXIII. Sig. Gemblacensis, Annales Hildesheimenses, Monachus Herveldensis, Albericus, Marianus Scotus ad a. 1047. Gotfr. Viterbi. p. XVII. p. 493.

** Lamb. Schafn. ad a. 1049. Imperator Natalem domini Frisinga celebravit. Ibi

111.

iterum legati Romanorum, Bopponis papæ morte nunciata, restorrem Romana ecclesia postulabant: quibus imperator Brunonem Tolose episcopum dedit. Otto Frisingensis VI. c. XXXII. Popone quoque, qui & Damasus, mortuus, Bruno, qui & Leo, Tullensium Episcopus, Romanam Ecclesiam gubernandam suscepit. Hic ex nobili Francorum prosapia oriundus, auctoritate regalis excellentia, ad sedem beati Petri destinatus fuerat. Plenus vero Wibertus in vita Leonis IX. lib. II. c. II. An. 1049. apud Vvangionum Urbem, ante presentiam gloriosi Henrici Secundi, Romanorum Augusti, sit Pontificum, reliquorumque Procerum non modicus Convivens. Inter quos hic Christo dignus, Præsul convocatur, quippe sine cuius consilio, intra Imperialem Curiam, nihil magis disponebatur. Et repente, Illo nihil tale suspicante, ad onus Apostolici honoris suscipiendum, & eligitur a cunctis. Quod onus, humilitate commovente, diutissime refusing, dum magis ac magis cogitur, triduanum consulendi deposcit spacium. Et paullo post: Videns ergo nullo modo se posse effugere Imperiale praeceptum, & commune omnium desiderium, coactus susceptis iniunctum officium, presentibus Legatis Romanorum, ea conditione, si audiret totius Cleri, ac Romani populi communem esse sine dubio consensum. Singulare est, quod de electione Leonis tradit Leo Ostiensis lib. II. c. LXXXI. Clemente vero post novem menses ultra montes defuncto, præfatus Benedictus iterum in Pontificatum reuersus, per octo circiter menses illum retinuit, donec ab Imperatore transmissus ex Germania Damasus Brexenorum Episcopus illi in Papatu successit. Quo etiam post viginti, & tres dies apud Præneste vita decedente, Brunonem Tullensem Episcopum, Teutonicum natione, & stirpe regale progenitum, Romani ac Sclavomontanis partibus expetentes in suum Pontificem eligunt, eumque Leonem Papam vocari decernunt. Herm. Contraſtus, Marianus Scotus ad a. 1049. Displicebat autem hæc ab Imp. facta electio Romanis, quasi contra libertatem esse: Ecclesie. Exinde Otto Frisingensis VI. c. XXXII. Ex hinc Romana Ecclesia in electione Canonica Pontificum, in tantum infirmata invenitur, quod iste quatuorque sequentes ab Imperatore ibi positi in catalogo inveniantur. Qualiter autem industria & opera præfati Hildebrandi sub Leone iunioris libertatem suam ex parte, sub Alexandro vero plene rehavuerit, sicut probatorum virorum relatu cognovimus, infra dicemus. Hoc autem cap. XXXIII. tradit, de Leone dicens: Cumque assumpta purpura pontificali, per Gallias iter ageres, contigit eum Cluniacum venire, ut forte tunc præfatus Hildebrandus prioratus, ut dicitur, obedientiam administrabat. Is Leonem adiens, emulatione Dei plenus, constanter eum de incepto redarguit, illicitum esse inquit, per manum laicam summum Pontificem, ad gubernationem totius Ecclesie violenter introire. Verum si suis se credere velit consiliis, verumque & quod maiestas imperialis in ipso non exacerbetur, quodque libertas Ecclesie in electione canonica renovetur, se pollicetur effecturum. Inclinator ille ad monitum eius, purpuram deponit, peregrinique habitum assumens, ducens secum Hildebrandum, iter carpit. Igitur ad urbem usque venientes, consilio Hildebrandi a clero & populo Bruno in summum Pontificem eligunt, sicque vicinque Romana Ecclesia ad faciendam electionem informatur.

*** Leo Ostiensis II. c. LXXXIX. defuncto præterea sancta memoria Papa Leone Hildebrandus tunc Romana Ecclesia Subdiaconus, ad Imperatorem a Romanis transmissus est, ut, quoniam in Romana Ecclesia persona ad tantum officium idonea reperiri non posset, de partibus illis, quem ipse cæten vice Cleri, populi que Romani in Pontificem elegerat, adduceret. Quod cum Imperator assensus fuisset, & Gebeardum Aistertensem Episcopum, cuius su-

pra meminimus, Hildebrandus ex industria, & consilio Romanorum expetivisset, tristis super hoc valde Imperator effectus est: nimis enim illum carum habebat, & cum eundem sibi omnimodis necessarium Imperator asceret, & alium, atque aliam huic officio magis idoneum indicaret; Hildebrando tamen, & alterum reciperet, persuadere nullatenus potuit, Erat enim idem Episcopus, super id, quod prudentiamulsa callebat, post Imperatorem potentior, ac ditior cunctis in Regno. Hunc ergo Hildebrandus, invito licet Imperatore, invito etiam eodem ipso Episcopo, propter quod utique postmodum dictus est Monachus non amasse, Romam secum adduxit, eique Victoris nomen imponens, Romanum Papam, cunctorum assensu constituit. Cum iam ferme a transitu Papae Leonis annus elaberetur. Lambertus Schafnaburgensis, Bertholdus Constantiensis, Cont. Herm. Contraſti, Monachus Herueldenſis ad a. 1054. Albericus ad a. 1055. Otto Frising. VI. c. XXXII.

§. XX.

Anno 1041. in Burgundiam expeditionem suscepit, hanc provinciam reddens pacatam. * Anno 1044. defuncto Gothofredo Lotharingae Duce, surrogavit filium ipsius cognominem. ** Hoc ægre ferens alter filius, Gothofredus Dux Ribuariorum contra Imp. rebellat, sed victus & custodiz mandatus, restitutus tamen iterum, *** sed denuo cum Balduino, Flandriae Comite, a. 1047. rebellans, utrosque a. 1049. ad deditionem coëgit **** concessio Lothariensi Ducatu, Adelberto, quem Godefridus occidit, post quem Gerhardus Dux ab Imp. constituitur. ***** Anno 1047. Henricus Imp. & Henricus Galliarum Rex in Metensi territorio convenientes, pacem inter se iuramento firmant. ***** Anno 1056. perrexit ad villam Ciuois † in confinio sitam regni Francorum ac Teutonicorum, colloquium ibi habiturus cum rege Francorum, a quo contumeliose atque hostiliter obiurgatus, quod multa sæpe sibi mentitus fuisset, & quod partem maximam regni Francorum dolo a patribus eius occupatam, reddere tamdiu distulisset. Cum Imperator paratum se diceret, singulariter cum eo conferta manu obiecta refellere, ille proxima nocte fuga lapsus, in suos se fines recepit. †† Anno 1055. Imperator rursus Italiam ingressus, Beatricem, Mathildae matrem, consanguineam suam marito suo Bonifacio Marchione defuncto, secum reduxit, ††† moleste ferens, quod Gothofredo Lotharingae Duci esset copulata. ††††

* Donnizo Vita Mathildis c. XII. Panegyricus de Henrico III. apud Canisium Tom. II. p. 190.

*Præterea tibi Rex mandas Burgundia, surge
Atque veni, propterea, nouiter subiecta vacillant
Interdum, domino per tempora multa remoto.
Funditus est verum veterano tempore dictum:
Quæquid abest oculis, remouetur lumine cordis.
Quamuis nunc pacem teneas Burgundia per te:
Auctorem pacis tamen in te cernere quaris,
Et capis in Regis sua lumina pascere vultu.*

Wippo de vita Conradi p. 424. quod autem Burgundia subiecta est modo, trium regum gloria attribuitur. Secundus Henricus Imperator primum eam subicere intendit, & bene in hoc studio persequutus. Deinde Conradus Imperator animoso impetu Francos hostiliter ex ea eiecit, belloque eam subiugauit, ad extremum Rex Henricus tertius pius, pacificus linea iustitia, bello & pace eandem Burgundiam temperauit cum magnificentia.

⁴⁴ Hermannus Contraſtus ad a. 1044. Gozzilo Dux Lotharingorum moriens, Gozziloni filio suo, quamuis ignauo, Ducatum suum a Rege Henrico promissum reliquit.

⁴⁵ Herm. Contraſtus c. l. sed alter filius eius Godefridus, iamdudum Dux cum Ducatum fratri debitum, a Rege obtinere nequisset, pio Regi rebellare præsumit ad a. 1045. Godefridus Dux ad deditionem Regi veniens, in custodiam mittitur ad a. 1046. Rex Aquisgranum in Pentecoste, Godefrido Duci custodia relaxata, Ducatum reddidit. Chronographus Saxo ad a. 1046.

⁴⁶ Herm. Contraſtus ad a. 1047. per idem tempus cum expeditionem in Pannonias, ad Petrum bliscendum dispanerent, Godefridus Dux, cum Balduino de Flandria & aliis nonnullis rebellionem inuoluasse, bellumque copiis collectis parauisse nuntiatur. Et paulo post: quibus ex causis dilata expeditione illa, cum Godefridus quoque Dux rebellionem suam callidis legationibus dissimularet. Et statim: Ipso quoque tempore Godefridus inter alia que contra Regem gessit, Viridunensem ciuitatem dolo captam, incendit & evertit. Idem ad a. 1049. sequuta æstare, cum Imperator expeditionem contra Godefridum & Balduinum a Domino Papa excommunicatos, pararet: Godefridus tam contra vim Imperatoris, quam Papa excommunicationem, Aquisgranum venit, & opitulante Papa, gratiam Imperatoris promeruit, Balduinus vero utrumque contemnens vastata ab exercitu magna ex parte prouincia sua, tandem obsides dedit, & pactum cum Imperatore fecit. Otto Frisingensis VI. c. XXXIII. Imperator Belgicam ingressus, Godefridum & Balduinum Duces ad deditionem coegit. Sig. Gemblacensis, Chronographus Saxo, Vrspergensis ad a. 1049. Monachus Herueldensis, Albericus ad a. 1050.

⁴⁷ Herm. Contraſtus nou. Cod. ad a. 1047. Godefridus Dux inter alia que contra Regem fecit, Viridunensem ciuitatem combussit, cuius Ducatum Imperator Adalberto eundem tradidit. Idem ad a. 1048. Godefridus Adalbertum Ducem occidit: cuius ducatum Gerardo Imperator dedit.

⁴⁸ Verba sunt Hermanni Contraſti ad a. 1047.

† Est Epusum, Germanis Ipsch, Gallis Inoy dictum, castrum antiquissimum in finibus

bus Treuororum. Ad quod iam olim conuenire solebant, prout ex Sigeberto videmus ad a. 1024. *Henricus Imperator, & Robertus Rex Francorum super Carum fluium apud Enasum conueniunt.* Vid. Valefi Not. Galliarum 600. Epifum.

†† Verba sunt Lamberti Schafnaburgensis ad a. 1056.

††† Verba sunt Ottonis Frifingensis VI. c. XXXIII. Chronographus Saxo ad a. 1055. *Henricus Imperator Italiam cum exercitu petens omnia in pace difpofuit, reuertens- que neptem fuam Beatricem matrem Mathilda fecum duxit, indigne eam trattans, propter quasdam infolentias eius quibus viuere confueuerat, mortuo ipfius marito Bonifacio Duce.*

†††† Bertholdus Conftantiensis ad a. 1054. *Godefridus clam ingreffus Italiam, De- minam Beatricem, viduam Bonifacii Marchionis, fibi in coniugium copulauit. Idem ad 1055. Imperator Italiam vifitat, & praditam Beatricem inde abduxit captiuam, quippe multum molefte ferens, Duce Godefrido efle copulatam. Factum id fine dubio, quia pradiues erat Beatrix, ne potentiz nimium accederet Godefrido.*

§. XXI.

Inter gefta ipfius ciuilia eft referendum, quod anno 1047. Wel- fum Comitem Sueuigenam, Welfi Comititis filium, Carentanum Du- cem fecerit. * Anno 1048. creauit Ottonem, Sueinfurti Marchionem Ducem Alemanniz. ** Anno 1049. conftituit Conradum Ducem Baua- riz. *** Hoc tamen a. 1053. proſcripto, filium ipfius cognominem ipfi furrogat. **** Anno 1049. ſynodum celebrauit Moguntinam. *****

* Herm. Contractus ad a. 1047. *Hiſt. Guelphorum n. 6. genuit & filium ſui no- minis Gwelfum, virum per omnia probatum, qui Ducatum Carinthiorum & Marchiam Vero- menſem acquiſiuit & ſtrenuiſſime vixit.*

** Herm. Contractus ad a. 1048. *Imperator natalem Domini in Saxonia moratus, conſeſſum per VVarciburgum in Alemanniam venit, & Vima colloquium habens, Oibonem de Suinfurto Marchionem, Suenis Ducem conſtituit.*

*** Herm. Contractus ad a. 1049. *Imperator natalem Domini Friſinga, & puri- ficationem ſanctæ Mariæ Ratiſpona agens, Baiaria Ducem Conradum conſtituit.*

**** Herm. Contractus ad a. 1053. *ipſis diebus Conradum Baiaria Ducem, cui iam prius inſenſus erat, inculſatum quorundam Principum iudicio, Ducatu priuauit. Et paul- ſo poſt: Ad conuentum Triburienſem cum Conradus dudum Baiaria Dux venire nolens, cum expeditis militibus Regi rebellare moliens, Hungaria ſe adiungere tentafſet, & Carentani fines inuaſſet: quibusdam inibi qua prius habuerat poſſeſſionibus ſuis, ab Imperatore priua- tus eſt, eas quaſi legaliter acquirente. Et ſtatim: per idem tempus Conradus dudum Dux ab Andrea Rege Hungarorum gratanter ſuſceptus, ei, ne allegatum cum Imperatore ſedus per- ſequeret, diſſuaſit, & auxilio eius quendam Carentani partem, quorundam etiam Primatum*

qui

qui tam possidebant machinatione, aliis expulsi primoribus inuasum. Aliam planè causam tradit Monachus Brunwilerensis vita Eizonis apud Leibnitium Tom. I. p. 316. dicens: Sed Canonis interitus hac causa extitit, quod contempta Imperatoris Henrici filia, quam uxorem accipere debuerat, hoc sui Ducatus honore depulsus, sed prope Vngaris amicitia coniunctus est. Hermannus Contractus ad a. 1053. Imperator vero in Baiariam veniens Ducatum eiusdem provincia filio suo equiuoco tradidit. Chronographus Saxo ad a. 1053. 1054.

**** Lambertus Schafnaburgensis, Herm. Contractus, Sigbertus Gemblacensis, Albericus, Chronographus Saxo ad a. 1049.

§. XXII.

Anno 1045. grauissima infirmitate decubuit Henricus, ita, ut Henrico Comiti Palatino Rheni Proceres regnum iamdum destinarant. Quæ tamen spes fuit frustranea, recuperata sanitate. * Anno 1051. Natalem Domini in Saxonia apud Goslariam agens, & multos ex Principibus filio suo iureiurando fidem subiectionemque promittere fecit. ** Anno 1053. vero magno apud Triburiam conuentu habito, filium æquiuocum Regem a cunctis eligi, eique post obitum suum, si Rector iustus futurus esset, subiectionem lecit promitti. *** Insequenti, ab Hermanno Colonienfi, inuito licet Luipoldo Moguntino, in regem fuit coronatus Aquisgrani. ****

* De infirmitate quidem tradit Herm. Contractus ad a. 1045. per idem tempus regale ælogium apud Tribura conditum; grauis Regis infirmitas præpediuit. De reliquo solus quod noni Aueninus lib. V. c. VII. n. 35. dicens de eodem: inde Francofordiam se confere, ubi grauissima ægritudine decubuit, adeo, ut desperata eius salute Hainricus summus Boiorum regulus, Otto Suenorum dux, episcoporum plerique, Hainrico filio Heitzilini huius Ottonis parueli imperium destinarent. Sed consilium illorum frustra fuit.

** Verba sunt Hermann Contracti ad a. 1051. Lamb. Schafn. vero ad a. 1052. Imperator Natalem Domini Poletba celebrauit, ubi filio suo Henrico adhuc catechumeno principes regni sub iuramento fidem promittere fecit.

*** Verba sunt Hermann Contracti & Bertholdi ad a. 1053. Lamb. Schafnab. ad a. 1052. Imperator Natalem domini Poletba celebrauit, ubi filio suo Henrico adhuc catechumeno principes regni sub iuramento fidem promittere fecit. Pascha celebrauit Colonia, ibique prædictus pater ab Hermanno eiusdem ciuitatis archiepiscopo baptizans est.

**** Lamb. Schafnaburgensis ad a. 1054. Imperatoris filius Henricus consecratus est in regem Aquisgrani ab Hermanno Colonienfi archiepiscopo, Six & ægre super hoc impetrato consensu Luipoldi archiepiscopi ad quem propter primatum Moguntina sedis consecratio regis & cetera negotiorum regni, dispositio potissimum pertinebat.

§. XXIII.

Dum interim Germaniæ Principes de ipso, quasi a virtutis tramite decederet, parum essent contenti, * ipse aduocato ad se Victore Papa, Bothfeldæ, quod in Thuringiæ & Saxoniz finibus situm est oppidum, vbi commorabatur, morbo ingrauescente, infirmatus, commendato filio suo successore obiit 3. Nonas Octobris 1056. ** anno ætatis suæ 39. Regni vero 18, Imperii 15, Indictione decima. Qui inde alportatus, Spiramque translatus, in Templo S. Mariz quod ipse construxerat, adhuc imperfecto, iuxta patrem matremque est sepultus *** Cor vero ipsius Goslariz, in hac quam fundauerat Ecclesia S. Simonis & Iudæ fuit reconditum. ****

* Hermannus Contractus ad a. 1056. quo tempore regnum Primores, quam infirmus, contra Imperatorem magni magnique missantes, tandem eum ab inchoata iussione, pacis, pietatis, diuini timoris, multumodoque virtutis tenere, in quo de die in diem deconuulsi proficere, paulatim ad quæstum & incuriam quandam deficere, multumque se ipso deteriorē fore, causabantur.

** Marianus Scotus ad a. 1056. Henricus imperator his doloribus corde tenus compunctus, infirmari cepit, & productus usque ad mortem. Sapiens tamen & suus consilio, ab omnibus quibus potuit, Seniam petens, quibundam prædia quæ assulis, restituit, euntes, qui contra eum culpas damnablem fecerunt, relaxant. Filium suum Henricum Romanum pontificis tunc præsentem, cæterorumque pontificum & principum electione regem constituit. Hic & alii, prout vite possibilitas admisit, bene dispositis, 3. nonis Octobris hanc vitam præsentem finit: sepultusque Spira, Papa præsentis. Dodechinus ad a. 1106. de Henrico IV. dicit: Pater eius apud Bothfeld quum agrosaret (nam in secore cerni mortem commederat) rogauit, immo imperando imperauit, ut filio suo inueneri ad obtinendum imperium. Quod quidam fecerunt, quum esset oculo annorum, & nondum baptizatus. Sig. Gembl. ad a. 1056. Chron. Wurtzb. ad a. 1056.

*** Verba sunt Cont. Hermanni Contracti ad a. 1056. Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1056. Corpus eius Spiram translatus est, & celeberrimæ regio mors exequiis, die natalis Apostolorum Simonis & Iudæ, quo scilicet die etiam natus fuerat, sepultura ostendit. Marianus Scotus, hic alii prout vite possibilitas admisit, bene dispositis 3. Nonis Octobris hanc vitam præsentem admisit: sepultusque Spira, Papa præsentis. Annales Hildesheimensis, Albertus Stadenensis, Lambertus Schafnaburgensis, Siebertus Gemblacenensis, Monachus Herueldenensis, Chronographus Saxo, Albericus, Epitaphium eius habet Guilielmus Malmesburienensis. c. XII. p. 29.

**** Chron. Goslarie apud Leibnitium Tom. III. p. 534. in argumentum summa dilectissimus primo filiam suam, post hæc cor proprium, cum præcordiis in choro nostro tumulari deuotus procurauit, quia propter loci distantiam hic integraliter sepeliri non poterat. Inde & corpus ipsius sepultum est in Spira. Engelhusius Chron. p. 1087. Henricus

scip

Vero iste tertius moriturus, quia semper corde erat Goslaria; Et viscera sua ibi recondenda, precepit: reliquum autem corpus locaretur Spira, cuius extitit fundator. Hayneceii antiquit. Goslar ad a. 1056.

§. XXIV.

Binas habuit vxores. Prima Cunichildis, Canuti Anglorum & Danorum Regis filia, quam sibi a. 1036. apud Nouiomagum Regalibus nuptiis copulauit vxorem. * Ex hac a. 1038. defuncta, vnicam suscepit filiam, quam pater Abbatissam fecit consecrari. ** Dein Agnetem, Wilhelmi Pictauiensis filiam sibi sociauit, eandemque Moguntia Regiam vngi faciens, regales apud Ingelheim nuptias celebrauit. *** Ex hac sustulit Henricum IV. ipsius successorem & Conradum Bauaria Ducem infantem mortuum. **** Inter filias erant Mathildis Rudolpho, Sueuorum Duci nupta ***** Iuditha, Boleslao Bolonorum Duci nupta. ***** Adelheidis abbatissa erat Quedlinburgensis. † & Beatrix Abbatissa Gandersheimensis. ††

* Verba sunt Heym. Contracti ad a. 1036. Guilielmus Malmesbur. de gestis Anglorum lib. II. c. XII. Wippo p. 440. eam vocat Chunelindem. Dum vero in diuersis diplomatis Chunigunda vocetur, rationem huius rei reddunt Annales Hildesheimenses ad a. 1036. ibi (Nouiomagi) filio Imperatoris, Henrico Regi venit Regina, Cunichild nominat, qua ibidem, in Natali Apostolorum, Regalem coronam accepit, & mutato nomine, in Benedictiensi Cunigund dicta est. Singulare est, quod de eadem narrat Io. Bromtonus Chronico p. 933. dicens: qua ad sponsam Veniens multo tempore factum coniugale fouit. Postremo super adulterio accusata, mirabili duello cuiusdam iuuenis nomine Municon, quem secum ab Anglia duxerat, contra hominem giganti similem nomine Roddyngar, sicut Deus per miraculum voluit, se purgavit; Unde ipsa de triumpho insperato gaudens, repudians viro repudium dedit, & nunquam in posterum voluit eius consortio consentire, sed velum sanctimonialium suscipiens vitam castam Dei seruitio terminauit. Eadem habet Guil. Malmesburienfis. l. c.

** Wippo p. 432. Regina Chunelinda coniux Henrici Regis, XV. Calend. Augusti, quasi in limine vite, ingressu mortis, occubuit, relinquens tantummodo solam filiam de Rege, quam postea Pater Christo desponsans, in Abbatissam consecrari facit. Herm. Contracti ad a. 1038. Hanc Beatricem fuisse dictam putant, & quidem Bodo Syntagmate de Ecclesia Gandershana apud Meibomium Tom. II. p. 50. contradicente Leuckfeldo antiquioribus Gandersheimensibus p. 130. Hoc certum, quod Henricus III. filiam habuerit, dictam Beatricem, Abbatissam, cuius ipse mentionem facit in diplomate ad a. 1045. apud Kemnerum antiquit. Quedlinburgensibus p. 165. Tale pradium, quale haberi visi sumus in locis Similibus & autrimestilibus causa dilectissima Filia nostra Beatrix Ecclesia in honore Domini nostri Iesu Christi & sancti Seruati atque sancti Dionisi constructa, cui pradiata Filia nostra diuina munificentia nostraque benivolentia precepit.

*** Ver-

*** Verba sunt Hermanni Contracti ad a. 1043, Lambertus Schafnaburgensis, Monachus Hamerslebenſis, Chronicon Andegauense ad a. 1043. Marianus Scorus, Albertus Stadenſis, Annales Hildesheimenſes ad a. 1044. Chronographus Saxo, Albericus, Heptdannus ad a. 1045. Otto Friſingenſis VI. c. XXXII.

**** Herm. Contractus ad a. 1052. Imperator iterum filium, quem Conradum poſtea vocauerunt, Imperatori peperit. Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1056. Conradus filius Imperatoris, Dux Baioaria obiit.

***** Herm. Contractus ad a. 1045. Agnes Regina filiam Regi peperit. Hæc ſine dubio eſt, de qua Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1058. ſcribit: Otto de Suinfurde, Dux Sueuormen obiit. Ducatum eius Rudolphus obtinuit, & ſi Regi in dubium tunc rebus, ex aſſinitate deninctor, fidelorque in Rempublicam foret, ſoror quoque Regi ei deſponſata eſt, tamen adnucate, traditaque eſt Epifcopo Conſtantiſi, nutrienda, dum thoro coniugali matureſceret. Eadem habet Monachus Herueldensis ad a. 1058. Cont. Reginonis ad a. 1059.

***** Andreas Abbas vita Ottonis Bambergensis lib. L. c. L. accidit forte illis diebus ſi Germana ſoror Henrici IV. Imperatoris, Iuditha nomine, in matrimonio iungeretur Boletizao, Bolonorum Duci. Ea eſſe videtur, de qua Herm. Contractus ad a. 1047. Imperatrix Agnes, qua Roma ab Imperatore digreſſa fuerat, in Rauennati Territorio filiam peperit.

† Vid. Pfeſſingerus Viſtuario p. 524.

†† Huius inſidiis Egbertus, Saxoniz Marchio a. 1090. dicitur peremptus apud Bertoldum Conſtantiensem. Sic etiam Chron. Halberſtadrenſe apud Leibnitium Tom. II. p. 125. in quo dedicationis reſtaurata Eccleſiæ Halberſtadrenſis fit mentio: Affuit quoque dedicanda Dei aula Sereniſſima Domina Bertha regina. Cum præclara matertera ſua Irmengarda Duſſiſſa & ſorore regis Adelbeide, Quedlinburgenſis Eccleſiæ Abbaſſa. Huius diploma de anno 1068. exhibet Keitnerus antiquitatibus Quedlinburgenſibus p. 167.



DISSERTATIO DECIMA QUINTA

DE

HENRICO IV.

RESPONDENTE

IO. SALOMONE BRVNQVELLIO

QVEDLINBURGENSI.

§. I. Henrici IV. natiuitas & baptifmus. §. II. Henrici fuccelfio fub educatione Agnetis matris.
§. III. Otto Saxonia Marchio cum Saxonum quibusdam rebeilat. §. IV. Romani Papam pe-
tunt ab Imp. §. V. Alexander II. inconfulto Imp. Papa a Romanis conftituitur. §. VI.
Imp. matri fua in Cafaris infula fubducitur. §. VII. Vilis regis, minoris aubuc, auctoritas:
turba Goslarienfes inter epifcopum Hildesheimenfem & abbatem Fuldenfem. §. VIII. Regi-
men epifcoporum, praecipue Adelberti archiepifcopi Bremenfis. §. IX. Henrici mores. §. X.
Henricus armis accingitur. §. XI. Rex a morbo conualefcens cum Bertha nuptias celebrat, a
qua tamen feperari cupit. §. XII. initia motuum Thuringicorum. §. XIII. negotium cum
Otone duce Bavarie. §. XIV. Imperii maieltatem in Polonos & Ruflos exercet. §. XV. Rex
caftella in montibus Thuringia atque Saxonia extruit, decimas introducere & Saxonum fero-
ciam coircere conatur. §. XVI. Hildebrandus, diftus Gregorius VII. Papa conftituitur.
§. XVII. Praefidarii caftellorum grauis Saxonibus: hi conuentus agunt. §. XVIII. Poftulata
Saxonum. §. XIX. Saxones caftella obfidet: Conuentus Gerftungenfis, Moguntinus, Op-
penheimenfis. §. XX. Primum bellum Saxonicum, in quo cedere Henricus neceffum habet, ca-
ftella diruuntur. §. XXI. Henricus Papam contra Saxones ob violata facra interpellat: Papa
legatos mittit. §. XXII. bellum Vngaricum ob Salomonem regem electum. §. XXIII. Ruf-
orum Princeps Demetrius Henrici auxilium implorat. §. XXIV. Alterum bellum Saxonicum
a. 1075. Prælium ad Vnftudam: Conuentus Gerftungenfis: deditio Saxonum. §. XXV. Rex
in Comitibus Goslarienfibus Conradum filium conftituit fuccelforem. §. XXVI. Gregorius VII.
Henricum Romam citat. Diffatus Hildebrandinus: Papa in fynodo VVormatienfis condemna-
tio. Henrici nono exemplo facta excommunicatio. §. XXVII. Henricus caftella reftaurat &
Saxonibus grauis eft: Hi conuentus agunt: Comitibus VVormatienfis. §. XXVIII. Saxonum
conuentus Vlma & Triburiz. Castra castris ad Oppenheimium opponuntur: Henricus cum
Saxonibus pacifcitur, controuerfiam Papæ cognitioni fubiicit. §. XXIX. Henricus inuenite an-
no 1077. venit in Italiam. §. XXX. Abfolutio Henrici a banno ope Matbildis. §. XXXI.
Italorum fuafu contra Papam iterum infurgit Henricus. §. XXXII. Rudolphi Sueui electio
in Comitibus Forcheimenfibus 1077. XXXIII. Primum cum Rudolpho prælium ad Herbipo-
lam: Legati Papales rei componende cauffa veniunt in Germaniam. §. XXXIV. Alterum
prælium ad McNeftadium & tertium ad Fladenheimum. §. XXXV. In fynodo Romana
1080. Henricus iterum excommunicatur. Huic Henricus opponit fynodum Brixienfem &
Moguntinam. §. XXXVI. Quartum cum Rudolpho prælium & mors Rudolphi. Suevia
Ducatus Friderico Hobenftanfo conceditur. §. XXXVII. Henricus Saxonibus filium fuum Re-
gem commendat, qui reuicetur. §. XXXVIII. Henricus urbem Romam capit, a Clemente III.
Imp. coronatur, fed a Normannis & Matbildianis infeftatur. §. XXXIX. Hermannus Lo-
tharingus, diftus Cnuffloch in regem eligitur. §. XL. Henrici expeditio in Sueuiam. Grego-
rius

rius Guibertum & Henricum denuo excommunicat. Synodus Quedlinburgensis & Moguntina a. 1088. §. XLI. Gregorius VII. moritur. Victor III, Urbanus II. Papa. §. XLII, Prælium ad Herbipolim. Conuentus Herbipolitanus & Spirensis. Saxones Henricum recipiunt. Hermanni Lotharingi mors. §. XLIII. Egbertus regiam dignitatem adfedit, sed in molendino occiditur. §. XLIV. Urbanus Henricum denuo excommunicat. Mathilda VVelfphoni nubit. Imp. pergit in Italiam. §. XLV. Conradus patri Henrico rebellat. Paschalis II. Henricum denuo excommunicat. §. XLVI. Henricus V. patri rebellis ipsi regni insignia extorquet. §. XLVII. Henricus priuatus Leodii uiuit, ibidemque moritur. §. XLVIII. uxores & liberi. §. XLIX. initium expeditionum cruciatarum.

§. I.



Enrico III. ex Agnete filius erat atque successor Henricus IV. natus Goslaræ 3. Idus Nouembris 1050. * Huic pater in natiuitate Domini Principes iuramento obligauit, dein Christianæ religionis sacris cum Colonia, feriis Paschalibus insequentis anni 1051. per Hermannum archiepiscopum ** fecit initiari. A. 1053. vero ab eodem Hermannō in Regem fuit inauratus Aquisgrani. ***

* Herm. Contractus ad a. 1050. quo etiam tempore Agnes imperatrix tandem imperii filium peperit. Chronicon Andegauense ad a. 1050. Henrico Imperatori filius natus est, & a Domino Papa, Leone IX. baptizatus. Idem repetit Chronicon Malleacense ad b. a. Huc facit etiam Bertholdus Constantiensis ad a. 1064. Rex Henricus anno regni sui nono, ætatis sue decimo quarto, accinctus gladio. Lambertus Schafnaburgensis vero ad a. 1051. natus est Imperatori filius, Henricus IV. Rex 3. Idus Nouembris. Quæ uerba Monachus Herueldensis ad b. a. repetit. Hayneccius Ant. Goslar. ad a. 1050. Errat igitur Marianus Scotus & Annales Hildesheimenses qui Henrici natalem ad a. 1048. referunt.

** Hermannus Contractus ad a. 1051. Licet Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1052. Imperator Natalem Domini Poletæ celebravit, ubi filio suo Henrico adhuc catechumeno principis regni sub iuramento fidem promittere fecit. Pascha celebravit Colonia, ibique prædictus puer a Herimanno eiusdem ciuitatis archiepiscopo baptizatus est. Hinc facile patet, quam male Chronicon Andegauense atque Malleacense ipsum a Leone IX. dicant esse baptizatum. Quod autem baptismus ad menses aliquot fuerit dilatus, ex ritibus illorum temporum ecclesiasticis erit diiudicandum, dum, nisi necessitate postulante, solo Paschatos & Pentecostes festo celebraretur. Plenius hunc natalem & Baptismum Henrici euicit Eccardus stemmate Desideriano §. VI.

*** Diss. XIV. §. XXII.

§. II.

Defuncto Henrico III, Henricus IV. sextum ætatis annum habens, pro eo regni iura suscipiens, a primoribus matri Imperatrici educandus est commendatus. * Quæ prudens mulier, non curam solum educationis gessit insignem, sed etiam magna prudentia statum Reipublicæ periculantis gubernauit. ** Vsa potissimum consilio Henrici, episcopi Augustani.

* Ver-

* Verba sunt Continuatoris Hermanni Contracti *ad a.* 1056. nisi quod septimum annis annum habeat, Bruno vero Historia belli Saxonici ineunte : *Postquam Henricus Imperator ab hoc seculo felici morte migravit, filius eius Henricus quartus infelicitate in hoc seculo relictus erat, regnum patris electione communi suscepit. Quod quum adhuc decenter, & potius puerulus quin quennis, gubernare non posuit, ipsum cum regni causa curandum cunctorum iussu Principum mater ipsius Agnes venerabilis Imperatrix accepit.* Chronicon Laurishamense p. 128. Marianus Scotus, Lambertus Schafnaburgensis, Monachus Herueldensis, Annales Hildesheimenses, Chronographus Saxo, Albericus, Alb. Stadenus *ad a.* 1056. Otto Frisingensis VI. c. XXXIV. Auctor vitæ Henrici p. 381.

** Lambertus Schafnaburgensis *ad a.* 1056. Summa tamen rerum, & omnium quibus factum opus erat, administratio remansit, quæ tanta arte periclitantis reipublicæ statum tutata est, ut nihil in ea tumultus, nihil simulantis tanta rei novitas generaret. Otto Frisingensis VI. c. XXXIV. ipsa per aliquod tempus prudenter ac strenue Imperium rexit. Auctor vitæ Henrici sub initium.

*** Herm. Contractus *ad a.* 1057. eodem tempore Henricus Augustus Episcopus apud Imperatricem summum consilii locum habuit, quod nonnullis regni Principibus, eius insolentiam non ferentibus multum displicuit. Lambertus Schafnaburgensis *ad a.* 1062. Imperatrix nutrimus adhuc filium suum, regni negotium per se ipsam curabat, & utebaturque plurimum consilio Henrici Augustensis episcopi. Idem *ad a.* 1064. Henricus Augustensis episcopus obiit inuisi regi, inuisus episcopis omnibus, propter superbe administratam regni gubernationem tempore Imperatricis.

§. III.

Durante matris tutela primas turbas mouit Otto, Guilielmi, Saxoniæ Marchionis frater, sed matrimonio impari, matre scilicet Danica natus, vir aceringenio & manu impiger. A puero apud Bohemos exul, post mortem fratris magna spe obtinendæ hæreditatis, regressus in Saxoniam, a cunctis illic Principibus benigne accipitur, magnisque omnium adhortationibus instigatur, ut non modo Marchiam, quæ sibi iure hæreditario competere, sed ipsum quoque regnum adfectaret. Vbi alacrem paratumque negotio aduertunt, fidem illi omnes dicunt, suas quisque manus, suam operam pollicentur, Regemque ubicunque fortuna opportunum fecisset, interficere constituunt. * Huic accessisse videntur Fridericus & frater eius de Gleisberg Comites, qui tamen cum Rege iterum fuerunt conciliati. ** Constituto igitur generali Saxonum conuentu Merseburgi, Bruno & Ebertus, patruales regis ad eundem properantes, inciderunt in Ottonem, eundemque interfecerunt, atque hoc ipso Germaniam magno metu liberauerunt. ***

* Verba sunt Lamberti Schafnaburgensis *ad a.* 1057. quem sequitur Monachus Herueldensis *ad h. a.*

** Bertholdus Constantiensis *ad a.* 1059. *Fridericus & frater eius de Glichberga, Henrico Regi rebelles.* Hi nulli alii fuisse videntur, quam e vicinia nostra Comites de Gleisberg, quorum memoria fere est extincta. Chron. Saxo *ad a.* 1057. eodem tempore qui-

dam Fridericus & fratres eius Germania partibus tyrannidem exercentes, ab Agnete Imperatrice & Principibus victi ad deditionem venire.

*** Pergit Lambertus Schafnaburgensis: percussis metu omnibus quibus rerum publicarum sollicitudo aliqua erat, & magnopere intentis ad sedandam turbam quæ oriebatur, placuit regem ocys in Saxoniam venire, & periclitanti reipublica quaquā posset ratione consulere. Itaque Natalem sanctorum apostolorum Petri & Pauli in Eisenburg celebraturus erat, eo, quicquid principum erat in Saxonia, ad colloquium euocari iussit. Quo dum pergerent pro sua singuli copia, magna militum manu stipati, contigit, ut Brun & Ecbertus patruelis regis casu inciderent in multitudinem pradii Ottonis, conglobato agmine ad curtem regiam proficiscentis. Hi præter causam publicam, priuatis quoque inimicitiis infestissimi illi erant. Ne mora, dato militibus signo ad pugnam, equis subdunt calcaria, & pariterque pars audacia, paribus odiis in mutua vulnera ruunt. Ibi in prima fronte Brun & Otto, ambo pleni irarum, ambo sui regendi immemores, dum hostem ferirent, tam concitatos in sese vicissim impetus dederunt, ut uterque alterum primo incursum equo excussum letali vulnere transfunderet. Amisissis ducibus aliquamdiu viramque aciem anceps pugna tenuit. Sed Ecbertus quanquam grauius saucijs, dolore tamen interempti fratris cfferatus, rapido cursu in confertissimos hostes præcipitem se mittit. Bernardi Comitis filium egregium adolescentem, sed vix dum militia maturum, interfecit; ceteros languidius, quoniam ducem perdidissent, pugnantes in fugam conuertit. Sic reipublica maximo metu liberata est, & Saxones adempto rebellionis signifero, nihil ulterius quod secus esset, contra regem moliti sunt. Chronographus Saxo ad a. 1060.

§. IV.

Mortuo a. 1058. Stephano Papa, sedem papalem protinus inconsulto rege & principibus inuasit Benedictus quidam Lateranensis, adiutus factione populari, quas pecunia corruerat. * Insequenti vero anno Romani principes satisfactionem ad regem mittunt, se scilicet fidem, quam patri dixissent, filio quoad possent, seruatuuros, eoque animo vacanti Romanæ ecclesiæ pontificem vsque ad id tempus non surrogasse, eius magis super hoc expectare sententiam, orantque sedulo, ut quem ipse velit transmittat, nihil eius ordinationi obstare, si quis non per legitime electionis ostium, ascendisset in ouile. Rex habita cum prioribus deliberatione, Gerardum Florentinum episcopum, in quem & Romanorum studia consenserunt, pontificem designat, Romamque per Godesfridum marchionem transmittit. Ita Benedicto, qui sine iussu regis & principum sacerdotium usurpauerat, reprobato: Gerardus, qui & Nicolaus II. pontificatum obtinuit. Hic etiam in synodo Romana a. 1059. celebrata, iura Imp. circa ordinandum Papam denuo confirmauit. **

* Verba sunt Lamberti Schafnaburgensis ad a. 1058. 1059. Hæc iisdem verbis repetit Monachus Hueldensis ad h. a. Bertholdus Constantiensis ad a. 1059. Roma post Stephanum quidam Benedictus contra canones priuata quorundam gratia ordinatus, sine consecratione mensibus VII. præfuit Ecclesiæ qui a Godesfrido Duce expellitur, & Gerardus Florentia Episcopus, je-

secundus Nicolaus vocatus, Papa CLVII. praefuit annos fere tres. Licet a Clero & populo Romanorum eum dicat electum Leo Ostiensis. III. c. XIII.

** Extat decretum Nicolai dist. XXIII. c. I. vbi §. 4. eligatur autem de ipsius Ecclesiae gremio, si reperitur idoneus, vel si de ipsa non inuenitur, ex alia assumatur. Saluo debito honore, & reuerentia dilecti filii nostri Henrici, qui in praesentiarum Rex habetur, & futurus Imperator, Deo concedente, speratur: sicut iam sibi concessimus, & Successoribus illius, qui ab hac Apostolica sede personaliter hoc ius impetrauerint.

§. V.

Defuncto a. 1061. Nicolao Papa, Romani, Henrico IV. Coronam & alia munera mittentes, de summi Pontificis electione, Regem interpellauerunt. Qui generali concilio Basileae habito, imposita corona, a Romanis transmissa, Patritius Romanorum est adpellatus: Deinde, communi omnium consilio, Romanorumque legatis eligentibus, Chadelo, Parmensis Episcopus, Papa eligitur, Honorius appellatur; Papatum nunquam possessurus, sed per dissidia, ante eius promotionem, Hildebrandi archidiaconi artibus, Lucensis Episcopus, nomine Anselmus, a Nortmannis, & quibusdam Romanis, Papa ordinatus, Alexander vocatur. *

* Verba sunt Bertholdi Constantiensis ad a. 1061. Cont. Hermannii Contracti ad h. a. Monachus Herueldensis, Sigebertus Gemblacensis, Chronographus Saxo, Albericus ad a. 1063. Otto Frisingensis VI. c. XXXIV. his diebus Alexander primo Lucensis Episcopus, post communi voto & electione in summum Pontificem promotus, Ecclesiam iam diu ancillatam in pristinam reduxit libertatem, Cadolumque Parmensem Episcopum, armata manu, sedem Romanam occupare valentem, constantissime represit. Inde de ipso in palatio Lateranensi scriptum reperi: regnat Alexander, Carolus cadit, & superatur. Dissidium hoc, mutato tamen ordine proponit Leo Ostiensis lib. III. c. XXI. dicens: interea, ut superius redeam, defuncto apud Florentiam Apostolico, post duos annos, & dimidium, quibus Ecclesiae praefuit, cum maxima seditio inter Romanos cepisset de ordinando Pontifice exoriri. Hildebrandus Archidiaconus cum Cardinalibus, nobilibusque Romanis consilio habito, ne dissensio conualesceret, Anselmum tandem Lucensem Episcopum, post tres circiter menses, in Romanum Pontificem eligunt, eumque Alexandrum vocari decernunt, nostro desiderio simul cum Principe Romam proficiscente, eique in omnibus suffragante. Quod cum ad aures Imperatricis, eiusque filii peruenisset, indignatione nimia ducti, quod hac sine illorum consensu & auctoritate gesta fuissent, & ipsi nihilominus Cadolum Parmensem Episcopum ultra montes a Placentino diuitaxat, & Verceilino Episcopis ipsa die festiuitatis Apostolorum Symonis & Iude in Papam eligi faciant, eumque Romam egresso ad impugnandam suae exordinandam Ecclesiam, cum valida manu militum, & pecunia multa, transmittunt; Sed, fauente Deo, licet plurimi Romanorum, nec non & plurium Capitaneorum illi, gratia Regis, adhaerere, licet etiam Castellum sancti Angeli ad urbis oppugnationem illi tradiderint, cum semel, & his magis instructus copiis aduentasset, & immensam valde pecuniam profligasset, multamque stragem non minus suorum, quam ceterorum fecisset, ad blitum, clam de praefato Castello egressus, turpiter cum paucis aufugit, nec ultra venire ad has partes apposuit. Quippe qui eodem anno, id est in praedictorum Apostolorum Symonis, & Iude vigiliis, ab omnibus Teutonicis Episcopis, qui cum Rege tunc aderant, iusto Dei iussu

provincias late denunciata in insula Caesaris (quam Germani Kayferswerdam vocant) quiescit, clavis suta, & post mortem miraculis. Exinde Lehmannus Chron. Spirense V. c. XXVI. Spiram male supponit.

*** Verba sunt Lamberti Schafnaburgensis ad a. 1062.

**** Verba sunt Ottonis Frisingensis c. l. Lambertus Schafnaburgensis: Imperatrix rex filium sequi, nec iniurias suas in re gentium expostulare voluit, sed in propria recedens, privato deinceps aetatem agere proposuit. Nec multo post tedium passa arummarum seculi, domesticis quoque crudelis calamitatibus quam cito & velociter ex sufflante spiritu Dei exsiccebat saeculum temporalis gloria, cogitans saeculo renuntiare; Statimque ad explendum quod cogitauerat praeceptis abisset, nisi in ea impetum spiritus amici maturioribus consiliis inhibuissent. Sig. Gembl. ad a. 1062.

§. VII.

Solutus tutela materna Henricus, consilio potissimum utebatur Colonienfis Archiepiscopi & Ottonis, ducis Baiuvariorum, quorum tunc arbitrio res publica administrabatur.* Ast, rege adhuc in puerilibus annis constituto, singuli quod sibi animus suggessisset, facere impune poterant.** Hinc etiam dum Rex natalem Domini a. 1062. Goslariz celebraret, inter Camerarios Henrici Hildesheimensis Episcopi & Cameraarios Wideradi Fuldensis Abbatis de praecedentia grauis concertatio fuit suborta, quae primo iurgiis, deinde pugnis fuit gesta, citoque ad gladios prorupissent, nisi Ottonis Ducis Baiuvariorum, qui causam Abbatis tuebatur, auctoritas intercessisset.*** Dum autem insequenti anno 1063. Rex Pentecostem Goslariz celebraret, atque ad vespertinam Synaxin Rex & Episcopi conuenissent, rursus de positione sellarum episcopaliura tumultus exoritur, in quo frustra licet prohibente Rege,**** multi fuerunt vulnerati, multi occisi.***** Eodem quoque anno, mortuo Andrea Vngariz Rege, filium ipsius in solium patris restituit, a Belo quodam inuasum, iuncta etiam ipsi sua sorore.

* Verba sunt Lamb. Schafnaburgensis ad a. 1063. p. 169. Hinc teste eodem ad a. 1057. Colonienfis nominis maiestatem ac saecularem pompam ambiciosus puer, quam omnes eius praecessores ostentabant ad populum.

** Lamb. Schafnaburgensis p. 167. Auctor Vix Henrici p. 381. Quoniam aetas immatura parum timori est, & dum melius laxquet, audacia crescit, pueriles anni Regis multis suggerebant animum sceleris. Igitur quisque nitebatur maiori se aequalis aut etiam maior fieri, multorumque potentia scelera creauit, fecit puer, quicquid illi praescribebant faciendum. Quem volebant, exaltant, quem volebant, deposuit, ut regi suo non tam ministrasse quam imperasse merito dicantur. Cum regni causam tractarent, non tam regni, quam sua causa consulebant, idque praecipuum iis fuit in omnibus, qua egerunt, ante omnia quaelsum suum facere. Fuit hac perfidia vel ideo maxima, quod eum, quasi sub sigillo seruandum in puerilibus actis, potestati sua relinquebant, ut & sic, eliciens ab eo, quod affectarent. Alb. Stad. ad a. 1056.

*** Ver-

*** Verba sunt Lamb. Schafnaburgensis ad a. 1063. qui etiam hanc addit rationem. *Consuetudo erat in regno per multos retro maiores observata, ut semper in concuentu episcoporum abbas Fuldensis archiepiscopo Moguntino proximus affideret. Sed episcopus causabatur neminem sibi intra diocesum suam post archiepiscopum debere praeferi animatus ad hoc et opum gloria, qua antecessores suos longe supergrediebatur et temporis opportunitate.*

**** Quam inanis fuerit Regis auctoritas interposita, docet Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1063. dicens: *Rex inter haec vociferans, et sub obtentu regie maiestatis populum adiuvans, surdis fabulam narrare videbatur.*

***** Hanc contentionem & caedes in templo peractas prolixius narrat Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1063. & qui eum sequitur Monachus Herueldensis. Addit Chron. Goslar. apud Leibnitium Tom. III. p. 536. *et cantante choro hunc versum: Hunc diem gloriosum fecisti, cantabat daemon in summitate monasterii: Hunc diem bellicosum ego feci. Haynecius etiam ad a. 1063. ostendi foramen tradit, e quo daemone clamasse dicant, rem ipsam tamen ex conuoriorum silentio merito refutat.*

† Bertholdus Constantiensis ad a. 1063. *Heinricus Rex exercitum in Pannoniam movens, Salomonem, filium Andrea Regis in Regnum Patris sui restituit. Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1063. Bel qui regnum inuaserat Ungariorum, obiit, Ioas filius eius satius putans moderatis opibus in pace perfrui, quam immoderatus ambiendo calamitatem atque excidium parere genti suae, mandavit regi Heinricho, si sibi apud Salomonem filium Andrea regis natalibus et meritis suis condignus honor haberetur, subditum se ei fidelemque futurum, et malle beneficiis cum eo quam armis, fide quam acie dimicare. Eadem Ungarii omnes assidua legatione pollicebantur. Ita rex Henricus Ungariam cum exercitu ingressus, Salomonem in solium patris restituit, iuncta ei in conjugium sorore sua, ablatisque omnibus qua regi scrupulum mouere, vel regni statum labefactare poterant, in pace remeavit ad Gallias.*

§. VIII.

Inter haec educatio regis atque ordinatio omnium rerum publicarum penes Episcopos erat, eminebatque inter eos Moguntini & Coloniensis archiepiscoporum auctoritas. A quibus cum in partem consilii Adelbertus Bremensis archiepiscopus assumptus fuisset, tum propter claritatem generis, tum propter aetatis atque archiepiscopatus praerogativam, ille saepius colloquendo, obsequendo etiam atque assentiendo ita sibi regem breui deuinxerat, ut ceteris episcopis post habitis, totus in eum inclinaretur, & ipse in regno communi pene monarchiam usurpare videretur. Secundas post eum partes agebat Wernerus comes, iuuenis tam ingenio quam aetate ferox. Hi duo pro rege imperitabant: Ab his episcopatus & abbatiae, ab his quicquid ecclesiasticarum, quicquid secularium dignitatum erat, emebatur: Nec alia cuiquam, licet industrio atque egregio viro spes adipiscendi honoris illius erat, quam ut hos prius ingenti profusione pecuniarum suarum redemisset. Hi etiam diuissimas ad se rapiebant Abbantias. *

* Verba sunt Lamberti Schafnaburgensis ad a. 1063, qui etiam late narrat, quas
Hhh Ab-

Abbatias rapere fuerint conati. Bruno vero Hist. B. Saxonici p. 175. omiſſis reliquis Episcopis, omnem culpam in ſolum reicit Adalbertum, dicens : *Eras eodem tempore Bremensis Praſul Adelbertus, ſic typho ſuperbia turgidus, ſi nec in ſancta conuerſatione quenquam para- res ſibi aequalem.*

§. IX.

Adelberti potiſſimum inſtinctu ad deuia quæuis dilabebatur Henricus, * binas vel ternas ſimul concubinas habebat, nec his conten- tus, cuiuſcunque filiam vel vxorem iuuenem & formoſam audierat, ſi ſeduci non poterat, ſibi violenter adduci præcipiebat. ** Hinc mala multa apud Germanos, caedes, rapinæ, adulteria. *** Exinde potiſſima origo Iuris Manuarii apud Germanos. Prudens tamen Princeps erat, ma- nu & conſilio promptus, **** poſtquam adultior factus, nitebatur pul- ſam pacem & iuſtitiam reuocare, neglectas leges reſtituere ac ſceleris licentiam reſecare. ***** Miſericors etiam & erga pauperes beni- gnus, ***** externam quoque præſeferens maiestatem.

* Teſtatur hoc Bruno Hist. B. Saxonici p. 175. de Adelberto dicens: *Hic igitur Epiſcopus ſibi Regem inſrenem vel ſi equum per abrupta ſlagitiorum rueret vidit, eius ſe lateri adiungere quaſiuit; Non ſi vitiorm ſpinas, quæ fuerunt orta, manu ſeuera auctoritatis radici- bus erueret, & virtutum ſemina Epiſcopali predicatione plantaret, ſed ſi germina vitiorm ad- mulationis aqua rigaret, & ſi quæ virtutum fruges emergerent, amaritudine peruerſi dogmatis ene- caris. Et paullo poſt: Velut Apoſtolicam dabat ei præceptum; fac omnia quæ placent ani- ma tua, hoc ſolum obſeruans, ſi in die tua mortis, in reſta fide inueniaris.*

** Verba ſunt Brunonis p. 176. Bertholdus Conſtantiensis ad a. 1068. *Henricus Rex adoleſcentia ſua errore ſeductus, legitima coniugis adeo obtinuiſcitur & tam nefandis crimi- nibus inuolutus eſſe diffamatur, ſi etiam principes ſuiſ cum regno priuare molirentur.*

*** Bruno p. 175. ſeq.

**** Othertus Leod. vita Henrici p. 206. *iſte modo perſonam Imperatoris, modo tan- quam militis gerebat: Ex vno gerenda dignitatis, ex altero documentum præbens humilitatis. Tam ſubtilis ingeniſ tamque magni conſilii fuit, ſi dum ſententia Principum vel in cauſa de- cernendi iuris, vel in tractandis regni negotiis haſitaret, ipſe cito nodum ſolueret, & quid aequi- us, quid ſuauius eſſet, tanquam ex ipſius arcano ſapientie ſumptum, edoceret. Intendebat alio- rum verbis, ipſemet pauca, loquebatur: Nec prius ad ſententiam erumpebat, ſed aliorum expe- ctabat. In cuius vultum aciem oculorum ſuorum fixiſſet, vius animi motus perſpiciebat, vide- batque, tanquam lynceis oculis, ſiue aduerſum ſe cor odii ſeu gereret amoris. Nec illud lau- di vacat, quod in turba Procerum caeteris eminentior & maior ſe ipſo videbatur, & quod in ſultu terribile quoddam decus præſerebat, vnde intuitu aſſicientium tanquam fulmine reuerbo- raret cum inter domeſticos ſuos, & raram turbam, vultu placidus & ſtatuta aequalis appareret.*

***** Auſtor vitæ Henrici ſub initium: *Sed cum in eam ætatis & ingeniſ metam traſiſſet, ſi quid honeſtum, quid turpe, quid vtile, quid non, diſcernere poſſet, retractans quæ ſuggeſſioni Principum inuolens geſſiſſet, multa quæ geſſerat, damnanit: Et ipſe index ſui factus, ex iis mutandum mutauit. Prohibebat quoque bella, violentiam & rapinas. Nitebatur pul- ſam pacem & iuſtitiam reuocare, neglectas leges reſtituere, & ſceleris licentiam reſecare.* Quæ

affuetos secleri, per edictum coercere non potuit, per censuram legis & ius curia, mitius tamen quam culpa exigeret correxit.

***** Dodechinus ad a. 1106. enim vero si de illo omnia loquar, erat valde misericors. Aliqui enim dum sedes ad requisita natura, cum perferare volentes capti sunt, ante eum ducti, qui conuicti & confessi, abiire iussi sunt impuniti. Multi etiam principes qui ei multa mala fecerunt, atque magnum contemptum ingesserunt; mox ut ei se prostrauerunt, omnia eis condonauit. Et quamuis esset valde compatiens & misericors in elemosynis pauperum, obstinata tamen mente in excommunicatione permansit: Quia omnia bonitatis eius opera obrunibant.

§. X.

Inter hæc a. 1065. Rex armis militaribus voluit accingi, statimque primam susceptæ & armaturæ experientiam in archiepiscopum Coloniensem dedisset, & ad persequendum eum ferro & igne præceps abisset, nisi res turbatas imperatrix tempestiuo valde consilio composuisset. Inter cætera, id potissimum inuidiæ ei erat, quod ante aliquod annos, dum imperatrici regni rerumque gubernacula eripere vellet, ipsum pene regem in vltimum discrimen præcipitasset. ** Dum autem Natalem Domini a. 1056. Goslariz celebraret, Henricus, Moguntinus potissimum atque Coloniensis Archiepiscopus, quibus curæ erat respublica, consultantes, de mum conuentu Triburiz habito regi denuntiant, aut regno ei cedendum esse, aut familiaritate Bremensis archiepiscopi defungendum. *** Ter-giuersante rege, & suasu Adalberti cum insignibus regni aufugere conante, curtem regiam Goslariz armati circumdederunt, Adelbertum eiicientes. Sic iterum reipublicæ administratio rediit ad Episcopos. **** Ast, triumphatis æmulis, paullo post in pristinum fuit restitutus, sed a. 1071. defunctus. † Deplorato inde reipublicæ statu, Rex Annonem Coloniensem archiepiscopum eo permouit, vt reip. administrationem susciperet. ††

* Ita Lambertus. Bertholdus Constantiensis ad a. 1094. *Rex Henricus anno regni sui Nono, ætatis sue XIV. accinctus gladio, in nomine Domini.* Id autem solenne erat Regibus vpostquam annos pubertatis ingressi, armis cingerentur, prout olim demonstrauimus observ. Halens. Tom. II. obs. IV. c. I.

** Verba sunt Lamberti Schafnaburgensis ad a. 1065.

*** Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1066. *Rex Natalem domini Goslarie celebrauit, ubi ab ipso iam initio autumnii vsque ad eam partem hyemis tanquam statinis castris se continuerat, sumptus habens regia Magnificentiæ multum impares. Nam præter pauca que ex reditiibus regalis fisci veniebant, vel qua abbates coactio famulatu ministrabant, cætera omnia in quotidianos vsus eius quotidianis impensis emebantur.* Hoc adeo ferebat odio Bremensis archiepiscopi, quem omnes criminabantur, sub pretextu regie familiaritatis monarchiam vsurpassæ manifesta tyrannidis, & ipsi ergo consueta regi seruitia mittere detrahebant; Et ille in alias regni partes regem abducere volebat, ne scilicet cum aliis principibus communicando principatum

consiliorum & familiaritatis, ipse sibi aliquid immineret de fastigio & sarpata singularitatis. Sed non ultra laturo iniuriam videbantur principes regni, Archiepiscopi Moguntinus & Coloniensis cum ceteris quibus cura erat respublica, crebra conventicula faciebant, atque omnes in commune quid facto opus esset, consulere rogabant. Deinde iam adulta conspiratione, indixere regi principibus, ut Triburiam convenientes, Bremensem archiepiscopum communem omnium hostem communibus omnes studiis oppugnant, regique denunciarent, aut regno ei cedendum esse, aut familiaritate & amicitia Bremensis archiepiscopi deservendum.

**** Lambertus Schafnaburgensis c. l. statuta die tristis in regem omnium vultus, tristis erat sententia, aut regno se abdicaret, aut archiepiscopum Bremensem a consiliis suis atque a regni consortio amoveret. Tergiversanti & quid potius eligeret bastanti, archiepiscopus consilium dedit, ut proxima nocte ablatis secum regni insignibus clam aufugeret, & Goslarium aut in alium locum se reciperet, ubi ab iniuria tutus foret, donec turba hac conquiesceret. Adveniente vespere thesauros regios per satellites & socios fraudis suae iam exportare coepit, cum repente ministros regis consilium hoc (nescio quo indicio) permanant, qui statim raptis armis curtem regiam circumdederunt, totamque deinceps noctem ducentes perquisierunt, ne quid novi accideret asseruabant. Facto mane insensis adeo animis omnes in archiepiscopum coorti sunt, ut nec manibus temperassent, nisi regia maiestas vix & agere irasundiam cohibuisset. Contumeliose itaque electus est de curte regia cum omnibus tyrannidis suae fautoribus, misitque cum eo rex amicorum suorum non modicam manum, ne scilicet ab emulis suis insidias in via patiretur. Sic iterum verumpublicarum administratio ad episcopos rediit, ut singuli suis vicibus quid regi, quid respublica facto opus esset, pranderent. Monachus Herueldensis, Albertus Stadenlis ad a. 1066.

† Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1072. primus tunc in palatio erat Adalbertus Bremensis archiepiscopus, qui triumphatis emulis suis, qui cum ante aliquot annos de palatio eiecerant, solus nunc rege fruebatur, receptis non modo in gratiam & familiaritatem, sed pene in regni consortium, & omnium quae publice vel privatim agenda erant, societatem. Ita regem validis subreptionibus suum fecerat. Sed is morbo & aetate exhaustus, cum diu per exquisitissimas medicorum operas morti oblectatus fuisset, quasi naturam arte eludere posset, mediante Quadragesima XVI. Calendas Aprilis, debitum conditioni persolvit, & pertinacibus odiis hominum, quod nunquam potuerat vincendo, tandem aliquando satisfecit moriendo.

†† Lamb. Schafnaburgensis ad a. 1072. Rex Palmas Colonia, Pascha Traiecti celebravit. Vbi dum ei populus vehementer obstreperet pro iniuriis & calamitatibus, quibus passim per regnum innocentes opprimebantur, pupilli & viduae diripiebantur, monasteria & ecclesiae vastabantur, & ruptis iniquitatis habenis, in omne quod voluisset facinus impune bacchabatur: per motus tandem vel ipsa rei acerbitate, vel proclamantium importunitate, annitentibus in hoc ipsum cunctis regni principibus, exoravit Coloniensem archiepiscopum ut post se rerum publicarum administrationem susceperet. Diu ille resistit petenti, partim memoria veterum iniuriarum, partim quia homo totus in Deum suspensus, diuinis quam secularibus negotiis implicari maluisse. Superatus tamen unanimitate postulantium, priuatum commodum publico posposuit. Tum primum respublica in pristinum statum dignitatemque reformari cepit, frenaque iniecta sunt agenti usque ad id tempus licentia. Nam cum rex omnem causarum cognitionem a se ad archiepiscopum tanquam ac patrem ac salutis suae tutorem reicere soleret; Ille nec gratia cuiusquam, nec odio a iure ad iniuriam unquam abiecti poterat, sed iudicabat omnia (sicut scriptum est) sine personarum acceptione, nec considerans personam pauperis in iudicio, nec honorans vultum potentis.

§. XI.

Anno 1067. Rex Fridislarum iam veniens, in grauissimam incidit ægritudinem, ita vt medici de eo desperarent, & principes deregni successionem consilia conferre inciperent. Ab hac infirmitate vix dum plene resumptis viribus, Pentecosten Herueldia, nec multo post nuptias Triburiz regio apparatu celebrauit cum Bertha, filia Ottonis Marchionis Italarum.* Ast, alienatus ab eadem, post Pentecosten 1069. Wormatiz cum regni principibus colloquium habuit, & primum cum episcopo Moguntino rem secreto agit, eiusque opem ad diuortium cum vxore implorat, promittens ipsi, se Thuringos ad decimas ipsi persoluentes quas Otto Marchio promiserat,** armata manu; si aliter fieri nequeat, coacturum.*** Annuente Moguntino, in publico Rex causam proponit, diuortium ab vxore petens, & cunctis id fieri decernentibus, synodum conficiendo negotio indixit Moguntiz proxima post festum Michaelis hebdomada. Ad parente tempore præfixo, Pontifex per legatum suum Petrum Damianum sub cominatione censuræ ecclesiasticæ Henricum a proposito auertit, eidemque persuasit, vt communicato cum ea solum regni nomine, sic eam haberet, quasi non haberet.****

* Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1067.

** Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1062. *Vilhelmus Marchio reuersus in Thuringiam, dum redire in Vngariam, & sponsam suam cum magna opum suarum ostentatione adducere pararet, inter eundem secunda mansione morbo correptus obiit. Sponsam eius Vdalricus Marchio Carentinorum cognatus eius accepit, Marchiam Otto frater eius obtinuit. Sed is beneficia Moguntini episcopatus aliter obtinere non potuit, nisi promitteret decimas se de suis in Thuringia possessionibus daturum & ceteros Thuringos vt idem facerent, coacturum: qua res multorum malorum seminarium fuit, detestantibus omnibus Thuringis factum eius, & assertibus, mori se malle, quam patrum suorum legitima amittere.*

*** Lamb. Schafnaburgensis ad a. 1069. *Post Pentecosten Vormacia cum Principibus regni colloquium habuit. Ibi primum cum episcopo Moguntino rem secreto agit, eiusque opem ad persolendum, quod mente machinatur, obnixè implorat: Si impetret, se deinceps ei subditum, & dicto obtemperantem fore, ad hoc Thuringos armata manu, si aliter nequeat, coacturum, vt decimas sine ulla in perpetuum contradictione persoluant. Annuente episcopo, & passionis Thuringicæ firmata, rex ad publicum refert, sibi cum vxore sua non conuenire.*

**** Hæc singula prolixè proponit Lamb. Schafnaburgensis ad a. 1069.

§. XII.

Hæc igitur causa motuum Thuringicorum. Accedebat quod ex superiori potissimum Germania ministris vteretur, quos primos faciebat in palatio. Concitabat eosdem magis Dedi marchio Saxonius, cum viduam duxisset Ottonis marchionis defuncti, prædia etiam, quæ ille a

*** Verba sunt Hermannii Contracti ad a. 1043, Lambertus Schafnaburgensis, Monachus Hamerslehiensis, Chronicon Andegauense ad a. 1043. Marianus Scorus, Albertus Stadenſis, Annales Hildesheimenſes ad a. 1044. Chronographus Saxo, Albericus, Heptdannus ad a. 1045. Otto Friſingenſis VI. c. XXXII.

**** Herm. Contractus ad a. 1052. Imperator iterum filium, quem Conradum poſtea vocauerunt, Imperatori peperit. Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1056. Conradus filius Imperatoris, Dux Baioaria obiit.

***** Herm. Contractus ad a. 1045. Agnes Regina filiam Regi peperit. Hæc ſine dubio eſt, de qua Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1058. ſcribit: Otto de Swinfurde, Dux Sueuonum obiit. Ducatum eius Rudolphus obtinuit, & ſi Regi in dubium tunc rebus, ex aſſinitate denuntior, fideliorque in Rempublicam foret, ſoror quoque Regis ei deſponsata eſt, tenera adhuc ætate, traditaque eſt Episcopo Conſtantiensi, nutrienda, dum ibi coniuſſi matureſceret. Eadem habet Monachus Herueldensis ad a. 1058. Cont. Rheginonis ad a. 1059.

***** Andreas Abbas vita Ottonis Bambergensis lib. L. c. L. acciſis forte illis diebus ſi Germana ſoror Henrici IV. Imperatoris, indita nomine, in matrimonio iungeretur Boletizlao, Bolomorum Duci. Ea eſſe videtur, de qua Herm. Contractus ad a. 1047. Imperatrix Agnes, qua Roma ab Imperatore digreſſa fuerat, in Rachenmati Territorio filiam peperit.

† Vid. Pfeſſingerum Vitriario p. 524.

†† Huius inſidiis Egbertus, Saxoniz Marchio a. 1090. dicitur peremptus apud Bertoldum Conſtantiensem. Sic etiam Chron. Halberſtadtenſe apud Leibnitium Tom. II. p. 125. in quo dedicationis reſtauratz Eccleſiæ Halberſtadtenſis fit mentio: affuit quoque dedicanda in quo dedicationis reſtauratz Eccleſiæ Halberſtadtenſis fit mentio: affuit quoque dedicanda Dei aula ſereniſſima Domina Bertha regina. Cum præclara matertera ſua Irmengarda Duſſiſſa & ſorore regis Adelbeide, Quedlinburgenſis Eccleſiæ Abbaſſiſſa. Huius diploma de anno 1068. exhibet Kœnnerus antiquitatibus Quedlinburgenſibus p. 167.



DISSERTATIO DECIMA QUINTA
DE
HENRICO IV.
RESPONDENTE
IO. SALOMONE BRVNQVELLIO
QVEDLINBURGENSI.

§. I. Henrici IV. natiuitas & baptifmus. §. II. Henrici fuccelfio fub educatione Agnetis matris.
§. III. Otto Saxonia Marchio cum Saxonum quibusdam rebellet. §. IV. Romani Papam petunt ab Imp. §. V. Alexander II. inconfulto Imp. Papa a Romanis conftituitur. §. VI. Imp. matri fua in Cafaris infula fubducitur. §. VII. Vilis regis, minoris adhuc, auctoritas: turba Goslarienfes inter epifcopum Hildesheimenfem & abbatem Fuldenfem. §. VIII. Regimen epifcoporum, praecipue Adelberti archiepifcopi Bremenfis. §. IX. Henrici mores. §. X. Henricus armis accingitur. §. XI. Rex a morbo conualefcens cum Bertha nuptias celebrat, a qua tamen feperari cupit. §. XII. initia motuum Thuringicorum. §. XIII. negotium cum Ottone duce Banaria. §. XIV. Imperii maieltatem in Polonos & Ruflos exercet. §. XV. Rex caftella in montibus Thuringia atque Saxonia extruit, decimas introducere & Saxonum ferociam coercere conatur. §. XVI. Hildebrandus, dictus Gregorius VII. Papa conftituitur. §. XVII. Praefidarii caftellorum graues Saxonibus: hi conuentus agunt. §. XVIII. Poftulata Saxonum. §. XIX. Saxones caftella obfidet: Conuentus Gerftungenfis, Moguntinus, Oppenheimenfis. §. XX. Primum bellum Saxonicum, in quo cedere Henricus neceffum habet, caftella diruntur. §. XXI. Henricus Papam contra Saxones ob violata facra interpellat: Papa legatos mittit. §. XXII. bellum Vngaricum ob Salomonem regem ceflum. §. XXIII. Ruforum Princeps Deinetrius Henrici auxilium implorat. §. XXIV. Alterum bellum Saxonicum a. 1075. Prælium ad Vnftrudam: Conuentus Gerftungenfis: deditio Saxonum. §. XXV. Rex in Comitibus Goslarienfibus Conradum filium conftituit fuccelforem. §. XXVI. Gregorius VII. Henricum Romam citat. Dictatus Hildebrandinus: Pape in fynodo VVformatienfi condemnatio. Henrici nono exemplo facta excommunicatio. §. XXVII. Henricus caftella reftaurat & Saxonibus grauis eft: Hi conuentus agunt: Comitibus VVformatienfis. §. XXVIII. Saxonum conuentus Vlma & Triburia. Castra castris ad Oppenheimium opponuntur: Henricus cum Saxonibus pacifcitur, controuerfiam Pape cognitioni fubicit. §. XXIX. Henricus inuente anno 1077. venit in Italiam. §. XXX. Absolutio Henrici a banno ope Mathildis. §. XXXI. Italarum faufu contra Papam iterum infurgit Henricus. §. XXXII. Rudolphi Sueni electio in Comitibus Forcheimenfis 1077. XXXIII. Primum cum Rudolpho proclium ad Herbipolim: Legati Papales rei componenda cauffa veniunt in Germaniam. §. XXXIV. Alterum prælium ad Melle-ftadium & tertium ad Fladenheimum. §. XXXV. In fynodo Romana 1080. Henricus iterum excommunicatur. Huic Henricus opponit fynodum Brixienfem & Moguntinam. §. XXXVI. Quartum cum Rudolpho prælium & mors Rudolphi. Suenie Ducatus Friderico Hohenftanfo conceditur. §. XXXVII. Henricus Saxonum filium fuum Regem commendat, qui relictur. §. XXXVIII. Henricus urbem Romam capit, a Clemente II. Imp. coronatur, fed a Normannis & Mathildianis infeftatur. §. XXXIX. Hermannus Lotharingus, dictus Cnufloch in regem eligitur. §. XL. Henrici expeditio in Sueuiam. Gregorius

rius Guibertum & Henricum denuo excommunicat. Synodus Quedlinburgensis & Maguntina a. 1088. §. XLI. Gregorius VII. moritur. Victor III, Urbanus II. Papa. §. XLII, Prælium ad Herbipolim. Conuentus Herbipolitanus & Spirensis. Saxones Henricum recipiunt. Hermanni Lotharingi mors. §. XLIII. Egbertus regiam dignitatem adscendit, sed in molendino occiditur. §. XLIV. Urbanus Henricum denuo excommunicat. Mathilda VVelpbomi nubit. Imp. pergit in Italiam. §. XLV. Conradus patri Henrico rebellat. Paschalis II. Henricum denuo excommunicat. §. XLVI. Henricus V. patri rebellis ipsi regni insignia extorquet. §. XLVII. Henricus priuatus Leodii viuit, ibidemque moritur. §. XLVIII. uxores & liberi. §. XLIX. initium expeditionum cruciatarum.

§. I.



Enrico III. ex Agnete filius erat atque successor Henricus IV. natus Goslaræ 3. Idus Nouembris 1050. * Huic pater in natiuitate Domini Principes iuramento obligauit, dein Christianæ religionis sacris cum Coloniz, feriis Paschalibus insequentis anni 1051. per Hermannum archiepiscopum ** fecit initiari. A. 1053. vero ab eodem Hermannō in Regem fuit inauguratus Aquisgrani. ***

* Herm. Contractus ad a. 1050. quo etiam tempore Agnes imperatrix tandem imperii filium peperit. Chronicon Andegauense ad a. 1050. Henrico Imperatori filius natus est, & a Domino Papa, Leone IX. baptizatus. Idem repetit Chronicon Malleacense ad b. a. Huc facit etiam Bertholdus Constantiensis ad a. 1064. Rex Henricus anno regni sui nono, ætatis sue decimo quarto, accinctus gladio. Lambertus Schafnaburgensis vero ad a. 1051. natus est Imperatori filius, Henricus IV. Rex 3. Idus Nouembris. Quæ verba Monachus Herueldensis ad b. a. repetit. Hayneccius Ant. Goslar. ad a. 1050. Errat igitur Marianus Scotus & Annales Nildesheimenses qui Henrici natalem ad a. 1048. referunt.

** Hermannus Contractus ad a. 1051. Licet Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1052. Imperator Natalem Domini Poletia celebravit, ubi filio suo Henrico adhuc catechumeno principes regni sub iuramento fidem promittere fecit. Pascha celebravit Coloniz, ibique prædictus puer a Herimanno eiusdem ciuitatis archiepiscopo baptizatus est. Hinc facile patet, quam male Chronicon Andegauense atque Malleacense ipsum a Leone IX. dicant esse baptizatum. Quod autem baptismus ad menses aliquot fuerit dilatus, ex ritibus illorum temporum ecclesiasticis erit diiudicandum, dum, nisi necessitate postulante, solo Paschatos & Pentecostes festo celebraretur. Plenius hunc natalem & Baptismum Henrici euicit Eccardus Remmate Desideriano §. VI.

*** Diff. XIV. §. XXII.

§. II.

Defuncto Henrico III, Henricus IV. sextum ætatis annum habens, pro eo regni iura suscipiens, a primoribus matri Imperatrici educandus est commendatus. * Quæ prudens mulier, non curam solum educationis gessit insignem, sed etiam magna prudentia statum Reipublicæ periclitantis gubernauit. ** Vsa potissimum consilio Henrici, episcopi Augustani.

* Ver-

* Verba sunt Continuatoris Hermanni Contracti *ad a.* 1056. nisi quod septimum annis annum habeat, Bruno vero Historia belli Saxonici ineunte : *Postquam Henricus Imperator ab hoc seculo felici morte migravit, filius eius Henricus quartus infelicitate in hoc seculo relictus vita, regnum patris electione communi suscepit. Quod quum adhuc decenter, & puerulus quinquennis, gubernare non potuit, ipsum cum regni causa curandum cunctorum iussu Principum mater ipsius Agnes venerabilis Imperatrix accepit.* Chronicon Laurishamense *p.* 128. Marianus Scottus, Lambertus Schafnaburgensis, Monachus Herveldensis, Annales Hildesheimenses, Chronographus Saxo, Albericus, Alb. Stadenus *ad a.* 1056. Otto Frisingensis *VI. c.* XXXIV. Auctor vitæ Henrici *p.* 381.

** Lambertus Schafnaburgensis *ad a.* 1056. Summa tamen rerum, & omnium quibus facto opus erat, administratio remansit, quæ tanta arte periclitantis reipublicæ statum tutata est, ut nihil in ea tumultus, nihil similitatis tantæ rei novitas generaret. Otto Frisingensis *VI. c.* XXXIV. ipsa per aliquod tempus prudenter ac strenue Imperium rexit. Auctor vitæ Henrici *sub initium.*

*** Herm. Contractus *ad a.* 1057. eodem tempore Henricus Augustus Episcopus apud Imperatricem summum consilii locum habuit, quod nonnullis regni Principibus, eius insolentiam non ferentibus multum displicuit. Lambertus Schafnaburgensis *ad a.* 1062. Imperatrix nutriti adhuc filium suum, regni negotium per se ipsam curabat, utebaturque plurimum consilio Henrici Augustensis episcopi. Idem *ad a.* 1064. Henricus Augustensis episcopus obiit inuisus regi, inuisus episcopis omnibus, propter superbe administratam regni gubernationem tempore Imperatriciæ.

S. III.

Durante matris tutela primas turbas movit Otto, Guilielmi, Saxoniæ Marchionis frater, sed matrimonio impari, matre scilicet Danica natus, vir aceringenio & manu impiger. A puero apud Bohemos exul, post mortem fratris magna spe obtinendæ hæreditatis, regressus in Saxoniam, a cunctis illie Principibus benigne accipitur, magnisque omnium adhortationibus instigatur, ut non modo Marchiam, quæ sibi iure hæreditario competeret, sed ipsum quoque regnum adfectaret. Vbi alacrem paratumque negotio aduertunt, fidem illi omnes dicunt, suas quisque manus, suam operam pollicentur, Regemque ubicunque fortuna opportunum fecisset, interficere constituunt. * Huic accessisse videntur Fridericus & frater eius de Gleisberg Comites, qui tamen cum Rege iterum fuerunt conciliati. ** Constituto igitur generali Saxonum conuentu Merseburgi, Bruno & Ecbertus, patruelles regis ad eundem properantes, inciderunt in Ottonem, eundemque interfecerunt, atque hoc ipso Germaniam magno metu liberauerunt. ***

* Verba sunt Lamberti Schafnaburgensis *ad a.* 1057. quem sequitur Monachus Herveldensis *ad b. a.*

** Bertholdus Constantiensis *ad a.* 1059. Fridericus & frater eius de Glichberga, Henrico Regi rebellant. Hi nulli alii fuisse videntur, quam e vicinia nostra Comites de Gleisberg, quorum memoria fere est extincta. Chron. Saxo *ad a.* 1057. eodem tempore qui-

dem Fridericus & fratres eius Germania partibus tyrannidem exercentes, ab Agnete Imperatrice & Principibus Visti ad deditionem venire.

*** Pergit Lambertus Schafnaburgensis: perculsis metu omnibus quibus rerum publicarum sollicitudo aliqua erat, & magnopere intentis ad sedandam turbam qua oriebatur, placuit regem ocyus in Saxoniam venire, & periclitanti reipublica quaqua posset ratione consulere. Itaque Natalem sanctorum Apostolorum Petri & Pauli in Eisenburg celebraturus erat, eo, quicquid principum erat in Saxonia, ad colloquium euocari iussit. Quo dum pergerent pro sua singuli copia, magna militum manu stipati, contigit, ut Brun & Ecbertus pastuelis regis casu inciderent in multitudinem predicti Ottonis, conglobato agmine ad curtem regiam proficiscentis. Hi prater caussam publicam, priuatis quoque inimicitiis infestissimi illi erant. Nec mora, dato militibus signo ad pugnam, equis subdunt calcavia, & pariteraque pars audacia, paribus odiis in mutua vulnera ruunt. Ibi in prima fronte Brun & Otto, ambo pleni irarum, ambo sui regendi immemores, dum hostem ferrent, tam concitatos in sese vicissim impetus dederunt, ut uterque alterum primo incursum equo excussum letali vulnere transfoderet. Amisissis ducibus aliquamdiu veramque aciem anceps pugna tenuit. Sed Ecbertus quanquam grauius faucibus, dolore tamen interempti fratris efferratus, rapido cursu in confertissimos hostes precipitem se mittit. Bernardi Comitis filium egregium adolescentem, sed vix dum militia maturum, interfecit; ceteros languidius, quoniam ducem perdidissent, pugnantes in fugam conuertit. Sic reipublica maximo metu liberata est, & Saxones adempto rebellionis signifero, nihil ulterius quod secus esset, contra regem moliti sunt. Chronographus Saxo ad a. 1060.

S. IV.

Mortuo a. 1058. Stephano Papa, sedem papalem protinus inconsulto rege & principibus inuasit Benedictus quidam Lateranensis, adiutus factione populari, quas pecunia corruperat. * Insequenti vero anno Romani principes satisfactionem ad regem mittunt, se scilicet fidem, quam patri dixissent, filio quoad possent, seruatuuros, eoque animo vacanti Romanæ ecclesiæ pontificem vsque ad id tempus non surrogasse, eius magis super hoc expectare sententiam, orantque sedulo, ut quem ipse velit transmittat, nihil eius ordinationi ob stare, si quis non per legitime electionis ostium, ascendisset in ouile. Rex habita cum prioribus deliberatione, Gerardum Florentinum episcopum, in quem & Romanorum studia consenserunt, pontificem designat, Romamque per Godefridum marchionem transmittit. Ita Benedicto, qui sine iussu regis & principum sacerdotium vltropauerat, reprobato: Gerardus, qui & Nicolaus II. pontificatum obtinuit. Hic etiam in synodo Romana a. 1059. celebrata, iura Imp. circa ordinandum Papam denuo confirmauit. **

* Verba sunt Lamberti Schafnaburgensis ad a. 1058. 1059. Hæc isdem verbis repetit Monachus Herueldensis ad h. a. Bertholdus Constantiensis ad a. 1059. Roma post Stephanum quidam Benedictus contra canones priuata quorundam gratia ordinatus, sine consecratione mensis VII. præfuit Ecclesiæ qui a Godefrido Duce expellitur, & Gerbardus Florentia Episcopus, se-

secundus Nicolaus vocatus, Papa CLVII. praefuit annos fere tres. Licet a Clero & populo Romanorum eum dicat electum Leo Ostiensis. III. c. XIII.

*** Extat decretum Nicolai dist. XXIII. c. I. vbi §. 4. eligatur autem de ipsius Ecclesie gremio, si reperitur idoneus, vel si de ipsa non inuenitur, ex alia assumatur. Saluo debito honore, & reuerentia dilecti filii nostri Henrici, qui in praesentiarum Rex habetur, & futurus Imperator, Deo concedente, speratur: sicut iam sibi concessimus, & Successoribus illius, qui ab hac Apostolica sede personaliter hoc ius impetrauerint.*

§. V.

Defuncto a. 1061. Nicolao Papa, Romani, Henrico IV. Coronam & alia munera mittentes, de summi Pontificis electione, Regem interpellauerunt. Qui generali concilio Basileæ habito, imposita corona, a Romanis transmissa, Patritius Romanorum est adpellatus: Deinde, communi omnium consilio, Romanorumque legatis eligentibus, Chadelo, Parmensis Episcopus, Papa eligitur, Honorius appellatur; Papatum nunquam possessurus, sed per dissidia, ante eius promotionem, Hildebrandi archidiaconi artibus, Lucensis Episcopus, nomine Anselmus, a Nortmannis, & quibusdam Romanis, Papa ordinatus, Alexander vocatur.*

* Verba sunt Bertholdi Constantiensis ad a. 1061. Cont. Hermann Contracti ad h. a. Monachus Herueldensis, Sigebertus Gemblacensis, Chronographus Saxo, Albericus ad a. 1063. Otto Frisingensis VI. c. XXXIV. his diebus Alexander primo Lucensis Episcopus, post communi voto & electione in summum Pontificem promotus, Ecclesiam iam diu excillatam in pristinam reduxit libertatem, Cadolumque Parmensem Episcopum, armata manu, sedem Romanam occupare volentem, constantissime represit. Inde de ipso in palatio Lateranensi scriptum reperi: regnat Alexander, Carolus cadit, & superatur. Dissidium hoc, mutato tamen ordine proponit Leo Ostiensis lib. III. c. XXI. dicens: interea, & superius redeam, defuncto apud Florentiam Apostolico, post duos annos, & dimidium, quibus Ecclesia praefuit, cum maxima seditio inter Romanos coepisset de ordinando Pontifice exoriri. Hildebrandus Archidiaconus cum Cardinalibus, nobilibusque Romanis consilio habito, ne dissensio conualesceret, Anselmum tandem Lucensem Episcopum, post tres circiter menses, in Romanum Pontificem eligunt, eumque Alexandrum vocari decernunt, nostro desiderio simul cum Principe Romanam proficiscente, eique in omnibus suffragante. Quod cum ad aures Imperatricis, eiusque filii peruenisset, indignatione nimia ducti, quod hac sine illorum consensu & auctoritate gesta fuissent, & ipsi nihilominus Cadolum Parmensem Episcopum ultra montes a Placentino duntaxat, & Verceilino Episcopis ipsa de sefrutatis Apostolorum Symonis & Iuda in Papam eligi faciant, eumque Romanam egresso ad impugnandam suae exordinandam Ecclesiam, cum valida manu militum, & pecunia multa, transmittunt; Sed, fauente Deo, licet plurimi Romanorum, nec non & plurium Capitaneorum illi, gratia Regis, adhaerint, licet etiam Castellum sancti Angeli ad Urbis oppugnationem illi tradiderint, cum semel, & his magis instructus copiis aduentasset, & immensam valde pecuniam prostragasset, multamque stragem non minus suorum, quam ceterorum fecisset, ad vltimum, clam de praefato Castello egressus, turpiter cum paucis aufugit, nec ultra venire ad has partes apposit. Quippe qui eodem anno, id est in praedictorum Apostolorum Symonis, & Iuda vigiliis, ab omnibus Teutonicis Episcopis, qui cum Rege tunc aderant, iusto Dei iussu

damnatus est, ac depositus. Paulo aliter rem narrat Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1063. Gerhardus Papa, qui & Nicolaus, obiit, in cuius locum per electionem regis & quorundam Principum Parmensis episcopus substitutus est, & Romam per Brunonem, Halberstadtensem Episcopum missus. Idem ad a. 1064. causabantur Romani principes, quod rex su inconsulte Romana ecclesia pontificem constituisse, & ob eam iniuriam defectionem meditari videbantur, propter quod placuit Coloniensem archiepiscopum Romam mitti. Qui veniens eo, cum aliud iurbatis rebus invenire non posset remedium, indiscussit ordinationem, qua in seculo Senatu Romano facta fuisset, irritam fore, & sic amoto Parmensi episcopo, per electionem eorum Anselmum Lucensem episcopum pro eo ordinari constituit. Verum ubi ipse peracta legatione regressus est in Galliam, Parmensis episcopus armata multitudine non modico Lucensem episcopum fide Apostolica per vim deturbare aggressus est. Econtem fautoribus illius ad armatim-pigre concurrentibus, congressio facta est, multisque hinc & inde vulneribus acceptis corruerunt. Sic depravata ecclesiastici rigoris censura, homines non sibi quondam, sed praesent ecclesiae Dei, intellu manu trahuntur, sed ne non praesent, armata manu praeliabatur, fundebantque mutuo sanguinem non pro omnibus Christi, sed ne non dominarentur omnibus Christi. Ascimus tamen, qui & Alexander & virtute militum & favore Principum sedem obtinuit. Alter vero etsi per contumeliam repulsus, tamen quoad vixit, ab iure suo non cedebat, huic semper derogans, hunc adulterum ecclesiae Dei, hunc pseudo Apostolum appellans, missas quoque seorsum celebrans, ordinationes facere, & sua per ecclesias decem & apostolas more sedis Apostolica destinare non desistebat. Verum nullum attendebat, criminantibus vniuersis, quod in electionem primata contumelia sedem quancquam Apostolicam homicidio maculasset.

S. VI.

Licet autem prudenter tutelam administraret Agnes, non deerant tamen, qui vel muliebri Imperium imbecille, vel effeminatum Principem fieri dicerent, vel ipsam Augustam criminarentur, quod Henrico Augustano Pontifici adhæreret nimium familiaris. Maxime vero Episcopi ad clauum Imperii sedere cupientes, Principem e matris gremio rapere tentabant. Ad vltimum Anno, Colonienfis Episcopus, communicatis cum Ecberto comite & cum Ottone duce Bauariorum consiliis, nauigio per Rhenum ad locum, qui dicitur S. Soiberti insula, nunc Kayferswerth venit. Ibi tum Rex erat, qui dum quadam die post solemnes epulas factus fuisset hilarior, hortari eum Episcopus coepit, vt nauim quandam suam, quam ad hoc ipsum miro opere instruxerat, spectatum procederet. Facile hoc persuasit puero simplici, & nihil minus quam insidias suspicanti. Cumque nauim ingressus fuisset, stipantibus eum his quos episcopus factionis suae socios ac ministros parauerat repente remiges insurgunt, remis incumbunt, nauim dicto citius in medium fluminis impellunt. Rex noua rerum facie confusus, incertusque animi, nec aliud quam vim & necem sibi paratam arbitratus, in flumen se precipitem dedit, citiusque eum aqua violentior suffocasset, nisi Ecbertus

CO-

comes dato post eum saltu, periclitantem, ipse quoque non minimum periclitatus, vix & ægre morti eriperet, & naui restitueret. Exin blanditiis quibus poterant delinitum Coloniam perducunt. Cætera multitudo per terram subsequitur, criminantibus plurimis, quod Regia Maiestas violata, sui que impos facta foret. Episcopus ut inuidiam facti mitigaret, ne videlicet priuatæ gloriæ potius, quam communis commodi ratione hæc admisisse videretur, statuit, ut episcopus quilibet in cuius diocesi rex tunc temporis moraretur, ne quid detrimenti respublica pateretur, prouideret, & causis quæ ad regem delatæ fuissent, potissimum responderet. *** Augusta vero mutationis rerum intuitu ad monasterium Fruteriam religiose viuens, se contulit, ac inde Romam veniens, & per aliquod tempus ibidem manens, vita decessit, & in Ecclesia sanctæ Petronellæ honorifice in tumba marmorea est sepulta. ****

* Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1062. Imperatrix nutriens adhuc filium suum, regni gloria per se ipsam curabat, crebaturque plurimum consilio Henrici Augustensis episcopi. Unde nec suspensionem incesti amoris effugere potuit. Passim fama iactitante, quod non sine turpi commercio in tantam coaluissent familiaritatem. Ea res principes grauiter offendebat, videntes scilicet, quod propter huius priuatum amorem, sua, qua potissimum reipublice valere debuerat, autoritas pene oblitterata fuisset. Itaque indignitatem rei non ferentes, crebra conuenticula facere, circa publicas functiones remissius agere, aduersus imperatricem populorum animos sollicitare, postremo omnibus modis nisi, ut a matre puerum distraherent, & regni administrationem in se transferrent. Bruno Hilt belli Saxonici ineunte: Anno Colonienfis Præsul venerandus, cum violenter matri eripuit, eumque cum omni diligentia, sicut decebat Imperatoriam prolem, non tam regi quam regno proficiens nutrire curauit. Sig. Gembl. ad a. 1062. Anno episcopus Colonienfis, consilio primorum regni indigne ferentium, per Agnetem matrem imperatoris Henrici non viriliter gubernari puerum, violenter & industrie capium sub tutela sua accepit. & imperii regimen, a matre eius amouit, de hac re coram eundem ratione reddita, gratiam Domini sui imperatoris recepit, & per ipsum filium ad gratiam matris eum rediit. Otto Frisingensis vero VI. c. XXXIV. Henricus primo sub custodia matris sue Agnetis imperatricis fuit, ipsaque per aliquod tempus prudenter ac strenue Imperium rexit, postmodum consilio quorundam matri alienatus, per se regnauit: quod seminatim maxima diffensionis fuit. Contr. Herm. Contracti ad a. 1062. Henricus Rex apud Traiectum Frisie urbem, diem Pascha cum matre Imperatrice egit. His diebus Hanno Agripina Colonia Archiepiscopus aduentibus quibusdam regni Principibus, Henricum Regem cum lancea & aliis Imperii insignibus a matre Imperatrice vi arripuit, secumque Coloniam adduxit. Albericus, Monachus Herueldenfis ad a. 1062. Gotfr. Viterb. p. XVII. p. 498.

** Locum hunc S. Suiberti insulam vocat Lambertus Schafnaburgensis Conradus Urspergensis f. 231. Anno Colonienfis archiepiscopus puerum in loco, qui VVerida dicitur, naui imponens, matri adduxit. Locus itaque est quem hodie vocamus Cæsar's Insula, Keyserwerth. Cur autem ista S. Suiberti insula vocetur, rationem reddit Wilh. Heda Car. Episc. Traiect. p. 25. dicens. Suibertus item Episcopus post suum per Frisiorum ac Saxonum pro-

provincias lato denunciata in insula Caesaris (quam Germani Kayserwerdam vocant) quiescit, clarens vita, & post mortem miraculis. Exinde Lehmannus Chron. Spirensi V. c. XXVI. Spiram male supponit.

*** Verba sunt Lamberti Schafnaburgensis ad a. 1062.

**** Verba sunt Ottonis Frisingensis c. l. Lambertus Schafnaburgensis: Imperatrix rex filium sequi, nec iniurias suas inter gentium expostulare voluit, sed in propria recedens, privato deinceps aetatem agere proposuit. Nec multo post tedium passa arummarum seculi, domesticis quoque cruditis calamitatibus quam cito & velociter ex sufflante spiritu Dei exsiccatur sanum temporis gloria, cogitans seculo renuntiare; Statimque ad explendum quod cogitauerat praeceptis abisset, nisi in ea impetum spiritus amici maturioribus consiliis inhibuissent. Sig. Gembl. ad a. 1062.

§. VII.

Solutus tutela materna Henricus, consilio potissimum utebatur Colonienfis Archiepiscopi & Ottonis, ducis Baioariorum, quorum tunc arbitrio res publica administrabatur.* Ast, rege adhuc in puerilibus annis constituto, singuli quod sibi animus suggessisset, facere impune poterant.** Hinc etiam dum Rex natalem Domini a. 1062. Goslaris celebraret, inter Camerarios Henrici Hildesheimensis Episcopi & Cameraarios Wideradi Fuldenfis Abbatis de praecedentia grauis concertatio fuit suborta, quae primo iurgiis, deinde pugnis fuit gelta, citoque ad gladios prorupissent, nisi Ottonis Ducis Baioariorum, qui causam Abbatis tuebatur, auctoritas intercescisset.*** Dum autem insequenti anno 1063. Rex Pentecostem Goslaris celebraret, atque ad vespertinam Synaxin Rex & Episcopi conuenissent, rursus de positione sellarum episcopaliura tumultus exoritur, in quo frustra licet prohibente Rege,**** multi fuerunt vulnerati, multi occisi.***** Eodem quoque anno, mortuo Andrea Vngariae Rege, filium ipsius in solium patris restituit, a Belo quodam inuasum, iuncta etiam ipsi sua sorore.

* Verba sunt Lamb. Schafnaburgensis ad a. 1063 p. 169. Hinc teste eodem ad a. 1057. Colonienfis nominis maiestatem ac sacularem pompam ambitiosus puer, quam omnes eius praecessores ostendebant ad populum.

** Lamb. Schafnaburgensis p. 167. Auctor Vix Henrici p. 381. Quoniam aetas immatura parum timori est, & dum melius larguet, audacia crescit, pueriles anni Regis multis suggeriebant animum sceleris. Igitur quisque nitebatur maiori se aequalis aut etiam maior fieri, multorumque potentia scelera traxit, fecit puer, quicquid illi praescribebant faciendum. Quem volebant, exaltauit, quem volebant, deposuit, & regi suo non tam ministrasse quam imperasse merito dicantur. Cum regni causam tractarent, non tam regni, quam suae causae consulebant, idque praecipuum iis fuit in omnibus, quae egerunt, ante omnia quae suum facere. Fuit hac perfidia vel ideo maxima, quod eum, quasi sub sigillo seruandum in puerilibus actis, potestati suae relinquebant, & sic elicerent ab eo, quod affectarent. Alb. Stad. ad a. 1056.

*** Ver-

*** Verba sunt Lamb. Schafnaburgensis ad a. 1063. qui etiam hanc addit rationem: *Consuetudo erat in regno per multos retro maiores observata, ut semper in conventu episcoporum abbas Fuldensis archiepiscopo Moguntino proximus assideret. Sed episcopus causabatur neminem sibi intra diocesi suam post archiepiscopum debere praeferi animatus ad hoc & opum gloria, qua antecessores suos longe supergrediebatur & temporis opportunitate.*

**** Quam inanis fuerit Regis auctoritas interposita, docet Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1063. dicens: *Rex inter hac vociferans, & sub obtentu regie maiestatis populum aditans, surdis fabulam narrare videbatur.*

***** Hanc contentionem & cades in templo peractas prolixius narrat Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1063. & qui eum sequitur Monachus Herueldensis. Addit Chron. Goslar. apud Leibnitium Tom. III. p. 536. *& cantante choro haec versum: Hunc diem gloriosum fecisti, cantabat demon in summitate monasterii: Hunc diem bellicosum ego feci. Haynecius etiam ad a. 1063. ostendi foramen tradit, & quo daemone clamasse dicant, rem ipsam tamen ex conuoriorum silentio merito refutat.*

† Bertholdus Constantiensis ad a. 1063. *Henricus Rex exercitum in Pannoniam mouens, Salomonem, filium Andrea Regis in Regnum Patris sui restituit.* Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1063. *Bel qui regnum inuaserat Vngariorum, obiit, Ioas filius eius satius putans moderatis epibus in pace perfuasi, quam immoderatus ambiendo calamitatem atque excidium parere genti suae, mandauit regi Henrico, si sibi apud Salomonem filium Andrea regis natalibus & meritis suis condignus honor haberetur, subditum se ei fidelemque futurum, & mallo beneficiis cum eo quam armis, fide quam acie dimicare. Eadem Vngarii omnes assidua legatione pollicebantur. Ita rex Henricus Vngariam cum exercitu ingressus, Salomonem in solium patrio restituit, iuncta ei in conjugium sorore sua, ablatisque omnibus quae regi scrupulum mouere, vel regni statum labefactum poterant, in pace remeans ad Gallias.*

S. VIII.

Inter haec educatio regis atque ordinatio omnium rerum publicarum penes Episcopos erat, eminebatque inter eos Moguntini & Colonienfis archiepiscoporum auctoritas. A quibus cum in partem consilii Adelbertus Bremensis archiepiscopus assumptus fuisset, tum propter claritatem generis, tum propter ætatis atque archiepiscopatus prerogatiuam, ille saepius colloquendo, obsequendo etiam atque assentiendo ita sibi regem breui deuinxerat, ut cæteris episcopis post habitis, totus in eum inclinaretur, & ipse in regno communi pene monarchiam usurpare videretur. Secundas post eum partes agebat Wernerus comes, iuuenis tam ingenio quam ætate ferox. Hi duo pro rege imperitabant: Ab his episcopatus & abbatiae, ab his quicquid ecclesiasticarum, quicquid secularium dignitatum erat, emebatur: Nec alia cuiquam, licet industrio atque egregio viro spes adipiscendi honoris illius erat, quam ut hos prius ingenti profusione pecuniarum suarum redemisset. Hi etiam ditissimas ad se rapiebant Abbacias. *

* Verba sunt Lamberti Schafnaburgensis ad a. 1063, qui etiam late narrat, quae

Hbb

Ab-

Abbatias rapere fuerint conati. Bruno vero Hist. B. Saxonici p. 175. omiſſis reliquis Episcopis, omnem culpam in ſolum reicit Adalbertum, dicens : *Eras eodem tempore Bremensis Praeſul Adelbertus, ſic typho ſuperbia turgidus, ſe nec in ſancta conuerſatione quenquam pararet ſibi aequalem.*

§. IX.

Adelberti potiſſimum inſtinctu ad devia quævis dilabebatur Henricus, * binas vel ternas ſimul concubinas habebat, nec his contentus, cuiuſcunque filiam vel vxorem iuuenem & formoſam audierat, ſi ſeduci non poterat, ſibi violenter adduci præcipiebat. ** Hinc mala multa apud Germanos, cædes, rapinæ, adulteria. *** Exinde potiſſima origo iuris Manuarii apud Germanos. Prudens tamen Princeps erat, manu & conſilio promptus, **** poſtquam adultior factus, nitebatur pulſam pacem & iuſtitiam reuocare, neglectas leges reſtituere ac ſceleris licentiam reſecare. ***** Miſericors etiam & erga pauperes benignus, ***** externam quoque præſeferens maiestatem.

* Teſtatur hoc Bruno Hist. B. Saxonici p. 175. de Adelberto dicens : *Hic igitur Episcopus ſibi Regem inſrenem vel ſe equum per abrupta ſagittarum rure vidit, cui ſe lateri adiungere quaſiuit : Non ſe viciorū ſpinas, quæ fuerunt orta, manu ſeuera authoritatis radicitus erueret, & virtutum ſemina Episcopali prædicatione plantaret, ſed ſe germina viciorū adulationis aqua rigaret, & ſi quæ virtutum fruges emergerent, amaritudine peruerſi dogmatis enecaret.* Et paullo poſt : *Velut Apoſtolicum dabat ei præceptum ; ſac omnia quæ placent animæ tuæ, hoc ſolum obſeruans, ſe in die tuæ mortis, in reſta fide inueniaris.*

** Verba ſunt Brunonis p. 176. Bertholdus Conſtantiensis ad a. 1068. *Henricus Rex adoleſcentiæ ſuæ errore ſeductus, legitima coniugis aduſo obliuiſcitur & tam nefandis criminibus inuolutus eſſe diffamatur, ſe etiam principes ſui cum regno priuare molirentur.*

*** Bruno p. 175. ſeq.

**** Othertus Leod. vita Henrici p. 206. *ille modo perſonam Imperatoris, modo tanquam militis gerebat : Ex vno gerenda dignitatis, ex altero documentum præbens humilitatis. Tam ſubtilis ingenii tanque magni conſilii fuit, ſe dum ſententia Principum vel in cauſa determindis iuris, vel in tractandis regni negotiis haſitaret, ipſo cito nodum ſolueret, & quid equius, quid iuſtius eſſet, tanquam ex ipſius arcano ſapientiæ ſumptum, edoceret. Intendebat aliorum verbis, ipſemet pauca loquebatur : Nec prius ad ſententiam erumpebat, ſed aliorum expectabat. In cuius vultum aciem oculorum ſuorum fixiſſet, cuius animi motus perſpiciēbat, videbatque, tanquam lynceis oculis, ſine aduerſum ſe cor odii ſeu gereret amoris. Nec illud laudis vacat, quod in turba Procerum cæteris eminentior & maior ſe ipſo videbatur, & quod in vultu terribile quoddam deus præſerebat, vnde inuictus aſpiciendum tanquam fulmine raueret. curam inter domeſticos ſuos, & raram turbam, vultu placidus & ſtatim æqualis appareret.*

***** Auſtor vitæ Henrici ſub initium : *Sed cum in eam ætatis & ingenii metam veniſſet, ſe quid honeſtum, quid turpe, quid bile, quid non, diſcernere poſſet, retractans quæ ſuggeſſione Principum inuictus geſſiſſet, multa quæ geſſerat, damnauit : Et ipſe index ſui factus, ex iis mutandum mutauit. Prohibebat quoque bella, violentiam & rapinas. Nitebatur pulſam pacem & iuſtitiam reuocare, neglectas leges reſtituere, & ſceleris licentiam reſecare.* Quos

afflictos sceleris, per edictum coercere non potuit, per censuram legis & ius curia, mitius tamen quam culpa exigeret correxit.

***** Dodechinus ad a. 1106. enim vero ut de illo omnia loquar, erat valde miserrimus. Aliqui enim dum foderat ad requisita natura, eum perforare volentes capti sunt, ante eum ducti, qui convicti & confessi, abire in se suos impuniti. Multi etiam principes qui ei multa mala fecerunt, atque magnum contemptum ingesserunt; mox ut ei se prostraverunt, omnia eis condonavit. Et quantumvis esset valde compatiens & misericors in elemosynis pauperum, obstinata tamen mente in excommunicatione permansit: Quae omnia bonitatis eius opera obnubilant.

§. X.

Inter haec a. 1065. Rex armis militaribus voluit accingi, statimque primam susceptae armaturae experientiam in archiepiscopum Coloniensem dedisset, & ad persequendum eum ferro & igne praecipuus abisset, nisi res turbatas imperatrix tempestiuo valde consilio composuisset. Inter cetera, id potissimum invidiae ei erat, quod ante aliquod annos, dum imperatrici regni rerumque gubernacula eripere vellet, ipsum pene regem in ultimum discrimen praecipitasset. ** Dum autem Natalem Domini a. 1056. Goslariz celebraret, Henricus, Moguntinus potissimum atque Colonien-
sis Archiepiscopus, quibus curae erat respublica, consultantes, de-
mum conventu Triburiz habito regi denuntiant, aut regno ei cedendum
esse, aut familiaritate Bremensis archiepiscopi defungendum. *** Ter-
giuerfante rege, & suasu Adalberti cum insignibus regni aufugere co-
nante, curtem regiam Goslariz armati circumdederunt, Adelbertum
efficientes. Sic iterum reipublicae administratio rediit ad Episcopos. ****
At, triumphatis æmulis, paullo post in pristinum fuit restitutus, sed
a. 1072. defunctus. † Deplorato inde reipublicae statu, Rex Annonem
Coloniensem archiepiscopum eo permouit, ut reip. administrationem
susciperet. ††

* Ita Lambertus. Bertholdus Constantiensis ad a. 1094. Rex Henricus anno regni sui Nono, aetatis suae XIV. accinctus gladio, in nomine Domini. Id autem solenne erat Regibus ut postquam annos pubertatis ingressi, armis cingerentur, prout olim demonstravi observ. Halens. Tom. II. obs. IV. c. I.

** Verba sunt Lamberti Schafnaburgensis ad a. 1065.

*** Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1066. Rex Natalem domini Goslariz celebra-
vit, ubi ab ipso iam initio autumnii usque ad eam partem hyemis tanquam stativis castris se
continuerat, sumptus habens regia Magnificentia multum impares. Nam prae-
ter pauca quae ex
reditibus regalis fisci veniebant, vel quae abbates coactio famulatu ministrabant, cetera omnia
in quotidianos usus eius quotidianis impensis emebantur. Hoc adeo ferebat odio Bremensis archi-
episcopi, quem omnes criminabantur, sub praetextu regiae familiaritatis monarchiam usurpasse
manifesta tyrannidis, & ipsi ergo consuevit regi servitia mittere detrahebant; Et ille in alias re-
gni partes regem abducere volebat, ne scilicet cum aliis principibus communicando principatum

consiliorum & familiaritatis, ipse sibi aliquid imminueret de fastigio & sparsa singularitatis. Sed non ultra laturo iniuriam videbantur principes regni, Archiepiscopi Moguntinus & Colonienſis cum ceteris quibus cura erat respublica, crebra conuenticula faciebant, atque omnes in commune quid facto opus eſſet, conſulere rogabant. Deinde iam adulta conſpiratione, induxerunt regni principibus, ut Tributariam conuenientes, Bremensem archiepiscopum communem omnium hoſtem communibus omnibus ſtudiis oppugnarent, regique denuntiarent, aut regno ei cedendum eſſe, aut familiaritate & amicitia Bremensis archiepiscopi deſungendum.

**** Lambertus Schaſnaburgensis c. l. ſtatuta die triftis in regem omnium vultus, triftis erat ſententia, aut regno ſe abdicaret, aut archiepiscopum Bremensem a conſiliis ſuis atque a regni conſortio amoueret. Tergiverſanti & quid potius eligeret haſitanti, archiepiscopum conſilium dedit, ut proxima nocte ablatis ſecum regni inſignibus clam auſugeret, & Goſlarium aut in alium locum ſe reciperet, ubi ab iniuria tuus foret, donec turba hac conquieſceret. Adueniente veſpera theſauros regios per ſatellites & ſocios fraudis ſua iam exportare coepit, cum repente miniſtros regis conſilium hoc (neſcio quo indicio) permanavit, qui ſtatim raptis armis curiam regiam circumdederunt, totamque deinceps noctem ducentes peruigilem, ne quid noni accideret aſſeruabant. Facto mane inſenſis adeo animis omnes in archiepiscopum coorti ſunt, ut nec manibus temperaſſent, niſi regia maiestas vix & agre iracundiam cohibuiſſet. Contumelioſe itaque eiſus eſt de curſe regia cum omnibus tyrannidis ſua fautoribus, miſitque cum eo rex amicorum ſuorum non modicam manum, ne ſcilicet ab amulis ſuis inſidias in via paſſiretur. Sic iterum rerumpublicarum adminiſtratio ad episcopos rediit, ut ſinguli ſuis vicibus quid regi, quid reipublica facto opus eſſet, pranderent. Monachus Herueldenſis, Albertus Stadenſis ad a. 1066.

† Lambertus Schaſnaburgensis ad a. 1072. primus tunc in palatio erat Adalbertus Bremensis archiepiscopus, qui triumphatis amulis ſuis, qui cum ante aliquot annos de palatio uicerant, ſolus nunc rege ſubebatur, receptis non modo in gratiam & familiaritatem, ſed penitus in regni conſortium, & omnium que publice vel priuatim agenda erant, ſocietatem. Ita regem ualidis ſubreptionibus ſuum fecerat. Sed is morbo & atate exhaustus, cum diu per exquisitiſſimas medicorum operas morti oblectatus fuiſſet, quaſi naturam arte eludere poſſet, mediante Quadrageſima XVI. Calendas Aprilis, debitum conditioni perſoluit, & pertinacibus odiis hominum, quod nunquam potuerat viuendo, tandem aliquando ſatiſfecit moriendo.

†† Lamb. Schaſnaburgensis ad a. 1072. Rex Palmas Colonie, Paſcha Traiecti celebravit. Vbi dum ei populus vehementer obſtreperet pro iniuriis & calamitatibus, quibus paſſim per regnum innocentes opprimebantur, pupilli & vidua diripiebantur, monaſteria & eccleſia vaſtabantur, & ruptis iniquitatis habenis, in omne quod uoluſſet facinus impune bacchabatur: permotus tandem vel ipſa rei acerbitate, vel proclamantium importunitate, annitentibus in hoc ipſum cunctis regni principibus, exorauit Coloniensem archiepiscopum, ut poſt ſe rerum publicarum adminiſtrationem ſuſciperet. Diu ille reſiſtit petenti, partim memoria veterum iniuriarum, partim quia homo totus in Deum ſuſpenſus, diuinis quam ſecularibus negotiis implicari maluſſet. Superatus tamen unanimitate poſtulantium, priuatum commodum publico poſtpoſuit. Tum, primum reſpublica in priſtinum ſtatum dignitatemque reformari cepit, ſrenaque inieſta ſunt aganti, & ſequae ad id tempus licentia. Nam cum rex omnem cauſarum cognitionem a ſe ad archiepiscopum tanquam ad patrem ac ſalutis ſua tutorem reſicere ſoleret; Ille nec gratia cuiusquam, nec odio a iure ad iniuriam inquam abduci poterat, ſed iudicabat omnia (ſicut ſcriptum eſt) ſine perſonarum acceptione, nec conſiderans perſonam pauperis in iudicio, nec honorans vultum potentis.

§. XI.

Anno 1067. Rex Fridislariam iam veniens, in grauissimam incidit ægritudinem, ita vt medici de eo desperarent, & principes deregni successionem consilia conferre inciperent. Ab hac infirmitate vix dum plene resumptis viribus, Pentecosten Herueldix, nec multo post nuptias Triburix regio apparatu celebrauit cum Bertha, filia Ottonis Marchionis Italarum.* Ast, alienatus ab eadem, post Pentecosten 1069. Wormatix cum regni principibus colloquium habuit, & primum cum episcopo Moguntino rem secreto agit, eiusque opem ad diuortium cum vxore implorat, promittens ipsi, se Thuringos ad decimas ipsi persoluendas quas Otto Marchio promiserat.** armata manu; si aliter fieri nequeat, coacturum.*** Annuente Moguntino, in publico Rex causam proponit, diuortium ab vxore petens, & cunctis id fieri decernentibus, synodum conficiendo negotio indixit Moguntix proxima post festum Michaelis hebdomada. Ad parente tempore præfixo, Pontifex per legatum suum Petrum Damianum sub comminatione censuræ ecclesiasticæ Henricum a proposito auertit, eidemque persuasit, vt communicato cum ea solum regni nomine, sic eam haberet, quasi non haberet.****

* Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1067.

** Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1062. *Vilhelmus Marchio reuersus in Thuringiam, dum redire in Ungariam, & sponsam suam cum magna opum suarum ostentatione adducere pararet, inter eundem secundam mansionem morbo correptus obiit. Sponsam eius Valtricus Marchio Carentinorum cognatus eius accepit, Marchionem Otto frater eius obtinuit. Sed is beneficia Moguntini episcopatus aliter obtinere non potuit, nisi promitteret decimas se de suis in Thuringia possessionibus daturum & ceteros Thuringos vt idem facerent, coacturum: quæ res multorum malorum seminarium fuit, detestantibus omnibus Thuringis factum eius, & assertibus, mori se malle, quam patrum suorum legitimam amittere.*

*** Lamb. Schafnaburgensis ad a. 1069. *Post Pentecosten Vormacia cum Principibus regni colloquium habuit. Ibi primum cum episcopo Moguntino rem secreto agit, eiusque opem ad perficiendum, quod mente machinetur, obnixè implorat: Si impetret, se deinceps ei subditum, & dicto obtemperantem fore, ad hoc Thuringos armata manu, si aliter nequeat, coacturum, & decimas sine ulla in perpetuum contradictione persoluant. Annuente episcopo, & passione utrinque firmata, rex ad publicum refert, sibi cum vxore sua non conuenire.*

**** Hæc singula prolixè proponit Lamb. Schafnaburgensis ad a. 1069.

§. XII.

Hæc igitur causa motuum Thuringicorum. Accedebat quod ex superiori potissimum Germania ministris vteretur, quos primos faciebat in palatio. Concitabat eosdem magis Dedi marchio Saxonicus, cum viduam duxisset Ottonis marchionis defuncti, prædia etiam, quæ ille a

diuersis dominis beneficii loco habuerat, summa vi niteretur acquirere. Cum nullus daret postulanti, indignitatem non ferens, regi, per quem potissimum stetisset, ne darentur, bellum parabat, crebrisque colloquiis Thuringos ad societatem armorum sollicitabat; Promptum hoc fore sperans, eo quod rex, archiepiscopum adiuuando in exigendis decimationibus, multum a se auertisset illorum animos. Rex igitur ingentes copias celerrime contraxit. Moguntinus etiam, quo per occasionem publici belli priuatum in Thuringos odium vindicaret, totis Episcopatus opibus cœpto annitebatur. Thuringi legatos ad regem mittebant, petentes, vt decimationum leges priorum regum & episcoporum indulgentia sibi statutas ratas inuiolatasque fore pateretur, quibus Rex benigne respondit. Dehinc vbi res matura visa est, infesto agmine Thuringiam intrauit. Duo ibi castella, quibus Marchio præsidium imposuerat, Bichelngam & Scheidingam, alterum manu expugnatum recepit. Cæteris ilico admouendus erat exercitus. Sed Marchio aduertens, nullo loco vel munitione sustineri posse impetum regis incisa spe resistendi se suaque omnia dedit. Thuringi licet erga regem fideles essent & deuoti, in episcopum tamen Moguntinum hostilia quæuis perpetrabant. **

* Lamb. Schafn. ad a. 1073. *hæc superioris Germaniæ gens ibi erat acceptissima, vnde pleræque obscuræ maioribus ortos amplissimis honoribus extulit & primos in palatio fecit. Es paullo post: ex hac gente auricularios a secretis, ex hac tam familiarium quam publicorum negotiorum procuratores instituebat.*

** Hæc prolixius narrat Lamb. Schafnaburgensis ad a. 1069. Bertholdus Constantiensis ad a. 1069. *Dedit Marchio Saxonici Regi Henrico rebellat: Sed postmodum constans ad deditionem venit.* Chron. Würtzb. 1070.

§. XIII.

Eodem anno Otto, Dux Bauariæ, magnæ in republica auctoritatis, ab Egene, homine quodam malæ frugis inculpabatur, quod ipsum ad occidentum Regem pollicitationibus multis sæpenumero sollicitasset. Igitur Rex eum Moguntiam cum cæteris Principibus ad colloquium euocauit, quid delatum esset, exposuit, negantique inducias in sex hebdomadas dedit, vt Kalendis Augusti Goslarium veniens; obiectum crimen congressus cum accusatore sua manu propria refelleret. Improbantibus licet conditionem principibus, iniquum esse dicentes, sceleratissimum hominem nobilissimo opponi, Dux tamen eandem acceptabat. Statuta igitur die ad proxima Goslarix loca cum armata multitudine veniens, sed dum securitatem Rex haut promitteret, ad sua se recepit. Hinc Rex terras Ottonis inuadit, multa struicia in eadem debacchatur, ita vt nec a templis ab-

abstineret. Otto vero impetum in Thuringiam fecit, villas regalis fisci incendit, multasque prædas fecit, Thuringos etiam ei occurrentes fudit ad Eschwegam. * Insequenti anno 1071. Ottone Ducatu priuato in Comitibus Goslariensibus, Welfo, filio Azzonis, Marchionis Italarum Bauariæ Ducatum concessit, ** quem armis quidem vindicare conabatur Otto, *** sed consilio Eberhardi Comitum Regi se submisit, pace per iurandum vtrinque firmata, induciæ datæ sunt Ottoni vsque in Pascha, vt Coloniā veniens, deditionem, lege, quam principes æquam iudicassent, perficeret, quæ ad Pentecostem vsque fuerunt dilata. **** Hinc Pentecostem Halberstadt celebravit; ibi Ottonem ducem cæterosque qui cum eo arma contra rem publicam sumpsisse arguebantur, in deditionem suscepit, principibusque regni in custodia habendos, & statuto die sibi restituendos commendauit. ***** Inde in Curia festiua Magdeburgensi a. 1071. in gratiam regis Otto iterum fuit receptus. *****

* Hæc late narrat Lamb. Schafnaburgensis ad a. 1070. Monachus Herueldensis, Bertholdus Constantiensis ad a. 1070. Albertus Scadenfis, Chronographus Saxo ad a. 1071. Helmoldus l. c. XXVII. Adreiter Ann. Boi. p. I. lib. XVIII. n. 5

** Lamb. Schafnaburgensis ad a. 1071. Rex Natalem Domini Goslarie celebravit. Ibi per interuentum Rudolphi ducis Sueuarum VVelf filius Azzonis marchionis Italarum ducatum Bauaria suscepit. Is filiam Ottonis ducis Baiuarrorum uxorem duxerat, & per iusiurandum altera iam vice matrimonio fidem dixerat. Chronographus Saxo, Monachus Herueldensis ad a. 1071. Helmoldus l. c. XXVII. Ottoni Ducatum Bauaria quia Saxo erat abstulit, & VVelfoni dedit. Bruno p. 180. Bertholdus ad a. 1070.

*** Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1070.

**** Lamb. Schafnaburgensis c. l.

***** Lamb. Schafn. c. l. p. 184. Bertoldus ad a. 1071. Bruno p. 180.

***** Lamb. Schafn. ad a. 1072. Rex Pentecostem Magdeburg celebravit. Ibi quoque Otto dux Baiuarrorum post integrum annum deditionis sua gratiam regis accepit, data vel regi vel hiis qui regi pro eo suggererant, non modica portione pradiorum suorum.

§. XIV.

Eodem anno 1071. inter ducem Polonorum & Bohemorum infestissima erat dissensio, propter quod eos rex in ciuitatem Milenæ autumnali tempore euocatos durius corripuit, & vt deinceps suis singulis terminis contenti essent, nec se vicissim temerariis incurSIONIBUS lacefferent, sub obtentu regie maiestatis præcepit, alioquin se hostem & vindicem experturus foret, qui prior alteri arma intulisset. * Ex quo Maiestas Imperii in utrosque patet. Intestinis tamen Germanorum discordiis commotus Polonorum dux, Boleslaus, a. 1077. regium nomen vsurpare cepit, atque ipso die natalis Domini a. XV. episcopis in regem est consecratus. **

* Ver-

* Verba sunt Lamberti Schafnaburgensis, quæ repetit Monachus Herueldensis ad a. 1071.

** Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1077. *Dux Polonorum, qui per multos iam annos regionibus Teutonicis tributarius fuerat, cuiusque regnum olim Teutonicorum virtute subactum, & in provinciam reductum fuerat, repente in superbiam elatus, propterea quod principes Teutonicos cerneret domesticis occupatos seditionibus, nequaquam ad inferenda gentibus externis arma vacare, regiam dignitatem, regniisque nomen sibi usurpavit, diadema imposuit, atque ipso die natalis Domini a. XV. episcopis in regem est consecratus. Qua brevis post comperta, principes Teutonicos, quibus reipublica dignitas cura fuit, graviter affecere, sibi inuicem succensebant, quod dum intestinis in se atque in sua viscera odiis scirent, & digladiarentur, potentiam opesque barbarorum in tantum aluissent, ut iam tertio dux Boëmicus regnum Teutonicum ferro & igne populabundus peragrasset, & nunc Dux Polonorum in ignominiam regi Teutonici contra leges ac intra maiorum regum nomen, regniisque diadema imprudens affectasset.*

§. XV.

Dum autem Colonienfis archiepiscopus a. 1073. a muere suo vacationem impetrasset, rex tanquam seuerissimo pædago liberatus, mox in montibus colliculisque Saxoniz & Thuringiz castella munitissima extruxit, iisdemque præsidia imposuit, inter quæ præcipuum erat Hartesburgum, quod mirum in modum munebat exornabatque. * Quibus cum victui necessaria minus sufficerent, permisit, ut ex proximis villis & agris hostili more prædas agerent, & ad ipsa castella munienda circumquaque manentes cogerent. Moguntinum etiam instigabat, ut decimationes Thuringiz exigeret, opem pollicitus. Hic igitur Synodum indixit VI. Idus Martii habendam. In eadem decimarum causa publice agebatur, iamque in eo res vertebatur, ut Thuringi improbata synodo, ad sedem Apostolicam appellarent. Rege tamen contra eosdem, si id facerent, capitali sententia esse animaduersurum, comminante, deterrebantur. ** Licet etiam negandum non sit, Leges eum Saxonibus dedisse & rapinas eorum coercere voluisse. ***

* Bruno Hist. B. Saxonici p. 170. *Inter hæc omnia iam abeunte adolescentia, mox ut Adelbertum Bremensem Episcopum nactus est consiliarium, ipsius suasionibus cepit in diuersis locis altis & natura munitos montes querere, & in his huiusmodi castella fabricare, quæ si in locis competentibus starent, ingens regno firmamentum simul & ornamentum forent. Quorum primum & maximum Hartesburg appellatum. Bert. Constantiensis, Monachus Herueldensis, Lambertus Schafnaburgensis ad a. 1072. Auctor vitæ Henrici lib. I. p. 21. Reliqua castella recenset Lamb. Schafnaburgensis p. 196. Hæc autem sunt castella, quæ ipse, postquam pater eius decesserat, extruxit, quæ tamen ad præsens, memoria occurrant, Hartesburg, VVigantenstein, Moseburg, Sassenstein, Spaltenberg, Heimenburg, Asenberg, Vokenroth.*

** Patet hoc ex Ruperti Goslarieus Hist. B. Saxonici, dum lib. I. p. 21. ita canit:
Sed Rex ut teneras superas virtutibus annos,
Ante nimis laxas hinc genti strinxit habenas,

In-

*Iura dedit, leges statuit, coercenda coercet,
Ecclesiis, viduis, miseris, si rapta requirit:
Nec fecit quisquam post hac impune rapinam.
Talia quod populus tolerabat fræna superbus,
Perdoluus, multumque timens ne pena sequatur
Tot malefacta sui, studuit contraria Regi
Viribus, atque dolis, furor hinc euerterat omnis.
Hinc belli causa veniunt, sub imagine recti.*

§. XVI.

Mortuo a. 1073. Alexandro Papa, Romani protinus inconsulto Rege successorem elegerunt Hildebrandum, dictum Gregorium VII. qui per varias artes hancce sibi comparauerat dignitatem. Gallia igitur episcopi eius metuentes vehementiam, regem orabant, vt electionem quæ sine eius iussu fuerat facta, irritam faceret. Statim rex a latere suo Eberhardum Comitem misit, qui Romanos proceres conueniens, causam ab iis sciscitaretur, quare præter consuetudinem maiorum, rege inconsulto, Romanæ ecclesiæ pontificem ordinassent, ipsumque si non idonee satisfaceret, illicitè accepta dignitate abdicare se præciperet. Is veniens Romam, benigne ab Hildebrando susceptus est. Cumque illi mandata regis exposuisset, respondit, se, Deo teste, honoris huius apicem nunquam per ambitionem affectasse, esse electum se a Romanis & violenter sibi impositam fuisse ecclesiastici regiminis necessitatem, cogi tamen nullo modo potuisse, vt ordinari se permetteret, donec in electionem suam tam regem quam principes Teutonici regni consensisse certa legatione cognosceret: Hac ratione distulisse adhuc ordinationem suam, & sine dubio dilaturum, donec sibi voluntatem regis certus inde veniens nuntius intimaret. Hoc vbi regi est nuntiatum, libenter suscepit satisfactionem, & lætissimo suffragio, vt ordinaretur, mandauit, quod & factum est anno sequenti. *

* Verba sunt Lamberti Schafnaburgensis ad a. 1073. p. 191. Otto Frisingensis VI. c. XXXIV. A partibus tamen Hildebrandi stat Bertholdus Constantiensis ad a. 1073. dicens: *Rome Alexander Papa decessit: pro quo venerabilis Hildebrandus, Romana Ecclesia Archidiaconus, communi omnium consilio expetitur Papa constituendus. Quo audito, ipse archidiaconus se viribus esse imparem tanto honori imo oneri, reputans, inducias respondendi petiit, & sic fuga elapsus, aliquot dies ad vincula S. Petri occultatus latuit. Sed tandem vix inuentus, & ad Apostolicam sedem vi perductus, Papa CLIX. septimo Calend. Maii ordinatur, & Gregorius VII. appellatur: Cuius prudentia, non solum in Italia sed etiam in Teutonicis partibus, refrenata est Sacerdotum incontinentia, scilicet, quod prædecessor eius in Italia habuit, hoc ipse in tota Ecclesia Catholica prohibere studuit.*

§. XVII.

Interim hi, qui castella infidebant, graues erant Saxonibus atque Thuringis, nimia tributa & vectigalia exigebant, & plerumque sub prætextu decimarum, integras simul greges abigebant. Ipsos provinciales & plerosque ex his honesto loco natos mancipiorum ritu inferuire sibi cogebant, filias eorum & vxores consciis & pene adspicientibus maritis, violabant. Ipse Henricus promissa Saxonix parte, cum Danorum Rege contra Saxones paciscebatur, idque agebat, vt Saxonibus & Thuringis in seruitutem redactis, prædia eorum fisco publico adiicerentur. Hoc animadvertentes Saxonix Principes, clandestina conuenticula crebro faciebant, quid facto opus esset, inuicem consultantes, qui accepto vicissim sacramento confirmabant, malle se mori atque extrema omnia prius experi, quam acceptam a parentibus libertatem per dedecus amittere. Infensi quoque Saxones Regi erant ideo, quod ducem illorum Magnum iam per biennium in castro Hartesburg in custodia teneret. Coniurationem igitur contra Regem incunt Saxonix Principes. Liemarum vero Bremensis archiepiscopus, Eppo Citicensis Episcopus, & Benno, Osnabrugensis Episcopus, quia in communem sententiam gentis suæ concedere nolebant, de finibus Saxonix effugati, ad Regem se contulerunt, eique toto belli huius tempore indiuidui comites adhæserunt. * Rudolphus vero Dux Alemannix, Bertoldus Dux Carinthiorum, & Welfus Dux Baioariæ a Rege Henrico discesserunt, quia aliis subintroeuntibus consiliariis suum consilium apud Regem non valere perspexerunt. **

* Hæc late narrat Lambertus Schafnaburgensis *ad a. 1073.* Bruno hist. B. Saxoniæ p. 180. Bertholdus Constantiensis *ad a. 1073.* *tota Thuringia & Saxonia Regi Henrico rebellant, propter prædictas munitiones & alia multa, quæ contra voluntatem eiusdem populi Rex in eorum regione fecit inconsulte.* Contin. Lamberti *ad a. 1072.* *coniurant Principes Saxoniæ contra Heipricum regem.*

** Lamb. Schafn. *ad a. 1073.*

§. XVIII.

Circa Calendas igitur Augusti adulta iam satisque roborata coniuratione, legatos mittunt ad regem tum temporis Goslarix constitutum postulantes, vt expeditio, quam in Polonos instituerat, ipsis remitteretur, se aduersos Luiticios, hostes acerrimos paratos esse debere. Præterea postulant, vt castella, quæ ad euersionem Saxonix extruxerat, dirui iuberet; vt principibus Saxonix quibus sine legitima discussione bona sua ademerat, secundum principum suorum iurisdictionem satisfacere;

vt

ut relicta interdum Saxonia, in qua iam a puero residens otio atque ignavia pene emarcuisset, etiam alias regni sui partes inuideret; ut vilissimos homines, quorum consilio, seque remque publicam præcipitem dedisset, de palatio eiiceret, & regni negotia regni principibus, quibus ea competere, curanda atque administranda permetteret; ut abdicata grege concubinarum, reginam coniugali loco haberet & cætera flagitiorum probra, quibus dignitatem regiam adolescens infamauerat, nunc maturato sensu & ætate abdicaret, ipsisque suam relinqueret libertatem, quam alias armata etiam manu essent defensuri. Vehementer regem permouit hæc legatio, quam tamen sine certa responsione dimisit, potius per legatos Saxonum animos mitigare conatus.*

* Lamb. Schafnaburgensis p. 293.

§. XVIII.

Saxones autem armati Goslariam contendunt, ibique mediocri a villa interuallo castra locant. Rex igitur cum regni insignibus & magna thesaurorum parte Hartesburgum se recepit, verum e castello clam egressus, Germaniam peragrauit, reliquos Germaniæ Principes populosque contra Saxones concitans. Hi vero in auxilium vocatis Thuringis, castella ipsius obsidere cœperunt, Hermannus etiam frater Magni, Saxoniz Ducis, captis in vrbe Luneburgo multis militibus regis, eos non nisi liberato Magno voluit dimittere. Interuentu tandem Moguntini archiepiscopi conuentus Gerstungæ indicitur, in quo cunctis sententia conuenit, ut reprobato rege alium, qui gubernando regno idoneus esset, eligerent. Sollicitantibus igitur Saxonibus, reliquos Germaniæ Principes, Archiepiscopus Moguntinus de toto regno Moguntiam euocauit, ut communi consilio Rudolphum ducem regem constituerent. Quo comperto, Wormatiam se recepit Henricus, ibidemque a ciuibus benigne susceptus, hanc ciuitatem belli deinceps sedem habere cœpit. Interim Principum, quos Oppenheimum inuitauerat, animos ad se trahere iterum fuit conatus; Moguntinum etiam & Coloniensem archiepiscopos ad colloquium euocans, obnixè rogauit, ut Saxones conuocarent, agerentque cum eis, ut ab oppugnatione castellorum, datis saltem ad modicum tempus induciis, recederent.*

* Hæc prolixius describit Lamb. Schafnaburgensis ad a. 1073. Bruno p. 181. 182. 183. Spangenberg. *Manusf. Chronic.* c. 185. 186.

§. XX.

Conuocatis igitur a, 1074. a Moguntino Saxonibus Corbeiam hi
 lli a ta.

tamen non aliter nisi militari manu omnem controuersiam diiudicandam esse existimabant. Potius post purificationem Mariæ Fridslariam conuentum indixerunt, vt ibi communicato cum cæteris Principibus regni consilio, periclitanti reipublicæ rectorem qui omnibus placuisset, constituerent: Regi quoque mandauerunt, vt si ita sibi expedire iudicaret, die statuta præsto adesset, & ius suum non per epistolas aut per internuncios, sed præsens ipse viua voce expostularet. Rex autem potius armis experendum esse ratus, omnes Germaniæ Principes euocat, ad auxilium ipsi ferendum, computato ab vtraque parte exercitu, Rex legatos ad Saxones misit, qui ad pacem eosdem iterum componerent. Hi vero pacem non fore aderebant, ni castella diruerentur, sua singulis erepta restituerentur, Ottoni duci Bauariæ Ducatus redderetur, omnibus libertas atque impunitas concederetur. Motus necessitate rex, armis longe inferior in hæc consentit postulata, & Saxoniarum principibus cum honore susceptis, pacis conditiones, quas per internuntios significauerat, viua vocis auctoritate roborauit.* Tergiuersante licet Rege, Saxones nunciis vndique missis, castella dirui fecerunt, & licet Principes muris tantum Hartesburgi dirutis, cæterorum ædificiorum statum sinerent esse incolumen, populus tertio die postquam rex abcesserat, insciis inconscitisque principibus, facta grege in Hartesburg irruunt, quod residuum erat murorum a fundamento deiiciunt, lapides longe lateque dispergunt, cæteris ædificiis quæ indulgentia principum integra seruauerat, idem faciunt, ecclesiam, quæ accelerandi operis studio interim lignis elegantissime constructa fuerat, incendunt, thesauros diruunt, altaria confringunt: postremo ne qua regi instaurandi castelli occasio reliqua esset, filium eius & fratrem, quos ille ad gratificandum popularibus locum ibi tumulauerat, effodiunt, aguntque omnia quantum possunt, ne administrando bello deinceps mons complanatus vllam præstare possit opportunitatem.**

* Bruno p. 184. Alb. Stadenfis ad a. 1073.

** Lamb. Schafnaburgensis p. 203. 204. Marianus Scotus ad a. 1075. Autor Vitz Henrici apud Vstifum p. 382. Bertholdus Constantiensis ad a. 1074. *Henricus Rex absentibus sui regni Principibus eo passo pacificatur cum Saxonibus, ut munitiones prædictæ destruerentur, propter quas seditio orta est, quæ & postea sunt destructæ.* Cont. Lamberti Chron. Wurtz. ad a. 1073.

§. XXI.

Henricus igitur protinus legatos Romam misit, vt sedem Papalem contra eos interpellaret, qui Ecclesiam incendiissent, altaria confregissent,

sent, sepulchra violassent, & odio viuentis in sepultos cineres barbara crudelitate debacchati fuissent. * Mittebantur a Papa legati ad componendum Germaniæ statum, nec tamen isti cum rege sermonem communicari læpius rogati consenserunt, donec secundum ecclesiasticas leges pœnitentiam professus, per iudicium eorum anathemate perfolueretur, pro eo, quod propter venditas ecclésiasticas dignitates simoniacæ hæreditatis insimulatus fuisset apud sedem Papalem. Petierunt itaque verbis Romani Pontificis, vt synodum tenere intra Germaniam pace episcoporum concederetur, quod tamen ipsi tanquam inusitatum atque a suis rationibus alienum ** denegabant. Rē itaque ad pontificis audientiam delata, Rex legatos dimisit. ***

* Lamb. Schafnaburgensis p. 206. Bruno p. 196. *deinde misit Romanus pontifex legatos qui ei intimarent, quod Episcopi Saxoniæ sui ordinis obliti contra se in prælio congressi fuissent, eoque rogarent, vt eos sicut infideles, perituros & belli ciuilibus auctores gradu sacerdotali deponerent, quatenus tales per quos Ecclesia pacata reueretur, ipse in eorum locum poneret. Sed Regis legatos ad Apostolicum fama præcesserat, eique seriem rerum gestarum totam veraciter indicauerat.*

** Lamb. Schafo. p. 210. *siquidem intenderat Romanus pontifex, vt omnes episcopos & abbates, qui sacros gradus precio redimissent, discussione habita deponeret: iamque hac de causa Babenbergensem episcopum, & alios nonnullos ab omni diuino officio suspenderat, donec eorum venientes iniustam sibi crimen hæreseos digna satisfactione purgarent.*

*** Lamb. Schafnaburgensis c. l.

§. XXII.

Interimrepentino ac tumultuario milite collecto, exercitum ducere parabat in Vngariam, comperto, quod Salomon rex Vngarorum a Ioanne Beli filio bello impetitus, & tribus iam proeliis victus, amisso exercitu vix de regno effugisset. Præstabat illud & affinitati, quam tradita illi in coniugium sorore sua, contraxerat, & vtilitatibus propriis, quia magnam ei partem regni sui pollicitus fuerat, si eius beneficio expugnatis hostibus in regnum restitueretur. Hanc expeditionem tamen impediuit vanus rumor, quod Guilielmus Nothus, rex Anglorum ab archiepiscopo Coloniensi inuitatus, cum magno exercitu aduentaret, regni sedem Aquisgrani occupare paratus. * Mediante Iulio, Regem iterum adierunt legati regis Vngarorum auxilium petentes. Et quia preces tardius mouebant priuatis occupationibus intentum, datis XII. obsidibus fidem ei firmabant, quod, si eius beneficio in regnum Salomo restitueretur, deinceps ei tributarius, dictoque obtemperans foret, & sex ei munitissimas Vngariæ ciuitates in argumentum nunquam irrumpendæ fidei traderet. Hac mercede

redemptus, illico missis circumquaque nunciis, principes in expeditionem solenni indictione euocauit: his tamen se excusantibus, gregario tantum & priuato milite contentus, infesto exercitu ingressus est Vngariam, & nonnullas eius regiones hostiliter peragrauit. Sed ob prohibitum commercium, grauissima statim laborabat inedia, qua necessitate compulsum, nullo insigni facinore perpetrato, Vngaria excessit. **

* Lamb. Schafnab. p. 210.

** Lamb. Schafnab. p. 211. 212.

§. XXIII.

Eodem anno 1075. Moguntiam venit Rufforum Rex Demetrius, deferens ei haut æstimandas diuitias in vasis aureis & argenteis & vestibus valde preciosis, petitque vt auxilio sibi foret contra fratrem suum, qui ipsum per vim regno expulisset, & regnum tyrannica immanitate occupasset. Missus est protinus a rege Burcardus Treuirensis ecclesiæ Præpositus, qui ipsum commoneret, vt regno, quod iniuste inuasisset, vltro decederet, alioquin ipsum auctoritatem & arma Teutonici regni propediem experturum. Is legatione huic propterea opportunus videbatur, quod ille, ad quem mittebatur, sororem eius in coniugio habebat, & ipse hac de causa apud regem, ne quid in illum interim grauius decerneretur, summis precibus obtinuerat. Demetrius Dedoni marchioni Saxonico, cuius ductu eo aduenerat, a Rege commissus est secundus, donec legati reuerterentur. * Reuersus iste tantum Regi deferebat auri, argenti & vestium preciosarum, vt nulla retro memoria tantum regno Teutonico vno tempore illatum referatur. Qua regem mercede redimere volebat, vt fratri suo quem regno expulerat, aduersum se non præberet auxilium. **

* Lamb. Schafnab. ad a. 1075. p. 213. Sig. Gembl. ad a. 1073.

** Lambertus. p. 222.

§. XXIV.

Insequenti anno 1075. bellum contra Saxones atque Thuringos restaurare * conabatur, cunctisque qui in bello suo erant Principibus, bellum indixit, contra Saxones, quorum Principes violatæ regis Maiestatis inculabat. Saxones, autem missis legatis, veniam, si quæ commiserant, qui petunt, tamen in Regis adspæctum haut fuerunt admissi etiam Principibus interdictum, ne pro Saxonibus intercederent. Rex igitur ex omni Germania exercitu comparato, & Duce militari vtens Rudolpho Sueuo, Saxones ipsi obuiam euntes haut procul ab Hohenburgo ad Vnstrutum VI. Idus Iunii 1075. adgreditur, & strenue se defendentes in
fu-

fugam coniecit, cruenta tamen ob nobilium potissimum eandem victoria. ** Rex inde Saxoniam ingressus, hanc igne ferroque depopulatur. Nouo indicto conuentu Gerstungenſi, nouoque mense Nouembri comparato exercitu, denuo Saxoniam ingreditur, sed interueniente Moguntino, Saxonibus absque villa exceptione Regi se dederunt, fide ab ipso iuramento data, Contempti tamen omnibus quibus se obligauerat iurisiurandi vinculis, eos per Galliam, Sueuiam, & Baioariam, per Italiam & Burgundiam deportari fecit: *** Beneficiaque eorum militibus suis, quorum præcipue opera in bello Saxonico usus fuerat, distribuit: castellum Asenburg restaurauit, eidem coercendæ plebi præsidium imponens. ****

* Marianus Scotus ad a. 1075. in ista pugna dux Sueuorum Rudolphus, qui postea Saxonibus regnauit, exercitum regis ducens, strenuissime dimicauit.

** Bruno p. 191. hoc prælium factum est anno Domini MLXXV. Idus Iunii. fer. III. Ergo Rex adepta cum multo suorum cruore victoria, aliquot dies intra sua castra manebat, donec eos quos de suis metus dispererat, recollegit, & mortuos suos vel sepeliri vel in patriam sepeliendos fecit deportari. Marianno Scotus, Sig. Gembl. Bertoldus Constantienſis ad a. 1075. post Pentecostem exercitum in Saxoniam promouit, in qua expeditione innumerabilis multitudo VI. Idus Iunias, iuxta flumen nomine Onſtrut, utrinque ceciderunt, & multi ex Saxonibus Regi ad deditionem uenerunt, Otto Frising. VI. c. XXXIV. Chron. Würtzb. ad a. 1075.

*** Lamb. Schafnaburgensis p. 228. Bruno p. 194. Igitur omnes Episcopi nostri, Duces, Comes, ceterique maiores, manu fidei ab illis accepta Regis potestati se sponte traderunt, totumque populum suum Salde tristem in patriam redire iusserunt. Distributis ergo per custodias Principibus nostris, Rex omisso exercitu Saxoniam cum magna gloria ingreditur, & ab his qui domi erant cum maiore gloria suscipitur. Auctor vitæ Henrici p. 382.

**** Lamb. Schafn. c. l.

§. XXV.

Exeunte anno 1075. Rex natalem domini Goslaræ celebrauit. Cumque eo omnes regni Principes euocasset, ut de principibus Saxonie, qui in deditionem uenerunt, communi consilio deliberaretur; præter ducem Bohemie pauci admodum uenerunt. Ab ipsis tamen qui uenerunt, iurandum exegit & accepit, ut non alium post eum, quam filium eius Conradum, tenerum adhuc infantulum, regem sibi eligerent. Ibi Otto dux quondam Bauarie datis pro se duobus filiis obsidibus in gratiam regis fuit receptus. *

* Lamb. Schafn. Bertoldus ad a. 1076.

§. XXVI.

Tandem uero ingens istud cum Gregorio VII. Pontifice malum fuit subortum. Scilicet, postquam vulpina calliditate Pontificatum fuisset adeptus, atque Imp. consensum impetrasset homo flagitiosus statim ca-

put

putefferre coepit publicis edictis Coelibatum clericorum inducere conatus, ** simoniacos episcopos remoueri volebat, *** immo super ipsos Reges nimio ausu se extollens. Quæ singula sub nomine Dictatus Hildebrandini venire solent. Hic inquam Gregorius legatos ad conuentum Goslariensem a. 1075. misit, denuntiantes regi, vt secunda feria secundæ hebdomadæ in Quadragesima ad synodum Romæ occurreret de criminibus quæ obiicerentur, causam dicturus, alioquin sciret, se absque omni procrastinatione eodem die de corpore sanctæ ecclesiæ Apostolico anathemate esse abscindendum. **** Hæc legatio regem vehementer permouit: statimque abiectis cum graui contumelia legatis, omnes, qui in regno suo essent, episcopos & abbates Wormatiæ dominica Septuagesimæ conuenire præcepit, tractare cum eis volens de Pontifice deponendo. Conuenientibus etiam Wormatiam episcopis, quibus accedebat Hugo Blancus, Cardinalis, quem de statione sua mouerat Hildebrandus, horumque decreto Papa fuit condemnatus, ***** aliis tamen contradicentibus, qui contra Canonum scita esse iudicabant, episcopum absentem, absque generali concilio, sine legitimis & idoneis accusatoribus & testibus nec dum probatis criminibus quæ obiicerentur, condemnare. ***** Nihilominus ex nomine omnium qui conuenerunt Episcoporum & Abbatum, plenæ contumeliarum litteræ ***** Romam destinantur, quibus denuntietur Romano pontifici, vt pontificatu, quem contra Ecclesiasticas leges vsurpasset, sese abdicet, sciatque, post eam diem quicquid agat, iubeat, decernat irritum haberi. Has litteras legati, vt iussum fuerat, Romam detulerunt, quas in synodo Romana in auribus omnium fecit recitari, & sic cunctis qui conuenerant episcopis id fieri decernentibus, regem nouo plane exemplo illegitimo modo excommunicat, † & cum eo archiepiscopum Moguntinum Sigitridum, episcopum Traiectensem Wilhelmum, episcopum Bambergensem Rubertum: Cæteris qui conspiracy huius participes extiterunt, diem statuit, qua nisi Romæ præsentati causam dicerent, similem cæteris excommunicationis sententiam sortirentur: porro Ottonem Ratisbonensem, Ottonem Constantiensem, Burchardum Losannensem episcopum, Eberhardum comitem, Vdalricum, & alios nonnullos quibus rex potissimum consiliariis utebatur iam pridem excommunicauerat. ††

* Vid. supra §. 14. Lamb. Schafr. p. 234. commodè quoque consiciendis tantis rebus interuenit quidam ex Cardinalibus Romanis, Hugo cognomento Blancus, quem ante paucos dies propter ineptiam eius & mores inconditos papa de statione sua amouerat, deferens secum de Sita & institutione papa scenicis figmentis consimilem tragediam: Scilicet vnde oriundus, qualiter ab

inuenit aetate conuersatus, quam peruerso ordine sedem Apostolicam occupauerit, quae ante episcopatum, quae post acceptam episcopatum, memoratu quoque incredibilia flagitia commiserit. Hinc Wilhelmus, Traiectensis episcopus, teste eodem Lamberto p. 235. peritum eum, ad alterum & pseudo Apostolum appellauit. Fraudes ipsius artesque duobus libris descripsit Benno Cardinalis, quos Apologiae suae pro Henrico IV. inseruit Goldastus, qui etiam plura eiusdem farinae scripta congegit. Eiusdem vitam in compendio exhibuit Rechenbergius in dissertatione de Totatu Hildebrandino §. 15. Gerhohus tamen Reichersbergenſis in Synagmate suo c. XIII. Gregorii optimum Zelum conatur defendere.

*** Lamb. Schafnaburgensis ad a. 1074. p. 212. Hildebrandus Papa cum Episcopis Italiae conueniens, iam frequentibus Synodis decreuerat, ut secundum instituta antiquorum Canonum, Presbyteri Vxoribus non haberent, habentes aut dimittant, aut deponantur; Nec quisquam omnino ad sacerdotium admittatur, qui non in perpetuum continentiam castibque carere professus sit. Hoc decreto per totam Italiam promulgato, crebras literas ad episcopos Galliarum trans-mittebat, praecipiens, ut ipsi quoque in suis ecclesiis similiter facerent, atque a contubernio sacerdotum omnes omnino feminas perpetuo anathemate refecarent. Aduersus hoc decretum protinus vehementer infremuit tota factio clericorum, hominem plane haereticum, & vesani dogmatis esse clamans, qui oblitus sermonis domini quo ait, non omnes capiunt hoc verbum, qui potest capere, capiat: & apostolus, qui se non continet, nubat; Melius est enim nubere, quam vri: violenta exactione homines vivere cogeret ritu angelorum, & dum consuetum cursum naturae negaret, fornicationi & immunditiae frena laxaret: quod si pergeret sententiam confirmare, malla se sacerdotum quam coniugium deserere, & tunc visurum eum cui homines sorderent, unde gubernandus per ecclesiam Dei plebibus angelos comparaturus esset. Nihilominus ille instabat, & assidue legationibus episcopos omnes socordia ac desidia arguebat, & nisi ocius iniunctum sibi negotium exequerentur, Apostolica se censura in eos animaduersurum comminabatur. Monachus Herueldensis, Marianus Scotus, Sigebertus Gemblacensis, Albericus ad a. 1074. Golscherus de gestis Treuironum c. XXXIX. Gotfridus Viterbiensis p. XVII. p. 499. Georgius Calixtus de coniugio clericorum, Caspar Ziegler de Diaconis veteris Ecclesiae c. XIV. Hinc etiam Alboinus Presbyter scriptor de coniugio sacerdotum per Hildebrandum Papam damnato, contra epistolam Bernoldi Constantiensis Presbyteri de Caelibatu Ecclesiasticorum.

*** Bertoldus Constantiensis ad a. 1074. hoc tempore legati sedis Apostolicae in Alemanniam ad Regem venire, pro ipsius Regis moribus corrigendis, in quorum manus se Rex ipse, sub correctionis ipsius promissione, commisit, summaque auxilium Domino Apostolico, ad deponendos Simoniacos, firmissime promissit. Ipsi etiam Regis consilarii omnes res Ecclesiarum iniuste acquisitas, se reddituros coram eiusdem legatis, sub Sacramento promissere: quippe qui easdem res a Simoniacis emerint, consilio suo eosdem indignos ad Ecclesiasticum honorem adiuvando. His ita dispositis, legati sedis Apostolicae redeunt. Ideo ad a. 1075. in eadem synodo (Romana decretum est a Gregorio Papa, ut clerici aliquem Sacrorum ordinum gradum & officium pretio adepti, deinceps in Ecclesia non ministrent, nec Ecclesiam pretio acquisitam aliquis retineat, nec deinceps alicui Ecclesiam vendere & emere liceat. Deinde ut a clericali officio cessent, quicumque se per incontinentiam reprehensibiles exhibent. Item ut populus clericorum officia nulla:enus recipiat, quos praedictas Apostolicas institutiones contemere percipiat. Plenius de hoc egerunt Schilterus de libertate ecclesiarum Germania lib. IV. c. I. II. III. IV. Rechenberg de Totatu Hildebrandino & M. Io. Andr. Vhlii diff. de methodo Hildebrandini pertinenſis ad Monarchiam vniuersalem Lehmann I. V. c. XXXI. Lamb. Schafu. p. 214. Petrus Damiani ep. XXXII. ad Henricum Archiepiscopum Rauennatensem & Io. Launoius in veneranda Romanae ecclesiae circa Simoniam traditione.

Kkk

**** Hec

**** Hæc omnia plenius describit Lamb. Schaf. ad a. 1076. p. 233. Bruno hist. B. Saxonici p. 196. misit ergo Regi literas, quibus eum de multis aliis criminibus arguebat, & ut Episcopos a captivitate dimissos, Ecclesiis bonisque suis integre restituitis remitteret, orabat, & post hæc conciliium in eo loco quo venire posset Apostolicum, congregaret, ubi Episcopi vel si digni essent Episcopalem perderent dignitatem, vel iniuriarum, quas erant passi, Canoniam recipere satisfactionem. Quod si in his sacris canonibus nolisset Rex obediens existere, & excommunicatos a societate sua repellere, se eum velut putre membrum Anathematis gladio ab Unitate S. matris Ecclesie minabatur abscindere. Qua legatione suscepta, & venientibus suis quos miserat Apostolico confirmata, tristis valde fuit, quod in Apostolica dignitate malitia sua, sicut sperabat, auxilium non invenit.

***** Epistola, qua Annonem Coloniensem ad hanc Synodum invitat, reperitur apud Vrftium p. 394. Bruno p. 197. Rex igitur cum suis deceptoribus una VVormatiam venit, & cum singulis illis binis consilium inivit, qualiter dignam vicem repunderet illi contumelia, quam omnes audierant, Romanum Pontificem sibi fecisse, quod eum se minatus sit excommunicaturum, quum tale quid cunctis temporibus fuisset inauditum. Quumque multa multis modis diu volutarent; tandem quibusdam eorum placuit, & Episcoporum concilio facto Papam quasi simoniacum communi consensu damnaret, eoque deposito Rex in loco eius unum de suis amicis constitueret, qui omnia que Regi fuissent placita, tota voluntate perficeret. Hoc igitur inito confirmatoque consilio fecit omnes suos Episcopos convenire, & coegit eos Hildebrando, qui Romanus Pontifex vocaretur, & non esset subiectionem & obedientiam interdiceret, & hoc ut postea nullus eorum posset negare, fecit unumquemque eorum nomine suo prenotato manu propria abnegationem Hildebrando cartis singulis inscribere. Lamb. Schafn. p. 234. Marianus Scotus ad a. 1077. Sig. Gembl. Bertoldus Constantiensis ad a. 1076. cum autem Rex iam dudum sape a Papa pramonitus, se corrigere nollet, & Papa in admonendo nihil proficeret: ad ultimum mandavit ei, quod in Romana synodo proxima cum excommunicaturus esset, nisi resipisceret; qua legatio in octava natiuitatis Domini ad Regem pervenit. Unde Rex in septuagesima apud VVormatiam colloquio facto, & alio in Lombardia apud Placentiam, omnesque quos potuit obedientiam prædicto Papa exhibendam, abiurare fecit: & missa legatione ad Romanam Synodum, qua in proxima Quadragesima celebrata est, ipsum Apostolicum ab Apostolica fide contumaciter iussit descendere. Marianus Scotus, Sig. Gembl. Albertus Stadenfis 1076. Alberticus 1077. Vita Henrici apud Vrftium p. 382.

***** Lamb. Schafn. c. l. Bruno p. 197. quod quidem pauci fecerunt ex animo, qui & auctores ipsi fuere consilii: plures vero literas quidem abrenuntiationis mortis timore scripserunt, sed in vicis se fecisse per hoc ostenderunt, quod quam primum data eis opportunitas, Apostolico supplices confessionis literas dirigunt, & se eos ei agnoscunt sed expurgationem necessitatis obtendunt.

***** Exemplum harum litterarum reperitur apud Brunonem p. 198. Goldastum Tomo duo p. 235. Excerpta quædam ex his epistolis reperiuntur inter epistolas Henrici IV. ab Vrftio editas p. 394. Vna harum hunc titulum præfert. Henricus non usurpatione, sed Dei ordinatione Rex, Hildebrando iam non Apostolico sed falso monacho.

† Bertoldus Constantiensis ad a. 1076. sed misit eius turpissime in synodo tractati, viri a Romanis, adiuante Papa cæserunt. Ipsum autem Regem, synodo iudicante, fidelitate hominum, regno & communionem priavit, & omnes ei ad regnum iuratos, iuramento absoluit. Omnes Episcopos, qui Regi sponte contra Papam fauerunt, officio & communionem priavit: reliquis autem, qui iunxit eidem conspirationi intererant usque ad festivitatem sancti Petri, indusias dedit. Lamb. Schafn. p. 234. Extat sententia excommunicationis apud Brunonem p. 200. in libro III. epistolarum Gregorii ep. VI. apud Baronium Ann. Tom. XI. ad a. 1076. n. 25, Cherubinum Magno

Bul

Bullatio Romano Tomo I. p. 52. & Lehmannum Chron. Spir. lib. V. c. XXXI. Quam illegitima hæc fuerit excommunicatio, docet Benno Vita Hildebrandi lib. I. p. 2. præter voluntatem & consilium Cardinalium contra ordinem indicandi, sacris canonibus determinatum, Imperatorem in nulla synodo canonice accusatum, præcipitanter excommunicavit, in qua excommunicatione nullus Cardinalium subscripsit. Vi primum ad excommunicandum Casarem de sede surrexis, sedes ipsa nouiter lignis fortissimis composita, subito Dei nutu terribiliter scissa est in plures partes: Et manifeste daretur intelligi, quanta seffor ille tam periculosa excommunicatione & presumptione, quamque terribilia schismata seminare contra Ecclesiam Christi, contra sedem beati Petri, quam crudeliter dissiparet cathedram Christi, concalcando leges Ecclesie, imperando cum potentia & austeritate. In descriptione eiusdem excommunicationis ea interseruit, in quibus manifeste a fide Catholica errant, cum iniuste excommunicatum Imperatorem, & Episcopos communicantes ei, exceptis ab excommunicatione tertio gradu communicantes eis & unitatem Ecclesie scindens, quantum in ipso fuit duas Ecclesias fecit. Improbat etiam illud Auctor Vitæ Henrici IV. qui p. 382. ita loquitur: absoluit omnes a iuramento, Et contra eum impelleret absolutio, quos fidei terruit obligatio. Quod factum multis displicuit (si cui displicere licet, quod apostolicus fecit) & assererebant, tam inefficaciter quam illicito factum, quod factum est. Sed non ausim assertiones eorum ponere, ne videar cum eis apostolicum factum refellere. Mouo autem exemplo hoc fuisse factum testatur, Otto Frisingensis VI. c. XXXV. dicens: lego & relego Romanorum regum & Imperatorum gesta, & nunquam inuenio, quemquam eorum ante hunc a Romano pontifice excommunicatum vel regno priuatum: nisi forte quis pro anathemate habendum ducat, quod Philippus ad breue tempus a Romano Episcopo, inter penitentes collocatus, & Theodosius a beato Ambrosio propter cruentam cadem a liminibus Ecclesie sequestratus sit. Idem de gestis Friderici I. lib. I. c. I. Gregorius septimus qui tunc Urbis Romæ Pontificatum tenebat, eundem Imperatorem tanquam a suis destitutum, anathematis gladio feriendum decreuit. Cuius rei nouitate eo vehementius indignatione motum suscepit Imperium, quo nunquam ante hæc tempora huiusmodi sententiam in Principem Romanorum promulgatam cognouerat. Marianus Scottus ad a. 1075. de hac excommunicatione loquens dicit: quod factum Catholicis quidem viris bene placuit, simoniaciis vero ac fautoribus regis nimium displicuit nunquam fuisse auditum, regem aliquando excommunicationi subditum. Auctor Vitæ S. Gebhardi Salisburgensis apud Canisium Tomo VI. Lect. Antiqu. p. 1234. hoc nouum siue ratum in Regem anathema, virum ex venditione Episcoporum & Abbatiarum, an ex alia infamia causas sumpserit, penes eorum confcios sit & indices, nobis sententia pastoris tenenda est, siue iusta siue iniusta. Impugnatur quoque hæc excommunicatio in Cleri & Ordinis Ecclesiastici in S. Romano Imperio Apologetica pro Henrico IV. Imperatore aduersus Hildebrandi Papæ excommunicationem, & Conradi Traiectensis oratione pro Henrico IV. quæ scripta in Goldasti reperiuntur Apologia. Ipse tamen Papa in Epistola scripta ad Hermannum, Episcopum Metensem hanc excommunicationem tanquam legitime factam defendit, scribens apud Brunonem p. 204. talibus ergo institutis, talibusque sultis auctoritatibus, plerique Pontificum alii Reges, alii Imperatores excommunicauerunt. Nam si speciale aliquod de personis Principum requiratur exemplum, B. Innocentius Papa Arcadium Imperatorem quod consensit, Et S. Ioannes Chrysostomus a sede sua pelleretur, excommunicauit. Alius item Romanus Pontifex Regem Francorum, non tam pro suis iniquitatibus, quam pro eo, quod tamē potestati non erat virilis, a regno deposuit: & Pipinum Caroli Magni Imperatoris patrem in eius loco substituit, omnesque Francigenas a iuramento fidelitatis, quod illi fecerant, absoluit. Quod etiam ex frequenti auctoritate sæpe agit Ecclesia sancta, quum milites absoluit a vinculo iuramenti, quod factum est his episcopis, qui Apostolica auctoritate a pontificali gradu deponuntur. Et

B. Ambrosius licet sanctus, non tamen vniuersalis Ecclesie Episcopus pro culpa, qua aliis sacerdotibus non adeo grauis videbatur, Theodosium Magnum Imperatorem excommunicans ab Ecclesia exclauit. Verum, ad hæc etiam satis respondet Waltramus Numburgensis de vniuersa Ecclesie conserv. In agro libro primo, Vid. & Rechenbergii Dissert. de Toratu Hildebrandino §. 32.

§. XXVII.

Dum autem Rex castella apud Saxones prouincialium labore & impensis restaurari præciperet, tributa regioni difficillima imponeret, atque vniuersæ prouinciæ grauis esset, Saxones iterum conuentus agere & arma capere coeperunt. Ipso etiam tempore Rudolphus dux Sueuorum, Welfus dux Baioariorum, Bertoldus dux Carentinorum, Adalbero episcopus Würtzburgensis, Hermannus episcopus Metensis & alii Principes, convenientes in vnum, deliberaturi quid facto opus esset, dum Rex post bellum Saxonicum nihil de leuitate, crudelitate, & pessimorum hominum conuictu ac familiaritate mutasset. Facta est igitur conspiratio non modica, eo quod Regem scirent a Papa esse excommunicatum. Missis igitur circumquaque nunciis, Henricus, omnes regni principes in Pentecostem Wormatiz sibi occurrere iussit, quid facto opus esset, communi consilio deliberaturus. Statuta die, cæteris amplo satis numero occurrentibus, nullus aderat supra dictorum Ducum, a quibus reipublicæ periculum timebatur. Iterum in Natali sancti Petri Moguntiz eos adesse præcepit: sed ne tunc quidem quisquam eorum, vel supplicantem attendit, vel præcipientem, omnibus plane ad rebellionis studium obstinatis. Ipsi qui conueuerant, foeda similitudine a se inuicem dissidebant.*

* Hæc plenius declarat Lamb. Schafn. p. 235. 236. 237. Sig. Gembl. ad a. 1077.

§. XXVIII.

Saxoniz igitur Principes datis inuicem sacramentis atque obsidibus, eodem anno 1076. de nouo Rege eligendo deliberant,* & renouato cum Sueuis foedere, habitoque Vlmæ communi consilio, vniuersalem conuentum XVII Kal. Nouembris Triburiz habendum indicunt.** Aderant etiam legati Papales Sigehardus Patriarcha Aquileiensis & Aluannus Pataviensis episcopus, qui ad eligendum alium Regem Papæ consensum & auctoritatis suffragium pollicerentur. Collatis inuicem consiliis, omnia delictorum opprobria Henrico obiciebantur, obstinatis mentibus ad summouendum a negotiis regni Henricum, aliumque Regem eligendum.*** Rex autem contractis in vnum suæ partis adsertoribus, in villa quæ dicitur Oppenheim, se continebat, Rheno fluuiio vtraque castra dirimente, frequentesque ad eos indies legatos mittebat: pollicens omnium, quæ eos offen-

offenderant, in reliquum emendationem: se veterum iniuriarum memoriam, sequentibus beneficiis aboliturum, nihilque deinceps circa rerum publicarum administrationem absque communi consulto acturum: postremo vltro se iure suo cedere, eisque gubernandi disponendique pro suo arbitratu totius regni ius potestatemque facere, dummodo æquo animo paterentur, sola regii nominis, regique cultus rata sibi manere insignia, quæ semel legitime accepta, sine summa eorum ignominia amittere non posset. At, reuocabant Principes, eo quod sancte promissa sæpius ruperit: ipsos ab omni iuramento absolutos Rege indigere, qui ipsis cum iustitia præsit.*** Tandem vero cum Rege fuerunt pacti, ut Pontificis Romani cognitioni integrum negotium relinqueret, qui in conuentu Principum Augustæ in purificatione sanctæ Mariæ 1077. instituendo iudex esset. Interim ipse abdicatis regni negotiis & dimisso exercitu priuatus Spira sederet, & curaret, ut ante termini elapsum, ab excommunicatione absolueretur, alias se regno excisurum.***** Annuit Rex, & quæ præmiserat, adimpleuit.***

* Lambertus Schafn. p. 240. Bruno p. 210. Principes ergo nostri simul adunati iuramentis & obsequiis inuicem datis in vnum se confirmant, & ut ad inuicem firmissime cohererent, Regem cui subiacerent omnes eligere deliberant. Sed quum audissent, quod Sueuos tam crudeliter antiquum fœdus infregisse pernituit, ad eos legatos de renouando fœdere mittere placuit; ut iterum conuenientes in vnum, inimicitiarum acerbissimam multa dilectionis suauitate superarent, & inuicem sibi donantes contra communem omnibus hostem vno de se Rege factio concorditer flarent. Domino quoque Apostolico literas miserunt, quibus ut per se, vel per nuntium genti pene perditæ consolator adesset, suppliciter orauerunt.

** Lamb. Schaf. p. 242.

*** Lamb. Schafn. p. 243.

**** Lamb. Schafn. c. l. Bruno p. 210.

***** Bruno p. 211. nostrates vero singuli sacramento firmanerunt, ut nisi Henricus quartus Henrici Imperatoris filius in Februarii mensis initio a banno per Apostolicum solutus fuisset, nunquam amplius vltio ingenio suo Rex eorum nec appellaretur, nec esset, Bertoldus ad a. 1076. Memoratur Otlobri colloquium apud Oppenheim a Principibus regni colligitur, cui legatio sedis Apostolica interfuit. Ibi Henricus in purificatione S. Mariæ tunc proxima, presentandum Domino Papa apud Augustum, firmissime promissit. Nam & illuc Dominum Apostolicum ipse cum Principibus regni iuuauit.

***** Integræ rem atque conditiones singulas prolixè descripsit Lambertus Schafnaburgensis p. 244-245.

§. XXIX.

Rex igitur proficuum esse ratus, ut Romano Pontifici in Germaniam inuitato in Italia occurreret, atque absolutionem ab ipso impetraret paucis ante Natalem domini 1076. diebus, Spira discedens vna cum vxore & filio paruulo iter in Italiam suis adgressus, & cum Rudolphus Dux com

sociis omnes Italix aditus occupasset, & nulla illic ei copia fieret transeundi, per Burgundiam Alpes asperissima hyeme nimia difficultate, * incunte anno 1077. transcendit, ibidemque ab Italix Episcopis & Comitibus, qui Papæ nimium erant infesti, summo cum honore fuit susceptus. **

* Hanc optime describit Lamb. Schafn. ad a. 1077.

** Lamb. Schafn. p. 247. *postquam per Italiam fama percrebuit, venisse regem, & speratis asperissimis rupibus iam intra Italia fines consistere, certatim ad eum omnes Italia episcopi & comites consuebant, eumque (& regia magnificentia dignum erat) summo cum honore suscipiebant, atque intra paucos dies infinita multitudinis ad eum congregatus est exercitus. Erant enim iam ab exordio regni eius semper desiderantes aduentum eius in Italiam, eo quod regnum illud bellis, seditionibus & latrocinis, ac variis primatorum insurrectionibus assidue infestaretur, & omnia quæ præter leges & iura maiorum ab improbis hominibus præsumebantur, regie autoritatis censura corrigi sperarent. Præterea quia fama vulgauerat ad deponendum papam ferocibus eum animis properare, admodum gratulabantur, oblatam sibi occasionem esse, qua in eum, qui se iam pridem ab ecclesiastica communione suspenderat, iniuriam suam idonee vindicaret.*

§. XXX.

Papa interim a Germaniæ Principibus inuitatus, Roma egressus est, comitem præbente Mathilda, Bonifacii Tusciæ Marchionis filia, Gotzelonis Lotharingæ Ducis derelicta, cum qua incesti amoris dicebatur habere familiaritatem. * Cum ea iter accelerans, audiuit Regem iam esse intra Italiam, ** quare hortante Mathilda, in castellum Apuliæ munitissimum, Canusium se recepit, expectaturus, qua ratione veniret Henricus. Hic autem Mathildam comitissam ad colloquium inuitavit, eamque precibus ac promissionibus oneratam ad papam vna cum quibusdam ex Italix Principibus transmisit, obsecrans, ut a Papa absolueretur. Renuebat vero absolutionem Papa, ni coronam & cætera regni insignia in argumentum veræ poenitentia ipsius potestati dedat, & se regio nomine & honore deinceps indignum profiteatur. Duram hancce amplectebatur conditionem Henricus, & cum castellum illud triplici muro septum esset, intra secundum murorum ambitum receptus, foris derelicto omni comitatu suo, deposito cultu regio, nudis pedibus, ieiunus mane usque ad vesperam perstabat, Romani Pontificis sententiam præstolando. Hoc secundo, hoc tertio die fecit. Quarto demum die in conspectum eius admissus, post multas hinc inde dictas sententias, his postremo conditionibus excommunicatione solutus est, ad generale Concilium, Teutonicis Principibus præsto esset, & Papæ iudicium de criminibus obiectis expectaret: usque ad illum diem vero nulla regii cultus ornamenta, nulla regie dignitatis insignia adhiberet, nihil circa Reip. administrationem ageret, nihil regium, nihil publicum usurparet, omnes etiam qui ipsi fidem sacramento dixissent, ab hoc vin-

vinculo interim liberi expeditique manerent. Quod si purgatis, quæ obicerentur, confirmatus regno perstitisset, subditus Romano pontifici semper dictoque obtemperans foret. Hæc omnia seruaturum se quam sanctissimis poterat assertionibus promisit, fidem etiam desuper promittentibus Episcopis & iurantibus, quos secum duxerat Principibus. Papa quoque ut innocentiam suam de promotione Simoniaca publice testaretur, partem Dominici corporis accepit, ab Imp. postulans, ut accepta altera parte se a criminibus obiectis æque purgaret, hoc tamen renuente. ***

* Lamb. Schafrn. ad a. 1077. p. 247. *Mathilda derelicta dncis Lotharingorum Gozelonis, filia Bonifacii marchionis & Beatricis comitissa. Hæc viuente adhuc viro suo, quandam viduitatis speciem longissimis ab eo spaciis exclusa prætendebat, cum nec ipsa maritum in Lotharingiam extra natale solum sequi vellet, & illa ducatus quem in Lotharingia administrabat, negotiis implicitus, vix post tertium vel quartum annum semel marchiam Italicam inuiseret: post cuius mortem Romani pontificis lateri pene comes indiuidua adharebat, eumque miro colebat affectu. Cumque magna pars Italia eius pareret imperio, & omnibus qua prima mortales ducunt supra ceteros terra illius principis abundaret, vbiæque opera eius papa indignisset, ocyus aderat, & tanquam patri vel domino sedulum exhibebat officium. Unde nec euadere potuit incesti amoris suspicionem, passim iactantibus regis fantoribus, & præcipue clericis, quibus illicita & contra scita canonum contracta coniugia prohibebat, quod die ac nocte impudenter papa in eius volutaretur amplexibus, & illa fur-tiuus papa amuribus preoccupata, post amissam coniugem vltro secundas contrahere nuptias detrectaret. Sed apud omnes sanum aliquid sapientes luce clarius constabat, falsa esse quæ dicebantur. Nam & papam eximie tamque apostolice vitam instituebat, ut nec minimam sinistri tumoris maculam conuersationis eius sublimitas admitteret, & illa in vrbe celeberrima atque in tanta obsequen-tion frequentium obscurum aliquid perperans, latere nequaquam potuisset. Falsa igitur plane sunt, quæ habet Leo Officiis lib. III. Chronici Cassinensis c. XLIX. Anno Dominica Incarnationis 1077. *Mathilda, Comitissa Liguria & Tuscia, iram Imperatoris Henrici, sibi incesti, metuens. Liguriam & Tusciam provincias Gregorio Papa, & sanctæ Romanæ Ecclesiæ, deuotissime obtulit. Idæ ergo causam inter Pontificem, & Romanum Imperium, dissensionis & odii fomitem ministravit. Quapropter Pontifex, opportunitate reperta, eundem Imperatorem, ob inuestituram Ecclesiarum, a liminibus Ecclesiæ separauit. Vitam huius Mathildis scripsit Donnizo presbyter, qui in arce Canusina apud ipsam vixit, quam Leibnitijs Tomo primo Scriptorum Rerum Brunuicensium inseruit, eidemque aliam ab Anonymo conscriptam, subiunxit.**

** Lamb. Schafrn. c. I. Bruno p. 211. *Apostolicus autem quum, sicut rogatus erat, Augustum versus tenderet, & sibi ingrediente Februario, qui erat annus Domini MLXXVII. sicut placuerat Principibus, adesset, & nostras illuc contra venire festinarent, & Dominum Papam venerabiliter (sicut decebat) acciperent; ecce nunciatur Apostolico, Henricum cum magno exercitu Italiam intrasse, & sibi ipse montes, sicut volebat, transcendisset, alium Papam illum constituere velle. Itaque misso velociter nostris obuiam legato, ipse tristis, immo multa timens reuertitur, ut Italiam a gladio & igne teneatur.*

*** Hæc singula late describit Lamb. Schafrn. ad a. 1077. p. 248. 249. *Leo Officiis IV. c. XLIX. triduo nam ante Pontificis curiam, qui eo tempore in vnam munissimam Mathilda ærem se contulerat, idem Augustus discalceatus permanens, pacem exposcebat, & hoc per se, hoc per Principes Imperii, hoc per familiares Apostolici postulabat. Patis autem tenor istiusmodi fuit,*

fuit, & si quid commissi ab utraque parte factum esset, solveretur. Demum vero Caesar, more antecessorum suorum, Romano Pontifici fidelitatem faceret. Donnizo vita Mathildis libro secundo Benno lib. II. p. 2. si ex confessione extorta potius non extitit reus Canonum hic, qui extorsit, quam qui peruerso indicatus peruersoris iudicis iniuriam & violentiam patienter & publice, & cum lacrymabili afflictione, nudis pedibus in laneis vestibus, hyeme præter solitum aspera, apud Canusium Spectaculum Angelorum factus & hominum, & Hildebrandi ludibrium triiduo pertulit Bruno p. 211. Gregorius lib. IV. ep. XII. Sig. Gembl. ad a. 1077. Baronius Tomo XI. Annalium ad a. 1077. Iuramentum Hildebrando præstitum habet Goldaitus Tomo 6no p. 239.

§. XXXI.

Postquam autem Principes Italiæ hæc comperissent, fremere & contra eum conspirare cœperunt, eo quod homini hæretico & probris omnibus infamato maiestatem regiam submiserit, & foedissima subiectione sua fidem plane catholicam, auctoritatem ecclesiæ dignitatem Reip. prodiderit. Hinc vna illorum sententia erat, vt abdicato patre, filium eius, licet impubem adhuc, & regni negotiis immaturum, regem sibi facerent, & cum eo Romam profecti papam alium eligerent, per quem & ipse protinus imperator consecraretur, & omnia papæ huius gesta casarentur. Rex igitur resumptis regni insignibus, reuocatis, quos a consortio suo reiecerat, curam iterum Imperii suscepit, Papæ plane renunti-ans, quo ipso Italarum iram mitigauit, eosdem sibi iterum reddidit fauente.

* Hæc late describit Lamb. Schafnaburgensis, & qui eundem fere in singulis sequitur Monachus Herueldensis ad a. 1077. Bruno p. 211. itaque reuersus ad suos quum cœpisset eos a suo conuiuium separare, magnum ceperunt tumultum facere; dicentes ei, quia si eos, quorum sapientia & virtute obtinisset hallensis regnum, nunc a se repelleret, Apostolicis ei nec illud reddere, nec aliud acquirere potuisset. His & aliis talibus verbis animus eius immutatur, & ad consue-pta praua prauorumque consilia reuertitur. Imponit capiti aureum diadema, & in corde retinet ferro fortius anathemata. Excommunicatorum communioni miscetur, & sanctorum communionem miser ille repellitur. Nunc fecit omnibus manifestum, quam non verum esset, quod dixit: plus se amare regnum celeste quam terrenum.

§. XXXII.

Interea Moguntinus, Würzburgensis & Metensis Episcopi Rudolphus Sueuix, Welfus, Bertoldus, Zeringia Duces, & alii ex Principibus Teutonicis conuentum indicunt III. Idus Martii Forchemi instituendum, ad eundemque Papam quoque inuitant. Hic legatos ad Henricum mittebat, vt præstituto die præsto sit cum discussis eis quæ obicerentur, vel recepturus esset regnum, vel sine omni deinceps retractatione amissurus. * Hoc tamen angustias temporis excusante, ** eo misit suos legatos Papa. Tandem vero in isto conuentu multis quos in electione proposuerunt, Rudolphum Ducem Sueuorum, Regem sibi Saxones & Sue-

Sueui concorditer elegerunt, *** hoc insuper addito decreto, vt Episcopus patus in posterum non per simoniam, sed iusta electione conferantur, & Regia potestas nulli cederet per hereditatem. **** Nouiter electus cum multo honore Moguntiam fuit deductus, atque VII. Kl. Aprilis 1077. a Sigifrido, Moguntino Archiepiscopo in Regem Germaniæ coronatus. ***** Diadema etiam ipsi a Gregorio dicitur fuisse transmissum, cum hac inscriptione.

*Petra dedit Petro, Petrus diadema Rudolpho. ******

* Lamb. Schafta. p. 25.

** Lamb. Schafta. c. l. ille dissimulatis mediocriter his qua animo agitabat, respondit se post acceptum regnum hac primum vice Italiam intrasse, & ideo multis nunc & magnis reipublicæ negotiis implicatum non posse tam cito infestis rebus provincia excedere: quia si id faciat, Italus quos longo tempore auxilia aduentus sui expectatione suspendisset, gravissime offendat: præterea diem conuentus habendo statum & vicino imminere, seque iam breuibus induciis tanta terrarum spacia nulla equorum celeritate posse transcurrere, etiamsi nullis extrinsecus retardetur impedimentis.

*** Bruno p. 214. Bertoldus, Marianus Scotus, Contin. Lamberti, Conradus Vrspergensis, Albertus Stadenus, Chronographus Saxo, Siegb. Gemblacensis, Albericus. Chron. Reichersbergense ad a. 1077. Annales Hildesheimenses ad a. 1076. 1077. Spangenberg Mansfeld. Chronic. c. 200. Adlzreiter Ann. Boi p. I. lib. XVIII. n. 46. 47.

**** Bruno p. 212. At cum singuli deberent eum Regem laudare, quidam voluerunt aliquas conditiones interponere, vt hac lege eum super se leuarent Regem, quatenus sibi de suis iniuriis specialiter promitteret iustificationem. Otto namque Dux non prius volebat eum sibi Regem constituere, nisi promitteret honorem sibi iniuste ablatum restituere. Sic & alii multi suas singulares causas interponunt, quas vt ille se correcturum promitteret, volumus. Quod intelligens Apostolici legatus fieri prohibuit, & ostendens, eum non singulorum; sed vniuersorum fore Regem, vt vniuersis iustum se promitteret, satis esse prohibuit. At etiam, si eo modo, quo ceptum fuerat, promissionibus singulatim pramissis eligeretur, ipsa electio non sincera, sed hæresis simoniaca veneno polluta videretur. Tamen quadam sunt ibi causa specialiter exceptæ, quas quod iniuste viguerunt, deberet emendare, scilicet vt Episcopatus non pro pretia nec pro amicitia daret, sed vnicuique Ecclesiæ de suis electionem (sicut iubent Canones) permitteret. Hoc etiam ibi consensu communi comprobatum, Romani Pontificis auctoritate est corroboratum, vt Regia potestas nulli per hereditatem (sicut ante fuit consuetudo) cederet, sed filius Regis, etiamsi valde dignus esset per electionem spontaneam, quam per successoris lineam Rex proueniret: si vero non esset dignus Regis filius, vel si nollet eum populus, quem Regem facere vellet, haberet in potestate populus. Ex quo male initia ducuntur Capitulationum. Extant decreta Comitiorum Forcheimensium apud Goldastum Tomo I. p. 238.

***** Bruno p. 212. Marianus Scotus ad a. 1077. ipsi autem sine voluntate Regis, quomodocumque liberati de custodia, & ad suam rem reuersi, post Rudolphum miserunt, eumque super se Regem fecerunt. Qui ductus Moguntiam, consecratus est a Sigefrido Archiepiscopo in Regem. Siegb. Gemblacensis Addit. ad Lambertum, Bertoldus Chron. Würtzb. ad a. 1077.

***** Otto Frisingensis lib. I. de Gestis Friderici I. c. VII. At Romanus Pontifex, Gregorius, qui iam, vt dictum est, Principes aduersus Imperatorem concitabat, omnibus, vt alium crearent, latenter & manifeste scribebat. Igitur Rudolphus, Dux Sueuorum, ab Eius Rex factus, diadema a Romana Ecclesiâ accepisse traditur, cum huiusmodi scripto:

Roma dedit Petro, Petrus diadema Rudolfo.

Gotfr. Viterb. p. XVII. p. 500. Marianus Scotus ad a. 1077. Albertus Stadenſis ad a. 1076. Helmoldus lib. I. c. XXVIII. Hinc etiam Leo Oſtienſis lib. III. c. XLIX. cum Henricus in priſtina relapſus eſſet, a Gregorio rurfus excommunicatus fuit, coronaque Imperii Rudolphum Duceſſem inſigniri curauit.

§. XXXIII.

Rudolphus igitur poſt conſecrationem in Sueuiam ſecedens, regnum ſibi ſubiugauit. * Inde Paſcha celebrauit Auguſtæ, & poſt Paſcha generale colloquium apud Eſlingam cum Principibus regni collegit. ** Rex autem Henricus cum magna multitudine Bohemorum & Bauarorum *** in Germaniam veniens, impoſita ſibi corona apud Vlmam, Rudolphum obſidionem ſoluere coëgit. Conveniebant Exercitus ad Nicrum & fere ad manus ventum fuiſſet, ni mediantibus quibusdam Principibus de pace fuiſſet actum, quæ tamen ſtatim iterum fuit abrupta. **** Eo tempore Papa vtrique Regi præcepit, vt treugas facerent, & aduentum eius ad Teutonicas partes, pro dirimenda lite non impedirent, ſed debitum conſilium & auxilium ad hoc iter ei præberent. Legatis autem ſuis, qui adhuc in Teutonicis partibus morabantur, præcepit, vt ex duobus Regibus illum excommunicarent, qui prædictæ legationi non obedirer: obediẽtem vero in regno confirmarent, ***** Henrico conditionem non accipiente, in die ſequenti poſt feſtiuitatem ſancti Martini, Henricus Goſlarix iterum fuit excommunicatus & Rudolphus in regno confirmatus. *****

* Bertoldus ad a. 1077.

** Bertoldus c. I.

*** Addit Helmoldus lib. c. XXVIII. dicens: *Principes cinitatesque, quæ ſunt circa Rhenum, non receperunt Rudolphum, omnesque Francorum Populi, eo quod iuraſſent Henrico & iuramenta temerare noluiſſent.*

**** Hæc prolixius deſcribit Bruno p. 211. Hoc tamen plerumque primum prælium dici ſolet, licet iuſtum non fuerit.

***** Inculpat papam iniuſtitiæ Bruno p. 216. dicens: *interea Dominus Apoſtolicus apoſtolicæ vigoris oblitus (qua cauſa nescimus) multum eſt a priore ſententia mutatus. Nam qui prius Henricum cum omnibus ſuis adiutoribus Apoſtolica ſeueritate excommunicauerat, eique regnandi poſſeſſatẽ poſtẽſer interdixerat, & omnes qui ei fidelitatem iuraſſent, a iuramenti nodis Apoſtolica auctoritate abſoluerat, & electionem noui Regis conſenſu ſuo confirmauerat, nunc per litteras mandauit, ſi concilio ſalto Rex vterque conuocatus audiat, & quem iuſtitia regnare permiſerit, altero depoſito ſuius in regno confirmetur.* Haſ litteras ipſe quoque adducit, ad quas Teutonici, Henrici aduerſarii reſpondent, deſuper conqueſti, quod excommunicato iamduum Henrico, rem denuo iudicio velit ſubmittere.

§. XXXIV.

Inſequentia. 1078. Henricus iterum Apoſtolicæ ſedis ſua quaſi in •
iu.

iusta damnatione conqueritur, unde Gregorius Papa facto Concilio, mense Martio idoneos legatos iterum destinavit, qui facto generali colloquio, causam regni iterum determinarent, & omnes Synodali sententia damnavit, qui illud impedirent. Henricus autem coadunata magna multitudine in Saxoniam tendens, obviam habuit Rudolphum ad Mellerstadtum Franconiae ad fluvium Strouam. Facto proelio VII. Idus Augusti, primum Episcopi qui ex parte Rudolphi stabant, fugam arripuerunt, ita, ut ipse Rudolphus in fuga salutem quaereret. Ast restituto ab Ottone Duce & Friderico Saxoniae Palatino, proelio, Henricus in fugam fuit conuersus. * Henricus vero iterum collecto exercitu Saxoniam tentans, sed resistentibus ciuibus, Alemanniam praeda, ferro & igne circa festum omnium sanctorum deuastauit. ** Tertium proelium ad Elystrum prope Fladenheimum Thuringiae VI. Kal. Februarii. 1080. fuit habitum, in quo Saxones fuerunt superiores, fugato Henrico. ***

* Bertoldus ad a. 1078. cum contra Apostolicum praeceptum maxima multitudine flagitiosorum adunata, prociussum in Saxoniam parauit, cui rex Rudolphus apud Stroua cum exercitu obuians: ut illo fugato, ipse campum victoriae obtinuit, VII. Idus Augusti. Occubuit tamen ibi ex parte Rudolphi, VVfcel, venerabilis Magdeburgensis Episcopus, & VVormatiensis Episcopus captus est. Infinita autem multitudo virique occubuit: plures tamen & excellentiores ex parte Henrici. Quem sequitur Marianus Scotus ad a. 1078. Cont. Lamberti ad a. 1078. secundum bellum iuxta Medelrichstas commissum est a Rudolpho qui regnum inuaserat contra Henricum regem, ubi idem Rex Henricus fugam iniiit. Chron. Würtzb. ad a. 1078. bellum iuxta Strowi commissum est VII. Idus Augusti. Incertam faciunt victoriam Annales Hildesheimenses & Albertus Stadenfis ad a. 1078. Ast Bruno p. 214. primum dicit: ex nostris itaque primi fecerunt fugam, qui nunquam venire debuissent ad pugnam, Episcopi scilicet vnus nominis sed (ut ita dicam) non vnus omnis. Ex paullo post: quos omnes, quod sub religione nutriti melius sciebant Psalmos cantare, quam legiones armatas ad bella disponere, solo visu praeliantium versos in fugam tanta multitudo sequitur, ut Rex totum exercitum penitus fuga se dedisse arbitretur. Quos cum Rex nec victoriam certam promittendo, nec seruitutem perpetuam, nisi fuissent reuersi, minando potuisset renocare; solum seruitutem cum paucis existimans, cepit ipse etiam paulatim reuertendo Saxonia finibus appropinquare. Idem p. 215. interea Dux Otto, & Fridericus Palatii praefectus de Symmersenborch diuersis in partibus acriter pugnantes, non ante cessauerunt, quam Henricum cum omnibus suis ad fugam coegerunt, eosque fugientes tam diu sunt insequuti, donec eos magno VVirceburgensi videbant meladi. Quod autem Henricus victor videri voluerit, idem paullo post dicit: Heinricus vero in Octobri proximo Reginesburg veniens, Principibus collectis narrauit, quod iam longo labori finem fecisset, nihilque sibi faciendum restaret, nisi ut illos, qui secum participes erant laboris, consortes etiam faceret digna retributionis. Dixit namque, Saxones in proximi praelii conspectu sic esse probatos, ut nisi de gentibus exteris agrorum cultores aduenirent, Saxonica tellus in solitudinem versa bestis Syluestribus habitanda remaneret. Tempus idem Bruno p. 215. definit, dicens: factum est ergo praelium secundum anno Domini MLXXVIII. XII. Mensi Augusti, feria III.

** Bruno p. 216. Venientes ergo ad syluam, qua Thuringos separat a Francia, audiebant (quod & verum erat) quod Saxones ex altera parte syluae cum tanta multitudine sederent, quam

nam prius nunquam sint auditi collegisse. Nam de militibus armatis millia fere sexaginta habebant, qui vel fortiter mori, vel terram suam tueri volebant. Quod auditum, quum primum non crederent, postquam missis exploratoribus, nimis verum esse cognoscebant, multa magis redire timore cogente, quam venire spe trahente properabant. Sed Henricus Ex rex, ne tantum frustra congregasset exercitum, cum eodem agmine Suevos petiit: Vbi nec Ecclesis, nec atriis Ecclesiarum pepercit, & inter sacras profanasque res nullam differentiam fecit, & illorum auariciam insatrabilem saturaret, quos Saxoniam pollicendo fefellerat. Sig. Gemblacensis, Bertoldus ad a. 1078.

*** Bruno p. 224. igitur exercitus uterque conuenerunt in loco qui Flatbeheim vocatur, Idem p. 225. acriter itaque virique pugnatur, sed momento breui finitur. Nam Saxones citissime conuersi, hostibus, qui sibi venerant a tergo, vultus horribiles ostendunt, & non ante quiescunt, quam eos in fugam versos sibi terga monstrare compellunt. Victores itaque Saxones reuerfi, multas (sicut decebat) laudes referebant omnium bonorum largitori. Et paullo post: factum est autem hoc tertium praelium anno Domini MLXXX. VI. Kalend. Februar. fer. II. Bertoldus ad a. 1080. iterum Henricus post Epiphaniam cum exercitu in Saxoniam venire disponens, a Rudolfo sexto Calendas Februarii fugatur. Marianus Scotus ad a. 1079. Chron. Würtzb. bellum iuxta Flatbeheim 5. Calendii Februarii commissum est. Cont. Lambertii, Chronographus Saxo, Alb. Stadensis ad a. 1079.

§. XXXV.

Post hæc Gregorius Papa synodum Romæ mense Martio 1080. collegit, ad quam de Teutonicis partibus Legati Papæ redierunt Rudolphi obedientiam Papæ renuntiantes. Vnde ipse Henricum deposuit, eundemque vna cum fautoribus suis denuo excommunicauit, & Rudolphum in regia dignitate confirmavit. * Henricus vero congregata Episcoporum multitudine, apud Brixiam Gregorium deposuit, & Guibertum, Rauennatensem quondam Episcopum, sed ante triennium a Gregorio excommunicatum Papam elegit. Deinde apud Moguntiam conuentu facto, eandem electionem, a quibuscunque potuit, fecit confirmari. **

* Bertoldus, Chron. Würtzb. Marianus Scotus ad a. 1080. Sig. Gembl. ad a. 1079. Sententiam excommunicationis Henrici exhibet Cherubinus Bullario Magno Tom. I. p. 53. Acta huius Synodi Romæ habet Goldastus Tomo 6mo p. 240.

** Bertoldus, Chron. Würtzburg ad a. 1080. Acta Synodi Brixienfis habet Goldastus Tomo 6mo p. 241. 232. Otto Frising. de gestis Friderici I. lib. I. c. I. his igitur acclamantibus, prefata electio ab eis cassanda indicatur, Guibertusque Rauennatensem Archiepiscopus, Clemens vocatus, assensu Principis, vrbis episcopus creatur Gregoriusque VII. ab ipsis Pseudomonachus vel necromanticus appellatus exsufflatur.

§. XXXVI.

Nouam Octobri mense in Saxoniam suscepit expeditionem Henricus, & castris ad Elystrum * positis, proelium quartum Idibus Octobris 1080. fuit factum, in quo Henricus quidem fuit in fugam versus, ** Rudolpho vero dextra manus suis amputata & graue vulnus in ventre datum, *** Rudolphus igitur Martisburgum delatus, vbi altera die facta

po-

poenitentia, **** animam exhalauit. Corpus ipsius in templo Cathedrali Martisburgensi splendide fuit sepultum, ubi ipsius Monumentum sepulchrale, vna cum epitaphio ***** atque manu amputata adhuc cernitur. Sueuiz Ducatus inuasit gener Rudolphi Bertoldus, quo tamen deiecto, Frederico Hohenstaufio, Sueuorum dynastæ, eundem contulit Henricus, concessa ipsi insuper Agnete filia in uxorem, † Bertoldo non nisi vacuum nomen Ducis retinente. ††

* Locum Volcksheim definit Fabricius Origg. Saxon. lib. III. p. 359. Brotuff p. 325. inter Drößig & Gera.

** Bruno p. 227. igitur *Heinricus castris in Elstere ripa locatis, crastino mane suas acies disposuit, quod nullam praelii moram per se fieri voluit.* Idem p. 228. *factum est hoc praelium quartum anno ab incarnatione Domini M L X X X. Idibus Octobris, fer. V.* Brotuff Chron. Merseburg. lib. I. c. XVI. p. 510. Bertoldus ad a. 1080. iam autem mediante Octobri, *Heinricus, expeditionem in Saxoniam iterum parans, a militibus Rudolphi itinere vnius diei fugatur: quamvis in eadem congressione Rudolfus Rex pia memoria occubuerit.* Bellum iuxta Elstera committitur a rege Henrico idus Octobris, in quo Rudolphus rex occiditur, & Merseburg sepelitur, Saxones vero victoriam reportarunt. Sigeb. Gembl. Cont. Lamberti, Chron. Würtzb. ad a. 1080. Helmoldus lib. I. c. XXIX.

*** Bruno p. 228. *quamvis autem dextera manus illi fuisset amputata, & graue vulnus haberet venter, ubi descendit ad ilia, tamen ut illos, quos de sua morte videbat dolentes, consolaretur, se non in presenti moriturum fidenter pollicetur, sui que postponens curam, suis vulneratis ostendebat, quam deceret adhiberi medicinam.* Qua fortitudine simul & pietate nostri Principes valde commoti, concorditer ei omnes sponderunt, ut se Deus omnipotens illius vitam seruare vellet, eo vincto, etiamsi utraque manu caveret, Saxonia nullum alium rectorem eligeret. Qua fide multum ille letatus, felici est morte resolutus. Sig. Gembl. ad a. 1080. Hildebrandus papa quasi diuinitus reuelatum sibi prædixit, hoc anno falsum regem esse moriturum: & verum quidem prædixit, sed fefellit eum de falso rege coniectura, secundum suum velle super Henrico rege interposita. Rex enim Henricus Saxonibus graui praelii congreditur, & in congressu falsus rex Rudolphus cum multis Saxonis principibus extinguitur. Marianus Scotus, Cont. Lamb. Schafn. Albertus Stadenfis, Albericus, Chronographus Saxo, Conradus Vrspergenfis Annales Hildesheimenses ad a. 1080. Helmoldus lib. I. c. XXIX. Crusius Ann. Sueu. lib. VIII. p. II. p. 252. Vulnus ipsi a Gothofredo Bullionxo inflictum fuisse dicit Albericus ad a. 1080. Male vero Leo Ostiensis lib. III. c. XLIX. anno Dominica Incarnationis millesimo octogesimo primo contra eundem Ducem bellum iniens, in quo primo publico Marte superatus, deinde victor effectus, eundem Ducem gladio trucidauit.

**** Patet hoc ex verbis illius vltimis apud Albertum Stadensem ad a. 1080. *Bellum inter Heinricum & Rodulfum iuxta flumina Elstera geritur, in quo Rodolfus vulneratus in manu dextra, fugit Merseburg, mortique iam proximus dixit ad familiares suos: videtis dexteram meam de vulnere sauciam: Ecce hæc est manus, qua Domino meo Henrico fidem firmani sacramento, sed iusto Apostolica, Pontificumque petitio, me ad id deduxit, ut iuramenti transgressor, honorem mihi indebitum usurparem.* Quis igitur finis nos exceperit, videtis, quia in manu, unde iuramenta violauit, mortale hoc vulnus accepi. *Viderint ergo hi, qui nos ad hoc instigauerunt, qualiter nos duxerint, ne forte deducti simus in præcipitio damnationis aeternæ.* Et hæc dicens, dixit clausa extremum. Eadem fere refert Conradus Vrspergenfis f. 238. Auctor

anonymus de vita Henrici p. 383. *nam abscissa Rudolphi dextera dignissimam periculi vindictam demonstravit, qui fidem Domino suo Regi iurata violare non timuit, & tanquam alia vulnere non sufficerent, ad mortem accessit etiam huius membri panna, & per pannam agnosceretur & culpa.*

**** Fabricius Originum Saxoniarum lib. III p. 360. *sepulchrum Rudolphi ad nostram usque tempora in loco templi subterraneo magnifice stetit: Donec Michael Sidonius Praeful ibi cellam binariam effodit: nihil terrente ipsum aut loci religione, aut reverentia Summi Principis; quem videlicet Praefules olim perdiderant viventem, & nunc iste dehonestavit, in causa Pontificia fortiter mortuum. Visitur tamen adhuc in choro templi Cathedralis cenotaphium orichalceum sepulcro isti subterraneo superimpositum, in quo Rudolphi imaginem cum corona & sceptro videmus impressam his in margine positus distichis:*

*Rex hoc Rudolphus, patria pro lege peremptus
Plomendus merito conditur in tumulo:*

*Qua vicere sui, vixit hic sacra victima belli,
Mors sibi vita fuit, ecclesia cecidit.*

*Rex isti similis, si regnet tempore pacis,
Consilio, gladio, non fuit a Carolo.*

† Otto Frisingensis de gestis Friderici I lib. I c. VIII. *ea tempestate Comes quidam Fridericus nomine, ex nobilissimis Suevia Comitibus originem trahens, in castro Stryphe dicto coloniam posuerat. Hic cum esset consilio prouidus, armis strenuus, ad curiam Imperatoris assumptus, per multos dies ibidem militans, strenuissimique ac nobilissimi militis officium implens, in omnibus periculis suis viriliter Imperatori assisterat. Hinc postquam dixisset, qua ratione ipsi Imp. filiam cum Sueuiz Ducatu obtulerit, addit: Sic itaque praeclitus Fridericus Dux simul Sueuorum, & gener Regis factus, ad propria rediit: & ne multis morer, Bertolfum tandem pacem petere coegit: quod tamen quidam sub filio suo Friderico factum tradunt. Condicio autem pax talis fuit, ut Bertolfus Ducatum exstercaret, sic tamen quod Tiuregum nobilissimum Sueuia oppidum a manu Imperatoris ei tenendum remaneret. Ex quo hauserunt Langius Chron. cit. p. 778. & Mutius lib. XV. p. 122.*

†† Otto Frisingensis lib. I c. IX. *At supra nominatus Bertolfus, vacuum ex hinc nomen Ducis gerens, id quasi hereditarium posteris reliquit.*

§. XXXVII.

Defuncto Rudolpho, congregato exercitu, in Saxoniam tendebat, ut terram hancce Rectore vacuum lux subiiceret potestati, qui tamen cum ipsi obuiam facti, exercitu suo dimisso, consilioque mutato, misit ad Saxones legatos, filium suum ipsis Regem commendans, promittensque, se nolle intrare terram Saxoniz. Quibus Otto Dux respondet: saepe ex boue malo malum vitulum vidi gnatum: ideoque nec filii nec patris habeo desiderium. *

* Bruno p. 228.

§. XXXVIII.

Insequenti anno 1081. Henricus, cum nouo constituto Papa Romam perrexerat, sed in eandem haut fuit admissus. * Anno 1082. per astatem Romanam

nam incassum obsedit. ** Tandem vero capta a. 1083. vrbe Leonina, Guibertum sub Clementis III. nomine Papam constituit. *** Gregorio in vrbe Roma synodum adhuc celebrante, in qua omnes excommunicauit, qui aliquem ad Papam venientem impedirent. **** Tandem a. 1084. intra reliquam urbem fuit admissus, dum Gregorius in Castellum S. Angeli reciperet, omnesque Tiberinos pontes & firmiores Romanorum munitiones in sua retinuit potestate. Demum Henricus a Clemente in die Resurrectionis Dominicæ in Imperatorem fuit coronatus. ***** Gregorius interim in terras Mathildianas atque inde in municipia Normannorum se conferebat. ***** Robertus vero Guiscardus Dux Normannorum post Kalendarum Maii Romam inuasit, fugatoque Henrico, urbem exspoliavit. Inde quoque diuersa castella & vrbes Papæ recuperavit. Henricus autem Roberto resistere haut valens, in Germaniam satis festinanter reuertitur. Eodem tempore quoque milites Mathildæ contra Henrici fautores viriliter pugnaverunt. *****

* Bertoldus ad a. 1081. *Henricus post obitum Regis Rudolphi, Veronam in Pascha venit, & inde ad innuadendam Romam, cum suo non Apostolico, sed apostata Guiberto & pote Domini Apostolici non semel periuro & anathemizato, profectum, sed male reuersus est Leo Ostiensis III. c. XLIX.*

** Bertoldus ad a. 1082. Sig. Gembl. Chron. Würtzb. ad a. 1081.

*** Bertoldus ad a. 1083. Sig. Gembl. ad a. 1084. *Romani Imp. Henricum recipiunt in vrbe, & eorum iudicio Hildebrandus papatu abdicatur, & Guibertus Rauenna archiepiscopus in sedem Apostolicam inthronizatus, Clemens nominatur. Leo Ostiensis III. c. L. Henricus inter Imperator alio anno exercitum congregans Romam aduenit, & Porticum sancti Petri per vim cepit, & ex magna parte destruxit, atque Archiepiscopum Rauennatem inuasaorem Apostolica sedis absque consilio & voluntate totius Romanæ Ecclesiæ constituit. Sig. Gembl. ad a. 1083-1084. Auditor vitæ Henrici p. 385. qui etiam describit, qua ratione custodum negligentia Roma fuerit capta. Marianus Scotus hæc male ad a. 1081. refert.*

**** Bertoldus ad a. 1083. *quid plura? omnes pene Romani, præter Principem Salernitanum, hoc laudauerunt, & Papa Gregorius synodum in medio Nouembri colligeret Roma, cuius synodi statuta de causa regni, nec Henricus nec Romanis, imò nulli penitus, liceret præuicari.*

***** Bertoldus, Sig. Gembl. ad a. 1084. *Henricus Rex patricius Romanorum constituitur, & a Clemente papa in imperatorem benedicitur. Mariannus Scotus ad a. 1081. Auditor vitæ Henrici p. 385. Clementem Papam ad electionem omnium instans: a quo ipse communi omnium favore consecratus Imperator, & patricius factus. Otto Frisingensis de gestis Friderici I lib I c. II. post hæc Princeps militem copiosum colligens, Italiam ingreditur, ad Urbemque usque progressus, Romani populi favore, pulso Gregorio, Guibertum ibidem ponens, Imperatorem & Augusti nomen sortitur.*

***** Otto Frisingensis de gestis Friderici lib. I c. II. Albericus ad a. 1084. Helmoldus II. c. XXX. Ipse hæc Imp. speciali epistola narrat Theodorico, Verdunensi episcopo, quæ extat apud Goltcherum gestis Treuironum c. LXI. in qua hæc verba: *in tantum & in Domino fiducia: sunt dicamus, quia tota Roma in manu nostra est, excepto illo castello in quo inclusus est Hildebrandus;* fii-

scilicet in domo Crescentii, quem Hildebrandum legali omnium Cardinalium ac totius populi Romani iudicio seias abiectum, & electum Papam nostrum Clementem, in Sede Apostolica sublimatum omnium Romanorum acclamatione. Nosque a Papa Clemente ordinatum & consensu omnium Romanorum consecratum in die Sancto Pascha in Imperatorem, totius populi Romani exultatione, sacerdos persecutionem fugiens, ad litora montana Tuscia, in terram Comitisse Matildæ, qua Imper. consanguinea fuit, se contulit: ibique per aliquot dies manens, sententiamque anathematis renouans Episcopis qua multis in locis habentur, Principes Regni aduersus Imperatorem suum concitauit. Deinde Campaniam seu Apuliam ingrediens in municipia Nortmannorum qui nuper Roberto Guiscardo Duce, Prouincias illas indigenæ necatis vel cecidis, seu seruituti subactis, irruerant, se recepit, ibique diem mortis exspectauit.

***** Otto Frisingensis de gestis Friderici I. lib. I. c. II. Venerabilis autem.

S. XXXIX.

Interea temporis Principes quidam Germaniæ a. 1081. Hermannum Lotharingum ante festum S. Laurentii sibi in Regem elegerunt. Hunc Knufflock nominabant, quia Islebiæ fuerat electus, ubi allium abundat. * Hoc cum impedire conarentur fautores Henrici, ad Hochstedtum Sueviæ, die post festum S. Laurentii a Sueuis qui Hermannu fauebant, cæsi fuerunt & fugati. ** Hinc in Saxoniam consecrandus discessit. Insequenti anno 1081. Hermannus natiuitatem Domini celebrauit Goslaræ, ibi etiam in festo S. Stephani, eo quod Patronus eius fuerit, Regiæ dignitatis vnctionem & coronam, Principibus regni annitentibus ab Episcopis solenniter accepit. *** Hermannus autem sedem Romanam a manu Henrici liberare volens, expeditionem in Italiam parauit, unde & de Saxonia venit in Sueuiam. **** Ibi natalem Domini cum Principibus Regni celebrauit. Dum autem in Longobardiam cum exercitu mouere vellet, nuntiatur illi, Ottonem Saxonæ Ducem fuisse defunctum. Motus igitur in Saxonia metuens, hanc festinanter intrauit. *****

* Hæc verba sunt Theod. Engelhusii Chron. p. 1090. Helmoldus lib. I. c. XXX. Saxones quoque, postquam de cade vires recuperauerunt, statuerunt sibi regem Hermannum quemdam, cognomento Cluslock. Auentinus lib. V. c. XV. n. 4. in Germania interim Saxones & socii Hermannum Lotharingum rebus imponunt Islebiæ, vrbs est Thuringorum, ubi alii proueniunt, hanc ab eausdem rex Albi vulgo nominatus est.

** Bertoldus ad a. 1081. Eodem tempore Principes regni Teutonicorum, scilicet Archiepiscopi, Episcopi, Duces, Marchiones & Comites, conuentu facto, Hermannum nobilem virum, sibi in Regem elegerunt: qui statim eodem conuentu assensum contra fautores Heinrichi direxit: ipsi enim electionem eius impedire volentes, eodem tempore maximam multitudinem contraxerant. Sed nouo Rege ex improviso irruente, omnes penitus aut cade prostrati sunt, aut irremediabiliter fugati: licet regis militibus, se insequentibus, non paruo præstarent numero. Quapropter Rex de diuino auxilio tali Triumpho certificatus, eadem nocte in campo victoria castra metatus est, & postea ad subingendum sibi regnum digressus est. Electus est autem ante festum S. Laurentii, & in sequenti die, post festum eiusdem Sancti, de inimicis triumphans, in conspectu Baiaria, in loco qui dicitur Hostete: postea in Saxoniæ conse-

grandis discessit. Diem definit Chronicon Würtzburgense apud Baluzium Tomo I. p. 516. ad a. 1081. bellum inter Suanos & Baiarios iuxta Danubium, loco qui vocatur Habsetin, IV. Idus Augusti. Sig. Gembl. ad a. 1081. Bruno p. 231. Continuator Lamberti Schafnaburgensis, Marianus Scotus, Chronographus Saxo, Albericus, Annales Hildesheimenses, Albertus Stadenſis hæc referunt ad a. 1082. sine dubio, quia natalis Christi fuit coronatus, a quo plerique annum incipiebant. Quis iste fuerit, declarat Marianus Scotus ad a. 1082. dicens: Catholici per Saxoniam constituti, ex constantia domini apostolici roborati, constituerunt super se Regem Hermannum. Iste fuit Lotharingus, vir sapiens, modestus, genere & fortitudine insignis. Ipsius filius erat Ottho Palatinus, comes de Rinecke. Id quod plenius declarat Tolnerus Hist. Palatina cap. I. p. 1415. dicens, quod Giselferti fuerit filius.

*** Bertoldus ad a. 1082. Bruno Historia B. Saxonici exeunte. Vnde Principes Saxoniae valde letati, Regem solum Herimannum cum magno tripudio Goslarie suscepere, paucis diebus ante natalem Domini. In natali vero, S. Stephani protomartyris, a Sigefrido, Moguntina sedis Archiepiscopo in Regem venerabiliter est electus, quum iam MLXXXII. annus incarnationis Dominica suis seſi inceptus. Helmoldus lib. I. c. XXX. Goldastus Tomo vno p. 243.

**** Bertoldus ad a. 1082.

***** Bertoldus ad a. 1083.

§. XL.

Henricus autem ex Italia redux, circa Calendas Augusti 1084. expeditionem in Sueviam paravit, & capta Augusta, prope Licum castra metatus, Suevis licet provocantibus, pugnandi copiam facere noluit. Inde Henricus discedens, Ratishonam, demum Moguntiam reuertitur. * Gregorius vero collecta synodo, Guibertum & Henricum cum fautoribus suis denuo excommunicavit, idque per legatos Teutonicis Principibus fecit annuntiare. ** Saxones etiam habito a. 1085. colloquio, comprobarunt, iure Henricum fuisse excommunicatum, id quod facto colloquio, decimo quinto die post Epiphaniam denuo fuit comprobatum. *** Eodem anno in ipsa Paschali hebdomade præſente Hermannō, celebrata fuit Synodus Quedlinburgensis, in qua præter primatum Papæ & cœlibatum clericorum adſertum condemnatus fuit Guibertus antipapa. **** Henriciani vero Moguntia synodum celebrarunt huic contrariam. *****

* Bertoldus, Dodechinus, Cont. Lamberti ad a. 1084.

** Bertholdus c. I.

*** Bertoldus ad a. 1085.

**** Acta huius Synodi recenset Bertoldus ad a. 1085. & ex eo Goldastus Tomo vno p. 244.

***** Bertoldus c. I. Sieb. Gembl. ad a. 1085. Henricus Imperator Moguntia regali & synodali conventu coactō exigite ab omnibus, ut Hildebrandi depositionem & Guiberti ordinationem sub scripto approbent, cui aliqui manu & ore fauentes, corde tamen Hildebrando adharebant. Dodechinus ad a. 1085. ex hoc Goldastus Tomo vno p. 245.

§. XLI.

Inter has turbas moriebatur Gregorius VIII. Kal. Iunii 1085. Salerni, dum prius poenitentiam professus admissorum, & quod durius habuisset

Henricum, eundemque banno liberasset. ** Romani vero Guibertum Ra-
uennam redire compulerunt. *** Desiderium Cardinalem Cassinensis mo-
nasterii Abbatem a. 1087. eligentes, qui assumpto Victoris III. nomine, exeun-
te Maio, apud S. Petrum fuit inauguratus. **** Hic iudicium antecessoris
sui super Henricum, eiusdemque fautores confirmavit, ***** post quartum
mensem autem sui Pontificatus diem clausit extremum. ***** Insequenti
igitur a. 1088. quartoldus Martii, Romani Ottonem Ostiensem Episcopum
elegerunt, eidemque nomen Urbani II. dederunt. Qui statim insequenti die
mitis litteris omnibus Catholicis, suam ordinationem declaravit. & se vesti-
gia sui prædecessoris Gregorii Papæ obseruaturum denuntiavit. *****

* Bertoldus, Chronographus Saxo ad a. 1085. Leo Ostiensis III. c. LXV. Otto Frisingensis lib. VI. exeunte.

** Sieb. Gemblacensis ad a. 1085. Hildebrandus papa, qui & Gregorius septimus, apud
Salernum exulans moritur. De hoc ita scriptum reperit. Volumus vos scire qui ecclesiastica Curæ soli-
citi estis, quod Dominus Apostolicus Hildebrandus qui & Gregorius nunc in extremis positus ad se voca-
uit unum de duodecim cardinalibus, quem multum diligebat præ ceteris, & confessus est Deo, & sancto
Petro, & toti ecclesiæ, se valde peccasse in pastoralis curæ, quæ ei ad regendum commissæ erat & suadente
Diabolo contra humanum genus odium & iram comitasse. Postea vero sententiam quæ in orbe terra-
rum effusa est, pro augmento Christianitatis cepisse dicebat. Tunc demum misit prædictum confes-
sorem ad imperatorem & ad totam ecclesiæ, ut optaret illi indulgentiam, quia finem vite sue aspicebat, &
tam cito induerat se Angelica veste, & dimisit ac dissoluit vincula omnium hamorum suorum imperato-
ri, & omni populo Christiano viuus & defunctis, clericis & laicis, iussit suos abire de domo Deoderici,
& amicos Imperatoris ascendere. Idem confirmat Albericus ad a. 1085.

*** Bertoldus ad a. 1086. sed Guibertus hæresiarcha multum de obitu eius letabatur, licet
parum prosperitatis suæ parti in eo lucraretur. Nam omnes Catholici post mortem Domini Apostoli, non
minus quam ante, eidem hæresiarchæ resistunt, ipsumque de Roma Rauennam repedare compulerunt.

**** Bertoldus ad a. 1087. Electionem ipsius late describit Leo Ostiensis lib. III. c.
LXVI. rationem quoque adducens, cur tamdiu fuerit dilata: iam fere annus in tali fluctuatione
transierat, quo in Apostolica se de nullus Pastor erat, nullus Dominici gregis curam gerebat, & Guiber-
tus hæresiarcha oues Christi sanguine redemptas, suis cum squaibus laniabat. Dodechinus ad a. 1085.

***** Otto Frisingensis lib. VII. c. I. defuncto Salerni beate memoria summo Pontifice
Gregorio, Ecclesiæque in summo discrimine posita, eo quod Guibertus auctoritate Imperatoris Romanam
sedem & Urbem occupasset, Abbatem Cassinensem, Cardinalem Desiderium, qui & Victor, inuitum
pauci de Romanis ad calmen sacerdotii summum trahunt corruptisque pecunia Leonine Urbis enflo-
dibus, ob metum schismatis, nolite consecrandum in Ecclesiæ beati Petri inducunt. Vbi profusio ven-
tris correptus, moxque Urbem egressus, rebus humanis in breui excessit, ac Ottoni Hostiensis Episcopo,
qui & Urbanus, Ecclesiæ regimen reliquit.

***** Bertoldus c. I.

***** Bertoldus c. I.

***** Bertoldus, Sig. Gembl. ad a. 1088.

§. XLII.

Interim Henricus a. 1087. nouam in Saxones parabat expeditionem,
his

his autem ipsi obuiam factis nihil proficiebat. * Principes vero Sueuorum cum Saxonibus & Baioariis generale colloquium, post festum Apostolorum prope Herbipolim condixerunt, quod Henricus turbare fuit conatus. Suevi autem vna cum Saxonibus Herbipolim obsidebant, quam liberare cupiens Henricus, die post festum S. Laurentii ingens proelium factum fuit, in quo ipse fugatus, Herbipolis postea fuit capta. ** Anno 1087. colloquium Oppenheimi fuit indictum. *** Inde Principes Germaniæ cum Henrico, eiusdemque fautoribus Kl. Augusti colloquium prope Nemetensem Civitatem habuerunt, regni restitutionem ipsi promittentes, si ab excommunicatione restitueretur, sed non conuenientes inuicem, Saxoniam inuasit Henricus, ab Hermanno tamen fuit reiectus. **** Insequenti vero anno 1088. Saxones Henricum receperunt. Vnde Hermannus in Lotharingiam secessit, ibidemque casu quodam, haut multo post fuit defunctus, & Metis cum honore sepultus. *****

* Bertoldus ad a. 1086. *Henricus contra Saxones exercitum VI. Cal. promouit. Sed Saxones ei cum magna multitudine obuiam venientes, malle eum repedare compulerunt.*

** Bertoldus c. l. Dodechinus ad a. 1086. *Henricus rex Saxoniam ingreditur, & patriam undique praeda & incendio omnibus iratus vastat. Hermannus autem rex, congregato exercitu quam maximo, occurrit ei iuxta Verzeburg, in loco qui dicitur Bleichfeld: ibique conferto praelio innumerable multitudo hominum ab utraque parte occubuit. Hermannus vero durissimam victoriam adeptus cum pace rediit. Sig. Gembl. ad a. 1086. Saxones urbem VVirzburch obsidentes, & episcopum ipsius Alberonem expulsum a cinibus sedis sue restituant, Henricus imperator aggreditur. Sed exercitus eius diuinitus exterritus cecidit, & occiderunt ex eis plus quam quatuor milia, a parte Saxonum quatuordecim tantum occisi: Addit. Lamberti, Chronographus Saxo, Annales Hildesheimenses, Albericus ad a. 1086.*

*** Bertoldus ad a. 1086.

**** Bertoldus ad a. 1087.

***** Bertoldus ad a. 1088. *Saxones a fidelitate S. Petri discedentes, Henricum, quem multoties abiurauerant, receperunt. Vnde Hermannus Rex Catholicus ab eis in Lotharingiam secessit, ibique non multo post viam vniuersæ terræ arripuit: anno Dominicæ incarnationis MLXXVIII. regni vero eius VII, Indictione XII. & in patria sua Metis honorifice sepelitur. Chron. Würtzb. & Cont. Lamberti ad a. 1088. Hermannus nomen regium deponit, & ipse mox periit. Dodechinus vero ad a. 1087. Hermannus rex occiditur. Quem sequitur Otto Frising. VI. c. XXXIV. Speciatim vero genus mortis describit Sigebertus Gemblacensis ad a. 1090. dicens: Hermannus tyrannus a Saxonia Lotharingam repetens ad concitandos regni motus laborat, qui cum muro castræ cuiusdam incaute approximatus, iussu de turri saxo in capite percutitur & moritur. Id quod plenius explicat auctor vitæ Henrici p. 383. quadam die cum iter ageret, incidit animo suo iocus ille, & ad castrum quo ituri erant, sub specie hostium ruerent, & quæ audacia, quæ virtus animis descendentium inciperet, tentarent. Quam mirabilem viam, quam inopinam saepe inuenit quod facturum est & fiat? Cumque portam absque claustris & absque custode repertam irramperent, aliis qui intus erant ruptis armis viriliter contra procurentibus, aliis latebras eneruiter queritantibus famina sexu, famina non animo, quæ in turrim euaserat, molarem in caput regis demisit: & sic ille manu faminea, & mors*

ius turpius esset, occubuit. Sed & hoc dedecus dealbarent, famina factum in virilem personam ex composito transfulerunt. Eadem habet Albericus ad a. 1090. Chronographus Saxo ad a. 1087. Hermannus Regis nomine deposito, permissione tamen Henrici ad propria reuersus post paucos dies in cuiusdam oppidi obsidione interiiit. Albertus Stadenfis vero ad a. 1087. Hermannus Clusloeb, Saxo-
num Rex, cum iam secundo positus villoria, castrum quoddam villor ingrederetur, contigit miro Dei iudicio, & porte in cardinalibus auulsa Regem cum alijs quam pluribus astrinxerit. Idem dicit Helmoldus lib. I. c. XXX.

§. XLIII.

Egbertus interea, patruelis Henrici, qui viuo adhuc Hermannno regiam dignitatem adfectauerat, ipsi resistere coepit, eundemque dum a. 1089. in obsidione castri Gleichen hareret, fugauit, vt amissis regni insignibus, vix de illorum manibus eriperetur.* Hic tamen insidijs Adelheidis, abbatisse Quedlinburgensis, quæ soror erat Henrici, in molendino a. 1090. fuit occisus.**

* Bertoldus ad a. 1089. Locum vero definit Cont. Lamberti ad a. 1089. & plenius adhuc Dodechinus ad a. 1089. *Heinricus Rex memor iniuria, quam sibi Egbertus anno præterito, marchio apud Marfeburg fecerat, marchiam Orientalem ei auferens, Henrico cuidam contulerat: congregato exercitu quamplurimo, Glico castrum eius valde munitum, quod est in Thuringia, iuxta Serpesfort ad Occidentem situm, in vigilia Assumptionis Mariæ obsidione circumuallatur, & usque ad Natiuitatem Domini obsidebat.* Chron. Würtzb. & Cont. Lamberti ad a. 1089. *sexum bellum committitur iuxta Glichin castellum in Thuringia inter Heinricum imperatorem & Eccibertum marchionem.* Waltramus de bñ eccles. conferu. lib. II. c. XXXIII.

** Bertoldus ad a. 1089. *Egbertus quoque Marchio de Saxonia, in causa S. Petri strenuus, dolo cuiusdam Abbatisse a Quinteleninburg, sororis inquam Henrici Regis, & aiunt, per insidias occiditur.* Contin. Lamb. ad a. 1089. *Eckibertus marchio iuxta aquam quæ dicitur Selicha, interfectus occubuit.* Auctor vitæ Henrici p. 384. *regis tamen fortuna viciit, & hostis ferocissimus non in acie sed in molendino peremptus turpiter iacuit.* Sig. Gembl. Chronographus Saxo, Albertus Stadenfis ad a. 1090.

§. XLIV.

Tandem Vrbanus Papa a. 1089. Henricum cum adseclis denuo excommunicauit,* Mathilda etiam Welphoni Bauariæ Duci, inuito Henrico coniugio copulatur.** Id quod Henricum posthabita cum schismaticis compositione*** permouit, vt a. 1090. arma ferret in Italiam, vbi vastatis terris Mathildianis,**** Mantuam a. 1091. occupauit***** & reliquas Welphonis terras igne ferroque deuastare non desistens,***** Guibertum etiam Romanæ vrbi sedique restituit.*****

* Bertoldus ad a. 1089. *sententiam quoque anathematis, a predecessore suo Papa Gregorio promulgatam, ea discretionis confirmauit, & in primo gradu Rauennatem hæræarchiam, cum Henrico Rege anathematisaret.* In secundo gradu eorum fautores qui eisdem armis, pecunia, consilio, obedientia facerent, quique ab eisdem & ab eorum sanctoribus Ecclesiasticos ordines & honores acciperent. In tertio autem gradu eorum communicatores posuit, quos etsi non excommunicaret, adeo tamen eos extrema communione commaculatos asseruit, & in Catholicam societatem sine absolutione & peni-

sentia, recipi non deberent, videlicet, qui excommunicatis salutatione, osculo, oratione, conuiuio & ignoranter communicassent.

*** Bertoldus c. l. in Italia nobilissima Dux Machtildis, filia Bonifacii Marchionis, sed vidua Godfridi Ducis, V. ~~Welphoni~~ Duci, filio VVelfphonis Ducis, coniugio copulatur: & hoc utique non tam pro incontinentia, quam pro Romani Pontificis obedientia, videlicet, & tanto Virilius S. Romana Ecclesia contra schismaticos, posset subuenire. Qui statim maritum eius impetere voluerunt, sed cum ei resistere non possent, treugas usque ad Pascha ab eo per interuentum coniugis eius impetraverunt. Henricus Rex dictus, multum de predicto coniugio tristatur: qui iterum in Saxoniam cum expeditione profectus sine honore reuerti compellitur.

*** Bertoldus c. l. sed iam aliquantulum diuturna regni discordia inter Catholicos & schismaticos tepescere cepit, & non iam bellum ad inuicem, sed pacem componere sanius iudicaret. Quapropter Duces & Comites, fideles S. Petri cum Henrico colloquium habuerunt, eique suum consilium & auxilium ad obtinendum regnum firmissime promiserunt, si Guibertum haeresiarcham vellet dimittere, & ad Ecclesiasticam communionem per Catholicum pastorem remeare. Quam quidem conditionem nec ipse multum respuit: si tamen in hoc ei Principes sui assentiri vellet, videlicet Episcopi, qui se cum Guiberto deponendos esse non dubitauerunt, eo quod in eius parte ordinationem imo execrationem preceperunt. Hi ergo ei penitus hac vice disuaserunt, ne S. Ecclesia reconciliaretur.

**** Bertoldus ad a. 1090. VVelfo Dux Italia, multa incendia & damnationes a Henrico Rege, hoc in anno Longobardiam ingressus, patitur. Sed adhortatu Domina Machtildis suae charissimae coniugis, eidem Henrico resistere, & in fidelitate S. Petri persistere, viriliter contendit.

**** Bertoldus ad a. 1091. eo tempore Mantuani diuturna obsidione a Henrico Rege iam per annum conficti, a Domino suo VVelfphone Duce discesserunt, & se ac ciuitatem suam suo deuastatori tradiderunt.

***** Bertoldus c. l.

***** Bertoldus c. l. Romani quoque Guibertum haeresiarcham, quem iamdudum explebant, iterum Romam intrare, & sanctam Ecclesiam, suis non benedictionibus sed maledictionibus infestare permiserunt.

§. XLV.

Imp. vero per biennium apud Italos commoratus, oblatam a Welphone pacem respuens, * pergebat terras ipsius deuastare. ** Ast filius Henrici, Conradus, successor iam designatus, ob iniurias Adelheidi reginae illatas patri rebellis, *** Welphoni a. 1093. accedebat, atque potentiores Longobardiae ciuitates contra eum in viginti annos coniurauerunt. **** Captus quidem ab Henrico Conradus, sed statim liberatus, annuentibus Welphone & Papae ad seclis ab Archiepiscopo Mediolanensi in Regem fuit coronatus, ***** Alemanniae etiam Principes habito Vlmæ magno conuentu Bertoldum Sueuiae Ducem constituerunt, ***** qui a. 1094. firmissimam pacem conclusit cum Welphone. † Ast, insequenti anno 1095. Welpho, Mathilda relicta, in partes iterum Henrici transiit, atque in Germaniam rediens, multum cum Principibus regni de restituendo Henrico adlaborauit. †† Conradus interea postquam Papae fidelitatem iurasset, ††† atque suasu Mathildis, Pisa, cum Rogerii Siciliae Regis filia nuptias contraxisset, ††††

Mmm 3

per-

pergebat patrem infestare, idque cum Mathilda egit, vt Henricus a. 1097. Italia pelleretur. †††† Quo facto, Roma a. 1099. iterum eicitur Guibertus cum adfectoris, idemque in synodo Romana, vna cum clericis, qui concubinas haberent, denuo excommunicatur. †††† Paternalis etiam Urbani successor Henricum cum fautoribus suis denuo excommunicauit; cui mortuo Guiberto, omnes adhærebant Romani. ††††† Hunc tamen missis ad eum litteris, placare conatus fuit Henricus. †††††† Conradus vero a. 1101. in Italia obiit, sepultus in Florentia ciuitate. ††††††††

* Bertoldus ad a. 1091. *Welf Dux Baiaria in Augusto mense Longobardiam ingreditur, Et Heinrico Regi reconciliaretur, si ipse vellet permittere, Et Apostolica sedes, a Turbato heresiarcha munita, Canonice disponeretur, nec non si eidem Duci filioque eius Welfdioni, ceterisque eorum fautoribus bona eorum reddere vellet, quæ eis iniuste ablata forent. Quam conditionem ille noluit adimplere. Unde Et Dux in Alemanniam non tardavit redire. Multis tamen ex Alemannis Heinrico Regi reconciliati sunt, Et excommunicationem sedis Apostolicæ communem sibi cum Heinrico fecerè. Dux autem iterum multos contra Heinricum eiusque fautores incitavit, Et etiam novum Regem eligere decernerent, si quorundam periticia siue malevolentia eos non impediret.*

** Bertoldus ad a. 1092. *Henricus quoque impius imperator in Longobardia iam Biennio morabatur, &que circumquaque terram V' Felphonis, Italici Ducis, prada, ferro, & incendio, devastare non cessavit, Et eundem Ducem, & prudentissimam eius uxorem a fidelitate S. Petri discedere, sibi-que adhærere compelleret, sed frustra. Nam Dux in sua sententia persistit, ipsique satis viriliter resistit.*

*** Dodechinus ada. 1093. Conradus filius Heinrici imperatoris, patri suo hac de causa rebellavit: Heinricus rex Adelheidam reginam quam duxerat uxorem, odio cepit habere: ideo incarcerationem eam, & concessit, ut plerique sum ei inferrent: immo filium boiari, & eam subagitarer. Quo recusante patris pollvere fratrum, eum rex non suum, sed peregrini filium esse affirmavit, cuiusdam principis de Suecia, cuius etiam faciem predictus Conradus plurimum asimulavit. Chron. Wurtzb. ada. 1097.

**** Bertoldus ad a. 1093. In Longobardia prudentissimi milites S. Petri, VVelfho Dux & vxor eius Machtilda, (Deo opitulante) confortati sunt. Nam Cuonradus filius Heinrici Regis a Patre discessit, & VVelfhoni Duci reliquisque fidelibus S. Petri, contra Patrem cum suis adiuit. Ciuitates quoque de Longobardia, Mediolanum, Cremona, Lauda, Placentia, contra Henricum in viginti annos coniurauerunt, qui omnes predicto Duci fideliter adhaerunt. Sig. Gembl. ad a. 1093. Conradus filius imperatoris Henrici in Italia se ad patris sui adiutarios contulit, & multis se a patre ad filium ventisibus, hae res priores patris victorias multum obfuscat, & vires eius attenuat. Hunc autem successorem iam fuisse destinatum tradit auctor vitæ Henrici p. 396.

***** Bertoldus ad a. 1093. In Longobardia Cuonradus filius Henrici Regis a Patre dolo circumuenitur & captiuitur, sed Dei misericordia inde ereptus, a Mediolanensi Archiepiscopo, & reliquis fidelibus S. Petri, in Regem coronatur, annuente V' Felpho Duce Italie, & Mathilda eius clarissima coniuge. Sed & Pater eiusdem Ducis, V' Felpho, Dux Baiaricæ, non multo post ad eundem nominer coronatur Regem, in Longobardiam venit, eique tum filio suo fideliter adherere satagit. Henricus vero Pater Regis, inquam munitionem se contulit, ibique diu absque Regia dignitate moratus, nimioque dolore affectus, se ipsum (ut aiunt) morti tradere voluit: sed a suis præueniens, ad effectum venire non potuit. Dodechinus ad a. 1093. Chron. Saxo, Sig. Gembl. ad a. 1093.

德意志帝國 **Bertoldus c. 1.**

† Ber-

† Bertoldus ad a. 1094. *Welfo Dux Baioariae firmissimam pacem cum Alemannico Duce Bertoldo & reliquis Alemanniæ Principibus initiauit, &que Baioariam ino &que ad Ungariam propagauit.*

†† Bertoldus ad a. 1095. *Welfo filius Welfonis Ducis Baioariae, a coniugio Dominae Mathildis se penitus sequestrauit, asserens illam a se omnino immixtum permanisse: quod ipsa in perpetuum retinisset, si non ipse prior illud satis inconsiderate publicasset. Vnde Pater ipse in Longobardiam nimis irato animo peruenit, & frustra diu multumque pro huiusmodi reconciliatione laborauit. Ipsum etiam Henricum sibi in adiutorium ascuit contra Dominam Mathildam, & ipsam bona sua filio eius dare compelleret, quamuis nondum illum in maritali opere cognosceret. Vnde cum frustra laboratum est. Et paulo post: Welfo Dux Baioariae, cum filio suo Welfone tandem de Longobardia in Alemanniam rediit, multumque de restitutione Henrici in regnum, quamuis de anathemate non absolutum, cum Principibus regni frustra laborauit; nam & fautores Henrici, non facile eius persuasione crediderunt: catholici autem excommunicationem & periculum incurrere timuerunt, si reciperent Henricum, quem sub excommunicatione communiter abiurauerunt. Auctor vitæ Henrici p. 386.*

††† Bertoldus c. l. *Conradus Rex filius Henrici, Domino Papa Urbano, Cremonam Venienti, obuiam progreditur, ei que stratoris officium exhibuit, quarto Idus Aprilis. Deinde fecit ei fidelitatem iuramento, de vita, de membris, & de Papatu Romano. Dominus autem Papa in filium S. Romanae Ecclesiae recepit illum, eique consilium & adiutorium ad obtinendum regnum, & ad coronam Imperii acquiescendam, coram populo firmissime promisit, sedus quidem iustitia illius Ecclesiae & statutis Apostolicis, maxime de iniuriis in spiritualibus officiis a laico non usurpandis.*

†††† Bertoldus c. l. *Conradus Rex cum regio apparatu in Tusciam Pisas perrexit, ibique sponsam suam filiam Rogeri Ducis de Sicilia, adhuc admodum paruulam, cum inaudita pecunia sibi oblatam recepit. Auctor vitæ Mathildis c. XIII. Conradus eius natus ipse scelera execrans ab eo discessit & comitissa adhaesit. Cuius consilio filiam Rogerii Apuliae Principis duxit uxorem. Idem tradit Donnizo vita Mathildis lib. II. c. XI. Conradus Urspergensis p. 242.*

††††† Bertoldus ad a. 1097. *Domina Mathildis egregia Dux & Marchionissa, deuotissima S. Petri filia, magnam sibi nomen &que eo tempore acquisiuit. Nam ipsa pene sola cum suis contra Henricum & hieresarcham Guibertum, complicesque eorum, iam septennio prudentissime pugnauit, tandemque Henricum de Longobardia satis viriliter fugauit: & ipsa recuperatis suis bonis, Deo & S. Petro gratias referre non desistit. Henricus vero cum paucis Ratisbonam deuenit, & ibidem totam astatem, & circa castrum Nuremberg satis priuate moratus, tandem Nemctum migrans, itidem ibi satis priuate diu moratur.*

†††††† Bertoldus ad a. 1099. Otto Frising. VII. c. VII.

††††††† Dodechinus ad a. 1099. *Paschalis igitur Pontifex in specula totius ecclesiae constitutus, iuxta tenorem antecessorum suorum, Alexandri, Gregorii, Urbani, contra inuasores spiritualium charumatum decretum promulgauit; ac denno Henricum regem cum omnibus fautoribus (in excommunicationem pronuntiari. Inter eos Egbertus, Romanæ & apostolicae sedis inuasor, moritur: & qui non habuit successorem suæ sectæ, ruit omnis populus ad Paschalem papam, & sic annihilata est heresis eius, quæ hactenus vigeat.*

††††††† Extat ista apud Vrsilium p. 395.

†††††††† Dodechinus, Sig. Gembl. ad a. 1107. *Chronographus Saxo ad a. 1107. Conradus Rex adulescens, IX. postquam a patris palatio discesserat anno immaturo praeventus occasione plena fide & bona confessione migrans. Otto Frising. VII. c. VII.*

S. XLVI.

Henricus vero habitis a. 1102. Comitibus, Romam se profecturum, scilicet.

schisma compositurum, & pacem Germaniæ redditurum promittit. * Hinc sedatis Saxonum motibus, pace in quadriennium constituta, ** a. 1103. in Comitibus Moguntinis Henricum filium suum Regem fecit salutari; *** cum prius iurasset, se nunquam ab eo defecturum. Anno 1105. vero filius Henrici a Papæ adseclis instigatur, sub specie Reipublicæ constituendæ, restaurandæque Ecclesiæ contra Patrem rebellat, habitoque Northusæ Episcoporum conuentu, Rotardus Moguntinus archiepiscopus Merseburgi Henricum fecit consecrari. **** Hic monitus licet a patre, vt desistat, ***** omnes Germaniæ Proceres ab ipso auertere conatur. Arma armis opponuntur ad Ratisbonam, intermedio saltim fluuio. ***** Filius autem Patrem die Aduentus Dominica 1106. Confluentiam vocauit ad Colloquium, vbi veniam delictorum precatus, fidem ipsi iuramento promisit, si modo Papæ iterum vellet conciliari. Dimisso igitur exercitu, Henricus Moguntiam properabat, vt coram regni Principibus cum filio in gratiam rediret. Cum vero ad oppidum Bingen venissent, filius patrem in castrum Ingelheimum abducit, eidem quem indigne admodum habuerat, regni insignia extorquet, ipsumque vt regno renuntiaret, cogit. † Pater igitur vitæ metuens, Coloniam fugit, ibidemque aliquot dies commoratus, Leodium venit, vbi tidos regui consortes semper inuenerat. †† Proceres vero Germaniæ Moguntia congregati, Imperii insignia Henrico iuniori deferunt, ipsum per impositionem manus legatorum Pontificiorum, cunctorumque electione Regem creant. †††

* Chronographus Saxo ad a. 1002. *Hic in vicum Imperator natalem Domini apud Moguntiam celebravit. Ibi multi Principes conuenerunt, & consilium Imperatori fecerunt, vt Romam mitteret nuntios propter unitatem Ecclesiæ, & Papam constituere secundum electionem Romanorum & omnium Ecclesiarum.* Albertus Stadenſis, Conradus Vrspergenſis ad a. 1102.

** Verba sunt Sigeberti ad a. 1103. Chron. Augustense ad a. 1103. *Imperator Moguntia in Epiphania Domini regnum per quadriennium cum iuramento pacificari constituit, Saxones sibi rebelles reconciliavit, cunctis gratiam suam impertivit.*

*** Otto Frisingensis VII. c. VIII. *anno ab incarnatione Domini MCIII Imperator Henricus natale Domini Moguntia celebrans, ibique Henrico filio suo Rege post se designato.* Albericus ad a. 1103. Variant tamen reliqui Scriptores circa annum. Annales Hildesheimenses, Albertus Stadenſis, Conradus Vrspergenſis ad a. 1099. referunt, Chronographus Saxo ad a. 1100. Auentinus lib. V c. XVII in Comitibus Aquisgranensibus factum dicit, ex quo decretum adducit Goldastus Tomo I p. 247. qui tamen male ad annum 1096. refert.

**** Otto Frisingensis VII c. VIII. *Henricus filius eius, rebellionem contra patrem, in Norici partibus, consilio Theobaldi Marebionis, & Berengarii Comitum, sub specie Religionis, eo quod Pater eius a Romanis Pontificibus excommunicatus esset, molitur: ascitusque sibi quibusdam ex Orientali Francia, Alemannia, Baioaria, Principibus, Saxoniam, terram & gentem contra Regem facile animandam ingreditur.* Sig. Gembl. ad a. 1105. *filius imperatoris Henrici a patre auersus quoscunque potest ab eo auertit, & sub obsequio melioranda reipublica & restauranda ecclesia in*

qum

eum insurgit. Dodechinus, Chronicon Leodiense, Albertus Stadenfis, Albericus, *ad a. 1105.* Chronographus Saxo *ad a. 1104.*

**** Hoc auctor vitæ Henrici p. 387. late narrat. Acta huius Conuentus exhibet Gollastus Tomo 6^{to} p. 247.

***** Otto Frisingensis VII. c. IX. *igitur regno in se ipso miserabiliter diuiso, ex omnibus eius viribus coadunato milite, ferro flammaque crudeliter vastata terra, in ripa Rhegini fluminis, sterque, scilicet Pater & filius, confedit. Iam castra disponuntur, iam acies ordinantur, iam ad parricidiale scelus Pater in Filium, filius in patrem a suis inflammatur. Sed fluminis alueo ne- pharii conatus impediabantur.*

† Singula hæc multis verbis ipse Henricus epistola ad Philippum I Gallie Regem exponit, quæ reperitur apud Albericum *ad a. 1106.* atque inter alias epistolas Henrici apud Vrstisium p. 396. Ad hanc epistolam prouocat Otto Frisingensis lib. VII c. XII. dicens: *extat de hoc inter cæteras eius Epistolæ ad Regem Celticæ, qui Francorum dicitur, seu Aquitania Ducem Epistola missa, quæ miserationum eius tragediam continens, saxeas quoque mentes ad mutabilium rerum ærumnas contem-landas ac deplorandas emollire posset, & Sig. Gembl. ad a. 1106.* Extant etiam de hoc facinore epistolæ Henrici ad filium Henricum, Principes Saxonie atque Germanie apud Vrstisium p. 399. Breuiter rem narrat Otto Frisingensis VI c. XI. *anno ab incarnatione Domini MCVI in natali Domini maximus conuentus Principum Moguntia factus est: ubi superuenientes Apostolica sedis legati, anathema a Romanis Pontificibus in Imperitorem factum, manifeste omnibus qui aderant promulgabant. Ea propter dum ipse in quodam castro positus, ac custodiae mancipatus, audientiam peteret, Principes seditionem vulgi timentes, ei apud Inglinheim occurrunt, ibique multis modis commonitum, vel iuxta alios circumuentum, ac coactum insignia regni resignare, ac filio mittere, XLIII regni sui post mortem patris, Imperii Vanno, persuadent: Inuehitur in hoc factum Sugerius in vita Ludouici Grossi ap. du Chesne Tom. IV. p. 288. dicens, de Henrico V. *vir affectus paterni, & totius humanitatis expers, qui & genitorem Henricum crudelissime persecutus, exheredauit: & ut ferebatur, nequissima captione tenens, inimicorum verberibus & iniuriis & insignia regalia, videlicet coronam, sceptrum & lanceam sancti Mauritiî redderet, nec aliquid in toto Regno proprium retineret, impuissime coëgit.* Dodechinus, Albericus, Annales Hildeshæimenses *ad a. 1106.* Chronographus Saxo *ad a. 1107.* Auctor vitæ Henrici p. 388. 389. Gotfridus Viterb. p. XVII. p. 503. Helmoldus lib. I c. XXXII.*

†† Otto Frisingensis VII. c. XII. *resignatis ab Imperatore regalibus, ipse iam ex Rege opulentiſſimo ac potentiſſimo miserabile mortalibus relinquens exemplum, egens factus, ad inferiores partes Rheni in Belgas se contulit: ibique a Colonienſibus, non ut exul, sed ut Rex regio apparatus susceptus est. Et paullo post: inde Leodium digressus ab eoque fastigio regali susceptus, omnibus se frande circumuentum, se ad reddenda regalia ut coactum, quibus potuit in regno suo, seu aliis regnis posſus declamauit.*

††† Otto Frisingensis VI. c. XI.

§. XLVII.

Fauebant tamen partibus Henrici IV. Henricus Dux Lotharingæ, Episcopus Leodiensis, Princeps Limburgensis & quædam ad Rhenum Civitates, qui commisso ad Mosam proelio cum Henrico V. superiores existebant, Colonia etiam obsidionem Henrici eludebat. * Rursus tamen instauratum est proelium, & Cæsar senior victus, conclusus & comprehensus ludibrio habitus atque omni ope humana fuit destitutus. ** Ast, Henricus

de partu vicinitate in dies anxiantem. Cumque ibi diebus multis moraretur, nesciente scilicet rege propter perturbationem republica, quo eam mittere posset seruandam, 2. idus Februarii feria 4. peperit filium. Is quomodo infirmari, & iamiam expiraturus putabatur, tertio die baptizatus est ab Ezzone Altenburgensi episcopo, qui tunc forte apud abbatem hospitabatur, & nomine atani sui Conradus est vocatus: & quoniam alii non aderant, qui digne eo munere fungerentur, abbas & alii plerique fratres Herneldensis canonici eum de sacro fronte susceperunt.

††††† Otto Frising. lib. I. de Gestis Friderici I. c. VIII. Hæc postea Leopoldo Austriæ Marchioni fuit nupta c. X. mortuo Alemannorum Duce, Friderico, Agnesem, ab ipso viduatam, frater suus, Henricus, Imperatoris Henrici filius, in sua suscepit; eamque Leopoldo, Orientali Marchioni in uxorem dedit, filius ipsius, (prioris matrimonii) Friderico, quindecim, Conrado, duodecim annos, habentibus. Idem lib. VII. Chron. c. IX.

††††† Hæc sunt Adelheida, Gandersheimensis Abbatisa, Bertha, Marquardi Carantani vxor. Sophia, Salomonis Vngariæ Regis Coniux.

§. XLIX.

Imperante hoc Henrico IV. suscepta fuit prima expeditio Cruciatæ. Mittebant enim Constantinopolitani, Alexio imperante, ad synodum Placentinam anni 1095. legatos, auxilia contra Turcas petentes, ad hoc auxilium Urbanus II Papa multos incitauit. * Insequenti igitur anno 1096. maxima multitudo Italicorum, Gallorum & Germanorum Hierosolymam contra paganos duce Gothofredo Bullionæo perrexit, qui cruce in vestibus fuerunt signati, quorum permulta pars, eo quod Hungariam deuastarent, fuerunt interfecti, *** reliqui vero cum maximo labore Palastrinam intrant; Antiochiam, demum idibus Iulii 1099. Hierosolymarum urbem capiunt, Godefrido Rege constituto. ****

* Bertoldus ad a. 1095. item legatio Constantinopolitani in primis ad hanc synodum (Placentinam) peruenit, qui Dominum Papam omnesque Christi fideles suppliciter implorauit, ut aliquod auxilium sibi contra Paganos pro defensione S. Ecclesiæ conferrent, quam Pagani iam pene in illis partibus deleuerant, qui partes illas usque ad muros Constantinopolitanæ ciuitatis obtinuerant. Ad hoc ergo auxilium Dominus Papa multos incitauit, ut etiam iure iurando promitterent, se illic, Deo annuente, ituros, & eidem Imperatori contra Paganos pro posse suo, fidelissimum adiutorium collaturos Dodechinus ad a. 1095.

** Duces illorum recenset Siebertus Gemblacensis ad a. 1096. eminebant in hoc Dei hostico dux Lotharingæ Godefridus, & fratres eius Eustachius & Balduinus, Anselmus de Ribodimonte, Balduinus Comes Montensis, Robertus comes Flandrensis, Stephanus comes Blefensis, Hugo Magnus frater Philippi regis Francorum, Robertus comes Normannorum, Raymundus comes sancti Agedi, Baimundus dux Apuliæ, & Tancredus nepos eius. Horum omnium curam Apostolica auctoritate suscepit vir eximius Hamarus Podiensis episcopus, eisque consilio & doctrina usque ad captam Antiochiam plurimum proficius fuit. Huius etiam viæ incitator Petrus quidam eremita fuit, qui usque ad captam Hierusalem in multis utilis cum exercitu Dei perseverauit. Plenius hæc persequitur Otto Frisingensis VII. c. II. Chron. Wurtzb. ad a. 1099. Hierosolyma a Christianis capitur. Godefrido Duce exercitus regente.

*** Bertoldus ad a. 1096. Vid. Rechenbergii dissertatio de prima expeditione cruciatæ.

**** Dodechinus ad a. 1099. Hierosolyma idus Iulii capta est a Christianis, eo die quo dimissio Apostolorum facta est, Godefrido duce exercitus ibi regente: & statim eum Christiani regem super se constituerunt. Sig. Gembl. ad a. 1099.

DISSERTATIO DECIMA SEXTA
DE
HENRICO V. ET LOTHARIO
RESPONDENTE
GEORGIO IACOBO AB HACKELBERG
EQVITE BRVNSVICENSL

§. I. Henrici V. natiuitas & parentes. §. II. Henricus Goslarie tonitru perterritus. §. III. Synodus Guastallana, Trecentis & Beneuentana, & origo controuersia de inuestitura Episcoporum. §. IV. Compositio inter legatos Imp. & Papae de hac inuestitura, ut Clerus terris & Regalibus cederet. §. V. Imp. urbem ingreditur, Papam promissa haud adimplentem captiuum facit, qui Henrico coronato ipsi renuntias inuestituram. §. VI. Papa in Concilio Lateranensi & Viennensi omnia renouat. §. VII. Imp. ad occupandas terras Mathildianas Italiam ingreditur, & a Papa absoluitur. §. VIII. Mortuo Paschali II. Romani Gelasium II, Imp. Gregorium VIII. Papam imponit, a quo coronatur. §. IX. Calixtus II. apud Gallos Papa eligitur, qui inuestituras repetit, Imp. excommunicat. §. X. Imp. desicere a se regnum videns Calixto II. a. 1122. postquam a banno esset absolutus, cedit Episcoporum inuestituras. §. XI. Imp. Henricum Ducem Lotharingie terris priuat. §. XII. Lothario concedit Ducatum Saxonie, Conrado Ducatum Franconie, Friderico Hohenstauffio Ducatum Sueuie. §. XIII. Imp. Robertum Flandrie Comitem subiugat, Bohemie Ducem restituit, Boleslaum III. Polonum in ordinem redigit & expeditionem in Vngariam suscipit. §. XIV. Turba Henrici cum Principibus Germanie & Alberto Moguntino. §. XV. bellum Saxonicum. §. XVI. bellum cum Rainaldo, Barri Comite. §. XVII. b. Henrici contra Ludouicum Gallorum Regem et Petronellam Batuanam. §. XVIII. Mors Henrici V. §. XIX. Familia. §. XX. Lotharii natiuitas & parentes. §. XXI. Lotharii electio & coronatio Germanica. §. XXII. Comitatus Merseburgensis, & iura Imperii in Regem Danie & Vngarie, Duces Bohemie atque Polonie. §. XXIII. Bellum cum Friderico Franconie, Conrado Sueuie Duce. §. XXIV. Schisma Papale post mortem Honorii II. Innocentius III. Imp. auxilium implorat. §. XXV. Lotharius Innocentium III. restituit, ab eodemque coronatur. §. XXVI. Imp. a. 1135. denuo Italiam intrat & Longobardos subigit. §. XXVII. Lotharius Rogerium Vincis, atque vna cum Papa, Reginaldo Apuliam confert. §. XXVIII. In eadem expeditione Amalphi reperiuntur Codex Pandectarum. §. XXIX. Conrado VVettinenfi Marchiam Misnie: Ludovico genero Thuringiam, Henrico Bauariam concedit: Canutum creat Regem Obotritorum. Magnus Danie Rex ipsius fit vassallus, Conradus Zeringie Dux Burgundie principatum adipiscitur. §. XXX. Mors Lotharii. §. XXXI. Familia.

§. I.



Henrici IV. ex Bertha tertius filius erat Henricus V. natus a. 1081. * Hic patri Imperii dignitatem a. 1106. pessimo exemplo praecepit, ** & patre mortuo, libere regnans, Coloniam Agrippinam obsidione cingit, eamque tandem multa pecunia accepta ad deditionem coëgit.

* Cont. Lamb. ad. a. 1081. *Heinricus rex natus est, ille qui patrem suum de regno expulit.* Marianus Scotus, *Annales Hildesheimenses*, *Chronographus Saxo*, ad a. 1081.

** Prout superiori disl. §. XLVI. fuit declaratum. Otto Frisingensis de gestis Friderici lib. I. c. X. *Henrico in regnum successit filius suus Henricus, in ordine Imperatorum quartus, Regum vero quintus.*

§. II.

Sub initium statim Regiminis rex natiuitatem Ratisbonæ, Pascha vero a. 1107 Moguntia celebravit. Postea, dum in Goslariensi oppido Conuentum habuisset, & iura regni, prout voluit, disposuisset, subito tempestas, nimium horribilis, fulgurum, coruscationum, tonitruum exorta, Regem & omnem populum perterruit, adeo enim vehemens fuit, ut enses Regalem perstringens, partem non modicam in acumine, cum baltheo clypei Regalis, ablueret, coriumque interius clypei per partes in rugam conuerteret. * Omnibus etiam in Germania rite dispositis, Episcopos qui in schismate propriis sedibus pulsi fuerant, restituit. **

* Dodechini verba sunt ad a. 1107. Eadem repetit Chron. Saxo ad a. 1108. Alb. Stad. ad a. 1107. Gobel. *Persona at. VI. c. LVIII.* Lehmann. *lib. V. c. XLII.* Hayneccii *Ant. Goslar. ad a. 1107.*

** Albericus ad a. 1107. Otto Frisingensis *VI. c. XIII.*

§. III.

Graues statim Paschalis II. Papa turbas fuit expertus. Celebrata enim ab eodem Guastalla apud Lombardos Synodo, * multa circa res Ecclesiasticas fuerunt composita. Post hæc in Galliam abeunte Papa, ut a Ludouico VI. Gallorum Rege auxilia peteret, misit Imp. legatos suos, Archiepiscopum Treuirensis, Episcopum Halberstadtensem, Episcopum Monasteriensem una cum Welfphone Duce & Comitibus quam pluribus in Galliam, qui Catalauni Papam inuenientes, inuestituram Episcoporum ab antiquis temporibus Imp. conuenire contenderent, quam tamen Papa denegabat. ** Insequenti anno 1107. in Concilio Trecensi apud Gallos laicorum inuestitura de ecclesiasticis dignitatibus fuit prohibita, & diuersi Episcopi a manu laica inuestiti, depositi. *** Imperator vero per legatos vniuersæ Synodo significauit, potestatem constituendorum Episcoporum privilegiis Papalibus Carolo Imp. fuisse concessam. **** Adelgotum etiam eodem anno de archiepiscopatu Magdeburgensi inuestiuit. ***** Hoc nihili faciens Papa, in Synodo Bencuentana 1108. decernit, ut quicumque inuestituram Ecclesiæ, vel Ecclesiasticam dignitatem de manu Laici acceperit, & dans, & accipiens, communionem priuaretur. ***** Nihilominus Henricus in conuentu Francofurtensi a. 1109. deposito Godefrido Fuldensium abbate, Wolthelmum eis præfecit ex eadem congregatione. *****

* Con-

* Conradus Vrspergenſis p. 265. poſt hac hebdomada IV. Menſis Octob. habitum eſt concilium generale in provincia Longobardia ſuper ripam Padi fluminis, loco qui VVarſtallis nuncupatur, ubi preſidente ſere per omnia Apoſtolico viro Paſchali II. coram multitudine maxima clericorum, nec non laicorum, qui de diverſorum regnorum eccleſiis convenerant, præſentibus etiam legatis domini Henrici regis multa ſunt, prout canonica diſtabat æquitas de inimici Zizaniis enuſa, multa de fructibus ſuper harenam poſitis deſtructa, plura quoque poſtici ſeminis plantaria, profundius plantata ſimul & rigata, nonnulla etiam tutiſſima munitionis per eccleſias propugnacula ſunt edificata.

** Hanc legationem late deſcribit Sugerius in vita Ludouici Groſſi apud du Chesne Tom. IV. p. 289. qui tandem addit, Cumque hac & his ſimilia ceruicoſi auდიſſent Legati, Theutonico impetu frendentes tumultuabant, & ſi tuto auderent, conuitia eructuarent, iniurias inferrent. Non hic, inquit, ſed Roma gladius determinabitur querela.

*** Conradus Vrspergenſis p. 266. de Paſchali II. tandem circa Aſcenſionem Domini concilium non modicum apud Treas habuit: ubi inter multa quæ pro tempore & neceſſitate corrigenda, correxit, ſententiam de libera paſtorum electione, & de coercenda laicorum in eccleſiaſticas dignitates præſumptions, iuxta prædeceſſorum ſuorum decreta promulgauit. Annales Hildeſheimenſes ad a. 1107. Papa ex Synodi ſententia apud Treas Rothardum Mogontinenſem Epiſcopum ab officio ſuſpēdit, eo quod Vdonem Hildeſheimenſem ſine Eccleſiæ conſenſu reſtituit; & quia Reinhardum contra intra canonem Haluerſtadenſis Eccleſiæ ordinauit. Similis ſententia de Guichardo Conſtantiſi — atur, quia his conſenſe qui Godſcalcum Mindenſis Eccleſiæ loco Epiſcopi intruſerunt, & quia Henricum Magdeburgenſem ordinauit. Omnibus ibi Eccleſiis Apoſtolicis libertatem, & ex præcepto canonum Prælatos ſibi eligant, quos dignos viderint, reſtituit. Gob. Perſona et. VI. c. LVIII. Albericus ad a. 1108. Extat tamen in Goldaſti apologia pro Henrico IV. Sigeberti Gemblacenſis epiſtola nomine Eccleſiæ Leodiienſis contra epiſtolam Paſchalis II. Papæ, Eccleſias Henrico Cæſari & Imperio fideles excommunicantis & deuſtantis.

**** Conradus Vrspergenſis c. l. at rex Henricus peragratis Saxonie ſinibus, poſt paſchale feſtum Moguntia actum, eidem ſe concilio vicinum, non tamen præſentem, cum nonnullis epiſcopis & optimatibus exhibuit: cum quibus etiam inito conſilio, legatos honorabiles ad Apoſtolicum tranſmiſit, per quos tam ipſi, quam vniuerſæ ſynodo poteſtatem conſtituendorum epiſcoporum privilegii Apoſtolicis Carolo imperatori conceſſam notiſicarent. Super qua quæſtione, quia in alieno regno quicquam diſſimiri, ſt ipſe Romano iam incipiens potiri ſceptro H. non patitur, induciæ ſibi ſolum ſequentis anni ſpatium Romam veniendi, & eandem cauſam generali concilio ventitandi conceduntur. Vid. Henr. Meibomii Diſſertatio de lure Inueſtituræ Epiſcopalis Imperatoribus Romanis a Pontificibus per vim adempto.

***** Chron. Magdeb. apud Meibomium Tomo II. p. 323.

***** Petrus Diaconus lib. IV. c. XXXIII. menſe itaque Octobris adueniente, idem Apoſtolicus ad hunc locum adueniens, ſociato ſibi noſtro Abbate, Synodum celebraturus, Beneuentum perrexit. In qua videlicet veſtigia prædeceſſorum ſuorum ſecutus, conſtituit, & quicumque in veſtituram Eccleſiæ, ſed Eccleſiaſticam dignitatem de manu laici acceperit, & dans, & accipiens communicatione priuetur.

***** Verba ſunt Conradi Vrspergenſis p. 266.

§. IV.

Anno mto. Paſchalis II. Papa vrbe egrediens, aduocatis ad ſe Principibus & Comitibus Italia, hos vna cum Romanis iuramento obſtrinxit, vt ſibi eſſent in auxilio contra Imperatorem.* Henricus vero habito in Epi-

Epiphania Domini Ratisbonæ colloquio, Principibus exposuit, quatenus protectionem Romanam vellet suscipere pro impetranda benedictione Imperiali atque iuribus Imperii stabiliendis. ** Annuentibus hisce & fidem sacramento promittentibus, Italiam cum magno exercitu intravit. *** Rebus etiam per Tusciam & Longobardiam bene dispositis, **** legati Papales cum missis Imperatoriis apud Sutriam conuenientes, promptum esse Papam ad consecrationem & omnem Regis honorem, & voluntatem, si Imp. in die coronationis suæ refutaret omnem Inuelturam ecclesiarum in manum Pontificis, Clerus vero omnibus terris & Regalibus, quæ possideret, cederet, decimis saltim atque oblationibus esset contentus. ***** Hæc postquam a legatis fuissent deliberata atque inuicem promissa, ab ipso Imp. una cum quibusdam Imperii Principibus, & Pontificis legato Petro Leonis sacramento fuerunt confirmata. *****

* Petrus Diaconus Chron. Casin. lib. IV. c. XXXV. anno autem Dominice Incarnationis millesimo, centesimo decimo, indictione tertia, mense Iunio, Sexto eiusdem, stella Cometes apparuit. Eo etiam tempore iam dictus Paschalis Papa secundus urbem egrediens, ad has partes deuenit, & Ducem, ac Principem, omnesque Comites Apulie, Calabria, ac Principatus aduocans, accepit securitatem ab eis, quatinus illum adiuuarent contra Henricum Imperatorem, si necessitas sibi incumberet, & ad hoc prouocati fuissent. His ita peractis, Romam rediit, & omnes proceres Romanorum simili sacramento constrinxit.

** Conradus Vrspergensis p. 267. in Epiphania Domini Ratisbonæ Henricus colloquium cum principibus faciens, animi sui propositum eis aperuit, scilicet, quod transalpinis partibus se exhibere vellet, quatenus & benedictionem imperialem a summo pontifice, Romanæ, quæ caput mundi est, in urbe perciperet, & letus Italiae prouincias in societatem regni Germanici fraterna pace, & iustitiis ac legibus antiquis componeret: insuper ad omnia quæ defensio posceret ecclesiastica, aduentum patris Apostolici se promptum demonstraret.

*** Otto Frisingensis VII. c. XIV. anno abhinc tertio, ex omnibus regni visceribus infinito contrailo exercitu, Romam iturus, per montem Iouis Pyrenæum transit, ac in plano Italiae residens, iuxta Padum militem recensuit. In comitatu eius XXX. millia equitum electorum, exceptis his qui ex Italia ad eum confluerant: tantumque castrorum ambitum, qui adhuc superstites sunt, fuisse tradunt, ut visu vix penetrari potuisset. In plano ergo Italiae castra metantes, unusquisque militum ante papilionem suum lumen noctu accendit. Quod ad humanæ ostentationem gloriæ factum, quantum spectaculum indigenis in tam amplo ambitu præbuerit, dicere non oportet. Sugerius p. p. 260. Helmoldus lib. I. c. XXXIX. Dodechinus, Alb. Stadenfis, Conradus Vrspergensis, Annales Hildesheimenses ad a. 1110. Donnizo in vita Mathildis lib. II. c. XVIII. Gotfr. Viterb. p. XVII. Chron. p. 504. 505.

**** Otto Frising. VII c. XIV. Conradus Vrspergensis p. 267. Anno Domini millesimo CXI. Rex Henricus postquam rebus prospere per Longobardiam atque Tusciam disposuit, apud Florentiam Dominice natiuitatis gaudia, cum ingenti suorum tripudio & mirando, ac eatenus illius patriæ ciuibus nunquam viso decore & honore percelebravit.

***** Otto Frisingensis c. I. Conradus Vrspergensis p. 267. Inde ad Aquam pendentem progressus, legatos suos dudum ab Aritia missos, ab Apostolico boni nuntii baiulos repper-

rit: remissisque aliis nunciis cum Romanorum qui supplices illic sibi occurrerant, paulatim Sutrinam processit. Ibi legati Apostolici cum missis regis aduenientes, promptum esse papam ad consecrationem & omnem regis honorem & voluntatem, si tamen ipse sibi met annueret, libertatem ecclesiarum, laicam ab illis prohibens inuestituram, recipiendo nihilominus ab ecclesiis ducatus, marchias, comitatus, monetas, thelonea, ceterorumque regalium quae possident, summum praebuit rex assensum, sed eo pacto, quatenus haec transmutatio firma & autentica ratione, consilio quoque vel concordia totius ecclesiae, ac regni principum assensu stabiliretur: quod etiam vix aut nullo modo fieri posse credebatur. Petrus Diaconus lib. IV. c. XXXV. Henricus interea Imperator, immensum valde exercitum congregans, intrauit Italiam, praedecessorum suorum antiquorum, videlicet, Imperatorum dignitate, & intra, & Imperii coronam ab eodem Pontifice Romae accipere cupiens, sicque cursum suum cotidie accelerabat, erat iam hyemis tempus. Cumque in Tusciam deuenisset, missis Romam in porticu sancti Petri nuntiis, cum Petro Leonis, & aliis Pontificis nuntiis, hoc pactum inter eos deliberatum est, ut Imperator scripto refutaret omnem inuestituram omnium Ecclesiarum in manu Pontificis in conspectu Cleri, & populi in die coronationis suae, & postquam Papa fecerit de regalibus, sicut in alia carta scriptum est, sacramento firmabit, & dimittet Ecclesias liberas, cum oblationibus, & possessionibus, quae ad regnum manifeste non pertinebant, & absoluet populos a iuramentis, quae contra Episcopos facta sunt. Idem deinde plenius exponit, qua ratione patrimonium & possessiones Petri se restitutum atque Ecclesiam Romanam defensurum esse promiserit Imperator. In eorum processum ipse Imp. epistola ad omnes Christianos describit, quae reperitur apud Dodechinum ad a. 11. 0. in qua haec verba. *Fratres Ecclesia Decimis & oblationibus suis contenti sunt. Rex vero prae a & regalia, quae a Carolo & Ludenico, Ottone & Henrico, Ecclesiis collata sunt. Sibi & successoribus suis recipiat & detineat.*

***** Dodechinus c. l. *Hac sunt Sacramenta ex parte Domini Papae: Ego Petrus Leonis iuro vobis, quia Dominus Papa, proximo die Dominico, adimplebit Regi, quod in charta Conventionis scriptum est. Hac sunt sacramenta ex parte Regis: Ego Comes Hermannus, ego Volmarus, ego Adelbertus, iuro vobis, quia Dominus Rex, proxima quarta vel quinta Feria, ita Principes iurare faciet, & obsides dabit, sicut in charta conventionis scriptum est. Et sic observabunt Domino Papae, eo tenore, si Dominus Papa, proximo die Dominico, sic adimpleverit Regi per omnia, sicut in charta Conventionis scriptum est: Ex Dodechino sua sumit Goldastus Tomo viro p. 256. 257. Petrus Diaconus lib. IV. c. XXXV. cumque hoc inter eos constitutum fuisset, inventando firmavit hoc Imperator, Albertus Cancellarius, Hermannus, Fridericus, & Gotfridus Comites, Fridericus Saxo, & Cuono frater Berengarii, Siegeboth de Bavaria, Henricus Dux Carinthiae, Bertolfus filius Ducis Bertulfi, atque Albertus Cancellarius. Hi omnes post Imperatorem eo ordine iuraverunt, ut si Imperator hoc implere nollet, ipsi, cum omnibus suis, tenerent se ad Romam Ecclesiam.*

§. V.

Rebus sic dispositis, versus urbem progreditur ad componendam istam de inuestitura Episcopali controuersiam. * Henricus ibi a Paschali Papa cum clero & populo Romano in urbe Leonina, ante fores beati Petri, cum crucibus & thuribulis, aliisque Ecclesiasticis seu forensibus ornamentis stante, & aduentum eius praestolante, cum maximo tripudio suscipitur. ** Dum autem i Papa reclamantibus Episcopis, Conrado potissimum Archiepiscopo Salisburgenfi, promissa haut adimpleret, exortoque tumultu, iste potius iuramentum ab Imp. exigeret, *** Imp. iussu in captiuitatem

tatem ducitur, ac Vtrico Aquileiensium Patriarchæ traditur custodiendus.**** Henricus igitur sedato tumultu, disiectis muris Romanis, egressus, Papam secum duxit captiuum.**** Conuentione tamen facta, Henricus a ciuibus reuocatur, & per conditionem concedendæ inuestituræ Episcopalis dimisso Pontifice, Cardinalibus ex Papæ consensu huic inuestituræ iurato renuntiantibus,***** urbem iterum ingreditur.***** Tunc ciues atque Papam muneribus sibi conciliat, ab eodemque post Pascha anni miii. coronatus, fauore omnium Imperatoris Augulti nomen sortitur,***** Coronato Imp. post lectum euangelium, tradidit ei Papa ante altare Petri & Pauli priuilegium de inuestitura episcoporum tam per anulum quam per virgam. † Ista etiam conuentio promovere illorum temporum per S. Eucharistiam firmiter fuit stabilita. ††

* Sic enim Sigebertus Gemblacenſis ad a. 1111. *Henricus rex Roman vadit, propter sedandam discordiam qua erat inter regnum & sacerdotium, qua cepta a papa Gregorio septimo qui & Hildebrandus nominatus est, & exagitata a successoribus eius, Victore & Urbano, magno scandalo erat toti mundo. Rex autem vii volens auctoritate & consuetudine & authorialibus priuilegiis imperatorum, qui a Carolo Magno, qui post de regibus Francorum imperauit Romanis, iamque per trecentos & eo amplius annos imperauerat sub 63. apostolicis, dabat licite episcopatus & abbatias, & per anulum & per virgam. Contra hanc maiorum auctoritatem censebant papa synodali iudicio, non posse nec debere dari per virgam vel per anulum episcopatum aut aliquam ecclesiasticam inuestituram a laicali manu. Et quicunque ita episcopatum aut aliquam ecclesiasticam inuestituram accipiebant, excommunicabantur. Propter hanc præcipue causam Rex Roman tendebat, & si qui Longobardorum quoquo modo ei resistere volebant. potenter eos proterebat. Sugerius p. 290. Malhi. Paris. ad a. 1112. Guil. Malmesbur. de gest. Angl. R. lib. V.*

** Verba sunt Ottonis Frisingensis VII. c. XIV. Dodechinus, Alb. Stadenſis, Annales Hildesheimenses, Albericus ad a. 1111. Petrus Diaconus lib. IV. c. XXXVII. Conradus Vrspergenſis p. 268. Gotf. Viterb. p. XVII. p. 505. Donnizo in vita Mathildis lib. II. c. XVIII. Helmoldus lib. I. c. XXXIX. Chronographus Saxo ad a. 1112.

*** Helmoldus I. c. XXXIX. ubi autem ventum est ad consecrationem, exegit ab eo Dominus Papa iuramenta, quatenus in Catholica fidei obseruantia integer, in Apostolica fidei reuerentia promptus, in Ecclesiarum defensione sollicitus existeret. Sed Rex superbus iurare noluit, dicens, Imperatorem nemini iurare debere, cui iuramentorum sacramenta ab omnibus sint exhibenda. Facta est ergo contentio inter Dominum Papam & Regem, & interceptum est opus consecrationis.

**** Otto Frisingensis VII. c. XIV. ipse autem præfatum Pontificem consilio quorundam sceleratorum, cum magna tamen reuerentia captiuauit, ac Vtrico Aquileiensium Patriarcha custodiendum commisit: sicque tumultu orto, ac omnibus preciosis rebus ad decorem & regale fastigium expositis, immuniter distractis, in luctum versus est gaudium. Occasio autem sceleris huius hac fuit, quod Rege Roman tendente, inter ipsum & Papam conuentio facta, ab obsidibus firmata narratur, ut scilicet Rex inuestituras Episcoporum remitteret, & Papa ipsi regalia eorum resignaret. Itaque dum Roman venisset, ac a Pontifice promissa sibi persolui exegisset, Papa, eo quod reclamantibus Episcopis, ea quæ petebantur adimplere non posset, tanquam nocens, cum per omnia esset innocens, cussit-

confectio mancipatur. Petrus Diaconus lib. IV. c. XXXVIII. Helmoldus lib. I. c. XXXIX.

**** Otto Frisingensis VII. c. XIV. *populus Romanus, cum infinita erumpens multitudo, Tyberim transeunt, ac Regem pene ex improviso, multis de exercitu in Urbe, sine in agro manentibus, ante gradus Ecclesie S. Petri inuadunt. Rex ergo, ut erat armis experientissimus, cum paucis, quos ibi habebat, in hostem ruit, durissimeque ac accerrime, suis iam aduentantibus, pugnant. occidis multis, ceteros in fugam vertit, Romani fuga, in Ponte iuxta Castrum Crescentii, coartati, Tyberi se committunt, pluresque aquis, quam gladiis periisse narrantur. Rex, tam crudeli facto perpetrato, angustias portarum suspectas habens, muros Urbis rupit, egressusque Papam captiuum secum duxit. Prolixius hæc narrat P. Diaconus lib. IV. c. XXXIX. Gotfridus Viterbiensis l. c. Helmoldus l. c. XXXIX.*

***** P. Diaconus lib. IV. c. XL. *ex verbo igitur Papæ ab eis iuratum est in agro, iuxta Pontem Mammæum, qui Romanos a Teutonicis dirimebat, in hoc videlicet modo, quod viterius non inquietaret Imperatorem, neque eius Imperium de inuestitura Episcopatum, & Abbatiarum, & de iniuria sibi illata, & suis in persona, & bonis Imperatoris aliquod malum sibi, vel alicui persone non redderet pro hac causa, & penitus in persona Imperatoris numquam anathemata ponat, ut concedet eidem Imperatori, & eius Imperio, & privilegio suo sub anathemate confirmat Episcopos, & Abbates, libere electos, assensu Imperatoris, sine Symonia, quos idem Imperator annulo, & Virga inuestiat, & Episcopus inuestitus libere consecrationem accipiat ab Archiepiscopo, ad quem pertinerit. Si quis vero a populo, & a Clero eligatur, nisi ab Imperatore inuestiatur, a nemine consecratur, & Archiepiscopi, & Episcopi libertatem habeant consecrandi inuestitos ab Imperatore, & Regno, & Imperium, & Patriciatum officii sui auxilio tenere adiuvabit. Goldastus Tomo vno p. 254. 255.*

***** Otto Frisingensis VII. c. XIV. *igitur per aliquod temporis sacrilego ausu tento summo Pontifice, conuentione facta, Rex a ciuibus renocatur, & per conditionem dimisso summo Pontifice, ac extorto ab eo per vim de inuestitura Episcoporum privilegio, in Urbem ingreditur. Sugerius p. 290.*

***** Otto Frisingensis c. I. P. Diaconus lib. IV. c. XL. Gotfr. Viterb. p. XVII. p. 505. *Tempus definit Dodechinus ad a. 1111. post Pascha a papa imperator consecratur. Cum eo conuenit Siebertus Gemblacensis, qui privilegium de inuestituris tempore coronationis datum dicit Idibus Aprilis.*

† Sieb. Gemblacensis ad a. 1111. *In reconciliatione autem qua facta est inter imperatorem & papam, (nam ipsum papam cum episcopis & cardinalibus ceperat) die Pascha Henrico in imperatorem coronato post lectum euangelium tradidit ei papa ante altare Apostolorum Petri & Pauli in oculis omnium principum privilegium de inuestitura episcopatum vel abbatiarum, tam per annulum quam per Virgam, scilicet ut regni eius episcopis vel abbatibus libere prater violentiam electus, inuestituram Virga & annuli conferat, post inuestitionem vero canonice consecrationem accipiat ab episcopo, ad quem pertinerit. Iisdem verbis utitur Albericus ad a. 1111. qui insuper super hac concessione conscriptum privilegium Paschalis II. exhibet. Ex eo habet Goldastus Tomo vno p. 255. & Pfeffingerus Vitiario illustrato p. 554. Auentinus lib. VI. c. II.*

†† P. Diaconus IV. c. XL. *porro cum ibidem cartam ipsam Imperator accepisset, postmodum tamen cum ad beati Petri Ecclesiam peruenissent, post corona acceptionem, eam ad manum Pontificis retulit, nec solum contra eius voluntatem, sed etiam contra omnem consuetudinem de eius manu accepit. Coronatus est autem item Imperator, portis omnibus Romanae Urbis, ne quis ciuium ad eum accederet, obsecratis. Cumque ad huius consecrationem venisset, partem ipse accipiens, partem Imperatori contradens, dixit. Sicut pars ista vniuersi Corporis diuisa est, ita diuisus sis a Regno*

schisma compositurum, & pacem Germaniæ redditurum promittit. * Hinc sedatis Saxonum motibus, pace in quadriennium constituta, ** a. 1103. in Comitibus Moguntinis Henricum filium suum Regem fecit salutari; *** cum prius iurasset, se nunquam ab eo defecturum. Anno 1105. vero filius Henrici a Papæ adfclis instigatur, sub specie Reipublicæ constituendæ, restaurandæque Ecclesiæ contra Patrem rebellat, habitoque Northusæ Episcoporum conuentu, Rotardus Moguntinus archiepiscopus Merseburgi Henricum fecit consecrari. **** Hic monitus licet a patre, vt desistat, ***** omnes Germaniæ Proceres ab ipso auertere conatur. Arma armis opponuntur ad Ratisbonam, intermedio saltim fluuio. ***** Filius autem Patrem die Aduentus Dominica 1106. Confluentiam vocauit ad Colloquium, vbi veniam delictorum precatus, fidem ipsi iuramento promissit, si modo Papæ iterum vellet conciliari. Dimisso igitur exercitu, Henricus Moguntiam properabat, vt coram regni Principibus cum filio in gratiam rediret. Cum vero ad oppidum Bingen venissent, filius patrem in castrum Ingelheimum abducit, eidem quem indigne admodum habuerat, regni insignia extorquet, ipsumque vt regno renuntiaret, cogit. † Pater igitur vitæ metuens, Coloniam fugit, ibidemque aliquot dies commoratus, Leodium venit, vbi fidos regni consortes semper inuenerat. †† Proceres vero Germaniæ Moguntia congregati, Imperii insignia Henrico iuniori deferunt, ipsum per impositionem manus legatorum Pontificiorum, cunctorumque electione Regem creant. †††

* Chronographus Saxo ad a. 1102. *Henricus Imperator natalem Domini apud Magoniam celebravit. Ibi multi Principes conuenerunt, & consilium Imperatori fecerunt, vt Romam mitteret nuntios propter vnitatem Ecclesiæ, & Papam constituere secundum electionem Romanorum & omnium Ecclesiarum.* Albertus Stadenfis, Conradus Vrspergensis ad a. 1102.

** Verba sunt Sigeberti ad a. 1103. Chron. Augustense ad a. 1103. *Imperator Moguntia in Epiphania Domini regnum per quadriennium cum iuramento pacificari constituit, Saxones sibi rebelles reconciliavit, cunctis gratiam suam impertit.*

*** Otto Frisingensis VII. c. VIII. *anno ab incarnatione Domini MCIII Imperator Henricus natale Domini Moguntia celebrans, ibique Henrico filio suo Rege post se designato.* Albericus ad a. 1103. Variant tamen reliqui Scriptores circa annum. Annales Hildesheimenses, Albertus Stadenfis, Conradus Vrspergensis ad a. 1099. referunt, Chronographus Saxo ad a. 1100. Auentinus lib. V. c. XVII in Comitibus Aquisgranensibus factum dicit, ex quo decretum addedit Goldastus Tomo I p. 247. qui tamen male ad annum 1096. refert.

**** Otto Frisingensis VII. c. VIII. *Henricus filius eius, rebellionem contra patrem, in Noriciæ partibus, consilio Theobaldi Marchionis, & Berengarii Comitum, sub specie Religionis, eo quod Pater eius a Romanis Pontificibus excommunicatus esset, molitur: ascitusque sibi quibusdam ex Orientali Francia, Alemannia, Baioaria, Principibus, Saxoniam, terram & gentem contra Regem facile animandam ingreditur.* Sig. Gembl. ad a. 1105. *filius imperatoris Henrici a patre auersus quicunque potest ab eo auertit, & sub obtentu melioranda reipublica & restauranda ecclesia in*

eam

eum insurgit. Dodechinus, Chronicon Leodiense, Albertus Stadenfis, Albericus, ad a. 1105. Chronographus Saxo ad a. 1104.

**** Hoc auctor vitæ Henrici p. 387. late narrat. Acta huius Conuentus exhibet Goldastus Tomo 6no p. 247.

***** Otto Frisingensis VII. c. IX. *igitur regno in se ipso miserabiliter diuiso, ex omnibus viis viribus condurnato milite, ferro flammaque crudeliter vastata terra, in ripa Rhegini fluminis, sterque, scilicet Pater & filius, confedit. Iam castra disponuntur, iam acies ordinantur, iam ad parricidiale scelus Pater in Filium, filius in patrem a suis inflammatur. Sed fluminis alueo ne- pharii conatus impediabantur.*

† Singula hæc multis verbis ipse Henricus epistola ad Philippum I Galliarum Regem exponit, quæ reperitur apud Albericum *ad a. 1106.* atque inter alias epistolas Henrici apud Vrstisium p. 396. Ad hanc epistolam prouocat Otto Frisingensis lib. VII c. XII. dicens: *extat de hoc inter caturas eius Epistolas ad Regem Celticæ, qui Francorum dicitur, seu Aquitania Duxem Epistola missa, quæ miseriarum eius tragediam continens, saxeas quoque mentes ad mutabilem rerum ærumnas contem- landas ac deplorandas emollire posset, & Sig. Gembl. ad a. 1106.* Extant etiam de hoc facinore epistolæ Henrici ad filium Henricum, Principes Saxoniarum atque Germaniarum apud Vrstisium p. 399. Breuiter rem narrat Otto Frisingensis VI c. XI. *anno ab incarnatione Domini M C V I in natali Domini maximus conuentus Principum Moguntia factus est: ubi superuenientes Apostolica sedis legati, anathema a Romanis Pontificibus in Imperatorem factum, manifeste omnibus qui aderant promulgabant. Ea propter dum ipse in quodam castro positus, ac custodia mancipatus, audientiam peteret, Principes seditionem vulgi timentes, ei apud Inglinheim occurrunt, ibique multis modis communiunt, vel iuxta alios circumueniunt, ac coactum insignia regni resignare, ac filio mittere, XLIII regni sui post mortem patris, Imperii V anno, persuadent: Inuehitur in hoc factum Sugerius in vita Ludouici Grossi ap. du Chesne Tom. IV. p. 288. dicens, de Henrico V. *vir affectus patrum, & totius humanitatis expertus, qui & genitorem Henricum crudelissime persecutus, exheredauit: & ut ferebatur, nequissima captione tenens, inimicorum verberibus & iniuriis ut insignia regalia, videlicet coronam, septum & lanceam sancti Mauricii redderet, nec aliquid in toto Regno proprium retineret, impissime coegit.* Dodechinus, Albericus, Annales Hildeshheimenses *ad a. 1106.* Chronographus Saxo *ad a. 1107.* Auctor vitæ Henrici p. 388. 389. Gotfridus Vi- terb. p. XVII. p. 503. Helmoldus lib. I c. XXXII.*

†† Otto Frisingensis VII. c. XII. *resignatis ab Imperatore regalibus, ipse iam ex Rege opulentiſſimo ac potentiſſimo miserabile mortalibus relinquens exemplum, egens factus, ad inferiores partes Rheni in Belgas se contulit: ibique a Colonienſibus, non ut exul, sed ut Rex regio apparatu susceptus est. Et paullo post: inde Leodium digressus ab eisque fastigio regali susceptus, omnibus se frangere circumueniunt, se ad reddenda regalia ut coactum, quibus potuit in regno suo, seu aliis regnis pos- ſus declamauit.*

††† Otto Frisingensis VI. c. XI.

S. XLVII.

Fauebant tamen partibus Henrici IV. Henricus Dux Lotharingæ, Episcopus Leodiensis, Princeps Limburgensis & quædam ad Rhenum Ciuitates, qui commisso ad Mosam prælio cum Henrico V. superiores exiſtebant, Colonia etiam obsidionem Henrici eludebat. * Rursus tamen instauratum est prælium, & Cæsar senior victus, conclusus & comprehensus ludibrio habitus atque omni ope humana fuit destitutus. ** At, Henricus

Nnn

Præ-

Præbendam a Gebehardo, Spirensi Episcopo petit, quam tamen, ideo quod excommunicatus esset, non obtinuit. *** Tandem vero IV. Idus Augusti 1106. Leodii misere obiit, & more regio ibi sepelitur. **** Sed postea, ex mandato Romani pontificis, e cœmeterio elicitur, eique omnis Christiana sepultura denegatur. Corpus autem eius in feretro Spiram fuit deportatum, & in Capella S. Afræ sine sepultura per spatium quinque annorum in feretro conservatum. ***** Tandem vero VII. Idus Augusti a. 1111. Henricus V. filius eius Patrem suum regio more Spiræ sepelit. *****

* Sig. Gembl. ad a. 1106. *Imperator Henrico morante Leodii, filius eius Aquisgranum venit, & volens venire Leodium contra patrem suum, quinta feria Dominica cœna præmisit suos præoccupare pontem apud Vinsatum, ne quis venienti sibi obfaret. Sed milicibus patris concurrentibus ad occupandum pontem, milites filii a ponte repelluntur, aliis eorum captis, aliis in Mosam dimissis, aliis occisis, inter quos etiam Bruno comes occisus est. Sicque filius contra patrem veniens redit inglorius. Colonienfibus fidem imperatoris servantibus, & eorum archiepiscopo filium imperatoris contra patrem suum animante. Colonia obsessa oppugnatur sed non expugnatur. Otto Frisingensis VII. c. XII. filius itaque iam Rex factus collecto milite patrem subsequens, circa Mosam confedit: ubi ab Henrico Duce Belgarum, aliisque patris sui fidelibus, super pontem Mosæ, in loco qui Guegeser dicitur, bello tentatus, cedere compellitur. Plenius auctor vitæ Henrici p. 391. Annales Hildesheimenses ad a. 1106. Helmoldus lib. I c. XXXII.*

** Verba sunt Helmoldi lib. I c. XXXIII. qui addit: *quantas autem contumelias, quantum opprobria vir iste magnificus in illis diebus pertulerit, sicut relatu difficile, ita auditu lamentabile est. Compil. Chron. ad a. 1109. Henricum quartum ad tantam paupertatem devenit, quod ocreas pro pane exposuit, & isti filio gladium hereditavit, dicens si mihi plus dimisisses, plus tibi misissem.*

*** Helmoldus lib. I c. XXXIII.

**** Otto Frisingensis c. l. Dodechinus, Sigebertus Gemblacenensis, Chronicon Stedernburgense, Leodienfe, Malleacense, Contin. Lamberti, Albericus, Albertus Stadenfis ad a. 1106. Chronographus Saxo ad a. 1107. Auctor vitæ eius p. 391.

***** Ita quidem Gotfridus Viterbiensis p. XVII. p. 504. Annales Hildesheimenses ad a. 1106. Helmoldus lib. I c. XXXIII. Dodechinus ad a. 1106. *sed interim moritur pater apud Leodium constitutus, & Spiram deportatus, in quandam desertam ecclesiolam deponitur insepultus, pro eo quod a tot & tantis patribus tanto tempore permansisset excommunicatus.*

***** Verba sunt Annalium Hildesheimensium ad a. 1111. Lehmann. lib. V c. XLIII. *Otto Frisingensis vero de gestis Friderici I lib. I c. X dicit, quasi unico noctu hoc fuerit factum circa idem tempus Imperator Henricus apud Leodium Belgicæ urbem, diem obiit. Sepultusque ibidem intestinis eius, corpus in Gallia civitatem Spiram deportatur: ibique in Ecclesia beata Dei genitricis, semperque virginis Mariæ, quam ipse miro & artificio sicut hodie cernitur, construxerat opere, iuxta patrem, anum, Imperatores, cultu regio sepelitur.*

§. XLVIII.

Vxores binas habuit. Prima erat Bertha, Ottonis, Marchionis Italiæ filia, quæ ipsi infanti, viuo adhuc patre a. 1055. fuit desponsata. * Cum hac a. 1067. nuptias Triburæ celebravit, ** inuitus tamen, eamque sic exosam habebat, ut post nuptias celebratas eam sponte sua nunquam videret, *** diuortium potius cum eadem facere cupiens, **** Hac anno 1088, defun-

ta,

cta, **** duxit insequenti anno Adelheidam, filiam Regis Russorum, vi-
duamque Vtonis, Marchionis Brandenburgici. ***** Hæc Praxedis aliis
dicta, † de iniuriis mariti nimium quæta, †† in monasterium secessit. †††
Cum hac sterile habuit matrimonium. Ex priori vero Bertha sustulit a. 1071.
filium, qui postquam baptizatus, defunctus & Hartesburgi fuit sepultus ††††
Alter Conradus 2. Februarii 1074. fuit natus, contra patrem factus rebel-
lis. †††† Tertius erat Henricus V. qui ipsi successit: Inter filias Agnes
erat, Friderico Hohenstauffio, Sueuorum Duci nupta, ††††† quæ alias me-
morantur, incertæ sunt fidei. ††††††

* Cont. Herm. Contracti ad a. 1055. *Imperator de Italia per Baiariam rediens, natalem Domi-
ni apud castrum Turegum celebravit, ibique Othonis Marchionis filiam equinoco suo filio desponsavit.*

** Otto Frisingensis VI. c. XXXV. ad a. 1066. *anno sequenti Rex Bertam Ottonis Italici
Marchionis filiam uxorem accipiens, nuptias apud Triburias celebravit. Hunc sequitur Albericus &
Chronographus Saxo ad a. 1067. Bertoldus vero, Lambertus Schafnaburgensis & Monachus
Herueldensis eadem ad a. 1066. referunt.*

*** Bruno p. 176. *uxorem suam, quam nobilem & pulchram suasionibus Principum inui-
tus duxerat, sic exoriam habebat, ut, post nuptias celebratas, eam sponte sua nunquam videret, quod &
ipsas nuptias non sponte sua celebraverat. Ergo, multis modis, eam a se separare querebat, ut tunc quasi
licenter illiciter faceret, quum hoc, quod licebat, coniugium non haberet. Bertoldus ad a. 1068. Hein-
ricus Rex, adolescentiæ suæ errore seductus, legitima coniugis adeo obliniscitur, & tam nefandis crimi-
nibus involutus esse diffamatur, ut etiam Principes eius eum regno privare molirentur.*

**** Vide supra §. IX.

***** Chronographus Saxo, Albertus Stadenfis ad a. 1089.

***** Chronographus Saxo ad a. 1089. *Imperator Colonia nuptias celebravit, quandam
Vtonis, Marchionis viduam, filiam Regis Russorum, ducens uxorem Dodechinus ad a. 1093.*

† Sic eam vocat Bertoldus.

†† Bertoldus ad a. 1094. *uxor huius Imp. iamdiu multis iniuriis lacescita, multisque annis
ne aufugere custodita, tandem ad VVelphonem Ducem Italiae aufugit. Quæ apud suos tot & tanta,
tamque inaudita mala se passam conquesta est, ut etiam apud inimicos misericordiam se inuenturam
non dubitaret, nec in hac utique spe decepta est. Nam Dux & uxor eius Machtildis grateranter eam sus-
ceperunt & trallauerunt. Qua ratione illam aliis subiecerit docet Dodechinus ad a. 1093. Hinc
Bertoldus ad a. 1095. In synodo Placentina Praxedis regina iamdudum a Henrico separata, super
maritum suum Domino Apostolico & sanctæ synodo conquesta est, de inauditis fornicationum spurcitiis,
quas apud maritum passa est. Cuius querimoniam Dominus Papa cum sanctæ synodo satis misericor-
diter suscepit, eo quod ipsam tantas spurcitiis non tam commisisse, quam inuitam pertulisse, pro certo
cognouit. Unde & de penitentia pro huiusmodi flagitiis iniungenda, illam clementer absoluit, quæ
& peccatum suum sponte & publice confiteri non erubuit.*

††† Dodechinus ad a. 1093. *regina autem reuersa est in regionem suam, & ingressa mo-
nasterium facta est abbatisa, ut quidam dicunt.*

†††† Lambertus Schafn. ad a. 1071. *Regina, quæ, vna cum Rege, Moguntia aderat, filium
peperit, sed is baptizatus statim obiit, delatusque in Hartesburg, ibi sepultus est.*

††††† Lamb. Schafn. ad a. 1074. *Castellum Vokenrot paucis ante diebus captum fuerat
obsideri, & quia regina in eo toto tempore belli huius seruabatur, iussu regis profectus eo abbas Heruel-
densis consentientibus Thuringis eandem inde accepit, atque Herueldiam adduxit pregnantem, & iam*

de partus vicinitate in dies anxiantem. Cumque ibi diebus multis moraretur, nesciente scilicet rege propter perturbationem reipublica, quo eam mittere posset seruandam, 2. idus Februarii feria 4. peperit filium. Is quomodo infirmari, & iamiam expiraturus putabatur, tertio die baptizatus est ab Ezzone Altenburgensi episcopo, qui tunc forte apud abbatem hospitabatur, & nomine atani sui Conradus est vocatus: & quoniam alii non aderant, qui digne eo manereungerentur, abbas & alii plerique fratres Herueldensis cenobii eum de sacro fronte susceperunt.

††††† Otto Frising. lib. I. de Gestis Friderici I. c. VIII. Hæc postea Leopoldo Austriæ Marchioni fuit nupta c. X. mortuo Alemannorum Duce, Friderico, Agnetem, ab ipso viduam, frater suus, Henricus, Imperatoris Henrici filius, in sua suscepit; eamque Leopoldo, Orientali Marchioni in uxorem dedit, filius ipsius, (prioris matrimonii) Friderico, quindecim, Conrado, duodecim annos, habentibus. Idem lib. VII. Chron. c. IX.

††††† Hæc sunt Adelheida, Gandersheimensis Abbatisa, Bertha, Marquardī Carantani vxor. Sophia, Salomonis Vngariæ Regis Coniux.

§. XLIX.

Imperante hoc Henrico IV. suscepta fuit prima expeditio Cruciatæ. Mitebant enim Constantinopolitani, Alexio imperante, ad synodum Placentinam anni 1095. legatos, auxilia contra Turcas petentes, ad hoc auxilium Urbanus II Papa multos incitauit. * Insequenti igitur anno 1096. maxima multitudo Itatorum, Gallorum & Germanorum Hierosolymam contra paganos duce Gothofredo Bullionæo perrexit, qui cruce in vestibus fuerunt signati, quorum permulta pars, eo quod Hungariam deuastarent, fuerunt interfecti, *** reliqui vero cum maximo labore Palastrinam intrant; Antiochiam, demum idibus Iulii 1099. Hierosolymarum urbem capiunt, Godefrido Rege constituto. ****

* Bertoldus ad a. 1095. item legatio Constantinopolitani inprimis ad hanc synodum (Placentinam) peruenit, qui Dominum Papam omnesque Christi fideles suppliciter implorauit, ut aliquod auxilium sibi contra Paganos pro defensione S. Ecclesiæ conferrent, quam Pagani iam pene in illis partibus deleuerant, qui partes illas usque ad muros Constantinopolitana ciuitatis obtinuerant. Ad hoc ergo auxilium Dominus Papa multos incitauit, ut etiam iure iurando promitterent, se illuc, Deo annuente, ituros, & eidem Imperatori contra Paganos pro posse suo, fidelissimum adiutorium collaturos: Dodechinus ad a. 1095.

** Duces illorum recenset Siebertus Gemblacensis ad a. 1096. eminebant in hoc Dei hostico dux Lotharingæ Godefridus, & fratres eius Eustachius & Baldwinus, Anselmus de Ribodimonte, Baldwinus Comes Montensis, Robertus comes Flandrensis, Stephanus comes Blefensis, Hugo Magnus frater Philippi regis Francorum, Robertus comes Normannorum, Raymundus comes sancti Agedi, Balamundus dux Apulie, & Tancredus nepos eius. Horum omnium curam Apostolica auctoritate suscepit vir eximius Hamarus Podiensis episcopus, eisque consilio & doctrina usque ad captam Antiochiam plurimum proficinus fuit. Huius etiam via incitator Petrus quidam eremita fuit, qui usque ad captam Hierusalem in multis vtilis cum exercitu Dei perseuerauit. Plenius hæc persequitur Otto Frisingensis VII. c. II. Chron. Wurtzb. ad a. 1099. Hierosolyma a Christianis capitur. Godefrido Duce exercitum regente.

*** Bertoldus ad a. 1096. Vid. Rechenbergii dissertatio de prima expeditione cruciatæ.

**** Dodechinus ad a. 1099. Hierosolyma idus Iulii capta est a Christianis, eo die quo dissiso Apostolorum sanguine est, Godefrido duce exercitus ibi regente: & statim cum Christiani regem super se constituerunt. Sig. Gembl. ad a. 1099.

DISSERTATIO DECIMA SEXTA
DE
HENRICO V. ET LOTHARIO
RESPONDENTE
GEORGIO IACOBO AB HACKELBERG
EQVITE BRVNSVICENSI.

§. I. Henrici V. natiuitas & parentes. §. II. Henricus Goslarie tonitru perterritus. §. III. Synodus
Gualfollana, Trecentis & Beneuentana, & origo controuersie de inuestitura Episcoporum. §. IV.
Compositio inter legatos Imp. & Papa de hac inuestitura, & Clerus terris & Regalibus cederet.
§. V. Imp. urbem ingreditur, Papam promissa haut adimplentem captiuum facit, qui Henrico
coronato ipsi remittit inuestituram. §. VI. Papa in Concilio Lateranensi & Viennensi
omnia reuocat. §. VII. Imp. ad occupandas terras Mathildianas Italiam ingreditur, & a Papa
absoluitur. §. VIII. Mortuo Paschali II. Romani Gelasium II, Imp. Gregorium VIII. Papam
imponit, a quo coronatur. §. IX. Calixtus II. apud Gallos Papa eligitur, qui inuestituras repe-
tit, Imp. excommunicat. §. X. Imp. deficere a se regnum videns Calixto II. a. 1122. post-
quam a banno esset absolutus, cedit Episcoporum inuestituras. §. XI. Imp. Henricum Ducem Lo-
tharingie terris priuat. §. XII. Lothario concedit Ducatum Saxonie, Conrado Ducatum Fran-
conie, Friderico Hohenstauffo Ducatum Suevie. §. XIII. Imp. Robertum Flandrie Comitem sub-
iugat, Bohemie Ducem restituit, Boleslaum III. Polonum in ordinem redigit & expeditionem in
Vngariam suscipit. §. XIV. Turba Henrici cum Principibus Germanie & Alberto Moguntino.
§. XV. bellum Saxonicum. §. XVI. bellum cum Rainaldo, Barri Comite. §. XVII. b. Henrici
contra Ludouicum Galliarum Regem et Petronellam Batauam. §. XVIII. Mors Henrici V. §.
XIX. Familia. §. XX. Lotharii natiuitas & parentes. §. XXI. Lotharii electio & coronatio
Germanica. §. XXII. Comitatus Merseburgensis, & iura Imperii in Regem Dania & Vngaria,
Duces Bohemie atque Polonia. §. XXIII. Bellum cum Friderico Franconia, Conrado Suevie
Duce. §. XXIV. Schisma Papale post mortem Honorii II. Innocentius III. Imp. auxilium im-
plorat. §. XXV. Lotharius Innocentium III. restituit, ab eodemque coronatur. §. XXVI. Imp.
a. 1135. denovo Italiam intrat & Longobardos subigit. §. XXVII. Lotharius Rogerium Vin-
cit, atque vna cum Papa, Reginaldo Apuliam confert. §. XXVIII. In eadem expeditione Ama-
phireptus fuit Codex Pandectarum. §. XXIX. Conrado VVettinensi Marchiam Misnie: Ludo-
uico genero Thuringiam, Henrico Bauariam concedit: Canutum creat Regem Obotriorum. Ma-
gnus Dania Rex ipsius fit vasallus, Conradus Zeringie Dux Burgundie principatum adipiscitur.
§. XXX. Mors Lotharii. §. XXXI. Familia.

§. I.



Henrici IV. ex Bertha tertius filius erat Henricus V. natus a.
1081. * Hic patri Imperii dignitatem a. 1106. pessimo exemplo
præripuit, ** & patre mortuo, libere regnans, Coloniam
Agrippinam obsidione cingit, eamque tandem multa pecu-
nia accepta ad deditionem coëgit.

* Cont. Lamb. ad. a. 1081. *Heinricus rex natus est, ille qui patrem suum de regno expulit.* Marianus Scotus, *Annales Hildesheimenses*, *Chronographus Saxo*, ad a. 1081.

** Prout superiori disl. §. XLVI. fuit declaratum. Otto Frisingensis de gestis Friderici lib. I. c. X. *Henrico in regnum successit filius suus Henricus, in ordine Imperatorum quartus, Regum vero quintus.*

§. II.

Sub initium statim Regiminis rex natiuitatem Ratisbonæ, Pascha vero a. 1107 Moguntia celebravit. Postea, dum in Goslariensi oppido Conuentum habuisset, & iura regni, prout voluit, disposuisset, subito tempestas, nimium horribilis, fulgurum, coruscationum, tonitruum exorta, Regem & omnem populum perterrituit, adeo enim vehemens fuit, ut enses Regalem perstringens, partem non modicam in acumine, cum baltheo clypei Regalis, absumeret, coriumque interius clypei per partes in rugam conuerteret. * Omnibus etiam in Germania rite dispositis, Episcopos qui in schismate propriis sedibus pulsi fuerant, restituit. **

* Dodechini verba sunt ad a. 1107. Eadem repetit Chron. Saxo ad a. 1108. Alb. Stad. ad a. 1107. Gobel. *Persona et. VI. c. LVIII.* Lehmann. *lib. V. c. XLII.* Hayneccii *Ant. Goslar. ad a. 1107.*

** Albericus ad a. 1107. Otto Frisingensis *VI. c. XIII.*

§. III.

Graues statim Paschalis II. Papa turbas fuit expertus. Celebrata enim ab eodem Guastalla apud Lombardos Synodo, * multa circa res Ecclesiasticas fuerunt composita. Post hæc in Galliam abeunte Papa, ut a Ludouico VI. Gallorum Rege auxilia peteret, misit Imp. legatos suos, Archiepiscopum Treuirensis, Episcopum Halberstadtensem, Episcopum Monasteriensem una cum Welfphone Duce & Comitibus quam pluribus in Galliam, qui Catalauni Papam inuenientes, inuestituram Episcoporum ab antiquis temporibus Imp. conuenire contenderent, quam tamen Papa denegabat. ** Insequenti anno 1107. in Concilio Trecensi apud Gallos laicorum inuestitura de ecclesiasticis dignitatibus fuit prohibita, & diuersi Episcopi a manu laica inuestiti, depoliti. *** Imperator vero per legatos vniuersæ Synodo significauit, potestatem constituendorum Episcoporum priuilegiis Papalibus Carolo Imp. fuisse concessam. **** Adelgotum etiam eodem anno de archiepiscopatu Magdeburgensi inuestiuit. ***** Hoc nihili faciens Papa, in Synodo Bencuentana 1108. decernit, ut quicumque Inuestituram Ecclesiæ, vel Ecclesiasticam dignitatem de manu Laici acceperit, & dans, & accipiens, communionem priuetur. ***** Nihilominus Henricus in conuentu Francofurtensi a. 1109. deposito Godefrido Fuldensium abbate, Wolthelmum eis præfecit ex eadem congregatione, *****

* Cor.

* Conradus Vrspergensis p. 265. post hac hebdomada IV. Mensis Octob. habitum est concilium generale in provincia Longobardia super ripam Padi fluminis, loco qui VVarstallis nuncupatur, ubi presidente fere per omnia Apostolico viro Paschali II. coram multitudine maxima clericorum, nec non laicorum, qui de diversorum regnorum ecclesiis convenerant, presentibus etiam legatis domini Henrici regis multa sunt, prout canonica distabat aequitas de inimici Zizaniis emulsa, multa de fructibus super harenam positis destructa, plura quoque postici seminis plantaria, profundius plantata simul & rigata, nonnulla etiam tutissima munitionis per ecclesias propugnacula sunt edificata.

** Hanc legationem late describit Sugerius in vita Ludouici Grossi apud du Chesne Tom. IV. p. 289. qui tandem addit, *Cumque hac & his similia ceruicosi audissent Legati, Theutonico impetu frendentes tumultuabant, & si tuto auderent, committia eructuarent, iniurias inferrent. Non hic, inquit, sed Roma gladiis determinabitur querela.*

*** Conradus Vrspergensis p. 266. de Paschali II. tandem circa Ascensionem Domini concilium non modicum apud Treas habuit: ubi inter multa que pro tempore & necessitate corrigenda, correxit, sententiam de libera pastorum electione, & de coercenda laicorum in ecclesiasticis dignitates presumptione, iuxta predecessorum suorum decreta promulgavit. Annales Hildesheimenses ad a. 1107. Papa ex Synodi sententia apud Treas Rothardum Moguntinensem Episcopum ab officio suspendit, eo quod Vdonem Hildesheimensem sine Ecclesie consensu restituit; & quia Reinhardum contra iura canonum Haluerstadenſis Ecclesie ordinavit. Similis sententia de Guichardo Constantiensis --- atur, quia his consensit qui Godscakum Mindensſis Ecclesie loco Episcopi intruserunt, & quia Henricum Magdeburgensem ordinavit. Omnibus ibi Ecclesiis Apostolicus libertatem, & ex precepto canonum Prelatos sibi eligant, quos dignos viderint, restituit. Gob. Persona et. VI. c. LVIII. Albericus ad a. 1108. Extrat tamen in Goldasti apologia pro Henrico IV. Sigeberti Gemblacensis epistola nomine Ecclesie Leodiensis contra epistolam Paschalis II. Papae, Ecclesias Henrico Casari & Imperio fideles excommunicantis & devastantis.

**** Conradus Vrspergensis c. l. at rex Henricus peragratis Saxonie finibus, post paschale festum Moguntia altum, eidem se concilio vicinum, non tamen presentem, cum nonnullis episcopis & optimatibus exhibuit: cum quibus etiam inito consilio, legatos honorabiles ad Apostolicum transmisit, per quos tam ipsi, quam vniuersae Synodo potestatem constituendorum episcoporum privilegium Apostolicis Carolo imperatori concessum notificarent. Super qua questione, quia in alieno regno quicquam dissimiri, & potius Romano iam incipiens potiri scepro H. non patitur, inducia sibi solum sequentis anni spatium Romam veniendi, & eandem causam generali concilio ventilandi conceduntur. Vid. Henr. Meibomii Dissertatio de Iure Inuestiturae Episcopalis Imperatoribus Romanis & Pontificibus per vim adempto.

***** Chron. Magdeb. apud Meibomium Tomo II. p. 323.

***** Petrus Diaconus lib. IV. c. XXXII. mense itaque Octobris adueniente, idem Apostolicus ad hunc locum adueniens, sociato sibi nostro Abbate, Synodum celebraturus, Beneuentum perrexit. In qua videlicet vestigia predecessorum suorum secutus, constituit, ut quicumque in vestimentum Ecclesie, vel Ecclesiasticam dignitatem de manu laici acceperit, & datus, & accipiens communicatione privetur.

***** Verba sunt Conradi Vrspergensis p. 266.

§. IV.

Anno mo. Paschalis II. Papa vrbe egrediens, aduocatis ad se Principibus & Comitibus Italiae, hos vna cum Romanis iuramento obstrinxit, ut sibi essent in auxilio contra Imperatorem,* Henricus vero habito in Epi-

Epiphania Domini Ratisbonæ colloquio, Principibus exposuit, quatenus protectionem Romanam vellet suscipere pro impetranda benedictione Imperiali atque iuribus Imperii stabiliendis. ** Annuentibus hisce & fidem sacramento promittentibus, Italiam cum magno exercitu intravit. *** Rebus etiam per Tusciam & Longobardiam bene dispositis, **** legati Papales cum missis Imperatoriis apud Sutriam convenientes, promptum esse Papam ad consecrationem & omnem Regis honorem, & voluntatem, si Imp. in die coronationis suæ refutaret omnem Inuestituram ecclesiarum in manum Pontificis, Clerus vero omnibus terris & Regalibus, quæ possideret, cederet, decimis saltim atque oblationibus esset contentus. ***** Hæc postquam a legatis fuissent deliberata atque inuicem promissa, ab ipso Imp. vna cum quibusdam Imperii Principibus, & Pontificis legato Petro Leonis sacramento fuerunt confirmata. *****

* Petrus Diaconus Chron. Casin. lib. IV. c. XXXV. anno autem Dominice Incarnationis millesimo, centesimo decimo, indictione tertia, mense Iunio, Sexto eiusdem, stella Cometes apparuit. Eo etiam tempore iam dictus Paschalis Papa secundus urbem egrediens, ad has partes devenit, & Ducem, ac Principem, omnesque Comites Apulia, Calabria, ac Principatus advocans, accepit securitatem ab eis, quatinus illum adiuvarent contra Henricum Imperatorem, si necessitas sibi incumberet, & ad hoc provocati fuissent. Huius ita peractis, Romam rediit, & omnes proceres Romanorum simili sacramento constrinxit.

** Conradus Vrspergensis p. 267. in Epiphania Domini Ratisbonæ Henricus colloquium cum principibus faciens, animi sui propositum eis aperuit, scilicet, quod transalpinis partibus se exhibere vellet, quatenus & benedictionem imperialem a summo pontifice, Romana, qua caput mundi est, in urbe perciperet, & letus Italiae provincias in societatem regni Germanici fraterna pact, & iustitiis ac legibus antiquis componeret: insuper ad omnia quæ defensio posceret ecclesiastica, adnutum patris Apostolici se promptum demonstraret.

*** Otto Frisingensis VII. c. XIV. anno abhinc tertio, ex omnibus regni fischeribus infinito contracto exercitu, Romam iturus, per montem Iouis Pyreneum transit, ac in plano Italiae residens, iuxta Padum militem recensuit. In comitatu eius XXX. millia equitum electorum, exceptis his qui ex Italia ad eum confluerant: tantumque castrorum ambitum, qui adhuc superstitēs sunt, fuisse tradunt, & visu vix penetrari potuisset. In plano ergo Italiae castra metantes, & unusquisque militum ante papilionem suum lumen noctu accendit. Quod ad humanam ostentationem glorie factum, quantum spectaculum indigenis in tam amplo ambitu praeberit, dicere non oportet. Sugerius p. 260. Helmoldus lib. I. c. XXXIX. Dodechinus, Alb. Stadenſis, Conradus Vrspergensis, Annales Hildesheimenses ad a. 1110. Donnizo in vita Mathildis lib. II. c. XVIII. Gotfr. Viterb. p. XVII. Chron. p. 504. 505.

**** Otto Frising. VII. c. XIV. Conradus Vrspergensis p. 267. Anno Domini millesimo CXI. Rex Henricus postquam rebus prospere per Longobardiam atque Tusciam dispositus, apud Florentiam Dominice natiuitatis gaudia, cum ingenti suorum tripudio & mirando, ac eatenus illius patria civibus nunquam viso decore & honore percelebravit.

***** Otto Frisingensis c. I. Conradus Vrspergensis p. 267. Inde ad Aquam pergentem progressus, legatos suos dudum ab Aricia missos, ab Apostolico boni nuntii basulos repper-

rit: remissisque aliis nunciis cum Romanorum qui supplices illi sibi occurrerant, paulatim Sutrinum processit. Ibi legati Apostolici cum missis regis aduenientes, promptum esse papam ad consecrationem & omnem regis honorem & voluntatem, si iam ipse sibi annueret, libertatem ecclesiarum, laicam ab illis prohibens inuestituram, recipiendo nihilominus ab ecclesiis ducatus, marchias, comitatus, monetas, thelonea, ceterorumque regalium quae possident, summum praeiuxit rex assensum, sed eo pacto, quatenus haec transmutatio firma & autentica ratione, consilio quoque vel concordia totius ecclesiae, ac regni principum assensu stabiliretur: quod etiam vix aut nullo modo fieri posse credebatur. Petrus Diaconus lib. IV. c. XXXV. Henricus interea Imperator, immensum valde exercitum congregans, intrauit Italiam, praedecessorum suorum antiquorum, videlicet, Imperatorum dignitates, & iura, & Imperii coronam ab eodem Pontifice Romae accipere cupiens, sicque cursum suum cotidie accelerabat, erat iam hyemis tempus. Cumque in Tusciam deuenisset, missis Romam in porticus sanctis Petri nuntiis, cum Petro Leonis, & aliis Pontificis nuntiis, hoc pactum inter eos deliberatum est, ut Imperator scripto refutaret omnem inuestituram omnium Ecclesiarum in manu Pontificis in conspectu Cleri, & populi in die coronationis suae, & postquam Papa fecerit de regalibus, sicut in alia carta scriptum est, sacramento firmabit, & dimittet Ecclesias liberas, cum oblationibus, & possessionibus, quae ad regnum manifeste non pertinebant, & absoluet populos a iuramentis, quae contra Episcopos facta sunt. Idem deinde plenius exponit, qua ratione patrimonium & possessiones Petri se restitutum atque Ecclesiam Romanam defensurum esse promiserit Imperator. Integrum processum ipse Imp. epistola ad omnes Christianos describit, quae reperitur apud Dodechinum ad a. 11. o. in qua haec verba. *Fratres Ecclesia Decimis & oblationibus suis contenti sunt. Rex vero prae d. & regalia, quae a Carolo & Ludouico, Ottone & Henrico, Ecclesiis collata sunt. Sibi & successoribus suis recipiat & detineat.*

***** Dodechinus c. l. *Haec sunt Sacramenta ex parte Domini Papa: Ego Petrus Leonis intro vobis, quia Dominus Papa, proximo die Dominico, adimplebit Regi, quod in charta Conuentionis scriptum est. Haec sunt sacramenta ex parte Regis: Ego Comes Hermannus, ego Volmarus, ego Adelbertus, intro vobis, quia Dominus Rex, proxima quarta vel quinta Feria, ita Principes iurare faciet, & obsides dabit, sicut in charta conuentionis scriptum est. Et sic obseruabunt Domino Papa, eo tenore, si Dominus Papa, proximo die Dominico, sic adimpleuerit Regi per omnia, sicut in charta Conuentionis scriptum est: Ex Dodechino sua sumit Goldastus Tomo vno p. 256. 257. Petrus Diaconus lib. IV. c. XXXV. cumque hoc inter eos constitutum fuisset, interueniunda firmavit hoc Imperator, Albericus Cancellarius, Hermannus, Fridericus, & Gosfridus Comites, Fridericus Saxo, & Cuono frater Berengarii, Sigebodo de Bauaria, Henricus Dux Carinthiae, Bertulfus filius Decis Berulfi, atque Albertus Cancellarius. Hi omnes post Imperatorem eo ordine iurauerunt, ut si Imperator hoc implere noller, ipsi, cum omnibus suis, tenerent se ad Romam Ecclesias.*

S. V.

Rebus sic dispositis, versus urbem progreditur ad componendam istam de inuestitura Episcopali controuersiam. * Henricus ibi a Paschali Papa cum clero & populo Romano in vrbe Leonina, ante fores beati Petri, cum crucibus & thuribulis, aliisque Ecclesiasticis seu forensibus ornamentis stante, & aduentum eius praestolante, cum maximo tripudio suscipitur. ** Dum autem Papa reclamantibus Episcopis, Conrado potissimum Archiepiscopo Salisburgenfi, promissa haut adimpleret, exortoque tumultu, iste potius iuramentum ab Imp. exigeret, *** Imp. iussu in captiuitatem

tatem ducitur, ac Vrlico Aquileiensium Patriarchæ traditur custodiendus.**** Henricus igitur sedato tumultu, disiectis muris Romanis, egressus, Papam secum duxit captiuum.***** Conuentione tamen facta, Henricus a ciuibus reuocatur, & per conditionem concedendæ inuestituræ Episcopalis dimisso Pontifice, Cardinalibus ex Papæ consensu huic inuestituræ iurato renuntiantibus,***** urbem iterum ingreditur.***** Tunc ciues atque Papam muneribus sibi conciliat, ab eodemque post Pascha anni miii. coronatus, fauore omnium Imperatoris Augusti nomen sortitur, ***** Coronato Imp. post lectum euangelium, tradidit ei Papa ante altare Petri & Pauli priuilegium de inuestitura episcoporum tam per anulum quam per virgam. † Ista etiam conuentio promovere illorum temporum per S. Eucharistiam firmiter fuit stabilita. ††

* Sic enim Sigebertus Gemblacensis ad a. iiii. *Henricus rex Roman vadit, propter sedandam discordiam qua erat inter regnum & sacerdotium, qua cepta a papa Gregorio septimo qui & Hildebrandus nominatus est, & exagitata a successoribus eius, Victore & Urbano, magno scandalo erat toti mundo. Rex autem vii volens autoritate & consuetudine & authorialibus priuilegiis imperatorum, qui a Carolo Magno, qui post de regibus Francorum imperauit Romanis, iamque per trecentos & eo amplius annos imperauerat sub 63. apostolicis, dabat licite episcopatus & abbatias, & per anulum & per virgam. Contra hanc maiorum autoritatem censebans papa synodali iudicio, non posse nec debere dari per virgam vel per anulum episcopatum aut aliquam ecclesiasticam inuestituram a laicali manu. Et quicunque ita episcopatum aut aliquam ecclesiasticam inuestituram accipiebant, excommunicabantur. Propter hanc præcipue causam Rex Roman tendebat, & si qui Longobardorum quoquo modo ei resistere volebant. potenter eos proterebat. Sugerius p. 290. Malth. Paris. ad a. iiii. Guil. Malmesbur. de gest. Angl. R. lib. V.*

** Verba sunt Ottonis Frisingensis VII. c. xiv. Dodechinus, Alb' Stradenſis, Annales Hildesheimenses, Albericus ad a. iiii. Petrus Diaconus lib. IV. c. xxvii. Conradus Vrspergensis p. 268. Gots. Viterb. p. xvii. p. 505. Donnizo in vita Mathildis lib. II. c. xviii. Helmoldus lib. I. c. xxxix. Chronographus Saxo ad a. iiii.

*** Helmoldus I. c. xxxix. *ubi autem ventum est ad consecrationem, exegit ab eo Dominus Papa iuramenta, quatenus in Catholica fidei obseruantia integer, in Apostolica sedis reuerentia promptus, in Ecclesiarum defensione sollicitus existeret. Sed Rex superbus iurare noluit, dicens, Imperatorem nemini iurare debere, cui iuramentorum sacramenta ab omnibus sint exhibenda. Facta est ergo consentio inter Dominum Papam & Regem, & interceptum est opus consecrationis.*

**** Otto Frisingensis VII. c. xiv. *ipse autem præfatum Pontificem consilio quorundam sceleratorum, cum magna tamen reuerentia captiuauit, ac Vrlico Aquileiensium Patriarcha custodiendam commisit: sicque tumultu orto, ac omnibus preciosis rebus ad decorem & regale fastigium expositis, immuniter distractis, in luctum versum est gaudium. Ocasio autem sceleris huius hæc fuit, quod Rege Roman tendente, inter ipsum & Papam conuentio facta, ab obsidibus firmata narratur, ut scilicet Rex inuestituras Episcoporum remitteret, & Papa ipsi regalia eorum resignaret. Itaque dum Roman venisset, ac a Pontifice promissa sibi persolui exegisset, Papa, eo quod reclamantibus Episcopis, ea qua petebantur adimplere non posset, tanquam nocens, cum per omnia esset innocens, custo-*

custodia mancipatur. Petrus Diaconus lib. IV. c. XXXVIII. Helmoldus lib. I. c. XXXIX.

**** Otto Frisingensis VII. c. XIV. populus Romanus, cum infinita erumpens multitudine, Tyberim transeunt, ac Regem pene ex improviso, multis de exercitu in Vrbe, siue in agro manentibus, ante gradus Ecclesie S. Petri inuadunt. Rex ergo, et erat armis experientissimus, cum paucis, quos ibi habebat, in hostem ruit, diutissimeque ac acerrime, suis iam aduentantibus, pugnant. occisis multis, ceteros in fugam vertit, Romani fuga, in Ponte iuxta Castrum Crescentii, coartati, Tyberi se committunt, pluresque aquis, quam gladiis periisse narrantur. Rex, tam crudeli facto perpetrato, angustias portarum suspectas habens, muros Urbis rupit, egressusque Papam captiuum secum duxit. Prolixius hanc narrat P. Diaconus lib. IV. c. XXXIX. Gotfridus Viterbiensis l. c. Helmoldus I. c. XXXIX.

***** P. Diaconus lib. IV. c. XL. ex verbo igitur Papa ab eis iuratum est in agro, iuxta Pontem Martium, qui Romanos a Teutonicis dirimebat, in hoc videlicet modo, quod ulterius non inquietaret Imperatorem, neque eius Imperium de inuestitura Episcopatum, et Abbatiarum, et de iniuria sibi illata, et suis in persona, et bonis Imperatoris aliquod malum sibi, vel alicui persona non redderet pro hac causa, et penitus in persona Imperatoris numquam anathemata ponat, et concedet eidem Imperatori, et eius Imperio, et privilegio suo sub anathemate confirmat Episcopos, et Abbates, libere electos, assensu Imperatoris, sine Symonia, quos idem Imperator annulo, et virga inuestiat, et Episcopus inuestitus libere consecrationem accipiat ab Archiepiscopo, ad quem pertinet. Si quis vero a populo, et a Clero eligatur, nisi ab Imperatore inuestiatur, a nemine consecratur, et Archiepiscopi, et Episcopi libertatem habeant consecrandi inuestitos ab Imperatore, et Regnum, et Imperium, et Patriciatum officii sui auxilio tenere adiunabit. Goldastus Tomo vno p. 254. 255.

***** Otto Frisingensis VII. c. XIV. igitur per aliquod temporis sacrilego ausu tento summo Pontifice, conuentione facta, Rex a ciuibus renocatur, et per conditionem dimisso summo Pontifice, ac extorto ab eo per vim de inuestitura Episcoporum privilegio, in Urbem ingreditur. Sugerius p. 290.

***** Otto Frisingensis c. l. P. Diaconus lib. IV. c. XL. Gotfr. Viterb. p. XVII. p. 505. Tempus definit Dodechinus ad a. 1111. post Pascha a papa imperator consecratur. Cum eo conuenit Sigebertus Gemblacensis, qui privilegium de inuestituris tempore coronationis datum dicit Idibus Aprilis.

† Sigeb. Gemblacensis ad a. 1111. In reconciliatione autem que facta est inter imperatorem et papam, (nam ipsum papam cum episcopis et cardinalibus ceperat) die Pasche Henricum imperatorem coronato post lectum euangelium tradidit ei papa ante altare Apostolorum Petri et Pauli in oculis omnium principum privilegium de inuestitura episcopatum vel abbatiarum, tam per annulum quam per virgam, scilicet ut regni eius episcopis vel abbatibus libere prater violentiam electis, inuestituram virga et annuli conferat, post inuestitionem vero canonicam consecrationem accipiat ab episcopo, ad quem pertinet. Iisdem verbis utitur Albericus ad a. 1111. qui insuper super hac concessione conscriptum privilegium Paschalis II. exhibet. Ex eo habet Goldastus Tomo vno p. 255. & Pfeffingerus *Vitriario illustrato* p. 554. Auentinus lib. VI. c. 11.

†† P. Diaconus IV. c. XL. porro cum ibidem cartam ipsam Imperator accepisset, postmodum tamen cum ad beati Petri Ecclesiam peruenissent, post coronae acceptionem, eam ad manum Pontificis retulit, nec solum contra eius voluntatem, sed etiam contra omnem consuetudinem de eius manu accepit. Coronatus est autem item Imperator, portis omnibus Romanae Urbis, ne quis ciuium ad eum accederet, obsecratis. Cumque ad hostia confractionem venisset, partem ipse accipiens, partem Imperatori contradens, dixit. Sicut pars ista diuisci Corporis diuisa est, ita diuisus sit a Regno

Christi, & Des quicumque pactum istud, dirumpere temptauerit. Post coronationem, finit Mis-
sarum solemnis, Imperator statim ad castra in campum egreditur: Pontifex autem, urbem in-
gressus est, abhinc igitur in Romana Ecclesia scandala dissensionum, & schismatum oriri coeperunt.
Sigebo. Gemblacenſis ad a. 1111. Confirmatio pacis inter Apostolicum & imperatorem dum in cele-
bratione Missae traderet ei Corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi, Domine imperator, hoc
corpus Domini natum ex Maria virgine, passum in cruce pro nobis (sicut sancta & apostolica te-
nes ecclesia) damus tibi in confirmationem vere pacis inter me & te. Datum est idibus Aprilis, in-
dictione quarta. Hunc sequitur Albericus. De hoc more, hausto Christi poculo fidem iurandi
Nic. Alemannus notis ad Procopium p. 23.

§. VI.

Vix in Germaniam reuersus fuerat Imp. cum insequenti anno 1113.
Papa Concilium Lateranense, multis Cardinalibus, Archiepiscopis atque
Episcopis praesentibus, celebraret, eodemque Imp. excommunicaret &
dictum Priuilegium reprobaret. * Id quod in Concilio Viennensi eius-
dem anni repetitum, ipseque Imp. denuo fuit excommunicatus. ** Ha-
bito a. 1116. Concilio Lateranensi hoc denuo confirmatur atque Imp. ex-
communicatus. ***

* Otto Frisingensis VII. c. XIV. hoc priuilegium, quod a Romano Pontifice minis extor-
sit, postmodum synodo congregata, Episcoporum auctoritas tanquam prauiilegium reprobaui. Su-
gerius p. 290. aliud etiam de manu domini Papae, & deinceps inuestiret surreptitium priuilegium
extorsit, quod idem dominus Papa in magno Concilio trecentorum & eo amplius episcoporum iudicio
Ecclesiae nobis audientibus conuassauit, & perenni anathemate irritum duxit. Helmoldus lib. I.
c. XL. postquam ergo arrepta benedictione Imperator Teutonicas reuicis terras, collecta est in urbe Ro-
mana Synodus centum viginti patrum, ubi Dominus Papa acrius inuicatus est, pro eo quod regem sa-
cilegum, capto summo Pontifice, tractis Cardinalibus, fuso sanguine Cleri & ciuium, ad impe-
riale culmen prouexerit, insuper constitutiones Episcoporum, quas patres sui Ecclesiastico iuri &que
ad mortes & exilia defensionem, huic omnium indignissimo etiam priuilegio stabilierit. Ille pra-
gendere cepit necessitatis articulum, maximaque pericula minori dispendio intercepta, strages ple-
bium, incendia urbis non aliter posse restringi, se quidem peccasse, sed impulsus: emendaturum se
hanc noxam, secundum quod imperaret sanctum concilium. Accepta ergo satisfactione, accusan-
tium refriguit sermor, definitoque consilio, extortum illud priuilegium non priuilegium imp prauilegi-
um vocandum, ideoque anathemate rescindendum sanxerunt, ipsum praeterea Imperatorem a limi-
nibus sanctae Ecclesiae sequestrandum censuerunt. Helmoldus lib. I. c. XL. Chronographus Saxo ad
a. 1113. Albericus ad a. 1111. Gotfr. Viterbiensis p. XLII. p. 505. 506. Alb. Stadenſis ad a. 1112.
Gobelinus Persona et. VI. c. LVIII. Petrus Diaconus IV. c. XLII. Baronius Amalium Tomo XII.
ad a. 1112. Conr. Vrpergensis ad a. 1112. 1116. Rationem reprobationis reddit Iuo ep.
CCXXXVI. quod enim propter vitandam populi stragem paterne in se admissae summus pontifex, coegit
necessitas, non approbavit voluntas.

** Exhibet decretum Concilii P. Pithoeus in Obseru. ad Iuonis epistolas p. 758. inuesti-
turas episcopatum & abbatium & omnium ecclesiasticarum de manu laica, sanctae Romanae Eccle-
siae auctoritatem sequentes, haereticum esse indicamus. Scriptum illud sem priuilegium quod a domino
Paschali Papa violenter Henricus Rex de inuestituris, de anathemate in persona sua non sponte extor-
sit, in virtute sancti spiritus damnamus, atque irritum esse & nullius beatae memoriae indicamus fieri.
Henricum Teutonicum Regem, qui simulata pace Romanam veniens, post data sacramenta domino

Pa-

Papa Paschali, vite, membrorum, malæ captivæ, resutationis inuestiturarum, eundem dominum Papam in sede apostolica ante corpus beati Petri, post osculationem pedis, oris & faciei, proditio-
ne, periurio & sacrilegio, velut alter Iudas, cum Cardinalibus, episcopis, archiepiscopis, & multis
Romanorum nobilibus tradidit, & cepit, & ruptum in castra insignibus apostolicis exiit, & indigne
atque inhoneste irrisum tractavit, & ab eo supradictam nefandissimum & detestabile scriptum vio-
lenter extorsit, excommunicamus, anathemizamus, & a gremio sanctæ matris ecclesiæ sequestramus
donec his omnibus abrenuntiatis plenam satisfactionem eidem ecclesiæ exhibeat. Eadem habet
Franciscus Longus a Coriolano Summa Conciliatorum p. 770.

*** Late Contr. Vrspergensis ad a. 1110.

§. VII.

Defuncta a. 1115. Mathilda, Tusciæ Comitissa, quæ sedem Romæ
nam possessionum suarum scripserat hæredem, * directi ab Italia Nuntii
obitum illius nuntiantes, eiusque prædiorum terras amplissimas hæredi-
tario iure possidendas Cæsarem invitant. ** Cæsare igitur postquam so-
roris suis Conrado & Friderico rerum summam commisisset, *** a. 1117.
Italiam ingressa, Papa secessit in Monasterium Cassinense, inde Bene-
ventum, agens cum Principibus Italiæ & Romanis vt Imp. resiste-
rent. **** Hic vero in Lombardiam reuersus, coniurantes contra se Prin-
cipes modo minis, modo satisfactione ad pacem inuitat, ***** a Papa
etiam absolutionem petens, quam datis induciis, obtinuit. *****

* Dictum de eadem dissert. priori §. XXX. Extrat Testamentum Mathildis in Miræi
Cod. Don. Belg. lib. I c. XXXVI. & apud Leibnitium Tom. I Script. rer. Brunsvic. p. 687. vbi
hæc verba: Ego Mathilda Dei gratia, Comitissa, pro remedio animæ meæ & parentum meorum
didi & obtuli Ecclesiæ Sancti Petri, per interuentum Domini Gregorii VII omnia bona mea, iure
propriario, tam quæ tunc habebam, quam ea, quæ in antea acquisita erant, siue iure succes-
sionis, siue alio quocunque iure ad me pertineant. Quare etiam Leo Ostiensis Chron. Cassi-
nensi lib. III c. XLVIII. anno incarnationis dominicæ MLXXIX Mathilda Comitissa Henrici
Imperatoris exercitum timens Liguriam & Tusciam provincias Gregorio Papa & sanctæ Romanæ
Ecclesiæ deuotissime obtulit. Labitur igitur Godofredus Monachus ad a. 1209. dum de ipsa di-
cit: quæ quondam fuit filia Rugeri Principis Sicilia viri famosissimi, & uxor Conradi Regis filii
Henrici Imp. IV, cum hæc plane alia fuerit, quam consilio Mathildis sibi iunxit Conradus, vti
dictum Dis. superiori §. XLV. Hoc tamen certum, quod de Mathilda dicit idem Auctor:
quæ ad senilem perueniens ætatem, circumuenta a Papa, tunc temporis Marchiam Imperium
attinentem, quam regebat, magistratibus & potestatibus insitis & inuolutis, beato Petro tradidit.
Inualidum etiam de terris Imperii inficis Imp. factum testamentum in dissertatione de allodiis
Imperii §. XIII iamdum demonstrauimus.

** Contr. Vrsp. ad a. 1115. Albericus ad li. a. Henricus Imperator in Italiam sece-
dit propter maximos motus Regni, & maxime propter Marchisæ Mathildis, cognatæ suæ quæ, re-
centi obitu hæreditatem, quæ sibi iure competeat, obtinendam. P. Diaconus lib. IV c. LX.
Henricus Imperator, qui, defuncta Matilda, tunc apud Liguriam degebat, gratia disponenda
rum rerum illius, letum effectus, quia non bene cum Papa conueniebat, xenia Imperialia Urbis
Presecto, & Romanis transmisit, aduentum suum illis præmittens assaturum.

*** Cno Frisingensi VII c. XV. hinc etiam publica bella cum magna sanguinis ef-
fu-

fusione, tam praesente Imperatore, quam in Italiam migrante, rerumque summam serioris suae Conrado & Friderico committente, peraguntur.

**** P. Diaconus lib. IV c. LXI. anno autem Dominica incarnationis millesimo centesimo septimo decimo idem Imperator, congregato exercitu, Romam aduenit. Quod dum Papa, Paschalis comperisset, urbem egrediens, venit ad hoc Monasterium. Et paullo post: agit interim Papa cum Principe, aliisque Normannis, quatenus contra Imperatorem conglutinentur, illique obsistant.

**** Verba sunt Alberici ad a. III7. quae Robertus de Monte in Appendice ad Sigebertum repetit.

***** Helmoldus lib. I c. XL. his motionibus exacerbatus Caesar, transit in Longobardiam cum uxore sua Mathilde, filia regis Anglia. Transmisitque Legatis ad Dominum Paschalem Papam, oraturus veniam super excommunicationis verbo. At ille distulit causam ad audientiam sancti concilii, legitimis regi praefigens inducias, laxatoque interim excommunicationis vinculo.

§. VIII.

Mortuo a. 1118. Paschali II Papa, Romani interea aduentum ipsius minime praestolantes, Ioannem Caietanum, Cardinalem, monachum antea Cassinensem sub Gelasii II nomine Papam eligunt. Imp. missis ad eum legatis confirmationem ipsi obtulit, si conuentionem cum Paschali II factam confirmaret: ipso vero hoc denegante, procinctus contra Urbem mouens, Imp. Burdinum Braccarensem apud Hispanos episcopum a Paschali II. depositum, sub Gregorii VIII nomine sedi Romanae imponit. * Gelasius vero Capuam veniens, vna cum Episcopis & Cardinalibus excommunicauit Imp. ** qui Romam rediit, ibidemque in die S. Pentecostes a Gregorio VIII fuit coronatus, *** Gelasio in Galliam aufugiente, ubi etiam paullo post in monasterio Cluniacensi fuit defunctus. **** Huius tamen legatus Cono, Praenestinus Episcopus, habitis Coloniae, Fridslariaeque synodis, Caesarem in Italia degentem iterum excommunicauit. *****

* P. Diaconus IV c. LXIV. Papa Paschalis a Benevento Romam regressus, duodecimo Ital. Febr. vita decessit, & Iohannes Cancellarius, huius Cassinensis Coenobii a pueritia Monachus, a Clero, Senatu, Populoque Romano in Gelasium Papam eligitur. Talia dum Heinrici Imperatoris venissent ad aures, festinus Romam aduenit, Nuntiosque ad eundem Electum transmittere studuit, per quos ei direxit, quod si finem, quem Papa Paschalis cum Imperatore fecerat, obseruaret, & conuentiones, quae inter Romanum Imperium, & Sedem Apostolicam statuta fuerant, firmaret, Imperator, confestim fidelitatem eidem Electo, & Romanae Ecclesiae faceret, sin alias, alium Pontificem in Romana Ecclesia inthronizaret: Videns igitur idem Electus rationes suas cum rationibus Imperii conuenire non posse per fluvium Tiberim mare ingressus, vna cum Episcopis & Cardinalibus, aliisque Clericis Romanae Ecclesiae, nec non & Praefecto Romanae Urbis, multaque aliis nobilibus Romanis, aduenit Caesarem. Hoc ubi Imperatori nuntiatum est, & Sessigio Mauricium Braccarensem Archiepiscopum a Papa Paschali depositum inuasorem Romanae Ecclesiae constituit. Supradictus autem Electus Caesarem remorans, in quadragesima Presbyter ordinatus, & ab eisdem Episco-

pis, & Cardinalibus in Papam Gelasium consecratus est. Conr. Vrspergensis, Annales Hildesheimenses, Robertus de Monte, Rogerius Houedenus, Albertus Stad. ad a. 1118. Albericus ad a. 1117. Chron. Saxo ad a. 1119. Gob. Persona et. VI c. LVIII. Gerhohus c. XXIII. non multo post tempore Paschali Papa viam vniuersa carnis ingresso, Gelasius in Pontificatu succedit, optimus & ipse legis Dei ac libertatis Ecclesiasticae amulator, cuius post ordinationem die XL Henricus Imperator urbem ingressus, bestiam quandam nomine Burdinum super intrusit, Gelasio Papa ab urbe disturbato. Helmoldus lib. I c. XL. obiit interea Paschalis, cui substituit Caesar Burdinum quendam reprobo Gelasio, quem Canonica electio statuerat.

** P. Diaconus c. l. deinde Capuam veniens, vna cum Episcopis, & Cardinalibus, excommunicauit eundem Imperatorem, vna cum praedicto inuasore eorumque complicibus. Annales Hildesheimenses ad a. 1118. Imperator vero alium surrogat Barensem scilicet Episcopum quem Gregorium vocauerunt. Quo facto, Iohannes electus Apostolicus Beneuentum secedit. Imperatorem cum idolo suo (hoc enim nomine, quem ipse substituit, vocatus est) omnesque huius parti consentientes excommunicauit. Idem dicit Conradus Vrspergensis ad a. 1118.

*** P. Diaconus c. l. Imperator interea, Romam rediit, ibique die sancti Pentecostes ab eodem Haresiarcha coronatus, Liguriam rediit.

**** P. Diaconus IV c. LXIV. Exinde vero supra dictus Pontifex discedens cum Episcopis, & Cardinalibus, Cluniacense Canobium petiit, atque a supradicti loci Abbate honorifice nimis receptus, & ibi aliquandiu remoratus, post paucos dies vita decessit, & tunc in eodem Monasterio decenti est sepultura reconditus. Conradus Vrspergensis p. 175. de hoc Gelasio: hinc per Campaniam cum suis ad Burgundiam transmigravit, ac Vienna Synodum congregari constituit. Anno Dominicae incarnationis MCXIX Dominus Apostolicus Gelasius secundus apud Viennam Synodum congregauit, eaque transacta, post paucos dies in monasterio Cluniacensi vitam praesentem in Domino finiuit.

***** Conradus Vrspergensis ad a. 1119. hic etiam temporibus Cuno Praenestinus ad hac legatione Gelasii functus, synodum Colonia cum Teutonicis habuit, ubi Imperatoris omnimoda excommunicationem propalauit. Et paullo post: alteram quoque synodum in Fritslar, eadem pro causa indixit, qua & habita, eandem quam prius excommunicationem confirmauit.

§. IX.

Nouus a. 1119. apud Gallos sub Calixti II nomine constitutus fuit Papa, Guido, archiepiscopus Viennensis, Cardinalis,* qui conuocato statim Concilio Rhemensi, Episcopatum Abbatiarum aut quarumlibet Ecclesiasticarum possessionum Inuestituram, per manum laicam fieri penitus prohibuit. Hoc non adprobante Imp. excommunicabatur,** Diuersi quidem Conuentus Moguntiae a. 1119. Fuldae & Quedlinburgi 1120. fuerunt habiti, ad lites hasce componendas, ast ob dissidia Principum Germaniae, sine successu.*** Calixtus interea Romam veniens Burdinum antipapam a Sutrinis, ad quos confugerat, recepit, eundemque Romam ductum, omniumque lutibrio expositum. tandem a. 1121. in Monasterio Clauensi fecit includi, in quo mortem inglorius oppetit,****

* P. Dia-

* P. Diaconus IV. c. LXIV. Cardinales igitur videntes se tanto destitutos esse Pastore, consilio habito, ne duntaxat Romana ecclesia moribus Scismaticorum pateret, Cnydonem Hyennensem Archiepiscopum, Regali stirpe progenitum, in rebus secularibus, & Ecclesiasticis apprime eruditum, ibidem sibi in Papam Calixtum praeferunt. Conradus Vrs. p. 275. Albericus ad a. 1117.

** Albericus ad a. 1118. Postea mediante Octobris mense synodum congregans Rhenus, multos in utroque Regno Episcopos consecrat, inter quos etiam Dominus Fredericus Leodensis Episcopus Otbertio iam mortuo vngitur. Interim Henricus Imperator Tussum venit, & dum pro reconciliatione Regni & sacerdotii nunc a Rege ad Papam venit, nunc a Papa ad Regem vicissim redit, dissensu quorundam inuidorum lux pacis turbatur, & Imperator cum sibi fauentibus excommunicatur. Annales Hildesheimenses ad a. 1119. Calixtus Papa Synodum Remis circa festum S. Luca celebrat, cui Adelbertus Moguntinensis Archiepiscopus, pluresque Episcopi Germaniae interfuerunt. Imperator non longe cum suis consistit, auditurus super synodaliis decretis; sed nihil quod ad reconciliationem pertineret, attulit: immo Imperator anathematizatus est. Rogerius Houedenus, Alb. Stadenfis ad a. 1118. Chron. Malleacense, Chron Saxo ad a. 1119. Otto Frisingensis VII. c. XV. Gerhohus Reichersbergensis c. XXV. qui tamen hoc concilium Rhemense a Gelasio adhuc dicit fuisse celebratum.

*** Otto Frisingensis VII. c. XV. Verum in hac curia (Moguntina) quia pene omnes Principes regni confluerant, conspirationes fiunt: ac ex hinc non solum occulta consilia, sed & publica contra eum machinationes disponuntur. Hinc iterum miserum Imperium, quod per paucos vix quieuerat annos, scinditur, ac tam in transalpinis quam in cisalpinis regionibus intra se colliditur. Hinc etiam publica bella cum magna sanguinis effusione, tam praesente Imperatore, quam in Italiam migrante, verumque summam sororis suis Conrado & Friderico committente, peraguntur. Sententia quoque excommunicationis a Calixto, qui Paschali & Gelasio successit, suadente Alberto, Friderico Colonienfi, Conrado Iuvauienfi, in eum datur, iterumque schismate renouato, totum Imperium perturbatur. Eadem verba repetit Albericus ad a. 1118. Dodechinus ad a. 1119. Cont. Lamb. Schafnab. ad a. 1120. colloquium ab vniuersis Regni Teutonicis Principibus, sub diffensione Regni, habendum Fuldae condicatur. Chron. Bigaugienfe ad a. 1120. Albericus ad a. 1120. Mense Octobris Henricus Imperator Quintiliburg venit, & huc Optimates Regni, Legati etiam Apostolica sedis tractaturi de controversia quae erat inter Imperatorem & Regnum, seu etiam contra Dominum Papam. Cum autem disceptatur de statu Regni & de inuestituris Ecclesiarum, & hereditate Sicfridi Comitis Palatini & de aliis negotiis, partim fauendo Regi, partim differendo causam usque ad praesentiam Apostolici, dissimulato fovere incertiores redeunt quam venerant.

**** Otto Frising. VII. c. XV. Burdinus non multo post apud Sutrium recedente Imperatore, a Romanis captus, apud Clauam custodia mancipatur. P. Diaconus IV. c. LXVIII. de Calixto: dehinc vero exercitum congregans, Mauricium Acrefiarcham in Civitate Sutrinis obsidens, capis, & in Arce huius Monasterii, quam idem Abbas a fundamentis construxerat, exilio relegavit. Contr. Vrspergensis p. 277. auditur interea, nec non & nuntius a Roma venientibus approbatur, illum pseudopapam Burdinum in castello Sutria, qui miserrimo suo inferni officio residebat, per Romani exercitus zelum destructo, captum, & post plures a vulgo sibi contumelias & illusiones illatas, vix a manibus eorum domino Apostolico illum eripiente, ob agenda paenitentiam exilio relegendum. Albericus ad a. 1118. Chronographus Saxo, Alb. Stadenfis, Robertus de Monte ad a. 1121. Sigonius lib. 10. p. 418. Baronius Tomo XII. ad a. 1121.

S. X.

ANNO 1121. Henricus cum Germaniae Principibus atque Episcopis circa

circa S. Michaelis festum Herbipoli Comitia celebrauit, ad componenda cum Pontifice dissidia, quibus & ipse cum Principibus rediit in concordiam. Mittuntur etiam Romam ex parte Imp. Bruno Spirensis Episcopus & Arnulphus Abbas Fuldensis.* His anno 1121, in Concilio Lateranensi mandata exponentibus, mittitur ad Germanos Lambertus, Episcopus Ostiensis vna cum duobus Cardinalibus.** Conuentus igitur vniuersalis Herbipoli fuit indictus, ad quem multi conuenientes, postquam comperissent, Imp. eo minime esse venturum, ad propria redierunt.*** Romano igitur Imperio multis modis in se attrito, Imperator propter anathema deficere a se regnum videns, patrisque metuens exemplum, congregato iuxta Vormaciam maximo Principum conuentu, inuestituram Episcoporum legato sedis Papalis Lamperdo, qui postquam summus Pontifex factus, Honorius est dictus, resignauit, per eumque ab anathematis vinculo est absolutus. Priuilegium desuper Calixto atque Ecclesie Romanæ scribitur, Henrico vero a Papa, vt omnes electi tam cisalpini, quam transalpini non prius ordinentur Episcopi, quam regalia de manu eius, per sceptrum susceperint, scripto confirmatur.**** Hoc tamen Imp. insuper reseruato, vt si forsan in eligendo partes fiant, Regis arbitrii sit, Episcopum quem voluerit, ex Primatum suorum consilio ponere.*****

* Albericus *ada*. 1121. Rob. de Monte *ada*. 1123. Late Contr. Vrsp. p. 278. Annales Hildesheimenses *ad a.* 1121. *Circa festum S. Michaelis in sede Episcopali Verciburch Imperator & totius Regni Principes conueniunt, & in concordiam redeunt: iudicio & consilio domni Apostolici causam Imperatoris determinandam reseruantes.*

** Albericus *ad a.* 1122. *dominus Apostolicus visa & recepta legatione imperatoris sibi genere propinqui, pertusus & ipse valde dissonantie nimium inter eos diutina libenter assensit, & tam consule totius Romani senatus, quam etiam omnium Episcoporum Italicorum, mittuntur ex latere Apostolici, Lambertus Episcopus, Saxo Cardinalis de Montecelio, & Gregorius alter Cardinalis ad ordinandam rem tanti negotii.*

*** Conradus Vrsp. p. 280. *hac de causa iterum colloquium curiale per prouincias indictum est, cui locus Verciburg: tempus festum sancti Petri presinitum est. Quo propinquante, appropinquare ceperant conditæ ciuitati, non sine damno totius orientalis Francie, diuersarum prouinciarum principes. Sed ubi nunciis veracibus dominum imperatorem illo minime venturum, utpote circa Rhenum aliis irretitum negotiis didicerant, unusquisque in sua redire disponebant.*

**** Hæc positiuum verba sunt Ottonis Frisingensis VII. c. XVI. Ipsas conventionis tabulas exhibet Albericus *ada*. 1122. Conradus Vrsp. p. 280. atque ex Tabulario Romano Baronius *Annalium Tomo XII. ada*. 1122. Guil. Malinesburiensis de gestis Regum Anglorum lib. V. p. 69. 70. Sigonius de regno Italia lib. X. *ad a.* 1122. Goldastus *Tomo vno Constit. Imp.* p. 258. Cherubinus *Tomo I. Magni Bullarii Romani* p. 58. 59. Schilterus de Libertate Eccles. Germ. lib. IV. c. V. §. 6. 7. Leibnizius *Cod. I. Gent. diplom.* p. I. n. 2. Conring. de *Constit. Episc. Germ.* §. 56. sqq. Petrus Pithoeus *Uof. ad I. Iuonis Carnot. Epist.* p. 753. Nerus conventionis in verbis hisce consistit: *donato Deo & Sanctis Dei Apostolis Petro & Paulo, Sanctæ Catholice Ecclesie, omnem Inuestituram per annum & baculum, & concedo in omnibus Ecclesiis, quæ in regno vel Imperio meo sunt, fieri*

electionem, & liberam consecrationem. Papae contrario promittebat: electus autem Regalia per Sceptum a Te recipias, exceptis omnibus, quae ad Romanam Ecclesiam pertinent noscuntur, & quae ex his Iure Tibi debet, facias: ex aliis vero partibus Imperii consecratus, infra sex menses, Regalia per Sceptum a Te recipias. Chronographus Saxo ad a. 1122. Calistus Papa renovavit in communionem Ecclesia Henricum Imperatorem dudum antecessoribus suis Paschali & Gelasio excommunicatum. Canonica autem auctoritate sancitum est, ne amplius sibi regalis potestas usurparet inuestire spiritualia, sed libere electio fieret a Clero & populo, & sic insigniretur regalibus per sceptum. Quod utrique confirmaverunt, sicque facta est pax & concordia inter ipsos. Papae pro more suo fauet Gerhohus Reichersbergensis c. XXV. dicens: non multo post Gelasio obiente, Calistus succedit, cuius in tempore tandem Ecclesia ad eligendos sibi Episcopos libertati donata est: cui & inuestitura per anulum & baculum, Virgam videlicet pastorem in Episcoporum consecrationem faciendam, recognita sunt. Videns namque Imperator Ecclesiae graues manus super se, ac metuens, ne forte in iniquitate sua per oculos rationales, videlicet Episcopos & sanctos Dei reuelata; etiam terra, terreni scilicet Principes aduersus eum consurgerent; sicque & ipse, quem admodum Patri contigit, regno priuaretur, collecta curia, in loco, qui Lobwise dicitur, ubi & legati Romae sedis aderant, electiones, ut praediximus, atque inuestituras liberas Ecclesia remisit: ita ut electus vel consecratus de manu Imperatoris vel regis regalia per sceptum acciperet, factio sibi hominio & fidelitate iurata. Licet Otto Frisingensis VII c. XVI dicat: Hoc, (quod episcopi regalia suscipere debeant, ab Episcopis pro bono pacis sibi soli, & non successoribus datum dicant Romani. Vid. plenius Henricus Meibomius in dissertatione de Iure Inuestiturae Episcopalis Imperatoribus Romanis a Pontificibus per vim adempto.

**** Otto Frisingensis de gestis Friderici Barbarossae lib. II c. VI. tradit enim Curia, & ab Ecclesia, eo tempore quo sub Henrico quinto de inuestitura Episcoporum decisa fuit inter regnum & sacerdotium controuersa, sibi concessum autumat, quod obuentibus Episcopis, si forte in eligendo partes fiant, Principi arbitrii esse, Episcopum quem voluerit, ex primatum suorum consilio ponere: nec electum aliquem ante consecrandum, quam ab ipsius manu regalia per sceptum suscipiat. Annales Hildesheimenses ad a. 1122. Imperator vero, ut Ecclesiastica iustitia satisfaceret, inuestituras Ecclesiasticarum dignitatum S. Petri remisit: ita duntaxat, ut libera electione praecedente, & Canonum grauitate conseruata, Imperialis auctoritatis, quod sui iuris est, in constituendis Episcopis sine Abbatibus vel Abbatissis non amitteret: & si in constituendis his dignitatibus discordia, ut saepe fit, oboriretur, Imperialis potestas consilio Sapientium contraheret.

§. XI.

Progredimur ad gesta ipsius reliqua. Sub initium statim regiminis Henricum Lotharingiae Ducem, eo quod patri adhaererat, in Comitibus Wormatiensibus a. 1106. condemnat, terrisque priuat. * Hic vero demum ut reum Maiestatis se Imp. dedit, ab eodemque captus custodiae traditur, ex qua tamen euasit. Lotharingiae vero Ducatus datur Godefrido, Comiti Louaniensi. ** Hunc armata manu reperens Henricus, Aquisgranum etiam occupans, a Godefrido victus fuit & fugere coactus. ***

* Annales Hildesheimenses ad a. 1106. deinde vero visum est ei apud VVangionem ciuitatem placium habere Pentecostem ibique Henricum ducem rebus publicis priuauit.

** Sig.

** Sig. Gemblacensis ad a. 1106. Dux Henricus qui ab Imperatore ad filium eius animo transiens, eum, contra patrem suum, consilio suo armauit, & a filio ad patrem rediens, partes Filii debellauit, mortuo Imperatore, se, & reum Maiestatis, filio Regis dedit, & ab eo captus custodia traditur, de qua Ipse, per industriam suam euasit. Ducatus eius datur Godefrido, Louanien- si Comiti. Eadem habet Albericus. Annales Hildesheimenses ad a. 1106.

*** Sig. Gembl. ad a. 1107. Henricus exdux affectans repetere ducatum, occupat oppi- dum Aquisgranum contra Godefridum ducem. Sed hoc non ferens Godefridus, oppidum Aquense vio- lenter irrupit, oppidanos a facie Henrici exterruit, aliquos potentes comites & multos nobiles cepit. Ipse Henricus cum filiis suis vix fuga euasit. Albericus ad a. 1107. uxorem eius capere dux indi- gnum duxit, comites & honoratiores eorum quos ceperat & conditionem sub se militandi, sibi concilia- tos ad fidelitatem suam adduxit.

§. XII.

Defuncto a. 1106. Magno, ex Billinganis Saxoniz Ducibus vltimo, Saxoniz Ducatum in Lotharium Comitem Supplinburgicum transtulit, * qui Comitiam Holsatiz vacantem dedit Adolpho de Schauenburg. ** A. 1116. Conrado, Friderici Hohenstauffi ex sorore Agnete filio concessit Ducatum Franconiz. *** Frater Conradi Fridericus monocolus, defuncto iam dum a. 1105. patre Friderico Hohenstauffio, Sueuiz Ducatum fuerat adeptus. ****

* Annales Hildesheimenses ad a. 1106. Dux Magnus Saxonum moritur & Ducatus Liut- gero de Supelingeburg commendatur. Helmoldus lib. I. c. XXXV. mortuus est post hec Dux Saxo- nia Magnus, & dedit Cesar Ducatum Ludero Comiti, eo quod Magnus non haberet filium sed fi- lius: Quarum vna Eilke nomine nupsit Ottoni Comiti de Ballenstede, genuitque ei Adalbertum Mar- chionem, cognomento Vrsium. Altera vero filiarum, VVulfildis nomine, data est Duci Bauariae Catulo, qua peperit ei Henricum Leonem. Luder autem obtinuit ducatum Saxonie, & gubernauit cum modesta tam Sianos quam Saxones Chron. Saxo ad a. 1107. Conr. Vrspergensis ad a. 1106. Theod. Engelhusius Chronico p. 1095.

** Helmoldus lib. I. c. XXXVI.

*** Conr. Vrspergensis p. 287. Fridericus Dux Sueuorum & Conradus frater eius, qui ducatum acceperat, pertinentem ad Herbipolensem Ecclesiam a Heinricho iuniore sicut supra descriptum est, nepotes fuerunt prefati Heinrichi filii, videlicet sororis eius, filia namque Heinrichi senioris, eisdem Fri- derico nobili de Stephen, matrimonio iuncta fuit, mortuoque Rudolpho duce Sueuorum in bello, qui sibi regnum vendiderat, dictus Heinrichus senior ducatum Sueuiz prefato Friderico genero suo contulit. Ip- se quoque Fridericus, de prefata filia dicta Agnete, duos filios progeniuit, Fridericum videlicet & Conra- dum, quorum Fridericus ducatum Sueuiz tenuit, quem a quibusdam audimus denominari monocolum. Dum autem ad superius dicta prouocat Conradus, ita loquitur ad a. 1116. qua etiam commotione successus Imperator, ducatum Orientalis Francie, qui VVirzburgensi Episcopo, antiqua regum successione compete- bat, Chunrado sororis sue filio commisit. Idem dicit Mutius lib. XVI. p. 132. quam ob causam Cesar Sebeamenti ira commotus est. Idcirco ducatum Francie orientalis qui erat Episcopi Herbipolensis, dat Conrado Sueuorum duci, filio sororis sue. Idem dicit Trithemius Chron. Hirs. ad a. 1116. Conrado Ducatum Francorum orientalium Erlango Praesuli VVirzburgen- sium, violententer ablatum commiserat. Adsentitur Crusius Ann. Sueu. p. 11. f. 322. Cur autem ducatus Franconiz Episcopo Herbipolitano dicatur ablatum, cum istam non habuerit, dubium omnino subest. Laurentius Frisius in Chronico suo ad a. 1120. p. 493. non ipsas terras, ve-

rum administrationem, potestatem gubernandi in tota Franconia saltim ablatam fuisse dicit Erlango, quam Henricus V. eidem, singulari diplomate, quod in vernaculum translatum idioma ibidem exhibetur, restituerit. Scilicet, prout a temporibus Ottonis M. inualuit, ut potestatem secularem adfectarent Episcopi, ex diuersorum Imp. concessione diuersos Comitatus cum iurisdictione obtinuerunt episcopi Herbipolenses. Sic Otto III. concessisse dicitur Erebero episcopo cum omni iurisdictione, Comitatum Waldsachsen & Rangai Friele Chron. p. 450. Henricus II. Comitatum Beshingen eodem iure, Friele p. 457. Inde Episcopi Herbipolitani sensim sibi iura sumserunt & potestatem secularem in omnem prouinciam. Patet hoc ex Adamo Bremensi lib. IV. c. V. dum de archiepiscopo Bremensi dicit: *Voluit efficere, Episcopo VVirtzburgico similem se esse, qui in Episcopatu suo neminem dicitur habere consortem, quia ipse tenet omnes Comitatus sua Parochia, & Ducatum quoque Prouincia gubernat. Ita & Episcopus Brem. stauerat, omnes Comitatus, sui Episcopatus, iurisdictionem habentes, in Ecclesia potestatem redigere.* Hæc igitur secularis potestas, quam sibi adrogauerat Erlangus, per constitutionem Conradi Ducis Franconiz ipsi fuit abrogata.

**** Otto Frisingensis lib. I. c. X. mortuo Alemannorum Duce Friderico, Agnetem ab ipso viduatam, frater suus Henricus, Imperatoris Henrici filius in sua suscepit, eamque Leopaldo Orientali Marchione (quod alias a nobis plerumque dictum est,) in uxorem dedit, filiis ipsius Friderico quindecim, Conrado duodecim annos habentibus. Porro Fridericus qui maior natus erat, patri in Ducatum successerat.

§. XIII.

Anno 1107. contra Robertum Flandriæ Comitem & ipsi rebellem expeditionem suscepit, terraque ipsius vastata, pacem fecit.* Ipse etiam eodem anno 1107. in Saxoniam veniens, inuenit Boëmiz Ducem patria pulsum, quem reduci iussit in Ducatum per Comitem Wichbertum.** Anno 1109, expeditionem in Vngariam suscepit, Almo contra Colomanum fratrem, Vngarorum regem, auxilia laturus, infecto tamen negotio ad propria fuit reuersus.*** Eodem anno contra Boleslaum III tributum denegantem egit. Poloniam igitur cum exercitu ingreditur, & exacto tributo, terraque vastata reuertitur.****

* Chron Saxo ad a. 1107. deinde Rex Flandriam cum valida manu intravit, ferro & igne cuncta domans, Robertum etiam Comitem cum omni populo subiugauit. Ann. Hildesheimenses ad a. 1107. deinde circa festiuitatem omnium Sanctorum haberet, cum exercitu Flandriam petiit, & pacto cum Comite illius Prouinciæ Roberto confirmato, Aquisgranum venit, ibique Natalem Domini celebravit. Conradus Urspergensis ad a. 1107. Rex vero orientalibus redditus, colloquium Ratisbona cum Baiuariis, in quo expeditionem versus Flandriam contra Rupertum instituit. Quæ circa Octobrem mota, terram rebellium ingressus, non sine graui exercitus sui dispendio, per vnum & amplius mensem vastat, donec per internuncios res ad proximam curiam dilata, litem separat. Doedechini ad a. 1107.

** Annales Hildesheimenses ad a. 1107.

*** Otto Frisingensis VII. c. XIII. Eo tempore Colomanus Vngarorum Rex, fratrem suum Almu de consortio regni suspellum habens, persequitur. Qui profugus ad Regem Henricum Veniens, iniuriamque suam deplorans, auxilium eius impetrat. Itaque condita Rex expeditione, Vngaros bello petit: sed castrum, quod Posonium dicitur, inconsulto se occupans, parum proficere po-

potuit, sicque infesto negotio, ad propria rediit. Chron. Saxo ad a. 1109. *Heimicus Rex Pannoniæ cum exercitu aggreditur, ubi ob infidelitatem quorundam nihil memoriæ dignum ab eo agitur. Albericus ad a. 1109. Ann. Hildesheim. Dodechinus. Conr. Vrsp. ad a. 1108.*

*** Ann. Hildesheim. ad a. 1109. *Henricus Rex Natalem Domini Mogontia celebravit, & post Pentecostem Regem de Bolena bello petiit, eumque nimis coartat. Conr. Vrsp. ad a. 1109. post hac ad Poloniam gentem longinquam movit exercitum, multoque ita atque diutino defudans labore, diu negatum a terra illa tributi exegit debitum. Alb. Stad. ad a. 1109.*

§. XIV.

Celebratis a. 1114. in vrbe Moguntina cum Mathilde nuptiis, Principes Germaniæ præter Fridericum Sueviæ, Conradum Franciæ ducem, Godefridum Comitem Palatinum Rheni, omnes fere ab eo defecerunt. Fridericus vero Sueuorum dux pleramque regni Germanici partem sub Imp. potestatem reduxit. * Maxime vero turbas mouebat Albertus, qui Lotharingus natione, regni primum Cancellarius, post archiepiscopus Moguntinus, prædictæ factionis caput & autor. Huic quoque bellum indixit Fridericus, Moguntiam urbem illius obsedit. ** Hunc post reditum ex Italia, captiuitati mandauit, ipsumque diuersis tormentis adflixit, *** a Moguntinis tamen fuit coactus, ut eundem a. 1115. in pristinam restitueret libertatem, **** quem quoad vixit, sibi expertus fuit inimicissimum.

* Otto Frisingensis *de gestis Friderici I. lib. I. c. XII.*

** Otto Frisingensis *lib. I. c. XIII.*

*** Otto Frisingensis *VII. c. XIV. huius maximi sceleris autor fuisse dicitur Albertus, natione Lotharingus, qui postmodum factus est Moguntia Archiepiscopus, tunc vero Regis Cancellarius, & primus inter primos eius præcordialis consiliarius. Quem tamen post reditum Rex captiuatum, & in carcere positum, diuersis tormentis & incredibili famis inedia afflixit, ipsumque de amicissimo inimicissimum, ac regni sui pestiferum hostem, diuino iudicio &que ad vitæ terminum sensit. Conradus Vrsp. ad a. 1112. Adelbertus designatus Moguntia pontifex, qui per omnia secundus a rege semper fuerat, sine cuius Consilio nihil factum solebat, aduersus imperatorem (quod vix quisquam crederet) conspirare cum quibusdam principibus infamatur, reque cognita, custodis traditur.*

*** Conradus Vrsp. ad a. 1115. *sedato vix militum plebisque fermentissimo furore Caesar ab vrbe secessit, & post paucos dies Adalbertum, quem iam per annos tres artissima mancipauerat custodia, vix nimirum ossibus hærentem, & coactus promiserat, cathedra sua remisit. Chron. Saxo ad a. 1116. Adalbertus Mogont. Archiepiscopus pristino honori restituitur: Dodechinus ad a. 1116. Adalbertus archiepiscopus apud Coloniam, in festo sancti Stephani protomartyris, ab Otto Babumbergenſi episcopo consecratur. Serarius rer. Mogunt. lib. V. p. 801.*

§. XV.

Durantibus cum Papa dissidiis, Saxones concitabat Paschalis II. Primum quidem Saxoniarum Comes Palatinus, Sigfridus, a. 1109. contra Regem & regnum insurrexit, quem tamen captum apud Würtzburgensem episcopum custodiæ mancipauit, * ast a. 1112. in gratiam iterum rece-

pit. ** Postquam Imp. eodem anno a Papa esset excommunicatus, Adalbertus Moguntinus præsul Saxones ad rebellionem concitabat. Sentiens autem Imperator omnem iam Saxoniam a se deficere, & conspirationum virus capto Albertolatus serperetoti infusus Saxoniz, Prouinciam eorum maxima strage peruasit, Principibus eorum occisioni, aut certe captiuitati traditis. Postea Wigbertus Comes Groicensis a. 1114. amicitiam cum Sigefrido & Ludouico Comite de Thuringia pepigit, qui apud Warendsted condixere colloquium. Hos adortus Hogerus, Mansfeldia Comes, Ludouicum in fugam coniecit, Sigefridum occidit, Wigbertum captiuum abduxit, qui in curia Würtzburgensi capitali sententia fuit damnatus Groisca tamen cum prædiis paternis pro redemptione patris oblata, captiuitati relinquitur. *** Imp. quidem a. 1114. iterum conciliatus fuit Lotharius Dux, **** ast insequenti anno Principes Saxonum, videlicet Luderus Dux, Reingerus Halberstadtensis Episcopus, Fridericus comes de Arensburg, quos dignitatibus suis priuauerat Imp. multique nobiles iuxta Cruciburg conglobati in vnum, Imperatori denuo in Saxoniam cum exercitu, vt eandem redderet tributariam, † redeunti, occurrerunt, in loco qui dicitur Welfphesholtz in Comitatu Mansfeldico, ***** produxeruntque exercitum suum aduersus exercitum regis, quem Walhusæ congregauerat, licet impares numero, tres enim contra quinque pugnaverunt, commisitque est proclium illud nostra ætate famosissimum, III. Idus Februarii 1115, ***** quo Saxones superiores inuenti, virtutem Regis attriuerunt. Cecidit in eo bello Hogerus Princeps militiæ Regis, natus & ipse in Saxonia, destinatus ad Ducatum Saxoniz, si res prospere cessissent. ***** Isti vero Saxoniz Principes in Comitibus Goslariensibus Imp. iterum conciliantur. *****

* Conr. Vrsp. ad a. 1109. Rex Henricus natalem domini Mogontia celebrat: & paulo post: Franckensurt conuentu procerum habito Sigefridum Palatinum comitem apud VVirtiburgensem episcopum custodie deputauit, eo quod prodente Henrici. prius duce Lotharingia iam in gratiam regis recepto, in necem & regnum eius insurgere consiliatus sit.

** Conr. Vrsp. ad a. 1112. Sigefridum Palatinum comitem diutina satis adflictum custodia, iuxta principum consilium atque petitionem sibi reconciliatum dimittens, benigne tractare cepit, adeo vt eius filium baptismate susceperet & iniuriarum præteritarum obliuisci se facturum concederet.

*** Hæc singula latius exponit Monachus Pegauiensis in vita Viperti Groicensis.

**** Otto Frisingensis VII. c. XV. in ipsa nuptiarum solennitate (Henrici cum Mathilde) Lotharius Dux Saxonum nudis pedibus sigo indutus coram omnibus ad pedes eius venit, seque sibi tradidit. Tantus enim &que ad id temporis timor Principes inuaserat, vt nullus rebellare auderet, vel rebellans cum maximo damno sui, vel etiam vita detrimento in gratiam eius rediret.

† Hanc rationem reddit Compilatio Chronologica ad a. 1115. apud Leibnitium

Tom.

Tom. II. p. 65. Imperator namque Henricus V. Haluerstad destruxit, Brunswick & Orlamünde obfessis, mitabatur Saxoniam facere tributariam. Qui omnem hanc historiam vberius exposuit Monachus Pegaviensis ad a. 1115. ita scribit: interim Henricus Imperator insolentia sua modum nesciens imponere, omnes Principes Saxonie, censu antea inaudito cunctis indicto, vehementer infestabat, ita & Episcopum de Halberstad Reinhardum, & Palatinum Comitem de Sumerseburg, & Fredericum de Arnsberg, Rudolphum Nortmarchia potitum, singulos suis dignitatibus priuaret, aliosque sibi fauentes substitueret. Qua iniuria & manimes commoti, cum Lothario Duce Saxonie, & VVigberto iuniore & fratre eius Henrico caterisque ab eo iniuriatis pariter adunati, multa conuenticula simul habuerunt, & tandem iuxta Cruciburg simul conglobati initum fœdus iuramento firmarunt. Inde proficiscentes, castrumquod VVallebeche dicitur, ad iniuriam Regis edificarunt. Ex quo Hogenum Comitem omnibus modis infestabant.

†† Verba hæc sunt Helmoldi lib. I. c. XL.

**** Spangenbergius c. XIV. locum ita definit und lagerten sich fur das VVelpsholtz, auf die Höhe zwischen Hettsted und Schanderleben. Georgius Fabricius in Elect. Saxon. p. 7. hunc locum ad filuam Guelphonis definit prope Helmstadium in campo, ab alaudis dicto, prout etiam adserui diff. II. §. XVIII. Adstipulari hisce videtur Chron. Epp. Verdunensium n. 24. apud Leibnitium Tomo II. p. 216. vbi dicitur: in loco, qui dicitur VVelpsholt Halberstadiensis diocesis. Dum vero nec Conringius, nec Eccardus antiquitarum Helmstadiensium indagatores sollertissimi, huius loci atque prælii faciant mentionem, potius cum aliis Spangenbergium sequimur. Idem facit Leuckfeldus antiquit Walhus. p. 93. & Hayneccius antiquit. Goslar. lib. I. ad 1015.

***** Ita tempus definiunt Annales Hildesheimenses, siue XI. Februarii. Eundem diem habet Chronographus Saxo, licet ad annum 1116. referat. Dodechinus ad a. 1115. & post octauam Epiphania, cum Saxonibus pugna facta. Eundem diem confirmat Spangenbergius. Helmoldus vero & Albertus Stadenfis habent Kalendas Februarii.

***** Hæc verba sunt Helmoldi lib. I. c. XL. quem iisdem verbis sequitur Alb. Stadenfis ad a. 1115. Annales Hildesheimenses ad a. 1115. Imperator Natalem Domini Goslarie celebrat. Duci Liutgero, Episcopo Haluerstadenfi, Palatino Comiti Frithrico, Marchioni Rodolfo, & Curia buic interfuit, edicis. Non veniunt. In præsidio interim VValbike commorantur. Imperator Brunswich occupat. Haluerstad deuastat. Orlagemunden ab amicis eius obsidione vallatur. Contra quos Liutgerus & Principes prædicti, adiunctis sibi Frithrico Comite VVestfalia, Henrico fratre suo, Heinrico ab Lindhurch Herimanno de Canelage, tendunt. Imperator vero eis in loco qui dicitur VVelpsholt occurrit. Ibi III Idus Februarii acriter cum eo congreduuntur, & victoria plene possuntur. Chron. Saxo ad a. 1116. factum est bellum in Saxonia VVelpsholtz inter Imperatorem & Principes III Idus Febr. Vbi Caesar viclus aufugit suorum plurimis amissis. Contr. Vrspergensis, Chronicon Montis Sereni, Bigaugienfe, Aultrale, Brunswicenfes ad a. 1115. Kranzius Saxonia lib. V c. XXXVI. Speciali tractatu hoc bellum Saxonicum descripsit Cyriacus Spangenberg in libro, cui titulus: Vrsach und handelung des Sechsfichen Krieges bey dem VVelpsholtz in der herrschafft Mansfeld geschehen im Jar MCXV den 11. Februarii, VVittenberg 1555. 8. Qua ratione statua in memoriam huius prælii erecta occasionem dederit locutam deam credendi, diximus diff. II §. XVIII.

***** Sic habent Annales Hildesheimenses ad a. 1120.

§. XVI.

Aliud ipsi bellum fuit a. 1113. contra Rainaldum Barri Comitem quem

quem in castro Barro obsidione clausum, ad vltimum cum expugnato castro in deditionem accepit, & captiuum abduxit. * Interuenientibus autem pro Rainaldo ipsius consanguineis, Imperator eum custodia soluit, & cum omnibus suis vt sibi cognatum ad propria remisit; tantummodo hominum ab eo suscepit. ** Anno 1123. querimonia Viridunensium ad Imperatorem delata contra Comitem Rainaldum, Imperator Henrico de Grandiprato Comitatum Ciuitaris dedit, qui improuisus Ciuitatem intrauit, & Episcopum ad Rainaldum fugere coëgit. Pugnatum est acriter ab vtraque parte, pars tamen Grandipratenfis facta est superior. ***

* Verba sunt Ottonis Frisingensis VII. c. XV. quem sequitur Albericus ad a. 1113. Latius hæc scribit Otto Frisingensis de gestis Frederici lib. I. c. XII.

** Albericus ad a. 1113. Auentinus lib. VI. c. II. n. 23.

*** Albericus ad a. 1123. Ex his Chiffetius in commentario Lorhariensi cap. I. etiam contendit, Barrum iuris Germanici fuisse, licet pro more suo contradicat Blondellus Barro Campano - Francico p. 13. adferens, Rainaldum hominum dedisse ratione Viriduni & Moncionis quæ ex regno Lotharingico tenebat.

§. XVII.

Anno 1124. Henricus V. expeditionem mouens contra Ludouicum VI. Gallorum Regem, eo quod Papæ faueret, Remis ciuitatem inopine adgredi conabatur. * Sed Metas saltim progreditur: ibi dum Vangiones a se defecisse, ac palatium suum extra muros positum comperit destruxisse, iter reflexit, urbemque obsidione cinxit. Dum autem ciues quadam die incaute erumperent, & cum Augusto pugnare cogitarent, a muris callide prouocat, plurimis occisis, ac per fugam paucis elapsis, cæteri capiuntur: qui ad refrenandam aliorum insolentiam, alii naribus mutilati, alii luminibus orbatim dimittuntur, & sic demum infinita pactione pecuniæ in gratiam Imperatoris redierunt. ** Anno 1124. etiam mouit expeditionem contra Petronellam, Florentii Hollandiæ Comitissæ uxorem, Lotharii Saxonis sororem, eandemque subegit. ***

* Sugerius in vita Ludouici p. 312. Et autem ad propositum recolenda Regis Historia vertamur, ante Domini Papæ Calixti decessum, Imperator Henricus collecto longe animi rancore contra Dominum Regem Ludouicum, eo quod in Regno eius Remis in Concilio Domini Calixti antithemate innodatus fuerat, exercitum quantumcunque potest Lotharingorum, Alemannorum, Baiuvariorum, Suenorum, & Saxonum, licet eis infestaretur, colligit, alioque tendere simulans consilio Regis Anglici Henrici, cuius filiam Reginam duxerat, qui etiam Regi guerram inferebat, Remis ciuitatem inopinate aggredi machinatur, proponens aut eam subito destruere, aut tanta debonestatione & oppressione ciuitatem obsidere, quando dominus Papa in eum agens sedit sessione.

** Verba sunt Ottonis Frisingensis VII. c. XVII. Sequitur eundem Albericus ad a. 1124.

*** Conradus Urspergensis ad a. 1124. non multo post imperator H. mouit expeditionem contra

contra eos, qui sibi in regione Holland contrarii existebant. Hisque licet tarde subactis, ad superiores se partes contulit, regina circa fines Lotharingia relicta. Contra Petronellam autem ipsum expeditionem suscepisse tradit Wilh. Heda *Hist. Traiect.* p. 148.

§. XVIII.

Omniis demum bene dispositis, consilio foceri sui Regis Anglorum, totum Regnum vestigiale facere volens, multum in se Optimatum odium contraxit. Huius rei gratia, dum Inferioris Rheni partes circuire pararet, apud Traiectum ciuitatem, Pentecostem celebraturus ægritudine, quam iam diu celauerat, superatus, ad extrema cœpit propinquare, vocatisque, qui secum erant, id est regina Mathilde, coniuge sua, prout potuit, de regni statu consilium dedit, coronam, cæteraque regalia usque ad conuentum Principum conseruanda in castello firmissimo, quod Hamerstein dicitur, reponi disposuit, sicque diem clausit supremum X. Kl. Iunii 1125. regni anno 19. Imperii vero 14,* ac per Coloniam Agrippinam deportatus, in Ciuitate Galliarum, Spira, iuxta patrem, auum, proauum Imperatores, cultu regio sepelitur.** Exortus tamen, qui se Henricum V. esse vendicaret, sed fraude detecta, in monachum fuit attonsus.***

* Verba sunt Conradi Vrspergensis p. 284.

** Verba sunt Ottonis Frisingensis VII. c. XVI. Idem de gestis Friderici lib. I. c. XV. *Imperator Henricus, renouatis in pacem, qui erant ei oppositi, Principibus, libere positus Imperio, apud inferius Traiectum, Frisie urbem, in Pentecoste curiam celebrauit: ubi morbo correptus, rebus humanis exemptus, sepultusque ibidem interioribus, per ripam Rheni ad superiora deportatus, in ciuitate Spira patribus suis appositus est.* Sequitur Albericus ad a. 1125. qui tamen simul genus morbi indagat, dicens: *Leodii pascha Domini celebrat Henricus Imperator, inde Aquis contendens, morbo dragunculi qui sibi erat notum, molestari cepit, propter quod ibi aliquot dies remoratur: deinde Neomaciam venit, sed cum post dies languor cresceret, tandem feria quinta in pentecoste vitam cum regno amisit. Corpus eius eictum intestinis, sale respersum Spira relatum est.* Idem tradit Robertus de Monte ad a. 1126. De Henrici morte scribunt Dodechinus, Chron. Bigaugiense, Chron. Saxo, Annales Hildesheimenses, Alb. Stadenfis, Cont. Lamberti, ad a. 1125, Heda Chron. Traiect. p. 148, licet alii eandem vel ad a. 1124. vel 1126. reiciant. Integrum Mausoleum Imperatorium Spirense describit Conradus Vrspergensis p. 286. in quo tale nostri Henrici est epitaphium: *filius eiusdem Henricus V. filius iunior, Romanorum Imperator, anno Dominica Incarnationis MCXXV. X. Kalen. Augusti obiit.* Ex eo habet Pügger im Spiegel der Ehren des Hauses Oesterreich lib. III. c. I. p. 257. qui etiam monumentum illud sepulcrum integrum xri fecit incidere.

*** Engelhusius Chron. p. 1100. *Pseudo quidam surrexit, mentiens se Henricum quintum; et cum multos seducendo allexisset, in tantum; ut pro eo etiam graues pugna fierent et homicidia; declarata tandem eius falsitate, in monachum tonsus est.*

§. XIX.

Vxor ipsius fuit Mathildis, Henrici Anglorum Regis filia, quam celebratis Moguntiarum a. 1114. Comitibus, sibi duxit. * Ex eadem Bertam suscepit.

pit, Ptolemæo, Consulis Romani filio elocatam. ** Filios non reliquit, extincta igitur cum ipso omnis stirps Ducum Franciæ. ***

* Otto Frisingensis VI. c. XV. post hoc *Moguntia Regio apparatu coniuncta sibi filia Henrici Regis Anglorum, Mathilda, magnifice nuptias celebravit.* Idem de gestis Friderici lib. I. c. XII. Robertus de Monte ad a. 1114. *Henricus Imperator, cum magna Optimatum suorum, & totius Regni gloria, Natalem Domini celebrat Moguntia, ibique uxorem duxit Mathildam, filiam Regis Anglorum.* Ex eodem habet Albericus ad a. 1114. Dodechinus tamen tempora ita distinguit. *Imperator natiuitatem Domini Babenberga celebravit, & post Epiphaniam, apud Moguntiam nuptias fecit.* Sequitur eundem Conradus Vispergensis ad a. 1114. Annales Hildesheimenses, Alb. Stad. Chron. Leod. ad a. 1114. Chron. Saxo ad a. 1115.

** P. Diaconus lib. IV. c. LXI. *Ptolemæo illustrissimo Othania stirpe progenito, Ptolemæi magnificentiissimi Consulis Romanorum filio, Lieta, filiam suam in coniugio tradidit.*

*** Chron. Vet. Duc. Brunsv. ap. Leibnium Tom. II. p. 15. de Henrico V. qui postea moriens in Spira MCXXV. nullum reliquit de suo genere successorem. Hinc perpetram in Fragmento Genealogiæ Ducum Brunsvicensium eod. T. II. p. 18. *Henrico vero rege apud Traiectum defuncto, anno Domini MCXXVI. ex Mathilde uxore sua, filia regis Angliæ, reliquit filium Fridericum, Ducem Sueniæ, & hic decedens, reliquit tres filios; scilicet Henricum, Fridericum & Conradum regem; Cum Fridericus iste fuerit sororius Henrici, prout ipsum appellat Otto Frisingensis VII. c. XV. sue sororis maritus.*

§. XX.

Successit ipsi Lotharius dictus Saxo, vel Secundus, quibusdam Tertius. * Hic Geuehardi Comitis filius, Comes erat Supplinburgensis, ex familia dynastarum Querfurtensium, Comes potens atque industrius, ** natus a. 1075. paucis ante proclium ad Vnstrutem diebus, in quo obiit pater ipsius Geuehardus. *** Ab Henrico V. a. 1106. Saxonix Ducatum fuit adeptus, *** atque ducta Richenza, Henrici Pinguis, Saxonix Principis atque Comitis Northeimensis, & Gertrudis Eckberti Marchionis filia, horum quoque possessiones iure uxoris obtinuit. **** Vir strenuus erat, præcipuus in armis, prouidus in consilio. *****

* Secundus quidem est in iusto ordine Imp. dum Ludouici Pii filius Lotharius, primus huius nominis esset Imperator. Dum autem Lotharius Arelatenfis qui seculo X. Imp. dignitatem affectauit, a quibusdam secundus diceretur, tertium vocant hunc Lotharium. Sic Tertius dicitur in diplomate Richenbergenfi cœnobio concessio apud Hayneccium *Antiqu. Goslar. lib. II. p. 123.* Et in alio diplomate Friderico Saxonix Palatino concessio apud Schatenium *Ann. Paderborn. lib. VIII. p. 720.* & Hayneccium p. 125. Sic & Goldastus constanter ipsum vocat Tertium *Const. Imp. Tom. III. p. 320.*

** Genealogiam suam sic describit Chronographus Saxo ad a. 1109. *pater præfati Episcopi (Brunonis) Bruno dicebatur, mater Ida, frater Geuehardus, Geuehardus genuit Burchardum & Idem, Burchardus genuit Geuehardum patrem Conradi Magdeburgensis Archiepiscopi. Ida vero genuit Geuehardum Comitem, patrem Lotharii Imperatoris.* Krantzius Saxo-

nia lib. VI. c. I. dicens: *Luderus; Dux Saxonie, Pronepos Gebehardi eius, qui fratrem habuit Brunonem, Religiosum virum, qui in Prussia predicans, pro Christo fecit martyrium, sub imperio Henrici II. anno octo post mille. Erat is proavus Comes de Querhorde, filium habens Lurchardum, qui genuit Gebehardum, huius Luderi patrem. Conuenit Krantzius cum Chronographo, nisi quod Lotharium non Idæ sed Burcardi faciat nepotem, id quod etiam vero magis est simile. Conuenit cum Krantzio Bucelinus Germ. Topo-Chrono-Stemmatographica p. 402. & Spangenberg Chron. Querfurt lib. II. c. XXI.*

*** Gotfridus Viterb. p. XVII. p. 459. & Bruno Hist. B. Saxonici p. 191.

**** Supra §. XII.

***** Chron. Brunswicense apud Maderum p. 12. *Gertrudis nupsit Comiti Henrico qui Pinguis dicebatur, qui fuit filius Ottonis de Northeym, Ducis quondam Saxonie, & erat de progenie Sifridi, Comitis de Berneborch, cuius filii Ekkehardum Marchionem in Polede occiderunt, Gertrudis, de Henrico, genuit Rikysam, que tradita est Ludero, qui fuit filius Comitis Gewohardi de Supelingeborch, & erat potens & industrius, ad quem deuoluta est hereditas de Haldestene.*

***** Hugo in vita S. Nortberti c. L. *erat vir ille strenuus belli ductor, precipuus in armis, prouidus in consilio, terribilis inimicus Dei & S. Ecclesia, veritatis amicus, iustitie tenax, iniustitie hostis. Cuius probitas patuit in Sicilia, viguit in Saxonia. Qui quamdiu vixit, Romanum Imperium, quod eius cura mandatum fuerat, titubare non potuit. Helmoldus lib. I. c. CII. capit, in diebus Lotharii Caesaris, oriri noua lux, non tam in Saxonia finibus, quam in vniuerso Regno, tranquillitas temporum, abundantia rerum, pax inter regnum & Sacerdotium. Eadem habet Albertus Stadenfis ad a. 1133.*

§. XXI.

Defuncto a. 1125. Henrico V, Principes Moguntie conueniebant, ibique habito de successore consilio, quatuor regni optimates, Lotharius Dux Saxonum, Fridericus Dux Sueuorum nepos ex sorore, Leopoldus Marchio Orientalis, qui sororem Henrici habebat in matrimonio, Carolus Comes Flandrie ad regnum designabantur.* Electione autem arbitrio Alberti Moguntini relicta, ipse aduersus cognationem Henrici infestus; eligit Lotharium Saxonem, ** qui etiam Idibus Septembris a Friderico Archiepiscopo Colonienfi Aquisgrani in Regem fuit inunctus.*** Conradus vero, nepos Henrici ex sorore, singulari conuentu a Friderico fratre & quibusdam aliis Rex creatus, Pyrenæa iuga transcendit, ubi a Mediolanensibus honorifice fuit susceptus, ac ab eorum archiepiscopo, Anselmo, Modoetie, sede Italici Regni in Regem fuit vnctus, pro his aliisque præfatus Archiepiscopus a summo Pontifice fuit depositus. ****

* Verba sunt Ottonis Frisingensis VII. c. XVII, quem sequitur Albericus ad a. 1125.

** P. Diaconus Chron. Cassinensi lib. IV. c. LXXXVII. *Henrico V. Imperatore defuncto, Consilio, Præfati, Dictatores, Duces, & Principes, in vnum conuenientes, de Imperatoris electione tractare ceperunt. Visum deinceps omnibus est, ut Electionem ipsam in arbitrio*

Archiepiscopi Moguntini, & Lotharii, Ducis Saxonia, ponerent, & quem illi vtilem Romano Imperio esse astruerent hunc procul dubio eligerent vniuersi. Archiepiscopus autem ferali Zelo aduersus cognationem Eimerici Imperatoris descensens & de Imperiali culmine Fridericum & Conradum, Nepotes eius, propellere cupiens, ob illorum odium supradictum Lotharium, armis experientissimum, Religione, & prudentia multa pollentem, qui per plura annorum curricula, Leucos expugnans, sub Romano Imperio redegerat, vtilem atque idoneum, ad Imperiale fastigium accipiendum, indicauit, sicque huius calliditate Romanum Imperium a Teutonicis ad Saxones translatum est. Otto Frisingensis vero lib. VII. c. XVII. tandem Lotharius natione Saxo, patre Gebehardo, voto omnium, veniens Valde, ac reclamans, ad regnum transit, sub presentia sedis apostolica legati XCIII. ab Augusto regnavit. Idem Frisingensis lib. I. de gestis Friderici c. XV. Ac Imperatrix Matildis Henrici Regis Anglorum filia, regalia in potestate sua habebat: Quam praedictus Albertus Moguntina Ecclesia Archiepiscopus ad se vocauit, falsisque promissionibus ad sibi tradenda regalia induxit & cap. XVI. igitur Albertus (nam id iuris, dum Regnum vacat, Moguntini Archiepiscopi ab antiquioribus esse traditur) Principes Regni in ipsa ciuitate Moguntina tempore autumnali conuocat, malorumque a Duce Friderico sibi illatorum haud immemor, cum praedictus Dux ad Regnum a multis exposceretur, ipse Lotharium Ducem Saxonum, virum tamen ex probitatis industria omni honore dignum, plus familiari rei, quantum in ipso erat, quam communi commodo consulens, in Regem a cunctis qui aderant Principibus eligi persumpsit. Idem fere dicit Albertus Stadenensis ad a. 1126. nisi quod dicat, Albertum Moguntinum Fridericum falsis persuasionibus ad reddenda regalia induxisse. Golscherus de Gestis Treuironum c. LXXVI. Helmoldus L. c. XLI. obiit apud Traiectum Henricus Caesar & successerat in solium Regni Luderus, Saxonum Dux. Indignati autem Francigenae Virum Saxonem eleuatum in Regnum, conati sunt alium suscitare Regem. Conradum videlicet, consobrinum Henrici Caesaris, preualuit autem pars, que fuit cum Ludero, abiensque Romanus promotus est ad apicem Imperii per manus Innocentii Papa. Gotfr. Viterb. p. XVII. p. 509. Dodechinus, Chron. Saxo, Albericus, Chron. Leodiense ad a. 1125. Conr. Vrspergensis, Alb. Stadenensis, Rob. de Monte ad a. 1126.

*** Albericus ad a. 1125. Lotharius Dux Saxonum vir sapiens ac industrius, & ecclesiastico iuri deuotus, praeptens diuitiis & victoriis, omnium consensu eligitur. Hic mense Septembri cum eisdem Legatis, & duobus Archiepiscopis & octo Episcopis, & multis Abbasibus, & cum eminentioribus aula regalis primatibus Aquisgrani veniens dominica die Idibus Septembris, a Frederico Archiepiscopo Colonienfi in Regem benedicitur & vngitur, omni clero & populo festinum epinicion acclamantibus. Idem dicit Robertus de Monte & Conr. Lamberti ad a. 1126.

*** Verba sunt Ottonis Frisingensis VII. c. XVII. Albericus ad a. 1127-1128.

S. XXII.

Circa regni primordia bellum statim gessit Bohemicum. Otto enim Morauiae Marchio, Ducatum Bohemiae affectans, Regi magnam pecuniam promittebat, ut eum Ducem Bohemiae crearet, quod Ulricus qui eundem Ducatum possidebat, nulla ratione impedire valuit. Rex igitur Saxoniam intrans, militem instaurat: ducensque secum Ottonem, claustra sylvarum, quae Bohemiam & Saxoniam coniungunt, hyemali

mali tempore ingreditur. Vlricus vero Dux Bohemiæ in ipsis sylvarum abditis, super amniculum quendam castra posuit, & Saxones per devia sylvarum oberrantes, niueque atque inedia defatigatos, ex improviso adortus, cædit, ut pauci fuga elaberentur. Videns hoc Rex, suisque ex angustia viarum nullum præsidium ferre valens, sæuissima mentis amaritudine perculsus, rerum tamen quas ab adolescentia gesserat, ac antiquæ virtutis memoria, quasi cœlesti rore repletus, in collem quendam cum paucis, quos adhuc residuos habebat, se recepit. Quem præfatus Dux suis in circuitu positus, magnarumque arborum iactu & clausura reditum negantibus, tanquam clausum tenuit. Tandem Henrico Saxonie Marchione, qui de sorore Ducis natus, cum Rege aduenerat, mediante, ad pedes Imperatoris satisfactionem offerens, humiliter Dux venit, hominibusque sibi cum sacramento fidelitatis exhibens, Ducatum ab eo suscepit, captiuos reddidit: sicque Rex portatis secum eorum, qui nobiliores erant, funeribus, cum multo mœrore rediit. Tanta enim strages Saxonum & præcipue nobilium & illustrium virorum ibi facta fuit, ut perpetui odii inter Saxones & Bohemos sones tunc fuerit accensus.* Bolislaum etiam Polonie Ducem eo adigit, ut tributum duodecim annorum ipsi persolueret, de Pomeranis & Rugiis homagium faceret, subiectionemque, perpetuo sacramento confirmaret.** Hic etiam, una cum Vlrico Bohemorum Duce a. 1135. Comitibus Merseburgensibus interfuit, & gladium Imp. reportauit.***

* Verba sunt Ottonis Frisingensis *de gestis Friderici lib. I. c. XX. XXI.* Dodechini, Annales Hildesheimenses, Alb. Stadenensis, Chron. M. Sereni, Cont. Lamberti *ad a. 1126.* Albericus *ad a. 1126. 1127.* Rob. de Monte *ad a. 1127.* Herm. de Lerbeke Chron. Com. Schauenburg. *ad a. 1125. apud Meibomium Tom. I. p. 499.* Dubravius *Hist. Bohem. lib. XI p. 85.*

** Otto Frisingensis VII. c. XIX. *Inde in Saxoniam diuertens, Polonorum Ducem, cum multis muneribus, obuiam habuit, quem tamen non ante dignatus est suo conspectui præsentari, quam tributum duodecim annorum, hoc est, quingentas libras, ad singulos annos, persolueret, & de Pomeranis & Rugis homagium sibi faceret, subiectionemque perpetuam, sacramento confirmaret. Regemque Dacia, in signum subiectionis, ad decorem Imperialis reuerentia, gladium sibi, sub corona, deferre fecit, ac ab Ungarorum Rege, terrore percusso, multa & magnifica munera suscepit.* Sequitur Albericus *ad a. 1135.*

*** Chron. M. Sereni *ad a. 1135.* Imperator assumptionem S. Marie in Mersenburg celebrat, ubi Bolizlaus, Dux Polonie, & Othilricus, Dux Bohemia, cum cæteris Principibus, adfuerunt, ubi etiam Bolizlaus gladium Imperatori reportauit. Chron. Bigaugiense *ad a. 1135.* Imperator Curiam apud Mersburg habuit, ubi ex præcepto, Dux Polonorum affuit, qui nunquam

quam antea ad alicuius Imperatorum Curiam venire valuerat, nec precibus, nec minis. Affuit & Dux Boemorum, Vlticus, ibi Polono Duci, per Lotharium conciliatus. Aduenerant & a Graecia missi Dux & Episcopus, cum Legatis Ducis Venetiae, conquirentes contra Rugerum, Comitem Sicilia, eo, quod Graecis abstulisset Africam, paganis auxiliantibus, Venetiam spoliasset, de Imperio Romano totam Apuliam & Calabriam subtraxisset. Affuerunt Regis Hungaria Nuntii obediens.

§. XXIII.

Composito bello Bohemico, Fridericum atque Conradum persequitur, castrum illorum Noricum * per duos menses vna cum Vltico, Boemorum Duce obsidet, sed ipsis adpropinquantibus, obsidione relicta, per Babenberg transiens, in ciuitatem Herbipolim se contulit. Ipsi etiam Regem insequentes, in Spirensi ciuitate praesidium imponunt. Hanc Lotharius iuncto sibi Alberto Moguntino, ab Idibus Augusti vsque ad Kalendas Nouembris frustra obsedit. ** Anno 1129. Spira secundo obsessa, ab Idibus Iulii vsque ad Kl. Ianuarii 1130, quibus demum deditioe fuit subacta, Conrado interea in Italia commorante, Henricus Noricorum Dux Alemanniam hostili manu inuasit, sed a Friderico statim iterum fuit fugatus. *** Postquam autem Imp. a prima expeditione **** Italica fuisset reuersus, in solenni Principum conuentu Fridericum Bambergæ in gratiam recepit. Conradus vero ipsius frater Mulhusæ cum Imp. iterum conciliatur. *****

* Noribergam esse patet ex Dodechino ad a. 1127. qui dicit: *castrum Nurenbergense obsessum per duos menses a rege & duce de Bohemia, sed absque effectu soluta est obsidio.* Vid. Wagenfeilius de Noriberga cap. II. Otto Frisingensis de gestis Friderici I. lib. I. c. XVI. Lotharius Princeps, consilio Alberti Moguntini Episcopi, iuxta quod dicitur, non missura cutem nisi plena cruoris birundo, nondum odio in heredes Imperatoris Henrici satiati, Fridericum Duce, Fratremque suum Conradum persequitur, cuius rei gratia, Castrum Noricum, ubi ipsi praesidia posuerunt, & tanquam iure hereditario possidebant, obsidione clausit.

** Verba sunt Ottonis Frisingensis de gest. Friderici lib. I. c. XVII. Dodechinus

ad a. 1128.

*** Dodechinus, Chron. Saxo. Chron. M. Sereni, Annales Hildesheimenses ad a. 1129. Albericus ad ad a. 1128. Lehmann. lib. V. c. XLVII.

**** Otto Frisingensis lib. I. c. XVIII. XIX.

***** Annales Hildesheimenses: Anno 1135. Dominica ante mediam Quadragesimam, scilicet XVI. Kal. Aprilis, frequens Principum fere totius Regni Conuentus fit apud Bamberg, Imperatore praesente; ibi, Dei gratia aspirante, Fridericus, Dux Sueuorum, comitantibus Principibus, in concordiam cum Imperatore sociatur. In festo Pentecosten, apud Magdaburgum, primum Principes Regni, coram Imperatore, firmissimam pacem, domi forisque, ad decem annos inuenerunt. In festo S. Michaelis, in loco, qui dicitur Mulenbensem, Con-

du, frater Friderici Ducis Imperatori reconciliatur Otto Frisingensis VII. c. XIX. Imperator ab Vrbe rediens, Germaniam ingreditur: non multo post generalem curiam Babenberg circa mediam Quadragesimam celebrans, Conradum & Fridericum Duces interuentu Claravallensis Abbatis Bernardi, in gratiam recepit, ac ita renouata pace, omnibusque in Gallia & Germania compositis, expeditionem rursus in Italia edixit. Chronographus Saxo. Albericus ad a. 1135. Monachus Weingartenlis de Guelphis c. XII

§. XXIV.

Defuncto a. 1130. Honorio II. nouum apud Romanos oritur Schisma, aliis Gregorium Diaconum S. Angeli sub Innocentii II. nomine, aliis Petrum Leonis Frangipani filium, nobilem Romanum, Anacletum II. dictum, eligentibus. * Innocentius igitur vrbe relicta, Gallias ingreditur, atque celebrato apud Clarum montem Concilio, Nuntios Lotharii obuiam habuit. Inde ad Imp. se contulit Leodii a. 1131. Comitia celebrantem, eundemque ad ecclesiae defensionem inuitauit. Imp. igitur Episcoporum repetebat inuestituram, ** cui tamen S. Bernhardus Claravallensis resistebat, Regem mira auctoritate compescens, ne quid extorsisse videatur. ***

* P. Diaconus IV. c. XCVII. interea Papa Honorio vita decedente, electi sunt Gregorius Diaconus Cardinalis sancti Angeli in Papam Innocentium secundum, & Petrus Presbyter Cardinalis sancti Calixti in Anacletum. Innocentius vero per aliquantum temporis spatium in vrbe permanens, cum Episcopis, & Cardinalibus, qui suo patri fauebant, ad ciuitatem Pisanam perrexit, Conradum Sauinensem Episcopum Vicarium in vrbe relinquens. Albericus ad a. 1130. Romana ecclesia pax interpolatur altercantibus duobus seditiosis de sede Apostolica quodam Gregorio, & altero Petro Leonis de gente Romano, Monacho Cluniacensi. Gregorius priuilegium electionis ab Honorio Papa adhuc viuente, consensu quorundam Cardinalium sibi usurpat. Petrus altitudine sanguinis glorians domum Crescentii inuadit, cadibus hominum, rapinis, incendiis grassatur. Chron. Saxo. Dodechinus, Robertus de Monte, Chron. Montis Sereni, Alb. Stadenfis,

** Otto Frisingensis VII. c. XVIII. non multo post Honorio mortuo, grauissimum Schisma in Ecclesia Dei oritur. Innocentio canonice electo, sed Petro Petri Leonis filio, violentis amicorum suorum qui fortissimi in Vrbe erant, fauente sibi Rogerio Siculo intruso. Cui dum Innocentius resistere non valeret, vrbe ceffit, transiensque Alpibus Gallias ingreditur: ubi in regno Gallici regis in ciuitate, apud Clarum montem Concilium celebrans, nuntius Lotharii, Conradum Inuauensem, Eribertum Monasteriensem Episcopos, obuios habuit. Indeque profectus apud Leodium Belgicae Urbem, synodum Episcoporum conuocans, Regem Lotharium ad defensionem sanctae Romanae Ecclesiae inuitauit. Qui nil cunctatus, exposito tamen prius modesto, in quantum regnum amore Ecclesiarum attenuatum, inuestituram eorum quanto sibi dispendio remisit, auxilium Romanae Ecclesiae promittit. Eadem refert Albericus ad a. 1130. nisi quod in ciuitate Carnoto Concilium fuisse celebratum dicat. Contr. Vrspergensis f. 292. anno Domini millesimo CXXX. Honorius Papa II. obiit, cui Innocentius II. per electionem canonicam
sus-

successit: sed propter intrusionem Petri Leonis, cui fauebat multitudo Romanorum, sedem suam obtinere non potuit, ideoque in Franciam se contulit, ubi concilio Remis habito cum multis episcopis, prefatum Leonem & suos fautores excommunicauit, sicque in partibus Germaniæ usque ad septimum annum permansit. Dodechinus, Chron. Saxo, Albericus, Alb. Stadenſis ad a. 1132. Sigonius ad a. 1132. Vita Godehardi apud Leibnitium Tom. III. p. 507.

*** Bernhardus Bonauallensis in vita S. Bernhards lib. II. c. I. *Leodium Dominus Papa Romanorum Regi occurrit, & honorifice quidem susceptus est, sed velociter obnubilata est illa Serenitas, si quidem importune idem Rex insistit, tempus se habere reputans opportunum, Episcoporum sibi restitui inuestituras, quas ab Eius Prædecessore, Imperatore Henrico, per maximos quidem labores, & pericula multa, Romana Ecclesia vindicarat. Ad quod verbum expellere & expallere Romani, grauius se apud Leodium arbitrati periculum offendisse, quam declinauerant Romæ. Nec consilium supperebat, donec murum se opposuit Abbas Sanctus. Audacter enim resistens Regi, verbum malignum, mira libertate redarguit, mira auctoritate compescuit. Conradus Urspergensis p. 291. eo quoque tempore ipse Papa adiit imperatorem Lotharium apud Leodium, petens ab ipso fauorem & auxilium contra prædictum Petrum & suos fautores. Sane imperator usus consilio super huiusmodi responso, cepit a papa repetere inuestituras episcoporum, quas multo tempore imperatores ante habuerunt. Ideoque apostolicus non modicum est turbatus, & de aduentu suo est contristatus, de reditu quoque anxius effectus: nam petitionem principis exaudire non poterat super tali articulo, pro quo ecclesia tot mala sustinuerat. Interveniente tamen consilio & orationibus beati Bernhards, securus recessit ab Imperatore. Exinde Baronius ad a. 1131. Petrum Diaconum hanc immerito erroris arguit, dum lib. IV. c. XLVII. tradit: Innocentius igitur Alemannorum & Lotharingorum terram ingressus, iuxta Leodium a Lothario Rege excipitur, virgam, & annulum ei iuxta morem antiquum confirmans, nec non & terram Comitissæ Mathildæ ei contradens. Post longam tamen altercationem de electione Abbatis in Monasterio Casinensi, Pontifex tandem rationibus victus, Casinensis Abbatis electionem Fratribus, ordinationem Lothario Imperatori, & successoribus eius concessit & confirmauit, consecrationem vero Abbatis & prandium in eundo, & redeundo a Benevento, sibi, & successoribus suis retinuit, prout tradit P. Diaconus in Chronico Casinensi lib. IV. c. CXXIII. qui etiam hanc controuersiam inter Imp. & Papam anterioribus capitibus late exposuit. Breuiter hanc controuersiam exposuit Sigonius lib. XI. p. 269. Adducit, etiam Baronius ad a. 1133. Diploma Innocentii, quo alodium Mathildæ Comitissæ Lothario ad vitam ipsius Imp. eiusque Generi & Coniugis concedit, reseruato sibi censu annuo centum librarum argenti. Post istorum mortem vero prædictum Alodium ad ius & dominium Ecclesiæ Romanæ reducatur.*

§. XXV.

Reuerso in Italiam Pontifice, insequenti anno 1132. Lotharius militem instaurat, exercitumque, sed propter discordiam regni paruum, per vallem Tridentinam in Italiam duxit, ideo in multis locis tam amore Conradi quam respectu paucitatis suæ ab incolis terræ fuit despectus. Verum cum paulo ante Conradus, qui a Mediolanensibus Rex fuerat constitutus, pene omnibus suis amissis, ad patriam fuisset reuersus, Rex

a. 1133.

a. 1133. ad urbem vsque progreditur, damnatoque Petro Leonis, * & restituito Innocentio, II. Non. Iunii ab eodem in Ecclesia S. Saluatoris, quæ Constantiniana dicitur, ** dum prius iuramento se defensorem fore Ecclesiæ Romanæ promississet, *** coronatus, Imperatoris & Augusti nomen est adeptus, Templum Petri, ubi mos erat coronari Imperatores, Petro tenente. Actum hunc coronationis in palatio Lateranensi depingi fecerunt Romani, hac addita inscriptione

*Rex venit ante fores iurans prius Urbis honores
Post homo fit Papa, sumit quo dante coronam*

Fridericus Barbarossa tamen ab Adriano Papa obtinuit, ut hæc pictura una cum inscriptione e medio tolleretur. ****

* Verba sunt Ottonis Frisingensis lib. VII. c. XVIII. P. Diaconus lib. IV. c. XCVII. dante Lotharius Rex venit Romam, & accipiens coronam ab Innocentio reversus est. Albericus ad a. 1133. Rex Lotharius veterem Romam ingressus, Innocentium Papam in primarchio Lateranensi relocat; & ab ipso in Imperatorem benedicitur. Diem definit Chronographus Saxo ad a. 1133. dicens: Rex autem inde progressus sanctum Pascha celebravit apud sanctum Flavianum, ac postea in Kal. Maii Romam veniens ad sanctum Ioannem in Lateranensi a Papa & clero ac Romanis honorifice suscipitur, ibique Pentecosten celebrans, & in ipso sancto die in monte Aventino ad sanctam Sabinam coronatus processit. Ibidem ergo per sex continuas hebdomas commoratus tandem ex consilio & voluntate principum mediante Norberto Archiepiscopo in prefata Basilica Constantini a Papa Innocentio Imperialem suscepit benedictionem cum coniuge sua II. Non. Iun. die Dominica, qua tunc tertio exstitit, post solempnitatem aduentus Spiritus sancti. Gotfr. Viterb. p. XVII. p. 509. Robertus de Monte, Albertus Stadenus, Contr. Vrspergenus ad a. 1133.

** Extat hac de re publicum Edictum Lotharii apud Schatenium, Ann. Paderborn. lib. VIII. p. 730. in quo hæc verba: tandem quia ipsi commoniti implere, quod promiserant, noluerunt, tanquam fallaces & perfidi, & tam divina quam regia maiestatis rei, cum Petro Leonis eiusque complicibus damnati, & hostes a Principibus nostræ curiæ indicati.

*** Baronius ad a. 1133. iuramentum Lotharii ex schedis Vaticanis hac ratione describit. Ego Lotharius Rex, promitto & iuro, Tibi, Domino Papa Innocentio, Tuisque successoribus, securitatem vite, & in membris, & mala captionis, & defendere Papatum, & honorem tuum, & Regalia S. Petri, quæ habes, mantere, & quæ non habes, iuxta meum posse, recuperare.

**** Radevicus lib. I. c. X. talis pictura talisque superscriptio Principi, quando alio anno circa Urbem fuerat per fideles Imperii delata, cum vehementer displicuisset, amica prius inuentione precedente, Laudamentum a Papa Adriano accepisse memoratur, ut & scriptura pariter atque pictura talis de medio tolleretur, ne tam vana res summis in orbe viris latigandi & discordandi præbere posset materiam.

§. XXVI.

Dum autem Anacletus Pseudo papa Rogerio Duci Apuliz coronam

Rrr

nam

nam tribuisset, & per priuilegium Capuanum Principatum & Ducatum Neapolitanum cum Apulia, Calabria & Sicilia illi confirmasset, Regemque constituens ad suam partem attraxisset, præcipiens, vt Episcopi, & Abbates, qui in suæ ditionis terra manebant, ei hominum facerent, * iste Anacletum restituere conabatur. Imp. igitur ab Innocentio Pisis remorante, frequentibus litteris monitus, vt Romani Imperii coronam ab hostium iugo defenderet, & Ecclesiam scissam ad pacem, concordiam, & vnitatem liberaret, denuo anno 1135. cum Richiza vxore & immenso exercitu, Conrado Duce comitante, Italiam intrauit. ** Ibi Mediolanenses & Cremonenses diuturnum inter se bellum habentes, obuios habuit, discussaque vtriusque Vrbis causa, Cremonenses a Principibus Italiz hostes iudicantur, proscriptique discedunt. Quos Ciues Imp. subsecutus territoria illorum villas ac castella destruxit. Inde Papiam veniens, illos pacatione pecuniz in gratiam suscepit, Bononienses quoque & Aemilienses supplices, Duce Henrico Superbo, genero suo, interueniente, recepit, post, vsque ad Taurinum progrediens, totam liberio-rem Italiam sine ferro subegit. Inde Apenninum transiens, ac interior-rem Italiam perlustrans, Anconam, Spoletum, cum aliis vrbibus in deditionem accepit. Dehinc contra Rogerium aciem dirigens, Campaniam & Apuliam peragrauit. Porro Henricus per Tusciam exercitum duxit, quam etiam ab Imp. beneficio obtinuit. Henricus vero Dux cum militia Baiouariorum Beneuentum cepit ac Papæ restituit, ***

* P. Diaconus lib. IV. c. XCVII.

** P. Diaconus c. I.

*** Verba sunt Ottonis Frisingensis lib. IV. c. XIX. quem sequitur Monachus Weingartenensis de Guelphis c. XII. P. Diaconus lib. IV. c. CV. Gotfr. Viterb. p. 509. & 510. Helmoldus lib. I. c. LIV. Conr. Vrspergensis. Dodechinus, Alb. Stadenfis ad a. 1136. Rob. de Monte. Chron. Saxo, Annales Hildesheimenses, Chron. Montis Sereni ad a. 1137. Albericus ad a. 1136. 1137.

§. XXVII.

Rogerus igitur cum multo auri & argenti pondere Augustum flectere haut potuisset, exercitum longe copiosiore congregat, seque publico bello conficturum cum eo denuntiat. Imp. vero in occursum eius procedente, fractus animo, fugit Rogerius, ac ad montana se contulit. Augustus itaque eiecto e Campania & Apulia Rogerio, dum eum in Calabria quoque seu Sicilia persequi intentat, a suis, qui iam longo tempore extra patriam morati, vxores liberos & amicos visere cogita-
bant,

bant, reuocatur. Rogerio ergo hoste iudicato, Reginaldo viro forti ac nobili, ducatus Apuliæ traditur : & sic Princeps victor de reditu disponit. Dum autem in dando Ducatu inter ipsum & Romanum Pontificem pene controuersia orta fuisset, utroque ducatum Apuliæ, sui fore iuris affirmante : lis ista tandem hoc modo decisa, dicitur, ut in dando Duci vexillo utrique manum adhiberent.*

* Verba hæc sunt Ottonis Frisingensis lib. VII. c. XX. Idem tradit Fulco apud Baronium ad a. 1137. §. 14. Postquam dixisset, Imp. cum Innocentio Papa Beneuentum advenisse, addit : Vbi ipse Apostolicus Innocentius Ducem ad defensionem Apulia ordinare nomine suo satagebat, Imperator vero nomine suo contra voluntatem Apostolici ordinare solebat. Unde factum est, ut per triginta fere dies adinvicem ea de re fuerit discordatum, sed sapientium consilio communicato, discordia talis destructa est. Quid multa divina fauente Clementia, & ipso Imperatore annuente, omnibusque suis, prædictus Apostolicus, suo nomine, ad B. Petri fidelitatem, Comitem Rainulphum, virum ubique prudentem & discretum, in Ducem elegit, & eo electo, vexillum, ad honorem Ducatus Apostolicus & Imperator in conspectu omnium Ei tradiderunt, & confirmauerunt.

§. XXVIII.

In eadem expeditione Amalphi vrbe Salerno proxima, a. 1137. re-pertus fuit Codex Pandectarum,* litteris antiquis exaratus, qui Iustiniani tempora prope attingit.** Hunc Pisani classe Imp. adiuvantes, præmium nauatæ operæ eximii beneficii loco ab Imp. exorarunt. Pisis vero post longam obsidionem a. 1406. a Caponio militiæ duce expugnatis,*** translatus fuit Florentiam, vbi in Musæo magni Ducis adhuc adseruatur. Exinde Pandectarum vel Pisanarum vel Florentinarum nomen.**** Primus etiam Bononiæ Innerius easdem, priuata tamen saltem auctoritate, nulla, ut vulgo creditur, publica Iuris Civilis introductione a Lothario facta,***** exponere cœpit, primusque glossas in eas scripsit, quem deinde alii secuti, certatim illius industriam sunt æmulati.*****

* Tacent hac de re antiquiores : ait Sigonius lib. XI. p. 270. inquit : Pisani vero quadraginta sex trirèmes omnibus rebus instructas eisdem littoribus adiuuantes infestam omnem oram maritimam habuerunt. Prædie Nonas Augusti cum adorti Amalfin essent, urbem primo impetu expugnarunt. Quod autem ad memoriam est insigne, ex omni præda vrbis nihil nisi rem suam eximii loco beneficii a Lothario petierunt. Hoc fuit iuris civilis Pandectarum volumen, olim a Iustiniano Imperatore conditum, & prisca admodum litteris exaratum, quod in hanc usque diem Pisis Florentiam translatum ibi magna, ut ita dicam, religione seruetur. Hinc Politianus. Miscell. c. XLI. hanc prædæ Pisanæ vocat portionem.

** Politianus c. l. hunc Codicem putat Digestorum seu Pandectarum procul dubio

archetypum esse, & quidem scriptum esse dicit maioribus characteribus, nullisque intervallis dictionum, nullis item compendiaris notis. Idem putat Budæus annot. in Pandectas p. 47. Horum tamen sententiam refellit Antonius Augustinus lib. I. Emendat. c. I. qui tandem ita concludit: magis probo eos libros, cum ius civile Byzantii traderetur, scriptos post aliquot annos, quam Iustinianus e vita migravit. Fuisseque Studiosi alicuius viri in Græcia, non publicos, mihi sit verisimile. Maximum eius rei signum est, quod numerorum & verborum notis vix multis locis librarii sint, quas notas Iustinianus tribus constitutionibus fieri prohibuit. Hoc habent ab Iustiniani temporibus alienum: item quod antea dicebam alios reprehendere, mendæ frequentia partim sublata, partim scripturam desiderantia. Quæ ablata sunt, ostendant ad alicuius libri exemplum eos libros emendatos: quæ adhuc deprehenduntur, indicant non vix singulare quoddam iuris monumentum, vix nunc merito habentur, initio habitos eos libros. Hunc sequitur Mabillonius de re diplomatica in Tab. VII. p. 356.

*** Vb. Folietia Hist. Genuensis lib. IX. ad a. 1406.

**** Vid. Grauna de ortu & progr. Iuris Civilis p. 169. Describit ista Laurentius Theodorus Gronovius in dedicatione ad Anronium Magliabequium præmissa Emendationibus Pandectarum, dum scribit: quid multa? effecisti, & fruerer consummatione voti ultra fidem felicitis, &que elementis reverentissimi & Celsissimi Magni Ducis in palatio Veteri, in diata gemmis auroque & magnificentia regia instrumentis copiosissima, Davide & Hercule ianitoribus stans illas purpuras sitybas rasili auro distinctas per tres quatuorve menses calide tractaverim, & hac beneficio summi Numinis non tam residua quam in ditionem possessionemque dignam relata duo Volumina ad libitum meum voluerim & inspexerim. Sunt autem ista volumina itoloserico rubro ligata, argenteis clausulis ornata.

***** Vulgaris quidem est opinio, Lotharium publica lege Ius Iustinianum in fora & scholas introduxisse, ita ut Lipsius ideo rosas & lilia sepulchro Lotharii putet esse deneganda. Primus id negauerat Calixtus, cui Bartholdus Nihusius apostata in Apologetico suo & Inerio contradicit. At Conringius eleganti Tractatu de orig. Iuris Germanici c. XXII. satis certe demonstravit, temere hoc Lothario tribui, cum nulla Scriptorum nitatur auctoritate. Immo semel tantum conventum Italicum celebrasse Lotharium anno 1136, cum sequenti demum anno repertus fuerit Codex Pandectarum. Receptionem autem istam publicam lege in Comitibus lata fieri debuisset.

***** Cour. Vrspergensis f. 291. eisdem quoque temporibus dominus VVernerius libros legum, qui dudum neglecti fuerant, nec quisquam in eis studuerat, ad petitionem Matilda comitissa renouavit. At Sigonius de R. Italiz lib. XI. p. 272. constans præterea doctorum hominum monumentis est fama, Lotharium, & ex vno iure civili Romano posthac iudicia ferere, lege sanxisse. Ante hoc tempus Italici certi alii Longobardica, alii Salica, alii Romana lege utebantur. Inposterum autem omnes vni iuri, vniique legi, reliquis abrogatis nempe Romane obtemperarunt, iusque civile publicis Italia in gymnasiis maiore celebrari studio & diligentiore coli opera captum. Primus autem Bononia Irnerius exponere cepit, & Odofredus memorie prædixit, primusque glossas, & vocavit, in illud scripsit, quem deinde alii sequuti certatim illius sunt industriam æmulati. Hoc autem sensisse quoque videtur Vrspergensis, cum Irnerium regnante Lothario ad Pandectas interpretandas accessisse scribit, in eo tamen aperte falsus, quod Matildidis rogatu id suscepisse muneri ait, quæ multo ante Lotharii Imperium e vita migravit.

§. XXIX.

Inter dignitates & officia ab Lothario concessa, referendum, quod post mortem Henrici, Misnæ Marchionis a. 1127. Conrado, Comiti Wettinensi qui Richizæ reginæ erat cognatus, Marchiam Misnensem contulerit.* Huic etiam a. 1136. Lusatiæ Marchiam concessit.** Anno 1130. Ludouico III genero suo concessit cum vexillorum festiua exhibitione Thuringiam, ipsique nomen Principis imposuit & Landgrauium Thuringiæ ab omnibus fecit nominari.*** A. 1133. Erici Danorum Regis filium, Canutum, creat Regem Obotritorum.**** Hoc autem a Magno, Danorum Rege occiso, ulturus mortem Lotharius cum magno exercitu vsque ad Slesuicum venit. Confederat e regione Magnus, cum immenso Danorum exercitu, defensus terram suam. Sed territus virtute Teutonici militis, apud Cæsarem immenso auro, & hominis impunitatem est indeptus.***** Dum igitur a. 1134. Imp. Pascha Halberstadt celebraret, Magnus iste aduenit, & in die sancto manibus applicatis Miles, seu vassallus Imp. efficitur, & Regnum ipsius patriæ ab ipso percepit, & post Sacramenta, Cæsari ad Ecclesiam procedenti, circulo illius decoratus, ensim Imperatoris honorifice portauit. Qui in patriam reuersus, a quodam Henrico, & fratre***** illius, est occisus. Anno 1136. Henricum Superbum Bauariæ Ducem, Ducatu insuper Saxoniz augeat.***** Ipsius etiam auspiciis, Conradus, Zeringiæ Dux a. 1127. coram plerisque Burgundionum optimatibus principatu Burgundiz apud Spiram ciuitatem sublimatur.† Inter Leges ipsius Feudales potissimum est referendum, quod nemo sine domini directi consensu audeat feudum alienare.††

* Chronicon Montis Serei p. 5. Anno MCXXXVII. Henricus Marchio obiit: cuius morte in castro Kirchberg nunciata, cum eam ex luctu familia Conradus Comes intellexisset, persuasus suis custodibus dimissus, & ad Ludorum Regem profectus, interuentu Richicæ Regine cuius erat cognatus, Marchiam Misnensem obtinuit. Præterea totius proprietatis Henrici Marchionis heres effectus est. Fabricius Ann. Misn. lib. V. p. 338. de hoc Conrado dicit: provincie Misnensis plenam consequitur potestatem. Hunc Conradum Henricus antea in castro Kirchberg captiuum detinuerat. Plura de eodem tradit Christ. Cellarius de Comit. Wettinensi §. 14. & seqq.

** Chron. M. Serei ad a. 1136. Henricus Marchio & Magdeburgensis profectus, filius Viperis, ad curiam pergens Moguntia moritur II. Kal. Ian. cui in comitatu Magdeburgensi successit Burchardus frater Archiepiscopi. Marchiam vero Lusicensem, que nunc Orientalis dicitur, Imperator Conrado Marchioni Misnensi concessit, qui etiam totius proprietatis heres factus est, quia alium heredem non habuit.

*** Autor append. Mariani Scoti Chron. ad. a. 1130. *Ludovicus III. Comes Thuringia, Filius Ludovici II. duxit in uxorem filiam Lotharii Ducis Saxonie, Imperatoris Successoris Henrici Regis nomine Hedwigis, Qui Imperator videns, Ludovicum, Generum suum esse militem strenuum & potentem in Thuringia & Hassia de consilio Principum, ipsum cum vexillorum festina exhibitione, ut moris erat, Imperatoria largitione solenniter extulit, & cum magno praconio ei nomen Principis imposuit, & Landgravium Thuringie ab omnibus nominari fecit. Sequitur eundem Auctor Hist. Landgr. Thuring. c. XVIII.*

**** Helmoldus lib. I. c. XLIX. de Canuto dicens: *interea subit animus eius, quod principatus regni Sclavorum vacaret, mortuo scilicet Henrico & filiis eius adnullatis. Adit ergo Lotharium Imperatorem, emitque multa pecunia regnum Obotritorum, omnem scilicet potestatem, qua pradiis fuerat Henricus. Et posuit Imperator coronam in caput eius, ut esset Rex Obotritorum recepitque eum in hominum. Alb. Stad. ad a. 1133. Krantzius VVandalia lib. III. c. XXX. exinde Danie Regibus titulum Wandalarum Regis accessisse autumat, quem etiam alii sequuntur, quos merito refellit Conringius de Finibus Imperii lib. III. c. XVI. p. 246. Pontani Hist. Danica lib. V. p. 207.*

***** Verba sunt Helmoldi lib. I. c. L. quem sequitur Albertus Stad. ad a. 1134.

***** Verba sunt Chronographi Saxonis ad a. 1134. Albertus Stadenis ad a. 1134. *Lotharius Imperator Colonia natalem Domini celebravit, Pascha vero Haluerstade, eiusque curia affuit Rex Danorum Magnus, quem pacifice suscepit, ac cum honore ad propria remisit. Albericus ad a. 1135. Annales Hildesheimenses, Chron. M. Sereni ad a. 1134.*

***** Mon. Weingartenensis c. XI. ipse vero (Henricus) ad Imperatorem reversus Ducatum Saxonie, Nuremberch, Gredingen, & omnia beneficia, que Imperator ab Episcopis & Abbatibus habuit, suscepit; ac rebellionem, id est, Fridericum Ducem, sororis sue maritum pollicetur. Sequitur Conr. Vrspergensis p. 290. Helmoldus I. c. LIV. *his ita peractis, Imperator ordinatis rebus tam Sclavorum quam Saxonum, dedit Ducatum Saxonie Henrico genero suo, Duci Bavarie, quem etiam secum assumens paravit secundam profectiorem in Italiam.*

† Verba sunt Dodechini ad a. 1127.

†† Extant Lotharii Constitutiones I. F. XIX. II. F. LII. Sic etiam de iisdem Geruasius Tilbericus p. 63. *Hic Legem Feudorum primus instituit, sanciens ut nullus Feudum, vel partem Feudi, audeat vendere, seu impignorare, vel quocumque modo alienare, sine permissione maioris Domini ad que feudum spectare dignoscitur.*

S. XXX.

Lotharius* autem ex Italia rediens, apud Tridentum morbo correptus, in ipsis montibus in castro quodam Boiorum ducis, Bretina,** in vilissima casa miseram humanæ conditionis relinquens memoriam XIII regni sui, Imperii vero VII anno II. Non. Decembris 1137. *** plenus dierum obiit. Futurus nisi morte præventus foret, cuius virtute & industria corona Imperii ad pristinam dignitatem reduceretur. Regalia Dux Henricus gener eius, in cuius finibus obierat, accepit; & ipse per

per Augustam, ac Orientalem Franciam, in Saxoniam ad monasterium Luter, **** quod construxerat, deportatus, honorifice sepelitur, actusque eius ut nulla possent aboleri memoria, in plumbeis laminis ***** descripti, iuxta eum reconduntur.

* Hæc & sequentia verba sunt Ottonis Frisingensis VII. c. XX.

** Dodechinus ad a. 1137. *Imperator in Italia rebus prospere & magnifice gestis revertitur, & apud castram quoddam Boiariorum ducis 3. Calend. Decemb. defungitur, corpus eius in Saxo apud Lutheram ipsius monasterium sepelitur.* Chron. Saxo ad a. 1137. *dum vero cotidie languor ingrueretur, nec ob hoc iter suum intermisisset, tandem praevalente mortali infirmitate apud Bredewan Villam in faucibus Alpium constitutam II. Nonas Decembr. a seculo migravit.* Schatenius *Ann. Paderborn lib. VIII. p. 745.* Vitus Arenpeck de Gueltis apud Leibnitium Tom. III. p. 663. *igitur Lotharius ex Italia rediens, apud Tridentum in Sylva, quæ est inter Enno & Licum morbo correptus, in ipsis montibus, in vilissima casa Imperator potentissimus miseram humanæ conditionis relinquens memoriam, obiit in die S. Nicolai Episcopi anno Christi MCXXXVIII. Regalis Dux Haimricus gener eius, in cuius finibus obierat, accepit. P. Diaconus Chron. Catin. lib. IV. c. CXXXI. mortem & locum ita describit: nam idem Imperator morbo simul & senio fessus, videns sibi iamiam finem vitæ imminere, apud Clusam Ligaria se contulerat, ibique Henricum Ducem Baiaria Generum suum de Ducatu Saxonia sibi heredem instituens, gemmea Culi palatia, cum Christo sine fine regnaturus, intrauit, corpusque eius Moguntia relatum, & honorifice reconditum est. Vbi in notis: Clausa quæ & Clavis, vulgo Chiete, flumen est per agrum Brixientem incedens: & in Ollium se exonerans.*

*** Discrepant circa annum mortis Scriptores. Chron. Australe habet 1136. Plures vero, utpote Dodechinus, Robertus de Monte, Chron. Saxo, Albericus, Chron. M. Sereni, Annales Hildesheimenses, Albertus Stadenis, Cont. Lamberti, alique, rectius habent 1137. Otto Frisingensis VII. c. XXII. *anno ab incarnatione Domini MCXXXVIII. defuncto in autumno sine filiis Lothario, quem sequitur Conradus Vrspergensis.*

**** Male igitur Chronicon Laurishamense p. 143. *Lothario Imperatore in Italia defuncto, & in Brunswich tumultato. Monasterium istud medio inter Helmstadtum atque Brunswigam iungere, hodie sedes præfecti, ab isto vocatur Kayferslutter.*

***** Meibomius in notis ad Henrici Roslæ Herlingsbergam Tom. I. p. 798. ita loquitur: *in mausoleo Lotharii, quod est in Lotharia Regia, cuius canobium conditum ab ipso dixi, quum anno 1618. aperiretur, reperta tantum fuit una plumbea, cuius inscriptio, nem, quod alibi nondum extet & ipse coram iussu Patentis mei, descripsi, hic subiungo.*

LOTHARIUS DI. GRA
ROMANORVM IMPERA-
TOR AVGVSTVS.
REGNAVIT. ANNOS.
XII. MENSES III. DI-
ES. XII. OBIT. AVTEM.
II. NONAS. DECEM.
BRIS. VIR. IN XPO. FIDELIS-
SIMVS. VERAX. CONSTANS. PA-
CIFICVS. MILES. IMPERTERRITVS.

RE-

*** Autor append. Mariani Scoti Chron. ad. a. 1130. Ludonicus III. Comes Thuringia, Filius Ludonici II. duxit in uxorem filiam Lotharii Ducis Saxonia, Imperatoris Successoris Henrici Regis nomine Hedwigis, Qui Imperator videns, Ludonicum, Generum suum esse militem strenuum & potentem in Thuringia & Hassia de consilio Principum, ipsam cum vexillorum festina exhibitione, ut moris erat, Imperatoria largitione sollemniter extulit, & cum magno praconio ei nomen Principis imposuit, & Landgravium Thuringia ab omnibus nominari fecit. Sequitur eundem Auctor Hist. Landgr. Thuring. c. XVIII.

**** Helmoldus lib. I. c. XLIX. de Canuto dicens: interea subiit animum eius, quod principatus regni Sclavorum vacaret, mortuo scilicet Henrico & filiis eius adnatis. Adiit ergo Lotharium Imperatorem, emitque multa pecunia regnum Obotritorum, omnem scilicet potestatem, qua praeitus fuerat Henricus. Et posuit Imperator coronam in caput eius, ut esset Rex Obotritorum recepitque eum in hominum. Alb. Stad. ad a. 1133. Krantzius Vandalia lib. III. c. XXX. exinde Daniæ Regibus titulum Wandalarum Regis accessisse autumat, quem etiam alii sequuntur, quos merito refellit Conringius de Finibus Imperii lib. III. c. XVI. p. 246. Pontani Hist. Danica lib. V. p. 207.

***** Verba sunt Helmoldi lib. I. c. L. quem sequitur Albertus Stad. ad a. 1134.

***** Verba sunt Chronographi Saxonis ad a. 1134. Albertus Stadenis ad a. 1134. Lotharius Imperator Colonia natalem Domini celebravit, Pascha vero Halberstade, eiusque curia affuit Rex Danorum Magnus, quem pacifice suscepit, ac cum honore ad propria remisit. Albericus ad a. 1135. Annales Hildesheimenses, Chron. M. Sereni ad a. 1134.

***** Mon. Weingartenensis c. XI. ipse vero (Henricus) ad Imperatorem reversus Ducatum Saxoniam, Nuremberch, Gredingen, & omnia beneficia, qua Imperator ab Episcopis & Abbatibus habuit, suscepit; ac rebellionem, id est, Fridericum Ducem, sororis suae maritum pollicetur. Sequitur Conr. Vrspergenis p. 290. Helmoldus I. c. LIV. his ita peractis, Imperator ordinatis rebus tam Sclavorum quam Saxonum, dedit Ducatum Saxoniam Henrico genero suo, Duci Bavaria, quem etiam secum assumens paravit secundam professionem in Italiam.

† Verba sunt Dodechini ad a. 1127.

†† Extant Lotharii Constitutiones I. F. XIX. II. F. LII. Sic etiam de iisdem Gerualdus Tilbericus p. 63. Hic Legem Feudorum primus instituit, sanciens ut nullus Feudum, vel partem Feudi, audeat vendere, seu impignorare, vel quocunque modo alienare, sine permissione maioris Domini ad que feudum spectare dignoscitur.

S. XXX.

Lotharius* autem ex Italia rediens, apud Tridentum morbo correptus, in ipsis montibus in castro quodam Boiorum ducis, Bretina,** in vilissima casa miseram humanæ conditionis relinquens memoriam XIII regni sui, Imperii vero VII anno II. Non. Decembris 1137. *** plenus dierum obiit. Futurus nisi morte praeventus foret, cuius virtute & industria corona Imperii ad pristinam dignitatem reduceretur. Regalia Dux Henricus gener eius, in cuius finibus obierat, accepit; & ipse per

per Augustam, ac Orientalem Franciam, in Saxoniam ad monasterium Luter, *** quod construxerat, deportatus, honorifice sepelitur, actusque eius ut nulla possent aboleri memoria, in plumbeis laminis ***** descripti, iuxta eum reconduntur.

* Hæc & sequentia verba sunt Ottonis Frisingensis VII. c. XX.

** Dodechinus ad a. 1137. *Imperator in Italia rebus prospere & magnifice gestis revertitur, & apud castram quoddam Boiariorum ducis 3. Calend. Decemb. defungitur, corpus eius in Saxo apud Lutheram ipsius monasterium sepelitur.* Chron. Saxo ad a. 1137. *dum vero cottidie languor ingrauesceret, nec ab hoc iter suum intermisisset, tandem praevalente mortali infirmitate apud Bredawian villam in faucibus Alpium constitutam II. Nonas Decembr. a seculo migravit.* Schatenius *Ann. Paderborn lib. VIII. p. 745.* *Vicus Arenpeck de Guellis apud Leibnitium Tom. III. p. 663. igitur Lotharius ex Italia rediens, apud Tridentum in sylva, quæ est inter Euum & Licum morbo correptus, in ipsis montibus, in vilissima casa Imperator potentissimus miseram humanæ conditionis relinquens memoriam, obiit in die S. Nicolai Episcopi anno Christi MCXXXVIII. Regalia Dux Hainricus gener eius, in cuius finibus obierat, accepit. P. Diaconus Chron. Cahin. lib. IV. c. CXXXI. mortem & locum ita describit: nam idem Imperator morbo simul & senio fessus, videns sibi iamiam finem vitæ imminere, apud Clusam Liguria se contulerat, ibique Henricum Ducem Baiaria Generum suum de Ducatu Saxonie sibi heredem instituens, gemmea Cali palatia, cum Christo sine fine regnaturus, intrauit, corpusque eius Moguntia relatum, & honorifice reconditum est. Vbi in notis: Clausa quæ & Clavis, vulgo Chiete, flumen est per agrum Brixientem incedens: & in Ollium se exonerans.*

*** Discrepant circa annum mortis Scriptores. Chron. Australe habet 1136. Plures vero, utpote Dodechinus, Robertus de Monte, Chron. Saxo, Albericus, Chron. M. Sereni, Annales Hildesheimenses, Albertus Stadenis, Cont. Lamberti, alique, rectius habent 1137. Otto Frisingensis VII. c. XXII. *anno ab incarnatione Domini MCXXXVIII. defuncto in autumno sine filiis Lothario, quem sequitur Conradus Vrspergensis.*

**** Male igitur Chronicon Laurishamense p. 143. *Lothario Imperatore in Italia defuncto, & in Brunswich tumulato. Monasterium istud medio inter Helmstadtum atque Brunswigam itinere, hodie sedes præfecti, ab isto vocatur Kayferslutter.*

***** Meibomius in notis ad Henrici Roslæ Herlingsbergam Tom. I. p. 798. ita loquitur: *in mausoleo Lotharii, quod est in Lotharia Regia, cuius canobium conditum ab ipso dixi, quum anno 1618. aperiretur, reperta tantum fuit una plumbea, cuius inscriptio, nem, quæ alibi nondum extet: ut ipse coram iussu Patentis mei, descripsi, hic subiungo.*

LOTHARIUS DI. GRA
ROMANORVM IMPERA-
TOR AVGVSTVS.
REGNAVIT. ANNOS.
XII. MENSES III. DI-
ES. XII. OBIIT. AVTEM.
II. NONAS. DECEM.
BRIS. VIR. IN XPO. FIDELIS-
SIMVS. VERAX. CONSTANS. PA-
CIFICVS. MILES. IMPERTERRITVS.

RE-

REDIENS. AB. APVLIA. SAR-
RACENIS. OCCISIS. ET. IEICTIS.

Eandem habet Frid. Vlr. Calixtus *differt. de cultu religioso* p. 10. & 11. & ex Bibliotheca Guelferbytana, ubi ista lamina adhuc reperitur excerptit Iacobus Tollius Epist. Itin. I. p. 8. Schatenius Ann. Paderborn. lib. VIII. p. 745. Aliter hoc Epitaphium reperitur in Henningi Hagenii Syllabo Abb. Werthin apud Leibnitium Tom. III p. 600.

§. XXXI.

Vxor ipsius Richenza erat, Henrici Pinguis Saxonix Ducis ad Visurgim filia, * ex qua genuit Gertrudem Henrico Baiorum Duci nuptam, ** qui exinde etiam Saxonix Ducatum fuit adeptus, & Hedwigem Ludouico III Thuringix Landgrauio collocatam. ***

* Dictum de eadem supra §. XX.

** Chron. Brünsvicense quidem p. 14. dicit: *Henricus Catalus, de Ghertrude, filia Regis Unica, genuit Henricum Leonem.* Alii reliqui filiam solum vocant, utpote Chron. Saxo ad a. 1127. *Henricus Dux Bawariorum, Gertrudem, filiam Regis, duxit uxorem.* Dodechinus ad a. 1127. *Rex, in Festo Pentecostes, apud Urbem Merseburg, Duci Banavorum, filiam suam iuxta Regalem magnificentiam coniugio sociavit.* Conradus Vrspergensis vero p. 290. *Hic est Henricus ille, de quo supra dictum est, frater VVelfonis nouissimi, qui filiam Lotharii accepit uxorem, & nuptias cum ea apud Augustam ciuitatem, conuocatis fere omnibus principibus, magnifice celebravit, in loco qui dicitur concio legum.* Utrosque conciliat Monachus Weingartenensis de Guelfis c. XI. *interea Misus legatis in Saxoniam (sine dubio Merseburgium) ad deducendam sponsam suam, Gertrudem scilicet filiam Lotharii Imperatoris, optimates quoque Bawaris ac Sueuis ad nuptias inuitat. Quibus laute in plano iuxta Licum fluium ultra Augustam in loco qui dicitur Concio legum, in octaua Pentecostes celebratis, eandem in partes istas adduxit, & in castro Rauenspurg vsque ad autunnum stare constituit.* Nuptiarum locum Auentinus Ann. Boi. lib. VI. c. III. 1. 6. ita describit, *in campo Lyci supra Augustam inter Friedbergam & Moring, qui locus Concio legionum vocari solet, nuptias octauo quinquagesimalium die facit.* Locum hunc plenius adhuc definit Werlichius Augspurg. Chronic. p. II. p. 36. *an dem Orth so dazemahl Concio legionum genant wurde, und sehr herrlich gebauet ward, nun aber zum Cuntzilech heisset, und zwischen Landsperg und Morigen liegt, ganz und gar verwüestet und zerstöret.*

*** Vide supra §. XXIX.



DISSERTATIO DECIMA SEPTIMA
DE
CONRADO III. ET FRIDERICO.
BARBAROSSA
IMPP. SVEVICIS

RESPONDENTIS

PHILIPPO ADOLPHO DE MÜNCHHAUSEN
EQVITE THVRINGO

§. I. Conradi III. natiuitas & electio. §. II. Saxones & Henricus Superbus Conradum pro Rege non agnoscunt, qui proscibitur. §. III. Saxonia Alberto Vrso conceditur: Bauaria Leopoldo Austria Marchioni. §. IV. Henricus, debito Alberto, Saxoniam recuperat, & Henrico Leoni relinquit. B. Guelphonis. Nomina Guelphorum & Gibellinorum. §. V. Henricus Austria Marchio Bauariam adipiscitur contranite licet Guelphone. §. VI. bellum Bohemicum. §. VII. Rogerii turba in Apulia. §. VIII. Bellum Vngaricum. §. IX. Expeditio Crucata. §. X. Fœdus cum Byzantinis. §. XI. Iura Imperii Romani. §. XII. Iudicium Rotuile stabilitum. §. XIII. Mors Conradi III. nondum accepta Imperiali benedictione. §. XIV. Vxor & Liberi. §. XV. Friderici Barbarossæ parentes & mores. §. XVI. Friderici educatio. §. XVII. Fridericus in Suecia Ducatu succedit. §. XVIII. Fridericus I. Imp. eligitur, Aquisgrani & Ratisbonæ coronatur, legatos Romanos dirigit. §. XIX. In Curia Merseburgensi 1152. Dania Rex inuestitur. Controuersia inter Henricum Leonem & Albertum Primum de VVinceburgensi hereditate componitur. §. XX. VVichmannum Archiepiscopum Magdeburgensem, Papa licet contranite, constituit. §. XXI. Controuersiam inter Henricum Austriacum & Henricum Leonem de Bauaria Ducatu variis in Comitibus componit. §. XXII. Primam expeditionem Italicam 1155. suscipit, Conuentum habet in campis Roncaliis: Roma coronatur: Romanorum rebellionem sedat. §. XXIII. In Comitibus Ratisbonensibus & VVormatiensibus 1156. Arnoldum Moguntinum & Hermannum Palatinum componit, hunc etiam cum complicibus canem portare iubet. Leges fert de pace tenenda. §. XXIV. Repudiata Adelheida Boaricem Burgundam uxorem ducit & cum eadem Burgundia regnum acquirit. §. XXV. Græci Campaniam & Apuliam sibi subicere perfide tentant. §. XXVI. b. Polonicum. §. XXVII. Reuerentia Græcorum & aliorum Europa Regum erga Fridericum. §. XXVIII. Curia Bisontina 1157. & controuersia cum Papa quod Imperium sit beneficium Papa. §. XXIX. Maiestatem Imperii in Polonos, Vngaros & Bohemos exercet. §. XXX. Comitibus Augustanis 1158. in quibus Dania Rex VValdemarus se submittit. §. XXXI. Legatos in Italiam mittit, qui Ciuitates in fidem reciperent. §. XXXII. Imp. Italiam intrat, Mediolanenses ad deditionem cogit. §. XXXIII. Imp. in campis Roncaliis Italia statum ordinat: Itali Imp. regalia dimittunt: Leges Imp. §. XXXIV. Imp. fodrum per Italiam colligit, redditus ex terris Matibildianis vindicat, Iura in Papam exercet. §. XXXV. Mediolanenses denno rebellant. §. XXXVI. Mediolanum accitis ex Germania auxiliis ad deditionem compellitur & daturus. §. XXXVII. Legati Romani ad Imp. mittuntur iniqua possulantes. §. XXXVIII. Moreno Adriæ Papa, Curia Papale, ab Imp. & Episcopis in synodo Papiensi 1160. reprobato Alexandro, Villero ad Pontem. §. XXXIX. Curia Bisontina celeberrima Victor approbatur. VValdemarus Rex Danie inuestitur. §. XL. Imp. Moguntia Comitibus habitis nuntios ciuitatis

nitatis destrui iubet, Conradum & Christianum archiepiscopos jussit. §. XLI. Tertia expeditio in Italiam: constituit Sardinia Regem. §. XLII. In Comitibus Heribopolitans 1165. Paschalem III. Papam confirmat. Carolus M. in numerum Sanctorum refertur. §. XLIII. Quarta expeditio Italica 1166. Paschalis Papa Roma constituitur, Romanis fidem iurantibus. §. XLIV. Expeditio Polonica & Saxonica. §. XLV. Quinta expeditio Italica 1175. §. XLVI. Longobardi denuo rebellant: Imp. auxilia a Germanis petit, quæ ab Henrico Leone non impetrat. §. XLVII. Imp. cum Alexandro Papa a. 1177. Venetiis se componit. Fabula quod pedibus Imp. Papa conculcaverit. §. XLVIII. Imp. tribus indictis Curis Henricum Leonem Ducatibus priuat, relicto alodio. §. XLIX. Duxes Pomerania Ius ciuitatis Germanica nanciscuntur. Pax Constantiensis. Henricus & Fridericus, Imp. filii armis equestribus decorantur. Controversia de Præcedentia Inter Archiep. Coloniensem & Abbatem Faldensem componitur. §. L. Sexta expeditio Italica. Pacem 1187. Noribergæ firmat & cruce signatur. §. LI. Controversiam cum Urbano III. habet de Regalibus. §. LII. Henricus Leo in terras suas restitui desiderat. §. LIII. Expeditio Friderici cruciata & mors. §. LIV. Vxor & familia.

§. I.



Conradus III. patre Friderico Sueviæ Duce, Matre Agnete, quæ Henrici IV. erat filia, primus ex gente Hohenstauffica * fuit Imperator, circa annum 1090. natus. ** Hic primum Lothario resistebat, isto vero a. 1137. defuncto, quidam ex Principibus timentes, ne forte in generali curia Henricus Dux Noricorum, qui tunc præcipui & nominis & dignitatis in regno fuit, per potentiam prævaleret, circa mediam quadragesimam consilio habito, in oppido Galliæ Confluentia a. 1138. conventum celebrant: ibique Conradum Imperatoris Henrici sororium, præsentem Theoduinum Episcopo Cardinali, Romanæ Ecclesiæ, summi Pontificis ac totius Romani populi, vrbiumque Italiæ assensum promittente, Regem creant. Qui mox ad palatium Aquis veniens, a prædicto Cardinale (nam Colonienfis Arnoldus qui id facere iure debuerat, noniter intronizatus pallio carchat) cooperantibus Coloniensi & Treuirensi Archiepiscopis, cum cæteris Episcopis in Regem vngitur. Proximum dehinc Pascha Coloniæ celebrans, Moguntiam, quæ tunc forte pastore carebat, adiit, ibique Albertum prioris Alberti fratrualem per electionem cleri ac populi, archiepiscopum constituit. ***

* Gens Hohenstauffica Sueviæ Ducatum post mortem Rudolphi ab Henrico IV. fuit adepta, prout superiori dissertatione Decima Quinta §. XXXVI. iamdum fuit adsertum. Plerique, Itali maxime, eandem stirpem ab Anticis Vitalianis dicunt, prout Gabriel Bucelinus Historia Agilolfingica p. 408. demonstravit. De ipsius parentibus dicitur diff. XV. §. XXXVI. Albericus ad a. 1138. post mortem Lotharii regnantes Principes Romanici Regni aliquem extraneum a stirpe Regia sibi dominari Regem, complerunt Conradum certum virum regis generis. Erat quippe ex sorore Nepos Henrici quinti Imperatoris huius nominis.

** An:

** Annus natiuitatis ex eo patet, quod mater ipsius Agnes, Leopoldo, Austriæ Marchioni dicatur collocata, dum decimum quintum ætatis annum haberet, secundum Ottonem Frisingensem lib. I. c. X. hoc autem circa annum 1106. contigisse patet ex eodem Chron. lib. VII. c. IX.

*** Verba sunt Ottonis Frisingensis lib. VII. c. XXII. Idem de gestis Friderici I. lib. I. c. XXII. defuncto Imperatore Lothario, ac in monasterio Lure, quod in eius proprio fundo situm est, humato, Principes Regni apud Galtia oppidum Confluentiam, vbi Mosella Rhenum influit, conveniunt, & de eligendo Principe consilium ineunt. Igitur Conradus Friderici Ducis frater, ab omnibus qui aderant, exposcitur: ad regnumque leuatus, in palatio Aquis coronatur. Quod eo facilius fieri potuit, quod Imperatoris Henrici odium in mentibus plurimum iam deserbuerat. Albericusque Moguntinus archiepiscopus iam recenter viuendi finem fecerat. Accessit etiam ad huius negotii promotionem, quod Henricus Noricorum Dux, pro nota superbia, pene omnium, qui in expeditione Italica cum Lothario Imp. fuerant, odium contraxerat. Aditipulatur Albericus, Chron. Saxo ad a. 1138. dicens: Primates Regni decreuerunt generalem Conuentum fieri Moguntia, in Pentecosten, & communiter ibi Regno præficerent, quemcunque Deus ad hoc præordinasset. Interea quidam sequestrantes se ab aliis, mediante Thierwino, Cardinali Episcopo, in medio Quadragesime apud Confluentiam Oppidum, Conradum fratrem Friderici, Ducis Suisuorum, priuatum sibi Regem elegerunt, inde deinceps non modica dissensio, & perturbatio exorta est. Gotfr. Viterb. p. XVII. p. 510. Dodechinus, Albericus, Cont. Lamberti, Chron. M. Sereni, Chron. Bigaugiense ad a. 1138. Contr. Vrsip. ad a. 1139. Monachus Weingartensis de Quelpis c. XIII. Gob. Persona et. VI. c. LIX.

§. II.

Saxones autem, & Dux Henricus, aliique qui electioni non interfuerant, Regem non legitime, sed per surreptionem electum calumniabantur: quibus omnibus in proxima Pentecoste generalis curia Babenberga * indicitur. Conradus igitur curiam in præfata ciuitate maximo Principum conuentu habuit: vbi omnes, Saxones simul cum viduata imperatrice Richinza venientes, vltro se suæ ditioni subdidere. Solum ex Principibus Dux Henricus regalia seruans, aberat: ad quæ reddenda in festiuitate Apostolorum Petri & Pauli dies ei præfigitur Ratisponæ. Quo veniens, regalia quidem multis illectus promissis reddidit, sed tamen infecto pacis negotio, sine gratia Conradi recessit. Cumque multis modis homo præpotens & animosus, sed nutu Dei humiliatus, misericordiam peteret, nec impetraret: tandem iudicio quorundam Principum apud Herbipolim proscriptur, ac proxima natiuitate Domini in palatio Goslariensi ducatus ei abindicatur. Et mirum dictu, Princeps ante potentissimus, & cuius auctoritas (ut ipse gloriabatur) a mari vsque ad mare, id est, a Dania vsque in Siciliam extendebatur, in tantam in brevi humilitatem venit, ut pene omnibus fidelibus & amicis suis in Baioaria a se deficientibus, clam inde egressus, quatuor tantum comitatus sociis, in Saxoniam veniret. **

* Verba sunt Ottonis Frisingensis VII. c. XXIX. Gotfr. Viterb. p. XVII. p. 511. Dodechi-

dechinus, Albericus *ad a. 1138. Contr. Vrspergensis ad a. 1139. Monachus Weingartenſis l. c.* Dodechinus vero dicit *ad a. 1138. Legati a rege ad Henricum ducem Boaria directi, Ratisbona receptis regalibus regi occurrunt.*

** Verba sunt Ottonis Frisingenſis *VII. c. XXIII.* Hic etiam *c. XXIV.* diuinæ adnoſcit conſilia, quod Deus humiliauerit Henricum, exaltauerit Conradum, Albericus *ad a. 1138. 1139. Mon. Weingartenſis l. c.*

§. III.

Exortæ etiam contentiones inter Henricum, & Albertum Vrfum Solzquellenſem Marchionem, qui matris Eilickæ iure Saxoniz Ducatum petebat. Conradus Rex, Adelbertum in Ducatu firmare niſus eſt, iniuſtum eſſe perhibens, quenquam Principum duos tenere Ducatus. Nam Henricus duplicem ſibi vendicabat Principatum, Bauariæ atque Saxoniz. Licer hoc ipſo potius magnam Henrici potentiam vellet frangere. * Bellabant ergo hi duo principes, duarum ſororum filii, inteſtinis præliis, & commota eſt vniuerſa Saxonia. Et quidem Adelbertus, præſcripiens caſtrum Luneburg, cum ciuitatibus Bardewico atque Brema, Occidentali Saxonia poſitus eſt. Sed & Nordalbingorum ſines partibus eius appliciti ſunt. Quam ob rem, Hoſſatiz Comes Adolphus Prouincia pulſus eſt, eo quod fidem iuratam Imperatrici Rickenzæ, & Genero eius temerare noluiſſet. ** Sic Saxoniz Ducatu priuatus fuit Henricus. Conradus etiam Rex Baioariam ingreſſus, Ducatum Leopoldo iuniori, Leopoldi Marchionis filio, fratri ſuo, ex parte Matris tradidit. ***

* Varia enim in promptu ſunt exempla. Henricus Auceps Saxonum & Thuringorum dux præpotens dicitur Luitprando *II. c. VII.* Otto M. generum ſuum Conradum Franconiz Ducem fecit & Lotharingiz. *Cont. Rhegin. a. 943. Sigeb. 944.* Sic etiam Franciz & Sueuiz Ducatus fuerunt iuncti.

** Verba ſunt Helmoldi *lib. I. c. LIV.* Eadem repetit Albertus Stadenſis, Albericus *ad a. 1138. Monachus Weingartenſis de Guelphis c. XIII.* Gob. *Perſona Cosmodr. et. VI. c. LIX.* Krantzius *Saxonia lib. VI. c. VIII.* Sagittarius *Hiſt. Bardewici c. VI. §. VIII. & Hiſt. March. Solzweidel. §. LIII.*

*** Otto Frisingenſis *VII. c. XXIII. & de Geſtis Friderici I. lib. II. c. VII.* Gotfr. Viterb. *p. XVII. p. 511.* Albericus *ad a. 1139.*

§. IV.

Henricus interea dum terras recuperare contenderet, viſto Alberto, eundem ex Saxonia eiecit. Dum autem in Baioariam ire propoſuiſſet, * morbo correptus, diem clauſit extremum, ac in monaſterio Luter iuxta Socerum tumulatur. ** Hoc defuncto, Saxones amore filii ſui paruuli, Henrici, Leonis poſtea dicti, quem eis adhuc viuens commendauerat, Regi denuo rebellant. *** Albertus Saxoniz Marchio Ducatum iterum ſuſcepit, contra quem omnes Principes Saxoniz coniurantes, Albertum pa-

pa-

patria expellunt, cuius Marcam Rudolphus Comes adeptis vrbibus, occupavit. **** Mortua vero Richenza, Albertus Marchio a. 1141. reuocatus est in gratiam Principum, & recepit omnia sua, Comitatum & Marchiam Soltwedelensem. ***** Leopoldus vero ducatum Noricum occupans, eundemque ***** potenter se habere confidens, dum in obsidione castri Phaleia duorum fratrum, qui soli ex Noricis Baronibus in parte Ducis Henrici steterant, incaute moraretur, Guelpho Ducis Henrici frater, ex improviso, collecto milite, superueniens, fortissime pugnando, cassis ex utraque parte pluribus, multis captiuatis, Ducem cedere coëgit. His elatus successibus, dum Regem quoque non multo post a. 1140. in obsidione castri Winsperg morantem, pugna aggredi attentat, amissis multis cum paucis fugit e proelio. ***** Ex isto proelio nomina Guelphorum & Gibellinorum siue factionis Papalis & Imperatoriae videntur habere originem. *****

* Helmoldus l. c. LVI. postquam Henricus gener Lotharii regis auxilio socrus Rikenza Imperatricis Ducatum obtinuit, & nepotem suum Adalbertum Saxonia deiecit. Adolphus Comes rediit in Comitatum suum. Albertus Stad. ad a. 1139.

** Otto Frisingensis VII. c. XXV. Eadem tempestate, Henricus Dux dum in Saxonia Albertum, Marchionem sibi rebellantem in tantum humiliasset, ut castris eius dirutis, terris circumquaque vastatis, ad Regem auxilii gratia ire compulisset, omnibusque suis ibidem rite dispositis, iam in Baiariam ire proposuisset, morbo correptus, diu clausit extremum, ac in monasterio Luter, iuxta socerum humatur. Chron. Saxo ad a. 1139.

*** Otto Frising. c. l. Dodechinus, Albericus ad a. 1139.

**** Verba sunt Dodechini ad a. 1139.

***** Alb. Stad. ad a. 1142. Putat etiam Krantzius, Albertum obtinuisse Marchiam Brandenburgensem, dum dicit: Videbantur omnia in deterius prolapsura ad vastitatem provincia. Sed interuenere Principes, qui rem ponerent in treugas, constitutus a Rege dies in Quedelenburg. Sed cum Henricus Marchio Brandenburgensis locum fecit nouo beneficio, quum feudum vacaret, Imperatori. Contulit ergo Conradus Rex Alberti Comiti de Balenstede siue de Anehold, Marchionatum antedictum. Ita auctus Albertus a Rege nouo principatu, facile dimisit Henrico Saxoni in eodem conuentu Principum habito in Quedelenburg Becmannus in Historia Anhalina p. V. lib. I c. V. §. 5. auctor est, ipsum iam dum a. 1134. a Lothario Imp. per mortem Conradi de Marchia Brandenburgensi fuisse inuestitum, nitens auctoritate Chronographi Saxonis, qui ad a. 1134. Albertus Comes succedit Conrado Marchioni. Verum, quis iste Conradus fuerit, patet ex Chronico Montis Sereni ad a. 1133. ubi dicitur Marchio de Plörke. Vid. etiam Sagittarius Hist. March. Soltwedel. §. LX. Si enim Albertus Versus Marchiam iam Brandenburgensem possedisset, idem, prout Henrico Superbo fiebat, de duobus Ducatibus obici potuisset.

***** Otto Frisingensis V. c. XXV. cum hac aguntur in Italia, Leopoldus Marchio suscepto a Rege ducatu Norico omnibus pene Baronibus ad eum pertinentibus, amoreque seu terrore blato ad eum confluentibus, primo metropolim, ac sedem ducatus Ratisponam ditioni suae subdidit, post collecto milite copioso totam Baiariam pertransiens, in ipso eius termino iuxta Licum fluvium, contra Friberg Augustensem negotia terra per triduum tractans, strenui iudicis officium exercuit.

***** Verba sunt Ottonis Frisingensis VII. c. XXV. Dodechinus ad e. II 40. castrum Vinsberg a Rege obsessum: in qua obsidione Felf, frater Henrici Ducis, cum Rege in eodem loco, bellum commisit, in sabbato 12. Cal. & Rex tandem victor exitit, multis prædicti Velfonis interfecit, & nonnullis captis, ac non longe post castrum cepit. Mon. Weingartensis de Guelphis c. XIII. Albericus ad a. 1140.

***** Diuersæ de origine harum factionum in historia Italica illorum temporum decantatarum sunt sententiæ. Sigonius de Regno Italix lib. XI L sub initium ita loquitur: hinc enim Gibellinorum & Guelforum nominibus ex vetere Germania dissensione desumptis existiales Itali factiones manarunt, quæ sub Friderico patre exorta, neque omnino post sub Henrico filio oblitterata, demum sub Friderico nepote effusus erumpentes ingentes in multos post annos frages in Italia edidere. Veriorem vero de origine factionum tradit sententiam Andreas Presbyter dum in Chron. Bavarix p. 27. ita loquitur: Papa autem Conrado se opposens, ne ad Imperium ascenderet, meum manu potenti regnum Sicilia recuperaret, stipendia autem Henricum Superbum gentium Lotharii Caesaris, & fratrem suum VVelfonem Duces Bavarie, & vexarent fortiter Conradum Regem in Alemannia, ne se posset ad partes Italie vel Sicilia aptare. Misit ergo Papa & Rogerius invasor Siciliæ magnum exercitum Italicorum, Gallorum & Siculorum ad pugnandum contra Conradum Regem: VVelfo igitur Dux ad bellandum se preparat. Henricus enim frater eius propter senectutem bellare non potuit. At Fridericus Dux Susiæ & contra ex parte Conradi: & habito prælio iuxta Canobium Nernsheim ordinis S. Benedicti, diæcesis Augustensis in provincia Rhetia, Fridericus interfecit multis de exercitu VVelfonis gloriosam obtinuit victoriam VVelfo autem cum paucis vix effugis. Qui secundo se contra Fridericum ad præliandum prope VVinsberg, iuxta villam Herbipolensis diæcesis, quæ vocatur Elmbosen, præparavit, ubi VVelfo interfecit, fuit & cum eo multi de exercitu, paucis per fugam evadentibus. Clamor vero exhortationis ad resistendum & fortiter pugnandum, in exercitu VVelfonis fuit talis: Hye Welf. Vnde Fridericus ad confusionem VVelfonis præcepit clamari in exercitu suo Hye Gibeligen. Est autem Gibeliga villa Augustensis diæcesis, sita in montibus dictis auf dem Herfeld, infra castrum dictum Hochburg, & oppidum Neresheim; in qua villa nuxit ipsum Fridericum infantulum lactauerat; quasi per hoc volens significare, quod non regali potentia, vel per Ducatum Suevia VVelfonem vellet debellare, sed lacte nutriticis sua, id est, auxilio & potentia rusticali, sicut & fecit. Italicis autem, Galliis, Lombardi & Siculi non intelligentes quid esset. Hye Welf, & quid, Hye Gibeligen, quasiverunt sibi exponi. Quibus declaratum fuit, quod Papales significarentur per VVelf, & Imperiales per Gibeligen. Vnde sique adhuc per urbem totam ab illo euentum Papa adherentes vocantur Guelf, & Imperio adherentes vocantur Gibelini. Idem testantur Trithemius Cbr. Hirsaug. ad a. 1140. Nauclerus vol. II. Gen. XLII. p. 937. & Adlzreiterus Ann. Boip. I. lib. XXI. n. 2. Exinde Otto Frisingensis de gestis Friderici lib. II. c. II. duæ in Romano urbe apud Gallia, Germaniæ fines famose familia hactenus fuisse: una Henricorum de Gueibelinga, alia Guelforum de Aldorsfo: altera Imperatores, altera magnos duces producere solita. Vid. etiam Eccardus de usu & præstantia studii Etymologici in Historia g. V. Hæc male intelligentes Itali diuersimode corniperunt. Sic enim Iacobus Philippus Bergomas ad a. 1234. Guelforum & Gibellinorum perniciosissima & dyabolica nomina ad totius Italie interitum: per hoc tempus ex duobus Alemanni fratribus cumultuantibus adinvenio Ro. pontifice & imperatore Federico ab ipso Cesare perditissimo homine Pisis hoc modo initium sumpsisse constat. Cum enim Federicus Caesar Gregorium pontificem hostili animo insequeretur & omnes Italia civitates propter hoc multis in tumultu existerent: easque turpi discordia diuideret: scire volens Caesar qui secum & qui cum pontifice essent. Non modo civitates: verum etiam castella ac familias: & sic ita dixerim: filios

cum patre necnon & fratrem cum fratre: tum primum in duas partes diuissi. Et hæc quidem nomina apud Pistorienses primum audita sunt. Cuique alteri factioni quidam nomine Guelpho alteri Gibal tunc tunc fratres sanerent. Guelph enim ecclesiæ fauebat & Gibel imperio. Ab ipsis duobus deinceps perniciæ huius nominis indita sunt. Nauclerus vero c. l. dicit, Nomen hoc apud Pistorienses aini primum auditum. Plenius hæc Italorum commenta de origine & nomine huius factionis exposuit Felix Olus notis ad Alb. Mussati Historiam p. 140. Nouum est commentum, quod Io. Trithemius Chr. Hirsaug. ad a. 1140. proponit, dicens: prælio autem iuxta Ellensbönen sicut diximus, consummato, & Duce VVelfone diuina præordinante prudentia deuicto, Rex Conradus castrum ipsius Ducis & oppidum VVynsperg obsidione vallauit: & tandem sub ea condicione in deditionem accepit: sub qua Rex consueuerunt inimicis capitalibus, quos potenter suo subdidit imperio, vitam cum rebus auferre. Nam præter infantes & pueros, quicquid sexus erat in hominibus virilis, aut morti, aut captiuitati fuit obnoxium. Mulieribus duntaxat, & pueris liber permittebatur egressus: ita tamen quod nihil secum deferrent. Quæ consilio inter se habito Regis clementiam prostrata in terram rogabant ne vacua pellerentur ab oppido: sed liceret unicuique de suis propriis secum deferre, quantum humeris deportare potuerint. Et amouit Rex. At illæ contemptæ supplicanti, rebusque vniuersis animo virili contemptis, maritum suum unaquaque dorso imponens super extra oppidum per medium castrorum deportabat. Erat autem Regis Duce Sueuorum Friderico suadente ne talia permitterentur, Cæsar respondit: non deest Regis immutata sermone. Delectatus industria mulierum Conradus, singulis res suas, cum viris indulsit. Sequitur Trithemium Nauclerus vol. II. Gen. XXXVIII. p. 827. Crubius. Ann. Sueu. p. II. lib. X. c. 3. & Schatenius Ann. Paderborn. Tom. I. p. 755. Sed merito hæc pro fabula habet Leibnitijs notis ad Mon. VVeingartensis Hist. de Guelphis p. 789. & præcipue Eccardus de usu & præstantia studij Etymol. in historia s. V. Quæ ratione per matrimonium Friderici Sueniz Ducis cum Iuditha Guelphica hæc factiones fuerit abolitz, ex Ottonis Frisingensis lib. II. c. II. infra s. XVIII. demonstrabitur.

S. V.

Non multo post anno 1147. in Comitibus Francofurtensibus pacem cum Saxonibus faciens & Henricum Leonem restituens, viduam Henrici, Lotharii Imp. filiam, Henrico, Leopoldi fratri, Austriæ Marchioni in vxorem dedit, eique Ducatum Noricum quem consilio matris, Ducis Henrici filius iam abdicauerat, concessit. * Quæ res maximæ discordiæ fuit seminarium. Guelphus enim Princeps præfatum ducatum sibi iure hæreditario competere dicebat. Armata igitur manu in præsentia Ducis Henrici Baiariam ingrediebatur, parteque Prouinciæ vastata, regreditur. Ob ea dux inflammatus immenso coadunato milite, Sueuiæ fines ingrediebatur: multisque Ecclesiarum redditibus direptis, tandem etiam multas vrbes destruxit. Cui dum Guelpho cum copiis occurrere parat, audito, quod Rex superuenturus esset, cessit. Porro Dux simul cum Rege castrum Comitibus Conradi, qui ex parte Guelphonis erat, obsidione clausit. illudq; vastatis in circuitu vniuersis, adiutorio Regis in deditionem coëgit ac igne succendit. ** Ipse postea Henricus Leo cum exercitu venit in Bauariam, sed dum Conradus

radus non solum per omnem Sueuiam custodiam poneret, ne Dux elaboretur ipseque Imp. Brunsvicum obsidere tentaret, re infecta reuersus fuit Henricus. ***

* Dodechinus ad a. 1142. *Rex Pascha Verzeberg celebravit, & inde post Festum transiens, Francfort venit, in Dominica Misericordia & ibi curiam habuit, ubi conuenerunt omnes pene Principes Teutonici Regni, ubi & Saxones in gratiam Regis uenerunt. Et filius Henrici Ducis Ducatum Saxonie suscepit, cuius Matrem Rex fratri suo, Henrico Marchioni ibidem copulauit, ac Ducatum Boarie tradidit.*

** Otto Frisingensis VII. c. XXVI. Mon. Weingartenensis Hist. de Guelphis c. XIII. Albericus ad a. 1141.

*** Helmoldus I. c. LXX. in diebus illis congregauit Dux exercitum, & abiit in Bawariam, & requireret ducatum, quem Suericus suus Henricus, frater Conradi Regis occupauerat.

§. VI.

Circa eadem tempora Conradus Morauiensis Comes, conspiratione cum Bohemis facta, ducatum terræ illius adfectans de Morauia in Bohemiam exercitum duxit. Cui dum Dux Ladislaus cum copiis occurrere parat, a suis proditus, fugæ præsidio vix periculum mortis euasit: sicque profugus ad Regem ueniens, casum suum deplorat. Quem Rex misericordia motus, cum exercitu in Bohemiam reduxit, ac Pentecoste in vrbe Praga Prouinciæ illius metropoli celebrata, Conrado fugato, in ducatum restituit. *

* Verba sunt Ottonis Frisingensis Chron. lib. VII. c. XXVI. quem sequitur Albericus ad a. 1141.

§. VII.

Interea Rogerius post egressum Lotharii Imperatoris, Apuliam recipere gestiens, congressu cum Reginaldo Duce habito, in fugam vertitur. * Ast mortuo a. 1141. Reginaldo, Rogerius Apuliam rectore suo de Ricitutam ingreditur, expulsisque cum multis nobilibus Reginaldi fratre, ac Principe Capuano, tam ipsam quam Campaniam recepit. ** Calabriz & Apuliz principatu occupato Innocentium papam bello capit, & facta cum eodem qualicunque pace, ut ab eo in regem coronaretur, obtinuit. Sicque primus iste de Normannorum genere Regis Siciliæ sibi nomen usurpauit, & postmodum etiam in Africa nonnullas prouincias occupauit. *** Rogerius autem audiens huiusmodi conflictationes inter Guelfum & Regem, timens, ne forte cessante bello Conradus Rex quodocunque Italiam intraret, eundemque eiiceret, Guelfonem aduersus eundem muneribus illectum incitat, singulisque annis mille marcas se ad hoc daturum iuramento confirmat. ****

* Otto Frising. VII. c. XXII.

** Oue

** Otto Frising. VII. c. XXIII. Albericus ad a. 1139.

*** Rob. de Monte ad a. 1141. Otto Frising. VII. c. XXIV. At Rogerius Innocentium Papam in Apaliam cum militia Romanorum venire volentem, flagitiose in Christum Deum manum mittens, ex insidiis caput, & Regi nominis in Sicilia ab eo auctoritatem, & absolutionem anathematis extorsit, cum Ducatu Apulia, Calabria & Principatum Capua.

**** Hist. de Guelphis c. XIII.

§. VIII.

Wardis quoque Rex Vngariz, Boritium Colomanni, Vngariz Regis filium regno suo priuauerat. Hinc Conradum frequens sollicitans, interuentu etiam Ladislai, Bohemorum Ducis, auxilia ab eodem impetrauit.* Wardis igitur Conradum metuens, Guelphonem ad se accersuit, dataque pecunia non modica, quam deinceps omni anno dandam pollicitus, ad rebel-landum nihilominus instigat.** Conradus igitur Rex a. 1147. Vngariam intrat, ac ducem eorum, Wardis nomine, bello petit, igne prædaque vni-versa vastat, & rebellem ducem obsides dare, sibi que iureiurando fide-litatem confirmare coarctat.*** Anno 1143. etiam bellum gessit cum qui-busdam Slauis rebellibus, regnum inquietantibus, multos eorum cepit, vel occidit, multosque in fugam versos in flumen, quod contiguum fuit, demersit, reliquos multa summa gratiam suam redimentes ad deditionem compulit.****

* Otto Frising. Chron. lib. VII. c. XXXIV. & de gestis Friderici I. lib. I. c. XXX. Al-bericus ad a. 1146.

** Hist. de Guelphis c. XIII.

*** Dodeschini ad a. 1147.

**** Albericus ad a. 1143.

§. IX.

Postquam Eugenius Papa atque Bernhardus Clareuallensis Abbas Ludouico VII. Gallorum Regi persuasissent, vt cruce accepta, expeditio-nem susci-peret Hierosolymitanam, venit etiam in Germaniam Bernhardus ad persuadendum æque Conradum. Audiens hoc Princeps, generalem curiam in Natiuitate Domini apud Spiram ciuitatem celebrandam, indixit. Quo veniens prædictus Abbas, Principi cum Friderico fratris sui filio, aliis-que Principibus & viris illustribus crucem accipere persuasit.** Conra-dus igitur Principes in oppidum Orientalis Franciæ a. 1147. conuocans, ge-neralem curiam celebrauit: ibique filio suo Henrico adhuc puero, per e-lectionem Principum Rege constituto, in palatio Aquis eum Dominica medianæ Quadragesimæ Regem inungi ac coronari iubens Regni partici-pem legit.*** Ad prædictam Curiam Henricus Noricorum Ducis filius, qui iam adoleuerat, venit, Ducatum Noricum, quem patri suo non iuste ab-

iudicatum adferebat, iure hæreditario reposcens. Quem princeps multa prudentia & ingenio inducitur vsque ad reditum suum suspendens, quiete iussit expectare. **** Insequenti anno, Conradus Rex a Norico castro cum exercitu immenso prociñdum mouit, ***** quem Francorum Rex Ludouicus VII. fuit infecutus. ***** Hi demum longo exantlato itinere multisque exsuperatis difficultatibus in terram Lauam perueniebant, ***** ast infelix ista expeditio, dum partim tempestatibus, partim etiam dolo Græcorum, siti & fame attriti, pauciores cum Conrado Rege in Germaniam reuerterentur, nihil memoria dignum referentes. *****

* Otto Frisingensis de gestis Friderici I. lib. I. c. XXXVI. igitur *ut ad narrationis seriem redeamus*, Bernardus abbas venerabilis, concessa sibi Apostol. sedis auctoritate non abusus, gladio Verbi Dei fortiter accingitur, Ac excitatis ad transmarinam expeditionem multorum animis tandem curia generalis apud Verzelacum Gallia oppidum, ubi B. Maria Magdalene ossa recondita sunt, indicitur: conuocatis ex diuersis Gallia Prouinciis Optimatibus, Virisque illustribus. Ibi Ludonicus Francorum Rex Crucem, a prætaxato Abbate, cum multa mentis alacritate sumens, militiam transmarinam professus est, cum Theodorico Flanadrensi, & Henrico Theobaldi Blensis filio, Comitibus, aliis, de Regno suo Baronibus, Virisque Nobilibus. Otto de S. Blasio c. l.

** Otto Frisingensis lib. I. c. XXXIX.

*** Otto Frising. lib. I. c. XLIII. Albericus male ad a. 1149. refert, dicens: Conradus Rex recessurus Henricum filium suum Aquisgrani in Regem sublimat, ne post discessum suum Regnum absque Principe remaneret, & aliqua rerum perturbatio fieret.

**** Verba sunt Ottonis Frisingensis de Gestis Friderici I. c. XLIII. fin. Quare Helmodus I. c. LXXII. dicit: Ducatum Bauaria requirere non poterat omni tempore, quo Conradus Rex superbiuit. Adlzreiter Ann. Boicis p. I. lib. XXI. n. 12.

***** Otto Frising. I. c. XLIII. Conradus Rex a Norico castro cum suis prociñdum mouens, per Danubium iturus, Ratispona naues ingreditur, ac in Ascensione Domini, in Orientali Marchia, iuxta Burgum, qui Ardacher vocatur, castra ponens, suos qui iam aduentabant, duobus seu tribus diebus expectauit. Inde vsque ad terminos ferme Regni sui procedens, non longe a flumio Viscabe mansionem locauit: celebrataque ibi sancta Pentecoste, cum vniuersis pene copiis suis Litabe transiens, in Pannonia tentoria fixit, aliis per Danubium nauigantibus, aliis per terram euntibus. Tantam autem post se multitudinem traxit, ut flumina ad nauigandum, camporumque latitudo ad ambulandum vix sufficere videretur. Gœfr. Viterb. p. XVII. p. 513. 514. Helmodus I. c. XLIX. non est recognitum vicinis temporibus, nec conditum a diebus seculi tantum conuenisse exercitum, exercitum grandem nimis. Willh. Tyrius lib. XVI. c. XIX. n. 20. refert, cataphractorum fuisse septuaginta millia, peditum vero infinitam multitudinem. Rob. de Monte, Dodechinus, Albericus, Chron. Saxo. Alb. Stad. 1147. Helmodus lib. I. c. LIX. LX.

***** Otto Frising. I. c. XLIV. quem Francorum Rex Ludonicus, non multo post cum suis subsecutus est, ducens secum ex nostris Lotharingos. Huius profectio in Gestis ipsius optime describitur c. IV. ap. du Chesne Tom. IV. p. 393. Anno igitur ab Incarnatione Domini MCXLVII. in hebdomada secunda post festum Pentecostes, prius ordinatis rebus, ad iter peregrinationis tantæ necessitatis, venit Rex, ut moris est, ad Ecclesiam beati Dionysii, a Martyribus licentiam accepturus: & ibi post celebrationem Missarum baculum peregrinationis & vexillum beati

beati Dionysii, quod Oriflambi Gallis dicitur, valde reuerenter accepit. Sicut moris est antiquorum Regum, quando debent ad bella procedere, vel votum peregrinationis adimplere.

***** Otto de S. Blasio cap. II. Anno Dominice incarnationis MCXLVII. Conradus Rex mortuo fratre suo Friderico Sueuorum Duce, filio eiusdem nominis Ducatum concessit, ac pariter cum ipso cruce peregrinationis accepta, Ierosolymam adiit. Præterea Velfo Dux, Henricus Noricarum Dux & multi alii nostrarum partium Principes, & Episcopi cum innumerabili diuersæ conditionis exercitu, eandem viam aggressi, per Vngariam & Graciam iter arripuerunt, ac Francorum Regi Ludonico cum multis Principibus suæ gentis illuc tendenti consociantur. In itinere itaque multa pericula passi, plurimisque diuerso modo consumptis, Conradus Rex cum suis, mari emenso, Ptolomaidam applicuit, ac inde itinere terreno Ierosolymam veniens, cum maximo tripudio, a Patriarcha, a Rege & universis civibus suscipitur. Post hoc quoque Ludonico Francorum Rege cum reliqua parte exercitus pari honore suscepto: contra Sarracenos prociñdum mouens. Regione igitur paganorum diuersis modis igne ferroque profligata, Damascum obsidione cingunt, ipsam urbem, pro paganis posse resistentibus, toto nisu impugnant. Itaque pagani vim Christianorum non sustinentes, conditiones, militibus templi mediantibus, pro bellicæ Principum statuunt, sicque obsidione soluta exercitus Christianorum discessit, ac Ierosolymam veniens cum triumpho suscipitur. Robertus de Monte ad a. 1147. Conradus rex mense Maio cum multitudine innumerabili & virtute incomparabili peregrinationem aggressus, transito prospero Bosporo, dum ad expugnandum Iconium inconsulte diuertit, consumptis terra germinibus & deficientibus victualibus, suis fame afflictis, redit, & prosequentibus eos Turcis, multa millia suorum amittit.

***** Hist. de Guelis c. XIII. egressi itaque anno Dominica incarnationis MCXLVII. per Vngariam & Graciam innumerabilem exercitum ducunt: qui totus pane, exceptis Principibus seu aliis plus cauis, vel inedia, vel aeris intemperantia, vel ciborum insolentia, vel Sarracenorum inuisione, infesto negotio interierunt. Dodechini ad a. 1149. Conradus Rex ab Hierosolymis reuersus est nihil dignum memoria referens. Gaufridus Chron. ad a. 1149. Guil. Tyrius Hist. B. Sacri lib. XVII. c. VIII. Albericus ad a. 1150. Helmoldus lib. I. c. LX. transmissis ergo mari, Ludouicus, Rex Francia, direxit iter versus Hierosolymam, & pugnancibus secum Barbaris vniuersum perdidit exercitum. Quid dicam de Rege Alemania, & his, qui cum eo fuerunt, vniuersi perierunt siti & fame, transducti in desertum maximum, dolo legati Regis Græcie, qui eos in fines Persarum ducere debuerat. Adeo, contabuerunt fame & siti, ut, incurstantibus Barbaris vltro ceruices præbuerint. Plenius de infelici hac expeditione Otto Frisingensis de gestis Friderici I. lib. I. c. XLV. & LX. Nicetas etiam de Manuele Comneno lib. V. auctor est, Græcos farinæ, quam Germanis vendebant, calcem vel gypsum miscuisse.

§. X.

Bina quoque habuit negotia: alterum cum Byzantinis, alterum cum Papa. Missis enim hinc inde litteris, Ioannes Comnenus legatos suos ad Conradum, tam confœderationis vinculum inter vtrumque Imperium renouare cupientes, quam in huius rei argumentum aliquam regalis sanguinis puellam filio suo in uxorem dandam, postulantes. Imp. uxoris suæ sororem Bertham protinus illi destinauit: firmatum etiam a. 1142. inter vtrosque foedus fuit * Defuncto interim Ioanne, misit Manuel Comnenus Niecphorum, apocrisarium suum, qui primum duris verbis Con-

radum perturbabat, post, dulcioribus verbis amicitiam prae se ferens, Bertham in uxorem petebat, atque ut foedus inter utrosque percuteretur, postulabat. ** Misit igitur Conradus Herbipolensem Episcopum, Embri-conem, una cum aliis legatis. Hic omnia sapienter & solerter ordinans, nuptias, proxima post Epiphaniam hebdomada in vrbe Regia celebrari cum decore regio persuasit. Ipse autem, dum remigrando in patriam redire cogitaret, multis Graecorum xeniiis honoratus apud Aquileiam decessit. *** Postea Conradus & Manuel in Graecia conuenientes, exercitum parabant contra Rogerium. Sed hoc profligato, ob famem & aeris intemperantiam Conradus rediit in Alemanniam.

* Otto Frising. lib. I. c. XXIII. & Chron. lib. VII. c. XXVIII. *anno ab incarnatione Domini MCXLIII. Caloianus Constantinopolitanus Imperator, qui filio suo Manuel sororem Reginae Gertrudis desponsando, cum Romano Rege Conrado amicitiae foedus inierat, ab Antiocheno Principe Raimundo frustratur.* Extat Rescriptum apud Goldastum Tom. I. p. 262. & Schilterum Insit. Inr. Publ. Tit. XIV. p. 106. Singulare est, quod in litteris ad Conradum scriptis apud Ottonem Frisingensem lib. I. c. XXIV. Ioannes sequenti utatur titulo: *Ioannes in Christo Deo fidelis Rex Porphyrogenitus, sublimis, fortis, Augustus, Comnenus & Imperator Romanorum, ad nobilissimum fratrem & amicum Imperii mei.* Conradum vero ita adloquitur: *Nobilissime & dilecte amice Imperii mei, Rex.* Conradus in responsoriis ad Emanuelelem hoc titulo utitur. *Conradus Dei gratia Romanorum Imperator Augustus clarissimo fratri suo a Porphyrogenito Comneno illustri & glorioso Regi Graecorum, Salutem, & fraternam dilectionem.*

** Otto Frising. Chron. lib. VII. c. XXVIII. *at Manuel ad regnum sublimatus, nuncios ad Regem Conradum cum preciosis muneribus, sicut prius Pater eius fecerat, dirigens, foedus conueniit. Et sicut frequenter inter hos duos Imperatores a transito ad Francos Imperio, pro diuersis opportunitatibus mos iste seruatus est: sic & nunc inter Ioannem Patrem huius & Conradum, contra Rogerium, virisque Imperii inuasorem hac facta est confederatio.* Albericus ad a. 1143.

*** Otto Frising. lib. I. c. XIII. XXXIV.

§. XI.

Romani quidem Imperium ipsius maxime agnouerunt. Quippe Arnoldus Brixienfis, quidam religiosus, a. 1139. senatoriam dignitatem, equestremque ordinem renouare ad instar antiquorum volens, totam pene urbem, ac praecipue populum aduersus Pontificem suum Innocentium concitauit. * Inprimis proponebat, neque clericos aliquod proprii, neque episcopos regalia, neque monachos possessiones habere debere, ea omnia Principum esse, atque ab eorum benignitate in usum tantummodo laicorum suppeditari oportere. Quam ob causam in Concilio Lateranensi damnatus, ex Italia cessit. ** Inde Imp. Romam inuitantes, ut imperialem regio capiti valeant imponere coronam & Imperium Romanum concedere. *** Ast Conradus huiusmodi verbis aures praebere abnu-
qui-

quinimo venientes ad se ex parte Rom. Ecclesiæ viros quorum vnus Guido Pisanus, eiusdem Curia Cardinalis & Cancellarius erat, renouationemque antiquorum priuilegiorum suorum postulantes honorifice suscepit, & honeste dimisit. **** Postea Lucius successit Coelestino, qui grauem a ciuibz passus fuit persecutionem. Quippe Romani Iordanum, Petri Leonis filium eligunt Patricium, atque a Pontifice Regalia eius tam in vrbe quam extra posita ad ius Patricii sui repossunt, eumque, more antiquorum sacerdotum ex decimis & oblationibus sustentari oportere dicentes. ***** Tandem anno 1146. Eugenius Papa cum Romanis pacem fecit, vt patritiatus dignitatem exstercerent, Præfectum in pristinam dignitatem resciperent, Senatores vero ex auctoritate perderent. *****

* Otto Frising. lib. I. c. XXVII. & lib. VII. c. XXVII.

** Late hæc dogmata Arnaldi describit Güntherus in Ligutino lib. III. n. 270.

*Audebat Papam, sceleraque dogmata vulgo
diffundens, variis implebat vocibus aures.*

*Nil proprium cleri, fundos, & prædia nullo
iure sequi monachos, nulli fiscalia iura
Pontificum, nulli cura popularis honorem
abbatum sacras referens concedere leges.*

*Omnia Principibus terrenis subdita, tantum
commitenda viris popularibus, atque regendas
illis primitias, & quæ deuotio plebis
offerat, & decimas castos in corporis vsus,
non ad luxuriam, sine oblectamina carnis
concedens, mollesque cibos, cultusque nitorem
illicitosque iocos, lasciuiaque gaudia cleri.*

*Pontificum fastus, Abbatum denique laxos
damnabat penitus mores, monachosque superbos.*

Sigonius lib. XI. p. 273. Baronius ad a. 1139. De Synodo Lateranensi Otto Frising. VII. c. XXIII.

*** Extat Romanorum Epistola ad Conradum apud Ottonem Frisingensem lib. I. c. XXVIII. in qua inter alia hæc quoque verba: & quidem Regnum & Imperium Romanorum, vestro a Deo regimini concessum, exultare atque amplificare cupientes, in eum statum, quo fuit tempore Constantini & Iustiniani, qui totum orbem vigore senatus, & populi Romani suis tenuere manibus, reducere, senatu pro his omnibus Dei gratia restituto, & eis qui vestro Imperio semper rebelles erant, quique tantum honorem Rom. Imperio subriperant, magna ex parte conculcatis, quatenus ea quæ Cesari & Imperio deberentur, per omnia & in omnibus obtineatis, vehementer atque omnibus satagamus atque studeamus.

**** Otto Frising. lib. I. c. XXVIII.

***** Otto Frising. Chron. lib. VII. c. XXXI. Populus enim Romanus nullas insanie sue metas ponere solens, Senatoribus quos ante instituerant, Patricios adiciunt, atque ad hanc dignitatem Iordanum Petri Leonis filium eligentes, omnes ei tanquam Principi subiiciuntur. Denique Pontificem suum adferunt, ac omnia regalia eius tam in Vrbe, quam extra posita, ad iura

Patricii sui repossunt: eumque more antiquorum Sacerdotum, de decimis tantum, & oblationibus sustentari oportere dicentes, de die in diem animam infli affligere non timerunt. Albericus ad a. 1144. Sigonius lib. XL. ad a. 1144.

***** Verba sunt Ottonis Frisingensis VII. c. XXXIV. quem sequitur Albericus ad a. 1146.

§. XII.

Inter ciuilia ipsius est referendum, quod Godefrido Barbatō a. 1139. defuncto, filio ipsius Ducatum Lothariensem concesserit. * Iudicium totius Sueniæ Imperiale antiquitus iamdum constitutum, sed diuersis in locis habitum, Rotwilenſi Ciuitati a. 1146. in perpetuum concessit. ** Sunt etiam qui constitutionem de expeditione Romana Conrado III. tribuant.

* Albericus ada. 1139. *Conradus tertius huius nominis Rex Godefridum Godefridi filium facit paterni honoris successorem, ea maxime pro causa quia sua coniugis sororem ei dederat uxorem. Ex quo satis perspicimus, successionem in Ducatus isto tempore nondum plane fuisse hereditariam.*

** Wehnerus in notis ad Proœmium Reformationis Rotwilenſis lit. f. occasionem hoc modo describit: *Conradus III. Dux Sueniæ electus ad Imperium Romanum gubernandum, Imperiale hoc duxas episcopus in hac urbe Rotwilen Imperiali ac libera constituit. Electi duo simul erant Imperatores dissentientibus verbis, Lotharius Saxo & Conradus Suenus: Et ille quidem Lotharius potentia præminebat: hic vero Conradus pluribus votis emicabat. Persequens ergo Saxo Conradum, coëgit eum fugere ad Henricum Comitem Hohenbergensem, in arcem eius, cui quoque conquestus Conradus quam inique Lotharius ageret contra se, consilium simul & auxilium eius implorauit. Timens autem Comes, ne & ipse periclitaretur propter receptum Conradum suasisse illi, ut Rotwilen Imperii urbem proximam, qua in arce Hohenbergensi videri potest, reciperet, salutemque suam ciuibus illius urbis committeret, qui procul dubio se & totam ciuitatem expositura essent pro salute eius. Nam sciebat Comes, quam integer esset populus ille & quam fortis ac intrepidus. Rex obsequens consilio Comitum magna fiducia confugit ad ciues Rotwilenſes, & in necessitate tanta illorum implorauit auxilium, Ciues aquam eius petitionem aduertentes, dederunt refugii locum. Audiens autem Lotharius amulum receptum a Rotwilenſibus, admoto exercitu, integro fere anno obsidione cinxit ciuitatem, deficientemque in ciuitate alimonia, ciues subito erumpentes, abstulerunt Lothario comitatum, qui iam recens erat alatus. Quod Lotharius videns soluta obsidione discessit: Et paullo post: facta est concordia tali condicione, ut Conradus libere permitteret imperare Lotharium, quoad ille viveret; (nam quod Lotharius superior esset, illi cedere coactus fuit Conradus) Ipse autem post Lotharii mortem regni ac Imperii habenas susciperet: quod & factum est: dum iterum plenioribus votis ac numeris unanimiter & nominatus & confirmatus imperium reliquit. Tunc Conradus Imperator memor beneficiorum Rotwilenſium, propter fidelissimam accepta illa beneficia, præstitumque ab iis operam contra dictum Lotharium, volens illis aliquam recompensationem facere, pro se, suisque successoribus Imperatoribus ac Regibus Romanis, urbi Rotwilenſi hoc priuilegium concessit, & instituit apud eos Iudicium anticum, sine Dicasterium vel Consistorium Imperiale. Iudicium igitur antiquitus iamdum non alteri heri constitutum, uti ex Titulo L. Ordinationis patet, sed mobile olim in urbe Rotwilenſi perpetuo fixit Conradus. Videtiam Strumpſius Chron. Helust. lib. V. c. XXXIX. Lehmann lib. V. c. L. Mauritiſius de Iudicio Rotwilenſi cap. II. §. 4.*

§. XIII.

§. XIII.

Tandem vero omnibus in Gallia & Germania bene compositis, cum etiam proxime Imperii Coronam accepturus esset, non sine suspicione quorundam, quos ex Italia habuit, medicorum, quasi a Rogerio Siculo submissorum, morbo corripitur. Sicque tamen tanto non fractus infirmitatis dolore, curiam celebraturus, Babenberg venit: vbi XV. Kl. Martii 1152, nondum accepta imperiali benedictione, * vitam finiuit, regalia Duci Friderico, cum filio suo cognomine commendans. ** Erat enim tanquam vir prudens de filio suo adhuc paruulo, ne in Regem sublimaretur, quasi desperatus; idcirco & priuata & Reipublicæ melius profuturum iudicabat, si is potius qui fratris sui filius erat, ob multa virtutum suarum clara facinora, sibi succederet. Volentibus vero familiaribus, iuxta eius petitionem eum ad Laureacense monasterium deferre, ibique in proprio fundo iuxta patrem humare, Babenbergensis Ecclesia hoc contumeliosum sibi fore iudicans, non permisit; quinimo conuenientissimum esse decernens, iuxta tumbam Imp. Henrici sancti, Regio cultu eum sepeliuit. ***

* Rob. de Monte ad a. 1125. *Conradus Teutonicorum rex obiit. Qui cum quindecim annis regnauerit, benedictionem tamen imperialem non habuit, cui Fridericus dux nepos eius succedit.* Quare etiam in diplomatibus se Regem saltem Romanorum vel secundum scribit, quale est apud Hedam *Hist. Ultraiecl.* p. 163. & apud Schatenium. *Ann. Paderborn.* p. 12. p. 770. 772. 783. 786. In Epistola autem ad Iohannem Constantinopolitanum hoc vtitur titulo. *Conradus Dei gratia Romanorum Imperator Augustus* apud Ottonem Frisingensem de *gestis Friderici* lib. I. c. XXIII. XXIV. ut maiestatem suam demonstraret erga Græcos.

** Falsum itaque est, quod dicit Albericus ad a. 1152. *Ludonicus de Nerebergis* qui erat Tutor, audita morte Imperatoris cruce signatus puerum commisit amiculo suo Duci Friderico, e partibus transmarinis regresso. Quomodo eiusdem Friderici filius a maiori parte Baronum electus Romanus abiit &c. non enim Friderico patri, qui iam a. 1147. erat defunctus, ut infra §. XVII. dicitur, sed Friderico iuniori filium suum commisit Conradus.

*** Verba sunt Ottonis Frisingensis lib. I. c. XIII. & lib. VII. *Chron.* c. 61. *Cont. Lamberti* ad a. 1152. Male igitur Otto de S. Blasio c. IV. anno *Dominice incarnationis MCLII.* Conradus Rex moritur, eodem scilicet anno, quo hospitatus est in ciuitate Friburgensi, Spiram deportatus exequiis regalibus, anno regni sui XV. quem sequitur Lehmannus lib. V. c. XLIX. De sola morte Conradi testatur Robertus de Monte, Dodechinus, *Chron. Bigaugiense*, Albericus, *Alb. Stad.* ad a. 1152. Vid. Arnoldi Henrici de Treskow. *dissertatio de rebus a Conrado III. gestis Hale 1709.*

§. XIV.

Vxor eius erat Gertrudis, filia Beringeri Principis Solisbacensis, * ex qua genuit Henricum a. 1147. electum Regem Romanorum qui tamen a. 1150. fuit extinctus. ** & Fridericum, Ducem Franconie a sede sua dictum: Du.

Ducem de Rotenburg *** qui anno 1166. fuit defunctus. **** Filia ipsius erat Iuditha, Ludouici Ferrei Thuringiæ Landgrauii vxor. *****

* Nomen ipsius habet Otto Frisingensis *Chron. lib. VII. c. XXVII.* & in binis Conradii diplomatibus habetur apud Hedam *Historia Traiect. p. 163. 166.* Pater ipsius Berengarius dicitur Comes de Sulzbach apud Wilhelmum Tyrium *de B. Sacro lib. XVI. c. XXIII.* sub finem dicentem. *Forum* (Emanuelis Imp. Constantinopolitani & Conradi Imp.) *Exores* sorores erant filia Berengarii senioris Comitiss de Sulcepach, magni & egregii principis, & in regno Teutonorum potenterisimi. Hinc minime adsentimur Tolnero *Hist. Palatina cap. II. p. 65.* qui Gebhardum eum vocat.

** Otto Frisingensis de gestis Friderici I. lib. I. c. LXII. circa idem tempus Filius Regis Henricus, quem ipse, *ut supra dictum est, per electionem Principum Regem ordinauerat, diu abiit, habens adhuc alium fratrem parvulum nomine Fridericum.*

*** Acerbus Morena de rebus Laudensibus ap. Leibnitium *de Script. Brunsvic. p. 844.* Dux Fridericus, Regis quondam Conradi filius, homo pulcher, multum fortis, sapiens & ingeniosus.

**** Otto de S. Blasio c. XX. *Præterea in partibus Tuscia, Dux Fridericus de Rotinburch, filius Conradi Regis, Berengerus Princeps de Sulzbach, & antea apud Siensem VVelf Junior, VVelfonis Ducis filius cum aliis Principibus, Comitibus, liberis, Principumque universitatibus, cum multitudine vulgi de exercitu hac pestilentia tracti, occubuerunt. Ossa itaque VVelfonis in Alemanniam translata, a patre VVelfono cum suisque ipsius terra maioribus apud Staingadin cum maximo plantis reconduntur, nec non & Frid. Ducis de Rotinburch simili modo apud Hebera simulantur.*

***** Hist. Landgr. Thur. Ludovicus Thuringia Landgravius secundæ & quartus in Ordine duxit in vxorem Iutam filiam Conradi ducis Suevie, pro tunc Imperatoris, anno Domini MCL.

§. XV.

Successit ipsi FRIDERICVS, BARBAROSSA dictus, parentibus Friderico Lusco, seu Coelre, Alemannorum Duce, & Iuditha, Henrici Nigri, Bauariæ Ducis filia. * Hic laudatur, tanquam vir armis strenuus, acer animo, exercitatus in bellis, corpore robustus, in consiliis prouidus, in negotiis peragendis virilis, affabilis, mansuetus, superbis resistens, ingenio subtilis, memoria excellentissimus. Erat quoque statura mediocris, magis tamen longa quam breui, pectore plenus, & ut dictum est, corpore robustus, facies satis eleganti, barba & capillo rufis, ** ex quo etiam nomen fuit adeptus. Maiestatem & iura Imperii magno animo vindicauit, omnibus Europæ Regibus ipsi reuerentiam exhibentibus.

* Otto Frising. lib. VII. c. vii. *Fridericus Dux Suetorum, filius fratris eius (Conradi III.) Friderici.* Gottfr. Viterb. p. XVII. p. 514. Male igitur Iac. a. Königshoven *Chron. Alsatiæ cap. II. §. CLXXI.* *Friedrich der erste des vorgenanten Conrotz san richzeze XXXVII.* ior. De gestis Friderici patris enarrat Otto Frisingensis de gestis Friderici I. lib. I. c. XII. qui etiam prouerbium de eodem adducit: *Dux Fridericus in cauda equi sui semper trahit castrum.* Mortem ipsius describit Otto Frisingensis lib. I. c. XXXIX. De Mure idem lib. I. c. XIV.

accen

accepit autem Henrici Noricorum Ducis filiam in uxorem, ex qua postea, dum Fridericum gloriosissimum, qui in praesentiarum Imperator est, & Iuditham, quae modo in Mattheo Lotharingorum Duci copulata noscitur, genuit. Nomen ipsius exprimit Historia de Guelphis apud Leibnitium Tom. I. p. 798. & p. 805. Iuditha prima filia Hainrici nigri Ducis Bavariae & Domina VVelfildis eius uxoris, soror Hainrici Senioris Superbi Ducis Saxoniae & Bavariae, Germaniae VVelfphonis senioris, uxor Friderici Ducis Sueviae de Hohenstauffen, mater Friderici primi Caesaris & Iudithae eius sororis Ducissae Lotharingiae. Sic etiam Vitus Arenpeck de Guelphis p. 662. Iuditha nupsit Friderico Sueuorum Duci, quae Fridericum I. Imperatorem, & Iuditham uxorem Matthaei Ducis Lotharingiae progeniuit. Paulus Langius Chron. Critic. ad a. 1080. Fridericus dux in uxorem accepit Iuttam sororem Henrici Conradi potentissimi Baioariae & Saxoniae Ducis, genuitque ex ea Fridericum tertium cognomento Enobarbum de quo & aliis infra dicitur. De hac Iuditha pluribus agit Gabr. Bucelinus Hist. Agilolfing. n. XXIII.

** Verba sunt Conradi Vrspergensis p. 295. & p. 213. fuit autem Fridericus imperator vir Christianissimus, bellorum omnium triumphator, animosus, mansuetus, familiaris, quibuslibet victis clementissimus, obliuiosus iniuriae, statura mediocris, corpore rufus, aetate longaeuus: & qui corporis strenuitate non erat inferior quolibet ducatu regiminis. Sequitur Continuator Ottonis & Acerbi Morenarum de rebus Laudensibus ap. Leibnitium de Script. Brunsvic. p. 848. Formam ipsius moresque prolixius describit Radeuicus lib. II. c. LXXVI.

§. XVI.

Educatus Fridericus, ut moris erat, ludis militaribus, ad seria tandem accingebatur negotia, adhuc patre viuento, terramque suam plenarie tenente. Nam & Comitem quendam nobilem Henricum de Wolfrateshusen hostem denunciatis, Baioariam cum magna militum copia ingreditur. Norici & maxime Comites & Nobiles velut tyrocinium celebraturi, in praedicti Comitis castro se recipiunt. Itaque strenuissimus superueniens adolescens, Noricos ante murum stantes, ipsamque armatos expectantes, non ut iocando, sed ut rem seriam agendo, viriliter aggressus est, diuque & fortiter utrisque pugnantibus, tandem ut hostes castro se reciperent coegit. Versis in fugam Noricis ac ex angustia portarum artatis, Comes quidam Conradus de Dachowe, postea Dux factus Croatiae & Dalmatiae, qui incautus extra remanserat, ab hostibus capitur. Sicque adolescens praefatum ducens Comitem, ad propria cum victoria reuertitur. Cumque a multis sibi suaderetur, ut pecuniam magnam ab eo extorqueret, ipse ex innata sibi nobilitate, prauorum declinauit consilia. Nam sicut fortiter captum, sic eum liberaliter dimissum, ad propria redire sine pecuniae exactione permisit. * Litteris tamen non fuit innutritus. **

* Verba sunt Ottonis Frisingensis lib. I. c. XXV.

** Patet hoc ex Radeuico II. c. IV. dum orationem Friderici in campis Roncaliis factam describit, addit: *his dictis magnus fauor omnium prosequitur admirantium & stupentium, quod qui literas non nosset, quique parum adhuc supra adolescentem ageret aetatem in oratione sua tanta prudentia, tantaque facundia gratiam accepisset.*

Uuu

§. XVII.

§. XVII.

Defuncto a. 1147. patre ipsius Friderico, Conradus III. ipsi Sueuiz Ducatum concessit & Alsatia, atque cum ipso expeditionem Hierosolymitanam suscepit. *

* Otto Frisingensis lib. I. c. XXXIX. *Friderico successit in Ducatu filius suus Fridericus. Otto de S. Blasio c. II. Anno Dominica incarnationis MCXLVII. Conradus Rex mortuo fratre suo Friderico Sueuorum Duce filio eiusdem nominis Ducatum concessit, ac pariter cum ipso cruce peregrinationis accepta, Ierosolymam adiit. Sic etiam Dux Elisatii audit in Chronico S. Vitoni Virdunensis apud Labbeum Tom. I. Bibl. MS. Labbei p. 402. Alsatiam autem partem Alemanniz vel Sueuiz constituisse demonstrauimus in Syntagmate Iuris Publici diff. III. §. X.*

§. XVIII.

Mortuo Conrado, secundum ad ipsius commendationem prudenti consilio factam, ad abolendam Guelphorum Gibellinorumque factionem. * III. Nonas Martii a. 1152. Francofurti electus fuit Imperator vnanimi Principum, totiusque regni consensu. Aderant etiam electioni quidam Italiz Principes atque Barones. ** Inde Aquisgranum progressus, Dominica Latate eiusdem anni 1152. ab Arnolde Colonienti Archiepiscopo, aliis co-operantibus, in sede regni Francorum coronatur. *** Omnibus autem in Saxonia bene dispositis, Baioariam ingreditur, ac Ratisbona Norici Ducatus metropoli, in festiuitate Apostolorum, in Monasterio S. Emerani nam maior Ecclesia, cum quibusdam Ciuitatis vicis, conflagrauerat, coronatur. **** Ad eandem Curiam Legati ad Eugenium Papam, Urbem, ac ceteras Italiz Ciuitates directi, de promotione Friderici in regnum significaturi, ***** Iata reportantes redeunt. Fridericus etiam se Ungaris bellum indicere, eosdemque ad Monarchiaz apicem velle reducere in his Comitibus proponebat. Sed, cum assensum super hoc Principum habere non posset, ad oportuniora tempora distulit. *****

* Dictum fuit §. XIII. Conradum III. hae ipsa commendatione Reipublica prospicere voluisse. Rationem huius rei reddit Otto Frisingensis lib. II. c. II. dicens: *Huius consultationis summa in illamque personam (Fridericum) tam vnanimis assensus ratio, ut resolo, haec fuit. Dux in Romano vrbe apud Gallia, Germaniae fines famosa familia habitans fuerat: vna Henricorum de Gueibelinga, alia Guelphorum de Altdorsio; altera Imperatores, altera magnos Duces producere solita. Ista, ut inter viros magnos, gloriaeque audios assoles fieri, frequenter sese inuicem emulantes, Reip. quietem multoties perturbarent. Nunc vero Dei ut creditur, patri populi sui in posterum providentis, sub Henrico quinto factum est, ut Fridericus Dux pater huius, qui de altera, id est, de regum familia descenderat, de altera Henrici scilicet Noricorum Ducis filiam in uxorem acciperet, ex eaque Fridericum, qui in praesentiarum est et regnat, generaret. Principis ergo non solum industriam ac virtutem iam saepe discimus, sed etiam hoc quod vtriusque sanguinis consors, tanquam angularis lapis, serorumque horum parietum diffidentiam hinc posset, considerantes, caput regni eum constituere adiudicauerat: plurimum Reip. profuturum.*

rum praecogitantes, si tam grauis & diutina inter maximos Imperii viros, ob priuatum emolumentum simultas hac demum occasione, Deo cooperante, sopiretur. Ita non Regis Conradi zelo, sed vniuersalis (vt dictum est) boni incuitu, hunc Fridericum, eius filio item Friderico adhuc paruulo proponere maluerunt. Hac consideratione & ordine electio Friderici celebrata est. Falsum itaque est, quod dicit Albericus ad a. 1152. quomodo eiusdem Friderici filius a maiori parte Romanorum electus Romam abiit, infantem secum duxit, violenter a Papa benedictionem extorsit, & quod Papa post benedictionem dedit ei maledictionem, nisi Infanti regnum redderet, cum ad aetatem peruenisset, sed eodem Infante qui dicebatur Infans de Rodebure similiter mortuo, Regnum sibi retinuit idem magnus Fridericus, filius Ducis Frederici, fratris eiusdem Conradi & imperauit annis triginta novem. Fridericus enim demum a. 1155. Romae fuit coronatus.

* Otto Frising. lib. VII. c. vlt. anno ab incarnatione Domini MCLII. Conradus Dux de Zeringen abiit, post quem etiam Conradus Rex eodem anno defunctus est: in cuius locum Fridericus Dux Sacrorum, filius fratris eius Friderici, XCV. ab Augusto rex electus est apud Francofurt, vniuersi principum, totiusque regni consensu. Idem de gestis Friderici I. lib. II. c. I. anno ab urbe condita MDCCC. ab incarnatione vero Domini MCLII. decedente ab hac luce vernali tempore, id est, sexta feria proxima (vt dictum est) post caput ieiunii, in ciuitate Babenbergensi, piissimo Rege Conrado III. Nonas Martii, id est, tertia feria post Oculi mei, in oppido Franconsfurt, de tam immensa transalpini Regni latitudine, vniuersum (mirum dictum) Principum robur, non sine quibusdam ex Italia Baronibus, tanquam in vnum corpus coadunari potuit. Vbi cum de eligendo Principe Primates consultarent, (nam id Iuris Romani Imperii apex, videlicet non per sanguinis propaginem descendere, sed per Principum electionem Reges creare, sibi tanquam ex singulari vniuersae prerogativa) tandem ab omnibus Fridericus Sueuorum Dux, Friderici Ducis filius petitur, cunctorumque favore in regnum sublimatur. Gotfridus Viterb. p. XVII. p. 519. Cont. Lamberti, Robertus de Monte, Albericus, Alb. Stadenfis, Chron. Augustense, Chronicon Montis Sereni, Chronicon Bigaugiense ad a. 1152. Male igitur Otto de S. Blasio c. V. & Chronographus Saxo ad a. 1153. referunt. Helmoldus lib. I. c. LXXII. anno ergo incarnati Verbi, millesimo centesimo quinquagesimo primo regnavit Fridericus huius nominis primus Rex, & eleuatum est solium eius super solium Regum, qui fuerunt ante eum diebus multis. Inualuitque sapientia & fortitudine super omnes inhabitantes terram. Mater eius fuit amita Ducis nostri. Abbates tamen multum in Friderici electione valuisse, patet ex Diplomate Friderici Corbeiensibus concessio, apud Schatenium Ann. Paderborn lib. VIII. p. 791. in quo haec verba: cuius religiosa petitioni ob insignem ipsius fidem circa Dominum & Patrum nostram beatam scilicet recordationis antecessorem nostrum inclytum Regem Conradum nec non & circa promotionem nostram in regnum cuius gubernacula Deo auctore post mortem eius suscepimus. Quinam populi elegerint Fridericum I. describit Güntherus Ligurino lib. I. v. 499.

Sic postquam sedere Duces, dubioque volutant
 pectore, cui tanti regni tribuantur honores,
 Saxones, & quorum Ripuaria nomine tellus
 VVestualiaque vrbes, & Norica rura regentes,
 Allobrogumque duces coeunt Cymbrique feroces,
 quos perfusa suo pugnat Germania Rheno
 misit, & a magno tellus signata Lutbero,
 Vindelici, Rhetique ruunt, quos Sueuia vultu,
 quosque Carentinis colimitat Austria campis,
 quos Lycus, & tumidis Ister praelabitur undis,

Uuu

qua-

quaque suos vrbes huc direxere potentes,
 claque Teutonici coierunt nomina regni.
 Nec minus ex Italia multos, & gente Latina
 Traxerat huc rerum miratrix fama novarum;
 Concilium, Regemque novum faciesque verendae
 aspexisse Ducum, famosaque nomina nosse
 optabant, populique suis exacta referre.

Ex hisce facile refelli possunt quae Gewoldus de Septemvratu c. VI. p. 689. ex Amandi libro de primis actis a Friderico in Imperio peractis refert: Anno MCLIII multi illustres heroes ex Lombardia, Tuscia, Iannensi & aliis Italiae dominis ac maior & potior pars Principum in Transalpino regno conveniunt in vrbes Francofurtensi plurimo numero Principes convenientes, dixerant per suos internuncios ad sex aut Octo Principes officiarios regni, residentes in arcano loco curiae regalis. Nos & tota patria testatur nullum aptiorem esse regno regendo quam Fridericum de VVairblingen & Stauffa, natum ex generosa prosapia, meritis & virtutibus decoratum, ac illustrem. Quem per vos Deus in regnum sublimare dignetur, cui parata erunt nostra obsequia usque ad mortem. In hunc si vestris vocibus & officiarii consentitis firmum robur habebit sui Imperii. Cum ex secreto concilii prodirent officiarii, indicantes ipsos unanimiter Fridericum in Regem, servatis de iure servandis elegisse, cunctis omnium ordinum applausus est consecutus, dicentes, haec electio tota ac firma consistet: nam omnium nostrum munietur praesidium. Ex quo loco Electorum Originem volunt demonstrare. Verum, optime Leibnitius in praefatione Codicis diplomatici declaravit, hunc Amandum una cum Welberto de Seta esse manifestum. Vid. Synt. I. P. diss. XVI. §. V.

*** Otto Frisingensis II. c. III. astriculus igitur omnibus qui illo confluerant, fidelitate & hominio principibus cum paucis, quos ad hoc idoneos iudicavit, ceteris in pace dimissis, Rex cum multa incunctate quinta feria nautes ingreditur: ac per Mogum & Rhenum navigans, in villa regali Sincibe applicuit, ibi equos ascendens, in proximo sabbato Aquigranum venit. Sequenti die, id est, ea Dominica quo Latere Hierusalem canitur, ab Episcopo in Palatio in Ecclesiam Beatae Mariae semper Virginis deductus, cum omnium qui aderant applausu, ab Arnolde Coloniensi Archiepiscopo, aliis cooperantibus coronatus, in sede regni Francorum, qui in eadem Ecclesia a Carolo M. posita est, collocatur: non sine multorum stupore, quod in tam parvo temporis spatio, non solum tanta Principum, seu de Regno nobilium confluerat multitudo, sed & quod de Occidentali Gallia, ad quam nondum huius facti rumor pervenisse putabatur, nonnulli advenissent. Güntherus Ligurino lib. I. §. 435. seqq.

**** Verba sunt Ottonis Frisingensis lib. II. c. VI. Testatur de eadem Adlzreiter Ann. Boicis. p. L. lib. XXI. n. 23. Brunnerus p. III. lib. II. ad a. 1152. Caussam Boicis coronationis Scriptores non tradunt. Mihi sic videtur: Henricus Austriacus Bavariam isto tempore tenebat, quam repetebat proscripti Henrici Superbi filius, Henricus Leo, ut infra dicitur. Huic ut Ducatum eo facilius redderet, omnem in Baioariam potestatem summa corona sibi vindicavit Fridericus. Neque tamen pro nova hoc coronatione erit reputandum, sed potius, quod in iisdem Comitibus Ratisbanensibus cum corona processerit. Idem factum fuisse in Comitibus Moguntinis dicit Arnoldus Lubecensis III. c. IX. sedata itaque controuersia, coronatur Imperator, & cum Imperatrice & coronato filio processit, prout infra plurius.

***** Otto Frisingensis II. c. IV. peractis omnibus quae ad coronam decorem spectabant, Princeps in palatii secreta se recepit, vocatusque prudentioribus, seu maioribus ex numero Principum, de statu Reip. consultans, legatos ad Romanum Pontificem Eugenium, Urbem ac totam

Ita-

Italiam destinandos disponit, de promotione sua in Regnum significaturos. Mittuntur itaque Hilinus Treuerensis electus, & Eberhardus Babenbergensis Episcopus, viri prudentes & litterati. Adducit Baronius ad a. 1152. pactum, quod inter Fridericum & Eugenium Papam X. Kl. Aprilis 1152. fuerit conclusum, iedumque in Comitibus Constantiensibus publicatum, in quo Fridericus se obligat, quod ipse nec treugam, nec pacem faciet cum Romanis, nec cum Rogerio Rege Siciliæ, sine libero consensu & voluntate Romanorum & Papæ Eugenii vel eius successorum, & pro viribus laboraret Romanos Papæ subiugare, honorem Papatus sicut spiritualis Advocatus defendat, Græcorum quoque Regi nullam terram ex ista maris parte concedat. Papa e contrario promisit se Fridericum tanquam filium honoraturum, ipsumque sine contradictione coronaturum. Hoc pactum ex Codice Documentorum Bibliothecæ Vaticanæ, qui Cencius Cameralis inscribitur, se hausisse testatur Baronius, quem sequitur Goldastus Tom. III. Constit. p. 331. Verum, dum nullus Scriptor horum Comitiorum Constantiensium faciat mentionem, vix etiam credendum, quod intra quatuordecim dies post factam coronationem, Constantia, in loco tam disito, Comitibus fuerint celebrata, potius legati ad Eugenium directi dicantur, qui factam celebrationem significarent, qui demum in festiuitate Apostolorum Petri & Pauli rediisse dicuntur, ideo de fide huius Conventionis nollem spondere.

***** Otto Frisingensis II. c. VI.

§. XIX.

Eodem anno 1152. Curiam magnam Merseburgi cum multa Principum frequentia celebrauit, in qua controuersiam, quæ de successionem in Daniæ regnum inter Suenonem & Canutum fuit, hoc modo definiuit, vt Sueno porrecto gladio, regnum ab Imp. accipiens, fidelitate & hominio ei obligaretur, Canutus vero & Gualdemarus, qui eiusdem sanguinis erat particeps, vterque porrecto vexillo, de Ducatu quodam inuestiretur. * In eadem curia proposita quoque fuit controuersia inter Albertum Vrsū Brandenburgensem Marchionem & Henricum Leonem, propter castra & possessiones Hermannii Comitis in Winzeburg, modo defuncti, quæ tamen sedari haut potuit. **

* Breuiter hanc rem in epistola sua ad Ottonem Frisingensem narrat ipse Cæsar, scribens: post primamunctionem Aquisgranii, & acceptam coronam Teutonici regni, generalem curiam Merseburg in Pentecoste celebrauimus: ubi Rex Danorum Petrus ad curiam nostram vocatus venit, & hominio ac fidelitate nobis facta, coronam Regni de manu nostra suscepit. Otto Frisingensis II. c. V. erat illo tempore, in Regno Danorum, inter duos consanguineos, Petrum videlicet qui & Suenus, & Guuotonem, de Regno grauis controuersia; quos Rex ad se venire precipiens Curiam magnam, in Ciuitate Saxonia Martinopoli, quæ & Merseburg, cum multa Principum frequentia, habuit. Eo præfati iuuenes venientes, eius se mandato humiliter supposuerunt, eorumque ad ultimum causa iudicio, seu consilio Primatum sic decisa fuisse dicitur: Guuoto, relictis sibi quibusdam Prouinciis, Regium nomen, per porrectum gladium abdicaret. Est enim consuetudo Curia, vt Regna per gladium; prouincia per vexillum a Principe tradantur vel recipiantur. Petrus vero, accepto ab ipsius manu regno, fidelitate & hominio ei obligaretur. Ita Corona Regni, per manum Principis sibi imposita, in die S. Pentecostes, ipse coronatus, gladium Regis, sub corona incedentis, portauit. Gualdemarus etiam, qui eiusdem sanguinis particeps fuit, Ducatum quendam Daniæ accepit. Idem dicit Güntherus Ligurinus lib. I. c. 537. Quos autem Otto & Güntherus Petrum & Guuotonem vocant; hos reliqui Suenonem atque Canutum. Sic Albertus

Stadenfis ada. 1152. Pentecosten Mersburg celebravit, ubi Regi Danorum Suenoni, Regnum confirmavit, & Canutum parte Regni, & possessionibus suis propriis cententum esse fecit. Helmoldus lib. I. c. LXXIII. Chron. Slav. ap. Lindenbrogium c. XXI. XXII. Hermannus de Lerbek Chron. Com. Schaumburg. ad a. 1152. Aeneas Sylvius Hist. Friderici III. p. 19. Scilicet ipse Otto Petrum etiam Suenum vocat, Guido vero siue Giuoto corruptum esse videtur ex Cnuto. Haud absolum videtur quod Thomas Broderus Bircherodius in Specimine antiquæ rei Monetariæ Danorum p. 78. tradit: non ideo fidei absolum est, si dicamus, Suenonem, cum exularet in Saxonia & omnium Ordinum auxilia emendicaret, se collegio cuidam, ut erat simulator peritus, associasse, & in ea fraternitate nomen Petri gessasse. Idem nomen Petri etiam ex nummis declarat. Pontanus Hist. Dan. lib. V. p. 226. auctor est, Valdemarum ex compromisso ita rem desinuisse, ut ipse Iutam, Canutus Selandiam cum proximis insulis, Scaniam Sueno possideret. Sequitur eodem Vitus Beringius. Addit Saxo: reversus in regnum Sueno, deque amulo comitem matius, remissis & vestigio literis fidem Cesaris aperta fraudis exprobatio demonstravit, initasque cum eo passionibus obsequii negatione subvertit; in eas se condiciones fallaciter adductum affirmans, in quas Danicorum adhuc Regum nemo concesserit.

** Helmoldus lib. I. c. LXXIII. circa idem tempus dierum illorum occisus est Hermannus Comes, in castro V Vinzburg, vir potens, & magnarum pecuniarum, & orta sunt contentiones inter Ducem nostrum (Henricum Leonem) & Marchionem Adalbertum, propter castra & facultates eius. Propter hos compascendos denunciavit Rex Curiam apud Marcipolum, Civitatem Saxoniam, mandavitque Principibus solemniter adesse; missaque Legatione Reges Danorum turbulentantes evocavit ut decerneret inter eos, mediante iustitia. Tunc Kanutus, quem tertio Damia pulsus supradictum est, venit ad Ducem nostrum, rogans, ut eius conductu & auxilio in Curia potiri crederetur. Porro Archiepiscopus conduxit Sueonem Regem, habens inter multos Religiosos & honestos viros Dn. Vicelinum Episcopum in Comitatu suo. Et habitata est Curia illa celebris apud Marcipolim, ubi Principes Danorum confederati sunt. Sueonem coronato in Regem, ceteris eidem hominio subactis. Dissensio autem qua erat inter Ducem & Marchionem, sedari non poterat, eo quod Principes elati Regis adhuc recentis monita parvi penderent. Persuasit ergo Archiepiscopus Vicelino Episcopo, ut inuosituram de manu Regis pertiperet, non fructum Ecclesie, sed edium Ducis intentans. At ille non consensit, ratus iram Ducis implacabiliter accendi. In hac enim terra sola Ducis auctoritas ascenditur. Soluta est Curia.

§. XX.

Eodem anno 1152. defuncto Friderico Magdeburgensi archiepiscopo, circa electionem contravehebatur: aliis Gerhardum Prapositum, aliis Decanum eius Ecclesie eligentibus. Divisis hinc inde personis, Regem adhuc in Saxonia commorantem adire disponunt. Quos dum multis modis ad unitatem & vinculum pacis Princeps reducere licageret, ac proficere non valeret, alteri parti id est Decano cum suis persuasit, ut Wichmannum, Cicensem Episcopum, virum adhuc iuvenem, sed nobilem eligerent, ei que accersito Regalia eiusdem ecclesie concessit. Tradebat enim Curia, & ab Ecclesia, eo tempore, quo sub Henrico V. de Inuositura Episcoporum decisa fuit inter Regnum & Sacerdotium controuersia, sibi concessum autumabat, quod obeuntibus Episcopis, si forte in eligendo partes fiant,

Prin-

Principis arbitrii esse, Episcoporum quem voluerit, ex Primatum suorum consilio ponere, nec electum aliquem ante consecrandum, quam ab ipso manu regalia per sceptrum suscipiat. * Gerhardus præpositus Romam pergens, hac de re conquerebatur. Quam grauer autem hoc tulerit Papa, testatur epistola Eugenii ad quosdam Germaniæ Præfules hac de re scripta, qua non solum translationem Episcoporum malire esse exempli proponit, sed etiam ut Imp. Ecclesiæ Magdeburgensi liberam relinquat electionem contendit. ** Mortuo autem Eugenio, Imp. missis ad Anastasium ipsius successorem cum Wichmanno nuntiis, non solum facti sui ratihabitionem, sed etiam pallium obtinere eum fecit. Exhinc non solum in secularibus, sed & in Ecclesiasticis negotiis disponendis autoritas Principis plurimum creuit. ***

* Verba sunt Ottonis Frisingensis *lib. II. c. VI.*

** Integram epistolam habet Otto Frisingensis *II. c. VIII.*

*** Otto Frisingensis *lib. II. c. X.*

§. XXI.

Inde eodem adhuc anno animum adplicabat ad decidendam quæ vigeat de Norico Ducatu controuersiam, inter Henricum, Austriæ Marchionem, & Henricum Leonem. Rex ergo prædictam litem Principum iudicio decidurus, utrique autumnali tempore mense Octobri in ciuitate Herbipoli curiam præfigit, quo dum Henricus Leo veniret, Henricus vero Austriacus se absentaret, iterum atque iterum vocatur. In eadem curia Italiæ exulibus, quos Rogerius de solo natali propulerat, conquerentibus, ac ad pedes Principis miserabiliter se proicientibus, expeditio Italica tam pro horum afflictione, quam corona Imperii accipienda, paullo minus quam ad duos annos iurata est. * Insequenti anno 1153. Imperator proximam Pentecosten Vormaciæ celebrans, Henricum, Moguntinæ Sedis Archiepiscopum, virum pro distractione Ecclesiæ suæ frequenter correptum, nec correctum per Bernhardum Presbyterum & Gregorium Diaconum, Cardinales deposuit, ac Arnaldum Cancellarium suum, per quorundam ex Clero & populo, qui illuc venerant, electionem, ei subrogauit. Ad prædictam curiam prænominati Duces, ambo Henrici, pro ducatu Norico contendentes venerunt, sed altero, quod legitime vocatus non fuerit, prætendente, debitum finem negotium ibi habere non potuit. ** Mense Septembri, Principes, Maioresque Baioariæ a Rege Ratisbonam conuocantur, sed nihil ibi de bono pacis in illa Prouincia, propter duorum Ducum litem potuit terminari. Proximo dehinc mense Decembri, utrique Duces, in ciuitate Spira Principis adstant iudicio, sed iterum altero de le-

gitima

gitima vocatione se excusante, res protelatur. Fridericus autem Imp. tandem, instantia Henrici Leonis flexus, imminente etiam sibi expeditionis labore, in qua eundem iuuenem, militem sociumque viæ habere voluit, finem negotio imponere cogeatur. Proinde in oppido Saxoniz, Goslaria Curiam celebrans, vtrosque Duces, datis edictis, euocauit. Vbi, dum altero veniente, alter se absentaret, iudicio Principum, Henrico, Saxoniz Duci, Baioariæ Ducatus adiudicatur. *** Nondum vero huic iudicio adquiescente Henrico Austriaco, redux ex Italia factus Fridericus, dum ipsi persuadere haut valeret, vt transigeret, a. 1155. diem alium, in Baioaria versus confinia Bohemorum constituit. **** Sed cum & eo nihil definiri posset, mediante Octobri, Imperator Ratisbonam, Norici Ducatus Metropolim, Curiam celebraturus, ingreditur, habens secum Henricum Leonem, qui sedente in publico Consistorio Imperatore, possessionem suam, patrumque suorum recepit. ***** Tandem vero in Curia Ratisbonensi a. 1156. ita inter vtrosque conuenit, vt Henricus Austriacus Ducatum Baioariæ per septem vexilla resignaret, quibus Henrico Leoni traditis, ille duobus vexillis Marchiam Orientalem, quæ nunc Austria dicitur cum Comitatibus ad eam ex antiquo pertinentibus, cum omni iure suo & cum omnibus beneficiis, quæ quondam Marchio Lupoldus habuit a Ducatu Bauiariæ resignauit. Hanc autem ex Principum iudicio Ducatum fecit, eundemque non solum sibi, sed etiam vxori cum duobus vexillis tradidit. Neve in posterum ab aliquo Successorum suorum mutari possit, aut infringi priuilegio confirmauit, ***** atque treugam ad annum in Baioaria iurari fecit. In eadem Ratisbonensi curia controuersiam circa electionem Coloniensis archiepiscopi inter Gerhardum Bunnanlem Præpositum, quem Præpositi & Abbates, & Fridericum, Adolphi Comitis filium, quem maioris Ecclesiæ Canonici elegerunt, subortam definiuit, ita, vt Fridericum de regalibus inuestiret, sicque eum a Romano Pontifice consecrandum ad Vrbem mitteret. †

* Otto Frisingensis II. c. VII. Alb. Stad. Chron. August. ad a. 1152.

** Otto Frisingensis II. c. XI.

*** Otto Frisingensis II. c. XI.

**** Otto Frising. II. c. XXVII. consummato feliciter via labore, Princeps ad familiaria remeans domicilia, alloquitur in confinio Ratisbonensem patrum suum Henricum Ducem, & ei transactione faciendâ, cum altero Henrico, qui iam, vt dictum est, Ducatum Baioariæ, iudicio Principum obtinuerat, persuaderet. Cui dum ille tunc non acquiesceret, iterum diem alium, quo eum, super eodem negotio, per internuncios conuenires, in Baioaria, versus confinium Bohemorum constituit. Quo Princeps veniens, Labezlaum Ducem Bamiæ, Albertum, Marchionem Saxoniz, Hermannum, Palatinum Comitem Rheni, cum aliis viris magnis, obuios habuit. --- At-

cum multis modis ad transgendum, nos, qui mediatorum vice fungebamur, operam daremus, infelto adhuc negotio, insalutati ab invicem separati sunt.

**** Otto Frisingensis II. c. XXVIII. post hac mediante Ottobre, Imperator Ratisponam Norici Ducatus metropolim, curiam celebraturus ingreditur, habens secum Henricum, Henrici Ducis filium, in possessionem eiusdem Ducatus mittendum. --- Igitur sedente ibi in publico consistorio Imperatore, iam saepe nominatus Henricus Dux possessionem suam, patrumque suorum recipit sedem. Nam & proceres Baioaria hominio & sacramento sibi obligantur, & ciues non solum iuramento, sed etiam ne ullam vacillandi potestatem haberent, vadibus obfirmantur.

***** Otto Frisingensis II. c. XXXII. Otto de S. Blasio c. VI. Anno Dominica incarnationis MCLIV. Henricus Dux Saxonia filius avunculi Friderici Regis, filius Henrici ex filia imperatoris Lotbarii ducatum Noricum sui iuris hereditate paterna affectans, cum Henrico filio Leopaldi, patruo Friderici Regis qui eundem Ducatum beneficii loco a Rege Cunrado acceperat, toto nisu contendit Henrico non minore ambitione sibi resistente. Quorum litem Fridericus Rex sedare cupiens, utrumque enim linea consanguinitatis tangebat, consilio Principum taliter definitum est, ut Marchia Orientalis, quae prius ducatu Norico iure beneficii subiacebat, Ducatus iure & nomine constaret, hocque Henricus filius Leopaldi Principis iure & Ducis nomine & honore sublimatus, contentus esset Ducatu Norico Henrico Duci Saxoniae cedente. Ad hac utroque consentiente, lite decisa, qui prius Marchio, Dux Orientalis deinceps dictus est. Sicque Henricus fratruelis VVelfonis Ducatu Bavaria & Saxonia potitus, hereditatem paternam consequitur. Chron. August. ad a. 1154. Fridericus Imperator Roma rediens curiam Ratisponensem habuit, & restituto Ducatu Bavaria Henrico Duci Saxonia Marchionatum Austria in Ducatum mutavit. Ex quo facto multum est diminutus honor & potentia Ducum Bavaria: sicut patet in privilegio imperii hic transcripto. Sequitur exinde integrum Privilegium in quo haec verba: litem & controuersiam quae inter dilectissimum patrum nostrum Hainricum Ducem Austria, & carissimum nepotem nostrum Hainricum Ducem Saxonia diu agitata fuit, de ducatu Bavaria, hoc modo terminauimus, quod Dux Austria nobis resignauit Ducatum Bavaria, quem statim in beneficium concessimus Duci Saxonia. Dux autem Bavariae resignauit bonis Marchiam Austria cum omni iure suo & cum omnibus beneficiis, quae quondam Marchio Luipoldus habebat a Ducatu Bavariae. Ne autem in hoc facto minus videatur honor & gloria dilectissimi patris nostri, de consilio & iudicio Principum, VVadizlao illustri Duci Boemia sententiam promulgante, & omnibus Principibus approbantibus, Marchiam Austria in Ducatum commutauimus & eundem Ducatum cum omni iure praefato patruo nostro Henrico & pre-nobilissima uxori suae Theodora in beneficium concessimus, perpetuali iure sancientes, ut ipsi & liberi eorum post eos, indifferenter filii & filiae, eundem Ducatum Austria hereditario iure a Regno seneant & possideant. Idem diploma reperitur in Andr. Presbyteri Chron. Bauariae p. 27. apud Guillimanum Habshurgicis lib. V. p. 288. Fuggerum Ebrer Spiegel des Hauses Oesterreich lib. II. c. II. p. 162. & Goldastum Tomo I. p. 282. Tolnerum Cod. diplom. n. 57. Idemque Fridericus II. confirmauit, quam confirmationem exhibet Cuspinianus, qui etiam p. 22. putat, Marchiam supra Anasum, quae olim pars Bauariae fuerat, Austriacis fuisse cessam. Verum, in privilegio Friderici II. Marchionatus Austriae & Marchia supra Anasum clare distinguuntur. Totam rem probe declarauit Andr. Presbyter Ducatu Bauariae p. 27. dicens: Hic Fridericus Imp. Henrico Duci Saxoniae, filio illius Henrici Ducis Bauariae a Conrado antecessore suo (ut ex praedictis habetur) eiecit a Bauaria, consilio & rogatu Principum, Ducatum paternum restituit Noricarum, & Henricum paternum suum Marchionem Austriae tunc Ducem Bauariae ab eodem Ducatu remouit. Et quod eiusdem Marchionis magna nobilitas, & multa exigebat honestas, ut nomen Ducis non perderet, & ut Duces Bauaria minus deinceps contra Imperium superbire valerent; Ita:

perator de voluntate & consensu Principum anno Domini MCLVI. in curia Ratisbona inmatinitate S. Mariae habita, Marchionatum Austria a iurisdictione Ducis Bavariae exemit; & quosdam ei Comitatus de Bavaria adiungens, conuariat in Ducatum: iudiciariam potestatem principi Austria ab Anaso, siue ad siluam prope Pataniam, quae dicitur Rosentai protendendo. Sic igitur ille Henricus, factus est primus Dux Austriae: Hucusquenamque quatuor Marchiones, Austria, Stiria, Illiria & Carinthia (qui dicebatur de Vohburg) euocati ad celebrationem curia Ducis Bavariae veniebant, sicut hodie Comites & nobiles ipsius terra facere solentur. Sequitur eundem Adlzreiterus *Annal. Boic. p. I. lib. XXI. n. 29.* Vid. Otto de S. Blasio. c. VI. Helmoldus l. c. LXXXIV. Chron. Saxo 1157. Alb. Stad. Chron. Bigaug. 1156. Gob. Persona. et. VI. c. LX. Hist. de Quellis p. 798.

1. Otto Frisingensis lib. II. c. XXXI. XXXII.

§. XXII.

Inter haec, elapso ad expeditionem Italicam praestituto biennio, ut res Italicas ordinaret, coronam susceperet, & Mediolanensium, qui ipsius legatis, pacis causa missis, manus intulerant, temeritatem castigaret * indicta expeditione Romana, collectoque apud Augustam milite ** Italiam intrat a. 1155. socium habens Henricum Leonem. *** Castra metatus in Roncalia Campis, super Padum, non longe a Placentia. Ibi quorundam & laicorum & secularium feuda qui domi remanserunt, abiudicata fuerunt. **** Rege etiam apud Roncalias per quinque dies sedente, & ex Principum, ac de vniuersis pene ciuitatibus Consulum seu Maiorum conuentu curiam celebrante, diuersa hinc inde diuersis ex querimoniis emergere negotia. ***** Inde in Mediolanense territorium arma vertit, captis eversisque diuersis ciuitatibus ***** demum Terdonam cepit, quae primum militum direptioni exposita, post excidio & flammis fuit deleta. ***** Hinc Papiam pergens, Dominica tubilate 1155. in Templo S. Michaelis ubi antiquum Regum Longobardorum palatium fuit, cum multo ciuium tripudio coronatur. † Postquam Romanae urbi adpropinquaret, Romani legatos ad eum mittebant, qui postquam multa de urbis Monarchia arroganter distissent, petebant, ut antiqua illorum priuilegia confirmaret Officialibus Romanis quinque millia librarum expenderet, atque omnem iniuriam a Romanis propelleret. His postulatis indignatus Fridericus, imperium non amplius apud Romanos verum Francos esse respondebat, se iusta ipsis non denegare, pecuniam tamen praebere nefas esse. †† Inuitante igitur Papa, urbem Leoninam fuit ingressus. Mox Princeps ad gradus Ecclesiae beati Petri veniens, ab Hadriano IV. summo Pontifice honorifice susceptus, ac vsque ad confessionem beati Petri deductus est. Dehinc celebratis ab ipso Papa missarum solennibus, armato stipatus Rex milite, cum benedictione de-

bita Imperii coronam accepit, anno regni sui IV. XIV. Kl. Iulii usq. cunctis qui aderant magna laetitia acclamantibus, Deumque super tam glorioso facto glorificantibus. ††† Dum hæc agerentur, Romanus populus cum Senatoribus in Capitolio conuenerant. Audientes autem Imperatorem sine sua ad stipulationem Coronam Imperii accepisse, in furorem versi, cum impetu magno Tiberim transeunt: ac iuxta ecclesiam beati Petri procurentes, quosdam ex stratoribus qui remanserant, in ipsa sacrosancta Ecclesia necare non timuerunt. Clamor attollitur. Audiens hæc Imperator, militem ex æstu magnitudine, sitisque ac laboris defatigatione recreari cupientem, armari iubet. Festinabat eo amplius, quo timebat, furentem plebem in Romanum Pontificem Cardinalesque irruisse. Pugna confertur, ex vna parte iuxta castrum Crescentii cum Romanis, ex altero latere iuxta piscinam cum transtyberinis. Proelium hoc a decima pene diei hora usque ad noctem protractum est. Cæsi fuerunt ibi, vel in Tyberi merisi pene mille, capti ferme ducenti, sauciati innumeri, cæteri in fugam versi, vno tantum ex Germanis occiso, vno capto. †††† Deum deleta Spoletanorum vrbe, & recepta in fidem Apulia, dimisso exercitu Alpes transgreditur. Dehinc per Tridentum, vallemque Tridentinam transiens, ad Bauzanum usque peruenit, inde in Baioariam, controversiam de eius Ducatu, vt ante diximus, compositurus. ††††

* Hanc rationem multis verbis exponit Otho Morena Hist. Rerum Lauderisium sub initium apud Leibnitium Tom. I. p. 806.

** Otto Frisingensis II. c. XI. post hæc Princeps de Saxonia in Baioariam se recipiens, ac inde per Alemanniam transiens, anno Regni suu tertio, in Campania Lici fluminis termino Baioaria, contra civitatem Augustensem, circa principium mensis Octobris militem in Italiam iturus collegit, finitis, ex quo iurata fuerat prima expeditio, duobus annis.

*** Helmoldus I. c. LXXVIII. post hæc abiit Dux noster in Italiam cum Rege pro Corona Imperiali.

**** Hanc rem plenius declarat Otto Frisingensis II. c. XII. dicens: inde castra movens in campo Roncalie super Padum, non longe a Placentia, mense Nouembri resedit. Est autem consuetudinis Regum Francorum, quæ & Teutonicorum, vt quotienscunque ad sumendam Romani Imperii coronam, militem ad transalpizandum coegerint, in prædicto campo mansionem faciant. Ibi ligno in altum porrecto scutum suspenditur, vniuersorumque equitum agmen fenda habentium, ad exubias proxima nocte Principi faciendas, per curias præconem exposcitur: quod sectantes qui in eius Comitatu fuerunt, singuli singulos beneficiatos suos per præcones exposcunt, & sequenti die quicumque nocturnis vigiliis defuisse deprehensus fuerat, de novo ad præsentiam Regis, aliorumque Principum, vel virorum illustrium evocatur: sicque omnes omnium beneficiati, qui sine bona voluntate Dominorum suorum domi remanserunt, in feudis condemnantur. Hunc morem Principe secuto, non solum laicorum fenda, sed & quorundam Episcoporum, id est, Hartuici Bremensis, & Vlrici Hallesstatis regalia personis tantum, quia nec personis, sed Ecclesiis perpetualiter a Principibus tradita sunt, adinascata fuerunt.

**** Otto Frisingensis II. c. XII.

***** Hæc prolixius describit Otto Frisingensis lib. II. c. XIII. XIV. XV.

***** Otto Frisingensis II. c. XVI. XVII. XVIII. XIX. Otto de S. Blasio c. VII.

Morena p. 811. Helmoldus I. c. LXXIX.

† Otto Frisingensis II. c. XX. Cont. Lamberti ad a. 1155.

†† Hanc orationem una cum Imp. responsione integram refert Otto Frisingensis II. c. XXI. Imp. quidem inter alia sic loquitur: non cessit nobis nudum Imperium: virtute sua amicum venit, ornamenta sua secum traxit. Penes nos sunt consules tui: penes nos est senatus tuus: penes nos est miles tuus. Proceres Francorum ipsi te consilio regere, Equites Francorum ipsi tuam ferro iniuriam propellere debebunt. Aliter rem narrat Helmoldus I. c. LXXIX. dicens: miserunt ergo Romani legatos ad regem in castra, quæ dicebant ei, paratum esse Senatum, & universas vires Urbis; ad excipiendum eum cum triumphalibus pompis, siquidem Imperatorio more sese exhibuisset. Quo percutiente modum, quo sese exhibere deberet, illi ait, Regem propter Imperiale fastidium Romam venientem d. cer venire more suo, hoc est, in curru aureo purpuratum, agentem præ curribus suis tyrannos bello subactos, & divitias gentium. Præterea oportet cum honorare Urbem, quæ caput orbis est, & mater imperii, & dare senatui quæ edictis præfixa sunt, videlicet quindecim millium libras argenti, ut per hoc suscitantur animi senatus ad benevolentiam, & exhibeant ei honorem triumphalem, & quem electio principum Regni creavit Regem, autoritas senatus perficiat Cæsarem. Tunc Rex subridens, græta, inquit, promissio, sed cara emptio. Magna requiritis, o viri Romani, de exinanita camera nostra. Puto autem quia occasiones quaritis adversum nos, imponendo non imponenda. Consulitis vero agitis, si his omissis, amicitia potius nostra quam armorum ceperitis experimentum. At illi pertinacius instabant, dicentes: intra civitatis munitatibus irritanda, sed gerendum morem senatus, alioquin advenienti claustra Urbis obstruenda.

††† Otto Frisingensis II. c. XXII. qui etiam addit: interim a suis pons, qui iuxta castrum Crescentii ab Urbe Leonina usque ad ingressum ipsius extenditur Urbis, ne a fivente populo celebritatis huius incunditas interrumpi posset, servabatur. Peractis omnibus, Imperator cum Corona solus equum phalaratum insidens, cæteris pedes euntibus, per eandem qua introierat portam, ad tabernacula quæ ipsis maris adhærebant, revertitur. Romano Pontifice in prælatio, quod iuxta Ecclesiam habebat, remanente. Albertus vero Stadenus ad a. 1155. tradit Imperatorem Papam in castra inivasisse, addens: veniente ergo eo in castra, Rex festinus ei occurrit, & descendentem de equo tenuit strepam, duxitque per manum in tentorium. Helmoldus I. c. LXXX. Otto de S. Blasio c. VII. exin ad Urbem tendens, Romanis resistentibus, Urbe ardetur, quos fortis aggrissione in brevi capignans, multis occisis, favente sibi Adriano quarto Apostolico, Urbem ingreditur, ab eoque consecratus, Imperatoris & Augusti nomen, nonagesimus quartus ab Augusto sortitur. Dodechinus, Albericus, Chron. M. Sereni, Alb Stadenus, Cont. Lamberti, Conr. Vrspergensis, Morena ad a. 1155. Monachus Weingartensis ad a. 1154. Fridericus expeditionem Romanam aggressus est, in qua Imperiali benedictione ab Adriano Papa sublimatur. In festo sancti Michaelis recedens, & post annum in eodem tempore revertens. Chronographus Saxo in annum 1156. reëdit.

†††† Otto Frisingensis II. c. XXII. Albericus ad a. 1155.

†††† Otto Frisingensis II. c. XXIII. XXIV. XXV. XXVI.

§. XXIII.

Redux factus a. 1156. Comitia Ratisbonæ celebrauit, in iisdemque Hen-

Henrico Leoni-Bavariae possessionem adiudicavit, * & Veronenses in gratiam recepit. Hardeuicus etiam, Ratisbonensium Episcopus, qui absente Imp. electus, eo quod vassallos suos contra morem investiverat, nondum acceptis ab Imp. regalibus, compositionis incurrit noxam, sine centum libris fuit mulctatus. ** Venerunt eo Arnoldus Moguntinus archiepiscopus, & Hermannus Rheni Palatinus Comes, alter de altero querimoniam facientes. Manente enim in Italia Principe, totum pene transalpinum Imperium seditionibus motum, ferro, flamma, publicisque congressionibus fuit turbatum. Finitis Comitibus, ad partes Rheni se conferre Imp. proximum natale Domini Wormatiae celebravit. Ad hanc curiam iidem venientes de hoc, quod absente Friderico, terram illam praeda & incendio perturbarunt, in causam ponuntur: ambobusque cum complicibus suis reis inuentis, alteri ob senii morumque gravitatem, & Pontificalis ordinis reuerentiam parcitur, Hermannum vero Palatinum cum decem Comitibus complicibus suis canes per Teutonicum milliarem portare coegit. Hoc tam districto iudicio per totam transalpini Imperii latitudinem promulgato, tantas omnes terror inuasit, ut vniuersi magis quiescere, quam bellorum turbini interuire vellent. Accessit ad huius tam magni boni augmentum, quod Princeps circumquaque non impigre discurrens, nonnullorum raptorum castra, munitiones, receptacula diruit, quosdam comprehensus capitali sententia plectendo, alios patibuli tormento torquendo. *** Exinde etiam Leges Fridericus tulit de pace tenenda, ut & poenis & Legibus turbas Germania tam fatales sedaret.

* Otto Frisingensis II. c. XXVIII Chron. Saxo ad a. 1157. Fridericus Imperator Ratisbonae conventum habuit, ubi ipso mediante Henricus Dux Saxoniae ducatum Bavariae optinuit. Henricus Bavaricus Marchiam terrae illius retinuit.

** Otto Frisingensis II. c. XXVIII. impetitur ibi Hardeuicus, qui nouiter per electionem cleri & populi, & metropolitani sui consecrationem, Pontificatum eiusdem civitatis acceptas. Regalia siquidem, quae iuxta rationes curiae, nulli Episcoporum, militibus antequam de manu Principis suscipiantur, tradere licet, ipse huius rei nescius, impraevidente morante adhuc in Italia Principe tradiderat, ob ea in causam positus, dum & factum inficiari, qualiterque facti defendere nequit, compositionis incurrit noxam. Ceteri quoque qui ab eo susceperant, quique iuxta suam conditionem & sortem, in plusve minusve consimili poena damnantur. Est enim lex curiae, quod quisquis de ordine Principum Principis sui iram incurrens, compositionem persolvere cogatur, centum librarum debitor existat; ceteri minoris ordinis viri sine ingenui, sine liberi, vel ministri, decem.

*** Latius haec exponit Otto Frisingensis II. c. XXVIII. Güntherus Ligurinus lib. V. Dodecimum ad a. 1155. De poena vero canonum portationis diximus diff. XII. §. VI.

§. XXIV.

Arbores in civitate Orientalis Francia Herbipoli, regio apparuit;

XXX 3.

multa.

multa Principum adstipulatione; repudiata priori coniuge Adelhelda, iuncta sibi Beatrice Rainaldi Comitis filia, nuptias celebrans, quam Rainaldus non multo post a. 1156. moriens, totius terræ suæ hæredem reliquit. * Hinc Imp. Burgundiam a Bertolfo Duce extorsit: Idem Imp. datis literis Viennensem archiepiscopum in Regno Burgundiæ Sacri Palatii Archicancellarium & summum constituit Notarium. Civitatem etiam Lugdunensem & totum Episcopatum liberum fecit ab omni extranea potestate, salva per omnia Imperiali iustitia. *** Inde Proceres & nobiles Burgundiæ fidelitatem ipsi facientes, beneficia ab illo receperunt, regalibus tamen Imp. reservatis, ****

* Totam rem exponit Frisingensis lib. II. c. XXIX. Reinaldus iste de antiqua & illustri Burgundionum prosapia originem trahens, illius Burgundiæ Comes dicebatur, quæ olim a Rudolfo Rege Imperatori Henrico, Conradi filio, cum testamento relicta, regnum erat. Hæc eadem Provincia est, a qua Conradus Dux, eiusque filius Bertolfus Duces vocari consueverunt. Quæ vero huius disceptationis causa fuerit, paucis absolvam. Mos in illa, qui pene in omnibus Gallie Provinciis servatur, remansit, quod semper seniori fratri eiusque liberis, seu maribus, seu feminis, paterna hereditatis cedat auctoritas, ceteris ad illum tanquam ad Dominum respicientibus. Ex qua consuetudine factum est, ut Guillelmus qui dicebatur puer, huius ex parte patris consanguineus, Conradi vero Ducis sororis filius rerum summam dum adhuc viveret, illa in Provincia haberet. Quod fraude suorum rebus humanis exemplo, Reinbaldo Comiti iure hereditario Dominum cecidit. Alium est hoc sub Henrico V. seu Lothario II. Verum prædictus Comes nimis infestis suis confusus, erat enim homo lenis, & nimia lenitate remissus, curias Principis adire neglexit. Ex quo factum est, ut indignatione motus Princeps, prædictam terram Conrado Duci concederet, sicque uterque vicina sibi vendicaret loca. Longa itaque concertatione in tantum ut etiam in campo congressu publico ab eis pugnaretur, penesque in præsentiarum deducta est hæc controversia donec recenter ab Imperatore, sicut cognovimus, eo tenore decisa est: Quod Bertolfus prædicti Conradi filius, in negotii transactionem, tres civitates inter Iuram & montem Iouis Losannam, Gebennam & N. accepit, ceteris omnibus Imperatrici relictis. Breuib. Conradi successionem ad a. 1127. refert Dodechinus.

** Otto de S. Blasio c. XXI.

*** Vtrumque Conringius de Finibus Imperii lib. I. c. XIII. p. 188. ex tabulis antiquis declarat. Petrus de Marca de Primatibus §. 121.

**** Radevicius I. c. XI. denique (quod modo videntium excedit memoriam hominum, aliquando contigisse) Stephanus Viennensis Archiepiscopus, & Archicancellarius de Burgundia, & Eracilius Archiepiscopus & primas Lugdunensis, & Odo, Valent. Episcopus, & Gaufridus Avinionensis & Siluio magnus Princeps & pæpotens de Claria, tunc ad Curiam venientes, Friderico fidelitatem fecerunt atque hominum, & beneficia sua de manu illius reverenter susceperunt. Arelatensis autem Archiepiscopus, & alii omnes Archiepiscopi, Episcopi, Primates, & nobiles venissent, idemque fecissent, nisi mora Principem adeundi compendio sua brevitatis præstitisset impedimentum. Missis tamen per honestos valde, & industrios nuncios literis; omnimodam subiectionem, & æquam fidelitatem Imperio Romano compromiserunt. Quæ vero Regalia sibi Imp. reservavit, præter ex literis Investituræ concessæ Raymundo, Provinciæ Comiti apud Petrum de Marca in Marca Hispanica App. p. 133f. in quibus hæc verba: *insuper dat et in feudum civitatem Arela-*

Arelatensem, ita ut omnes ciues sint ad eius fidelitatem & seruitium sicut esse deberent ad seruitium ipsius Imperatoris, tam milites quam populares, ita quod omnia regalia ipsius sint tam in monetis quam in portibus & in ripaticis, pratis, pascuis, salinis, & omnibus aquis, aquarumque decursibus, & omnino omnia hac quae ad ius imperiale spectant.

§. XXV.

Eodem tempore Græcorum etiam perfidiam fuit expertus, Comorante enim in Italia Imp, horum legati, literas ab eodem sigillo clausas per surreptionem impetrauerant. Redeunte igitur ad transalpina Principe, Græci Campaniam simul & Apuliam ingrediuntur, ostensisque imperialibus litteris, maxima sibi a Principe concessa fuisse mentiuntur: Sicque indigenas quosque non solum auctoritate Imperatoris terrendo, sed & auro corrumpendo, totam Prouinciā ad suam ditionem inclinant. Adiuvabantur a diuersis Principibus; præterea totus pene populus in ciuitatibus oppidisque manens, eo quod iamdiu Guilielmi patrisque sui Rogerii tyrannide premeretur, tanquam de iugo tam graui liberari optans, illis adhaerebat. Ad dictam igitur Curiam Herbipolitānam Guibaldus Corbeienſis a Græcis rediens venit, legati Græcorum, qui cum eo ad Imperatorem destinati fuerant, apud Iuuauiam relictī, non admittebantur. Tandem inclinatus quorundam precibus, audientiam eis præstare disponit, & ad hoc dies eis in Norico castro, mense Iulio præscribitur. * Interim expeditionem illic iurari fecit. Non multo tamen post, ex quo cognouit, Guilielmum, fuis Græcis, Apuliam & Calabriam recepisse, consilium mutauit, expeditionem contra Græcos remisit, potius ad compescendam Mediolanensium contumaciam iram conuertit. ***

* Otto Frisingensis II. c. XXIX.

** Otto Frising. II. c. XXX.

*** Sic enim ipse Imp. ad Ottonem Frisingensem lib. II. c. XXX. cum enim ea quae necessitatis causa instituta fuerint, cessante necessitate, cessare debeant. Expeditionem, quam proxime VVirtzburg propter inuasionem Græcorum in Apuliam iurari præcepimus, post fugam eorum, tibi, ceterisque Principibus relaxamus, ut alia Imperii negotia promptiores eos inuenire possimus.

§. XXVI.

Dum interim nouam in Italiam meditaretur expeditionem, exortum fuit bellum Polonicum. Bōislaus enim Latislaum fratrem, qui filiam Leopoldi, Austriæ Marchionis sortitus fuerat uxorem, expulerat, de quo ipse apud Conradum Imp. fuit conquestus, atque hoc defuncto, apud Fridericum. Accedebat, quod debitum fidelitatis sacramentum offerre, vel solitum singulis annis tributum quingentarum marcarum publico arario inferre iam desueuerant. * Anno igitur 1157. mense Augusto, Viadrum tran-

transiens contra Polonos procinctum mouit. ** Dux autem se parem haut videns, in territorio episcopatus Posnaniensis circa partes Crisgouæ pedibus Imperatoris prouolutus, interuentu Principum, hoc tenore in gratiam receptus est. Primo iurauit, pro se, & pro omnibus Polonis, quod frater suus exul, ad ignominiam Romani Imperii, non fuerit expulsus. Deinde pollicitus est dare duo millia marcarum Imperatori, & Principibus mille, Imperatrici viginti marcas auri, Curia ducentas marcas argenti, ob eam negligentiam, quod ad Curiam non venerat, nec de Terra debitam fecerat fidelitatem. Iurauit quoque Italicam expeditionem; deinde iuravit, ut in proxima Natiuitate Domini, ad Curiam Magdeburgi celebrandam, venire deberet, iuxta iudicium & sententiam Polonorum & Boemorum, super querimonia fratris sui expulsi, plenarie responsurus. Sicque iurata Imp. fidelitate, sicut mos erat, & de supradictis omnibus fideliter adimplendis, acceptis obsidibus, Gazimero videlicet, fratre Ducis, & aliis nobilibus, gloriosam adeptus victoriam, Deo Duce feliciter Augustus reuertitur. Ipse tamen Dux dolis plenus & acerbam dominationis cupidinem mente gerens iamiam suis promissionibus, ut postmodum patuit, moliebatur insidias. Nam nec ad Curiam venit, nec sufficientes pro se Procuratores misit: Italicam quoque expeditionem, violato sacramento mentitus est. ***

* Caussam huius expeditionis describit Radeuicus lib. I. c. II. Boizlaus, Cazimerus & tertius item Lobizlaus, qui Gertrudem neptem Imperatoris, filiam Leopoldi Marchionis Austriae sortitus fuerat uxorem, totam terram funiculo baredisatis tenere debebant maiore natu, quem ultimo posuimus loco, nomen & honorem Ducis habente. Quo a fratribus per vim cum regalis sanguinis uxore proiecto, & ad Conradum Romani Imperii tunc Principem per fuga profecto, & clementer recepto. Missi ad praeuocatos tyrannos crebra legatione, ut in pristinum statum fratrem reciperent, Rex spernit, Ducisque exilium usque ad obitum Regis durauit. Diuo autem Principe Friderico rerum summam gubernante, pari modo mandatum eius floccipendere sibi impune arbitrabantur. Cessit vero his, secus ac rati sunt. Nam & altioris spiritus, & acrioris ingenii Principem, multiplicata iniuria ulterius dissimulare facinus non sinebant. Accesit siquidem ad hac quod vel debitum fidelitatis sacramentum offerre, vel solitum singulis annis tributum quingentarum marcarum, publico arario inferre iam desuenerant, talibusque indicis aperte se ab Imperio desciuisse, & non clanculum, sed euidentem rebellionem moliri protestabantur.

** Cont. Lamberti ad a. 1157. Imperator in Poloniam cum exercitu venit, ducem illius provinciae in deditionem suscepit, & sic rediit. Radeuicus lib. I. c. III. Imperator ergo cum magnis copiis Poloniam, quamvis arte & natura admodum munita sit, ita ut priores Reges seu Imperatores vix magna difficultate ad flumen Oderam peruenissent, fretus ope diuina, quae visibiliter exercitum praecessit, clausuras illorum, quas in angustiis locis praecisa densitate sylvarum fecerant, & magna mole ingeniose obstruxerant, penetravit, & XI. Kalend. Septembris praenominatum annum, qui ex illa parte totam Poloniam quasi murus ambit, & profunditate sui gurgitis omnes excludit aditus, praeter opinionem incolarum, cum magno exercitu transfugauit. Tunc enim

enim omnes tenebat transeundi desiderium, & alii natando, alii, quodlibet instrumentum fors obtulisset, eo pro nauicula secundo transirent: Otto de S. Blasio c. VII. qui tamen hanc expeditionem ad a. 1155. refert.

*** Radeuicus lib. I. c. III. IV. V. Otto de S. Blasio c. VII. nam post regressum Regis periturus effectus nec expeditioni interfuit; nec cetera quae sacramentis firmanerat, custodiens, iram denuo Regis promeruit.

§. XXVII.

Non multo post apud Herbipolim Constantinopolitani Imp. legati cum muneribus suam peragunt legationem: quia tamen verba eorum in quibusdam fastum regalem & Græcum & subornato sermone videbantur sapere tumorem, Imperator eos despexit, & nisi in melius commutata sententia commodius sibi prospexissent, si fieri poterat saluo nunciorum privilegio, dissimulationem agente Principe, prope fuit, ut a quibusdam ignominiosum & arumnosum accepissent responsum. Placatus tamen multis eorum precibus & lacrymis Imperator, veniam insuper his donauit: accepta sponcione, quod deinceps spernentes ampulosa, non nisi eam quam decere Romanum Principem, & Urbis ac orbis Dominatorem reuerentiam suis salutationibus apportarent. Indulgentiam & gratiam consecuti, Fridericum Ducem Sueuiæ, filium Conradi Regis, adhuc adolescentulum, in præsentia sua gladio accingi, & militem profiteri postulant, & impetrant. Amita siquidem ipsius Hirena Imperatrix Constantinopolitana multis & magnificis puerum visitauerat legationum muneribus, idque legatis in mandatis dedisse tradebatur, ne quando nisi completo negotio in Græciam reverterentur, ad stipulante proprio marito, ob gratiam & amicitiam cum patre pueri, Rege Conrado habitam. * Ibidem tunc affuere etiam Henrici Angliæ Regis missi, varia & pretiosa donaria, multo verborum lepore adornata, præsentantes. ** Aderant præterea diuersarum nationum, utpote de Dania, Pannonia, Italia, seu Burgundia diuersæ legationes, quarum portitores se mutuo videntes, atque certatim munera & supplicationes adferentes, singuli singulis stuporem pariter atque admirationem addidere. *** Ex quo Maiestas Imperii Friderici satis patescit.

* Radeuicus I. c. VI.

** Radeuicus I. c. VII. qui etiam litteras Henrici inseruit, in quibus hæc verba: regnum nostrum, & quicquid ubique nostra subiicitur ditioni, vobis exponimus, & vestra committimus potestati, ut ad vestrum nutum omnia disponantur, & in omnibus vestri fiat voluntas Imperii. Sit igitur inter nos & populos nostros dilectionis & pacis unitas indiuisa, commercia tuas, ita tamen ut vobis quæ dignitate præeminetis, imperandi cedat auctoritas, nobis non deerit voluntas obsequendi.

*** Radeuicus I. c. VIII.

Yyy

§. XXVIII.

§. XXVIII.

Eodem anno 1157. mense Octobri mediante Imperator apud Bisuntiam curiam celebraturus, in Burgundiam iter adgreditur, in qua ciuitate pene omnibus Proceribus terræ illius adunatis, multis quoque exterarum gentium, vtpote Romanis, Apulis, Tuscis, Venetis, Italis, Francis, Anglis & Hispanis per legatos suos Imp. aduentum præstolantibus, festiuissimo apparatu & solenni fauore excipitur. * Mittebat ad eandem Curiam Adrianus IV. Pontifex legatos, ob Londinensem Archiepiscopum qui in reditu a Romana Curia fuerat captus, & custodiæ mancipatus. ** Hiarroganter *** nimis Imperatorem Imperium beneficio Papæ habere, adscerebant. **** Indignatus de hoc Imp. omnesque Imperii Proceres, vt parum abfuisset, quin manus legatis fuerint illatæ. ***** Papa vero ad Germaniæ Episcopos litteris datis, de iniuria legatis illata conqueritur: ***** hi vero Papam vt Cæsaris iram mitigarent, admonebant. ***** Noua igitur a. 1158. a Pontifice in Germaniam mittitur legatio, quæ Imp. mitigaret, datisque litteris, se per beneficium non feudum, sed bonum factum intelligere professus. ***** In ista vero Curia omnes Burgundiæ Episcopi & Principes ipsi fidelitatem fecerunt.

* Radeuicus I. c. VIII.

** Patet hoc ex litteris Adriani ad Imp. scriptis apud Radeuicum *lib. I. c. IX.* in quibus hæc verba: *qualiter enim venerabilis frater noster E. Londonensis Archiepiscopus, dum a sede Apostolica remearet, a quibusdam impijs & scelestis (quod sine grandi animi dolore non dicimus) in partibus illis captus fuerit, & adhuc in custodia teneatur: qualiter etiam in ipsa captione pradicta, viri impietatis, semen nequam, filii scelerati, in eum & in suos euaginatæ gladiis violenter exarserint, & eos ablatis omnibus, quam turpiter atque inhoneste tractauerint: & Tua Serenissima Celsitudo cognoscit, atque ad longinquas & remotissimas regiones fama tanti sceleris iam peruenit.* Otto de S. Blasio c. VIII. Anno Dominice incarnationis MCLV I. Episcopus Lundeniensis, cum quodam alio Episcopo collega suo, a Romana curia recedens, ac per Burgundiam repatriando iter faciens, a quibusdam capitur, rebusque omnibus denudatus, lucri gratia in custodiam mittitur, dissimulante Imperatore, querimoniamque pro hac re parui pendente.

*** Insolitum sane exordium prout refert Radeuicus I. c. VIII. Exordium autem sermonis illorum in fronte ipsa notabile comparuit, quod tale fuisse dicitur: *salutat vos beatissimus, pater noster Papa Adrianus, & vniuersas Cardinalium S. Romanæ Ecclesiæ. Illi & pater, illi & Fratres.*

**** Sic enim in litteris Hadriani: *debes enim gloriosissima fili, ante oculos mentis reducere, quam grate et quam iucunde te tractauerit, quantam tibi dignitatis plenitudinem contulerit & honoris & qualiter Imperialis insigne Corona libentissime conferens, benignissimo gremio suo, tue sublimitatis apicem studuerit consuere: nihil prorsus efficiens quod Regia voluntati vel in minimo cognosceret obuiare. Neque tamen penitet nos desideria tue voluntatis in omnibus impleuisse, sed si maiora beneficia Excellentia Tua de manu nostra suscepisset, si fieri posset, considerantes quanta Ecclesiæ Dei & nobis per Te incrementa possint, & commoda prouenire, non immerito gaudeamus.*

***** Rade-

***** Radenicus lib. I. c. X. qui addit: *his omnibus in unum collatis, cum strepitus & turba inter Optimates Regni de tam insolita legatione magis ac magis innalesceret, quasi gladium igni adderet, dixisse ferunt unum de legatis: a quo ergo habet, si a Domino Papa non habet Imperium? ob hoc dictum eo processit iracundia, ut unus eorum videlicet Otto Palatinus Comes de Baio-aria, ut dicebatur, prope exerto gladio cernici illius mortem intentaret. At Fridericus auctoritate presentis sue interposita, tumultum quidem compescuit: ipsos autem legatos securitate donatos, ad habitacula deduci, ac primo mane via sua proficisci precepit. Otto de S. Blasio o. VIII.*

***** Extat ista Epistola apud Radevicum *lib. I. c. XV.*

*** **** Extrat ista epistola apud Radenicum *lib. I. c. XVI.* Otto de S. Blasio *c. IX.*

***** Extat epistola Papæ ad Imp. ap. Radeuicum lib. I. c. XXII. in qua hæc verba: occasione siquidem cuiusdam Verbi, quod est Beneficium, tuus animus, (sicut dicitur) est commo-
tus, quod vtiq; nedum tanti Viri, sed nec cuiuslibet minoris animum merito commouisset. Licet
enim, hoc nomen, quod est beneficium, apud quosdam in alia significatione, quam ex impositione
habeat, assumatur, tunc tamen in ea significatione accipiendum fuerat, quam nos ipsi posuimus,
& quam ex institutione sua noscitur retinere. Hoc enim nomen ex bono & facto est editum, & di-
citur beneficium apud nos non feudum, sed bonum factum. In qua significatione in vniuerso Sacra
Scriptura corpore inuenitur, vbi ex beneficio Dei non tanquam ex fendo, sed velut ex benedictione,
& bono facto ipsius gubernari dicimus & nutriri. Et Tua quidem Magnificentia liquido recogno-
scit, quod nos ita bene & honorifice Imperialis dignitatis insigne tuo capiti imposuimus, vt bonum
factum valeat ab omnibus iudicari. Vnde quod quidam Verbum hoc, & illud scilicet, Contulimus
tibi insigne Imperialis Coronæ, a sensu suo vixi sunt ad alium retorquere: non ex merito causa,
sed de voluntate propria, & illorum suggestionem, qui pacem regni & Ecclesiæ nullatenus diligunt,
hoc egerunt. Per hoc enim vocabulum, Contulimus, nil aliud intelleximus, nisi quod superius
dictum est, imposuimus.

§. XXIX.

Rebus in Burgundia ordinatis, in Saxoniam iter flecit, diemque
natiuitatis Magdeburgi celebrauit, vbi Poloni promissa sua adimplere de-
buerant, fidem tamen fuerunt mentiti. Deinde in Baioariam tendens,
Ratisbonæ Curiam magna cum frequentia Principum in octaua Epiphaniæ
1158. agit. Ibi inter ceteros qui tunc crebri aderant, etiam Regis Vngariæ
Geisæ legati affuere, dum frater ipsius Stephanus e regno eiectus, Imp.
auxilium implorasset. Imperator partibus auditis, cum videret rem eo
venturam, vt aut in communi diuidendo, aut in vnius condemnatione li-
tem opus esset terminari, conferens quoque in corde suo plurium nego-
ciorum occupationes, ad opportuniora tempora decisionem huius litis pla-
cuit protelandam. Itaque rogatus a Stephano, per Venetias illum trans-
mittit in Græciam. Legatos quoque Regis, acceptis ab eis muneribus,
ferme ad mille talenta, simulque eos sua liberalitate honoratos, ad Princi-
pem suum remeare concessit. * In eadem Curia Dux Boemorum Labez-
laus, vir ingenio validus, viribus præpollens, consilio, manu, audaciaque
magnus, cuius ante hac industriæ, obsequii multa præcesserant experi-
menta,

menta, maximeque nuper in expeditione Polonica magna virtus elaruerat, adeo, ut ob merita sua omnibus charus esset, ab Imperatore, ac Imperii primis, ex Duce Rex creatur. Suscepto itaque privilegio de usu diadematis, aliisque regni insignibus latus reuertitur, & ad Italicam expeditionem Rex pariter cum Imperatore fastu regali profecturus accingitur. ** Licet posteriori tempore, cum Alexandro Papæ faueret Ladislaus, eidem hanc dignitatem iterum adimeret, & Sobislao in eius locum reposito, non nisi Ducis titulum concederet. ***

* Radeuicus I. c. XII. Güntherus Ligurino lib. VI. §. 396.

** Radeuicus I. c. XIII. Güntherus Ligurin. lib. VI. §. 446. Conr. Vrsp. p. 217. Dubrauius lib. XIX. p. 318. *Casarem porro Germani Fridericum, Conradi ex Friderico fratre nepotem, cui Aenobarbo cognomen, quoniam Barba rutila conspicuus esset, in Comitibus Francfordia habitis, declararunt, Vladislao inter primos Electores ei suffragante, tanquam affini suo, & præterea tanta amicitia & familiaritate coniuncta, ut prima in Italiam (Coronæ Imperialis capiendæ gratia, qua ab Adriano Pontifice Romano donatus est,) profectio, Vicarium eum Imperii in Germania reliquerit, rediensque testimonium ei bene administratæ Prouinciæ prolixè perhibuerit. Mox vocatum ad nuptias, quas cum Beatrice ex Burgundia adducta celebraturus erat, hunc ei dein honorem ultro habuit, ut eum antea more, post tam longum Interregnum, Bohemiæ Regem coronaret, data in matrimonium viduæ filia Landgrauii Principis, cui Iudith nomen erat. Ex quibus Dubrauii verbis causæ, cur regiam dignitatem concefferit Fridericus, patescunt. Quare etiam Fridericus facultatem Circulum gestandi Ladislao, eiusdemque successoribus concessit, prout integrum Diploma in Pessinæ Martæ Morauicæ reperitur. Vid. etiam Dñs Ludewig diff. de auspicio Regum c. V. §. V.*

*** Aen. Sylvius Hist. Bohem. c. XXV. Schatenius Ann. Paderbon. ad a. 1173.

§. XXX.

Postquam Rheni partes peragrasset Imperator, celebratoque apud Ecclesiam Sancti Guiberti Paschate, rursus ad superiores Vangionum partes iter reflexit, ac Luteræ Cæsareæ diuertens, domui suæ, & familiaribus negotiis ordinandis aliquot dies indulxit. * Indieta etiam in Longobardiam expeditione apud Augustam Vindelicorum super ripam Lici fluminis castra ponens confluentem ex diuersis partibus militem per septem dies operitur. ** In iisdem Comitibus legati Hadriani Papæ Casarem mitigaturi adueniunt, *** Nuncii etiam Regis Waldemari, qui Suenoni successerat, Imp. adeunt præsentiam, postulantes, quatenus inuestituram de regno suo Regi mittere, ac electionem de ipso factam ratihabitione confirmare dignaretur. Exaudiuit eos Imperator, præbito, & accepto ab eis sacramento iurisiurandi. Post reditum suum de Italia, intra XL. dies Regem ad Curiam venturum, & Regni administrationem de manu Principis, debita fidelitatis interposita securitate, suscepturum. **** Licet iste Waldemarus post reditum demum Cæsaris a. 1163. de regno fuerit inuestitus. *****

* Rade-

* Radeuicus I. c. XIV. Ecclesia vero S. Guiberti nulla alia videtur quam Suiberti sive Kaylerswerth, de qua *disq.* XV. §. VI. Confundit igitur Paschalis festiuitatem cum curia Wormatiensi Dodechinus, dicens *ad a.* 1158. *Imperator Pascha Vormatia celebravit, ubi pene omnes principes Teutonici regni conuenerunt & in Longobardiam sequenti anno cum rege se ituros intrauerunt.*

** Radeuicus I. c. XVII.

*** Radeuicus I. c. XXII. XXIII.

**** Radeuicus I. c. XXIV. Güntherus Ligurino lib. VII. p. 194.

***** Vide infra §. XXXIX.

§. XXXI.

Interea confluente ad ipsum vndique copioso exercitu, Italicam expeditionem properabat. * Causam dabat Wilhelmus, Rogerii filius, inuasor Apulix, Calabria, Sicilia, & quod a Mediolanensibus rebellantibus multis iniuriis fuisset affectus. ** Mittebat primum in Italiam legatos suos Reinaldum Cancellarium, & Ottonem Comitem Palatinum, viros prudentes, *** qui in primo suo ingressu castrum Riuola super clausuram Veronensem situm, in deditionem acceperunt, existimantes, præsidio eiusdem in tam strictis locorum faucibus Germanos clementiorem aditum veniendi redeundique inuenturos. Excepti etiam cum magna frequentia & honore Episcopi ciuiumque Veronensium, tam illis, quam in aliis Ciuitatibus fidelitatem Imp. & adminiculum expeditionis, tactis sacrosanctis Euangelis, promitti fecerunt, **** viamque venturo Imp. præparantes, eius aduentus fidi atque vtilis præcursores fuere. Inde Cremonæ cum plerisque Italiæ Proceribus colloquium habentes, Græcorumque legatos, in Marchia Anconitana commorantes, vt maritimas ciuitates, seu dolo, seu vi, sub Græcorum redigerent potestatem, increpatos, domum mittunt. *****

* Radeuicus I. c. XXIV. *interea confluente ad ipsum vndique versus copioso exercitu, nuntii diuersorum Principum aulam replere, quibus locis singuli eorum cum singulis exercitibus, per ardua montium loca transirent, Imperatorem consultant. Tanta siquidem erant auxiliorum copia, quod plurimum viarum meatus vix eas præ multitudine sustinere potuisset, videlicet Francorum, Saxonum, Ribuariorum, Burgundionum, Sueuorum, Baioariorum, Lotharingiorum, Boionum, Vngarorum, Carentanorum & ceteris abie nonnullæ Celticæ seu Germanicæ nationes: viri fortes, bellatores, infinita multitudinis, varia armorum apparatus iuuentus valida, & ad bellorum motus impeterrima.*

** Otto de S. Blasio c. XL. anno Dominica incarnationis MCLVII. Fridericus contra VVilhelmum, Rogerii filium, inuasorem Apulix, Calabria, Sicilia, expeditionem instantem, a Mediolanensibus rebellantibus multis iniuriis affectus, in ipsos arma conuertit.

*** Radeuicus I. c. XVII. XVIII.

**** Iuramentum tale habet Radeuicus I. c. XIX. *ego iuro quod a modo in antea ero fidelis Domino meo Friderico Romanorum Imperatori contra omnes homines, sicut iure debet Domino & Imperatori, & adiuuabo eum retinere coronam Imperii, & omnem honorem eius in Italia, nominatim & specialiter ipsam illam, & quicquid in ea iuris habere debet, velim omni virtute con-*

mitatus vel Episcopatus N. Regalia sua ei non auferam ibidem, nec alibi, & si fuerint ablata, bona fide recuperare & retinere adinuabo. Neque in consilio ero neque in facto, quod vitam, membrum, vel honorem suum perdat, vel mala captione teneatur. Omne mandatum eius, quod ipse mihi fecerit, per se, vel Epistolam suam, aut per legatum suum, de faciendis iustitiis fideliter obseruabo, & illud audire, vel recipere, vel complere nullo malo ingenio euitabo. Hac omnia obseruabo si de bona, sine fraude, Sic me Deus adiunet, & hac sanctis quatuor Euangelia. Godefridus Monachus ad. a. 1167.

**** Radeuicus I. c. XX.

§. XXXII.

Inde Imp. multa Principum Comitumque frequentia * comitatus, Italiam intrauit, atque Brixia capta, ** pacem in exercitu conseruandam omnes Principes iurare fecit. *** Post Mediolanenses peremptorie, ut dicitur, fecit citari, **** qui missis legatis iram Imp. delinire conati, pacis infecto negotio ad suos reuertuntur. ***** Inde Liguria igne ferroque profligata, Cremenenses primum, Mediolanensium fautores oblidione cinxit, ciuitateque tradita, ipsam funditus euerit. ***** Hinc centum armatorum millibus Mediolanum obsidebat. † Mediolanenses primum resistentes, legatos postea de pace mittebant, quæ his conditionibus data est, ut iuri suo in Cumas & Laudum renuntient, Imp. fidem iurent, palatium imperiale exstruant, nouem millia marcarum soluant, trecentos obsides dent, regalia dimittant, captiuos reddant. Talibus conditionibus cum Mediolanenses, postquam Imp. supplices tacti, veniam petiissent, in gratiam Imp. fuerunt recepti. †† Factum id VI. Idus Septembris 1158. †††

* Radeuicus I. c. XXV. Princeps ipse habens in Comitatu suo Regem Boemie, Ducem Suesuie, videlicet Fridericum filium Regis Conradi, fratrem suum Conradum Palatinum Comitem de Rheno, Fridericum Coloniensem, Amaldum Moguntinum, Helinum, Treuirenses Archiepiscopos, cum Episcopis Conrado Eistetenensi, Daniele Pragensi, Hermanno Verdensi, Gebhardo Herbipolensi & Abbatibus regalium canobiorum, videlicet Fuldensi, Augiensi. Taceo Marchiones, Comites clarissimos, & valde potentes, quorum nomina si coner perstringere, delicato seu pigro lellori onerosus existim.

** Radeuicus c. l. iam angustias montium latus exorat exercitus, iam in planis Italia campestribus castra metati fuerunt, primaque venientium impetum Brixia temere in locis munitis, & militum suorum fortitudine confisa, armis ausa fuit excipere. Sed momento temporis lacertis eius viribus subacta est. Primo a Rege Boemorum grauius attrita: deinde in aduentu Principis, datis LX. vadibus, simulque non modica pecunia, in deditionem pallionis recepta.

*** Has leges castrenses exhibet Radeuicus lib. I. c. XXVI. tandem ita concludens: hanc trengam Archiepiscopi, Episcopi, Abbates datis pro se dextris firmanerunt, & violatores pacis Pontificalis officii seueritate coercendos promiserunt.

**** Radeuicus I. c. XXVII. Sapientes & legum periti persuadent, Mediolanenses licet improbos & infames, iudicis tamen officio per legitimas inducias citandos esse, ne violentia eis illata, vel contra ius in absentes prolata sententia videretur. Legitimas vero inducias dicunt in-

dicis edictum unum, mox alterum, & tertium: seu unum pro omnibus, quod peremptorium nominatur: quod & factum est.

**** Radeuicus I. c. XXVIII. itaque Mediolanenses cum viderent vniuersam vim belli suis imminere capitibus, eligunt quos ad Curiam mittant legatos, viros eruditos, & in dicendo acerrimos. Qui cum se pœnalibus & stricte iuris actionibus conueniri viderent, neque Principem pœtione multa pecunie posse deliniri, suffragio Optimatum frustra quesito, pacisque infecto negotio, ad suos reuertuntur. Imperator ad stipulantibus iudicibus, & primis de Italia, contra Mediolanenses condemnationis proferens sententiam, hostes eos iudicat, omnique apparatu ad obsidionem ciuitatis accingitur.

***** Radeuicus I. c. XXIX. XXX. XXXI. Otto de S. Blasio c. XI.

† Radeuicus I. c. XXXII. ad XL. vsque.

†† Radeuicus I. c. XLI. XLII. XLIV. Otto de S. Blasio c. XI. pace data dies statuitur, in qua ciues se suaque omnia in manus Caesaris contraderent, sicque obtentu Principum gratiam eius inuenirent. Qua veniente, Imperator procul a ciuitate per quatuor ferme miliaria Lasina secessit, inque tribunali ambiciosissime instructo, cum frequentia Principum resedit, cuncto exercitu per turmas suas tractu longissimo a ciuitate vsque ad locum tribunalis extento, totiusque militaris glorie apparatu decentissime instructo. Via itaque per medium exercitum vsque ad Imperatorem ciuibus patefacta: primo procedit Archiepiscopus, Sacerdotalibus indutus; nudis pedibus, cum omni clero & ceteris ordinibus Ecclesiasticis simili habitu, lugubri facie reliquias sanctorum gestantes. Post hos Consules aliarumque dignitatum Barones, cum omnibus literæ conditionis ordinibus, nudis pedibus, sagis induelli, exerts gladiis collo impositis. Post hos seruilis conditionis cum omni vulgo torque collo innexo, eadem via suo quisque ordine venientes, pedibus Imperatoris prouoluuntur, se Maiestatis reos verbis & gestibus profitentur, Principibus ergo pro eis supplicantibus, subiectioneque omnimoda Sacramentis firmata: Imperator ad misericordiam stœtitur, ipsosque vite & ciuitati, pristinisque honoribus redditos, de malis peiores (sicut in sequentibus ostendimus) reddidit: sicque soluta obsidione cum exercitu discessit. Albericus ad a. 1158.

††† Radeuicus I. c. XLIII.

§. XXXIII.

Fridericus igitur a Mediolano castra mouens, apud Modoëtiam sedem regni Italiæ coronatur.* Post hæc IX. Kl. Decembris 1158. in Campis Roncaliis Comitia celebrauit,** ad quæ ex omnibus Regni partibus cum magna frequentia confluebant Archiepiscopi, Episcopi, multique alii Ecclesiastici viri, Duces, Marchiones, Comites, & Proceres Consules & Ciuitatum Iudices.*** Habebat etiam secum Imperator quatuor iudices, videlicet Bulgarum, Martinum, Iacobum, Hugonem viros religiosos & in lege doctissimos, legumque in Civitate Bononiensi Doctores, & multorum auditorum Præceptores: cum his, aliisque legisperitis qui diuersi ex diuersis ciuitatibus aderant, audiebat, discutebat & terminabat negotia.**** Deinde super iustitia regni, & de regalibus, quæ longo iam tempore depetierant, studiose differens, cum nullam possent inuenire defensionem excusationis, tam Episcopi quam primates & Ciuitates vno ore, vno assensu in manum Principis regalia reddidere, primique resignantium Mediolanenses

nenses extitere. Requisitique de hoc ipso iure quid esset, adiudicauerunt Ducatus, Marchias, Comitatus, Consultatus, Monetas, telonia, fodrum, vectigalia, portus, pedatica, molendina, piscarias, portus, omnemque utilitatem ex decursu fluminum peruenientem: nec de terra tantum, verum etiam de suis propriis capitibus census annui redditionem vt ex eo reditus Imperii plurimum augerentur. ***** De Feudis etiam & pace non violanda leges ibidem tulit. ***** Controuersiam quoque inter Cremonenses atque Placentinos definiuit, atque Modoëtiâ, quam Mediolanenses prætendebant, Imperio vindicauit. *****

* Radeuicus I. c. XLIV.

** Hæc Comitata prolixius describit Radeuicus lib. II. c. I. ad VIII. Otto Morea, de rebus Laudensibus ad a. 1158. Güntherus Ligurino lib. VIII.

*** Radeuicus II. c. I.

**** Radeuicus II. c. V.

***** Radeuicus c. I. Otto de S. Blasio c. XIV. anno ab incarnatione Domini MCLX.

Fridericus Imperator convocatis omnibus Italicis Baronibus, generalem Curiam apud Roncaliam, cum maximo Principum conuentu celebravit: ibique remouatis antiquis legibus, nouas de suo promulgauit, ac diuersis Imperii negotiis expeditis, iura desueta in consuetudinem reduxit, & quo inris genere ciuitates Italica subiacerent Imperio iudicialiter exquisiuit. Quod a Principibus & legum Domini diligenter examinatum, generali omnium sententia indicatur: omnia regalia ciuitatum, sivepote monetas, telonia, nauigia, nec non & dignitates potestatum, Consulatum, iudicium adiut. spectare Imperii, electisque a ciuibus ad has dignitates personas, de manu Imperatoris iure beneficii eandem suscipere, nec sine eius consultu suspectas deponere. In hac etiam Curia, iam per multa tempora obliuioni & neglectui datos, ad XX. milia talentorum in annuos reditus Imperio acquisiuit. Præterea vectigalia antiquitus constituta, nec non exactiones pro Imperii necessitate exigendas in rationem Caesaris, ubi, quando, & a quibus, & quomodo traherentur, decretum est, & edito confirmatum.

***** Extant istæ apud Radeuicum II. c. VII. & II. F. tit. LV.

***** Radeuicus II. c. VIII.

§. XXXIV.

His gestis, Fridericus nuntios pro colligendo fodro per totam Tusciam, & maritimam, atque Campaniam direxit: de principibus quoque ad ordinandos in ciuitatibus Consules seu potestates, alium alio dimittit: reditus Imperiales, quæ dicuntur domus Mathildis, a Duce Guelfone seu ab aliis distractos & dispersos, congregauit * Adrianus vero Papa, cum audisset, Principes regalia sua dimisisse Imperatori, literas super hoc negotio acriori commonitione plenas ad Imp. dirigit. Hic etiam Guidonem Blanderatensem, quem Rauennatensi Ecclesiæ surrogari fecerat a Papa confirmari petebat, hoc tamen denegante. ** Fridericus ergo & ipse accepta occasione, suam hoc modo solatur indignationem. Iubet notario vt in scribenda

bendis chartis nomen suum præferens, Romani Episcopi subsecundet, & dictionibus singularis numeri ipsum alloquatur. Hæc itaque causa sermonum & nunciorum, maiorem inter eos similitudinis fomitem ministravit, in tantum, ut quædam litteræ deprehensæ dicerentur, ac sede Papali directæ, quæ Mediolanenses, & quasdam alias ciuitates, rursus ad defectionem hortarentur. ***

* Radeuicus II. c. X.

** Radeuicus II. c. XV.

*** Radeuicus II. c. XVIII.

§. XXXV.

Interea cum de curia Optimatum a. 1160. ad singulas ciuitates bini vel plures pro constituendis potestatibus & Consulibus a Principe destinati fuissent, contigit, Reinaldum Cancellarium, & Ottonem Palatinum Comitem de Baioaria, sæpe iam memoratos, Comitemque Gotzwinum Mediolanum deuenisse, id negotium in ea ciuitate, sicut & in cæteris, iussos promouere. Populus ergo in seditionem conuersus, ad domos ubi legatos manere suspicabantur, mox procurrere, contumeliosa & superba perstrepere, lapidibus aliisque missilibus crepitare, nec ab eo tumultu auerti poterant.* Hanc legatorum violationem grauiter ferens Imperator in Antiniaco villa, ubi festiuitatem Luminum celebrabat, Principibus suis amplo sermone exposuit, quorum suffragio in Mediolanenses vindicta decernitur.** Proponuntur itaque edicta, iterumque Mediolanenses in ius per legitimas citantur inducias. Die statuto, Friderico apud villam regiam, quæ Marnica dicitur, commorante, per legatos suos se præsentant Mediolanenses, qui de violato foedere & sacramentis admoniti, responderunt: iurauimus quidem, sed iuramentum attendere non promissimus. Infecto igitur pacis negotio disceditur, aliusque illis dies præfigitur.

* Radeuicus II. c. XXI. Otto de S. Blasio c. XIV.

** Radeuicus II. c. XXII.

*** Radeuicus II. c. XXV.

§. XXXVI.

Fridericus igitur missis nuntiis auxilia vltre montanorum contra reprobam ciuitatem acciendâ reputauit.* Jam dies aderat, quæ Mediolanensibus tertio vel quarto fuerat præfixa. Tum Imperator conuocatis iudicibus & legis peritis, citari iubet Mediolanenses. Cum autem nemo compareret, qui absentium illorum causam redderet, tanquam contumaces rebelles & Imperii desertores hostes pronunciantur, res eorum direptioni, personarum seruituti adiudicantur.** Cariam igitur apud Roncaliam denuo gloriose

Z z z

cele.

celebrauit, & ibidem copiosam multitudinem bellatorum collegit, Mediolanensium terras ingreditur, easdemque vastat & depopulatur. *** Vario inde Marte bellum geritur contra Mediolanenses, his Tretium expugnantibus, Laudam incenduntibus, contra Imp. varie conspirantibus. **** Imp. e contrario ex diuersis Regnis & regionibus exercitu coadunato, primo in auxilios Mediolanensium arma conuertit, ac Placentinos in multitudine turrium suarum confidentes obsidione cinxit, fortique aggressionem expugnatam, turribus vniuersis deiectis, ciuitatem ipsam solo coequauit. Exinde ad Mantuanos diuertens, cunctis, ad eos pertinentibus igne ferroque profligatis, ipsos ad deditionem coegit, omnesque ciuitates Mediolanensibus fauentes, aut dedi fecit aut funditus euertit: nouamque Laudam inter Mediolanum & Placentiam ad receptionem exercitus a fundamentis edificauit, & in ea sedem belli contra Mediolanenses constituit. *****

Anno 1162. Imperatrix, comitante eam Conrado Augustensi Episcopo, nec non & Welfo Dux, multique nobiliores cum militia, Imp. coniunguntur, coactoque in vnum corpus exercitu, & ad C millia pugnatorum computato: Mediolanum denuo obsidione cingitur, ac diuersis machinis tota industria impugnatur. Ciues quidem fortiter resistentes, tandem diuersis attriti cladibus, miseri dextras petunt, ac multis modis iram Caesaris sedare tentantes, nullo modo nisi hac sola conditione proficiunt, scilicet vt traditis armis, urbem relinquentes egrediantur, vita tantum rebusque necessariis licet exiguis sibi indultis. ***** Quo pacto Kl. Martii 1162. Consul Mediolanensium cum aliis nobilibus numero quasi viginti, se cum ciuitate, cum rebus & personis, remota omni simulatione fraudis, sine omni conditione, prostrati cum nudis gladiis in ceruicibus, palam in plena curia Imperatori reddiderunt, prestantes Sacramenta quaecunque iuebantur pro se & ceteris omnibus Mediolanensibus. Dominica Reminiscere trecenti electissimi milites Mediolanensium cum praefatis Consulibus venientes, clauis ciuitatis & vexilla principalia obtulerunt. Tertia feria omnis populus cum Carocio praegrandi vexillo conspicuo, quod centum & plura alia circumstabant, Imp. se submisit. Destructis igitur muris fossatis turribusque ciuitatis & secum sumtis quadringentis obsidibus, populum a banno Imperiali absoluit. ***** Postmodum vero totam ciuitatem a fundamentis ac omnibus modis inhabitabilem reddens, igne postremo reliquias omnino consumpsit, diuisisque in quatuor partes ciuibus, regione inculta ipsis ad inhabitandum concessa, quatuor eos oppida edificare iussit, ipsosque per partes diuisos ea, incedere fecit, conseruantis saltem quibusdam

zdi-

edibus sacris & domibus clericorum. † Hoc exemplo motæ reliquæ ciuitates Imp. se subiecerunt, †† qui statum Italiæ per Rainoldum Coloniensem Archiepiscopum, Italiæ Archi-Cancellarium probe ordinauit. †††

* Radeuicus II. c. XXVI. inter hac videns Imperator Mediolanensium superbiam non nisi in manu graui & forti posse compesci, cum (vt supra memorauimus) dimisso exercitu, ipse cum paucis remansisset, auxilia vltimontanorum contra reprobam ciuitatem acciendā reputauit. Itaque missis nunciis Imperatricem aduocat, & Ducem Baioaria Henricum, aliosque tam Episcopos, quam Proceres Imperii, commonens eos fidelitatis suæ, ne desertores Regis pro tanta temeritate de impunitate latentur: velle se probare ipsorum benenolentiam circa statum Imperii conseruandum, impetumque inimicorum cohibendum. Illi accepta legatione, alacri animo se ad nouam in proximo vere accingunt expeditionem.

** Radeuicus II. c. XXX.

*** Radeuicus II. c. XXXIII.

**** Radeuicus II. c. XXXII. ad XXXVII.

***** Otto de S. Blasio c. XV.

***** Otto de S. Blasio c. XVI. ad a. 1162. qui etiam addit: tres Magos, qui cum muneribus stella Duce Christum in cunabulis adorauerunt, inibi inuentos, Reginoldo Colonensi Episcopo, qui in hac obsidione cum sua militia præcipue claruit, dono dedit: quos Venerabilis Pontifex ad cisalpina transferens, Colonensi Ecclesiæ intulit, hisque patronis totam Germaniam illustrans, vniuersam Teutonicorum gentem magnifice nobilitauit. In corrupti enim & quasi adhuc vini in singulis de pretioso metallo sarcophagis, in eadem Ecclesiâ adhuc reſeruatur. Idem dicit Dodechinus ad a. 1162. Hæ autem reliquæ demum ad a. 1164. Coloniam fuerunt translatae, prout tradit Godefridus ad a. 1164. Albericus ad a. 1163.

***** Hanc destructionem singulari epistola ad Nicolaum Sigeburgensem abbatem descripsit Burchardus Notarius, quæ reperitur in Tomo primo Freheri. Otto de S. Blasio c. XVI. Otto & Acerbus Morena Rer. Laudensium Historia p. 997. Tristanus Calchus Hist. patria lib. X. p. 252.

† Hæc verba sunt Ottonis de S. Blasio c. XVI. Burcardus sub finem: deinde muri ciuitatis & fossata, & turres paulatim destructæ sunt, & sic tota ciuitas de die in diem magis ac magis in ruinam & desolationem detracta est. Quæ autem de populo & terra futura sit ordinatio, in voluntate Dei & principum, consilio pendet. Godefridus Mon. Ann. ad a. 1162. Iussit ergo Imperator omnes Consules & Exconsulares, maiores, milites, legibus & iudices in obsidione teneri: populum vero tanquam minus reum sacramento confictum in ciuitatem remitti: muros ciuitatis cum turribus funditus destrui, fossatum impleri. Helmoldus I. c. XC. postquam ergo transferunt obsidionis quinque vel eo amplius anni Caesar obtinuit Mediolanum, & eiecit habitatores eius ex illa, & destruxit omnes turres eius, Ecclesias & muros ciuitatis adæquauit solo, & posuit eam in solitudine. Dodechinus ad a. 1162. Mediolanum rursus a Casare obsessa, insimul etiam in breui capta: populus expulsus: murus in circuitu deiectus. Edes exceptis sanctorum templis solo tenus destructæ. Clarius Albericus ad a. 1162. deinde iussit suos ciuitatem ingredi, muros, turres, alta & superba fastigia & ædificia destrui. Tribus tamen pepercit Ecclesiis, sanctæ Mariæ, sancti Mauricii & sancti Ambrosii, cum officinis clericorum officialibus, ipsorum domibus & indemnitate rerum concessa, agrarium publicum sibi reſeruauit.

†† Albericus ad a. 1162. Placentini, Bononienses, Brixiani, Mediolanensibus contra Imperatorem confederati, exemplo eorum terris eandem humilitatis subiectionem quasi rei Maiestatis

prostrati Imperatoris pedibus exhibuerunt, ipsiusque indulgentiam obtinuerunt: Morena p. 839. subdit suis legibus Brixiam, Placentiam, Bononiam, Imolam, Faentiam, similiter omnes Ciuitates Lombardie, & totius Italiae, & Castra, & arces in illa estate Domino Imperatori subdita sunt, prater Guardum, quae est prope Veronam; quam tunc tenebat procer quidam, Tarisendus nomine, qui se Imperatori parere quasi designabatur. Contra quem Comes Marconidus, cum Pergamenisibus & Veronenisibus, atque Mantuanis, Veniens, & quasi per annum, ipsam arcem obsidens, tandem cum ipso Tarisendo federe composito, obtinuit ipsam arcem.

††† Morenae. l. post paucos vero dies, remisit Dn. Imperator in Italiam, Raynaldum Archicancellarium & Electum Archiepiscopum Coloniae, & vice sua, quae forent ordinanda in Italia, statueret ipse. Archicancellarius aliquantulum in Lombardia, & in Marchia, deinde Tuscia & Romania singulas Ciuitates perambulans, sua solertia eximia omnes Ciuitates & Principes Marchiae & Tusciae, atque Romaniae, ad Imperatoris amorem, & obsequium mirabiliter promouit, & ad honorem Domini Papae Victoris, quosdam Episcopos, rebelles ei deposuit, aliis in locum eorum subrogatis. Deinde misit in Italiam Clarissimus Imperator, quasi circa festum S. Andreae, Hermannum, Verdensen Episcopum, de Saxonia, deditque ei potestatem, & de omnibus causis Italiae tam de principalibus, quam de litibus appellationum, sua vice cognosceret, easque legitimo tramite definiret. Qui & ipse partim Lauca, partimque in aliis, tam Marchia quam Lombardia Ciuitatibus, sapienter & moderate, mandatum Imperatoris adimpleuit.

S. XXXVII.

Inter hæc ad Imp. Bononiæ a. 1159. agentem venerunt legati Hadriani Pontificis vna cum nunciis Senatus Populique Romani, proponentes nuncios ad urbem, ignorante Papa ab Imp. non esse mittendos, cum omnis magistratus inibi B. Petri sit, cum vniuersis regalibus. De dominicalibus Papæ fodrum non esse colligendum, nisi tempore suscipiendæ Coronæ, Episcopos Italix solum sacramentum fidelitatis sine hominio facere debere Imperatori. Neque nuncios Imperatoris in palatiis Episcoporum esse recipiendos. De possessionibus Ecclesiæ Romanæ restituendis, totius terræ Comitissæ Mathildæ, Ducatus Spoletani, Insularum Sardinix, Corsicæ, aliarumque. Imperator vero iusticiam constanter offerens, si & ipsi iusticiam vellent facere. E contrario Imp. multa proponebat de rupta concordia, de Graecis, Siculo, Romanis sine communi consensu non recipiendis: de Cardinalibus quoque sine permissione imperiali libere per regnum transeuntibus, & regalia Episcoporum palatia ingredientibus & Ecclesias Dei gravantibus de iniustis appellationibus & cæteris quam pluribus. * Eodem vero ad Papæ postulata argute respondente, ** consilium initur, vt ex parte summi Pontificis Cardinales sex, & ex parte Principis sex Episcopi religiosi, prudentes eligantur, tantorum negotiorum hinc inde cognitionem accepturi, tantamque litem congruo fine decisuri, quod tamen Consilium Romanis displicuit. *** Imp. post modum apud Cremam agente, nuntii de nobilioribus Romanæ urbis ex parte Senatus populique Romani ad Curiam

vene-

venerunt suum promittentes obsequium : quos benigne exceptos & per aliquot dies secum commoratos regaliter donauit atque absoluit mittens cum eis legatos Ottonem palatii Comitem & Haribertum Aquensem Praepositum, qui Senatum & concordiam cum Papa stabilirent. ****

* Late hæc narrat Radeuicus II. c. XXX. qui etiam epistolam Eberhardi Bambergensis ad Eberhardum Saltzburgensem Episcopum eadem de re inseruit.

** Radeuicus c. l. Imperator ad hæc verba Cardinalium tale dedit responsum: quamuis non ignorem ad tanta negotia, non ex animi mei sententia, sed ex consilio Principum me respondere debere, sine prauidicio tamen sapientum, hac usque consultatione respondeo. Episcoporum Italia ego quidem non affecto hominum, si tamen & eos de nostris regalibus nihil delectat habere. Qui si grater audierint, a Romano Praefule, quid tibi & Regi? Consequenter quoque ab Imperatore non pigeat audire; quid tibi & possessioni? nuncios nostros non esse recipiendos in palatiis Episcoporum asserit. Concedo, si forte aliquis Episcoporum habet in suo proprio solo, & non in nostro palatium. Si autem in nostro solo & allodio sunt palatia Episcoporum, cum profecto omne quod edificatur solo cedat, nostra sunt & palatia. Iniuria ergo esset, si quis nuncios nostros a Regiis palatiis prohiberet. Legatos ab Imperatore ad Urbem non esse mittendos affirmat, cum omnis magistratus inibi Beati Petri sit, cum vniuersis regalibus. Hæc res fateor, magna est & grauis, grauiusque & maturiori egens consilio. Nam cum diuina ordinatione ego Romanus Imperator & dicas, & sim, speciem tantum dominantis effingo & inane vtiq; porto nomen ac sine re, si Urbis Roma de manu nostra potestas fuerit excussa

*** Radeuicus II. c. XXXI.

**** Radeuicus II. c. XLI.

§. XXXVIII.

Nuncijs adhuc Romæ existentibus, Adrianus Papa Kl. Septembris 1159. apud Anagninam diem clausit extremum. Post cuius obitum Cardinales in seditionem conuersi, gemina electione scindunt vnitatem, quibusdam eligentibus Octavianum tituli Sanctæ Cecilie presbyterum Cardinalem, cui nomen dederant Victor: alijs Rolandum tituli Sancti Marci presbyterum Cardinalem, & Romanæ Ecclesiæ Cancellarium, Cui nomen imposuerunt Alexander. * Octavianus etiam in prima Dominica mensis Octobris, Rolandus in die XVIII mensis Octobris in Episcopum fuit consecratus: vterque per epistolas electionem de se factam publicabat. ** Causa hac ad Imp. delata, generalem Curiam in octaua Epiphaniæ 1160. Papiæ indixit celebrandam. *** Aduentante igitur tempore, cum resedisset Imp. auctoritatem definendi hoc negotium Episcopis reliquit, **** qui ventilata per septem dies causa, condemnato Rolando, reprobatoque pro Octauiano, dicto Victore, responderunt, ***** idemque Imp. per epistolam nuntiarunt, ***** qui hanc Victoris electionem confirmans † novum argumentum dedit Iuris Imperatorii in Papam.

* Radeuicus II. c. XLIII. Otto de S. Blasio c. XIII. anno Dominice incarnationis MCLX. Adriano Papamortuo, factum, est schisma in electione, quibusdam in Octavianum Cardinalem, Vi-

Horem vocatum, eligentibus: aliis Rolandum Cancellarium, Alexandrum dictum, inthronisantibus. Dimissis itaque tali schismate Cardinalibus, nonem numero in parte Victoris, undecim in parte Alexandri consistentibus, res ad Imperatorem referuntur. Discrepant isti, qui a partibus stant Alexandri, inter quos Albericus ad a. 1159. Roma Papa Adriano mortuo eligitur a saniore parte Cardinalium Rolandus Cancellarius natione Sthenis, & vocatur Alexander tertius, qui cum se protestaretur indignum causa humilitatis, profuit in medium Ostavianus vir ambitiosus, & aiunt quibusdam sibi fauentibus Cardinalibus; Iste non est cogendus. Et mox ab illa parte, de qua presumebat, se patiens eligi, Victorem se nominare (quamvis victoria careret) praesumpsit, & veniens ad Imperatorem Fredericum qui Mediolanum in Lombardia obsidebat, ipsum ad se traxit, & generale schisma in Ecclesia fabricavit, & per annos fere nouendecim innumera hominum milia ad inferos transmisit. Papa Alexander immobilis in fide stetit, qui habuit in partem suam Regem Francia, & Regem Anglia, & multos alios. Epitola Frederici I. apud Freherum n. 1. 3. 6. 7. Dum autem Ludouicus, Gallorum Rex Alexandro faueret, eum ab eiusdem partibus abducere voluit Rainoldus, Colonienfis Archiepiscopus, prout ex Epistola IX. & X. patet.

** Radeuicus II. c. L. LI. LII. LIII. qui etiam vtriusque non solum sed etiam Cardinalium vtriusque partis epistolas inseruit.

*** Radeuicus II. c. LIV. qui etiam litteras ea de causa ad Rolandum & ceteros Cardinales scriptam inseruit, in qua haec verba: *Et autem huic post compulsum & Deo gratum exhibeamus remedium, religiosorum virorum consilio generalem Curiam & Conuentum in octaua Epiphania Papie indiximus celebrandam. Ad quam euocauimus totius Imperii nostri & aliorum regnorum, scilicet Angliae, Francia, Vngariae, Daciae Archiepiscopos, Episcopos, Abbates, & viros religiosos, ac Deum timentes. quatenus remoto omni seculari iudicio, hoc tam magnum Ecclesiae negotium Ecclesiasticarum tantum personarum sententia sopiatur. Otto de S. Blasio c. XXII.*

**** Radeuicus II. c. LXIV. tempus erat quo Concilium Papie indictum, celebrandum fuerat, idque de vniuersis regni partibus, videlicet cisalpinis & transalpinis in vnum collecti Archiepiscopi, & Episcopi, alique Ecclesiarum Praelati pendula expectatione operiebantur. Tum Augustus communionem omnes ieiuniorum & orationum subsidiis Ecclesiae Catholicae causam Deo commendari, cum sacerdotibus, & omni populo auxilium diuinum fide sanctorum intercessione poscebat. Deinde conuocato in vnam concilio, cum resedisset, ait ad Episcopos. *Quamuis nouerim officio ac dignitate Imperii penes nos esse potestatem congregandorum conciliorum, praesertim in tantis Ecclesiae periculis: (hoc enim & Constantinus, & Theodosius, nec non Iustinianus, seu recentioris memoria Carolus Magnus, & Otto Imperatores, fecisse memorantur,) auctoritatem tamen diffiniendi huius maximi & summi negotii, vestrae prudentiae, vestraeque potestati committo. Deus enim constituit vos sacerdotes, & potestatem vobis dedit, de nobis quoque iudicandi. Et quia in his quae ad Deum sunt, non est nostrum de vobis iudicare, tales vos, & taliter in hac causa hortamur habere, tanquam solius Dei de vobis expectantes iudicium.* Cum hac dixisset, ipse se concilio subtraxit, examen totum Ecclesiae & Ecclesiasticis, quae ibi innumerabiles erant commissens personis. Erant autem circiter quinquaginta Archiepiscopi & Episcopi. Abbatum & praepositorum non erat praesentium multitudo aestimatio. Legati quoque diuersarum terrarum adstant, spendentes quicquid a synodo decretum foret, indubitanter a suis recipiendum.

***** Dodechinus II. c. LXV. residentibus itaque Episcopis, & cetero vniuerso VII diebus causa ventilata est, tandemque Domino Ostauiano, qui cum praesens aduenisset, & haberet qui partem suam defenderent, cessit litis victoria, & pro ipso concilio sine curia dedit sententiam, condemnato Rolando & reprobo, qui citatus legitime concilio se praesentare contumaciter abnu-

annuie dicebatur. Otto de S. Blasio c. XIII. concilio ab Episcopis habito, exclusis primum cum Imperatore laicis, Othavianus qui & Victor, cum sua parte, iudicio istius Concilii se praesentavit, seque iudicium Ecclesia humiliter subire proficetur. Rolandus autem qui & Alexander cum sui parte se canonicè, & potè a maiori & saniori parte electum affirmans, nec summum Pontificem a laico citari omnesque ipsius iudicio subiacere, & ipsum a nemine iudicari debere contestans, huic Concilio se absentavit, nec responsales aliquot pro se destinavit. Cuius absentatione Concilio praesidentes permoti, electionem Domini Victoris canonicam iudicantes, Alexandro reportato, ipsum in summum Pontificem, fauente Imperatore, omnibus praesentibus, receperunt: omnique obedientia reuerentia ei exhibita, pedibus eius & potè Apostolici cum oblationibus osculatis, Concilium soluitur: ascendente Imp. strepam pro sacerdotali reuerentia tenens, se fautorem & auctorem promotionis ipsius ostendit. Alexander autem cum maiori parte Cardinalium, & sim. Caesaris non sustinens, urbe cessit, ac in partes Apulia, Calabria & Sicilia, Apostolica nihilominus & ens auctoritate, se contulit, fautoresque Victoris cum Concilio Papiensi detestans, in potestate V. Wilhelmi Regis Siciliae mansit aliquandiu.

**** extat ista apud Radeuicum II. c. LXVI. quam insequitur c. LXVII. actio concilii.

† Radeuicus II. c. LXX. confirmato & recepto taliter in papatu Victore, deferitur ad principem sacerdotalis concilii sententia. Qua venerabiliter suscepta & approbata, Victor ad Ecclesiam vocatur, & magna solennitate, & frequentia cleri ac populi suscipitur, ipsique ut summo Pontifici, & vniuersali Papa acclamatur. Diuus quoque Imperator consuetam ei reuerentiam, sicut Constantinus beato Syluestro humiliter pro foribus Ecclesiae exhibuit & manu eius accepta usque ad sedem deduxit, & intronizauit. Extat de eodem etiam Epistola Imp. ad Eberhardum Salisburgensem Episcopum apud Radeuicum II. c. LXXI. & epistola Episcoporum c. LXXII. Otto Morena de reb. Laudensibus ad a. 1160. Singularem rationem cum Rolandum confirmauerit Imp. adducit Dodechinus ad a. 1159. dicens: Adrianus papa imperatorem pro coniugii dissidio excommunicare disposuerat, sed mense Octobri morte praeventus est: pro quo duo constituti sunt, id est, Orlandus, qui dictus est Alexander, Adriani sententiam approbans: & Othavianus, cognominatus Victor, imperatori plurimum fauens. Nec sine partium studio hoc factum patet ex Vita & Gebhardi apud Canisium Tom. VI. p. 1247. in diebus quoque Archiepiscopatus, Deo digni antistitis Eberhardi, schismate pernicioso Ecclesia coepit laborare, dum ex parte Ecclesiae Alexander Apostolicus habebatur: ex parte vero Imperatoris Friderici, & eius sequacium, Othavianus, qui & Victor, Apostolici nomine falso extollebatur. Qua tempestate, iste beatus Antistes, nutantem Ecclesiam in Teutonicis partibus, ad vnitatem & fidem sanctae Romanae Ecclesiae reuocabat & roborabat. Id quod etiam plenius adhuc patet ex Helmoldo I. c. XC.

§. XXXIX.

Anno 1161. Comitibus Burgundiae in municipio quod Leonæ dicitur fuerunt celebrata, ad eademque Victor Papa vna cum Rolando fuit euocatus. Venit eo tota Gallia, Alemannia, Burgundia, Lombardia cum suis Principibus. Expectabatur Rex Franciae Ludouicus, qui se Victorem pro Papa esse agniturum declarauerat, ** & Henricus Rex Angliae, Rexque Hispaniae, sed non venerunt, sollicitati per Rolandum. Solus Rex Franciae nocte venit, sed consilio Rolandi & sibi parentum in proximo castro resedit; nec insidias metuens, ad Imp. peruenit, sed lotis manibus statim iterum discessit. *** Adfuit huic synodo Rex Danorum Waldimar; qui
ibidem

ibidem coronam de manibus Imperatoris suscipiens, homo eius factus est. **** Igitur Imperator & Rex Danorum cum tota illa frequentia Pontificum & principum; sicut in prima & secunda Synodo, Victorem universalem Papam nominaverunt; & Alexandrum cum suis sequacibus Schismaticos designaverunt. *****

* Godefridus ad a. 1162. igitur generali synodo indicta in municipio quod Leona dicitur, super fluvium Saonam in Episcopatu Bisontino, Imperator cum Papa Victore, multique Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibusque affuit, in decollationis S. Iohannis Baptista. Helmoldus I c. XC. Et missi ad Regem Francia Ludovicum, ut occurreret sibi ad colloquium apud Laonem, quae est in terminis Burgundionum, iuxta Ararim fluvium, ad redintegrandam unitatem Ecclesiae. Chirius adhuc locus definitur in Friderici I epistola VI. Universorum nostrorum Principum consilio colloquium indiximus IIII Kalend. Septembris, ad pontem Laone, inter Divionem & Dolam, cum Archiepiscopis, Abbatibus, aliisque Cleri nostri Prioribus illuc venturi. Vix igitur est ut credamus Chronographo Saxoni qui ad a. 1162. Conveniunt apud Bisantium. Idem dicit Albertus Stadenfis ad a. 1163. Imperator, tam Rolandum quam Ottavianum, vocat ad iudicium, curiam indicem Bisanziae. Utrosque sequitur Krantzius Saxonia VI c. XVIII. & Chiffletius Vespersione I c. III. Albericus ad a. 1162. Imperator Fridericus a Rege Francorum invitatus, ut sublato schismate Romana Ecclesia pax firma redderetur, Concilium in territorio Besuntionum Dolo villa super Sagonam fluvium in decollatione sancti Iohannis Baptista convocavit. Potius sequimur Godefridum, & Leonam Ledonem, de quo Chiffletius p. II p. 55. agit, hodieque Len dicitur, esse putamus.

** Epistola Friderici III, pro illa siquidem controversia, quae inter nos & Regem Francorum pro schismate Romana Ecclesiae iam diu agitabatur aspirante Spiritus sancti gratia, quae facit habitare unanimes, in domo Domini, medianibus hinc inde legatis tandem pari voluntate, & unanimi consensu inter nos convenit, quod nos videlicet una cum Archiepiscopis, Episcopis, & Patribus, Orthodoxis ac viris religiosis, Baronibus & Universis utriusque regni Principibus IIII Kal. Septemb. in die videlicet decollationis Iohannis Baptista, super fluvium Saonam in episcopatu Bizantino concilium generale pariter celebraturi sumus, in quo Rex Francorum dilectus consanguineus noster cum Universis Archiepiscopis, suis Episcopis, & cum omnibus regni sui Principibus, & tota Gallicana ecclesia reverendum patrem nostrum Dominum Papam Victorem sicut per sacramenta & firmissimas securitates praordinatum est, in Apostolicum & Universalem sanctae Dei Ecclesiae Pontificem recipiet & omnem ei exhibebit reverentiam. Factum id etiam esse per legatum, patet ex Epistola VI. Comes siquidem Henricus Trecentis quatuor ad curiam nostram in legatione Domini sui Regis Francorum Venisset, & reverendum patrem nostrum Papam Victorem humili Generatione honorasset.

*** Alb. Stad. ad a. 1163. Venit Imperator, Venit Rex Dacia, & Valdimarus, in cuius Comitatu Dux Borius erat, quem ipse postea submersit, quia Regnum affectavit. Ibi & Valdimarus duos regna, Dacia & Suecia, ab Imperatore suscepit. Venit Harmericus, Bremensis Archiepiscopus, conquerens ibidem, quod tria regna, Dacia, Suecia, Norvegia, se de sua sede abstraxerint violenter, cum iure deberent suam Synodum abstinere; Venit Reinoldus Coloniensis, & Absolon Lundensis; Venit tota Gallia, Alemanni, Provincia, Burgundia, Lombardia, cum suis Principibus. Expectatur Rex Franciae, Lodovicus, & Henricus, Rex Angliae, Rexque Hispaniae, sed non veniunt, sollicitati per Rolandum. Solus Rex Transylvanie nunc venit, quia, cum venturum, Henricus Comes Campaniae, irruerat, & manibus in summe laetis, statim discessit. Alexandro uni suis non veniente, Imperator Victorem in Episcopatu, cum rege Dacia confirmavit, qui Treverim veniens Rolandum

eum suis excommunicavit. Breuiter Godefridus Monachus ad a. 1162. Rex autem Francia ex altera parte fluminis pridie aduenerat; sed ex consilio Papa Alexandri & sibi parentium, in proximo castro resedit; nec ad Imperatorem peruenit. Prolixius vero rem omnem exponit Helinoldus lib. I. c. XI. dicens: Ludovicus ergo Rex Francia, cuius precipue expectabatur aduentus. Vbi intellexit, Casarem properare cum exercitu & armis multis dubitavit occurrere illi. Sed propter fidem sacramentorum, venit ad locum placiti constituto die, hoc est, in decollatione Ioannis Baptiste, & exhibuit se in pontis medio ab hora tertia usque ad horam nonam. Porro Caesar necdum venerat. Quod Rex Francia accipiens pro omine, lauit manus suas in flumine ob testimonium, quasi qui fidem pollicitam reddiderit, & digrediens inde abiit ipso vespere Diuonem. Veniens ergo noctu Caesar, intellexit Regem Francia discessisse, & misit honorabiles personas denuo accersere eum. Sed ille nulla ratione facere potuit, gratulans se fidem soluisse, & suspectam Caesaris manum euasisse. Ferebatur enim a multis, quod Caesar eum circumuenire voluerit, & propter hoc contra patrimonium tenorem armatus aduenerit. Sed ars arte delusa est. Francigena enim ingenio altiores, quod armis & viribus impossibile videbatur, consilio enicerant. Tum Caesar vehementer irritatus, secessit a Caria, intentans Francigenis bellum.

**** Verba sunt Godefridi ad a. 1162. Nec denegat illud Saxo Grammaticus lib. XIV. p. 302. nisi quod in Metensi Curia hæc celebrata dicat Comititia, & Fridericum perfidie incusat, quasi multis artibus Waldemarum ad hoc pellexerit, cui tamen ideo respondet Conringius de Fin. Imperii lib. I. c. XIV. p. 215. Maxime vero Saxo ex eo refelli poterit, quod de eodem Waldemaro tradat Radeuicus I. c. XXIV. eodem loco, iisdemque diebus, nuntii Regis Dacia nuper electi, Principis aduentum presentiam (in Comitibus Augustanis 1158.) postulantes, quatenus investituram de regno suo Regi mittere, & electionem de ipso factam ratihabitione confirmare dignarentur. Exauduit eos Imperator, præbito & accepto ab eis sacramento iurandi. Post reditum suum de Italia, infra XL. dies Regem ad curiam venturum, & Regni administrationem de manu Principis, debita fidelitatis interposita securitate suscepturum.

**** Godefridus c. 4.

§. XL.

Anno 1163. Imperator curiam celebrem apud Moguntiam habuit, & quosdam conuictos de interfectione Archiepiscopi Arnoldi, digna ultione multauit, & ad reprimendam ciuium insolentiam murum destrui ciuitatis mandauit. Quendam etiam cognatum suum nomine Conradum Episcopum eis suo arbitrio præfecit, qui nec multo post contra Imperatorem sentiens, sponte Episcopatum tanquam pro iustitia deseruit, & ad partem Alexandri Papæ, eo quod sibi probabilior videretur, transiit. Vnde Imperator Christianum Cancellarium suum in eius loco subrogauit. * Ex quo iuris Imperatorii, in Episcopos patent argumenta.

* Verba sunt Godefridi ad a. 1163. Ad stipulatur Chron. Saxo ad b. a. Chr. M. Serenii p. 33. Dodechinus. Cont. Lamberti 1160. 1163.

§. XLI.

Anno 1163. Fridericus Imp. tertia vice, sed sine instructu bellico, Italiam ingreditur, ibique sicut & in Germania diuersis placitis, cum Italicis Baronibus per loca habitis, negotia Imperii inducialiter exercuit, ac per

Aaaa

ali-

aliquod tempus cum eis quietus permanſit. * Anno 1164. Barraſonam iudicem olim Ciuitatis Eboncæ pro magna pecuniæ ſumma Regem Sardinie conſtituit, promittentem & iurantem Imp. fidelitatem. **

* Verba ſunt Ottonis de S. Blaſio c. XVII. Chron. Elwangenſe. Acerbus Morena ad a. 1163. Godefridus ad a. 1164.

** Acerbus Morena ad a. 1164. Albericus ad a. 1164. Regem Sardinie Barraſonam ab Imperatore coronatum, idem Leodiſis Episcopus (Henricus) in Regem benedicit. Sigonius lib. XIII. p. 316. Fani eum Genuenſes adierunt, rogantes, nunquid Sicula expeditionis gratia ſibi parandum eſſet. Parmam deinde reuerſum rogarunt, ut quatuor millibus marcharum acceptis nobis regi Sardinie titulum inſtitueret, id eſt Barraſonem Arboræ, quæ pars erat Sardinie, iudicem, appellaret regem: eum inſulam ad commoda Imperii obtenturum.

§. XLII.

Mortuo a. 1164. Victore Papa Wido ſucceſſit Cremeniſis Episcopus, Paſchalis III dictus. * Anno vero 1165. Imp. celeberrimam curiam Würtzurgi in Pentecoſte habuit: ubi tam ipſe Imperator quam omnes Principes iurauerunt, quod Paſchalem nunquam deſererent, nec ad partem Rulandi aliquando tranſirent. ** Exeunte Anno 1165. Imp. natalem Domini Aquisgrani celebrat. Ibi IV Kl. Ianuarii cum frequentia Pontificum ac Principum, magnoque cum tripudio cleri ac populi extulit de ſarcophago oſſa Caroli M. Imperatoris, ubi ſepultus quieuerat annis CCC LII & quædam regalia Xenia in vasis aureis & palliis ſericis tam Imp. quam Regina eidem contulerunt Eccleſiæ, additis X. marcis annuatim *** Carolo in numerum Sanctorum relato.

* Godefridus ad a. 1164. Victor Papa apud Lucam obiit, ibique ſepultus eſt, cui Wido ſucceſſit Cremeniſis Episcopus X. Cal. Maii, & ab Henrico Leodiſi Episcopo, ordinatus eſt VI. Cal. Maii, & Romano more Paſchalis eſt appellatus. Otto de S. Blaſio c. XVII. Anno Domini incarnationis 1164. Victore ſuo Pontificum Romæ deſuncto, Paſchalis ab his, a quibus & Victor prius electus eſt, ſubſtituitur, Alexandro adhuc ſedente. Epistoſa Friderici I. ad Henricum Treacarum Comitem n. VIII. denique beatiſſimo Papa Victore ad Paradisi gaudia aſſumpto, & in eius locum ab Episcopis Cardinalibus alme ſedis Apoſtolice, Domino Paſchali viro Chriſtianiſſimo in præſentia Episcoporum & religioſorum Lombardiæ ac Tufciæ, illuſtris quoque Præſecti Urbis Romæ ac multorum nobilium Romanorum Catholice ſubſtituto, ipſam etiam Dominum Paſchalem, ex Eccleſiæ ac Principum imperii iudicio atque conſilio in Papam & Patrem Catholicum ſolemniter recepinus, debitoque honore ſenerari ſemper inſecudimus. Acerbus Morena, Albericus, Chron. Saxo. Chron. Auguſt. 1164. Chron. M. Sereni p. 33. Gobel. Perſona et. VI. c. LX.

** Godefridus ad a. 1165. Auctor appendicis ad Radenicum, Chron. Auguſt. 1165. Fridericus in epistoſa VIII. ad Henricum Treacarum Comitem: igitur Zelo reformandi decoris domus Dei ardentius accenſi cum Regem Francorum (qui nulla noſtra culpa præeunte, ſua cum Rulando Imperii noſtri hoſte publico eiusque ſequacibus Imperialem noſtrum honorem manifeſte molitur auferre) poſt multos noſtros ammonitus inuocabilem perſenſiſſemus, vniuerſis Imperii noſtri Principibus in ſancto Pentecoſtes curiam generalem Würtzburg indiximus, quorum cætu celeberrimo ibidem ſolemniter præſidente, Eccleſia Dei ſtatum ac Domini Paſchalis Papa negotium ſerio ac magnifice duxi-

mus roborandum. Inuocata igitur deuotissime Spiritus sancti gratia, & vniuersorum qui aderant consilio communicato, & remouendum pro parte nostra omnem ambiguitatem ipsi nos manu propria super sanctorum reliquias iuramentum publice prestimus, quod Rolandum schismaticum, vel eius successorem, quem pars ipsius elegerit, in Papam nunquam recipiemus, nec ad eum recipiendum assensum unquam alicui praebebitur. Et paullo post: idem quoque iuramentum Archiepiscopi omnes & Episcopi, atque Electi, qui interfuerunt numero XL. super sancta Dei Evangelia manu propria unusquisque sub sola sua prestiterunt, & publice firmauerunt. Nihilominus Principes seculares vniuersi Dux videlicet Saxonia ac Bavarus, Marchio Albertus senior, Conradus Palatinus Comes de Rheno, & Ludouicus Landgrauus, & reliqui omnes super Sanctorum reliquias publice ad ipsum iurauerunt. Addit demum, Henrici Angliae Regis legatos idem iurasse.

*** Verba sunt Godefridi ad a. 1166. Ad stipulatur Chron. August. Alb. Stad. ad a. 1166. M. Chron. Belg. p. 191. Gob. Persona at. VI. c. LX. Diploma Friderici I. desuper erectum, quod etiam de relatione eius in numerum Sanctorum testatur, & priuilegium Caroli M. vrbi & Ecclesiae Aquisgranensi concessum, confirmat, exhibet Petrus a Beck *Aquisgran. lib. III. n. I.* & Aub. Miræus *Fastis Belgicis ad d. 28. Ianuar. p. 51.* Ex his depromsit Lambecius *lib. II. c. V. p. 340.* initium diplomatis saltim inferens. Extat officium de Carolo M. apud Canisium *Lect. Ant. Tom VI. p. 438.*

§. XLIII.

Quartam expeditionem in Italiam Imp. a. 1166. suscepit, tum pro confirmatione Paschalis Papæ, tum pro perfidia Mediolanensium, qui sine permissu eius Ciuitatem reedificabant. * Episcopi etiam & Barones totius Longobardiae cum gaudio Imp. susceperunt. Hic vero per virtutem optimatum suorum & præcipue per industriam Reinoldi Coloniensis Pontificis, in breui omnem Italiam, Longobardiam & Apuliam sibi subiecit. ** Harente autem Casare in obsidione vrbis Anconæ, Romani cum XLII milibus, Reinoldum in castro Tusculano commorantem includunt, adueniente autem in auxilium Christiano Moguntino, victi fuerunt atque fugati *** Ancona igitur dedita, Romam armata manu intrat Fridericus Imp. Paschalem in sede Papali collocat, **** per eundemque Beatricem, uxorem suam in Imperatricem fecit coronari ***** Romanis ipsi fidem iurantibus atque obsequium. ***** Rolandus dictus Alexander, cedere cogebatur. ***** Nihilominus Mediolanenses urbem idæo cum vicinis foedere restaurari fecerunt, quos Imp. ideo banno notauit, obsidesque eorum iussit suspendi, ***** & occulte cum paucis in Germaniam fuit reuersus. †

* Hæc rationes adducit Godefridus ad a. 1166. Acerbus Morena ad h. a. Otto de S. Blasio c. XX. anno incarnationis Dominice 1166. Fridericus Imperator sedata, sicut dictum est, Principum controuersia, ac bene dispositis in Germaniae rebus, ex omnibus regni visceribus congregato exercitu Alpes iam quarta vice transcendens, procinctum mouet in Italiam, indeque Apenninum transiens, ac per Tusciam exercitum ducens, in Marchiam Anconitanam diuertit, & Anconam urbem rebellem obsidione cinxit.

Asaa

** Ga

** Godefridus *ad a.* 1167.

*** Hæc late narrat Godefridus *ad a.* 1167. Otto de S. Blasio c. XX. Dodechinus *ad a.* 1165. Chron. Saxo *ad a.* 1167. Cont. Radeuici *ad a.* 1168.

**** Godefridus *ad a.* 1167. Acerbus Morena *ad a.* 1167. Otto de S. Blasio c. XX. Sigonius *lib. XIV. ad b. a.*

***** Godefridus *ad a.* 1167. *tertia dehinc die, in festo beati Petri, Dominam Beatricem uxorem Caesaris in Imperatricem consecrauit.* Otto de S. Blasio c. XX. *Caesar itaque hac beatricem non consequuta victoria potitus, coronata Imperatrice ab Urbe recedit.* Errauit igitur Acerbus Morena l. c. dicens: *prædictus Dn. Papa Paschalis Dn. Fredericum Imperatorem, & Serenissimam Augustam, Beatricem, Coningem suam, coronis, ex auro purissimo, & multis preciosissimis gemmis decoratis, coronauit, in ipsa Ecclesia S. Petri.*

***** Godefridus c. l. *Factum quod pepigerunt Romani cum Domino Friderico Imperatore & semper Augusto iurauerunt præsentibus, & iurabunt futuri senatores & totus populus Romanus Domino Friderico Imperatori fidelitatem & quod iuuabunt eum coronam Imperii Romani retinere, & defendere eum contra omnes homines: & iustitias suas tam intra urbem, quam extra urbem iuuabunt eum retinere, & quod nunquam eriont tam in consilio quam in facto, ubi Dominus Imperator mala captione capiatur, vel membrum perdat, vel aliquod detrimentum in persona patiatur: & quod Senatum non nisi per eum vel per nuncium suum ordinabunt sine fraude & malo ingenio. Dominus Imperator confirmabit Senatum perpetuo in eo vigore, in quo nunc est, & augebit eum tali tenore, ut Senatus per eum ordinetur & ei subiectus fiat, & faciet inde privilegium cum sigillo auri, in quo contineantur hæc, videlicet confirmatio Senatûs, & quod faciet salua omnia infra testamenta populi Romani quantum ad Imperatorem pertinet, quod ea illis non auferret, bonos & sine urbis & locationis libellos tertii & quarti generis conseruabit, & præcipiet in eodem privilegio non auferri Romanis in toto imperio suo plateaticum, portaticum, aut ripaticum, & si auferre præsumpserit, incidat in pœnam C librarum auri. Hæc omnia cum subscriptione Principum curie fient.*

***** Cont. Radeuici *ad a.* 1168. Rolandus, qui & Alexander, domino Urbe cedit. Nam hoc eodem anno de Francia reuersus, fretus, quibusdam de nobilioribus Romanis & Guilhelmo Siculo sedem Lateranensis Patriarchis insedens.

***** Godefridus c. l. Otto de S. Blasio c. XX.

† Godefridus *ad a.* 1168. *Imperator contra Imperatoriam dignitatem de Italia occultè cum paucis rediit, omnibus ciuitatibus Italia contra eum coniurantibus* Otto de S. Blasio c. XX. Cont. Radeuici 1168.

§. XLIV.

Reuersus a. 1168. ad Cisalpina, totam terram & vniuersam substantiam Friderici de Rotenburg fratruelis sui Conradi III filii hæreditaria possessione possedit, ac multorum Baronum possessiones postmodum in suam potestatem contraxit. * Eodem anno Welfo Dux beneficia sua, Ducatum scilicet Spolerti, Marchiam Tusciæ vna cum Principatu Sardinia de quibus a. 1152. ab ipso fuerat inuestitus, ** ipsi resignauit, fructibus saltim ad vitæ dies sibi reseruatis. Præter hæc, diuersa Comitum & nobilium, qui hæredibus carebant, prædia donatione vel pretio adquisiuit. *** Inde Burgundiam ingressus Imp. terram soceri sui Reginaldi Comitis, qui iam

iam obierat, in ditionem suam redegit, ac regnum Burgundiae cum Archisolio Arelatenſi, a Bertolfo Duce Zeringenſi extorſit. Dehinc anno 1169. filium ſuum Henricum quinque annorum, Aquisgrani, a Philippo Coloniſi Archiepiſcopo in Regem fecit coronari. ***

* Otto de S. Blaſio c. XXI. eodem tempore Fridericus Imperator reuerſus ad cisalpinam, totam terram & uniuersam ſubſtantiam Friderici de Rotinburch diſiſſimi, fidelis in poſſeſſione praediorum Principis, fratruelis ſui, hereditaria poſſeſſione poſſedit, ac multorum Baronum poſſeſſiones poſtmodum in ſuam poſeſtatem contraxit.

** Monachus Weingartenſis de Guelphis c. XIII. qui (Fridericus I. Imp.) Auunculo ſuo Gueſſoni, Marchiam Tuſciae, Ducatum Spoleti, Principatum Sardiniae, Domum Comitum Matibildis, in Beneficia tradidit. Reditus tamen illos, ad Fiſcum pertinentes, quorum iam mentionem habuimus, nihilominus recepit. Radeuicus II. c. X. Reditus quoque Imperiales, quae diſcuntur Domus Matibildis, a Duce Gueſſone, ſeu ab alio, diſtinctos & diſperſos congregauit, quos poſtmodum eidem Nobiliſſimo Principi adunatos & melioratos, liberali reſtitutione, noſcitur reddidit. Idem dicit Mon. Weingartenſis Hiſt. de Guelphis c. XIII. & Chron. Weingartenſe p. 798. Otto de S. Blaſio c. XXI. VVelf vero Dux orbatuſ herede in amiſſo filio, taſtusque dolore cordis interfectuſ, Henricum Ducem Saxoniae & Baſariae fratruelem ſuum in heredem aſciſit: ab eoque pro hoc quantitate pecuniae exigens, dum conſequi putat, fruſtratur promiſſis, Dux enim Henricus quorundam prauorum conſilio, VVelfonem iam grandaeui cito moriturum praeficiens, argentum pro conſtituto dare diſtulit. VVelf iratuſ, Imp. Friderico ſororio ſuo, recepta ab eo prius pro libitu ſua pecunia, primo beneficiis ſcilicet ducatu Spoleti, Marchia Tuſciae, principatu Sardiniae ipſi reſignatis, omnia praedia ſua ipſi condidit, eaque & ſque ad terminum vite pluribus aliis abditis recepit. Simili modo Rudolſus Comes de Phullendorf, ſororius Comitis Rudolſi de Bregantia, omnia praedia ſua heredis loco Imperatori tradidit. Prae hiſ Imperator Alberto Comiti de Hebsburch, qui filiam Comitis Rudolſi in matrimonio habebat, conceſſit Turiceſem Comitatum, & aduocatiā Seckingenſis Eccleſiae, cum praediis conquiſitis de Biedertan. Praeter haec multorum nobiliu, qui hereditibus cauebant, praedia, donatione vel pretio acquiſiuit: ſepote illius de Suabegg, de VVintbuſin, de Bibra, de Horningen, de Swanbuſin, de Biedertan, de Lentzeburch & de VVerde, multorumque aliorum in aliis regionibus, quae nobis incerta ſunt. Haec enim omnia in ſola Alemannia acquiſierat.

*** Verba ſunt Ottonis de S. Blaſio c. XXI. Hinc etiam Ludouico Gallorum Regi acceſſit, prout in ipſius Epistoſa videmus inter Epistoſas Friderici n. XVI.

**** Godefridus ad a. 1169. filius Imperatoris Henricus adhuc quinquenniuſ uictuſ eſt in Regem Aquisgrani a Philippo Coloniſi Archiepiſcopo, die aſſumptionis beatae Mariae. Otto de S. Blaſio c. XXI. Chron. Bigaugienſe Maderi ad a. 1169. Alb. Sad. ad a. 1166. Gob. Perſona et. VI. c. LX.

§. XLIV.

Anno 1173. Imperator cum maximo exercitu Bauarorum, Sueuorum, Francorum, Saxonum, in Poloniam proficiſcitur, pro reſtituendo nepote ſuo Micislao, a Poloniſ eiecto, in Ducatum. Tanta autem fuit multitudo exercitus, ut multi teſtentur, nullum unquam Imperatorem tam honeſta expeditione Poloniam intraſſe. Primo itaque ingreſſu eiſ Poloni exter-

riti, quam citissime ad gratiam eius redierunt, ita vt octo millia marcarum Imperatori de suis conferrent, & imperio eius & omni voluntati sese devote subicerent. * Inde Imperator rediens, Saxoniam ingrediebatur, cum iam a. 1168, pacem inter Henricum, Ducem & Principes Saxonie fecisset. ** Animus Imp. fuisse dicitur, vt dum ad terram sanctam profectus fuisset, Dux Henricus, potentiores quosdam Prouincie, quibus Dux vrbes suas commiserat, terroribus vel promissionibus secreto circumueniret, & iuramento constringeret, vt, si forte Dux non rediret, vrbes cum terra sibi traderent. *** Omnes autem Principes eiusdem prouincie Imp. deuote occurrerunt, prater filios Alberti Marchionis, qui ideo se ei opposuerunt, quod hereditatem Comitis Bernardi & Domini Martini Halberstadtensis Episcopi requisierit. **** Contra hos itaque Imp. bellum mouere nifus, interuentu quorundam Principum hoc distulit, qui eos ad gratiam eius reducere promiserunt. *****

* Godefridus *ad a.* 1173. Male igitur Matthias de Michouia lib. III. c. XXVI. *Mieczlaus his cognitis, atque a Friderico imperatore, ad quem se contulerat, nullis reportatis auxiliis.*

** Alb. Stadenfis *ad a.* 1168. *Principes Merseburg conuenerunt, aduersus Ducem iurantes. Sed Imperator, de Italia rediens, audiuit querelas Principum, contra Ducem, in Bomenburg, & aliquandiu pacem fecit. Godefridus vero ad a.* 1168. *II. Kal. Iunii curiam Frankfortis habuit, ubi Ducem & principes Saxonie ad pacem reuocauit.*

*** Hec enim tradit Gobelinus *Persona at. VI. c. LX.*

**** Godefridus *ad a.* 1173. *Chron. Saxo ad a.* 1171. *Fridericus Imperator, in nocte S. Martini, Goslaria Curiam tenuit, in qua Patrimonium Bernardi Comitis, filii Marchionis Alberti, quod dicitur Plozke exegit, ex quo grauis inter Imperatorem & fratres eiusdem Comitis dissensio orta, usque in Festum S. Iohannis Baptiste est dilata. Alb. Stad. ad a.* 1170. *Hayneocius Antiquit. Goslar. ad a.* 1169. 1170.

***** Godefridus *ad a.* 1173.

§. XLV.

Interea Anno 1168. Paschali Papa defuncto, Iohannes Strumenfis Abbas, dictus Calixtus, ab his, a quibus prius Paschalis & Victor, substituitur,* Alexandro adhuc Papalem dignitatem adfectante, Mediolanenses enim reedificata Ciuitate, Cæsaris iram metuentes, omnibus Italie Ciuitatibus confederati, prater Cumanos, Papienses, Cremonenses, cum aliquibus ciuitatibus ipsis fauentibus, quæ cum Imp. sentiebant. Spretoque in ignominiam Cæsaris Pontifice Calixto, Alexandro Papæ iam diu exuli obedientia firmata, subiiciuntur, ac territorium Palense fossatis firmissimis & profundissimis cingentes, non procul a Vercellis, Alexandriam Alexandri Papæ nomine nuncupatam construxerunt, eandemque probe munierunt. ** Imperator igitur his compertis, expeditione Italica in Comitibus Wormatiensi-

tienſibus a. 1171. determinata: *** quinta iam vice Italiam ingreditur, **** atque Alexandriam obſidione cingit. ***** Aſt Mediolanenſes cum aliis Italiae urbium populis conſucto magno exercitu Imp. ut obuiam illis procederet, ad ſoluendam obſidionem coegerunt. Hoc territi Longobardi; pacem & miſericordiam ab Imp. poſtulabant, quam etiam impetrarunt. ***** Imp. igitur Papiam ſe recipiente, Italos ad ſua remiſit. Rex etiam Bohemiae cum ſuis in patriam fuit reuerſus. *****

* Godefridus ad a. 1168 *Paschalis Papa moritur, cui Dominus Calixtus per eosdem fautores Imperii ſucceſſit. Otto de S. Blaſio c. XXI. Cont. Radeuici 1168. Albericus 1170. poſt falſum Papam Paſchalem Oſtiani ſucceſſorem in parte ſchiſmatica fuit falſus Papa ex parte Imperatoris Guido quidam Cremonenſis, & vocabulo Aladamus, igne concremandus, qui ſe Calixtum appellauit. Sed hic a partibus ſtabat Alexandri.*

** Otto de S. Blaſio c. XXII. Albericus ad a. 1173. *item fundabatur hoc tempore noua Alexandria in Lombardia ſub nomine Papae Alexandri appellata, Imp. Frederico reſiſtente diu, & Caſarea diceretur, ſed non potuit praeualere. Hec eſt Alexandria in Aquenſi diaceſi & cognominatur Palea.*

*** Godefridus ad a. 1172. *Imperator in media quadrageſima apud V Vormatiam curiam celebrem habuit: ubi conqueſtus de Italicis, & illis qui partibus fauebant Rulandi, quod coronam Romani Imperii Graeco imponere vellent, iudicium cunctorum Principum expeditionem in Italiam iterum indixit, poſt circulum duorum annorum iterum deſerminatam.*

**** Godefridus ad a. 1174. *In Paſcha vero Aquisgrani curiam celebrem habuit: deinde venit Nouiomagum, & per aliquot dies ibi moratus, expeditionem ante biennium indiſtam cunctos iurare fecit. Pentecoſte vero apud caſtrum quod Cocme dicitur egit. Circa feſtum Primi & Feliciani cuſ alpes apud V Vinclimburch colloquium habuit, ubi legati Tranſalpinorum Principum cum aderunt, promittentes obſequium & conſuctum trans alpes. Chron. Auguſt. ad a. 1174. ipſe in Lombardiam ſexto pergens Alexandriam obſedit.*

***** Godefridus ad a. 1174. *igitur Imperator validiſſimo adunato exercitu Italiam iterum ingreditur. Et paullo poſt: tranſcenſis alpiſus quasdam ciuitates in deditionem accepit; Alexandriam nouam, quae ex nomine Alexandri Papa vocabulum ſumpſit, obſidione cinxit. Chron. Saxo ad a. 1174. Male igitur Otto de S. Blaſio c. XXIII. anno Dominicae incarnationis MCLXXI. obſeſſa eſt ciuitas.*

***** Godefridus ad a. 1174. *itaque omnis illa terribilis acies ad Caſtra Caſaris proſtrata pacem & miſericordiam poſtulabat, nudos in cernicibus gladios portantes. Ceterum quoque ad Imperatorem currenſes vexilla cunctorum Urbium ipſi reſignauerunt, alii vero pallium, alii pedes, nonnulli tentorium Imperatoris exoſculabantur, fidem Sacramento firmantes. Interveniente quoque eorundem Alexandrinis uſque ad terminum Maii Menſis pacem indulſit. Chron. Saxo ad a. 1175. Otto de S. Blaſio c. XXIII. Triſtanus Calchus Hiſt. Mediol. lib. VII. ad a. 1175.*

***** Godefridus ad a. 1175. *quibus geſſis partem militum repatriare premiſſis, operationibus ſecum retentis. Otto de S. Blaſio c. XXIII. Caſar igitur cum exercitu Papiam recepit. Itaſque ad ſua loca remeantibus, Rege vero Bohemiae cum ſuis repatriauit.*

§. XLVI.

Nec multo poſt Longobardi poenitentes, Imperatori denuntiauerunt, ſe omnino Sacramentum fidei violaturos, niſi Alexandrinos in conditione

ditione illius pacis consortes haberet. Sed Imperatore id reculante, iterum more suo Longobardi foedus periurio soluunt. Qua necessitate Cæsar impulsus, per omne Teutonicum regnum directis nuntiis, nouum exercitum adunari præcepit. * Direxit etiam ad Henricum Ducem Saxonie & Bauarie nuntios, ut Clauennæ ad colloquium sibi occurreret: venientique obuiam procedens, ut periclitanti Imperio subueniret, plusquam Imperialem decet maiestatem humiliter efflagitauit. Dux igitur Henricus, utpote solus ad subueniendum Imperio hoc tempore potentia & opulentia idoneus, Goslarum ditissimam Saxonie ciuitatem iure beneficii pro donatio ad hoc expetiit. Cæsar autem tale beneficium sibi inuito extorqueri ignominiosum existimans, minime consensit. Pro quo Henricus iratus ipsum in periculo constitutum recedens relinquit. ** Philippus autem Coloniensis archiepiscopus collecto nouo exercitu cum quibusdam Teutonicis Principibus mense Maio 1176. Italiam intrauit & Cumis se Imp. iunxit Mediolanenses vero una cum Veronensibus & Longobardis Teutonicos adgressi, nobilem victoriam reportarunt. ***

* Godofridus ad a. 1175. In Italia igitur mansit Imp. legatos scilicet ad congreganda auxilia in Germaniam mittens, prout etiam tradit. Otto de S. Blasio c. XXIII. *Imperator igitur angustatus legatos in Germaniam pro supplemento exercitus direxit. Arnolde hinc Lubecensi haut adfentimur, qui lib. II. c. XV. tradit: Cæsar igitur fortunatus, bellorum frustratus euentibus, grauiterque anxius, exiens de finibus illis, transmissis Alpibus venit in partes Teutonicas, & conuocatis Principibus, perturbationem Imperii exposuit, & ad comprimendos rebelles in Italianam expeditionem eos secum euocauit.*

** Otto de S. Blasio c. XXIII. Latius hæc exponit Arnoldus Lubecensis lib. II. c. XV. addens: cumque Dux adhuc reueneret, & ad ornatum obsequium separatim offerret, se tamen in propria persona venire negaret, Imperator assurgens de solio suo, super eum quem angustia tenebant, ad pedes eius corruit. Dux autem vehementer conturbatus de re tam inaudita, quod humiliatus in terra iaceret, sub quo amatur orbis, quantocyus eum a terra leuat, nec tamen eius consensui inclinatur. Alb. Stad. ad a. 1177. circa idem tempus Imperator Mediolanensibus offensus, Principes in auxilium vocauit, & præcipue Henricum Ducem. Qui cum ei difficilis esset, ad pedes eius proci-dit, quem Dux leuare contempsit. Sed Imperatrix eum leuauit, dicens: Surge mi Domine memor esto casus huius, & memor sit Deus. Nugatur Andreas Presbyter Chron. Bauaricæ p. 29. dicens: Henricus Dux Saxoniae & Bauaria magnam multitudinem militaris exercitus ad auxilium Friderici Imperatoris in Italiam duxit. Imperator autem Henrico Duci obuiam veniens petit ab eo, ut modo pacatis rebus ipse cum suis domum reuertatur. Quem dum Henricus Dux in hoc non audiret; ipse Imperator flexis genibus, ut ab hac expeditione quiesceret, petiuit. Quod videns vnus de officialibus Ducis dixit ad eum: Ecce Domine coronam Imperio prope pedes habetis, sollicitus ergo sis, ut eadem caput a modo coronetis. Huius verbi notam Dux Henricus, quam diu vixit, nunquam potuit apud Imperatorem postmodum abrogare. Alii vero pecunia corruptum fuisse dicunt Henricum, ut Imp. deferrent; alii religionis sensu tactum excommunicationis pontificiæ fulmen expauisse. Forsan etiam odium ex eo enatum fuisse videtur, quod terras ipsius appetierit Imp. pro, ut superius fuit dictum. Vid. Hayneccii *Ant. Goslarum* lib. II. ad a. 1175. *** Go-

*** Godefridus *ad a.* 1176. Chron. Saxo *ad a.* 1176. nisi quod ad Papiam hoc factum dicat & victoriam Longobardis cruentam fuisse. Otto de S. Blasio *c.* XXIII.

§. XLVII.

Mortuo interim Calixto Papa, Episcopi Germaniæ de Concordia Imperii & Sacerdotii Imp. adloquuntur, voluntateque ipsius diem apud Venetias condixerunt: datoque conductu Papæ Alexandro veniendi ad colloquium, mediante Christiano Moguntienſi Archiepiscopo, Conrado Saltzburgenſi, maxime autem Wichnanno Hildesheimenſi, cum cæteris Episcopis, Sacerdotium & Imperium in concordiam rediit, quibusdam Episcopis sedes suas propter iustitiæ censuram cedentibus. * Adprobato enim ab Imp. Alexandro III. Papa, schisma IX. Kl. Augusti 1177. fuit abolitum pax etiam statuta. ** Wilhelmo Siculo qui Papæ hucusque fauerat, induci ad quindecim annos; *** Longobardis ad sex annos fuerunt concessæ. Omni etiam reuerentia ipsi exhibita, ipsi cum equum adscenderet, stapham tenuit. **** Naclerus, alique recentiores nugantur, isto foedere inito, Alexandrum Papam confestim ad ianuas templi D. Marci accessisse, & ibidem vniuerso adstante Populo Imperatori iussisse, vt se humi proster-neret, & veniam denuo postularet. At, summum Pontificem Imperatoris collum pede compressisse, dicentem: Scriptum est: *super aspidem & basiliscam ambulabis, & contutabis leonem & draconem.* At, Fridericum non tibi sed Petro, cui successor es, pareo, Pontificem respondisse *& mihi & Petro.* ***** At, dum omnes coxui, & qui coxuis sunt proximi, hac de re taceant, ipse etiam Salernitanus Præsul, Romualdus, qui præsens Imp. fuit, immo papa ipse qui in litteris ad Eboracensem & Dunelmensem Episcopos omnem re exponit, nihil hac de re referat, reliqui hanc rem dubie proponant, nec Friderici animi magnitudo hæc facile permiserit, merito hanc fabulam reiicimus, recentiori saltem scriptorum auctoritate & picturis ***** comprobata. Ansam tamen fabulæ dedisse putamus, quod hac ipsa compositione Imperatoria Maiestas nimium fuerit compressa. *****

* Hæc Otto de S. Blasio *c.* XXIII. Godefridus *ad a.* 1176. *hæc etiam anno habita sunt pleraque concilia in Italia cum Imperatore & amicis eius pro diutino schismate sanctæ Ecclesiæ, & admonitus per Dei misericordiam Dominus Imperator iustitiæ cedere & totius orbis unitatem non desecere. Sed tam repente ea res nequius finem habere.* Chron. Saxo *ad a.* 1176. Auctor vitæ Alexandri III. coxus apud Baronium T. XII. *ad a.* 1176. §. 27. 28. Multi autem Episcopi non a Papa sed a Christiano Moguntino fuerunt consecrati, prout ex Contr. Radeuici *ad a.* 1168. discimus. Sic Fridericus in Epistola VIII. postquam Paschalis confirmationem in Comitibus Herbipolensibus factam nuntiasset, addit: *primo Reinoldus Coloniensis, electus & Italia Archiepiscopus, deinde ceteri omnes in Sabbato quatuor temporum ad laudem Dei & honorem Imperii sacros ordines deuotissime susceperunt.*

** Godefridus *ad a.* 1177. Indictione X. Paschali die VIII. Cal. Maii. occurrente anno

Friderici Romanorum Augusti XXV. in vigilia beati Iacobi Apostoli, apud Venetiam informatam est, & confirmata pax & unitas sanctæ matris Ecclesiæ, & Dominus Alexander Papa Catholicus & Romana Ecclesiæ pontifex summus est receptus, præsentem & collaudantem Imperatorem, & de toto orbe Episcopis, Abbatibus & praelatis Ecclesiarum, cum iam schisma, XVII. annis continuus perdurasset.

*** Extant litteræ induciarum cum Wilhelmo Siculo apud Leibnitium Codice Diplomatico Iuris Gentium Tom. I. p. 1. Hoc de Mediolanensibus intellexit Otto de S. Blasio c. XXIII. dicens: in hac etiam compositione Mediolanensibus treuga XIV. annorum donantur, ipsi omnes captivos reddentibus.

**** Chron. Saxo ad a. 1177. Alexander Papa Venetiis adueniens, Imperatorem in classe manentem expectat. In vigilia sancti Iacobi Imperator Venetiam venit, ubi diu expectatus & optatus a Cardinalibus & Episcopis & nobilibus & populi infinita multitudo honestissime suscipitur & ante monasterium sancti Marci cum Papa in osculo pacis, in concordiam & pacem firmam rediit. Romualdus apud Baronium s. LXVIII. cum Imp. ad Papam appropinquaret, imperiali dignitate postpositus reiecto pallio, ad pedes Papa totum se extenso corpore inclinavit. Quem Alexander Papa cum lacrymis benigne eleuans, recepit in osculo & benedixit, moxque a Teutonici Te Deum laudamus est excelsa voce cantatum. Matthæus Parisiensis ad a. 1177. eodem anno Fridericus Imp. venit ad pedes Alexandri Papa Imperator stupefactus, humiliatus satisfacit illi per omnia, timens tamen plus Deum quam hominem, & sic cessauit schisma. Arn. Lubecensis lib. II. c. XVII. Rob. de Monte, Alb. Stad. Contr. Vrsip. 1177. Albericus ad a. 1179. Otto de S. Blasio c. XXIII. Guil. Neubrigiensis III. c. II. Gervasius Tilber. Ot. Imp. c. XIX. Lehmann V. c. LVI. Baronius Tom. XII. ad a. 1177. Omnem vero controuersiam sopitam modum ipse Papa describit ad Rogerum Eboracensem & Hugonem Dunelmensem episcopos, duobus post factum diebus VII. Kl. Augusti 1177. quæ reperitur apud Rogerium Houedennum Ann. Angl. p. II. p. 569. & Cherubinum M. Bullario Tom. I. p. 72. 73. his verbis: duodecimo Kalendas instantis mensis Augusti, de mandato charissimi in Christo Filii nostri, Friderici, Illustris Romanorum Imperatoris, presentibus Principibus Ecclesiasticis, & etiam Secularibus, Teutonici Regni, publice in anima eius, in præsentia Nostra, coram innumerosa hominum multitudine præstiterunt, tactis SS. Euangelis, iuramentum, quod postquam idem Imperator Veniret Venetias, omni quæstione & contradictione sopita, pacem Ecclesiæ, sicut per Fratres nostros, & Principes suos deposita est & tractata, & pacem Christianissimi in Christo Filii nostri, Wilhelmi, Illustris Siciliæ Regis, &que ad quindecim annos, & trengam Longobardorum, &que ad sex annos, in anima sua, & etiam a Principibus suis saceret, sicut in scripto pacis & treuga continetur, iuramento firmari. Et Principes Teutonici Regni, scilicet Venerabiles Fratres nostri, Magdeburgensis, Colonienfis, & Christianus d. Illus Moguntinus, Archi-Episcopi, & quidam alii, in anima sua pro se iurare fecerunt. Nono vero Kal. Augusti, præfatus Imperator, sicut tractatum fuerat & dispositum, venit ad Ecclesiam B. Nicolai, quæ per unum milliare distat a Venetiis, & ibi tam Iose, quam Archiepiscopi, Episcopi & alii Principes Teutonici Regni, abrenuntiantes schismati, per fratres nostros, Episcopos & Cardinales, de mandato nostro, presentibus quibusdam aliis, absolutionis beneficium meruerunt. Deinde venerunt Venetias, & ibi, ante ecclesiam B. Mariæ, prædictus Imperator, innumera multitudo Virorum & mulierum præsentem, & alta voce reddente gratias & laudes Altissimo, Nobis sicut Summo Pontifici, obedientiam & reuerentiam humiliter & reuerenter exhibuit, & recepto a Nobis pacis osculo, nos deuote dextravit, & cum reuerentia, qua decuit, & deuotione, &que ad Altare in Ecclesiam introduxit. Sequenti vero die, in festo B. Iacobi, ab eodem Imperatore rogatus, ad prædictam Ecclesiam S. Marci solemniter celebraturi Missarum accessimus. Et nobis illuc venientibus præfatus Imperator extra Ecclesiam obuiam venit, & dextro latere nostra deuote suscepto, nos in Ecclesiam introduxit, & peractis Mis-

forum solemniss, Nos, &que ad ipsius Ecclesie portam, dextrant, & cum ascenderemus palefrenum Nostrum, ibi paratum, stapham tenuit, & omnem honorem & reverentiam Nobis exhibuit, quam Prædecessores Eius nostris consueverunt Antecessoribus.

**** Fabula hæc desumpta videtur ex Codice Msto Veneto, ad quod prouocat Baronius ad a. 1177. Idem habet Hartmannus Schedelius Chron. Noribergensi f. 202. Ex his habet Naucerus qui Vol. II. Chronographia Gen. XL. p. 846. hæc tradit. Adsentitur Ant. Sabellius lib. VII. rer. Venet. Dec. I. p. 200. Mutius lib. XVIII. ad a. 1177. Sic etiam a. 1545. prodit cum Lutheri præfatione libellus hoc titulo: *Pabsts Trew Hadriani IV. und Alexandri III. gegen Kayser Friderichen Barbarossa geübt* & plures ex recentioribus, inter quos potissimum est Fortunatus Vlmus, Casinensis, in Historia de Alexandri III. occulto aduentu Venetias, ad quam tamen animaduersiones scripsit Felix Contelorius. Adfirmant eandem M. Ieremias Hoffmannus disputatione historica de tyrannica ignominia, quam Friderico Abenobarbo Imp. intulit Alexander III. Io. Dan. Artopæus diss. Anti-Baroniana, num Alexander III. Fridericum Barbarossam calcaverit pedibus, quam notante Heumanno, ex Gerhardi præfatione & dedicatione libri II. parti primæ præfixa p. 336. sqq. exscripsit. Demum Io. Christoph. Wagenfeil in Disputatione Circulari, exhibente Catalogum Imp. qui post Francicos ad interregnum &que Imp. Germanico præfuerunt, Refutauit hanc fabulam Lehmann V. c. LVI. Georgius Remus in Dissertatione, qua, commentam esse potidum demonstratur, culcasse Fridericum I. Alexandrum III. Papam. Io. Burc. Maius in dissertatione, Imp. Fridericum Abenobarbum ab Alexandro III. Pontifice pede non esse conculcatum, Kilonii 1701. & Christ. Aug. Heumanni dissertatio Historico-Critica fabulam de Friderico I. Imp. a pontifice Rom. pedibus conculcato refellens, Isenact. 1710. Schilcerus de libertate Eccles. lib. V. c. IV. §. 16. Hinc Baronius lib. XII. Ann. ad a. 1177. §. 124. eandem refellit, hac inter alias usus ratione, non credendum esse, mansuetissimum Pontificem supplicem & ad pedes suos prouolutum Imp. tanto probro tam inusitato & inaudito afficere voluisse. Quem Iac. Gretserus sequitur in Appendice ad Tractatum de Munificentia Principum in sedem Apostolicam p. 124. Exinde etiam Veneti Scriptores festum desponsationis cum mari ducunt. Sic enim Petrus Iustiniani Historia Veneta lib. II. c. 27. *ferunt solenni Domini-æ Ascensionis die id factum: Unde in tam felicitis rei memoriam, celebrem illam Indulgentiam Diui Marci templum visitantibus, quotannis eadem die in perpetuum concessam. Quæ item luce Princeps cum magna Senatus parte Barenturo ad mare desponsandum ad portus fauces progreditur, inauratoque annulo e puppi in subiectum pelagus proiecto, hac pauca ore profatur, desponsamus te mare, in signum veri, perpetuæque Imperii: atque inde Superis pie exoratis, Princeps, Patresque reuersti, laus in Curia epulantur.*

***** Iac Spigelius notis ad Güntheri Ligurinum p. 434. quod autem Fridericus apud Venetias sub pedibus Alexandri succubuerit, vaniam præteritorum pegendo, dicens: non tibi, sed Petro, & exprimit pictura, quam ego ipse vidi in Comitio (locus est in palatio Veneti ducis, in quo nonni magistratus creari solent) cum ipso Asterula poeticum magis argumentum quam fidem historie crediderim. De hac pictura Io. Fabricius in Orat. de utilitate itineris Italici p. 9. sic loquitur. *Venezis in Vestibulo templi D. Marci lapis loquitur quantus, quid Papa Alexander III. feceris Friderico Barbarossa Imperatori, quod nimirum in terram ibi prostratum Monarcham pede conculcaveris, verbis hisce adiectis: super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Qua historia sapientissimorum Senatorum in iussione dicam an permissa? denuo depicta cernitur in augustissimo palatii Ducalis loco, qui Consilium Magnum dicitur, & Iustitia, qua Veritatem complectitur, sedes est. Ipsa autem pictura, & curiositati vestra satisfactam, ita se habet: Papa stans, brachiisque a Venetorum Duce & Cardinali quodam suffultus, pede sinistro cer-*

Vicem imperatoris gradibus soli pontifici incumbens comprimit, in eumque, quasi hoc ipsi agendum esset, super hos oculos intendit, maximam hominum multitudinem sacram tragadiam pariter spectante. Addit p. 27. exiguum esse cum lapidem, soleam pedis humani vix superantem, operis suffecti & vari coloris. Verum probe de hisce picturis sentit Franciscus Schottus in *Itinerario Italiz* p. 134. dicens, in templo S. Marci multas symbolicas picturas conspici, quas ad eludendas contemnendasque atroces Friderici Barbarossæ minas, faciendas curauerint.

***** Patet hoc etiam ex Chronico Montis Seroni p. 42. Anno MCLXXVII. Alexander Papa in sigilla B. Iacobi presentibus Cardinalibus & infinita multitudine Episcoporum & Abbatum & Principum secularium & populorum Venitiis ante monasterium S. Marci Imperatorem in seculo reconciliationis suscepit mortuo iam Paschali antipapa, & Iohanne qui ei successit deposito. Et hac dies reconciliationis ab ipso & Imperatore & clero & populo solemmissime peracta est. Huius autem concordia reformanda precipuus cooperator fuit VVichmannus Archiepiscopus, cuius industria Imperatoris animositas ad tantam mansuetudinem deducta est ut in condemnationem erroris sui coram summi Pontificis pedibus prosterneretur. Fertur autem, quod cum subleuandi eum Papa mortam faceret, Fridericus Orientalis Marchio qui cum Imperatore aderat, quasi cum querela & redargutione exclamauit, cur imperialem auctoritatem tanta iniuria subiectisset? Papa vero idioma Teutonice non intelligens, inquisiuit, quid diceret Alemannus? quod cum didicisset, festinus accedens, Imperatorem subleuauit, & ad osculum suum erexit.

§. XLIX.

Dum autem Imp. in Italia iamdum Principes contra Henricum concitasset, * Philippus Coloniensis inde commotus, a. 1178. in terras Ducis Hamelam vsque irruptionem facit, ** Reuerso igitur ex Italia Imp. Dux ipsi apud Spiram occurrit, de iniuriis a Philippo sibi illatis conquesturus, *** Imp. utrisque a. 1179. curiam indixit apud Wormatiam, Ducem tamen precipue ad audientiam illuc citauit, responsurum querimoniis Principum. Quod intelligens Dux, eo venire dissimulauit. **** Imp. autem aliam eicuriam indixit in Magdeburg, vbi Theodoricus Marchio de Landsberg duellum contra eum expetiit, imponens ei quasdam traditiones contra Imperium factas. Verius tamen propter indignationem id factum fuisse credebatur, quia Slauum exciti a Duce omnem terram illius Lusatiam vastauerunt. Dux autem hoc animaduertens, venire noluit. ***** In Haldesleben tamen constitutus, per internuntios colloquium Imperatoris expetiit. Imperator itaque exiit ad eum ad locum placiti, quem Dux verbis compositis lenire studuit. Imperator autem quinque millia marcarum ab eo expetiit, hoc ei dans consilium, ut hunc honorem Imperatoris Maiestati deferret, & ipso mediante, gratiam Principum, quos offenderat, inueniret. Illi vero durum visum est, tantam persolvere pecuniam, & non acquiescens verbis Imperatoris, discessit. ***** Exinde Imperator tertiam ei curiam Goslariz † præfixit, nec minus illam supersedendo neglexit. Imperator itaque procedens in concionem, sententiam aduersus eum proposuit, quærens quid super

per hoc iustitia decernat, quod certio †† legitime vocatus, iudicium declinauerit, & per contemptum ad audientiam suam venire noluerit. Cui ex sententia Principum responsum est, quod iustitia dictante, omni sit honore destituendus, ita vt proscriptione publica diiudicatus, & Ducatu & omnibus beneficiis careat, & alter in locum eius confurgat. Confirmata itaque sententia, Imperator id adiudicauit fieri. ††† Quartam tamen curiam adhuc rogatu Principum Herbipoli †††† a. 1180. ei indixit, ad quam cum non venisset, Ducatus & omnia feuda Imperii ex sententia Principum ipsi fuerunt abiudicata, atque Imp. iuri addicta, qui postea in curia Gelinhusensi ††††† in media Quadragesima celebrata, Bernhardo Ascanio Saxonie Ducatum vna cum Angrie & Westphalie parte, Philippo vero Coloniensi reliquam partem concessit, eam scilicet, quæ Coloniensi & Paderbornensi est territorio finitima. †††††† In Comitibus Ratisbonensibus vero Bauariam Ottoni Wittelsbachio concessit, †††††† & bona eius publicari precepit. ††††††† Procinctumque mouet contra Henricum Ducem, omnes ciuitates & castella, cunctaque iuris ipsius in Sueuia, Bauaria, & Saxonia, ditioni suæ subiugauit. Deinde contra ciuitatem munitissimam Brunshwich aciem dirigens, eam obsedit, ciuibusque acriter resistentibus cum minime proficeret, cæteris omnibus cis Albim fluuium ei subiectis, soluta obsidione discedit. †††††††† Dux autem iniuste de se iudicatum esse affirmabat, dicens, se de Sueuia oriundum, & nullum proscriptione damnari posse, non conuictum in terra natiuitatis suæ. ††††††††† Postquam autem Dux in Curia Quedlinburgensi & Erpisdordienſi gratiam ipsius impetrare conaretur, hoc tandem a. 1181. circa ipsum dispensatum fuit, vt feudis priuatus, finibus Imperii per tres * annos cederet, interim patrimonium Guelphicum siue Allodium suum vbicunque terrarum fuisset, sine omni contradictione liberrime possideret. ** Hoc postea ab Ottonne puero Friderico II. in feudum oblatum, originem dedit Ducatus Brunswicensis & Lüneburgensis. ***

* Arn. Lubecensis II. c. XVI. Videns itaque (Imp.) quod data esset requies, opportunitatem nullus, conuocatis Principibus, multa contra Henricum Ducem allegare cepit, quod propter nimium fastum superbie suæ tantum Imperio contemptum exhibuerit, vt eo ante pedes eius humiliato, nullum eam miserationis intuitu in tanta necessitate constitutum attendere dignatus fuerit, & despecta republica & auctoritate Imperatoria maiestatis neglecta, omne auxilium obstinato animo ei negauerit. His auditis, Principes, qui eum prius oderant, accepta occasione, contra eum multa conuenerunt, & cooperantes verbis Imperatoris, omni honore eum priuandum iudicabant, & eum Imperatoria maiestatis proclamabant, non solum quia precepta delinquerit ipsius despectio, sed quod ad ignominiam omnium principum in propria eum persona humiliatum confudisset. Et alii atque alii se ingerentes illas vel illas ab eo illatas sibi iniurias conquesti fuerunt, & iustitiam

etiam sibi fieri iudicio Imperatoris exposculauerant. Pontifices ante omnes Ecclesiarum oppressores clamabant, nullam fene Ecclesiam esse dicentes, quæ eius direptioni non subiaceret. Falsa est igitur coniuratio valida aduersus eum.

** Arn. Lubecensis II. c. XXIV. in illo tempore Philippus Colonienfis cum multitudine graui extens de finibus suis, permagatus est terram ducis, decastrans eam incendiis multis, & ita procedens usque Quernhamelo, non adiecit vlienus progredi, sicque reuersus est in locum suum Godefridus ad a. 1178. Chron. Stedernburg. ad a. 1178. 1179. Cat. Episc. Colon. apud Meibomium Tom. II. p. 8.

*** Arn. Lubecensis c. I.

*** Arn. Lubecensis c. I. Godefridus ad a. 1179. Imperator Natalem Domini apud VVircburg celebrat, curiam vero in off. Epiphania VVormatia habuit pro prædicta dissensione Colonienfis Episcopi & Ducis & Principum Orientalium Saxonum, qui omnes iustitiam de duce a Casare implorabant, cum ille tamen absens esset.

**** Arn. Lubecensis c. I. Godefridus ad a. 1179. Curia apud Magdeburg satis celebris, ubi querimonia omnium principum habita est de Duce Saxonum, qui iam per annum ad audientiam vocatus venire aut noluit, aut timuit, ibique frans eius & perfidia primum Imperatori detesta est. Nec multo post expeditio in Saxoniam ab Imperatore & Principibus indicitur. Episcopus Colonienfis collecto forti milite terram Ducis iterum potenter ingressus, nullo sibi resistente, sine congressione pacifice rediit.

***** Arn. Lubecensis c. I.

† Arn. Lubecensis c. I. Otto de S. Blasio plane alia Comitia, ad quæ citatus fuerit Henricus, proponit, c. XXIV. dicens: data ei Curia apud VVirmam ipsum ad iudicium subendum imperiali more etiauit. Quo non veniente, curiam sibi secundam Ratisponæ præfixit: quam parui pendens, tertiam nihilominus apud Herbipolim sibi datam supersedit, ibique sententia Principum Ducatu Norico cum Saxonico & omni prædiorum & beneficiorum possessione, feudali panna multatus priuatur.

†† Ternas enim inducias legitimas fuisse, patet etiam ex caussa Mediolanensi apud Radeuicum I. c. XXVII. legitimas vero inducias dicunt iudicis editum vnum, mox alterum & tertium: & lib. II. c. XXX. iam dies aderat, qua Mediolanensibus tertio vel quarto præfixa fuerat. Sic etiam tertia dies Archiepiscopo Colonienfi ab hoc Imp. fuit dicta, secundum Godefridum ad a. 1188. Imperator purificationem S. Maria apud Nurnberg agit, ubi Archiepiscopo Colonienfi post plurimos dies ex sententia prefixos, quos ille supersedit, tandem peremptorium diem iudicialiter posuerat. Quo cum idem præsul occurrisset, inde usque Latere Ierusalem ad curiam Moguntie causa induciata est.

††† Arn. Lubecensis c. I.

††† Variant in loco Scriptores, Arnoldus Lubecensis saltim ait: quartam tamen curiam adhuc rogatu Principum indixit. Otto de S. Blasio c. XXIV. in tertia curia apud Herbipolim ipsum Ducatu dicit fuisse priuatum. Alb. Stad. ad a. 1180. Imperator VVircburg Curiam habens, in Natali Domini, Henrico Duce adiudicauit omne Feudum, quod ab Imperio tenuit. Chron. Bigaugienie p. 264. Imperator Curiam in VVirzenburch tenet, Henricus non venit. Reus ergo Maieftatis adiudicatur omnisque hereditas, quam ab Imperatore, vel episcopis tenuit Dux eidem adiudicatur. Quos sequuntur plures alii.

†††† Godefridus ad a. 1180. vtraq; Comitia probe distinguit, dicens: Imperator natalem Domini apud Herbipolim celebrat. In media Quadragesima curiam apud Gylbuhjen habuit. Ibi sententia ipsius Cesaris & iudicio cunctorum Principum Dux Saxonie ducatu suo priuatur, & aggeritur curiam

Eorum Episcopus Colonienfis in sua diocesi & per omnem VVestfaliam & Angriam eidem ducatu proficitur. Reliqua autem pars per omnem Saxoniam Comiti Bernardo de Hanahalt obuenit. Distinguit etiam Diploma, qua Philippo Colonienfi Westphalia Ducatus traditur, in quo hæc verba: deinde quoniam in Ecclesias Dei & Principum & Nobilium iura & libertatem grassari non desisterit, tam pro illorum iniuria, quam pro multiplici contemptu Nobis exhibito, ac præcipue pro evidenti reatu Maiestatis, & sub foederali iure legitimo, trino editto ad nostram citatus audientiam, eo quod se absentasset, nec aliquem pro se misisset responsalem, contumax iudicatus est, ac proinde tam Ducatus Bavaria, quam VVestphalia & Angaria, quam etiam vniuersa quæ ab Imperio tenebantur beneficia per vnam sententiam in solenni Curia VVirziburg celebrata, & abiudicata sunt, nostroque iuri addicta & potestati: nos itaque habita cum Principibus deliberatione communi ipsorum consilio Ducatum, qui dicitur VVestphalia & Angaria, in duo diuisimus &c. Subscriptio autem diplomatis ita se habet: Datum in solenni curia in Gelinhusen in territorio Moguntino Idibus Aprilis. Reperitur hoc Diploma apud Limnæum Iur. Publ. Tom. V. Addit. p. 174. Schatenium Ann. Paderborn lib. I. p. 850. Frid. Lucæ Fürstensaal p. 17. Lünigii Reichsarchiv P. Spec. f. II. p. 434. Territorium autem hic dicitur pro diocesi. Nominis conuenientia deceptus esse videtur Auctor Chronici Bigaugienfis p. 264. dicens: Imperator inde Ingelheim Curiam tenet in quadragesima, presentibus Legatis Papa duobus Cardinalibus, Bernhardo Comiti, fratri Episcopi ducatus Saxonie ex omnium sententia adiudicatur, circa orientalem plagam fluminis VVesera. Ducatum vero ad occidentalem plagam in VVestfalia Episcopus Colonienfis obtinuit.

++++ Patet hoc ex verbis dicti diplomatis: nam itaque habita cum Principibus deliberatione, communi ipsorum consilio ducatum, qui dicitur VVestphalia & Angaria in duo diuisimus, & consideratione meritorum quibus dilectus Princeps noster Philippus Colonienfis Archiepiscopus ob honorem Imperialis coronæ promouenda & manutenenda, nec rerum dispendia, nec personæ formidans pericula, gratia imperialis promeruit priuilegium, vnam partem, eam videlicet, quæ in Episcopatum Coloniensem & per totum Episcopatum Patherburnensem prætendebatur cum omni iure & iurisdictione, videlicet cum Comitatibus, cum Aduocatiis, cum Conduclibus, cum mansis, cum curtibus, cum beneficiis, cum ministerialibus, cum mancipiis, & cum omnibus ad eundem Ducatum pertinentibus Ecclesie Colonienfi legitimo donationis titulo imperiali liberalitate contulimus, & requisita a Principibus sententia, an id fieri liceat, adiudicata & communi Principum & totius curie assensu approbata, accedente quoque publico consensu dilecti consanguinei nostri Ducis Bernardi, cui reliquam partem ducatus concessimus, præmemoratum Archiepiscopum Philippum portione illa Ducatus sue collata Ecclesie vexillo imperiali solenniter inuestimus.

++++ Chron. Bigaugiense c. I. Imperator tenet curiam Ratibona festo Baptiste. Ibi Henricus Leo priuatur Ducatu Bavaria, veniensque Aldenburg adiudicauit ducatum Bavariae ante Palatino de VVicilingesbach Auentinus lib. VI. c. VI. n. 14

++++ Arn. Lubecensis c. I. Godefridus c. I. Otto de S. Blasio c. XXIV. nam Imperator pradiis & beneficiis cadentibus, Ottoni Palatino de VVstlingsbach Ducatum Noricum concessit, ac Bernhardum Comitem de Anebalde Ducatu Saxonico sublimauit. Nugæ sunt, quas proponit Alb. Krantzius lib. V c. XXVI. Saxonie, dicens: Otto, pater Alberti fratris ligna in clypeo transmissa, atque glauco colore variata, ferebat, Bernhardus ad pedes Imperatoris Friderici iam de Ducatu Saxonie inuestitus orabat: Vt aliquo a fratribus discrimine arma ducatus sui insignirentur. Tum Imperator, ut erat coronatus per æsum, rubeam coronam iniecit ex obliquo supplicanti clypeo. Hoc est ergo sersum, quod paternis insignis Bernhardus iam Imperatoris dono adiecerat: nam veteris Saxonie insignia candidum præferebant pullum equinum. Has tamen in Dissertatione nostra de Ruta Saxonica satis exploramus, maxime, cum Comitia ista circa Natale Domini fuerint celebrata.

Arn.

†††††††† Arn. Lubecensis c.l. Otto de S. Blasio c.l. Qui ratione etiam alii terras ipsius inuaserint, late describit Arnoldus lib. II. c. XVII. & seq.

†††††††† Arn. Lubecensis c.l. Eadem ratione ac Otto Dux Baioariorum quia ex Saxonia oriundus, ex Principum Saxonia sententia Goslaria reu maiestatis fuit condemnatus. Vid. Syntagma Iuris Publici diff. XXIV. §. IV.

* Godefridus ad a. 1181. Expeditio Imperatoris in Saxoniam Castella Ducis plurima deditionem Imperii faciunt: omnisque Saxonia a Duce deficiens, Imperatoris gratiam adire festinat. Quid plura? Ille quondam famosissimus & potentissimus in Romano Imperio Dux Heinrichs Dei voluntate humiliatus & deiectus tandem ad deditionem venit, sententia cunctorum Principum nomine & officio Principis priuatur, quicquid ab Imperio & Episcopis habuit, ei auferitur, finibus Imperii tribus annis cedere cogitur. Arn. Lubecensis H. c. XXXVI. Godefridus ad a. 1182. Dux Saxonia exilium subiens in Angliam tendit, ibique triennio, ut Imperator & Principes decreuerunt, demoratur.

** Clare hoc testatur Arnoldus Lubecensis H. c. XXXVI. dicens: Dux Veniens Luneburg, omnibus modis per internuncios animum Imperatoris lenire studuit. Captiuos etiam suos, Ludouicum Landgrauum & Hermannum, fratrem eius, Palatinum, de captiuitate laxauit, sperans se his beneficiis gratiam aliquam mereri: sed nihil inde consecutus est. Imperator tamen inde proficiscens, curiam apud Quidelingeberg ei prafixit, ut ibi inter Principes, quid de ipso fieret, iustitia mediante decerneretur. Vnde gaussi sunt omnes amici Ducis, sperantes aliquid boni ibi de eo ordinandum. Vbi cum nihil de causa ipsius tractatum fuisset, propter seditionem, qua inter ipsum & amicum eius, Ducem Bernhardum, coorta est, aliam ei curiam apud Epsfordiam indixit. Et paulo post: Dux autem veniens ad curiam sibi prafixam, totum se submittere gratia Imperatoris, venit ad pedes eius. Qui de terra leuans osculatus est, eum, non sine lachrymis quod tantis inter eos controuersia diu durauerit, & quod ipse sibi tanta derelictionis causa fuerit. Qua tamen an vera fuerint, ambigitur: nam videtur eum vere non fuisse misentum: quia ad statum pristini honoris eum restituere non est conatus. Quod tamen propter iniuriandum ad prafens facere non potuit. Denique cum omnes Principes ad derelictionem ipsius aspirarent, intravit eis Imperator per thronum regni sui, nunquam se eum in gradum pristinum restauraturum, nisi id fieret in beneplacito omnium, hoc tamen circa ipsum dispensatum est, ut patrimonium suum, ubicunque terrarum fuisset, sine omni contradictione liberrime possideret. Dux vero per triennium terram abiurauit, ut infra tempus id terram suam non intraret, nisi per Imperatorem renocatus. Profectusque est ad generum suum, regem Angliæ, cum uxore & liberis, & apud eum moratus est omni tempore illa. Albericus ad a. 1193. Dux Henricum cum contra Imperatorem Fredericum cognatum suum arma tulisset, & eius coronationi contrarius extitisset, imperator tandem concione contra facta, tres Ducatus una die ibi abtulit, quia Dux eius Bauiaria ex parte patris, Dux Saxonia ex parte matris, qua fuit filia Lotharii Imperatoris & Ducatum VVestphalia debuit tenere de Archiepiscopo Colonienfi. Factum est itaq; Dux Bauiaria quidam Comes Otto Palatinus, cognatus illius, Dux Saxonia factus est Bernardus, Ducatum VVestphalia recepit Archiepiscopus Colonienfis. Allodium suum de Brunswic & de Rodemburg (log. Luneburg) & ea, qua in Slauia acquiserat, retinuit Dux Henricus. Hinc post triennium ex Anglia redux factus, contentus fuit patrimonio suo, prout tradit Arnoldus Lubecensis lib. III. c. XII. hæc serie temporum Dux Henricus, transactis diebus peregrinationis suæ, reversus est in terram patrum suorum & sedit in Brunswic, contentus patrimonio suo, quod tamen ex magna parte a multis violenter occupatum fuerat. Vid. etiam dissertatio nostra de allodiis Imperii §. XII. Causam Henrici singulari a pologia defendit Meibomius.

*** de quo sequenti dissertatione.

9. XLIX.

Inter res ciuiles est referendum, quod a. 1181. Casimirum, & Bogislaum, Sclauorum Principes, in castris Lubecensibus, datis solenniter vexillis, in numerum Principum Germaniæ cooptauerit, ex quo Duces Pomeraniæ trahunt originem. * Anno 1183. cum Italiæ Ciuitatibus pacem iuratam fecit Constantiæ. ** Anno 1184. generalis Curia Moguntina magna solennitate fuit celebrata, ita, ut non nisi Reges, Duces, aut Marchiones officia Imperii facerent. Ipse etiam Imp. cum Imperatrice & filio Henrico coronatus processit. *** In hac Henricum Regem & Fridericum Sueuorum Ducem, gladio accingi, armisque insigniri disposuit. **** Exorta etiam inter Archiepiscopum Coloniensem & Fuldensem Abbatem de priori loco controuersia ita fuit composita, ut Abbas Colonienſi locum cederet. *****

* Saxo Grammaticus *Hist. Dan. lib. XVII. p. 375.* & quidem, ut idem tradit, antea Danicarum virium metu Henrico se subdiderant. Inuehitur quidem de eo mirum in modum Grammaticus, quod veterem atque hæreditariam patriæ libertatem variis atque fucosis dignitatum nominibus venditauerint, cui tamen respondet Conringius *de Finibus Imperii c. XVI. p. 264.*

** Mutius lib. XVIII. Chron. fin. *Post conuentum Moguntinum, Constantiam profectus est Fridericus cum Imperii Proceribus: Vocauit illic Longobardos ut cum illis ageret de Iure Imperatoris in eos, quid singule ciuitates illi deberent & priuilegia ciuitatibus concessa confirmataque sunt, constitutaque est inter eos pax, qua debeat durare perpetuo.* Hanc Constantiæ Pacem vocant. Naclerus *Vol. II. Gen. XL. ad a. 1183.* Sigonius *lib. XIV. ad a. 1183.* Subiicitur libris Feudorum *Pax Constantia, inter Fridericum Imp. & filium eius Henricum, & quosdam nobiles Alemannia ex vna parte, atque Ciuitates Lombardia, Marchia & Romandiola ex altera parte composita, in cuius fine hæc verba habetur: Acta anno Incarnationis MCLXXXIII. Data apud Constantiam in solenni Curia, VII. Kal. Iulii.* Vid. etiam Io. Phil. Datt. *de pace Publica lib. II. c. III. n. 56.*

*** Omnem Comitiorum solennitatem late describit Arnoldus Lubecensis III. c. IX. qui tandem his verbis concludit: *officiu dapiferi seu pincerna, Camerarii seu Marschalci, non nisi Reges vel Duces aut Marchiones administrabant.*

**** Otto de S. Blasio c. XXVI. *Fridericus Imperator, sedatis in Germania cunctis bellorum turbinibus, generalem Curiam, cunctis Regni optimatibus, in Pentecoste, apud Maguntiam, edixit, ibique filios suos, Henricum scil. Regem, & Fridericum, Sueuorum Ducem, gladio accingi, armisque insigniri disposuit. Ad hanc Curiam totius Imperii Principes, Episcopi Francorum, Teutonorum Sclauorum, Italicorum ab Illyrico vsque ad Hispanias congregantur. Sed & vicinorum Regnorum Proceres, inuitante Imperii dignitate, conuenerunt, incredibilisque multitudo hominum diuersarum Regionum, vel linguarum ibi coadunata est. Et paullo post: feria secunda, celebratis nunc Missarum solenniis, Filii Imperatoris, Henricus Rex, & Fridericus Dux, armis praeincti, militarique palestra alacriter exercitati, militia cingulum sumpsit, tractatisque diuersis Imperii ab Imperatore negotiis, quarta die, ad propria, cum gaudio recesserunt.* Godefridus vero saltem ad a. 1184. de Henrico, cingulo militari decorato refert Idem dicit Arn. Lubecensis III. c. IX. Dodechinus, Alb. Stadenſis, Chron. M. Sereni, Cont. Lamberti, Chron. August. ad a. 1184. Lehmann. *V. c. LXVI.*

**** Late hanc controuersiam proponit Arnoldus Lubecensis III. c. IX. qui etiam Fuldensem ita inducit Imp. alloquentem: *Fuldensis Ecclesia hanc habet prerogatiuam ab antiquis Imperatoribus traditam, ut quotiescunque Moguntia generalis curia celebratur, Dominus Archiepiscopus huius sedis a dextris sit Imperatoris, Abbas Fuldensis sinistram eius teneat. Et quia diu Dominus Coloniensis nos in hac parte supplantat, rogamus, ut vestra interuentu hodie locum nobis debitum sibi non usurpet.* Tandem vero concludit Arnoldus his verbis: *Imperator autem dixit Abbati: oportet vos ab hac iniustitia vestra, quam exigitis temperare & locum Archiepiscopo superiorem dare.* Vid. etiam Brower *antiq. Fuld. lib. I. c. XVI.* Schatenius *Ann. Paderborn. lib. IX. p. 362.*

§. L.

Anno 1186. Italiam sexta & vltima vice ingressus, generalem Curiam Mediolani indixit, celebratisque magna cum pompa Henrici filii, cum Constantia, Rogerii Siciliae Regis filia nuptiis, Sililiam cum adnexis genti suae intulit. * Inde cum Imp. vellet, ut filius ipsius Henricus imperiali benedictione sublimaretur Lucius III. Papa hoc denegabat, non esse conueniens, dicens, duos Imperatores praesse Romano Imperio. ** Anno 1187. in Conuentu Principum Noribergae habito, pacem firmavit, *** hanc etiam in Curia Moguntina, quam in media Quadragesima 1188. celebravit confirmavit eandemque in inuitantibus Papae legatis, accepta cum Friderico filio, multisque Principibus cruce, expeditionem promisit. **** Sunt, qui Henricum Anglorum Regem, ipsi Regnum suum subiecisse tradant, quae tamen reuerentia potius erat, quam subiectio. *****

* Otto de S. Blasio c. XXVIII, de qua infra sub Henrico.

** Hae Godefridus ad a. 1184. Arn. Lubecensis III. c. X. *siquidem inter plurima negotia agebat Imperator cum Apostolico de filio suo rege, ut coronam Imperii super caput eius poneret. Et quia cum placabilem non habebat, consecrationem illius occasionebus differebat, quam tamen non sine ratione resellebat. Dicebat enim Apostolicus, non posse simul duos Imperatores regnare, nec filium imperialibus insigniri, nisi ea ipse prius deposuisset.* Idem dicebat Lucii successor Urbanus III. apud Arnoldum Lubecensem III. c. XVI.

*** Contadus Vrspergensis ad a. 1187. *Fridericus Imperator, iam cruce signatus, Conuentum Principum apud Norimberg coadunavit: ubi de Pace Terra disposuit, & in literas redigi iussit, quas literas Alemanni, & quae in praesens Friedebrius i. e. literas pacis vocant, nec aliis Legibus videntur, tanquam Gens agrestis, & indomita.* Sequitur inde tenor Legis, in cuius fine haec habentur: *Actum Nuremberg, in praesentia Principum, consilio & consensu eorum, Anno incarnationis 1187. 3. Kal. Ianuarii.* Naclerus vol. II. Gen. XL. ad a. 1187. Sigonius lib. XV. de R. Italia ad a. 1187. Mutius lib. XIX. p. 159. Datt. vol. I. Rer. German. cap. III. §. LXIX. p. 19. & C. V. §. 5. p. 27.

**** Otto de S. Blasio c. XXXI. Anno 1188. *Fridericus Imperator generalem Curiam in media Quadragesima, Maguntia celebravit, ibique per totam Germaniam, sedatis bellorum turbis, pace vndique reformata, Reipublica negotia transiit.* Ad quam Legati Sedis Apostolicae venientes, Imperatori desolationem transmarinae Ecclesiae scriptis & verbis, ex persona Domini Apostolici, ac totius Ecclesiae, conquesti, representauerunt, patrociniumque Romani Imperii, per eius auxilium, implorauerunt. Qui, habita deliberatione, ad subueniendum se obtulit, acceptaque

ANNO

cum filio, Friderico scilicet, Sueuorum Duce, peregrinationis cruce, in remissionem peccatorum, crucis ignominiam se vendicaturum publice denuntiabit, & ad id negotium, sui exemplo, multos Regni Optimates, cum multitudine diuersæ conditionis & ætatis, accendit. Godefridus ad a. 1188. Latere Ierusalem curia celeberrima apud Maguntiacum celebratur a totius Teutonici regni Capitaneis, tam de clero quam ordine laicali præsentente Henrico Cardinale, quæ a Serenissimo Imperatore & filio eius Rege curia Iesu Christi ante fuit intitulata. Ad eandem curiam Imperator interrogauit in propria persona, quid potissimum iudicaretur? an in continenti crucem sumeret, an differret, quod post annum iturus erat? Cumque omnes acclamarent, ne differret, crucem ab Herbipolensi Episcopo Godefrido suscepit, cum summo tripudio & laudibus, ac præ gaudio fletu cunctorum. Ante eum filius eius Dux Suenie Fridericus hanc suscepit. Arn. Lubecensis III. c. XXVIII. Rogerius Houedenus, Chron. Saxo, Chron. Montis Sereni, Robertus de Monte, Additionator Lamberti ad a. 1188. Alb. Stad. ad a. 1189. Gob. Persona et. VI. c. LX. Albericus potissimum ad a. 1188. ait, Imperatorem in hac Curia cum sexaginta octo magnis Principibus cruce fuisse signatum.

***** Argumentum sumitur ex Epistola Henrici ad Fridericum Barbarossam, quæ extat apud Radeuicum I. cap. VII, in qua hæc verba: *regnum nostrum & quidquid ubique nostra subiicitur actioni vobis exponimus, & vestra committimus potestati, vt ad vestrum nutum omnia disponantur, & in omnibus vestra fiat voluntas Imperii.* Sic igitur inter nos & populos nostros dilectionis, & pacis vnitatis indiuisa, commercia tuta, ita tamen vt vobis, qui dignitate præminetis, imperandi cedat auctoritas, nobis non debeat voluntas obsequendi. Sed reuerentiæ hoc potius signum esse, quam obsequii, patet ex epistola Conradi III. ad Ioannem Constantinopolitanum apud Ottonem Frisingensem lib. I. c. XXIII. ad hoc Francia & Hispania, Anglia, Dania, ceteraque regna Imperio nostro adiacentia, quotidiana legatione sua, cum debita reuerentia & obsequio nos frequentant, ad ea quæ Imperii nostri mandata sunt, se prompta esse tam obsidibus quam sacramentis affirmantes.

§. LI.

Postquam a. 1185. in Italiam pro disponendis regni negotiis abiisset, controuersia inter ipsum & Lucium III. Papam de terris Mathildianis quas Papa repetebat, * intercessit, & de Volcmaro atque Rudolpho in Episcopum Treuirensis per schisma electis, Papa Volcmarum, Imp. Rudolphum adprobante. ** Defuncto Lucio, successit Urbanus III. Papa, qui terras Mathildianas ab Imp. prætendebat, ius manus mortuæ siue successionem in bona Episcoporum mobilia Imp. denegabat, & quod multarum Abbatissarum stipendia rapuerit, Imp. incusabat, *** ita, vt de his eum manifeste citaret & excommunicationem ei intentaret. **** Oriebatur etiam controuersia de decimis, an a laicis possint possideri, & quod iniustum esse adfirmaret Papa, vt aliquis in prædiis seu hominibus ecclesiarum aduocatiam sibi usurpet. ***** Imp. igitur in Comitibus Geilenhusanis a. 1186. Episcoporum sententias requirit, qui desuper Papæ scribunt. Hic autem dum in proximo Imp. vellet excommunicare, morte fuit præuentus. *****

* Arn. Lubecensis III. c. X. hoc taliter infesto negotio, tractabant inter se Dominus Papa & Imperator de patrimonio Domina Mathildis, matrona nobilissima, quod Imperator in possessione habebat, dicens ab eadem Imperio collatum. Et e conuerso Dominus Papa sedis Apostolicæ ab eadem datum affirmabat. Cumque in argumentum probandi testamenti ex vtraque parte privilegia porrigerentur, nullo sine causa terminata est.

** Hanc controuersiam idem Arnoldus c. l. & III. c. XVI. late exponit.

*** Arnoldus Lubec. III. c. XVI. dominus Papa ut zelator iustitiae pro defensione sanctae Rom. ecclesiae constanter agebat, nec terreni imperii metuens principatum, quae sui iuris erant, intrepidus requirebat. Arguebat sane Imperatorem de patrimonio Dominae Mechthildis, de quo supra mentio facta est, quod ab ipso non iniuste occupatum dicebat. Affirmabat etiam, quod Episcoporum exuvias iniuste acciperet, quae dum ipsis mortuis de ecclesiis rapiantur, ecclesiae quasi corrosoe & expoliatae ab Episcopis subintrantibus inveniuntur, ita ut ex necessitate quadam raptores iniusti inveniuntur, dum ablatis stipendiis, quae confiscata fuerunt, de nouo resarcire cogantur. Tertium etiam contra eum proponebat articulum, quod Abbatissarum congregationes plurimas in dispersionem dedisset, dum propter enormitatem ipsarum sub emendationis occasione & surpatis sibi stipendiis, personas quidem remouisset, nec alias ad honorem Dei vel ecclesiae augmentum sub meliore professione restituisset. Hac autem Imperator, etsi non libenter, patienter tamen audiebat: quia de consecratione filii instanter agebat. Ad quod opus Dominus Apostolicus se omnino difficilem reddebat.

**** Arnoldus c. l. Apostolicus tamen insistent, Imperatorem de tribus superioribus capitulis instanter arguebat, id est de patrimonio Dominae Mechthildis, de Episcoporum exuviis, & de Abbatissarum stipendiis, ita ut manifeste eum citaret, & excommunicationis maledictum ei intentaret.

***** Arnoldus III. c. XVIII.

***** Arnoldus c. l.

§. LII.

Interim a. 1185. Henricus Leo, peractis exultationis suae annis, ex Anglia rediit, proprio tantum contentus patrimonio. * Dum autem discordia non parua inter Bernhardum & ipsum super Ducatu Saxoniae oriretur, pacem inter ipsos certa conditione, iuxta Decreta Principum reformauit. Duce autem Henrico in Conuentu Principum Goslariensi trium optionem dedit: ut aut dispensationem in particulari quadam restitutione pristini honoris pateretur: aut secum peregrinatum, in expensa Imperatoris, iret, postea plenarie restituendus: aut terram, per triennium, tam pro se, quam pro filio suo æquiuoco, abiuraret. Dux tamen elegit magis terra exire, quam vel ire, quo non vellet, vel honore pristino vlla diminutione mutilari, relicta in Germania Mathilda vxore. **

* Godefridus ad a. 1185.

** Verba sunt Arnoldi Lubecensis III. c. XXVIII. Godefridus ad a. 1188. Henricus de Aldenburg, qui antea Dux fuerat, Imperatori reconciliatur, & natale solum ad tres annos abiit, & in Angliam secedit. Krantzius Saxonia VII. c. l. Chron. Stedernburg. apud Leibnitium Tom. I. p. 861. Sed idem Imperator ab odio nobilis Henrici non cessauit, quia antequam expeditionem arripere, conuentum Principum in Goslaria habuit: ubi iam dictum Henricum Ducem trium annorum exilio deputauit, ipsum & omnia sua in firmissima pace constituens. In proximo Pascha Henricus Dux exsultauit, Mechthilden Ducissam filiam Regis Anglorum post se relinquens: quae eodem anno in vigilia apostolorum Petri & Pauli defuncta est.

§. LIII.

Tandem celebratis a. 1189. Ratisbonae Comitibus, post Paschatos tempus, relicta rerum summa filio suo Henrico Regi, expeditionem sacram suscepit.

pit. * Et postquam generalem Curiam Presburgi in Vngariæ Marchia celebrasset, exercitum peregrinorum in militiam Christi coadunavit, traditisque Regalibus Henrico Regi, filio suo, diuisisque inter filios prædiorum suorum redditibus, cum collatis dignitatibus, cum Friderico, filio, Alemanniæ Duce, nec non & Misniæ Marchione, cum Saxonibus, multisque aliis Principibus & Episcopis, Exercitu omni militari apparatu admodum instructo & copiosissimo, in Orientem, contra Saladinum Regem, ** qui anno 1186. Hierosolymarum urbem iterum occupauerat, *** procinctum movit: Initia quidem expeditionis satis fuerunt felicia, dum a. 1190. Iconio potiretur, inde devictis Saracenis, Armeniæ provincias triumphator peragrans, regem vnum coronaret in Armenia, dictum Gedeonem. **** Vtterius dum progredi vellet, in Cydno, Armeniæ fluvio, prope castrum Saleph ***** a. 1190. vndis fuit submersus, sepultisque intestinis eius, cum carne reliqua apud Tarsum, ossa Antiochiam translata, cultu regio fuerunt recondita. *****

* Godefridus ad a. 1189. *Imperator circa festum S. Georgii curiam celebrem Ratisponæ habuit, occurrentibus illuc Comitibus omnibus signatis, qui cum eo per terras ire disposuerunt, ibique ad peregrinandum Deo lumbos suos succinxit: relicta rerum summa filio suo Henrico Regi. Tageno, qui hac expeditionem latius describit, apud Freherum, Tomo I. p. 407. Fridericus Imperator Ratisbonam intrauit, ibi, cum septendecim Episcopis, & omnibus Principibus maximum concilium celebravit, totam Quadragesimam & Pascha ibi mansit. Post Pascha dies transactos, quod euenerat. V. Id. April. ex Ratispona movit, navali itinere, Bataniam descendit, cum eo filius eius Fridericus, Dux Alemanniæ. Chron. August. ad a. 1189. Vid. etiam Historia Expeditionis Asiaticæ in Ganisi Tomo quinto Lectionum Antiquarum & Io. Henrici Artopoei dissertatio de expeditione Friderici Aenobarbi in Terram sanctam.*

** Otto de S. Blasio c. XXXII. Tageno Godefridus ad a. 1189.

*** Occasionem late describit Arnoldus Lubecensis lib. III. c. XXIII. & sqq. Godefridus ad a. 1187.

**** Albericus ad a. 1190.

***** Arn. Lubecensis III. c. XXXIII. XXXIV. & ita transeuntes terram Armeniorum venerunt ad fluvium Saleph, ubi castrum eiusdem nominis situm erat. Quo cum peruentum fuisset, propter nimiam æstus intemperiem pulverisque squalorem Dominus Imperator in eodem amne lavare simuliter & refrigerari disposuit. Siquidem idem amnis non multum latus erat cursum tamen velocem propter montium circumgyrationes habebat. Aliis igitur ad vadum certum transeuntibus, ipse multis invitis aquam ingreditur, & sperans se natando transmeare, fluminis impetu abripitur, quo nollet, trahitur, & priusquam subuenire potuissent qui circa ipsum erant, aquis prefocatus interiit. Idem nomen habet Auctor expeditionis Asiaticæ fin. apud Canisium lect. Ant. Tom. V. p. 93. Alb. Stadenensis ad a. 1191. Rogerius de Houedeno Ann. Angl. p. 651. 708. Baronius Tom. XII. ad a. 1160. §. 9. Chron. Epp. Verdensium apud Leibnitium Tom. II. p. 217. Cont. Radeuiei p. 562. Saleph vocat. Chron. Stedernburg. p. 863. ed. Leibnit. cuiusdam torrentis alveum. Aft Otto de S. Blasio c. XXXI. egregius Caesar Fridericus Tarsum tendens, amne quodam parte exercitus transposita, refrigerandi gratia æstus quippe erat nimis ingressus (nandi enim peritus erat) subitaneo frigore naturalem calorem extinguente, deficiens, submergitur, miserabili morte Imp. terra marique

potens suum vitæ sortitur. Fertur a quibusdam, hoc in Cidno anno accidisse, in quo & Alexander M. simili quidem modo, sed non morte, periclitatus. Nam Cidnus Tarso contiguus est. Obiit anno regni XXXVIII. Imperii autem XXXV. incarnationis Dominice anno MCXCI. cuius morte totus Christianorum exercitus irremediabiliter sauciatus, planctum intolerabili. Augustum si vixisset, omni Orienti metuendum luxit: Sequitur Aeneas Sylvius Hist. Friderici III. p. 27. Conradus Vrsip. p. 313. de- venit in Armeniam: Vbi peccatis nostris promerentibus, dum in aestu maximo in flumen, quod Serram incolæ appellant, lauandi gratia, descendisset, mortuus est: & accessit damnum inestimabile Christianis. Sequitur Sigonius lib. XV. ad a. 1190. Hæc nomina Schatenius Ann. Paderborn. lib. IX. p. 888. pro synonymis habet, dicens: expugnatique Iconio, liber per Armeniam transiit permissus, donec Cilicia ad fluvium Serram, quem alii Saleph alii Farsarem, alii Cydnum appellant, peruenitum est. Serræ etiam nomen exinde ortum videtur, quod fluvius Saleph ab incolis Ferreus vocetur, prout auctor est Iac. de Vitriaco Hist. Hieros. I. c. XCIX. Iniurius est in Fridericum Autor Chronici Stedernburgensis apud Leibnitium Tom. I. p. 862. dicens: restat igitur Henrico Rege iter agente in Apuliam, mors Imperatoris audita est: de qua nihil gloriosum, nihil memoria dignum dicere possumus, præter id, quod exsul mortuus est. Qualis enim fuerit, intentio eius incepta, expeditione in gloriosa vitæ termino qui secretorum est inspektor cordium palam ostendit.

***** Verba sunt Ottonis de S. Blasio c. XXXV. Rogerius Houedenus c. I. Tractum in terram sui cuiusdamauerunt Eum, & viscera, & cerebrum, & carnem suam aqua colicam & ab ossibus separatam, sepelierunt in Ciuitate Antiochia, ossa autem illius, linteaminibus mundis inuoluta, Conradus, Dux Suevia, filius eius, tulit secum, usque ad Ciuitatem Tyri, (dicendum Tarsum) & ibi sepeluit ea. Chron. Stedernb. p. 863. filius autem Imperatoris Fridericus Dux Suevia, honore, quo potuit, ossa patris Antiochiam detulit.

§. LIV.

Vxores binas habuit. Prima erat Adelheidis, Theobaldi, Hochburgici Marchionis filia, quam ex decreto Constantiensis synodi ob consanguinitatis vinculum a. 1153. repudiavit. * Licet alii adulterii crimen ipsi intendant. ** Hinc cum de connubio cum Principe quadam Græca frustra actum fuisset, *** a. 1156. Beatricem duxit, Reinaldi, Burgundiæ Comititis filiam, id quod ipsi ansam dedit, Burgundiam Imperio iterum vindicandi. **** Hæc autem a. 1185. fuit defuncta. ***** Ex eadem sustulit Fridericum Ducem Sueviæ; Henricum Imperatorem; Conradum Ducem; Ottonem, Comitem Burgundiæ & Philippum Regem; qui præter ipsius successorem & Philippum postea Imp. omnes breui perierunt. ***** Fridericus quidem a. 1190. in obsidione Accaron fuit defunctus, ***** & filiam Belæ, Vngariæ Regis, quæ ipsi fuerat desponsata, morte præuentus, non transduxit. † Succesit ipsi in Sueviæ Ducatu, Conradus, Franconiæ Dux, qui tamen a. 1196. decessit. †† Otto e Margaretha, Theobaldi Blesensis Comititis filia, suscepit Beatricem, Ottoni, Meranix Duci nuptam, ††† qui in bello contra Venetos, ab iisdem perperam captus dicitur. †††† Inter filias ipsius referuntur Sophia, Guilhelmo Montisferratensi a. 1186. nupta & Beatrix, Abbatisa Quedlinburgensis. ††††

* Historia de Guelphis p. 793. anno 1153. diuortium factum est Constantia inter Fridericum & Adilam filiam Diepoldi Marchionis. Chron. Saxo ad a. 1154. Contr. Vrspergensis p. 297. deinde Imperator rediit in Alemanniam, ubi tunc duxit uxorem. Nam antea iudicio Ecclesie in Synodo Constantiensis, inter ipsum & Adilam filiam Marchionis Diepoldi de Hockburg, quam habuerat uxorem diuortium celebratum est, obiectu consanguinitatis. Quam postea Dietbo de Ralsensburch, Ministerialis ipsius, habuit uxorem. Otto Frisingensis II c. XI. rex tamen quia non multo ante hac per Apostolica sedis legatos, ab uxore sua ob vinculum consanguinitatis separatus fuerat.

** Otto de S. Blasio c. IX. circa hac tempora Fridericus Imperator generalem Curiam cum maxima Principum frequentia apud Constantiam habuit, ibique curam Hermannus Episcopus & Choro Constantiensis uxorem suam, filiam Marchionis de Pöhiburch, Adelheidam nomine, causa fornicationis sapius infamata expulit.

*** Patet hoc ex Ottone Frisingensi II. c. XI. rex tamen quia non multo ante hac per Apostolica sedis legatos, ab uxore sua ob vinculum consanguinitatis separatus fuerat, pro ducenda alia pertractans, ad Manuel Græcorum Imperatorem tam pro hoc negotio, quam pro Guilielmo Siculo, qui patri suo Rogerio nouiter defuncto, successerat, utriusque Imperii inuasore debellando, in Græciam legatos destinandos ordinat. Sic & Otto Frisingens. II. c. XXXI. ea propter prædicti nuntii (Græcorum) non solum ad firmandum Connubium ad Imp. Venerunt.

**** Supra §. XXIV. Otto de S. Blasio c. XXIV. postmodum filium Reginoldi Principis ac excellentissimi Comitum Burgundia, nomine Beatricem, superduxit. Albericus ad a. 1156. Fridericum Imperator iudicio & consilio Archiepiscoporum & Episcoporum relicta uxore sua duxit filiam Comitum Burgundiorum Rainald nomine, de Ultra Saonam, quam patruus suus Comes Guillelmus arcta turri custodia diu clausam tenuerat, ut eum perderet, & hereditatem eius fraudulenter præriperet, sed Deo miserante de manibus eius liberata Imperatori in coniugium copulata est. Chron. M. Sereni ad a. 1156. Dodechinus ad a. 1156. eam male vocat Agne: em. Robertus de Monte ad a. 1157. regina patrem perperam vocat Wilhelmum. Morena de Rebus Landensibus p. 848. formosam eius describit faciem.

***** Chron. August. ad a. 1184. Beatrix Imperatrix obiit, quem sequitur Rogerius Hovedenus ad a. 1184. Otto de S. Blasio c. XXVII. eodem anno (MCLXXXV.) Beatrix Imperatrix obiit, & apud Urbem Spiram regalibus exequiis, præsentem Henrico filio suo offenso, sepelitur. Sequitur Godefridus & Albertus Stadenensis ad a. 1185.

***** Otto de S. Blasio c. X. Ex Beatrice genuit Fridericum Ducem Suevia, Henricum Imperatorem, Conradum Ducem, Ottonem Comitem Burgundia, Philippum Regem, qui omnes in breui perierunt. Albertus Stadenensis eodem ad a. 1185. refert. Sed alio ordine. Conradus Vrspergensis ad a. 1176. Güntherus Ligurino lib. I. Albericus ad a. 1190. Mutius lib. XIX. ad a. 1181. Quæ ratione terras inter eosdem viuis adhuc fuerit partitus, docet. Otto de S. Blasio c. XXI. dicens: nam Friderico, qui secundus natus erat filiorum, ducatu Suevia cum hereditate Velfonis, & prædium Rudolphi Comitum de Pöhlendorff concessio: Conrado vero dignitatibus, beneficiis & prædium Friderici Ducis de Rotinburch ditato, Ottone Archiepiscopo Arelatensi cum Burgundia, Rainaldi autem sua terra, sublimato, Henricum, qui prior natus erat, Regem post se designavit. Philippo adhuc infante, præter hæc omnia, rex Ecclesiarum ab Episcopis vel Abbatibus sibi concessas vendicans sub iure hominis. Multis amore filiorum contraxit, quibus singulos cum delegata sibi dignitate admodum ditauit.

***** Chron. Weingartense p. 798. huius vero filius Dux Fridericus Princeps totius exercitus constitutus, Antiochie Veniens carnem quidem patri honorifice intulit, sed ossa usque Accaron transtulit, ubi & ipse cum multis nobilibus migravit.

† Godefridus Colonienensis sibi circa hoc matrimonium ipsi contradicit. Ad annum 1188. dixerat: Fridericus filius Imperatoris, Dux Suevia, filiam Bela Ungari Regis ducis uxorem. Idem

ad a. 1189. dicit: *filiam quoque suam filio Imperatoris Friderico desponsauit.* quæ tamen ipsi non fuit copulata; prout tradit Conradus Urspergensis p. 311. *alteri quoque filio suo Friderico duci desponsauit filiam regis Vngaria, qui immen morte præuentus, ipsam non transduxit.* Id quod quodammodo patet ex verbis Godofridi ad a. 1190. vbi de Friderico: *quantum fuerit in huius viri corde circa Deum deuotio, ex hoc constare potest omnibus, quod decumbenti quum a physicis esset suggestum, posse cum ei, si rebus Veneris vti vellet, respondit, male se mori, quam in peregrinatione diuina corpus suum per libidinem maculare.*

†† Otto de S. Blasio c. XXXVII. *reuersus ad Cisalpina Henricus Imperator, Conrado, fratri suo, Ducatum Sueuicæ concessit.* Hic Conradus fortis agrestisque natura homo, sed liberalis admodum animi erat, ideoque magna appetens, illicitæque semper faciens, vicinus & remotus terrori fuit. Hunc etiam Franconie Ducatum tenuisse, docet nos Güntherus in Ligurino lib. I v. 83.

*Nec tu, regischo Chunradi nomine clatus,
as verius virtute nepos, cui fœdere certo
nominis & iuris, succedens, Franconia rura
Herbipolinque regis, prima cui munera Musæ
obtulimus.*

Mortem ipsius Otto de S. Blasio c. XLIV. refert ad annum 1196. Conradus Urspergensis vero p. 318. in tempore isto in Alemannia Conradus frater imperatoris, dux Sueuorum, mouit exercitum contra Bertholdum ducem Zaringie de voluntate imperatoris. Cumque maneret in quodam oppido Durlaich nomine, obiit, & sepultus est in monasterio Loricensi. Multi asseriebant eum fuisse interfecitum a quodam, cuius uxorem adulterauit violenter, siue ab ipsa uxore. Erat enim vir totus insensibilis adulteriis, & fornicationibus, & stupris quibuscumque, luxuriis & immundiciis. Strenuum tamen erat in bellis & ferox, & largus amicis: & tam sui quam extranei tremebant sub eo.

††† Albericus ad a. 1190. *Quartus dictus est Otto Comes Alemannus de Burgundia, qui de Comitissa Blesensi Margaretha genuit filiam unicam Beatricem quam habuit Otto Dux Merania & per eam factus est Comes Burgundia.*

†††† Naclerus vol. II. Gen. XL. p. 856 *Imperator audiens summum Pontificem Venetiis esse, Othonem filium suum cum armata classe ad repescendum summum Pontificem Venetias, misit, qui & Venetiis ob id bellum mouit, cui statim Sebastianus dux Venetorum occurrens, falso congressu, ipsum superauit, & Venetias vincitum perduxit.* Sequitur Baronius Tom. XII. Ann. ad a. 1177. §. 7. Krantzius Saxonia lib. VI c. XXXVII. Petrus Iustimiani Historia Veneta lib. II. p. 26. Sed cum taceant Scriptores antiqui, merito Baronius §. 13. Lehmann Chron. Spirensis lib. V. c. LVI. & Conringius de Finibus Imperii lib. I c. XI. p. 139. de eo dubitant.

††††† Borho Chron. Brunsvic. ad a. 1152. *Keyser Frederick hattetwey dochten de eyne bet Sofia, de nam einen Marggreuen to Sassenlande. Vnde, de ander heit Beatrix, de wart eyn Ebbetin to Quedlinboreh, vnd sichte de dat Closter to Michelsheyn.* Idem repetit ad a. 1169. Satis tamen demonstrat Kettenerus Antiquitatibus Quedlinburgensibus p. 172. & in QuedlinburgKirchenhistoria p. 291. hanc Beatricem Abbatissam Quedlinburgensem a. 1139. ab Innocentio II. fuisse confirmatam, cum Fridericus demum octodecim annos fuerit natus. Hoc autem est certum, quod ex regali stemmate Friderici orta fuisse dicatur in Epitaphio. Singulare est, quod narrat Godefridus ad a. 1173. *illis diebus legati Regis Babylonie ad Imperatorem venerunt, rara & preciosa munera deferentes.* Legatio talis erat, quod idem Rex peteret, ut filio suo filia Imperatoris matrimonio iungeretur ea conditione, ut ipse Rex cum filio & omni regno suo Christianitatem suscipere, & omnes captiuos Christianos relaxaret. Imperator vero eosdem legatos honorifice secum per dimidiam fere annum detinuit, & singulas ciuitates & ritus diligenter notare & inspicere concessit. Idem dicit Gobelinus Persona at. VI. c. LX. qui tamen addit. *Sed non fuit verendum ad effectum.*



DISSERTATIO DECIMA OCTAVA

DE

HENRICO VI.

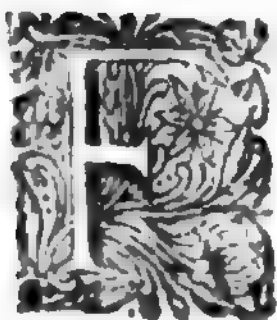
RESPONDENTE

IO. DAVIDE GSCHWENDIO

EISENBERGENSI.

§. I. Henrici VI. natiuitas & mores. §. II. Gesta ipsius, antequam fieret Imp. Comitibus Erfurtensibus. §. III. Negotium cum Henrico Leone. §. IV. Coronatio Romana: expeditio in Siciliam contra Tancredum: captiuitas uxoris. §. V. Captiuitas & liberatio Richardi Regis Anglorum. §. VI. Altera & tertia expeditio Italica: pœna de Italia Proceribus sumpta. §. VII. Varios Germania Duces & Cypri Regem constituit. §. VIII. Iura adhuc exercuit in Episcopos. §. IX. Expeditionem Cruciatam meditatatur. §. X. Henricus Imperium reddere vult hereditarium, & Fridericum, filium suum Regem vult constitui. §. XI. mors Henrici.

§. I.



Riderico Barbarossæ successit filius ipsius Henricus VI.* ex Beatrice Burgunda Nouiomagi a. 1165. natus.** Erat iste Princeps eruditus, prudens ingenio,*** facundus eloquio, facie satis decora, plus tamen macilenta, statura mediocris, corpore tenuis & debilis, acer animo, vanitatibus deditus, maxime venationum & aucupiorum.****

* Conradus Vrspergensis p. 317. Anno Domini millesimo CXCI. ab Urbe condita millesimo DCCCC. XLIII. Henricus huius nominis sextus vel secundum Chronicam Romanorum quintus: ipsi namque Henricum primum patrem Ottonis primi non connumerant in catalogo Imperatorum sed Ducem Saxonum scribunt.

** Godefridus Monachus ad a. 1165. natus est Imperatori filius nomine Henricus, apud Nouiomagium.

*** Patet hoc ex Ottone de S. Blasio qui c. XXI. de Friderico Barbarossâ dicit: liberos suos omnes Fridericus Imperator literis apprime erudire fecit.

**** Verba sunt Conradi Vrspergensis p. 318, quem iisdem verbis sequitur Naucleus Vol. II. Gen. XL. p. 876. Geruasius Tilberiensis Otii Imperialibus lib. II. c. XIX. erat Henricus vir moderatus, modestus, apud rebelles atrocissimus, hostibus inuictus, contumacibus seuerus, proditoribus immisericors, literatis ipse litteratior; quod in armorum minus erat exercitio, supplebat facundus & munificus; graciosus ap. bonos, expositus apud simplices, contra superbas ceruicosus, animo patrem sapiebat, non gladio. Godefridus Viterbiensis p. XVII. p. 510. de domino rege Henrico, filio domini Friderici augusti adhuc adolescente gesta non tenemus: Videmus autem eius elegantissimam formam laudabilem militiam, audaciam & largitatem, iustitiam & veritatem; atque omnes regias virtutes, quas ex aetate adolescentium possemus optare. Qui licet natura & literatura super omnes coetaneos, sapientia & sensuum subtilitate videatur pollere;

§. II.

Hunc a. 1169. Aquisgrani Pater Regem fecit coronari.* Adulterior factus,

Dd dd

factus, absente Imp. variis negotiis Imperii praeiuit. Anno 1183. quidem pro sopianda discordia, quæ erat inter Conradum Moguntinum Archiepiscopum, & Ludouicum Thuringiæ Landgrauum, Comitibus Erfurti indixit, quibus tamen ad casum ruente domo, multi Principes, ac nobiles sub domus ruina fuerunt occisi. ** A. 1190. dum expeditionem in terram sanctam meditaretur Fridericus, habita circa festum S. Georgii Ratisbonæ Curia, rerum summam commisit Henrico filio. *** Eodem tempore Henricus Rex expeditionem Italicam iurare fecit nobiles, maxime eos, qui ministeriales Imperii essent, a festo S. Matthæi post annum explendam, quatenus in Augustum ipse consecrari debuisset Romæ. **** In Pentecoste Rex Curiam apud Noribergam habuit, ubi Archiepiscopo Coloniensi telonia quædam & monetas concessit. ***** In mense Nouembri Rex in Apuliam proficiscitur: sed audita morte patris & Ludouici Thuringiæ Landgrauii, Coloniensem Archiepiscopum præmittens, ipse in Thuringiam proficiscens, eam sibi subiicere tentans. Postea tamen fratri ipsius omnia permittens in Apuliam tendit. *****

* Vide supra §. XLIV.

** Alb. Stad. ad a. 1183. Imperatore, habente Curiam Erphordia, in Palatio, sub quo erat cloaca, fractis trabibus, submersi sunt in cloaca octo Principes, & multi Nobiles, & plus quam centum milites, nullo Episcopo, vel Clerico, quicquam passio. Prolixius Chronicon Montis Sereni p. 48. Henricus Rex, filius Imperatoris, pro sopianda discordia, qua erat inter Conradum Moguntinum Archiepiscopum, & Ludouicum, Landgrauum Turingiæ, traheretur, Erfortiam venit, ubi cum præfatis Principibus, & aliis Viris Nobilibus, ipsum negotium, die B. Iacobi tractabat. Domus vero Præpositi Ecclesiæ Dei Genitricis; in qua conuenerant, tribus mansionibus super se vicissim edificatis, distincta erat, in cuius superiori parte Colloquium agebatur. Pluribus autem ad audiendum ingressis, domus, multitudinis pondere victa, ruptis trabibus, repente subsedit, aliamque subterpositam deiiciens, plurimos superstantium ad casum traxit, ex quibus nonnulli quidem casu vexati, quidam vero mortui sunt, quorum nomina hæc sunt: Fridericus, Comes de Aueberge, Henricus Comes de Schwartzburg; Hi duo in cloaca, quæ erat in extrema parte domus,mersi sunt. Godefridus ad a. 1184. simile huic præcedente anno apud Erpeffort contigit: ubi residentibus in solarario cuiusdam domus nobilissimis viris, ex vehementi turbine solarium ruit, & ex eis quinque numero (quod dictu pudori est) in cloacam ceciderunt, suffocatique sunt, præter Landgrauum, qui vix emerfit. Auctor Historiæ Landgrauiorum c. XXVII. hæc ad annum 1186. refert Cont. Lamberti ad a. 1184.

*** Vide supra §. LIII.

**** Godefridus ad a. 1189.

***** Godefridus ad a. 1190.

***** Godefridus c. I.

§. III.

Absente igitur Imperatore, Henricus regia vtebatur potestate. Hinc Henricus Leo videns, bona sua omnium exposita esse direptioni, * filium suum

suum Henricum inopinate misit, & ipse in breui eum subsecutus est. Rex autem ad querimoniam Bernhardi, Saxoniae Ducis, cuius castrum Lauenburg Dux obsedit, in Curia Merseburgensi expeditionem contra Henricum decreuit. ** Henricus interea Bardeuicum antiquissimum Saxoniae septentrionalis, oppidum, quod ipsi resistebat V Kl. Nouembris 1189. expugnat atque euertit. *** Inde habito Goslariae Principum conuentu Brunsvicum venit, vt eandem urbem vastaret. **** Dux tamen, mediante Conrado, Archiepiscopo Moguntino, & Philippo Coloniensi, pro gratia Regis laborare coepit. Hic praefigens ei Curiam Fuldæ, ita eum in gratiam recepit, vt muros Brunsvici in quatuor partibus deponeret, castrum Lauenburg dirueret, Lubecam vero ciuitatem dono Regis dimidiam haberet, alteram dimidiam Adolphus Holsatiae Comes cum omni terra sua quiete possideret. Vt autem ista pacis reformatio rata permaneret, Filium Ducis, Lugerum obsidem accepit, qui postea in Ciuitate Augusta est defunctus. ***** Iratus autem Henricus Imp. quod Henricus iunior ipsum in Apulia reliquisset & Conradi fratris suis, Comitis Palatini filiam Henrici Leonis filius duxisset, tandem a. 1191. Dullethæ, praefecturae Kelbrensis pago, Schwartzburgicae ditionis, in gratiam Imp. receptus fuit; Henricus & filius ipsius eiusdem nominis factus Palatinus Comes Rheni cum Imp. iuit in Apuliam. *****

* Contra quod in Conuentu Principum Goslariensi fuerat promissum, de quo supra §. LII.

** Chronicon Bigaugiense ad a. 1189. *Henricus Rex Curiam habet in VVirtzenborg, ibi Otto (Marchio Misniae a filio captus) & filius eius, reconciliati sunt, post damna plurima. Idem Henricus filius Caesaris, Curiam in Mersburg habuit. Ibi expeditio indicitur contra Henricum Ducem Loueni, & contra Brunswik; pro querimonia Bernhardi Ducis.*

*** Arnoldus Lubecensis lib. IV. c. II. *dux autem contracto exercitu de Stadio, & de terra Holsatorum, Sturmariorum, & Polaborum, vallauit Bardewig, assistente sibi Bernhardo Comite de Raceburg, & Bernhardo Comite de VVelppe, Helmoldo Comite de Suerin, & aliis amicis suis, & expugnare eam cepit. Rebellabant autem hi, qui intus erant, nolentes tradere ciuitatem. Praeualuit autem Dux aduersus eam, & deuastata est ciuitas opulenta valde, nec pepercerunt viri bellatores ecclesias vel cameteris, sed ablati omnibus succenderunt eam igne. Captiuatis autem omnibus, qui intus erant, inter quos erat Hermannus de Sturtenebuchle, & alijs militibus cum ciuibz ciuitatis, six mulieres & paruuli captiuitatem euaserunt. Plenius hanc Bardeuici destructionem describit Caspar Sagittarius in Historia Bardenici & Christian Schlopken in Historia Bardenici p. I. c. XIV.*

**** Arnoldus Lubecensis lib. IV. c. III. *rex autem inuenis audito reditu Ducis Henrici & filii eius, indignatus est; cum quia quasi despiciens adolescentiam suam contra iusiurandum ante tempus redisset, cum quia terram Adolphi Comitis sibi usurpauerat, qui cum patre suo, & dictum est exulauerat. Impetu igitur quodam venit Brunswik, volens vastare eam. Quam cum propter instantem hyemem obtinere non potuisset, abiit Limberg ad castrum Conradi de Rathe, volens obtinere illud.*

***** Arnoldus Lubecensis lib. IV. c. III. Chronicon Stedernburgense apud Leibnitium Tomo I. p. 862. itaque Imperator aberat & filius suus Henricus regia usus est potestate. Absens etiam Dux Henricus pollicitam sibi ab Imperatore non sensit pacem : sed bona ipsius omnium exposita erant direptioni. Unde idem Dux Henricum filium suum maiorem inopinate misit, & ipse contra constitutum sibi in brevi eum subsequutus est. Audiens hac Rex, tanquam contra se ageretur, publicas inimicitias aduersus Ducem habuit, & omnimodo destructioni & propulsiioni eius intendit. Conuocatis igitur Rex Principibus in Goslaria, remota omni misericordia causam, immo modum destructionis ipsius tractare cepit, & licet hiemis inclementia eum posset detertere, qua tunc ut semper post festum S. Martini imminens est, inconsulte expeditionem cum suis & Moguntino & aliis Principibus Ducem persecuturus arripuit, fugam ipsius eo molestiorem fore existimans, si hieme fieri videretur. Interim senior Dux Castrum Bernhardi Ducis Laxenburg obsedit, quod viriliter oppugnans, eos, qui se in eo contulerant, ad deditionem compulit suosque in ipso collocauit : filius autem suus in ciuitate sua Brunsvich se recepit : qui accepta certitudine de aduentu Regis, ad supplementum cibariorum ea, quae in villis erant, intra muros intulit. Adueniens autem Rex, adiungendo sibi Moguntino & Duce Bernharado ac Hildesimensi Episcopo, & aliis Principibus & Baronibus non obsidioni ciuitatis intendebat, sed vastationi circumiacentis regionis. Et paullo post : Postquam Henricus Dux consilio Principum, Moguntini videlicet & Coloniensis, Archiepiscoporum, se subdidit, & proposita sibi spe recuperandi pristini honoris, Regi suam satisfactionem exhibuit, duos filios, Henricum videlicet & Ludericum, obsides constituit : quorum alter Ludericus apud Augustam urbem defunctus est, alter cum Rege in Apuliam cum militibus sibi a patre deputatis abiit, nihilque Henrico Duci de his, quae sibi promissa erant, concessum est. Albertus Krantzius Saxonia lib. VII. c. III.

***** Gerhardi Chronicon Stedernburgense apud Leibnitium Tomo I. p. 866. deinde Palatinus Imperatorem adiit, se de conscientia facti iuramento expurgat, & omnibus modis filium, quem sibi adoptauit per filiam, gratia Imperatoris elaborat restituere. Factus itaque voti sui compos, ut primum filio suo Imperatoris mitigauit animum, Ducem seniore in Brunsvich adiit, eumque ad praesentiam Imperatoris euocat, pollicendo bona, si ad Domini Imperatoris voluntatem suum inclinauerit animum, & se gratia sua ordinationi submiserit. Dux itaque, licet non ignoraret, quoniam difficilis ei foret imperialis ira mansuetudo, tamen ut Principum ordinationi esset consensaneus, consilio Palatini acquiescit, eique curia in Saluelde praescribitur : ad quam cum Imperator accederet ; & Dux esset in itinere in arduo nemoris cum appropinquaret loco, qui Bothuelde dicitur, Dux de equo corruit, & ex contritione tilis ab itinere, quod exeperat, impeditus est. Sequenti die IV Valkenred deportatus nuncios suos ad Imperatorem ordinat & destinat : ipse vero mansit in eodem loco graui ex Laesione laborans infirmitate. Imperator ut audiuisset, quamuis artem suspicaretur, subterfugit, Principes, qui conuenerant, detinuit, aduentumque Ducis exspectare disponit. Et paulo post : postquam autem intellexit Dominus Imperator non fictam Ducis infirmitatem, viciniorum loco, & tempore productiorem diem ei constituit in Dulketbe, certificatus a Praeposito Stedernburgense Gerhardo, qui legatione Ducisungebatur. Dux itaque aliquantum receptis viribus fuit, ad diem & locum sibi constitutam venit, & filius suus beneficiis Palatini, quae ab Imperatore tenuit, solenniter est vestitus, expetente Domino Imperatore, ut secum iter arriperet in Apuliam. Dux ad finem rediit, & filium suum ad obsequendum Domino Imperatori modis omnibus adiunxit, spe ductus inani : quia aliqua ex his quae sibi promissa erant, exspectabat. Mittitur itaque filius Ducis, Palatinus Comes Rheni cum Domino Imperatore in Apuliam.

§. IV.

Insequenti a. 1190, XVIII, Kl. Maii in Paschatos festo, a Coelestino Papa

Papa in Imp. Romæ cum Augusta coronatur, dum prius Romanis castrum Tusculanum in potestatem tradidisset. * Postea signa mouet aduersus Tancredum, qui mortuo Wilhelmo II. Siciliam inuaserat, quam vigore homagii a Sicilia Ordinibus in euentum iamdum præstiti, atque tabularum dotalium titulo, vxoris nomine sibi vindicabat, Apuliam etiam, sui iuris fecit, Neapolim frustra tentat, qua durante obsidione, dum Imp. ob nimiam caloris intemperiem ægotantem, mortuum crederent, Constantia Augusta a Salernitanis prodita, Tancredo in Siciliam mittitur, interueniente Coelestino Papa anno demum 1192. Imp. reddita. ** Audita vero morte Tancredi, eiusque filii Rogerii IV. in Sicilia regnantium, a. 1193. exercitu classeque parata in Campaniam venit, Salernum expugnat, diramque vindictam sumit de ciuibus, qui captam Constantiam Augustam miserant ad Tancredum, receptisque Apulis atque Calabris in fidem, Messanam se contulit, ubi per promissa, allectis Siculis, eosdem a. 1194. in deditionem accepit, pactisque conuentis, Reginam matrem cum puero Wilhelmo atque puellis redegit in suam potestatem, quos postea vinculis alligauit, puerumque excecavit, puellas vero, duas sorores custodiri mandauit, vna cum matre. ***

* Godefridus ad a. 1191. Anno Dominica incarnationis MCXCI. ab vrbe autem condita MDCCC. XLIII. Henricus VI. filius Friderici, vicesimo secundo loco ab Augusto imperare cepit, & septem annis post mortem patris imperauit. Hic in Apuliam ducens exercitum, Romæ in Imperatorem, & Constantia vxor eius in Imperatricem secunda feria Pascha consecrantur. Quæ consecratio procedere non potuit, donec Imperator castrum Tusculanum in potestatem Papa & Romanorum contradidit: quod illi statim expulsis & casis habitatoribus destruxerunt, erat enim inimicum eis eo quod omne munimen liberatoris contra ipsos in illo constabat. Chron. Stedernb. p. 863. Otto de S. Blasio c. XXXIII. XXXVII. Arn. Lubecensis IV. c. IV. Chronicon Reichersbergen- se, Augustanum, Montis Sereni, Rogerius Houedenus ad a. 1191. M. Chron. Belg. p. 204. Gob. Persona et. VI. c. LXI. Matthæus Parisiensis p. 136. Conradus Vrspergensis p. 317. Albericus, Albertus Staden- sis ad a. 1192. Conradus Vrspergensis p. 317. Radulphus de Diceto Imago Histor. p. 659. Celestinus feria secunda Paschali Henricum regem Teutonicum & Longobardorum consecrauit imperatorem Romanum. Singulare est, quod Rogerius Houedenus Ann. Angl. p. postea. ad a. 1191. pag. 689. tradit: deinde introduxit eos (Cæsarem cum Coniuge) Dominus Papa in Ecclesiam, & vixit eum in Imperatorem, & vxorem suam in Imperatricem. Sedebat autem Dominus Papa in Cathedra Pontificali, tenens Coronam auream Imperialem inter pedes suos, & Imperator, inclinato capite, recepit coronam, & Imperatrix similiter, de pedibus Domini Papa, Dominus autem Papa statim percussit eum pede suo coronam Imperatoris, & deiecit eam in terram, significans, quod ipse potestatem eiiciendi eum ab Imperio habet, si ille demeruerit. Sed Cardinales, statim arripientes Coronam, imposuerunt eam capiti Imperatoris. Idem dicit Henricus Knyghton de euentibus Angliæ lib. II. c. XIII. Hoc factum e ratione recens adhibitu, quod successor & filius illius esset, qui post tantum ab Ecclesia acceptum beneficium, in Imperii corona eidem impetrata, de ipsa tamen adeo male meruisset. Vt autem id fixum monti eius haberet, nempe dare, cu-

rodire, conseruare, & auferre, si causa exigere, Imperium, esse in voluntate Romani Pontificis: eiusmodi voluit commonuisse ipsum exemplo. Sequitur Baronius ad a. 1190. & Lehmannus lib. V. c. LXVI. licet hic Papæ iniquitatem, & quam parum iuris ipsi sit in Imp. c. LXVII. late & satis clare demonstret, iura Imp. declaret, & Baronium refellat. Sed, cum reliqui scriptores de hoc superbo Pontificis facto plane taceant, vix est, ut fidem adhibeamus. Anglici potius Scriptores, ista ætate Papæ deuoti, ob captiuitatem Richardi Regis Henricum exosum habentes, hæc ita effinxisse videntur.

** Otto de S. Blasio c. XXXVII. anno dominice incarnationis MCXC. Henricus Imperator, ut prælibatum est, a Celestino Papa cum Coniuge coronatus, ipsam secum ducens, Apuliam Siciliamque mortuo V Vilhelmo possidere volens, in Campaniam cum exercitu diuertit, rebellantemque sibi totam inuenit. Nam mortuo V Vilhelmo Rege quidam consanguineus eius de genere Rogeri, Tancredus nomine, tyrannidem in Sicilia, quæ nutrit tyrannorum ab antiquo fuit, sub regionis nomine arripens, cum consensu omnium, ipsius terræ Baronum, ciuitatumque Imperatori violenter restitit, ipsamque de hereditate coniugis, quoad vixit, constantissime propulsauit. Imperator itaque Neapolim rebellem Campaniæ urbem obsidione vallauit, cuncta in circuitu terræ igne ferroque vastata. Quo Rex Francorum de transmarina expeditione rediens, ad eum venit, ipsique confederatus honorifice dimissus in Franciam suam rediit. Pestilentia itaque exercitum tangente, nihil proficiens Imperator de repatriatione disposuit: qua mora a quibusdam Baronibus Apuliæ propinquis suis Imperatrix capitur, & cum maxima diligentia custodita, in captiuitate detinetur tempora aliquanta. Flebili ergo principio ad obtinendam Apuliam Imperator debonestatus, sed meliori postmodum fortuna usus, ad cisalpina regreditur, facta prius Apostolico de captiuitate coniugis querimonia. Apostolicus autem commotus præsumptores huius rei, terra eorum sub interdicto posita anathemate constrinxit, Imperatricemque captiuitate relaxari coëgit, quam postmodum ad cisalpina reuertentem, Imperator recepit, die ultionis in corde eius cum nimia indignitate statuta. Arnoldus Lubecensis lib. IV. c. V. qui etiam c. VI. rationem reddit, dicens: Imperator etiam propter nimiam caloris intemperiem caput agrotare infirmitate maxima, ita ut hostes credentes eum mortuum esse, Imperatricem, quæ ulterius processerat, captiuarent. Sicque obsidio illa soluta est. Imperator vero nec dum perfectè recepta sanitate ad sua reuertitur. Postea tamen Imperatrix cum honore ad eum reuertitur. Rogerius ad a. 1191. Wilhelmus Neubrigensis lib. III. c. 61. Albericus ad a. 1190. Sigonius ad a. 1191. Gobelius Persona et VI. c. LXI. Naclerus vol. II. gen. XL. p. 871.

*** Arn. Lubecensis IV. c. XX. Imperator autem in Apuliam profectus est in via sua: quia mortuo Tancredo, aduersario suo, omne regnum V Vilhelmi ad voluntatem obtinuit. Godefridus Mon. ad a. 1194. 1195. Otto de S. Blasio c. XXXIX. XL. XLI. Gestæ Innocentii III. n. XVIII. Mon. Weingartenensis ad a. 1192. Chron. Bigaugiense 1194. Alb. Stad. Chron. Augustense 1195. Albericus ad a. 1194. Baronius ex Chronicis Fossæ Nouæ ad a. 1193. §. I.

§. V.

Anno 1192. exeunte Lupoldus, Austriæ Dux, Richardum, Anglorum Regem ex transmarina expeditione redeuntem ob quasdam iniurias apud Accarum ipsi illatas * Viennæ captiuitum fecit. ** Imperator autem captum Anglorum Regem audiens, missis ad Ducem nuntiis Regem sibi iubet presentari, *** id quod etiam a. 1193. pacta certa summa factum. **** qui eum Wormatiæ, demum Spiræ fecit adseruari. ***** Rationes erant, quod mortuo V Vilhelmo Rege Tancredum ad Siciliam occupandam impu-

pulerit, Cypri Regem Guidonem a. 1187. in custodiam coniecerit, regno extraneo vendito, Tyri in foro agentem Marchionem de Monteferrato, Conradum, Cæsaris amicum ab octo Hassacinis occidi, vel permiserit, vel curauerit, vexillum Austriæ Ducis, Cæsaris cognati, apud Ioppen, in cloacam proijci curauerit. ***** Tandem in Comitibus Spirensibus 1194. de liberatione Richardi fuit actum, quam etiam contranitente licet Philippo, Gallorum Rege & Ioanne, Richardi fratre Moguntia obtinuit, sub pacto soluendarum Imp. centum quadraginta millium marcarum argenti, & Duci Austriæ triginta millium. *****

* Causam refert Matthæus Parisiensis Hist. Anglicana p. 140. dicens: circa idem tempus, venit dux Austria, ut in Terra sancta votum suæ peregrinationis perficiendo, in exercitu Christiano Deo fideliter militaret; & saluatoris vestigia ibidem adoraret. Cumque prauis eius Marschalli sibi hospitium accepissent & necessaria prepararent; supervenit precipitanter quidam miles de familia Regis Richardi, natione Neuster, & more suæ gentis ebulliens stultitia cum iactantia, asserbat se maius in illo hospitio habere, quam aliquis alius: cum prius illuc adueniens, sibi suisque sociis illud assignasset. Multiplicatis conviciis utrobique clamor ad aures Regis pervenit. Rex autem nimis causa Normanni fauorabilis & credulus, in iram exarduit contra familiam Ducis; & non perpendens civiliter moderamen Dominicum, scilicet: Descendam & videbo, præcepit precipitanter & secus quam deceret, ut vexillum Ducis in eodem hospitio pro signo affixum, in cloacam deiceretur. Quod factum, cum dux hospitio priuatus & turpiter a Normannis garrulis lacesitus, cognovisset; Regem querulus adiit: sed nihil nisi sannas reportavit. Gobelinus Persona æt. VI. c. LXL. Et cum Neapolim obsidione videret (Henricus VI. Imp.) ipse & multi nobiles cum eo confirmantur: quare Imperator obsidionem absoluit. Quare Imperatori suspectus habitus est. Et inde anno sequenti propter hoc idem ipse Dux in partibus Saxonie ab amicis Imperatoris bellis impetitur.

** Godefridus ad a. 1193. Richardus Rex Angliæ rediens de transmarinis ob mortem Conradi Marchionis & multa apud Arcam non bene gesta, captus a Duce Austrasie Leopoldo, & Imperatoris custodie traditur. Otto de S. Blasio c. XXXVIII. hac tempestate Rex Anglorum Richardus de expeditione transmarina rediens, per Ungariam in fines Ducis Leopoldi, paucis comitatus, devenit: memorque iniuriarum eidem Duci apud Accaron a se exhibitarum, ipsum nimis metuentem, dimisso regali obsequio, priuato habitu furtim celeriterque transire cupiens, in quoddam diversorium apud Vienne civitatem necessitate praudii diuertit, sociis præter paucos a se dimisit. Itaque servili opere ne agnosceretur in coctione pulmentorum per se dans operam, altile ligno affixum propria manu vertens assabat, annulum egregium digito oblitus. Quidam igitur de familia Ducis, qui cum Duce apud Accaronitas visum Regem notum habebat, de civitate foruito egressus, tabernam regali coquo insignem intravit, & ex consideratione annuli ipsum respiciens & recognoscens, agnitum dissimulavit: concitoque cursu in civitatem reversus, Ducem, qui tum forte aderat, de presentia Regis certificans, admodum exilarunt. Igitur sine mora ascensis equis cum frequentia militum Dux accurrens, Regem fixum carum manu tenentem captivavit: irrisumque tali opere in civitatem duxit, eoque artissima custodia mancipavit, digna recompensatione reddens ei quod meruit. Attamen multi pro hoc facto Duci detrahentes, ac pro sacrilegio in peregrinum sepulchri Domini commissum computantes detestantesque improbant: licet hac improbatio captivo Regi parum profuisset. Aliter tamen rem narrat Matthæus Parisiensis ad a. 1192. p. 144. Arnoldus Lubecensis III. c. XXXVII. cum transisset Ungariam peregrino more, nam templariorum habitu se suosque indu-

inductus captivatus est a Duce orientalis Austria, qui eum Imperatori presentavit. Vid. etiam Rogerius Houedenus *Ann. Angl. p. poster p. 716. 717.* Albericus Chr. *Australe Reichersb. ad a. 1192.* Conradus Vrspergensis, Albertus Stadenus *ad a. 1193.* Sigonius *de R. Italia lib. XVII. ad a. 1192.* Epistola Henrici Imp. super hac captivitate ad Philippum Franciæ Regem scripta extat apud Leibnitium *Tomo I. p. 878.* Leopoldum Austriæ Ducem de eo increpant Scriptores Angli, præcipue Guilielmus Neubrigiensis *lib. IV. c. XXIX.* dicens: 'Humboldus vero Dux Austria, qui (ut supra dictum est, stipendiarius eius in exercitu Domini fuerat) profusam eius circa se largitatem, cum egeret, expertus: oblitus beneficii, atque in ultionem cuiusdam læsionis exigua sapiens, magis autem opum Anglicanarum, homo avarus & perfidus sitiens, cautissimos per omnes viarum transitus & diverticula, ut insigni profugo eundem locum non esset: custodes disposuit.

*** Otto de S. Blasio *c. XXXVIII.* Guil. Neubrig. *lib. IV. c. XXXI.*

**** Matthæus Parisiensis *p. 144.* Anno Dominica Nativitatis M. CXCIII. Rex Richardus remansit in custodia ducis Austria, donec ipsum vendidit Imperatori Romanorum Henrico, pro sexagintamillibus librarum argenti ad pondus Colonienſium. Quem seriatentia, post Ramos palmarum adducens, diligentissime custodiri fecit. Guilielmus Neubrigiensis *lib. IV. c. XXXI.* igitur illustris Rex Anglorum a Duce Austria, qui paulo ante illi in Syria contra Turcas militaverat, tenebatur in vinculis. Imperator allegans Regem non debere teneri a Duce, nec esse indecens, si ab Imperatoria celsitudine decus Regium teneretur, insignem ad se trahere curavit captivum. Et cum negari non posset: a Duce resignatum in propriam avarus Imperator traduxit custodiam, pæctus tamen Duci competentem ex proveniente commodo portionem.

***** Otto de S. Blasio *c. XXXVIII.* Imperator itaque captum Anglorum Regem audiens, missis ad Ducem nuntiis, Regem sibi presentari iussit, presentatumque Vormatiam asportari, finitum ferroque onustum præcepit, dante sibi induciis deliberande redemptionis.

***** Matthæus Parisiensis *p. 145.* Imperator convocatis Episcopis, Ducibus & Comitibus suis, Regem in presentia sua accessit iussit, eumque in pluribus articulis, coram omnibus accusavit. In primis scilicet, quod per eius consilium & auxilium, regnum Sicilia & Appulia & quod sibi iure hereditario deberetur, defuncto Rege VVilhelmo, amiserit. Pro quo adipiscendo exercitum permaximum, data pecunia infinita, conduxerat: cum idem Rex sibi auxilium præstiturum fideliter spondisset, ut a Tancredo regnum illud obtineret. Deinde causabatur de Rege Cypri, qui ei affinitate coniunctus fuerat; quod eum iniuste ab Imperio eiecerit, & carcerali custodia deputaverit; & terram eius cum thesauris violenter invaserit, & insulam cuidam alieno vendiderit. Postmodum vero accusavit ipsum de morte Manassis de Monte Fermo heredis sui: quod videlicet per eius proditorem & machinationem ab Arsacidis peremptus sit. Quod & amiserat ad perimendum Regem Francorum Dominum suum; cui nullam fidelitatem, ut debuerat, servavit in communi eorum peregrinatione; sicut iuramenti sacramento inter utrosque fuerat confirmatum. Deinde conqueritur, quod signum ducis Austria consanguinei sui, ab eius contemptum apud Iopen, in cloacam praeici iusserit; & Theutonicos suos in Terra sancta, verbis profrosis & factis ubique debonefaverit.

***** Formulam conventionis quæ in Comitibus Hagenonienſibus a. 1193. fuit facta exhibet Houedenus *p. 728.* & Goldastus *Tom. III. p. 364.* Qua ratione vero Imp. fere a pacto resiliuerit, tradit idem Rogerius Houedenus *p. 733.* Richardus I. fuit adhuc in captione Henrici Romanorum Imperatoris, in Alemannia, apud Spimm, die Natalis Domini, qui Sabbato evenit, & ibi mansit, usque ad tempus liberationis suæ, quod statuerat ei Imperator, videlicet a secunda feria, post diem Nativitatis Domini in tres septimanas. Cumque Imperator venisset illuc, una cum Archi-Episcopis, Episcopis & Ducibus, & Magnatibus Imperii sui, ut diu staret, de liberatione Regis

Regis

Regis Anglia, venerunt ad Imperatorem nunci Regis Francia, & nuncii Comitis Iohannis fratris Regis Anglia, & obtulerunt Imperatori ex parte Regis Francia, quinquaginta millia marcarum argenti, & ex parte Comitis Iohannis, triginta millia marcarum argenti, tali conditione, ut ipse Regem Anglia teneret in captione sua, usque ad festum S. Michaelis Archangeli proxime sequens. Et paullo post p. 734. Henricus, Romanorum Imp. cum magnatibus Imperii sui, & Richardus, Rex Anglia, cum Auenor, Regina Matre sua --- conveniunt apud Maguntum, in Purificatione B. Mariae, & celebrato ibi Concilio, de liberatione Regis Anglia, Imperator voluit a pacto resilire, propter cupiditatem pecunie, quam Rex Francia, & Comes Iohannes ei obtulerunt. Tandem vero liberatio facta, prout tradit Godefridus ad a. 1194. Richardus Rex Anglia datis CLXX. millibus marcarum captivitate solvitur & repatriat. Matthæus Parisiensis p. 145. his ita gestis, amicis hinc inde mediantibus, pro redemptione Regis diutius tractatum est. Tandem ad hoc est perventum, ut pro redemptione eius, Imperatori darentur centum & quadraginta millia marcarum argenti ad pondus Colonienstum; quæ omnia ante liberationem suam solueret, absque expensis tam ipsius quam aliorum, ob illam causam, antequam convenirent factis. Albertus Stadenus ad a. 1194. Richardus, rex Anglia, persolvit Imperatori C & I. millia librarum argenti. Guil. Neubrigenus lib. IV. c. XXXIV. denique iubente Imperatore Episcopi & Duces cum universa nobilitate, quæ aderat, iuraverunt in animam Imperatoris, certam Regis liberationem post satisfactionem eiusdem summa i. e. centum millium librarum argenti: cuius pars tertia Duci Austria, qui eundem Regem captivauerat, competere dicebatur. Rogerius Houedenus CXXX. millia Leopoldo data esse definit. Robertus de Monte ad a. 1194. distracti sunt thesauri ecclesiasticum per totam terram regis Richardi, calices etiam fracti & venduti, & missa sunt precia eorum in Alemanniam pro redemptione regis Richardi 130 millia marcarum imperatori, ceteris vero infinitam pecuniam Albericus ad a. 1193. ducenta quidem millia promissa fuerunt, sed tantum latinatum fuit per centum millia. Auentinus lib. VII. c. II. Anglus quinquaginta marcarum, hoc est, quatuor centena millia unciarum, (Marca enim octo sunt unciæ) tribuit Austriaco. Otto de S. Blasio c. XXXVIII. tandem datis in redemptionem suam Imperatori multis millibus centenariorum auri & argenti, nec non & Duci Leopoldo auro, & argento pro libito collato, eisque pace & reconciliacionis sacramento ab eo firmata; captivitate exiit, sicque multatus rediit in terram suam. Certum autem pretii pondus, quod contulit, explicare distuli, ne cuiquam incredibile visum falsitate argueret. Hoc autem sciendum, quod Ecclesiastici thesauri per omnes Anglia Ecclesias collecti, huius census pars maxima constabat calicibus, Crucibus, aliisque diversis speciebus conflatis. Imp. de eo increpat Geruasiu Tilberienis dec. II. c. XIX. dicens: hic regem Richardum, non tam Anglorum regem, quam fidei Christiana defensorem, consilio Philippi regis Francorum, dum ab Ultramarina peregrinatione, post plurima incredibiliter ac strenue gesta rediit, capiti & redemptioni pecuniaria addidit: ut non timeat depauperatum, quem timebat affluentem; Recipit Imperator primus honeste redemptionis pretium, non ut arbitrar, voto cordis assuetu satisfaciens, sed instantia sua ac necessitati consulens.

§. VI.

Alteram expeditionem Imp. a. 1193. in Apuliam suscepit,* & anno insequenti totam Apuliam, Siciliam & Calabriam sibi subiugavit, de Civitatibus & iis, quæ Imperatricem ceperant, meritis poenas sumens.** Anno 1196. tertia vice in Apuliam proficiscitur Imp. præmisso milite, quem duxit Maquardus dapifer eius, cui & Marchiam Anconæ & alia quadam beneficia contulerat.*** Insequens Imperator a. 1197. quosdam Principes,

Eccc

pes,

pes, qui in necem eius conspirasse dicebantur, diversis poenis occidit. Iordanum etiam, Siciliae Comitem, qui gloriabatur, se futurum Regem, & ducturum Constantiam. Hunc Imp. captum in sedem ferream candentem posuit, & coronam ignitam clavis ferreis capiti eius inuulsit. Quendam etiam Richardum per plateas tractum suspendi fecit, qui eum Constantiae consilio veneno enecare voluit. ****

* Godefridus *ad a.* 1194.

** Otto de S. Blasio c. XXXIX, XL. Almericus *ad a.* 1194. Godefridus *ad a.* 1195. Chr. August. *ad a.* 1195.

*** Godefridus *ad a.* 1196. Arnoldus Lubecensis V. c. I. Otto de S. Blasio c. XXXVII.

**** Albertus Stadenus *ad a.* 1196. Arnoldus Lubecensis V. c. II. Rogerius Houedenus *ad a.* 1197. Godefridus *ad a.* 1197. Imperator in Apulia moratur, ibi quosdam Principes qui in necem eius conspirasse dicebantur, diversis poenis occidit. Rumor etiam de eo ac Imperatrice Constantia varia seminat, scilicet quod ipse in variis eventibus praeventus, etiam in vite periculo saepe constitutus sit, quod Imperatricis voluntate semper fieri vulgabatur. Chron. August. *ad a.* 1195. Otto de S. Blasio c. XXXIX. latius declarat, dicens: denique se detectos minime putantes, ab Imperatore citati conuenerunt ad eum, quos omnes captos, in vincula coniecit, & ex quibuscumque supplicis effector, miserabiliter enecauit. Nam Margaritam archispiratam potentissimum illius terra Baronem, cum quodam Comite Richardo literis apprimè erudito, oculis priuauit, & quendam laesae maiestatis curruum, pelle exutum decorauit: quendam vero regno aspirantem, coronari, coronamque per tempora clavis ferreis transfigi praecepit: quosdam stipiti alligatos, pyræque circumdatos exurens, crudeliter exstinxit: quosdam becle perforatos, ventre tenus humo agglutinauit: ac per hoc omnibus in circuitu nationibus non solum in cismarinis, sed etiam in transmarinis partibus feneritatem eius metuentibus, maximum terrorem iniecit.

§. VII.

Inter gesta ipsius ciuilia est referendum, quod ex prima expeditione Italica rediit a. 1192. Conradum fratrem suum Sueviae Ducem constituit. * Postquam Guelphus, Henrici Superbi frater a. 1191. esset extinctus, Henricum cum terrarum suarum constituit heredem. ** Hinc Philippo fratri suo a. 1195. concessit dominium totius Tusciae & terras Mathildianas. *** quem postea defuncto Conrado, a. 1196. Ducem facit Sueviae. **** Marcoaldum dapiferum de Anneweil constituit Ducem Rauennae & Marchionem Anconae, Conradum Ducem Spoleti. ***** Eodem anno Henricum Iuniorem, Ducem Saxoniae de Rheni Palatinatu inuestit. ***** Anno 1195. a Coelestino Papa ad expeditionem sacram per litteras animabatur, quam tamen, quo minus susciperet, motibus Italicis fuit impeditus, ast Principes quidam fuerunt persecuti. ***** Anno 1197. per Conradum Cancellarium, Herbipolensem Episcopum, Almericum, Guidonis, Hierosolymorum Regis Germanum regem Cypri coronari curat. *****

* Otto de S. Blasio c. XXXVII. *reversus igitur ad cisalpinam Henricus Imperator Conradum fratri suo Ducatum Sueviae concessit.*

Hutoria de Guelphis ad a. 1191. Welfo propter innatam familiaritatem & consanguinitatis lineam prædictorum patrimonium cum omnibus suis pertinentiis Heinrico illustri Romanorum Imperatori sub hereditaria possessione contradidit.

*** Godefridus ad a. 1195. *Filiam quoque Regis Græciæ quæ Tancredo nubere debuerat, fratri suo Philippo uxorem dedit, cum parte quadam Apulie.* Clarius Conradus Urspergensis ad a. 1195. Philippo quoque, fratri suo, dedit uxorem, Dominam Erinam, filiam Regis Græcorum, quem repperit in palatio Panormitano, desponsata siquidem fuerat filio præfati Tancredi; tradens ei dominium totius Tusciæ & terram Dominæ Matilda. Idem dicit Sigonius lib. XV. ad a. 1195.

**** Monachus Weingartensis ad a. 1192. Henricus Romanorum Imperator in Apulia positus, audito tristi rumore (de obitu Conradi fratris) vltra quam credi potest, animo consternatus est, quippe cuius maestitia ex tanti viri & fortis amissione vix alleviari poterat. Demum consumpta consolatione, Philippo fratri suo penes se posito Ducatum Sueviæ concessit. Otto de S. Blasio c. XLIV. Anno Dominicæ incarnationis MCXCVI. Henricus Imperator, mortuo fratre Conrado, Philippo fratri suo qui in Sicilia interim cum eo manebat, data sibi sponsa sua, filia Constantinopolitani Imperatoris, ducatum Alemanniæ concessit, ipsumque cum eadem sponsa sua in Germaniam destinavit.

***** Conradus Urspergensis ad a. 1195.

***** Godefridus ad a. 1195. Imperator de Apulia revertitur, cum gloria, & divitiis incomparabilibus: Conradus, Palatinus Comes de Rheno, obiit, cuius dignitates & beneficia Henrico, filio Henrici, quondam Ducis Saxonie, cesserunt: Is enim filiam eius unicam duxerat. Arnoldus Lubecensis lib. IV. c. XX. Albericus ad a. 1193. Monachus Weingartensis p. 805.

***** Arnoldus Lubecensis lib. V. c. II. Cancellarius tamen cum Comite Adolpho, aliisque amicis apud Cyprum adlittavit, regem eiusdem insula coronaturus diademate, a Dn. Imperatore transmissio. Sane idem Rex sub ditione Constantinopolitani Imperatoris prius subsistens, ad maiorem gloriam suæ dignitatem a gloriosissimo Romanorum Augusto coronari desiderantissime expetiit. Illuc itaque gloriose veniens, gloriosus suscipitur, lautissime decinetur, expletisque instantis negotii rebus, exquisitissimis ditatus muneribus, omnibusque suis, prout cuiusque exigebat magnificentia, repeditis navibus, Accon prospere velisabat. Rogerius Houedenus Hist. Angl. parte postea ad a. 1197.

***** Arnoldus Lubecensis V. c. I. Imperator Henricus, licet publice cruce signatus non fuerit, per viscera misericordie spiritualiter tamen fuisse signatum non ambigimus. Nam sicut pater eius priorem, ita ipse secundum devotus ordinavit peregrinationem. Qui apud Argentinam in curiali colloquio acceptis epistolis Dn. Papæ Cælestini a venerabili Cardinale Gregorio, omni devotione se huic peregrinationi obsecuturum affirmavit. Ordinavit etiam legatos honoratos in Apuliam ad Dominum Conradum Cancellarium, qui tunc ibi erat, negotiis imperialibus detentus, mandans omni studio impensas preparari peregrinationi, quæ sequenti anno futura erat, in auro, frumento, vino & panibus plurimis. Cuius zelo plurimi accensi tam magnates quam militares, signum Dominicæ passionis in remissionem peccatorum suorum tunc temporis susceperunt. Et paullo post: fervente itaque zelo Christianæ devotionis, omnes in unum, dives & pauper, ad peregrinationem futura æstatis se preparabant. Ipse quoque Imperator in propria persona eandem peregrinationem ordinaturus in Italiam properant, tanto devotior, quanto adveniantibus peregrinis esset paratior. Sed perplexitate testimoniorum Leviathan hoc impedire conante, intolerabilis guerra ibidem exorta est. Quæ ratione varo Principes quidam eandem fuerint persecuti, late narrat lib. V. c. II.

S. VIII.

Sic etiam iura adhuc in Episcopos exercuit. Quippe anno 1191. in

Eccc

Octa.

Octaua Epiphaniæ Curiam Wormaciæ habuit, vbi Electo Coloniensi Iura Episcopatus sui, duosque Ducatus concessit. Würtzburgensibus Episcopum præfecit. Alberto, Leodienti electo, ibidem ex sententia Episcoporum & Principum amoto, eo quod non canonice intrasset, Lotharium, Brunnensem præpositum substituit. *

* Hæc verba sunt Godefridi ad a. 1192. quem sequitur M. Chronicon Belgicum p. 263.

Albericus ad a. 1191. apud Leodium electus est in Episcopum. Archiducum Albertus frater Henrici Ducis Louanienfis contra quem Baldouinus Comes cum suis nominauit Albertum præpositum consobrinum suum fratrem Comitis Manasseri Reicstensis, sed Albertus præpositus cum esset illiteratus cessit Alberto Louanienfi, venerantque ambo ad Henricum Imperatorem: Imperator noluit Louanienfi regalia dare, dicens quod electio deuenisset ad manum ipsius ex quo habuerunt in electione discordiam.

§. IX.

Anno 1195. Imperator expeditionem cruciatam meditabatur, ideoque duas curias habuit, vnam quidem Gelnhusæ, in quibus ipse Imp. instigante, infinitus Episcoporum & aliorum Exercitus Principum, sibi crucem amixit, & contra Saracenorum gentem iter arripuit. * Irrita tamen fuit ob Imp. mortem, ipsius profectio. **

* Ita Chronicon Augustanum ad a. 1195. Godefridus ad a. 1195. Imperator se vir Deo plenus recolens miseras & captiuitatem Christianorum in terra propinqua ad liberationem eius animam intendit, scribens ab Apulia omnibus in Teutonica terra constitutis.

** Godefridus ad a. 1197. ibi annullata est profectio quam ipse ad liberationem terre repromissionis dudum disposuerat.

§. X.

Imperator etiam Henricus, videns Regnum Alemanniæ & Imperium Romanorum, propter frequentes mutationes Imperatorum, multa mala esse perpeßum, priusquam vota Principum in vnum possent conuenire, ordinauit, vt amplius Electio non fieret, sed per solam sanguinis successionem Imperium conferretur, ita vt qui propinquior Imperatori esset, hæreditarie fieret Imperator. Vt autem Henricus a filio suo Friderico, quem de Constantia habuit, sumeret exordium, regnum Sicilia & Calabria, Ducatum Apuliæ, & Principatum Capuæ, Romano Imperio vniuit, vt perpetuo terrarum istarum vnus esset Dominus. Ordinauit etiam, vt mulieres, masculis deficientibus, succederent in hæreditatem, & ne Imperator mortuas manus Ecclesiasticarum personarum vitro expostularer. Constitutio igitur huic profuturæ consentit Curia Romana, & Principes Illi, qui Imperatorem eligere consueuerant, quorum sigilla literis super hoc confectis fuerunt appensa. * Contradicentibus tamen Saxoniarum Principibus, res effectū caruit atque Imp. suam petitionem remisit. ** Filium vero suum Fridericum a. 1196, eligi curauit regem Romanorum. *** Durantibus inter

ter Alexium Murtzufluum & Isaacium Angelum dissidiis, ad obtinendam quoque Graciam Imperiumque Constantinopolitanum animum intendit.

* Hæc ex Iohanne Monacho S. Vincentii coxuo habet Magnum Chronicon Belgicum p. 205. Ex hoc habet Goldastus Tomo I. p. 287. Geruafius Tilberienfis *Oriis Imperialibus dec. II c. XIX. p. 943.* hic legem instituit apud Teutones, ut militia, more Gallorum & Anglorum, successione iure devoluerentur ad proximiores cognationis gradus; cum antea magis penderent ex principis gratia. Ideoque ad suum refundens commodum, quod aliis impertitus est beneficium, impetrauit a subditis, ut cessante pristina Palatinorum electione, imperium in ipsius posteritatem, distincta proximorum successione transiret, & sic in ipso terminus esset electionis, principumque successivæ dignitatis. Henricum autem hæreditarium plane ius Imperii Principibus concedere voluisse, vel ex eo patet, quod ipse hæreditarium in Imperium adfectaret potestatem, prout in dissertatione de alodiis Imperii s. XIV. iamdum demonstraui.

** Sic enim Geruafius Tilberensis l. c. *Successibus felicitatis tuæ invidit hostis antiquus,* & licet, conventionem pridem cum Principibus Teutonia facta, ab Henrico, de Successione Imperii, per Sanctissimum Papam Innocentium cassata, tum quia ius eligendi Principibus per hanc fuit; tum quia permutatio beneficiorum damnosa fieri posset imperio; tum, quia, si filius paruulus, aut minus discretus, iure successione, Imperium vendicaret, pendente ætatis imperfectæ consilio, totius Imperii ruina immineret; tum quia Ius Romana Ecclesiæ, circa confirmationem Imperatoris ac consecrationem, aut reprobationem, pateretur diminutionem. Gobelinus Persona æt. VI. c. LXI. hic Henricus Imperator concordavit cum Principibus Regni, quod liberi sui, post eum, hæditario iure regnum obtinerent; sed contradictum est a Principibus Saxonia. Quare ipse Imperator Principes illos a promisso absoluit & iuramenta, ea occasione præstita, relaxavit. Sic etiam Chronicon Halberstadiense Mstn. Conradus Moguntinus archiepiscopus cum principibus Saxonia conspirauerat aduersus Imperatorem Henricum Sextum, quia idem petierat ab eisdem, ut successio Imperii ad heredes suos transiret. Erat tum Episcopus Haluerstadenfis electus Gardolfus, cuius ordinatio hanc ob causam est aliquandiu dilata: sed idem Gardolfus nuncium, qui conspiracyonis litteras inter principes tulit, cum eisdem litteris captiuit. Quibus Imperatori ostensis, ipse, sicut vir sapiens & discretus, petitionem principibus porrectum relaxavit. Magis hoc adhuc confirmatur in epistola Innocentii III. XXIX. in qua ad Principes Germaniæ sic scribit: *circ. puerum quidem filium Imperatoris Henrici facie prava videtur quod non liceat, contra eius electionem venire, quæ iuramento est Principum roborata. Nam etsi iuramentum illud videatur violenter extortum, non est tamen ideo non seruandum, tum licet iuramentum quod Gabaonitis præstiterunt filii Israël fuerit per fraudem subreptum, illud tamen nihilominus decreuerint obseruandum. Præterea etsi a principio fuerit sic extortum, postmodum tamen pater eius intelligens se perperam processisse, iuramentum relaxavit Principibus, & litteras super ipsius electione remisit; qui postmodum puerum ipsum, patre absente, sponte ac concorditer elegerunt, pacemque ei penitus omnes & quidam hominum exhibentes.*

*** Godefridus ad a. 1196. Imperator ab omnibus imperii principibus summa precum instantia obtinet, ut siquum suum Fredericum nomine vix triennem in Regem eligant: fidem & sacramenta præstant, præter Adolsum Colonensem Archiepiscopum, qui tunc quidem in hoc minime consensit, sed postmodum apud Bopardiam consensit, iuramentum ibi præstans coram Philippo Duce Sueviæ, fratre Imperatoris. Gesta Innocentii III. n. XIX. Henricus igitur Imperator, ex quo regnum Sicilia totum obtinuit, spoliatus illud auro & argento & lapidibus pretiosis, rediit in Theutoniæ cum ingenti triumpho, efficiens apud Principes ut filium suum Fredericum infantem nondum duorum annorum, nondum etiam baptizatum, in Regem Romanorum eligerent, eique fidelitatis iuramenta præsta-

rent; inter quos prefatus Philippus fidelitatis ei præsstituramentum. Innocentius III. in epistola XXIX. elegit enim personam non idoneam, nec non solum imperio, sed nec alicui officio congruentem, puerum videlicet vix duorum annorum, & nondum sacri baptismatis vnda renatum. Otto de S. Blasio c. XLIII. Contr. Vrspergensis p. 318. his etiam temporibus procurante imperatore, factum est, ut principes Alemannie pene omnes filium parvulum ipsius, adhuc in cunis vagientem, assumerent in regem, & ei fidelitatem iurarent, & literas de hoc facto cum sigillis suis transmiserunt imperatori. Chron. Slav. ad a. 1197. M. Chron. Belgicum ad a. 1194.

*** Verba sunt Ottonis de S. Blasio c. XLIII.

§. XI.

Tandem vero facta reconciliatione cum vxore sua & Sicilia Magnatibus, coepit egrotare.* Hinc apud Messanam in festo S. Michaelis II. Kl. Octobris 1197. obiit, & cum regio cultu apud Neapolim fuit sepultus.** Nec desunt qui Henricum vxoris insidiis veneno extinctum esse dicant,*** aliis hoc refellentibus.****

* Verba sunt Rogerii Houedeni ad a. 1197.

** Ita Godefridus ad a. 1197. Multa tamen controuersia de loco sepulturae. Otto de S. Blasio quidem c. XLV. ait: itaque apud Messanam civitatem Sicilia defunctus, ibidem cum maximo totius exercitus lamento cultu regio sepelitur. Autor Gestorum Innocentii III. coenatus n. XX. quo facto, iterum venit Imperator in regnum, & tandem apud Messanam praesente Imperatrice diem clausit extremum. Conradus Vrspergensis vero p. 315. Anno Domini millesimo CXC VIII. Henricus imperator obiit in Sicilia, & in ecclesia Panormitana magnifice est sepultus. Idem dicit Trithemius Chronico Hirsaugiensi ad a. 1199. Pandolphus Colleenius Historia Neapolitana lib. IV. p. 140. Ludouicus Cantellius Ann. Cremonensibus ad a. 1198. Tristanus Calchus Hist. Mediolanensi lib. XII. exeunte, dubius haeret, dicens: quidam Messana sepultum, alii Neapolim translatum ferunt. Iacob von Königshouen Chron. Alfania, cap. II §. 172. p. 125. Spira dicit esse sepultum, de quo tamen reliqui, ipse etiam Lehmannus tacet. Paul. Collenutius Hist. Neapolitana lib. IV. p. 138. de Ioachimmo abbate ait, quod de morte Henrici praedixerit, quam non multo post, ad Malazzium Messanae vicinum subiturus esset. Rogerius Houedenus Ann. Anglie. parte post ad a. 1197. p. 773. praedictus Romanorum Imperator obiit in Sicilia, apud Messanam, in vigilia S. Michaelis, excommunicatus a Caesario Papa, propter captionem & redemptionem Richardi, regis Angliae, & ideo prohibuit idem Papa, ne corpus illius sepeliretur, licet Archiepiscopus Messanae pro eo multum orasset. Albertus Stadenus ad a. 1198. & reliqui locum mortis plane non memorant.

*** Io. Viro Duranus Chron. p. 5. dicit: quod Henricus per venenum noviter extinctus contra Ecclesiam Romanam in vita sua tyrannidem exercuit. Gobelinus Persona et. VI. c. LXI. post haec Imperator iterum profectus in Italiam inimicos suos undique perturbat: & tandem veneno intoxicatus moritur, & in civitate Messana sepelitur, & deinde exhumatus apud Panormum denno tumulatur. Albericus ad a. 1197. itaque hoc anno, quarto videlicet Calendas Octobris moritur in Sicilia Imperator Henricus ab vxore sua Constantia & dicitur toxicatus.

**** Singulare est, quod Conradus Vrspergensis testatur, qui p. 318. dicit: multi asserunt eum interisse veneno, procurante vxore sua, pro eo quod nepotes ipsius suppliciter interfecerat, quod tamen non est verisimile. Et qui cum ipso eo tempore erant familiarissimi, hoc insiciabantur. Audiri ego idipsum a domino Chunrado, qui postmodum fuit, abbas Pra-

monstratus, & tunc in seculari habitu constitutus, in camera imperatoris exstitit familiarissimus.

§. XII.

Vxor ipsius erat Constantia, filia Rogerii soror Wilhelmi * II quam Fridericus Barbarossa tricennalem ** huic Henrico a. 1186. Mediolani fecit copulari. Sicilia regno vna cum Apulia ducatu, Capuaque Principatu, ipsi post soceri mortem dotis loco promissa. Ex eadem filium sustulit Fridericum II.

* Gesta Innocentii III. n. XVIII. regno igitur taliter destituito, Henricus Imperator adspirans ad illud occasione Constantiae coniugis suae filiae quondam Rogerii primi Regis Siciliae, cuius praedicti Tancredi, congregavit exercitum maximum de pecunia quam extorsit pro redemptione Ricardi Regis Anglorum nequiter capti dum rediret de terra promissionis ab obsequio Crucifixi. Hic ergo regnum ingressus, sine pugna illud obtinuit, nemine resistente. Otto de S. Blasio c. XXVIII. anno Dominicae incarnationis MCLXXXVI. Fridericus Imperator missis legatis ad VVilhelmum Sicilia Regem, filium Rogerii, sororem eius filio Henrico Regi desponsari fecit, ac per hoc regnum Siciliae, cum ducatu Apuliae, principatuque Capuae Henrico Regi dotis nomine, post mortem a socero delegato recipiens, Romano imperio restituit, quod post mortem Lotharii quondam Imperatoris, a Rogerio, capto Papa Innocentio, Regioque nomine ab eo extorto, Imperio ablatum fuerat. Igitur sexta vice cum maxima Principum frequentia Italiam ingressus, rogantibus Mediolanensibus, ut in signum adeptae imperialis gratiae, nuptias filii apud Mediolanum celebraret, ad recuperandum Imperio eorum obsequium, cuius viribus admodum attriti erant, consensit, omnibusque Italicis Baronibus generalem curiam apud Mediolanum indixit. Ad quam curiam de cisalpinis regionibus ac de omni Italia, Tuscia, Campania, Apulia, Sicilia coadunati Principes, filiam VVilhelmi, Henrici Regis sponsam, cum maximo apparatu regalique pompa, cum Imperatore & sponso obviam procedentes, suscipiunt, ac cum maximo regni fastigio nuptias peregerant. Albericus ad a. 1168. p. 351. 1185. 1187. Godefridus ad a. 1186. Imperator natale Domini Mediolani celebrat. In octava vero Epiphania nuptias filii sui opulentissime cum magna pene cunctorum procerum frequentia apud Ticinum agit. Alium locum definit Arnoldus Lubecensis lib. III. c. XIV. dicens: cum haec agerentur, Rex Imperatoris filius, in Italia ducit uxorem, amitam VVilhelmi Siculi; celebravitque nuptias in consinio Papiensium & Mantuanorum. Quas cum iuxta regalem magnificentiam magnifice exhibere voluisset, omnes nobiliores non solum de Italia, verum etiam de Teutonicis partibus adesse rogavit. Albericus ad a. 1187. Henricus filius Imperatoris Frederici Primi fecit nuptias suas apud Mediolanum in Natale Domini. Hunc locum etiam confirmat Godefridus Viterbiensis scriptor illorum temporum, qui p. XVII. Chron. p. 522. ita scribit: anno ab incarnatione Domini 1186, Indiæ. 6. sexto Kal. Febr. Rex Henricus Sextus cum Regina Constantia, Filia Rogerii Regis Siciliae, nuptias gloriosas celebravit Mediolani, apud S. Ambrosium, anno aetatis suae vigesimo primo, anno autem Regni sui decimo septimo. Ipse Otto Frisingensis lib. VII. exeunte: his etiam diebus praedictus Imperator Fridericus Henricum filium suum regia dignitate sublimavit, eique puellam nobili genere procreatam, Rogerii scilicet & VVilhelmi Apuliensis Principum filiam copulavit, nuptias ipsius Mediolani regali gloria, multaque potentia perpetravit. Rogerius Hovedenus p. 663. & 711. Albertus Stadenus ad a. 1184. Imperator celeberrimam habuit curiam Moguntiae. Ibi Rex Henricus filius eius miles factus est in maxima gloria & honore. Ibi confirmatum est matrimonium Constantia cum filio Imperatoris. Fuit autem filia regis Siciliae, Calabrie

labria & Apulia Rogerii, soror regis VVilhelmi, qui duxerat sororem regis Anglia, sed prolem ex ea non habuit. Fuit autem Constantia iam sexagenaria sed Rex Henricus adolescentulus, pactumque est, ut si post fratrem viveret, regnum Constantia obtineret. Verum erravit Alber- tus in loco, in anno, erravit etiam in ætate Constantiæ. Conradus Vrspergensis p. 227. Magnum Chronicon Belgicum p. 204. Chronicon. Augustanum ad a. 1191.

** Plures sunt, qui eandem vetulam fuisse aiunt. Albertus Stadenfis quidem ad a. 1181. & 1220. quondam Constantia filia Regis Sicilia, sic Imperatori fuit in matrimonio copulata, ut si patruus eius, qui regnum Sicilia, Apulia & Calabria possidebat, antequam Con- stantia moreretur, regnum ad Constantiam hereditario iure volueretur. Constantia autem cum Imperatorem duceret, sexagenaria credebatur. Sic etiam in Fragmento quodam Chronici Brandeburgensis apud Maderum Antiquit. Brunsvic. p. 271. & Leibnizium Tom. II. p. 18. ait: hic adolescens MCLXXXIIII. duxit Constantiam vetulam LX. annorum, filiam Ro- gerii, regis Sicilia, Calabria & Apulia, quæ anno ætatis suæ LXI in Asisio peperit, vel pe- perisse sinxit, filium Fridericum. Ast refellit hosce Godefridus Viterbiensis, scriptor com- uns, qui p. XVII. p. 513. canit:

filius ipseus, Henricus, ad alta lenatur.
Rite coronatur, vxoris honore beatur,
fit Regis Siculi filia sponsa sibi.
Sponsa fuit speciosa nimis, Constantia dicta,
Posthuma, post patrem, materno ventre relicta,
iamque tricennalis tempore virgo fuit.

Adfentitur Lehmann lib. V. c. LXVI. Annum etiam ætatis Constantiæ facile licebit definire, Scilicet Rogerii II. posthuma erat, secundum Viterbiensem. Rogerius autem mortuus est a. 1154. secundum Albericum & Robertum de Monte. Hunc igitur annum natiuitatis Con- stantiæ statuere necessum habemus. Nuptias autem ista a. 1186. contraxit nata annos 32. prout etiam Cl. Pfeffingerus demonstrauit, *Vitriario illustrato* lib. I. Tit. V. p. 408. Ratio quod annosa dicatur, ex Thoma Fazello patet. Hic enim de Rebus Siculis dec. poster. lib. VII. c. VI. dicit: Friderico primo Cesare viuento Henricum filium cum Constantia Rogerii regis filia ætate floreente, cum Guilielmi fratris Sicilia Regis consensu, matrimonium iniisse, Libro VIII. vero c. I. dicit: *firmato regno, sine antea, (ut diuersa est opinio) cum Constantia vxor prægnans esset, ne suspicio eam bipote amosam virum mentitum partum sibi supposuisse exorie- tur.* Scilicet, iam annosa erat ultra quadraginta annis nata, dum Fridericum II. enixa.



DISSERTATIO DECIMA NONA
DE
PHILIPPO SVEVO ET OTTONE IV.
RESPONDENTE
IO. DAVIDE GSCHWENDIO
EISENBERGENSI.

§. I. Philippus quis fuerit, eiusdemque mores. §. II. Post mortem Henrici VI. Fridericus II. Imp. eligitur, constituto Imperii defensore Philippo. §. III. Innocentii III. suasu primum Bertholdus Dux Zeringia, dein Otto IV, a potiori vero parte Philippus fuit electus: isto Aquisgrani, hic Moguntia coronatus. §. IV. Ottone Aquisgrani sedente, Philippus regium sibi nomen sumit, Principes minis, promissis & donis adlicit, Premislaum Bohemia Regem facit. §. V. Philippus Alsatiam petit ad Mosellam cum Ottone confligit. §. VI. Conradus Moguntinus dissidium tollere conatur: hoc defuncto schisma in ecclesia Moguntina. §. VII. Philippus Brunsvicum obsidet, Premislaum Ungariae regno priuat, contra Hermannum, Thuringia Landgravium movet. §. VIII. Legatus Papalis Philippum excommunicat. Otto papa fidem iurato promittit. Philippus in Thuringiam movet. Otto Regem Bohemia coronari facit. §. IX. Philippus Thuringia Landgravium & Henricum Palatinum in suas partes trahit atque Adolphum Colonensem a quo iterum coronatur. §. X. Plerique Principes, ipse quoque Papa Philippo accedunt. Cum Ottone pax proponitur, & treuga fiunt. §. XI. Philippi mors & sepultura. §. XII. Philippi uxor & familia. §. XIII. Otto IV. quis fuerit. §. XIV. Otto filius Comes Pictaviensis: terras paternas cum fratribus diuidit. §. XV. Otto IV. in Curia Halberstadtensi & Francofurtensi de novo eligitur. §. XVI. Otto varia habet Comitatus, Philippum VVittelsbachium proferibit. §. XVII. Otto in Comitibus Hagenouiensibus expeditionem Italicam indicit, Curiam Herbipolitana celebrat, in qua Beatrix ipsi iterum despondetur. §. XVIII. Otto expeditionem Italicam suscepit & Roma facto iuramento coronatur. §. XIX. Otto in Iura Imperii inquit, terras a Papa occupatas atque Inuestituram Episcoporum, Apuliam etiam repetit. §. XX. Otto Italiam sibi subicit, in Concilio Babenbergeni Fridericus II. eligitur. §. XXI. Otto Noriberga curiam celebrat: Fridericus a Principibus Germania Moguntia suscipitur. §. XXII. Ottonis negotium cum Philippo, Gallia Rege. §. XXIII. Mors Ottonis & penitentia. §. XXIV. Familia Ottonis.

§. I.



Accessit Henrico Philippus Sueviae Dux, qui filiorum Friderici Barbarossae natus erat minimus. * Hic lenis erat animo, mente mitis, eloquio affabilis, erga homines benignus, largus satis & discretus, debilis quidem corpore, sed satis virilis, in quantum confidere poterat de viribus suorum, facie venusta & decora, capillo flauo, statura mediocri, magis tenui quam grossa. ** Iustitiae amantissimus. *** Hic anno 1195. a fratre Henrico Tusciam atque terras Machildanas fuit adeptus. Insequenti vero anno eiusdem beneficio, fratri Conrado in ducatu Sueviae successit. ****

FFFF

* Con-

DISSERTATIO DECIMA NONA

* Conradus Vrspergensis p. 324. hunc Philippum nolunt Romani, maximeque qui de
ia sunt, scribere in Catalogo Imperatorum, sed Ducem Sueviae eum describunt. Li. et constat ex
dictis; quod potenter regnaturus fuisset, sicut & alii de parentela eiusdem, si non impedisset mors.

** Vide dissert. superiorem §. LII.

*** Verba sunt Conradi Vrspergensis p. 324. Arnoldus Lubecensis lib. VII. c. XIV.
nobilis & potens multis virtutibus. Erat enim vir mansuetus & humilis & admodum affabilis.
quia litteratus erat, divina deuotus valde frequentabat. M. Chr. Belg. p. 211. iste Philippus
etate iuuenis, potentia tamen clarus & pietate praeclatus militis optimus; largitate serenus
omnium virtutum insignibus praecipuus.

**** Chron. Augustense ad a. 1197. Iste Philippus XCVI. ab Augusto regni Romani
strenue gubernauit, faciens iudicium & iustitiam omnibus, qui ad eum auxilii gratia confu-
unt, & haec uberior fecisset, si non fuisset praedicti Ottonis & suorum fautorum obstantis praepeditus.

***** Vide supra §. VII.

§. II.

Post Henrici VI. mortem multa de successione turbæ. Commen-
uerat enim moriens Henricus filium suum Fridericum, Philippo, eidem-
regnorum administrationem commiserat.* Hinc, defuncto Henrico,
Philippus Italorum insidias vix euadens, ** in Germaniam redux, patri-
onium Sueuicum occupauit vniuersum, *** eo etiam adlaborabat, ut
principes Friderici electionem ratam haberent. **** Conueniunt igitur
Adouicus Dux Bauariae, Bernhardus Dux Saxoniae, Dietericus Marchio
isniae, Episcopi, Magdeburgensis & Salisburgensis cum cæteris Baronibus
Episcopis per Thuringiam atque Arnstadii habito concilio, Philippum, de-
morem Imperii eligunt, quoad vsque Fridericus qui in Apulia versabatur, in
Germaniam veniret. ***** Inde habito Hagenouiae Concilio, Sueviae Princi-
es & praecipue Conradum Argentinensem Episcopum sibi habuit fauen-
s. ***** Principes etiam in transmarinis partibus existentes filium Henrici
Fridericum secundo elegerunt atque in Germaniam iterum festinabant, sed
Italici grauius habiti, qui Teutonicorum iuga excutere tentabant. *****

* Otto de S. Blasio c. XLV. post cuius (Henrici) mortem, Philippus Dux Sueviae maxi-
mo periculo insidias illorum Prouincialium declinans, vix repatriauit. (Nam ut praebatum est)
Imperatore prius citatus erat hac de causa, ut filium ipsius ex Apulia perduceret in Germaniam,
a Principibus in Regem electus a Coloniensi Episcopo inuinceretur, ut moris est. Imperator enim
Italiam migrans, eundem filium suum cum consensu Principum cunctorum, praeter Colonienses
Episcopi, Regem post se designauerat: qui tamen postea resipiscens, puerum in Regem collaudauit.
hoc itaque negotio Philippus Dux in Italiam profectus, cum venisset Romam, mortuum Imperato-
rem percepit: statimque regrediens in Tuscia & in Italia insidiis diuersorum periclitatus, vix euasit:
que negotium hoc inefficax permansit, puero in Sicilia cum matre remanente.

** Conradus Vrspergensis p. 318. Philippus frater Imperatoris eo tempore exierat de
Germania, ut veniret ad ipsum in Sicilia: processeratque vsque ad montem Falconis castrum quod-
dam apud Viterbium, ubi de morte Imperatoris nuntiatum est ei, ortoque est seditio in partibus illis,
maxi-

maxime contra Teutonicos qui tunc in partibus Italia demorabantur; Unde in castro eodem quidam de familia ducis occidebantur. Inter quos erat Fridericus nobilis ministerialis eius de Tanne, frater dapiferi, qui nunc est. Et ipse dux in magno discrimine ab Italia recessit, & laboriose pervenit in Alemanniam. Vbi iam principes iuramenta sua postponentes, de electione novi Imperatoris tractare ceperunt, cupientes diripere hereditates, quae ad praefatam generationem pertinebant.

*** Gestal Innocentii III. n. XX. post cuius (Henrici) obitum quidam familiares eius excentes de regno, Marchaldus accessit in Marchiam, Conradus rediit in Dneatum, Philippus autem frater ipse recepit se apud Adonem Flasconem, & inde rediit in Theutonium, patrimonium occupans universum.

**** Otto de S. Blasio c. XLVI. igitur mortuo Henrico Imperatore, Philippus Dux Sueviae frater ipse, regressus in Alemanniam de partibus Tusciae, satagebat omnimodis, ut Principes electionem quam circa filium Imperatoris fecerant, ratam haberent. Ipse Philippus in epistola CXXXVI. ad Papam, ita scribit: tunc nos omnes imperii Principes, qui in diebus illis in Alemannia fuerant, (nam, & scitis, quidam eorum transfretaverant) litteris & nuntiis nostris sollicitare cepimus ut ipsi filio dilecti Domini ac fratris nostri Henrici Romanorum Imperatoris Augusti, quem iam eis in Dominum ac Regem elegerant, & cui iurauerant fidelitatem, sicut ex iuramento tenebantur, assisterent & ipsum vellet habere pro Rege; & nos, tum quia de iure naturali & legali ad hoc sensuamur, tum etiam pro conservando honore imperii, onus tutela subire volumus usque tum ipse puer ad eam perveniret etatem, quod ipse per se regere posset imperium & iura eius requirere, ad quod nullum eorum prorsus potuimus inducere. Asserebant enim se ex electione illa quam in eum fecerant & ex praestito sibi sacramento non teneri. Nam affirmabant antequam ipse puer fuisset baptizatus haec fuisse facta, & ideo nullus esse valoris. Dicebant ipsum puerum non sufficere ad regimen imperii, nec dicere nec expedire ipsos Principes & Romanum imperium sine Domino fore & Imperatore. Insuper allegabant ipsum puerum esse electum maxime pro summa patris potentia, & ut per hoc patri placere possent. Et sic nullo modo eos ad hoc potuimus inducere ut ipsi iam dictum puerum pro Domino & Rege vellet habere ad quod nos Deo teste, omni studio & omni ingenio fideliter laboravimus. Ipse vero Principes constanter alium Regem sibi creare voluerunt, & diversi diversos.

***** Otto de S. Blasio c. XLVI. Orientales itaque Principes videlicet Dux Bavariae & Berthardus Saxonia, cum ceteris Baronibus, & Episcopi Magdeburgensis & Salzburchensis, cum ceteris Episcopis Orientalibus diem colloqui in partibus Thuringiae apud villam Arnspere praefixerunt. Quo veniente Philippo Duce cum ceteris, quos supra diximus, habito consilio, ipsum in defensorem Imperii eligere decreverunt, quoad usque nepos suus, Imperatoris filius, dudum tam ab ipso quam a ceteris Principibus electus, in Alemanniam deveniret. Soluta ergo colloquio, ad oppidum Mulhausen venientes, promissa sibi subiectione digressi sunt. Quod autem sub Arnisberg Arnstadium sit intelligendum, patet ex Chronico Halberstadtensi apud Leibnitium Tom. II. p. 142. de sancto siquidem Imperatore Henrico in electione Imperatoris perniciosa dissensio inter Principes exorta. Cum enim Electores Saxoniae Principes ad eligendum Imperatorem universos Imperii Principes crebrius invitarent, quidam Principes auxilia dediti huic sacra electioni execrabiles interponere non sunt veriti conditiones. Alii vero ut tyrannidi suae impune liberius possent vacare, hanc electionem conati sunt impedire. Principes vero Saxoniae non ferentes Imperium sine Rectore sub tanta ruina periculo vacillare, quibusdam aliarum Prouinciarum Principibus convocatis, in nomine Domini congregati in villa Arnesedde Meguntina Diocesis, Sancti Spiritus auxilio invocato, Dominum Philippum Ducem Sueviae, filium & fratrem duorum Imperatorum Friderici & Henrici, Imperatorem unanimiter elegerunt anno videlicet Domini 1197. anno ordinationis Gardolphi Episcopi quarta.

***** Conradus Urspergensis p. 318. ideoque prefatus Philippus ad partes Rheni se contulit in continenti, & natalem Domini in castro Haginon celebravit. Vbi fuerunt ad eum & officiales & ministeriales, & quidam de Principibus & Baronibus terra, cum quibus habuit mysterium consilii sui. Vbi etiam aderat Conradus Argentinenfis Episcopus, qui etiam promisit favorem & auxilium suum duci de obtinendo imperio. Volebat enim tenere imperium, cum in potestate sua haberet insignia imperialia, scilicet coronam & crucem, & alia quae attinebant. Non enim cautum esset sibi, ut ad alium transferebat imperium, & sic ipse quam fratruelis suus, licet tunc parvulus, omni hereditate sua privaretur, quod etiam non placuit altissimo, sicut adhuc euentus rerum manifeste demonstrat, quamvis multa caperint intervenire impedimenta.

***** Arnoldus Lubecensis V. c. III. principes celebrato colloquio, hoc statuerunt, ut omnes regni primores ibi (in Syria) praesentes sacramentaliter fidem facerent Imperatoris filio.

§. III.

Innocentius III. metuens potentiam Suevicæ domus, rescindebat promissa Henrico facta, * vetabatque Principibus, ne Philippo imperium traderent eo, quod a Coelestino antecessore esset excommunicatus. ** Hinc Archiepiscopus Colonienfis & Treuirensis, vna cum Henrico Palatino Rheni & aliis Episcopis & Baronibus illarum regionum non consenserunt in electionem, sed Andernaci convenientes, Ducem Bertholdum de Zaringen, eo quod esset pecuniosus, in Imp. eligunt. Hoc vero partim de expensis diffidente, partim Philippi potentiam metuente, & sponte desistente, Principes Philippi partium Comitibus Mülhusii celebratis Imperium Philippo detulerunt. *** Pontifici significabant, hoc ipsum repro- bante. **** Pontifex, cui cum Bertholdo non successerat, impellit Colo- niensem Adolphum, & Henricum Palatinum, ut imperium in Ottonem, Henrici Leonis filium transferrent, id quod etiam Colonia factum: ***** ap- probante electionem legato pontificis, Guidone Episcopo Praenestino, ipso etiam Pontifice Innocentio III. ***** licet iste a paucioribus fuerit ele- ctus. ***** Otto igitur ab Adolpho Colonienfi, Aquisgrani, (quam vr- bem Suevicæ domui fauentem, non nisi cum magna difficultate & impensa septuaginta millium marcarum obtinuit,) IV. Nonas Iulii 1198. fuit corona- tus, ***** dum prius iuramento promississet, se iura Romanæ Ecclesiæ esse conservaturum, & iuri successionis in bona mobilia Prælatorum & Episcoporum esse renuntiaturum. † Clerum etiam potissimum sibi habe- bat fauentem, eo quod Papa nullum Prælatum confirmaret, nisi Ottonis partibus accederet. †† Philippus autem, cui pleraque pars Imperii faue- bat, apud Moguntiam omnium consensu atque favore, postquam a Ponti- ficis legato Sutрино episcopo a banno esset absolutus, a Taran- tascensi Archiepiscopo in Regem fuit consecratus. ††† Licet Pontifex hanc absolutionem non publice, sed oculte, nec præstito iuramento, se-

sub-

cundam formam ecclesiarum, seu promissione saltem per Italiam facta, criminaretur. ††††

* Conradus Urspergensis p. 319. Innocentius siquidem Papa tertius, tunc de nouo in sede Apostolica sublimatus, omni studio cepit aduersari eidem: Hoc agens ut ipsum impediret, ne ad sublimitatem culmen imperialis posset ascendere, improperans ei, quæ frater suus & parentes crudeliter peregerant. Et paullo post: extat adhuc epistola prefati Innocentii directæ ad Bertholdum ducem Zaringie in qua contra Philippum multa absurda, & quadam falsa describuntur, quam fecit inseri in compilatione Decretalium suarum. Extat hæc Epistola in epistola Innocentii LXXII. & in Cap. Venerabilem X. de Electione & electi potestate, ad quod erudite in Dissertationibus Canonici commentatus fuit Io. Strauchius. Quod autem Suevicæ domus potentiam metuerit Papa, patet ex Epistola eius XXIX. ad Principes Germaniæ, qua mala quæ Ecclesia Romana ab Henrico IV, V. Friderico Barbarossa & Henrico VI. fuerit perpessa, ad longum recenset. Et præcipue testantur hæc verba eiusdem Epistolæ quod ei (Philippo) nos opponere deceat manifeste videtur ex eo, quod si, prout olim patri filius, sic nunc immediate succederet frater fratri, videretur Imperium ei non ex electione conferri, sed ex successione deberi, & sic efficeretur hereditarium, quod debet esse gratuitum, præsertim cum non solum Federicus substituerit sibi filium, sed Henricus etiam filium sibi voluerit subrogare, & per hoc forsitan in posterum abusus traheretur in usum.

** Extat deliberatio Innocentii super facto imperii de tribus electis in epistola XXXIX. in qua causas proponit, quod Fridericus II. & Philippus in Imp. non deberent eligi. De illo quidem dicit quod adhuc puer sit. De Philippo ipse Papa fateri necessum habeat: cum enim in electionibus circa electores zelus, dignitas, & numerus attendatur, & de zelo non sit facile iudicare, cum ipse a pluribus & dignioribus sit electus, & adhuc plures & digniores Principes sequantur eundem, iuste videtur electus. Sed vera ratio reprobandi Philippum in his consistit verbis: cum enim potens sit tam terra quam opibus & personis, non videtur expedire ut contra torrentem brachia dirigamus, tam potens nos taliter opponentes, ut enim reddamus nobis & Ecclesiæ inimicum, & non maiorem & deremur discordiam suscitare, fieretque notissimus error peior priore, cum nos potius pacem inquirere & persequi & euangelizare alius debeamus, quæ fouendo illam posset de facili provenire. Verum contra videtur, quod liceat nos ei opponere. Fuit enim iuste ac solemniter per prædecessorem nostrum excommunicationis sententiæ innodatus; iuste, quia B. Petri patrimonium partim per violentiam occuparat, partim damnificarat incendiis & rapinis, & super hoc ammonitus semel & iterum per fratres nostros satisfacere non curarat, sollemniter, quoniam in celebratione Missarum in ecclesia beati Petri in festiuitate non parua, quod ipse postmodum recognouit eum pro absolutione sua nuntium ad sedem apostolicam destinavit, & cum tandem per delegatos nostros contra formam mandati nostri post electionem suam se fecit absolui. Vnde patet, quod fuerit excommunicatus electus. Idem dicit ep. XXXIII. LV. LVI. LXIV. in qua etiam hanc rationem superaddit: ipse quoque Philippus degenerare se credens si minus per eam ageret quam egerant patres eius & eius mensuram in malicia non impleret, in apostolica sedis persecutione suæ promotionis primitias excreuit, dum terra illa quam pater eius & frater occupauerant non contentus, ad aliud patrimonium beati Petri, quod pacifice prædecessores nostri possederunt, manus violentas extendit, & Ducem Sueviæ ac Campaniæ scribere se præsumpsit, assertans quod usque ad portas orbis, ita quod in Trans Tiberim etiam, ducatus acciperet potestatem. Et ep. XCII. Plenius vero hæc ipse Papa exponit in Epistola XXI. ad Principes Germaniæ scribens: fuerunt autem quam plures qui nobis suggererent ut cum duo fuissent per discordiam in Reges electi, de studiis eligendum. & meritis electorum inquireremus sollicite veritatem, quatenus intelligeremus plures cui esset fauor apostolicus appendendus. Dicebatur enim de altero quod receptus esset a pluribus & insignia imper-

vitalia obtineret. Sed opponebatur protinus contra eum quod nec ab eo qui potuit, nec sibi dabitur, fuerit coronatus, cum Tyrantiscensis Archiepiscopus, tamquam extraneus & ad quem id minime pertinet, evocatus, ei regni presumpserit imponere diadema. Præterea obiciebatur eidem quod contra principum iuramentum, super quo nec consilium a sede apostolica requisierat, regnum sibi praesumpserat usurpare cum super illo iuramento sedes apostolica prius consuli debuisset, sicut & eam quidam consuluere prudenter, apud quam ex institutione divina plenitudo residet potestatis. Addebatur etiam contra ipsum quod cum bona memoria Celestinus Papa prædecessor noster ipsum pro temeritate sua excommunicationis sententia publice innodasset, & nuntii nostri, quos pro liberatione venerabilis fratris nostri Salernitani Archiepiscopi quondam in Thentoniæ miseramus datam sibi formam a nobis in absolutione ipsius, qui iam in Regem se fecerat nominari, minime servauissent, contra quam ritibus agere poterant, eum profecto & excommunicatus electus fuerat in Regem, & adhuc excommunicationis sententia tenebatur astrictus. Unde iuxta sanctorum patrum canonicas sanctiones ei qui talis existit non obstante iuramento fidelitatis est obsequium detrahendum. Hoc quaque contra eundem non modicum facere proponebant quod contra libertatem imperii regnum sibi iure nitebatur hereditario usurpare. Vnde si, prout olim frater patri successerat, sic nunc succederet frater fratri, libertas Principum deperiret, cum non per eorum electionem, sed per successionem potius, regnum videretur adeptus; & cætera benignius taceamus quæ contra genus ipsum super oppressione tam Ecclesiarum quam Principum opponuntur, ne ipsum persequi videamur. Ipse tamen Philippus ep. CXXXVI. ad Papam plane negat se vquam fuisse excommunicatum.

*** Quo de S. Blasio c. XLVI. Conradus Urspergensis p. 320. sed genitrix & nutritrix omnium malorum discordiam voluit quiescere, quin potius Alemannos qui omnem iustitiam detestantur & odio habent, & tantum bonis & honoribus suis insidiantur adinivem: & quod deterius est, his deficientibus execrabilibus se occidunt vulneribus ad hoc communis, & in præiudicium dominationis antiquæ & generationis in regno diuturnæ, condicunt curiam apud Andinach oppidum Rheni, quatenus ibidem eligent Imperatorem. Quo audito, Philippus, transmissis illuc legatis, effecit, ut nulla ibidem celebraretur electio. Tum propter sui, & quorundam Principum absentiam, tum propter regia generationis non desitundam: prospiciam, tum propter iuramenta Principum eidem generationi exhibita. Ideoque plus confidentes in diuitiis, & potentia Coloniaensium, illuc conuentusculum suum conducunt, Vbi rursum dominus Philippus nuncios suos transmissit impediens, ne in præiudicium suum qualibet fieret electio. Afferunt etiam quidam, quod propter hoc promissa fuerint Archiepiscopo Treurenfi duo millia marcharum. Alemanni Bertoldus, dux Zaringia, tunc denominatus fuit in regem non propter hoc, quod iustus posset esse vidiri, aut diligere veritatem, cum scriptum sit honor regis iudicium diligit, sed propter hoc, quia pecunie suæ videbatur, cum esset auarissimus & omni iniquitate plenus. Videns autem Philippus, quod a tali insolentia nollet cessare Alemanni, ipse cum Principibus sibi iuventibus, communem adunavit in oppido Milbuse, ubi a Suevis, & Saxonibus, & Bavaris, & Boemis, & Principibus quam pluribus Rheni eligitur in Regem. Et paulo post: atheni cum præfatus Dux Zaringia discurrere coepisset de expensis, ad obtinendum imperium necessariis, rediit ad gratiam regis Philippi, accepitque ab eo beneficia, quæ sibi conferre curauit & hominum sibi fecit, & fidelitatem & vides, scilicet nepotes suos, quos apud Coloniam pro expensis obligauerat, non absoluit. Optime negotium omne exponit Godefridus, dicens: anno dominice incarnationis MCXCVIII. VVerra magna & dissensio minus tamen excitata oritur inter Principes Teutonicos de imperio. Nam Coloniaensis & Treutrensis Archiepiscopi electionem Regis sui iuris esse firmantes, habito consilio apud Andernacum cum Bernharo Duce Saxonia, & aliis Episcopis, & Comitibus & nobilibus plurimis, curiam omnibus Principibus in Colonia habendam præstiterunt in Dominica Oculi mei evocantes eandem & Ducem Zaringon Bertoldum, quem ipsi etiam delibe-

beraverant Regem creare. Ad quam curiam cum pauci occurrerent, & ideo tale negotium ad effectum non possent perducere, nunciatur eis, orientales Marchiones cum Duce Saxonia Bernhardo, & Magdaburg. Archiepiscopo & aliarum superiorum partium principibus, ad electionem novi Regis Livpford convenisse. Qui mox Herimannum Monasteriensem Episcopum, & alios honoratos viros, ad eosdem qui convenerant Principes miserunt rogantes, ne absentibus eis aliquam electionem celebrarent, sed ad aliquem denominatum locum eis occurrerent, electuri cum eis idoneum & dignum Deo Imperatorem & advocatum Ecclesiarum. Dum ergo iam dicti nuntii ad eandem curiam venissent, cognoverunt illos in Philippum Ducem Suevia Imperatoris fratrem concordasse, & eum in Regem elegisse. Unde mox redierunt, & Episcopis, quae facta fuerant, retulerunt. Qui vehementer indignati, eo quod nunquam aliquis Rex in Saxonia terra electus ab his Principibus fuisset, mox Duci Bertolfo de Zaringen fidem fecerunt, quod ipse repatrians exercitum secum duceret, & statuto sibi die Andernacum rediret, cum ibi remota omni dubitatione Regem crearent. Hoc & ipse promisit, & iuravit, & insuper obsides dedit. Designato igitur die cum apud Andernacum ab Episcopo & omni multitudo cum apparatu & desiderio maximo expectaretur, ecce rumor possumus, & eius ignavia dignus intonuit, Ipsum scilicet cum Duce Suevia concordasse, & ipse & regno & electioni renuntiaret, XI. milia marcarum & ducatum ab eo accepisse. Hic ergo tanto & inonestus eventus primores inferiorum partium graviter afflixit, eo quod indignum sibi & intolerabile videretur, si contra suam voluntatem Philippus Dux regnasset. Constat tamen, quod ipse nuncios ad Archiepiscopum Coloniensem cum precibus transmisit, multa offerens, sed plura promittens, si ad suam electionem animum vellet inclinare. Sed Episcopus hoc sibi tantum non credens vel honestum, hac facere penitus recusavit: habitoque consilio Ottonem comitem Pictavia filium Henrici quondam Ducis Saxonia in Regem eligit. Extat de eo epistola Papae ad Ducem n. XLIII.

¶ Patet hoc ex Epistola CXXXVI. in qua ipse electionem suam significat Philippus de ep. XIV. qua Innocentio III. Philippi electionem significabant, in cuius initio etiam Germaniae Principes recensentur, qui Philippum elegerint, Magdeburgensis, Treverensis, Bisuntina sedis Archiepiscopus, Ratisponensis, Frisingensis, Augustensis, Constantiensis, Eßledensis, VVormatiensis, Spirensis, Episcopus, Brixienfis electus, Hildesheimensis Episcopus imperialis aula Cancellarius; Abbas Fuldensis, Hersfeldensis, de Tegerse, Elmaccensis, item Rex Boemia, Dux Saxoniae, Bavariae, Austria, Merania, Carinthia, Marchio Missenensis, Brandenburgensis, Moravia, de Rumesperc, alique totius Alemanniae nobiles. In fine litterarum plures adduntur, qui per nuntios & litteras in electionem consenserint, fidelitatem Philippo fecerint & hominum. Sed respondet Pontifex ep. XV, reprobando Philippum. Quam contrarius autem Philippo fuerit Papa, patet ex Conrado Vrspergenfi qui p. 319. dicit: *audini etiam eo tempore, quod tamen difficile est relatu, & vix credendum, quod dixerit idem Papa, quoniam ablaturus esset Philippo diadema regium, aut ipse sibi Papa insigne Apostolicum.*

¶ Arnoldus Lubecensis VI. c. I. de faciente Imperatore glorioso Henrico, per quem Deus terminos Imperii multum dilataverat, neglecta fide, sine electione, in Filium ipsum facta, duo filios i. e. Reges, exortu suos, qui, radiis invicem discordantibus, Romani Imperii fines non modice perturbant. Siquidem Colonia Agrippina, in regnis incluta, Colloquio celebrato cum Regni Primatibus, de electione novi Regis, tractare cepit. Huic colloquio intererat Adolfus, Coloniensis Archiepiscopus, Conradus Moguntinus, qui tamen praesentialiter abens, transmarinis negotiis, ut praedictum est, occupatus, cuius vicem in omnibus negotiis ordinandis, ipse Coloniensis tenebat, nec minus Dominus Treverensis talibus se negotiis non abstergebat. Intererat quoque Palatinus de Rheno, Henricus, cum multis Nobilibus, qui omnes, unanimi consensu, Ottonem, Hen-

Henrici, Nobilissimi Principis & Ducis Filium, in Pictauio adhuc constitutum, in Regem & Romanum Imperii Principem elegerunt, missisque Legatis, eum, cum summo honore, Coloniæ & quæ perduxerunt. Nec defuit, inter ista, beneuolentia Aunculi sui, Richardi, Regis Angliæ cum maximis copiis thesaurorum, ad tantam vocationem eum amplissime promouendo. Otto de S. Blasio c. XLVI. Godefridus, Albertus Stadenfis, Albericus, Robertus de Monte, Chronicon Bigaugienle, Chronicon Augustanum, Montis Sereni, Conradus Vrîpergensis, Rogerius Hovedenus ad a. 1198.

***** Qua ratione Principes ad concordiam primum reducere tentauerit Innocentius, patet ex lib. II. ep. CCXCIV. Electionem suam Papæ significat Otto in Registro Innocentii ep. III. Idem faciunt Rex Angliæ & Germaniæ Principes ep. IV. V. VI. VII. VIII. IX. X. Quod vero Papa Ottoni fauerit, eiusdemque electionem approbauerit, patet ex epistola XI. XXIX. XXXI. XXXII. LI. LII. Cur autem ipsi fauerit, patet ex sine epistolæ XXXIX. ubi scribitur eum Otto & per se deuotus existas Ecclesiæ, & ex utraque parte trahat originem ex genere deuotorum, ex parte matris de domo Regum Angliæ, ex parte patris de prosapia Ducum Saxonie, qui omnes Ecclesiæ fuisse deuoti, & specialiter Lotharius Imperator proauus eius, qui hic pro apostolica sedis honore Apuliam est ingressus, & in obsequio Ecclesiæ Romanæ incessit, et manifeste fauendum, & ipsum recipiendum in Regem, & premis omnibus quæ pro honorificentia Ecclesiæ Romanæ debent premissi, ad coronam Imperii euocandum. Idem repetit ep. XXXII. XXXIII. Otto de S. Blasio c. XLVIII. igitur Innocentius Papa Philippo iam antea offensus, eo quod in Italia existens quoddam patrimonium S. Petri inuaserit, ipsum in Regem eligere non consentit sed Ottoni fauens ipsum in defensorem Romanæ Ecclesiæ collaudauit. Principes autem, qui Philippo fauebant, epistola LXI. de eo conquiescunt, quod Prænestinus Episcopus, Papæ legatus, se electioni immiscuerit.

***** Testatur de eo Innocentii III. ep. XXI. cativum proponitur pro altero quod ab eo qui potuit & ubi debuit fuerit coronatus, cum a benemabili fratre nostro Colonienfi Archiepiscopo ad quem id pertinet, apud Aquigranum in solio augustali fuerit inunctus & coronatus in Regem. Sed opponebatur eidem quod pauciores eum Principes sequerentur, ep. XXIX. dicens: de Ottone videtur quod non liceat ipsi fauere, quoniam a paucioribus est electus; quod non deceat, ne videamur, non ob gratiam eius, sed alterius odium, ipsi fauorem apostolicum exhibere, quod non expediat, quia respectu alterius videtur pars eius debilis & infirma. Verum cum tot vel plures ex his ad quos principaliter spectat Imperatoris electio in eum consensisse noscantur quot in alterum consenserunt, cum minus idoneitas seu dignitas electæ personæ, imò plus quam eligentium numerus sit in talibus attendendus, nec tantum pluralitas quoad numerum, sed salubritas quoad consilium in eligentibus requiratur. Quinam vero Ottonem elegerint, patet ex Principum istorum litteris ad Innocentium III. quæ inter alias n. X. reperitur: & apud Schatenium Ann. Paderborn. lib. IX. p. 917. ego Adolfus Coloniensis Archiepiscopus elegi & subscripsi. Ego Gerardus Indensis Abbas elegi & subscripsi. Ego Haribertus VVendensis Abbas elegi & subscripsi. Ego Henricus Dux Lotharingia, qui & Brabantia, Marchio Romani Imperii elegi & subscripsi. Ego Henricus Comes de Rube consensit & subscripsi. Ego Berhardus Paderbornensis Episcopus elegi & subscripsi. Ego Thietmarus Mindensis Episcopus elegi, & consecrationi cooperatus fui. Ego VVidukindus Corbeienfis Abbas elegi & subscripsi.

***** Arnoldus Lubecensis lib. VI. c. I. confirmataque electione Regis Ottonis, ipse, collecto robore militum, aspirantibus suis Electoribus obsidione maxima, Aquigranum vallauit, quæ, contra eum fidem adhuc seruans Imperatori mortuo, sine ipsius fratri Philippo, nimis obsidione trane. Quam tamen, non sine difficultate, expensis plurimis, septuaginta videlicet

MAR.

marcarum millibus violenter obtinuit, vinctusque in Regem ab Adolfo, memorato Archiepiscopo, in sedem Imperii est sublimatus, & Romanorum Augustus salutatus. Talis igitur electio, siue Regis ordinatio, per legatos honoratos, a Domino Coloniensi, siue ab aliis Archiepiscopis, & Principibus primoribus, Domino pontifici infirmata est, omnibus obnixè postulantibus, ut electionem, siue ordinationem Regis Othonis approbaret, ipsamque sua auctoritate confirmaret. Qui nimis gauisus est, & non solum ipsius electionem approbavit, sed ipsum Othonem Imperio dignissimum indicavit, eumque, filium suum dilectum declaravit, missisque Epistolis, omnibus Prælati, Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, Regalia tenentibus, obtentu obedientiæ, ut Regi electo servirent, mandavit. Godefridus, Albericus ad a. 1198. Conradus Vrspergenfis p. 321. Extat in Registro Innocentii III. de negotio Imperii epistola X. qua electionem & coronationem Papæ nuntiant Principes cum ipso facientes, & XXXII. ad Ottonem scripta, qua ipse approbat electionem. Epistola XXXII. ad vniuersos tam ecclesiasticos quam seculares Principes Alemanniæ, qua Innocentius huius approbat electionem. Vid. etiam Rogerius Hovedenus ad a. 1198. Gesta Innocentii n. XXII. Coloniensis autem Archiepiscopus & quidam alii Principes tam ecclesiastici quam seculares, videntes se in electione Philippi fuisse contemptos, vocauerunt Othonem filium quondam Henrici Ducis Saxonie, Comitem Pilsauesem, & apud Coloniam elegerunt in Regem; eumque Coloniensis Archiepiscopus coronavit solemniter Aquisgranis; & sic facta est diuisio in Imperio longo tempore duratura. Nam Othoni adhaerunt Coloniensis Archiepiscopus, & suffraganei vniuersi. Præterea Cameracensis, & Paderburgensis, & illi deservientes Episcopi. Nec non Bremensis Archiepiscopus, Dux Louania, Dux Lumburgo, Comes Palatinus Rheni, Landgravius Thuringie, multiique Comites, itaque terram obtinuit ultra Mosellam a Cameraco usque Vidanam pene totam. Philippo vero reliqua terra cum ceteris Principibus se submitit; quamvis nec isti nec illi firmiter adhererent, sicut ex post facto patebit. Diem coronationis docent Tabulæ desuper confectæ apud Meibomium in Apologia p. 117. in cuius fine hæc verba habentur: Datum apud Aquisgranum quarto nonas Iulii, per manum Godefridi Capellani, in die scilicet coronationis Domini Ottonis, quarti Regis Romanorum feliciter. Amen. Dum itaque Adolphum Coloniensem sibi haberet fauentem, ipsi non solum Angariæ acque Westphaliæ Ducatum confirmat, sed etiam allodium in Salfeld quod Imperii olim, concedit, prout Diploma testatur apud Schatenium lib. IX. p. 915. Vid. etiam dissertatio nostra de allodiis §. XIX.

† Extant Ottonis Litteræ ad Papam in Registro Innocentii III. n. III. in quibus hæc verba: cupientes igitur gressus nostros ab ipso dirigi per quem Reges regnant & potentes scribunt iustitiam, dignum duximus ipsa electionis nostræ hora iuramento firmare quod possessiones & iura Romanæ Ecclesiæ aliarumque Ecclesiarum imperii firma & illibata seruabimus, & quod consuetudinem illam destabilem, qua Episcoporum, Abbatum, Principum de hac vita migrantium bona tempore mortis relicta quidam nostri antecessores hactenus occupabant, omnino impostorum dimitemus, & de beneficentia nostra Principibus ecclesiasticis in perpetuum relaxamus. Repetit hoc Adolphus Coloniensis Archiepiscopus in litteris ad Papam ep. IX.

†† Arnoldus Lubecensis VI. c. II. Apostolicus Othonem constanter firmabat, Prælatos auctoritate sua ei subdebat, Archiepiscoporum nullum pallio pontificali induebat, nisi Othonem omni fidelitate deuotionis honoraret. Sicque fit, ut clerus ex magna parte pastorem timens sententiam, Othoni faueret. Philippus autem fastu seculari sublimatus, in temporalibus magis præualebat: quamvis nonnulli Pontificum, neglecto mandato Apostolici, quibusdam tergiversationibus seruire Othoni dissimularent: quidam vero palam ei contradicentes, usque in finem vite inobedientes perseuerare non tuerent. Conradus Vrspergenfis p. 321. Vix enim remansit aliquis Episcopus, siue dignitas Ecclesiastica, vel etiam parochialis Ecclesiæ, que non fieret litigiosa, & Romam deduceretur ipsa causa, sed non manu vacua.

††† Arnoldus Lubecensis VI. c. II. inter hac Philippus, qui Imperialia tenebat, fratri succedere aspirabat, quem multorum copia iunabat Saxones, Francos, Suevos, Bavarios, Episcopi qui omnia loca munia, Civitates, Castra, tenebat, & cum sola Colonia, & pars quadam Westphalia, Othoni faueret, totum robur Imperii Philippo adhaerebat. Coniuncta igitur multitudine Prælatorum & Principum de Franconia, Saxonia, Suevia, Bavaria, Turingia, apud Moguntiam, consensu & favore omnium, in Regem est electus, & a Domino Tarentino Archiepiscopo, consensu Cleri & conuentione Capituli Maioris, sine praesentia Domini Almanni, Conradi, qui tunc saepe dictum est, tunc aberat, cum magna solennitate Rex consecratur, & Romanorum Augustus salutatur. Ibi quoque Regina regio diademate non tamen coronata, sed circumdata processit, quæ de Grecia oriunda, Philippo nupsit, & eius dignitatem non modico in suis partibus auxerat. Gestis Innocentii III. n. XXII. Post modicum autem idem Philippus fecit se iungi & coronari, non Aquisgrani, sed Moguntia, nec a Coloniensi Archiepiscopo, sed a Tarentensi, quia nullus Archiepiscopus Theutonia id facere astentauit. Sed nec aliquis Episcoporum qui fuerant in illa coronatione praesentes, pontificalibus indui præsumperunt, præter solum Sutrinum, qui ad illud fuerat destinatus. Papa tamen Tarantasiensem Archiepiscopum, ideo Romam citat, quod facem in alienam messem misisset. Licet hanc Philippi absolutionem improber Innocentius Papa ep. XXI. XXIX. & LXII. Extant litteræ quorundam Principum Germaniæ, fauentium partibus Philippi inter alias Innocentii epistolæ LXII.

†††† Patet hoc ex epistola Innocentii III. XXI. & XXIX. præcipue ex Gestis Innocentii n. XXII ubi dicitur: quia vero Celestinus Papa prædecessor suus excommunicauerat præfatum Philippum Ducem Sueviæ, dum esset Dux Tusciæ, propter inuasionem & deuastationem apostolici patrimonii, & excommunicationem illam publicari fecerat etiam Henrico Imperatori, hanc formam dedit super ipsius absolutione, præfato Episcopo & Abbati, ut quia superioris sententia per minorem relaxari non potest, & ob hoc oporteret eundem Philippum accedere ad sedem apostolicam absolvendum ipsi tamen hoc modo remitterent ei laborem itineris, si præfatum Archiepiscopum liberaret, & recepto secundum formam Ecclesiæ iuramento, quod super omnibus, pro quibus excommunicatus fuerat, mandatis apostolicis obediret, absolutionis ei beneficium exhiberent. Illi ergo in Theutoniæ procedentes inuenerunt prædictum Philippum a quibusdam Principibus electum in Regem. Qui Guarnatiæ ad ipsos accedens, de facto se fecit absolui, non publice sed occulte, nec præstito iuramento secundum formam ecclesiæ, sed promissione facta per stolam. Hac autem absolutio per stolam, fiebat prout excommunicatio, dum stola indutus esset Episcopus.

§. IV.

Ottone interim Aquisgrani sedente, & exercitum contra Philippum congregante, Philippus astutia magis quam congressionibus vincere studens, * regalia quæ a fratre suo acceperat, tenens, nomen regium sibi adscribit, & apud ciuitatem Vangionum in albis paschalibus coronatus progreditur. ** Omnesque thesauros fratris sui, possessionesque prædiorum, aliorumque fratrum suorum, ditissimorum videlicet Principum, ipsorum hæres, solus obtinens, Principes Ottoni fauentes, quosdam minis, quosdam promissis & donis, in suas partes transduxit, & innumeras expeditiones saepissime contra Ottonem promouit, ciuitates castellaque per diuersa loca expugnans, rebellantes vndique ad deditionem coëgit. *** Ducem quo-

quoque Bohemiam Premislaum sibi allicit, eique ut fauorem eius & opem propensius habeat, nomen Regium indulget: quem & in praesentia sua consecratum Bopardiam coronari consentit. **** Tota igitur curia Imperialis & officiales Imperii adhaeserunt Philippo, cum Principibus quam plurimis. **** Ducatum etiam Sueviae dissipat, dum militibus ac ministerialibus suis praedia, ciuitates & castella concederet, ut nihil sibi remaneret praeter inane nomen dominii terrae. *****

* Arnoldus Lubecensis lib. VI. c. II. Otto potens erat viribus, audax animo, rugiens ut catulus leonis suscitatus ad pradam, ad bella paratus, aut vincere aut vinci, affectabat. Philippus vero, cui plus roboris erat, astutia magis, quam congressionibus vincere studebat. Quod autem Otto de magno exercitu congregando fuerit sollicitus, patet ex Philippi Notarii Epistola ad Papam in Registro Innocentii n. LII. in qua haec verba: omnes etiam amicos suos & consanguineos inuocant ad bellum, ita quod, sicut publice dicitur, Dominus Rex tam cum Duce quam cum Domino Colonienfi & Comite Palatino fratre suo, qui in omnibus potior pars consilii Regis & consilii nostri semper existit, & aliis Episcopis, Comitibus, & magnatibus terrae in expeditionem producit centum millia armatorum;

** Godefridus ad a. 1198. praedictus itaque Dux (Philippus) causam suam agens, & ut necessitas eum compulset, ab omnibus auxiliis petens, omnes pene Principes muneribus sibi conciliat, vrbes regias suscipit, fidem sibi fieri ab omnibus iubet nomen Regium sibi ascribit, & apud ciuitatem VVangionum in albis Paschalibus coronatus progreditur.

*** Verba sunt Ottonis de S. Blasio, Conradus Vrspergenlis p. 319. Sic ipse Philippus in litteris ad Papam gloriatur ep. CXXXVI. indubitanter enim credere potestis, immo vere scire quod tunc inter omnes Principes imperii nullus nobis fuerit ditior, nullus potentior, nullus gloriosior. Habuimus enim tot ministeriales quod nos eos sub aliquo certo numero vix comprehendere potuimus. Habuimus castella, ciuitates, villas, burgenses ditissimos. Habuimus pecuniam multam nimis in auro & argento in multis gemmis pretiosis. Habuimus etiam in potestate nostra sanctam crucem, lanceam, coronam, indumenta imperialia, & omnia insignia imperii. Benedixerat quoque nobis Deus in multis bonis, & crescere fecerat & auerarat domum nostram. Hereditas enim multa reciderat nobis in praclaris; ideoque necesse nobis non fuit, ut nos ambitiose laboraremus pro imperio obtinendo. Licet autem Philippus regalia haberet, gloriabatur tamen Otto se iura & loca regalia tenere.

**** Godefridus ad a. 1198. Arnoldus Lubecensis VI. c. II. Boiemo etiam maior dignitas accessit, ut cum antea Ducatum teneret, titulo regio a Philippo sublimatus, ibi & ipse procederet coronatus, & gladii regii baiulus. Fragmentum historicum ad a. 1198. Chron. August. ad a. 1205. Aeneas Syluius Hist. Bohem. c. XXVI. Goldastus de R. Bohemia lib. III. c. X. Reprehendebatur tamen de eo a Papa in epistola XLIV. quae ita incipit: etsi commendabilis in eo videaris quod ad honorem & dignitatem tuam profectum & augmentum intendis, reprehensibilis tamen appares ex eo quod ab eo imponi tibi petisti regium diadema qui nondum legitime dignitatem regiam est adeptus. Qualiter enim posset nobilis vir Philippus Dux Sueviae conferre alii quod nondum ipse accepit, cum non colligantur de spinis sua nec de tribulis fenus, nec sit facile sugere mel de petra vel oleum de saxo durissimo, tua nobilitas satis intelligit per se ipsam. Vid. etiam Cherubini Bullarium Magnum Tomo I. p. 1109. Et licet iam Vratislaus ab Henrico IV. regium titulum fuisset adeptus; Ladislaus a Friderico Barbarossa, personaliter tamen fuisse, facile patet.

***** Conradus Vrspergenlis p. 321.

***** Conradus Urspergensis p. 324. hic cum non haberet pecunias quibus salaria sua
 lda praberet militibus primus cepit distrabere pradia, qua pater suus, Fridericus late acquisierat
 Alemannia: ita, ut cuilibet Baroni sive ministeriali villas, seu pradia rusticana, vel ecclesias sibi
 iniquas obligaret. Sicque factum est, ut nihil sibi remaneret prater inane nomen domini terrarum,
 civitates seu villas, in quibus fora habentur & pauca castella terrarum.

§. V.

Grauis exinde orta fuit discordia, bellumque intestinum. Philip-
 us itaque prudenti usus consilio, censuit primum eos, qui viciniore
 rant, bellis atterere, & suo dominio subiugare. Quo circa adunato exer-
 citu, Alsatiam petiit, in qua prouincia terras inimicorum vastauit. Inde
 ad obsidionem Argentinensis vrbs properans, ciues adegit, ut ei fidelita-
 tem iurarent. Otto quoque vna vice cum exercitu ascendit vsque ad Spi-
 am, sed compulsus rediit ad partes inferiores. * Ex quo tanta incre-
 menta coepit nobilitas Sueuiæ immediata quæ etiam tot terras possidet tot
 illodia. Frequenter commissæ sunt pugnae inter eos, maxime circa Mo-
 ellam fluuium & Otto semper fugatus. ** Inter hæc venit Rex Otto ver-
 us Saxoniam, tendens Goslariam, eam & adiacentes ciuitates expugnare
 aggressus, superueniente Philippo Rege, a proposito cessare coactus est. ***

* Conradus Urspergensis p. 321.

** Conradus Urspergensis l. c. Godefridus ad a. 1198. Arnoldus Lubecensis lib. VI. c. II.

*** Godefridus ad a. 1198.

§. VI.

Anno 1199. Conradus Moguntinus ab Italia veniens ut discordiam
 sedaret, Bopardiæ conuentum indixit, cui interesse debeant ab vtraque par-
 te principes sed frustraneo cum conatu. * Hoc paullo post defuncto,
 schisma in ecclesia Moguntina fuit exortum. Philippi siquidem fautores
 Lippoldum ecclesiæ Moguntinæ præficiunt, ecclesiastici vero viri senten-
 tiam Papæ timentes, ad tantam dignitatem Sifridum elegerunt. Ille
 imperialia a Philippo tenens, ciuitatibus & castris militari manu longe la-
 que præualebat, iste spiritualibus confirmabat, sibi subditos quiete re-
 gebat. **

* Godefridus ad a. 1199. eodem anno descendit Conradus Moguntinus Archiepiscopus ab
 Italia, & cum eo Bonifacius Marchio de Monseferreo, ut discordiam qua in regno orta fuerat ex ele-
 ctione Ottonis & ducis Philippi sedarent: & si nequirent istud efficere, ut alteruter eorum cessaret,
 ex consilio Principum per quinquennium pax firmaretur, & hoc elaboraretur, ut alter cederet. Sed
 quid intenderint, vel quid consulerint cum Philippo, licet non innotuerit, Rex Otto inuitatus a Mar-
 chione, ut Bopardiam veniret, reuult, quoniam quidem de decoroso arbitratus est, si illo pacto regno
 cederet, cum legitime in Regem consecratus esset. Plenius de hoc conuentu agit Otto in epistola XX.
 ad Innocentium, scribens: ad hoc etiam Moguntinensem Archiepiscopum elaborasse nostrosque con-
 sensisse iuxta admonitionem vestram, ut colloquium esse debeat inter Andernacum & Confluentiam in
 pro-

proxima sexta feria post festum beati Iacobi Apostoli; vestram volumus latere pietatem; in quo debent convenire, secundum quod inter eos conditum est, ex parte nostra Coloniensis Archiepiscopus, Monasteriensis Episcopus, Leodiensis electus, Trarbachensis Episcopus, Paderburnensis Episcopus, Abbas Corberensis, Dux Brabantia & Comes Flandria; ex parte vero Ducis Suevia, Salzburgerensis Archiepiscopus, Episcopus Frisingensis, Episcopus Basiliensis, Argentinenensis Episcopus, Treuerensis Archiepiscopus, Dux Merania, Marchio, Corradus de Landisberg, B. Dux Ceringia, & ipse Moguntinus tanquam mediator, qui huic rei hactenus sollicitudinem quam potuit, impendit. Qui principes finaliter de facto imperii in eo colloquio tractare debent & presentibus dissidiis omnino finem imponere, & quod a maiori parte ipsorum de corona Romani Imperii statutum fuerit, hoc ab ipsis ceterisque Alemannia Principibus inuiolabiliter volunt observari. Sic etiam de eodem agit Papa in ep. XXII. ad Moguntinum ep. XXX. ad Coloniensem Archiepiscopum & ep. XXXII. & XXXIII. ad Principes Germanie.

* Arnoldus Lubecensis VI. c. III. Godefridus ad a. 1200. Contr. Vrsp. p. 322. In epistola LVII. Sifridi confirmationem petit Otto, Sifrido se ad hære testatur Papa ep. LXXXV. & Cardinales ep. LXXXVI. CXXXVII. CXXXVIII. CXXXIX. Philippus desuper se in litteris ad Papam ep. CXXXVI. excusat & Luipoldum relicturum adfirmat.

S. VII.

Philippus interim in Saxoniam veniens, Brunsvicum a. 1199. obsidet, ab Ottonis fratre, Henrico Palatino constantissime defensum, ita, ut obli-
dionem solvere cogeretur.* Sequenti anno 1200. Premislaus, Bohe-
mus, legitimam suam repudians, aliam de Ungaria duxit uxorem. Vnde
commotus repudiatur frater, Theodoricus, Misnia Marchio, vna cum Du-
ce Bernhardo, qui Philippi regis familiares fuerunt, hoc apud ipsum obti-
nuerunt, ut regnum Bohemie Premislao adultero auferret. & ad Theo-
baldum puerum, qui tunc Magdeburgi studebat, Theobaldi filium, trans-
ferret. Quod & factum est. Vnde commotus Boiemus, a Philippo alie-
natus, Lantgrafio Thuringie, Hermanno qui ab Ottone villas regias Nort-
husam, & Mulhusam acceperat,** confederatus est, qui contra Philip-
pum sentientes, multa contra eum machinari coeperunt. Inde Philippus
Thuringiam inuadit.***

* Verum nomen erat Premislaus: est Arnoldus Lubecensis, qui hanc rem libro VI. c. V. narrat, eundem Odackerum vocat. Rationem mutati nominis reddit Dubravius Hist. Bohemice lib. XV. p. 391. dicens: quibus adeo Rex se expugnari passus est, ut cum Theoderico etiam Misnia Marchione, qui Philippi adhaerebat f. et. oni, amicitiam dirimeret, facto cum sorore eius divorcio, sub sterilitatis pretextu, illaque in Misniam remissa, et nouum in Bohemia nuptiis lo-
cum exuaret, quas paulo post Rex cum Constantia, Bela Regis Pannonie filia, contraxit, Romani Pontificis assensu, quem per Orthonem, Innocentio tunc adhuc acceptum obtinuit, in tantaque gratiam se apud eundem Orthonem posuit, ut cum Saxones Premislaurum laudantes, iactantem sua voce repeterent, Orthogar, hoc est, Orthoni totum deditum, quod Bohemi non intelligentes, putabant nouum Premislao a Germanis inde vocabulum, vocarique Ortogarum, nec aliter possit quam Or-
thogarum cognominabant.

** Engelhusius Chron. p. 1112.

*** Arnoldus Lubecensis VI. c. V.

95883

A VIII.

§. VIII.

Anno 1201. venit Coloniam circa festum apostolorum Petri & Pauli, Guido Cardinalis, Prænестinus Episcopus, a sede missus Papali. Philippum & quoslibet eius fautores excommunicatos pronuntians, atque ad diem determinatum omnes episcopos regni Teutonici, ad colloquium inuitans ut obedirent Ottoni, præcipiens, nolentes autem obedire excommunicans.* E Contrario Otto singulari iuramento fidem Papæ promittebat & obedientiam, restitutionem etiam terrarum Mathildis aliarumque.** Otto etiam a. 1202, cum Adolpho Colonienſi, atque aliis quibusdam Principibus apud Traiectum de reipublicæ negotiis diuerſis habuit colloquium.*** Philippus vero a. 1203. Thuringiam intrat, ut Hermannum Landgrauium humiliaret, sed dum Palatinus & Rex Bohemiæ ipsi in auxilium venirent, Erfurtum se contulit, quam urbem obsidens Landgravius ut Philippus vix euaderet.**** Otto etiam Bohemum fidelitate promissa, Merseburgi in Regem fecit coronari.*****

* Godefridus ad a. 1201. Facit huc epistola Innocentii XLVI. qua ipsum Germaniæ episcopis commendat & ep. LVI. ad eum scripta. Conqueruntur tamen de eo Principes Germaniæ Philippi partibus fauentes, in epistola LXL. quod Guido iste electioni se immiscuerit.

** Reperitur hoc iuramentum in Registro Innocentii III. ep. LXXVII. in quo inter alia: *tibi etiam Domino meo Innocentio Papæ & successoribus tuis omnem obedientiam & honorificentiam exhibebo quam deuoti & catholici Imperatores consueuerant sedi apostolicæ exhibere. Actum hoc, prout subscriptio testatur: Naxia in Colonienſi diœcesi anno incarnationis verbi MCCI. VI. Idus Iunii.*

*** Godefridus ad a. 1202.

**** Godefridus ad a. 1203. Philippus Dux Sueniæ exercitu valido congregato intrauit Thuringiam, & Hermannum Landgrauium humiliaret, ea de causa quod ipsum reliquisset, & Sifrido contra voluntatem suam adhaereret & faueret, & qua in partibus Thuringia reditus & ium Moguntina essent attinentia, in sui hostis & sui redeſſet. Perpendens autem Palatinum Comitem & Regem Bohemiæ cum copioso exercitu illi in auxilium venisse tura quaque proxima incendio consumpsit, & sic profugus cum suis Erpfort se contulit. Quo Lanigrauius comperio, cum Boemo & Palatino, omnique quem contraxerunt exercitu, ciuitatem vallauerunt, sperantes illum capere. Philippus autem nocte media cum paucis exiens ad Orientales Marchiones se contulit, & auxilium contrallu quoquo pacto milites inclusos liberaret. Principes autem eius discessum audientes soluta obſidione, cum nonem diebus ea obſidio vigiſſet, habito consilio, & darent ipsi copiam exercitum congregandi, persecuti sunt eum vnanimi consensu, & innuadentes termin Marchionum, omnia rapinis, incendiis, & variis calamitatibus partes illas euerterunt.

***** Godefridus ad a. 1203. Huius ita patris, Rex Otto superueniens cum exercitu a cunctis fauorabiliter suscipitur & Boemus fidelitate promissa ab ipso coronatur, & in festo S. Bartholomæi Apostoli a Guidone Ecclesiæ Romanæ legato apud Marisburg in Regem sollemniter consecratur. Ibi etiam Lanigrauius Ottoni Regi fidelitatem quam pridem fecerat, iterum & confirmat, præsentibus omnibus qui tunc aderant Principibus. Idem dicit Papa in Litteris ad Status Italix ep. XCII. Naclerus quidem vol. II. Gen. XLI. p. 903. hunc locum ita explicat, quasi ipse

ipse Otto a legato Papali fuerit coronatus, dicens: *superuenit ea tempestate Otto rex cum suo exercitu, & conuocatis sua factionis principibus, conuentum in Vrbe Mersburg in mense Augusto celebrauit. Nam in eo principum conuentu Hermannus Landgrauus supra dictus & Otthocarus Bohemorum rex a Philippo deficientes, propter excommunicationem & mandatum Innocentis summi pontificis, Othoni regi sunt confederati. Ademt tum etiam Prænestinus episcopus Apostolica sedis legatus, Othonem nomine Innocentii in festo S. Bartholomæi iam secundo coronans. At, ex Godefridi loco patet, Ottocarium ab Ottone fuisse coronatum, a Prænestino consecratum.*

§. IX.

Insequenti anno 1204. Thuringiam iterum inuadebat Philippus, Weissenheim obsidebat & Hermannum Landgrauum eo adigebat, ut ipsi supplex fieret & gratiam peteret. * Bohemum etiam fugauit & dimidia Ducatus parte mulctauit. ** Inde Henricum Ottonis fratrem minis eo adigebat, ut fratris sui partes derelinqueret. *** Tandem etiam Guilielmus Iuliacensis Comes, Philippo se iungit, qui Adolpho Coloniensi Archiepiscopo persuadet, ut contranitentibus licet Coloniensibus, Philippum Aquisgrani coronet, qui ideo Romam citabatur. **** Adolpho autem non comparente, tres ipsi iudices constituuntur, qui ipsum legitime citatum monerent, ut errori suo renuntiaret, quod si nollet, eum excommunicatum deiicerent, & alium idoneum ecclesie præficerent, quod etiam factum, & Bruno Bonnensis præpositus ipsi fuit substitutus. ***** Philippus vero, cum Henricum Limburgensem Ducem, qui Coloniae præerat, maneribus in partes suas traxisset, Colonienses per insidias cædit, Ottonem Regem ad castrum Wallinburg vsque persequitur, Brunonem Episcopum capit. ***** Colonienses igitur considerantes, sibi totum Imperium aduersari, consilio & auxilio Ducis Brabantie, & cæterorum nobilium terræ, Philippum Regem a. 1206. Bopardia adierunt, & ibidem reconciliati, gratiam eius meruerunt. Qui etiam postea, misso Spirensi Episcopo, fidelitatis ab eis iuramentum exegit. † Ipse a 1207. Coloniā veniens, maximo honore & fauore, tam a clero, quam a cuncto populo fuit susceptus. †† Philippus etiam Principibus liberam relinquens electionem, coronam deponens, denuo ab iisdem electus & a Coloniensi fuit coronatus. †††

* Godefridus *ad a.* 1204. Conradus Vrspergensis *p.* 320. Increpat tamen Papa de eo Hermannum, ipsumque admonet, ut, quia coactus fuerat, ad partes Ottonis redeat, epistola CXXII. Idem in epistola XXVII. ad Moguntinum facit, ut ipsum inducat, quo aut ad partes Ottonis redeat, aut Northusam reddat.

** Arnoldus Lubecensis VI. c. VIII. *post hac Philippus rex expeditionem secundam in Thuringiam ordinauit. & obsidione maxima ciuitatem VVeissenice, qua in medio terra Lanigravii sita erat, uacauit. Cumque per aliquod tempus creuisset obsidio, Hermannus Landgrauus nimis afflatus erat, qui regi resistere non ualebat. Venit tamen confederatus suus Bohemus, auxilium amico laurus. Qui cum esset, circa Orlamunde, intelligens virtutem Philippi expauit, & quali-*

ter euadere, animo intellere cepit. Consulit tamen dolose cum Conrado Marchione Landespergenfi, qualiter ad gratiam regis, ipso mediante venire posset. Cumque Marchio id se agere fideliter spondidisset, dicebat Boiemus, quia tunc tempus instabat prandii: vos ad castra reuertamini: fratris tamen me fratriter ad gratiam Philippi regis velle venire, & nullo modo hinc recedam, nisi per vos faciem eius videam. Cum igitur Marggrafius ad castra remeasset, ilico Boemius, relicto omnibus suis cum castris, excepta ferula, qua Boiemi vii solent, ascensis caballis fregam iniiit. Quem cum quadringentis viris Otho, Palatinus de VPistelsbach, persecutus est usque ad Syluam, qua Behemwald dicitur. Quod videns Landgrafius magis timuit, & nullum videns subterfugium, nulla prorsus conditione interposita, ad pedes Philippi supplex venit. Qui cum diutius in terra iaceret, & eum Rex de perfidia & stultitia nimis argueret, tandem circumstantium alloquitur admonitus, eum a terra lenauit, & in osculo recepit. Odackerus autem a Philippo in tantum est humiliatus, & diuisionem Ducatus vix obtineret, reliquam partem Theobaldus supra dictus possideret. Dicit Engelhusius Chronico p. 1112. relicto Othone, adhæsit Philippo, ab eodem Herlam & Rantz castra in homagium accipiendo.

*** Arnoldus Lubecensis lib. VI. c. VI. Palatinus sane, qui partes fratris instanter iunabat, continuas minas a Philippo audiebat, quod dignitatem Palatii, quam circa Rhenum habebat, perderet, nisi a fratre recederet. Dicebat enim se nolle tolerare, quod rebus Palatii grauaretur, quas ipse & non alius dispensare videretur. Durum igitur visum est Palatino, utrobique dispendium pati, in fratris seruitio sua expendere, & neglecto Philippo Palatii dignitatem perdere. In ipso igitur congressionis articulo, frater regis tui locutus est clanculo. Frater, ego quidem tibi ferre vires dupliciter teneor, & iure consanguinitatis & fide regia maiestatis. Ut igitur plenarie tibi possim assistere, aequum est, ut aliquid emolumenti debeam a te accipere. Dimittas ergo mihi ciuitatem Brunshuig & castrum Lichtenberg, ut his munitionibus roboratus, omnibus aduersariis tuis circumquaque resistere sim paratus. Hu auditis frater Rex non sine indignatione respondit: non sic, frater mihi magis expedit, ut primum regni gubernacula potenter possiderem, & sic omnia que volumus una tecum equaliter tenerem. Nolo, ut, quadam fornacine territus, aliqua modo facere videar, que forte in posterum quasi punitens mutare compellar. Quid plura? siue deliberatione; siue necessitate; Palatinus, relicto fratre, multis mirantibus, vel etiam lacrymantibus, ad Philippum transit, & Otho in Brunshuig rediit: Hinc Innocentius ep. CXX. ad Moguntinum & CXXI. ad Henricum: ad infamiam nominis tui cedis & perpetuum tue posteritatis opprobrium quod carissimum in Christo filium nostrum illustrem Regem Othone in Romanorum Imperatorem electum fratrem suum vel nulla vel modica violentia interueniente, relinquens, nobili viro Duci Suenia adhæsisti, & quantum in te fuerat direxisti eum quem erigere tenebaris.

**** Arnoldus Lubecensis lib. VII. c. I. cum igitur Otho rex Coloniam, ut dictum est, potenter obtinisset, & amplior ei prosperitas aridere videretur, repente inopina aduersitas contra eum exorta est. Siquidem Comes de Gulike contra eum insidias moliri cepit, ita ut Philippo regi litteras & nuntios occulte chrigeret, hoc demandans, si ipsum diuitiis & honoribus ampliare vellet, quod non solum omnes Principes, fautores Othonis regis, sed & ipsum Archiepiscopum Colonensem in suam partem adducere vellet. Qui gauisus est, hoc remittens, & super hoc negotio ad locum determinatum sibi occurrere vellet. Quod & factum est. Philippus igitur cum sibi suo iuramento artius asstringens, curiam quandam DC marcas persoluentem ei in beneficio concessa, ditatum auro & argento, vestibus preciosis & equis, ad sua remisit, omnesque ei obsequentes bene induit. VVilhelmus igitur Comes ipsum Archiepiscopum & omnes nobiliores ita praestigiis suis circumuenit, ut omnes Othoni renuntiauerint, & in partem Philippi se inclinarent. Quid plura? praenuntiante Conspiratione, Philippus Aquisgranum potenter adductus; ab Adolfo Archiepiscopo Rex consecratur

Et in sedem imperialem collocatur. Dissplicuit tamen verbum istud Colonienfibus, qui fidem Othoni servabant, arguentes super hoc Archiepiscopum quod eis inconsultis tantam novitatem præsurasset. Multisque supplicationibus ei insistebant ut factum suum retractare vellet, reuocantes ei in memoriam factum Domini Papæ, qui ad ipsius petitionem regem Othonem confirmasset, & nulli nisi ipso manum imponere decreuisset. Cumque Archiepiscopus nec animum nec factum mutare voluisset, directæ sunt literæ ad Dn. Papam tam Regis quam Capituli maioris & civium civitatis, quod factum fuerit, ei flebiliter insinuantes. Unde commotus per Apostolica scripta Archiepiscopo mandavit, ut infra sex septimanas, Apostolica sedi se exhiberet, & de obiectis se expurgaret. Godefridus ad a. 1204. Contr. Vrsp. p. 322. Chron. M. Sereni p. 76. Sic etiam Coloniensem Archiepiscopum Papa de eo increpat ep. C. CXVI. & CXVII.

**** Arnoldus Lubecensis lib. VII. c. III. Godefridus ad a. 1205. Registrum Innocentii ep. CXXXV

***** Arnoldus Lubecensis lib. VII. c. V. Philippus autem Coloniæ infestare non cessabat, qui etiam muneribus datis, ita omnes sibi, ut dictum, astrinxerat, ut ipsum Ducem de Limburg in suam quoque partem inclinaret. Ipse enim post defectum Adolphi Archiepiscopi curam civitatis acceperat, ita ut omnes & omnia ad ipsius nutum regerentur. Quodam igitur tempore Philippo Coloniæ impetente, iste ciues insidiosè eduxerat, & eos ab hostium impetu securos fecerat, cum repente irruentibus hostibus super quietos, ad quadringentos viros strage facta, ceteri omnes, vix paucis evadentibus in captivitatem ducti sunt. Rex tamen evadens, cum Episcopo Brunone, & filio Ducis, cui nomen Valraen, venit ad castrum Vassenburg, sperans se illic refugium habiturum. Timens tamen traditionem, per occultum quendam adhibuit, cum eodem Valraene per noctem enasit. Hostes vero subsecuti, sperantes se Regem conclusisse, cum ipsum frustrati non invenissent, Episcopum latitantem comprehendunt, ac Philippo regi tradunt. Qui sperans se multum hac captivitate profecisse, eum in vincula coniecit, & aliquamdiu in captivitate tenuit. Cumque ignominiosè satis ad multa loca deduceretur, Herbipolim tandem deluctus est, ibique diutinam, remissus tamen, sustinuit captivitatem. Idem dicit Godefridus atque Albericus ad a. 1206.

† Verba sunt Godefridi ad a. 1206.

†† Godefridus ad a. 1206.

††† Godefridus ad a. 1204. ibi etiam (Confluentiæ) Rex Philippus celebrem curiam omnibus, qui aderant Principibus in Epiphania Domini Aquisgrani indicit, & Colonienfis eum ibidem in Regem consecrari &ungi promittit. Quod & factum est. Rex ergo ut proposuerat cum pluribus regni Principibus Aquisgrani venit: ubi cum maximo apparatu Colonienfis ei occurrit. Ibi Rex consilio cum suis habito, ut Principes suam liberam electionem sedis antiquitatis institutum non perdant, regium nomen & coronam deponit, & ut concorditer ab omnibus eligatur, precatur. Quod & factum est, & a Colonienfi Archiepiscopo cum Maria uxore sua ungitur & coronatur.

S. X.

Principes autem Germaniæ diuturnis bellis fatigati, decreverunt Reges sibi contrarios ad concordiam reuocare. * Dum igitur Papa adhuc constans esset in Ottonis partibus ** quæ tamen apud Germanos admodum essent infirmatæ, decretum est, quatenus nuntii mitterentur Romanam, qui Philippum in gratiam summi Pontificis reducerent. Missi sunt viri nobiles, Wolfgerus Patriarcha Aquilegensis & Gebhardus Burggravius Magdeburgensis, cum quibusdam ministerialibus Philippi Regis, qui

H h h h

assum-

assumptis de Cremona quibusdam viris peritis, veniunt ad curiam Romanam, a quibus inducitur Papa, ut regnare permetteret Philippum. Ast propter hoc promittitur Papæ, quod filia regis daretur in uxorem filio fratris sui Richardi, qui iam comes fuerat effectus Papæ suffragio, nec studuit Papa repetere terras, quas multotiens ab Imperatoribus repetere consueverunt antecessores sui, in Tuscia & Spoletio, & Marchia Ancona, sperans, quod in potestatem nepotis sui, propter prædictas nuptias posset devenire. *** Mittuntur igitur a. 1207. duo Cardinales Hugo scilicet Ostiensis Episcopus, & Leo S. Crucis Presbyter ad Regem Philippum in Alemanniam a Curia Romana, ut ipsum & Ottonem Regem ad pacem & concordiam reuocarent, inordinata in regno ordinarent; & pro Brunone Coloniensi Archiepiscopo, quem iam per annum captum tenebat, intercederent. Iunguntur isti Philippo Regi apud Spiram, isto etiam circa festum S. Andreae Apostoli apud Augustam celebrem Sueviæ civitatem, curiam habente, præfati Cardinales adfuerunt, ubi plurima coram eis & Principibus de pace & compositione regni inter Reges tractata sunt. Ibi etiam Rex Philippus & Adolphus Coloniensis quondam Archiepiscopus, eosdem Cardinales adiens, interuentu regis a banno soluitur, & ut, ad satisfactionem Romam procedat, ipsi indicitur. Rex autem consilio & petitionibus Cardinalium adquiescens, Brunonem vinculis absoluit, & ipsis reuertentibus ad gratiam summi Pontificis eum Romam transmissit. **** Bruno tamen in Coloniensi sede impositus, certam argenti summam Adolpho cedere coactus est. ***** Philippus vero & Otto hanc procul a Colonia a. 1207. conuenientes, de pace agere coeperunt. Offerebatur Ottoni, si imperio renunciaret, Philippi filia cum Ducatu Alemanniæ & multis prædiis, quod tamen denegabat, Philippo, ut sibi cederet, multo maiora offerens. Sic infecto pacis negotio discessum est. ***** Postea conuentus Principum Northusæ fuit habitus, ibidemque de pace actum, sed dum compositio fieri non posset, Rex Quedlinburgam venit, Otto prope mansit in castro Herlingsberga, sed non nisi treuga ad vnum annum fuerunt constituta. *****

* Conradus Vrspergensis p. 323.

** Patet hoc ex epistola Innocentii apud Arnoldum Lubecensem lib. VII. c. IV. Representatur isti in ep. CXL. dilectum ac familiare nostrum VValterum Venerabilem Aquilegensis Patriarcham & præcipuum Imperii Principem, una quoque cum ipso alios fideles ac familiares nostros G. Burgeranum Magdeburgensem, Henricum de Smalneck, & Euihardum de Larra præsentium latores, a latere nostro ad Vestram destinamus sanctitatem & quibus dedimus plenitudinem potestatis & auctoritatem omnimodam inter Ecclesiam & Imperium & inter vos & nos pacem & concordiam reformare, & periculosum regni & sacerdotii scissuram feliciter restaurare.

*** Conradus Vrspergensis, c. 4.

*** Ver-

**** Verba sunt Godefridi ad a. 1207. Arnoldus Lubecensis VI. c. VI. VII.

**** Arnoldus Lubecensis VI. c. VII. denique de Adolfo dispensatum fuerat, ut CC. marcas de telonio Ducensi perciperet, et totidem de Caloniensi, et Otto stipendia in ipsa ciuitate, et his contentus, Brunonem Archiepiscopum non inquietaret. Godefridus ad a. 1208.

***** Godefridus ad a. 1206. post hec ambo Reges, mediante Henrico de Kalmthun, familiare colloquium iuxta Coloniā habuerunt: sed quid simul contulerint vel consiliati fuerint, non omnibus illo in tempore innotuit. Arnoldus Lubecensis VI. c. VII. cumque Philippus consisteret Quedlinburg, et Otto in Harlingenburg, ad colloquium Reges cum Cardinalibus et admodum paucis conuenerunt. Sed in nulla forma pacis ab inuicem discesserunt. Plenius vero rem proponit Otto de S. Blasio c. XLVIII. dicens: Veruntamen procedente tempore videns vires Ottonis ablatas, et fauore Principum admodum concidisse, Philippum vero, subiectis Ottonis fautoribus, praualluisse ipsi, duos Cardinales ex latere suo Hugonem videlicet Ostiensem et Velletrensem Episcopum, et Leonem tituli sancte crucis in Ierusalem Presbyterum Cardinalem ad eum direxit, ut auctoritate Apostolica ad litem terminandam data ab utrisque pace, ad diem et locum conditum Reges conuenirent; ibique mediantibus Cardinalibus aliisque Principibus, qualicunque conditione pax inter eos reformaretur. Itaque die condita in inferioribus Rheni partibus, non procul a Colonia, conuenientes post multa passim tractata, Ottoni a Philippo per Cardinales offerretur, ut accepta in uxorem filia eius cum ducatu Alemannie, aliorumque pradiorum suorum redditibus, regio nominis deposito ipsi de cetero ut Regi pareret, Philippo exhinc sine controuersia regnante. Ad hac Otto, quamuis iam desperatus, indigne ferens aliqua sibi pro regno offerri, se regnum non nisi cum morte depositurum protestatus, Philippo ut sibi cederet, multo maiora obtulit. Talique ambitione non conuenientes, infecto negotio ab utroque, discessum est. Cardinalibus ad Regem Philippum se conferentibus, eique fauorem Domini Apostolici offerentibus. En Papæ perfidiam, qui paullo ante constantiam suam erga Ottonem per litteras fuerat testatus.

***** Conradus Urspergensis p. 323. quidem dicit: ante hos supradictos, Patriarcha venit ad Philippum regem, nunciatus aduentum istorum, quibus rex obuiam mittit prestantis eis conductam usque ad se. Iunguntur itaque regi apud Spiram. Vbi habito concilio condicit curiam Principum apud Northasin, in confinio Thuringie et Saxonie, ubi Philippus deduci fecit legatos. Ipse quoque cum Principibus peruenit illuc. Otto quoque prope erat, ibidem in quodam castro. Vadunt et redeunt Legati et Patriarcha, cum quibusdam aliis Principibus, inter utrosque reges pacem composituri; sed ibidem compositio fieri non poterat: unde procedunt in Saxoniā Rex in Kueslimberg recipitur, Otto prope manet in castro. Ibi tandem taxata est forma compositionis. In qua statutum fuit inter cetera, quod etiam postea completum fuit, videlicet ut Otto filiam Philippi acciperet uxorem: quæ tamen quarto gradu consanguinitatis sibi attinebat; fieretque dispensatio per sedem apostolicam pro bono pacis. Tunc legati redeunt Romam. At Arnoldus Lubecensis lib. VI. c. VI. cumque Philippus consisteret Quedlinburg, et Otto in Harlingenburg, ad colloquium Reges cum cardinalibus et admodum paucis conuenerunt. Sed in nulla forma pacis ab inuicem discesserunt. Albertus Sadensis ad a. 1207. Philippus et Otto habito conuento in Quedlinburg, duobus Cardinalibus presentibus, de reconciliatione tentantes, nihil profecerunt. Treugas tamen dederunt usque ad festum Iohannis Baptiste. Sed mihi videtur, Scriptores istos confundere Conuentum Northusanum et Quedlinburgensem. Patet hoc etiam ex processu legatorum Pontificiorum, qui in Registro Innocentii ep. CXLII. ita describitur: hi sunt Legatorum processus, primo receperunt publice iuramentum a Philippo Duce Suevie quod pareret futuris mandatis Domini Papæ super omnibus pro quibus erat excommunicatus, et sic eum secundam formam Ecclesie solemniter absoluerunt. Secundo iniunxerunt eidem, ut dimitteret Brunonem

nunem Colonienſem Archiepiſcopum, quem in captione tenebat; quem libere abſolutum aſſignavit eidem ad ſedem apoſtolicam perducendum. Tertio induxerunt illum ad hoc quod ipſe acceperat regalia. Licet inuiſus a Luipuldo Mogancino intruſo & idem intruſus ſpiritualia reſignauit in manibus Legatorum. Quarto apud ipſum obtinuerunt cum difficultate non parua, ſi promitteret Siſſridum Maguntinum Archiepiſcopum per procuratorem ſuum ſpiritualibus miniſtrare. Quinto fecerunt ipſum dimittere magnam exercitum quem congregauerat aduerſus Regem Ottonem. Sexto viſ eos ad colloquium perduxerunt tractantes cum ipſis de pace, quam cum conſummare non poſſent, ſeptimo ſtatuerunt inter eos treugas ſuius anni, & ſic tractatum pacis redigentes in ſcriptis, ad ſedem apoſtolicam redierunt cum nuntiis ſtriusque. De his treugis etiam agit Papa ad Ottonem e. CXXXVIII. CXXXIX. CXLIII. CXLV.

§. XI.

Dum autem Waldemarum Danorum Rex Ottoni in auxiliis eſſet, Philippus de omni Imperio innumerum exercitum contrahit. Otto interim coepit innumeris victualibus & armis communire ciuitates & caſtra, & contra iſtos inſultus imperterritus ſe praeſeparare. * Philippo Bambergae coadunationem expeditorum expectante, & XI. Kl. Iulii 1208. ſecretius in cubiculo conſiſtente, quia medianam in vtroque brachio inciderat, Philippus Wittelsbachicus, Bauariae Palatinus nudo gladio in atrio quaſi ludens incedebat. Sicque accedens ad cubiculum Regis oſtium clanculo pulſabat, & ingreſſus ſimili modo coram Rege ſe agebat. Cui Rex: deponere, ait, gladium quia non eſt his locus modo. Et ille: immo eſt locus, vt tu perfidiam tuam luas. Et ſtatim vno ictu, ceruicem eius tetigit, nec ſecundum vulnus appoſuit. Cumque qui aderant, cum vellent impedire, ille aperto oſtio violenter exiliens, fugam dedit. ** Cauſſa erat, quod filiam ſuam Kunigundam ipſi primum promiſſam denegauerit, etiam matrimonium cum Henrici Poloniae Ducis filia impediuerit. *** Philippus autem paulo poſt extinctus, ibidem fuit ſepultus, **** corpus vero eius a ſuſſu Friderici II. Spiram fuit delatum. *****

* Arn. Lubecenſis lib. VII. c. XIV.

** Verba ſunt Arnoldi c. I. quem ſequitur Krantzius Saxonia lib. VII. c. XXVIII. Godefridus ad a. 1208. nam cum idem Rex in feſto S. Albani filiam fratris ſui Ottonis de Burgundia nuptam tradidiſſet Duci Meraniae, & cum maxima gloria ad deducendam puellam proceſſiſſet, & reuerſus in ciuitatem meridiano tempore omnibus recedentibus ſolus in quadam lobia cum Epifcopo Spirenſi, & aliis duobus, ſcilicet Camerario & Dapiſtero ſuo remaniſſet; ille veſtarius homo (Otto Palatinus Comes de Wittelsbach, de quo modo egerat) cum XVI. milibus armatis adueniens introitum petit. Qui cum inſu Regis intromiſſus fuiſſet, alius ſaris remanentibus, gladium latenter de manu cuiusdam armigeri tulit, & quaſi Regem ſaluaturus acceſſit quem cum audacter in caput eius vibraſſet, vno ictu eum interfecit. Quo ſtatim morante, Epifcopo Spirenſi ſe occultante, alios duos in eum irruere volentes fortiter vulnerauit; & max egreſſus aſcenſo equo cum ſuis fugere cepit. Sic Rex Philippus cum per X. annos circumpagae Principes & nobiles ſubdiſſet, provincias & ciuitates perdidiſſet, Papam etiam ſibi iam reconciliatum habere

vet; secundum dispositionem Dei, in cuius manu sunt omnium potestates & iura regnorum, & qui transfert regna atque constituit, XI. anno vitam cum regno perdidit. Sepultus est ibidem sequenti die X. Kalend. Iulii scilicet in festo S. Albini. Otto de S. Blasio c. L. anno dominica incarnationis MCCV III. Philippus Rex subiectis sibi multis modis omnibus pene Ottonis factoribus, ipsum postremo persequi deliberat, contractoque valido exercitu contra Brunsvic ire disponens, in civitatem Bavenbergensem diuertit, exercitum iam in procinctu constituto ibique phlebotomatus aliquamdiu quiescere voluit. Itaque Otto Palatinus de V Vitilinspach, remordente memoria iniuria sibi in ablatione filie a Philippo Rege exhibita (desponsatam enim illi filiam praeterea consanguinitatis propinquitate negauerat) tempus opportunum ratus, atque instigatione Marchionis de Anedochse animatus, invidiam exarsit, sociorumque frequentia stipatus, quasi in expeditionem iturus, Babinberg ad Regem Philippum diuertit, & quasi ei in aurem loquuturus cubile Regis familiariter pulsavit, gladio sub veste latente. Intromissus igitur continuo exerto gladio Regem inuasit, & quoque ille capite letaliter vulneratum occidit: vulnerato etiam Henrico dapifero de V Valpurg, qui eum comprehensum retinere voluit: sicque cubili erumpens, ascenso equo cum sociis secessit, Rege statim expirante. Innocentii epistola CLII. Alb. Stadenfis, Albericus, Chronicon M. Sereni, Australe, Elwangenfe Fragm. Historicum, ad a. 1208. Trithemius Chron. Hirsaug. ad a. 1208. Chron. Augustense ad a. 1207. M. Chron. Belg. p. 211. Mutius lib. XIX. p. 172. Gob. Persona ac. VL c. LXXIII. Lehmann. V. c. LXXXIV.

*** Hanc Arnoldus Lubecensis lib. VII. c. XIV. reddit: Sane Philippus rex filiam suam Othoni, viro nobilem, desponsare decreuerat. Sed quia idem Otho nimis erat crudelis & inhumans, mutata voluntate propositum desponsationis mutauerat. Quod intelligens Otho Palatinus, pro filia Henrici, Ducis Polonia laborabat, dixitque Philippo Rege: Domine, meminisse volumus clementiam vestram, quam deuotus vobis semper fuerim, & quanta in seruitio vestro in presenti guerra expenderim, & quanto apparatu nunc contra aduersarios vestros vobiscum procedere decreuerim. Ideo peto, ut nunc in modico pro me suis & litteras commendaticias Domino Duci Polonia dirigatis, ut caprum bene inchoatum, pactum videlicet desponsationis, vestra mediante maiestate melius consummetur. Cui Rex: id quam deustus faciam. Et ille gaudens, obtulit litteras de instanti negotio ordinatas. Et Rex: Vade, ait, & post modicum reuertere, & inuenies litteras bullatas. Illo abeunte, mutatae sunt litterae in contrarium, & insignita bulla regia. Cumque Palatinus litteras accepisset, perspexit in schedula marculam quandam exteriori, sicque concepit suspicionem, veniensque ad suum quendam familiarem: Aperi, inquit, mihi litteras, ut eam sciam tenere. Qui perspectis litteris exparuit, dicens: Rogo, ut Dei intuitu litteras me vobis exponere non ardeatis: quia nihil aliud nisi mortem mihi imminere video, si eas exposuero. Sicque acceptis litteris Palatinus alteri nimis importune insistebat, & ita tenorem ipsarum cognoscebat. Unde grauer efferatus, nil nisi mortem Regis animo versabat. Dis simulata tamen ira, ad Philippum quasi iucundus & congratulans intrabat. Hinc, postquam mortem Philippi descripsisset Arnoldus, subiecit: Philippus tamen non sine ratione litteras mutauerat: quia puella, quam Otho desponsare cupiebat, consanguinitate Philippum ex matre contingebat. Ideoque Rege displicebat, ut vir tam crudelis & impius & imprudens tam nobili virgini iungeretur. Idem quoque Palatinus crudelitatem nimiam quandam de melioribus terra, V Volff nomine, occiderat, unde grauer Philippum offenderat. Conradus Urspergensis p. 324. fuit autem occisus X. Kalend. Iulii; hac sola causa, quia cum desponsasset suam de filiabus suis praefato sceleroso, idem quendam liberum familiarem ducis Bauariae perfide interfecit: de qua perfidia coram principibus notatus fuit: & ideo rex filiam suam sibi tradere depegauit. Easdem rationes allegant plerique ex Scriptoribus supra iamdum

DISSERTATIO DECIMA NONA

egatis. Errat igitur Chronicon Augustense ad a. 1157. de Philippo dicens: *Hic cum adhuc in solio suorum non fuisset, promiserat ducere matrimonialiter filiam Ottonis Palatini de Wittelsbach, quam postmodum repudiavit. Unde idem Comes commotus, accessit Amberch ad cameram ipsius Regis, tanquam ei solus pacifice locuturus, & gladio quem occulte habebat, ipsum Regem subito interfecit. Eadem ratione eadem Philippi Papæ narrat Episcopus iensis ep. CLII. Ipse vero Papa ep. CLIV. ad Archiepiscopos & Episcopos suffraganeos Maguntensis ecclesiæ: quamvis illud crudele facinus detestemur, quod a filiis Belial nequiter est commissum.*

**** Conradus Urspergensis p. 324. *Corpus vero regis primum humatum fuit apud Babenberg. Sane postmodum cum Fridericus II. Imperator regnum accepisset, patris sui corpus non in Rabinberg esse sepultum, sed fecit illud extumulatum in Spiram acferri, & de consilio Henrici de Sarphimberg, Episcopi Spirensis, & Cancellarii imperialis aula, ibidem sepeliri cum progenitoribus suis, & ob commemorationem tanti regis, canonicis Ecclesiæ Spirensis in augmentum præbendarum suarum contulit Ecclesiam in Ezilingen, cum pertinentiis suis.*

§. XII.

Vxor ipsius erat Irene, Isaaci Angeli Imperatoris Constantinopolitani filia, desponsata prius Rogerio IV, Tancredi Siculorum Regis filio, * quæ etiam a. 1204. ab Adolpho Coloniensi Archiepiscopo, vna cum marito, inquisgrani fuit inaugurata. ** Hæc ob mortem mariti dolore nimio adfecta, post modicum tempus, abortum passa a. 1208. vitam finiuit & in Monasterio Lorch fuit sepulta. *** Inter filias quatuor memorantur, inter alias Elisa Ferdinandi III. Castiliæ Regis vxor, Cunigunda Ottoni Wittelsbachico promissa, postea Wenceslao, Bohemiæ Regi concessa. Beatrix, Coniux Ottonis IV. Imperatoris, atque quarta Duci Brabantiaë conuulata. ****

* Otto de S. Blasio c. XLI. *sponsam vero ipsius filiam Constantinopolitani Imperatoris, Imperator Philippo fratri suo desponsauit. Idem c. XLIII. XLIV. Gesta Innocentii n. XVIII. pater autem Imperatoris Philippus relictam præfati Rogerii, filiam Imperatoris Constantinopolitani duxit uxorem; quam frater eius Alexius luminibus orbans Constantinopolitanum Imperium occupauit. Vide diff. XVIII. §. VII. Conradus Urspergensis ad a. 1195. eam vocat Erinam. Monachus Weingartensis ad a. 1196. Herenam. Godefridus ad a. 1195. Mariam. Albertus Radensis ad a. 1195. Cæciliam.*

** Vide supra §. IX.

*** Fragmentum Historicum apud Vrstium ad a. 1208. *regina vero audita ipsius morte, & sentiens vnicum solatium in eo (quia peregrina erat) perdidisse, & cum esset prægnans, dolorem cumulus, ad Stoup castrum deducta est cum festinatione, ubi post modicum tempus abortum fecit, & sic vitam cum foetu finiuit, & ad monasterium Lorchæ deputatur, & ibi gloriose sepelitur.*

**** Conradus Urspergensis p. 312. *ipse quippe rex, medio tempore, de præfata uxore genuerat quatuor filias, quarum primam desponsauit filio regis Boemorum, alteram filio duci Brabantiaë propter quod confortatus est in regno. Chronicon Australe ad a. 1217. Philippus quondam Romanorum Rex habuit III. filius, quarum primam duxit Rex Castiliæ et Hispania, alteram rex Boemia, tertiam Otto Romanorum Rex, quartam Dux Brabantiaë.*

§. XIII.

§. XIII.

Successit igitur Otto IV. filiorum Henrici Leonis ex Mechtilda Anglicana, natus tertius. * Fortis erat & statura procerus; ** multis acceptus; ita ut publica felicitas eiusdem regiminis admodum prædicetur. *** Pontificis quidem ad seclæ, eo quod Papæ partibus minus faueret, ipsum solidum dicunt atque superbum, **** sed ex odio potius & pravo affectu quam veritate. Hoc tamen certum, quod munera multa ex Anglia secum aduexerit, quibus Principum animos sibi deuinciret. *****

* Arnoldus Lubecensis III. c. II. de Machtilda, Henrici Leonis vxore loquitur: *filios etiam ex eo post reditum (ex Terra sancta) suscepit, Henricum, Luderum, Ottonem, VVilhelmum, quos sicut de sancto Tobia legitur, ab infantia Deum timere docuit.* Conradus Vrspergensis p. 326. Anno Domini millesimo CCIX. ab Urbe condita millesimo DCCCCLXIII. Otto huius nominis III. ex parte patris de Suevia & Saxonia, ex parte matris de Anglia ubique nobilissima stirpe progenitus, XCIII. loco ab Augusto regnum accepit, & regnavit annis III.

** Conradus Vrspergensis p. 321. *miserant nuncios suos, Albertum videlicet de Tagisburg, & de Liningen comites in Angliam, ut inde aduocarent & adducerent Ottonem, pro eo quod superbus & stultus, sed fortis videbatur viribus, & statura procerus.*

*** Arnoldus Lubecensis lib. VII. c. XVII. *orta est autem noua lux in orbe Romano, iuuentudo pacis & securitas quietis, & cessauit subsannatio & insultatio multorum, qui Ottonem affirmabant nunquam regnaturum.* Fragmentum Historicum ad a. 1211. *omni autem tempore Ottonis per totum Regnum Alemannia summa pax & securitas fuit, ita, ut omnes mirentur, quod etiam in absentia eius, dum esses in Sicilia tanta pax esse potuit in terra.* Conradus Vrspergensis, licet Ottoni maxime infensus, tamen p. 326. dicit: *Rex, peragatis partibus Rheni, aduenit in Sueuiam, cepit autem pradonibus & facinorosis terrorem incutere, & iudicia super eos exercere.* Idem dicit Autor Fragmenti Historici ad a. 1211.

**** Sic Conradus Vrspergensis p. 321. eum superbum vocat & stultum. Idem p. 326. a regno pellitur, quod propter ipsius superbiam præcipue contigisse creditur. Et paullo post: *cepit autem pradonibus & facinorosis terrorem incutere, & iudicia super eos exercere, potius indignans super eos per superbiam, quam amans iustitiam.* Unde etiam contra morem gentis comites seu barones vel principes ad se venientes, rebus & verbis inhonestauit: Feuda quoque qua Philippus habuerat ab ecclesiasticis principibus, etiam contra voluntatem illorum obtinere voluit, & tam ipsos, quam ecclesias opprimere cepit, simulans zelum iustitiæ, cum potius ageret superbe. Unde a pauperibus & monachis & clericis tanquam defensor collaudabatur iustitiæ, sed Deus aliud respexit in corde. Sequitur eundem Cuspinianus, Münsterus, alique, quibus singulari Apologia respondit Henricus Meibomius.

***** Putat quidem Meibomius p. 811. quod nullo ambitu, nullis largitionibus Principum animos occupauerit: Ast contrarium patet ex Arnoldo Lubecensi qui lib. VI. c. I. *nec defuit inter ista beneuolentia auunculi sui Richardi, regis Angliæ cum maximis copiis thesaurorum ad tantam vocationem eam (Ottonem) amplissime promouendo.* Id quod magis clare proponit lib. VII. c. XVII. ubi ita loquitur: *habebat sane Rex Otto munera multa regis Angliæ auunculi sui Richardi, & centum quinquaginta milia marcarum, quæ in somniis forebant quinquaginta dextrarii.* Sic etiam Matthæus Parisiensis ad a. 1209. p. 191. *deinde venit in Angliam Dux Sueviæ Henricus ex parte Ottonis regis Alemannorum ad regem Anglorum (Iohannem) a quo non modica pecunia ad opus præfati Ottonis recepta, re patriare studuit.*

§. XIV.

Hunc Ottonem Richardus Angliæ Rex matris Mechtildis frater. a. 1190. primo Comitem fecerat Eboraci, cum autem multi illi resisterent, dedit eidem Comitatum Pictaviæ. * Hic, defuncto Henrico Leone, patre terras illius cum fratribus a. 1203. Paderbrunnæ diuidit, atque terras Brunsvicenses obtinet. **

* Rogerius Houedenus p. post. Ann. Angl. p. 685. *Richardus, Rex Angliæ, dedit Osborni, nepoti suo, filio Matildæ, sororis sue, quondam Ducissæ Saxonie, Comitatum Eboraci, & quamvis multi recepissent eum, & fecissent ei homagia & fidelitates, multi tamen ei resistebant, dicentes, quod a felicitate Regis non recederent, priusquam cum eo, cre ad os, loquerentur. Unde factum est, quod Dominus Rex dedit Eidem Osboni Comitatum Pictaviæ, in commutationem Comitatus Eboraci.*

** Tabulæ diuisionis reperiuntur in Maderi Antiquitatibus Brunsvicensibus p. 239. 242. apud Schatenium Ann. Padersborn. lib. IX. p. 234.

§. XV.

Anno 1197. defuncto Henrico VI. in schismate cum Philippo eligitur Imp. * Insequenti anno 1198. IV. Nonas Iulii ab Adolpho Coloniensi Aquisgrani in Regem Germaniæ coronatur. Idemque ab Innocentio Papa & Romanis a. 1199. fuit confirmatum. ** Inde varia bella & motus intestini, de quibus dictum. Anno 1206. in Angliam nauigauit, sed cum multis muneribus in Germaniam iterum fuit reuersus. *** Occiso vero a. 1208. Philippo, Otto in Curia Halberstadtiensi vnanimi Principum consensu iterum electus fuit in Regem. **** Inde eodem anno in templo S. Martini famosa Curia Francofurti fuit celebrata, in qua Imperium & Imperii Insignia quæ Conradus de Scharfeneck episcopus Spirensis ipsi offerebat, inde imperialis aula Cancellarius factus, ***** ipsi traduntur, atque ut Principes sibi haberet fauentes & amplissimas diuitias Sueuicæ domus adipisceretur, Beatrix, filia Philippi Regis, quæ ad eadem Comitata venerat, de Patris morte conquestura, ei desponsatur, quam cum patrimoniis & diuitiis multis, trecentis etiam quinquaginta castris recepit. ***** Inde firmatis Germaniæ iuribus, Pax ab omnibus Principibus iuramento fuit firmata. *****

* de quo supra §. III.

** Matthæus Parisiensis ad a. 1199. *circa dies istos, cassata electione ducis Sueviæ & aliorum omnium; Otto Rex Alemannorum ab Innocentio Papa & Romanis omnibus electus est; & ad Romanum Imperium admissus. Confirmata igitur a domino Papa electione, Philippus dux Sueviæ excommunicatus est & omnes fautores eius; nisi ab Othonis persecutione desistant. In Capitolio autem & per totam urbem declamatum est! Vinat & valeat Imperator Otto.*

*** Godefridus ad a. 1106. *per idem tempus Otto Rex de Polonia exiens Brunsvich venit, ibique rebus suis ordinatis per mare nauigio Angliam intravit. Vbi a Rege Angliæ am-*

colle

culo scilicet suo & cunctis eius Baronibus cum magno honore suscipitur, & per aliquod tempus de-
gineatur & postea dimissus ab eodem accepta magna pecunia reuertitur.

**** Arnoldus Lubecensis lib. VII. c. XV. Rex Ottho, videns datam opportunitatem, quosdam de suis amulis bello impetere cogitabat. Ad quem accedens Archiepiscopus Magdeburgensis, una cum Duce Bernhardo, sic Ei locuti sunt: non suademus, ut aliquem impetum presumptuose faciat, ne aliqua commotio contra vos fiat, sed magis ex dispensatione Principum, Curiale Colloquium statuatis, ut ibi, de Electione Regis, unanimiter tractetur. Si complacuerit Domino in nostra persona, gratiam habebimus, sin aliud, & hoc audiemus. Quod cum placuisset, indicta est Curia satis famosa, in Halberstad, ubi conuenerat maxima pars Prælatorum, & Principum Saxonia, & Thuringia, nec defuit Herbipolensis electus, Ottho. Omnes igitur Principes, qui conuenerant, ac si diuinitus inspirati, pari voto, & unanimi consensu, Othonem in Romanum Principem, & semper Augustum elegerunt, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, Archiepiscopo, qui primam vocem habere videbatur, inchoante, prosequente vero Bernhardo Duce, cum Marchione Mysnensi, & Landgrævo Thuringia, cum aliis, ad quos electio Regis pertinere videbatur. Conradus Moguntinus p. 574. Adprobatus etiam fuit a Papa per epistolam CLIII. ad CLIX.

**** Conradus Vrspergensis p. 326. Heinricus vero de Scharphinberg Spirensis episcopus, qui fuerat protonotarius in curia Philippi, in potestate habebat in castro Trinels coronam & crucem, & insignia regalia, quæ nec etiam restitueret voluit, nisi fieret cancellarius imperialis aula: quod & factum est. Verum autem nomen Conradi supponit Lehmannus Chron. Spir. lib. V. c. LXXVII.

***** Godefridus ad a. 1208. in festo S. Martini apud Frankinort celeberrimus conuentus Principum fuit, & ut plures testati sunt, qui præsentés aderant, non in pluribus annis tot nobiles, tot potentes insimul conuenisse. Vbi Otto Rex nonagesimo tertio loco ab Augusto ab omnibus in Regem eligitur, diademæque cum Lancea Imperiali ei assignatur, filia Philippi Regis cum vniuersis quæ possederat, in dotem ei datur. Qua etiam coram Rege & Principibus de morte patris conquesta iudicio omnium prædictus Palatinus & eius fautores proscribuntur & damnantur. Ibi Rex primo, deinde ceteri Principes iurant firmam pacem terra marique seruandam, omnes iniustas exactiones vectigalium deponendas, omnia etiam iura a Karolo Magno instituta obseruanda & tenenda. Idem dicit Arnoldus Lubecensis lib. I. c. XVI. qui etiam addit: Rex igitur Reginam adolescentulam in sua procuratione suscepit, quam etiam ad petitionem Principum, pro bono pacis, si tamen id, pro linea consanguinitatis fieri posset, uxorem ducere spondit. Suscepit igitur eam, cum patrimoniis, & diuitiis multis, & trecentis quinquaginta castris. Ibi etiam representata sunt Domino Regi, omnia Imperialia, cum plenitudine potestatis, & honoris, & beneuolentia fauoris. Otto de S. Blasio c. LI. fortuna prosperis successibus aridente, ne Principes, qui cum Philippo fuerant & hi, qui Ottoni prius adherentes demum apostauerant, Regem, conscientia remordente suspectum haberent, medium quoddam necesse fuit interponi ne occasione ut fieri solet, alicuius discordiæ, conflata, in pristinum rursus exilium Regnum inuolueretur. Ad hoc nullum magis idoneum inueniri potuit, quam ut Otto Rex acciperet in matrimonium Philippi filiam, quæ connexionem insolubili concordiam inter Regem & Principes stabiliret. Albertus Stadensis ad a. 1208. Chron. Australe 1209. Chronicon Montis Sereni, Conradus Vrspergensis p. 326. timens autem Otto, quod ministeriales spellantes ad Philippum, non facile suo subderentur Imperio, sed ad suos natiuos dominos redirent, filiam Philippi tanquam dominam omnium rerum quæ ad generationem illam spectabant, accepit uxorem. Chronicon Augustanum & Elwangenense ad a. 1209.

***** Godefridus ad a. 1208.

§. XVI.

Eodem anno Theodoricum in Coloniensi Archiepiscopatu confirmat. * Hinc apud Castrum Noricum colloquium habens, e Bauaria in Alemanniam peruenit, ibique in Epiphania Domini, apud Augustam colloquium habens,

bens, Ottonem, Palatinum de Wittelsbach nec non Marchionem de Andechs, Lege Bauarica, sententialiter, propter occisum Philippum proscriptis, eosque dignitatibus, beneficiis, ac prædiorum suorum redditibus, sine spe recuperationis, iudicialiter priuauit, dignitates eorum in alios transferens, aliisque beneficia concedens, redditibus prædiorum hæredibus eorum delegatis captisque ibidem quinque pacis violatoribus, vno decollato, quatuor suspensis.** Venerunt etiam ad hæc Comitum Ciuitatum Italicarum legati, offerentes singularum insignia cum clauibus aureis & multis aliis donis, ac per hoc subiectionem profitentes.*** Anno 1109. Otto Wittelsbachicus ab Henrico Pappenheim ad ripam Danubii fuit occisus**** iudiclaque est Curia Altenburgi, vbi etiam ingens patrimonium Comitis Rabbodoni possedit Imperator, cum castro Leisnick & Colditz, quod Fridericus Imperator, quingentis marcis a Comite memorato comparauit. Illuc conuenerunt Misnenses, Poloni quoque, Bohemi & Vngari, ibique multis negotiis determinatis, & pace iurata, quæ in omnibus Curis præcedentibus firmata est, ***** Brunsvicum venit, vbi festum Pentecostes solenniter celebravit.*****

* Godefridus ad a. 1208. Generali ergo electione Colonia habita, prioribus non concordantibus Rex missis litteris aduentum suum præstolari deposcit: Qui etiam ante natale Domini Coloniæ veniens cum honore maximo suscipitur: Vbi Theodericus præpositus SS. Apostolorum eius consilio & auxilio ab omnibus, in Episcopum eligitur, & a cunctis nobilibus terra ipsa electio approbatur: regalia quoque de manu eius suscipiens, Ducatum Angaria Philippo felicitis memoria Coloniensi Archiepiscopo a Friderico Imperatori traditum, expulso Henrico Duce Saxonia patre ipsius Regis, cum Ducatu Lotharingæ, coram Henrico Palatino Comite Rheni fratre eius & Principibus, qui præsentibus aderant, ipsi assignauit.

** Otto de S. Blasio c. L. Arnoldus Lubecensis lib. VII. c. XVI.

*** Otto de S. Blasio c. L.

**** Conradus Urspergensis p. 324. postmodum breui spatio temporis interiecto, cum regnaret Otto, facinorosus ille a Henrico de Kalindin, præfato Marscalco ob vindictam domini sui gloriose fuit interfectus, in quadam grangia, non longe a Ratibona. Adsentitur Godefridus ad a. 1208. Otto de S. Blasio c. LI. Arnoldus Lubecensis lib. VI. c. XVI. Chronicon Augustense ad a. 1209. Distinctius hanc necem proponit Tolnerus in Historia Palatina cap. XVII. p. 371. hoc quoque anno (1209.) Henricus Pappenheimius Marschallus Ottonem Wittelsbachium, Cesaris percussorem supra memoratum, in ripa Danubii iuxta Oberndorf, haud procul a Castro eius Niderstrang adoritur, eumque multis vulnerebus confossus interfecit, caput eius in Danubium proiecit: corpus vero nono demum anno post, permittente Pontifice, in Canobio Vntersdorf ad maiores sepelitur.

***** Arnoldus lib. VII. c. XVIII.

***** Arnoldus c. I. qui etiam omnes qui in hac Curia præsentibus interfuerunt, recenset. §. XVII.

Anno eodem generale Colloquium apud Hagenouiam habuit, ibidemque expeditionem in Italiam Principibus edixit.* Missi etiam a Papa legati Hugo Ostiensis & Leo, qui electionem Ottonis confirmarent.** In-

dein octaua Pentecostes Generalem Curiam apud Herbipolim *** indicit, ubi cum maximo tripudio susceptus, Ciuitatibus etiam Italiae subiectionem offerens, ad Principum voluntatem, dispensante ob consanguinitatem **** Papa, Beatrix ipsi, postquam se defensorem fore Ecclesiarum, atque expeditionem Hierosolymitanam suscepturum, promississet, adducente eam Leopoldo Austriaco, ipsius cognato, ipsi iterum desponsatur. ****

* Otto de S. Blasio c. LI. Naclerus Vol. II. Gen. XLI. p. 908.

** Huius Conuentus apud Herbipolim, sed in natiuitate beatæ Mariæ habendi mentio fit in ep. CLX. CLXII. CLXIV.

*** Godefridus ad a. 1209. Innocentius Papa audiens Principes totius Imperii Ottonem in Regem elegisse & eorum consilio Philippi Regis filiam quamvis consanguinitate ei iunctam propter bonum pacis & concordie illi in matrimonio sociasse, iterum supradictos Cardinales, scilicet Hugonem Osiensem Episcopum & Leonem in Alemanniam ad Regem & Principes, misit, & quod factum fuerat, auctoritate sua confirmans.

**** Otto de S. Blasio c. LI. ad hoc nullum magis idoneum inueniri potuit, quam si Otto Rex acciperet in matrimonium Philippi filiam, qua connexionione insolubili concordiam inter Regem & Principes stabiliret. Et quia hoc sine licentia Apostolica auctoritatis fieri non potuit, cognatione impediente (nam pater Ottonis, auunculus fuit Friderici Imperatoris Patris Philippi) missi sunt a sede Apostolica Cardinales duo. Integrum Comitiorum Processum scripsit Arnoldus Lubecensis lib. VII. c. XIX.

**** Otto de S. Blasio c. LI. Generalis Curia a Principibus apud Herbipolim indicitur, in Octaua Pentecostes. Principes igitur, ex diuersis Regni partibus, ad hanc Curiam conuenerunt, Legatique Ciuitatum Italiae, subiectionem offerentes, interfuerunt, Ottonemque Regem, Regali ambitione coronata ciuitate, cum maximo tripudio susceperunt, ibique in Palatium Regale congregati, extructo Tribunali, Rex conscendit, Cardinales habens collaterales, reliquis Principibus circumsedentibus. Itaque Hugo Osiensis Episcopus Cardinalis primo exorsus, de causa regalis connubii pro qua conuenerant, rationabiliter Latino latomate allegauit, interpretem habens Verziburgensem Episcopum Regique Ottoni, si pro bono pacis & concordie ad abolendam preteritorum malorum memoriam, cum filia illustrissimi Principis Philippi matrimonium contraheret, auctoritate Dei & beati Petri, per Apostolicam obedientiam, in remissionem peccatorum suorum, precepit. Rege igitur ad hoc deuoto animo consentiente: Abbas Morimundensis Cisterciensis ordinis, surrexit, omniumque Abbatum aliorumque claustralium utriusque ordinis, Cluniacensis Benedicti & Cisterciensis, personam assumens, delictum hoc connubio contra consuetudinem Ecclesie quamuis dispensatione committendum, monastica ordini auctoritate Apostolica imposuit: Regi per hoc iniungens penitentiam, si monasteriorum, aliarum Ecclesiarum pro posse defensor existeret, viduis & pupillis iusto iudicio praeesset, monasteriumque Cisterciensis ordinis in fundo proprio adificaret, ac post hac Ecclesia Hierosolymitana in propria persona subueniret. His omnibus Rege obediens: puellam nobilem a Duce Leopoldo orientali & Ludouico Duce Bavarie adducta, tribunali sistitur, ac de consensu interrogata, verecundata admodum rubore perfusa, se libenti animo consentire proficitur. Mox a Duce Leopoldo cognato suo, per manus Cardinalium, lege Francorum, Regi Ottoni desponsatur, a quo amantissime amplexata, publici honore osculi, mutationeque annuitorum subarrhatur: tractatque diuersis regni negotiis, a curia digrediuntur, reginaque Saxoniam perducta apud Bruniswich aliquandiu mansum collocatur. Idem dicit Arnoldus Lubecensis lib. VII. c. XIX. qui etiam Principes, qui hisce interfuerint Comitibus, recenset.

§. XVIII.

His peractis, Otto Rex generalem Curiam, circa festum apostolorum

rum Petri & Pauli apud Augustam Vindelicorum celebrans, præmissis prius ad Papam Cardinalibus, expeditionem mouit in Italiam, & per vallem Tridentinam ducens exercitum, Veronam peruenit, ibique a ciuibus, pontenaibus compacto, per Athelin, cum toto exercitu transductus, fauorabiliter excipitur. Dispositis itaque inibi negotiis Imperii, Gardam Castellum ab Imperatore Henrico VI. Veronensibus quondam traditum, ab ipsis recepit, & in eo præsidia Imperii, more antiquorum posuit. Exin Bononiam copias traiciens, generalem inibi Curiam, cum Principibus Italiae celebrauit, ac inde Mediolanum perueniens, honorifice a ciuibus suscipitur, ubi moram faciens, negotiaque Reipublicæ disponens, validum ex omni Italia contraxit exercitum.* Inde Tusciam applicuit, nuntios ad Dominum Apostolicum Patriarcham Aquileiensem & Episcopum Spirensen Cancellarium suum, Romam præmisit. Qui ex persona Regis compositione imperialis consecrationis cum Papa facta, ad Regem regrediuntur, ipsumque cum vniuerso exercitu ex parte Papæ, filiali affectu compositionem consecrationis intimantes, salutauerunt. Qui mox ad Urbem tendens exercitum castra metari ante portas Urbis fecit: ipseque die Dominica post festum sancti Michaelis, quæ eo anno 1209. VII. Non. Octobr.** euenit, a Domino Papa Innocentio & a Romanis honorifice suscipitur, datoque Sacramento,*** coram Ecclesia se iustum iudicem ac viduarum & orphanorum tutorem, nec non Ecclesiarum & præcipue patrimonii sancti Petri, defensorem pro posse existere, a Papa consecratus coronatur, Imperatorisque & Augusti nomen sortitur. Consecrationem igitur desideratam adeptus, cum magno tripudio ab vrbe recedens, in partes Tusciæ diuertit.****

* Otto de S. Blasio c. LII. Arnoldus Lubecensis lib. VII. c. XX.

** Otto de S. Blasio quidem c. l. definit V. Kl. Octobris dominicam ante festum Michaelis, sed Arnoldus Lubecensis lib. VII. c. XII. definit Dominicam post festum Michaelis. Godofridus ad a. 1209. eodem etiam anno Otto Rex Italiam cum magno apparatu intravit, ubi Principes totius Longobardiae ei occurrentes cum gloria susceperunt, ciuitates & castella eius dominio subdiderunt, infinitam pecuniam vectigalium & tributorum a temporibus Henrici Imp. reuerentiam tradiderunt. Post hæc Romam progressus occurrente sibi Papa cum Cardinalibus & Senatu cum honore suscipitur, & sequenti Dominica post festum S. Michaelis Archangeli, id est, III. non. Octobr. in Ecclesia maiori S. Petri Apostoli in Imp. consecratur. Albericus ad a. 1209. Otto Rex Romam adiit, & ab Innocentio tertio Papa consecratur in Imperatorem tertio Nonas Octobris dominico die. Chron. Australe ad a. 1210. 1211. Conradus Urspergensis p. 326. eo anno tempore vernali & æstiuo, expediens se imperator, & proficiscens circa festum sancti Michaelis Roma coronatur ab Innocentio papa III.

*** Fragmentum Historicum Anno MCCIX. Otto Rex pro Imperiali benedictione tempore messium Romam proficiscitur, qui etiam ab Innocentio Papa in Imperatorem consecratur, iuramento prius præstito, quod terram & bona sancti Petri, quæ sui antecessores & quæ ad id temporis contra iustitiam tenuisse videbantur, Romanæ Ecclesiæ libera dimitteret. In Registro Innocentii III. reperitur Sacramentum ab Ottone exhibitum, in quo hæc verba: possessiones etiam, quas Ecclesia Romana recuperauit, ab Antecessoribus nostris, seu quibuslibet aliis, ante detentas, liberas & quietas sibi

ibi dimittimus & ipsam, ad eas retinendas, bona fide promittimus adiuuare; quas vero nondum recuperauit, ad recuperandum, pro viribus erimus adiutores, & quacunque ad manus nostras deuenierint, sine difficultate ei restituere satagemus. Ad has pertinet tota Terra, quae est a Radicafano, usque Ceperanum, Marchia Anconitana, Ducatus Spoletanus, terra comitissa Mathildis, Comitatus Britennorii, Exarchatus Rauennae, Pentapolis, cum aliis adiacentibus Terris, expressis in multis Priuilegiis Imperatorum, & Regum, a tempore Ludouici, ut eas habeat Romana Ecclesia in perpetuum, cum omni iurisdictione, districtu & honore suo. In fine habentur haec verba: Ego Conradus Spirensis Episcopus vice Domini Siffredi Maguntini Archiepiscopi & totius Germania Archicancellarii, regalis aulae Cancellarius, recognoui. Acta sunt haec anno dominicae incarnationis millesimo ducentesimo nono, Indictione duodecima, regnante Domino Ottone quarto Romanorum Rege glorioso anno regni eius undecimo. Datum apud Spiram XI. Kalend. Aprilis. Ad hoc pactum etiam prouocant Romani in Dissertatione Historica de summo Apostolicae sedis Imperio in urbem Comitatumque Comachi §. XLVI. Eandem formulam sine ista subscriptione tamen, exhibet Schatenius *Ann. Paderborn lib. X. p. 956.* Confirmat illud Albericus ad a. 1209. Otto in Imperatorem coronatur contra voluntatem Regis Francorum Philippi, & contradicentibus pro maxima parte Romanis, imo & multis de magnatibus Imperii non assensientibus, exegit tamen Papa ab eo in ipsa coronatione iusiurandum de patrimonio & iura Beati Petri indemniter ei & Ecclesiae Romanae in pace dimittendo & contra quoslibet defendendo. Recepto itaque iureiurando & instrumentis publicis super hoc confectis, & imperiali caractere confirmatis &c. Addit tamen Chronicon Montis Sereni p. 93. Otto Imperator cum in consecratione sua, ut fieri solet, iurasset: se bona Imperii conseruare, & a quolibet detenta, repetere bello. Idem dicit Mathaeus Parisiensis, ipsum iurasse, quod dignitates Imperii conseruaret, & iura dispersa, pro possibilitate sua renocaret.

*** Verba sunt Ottonis de S. Blasio c. LII.

§. XIX.

Postquam coronatus esset, res Italiae coepit ordinare. * Hinc adhibitis Iureconsultis, in terras & iura Regni diligenter inquirere fecit. Et cum Papa, durante schismate multas terras occupasset, ** easdem repetebat, hoc ipso in odium Papae incidens. ** Maxime vero controuersia erat de terris Mathildianis, quas Papae primum promiserat, post consecrationem vero a magistratibus prohibitus restituit minime. *** Apuliam etiam Imperio restitui volebat, quam Fridericus Henrici VI. filius se feudi iure a Papa tenere adfirmabat. **** Hinc grauissimae discordiae inter Papam atque Imperiuntur, Imperator a Papa excommunicatur: ***** hic vero per Ciuitates & castella custodibus deputatis, ne cui adeundi Papam, pro aliquo negotio liceat, interdixit. Idem Otto inuestituram Episcoporum, quam Henricus V. Papae concesserat, repetiit. *****

* Godefridus ad a. 1210. nouus Imperator in Italia commorabatur, quae ordinanda & disponenda per provincias & ciuitates erant, ordinans & disponens.

** Quas terras durante schismate occupauerit Innocentius III. Papa, patet ex gestis Innocentii n. IX. X. XI. XII. XIII. XIV.

*** Godefridus ad a. 1209. quo consecrato oritur inter eas controuersia propter marchiam domnae Mathildis, quae quondam fuit filia Rugeri Principis Sicilia viri famosissimi, & uxor Conradi Regis filii Henrici Imp. IV. viri catholici & Apostolicae sedi subiectissimi: qui contra voluntatem patris per quasdam Italiae partes & nomen & dignitatem Regis annis fere nonem obtinuit, & terram patissimam possedit. Post cuius mortem illa turreurina praedicta fide secundus detestabatur ample-

aus, & in viduitate permanens Marchiam sibi a viro relictam ut vir sapientissimus gubernabat. Quae ad senilem perveniens aetatem circumventa a Papa, tunc temporis Marchiam Imperium attinentem, quam regebat, magistratibus inficis & inconsultis beato Petro tradidit. Quae tamen post mortem eius ab Imperatoribus sedi Apostolica ablata, & Imperio restituta est. Hanc ergo terram Papa ante consecrationem sibi restitui postulans, Imperator ut novus homo & rei nescius annuit, & promissit: sed post consecrationem a magistratibus renocatus & prohibitus, minime restituit. Labitur autem hic Monachus, dum Mathildam filiam dicat Rogerii Siciliæ Regis & Contadi uxorem, cum tamen fuerit Contra li Tusciæ Marchionis filia, Gothelonis Lotharingi & postea Welfonis Bauari vxor, prout ex dissertatione XV. §. XXX. & diff. XVI. §. VII. patet.

**** Godefridus c. l.

**** Optime hanc in rom Matthæus Parisiensis ad a. 1211. p. 193. circa dies istos Ordo Romanorum Imperator memor sacramenti, quod fecerat, cum a Papa ad imperium fuerat sublimatus, quod videlicet dignitates imperii conservaret, & iura dispersa pro possibilitate sua renocaret: fecit per sacramentum legalium hominum Imperii, dominica castella sua, & alia iura ad dignitatem imperialem spectantia perquiri; & quaecunque per recognitionem ad ius imperii spectare didicerat in usus suos convertere laborabat. Hac autem de causa, orta est dissensio gravissima inter Dominum Papam & Imperatorem memoratum; eo quod tempore quo vacabat Imperium, idem Papa castella plurima cum rebus aliis occupaverat, quae ad dignitatem Imperii pertinebant. Unde Imperator, quia quod summe erat renocare studuit; ipsum Papam sine merito ad odium provocavit. Fridericum quoque Regem Sicilia, idem Imperator graviter persequutus est: qui similiter dum vacavit Imperium, quasdam munitiones occupatas detinuit. Unde Papa memoratus ipsum Imperatorem per nuncios & literas frequenter admonere studuit, ut tam a persecutione Romana ecclesiae, quam a Regis Sicilia ac tutela committere sedi Apostolica exheredatione cessaret. Imperator autem nunciis domini Papae tale perhibetur de dispo-
 responsum: si (inquit) summus Pontifex Imperii iura iniuste possidere desiderat, a sacramento quod tempore consecrationis meae ad dignitatem Imperii me iuravi compulsi, absolvat: quod videlicet dispersa Imperii iura renocarem. Denique cum Papa ipsum Imperatorem a praestito iuramento quod omnes Imperatores sua consecratione, inspectis sacrosanctis Evangelis iurare tenentur, absolvere noluit; & Imperator e contra, Imperii iura, quae iam parte maxima in manu potenti renocaverat, reddere contempsit; idem Papa in ipsum Imperatorem sententiam excommunicationis tulit; atque universos tam Alamanniae quam Imperii Romani Magnates, ab eius fidelitate absoluit. Et hinc odium Regis Iohannis, & iram efficaciter obduravit. Godefridus ad a. 1210. Albericus, Monachus Paduanus ad a. 1209. 1210. Fragin. Histor. 1210. 1211. Chronicon Montis Sereni p. 93. Chronicon biavignense, Chron. Australe ad a. 1211. Conradus Urspergensis p. 327. Albertus Stadenensis ad a. 1210. Ann. Colmar. ad a. 1211. Vid. Meibom. apologia p. 241.

***** Marilius Paravius defensore pacis p. II. c. XXVI. has concessiones & privilegia ex causa fortasse legitima renocare volentes, aut renocantes simpliciter aut in parte Otto quartus & Fridericus secundus, Romanorum Imperatores, Episcoporum & cleri Romani plurimas infidias, persecutiones & impedimenta sunt passi.

§. XX.

Insequenti anno 1211. Otto Imperator, prosperis utens successibus, totam sibi Apuliam & Calabriam subiecit, Civitates in deditionem accepit, castra militibus suis munit. Ibi etiam quidam Princeps Siciliae, cum Saracenis, qui fortissima castra in montanis tenebant, cum invitantes, totam Siciliam eius ditioni subdendam promittebant. * Eodem anno Sifridus Moguntien-
 Archi Episcopus, & Legatus a Papa constitutus, cum Hermann-

Lanc-

Lantgrauio, & Rege Boemiarum, & quibusdam Principibus & Nobilibus Terrarum, apud Bauinberg Colloquium habuit, ubi Episcopum ipsius Ciuitatis, propter necem Philippi Regis, expulsam, restituerunt. ** Causa etiam huius negotii fuit, ut, secundum praeceptum Papae, Ottonem Imperatorem relinquerent, & Fridericum Regem Siciliae, filium Henrici Imperatoris, eligerent. Sed, cum plures assensum non praeberent, infecto negotio recesserunt. *** Ibi etiam Sifridus Episcopus Ottonem Imperatorem excommunicauit, & missis litteris suis ad omnes Archiepiscopos & Episcopos, ut ipsum facerent, auctoritate Apostolica praecepit. Vnde commotus Palatinus Comes Rheni, frater Imperatoris Henricus, cum Duce Brabantiae, & cæteris nobilibus Lotharingiae & superiorum partium, totum episcopatum Moguntiensem circa festum S. Michaelis incendio & rapina vastauit, nihil præter ciuitates & castra intactum relinquens. ****

* Verba sunt Godefridi *ad a.* 1211. Albertus Stadenfis *ad a.* 1211.

** Hanc causam indagandam etiam legatis suis Papa commiserat ep. CXXXIX. & CLXXXIII.

*** Verba sunt Godefridi *c. l.* Conradus Urspergensis p. 327. Anno Domini millesimo CCX.

Otto excommunicatus denunciatur. Tunc principes Alemanniae, rex videlicet Bohemiae, dux Austriae, dux Bavariae, & Lantgrauus Thuringiae, & alii quamplures conuenientes Fridericum regem Siciliae elegerunt in Imperatorem coronandum, cui etiam olim cum adhuc in cunis esset, iurauerant fidei etatem. Monachus Paduanus *ad a.* 1211. istis temporibus Fridericus adolescens, Rex Siciliae, filius quondam Henrici Imperatoris, & reginae Constantiae, quae fuit filia Rogerii, Regis Siciliae, de mandato Magnifici Papae Innocentis, per Lombardiam, cum auxilio Marchionis Estensis ascendit in Alemanniam confidens, Quam ita gratis Prælati, & Principes Alemanniae, susceperunt, quod pauci remanserunt de Principibus cum Ottone; tandem, ipsum in Regem Alemanniae, & in futurum Imperatorem conuoluerunt. Albericus *ad a.* 1211. Mediante igitur consilio Regis (Francorum, Philippi) Barones Alemanniae elegerunt supra dictum Fridericum de Apulia filium Henrici Imperatoris, rogantes Papam, ut eius confirmaret electionem qui, licet hoc bene vellet, tamen dissimulauit, quia Romana Ecclesia semper gravitatem observare, & noua, non sine difficultate concedere consuevit, & quia progeniem illam non amabat.

**** Godefridus *ad a.* 1211.

§. XXI.

Anno 1212. Otto Imp. apud Noribergam, celeberrimam Curiam circa Pentecosten habuit, ubi omnibus, qui praesentes erant, Principibus, causam belli inter ipsum & Papam significat; Regnum etiam Bohemiae abiudicatum Oduacro Regi, per sententiam Principum, filio ipsius, praesentibus pluribus nobilibus terrarum cum sex vexillis adsignatur. * Hinc contra Hermannum Thuringiae Landgrauium ipsi aduersum, mouit, ipsiusque munimenta expugnauit & destruxit. ** Eodem anno Fridericus Romam veniens a Papa cum honore suscipitur, & quorundam Principum auxilio Italiam transiens in Alemanniam venit: ubi a cunctis Principibus & nobilibus superiorum partium latus suscipitur. Otto vero Imp. cum exercitu illi occurrere statuit; sed videns infirmiore partem suam, dimisso exercitu occulte ad in-

fe-

feriores partes se transtulit. Ipse autem Fridericus Moguntiam veniens, in festo S. Andreæ apostoli celebrem curiam habuit: vbi plurimi Principes ab eo inbeneficiati fidelitatis iuramentum præstiterunt. ***

* Godefridus ad a. 1212. Mutius lib. XIX. p. 175. Albertus Stadenfis ad a. 1212. *Papa Imperatori, redeunti in Alemanniam, aduersarium insecutauit, scilicet Fridericum, regem Sicilia, Henrici Imperatoris filium cui per Papam multe ciuitates Italia accesserunt.* Fragn. Histor. ad a. 1212.

** Fragn. Histor. ad a. 1212. *Otto Imperator ab Apulia & Italia reuersus est ad partes Teutonia, celebravitque Curiam apud Franckenfurt, & circa messes coadunato exercitu, mouit expeditionem in Thuringiam aduersus Hermannum Langranium sibi aduersantem vbi etiam expugnauit & destruxit duas munitiones satis munitas, scilicet Rotenberg & Saltzungen: & inde progrediens, obsedit oppidum VVizenze, quod similiter expugnauit vsque in arcem.*

*** Verba sunt Godefridi ad a. 1212. Albericus, Alb. Stadenfis, Chronicon Elwangenfe, Bigangionfe, Australe, Slaucum, Montis Sereni, Fragn. Histor. ad a. 1212. Conradus Vrspergenfis p. 332-333. Gob. Persona at. VI. c. LXIII. Monachus Paduanus ad a. 1211.

§. XXII.

Dum autem Philippo primum, post etiam Friderico faueret * & Flandriæ Comitem inuaderet Philippus Galliarum Rex, graue inter ipsum & Ottonem qui Anglorum amicitia motus, Flandro accedebat, ** bellum fuit exortum, licet causam eiusdem alii aliunde arcessant. *** Anno 1214. Otto Imp. cum Comite Flandriæ Ferrando, & Duce Brabantiae, & plurimo exercitu contra Galliarum Regem ad bellum proficiscitur: vbi ad pontem Bouinum Flandriæ, Insulam inter & Tornacum, prælio commisso, Philippus victoriâ obtrinet. ****

* Pater hoc ex loco Alberici ad a. 1211. supra adducto. Facit huc etiam Rogerius Houedenus. *Otto Rex Alemannorum, electus Romanorum Imperator misit Henricum Ducem Saxonie & VVilhelmum VVintoniensem, fratres suos, ad Ioannem Regem Angliæ, auxunculum suum, petens ab eo Comitatum Eboraci & Comitatum Picauis, quos Richardus Rex Angliæ ei dederat, & duas partes totius thesauri Richardi Regis Angliæ, & omnia exenia sua, quæ idem Rex ei dimisit. Sed Ioannes Angliæ rex nihil horum quod petebat, facere volebat, propter iniurandum quod iurauerat Regi Franciæ, quod nullum auxilium faceret ipsi Ottoni contra Ducem Saxonie.* Quare in tractatu Pacis inter Philippum & Ioannem de a. 1200. apud Leibnitium. *Inu. Gent. p. 8. in conuentionibus istis Domino Regi Franciæ habemus conuentionem, quod nos Nepoti nostro Othoni nullum auxilium faciemus, nec per pecuniam, nec per milites, nec per gentem, nec per nos, nec per alium, nec per consilium & assensum Domini Regis Franciæ. In induciis vero inter Philippum R. Galliarum, & Ioannem R. Angliæ, de anno 1214. Fridericus Rex Romanorum & Sicilia erit in nostra treuga, si voluerit. Et Rex Otto similiter erit in treuga Regis Angliæ si voluerit. Et si alter illorum noluerit esse in treuga nos poterimus innare. Fridericum in Imperio, & Rex Angliæ Othonem in Imperio similiter absque messacere, & absque faciendo guerram inter Ioannem Regem Angliæ & nos de terris nostris.* Quod autem Philippus Galliarum Rex Philippo Sueuo fauerit, pater ex ep. XIII. & LXIII. c. LXV. in Registro Innocentii, qua reprobat Othone, Philippum Papæ commendat. Ait in epistola LX. Papa Ioannem, Anglorum Regem a iuramento absoluit, præstato, ne Ottoni auxilium ferat.

** Patet hoc ex Matthæo Parisiensi, qui ad a. 1214. p. 210. *habuerunt præterea idem bellatores, Flandri & Angli, Othonis Romani Imperatoris auxilium pariter & fauorem: cum toto posse Ducis Louaniæ & Brabantiorum, qui pari tyrumide in Francigenas sauebant.* Graphica hac rem depingit Naucletus vol. II. Gen. XII. p. 910. Anno Domini 1212. Otto licet abrogatus a Papa, nihilominus tamen pro imperatore se gerens, cum ad partes Germaniæ, diuise

Italia,

Italia, declinasset, circa festum Pentecostes conventum Norinburga principum sua partis celebratis in qua multiplices Rom. pontificis contra se ostensas calliditates exponens, quam iniuste ab illo infectaretur, declaravit: Adeste, inquit, animis principes quibus cura sit de regno, deque in eodem rebus gubernandis: nempe ad vos respicit Teutonici regni quævis dispositio, vestra intererit aminus cuncta prospicere. Vestri etenim iuris esse fatemur, non Rom. pontificis, imperatorem creare simul & destituere: vestrum, si quid in imperio tumultus insurrexit, quo viritum extirpetur, curare. Igitur o principes & regni cordati procures, ius vestrum defendite, pro patris & imperii legibus vires exercete, ne si minus, & imperium & patrimonium dimittatis. Ut autem id fieri possit, persuasum credimus Rom. pontificem, quo sese suis presumptionibus reuocet, si monere blandiloquio tentaveritis. Nam si pro libitu suo Rom. pontifici, nimium quam expedit, dissimulando, depositionem Imperatoris permiseritis, alium brevi vestra de potestate in deligendo imperatore omnidubio procul intelligetis. His itaque ac similibus dum in conuersione ad principes Otho imperator perorasset, animos nonnullorum sibi conciliavit.

*** Sic Monachus Paduanus: Anno Domini MCCX. reuersus est Otto Imperator in Alemanniam, excommunicationis vinculo innodatus: & congregato exercitu maximo perrexit aduersus Philippum Regem Francorum, cui associati sunt quidam Principes, Regis Francia proditores. Sed Francigena sua antiqua memores probitatis, vnanimiter contra inimicos impetum facientes; incredibilem de Imperatoris exercitu victoriam habuerunt. Causa vero huius prælii dicitur hæc fuisse, quia Imperator dicebat Regem Francia liberaliter promississe ciuitatem sibi Parisios se daturum, si Otto vnamquam Romanum Imperium obtineret. Rex vero considerans, se incaute illam promissionem fecisse, decreuit potius tam arduam questionem belli esse iudicio terminandam. Arnoldus Lubecensis lib. VII. c. XVII. causam istam latius exponit, dicens: quid dixerim de nobile rege Francia? qui nec cum aliis a subannatione temperauit. Cum enim Otho a Principibus de Pittauio ad regalem electionem vocaretur, & conductu regis memorati Franciam transiret, ipse eum transeuntem vidit & salutauit, & inter collationes, quibus se mutuo salutabant, Rex Francia in hac verba prorupit: intelleximus, ait, quod ad Imperium Romanum vocemini. Ad hac ille: Verum est, ait, quod audistis: sed in Deo sit iter meum. Cui Rex: non credatis: quod tanta vobis proveniat dignitas. Quod si vel sola Saxonia in personam vestram consenserit, detis mihi nunc dextrarium, quem peto, & cum creatus fueritis, dabo vobis tres ciuitates meliores regni mei, Parisium, Stampes, Aurelianum. Habebat sane Rex Otho munera multa regis Anglie, auunculi sui, Richardi, & centum quinquaginta millia marcarum, quæ in somariis ferebant quinquaginta dextrarii. Inter quos erat vnus nominatior, quem Rex petebat. Dominus ergo Otho, dato dextrario, ibat via, qua coeperat. Nunc ergo non sit iniuria, Dominum Imperatorem repetere sua.

**** Prælium illud late descripsit Albericus ad a. 1214. & Matthæus Parisiensis c. 1. Godefridus ad a. 1214. circa Iulian etiam mensem idem Imperator cum Comite Flandria Ferrando, & Duce Brabantia, & plurimo exercitu contra Regem Gallie ad bellum proficiscitur: ubi iuxta Tornacum prælio commisso Rex Gallie victoriam obtinuit. Ferrandus cum pluribus nobilibus tam Flandria, quam Lotharingia ibidem capitur, & Parisius missi vinculis mancipantur. Albertus Stadenfis, Chronicon M. Sereni, Conradus Urspergensis ad a. 1214. Rigordus p. 215. 216. Historia de Guelis p. 805. Gob. Persona æt. VI. c. LXIII.

§. XXIII.

Tandem Otto, cum videret Principes magis magisque a se desistentes, in terras suas se recepit, atque die XIV. Kl. Iunii * 1218. in castro Hartsburg postquam feriam egisset poenitentiam, fuit defunctus. Dum autem in banno Papali esset, a Sigifrido, Hildesienfi Episcopo fuit absolutus, quam absolutionem Honorius Papa confirmauit. ** Sepultus autem

K k k k

Brun.

DISSERTATIO DECIMA NONA

Brunsvici in æde S. Blasii & imperialibus indumentis iuxta patrem suum & matrem in ecclesia S. Blasii fuit sepultus. *** Facto testamento, fratrem suum constituit heredem, eidemque Imperii insignia noviter electo tradenda relinquit. ****

* Godefridus Idibus Maii habet. Albertus Stadenus vero XIV. Kl. Junii s. XIX. Maii eundem diem Meibomius etiam comprobat in Apologia p. 150.

** Godefridus ad a. 1218. eodem anno Imperator iam per annos octo vinculo excommunicationis a duobus apostolicis innodatus, cum septem honoratos viros pro impetranda venia Romam mitteret, sed tamen stare mandato eorum non admitteret, post Pascha febre corripitur. Deinde ingravescente morbo, ubi sibi diem mortis imminere cognovit, Episcopum de Hildesheim & alios religiosos & sapientes viros, scilicet Abbates & sacerdotes convocat & cum gemitu & lachrymis quid sibi agendum esset vel qualiter a modo excommunicationis absolvi posset, consulit. Ad quorum consilium cum mandato Apostolici stare inrasset, ab Episcopo absolvitur. Deinde ordinato testamento suo, factaque confessione cum perceptione sanctæ communionis & sacræ unctionis, cum magna contritione cordis, in loco quod dicitur Hartzberg, Idibus Maii moritur. Albericus ad a. 1218. prædictus Otto quondam Imperator mortuus est in castro suo Brunsvik prius restitutus omnibus quæ occupaverat de Ecclesia & Imperii rebus, absolutione nihilominus excommunicationis postulata cum contritione, qua per multos annos fuerat innodatus, Conradus Urspergensis ad a. 1218. Chron. August. ad a. 1219. Fragmentor. ad a. 1216. Gob. Persona et. VI. c. LXIII. Singulare itaque est, quod dicit Albertus Stadenus ad a. 1218. Otto Imperator, anno Regni sui vigesimo, in Castro Hartesburg, ineffabili contritione confusus, ita, ut coquinariis suis præciperet, ut in eum conculerent, XIV. Kalend. Junii obiit, a Sigefrido, Hildensemense Episcopo, absolutus. Hanc absolutionem Papa Honorius confirmavit. Sepultus est autem in Brunsvich. Eadem dicit Krantzius Saxonia lib. VII. c. XXXVII. & Boninus de Regno Italia lib. XVI. p. 24. Singularis est traditio, quam de morte Ottonis habet Thomas Walsinghamus in Hypodigmate Neustriae dicens: Otto quondam Imperator, adversante fortuna, post bellum proxime supra dictum, in Saxoniam reversus, privatam vitam toto suo regno in Ducatu, qui sibi iure hereditario competebat. Tandem dysenteria morbo laborans, convocatis Episcopis aliisque clero, instanter cum lachrymis absolutionem super sua rebellionem petiit & accepit. Aliquisdā Anglicus, dictus Philippus de Bonavilla, qui sub isto Ottone plurimis annis militaverat, de illo magna cum devotione referre solebat. Cum instante morte viaticum recipere (quia nil recipere poterat) non auderet, tamen corpus Christi ad instantiam eius, ut illud videret, allatum humiliter adoravit. Et cum quasi amplexaturus brachiis expansis nudato corpore approximaret, hostia illo loco ubi cor latuit, facta apertura intravit proficiens de manu sacerdotis & absque omni cicatrice regio reclusus est locus sicque recumbens spiritum reddidit. Ast, quantum miraculum! Sed hanc curiositatem satis refellit Meibomius apologia pro Ottone IV. p. 148.

*** Verba sunt Godefridi ad a. 1218. Comprobat illud vetusta tabula, quæ in æde S. Blasii Brunsvici reperitur e regione tumuli Henrici Leonis, cum hac inscriptione. Anno 1218. is der Hartzborg, de Grotmachtige Kayser Otto, des Nahmens de Veerde ein Herr tho Brunswick, Herren Henricks des Lawen Sohne, gestorben, und in de Kercken S. Blasii, binnen Brunswick begraben wordē.

**** Exhibet Ottonis IV. Testamentum Meibomius in Apologia p. 148. in quo hæc verba: nos igitur ob remedium anime nostræ testamentum nostrum facientes, omni affectione qua possumus, te frater Henrice Palatine Comes Rheni, rogamus, ut si Deus, in cuius ditione cuncta sunt potest, præceptum suum de nobis fecerit, ut univēsa carnis viam ingrediamur, quatenus pro amore Dei, in ea fide, qua nobis hominio & fraternitate affricus es, sanctam crucem, lanceam & coronam, item S. Ioannis Baptista, & Imperialia insignia, præter pallium nostrum, quod dandum est ad S. Egidium,

sum, viginti septimanas post decessum nostrum conserues, & nulli hominum sub celo representantes, nisi ei quem principes vnanimiter elegerint, & iussit, aut ei, qui nunc est electus, si principes in eum consenserint, & pro his representandis pro honore Dei & nostra salute nullam acceptes pecuniam, nisi nostrum & tuum patrimonium per ipsa Imperialia possis requirere. Quare etiam M. Chron. Belgicum p. 221. Fridericus itaque Rex Coronam & Lanceam ceteraque Regalia ornatum insignia recepit ab Henrico Duce Saxonie, fratre Ottonis quondam Imperatoris, datis eidem Duci vndecim marcharum millibus: qui Dux omnia, quae fratris erant, vel quae Otto post amissum Imperium vndecimque congregauerat, Henricus Comes Palatinus frater suus sibi usurpauit. Sic etiam Ecclesiae S. Blasii Curtim Scheuerlingeburg donat, prout diploma reperitur apud Meibomium p. 249. & in Rehtmeyerī Antiquitat. Eccles. Brunsvic. Tom. I. Addit p. 59.

§. XXIV.

Binæ Ottonis memorantur vxores. Prima erat Maria, Henrici IV. Brabantiae Ducis filia, ipsi a. 1199. desponsata. * Papa etiam ob consanguinitatem, licet remotam nimis, dispensante, ** quam tamen cum nondum esset nubilis, domum non duxisse, potius postea repudiasse videtur. Altera erat Beatrix, Philippi Sueui filia, ipsi quidem iam dum a. 1209. in Comitibus Francofurtensibus desponsata, *** papa etiam dispensante, **** cum tamen nondum iustæ esset ætatis, ***** demum a. 1212. Northusæ cum eadem nuptias celebravit, sed quarta die post, rebus excessit humanis. ***** Inde Mariam iterum duxit, quæ ipsum superuixit. ***** Ex vtraque prolem non sustulit. *****

* Godefridus ad a. 1199. *Ottoni Regi desponsatur filia Ducis Brabantie.* Albericus ad a. 1214. *Dux de Lemburch, Henricus & Dux Henricus Brabantie, cuius filiam duxerat in vxorem Otto predictus.* Sundhemius in Historia familiae Welphonum apud Leibnitium Tom. I. p. 418. *Maria, eius vxor prima, fuit filia Ducis Brabantie, ex qua non habuit proles.* Rogerius Houedenus Ann. Angl. p. poster. p. 776. *predictus autem Otto duxit sibi in vxorem, filiam Ducis de Lunain, quæ die coronationis predicti Ottonis, sedit simul cum eo, in cathedra Regali, sed non tunc coronata.* P. Diuixus Rer. Brabant. lib. X. p. 105. Fr. Harxus quidem Hist. Brabant. Tom. I. p. 238. demonstrare voluit, fuisse illam Henrici IV. sororem, Godefridi filiam. Verum, cum ex epistola Innocentii XXVIII. pateat, patrem ipsius adhuc fuisse in viuis: dum Godefridus iam dum a. 1186. fuerit defunctus, potius sequimur priorum auctoritatem. Qua ratione legati pontificii laborauerint, pro consummando hoc matrimonio, patet ex Epistola Innocentii LI. Sic etiam Papa in epistola XCIX. ad Ducem Brabantie Ottonem vocat *nobilis mulieris filia tua sponsum.*

** Patet hoc ex epistola Innocentii XXIII. & LXVI.

*** Conradus Vrspergensis p. 321. *inter hæc desponsauit Otto filiam ducis Brabantie, sed eam postea repudiavit.* Franc. de Rosieres stemm. Lothar. Tom. IV. p. 261. dicit, quod illam ob incestum repudiauerit. Sed tota res patet ex Innocentii epistola XXVIII. cum inter se ac dilectam in Christo filiam natam Ducis Brabantie sponsalia fuerint approbante Legato nostro contracta, nostra voluntatis existit, ut quod initiatum est legitime nisi per alium steterit, compleatur. Cum ergo puella ipsa ætati nubili sit vicina, monemus serenitatem tuam & exhortamur attentius quatenus usque ad nubilem eius ætatem expectes, & si pater eius eam tibi tradere noluerit requisitus, ex tunc libere cui volueris in Domino tamen nubas. Videtur itaque renuisse & Marix pater. Qua ratione Papa circa hoc matrimonium se gesserit, patet ex epistola CLIII. ubi: *si vero tibi videris expedire, ad consummationem matrimonii iam tractati secure procedas; super quo nos matri puella, Patriarcha*

8 DISSERT. DECIMA NONA DE PHILIP. SVEVO ET OTTONE IV

quilegensi, & Henrico de Calandrino, nec non & Henrico de Maffech, nostras litteras destinamus. per altero vero coniugio, si tibi & imperio expedire cognoveris, tuum nobis non differas beneplacitum timare, de plenitudine gratia nostra securus quod ad omnia quae tibi nouerimus profutura diligens adium impendamus & operam efficacem.

**** Satis hoc ex eo patet, quod Philippus matrem ipsius Irenem demum a. 1196. duxerit, ideoque a. 1209. saltem erat tredecim annorum.

***** Innocentius ep. CLXIX. ad Ottonem cum de matrimonio contrahendo inter te ac imogenitam quondam Philippi Ducis Sueviae in nostra praesentia tractaretur, tuis & ipsius contentientibus nuntiis ita prouidimus ut potestatem dispensandi super linea consanguinitatis, quae ac illam contingit, committeremus Legatis, qui erant in Teutonium regressuri. Vid. & epistola CLXXVIII. CLXXXI. CLXXXII.

***** Godefridus ad a. 1212. Northusii etiam nuptias celebravit, ducens filiam Philippi Regis, quae sibi desponsata fuerat, quae quarta die rebus excessit humanis. Eundem locum habet Mutius lib. XIX. p. 175. Gobelius Persona et. FI. c. LXIII. Hist. Landgr. Thuringiae c. XXXIV. Maucerus Vol. II. Gen. XLI. p. 911. Meibomius apologia pro Ottone IV. Tom. III. p. 154. 155. Chronicon Australe ad a. 1212. Otto Imperator ab Apulia prospere regreditur, regalibusque nuptiis Brunswick magnifice celebratis filiam Regis Philippi duxit uxorem. Sed celebres nuptiae (proh dolor) in lugubres exequias Regina in breui conuertuntur. Sequitur Krantzius Saxonia lib. VII. c. XXXIV. Sed, quod Brunswicum fuerit suppositum, haec mihi ratio subesse videtur, quod sponsam suam Brunswicum deduci praeceperit, secundum Arnoldum Lubecensem Chron. Slav. lib. VII. c. XIX. Albertus Stadenensis ad 1212. Imperator filiam regis Philippi duxit, quae statim post nuptias moritur. De causa mortis loquitur Mutius lib. XIX. p. 175. suspicabantur alii aliam mortis causam habuisse: quidam dicebant virginem non inuentam: quidam concubinas magis Imperatori placuisse: alii putabant, per pellices veneno sublatam, non conscio Imperatore. Inimici & Pontificii patrum dicebant per Imperatorem venenum illi datum. Verum etiam ab hac iniuria Imp. absoluit Meibomius p. 155.

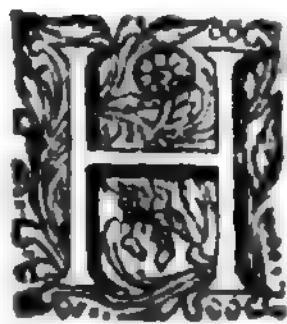
***** Vxor quae ipsum superuixit, mentio fit in ipsius testamento: ad haec forumus, ut uxor nostra cum dapifero Gunzelino & fidelibus nostris castrum Harlungeberg possideat. Nomen quidem inibi non exprimitur, sed dum multi Scriptores tradant, ipsum Mariam post matricem duxisse, hoc de iterato matrimonio erit intelligendum. Sic Chronicon Verus Ducum Brunswic. apud Leibnitium tom. II. p. 17. hic duxit uxorem Beatricem, Regis Philippi filiam, quae moritur anno Domini MCCXIII. III. Id. Augusti. Postea duxit Mariam, sororem Ducum Brabantiae; quarum nulla habuit successorem. Idem confirmat Chronicon vetustum Rythmicum apud Meibomium Tom. I. p. 418. & Leu. a Northof. Orig. Marcanis p. 388. Confirmatur hoc ex Alberico ad a. 1218. ideo post fata Beatricis: In Pascha, Clues Colonenses pacti sunt pecuniam Ottoni, reprobato, ut recederet ab eis, & absoluerunt eum ab omni debito; quod eis debebat, & dederunt insuper sexcentas marchas argenti, & Ipse, post Pascha, clam recessit, & post eius recessum, uxor eius, filia Ducis Brabantiae, sub specie viri peregrini, similiter recessit a Colonia, & secuta est virum suum. Haec verba M. Chron. Belg. p. 220. repetit & nomen insuper Mariae exprimit.

***** Historia de Guelphis apud Leibnitium Tom. I. p. 805. Maria eius uxor prima fuit filia Ducis Brabantiae, ex qua non habuit proles. Beatrix secunda eius uxor fuit filia Philippi Regis Romanorum Ducis Sueviae, per quam ad concordiam venerunt. Et ex illa etiam non habuit proles. hoc igitur Reusnerus facile poterit refelli, qui in Genealogico suo binas ipsi tribuit filias, neminem etiam refellit Meibomius p. 156.

DISSERTATIO VIGESIMA
DE
FRIDERICO II.
RESPONDENTE
IO. CHRISTIANO SCHMIDTIO
KAHLA-THVRINGO.

§. I. Friderici natiuitas. §. II. Friderici mores & potentia. §. III. Triplex eius electio & coronatio Germanica. §. IV. Insignia Imperii accipit & Roma coronatur. §. V. In Regnum Siciliae abiturus, Henricum filium suum Regem constituit Romanorum, eundemque Aquisgrani curat coronari, duos Comites Anania vincit: §. VI. Henricus varia apud Germanos habet Comitatus, maxime in causa VValdemari R. Danorum. §. VII. Ludouicus Dux Banaria, Vicarius Imperii, insidiis Imp. occiditur. §. VIII. Imp. a Gregorio IX. excommunicatur, expeditio in terram sanctam, capta Hierosolyma. Turba papales & Io. Brenna in Italia. Imp. reditus & compositio cum Papa: negotia cum Italis. §. IX. Filius Henricus contra ipsum rebellat. §. X. Comitatus Moguntina 1235. Recessus Teutonicus. Ducatus Brunsvico-Luneburgensis. §. XI. Negotium cum VVenceslao Bohemiae Rege. Elisabetha canonizatur. §. XII. Imp. expeditio contra Itales rebelles. Colloquium apud Vancouleur Lotharingia indicit: a Papa excommunicatur. Fridericus an Athens. §. XIII. Fridericus Bononienses & Mediolanenses deuincit, contra Romam arma vertit. §. XIV. Negotium cum Friderico Bellicoso, Austriae Duce. §. XV. Gregorius Papa Roberto, Gallorum Principi Imperium offert & concilium indicit, Fridericus per Entium filium naturalem, Cardinales ad Concilium properantes capit. §. XVI. noua turba cum Innocentio IV. Papa. §. XVII. Excommunicatio Imp. in Concilio Lugdunensi 1245. §. XVIII. Imp. Verona, Taurini & Cremonae agit. Henricus, Thuringia Landgrauius in Imp. eligitur. §. XIX. Fridericus per Gallorum regem Ludouicum, compositionem offert. Conradus Imp. filius ab Henrico vincitur. §. XX. Hungaria maiestatem Imperii agnoscit. §. XXI. Conspiratio contra Imp. Guilielmi Batani electio. Fridericus Henricum filium facit Regem Sardiniae, Henricum mittit contra Genuenses, Fridericus iterum excommunicatur. §. XXII. Fridericus Lugdunum tendit, sed a Parmensibus concitatus, Parmam obsidet & fugatur. §. XXIII. Conspiratio contra Fridericum per Petrum de Vineis. Henricus Friderici filius Parmenses vincit, a Bononiensibus vero capitur. §. XXIV. Imp. denuo satisfactionem offert & moritur. §. XXV. Leges Friderici. §. XXVI. Vxores. §. XXVII. Liberi. §. XXVIII. Concubina & liberi naturales. §. XXVIII. Pseudo Friderici.

§. I.



Henrici VI. ex Constantia filius erat Fridericus II. de cuius natalibus multa adhuc inter eruditos est controuersia. Disceptatur enim de anno & loco natali, atque an partus fuerit genuinus. Circa annum natiuitatis, verior illorum videtur esse sententia, qui ipsum anno 1193. * natum esse dicunt. Locum natalem vel Neapolim vel Panormum faciunt, licet verior videatur illorum opinio, qui ipsum in Ciuitate Neapolitana, Assisio natum esse dicant, ** & quidem in praesentia multorum Cardinalium, nobilium & matronarum, ad euitandam partus supposititii, vt fama erat, suspicionem. ***

* Scriptores plurimum hic discrepant. Si Rogerio Houedeno crederemus, hic annum ipsius natalem 1190. refert, dum ad a. 1197. dicit: eodem anno, filius Henrici, Romanorum Imperatoris, quem pepererat ei Constantia Imperatrix, filia Rogeri, quondam Regis Sicilia, puer septem annorum, baptizatus est, & vocatum est nomen eius, Fridericus. Annum 1195. ponit Albertus Stadenfis. Hunc sequitur Ludouicus Cautellius ad a. 1195. dicens: & anno 1195. ex Constantia uxore Henrici, dum esset Panormi, seu in vrbe Egi Flammia, die vigesima sexta Ianuarii prodit in lucem Federicus secundus. Conradus Urspergensis p. 317. Anno Domini mil. CXCVI. natus est imperatori filius Fridericus, qui postea tenuit Imperium. Chron. Augustense ad a. 1196. Imperatrix filium peperit, qui vocatus est Fridericus. Sed, cum Fridericus hic a. 1196. in Regem Romanorum electus dicatur nondum triennis, prout dissertatione XLIX. §. X. fuit assertum, annus natalis 1193. patebit. Eandem confirmat Otto de S. Blasio c. XLV. ad a. 1197. apud Messanam Civitatem Sicilia, defunctus (Henricus Cæsar) ibidem, cum maximo totius exercitus lamento, eadem Regio, sepelitur, filium atque annorum quatuor relinquens. Singulare est, quod dicit Albertus Stadenfis ad a. 1198. Principes tunc peregrini elegerunt filium Imperatoris Fridericum, adhuc infantem, Vocabatur autem, a matre alio nomine Constantinum, quem sequitur Chronicon Slavicum Lindenbrogi ad a. 1197.

** Lehmannus lib. V. c. LXXVIII. ipsum Neapoli natum fuisse dicit, Thomas Fazellus de Rebus Siculis Dec. poster. lib. VIII. c. I. Panormi; licet etiam dubius adhuc hæreat, annon Giezi Apulix fuerit natus, quod est Allifium. Idem dicit Ludouicus Cautellius Ann. Cremonesibus ad a. 1195.

*** Albertus Stadenfis: Anno Domini MCXCV. natus est Imperatori Henrico filius in Valle Spoletano, in ciuitate Asis, nocte qua præcedit dormitionem Iohannis Euangelista, XV. Episcopis & Cardinalibus presentibus, & baptizatus, dictus est Fridericus. Idem a. 1220. Plurimum cum rumoribus pluries exolauit, eundem Fridericum non fuisse Henrici Imperatoris realem filium, sed vocalem. Quod sic contigisse dicitur. Quondam Constantia filia regis Sicilia, sic Imperatrici fuit in matrimonio copulata, & si patruus eius, qui regnum Sicilia, Apulia & Calabria possidebat, antequam Constantia moreretur, regnum ad Constantiam hereditario iure volueretur. Constantia autem cum Imperatorem duceret, sexagenaria credebatur: Timebatur autem sterilis permansura. Unde Imperator medicorum sui consilio nitebatur, ut sterilitate repulsa fecunda fieret, ne sine herede regnum Sicilia permaneret. Et medici ei ad tale propositum & opem & operam spondederunt. Fecerunt autem iterum eius per medicinas palatium insumescere, ita ut Imperator eam vehementer crederet imprægnatam. Medio autem tempore Physici sibi de infantulo prouiderunt, ita quod de diuersis mulieribus imprægnatis, & tempore partus Constantie parere debentibus, secretissimo consilio unus infantulus taperetur in palatium, ad lectum Constantie partus tempore deferendus, ut sic alius natus tanquam de Constantia nasceretur, & filius alterius pro Imperatoris & Imperatricis filio haberetur. Vicit tamen dubium esse, verum ille puerulus Physici, aut molendinarii, aut acupitrarii filius fuerit, sed vere aiunt, eum vnius ex his tribus filium extitisse. Thomas Fazellus de rebus Siculis decadis poster. lib. VIII. c. I. dicit: firmato regno, sine antea (ut diuersa est opinio) cum Constantia uxor prægnans esset, ne suspicio eam (ut pote anxiosam) iterum mentitum partum sibi supposuisset exoriretur, in medio Panormitanae ecclesie vestibulo. (si Panormitanis, & plerisque scriptoribus credimus) siue in Giezi Appulia vrbe (ut ceteri propius vero tradunt) tabernaculum ei tendi iusserunt. Vbi ventre custodito, nulla matronarum exclusa, palam & populo spectante, Fridericum secundum Casarem enixa est, mense Decembri in festo Sancti Stephani. Pandolphus Collenutius Hist. Neapol. lib. IV. p. 138. Constantia igitur græuida, Henricum in Germaniam sequens, in Picenum usque peruenit, ubi cum a marito mandatum accepisset

piſſet ne ulterius progrediretur, ſed ad regni Neapolitani fines rediret, ob quosdam tumultus, qui ibi concitati eſſe dicebantur, eſſetque iam partui vicina, in Eſſorum urbe, in qua tunc erat, filium peperit anno MCVIC eumque paterni aui nomine Federicum appellavit. Et quoniam ætate proſecta, iam annum quinquageſimum ſuperabat, ſix credebatur ſere concepſſe: qua de re Henricus ipſe primum omnium ſuſpicatus fuerat: nam ſtatim poſtquam id intellexiſſet, ut certam rei cognitionem haberet, conſuluit Ioachimum Abbatem, qui tunc florebat, & prophetici ſpiritus fama celebris erat: a quo reſponſum accepit, quod ab ſeſe venere concepſſet, & filium eſſet paritum. Et paullo poſt: itaque Conſtantia, ut erat prudentiſſima mulier, cum partus horum vicinam eſſe cognosceret, expandere in Eſſorum urbem ſero tentorium curavit, & illic pariens, poteſtatem fecit omnibus nobilibus viris atque matronis ad ſeſe veniendi, & partum hunc conſpiciendi ne deinceps quicquam ſuppoſititium eum fuiſſe ſuſpicaretur: ſinitoque puerperio, Caietam ſe contulit. Licet autem corui Scriptores hac de re tacent, ſuſpicionem tamen partus ſuppoſititi non abs re eſſe patet ex Rogerio Houedeno, qui ad a. 1197. dicit: iuravit etiam Imperatrix, ſacris SS. Evangelis, quod prædictus Fredericus natus fuit de legitimo matrimonio prædicti Henrici Imperatoris & ipſius.

§. II.

Princeps ſtrenuus erat, magnificus, liberalis: multarum linguarum peritus, ac ſimul eruditus, Latinam, Græcam, Saracenicam, Gallicam & Germanicam linguam optime callens. Quidquid enim oculi naſtus fuerat, id lectioni librorum ſuſſurabatur. * Libros multos ex Græco & Arabico Latinos fieri curavit, inter quos & Ariſtotelis volumina fuerunt & multa medicorum. ** Neapoli academiam inſtituit multis priuilegiis dotatam. *** Potentiſſimus alias Imperator Italiæ, Sardinæ, Siciliæ, Hieruſalem & Sueviæ Princeps: quare etiam ob ſummas diuitias nullus magnificentior tenuit imperium a Carolo Magno uſque ad eum. **** Inprimis bonus fuit & modeſtus, ergaque eccleſias & religioſorum coenobia deuotus & magnificus: quibus & multa dedit priuilegia & immunitates. ***** Inuiſtus alias animo, iuſta corporis magnitudine erat, membris quadratis, pilo ſub rubeo, vultu hilari, ſenſibus maxime vegetis. Hoc tamen ipſi vitio vertendum, quod nimis fuerit amator mulierum: habebat enim plurimas concubinas, ſecumque magnam pulcherrimarum iuencularum gregem ducebat: falconibus quoque plurimum delectabatur. *****

* Verba ſunt Cuſpiniani p. 337. Sic etiam laudes ipſius prædicat Nic. Cifnerus in Vita p. 175. Pand. Collenutius lib. IV. p. 182. Multis etiam præconiis Fridericum extollit Petrus de Vineis lib. I. c. XLIV. Lehmann. lib. V. c. LXXVIII. Auentinus lib. VII. c. IV. n. 13.

** Patet hoc ex Petro de Vineis lib. III. c. LXVII. qua comite mittit magiſtris & Scholaribus Bononiſibus libros quosdam Ariſtotelis & quorundam medicorum ipſius inſſu in latinum ſermonem translatoſ, in qua hæc verba: poſt regni vero noſtri curas aſſumptas, quanquam oſperosa frequenter negotiorum turba noſ diſtrahat, & civilis ſibi ratio vendicat, ſollicitudinis noſtra partes, quicquid tamen temporis de rerum familiarium occupatione decerpimus, tranſire non patimur ocioſum: ſed totum in lectionis exercitatione gratuite libenter expendimus, ut animo clarius vigeat inſtrumentum in acquisitione ſcientiæ, ſine qua mortalium vita non regitur liberaliter.

*** Ipſe

*** Ipse Fridericus publico scripto apud P. de Vineis lib. III. c. XI. inuitat scholares ad studium Neapolitanum, sic scribens: *disponimus autem apud Neapolim, amenissimam civitatem doceri artes cuiuscunque professionis, vigere studia.* Sic etiam Capitaneo Siciliae scribit, super reformatione Studii Neapolitani apud P. de Vineis lib. III. c. XII. De eodem est lib. III. c. XIII. Pand. Collenutius p. 183.

**** Albericus ad a. 1226. *Imperator iste tantos in auro & argento thesauros habere, quantos illius de antecessoribus suis habuit a tempore Caroli magni, scilicet propter ditissimum regnum Sicilia & Apulia.* Licet etiam ob nimia bella hae etiam quandoque deficerent, prout ex Mutio discimus, qui lib. XX. p. 188. ita loquitur: *fuit in milites perliberalis, prorsusque effuse prodigus, quare exhaustus omni moneta argentea & aurea, monetam novam ex corio fecit insignitam sua imagine, quam praecepit ubique accipere ab omnibus, militibusque promisit breui auream pro ea daturum se.* Et praecepit postea ditior factus Thesaurario suo ut militibus eam ferentibus numeraret. P. Langius Chron. Sicic. ad a. 1212.

***** Hae ex Gelenii vita Engelberti recenset Schatenius Ann. Paderborn. lib. X. p. 988. *bona ecclesiastici Principis a morte relicta cadant Successori, si intestatus excesserit, aut si quem heredem scripserit; nihil ex his fiscus, nihil Laicus ex illis sibi vendicat.* Nova telonia intra eius iurisdictionem non introducantur: Vetera maneat. Fugitivi Episcoporum serui intra civitates aliorum non recipiantur. Aduocati nullum damnum Ecclesis inferant; illatum restituant. Rerum iura bonaque Episcoporum tuebitur. Excommunicatos ab Episcopis, postquam rite denunciati fuerint, non recipiet, nec locus eis dabitur consistendi in iudicio, priusquam intra sex septimanas se absolui curent. In fundis Episcoporum non aedificia, non castra, non civitates construantur; construta diruantur. Nulli ex Caesareis, ac Magistratibus Ministrisque licet unquam in civitate Episcopali ius dicere, vectigalia teloniaue imperare, nisi ipso solo ocliduo post & ante conventum in eiusmodi Urbe iussu Caesaris indictum: quod si alio, quam curia nomine Caesar ad Urbes illas veniat; nihil iurisdictione attingat.

***** Pand. Collenutius c. l.

§. III.

Hic puer adhuc triennis a. 1196. in Regem Romanorum eligitur.* Sed ipso post mortem patris reiecto, Constantia mater ipsum in Regem Siciliae fecit coronari. Licet immunitates, quas antea habuerant Reges Siciliae, cedere cogeretur.** Anno 1212. contra Ottonem IV. denuo fuit electus,*** atque habitis Moguntiae Comitibus, plurimi principes fidelitatis ei iuramentum praestiterunt.**** Anno 1215. in vigilia B. Iacobi Apostoli a Sifrido Moguntino Archiepiscopo, legato Papali, Aquisgrani in Regem inungitur, & in Regali sede collocatur. Quo mox consecrato, Ioanne, Xantensi Scholastico, crucem ibidem praedicante, ad subventionem terrae sanctae Cruce signatur.***** Inde Coloniam Civitatem ingressus, a civibus & clero suscipitur, & per septem dies ibidem demoratus, omnes praesentes nobiles, tam superiorum quam inferiorum partium, falsas monetas, & iniustas exactiones vectigalium, abiurare, & firmam pacem praecipit.***** Eodem anno proscribit Henricum, Saxoniae Ducem Comitemque Palatinum

nun Rhēni, de Palatinatu in Comitibus Ratisbonensibus inuestiens Ludovicum Bauarum. *****

* Vid. dissertatio XIX. §. X.

** *Gesta Innocentii n. XXIII. Imperatrix vero Constantia reuersa Panormum, misit ad Ducissam Spoleti, quae filium suum in Marchia nutrebat, & perductum ad se coronari fecit in Regem, capique cum illo regnare. Dixit autem in continenti nuntios cum muneribus ad Dominum Innocentium, deuotissime postulans ut regnum Sicilia, Ducatum Apulia, & Principatum Capuae, cum ceteris adiacentibus, sibi & filio suo concedere dignaretur secundum formam qua praedecessores eius concesserunt illa praedecessoribus suis. Ipse vero sagacissimus Pontifex diligenter attendens quod privilegium concessionis indultum primo ab Adriano, & renouatum postmodum a Clemente, super quatuor capitulis, videlicet electionibus, legationibus, appellationibus, & Conciliis, derogabat non solum apostolica dignitati, verum etiam ecclesiastica libertati, mandauit Imperatrici ut illis capitulis renuntiaret omnino, cum ea non esset aliquatenus concessurus. Tentauit illa propositum eius muneribus immutare. Quod cum efficere nequiuisset, misit honorabilibus nuntiis, Anselmo Neapolitensi Archiepiscopo, Americo Syracusanensi Archidiacono, Thoma Iustitario, & Nicolao Iudice, post tractatum diutinum obtinuerunt concessionis privilegium imponari, capitulis illis omnino remouitis, sub censu, fidelitate ac hominio consuetis. Privilegium non peruenit ad illam mortis accelerationem praeventam.*

*** Dissertatione superiori §. XIX.

**** *Godefridus ad a. 1212. Fridericus, Moguntiam veniens, in festo S. Andrea Apostoli, celebrem curiam habuit, ubi plurimi Principes, ab eo inbeneficiati, fidelitatis iuramentum praestiterunt. Naucerus Vol. II. Gen. XII. p. 913. Serarius Historia Moguntina p. 833. ex antiquo Mss. ad a. 1212. Fridericus de ciuitate in ciuitatem progrediens, ab omnibus ut Rex suscipitur, & in breui tempore Romanorum imperium obtinuit. In festo deinde S. Andrea Apostoli, celebrem Principum curiam habuit Moguntiae praesentibus ibidem Treuironum, & Sigfrido Moguntino Archiepiscopis, Herbipolensi, Argentineni, Constantiensi, & Basiliensi Episcopis, Rege Bohemia, Palatino Comite Rhēni & Langraneo Thuringiae ubi multi Principum Friderico fidelitatis praestitere iuramentum. Idem fere dicit Mutius lib. XIX. p. 176. 177. Consecratum ipsum in iisdem fuisse a Moguntino dicit Chronicon Augustense ad a. 1213. Fridericus Rex, consecratus apud Moguntiam, in Purificatione B. Mariae Virginis, Curiam Ratisponae celebravit; aliam etiam Curiam, in passione Domini, apud Constantiam celebravit: tertiam Merspae celebravit. Ad annum 1214. huc refert Naucerus Vol. II. Gen. XII. p. 914. dicens: Anno 1214. Fridericus, ut ad Regni fastigia conscenderet, conuocato Principum Regni Germanici conuentu Moguntiae, illo peruenit; ubi cum Principes in unum conuenerint, Moguntinus Archiepiscopus denuo Fridericum Regni Germanici coronauit insigniuit, qua obtenta, Rex Fridericus in Sueuiam, sua Gentilitatis Regionem, multo stipatus milite, proficiscitur.*

***** *Verba sunt Godefridi ad a. 1215. Albericus, Chronicon M. Sereni, Trithemius, Chron. Sponheim. ad a. 1215. M. Chron. Belg. p. 220. Fridericus curiam Aquisgranensem in festo B. Iacobi habuit, ubi de consensu Principum vocatus est in sedem Regni. Albericus ad a. 1215. interea Fridericus Rex obsedit castrum munitissimum nomine VValdam (Werdam) in quo propter loci munitiōem Otto posuerat Prisones suos, videlicet duodecim obsides quos habebat a Cinibus Aquisgranensibus, & Episcopum Monasteriensem quem ante annos duos ceperat in quadam Ecclesia, & duos Comites & multos alios quos omnes Rex Fridericus oppugnato per septem hebdomadas oppido & demum capto liberauit, & liberatos ad propria remisit. Inde obsedit Efr-*

bellam & cepit; & Aquisgrani accedens honorifice receptus est, & diademate totius Teutoniae in festo Mariae Magdalene coronatus. Consumptis aliquot diebus cum gaudio tantae sollemnitati debito equitavit & imposuit sibi ibidem iterum coronam propter loci & civium amorem & reverentiam.

***** Verba sunt Godefridi ad a. 1215.

***** Tolucrus Hist. Palatina c. XVI. p. 358. & c. XVII. p. 372.

§. IV.

Mortuo a. 1218. Ottone, suscipit in Comitibus Goslariensibus ab Henrico Comite Palatino Rheni & Duce Saxoniae insignia Imperia fratre ipsi relicta. * Anno 1220. Francofurti curiam habuit, ubi commendato filio suo Henrico, Principibus, & ab eis licentia accepta, Romam proficiscitur, ibique a Romano Pontifice Honorio & omni Senatu honorifice susceptus, in festo S. Caeciliae die XXII. Novembris in Imperatorem consecratur ** dum prius de bonis & praediis in Italia sitis multa contulisset Ecclesiae Romanae. ***

* Chron. Augustense ad a. 1219. Otto aliquando Imperator a sententia excommunicatorum absolutus obiit. Regalia quoque Henricus Palatinus Rheni assignanda Regi Friderico reliquit, quae ad instantiam eiusdem Friderici Regis eodem anno sub quadam forma compositionis ipsi assignata sunt. Albertus Stadenensis ad a. 1219. Rex Fridericus conventu habito apud Goslarium Principes convocavit, ubi Dux Henricus ei Imperii insignia praesentavit.

** Verba sunt Godefridi ad a. 1220. Alb. Stadenensis, Albericus, Chronicon Augustense ad a. 1220. Chron. Australe ad a. 1220. Fridericus filius Henrici Imperatoris, nepos Friderici Imperatoris Rex Romanorum ac Rex Sicilia, Apulia, Calabria, ac Dux Suevia Caesar & Imperator Roma consecratur ac ordinatur ab Honorio III. X. Kalend. Xbris Conradus Moguntinus p. 584. Monachus Paduanus, Fragm. Histor. ad a. 1219. Hi omnes Imp. a Papa coronatum esse dicunt. Solus Conradus Vrspergensis, ut mox dicetur, ipsam ab Hugolino Pontificis legato, dicit esse coronatum, quod praesente Pontifice, vix nobis persuadebit.

*** Conradus Vrspergensis p. 334. Anno Domini mill. CCXX. Fridericus Roma coronatur in Imperatorem, in basilica S. Petri de mandato Honorii Papae, per ministerium domini Hugolini tunc Hostiensis episcopi, postmodum apostolici. Vbi Imp. de bonis & praediis Imperii in Italia sitis, multa contulit ecclesiae S. Petri, & vota votis accumulans, de manu eiusdem episcopi, rursus crucem accepit, ad perficiendum iter Hierosolymitanum. Pand. Collenutius lib. IV. p. 149. quoniam hanc Pontificis in se coronando promptitudinem multis donis est remuneratus: & inter cetera Fundi ducatum sponte sua Ecclesiae in perpetuum donavit, quodque Aquisgrani dum prius coronaretur promiserat, se ad recuperandam terram sanctam profecturum, hic iterum confirmavit. Cuspinianus p. 337. conferens multa vicissim Italiae pradia cum donis plurimis Ecclesiae, ut Pontifici mereretur favorem, maiores suos imitatus. Qui etiam decepti non putabant aliter sese imperialem posse assequi dignitatem. Inde oritur constitutio de Libertate Ecclesiastica apud Cherubinum in Magno Bullario p. 90. & 91. ab Innocentio IV. a. 1243. confirmata apud eundem p. 109. & per Bonifacium IX. p. 296. & apud Goldastum Tom. I. p. 376. Tom. II. p. 95. unde desumpta Auct. Calla de SS. Ecclesiis vid. Schilterus de Libert. Eccl. Germ. lib. V. c. VIII. §. 13.

§. V.

Postquam coronatus, intrauit Regnum Siciliae, constituto Engelber-

to, Colonienſi Archiepiſcopo tutore filii Henrici & Prouiſore Imperii. *
Inde Apuliam, interfectis & expulſis rebellibus, ſibi ſubiecit, ** atque
a. 1222. contra duos Anania Comites, videlicet Richardum & Thomam In-
nocentii III. fratres, qui occupauerant quædam caſtra & terras ſuæ ditio-
nis in Apulia, pugnare coepit, eosdemque deuictos omnibus bonis priuauit.
Qui poſtmodum confugientes Romam, Papæ præſidium implorant, quo-
circa Imperator multoties conquerebatur, quod inimicos ſuos, & hoſtes
publicos ſedes Papalis foueret, *** Anno 1222. filium Henricum ab En-
gelberto, Colonienſi Præſule, Aquisgrani curat Regem Romanorum co-
ronari, dictum Heinricum ſeptimum. ****

* Caſarius Heiſterbacenſis in vita S. Engelberti c. V. *Friderico Rege ab Honorio in
Imperatorem coronato, cum intraſſet Regnum Sicilia, audita Archiepiſcopi, ſibi in Alemannia bene-
noti probitate, per litteras Imperiales Regni negotia citra Alpes illi commiſit, Henrici, filii ſui cum
conſtituens Tutorem, & totius Regni Romani per Alemanniam Prouiſorem.*

** Monachus Paduanus ad a. 1249. *Federicus ſecundus Rex Sicilia & Apulia, & dux
Sueuia deſcendens de Alemannia iuit Romam, & ibi accepit coronam Imperii a Papa Honorio, in
die beata Cecilia: deinde in Regnum Apulia intrauit, interfectis & expulſis rebellibus, ipſum
ſibi feliciter ſubiugauit. Ipſe de montibus Sicilia per grauiſima bellorum pericula depoſuit Saracenos,
& transferens eos in Apuliam, fecit ipſos in ciuitate Nucera communiter habitare.* Conradus
Vrſpergenſis p. 335.

*** Conradus Vrſpergenſis c. l. Matthæum & Thomam vocat. *At, ſequimur Coſ-
lenutium Hiſt. Neap. lib. IV. p. 149.*

**** Godofridus ad a. 1222. *Henricus ſeptimus filius Friderici Imperatoris, adhuc puer
conſecratus eſt in Regem Aquisgrani ab Engelberto Colonienſi Archiepiſcopo, Dominica ante aſcenſio-
nem Domini, ſcilicet VIII. Id. Maii. Conradus Vrſpergenſis p. 335. anno Domini milleſimo
CCXXI. Res imperii in Lombardia & in Tuſcia cupiens diſponere, a Bononiensibus & quibusdam
aliis ciuitatibus inhoneſte tractabatur: & inſignia imperii, videlicet coronam & alia, remiſit in
Alemanniam, ſaciens ea cuſtodiri ſub poteſtate Eberhardi de Tanne miniſterialis & dapiferi
ſui in VValpurg. Filium quoque ſuum Henricum, iam circiter VIII. annos habentem, nutri-
endum & gubernandum commiſit Conrado de Tanne, pincerna & miniſteriali ſuo in caſtro VVin-
terſeten: qui eorundem miniſterialium, & aliorum principum interuentu, poſtmodum a patre
ſuo & principibus rex conſtituitur, & Aquisgrani coronatur, cum patre ſuo Imperium adepturus.*
M. Chronicon Belgicum p. 227. Leo a Northof Chron. Marc. ap. Meibomium Tom. I. p. 388.

§. VI.

Imp. autem apud Italos commorante, ab Henrico diuerſa Comiticia
fuerunt celebrata. Sic anno 1223. Northuſæ curiam celebrauit, ubi ab En-
gelberto Colonienſi Archiepiſcopo, pro abſolutione Waldemari Regis
Daniae, * quem Comes Suerinensis ceperat, ** multum fuit laboratum.
Eo etiam Rex deuenit, ut Rex in Curia Bardouicensi totam terram quam
Imperio abſtulerat, reddere & coronam de manu Imperatoris ſuſcipere,
inſuper centum millia marcarum pro abſolutione ſua dare promitteret,
quod

quod tamen principes Daniz reprobarunt. *** Anno 1225. Henricus Rex Curiam habuit Francofurti, vbi quidam Episcopus, missus a Rege Angliz, cum cæteris ipsius legatis, adfuit, laborans, vt ipse Rex matrimonium contraheret cum sorore Regis Angliz. Sed cum talis contractus displicisset Principibus, nec potuisset habere processum, Nunchi inacti reuertuntur. **** Anno 1226. Imperator condixerat solennem Curiam apud Cremonam, ad quam vocauerat filium suum, & Principes Alemanniz, qui, propter rebellionem Lombardorum non permittebantur intrare. Vnde infecto negotio, Imperator in indignatione in Apuliam se recepit. ***** Anno 1227. Henricus Rex, Aquisgranum veniens, celeberrimam Curiam, cum nobilibus totius Teutoniz habuit Dominica Iudicame: vbi a Coloniensi Archiepiscopo Henrico, vxor ipsius Regis, Agnes, filia Ducis Austriæ, Regali benedictione consecrata, & coronata, in sede Regia collocatur. *****

* Godefridus *ad a. 1223.* Chr. M. Sereni. Albertus Stadenfis, *Chronicon Slauicum ad a. 1223.*

** Godefridus *ad a. 1223.* ipso etiam anno VValdimar Rex Daniz a Comite Henrico de Scuirinb cum filio suo mirabiliter capitur, & in quodam fortissimo castro ab eodem captus mancipatur. Alb. Stadenfis *ad a. 1223.*

*** Godefridus, Albertus Stadenfis *ad a. 1224.* Krantzius *Saxonia lib. VII. c. XXXVIII.* Meibomius *Hist. Bardenici p. 78.* Pontanus *Rerum Danicarum lib. VI. p. 309.*

**** Godefridus *ad a. 1225.*

***** Godefridus, Conradus Vrspergensis, *Chronicon August. Australe ad a. 1226.*

***** Godefridus *ad a. 1227.* Naclerus *Chron. vol. II. Gen. XLI. p. 923.* Mutius *lib. XX. p. 180.* Contr. Vrsperg. *p. 337.* Fragn. *Hist. ad a. 1227.*

S. VII.

Occiso inter hæc a. 1225. a Comite de Isenberg Engelberto, Coloniensi, * Fridericus Imp. Ludouicum Bauariæ Ducem, quem proscripto Henrico Palatino Rheni, Palatinum fecerat, constituit curatorem Regis Henrici & Imperii Vicarium, ** Verum, dum vna cum Henrico multa machinaretur contra Imperatorem, diffidatus fuit ab eodem per nuntium specialem in rebus & persona, atque a. 1231. a Saraceno quodam, qui ab Imp. dicebatur esse subornatus, occisus. ***

* Hanc necem Godefridus, Alb. Stadenfis, Albericus, *Chronicon Augustanum, Trithemius ad a. 1225.* describunt.

** Contr. Vrsperg. *ad a. 1225.* Anno Domini MCCXXV. Ludewicus Dux Bannariæ, curator regi Henrici in rebus tam propriis quam imperialibus in Alemannia efficitur. Conradus de Fabaria de Casibus Monasterii S. Galli c. XII. *presentatus itaque apud Vberlingem Henrico Regi semper Augusto, Duce Noricorum in curia manente, cuius consilio res imperii per id temporis disponebantur.* Tolnerus *hist. Palat. c. IV. p. 131.*

*** Godefridus *ad a. 1231.* eodem anno Imperator Rancuna curiam celebrat die Natalis

alis Domini, ibidem imperiali diademate insignitus. Ante hanc curiam circiter tres menses Ludovicus Dux Bavaria a quodam Sarraceno nuncio Petulo de Montanis in medio suorum est occisus. Nam idem Petulus de Montanis Imperatori confederatus nullas iniurias quas idem Dux Imperatori intulerat, intendit vindicare. Hoc autem conscientia Imperatoris creditur gestum esse, quod Imperator ipsum Ducem paulo ante dispudauerat in rebus & persona, misso ad hoc nuncio speciali. Alb. Stad. ad a. 1231. Dux Bavaria, procurante Imperatore, a quodam sicario occiditur, sed ille visus fugere trucidatur. Andr. Presbyter Chron. Bavariae p. 29. item Anno Domini MCCXXXI. idem Ludovicus Dux Bavariae de sero in Chelbaim a quodam ignoto sicario, praesente sua familia occiditur; quem in Chronicis de Schira Fridericus Imperator legitur disposuisse. Chron. August. ad a. 1231. Ludovicus Dux Bavaria praesente familia sua a quodam ignoto pagano cultro percussus obiit, & hoc apud Chelbaim, insidiis Domini Friderici Imperatoris. XVI. Kal. Octobris. Sequitur Trichemius Chron. Hirsaug. ad a. 1231. Adlzreiter Ann. Boic. p. I. lib. XXIII. n. 30. quicquid demum intercesserit, Ludovicus vnde quinquagesimo Principatu sui anno, 16. Cal. Octobris Friderico auctore (quod et Innocentius IV. Pontifex in litteris encyclicis obiecit, & probati auctores assenserant, sicarii manu, sublatu est. Idem dicit Brunperus Ann. Boior. p. IV. lib. III. p. 167. addens: accedit coniectura & Pontificis literis firmitas, quibus Friderico inter cetera flagitia id quoque vitio datur, quod Boiaria ducem, specialem Ecclesiae Romanae devotum, Christiana religione neglecta, fecerit occidi. Hinc etiam in causas inquiri, cur factum hoc fuerit, atque coniectatur, factum hoc potissimum ex ratione, quod non contra Papam faceret cum Imp. Albericus ad a. 1231. saltem Dux Bavaria Ludovicus a quodam sicario Asfacino vocatus a veteri de Montana transmissus. Auentinus autem Ann. Boi. lib. VII. c. III. n. 16. sunt qui tradant, fraude Mainrici Caesaris casum esse a quodam ignoto, qui quasi culcu nuncii Augustales litteras exhibuerit, legentemque easdem de improviso confoderit. Aliam quoque fabulam vulgo narrari audio, eundem scilicet ob illa, cum stuprum uxori alienae, a duobus feris pueris, quos maritus violat & coniugis, audis vindictae, solitos pueros, & quicquid digito monstrasset, laniare eduxit, dilaceratum iudicante domino esse. Quod neque verisimile est, neque rerum arbitror. Sequitur Parvus Hist. Palat. p. 76. Nic. Cisnerus vita Friderici p. 122. Tolperus Hist. Palat. c. XVII. p. 379. Sed omnes sunt recentiores, quos unanimi assertu tot coeclorum opponere haut audemus. Obiecit quidem Tolperus, Fridericum affectus testandi causa, litteras consolatorias scripsisse ad Ottonem, quae extant apud P. de Vineis lib. IV. c. III. Verum, nisi me omnia fallunt, haec epistola potius Conrado erit tribuenda, quam de morte Ottonis illustris a. 1253. defuncti scripsit, quam Friderico. Monet me, quod socerum suum adpellet charissimum, Otto autem Conradi socer erat, de Ludouico vero nullus antiquorum, quod Friderici Imp. socer fuerit. Mouet me, quod ne verbum quidem de fatali mortis casu, quo perit Ludouicus extet, potius ex verbis istis: verum quia sic irreparabiliter cadere hominis est, natura non pona, & morbus iste non est medicabilis herbis: sed illius est Excelsi dextera mutatio, qui caput excelsum & humile necessaria amplexibus aequalitatis inuoluit, de morte naturali concludimus. Denique mouet me, quod in dicta epistola filiorum quos reliquerit, fiat mentio, cum Ludouicus iste vnicum saltem reliquerit Ottonem. Hic vero Ludouicum Seuerum & Henricum.

§. VIII.

Inter haec moritur a. 1227. Honorius III. Papa, cui successit Gregorius IX. Episcopus Ostiensis. Hic statim potentiam metuens Friderici; & terris eiusdem inhians, * Imp. friuolas ob causas, maxime vero, quod

expeditionem in terram sanctam non suscipere; ad quam tamen per matrimonium cum Iolanta fo. Brenna, Regis Hierosolymitani filia, magis fuerat incitatus, excommunicauit. ** Insequenti anno Imperator volens implere votum suum & pacatum sibi efficere Papam, transiret ad Terram Hierosolymitanam. Insequenti anno 1129, fit compositio in Quadragesima, inter Imperatorem & Soldanum, Hierusalem quoque, & Nazareth, & Ioppe, cum Terris adiacentibus, & aliis quibusdam locis Imperatori restituntur, & Treuga inter Christianos & Saracenos ad decennium vsque statuitur. **** Inde Hierosolymarum urbem d. XVII. Martii intrauit, & insequenti die coronatus processit. ***** Papa vero, quod quasi inobediens & excommunicatus transiuerit, factum ipsius non approbat, nec ipsum absoluit. ***** Quin potius nuntios ad Sultanum mittit, ne regnum Hierosolymitanum Imp. traderet. ***** Inde captata occasione de absentia Imperatoris, copiosum exercitum destinauit in Siciliam Apuliamque & per Iohannem Imp. socerum, terras Imperatoris sibi subegit, ac cruce signatos, ne transfretarent, omni studio prohibuit tam in Apulia quam in Lombardia. ***** Immo Papa non solum Imp. apud alios Europæ Principes criminabatur, quod excommunicatus loca sacra fuerit ingressus, amicitiam cum Soldano fecerit, hæreticis faueret, Episcopos & sedem Romanam persequeretur, † sed etiam cum suis complicitibus famam fecit in Apulia diuulgari, Imperatorem esse mortuum. Quocirca ciuitates, quæ adhuc adhærebant Imperatori, disponebant se tradere sub dominium Papæ, & omnes Alemannos, de Terra Sancta redeuntes, & ibidem in Apulia demorantes, durissimo & nequissimo facinore interficere. †† Hinc æstimo tempore reuersus Imp. venit in Apuliam, ante alios qui reuertebantur. Cuius reuersione comperta, crudelitas fauentium & furor inuadentium conqueuit. Multi namque, tam de Ultramontanis quam de partibus illis, Christiani & Saraceni, coadunati sunt ad Imperatorem, vt haberet maximum exercitum, & fortissimum, cœpit terras sibi ablatas recuperare, & hostes de finibus suis expellere. Nihilominus quoque omni tempore, quando denuntiabat eum Papa excommunicatum, beneficium absolutionis humiliter cum omni obedientia, & deuotione, & iustitiæ exhibitione postulauit. Super causis vero, quæ inter ipsum & Papam vertebantur, definendis, aduocauit Imp. Principes Alemanniæ, qui venerunt in Italiam, videlicet Patriarcha Aquileiensis, Archiepiscopus Salzburgensis, Episcopus Ratisbonensis, Luipoldus Dux Austriæ, & Dux Dalmatiæ & Histriæ; Quibus aduenientibus, Imperatore manente apud Capuam, tractatum est de pace

pace & concordia inter Imperium & Sacerdotium, & Regnum Sicilia, & absolutione Imperatoris. Multis aliis quoque mediantibus, tam de Curia Romana, quam etiam Italia & Alemannia. ††† Cum vero hæc compositio eo anno perfici non posset, tandem mediantibus Leopoldo Austria Duce, & Hermanno de Saltza, magno Magistro Ordinis Teutonici, aliisque Germaniæ Principibus, absoluitur ab excommunicatione, vacuis auri centū & viginti millibus Ecclesiæ ob illata damna persolutis. †††† Insequenti anno 1132. bellum molitur contra Longobardos Germanis viâ præcludentibus. †††† Et cum Messanenſes contra eundem rebellionem concitarent, eandem urbem ad a. 1133. oppugnat, & captis rebellibus igne cremat. †††††

* Hæc enim potissima causa subfuisse videtur, quod Imp. ad expeditiones cruciatae tanto impetu concitaret. De quo ipse Imp. in epistola ad Gallos apud P. de Vineis lib. I. c. XXI. regnum nostrum Sicilia violentè intravit, sumpta occasione, quod Raynerius filius olim ducis Spoleti, præter scientiam & voluntatem nostram, prout nos postmodum per ipsius partem expressissime, iterum ecclesiæ parabat iniuriam, & non prout sancti regna per fidem vicorum, sed perfidiam & periniam prædixit universis. Ingenue hoc fateatur Auentinus lib. VII. c. IV. n. 13. dicens: cum potentia, vires, prudentia, magnitudo animi, verum bellicarum peritia, vicinitas (nam in Italia contra morem veterum Imperatorum habitabat, Germaniam per filium administrabat, hic duxerat ex Italia in Germaniam egressus, formidolosa atque suspecta fuisse Romano sacerdotum senatus. Quod Gregorius novus pont. Max. non ita infestis, sed ingenuis fateatur: Visum est flammis Romanensibus Imperium Germanum magis florere, quam ipsi velle foret. Placuit id condonare, atque discordia non solum debilitare, sed in cineres quoque atque favillas redigere, & Fridericum hunc a fastigio verum humanarum deturbare. Quod haud temere per pontifices Germania tam longo Reipubl. literarumque studiosiores, proinde prudentiores, fieri licebat.

Conradus Vespergensis p. 37. Anno domini MCCXXVII. Honorius Papa obiit mense Mart. Cui successit Gregorius IX. qui prius Hugulini Hostiensis Episcopus dicebatur, natione de Anagnino. Hæc tanquam superbus primo anno pontificatus sui eam excommunicare Fridericum Imperatorem pro causis frivolis & falsis. Quia ratione super hac excommunicatione sua apud Germaniæ Principes conquestus fuerit, docet idem Conradus. Quod vero ob prorogatam expeditionem sacram fuerit factum, docent plerique; Godefridus ad a. 1227. expeditio cruce signatorum, ab omnibus mundi partibus mota, cassatur & dissipatur, Friderico Imperatore, sicut dudum promiserat; non transfretante. Ob quam causam a Gregorio Papa excommunicatur Monachus Paduanus ad a. 1227. obiit Honorius Papa III. cui successit Gregorius IX. Episcopus Ostiensis, ille, sub pena excommunicationis, Imperatori præcepit, ut pro recuperatione Terræ sanctæ mare transiret, secundum Magnificentiam Imperatoris Maiestatem. Albericus ad a. 1228. Fridericum Imperator literas misit Archiepiscopo Treverensi & aliis principibus Imperii per quas vltimū modum de summo pontifice conqueritur, & e contrario Papa literas suas vltimū dirigis, per quas præcipit Imperatorem vltimū excommunicari. Chron. Aug. ad a. 1227. Alb. Stadenus ad a. 1228. M. Chron. Belg. p. 231. Videtur hoc facere Matthæus Parisiensis ad a. 1227. p. 286. Imperator autem Romanorum Fridericus, qui cum alia cruce signatus sub pena excommunicationis in hoc passagio perscriptus, a Papa terminum habuit; ut tota peregrinationis perforesceret, ad mare mediterraneum veniens, cum patre comitum naves ascendit. Sed postquam per striduum ad

sermum

terram promissionis tendere videretur, dixit se subita infirmitate praeceptum; ita quod maris intemperiem simul & aëris corruptionem non potuit moris discrimine diutius sustinere, unde victoris belis, ad portum, quo mare ingressus fuerat, post tres dies applicuit. Et huiusmodi, peregrini, qui ex diversis mundi partibus ad Terram sanctam ipsum praeveniant, sperantes eundem habere & defensorem ad crucis inimicos debellandos; cum audissent dictum Imperatorem in illo mensis Augusti passagio, sicut promiserat, non venisse: animo nimis consternati, in eisdem navibus quibus venerant, plerumque XL armatorum milia sunt re versi. Idem Matthaeus ad a. 1228. p. 291. Papa epistolam inseruit ad Stephanum Cantuariensem Archiepiscopum super Imp. excommunicatione per scriptam. Imp. autem desuper apud Reges & Principes Europae fuit conquestus Matth. Paris. p. 293. Sic etiam conqueritur de eo Imp. in epistola ad Regem & Barones Franciae lib. I. ep. XX. dicens: qualiter etiam Gregorius nonnulli, praedecessor istius, sub ea occasione, quod nos in termino nobis dato, infirmitate grauius, transire nequimus ultra mare contra iustitiam primitus excommunicationi subiecta. Naucerus tamen vol. II. Gen. XLI. p. 920. addit, quod multa sibi iura sumferit in Episcopos.

**** Conradus Urspergenius p. 339. Albericus ad a. 1229. Imperator Fridericus licet in Papa fuerit excommunicatus minime transiit, quandam pacem cum Soldano Aegypti fecit, & coronam Hierosolymis Dominica Oculi solis, cui tamen paci contradicebant Patriarcha Giraldus & Templarii & Hospitalarii, minuit vero Christianorum & peregrinorum populum, quibus per illam pacem licuit ita libere ad sepulchrum Domini, ipsam pacem gratanter accipiebant, & Imperatorem inde magnificabant. Chron. August. & Australe ad a. 1228. Matthaeus Parisiensis ad a. 1228. p. 296. Alb. Stadenus ad a. 1229. Naucerus vol. II. Gen. XLI. p. 924. Exstat de eo Epistola Friderici ad Principes Germaniae in Leibnitii Mancellae parte altera p. 245. in quibus & cum de restitutione terra sancta ab alterutra partium per interuentum tractaretur: tandem Iesus Christus filium Dei deicantam patientiam nostram ex alto respiciens compatiendo nobis misericorditer in se ipso sic fecit, quod Soldanus Babylonia restituit nobis cinisatam sanctam Ierusalem, locum fidelitatis, ubi pedes Christi steterunt, locum etiam ubi veri adoratores in spiritu & veritate patrem patrum adorant. Recenset inde quoniam loca praeterea restituit Soldanus, donique addit: idem tamen Soldanus beque ad finem irengarnum, quae inter nos & ipsum per decennium sunt flautae, aliqua castra vel aedificia de nouo facere vel aedificare non debet.

**** Epistola Friderici: sciatis, quod die sabbathi XVII. huius mensis Martii praedictam civitatem sanctam Ierusalem intravimus cum ingenti gaudio exercitus Christiani, in qua sepulchrum Dei viventis reuerenter spectavimus tanquam Catholicus Imperator, ac sequenti die Dominica XVIII. eiusdem mensis coronam ibi portavimus ad honorem & gloriam summi regis. Conradus Urspergenius p. 339. eo anno Imperator Pascha Domini cum multis expensis, more regio coronatus procedens, Hierosolymis celebravit. Totam hanc rem ipse Fridericus in litteris ad Henricum III. Anglorum Regem prolixius exponit apud Matthaeum Parisiensem ad a. 1229 p. 300.

***** Godofridus ad a. 1228. Fridericus Imperator tandem Mare traxit, & recuperata Ierusalem, & parte Terra sancta, cum Saracenis, usque ad certum terminum iungat facit, Sed, quod quasi inobediens & excommunicatus transiit, factum suum Gregorius Papa non approbat, nec ipsum absoluit. Sed raditum circumveniens, terram suam & castra, per lothunum, socerum Imperatoris, impugnare & occupat, pluribus civitatibus Longobardis, & alijs locis, sibi, contra Imperatorem confederatis, & auxilium ferentibus militare. Romanis autem Imperatori adherentibus, Papa Romam egreditur, & cautelam sui habens, Perusum moratur, & per omnes provincias, publice mandat Imperatorem excommunicatum denunciari, missis Nunciis, & maxime Praedicatoribus ad id exequendum. Matthaeus Parisiensis ad a. 1229. p. 293. Contra-

dua

Jus Vrspergensis maxime p. 339 hæc ita deplorat: *quis talia facta recte considerans, non deploret, & desistatur, quæ indicium videntur, & quoddam portentum & prodigium tamen Ecclesiæ.* Albertus Stadenfis: *Anno Domini MCCCXXIX. Gregorius Papa Imperatorem Fridericum cruce signatum, quia in terram sanctam transire dissimulabat, excommunicationis sententia innodauit, eumque per totum Imperium denunciari præcepit. Imperator hæc sententiam paruipendens, mare transiit, ibique ab omnibus regni illius ciuitatibus sollemniter est susceptus. Sed Patriarcha Hierosolymitanus, & tota Ecclesiæ spiritualium personarum, his sollemnis se subtraxit. Patriarcha in suo palatio Imperatorem excommunicauit ipsa hora. Interea Vasalli Imperatoris & fautores Papa vires suas graui bellorum cumultu non sine detrimento vtriusque partis per Italiam experti sunt. Erat in parte Papa Capitanus, Rex Iohannes de Bren. Monachus Paduanus ad a. 1227. Imperator autem de hoc negotio intromittere senolebat: Verantamen ne præceptum Apostolicum omnino spernere videretur, cum exercitu galearum in Syriam nauigauit, & taliter cum Soldano pepigit Babylonis, quod ipse Ierosolymam & quasdam alias ciuitates reddidit Christianis. Audiens itaque Papa Gregorius, quod tam potentissimus Imperator admodum pyratæ mare transisset, in quo tremendum nomen Romani Imperii apud Barbaras nationes minus & deprimi videbatur, eum excommunicationis vinculo innodauit: & mox misit exercitum in Apuliam ut eam Ecclesiæ subigeret. Quod audiens Imperator, velociter in Apuliam est reuersus. Tandem facta est concordia inter eos, & cessauit quassatio præliorum.*

***** Sic enim ipse Imp. apud P. de Vineis lib. I. c. XXI. *dum præter impedimenta, quæ nobis in Syria preparas per nuncios & legatos, qui Soldanum literis suis, quas nos captis eorum latoribus in publicum testimonium reservamus, ne nobis terram diuino cultui deditam redderes, cum regni Hierosolymitani viribus munierunt.*

***** Godefridus, Alb. Stadenfis ad a. 1228.

† Qua ratione per Stephanum Capellanum suum Imp. in Angliam incusauerit, docet Matthæus Parisiensis ad a. 1229. p. 304.

†† Verba sunt Conradi Vrspergensis c. l.

††† Verba sunt Conradi Vrspergensis c. l. Matthæus Parisiensis ad a. 1230. p. 307.

†††† Godefridus ad a. 1230. 1231. Albericus ad a. 1230. *nobilis Dux Austria Leopoldus ad Papam venit, & omnimodam ei exhibens humilitatem obtinuit, quod cum Imperatore pacem faceret; Dominus Papa consentit, in tantum tamen iam Imperator præualuerat, & tanta fecerat quod ipsa necessitas pacem requirebat.* Chron. Australe ad a. 1230. *Dnus Papa & Dnus Imperator, mediantibus Principibus Alamannie, videlicet Berchtoldo Patriarcha Aquilegensis, Eberhardo Archiepiscopo Salzpurgensi, Episcopo Ratisbonensi, Austria & Carinthia Ducibus & quibusdam aliis ad concordiam redierant & Dnus Imperator ab excommunicatione absoluitur, & post absolutionem hospitio & mensa a Dno Papa excipitur.* Chron. August. ad a. 1230. Alb. Stad. ad a. 1230. Naucierus fol. II. Gen. XLI. p. 924. Paralip. Contr. Vrspergensis ad a. 1230.

††††† Godefridus ad a. 1232.

††††† Godefridus, Albericus ad a. 1233.

S. IX.

Dum etiam Papa filium ipsius Henricum, quem iam Regem designauerat, concitasset, Mediolanenses non solum, * sed etiam diuersi Germaniæ Principes in Conuentu Bopardiæ a. 1234. habito, ** contra Imp. societatem iniuerunt. Venit itaque Imp. a. 1235. in Alemanniam, & consilio habito VI. Non. Iulii apud Wormatiam in gratiam suam filium recipit;

M m m m

piti;

pit: sed non persoluens quæ promiserat, nec resignans castrum Druiels quod habuit in sua potestate, iussu patris Imperatoris custodiæ est mancipatus. *** Hinc misit eum in Apuliam, ibique fecit ipsum, usque ad diem mortis, sicut proditorem, in carcere custodiri, ideo quod confœderatus fuerat cum Lombardis; **** Eodem etiam a. 1235. in Curia Moguntina eum deposuit, ***** constituitque in locum eius Conradum quem terrime diligebat.

* Conradus de Fabaria de Casibus S. Galli c. XVI. Domino Imperatore Friderico semper Augusto interim in Ultramarinis pro recuperatione sepulchri Dominici labore maximo dante operam Gregorius IX. Romana Urbis Pontifex modis, quibus poterat, elaborabat ipsum ab imperio perturbare, filiumque suum Hainricum Regem, concitatis ad hoc Principibus Alemannia quibusdam principibus, ac maioribus, Episcopis, Archiepiscopis, ac Baronibus in hoc assentientibus. Horum præcipue Dux Bavaria præbuit assensum & consilium palliatione fallacia, quam erga Regem tunc temporis habuisse visus est. Monachus Paduanus ad a. 1231. ad petitionem Regis Henrici, filii Friderici Imperatoris, Mediolanenses, & alii audientes Imperium, legatos in Alemanniam direxerunt, & cum eo, contra Imperatorem, societatem firmissimam statuerunt. Concepit enim Rex dolorem, & peperit iniquitatem contra proprium genitorem; ideo, quod videbatur, quod Imperator plus eo puerum Conradum diligeret & fouerat.

** Godefridus ad a. 1234. Rex Henricus Bobardia Conuentum quorundam Principum habuit, ubi a quibusdam nefariis consiliis accepit, ut se opponeret Imperatori, patri suo, quod & fecit. Nam ex tunc cepit sollicitare, quocunque potuit, mimis, prece, & pretio, ut sibi assisterent contra Patrem, & non paucos inuenit.

*** Verba sunt Godefridi ad a. 1235. Trithemius Chron. Hirsau. ad a. 1235. consilio tamen Hermanni Magistri Hospitalis Teutonicorum S. Maria, quem Imperator ad filium miserat, Henricus Rex idem persuasus, ad patrem venit in Vormatia, cum quibusdam Principibus commorantem, veniam commissorum & indulgentiam ab eo petiturus, secunda videlicet die mensis Iulii anno prænotato, qua sexto Visitationis B. Maria semper Virginis nunc in Ecclesia Christianorum Catholica habetur venerabilis. Imperator vero mox ut venientem ad se filium audiuit, repletus ira & indignatione, utpote a quo laesus enormiter fuerat, custodie illum mancipari præcepit: nec ullis emoliri precibus, ut misericordiam postulanti impenderet, potuit, sic inquitens commissa luat, oportet, ut eius pœna filii mortalium discant omnes suis genitoribus constitutum lege naturali honorem impendere, & in eorum perniciem nullatenus conspirare. Captus itaque Rex Henricus imperio Patris primis in domo Lapidea quadam fortissima prope S. Andreæ Basilicam in Vormatia custodiendus ponitur: post hoc in castello Heidelbergensi, sub custodia Ottonis Palatini Comitis mancipatur: deinde apud villam Alzen carcerali vinculo includitur, postremo in Siciliam deportatus, usque ad mortem captivus in vinculis præcepto patris detinetur. Supermixit autem annis quinque & in carcere mortuus est. Deo meritis eius reddente mercedem. Mortem illius idem ad a. 1240. describit.

**** Verba sunt Monachi Paduani ad a. 1232. Fragmentum Historicum: Anno Domini MCCXXXV. cum Fridericus Imperator esset in Italia, & cum aliquo tempore mansisset ibidem, filius suus Henricus rex patri se opposuit. Fridericus reuersus in Alemanniam circa festam Iohannis Baptista, filium, Henricum captiuit, & cum in Apuliam transmissi vincula-tum, ibique in captiuitate mortuus est & sepultus Anno Domini MCCXXXVI. Mortem Henrici Prælati & clerici regni Siciliæ nuntias Fridericus apud P. de Vineis lib. IV. c. I.

***** A1-

**** Albertus Scadenſis ad a. 1235. Anno Domini MCCXXXV. Imperator duxis ſorem regis Angliæ, & medio Auguſto curiam Moguntia celebravit. Ibi filium ſuum Heinrichum, ſibi oppoſitum, regno privavit, & eum in Calabriam detinendum miſit. Idem dicit Godefridus & Chron. Elwangenſe ad a. 1235. Albericus ad a. 1235. diſcordia eiusdem Imperatoris contra filium ſuum accuſatum de prodicione & conſpiratione contra ipſum & per quasdam litteras conſtitutum, qui negans ipſum eſſe filium ſuum depoſuit eum de regno, & miſit in Apuliam captivum, habebat ibi quendam (filium) alterum ſed baſtardum, qui in eadem captivitate mortuus eſt. Chronicon Australe refert ad a. 1236. Addit Mutius lib. XX. p. 183. a patre capitur, regno abdicatur, du- riſſimis verbis Patris correptus, in Apulia cuſtodie artiſſima mancipatur, in qua cuſtodia moritur brevi. Quidam crediderunt, patris inſuſu necatum. Sequitur eum Nauclerus p. 930. Lehmann. lib. V. c. LXXX. & LXXXV.

§. X.

Redux igitur ex Italia Imperator, Comitibus a. 1235. Moguntiam indi- xit, quæ facta fuerunt celeberrima, cum præter LXXV. Principes, * inſi- gnis interfuerit Comitum ac Nobilium multitudo. ** In his, deſcripto Henrico, *** ab omnibus qui intererant, pax iuratur, **** vetera iura ſtabiliuntur, nova ſtatuuntur, & Teutonico ***** ſermone in membra- na ſcripta omnibus publicantur; exceſſus contra Imperatorem cunctis a- periuntur. Otto de Luneburg nepos magni Ducis Heinrichi, novus Dux & Princeps efficitur: quem diem rogavit Imperator omnibus annalibus aſcribi, eo quod tunc Romanum auxiſſet Imperium novum Principem cre- ando, conſenſu omnium Principum accedente. Fuit autem dies illa vi- gilia Timothei. Indie Timothei, ſcilicet in octava Aſſumptionis, Impe- rator diademate imperiali inſignitus in Eccleſia Moguntiensi, fere omnibus Principibus aſtantiſſis, debito honore refulſit; poſt miſſarum ſolemnia in- vitans Principes omnes, & omnem comitatum eorum ad ſolennes epulas, quæ in loco campeſtri magnis ſumptibus fuerunt præparatæ. ***** Mor- tuo enim a. 1227. Henrico Palatino, ſeniore ex Heinrichi Leonis filiis, gene- ri ipſius Otto Dux Bauariæ, qui Agnetem duxerat & Henricus, Marchio Badeniſis, cuius vxor erat Gertrudis, ius ſuum omne in territorium Brun- ſuiciſe Friderico II. pro magna pecuniæ ſumma vendiderunt. ***** Sed Otto Wilhelmi filius, ſe ſuaque familia indignum iudicans, ſi bona auita ab exteris pateretur deſiderari, collecta manu Brunſuicum urbem, una cum arce Tanquarderoda occupat, atque hoc patrimonium ad iſta tempora tenuit. † In his igitur Comitibus ad genua Imp. procumbens pro- prium ſuum caſtrum Luneburgum cum omni patrimonio ſuo in manus Imp. reſignavit, qui illud una cum territorio Brunſuiciſe, Ottoni, Pæro dicto, concedit, idemque cum Principum conſenſu in Ducatum venit, lege feudali poſſidendum ad hæredes ipſius, filios & filias devoluendum. ††

M m m m 2

* Chron,

* Chron. Elwangenſe ad a. 1235. *Et eodem tempore in Moguntia curiam habuit, vbi LXXV. Principes affuerunt.*

** Trithemius Chron. Hirſaugienſi ad a. 1235. *nam ſit ex illorum ſcripturis inuenimus, qui huic Principum interficere conuentui, plus quam duodecim millia hominum ad eam conuenere Curiam Caſaris, qui omnis cibum & potum de Imperatoris magnificentia larga diſtributione acceperant. Vnde pra nimia multitudine homines non in ciuitate, ſed in tenoriis manere campeſtribus cogebantur. Nec fuit in memoria hominum tantus Principum ac nobilium Regni Francorum Teutonici Orientalium conuentus in quo magnificentia Imperialis Celſitudinis maior oſtenſa fuerat.* Albericus, Fragmentum Hiſtoricum ad a. 1235.

*** Vide §. ſuperiori.

**** Verba ſunt Godefridi ad a. 1235.

***** Haec enim omnium prima dicitur eſſe conſtitutio, quæ vernacula lingua eſt conſcripta, teſte Conringio de Origine Iuris c. XXVII. Extat illa apud Goldaſtum Reichs Satzungen p. II. p. 17. hoc titulo: *Keyſer Fridericus des Andern Recht, geſetzt und beſtätiget mit der Fürſtem Rade, und mit andern groſſen Herrn, und VVyſen zu dem groſſen Hoff zu Manganize, und geſchabe nach unſers Herrn Chriſti Gepurd zwelffhundert und ſechs und dryſſig ſare, zu Sand Marien im dritten Auguſte.* Licet omnes hanc Curiam ad annum 1235. referant. Vid. etiam Lyncker de idioma Imperial. p. 19.

***** Verba ſunt Godefridi c. I.

***** Patet hoc ex ipsis litteris inueſtituræ, in quibus hæc verba: *Ciuitatem inſuper de Brunſwic, cuius medietatem proprietatis domini a Marchione de Baden & reliquam medietatem a Duce Bauaria, dilectis principibus noſtris emimus, pro parte vxorum ſuarum, quæ fuerunt quondam filia Henrici de Brunſwic, Comitis Palatini Rheni, patris diſti Ottonis ſimiliter in eadem curia Imperio conceſſimus, proprietatem nobis debitam in dominium Imperii transferentes.* Plenius hæc exponit Trithemius Chron. Hirſaug. ad a. 1235. Theod. Engelhuſius in Chron. p. 245. Meibomius in Hiſtoria Erektionis Ducatus Brunſuicenſis.

† Meibomius c. I.

†† Litteras inueſtituræ idem Meibomius exhibet Tomo III. p. 205. & Schatenius Ann. Paderborn. lib. XI. p. 25.

§. XI.

Negotium quoque ipſi circa eadem tempora fuit cum Wenceslao III. diſto Ottocaro vel Monoculo, Bohemorum Rege, a quo non ſolum arces & oppida, quæ Premislaus, pater eius ab ipſo in Miſnia acceperat, repetit, quas tamen ipſi relinquere fuit coactus. * Poſtea dum per Cuni-gundam, vxorem ſuam, Philippi Sueui filiam, partem Sueuiæ poſſideret, Wenceslaus, in Conuentu Principum apud Auguſtam in feſto omnium Sanctorum 1235. celebrato, pro eadem Sueu & parte decem millia Marca-rum recepit. ** Inſequenti anno 1236. Imperator Marpurgum venit, vbi Kl. Maii innumerabilis populi adfuit multitudo. Nama multis prudentibus duodecies centum millia hominum promiſcui ſexus æſtimata ſunt con-ueniſſe, ad memoriam ſanctæ Eliſabethæ, quæ vidua erat Ludouici Sancti, Thuringiæ Landgraui, cuius corpus ad capſam auream eſt translatum

aucto-

audoritate summi Pontificis, qui hoc negotium tribus Episcopis commisit, videlicet Moguntino, Treuirensi & Hildesienfi, quanquam ibi multi alii Episcopi & Principes adfuissent. Ipse etiam Imperator primus lapidem de sarcophago leuauit, & coronam auream de suo thesauro capiti ipsius imposuit. ***

* Hæc late narrat Dubravius *hist. Bobem. lib. XVI. p. 415.* Trithemius *ad a. 1235.*

** Godefridus *ad a. 1235. in festo Omnium Sanctorum Imperator conuentum Principum habuit apud Augustam, ubi Rex Boemia affuit, recipiens ab Imperatore decem milia marcarum, pro parte Suetis, quæ iure hereditario suam uxorem contigit.*

*** Godefridus *ad a. 1236.* Alb. Stad. Albericus. Trithemius *ad a. 1236.* Chron. August. *ad a. 1240.* Comp. Chron. p. 741. Hist. Laudgr. Thur. c. XLVII. Paullini *Ann. Isen. p. 42.* Lambecius *Bibl. Cas. lib. II. c. VIII.* Theod. de Thuringia *de vita, morte & mirac. Elisabethæ, Schatenius Ann. Paderborn. lib. XI. p. 28.* Serarius *Rev. Mogunt. lib. V. p. 836.*

S. XII.

Anno 1237. rebelles Longobardos, Mediolanenses potissimum, Vercellenses, Mantuanos, Placentinos, Fauentinos, Bononienses, aliosque, quibus Gregorius IX. Pontifex, Venetique contra datam fidem, clam fauebant, in ordinem redigit. * Habito maxime 5. Kal. Decembris prælio ad Curiam Noauam Mediolanenses victi sunt, quo ipso dominium Lombardiæ recuperauit. ** Eodem anno per solennes nuncios & litteras Imperiales omnes Principes magnos orbis Christiani ad Colloquium apud Vaucouleur in Lotharingia habendum inuitauit. Ad quod quasi suspectum, dum Rex Francorum congregato magno exercitu venire properaret, perniciosum aliis exemplum præbuit. Hoc tamen colloquium postea ab Imp. in annum proximum fuit dilatum. *** Anno 1239. Pontifex cum Venetis denuo foedus init, atque in Cœna Domini IX. Kl. Aprilis pro eo quod Romanam Ecclesiam ad seditionem mouerit Imp. ecclesias spoliauerit, personis ecclesiasticis iniuriam fecerit, eosdemque incarcerationis extinctis candelis, denuo excommunicat. **** Nec minimam excommunicationis causam esse voluit Papa, quod Imperator præter alios errores horrendos hoc dictorio fuerit usus, a tribus Baratoribus, Iesu, Moyse & Machometo totum mundum fuisse deceptum †

* Godefridus. Monachus Paduanus *ad a. 1236. & 1237.* Albertus Stadenfis *ad 1237.* Papa & Imperator aliquantulum discordabant: nam Papa Lombardis fauente, Imperator eos proposuit expugnare. Nam Mediolanum, Vercellis, Mantua, Placentia, Fauentium, Bononia, & alia multa ciuitates Lombardia Imperatori erant opposita Venetia similiter.

** Hanc expeditionem plenius describit Matthæus Parisiensis *ad a. 1236. p. 266.* Agitur quoque de eadem apud P. de Vincis *lib. II. c. I. & III. XXXV. L.* Monachus Paduanus *ad a. 1237. facta igitur pace inter Imperatorem & Mantuanos & Comitem Sancti Bonifacii, qui Mantuanam obtinebat; obsidio longa castri Sancti Bonifacii est soluta. Tunc Imperator cum exercitu ma-*

nimo intravit districtum Brixia, destruendo omnia incendiis & rapinis. Tunc etiam Montem, clarum Nobilissimum subvertit. Mediolanenses vero armis undique congregatis cum exercitu infinito in auxilium Brixienfium venientes, castra sua non longe ab exercitu Romani Principis posuerunt. Cum autem Mediolanenses reuenterentur, nihil mali penitus sufficantes: Imperator cum militia subito peruenit ad eos, apud Curtem nouam: & facto impetu contra ipsos multos ex eis cepit, & plures occidit. Carrotium quoque ipsorum & potestatem filium Ducis Venetiarum, similiter apprehendit. Circa festum igitur beati Andrea Imperator praedictum triumphum de Mediolanensibus esse adeptus. Nauclerus p. 931. Licet Mediolanenses ipsi se subiicientes, alia conditione accipere noluerit, nisi ut se cum bonis omnibus absolute lux manciparent voluntati, prout tradit Mathaeus Parisiensis p. 401. quod ipsi tamen rennebant. Brixia quoque quam a. 1238. obsedit, recedere necesse habuit, prout tradit Monachus Paduanus ad a. 1238. Hinc Chronicon Australe ad a. 1238. Imperator cum magno exercitu intravit Longobardiam, ibique fere per duos annos ciuitates sibi rebelles impugnans sed non expugnans.

*** Mathaeus Parisiensis ad a. 1237. p. 371.

**** Monachus Paduanus: Anno Domini MCCXXXIX. circa conuersionem Sancti Pauli, venit Paduam Imperator, fecitque residentiam in monasterio Sanctae Iustinae, duobus mensibus, Dominica Quinquagesima, usque ad quindecim dies post Pascha. Tunc temporis admonitione praemissa, Papa Gregorius, in Dominica oliuarum, publice ipsam Roma excommunicationis uentulo inuodauit. Summus namque Pontifex per experientiam cognoscebat animum Imperatoris esse procliuem ad opprimendam Ecclesiam, si posset sibi subicere Lombardiam. Unde statim post excommunicationem virum prudentissimum & Constantem Gregorium scil. sedis Apostolicae tunc notarium Legatum Italiae ordinauit. Modum & causam Albertus Stadenus describit, dicens: Anno Domini MCCXXXIX. Papa Gregorius Imperatorem Fridericum in cana Domini, quae erat IX. Kalend. Aprilis, extinctis candelis anathematizans, ita dicens: excommunicamus & anathematizamus auctoritate Patris, & Filii & Spiritus sancti, & beatorum Apostolorum, Petri & Pauli, & nostri, Fridericum, dictum Imperatorem, pro eo quod contra Romanam Ecclesiam seditionem mouit in urbe, per quod intendit, Pontificem & fratres a sua sede repellere, contra privilegia dignitatis & honoris Apostolicae sedis, contra libertatem Ecclesiasticam, contra iuramentum, quo super hoc tenetur Ecclesia, temere veniendo. Item pro eo, quod venerabilem fratrem nostrum, Prancesinum Episcopum, Apostolicae sedis legatum, ne in sua legatione procederet, quam in Albigensium partibus pro corroboracione Catholicae fidei sibi commissum, per quosdam fideles suos impediri mandauit. Item pro eo, quod non permittit quasdam cathedrales Ecclesias & alias vacantes Ecclesiis, in regno reparari, & hac occasione periclitatur libertas Ecclesiae, peris fides, quia non est, qui proponat verbum Dei, nec qui regat animas, deficiente pastore. Item quod in regno Clerici capiuntur, incarceratione, proscribuntur & occiduntur. Item quod in regno Ecclesiae Domino consecratae, destruantur & prophantur. Item quod non permittit serenas Ecclesias reparari. Item pro eo, quod Petrum Sarracenum, ciuem Romanum, ex parte regis Angliae ad sedem Apostolicam venientem, cepit & detinet carceri mancipatum. Item pro eo, quod terras Ecclesiae occupauit contra iuramentum, quo super hoc tenetur Ecclesia, temere veniendo. Item pro eo, quod terras quorundam nobilium de regno, quas Ecclesia tenebat, ad manus suas occupauit, & deuastauit. Item pro eo, quod quasdam Ecclesias cathedrales fere bonis omnibus spoliavit. Item pro eo, quod multae Ecclesiae cathedrales, & aliae Ecclesiae ac monasteria de regno, pro iniqua inquisitione fuerunt fere bonis omnibus spoliata. Item pro eo, quod Templarii & Hospitalarii in regno mobilibus & immobilibus spoliati, non sunt iuxta tenorem pacis integra restituti. Item pro eo, quod exactiones contra formam pacis ab Ecclesiis & monasteriis per ipsum extorquebantur in regno. Item pro eo, quod in regno Praelati Ecclesiarum, & Abbates Cisterciensis & aliorum

aliorum ordinum compelluntur dare certam summam pecunie per singulos menses pro constructione novorum castrorum. Item pro eo, quod contra tenorem pacis, hi, qui adhaeserunt Ecclesie, bonis omnibus spoliati exulare coguntur, tanquam proscripti, Exoribus & liberis captiuiatis. Item pro eo, quod ipse impedit negotium terre sanctae, & recuperationem Imperii Romani. Omnes autem, qui iuramento fidelitatis tenentur astricti ab eiusdem iuramenti observatione decernimus absolutos, ne sibi fidelitatem observent districte inibentes, quamdiu fuerit vinculo excommunicationis astrictus. Super oppressoribus vero & gravaminibus aliis nobilium, pauperum, orphanorum, viduarum & aliorum de regno pro quibus idem Fridericus iuravit stare mandatis Ecclesie, ipsum intendimus admonere; & in ipso negotio, dante Domino procedemus, sicut fuerit procedendum. Porro pro omnibus & singulis supradictis, super quibus dictus Fridericus a nobis diligenter fuit admonitus, & frequenter, nec parere curavit, eundem Fridericum excommunicationis & anathematis vinculo innodamus. Ceterum quia idem Fridericus tam factis suis multis, quam fide dignis clamantibus, per uniuersum orbem, quod de catholica fide recte non sentiat, est grauiter infamatus, nos dante Domino suo loco & tempore procedemus, secundum quod requisierit ordo iuris. Albericus. Ann. Colmar. Matthæus Parisiensis ad a. 1239. hanc excommunicationem Dominica Palmarum factam dicit, & sententiam excommunicationis interseruit. Qua ratione etiam excommunicatio hæc apud Anglos fuerit denunciata, docet Matthæus Parisiensis ad a. 1239. p. 415-422. qui etiam litteras Papales ad legatum suum Ottonem, S. Nicolai Diaconum perscriptas exhibet, in quibus eadem causæ ac ab Alberto Stadeni adducuntur, hæc verba reperiuntur: & sic totum fere Regnum, quod est spirituale patrimonium beati Petri, pro quo iuramento fidelitatis Apostolica sedi tenetur, & ipsius ligus vassallus existit; quantum in eo est, in favillam quasi & cinerem iam redegit. Tandem addit: nos hæc absque Christi offensa, praterire sub dissimulatione vltius non valentes; de fratrum nostrorum consilio, ex parte Dei omnipotentis (cuius vicem in terris gerimus) licet inuiti; & auctoritate beatorum Apostolorum Petri ac Pauli, ac nostra, in eam excommunicationis & anathematis sententiam duximus promulgandam; tradentes ipsam Fredericum Sathana in interitum carnis, vt spiritus eius in die Domini saluus fiat. Omnes qui ei fidelitatis iuramento tenentur, decernendo ab observatione iuramenti huiusmodi absolutos, & firmiter prohibendo, ne sibi fidelitatem observent alio: nec fuerit vinculo excommunicationis astrictus. Quocirca deuotionem tuam monemus & exhortamur attente, per Apostolica scripta tibi precipiendo: mandantes, quatenus prædictam excommunicationis & anathematis sententiam singulis diebus Dominicis & festiuis præfatis campanis & candelis accensis, solenniter publicari, ac absolutionem & inhibitionem nunciari procures & facias per totam terram tua Legationis, modo simili publicari, & aliis nunciari. Mandatum nostrum taliter implenturus, quod deuotio tua possit exinde merito commendari. Matthæus Parisiensis p. 451. exhibet Friderici litteras ad Regem Angliæ, Comitem Cornubiæ, aliosque Europæ Principes perscriptas, quibus de Papæ iniuriis conqueritur & p. 455. litteras Papæ responsorias, in quibus potissimum caput, medium & finem huius bestie, Friderici dicti Imperatoris inspicere diligenter. Imp. vero per nuntios & litteras ad Henricum III. R. Angliæ missas desuper conqueritur, quod ipsum fecerit in Anglia excommunicari. Matthæus Parisiensis p. 469. 472.

† Communis est opinio, quam etiam antea in dissertatione de doctis Impostoribus d. XX. foveram; nefarium hoc dogma ab Innocentio IV. demum in Concilio Lugdunensi a. 1245. Ipm. fuisse imputatum, idque auctoritate Chronici Augustani ad a. 1245. quod inter causas istius excommunicationis etiam hanc refert. At, licet etiam Innocentius IV. hanc Friderico obieciße videatur inculpationem, non tamen isto tempore primum fuit obiecta. Sed patet ex epistola Gregorii IX. ad Principes & Prelatos Europæ in Fridericum inuectiua, ipsum iamdum de-

detestandum hoc dogma opposuisse Imperatori. Datum Epistolæ est *Laterani*, duodecimo *Calendi Junii Pontificatus nostri anno decimo tertio*, qui incidit in annum 1239. dum XIII. Kl. Aprilis 1227. Papa factus fuerit Gregorius. In hac autem epistola ita Papa loquitur: *Sed quia a minus bene ab aliquibus credi possit, quod se verbis illaqueauerit orni, probationes in fidei veritatem sunt parata: quia iste Rex pestilentia, a trium Baratoribus, et eius verbis utamur, scilicet Christo Iesu, Moyse & Machometo, totum mundum fuisse deceptum: & duobus eorum in gloria mortuis, ipsum Iesum indignum suspensum manifeste proponens: insuper dilucida voce affirmare vel potius mentiri præsumpsit, quod omnes facti sunt, qui credunt nasci de Virgine Deum, qui creavit naturam, & omnia potuisse. Hanc hæresim illis errore confirmans, quod nullus nasci potuit, cuius conceptum viri & mulieris coniunctio non præcessit: & homo debet nihil aliud credere, nisi quod potest vi & ratione natura probare. Hac, & alia multa, quibus verbis & factis catholicam fidem impugnauit, & impugnati, suo loco & tempore, sicut decet & expedit, manifeste poterunt comprobati. Quocirca, vniuersitatem vestram rogamus, monemus, & hortamur attentè, in virtute obedientia per apostolica scripta districte præcipiendo; quatenus ne distans Fredericum corda fidelium fallacibus verbis subvertere, vel contagione sua possit quomodolibet gregem Dominicam maculare, clero & populo vobis subditis, supra dicta plene ac fideliter exponatis: Sic etiam Albericus ad hunc annum hanc refert inculpationem, dicens: Anno MCCXXXIX. decem & septem sunt casus contra Imperatorem annotati, inter quos est quædam illius contra Christianam legem blasphemiam, quam Dominus Papa tangit in libro ad Archiepiscopum Senonensem: tres, inquit Baratores seu Guiltatores fuerunt in mundo, Moyses, Christus & Mahometus, & in tantum honorem tribuit Machometo, quod eum conficiat Moyses & Christus, nunquam tamen Machometus Moysen vel Christum Baratores appellauit, & in hoc Imperator iste deterior eo Machometo, sed & sic quadam fertur dixisse vni de suis, cum vidisset Sacerdotem corpus Domini ad quendam infirmum deferentem, heu me, inquit, quandiu durabis trussa ista? Propter has blasphemias & alios casus enormes Dominus fecit eum per totum mundum excommunicari, & excommunicatum denunciari. Sic etiam Matthæus Parisiensis ad a. 1239. p. 480. eisdemque temporis curriculum fama Imperatoris admodum est obscurata & maculata ab iniuriis, inimicis & amulis suis. Imponebatur enim ei, quod vacillans, aut etiam exorbitans, in fide Catholica, dixerit quadam verba, ex quibus elici & sufficari potuit, non tantum fidei catholica in eo imbecillitas, quinimo quod grauius & multo peius est, manifestæ & maxima hæresis & dirissima blasphemia enormitas detestanda omnibus fidelibus, ac plane execranda. Ferunt enim eundem Fredericum Imperatorem dixisse (licet non sit recitabile) tres præstigiatores callide & versute, ut dominarentur in mundo, totius populi sibi contemporanei vniuersitatem seduxisse, videlicet Moysen, Iesum, & Machometum. Et de sacratissima eucharistia, quadam nefanda & incredibilia deliramenta & blasphemias, impie protulisse. Absit, absit aliquem virum discretum, ne dum hominem Christianum; in tam furibundam blasphemiam, os & linguam referasse. Dicitum etiam fuit ab amulis suis, ipsum Fredericum Imperatorem plus consensisse & credidisse in legem Machometi, quam Iesu Christi: & etiam quasdam meretriculas Saracenas sibi fecisse concubinas. Surrepsitque murmur in populum (quod auertas Dominus a tanto Principe) Saracenis a multo tempore ipsum fuisse consideratum, & amicum fuisse plusquam Christianorum; & id iudicio multis probare conabantur ipsius amuli, qui famam conabantur obscurare. Si petabant vel non, nouit ipse, qui nihil ignorat. Quod autem hæc in Comitibus Francofurtensibus anni 1234. dixerit audiente Henrico Landgrauio Thuringie, testatur Chronicon Augstani ad a. 1245. præterea iniquitatem in excelsis locutus est, ponens in calum os suum. Dixit enim audiente Landgrauio Henrico, tres seduxerunt totum mundum, Moyses Hebræos, Iesus Christianos, & Machomet Saracenos: quomobrem, si principes institu-*

tionem.

tionibus meis adfuerint, ego multo meliorem modum viuendi & credendi ipsis nationibus ordinarem. Idem tradit Compilatio Chronologica, quæ exat in Pistorii Tomo I. ad a. 1249, Io. Vito Duranus p. 10. Gob. Person. ar. VI. c. LXIV. Historia de Landgrauis Thuringia c. L. dicit, quod *Comitis in Franchfort Spiritu Diabolico ipsum instigante, blasphemauerit in Deum & sanctam ecclesiam.* Verum, contra hanc Pontificis & adieclarum inculpationem ipse se defendit Fridericus Imperator. Extat enim apud Petrum de Vineis lib. I. ep. XXXI. epistola ad vniuersos prælatos scripta, vt compescant papam a suis illicitis moribus, in qua his verbis virtute nostra maueflatis inbar incendis ducere in eclipsin, dum veritate in fabulam commutata, plenæ mendacii ad diuersas mundi partes, papales mittuntur epistole, de complexione, non de ratione, accusantes nostra fidei paritatem. Scripsit enim solo nomine papa, nos bestiam ascendentem de mari, plenam nominibus blasphemis, pardique varietatibus circumscriptam. Et paullo post: inferuit enim falsus Christus vicarius fabulis suis, nos Christiane fidei religionem recte non colere, ac dixisse, tribus seductoribus mundum esse deceptum: quod absit de nostris labiis processisse, cum manifeste consteamur vnicum Dei filium coeternum & coequalem Patri ac sancto spiritui, Dominum nostrum Iesum Christum, ab initio & ante secula genitum: processu temporum missum in terras, in subsidium generationis humane, non de potentia ordinata, sed de potentia ordinante: qui est de gloriosa Virgine matre natus, passus postmodum, & mortuus secundum carnem, & alteram naturam, quam adsumpsit in Vtero matris, virtute Deitatis, a morte post triduum surrexisse. Mahometi vero corpus in aere pendere didicimus, obsessum demonibus, animam inferni cruciatibus deditam, cuius opera tenebrosa fuerunt, & contra legem Excelsi. Moysen vero, amicum Dei & familiarum, vera docente pagina, fuisse tenemus: in monte Sinai cum ipso tenentem colloquio, cui Dominus rubum accendit: per quem signa & mirabilia fecit in Aegypto & Hebraico populo, lex tradita declarat ipsum postmodum vocatum ad gloriam cum electis. Sed non ipse solum Imp. sui ipsius defensor, quin etiam alii. Audiamus Matthæum Parisiensem, postquam Papa epistolam exhibuisset, p. 439. ita hac de re iudicantem: *hec igitur & diuulgata, & multis Regibus ac Principibus & Magnatibus, mutatis tantum titulis, transmissa per orbem, timorem & honorem, nec non admirationem cordibus fidelium incusserunt, & Imperialem epistolam suscepit, licet probabilia contineret, reddiderunt: unde corda multorum, qui prius cum alecturo steterant fluctuantia reddiderunt.* Et nisi Romana auaritia deuotionem populorum a domino Papa plusquam expeditores & deceret, auerisset: totus mundus hac epistola exasperatus, in Imperatorem, quasi in manifestum hostem ecclesie, & Christi inimicum grauiter & vniuersim insurrexisset. Sed pro dolor! multi filii a patre suo Papa auulsi sunt, & Imperatori adherentes, asserabant; quod odium inexorabile inter eos iam induratum, prædicta iurgia & iniectiones excogitatas excitabat. Et iniuste impropere dominus Papa, quod eundem Fredericum dixerit, & promouerit in nouitate creationis sue, hoc enim totum factum est in odium Othonis, quem ecclesia adiutorio Frederici vsque ad mortem persequabatur, quia dispersa Imperii, secundum sacramentum suum, viriliter congregare cepit, sicut qui præsens est Imperator Fredericus facere proponit. Unde hoc faciendo Fredericus militauit ecclesie & plus tenetur ecclesie Romana ipsi, quam Imperator ecclesie Romana rationabiliter teneatur obligatus. Sentit ecclesia occidentalis, præcipue tamen religiosorum, & præ omnibus aliis deuotissima Deo Anglicana ecclesia, oppressiones Romanorum quotidianas nec adhuc inquam pressuras sentis Imperiales. Addiditque populus: quid sibi vult istud? retroactis temporibus imposuit Papa Imperatori, quod ipso Machometo legique Saracenica plus consensit, quam Christo vel legi Christiana: nunc autem in sua inuidiosa epistola imponit eidem, quod tam Machometum, quam Iesum vel Moysen, quod horribile est recitare, vocat Baratazem. In epistola sue humiliter de Deo scribit Imperator & catholice; nisi tantum quod hac vltima Papali per-

sona derogat, non officio, nec publice predicat; nec procaciter susinet quisquam hereticum & monimus adhuc, vel prophanum; non usurarios nobis misit, vel raptores reddituum. Et sic ortum est iam schisma in populis formidandum. Ipsi etiam Galli orthodoxæ fidei Imp. defensores, prout ex Matthæo Parisiensi p. 464. infra s. XV. dicemus.

§. XIII.

Hoc comperto, Fridericus in litteris suis ad Prælatos Germaniæ se non solum excusat, * sed etiam in aliis litteris ad Reges, ** Cardinales & populum Romanum grauitè de eo conqueritur. *** Inde a. 1239. in Mediolanenses atque Bononienses cum Papa facientes, arma mouit, utrosque etiam deuicit, **** Sardiniam Insulam quam sibi Papa vindicabat, occupauit. † Hinc Romam progreditur, atque reuiuiscēte Guelforum & Gibellinorum factione, ***** Pontifex iubet armari multitudinem, quam uenienti Friderico obuiam ducit. Sed Cæsar Romanos in urbem repulit, multis occisis & captis, captorum alios membris mutilatos in urbem remisit. Clericis coronam in crucis formam vulnerauit per primam cutem usque ad cranium, quibusdam per os cranii. Vbi autem uidit, urbem ita a pontificis partibus, præter opinionem suam stare, omnia circa urbem vastat, & incendio consumit. Deinde vertit signa in Campaniam, inde petit Beneuentum, quam expugnatam direptamque incendit, mox oppidum ad deditionem compellit. Dum etiam in Siciliæ regno ecclesiastici facerent cum Pontifice, multos episcopos trucidauit & perpetuis carceribus addixit. ***** Pontifex mittit legatos in Germaniam, qui expugnationibus atque aliis artibus impugnent Imperatorem, datque plenarias indulgentias arma contra Fridericum sumentibus. Imperatoris uero legatos de concordia stabilienda ad Papam missos custodiæ mandat. ***** Fridericus rursus cum exercitu Romam petit, Ratiennam expugnat, terras Papales occupat & Viterbium usque progreditur. *****

* Petrus de Vineis lib. I. c. XXXI. & apud Matthæum Parisiensem p. 413. 415.

** Extat epistola Friderici ad Henricum III. R. Angliæ apud Matthæum Parisiensem p. 465. qua omnia Papæ attentata ad longum recenset, atque alia ad Regem & Barones Galliæ apud P. de Vineis lib. I. c. XXI.

*** Extat epistola ad Cardinales, apud Petrum de Vineis lib. I. c. VI. & apud Albertum Stadensem ad a. 1239. Epistola uero ad Romanos est lib. I. c. VII. quam ita incoat Imp. cum Roma sit nostri caput & nutrix Imperii, & Romanus Imperator a Roma vocabulo nuncupetur, ut sibi nostri nominis & honoris processus & auspicia debeamus, in admirationem ducimur uehementer, si tibi promouendus est honor, & iniuria propulsanda, apud eos qui tenentur & debent pro culmine nostro se murum defensionis, opponere insurgentibus ex aduerso ipsis audientibus & dissimulantibus contrarium patiamur. Dolet inde, quod inter tot Romanos nemo fuerit, qui attentatis papalibus resisteret, & hortatur omnes ac singulos, ut consurgant ad iniuriam Imp. uiciscendam.

**** Mac-

**** Matthæus Parisiensis hoc bellum cum Mediolanensibus & reportatam de illis victoriam ad a. 1237. p. 375. late describit. Eandem victoriam idem Imp. Richardo Cornubiæ Comiti narrat apud eundem p. 385. ad a. 1239. p. 469. in eiusdem anni æstate, scilicet circa finem Autumni, dominus Imperator volens Mediolanensibus proditoribus suis, Bononiensium auxilia præcludere; in Bononienses impetum fecit formidabilem. Volebant enim in fauorem Papæ & Mediolanensium suorum, exire ad debellandum exercitum Imperialem: cum ecce repente exterritis occurrit Imperator, & suos inter ciues & ciuitatem armatos interposuit, & ciuium cuneos terribiliter subito dissipauit. Qui fugientes, per quadam diuerticula cupientes ad urbem remeare, sese in armem, quem transire necesse habebant, precipitauerunt: ita ut plures submersi, quam in ore gladii cæsi, miserabiliter perierunt. Deinde, dominus Imperator, postquam Bononienses illi dexteras dederunt, qui in ciuitate remanserunt, direxit suorum armatarum legiones versus Mediolanum. Et in breui temporis spacio, fossata sua, quibus se Mediolanenses undique ciuxerant, erectis machinis & applicatis pontibus multis cum suo exercitu transit numeroso. Vnde timor & tremor ciues inuasit inopinabilis; & audito Bononiensium infortunio, gemitus gemitibus cumulauerunt. Vnde negotium illud ad votum consummasset, nisi mota per Papam periculosa perturbatio, ad partes vltiores prouocatum dominum Imperatorem transulisset. Quod comperientes ciues, facti animosiores, extulerunt caput, & per vicinia discurrerent; castra Imperialia obsederunt. Et per quemdam Legatum, quam ad consolationem eorum illuc dominus Papam miserat, solidati, Ferrariam obsederunt, hostiliter vallauerunt: nec ab eis nisi se absolute redderent, satisfactionem admiserunt obsessorum, hoc Legato persuadente, & ciues ad hoc Mediolanenses immisericorditer compellente.

† Matthæus Parisiensis ad a. 1239. p. 410.

**** Cuspinianus p. 340. auditumque est tum primum nomen Guelphorum & Gibellinorum et quibus Gibellini Imperatori, Guelphi Pontifici adhibebant. Cum tamen huius factionis origo sub Contado III. sit petenda, prout diss. XVII. §. IV. demonstrauimus.

***** Verba sunt Mutii lib. XX. p. 187.

***** Docet hoc Matthæus Parisiensis p. 467. dicens super quo nedum quod iustitia nostra delata ratio fuerit, imo contra ius gentium, quod violari Legatos & nuncios non permittit; prædictos nuncios nostros Episcopos, iste qui scribitur seruus seruorum Dei turpissimo carceri mandauit intrudi.

***** Albertus Stadenlis ad a. 1239. non minus Papæ sollicitauit Archiepiscopos & Episcopos, ut Imperatorem denunciarent. Sed Episcopi Teutonia, ne hoc fieret, supplicabant. Imperator Lombardos fortiter impugnauit, & procedens vltcrius, plurimas ciuitates Papæ occupauit vsque ab Viterbium. Et paullo post: Anno Domini MCCXL. Papæ Archiepiscopos ad enunciationem Imperatoris sollicitauit, sed modicum profecit, nisi in Francia & Dacia. Archiepiscopi & Episcopi Teutonia Papæ rescripserunt, supplicantes ei, ut pro scandalo Ecclesiæ euitandæ, de pace inter se & Imperium cogitaret. Papæ tamen Imperatori omnes, quos potuit, aduersarios suscitauit, crucem predicare faciens super omnes, qui sedem Apostolicam infestabant. Matthæus Parisiensis ad a. 1239. p. 463. diebus etiam illis videns dominus Papæ robur & constantiam Imperatoris nondum enervatam, sibi & Romane ecclesiæ nondum incurari, misit per totam Alemanniam Prælati, Magnifici, & alias manentibus epistolæ prolixas communitorias; & præcepit districte, ut omnes insurgerent in suum Imperatorem, Deo & ecclesiæ Romane rebellem, & eundem magnis conuictis diffamauit. Absoluit etiam omnes, qui eidem fidelitatis iuramento tenebantur astricti, persuadens ut essent in infidelitate fideles, inobedientia in obediens. Sed tantum promeruit Romana ecclesiæ improbitas omnibus execranda: quod a nullis,

Bel a paucis, meruit Papalis auctoritas exaudiri. Ipse Fridericus in epistola, ad Henricum III. Anglorum Regem apud Mattheum Parisiensem p. 467. sed Liguribus partibus, quæ in dedicationem nostram venerant, militum & balistariorum presidio non sine multis arariis nostris dispendiis, prope expedit comminatus, ac in peregrinatione Tuscia multis Imperii iuribus reformatis: praemisso nihilominus H. benigno filio nostro, illustri Regi Turrim & Galluris, sacri Imperii in Italia Legatione, ad Achomitanam Marchiam reuocandam, nos personaliter versus Ducatum Spoletis, ac partes Urbis vicinas, crectis Aquilarum nostrarum vultibus signis, conuertimus; totam terram nostris processibus occurrentem, &que Viterbium, ciuitatibus admodum paucis exceptis; propter tam graues & infestos; ingratitudinem & offensam ad nos & proprietatem Imperii reuocantes. AViterbiensibus autem locis ac ciuitatibus circumuicinis cum summa deuotione recepti, dum iam hosti & aduersario nostram ostenderemus potentiam, e facino timore terribili licet iuste perterritus, tamen per seram penitentiam sibi non crederet posse consulere, in profundum desperationis immersus, ac viribus propriis omnino dissipatus, Romano populo clamante nostrum ad urbem gratanter acceperunt; garsones quosdam & vetulas, nec non & paucos admodum conuictos milites, veris præter solitum profusus lachrimis exorauit, ut contra nos crucem assumerent; in sua predicatione mentitus, quod nos ad euersionem Romanae ecclesiae, ac violationem sacrarum reliquiarum beatissimorum Apostolorum Petri & Pauli, procedere nitebamur. Vid. etiam Mattheus Parisiensis p. 472.

§. XIV.

Dum autem in Italia Imp. commoraretur, mota est a Friderico Bellicoso, Austriae Duce seditio, dum non solum Viennenses nimium adligeret, * sed etiam vicini de iniuriis sibi ab ipso illatis apud Fridericum II. Imp. conquererentur. Ad hanc sedandam, dum litteris non solum, sed etiam per nuntios vrgeretur Imp. coeptam Mediolanensium obsidionem reliquit & in Germaniam festinauit. Vocato autem Friderico aliquoties, sed non comparente, potius nuntios Imp. iniuriis adficiendo, Imp. eum a. 1137. proscripsit, honoribus & terris priuauit, ** Austriae pleramque partem occupauit, Viennam Imperialem urbem creauit. Sed reuersus in Italiam Imp. reliquit Viennæ antistitem Babenbergensem Eckenbertum, Burgrauium Noribergensem, Comites de Henneberg & Eberstein, qui præessent urbi Viennensi & praesidiis in Austria relictis, quæ tamen diuersimode laceffebat Fridericus bellicosus. *** Tandem vero delectis ducentis equitibus splendide ornatis, Imp. Veronæ adiit, a quo benigne susceptus, in gratiam recipitur, honorique pristino restitutus, accepit non solum omnes ipsi ablatas prouincias, sed etiam singulari priuilegio Veronæ 1145. scripto **** confirmat Imp. priuilegium Friderici Barbarossæ de a. 1166, atque statuit, ut nullus vassallorum vel incolarum Austriacorum alii obediatur, concedit etiam crucem imperialis diadematis principali Austriae pileo sufferendum. Immo singulari quoque priuilegio ius primogenituræ in Austriaco Ducatu firmavit, ***** atque hunc Austriae Ducem plane in regalem extulit dignitatem, qua tamen usus nec iste fuit, nec successores. *****

* In

* In libro III. equidem c. V. Petri de Vineis vocatur Henricus, verum mihi videtur nomen Henrici a librariis saltem fuisse adiectum, dum Henricus Austriae Dux ista aetate iam fuisset defunctus. In Mito, quod servat Bibliotheca nostra, nomen per litteram initialem H. fuit expressum. Cuspinianus Austria p. 30. Cum itaque Fridericus novis & insolitis exactionibus cives suosque subditos molesteret, unoque die cuncta totius Austriae canobia inopinate suis thesauris spoliaret, deponitque prae omnem honestatem diriperet violenter, suorum incidit odium capitale, sanguine expiandum. Accessit aliud, & intolerabilis facinus principis. Deperibat Fridericus uxorem quandam forma eximia Viennensis cuiusdam civis: appellabatur hac ex re; pulchra Braunbilan, ea cum potiri non posset (nam neque donis neque promissis pellicere pudicam feminam impudicus princeps valuit) convinium Vienna instituit, civesque insigniores accersit cum coniugibus ac filiabus, facta cena, chorea celebratur: subornantur lenones, subfissores, abactores, qui Braunheldem in media chorea (dum aut maior adest incertum ac puellarum tripudantium copia, aut vino maior pars hominum sepulta, haud facile advenit qua in strepitu sunt) inuicem quidem, sed verbis fœtis, quasi ad aliam habitationem abducturi, demulcentes in principis cubiculum abripiunt. Cui cum vim princeps inferret, maritusque id senioribus conquestus, civium tumultum excitasset, princeps clamide muro Urbis demissus aufugit in arcem Starckenberg prope Novam civitatem, illicque delinxit. Fugger Spiegel der Ehren lib. III. c. II. p. 182.

** Godofridus ad a. 1236. itaque ducens exercitum contra Longobardos commisit Regi Boemiorum & Duci Bavariae & quibusdam Episcopis terram Ducis Austriae expugnandam, propter multiplices excessus & facinora quibus idem Dux fama publica laborabat. Qui Austriam ingressi adiunctis sibi nobilibus terre, quos ipse Dux antea iniuste oppresserat, & de terra sua eiecissent, totam Austriam devastarunt, & Imperatori subiugaverunt, prae ter pauca castra munitissima, in quibus ipse Dux profugus se recipit. Matth. Parisiensis ad a. 1236. p. 366. & dum haec agerentur, procurantibus vel Romana ecclesia, vel inimicis Imperis; motus est seditio intestina in finibus Alemanniae, a Duce Austriae. At quam sedandam, tam litera quam nuntii festinantes, tam arduum negotium explicantes, ipsum Imperatorem virgenter reuocabant. Obsidione igitur, quam iam parauerat, soluta, rediit in Alemanniam. Mediolanenses autem hoc audito, quadam castella, qua Imperator ceperat, & homines suos, quos in eisdem custodiendos posuerat, violenter occuparunt; militibus Imperialibus & servientibus, quos intus inuenerant, trucidatis. Quod cum audiret Imperator, iratus, nec immerito, totam in auctorem huius mali iustam refudit indignationem. Et Ducem Austriae insequendo, illum honore, terris, castellis, & civitatibus, six vita remanente, spoliavit. Idem ad a. 1237. p. 371. eodem temporibus, dominus Imperator Fredericus, videns quod malitia invidorum eum ab incepto proposito reuocarunt in Alemanniam, & quod ad opprobrium suum, soluta obsidione, a civitate Mediolanensi oportuit recedere; inquisivit qui hoc ei impedimentum procurarunt. Et comperto, quod Dux Austriae moto bello intestino in Alemannia, & quod ipse causa esset quod impediretur a suo proposito; hostili impetu intravit in eam, & terris & honoribus & thesauris eundem spoliavit. Idem p. 375. Chron. August. ad a. 1236. 1237. Chron. Austr. ad a. 1237. Friaricum Dux Austriae & Siria saepe vocatus ad curiam ab Imperatore, sed venire contemnens, tandem sententiam proscriptionis contra multis Principibus incurrit. Apud Petrum de Vineis lib. III. c. V. dicitur, quod vocatus fuerit ad Curiam Moguntinam, Augustanam, aliasque. Truhemius ad a. 1236. 1237. Cuspinianus p. 31. cum autem plerique etiam vicini super iniuria eius a principe illorum lamentati essent Friderico II. Caesari & Imperatori Romano, qui quoties ab eo vocatus, semper excusantibus non modo contemnerat, sed Caesari etiam nuntium literas afferentem inhoneste tractaverat: quinimo & matrem suam Theodoram custodie mancipaverat, qua elapsa ad regem Venculanum Bohemiae

confugerat delatis prius ad Imperatorem querimoniis: ob id Imperator cum baro imperiali presequutus, omni suo honore exiit, ac terris suis hereditariis spoliavit, in publico principum Germanorum consensu, & ob id contumaciam prescripsit.

*** Chron. Australe ad a. 1237. 1238. Cuspinianum p. 30. 31.

**** Extat privilegium illud apud Cuspinianum p. 32. Fuggerum p. 184. Goldastum Tomo vno p. 302.

***** Extat illud apud Fuggerum lib. II. c. III. p. 181.

***** Extat illud apud Petrum de Vincis lib. VI. c. XXVI. Cuspinianum p. 35. in quo hæc verba: *Ducatus Austria & Stiria, cum pertinentiis & terminis suis quot hactenus habuit, ad nomen & honorem regum transferentes, te hactenus Ducatum predictorum Ducem, de potestatis nostra plenitudine & magnificentia speciali promouemus in regem, per libertates & iura predictum regnum tuum presentis epigrammatis auctoritate donantes, qua regiam deceant dignitatem: Si tamen ex honore, quem tui libenter addimus, nihil honoris & iuris nostri diadematis aut imperii subtrahatur.* Extat apud Goldastum Tomo vno p. 305.

§. XV.

Papa igitur Gregorius mittit legatos ad regem Gallie & Anglie, vt ferant auxilium ecclesie in extremo periculo constitutæ, mittit etiam ad alios Principes. * Immo, ipsi Friderico Imperium abiudicat, nuntiis ad Gallorum Regem missis, qui Roberto Regis Gallorum fratri Imperium deferrent, hoc tamen renuente. ** Papa etiam a. 1240. Principes Germanie Ecclesiasticos super electione alterius sollicitat, sed nihil proficit, quia isti ei rescripserunt; non esse sui iuris, Imperatorem substituere, sed tantum Electum a Principibus coronare. *** Pontifex igitur legatis & litteris missis conuocat omnes per totam Ecclesiam Romanam magistratus & principes ecclesiasticos & alios, celebraturus Paschatos festo concilium apud Lateranum, ipso primum Imp. consentiente. **** Fridericus autem concilium contra se indictum audiens, publico edicto omnes dehortatur, atque aduenientibus ab omni parte claudit vias, ***** eadem opera Romanam obsidet. Fauentiam ad summam miseriam redactam deditione capit, ***** sex exercitibus contra hostes suos constitutis. † Idecirco Entium filium suum in armis exercitatum, & fortem iuuenem Pisas mittit, qui portas & mare in illis regionibus custodiret. Quo vbi peruenit Entius, per exploratores cognouit, nauibus Genuensium vehi per altum mare multos episcopos & Cardinales. Quare Entius coniunctis sibi Pisanis cum armata classe Pisano aduersus illos progrediuntur. Patres rogauerunt conductorem, vt cursum flecteret alio, neque dimicaret proelio. Sed flux classis in qua nauigabant Cardinales, vir elati animi, noluit videri Pisanos timere, adhortatur milites, iubet arma capere, præmia victoribus promittit, sed congressu primo statim Genuensium naues succumbunt, pauci

pauci fuga elabuntur, multi cadunt, multi capiuntur. Multi abbates, episcopi, & duo Cardinales capti ad Imperatorem ducuntur, qui eos Neapolim duci atque in carceres iussit conicere, in quibus multi ex his mortui sunt. Prælatorum quidam submersi sunt in mari, inter quos fuit archiepiscopus Vefontinus, Archiepiscopus Rotomagensis cum abbatibus Chur-niacensi, Clareuallensi, & Cisterciensi, liberati sunt, rege Gallorum pro eis intercedente. ††

* Mutius lib. XX. p. 187.

** Digna admodum verba sunt Matthæi Parisiensis acta. 1239. p. 464. quæ hic legantur: circa diem illorum curicula dominus Papa scripsit Regi Francorum, solennes eidem Nuncios destinando, significans eisdem, ut haberet epistolam suam coram ipso & toto Baronagio Franciæ solemniter & memoriter legi & intelligi. Cuius summa & tenor talis fuisse perhibetur. Noueris dilectus filius ecclesiæ spiritualis, Illustris Rex, & totum Francorum Baronagium, nos deliberatione & tractatu diligenti omnium fratrum nostrorum condemnasse, & a culmine Imperiali abiudicasse Fridericum dictum Imperatorem & Robertum Comitem fratrem Regis Francorum, loco ipsius elegisse substituendum; quem etiam omnibus ecclesiæ non tantum Romanæ, sed vniuersalis duxit non sequiter adiuvandum, & efficaciter promouendum. Nulle igitur modo, tantum sponte ablatam dignitatem apertis bra-^{chiis} suspicere ne pigrescimini: ad quam opes & operam & opem abundanter effundamur consequendam. Scelera enim prædicti Friderici multiplicia, sicut iam nouit mundus, eundem irrefragabiliter condemnarunt. Ad quod, inito consilio, circumspècta prudentia Franco-rum respondit; quo spiritu vel ausu temerario Papa tantum Principem, quo non est maior, imo nec per inter Christianos, non conuictum vel confessum de obiectis sibi criminibus, exheredauit, & ad apicem Imperiali præcipit; quod si meritis suis exigentibus deponendus esset, non nisi per generale Concilium cassandus iudicaretur. De transgressionibus suis non est hostibus suis fides adhibenda, quorum Papa dignoscitur esse capitalis. Nobis adhuc insons, imo bonus fuit vicinus: nec quid sinistri vidimus de eo in fidelitate seculari, vel fide catholica. Scimus autem, quod domino nostro Iesu Christo fideliter mil. auit; marinis & bellicis se periculis confidenter opponens. Tantum religionis in Papa non inuenimus. Imo qui eum debuit promouisse & Deo militantem prote-
xisse: eum conatus est absentem confundere, & nequitor supplantare. Nolumus nosmetipsos in tanta pericula precipitare, ut ipsum Fridericum tam potenter impugnemus, quem tot Regna contra nos iuuabunt, & causa iusta præstabit adminiculum. Quid ad Romanos de prodiga sanguinis nostri effusione, dummodo suc ira satisfacere? Si eum per nos & alios deuiceris, omnes Prin-
pes mundi concubabit, sumens cornua iactantia & superbiam, quoniam ipsum Fridericum ma-
gnum Imperatorem contrinuit. Sed ne in vacuum Papale mandatum videamur suscepisse, licet magis constet hoc diuinum Imperatoris, quam nostri dilectionem ab ecclesiâ Romana deriuasse, mit-
temus nuncios prudentes ex nobis ad Imperatorem; qui quomodo de fide catholica sentiat, dili-
genter inquirent, nos super hoc certificatos. Et si nisi sanum inuenierint, cur infestandus est? Si autem, & ipsum, imo etiam ipsum Papam si male de Deo senserit, vel quemlibet mortalium usque ad interuentionem persequeremur. Quæ cum audierunt Nuncii Papales, confusi recesserunt. Adierunt igitur dominum Imperatorem Francorum nuncii solennes, ipsi mandata quæ a domino Pa-
pa receperunt, feriatim nuntiaturi. Quod cum audisset dominus Imperator, de immanitate odii stupefactus, respondit, se esse virum catholicum, Christianum; sane de omnibus orthodoxæ fidei articulis sentientem. Et addidit; non placeat domino meo Iesu Christo, ut unquam recedam a fide magnificorum patrum, & antecessorum, sequens vestigia perditorum. Inducit autem Dominus inter

Inter me & ipsum, qui me ita per urbem tam nequiter diffamavit. Et tendens manum in celum, lacrymis abortu, singultando exclamavit; Dem ultionum Dominus revidat et ultionem. Et conuersus ad Nuncios, ait; amici mei, & vni charissimi, Vere, quicquid meae inimici memsitior sanguinis mei & honoris suum ror, credo sicut alius Christianus: & si bellum mihi mouere diffinitus, non miremini si me defendam ab insurgentibus in me. Si, ero enim, quod Deus protektor innocentium, me potenter liberauit. Nouit enim Deus, quod Papa in fauorem mihi reuelatum, praecipue Mediolanensium haereticorum contra me lenat calancum, & insurgit inuentione: Sed vobis totus in gratiarum actiones effurgo, quod voluistis ante assensum per responsum vram de presenti causa certificari: Ad hac Nuntii: nohnt Deus vsuquam ascendit in cor nostrum, vt aliquem Christianum sine manifesta causa impugnemus. Nec nos pulsas ambitio: Credimus enim dominum nostrum Regem Galie, quem linea Regii sanguinis prouexit ad scepra Francorum regenda excellentiorem esse aliquo Imperatore, quem sola electio prouehit voluntaria: fufficit domino Comiti Roberto, fratrem esse tanti Regis. Et his dictis, cum dilectione & gratia Imperiali recesserunt. Et sic in hoc proposito conatus Papalis irritus euasit.

*** Albertus Stadenlis ad a. 1240. Historia Archiepiscoporum Bremensium apud Lindenbrogium s. XXXI.

**** Matthaeus Parisiensis p. 475. igitur significauerunt Cardinales, inito prolixiori concilio, domino etiam Imperatore consentiente & petente; quod iuxta petitionem suam bene volebant, vt conuocaretur concilium generale, sub quanta posset competenter celeritate, & rito celebrandum. Prafixus est igitur dies Concilii, proximo aduenientis die Pascha: vt ea die cum resurgente Domino, resurgens ecclesia valeat feliciter respirare. Mutius lib. XX. p. 187.

***** Matthaeus Parisiensis p. 485. subscriptis igitur & quibusdam aliis causis rationalibus dominus Imperator turbatus, & timens sibi laqueos preparari in Concilio celebrando, capit illud impicare, his admonitis causis pro parte praebitis. Primo igitur dominus Imperator tempus reprahendis inopportunitum, & nimis festinum, ad quod nunquam consensit praesigendum. Item, quod sicut praeloquutum fuit, & tam Papali quam Imperiali assensu determinatum, non vocat dominus Papa vocandos ad Concilium; cum vtriusque causa sit in ipso specialiter permittenda. Item, cum pro pace reformanda inter eos, & confirmanda vocandum fuit Concilium, & non ob aliud, in scripto vocationis suae non facit super hoc dominus Papa mentionem; nisi tantum sic exprimens, pro ardua ecclesiae Romana negotio, suppresso penitus pro qua causa vocari Concilium debuit principaliter: & sic obuiat Papa promissis vtriusque formati & firmati. Item, dicit dominus Imperator, quod dominus Papa ad Concilium publicos boles & manifestos Imperii vocauit & eosdem Imperialibus corrupit muneribus, vt vertantur in arcum prauium, vt traditorum nominibus in perpetuum pro rose cum suis generationibus deturpentur, quibus non sunt tam ardua statuta Imperialis committenda. Extat etiam epistola desuper ad Regem Angliae scripta p. 484. Qua ratione Episcopos ad Concilium migrantes impediuerit Imp. docet Matthaeus Parisiensis p. 492.

***** De hoc Matthaeus Parisiensis p. 493. 495. Petrus de Vineis lib. I. c. VIII. lib. II. c. IV.

† Matthaeus Parisiensis p. 495. habuit enim sex exercitus magnos, populosos, & formidabiles: vnum, quem in propria persona regebat: alium duplicem in finibus Italiae, naualem, ad obuiandum Legatis & Praetibus, consilium Imperiale spernentibus, in mari: & alium per terram iuxta maritimam; cui praefuit filius suus Henricus Rex Galiae: & Thur qui blades & vineas Lanuensium vastare non cessauit: Tertium, cum Conrado filio suo, herede Hierusalem, qui secum traxit exercitum inastimabilem & innumerabilem, ex tota Alemania & finibus adiacentibus & Impe-

Imperiali potestati pertinentibus, contra Tartaros, ipso eodem Conrado existenti Capitali, concomitantibus Ducibus Austria, Saxonie, Bavaria; & aliis Magnatibus, tam Prelatis quam aliis, quos longum est numerare, cum populari multitudine cuius non erat numerus. Qui omnes uno numero, & alacri voluntate cruce signati, contra dictos Tartaros, pro vniuersali ecclesia dimicaturi, propriis capitibus communiter parabantur. Quartum vero, in Marchia Ternisi, cuius dux existit Theobaldus, dictus Francigena, domino Imperatori amicissimus: Quantum autem, in Marchia Anconie & Vallis Spoleti: Sextum in Terra sancta, cum Radulpho Marefchallo suo.

†† Mathæus Parisiensis ad a. 1241. p. 500. Mutius lib. XX. p. 188. Alb. Stadenſis ad a. 1241.

§. XVI.

Pontifex Gregorius IX. propter hæc mala moerore confectus a. 1241. moritur, atque alius nomine Cœlestinus quartus creatur, * qui decimo sexto die pontificatus sui mortuus est. ** Imperator autem liberatis Prelatis, quos in captiuitate detinebat, Papæ electionem promouet. *** Hinc cum sedes papalis per annum, menses octo & dies quindecim vacasset, Innocentius IV. Pontifex creatur. **** Cum hoc igitur de pace sine mora magno studio agere coepit, sed cum Imp. Ecclesiæ Romanæ omnes iurisdictiones & possessiones villarum & castrorum, quibus fuerat prædotata, auferret, ***** nec censuræ Papali stare vellet, nec bona Imperii resignare, ***** huius etiam in se odium concitauit, ut statim sententiam a Gregorio IX. in Imp. latam confirmaret. ***** Cum igitur sinistra de Imp. fama audiretur, sensim ab eodem multi nobiles multæque vrbes defeecerunt. ***** Hinc motus Imp. Papæ per legatos a. 1244. satisfactionem obtulit, promittens se ecclesiæ terras restitutum, captiuos liberaturum. † Qui tamen statim iterum poenitentia ductus, resiliuit. †† Octauo igitur ante festum S. Iohannis die a. 1244. accessit Papa cum omnibus Cardinalibus ad ciuitatem Castellanam, quæ ab vrbe Roma octodecim distat milliaribus, ut vicinius Imperatori, & efficacius de pace tractaret. Sed, cum Imp. Papæ mandari faceret, se nihil facere de conuentis, nisi litteris absolutionis prius habitis, papa tamen contradicente, orta est noua discordia. ††† Dum autem Papa sutrii commoraretur, nuntiatum ipsi est, Tuscanos trecentos milites venisse, qui ipsum adprehenderent, hic attonitus, mutato habitu, velocissimo cursu in Ciuitatem veterem venit, inde Genuensium nauibus receptus, in eorum urbem fuit deuectus. †††† Inde nauigans in Gallias, Lugdunum se contulit ad Regem Ludouicum, a quo maxime reuerentia exceptus est. †††††

* Mathæus Parisiensis p. 510. qui etiam de electione noui Papæ ait: *quinque Cardinales elegerunt sextum, scilicet Galfridum Mediolanensem; & huic electioni fauisti Imperator congratulans. Tres vero residui elegerunt quartum, scilicet Romanum, cui electioni opposuit se Imperator.* Albertus Stadenſis, Monachus Paduanus. ad a. 1241. Mutius lib. XX. p. 187.

O o o o

** Mat.

** Matthæus Parisiensis p. 512. ipso quoque anno, post multas disceptationes & diuersa schismata, tam damnosa quam periculosa, inter Cardinales, Sathana seminante, suscitata, elegerunt fratres, iam pauci facti a tribulatione malorum & dolore, magistrum Galfredum Mediolanensem in Papam, virum moribus praeclitum & scientia, sed in aetate senilem iam declinantem & debilitatum. Unde cum iam vix sexdecim diebus sedisset, praenatura morte praeventus, natura debita persoluens, vitam non, ut dicitur, potionatus, sedem Papalem, imo vniuersalem ecclesiam reliquit desolatam.

*** Matthæus Parisiensis ad a. 1243. p. 530.

**** Matthæus Parisiensis p. 534.

***** Monachus Paduanus ad a. 1242.

**** Matthæus Parisiensis ad a. 1243. p. 533. interuentibus igitur nobilibus & profundis consilii personis, tractatum est diligenter de pace inter ecclesiam & Imperatorem. Sed noluit aliquo modo Imperator iurare, ut staret ecclesiastica censura absolute, nisi praecognitis causis & praenisa via, & omnibus conditionibus; nec quomodo libet quaedam acquisita, ad Imperium iure antiquo spectantia, resignare.

***** Matthæus Parisiensis p. 534.

***** Matthæus Parisiensis p. 537. obscurata est igitur non mediocriter fama Imperatoris: captus enim erat Comes Simon de Tuscis, cui fiducialiter commiserat Viterbium custodiendum, cum suis complicitibus, qui Romam, ut dictum est, captiuus trahebatur, amissumque fuit ipsum Viterbium, cum quibusdam ciuitatibus & castris circumiacentibus, ipsique Imperator quasi fugam iniiit. Denigrata est fama ipseus, & furore suscitatum, quod nunquam diuina officia audire dignabatur, vel orare, vel personas ecclesiasticas digne venerari, vel in fide catholica sane loqui vel sentire, a concubitu mulierum Saracenarum abstinere, imo potius tam Saracenos, quam alios infideles in terram Imperii vocare, & vrbes construere permisit munitissimas. Inde vrbes ac nobiles, qui ab eo defecerint, recenset.

† Matthæus Parisiensis ad a. 1244. p. 544. dum autem mundi prestigiator talibus mortales exagigaret sollicitudinibus, Imperator Fridericus, spiritu sacris consiliis sanioris, licet superficialiter humilitatus, se spondens ecclesiae Praelatis satisfacturum, hoc modo: circa securitatem designandas, ita dicimus; quod dominus Imperator offert cautionem iuratoriā, literatoriā, & fideiussoriam per Reges, Principes & Magnates, & Comites locorum. Præterea circa praedictas cautiones committit se ordinationi domini Papae, & tractatorum. Fredericus, Dei Gratia Romanorum Imperator, semper Augustus, Hierusalem & Sicilia Rex, per praesens scriptum notum facimus vniuersis, quod nos R. illustri Comiti Tholosano, dilecto affini ac fidei nostro, & magistris Petro de Vineis, & Thaddæo de Snessa, magna curia nostra Iudicibus & fidelibus nostris, specialem & plenam concedimus potestatem iurandi in anima pro parte nostra, stare mandatis domini Papae & ecclesiae super omnibus articulis, iniuriis, damnis & offensis, ante & post excommunicationis sententiam, ecclesiis & personis ecclesiasticis illatis, pro quibus olim per Gregorium summum Pontificem, contra nos ipsa excommunicationis sententia noscitur fuisse prolata. Ratam habentes, & firmum quicquid super hoc praedicti fideles nostri duxerunt faciendum. Ad cuius rei memoriam & debitam firmitudinem scriptum aurea bulla copioso (leg. typario) nostra Maiestatis impressa, iussimus communiri. Recenset inde capita quibus Papae satisfacturus sit Imperator. Extat etiam de eo epistola Petri de Vineis lib. I. c. XXXIII.

†† Matthæus Parisiensis p. 556. eademque furia inuellus Imperator, illo insigante qui primus superbiuit, a forma iurata & humilitate satisfactionis compromissa superbiendo penitus infelicitate resiliuit. Idem p. 560. has igitur dum annalis orbis temporales mutationes transcribere-

rit, Imperator Fredericus, superbia stimulis exagitatus, pœnitere cepit, quod se ecclesie, & praedictum est, humiliasset & obligasset, & calcaneo Papae insidias tetendit, & laqueos absconditos, qui tamen postea apparuerunt manifesti.

††† Matthæus Parisiensis p. 561.

†††† Matthæus Parisiensis c. l. Monachus Paduanus ad a. 1244.

††††† Mutius lib. XX. p. 187. Matthæus Parisiensis p. 572. inde post modicum mora factum, deceptis Imperatoris custodibus quos constituerat ad praecludendas Papae vias, dominus Papa, qui se insinuarat quasi hyematurus, tam de nocte, iter conficiens, quam de die, festinanter ac subito non sine multiplici periculo, aestate iam se contulit declinante Lugdunum.

§. XVII.

Tempore autem Quadragesimali 1245. Papa iterato Imp. fecit excommunicari per totam Franciam, propter quasdam nouas inuasionem, quas fecerat in suos consanguineos & personas ecclesiasticas.* Inde Concilium Lugdunense conuocat, ** id quod etiam die Lunæ proxima, post festum natiuitatis Iohannis Baptistæ incoatur. *** In hoc autem Imp. Fredericum hæreseos, sacrilegii, periurii, familiaritatis cum Soldano Babylo-niæ, & Saracenis mulierculis inculpauit. **** Miserat ad hoc Concilium Imp. legatos suos, atque inter hos Thadæum, qui ipsum strenue defendebat: ***** nihilominus Papa, præsentem potius, quam adprobante Concilio, die XVII. Kl. Augusti sententiam excommunicationis contra Imperatorem candelis accensis, promulgat, ***** & eundem ab Imperiali culmine, auctoritate propria deponit, atque hanc depositionem per totam Ecclesiam promulgat, præcipiens sub interminatione excommunicationis, ut nullus eum Imperatorem de cætero nominaret. Qua sententia per mundum volante, quidam Principum, cum multis aliis reclamabant, dicentes: ad Papam non pertinere Imperatorem vel instituere vel destitue-re, sed electum a Principibus coronare. ***** Audiens hæc Cæsar Tau-rini, coronam capiti suo imposuit, hoc ipso publice efferens, se hoc syno-dali concilio coronam suam non perdidisse. Hinc de iniuria sibi facta apud Reges & Principes Europæ conquestus, qui licet Fridericum omni-no haberent suspectum, rem tamen mali exempli esse asserabant, si Papa Principes Catholicos deponere auderet.† Hæc etiam Papæ attentata pu-blicis edictis refellens. ††

* Hæc verba sunt Matthæi Parisiensis ad a. 1245. p. 575. qui addit: & cum tale præceptum per ordinarios suos ad quendam Sacerdotem, civitatem Parisiæ inhabitantem, deuenisset, doluit, quod oportuit cum ipsum Imperatorem, quem, nescimus ob quas causas, dilexit, & curiam Romanam quam aliquando expertus fuerat, execrabatur, excommunicare, ast in propatulo toti Parochia sua die solenni populo se: audite vniuersi. Accepi in mandatis, & candelis accensis, & pulsis campanis, in Imperatorem Fredericum excommunicationis feram sententiam solennem, causam autem ignorans, non ignore gravem controuersiam & odium inexorabile motum inter eos. Scio etiam, quod vniuersi

lorum alii iniuriatur: quis cui, nescio. Sed illum, in quantum se mea extendit potentia, excommunico, & excommunicatum denuncio, alicuiusque ipsorum, videlicet ipsius, qui aui iniuriatur, & absolute iniuriam patientem, quæ tam damnosæ toti Christianitati. Quod licet verbum lenitatis, & more Francorum iocose prolatum, ore mulierum reuelatum est, longe lateque ventilatum, tandem ad audentiam peruenit Imperialera. Ipse dicti pondus librans & commendans, acis concupiscibilis dicto Presbytero duxit transmittenda. Sed dominus Papa de scurrilitate, & verbi lenitate, puniuit redargutum.

** Matthæus Parisiensis p. 570. Imp. vero Regem Galliz rogat, vt per regnum suum faciat diuulgari, vt nullus accedat ad Concilium Papale. ap. P. de Vineis lib. I. c. XXXV.

*** Matthæus Parisiensis p. 580.

**** Matthæus Parisiensis p. 581. in fine autem predicationis sue proposuit enormitates Imperatoris Frederici; scilicet hæresin, sacrilegium. Et inter alia mala, quod ciuitatem quandam in Christianitate construxerat nouam, fontem & magnam, quam Saraceni populauerat; ipsorum vitens, sed potius abiciens ritibus & superstitionibus, spreto Christianorum consilio & religione: familiaritatemque specialem contraxerat, vt asserbat, cum Soldano Babylonie, & quibusdam aliis Saracenorum Primatibus: dissolutisque & obscenis illicet illecebris, concubitus muliercularum, vel potius meretricularum Saracenarum, inferenter & impudenter poluebatur. Imponebatque ei multiplex peritium: & quod spreto veritatis tenore, nunquam pælla, nusquam promissa conseruabat. Super quibus, vt magis hæc audientes certificaret, signorum Imperialium de auro appensione communis ostendit epistolas multas, & multiplices; quibus euidenter arguit & redarguit ipsum Imperatorem, super peritio. Chronicon Augustense ad a. 1245. Vniuersalis synodus celebratur apud Lugdunum: Vbi Dominus Innocentius Papa contra Fredericum Imperatorem depositionis sententiam promulgauit. In ea Synodo fuerunt tres Patriarche, & Episcopi plurimi. Porro cause depositionis principalis, in prædicto consilio exprimantur; videlicet peritium, pacis reformata frequens violatio, duorum Cardinalium captiuatio, multorum prelatorum submersio. Quod insuper prelatos ab Ecclesiarum regimine destituit, cruces aureas, thuribula pretiosa & calices, pannos aurifriggiatos, & sacros Ecclesiarum thesauros diripuit, clericos angariis & parangariis afflixit, qui non solum traherantur ad iudicia secularia, sed & cogebantur subire duelli, incarcerationum & decollabantur, & in patibulis suspendebantur; Papales sententias se non curare asseruit. Nomen Mahometi in templo Ierosolymis in sua presentia venerari & proclamari permixit, & familiaritate detestabili Saracenis coniunctus, ipsos in cotidianis obsequiis tenuit, possessiones Ecclesie Romanæ, scilicet Marchiam Anconitanam, Ducatum Spoletanum, Beneuentum, in Apulia Archiepiscopatum habentem XXIV. Episcopos suffraganeos diruit, & alias Tuscia ciuitates. Addit de nefando isto dictorio de tribus magnis impostoribus, sed ipsum iam antea de eo fuisse inculpatum, supra §. XII. diximus. Licet etiam in hoc Concilio hæreseos crimen ipsi imputaretur. Monachus Paduanus ad a. 1245.

**** Quæ ratione Imp. defenderit Thaddæus, prolixè recenset Matthæus Parisiensis p. 581. Albertus Stadenis ad a. 1245. Imperator pro se nuncios misit, inter quos erat quidam Thaddæus, doctor legum, qui pro eo elegantissime allegauit, ita vt plurimorum sibi audientiam conquireret & fauorem.

***** Matthæus Parisiensis p. 586. altiori igitur insiliens negotio dominus Papa, licet in contrarium eleganter magister Thaddæus, procurator Imperialis, allegasset; in Imperatorem Fredericum, sine aliqua palpatione, vel dissimulatione, vel dilationis indultu, talem sententiam excommunicationis in pleno Concilio, non sine omnium audientium & circumstantium stupore & horrore terribiliter fulgurauit. Inde sequitur sententia, quæ tali modo incipit: Innocentius Episcopus, seruus

seruus seruorum Dei &c. sacro presente Concilio &c. finitur: nos itaque super praemissis, & quam plurimis aliis nefandis & execrabilibus excessibus, ac flagitiis, cum fratribus nostris Cardinalibus & sacrosancto Concilio deliberatione prehabita matura & diligenti, cum Domini nostri Iesu Christi, vices, licet immeriti, teneamus in terris, nobisque in beati Petri Apostoli persona, sit d. d. Quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in caelis &c. memoratum Principem, qui se Imperio, & Regni, omnique diuine honore, ac dignitate reddidit tam indignum, quique propter suas iniquitates atque sedem a Deo ne regnet vel imperet est abiectus; suis ligatum peccatis a Deo ac obiectum, omnique honore ac dignitate priuatum a Domino ostendimus ac denunciamus, & nihilominus sententiando priuamus. Omnesque qui ei iuramento fidelitatis aliquo modo tenentur astricti vel obligati, a iuramento huiusmodi perpetuo absoluiamus & liberamus: auctoritate Apostolica firmiter & strictim inhibendo, ne quisquam de cetero sit tanquam Imperatori vel Regi pareat, vel quomodo libet parere intendat. Decernendo quoslibet, qui denique ei, velut Imperatori, vel Regi, consilium & auxilium presterint, seu fauorem; ipso facto excommunicationis vinculo subiacerent. Illi autem, ad quos in eodem Imperio, Imperatoris spectat electio, eligant libere alium in eius locum successorem. Albertus Stadenlis ad a. 1245. Papa in eam dicto concilio, scilicet die Iacobi, contra Imperatorem excommunicationis sententiam renouauit, & eum ab Imperiali culmine auctoritate propria deposuit, & hanc depositionem per totam Ecclesiam promulgauit precipiens sub interminatione excommunicationis, ut nullus eum Imperatorem de cetero nomenclaret. Monachus Paduanus: Anno Domini MCCXLV. circa festum sancti Iohannis Baptiste, factum est Concilium maximum Lugduni, ad quod eundem Imperator personaliter ire contempsit. Unde propter contumaciam eius & innumerabilia mala que fecerat contra Ecclesiam, Innocentius Papa residens in Concilio de assensu & consilio Prælatorum & totius concilii protulit contra Fredericum depositionis sententiam, iuste patre & consensu. Forpataque sententia prolata a summo Pontifice ita fuit: Volentes, inquit Apostolici, diuinam sententiam præponere sententiæ nostræ, denunciamus, Fredericum a Deo excommunicatum, & depositum ab omni honore Imperii & Regni. Addentes vero sententiam nostram diuinæ sententiæ, excommunicamus Fredericum & deponimus ab omni honore Imperii atque Regni. Guil. de Podio Chron. c. XLVII. Sequenti anno Domini MCCXLV. Dominus Papa summum Concilium celebrauit ibidem, cum Prælati Cisalpini & ceteri de Regno Francia, & Hispaniis, & ibi deposuit Dominum Fredericum ab Imperio per sententiam definitiuam. Extat sententia excommunicationis etiam in c. 2. de sententiâ & re iudicata in 6to, apud Cherubinum Magno Bullario Romano Tom. I. p. 112. in Schardii præfatione ad Petri de Vineis epistolas. Fragm. Histor. ap. Vrsinum Tom. II. p. 91. Trithemius Chr. Hirsang. ad a. 1246. Quod autem propria auctoritate hoc fecerit, satis patet ex locis ante adductis, latius etiam hoc demonstrauit Natalis Alexander Hist. Eccles. Sec. XIII. dist. V. §. 8. Solus Monachus Paduanus consensus Prælatorum facit mentionem.

***** Verba sunt Alberti Stadenlis ad a. 1245.

***** Mathæus Parisiensis p. 595. cum autem hæc omnia audisset & intellexisset dominus Imperator Fredericus, sic se præ indignatione capiens, in vehementissimam iram exarduit. Toruque vultu omnes circumstantes aspiciebat intonuit, dicens: abiicit me Papa iste in Synodo sacra, priuans me coronam? Unde tanta audacia? Unde talis temeraria presumptio? Vbi nam sunt clucelle mee, thesaurum meum portabilem continentes? Et cum allata fuissent, & coram eo eius iussu referata essent, ait: vnde si iam sunt amissa corona mea. Reperit amiguitur vnam imposuit capiti suo. Et coronatus erexit se, & minacibus oculis, voce terribili & insatiabili corde, dixit in propatulo: non adhuc coronam meam perdididi, vel Papali impugnatione, vel Synodali Concilio, sine cruento perdam certamine. Ad tanta prorumpet fastigia vulgaris superbia, si me præcipuum Prin-

cipem, quo non est maior, imo cui nec est par, ab apice dignitatis Imperialis valeat precipitare? In hoc tamen conditio mea melioratur. In aliquo tenebar illi obedire, saltem venerari. Nunc autem ab amore & veneratione, nec non & ab omnimoda pacis absoluior adversus Papam obligatione. Ex tunc igitur efficacius & vigilantius, ut dominum Papam gravaret, in thesauris, consanguineis, & amicis eius damna & iniurias irrogavit.

† Extat epistola Friderici ad Ludovicum Regem Franciæ, apud Petrum de Vineis lib. I. c. III. atque alia ad Angliæ Regem super hac depositione conscripta apud Matthæum Parisiensem p. 596. qui hæc subnectit: hæc cum ad Christianissimos Francorum & Anglorum Reges nuntiata pervenissent, patuit luce clarius ipsis & eorum Magnatibus, quod Fredericus libertatem ac nobilitatem ecclesiæ, quam ipse nunquam auxit, sed magnifici antecessores eius malo grato suo stabilierunt, toto conamine studuit annullare; & de bereis per id ipsum se reddens suspectum, merito omnem quem hactenus habebat in omni populo igniculum fame propria prudentia & sapientia, impudenter & imprudenter exstinxisse atque delensit. Reges tamen memorati, quia muliebres videretur & inhonestum statim infestare, quem prius protulerant, non sine murmure siluerunt adhuc diffimulantes. Ac per hoc domini Papæ conditio meliorata respiravit. Unum insuper omnes angebat tam Principes quam Prælatos vulnus angustia, futura pericula ratione prævia ponderantis. Eo quod etsi dignus multipliciter fuerit Fredericus deprimi, & omni honore privari: tamen sicum, Deo iuvante, auctoritas Papalis irresistibiliter deponeret, Romana ecclesiæ, gratia Dei abutens, in posterum in tantam elationem, & intolerabilem superbiam sublevaretur, quod Principes Catholicos infantes & iustos, & præcipue Prælatos, quavis levi causa vel deponeret, vel deponere probe contaminaretur, loquendoque sublimia: gloriandoque dicerent Romani licet a plebeia stirpe precreati: nos ipsum maximum dominum & Imperatorem Fredericum conculcavimus, & quies, qui nobis temere credis resistere? Et ita provocati nobiliores, contra eos leuabant calcaneum? Deoque vindice, auctoritas Romana poterit deperire. Extat querimonia Friderici II. super hac sua depositione apud Petrum de Vineis lib. I. ep. I. in qua hæc verba: de celo namque si bene recolui, descendit linteam super Petrum, cui surge, massa, & comede, dictum est, dum oraret: qui tamen immunda noluit manducare, dura quamvis esset esurie stimulatus. Tu vero ad hoc vinum, ut comedas, in cuius vase & cibus aureis scriptum est: Bibo bibis, cuius verbi præteritum sic frequenter in mensa repetis, & post cibum, quod quasi raptus usque ad tertium cælum, Hebraice, Græce loqueris & Latine. Postquam autem impleta fuerit vino ventris ingluies, & stomachus usque ad summum eius, tunc super pennis ventorum assumas te sedere. Tunc tibi Romanorum subest Imperium: tunc adferunt tibi munera reges terra; tunc vinum mirabiles facit exercitus: tunc tibi serviunt omnes Gentium nationes. En sobrium Papam!

†† Extat Friderici II. Epistola ad Henricum III. Anglorum Regem apud Matthæum Parisiensem ad a. 1246. p. 614. in qua hæc verba: nam etsi nos nostra Catholica fidei debito suggerente manifestissime fateamur, collatum a Domino sacrosancta Romana sedis Antistiti, plenarium in spiritualibus potestatem, quantumcumque quod abis, sis ipse peccator, ut, quod in terra ligaveris, sit ligatum in cælis, quæ solueris, sit solutum, nusquam tamen verum legitur divina vel humana sibi lege concessum, quod transferre pro libito possis Imperia, aut de puniendis temporaliter in privatione Regnorum Regibus aut terra Principibus iudicare: cum licet ad eum a iure & more maiorum, consecratio nostra pertineat, non magis ad ipsum privatio seu remotio pertinet, quam ad quoslibet Regnorum Prælatos; qui Reges suos prout assidet, consecrant & innungunt. Hinc extat decretum de usurpatione Papæ Romani in iurisdictione & auctoritate seculari apud Goldastum Tomo 6no p. 306. atque alia, de iniuriis Pontificum Romanorum, in Imperatorem & Principes Imperii, iniustaque eorundem tyrannide & usurpatione apud Goldastum Tomo III. p. 372.

§. XVIII.

Dum prædicta fierent apud Lugdunum, Imperator veniens Veronam, cum filio suo, Conrado, & cum quibusdam Principibus Alemanniæ & Baronibus Lombardiæ sibi fauentibus, solenne Colloquium celebrauit. Quo factò, simulans, se simul cum Conrado, filio suo, velle ad Concilium properare, iuit vsque Taurinum: vbi primo audiuit, contra se depositionis sententiam promulgatam. Tunc reuersus est Cremonam, ibique negotia Imperii ordinauit. Post in Apuliam quam citius est reuersus, & Conradum velociter in Alemanniam destinauit.* Interea Papa sollicitari fecit Principes, quos ad Imperium regendum credidit idoneos, vt aliquis eorum onus Imperii sumeret & laborem, promittens ei, quicumque Imperium assumeret, consilium & auxilium pariter & fauorem.** Tandem Henricus, Landgravius, cognomento Raspo, Papæ euictus precibus,*** iuxta Herbipolim in ascensione Domini, a Moguntino & Colonienfi & quibusdam Principibus in Regem eligitur, & subito crux contra omnes infideles a Moguntino solenniter prædicatur, & omnis illa Principum & nobilium collectio crucis caractere insignitur.**** Papa etiam omnes Principes Alemanniæ per legatos sollicitauit, vt Fridericum defererent, & pro hoste Ecclesiæ manifesto eum reputarent, & Henrico, tanquam filio obedienciæ adhaerent. Etiam ad Soldanum Papa nuncios destinauit, eum intendens a familiaritate abstrahere & amicitia Friderici quondam Imperatoris.***** Mediolanenses etiam Henrico adhærebant, quos tamen in ordinem iterum redegit Fridericus.*****

* Verba sunt Monachi Paduani ad a. 1245.

** Verba sunt Alberti Stadenfis ad a. 1245.

*** Albertus Stadenfis c.l. Matthæus Parisiensis, 533. 561. & 602. temporibus quoque sub eodem cum persuasisset dominus Papa, vt ipsi nobiles Alemanniæ, ad quos spectat ius electionis, nouum sibi elgerent Imperatorem, & aliqui consensissent, maxime Archiepiscopus Colonienfis Conradus, in Landgraviu Dauingia, idem Landgravius malens pacem cum securitate, suo contentus Ducatu, quam anticipis belli certamina & fata belli fortuualis experiri; maxime contra Fridericum, bellicis negotiis multoties expertum, & vulpinis fallaciis argumentosum; tenuit acquiescere, vel tanta temeritatis consentire. Dominus autem Papa confortans eum & animans, promissi ei suum & vniuersalis ecclesiæ patrocinium. Monachus Paduanus lib. I p. 591. sagacissimum Innocentium Papa direxit in Alemanniam Nuncios, ad monendum Principes, vt eligerent aliquem strenuum Virum, ad Imperium gubernandum. Tunc illi conuenientes, ad tantum negotium peragendum, elegerunt Virum Catholicum, strenuum, Nobilem, sapientem, benignum, & constantem, Landgraviu de Thuringia, Deo & hominibus gratiosum. Ille autem electioni de se factæ assensum præbuit.

**** Albertus Stadenfis ad a. 1246. Fragmentum Historicum apud Vysitium p. 91. Principes Alemanniæ, scil. Archiepiscopus Moguntinus & Colonienfis & Treuerensis, cum cæteris Episcopis, Argentinensi, Messensi, Spirensi, & aliis, elegerunt apud Herbipolim, Henricum, Land-

grauum Thuringia, in R. gem. Matthæus Parisiensis ad a. 1246. p. 615. Chron. Augustense ad a. 1246. Monachus Paduanus ad a. 1245. Conradus Moguntinus in Chronico p. 575. Io. Vito Duranus p. 8.

**** Verba sunt Alberti Stadenfis ad a. 1246.

***** Matthæus Parisiensis ad a. 1245. p. 602. Mediolanenses quoque & Italici Mediolanensibus confederati, missis suis nunciis solennibus, prudentiam memorati Landegravii pupil-
larumtatem vocantes, ipsi Consilium in omnibus esse ex & auxilium promiserunt; si in electionem
de se factam consentiret, contra dictum Fredericum apostatam, excommunicatum deicellum, Deo
& Ecclesie turpiter probatum. Quod cum audisset Imperator Fredericus, iratus nimis infremuit;
ad id quod de aduersitate eius caput extulerant inimici; prebra probis, minasque minis accumu-
lantes. Et totus insurgens ad vindictam, ordinatis armatorum infinitorum legionibus, & positis
a tergo cautius insidiis, quibus præerat Henricus filius eius, Rex Sardinia, ipsos Mediolanenses,
quos præcavit, & moris illis est, exituros, ad prælium provocauit. At ipsi cæternam exeuntes
imposteriti, & insularum ignari; inuenerunt in ipsum Fredericum alacriter. Quod videns Rex
Sardinie Henricus, suum exercitum Mediolanensibus & sua ciuitati interponens, excepit eos in ora
gladii; stragem faciens magnam & miserandam. Cives autem respicientes, viderunt reditum sibi
præcludi, & suo aditum ciuitatis in dissolutionem & desperationem præcipitati sunt; & cecide-
runt ex eis multi cruciati, de se tamen cruentissimam victoriam Friderico relinquentes. Cecide-
runt itaque utrobique innumerabiles; ita ut hoc cognoscentes inconsolabiliter tot Christianorum ca-
dem deplorarent.

§. XIX.

Insequenti anno 1246. per Ludouicum IX. Gallorum Regem, Papæ Lugduni adhuc commoranti compositionem obtulit Imp. his conditioni-
bus, ut in terram sanctam, nunquam rediturus, abiret, quoad viueret,
Christo ibidem militaturus. totum regnum cultui Christiano restitaturus,
ita scilicet, ut filio suo loco ipsius in Imperiali dignitate substituto, pie
dispensetur cum eodem Friderico, & absoluator benigne; Papa tamen
abnuente. * Inde cum precibus nihil valeret, misit contra Henricum fi-
lium suum Conradum, ut Comitatus Francofurti indicta impediret qui ta-
men commisso haut procul Francofurto cum Henrico in die Oswaldi
proelio, victus aufugit. **

* Hæc prolixè narrat Matthæus Parisiensis ad a. 1246. p. 610.

** Alb. Stadenfis ad a. 1246. Rex novus in Frankenuorde festo Iacobi proximo, curiam
indixit, & cum ibidem Rex Conradus ei cum plurimis occurreret, fugatus est, multis suorum tam
Capitaneis quam nobilibus captiuatis. Fragn. Histor. p. 92. electione vero facta, idem Rex præ-
fixit Principibus curiam solennem apud Franckenfurt. Cum autem Fridericus depositus Imperator
filium suum Conradum Regem in Altemannia haberet, ille curiam præfixam in Franckenfurt præ-
uenire cupiens, & impedire volens, collegit magnum exercitum, & venit ad campos apud Francken-
furt. Henricus vero Rex, qui curiam præfixit, cum Episcopis & factoribus Ecclesie colligit etiam
magnum exercitum, & insequatur Conradum Regem usque ad eosdem campos: ibique facta est
pugna, & maximus consilius inter prædictos duos Reges, in festo B. Oswaldi, & Deo dedit victoriam
Ecclesie, & Regi Henrico: Conradus autem Rex fugiens amisit multos milites, & maxima bona,
& imposuit Suenis, quod ipsi cum infideliter perdidissent. Hist. Landgr. Thur. c. LII. Matthæus
Pari-

Parisiensis ad a. 1246. p. 616. *comperiens igitur Fredericus memoratum Landegravium, annulum suum, in sui dedecus & ruinam, Papa procurante, in Alemannia procreari, & thesauris Papalibus abundanter saginari, nobiles quoque quamplures Germani eidem indissolubiler adherere, obstupuit & doluit vehementer. Misit igitur contra eum, filium suum Conradum cum manu militari non minima, & eidem hostiliter resistere dimicando. Sed in die certaminis, qui certius eundem Conradum iuvare tenebantur, corrupti Papali, & dicitur, pecunia, in campo dominum suum fugitivi, vel potius ad partem adversantium conuolantes, tarpiter reliquerunt. Unde visus dictus Conradus, ad patrem suum fugitivus & inglorius remeavit.* Monachus Paduanus, Trithemius ad a. 1246. Ann. Colmar. Siffridus, Compil. Chron. ad a. 1247. M. Chron. Belg. p. 237. 242. Cont. Lamberti ad a. 1247. Male igitur Krantzius Henricum a Conrado victum fuisse dicit Saxonia lib. VIII. c. XIV.

§. XX.

Creuit inter hæc Maiestas Imperatoris, Bela enim a Tartaris nimium agitatus, atque ex regno pulsus, auxilium a. 1244. petiit ab Imp. ab eodemque restitutus, Vngariam Imperio subiecit, se de trecentis militibus Imp. exhibendis, obligans.*

* Matthæus Parisiensis ad a. 1244. p. 545. *per eosdem dies, Rex Hungaria, expulsus de Regno suo per Tartaros, ad alas protectionis Imperialis conuolauit, ab eodem in tali articulo consilium efficax & contra communes hostes petiturus. Habito igitur diuturno & secretissimo consilio, procuratum est, quod Dominus Imperator ab irruptione hostili & barbarica potenter Regnum Hungaria liberaret, & scilicet, dictus Rex Regnum illud liberatum & pacificatum ab ipso Imperatore, & deinceps ab Imperio teneret, quasi a domino capitali. Misso igitur innumerabili exercitu, Imperator Regnum memoratum, non sine magnis sumptibus & periculis, ab inhumanis Tartaris liberavit & eisdem procul a finibus Regni potenter & prudenter eliminavit. Fuerunt qui dicerent, quod machinante Imperiali astutia illuc pervenerunt isti detestandi Tartari, dominatus Imperatoris attendentes et obligati, hæc omnia facientes, & Imperator Regem et Regnum saliter potestati suæ subingaret. Sed hæc liuidorum susurra sunt, nec credi debet oblocutio hæc. Igitur liberato Regno Hungaria, et Rege pacifice vestituto, subiecta facta est Hungaria Imperio, et obligata in trecentis militibus, et eorum sequela, Imperatori in consiliis pugnaturæ fideliter exhibendis. Extant de eo epistolæ Friderici apud P. de Vineis lib. I. c. XXIX. et XXX. quam ita concludit: ecce enim; quod Rex Vngaria regnum nostræ ditioni subiecit, dummodo defensionis nostræ clypeo protegatur. Tacente vero de hoc Scriptores Hungarici, Bonfinius tamen auctor est Rer. Vngar. dec. II. lib. VIII. p. 211, Belam ab Imp. auxilium petiisse.*

§. XXI.

Interim quidam ex familiaribus Friderici a. 1246. instinctu Papæ coniurationem contra Fridericum intentabant, quæ tamen ad effectum minime fuit deducta.* Insequenti anno 1247. mortuo Henrico, misit Papa quatuor Cardinales in præcipua Europæ regna, qui omnes Christianos contra Fridericum, eiusdemque filium Conradum concitarent, & pecuniam extorquerent ad Fridericum expugnandum,** curauit etiam Guilielmum Batauum in Regem Germaniæ eligi.*** Fridericus interea omnes Apu-

P P P

los,

los, Siculos & Calabres fecit homagium filio suo Henrico præstare. Inde Henrico filio suo, quem Sardinia Regem fecerat, mandauit, vt Genuensibus, quorum primores Papæ erant consanguinei, pararet insidias. Quod & ipse fecit, vnum ex Papæ propinquis capiens & suspendens. Quod cum audisset Papa, Fridericum cum dicto filio suo denuo excommunicauit. ****

* Totum conspirationis negotium Fridericus Imp. Anglorum Regi Henrico III. per epistolam exponit, quæ reperitur apud Matthæum Parisiensem p. 622, in qua socii conspirationis his verbis exponuntur: *conspirantibus in necem nostram aliquibus excellentia nostra fidelibus, quinimo domesticis potius & alumni, videlicet Thebaldo Francisco, Iacobo de Morra, Pandulpho de Phasanellis, Guilhelmo de sancto Seuerino, & eorum compliis, ac nobis per aliquos ex contrariis factionis ipsius conspiratione nefaria reuelata, ex ipsorum manibus vitam nostram innoxiam, mirabiliter Deus reseruauit. Quod autem Papæ hoc instinctu fuerit factum, patet ex eadem epistola: prædicti namque facinorosi patratores, tam fugitiui videlicet, quam obsessi, fratrum Minorum stipati consortio, crucis ab eis signo recepto, contra nos auctoritatem summi Pontificis per Apostolicas literas pretendentes, negotium apertum se gerere sacrosanctæ Romanæ matricis ecclesiæ, prædicant, ac prædictæ mortis & exheredationis nostræ, summum Pontificem sic assentunt incentorem. Hoc ipsum captiuum præfati, quos in expugnatione castri Sale, fidelium nostrorum prompta deuotio carceri mancipauit, in spontanea & extra confessione sua, quando mentiri nefarium existimant, morientes coram omnibus sunt confessi.*

** Matthæus Parisiensis ad a. 1247 p. 633. *hoc autem cum audisset dominus Papa, satius dolore cordis intrinsecus, quatuor Cardinales, Legatos solennes, per quatuor Christianitatis partes, plenitudine potestatis eis concessæ transmittit armatos; vt ipsum Fredericum & eius filium Conradum, talia ausum & attentantem, scandalizarent, & omnes Christianos in ipsum inuadendum & persequendum, & si possent conterendum, diligentissime & efficacissime, in omnium peccatorum suorum remissionem, animarent. Thesaurum insuper modis omnibus, quibus Romana curia scire consuevit, astuta auaritia, & auara astutia, argumentose studerent vnde cumque extorquere, ad ipsum exosum Fredericum expugnandum. Vnmigitur Legatum in Alemanniam, aliud in Italiam, aliud in Hispaniam, aliud vero in Noruegiam destinauit: præter quosdam Legatos sophisticos cum magna potestate, quos in Angliam subdole sine insignibus, ne videretur manifeste privilegium domini Regis infringere, duxit transmittendos. Ipse Imp. ad Regem & Barones Franciæ apud P. de Vineis lib. I. c. XX. occulte nuntium ad principes destinauit, per quem mandauit eisdem, vt nullum de filiis nostris, vel de genere nostro in regem sibi assumrent, prout iidem principes nobis postmodum resulerunt.*

*** De quo in sequenti dissertatione.

**** Matthæus Parisiensis p. 634. *cum vero horum temporum curricula volueretur, suspecta memoria Fredericus, quem Imperatorem nominare vel dicere prohibemur, fecit omnes Apulios, Siculos & Calabres facere homagium ligium dilectissimo filio suo Henrico; Quem de gremio sibi charissima Imperatricis Isabella, sororis videlicet domini Regis Angliæ, susceperat, ad robur Imperii & munimen. Quod audiens idem dominus Rex, dicti pueri auunculus vehementer, nec immerito latabatur. Audiens autem Fredericus quod in lesionem famæ suæ & status, dicti Legati per diversa mundi climata mitterentur, significauit Henrico filio suo, Regi scilicet Sardinia, & Iannensibus, præcipue domini Papæ consanguineis, affinis, & amicis, etiam mortis præpararet insidias. Quod*

Et ipse efficaciter adimplere procurauit, ne patri inobediens videretur. Unde quendam domino Papa propinquum, quem inter omnes sibi propinquos, licet vniuersos supra modum dilexisset, magis dilexit; hostiliter cepit & suffendit. Quod cum audisset dominus Papa iram ira, & odium odio stomachatus concurrens, ipsum Fredericum cum filio suo memorato, tanti mali machinatorum die parascienes adeo horribiliter excommunicauit; & audientibus & videntibus horrorem incussit vehementem. Quod cum audisset Fredericus, infremuit, & ait; Sic fecerunt Iudai, qui Christum crucifixum & mortuum in cruce lancea vulnerarunt.

§. XXII.

Inde Fridericus circa æquinoctium autumnale 1247. versus Lugdunum, vbi Papa adhuc morabatur, cum innumerabili exercitu properabat, qui Parmenses contra Imp. concitabat, sese cum Mediolanensibus aliisque Imp. inimicis confœderantibus. Imp. igitur reuersus cum omni exercitu, Parmam arctissima obsidione includit, ædificari etiam fecit iuxta Parmam, ciuitatem quandam magnam & populosam, quam Victoriam vocauit.* Verum asperitate hyemis cogente, militia ciuitatum ex vtraque parte est reuersa. Friderico igitur in vrbe Victoria adhuc commorante, Parmenses facta eruptione, exercitum Friderici dispergunt, arma, thesaurum, viualia, tentoria, vtensilia, captiuos reducentes & reportantes.** Conradus etiam filius quem in Germania contra Guilielmum Batauum reliquerat, ab ipsius adfœclis a. 1248. victus, ad patrem suum in Italiam fugere fuit coactus.***

* Matth. Parisiensis ad a. 1247. p. 640. cum vero Sol ad æquinoctium vergeret Autumnale, Fridericus cisalpinus, versus Lugdunum, vbi Papa morabatur, cum innumerabili exercitu properabat: Unde vehementer timebatur, ne in Papalem personam & Cardinales, & alias personas ecclesiasticas, hostiliter irrueret; cum prudenter procurante Papa, qui Parmenses animauerat, & non minimam pecuniam & efficacem inuicem eis promiserat; ipsa ciuitas tota Parmensis, qua antea armis cum F. steterat, præparauit se constanter ad resistendum eidem Mediolanensibus & aliis qui eundem F. oderant, subito considerata. Quo audito, idem F. præ furore vix se capiens, totus ascenditur ira beuementer; eo quod a proposito per rebelles renouabatur. Reuersus est igitur cum omni exercitu suo, & ipsos Parmenses obsidione vallatos & violententer occupatos, grauissima, sanguinem prædiores, puniret vilitate. Papa igitur a timore beuementissimo, quo perurgebatur aliquantulum respirauit. Obsessa igitur ciuitas terribiliter, cepit Imperator adificare extra Parmam quasi quandam ciuitatem grandem & populosam, & ipsi Parma parificari videretur, & vocauit illam Victoriam, iurauitque se non inde recessurum, donec obsessos violententer ac viriliter occuparet. Et intra breue tempus eis beneficium fluminis abstulit, nec obsessis poterant Mediolanenses, vel aliqui alii, in quibus habebant fiduciam, patrocinari. Unde infra tres menses desiderabant dextras dædæ Friderico; rogantes ea qua paxis erant. Sed cinium suspectorum humiliationem Frecescunt. Qua ratione etiam Fridericus omnem gratiam Parmensibus denegauerit, tradit idem Matthæus p. 643. Immo certam sibi victoriam promittit in epistola ad Capuanos, apud P. de Vineis lib. II. c. XXXVII. Monachus Paduanus ad a. 1247. De hoc inuere ipse Imp. ad Capitaneum regni Siciliæ apud P. de Vineis, lib. II. c. XLIX.

**** Monachus Paduanus:** Anno Domini MCCXLVIII Frederico in Viſſoria reſidente, in medio Februario, Legatus & Parmenſes inito conſilio, de ciuitate vniuerſimode exiuerunt irruentesque in Viſſoriam, ipſam ſine mora ceperunt, captamque protinus cremauerunt. Fredericus vero verſus Cremonam fugam arripſens, vix euaſit: dimiſſis ibidem diuitiis inſinitis. Parmenſes autem multis captis & occiſis de ipſius exercitu, Carotum etiam a Cremonenſibus habuerunt. C. larius hæc narrat Matthæus Pariſ. *ada.* 1248. p. 648. Hanc victoriam ſingulari epiſtola Mediolanenſibus narrant Parmenſes in Matthæi Pariſienſis *Addamentis* p. 1089. Ipſe vero Imp. cladem ſuam narrat Principibus & vniuerſis fidelibus, apud P. de Vineis *lib. II. c. V. & XLI.* Pand. Collenuſius *lib. IV. p. 147.*

***** Matthæus Pariſienſis** *ada.* 1248. p. 651. *Voto igitur ſuo potitis Archiepiſcopis, & piſcopis, Prelatis, & Magnatibus aliis, qui ſauebant eccleſiæ, ecce Conradus Federici filius, Rex iam caſſatus & ſupplacatus, dum ad liberationem ciuitatis potenter ſeſtinaret, potentius occurrit venienti alius exercitus Alemannorum per Legatum procuratus, copioſus, & fortis valde, eidem Conrado in ore gladii reſiſtens truculenter: cui exercitus præſuerunt Maguntinus, de Meſcia, in Lotharingia, & de Strathemburg, Archiepiſcopi, cum innumerabilibus ſuorum aciebus, & inſinitis legionibus de Friſia, de Goba, de Ruſcia, de Dacia, & de partibus Germania, & Germania conterminis, cruce ſignatis, qui omnes vno animo ſuccenſi, imo quaſi vnus homo, ipſum Conradum impetnoſe repellentes cum vniuerſo exercitu Federicali & ſuo, fugam triumphaliter inire coëgerunt. Et ſic confuſus recedens filius ad patrem ſine Spiritus Sancti conſolatione, equinis non parcens latribus, ocus conſolauit.*

§. XXIII.

Dum igitur ulterius contra Papam arma moueret & a. 1249. Marchiam Anconitanam caperet Fridericus, grauiter diffamatur: * Petrus de Vineis etiam Romanorum artibus corruptus, per Medicum ſuum venenum in potu medicato Imp. obtulit, ſed re detecta, ipſi coniuratores in mortis poenam inciderunt. ** Eodem anno Enſius, Sardinia Rex, filius Friderici naturalis, Parmenſes per inſidias cædit, *** verum dum Mutinenſibus auxilia ferrer, a Bononiensibus per inſidias captus, in ignobili captiuitate conſenuit ****

* Extat de eo inueſtiua Epiſtola Cardinalis Reinerii in Imperatorem apud Matthæum Pariſienſem *ada.* 1249. p. 660.

**** Matthæus Paris** *ada.* 1249. p. 662. *eodemque anno, Fredericus diuerſis arduis cauſis vndique exagitatus, qui citra montes Veneras, & dominum Papam inuaderet, rediit in Apuliam, & dicitur potionatus. Qui cum graniter inſirmaretur, conſilium habuit a ſuis phyſicis & purgationem medicinale, & poſtea quoddam balneum ad hoc ſpecialiter præparatum, acciperet. Habuit autem magiſter Petrus de Vineis, qui ipſius Friderici familiarisſimus conſiliarius & ſingularis anima illius cuſtos fuerat, quendam phyſicum ſecum, qui ex præcepto tam Friderici quam ipſius Petri, ad purgationem diſtans neceſſaria præparaturus, ſubdolum acceſſit: de conſilio enim ipſius Petri, Venenum leuiferum & effeacx valde potioni immiſcuit, & balneo, & dominum ſuum in ipſis perimerent conſident. m. Eccleſia autem inimici dixerant, quod dominus Papa ad hoc facinus cor Petri emendando muneribus & pollicitis maximis inclinaret. Fridericus vero ſuper hoc ſcelere per aliquem amicorum ſuorum in ipſa hora, qua ſumendus fuit potus ille prætaxatus, ſecretius præmonitis & plenius adolus, Phyſico potionem offendentis & Petro ait: Amici, conſidit in vobis anima mea. Caneatis,*
ſup.

supplico, ne mihi in vobis confidenti virus pro medicina porrigatis. Cui Petrus: o Domine mi, pluries dedit iste meus Physicus salutarem vobis potionem, quare modo formidatis? Fredericus autem ostendens cyphum Physicus dixit, terno tamini aspectu, & posita a tergo custodia, ne euadere possent proditores: propina mihi potum dimidicando. Physicus igitur obstupefactus, & sibi conscius de scelere, simulans offendiculum pedibus lapsus fecisse, corruit in faciem suam, & Venenum effudit pro maiori parte. Minimam autem, quae supererat partem, damnata quibusdam iussu extractis de carcere dare, & statim miseris animas exhalaverunt. Certificatus igitur de prodicione lesbifera sibi preparata, iussit Physicum suspendi, & merito Petrum excoziatum per multas Italia & Apulia civitates fecit adduci, & in propatulo communi omnibus, conceptum facinus confiteretur. Tandem iussit eum F. de Pisana, qui ipsum Petrum inexorabiliter oderant, praesentari parimendus. Quod cum audiret Petrus, ne arbitrio hostium moretetur quia, & dicit Seneca: arbitrio hostis mori, est bis mori: ad columnam, ad quam alligatus fuerat caput fortiter allidens, seipsum exercebat. Pandolphus Collenutius *Hist. Neapol. lib. IV. p. 178.*

*** Matthaeus Parisiensis ad a. 1248. p. 664. sub eisdem quoque temporibus, Parmenses, ad quorum consolationem & sustentationem contra Fredericum dominus Papa multum transmiserat cum militari praesidio pecuniam, dum ad quoddam castellum, quod non longe a civitate ad sui tuitionem construxerunt, ducentes milites ad eius defensionem mitterent, Ensis Rex Sardiniae, filius scilicet Frederici, inde secretius praemonitus, paratis insidiis incautos omnes occupavit. Quos cum vellet in conspectu civium suspendere, significaverunt ei cives, quod si ipsos suspenderet, ipsi quos detinebant captivos de exercitu Frederici, illico talionem rependentes, patibulis praesentarent: & sic captivos pepercis Ensis, ipsos redimendos & alternandos pro tempore reservando. Quod cum audisset dominus Papa, pecuniam suam ipsis civibus missam fructu penitus caruisse, inconsolabiliter doluit: hanc victoriam fidelibus suis narrat ipse Imp. apud P. de Vineis lib. II. c. XLII.

**** Matthaeus Parisiensis ad a. 1249. p. 665. eodemque anno, mense scilicet Maio, Ensis filius Frederici naturalis, Rex Sardiniae, dum comitantibus Regimenensibus iter faceret circa partes Bononiae vicinas, & hostes suos damnificaret, Bononienses praemoniti, parati occultis insidiis, subitum impetum fecerunt in ipsum incaute procedentem ad pontem sancti Ambrosii, qui est in medio itinere inter Bononiam & Cremonam. Et facto congressu acerrimo, sic cades non minima, & victa est pars Ensis, & captus est ipse Ensis, & cum ipso posteriores familiae suae circiter ducenti milites, & quamplures Cremonensium & Regimenensium, & populus bellicorum numero suus, & traditi sunt Bononiam incarcerationi. Et, cum ad arbitrium hostium suorum, crudeliter nimis & inhumane tractarentur, dederunt, captivi Bononiensibus, & mitius tenerentur, vinculis aliquantulum relaxatis, octodecim milia librarum, de moneta Imperialium, quae tantum fere valet, quantum essetlingarum. Monachus Paduanus ad a. 1249. eodem anno in Principio Iunii, bellicosus Rex Encius, filius Federici, captus est, a Bononiensibus cum militia copiosa: quapropter Bononienses sunt & sydera elevari. Unde Mutinenses necessitate compulsi, se Bononiensium dominio subdiderunt. Respondet Fridericus Mutinensibus hunc casum dolentibus apud P. de Vineis lib. III. c. XLVII.

5. XXIV.

Fridericus interim morbo correptus, concordiam denuo Papae obtulit & satisfactionem, hoc tamen renuente. * Interim a. 1250. Parmam per insidias capit Imperator, Bononienses nuncios ad ipsum mittebant, satisfactionem offerentes. Avinionenses quoque atque Arelatenenses fidelitatem

promiserunt. ** Alt Imperator in Apulix quodam castro Florentino, sex milliaribus Luceria distante, Idibus Decembris ipsa die Lucix 1150. morbo corpreptus, & non sine suspitione veneni in die S. Stephani fuit defunctus, *** licet etiam alii a Manfredo, filio naturali ipsum fuisse suffocatum perperam dicant. **** Absolutus primum, habita poenitentia, ab Archiepiscopo Palermitano, assumpto, vt dicebatur, habitu Cisterciensium, ***** atque Panormi sepultus, ***** prout testamento suo ordinauerat. †

* Matthæus Parisiensis ad a. 1249. p. 665. eodemque tempore mortuus est quidam alius Frederici filius naturalis in Apulia. Ipsemet etiam Fredericus percussus est morbo, qui dicitur Lupus, vel Sacer ignis, vnde tot oppressus aduersitatibus, inconsolabiliter doluit. Vnde humiliatus, secundum illud Davidicum: Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum, Domine: obtulit honestam pacis formam domino Papa. Sed Papa lætificatus de aduersitatibus suis, noluit quæ obtulit acceptare: Vnde multorum incurrit indignationem & rancorem Nobilium, qui ceperunt ipsum Fredericum consolari, & eidem adherere, & superbiam serui seruatorum Dei detestari. Matthæus Parisiensis ad a. 1250. p. 670. diebus quoque sub eisdem, adeo inualuit Frederici potentia in odium Romæ curiæ, vt extortatis VVilhelmo de Hollandia & Petro Cacerbio Legato suo, multis potentes ei se darent, & fidelitati suæ manciparent. Parmenses insuper & Regenses, nec non & Bononienses & alios etiam sibi rebelles arctauit, vt non auderent præcui a ciuitatibus suis apparere, laqueos timentes Fredericales. Vnde mercatores ciuitatum illarum, qui abundare consueverunt, interditiis muneribus, portubus & viarum transitibus, egere incipientes, pacem Frederici inceptum desiderare, & rebellionem Papalem deservari: prouocabat enim multos eiusmodi Frederici constantia & humilitatio, & satisfactio, quam deuote dicebatur ecclesiæ obtulisse. Desiderabat enim & humiliter postulabat, vt pro ecclesiæ in Terræ sancta omnibus diebus vita sua, hostes Christi impugnaturus militaret, donec ad minus Christianos quicquid aliquo tempore Christianorum erat, tam potenter quam prudenter restitueret, dummodo nepos domini Regis Anglorum Henricus filius suus, quem præ omnibus filiis suis dilexerat, valeret post eum substitutus imperare. Obtulit insuper multa ecclesiæ ablata restituere & damna resarcire. Ad quæ dominus Papa constanter respondit, se nullo modo quem consilium Lugdunense generale cassauerat & condemnauerat, tam leniter ad statum pristinum reuocare. A nonnullis affirmatiue dicebatur, quod dominus Papa sitienter & super omnia desiderabat ipsum, quem magnam Draconem vocabat, pessundare, vt ipso suppeditato & conculcato, Reges Francorum & Anglorum, nec non & alios Christianitatis Reges (quos omnes Regulos & Serpentes esse dicebat) facilius exemplo dilecti Frederici perterritos conculcarent, & bonis suis ac Prælatos eorundem, ad libitum spoliarent. Et hoc verbum cum falsis enormibus, quæ talibus dilectis testimonium poterant perhibere, in multorum cordibus offendicula generauit, & ipsum Fredericum similiter iustificauit, & eius pacem ceperunt diatim meliorare.

** Matthæus Parisiensis ad a. 1250. p. 682. anno vero sub eodem, dominus Fredericus insolentiam Italicorum graniter ferens induratum, præcipue tamen Parmensem & Bononiensem: Parmensem pro cede Thaddæi, & aliorum Frederici fidelium, & deiectione castrorum quæ Villoriam vocauerat: & Bononiensem pro captione & retentione Ensi filii sui, vt & suorum nec non & Ceremonensium, cepit vigilanter eisdem insidiari. Ipsi vero Parmenses, pro diuturna pace, quæ permise eos dilectus Fredericus gratulari iustissimi partes primo ciuitati suæ adiacentes, indemnes, peragabantur. Postea vero remotius commercia sua ad munitas deferentes, quiesce negotiabantur, & pacifi-

pacifice remeabant. Cives igitur potentiores, exinde secuta pacis fumentes argumentum, cum una diem hortos suos & castra ad civitatis tuitionem in consiniis suis constantes securi & inermes permittentibus ipsis, qui in insidiis constituebantur Frederico fidelib. spaciando perlustrassent, insidiantes subito de latibulis suis ad vnguem armati, aditum civitatis praecluserunt immunitis; Omnesque cives illos, qui multi & praeclari fuerant, incantos, velut auculas, ceperunt irretitas; & intrantes vinitatem, cum primas portarum custodias pertransissent, omnia ad votum occupaturi, populus qui in civitate remanserat, clamore horribili elenato, catenas, repagula & transtra per plateas pro obice festinanter opposuerunt transitis. Insuper & dolia vacua per pavimenta rotaverunt, quae sonitum terribilem mittentia, equos aufugarunt stupefactos. Sed postquam de captione civium suorum, qui totius civitatis fuerant capitanei & eminentiores, certificabantur, quae pacis erant humiliter postulabant, & multi exauntes, data non modica pecunia, dexteras dederunt Frederico summi arbitrium subituri. Aliqui tamen quib. firmissima turris fiduciam resistenti praestiterunt, sese in eadem receperunt, emittentes spicula cum lapidib. ponderosis, malentes ibid. quaecunque subire discrimina, quam iudicium subire Frederici. Bononienses autem hac audientes missi ad ipsum Fredericum nuntii, pacifica cum humilitate & precib. rogabant: quos tamen ipse Fredericus dispulit exaudire. Tempore igitur sub eodem, missis fidelib. suis ad Avinionem & Arlem civitates mobilissimas, nec multum a Lugduno distantes, civium ipsarum susceptis cum iuramentis fidelitatem.

*** Chron. Augustense ad a. 1250. eodem anno deposito Friderico Imperatore, propter gradibus causas, cum Parmam obsidione cingeret, victus in Apuliam rediit, & veneno extinctus sepultus est in Fungia, in die S. Lucia virginis tam occulte, quod multi per annos XL. badiabant eum vivere, venturum in proximo manu forti: Pandulphus Collenutius Hist. Neapol. p. 181. obiit igitur Fredericus anno servatoris MCCCL. decima tertia Decembris die, qui Dina Lucia sibi fuit, in Florentino Apulia castro, non in Florentino Latii, aut Florentinorum ditione: Unde manifestum, non novum tamen exemplum apparet fallacia demoniorum fataliue necessitatis: neque enim Florentinum agrum deitans mortem potius effugere, sed tantum eum nominis ambiguitate delusum est. Scilicet ipsi praedictum fuerat, quod in Florentino moreretur. Diem emortualem clarius definit Matthaeus Parisiensis ad a. 1251. p. 702. dicens: completis autem eodem anno diebus Natalitiis, & imminente festo Purificationis beata Maria, increbuit rumor per partes Occidentales de morte Frederici, quondam Romanorum Imperatoris, quod scilicet die sancta Lucia virginis morbo permissus irremediabili, die sancti Stephani obierit. De obitu saltim testantur Annales Dominicorum Colmar. Fragmentum Historicum & Chron. Australe ad a. 1250. Tritheimius Chron. Hist. ad a. 1250. cumque ad Tarentinum pervenisset urbem, vel ut alii volunt Tarentinolanum, graviter infirmari cepit sine ut dicebatur ex veneno, quod toto immixtum comederat, sine itinere simul & animi fatigatus indignitate subsistere ibidem cogebatur.

*** Aeneas Sylvius Hist. Friderici III. p. 52. de obitu Friderici duplex opinio est cum Panhormi decessisse tradunt; cum imperasset duos & XXX. annos, alii apud Ferensulam se Florentinum in Apulia, gravi & periculosa agitudine diu labomuisse affirmant; a Manfredo adolescente, ex Concubina filio, cum iam conualesceret, suffocatum: qui os iacentis stulto compresserit, quod credere arduum est. Nisi quod parricidio perire haud alienum est, qui parricidium ipse perpetravit Paul. Langius Chron. Citica ad a. 1250. Fridericus imperator in quadam civitate in Apulia mortuus est, & (ut inquit Antoninus) per Manfredum filium suum illegitimum consilio superius posito suffocatus. Contrarium dicit Pandulphus Collenutius Hist. Neapol. lib. IV. p. 181. dicens: minime autem credibile est, quod quidam scribunt, rumorem de Manfredi sparsum, fuisse, ac se pulvino ori admoto obitum illi, acceleravit: id enim nec verisimile est, neque ab eo fieri potuisset: & longe aliter scripsere, qui eo tempore vivebant Ecclesiastici auctores.

**** Alb. Stadenfis ad a. 1250. *Fridericus Imperator mortuus est, ab Archiepiscopo Pa-*
lormitano absolutus, & in Sicilia in iam dicta Ecclesia tumulatus. Obiit autem circa eadem tem-
pore, Principum mundi maximus Fredericus, stupor quoque mundi & immutator mirabilis, absolu-
tus a sententia qua innodabatur, assumpto, & dicitur, habitu Cisterciensium, & mirifice compun-
ctus & humiliatus. Obiit autem die sancta Lucia, & non videtur ea die terra motus sine signi-
ficatione & inaniter evenisse. Clarius Matthæus Parisiensis ad a. 1251. p. 702. qui, & dicitur,
videns mortem suam indubitanter imminere, contritus pro peccatis suis confessionem fecit plenis-
simam cum lacrymarum libertate se Deo commendans & ordini Cisterciensi, & de habitu Cister-
ciensium ante mortem, & nobis suorum fidelium patefecit certa relatio, humiliter ac deuote susce-
pit. Et quia mors in foribus erat, quidam Episcopus ex parte Dei, qui neminem in se credentem
vult perire, ipsam satisfactionem promittentem absoluit. Pandulphus Collenutius lib. IV. p.
 179. sed & ibi forte in Apulia quadam arce, sex circiter passuum milibus a Luceria distante, qua
 etiam Florentinum dicebatur, vehementer febricitare cepisset: prasagium illud in memoriam re-
 vocauit, & pro eo quo erat ingenii acumine, statim animaduertit, hunc esse vita sua terminum.
 Itaque primum omnium errores suos Archiepiscopo Pannormitano confessus est, ciuicemque atque
 aliorum etiam religiosorum hominum consilio, sese in Sancta Ecclesia gremium commisit, iuransque
 se ratum habiturum quicquid illa imperaret: tantaque fuit ea, quam in delictorum confessione
 Christianorum more edidit, paenitentia significatio, & Mainardinus Imolenfis Episcopus, qui mul-
 tas res a Federico gestas literarum monumentis commendauit, asserere ausit, quod vel ex sola ea
 comitici possit, illum singulare electionis vras fuisse, Guilielmus Podius quoque in Chroniciis suis, (ubi
 Dandalus in historia refert) scribit Fredericum morti proximum suorum errorum tantopere paeni-
 tuisse, & & tenuit, sibi post obitum exequias cum ea pompa celebrari, qua Imperatoribus ita usu esse
 consuevit. Manfredus in epistolis suis binis de morte Imp. quæ extant apud Baluzium Miscell.
 lib. I. p. 475. in priori ad Conradum ita scribit: in ipsis quidem mortis indicibus præter dona miri-
 fica & beneficia gloriosa qua in testamenti serie fidelibus gratanter indulsit, sacrosanctam Romanam
 Ecclesiam matrem suam in corde contrito velut fidei orthodoxæ rector, humiliter recognouit, &
 damna qua dudum Ecclesiæ iniunctis forsitan vel potius prouocatus intulerat integre restauranda
 sanciuit. Iniquus igitur in Imperatorem est Monachus Paduanus qui ad a. 1250. ita scribit:
 sub prædico amorum curriculo potentissimus Fredericus in die sancti Luca, vitam amisit in Apulia:
 descenditque ad inferos, nihil secum deferens, nisi seculum peccatorum.

***** Pandulphus Collenutius lib. IV. p. 181. *Manfredus vero corpus demortui ma-*
gnam cum pompa atque honore in Siciliam deuehendum curauit, idque ad Monreale supra Pannormiam
magnifice condidit: monumento inscripti fuere terni versiculi, in virtutis potentiaque suæ testimonium
a quodam Aretino sacerdote conscripti, qui tunc temporis a viris eruditissimis multis diuersorum Episcopi-
is prælati fuerunt: ita autem habent:

*si probitas, census, virtutis gloria sensus,
 nobilitas orti possent resistere morti:
 non foret extinctus Fredericus qui iacet intus:*

† Testamentum tale reperitur apud Matthæum Parisiensem ad a. 1251. p. 702. apud
 Goldastum Tomo vno p. 307. ego *Fridericus in primis relinquo pro anima mea, centies mille vac-*
as auri pro Terra sancta sancta Romana Ecclesia recuperanda, expendenda & exponenda ad volun-
tatem filii mei Conradi. Item volo, quod omnia male ablata restituantur. Item omnes captiuos
de Imperio & Regno relinquo liberos, exceptis proditoribus tantum. Item relinquo totam terram Ec-
clesia liberam & volo quod intra Ecclesia restituantur. Item, meum haredem relinquo, Conradum in
 Imperio

Imperio Romano, & Regno Sicilia. Item, relinquo filio meo Henrico Regnum Hierosolymitanum, & decem milia Unciarum, secundum voluntatem Conradi filii mei. Item, nepoti meo scilicet filio meo Henrici, relinquo Ducatum Austriæ, & decem milia Unciarum auri. Item Manfredum filium meum relinquo Ballium Conradi in Imperium, a Papia & citra, & Regno Sicilia, &que ad LXX. annos, excepto quando Conradus erit præsens. Item sepulturam meam eligo apud Panormum, ubi iacuit Rex FVilhelmus. Pand. Colletutius lib. IV. p. 180.

§. XXV.

Hic Fridericus plures tulit Constitutiones * de Libertate Ecclesiasticâ inter quas illa, quæ a. 1213. Egræ publicata, qua adpellationes in causis Ecclesiasticis ad sedem Papalem liberas permittit, luri manus mortuæ renuntiat, atque tetras Mathildianas & Anconitanas se restitutum promittit, ** quam tamen postea iterum reuocavit. *** Alia ipso coronationis die a. 1220. fuit publicata. **** Hinc alias de Iuribus Principum Ecclesiasticorum, contra Hæreticos, tulit. ***** Variæ eiusdem sunt Constitutiones in Comitibus Francosurtensibus a. 1234. latæ de hæreticis coërcendis, iustitia colenda, & ne quis conductum alicui præbeat, nisi forte conductum ab Imp. & Imperio habeat iure feudali. ***** Sic etiam Eiusdem est constitutio de pace seruanda, in Curia Moguntina a. 1235. Teutonico sermone, nouo exemplo, publicata. ****. *** Ipsius quoque auspiciis libri Feudorum tribuuntur. †

* Io. Vito Duranus p. 8. hic Fridericus primo optimas Leges pro Libertate Ecclesiæ, & contra Hæreticos dedit. Lupoldus de Babenberg de zelo veterum Principum Germaniæ c. II. idem etiam Fridericus plures bonas & utiles Leges, ad dilandam Fidem Catholicam edidit, pro exterminio hæreticæ prauitatis, quæ sunt per Bonifacium Papam VIII, in quantum Dei, & Ecclesiæ Sanctæ suæ, honorem promouent, & non obstant Statutis Canonicis, approbata, & patet X. de Hæret. C. de Inquisitionis. Omnes hæc Friderico II. latas Constitutiones sigillatim recensuit Cl. Pfeffingerus Vitriario illustrato lib. I. Tit. II. p. 67. Ex his etiam desumpta est Authentica Cassa C. de SS. Ecclesiis & Statuimus C. de Episcopis & clericis Adiectæ quoque sunt libri feudorum.

** Extat ista apud Goldastum Tomo I. p. 289.

*** Hanc enim ex parte reuocauit in Apologia contra Gregorium IX. apud Goldastum Tom. II. p. 79. ubi dicit: cathedrales & alias vacantes Ecclesias Dominus Imperator libenter & desiderat ordinari, saluis priuilegiis & dignitatibus, quæ prædecessores sui Reges usque ad sua tempora habuerunt, & quibus ipse modestius, quam prædecessores sui hactenus usi sunt, nec contra ordinationem Ecclesiarum inquam fuit. Vid. etiam Schilter de Libertate Eccles. Germ. lib. V. c. VIII. §. XII. Conring. de Germanorum Imperio Romano c. XIII. §. 22.

**** Vid. supra §. IV.

***** Extat ista apud Goldastum Tomo I. p. 77. 292. 293. Tom. II. p. 51. & seq. Schilterum Tom. II. Instit. Iuris Publici Tit. XV. p. 110. & Tit. XVI. p. 117. P. de Vineis lib. I. c. XXV. XXVI. XXVII.

***** Hæc latè recenset Albericus ad a. 1234.

***** Vide supra §. X.

† Obertus quidem de Orto & Gerhardus Niger, qui imperante Friderico Barbarossa, Consules erant Mediolanenses, primum priuata auctoritate fecerunt collectionem Iuris Feudalis Longobardici. Hoc fundamento vsus Hugolinus, Ictus Bononiensis, nouam fecit collectionem. Hanc autem iussu Friderici II. fuisse factam, patet ex Gobelino Persona et. VI. c. LXIV. dum ait: *item Fridericus II. fecit quendam librum de feudis.* Sic & Pand. Colenutius Hist. Neap. lib. IV. p. 183. *librum de vsu feudorum, optimum & in scholis vsitatum conscribit curauit.* Vid. Schilterus *notis ad Ant. Minusceium de feudis §. IV.*

§. XXVI.

Plures ipsi fuerunt vxores.* Prima fuit Constantia, Alfonsi, Castiliae Regis filia, Emerico, Hungariae Regi primum nupta.** Hac anno 1222. defuncta, *** duxit, instinctu Papae a. 1214. Iolantam, Io. Brennae Regis Hierosolymitani filiam.**** Hac a. 1228. in puerperio extincta, ***** Inde duxit a. 1236. Isabellam, filiam Ioannis sine terra, Anglorum Regis formosissimam.***** Ista in partus discrimine a. 1241. defuncta, † ambit a. 1245. Austriae Ducis filiam, vt partes suas magis roboraret, hac tamen donec absolueretur, renuente, †† anno 1248. duxit quandam mulierem thesauris opulentam, specie placentem, genere praecelaram. †††

* Diuersimode recensentur Friderici vxores. Cuspinianus quidem in ipsius vita p. 342. has ita refert: *habuit hic Fridericus sex vxores: primam Constantiam, reginam Aragonia, ex qua genuit Henricum ducem Sueviae & Regem Romanorum, de quo mox plura: & Iordanum, qui puer obiit. Alteram Iolen, Ioannis Comitis Brennae & Regis Hierosolymitani filiam, quam ei pater in Europam cum ceteris Christianis principibus reuersus in matrimonium desponderat: cum Roma ab Honorio persuasus, acceptis muneribus Pisas se contulisset ac ins quod in regno Hierosolymitano sibi competebat, dotis nomine donasset. Vnde perpetuus hereditario iure titulus eius regni ad posteros peruenit, & Reges Neapolitani Hierosolymitani quoque appellantur Reges. Ex hac Conradum progeniuit Romanorum regem, qui matri fuit superstes, qua breui vixit. Tertia vxor Agnes fuit, filia Ottonis Meraniae Ducis: qua repudiata, Vdalrico duci Carinthiae nupsit. Quarta Rutina dicta, filia Ottonis, Comitis de VVolffershausen in Bauaria. Quinta fuit Isabella filia Ludonici Ducis Bauaria, qui in Kbelheim oppido casus fuit. Sextam ferunt habuisse Mechthildem, Ioannis regis Angliae filiam, quam Pontificis dispensatione (quandocumque affinitatis gradus alias obstat) accepit. Sequitur Cuspinianum Henninges p. priori secundi & tertii regni p. 47, ast fide destituuntur & auctoritate. Pandulphus Colenutius Hist. Neap. lib. IV. p. 183. ita dicit: *vxores habuit Constantiam Castellae regis sororem, Iolantam Hierosolymorum regis filiam, & Isabellam sororem regis Angliae: ex omnibus autem liberos suscepit, & ita diximus, habuitque prolem masculam, copiosam & pulchram cum ex legitimo tum illegitimo thoro natam.* Sed plures ipsum habuisse vxores, ex sequentibus patebit.*

** Albericus ad a. 1141. p. 290. *Kikissa Imperatori Castella Alfonsi peperit Constantiam, qua primo fuit Regina Hungaria, & post eam duxit Fredericus Rex Apulia & Imperator*

valor Romanus, & genuit ex ea Henricum Regem Alemannia. Idem ad a. 1213. *Fragm. Histor. ad a. 1212.* Io. Mariana de Rebus Hispania lib. XI. c. XXII. p. 488. *Constantia* Arragonis Regis soror, ex priori viro *Emérico Hungaria Rege*, cui *Ladislauum* puerum pepererat, vidua, *Innocentio Pontifice* curante, *Friderico Regi Sicilia* coniuncta est, atque hoc ipso anno ad virum classe deducta. Tristes ex nuptia fuerunt, Provincia Comitis aliorumque procerum obitu: qui sponsam honoris causa in Siciliam ex Aragonia profecti. Hinc *Mutius* lib. XX. p. 19. male eandem Mariam vocat.

*** *Alb. Stad.* ad a. 1222. *Imperatrix obiit.*

**** *Monachus Paduanus* p. 585. circa hac tempora mortua *Constantia Imperatrix*, filia Regis *Aragonum*, de qua Regem *Alemannia* *Henricum* habuit *Imperator Federicus*, ipse *Isabellam*, filiam *Ioannis Regis Ierosolymitani*, accepit uxorem: de qua genuit *Conradum*, quem dilexit tenerrime super omnes: & sic regnum *Ierosolymitanum* occasione huius matrimonii est adeptus. Sequitur eundem *Fragmentum Historicum* ad a. 1227. Quam vero *Monachus* *Isabellam* vocat, alii *Isolantam*. Sic *Godefridus* ad a. 1223. *Imperatori Friderico* desponsatur filia *Iohannis Regis Ierosolymitani*. *Chron. August.* ad a. 1225. *Imperator cum filia Iohannis Regis Ierosolymitani nuptias in Anglia celebravit*; ex qua genuit *Chunradum* postea Regem, & *Hainricum*. Licet de *Henrico* perperam hoc dicatur. *Albericus* ad a. 1224. *Rex Iohannes*, de voluntate *Summi Pontificis*, *Honorii*, dedit filiam suam *Yolendam* *Imperatori Friderico*, in uxorem, cum regno *Ierosolymitano*, quod ei competebat iure hereditario, quibusdam tamen conditionibus bona fide interpositis. *Alb. Stad. Chron. August.* ad a. 1225. *Pand. Collenutius* lib. IV. p. 151. quo factum est (vbi quidam testantur) ut deinceps omnes *Neapolitani Reges* *Ierosolymitarum* quoque Reges nuncupauerint *Trithemius Chron. Hirsang.* ad a. 1224.

**** *Chron. August.* ad a. 1228. *Imperator defuncta Imperatrice in puerperio, transfreuit.* *Chron. Australe* ad a. 1228.

***** *Albericus* ad a. 1235. *Matrimonium Imperatoris Alemannia, Friderici cum sorore Regis Anglia, Henrici, procuratum, per Archiepiscopum Coloniensem, & per Ducem Brabantia.* *Godefridus, Albertus Stadenfis* ad a. 1235. *Chron. Elwangenense* ad a. 1235. *Imperator Fridericus in Vormatia nuptias celebravit cum filia Regis Anglia.* Qua ratione *Imp.* fuit desponsata atque adducta, prolixè describit *Matthæus Parisiensis* ad a. 1235. p. 349. sqq. & p. 469. Hinc perperam *Trithemius* ad 1235. post hac *Imperator* soluto conuentu *Principum* de *Mogentia* reuersus est in *Vormatiam* ubi celebratis nuptiis, tertiam duxit uxorem *Regis Anglia* sororem, quoniam *Uxor* secunda nomine *Iole* *Ioannis Hierosolymitani Regis* filia iam pridem mortua fuit. Sunt qui dicant, hanc *Regis Anglia* sororem non II. sed III. *Friderici Imperatoris* fuisse uxorem & velle sentire videntur. Sic etiam *Nauclerus* vol. II. *Gen. XLII.* p. 938. eam perperam vocat *Mechthildem*, quem sequitur *Mutius* lib. XX. p. 183.

† *Matthæus Parisiensis* ad a. 1241. p. 489. temporibus quoque sub hisdem, cepit dominus *Imperator* *Anglos* specialius ceteris nationibus diligere, gratia *Imperatricis* I. sororis *Regis Anglia*: qua forma & moribus præcellens, omnium fauorem sibi comparauit. Insuper iam grauida, Augusto sponsi suo spem vberioris fructus propagandi repromisit: sed sinistro fydere multo aliter quam sperabatur, contigit, sicut sequens narratio prolixius demonstrabit. Idem ad a. 1241. p. 513. obiit etiam eodem anno gloria & spes *Anglia*, *Isabella Imperatrix*, in partus discrimine. Subiungit inde epistolam super hac morte ad *Henricum III.* ipsius fratrem perscriptam, qua dies indicatur primus Decembris. *Albericus* ad a. 1241. Comes *Richardus* reuertitur, cuius Soror *Imperatrix* paulo post mortua est, tribus ut dicitur liberis relictis. Mortem

tem Imperatricis narrat Capiteano suo apud P. de Vineis *lib. IV. c. II.* quæ hæc ipsa esse videtur.

†† Matthæus Parisiensis ad a. 1245. p. 595. cogitavit igitur, *et partem suam magis roboraret, filiam Ducis Austria sibi matrimonio copulare. Et ad hoc consummandum, solennis nuncios destinavit & festinos ad eundem Ducem. Quod cum ad notitiam puella pervenisset, amplexus & nuptias ipsius Frederici donec absolueretur, constanter refutavit. Hoc autem cum pater puella etiam approbasset, & de illo Frederico nunciasset, erubuit spectus abstroque. Quænam autem ista fuerit, fateor me ignorare, cum Leopoldus VII. iam a. 1230. fuerit defunctus, Henricus III. a. 1227. Fridericus Bellicosus liberis fuerit destitutus, qui soli ista ætate erant Duces Austriaci: nisi forte dicamus Ottonis Meranæ Ducis fuisse filiam, quæ etiam ipsi a quibusdam tribuitur.*

††† Matthæus Parisiensis ad a. 1248. p. 649. eodem quoque anno, *Fredericus et partem suam in concepto contra Papam certamine roboraret, & roboratam magis solidaret, quibusdam Principibus confederatus, in uxorem duxit quandam mulierem thesauris opulentam, specie placentem, genere præclaram. Quænam vero ista fuerit, definire non audeo.*

S. XXVII.

Ex priori matrimonio sustulit Henricum, quem in Regem Romanorum eligi fecerat. Sed cum turbas moueret contra patrem, captus & in custodia fuit defunctus.* Huic primum in matrimonium data fuit soror Angliæ regis, sed displicente hoc contractu Germaniæ Principibus, duxit Margaretham, Leopoldi VII. Austriæ Ducis filiam, ex qua gemellos reliquit.** Ex altera Coniuge sustulit Conradum, ipsius successorem. Ex Isabella sustulit Henricum,*** Regem Siciliæ, qui a. 1234. insidiis lo. Mauri periit.**** Sequoris sexus ipsi ex Isabella, Angla natæ fuerunt Constantia, vxor Ludouici Hassiæ Landgravi, Agnes, vxor Conradi, Thuringiæ Landgravi, & Margaretha vxor Alberti Degeneris, Misniæ Marchionis & Thuringiæ Landgravi.*****

* De quo supra §. II. X.

** Chron. Augustense ad a. 1225. *Filius eius Rex Austria Margaretam, cum qua presentibus Principibus regni nuptias apud Nurnberg solenniter celebravit, ubi propter frequentiam populi, circiter XL. persona (inter quas quidam prelati, monachi, clerici erant) cum aliis oppressi occubuerunt.* Chron. Australe 1222. Alb. Stad. ad a. 1223. Chron. Austr. ad a. 1244. *Haimricus Rex Romanorum iunior in captivitate patris sui obiit, relictis duobus filiis. Cuspianianus Austria p. 42. post mortem Friderici Ducis Austria & Stiria, quæ hæc regiones orbata essent suo principe, Margareta soror Friderici, Henrici Romani regis, filii Imperatoris Friderici II. olim vxor, ex qua gemellos (ut supra scripsimus, pepererat, Fridericum & Henricum, marito & filiis orbata, in Austriam rediit unica hæres. Vid. & p. 28. Fugger Spiegel der Ebrndes Erzhausse Oesterreich lib. II. c. IV. in epistola quidem Friderici ad Regem Bohemæ apud P. de Vineis lib. II. c. V. dicitur, quod Conradus dotem a Duce Austriæ exegerit, sed & hæc Conradi nomen suppositum videtur a librario.*

*** Videtur hic ipse esse, cuius natiuitatem diē XVIII. Februarii 1238. factam ipse imp.

Imp. literis ad Richardum Cornubiæ Comitem scriptis refert apud Matthæum Parisiensem p. 394. Sic etiam apud P. de Vineis lib. III. c. LXX. Panormitanis significat lætitiā de nato filio duodecimo mensis Februarii.

**** Apud Matthæum Parisiensem p. 663. dicitur hic Henricus filius Frederici & Isabelle. Idem p. 698. *Henricus frater eius (Conradi) quia filius fuit Imperatricis Isabelle, quæ omnibus exstitit amabilis & nepos Christianissimi Regis Angliæ, insuper puer elegantissimus, universis Imperialibus gratus exstitit & gloriosus.* Quod autem Sicilia Regnum postea fuerit adeptus, patet supra §. XXI. & docet nos Pandolphus Collenutius Hist. Neap. lib. IV. p. 180. dicens: *Henrico legitimo ibidem filio minori, Sicilia insula possessionem dedit, & eam tamen eadem Conradi fratris consensu gubernaret, & præterea centum Unciarum auri millia.* De morte eius idem testatur p. 190. *Henricus vero frater puer adhuc, ex Isabella regina natus, interim ex Sicilia, quam Federicus pater ei testamento legauerat, discedit, & ad fratrem regem excipiendum, ei-que gratulandum proficisceretur: secum autem in Comitatu habebat Ioannem Morum quendam Saracenum militiæ ducem, qui postquam ad Sancti Lucania artem pervenissent, Henricum in conclave clauiculum adduxit, & ex Conradi mandato trucidavit.* Sed excusat plane Conradum Matthæus Parisiensis ad a. 1254. p. 765. dicens: *eodem anno, mense Maii, obiit spes Anglorum, & gloria Henricus, vir desideriorum, mira specie adolescens, filius Romanorum Imperatoris Frederici & Imperatricis Isabelle, sororis Regis Angliæ.* Interit autem, prout ab amulis Conradi Regis Siciliæ asseritur, ipso Rege Conrado procreante. Quod non est credibile, nec videtur, cum idem Rex ipsum Henricum affectu fraterno dilexisset, & in eum argumenta dilectionis fraternalis protendisset: sicut idem Rex in responsionibus suis probabilibus asseruit, quando Papa grauius eum accusanti, respondit, dicens, quod in eius obitu partem sui corporis reputat amisisse potissimam. Sed reuera quidam flagitiosissimus Iohannes Maurus ipsum potionatum, & adhuc sub morte palpitantem, quodam manu tergo strangulauit. Rex autem Conradus post mortem dicti fratris sui nunquam & antea vultum ostendit serenum.

**** De Constantia quidem & Agnete scribimus hæc fide Genealogorum. De Margaretha testantur Scriptores Historiæ Thuringicæ, utpote Auctor Hist. Landgrauiorum Thuringicæ c. LXIV. Langius Chron. Citiæ. p. 817. Maritagium pro eo postulat Imp. apud P. de Vineis lib. V. c. XVI. & ideo cum pro maritagio filia nostræ charissima quam filio N. marchionis Misnensis decreuimus copulandam a fidelibus nostris regni colis subuentionem placuit exhiberi. Ex hoc etiam Saxonice domui iura in Regnum Neapolitanum sunt tribuenda. Panormitanis nuntiat ipse Imp. lætitiā de nata filia apud P. de Vineis lib. III. c. LXXI.

§. XXVIII.

Ex illegitimo thoro suscepit Henricum vel Entium, matre Blanca, filia Bonifaci dynastæ, in Montisferratensi tractu natum, quem Sardinia constituit Regem & Imperii per Italiam legatum, * qui a. 1249. a Bononiensibus captus, ** demum a. 1272. in captiuitate defunctus, Bononiæ, in Templo Dominici ante chorū sepultus, ubi in tabula lapidea eius extat Epitaphium. *** Alter erat Manfredus, quem Tarenti Principem constituit, qui ex turbis Neapolitanis notus, de quo in sequenti dissertatione & Fridericus Antiochiæ, Princeps **** cum aliis quibusdam obscurioris nominis. *****

* De hoc ipse Fridericus in epistola ad Regem Angliæ apud Matthæum Parisiensem p. 467. *promisso nihilominus H. benigno filio nostro, illustri Regi Turrium & Galliarum, sacri Imperii in Italia legato.* Apud eundem p. 495. vocatur: *Rex Galliarum & Thur.* Quod autem fuerit filius naturalis, patet ex epistola Friderici apud P. de Vineis lib. I. c. XXI. *nisi quod cum ipso contrahere de nepte sua (Papa) desponsanda Henrico naturali filio nostro, nunc regi Turrium & Galliarum, magnificentia nostra incongruum credidit & reputavit indignum.* In epistola ad Bononienfes apud P. de Vineis lib. II. ep. XXXIV. & lib. III. ep. XLVII. eum vocat: *dilectum filium Sardinia & Galliarum.* Ad eundem directæ est epistola Friderici lib. II. c. LI. Sic etiam apud Matthæum Parisiensem p. 602. vocatur *Rex Sardinia.* In Epistola ad Henricum Angliæ Regem p. 623. vocatur *illustre Rex Sardinia & sacri Imperii legatus in Italia generalis.* Quod vero Rex Turrium & Galliarum antea diceretur, ex duabus Sardinia vrbibus præcipuis, Caluri, hodie *Cagliari* & *Turri* Libysonis ortum fuisse videtur.

** vide supra §. XXIII.

*** Reperitur illud in Tobia Fendii Monumentis Sepulcralibus, quod cum omnem ipsius Historiam exponat, integram exhibemus: *D. O. M. Viator, quisquis es, siste gmdum, & quod scriptum est, vido; ubi perlegeris, pensas. Hoc is, cuius causa hoc scriptum est, rogat. Orto inter Bononienses bello, Caesar Fridericus 2 Romanorum Imperator, filium Henricum, Sardinia & Corsica Insularum Regem, Mutinensibus supplicias ferre iubet: qui, inito, apud D. Ambrosii pontem, certamine, a Bononiensibus capitur, nullaque, & dimittatur, impetrat, licet pater minis, deinde precibus, & pretio, deprecatoribusque steteret, cum tantum auri, pro redimendo filio, polliceretur, quantum ad mania Bononia, circulo aureo cingenda, sufficeret. Sic captivus annos 22, menses II, dies 16, tenetur, aliturque Regio more publica Bononiensium impensa. Sic defunctus, magnificentissime & piensissime funeratur, hic tumulatur. Præterea simulachrum hoc, in perpetuum monumentum, & hosti & captivo S. P. Q. B. Anno Salutis 1272. 2. Id. Mart. hoc volebam, & scires: Abi & Vale. Paulo inferius: Senatus Bononiensis pietate ac liberalitate, ossa Hencii, & hostis & captivi, hic iacent. Humana sortis memor, piis manibus bene precare.*

**** In epistola ad Henricum III. Fridericus Imp. ipsum vocat Fridericum de Antiochia, apud Matthæum Parisiensem p. 623.

***** Sic enim Collenutius lib. II. p. 181. *ex illegitimo vero thero suscepit Entium Sardinia regem, Manfredum regem utriusque Sicilia, Federicum Antiochia principem, multosque præterea alios, quos suo loco in typo describemus.* Talis etiam mentionem facit Matthæus Parisiensis ad a. 1249. p. 665. dicens: *eodemque tempore mortuus est quidam alius Frederici filius naturalis in Apulia.* Ad Fridericum est directæ epistola Friderici Imp. apud P. de Vineis lib. V. c. LXXV. In privilegio ipsi a Conrado fratre concessio apud P. de Vineis lib. VI. c. VIII. vocatur *Fridericus de Antiochia, Alba, Celani, & Laureti comes, charissimus frater & fidelis noster.* Extrat ipsius sententia exbannitionis, facta contra homicidas apud Goldastum. Tom. II. p. 82.

§. XXIX.

Dum autem vulgaris fama esset, Fridericum mortuum non esse, sed latitare adhuc, suo tempore rediturum, ad ordinandum Statum Reipublicæ, * plures suborti fuerunt impostores, populi seductores, qui se pro

pro Friderico venditarent. Inter hos primus a. 1262. clanculum fuit submotus. ** Alter Fridericus Holtschuh vel Tilo Colup qui multa proferebat secretorum indicia, ut quibusdam fidem faceret, praesertim Thuringiae Landgraviis. Sed, eiectus a Colonienfibus, Nuffia receptus, tandem Rudolphi iussu Wetzlariae fuit crematus. *** Tertius, obsecuri nominis, fefellit Lubecenses. **** Quartus a. 1295. Adolphi Caesaris iussu exustus est Eslinga. ***** Quintus a. 1546. in ruderibus arcis Kifhusanae Schwartzburgicae ditionis se continebat, se pro Friderico II. venditans, regnumque in meliorem statum reformare contendens. Promiscuum vulgus conuolabat ad ipsum summa cum frequentia. Sed, Güntherus, Comes Schwartzburgicus ipsum cepit, atque tum expiravit eiusdem dignitas Caesarea. *****

* Engelhusius Chron. p. 248. *ex hoc fama venit, Fridericum adhuc vivere in castro confusionis.* Chron. August. ad a. 1250. *multi per annos XL. putabant eum vivere, venturum in proximo manu forti.* Communis est etiam fabula, Fridericum quondam Imp. in arce Schwartzburgicorum Kifhusana dormire. Vid. Gregori von Bergschlossern p. 550.

** Pomarius Chron. Sax. ad a. 1262.

*** Conradi Vrsi Paralip. p. 362. *Anno Domini MCCXCII. inuentus est qui se diceret Fridericum II. quem Fridericum Holtschuh quidam dixerunt, alii Tilo Kolup cognominant, qui se diceret clam suis subduxisse, fastidio rerum, ut quietior viveret, et mortuum subdidisset, quem pro se vulgus hominum tumultuasset, paucis consensu consilii sui, se per annos triginta peregrinatum, nunc remittere terras imperii. Tanta proferebat secretorum indicia, ut quibusdam fidem faceret, praesertim Lanigmuus Thuringia. Rudolphus Imperator, cum veritatem in ea re compertam haberet, confessionem falsitatis expressit quaestionibus. Fatebatur enim aliquando se in Caesaris curia servuisse, inde praecognita sibi qua narraret. Tandem scititius Fridericum combustum fuit, iussu Rudolphi. Et quoniam Colmaria hunc impostorem admiserat, oppugnata a Rudolpho, sed datis quatuor mille auri marci, recipiuntur rursus in gratiam. Hist. Australis ad a. 1284. eodem tempore maximi insonnerunt rumores fere per totam Alemanniam de adventu quondam Friderici Imperatoris, et cum fere omnes Rhenenses ad se retraxisset, ita quod pro vero habebatur, tandem a Rudolpho Rege combustus est. Albertus Argent. ad a. 1289. cumque etiam rebellantem sibi Columbariam obsedisset, quidam vero quondam Imp. Friderico simillimus, in inferioribus Rheni partibus se ipsum Fridericum fingens, ac Baronum et civitatis sibi aggregans, huc Wetzlar venisset: rex perterritus, admissa cum Columbariensibus concordia, cum gente descendens, ac se ipsum velle tanquam Imp. venerari fingens, ipsum apprehensum quaesivit unde venisset, et quis esset, et eum cremavit. Siffridus Presbyter ad a. 1284. Iac. von Königshoven Elsass. Chronic. c. II. §. 181. p. 118. et 119. Io. Vito Duranus Chron. p. 25. fertur quod tempore Rudolphi quidam Faber per omnia similia Friderico Imperatori apparuit. Vid. Hainecius Ant. Goslar. ad a. 1284. 1285. Fugger Spiegel der Ehren lib. I. c. XIV. n. 6. Engelhusius Chron. p. 248. Gerh. a. 1300 bist. Austr. lib. I. p. 32.*

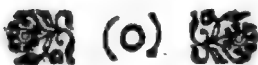
**** Alb. Krantzius Vandalia lib. VII. c. XXXIX. postquam de Tilo Kolup dixisset, addit: non tunc longe alius quidam nebula, eadem praetensa imagine venit Lubecam. Et pri-

FINIS

num quidem secreto loquutus, caute putatur internosci: inde, ubi crevit audacia in populo credulo, palam se predicat esse Fridericum quondam Imperatorem: Venisse in urbem, quam ipso creasset Imperialem. Persuasit credula plebi, ita ut subuectum equo ducerent per ciuitatem, cunctis visendum dominum suum. Erat vir industrius inter proconsules, Henricus Steinken, qui in legationibus crebrius alloquutus Imperatorem, multa de persona, multa de statu curie eius peruidisset. Secreto capis super multis compellare hominem: ille ad omnia vacillabat. Comperta falsitate, effectum est ut euanesceret, nemine sciente quo abiisset.

**** Annales Colmarienses ad a. 1295. Mediocris statura persona regnum Teutonia circumibat, Imperatorem Fridericum se suis fidelibus referebat. Hic cum in Eisingen Venisset, a ciuibus capitur, hereticus esse probatur, conuincitur & crematur.

***** De quo Cyr. Spangenberg im Adelspiegel p. I. lib. IX. c. II.



DISSERTATIO VIGESIMA PRIMA
D E
CONRADO IV, HENRICO RASPONE
ET GVILIELMO BATAVO
RESPONDENTE
IO. IVLIO BRVNNERO
ARNSTADDO-THVRINGO.

§. I. *Conradi IV. natiuitas & electio in Regem Romanorum.* §. II. *Conradus mittitur contra Henricum: mortuo Friderico, Manfredus Neapolitanum regnum occupat.* §. III. *Conradus Italiam intrat & conspirationes contra ipsum.* §. IV. *Controuersia inter Conradum & Innocentium IV. qui regnum Sicilia & Neapolitanum Anglis offert.* §. V. *Conradus Veneno extinctus. Papa & Manfredus regno inhiant.* §. VI. *Familia Conradi.* §. VII. *Papa Edmundum Anglia Principem, post, Carolum Andegauensem constituit Regem Sicilia & Neapolis. Manfredus hac regna occupat, & Viēis licet ad Fogiam copius Papalibus a Carolo vincitur.* §. VIII. *Conradus cum exercitu Regnum suum autum ingreditur, sed filius capite truncatur.* §. IX. *Henricus Raspo Friderico II. opponitur.* §. X. *Comitia Henrici, mors & vxores.* §. XI. *Guilielmus Batanus eligitur & coronatur.* §. XII. *Guilielmus, omnibus amissis in Bataniam reuertitur: bellum gerit cum Margaretha, Flandria Comitissa.* §. XIII. *Fusus Rhenanum sub Guilielmo.* §. XIV. *Mors Guilielmi.* §. XV. *Guilielmi familia.*

§. I.



ilius Friderici ex altera vxore Iolanta erat Conradus IV. circa annum 1116. natus. * Hunc pater, viuo adhuc Henrico ** primogenito, primum Viennæ in Austria a. 1137. consensu Principum in Regem Germanorum fecit eligi, quod Ratisbonæ atque Spiræ fuit confirmatum, idemque

coronatus. ***

* Dubitant quidem Naclerus *Vol. II. Gen. XLII. & Mutius lib. XX. fin.* an ex Arragonia fuerit, an vero Hierosolymitana. At, superiori dissertatione § XXVII. satis demonstrauimus, ipsum ex Iolanta fuisse Hierosolymitana. Idem dicit Matthæus Parisiensis ad a. 1250. p. 698. erat autem Conradus, quia filius fuit filia Regis Hierusalem, Iohannis militis inuictissimi, & ipse Conradus miles strenuissimus, omnibus de Imperio amabilis ac formidabilis. De anno natali non constat. Sed cum Iolantæ matrimonium a. 1224. factum, ista vero a. 1228. defuncta, patebit circiter annus natiuitatis.

** M. Chron. Belg. p. 235. mortuo Henrico hanc electionem esse factam dicit, quem sequitur Naclerus *Vol. II. Gen. XLI. p. 930.* At, dum Henricus demum a. 1240. fuerit defunctus, prout superiori dissertatione demonstrauimus, Acta etiam Electionis aliud dicant, contrarium facile patebit.

*** *Fragn. Historicum ad a. 1237. venit (Imperator) ad Ciuitatem Viennæ, que similiter ipsius dominio se subiecit: Vbi etiam Conradum, filium suum, de vxore transmarina genitum eligi fecit in Regem; quem elegerunt Archiepiscopus Moguntinus, & Treuerensis, & Rex*

Bohemia, & Dux Bavaria, qui & Palatinus Comes Rheni, consensientibus ceteris, qui aderant, tamen paucis. Godefridus ad a. 1237. Fridericus Imperator, ab Austria ascendit & Ratisponam, Principibus apud Spiream ad Colloquium evocatis. Vbi cum quidam Principes convenissent, ab eo ad convivium invitantur, Filium etiam suum, Conradum, adhuc puerum, prius in Austria Regem Teutonia designatum, denuo ab ipsis obtinet approbari: Extant Acta Electionis Conradi apud Baluzium Miscell. Tom. I. p. 472. & Leibnitium Cod. I. G. diplom. §. XI. Prodr. n. XI. p. 9. n. 10. ex quibus illustris Leibnitius vestigia iuridum Electorum concludit, dum Principes eligentes se patres Imperii & lumina haberi aiunt, sed, licet hoc facile concedamus; non omnes Principes Conradum elegisse, sed etiam in hac electione Officiales Imperii potiora tulisse, prout ex loco Fragmenti Historici superius adiuncto patebit, nec tamen exinde patebit, solos istos qui hoste iura Electionis habent, elegisse. Naclerus vol. II. Gen. XLI. ad a. 1236. Erratigitur Auctor Historie Landgravorum Thuringie c. L. qui hanc electionem reiicit ad annum 1242. De hac electione etiam ipse Fridericus apud P. de Vinsis lib. I. c. XXI. & lib. II. c. XLIX. Quod autem statim fuerit coronatus, docent nos Annales Colmarenses ad a. 1237. Fridericus Imperator, Conradum filium suum, in Regem Teutonia coronavit. Trichemius Cbr. Hirsang. ad a. 1237.

§. II.

Hic anno 1246. a patre contra Henricum Thuringie Landgravium, AntiCesarem missus, sed victus ab eodem fuit ad Francofurtum.* Mortuo patre, in Germania agebat Conradus, Manfredus autem patre sepulto, & exequiis rite celebratis, tanquam regni Gubernator, totum regnum in suam potestatem, sine difficultate reduxit: solaque Neapolis, Capua & Aquinum rebellavit, Casertæ comitis opera, qui & ipse prius defece- rat, quamvis Manfredi amicitia iunctus esset, & vnam ejus filias Friderici in uxorem haberet. Dederunt autem sese tres illæ vrbes rebelles in Ecclesiæ potestatem, Pontifice non eas modo acceptante, verum etiam magna quædam auxilia promittente: & quamvis Manfredus Neapolim sæpius infestasset, nunquam tamen eam potuit occupare. Innocentius vero interea regni occupandi spe Lugduno discedens ** Genuam a. 1251. appulit.

* diff. superiori §. XIX.

** Matth. Parisiensis ad a. 1251. p. 707.

*** verba sunt Pandulphi Collenutii lib. IV. p. 187.

§. III.

Interim Conradus, cum Henrici Bavariæ Ducis postulare auxilium & dum rapinis atque incendiis Ratisbonensem Episcopatum ob odium Papæ & Guilielmi deuasaret, conspiracyonem Ratisbonæ contra eundem factam, vix evasit, * inde ex Bavaria, mense Decembri 1251. Italiam intrat, atque Apuliam facillime obtinet, ** ab Innocentio IV. vero Papa excommunicatur. *** Insequenti anno a lethifero potu medicorum industria

vix sanatus, omnibus factus est gratosus. Et licet Papa persuaderi nequiret, ut ipsum ad culmen Imperiale promoueret, ipsi tamen magis magisque fauebant Magnates. **** Insequenti anno 1253. Ciuitates Capuam, Neapolim atque alias suo subdidit dominatui, atque nouam euasit conspirationem. **** Mittebat equidem a. 1254. Papa exercitum in Apuliam, qui tamen victus fuit & dissipatus.

* Chron. Augustense ad a. 1251. *Conradus Rex Natali domini Ratisponæ fuit, ubi quia iam possessiones Episcopi & Ministerialium Ratisponensium incendiis vastauerat, dum in proxima nocte post festum innocentium in monasterio S. Emmerani dormiret, Conradus de Hohenfels & alii ministeriales Ratisponenses quasi media nocte in cameram suam irruerunt; & cum per exploratores distos non plures quam Regem cum III. suis sociis in ipsa dormire putaretur, duobus accisis & tribus capitis credebant se occidisse ipsum Regem. Sed noctu sextus fortuito casu super venerat & loco ipsius Regis interfectus est. Rex autem latitans sub scamno valde miraculose imminens periculum mortis euasit. Propter quod factum, quod Pricus abbas eiusdem facti suspectus etiam habebatur, dictum monasterium Rex & Dux in pradiis & adificiis multisformiter offenderunt. Venerunt namque ministeriales cum Episcopo suo, qui Episcopus foras muros ciuitatis cum multis armatis euentum rei expectabat sollicitus. Naucerus vol. II. Gen. XLI. p. 940. Mutius lib. XXI. p. 191. Trithemius Chron. Hirsaug. ad a. 1251.*

** Monachus Paduanus ad a. 1251. *Conradus filius Frederici descendens de Momannia, venit Veronam, & cum auxilio Eccelini, in mense Decembri, intrauit in mare, in portu Texana, & nauigans in Apuliam, eam cum Insula, facillime obtinuit, secundum sue beneplacitum voluntatis. Chron. August. ad a. 1251. Conradus tamen Rex in festo Apostolorum Petri & Pauli cum Ottone Duce Chambe venit, quos Rex Bohemia videre contempsit. Chunradus Rex in Autumno intrat Apuliam & ibidem fere totum regnum patrium potenter possedit, Domino Innocentio Papa tunc Pernisi commorante, nec prohibere valente. Mutius lib. XX. p. 190. Pand. Colenutius lib. IV. p. 187.*

*** Mathæus Parisiensis ad a. 1251. p. 712. *remanserant autem in excommunicatione, qui inuoluerat Papa ossa Frederici, & Conradus filius eius, qui ex dono patris potiorum Imperii partem violenter occupauerat, & qui regna Sardinia, Sicilia, Apulia, & Calabria, violenter & sine Romana ecclesia assensu sibi appropriauerat. Idem ad a. 1252. p. 723. dicebant namque Fredericales, & præcipue Conradus, quod idem Conradus iniuste a domino Papa excommunicabatur. Et si iuste excommunicatus fuisset, ipsum Papam excommunicantem insilens in ferro & flamma persequeretur.*

**** Mathæus Parisiensis ad a. 1252. p. 720. *diebus sub eisdem, cum iam Conradus filius Frederici omnium fere Italicorum, Calabrum, Siculorum, Romanorum & Germanorum fauorem obtinisset (vixnam nulla curia Romane culpa) lethifero potu proditi in se insilens, vix est medicorum industria diligentissima a portis mortis liberatus. Erantque qui dicerent, hoc aliquem Papalem, ignaro tamen domino Papa procurasse. Timebant enim Papales vehementer, ne Conradus patris suus, nec paterna immemor persecutionis, aduersariis suis rediret retributionem. Factus est igitur Conradus gratiosior omnibus; eo quod dominus conseruauerat eum illis in tanti periculi discrimine. Et cum amulens attentius postularetur dominus Papa, ut ipsum Conradum quantum in ipso fuit, ad culmen Imperii promoueret: timuit enim ne patris suus, gregis Fredericales, ecclesiam persequendo pederentem sequeretur. Idem p. 725. Conradus enim*

Frederici filius, tum propter sui generis præclaram excellentiam, tum propter suam innatam benignitatem, tum propter insuperabilem in militia strenuitatem, audaciam & peritiam præliandi, omnibus Magnatibus acceptus existit & gratiosus. Et paullo post: cum autem Conradus a portis mortis reuersus conualuerat, imponens Papalibus, hæc pericula sibi præparasse, à Gama-vit dominum Papam non mediocriter, afferens per ipsum virum lethiferum, sicut quondam patri suo facinoroso (quod absis esse verum) fuisse propinatum. Unde ad nocendum domino Papa, fortior insurrexit: & Papam multorum gratiam constat amisisse.

**** Matthæus Parisiensis ad a. 1254. p. 755. eisdemque diebus, Conradus Frederici filius, in odium Papa, prosperatur in Apulia. Cimitates Capuam, Neapolim, & alias suo subdidit dominatui. Et bellum suscitans & continuans, multis contrivit sibi aduersantes: Quidam vero illius terræ incolæ & indigenæ, eruentes & facinorosi valde, Iohannes dictus Maurus, adulator baser, & sub amicitia prætextu homines veneno necans: qui etiam antea ad id mercede conductus, & dicitur Fredericum sic interfecit, illi laqueos mortis tetendit, sed oculos.

§. IV.

Eodem anno, mense Iunio, orta est gravissima dissensio inter Innocentium V. Papam & Conradum, Regem. Accusavit enim eundem, quod Fridericum nepotem suum & Henricum fratrem veneno interfecerit, * & quod excommunicatus licet, sibi sacra faciat administrari. Ad singula tamen respondit, seque defendit Conradus. ** Papa vero regnum Sicilia & Apulie primum Richardo Comiti Henrici III. Regis Anglorum fratri, post, ipsi offert Henrico III. qui Papa multas pecunias mittit ad Conradum impugnandum. Hic igitur exercitum contra eum colligit copiosum. ***

* Matthæus Parisiensis ad a. 1245. p. 765. eodem anno, mense Iunio, orta est gravissima dissensio inter dominum Papam & Conradum regem Siculorum. Oderat enim cum Papa, licet infirmatus, & ab Episcopo Lincolnensi Roberto acriter correptus, sed minime correctus. Et accusavit eum Papa immisericorditer, odio Frederici fomitem ministrante, quia nec adhuc sine igne cinis erat, in multis articulis. Rex autem singulis respondet moderate, constanter tamen insciando. Imposuit enim ei, quod hæreticus existit, & homicida, & clauium ecclesie contemptor, fecitque ut afferret Papa celebrari diuinam interdictionem. Et quod quondam Fridericum nepotem suum veneno interfecit, & Henricum fratrem suum per Iohannem Maurum prius veneno, & cum moram faceret, ut moreretur quodam manuergio suffocavit. Sed hæc finxit papa, & dicitur, & sic Regem Anglia contra ipsum Conradum excitaret provocatum.

** Reperiuntur istæ in Matthæi Parisiensis Additamentis p. IIII3.

*** Hæc latius exponit Matthæus Parisiensis ad a. 1254. p. 767.

§. V.

Dum igitur Conradus potenter se exponeret, eodem anno 1254. veneno propinato extinctus est. * Cuius morte admodum lætatus Papa, totum regnum in breui suæ subdidit potestati. Optimates filium Friderici naturalem, nomine Manfredum Dominum sumentes, adhæserunt ei, facientes ei tanquam Domino homagium. **

* Mat.

* Matthæus Parisiensis ad a. 1254. p. 768. Rex igitur Conradus, potenter se opponens, exhortatus est suos naturales commilitiones & indigenas regionum illarum, ut stent viriliter & pugnent pro patria sua, nec illa subdant dominis alienis: & exercitum Papalem diutius dimittit & enervavit. Sed amor denariorum Anglicorum hostium multitudinem gravavit. Papa enim bursa Regis minime pepercit, & infinitam pecuniam consumpsit, cupiens Regem Siculorum expugnare, & Regem Angliæ in pradiatum dominium subrogare. Omnes tamen voluit a corona commovere, & solum Edmundum creare, ut de ipso & his quæ ipsius forent, tanquam de creatura sua, secundum sui arbitrii faceret voluntatem. Interim Papa non mediocriter diffamavit Regem Conradum imponens ei enormia crimina, scilicet cadens fratris sui Henrici, ut sic provocaret Regem Anglorum & omnes Anglos contra eum, & quod contemptor existit clauum ecclesiæ, & multa alia, quæ non oportet recitare. Rex igitur Conradus, irruptiones hostiles, comminationes, obpropria Papa sustinens, & diffamationes, capis supra modum contristari, & gravi dolore contabescere. Et, ut dicitur, veneno propinato impellente, gravi dolore capis contabescere, & letali letio, decumbere, dicebatque. *Vae mihi misero, vae vae mihi misero, ut quid me fudit mater mea e gremio? ut quid pater meus me genuit, tot æraminis exponendum? Ecclesiæ, quæ mater patri meo & mihi esse debuit, potius novercatur Imperium, quod ante Christi natiuitatem & quæ huc floruit, modo marcescit, & datur letheæ obliuioni.* Maledicens ergo dici natiuitatis suæ, miseram & afflictam animam exbalant. Chron. August. ad a. 1254. Conradus Rex priori anno Neapoli expugnata, & muris eius ad terram prostratis, homo pacificus, & Index severus, in Vigilia Ascensionis Domini, diem clausit extremum, de cuius obitu Teutonick, Apuli & Lombardi, præter illos qui erant ex parte Ecclesiæ, dolore nimio sunt turbati. Fragmentum Historicum eum a. 1251. M. Chron. Belg. p. 236. Trithemius Chr. Hirsaug. eum iam a. 1252. a naturali fratre Manfredo veneno esse necatum, dicunt. * Chronicon Elwangense ad a. 1256. eius mortem extendit.

** Matth. Parisiensis p. 768. quo audito Papa de morte eius certificatus, cum magno cordis inibilo, oris risu, & vocis exultatione, ait: gaudeo plane, & gaudeamus vniuersi ecclesiæ Romanæ alumni, quia iam sublatis sunt domedio duo maximi inimici nostri; vnus ecclesiasticus, alter secularis: Episcopus Lincolnensis Robertus, & Rex Siculorum Conradus: Obiit autem memoratus Rex Conradus mense Iunii. Et illico Papa ad vltiores partes Apulie se transferens, totum fere Regnum illud sibi subdidit in breui, & vsurpauit. Quod videntes optimates illius regionis, quæ quondam Ducatus extitit, indignati sunt vehementer. Et suscitantes quendam filium Frederici naturalen, nomine Manfredum, adhaerunt ei, facientes ei homagium tanquam Domino & ligantiam. Et factus est error nouissimus p̄ior priore. Et insurrexerunt Papa hostes rediunt. Mon. Paduanus lib. II. sub initium.

S. VI.

Vxor ipsius erat Elisabetha, Ottonis illustris, Bauariæ Ducis filia, cum qua a. 1246. nuptias Vohburgi celebrauit. * Hæc, mortuo Conrado. a. 1259. Mainhardo III. Tirolensi Comiti fuit nupta. ** Ex ista vnicum filium sustulit Conradinum a. 1252. natum. ***

* Chron. Augustense ad a. 1246. Conradus, filius Frederici Imperatoris, duxit Vxorem Dominam Elisabethæ, filiam Ottonis, Ducis Bauariæ, Fragm. Hist. p. 92. Matth. Paris. ad a. 1248. p. 649. filius etiam eius simili tractus intentione, filiam Ducis Bauariæ sibi matrimonio copulauit.

** Chron. August. ad a. 1259. Meinhardus Comes Gorizia duxit in Vxorem Dominam Elizabeth sororem Luduici & Henrici Ducum Bauariæ, reliquam Chunradi Regis, in octauo S. Michaelis apud Monachum nuptiis celebratis. Tolærus bist. Palat. c. XVIII. p. 400.

R r r 3

*** Chron.

*** Chron. August. ad a. 1252. *Domina Elisabeth filia Ottonis Ducis Bauaria genuit Chunradi Regis filium in die Annuntiationis S. Mariae, & vocatus est Conradus.* Aeneas Sylvius quidem Hist. Friderici p. 33. cum Henrici filium facit quod tamen Naucerus vol. II. Gen. XLII. p. 941. satis refutat, scribens: *quod fuit Conradus in testamento Conradinum, Nepotem suum, filium scilicet fratris Henrici, ex Constantia, Regis Castella sorore, natum, baredem insituisse, error est, salua pace.* Fuit enim Conradinus, Chunradi filius ex filia Ducis Bauaria genitus; de quo extat Epistola Conradini, & incipit: *Ex abundantia cordis; in qua sic scribit: cum autem Magnus Rex, Conradus, diua memoria, Charissimus Pater noster, testamento sollemniter condito, nos temulum, tempore mortis suae, in manibus Sanctae matris Ecclesiae, ac tutela reliquisset.*

S. VII.

Infelix hic Princeps Conradinus hæres erat Conradi IV. in Siciliae Apuliaeque & Hierosolymitarum regno, Dux aequae Francorum ac Sueuorum a matre in Bauaria educatus. * Mortuo autem Conrado Innocentius IV. Papa mittit legatos in Angliam, qui Edmundum, filium Regis de Siciliae regno inuellerent, ** crucem etiam contra Manfredum prædicare iubet, *** cui tamen omnes se subiiciebant, **** immo ipsum pro filio Friderici II. legitimo agnoscebant. ***** Hinc profligatis a. 1256. ad Fogiam copiis Papalibus, cum Neapolim, Barletum, Capuam aliasque ciuitates occupasset, ***** non amplius pro tutore se Conradini gerebat, prout antea, ***** sed a. 1258. in Regem Apuliae se fecit coronari, Conradinum per insidias enecare cupiens, ***** immo mortem Conradini hinc inde spargens. † Inde Innocentii successor Alexander IV. ipsum excommunicat, & contra ipsum arma mouet. †† Mortuo eodem anno Alexandro Papa, substitutus fuit in eius locum Urbanus IV, qui deuicto Manfredi exercitu, Carolum Andegauensem Ducem in Regnum Siciliae vocauit, ††† quem Clemens IV. huic substitutus a. 1265. in Regem Siciliae fecit coronari, †††† cui cum resistere conaretur Manfredus, facta ad Beneuentum pugna s. Martii 1266. cæsis ad internecionem eiusdem copiis, vincitur, at honeste sepelitur.

* Chron. August. ad a. 1254. *Manfredus etiam filius Friderici, quondam Imperatoris, Principatum tenens in Apulia potenter terram ipsam defendit, nomine Conradi parvuli fratris sui, qui ad hoc, cum Domina Elisabeth, Matre sua, in Bauaria morabatur.* Tithemius vero ad a. 1253. matrem Elisabetham cum ipso apud Suenos egisse dicit.

** Matthæus Parisiensis ad a. 1255. p. 783. *post festum vero S. Lucae, edito Regio convocata convenit Magnatum numerosa multitudo. Venerat autem illuc ad Regem Episcopus Romanus, ex parte Papæ: qui apportans secum anulum, vice eiusdem Papæ, contulit ipsum anulum Edmundo filio Regis, inueiciens eum sic sollemniter de Regno Siciliae & Apuliae. Unde eleuatum est cor Regis in suum, & exultauit tanquam iam receptis Siculorum & Apulorum omnium homagii, ciuitatibus, & castris, in Regem coronaretur. Et in propatulo Rex pater vocauit filium suum Edmundum Regem Siciliae.*

*** Matth. Parisiensis ad a. 1255. p. 785. *ipsique quoque temporibus fecit magister R.*
han-

standus pulchre predicari, *vt* crux assumeretur, Londini primum, & postea alibi, ab omnibus sanctae Ecclesiae Zelatoribus, contra Manfredum, Frederici quondam Romanorum Imperatoris filium, Dei & Ecclesiae Romanae & domini Regis Anglorum inimicum Saracenis adhaerentem, & eisdem receptantem & fouentem, & alienum Regnum iniuste occupantem. Et quicumque iter ipsum assumeret, plenissimam peccatorum suorum consequeretur remissionem, ac si Terram sanctam adiret peregrinans. Quod cum audirent fideles, mirabantur, quod tantum eis promitteret pro sanguine Christianorum effundendo, quantum pro cruore infidelium aliquando. Et mouerunt sannas & risum predicatorum mutabiles.

**** Matth. Parisiensis p. 768. & 788. cum hac autem in Anglia agerentur, in Transalpinis partibus fortunata rota volumen fecit prodigiale. Quos enim paulo ante in sublime exaltauerat in abyssum demersit confusionis. Dissipatus enim exercitus Papalibus, Apuli, cum audissent quod Papa terram eorum cuiusdam Anglico ignoto & alienigena, sine eorum consensu, conuulisset, indignati sunt vehementer. Et idcirco maiori furore efforbuerunt, eo quod Papa cruce signatos super ipsos Apulos, quasi super infideles, conuerit exterminandos. Igitur omnes Apulidomino Manfredi sese manciparunt; & cum illo stantes vniuersi, etiam qui quandoque cum Papa steterunt, numerosum exercitum contra Papam conflauerunt. Quare Monachus Paduanus nobis vix persuadebit, quod lib. II. p. 596. scribit: anno Domini MCCLIV. cum Rex Conradus duobus Annis Regnum Apulia tenuisset, die duodecimo, exeunte Maio, Regnum simul & vitam amisit. Post cuius decessum Innocentius Papa in manu valida intravit in Apuliam, & sedem suam fixit apud Neapolim. At cuius praesentiam omnes Principes Apulia conuenerunt, Manfredus etiam Princeps Tarenti, filius Frederici, eidem subiectionem & deuotionem in omnibus deferentes.

**** Matth. Parisiensis ad a. 1256. p. 799. temporibus quoque sub eodem, Manfredus, qui filius tantum naturalis Frederici diu credebatur, iam inquisit & scitavei veritate non iam tantum naturalis, id est, illegitimus, imo pro legitimo habebatur. Vnde ab omnibus Siculis & Apulis & finitimarum illarum Regionum incolae, qui eidem caperunt adhaerere, amabatur & honorabatur. Contigit enim, quod iam circiter viginti annis elapsis, mater ipsius Manfredi graviter infirmata, vocauit ipsum, scilicet Imperatorem, *vt* miseretur illius pro Deo ipsam visitare non dedignaretur. Credebatur namque in proximo moritura. Et cum venisset Imperator, ait ei mulier, iunctis palmis, & obortis lachrymis cum singultibus, Domine, miserere mei in proximo moritura, & succurre peritura, de periculo corporis mihi: formidandum est, sed multo magis sollicitor de periculo animae imminenti. Habes namque filium quendam naturalem Manfredum, quem tibi genui: Placeas igitur me desponsari, *vt* & ille Manfredus legitimeretur, & anima mea a periculo liberetur. Inclinauit igitur precibus supplicantis, inde hactenus immobiliter steterunt cum eodem contra Papam, & omnes qui illi aduersabantur.

***** Matthaeus Parisiensis c. l. & cepit Manfredus prosperari in via sua & in bello, quod contra Papam mouerat, super omnes fere inimicos suos exaltari, & ad votum dominari, vnde Papa cepit rogare ea quae pacis sunt. Ceperat namque dictus Manfredus iam Neapolim, Barium, & ciuitates maritimas, Capuam & alias multas ciuitates & oppida. Monachus Paduanus lib. II. p. 596. dum autem magnificus Innocentius esset in mortis articulo constitutus, tamquam illum versiculum frequenter repeteret: Domine propter iniquitatem corripuisti hominem. Manfredus naturalis filius Frederici, impatiens contra Dominum sedis Apostolicae iam rebellis effectus, magnam stragem militum Ecclesiae apud Fogiam perpetravit. Audina igitur morte Innocentii & substitutione Alexandri, cum maiori audacia cepit Ecclesiam in Apulia expugnare, viros eius quotidie subuersendo. Cuius audacia ac sagacitate mirabili Apuli pacisfacti a deuotione Ro-

mana Ecclesia discedentes, Principi humiliter adharebant. Papa itaque Alexander ordinatus capitaneus, cum militia insueta, qui deberent contumaciam & processum Principis cohibere, exiens de Neapoli, ad partes Companie properavit. Manfredus autem opus incipit consummare intendens, armis, munitionibus & ambagibus exercitum Ecclesia ita debilitare curavit, donec ipsum de Regno turpiter & effamine coëgit exire: taliter, quod totius Regni paterni obtinuit Principatum, in praejudicium Ecclesia & gravamen.

***** Sicenim Chron. August. ad a. 1254. Mutius lib. XXI. p. 192. Papa Innocentius, asserens, se pueri Conradini Baiulum.

***** Hoc latius demonstrat Trithemius Cbr. Hirsang. ad a. 1253, docens etiam, qua ratione mater Conradini Manfredi insidias deluserit.

† Monachus Paduanus lib. III. p. 613. Princeps Manfredus, naturalis filius Federici, qui Regnum Sicilia & Apulia usurpavit & auctoritatem propria, capiti suo imposuit diadema, tam in praejudicium Romanae ecclesiae quam gravamen & oppressionem Conradini, Ducis Sueviae, filii Regis Cunradi. Matth. Paris. ad a. 1258. p. 840. eodem insuper tempore, cepit Curia Romanorum mediocriter vilesce, eo quod Apuliae Praelati & Magnates contra Voluntatem Papae, elegerunt sibi in Regem, & coronari fecerunt Manfredum, filium Imperatoris Federici; quia non solum ipsum Manfredum, sed & totum genus suum Papa cum tota Curia Romana contemptibilem habuit & exosum. Insuper creavit Rex Apuliae, Archiepiscopus & Episcopus sine assensu ipsius Papae, imo potius invito, qui omnes communiter plus ipsi Regi quam Papae obediabant, & contempta Papali prohibitione, Regi honorem & reverentiam exhibebant. Magnates etiam nulla facta de Edmundo filio Regis Anglia mentione (cui Papa Regnum Apulia contulerat, & per Episcopum Bononiensem annuo quodam inuigilaverat) ligantiam fecerat, & homagium, eidem Manfredi & Civitatibus & Castrorum saisinam fecerunt plenariam.

†† Io. Vito Duranus Chron. p. 19. huius tempore Alexandri Papae Manfredus, filius naturalis quondam Friderici Imperatoris, gerens se pro Padagogo Conradi, nepotis Friderici, ipso Conrado monachice publicato mortuo, sibi ipsi coronam assumpsit, quod quia factum in praejudicium Dni. Papae, fuit, primo excommunicatus erat, post contra ipsum magnus exercitus, sed in nullo proficiens, mittitur. Matth. Paris. ad a. 1259. p. 848. eodem tempore Manfredus filius Federici, se fecit in regem Siciliae coronari, nepotis sui coronandi in morte consilia: quem Papa Alexander, tanquam regni inuasorem, factoremque Saracenorum, excommunicavit, omnique honore & dignitate sententia iudiciali privavit.

††† Matth. Paris. ad a. 1260. p. 848. hoc anno obiit Alexander Papa, cui successit Urbanus 4. Hic prius extiterat Patriarcha Hierosolymitanus, & post coronationem suam, auxilio cruce signatorum, fugavit exercitum Romanorum, quem Manfredus intruserat in patrimonium sancti Petri. Hic contulit Carolo fratri Regis Francorum Regnum Siciliae, & ex tunc reges Sicilorum gestare ceperunt arma Regis Franciae, eo pacto, ut Manfredum inde expelleret, quod & factum est. Idem ad a. 1264. p. 851. Carolus Comes in perpetuum Urbis Romanae eligitur Senator. Cui Papa Urbanus regnum Siciliae, usque ad quartum haeredem contulit, eo pacto ut illud auferret Manfredi. Monachus Paduanus lib. III. p. 620.

†††† Matth. Paris. ad a. 1265. p. 856. Carolus frater regis Francorum, Romam navigio decessit, a Domino Papa Clemente in regem Siciliae coronatur. Multitudo Gallicorum cruce signata, contra Manfredum, habens capitaneos Guidonem Altisiodorensis Episcopum, & Robertum filium Comitis Flandriae, & Bocardum Comitem Rindemiensem, in subsidium Caroli Romam venit, Mon. Paduanus lib. III. p. 620.

††††† Henricus Siero ad a. 1266. facta est 3. Non. Martii, congregio in Apulia, inter
Kar-

Carolus, frater Regis Francia, & Manfredum, Regem Sicilia, & Manfredus deinde occubuit. Chron. August. Trithemius *ad a. 1265.* Matth. Paris *ad a. 1267.* p. 859. *eodem anno Carolus Rex Sicilia ante Beneventum pugnavit cum Manfredo, eumque deiecit & occidit, & ibi triumphum obtinuit gloriosum.* Mon. Paduanus *lib. III. p. 621.*

§. VIII.

Dum hæc agerentur, Alexander IV. Papa omnibus modis adlaborabat, ne in Regem Romanorum eligeretur Conradinus. * Hic vero adulator factus, Romanorum, Pisanorum, Senensium, Papiensium & Veronensium literis & nunciis excitatus, ad recuperandum paternum regnum coepit cordis desiderium ardentissime applicare. Tunc Principes Alemanniz, de quorum amicitia confidebat, ad Colloquium inuitavit. Post multa hinc inde proposita, est tandem, maiorum consilio definitum, quod ipse sine mora, deberet in Italiam proficisci. Protinus egregius adolescens, a. 1167. cum auxilio amicorum, exercitum congregavit, descendensque de Alemannia, venit Veronam, comitantibus eum Duce Bauariz, auunculo suo, Meinhardo III. Comite Tirolensi, qui matrem ipsius duxerat in uxorem & Friderico Austriaco. Anno 1268. Conradinus exiens de Verona, cum electa manu militum fluvium Minciam & Oleam transuadavit, & per districtum Cremonæ, Papiam perrexit, nullo audente ipsius transitum impedire. Cum igitur, famæ testimonio, Conradinum venisse Pisas, fuisset per Italiam declaratum, de Lombardia, Tuscia, & aliis regionibus, confluit ad eum militum maxima multitudo, qui potentiam Regis Caroli deprimere, & Conradinum sublimare, pro viribus adfectabant. ** Inde Romam ingreditur, vbi gloriose, tanquam Imperator, cum magno triumpho suscipitur; Papa tunc apud Viterbium existente, cuius excommunicationem parui pendebat. *** Inde in Apuliam movens commisso die XXIV. Augusti 1168. ad Aquilam Apuliæ urbem, in campo Palentino prope Fucinum lacum, **** in Marforum regione cum Carolo Andegavensi proelio, victus incidit in manus quorundam Civium Romanorum, qui, pro immensa pecuniæ quantitate ipsum Regi tradiderunt. ***** Carolus autem ducens eum secum in Apuliam, eundemque, ex Papæ consilio, qui ad eum scripserat: *Vita Conradini mors Caroli: mors Conradini vita Caroli: ****** una cum Friderico ultimo Duce Austriaco IV. Kl. Nouembris aliisque Neapoli iussit decollari, ***** vt cum ipso desineret stirps Sueuorum Hohenstauffica. † Post mortem tamen ipsius surrexit quidam Pseudo-Conradinus. ††

* Extat de eo epistola Alexandri ad Gerhardum Meguntinum scripta in Cherubini Magno Bullario Romano Tom. I. p. 137. & in Prodrómo Leibnizii Codicis Diplomatici n. 13. in qua hæc verba: *Et ideo de Conrado puero nato quondam Conradi, prædicti Friderici filii, est præcauendum omnino, nec illo modo intendatur ad eum, nec nominetur ad hoc, nec aliquatenus eligatur: maxime, cum propter infantiam, nimiumque defectum ætatis, sit ad ista prorsus inhabilis, ac ineligibilis penitus, puer ipse: nec lus, quod ex Electione prouenire, vel confingere consuevit, sibi possit competere, nec in sua cadere, vel retineri, persona, cum propter puerilem ætatem, qua disiractione caret, & legitimum consensum, vel dissentium non habet, Electioni, si de ipso fieret, consentire non possit: nec ipsius consensus aliquam haberet efficaciam, vel vigorem. Et ex eo etiam idem Puer in Regem eligi, vel nominari non debet, quia, cum per Electionem huiusmodi, de Advocato, vel defensore idoneo, debeat Ecclesia prouideri, & ipse Puer sit omnino ineptus & inutilis, ad talis defensionis officium, seu ministerium exequendum, oportet eandem Ecclesiam, si contingeret eligi dictum Puerum, manere diutius non absque grauius sorte dispendiis, defensionis commodo destitutum. Nec per hoc etiam consuleretur amplo & spatiofo Regno Theutonico, de Rege vel Rege condigno, cum male possit alius regere, qui non nouit gubernare se ipsum; nec bene vel digne aliorum gubernaculo præesse valcat; qui regimine ducitur alieno, & cui, propter tot patienter defolius, necessarii est alterius custodia & tutela.*

** Verba plerumque sunt Monachi Paduani lib. III. p. 623.

*** H. Stero ad a. 1268. Conradus Rex; inuitatus diu a Lombardis & Apulis, priori anno Italiam ingressus, adhaerentibus & fauentibus sibi plurimis Ciuitatibus, Romam ingreditur, ubi gloriose, tanquam Imperator, cum magno triumpho suscipitur, Domino Papa tunc apud Viterbium existente, parui pendens Papa excommunicationem. Mutius lib. XXI. p. 192.

**** Locum & tempus proelii optime definit Monachus Paduanus lib. III. p. 624. scribens: *firmata itaque coniuratione inter eos, vnanimiter contra Regem Carolum prælati egrediuntur ex vrbe, Conradinus cum suo exercitu, & Senator cum eo cum multitudine militum & pedum Romanorum, & versus Apuliam properantes, castra non longe a ciuitate Aquila posuerunt. Rex autem in eorum occursum cum exercitu valido properauit, & nona die exeuntis Augusti in campo Palentino direxit triplicem aciem contra eos. Similiter aduersarii de sua multitudine confidentes, contra Regem suas acies direxerant; Commissumque est bellum lachrymabile & horrendum, in quo pro dolor multus ex utraque parte sanguis hominum est effusus. In primo namque belli congressu duæ Regis acies terribili hostium impetu sunt prostrata pariter & fugate, occiso crudeliter Marescalco, quem propter strenuitatem persona ac ornatum armorum esse Regem Carolum existimabant. Iamque milites Conradini, quasi securi de victoria ad inuadendum summarios & detinenda occisorum spolia insistebant. Plenus vero locum definiuit Pand. Collenuus lib. IV. p. 212. scribens de Conradino: *iamque in Marforum planitiem ad Fucinum Callanumque lacum descendit, cum certior factus est, Carolum sibi obuiam progredi, nec ita procul illinc abesse: itaque instructa acie & militari ordine obseruato, iam progredi cepit, relictisque ad dextram Aquaductibus murisque, quibus. ex eo lacu aqua Romam deriuabatur, in Palentinam planitiem, supra lacum, eo animo ut illic cum illo dimicaret, peruenit. Hac a dextra lacum habet, a sinistra Marforum montes altissimos, & a fronte itidem colle clauditur: cuius initium ab vrbe Alba est, a qua mille trecentos circiter passus exporrigitur. Intra collem, cum Vallis est quadam, mille circiter passus exporrecta, & Palentina planities respectu ita sita, ut ex illa eorum que in Valle sunt nihil conspici possit. Diem proelii Monachus Paduanus definit nonam diem exeuntis Augusti, quod**

de IX. Kl. Septembris interpretor, licet Collenutius p. 212. dicat, quinto Calend. Septemb. qui dies Diuo Augustino sacer est, siue die XXVIII. Augusti.

**** Sic Monachus Paduanus lib. III. p. 62.4. Conradinus vero fugiens de bello quidam evasit: sed dum de loco ad locum transiret: deficiente sibi consilio evadendi: tandem incidit in manus quorundam civium Romanorum, qui pro immensa pecunie quantitate ipsum Regi potentissimo tradiderunt. Matth. Paris. ad a. 1269. p. 857. Conradinus eo tempore, nepos Frederici olim Imperatoris ex filio Conrado, patru suo Manfredi mortuo, aspirans ad regnum Sicilia, auxilio Teutonicorum, adiunctis eis Lombardis quamplurimis, atque Tuscis, Romam usque pervenit. Vbi quum Imperiali more solenniter receptus fuisset, associato sibi Senatore Urbis Henrico fratre regis Castellæ, & Romanis plurimis, contra Regem Carolum, Apuliam manu forti intravit. Sed post duram campestre bellum, Conradinus cum suis terga vertentibus capitur: & cum multis de sanguine suo nobilibus, insurrexerunt regis Caroli decollatur. Fragu. Historicum p. 93. ad annum 1268. Albericus Argentinensis p. 98. Innocentius autem Papa quartus, qui Fridericum deposuit, Carolum Martellum Comitem Provincia, fratrem scilicet Regis Francia, constituit Sicilia Regem: contra quem Conradinus nepos Frederici ex Conrado filio suo, veniens in Italiam cum Duce Austria, & magna multitudine Germanorum, cum Carolo iniit consilium: Visoque per Germanos Caroli exercitus & fugato, Germani prædam fugientium insequentes, Conradinum cum Duce & paucissimis reliquerunt. Quod videns Carolus, qui se in montem cum magna parte exercitus sui receperat, & videret recessus Germanorum: Conradinum quasi desolatam invasit. Quo cum Duce & quibusdam aliis capto, indeque abducto, exercitus eius dispersus ob prædam, miserabiliter fugatus est & occisus. Len. a Northof Chron. Com. de Marca p. 390. P. Langius Chron. Civit. ad a. 1268. Chronicon Australe male ad a. 1269. refert. Chron. Elwangenense ad a. 1267. Singulare est, quod de Conradini captivitate scribit Collenutius lib. IV. p. 215. Conradinus autem & Austria Dux miselli Iuvenes Caluano Lancea, Galeotto eius filio, & alio in super stabulario seruo comitati, agasorum habitu induti, tres dies iam per saltus hinc inde oberraverant. Cumque nescirent in quam partem contendendum esset, sorte non procul a Romano litore in sylvam supra Asuram urbem pervenientes, inuenere ibi nauculam cum Piscatore quodam, cumque rogarent multa quidem promittentes, ut ipsos ad Senensem usque aut Pisanorum littora deuberet. Piscator conditionem suscepit: cumque panem indigerent, & illorum nemo pecuniam haberet, annulum piscatori tradiderunt, ut eo oppignorato emere possent panem qui in naui necessarius foret. Ille igitur in Urbem Asuram ingressus, de anuli precio pecuniam, pro eo accepit, suscitatur, & inter cetera (ut fieri solet) narrat etiam quemadmodum vini adolescenti egregio aspectu, sed turpi admodum festum ad sese venerint, & navim conducerint: de inde accepto pane ad nauculam revertitur, assumptisque iis institutum iter ingreditur. Sed fama de binis adolescentibus a piscatore sparsa per urbem, ad Iohannis Frangipani nobilis Romani, qui Asura imperabat, aures pervenit: qui statim conciliens horum ex illis esse Conradinum, a Carolo tanto studio quæsitum, magnam irivencem instruxit, eamque piscatoris nauculam persequi iussit, ac sine ulla labore. miseros principes statim cepit, Asuramque peritaxit. Carolus vero de Conradini captivitate subito certior factus, Asuram magna cum celeritate terra marique obsedit. Sine autem id in eum finem fecerit, ut Iohannes Frangipanius veluti coactus excusari posset, uti quidam asserunt: siue quod re vera tanto desiderio capiendi Conradini teneretur, simulque metueret, ne illi aliquâ ratione evaderet: tantum certe effecit, ut mox illum in sua potestate, sua cum omnibus comitibus, habuerit: eosque captivos secum ducens, Romam profectus est, ad componendas illius Urbis res, ubi suo loco reliquit Lucetum Cantabrum Senatorem. Idem dicit

Thomas Fazellus de Rebus Siculis *poster. Dec. lib. VII. c. III. p. 448.* Palatius de gelis Pontificum *Tom. III. p. 45.*

***** Albertus Argentoratensis p. 98. scripsit autem Carolus Clementissimus Papa existenti, quid faciendum esset de Conradino capto. Qui rescripsit eidem, quia ei faucebat: Vita Conradini, mors Caroli; mors Conradini, vita Caroli. Quo scripto viso, statim Carolus Conradinum cum Duce Austriae & ceteris decollavit. Idem dicit Henricus Gundellingsius in appendice Historiae Austriae apud Lambecium *Comment. Bibl. Vindob. lib. II. c. VI. & ex eo Pand. Collenutius lib. IV. p. 217.* Io. Ant. Summonte quidem *lib. III. Hist. Neapol. & H. Spondanus Tom. I. Contin. Ann. Baronii p. 237.* haec resellunt, putantes, Clementem IV. iamdum fuisse extinctum. Sed isti necem Conradini in annum 1269. referunt, quae tamen a. 1268. fuit facta mense Octobri, dum secundum Steronem, mense Novembri demum defunctus Clemens IV. Papa.

***** Diem nos docet H. Stero ad a. 1268. dicens: apud Neapolin, iussu pradii Karoli, decollatur, 4. Kalend. Nouemb. feria secunda. Cum ipso etiam tunc decollatus est Fredericus, Dux, filius Hermanni, quondam Marchionis de Paden, Ducis Austriae, de quo spes non modica fuerat, quod deberet aliquando Paternos Ducatus, Austria videlicet & Styria, continere. Pand. Collenutius *lib. IV. p. 218.* mortem eius hoc modo describit: pronunciata iam sententia, Conradinus, vii Neapolitanus quidam Iurisconsultus testatur, ad Protonotarium conuersus: serue nequissime, inquit, serue nequissime ita ne Regis filium damnasti? an nescis neminem in eum qui sibi par est, Imperium habere? deinde negavit se ullam Ecclesiae iniuriam unquam inferre voluisse: sed Regnum id tantum occupare, quod sibi deberetur, & iniquissime fuisset denegatum: ac sperare mortem suam a matris familia, suis Germanis, Bauaria Ducibus ceterisque cognatis minime latam iri inultam: quibus dictis, Chirobecam ex altera manu trallam veluti signum legationis, versus populum proiecit, & asseruit heredem se instituire Federicum Castellanum amita suae filium: atque haec Chirobeca, vii testatur Pius Pontifex, excepta, ac Petro Araganico postea allata fuit. Quibus peractis amputatum caput est, primum quidem Austria Duci: Conradinus vero id, quod etiam amputatum, bis Maria nomen inclamasse dicitur, complectens exsculatus est, & pectori suo admoens infortunium deplorabat, ac se ipsum accusabat, quod illum ex materno complexu quodammodo abstractum in tantas angustias secum adduxisset, & illius interitus causa extitisset. Tum flexis genibus, dum debitorum remissionem a Deo peteret, ei collum percussus: ac post illum etiam Girardo Normanni Comiti: sed ministro, qui Conradino caput amputat, alter statim preparatus fuit, qui ei cervicem itidem feriret: ne unquam posset gloriari, se illius sanguinem fudisse, qui e tanta familia natus fuisset. Hunc sequitur Gerh. a Roo *lib. I. p. 18. 19.* Ios. Ripamontius *Histor. a Philippo II. regnante lib. IV. p. 1162.* Spondanus ad a. 1269. Trithemius *Chron. Hirs.* hanc mortem ad a. 1267. refert & Scriptores Neapolitani. Tale autem Conradino factum fuit Epitaphium.

Astris lingue Leo pulum rapiens Aquilinum,
hic deplumavit accephalumque dedit.

† Gerh. a Roo *Hist. Austr. lib. I. p. 20.* Pand. Collenutius *lib. IV. p. 220.* ac talis quidem exitus Conradini adolescentis fuit, miserandus sane, & non sine omnium astantium lacrymis conspectus: cum quo simul etiam finem habuit nobilissima Suenorum familia, quae paterno maternoque genere, iam inde a Clodoveis Carolisque Galliae Regibus, & Imperatoribus Bauarum, tum in Gallia, tum in Germania, multos Imperatores, Reges, Duces, aliosque innumeros Princi-

pet

pes produxerat, & proinde alias Germania familias quascunque nobilitate facile superabat. Martinus Papa in sententia excommunicationis in Petrum, Arragonie Regem apud Eberhardum ad a. 1282. grauius ergo & enormidus admodum, per potentiam & malitiam eorundem iniuriis irrogatis Ecclesie, ipsaque in suis afflictis multiplex fuit respexit altissimus: sponsam suam & conuentum illi nubilum infernum, scelestam praelati Friderici domum, que consueuerat quantumvis multis abundare personis, sic pax redegit in nihilum, sic illam iacturam ultimo dissipationis oppressit, & de ipsa non scintilla una remaneret. Addi hic meretur Adami Reifneri Historia von den letzten Hertzogen in Schwaben.

†† Ann. Colmar. ad a. 1270. per Basileam transiit quidam Stochilinus, qui dicebat se esse Conradinum, filium Regis Conradi, quem Carolus frater Regis Francia cum tribus nobilibus fecit decollari.

§. IX.

Post Conradum recensemus Anti-Cesares Friderico II. oppositos. Inter hos primus est Henricus Raspo, Thuringorum Landgravius, qui Hermannii filius erat, frater Ludouici, * antea per Fridericum II. Sacri Imperii per Germaniam Procurator, absente Imp. constitutus. ** Hic excommunicato in Concilio Lugdunensi Friderico a. 1245. Innocentii IV. Papa precibus inuitatus, qui etiam multam pecunie summam ipsi in subsidium transmiserat, *** curaque Sifridi Moguntini Archiepiscopi, **** apud Herbipolim in Regem Romanorum contra eundem fuit a quibusdam saltem Principibus electus, ***** & cum Clerici potissimum ipsi fauerent, vocatus fuit Rex Clericorum, *****

* Hist. Landgr. Thur. c. XLIX. Theod. Engelhusius in Chronico *Henricus septimus, dictus Raspe, frater carnalis Ludouici, mariti S. Elisabeth Landgrauis Thuringie, vir grandaeus & bonus, ad inductionem Papae Innocentii ad Imperium assumptus.* Io. a Leidis Chr. Belg. lib. XXIII. c. IV. Hinc Trithemius Chron. Hirsaug. & Sphanheim. ad a. 1246. eum male vocat filium S. Elisabeth.

** Sic enim Fridericus II. Imp. in diplomate Henrico, Misnie Marchioni concessio, eum vocat *Henricum Landgrauium Thuringie, Comitem Palatinum Saxonie, dilectum consanguineum, Procuratorem Germanie*, apud Schubartum de Comitibus Palatinis p. 190. Hunc titulum ipse Landgravius gerit in diplomate quodam monasterio Georgenthalensi a. 1242. concessio apud Sagittarium in Historia Henrici §. II.

*** Auctor appendicis Martini Poloni tenuit, & scripsit Papa, quod iam decrepitu esset, nec posset sustinere labores, nec haberet filios, nec amicos, nec terram locupletem vel magnam, quod posset expellere Imperatorem Fridericum & sufferre expensas. Addit deinde: Tunc Papa Innocentius scripsit sibi, & sub obedientia Dei & Ecclesie assumeret sibi regnum, & transmisit sibi pecuniam praenominatam, & dedit sibi post obitum propter obedientiam illam quod ubique sepulchrum eligeret in amensario suo, & per octauum, in perpetuum, quicumque pro animis eius, & omnibus defunctis, fidelibus ibi oraret, duos annos indulgentiam consequeretur. Quansum vero in ipsum impenderit Papa, docet nos Matthaeus Parisiensis ad a. 1247. p. 636.

scribens: considerans igitur dominus Papa, quod in creatione Landegravii Thuringie, qui subito perit, & praedictum est, non modicum thesaurum amiserat, imo qui poterat suporem in cordibus audientium generare, scilicet quinquaginta millia librarum denariorum Viennensium, quorum quilibet denarius valet tres obolos esterlingorum, qui & omnino in usus cefferunt inimicorum) studuit tantius negotiari; & thesaurum praemissum nouo electo, scilicet Comiti VVilhelmo, prudentius per circumspectos, & non suspectos nuncios secretius transmittere. Hist. Landgr. Thur. c. L. & quia papa Innocentius III. fuit multum pecuniosus, ideo & praedictus Henricus, filius ecclesie & membrum Christi, gubernacula regni susceperet, ei XXV. millia marcarum argenti puri in supplementum transmissit.

**** Conradi Chron. Mogunc. p. 575. Sifridus Episcopus Langranium Thuringia in Regem eligi procurauit.

***** Fragm. Hist. p. 91. 92. vide dissert. superior. §. XXVIII. Auctor Hist. Landgr. Thur. c. LII. eundem male electum dicit Francfurt.

***** Alb. Stad. ad a. 1246. ceperunt praeterea illi, qui plenum fauorem non habebant ad talia eundem Landgrauium, Regem dicere Clericorum.

§. X.

Statim ac electus fuerat, eodem anno 1246. Comitua Francofurti celebrat, quæ cum impedire conaretur Conradus IV, ab eodem ad Francofurtum fuit deuictus. * Hoc igitur a. 1247. in Bauariam aufugiente, Sueuis ipsum relinquentibus. ** Sueuiam ingreditur Henricus, quæ Fridrico adhuc fauebat, Reutlingam frustra obsidet, *** & dum Vlmam a. 1247. tentaret, **** ob magnum frigus & defectum populi in Thuringiam recedere fuit coactus, Wartbergam, sedem suam, Ilfenaco adiacentem, reuersus, vbi paullo post profluvio ventris occubuit. ***** Corpus eius ad S. Catharinam iuxta latus patris ipso Iulianæ die, cor vero apud Dominicanos, cum largissimis indulgentiis conditum. ***** Defecit cum eo stirps antiqua Thuringiæ Landgrauiorum. Prima ipsius vxor Elisabetha fuit, a. 1231. defuncta, † altera Gertrudis Austriaca, quam a. 1240. duxit, †† tertia Beatrix Henrici II. Brabantiae Ducis filia. †††

* Vid. dissertatio superior §. XIX.

** Fragm. Hist. p. 92. Conradus autem Rex fugiens, amisit multos milites & maxima bona, & imposuit Sueuis, qui cum eo venerant, & cum ipsis multis amissis iugerant, quod ipsi cum infideliter prodiderant. Sueui proinde ira moti, conspirauerunt cum Ecclesia & Rege Henrico, mouentes bellum in Regem Conradum & suos fautores per Sueuiam, & circa Danubium & Mogum & ibique

*** Naclerus vol. II. Gen. XLII. ipse Henricus Rex obsedit Reutlingen, anno Domini MCCXLVII. Quapropter Ciues votum fecerunt B. Virgini pro liberatione, quia aspiciti erant Fridrico iureiurando: ipse enim oppidum muris cinxerat moxque sublata est obsidio, & quam ciues, & fouerant, capellam B. Mariae sacram, & hodie tenetur edificare. Mutius lib. XX. p. 188. Crusius Ann. Sueu. lib. II. p. III. c. IV.

**** Fragma.

**** *Fragm. Hist. p. 92. Conradus autem Rex, filius Frederici, videns, quod non poterat resistere fautoribus Ecclesie, duxit filiam Ducis Bavaria, spe consilii & auxilii: sed parum profuit ei, quia Sueni fugaverunt eum de civitate in civitatem, & cum Rege Henrico obsederunt civitatem Vlmam in Suevia: sed non expugnauerunt: propter magnam frigus, & defecum pabuli oportebat eos recedere de civitate.*

**** *Fragm. Hist. c. l. Rex autem Henricus ab Vlma recedens, venit in Thuringiam, & mortuus est, anno ab incarnatione Domini MC CXLVII. & non regnavit per annum unum.* Cont. Lamberti eodem anno 1247. prefatus Lantgravius post secundam professionem in Sueviam ad propria reversus, imminentis mortis obijt pro tanto ventris. Comp. Chron. Trithemius Chron. Hirtaig. ad a. 1247. Sunt, qui ipsum etiam in obsidione Vlmæ graviter fuisse vulneratum dicant, ut partim ex vulnere, partim ex dysenteria moreretur. Sic enim Mutius lib. XX. p. 188. obsidendo Vlmam fugata ab oppidanis vulneratus graviter est, quod vulnus statim raris & leibialis symptomata secuta sunt: & paucis diebus post vulnus acceptum moritur. Quidam dicunt, dysenteria laborantem mortuum. Verumque verum esse arbitror: nam dysenteria symptoma esse potuit vulneris. Idem dicit Naclerus fol. II. Gen. XLII. p. 637. Crusius Ann. Suev. p. III. lib. II. c. IV. Solius mortis faciunt mentionem Monachus Paduanus, Alb. Stadenfis Cont. Lamb. ad a. 1247. Chron. August. ad a. 1246. Marth. Parisiensis ad a. 1250. p. 698. Henricus enim Raspe, Landegravius Durinzie, quem Papa proposuerat in Imperatorem sublimare, & pro eius promotione infinitam effuderat pecuniam, perijt in mortem ignominiosam precipitatus.

***** *Hist. Landgr. Thur. c. LII. postea ad Thuringiam reversus, venit in castrum VVartburg & infirmari cepit, & dum laboraret in extremis, petiit corpus suum sepeliri apud patrem suum ad sanctam Catharinam extra muros civitatis Tjensach, & cor suum sepeliri ad fratres Predicatores ad sanctam Elisabeth, in cuius honore conventus fuit dedicatus: quod & factum est. Sifridus Presbyter, Cont. Lamberti ad a. 1247. Paullini Ann. Isen. s. LII. De concessis ab Innocentio IV. Papa indulgentiis, qui sepulchrum Henrici visitarent Riwander Chr. Thur. p. 312. Hister. Erzelung der Kestung VVartburg p. 107.*

† *Sic Henricus monasterio Reinhartsbrunnensi, pro salvatione animæ dilectæ consanguinei nostræ Elisabeth, ipso die humacionis eius, Ecclesie Reinhartsbrunnensi contulit decem marcas, prout ex litteris apud Sagittarium c. IV. s. 3. patet. Sunt qui eam Adelheidam dicant atque Ottonis, Brunsvicensis Ducis filiam faciant. Sic enim Chron. Brunsvicense apud Maderum antiquit. Brunsvic. p. 21. Aleydem auxit Henricus filius B. Elisabeth, Landegravius Hassie. Idem dicit Fragm. Geneal. apud Leibnitium p. 19. dum per errorem noster Henricus sapius vocetur S. Elisabethæ filius. Verum, dum vxor vocetur Elisabetha, merito dubitamus.*

†† *Hist. Landgr. Thur. c. XLIX. Eodem anno (1240.) Henricus solus Lantgravius Thuringie & Hassie, Comes Palatinus Saxonie duxit in uxorem Gerdrudam filiam Ducis Austria, cuius patrem Henningesius vocat Leopoldum Gloriosum.*

††† *M. Chron. Belg. p. 188. Henricus Landegravius duxerat uxorem antequam in Regem Romanorum eligeretur, Beatricem, filiam Henrici, huius nominis secundi, Ducis Lotharingie & Brabantie, qua postea nupsit VVilhelmo Comiti Flandrie. Plura de vxoribus Henrici habet Caspar Sagittarius im Grundleichen Bericht von Landgraf Heinrichs in Thuringen, Pfaltzgrafen zu Sachsen Römischen Königswahl & ex eo Christ. Franc. Palatin. Ann. Isen. s. LIII.*

§. XI.

Post Henrici mortem, ab Innocentio IV. Papa variis Imperium deferrebat, atque inter hos Henrico potissimum, Brabantiae Duci, hoc tamen aliisque renuentibus, * tandem a quibusdam Principibus 5. Nonas Octobris. ** a. 1247. Nussix, haut procul Colonia, electus fuit iuuenis adhuc XX. annorum Guilielmus Batauus, *** Florentii IV. & Mechthildis Henrici I Brabantiae Ducis gnatae, filius. **** Hic, dum Coloniae magna solennitate equestrem dignitatem fuisset adeptus, ***** insequentis anno, post longam obsidionem die XXXI. Octobris a. 1248. potitur Aquisgrano, ***** ibidemque Kl. Nouembris magna pompa coronatur. ***** Inde ab Innocentio Papa Lugduni a. 1251. confirmatur. ***** Otto vero, Traiectensis Episcopus, eius patruus, & Henricus Brabantiae Dux, ipsius auunculus, ipsi adiuncti fuerunt auxiliores, ut iuvenilem animum eius a belli strepitu temperarent. †

* Matthaeus Parisiensis ad a. 1250. p. 698. Plures recenset Candidatos, dicens: post mortem cuius, (Henrici Landgrauii) in loco eiusdem, Henricus electus est Comes Gelrensis, sed mortem probrosam prioris considerans, recusavit sic sublimari. Post hunc Dux Brabantiae, qui & Lotharingiae, sed & ipso penitus refutauit. Post hunc vero Comes Richardus, quia baser & abundans numismate, & quia frater Regis Angliae renuit, quia ambigua sunt Martis pericula, & praecise contradixit. Post quem elegit dominus Papa V Vilhelmu[m] Hollandiae Comitem. Qui temere consensit, & iam omnibus amissis ad suam terram, & non iam suam, qui fratri suo eam donauerat, repulsus est, unde municipulas & promissiones Papales detestans, mendicare cogebatur. Verum, licet de Richardo adhuc dubitemus, an etiam ante Wilhelmum ipsi imperium fuerit delatum, de aliis tamen adsentitur Fragu[m]. Historicum p. 92. Mortuo vero Henrico Rege, Innocentius Papa pro alio regere laborabat, & inter Principes non inuenit aliquem, qui se de regno vellet intromittere, contra Fridericum, & filium suum Cunradum, tandem Dux Brabantiae filium sororis suae, V Vilhelmu[m], Comitem Hollandiae, Domino Papa, & Episcopis Alemanniae praesentauit. Quem Episcopi elegerunt in Regem, apud Coloniam, promittentes ei inuimento praestito rebus & personis, fideliter assistere. De Henrico Brabantino tradit M. Chron. Belg. p. 243. Papa Innocentius misit ad Henricum, Ducem Lotharingiae & Brabantiae, ut Regnum Romanorum quo promouere volebat, acceptaret. Sed Dux se excusans, recommendauit Papae nepotem suum, sororis filium, V Vilhelmu[m] Comitem Hollandiae. Fr. Harxus Ann. Ducum Brabantiae p. 258. Tradunt Brabantiae Chronographi, Ducem nostrum, cum illi Regnum deferretur, hunc consanguineum suum promouisse. Addit Brando, insignia Imperii Duci missa, & ab eo ad Comitem remissa, Hollandici vero, solius emulationis ergo id factum calumniantur, serito Duce Comitibus indolem, malenteque eum Imperii negotia longe a Brabantia semotum agitare, quam vicinum potentissimum habere. Addit Matthaeus Parisiensis: Post hos autem omnes voluit dominus Papa loco Friderici Haconem regem Noruegiae in culmen Imperii subrogare, unde ut aptiorem & favorabiliorem ad hoc ipsum haberet, ipsum in Regem fecit consecratum coronari. Sed postquam coronatus fuit, protestatus est palam, se semper velle Ecclesiae inimicos, sed non omnes Papa ini-

micos

micos, sed non omnes Papa inimicos impugnare. Et hoc idem protestatus est idem rex mihi ipsi Matthæo, qui & hac scripsi, sub magni iuramenti attestatione; Unde ecclesie pericula quotidie prorsuperunt. Verum, optime inonuit Thormodus Thorfaus Hist. Norweg. p. IV. c. XL, coronam Imperii Haconi oblatam fuisse, non demum post mortem Guilielmi Batavi, sed, vivo adhuc Friderico II. postquam fuisset depositus. Sine dubio hoc factum a. 1247, dum Haco in Regem coronaretur, arque facere huc videntur verba Matthæi Parisiensis, dum ad a. 1247. p. 634. ait: *Legatus autem ille qui a Pontifice in Norwegiam est transmissus, Episcopus erat Sabiniensis; Regem Norwegia Haconem in Regem inuncturus, & solemniter coronaturus: & ut in eius Regno, nec non & Suecia, legationis officium in saepe dicti Federici nomenclum, non sine causa, & spe lucri, diligenter exerceret.*

** Et diem & eligentes indicat Innocentius Papa in epistola sua ad Rectorem S. Mariæ in Cosmedian apud Io. de Becka p. 77. his verbis: *nobis igitur tibi incunda scribentibus, incundus agnosce, quod 3. Nonas Octobris in curia iuxta Coloniam solemniter congregata, charissimus in Christo filius noster VVilhelmus Comes Hollandia communi voto principum, qui in electione Caesaris ius habere noscuntur, in Romanum Regem, ceteris Principibus adplaudentibus, est electus.*

*** Alb. Stadenfis ad a. 1247. Papa, Heinricum Langrauium mortuum intelligens, Petrum Capucium, de Aureolo Vele, Diaconum Cardinalem, misit in Tentoniam, qui, evocatis Archiepiscopis, & Episcopis, quos potuit, Concilium prope Coloniam celebravit, festo Michaelis & Feria quinta post Michaelis, VVilhelmus, Frater Comitis Hollandia, a quibusdam Episcopis, & Comitibus, in Nussia, in Regem Romanum, ad gubernandum Imperium est electus. Eos autem, qui electioni ipsius interfuerint, recenset M. Chron. p. 245. erant autem in eadem sua electione & Curia: Cardinalis Legatusque Sedis Apostolica; Rex Bohemia, cum filiis suis; Arnoldus de Isenborch, Archiepiscopus Treuirensis, Conradus de Hoyßaden, Archiepiscopus Colon. Gerhardus, Archiepiscopus Moguntinensis; Henricus de Geldria electus Leodiensis. Otto de Hollandia, Episcopus Traiectensis, cum novem aliis Archiepiscopis & Episcopis; Marchio Brandenburgensis cum pluribus Ducibus, & Marchionibus, & Vassallis Imperii. Licet non ab singulis hisce Guilielmum fuisse electum pateat ex Matthæo Parisiensis qui ad a. 1247. p. 636. dicit: *eisdemque diebus, dominus Papa infinita pecunia promissa, de ecclesia undique extorquenda, & ad Frederici confusionem collecta, diligentissime procuravit, ut VVilhelmus Comes Hollandia in Regem Alemannia eligeretur: qui potens erat atate & viribus, insuper genere praeclarus. Ipse enim Comes & Episcopus Leodiensis, fuerunt consobrini. Dux insuper Brabantia avunculus eius fuit. Archiepiscopus quoque Coloniensis ipse amicus exstitit indissolubilis & quadam affinitate coniunctus. Idem p. 640. in crastino vero S. Michaelis, Magnates Alemannia, ad quos ius electionis spectat, pro maiori parte, elegerunt sibi in Regem Alemannia, VVilhelmu Comitem Hollandia adolescentem barentem in atate circiter XX. annos: inueniem elegantem & probum atque generosum, cui & fecerunt homagium. Dux tamen Saxonia, & quidam alii Magnates, huic electioni non consenserunt: Unde maius schisma surrexit in populo, dicente, ecce militia contra sacerdotium praesumptiva; ecce sacerdotium eadem causa contra militiam. Inde vix adfentimur Conrado in Chronico p. 575. mortuo Langraui Rege, VVilhelmus, Comes Hollandia, in Regem eligatur, tantum ab Archiepiscopis Moguntinensi & Coloniensi. De hac electione alias scribunt Chron. Australe ad a. 1247. Monachus Paduanus lib. I. p. 592. Locum defuit Io. a Leidis rer. Belg. lib. XXIII. c. V. apud villam Waringhia, Coloniensis Diocesis.*

**** M. Chron. Belg. p. 227. 237. & 243. Fragm. Hist. p. 92. Io. a Leidis rer. Belg. lib. XXIII. c. I. Harzus c. I. P. Diuuxer. Brabant. lib. XI. p. 118.

**** Hanc solennitatem prolixius deferibit Io. de Beeka Chron. Vltraieft. p. 77. Moris enim erat, ut omnes Reges effent equites ficut milles: hinc decorari hac dignitate voluit Guilielmus, antequam coronaretur. Vid. Obf. Haleses Tomo II. Obf. III.

***** Math. Parisiensis ad a. 1247. p. 644. tempore sub eodem praefatus est aditus civitatis Aquisgrani, ubi coronandus fuit Comes Hollandiae VVilhelmus, in Regem Alemanniae nuper electus; Et ibidem cum honore receptus, sicut de consuetudine Alemannorum solet, Regali diademate insigniretur. Conradus enim filius Frederici, Rex Alemanniae captus; ei repagula contra ditionis diligenter procurarent Aquisgranenses. Obfidionem & deditiones plenius deferibit ad a. 1248. p. 651. Sequitur M. Chron. Belg. p. 245. & ex eo Io. Beeka Chron. Traiect. p. 78.

***** Math. Paris. ad a. 1248. p. 651. civitate igitur tam violenter quam viriliter capta, Comes VVilhelmus de Hollandia, electus in Regem Alemanniae, per manum Conradi Archiepiscopi Colonienfis, iisdem, Et scilicet solent de iure antiquissimo Reges Alemanniae coronari, ac omnium sanctorum solenniter illico coronatur. Fugerunt autem interim multi de civitate capta, diruta, & depauperata, tam indigene quam alieni stipendiarii, quos ibidem ad munimen constituerant Fredericus & eius filius Conradus, per occultos exitus, macerati & pra multiplici inedia seminati. Quae tamen coronatio a multis nulla reputabatur, quia omnes electores non erant ibi praesentes, nec etiam consentientes, utpote Dux Saxonum, qui confederabatur Fredericus, per filiam Ducis, quam ducturus est in uxorem, si reconciliari poterit. Nec Dux Bauariae cuius filiam Conradus filius Frederici duxit, consensit, sic nec multi alii. Ritus in coronatione Guilielmi adhibites hoc modo describit M. Chron. Belg. p. 245. discessit igitur vultu Rex vltimo die mensis Octobris urbem ingressus, & ab vniuersis civibus gloriose receptus est; postera vero die, quae est omnium sanctorum festinus sollemnitate vniuersa multitudo Praelatorum & Principum deduxit electum Regem ad Basilicam perpetuae virginis Mariae, Et solennem benedictionem reciperet; secundum ritum antiquae consuetudinis quem Monasteriensis, & Mindensis episcopi simul ornaverunt infra sacarium: Sed eundem Leodiensis & Traiectensis Episcopi vestitus ornamentis Leviticis in modum Diaconi produxerunt ante Regale solium: quem tunc Colonienfis Archiepiscopus Cancellarius Italia collocavit in sede Maestatis ita dicens: consecrare te dignetur omnipotens Deus in Regem Romanorum, qui David per manum Samuelis Prophetae, Regem iniungi iussit super populum Hebraeorum. Archiepiscopus vero Treuirensis Cancellarius Gallia manus illi superimposuit, ita dicens: Descendat in te spiritus sapientiae, intelligentiae, scientiae, pietatis, fortitudinis & consilii, repleariusque Spiritu timoris Domini: Tum Marchio Brandenburgensis Regis Camerarius annulum ei tradidit ita dicens: Accipe signaculum Monarchiae & Romanum Regnum in suo vigore conferua & ab incursione barbarorum innicta virtute defende; Dux similiter Saxoniae Regis Insitiarius; donavit ei gladium ita dicens: Accipe Sceptrum Regni, & rebelles secura correctione afflige omnesque benivolos in tranquilla pace gubernas. Tum Bauariae Dux Palatii Comes seu Dapifer globum ei aureum dedit, ita dicens: Accipe globum Sphaericum, & omnes terrae nationes Romano Regno subiice, Et gloriosus Augustus appellari valeas. Tandem Rex Bohemiae regis Pincerna, de assensu Colonienfis Archiepiscopi Coronam argenteam capiti suo impresit ita dicens: Accipe diadema splendidum Et in virtuosis adibus adeo cornutes in terris, Et coronam aeterna felicitate habere merearis in caelo. Post quae omnia circumstantes Principes adorantes maiestatem Regiam acclamaverunt ipsi salutem, laudem & gloriam, accedentesque singulatim Primates ad Regale solium, praestiterunt eidem debita fidelitatis ho-

moa.

magium. Tunc istis iura solemnitate peractis, Rex per pluram hebdomadam festinam explevit curiam cunctisque Principibus suae ditionis patefecit Excellentiam. Demum octaua die convenientes officiales Imperii statuerunt arcanum colloquium & commoditate Regis tractarunt speciale consilium ut magnifici viri scilicet Otto Traiectensis eius Patruus & Henricus Brabantia Dux, ipsius annuuntius eiusdem Regis consilarii seu auxiliares essent, & iuuenilem animum eius a belli strepitu temperarent. Dominus vero Lubbertus Regali Abbas Egmundensis, vir magnus & egregius, constitutus est eius Vice Cancellarius; quibus ita gestis, Rex in magna gratitudine cunctis Principibus valedixit. Eadem habet Io. de Becka Chron. Traiect. p. 79. Trithemius Chron. Hirsing. ad a. 1248.

***** Chron. August. ad a. 1251. Papa, in Cana Domini, VVilhelmum, Comitem Holandia, iam dudum a quibusdam Principibus, in Romanum Regem electum, multis Episcopis praesentibus, apud Lugdunum confirmat.

† Io. de Becka Chron. Vltraiect. p. 79.

§. XII.

Sed, dum Wilhelmus iste praevalere nequirit, omnibus amissis; in terram suam, quam tamen fratri donauerat, fuit reuersus. * Hinc anno 1253. cum Margaretha Flandriae Comitissa bellum prospere gessit. ** Insequenti anno 1254. controuersiam habuit cum Archiepiscopo Coloniensi, eo quod Colonienses, applicato Domui igne valido, in qua Pontificis Legatus cum Rege erat, voluerunt utrosque suffocare. ***

* Matth. Paris. ad a. 1250. p. 698. de Guilielmo: qui temere consensit, & iam omnibus amissis ad suam terram, & non iam ad suam, quia fratri suo eam donauerat, reuersus est, inde muscipulus & promissiones Papales desectans, mendicare cogebatur.

** Alb. Stadenfis ad a. 1253. Comitissa Flandriae militiam nauigio misit versus Hollandiam contra VVilhelmum regem. Sed rex victoria potitus, plurimos ex eis occidit, & innumeros captiuauit, & multam inde pecuniam conquisiuit. Io. a Leidis rer. Belg. lib. XXIII. c. XXIII. Io. de Becka Chron. Vltraiect. c. l.

*** Verba sunt Alberti Stadenfis ad a. 1254.

§. XIII.

Præcipue vero Foedus Rhenanum sub hoc Guilielmo notari meretur. Ciuitates enim Rheni, quasi deslitutæ regia defensione, vinculo societatis fortissimæ ad inuicem coniungebantur, Capitaneum eligebant, telonia eiusdem fluminis, quæ a pluribus fuerant adaucta, remouebant, vicinos Principes & Comites suæ societati adherere compellebant, vndique in finibus suis pacem ordinantes, optimam & hactenus inauditam. Initium potissimum faciebant Moguntia, Wormatia, Spira, Francofurtum, Bingia, Oppenheimium. * His autem Moguntia die 29. Iunii 1255. denuo conuenientibus, plures vrbes ad septuaginta vsque accesserunt, mediante nobili viro de Waldechen, imperialis auxilii iussu firmata pax & treuga fuerunt statuta, ** eademque ab Wilhelmo confirmata. *** Hic etiam eodem anno pacem publicam apud Oppenheimium statuit. ****

Tt t t 2

* To-

* Totam rem exponit Chron. Augustanum ad a. 1247. huius *W. Helmi* Regis tempore Civitates apud Rhenum, cum Principibus, optimam pacem incunt, eligentes sibi Capitaneos, destruentes castra nociva, & iniusta teloniarum onerantes, quia, post obitum ipsius Regis, qui fixis quasi novem annis, omnia redierunt in pristinum malum statum. Fuerunt autem subscripti Principes & subscriptae civitates, quae sanctae pacis foedera iuraverunt, Gerbertus Archiepiscopus Moguntinensis, Conradus Archiepiscopus Coloniensis, Arnoldus Treverensis Episcopus, Iacobus Metensis Episcopus, Abbas Fuldensis, Ludovicus Palatinus Rheni Dux Bavaria, Conradus Comes Silvester, Richerus Comes de Caszenelobogen, Fridericus omnes de Liningen, Bertholdus Comes de Ziegenbagen, Enicho Comes Sylvester, Gotsfridus frater suus, Dominus Popo Comes de Turingen, Viricus Comes de Ferreto, Comes de *W. Vurnberg*, Domina Sophia Landgravia Turingia, Domina *Valboldia* Comitissa de Liningen, Dominus de Trinperch, Viricus de Mintzenberch, Gematus de Limpurch, Philippus de Herchenweid, Philippus de Valchenstain, Dominus de Stralenberch, Pincerna de Erpach, *W. Vernberus* dapifer de Alzayn, Henricus de Eruberc, Rumpoldus de Stainach, *W. Formatia*, Spira, Argentina, Basilea, Thirogensis, Frisburg, Brisacum, Columbaria, Schlenstat, Hagenowia, *W. Feisenburg*, Nunsstat, *W. Vimpina*, Haydelberg, Lauternbich, Oppenheim, Frankensurt, Friderberch, *W. Vesslaris*, Gaultenhausen, Marparch, Aglusweid, Voldra, Mullenhausen, Aschaffenburg, Selsstat, Pingia, Dipacum, *W. Vattaracum*, Vesalia, Bopardia, Andernacum, Bunna, Nussia, Aquis sedesregalis, in *W. Vessphalia* Munster, & aliae civitates plusquam LX. cum civitate Bermenfi, Grumperch, Hirsweiden.

** Alb. Stalensis Anno Domini MCCLV. quidam validus civis in Moguntia caput hortari concives suos, ut pro pace restauranda iuramento se invicem confringerent. Conenserunt ei & aliae civitates plurimae. Vocavit cum *W. Valboldem*. Non placuit res principibus, nec militibus sed neque praevidentibus, & maxime hiis, qui habebant assidue manus pendulas ad rapinam, dicentes esse sordidum, mercatores habere super homines honoratos & nobiles dominatum, Chron. August. ad a. 1255. interea *W. Vilhelmus* Rege Romanorum cum Comitissa Flandria, & Frisonibus bellica agente negotia, civitates Rheni quasi destituta regia defensione vinculo societatis fortissime ad invicem coniunguntur, capitaneum eligunt, telonia eiusdem fluminis, quae a pluribus fuerant aggravata, remouent, vicinos Principes & Comites sua societati adherere compellunt, undique in finibus suis pacem ordinantes optimam, & hactenus inaudiam. Quo superveniente Dominus Ludovicus novus Palatinus Comes Rheni, foedus laudabile societatis iniit cum civitatibus supradictis. Ista autem pax more Lombardorum civitatum inchoata, propter malitiam residentium non diu durat. Tritheimius Chron. Hirsaug. ad a. 1254.

*** Io. a Leidis Rer. Belg. lib. XXIII. c. XVI. itaque circa hoc tempora convenierunt apud Moguntiam pene omnes maiores Alemannia superioris pro tractatu generalis pacis. Et destinaverunt *W. Vilhelmo* serenissimo Regi Romanorum per solemnes nuntios hanc epistolam. Glorioso domino suo Romanorum Regi *W. Vilhelmo* consules & iudices plusquam septuaginta civitatum superioris Alemannia reverentiam & obsequium perennale. Excellentia vestra tenoris praesentis littera declaramus, quod nobis apud Moguntiam existentibus, die vicissima nona mensis Iunii, ad generale colloquium, meditante nobili viro de *W. Valdechen*, Imperialis aula instructuario, firma pax & treuga stabiles super omnibus guerris & discordiis sunt facturae. Quapropter Maiestatem vestram Regiam humiliter exoramus & consulimus, quantum licet, quatenus pacem terra salubriter inchoatam per litteras magnificentiae vestrae iam dignemini confirmare, eo quod vestrum commodum, utilitatem, salutem importare dignoscitur & honorem: scientes quod vestra serenitatis adventum proficuum ad partes nostras cum ingen-

si desiderio prestolamur. Datum apud Moguntiam, ultima die mensis Iunii. Rex igitur hac epistola accepta, grante pacem inchoatam sub banno capitalis sententia firmiter observari, precepit.

*** Reperitur ista apud Dattium *Vol. nono rer. Germ. c. IV. n. 20.*

§. XIV.

Tandem vero, dum contra Frisones bellum gereret, incidit per insidias in confiniis Hollandiæ ad Medenleok in loca palustria, glacie obducta, in qua fracta, cum equo pene submersus, a superuenientibus Frisonibus iaculis fuit oppressus die XXVIII. Ianuarii 1256. mortem occubuit, in domo cuiusdam Frisonis sepultus. * Reperta tamen ipsius ossa a. 1182. in Monasterium Ordinis Præmonstratensium Midelburgense a Florentio filio fuerunt translata. **

* Mortem ipsius optime descriptis Matthæus Paris. ad a. 1256. p. 793. scribens: Frisones igitur, expositis tam per mare & arundinetis quam per terram, quæ tamen palustre est, insidiæ, cum hyemalis magis rigor ingrueret (scilicet circa purificationem beate Virginis) ipsum VVilhelmum cum iaculis, quæ vulgariter Ganeloces appellant, quorum maxime notitiam habens & sum, Danisque securibus & gestis, lincis & lenibus, armaturis cooperiti, & vestigio hostiliter insequuntur. Et cum pervenissent ad quandam paludem, & insideret idem VVilhelmus, equum magnum bellicosum, ferro coopertum, loriceus & galeatus, castris confractions glacialibus, quæ semipedalem exceperant spissitudinem, equus usque latera submersus, infixus est in limo profundi. Quem cum assessor iratus, & quo ad viscera confodiens calcariibus præcantis cruentares, & cum equus feruens & magnanimus resurgere niteretur, nec poterat, confractus & obrutus, magis submersus, ipsum insidentem volutando in fragmentis lubricis & hispidis oppressit. Superirruentes igitur Frisones cum non esset qui oppresso subveniret, quia omnes fugerant Commilitones, consimilem vicantes absorptionem, ipsum VVilhelmi corpus iaculo undique quod iam huiusmodi frigore obriguerat, immisericorditer licet misericordiam postularet, confoderunt. Obtulit autem suis peremptoriis pro redemptione, ut ei parcerent, & vinum euadere permitterent, infinitam pecunie quantitatem: sed inhumani homines, non parentes, ipsum in frustra detruncarunt. Alb. Stad. ad a. 1256. VVilhelmus Romanorum Rex, occiditur a Frisonibus, Medemleek, prope Hollandiam, morantibus, in loco incognito, ab eisdem sepultus. M. Chron. Belg. p. 247. Anno sequenti Rex Frisiam potenter introiit: rebellantes sibi Frisones egregie viuit, & castrum Thorenburgh apud Acmair ad eorum sempiternum offendiculum fabricavit. Denique cum iam tota terra propter glaciem esset peruita, Rex iterum venit quinto Cal. Februarii, cum duobus exercitiis & armata manu ingressus Frisiam, speravit eandem sicut prius, victoriam sed non eodem cursu respondens ultimis primis. Nam VVilhelmus de Brederaad miles, capitaneus vnius exercitus ordinatus fuit, qui contra Drechtenfes Frisones trophaum laudis adeptus est. Rex autem in dexterioribus residens, secundum gubernavit exercitum, qui ad villam Hoichtwoonde concremandam trans paludes secutus quarens aditum, cum pedestrem exercitum Rex solus in magna distantia præcessisset, vicinque meabilem ad capiendos adversarios explorasset: ecce dextrarius eius in paludoso vado, circumfracta glacie paulatim emersus, & ibidem sine cuiusquam familiaris auxilio sepe suffocatus est. Frisones vero de latibulis insidiarum ex arundinetis ubique surgentes, (prodolor) ipsum Regem, antequam eius exercitus appropinquaret, occiderunt: quem propter pulchritudinem armorum timore superuenientis exercitus ad proximam villam festinanter deportarunt. Mora-

banur cum fugitivi nonnulli per diversas villas in Frisia: qui paulo ante propter eorum scelera proscripti erant ab Hollandia. Pli Reis animi cognoscentes ex auro fulvo splendido, in quibus atricolor coruscabat apula, dixerunt occulte Frisonibus, suam Dominum, Regem & Comitem occidisse, ignorantes. Quapropter totius Frisiae Principales sive Capitanei timentes laesa Maiestatis iniuriam, sepelierunt occulte Regium corpus in domo cuiusdam Frisonis, & per succedentia tempora, tam vindicta, quam memoria nominis Regis periret. Sequitur Io. a Leidis rer. Belg. lib. XXIII. c. XXX. Singulare est, quod de ipsius sepultura dicitur in Chron. Auguttensi ad a. 1256. VVilhelmus Rex, eodem mense (Ianuario) in Frisia, cum exercitu exiens, a Frisonibus est occisus. Qui cum ad quandam Civitatem eiusdem Provinciae Venisset, furtim ibidem invenisse sepulchrum, opere mirifico constructum, & dum a civibus quaereret, cuius esset hoc sepulchrum, opere tam sumptuoso decoratum? dicebant, quod nondum quisquam ibi sepultus esset, sed antiqui Patres eorum construxerint illud praefatum cognoscentes quod in eodem loco deberet Romanorum Regum aliquis tumulari. Denicta itaque & subiugata tota Friesia, cum iam victor ipsa Terra exiret, a quibusdam fugitiis, secus viam in arundineo latuitibus, cuspidebus occiditur, anno Regni sui nono. Ann. Colmar. Tritheimius Chron. Hirsaug. ad a. 1256.

** Io. a Leidis rer. Belg. lib. XXIV. c. XIII. anno Domini millesimo ducentesimo octuagesimo secundo Florentius Hollandiae Comes adificato quodam castro quod dicitur VVydense Frisonum armatas Phalanges viriliter aggressus est in Hoghenwonda occisisque sexcentis Frisonibus inopinatam triumphum adeptus est: in eodem namque bello quidam seniculus homo ad vitam reservatus sepulchrum VVilhelmi Regis Romanorum prodidit. Florentius ergo ossa patris sui levans cum eisdem Traiectum adiit, ubi celebratis exequiis regalibus in VValachbriam magnifico Comitatu & solemniori apparatu regale corpus in monasterio Middellburgensi ordinis Praemonstratensis honorifice humo condidit. Huc facere videntur verba Annalium Colmariensium ad a. 1284. filius Domini VVilhelmi Rgis Romanorum vindicavit se de Frisonibus, & interfecit ex eis mille quadringentos viros, & accepit corpus Patris sui de eorum manibus violenter. Tritheimius Chr. Hirsaug. ad a. 1256.

§. XV.

Vxor ipsius erat Elisabetha, Ottonis Pueri, Ducis Brunsvicensis filia, quam a. 1251. duxit, * quae tamen ante ipsum a. 1255. fuit extincta. ** Ex hac genuit Florentium, filium & in Hollandiae Comitatu successorem. ***

* Alb. Stad. ad a. 1251. VVilhelmus Rex duxit filiam Ducis Ottonis de Brunswich, & in ipsa nuptiarum nocte, scilicet Conuersionis S. Pauli, Palatium, in quo quieverunt sponsus & sponsa, in Brunswich iuxta Leonem, penitus exarsit, ex luminis & straminis incuria; corona Regis exusta est, & multa res pretiose. Duo sartores, qui in consuendis in quadam camera sedebant vestibus, sunt exusti. Rex & Regina vix evaserunt, Regina tamen Regem, tanquam in domo esset notior, educente. Albericus quidem ad a. 1193. ipsam vocat Isabellam. Ast, Magnum Chron. Belg. p. 237. occiso Florentio, Serenissimo Principe, filius Eins, VVilhelmus, huius nominis secundus, Hollandiae Comes XIV. hereditarie sublimatus est, ducens in Vxorem, Elisabetham, filiam Ducis de Bruynswich, praecalam Virginem, ex qua genuit Florentium succedentem Hollandiae Comitem. Chron. Ducum Brunsvici apud Maderum, Antiquit. Brunsvic. p. 20. 21.

** M. Chron. Belg. p. 248. Anno de hinc LXXI. obiit Venerabilis Matrona, Elisabeth, Romanorum Regina, in Nidelborch Monasterio honorifice tumulata.

*** M. Chron. Belg. p. 237. 252. Io. a Leidis lib. XXIV. c. I.

DIS-

DISSERTATIO VIGESIMA SECVNDA
DE
INTERREGNO MAGNO, RICHARDO COR-
NVBIENSI ET ALFONSO CASTILIAE REGE

RESPONDENTE

IO. NICOLAO SCHWARTZ

REGISLACO - SCHWARTZBURGICO.

§. I. Tempus interregni. §. II. Richardus Angliæ Princeps & Alfonsus, Rex Castiliæ inter
diffilia eliguntur. §. III. Richardo Imperium deferitur & coronatur. §. IV. Alfonsus præ-
ferri cupit: controuersia Romam deferitur. §. V. Richardus ciuitates Imperiales liberat, mul-
torum adquirit fauorem, sed exhaustis thesauris, in Angliam redit inglorius. §. VI. post
Richardi mortem, ambit coronam Imperialem Ottocarus, Rex Bohemiæ. §. VII. Turbu-
lenti status tempore Interregni. §. VIII. e mortua familia Thuringica. §. IX. Sueuia, ex-
tincta Conradino varie dissipatur & Franconia. §. X. deficit etiam stirps Austriaca. §. XI.
Deficiunt Duces Meranis. §. XII. Origo & incrementa Hæuse Tentonica. §. XIII. Palla Ga-
nerbinatus. §. XIV. Incrementa Ciuitatum Imperialium, & nobilitatis Immediata. Origo
Abfregarum Conuenientialium. §. XV. Origo Electorum.

§. I.



Necidit in ista tempora magnum illud & fatale Germaniæ In-
regnum. Hoc, licet cum Rudolphi Habsburgici electione
a. 1273. fuerit finitum, disputatur tamen de eiusdem initio.
Sunt, qui a temporibus factæ in Concilio Lugdunensi ex-
communicationis atque depositionis Friderici II. Interre-
gnum incoent, per XXVIII. annos productum * quibus tamen ideo
haut assentimur, quod ista depositio fuerit illegitima. Alii Interregni
tempus a morte Friderici II, ** quæ anno 1250. accidit, supputant &
XXIII. constituunt annos. Alii a Richardi Anglorum Principis in An-
gliam reditu illud incoant, *** cum tamen nec ille Rex fuerit legitimus
Germanorum. Potius igitur a Conradi IV. morte atque anno 1254.
initium facimus Interregni, quia, viuo adhuc Friderico, in Regem ele-
ctus fuerat Romanorum legitimus, vt ideo patre defuncto, iustus esset
successor. Ipso vero extincto, nullus adesset Rex vel Imperator legi-
time electus.

* M. Chron. Belg. p. 242. Romanorum Imperium, siue post mortem, siue post depo-
sitionem Friderici Imperatoris secundi ab Imperio, vacare cepit; & vacauit secundum Matthæum
Palmerii annis XXVIII. cuius vacationis tempore, diuersi Principes per Imperii Electores ad Im-
perium electi fuerunt. Idem, ex mente tamen aliorum scribit Lehmannus lib. V. c. XCV.
Huc facit etiam Albertus Argentoratensis, dum Chronico suo iacunte sic scribit: sic post
Fri-

*Fridericum Imperium Regnumque Romanorum XXX. annis vacavit. Richardus enim & V Vilhel-
mus, quia non duraverunt in regno, non fuisse censentur, & ambo caruerunt benedictione Impe-
riali. Gerh. a Roo Hist. Austr. lib. 1. p. 12.*

*** H. Siero & Eberhardus ad a. 1277. tempore vacantis Imperii, scilicet a temporibus
Friderici olim Imperatoris.*

**** Facit huc Trithemius Chron. ad a. 1261. Itaque post eius (Richardi) in Angliam
regressum Regem habebat Imperium Romanorum, & vacabat; cum ille solo nomine contentus
nullis posset rationibus induci, ut redire in Germaniam consentiret. Duravit hæc Regni desolatio
abhinc annis XII. &que ad institutionem Rudolphi de Habsburg, de quo suo loco dicemus. Frag-
mentum Historicum p. 93. cum autem Richardus Rex pervenisset &que ad civitatem Basileam,
defecit ei substantia: tunc reliquerunt eum Principes Alemannia solum, dicentes: quod cum non
dlexerunt propter personam, sed ratione substantia, & dederunt ei libellum repudiij, & per al-
liam viam reuersus est in regionem suam: cuius regis memoria cum sonitu perijt. Tunc vacavit
regnum Romanorum annis XXIII. &que ad tempora Rudolphi Dei gratia Romanorum regis. Licet,
dum annos 23. numeret, potius a morte Friderici II. supputet. Historiam Interregni tenta-
vit Io. Ioachimus Zentgraf de Interregno Imperii Germanici ab excessu Conradi IV. ad Rudol-
phum Habsburgicum VVitteberga 1668. 4. Plenius vero hanc historiam ex publicis documen-
tis illustrare voluit Io. Freinsheimius.*

§. II.

Interregnum igitur erat annorum XIX. quo durante, Reges qui-
dem Romanorum videmus electos, sed vitio potius creatos, atque in-
ter dissidia, ut in numero legitimorum Impp. collocari mereantur mi-
nime. * Bini quidem priores Interregni anni incidunt in regimen Gui-
lielmi Bataui, licet hic etiam apud Belgas potius viueret sine auctorita-
te. Hoc autem apud Frisios interfecto, Principes regni pro eligendo
rege iam diu habitis diuersis conuentibus, eandem definitam electionis
diem in octaua Epiphaniæ statuunt a. 1257. Francofurti celebrandum, ubi
dum quidam conuenissent, Moguntinus, Colonienſis Archiepiſcopus,
& Ludouicus Comes Palatinus Rheni ac frater suus Dominus Henricus
Dux Bauariæ, in Richardum fratrem Regis Angliæ conuenerunt: Domi-
nus autem Treuerenſis Episcopus cum aliis quibusdam Principibus, con-
sentire nolens electioni prædictæ, in media Quadragesima fretus litteris
& auctoritate Regis Boemiæ, Ducis Saxonie, Marchionum de Branden-
burch, & multorum Principum elegit Dominum Alfonsum, Regem Hi-
spaniæ, qui electioni de se factæ consensit; persuasus a Regibus & Prin-
cipibus & amicis. **

** M. Chron. Belg. p. 235. Conradus Rex & frater eius Henricus cum reliquis (Hen-
rico, V Vilhelmo & Richardo) &que ad Rudolphum exclusæ ab antiquis & modernis chro-
nographis cum suis gestis inter Imperatores non ponuntur, sed eos tamen hæc de causa posuimus, ut de-
bita Imperatorum & Regum Romanorum successio obseruetur. Licet Conradus legitime fuerit
electus.*

*** Ver-*

** Verba sunt Chronici Augustensis *ad a. 1257.* Idem dicit Trithemius *ad a. 1257.*
§. III.

Richardus hic, Iohannis sine terra, Anglorum Regis, filius, Henrici III. frater, Comes Cornubiæ, ideo eligebatur, quod nec Francis fauentem vellent nec Papæ: nec ipsi Principes inter se possent conuenire. Accedebat thesauris, quem possidebat, abundantia. * Mittebantur itaque Conradus, Archiepiscopus Colonienfis, cum aliis Magnatibus & litteris in Apuliam, qui coronam Imperii ipsi deferrent, ** qua post habitas deliberationes, accepta, ipsi, qui aderant, Germaniæ Magnates, homagium ei fecerunt ac fidelitatem. *** Inde cum multis thesauris in Germaniam delatus, **** in die ascensionis Dominicæ VI. Kl. Iunii 1257. per manum Conradi Archiepiscopi Colonienfis, Aquisgranum cum Sanctia vxore sua ***** solenniter fuit coronatus. *****

* His rationes enumerat Matth. Paris, *ad a. 1257. p. 807. Magnates Alamannia, quorum hi sunt celeberrimi qui subscribuntur, odio habent Francorum superbiam, & se inuicem persequuntur, nec curant, ut aliquis Francus vel de eorum genere quis in Alemannia dominetur, nec quem de seipsis propter intestinam controuersiam. Nam impetuosus sunt Alemanni, & elati, omnisque superbus impatiens consortis erit. Nec Italicum vel Romanum, & præcipue Papalem aliquatenus eligere, propter insatiabilem eorum auaritiâ. Elegerunt igitur, imito diligenti cum deliberatione consilio, Comitem Richardum, tum propter linguam Anglicanam, quæ Alemannica consonat, & originis communionem & antiquam & nouam: antiqua in chronici poterit reperiri, noua in diebus nostris potest certificari, scilicet de Duce de Brunswic, & Duce Saxoniæ, de Ottone Imperatore, qui de Arglica scilicet filia Henrici Anglorum Regis ortus est. Elegerunt, inquam, ipsum Comitem Richardum, tum propter eius fidelitatem, constantiam, & sapientiam, tum propter sui thesauri abundantiam. Vnde quidam, scilicet Satyricus, suis inquit Satyrice: natus ait, prome, nubis Cornubiæ, Romæ.*

** Matth. Paris. c. l. Anno Domini MCCVII. qui est annus domini Regis Henrici tertii quadragesimus primus, fuit idem dominus Rex Londini ad Natale Domini. Vbi veniunt ad dominum Regem, (qui multos simul cum Comite Richardo ibi Magnates congregauerat) quidam de Primatibus Alemannia: nuntiantes omnibus qui ibi fuerunt, quod vnanimi consensu Comitem Richardum in Regem Alemannia rite elegerant. Et ipsam in suum Regem & dominum postulabant, dummodo in eorum voluntatem consentire voluisset Comes memoratus. Archiepiscopus autem Colonienfis, sacri Imperii Prothocancellarius, & quidam alii Magnates Alemannia: litteras suas super hoc testimoniales & ratificationem per eodem solennes nuncios, illic vnanimiter destinant: Afferentes, quod nunquam aliquis sine aliqua contradictione, ita mere, ita vnanimiter electus in illam extitisset dignitatem. Et dum hæsitassent omnes quid agendum, quod præsentia Comitibus multum esset Regno Angliæ necessaria, ait Rex in propatulo: ne videatur pusillanimitas, consulo & peto ut hunc honorem cælitus & humanitus simul concessum & oblatum recipere non recuset: Et cum perteruisissent aliquos, quod duo paucis elapsis annis in Regem Alemannia electi & promoti, sinistros & finales casus, quasi Deo irato, promouerunt; fuerunt qui dicerent Comiti verba consolatoria: Et paulo post: Rex insuper & eius fratres, præcipue electus VVintonienfis, ipsum ad hoc alacriter animarunt; afferentes hunc honorem totam Anglicanam nationem in perpetuum exaltare. *Quæ cum audisset Comes, hominem induens, & in bonam spem erectus,*

ait libera & alacri voce: Et ego Dei confusus misericordia, licet insufficiens & indignus, hoc onus & honorem, mihi, ut spero, diuinitus oblatum, grater suscipio: ne pusillanimitas dicar & meticulosus. Et addidit, versa facie ad Episcopos (quorum vnus Hangonensis Richardus, qui hac huius pagina scriptori asserit enarrauit, extiterat) Et ego antequam exeam ab hac Capella, ignis comburor infernali, & morte moriar repentina, si hac facio causa ambitionis vel auaritia: sed ut Regnum illud ad statum, quod Deus annuat, restaurem meliorem, & illos, qui me sponte in Dominum elegerunt, cum omni modestia, iustitia & honore hanc gubernare. In quo verbo multorum lachrymas excutens, nuncios Alemannorum maxime reddidit letiores. Et qui hucusque de consensu ipsius dubitauerant, iam certificati de voluntate & fauore, leti ad propria remeant: infra diem a Nasali Domini Vigessimum, Magnatibus, qui eos miserant, hoc mandatum nunciaturi. *Fragm. Histor. p. 92.*

*** *Matth. Paris. ad a. 1257. p. 813.* Eodem tempore Archiepiscopus Colonia Conradus, & alii cum eo Magnates Alemannie, qui cum dicto Archiepiscopo Londini venerant, fecerunt homagium & fidelitatem ligantis, Comiti Richardo. Quo facto, Comes contulit illis statim quingentas marcas, pro suis viaticis adquietandis. Insuper vnam Mitram nobilissimam, preciosis lapidibus, & laminis aureis redimitam. Quam cum Archiepiscopus aptasset capiti suo, ait, nobili thesauro ditauit me & Ecclesiam meam, Comes Richardus: & ego certe, sicut imposuit capiti meo Mitram meam, imprimam capiti suo coronam regni Alemannie, vel Romanorum. Mitraui me, & ego eum coronabo. Hoc idcirco huic libello duxi annellendum, ut sciam posteri quam calide nouerunt alienam Anglicanam simplicitatem circumuenire.

**** *Matth. Paris. p. 814.* tertia vero die Pasche, Comes Cornubiæ, & electus Alemannia nouellus, & benedicens amicis, & se orationibus commendans religiosorum, iter arripuit versus mare a Londino, videlicet versus Gernemne, cum maximo comitatu Nobilium. Et paullo post: assignatis igitur castris, terris, & possessionibus suis, quæ habuit in Anglia Comes, quorum summum constituit episcopum Londinensem, se Neptuno cum infinita classe, quam in portibus Angliæ habebat, vndeunque raptis & collectis Angliæ & aliarum regionum navibus, commendauit. Quantos autem thesauros secum sumserit, statim subnectit, dicens: cum quo recedente, aportata recesserunt irreditura septies centena librarum millia, multis peccatis cruentata, abique quotidianis eius redditibus in Angliæ succrescentibus, diutius asportandis. Vnde terra Anglicana his & aliis multis bonis, præcipue numismate spoliata, capis miserabiliter egere, & de spoliis aliens gloriari. Hinc etiam Annales Colmarienses ad a. 1257. Richardus frater Regis Angliæ donis regnum obtinuit Romanorum.

***** *Matth. Parisiensis p. 817.* eam Senchiam vocat Comitissam. Sed eandem plenius describit Trithemius Chron. Hirsaug. ad a. 1257. dicens: erat illis diebus Comes quidam de Falckenstein nomine Philippus qui sororem habebat, omnium mulierum, ut dicebatur, speciosissimam; cuius pulchritudo vsque adeo Regi, complacuit Richardo, ut eam in uxorem peteret a memorato Comite, & acciperet. Vnde nuptiis apud Vformatiam cum magna solennitate, & pompa celebratis, multis Principibus multa contulit, & pro confirmando sibi Regno infinitas pecunie pecuniis expendit; confluxerat enim sibi magnam thesaurum in Angliæ, quem profecturus in Germaniam, secum detulit, & paulatim distribuit, volens minimum vbiq; videri largus, ac gloriosus.

***** *Matth. Paris. ad a. 1257. p. 817.* die vero ascensionis Dominica, scilicet sexto Calendas Iunii, coronatus est Comes Cornubiæ Richardus in regem Alemannorum, siue Romanorum, per manum Conradi Archiepiscopi Colonienfis, apud Aquisgranum, cum maximo honore & solennitate, prout moris est ab antiquo continuari, nec erat qui contradiceret vel conturbaret, quod nunquam contigit a tempore cuius extat memoria. Coronata est eum eo vxor Senchia comitissa in Regi-

nam Chron. August. ad a. 1257. Ipse Richardus coronationis solennitatem narrat Seneschallo suo in Angliam, per epistolam, quæ reperitur in Matthæi Parisiensis additamentis p. 1127. Tritheimius ad a. 1258.

§. IV.

Interim Alfonso, Rex Castiliæ, se prius quam Richardum in Regem Romanorum esse electum assererat, faciebant etiam cum eo Franci, archiepiscopus Treurenensis atque multi ex Germaniæ Proceribus. * Hinc ab Henrico, Anglorum Rege petebat, ut ipsum contra Richardum iuaret, ** missis etiam ad Richardum litteris, postulabat, ut Regno Alemanniæ cederet, hoc vero renuente *** misit uterque legatos suos ad Curiam Romanam pro sua confirmatione, **** Alexander IV. licet nulli accedere vellet parti, potius tamen Richardo favere videbatur, quam Alfonso. ***** Istius vero successor Urbanus IV. ad diem 1. Maii utrosque Romam citat, ad hanc controversiam decidendam. *****

* Matth. Paris ad a. 1257. p. 821. eodemque tempore increbuerunt rumores multis diffidentes, videlicet quod Rex Hispania se asseruit prius quam Comes Richardus in regno Romanorum eligeretur, rite fuisse electum. In cuius rei argumentum, Archiepiscopus Treurenensis adhuc cum illo Rege Hispania incommutabiliter stabat; & quidam alii Nobiles de Alemannia cum eo. Quibus Rex Francorum consilium spondit & auxilium. Franci enim doluerunt, de honore impenso Comiti Richardo, & utilitate Alemannorum, inter quos antiquum odium natiuum & inexorabile; maxime pro magno prælio inter Alemannos & Francos, & eorundem Francorum sanctores scilicet Flandrenses, nuper commisso. Sed status novi regis Alemanniæ Richardi certus est, purus & incommutabilis. Quia cum anno præterito Londini electio eius domino regi Angliæ præsentaretur, & Magnatibus eius a Magnatibus Alemanniæ; nullus omnino apparuit scrupulus contradictionis. Nec postea, scilicet quando Archiepiscopus Colonia, qui est Imperii Prothocancellarius, cum quo venerant Optimates quam plures Alemanniæ, qui nunquam mentionem de Rege Hispaniarum fecerunt, vel eius electione. Sed nec exploratores sagacissimi in Alemanniæ destinati. Rex igitur Alemanniæ in quietâ possessione stabilitus, minas merito contempsit regis Hispaniæ; quamvis terribiliter comminaretur, quod hostiliter superuenires cum fortitudine Regum Francorum, Aragonum, & Navarra. Insuper in litteris suis apposuit idem Rex Hispaniæ hanc adiectionem pro titulo: Electus in Regem Romanorum, siue Alemanniæ. Quod cum temperisset rex Alemanniæ, Richardus impetritus alacriter respondit, Veniat cum visu & impetu toto, ego occurrat ei extra limitem regni mei. Fallum igitur est, quod dicit Tritheimius Chr. Hirsaug. ad a. 1257. Venientes ad Alphonsum Regem Castella, qui missi fuerant Oratores, & nuntii Principum, fideliter sibi commissis coram illo exposuerunt. Sed ille aut contemnens aut non curans Romanorum Imperium, nuncios tamen remuneratos muneribus honorifice remisit ad Archiepiscopum; promittens se cum exercitu convenienti tempore quod non gerebat animo, subsequaturum. Erat enim vir doctus & sapiens propterea suo Regno contentus Romani latitudinem Imperii, ut verus Philosophus, non curavit. Nomen tamen Romani Regis & titulum pro Electorum suorum reverentia, ad tempus assuens tenuit, ac in literas scripsit, ne deferentes sibi hanc supremum Imperii dignitatem veluti arrogans contempsisse putaretur. In alio vero nullo se de Imperio penitus intro-misit, nec talies vocatus in Germaniam venit, nec competitorum suum in aliquo molestantis, sed Electorum discordiam derisit.

**** Matth. Paris. ad a. 1257. p. 822.** *sub illarum dierum circulis rex Hispanie scripsit regi Anglia, instanter postulans, ut ipsum iuuaret potenter, et ducit, et magnifice, contra Comitem Cornubie Richardum, qui sibi temere coronam Alemannie usurpauit, et ipsum regem Hispanie, talia non promeditantem, subdole supplantauerat. Iuuaret, inquam, secundum charta tenorem in eos confecta quod scilicet quilibet alterum iuuaret contra quemlibet aduersantem: et factum fuit quando pax reformabatur inter eos in Gasconia. Quod cum audisset Rex Anglia, respondit: imo flagito alienius, quatenus me et fratrem meum contra nostros iunet rebelles et aduersantes. Quicumque fratri meo aduersatur, mihi rebellis merito iudicatur: qui enim non est mecum, contra me est.*

***** Matth. Paris. ad a. 1258. p. 832.** *hofanno misit Rex Hispanie ad Regem Alemannie literas suas importunas satis et proceres, exhortabaturque minis adiunctis, ut regno suo Alemannie cederet, et recederet festinanter. Respondit autem Rex ilico alacriter et imperterritus si me hostiliter impetiturus aduenerit, inueniet me paratum in occursum ei extra limites regni mei, et in ore gladii ipsum recepturus. Rex autem Hispanie magis inde pronocatus, additis sibi Regni Arragonie et Nauarra viribus, versus pontes Italiae dum lora dirigeret, Saraceni Hispanie Cordubam occupare conabantur. Quo audito, Rex rediens, impetus eorum rescrabat.*

****** Monachus Paduanus lib. II. p. 601.** *dum praedicta tam in Lombardia quam in Marchia gererentur, interfecto a Frisonibus in bello Rege Alemannie Guilelmo, conuererunt Principes ad electionem more solito faciendam. Cum igitur tractarent de Principe idoneo eligendo, humani generis inimicus seminauit Zizania inter eos. Nam quidam Comitem Richardum, fratrem Regis Angliae, Regem Alemannie elegerunt: alii vero vota in Regem Castelle penitus transulerunt. Comes autem Richardus ascendit in Alemanniam festinanter et de assensu quorundam Principum capiti suo regni Alemannie diadema imponi curauit. Vique vero electus suos legatos ad Romanam Curiam destinauit, pro confirmatione a summo Pontifice impetranda. Sed Dominus Papa in partem aliquam declinare, ne forte pax Ecclesiae turbaretur, de consilio Cardinalium, sub specie deliberandi, distulit super questione tantorum Principum definitiuam sententiam promulgare.*

******* Matth. Paris. c. l. Verusamen (Alfonus) nuncios solennes et praeclaros ad dominum Papam destinauit; appellantes et allegantes pro iure ipsius Regis Hispanie, ne curia Romana aliam ad imperium admitteret gubernandum: quam regem Hispanie excellentissimum qui plus quam omnes Reges Christiani, Christianitatis fines potenter ampliauerat. Quibus Papa pro Rege Alemannie respondit: filii charissimi; nouit et nosse tenetur discretio vestra, quod sit processus et ordo competens, et consuetudo ab antiquo approbata et usitata, ut regnum Alemannie sit quasi arxa Imperii dignitas praeambula, et possessio primitiua. Elaboret igitur Dominus vester Rex illustris Hispanie prudenter et potenter primitus, ut a Clero et nobilibus Alemannie ad quos ius spectat electionis, in regem Alemannie rite electus apud Aquilonem, et antiqua consuetudo est, consecratur, in regemque solemniter coronetur. Quo facto, nos secundum quod poterimus, Deum habentes praeculis in promotione domini vestrae praeclaris regis Hispanie, multiplici honore condigni, fauorabiles erimus et benigni. Nuncii igitur responsum tam Papa, quam Regis, in trutina rationis perpendentes, ipsum rigoris ordinem domino suo regi Hispanie uunciabant, consulentes uiliter, ut regnum suum; cui Saraceni insidiabantur, sapienter custodiret. Pater etiam Papae assensus ex epistola Urbani IV. ad Richardum, in qua: *maxime cum antecessor praedecessor, id tibi de fratrum suorum consilio adscripsisset, te in eodem Regno et Imperio quibuslibet aliis praeferendo, sicut per ipsius literas ostendere nitebantur.***

********* Extat haec Papae epistola in Leibnirii Prodomo n. 14. in qua utriusque partis argumenta ponderantur. Argumenta Richardi in eo constabant, quod legitimo loco et

tempore a potiori parte Electorum electus, nemine contradicente, coronatus; possessionem Imperii fuerit adeptus ab Alexandro Papa adprobatus. Treurenensis vero, qui Alfonso elegit, fuisse excommunicatus. Regerebat Alfonso, diem istum, quo electus Richardus, non ad eligendum, sed ad tractandum super electione fuisse praesentum: Coloniensem extitisse excommunicatum; Moguntinum captivum, ideoque Richardum a minori parte electum; Papam semper dubium habuisse.

§. V.

Dum autem Alfonso, intestinis Saracenorum potissimum, motibus implicatus, in Hispania remaneret, solo titulo Romanorum Regis contentus, *Richardus potissimum consilio utebatur Archiepiscopi Colonienensis, dum Treurenensis ipsi adhuc esset contrarius. ** Imperii civitates aliis oppignoratas magna pecuniae vi liberat, multorumque sibi conciliat favorem: *** Exhaustis vero ipsius thesauris, tribus in Germania constitutis Vicariis, Germaniae Principibus ipsum deferentibus, ipse a. 1159. cum castigata tamen & privata familia in Angliam fuit reuersus, ipsius auctoritate apud Anglos aeque Germanosque paullatim vilescente. **** Et licet dum Alexander IV. Papa, dum Urbanus IV. in odium Alfonso ipsum ad Imperium repetendum concitaret, ipseque novos thesauros conquiret, ***** resedit tamen apud Anglos inglorius, solo titulo Romanorum Regis contentus ***** a. 1271. defunctus, ***** relicto filio suo Henrico, quem solenni more militem creauerat. *****

* Patet hoc ex Matthæi Parisiensis loco modo adducto. Io. Mariana de rebus Hispaniae lib. XIII. c. X. *Alfonso inestlinis motibus implicatus, & suorum voluntate diffusus, filiorum aetate nondum maturo, ire distulit.* Et paullo post: *Alfonso Hispaniae longinquitas recordavit, aliaeque ex aliis enata atque connexa domi difficultates.* Quod autem titulo Regis Romanorum fuerit usus, patet potissimum ex diplomate ipsius, Friderico, Lotharingae Ducis super Investitura Lotharingici Ducatus & Comitatus Romanici concessio, apud Leibnitium Tomo I. n. XII p. 18. in quo *Nos, Alfonso, D. G. Romanorum Rex, semper Augustus.* Ex hoc autem diplomate patet, ipsum, non plane *απαρτων* fuisse in negotiis Imperii.

** Matth. Paris. p. 817. *disposuit igitur libere Rex Richardus negotia regni Alemanniae, sequens Magnatum terra bestigia, eorum consiliis inherendo, praecipue tamen Archiepiscopi Colonienensis.* Constituit igitur Iohannem de Avenes Seneschallum suum, qui vir Martius extitit & exercitatus. Erant enim in regno adhuc aliqui recalcitrantes, videlicet Archiepiscopus Treurenensis, vir potens & bellicosus, cui Francorum fauor tantam praestitit temeritatem.

*** Matth. Paris. ad a. 1258. p. 832. *haec cum Magnatibus Italiae innotuissent, multae dextras regi Alemanniae dantes, ei fidelitatem spontaneam dederunt inclinantes.* Rex autem eos benigne suscipiens, liberauit quasdam civitates Alemanniae, quas praedecessores sui obligaverant, data maxima pecunia quantitate. Unde Alemannorum potentiam gratiam incomparabilem sibi rex lucrifecerat; siamipotens extitisset in viribus, sicut, fuerat in consiliis prudens & circumspexit. Idem p. 826. *Rex Alemanniae Richardus prudenter sibi adversarios edomavit, stravit, & confederat, adeo ut nobilium civitatem Italiae ciues dextras ei dederunt.* Et siluerunt

amulorum suorum comminationes: videlicet Francorum, Hispanorum, Trecentensium, & aliorum consermisorum, qui ei nocumentorum laqueos tetenderunt.

**** *Fragm. Histor. p. 92.* Et cum adhuc opulens esset in divitiis, debebatur per Principes Alemannia ad singulas civitates & oppida Imperii super fluvium Rheni, & ab omnibus civitatibus, ob reverentiam Principum qui cum eo aderant, honorifice est receptum. Cum autem Richardus Rex pervenisset usque ad civitatem Basileam, defecit ei substantia: tunc reliquerunt eum Principes Alemannia solum, dicentes: quodcum non dilexerunt propter personam, sed ratione substantia, & dederunt ei libellum repudii, & per aliam viam reuersus est in regionem suam; cuius regis memoria cum sanis perit. Qua ratione apud Anglos fuerit receptus, late exponit Matthæus Parisiensis p. 841. 842. 843. qui demum addit: sed in brevi capite eiusdem famamini, potestasque Regia inter Anglos mediocriter aut minime formidari. Vnde nobiles Alemannia, qui Regem suum hactenus in Angliam comitabantur, considerantes eum non tanti existere fauoris, & reverentia per Angliam, quantam Regiam decuit dignitatem, recesserunt ab eo cum indignatione, repatriantes festinanter, & dicentes: ex quo compatriota sui ipsum non venerantur, nos ipsum quomodo honoribus prosequemur? Hactenus quod elegimus, thesaurum magis quam thesaurisem, congregatum non congregantem. Sed si de eo quod adhuc super est nobis fieret plena collatio, nobis penitus de persona nulla remanebit adoptio. Trithemius ad a. 1257. 1261. Eodem anno postquam Richardus Rex Romanum cum certis Principibus, & familia multis civitates Imperii perlustrando, & ad obedientiam subiectionem suscipiendo usque ad Basileam, & supra diximus pervenisset, ac multis largiter exposuisset, deficientibus tandem pecuniis a Principibus paulatim deseritur, singulis ad sua reverentibus. Qui desolatus se videns & inopia pressum ulterius procedere non potuit, sed Regno qualitercumque disposito in Angliam cum uxore reuertitur. Commisit autem VVernbero Moguntiensium Archiepiscopo, cuius sororem habebat uxorem, eam Regni partem, qua continet Alsatiam cum adiacentibus oppidis & civitatibus, constituens illum suam Regni vicarium, & potestatis agerit in omnibus. Philippo de Falkenstein fratri memorati Archiepiscopi commisit VVetteraniam, Frankensurt, Friedeberg, Gielenhausen, & reliqua illius Provincia oppida. Porro Philippo de Hohenfels commendavit VVormatiam, Oppenheim, Moguntiam, Boppardiam & caetera circa Rhenum oppida cuncta. His ita cum aliis in Regno perveniens magis quam stiliter ordinatus, Richardus Rex, sicut dictum est cum uxore sua de Falkenstein in Angliam reuersus est, & solum portans nomen Regis nihil amplius de Imperii negotiis curabat.

***** *Matth. Paris. ad a. 1259. p. 846.* interim dum Rex Alemannia in pace in Angliam moraretur, paratum est iter eidem ad Imperium libere recipiendum. Dominus autem Papa hoc scilicet sub silentio calide procuravit, ne manifestus videretur fuisse Regni Hispani adversarius. Rex autem Alemannia, & se thesauris prae muniret abundantius, adhuc in Anglia quasi latitando, expellat quietius. Magnates enim Anglia statuti, qui inceperant, salacriter intendebant, parum aut nihil de praedicti Regis mori vel morione solliciti: sed ad malas consuetudines, iniurias, & corruptelas, a modo delendas, omnino assidui & confederati.

***** Sic extat Richardi epistola ad Angliæ Barones de anno 1264. apud Matthæum Parisiensem p. 852. cum hoc titulo: Richardus Dei gratia Rex Romanorum semper Augustus. Ipse Rudolphus Habsburgicus in diplomate sub dato Augusti 1275. quod exhibet Gewoldus de Septemviratu c. X. p. 212. Goldastus Tomo I. p. 311. Lambecius Comment. de Bibl. Cas. Vindobon. lib. II. c. VIII. p. 828. ipsum vocat inclitum Richardum, Romanorum Regem nostram praedecessorem.

***** Matth. Paris. ad a. 1271. p. 859. eodem anno Richardus rex Romanorum, frater regni Anglia, quarto nonas Aprilis, apud castrum de Merkamsted, viam vniuosa carnis est ingressus. Cuius cor in ecclesia fratrum Minorum Oxonia, corpus vero in Ecclesia Monachorum Cisterciensis ordinis de Hailes, quam ipse propriis expensis construxerat, sepelitur.

***** Matth. Paris. ad a. 1257. p. 817. in crastino vero, (post coronationem) videlicet die Veneris, Rex novellus Richardus, filium suum Henricum, quem genuerat ei Isabella prior vxor eiusdem Regis Richardi, cingulo donauit militari. Celebravitque conuiuium tam in die tyraciniis eiusdem Henrici, quam in die coronationis suae, quod in conspectu Alemannorum stuporem merito poterat generare. Idem per epistolam narrat Seneschalio suo in Addimentis p. 1128. Idem ad a. 1257. p. 820. Et circa festum Sancti Michaelis, redierunt in Angliam Henricus filius domini Regis Alemannie Richardi, Miles factus a patre in crastino sua coronationis, ut praescriptum est, Et cum ipse quidam Nobiles, qui cum dicto Rege steterunt, Anglici, videlicet dominus Hugo Dispensator, Iacobus de Aldelia, Stephanus Cheinduit Et alii quamplures. Nescitur quia de causa, sed creditur, Et a fide dignis asseritur, quod Alemanni non sustinent cor Regis sui, sicut Anglici, consiliis alienigenarum more arundinis inclinari. Eiusdem etiam fit mentio ad a. 1272. p. 859. Qua ratione duxerit Gastonis Bearnensis filiam, docet P. de Marca Hist. de Bearn lib. VII. c. XI. p. 610.

§. VI.

Mortuo Richardo, Alfonsus coram Gregorio X. pacis intuitu, omni iuri suo in Imperium dicitur renuntiasse. Bohemi equidem Scriptores per Conradum Archiepiscopum Coloniensem, Ottocaro Bohemorum Regi coronam Imperii fuisse delatam volunt. * Ast, licet minime negaverim, habuisse suos in Imperio fautores Ottocarum, vix tamen credendum, ipsum Imperialem dignitatem renūisse, prout tradunt, quin potius eandem summa ope sed frustra ambiuisse videatur. **

* Dubravius Hist. Bohem. lib. XVII. p. 455. Conradus Coloniae Agrippina Archiepiscopus atque idem Elector imperii, eius legationis princeps fuit, per quem, ad Otobazarum summum honoris fastigium nempe Romanum Imperium descerebat. Duo namque de viginti annis interregnum in Germania tunc durauerat, contendentibus interim de Imperio tam domesticis, quam alienis, tam armis, tam largitione. Domestici erant Henricus Thuringus, Et V Vilhelmus Batavus, qui in praelio apud Frisios cecidit. Duo item externi Alfonsus Castella Rex Et Richardus Regis Angliae frater, a quo longissime, ratio voluntasque Electorum abhorrebat, Praecepta igitur legatione Otobazarus, cum suis deliberat. Et paulo post: totam Imperii conditionem ad se delatam improvide recantat. Quem sequitur Hagecius.

** Gerh. a Roo An. Austr. lib. I. p. 24. Boemorum Historia dignitatem istam ad Regem suum Ottocarum delatam esse asserunt, qui dixerit, malle se Regem Boemiae quam Caesarem esse. Id cum a reliquis eius moribus vitaeque instituto alienum esse videatur, potiores mihi auctores sunt, qui summa ope Et minaci ambitione cum adfectasse confirmant, neque per Germaniam tantum Principum suffragia expugnare pecunia aggressum, sed Lugdunum quoque legatos ea de re cum loculis misisse, quibus auditis Papam dixisse, nihil opus esse Silauo, cum in Germania multi egregii Principes inuenerint. Idem dicit Fugger im Spiegel der Ehren lib. I. c. IX. p. 76. Ad stipulatur Sifridus Presbyter ad a. 1274. qui Ottocarum in Concilio Lugdunensi Imperium ambiuisse dicit, de quo sequens docebit dissertatio.

§. VII.

§. VII.

His igitur temporibus, cum non esset Rex in terris, qui motus prædonum reprimeret, omnia per tumultum, sine lege, sine ordine, pro libitu fiebant. * Diffidationes, rapinæ, pignorationes, latrocinia inualescebant. ** Nulla erant Comiticia, nulla Iudicia, nullus Imperator. Et licet Papa non solum sed plures etiam hæc malis obuiam ire vellent, *** ita tamen magis magisque inualuerunt. Concidebat igitur plane Imperii Maiestas ut Poloni, Dani Italique Imperii Maiestati se subducere conarentur.

* Verba sunt Trithemii in Chron. Hirsaug. ad a. 1260.

** Fragmentum Histor. p. 93. cum autem regnum Romanorum faceret a tempore Richardi Regis, qui Romani Imperii assumpsit gubernacula, & nullus Alemannia Principum propter metum aliquorum Alemannia, sibi Romani regni regimen assumere vellet, qui partem Imperatoris & suorum contra ecclesiam fouebant: & medio tempore in partibus Alemannia & aliarum circumiacentium per dueros spoliatores viarum & nobiles ipsius terra fuerant insolentia perpetrata. quam plurima. Mutius Rer. Germ. lib. XXI. p. 192. his temporibus arma ubique, leges fere nusquam dominabantur, quisque occupat quantum potuit per vim. Ex usu suis principibus nullum Imperatorem haberi. Eundem turbulentum Germaniæ statum describit etiam Urbanus IV. in epistola sua ad Richardum apud Leibnitium Cod. dipl. Tom. I. p. 13.

*** H. Stero ad a. 1277. item in partibus Alemannia, in qua consuetudo inoluerat de pignorationibus, in quibus unus pro alio, siue innocens pro nocente indebiti prægrauatur, contra impigneratores huiusmodi, idem Papa Gregorius talem in eodem concilio (generali Lugdunensi de a. 1273.) edidit decretalem. Et si pignorationes (quas vulgaris elocutio Repraesalias nominat) in quibus alius pro alio prægrauatur, tanquam graues legibus & æquitati naturali contraria, civili sint institutione prohibita; Et tamen eorum prohibitio in personis ecclesiasticis tanto amplius timeatur, quanto in illis specialius inhibentur, eas concedi contra personas prædictas seu bona ipsarum, aut quantumcunque generaliter prætextu cuiusvis consuetudinis, quam potius reputamus ad usum fore concessas, ad illas extendi præsentis decreto districte inhibemus. Illi autem, qui contra fecerint, aduersus personas easdem pignorationes seu repræsalias concedendo, & extendendo ad eas, nisi præsumptione huiusmodi renouerint, a concessionis vel extensionis tempore infra mensem, si persone singulares fuerint, sententiam excommunicationis incurrant: si vero vniuersitas, ecclesiastico subiaceat interdicto. Ex hac tamen salubri constitutione modica prouenit utilitas, vel quia rite post concilium in prouinciis publicata non extitit, vel quia a malis hominibus excommunicationis principium non timetur. Reperitur hæc constitutio in c. 6m. de iniuriis & damno dato in 6to.

§. VIII.

Promouerunt has turbas tot familiæ apud Germanos emortuæ, de quarum terris multa omnino controuersia. Sic anno 1248. cum Henrico Raspone extinctis Thuringiæ Landgrauis, successionem petebat Sophia, ex Henrici fratre Ludouico sancto prognata, Henrico V. Duci Brabantino nupta, & Henricus illustris, Misniæ Marchio, ex sorore Henrici primogenita Iutta natus, idemque eo magis, quod ipsi iamdum a Friderico

coll. super Thuringiæ Landgraviatu & Comitatu Palatinatus Saxonici concessa fuerit Expectatiua. * Inde multa bella, vtrisque primum inter se conuenientibus, vt, vsque dum per Principes controuersia terminaretur, Hassia Brabantinis, Thuringia Henrico illustri cederet, ** Thuringiæ Comitibus fidem & auxilium Henrico promittentibus. *** Sed recruduit bellum a. 1153. Sophia pro filio suo, Henrico Puero dicto, etiam Mansueto, Thuringiam petente. **** Sed capto Alberto Brunsvicensi, qui a partibus stabat Sophiæ, denuo a. 1164. conuenit, vt Sophia cum filio suo Henrico, Hassiæ Landgrauio renuntiaret omni iuri in Thuringiam Orientalem, solam obtineret Occidentalem, siue Hassiam, atque Albertus pro sua liberatione octo munitiones ad Werram, ad ducatum Brunsvicensem olim pertinentes, traderet, quæ Hassiæ Landgraviatui fuerunt nexa, vna cum octo millibus marcarum. *****

* Extat Friderici II. Diploma Benenenti 1242. apud Weckium *Chron. Dresd.* p. 153. Lünig in *Teutschen Reichs Archiv* p. Spec. Cont. II. p. 177. Schurtzschium notis ad *Misch. Boem. VII. Alberti* p. 689. *Synt. Iur.* p. diff. XX. §. XVI.

** Hist. Landgr. Thur. c. LIV. Anno Domini MCCXLVIII, mortuo Henrico rege & Landgrauio sine heredibus, quidam de terra fauentes duci Brabantia, filia fratris Henrici Ludolphi Landgrauis olim & beate Elizabeth, ipsam vocauerunt; alii vero fauentes Henrico Marchioni Mura & terræ Orientalis, filio sororis eiusdem Henrici regis similiter ipsum vocauerunt. Et sic vocatus venit duci, a Brabantia ad terram Hassiæ, & plura castra & ciuitates recepit in potestatem suam; aliquibus tamen castris & ciuitatibus recusantibus. Similiter Henricus Marchio venit ad Thuringiam, & plura castra & ciuitates recepit in potestatem; & aliquibus castris & ciuitatibus recusantibus. Tamen quibusdam placitis celebratis; domina Sophia ducissæ, quicquid iuris in terram Thuringiæ habere debebat, fidelitati Henrici Marchionis consobrini sui commisit, ne ad extraneos deuolucretur; quousque per principes determinaretur, cui de iure cedere deberet, & terram Hassiæ libere recepit in suam iurisdictionem, & ad Brabantiam rediit.

*** Extant hæc literæ Reuersales apud Weckium p. 155.

**** Hist. Landgr. Thur. c. LI.

***** Hist. Landgr. Thur. c. LI. interim dum dux Brunsvicensis detentus fuit, tractata est sua liberatio & compositio inter Henricum Marchionem & filios suos, & inter Sophiam & filium suum Henricum Landgrauium Hassiæ, quæ talis fuit, scilicet quod dux deberet dare pro liberatione sua octo munitiones, scilicet Esenwege, Aldendorff, Vitzenhusen, & alius prope Werram, pertinentes ad ducatum Brunsvicensem, & super hoc octo millia marcarum, & vt domina Sophia, & filius suus Henricus Landgr. Hassiæ, abrenuntiarent omni iure suo quod possent habere in terram Thuringiæ, tunc deberent recipere in suam potestatem illas octo munitiones; quod & factum est, & discordia quæ durauit per nonem annos, sedata est. Fabricius Saxon. illustr. lib. VI. p. 584. Albinus *Chron. Misn. Tit. XV. Chytræus Saxonia lib. VI. p. 168.*

§. IX.

Cum Conradino extincti Sueviæ Duces atque Franconia. Hinc Suevia varie dissipabatur. Plures vrbes & nobiles Imperio se subiecerunt, cui iam Philippus Sueuus, postquam Imp. factus, occasionem dederat, dum

dum militibus ac ministerialibus suis Prædia, ciuitates & castella concederet, * reliqua per Comites distrahebantur, ** partem etiam Ludouicus Seuerus Palatinus a Conradino venditionis iure obtinuit. *** Rhætia ad Episcopum Curiensem & diuersos Comites deferrebat. **** Alsatia per Habsburgicos regebatur. Quidquid reliquum erat, Rudolphus Habsburgicus filio suo secundo, genito concessit. ***** Et dum Franconia Ducatus cum Sueuia fuerit nexus, idem varie fuit dissipatus, inanem titulum Ducis Franconia gerente Episcopo Herbipolitano, protestantibus tamen Moguntino, Bambergensi, Saxonibus & Brandenburgensibus, quibus etiam iura ab Imp. fuerunt confirmata. *****

* Vid. *diff. XIX. §. IV*

** Crusius *Ann. Sueu. lib. II. p. III.* Creuerunt ita Badenses & Württembergenses.

*** Auertinus *Ann. Boic. lib. VII. c. VIII.* *Conradus Dei grata Hierusalem & Sicilia rex, dux Suevia, castrum, ciuitatem Perdunum in Sueuia, Langingen, Hechtstaden, Morinos, Pittengam, Schongiam, Schwabeck, Ambrones, Fauces, quæ Ottoni regulo Boiorum, auctore suo materno, Conradus genitor milibus Enciarum auri sexdecim, quod est nostratis pecunie aureoli mille centies duodecies oppignerauit. Ludonico Boio auunculo suo vendit. Tolner Hist. Palat. c. XIX. p. 405.* Sic etiam Palatinatum superiorem per Conradinum Palatinis accepisse auctor est Freherus *Orig. Palat. p. II. p. 15.*

**** Guleri *Rhætia lib. V. f. 64. & lib. IX. f. 110.* Zeilleri *Chron. paru. Sutu. p. 40.*

***** De quo infra sub Rudolpho.

***** Hoc iamdum demonstraui in *Synt. I. P. diff. III. §. IX.*

§. X.

Defecit etiam cum Friderico stirps Austriaca. Hic enim ex domo Badensi ortus, Friderici II. Bellicosi sine liberis extincti hæres erat, ex Gertrude, Henrici III. qui frater erat Bellicosi, filia, natus, quæ Hermanno Badensi nupsérat: sed cum Conradino, cuius socius fuerat, capite truncatus, vacuum reliquit Austriam. * Supererat Agnes, huius Friderici soror ex priori matrimonio, Vdalrico Carinthia Ducis collocata ** & hoc defuncto, Maingardo III. Comiti Tirolensi nupta. Supererat Albertus degener, Thuringia Landgrauus, ex Constantia, Friderici Bellicosi sorore primogenita natus, cui iam post mortem Friderici Bellicosi a. 1146. Austria Proceres successionem destinauerant. *** Sed Ottocarus Bohemia Rex, ob matrimonium cum Margaretha, quæ Henrici, Friderici II. fuerat relicta, Friderici Bellicosi soror, præualebat, Austriam iam a. 1152, invadens. **** Ast, vxore iam sterili ob senium repudiata prius, ac post veneno sublata, ***** dum sine liberis defungeretur, iure suo iterum excidit.

* Gerh.

* Gerh. a Roo Hist. Austr. lib. I. p. 15. cum Fridericus Austria Ducum ex Babenbergensi gente ultimus anno post mille ducentos sexto & quadragesimo ex vulnere in pugna cum Hungaris commissi accepto obisset, Merwinnus Badensis, qui Gertrudim illius ex fratre Henrico Medlicense nepiam in matrimonio habebat, Austria gubernationem adierat. Eius filius Fridericus annos tutela vix egressus Neapoli cum Cunradino Apulia & Sicilia rege vti paulo post dicitur capto plexus erat.

** Gerh. a Roo lib. I. p. 16. Mater Gertrudis Agnetem filiam Vdalrico Carinthia Duci collocat, ipsa cum amita sua Margaretha Austria gubernacula retinet.

*** Sifridus Presbyter p. 695. hoc tempore Marchio Misnensis Henricus, cognatus Landgrauii Thuringorum, Ludovici & fratrum suorum, cum haberet duos filios Albertum & Dietericum, quos genuerat ei nobilis & inclita princeps Constantia, filia ducis Austriae. Cuspinianus Austria p. 43. Conuenerunt itaque proceres Austria in vetustissimum Tuba, antiquissimae oppidi Austria vicinum oppidulum, quod patria lingua Trebentsee appellatur, comitia celebrantes, ac deliberaturi quem sibi in tanta verum perturbatione ducem deligerent, ibi omnes unanimi consensu (quod in magna urbe, ubi diuersa plerumque & mala ingenia, bona saepe consulta inuertunt, vix factum foret) in unum Heinricum Marchionem Misnensem conueniunt, ut alterum scilicet filium (nam duos habuit Theodoricum & Albertum ex Constantia Friderici defuncti sorore) sibi daret Ducem, Austriam & Stiriam qui gubernaret. Missi itaque oratores ad Marchionem, Abbas Scotorum, Dietmarus praepositus Neoburgensis, pincerna de Hauspach, Henricus de Liechtenstein, qui in Bohemiam delati Pragam, quum a rege securitatem in Misnam proficiscendi peterent, regique excepti conuiuio, cum imprudenter consilia sua professionis detexissent, Rex illico eos admonuit, ut obmissa professione, filium suum Odoacrem, seu Ottocarium, (quod idem plerique nomen existimant) sibi dominum ac Austria ducem sumerent. Quod cum recusarent, alia sibi mandata, quae transgredi non liceret, causati: iter eis interclusum est, addita etiam mina, ne obsequerentur, provinciam omnem armis sese obtuturum. Missi itaque redeunt, imperfecta legatione. Idem dicit Fabricius Orig. Saxon. p. 585.

**** Gerh. a Roo lib. I. p. 16. nuptia fuerat Margaretha Henrico iuniori Friderici secundi filio, cui Fridericum & Henricum peperit, sed marito & filiis orbata; in Austriam redierat. Hanc cum provinciales Theodorico Misnia Marchioni collocare pararent, Ottocari pater Premislans interceptis illorum legatos, uti filio eam desponderent, adiecit.

***** Gerh. a Roo Ann. Austr. c. l. mox factus contumacior, uxore iam sterili ob seculum repudiata prius ac post veneno sublata, Kunegundim Massoniam duxit.

§. XI.

Cum Ottone iuniore, ultimo Duce Merania, qui olim Comites de Andechs * dicebantur, ab Hagero quodam, cuius uxorem stuprasse dicebatur, a. 1248. vel ferro vel veneno enecato, horum stirps mascula desinit. ** Palatinatum ipsius Burgundiae sibi vindicabat Aloysia Sabaudica. *** Terras Tyrolenses occupabat Albertus Tyrolensis Comes, Francicas vero terras Otto Orlamundanus, ob Beatricem uxorem, filiam ultimi Ducis & Fridericus, Noribergensis Burggrauius, cuius uxor erat Elisabetha, altera filia, sibi vindicabant. Licet etiam ab Episcopis aliisque vicinis variae Meraniae Ducum possessiones fuerint directae. ****

* Sic Tageno in descript. exped. Asiaticæ apud Freherum p. 407. *Bertoldus Dux Merania ex Bavaria de castro Andechs natus.* Vid. etiam Függer *im Spiegel der Ehren des Hauses Oesterreich* lib. III. c. VIII. p. 340. Horum Genealogiam etiam necesse Auentinus *Ann. Boicæ* lib. VII. c. VI. n. 21. sqq. Megiserus *Ann. Carinthiæ* lib. I. c. II. p. 14. Lambecius in *Comment. de Bibl. Cæs. Vindob.* lib. II. c. VI. p. 509.

** Lambecius c. l. Függer c. l. Auentinus *Ann. Boicæ* lib. VII. c. VI n. 23.

*** Sam. Guichenon *Hist. Genealogique de Savoie* p. l. c. XIII. p. 296.

**** Auentinus lib. VII. c. VI. n. 24. Rensch *Brandenburg Cedernhain* p. 293. Függer c. l. & dissertatio nostra *de Originibus & Dominis Graefenbaleisibus.*

§. XII.

Imperii igitur, status ut se contra dissidationes atque rapinas securos facerent, de diuersis Societatibus & foederibus fuerunt solliciti. De foedere quidem Rhenensi iam ante fuit dictum, quod ad Interregnum initium usque durauit. Eodem quoque fœdi Hansæ Teutonicæ. Primam eiusdem originem reputat Lambecius a foedere Lubecensium atque Hamburgerium a. 1141. commerciorum causa percusso. * Cum tamen illud saltem esset particulare, firmamentum eiusdem potius interregni temporibus erit quarendum. Dum enim finitimæ vrbes viderent, quantum non solum securitati dictarum Ciuitatum per hoc socius prospiceretur, sed etiam quanta commerciorum incrementa ista caperent, reliquæ quoque vrbes, scilicet Vandalicæ & Saxonix inferioris, ad exemplum Rhenensium, in hoc socius recipi petierunt idemque obtinuerunt. Ex hoc tanta Hansæ Teutonicæ incrementa fuerunt facta, ut vel octoginta vrbus constaret, quæ in quatuor dioceses distinguerentur, Lubecensem, Colonensem, Brunsvicensensem & Gedanensem. ** Insignis potentia atque auctoritatis erat hæc Hansæ Teutonica, dum monopolium exerceret commerciorum Europæ. Postquam autem Lusitani, Hispani & Belgæ terras Orientales detexissent, & commercia sua nautica adaugerent, insignia hæc Hansæ pariebatur decrementa. Accedebat crescens Principum potentia, quæ foederis auctoritate feroces Ciuitatum suarum spiritus in ordinem iterum redigebant, plures etiam Ciuitates minores ob onera prægrauia ipsæ se foederi subducebant. Factum exinde, ut Caroli V. potissimum temporibus, qui dissoluendis singulis Germaniæ foederibus inhiabat, hoc etiam dissolueretur, nomen tamen Ciuitatum Hanseaticarum *der Hansestädte* & iura sibi adhuc vindicantibus Lubeca, Brema & Hamburg. ***

* Latius hoc demonstrauit Lambecius *Rer. Hamburg. lib. II. ad a. 1241.* Contingit de *urbib. German. §. XCVII.* Io. Marquard. *de Iure Mercatura.*

** Vid.

** Vid. *Knipschild de Iure Civitatum Imper. lib. I. c. IV. Io. Ang. Werdenbagen de rebus publicis Hanſaticis. Synt. I. P. diff. XX. §. IX.*

*** Horum etiam iuribus proſpectum fuit in Pace Ryſwicensi §. LII. pace Traieſenſi cum Angliſ §. XXVII. nupera Badenſi §.

§. XIII.

Eandem ob cauſam coeperunt potiffimum apud Germanos pacta Ganerbinatus. Conſiſtebat tale pactum in conuentione inter nobiles ac illuſtres familias, ceteris Legibus, Superioris confirmatione accedente inita, vt ſe ſuaſque facultates contra vim & hoſtiles incurſiones defendant atque vna familia extinda, reliquæ ſuccedant. Pacifcentes dicuntur *die Ganerben*, quod idem eſt, ac *gemeine Erben*. Primaria ſedes Ganerbinatus erat in certa arce, a qua reliqua bona vel feuda nobilium ex pacto dependebant, qui ſuum haberet Burggrauium atque Burgmannos, cuius hodie reliquias in Burggrauatu Fridbergico Wetterauix videmus. * Alii Comites vel nobiles terras & prædia ſua potentioribus Ducibus in feudum obtulerunt, vt horum potentia ſe tuerentur; vel Episcopis, qui banni fulmen vibrabant contra reſiſtentes, **

* Pleniſ de hiſce egit Iac. Guil. Kyllingerus de *Ganerbiis caſtrorum* vid Syntagma L. P. diff. XXVIII. §. XXI. XXII. XXIII.

** Plura exempla videmus apud Hertium de feudis oblatiſ.

§. XIV.

Inter hæc, iura Territorii magis adquiſiuerunt Principes Germani, * telonia etiam ſibi vindicantes. Incrementa, extindis potiffimum Sueuix Ducibus coeperunt ciuitates Imperiales, ** quæ etiam aduocatiæ Imperialiſ iura ſibi ſenſim vindicarunt, *** atque nobilitas immedia, maxime, dum Philippus Sueuus Imp. Sueuix villas atque prædia inter nobiles ſuos diſtribuerit, qui extindis cum Conradino Sueuix Ducibus, Imperio ſe ſubiecerunt. **** Et dum nulla eſſent iudicia, Auſtregz coeperunt conuentionales, atque familiarum, vt, nonnullæ illuſtres familiæ atque vrbes Imperiales ad controuerſias ſuas decidendas certos conſtituerent Iudices. *****

* Hæc non tam auctoritate Scriptorum ſuſſulti, ſcribimus, verum ex circumſtantiis temporum concludimus, atque in Syntagmate Iuris Publici diff. XXVI. §. XIV. iamdum aſſeruimus.

** Declaramus illud in Syntagmate Iuris Publici diff. XX. §. IX.

X x x 3

*** Sic

*** Sic Francofurtum ex privilegio Richardi de anno 1257. hæc iura aduocatiz obtrunuit, prout hoc privilegium inter alia Francofurtensium privilegia reperitur p. 7. Knipschild de Iure Ciuil. Imper. lib. III. c. XIV. n. 23.

**** Idem hoc demonstrauimus in Synt. I. P. diff. XXVIII. §. III.

***** Conring de Iudicijs Germ. §. LIII. Synt. I. P. diff. XXIV. §. XXXVI.

§. XV.

Dum igitur tantis malis Germania esset subiecta, vt plerique Principes turbato hoc rerum statu, de propria potius solliciti essent securitate, septem illi Officiales Imperii, tres inquam Archicancellarii, Moguntinus per Germaniam, Treuirensis per Galliam Belgicam & Regnum Arelatense, Colonienfis per Italiam, vna cum Duce Bohemiz, qui Archipincerna erat, Comite Palatino, archidapifero, Duce Saxoniz Archi-Mareschallo, Marchione Brandenburgico, archi-Camerario, quibus olim semper cura Imperii competebat, & primi erant in electione ** convenientes, vt medelam adferrent tantis malis, tacito consensu reliquorum Principum, penes quos olim ius eligendi Imp. erat, *** idem ius sensim sibi vindicarunt. **** Sic Particularis erat electio Henrici Rasponis. ***** In electione vero Richardi atque Alphonsi dissidiosa, qui votum in electione habebant, septem numero dicuntur. ***** Illi igitur reliquos Principes sensim excludentes, primum a Ludouico Bauaro a. 1339. per decretum Francofurtense; † post a Carolo IV. per Auream Bullam, Legem Imperii pragmaticam, fuerunt confirmati. ††

* De his septem Imperii nostri Officialibus plenius egimus in Syntagmae Iuris Publici dissertatione LX. §. 8. & seq. diff. XVI. §. XI.

** Quod hi septem Officiales olim primi fuerint in electione, siue primam vocem habuerint, docet nos Vetus Autor de beneficijs, quem Thomassius edidit in selectis Feudalibus 9. 3. scribens: Rex, quem eligunt Teutonici, cum Romam vadit ordinari, secum ibunt de iure sex Principes, qui primi sunt in eius electione, vt patet Apostolico Regis iussu electio. Hunc locum plenius declarat Speculum Saxonicum lib. III. art. LVII. In Principis electione primus erit Episcopus Moguntinensis, Secundus Treuerensis, Tertius Colonienfis. Primus inter illustres Rbrni Palenzgrauius (qui est dapifer) Secundus Saxonia (Marescallus) Tertius, Marchio Brandenburgensis (Camerarius) Bohemia Rex pincerna, qui non eligit, quia nostra non est nationis. Secundum hoc omnes illustres Imperii, tam seculares quam spirituales eligunt, non (sed sicut praedictum est) secundum eorum placitum eligere debent, sed quem omnes illustres eligunt, eundem praeteris in Regem nominabunt. Hoc ius in electione praecipuum patet etiam ex alijs locis. Sic Lotharii Saxonis electio iudicio Archiepiscopi Moguntini & ipsius Lotharii fuit relicta in Chronico Casinensi lib. IV. c. LXXXVII. Sic etiam Fridericus I. Imp. apud Radenicum lib. I. c. XVI. liberam Imperii nostri coronam diuino tantum beneficio ascribimus, electionis primis

Secundis

locum Moguntino Archiepiscopo, deinde quod superest, ceteris secundum ordinem Principibus recognoscimus. Sic & Godericus ad a. 1198. nam Coloniensis & Treverensis Archiepiscopi electionem Regis sui iuris asse firmantes. In Registro Innocentii ep. XX. & illi adhaerentes pariter & fauores qui in Coloniensis Ecclesia ac tunc persone contemptum, ad quam specialiter inter reliquos Principes electio Regis spectat & ep. XCII. plures tamen ex iis, ad quos Imperatoris spectat electio, conuenerunt postmodum in carissimum in Christo filium nostrum, illustrem Regem Ottonem. & ep. XXIX. de electione Ottonis: Verum, cum tot vel plures ex his, ad quos principaliter spectat Imperatoris electio in eam consensisse uoluerint. Scilicet, isti Officiales, de rebus Imperii separatim consultare, & proprium in electione formare Collegium coeperunt, de persona eligenda inuicem conuenire, ita tamen, ut hanc personam omnibus Principibus proponerent, penes quos esset electio. His autem reliqua etiam Imperii negotia curae fuisse, patet ex Lamberto Schafnaburgensi dum ad a. 1066. Principes regni, archiepiscopi Moguntinus & Coloniensis cum ceteris, quibus cura erat respublica, crebra conuenticula faciunt.

*** Electionem primum praesente populo, dein hoc excluso, a Principibus factam, demonstrauimus in Synt. Iur. P. diss. XVII. §. VI. Docet hoc potissimum Historia electionis omnium Imp. ante tempora Interregni prout diss. VI. §. VII. adseruimus. Errat igitur plane Rogerius Houedenus dum in vita Richardi I. ad a. 1198. p. 775. sic scribit: est autem sciendum, quod in electione Romanorum Imperatoris taliter procedendum est. Defuncto itaque Imperatore, Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, Duces, Comites, & omnes ceteri Magnates Alemanniae, in unum conuenientes, debent duodecim viros eligere communiter, & eos praesentare Archiepiscopo Coloniensi, & Archiepiscopo Moguntino, & Duci de Saxonia, & Comiti Palatino de Rheno, & quemcumque illi quatuor elegerint, de praedictis duodecim electis, erit Rex Alamanorum, & coronabitur apud Hag Capellam, ubi Carolus Magnus sepultus requiescit. Certior in recensendis Principibus, qui iura electionis habent, est Mathaeus Parisiensis, nec tamen sine errore, dum ad a. 1257. p. 808. scribit: hi sunt maximi in Alemannia, ad quorum nutum pendet electio ipsius Regni, quod est quasi arra Imperii Romanorum: Archiepiscopus Coloniae, cuius titulus est Sacri Imperii Prothecancellarius, post honorem Archiepiscopatus Archiepiscopus Moguntinus, Archiepiscopus Treuerensis. Rex Bohemiae, Comes Palatinus de Rheno, Dux Austriae, Dux Suania, qui & Comes Bavariae, Dux Poloniae, Marchisus de Mische, Marchisus Brandenburg, Dux Saxoniae, Dux de Brunefwie, Dux de Carentene, Dux de Milai, Dux Brabantiae, qui & Louania, Landgrauis Daringiae, Marchio Misiae. Inter omnes hos Magnates supereminens est Archiepiscopus Coloniensis; qui coronare tenetur Regem Alemanniae apud Aquisgranum, ab antiqua & approbata consuetudine.

*** Diuersae equidem de origine Electorum sunt sententiae. W. Gabriel Pachelb. Gehag in dissertatione praenata de origine Electorum, demonstrare uoluit, Electores Christi natiuitate haec esse iuniores. Plures sunt, qui vel Carolo vel Ottoni M. hanc originem male tribuunt, dum Officiales quidem sub iisdem fuerint, hi tamen ius eligendi Imp. nondum exercuerint. Communis est opinio, Ottonem III. Gregorio Papa contentiente, singulari constitutione Collegium Electorum ordinasse, quorum sententiam Simon Schardius potissimum conatur defendere. Ericus Mauritiuss singulari dissertatione, & qui eum sequitur Thulemarius, iam ante Friderici II. tempora fuisse Electores putat. Et licet omnes Principes electioni interfuisse dicantur, hoc tamen ad praxandum & consentiendum, non vero ad eligendum. Verum, dum Scriptores antiqui de omnibus Principibus dicant, quod elegerint, prout in Synt. I. P. diss. VII. §. 6. & diss. XVI. §. 7. iamdum demonstrauimus, nec ipsa

ipsa hæc sententia valebit. Sic etiam Otto IV. in Testamento suo apud Meibomium Tom. III. p. 148. monet Henricum fratrem suum, *ut insignia Imperii nulli hominum representet, nisi ei, quem Principes unanimiter elegerint & iussit.* Differentes de origine Electorum sententias congregit Thulemarius c. VII. dissertatio XII. Syntagmatis Iuris Publici & præcipue Io. Guilielmus Iani in *Iudiciis eruditorum de origine Electorum.*

**** De quo *disf. XX. §. XVIII. disf. XXI. §. IX.*

***** Sic enim in diplomate Rudolphi Habsburgici super voce Henrici & Ludouici fratrum, Comitum Palatinorum ac Ducum Bauariæ apud Tolnerum Cod. diplom. n. CVII. saltem ad electionem Richardi prouocatur quod ipsi interfuerint, tandem additur: *Vocibus eorundem fratrum Ducum Bauariæ Comitum Palatini Reuerentione Ducatus pro vna in septem Principum ius in electione Regis Romani habentium numero computatis.* In epistola Urbani IV. in prodromo Codicis Diplomatici Leibnitiani p. 14. *comm nobis, & eisdem fratribus proponere curauerunt quasdam consuetudines circa electionem nomi Regis Romanorum in Imperatorem posita promouendi, apud Principes vocem in huiusmodi electione habentes, qui sunt septem numero, pro iure seruari; & fuisse hætenus obseruatas a tempore, cuius memoria non existit: secundum quas infra annum & diem, postquam vacat Imperium, talis decet electio celebrari, quacunque parte ipsorum anni, & dici, quam ad hoc idem principes duxerint deputandum: & ad Archiepiscopum Mazuntinum, & Comitem Palatinum Rheni, vel ipsorum alterum, altero nequente, vel forsitan non volente, pertinet ad electionem ipsam celebrandam, diem præfigere, ac ceteros electores principes conuocare.* Licet; dum de obseruantia antiqua hic sermo sit, intelligendum de prima horum septem voce in electione.

† Patet hoc tanto magis ex dicta epistola §. 4. *cum Prælati, Ducibus & aliis ibidem præsentibus, deliberatione posthabita de ipsorum communi consilio & assensu ad electionem procedere decreuerunt.* Reperitur hoc decretum apud Goldastum Tom. III. *Constit. p. 411.* in quo extat, ut Electores Imperii, & nullus alius Regem Romanorum eligant.

†† Vid. Synt. I. P. *disf. XVI. §. XIII.*



DISSERTATIO VIGESIMA TERTIA
DE
RVDOLPHO HABSBURGICO, AVSTRI-
ACORVM PRIMO.

RESPONDENTE

IUSTO HENRICO von Bloch
HANNOVERANO.

§. I. Rudolphi progenies & possessiones. §. II. Statura & mores. §. III. Educatio in aula Friderici II. & basicinium de eo. §. IV. in terras post mortem patris reuersus, nubit, equestri dignitate donatur. §. V. Cum Bayone Tieffensteinio, Lâuffenbergiis, Riburgenſi & Basileensibus bellum gerit. §. VI. In aulam Ottocari, R. Bohemi e se confert. §. VII. Argentoratenses Rudolphum militia Ducem faciunt. §. VIII. Fit Tegurinatorum praefectus militiae. §. IX. Bellum gerit cum episcopo Basileensi. Rudolphus inuentor nauium solutilium. §. X. Francofurti eligitur in Imp. §. XI. coronatur Aquisgrani: filie Rudolphi quibusdam Principibus nuptum collocantur: Fridericus Zolleranus, fit Burggrauius Noribergae, Meinhardus Dux Carinthiae. Comititia Francofurti 1274. §. XII. Gregorius X. Papa in concilio Lugdunensi Rudolphi electionem confirmat. Rudolphi varia negotia cum Papa: Rudolphus excommunicatur. Exarchatum aliasque vrbes Papa cedit. Papa duos Hetruscis Reges vult constituere. §. XIII. Ottocarus Bohemia Rex & Henricus Bauaria Dux Rudolpho contradicunt: ipsi ad Comititia Noribergae & Herbipolis inditella euocantur. §. XIV. Euocantur isti ad Comititia Augustana a. 1275. §. XV. Caesar cum Eberhardo VVurtembergico, Marchionibus Badensibus, Comitibus Sueviae, & Henrico Bauaro bellum gerit. §. XVI. Initium belli cum Ottocaro, quod tamen statim componitur. §. XVII. Ottocarus in Camberga, Danubii insula inuestitur. §. XVIII. Bellum cum Ottocaro desistatur: praetium prope Viennam, mors Ottocari, pax cum VVenceslao eius filio. §. XIX. Caesar res Austria atque Stiria ordinat, Henricum Bauarum & Comitem Sabaudiae ad obsequium reducit. §. XX. Rudolphus Albertum filium Austria constituit vicarium, diuersa latronum castra diruit, pacem inter ciuitates firmat. §. XXI. In Comititiis Augustanis de anno 1283. Albertus & Rudolphus de Austria inuestiuntur: multa dissidia componuntur. §. XXII. Caesar Ciuitates Rheni & Columbarienses in obsequio firmat. §. XXIII. Bellum cum Eberhardo VVurtembergico. §. XXIV. B. cum Abbate S. Galli, Pseudo Friderico profligat. §. XXV. Cura Friderici in Burgundiam & bellum Burgundicum. §. XXVI. Martinus V. & Honorius IV. decimas frustra petunt a Germanis. §. XXVII. circa pacem publicam sollicitus Rudolphus, hanc in diuersis Comititiis statuit. An Germanicam linguam in publico introduxerit. §. XXVIII. Imp. varias Imperii dignitates concedit, atque controuersias inter illustres componit. §. XXIX. Negotia Rudolphi Italica. §. XXX. Rudolphus Albertum filium commendat successorem & moritur. §. XXXI. vxores & liberi. §. XXXII. Fabula Hamelenſis.

§. I.



Inititur demum Interregnum per Rudolphum Habsburgicum. Hic ex antiqua Comitum Habsburgicorum progenie, qui stirpem suam ab Altenburgi Comitibus * traxisse dicuntur, prognatus, lucem adspexit Kl. Maii 1218. ** patre Alberto

Yyy

berto Sapiente, matre Hedwige Kiburgensi. *** Neque tamen exigui census fuit, atque Comes exilis, prout multi tradunt. **** quin potius paterno iure possideret Habsburgensem Comitatum, ab Hartmanno avunculo tribus Comitatibus, Kiburgensi, Badensi, & Lentzburgensi vna hæreditate fuerit auctus, ***** Alsazia Landgraviatum iure vxorio obtineret.

* Diuersæ equidem de stirpe Habsburgica sunt sententiæ, quarum viginti singulari Tractatu discussit Io. Ludovicus Schönleben de *Augustine Domus Habsburgi Austriacæ prima origine*. Omnes has referre nimis longum foret, potiores ex iisdem solum recensere licebit. Opinio, quam plerique amplectuntur, est, quod originem traxerint Austriaci a Perleoribus Romanis, qui ex gente Anicia orti, quæ ob Iustiniani Imp. natales est celebrata. Fautor sententiæ est Albertus Argentinenſis, qui Chronicon suum hoc modo incoat: *Rudolphus Comes de Habsburg ex antiquis progenitoribus ab Urbe Roma traxit originem. Olim namque duobus fratribus propter potentis Romani occisionem, eliminatis ab Urbe: pater eorum nobilior Romanus, dans cuilibet illorum immensam pecuniam, ipsos iussit in partes abire remotas. Qui se in superiori Alemannia receperunt. Antiquior autem ad emptionem prædiorum & munitionum, iunior vero ad habendam vasallorum multitudinem contendebat. Patre autem, in Urbe existente post aliquot annos cum intellexisset, filios cum pace stare in Alemannia, ipsos visitabat. Et cum vidisset senioris emptæ prædia, eius prudentiam nimium commendauit. Requirens autem a iunior, quid cum sua substantia egerit, ille se omnem in vnam munitionem fortissimam collocasse, respondit: & iussit omnibus vasallis suis, cum eorum liberis masculis equine armatis ad munitionem pertinentibus, & ab eo infensatis, venire ad montem, ubi castrum Habesburg est collocatum, illuc patrem traducens, illam fortium multitudinem, quos & omnes eorum posteros masculini sexus suos & posteritatis suæ fideles vasallos illis consentientibus patri, probauit. Quo viso, pater in illius animosa nobilitate gauisus, reuersus ad Urbem, magnum thesaurum destinauit eidem. Ex quibus duobus fratribus omnes de Habesburg postea processerunt. Hunc sequuntur Henricus Gundelſingius, in *Historia Austriacæ*, cuius fragmenta quædam ex Codice Msto primus dedit Lambecius *Comment. de Bibl. Casar. Vindob. lib. II. c. VI.* Io. Seifridus in *Arbre Aniciæ* Sebastianus Tengnagl in approbatione arboris Aniciæ Seifridi. Didacus Lequilius de origine, antiquitate & nobilitate familiæ Austriacæ, licet Seifrido parum superaddiderit, Arnoldus Wion in *ligno vite*, & plures alii quos longo numero recenset Schönleben *Proleg. p. I. c. VI. §. 2.* Altera opinio eorum est, qui a Francis ducunt gentem Habsburgicam, Merouingis potissimum. Hanc sententiam fouent Io. Trithemius *Chron. Hirsburgiensi ad a. 1273.* Ladislaus Suntheimius de maioribus *Augustæ Domus in Genealogia Domus Austriacæ & Epitome ortus Archi-Ducum Austriacorum.* Jacobus Menlius de *Maioribus Maximiliani II.* Hieronymus Gebuilerus de *origine Austriacæ*, Wolfgangus Latus in *Genealogia Austriacæ*, Michael Eytzingerus in *Genealogia Habsburgicæ*, Pontus Heuterus de *Habsburgicorum origine*, Theodoricus Piespordius in *Stemmata Austriacæ*, Elias Ehingerus in *Genealogia Austriacæ*, Caspar Scioppins de *Augustæ domus Austria origine*, qui Seifridum iniuriolè criminari fuit ausus, Io. Gans in *arborculo Genealogico Austriacæ domus*, Hortensius Pallaninſius in *Casariis Austriacis*, Franciscus Adamus Comes de Brandis in *Oesterreichischen Lorbeerkrantz*, Hieronymi Vignierii *Stemma Austriacum*, quod asseruit magis atque illustrauit Io. Jacobus Chiffetius, & plures alii, quos Schönleben recenset *lib. I. c. IX.* Tercio loco Franciscus Guillimannus in *Habsburgicis* hanc gentem ab antiquis Comitibus & Præfectis Viadonſis Heluetiorum ducit, Quarto a Comitibus a Thierstein eam ducunt Antonius Domi-*

Dominicus in *Affertore Gallico* & Theodorus Gothofredus in *Genealogia Austriaca*. Sed accuratiores Historici Austriaci Genealogiam ducunt a Gunthramo, Comite Altenburgico, id quod ex epitaphiis atque membranis Monasterii Murensis abud Heluetos, quod sepulchris Habsburgicorum fuerat destinatum, declaratur. Quam etiam Gerhardus a Roo *lib. I. c. IV.* amplectitur, Schönleben *p. I. c. XV.* tanquam reliquis accuratorem refert, licet ipse *c. XX.* & *sqq.* Mos Altenburgi Comites ex stirpe Caroli M. subortos *lib. I. c. XX.* & *sqq.* demonstret.

** Gerhardus a Roo *Ann. Austr. lib. I. p. 6.* nascitur Rudolphus anno virginie partus supra mille ducentos decimo octavo, eodem die, quo Bertholdus Laringensium Ducum blunus a vinis excessit, ipse scilicet Calendis Maii a Friderico secundo Rom. Imperatore ad sacrum Christianæ regenerationis fontem suscipitur. Licet de eo adhuc dubium superfit, an Bertholdus illo ipso die fuerit defunctus, cum de anno certum sit, non æque de die, aliis Bertholdi mortem ad IV. Martii referentibus. *Ann. Colmar Chron. Constant. ad a. 1218.* Fugger *Spiegel der Ebrnen lib. I. c. VI.* Schönleben in *ephemeride Habsb. Austriaca*. Cuspinianus sub Rudolpho *p. 354.* quinto Kal. Maii.

*** *Ann. Colmar. p. altera p. 37.* Cuspinianus. Roo. Fugger *c. I.* Tabulam Rudolphi Genealogicam in linea ascendente, exhibet Lambecius *Comment. de Bibl. Caf. lib. II. c. VI. p. 483.* Apud Io. Stumpsum *Hist. Helvet. lib. VII. c. XII.* extat diploma de a. 1259, in quo Progenitores suos recenset. Vid. etiam Czerwenka *piet. Austr. lib. I. c. I. p. 4.*

**** Sic enim exteri dicunt, ex Comitis saltem dignitate argumentum fumentes. Io. Mariana de reb. Hispan. *lib. XIII. p. 577.* Rudolphus Ausburgensis Comes consentienti procerum suffragio ad imperium vocatus est, exiguo quidem censu, angustoque principatu, ceterum generis nobilitatem ad veteres Francorum Reges referens, & virtutum indole clarissimus. Idem fere Galili Rudolpho obicitur.

***** Guilielmus Habsburg. *lib. VI. c. IV. p. 413.* ceterum Rudolphus hac ratione, tribus amplissimis Comitibus Kiburgensi, Badensi, sine Aquensi, & Lentzburgensi, eodem tempore, & bona hereditate, repente auctus, ingenti firum, arcium, vicorum, opidorum numero, magnus & opulens, nullique Germania Comitum secundus. Prolisius possessiones Austriacas tempore etiam Rudolphi declaravit Schönleben de origine gentis Austriacæ *Proligom. P. II. c. IV.*

§. II.

Describitur * tanquam vir longus corpore, habens in longitudine septem pedes, gracilis, paruum habens caput, pallidam faciem, atque longum nasum: ** paucos habebat crines. Vir incibo, potu & in aliis moderatus; Princeps strenuus, clementia & pietate insignis: *** sapiens & prudens, **** & cum maximas diuitias haberet, in summa tamen extitit paupertate, idque ob plurima quæ gesserat bella.

* Verba sunt Annalium Colnariensium *p. II. p. 37.*

** Lepidam de naso ipsius narrat historiam Cuspinianus *p. 354.* item cum rex corpus haberet procerum & faciem regiam, naso aquilino, qui iusto maior: in declivi semita, obvium quandam habuit dicaculam, qui regis frictias nonit, eiusque clementiam. Cum itaque pretereundo, ex angusta semita regi cedere a satellitibus crebro iussus, nollet, rogatus, cur non cederet: Regius inquit, nasus, viam implet, prættere non possum. Subridens rex, flexit in aliud latus nasus manu sua. Vade, inquit, mi fili, nasum torqueo meum ne te impediatur. Multas alias ipsius factias describit Albericus Argentinenfis *p. 105. sqq.* Cuspinianus *p. 354.*

*** Virtutes ipsius Cuspinianus p. 353. prædicat dicens: cum bellicosus princeps ac strenuus, clementia & pietate insignis, multa egregia facinora per vniuersam Germaniam fecisset, in quatuordecim constitibus semper victor, vnde etiam *Victoriosi* cognomen meruerat. Fuggerus lib. I. c. XVI. p. 136. seq. Siffridus Presbyter ad a. 1274. Nic. Vernuleus *Virtutum Gentis Austriacæ* lib. I. c. II. III. IV. VI. X. lib. II. c. I. II. III. IV. VI. VIII. lib. III. c. II. III. IV. VII. Pietatem potissimum, vel si mauis, superstitionem, prædicat Czerwenka per integrum librum primum. Schönleben *Proleg.* p. II. c. VIII. p. 136.

*** Cuspinianus p. 351. erat princeps non minus manu strenuus, quam ingenio sagax ac prudens, fama que conspicuus.

§. III.

Exactis primæ pueritiæ annis, a patre in aulam Friderici II. missus, inter æquales magna animi indole excelluit. Cumque primum per atatem arma ferre potuit, omnibus, quæ Friderico fuere, bellis exercitus, eam de se æstimationem dedit, vt quotiescunque Cæsarem adiret, reliqui militaris ordinis proceres illi quamuis iuniori assurgerent. * Narrant Chronica, virum quendam tum in aula Friderici fuisse, qui ex siderum positu futurorum scientiam profitebatur. Is cum præ cæteris Rudolphum in oculis habere videretur, causam interrogatus, Imperatori dicere ausus fuit; videre se hunc Rudolphum extinctis ipsius posteris rerum esse potiturum. **

* Verba sunt Gerhardi a Roo lib. I. p. 6. Fugger lib. I. c. VI.

** Alb. Argent. p. 97. Cuspinianus p. 351. Gerhardus a Roo c. I. Fugger c. I. p. 51.

§. IV.

Mortuo a. 1240. in Palæstina Alberto, patre, domum profectus, pactas cum Anna Hohenbergica nuptias perfecit. Hinc ad Imperatorem reuersus, tertio post anno equestris dignitatis ordinem, de more eius temporis, est adeptus. Sunt, qui & ipsum vel cum patre, vel cum Friderico Cæsare in Asiam traiecisse adserunt. *

* Roo lib. I. p. I. Fugger p. 52.

§. V.

Inter turbas istorum temporum, quæ Germaniam occupauerant, strenuus erat Rudolphus, de augendo patrimonio sollicitus. * Inde, primum bellityrocinium a. 1241. ipse fecit contra Hugonem de Tiefsenstein qui ipsum verbis læserat, cuius castrum etiam cepit, Tiefsensteinio occiso. ** Post hæc, cum Rudolpho agnato suo, huiusque filio, Godfrido de Laufenberg bellum gessit, quod tandem amicorum interpositione fuit compositum. *** Inde cum Hartmanno Kiburgensi a. 1244. bellum gessit, cuius possessiones post mortem ipsius occupauit, **** Toggenburgios quoque Comites deuicit eorumque terras dauallauit. ***** Anno quinquagesimo tertio Rudolphus Conrado IV. fauens, cum nobilibus quibusdam noctu suburbium Basileense ingressus diripuit, & incendit

cœ-

coenobium quoddam, quod vulgo in lapidibus vocabant. Hinc ab Episcopo, iussu Pontificis, censura ecclesiastica cum aliis notatus est. *****

* Ann. Colmar. p. altera p. 37. nimum ipsi studium fines prolatandi tribuunt, dum aiunt: Comes Rudolphus se solum sentiens in dignitate constitutum, vidensque vicinos suos Comites diuitiis abundare; se autem respectu aliorum in paupertate constitutum: cogitavit quomodo posset diuitias comprehendere temporales. Considerans etiam quod res magnas per proces aut iustitiam subito comprehendere non valeret, deliberauit intra se, quod vicinos suos vellet praelis impugnare. Franc. Guillimannus Habsb. lib. VI. c. IV. p. 375.

** Ann. Colmar. c. I. iis temporibus vixit iuuenis, dictus, de Tüffenstein, nobilis diues, habens castrum quoddam in quo plurimum confidebat. Huius res Comes Rudolphus libenter habuisset, si eas comprehendere potuisset. Occasione igitur arrepta capit iuuenem oppugnare. Sed cum eum vincere per potentiam non valuisset, pacem cum eo fraudulenter fecit, & per quosdam suos familiares insidias ei posuit, & hi eum turpiter occiderunt. Fugger p. 53. dicit, Rudolphum iniuria adfectum, castrum per insidias cepisse.

*** Gerhardus a Roo p. 8. proximum illi bellum cum Godefrido eiusque fratribus Vvernero & Eberhardo patruclibus suis, qui alias ditiones sortiti, sola Ergouia Rudolpho relicta, post suolatum e viuis Albertum fratrem, Kyburgi quoque comitatum inuadebant. Hoc bello Rudolphus Godefrido pagos aliquot exiussit, hic vicissim oppidum Brugas, diripuit & deuastauit. Post damna utrinque data & accepta, tandem ex communium amicorum arbitrio res componitur anno sexagesimo. Anna Colmar. p. 2. p. 37. Fugger p. 54. qui addit, Rudolpho aliqua loca fuisse restituta.

**** Ann. Colmar. c. I. Comes de Kiburck filiam Comitissae Sabaudia duxit uxorem. Videns autem se ex ea filius non habere posse, dignitates suas Episcopo Argentinenfi tradidit tali conditione (sic quidam dixerunt) quod Comitissa quasdam res libere possidere deberet ad tempus vite sue, & postea dignitates ad Episcoporum Argentinenfium posterum devenire. Mortuo vero Comite de Kiburck, Comes Rudolphus omnes pene res & dignitates per violentiam obtinuit; cum verus tamen haeres esse a pluribus negaretur. Fugger c. I.

***** Ann. Colmar. c. I.

***** Roo p. 7. extat epistola Papae desuper scripta apud Franc. Guillimannum Habsburg lib. VI. c. IV. p. 390.

§. VI.

Postquam his bellis esset defunctus, mortuoque a. 1254. Conrado IV. insequenti anno, ad Ottocarium Bohemiae Regem se contulit, in cuius aula Curiae Magister siue Marefchallus factus, * cum quo in Borussiae abiit, & ei proelio, quod de Stiriae possessione cum Hungaris gessit Ottocarus, interfuit. ** Huius aulam tamen a. 1260. iterum reliquit.

* Roo p. 8. Fugger p. 56. Cuspinianus p. 351.

** Roo c. I. Dubrauius Hist. Bohem. lib. XVII. p. 454. iussit tamen Praefectum aulae, quem Marefchallum vocant, is erat Rudolphus ab Habsburgo Comes, antecedere, qui per viam occursum hostium exploraret.

§. VII.

Anno 1261. bellum erupit intestinum inter ciues Argenteratenses, & Episcopum eorum Walterum Geroltseggium, qui animo tam exulcerato

rato erat, vti ecclesiasticos omnes propositis edictis, & amissione censuum denunciata euocaret, neque ludi magistros cum pueris latine discantibus in ciuitate relinqueret. Ciues, hoc rerum statu, quod sub Alberti Habsburgici auspiciis tutos se a vicinorum iniuriis vixisse in recenti adhuc memoria habebant, Rudolphum eius filium, iam ex Boëmia reducem, de cuius virtute non minor erat hominum æstimatio, militiæ præfectum creant. Ciues Haldemburgum castrum vi expugnant, & diruunt, fiuntque multæ agrorum euasationes. Columbaria per insidias capitur, itemque Mülhusium. Anno 1263. fit prælium, victoria penes Rudolphum fuit. Episcopus ægre effugit, & post paucos dies ex animi ægitudine (vti putabatur) extinctus est. Ipsius successor Henricus pacem facit cum Ciuitate & Rudolpho.* Argentinenfes inde a. 1266. Rudolpho statuam equestrem lapideam collocabant.**

* Ann. Colmar. p. 38. Roo p. 8. Fugger p. 56. 599.

** Hanc æri fecit incidi Fuggerus p. 63. cum hac inscriptione: *Rudolpho Victioso Comiti in Habsburg S. P. 2. Arg. Præfeto statuum hanc equest. P. P. MCCLXVI.*

§. VIII.

Anno sexagesimo quarto, Tigurini vt se suaque contra aliorum vim atque iniuriam defenderent, præfectum militarem suis stipendiis conducere decreuerunt, Ulrico Regensbergico hoc deterentes. Is, cum delatam ad se conditionem superbe aspernaretur, potius postulabat, vt se dominum adgnoscant. His moti Tigurini, Rudolphum præfectum sibi adsciscunt; cui priuatæ cum Regensbergico intercedebant inimicitia. Regensbergicus autem, licet auxiliis vicinorum adgnatorumque munitus, Tigurinistamen longe inferior, eo necessitatis adactus est, vt Regensbergam arcem, & alia nonnulla suæ ditionis loca venderet, redactam ex iis pecuniam militi numeraret. Habebat vero alias adhuc arces, ex quibus assiduas excursions in agrum Tigurinum faciens, bellum vrgebat. Sed captis eiusdem castris, anno sexagesimo septimo debellatus, & ab amicis desertus, ad hostes se contulit, & magno fortunæ ludibrio eorum se clientela emancipauit, a quibus oblatum sibi honorem paullo ante repudiarat.*

* Roo p. 10. Fugger p. 64.

§. IX.

Dum hæc prope Tigurum fiunt, interim & alterius belli semina, inter Rudolphum & Henricum Basileæ antistitem, ex Comitibus Neoburgensibus natum, iacta sunt. Dux Basileæ a. 1258. ortæ erant seditiones, Stelligerorum atque Pstacorum. His præter alios fauebat Episcopus; Stelligeris addicti erant Habsburgici. Accedebat, quod Brisacum repeteret Epi-

Episcopus, quod a Tigurinis astu captum firmo præsidio munierat Rudolphus. * Accedebant & priuatæ cum Eggone Toggenburgensi, cui soror Episcopi nupserat, inimicitie. Exinde variae terrarum deuastationes fiebant atque depredationes. Abbas etiam S. Galli ideo a Rudolpho erat alienus, quod Comitatum Kyburgensem, cuius dominium directum Abbas postulabat, tanquam feudum ab ipso nollet agnoscere. ** Compositione tamen cum ipso facta, utrique contra Episcopum agebant. Rudolphus igitur fabricatis nouo more nauibus solutilibus *** Rheno traiecto, Basileam obsidet, atque Episcopum a multis suorū iam desertum, eo adigit, ut interuentu procerum quorundam, ab octauo Kl. Octobris vsque ad eius mensis medium inducitur paciscerentur: quo tempore controuersia omnis per Fridericum, Burgrauium Noribergensem, quem nominauerat Rudolphus, & Henricum Hochbergicum Marchionem, ab Episcopo electum decideretur: quibus si per negotia adesse minus integrum foret, Henrici duo, Fürstenbergicus & Gerolzeggius substituerentur. ****

* Ann. Colmar. ad a. 1273. & p. II. p. 38. post mortem Imperatoris Friderici, Imperit res, quas quilibet Dominorum poterat, confiscauit. Obtinuit autem Comes Rudolfus de Habsburg Brisacum, & per tempus aliquod in sua tenuit potestate. Henricus Episcopus Basileensis dixit Comiti Rudolfo, quod Brisacum suum deberet esse, eo quod iure hereditario possideret. Comes vero dixit, si vellet ei dare M marcas argenti pro iure suo, promitteret castrum & castellum tradere in Episcopi potestatem. Episcopus vero dedit DCCCC. marcas, & sic obtinuit ciuitatem, quam habuit usque ad electionem Rudolphi in Regem Romanorum. Roo p. 10. Brisacum etiam, quod Fridericus Secundus ex beneficio Basileensis Episcopi habuerat, post ipsius obitum ad eum redierat. Id Rudolfus paulo ante a Tigurinīs astu captum firmo præsidio munierat. Alb. Argent. p. 99. Fugger p. 72.

** Alb. Argent. p. 98.

*** Ann. Colmar. p. II. p. 39. eodem tempore Comes Rudolfus ut infestaret Dominum Basileensem Rhenum transire non poterat: Unde naues quas in curru ducere poterat, fabricari fecit. Et quando voluit cum ipsis Rhenum transire, & hominibus Episcopi superueniens improbose, eos sapius grauitur infestauit: & post in eisdem nauibus per Rhenum rediens, eas ad tutiora loca in curribus perducebat. Roo p. 12. excogitauerat vero singulari industria nautium aliquot fabricandarum nouum modum, quæ solutiles erant, & quocumque lubitum esset ferri poterant. Iis in traiciendo Rheno usus ita assiduus excursionibus hostem vexabat, ut ager circa Basileam incultus relinqueretur. Fugger lib. I. c. VIII. p. 74.

**** Roo p. 12. 13. Wurstilius Basler Chronic. lib. II. c. XXI. Fugger lib. I. c. VII. p. 75. qui etiam litteras compromissi super hoc negotio exhibet.

S. X.

Dum hæc ad Basileam fiunt, interim, concitante Gregorio X. Papa, * Principes Imperii, penes quos Romanorum Regem legendi ius erat, circa octauam S. Michaelis Francofurti Comitia habebant. ** Cum itaque nonnulli proponerentur, Mainardus Comes Tirolensis, vir magni inter

inter principes nominis, tres viros aliis præferendos affirmabat; Bernhardum Carinthiæ ducem, Albertum seniore, Goritiz Comitem, & Rudolphum Habsburgicum. Rudolpho præ cæteris fauebat. ** Wernerus archipræsul Moguntinus, quem Rudolphus Romam euntem indeque redeuntem hospitio exceperat, & Argentoratum vsque deduxerat, **** multa de ipsius virtute prædicabat. Itaque ex eo adnitante, re diu expensa, Principes, ne iterum in diuersa abiretur studia, Ludouico Palatino eligendi potestatem deferunt. Ille diu reluctatus, tandem vltimo Septembris **** Rudolphum Habsburgicum Cæsarem dicit, hunc vnum esse dicens, qui rebus prope deploratis opem ferre, Imperium in pristinum vigorem posset adferere. ***** Sunt, qui eo libentius in hanc electionem consentisse Principes volunt, quod Moguntinus inter alia dixerat; esse Rudolpho sex filias eximia forma atque indole, in quibus elocandis magna fore ad Principes inter se coniungendos momenta. ***** Rudolpho nil tale cogitanti nuncium in castra primum adfert Henricus Pappenheimius, Mareschallus Imperii, cui cum fides non haberetur, sequenti nocte venit Burggrauius Norinbergensis, diploma principum & electionis decretum adferens. Adnuic Rudolphus, cum Basileensi Episcopo pacem facit, stelliferos restituit, Neoburgum Imperio addicit. †

* *Fragm. Histor. p. 93. Gregorius Papa decimus inito consilio præcepit principibus Alemanniæ electoribus duntaxat, ut de Romanorum Rege, sicut sua ab antiqua & approbata consuetudine intererat, prouiderent, infra tempus eis ad hoc de Papa Gregorio statutum; alias ipse de consensu Cardinalium, Romani Imperii prouidere vellet desolationi. Mandato autem Apostolici Viso ab ipsis Principibus, & recepto, conueniunt apud Franckenfurt, de electione Romanorum Regis tractaturi. Roo lib. I. p. 13.*

** *Alb. Argent. p. 10. Roo. p. 13. II. Stero ad a. 1273. Eberhardus ad a. 1273. mortuo Richardo Romanorum Rege, Principes Imperii circa octauam S. Michaelis ad eligendum alium Regem in Franckenfurt conueniunt.*

*** *Roo p. 13. Cuspinianus p. 351. Videmus ex hoc, isto tempore non omnes statim Principes ab Imp. electione fuisse exclusos.*

**** *Alb. Argent. p. 100. in diebus illis, Electo VVernhero Archiepiscopo Maguntino ad Urbem pro confirmatione proficisci volente, Rudolphus Comes prædictus per electum lueris rogatus, ipsum ab Argentina vsque ad Alpes euntem, eoque feliciter confirmato redeuntem conduxit. Qui Archiepiscopus grates sibi agens, optauit ut nunquam moreretur, nisi Comiti de tanto officio respondisset. Itaque Moguntinus feliciter procedens & profpere ad Ecclesiam suam est reuersus. Quod postea fecit idem Episcopus, qui pro creatione Regis Romanorum Principes quorum intererat ad oppidum Franckfurt conuocauit. Fugger lib. I. c. IX. p. 77. Grauem eiusdem in Collegio Electorali habitam orationem, qua Rudolphum optime commendat, exhibet Franc. Guillimannus Habsb. lib. VI. c. IV. p. 439.*

***** *Alb. Argent. pridie Kl. Octobris ponit, prout infra patebit. Id quod in parte altera*

Chro-

Chronici Colmariensis p. 40. confirmatur: *eligitur enim in crastino Michaelis anno MCCLXXIII.* Licet Gerh. a Roo 1^a. *Nomas Octobris* habeat. Siffridus ad a. 1273. Guillimanus p. 443. Fugger p. 80. *in die Michaelis*, secutus versus antiquos:

*Comes in Habsburg & in Kyburg Landgraniusque
Alsatia, merito tituli potens Strimique
Franckenfurt, Fests Michaelis, stemmate sepius
Magnanimus, regni Romani culmen adeptus.*

***** Roo p. 13. 14. Chron. Australe ad a. 1273. *Eodem anno mense Octabri Comes Rudolphus de Habsburg electus est in Regem Romanorum apud Franckfurt auxilio Ludouici Comitum Palatini. Tolnerus Historia Palatina c. XIX. p. 407. Fugger p. 79. Patet hoc potissimum ex diplomate Rudolphi Habsburgici, Henrico & Ludouico fratribus, Comitibus Palatinis atque Ducibus Bavarie a. 1275. super voce in electione concessa, apud Tolnerum Cod. diplomatico n. CVII. in quo hæc verba: deinde vero electionis tempore apud Franckenfurt de nobis ab omnibus Principibus ius in electione habentibus concorditer celebrato, per Nuncios & procuratores eiusdem Ducis Henrici videlicet Henricum præpositum Oetingen. & Fridericum Rectorem Ecclesie de Landshut, ipsius absentiam propter impedimenta legitima, legitime excusantes, presente venerabili Berchtoldo Babenberg. Episcopo procuratore prædicti Regis Bohemie & contradicente quidem ipsi procuratoribus, sed ipsius contradictione a Principibus Electoribus omnibus, tam Ecclesiasticis quam secularibus non admissa, in dictum L. Comitem Palatinum Rheni nostrum filium, una cum aliis Principibus omnibus, qui in nos direxerant sua vota, prout iam dicti Procuratores in mandatu receperant, concorditer extitit compromissum, quod compromissum huiusmodi in se recipiens, suo, & dicti Henrici Ducis fratris sui, ac omnium aliorum Principum ius in electione habentium auctoritate & nomine, in Romanum Regem solemniter nos elegit.*

***** Alb. Argent. p. 100. congregatis autem Principibus electoribus in Franckfurt, rege Bohemia dampno, & inter se de periculo diutina vacationis Imperii, & de perditione iuris Principum iniuncti conquerentibus, ac de persona eligenda, qua Imperio expediret, tractantibus: Maguntinus Rudolphi Comitis de Habsburg magnanimitatem ac sapientiam commendauit: multisque aliis potentibus nominatis, Maguntinus asserens, sapientiam & strenuitatem diuitiis & potentia esse preferendas, pro Rudolfo Comite institit: Colonensem quoque & Treuerensem ad id ipsum inducens. Dux autem Bavarie, qui clarissimam uxorem suam, ex patre Duce Brabantie, & ex matre de Hollandia natam ob falsam adulterii suspicionem decollauerat, pater post Ludouici quartum Principis, comocans Burgrauium de Norinberg præsentem, qui & ipse Rudolphi extitit consobrinus, ait illi: Si Rudolphus præfatus promoueretur in Regem, quomodo esset ab eius læsione securus? habetne aliquam filiam, quam mihi daret in uxorem? Et illo asserente, quod Rudolphus sex haberet filias, & de danda sibi vna, sub omnium bonorum suorum hypotheca Duci carente, Dux annuit Maguntino. Quod audientes, Dux Saxonie, & Marchio Brandenburgensis, qui & ipsi non habebant uxores, receptis cautionibus de dandis sibi Rudolphi filiabus, similiter consenserunt, sicque concorditer est electus Anno Domini MCCLXXIII. XII. pridie Calendas Octobris. De sola electione Chron. Elwang. Ann. Colmar. ad a. 1273.

† Gerh. a Roo p. 14. Ann. Colmar. p. alt. p. 39. Fugger p. 80.

§. XI.

Inde Rudolphus cum vxore Basileam venit, vbi ab omnibus Ciuitatis ordinibus summo cum honore excipitur, ciues ei tanquam Cæsari fidei
Z z z z sacra-

sacramentum præstant, abolita veterum offensarum memoria. Inde secundo Rheno, cum & cæteri Principes in itinere ad eum venissent, descendit, ultimo Octobris & Aquisgrani solenni ritu coronatur. ** Ibi cum Principes in eius verba iuraturi, tergiuersari aliquantulum viderentur, quod non omnes adesse dicerent, neque sceptrum ad manum esset, Cæsar arrepta cruce, quæ prope aderat: *hoc, inquit, signum, in quo humanum genus redempti sumus, hoc ego sceptro in omnes mihi & imperio infidos etar.* His dictis moti qui aderant Principes crucem exosculati, sacramenta dicunt. *** Sacris peractis, Cæsar conuiuio Principes excipit. Antequam Aquisgrano discessum est, Moguntino adnitante, Machthildis Rudolphi filia Ludouico Palatino, Agnes Alberto Saxoni, & Hedwigis Othoni Brandenburgico despondetur, **** Fridericus V. Zolleranus ibidem octauo Kl. Novembris de Comitibus Burggrauibus Noribergensis inuestitur. ***** Meinhardus etiam, cuius filiam Elisabetham Albertus Rudolphi filius duxit ex Comite Tirolensi factus est Dux Carinthiæ. ***** Insequenti etiam anno 1274. Rudolphus Comitibus celebrat Francofurti. *****

* Hæc verbis Gerhardi a Roo *lib. I. p. 15.* exponimus. Eadem fere habet Fugger *lib. I. p. 81.*

** Chron. Colmar. p. altera p. 40. *venit Moguntiam: hic presentantur ei Regalia, quæ prædecessores Reges magna pecunia non poterant obtinere. Hinc Aquisgranum. Multitudinem hominum strata publica usque ad tria miliaria fix commode recipiebant. Occurrunt Dux Bavariæ, Saxoniæ & alii cum XX. milibus equitum. Diem coronationis idem Chronicon designat. In vigilia omnium Sanctorum Rudolphus Rex coronatur: & tum spatio horæ apparuit nubes candida, in modum crucis formata, quæ postea in ruborem sanguinis est transformata. Cum Principes hoc regi retulissent, dixit Rudolphus: Si Dominus mihi vitam prosperitatemque dederit, transmarinas partes adibo, & pro peccatis meis maximis sanguinem meum consecrabo Domino Iesu Christo. Czerwenka lib. I. c. V. Guillimannus p. 443. Fuggerus autem p. 82. diem XXI. Octobris definit ex rythmo antiquo:*

*teque coronat ea procerum collectio luce,
quando dies Martis est post solemnia Luce.*

Vix tamèn credendum, coronationem tam breui temporis spatio, post electionem fuisse suscepam. Potius mihi videtur, dictos versiculos innuere conuentum illo die Lautannæ cum Papa factum, de quo sequens paragraphus. Gerh. a Roo *lib. I. p. 15.* circa initium anni 1274. Quem sequitur Browerus *Ann. Trecir. lib. XVI. p. 162.* Ianuarius mensẽ delineiens, Sigefridum Coloniensem consecratorem. Verum, dum Albertus Argentoratensis, aliique coronationem ad annum 1273. referant, his potius inhxremus.

*** H. Stero *Ann. ad a. 1274. qui Rudolphus statim exegit a Principibus clericis & laicis fidei iuramentum. Quod cum recusarent propter sceptri absentiam, ipse electus signum crucis accipiens talia dixisse fertur. Ecce signum in quo nos & totus mundus est redemptus & hoc signo stamus loco sceptri. Et deosculata cruce omnes Principes tam spirituales quam seculares, ipsam crucem loco sceptri osculantes, recipientes senda, sibi fidelitatis iuramentum præstiterunt Eberhardus ad a. 1273. Roo p. 15. Fugger p. 81.*

**** H.

*** H. Stero c. l. ipse etiam Rex adhuc existeret in palatio Aquisi (ad quod iam prius dem interueniens a Principibus fuerat, duas filias suas, etiam Domino Ludouico Comiti Palatino matrimonialiter conuolauit. Sequitur Eberhardum ad a. 1273. Huc videntur facere verba Diplomatis Rudolphi ad Ciuitatem Vesontinam apud Chisletium Vesont. p. l. c. LVIII. *habis ad augmentum congraudis intamamus, quod Principatibus Misneris Orientali, & Thuringia nostro Imperio triumphaliter applicatis, per quos potentia Imperii noscitur non modicum dilata, in aliis Reip. negotiis persequendis, libere poterimus annuente Domino conuertere curas nostras.*

**** Extant littere inuestiturae apud Wagenfeilium *Comment. de Rep. Norib. lib. II. c. l. p. 293.* Factum ideo, quia Fridericus hic ex Agnete, Rudolphi sorore nepos officia ipsi singularia praestiterat, decretum etiam electionis attulerat, vti apud Cernitium Hist. Elect. Brandenburg p. 12. Vid. etiam Linnæus *I. P. lib. V. c. VII. §. 3. & Tom. IV. addit ad lib. V. c. VII. p. 745.* Chytrus *Saxonia lib. XV. p. 383.* De hoc Gerh. a Roo p. 20. in hoc conuenit (Herbipolitano 1274.) *Cesar Fridericum Zollerensem ex sorore nepotem Burgrauum Norimbergensem titulo iam antea gentem confirmant, eamque dignitatem ei hereditariam fecit.* Refutat inde Nauclerum, qui hunc Burgrauum Henricum vocat.

***** Alb. Argent. p. 101. *tempore electionis Regis iuerat Albertus ad Comitem Tirolis, ad recipiendam Elisabeth, filiam suam. Et intelligens Comes electionem Regis, Alberto filiam illam copulauit. Erat autem ipsa Elisabeth, soror quondam Chunradini ex matre, qua, defuncto Chunrado Rege, recepit Comitem Tirolis. Vacauerunt autem Imperio, a tempore occisionis Chunradini, Ducatus Austriae, Stiriae & Carinthiae; Rex autem, de Ducatu Carinthiae, quem alius ipse Comes occupauit, recepta ab eodem magna pecunia, inuasiuit eundem, qui postea non Comes, sed Dux Carinthiae vocabatur.*

***** Stero & Eberhardus ad a. 1274.

§. XII.

Postquam coronatus esset, Concilium a. 1274. Lugduni celebrat Gregorius X. Papa, ad quod Alfonsus, Castiliae, atque Ottocarus Bohemiae Rex suos pro Imperio petendo mittebant legatos. * Atque, misit etiam Rudolphus Ottonem Praepositum S. Guidonis Spirensis, Regalis aulae Cancellarium, ipsi potestatem concedens confirmandi non solum antecessorum privilegia, sine demembratione tamen Imperii & promittendi atque iurandi in animam ipsius. Idem a Cardinalibus in Consistorio Papali mense Iunio 1274. fuit confirmatum. ** Hinc reprobatis reliquis, Rudolphum confirmat Gregorius, cui diuinus Otto, Imp. nuncius per Instrumentum singulare die VI. Iunii confirmant Privilegia Ottonis IV. & Friderici II. *** Immo etiam Ludouici, & Ottonis M. **** Insequenti anno, 1275. alios legatos ad Papam dum mittere vellet Rudolphus, † audiebat, quod circa diem Lucæ, Octobri mense Lausannam veniret Gregorius X. Papa, ibi eum conuenit Rudolphus, atque a Gregorio confirmatur his conditionibus, ut proximo Pentecostes festo Romam veniret, in Imp. consecrandus atque corona suscepta, ad liberandos a barbarorum immunitate Christianos, in Asiam proficisceretur, ideoque cruce signabatur. Factum id sine du-

bio, vt Imp. a negotiis Italicis auerteret atque omnia Ottonis, Cancellarii sui gesta non solum confirmat, sed etiam iurat, se protectorem fore Ecclesiæ Romanæ, eidemque restitutum terras a possessoribus ipsis olim concessas, ***** id quod iterato edicto confirmat. ***** Dum vero Imp. nec Romam veniret ad coronam suscipiendam, nec Asiæ expeditionem adgrederetur, potius ipsius nuncii, Rudolphus Cancellarius, & Frater Berengarius, Magister Ordinis Iohannitici a Communitatibus Ciuitatum & Locorum Romaniolæ ac partium vicinarum iuramentum fidelitatis exigerent, deluper conquestus fuit Gregorius X. ***** ipsumque Imp. excommunicauit. ***** Post ipsius mortem Innocentius V. a. 1276. singulari epistola voluit, ne in Italiam veniat Rudolphus, quousque pax fuerit constituta. ***** Sic & Iohannes XXI. de eadem re Imp. exhortatur, qui etiam Archi- piscopum Moguntinum petit, vt Regem ad faciendam quæ promiserat, diligenter inducat. † Inde Nicolaus III. petit a. 1278. ab Imp. vt ea quæ ante promiserat, denuo confirmaret, præcipue postulans, declarare, quod Ciuitas Rauennæ, & Aemilia, Bolium, Cafena, Forum populi, Forlignium, Fauentia, Imola, Bononia, Ferraria, Comachium, Adria, atque Gabeillum, Arimnum, Vrbinum, Mons Ferreti, Territorium Balnense, cum omnibus finibus, territoriis, atque insulis in terra marique ad Ciuitates & loca prædicta quoquo modo pertinentibus ad Papam & Romanam ecclesiam pleno iure pertineant. †† Dum autem Rudolphus partim ipso vicariatus Etrusci beneficio delinitus, quem ipsi Carolus, Siciliæ Rex, Papæ instinctu concesserat, partim Nicolai gratiæ fouendæ cupidus haut inuitus fecit, vt Romaniolæ iura, vnde modica quædam vedigalia exigebat, pontifici restitueret, idque publicis scriptis tabulis confirmaret. ††† Postquam enim nuntius Imp. F. Conradus, Ordinis Minorum d. IV. Maii 1278. in Consistorio Romano omnia quæ Rudolphus antea vel per Ottonem, vel ipse promiserat, denuo recognouerit, sollicitat Nicolaus III. Papa V. & VII. Idus Iunii Imp. vt vel in ipso coronationis die, vel sequenti, cum Principum Imperii consensu ipse omnia confirmet. †††† Dum etiam Gotfridus, Præpositus Solientis Rudolphi Nuntius, iuramenta fidelitatis reuocasset, quæ Exarchatus & Pentapoleos vrbes Rudolpho Regi præstiterunt, ††††† postulat ab Imp. Papa, vt per missa desuper Instrumenta, omnia quæ nuncii fecerant, rata habeat atque confirmet. ††††† Tandem misso in Germaniam nuntio suo Godefrido, Decano S. Audomari, hoc obtinuit Papa, vt non solum acta apud Lausannam sed etiam nuntii sui F. Conradi, Viennæ XVI. Kl. Martii 1279. confirmaret Rudolphus, id

id quod per Electores quoque fuit confirmatum. ††††† Nihilominus idem Papa in animo habuit, duos Reges vnum Lombardiae, alterum Hetruscis constituendi, quos Rudolpho & Carolo Siculo opponeret, quod tamen morte praeuentus, haut valuit consummare. †††††

* Siffridus Presbyter ad a. 1374 *Lugduni celebratum est concilium magnum, praesente Papa Gregorio X. Hic electionem regis Rudolphi confirmavit, reprobatis nunciis regis Hispaniae, & regis Bohemiae. Ipse namque rex Bohemiae Odoavus solennes nuncios, & multam pecuniam, & munera ad curiam domini papae Gregorii transmisserat, eo quod ipso ad imperium aspiraret. Papa munera non attendens circumfidentibus sic dicebat, cum in Alemannia plures principes & comites habeamus, quare vellemus Sclauum ad imperium sublimare? Sic etiam Io. Mariana de reb. Hispan. lib. XIII. c. XXII. Alphonsum, post Richardi mortem, Imperium repetisse scribit. Licet non desint, qui dicant, Alphonsum instinctu Papae voluntarie iuri suo renuntiasse. Sic enim M. Chron. Belg. p. 260. Idem Gregorius Papa a Lugduno perrexit Belicadrum, ubi ad eum venit Alphonsus Rex Hispaniae, qui sicut cum Richardo Comite Cornubiae dum vixit, contenderat sic & cum Rudolpho Habsburgico de Imperio contendebat, sed ad instantiam Gregorii Papae omni iuri, quod sibi competebat ad in Imperio, per literas suas cessit. Idem fere dicit Wernerus Roleuinc fascic. temp. p. 81.*

** Extat mandatum Imp. Ottoni datum, in Appendice Actorum veterum dissertationi Historicae de summo Apostolicae sedis Imperio in urbem Comitatumque Comacini adiectorum p. 104. Dat. Rotemburch anno Domini MCCLXXIV. in castrum Dominica qua cantatur: Quasi modo geniti; regni nostri anno primo. In ipso mandato haec verba: *dens ei liberam potestatem & speciale mandatum faciendi nomine meo Beato Petro Apostolo caelestis Regni Clauigero, ac vobis eius successoribus ceterisque vestris canonicis successoribus, & Ecclesiae Romanae, confirmationes, concessiones, privilegia, iuramenta, & cetera omnia, quae mei praedecessores Reges Romanorum fecisse noscuntur, seu inueniuntur: nec non & alia promittendi, seu faciendi, quae vos, Sanctissimi Pater, & Domine, sine demeritatione Imperii secundum Deum, & honestatem videritis expedire; & in animam meam iuvandi, quod ea omnia, & singula rata habeo, & inuolabiliter observabo, nec contra ea per me, vel per alium publice, vel occulte venire tentabo.* Additur Instrumentum Archiepiscoporum & Episcoporum per quod haec rata habentur. *Alia sunt haec Lugduni in praedicto Consistorio anno Domini MCCLXXIV. mense Iunii die Martis VI. mensis eiusdem, Pontificatus vestri anno III. Extat Epistola Rudolphi Imp. ad Papam apud Czerwenka lib. I. c. IV. p. 32. qui etiam Rudolphum in litteris ad Fridericum Archiepiscopum Salisburgensem dicit esse. Catholicum Principem, Deo deuotum, veritatis amicum, Zelatorem iustitiae, fauorabilem Ecclesiae ac personis Ecclesiasticis, & Ecclesiis laborantis seculum promotorem.* Alia apud eundem extat epistola Rudolphi ad Papam lib. I. c. VI. qua se ad colloquium offert.

*** Extat Instrumentum Gestorum in hoc Consistorio ab dicto Ottone p. 106.

**** In eodem Instrumento p. 107. *seruabit praeerea, & faciet omnia & singula, quae in canonibus positae LXIII. distinctae. quorum quidem Canonum alter. Ego Ludonicus: alter vero, Tibi Domino Papa, incipit, continentur.* Priuilegium Ludonici reperitur in c. 30. dist. LXIII. per quod electio Romani pontificis conceditur Romanis, Ottonis c. 33. quod continet iuramentum, quod fecit Papae Iohanni.

† Ann. Colmar. ad a. 1275. *infra octauam natiuitatis Domini, conuenerunt Dux de Teck, Cancellarius Regis Rudolphi, Archidiaconus Basiliensis, electus Episcopus, & plures alii in Basilea praeparantes iter ad Pontificem Romanum, Gregorium Papam, ut Rex in Imperatorem consecraretur.*

**** Gerhardus a Roo quidem *Ann. Austr. lib. I. p. 14.* hunc conuentum Lausannensem ad annum 1273. refert, statim post electionem, dicens: *per hos dies Rudolphus Caesar fidei Gregorium Pontificem Lausannam venisse audisset, ad eum profectus est. Ibi Pontifex electionem illi ratam esse iussit in has condiciones, ut ante annum exactum Romam veniret, corona suscepta ad liberandos a Barbarorum immanitate Christianos in Asiam proficere.* Ad hanc expeditionem ducenta aureum nummum millia se numeraturum promississe Pontificem ferunt. Sunt qui hoc illorum colloquium biennio post fuisse asserunt, ego vulgatos ea de re versiculos sequor, qui anni numerum continent.

*Bi sexcenti septuaginta tresque fletere
anni, Lausannae dum Rex & Papa fuere.*

Sequuntur Paral. Conradi Vrspergeusis p. 360. Naucleus *Vol. II. Gen. XLIII. p. 965.* Fugerus *lib. I. c. X. n. 2.* hunc conuentum a. 1274. fuisse habitum, auctor est, dictos etiam versiculos ideo defendere conatur, quod Galli annum suum demum Martio mense coeperint, dum hic conuentus adhuc Ianuario mense fuerit. Verum, alium annum aliumque mensem produnt Scriptores veteres. Sic enim distincte satis Annales Colmarenses ad a. 1275. Pridis Nonas Octobris, Gregorius Papa venit Lausannam: Rex Rudolphus venit ad eum fisco Luca, cum Regina pene cum liberis suis vniuersis. Rex accepit crucem & Regina, & Comes Pbitretensis, & Comitissa, & pene nobiles qui ad Curiam Papae peruenierant vniuersi. Rex plus quam DCCCC. marcas expenderat in vestes pretiosas. Papa Regi consuluerat, ut Romam, ad festum Pentecostes, cum duobus millibus militum veniret, ut cum in Imperatorem Romanorum solemniter coronaret. Sequuntur Annales Eberhardi apud Canisum *Leit. Antiqu. Tom. I. p. 311.* H. Stereo equidem haec ad annum 1274. dicens: *predicans Papa Gregorius accessit Lothannam Dominum Rudolphum electum per Principes Alemanniae in Romanorum Regem, & electionem de ipso facillam confirmavit, sibi nomen & dignitatem adscribendo, & promissit ipsum in Imperatoris postea consecrare.* Verum, dum gesta anni 1274. & 1275. Stereo coniungat, facile cum dictis Annalibus poterit conciliari. Sic etiam tempora plane confundit Io. Vico Duranus p. 24. dicens: *Anno Domini MCCLXXIV. mense Octobri Principes conuenerunt & elegerunt praefatum Rudolphum de Habsburg in Regem Alemanniae, quam electionem Gregorius X. apud Lothannam confirmavit, sed postea consecratus est Aquigrani in Regem Alemanniae & Romanorum, & concorditer fuit electus ab vniuersis Principibus.* Latius haec exposuit Raynaldus ad a. 1275.

***** Extat in appendice p. 108. & apud Czerwenkam *lib. I. c. VII.*

***** Extat hoc iteratum decretum p. 110. in quo haec verba: *possessores etiam, quas Romana Ecclesia recuperavit ab antecessoribus nostris, seu quibuslibet aliis ante decem, liberas, & quietas sibi dimittimus, & ipsam ad eas obtinendas bona fide promittimus adiuuare. Quas vero nondum recuperavit, ad recuperandum erimus pro viribus adiutores, & quaecunque ad manus nostras deuenient, sine difficultate, ac mora ei restituere satagemus.* Ad has pertinet tota terra, quae est a Radicophano, usque Ceperanum. Marchia Anconitana, Ducatus Spoletanus, Terra Comitissa Mathildis, Comitatus Brutennorij, Exarchatus Rauenna, Pentapolis, Massa Trabunia cum adiacentibus terris, & omnibus aliis ad Romanam Ecclesiam pertinentibus, ut eas habeat Romana Ecclesia in perpetuum cum omni iurisdictione, districtu, & honore suo. Verumptamen cum ad recipiendam coronam Imperij, vel pro necessitatibus Ecclesiae ab Apostolica Sede vocati fuerimus de mandato Summi Pontificis, recipiemus procuraciones, siue fodrum ab ipsis. Quae vltima verba satis edocent, iura domini directi atque eminentis sibi adhuc reseruasse Rudolphum. In fine Instrumenti haec habentur: *Acta sunt haec anno Domini MCCLXXV. Indictione IV.*

Re-

Regnante Domino Rudolpho Romanorum Rege glorioso Regni eius anno III. Signum Domini Rudolphi Romanorum Regis inuulgatum. Datum Lantfaune per manum Henrici Episcopi Tridentini Regalis Aule Protonotarii XII. Kal. Nouembriis. Incidit hoc in diem XXI. Octobris, ex quo sine dubio error iste subortus fuisse videtur, quod die XXI. Octobris coronatus dicatur Rudolphus.

***** Extat epistola Gregorii X. in dicta Appendice p. 113.

***** Tacent equidem multi Scriptores de hac Imp. excommunicatione, quæ tamen aliquorum adhuc auctoritate firmatur. Sic enim Nanclerus vol. II. Gen. XLIII. p. 968. ex hoc (Blondo) habeo, quod non solum pro absolutione, & scribunt nonnulli, cum voto crucis non satisfaciens, excommunicatus situr, sed hæc etiam de causa Romandiola ad Rudolphum peruenit. Idem dicit Ricordano Malespini in Historia Florentina c. XCIX, scriptor coævus & qui cum secutus est Villani in Historia Florentina lib. VII. c. XLIV. utrorumque loca adlegante auctore des Droits de l' Empire sur l' Etat Ecclesiastique c. XXIV. p. 243. qui etiam locum ex Mito Sæzomeni Presbyteri adducit: Nicolaus III. præcepit etiam Rudolpho Imperatori ut dono daret Ecclesie Romana Civitatem Bononiensem & Romandiolam ut fertur, & per hanc donationem reconcilians eum, ex eo quod vinculo excommunicationis immedatus erat, quia, ut promiserat, pro Terra sancta recuperatione non venerat in Italiam. Præter hæc Tritheimius Chr. Hirsau. ad a. 1273. Verum post hæc subortis in Germania dissensionibus, (quindecim Comitibus in Rudolphum conspirantibus) quod Pontifici promiserat, seruare non potuit. Unde cum aliquamdiu apud Mediolanum expellatus non veniret, a Papa excommunicatus est. Postea tamen informatus de impedimento legitimo, Pontifex a Censuris illum absoluit, & fidei Communioni restituit. Veruntamen, quoniam ire ad recuperationem Terra sanctæ, ut promiserat, non potuit, Comitatum Romandiola in satisfactionem sancto Petro & Ecclesie donauit.

***** Reperitur Epistola ad Rudolphum Romanorum Regem, ut nuncios pro Pace in Italia firmanda transmittat, nec in Italiam veniat, quousque pax fuerit solidata p. 113.

† Extat epistola Iohannis XXI. in dicta appendice p. 114. 115. 116. 117.

†† Extant istæ epistolæ p. 117. 120. ex iisdem Papales causæ suæ de iure in Conuacium sumunt argumentum de quo II. Domizio temporale della Sancta Sede Sopra Comacchio p. 7. 8. in defensione secunda p. 127. 128.

††† Verba sunt Sigonii de R. Italia lib. XX. p. 118. Idem, quod tributa pauca ex Romandiola exegerit, dicit etiam Fl. Blondus Hist. De c. II. lib. VIII. ad a. 1275. omnis Romandiola Imperatorias secuta erat partes, & minima quæ singuli darent populi, tributa percipientes Rudolphus, eos Privilegio sub Imperii titulo liberos esse dixit: Cuius rei gesta ordinem in Forlinitensium monumentis extare videmus. Quare etiam Rudolphus Henricum Fürstenbergium constituit Praefectum per Romandiolam, quam generosum Imperii vocat Pomærium, prout Diploma exhibet Lambecius App. lib. III. p. 327.

†††† Extant istæ epistolæ p. 120. & 121.

††††† Extant Fr. Conradi Instrumenta desuper erecta p. 123. 126. 128. 131. 133.

†††††† Extant formulæ Instrumentorum quæ ab Imp. confirmari voluit Papa p. 134. 135. & 139.

††††††† Extat hæc Rudolphi confirmatio p. 145. 148. Licet auctor des Droits de l' Empire c. XXIV. p. 248. de fide sigilli adpenſi maxime dubitet, quod non concacum atque cera repletum, prout aliæ Bullæ aureæ, sed monetæ instar & perforatum. Extat & apud Czerwenkam I. c. II. Electorum vero p. 151. de qua subnectitur: *ad sunt novem sigilla pendente, scilicet*

scilicet, *Henrici Archiepiscopi Treuerensis, Siffredi Archiepiscopi Coloniensis, Varneri Archiepiscopi Moguntini, Ludonici Ducis Bavarie, Ioannis Ducis Saxonie, Alberti Ducis Saxonie, Frederici Marchionis Brandenburgensis, Ottonis Marchionis Brandenburgensis* ---- *Marchionis Brandenburgensis. Eorum nomina super sigillis scripta, apposita sunt. Papæ Iura plenius exponere conatus fuit Raynaldus ad a. 1275. qui etiam multa Imp. inseruit diplomata. Hunc secutus fuit Auctor dissertationis Historice de summo Apostolicæ sedis Imperio in urbem Comitatumque Comacini n. LIV. sqq. Id quod in Relatione Iurium sedis Apostolicæ s. X. & sqq. denuo repetitur. His tamen Auctor des Droits de l' Empire sur l' Estat Ecclesiastique c. XXIV. satis superque respondet.*

+++++ Blondus dec. II. lib. VIII. Hist. scribit: *Ptolemaum Lucensem, Nicolaum Pontificem, nisi eius Consilia morte occupasset, Reges duos, unum Lombardia, alterum Hetruscis fuisse daturum, quo Regibus Sicilia atque Germanie Imperii titulo abutentibus, evertendi Italiam, sicut saepe fecerant, facultas adimeretur. Idem dicit Platina p. 238. huic autem pontifici in animo fuerat duos reges creare, utrumque Vrsinum: quorum alterum Etruria, alterum Lombardia praeferret: qui inde Teutonicos partim Alpium incolentes, hinc Gallos Siciliam & regnum Neapolitanum tenentes, armis in officio continerent. Clarius adhuc Georg Merula antiquit. Vice Comitum p. 84. ceterum Nicolaus suæ rem Italianam a vi, & dominio externo defenderet, siue vi per speciem arcendi hostis, & tuendorum finium regnum suæ pararet, duos de Vrsina gente ad regiam dignitatem promovere in animo constituit, quorum alter in Longobardis dominaretur, qui munitione alpium, ac valido praesidio Germanos coerceret. Alter in Etruria regnaret, cuius armis Galli Sicilia domini ab ora maritima summoventur, si quando Italiam invadere tentarent. Facit huc etiam Sigonius de R. Ital. lib. XX. p. 117. postero Nicolaus pontifex ut ingentes in pectore spiritus aluis, sic res magnas sibi pro Ecclesia dignitate ac salute obtinendas suscepit.*

§. XIII.

Inter has cum diuersis Papis subortas turbas, oriebatur bellum Bohemicum. Principes enim Imperii omnes satis obsequentes sibi habere Rudolphus videbatur: multi etiam Principes, Comites & Barones, terras, quas durante interregno occupauerant, voluntarie resignabant. * Solum eius electionem impugnabant Ottocarus Bohemiarum Rex, & ab eo in societatem adscitus, Henricus Bavarie Dux. ** Comitibus Noribergæ indicta, in quibus inter Principes, de Imperio in pristinam dignitatem asserendo, actum, & Conuentus Herbipolim post tres menses indicitur, Ottocaro & Henrico, ut eo veniant, imperatur. Principes reliqui ad diem adfuerunt, de latrociniiis, rapinis, & iniuriis per Germaniam tollendis, deque Ottocari & Henrici factione opprimenda, utque malæ fidei possessores, occupatis per iniuriam bonis, cedere cogantur, propositum. Occultis Ottocari machinationibus (quamvis ipse aberat effectum, ne consilia possent expediri. ***

* H. Stero, Eberhardus ad a. 1277. cum predicto Rudolpho Romanorum Rege omnes Comites & Barones & communiter civitatum & civium de Rheno, Franconia, Suenia, & Bavaria se Pontifici subdiderunt, ei fidelitatem iurando homagia, castrosque & civitates & terras quas

tempore vacanti Imperii, scilicet a temporibus Friderici olim Imperatoris occupatas tenebant, sibi voluntatis resignarunt.

** Gerh. a Roo *Hist. Austr. lib. I. p. 15.* Chron. Austr. ad a. 1273. Comes Rudolphus de Habspurg, electus est in Regem Romanorum apud Francfurt, auxilio Ludonici Comitis Palatini Rheni, licet malis gratibus Regis Bohemia, & Henrici Ducis Bavaria, & aliquorum aliorum Principum.

*** Roo p. 20. Neucleus *Sol. II. gen. XLIII. p. 965.* Fugger *I. c. X. n. 3.* Ann. Colmar, ad a. 1274. Rudolphus Rex in festo Pentecoste in VVirceburck curiam celebravit: Regem Bohemia secundario citavit. Trithemius ad a. 1274.

§. XIV.

Alius iterum conventus Augustæ Vindelicorum edicitur in proximum annum 1275, ad quem, denunciata læsæ Maiestatis pœna, Ottocarus & Henricus vocati, legatos cum mandatis mittere. In hoc conventu auditante alios sunt Austria & vicinarum ei provinciarum legati. Querebantur isti, pulcherrimas regiones contra ius occupatas tyrannide opprimere Ottocaro, qui sua dominandi libidine, sacra simul & profana turbaret, neque iniustam vim a subditorum bonis & corporibus liberis abstinere, qui uxore Margaretha adhuc superstiti, pellicem aluisset, filios ex ea suscepisset, uxorem dein veneno tolli curasset, * procerum nonnullos sustulisset, quosdam adhuc captivos detineret. Post auditas horum querelas, introducuntur Ottocari & Henrici legati. Ibi Bernardus Seccouienfis Episcopus, Rudolphi electionem improbare coepit, uti quæ nec recte, nec ordine, ab execratis de execrato facta esset. Indignum eo loco Rudolphum, quem iam a multis annis Pontifex ecclesiastica censura damnasset. His peroratis, cum multa ad ecclesiastici ordinis principes latino sermone proferret, Cæsar interfatus. *Si cum Episcopis & sacerdotibus, inquit, tibi res est, latine dicito, in me meique ordinis dicturus ea lingua utitor, qua pro se quisque respondere possimus.* Cum vero plura adderet, neque a conviciis abstinere, nemo ulterius dicentem audire voluit, Palatinus etiam minas protulit, parumque absuit, uti in eo fides publica violaretur, nisi Cæsar intercessisset. Moderatius se gessit Henricus, Præpositus Oetingensis, qui Bauari nomine legatus aderat, excusationes adferens viro Principe non omnino indignas. Ad Bohemum legatos mitti placuit. Missi ad eum Burggravius Noribergensis & Henricus Basileensis Episcopus, Austriam, Stiriam, & reliquas regiones Imperii nomine repetunt, utque intra iuris sui fines se contineat, neque contumaciter se contra Principem Cæsaremque ab ipsis electum gerat, neue solus debita illi obsequia præstare, inque eius verba iurare recuset. Ille ad hæc excandescens, nihil se Rudolpho debere, famulo nuper suo, neque digno cui Reges obsequantur. Austriam se & Stiriam dotalem, Carinthiam

cum cæteris suo peculio emptam prius, armis denique, & iure belli asserta tenere, neque illas cuiquam cessurum, Burggravius contra, neque Austriam a foemina ad alienos transferri, neque cæteras provincias absque Imperii assensu vendi ius fuisse multis rationibus demonstrabat, sed præter contumacia verba, & acerba in Rudolphum conuicia nihil referebat. Legati itaque, nondum soluto conuentu ad Cæsarem reuersi, nihil pacati ab Ottocaro responderi nunciant. Rogati sententiam Principes, Ottocarum & Henricum contra rempublicam facere videri, hostes Imperii esse, bel-lumque in eos decernunt. **

* De quo superiori dissertatione §. X.

** Hæc verbis plerumque Gerhardi a Roo p. 21. 22. enunciamus. Eadem fere habet Naucerus *Vol. II. Gen. XLIII. p. 965. 966. Ann. Colmar. p. altera p. 41. Rudolfo Rege a civitatibus suscepto, & in Tentonia pace facta, nobiles qui erant de Regis Bohemia dissona, gassisti sunt multum, sperantes a Regis Bohemia dominio liberari. Ex tunc literas & nuncios miserunt Regi Romanorum, rogantes suppliciter, ut ad preces ipsorum veniat, quia terras ad Imperium spectantes, quas Rex Bohemia per violentiam possidet, velint suo Domino subiungere* H. Stero, Eberhardus *ad a. 1274. Engger lib. I. c. X. n. 4. qui hæc Comititia circa Epiphaniam dicit fuisse celebrata. Mutius lib. XXI. p. 193. Aeneas Sylvius Hist. Bohem. s. XXVII. Dubravius Hist. Bohem. lib. XVII. p. 459.*

§. XV.

Antequam vero Cæsar longius abiret, ad impedimenta quædam prope domestica submouenda animum adiecit. Württembergensis enim Comes Eberhardus Senior, cognomine rixofus, qui ut neminem timere videretur, se solius Dei amicum, & totius mundi hostem nominabat, & Marchiones Badenses, interregni tempore, per Sueuiam, Alsatiæ, Franco-niam, & vicinam Rheni oram nonnulla, quorum Domini interciderant, quædam etiam Imperii loca occupauerant. Idem in Brisgouia Friburgenses quoque & Neoburgenses Comites fecerunt. Alii etiam aliquot Comites & nobiles, cum diu summum magistratum non habuissent, electum iam, sibi prælatus Rudolphum ægre ferentes, hanc illi dignitatem inuidebant. Quo ergo melius quæ quisque sui iuris fecerat, retinere possent, foedus inter sese contraxerunt. Cæsar itaque a Ludouico Palatino genero suo adiutus, arma in ipsos mouet, neque magno cum negotio, ut quæ quisque habebant, redderent, pacem supplices peterent, & obsequia præstarent, cogit. Interim annus septuagesimus septimus prope exierat, & Rudolphus expeditionem in Austriam parans, Bauaricam Henrici ditionem armis inuadit; Patauium vsque profectum impedire conatur Henricus, ita enim facturum Ottocaro receperat. Missi in auxilium Boëmi primo congressu fusi, pars capti, pars in Boëmiæ vicinos saltus fuga elapsi sunt. Hen.

Henricus vero imparem se viribus cernens cum Ludouico fratre prius in gratiam redit, quo & Machtilde eius vxore deprecantibus, pacem a Cæsare, ac veniam impetrat. Data etiam in matrimonium Ottoni, ipsius filio, Catharina, Rudolphi filia, sex & quadraginta aureum numum millia Cæsar ab eo mutua accepit, regione supra Anasum pignoris & dotis nomine concessa.

* Hæc verbis Gerhardi a Roo scriptimus p. 22. 23. Adsentitur Fugger *lib. I. c. XI.* Chron. Colmar. p. alt. p. 42. Hist. Austr. plenior ad a. 1276. Naucerus *vol. II. Gen. XLIII.* p. 966. Crusius *Ann. Suen. lib. III. p. III. p. 966.* Trithemius *Chr. Hirsaug. ad a. 1275.*

§. XVI.

Rudolphus igitur, magno parato exercitu, & diuerforum Principum auxiliis, stipatus, a. 1277. in Austriam profectus est, misso in Stiriam atque Carinthiam Mainardo Tirolensi. Austriaci, præter eos, qui præsidia Ottocari nimis firma habebant, Rudolphum aduenientem promptis animis accepere. Cæsar Viennam, regionis caput, quæ firmo Boëmorum præsidio tenebatur, obsidione cingit. Ottocarus, qui alteram Danubii ripam cum exercitu infederat, pontibus solutis, traicere non poterat. Interim Cæsar missis ad Hungariæ regem legatis, in belli societatem eum sollicitat. Is iam ante Ottocaro insensus, auxilia pollicetur. Cæsar Viennensibus, nisi deditionem faciant, agros se vastaturum, & vineas, vnde maximus ciuibus proventus, excisurum minatur. His moti ciues; aliquot dierum inducias paciscuntur, quibus finitis, commodorum & iurium consecrationem pacti, Cæsaris fidei se committunt. Viennæ exemplum sequuntur & alix pleræque Austriæ ciuitates, iamque ex vicinis vndique regionibus auxilia in Ottocarum contrahebantur. Cumque res iam ad prælium spectare videretur, interpositione Brunonis Olomucensis Episcopi, Burggrauius, Ludouicus Palatinus, & Episcopi de pace inter Principes egerunt. Cum diu disceptata res esset, tandem Ottocarus Palatino transigendi potestate permissa, in castra ad Rudolphum Cæsarem venit, & eodem illo suadente, submissus & vti clientem decet, se gerit. Ibi pax in has fit condiciones. Ottocarus Rex Austria, Stiria, Carinthia, aliisque locis vicinis priuata auctoritate occupatis cedat, cognitionem de illis Cæsari & principum senatui permittat, obfides reddat, electionem Rudolphi adprobet, in eius verba iuratus Boëmiæ & Morauia ab eo recipiat, Hungaris ablata reddat; capti vtrinque suis restituantur. Actum etiam est de nuptiis Venceslai cum Gutta Cæsaris filia, & Rudolphi huius fratris cum Agnete, Boëmiæ filia. *

* Verbis iterum vtitur Gerh. a Roo p. 23. 24. Fugger *lib. I. c. XI.* Hoc bellum etiam late describunt H. Stero ad a. 1278. Annales Colmarienses *parte altera p. 42. sqq.* Dubravius *lib. XVII. p. 459.* Aeneas Sylvius *c. XXVII.* Extat Laudum Concordiæ inter vtrosque initum in Leibnizii *Manusca. Cod. Int. Gent. diplom. p. 100.* Hist. Austr. plen. ad a. 1276. Adlzreiter

Ann. Boic. p. I. lib. XXV. n. 1. 2. 3. Ann. Colmar. ad a. 1276. crastino S. Catharina, facta est compositio inter Regem Bohemia & Regem Rom. Crusius Ann. Suev. lib. III. p. III. c. IV. p. 145. qui tamen istum Brunonem etiam vocat Episcopum Iuliomontanum. Extant litteræ inuestituræ apud Goldastum app. Docum. p. 30.

§. XVII.

Ottocarus vero & hoc sibi dari petierat, vt coram Principibus sal-
tim, sub tentorio in verba Cæsaris iuraret, quod in vtriusque exercitus con-
spectu pudor vetabat. Paratur ergo tentorium in insula Danubii Camberga,
vbi Cæsar augustali subnixus folio sedebat, Ottocarus genu posito, fidem
conceptis verbis præstans Bohemiæ & Moraviæ vexilla suscipit. Excogi-
tata vero res erat ad eludendam Ottocari superbiam commodissima: ten-
torium ita concinnatum erat, vt adducto quodam funiculo quatuor eius
latera conciderent, quod cum eo in genua procumbente factum esset, res
vtriusque exercitus oculis subiecta videbatur, acclamantibus & plauden-
tibus Germanis, Boëmis vero frementibus, & fraudem tacite execranti-
bus. * Acta sunt hæc XIII. Kl. Decembris 1276. die Elisabethæ consecrato. **
Ottocarus indigne hoc ferens, dissimulata utcunque ira, in Moraviam abiit.

* Gerh. a Roo p. 24. Chronicon Colmariense quidem p. altera p. 44. *Rex Bohemia multis militibus, equis, vestibus deauratis, gemmisque decoratus, se preparavit, vt Regalia statim a Rege susciperet Romanorum. Hæc cum principes Rudolphi Regis intellexissent: Regi cum gaudio reuulerunt: Domine, præparate vos, sicut decet Regem, vestibus pretiosis. Tunc Rex dixit: Rex Bohemia griseum vestem meam sepius derisi, nunc autem ipsum mea vestis grisea deindebit. Deum Notario suo dixit: da pallium tuum mihi, vt Rex Bohemia meam deindeat pauperatatem. Adveniente Rege Bohemorum, dixit Rex Romanorum militibus suis: armis vestris induimini, dexteros vestros loricate, & ad bellum vt melius poteritis præparate, & utramque partem via, per quam Rex venturus est, processionabiliter occupate, & armorum Teutonicorum gloriam barbaris nationibus ostendite. His sic ad Regis voluntatem præparatus, venit Rex Bohemia, cum vestibus deauratis, & gloria regia fulgente, procedit ad pedes Regis Romanorum, humiliter ab eo sua Regalia mendica-
vit. Insuper & centum millium marcarum reditus, & quadraginta millium marcarum, quas Au-
stria Dux habuerat, & Rex Bohemia de Regina Margaretha possederat, resignavit. Tunc Rex Romanorum Regi Bohemia regnum nec non & Regalia concessit, & se amicum suum intimum omni-
bus assistantibus intimavit, Rege Romanorum hæc faciente, indutus veste grisea, despectum & humilis adparebat, & in tripode residebat. Albert. Argent. p. 101. Verum, Aeneas Syluius c. XXVII. Rudolphum dicit diademate & Imperialibus insignibus fuisse conspicuum, Fuggerus lib. I. c. XI. p. 93. distinguit inter primum conventum Ottocari cum Rudolpho, in quo habitu viliori adpa-
ruerit, & actum inuestituræ in quo augustali habitu fuerit amictus. Hist. Austr. plenior ad a. 1276. nam Rex Boemia in castris Regis Romanorum cum XXXVI. vexillis ante Viennam circa Danubium, flexis coram eo genibus, in præsentia multorum Principum spiritualium ac secularium, terras susci-
piens supradictas, Regique Rom. deinceps obedire & assere fideliter iuratus compromisit. Trit-
hemius ad a. 1275.*

** Roo p. 24. dicit, duodecimo Calendas Decembris die Elisabethæ. Verum, dum hic XIII. Kl. Decembris incidat, sic mutauimus. Fugger p. 96. *dis ist den 18. Octobr. oder wie andre wollen, den 19. Novemb. am tag Elisabethen, geschehen.*

§. XIII.

Ottocarus interim Moravia & Bohemia loca ex itinere interuifens, Pragam tandem venit. Aduenientem multis & acerbis contumeliis excepit vxor Kunegundis, mulier imperiosa, & supra foeminam ferox, indignum dicens regno, & tot virorum Imperio, quod clienti se & seruo quondam suo subiecerit, pulcherrimas ditissimasque provincias sine pugna amiserit. * Hinc vxoris quotidianis iurgiis, adulatorum Consiliis, suopte etiam ingenio, fatis ad exitum trahentibus, incitatus, Rudolpho nuncium mittit, Austriam, aliasque prouincias fraude (ita enim interpretabatur) ereptas repetit, nisi reddantur, bellum indicit. ** Interim magno parato exercitu, a. 1277. Austriam ingressus, agros vastat, pluresque munitiones potenter expugnat, quosdam etiam ex prouinciarum proceribus in suas partes trahit. *** Primo anni septuagesimi octauo vere, Austriam cum exercitu denuo intrat Ottocarus. Caesar vero multis instructus copiis ipsi obuiam venit. Nicolao III. Papa ipsi fauente, ipsiusque aduersarios excommunicante. † Fit atrox proelium die XXVI. Augusti **** 1278. in Austria campo infra Anasum a March fluuio, Marchfeld dicto, prope Viennam. ***** Rudolphus insidias ipsius factas vix euadebat. ***** Tandem Milota praefecto cum Morauis adhuc integris fugam capeffente, ***** ceteri Bohemorum ordines turbati, fugam circumspiciunt. ***** Interim Stirii duo fratres Merenbergeri, quorum fratrem Ottocarus Rex in crucem egerat, toto agmine perquisitum adorti fortiter pugnantem equo deiiciunt, octodecim vulneribus affectum interficiunt, magno clamore caesum abs se Regem vociferantur. † Corpus regis a calonibus prope nudatum, Caesar Bohemis ad sepulturam reddi iussit. †† Tandem cum Wenceslao Ottocari filio conuentu Iglauiae indicto, pax componitur. Pacta pridem inter Wenceslaum tunc octauum agentem annum, & Gutam Caesaris filiam; Rudolphum item & Agnetem matrimonia cum certa successionis spe, si Wenceslaus prole mascula non incepta, decederet, confirmantur. Wenceslai tutela & regni administratio Ottoni, quoad Rex adolereret, committitur. ††† Ipse vero nuptiae demum a. 1286. Egra fuerunt celebratae. ††††

* Hist. Austr. plenior ad a. 1277, Rex Boemia Ottocarus ductus penitentia, grauitateque ferens in corde suo, Regina quoque Boemia coniux sua frequenter eum increpabat, quod terras praedictas resignauerat, obfides ministerialium Austriarum & ceterum, diademata quoque Regis Vngariae, & alias compromissiones factas, sicut anno priori per arbitros diffinitum extiterat, regnare recusauit. Tunc Rex Rom. partem Austria quam Regi Boemia sub obligatione pro XX. milibus marcis (videlicet copulatis heredibus pro dote assignauerat, resumpsit. Gerh. a Roo p. 25. Fugger lib. I. c. XII. Dubrauius lib. XVII. p. 462. Chron. Austr. ad a. 1277.

** Gerh. a Roo c. I.

A 2 222 3

*** Hist.

*** Hist. Austr. plenior ad a. 1277. itaque Rex Bohemia iterato collecto exercitu grandi Austriam intravit, & omnes munitiones navis instrumentis & machinis qui cati vocantur, potenter expugnavit, & sic dissensus & guerra gravis oris inter eos. Nam tota hunc Austriales Moravian, & contra Boemi Austriam diversis rapinis, pradiis & incendiis vastaverant. Gerh. a Roo c. l. Annales Colmarienses ad a. 1278. Rex Bohemia promissit, se pecuniam magnam Teutonia Principibus daturum, & pro se contra Regem Rudolphum pro viribus pugnarent. Et paullo post: Rex Bohemia X. milia militum congregavit, & Regem Rudolphum de Austria finibus extirparet. Sed Domino dante, Principes exercitus inceperunt fortiter discordare, & sic fuit eorum congregatio dissipata. & p. 44.

† Ann. Colmar. ad a. 1278. Dominus Papa excommunicavit omnes adversarios Regis Rudolphi, & ipsum Imperatorem publice nominavit.

**** Hist. Australis plenior ad a. 1278. VII. autem Kalend. Septembris, qua fuit feria sexta proxima post Bartholomaei, in campo qui vulgariter dicitur Idunspangensis, circa Marchiam, & utraque parte ad praelium convenerunt. Eundem diem memorat H. Stero in Annalibus ad a. 1278. Fugger lib. I. c. XII. n. 4. 5. Dubravius lib. XVII. p. 464. dies qua tam inclitus & generosus Rex cecidit, diu Russo celebris fuit. Exhinc inter infandas infasulasque a Bohemis habita, quae opinio posthac confirmata est eade Ioannis Regis Bohemia, eadem die in praelio Britanico interfecti. Idem dicit Aeneas Sylvius c. XXVII. Hinc male apud Gerh. a Roo dicitur septimo Kalendas Octobris.

***** Sic locum definit H. Stero ad a. 1278. nisi quod addat, prope Cistercof. Sequuntur Annales Eberhardi, Cuspinianus p. 353. Siffridus Presbyter p. 699. Andr. Presbyter p. 89. Ann. Colmar. p. alt. p. 46. Alia sunt hac prope Viennam, in campo, dicto Gansfeld, anno 1278. circa horam sextam, in vigilia Bartholomaei. Nauclerus p. 967. in campo, qui dicitur Nidersburg.

***** Hist. Austr. plenior ad a. 1278. in quo primo consilio Romanorum Rex, occiso a quodam sub eo, dextrario prostratus in terram profudit, & cito a suis fidelibus subleuatus iterum ad pugnam progreditur. Plenius adhuc Chron. Colmar. p. 46. H. Stero & Eberhardus ad a. 1277. Idem Rex Bohemia cuiusdam strenuo militi promissit plurima se daturum, si vel Dominum Romanorum Regem, vel saltem equum eius occideret in congressu: qui miles hac promissione accepta cunctum fortissimorum militum penetrans ipsum Regem Romanorum vehementi ictu ad terram prostravit & equum eius occidit. Sed nobiles, qui laqueis eius Regis stipauerant, eundem captinauerunt militem, & Regem in alio equo locauerunt. Sed ecce mirabilem pradii Regis Romanorum clementiam, quia eundem militem sibi captivum praesentatum abire permisit illesum, dicens, quod Reipublicae damnum esset, si miles adeo fortis & strenuus deperiret. Gerh. a Roo p. 28. de hoc facto ita loquitur: inuenio in manuscriptis Herbotum Fullenstainium natione Polonum ingentis stature & roboris nec minoris auidacia & temeritatis hominem, magnis ab Ottocaro promissis, Casarem, si insigni aliqua clade afficeret, toto exercitu perquisitum petiisse, quem cum Caesar infero puerum per commissuram galeae gladio occideret, equum ab altero aliquo suffosum, ipsum vero iam praeditem acriter se defendisse, cumque nimis multi accederent, exclamasse: illesum se atque integrum esse, itaque in hostem pergerent, non prospera pugna cursum sistentem. Fugger lib. I. c. XII. p. 106.

***** Gerh. a Roo p. 28. haec refert, addens: sunt, qui Milotam ob fratris filiam ab Ottocaro vitiatam, ipsumque fratrem de hac iniuria cum eo conquestum in turri quadam incendio sublatum id fecisse dicant. Bohemorum historia a Radolpho donis corruptum affirmant. Id quidem vult Dubravius lib. XVII. p. 462.

***** Plenius hoc bellum, praeliumque describit Chron. Colmar. parte altera p. 46.

in quo adiicitur: communiter dicebatur, quod in illo prælio 14000. occubuerunt. Albertus Argentinenſis p. 102. Gerh. a Roo p. 28. Fugger lib. I. c. XII.

† Ita quidem Gerh. a Roo c. I. Hiſt. Auſtr. plenior ad a. 1278. ipſe autem Rex Boemia inclitus ab hoſtibus capitur, trahitur, percutitur, ab equo eiicitur, a Berchtoldo dapifero de Emretwerch ac aliis multis nobilibus nimium ſeſſus ad terram deiicitur, & per cornical lancea perforatur, ac aliis plagis affectus, ultimo gladio tranſfixus in eodem loco mortuus eſt. Dubrauius lib. XVII. p. 464. Chron. Colmar. p. alt. p. 46.

†† Hiſt. Auſtr. plenior ad a. 1278. Rex autem Boemia illa die qua occiſus eſt, nudus, & egreſſus de ſtero matris ſue fuerat, per prædium Beribolam dapiferum plaſtro ſupponitur, & in Marchekam ducitur. Et paullo poſt: de Marcheka vero ducitur in Viennam, ibique lamentabiliter ſuſcipitur, & ad Scotos ponitur, mane de domo Scotorum cum toto Clero & religioſis ſub ſilentio, nullo cantu præmiſſo, nullis campanis pulſatis ad domum fratrum Minorum deportatur ibique nuda facie omnibus offenditur, poſtea eiectis inter ioribus corpus ſpeciebus conditur, lineis mundis & purpura a Regina Henr. d. a. inuoluitur, & in capitulo fratrum Minorum intumulus, nullis infidelium pro eo exequiſ celebratis, nec campanis pulſatis, nec miſſis dictis, fere XXX. hodie madibus in phetreo conſervatur, deinde venientes ſui Boemi receperunt eum, & aſſignauerunt eum fratribus Minoribus Zneyma, ibique iacet intumulus & ſque in lodurnum dum, & merito, Domini operante iudicio, ſi qui alios occidit, Eccleſiaſticamque ſepulturam negavit, ipſe puniatur in eadem. Hæc verba repetit Naclerus fol. II. Gen. XLIII. p. 667. Dubrauius lib. XVII. p. 467. Corpus Othogari primum Zneymam delatum, aliquandiu ibi honorifice quieuit, poſt tranſferri Pragam illud placuit, & in cœnobio ſui Franciſci ab illo adſcripto, maiore pompa ſepeliri. Cuſpinianus p. 353. nudus in Laba oppidum Auſtria delatus. H. Siero & Berhardus ad a. 1277.

††† Sic Gerh. a Roo p. 29. Chron. Colmar. p. alt. p. 47. Hiſt. Auſtr. plenior ad a. 1278. Rudolphus vero Romanorum Rex Moraviam intrat cum ſuo exercitu, quam per omnia ſibi ſubingat. Quam autem verſus Pragam iter vellet arripere, illuſtris Otto Marchio de Brandenburg, qui poſt obitum avarum ſui Regis Boemia, civitates & caſtra in regno Boemia, theſauros quoque ipſius Regis arripuerat, ei reſiſtere nitetur. Venientes ergo ambo cum ſuis exercitiſ fortiffimis & ingenti apparatu armorum viſque ad Coloniam iuxta Albiā, mediantibus Principibus, & aliis nobilibus multis, inter eos pace reformata ſub hac conditionis ſerme amicabilem in ſe conveniunt: quod relictus iuuenis filius Regis Boemia pia recordationis filiam Regis Romanorum (ſicut olim patre vivente ordinatum fuerat) legitime duceret in uxorem: fratri vero Marchionis prædicti etiam filia Regis Romanis ibidem deſponſatur. Sicque regnum Boemia & puer iuuenis Regulus ſuper fidem ſuam Marchioni eſt commiſſus. Regi vero Romanorum Moravia ad quinque annos eſt commiſſa, & ſic ad Auſtriam rediit cum triumpho, totus etiam clerus & congregationes religioſarum virorum cum crucibus & vexillis & reliquiis ei occurrentes cum gaudio eum receperunt, cantantes R. in hymnis & conſeſſionibus &c. H. Siero & Berhardus ad a. 1277. Dubrauius lib. XVII. p. 465. Fugger lib. I. c. XII.

†††† Chron. Auſtrale ad a. 1286. Rudolphus Romanorum Rex in Agra civitate ſolemniter celebravit nuptias filia ſue quam iradidit filio Domini Odocari quondam Regis, quem etiam ibidem in Regem coronavit.

§. XIX,

Pace facta, rebusque in Bohemia conſtitutis, Caſar Viſtor Vienneſem ingreditur, magnaſque cum lætitiā, fauſtiſque & feſtiſ gratulationibus excipitur, & reipublicæ conſtituendæ, rebusque ſuperioris belli tempore

pore collapsis in meliorem statum adducendis, annum integrum illic commoratur. Inde in Stiria res ordinat, sed Viennam reuersus, bellum in Henricum Bauariae ducem parat, qui adfinitatis & pactorum parum memor, Ottocarum milite & commeatu iuuerat. Cum primum Henricus Caesarem cum exercitu in se venire audiuit, omni belli consilio deposito, ad preces confugit. Exorant Caesarem Otto Bauarus, & vxor illius Catharina, Rudolphi filia, cui suam quoque intercessionem Ludouicus Palatinus, & Machthildis eius vxor adiungere. Subiratus erat Palatino Caesar, quod cum copiis suis ad bellum profecturus, in itinere subsistens, euentum pugnae expectare voluisse videbatur. Post breuem disceptationem, pax Henrico data. Is oppida quaedam in regione supra Anasum pignori data, Welsium, Styram, Lincium & alia absque pecunia reddens, syngrapham super ea factam dirupit, & auxilia in Boemos, si tumultuarentur, vtifama erat pollicetur. Caesar Ottoni genero suo Neoburgum, Scherdingam, Freistadium, & alia quaedam vicina loca dotis nomine attribuit; * Cum Sabaudiae etiam Comite qui ipsum impugnauerat, bellum a. 1281. gerit, quod a. 1283. iterum componitur. **

* Verba sunt Gerh. a. Roo p. 28. Fugger l. l. c. XIII.

** Ann. Colmar. ad a. 1281. Comes Sabaudiae Regem Rudolfum hostiliter impugnavit. Ad a. 1283. Rudolfus Rex circa natiuitatem Domini inter ipsam & Comitem Sabaudiae compositionem fecit.

§. XX.

Rudolphus, postquam in Austria & vicinis ei locis quatuor fere annos transegisset, discessum parans in frequenti procerum conuentu Albertum filium, Austriae & Stiriae praefectum, & Imperii vicarium creat, rebus praefecturum, donec ex suo & principum consilio aliud statuatur. Vt autem filio firmam in eas prouincias pararet successionem, iam antea cum Meinhardo Tirolensi principe de matrimonio Alberti cum Elisabetha eius filia egerat, eique Carinthiae ducatus & Taruisianae marchae beneficium promiserat. Ita rebus in Austria ordinatis, cum Ludouico genere Noribergam, atque inde a. 1281. Francofurtum ad principum Comitum profectus est. Multa * de tranquillo Germaniae statu acta, & auxiliares copiae ad diruenda praedonum latibula decretae. Soluta conuentu, Caesar, conscripto raptim milite, Reichenstainam, Schöeneggiam, aliasque nonnullas arces latrocinantium expugnat, ipsos supplicio afficit. Constantiam profectus, concordiam inter ciues & proceres quosdam vicinos firmat. Idem Tiguri, Schathusii, Batilex, & aliis quibusdam locis facit. Brisgouiam post haec ingressus, Eggonem Friburgensem, qui absente eo multa turbauerat, in obsequium redigit.

Ar.

Argentoratum inde profectus, secundo Rheno alias quoque orz Rhenanz ciuitates adit. *

* Hæc equidem verbis Gerh. a Roo p. 30. 31. scribimus Ad Dipulat. Fuggerus lib. I. c. XIII.

§. XXI.

Venimus tandem ad decantata illa Comiticia Augustana de anno 1283.* ad quæ frequentes conuenerunt Principes & reliqui Imperii Ordines. Ibi ex communi Principum & Ciuitatum consensu, Alberto & Rudolpho filiis suis, contradicentibus licet Ludouico Palatino & Henrico Bauaro,** Austriam, Stiriam, Carniolam, & Vinidorum Marcham, Imperii beneficio concessit, *** Mainhardo item Carinthiam, Taruissiam, & vicina loca; singuli fidem & obsequium Cæsari Imperioque iureiurando promittunt. Hinc controuersia Salisburgensis cum Bauariz ducibus super Müldorffo oppido dirempta, & inter Rudolphum Habsburgicum, Episcopum Constantiensem, Tigurinosque & Vrienes facta concordia. Eginonis etiam Fürstenbergii Comitis cum quibusdam Sueuiz ciuitatibus dissidium est sublatum. ****

* Hist. Austr. plenior hæc ad a. 1282. refert. Sequitur Trithemius *Chronico Hirsaugiensi* Naclerus p. 969. Mutius lib. XXI. p. 196. Ast, Chron. Australe ad a. 1283. *Rudolphus Rex August. celebrans curiam, ubi Albertum filium suum Ducem Austria & Stiriz constituit, & Rudolphum filium Ducem Sueuiz creauit.* Sequuntur Annales Dominicanorum ad a. 1283. Sic etiam litteræ super hac concessione a. 1283. scriptæ.

** De hoc Fuggerus lib. I. c. XIII. p. 113.

*** Communis equidem est opinio, Albertum Austriæ, Rudolphum Sueuiz Ducem fuisse factum. Id quod Hist. Australis adserit, Roo, Fuggerus alique. Ast aliud nos docet H. Stero ad a. 1281. dicens: *Rex exiuit terra Austriæ, & ipsum Ducatum Alberto, filio suo primogenito commendauit; sed postmodum eundem Ducatum eidem Domino Alberto, & Rudolfo, filiis suis, in feudum contulit, curam Principibus suis, super hoc Augusta in Curia congregatis.* Idem dicit Eberhardus, Albertus Argentinensis p. 101. *Ducatum autem Austria, quem occupauit Ottocarus, Rex Bohemia, conquisit Alberto, & Rudolfo, filiis suis, & veniens cum Exercitu, est in Vienna, Ciuitate Austria capituli receptus.* Cuspinianus p. 353. Sic in Lünigii Reichs-Archiv p. spec. Contin. II. p. 19. reperitur Confirmatio Priuilegiorum Austriacorum a Rudolpho Rheinfeldiz vndecima die mensis Iunii anno 1283. facta, in qua utrorumque fit mentio; his verbis: *venientes ad nos ingenui Principes, dilecti nostri filii Albertus & Rudolphus, Duces Austria & Stiria, Domini Carniole, Marchie & Portus Naonis, Comes in Habsburg & in Kiburg ac Landgrauis Alsatis.* Sic extat apud Lambecium Comment. de Bibl. Cæs. Vindob. appendice libri Tertii p. 330. *ein Ordnung von König Rudolph, Römischen König, zwischen seinen Söhnen Hertzog Albrecht und Hertzog Rudolph von Osterreich, nachdem er ihnen die Osterreichischen Land geliebet, de dato Reinfelden prima Iunii 1283.* Hinc non Iulus de Austria inuestitus fuit Albertus, prout Fuggerus tradit, p. 114. sed vterque.

**** Gerh. a Roo c. l.

§. XXII.

Peractis Comiticiis Augustanis, Rex Rudolphus anno 1284. circa Ia-

cobi festum, ciues Rheini Ciuitatum, Wormatiæ conuocauit, iuramenta primo facta secundo per iuramenti vinculum confirmauit. * Eodem anno opposuerunt se Colmarienses, quod tricesimam rerum suarum ipsis a Rudolpho impositam dare nollent, ** Pseudo-Friderico etiam adherentes. Verum, obsessi a. 1285. ad obsequium redeunt, quatuor millibus marcarum argenti multati. ***

* Ann. Colmar. p. 20.

** Ann. Colmar. c. l.

*** Ann. Colmar. ad a. 1285. *Rudolfus Rex obsedit Columbarienses, decimo octauo Kal. Iulii quinque diebus. Ciues Columbarienses posuerunt super se CC. marcas, duoque millia marcarum & milites, qui se Columbariensibus non opposuerunt, sed in obsidione eorum non fideliter adiuuerunt, cum ciuibus ex rationibus grauabantur. Chron. Colmar. p. alt. p. 48. Rex Columbariam potenter obsedit. Regi nunciatur Fridericum quendam Imperatorem in partibus inferioribus afficere regnum. Rex sibi timens, obsidionem Columbariensem soluit, & cum exercitu descendens, Fridericum cepit & igne cremauit. Inde ad obsidionem Columbariensem secundo perrexit, & ipsos conditionibus quibusdam ad gratiam suscepit. Gerhardus a Roo p. 35.*

§. XXIII.

Anno 1286. Cæsar bellum mouit in Eberhardum Würtenbergensem, tumultuantem. Cæsar itaque cum exercitu ipsius ditiones ingressus, agros vastat, cumque elicere eum ad pugnam non posset, Studgardiam oppidum, ubi erat, obsidet. At, per Moguntinum pacatus, bello erepta restituit, fidei sacramentum dicere iussit, nec arma imposterum sumere. * Pacem etiam inter ipsum & Eslingenses conciliat. Dum autem Eberhardus quasdam ciuitates inuaderet, quæ ad Imperii spectarent ditionem, Rudolphus iterum in eundem mouet, sed procerum quorundam interuentu fit pax & ablata restituuntur. Rudolphus etiam superioris Sueuiæ loca quædam uti iniuriæ minus oportuna essent, Eslingam, Reutlingam, & Heilbrunnam moenibus cingi, & ex pagis oppida fieri iubet. **

* Ann. Colmar. ad a. 1286. *Rudolfus Rex duo castra fortia Domini de VVirtenberck nescit obsidisse, & eam breui tempore intelleximus expugnasse. Ipse etiam Dominus de VVirtenberck cognatus Regis obsessus, de castro descendit, & ad pedes aduolutus, se & sua tradidit in Regiam potestatem. Rod p. 32. Fugger lib. I. c. XIII. p. 115.*

** Roo c. l. Fugger lib. I. c. XIV.

§. XXIV.

Circa eadem tempora Guilielmus Sangallensis Abbas, ex Montfortiis Comitibus, antea ob iustas multorum de ipso querelas, & a summo Pontifice sacris prohibitus, & a Cæsare proscriptus, arma in ipsum ceperat, quem alibi occupatum, suis conatibus segnius obuiam iturum sperabat. Mittitur ad eum compescendum Albertus Austria princeps, quo oppidum Wilam obsidente, eo deducta res est, ut Abbas ad Cæsarem se iturum, eiusque arbitrio

bitrio staturum promitteret. * Rudolphus postea prædones ex tota Germania propulsare aggressus, multos ipsorum arces in potestatem redigit, pro merito quemque, nobili familia natos, gladio, tenuioris fortunæ hominēs laqueo strangulari iubet. ** Cum Herbolsteinam arcem Comitum ab Helfenstein (quam prædones occupauerant) obsideret, venit ad eum Guilielmus Abbas. Ibi adnitentibus Burggraui Norimbergensi, Ludouico Oettingensi, & Henrico Clingenbergico res componi cœpta, vti Abbas præfecto Caesaris arcem Ibergam traderet, quod cum in Toggenburgicorum fraudem fore putaret, negotio imperfecto discessit. Caesar demolitus prædonum latibula, ad inferiora Rheni loca, vt ablata quædam portoria, & alia lura Imperio restituat iter cepit. *** Deinde a. 1284. Pseudo-Fridericum Wetzlaræ fecit comburi. ****

* Gerh. a Roo p. 32. Fugger lib. I. c. XIV. p. 118.

** Ann. Colmar. ad a. 1284. Rex Rudolphus circa festum S. Martini, quinque castra scilicet Valdeche, prædonum Suenia, cum magna potentia dicitur obsidisse, ea subito cepisse, & per violentiam destruxisse. Roo c. I.

*** Roo c. I.

**** Vide dissert. superiori §. Ultimo.

§. XXV.

Ultimum demum bellum cum Burgundis gessit. Scilicet, iura in Prouinciæ Comitatum sibi iam ante vindicauerat Rudolphus. Mortuo enim Raymundo Berengario Prouinciæ Comite, sine hæredibus, Ludouicus IX. Rex Francorum, ducta Margaretha, Berengarii filia, terras, contranitentibus licet Proceribus, sibi vindicabat, conuiuente potius quam concedente Rudolpho, ob statum Germaniæ turbulentum. † Mortuo vero Ludouico, Carolus Rex Siciliæ atque Raymundi ex Beatrice gener, Prouinciæ possidebat. Margaretha igitur Imp. auxilium implorante, interuentu Nicolai III. Papæ hoc modo conuenit, vt Rudolphus Clementiam filiam Carolo, Principi Salernitano, Caroli Regis primogenito in matrimonium collocaret. Idemque nomine Comitatum Prouinciæ & Folcaquerii, fiduciario iure concederet. †† Inde cum ipsis Burgundis bellum gerendi causam dabant Petri Basileensis Episcopi, cum Reginaldo Burgundo contentiones, isto Rudolpho auxilium implorante. Erant Rudolpho præter Episcopi querelas, & aliarum huius expeditionis causarum, quod Reginaldus eiusque frater, Otto, Burgundiæ comes, Gallorum regno, quam Germanico imperio additiores, suarum ditionum iura illius potius, quam huius beneficio, accepta ferre videbantur. * Rudolphus igitur a. 1287. terras istius ingreditur, & licet idem Comes multorum de Picardia & Francia, & Flandria, iuuaretur auxiliis, tamen cum præ-

dicto Rege ad bellum congregari non audebat. sed per Ducem Burgundiæ ad gratiam & concordiam rediit. ** Recrudescente vero bello, terris Gallorum Burgundionum deuastatis, *** Montisbelgardum occupat, **** inque sibi & imperio fideles Bisontinos arma conuertit. Vefontionis oppugnationem aggreditur anno Domini 1289, mense Augusti, in octauis assumptionis; castra ponit secundum radices montis Mandelici, prope Brigillam ad Dubim. Denique reduxit eos secum in pristinam gratiam. Anno enim sequenti 1290. Nonis Iunii, per suum procuratorem Ioannem de Cabilone, Dominum de Arlato, præteritorum oblitus, illis vetera Iura Imperii confirmavit. ***** Dux vero Burgundiæ, Robertus, una cum proceribus Basileæ concordiam iniit cum Imp. eidemque se subiecit. *****

† Chron. Colmar. p. alt. p. 54. circa idem tempus Rex Arelatenfis sine heredibus moritur, & hereditas ad regnum deuoluitur Romanorum. Rudolphus tunc temporis Rex exitiit Romanorum, qui propter nimias occupationes, quas habuit in Teutonia, ad regnum Arelatenfe non poterat proficere, & illud in propriam potestatem traheret. Intelligens hæc Rex Francia, mandauit Baronibus, quibus Rex regnum Arelatenfe commiserat custodiendum, & sibi regnum in potestatem suam darent, alioqui totum regnum cum armatis hominibus deuastaret. Custodes Arelatenfis regni Regem Francia suppliciter rogauerunt, quatenus regnum non suum deleret. Vellent enim voluntatem suam Regi Romanorum demandare, & quod regnum contra voluntatem Regis Francia non possent per tempus aliquod retinere, quia posset regnum cum armatis hominibus facillime deuastare. Cum hæc & his similia custodes regni Arelatenfis, regi Romanorum demandassent: scripsit eis, quod se defenderent vel componerent, sicut possent, quia secundum temporis statum, non posset eis in aliquo subuenire. Hæc audientes Arelatenfis regni custodes, regnum Regi tradiderunt, tali conditione seu pacto, & Regi Romanorum regnum redderet, vel cum eo pacifice componeret, temporibus opportunis. Rex autem Francia, accepto regno, filiam cum eo matrimonio copulauit.

†† Hanc controuersiam prolixè exponit Conringius de Finibus Imperii lib. II. c. XXIV. p. 579.

* Alb. Argent. p. 104. Gerh. a Roo p. 38. Fugger lib. I. c. XV. n. 4. sqq.

** H. Stero ad a. 1287.

*** Ann. Colmar. ad a. 1288. Rudolphus Rex Romanorum terram Gallicorum circa Brunndun plusquam tribus septimanis cum XX. milibus hominum deuastauit. H. Stero ad a. 1289. Dominus Rudolphus, Romanorum Rex, iterum contra Comitem Burgundiæ triumphauit. Tritheimius Chr. Hirsau. ad a. 1289.

**** Ann. Colmar. ad a. 1288. Rex Rudolphus obsedit montem Beligardi, circa X. Id. Iulii.

***** Ita quidem Chiderius Vefontione ex archiuis Ciuitatis p. I. c. LIX.

***** Alb. Argent. p. 104. Dux & maiores Burgundiæ se Basileam corporaliter præsentarunt, ibi de concordia tractantes. Vasalli Imperii quoque præstita fidelitate, sunt de regalibus inuestiti.

§. XXVI.

Inter hæc belli negotia, de ciuili quoque statu ordinando sollicitus fuit Rudolphus. In solenni equidem Curia Herbipolensi anni 1285. agebatur de certo tributo terris Germaniæ cultis imponendo, pro Martino V. Papa, quæ tamen res, resistente Sigfrido Archiepiscopo Coloniensi, mansit infœta.*

Qa.* Idem misso in Germaniam legato, intendisse dicunt Honorium IV. resistente maxime Probo antistite Tulensi. ******

* Sic equidem M. Chron. Belg. p. 266. *postquam Rudolfus, Romanorum Rex, convocata solenni, apud Herbipolim, Principum & Prælatorum Curia, cum Domino Papa Martino IV. concordasset, & ab omnibus terris cultis totius Germania, certam ipsi simul exigere pecunie quantitatem posset, præfatus Dominus Sigfridus sicut vir constantis fuit animi, huic inaudita exactioni, primus inter Prælatos Ecclesiasticos, mira constantia contradixit, ex qua Archiepiscopi probitate, res ipsa remansit infesta, & patria fuit ab huiusmodi gravi exactione, &que hodie liberata.* Schilter de Libert. Eccles. Germ. lib. V. c. X. §. 8. p. 731.

** Hist. Austr. plen. ad a. 1287. Roo lib. I. p. 35. atque Fugger lib. I. c. XV. Schilterus p. 732. *Facere hinc videtur H. Stero & Eberhardus, qui ad a. 1290. dicunt: Rudolfus Rex apud Herbipolim solennem curiam habuit cum Principibus Alemannia. Et eodem tempore Ioannes Tuscanus Episcopus Apostolica sedis legatus ibidem celebrauit Concilium: & quod multa onera & graves expensas solebat clero imponere, a quibusdam Episcopis aduersus eum extitit ad sedem Apostolicam appellatum, & propter hoc sua intentio & concilium desideratum ab eo euentum non habuit, & ipse sponte ad propria se reuersus.* Trithemius Chron. Hirsaug. ad a. 1287. Auentinus lib. VII. c. XX.

§. XXVII.

Maxime vero circa pacem publicam constituendam fuit sollicitus Rudolphus. Sic in Comitibus Würtzburgensibus anni 1187. * pax publica ad triennium fuit iurata, & quidem Recessu Teutonico. ** Lege etiam decrevisse dicitur Rudolphus, ut posthac omnia edicta, actaque iudicialia Teutonici sermone conscriberentur, ne populus posthac ignorantia latini sermonis deciperetur. *** Dum autem coæui Scriptores de publico edicto taceant, immo, & publica edicta ad Maximiliani I. usque tempora, hinc inde latino sermone publicarentur, atque eodem sermone diplomata, contractus, atque acta iudicialia multa ad seculum usque decimum sextum reperiantur, facile credimus, a Rudolphi temporibus inualuisse saltem in actis publicis atque iudicialibus vernaculum sermonem. In eodem etiam Recessu noua telonia, **** nouæ monetæ, a temporibus Friderici II. usque, prohibentur. ***** Dicta pax publica confirmata fuit in Comitibus Egranis anni 1189. ***** In Comitibus Erfurtensibus anni 1190. quæ, ut Albertum de Geaerem Thuringiæ Landgrauium cum filiis suis componeret, cum magna solennitate atque Principum frequentia celebrauit, † & præcipue in Comitibus Spirensibus anni 1191, Teutonico sermone pax iterum fuit publicata atque ad sexennium prorogata. †† Inde etiam a. 1190. vel septuaginta castra latronum per Sueuiam, Franciam & Thuringiam fecit destrui. †††

* Mentionem horum Comitiorum facit Siffridus Presbyter ad a. 1287. *Rex Romanorum, Rudolphus in ciuitate Francorum, quæ dicitur Würtzburg colloquium habuit cum Principibus Teutonici.*

** Inseruit integrum hunc recessum Lehmannus lib. V. c. CVIII. cuius tale est initium: *dieſe Sätze des Landſchides haben wir Rudolph von Gotes Gnaden Römisch Künig und ein Mærer de*

Riches, mit Gnuß und och mit Rate der Erberen Herren, des Cardinals, des Legaten, und der Fürsten beider geistlicher und weltlicher gesetzet ze VVurzeburg in dem geboten hofe, als hisnach geschriben stat. Finitur hoc modo: differ Satzunge dieses Friedes und dieses Rechtes soll an allen Stätten werden behalten, u. soll man och darnach richten, wand si von Alter herkommen sind und mit Rechte und mit Gnuß u. mit Rate der Fürsten gesetzet sind. Sich bindes aber zu diesen male zu diesem Landfride mit Eidem niemand, wan von binnen noch zu Sant Iohannes des Töffers Messe, u. von dannen über drw Jar, des hant die Fürsten, Frier, Graven, Dienstman, und gemeinlich des Riches getruwen und Holden uff den Heiligen geschworen. Also doch das jedermann, er si Fürste, Grave, Frie, Ritter, Manne, Dienstman, Burge, Seette, Veste, Psaffen und Leien, bi ihrem Rechte beliben. VVas auch die Fürsten in ihrem Lande mit der Landtherren Rate setzent und machent diesen Landfride ze Besserunge. und ze Vfestunge, das mögen sie wol thun, und damit brechent sie des Landfridens nit. Und zwe einem rechten Vrkunde, so haben wir unser Küniglich Insiegel an diesen Brieff gebencket. Dirre Landfrid wart gemachet, und dirre Brieff wart gegeben, ze dem offenen Hofe, in dem Concilie ze VVurzeburg, an dem Palme Tage, da man zalt von unsers Herren Geburt tausend, zweihundert und suben und abbzit Jar. Neque tamen primus hic Recessus Teutonicus fuit, vt multi contendunt, quin potius talis iamdum a. 1235. sub Friderico II. fuerit publicatus, prout diff. XX. §. X. adseruimus.

*** Auentinus lib. VII. c. IX. n. 4. de Rudolpho: armis, iustitia, legibus, Imperium de integro concedere studuit, statuitque, vt posthac ob inscitiam nobilitatis principum, & pontificum edita, privilegiis, Tentorum lingua ederentur, qua hactenus Romano sermone data sunt. Hac Auentini verba repetit Crusius Ann. Sueu. lib. III. p. III. c. f. p. 134. addens: de quo negotio sic etiam lego: Rudolphum iussisse, ne amplius literas contrarium, Notarii Latine scriberent sed Germanice. Multos enim simpliciores plebis, antea deceptos fuisse. Adtipulatur Lehmann lib. V. c. CVII. Eucherus lib. I. c. XVI. n. 3. qui in Comitibus Angulhanis illud factum fuisse auouat.

**** His verbis: so gebieten wir das nieman de keinen neuen Zoll noch Geleite mache, noch nemen soll weder uff Landt noch uff VVasser, und das alle die Zoll die mit Vnrecht gehobet sind, anders dann si von Alters gesetzet sind, das dafelbe Hohunge absi, und der Zoll belibe, als er zu recht solt, wer dawider tut, der hat den Landfriden gebrochen, und umb den Bruch so ist er in der Achte, und in des Babstes Banne, den man iergelich Kundet an des anclases Tage, und des Legaten Ban, den er iher unrechte Zolle zu VVurzeburg in dem Concilio gekundet hat.

***** His verbis: alle die Munze die sit Kaysar Friderichs Ziten gemacht sind, die solnt gar absin, es bezwige dann vor dem Riche der si bat, das er si zu rechte haben soll.

***** Ann. Colmar, ad a. 1289. Rudolphus, circa Quadragesimam, in Egra ciuitate, prope Bobemiam, Curiam celebrauit.

† Cont. Lambert. ad a. 1290. Rudolphus, Rex Romanorum, Curiam suam Erphordia celebrauit, ad quam vocati venerunt de vicinis & longinquis Regionibus, multi Principes, Spirituales & Seculares, & plurimi Nobiles & Barones, & qui venire non poterant, per solennes Legatos, suam absentiam coram Rege excusabant. Siffridus Presbyter lib. II. p. 700. fuerunt secum filia quoque eius, Iutta Regina Bobemia, et Ducissa Bauaria, & Ducissa Saxonia, & alia multa nobiles famine. Pacem publicam ibidem fuisse confirmatam, docet nos Diploma Caesaris Erfordia V. Cal. Mart. Indict. 3. Anno Domini 1290. quod Eckhornius Chronico Walckenredensi p. 110, habet in quo: precipimus, & firmiter inhibemus, ne qua persona cuiuscumque conditionis, ratione constitutionis, quam super Institutione Pacis, per nos Erfordia nunc sancita, quam ipsi Religiosi, tanquam viri imbecilles, pacata quiescentis comodum gestientes, exsoluunt, ipsos in futurum huiusmodi trahat ad consequentia

†† Lehmann lib. V. c. CVIII. Diese Satzunge und dirre Brief wart gelesen, und der Landfride was erneuet mit der Fürsten und der Lannherren und der Stätte geschwornen Eiden, an dem

Summe-

*Sonntage vor dem Palme Tage, auff dem Hoffe zu Spire da man zalte von Gotes Geburt, tusend zwei-
hundert und eins und neunzig Jar, und wart gesetzet der selbe Landfride von den nechsten Oßern
aber sechs Jar zu haltene.*

††† Trithemius Chr. Hirsau. ad a. 1290. anno prescripto Rudolphus Rex in manu sua-
rum valida per Sueuiam & Franciam Orientalem quasi visitator Prouinciarum diligentissimus, & in-
quisitor latronum atque castigator praedonum feruentissimus circumuendo transiit, & transeundo
raptorum latibula & munitiones ubique terrarum studiosissime quaesuit, reperit, obsedit, cepit, & plus-
quam LXX. numero funditus euerit, principibus regni & ciuitatibus Imperii latenter auxilia seruen-
tibus. Vbiunque raptorum & praedonum receptacula inuenire potuit, omnia mox sine delectu per-
sonarum solatenus euerit. Videbant haec latrones terra, qui vias obsidere consueuerant & spoliare,
& capere viatores, & dissecabantur cordibus suis; qui cum stare non possent ante faciem persequen-
tis, fugere compulsi sunt in exteras nationes. Nam sicut diximus, in breui tempore postquam a Bur-
gundia redierat, plusquam septuaginta castra latronum siue Praedonum fortissima cepit, ac funditus
euerit. Sed plura cum tempore postea in detrimentum Reipublicae maximum restaurata cernimus,
de quibus fieri multa quotidie latrocinia dolemus. Rudolphus Rex sempiterna memoria dignus homi-
num Regni depraedationes sustinere non voluit, sed latrones sceleratissimos omnes aut capitis trun-
cauit, aut extra patriam proscripsit. In sola Thuringia tot castra fuisse destructa dicit Auctor
Hist. Landgr. Thur. c. LXXVI. Anno Domini MCCXC. Radolfus Rex Romanorum veniens in Erfor-
diam, & vocauit plusquam XL. principes seculares & spirituales, & multos Comites & barones de
tota Alemannia, districte percipiens ubique pacem seruari sub pana capitis. Et quia in Thuringia
propter discordiam Alberti Lantgrauii & filiorum, scilicet in Thuringia nobiles fuerunt diuisi & par-
tiales, & multi raptores interim surrexerunt: ideo rex praecepit destrui loca raptorum. Et factum
est, quod milites regis cum populo Thuringiae circuebant terram Thuringiae, & destruxerunt fere
LXVI. munitiones scilicet castra & curias, domus muratas in villis, & quoscunque raptores inuene-
runt, occiderunt. Et accidit, quos in Ilmenam comprehenderunt XXIX. raptores, quos ad Erfordiam
duxerunt. Et rex, sedens pro tribunali personaliter, praecepit sententialiter, extra muros eiusdem
ciuitatis decollari.

§. XXVIII.

Dignitates quoque illustrium plurimum auxit, controuersiasque de-
finiuit plurimas. Post Rudolphi electionem, oriebatur controuersia
inter Ottocarum Bohemiae Regem, & Ludouicum atque Henricum fratres,
Comites Palatinos Rheni, Duces Bavariae, super iure eligendi Imp. Hanc in
Curia Augustana anni 1275. Idibus Maii solenniter celebrata, ita definiuit, ut
cum Henricus vna cum Ludouico electioni Richardi interfuerit, in Ludo-
uicum vero in electione Rudolphi fuerit compromissum, Henricus etiam in
eadem electione suos habuisset legatos, ipsi in posterum eodem iure vteren-
tur, vocibus eorundem fratrum Ducum Bavariae, Comitem Palatini Rheni
ratione Ducatus pro vna in septem Principum, ius in electione Regis Roma-
ni habentium numero computatis. * Nihilominus tamen idem Rudolphus
in Comitibus Erfurtensibus anni 1290. ius & vocem in electione vna cum offi-
cio Archipincernatus confirmauit. ** Idem Rudolphus Henrico Misniae
Marchioni opulento per eam aetatem ex vbertate venarum metallicorum Prin-

Principi, Thuringiam, de qua diu decertauerat, concedit, & donationem Friderici Secundi Imperatoris, qua Alberto illius filio, genero suo, Altenburgi Burggrauatum dotis nomine concesserat, ratam habet. *** Mortuo a. 1288. Henrico illustri, Rudolphus generum suum Albertum II. de Comitatu Palatinatus Saxonici inuestit. **** Tandem in Comitibus Erfurtensibus anno 1290. idem Imp. Rudolpho I. Alberti filio, defuncto ultimo Comite de Brene, eundem Comitatum, viuo adhuc patre ipsius Alberto, feudi lege, concedit. ***** Albertum vero ex Henrici filiis, Fridericum ex Elisabetha Milititiam natum, ad successionem bonorum Imperio feudali legitimat. *****

* Extat hoc diploma apud Gewoldum de *Septemvratu* p. 756. Tolnerum *Codice diplomatico* n. CVII. Lambecium *Comment. de Bibl. Caf. lib. II. c. VIII. p. 328.* Goldastum *app. Docum. p. 29.*

** Extat diploma apud Goldastum *app. Docum. p. 31.* Lambecium p. 880.

*** Verba sunt Gerh. a. Roo *lib. I. p. 22.* Fabricius *Orig. Saxon. lib. VI. p. 577.*

**** Albinus *Chron. Misnia tit. XV. p. 193. & tit. XVI. p. 216.* Licet Henricus illis, eiusdemque successores titulo Comitum Palatinorum Saxonie semper fuerint vsi, prout in Programme de Comitatu Palatinatus Saxonici ex diplomatibus demonstrauimus.

***** Communis quidem est opinio, Albertum iamdum, dotis loco ab Imp. Rudolpho hunc Comitatum impetrasse. Nituntur isti Rhythmis antiquis, quos adducit Albinus *Chron. Misnia Tit. XVI. p. 216.*

*König Rudolff die Pfaltz mir geb,
die Graffschafft Brene mit aller Hab,
zu seiner Tochter Frau Agneten,
Das ich die Churmöcht das Vertretten,
dieweil er hatte des Reichsmacht.*

Errat in anno & persona Theod. Engelhusius *Chron. p. 255.* dicens: ad a. 1278. Comes de Brene, qui obiit sine prole: cuius omnia bona Imperator dedit genero suo, Duci Saxonie, & filia sua in dotem, qua dicuntur valere annuatim duo millia marcarum. Hunc sequitur Faustus in *Stamm-buche des Hauses Sachsen* p. 155. Verum, ex diplomate, quod Unus Reinhardus in dissertatione de Officiis Imperii Saxonici, me praevidente ventilata, primus exhibuit sect. I. p. 96. satis adparet, Rudolphum Imp. Erfordiae pridie Kalend. Septembris, indict. Tertia, Anno Domini 1290. Rudolphum de hoc Comitatu inuestiuisse, his verbis: quod Comitatus seu Comitatus in Brene & in VVietin, & omnia alia feuda, nobis & Imperio vacantia, & vacantes ex morte nobilis viri, quondam, Ottonis Comititis de Brene, illustris Rudolpho, filio, illustris Alberti Ducis Saxonie principis, & filii nostri dilecti, ex Regali beneficentia duximus conferenda. Eidem Rudolpho Elisabetha Comitissa iam antea III. Kl. Iulii Erfurti donauerat bona & proprietatem omnium bonorum vacantium sibi & descendentiis ad eam iure hereditario ex morte illustris quondam Comititis de Brene, filii sui, sue donatorum sibi per praedictum suum filium dum vivebat, adhibita omni solemnitate iuris, quae soles & potest in donationibus seu largitionibus adhiberi. Quod autem Alberto hoc tribuatur, hac ratio subest quod viuo adhuc Alberto II. patre hoc factum.

***** Extat diploma apud Weckium p. 159.

§. - XXVIII.

Italiam, licet saepe a Papa inuitatus, non adiit, dum antecessorum vestigia

gia ipsum terrent. * Titulo igitur vsus fuit Regis Romanorum, vel Germanorum. ** Misit autem a. 1284. Vicarium in Italiam Rudolphum Heneneccium, Salisburgensis Episcopi Coadiutorem, Cancellarium suum. *** Sequenti anno 1285. Romæ Martino V. e viuis sublato, succedit Honorius Quartus. Is Pinziuallam Fliscum Genuensem, Imperii vicarium per Italiam abs se constitutum, ad Cæsarem, vt ab ipso confirmaretur, misit. Rudolphus vero, et si Pontificem hoc iuris vsurpare non satis æquo animo pateretur, ne tamen noui alicuius motus ansam præberet, Fliscum confirmat quidem, sed nullis Germanorum copiis auctum, in Italiam, vnde venerat, redire iubet. Is vbi imperiose ageret, ab Etruriæ ciuitatibus, quas primus accefferat, prope ludibrio habitus, cum exactam pecuniam non soluerent, neque in exilium proscripti, quoquam abirent, in Germaniam redit, copias, quibus cogere nolentes possit, frustra postulat. **** Sub anni exitum, Rudolphus Henricum Basileensem antistitem, Romanæ Imperatoris aulæ Cancellarium, ***** Romam legat. Is in mandatis habere dicebatur, vt Pontifici nuntiaret, Rudolphum exarchatu cedere. Id quidem Rudolphum fecisse constat tempore seruientem. ***** Idem Bononiensibus, Genuensibus, Lucensibus. Florentinis pro magna pecuniæ summa libertatem vendidit. ***** Hinc ob auaritiâ a plerisque reprehenditur, familiæ suæ cupiens prospicere, cæteris laudatissimus Imperator. Neque tamen omnimodam libertatem istis Italæ Ciuitatibus vendidit Rudolphus, sed immunitatem saltim concessit a præstationibus Imperii saluo iure Imperii, quod etiam post hæc exercuerunt Imperatores.

* Gerh. a Roo p. 34. *Cæsari, quo minus ipse in Italiam profectus sit, in causa fuisse credo, quod Germania statum videret sua presentia indigere, & maiores Italia motus Gibellinos inter & Guelphos esse quam qui exiguo tempore componi potuissent. Rogatus aliquando, cur in Italiam non iret, hanc protulisse apologum dicitur: Rex animantium Leo, omnes olim feras ad statum diem Regi sue adesse iussit, obsequentes singule ex præscripto conueniunt. Vulpecula abscentium vestigia in puluere contemplata, omnes regiâ ingressas, nullam autem rediisse videns, ait: hæc me vestigia terrent, ego hic ingredi nolo, ne quoque ex earum sim numero, que amplius non creduntur. Inmens prudentissimus Cæsar, sibi ab aliorum periculo exemplum sumendum, plurimos enim Imperatores maximis sape sumptibus Italiam ingressos, paucos autem suo & patriæ commodo feliciter reuersos esse, quod ante illius tempora in nouillis, & paulo post in Henrico septimo non obscure comprobatur est. Idem dicit Cuspinianus p. 353. & Trithemius ad a. 1291. Goldastus Constit. Imper. Tom. I. p. 311.*

** Communiter equidem se Regem Romanorum voluit adpellari. Sic in diplomate monasterii Pœldenſis Erfurti a. 1290. concessio, ap. Leuckfeldium c. XI. p. 46. dicitur *Rudolphus D. G. Romanorum Rex Semper Augustus*. Et licet in subscriptione dicatur: *Signum Domini Rudolphi, Roman. Imperatoris Inuictissimi*: hæc tamen subscriptiones saltim a librariis fuerunt adiectæ. In monumento ipsius Spirenſi apud Lehmannum lib. VII. c. XI. *Rudolphus Romanorum Rex*. Exhibet tamen Wagenſersius in Comment. de Ciu. Noribergerſi nummum, in quo dicitur Rex Germanorum.

**** Verba sunt Gerh. a Roo p. 35.

***** In diplomate Rudolphi, Wenceslao, Bohemix Regi concessio, vocatur *H. Basiliensis Episcopus, Romana nostra aule Cancellarius* apud Czerwenka lib. I. c. XVIII. p. 1127.

***** Gerh. a Roo c. I.

***** Gerh. a Roo quidem hoc adhuc a Rudolpho Hohenecio factum dicit. Ast, Fuggerus lib. I. c. XV. p. 121. Henrico Basileensi tribuit, cui favere videtur locus Alberti Argentinen-
sis p. 103. Rex autem nullum motum habens ad Italiam, forsitan quia vidit ceteris multis male suc-
cessisse; misit prae dictum Henricum Episcopum Basiliensem, cum membrarix sigillo suo sigillatis ad
ciuitatem Romae, qui ibidem sedi Apostolica Romandiolam & quadam alia, in damnum graue
Imperii dedit: ibi habitis quibusdam tractatibus nomine regis sigillatis. Sigonius quidem de Regno
Italix lib. XX. p. 125. a Flisco hoc factum dicit, Blondum secutus, qui ait: Principalis in Ita-
liam cum nouis mandatis remissus, omnes, qui pecuniam attribuerunt, in libertate dimissos Imperii
fideles pronunciauit, per quam occasione Lucenses duodecim millibus auri datis libertate donati
sunt, & Florentinus populus ad quietem iam perductus nouam inchoauit, saluberrimamque regi-
minis formam. Scilicet, Fliscus a Papa erat constitutus, cui cum subiectionem denegarent Itali, vi-
deatur Imp. Henricum misisse, ut, dum paruam ex Italix ciuitatibus haberet utilitatem, immu-
nitatem istis concederet. Atque ut Papam haberet sibi fauentem, ipsi Exarchatum reliquisse.
Cuspinianus vero p. 354. hac de re ita loquitur: Vicarium Imperii in Etruria constituit Luchinum
Mapham vicecomitem, Romandiolamque & Rauennatem Exarchatum Pontifici & Ecclesie conce-
sit, quod modico tributo sub Imperatore libere debebant, multasque auri libras per Henricum Basili-
ensem episcopum in Italiam misit Pisanis. A Bononiensibus vero, Florentinis, Genuensibus, Lucensibus
pro libertate (sed in grauem Romani imperii tunc) grandem congegit pecuniam. Italici scripto-
res tradunt (sed perperam & falso) Nicolaum Tertium Pontificem Max. Vicariatum Etruria Ru-
dolphi, quod terram sanctam non ingrederetur, abstulisse. Qui certe non fuisse passus hanc sibi fieri
contumeliam, qui princeps erat sua aetate bellicosissimus. Sed id profecto omnes attestantur, quod ab
omnibus pecuniam recepit libertate concessa, & imperii fideles pronunciauit. Quam rem Honorius
Quartus Pontifex, vii infamem, sibi tamen & Italiae non inutilem, non magis prohibuit quam probi-
uit. Avaritia itaque notatus studio, a plerisque reprehenditur, in ceteris laudatissimus. Trithe-
mius Chr. Hirtlaug. ad a. 1286. anno prenotato Rudolphus Rex ad instantiam Romani Pontificis
Vicarium suum nomine tam suo quam imperii misit in Italiam, ut in omnibus locis inuisionem &
iustitiam faceret imperialem. Qui veniens in Tusciam, ab his qui Guelpharum partium erant, ciui-
bus Florentinis Lucensibus & nonnullis aliis, fidelitatis & obedientiae iuramentum Romano imperio
debitum exigebat. Quod illi cum nullo pacto facere consentirent, Vicarius in furem successus Flo-
rentinos in sexaginta millibus argenti Marcis, Lucenses vero in duodecim florenorum millibus pro
inobedientia demerito condemnauit: pecunia accepta in Germaniam reuersus est. Fuerunt qui scribe-
rent, Rudolphum Regem auri cupidum Cancellarium suum pro Vicario misisse in Italiam, qui ac-
cepta pecunia populi libertatem venderet. Ex de causa Florentinos expulisse tot argenti marcas, Lu-
censes quoque & alios contulisse pecuniam, ut libertate coempta, imperii non subderentur deinceps in-
sionibus. Qui hoc factum contendunt, in argumentum asserta veritatis consequentia producant: quod
Florentini mox post inpetratam pro pecunia libertatem, magistratum instituerint, quem Priores ar-
tium vocauerint, iudico & alio, quem velut Maiestatis & libertatis Principem sexilliferum iustitiae
nuncupabant. In quem modum & alias plerasque vrbes libertatem sibi comparasse referant.

§. XXX.

Indictis tandem a. 1295. Francofurti Comitibus, partim in causa Burgun-
dica, partim, ut Albertum filium suum in successorem commendaret. Sed

cum hoc perficere nequirit, Principibus hac ratione sese excusantibus, non posse regnum duos reges nutrire, Argentoratum abiit, ut se cum filiis suis & amicis recrearet * Deficiente tamen ipso, præ senio, & dicentibus Medicis, quod ultra certos dies durare nequirit, ipse dixit: *eamus Spiram, ad alios Reges mihi in maiori Ecclesia sepultos.* Et manens in oppido Germersheim, iuxta Spiram, ibique d. XV. Iulii 1291. moriens, Spiram ductus & in sepulcro honorifice est sepultus: anno Regni eius decimo octavo. ***

* Ann. Colmar. ad a. 1291. *Marius filius Rudolphi Regis, mandavit Regi Rudolpho, ut quam statim veniret ad eum Lausannam, & ut indicet Dominis Curiam Burgundie in Franckfurt, ad Lausannam, ut perficiat negotia Domini Papæ. Dum Rex Rudolphus esset profecturus ad Principem, maritum filie sue, Comes Sabaudia insidias fecit Regi, quem interimere volebat. Rex Rudolphus Curiam celebravit, non ad suam per omnia voluntatem.*

** Gerh. a Roo p. 44. *interim Rudolphus Caesar compositis Thuringia & vicinarum regionum rebus, senem se esse videns, de Alberto filio successore declarando, cum principibus agere cepit, quam rem se perficeret, soluto Erfordie conventu Francosurtum ire parans, in itinere febri implicatur. Idem dicit Lehmannus lib. V. c. IV. Trichemius Chron. Hirsau. ad a. 1291. Rudolphus Rex Conventum principum celebravit in oppido Imperiali Franckfurt: ubi inter alia Regni negotia principes Electores & precibus rogabat multis, & magnis allicere promissionibus tentabat, quatenus Albertum Dacem Austrie filium suum Regem designare Romanorum consentirent. Quod illi facere omnino recusabant, dicentes, eum se Regem habere viventem, super quem alium inducere non liceret: etenim satis facere vni pro Maiestatis honore cum vix possint, multo minus duobus sufficerent. Verumtamen Regem senem & properantem ad exitum vite optime de Imperio meritum non improvide contristasse viderentur, cum perstaret in precibus orans, rem in aliam consultationem deliberationis maturata gratia tandem concluderunt. His factis discedunt & faciem Regis non vident amplius. Discedens enim a Franckfurt Rex confestim ascendit ad Argentinam Alsatie civitatem amoenissimam, ubi recreationis gratia conuocavit ad se filios suos & amicos, cupiens fatigatum multiplicibus curis animum eorum aliquantulum presentiarum levare. Aderat ibi Guda nomine filia, uxor Venceslai Regis Boemorum, aderant & alii filii ac filie, lætam cum Patre iam senio & labore gravato quietem celebrantes. Cum vero paucis apud Argentinam demorarentur diebus, Rex Rudolphus agilitatem mortalem incidit, per quam non diu postea consumptus fuit. Unde sentiens agilitatem augeri quotidie & crescere, navigio cum sua familia descendit ad Spiram, ubi Regum fuit sepultura communis. Fugger lib. I. c. XVI.*

*** De die mortis equidem discrepant Scriptores. Ast qui magis fide sunt digni ad XVIII. Kl. Augusti referunt. Sicut enim H. Stero ad a. 1291. XVIII. Kalend. Augusti mortuus est Rudolphus Romanorum Rex sine benedictione imperialis, & apud Spiram Alsatie civitatem sepultus fuit, regnavit annis XII. & Alemanniam & Italiam non intravit. Iisdem fere verbis pro more utitur Eberhardus in Annalibus ad a. 1291. Sic etiam Lehmannus lib. V. c. CIV. tale Eiusdem Epitaphium recenset: *Rudolphus de Habsburg Romanorum Rex Anno regni sui XVIII. Anno Domini MCCCLXXXI. mense Iulio in die divisionis Apostolorum.* Idem dicit Naucleus vol. II. Gen. XLIII. p. 976. Cuspinianus p. 354. Fugger lib. I. c. XVI. p. 136. Licet idem p. 374. istius Epitaphium mendose adducat. Anno Domini 1191. 18. Idus Augusti, obiit D. D. Rudolphus Rex Romanorum Gerhardus a Roo p. 45. ergo Spiram deportari se iubet ad prædecessores suos Rom. Caesares illic sepultos ire se dicens. Antequam eo venit, in oppido Germersheim ex hac vita demigravit Anno millesimo ducentesimo nonagesimo primo ad XLIX. Cal. Aug. cum vixisset annos LXXIII. menses duos,

die XV. imperasset annos XVIII. Aſt, Albertus Argent. p. 109. tale ipſi ſtatuit Epitaphium: Anno Domini MCCXCI. pridie Calend. Octobris, obiit Rudolſus de Habſburg, Romanorum Rex Tritemius ad a. 1291. morbo autem ingruente, cum ſe iam intelligeret moriturum, teſtamentum cum bono rationis uſu condidit, pramunitusque Sacramentis ex more Dominicis, XXII die menſis Iulii, hoc eſt, in ſolemnitate S. Mariæ Magdalena moritur, & in Choro Regum maioris Eccleſiæ Spirenſis cum honore ſepelitur.

S. XXXI.

Prima ipſius vxor fuit Anna, filia Burcardi de Hohenberg, quam a. 1240. duxiſſe dicitur, cum eademque dotis loco potiorem Landgrauatus Alſatiæ partem fuit adeptus. ** Hac a. 1281. Viennæ defuncta, & Baſileæ ſepulta, *** duxit a. 1284. Agnetem, Ottonis Burgundiæ Comitis filiam, quæ ipſi manſit ſuperſtes. **** Ex priori Albertum, Rudolphum ſuſtulit, Hartmannum atque Carolum. ***** Albertus poſtea factus fuit Imperator. ***** Rudolphum, vna cum fratre Alberto de Austria inueſtiuit, poſtea Alſatiæ fecit Landgrauium. ***** Hic anno 1290. obiit, relicto ex Agnete, Ottoni Bohemi filia Iohanne, dicto parricida. ***** Hartmannus a. 1281. in Rheno periit. ***** Carolus a. 1276. Rheinfeldiæ fuit natus, in feſto Valentini, ſed paucas poſt hebdomadas iterum defunctus, atque Baſileæ terræ mandatus. ***** Præterea ſeptem ipſi tribuuntur filiæ, quarum vnam Mechtildem habuit Dux Bauariæ ſuperioris Ludonicus, Comes Palatinus Rheni & Elector, alteram Catharinam Dux Bauariæ inferioris, Otto, qui etiam Rex Hungariæ, tertiam Agnetem, Albertus, Saxonie Elector, quartam Hedwigen Henricus, dux Vratiſlaviæ, quo defuncto, recepit Ottonem, Marchionem Brandenburgicum; quintam Iuttam in matrimonio habuit Wenceslaus Rex Bohemiæ, Ottocari filius: ſextam Clementiam Carolus primogenitus Regis Siciliæ. † Addunt ſeptimam, quæ Guilielmo, Ochſenſteinio Baroni fuerit nupta, qui tamen nepos Rudolphi ex ſore. Addunt Euphemiam, monialem Tulnenſem.

* Chron. Colmar. p. alt. p. 40. *Exor Rudolſi filia Burcardi de Hohenberg.* Confirmatur hoc in Epitaphio Annæ apud Fuggerum p. 112. Idem tamen Burcardus æque filium habuit eiusdem nominis, dum Albertus Imp. in formula ſcederis cum Philippo Pulcro Gallorum rege de anno 1299. apud Leibnitium Cod. I. Gent. diplom. p. 41. dicat: *Comit. Burcardus de Hohenberg, Auunculus noſter cariſſimus.* Albertus Argentinienſis p. 104. & 106. eam vocat ſororem Alberti de Hohenberg. Franciſcus Guillimannus equidem Habſburgicis lib. VI. c. IV. p. 380. dicit: *anno ſequenti (1245.) vernalibus diebus duxit Rudolſus vxorem Gertrudam, Ludonici Friburgi Comitis filiam, Rudolſi præpoſiti Zoſſingenſis, Hermann Comitis de Hohenberg & Hartmanni Comitis Friburgi ſororem, ex qua, quotquot habuit liberos ſuſcepit.* Verum, dum vel omnes alii ſcriptores iſtam Annam vocent, his potius adſentimur. Vriſſius in Baſler Chronic. lib. III. c. I. p. 139. dicit *Anna geboren von Hohenberg aus Schwaben, Gräve Bernharts Tochter.* Sed Burcard facile corrumperetur in Bernhard. Iac. Menſius de Maioribus Maximiliani II. p. 42. *Domina Anna ab Hohenberg, Rudolphi Senioris Comitis filia, ac præſati Rudolphi Regis chariſſima vxor, Baſilea in*

monasterio beatae Virginis sepulchro honestata est. Licet autem Guillimannus annum nuptiarum 1245. statuat, aliter tamen Gerhardus a Roo p. 7. Rudolphum a parentis obitu domum professum, passus cum Anna Hobenbergica nuptias perfecit, anno supra mille ducentos quadragesimo.

** Gerh. a Roo p. 6. circa idem tempus cum Egenheimensis prosapia defecisset, tres simul competitors provincialem Alsatia Comitatum ad se trahere nitebantur; Albertus Habsburgicus, Albertus Hobenbergicus ad Neccarum, & Ludovicus Ostingensis, qui Henrici Egenheimensis sororem in matrimonio habebat. Hobenburgicum facile induxit Albertus Habsburgicus, & suam ipsi partem cederet, pacto inter Rudolphum filium & Annam illius natam matrimonio. Ita potior Alsatia pars ad Habsburgicos peruenit, reliquam Ostingensis, Argentoratensi praefuli vendidit, cuius successores Landgrauiaius titulum hodieque usurpant.

*** Hist. Austr. ad a. 1281. filia Regis Rudolphi ducitur versus Apuliam, qua nepoti Regis & senatoris Karoli copulatur. Anna vero mater eius, dum ipsam transmissam nimium lugeret, moritur pra dolore XIV. Kal. Mati: ea celebratis solenniter VVienna obsequiis, versus Basilicam (leg. Basileam) ducitur ad sepulturam. Ann. Colmar. ad a. 1281. regina Rudolphi Regis in Nenna (leg. Vienna) moritur, & aliquot centum equis Basileam ducitur, ibique a tribus Episcopis, & ducentis mille clericis, & multitudine civitatis hominum, in vigilia S. Benedicti, cum gloria maxima sepelitur. Cur autem Basileam elegerit locum sepulturae, rationem reddit Chron. Colmar. p. alt. p. 47. ubi dicitur: deligit autem locum praenominatum, eo quod Rex Rudolphus antecessoresque sui Basilienses Ecclesiam sapienter damnificassent ac eius Episcopos perturbassent. Ordinavit enim in testamento (ut quidam dixerunt) quod redditus duarum praebendarum Monasterio darentur, & sic Deo & hominibus satisfaceret. Ibidem mors eiusdem & sepultura prolixius describuntur Chr. Austr. H. Stero ad a. 1281. Alb. Argent. p. 104. Mutius lib. XXI. p. 196. Gerh. a Roo lib. I. p. 30. Vristinus Baster Chronic. lib. II. c. I. p. 139. eam die Matthiae fuisse extinctam dicit, sed XIX. Martii Basileam deductam, qui etiam monumentum eius sepulchrale aeri incisum exhibet, ex quo habet Fuggerus lib. I. c. XIII. p. III.

**** Alb. Argent. p. 104. Mortua domina Anna de Hobenberg, Regina, & in choro Ecclesiae Basiliensis, cum duobus filiis sepulta: Rex filiam sororis Regis Francia, in senio, inueniem receptis uxorem, qua tamen post mortem Regis rediit satis agens. Ann. Colmar. ad 1284. Rex Rudolphus uxorem Gallicam duxit, in Romarico monte, sisto S. Agatha & necessaria subministravit superuenientibus abundanter. Mutius lib. XXI. p. 196. post Anna mortem, anno tertio, duxit aliam uxorem, filiam Ducis Burgundionum. Dum vero isti nomen non indicent, hoc ex Gerh. a Roo addiscimus, dum p. 34. dicit: Rudolphus interim sub anni LXXXIV. initium cum Agnete Ottonis Burgundiae Comitissae filia iuencula admodum & praeclente forma matrimonium paciscitur Romolsbergii, & sequenti astate in magna Principum frequentia nuptias celebrat Basilea. Nullos ex ea liberos sustulisse legitur. Ideo a morte mariti in patriam rediit. Hanc cum Fredericus Comes Leiningius antistes Spirensis aliquando honoris & officii causa e curru lenaret, raptus venustate mulieris asculo eam petiit, quod indigne ferens Regi conque-ritur, qui statim per nobilem quendam, praefuli indicare iussit: & quaesito ad deosculandum a-lio pacificali; hoc sibi soli comparatum relinquerat. Leiningius Regis inam perlinescens Elivo in exilium commigravit, nec prius ad Episcopatum, quam mortuo Rege, rediit. Eadem dicit Fuggerus lib. I. c. IV. p. 120 qui tamen dubius adhuc haeret, an nomen ipsius Isabella, an Ottonis, vel Roberti II. vel etiam Hugonis, Burgundiae Comitissae fuerit filia. Sequitur Czerwenka Ann. & act. Prut. Habsburg lib. Lc. XVII. p. 107. dicens: Anno 1284. Dominica septuagesima Rudolphus Caesar Agneti (quidam Isabellam alii Elisabetham nominant) Ottonis Burgundiae Dynastae filii praeclenti forma virginem connubio sibi iunxit, & Iunio mense, regio apparatu Basilea cum ea nuptias cele-
brat.

brat. Ex ea Rudolphus nullam prolem suscepit, sed constanter egregie virumque fide coniugali servata, speciali amore usque ad obitum suum profectus. Agnes porro Rudolpho mortuo, annum ætatis ægens solam vigintiimum primum in Burgundiam rediit ubi eandem ægens vitam, & maioris dilectionis inuicia erga defunctum maritum patefaceret, in viduitatis statu laudabiliter decessit. Vitislaus Chron. Basl. lib. III. c. II. Im 1284. Jar am Sentag Septuagesima, welcher neun Wochen vor Ostern sellet, name König Rudolff 66. Jar seines alters, zu Römelsperg zum Gemibel, das Freulin Agnes (Closter von Strassburg nennt sie Elisabeth) Gräve Otten zu Burgund Tochter, die war sehr schön, und als etliche sprechen nur 14. Jar alt. Cuspinianus in vita p. 353. secunda vero ex Agnes fuit inuencula filia Ducis Burgundie, nuptis Regis Francie. Tacet equidem de hoc matrimonio Nic. Vignierius in Chronico Rerum Burgundicarum ad a. 1284. Tacet Pontus Heuterus in Genealogiciis Burgundicis. Ast, le P. Anselme in Hist. Genealogique de la Maison Royale de France in Genealogia Burgundica c. XIX. p. 255. eam vocat Elisabetham Hugonis IV. ex Beatrice, Thibaldi VI. Campanie Comitis & Regis Navarra filiam. Sequimur itaque meliores Austriacos, usque dum meliora demonstrentur. Dubie loquitur Theod. Piespordius Stem. Austr. schem. III. p. 6. dicens: II. Rudolphi exor Agnes alias Elisabetha Burgundica, quam alii Eudi Burgundie Ducis (qui obiit a. 1218.) filii Roberti Burgundie etiam Ducis (qui obiit a. 1273.) alii Ottonis Burgundie Comitis filiam faciunt. Priorum opinio omnino salua est, altera mihi placet.

***** Cuspinianus p. 355. septem constituit filios dicens: habuit autem duas uxores, Annam scilicet Comitissam de Hohenberg in Suevia. Ex qua septem suscepit filios totidemque filias: Rudolphum qui puer duodecimo anno moriebatur. Hartmannum Secundum, qui post patris interitum canobium monialium Tulna perfecit, illic sepultus. Fredericum etiam illic sepultum. Rudolphum II. quem pater ducem Suevie creabat, Agnetemque Ottocari filium ei collocabat uxorem. Ex quibus natus est Ioannes, qui patruum suum Albertum Roman. Regem occidit, & inferius scribemus; Quintus Rudolphi filius Albertus Primus dux Austria Rom. Rex. Sextus Hartmannus II. cui filia regis Anglia desponsata, quam non cognovit: quoniam decimo octavo anno ætatis in Rheno prope oppidum Rhinaw submersus est, & Basilea cum matre Anna sepultus. Septimus erat Carolus in puericia mortuus Basilea sepultus. Sequitur Euggerus lib. I. c. XVI. p. 146. His, dum alii dissentiant, nec plane confidere, nec temere fidem derogare velimus. De Rudolpho quidem Czernowka Piet. Austr. lib. I. c. I. Anno Christi 1240. seu ut alii volunt quadragesimo quinto uxorem duxit Annam Comitissam Hohenbergicam ex qua sub finem eiusdem anni natus est Rudolphus, qui anno ætatis sue duodecimo obiit.

***** De quo dissertatione sequenti.

***** Quod etiam hic Rudolphus, una cum Alberto, fratre Seniore de Austria fuerit inuestitus, supra iamdictum dictum fuit §. XXII. Dicitur communiter quod Suevia Ducatum postea fuerit adeptus, eo quod Hist. Austr. ad a. 1282. Rudolphus Rex Angula Curiam celebrat, ibique, de consilio & voluntate Nobilitum, qui aderant, Albertum, filium suum, Ducem Austriae & Stirie constituit, & Rudolphum Ducem Suevie creauit. Neque tamen omnem Sueuiam obtinuit Rudolphus, sed Alsatia saltem Landgrauatum, quæ pars olim Suevici Ducatus. In Annalibus Colmariensibus enim ad annum 1290. saltim dicitur. Dux Alsatia. Vid. Vlr. Obrechtus prodr. rer. Alsac. c. XII. p. 253.

***** Ann. Colmar. p. 1290. Dux Alsatia, Rudolphus, filius Regis Rudolphi, obiit, & in Praga Bohemorum sepelitur. Chron. Austr. ad a. 1289. Hist. Austr. ad a. 1290. Alb. Argent. p. 102. reliquit enim Ottobonus filium & filiam, quibus Romanus Rex prædictus Rudol-

Rudolfus suos liberos copulauit, dñs VVenceslao vnam filiarum; & sororis eius filium suum Rudolphum, cui sorori dominium de Kiburz quod ipse Rex sibi retinuerat, morgaticum intro donauit. Rudolphus vero Dux postea mortuus vnicum filium Ioannem Ducem, Alberti, regis occisorem, reliquit. Idem p. 105. Ex Rudolfo filiorum primogenito & sorore VVenceslai, descendit Iohannes Bohemia Dux, occisor predicti Alberti. Fugger lib. I. c. XV. n. 5. Gerh. a Roo p. 40. eodem fere tempore Rudolphus alter Caesaris filius in Boemiam cum Agnete uxore profectus Praga ex hac vita emigravit, & uxor grauida Iohannem posthumum peperit quem Albertus patruus in sui perniciem educavit.

***** Ann. Colmar. ad a. 1282. filius Rudolphi Regis, Landgrauus Alsatia, submersus fuit in Rheno, prope Rimaugram, & sepultus fuit in Basilea, a quatuor Episcopis. Idem dicit Albertus Argent. p. 100. & p. 105. Gerh. a Roo p. 31. Oppenheimus dum rebus constituendis, & legationibus expediendis aliquot dierum moras impendit, Hartmannus eius filius eximie indolis adolescens ad ipsum profecturus, dum in inferiori Turgonia prope Rhenangiam Rhenum traiecit, nauemmersa cum tredecim ingenuis adolescentibus perijt. Fugger lib. I. c. XIV. p. 109.

***** Ann. Colmar. ad a. 1276. Carolus Rudolphi Regis filius, natus festo Valentini, hoc anno. Sepultus in medio chorum maioris Ecclesie Basiliensis: & interfuerunt exequiis eius omnes religiosi & clerici, minores pariterque maiores, milites vniuersi, & ex ciuibus honestiores multis mulieres multa & Regina cum pluribus dominationibus. Fuit & feretrum coopertum nobili Ballico, quod Ecclesie reliquerunt. De eodem Chron. Colmar. p. alt. p. 40. Fugger lib. I. c. XIII. n. 5.

† Albertus Argent. p. 100. & 104. Rex autem Rudolphus cum Anna de Hohenberg, sorore Alberti de Hohenberg habuit tres filios: inter alios Rudolphum, Albertum & Hartmannum. Qui Hartmannus apud Reynow, in Rheno perijt, & cum matre & paruulo fratre Carolo in choro Basiliensis ecclesie est sepultus. Item habuit sex filias; quarum vnam habuit Dux Bauaria superioris, alteram Dux Bauaria inferioris, tertiam Dux Saxonia: quartam Dux Vratislavia: quo defuncto, recepit Marchionem in Brandenburg: quintam habuit Rex VVenceslaus Bohemie, filius Otthochari per Rudolphum Regem occisi: sextam habuit Carolus primogenitus Regis Siciliae, siue Apuliae. Cuspinianus p. 355. Habuit & septem filias ex eadem uxore (Anna) Euphemiam primogenitam monialem Tulna, II. Guttam VVenceslao Boemorum regi desponsatam, III. Mechtildem Ludouico Palatino Rheni copulatam, genitricem Rudolphi Palatini & Ludouici III. imperatoris. Qui tamen ante hanc aham habuit prius uxorem, Mariam ducis Brabantiae filiam. Nam senior hic Ludouicus tres fertur habuisse uxores, ut in Ludouico III. latius scribemus. Quartam Agnetem Alberto Duci Saxonia desponsatam V, Catharinam Hermannio Marchioni Brandenburgensi commendatam, cum prius ducem Vratislaviae habuisset sponsum, qui ante aetatem obiit. VI. Annam Ottoni Bauariae duci coniunctam. VII. Clementiam Carolo Martello Siciliae & Apuliae regi Neapolitano locatam. Hanc sobolem, vnde plures maximi principes & reges prodire, Rudolphus ex prima habuit uxore Anna. Sequitur Fuggerus c. I. nisi quod Euphemiam vltimam fuisse dicat. De Mechtilde etiam, Agnete, & Hedwige dictum §. XII. de Gutta §. XIX. De Clementia Ann. Colmar. ad a. 1281. filia Regis Rudolphi Lombardiam mittitur, a ciuitatibus multis muneribus recipitur, a filio Regis Caroli matrimonio copulatur.

§. XXXII.

Vltimo loco de Fabula Hamelensi dicendum. Dicitur enim die Iohannis & Pauli 26. Iunii 1284. vir quidam prodigiola magnitudinis, ob mer-

cedem de muribus sublatis, promissam, sed non solutam, fistula canens, centum triginta pueros ex vrbe eduxisse in montis proximi cauernam, qui postea nunquam visi, in Transylvania demum, prout traditur, apparuerint.* Non desunt equidē, qui pro vero hæc habeant, deducti vel rhythmis antiquorum,** vel magicis incantationibus*** picturis, vel æra etiam, quam ab exitu liberorum numerare olim soliti fuerint Hamelenses decepti.**** Porius tamen dum scriptores coxui, vel horum proximi, plane sileant, dicimus, monachorum esse fabulam, exinde ortam, quod vel terræ motu pueri abrepti, vel per Tilonem Kolup, Pseudo Fridericum istum, decepti, vel ad expeditiones militares seducti.*****

* Historiam narrat H. Bunting. *Brunschw. Chron.* p. II. p. 52. ad a. 1282. Lucas Lossius qui eandem verbis descripsit. *Mich. Sachl. Kayser Chronic.* p. 171. anno 1367. Sed Chronica rythmica habent 1284. quem annum etiam defendit H. Meibomius. *Hist. Bardouici* in Tomo III. p. 80. & Sam. Erichius *Exodo Hamel.* p. 58.

** H. Meibomius c. l. quæ apud nos in ore omnium, neque alibi ignoratur, historia de pueris aliquot & puellis, tenerioris ætatis, ab inauspicato quodam circulatore, ipsa die natiuitatis præcursoris Christi, nescio quo magico cantu ex vrbe euocatis, neque post inquam visis, etsi nonnullis suspecta sit, verissima tamen est, quod multa emuncunt: nempe maiorum quædam in archiuo asseruata conignationes, fama constans per manus tradita, picture in templis, & rythmi ac versus veteres, quos etsi rudes, propter antiquitatem, omnibus gratam, subiungimus.

Im Jahr MCCLXXXIV. na Christi gebort,
zho Hameln worden ushgenord,
hundert und XXXIII. Kinder dasulvest geborn,
durch einen Piper under dem Köppen verlohrt.

*** Io. Wierius de præstigiis Daemonum lib. I. c. XVI. Alb. Kircherus *Musurg. Eni- vers.* Tom. II. lib. IX. c. III. p. 232. cui adfentitur Schatenius *Ann. Paderborn lib. XII.* p. 152. Sam. Schelwig in oratione de furtis Daemoniacis.

**** Samuel Erichius de exitu Hamelensium, Theod. Kirchmayer de inauspicato liberorum Hamelensium egressu. H. Pippingius in disertatione de raptu liberorum & Franciscus Wörgerus in Historia Hamelensi contra Martinum Schoockium defensa.

***** Refutarunt hæc fabulam Martinus Schoockius, singulari libello, atque Auctor obseruationis XIII. Tomi II. der Teutschen Anmerkungen, utrisque diuersas coniecturas adducentibus.



DISSERTATIO VIGESIMA QUARTA
DE
ADOLPHO NASSOVIO ET ALBERTO
AVSTRIACO.

RESPONDENTE
CHRISTOPHORO FIERER
NORICO.

§. I. Adolphi Nassovii parentes & mores. §. II. Adolphus eligitur Rex Germanie. §. III. Adolphi gesta in Alsatia. §. IV. Adolphi gesta in Thuringia. §. V. Negotium cum Gallis. §. VI. Moguntinus & quidam Electores Praga contra Adolphum conspirant. §. VII. Idem factum in solenni conventu Viennensi. Adolphus deponitur. §. VIII. Depositionis causa. §. IX. Prælium cum Alberto & mors Adolphi. §. X. Constitutiones Adolphi. §. XI. Vxor & liberi. §. XII. Alberti Austriaci nova electio & coronatio. §. XIII. Corporis habitus & mores Alberti. §. XIV. Bellum Bavaricum & Vngaricum, Turagam obsidet. §. XV. B. cum Archiepiscopo Salisburgensi. §. XVI. Alberti pactum cum Philippo Pulcro, Rege Gallorum. §. XVII. Comitatus Noriberge a. 1298. celebrata. Elisabetha regina coronatur. Controversia inter Episcopum Eychstadtiensem & Vvormatiensem componitur. Rudolphus fit Dux Austria. Comitatus Francosurtensis a. 1299. §. XVIII. B. de Holandia Imperio indicanda. Albertus telonia ad Rhenum vindicare conatur. §. XIX. Negotia Alberti cum Bohemis. §. XX. Negotium cum Papa, qui ipse Gallica regnum adiudicat. §. XXI. Negotia cum Fridrico Cadmorsio, Marchione Misnensi. §. XXII. Initium fœderis Helnetici. §. XXIII. Mors Alberti. §. XXIV. Vxor & liberi.

§. I.

Rudolphi successor erat Adolphus Nassovius, Walrabi, Nassovix Comitatus filius; Henrici diutius, qui stirpis erat profator, nepos, ex Adelheida Catimellenbocensi * natus, atque patri suo in Comitatu anno 1289. successit. Princeps magnanimus dicitur, & magni consilii, iuuenis quidem ætate, sed senex moribus. ** Miles strenuus, staturæ mediocris, agilis, amabilis, sciens Gallicum, Latinum & Germanicum sermonem. *** Exigui tamen erat census atque patrimonii. ****

* Henningius quidem p. II. *secundi & tertii Regni in Quarta Monarchia* p. 376. patrem vocat Adolphum, Comitem Nassoviensem, matrem Annam, filiam FridERICI, Noribergensis Burggravi. Ast, hytæus Saxonia p. 186. eum vocat Walramum. Io. Textor Nassauis her Chronic c. VII. p. 69. Walrabum. Matrem Historia Australis ad a. 1292. vocat sororem Eberhardi, Comitatus Catzenellenbogen.

** Verba sunt Magni Chronici Belgici p. 423. Adsentitur Lehmann lib. V. c. CXVIII.

*** Hæc sunt verba Annalium Colmariensium ad a. 1292. H. Stero ad a. 1293. Adolphus Rex imperavit apud Teutonicos annis sex. Hic fuit ante Comes in Nassowe, & electus fuit in Franchensurt unanimiter ab omnibus Principibus in Maio mense. Hic fuit vir strenuus in armis sed potentia non multum.

Ddd dd

**** Di.

**** Dimidium enim Comitatum Nassouicum saltem possidebat, præcipue dynastias Idstein, Wisbaden & Weilburg vid. Textor *Nass. Chronic. c. V. §. 42. & c. VI. §. 2.* Præterea Castellanus erat in castro Palatino Ceba, prout diploma docet apud Schilterum *Comment. ad ius Feud. Alemann. c. XXVI. p. 440.*

§. II.

Post Rudolphi mortem, vacauit Imperium ultra nouem menses, eo quod inter Electores de noui Regis electione haut conueniret, multis Alberto fauentibus. * Tandem Kl. Maii 1292. Francofurti electus est Adolphus Nassouius in Regem Romanorum, procurante potissimum Archiepiscopo Moguntino, Gerharδο, qui ipsius erat cognatus. ** Albertus vero Austriacus seductus a Sueuis, per litteras & nuncios solennes vocatus est & rogatus ascendere Rhenum, spondentibus ei coronam regni, ac eligere eum in Regem Romanorum. Qui cum solenniter ascendisset, frustratus spe sua, receptis a Rege Romanorum feudis suis, in Austriam fuit reuersus. *** Et licet postea Rex Adolphus filiam Alberti filio suo peteret uxorem, renuit tamen Albertus. **** Ipse vero Adolphus Francofurtensibus impensas reddere haut valens, ***** nihilominus vna cum vxore sua Imagina, a Sigefrido Colonienſi Archiepiscopo in die Iohannis 1292. Aquisgrani fuit coronatus. ***** Dum autem ex consilio potissimum Gerhardi Moguntini ageret, dictus Leo *der Psaffen König.* †

* M. Chron. Belg. p. 261. Rudolpho defuncto, vacauit Imperium anno vno, propter Electorum discordiam, quia quatuor Electores elegerunt Adolphum, Comitem de Nassau; sed Sigfridus Colonienſis, & Gerhardus Moguntinensis procurauerunt, ut haberet aduersarium: qui elegerunt Albertum, Ducem Austriae, filium dicti Rudolphi, Regis Romanorum. Licet Moguntinus semper fauerit Adolpho. H. Stero vero ad a. 1291. XVIII. Kalend. August. mortuus est Rudolphus Rex ---- post quem intra tempus sex mensium electus est Adolphus Comes de Nassau in Romanorum Regem, miles multum strenuus. Verum a medio mense Iulii, defunctus Rudolphus, quo usque ad initium Maii ultra nouem sunt menses.

** Ann. Colmar. ad a. 1292. prima Maii, Electores reliqui electionem in Moguntinum, tum praesentem, transferunt. Maguntinus Comitem Adolphum de Nassau, cognatum suum eligit. Consentunt reliqui, H. Stero ad a. 1291. 1293. Gob. Persona at. VI. c. LXVI. Roq. lib. II. p. 52. Trithemius ad a. 1292. Erat autem hic Gerhardus Comes Eppsteinus, filius Elisabethae Nassouiae, Waltrabi amita.

*** Chron. Austr. ad a. 1292. Albertus Argent. p. 109. Mortuo Rudolfo & veniente Alberto, Duce Austriae, filio eius, (pro quo eligendo Principes Electores miserunt) cum magnis expensis, usque Hag. nov. Adolfus, Comes de Nassauwe, in Regem Romanorum a Principibus Alemanniae concorditer electus, a quo idem Albertus de feudis suis, praesertim Ducatu Austriae inuestitus, in Austriam est reuersus. Leu. a Northof Chron. Com. de Marca p. 393.

**** Albertus Argent. p. 109. a quo Duce (Alberto) cum postea misſis legatis Rex preterit, filio suo Ducis filiam copulari: Dux respondit: se si posset ex filia sua facere Principem, hoc facturum. Vel, quod Rex filiam suam vni ex filiis Ducis coniungeret, quem se Principem futurum promitteret. Ex quibus & aliis inter Regem & Ducem, ordinis est laborum.

***** Ann.

**** Ann. Colmar. ad a. 1292. *Francofurtenses expensas a Rege electo petunt. Moguntinus obligauit pro Rege castra ac villas pro XX. millibus marcarum. Rex exactionem in Iudaeos tenuit, sed non potuit, resistente Sculteto Francofordiano.*

***** Letz. a Northof c. 1. *in die B. Iohannis coronatus est in Regem.* Ann. Colmar. ad a. 1292.

† Serarius *Rev. Mogunt. lib. XXII. p. 847.*

§. III.

Post mortem Rudolphi, Cives Columbarienses, praeposito Argentoratenſi, fratri Episcopi Argentinenſis fidelitatem iurant, & ſeruitia fideliter promittunt. Adolphus vero praefectos Imperiales conſtituit. Otto de Ochſenſtein, nepoti ex ſore Regis Rudolphi, Alſatiam, & quae ab ea parte Rheni ſunt, committit: Comiti a Catzenellenbogen, quae ab alia parte Rheni. Ciuitates fidelitatem praefectis Regis Adolphi promittunt, Scultetus Columbarienſis fidelitatem promittere recuſauit, niſi Aduocatus Otto de Ochſenſtein promittat Regis nomine, officium Sculteti, ad vitam Regis: expulſos non reducere. Ciuitatem potenter non intrare. Advocatus haec pollicetur, recepta fide, ne ciuitas Columbarienſis alteri, quam Regi Adolpho tradatur. * Anno 1293. quarto Idus Septembris Scultetus Columbarienſis, ignorantibus Senatoribus & Ciuibus, Anſhelmo de Rappoltſtein ciuitatem tradit, ** quam tamen Adolphus obſidet, & ciuium ope, capto Rapoltſteinio, in deditiorem accipit. *** Inde reliquae Alſatiae Ciuitates, Argentoratenſes poſſimum, ſeſe ſubiicere, pacemque iuramento firmare fuerunt coacti. **** Anno 1297. circa natiuitatem B. Virginis Theobaldum Comitem Phiretarum Alſatiae conſtituit Aduocatum, ***** qui etiam Comiti Friburgenſi turbas mouenti, ſe oppoſuit. ***** Aſt, cum iidem Praefecti vicinis, poſſimum Conrado de Lichtenberg, Episcopo Argentoratenſi eſſent moleſti, hic vna cum Comitibus, Baronibus & nobilibus confoederationem iniuit, qui dictos Comites adeo adſixerunt, vt Alſatiae dimiſſa, fugere ad Regem ſuum fuerint compulſi. *****

* Ann. Colmar. ad a. 1292. *Obrecht prodr. rev. Alſat. c. XIII. p. 320.*

** Chron. Colmar. p. alt. p. 50.

*** Chron. Colmar. p. alt. p. 51. 52. *quidem addit: capto Domino de Rappoltſtein, clauis portarum per honeſtum ciuem, dictum Rehmman, cum ciuitatis Domino ad Regem tranſmiſerunt. Quare gauſi ſunt interni & externi, ac vniuerſus Regis exercitus. Dominus Episcopus Argentinenſis turbatus ad ſuos ſe tranſtulit ſeſtinanter. Trithemius Chr. Hirſaug. ad a. 1292. Comites autem nonnulli per Sueniam & Alſatiam conſpiratione facta nobiles quosdam & Oppidulorum Cives ſibi contra Regem Adolphum conciliauerunt ſocios, quorum auxilio rebellionem parabant. Quocirca Rex Adolphus Colmariam Alſatiae vicum obſidione cingent potenter expugnavit & cepit, oppidanosque iurare in ſuam fidem coegit ac praeualuit. Cuius quidem oppidi Capitaneum*

(vel ab incolis dicebatur) Aduocaturn Rex Adolphus in curru ligatum secum abduxit captivum, Baronem quoque unum de Rappolstein capiens non prius dimisit, quam filios suos pro se obsides dedit.

**** Chron. Colmar. p. alt. p. 54.

***** Ann. Colmar. ad a. 1297.

***** Chron. Colmar. p. 56.

***** Trithemius Chron. Hirf. ad a. 1297. anno siquidem prenotato Comitem de Geroldseck & quendam alium Comitem, quos Praefectos Provinciales in Alsatia constituerat, qui Conrado de Liechtenberg Episcopo Argentinenſi, eius Ecclesie ciuibus & incolis terra nimium moleſti, plures moleſtationes crebrius intulerunt. Qui contumelias & iniurias grauter laesi, querelam contra dictos Comites Hermannum de Geroldseck & alium sepius detulerunt ad Regem, postulantes instant, ut eorum temeritatem Regali auctoritate compeſceret; sed omnia frustra, quoniam Rex in tyrannidem conuerſus, aut eos audire contempſit, aut verbis mendacibus decepit. Vnde postremo non valentes iniurias sibi quotidie illatas diutius aequanimiter tolerare, se potenter contra Regem Adolphum opposuerunt. Innumum igitur consentientes Conradus praefatus Episcopus, ciues Argentinenses, ciues de Hagenawe, ciues de Colmaria, Comites de Liechtenberg, Comites de Ochsenſtein, Comites de gemino Ponte, vulgariter de Zweibrucken nuncupati, Comites de Hobenloe, & alii multi praefules, Comites, Barones, nobiles & ciues, contra Regem Adolphum vnanimiter conspirarunt, & facta cum Alberto confederatione firmissima, quidquid partes sequebatur Regis in circuitu, pro viribus hostili animo perſecuti sunt. Nam impetu facto, supradictos duos Comites Alsatie intrusos violenter praefectos, huc adeo perſequentes affluxere, ut Alsatia dimissa fugere ad Regem suum fuerint compulsi.

§. IV.

Inſequenti anno 1293. graue exortum est bellum Thuringicum, cuius Origo altius est repetenda. Henricus enim illustris Misniae Marchio, Thuringiaeque Landgravius, viuis adhuc a. 1265. terras suas inter filios distribuerat, ita, ut sibi Misniam retineret, Alberto daret Thuringiam, Dieterico Osterlandiam.* Albertus vxorem duxit Margaretham Fridericill. Imp. filiam, ex qua filios genuit, Fridericum dictum admorsum atque Dicemannum, ** sed repudiata a. 1269. legitima vxore, Margaretha, concubinam sibi adlexit Cunigundam de Ysenberg. *** Adultis vero Alberti filiis, a. 1281. magna discordia inter ipsum, filiosque fuit suborta, eo quod horum matrem pater admodum persequeretur, Erfurtenſibus cum Alberto facientibus, multis terrarum nobilibus filiis cooperantibus. Captus tandem in quodam confictu fuit Fridericus, & Wartburgum captiuus deductus, sed a familiaribus suis liberatus. **** Anno 1282. obiit Theodoricus marchio Landsbergi & Orientalis, frater Alberti, relicto filio Friderico Tutone, cui sine haeredibus defuncto succedebat Dicemannus, patre licet reluctante. ***** Anno 1287. adhuc durante discordia inter Albertum Landgravium Thuringiae & filios suos, venit Rudolfus rex ad Thuringiam, & pacem inter eos fecit. Hac non obstante, Albertus dolens de malis, a filiis sibi illatis, volens eos exharedare, vocauit filium suum Albertum, Italici Apollonium vel Apitium

tium dictum, natum de concubina sua Cunigunda, quam postea in matrimonium duxit, & dedit ei castra Tenneberg, Brandeberg, Braytenbach, Brandenfels, Wildencke, cum aduocatis ad eadem castra pertinentibus. Et plura alia dedisset ei, in detrimentum filiorum suorum legitimorum, si domini terrarum non obstitissent. ***** Eodem anno Albertus, Thuringiz Landgravius, captus est a filio suo Friderico, & aliquo tempore ab eo detentus: sed per intercessionem nobilium, & ciuitatum, præcipue per mandatum Regis Rudolphi liberatus. ***** Mortuo a. 1288. Henrico illustri successit in Misnia Fridericus, filius Alberti. † Anno 1290 Curiam Erfurti celebrauit Rudolphus, vt pacem redderet Thuringiz. †† Mortuo vero Rudolpho, dum filios suos sibi prauallere videret Albertus, plura bona in Thuringia contra illorum vendidit voluntatem, & tandem vendidit Thuringiz principatum regi Adolpho, reclamantibus filiis, Friderico & Dicemanno, & viriliter se opponentibus cum suis fautoribus. Rex autem Adolphus veniens ad terram Thuringiz receptandam, quam emerat, recepit plures ciuitates & castra. Plures aliterunt filiis, & resisterunt regi hostiliter. Quod videns rex, congregato magno exercitu crudelissime egit in Thuringia, totam terram deuastans incendiis & rapinis, nulli hominum parcens, nec viduis, nec pupillis, nec ecclesiis, nec ecclesiarum rebus, nec sacerdotibus, nec monasteriis sanctimonialium; sed sponsus Christi violantes, ac Thuringiam in maximas miseras ponentes. ††† Multi tamen de his flagitiosis hominibus occisi sunt. Deinde cum regis exercitus vixtuali- bus deficeret & Rex sentiens exercitus sui detrimentum, se ad ciuitatem Mulhusen recepit. Et quia quamplures de exercitu violentius in ciuitate agerent, ciues ad arma cucurrerunt, & inquietos seu cruentos satellites percusserunt & occiderunt, ita, vt rex vix caderet. Deinde rex ad terram Orientalem Misnensem se contulit, cepitque plures ciuitates & maximas exercuit crudelitates. Et sic bellum per quatuor annos fuit continuatum. ††††

* Hist. Landgr. Thur. c. LXIII. Anno Domini MCCLXV. Henricus marchio confellus senio, & habens tres principatus, diuisit se cum filiis suis hoc modo. Nam ipse Henricus pater reliquit terram Mysnensem, Theodoricus filius suus obtinuit terram Orientalem & marchionatum Landisberg. Albertus etiam filius suus terram Thuringie obtinuit. Fabricius Origg. Saxon. lib. VI. p. 586.

** Hist. Landgr. Thur. c. LXIV.

*** Hist. Landgr. Thur. c. LXV.

**** Hist. Landgr. Thur. c. LXXI. Cont. Lamberti ad a. 1281.

***** Hist. Landgr. Thur. c. LXXII. Anno Domini MCCLXXXII. obiit Theodoricus marchio de Landisberg & Orientalis, filius Henrici Marchionis Mysne senioris, relinquens filium, scilicet Fridericum nominatum Tuto, qui aliquibus temporibus transactis ligauit cum episcopis

D d d d g

Num.

Nuemburgensi & Merseburgensi, & mortuus est sine herede. Cui successit in principatu Tytzemannus patruus suus, filius Alberti Langravii Thuringie, frater Frederici. Male igitur Langius Chron. Critic. ad a. 1294. eo tempore sornit Albertus Langravius Boringia, potens & magnus, cuius uxor fuit Margareta, filia Frederici imperatoris, ex qua genuit duos filios Fredericum & Theodericum, qui & Tuzmannus a quibusdam dicitur. Habuit & fratrem Henricum, qui dominabatur in marchia Misnensi, & Lusatia provinciis. Is vicinus morti prædictos nepotes suos Fredericum & Theodericum ad se senire iussit, hisque multis proceribus & nobilibus assistentibus omnis Misna, Lusatia ac Libanotria imperium resignavit deique, cum heredem alium non haberet. Sicque princeps prius his ordinatis quiescit in pace. Quod pater eorum Albertus audiens, vehementer indignari cepit contra filios, seque fratris successorem esse allegans & eorum bonorum suorum heredem. Et nisi sponte cederent terris, eos bello & vi profigere minabatur. Verum, nec Alberti frater erat Henricus, nec iste sine heredibus fuit desinendus.

***** Hist. Landgr. Thur. c. LXXIII.

***** Hist. Landgr. Thur. c. LXXIV.

† Hist. Landgr. Thur. c. LXXV.

†† Hist. Landgr. Thur. c. LXXVI. & dissertatione superiori §. XXVII.

††† Quanta crudelitate Adolphi milites in Thuringia vñ fuerint, docet Fabricius Origg. Sax. lib. VI. p. 598. & præcipue versus antiqui quos idem adducit in Annalibus Misnensibus ad a. 1295.

*Mactavit cleros flentes, templique clientes,
Virgineum violans cutum, quod fuit æquum
Aras destraxit, plebs ergo plurima luit.
Traxit ab Ecclesiis mulieres, dans sceleralis,
Vestibus exutas, & misit currere nudas.*

†††† Hist. Austr. ad a. 1295. Adolphus Rex Romanorum Misniam cum exercitu intravit, ibique per totam hyemem commorans, terram Mysnensem potenter subiugavit. H. Stero ad a. 1293. H. Rebdorff sub initium: tertio anno regni sui manu armata idem Rex intravit Thuringiam & Misniam, vocatus a Marchione Misnensi, qui filium suum voluit exheredare indignatus eundem, & prædictas terras quasi totas sibi obtinuit, data pecunia eidem Marchioni pro eisdem. Hist. Landgr. Thur. c. LXXVIII. Langius Chr. Cit. p. 817. Sifridus Presbyter ad a. 1294. Rex Adolfus circa aduentum Domini terram Misnensem potenter ingressus est. Civitas Missina ei se tradidit, castella duodecim expugnavit, totam terram cum magna potentia devastavit. Idem ad a. 1295. Adolfus Rex Roman. circa Kalendas Augusti, cum exercitu magno terram Misnensium secundario subintravit. Albertus Argentinenfis p. 109. Rex Rom. infideliter agens, se non disposuit ad bellum, (cum Francis) sed a Marchione Misnensi, nepote olim Frederici Imp. ex filia, odio habente filium suum, eundem Marchionatum emit, & tempore breui possedit, exceptis quibusdam munitionibus: quia filius Marchionis, Fredericus nomine, ciello Principe, occupavit eundem. Princeps autem Misniam potenter ingressus, crudelia multa peregit. Verum enim castrum vincens, CL. qui Domino suo castrum manu tenuerunt, decollavit. Chron. Elwangenfe ad a. 1294. idem Rex (Adolfus) Misnam profectus, Marchionem ditioni sua subegit. H. Stero vero ad a. 1293. Adolphus vero Romanorum Rex terras Thuringie & Misnenses rebellantes sibi intravit, & duobus annis manens ibidem expugnavit easdem & nepotes olim Frederici Imperatoris persequutores Ecclesia, qui easdem terras occupaverant eiecit penitus ab eisdem. Trithemio tamen haur adfentimur, qui in Chr. Hirsaugiensis ad a. 1292. dicit: Idem Rex Adolphus totum Principatum Misnensem pro magna

pecuniarum summa coëmens incorporauit Imperio, quem cum filiorum suorum alicui dare potuisset, quemadmodum Rudolphus fecerat cum Ducatu Austriæ, nequaquam voluit, sed cum Imperio cum-
 bis regni sui diutius reseruauit. Ipsæ enim rerum circumstantiæ satis docent, Adolphum hoc ipso suæ prospicere voluisse familiæ. Neque vera sunt, quæ ad a. 1293. dicit: eodem quoque anno Rex Adolphus contrahitis vndique copiis ingentem contra Misnenses duxit exercitum, quorum Princeps, quem Marchionem vocabant, Romano diu rebellis Imperio extiterat. Rex vero Adolphus Marchionatum ipsum potenter ingressus, Marchionem superauit, & procul extra patriam prostravit. Magnam deinde auri summam ex pæ consideratione legitimis donauit heredibus, comparatumque pecunia simul & armis principatum illum Romano imperio totaliter subiecit & ipsum pacifice possidit deinceps, quamdiu regnum obtinuit.

§. V.

Inter hæc, Principes ad expeditionem contra Gallos hortatur, quorum etiam nonnulli iter dirigunt versus Vefontionem, ad repetendum Regnum Arelatense, siue Prouinciæ Comitatum aliasque, quas dicebant Imperii esse Prouincias. * Accedebat discordia inter Philippum Pulcrum Francorum Regem, atque Eduardum, Regem Angliæ, idque vel ex veteri emulatione, vel orta Anglos inter atque Normannos in finibus Nauarræ contentione, Gallis omnem Gasconiam, quæ Anglorum erat, occupantibus. ** Rex autem Angliæ cupiens adgredi Franciam, percusso a. 1296. cum Adolpho foedere, *** triginta millia marcarum **** pro auxilio ipsi præstando, destinauit, inter Principes etiam Germaniæ distribuenda. ***** Hanc pecuniam ad emendam Thuringiam impendit Adolphus. ***** Ipsi Burgundi quoque Adolphum contra Gallos inuitabant. ***** Albertus Austriacus vero Galli partes sequebatur. † Interim occupata terra Misnensi, iter suum a. 1297. versus Alsatiæm dirigebat, seque contra Regem Franciæ præparabat, immo cum equis bis mille phaleratis in auxilium veniebat Regi Anglorum. †† Sed audiens, quod Germaniæ quidam Principes contra ipsum machinarentur, reuersus paullo post in Misniam. Papa etiam Adolphum cum Francis in concordiam reducere conabatur. †††

* H. Stero ad a. 1294. eodem anno orta est discordia inter Regem Franciæ ex vna parte, & Edwardum Regem Angliæ ex altera & Adolphus Romanorum Rex plus fauens Regi Angliæ, repetiit a Rege Franciæ regnum Arelatense & quasdam alias terras & prouincias, quas dicebat esse Imperii. Insuper & spîneam coronam Domini, quas nisi redderet, eas quod in manu forti vellet requirere demandauit, & ob hoc multi Comites & nobiles, sicut Comes Flandriæ & de Bar, & alii se eidem Regi Franciæ opposuerunt, qui ei antea consueuerant adhaerere. Eadem fere habet Eberhardus ad a. 1294. Vid. etiam dissertatio superior §. XXV. Accedebat, quod Otto Burgundiæ Comes Palatinus a. 1294. se tanquam vassallum Gallis subiecisset, prout ex Bonifacii epistolis lib. II. ep. XCVIII. demonstrauit Le. Daniel sub Philippo Pulcro p. 291. Nic. Vignierius Chron. Burgund. ad a. 1294. 1295.

** Singularem quidem causam habet Chron. Colmar. p. II, p. 54. dicens: rex Franciæ filium

filiam suam filio Regis Angliæ desponsauit, & ei pecuniam multam & ciuitatem maritimam magnam atque bonam, cum adiuuentibus sibi dedit, quod eam filio Regis matrimonio copulauit. Cum iuuenis inuenculum per tempus aliquod habuisset, inuencula viam carnis ingrederetur, liberi post matrem breuiter sequebantur & pater heres efficitur parvulorum. Cuius vero Ciuitatis quam Rex Franciæ filio Regis Angliæ cum filio tradiderit, agere tulerunt esse sub Anglis. Rogauerunt igitur Regem Franciæ, ut dominium ciuitatis supra memoratæ, quantocius per euersionem ad se redire faceret, quia vellet ei in solutione pecunie pro posse suo uoluntarie subuenire. Audiens hæc Rex Franciæ, Regi Angliæ mandauit, ut ciuitatem memoratam, pro qua dare sibi uellet pecuniam competentem, sibi redderet. Gausus Rex Angliæ dedit Regi Franciæ ciuitatem, sub certa pecunia quantitate. Rex Franciæ cum ciuitatem traxisset in propriam potestatem, Regi Angliæ promissa salute recusauit. De hoc Angliæ Rex indignatus, Regem Franciæ annis pluribus insequauit. Verum falsa hæc esse, patet ex eo, quod Eduardus II. Eduardi I. filius filiam Philippi Pulcri demum post mortem patris a. 1397. duxerit, prout ex Thoma Walsingham. *Hist. Angl.* p. 95: patet. Hæc, quam adduximus, causa, patet ex eodem Walsingham p. 67, Matthæi Westmonasteriensis Floribus Historiæ Anglicanæ, P. Daniel Histoire de France p. 286. Roo, Guaguino *Hist. Gall.* lib. VII. p. 119.

*** Chron. Colmar. p. alt. p. 54. audiens Rex Angliæ quod Rex Franciæ Regnum Arelatense Regi Romanorum subtraxisset, atque filia tradidisset, mandauit Regi Romanorum Adolpho, quod si uellet eum iuuare, quo ciuitatem, quam sibi Rex Franciæ subtraxerat, recuperaret, cum propria persona, cum hominibus, cum pecunia fideliter adiuuaret.

**** Chron. Colmar. p. alt. p. 55. tunc Rex Angliæ misit Regi Romanorum XXX. millia marcarum (ut uelut sit uidet), ut hominibus armatis necessaria ministraret. Ad hæc sunt hæc anno Domini MCCXCVI. Ann. Colmar. ad a. 1297. Rex Angliæ misit præcedenti anno Regi Romanorum triginta millia marcarum, ut ei armatos viros ad rerum suarum mitteret defensores. Hinc, dum isti ad fidem certam prouocent, minime adsentimur Alberto Argentinensi p. 109 & Mutio lib. XX. p. 202. qui centum millia marcarum faciunt.

***** Mutius c. l. abrogationis causa fuit, quod a rege Angliæ acceperat centum millia marcarum argenti, ut auxilium ferret illi contra Gallos. Huius summe partem debuisset in conscribendum exercitum impendere, partem etiam inter Principes Germaniæ diuidere. Sed sibi fere totam seruauerat, nihil Principibus dederat, milites paucos sine stipendio miserat in Flandriam, spem magnam præda fecit militibus, quam essent inuenturi in Flandria. Atque hac via destituit & prodidit, si quis recte existimet, r. m. regem Angliæ, & defraudauit Principes Germanos: quam illa pecunia usus sit in Misnensi ducatu emendo, quem ut sic dicam incorporauit imperio, quod illi excusationi. Trithemius Cbr. *Hist.* ad a. 1294.

*** Albertus Argent. p. 109. Rex autem Angliæ propter antiquam Dominiourum guerram, cupiens in Francum, centum millia marcarum argenti pro auxilio sibi promisso, sed non præstito, Adolpho Principi destinauit: qui Rex Rom. infideliter agens, se non disposuit ad bellum, sed a Marchione Missenensi, nepote olim Friderici Imp. ex filia, odio habente filium suum eundem Marchionatum emisit, & tempore breui possedit, exceptis quibusdam munitionibus.

***** Ann. Colmar. ad a. 1297. ad Regem Romanorum Burgundi uenientes, suppliciter deprecantes, quatenus a Rege Franciæ defenderet, quia eos pro Regno Arelatensi sapinus insequeret. Rex vero promissis, se ante festum Maria Magdalene venturum & eos pro viribus defensurum.

† Albertus Argent. p. 110. intenterat autem Princeps (Adolphus) facere brigam Drui Austriæ: propter quod multi Austriaci superbiebant contra Ducem. Dixerat enim Dux; Si Dominus Romanorum Rex stipendiarius est Anglici factus, & ego minore dedecore stipendiarius ero Franci.

†† Ann. Colmar. ad a. 1296. Romanorum Rex Adolphus expugnata terra Dominorum Missiensium, iter suum versus Alsatiam dirigebat, seque preparabat ad eundem contra Regem Francie, ut cum de rebus propriis extirparet. ad a. 1297. Rex Romanorum venit in adiutorium Regi Anglia cum equis bis mille phaleratis.

††† Chron. Colmar. p. alt. p. 55. Rex Romanorum cum de Alsatia pervenisset ad terram inferiorem, congregavit exercitum, & cum Rege Anglia terram Regis Francie pro viribus demoliretur. Audiens hac Papa, compassus hominibus, simens eorum occisionem, misit duos Legatos & Magistrum ordinis fratrum predicatorum, & magistrum ordinum Minorum, ad Reges supra memoratos, & inter eos ad tempus facerent pacem, vel simpliciter concordarent. Cardinales cum duobus Magistris Ordinum litteris Regum quibusdam nobilibus commiserunt, ut ipsi infra annum compositionem amicabilem invenirent, quam Papa postea confirmavit.

§. VI.

Post hæc, anno 1297. Moguntinus Archiepiscopus Gerhardus Wenceslaus II. Rex Bohemæ, Albertus, Dux Austriæ; duo Marchiones de Brandenburg, & Dux Saxonie, congregati in die Pentecostes, quo idem Rex Bohemæ per Dominum Moguntium coronabatur, Pragæ condixerunt diem, in quo apud Egram convenire deberet, ut contra prædictum Romanorum Regem, conspiracyonem suam perficerent. Sed per potentiam ipsius Regis impediti, in loco condito non poterant convenire, sed, apud quoddam oppidum Bohemæ, nomine Chadan, conuenerunt prædicti focii Archiepiscopi Moguntini, qui per militiam Regis obsessus est in quodam castro, a suo itinere retardatus, & ob hoc, eorundem Principum, qui se dicebant alium Regem velle eligere, machinatio in irritum fuit versa.*

* Hæc verbis H. Steronis ad a. 1297. scribimus. Ad stipulatur H. Rebdorff ad a. 1297. Roo lib. II. p. 58. Sifridus ad a. 1296. p. 701. De solenni coronatione Wenceslai saltim agit Historia Australis plenior ad a. 1297.

§. VII.

Dum autem Adolphus ad Electorum voluntatem regnum regere nollet, * missis nunciis ad Albertum, Austriæ Ducem, ipsum ad regnum acceptandum inuitarunt, & facto a. 1281. Viennæ illustri conuentu Regis Vngariæ, Bohemæ & multorum Principum atque Episcoporum Germanie, conspiracyonem contra Adolphum inierunt. ** Postquam igitur Papa aduisset, Curiam Francofurti in festo Philippi & Iacobi pro regni negotiis diuersis edixerunt, & Regem Adolphum, atque Albertum Ducem ad eandem euocarunt. Et licet Adolphus contradiceret, Moguntia tamen, pronuntiata coram Populo in Adolphum depositionis sententia, in vigilia B. Iohannis Albertum Austriacum elegerunt. ***

* Chron. Colmar. p. alt. p. 56. quidam ex Principibus Electorum Regis, scil. Archiepiscopus Moguntinus, Dux Saxonie, & Dux de Brandenburg, videntes, quod Adolphus, Rex Roma-

EECC

PTATUM

morum, nollet Regnum secundum eorum regere voluntatem, taliter sibi mutuo loquebantur. Clarior adhuc M. Chron. Belg. p. 271. cum vera negligentius se ad principes, qui cum in culmen tanti honoris exuerant, gereret, consilia eorum postponens, & militaris orationis homines eis proponens, in odium eorum incurrit. Vnde Gerardus Moguntinus, & ceteri Nobiles superiorum partium, indignatione commoti, illustrem Ducem Austria nomine Albertum, filium quondam Regis Rudolphi euocauerunt, ut regnum obtineret.

*** Hist. Austr. ad a. 1298. cum autem Rex Adolphus Ducem Albertum vellet circumuenire, terris suis priuare sine causa, ecce per Principes predictos, qui ad Ducem usque Curiam venerunt facta est valida conspiratio aduersus Regem Adolphum, quorum consilio & auxilio predictus Dux Albertus vocatus ab Archiepiscopo Moguntinensi Domino Siehardo (leg. Gerardo) in capite ieiunii cum paucis Australibus, & fere trecentis Ungaris proficiscitur, per Lauenariam conditionaliter & pacifice; per Sueniam autem bellando malis gratiis Regis Adolphi Argentinam usque peruenit, ubi ab Episcopo eiusdem loci & a multis nobilibus gloriose est receptus. Chr. Austr. ad a. 1298.

*** Chron. Colmar. p. alt. p. 57. principes his vasis literis Papa conuenerunt, & colloquium seu Curiam in sesto sanctorum Philippi & Iacobi pro regni negotiis edixerunt, & Regem Adolphum, & Ducem specialiter vocauerunt. Audiens hac Adolphus Rex, nuntios misit ad Curiam, ut literas Ducis Austria seu Principum electorum Regis irritas facerent aut deleuerent. Cum nuntii Regis ad Curiam peruenissent, & Papa Regis negotiare uelasset, taliter respondit: neque Dux Austria neque Principes ad petitiones quas porrexerunt a me literas poterant impetrare. Si autem literas aliquas obtinuerunt, hoc per me non fecerunt: quia hoc die me penitus ignorare, & verbis meis credatis, dicatisque secure Regi, ut veniat ad me, & ipsum in Casarem consecrabo. Auditis his, nuntii Regis ad propria redierunt. Idem Chronicon p. 58. vigilia natiuitatis Iohannis Baptiste, cycli Lunaris VII. tres Electores regis Romanorum Moguntinus, Brandenburgensis & Saxo, Moguntia conuenerunt, campanas compulsaerunt, populum conuocauerunt, quadam que fecerunt, quadam facienda fideliter retulerunt. Ascenderunt igitur in Ecclesiam, fauces suasuentes ad altare, manus suas eleuauerunt, per Deum viuientem iurauerunt: quod cum ante sex annos regnum Rege caruerit Romanorum, nos Electores tres, ex parte nostra & ex parte reliquorum Electorum, qui in nos eligendi vota sua transtulerunt, iure ac canonice Adolphum de Nassore, tunc non cognoscentes meliorem, in Regem elegimus Romanorum. Post electionem suam Adolphus Rex sapienter se tenuit, Electoribus atque prudentibus acquieuit. Post breue tempus Sapientum consilia sprenit, iuuenum consiliis acquibuit, & regenda minime terminauit. Diuitias per se non habuit, nec amicos, qui eum vellet fideliter iuare. Electores videntes hos defectus regis, & plus quam viginti alios, Papa significauerunt, rogantes, quatenus ipsum nobis dare auctoritatem absolendi, & alium confirmandi vellet. (Id obtinuerunt) ut a pluribus dicebatur: nuntii vero Adolphi Regis dixerunt, quod his Papa simpliciter contradixerit. Auctoritate igitur nobis commissa Adolphum Regem insufficientem inuenientes, absolimus eum a regiminis dignitate, & Dominum Albertum Ducem Austria, in Dominum & Regem eligimus Romanorum, & potestate nobis tradita similiter confirmamus, & Te Deum laudamus sollemniter cantauerunt. Cumque Dux praesens non adesset, extra ciuitatem ad tabernacula perrexerunt, & ibi paruum pretiosum supra equum proiecerunt, Regemque desuper federa preceperunt: & Te Deum laudamus cum magna letitia cantauerunt. Hist. Austr. H. Rebdorff H. Stero. Chr. Austr. ad a. 1298. Albertus Argent. p. 110. M. Chr. Belg. p. 271. Murus lib. XXV. p. 202. Naclerus fol. II. Gen. XLIII. p. 979. 980. Leu. a Northof Chr. Marc. tom. I. p. 34. Gerh. a Reo lib. II. p. 59. 60.

§. VIII.

Quod si igitur depositionis causas consideremus, tales proferebantur,

tur, quod Imperio esset inutilis, idemque non curaret, ecclesias vastasset, virgines stuprasset, ab Anglorum Rege stipendia accepisset, Rempublicam dissipasset magis quam auxisset. * Procuratores in Rheni partibus dederit iniustos atque crudeles, ** Thuringiam Misniamque tentasset. *** Ast, Imp. imputandum minime quoque erat, quod milites ipsius, vel Procuratores perpetraverant. Nec contumeliosum videbatur; quod se in auxiliis Anglorum Regi futurum promississet, accepta ad legendos alendosque milites pecunia, maxime cum illam ad emendam, atque Imperio vindicandam Thuringiam impendisset. Ast, hoc Electoribus minus placere videbatur, quod acceptam ab Anglis pecuniam non inter eosdem distribuisset. **** Graue etiam ferebat Moguntinus, Saxo & Brandenburgicus, Electores, quod nollet ad ipsorum voluntatem regere Imperium, ***** his potissimum Alberto, adfina suo fauentibus. Hinc nec causas depositioni sufficientes, subfuisse putamus; nec modum, dum de officio ante non admonitus Adolphus. *****

* Siffrius Presbyter p. 701. in eadem solennitate (coronationis Wenceslai II. Pragæ facta) Principes Electores, una cum Archiepiscopo Moguntino, Rege Bohemia, decreverunt destituere Regem Romanorum, Adolphum, plures articulos contra ipsum producentes; primus fuit: quia Ecclesias vastasset; secundus: quia virgines stuprasset; tertius: quia accepisset stipendia belli, ab inferiore Sax, scilicet Rege Angliæ, quod Augusto non decet; quartus: quia Rempublicam non auxisset, sed magis dissipasset, & ob hoc Augustus de cætero vocari non deberet. His, aliisque de causis, eodem anno, eidem Adolpho Imperium abiudicantes, Ducem Austria, Albertum, ipsum Regem Romanorum & Augustum nuncupant. Gerh. a Roo lib. II. p. 57. Patent etiam istæ ex loco Alberti Argentinensis supra allegato. Plenius easdem recenset Trithemius Chr. Hirsau. ad a. 1298. causæ, propter quas a regno fuit depositus, ista fuere potiores. Primam depositionis eius causam Principes eo in tempore assignabant, quod Imperio esset non solum inutilis, sed etiam infidelis, propterea quod Imperii coronam sperneret, & Italiam, Lombardiam, & alias nationes suis Provinciis Imperii non curaret, sed Regnum manuum & infirmum per suam negligentiam reddeatur. Idem pacem & concordiam in regno turbaret, quam maxime fouere debuisset, dissensiones ubique lites atque discordias, & quod eius instinctu bella seuerent ubique in Regno per circuitum, per quod. perisset iam publica fides atque iustitia, ipso bonos deprimente violentè. Tertiam vero assignauere causam, quod regnum nimis extenuauit diuitis & expensis inutilibus, & propter suam auaritiâ populum in consuetis & importabilibus exactionibus grauaret, omnesque vires & neruos Imperii, nutriendo lites, non in externos, male consumeret. Quartam assumpserunt causam, quod Principes regni per superbiam suam contemneret, nobiles sperneret, Clerum despiceret, omnia Regni negotia, & maxima ardua, non iuxta consilia Principum, sed secundum propriis capitis iudicium omnia disponderet, contemptoque Principum consilio, vilius consultationes hominum. Quintam depositionis causa fuit non vltima, de qua iam supra fecimus mentionem, quod videlicet pecuniam ab Ednardo Rege Anglorum accepit, magnum promisit auxilium atque iurauit, sed fidem non seruauit, pecuniam tamen retinuit. Sextam adduxere causam, quod latrociniis impleisset Regnum, permitteretque prædones spoliare viatores & opprimere pauperes eorumque castella & latibula, qua Rudolphus Rex destruxerat, eius vel consensu, vel dissimula-

mulatio in perniciem reipublice iam et plurimum essent restituta; & quotidie male florent graviora. His causis & quibusdam aliis quas brevitatis intem pertransimus, Adolphus Rex per Gerardum Archiepiscopum Moguntinum, & alios Principes, qui ad hoc convocati apud Moguntiam convenierant, a regno per sententiam deponitur.

** Vide supra §. III.

*** Vide supra §. IV.

**** Hanc rationem etiam supra ex Mutio lib. XXII. p. 202. vidimus.

***** Pater hoc ex sententia exauctorationis ipsa, supra iamdum ex Alberto Argentinensi adlegata, quod Sapientum consilia spreueris & inuicem consiliis adquirentis & dictis §. VII.

***** Legitime quidem ipsum depositum dicit Adlzreiterus Ann. Boic. p. I. lib. XXV. c. XVI. At, aliud tradit Trithemius ad a. 1298. scribens: *fuere qui scriberent, Adolphum Regem non iure, sed contra ius-aquitatis a Regno depositum abrogatum & desertum: omnesque articulos praescriptos in eum falso & malitiose compositos, cum Princeps esset optimus, Regno vtilis. Vnde ferant, Gerhardum Archiepiscopum Moguntinum omnium malorum in eum extitisse causam propter inuidiam: quippe qui ceteros in emulationem contra Dominum suum Regem multis aliis modis contumaciter. Certius ipsam pro iniusta vendidit Boeclerus Notitia Imperii lib. IV. c. I. Gundlingius Observ. select. lib. I. obs. IV. & singulari dissertatione Io. Georgius Scherzinius Argentorati 1711. Idem dicimus in Synt. Iur. Publici diff. XIII. §. XII.*

§. IX.

At, multae Germaniae Civitates Regi Adolfo fidem ad ipsius obitum usque tenuerunt.* Sic partiibus ipsius adhuc fauebat Boëmundus Treuirensis Praeful, & Rudolphus, Comes Palatinus, gener ipsius.** Ludouicus Dux Bauariae, & pleraque Civitates Rhenenses.† Horum auxiliis arma contra Albertum mouebat Adolphus, castra etiam in Brisgavia castris opponebantur.*** Tandem commissum est 2. Iulii in die Processi & Martiniani, iuxta Wormatiam inter pagum Gellheim & Monasterium Rosenthal acre proelium, in quo ab Alberto primum vulneratus,**** occubuit Adolphus. Corpus ipsius in vicinum monasterium Rosenthal fuit delatum, ibidemque sepulcrum.***** Henricus Lintzeburgicus vero huius & Alberti Corpus, Spira in sepulcris regis sepeliuit.*****

* Chron. Colmar. p. alt. p. 59. Civitatum Cives hunc Regem (Albertum) deriserunt, & ei nullatenus parere voluerunt, eique vendere necessaria renuerunt: Regem Adolphum pro Rege tenuerunt, & ei necessaria praeberunt, fidemque ad ipsius obitum usque tenuerunt. Post mortem Adolphi Regis, civitates Albertum, Ducem Austriae electum Regem a Principibus, subito pro suo Domino, receperunt, & in omnibus paruerunt.

** Alb. Arg. p. 110. fuerant autem quatuor Duces Bauariae fratruales, Rudolphus & Ludouicus fratres, superiores. Stephanus & Otto inferioris Bauariae Duces. Verum autem Ottone in auxilium Regis, Albertus strenuissimus Comes de Hohenberg in Suevia ei obsequium ponens, ab eo est in conspectu occisus. Trithemius Chron. Hirsaug. ad a. 1298. de Adolpho dicit: habebat autem in sua parte generum suum, videlicet Rudolphum Comitem Palatinum Rheni de Heideberg: Ludouicum quoque Ducem Bauariae, Cives etiam Wormatienses, Spirenses, Fran-

ka-

lofortenses, Geilenbusenses, Oppenheimenses, Provinciales Hassæ Comitum, Comitum quoque de Hemberg, & plures alios Comites, Barones, Nobiles, Cives, Oppidanosque, quorum auxilio, & omnes aduocati convenissent in tempore, adversarios forte vicissit.

† H. Stero ad a. 1298. qui Rex (Adolphus) illustrium Principum Dominorum Ottonis pradii & Rudolphi Comitis Palatini Ducum Bavaria, & quarundam civitatum Imperii, & puta Spira, VVormatia, auxilium iuvabatur. Trithemius Chron. Hirsau. ad a. 1298. Lehmann lib. V. c. CXXIII.

*** Ann. Colmar. ad a. 1298. Dux Austria venit in Brisgandiam prope Kenzingen, ante festum S. Georgii cum Ungarorum Cumanorumque multitudine, volens ad electionem Regis Rom. pervenire, & se deponere, pro viribus laborare. Intelligens hoc Adolphus Rex Romanorum cum multo meliore atque maiore militia, cum multitudine copiosa hominum, ipsum velociter impediit. Sed cum Rex Adolphus ad exercitum Ducis, propter aquam venire non potuisset, castellum Kenzingen, a Domino de Vfenbere ad tempus pretio comparavit, & ad exercitum Ducis posset quando vellet feliciter pervenire. Tamen autem Dux impetum Regis, suis hac pedibus referebat: hac nocte me Rinaviam precedebis, ego autem ad vos eras veniam festinanter. Sequenti die, circa tertiam, castrum propria succendit, & suos pedes sequebatur.

**** Hist. Australis ad a. 1298. Archiepiscopus Moguntinensis Regem Adolphum, per sententiam iustam & condignam, Moguntia faciam, execrat & condemnat, & in Vigilia B. Iohannis Baptista, facta electione, Albertus Dux Austria, in Regem Romanorum est electus, ad quem tunc Episcopi, & alij multi Nobiles, confluerunt, Comites & Potentes, cum quibus Albertus electus profectus est, ad quandam civitatem, dictam Alex, quam expugnat & succendit; deinde inter Canobiam Munster, & Rosenthal, castra metatus est; illic ipsum depositus Rex, Adolphus, cum duobus Ducibus Bavaria, Otton & Rudolph, & aliis multis Principibus & Comitibus, insequitur vehementer; Electus vero Albertus, expeditus ad pugnam, & in die SS. Proceß & Martiniani, inter ipsos bellum est commissum; Victorque vero comparuit in armis sub vexillo Regis Romanorum; sed sub vexillo Australi, Albertus electus vicloriam obtinuit, & sic, ubi Adolphus depositus occiditur. Et paulo post: cuius filius, cum multis Nobilibus, captivatur, & quam plurimis occidit. Otto vero, Dux Bavaria, & Rudolphus, Comes Palatinus, Gener Adolphi, fugam inierunt. Ann. Colmar. ad a. 1298. Gesta Balduini lib. I. c. I. Anno dominica incarnationis millesimo, ducentesimo nonagesimo octavo, in die beatorum Proceß & Martiniani martyrum, prope monasterium Monstereyse ordinis Præmonsteriensis, Albertus Dux Austria Adolphum de Nassawa Romanorum Regem saeviter occidit, congressione praeliali, seseque in regno intronavit quod firmiter credidit gladio obtinuisse triumphali. Veruntamen procuravit ab electoribus se in Romanorum Regem electionis iure sublimari & Aquilegni sollemniter coronari. H. Stero ad a. 1298. & eidem Duci Austria post multos circuitos hinc inde habitos in loco qui dicitur Hasenpöbel cum propria festinatione occurrit. Eberhardus ad a. 1298. in loco qui dicitur Geg. Chron. Hilwangen ad a. 1298. in die Proceß & Martiniani martyrum, Adolphus Rom. Rex occisus est in bello iuxta VVormatiam in campo dicti Burgentrich, a Ioanne Duce filio quondam Rudolphi Rom. Regis. Locum vero hoc modo definit Trithemius Chr. Hirs. ad a. 1298. Campus erat magnus tand. procul ab Oppenheim inter villam, qua vocatur Geilenheim & Canobium quoddam Canobialium Rosenthal, id est, vallum vosarum adpellatum: in quo Dux Albertus Regem Adolphum statim expellere ad pugnam. H. Rehdorff Annales ad a. 1298. Dux Otto transiens inde venit ad Rhenum, inde Rex (Adolphus) nimis precipitans, ac praefatus Albertus, Dux Austria, congregato utrinque exercitu in diocesi VVormatiensi prope villam Giselhaim bellum ini-

erunt, in quodam Rex Adolphus, nondum benedictionem Imperialem adeptus, occisus est, & in Spira sepultus, unde versus:

Anno millesimo, ducentesimo nonagesimo
octavo, Sancti Processi & Martiniani
Rex fuit Adolphus, pro Regni sede necatus.

Albertus Argent. p. 110. Cum Dux Austria Veniens de Suevia cum exercitu, iuxta oppidum Kuntzingen castra metaret, Rex in Rubico eundem locum accessit. Cumque propter flumen Eltzam exercitus semutuo invadere non possent, oppidumque Regi aperiretur. Dux cum hostili exercitu Suevorum & Rhenensium equitum descendens, Moguntiam venit, ibique a quibusdam Principibus quasi congregatis, regemque tanquam inutilem Reipublice & Imperii destructorem destituentibus, in Romanorum Regem est electus. Cumque Regi Adolfo postea descendenti, abesse nimiam multitudinem populi assistentis sentiret; se doluit descendisse, & ascendens iuxta montem Dornsparg, prope Vornatiam, expellauit. Rex autem seruens, motuensque Australem aufugere, non expectato peditum exercitu suo, cum equitibus suis celeriter sequebatur. Argutus autem a suis, dicentibus, aciem equitum esse minus sortem, noluit assentire. Assiciens autem exercitum Ducis, quem credidit non mansurum, dixit: Veram dixisti, nostrum exercitum nimis breuem esse. Illis vero dicentibus, modo neglectum esse, inierunt consilium. Erat enim Rex animosus valde. Australes autem habito consilio, exercitum suum declinauerunt, ut acies Regis obuiam haberet Solem. Iphisque aggredientibus, mutisque hinc inde occisis & prae calore extinctis, inter quos Otto Dominus de Ochsenstein vexillifer Alberti, & Ludouicus Monachi, Pater Valentis Petri custodie Lutembacensis cum aliis, caloribus sunt extincti. Rex ipsum Albertum aggrediens dixit: non euadetis, sed hic Imperium dimittetis. Ille vero dicens, hoc est in potestate Dei, Regem iuxta oculos vulneravit gladio. Prostratus autem Rex in terram per Comites Syluestres & alios, quos laeserat, per quendam armigerum descendente de equo lenata Regi galea, modico in collo vulnere est occisus. Quod videns Dux, nullum amplius occidi, sed capi precepit. Sicque Adolphus, cum octo annis regnasset, nolens expectare suos, Aulitica furia est occisus & in monasterio Frowensfeld, ad quod praesente Alberto venerunt, est sepultus, de quo scripti sunt versus:

Anno millesimo, trecentis his minus annis
in Iulii mense Rex Adolphus ruit ense
per manus Australes, Processi & Martiniani.

Visto autem Regis exercitu, cum Rex per gationes spoliatus, omnino nudus iaceret, Moguntinus scilicet Gerhardus de Eppenstein occisi consanguineus, & machinator facti, videns Regem, sic ait, dicens: Cor validissimum periisse. Dux autem timens eundem G. Moguntinum variata promissa sua, dixit ei: a me non recedatis, meo negotio non perfecto. Gerh. a Roo lib. II. p. 60. Chron. Colmar. p. 15. p. 59. 60, Gob. Persona et. VI. c. LXVI. M. Chr. Belg. p. 271. 278. Mutius lib. XXII. p. 206. Lehmannus lib. V. c. CXVIII. mentionem facit statuae, in loco, ubi Imperator perit, erectae, cum hac inscriptione: Adolphus a Nassau, Romanorum Rex, interfectus ad Gellinheim. Addit Freherus Orig. Palat. lib. II. p. 62. in isto loco praelii murum quadratum reperiri, cum imagine crucifixi & dicta Inscriptione.

**** Hist. Aust. ad a. 1298. Adolphus vero in Canobio Rosenthal fuit sepultus. II. Stero & Eberhardus ad a. 1298. Rege sepulto apud Monasterium Rosenthal. Lehmannus lib. V. c. CXVIII. Hoc autem loco praelii vicinum fuisse, patet ex Historia Australi c. I. in quo di-

citur,

citur, Albertum inter Carnobia, Müntreis & Rosenthal castra fuisse metatum. Albertus Argent. vero p. 110. Monasterium Frowenfeld nominat.

***** Albertus Argent. p. 115. *delato autem corpore Alberti Regis nauigio Spiram: Rex obuiam pergens summi ad Rhenum, Reginam Vngaria, occisi filiam, sub brachiis in ciuium aduexit, sed omnino voluit corpus Adolphi Regis intibi similiter sepeliri. Quo allato vno die sic Albertum & Adolphum Rom. Reges occisos: Henricus Rex Spira in sepulchris regis sepeluit, Alberto in vxoris olim Friderici Imp. Adolpho vero in eiusdem filia sepulchris, sepulto. Addit Gerh. a Roa lib. II. p. 71. ita quibus inter se viuis conuenire non poterat, alma tellus commune omnium sepulchrum materno sinu mortuos complexa est, & ita coniunxit, ut vix palmo inter se distent. Tale autem ipsi epitaphium statuit Matthias, Spirensis Episcopus apud Lehmannum lib. VII c. XI. Adolphus de genere Comitum de Nassaxe, Romanorum Rex, tempore Friderici de Bollandia Episcopi Spirensis, in hoc choro Regum sepultus, obijt anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo octauo, sexto Nonas Iulij. Et occisus per Albertum Ducem Austria, successorem in regno.*

§. X.

Inter ciuilia ipsius negotia est referendum. quod sub initium statim regiminis in Comitibus Colonienfibus pacem publicam a Rudolpho Imp. constitutam confirmauerit. * Anno 1293. Eslingæ Comititia celebrauit, vt in Sueuia pacem firmaret, cui etiam omnes Sueuiæ Proceres interfuerunt, excepto Eberhardo Würtembergico. ** In Curia Noribergensi eiusdem anni constitutionem publicauit de insulis in Rheno natis & diuersis aliis capitibus, ***

* Prout adseruit Lehmannus lib. V. c. CXIX.

** Trithemius Chr. Hirsaug. ad a. 1293. anno item pranotato Rex Adolphus in oppido imperiali Eslingen apud Sueuos conuentum Principum habuit: ad quem omnes Sueuia Comites, Barones, ac nobiles conuocauit, qui mandatum Regalibus obtemperantes ire curabant, solus Comes Eberhardus de Würtemberg senire contempsit.

*** Extrat ista constitutio apud Goldastum *Constit. Imp. Tomo 6no p. 215.* Eandem Marqu. Freherus Commentario illustrauit, qui etiam reperitur in representatione Reipublicæ Germanicæ.

§. XI.

Vxorem habuit Imaginam, Gerlaci, Limburgenfis Dynastæ filiam, quæ ipsi a 1289. fuit collocata. Ex hac varii ipsi tribuuntur liberi. Inter filios equidem Henricus iuuenis extinctus, Rupertus, qui Gutam duxit Wenceslai filiam, in proelio prope Wormatiam a Moguntino captus; Gerlacus, qui patri successit in Nassouæ Comitatu, Waltrabus & Adolphus. Filiz erant Adelheidis, Vestalis in monasterio S. Claræ Moguntia, Imagina, quæ innupta mansit, * & Mechtildis Rudolpho Palatino Electorali nupta. **

* Hac

* Hac ratione Adolphi liberos recenset Textor *Nassauischer Chronic. c. VII. p. 77.* Filias autem ipsum statim post coronationem elocasse, docent nos Annales Colmarienses ad a. 1291. *Rex liberos matrimonio elocat.*

** Albertus Argent. p. 109. *Rex autem Metzam filiam suam Rudolpho Duci Bauaris Palatino in uxorem copulauit.* H. Stero ad a. 1295. *Rudolphus duxit in uxorem filiam Adolphi Regis, Meschildem de Nassow nomine.* H. Rehdorff Chron. Elwang. ad a. 1291.

§. XII.

Successit ipsi Albertus I, dictus Austriacus, Rudolphi Habsburgici primogenitus. Hic resignata electione per triduum, apud Francofurtum, in vigilia Laurentii ab omnibus Electoribus in Romanorum Regem secundario est electus, atque in die Bartholomæi a Wichboldo Colonienfium antistite Aquisgrani solenniter fuit coronatus, * ubi tantum fuit hominum multitudo, ut Albertus Saxonie dux opprimeretur. **

* Hist. Australis ad a. 1298. Alb. Argent. p. 110. H. Stero. H. Rehdorffus ad a. 1298.

** Gerh. a Roo lib. II. p. 61. Erat is Alberti I. Electoris nepos ex Rudolpho.

§. XIII.

Corporis habitum atque mores ipsius Trichemius * hoc modo describit, quod fuerit homo grossus, moribusque subrusticanus, monoculus, aspectu ferox, & pecuniarum nimis auidus. Quod tamen alii mitigare conantur, fortitudinis, industriæ, veritatis, animique excelsi, & a fauitia alieni, nec vindictæ nimis auidi laudem ipsi tribuentes, licet studium prolatandæ ditionis in eo potissimum reprehendatur, quo bella non semper necessaria suscepit, ** prout insequens testatur Historia.

* Chr. Hirsaug. ad a. 1299.

** Gerh. a Roo lib. II. p. 71. 72.

§. XIV.

Hic Alberto patre adhuc viuo varias gessit expeditiones. Anno 1289. defuncta Catharina, Rudolphi Cæsaris filia, Ottoni illustri Bauaro nupta, cum ea, quæ Ottoni dotis nomine erant tradita, prouincia, scilicet inter Danubium & Anasum non redderetur, nihilque pacati ab Henrico, Ottonis filio qui terras istas possidebat, responderetur, collecto milite, adiuncto sibi Salisburgensi præsule, in Bauariam mouit. Terræ ab vtraque parte deuastantur. Tandem impetratis induciis, integra res ad Ludouicum Palatinum reiiicitur. Fit tandem pax, & Henricus centum argenti marcas in belli sumus numerat. * Postquam a Rudolpho patre Austriæ Ducatum fuisset adeptus, multa de finibus cum Voga-

ris bella gessit. Anno 1287. scilicet Bosonium expugnauit. ** Inde contra Iohannem Vngariæ Comitem Austriam inuadentem a. 1289. egit, *** atque a. 1290. Vngariam cum exercitu denuo intrauit. **** Tandem vero mediantibus Episcopis & Comitibus terræ a. 1291. inter Andream Regem Vngariæ, & Albertum pax facta fuit, sub hac forma, vt ciuitates & castra quæ ad regnum pertinent Vngariæ, Regi restituerentur: quæ vero ad Comitatum pertinerent Ioannis Comitis confringerentur. ***** Insequenti anno Turegum frustra obsedit, Nellenburgum vero castrum expugnauit & fregit. *****

* Gerh. a Roo lib. I. p. 33. Adlzreiter p. I. lib. XXV. n. 7.

** Hist. Austr. plenior ad a. 1287. *Albertus Dux Austria collecto exercitu cum Stiriensibus & Australibus intrauit Vngariam, & obsedit Bosonium: cives autem cum communi consilio tradiderunt ei ciuitatem, castrum vero expugnauit, & posuit homines suos in eo.*

*** Hist. Austr. plenior ad a. 1289. Roo lib. I. p. 33.

**** Hist. Austr. plenior ad a. 1290. *circa natiuitatem Domini Dux Austria iterum collecto exercitu intrauit Vngariam, & castrum quod mons S. Viti dicitur, potenter expugnauit & obtinuit, prædæ magnam duxit & recessit.* Roo lib. II. p. 47.

***** Hæc proluxe refert Hist. Austr. plenior ad a. 1291.

***** Ann. Colmar. ad a. 1292. *Albertus, filius Regis Rudolphi, Dux Austria, Langrauius Alsatia, Comes de Kiburg obsedit Turegum potenter sex diebus: postea discessit, & obsedit. Castrum Nellenburg expugnauit & fregit.*

§. XV.

Anno 1289. exorta est inter ipsum & Archiepiscopum Salisburgensem controuersia, pro quodam castro quod prædictus Episcopus destruxerat. Hinc indignatione Dux commotus, collecto exercitu potenter contra Episcopum properauit, diuersa ipsius castra cepit. * Anno 1291. Ministeriales quidam Stiria potiores opposuerunt se, rebellauerunt, & conspirauerunt contra Albertum, vocato aduersus eum ipsius aduersario, Ottone, Duce Bauaria, cui etiam promiserant tradere terram illam, & recipere eum in Dominum. Qui collecto exercitu copioso, vna cum Saltzburgensi Archiepiscopo Stiriam intrauerunt, & multa mala fecerunt in terra. Quibus occurrens Albertus, manu valida, cum magnis laboribus per vias grauissimas niuium, quæ eadem hyeme superabundabant, vix cum suis transiens, excepto, quod plus quam DC. rustici exercitum præcedentes cum variis instrumentis per nives & loca deuia parabant ei viam. Qui cum venisset, expulit Ducem.

FFFF

Ba-

Bauariæ cum suo Episcopo & fautoribus. ** Tandem vero Stirienſes ſe ſubmiſerunt , atque cum Duce Bauariæ ac Archiepiſcopo Salisburgenſi habito Lincii conuentu a. 1293. pax fuit conclufa. ***

* Hiſt. Auſtr. ad a. 1289. H. Stero. Eberhardus ada. 1293.

** Hiſt. Auſtr. ad a. 1292.

*** Hiſt. Auſtr. ada. 1293. *Rex Vngaria , & Rex Bohemia , & Dux Auſtria , & Dux Bauaria , ac Archiepiſcopus Saltzpurgenſis , quia eorum quidam diu diſcordes fuerunt , de gratia Dei ad firmam concordiam reuerſi ſunt , & ganiſa eſt terra de pace inter Principes. Auencinus lib. VII. c. XL. n. 17. Gerh. a Roo lib. II. p. 55.*

§. XVI.

Circa hæc tempora , cum a. 1295. Viennæ in palatio ſuo pranderet Albertus , venenatum ei ferculum fraude, neſcio cuius, apponitur, quo deguſtato , maximo dolore corripitur. Medici vero ad violenta prope remedia tam præſenti vitæ periculo confugientes, omnem veneni vim, ſtatu corporis inuerſo , per os, & nares oculosque, & aures expulere, neque aliquid eiſmodi ſenſit impoſterum princeps, quam quod alterius oculi uſu caruerit , & facie ſubpallida fuerit. * Cum igitur per totam terram crederetur mortuus , Salisburgenſis Auſtriam inuaſit , & nouas ſalinas eſt demolitus. ** Aſt, recuperata valetudine , Auſtriis parum fidens Albertus , cum Sueuis ſuis quos præ cæteris amabat , Bauariam & terras Salisburgenſes inuaſit , pacem tamen paullo poſt firmauit. ****

* Hiſt. Auſtr. ad a. 1295. *Albertus Dux Auſtria & Stirie dolore oculorum nimium aquariis (forſan legendus agitato) imo vno oculo excacatus , tandem morbis aliis accedentibus in die S. Martini VVienna mortuus eſſe dicebatur, ſed per Dei gratiam precibus adiutus pauperum in breui reſtitutus eſt priſtina ſanitati. Roo lib. I. p. 56.*

** Hiſt. Auſtr. c. I.

*** Hiſt. Auſtr. c. I. *Alberto miniſteriales tam Auſtria quam Stirie reſiſtentes, contra eum in Stocharan , & in Crebenſo ſimul conuenerunt, ut niſi conſilio eorum annueret, & Suevos, quousque nimium dilexit, de terra eiceret, eum pro Domino habere nollent. Et paullo poſt: impingentes ei quod nihil daret eis niſi Sueuis ſuis, & quod omnes proventus terrarum ſuarum transmiſſeret ad Sueuiam, & inde compararet ſibi ciuitates & caſtra & poſſeſſiones diuerſas, & quod nobiles Dominas viduas & diuites relictas de terra , coniugio quandoque incorporaret Sueuis ſuis, quod nec caſtra nec clauſtra adificaret in terra, ſicut fecerant prædeceſſores ſui olim.*

**** Hiſt. Auſtr. ada. 1296. *Dux vero aſſumptis Sueuis ſuis, cum eis deſcendit Baſariam, eundem confirmare pacem inter ipſum & Ducem Bauaria, & Archiepiſcopum, & ſic Sueui receperunt de terra.*

§. XVI.

Primo statim regiminis anno, mense Augusto 1199. cum Philippo Pulcro, Gallorum Rege pacem fecit; societatemque inivit, potissimum, ut hoc ipso se contra Papam defenderet, qui Albertum, tanquam Adolphi interfectorem reprobabat, * cum quo etiam multæ Philippo intercedebant controuersia. ** Conditiones erant, ut Rudolphus Alberti primogenitus, duceret in uxorem Blancam, Philippi sororem cui eiusdemque hæredibus, Ducatum Austriæ & Stiria, nec non dominia Carniolæ, Marchiæ ac Portus Naonis traditurum se, promiserat, insuperque sponsæ eius Blanca, in dotalitium Alsatia Comitatum & terram Friburgensem. *** Hoc pacto d. V. Septembris 1199. inter Albertum & Philippum confœderatio fuit facta Argentorati, de mutua Imperii & Regni Franciæ defensione. **** Et dum ipsi Reges præsentés apud Vallum Coloris sive Vaucouleur Lotharingiæ castrum, prope Commercium ad Mosam situm, conuenirent, ***** utrumque pactum die VIII. Decembris 1199. denuo confirmarunt. ***** Eadem die novum pactum per vtriusque procuratores iuramento confirmatum, ut unus ex filiis Regis Franciæ duceret in matrimonium vnā ex filiabus Alberti Imperatoris. ***** In hoc conuentu demum Blanca Rudolpho fuit copulata. *****

* De quo infra dicemus, §. XX.

** De hoc Contr. Vecerius in Hist. Henrici VII. p. 64.

*** Extat promissio desuper facta apud Leibnitium Cod. I. G. diplom. p. I. p. 39. in qua hæc verba: *Voluimus, concordauimus, consensimus & promissimus, & concordamus, consentimus & promittimus, quod ratione contrahendi matrimonii inter carissimum primogenitum nostrum Rudolphum Ducent Austriæ, & nobilem Dominam Blancham diſti Regis Franciæ, eidem primogenito nostro & hæredibus suis ab eo descendentiſus Ducatus Austriæ & Styria, nec non Dominia Carniola ac Marchiæ & portus Naonis cum omnibus aliis iuribus & pertinentiis Ducatus & dominiorum prædictorum ac omnibus emolumentis rebus & iuribus quibuscunque intra vel extra Ducatum constitutis, quacunque cum ipso Ducatu ad Duces Austriæ solent hactenus deuenire & quomodolibet pertinere, perpetuo & hæreditarie remanebunt. Ac nihilominus dedimus & concessimus, damus & concedimus & ex nunc assignamus & assignemus prædictæ sorori dotalitium seu donationem propter nuptias Comitatum Alsatia & terram de Fribourg Lausan. Diocesis, cum omnibus iuris pertinentiis suis; quorum Comitatum & terra, qui præfato Duci perpetuo & hæreditarie remanebunt nobilium homagium & fidelitatem, ac vniuersitatum & incolarum villarum insignium iuramenta præstari faciemus, statim post contractum matrimonium, Procuratori diſti Bianchæ Sorori diſti Regis pro ea solenniter stipulant, quod eidem sorori, si præfato Duci forsitan superviuat, tanquam fideles Vasalli & subditi Domina sua, quoad vixerit, obediunt & intendunt; ac secundo genitum aliosque mi-*

FFF ff 2

nores

nones liberos nostros renunciare faciemus penitus & expresse ; cum auctoritate & decreto nostro ac Electorum Principum ac Baronum regni Alemannia & alia quavis auctoritate , forma & modo , de quibus dicto regi Francie pro plena securitate expediens visum erit , & pro omni iure sibi competenti vel competituro in Ducatu , Comitatu , terra , iuribus , & pertinentiis supra dictis.

**** Extat illud pactum apud Leibnitium p. 40.

**** Hist. Australis plenior ada. 1299. *Albertus Rex Romanorum , & Rex Francie Philippus cum magna pompa militum apud Gadior amicabiliter conuenerunt , ubi praedictus Rex Francie sororem suam Dominam Blancam filio Regis Romanorum Rudolpho copulauit in uxorem , in die Conceptionis B. Mariae Virginis. Hac facta sunt supradicto in consensu regnorum Regis Romanorum & Regis Francie in prato infra Tol & Gadior , qua desponsatio Archiepiscopis Alemanniae , Moguntinensi & Coloniensi , qui cum rege Romanorum illic veniant , minus placuit , & huius desponsationis copula interesse noluerunt , sed deinceps metu sue possibilitatis Romanorum Regem Albertum exosum habuerunt. Sed in diplomate Alberti apud Leibnitium locus vocatur apud quatuor Valles , vulgo *Quatre Vaux*. Certius locum designat Guilielmus de Nangiaco : Anno Domini MCCXCIX. Albertus Rex Romanorum & Philippus Rex Francie circa Aduentum Dominicum apud Vallem Coloris insimul congregati , inelita & antiqua Vtriusque Regni foedera ibi ad inuicem confirmarunt. Situm huius castris ex eodem discimus dum dicit : Anno MCCXI. cum venisset Fridericus Imp. apud Vallem Coloris , quod castrum Lotharingie est super Mosam fluiuium situm. Hodie dicitur *Vauconleut*. Vid. Hadr. Valehius notitia Galliarum , Voce Vallis Coloris. Male igitur Conuentus hic prope Faldam dicitur fuisse celebratus , prout etiam contendit Schatenius *Ann. Paderborn ad a. 1299*.*

***** Extat apud Leibnitium p. 41.

***** Apud eundem c. l.

***** Hist. Austr. ad 1299. *Albertus Rex Romanorum , & Philippus , Rex Francie conuenerunt ; ubi Rex Francie sororem suam , Dominam Blancam , filio Regis Romanii adiunxit. H. Spero ad a. 1299. id demum a. 1301. factum , perperam dicit.*

§. XVII.

Eodem anno a. 1299. solennem Curiam Noribergæ post festum B. Martini celebravit , ad quam omnes Principes officiales Imperii venerunt * & alii quamplures Principes & nobiles magno numero ** interfuerunt , inter quos cum regio adparatu interfuit Wenceslaus , Rex Bohemix. *** In eadem etiam controuersia inter Eystadtensem & Wormatiensem , suffraganeos Archiepiscopi Moguntini super primo loco fuit composita. In hac festiuitate vxor ipsius Elisabetha , in Romanorum Reginam gloriose coronatur , officia sua cum magna festiuitate peragentibus Imperii Officialibus , **** Electoribus. Ibidem filio suo Rudolpho , prout Francorum Regi promiserat , Austriam , Stiriam , Carniolam , Marchiam & Portus Naonis contulit , eundemque Principem

pem fecit. In eadem Curia etiam multas leges de Pace publica constituit Albertus. **** In eadem indulgit Bohemorum Regibus, ut in posterum Imperii officium & non coronati praestarent. ***** Inde, eodem anno Curiam Francofurti celebrauit, sed in ipsa nihil consummavit. †

* H. Rebdorff ad a. 1299. *hic monoculus regnavit 10. annis; & primo anno regni sui solennem curiam habuit in Nurenberg, post festum B. Martini; ad quam omnes Principes officiales Imperii venerunt, & alii quamplures Principes interfuerunt: Inter quos cum magno apparatu interfuit VVenzeslaus supra nominatus Rex Bohemia. In qua solennitate cum contentio oriretur inter suffraganeos Archiepiscopi Moguntini tunc ibi praesentes, videlicet Eystetensem & VVormatiensem Episcopos super prioritate sedium, post eundem Archiepiscopum eorum metropolitanum, quia quilibet contendebat se debere immediate sedere post Archiepiscopum praedictum, prout etiam Eystetensis hac privilegia habere dinoscitur ab antiquo, & Archiepiscopo Moguntinus, tunc ibi praesens magis declinare videbatur ad Episcopum VVormatiensem; sed Conradus Eystetensis episcopus pro defensione honoris sui & Ecclesiae, auxilium Gebhardi Comitis de Hirsbach.*

** Ann. Colmar, ad a. 1299. *Rex Romanorum in Nurenberg Curiam celebrauit, circa festum sancti Martini, ad quam duo milia militum perueniunt. Chron. Constant. apud Pistorium p. 674. Albertus, obtenta Imperiali corona, Congregationem Imperii descripsit ad Nurnberg ubi Comitum, Baronum, Militum, & Nobilium, demptis plebeis, quinque milia & quingenti viri comparuerunt. Adhuc & illic septem Principes Electores, & alias quinquaginta duo Principes, inter quos viginti quatuor Episcopi. Illic etiam Elisabeth, Menradi, Ducis Carinthiae & Comitissae Tyrolis, uxor Regis, in Reginam fingitur & creatur; & Dominica post Martini, grande habebatur Conuiuium, in quo Rex & Regina pretiosis suis Coronis, dum mensa confiderent, VVenzeslaus, Rex Bohemia, corona sua Regali ornatus, eisdem ministravit, in cetera pocularia, scryphum, auro, iaspide, & aliis margaritis ornatum, apposuit. H. Stero ad a. 1299. Albertus, Rex Romanorum, celebrauit Curiam solennem, cum Principibus Alemanniae: apud Nurnberch, cui interfuerunt Colonienfis, Treuerfis, Moguntinensis, Salzpurgensis, Archiepiscopi, & Ratisponensis, Pataviensis, Frisingensis, & alii Episcopi multi, item, Rex Bohemiae, Dux Bavariae; Rudolphus C. P. Rheni, Duces, Karinthiae, & alii Nobiles multi.*

*** Hist. Austr. ad a. 1298. Chron. Colmar. p. alt. p. 60. *Rex Romanorum, Albertus, in Octava Martini, in Nurenberg, Curiam solennem celebrauit, ibique Regina more debito coronatur, & pene omnes Electores praesentes extiterunt. Ibi dignitas cuiuslibet Domini, coram Rege solenniter recitatur, & quilibet Dominorum, Regi, in officio suo, sicut debuit, ministravit, Rex vero Bohemus, cum pretiosissima veste & equo, qui ad mille marcas aestimabatur, sedens, in cypho aureo sibi porrexerat. M. Chron. Belg. p. 277.*

**** Hist. Austr. ad a. 1298. H. Stero ad a. 1299.

***** H. Stero ad a. 1299. *in eadem Curia edixit Leges, quae inferius continentur: & filium suum Primogenitum pro Duce Austriae deputauit. Theod. Engelhusius p. 262. Albertus optimam fecit pacem in Alemannia, Curiam celebrans Nurenbergae, edixit ibidem Leges novas & bonas fecisque Primogenitum suum Ducem Austriae, cui dedit filiam Philippum, Francorum Regis in uxorem. Extat Kayser Albrechts des Ersten erneuerte Sazung apud Goldastum*

Reichs-Satzungen p. II. p. 24. qua leges Friderici II. & Rudolphi Habsburgici nouis Capitulis auxit. Et licet Goldastus nec annum, nec Comititia, in quibus fuerit publicata, indicet, factum tamen esse in hisce Comititiis Noribergensibus ex eo coniectamur, quod in privilegio Ludouici Bauari Lindauiensibus concessio, quod reperitur in Actis Lindauiensibus f. 652. hæc legantur: *und wollen das Sie halten die Recht, die unser Vorfahr Selig König Albrecht Selig, setzt zu Nürnberg, do noch dem Landfrid, der auch in von unsern wegen geschworen ist.* Vid. Datt. de Pace publica lib. V. n. 6. & sqq.

***** Extat Alberti Constitutio apud Goldastum l. c. p. 28. & Goldastum de Regno Bohemia Beylagen p. 154. ubi hæc verba: *und wievohi VVenceslaus der König aus Böhmen, Unser allerliebster Bruder, als wir am Sonntag nach Martini zu Nürnberg Hofe gehalten, und unter der Königlichen Cron geseßen, Uns auf Unser Begehren sein Schenk-Ampt unter seiner Cron verwaltet, solches aber aus keinem Recht noch Pflicht, sondern aus rechter Lieb, so er zu Uns gehabt und tragen thut: Derentwegen sollen forthis weder Er, noch andere seine nachkommende Könige zu Böhmen darzu gezogen, noch von den Künfftigen Römischen Keysern oder Königen verbunden noch verpflichtet werden sondern ihnen sol dieses ganz unnachtbelig seyn. Gegeben zu Nürnberg Anno 1299. im December, Unsers Reichs im Eften Jahr.*

† Ann. Colmar. ad a. 1299. *Albertus Rex Romanorum in purificatione Curiam celebravit in Francofurt, sed in ea nihil consummavit, & propter hoc in tempus aliud proelavit.*

§. XVIII.

Extincto anno 1299. Iohanne ultimo Comite Hollandiæ, Guilielmi Bataui ex filio Florentio nepote, Albertus in sequenti anno cum magna potentia descendens, Comitatus Hollandiæ & Selandiæ qui tanquam feuda Imperio vacabant, † & quos Iohannes, Hannoniæ Comes, Regis Guilielmi ex Adelheida sorore, nepos, occupauerat, apprehendere volens, præmonitus tamen, quod inferiorum partium Principes contra eum conuenirent, infecto negotio est reuersus. * Iohannes tamen postea ex Principum sententiâ Hollandiam in feudum accepit. †† Eodem anno cum ab Archiepiscopis, Moguntino, Treuerensi atque Coloniensi telonia, quæ sibi ad Rhenum vindicauerant, repeteret, ** bellum fuit subortum, istis cum Rudolpho Palatino, quem ab antiquo Imperatoris iudicem esse dicebant, *** contra Imp. conspirantibus, ipsumque suum, auarum, excommunicatum, optimique Cæsaris parcidam dicentes; immo Imperio plane exauctorandum, Comitia de nouo Imp. eligendo, esse habenda. **** Verum Albertus Augustanis, aliisque Imperii Ciuitatibus, vt Rudolphum bello adorianetur, imperat. Geldriæ item & Iuliaci Principibus, vt Coloniensem & Treuirenssem armis inuadant, per litteras & nuntios iniungit. Ipse Moguntinum, belli

belli caput, sibi desumit, multisque arcibus, oppidis, & vicis multat. ***** Inpares Alberti viribus Episcopi, arma deponunt, a. 1301, veniam petunt, ad obsequium redeunt, pacem iurant. ***** Rudolphus vero prope iam bello exhaustus, cum ab omnibus desertum se videret, pacem & veniam supplex petit, & exorante pro eo matre, impetrat, numerata satis magna pecunia. *****

† Trithemius Chr. Hirsaug. ad a. 1300. anno prenotato Rex Albertus contra Henricum copis magnam adunavit exercitum, contra Joannem Comitem Hannoniae, propter Hollandiae Comitatum, & supra diximus, processurus ad Bruckum. Cumque ad Nouimagium Gelandiae oppidum pervenisset, litteras huiusmodi tenoris per omnem fecit Regionem publicari. Novimus Universi, quod serenissimus Dominus Rex Albertus Romanorum semper invictus, vacantem Hollandiae Principatum, quem Carolus Imperator olim magnus Theodorico Comiti concessit in beneficium feudale, tam Iure, quam gladio ad Sacrum Romanum intendit renovare Imperium.

* Verba sunt Alberti Argentinenfis p. III. Chron. Colmar. p. II. p. 60. M. Chron. Belg. p. 277. Qua ratione vero Hollandia feudum Imperii dici possit, demonstravit Antonius Matthaei de Nobilitate lib. I. c. XXXII. XXXIII.

†† Trithemius c. I. audiens Comes Hollandiae Joannes Regem Albertum cum exercitu suorum contra se venire ad praelium, congregavit & ipse maximam multitudinem pugnantium, confortatusque & viribus, & animo, Regis Alberti intrepidus praestolabatur adventum. Rex autem cum didicisset Comitis & vires, & constantiam animi, contra eum venire ad bellum non audebat, sed mediante Archiepiscopo Colonienfium Treugas interposuit, & pro confirmatione pacis Comitem ad Principum sententiam vocavit: quo veniente Hollandiam in feudum accepit.

** Chron. Colmar. p. II. p. 61. cum Regi visum fuisset, quod Rhenum potenter teneret, & se confirmatum crederet, mandavit Archiepiscopo Moguntino, Archiepiscopo Colonienfi, atque ceteris accipientibus telonium supra Rhenum, ne incurrerant indignationem Regiae Maiestatis. Episcopi Regi responderunt. Telonia nostra longo tempore debite accepimus, & Antecessores nostri longo tempore receperunt, & eos Reges Romanorum minime turbaverunt. Unde & nos hac telonia volumus voluntarie resignare. Rex, haec auditis, significavit Papa, quod Domini Archiepiscopi supra Rhenum, fluvium, per telonium iniustus exactiones facerent, & totam terram graviter perturbarent. Episcopos Papa corrigere tardavit. Rex tamen quomodo eos suis corrigeret, cogitavit, & de consilio suorum eos diffidavit. Siffridus Presbyter lib. II. p. 702. M. Chron. Belg. p. 275. Hist. Austr. ad a. 1300. Lehmann lib. VII. c. III. Invidia autem hoc factum putat Schurtzflischius Chr. Saent. ad decid. controu illustres Contr. VII. eo quod patientia superiorum Imperatorum, & diuturnae possessionis titulus firmum constituendi domini praesidium largiatur.

*** H. Rebdorff ad a. 1300. Sequenti anno circa festum B. Michaelis Dux Rudolphus & Comes Palatinus praefatus ab Electoribus Imperii Moguntinensi, Colonienfi, & Treverensi Archiepiscopis vocatus fuit ad Rhenum, contra praefatum Regem Albertum; Unde iidem Principes contra ipsum Albertum conspiraverunt eligentes ipsum Rudolphum pro iudice, & assentes ad Comitem Palatinum pervenire, quod sit officium Palatinae dignitatis ex quadam consuetudine de causis cognoscere, quae ipsi Regi movebantur. Quare contra Regem proposue-

runty

vunt, quod dominum suum proprium scilicet Regem Adolphum occidisset, ideo Rex esse non posset, & ad depositionem ipsius cogitabant. Quod audiens Rex Albertus, iratus & commotus fortiter fuit, & maxime contra prefatum Duce[m] Rudolphum, cuius amunculus extitit quia sororis suae iurans, quod omnia quae ab Imperio obtineret, alienaret ab eo, videlicet Suevicam & Verd, Noricum forum, & catem, quod & fecit post hac vadens contra praefectos Electores, Archiepiscopum Moguntinum manu potenti obsedit, Pingiam, & sic iidem Electores concordati sunt tandem cum eodem Alberto.

**** Auentinus lib. VII. c. XIII. n. 8. subsequenti anno Gerhardus Moguntinus Episcopus ab Alberto apud Rhenum pecuniam, quam se pollicitus adhuc debebat, repetit. Sed Albertus ne tam quidem soluendo erat. Ideo pontifex cornu venatorium collo dependens, ostentans, in hoc, inquit, complures gesto Caesares, eoque dicto abiit, cum collegis Boiomundo Treuerensi, & Vichwaldo Agrippinensi aduersus principem conspirationem facit. Alios muneribus, illos pollicitis corrumpit. Hique velligalia Rheni, quae adhuc in proverbio, quod crebro vulgo usurpari solet sunt, & cum Caesaris erant, abruptere conantur. Rudolphum praefectum praetorio Rheni, superiora Vindeliciae accersunt, eidem honorario arbitro, cuius ea provincia esse solet Albertum criminantur, perfidia, & paricidii accusant: a pontifice Maximo quod optimum Principem interfecerat, deuotum calumniantur: indignum esse supremo rerum humanarum fastigio vociferantur. Deceberunt postremo, atque edicunt non placere ipsis, Albertum rerum potiri, huicque edicto Rudolphus nescio quam ob causam ab amunculo desciscens subscripsit. Roo lib. II. p. 62.

***** Ann. Colmar. ad a. 1301. circa Kalendas Iunii capit Albertus Rex Roman. infestare Archiepiscopum Moguntinum, Coloniensem, Treuirenses, adiutoresque eorum, & destruxit villas, castella ac castra eorum, sine conditione omnium suorum inimicorum, Civitatem Bingi obsedit potenter per septimanis, & usque ad festum S. Michaelis non poterat expugnare. Roo c. l. Trithemius ad a. 1302.

***** Chron. Australe ad a. 1302. Archiepiscopus Moguntinensis, Coloniensis, Treuerensis, cum Domino Alberto, Romanorum Rege concordauerunt, & pacis Unionem seruandam, perpetuo iunuerunt. Ann. Colmar. ad a. 1302. Albertus Rex Romanorum circa festum Mar. Magdal. congregauit exercitum in partibus superioribus, & descendit versus Coloniam, deuastauit villas & res Episcoporum inimicorum suorum septendecim septimanis id est usque ad festum Martini, docens velle procedere versus Holandiam atque Flandriam, & coegit Episcopos componere secum.

***** Auentinus c. l. n. 10. Roo c. l.

§. XIX.

Eodem anno 1302. orta fuit discordia inter Albertum Regem, & Wenceslaum Bohemum, super quibusdam terris. Albertus cum tribus millibus galeatorum de Sueuia & Rheno, & cum quinquaginta millibus Hungarorum, & aliorum, Bohemiam potenter ingressus, eam per decem septimanas ignis incendio deuastauit sed nullam munitionem eueit. * Anno 1303. Bohemiam iterum cum maxima armatorum multitudine potenter intrauit ad montes auri & argenti peruenit, & inde, imper-

perfecto negotio ad propria remeavit. ** A. 1305. coepit Rex Bohemiarum Wenceslaus II. infirmari, vidensque sibi mortis periculum imminere, per litteras & nuntios cum Alberto iterum fuit conciliatus, & relicto filio Wenceslao III. successore, est defunctus. *** Hic vero, procurantibus quibusdam Regni Baronibus, a milite quodam, ante coronationem, a. 1306. fuit occisus, heredem non relinquens. Tunc Barones Regni inconsulto Alberto, elegerunt sibi Regem Henricum, Ducem Carinthiae, sororium praefati Regis Wenceslai III. occisi. Albertus igitur forti manu intrauit Bohemiam, & constituit ibi Regem filium suum Rudolphum, Ducem Austriae, dans ei uxorem Elisabetham, Wenceslai II. viduam, sic ergo Regnum Bohemiae ad Teutonicos fuit translatum. **** Hoc anno 1307. extincto, Regnum Friderico, ipsius fratri procurare conatur Albertus, atque denuo Bohemiam armata manu intrat, ***** sed paullo post fuit occisus.

* Albertus Argent. p. 112. Dubravius lib. XVIII. p. 488. qui hoc bellum ob decimas Alberto denegatas fuisse ortum, dicit.

** Ann. Colmar. Eberhardus, Chron. Elwang. ad a. 1303. Siffridus Presbyter p. 703.

*** Siffridus Presbyter p. 704.

**** Chr. Elwang. ad a. 1305. Albertus Argent. p. 111, 112. Siffridus Presbyter p. 704. Aeneas Sylvius H. st. Bohem. c. XXX. Auentinus lib. VII. c. XIV. n. 6. 7. Gerh. a Roß lib. II. p. 67. 68. Goldastus de R. Bohemia lib. II. c. VI. n. 13.

***** Dubravius lib. XIX. p. 504. Auentinus c. 6.

§. XX.

Anno 1303. crescentibus dissidiis inter Philippum Pulcrum, Gallorum Regem & Bonifacium VIII. Papam, cum Romana Curia fuit conciliatus. Miserat enim Albertus statim post electionem suam nuntios ad Papam pro impetranda confirmatione suae Electionis, quam tamen primum denegavit, ea ex ratione, quod Adolphum, antecessorem suum interfecerit. * Accedebat & haec ratio, quod vxor ipsius ex stirpe Friderici II. esset, qui Papis tam erat exosus. ** Postea vero cum Philippo mandaret, ut regnum suum ab ipso Papa in feudum acciperet, idemque renueret, electionem Alberti anno 1303. in die Assumptionis B. Mariae confirmavit, qua die idem Bonifacius Papa, Anagninae residens, Regem Franciae excommunicatum nuntiari & publicari mandavit, eidemque Alberto, verbo, non opere, Regnum Franciae subiecit, sicut & alia Regna. ***

* Trithemius Chr. Hirsaug. ad a. 1299. Confirmationem sine & proprie dicimus, coronam Imperii pluries a Papa Bonifacio per nuntios & litteras Rex ipse petiit, sed Pontifex

hoc ei munus semper denegans respondebat : Imperio non esse dignum , qui Dominum suum Regem in bello proprium occidisset. Quae responsio Papa cum ei remuniata fuisset , imposita sibi regni corona , & gladium tenens in manibus dicebat : quid ergo si Papa mihi coronam denegat? Electione Principum & Rex sum , & Imperator.

** Gesta Balduini lib. I. c. I. contra quem (Albertum) summus tunc Pontifex Dominus Bonifacius octavus , eo quod vxor eius esset de Imperiali genimine seminis Friderici , aliisque multis de causis rigidas exercere sententias publicissime sublimavit.

*** M. Chron. Belg. p. 278. Beneuolentus de Rambaldi Historia Augustali Albertum Dux Austria , Rodulphi filius , victo & occiso Adolpho electus est in Romanorum Regem , ab Electoribus , & a Bonifacio , Papa famoso , petiit venire ad benedictionem & Coronationem. Cui Bonifacius , magnanimus Tyrannus Sacerdotum , respondit : ipsum indignum Imperio , quia occiderat proditorem Dominum suum Adolphum , in praelio , & tenens Coronam in capite , & spadam ad latus , dixit : Ego sum Caesar. Tamen postea , orta gravissima discordia inter Philippum , Regem Francia , & se , confirmavit Albertum. Mutius lib. XXII. p. 202. Albertus Argent. p. III. quem Papa Bonifacius diu odio persequens , & lese maiestatis crimine reum dicens , tandem similiter in odium regis Francia approbavit. H. Stero & Eberhardus ad a. 1298. postquam vero suborta est gravis discordia inter eundem Papam & Philippum Regem Francia , idem Bonifacius Albertum Imperatorem approbavit , eidem subiciens regnum Francia , sicut alia regna. H. Stero ad a. 1302. Anno sequenti Papa excommunicavit Philippum regem Francia , quod pecuniam extra regnum suum portare non permisit , & Alberti regis Romanorum electionem admisit , subiciens sibi regnum Francia. Ann. Colmar. ad a. 1302. nuntii Alberti Regis Rom. de Roma venerunt , & Regi clausas literas portauerunt. Ad a. 1303. venerunt nuntii Alberti Regis Roman. nuntiantes ei , quod D. Papa predicasset in manifesto , quod esset verus Rex Romanorum , & dilectus filius eius. Facit huc Chron. Colmar. p. alt. p. 62. venerunt nuntii Regis Romanorum infra octavum Ioannis Baptista , Columbariam , dicentes , quod Papa in consistorio coram pluribus millibus hominum dixisset , quod Rex Romanorum esset verus , & in gratia sua : & quando veniret , sicut Rex veneretur , vellet eum consecrare in Casarem. Exerat oratio Papae super hac confirmatione in Consistorio suo habita apud P. de Marca de Concordia Sacrodotii & Imperii lib. II. c. III. & ex eo Conring. de Fin. Imperii Annot. ad lib. I. c. VIII. p. 43. Albertum autem recusasse Francorum regnum , auctor est Trithemius Chr. Hist. ad a. 1301.

§. XXI.

Anno 1306. Fridericus Misnensis Marchio , vna cum fratre suo Dilemanno infestabat civitatem Isenacensem , & quasdam Thuringiae civitates quae regno Romano se subdiderant , Alberti etiam auxilium implorantes , qui aliquos in Thuringiam misit Capitaneos multa mala terrae inferentes. * Capto vero a Friderico castro Wartberg , Thuringiam obtinuit , patre se Erfurtum conferente. ** Albertus autem Imp. congregato magno exercitu misit eum anno 1307. contra Fridericum & Dilemannum & factus est pridie Kl. Iunii *** confictus prope Misniae villam

lam Lucca, haut procul Pegauia, ****. vbi cæsus fuit exercitus Alber-
ti, multi occisi, plures capti fuerunt: atque tanta strages fuit, vt in pro-
verbium abiret: *accedet eis quod Suenis ad Luccam.* ***** Quod audiens
Albertus congregato magno exercitu Thuringiam intrauit tempore mes-
sis: multa mala in terra fecit. ***** Et per interpositas personas
multa placita cum Friderico habita sunt, propter captiuos: sed nihil
fuit conclusum, nisi quod Fridericus pecuniam pro iisdem vellet soluere.
Quapropter rex ad propria reuersus, & in reuertendo Stephanus dux Ba-
varia ipsi occurrebat, & plures de exercitu ipsius occidit, plures cepit,
rex Noribergam fugit, ***** Fridericus vero omnia recuperavit. Et
licet Albertus nouum congregare vellet exercitum, occisus tamen fuit
a Iohanne fratris filio. Audita morte ipsius, Ciues Isenacenses se Fri-
derico subiecerunt, & sic potens factus Fridericus, per Thuringiam,
Misniam, & terram Orientalem ciuitates terræ Plisnensis, Altenburgum
Zuickauiam, Chemnitium ad Imperium pertinentes, suo dominio subiui-
gavit, & tenuit loco damnorum & expensarum. Et postea a. 1308 fecit
generalem pacem per omnes terras suas, quam iurauerunt nobiles &
ignobiles. †

* Hist. Landgr. Thuringie c. LXXXI. Anno Domini MCCCVL ciuitas Isenach, &
quadam ciuitates in Thuringia qua propter contractum, factum per Albertum Landgrauium &
Adolphum, se regno Romano per fœdus & iusiurandum seu homagium subdiderunt; infestata a
filiis Marchionis hostiliter & frequenter, qui totam terram Thuringia petiuerat tanquam here-
ditatem paternam, & auxilium regis postulabant & consilium pluribus literis & ambasiatori-
bus. Tandem rex Albertus, veniens in Fuldam cum multis principibus ibidem vocatis, ubi Al-
bertum Landgr. Thur. de emptione terra Thur. pro imperio amonuit; & de filiorum suorum contu-
macia ipsum graniter corripuit: quos utique compescere ibi publice condixit, tempore sibi oppor-
tuno: sicut & postea fecit, mittendo aliquos capitaneos in Thuringiam, qui multa mala terra
intulerunt.

** Hist. Landgr. c. 1. postea vero Fridericus tantum Marchio Mysnensis, & filius Land-
grauii Alberti, per promotionem vxoris Alberti, cuius filiam habuit in legitimam castrum VVarr-
berg obtinuit, & consequenter de illo castro totam terram Thuringia; & patrem suum amonuit,
qui prebendarius in Erffordia factus est ciuium, quibus multa bona prius in odium filiorum suo-
rum vendidit; nouercam suam & vxorem propriam in VVarrberg locauit & honorifice tenuit.
Io. Garzo de bellis Friderici lib. II.

*** Inde versus antiqui:

in sancto festo Petronella memor esto,
occidit sanos Fridericus Marchio Suenos

apud Albinum-Chron. Misn. Tit. XX. p. 257.

**** Siffridus Presbyter ad a. 1307. Sueni manu forti Vngariam & alias provincias
circumiacentes ingressi sunt multa castra & alias munitiones hostiliter inuasentes. Et tandem
pergentes in terras Thuringia & Misnia, miserabiliter interempti sunt, & reliqui in fugam
uersi, circa oppidum Luccam Numburgensis diocesis.

G 88 88 2

***** Hist.

**** Hist. Landgr. c. LXXXII. *Fridericus Thuringia Landgravius & Marchio Mysnensis, filius Alberti Landgravi Thuringia, patre suo amoto, potens in Thuringia effectus est, anno Dom. MCCCVII. Eodem anno, Rex Albertus dux Austria audiens Fridericum Marchionem Mysna & Thuringia vicisse advocatos suos, congregavit exercitum magnum de Austria, Bavaria, Suevia, Bohemia, & misit ad partes Orientales contra Fridericum Marchionem Mysna, & contra Tizernannum Marchionem de Landsberg, fratrem eiusdem Friderici. Et factus est confidius prope villam Lucka, & exercitus regis Romanorum cecidit, & filii Landgraviis victoriam obtinuerunt, & plures occiderunt, videlicet trecentos & LX, & plures captivos duxerunt. Scriptores Misnenses hanc suorum victoriam nimium extollunt, dicentes, quod in fugam conversi Suevi summi & occisorum inmentorum corporibus asylum quasuerint, de quo sequens distichon:*

*nunc timidi repant in equorum corpora Suevi
concaua, nunc calida fornitis antea petunt.*

Fabricius Orig. Misn. lib. VI. p. 620.

***** Hinc etiam proverbiunt *Schwaben und Schaben vordrben Land und Gewand*, de quo *Albinus Chron. Misn. lib. XX. p. 257.*

***** Hist. Landgr. Thur. c. LXXXII.

† Hist. Landgr. Thur. c. LXXXIII. *Paullini Annales Isenacenses p. 71.*

§. XXII.

Inde statuta Spira a. 1307. in Suevix partibus pace publica, coeperunt motus Helvetici. Albertus enim ab initio statim Imperii de principatu in Heluetia condendo, & superiori Germania coepit cogitare. Et facile videbatur, ut Imperatori, & haereditatibus paternis admodum opulento, dum plures iamdum possideret in terris istis Comitatus. Primum equidem cum Episcopis atque Praelatis egit, ut iurisdictionem quam habebant, ipsi cederent, ipsiusque susciperent protectionem, multi etiam Comites ipsius adgnouerunt superioritatem. Idem postulabat de Vrania, Suitia, & Siluania, ciuitatibus, his tamen iugum ipsius subire denegantibus, Grislerum quendam equitem, Suitiis & Vraniis, Siluanis quendam a Landenberg praetulum dedit. Illi sedes in arce antiqua supra Castenacum: huic supra Siluam Sarna, infra Rotzenberg habitationi fuere. Hi tyrannos potius agebant quam praefectos, pro lubitu nobiliores quosque ad poenam rapientes, adulteria & quavis facinora alia perpetrare conabantur. Inter haec Grislerus Altorfi, loco publico, prope tiliam, imposito in perticam pileo, eum, qui Imperatori & sibi deberetur, exhiberi honorem, additis custodibus, praeeperat, negligentes aut abnuentes in vincula duci. His moti iniuriis Walterus Fürstius Vraniensis, Wernerus Stauffacherus Suitius, & Arnoldus a Melchthal Silvanus mense Septembri 1307. in loco obscuro cui Ruttelismatten nomen, prope Mitterstein e conspectu ferme Brunnæ, vici Suitiorum inter se de tuenda

tuenda libertate pacti, quod fundamentum fœderis Helueticæ. Accedebat occiso Grislero, Guilielmus Tellus. Hi captis ineunte a. 1308 per insidias Rotzenberga & Sarna arcibus, ansam dederunt, ut tres istæ civitates sequenti dominica in decennium nouo fœdere coniungerentur, articulis a tribus primis auctoribus compositis. *

* Hæc latius narrat Fr. Guilielmus *de rebus Helueticis lib. II. c. XVI.* Nic. Burgundus *Hist. Baur. lib. I. p. 27.* Simlerus *de Republica Helueticorum lib. I. p. 42.* Mutius *lib. XXII. p. 207.* Nauclerus *Sol. II. Gen. XLIV. p. 983.*

§. XXIII.

Albertus Imperator, nuncio accepto, bellum facturus, & quos odio non paruo habebat, ad arbitrium redactus videbatur. Gerebat iam dum bellum cum Ottone Granseio, Episcopo Basileensi, eo quod consilium habuerat de ipso occidendo, cuius arcem Fürstentainam per præfectos suos fecerat obsideri. Ipse vero dum a conuentu Badensi rediret, Vrsam traiecit, Rheinfeldam profecturus, ubi regina cum parte exercitus eum expectabat, a Iohanne nepote ex fratre, & coniuratis pluribus vulneribus confusus interijt. Hic enim, postquam tunc annos ingressus sibi videbatur, & ipse aliquoties & per alios paternæ hereditatis ditiones, aut earum partem, imprimis vero Kiburgensem Comitatum sibi tradi flagitauerat. Patruus non denegabat, simul ac ad ætatem, eamque vitæ frugem peruenisset, ut suis præ esse dignitate posset. Nunc vero in ea ætate, id esse ingenium, eos mores, qui rectore adhuc indigerent. Hanc repulsam male tulit Iohannes. Accedebant inquieti quidam consultores, Alberto priuatim quisque de causis offensus, inter hos Waltherus Eschibachius, Rudolphus de Warth, Vdalricus de Palma, Cæsarem in itinere adgrediuntur. Cum enim prope Vindonissam, celebrem olim Romanorum coloniam, nunc humilem pagum ad Rusam, olim Vrsam amnem, ventum esset, ubi nauis ad rem adligata, & homines & equi traicere solent, coniurati omnium primi transeunt, eos Albertus sequitur. Cumque per apertum equitans campum, cum Castellio quodam pro more confabularetur, coniurati, veris repente equis, in eum irruunt, primusque Warthius: quousque tandem, inquit, videro, sisne mihi hereditatem paternam daturus. Ea voce tanquam Classico audito, Russelingus, Warthii famulus, freno equum Cæsaris retinet, & Iohannes aecurrens, vulnus eius collo insigit, Warthius ense latus haurit, Palmensis caput. Quæ diffundit. Eschibachius, etsi præsens spectator aderat, manum tamen Cæsari abstinuit. Is vero equo delapsus, humi in gramine obiit. Sunt, qui publicum scortum ex commiseratione accurrisse, & morientis caput gremio imposuisse, adfirmant. Sic

Albertus in terris suis Kl. Maii 1308. in meridie, anno Regni sui decimo, est occisus. Inter eos, qui annum nondum traiecerant, Leopoldus quoque Caesaris filius erat, qui audita patris cæde, suorum suasu Badenam rediit. Corpus eius in Cœnobio Wettingensi sepultum est, vnde post annum & tres menses effossus, Henrici septimi Caesaris iussu, vna cum Adolphi corpore Spira Romanorum Imp. tumulo fuit illatum. Elisabetha coniux eo in loco, quo maritus ceciderat, cœnobium magnis sumptibus extruendum locavit, quod a Rege Romano Campum regium *Königsfeld* appellauit, vbi ipsa cum Agnete filia vixit, & quinquennio post mortua est. Acertimus paternæ cædis * vindex erat filius, Leopoldus, qui coniuratorum arces expugnauit. Inter hos Waltherus Eschibachius in Württembergensi agro bubulcum mercenarium egit per triginta quinque annos a nemine agnitus, vsque dum ante extremum vitæ diem se proderet, hac vltima confessione consecutus, vt honestiori loco sepeliretur. Palmensis in Basileæ suburbio diu delituit, post in arce sua Altabura animi ægritudine & necessariorum penuria, contabuit. Warthius Henrici VII. iussu equi caudæ illicatus & ad locum supplicio destinatum protractus, viuis in rotam agitur. Iohannes, exinde Parricida dictus, iussu Henrici Caesaris monasterium Augustinianorum Pisis ingreditur, vbi mortuus est.

* Hæc verbis plerumque Gerhardi a Roo scribimus p. 70. & sqq. qui Albertum Argentinensem p. 113. 114. sequitur. Gesta Balduini lib. I. c. IV. de Alberto: nam ab eius cognato, Iohanne Duce videlicet fratris sui filio, cui quia ipse Albertus ad instinctum suæ uxoris Reginae volentis hereditare filios suos ducatum Austria, postquam dictus Albertus occiderat Adolphum Regem, violenter suum patrimonium, videlicet ducatum Austria, recepit & detinuit, esse dinoscitur interemptus; & illud euangelicum fuit adimpletum in hoc casu: mensura qua mensi fueritis remittetur vobis. Diem necis docet inscriptio Königsfeldiana apud Fuggerum. lib. III. c. XL. Anno Domini 1308. Cal. Maii, occisus est Dn. Dn. Albertus, Rex Romanorum, in loco, ubi nunc est maius Altare. Eundem diem habet Decretum electionis Henrici VII. apud Leibnitium in Mantissa Cod. Iur. Gent. §. 49. p. 252. H. Rebdorff ad a. 1308. regni sui decimo præscriptus Rex Albertus nondum benedictionem Imperialem adeptus, interfectus est in diœcesi Constantiensi iuxta oppidum Baden per Iohannem ducem Suevia filium fratris sui, cui hereditatem paternam auferre conabatur. Et ad hanc occisionem cooperati fuerunt quidam nobiles superioris Suevia, videlicet de Paden, & de Eschenbach, & de VVarch, & ceteri adiutores.

Annis transactis octo cum mille trecentis.

Rex Albertus VValpurgis ab ense Iohannis.

H. Stero ad a. 1307. Albertus Rex a filio fratris sui, eo quod ipsum Ducatu Suevia priuauerat, occisus fuit, & caruit benedictione imperiali, et patet per hos subsequentes.

Millenis trecentenis bis quatuor annis,

in Maio mense, Rex Albertus perit ense;

perque Ducem Sueuum Iohannem rumor in eum

O Deus hoc factum furtim fuit impudens actum,

Festum VValpurga facit hoc facinus quoque nosse

Christis ab æternis defendat eum modo panis.

Aliis

Alias de hac nece agunt Conradus Vecerius de Henrico VII. p. 66. Chron. Elwang. Trithemius Chr. Hirsaug. ad a. 1308. Franc. Guillimannus rer. Helvet. lib. II. c. XV. Auentinus lib. VII.

§. XXIV.

Vxor ipsius erat Elisabetha Meinhardi III. Ducis Carinthiae & Comititis Tyrolensis filia, quam in Comitibus Noribergensibus a. 1199. fecit coronari. * Hæc §. Kl. Nouembris 1313. fuit defuncta, atque in monasterio Königsfeldensi, quod condidit, sepulta. ** Ex hac genuit Rudolphum primogenitum Blanca, sororis Philippi Pulcri, Gallorum Regis maritum. *** Hæc in primo puerperio defuncta, duxit Elisabetham Bohemam, factusque fuit Rex Bohemiae, **** sed IV. Non. Iulii 1307. sine liberis fuit defunctus. ***** Alter erat Fridericus Pulcher, in Imp. postea electus. ***** Tertius Leopoldus, dictus prudens & bellicosus. ***** Huius coniux, Isabella, filia dicitur Amadei IV, Comititis Sabaudiae. Ex hac duas filias sustulit, Catharinam, uxorem Galli cuiusdam Baronis de Küssyn & hoc defuncto, Henrici V. ferrei, Saganensis Principis, & Agnes nupta Boleslao, Duci Suidnicensi & laurensi. † Ipse defunctus pridie Kl. Martii 1326. †† Quartus erat Otto Dux, qui ex Elisabetha, Stephani Ducis Bauariae inferioris filia, duos reliquit filios, Fridericum & Leopoldum, qui mortui sunt sine liberis, ††† ipse extinctus VIII. Kl. Martii 1339. †††† Quintus erat Henricus, cuius prima vxor Elisabetha, Ruperti Palatini Comititis filia; altera Isabella, Iohannis Comititis Friburgensis filia. Ex utrisque liberis nullis relictis III. Nonas Ianuarii 1317. obiit. ††††† Sextus Albertus ex Iohanna, filia Vdaltrici Comititis Ferretarum, habuit filios & filias: quorum Rudoltus primogenitus duxit filiam Caroli IV. Imperatoris. ††††† Hic XIII. Kl. Augusti 1358. defunctus. †††††† Sequitoris sexus erant Agnes, ducens Andream Regem Vngariae, sine liberis defuncta. Elisabetha Ducissa Lotharingensis, ex qua Rudolfus filius & Rudolfus nepos, & domini de Chabillone sunt nati. Catharina desponsata Henrico Imp. eoque defuncto, Duci nupta Calabriae, filio Regis Ruperti Siciliae, sine liberis est defuncta & Gutta, Comitissa de Oettingen. Quibus denique additur Anna Hermannio Longo, Misniae Marchioni nupta. †††††††

* Vide supra §.

** Vide supra §. XVII. Sic etiam Epitaphium Königsfeldense apud Fuggerum lib. III. c. XI. p. 374. Anno Domini MCCCXIII. V. Calen. Nouembris obiit Serenissima Domina Elisabetha Regina Romanorum, fundatrix istorum duorum monasteriorum, Consoboratis quondam Dni Alberti Regis Romanorum.

*** Albertus Argent. p. 105. Rudolfus primogenitus, qui factus est Rex Bohemiae, & filium Regis Francie duxit, sine liberis est defunctus, vide supra §. XIX.

**** Sif.

**** Siffridus Presbyter lib. II. p. 700. primogenitus eius, Rudolphus, duxit filiam Regis Francie, qua in primo puerperio defuncta, sepulta est in Vicina Austria. De matrimonio cum Elisabetha Bohema, Albertus Argent. p. III. de Alberto: habuit enim sex filios: Rudolphum primogenitum, qui cum relicta, secunda scilicet uxore Venceslai regis Bohemia (filio eiusdem regis mortuo) contrahens, ex rex Bohemia effectus, sine liberis est defunctus. Vide supra §. XIX.

***** Docet hoc epitaphium eius Königsfeldense apud Fuggerum p. 374. Anno Domini MCCCVII. III. Nonas Iulii, obiit Dominus Rudolphus Rex Bohemia, filius Dni Alberti Regis Rom.

***** Albertus Argent. p. 105. item Fridericus, in Romanorum Regem in discordia electus, & coronatur. De quo in dissertatione sequenti pluribus. Albertus Argent. p. III. item habuit Fridericum, elegantem, formosum & fortem.

***** Sic eum vocat Albertus Argentinensis p. III.

† Albertus Argent. p. 105. item Dux Leopoldus strenuissimus, qui relicta duabus filiabus, ex filia Comitis Sabaudie, quarum una postea data est Duci in Suevitz Silesia, alia Domino de Cusfin Francia, sine aliis liberis defunctus. Fugger lib. III. c. IV. p. 300. Licet alii eam vocent Catharinam. Guichenonius de eadem plane tacet.

†† Sic enim in Epitaphio Königsfeldiano apud Fuggerum p. 374. Anno Domini MCCCXXVI. pridie Cal. Mart. obiit Dominus Leopoldus Dux Austria, filius Dni Alberti Regis Rom.

††† Albertus Argent. p. 105. Otto Dux, ex filia Ducis Bavaria inferioris duos relinquit filios, Fridericum & Leopoldum, qui mortui sunt sine liberis.

†††† Sic enim epitaphium Königsfeldianum apud Fuggerum c. L. Anno Domini MCCCXXXIX. XIII. Cal. Martii obiit Dominus Otto Dux Austria, filius Dni Alberti Regis Rom.

††††† Albertus Argentinensis equidem p. 105. nihil de Henrico, quem tamen p. III. inter filios Alberti Imp. nominat. De hoc etiam Nic. Burgundus Hist. Bavar. lib. I. p. 5. Mortem illius indicat Epitaphium apud Fuggerum p. 302. Anno Domini 1357. 3. Nonas Januarii, obiit Du. Henricus, Dux Austria, filius Alberti Regis Romanorum. Trithemius Chron. Hirsaug. ad a. 1298. eosdem alio ordine collocat, dicens: quartus fuit Henricus Dux Austria qui uxorem habuit Elisabetham filiam Comitis de Vorneburg, & obiit anno Domini MCCCXLIV. Quintus fuit Albertus Dux, qui fundavit Monasterium in Gemines, a quo linea Maximiliani Caesaris continuatur: Sextus fuit Otto Dux Austria qui obiit anno Domini MCCCXLIV.

†††††† Ita quidem Albertus Argent. nomine tamen suppresso, quod tamen p. III. adducit.

††††††† Sic enim Epitaphium apud Fuggerum p. 374. An. Domini 1358. 13. Calend. Augusti, obiit Illustriss. Dominus, Albertus, Dux Austria, Stiria & Carinthia.

†††††††† Ita quidem filias Alberti memorat Albertus Argentinensis p. 105. Idem fere p. III. de ipsius liberis ita loquitur:enam filiarum suarum Andrea regi Vngaria copulavit: cuius Andrea Pater olim de regno Vngaria eiectus, Venetiis filiam dilectissimam suam ducem, ex ea hunc Andream genuit. Qui veniens ad Curiam huius Alberti adhuc Ducis Austria, & receptus in Regem Vngaria, petiit Alberti filiam. Quod cum Dux renuoret, dicens, eum mercatoris filium: ipse Vngarus Viennam in omni parte obsedit, & ad dandum sibi filiam Ducem coegit, dante filia Presburg & multas alias munitiones iure morgantico: cuius fratres postea Henrico & Friderico Ducibus Austria, Carolus rex Vngaria ab ipsis Presburg extorsit. Quo Andrea sine liberis defuncto, relicta in loco occisionis Patris sc. Königsfelden vitam calibem diu duxit. Item aliam filiam nomine Elsam dedit Duci Lotharingia, qua ex eo Ducem Rudolphum Lotharingia procreavit. Tertiam filiam dedit Voldemaro Marchioni Brandenburgensi: quo mortuo sine liberis, ipsam dedit Duci in Presla Polonia. Verum, hanc Annam fuisse Hermannii Longi Brandenburgici uxorem, certius patet ex Gerardo a Roo p. 72. & Fuggero lib. II. c. X. p. 248. qui prolixius admodum est in recensenda Alberti posteritate. DIS.

§. I. *Fridericus Austriacus & Philippus Pulcher, Galliarum Rex Imperium ambiunt. Henrici VII. electio, & coronatio.* §. II. *Parentes & mores.* §. III. *Gesta cum Treuirensibus.* §. IV. *Helvetorum privilegia confirmat.* §. V. *Comitia Spirensia 1309. bellum contra VVürtembergum.* §. VI. *In iisdem Comitiis Iohannem filium facit Ducem Luxemburgensem, Austria Duces inuestit.* §. VII. *Elisabetha Bohemia Iohanni copulatur.* §. VIII. *Henricus Comitia Francfurti celebrat, Principem Hennebergicum facit, expeditionem in Italiam mouet.* §. IX. *Henricus Mediolanum occupat, ibidemque coronatur.* §. X. *Itali Bononia & Padua exceptis Imp. se submittunt.* §. XI. *Multa Vrbes Italia rebellant.* §. XII. *Henricus Romam venit, ibidemque coronatur.* §. XIII. *Imp. ob commentus inopiam Roma mouet, Tiburim venit, inde Pisas, ubi Robertum Siculum proscribis.* §. XIV. *Henricus arma mouet contra Robertum.* §. XV. *Henrici mors.* §. XVI. *Turbæ Italicae post Henrici mortem.* §. XVII. *Vxor & liberi.* §. XVIII. *Ordo Templariorum deletus.*

Boni post Alberti mortem, Imperium adſeclabant, Fridericus Austriacus, Alberti filius, & pro fratre ſuo Carolo Philippus Pulcher Rex Galliarum, partum eſſe a maioribus Imperium, idemque Germanis traditum ferens. * Electores autem a Pontifice, vt electionem maturarent, ſtimulati, ** primo Reſſæ de electione conuenerunt, & ſuaſu potiffimum Balduini Treuirenſis Archiepiſcopi Henricum Lucenburgicum concorditer elegerunt, *** eundemque poſtea Francofurtum ducentes, **** ibidemque Electores in Rudolphum Palatinum iterum compromittentes, ***** fauente potiffimum Moguntino atque Treuirenſi, ***** poſt interregnum ſex menſium XXVII. Nouembris 1308. ***** Henricum VII. denuo concorditer elegerunt, qui ſequentis anni initio, in feſto Epiphaniæ ab Henrico Colo-nienſi Aquisgrani ſolemniter fuit coronatus. ***** Hic etiam infe-quenti anno, dum Conſtantix commoraretur, legatos ad Clementem V. Papam Auinione ſedentem miſit, obedientiam promiſſuros, atque diem coronationi præfigendum, petituos. † Hi, poſtquam d. XXVI. Iulii 1309. in palatio Auinionenſi Papali in animam Imperatoris iuramentum præſti-tiſſent, †† obtinuerunt publicam pronuntiationem, ††† per
H h h h h quam

quam Papa declarabat, quod facta examinatione Henrici electionem adprobaret, praestituto ipsi post biennium in festo purificationis Mariae die coronationis. Id quod statim per litteras Imp. significat. ††††

* *Cont. Vecerius p. 66. Anno a Christo MCCCVIII. Rege Romanorum Alberto per insidias nepotis occiso, nuntiatum est, Principes quorum legendi Caesaris ius est, de sufficiendo Imperatore parum contenturos, Philippus discordiam Germanorum ceptis suis optime conducturam existimans, secretiorum modo consiliorum arbitros coire iussos, de nova dispositione interrogat. Venisse aliquando tempus suo quoque seculo exornandi regni Gallici: Sextum antea postulatum caput, quod ad eum diem consulto nolisset Clementi prode, id vero nunc expromere statuisse, de Carolo fratre substituendo in Imperium, deque ea dignitate per Senatus consultum in perpetuum transponenda in Galliam. Esse Clementem iampridem in potestate posseque rem & iure & exemplo nixam facile transigi. Cui enim fiat iniuria, si vacantis Imperii permutetur conditio? Idem fecisse Pontifices olim alios. Denique fatorum seriem convenire cum eiusmodi proposito, & quemadmodum Principatus ille de Graecis quondam in Francos, sicut ei videbatur, deque ea gente ad Italos, ac postremum ad Theutonem translatus, crederetur, ita rursus ad Francorum potestatem remigret. Mutius lib. XXIII. p. 213 214. Gerh. a Roo lib. II. p. 74. Boemia regnum Henricus Carinthius, cum Anna uxore Pragae reversus, solus iam absque competitore sine amulo gubernabat. Fridericus enim Austriacus cui post Rudolphum fratrem vita functum, pater id regnum armis adferere studuerat, eo ipso e vivis sublato, ad Imperii dignitatem animum adiciens, minus iam de Boemia laborabat. Is competitorem habebat Philippum Pulchrum Gallorum regem, qui magna ambitione multisque legationibus summum decus a suis & ferebat, maioribus parum, & Germanis traditum ad se transferre nitebatur. Pontifex vero Electores per litteras & nuncios exhortabatur, ut electionem maturarent, antequam rex aliquid moliretur. Ex ea magni regis odium Pontifex incurrit Trithemius Chr. Hirsaug. ad a. 1308.*

** *Cont. Vecerius p. 66. Quum Clemens, quem igitur praecipuum crederet tantaeque successioni idoneum quassisset; Pragensis, Ecclesiarumne libertatis respectu, an studio Gibellinarum partium, an consuetudinis in Urbe quondam instituta memoret, Henricum (ait) Luceturgiae Comitem nulli Germania Principum cedere arbitror, siue religionem, siue fidem, seu certe magnitudinem animi spectaveris. Neque dubium si eo celsitudinis benignitate tua prolectus fuerit, nulla non re Pontificis obtemperaturum iussis, vel immunitatem Ecclesiae propugnaturum. Sane clanculum & dissimulante cuncta fieri oportet, ne si publico senatu in patrumque conspectu cogitata retexeris, qui Cardinales Philippo student, proditis illico rebus, vota nostra conturbent. Itaque quas ipse litteras dabis in Alemanniam, pusilla modo formula placeat obsequari, quasi non scriptas de rebus gravissimis. Ego scorsim prolixas de tota re alias exarabo. Iuvit assertionem Cardineam Henrici quoque integritatis gloria, quam ex rebus fortiter probeque gestis fama iam pridem exorta, ad Clementem quoque pertrahat. Delatis ad Germanos epistolis, reque intellecta, Comitum solennia maturantur, valueruntque adeo Pontificia Cardinalisque litterae (qui & illud adiecerat, nisi bonis consiliis protinus obscurarent, Casarei fastigii apicem iure neam iniuria, relicto Rheno, transiturum in Galliam) sed & maxime spectata virtus Henrici profuit, ut cunctorum suffragiis, ac ne uno quidem repugnante, Romani regni sceptrum florenti iuveni deferrentur.*

*** *Gesta Balduini lib. II. c. I. regalis dignitatis celsitudine regni Romanorum per lamentabilem mortem quondam Alberti Regis non modicum disturbata, Dominus Balduinus aliquae sex coelectores vitam Rense inter Confluentiam & Boparchiam sitam, ubi ex antiqua consuetudine ad*

tractatum de electione habendum consueuerunt conuenire, concorditer diuerterunt, ubi anno Domini millesimo trecentesimo octavo gratia summi spiraminis cooperante, & Domino Baldewino id procurante, in ipsius fratrem Dominum Henricum Comitem Luczelburgensem in futurum Romanorum Regem eligendum suis exigentibus meritis communiter concordarunt. M. Chron. Belg. p. 286. Henricus huius nominis septimus, inter Imperatores vero VI, Comes Lützenburgensis, fuit electus in Regem Alemannie & Romanorum, in die B. Catharinae Virginis, in quadam villa prope Confluentiam, quae Reynse nominatur. Anno Dn. MCCCVIII. Et dehinc Electores in Francofordiam procedentes eum publice Regem nominauerunt. Sequitur Trithemius Chron. Hirsaug. ad a. 1308. Naclerus vol. II. Gen. XLIV. p. 988.

**** In decreto electionis: qua die in oppido Franckenuord loco quidem ad hoc solito & consueto nobis omnibus, qui debuerunt, soluerunt & potuerunt electioni celebranda commode interesse iterum conuenientibus & ibidem presentibus, deliberatione prouida praehabita ad procedendum in electionis negotio praesbato. Male igitur Contr. Vecerius in vita Henrici p. 67. autores habeo Luceburgi transacta fuisse Comitum. Quod adscribendum tumultuario praesertim tempore praetermissum existimarem.

***** Ex decreto Electionis, quod exhibet Leibnicius in Mant. Cod. Iur. Gent. p. 255. patet, reliquos Principes fuisse exclusos. Protestatus enim Balduinus Treuirensis Archiepiscopus suo & reliquorum Electorum nomine ne alii admitterentur, qui ius & vocem in electione non haberent. Hinc cum de quorundam electione dubium adhuc suboriretur, hæc videmus inserta. Ego Baldewinus Treuirensis Archiepiscopus pro me & nomine meo praefatus Henricus Coloniensis Archiepiscopus pro me & nomine meo; ego vero Rodolphus Dux Bauariae pro me & nomine meo, ego quidem Rodolphus Dux Saxonie pro me & nomine meo similiter, & ego Waldemar Marchio Brandenburgensis (hic erat Elector) praenarratus pro me & magnifico Viro Ottone Marchione Brandenburgensi patruo meo, cuius vices in hac parte gero, nec non illustrium Virorum Iohannis & Erii fratrum Ducum Saxonie, qui etiam vices suas in hoc casu mihi commiserunt, si de iure vel de consuetudine repertum fuerit eos fore in ipsa electione admittendos, vice & nomine: votis nostris & aliorum Coelectorum nostrorum praedictorum diligenter inquisitis; nos & dicti alii Coelectores nostri omnes & singuli ius in electione dicti Regis habentes consentimus concorditer in eundem Comitem, & ipsum nominamus quilibet nostrum pro se, nullo penitus, et praemittitur, discrepante, in Romanorum Regem eligendum & in futurum Imperatorem promouendum & in Aduocatum sacrosanctae Romanae & vniuersalis Ecclesiae ac defensorem viduarum & orphanorum. Quibus sic peractis, ego Rudolphus Comes Palatinus Rheni praedictus de mandato & voluntate speciali Coelectorum meorum omnium praedictorum eundem Henricum Comitem Luxemburgensem elegi solenniter in hunc modum. Et paullo post: ego Rudolphus Comes Palatinus Rheni vice mea & Coelectorum meorum omnium ius in ipsa electione habentium, ex potestate mihi ab eisdem tradita specialiter & concessa, eundem Henricum Comitem Luxemburgensem inuocata sancti Spiritus gratia eligo in Romanorum Regem, in Imperatorem futurum promouendum, in Aduocatum sacrosanctae Romanae & vniuersalis Ecclesiae ac defensorem viduarum & orphanorum. Quod autem Ericus atque Iohannes Duces Saxo-Lauenburgenses interesse voluerint, hæc ratio suberat, quod isti a Iohanne, quem primogenitum faciunt Alberti I. Electoris, fuerint prognati. Significabant inde Electionem factam Papæ, ubi hæc verba: ea propter sanctitati vestrae tam deuote quam humiliter voto vniuersi supplicamus, et ipsum Henricum sic deuote & concorditer electum in Romanorum Regem, et est dictum, paternis vultu amplectentes, eidem munus Consecrationis conferendo, sibi & sacrosanctis manibus vestris sacri Imperii diade-

ma dignemini loco & tempore fauorabiliter impertiri : Et sciant & intelligant vniuersi quod posuerit in lucem gentiam vos Dominus, Et per vestra sanctitatis arbitrium orbi terra post nubiliam exoptata serenitas illucescat.

***** Ita quidem diem definit Electionis Decretum : postmodum convenientibus in diem electionis, videlicet quartam feriam ante festum beati Andrea Apostoli, qua est vicesima septima dies mensis Nouembris, concordauimus & communiter ipsam diem praefiximus ad electionem huiusmodi celebrandam. Gesta Balduini lib. II. c. I. Unde Dominus Baldewinus alique sui coelectores cum totius Almannia Principibus nobilibusque ipsum Franchensfort ad locum electioni deputatum duxerunt, & ibidem in Christi fidelium solatium cunctorum dominica incarnationis anno millesimo trecentesimo octauo XXVII. die mensis Nouembris, in Regem Romanorum vniuersis vocibus concorditer elegerunt, & toti mundo ad monarchiam obtinendam in futurum Imperatorem promovendum vnanimiter praesentarunt. Sequitur Trithemius Chr. Hirsaug. ad a. 1308. Propius accedunt, qui diem XXV. Nouembris Catharinae sacrum ponunt, prout ex Magno Chronico Belgico vidimus. Sic etiam H. Stero ad a. 1308. Henricus VII. imperavit annis V. Hic cum Comes fuisset Lutzenburgensis, electus fuit in Franchfurt in festo S. Catharinae, & in Epiphania sequenti coronatus fuit Aquisgrani. Sequitur Franc. Guillimanus Rer. Heluet. lib. II. c. XVI. s. 20. Albertus Argent. p. 115. occiso itaque Alberto Rege, Hainricus Comes de Lutzelburg, strenuus & acer, eodem anno in festo omnium Sanctorum, a Principibus concorditer in Franchfurt est electus, & Aquisgrani in sequenti anno in Epiphania coronatus. Idem dicit Gerh. a Roo c. I. Auentinus lib. VII. c. XIV. n. 10. Idibus Octobris. Dubrauius Hist. Bohem. lib. XIX. p. 157.

***** Albert. Mustatus lib. I. rubr. IV. orbis itaque terrarum vacante Imperio, cum de noui Principis electione instaret, quibus ius eligendi concessum est ex Imperialibus institutis. Inter quos Maguntinus Episcopus domui de Lucemborc fidelitatis astrictus homagio vna cum Treueriensis Archiepiscopo aspirans in Henricum sublimandum, dudum subticuit, dum reliqui, quos iam praesenserat in diuersos intendere, concepta depromerent. Sic itidem per triduum ferme habita de compromissis in plurimos mentione, coalescentibus in dissensiones animis ad scrutinia declinauere. Sciscitatis itaque clandestine, (Et assolet) vocibus, Henrici vox edita est quaternis assensibus; binis scilicet Treueriensis, & Maguntini ad idem inuicentium; & binis, qui ob aliorum inuidias animos diuerterant, non votis; sed aliorum contemptibus in Henricum. Sine autem sic, seu Diuinitatem humanis anteponamus conatibus, declaratus est Henricus Romanorum Imperator semper Augustus convenientibus porro & reliquis.

***** H. Stero. Albertus Argent. Trithemius. M. Chr. Belg. ad a. 1308. Contr. Vecerius p. 67. Gesta Balduini lib. II. c. II. Constantia maxima probitatisque eximia Dominus Baldewinus & alii sex Principes coelectores anno Domini millesimo trecentesimo octauo, Dominum Henricum septimum Romanorum Regem ad auream regni sedem Aquisgrani per Karolum Imperatorem sinuatam adduxerunt. Ibi cum ciues Aquenses, clauibus ciuitatis plusquam per leuicam obuiam portatis & traditis, in Romanorum Regem letabundis vocibus receperunt, & ibi per Dominum Henricum Colonensem Archiepiscopum, quia in eius conprovincia fuerat, installatus, & ipso die Epiphaniae Domini eodem anno ibidem in Romanorum Regem honorifice diuinitus consecratus, & vna cum sua collateralis praedicta sibi assistente in vestitu deaurato varietate circumdata cum corona regni solemniter coronatus.

† Extant haec acta in Leibnitii Mantissa p. 251. In literis equidem Henrici VII. ad Papam isti memorantur legati, videlicet Otto Basiliensis & Sifridus Curienfis Ecclesiarum Episcopi, Amadeus Comes Sabaudia, Iohannes Delphinus Albonensis & Comes Viennensis, Guido de Flandria, Iohannes Comes de Saraponte & Simon de Mervilla, Thesaurarius Merensis, Secretarius Imp.

Imp. Vecerius p. 67. Luceburgius, qui nihil minus quam Casarea gubernacula sibi credendo cogitauerat, omnium primum gratias immortalis Deo lectoribusque agendas censuit. Mox ad ea quæ & tempus & res & maleuolorum conatus ferebant conuersus, mittit in oram Narbonensem, qui a Clemente postulent, ut ratam sibi facere surrogationem promere dignaretur. Principes legationis Sabaudie Comes (nomen ut in plerisque sequentibus non traditur) & Guido Namurcaus, Flandri Comitis frater, ambo ex propinquis Regiis: hi a Clemente, totoque coetu Cardineo comiter humaneque habiti, mense Aprili, probationem actorum in Germania, causa cognita impetrarunt. Decretum ut e Cardinalibus Pratenfis & Fliscus prima quaque occasione in Italiam proficisci maturarent gentibusque cis Alpes habitantibus, Apostolica vice precipere, ne quid impedimenti morarumque quo minus potestas nouo Regi petende Urbis foret, astruerent, quin obedienter atque hospitaliter aduentum illius curarent excipere. Sunt qui legem adiunctam fuisse probationi affirmant, ut intra primum biennium ad motus Italia compescendos, Romam solita expeditione properaret, simul ipse summos Imperatorii nominis fasces acciperet, quum tres proxime antecedentes Principes eum honorem pratermisisse constaret.

†† Instrumentum Iuramenti extat apud Leibnitium p. 256.

††† Tenor dictæ pronuntiationis extat apud Leibnitium p. 255. Faciunt huc verba Mussati lib. I. rubr. VI. his informatus conceptibus, & instinctu nobili, Clementem Papam, Cardinaliumque Cætum, quos cum Philippo Francigenarum Rege litis causa, quæ pro cremandis olim Bonifacii Papæ ossibus de heresi accusati Regem urgebat, simultates gerere non ignorabat, accersiri statuit, impetraturus Coronationis suæ decus, & in actus quosunque fauores Ecclesia Triumphantis. Quod & facile sui obtinere Legati litteris patentibus, termino ad hoc in certum diem prefixo constitutione solenni, emologata etiam electione cum sacra Benedictionis præconio. Cuius & Diadematis oppositioni se ipsum Romæ in Sedem Pontificalem compariturum & effecturum despondit, H. Stero ad a. 1309.

†††† Litteræ Clementis Papæ ad Imp. extant apud Leibnitium p. 258.

§. II.

Erat Henricus Maioribus parum cognitis ortus* Pater tamen ipsius Henricus II. Comes Lützenburgensis a. 1289. fuit occisus, Mater Beatrix, Balduini, Hannoniæ Comitis filia.** Vir prudens dicitur, iustus, honestus, Catholicus, dilectus omnibus.***

* Sic enim Conradus Vecerius in vita ipsius p. 63. historiam suam incoat: qui maiores Imperatori Henrico, aut omnino parentes fuerint, quamuis curiosa vestigatione cognoscere non potui: sed & uxor illi quæ cuiusque fuerit, iidem prope in ambiguo est. Ipse quod constat, Luceburgiæ Comitatum hereditate obtinuit. Albertinus Mussatus æque sub initium libri primi de gestis Henrici VII. ita loquitur: Comitum de Lucembore prosapia æque nobilis antiquis orta stirpibus, quos longe memorabiles fecit armorum, beliorumque strenuitas. Ex his proditus Henricus, qui patre, fratribusque Patris duobus in bello, quod inter ipsos, & Comites Brabantia gerebatur, amissis, Fratribus uidelicet Patris, ac duobus Priuignis in acie occisis, & patre uiuo ab hostibus capto, & cum se ære redempturum magnum pondus polliceretur, tamen gladiis confosso, & in proximum fluentem iactato, cum tribus reliquis eodem patre natis superstes mansit paterna domus maior, ut Primogenitus, lege Gallica.

** Gesta Balduini lib. I. c. VI. nobilibus de parentibus uidelicet Henrico Comite Luczelinburgensi patre & Domina Beatrice de Bellomonte in Hannonia matre Dominus Baldeuinus expressit nobilis natus. Huius autem Balduini frater germanus erat hic Henricus, ut lib. I. c. IV.

Hhh hh 3

fuerat

fuerat dictum. Sic enim Franciscus Rosieres in *Stemmata Lotharingica Tomo V. p. 283.* Henningius parte secunda secundi & tertii Regni in *Quarta Monarchia p. 158.* & Laur. Pignorius in *Notis ad Mussatum, p. 4.* qui Henningium secutus, eiusdem Genealogiam necit. Patet hoc etiam ex ipso Mussato, qui patrem in bello Brabantos inter atque Gelros de successione Limburgensi potissimum a. 1288. gesto, interfuisse scribit. Belgici autem scriptores idem de Henrico Domino de Lutzenborch explicant, utpote Io. a Leidis *rer. Belg. lib. XXI. c. XXI.* id quod Pignorius in *notis ad Mussatum p. 3.* plenius declarat. De matre ipsius Beatrice Iohannes, Henrici III. filius testatur, in apologetico pro Dominicanis: *Et similiter avia nostra, Domina Beatrix, mater dicti Domini Genitoris nostri, qua post eum aliquo tempore supervixit, fecit se inter sorores praedicti Ordinis sepeliri.* Plura tradit du Chesne in *Histoire Genealogique de la Maison de Luxembourg & Limbourg.*

*** Sic Benevenutus de Rambaldis in *libro Augustali.* Albert. Mussatus lib. I. Rubr. III. hunc laudes multa in ipso aetatis flore predicant, qui iugiter, & in dies accrescente tempore fama auxit, ut circa incumbencia sibi semper, & consulte, fortiter, & strenue agendum esset. Insuper quoque tanta coluit observantia, ut merces, & singula quaeque aduehentes intra Luxemborc finis, adeo intacto essent, ut nulla onustorum animalium per nemora, & vastitates accubantium, rerumque custodia opus esset: Inexorabilis circa iudicia compertus: In raptos, ceterosque grassantes etiam aris effusor proprii, si quicquam constitisset furto vel rapina deperditum. Laudes ipsius praecipue praedicat Autor Gestorum Balduini lib. II. c. I. & Cuspinianus sub Henrico VII. p. 362. dicens: fuit hic Henricus singulari integritate, armis quidem strenuus, sed religione praecipuus. De quo Italici scriptores etiam haec produnt. Paterna huic opes haud magne sane erant, sed iusticia prudentiaque, tam rerum gestarum gloria, quam natalibus aut gentili regno illustrior. Licet Blondus ei nunc avariciam, nunc stulticiam, nunc fatuitatem obiciat, ut est odium Italicorum in Germanos. Qui tamen ea fuit animi tranquillitate dotatus, ut nulla unquam prosperitate efferretur, nulla deiceretur aduersitate, quanquam plures quotidie experiretur aduersitates: adeo ut sub eo, nisi praecipiti morte praeventus esset, speraretur sedata Alemanniae discordia, & Italicarum factionum compositio, & terra sancta recuperatio. Idem p. 366. Et erat enim religione, ut saepe totas noctes ante imaginem Crucifixi (quam semper secum circumferbat) orauerit quam deuotissime, & peccata disceuerit quam amarissime. Solitus sacram Eucharistiam aliquando quotidie, aliquando summis festis accipere. Staturam vero eius, animi & corporis habitum describit Mussatus lib. I. rubr. XIII.

§. III.

Antequam fieret Imperator, bellum gessit cum Treuirensibus, ve-
tigalia quaedam, certaue solita domui Luxenburgensi xenia deneganti-
bus, quibus bellum solus intulit, & collatis undique Principum subsidiis,
Treuirensis urbem, atque exhibendorum xeniorum antiquum foedus ob-
strinxit. Vacanti etiam sedi Treuirensi, Minorem natu ex fratribus suis
praefici curauit obnix, idque solers effecit. *

* Verba sunt haec Mussati lib. I. rubr. III.

§. IV.

Postquam Imp. factus, primum erat, ut paullo post electionem Hel-
vetorum priuilegia firmaret, datis desuper litteris 3. Nonas Iunii 1308.
Constituic etiam praefectum Imperialem siue aduocatum provincialem

Ru-

Rudolfum comitem Habsburgensem, Lauffenbergæ dominum Rudolphi quondam regis ex fratre Gotfrido nepotem. *

* Franc. Guillimannus *Rer. Helvet. lib. II. c. XVI. §. 20.* qui etiam litteras Constantiæ desuper datus, exhibet.

§. V.

Anno 1309. Spira celebravit Comitia solennia, ubi cum Electoribus Principibus & Ciuitatum legatis, * de expeditione Romana egit. Aduenerunt etiam Matthæus Mediolani, & Theobaldus Brixia Magnates atque plurimi Lombardorum. ** Egit etiam in eodem Conuentu qua ratione Eberhardum Württembergensem, qui Ciuitates Sueuiæ Imperiales infestabat, in ordinem redigeret, Comite vero ad officium redire nolente, demadata prouincia Domino de Winsberch, quem Aduocatum fecit prouincialem, bellum contra eundem decernitur, istique, quibus bellum illud commissum, inuadunt ipsius terras, easdem eade incendio & rapinis deuastant. *** In iisdem Comitibus capitis Sententiam contra Ioannem Alberti interfectorem publicauit. ****

* Sic enim Albertus Argentinenfis p. 116. *mansit vero ibi rex sex hebdomatibus cum Principibus electoribus & aliis Principibus & ciuitatum nuntiis, de suo transitu & de prestandis seruitiis in Italiam, disponendo, ubi & ad eum venerant Mathæus Mediolani & Theobaldus Brixia Magnates, & plurimi Lombardorum.* Idem ad a. 1343. *Electores autem Principes, & inferiorum partium magnates octo diebus ante huiusmodi terminum Colonia conuenerunt: Ex hoc Lehmannus lib. VII. c. XI. concludit, separationem in tria Collegia tunc temporis fuisse factam. Licet Electores atque Principes vsque ad Friderici III. tempora, in vno adhuc sederint Conclavi, prout in Syntagmate Iuris Publici diff. XXII. §. XX. demonstrauius.*

** Alb. Argent. p. 116.

*** Hæc late narrat Matius lib. XXIII. p. 214. *Gesta Balduini lib. II. c. VII. cum ipse Henricus se ad Alpium montana transcendenda praparet, Dominus de Württenburch se ipsi Regi tyrannice opposuit. Propter quod ipse Rex Dominum de Winsberch prouincialem Aduentum præfecit, & omnibus illarum partium regni fidelibus, Castellanis, & ciuitatibus districtissime præcepit ut sibi tanquam suo vicario in omnibus intenderent & obedirent & eius iussionibus per omnia parerent. Qui Regis ad præceptum cum fidelibus regni & ciuitatibus dictum Dominum de Württenburch armis bellicis seueriter persequendo suo in territorio, in locum de loco fugere coartauit, & eius quadraginta tam oppida quam castra viriliter expugnauit, & ad talem internecionem deduxit quod tantum terruncula vix poterat obtinere quod vitæ necessaria valeret, pauperiem viuendo aliqualiter habere.* Trithemius ad a. 1309.

**** *Gesta Balduini lib. II. c. VIII. Iustitia & iudicium correctio sedis eius, Henrici Regis. Nam ipse in Spira præsidens iudicio contra Iohannem de Austria dictum Sunderlant iusticialiter vocatum & iuris ordine damnatum, quia suum antecessorem Albertum Regem Romanorum callide interfecerat, sententiam sanguinis distrallissime promulgauit, & deinde ad Alpium montana transcendenda iter arripiebat.*

§. VI.

In iisdem Comitibus filium suum Iohannem Comitem de consensu Principum creavit in Ducem, & Comitatum Luxemburgensem in Ducatum sublimavit. * Eodem venerunt Fridericus, Lupoldus, Albertus & Otto, filii Regis Alberti, postulantes se investiri ad Ducatum Austriæ, & reliqua paternæ successionis dominia, quæ Rudolphus olim Rex Germaniæ patri eorum contulisset Alberto. Venerunt autem vocati per edictum a Rege Henrico, qui illis mandavit, quatenus se abdicarent Austriæ Ducatu, propterea quod pertineret ad Imperium, pro quo etiam Reges quinque fuissent occisi. At illi magis instantes paternam sibi postulabant confirmari hæreditatem, quam Principum consensu avus patri tradisset. Cumque Rex concepta permaneret in sententia, Fridericus Dux illi per intermedium iam abiturus ita fertur misisse respondendum quinque Reges propter Austriæ Ducatum Rex iste protestatur occisos; qui nisi ab eodem Ducatu se abstinerit, inter occisos poterit fieri sextus. Quod audiens Rex Henricus, eos de Ducatu Austriæ, consilio & assensu Principum reuocatos investivit. In cuius recognitionem beneficii Lupoldus Dux cum ducentis equitibus cum ipso Rege Henrico se in Italiam iturum promisit; quod & fecit. **

* Trithemius Chr. Hirsaug. *ad a.* 1309.

** Trithemius *ad a.* 1309. Gerh. a Roo *lib. II. p.* 75. Cuspinianus *p.* 363.

§. VII.

In iisdem Comitibus filio suo Iohanni, vndecim annorum puero a Bohemis inuitato, Elisabetham, Wenceslai, Bohemiæ Regis filiam, hæredemque, uxorem concedit. Misit etiam eundem cum exercitu ad expellendum Henricum, Carinthiæ Ducem, quem Bohemi Regem elegerant. Hic vero Carinthiam repetere coactus, constituto Rege Iohanne, eodemque a Moguntino Archiepiscopo coronato. *

* Albertus Argent. *p.* 115. *ancto autem eo tempore quod Elsa puella circiter viginti annorum, grandis & bruna, olim Wenceslai Regis Bohemiæ filia, neptis Rud. regis, Iohanni, filio Henrici regis, annorum circiter XI. nupta, & cum ea ipso Iohanni regnum Bohemiæ traderetur, eaque Spiram cum excellenti decencia veniente, ac Principe propter falsam suspicionem fornicationis illi copulare filium dubitante, illa mora anxia, cum causam protractionis omnino scire vellet, & a suis causam suspicionis difficulter audisset, dixit: Absit quod Dominus rex filium suum mihi deneget ex hac causa, quia virginitatem meam per aspectum corporis comprobabo. Examinata ergo per honestas matronas, & reperta virgo, fuit filio regis sollemniter copulata. Quos conjuges Petrus de Treveri, Archiepiscopus Mogun. Bohemiam traducens, Praga in regem & reginam, prout antiquitus ad Moguntinum pertinet, coronavit. Sollemnitates autem nuptiarum Spira, paratis sedibus, propter contentionem antiquam Moguntini & Coloniensis, quorumlibet ad dextrum Principis sedere voluit, est turbata. Quæ vero Albertus Argentinensis de examinata puellæ virginitate*

mitate

nitate tradit, alii præter Cuspinianum p. 363. reticent. Henr. Rebdorffius ad a. 1309. *Henricus Imperator VII. caput regnare electus concorditer in Regem Romanorum ab Electoribus Imperii; & regnavit quatuor annis vel circa. Hic prius comes in Lutzelburg, discretus & deuotus, primo anno regni sui filio suo impuberi Iohanni tradidit in matrimonium filiam VVenzeslai regis Bohemiae tunc defuncti unicam heredem illius regni, & in Spira sunt huius regni nuptia celebrata. Qui factus adultus, & post obitum patris sui Imperatoris prædictum regnum Bohemia tandem obtinuit, licet cum magna difficultate. Albert. Mussatus lib. I. rubr. VII. his ita compositis, filiaque eius Primogenita in Bohemia Regnum, quod tunc Romano sacabat Imperio, summoto Henrico Karinthiae Duce ad id Regnum aspirante, præfecto, coronatoque & Boëmis regia censura pacatis. Gesta Balduini lib. II. c. V.*

§. VIII.

Inualefcente igitur Guelphorum factione, maxime dum Clemens V. Robertum Neapolitanum, dictum Siculum Romandiola Comitem fecisset, * Henricus pro adserendis Imperii iuribus & corona Romana impetranda, ** a. 1310. expeditionem Romanam indixit. *** Inde habitis Francofurti Iulio mense Comitibus, in iisdemque Bertholdo Hennebergico in Principum numero adlecto, **** Germaniaeque Iohanni filio demandata, cum non adeo grandi comitatu iter ingressus, Alpibusque appropinquans, Lausannæ constitit, reliquam exercitus partem opperiens. ***** Commota igitur Guelphorum factio, præcipue vero Florentini, Caesari contrarii, foedus cum Roberto Siculo aliisque ciuitatibus Hetruscis inierunt, Pisani e contrario Regi aureorum millia XL. submiserunt. *****

* Contr. Vecerius p. 67. interea Carolus Sicilia Rex secundus, Gallica originis, cis fretum regnans, rebus humanis excessit. Plures huic filii, nempe maior natu Carolus, Martellus cognomine, & Robertus. Martellus viuo etiam dum patre, mortem (sed filio relicto) obiit. Qua in specie, ex quo facto ipso, larga disputandi materia Iureconsultis est nata; nepos ne antecedere iure possit patrum in successione auita. Sed & responsis prudentum & pontificia pronuntiatione quadam Robertus annexus, compendium hereditatis obtinuit, paternaque nece comperta, mox Auenionem properat. Ibi nullis non modis Clementis amicitia comparata, adeo promouit, ut & Rex veriusque appellaretur Siciliae, & quidquid præterea alieni aris patri, suoque per belli quondam tempora Ecclesia Romana crediderat, illi ferretur acceptum: summa aureorum sex millia superauisse putatur. Tantis beneficiis Robertus se obnoxium sentiens, actis ad tempus gratiis, operam curamque Clementi omnem gratitudinis ostendenda pensandaque dignationis detulit. Hic Quintus qui Luceburgium ut supra tetigimus, paullo ante Regem Romanum declarauerat, siue suspectam habens Henrici potentiam, siue contracta amicitiae Vasconico more perasus, Siculum Romandiola Comitem fecit. Eamque Robertus prouinciam Giliberto Zantillio Vice Comiti demandauit. Quæ res perpulchram Gibelinis Imperatorii iugi detrectandi potestatem tribuit, vel tantula rebellandi occasione gestiuentibus.

** Mussatus lib. I. rubr. VI. pacata Alemannia, finibusque Aquilonis usque in Oceanum ad maiora direxit animum, desuetum iam dudum Regnum per fines terra reuiuiscere posse coniectans insignibus argumentis: seque in horum initium coronas utrasque adepturum permittens, Valorumque tentare partes induxit in animum. Confliterat namque plurimas Italiae Ciuitates

per Optimatum factiones arcuisse in exilia. Cines partium scismatibus, quæ hinc Guelforum sub Ecclesia; hinc Gibolengorum sub Imperii clypeis nomina sibi quædam induerant, quarum nonnullæ etiam, & præsertim Longobardorum passæ tyrannides sine exiliis, sine coercionum profligationibus, diu marcuerant. Cuius rei invidia ad se, simile veri erat, extorres concurrere, sicque pacis ingenti suasionem alliciendos populos ad cultum novi, & speciosi nominis Imperatorie Maiestatis. Nec huius regie virtutis instinctum circumspècta refellit opinio. Nam & Tuscorum quidam Optimates ex Gibolengis partis antiquæ, nec non ex diuisis Guelfis, qui Alborum intolerantia Gibolengi nominis sibi prænomen elegerant, eiusdem propositi complices montes transiluerunt ad ipsum Regem eliciendum muneribus & subsidiis.

*** Contr. Vecerius c. l. Luceburgicus nihil eorum negligendum ratus, quæ ad amplitudinem Augusti Principatus pertinent summa ope annisus est, ut quam celerrime documentum aliquod præberet, quantus & quam propensus sibi esset animus Pontificiæ dignitatis excolenda. Dimisso edicto per provincias, ut quisquis nobilium Augustale beneficium obtineret, die constituto vellet adesse, solennemque professionem, Romana mitra capiendæ causæ, pro conditione, proque consuetudine sua curaret exornandam.

**** Extat diploma apud Spangenbergium Henneberg. Coronie. lib. V. c. V. p. 180. & Meibomium Tomo III. p. 208. in quo hæc verba: ad augmentum Sacri Imperii honoris, de Principum nostrorum consilio, conferimus eidem Bertholdo, ac suis heredibus, omnia iura Principum, tam in ingressu quam egressu, ad Imperialem deliberationem, in sententiis conueniendis, distandis, pronunciandis; in iure Civili & Plebiscito, quod vulgo dicitur Landrecht. Et specialiter ipse Bertholdo & liberis suis, nec non hominibus eorundem, hanc de liberalitate Regia, duximus libertatem, & gratiam faciendam: quod ipse Comes & liberi sui debeant iure & more aliorum Principum nostrorum & Imperii coruscare, & Homines suos iure aliorum Principum cōgandere. Sic quod ipse Comes & sui liberi, non alibi, quam ubi alii Principes Imperii: & ubi Homines aliorum principum conueniuntur, valeant conueniri.

***** Contr. Vecerius p. 68. ipse vniuersa Germania Ioanni filio demandata, cum non adeo grandi Comitatu iter ingressus, Alpibusque propinquans, Lausani constitit; reliquam exercitus partem opperiens. Eo mox legationes ex Italia salutandi causâ certatim occurrunt. Mussatus lib. I. rubr. VII. statutam inde ætem transgrediendarum Alpium præfixit in Lausanum vicinam descensui ad Lombardia planiciem, indeque sese cum copiis promoturum enuntians:

***** Vecerius c. l. At Guelforum factio in Hetruria, cisalpinaque degentium, quam semper ante hæc Teutonice felicitati aduersatam constat / in multo maximum metum incidit, & fama numerosi exercitus, & reliquæ Italia promiore consensu. Præcipue vero Florentini, inter spem metumque ancipites, hostiliterne an deditione fortissimum Ducem exciperent. Prævaluit tamen sententia ut potius quam abiecta formidine agendum censentium. Itaque quo vel conturbaretur inauguratio, vel lentius certe succederet, conscripta per totam civitatem iuuentute, accitisque militibus aliis voluntariis, præsidium haud contemnendum efficiunt. Ad hoc pecuniam, frumentum ceterasque res comparant, vel stipendio, vel obsidioni necessarias. Denique fœdus cum Siculo Roberto, civitatibus Hetruscis ac cisalpinis aliquot faciunt. Pisanorum longe diuersa sententia, hi quo sese Gibellinarum partium, atque adeo Cæsarei nominis quam maxime studiosos Henrico in ipso Italia ingressu comprobarent, donum Regi aureorum milia XL. submitserunt.

§. IX.

Exeunte Septembri, Lausanna mouit, Taurinum venit, constituto-
que

que ibidem vicario, Aftensium urbem est ingressus * inde Cafalem & Vercellas venit, ** Guidonem Mediolanensem praefectum contra ipsum conspirantem eo adegit, ut se urbemque Henrico traderet. *** Tandem vero ipse cum vxore sua VIII. Idus Ianuarii 1311. in Regem Italiae Mediolani corona ferrea, **** fuit coronatus. *****

* Contr. Vecerius p. 68. eo beluti viatico praeditus (quippe cuius animum, ut veris agamus, virtute esset quam numinis instructum) Septembris exitu movit e Lausanno, superatoque monte perquam arduo, Senisium vocans accola, Taurinum est inuectus. Ihinc decimo die quam accesserat, Insubres ingreditur, ibi quoque magno apparatu acceptus, Aftensium dissidia haud exilia summa cum composuit. Constat id temporis regis Comitatus equitum duobus millibus quum residuum perinde expectaretur. Mansit itaque apud Aftam toto bimestri atque amplius, & reliquam, ut diximus, copiarum partem opperiens, & de incunda Insubrium civitate consultans.

** Mussatus lib. I. rubr. X. Gesta Balduini lib. II. c. IX.

*** Contr. Vecerius c. I. Gnidotus Turritus sapientia atque opibus clarus, genti ea tempestate praesens. Li audito inprimis aduentu, veteri capis, ne diversa factionis pars (Gibellini erant violentia illius acti in exilium) occasione Germani aduentantis in recuperanda dignitate videretur. Itaque praesidium ad Urbis suae tutelam comparans duorum millium atque amplius. Ipse sedes atque hospitium erat cum toto Guelphorum genere, per Italiam agentium. Sed & operam dabat quibuscunque poterat artibus, ne manibus reciperetur Henricus, Gibellina scilicet factionis patronum, ut paulo ante scripsimus, futurum metuens. Neque tamen obtinere potuit, quin bona civitatis pars Regis amantior, simul Cardinalis Fliscus, tum Legatus Apostolicus, Clementinaque mandata conficere cupiens, Luceburgium vltro inuitarent. Mussatus c. I. diuertitque iter citra Guidonis spem Mediolanum properans; tuncque percussus ingenti, & inopinato motu Guido nuntios ad Regem transmisit, qui se paritum edent, ipseque inermis, dimisso, licentiatoque omni exercitu, ac praesidio Regi obviam venit, sique Urbisque omnem potestatem tradidit. Gesta Balduini lib. II. c. X.

**** Vecerius c. I. Rex Romanus dolentibus Gnidotti oculis, pridie Mediolanum Dominici natalis inuehitur, dieque sequente octavo, Antistes eius diocesani, in Ambrosii beatissimi delubro mysteris vocantur, Henrici verticem secunda corona redimunt. Augusta quoque quam una secum aduxerat, idem honor habitus. Affuerunt solennibus omnium fore Italica civitatum legati, Gibellinarum modo partium, ita ut Florentini duntaxat oratores desiderarentur. Cortusii de Novitatibus Paduae lib. I. c. XI. Imperator stans Mediolani, misit litteras ubique, annuntians, se debere a Legatis Summi Pontificis in Modecia corona ferrea coronari. Quae litterae praesentate fuerunt Paduae a. MCCCXI. die primo Ianuarii, post Domino Alberto de Castello quae coronatio statim fiet in die Epiphaniae. Plenius tamen Mussatus lib. I. rubr. XII. Triumphans igitur in Mediolano Rex Henricus corona ferrea insigniri iuxta legis Imperialis sanctionem antiquam statuit, evocarique undique populos dimissis edictis ad diem certam in ipsa Mediolani urbe, & Sanctissimi Ambrosii aede, seu Oraculo. Quamquam disceptatum, an Modecia id fieri oportuerit, ut plurimum moris antiqui fuerat; decusum tamen & illico fieri nihil interesse. Illud quoque Principum, Baronum, ac populorum iam subiectorum frequentia, & alacritate effectum est. Ad id ex nondum parentibus invitati, vocatique interfuere Patavinorum, Vicentinorumque legati regiam coronationem praesentibus honorantes, seque non ex fidelibus minimos zelus bonis, & cum se caperet temporis opportunitas, operibus offerentes. Quibus mire responsum gratifi-

candi, cum sibi, Imperioque, (ut decuerit,) se deuote summisserint, reddidit. Coronati itaque Henricus Caesar, Augustaue Margarita Anno ab ortu Domini Nostri Iesu Christi vndecimo trecentesimo millesimo, VIII. Idus Ianuarii ferrea corona, quam Lauream appellabant, in equi phaleratis rubro scarleto cum purpureis tegumentis supra vertices latius se Populus exhibuere per Urbem, Rege Sceptrum manu dextera gestante, videlicet Scipionem aureum lilio supra veniente. Chron. Elwang. ad a. 1311. Hainricus Rex de Lutzelburg Mediolani corona ferrea coronatur. Trithemius ad a. 1310. Patet ex hoc quod coronatio Longobardica nonnunquam Mediolani fuerit peracta. H. Stero ada. 1310. tunc Imperator intravit Italiam, & Mediolani ab Archiepiscopo Mediolanensi coronam vnam assumpsit Imperii. M. Chron. Belg. p. 286. Chron. Elwang. ad a. 1311.

**** Dubitaueram aliquando, an ferrea fuerit corona Mediolanensis. Immo, Tristandum Calchum securus, in Synt. Iuris Publici diff. VIII. §. XXIX. plane hoc denegaueram Verum, non solum dicti Scriptores coronam Mediolanensem vocant ferream, sed etiam ipsam rem dilucide declarant Gesta Balduini lib. II. c. X. & ibidem (Mediolani) dicitur Dominus Henricus Rex sequenti die Epiphania Domini in sancto Ambrosio a Mediolanensi Archiepiscopo vna cum sua Regina corona ferrea adinstar lauri margaritis pretiosis perornata, de calyce tamen per ipsum Henricum Regem cunctis successoribus facta, eo quod corona Regum antiqua ex negligentia esset amissa (nam a nullo Regum de tempore Frederici Imperatoris fuerat requisita) gloriosissime exstitit coronatus, permaximo insedens palefrido, famulis precedentibus & sequentibus, & in lateribus, tamen a remotis, equitantibus, sub telco pretiosissimis sametis purpureis & baldeckinis factis, aliisque famulis, sacis apertis, pecuniam non modicam videlicet Venetianos imperialibus admixtos extra viam proiciendis, quam totus colligens populus, viam patefaciendo, suum ibidem in palatium pacifice & gloriosissime est ingressus.

§. X.

Peracta coronatione, Insubrium discordiam, quanta fieri potuit, cum celeritate sedauit, & Maphæum Vice Comitem cum sodalibus, & Mediolanensium Archiflaminem, ceterosque proscriptos reduxit in urbem. Frequentes quoque adfuerunt legati gratulatum accedentes, ita, ut tota passim Italia, Bononia excepta & Padua, vicarios acciperent Augustales. * Interim rebellantes ob nimias exactiones Mediolanenses, magnum odium concitarunt in Germanos, ita ut Crema, Cremona, alique Ciuitates viciniore, pulsas Vicariis, præfidiisque regiis iugum excuterent. **

* Verba sunt Vecerii p. 69.

** Mussatus lib. II. rubr. I.

§. XI.

Cæsare igitur Longobardiæ subigendæ intento, * Ciuitates Hetruscæ Guelpharum partium, Florentia, Bononia, Senæ, Luca, Pistorium, foedus inter se aduersum sanciant, præfidia Hispanorum accipiunt, quidquid Gibellinorum in ciuitatibus Guelphis versabatur, eiiciunt. ** Et dum multæ Lombardiæ vrbes rebellarent, Cæsar easdem, Brixiam, inquam lanuam, Parmam, Vicentiam, Cremonam, Paduam, Taruissiam, Bergamum, Placentiam, aliasque, constitutis ibidem Vicariis, partim deditione, partim vi & armis ad obsequium redegit. ***

* Al-

* Albert. Mussatus libro III. ineunte : *Cæsar autem Longobardiam subigenda sequentibus videns, quamquam labore nonnullorum rebellionum tollendis amplexus, iam ad ultiores terminos laxavit intentum, utque tota Gallia quam Cisalpinam vocant Antiqui ante Padum transgressum, mandata recipiat, sinum Adriatici maris, qui angulus est Venetiis ditioni sue subiungendum constituit.*

** Conr. Vecerius p. 70.

*** Hæc Albertinus Mussatus a libro II. ad VII. prolixius describit. Conr. Vecerius p. 69. 70. Albert. Argent. p. 116. 117. De Civitate Brixia saltem H. Rebdorthius ad a. 1309. H. Steno ad a. 1310. Gesta Balduini lib. II. c. XII.

S. XII.

Tandem vero Romam tendit Henricus. Hic enim dum in Brixia obfidiōne hæreret, miserata a. 1310. legatos Avinionem, excusaturos, quod statō tempore Imperii coronam adsumere non posset, quibus annuit Papa, legatos etiam ad Henricum misit, inter quos Arnaldus de Frangeriis Sabinensis Episcopus principalis ad coronam capiti Cæsaris imponendam legatus, qui in castra Cæsaris venientes una cum papali benedictione concessum Cæsari indultum annuntiarent. * Fridericus equidem, Siciliæ Rex misit legatos de pace atque foedere cum Henrico tractaturos, ** at Robertus Neapolitanus Iohannem fratrem mittit ad urbem cum equitum sexcentorum præsidio, litteris subinde scriptis ad Civitates Hetruriae Guelpharum partium, de submittendis opportune Romam auxiliis. Et licet isti diuersa vrbis loca suis prædiis munivissent, Columnensibus tamen aliisque Cæsareanarum partium alias occupantibus. *** Horum igitur ope Kl. Maii 1312. in urbem introductus fuit Henricus, **** atque occupatis diuersis vrbis partibus, vigesimo Maii die Capitolium omni Vrsinorum subsidio carens, desecit ad Cæsarem. ***** Commissa dein VII. Kl. Iulias in ipsa Roma pugna, stragem perpeSSI fuerunt Cæsareani. ***** Dum igitur copias suas indies diminui videret Henricus, atque vrbis se esse potiturum, desperaret, soli Coronationi innitendum constituit. Submissi itaque, qui ab Iohanne, Roberti fratre, ac Vrsinis exquirerent, ut concessa Principis Apostolorum Basilica, præordinata per Papam sanctione Coronam accipiat, aduersariis tamen minime adscientibus. ***** Dum igitur Cæsar Cardinales, ut ipsum ad Lateranum coronarent, sollicitaret, asserebant isti, nefas esse, a Papali constitutione rescriptisque discedere, litterarum contextum, moremque allegantibus. Cæsar e contrario necessitatem legem tollere adserbat, populum etiam concitabat, ut factō plebiscito, hoc Cardinalibus iniungerent. Hinc protestantibus Legato Papali, & Luca de Flisco III. Kl. Iulii siue in die Petro & Paulo consecrato, corona Imperialis capiti Henrici VII. imponebatur, Populo Romano Imperatori Henrico semper

Augusto, vitam, victoriamque conclamantibus. † Licet etiam in die tam festivo aduersariorum haut cessauerit molestia. ††

* Mussatus lib. IV. ineunte: *Basilienfis Episcopus vnus ex Regia Curia Principibus A-
sinionem, vbi tunc Papali Curia residebat, transmissus a Cesare, benigne a Papa susceptus, te-
cum Caesaris progressum, difficilesque vicissitudinum anfractus, pertinaciamque Brixianorum, com-
plicumque ac sanctorum seriatim distant; qualiter etiam ob Bononiensium, Florentinorum, Tus-
corumque eiusdem factionis res argumenta habebantur, statuta die B. Maria Virginis iamiam ac-
cedentis Augusti Coronam praesertim in Vrbe adsumi non posse, prorogandum terminum hunc,
quandocunque se caperet facultas, fore. Idque non modo ipsius Basilienfis desiderio instanti,
sed eadem optanti Papa prouide instigatu obtentum est, decretique a latere Legati Amaldus de
Frangeris Sabinensis Episcopus, hicque principalis ad coronam capiti Caesaris imponendam
Legatus, Nicolaus Hostiensis & Velocrensis Episcopus, Leonardus de Guercino, Episcopus Albanen-
sis, Lucas de Fleseo S. Maria in via lata Diaconus Cardinalis, quos inter (vt praediximus) consti-
tutus, & praesentis absentis Papa loco Sabinensis Episcopus disceptatione in Consistorio habita, quis-
nam eorum ad eam dignitatem praefertendus foret, allegante Hostiense, quod dum Papam coronare
suum esset, sic & consequenter Imperatorem. Sabinensis ex aduerso dicebat certum esse, vt Im-
peratorum Coronationibus Sabinensis semper Papa proximior coronam erigat officiosior alius illico
praesertim: sicque Papa pronuntiante obtentum est, vt Sabinensis illo fungatur officio, Legatus-
que ceteris praesit. Iussi ergo in Italiam quam mature proficisci, illud celebre Coronationis obse-
quium captata in eiusdem Regis optione temporis habilitate executuri, celerrime iter arripere:
duo tamen facilioribus aditibus Alpes transilientes, scilicet Sabinensis, & Albanensis in Regis ca-
stra circiter Augusti Kal. applicuere, ibique summa recepti letitia, Regem, Reginamque Papali be-
medictione consalutantes, indultum Regi annunciantere, Coronationis terminum ob iustissimas
causas prorogatum ad tempus: iamque sanctum totius Coronationis officium in Vrbe, & reda-
ctum in formam cum omnium praedestinatione solennium.*

** Mussatus lib. V. rubr. VIII. per hosque dies *Vir nobilis Galuagnus Lancea Friderici
Siciliae Regis Consiliarius, & Admiratus cum Legatorum casu in duabus galeis portum Ianuae ap-
plicuit missus a Friderico praefato, ibique comiter susceptus a Cesare, consalutauit eundem sui Re-
gis iussione, tabulaque argentea magni ponderis, aliisque regalibus exenniis donauit. Ad qua
autem cetera venerit per Curiam, forte paucis ex Regis Secretariis consciis, ignoratum est: multa
tamen narrata per pulpita, & plateas. Quidam, vt quassum venissent Regi Siciliae titulum,
Etque statum, conditionesque Regis Romanorum sciscitarentur, quibus in iuribus consisteret. Qui-
dam, vt utrinque foedera colligarentur aduersus Reges Franciae, & Apuliae; sed horum opinio su-
bito euauit, Galuagnusque cum Regis assensu, scientiaque suas post paucos dies ingressus galeas,
in Siciliam reuersus est.*

*** Vecerius p. 71. Robertus Iohannem fratrem mittit ad Urbem, cum Equitum sexcen-
torum praesidio, literis subinde scriptis ad ciuitates Hetruiae Guelpharum partium, de submitten-
dis opportune Romam auxiliis. Ricardo Lunensi Comiti quem Robertus Tuscis imposuerat, datum
negotium Latii mature ineundi, idque cum phalange pedum 2600. Hi ad diem 16. Cal. Iunii,
Romam perueni, Vrsinos conueniunt, moxque, de sententia Consilii, Capitolium, Hadriani molem,
ac Vaticanum, armatis insederunt; Petro Sabando, Senatore Urbis; coniecto in vincula; Co-
lumnis, aliisque Caesareanarum partium, Lateranum, Mariam maiorem, Amphitheatrum,
Rotundam, Sanctamque Sabinam occupantibus.

**** Mussatus lib. VIII. rubr. II. Caesar interea in locum tutum extra Urbem sese re-
colligens sibi; & suis habiliorem cum intrinsecis Columnensibus preparauit ingressum, quem non

omni-

omnino furtiuum fore suapte magnanimitas passa est, etiam si ferro viam aperire expediens sit. Sabbato autem II. Kalendas Maias ibidem subsistens in Dominicam sequentem luce prima Romanorum cohortes Columnensibus praeiis cum multa plebis caterva, eorum scilicet, qui Imperii partes agebant, obuiam cum exultationibus exinere, Clero multo concinnante per Columnensium patentes introitus induxere, inque Papali Palatio Lateranensi locauere.

***** *Mussatus lib. VII. rubr. IV. Gesta Balduini lib. III. c. XIV.*

***** *Mussatus lib. VII. rubr. V. Gesta Balduini lib. III. c. XIV.*

***** *Mussatus lib. VII. rubr. VI.*

† *Mussatus lib. VII. rubr. VII. Caesar his peremptatis proposito deficiens, Cardinales, ut se apud Lateranum coronarent, sollicitauit. Illis offerentibus nephas esse a Papali constitutione, rescriptisque discedere, litterarum contextum, moremque longaeum allegantes: Replanteque Casare necessitatem legem tollere, vique facti ut sacrarum legum pollendam, per ipsum non deficere ad Urbem Papali missione profectum Coronam accipere, veritati, & aequitati obsequendum fore, nec dubium Papam emolegaturum etiam ex post facto, si quid inhabilitatis in tanti consumatione negotii fuerit. Cardinalibus vero non assentientibus, Caesar Populum Romanum, illum videlicet, qui suas partes fouerat, in Concilium euocauit: has proponens facti angustias, quidque expediat consultans. Ex plebiscito itaque obtentum est, Cardinales Reipublica suasionibus, precibusque Coronam dare; sin autem coercendos per Tribunos, Populumque Romanum. Reluctantibus itaque Cardinalibus Plebs commota est in illos exarscens, tamque furore accenso intra milicias Casarem in privato affati sunt, se ad Papam facti tenorem direxisse, responsumque speratam intra Iulias Kal. praestolari. Hac velit in mansuetudine persistens Maiestatem Casaream Sacrosancta Ecclesia monuentis, institutisque obtemperare, obsequi, sic omnia prosperari. Circumspectus Caesar remisso animo dictis acquieuit, concione sedata, dimissaque. At intra hos dies impensis tanto exercitui deficientibus, ipsaque Regia Camera exhausta pecuniis, contributionem Populo Romano decreuit. Edicto emisso impatiens Plebs ad scandalum iam nullis aliis auctoribus concitabatur, exinanitque illius contributionis editum, Iudeis dumtaxat, qui trans, & intra Tiberim morabantur, obtemperantibus. Dum igitur dies vigiliae Principis Apostolorum instaret summa luce de Palatii militiarum egrediens multo coetu in Montem Auentinum concessit. Postquam autem illuxit sequens diei festum, Populo comitante, ac Principibus suarum partium Lateranum venit, Missarumque sollemnibus peractis protestantibus Cardinalibus, scilicet Legato, & Inca de Flisco non sua sponte, sed Plebis, Regisque impulsibus coactis parere coronam auream capiti eius inposuere, multis Cleri, Populique applausibus inclito Imperatori Henrico semper Augusto vitam, victoriamque conclamantibus vniuersis in Auentinum ad parata conuiuia, comesationesque cum Nobilibus, & Plebe delatus est. Anno eodem Domini Nostri Iesu Christi millesimo XII. CCC. Kal. Iulii. Vecerius p. 71. Kl. Augusti habet, dicens: porro Luceburgius, ne tempus omne vrbani vixis attereret, statuit absolueret res, quarum causa potissimum urbem patiuerat. Itaque de sententia Cardinalium, conuentu in Lateranum, ad diem Sextilium calend. indicto, Ostiensique, Flisco & Arnaldo Casareas Insulas sacro capiti imponentibus, quod felix faustumque sit, praegrandi apparatu, singularique spectantium gaudio, Augusti nomen apicemque fastigii imperialis accepit. Albertus Argent. p. 117. differentibus autem Cardinalibus, quorum vnus obierat, coronationem Regis, & deprehenso quodam cum literis Papalibus, quibus ipsis Cardinalibus Papa regis coronationem interdixerat, eisdemque destructis ex persuasione Hostiensis, qui & Gibellinus fuit, & Stephani de Columna: multitudo Romanorum irruit in Palatium Regis. Et requirente rege, quid vellent? Illi se velle occidere voratores dixerunt, qui stipendia militum deuorarent: & sic territi Cardinales, regi in Ecclesia sancti Iohannis, Calendis Augusti, vniuersis & coronationis Imperialis insignia im-*

pm-

pendunt (erant autem alba omnia eius indumenta cum equo albo) praestito per eum iuramento, secundum formam, quam Imp. coronandi Ecclesia Romana praestare solent. Postea autem nunquam assurrexerit Cardinalibus, sicut ante, nec quemquam in suam mensam locabat. H. Stero ad a. 1312. Imperator a tribus Cardinalibus, quos Clemens Papa propter hoc misit, in festo Apostolorum Petri & Pauli Roma in Ecclesia S. Iohannis in Laterano coronatus fuit. Nam in Ecclesiam S. Petri intrare non potuit, praepediente exercitu Ruberti Regis Sicilia, cum quo Imperator in urbe bellavit, & in direptione domorum Roma tunc fortiter fuit deserta. Idem dies confirmatur in edicto Henrici VII. ad Abbatem Waldsachsensem scripto & Conradi Vecerii Historiae subiecto, atque apud Goldastum Const. Imper. Tomo 6^{to} p. 320. in quo: per dictos Dominos Cardinales superstites die festo Beatorum Petri & Pauli Apostolorum (quem ad hoc, ut poteramus, virtute dicta commissionis elegimus) in Ecclesia sancti Iohannis Lateranensis, praesente Archiepiscoporum, Episcoporum, Abbatum, & aliorum Praelatorum Ecclesiasticorum Ordinum Urbis, Ducumque, Comitum, Baronum, Nobilium ac Romani populi, innumerosa caterua, oleo sacro uncti fuimus, nec non Imperiali diademate coronati, ac aliis debitis ac consuetis solennibus insigniti. Gestis Balduini vero lib. II. c. XIII. apud Baluzium Miscell. lib. I. p. 127. & ipso die Pentecostes cum tribus Cardinalibus, Archiepiscopis, Episcopis Ducibus, Comitibus, & vniuersis incedens & comedens, coronandus in palatio Neutoriano sollemnissime festinavit. Et c. XIV. ibi Regis exercitus Romam citra Tiberim obtinuerunt; & sic obtenta, tribus a Cardinalibus a latere Papa ad hoc specialiter destinatis in sancto Iohanne Lateranis anno Domini millesimo tricentesimo duodecimo, regni vero eius tertio, die passionis Petri & Pauli consecrato, qua est XXIX. die mensis Iunii, in Imperatorem sollemniter consecratus, & ab Ecclesia in Monarcham dignissime approbatus. Addit Henricus Rehdorfius ad a. 1309. & venit ad urbem Romam, in qua benedictionem Imperialem a quibusdam Cardinalibus de mandato domini Clementis Papa V. adeptus est, & iuramentum fidelitatis & obedientiae tunc Ecclesia praestitit, de quo loquitur constitutio eiusdem Clementis in Clement. de iur. et. Et ab eo tempore citra partes in Italia Gibellini & Gelfi se inuicem maxime persequabatur.

†† Mussatus lib. VIII. rubr. VII. nec sine aduersariorum molestiis tam festiuium, tamquam celebre conuiuium peractum est. Missi quidem ad scopulum Auentini montis fundibularii, ac plures cum ballistis discumbentes ad pulpitem spiculis inquietabant, aliquibusque sancis, per pauimentum ad loca tutiora sub parietum tegminibus confugiebant. Obiurgabantque comitiis in Caesarem clamore sublato; sed hoc veluti paruipendens Caesar in sua magnanimitate, nihil palam molesti in patulum ostentabat.

§. XIII.

Papae igitur, Guelphorum, & potissimum Roberti factione agitatus Imperator, † rebus etiam ad victum necessariis denegatis, ipse relicto Romae praesidio trecentorum militum XIII. Kl. Augusti Tiburim contendit, ibidemque magna cum veneratione fuit exceptus. * Sed cum Dux Bauariae, Delphinus Viennensis, cum fratre ipsius Vgone, ob apparatus inopiam coacti in Germaniam reuerterentur, indies diminuebatur numerus Caesareanorum. ** Augebatur vero factio Iohannis qui cum congregata militum copia, saepius ad Tiburis portas concurrebant, & Imperatorem conuitiis increpantes ad proelium euocabant. *** Inde in Tusciam progressus Imperator ab Aretinis aliisque benigne fuit susceptus, ibidemque

que Robertum Apuliæ Regem emissio edicto ad diem certum multaue indicta citauit. **** Inde Florentinorum castra oppugnat, agrosque devastat, Roberto, Apuliæ Rege in auxilium Tuscis veniente, **** dum Fridericus, Siciliæ Rex subsidia Cæsari mitteret. ***** Post hæc, Pisas progressus Imperator, acceptusque comiter a fidelibus Pisanis, nulla mora ad depopulandos Lucensium agros militias dimisit, † ibique celebrato concilio VII. Kl. Maii 1313. grauem sententiam in Robertum Siciliæ Regem tulit, eundemque tanquam vasallum, quod Florentinos Senensesque contra Cæsarem stimulauerit, cum iisdemque foedera fuerit pactus, Cremonam, Rhegium & Parmam ad rebellionem concitauerit, Iohannem fratrem, Romam miserit, qui urbem occupasset, atque Imp. inaugurationem impedire fuerit conatus, rebelles fouerit, Pisanos Imp. fideles infestauerit, ad Imperialem Curiam vocatus non comparuerit, proscribit, omnesque vasallos ac subditos a vinculo fidelitatis absoluit. ††

† Albertus Argent. p. 118. panituit autem Papam, videntem eius potentiam ac vanitatem inter Robertum & ipsum Principem: imo & inter Philippum Regem Francie, & ipsum Regem. Turbavit enim Francum quod ipse Rex se in scribendo proposuit: ipsique tres, Papa, Robertus & Philippus in eius exterminium cogitabant.

* Mussatus lib. VIII. rubr. VIII.

** Vecerius p. 71. peracta inauguratione, Bauaro cum parte procerum persunclum se officio comitandi existimans, assumpto comitatu in Germaniam abiit Mussatus c. l. dumque identidem dies ferme quatuor egisset, Dux Bavaria, Dalphinus de Vienna, Vgo frater Dalphini, Dominus Fortinati ex gentis Cæsaris Principibus vrgentibus his causis, inopiaque apparatusum inter tantos obtenta Cæsaris licentia, impetratisque ab Iohanne Roberti fratre ex indulgentia rescriptis cum militibus circiter quadringentis discesserunt diatibus celeribus, longisque Viterbium applicantes. Ex quibus causis diuisa, extenuataque Curia intra Tiburis mania, vtrumque poterat, subsistebat cum militum fere numero nongentorum.

*** Mussatus c. l.

**** Mussatus lib. IX. rubr. I. bellum laturus in Tusciam Cæsar multis ad idem prepositum recensitis diuque permensis, propere scilicet Tiburi accitis ab Vrbe, compositisque copiis egrediens, longo, laboriosoque calle Viterbium petiit, inde Perusinos incutiens fines. Cumque hanc Civitatem aduersam sibi, suisque iam pernouisset mania vitabundus per colonias, populationes suis concessit, exacuitque motus in acriores actus, ut ceteris Tuscis timori foret, & vultu in arma furons, viasque Marte discindens. Nec Gallicus Germanusue furor suis ipsis parcens, Castella, & Terras Comitum de Marzano damnorum, contumeliarumque immunes fecit, quamquam & hi Cæsaris partes fouissent. Communis clades cuncta igne, ferroque vastauit; sicque populabundus tumultuariis gressibus copias omnes in Aretium contraxit. Ibi tanquam sponsus in thalamum suum susceptus, exeunte congratulanteque omnium Gibelingerum frequentia moras omnes sustulit trepidantibus vicinarum Urbium vndecunque Guelphis. Ceptoque illico authoritatis Imperatoria primordio, Robertum Apuliæ Regem in iudicium citandum iussit, emissio edicto in diem certum, multaue indicta, si sese contumacem reddiderit.

***** Mussatus lib. IX. rubr. II. III IV. lib. XI. rubr. I. II. Vecerius p. 71. Guelphi-

Kkkkk

ca

ca civitates Hetruria, ubi quae Roma acta fuerant, deque Principe decedente intelligunt, iter illius rursus intercludere nitebantur. Ac veriti ne parum instructi copioso agmini minus resistere valeant, socios in Urbe degentes per literas comones faciunt, ut et novam amplecterentur consilium, et properare mox in Tuscos maturarent. Interim Caesar Gallia repetita per agrum Perusinum exercitu infesto progreditur, cunctaque ferro atque igne denastat, Castellionem vi capis, Cortona, Arellique reuerent ex occursum venienti, portaque aperta: inde crebris cum Guelphica gente praeliis feliciter gestis, variisque Florentinorum castellis eversis, agrisque vastatis inopia pabulis praeficisci compellitur.

***** Mussatus lib. XI. rubr. IX. his, aliisque Imperator magnanimus Principum, militumque animos extollebat, peneque in his diebus Comes Claramontis e Sicilia cum ducentis circiter militibus, ballistariisque tercentis frumenti, ac coriorum salinis ducentis a Friderico Simulorum Rege transmissis VIII. Kal. Martias in Castrum ad Casarem concessit. Vecerius p. 71. ad eum Bonatiano in pradio (id loco vocabulum) agentem, legati a Rege Sicilia Friderico mari deportati, donum aureorum millia viginti adferunt, fœdus amicitiamque petentes, postulatis eorum assensum.

† Mussatus libro XIII. ineunte.

†† Vecerius p. 71. Postquam Caesar Pisas accessit, legibus coercere hostes aggressus, quos bello persequutus fuerat, et asperissima edicta in Tuscos Roberti partium promulgauit, et suos inimicem clientes pulchris beneficiis deuinctiores effecit. Quippe Spinula, cuius supra mentio est habita, Marchionique Montisferrati, cum alia dignationum genera, tum ius moneta cudenda tribuit: tum de Roberto castigando tractatum. Causa cognita, deque consilii sententia ob laesam maiestatem Romani Imperii, paterno illum regno provincialique Comitatu excidisse pronuntians: Quae decreta postmodum defuncto Henrico, Pontifex Maximus Iohannes XXII. pro potestate rescidit: estque ea res in publica monumenta redacta. Mussatus lib. XIII. rubr. IV. interea Caesar Pisis Curia in auditoriis disposita, contumeliarum impatiens, quas Robertus Apulia Rex sibi, ac suis terra marique, ut iam in patulum aduersarius insulerat, discussisque solenni Concilio contra illum articulis ad tribunal consistens tulit in hac forma sententiam. Sequitur inde ipsa proscriptionis sententia. H. Stero ad a. 1313. Et tandem Regem Sicilia sibi rebellem crimen laesae maiestatis declarauit incurrisse, et ipsum Regem ad poenam capitis condemnauit. H. Rehdorffius ad a. 1309. tertio anno regni sui idem Hainricus Imp. suborta quadam discordia inter ipsum et Regem Rupertum tunc Apulia et Sicilia quandam sententiam priuationis in eundem Regem Rupertum pertulit, de qua loquitur constitutio eiusdem Clementis, C. Pastoralis in Clement. de sent. et re iudic. Hinc additur ipsa sententia. Eandem sententiam habet Albericus de Rosate in l. Quisquis C. ad L. Iuliam Maiestatis. Gesta Balduini lib. II. c. XIV.

§. XIV.

His peractis, terra marique se contra Robertum armabat Imperator, Fridericum Sicilia Regem totius classis praefectum in publicum pronunciauit, Genuensibus etiam atque Pisanis naues suas praebentibus.* Inde Caesaris Mareschallus Petram Sanctam capit, Lucensium urbem oppugnat, verum diuersis conflictibus fatigatus, parum effecit,** Tibur etiam ab Imp. defecit,*** Et licet Balduinus Treuirensis Antistes, ad auxi-

auxilia accersenda in Germaniam esset missus, parum tamen poterat promitti, eo quod Henricus, Carinthiae Dux, Caesaris filio, Iohanni, Bohemiae Regi se opponeret, ut vix parem se videret. **** Nihilominus Caesar contra Patauinos sibi aduersantes sententiam tulit proscriptionis. ***** Inualescentibus igitur per Roberti auxilia Lombardis contra Imp. urbibus etiam Tusciae magis magisque deficientibus, ***** mari omnem tentare fortunam disposuit. † Philippus autem Gallorum Rex, missis ad Clementem Papam nuntiis datisque litteris, Papam hortatur, ne concedat ut Imp. Robertum adoriatur, quin potius factam proscriptionem rescindat. Papa igitur omnibus ac singulis inhibet, ne Roberti Regnum terra vel mari inuadant; potius in omnes, qui hoc tentauerint, excommunicationis promulgat sententiam. At, Imperator instructa magna classe, auxiliisque Friderici Siciliae Regis munitus, cuius filio, filiam suam desponsauerat, in Apuliam tendebat ad priuandum regno suo Robertum, idemque Siculo commissurum. ††† Repentino igitur aduentu Senas veniens, sed ob Guelphorum factionem nihil ibi proficiens, ulterius ad Orghiam fluuium perrexit, †††† sed morte praeventus, nihil effecit.

* Mussatus lib. XIII. rubr. VII. multis ergo curis implicitus Caesar permulta ingenti animo versabat. Hinc suppetentibus terrestri bello viribus anxios Florentinos, multosque praeteritis damnis affectos iterum inuadere, exagitare; hinc Lucenses veluti in ostium oppositos, manibus arstare, municipiis, castellisque ac Colonis undique exuere, denudare, facileque tunc illi ad alias Tuscorum vrbes euincendas progredi, ob idque sparsas fidelium copias Pisas elicere. Nec minus & fortunam Mari tentare, si se captaret opportunitas, ut in Apuliam nauigaret, ob quam causam Fridericum Sicilia Regem totius Navalis belli Admiratum suum in publicum pronunciauit, constituitque, illo apparatus Galearum XXIII. remige aggregante. Nec desides Ianuenses quinque, & viginti Galeas cum armentis ad hanc Casaream classem augendam Lamba de Atria Admirato praesto esse, Pisanosque Galeas XII. multa impensa ad tantos progressus offerre. His inuadendum in Apulia Robertum, cuius oppugnatione Italiam totam subiici certissimum erat, Casari persuasum erat.

** Mussatus lib. XIII. rubr. VIII.

*** Mussatus lib. XIV. rubr. VI.

**** Mussatus lib. XIV. rubr. VI. his omnibus mensis huius sic repentinis belli successibus Casarea in Longobardia partes acerbis vexata contumeliis, terrore multo concussa sunt, de solo Germanorum aduentu spem adicientes, ad quos euocandos Trexirensis Archiepiscopus Caesaris frater Alpes transilerat. Verum ex Bauaria Ducatu citra illorum spem noua per Italiam increbescabant, arctatum sola Regni sui tuitione Ioannem Boemorum Regem Caesaris filium aduersantibus nonnullis ex Regni Principibus factione Henrici Carinthiae, qui & se Boemia Regem nuncupabat, unde vix sibi suffellurus patri suffragari non valeret. Sic, aliterque varii per vniuersas Italiae Ciuitates certatim pro suo cuiuslibet libitu sermones effundebantur, nullaue interim populis quies, hinc ab Aquilone, inde ab Austro in se rursuros populos expectantibus.

Iam duo Capita Italia declarata, quorum alterum regnaturum oporteat, aut Casarem aut Robertum Apulia Regem; ad hos duos omnium opinionum relatio; horum, cum in Casarem iura omnia diuina, & humana consentiant, rite rerum omnium positurum assertiones; illorum non dissentientium, siquidem non falsiosus alterum genus hominum subleuasset, alterum oppressisset adiectiones.

**** Mussarus lib. XIV. rubr. VI. *per hos dies laceratus in contumaces, indefensosque Paduanos multa exulum querela Casar, dum conceptum in dies distulisset, damnationi illorum insendit, sedensque ad tribunal iuxta delatorum indagines, causis adiectis; nec vltius consultatione propulsatis, sententiam tulit in hanc formam. Sequitur inde rubrica VII. ipsa sententia. Gesta Balduini lib. II. c. XV. XVI.*

***** Mussatus lib. XIV. rubr. I. II. IV. lib. XV. rubr. VIII. IX. XI. XV. XVI.

† Mussatus lib. XVI. rubr. II. *angustatus in Tuscia terra successibus infestis Casar, corde strenuo, mari omnem tentare fortunam disposuit. Laceratis quidem hinc, atque hinc copiis, cum fratrem Trenirensis ad augendas eas per Germaniam emisisset, parsque Gibelincorum, Alborumque defecta intolerabilibus impensis per Vrbes, terrasque sparsim secessisset, in solum Fridericum Sicilia Regem spem recuperandarum virium posuit fulscentibus indeficienter Ianuensibus, suisque Pisanis, hortanteque Comite Camerlengo magno inter Regni Apulia Principes, asserenteque obnix, ut si Imperator tantum conspiciendus, sentiendusue sicut Apulia Ducatum prodeat, nil dubie, quin mutatis vicibus totius Regni reuolutio in inuisum Robertum futura sit. Exorsum Robertum Regni Primatibus, quorum insigniores ex Imperio originem traxerant. Præterea discors in eundem Robertum Romana vtriusque factionis nobilitas studia agebat, hinc, quod partem anno externo agere sustulisset; hinc, quod eius magnificencia suis sit amula exaltationibus. His omnibus alleclis conceptu peroptimo, fortique instinctu per internuncios cum singulis per loca singula trahere, polliceri, hortari, dies, noctesque exagitabatur. E Ianua Galeas XXV. E Pisis XII. cum armamentis, apparatusque ad omnem naualis belli congressum disponfas, iamque portubus expositas nullis induciis computauit. Has vltra Fridericus Siculorum Rex octo, & viginti promptissimo obtulit obsequio. Increbuit hoc per Italia Ciuitates longe, lateque nouum, quod & trans Gallicas Alpes altatum est, inuadendum in Apulia Regnum Robertum multa classe, Urbibusque illi pertimescendum.*

†† Totum hoc negotium exposuit Mussatus lib. XVI. rubr. III. qui etiam Philippi & Clementis epistolas inseruit. In his potissimum hæc verba occurrunt: nos enim in omnes & in singulos, qui contra inhibitionem & mandatum huiusmodi venire præsumserit, etiam si (ut prædicitur) Pontificali aut Imperiali seu Regali, aut quauis alia præminentia dignitate, de Fratrum nostrorum consilio excommunicationis, quam eo ipso incurrunt, sententiam promulgamus, eorumque terras ac loca ipsorum, & quaslibet alias Communitates, Vniuersitates & Ciuitates contra præmissa vel præmissorum aliquid attentantes Ecclesiastico subicimus interdicto.

††† Albertus Argent. p. 118. *conuenit autem Casar cum rege Sicilia, de danda filia sua filio Siculi & disposuit se iturum Neapolim, & in partes illas. Rex quoque Robertus disposuit recedere de Regno Casare veniente, & in Prouinciam se transferre. Decreuit autem Casar, se Apuliam & terram Roberti, Siculo commissurum. Præceperat enim omnibus ciuitatibus, Episcopis, & aliis magnatibus Alemannia, ut transmitterent nouam gentem, qua iam erat in itinere veniendi.*

†††† Mussatus lib. XVI. rubr. V. VI. VII. VIII.

§. XV.

Cæsar igitur iter diuertit ab aduersa Senarum parte, vbi Ispianum nuncupatur, & protendit gressum ad Origam fluium a Senis XII. millibus passuum, ibique æstu, itinerisque longi, ac velocis labore defessus respirandi causa, vt se, suosque fatigatione recrearet, positus statis descendit. Ipse autem peracta paulisper coena perambulans, demum in fluii ripa consedit, mersis in torrentem cruribus, vbi diu aquæ refrigeratione oblectatus, veluti languore subeunte, lectisternium ante solitum abeuntis lucis horam petiit, quietique accommodatus nequam sopitus est, sed prima vigilia sub dextri cruris genu pustulam obortam deprehendit, qua multo dolore cruciatus noctem duxit insomnem. Ast, antequam dimotis tenebris Aurora rutilaret, peruigilata noctis tædio affectus, signo tollendorum castrorum dato, consurrexit, & ad Bonconuentum contendit pagum a Senis XII. millibus passuum distantem, ibique grauescente morbo apud Sancti Bartholomæi Basilicam triduo recubuit, vbi VIII. Kal. Septembris, hora nona, ipso Sancti Bartholomæi festo expirauit, anno ætatis suæ vno & quinquagesimo, mense vno diebus XII. regni sui anno V. Imperii vero anno primo, mense vno, & diebus viginti quatuor. Triplex illius interitus causa deprehensa est vna in nate sub genu lethalis vlceris, quod Psijfici Antras vocant; altera scissæ ab stringuria vesicæ, quo morbo assidue laborabat; tertia pleuresi. * Licet autem alii quoque sint inter cozuos, qui nihil de veneno accepto tradant, ** plerique tamen, dicunt, *** Henricum adsumpto sacræ Eucharistiæ sacramento, veneno quod Bernhardus de Montepeluciano Dominicanus **** qui a Florentinis dicitur fuisse subornatus, ***** sub vngue digiti tenens absconsum, post communionem potui Cæsaris immisisset, & illico discessisset, decumbere coepisse, & dum Pisan deferri vellet, Bonicauenti defunctum. Non desunt tamen, qui huic ordini talia imputari posse vix credant. ***** Ipsi etiam Dominicani hanc iniuriam a se auertere conantur, litteris potissimum Iohannis, Bohemiæ Regis, qui filius erat Henrici VII, quibus ipse Bernardus de Montepeluciano & reliqui Dominicani de hac nece Henrici innocentes declarantur. ***** Ex his tamen satis patet, communem istorum temporum fuisse famam. Et si vel maxime litteras istas dicamus esse genuinas, fittæ Dominicanorum potius artibus fuerunt obreptæ, qui dum a confessionibus Regi essent, procurarunt,

rarunt, ne causa tanta industria indagaretur, Iohannes etiam sibi metuisse videtur, ne forsan simile odium Cleri incurreret. †† Corpus ipsius per milites Germanos Pisas fuit delatum, ubi cum multo suorum luctu secus altare Basilicæ Cathedralis fuit tumulatum. †††

* Hæc verba sunt Mussati lib. XVI. rubr. V III. Vecerius p. 72. Henricum iter per Hetruriam faciens, ubi ad Montem apertum accessit (id nomen loco tribuere accola) agrotare manifesto incipit: tamen si iam inde a reliquis Pisis initia morbi irrepentis animadvertent. Sed ipse qua integritate animique magnitudine, ne dicta temere abfuisse crederetur, fidei quam valetudinis rationem habere maluit. Inter Medicamenta autem balnea Macertana indicata fuisse. Itaque eo loci profectus procuratorque de Mediorum sententia corpore, sese Bonconventum contulit: ibi mox ingruente malo, excessit e vita, ad diem nonum Calendarum Septembrium, diuo Apostolo Bartholomæo celeberrimæ, anno quam imperium accepisset quinto, mense octavo. Nihil etiam de veneno accepto tradunt Cortusi de nouit. Padux lib. I. c. XXI. hoc saltem dicentes: Imperator obsedit Florentiam, & Florentini latuerunt intra spaldos: sed dum recessisset ab obsidione, infirmitate captus soluit debitum naturale, cuius corpus sepultum est in Bonconvento. Hac morte multiplicatum est gaudium Paduanis, & factum fuit Padua magnum festum. Obiit autem eodem anno & mense Augusti in die Sancti Bartholomæi. Annus mortis his verbis exprimitur *Heinricus a Monacho Casus*.

** Hoc argumento, inter rationes dubitandi utitur Diefenbachius sect. II. §. I. quod præter Mussatum, Ioannes Villanius, in Chronico Florentino lib. IX. c. LI. p. 134. & Leonardus Aretinus lib. V. Hist. Florent. p. 92. Scriptores illorum temporum nihil de veneno accepto tradunt. Horum autem paucos esse numero §. IV. dicit, qui vel partium studio abrepti vel Prædicatorum honori voluerint consulere.

*** Albertus Argent. p. 118. & Henricus Casar cum exercitu suo iuxta Senas aliquot diebus, ad Senensem sibi rebellium terram ignis incendio deuastando, & captos ex iis in arboribus suspendendo. Et in assumptionis virginis Mariae vigilia, decantata coram eo Missa, eoque per quendam Prædicatorem communicato, post missam cepit illico infirmari. Dicebatur enim quod ipse Prædicator venenum sub lingue digiti tenens absconditum, post communionem potui Casaris immisisset, & illico discessisset. Cum autem consuleretur Casari quod Pisas reverteretur, ipse se in seruitio Domini esse, & non retrocessurum respondit, & procedens, cum venisset ad villam qua dicitur Bonconuentus, progredi ultra nequiuit: sed in die B. Bartholomæi decessit, quem exercitus Pisas reduxit, ubi cum ineffabili lamentatione est honorifice sepultus anno Domini M. CCC. XIII. Sicque heu perit columna magnanimitatis & iustitiæ ac flos germinis Germanorum. H. Stero ad a. 1313. hic Imperator, & communis fuit opinio, per penitentiarium suum, immixto veneno in calice Domini cum Imperator ab ipso Eucharistiam sumeret, extinctus fuit, & Pisis sepultus, Et patet per sequentes versus:

Iure dolet mundus, quod Iacobita, secundus
Iudas nunc extat: mors Casaris hoc manifestat.
Dum fuerant anni transacti mille trecensi,
& decimi terni, in festo S. Timothei,
occidit Henricus, tabe veneni,
Glorius Imperator, Germanæ Gentis amator,
Iustitiæ cultor, Viduarum strenuus vltor.

Idem

Idem dicit H. Rebdorffius ad a. 1313. Chron. S. Vitonis Virdunensis ad a. 1313. *Henricus de Lucemburg, Imperator, in Eucharistia intoxicatur in Italia.* G. Balduini lib. II. c. XVII. apud Baluzium Miscell. Tom. I. p. 132. subditorum cunctorum mitissimus defensor, rebellatorum vero rigidissimus extirpator iste Henricus ad Vesantiam Roberti Sicilia Regis perdomandam versus Neapolim, ubi ipse habitavit, iter capiendo, & veniens Benconuent, eodem anno XV. Augusti, id est, assumptionis beate Mariae virginis, Missam more solito deuote audiebat, & a quodam ordinis Prædicatorum religioso dominici corporis Christi sacramentum deuote recipiebat; cuius sodalis eiusdem professionis ablutionem sumendam in calicem fundebat, quem ipse Imperator fidelissime sumebat, & statim postea totius corporis molestiam sentiebat. Postea sui prudentissimi intelligentes medici ipsum nulla infirmitate alia quam intoxicationis materia grauius laborare, sibi indicauerunt, deuotissime supplicauerunt quod hanc intoxicationis materiam sueretur eos per inferendum sibi vomitum radicitus reuocare. Quibus fertur respondisse. Male migrando ad Dominum diem claudere extremum quam generare scandalum in sacrum Dominicum & detrimentum Christianorum. Et sic in illa infirmitate usque ad diem Augusti XXIV. laborauit, qui est dies Bartholomæi omnium Apostolorum secundum sanguinem nobilissimus, ipse omnium Christianorum nobilissimus spiritum suo qui fecit illum, reddidit creatori. Huic autem scriptori tanto maior videtur esse fides adhibenda, quod in præfatione dicat: *quæ vidi, & quæ veridica proborum & discretorum relatione famaue generali voluntate audiui, ponere non abmittam.* Concordant plures alii, quorum magnum numerum adfert Martinus Disenbachius, de vero mortis genere, quo Henricus VII. obiit. Idem præter Scriptorum testimonia factum hoc §. XXXVIII. confirmat ex diuersis Conciliorum seculo XIII. celebratorum Canonibus, quibus intoxicatio fuit prohibita. Addit etiam, §. XXXIX. ob hoc flagitium, toti Prædicatorum ordini in pœnam datum esse, vt omnes illius fratres manu sinistra communicent. Id quod etiam Trithemius adserit Chron. Hirsaug. ad a. 1313. Intimo §. LXI. Dominicanos inculpat, quod multa veneni, Principibus dati, suspitione laborent, id quod variis illustrat exemplis, aduersariorum etiam respondet argumentis.

*** Nomen eiusdem equidem retinent Scriptores antiqui. Ast, in litteris Iohannis Regis apologeticis hæc habentur: *nuper autem retulit coram Nobis, Religiosus Vir, Frater Petrus, de Castro Reginaldi, Ordinis Fratrum Prædicatorum, quod in magnum ipsius Ordinis dedecus, & contemptum facti sunt Romancii, Chronica & Moteti, in quibus continetur, quod clare memoria Dominum & Genitorem Nostrum Imperatorem Henricum, Frater quidam Bernhardus de Montepeluciano, Ordinis supra dicti, administrando Ei sacramentum Eucharistia, venenauit: & propter hoc, ad defensionem veritatis, prædictus Frater, Petrus de Castro Reginaldi, habere super hoc litteram testimoniatam humiliter supplicauit.* Eundem nominat Trithemius Chr. Hirs. ad a. 1313. Cuspinianus p. 366.

**** Sic enim in Rhythmis de Henrici VII. obitu apud Freherum, sub initium:

*Gens fremens in Florentia
(quam tangat pestilentia
quam dictas in Monarchiam
Et corrumpit pestifere
intereat mortifere)
Thesauri pandens arcem,
Paulinum quendam variis
corrumpit cum denariis,*

quam

quam pluribus florenis :
 Et Principem piissimum
 Monarcham potentissimum
 inficiat Venenis.

Cuspinianus sub Henrico VII. p. 367. qui Henricum Romam secuti sunt, atque singula in formam ephemeridis conscripserunt, hunc Monachum a Florentinis subornatum asserunt. Heda Hist. Traiect. p. 231. sed magistri precipui Ordinis Predicatorum ultimi mali auctores fuisse, acceptis a Regibus Francia, Sicilia atque Nauarra, ac precipue Tarentino XL millibus aureorum, qui hunc iusserant tradere Venenum.

***** Videmus hoc ex Conradi Vecerii historia, quam ita finit: *Varia de genere mortis opinio. Nonnulli Venenum malum niueo libello inditum asserunt, quod per ineffabilia mysteria commutatum quotannis morituri libamus Monachos Predicatoris ordinis, quibus ille ministris utebatur in sacrificiis, horrendi facinoris extitisse auctores, eamque rem Beneuentus Imolensis, seculi eius, in literas retulit. Fuisse tamen postea ex ea familia, Carusianensis in Fasciculo tradit, qui re delata ad Pontificem maximum, decretum causa cognita impetrarint, quo innoxius eius beneficii Ordo vniuersis pronuntiatus fuerit. Dominicani qui Luciburgi agunt, hoc amplius, cœnobii sui auctorem non alium citant quam Henricum: neque ergo fieri potuisse, ut tantum scelus in tam bene meritum perpetratum extiterit. Nobis potius in medio relinquere placet disputationem funestam, quam de infanda audacia fama, certam proferre sententiam. Excusat etiam Schatenius Ann. Paderborn. ad a. 1313. Browerus Ann. Trevir. lib. XVII. n. XXXVII. sqq.*

***** Has litteras Baluzius Tomo I. Miscellan. p. 162. ex veteri, ut ait, membrana authentica, quam seruant Fratres Predicatores Viridunenses exhibuit, ex quo habet Difenbachius sect. II. §. V. in quibus hæc verba: *nos & amici nostri de his inquisimus diligenter, & contra dictum fratrem Bernardum de Montepeluciano nihil inuenimus fide dignum. Idcirco ipsum credimus prædictum facinus nullatenus commisisse, quia prædictum Dominum genitorem nostrum in sua infirmitate ultima, ipse frater Bernhardus diligenti obsequio custodivit, & pacifice in sua religione inter fideles imperii commorando, ubi a familiaribus prædicti Domini genitoris nostri longo tempore superuixit; & hoc fuit non modicum ipsius innocentie argumentum. Dux etiam amita nostra sorores prædicti Domini genitoris nostri habitum prædicti ordinis susceperunt, quarum una fuit Priorissa in quodam monasterio, & sic professa in dicto ordine usque ad mortem permanserunt. Postea etiam Domina Maria soror nostra germana suscepit habitum ordinis memorati. Tacent de his litteris Veteres Scriptores, ast Trithemius ad a. 1313. Serarius rer. Mogunt. lib. V. p. 851. aliique earum faciunt mentionem. Alias litteras Guidonis, Aretini Antistitis, Friderici Comitis Feltri, Capitaneorum Imperialium, & post hos, Iohannis, Argentoratensis Episcopi, de innocentia Dominicanorum ex Bertelii Historia Luxenburgensi p. 49. exhibet Difenbach sect. II. §. VI.*

† Rocolles in *Histoire de l'Empire Aleman.* p. 373. & Schilterus de *libert. Eccles. Germ.* lib. VI. c. I. n. 5. p. 744. eas pro suspectis habent.

†† Plura sunt, e quibus litteras hæc fuisse obreptas, concludimus. Datum enim litterarum est in castro nostro de Magduno super Euvam Bituricensis diœcesis XVII. mensis Maii Anno MCCCXLVI. cum scilicet in Gallia ageret in auxiliis Philippo Valesio Gallorum Regi contra Anglos, triginta tres annos post mortem Henrici. Videntur itaque Dominicani conscientie quasi frenâ Iohanni Regi iniecisse, quo has litteras impetrarent.

††† Mus-

††† *Mullatus lib. XVI. exeunte : talere Cadaver Commilitones Germani , & superposuere tellica viuum Virum ; sed agrum simulantes , sed intolerabiliter olentis in Paganico Senense Colonia noctu consumpto ignibus humore , conditus aromatibus in vres reliquias per maritima maturo gressu ad suos Pisas aduexere , vbi multo suorum luctu secus altare Basilica Cathedralis humatus est. Cont. Vecerius, Albertus Argent. c. l. Cuspinianus in Caesaribus p. 367. in sepulchro ipsius Pisano tale reperiri dicit Epitaphium : hoc in sarcophago Henrici olim Luzelburgensis Comitis & post VII. huius nominis Rom. Imp. ossa continentur ; quæ II. post eius fatum anno videlicet MCCXV. die vero Kalend. Sextil. Pisas translata , summo cum honore ac funere hoc in phano ad hunc vsque diem collocata permansere. Licet Browero Ann. Trehir. Tom. II. p. 296. haut immerito suspectum hoc esse videatur.*

§. XVI.

Multæ post mortem Henrici apud Italos turbæ. Lugebant Gibellini, de securitate sua solliciti, gaudebant Guelphi. Clerus præsertim, sublati Crucibus, longo cœtu cum laicorum ordinibus ambibant, hymnos canentes ; per vicos & fora foëminarum cœtus. Actæ Bartholomæo laudes, exenniaque decreta in eius festiuitate perpetua.* Papa, vt Vicarium Imperii se gerens, vacante Imperio, in Concilio Viennensi sententiam in Robertum latam reuocauit, Imperatorem declarans periurum. † Commouebantur vrbes, multæ se Roberto Siculo dedebant, bella inter Italas Ciuitates. Fridericus Siculus, vt excessisse Cæsarem e rebus humanis accipit, ingenti videlicet molestia animi consternatur : eratque ea constantia Henricique amore, vt quoniam videre viuum nequiuerat, extinctum saltem contemplari exoptaret. Itaque Pisas non ob aliam rem nauigans, prolatum corpus regium inter vberes lachrymas conueneratus, recondi difficile passus est, constantissimi Ducis amicitiam immature sibi deplorans ademptam. Sed & Pisanus populus Henrici imitatus iudicium, quem ille socium sibi delegerat, hic Principem sortiri decreuit, vltro ei ciuitatis delato Imperio. Cæterum Fridericus potius existimans parta defendere, quam nouis implicari, simul aliam sibi esse rationem quam Lucenburgio fuerat, tuendi patrimonii successionem auitam aduentitiæ ciuitatis procurationi, actis gratiis, duxit preferendam. Pari cautela Sabaudus Henricusque, vsi, delatas sibi quoque ciuitatis habenas modeste recusarunt : ita, vt tam pertinaci repugnatione Principum, Pisanos suspicio metusque haut exilis incesserit. Veteranorum Cæsaris pars multo maxima Germaniam repetiit ; reliqui voluntarii nomina Pisano præsidio

sidio tribuerunt. Summa eius Reipub. in subsidium maiorum principum, ad Vgotionem Faiolam delata est. Is & Imperatoris ante nomine prae- fuerat Genuae, & magnas postmodum res pro partibus Gibellinorum patrauit. Florentini non Imperatoris modo, priusquam obiret, ex- viumque formidine, sed & seditione interna pullulante, coacti Impe- rium ciuitatis Roberto publice detulerunt. Ac ne libertati vetustae noua immutatio noxia forte fieret, legem adiiciunt, vt ne supra quin- quennium potestas concessa teneretur. Idem fere reliquae Ciuitates Hetruriae fecerunt: ita vt euidenter appareat, eo iam necessitatum Henrici perseverantia redactos aduersarios, vti intra paucissimos dies sub iugum mitti potuerint. **

* Statum hunc Italiae post mortem Henrici graphice depingit Mussatus de Gestis Italicorum post Henricum VII. lib. I. ineunte: post Henrici VII. Caesaris interuentionem qui illum secuti fuerant Gibolengi, Albique, Aretium Aretini, Turdentum Turdentini, Spoletum Spoletini, Casulas Casulani, Pisas Pisani, Gallias Gallici, per Italiam Italici terrore supre- mo, formidineque offerentium Populorum ad suas, amicasque singuli terras confugeret. Fusi dispersique multi Municipum, qui ad Caesarem primis tumultibus defecerant, Castella, Mu- nicipiaque supplices primis Communicationibus reddidere. Fauentes Imperio Ciuitates, Prae- fectos, Vicariosque communis terror inuasis simul, & meror amissi tanti fastigii, tantae su- blimitatis Capitis. At aduersorum assiduum Populos, Primoresque, quos bello desectos agi- tatio Imperialis oppresserat, incomparabilis extulit exultatio. Et o discors rebus communibus sic abusa humana societas! Huius quippe Regi intus hos ad lucem e tenebris; illos ab luce coniecit in tenebras. Hi Vestes lacrimis respersere; lugubres affectus illi dulcibus extule- re latitiis. Zelatores Imperii Ciuitates funtium tristibus proscuta lamentis, luculentos nati- bus, ac gestibus ostendere successus, parum fidentes rebus humanis in tanta allusione fortuna: at per ceteras, qualis ante non fuerat, ostensa felicitas. Expiatam Mundo cladem supplices Matres vocitantes sacra piis muneribus instaurabant altaria: Christus sublati Crucibus longo catu cum Laicorum Ordinibus Vrbes ambibat precedentibus mitratis Antistitibus Summo vti- plicato Deo laudes Psalmorum concentu conclamans datori pacis post tanta calamitatis angus- tias: Ardentes noctu faces Vrbes lustrabant solaribus aequata fulgoribus: nouis amitti vesti- bus Populi equorum, hastarumque variis inspicere proludis: per Vicos, & fora seminarum Catus laeis exultauere virorum licentiis: Clauso iussu forenses siluere causa & singula ta- cuere iudicia apertis ex indulgentia lata carceribus: Alta sublimis Bartholomaeo laudes Apo- stolo, exornataque decreta in eius annua festiuitate perpetua, qui in lapsos populos Imperii cru- ciatibus iam his Apostolica pietate prospexerit, fuso Conradino de Stoph, & hoc Henrico vita sublato. Sic veluti mutatis mundi vicibus mutati singulorum affectus, & diuersa Mundi sa- cies Gentes alterauit Italicas. Inde per libros duodecim bella & turbas Italia post mortem Henrici prolixè recenset.

† H. Stero ad a. 1313: quam sententiam Clemens V. Papa, & vicarius Imperatoris, vacante Imperio Hainrico mortuo renouauit, & nullam esse declarauit. Et post mortem ipsius Imperatoris idem Papa declarauit Imperatorem peritum fuisse, nec memoriam eo mortuo de ipso fecit. Huius papae est Clementina pastoralis de adpellationibus, in qua: nos iam ex su-

superioritate, quam ad imperium non est dubium nos habere, quam ex potestate, in qua (vacante imperio) Imperatori succedimus. Albertus Argent. p. 119. celebravit autem Clemens, Papa quintus post mortem H. Caesaris Concilium Viennæ, revocans sententiam Imp. contra Robertum Regem prolatam: & eidem sancto Imperatori perjurium impinxit, multas facit constitutiones, quas non publicavit, morte praeventus.

** Verba sunt Conradi Vecerii p. 72. 73. Albertus Argent. p. 118. Pisani autem cum magnates Caesaris repatriantes secum retinere non possent: multi tamen militares de exercitu remanserunt cum illis. Et facta est briga magna inter Robertum regem capitaneum Gelforum, & Pisanos, & facta postea per annum confilium ante montem Catinum. Vbi omnis pars Gelforum convenerat, Pisani cum Alemannis vicerunt: & occisi sunt in die illa multa milia Gelforum: & cecidit Ioannes Princeps, frater regis Roberti. Super quem sedens Comes Niger Pisanus, miles factus est super eum. A tempore quondam Chumradini, nullus de progenie eorundem Comitum militari voluit, nisi in bello ubi fieret vindicta in stirpe, qua Chumradinum occidit.

§. XVII.

Vxor ipsius erat Margaretha, Iohannis, Brabantiae Ducis filia, quam iuvenis adhuc duxit, quæ tamen XIII. Decembris die Luciae a. 1311. Genitrix fuit defuncta. ** Ex hac natus est Ioannes Coecus, qui ducta Elisabetha, Wenceslai Senioris filia regnum Bohemiae fuit adeptus; *** qui X. KL. Septembris 1346. cæsus fuit ad Cressiacum, auxilia ferens Gallorum Regi contra Eduardum Anglum. **** Filiae ipsi tribuuntur: Beatrix, Caroli Vngariae Regis vxor, Maria, Caroli Pulcri Gallorum Regis vxor, Agnes Rudolpho Comiti Palatino Rheni nupta & Catharina vxor Leopoldi Austriae Ducis. *****

* Mussatus libro primo sub initium: Margaritam Ducis Brabantiae filiam adolescentem imberbis & ipse duxit uxorem, ex qua Iohannem filium primogenitum procreavit.

** Mussatus lib. V. p. 26. per eosdem dies natura corruptibilis nullum passa humani ingenii, seu speculationis effugium in Serenissimam, ac Clementissimam Margaritam Augustam suæ ostendit perpetuae alterationis officium. Nam sex ferme aeternum spatio aëris pestilentis apud Brixiam, & æsternere Physicorum optimi cordialiter infecta, quamquam tandem sub latente serpigine (proh dolor) vita subtrahita est apud Iannam in Palatio Heredum Benedicti Zachariae in Urbis appenditiis, ubi Resagnum dicunt, ad partem Orientalem iuxta mare. Cuius corpus more regio purpura indutum cum aurea corona capiti sup. rposita ad fratrum Minorum Canobium sub frequentia mirabili delatum est, ibique cum exequiarum, caeremoniarumque solennibus in Choro Ecclesiae iuxta Altare depositum in Sarcophago plumbeo, non tamen lapideis, auroque stabili conclusum, cum & inde in tempore tolli & in Alemanniam deferri debere putaretur, sicque fama predicaret. Huius insignis memoriae dies festus erat Beatissima Luciae Virginis Anni Domini nostri vndecimi trecentissimi millesimi. Mortem eius strenue ferens inclutus Rex nullam in patulo effudit lacrimam, licet ante huius coniugis copulam lugales reperisse duos amoris invicem tam supremi nec eredicum, nec relatum. Contr.

Vecerius p. 70. *Casar ad diem undecimum Calendarum Octobrium, maximo apparatu Germaniam est inuectus: Principem dominumque solenni more appellantis: mox componende discordia ratio habita. Itaque Opicino Spinula sociisque iampridem exulantis confecta restitutio: Qua res ingentem illi dilectionem civium pepererunt, ipsi millia aureorum dono data centum, Regia vero coniugi viginti: Ea quum insequente mense graviter agrotare cepisset, res humanas reliquit. Elata tumulataque solemem inter pompam apud beatissimi Francisci canobium, pudicitia singularis religionisque spectata famina. Gesta Balduini lib. II. c. XIII.*

*** De hoc supra iamdum fuit dictum c. VII.

**** Albertus Argent. p. 136. *congregantibus autem primis ad consilium, circa meridiem, sabbato post Bartholomaei Apostoli, anno Domini MCCCXLVI. diuque certantibus, sagittariisque Francis terga verentibus, ac cum populo fugientibus: tota Franci acies fugam dedit, eo reclamante, diuque cum paucis manente. Diu autem in certamine remanserunt Alemanni, ita quod multa millia hominum sunt occisa. Ceciderunt inter alios Ioannes Rex Bohemia, qui caecus fuerat, & se ad consilium per Henricum Monachi de Basilea & H. de Clingenbergh milites, fecit adduci. H. Rebdorff ad a. 1346. Aeneas Syluius Hist. Bohem. c. XXXII.*

***** Sic eiusdem filias recenset Henningegius p. I. sec. & tertii regni in quarta Monarchia p. 158. Sic etiam Iohannes in apologetica Mariam sororem suam vocat.

§. XVIII.

Imperante Henrico, deletus fuit ordo Templariorum. Hic, auctoribus Hugone de Paganis, & Godefrido de Sancto Aldemaro a. 1118. coepit, * sub Honorio Papa a. 1128, in synodo Trecensi apud Gallos fuit confirmatus. Prima autem eorum professio, quodque eis iniunctum erat, ut vias & itinera, maxime ad salutem peregrinorum contra latronum & incurfantium insidias pro viribus conseruarent, & quia iuxta templum Domini in palatio regio mansionem habebant, fratres militiae templi dicebantur. Nouem saltim ab initio erant, post, crescentibus illorum opibus, bonisque per vniuersam Europam adquisitis, crescebat illorum ambitio. ** Capta vero anno 1187. vrbe Hierosolymarum, Templarii sedem mutare coacti, conuentum Aconae habebant. Sub initium Seculi decimi tertii ex omni Asia eieci, in Galliam, Angliam, Hispaniam, Germaniamque abierunt, bona quae ibidem adquisuerant, occupantes. Sed, cum magis magisque corrumpenterentur, & nimiae illorum opes Philippum Pulcrum Galliarum Regem irritarent, hic cum Clemente V. Papa de extirpando hoc ordine conuenit. Exorta igitur in Parisiorum vrbe, ob monetam leuioris ponderis tumultu, credebatur, Templarios eum fouisse. Hinc Templario-
rum

rum Prior, qui Thololanis ædibus præerat, cum Noſſa quodam Florentino, eiusdem Ordinis, ſed contaminatæ vitæ viro, in carcerem coniciuntur. Hi de vita metuentes, impunitate promiſſa, Templarios omnes dicunt, cum Saracenis inito ſœdere, abiurata quoque Chriſtiana religione, Mahumetum colere, ſtruereque principibus omnibus extremam perniciem. Simulacro cuidam, cui pellis humana ſuperinducta eſſet, illos ſacrificare, ineſſe autem eidem ſtatux, oculorum loco, carbunculos duos ardentiffimos, eamque pinguedine recens ex coitu Templariorum natarum & exuſtarum puellarum, quotidie inungi. Ad hanc vnusquisque ordinem ipſorum profeſſurus, Chriſtum abnegare, crucisque ſignum conculcare pedibus adigatur. Morientium cadauera apud eos in cinerem reſolui, eamque in potum inter eos abſumi, conſtantix & ſilentii experimentum inde capientes. Maſcula indifferentique Venere eos vti. Multa in Syria contra omnes Chriſtianos eos fuiſſe conatos. Diuum Ludouicum apud Damiatam eorum dolo in vincula Soldani veniſſe. **** Accuſationis capita Procurator Fiſci ad Regem ſcripta Piſtauium miſit, quæ ille, avaritia motus, pro veris habuit, delatoribus venia & libertate donatis, effecitque apud Pontificem, vt Ordinis illius euerſionem polliceretur. ***** Aſt, licet hæc Crimina plerumque conſicta viderentur, nihilominus vna litterarum ſignificatione die Veneris poſt feſtum Dionyſii XIII. Octobris 1307. Lutetix Magiſter Iacobus Mola Burgundus, cum nouem & quinquaginta equitibus ſociis captus fuit. Arguebantur hæreſeos, auerſæ libidinis, contemptæ crucis, læſæ Maieſtatis. Sæpe torſi nihil huiusmodi de ſe ac ſociis ſunt conſeſſi: quin inſontes ſeſe piosque Templarios equites conſtantiffime teſtabantur. Macerati longo carcere ex decreto ſynodi Pariſinæ 1310. ſex & quinquaginta totidem modice diſtantiſſimis palis alligati, ac lento igne toſti ſunt. ***** Eadem ratione impulſu Philippi Pulchri in reliquis Europæ partibus conquirebantur atque tormentis ſubiiciebantur. † Tandem, plerisque iamdum extinctis, in concilio Vienneniſi horum cauſſa demum examinatur, atque VI. Nonas Maii 1311. Papa, vt verba habent, ex plenitudine poteſtatis, per ordinationem & prouiſionem Apoſtolicam per ſententiam eos plene condemnat. † Delato hoc ad omnes Prouincias edito, bona Templariorum vbique occupabantur, & de Templariis adhuc reliquis ſupplicium ſumebatur. ††† Bona illorum partim fiſco addicebantur, partim aliis equitibus concedebantur. †††† Non diſſitemur, multa Templariorum
LIII 3 ſuis.

fuisse vitia, luxum, libidinem, voluptates, ita, ut in proverbum abiret, bibis ut Templarius, ut reformatione omnino ordo indigere, iniustam tamen plenariam eiusdem extirpationem, maxime inter tot tormenta atque supplicia esse arbitror. Immo testes Criminum erant suspecti, modus peruersus, causa præcipua, quod horum bonis inhiaret Philippus. ††††

* Guil. Tyrius lib. XII. c. VII. Iac. de Vitriaco. Matth. Paris. ad a. 1118.

** Hunc templariorum Statum optime descripsit Matthæus Parisiensis ad a. 1118. scribens: circa dies istos viri quidam nobiles de equestri ordine, religiosi ac Deum timentes, in manus Patriarchæ Hierosolymitani, Christi se servitio mancipantes, more Canonorum regularium in castitate & obedientia propriaque voluntati renuntiantes, perpetuo vivere sunt professi. Quorum primi fuerunt viri venerabiles, Hugo de Paganis, & Godofridus de sancto Audemaro. Qui cum certe non haberent domicilium, Rex Baldwinus in palatio suo, quod secus templum Domini ad australem habebat plagam, eis habitaculum concessit. Canonici vero templi Domini, plateam, quam circa prædictum habebant palatium, ad officinas construendas concesserunt. Patriarcha quoque & Rex cum suis proceribus & aliis ecclesiarum Prelatis, de propriis dominicis suis pro victu & vestitu certa eis beneficia contulerunt. Prima eorum professio erat, ut in remissionem peccatorum suorum, vias & itinera ad salutem peregrinorum, contra latronum insidias pro viribus conservarent. Tandem post novem annos in concilio Trevis celebrato, instituta est eis regula & habitus albus, a Papa Honorio assignatus, & decursis fere novem annis (qui prius novem fuerunt tantummodo) capitis eorum numerus augeri, & possessiones inualescere. Postmodum vero tempore Eugenii Papæ, cruces de panno rubeo suis assuerunt mantellis, ut a cæteris possent hoc signo discerni. Numerus autem eorum in brevi ita multiplicatus est, ut in conventu plusquam trecentos habeant equites, exceptis fratribus aliis, quorum fere numerus cernitur infinitus. Possessiones vero tam citra quam ultra mare adeo immensas habere dicuntur, ut iam non sit in orbe Christiano provincia, quæ eis bonorum suorum portionem non contulerit, & regis hodie diutius præstantiores existant. Qui quoniam iuxta templum Domini mansionem habent, fratres militia Templi dicuntur, & cum diu in honesto starent proposito, nunc adeo professionis suæ humilitate neglecta, domino Patriarchæ, a quo ordinis institutionem, & prima beneficia susceperunt, se subtraxerunt, obedientiam & ecclesiis Dei decimas subtrahentes, facti sunt cunctis valde molesti. Guil. Tyrius lib. XII. c. VI. Iacobus de Vitriaco Hist. Hieros. c. LXV. Trithemius Cbr. Hist. ad a. 1307.

*** Matth. Paris. ad a. 1217.

**** Cont. Guil. Tyrii lib. V. c. XIII. Trithemius c. l.

***** Bzovius ad a. 1307. n. 5. Trithemius c. l.

***** Cont. Guil. Tyrii c. l. Contin. Nangii ad a. 1307. 1308. H. Siero ad a. 1307. III. Idus Octobris capti fuerunt primo Templarii ubique in regno Franciæ inopinate, propter profanam impietatem ipsorum & exspuionem super in opprobrium crucifixi fuerumque plures ex eis de maioribus illius ordinis confessi suæ professionis ritum excusabilem, quæ a nemine potuerant unquam sciri. Plurimi tunc ex eis licet subiecti tormentis, talia confiteri volebant. Demum Clemens V. Papa, & Cardinalis, quibus huiusmodi profana professio incredibilis credebatur, certiorati ex confessione ipsorum Templariorum mandavit, Templarios ubique capi & inquiri contra ipsos. Idem ad a. 1310. tunc Parisiis diversis partibus LXX.

Tem-

Templarii vel circa, propriis confessionibus de professione sua profana metu tormentorum confessi, ut ipsi templarii dicebant sine tormentis asserentes ipsos se fuisse mentitos, combusti fuerunt.

† Bzouius c. l. Cont. Nangii c. l.

†† Sic enim verba sententiae apud Gurtlerum de contemplatione Templariorum §. CL. dudum siquidem ordinem domus militiae templi Hierosolymitani, propter Magistrum & Fratres, ceterasque personas dicti ordinis in quibuslibet mundi partibus consistentes, variis & diuersis, non tam nefandis quam infandis, pro dolor! errorum & scelerum obscenitatibus, prauitatibus, maculis & labe respersos, quae propter tristem & spurcidam eorum memoriam praesentibus subiicemus, eique Ordinis statum, habitum, atque nomen, non sine serdis amaritudine & dolore, sacro approbante consilio, non per modum diffinitiva sententia, cum eam super hoc secundum Inquisitiones, & processus super his habitos non possemus ferre de lure, sed per viam prouisionis, seu ordinationis Apostolica, irrefragabili & perpetuo salutum sustulimus sanctione, ipsam prohibitioni perpetua supponentes, districtius inhibendo, ne quis dictum Ordinem de cetero intrare, vel eius habitum suscipere vel portare, aut pro Templario gerere se praesumeret; quod si quis contra faceret, excommunicationis incurreret sententiam ipso facto.

††† Bzouius ad a. 1312. n. 3. H. Stero ad a. 1311. & sequenti mense Martii XI. Kal. April. in privato consistorio Papa cassauit & annulauit ordinem Templariorum, personae & bonis ipsorum ordinationi suae & Ecclesiae seruatis. Et sequenti mense Aprilis in secunda sessione consilii cassatio ordinis dicti promulgata fuit. Hic ordo CLXXXIV. annos circiter militauerat, diues & multum priuilegiatus fuerat. Et post II. Non. Maii ultima sessio fuit concilii, quod sex fere mensibus pertractatum fuit.

†††† Trichemius ad a. 1307. bona vero Templariorum, possessiones, dominia atque castella, quae per Galliam habebant latissima, Rex supra dictus Gallorum Philippus, sibi omnia usurpauit. Similiter & in aliis nationibus factum est, dum quilibet Princeps eorum, quae in suo dominio reperit, si non cuncta, tamen multa suis applicauit. Nonnulli etiam, quorum Deus corda tetigera!, bona Templariorum suis inferre & sibi veluti male acquisita recusantes, alios ea Religiosis siue pauperibus distribuerunt. Ecclesiarum vero siue Monasteriorum, in quibus habitauerant, quadam bodie penitus sunt destrutta, quadam vero ab aliis Religiosis habitata.

††††† Multa adhuc est controuersia, iustene an iniuria deletus fuerit ordo Templariorum. Sunt equidem, qui legitimare factum conentur, Flavius Blondus dec. II. lib. IX. ad a. 1307. Bzouius ad dictum annum, Natalis Alexander sec. XIV. diff. II. Dupin Tomo XI. c. II. & praecipue Petrus Puteanus, singulari tractatu de Condemnatione Templariorum, quo potissimum ex Actis Publicis iustitiam deleti ordinis demonstrare conatur. Horum causam etiam suscipit du Bois dum in Historia Ecclesiae Parisiensis lib. XVII. c. V. horum historiam recenset. At non desunt qui ordinem excusent. Io. Villanus equidem, qui vixit sub Carolo IV. Hist. Florentina c. XCII. quem sequitur Antonius Chron. p. III. tit. XXI. §. 3. Templariorum ordinem iustum dicit & sanctum Sequitur Continuator Guilielmi de Nangiaco & praecipue Trichemius Chr. Hirsang. ad a. 1307. dum dicit: Ordo Templariorum ad instantiam saepe dicti Regis Gallorum Philippi, ac permissione Clementis Papa V. miserabiliter uno die fuit extinctus. Et paullo post: bona vero Templariorum, possessiones, dominia atque castella, quae per Galliam habebant latissima, Rex supra dictus Gallorum Philip-

lippus, sibi omnia usurpavit. Similiter & in aliis nationibus factum est, dum quilibet Princeps eorum, quæ in suo dominio reperit, si non cuncta, tamen multa suis applicavit. Nonnulli etiam, quorum Deus corda tetigenit, bona Templariorum suis inferre visibus veluti male acquisita recusantes, alii ea Religiosis siue pauperibus distribuerunt. Ecclesiarum vero siue Monasteriorum, in quibus habitauerunt, quædam hodie penitus sunt destructa, quædam vero ab aliis religiosis habitata. A multis vero, quemadmodum memoratus Archiepiscopus refert Antoninus opinantibus dicebatur illos innocentes & sine iusta causa fuisse damnatos, ut per hoc sibi eorum bona usurparent, qui tam anxie Ordinis interitum quærebant. Verum ut prius concessati sumus, non est nostrum, huius facti promulgare sententiam, qui non iudicii, sed scriptoris historiarum profitemur officium. Idem factum detestatur Nic. Gûrlerus Historia Templariorum & Chr. Thomasi dissertatio de Templariorum equitum ordine sublato qua potissimum contra Puteanum disputat. Acta quædam condemnationem Templariorum concernentia Mantissæ Codicis Iuris Gentium inseruit Leibniti

p. alt. p. 76.





DISSERTATIO VIGESIMA SEXTA
DE
FRIDERICO AVSTRIACO ET LVDO-
VICO BAVARO.

RESPONDENTE
HILMARO DE MVNCHHAVSEN
EQVITE THVRINGO.

- §. I. Friderici Austriaci & Ludouici Bauari parentes. §. II. Ludouici animi & corporis dotes. §. III. Bellum cum Austria Ducibus. §. IV. Fridericus Austriacus imperium ambit. §. V. Friderici Austriaci & Ludouici Bauari electio disfidiosa. §. VI. Ludouicus per maiora ducitur electus: adherent illi Cimitates inferioris Rheni, Friderico superioris. §. VII. Conspirationis contra Ludouicum qui fratrem suum Rudolphum fugat. §. VIII. Lupoldus vrbes superioris Rheni in partes Friderici trahit, cum Heluetis bella gerit: origo fœderis Heluetici. §. IX. Pugna ad Eslingam. §. X. Fridericus ac Lupoldus Bauariam irrumpunt. §. XI. Fridericus praelio ad Mûldersum a Ludouico vincitur & capitur. §. XII. Post varia Leopoldi tentamina pro liberando Friderico pax conuenit. §. XIII. Brandenburgicum Electoratum Ludouico filio concedit. §. XIV. Leopoldus & Fridericus moriuntur: frater horum Otto, arma capit. §. XV. turbulentus Italiae status defuncto Henrico VII. sub Iohanne XXII. Papa. §. XVI. Papa Imp. Auenionem citat, & non comparentem excommunicat: multi Imp. defendunt. §. XVII. Papa & quidam Principes de Philippo Pulcro in Imp. promouendo tractant: Conuentus Rense. Papa nuntios mittit in Germaniam. §. XVIII. Ludouicus Castrucio Vicariatuum concedit Lucensem, in Italiam mouet, Mediolani coronatur, Galeatium condemnat. §. XIX. Ludouicus a Romanis inuitatus, Roma a Praefecto vrbis & Cancellario coronatur. Iohanne XXII. deposito, Nicolaum V. Papam facit. §. XX. Imp. Castrucium facit S. R. I. vexilliferum, contra Robertum in Apuliam agit, sed odio habitus a Lombardis, redit in Germaniam, Pactum Ticinense. §. XXI. Ioannes Bohemia Rex Italiam sibi subiicere tentat, sed Imp. reconciliatur. Duces Bauariae inferioris ad concordiam reuocat. Suetia Ciuitatis pacem invicem faciunt. §. XXII. Bellum ob Carinthia Ducatum Austriacis concessum, cum Iohanne Bohemia Rege. §. XXIII. Imp. variis turbis agitato, Imperium deponere cogitat, varios legatos Romam mittit, Spira Comitibus habet contra Henricum Bauaria Ducem praevalet. §. XXIV. Imp. denuo legatos mittit ad Papam: in Comitibus Rensensibus & Francofurtensibus 1338. Papa plane renuntiat, & electum ab Electoribus, verum esse Imp. decernit. §. XXV. Negotium cum Philippo Valisio Gallorum Rege. §. XXVI. Ludouicus defuncto Iohanne, in Bauaria inferiore succedit. §. XXVII. Clemens VI. Imp. Auenionem citat, hic legatos mittit obedientiam promittentes, reprobantibus Papa articulis Germania Principibus. §. XXVIII. Papa Imp. excommunicat, & Carolum Bohemum in Imp. facit eligi. §. XXIX. Pleraque ciuitates Ludouico adhuc fauent. Contentio & bellum inter Ludouicum & Carolum de Imperio. §. XXX. Mors Ludouici. §. XXXI. Ludouicus primus in terris suis hereditariis sedem ponit. §. XXXII. Rainoldum D. Geldria creat: diuortii sententiam promulgat inter Iohannem Bohemum & Margaretham Maultaschiam, quam Ludouico filio collocat: pacem publicam promulgat: Margaretha vxor in Hollandia succedit. §. XXXIII. Vxoress & liberi.

§. I.

Post Henrici VII. mortem, multa de successione in Imperium erat controuersia, Friderico Austriaco atque Ludouico Bauaro de Imperio inuicem contendentibus. Erat autem iste Alberti Imp. filius.* Ludouicus vero ex Ludouico Seuero, Duce Bauariæ superioris atque Comite Palatino Rheni & Mathilde, Rudolphi Habsburgici filia, ** circa annum 1284. prognatus. ***

* *Vid. diss. XXIV. §. XXIV.* Male igitur Albertinus Mussatus in Ludouico Bauaro p. I. ipsum vocat Rudolphi Austriensis Ducis & Romanorum Regis natum.

** Nic. Burgundus *Hist. Ludouici lib. I. p. 5.* Auentinus *lib. VII. c. XV. §. 9.* Tolnerus *Hist. Palatina c. XIX.*

*** Tolnerus quidem in Historia Palatina c. XIX. exeunte dicit: *natus Monachii a. 1287. in autumno.* Id quod etiam ex Auentino patet, qui c. I. dicit, Ludouicum, dum pater obiret, quod factum a. 1294. secundum Andream Presbyterum & Adlzreiterum p. I. lib. XXV. n. 12. fuisse septennem. At, sequitur Henricum Rebdorffium, dum ad annum 1314. dicit: *hic tempore electionis sue ætatis XXX. annorum vel circa.*

§. II.

Ludouicus decem annos natus, patrem amisit, sub tutela matris diligentissime educatus Viennæ in Austria, cum amitinis filiis Alberti Cæsaris liberis institutus est, adeoque profecit, ut omnes suæ tempestatis Principes, magna vi, & animi, & corporis, ingenio optimo superasse traditur.† Statura fuit gracili, & procera, capillo subrufo, raroque. Acie viuidi coloris semper ridenti similis, oculis caprinis. Naso peracuto ad os prono, ac propinquo: Maxillis aqualiter carnosiss. Mento tereti. Collo ceruici, & humeris congruenti. Lacertis, Cruribus, & Pedibus staturæ congruentibus. In armis strenuus, & audax ad omne discrimen: sed præceps & nimium lubricus. Id aduersis consilio egens, iocosus atque vrbane. In incessu citus. Frequens sessionum & locorum mutator ** Monachi & sacræ virgines ipsum Christianissimum & pientissimum vocabant, eius cultellos, mappas, cæteram huiuscemodi suppellectilem, ut sacra venerabatur.*** Non admodum locuples fuit, superiorem duntaxat Barioariam, cuius primariæ vrbes sunt Wasserburgium, Monachium, Ingolstadtium possedit.**** Defuncto tamen inferioris Bauariæ Duce, Iohanne, omnem deinde Bauariam fuit adeptus.†

* Hæc verba sunt Auentini c. II. qui addit: *impudentissimo mendacio Chronicariorum, qui illum Romanas literas ignorasse, sicuti alia pleraque vana falsaque comminiscuntur.* Henricus Stero ad a. 1314. *elegans persona, prudens, patiens, quietus, indulgentiosus fortunatus in bellis & in aliis factis, sed remissior in administratione iustitiæ & tardus ad laborem.*

** Verba sunt Albertini Mussati Ludouico sub finem.

*** Ver-

*** Verba sunt Auentini *c.l.* Idem laudes illius prædicat *lib. VII. c. XIX. n. 27. & sqq.*

**** H. Rebdorff ad a. 1314. ipse vero Ludovicus cum penuria & egestate in administratione regni longo tempore transegit. Nam prædictus Fredericus electus, & fratres sui Duces Austriæ iuvenes & viriles in diuitiis & potentia ipsum congeserunt.

† Vide infra §. XXV. Qui Comitatus eodem imperante, Bauariæ accesserint recensentur ab Auentino *lib. VII. c. XIX. n. 31. sqq.*

§. III.

Hic Ludouicus ante electionem suam ad Imperium, mense Novembri 1313. bellum magnum & cruentum habuit cum nobilibus & gente Friderici, Leopoldi & Henrici, fratrum, Ducum Austriæ. Causa erat, quia ipse ab Ottone Vngariæ Rege & Bauariæ inferioris Duce datus fuerat tutor Henrico & Ottoni fratribus Stephani filii, in Bauaria inferiore viuentibus. Horum autem terras prædicti Duces Austriæ auferre & destruere nitebantur. Sed victi fuerunt Austriaci a Ludouico prope villam Gamelsdorf, quinque passuum millia a Mosburgo distante 4. Idus Nouembris 1313. castris illorum captis, direptisque, multis captis, occisisque. Post hæc victor Ludouicus interiorem Boiariam nemine prohibente, in fidem titulo tutoris accepit. Hoc ipso bello multam famam adeptus.*

* H. Rebdorff ad a. 1314, Auentinus *lib. VII. c. XV. n. 3.* qui addit: *effodiuntur quotidie adhuc ibidem arma, enses, calcaria ab agricolis, certa huiusce conflictus monumenta. Parentum memoria cataphractus ferrea omnino specie, in patula fago, cætera præter ossa solutus, repertus est. Adlzreiter p. I. lib. XXV. fin.*

§. IV.

Henrico igitur in Italia sublato, Moguntinus ad Nonas Octobris anni decimi quarti, reliquos Electores Francofurtum conuocat. Adfectabat iterum Imperium Fridericus Austriacus, Principumque suæ ætatis formosissimus, ideoque Pulcher dictus, cui etiam præter paternos auitosque titulos, & clarissimas necessitudines, quidam Electores Henricus potissimum Colonienfis, Rudolphus Saxonie & ab initio Woldemarus Brandenburgensis Elector fauebant. Ipsi etiam Ludouicus Bauarus & Rudolphus Palatinus se adstrinxerunt,* quorum hic istius pecunia dicebatur esse corruptus.** Huic aduersabantur Petrus Moguntinus, inclementius prædecessorem suum ab Alberto habitum memor, Balduinus Treuirensis & Ioannes Boemie rex, absens ipse, sed qui legatum miserat, ceteri æquiores erant. Crimini illi dabatur contracta cum Roberto rege, quem Henricus proscripserat, affinitas, factumque cum Henrico Carinthio foedus, quem suspicabantur de Boemie regno sibi erepto, nouum moliri bellum. Præter hæc ambitus in eo nimius repræhendebatur, & immodica in plerosque largitio. Ast Fridericus Principum auxiliis fretus, cum exer-

M m m m m 2

citu

citu propius Francofurtum pergit. Vrbe prohibitus, castra in aduersa Moeni ripa ad Saxenhusium locat: *** Electores vero aut ipsi comparentes, vel per legatos in diem xix. Octobris electioni destinandum concordarunt. ****

* Albertus Argent. p. 118. Mortuo itaque Hainrico Imp. & vocatis Principibus in Francfurt, Fridericus Dux Austria, filius Alberti regis, & nepos Rudolphi regis, pro regno laborabat. Cui Petrus Treuerensis, Mogunt. & olim Episcopus Basiliens. quem Albertus quondam rex laferat, & Balduinus Treuerensis, & Ioannes, Boemus se opponunt. Fridericus autem Austriatis alloquitur Rudolphum & Ludouicum Duces Bauaria, Palatinos Rheni, exhibens se ad assistendum eis. At illi astimantes se tanto negotio impotentes, se Friderico seruitio astrinxerunt. Dux quoque Saxoniae, & Voldemarus, Marchio Brandenburgensis, Friderico adhaerunt. Hi enim laici omnes & vxor Bohemi, fuerunt quondam Regis Rudolphi nepotes. Item Hainricus de Virnenberg Coloniensis, alio inter alios tractatus fecit, quod filia fratris sui Comitissae de Virnenberg copulata fuit Hainrico Duci Austriae, fratri Friderici, similiter adhaesit eidem. Veniente autem Friderico cum forti exercitu valde, & castrametante iuxta Francfurt apud Saxenhausen: Petrus Moguntinus naues offerens, victualia iuxta Moguntiam abstulit Friderico. Exercitus autem Moguntini, Treuerensis & Bohemi, se ex inferiori parte Mogani collocauit. Adlzreiter Ann. Boicis p. II. libro I. ineunte.

** H. Rebdorff ad a. 1314. Rudolphus autem frater suus (Ludouici) ratione Comitatus Palatini accepta pecunia, a praelatis Ducibus Italia annunculis suis, contra fratrem elegit Fridericum praelatum: propter quod ipse Ludouicus eum expulit, & quinto anno regni ipsius Ludouici obiit.

*** Verba sunt Gerh. a Roo lib. II. p. 77. Contuenit Nic. Burgundus hist. Ludouici Bauari lib. I. p. 77.

**** Patet hoc ex epistola quinque Electorum, Francofurti X. Kl. Nouembris 1314. ad futurum Papam scripta, apud Burgundum p. 15. Gewoldum de Septemuiratu cap. VI. §. 37. Herwartum ab Hohenburg Ludouico Bauaro defenso p. 20. Fuggerum lib. III. c. II. n. 11. Leibnitium p. I. Cod. Iur. Gent. n. XXXVI in qua haec verba: facante nuper, per obitum, felicis recordationis, Serenissimi Domini Henrici, quondam Romani Imperatoris, ipso Romanorum Regno, seu Romano Imperio, & Nobis, sua cum Reuerendo Domino Balduino, Sanctae Treuerensis Ecclesiae Archiepiscopo, nec non Reuerendi Domini, Balduini Sanctae Treuerensis Ecclesiae Archiepiscopo, nec non Reuerendi Domini, Henrici Archiepiscopi Coloniensis, & Illustrium Principum, Ioannis Boemiae & Poloniae Regis Rudolphi C. P. R. Ducis Bauariae; Voldemari, Marchionis Brandenburgensis, ac Ducis Saxoniae, Honorabilibus Procuratoribus, ad quos tam de iure, quam de consuetudine antiqua & approbata; ius eligendi Romanorum Regem, in Imperatorem postmodum promouendum noscitur pertinere: sollemniter concordantibus in diem Electionis huiusmodi, videlicet crastinum B. Lucae Euangelista, qua est decima nona mensis Octobris.

§. V.

Aduentante electionis die, denuoque a Moguntino conuocati Electores Francofurti comparuerunt, Petrus Moguntinus, Balduinus Treuirenensis, Ioannes Bohemus, Voldemarus Marchio Brandenburgensis * ac Ioannes Dux Saxoniae inferioris, qui ius & vocem in electione praeten-

tendebat, atque celebrata Missa S. Spiritus, expectabant. Henricum Coloniensem & Rudolphum Comitem Palatinum. His vero nec per se, nec per procuratores comparentibus, terminus electionis in diem proximum fuit prorogatus, dictique Electores per nuntios speciales denuo fuerunt vocati. Nec dum tamen iisdem comparentibus, dicti quinque Electores d. xx. Octobris 1314. Ludovicum Bauarum elegerunt Imperatorem, factamque electionem, Clemente V. defuncto, sedeque Papali vacante, futuro Papæ significarunt. ** Electione etiam pro more solenniter coram omni populo publicata. *** Ast Fridericus anteriori die, quæ ad electionem fuerat destinata, ibidem **** ab Henrico Coloniensi, cuius vices gerebat Rudolphus Comes Palatinus, ipse Elector, ***** Rudolpho Saxonix Electore, ***** & Henrico Carinthix Duce, qui regni Bohemix hæres esse volebat, ***** fuit electus, ***** atque ab eodem Henrico Coloniensi Bonnæ in die Catharinæ xxv. Nouembris, Ludovicus autem die insequenti a Moguntino, & Treuirensi Aquisgrani loco solito fuit coronatus. *****

* Singulare est, quod narrat Gerh. a Roo lib. II. p. 77. Electores quos dixi, cum in suffragia iretur, Nicolaum Bock equitem auratum VValdemari Brandenburgici legatum in partes trahunt, & Ludovicum Bauarum persuasionibus inducant, uti eligi se in regem Rom. pateretur, quod in promissione Friderico facta persona loquens exciperetur. Sunt qui præfatum Nicolaum muneribus corruptam, ingens in hac electione scelus commississe dicunt: litteris enim fidei quas credentiales vocant, in quibus VValdemarus Fridericum Imperatorem nominauerat, adulteratis, expulso Friderico Ludovicum substituit. Sic Bauarus Austriacum honestiora suffragia habentem, numero superauit. Sed haud impune hoc nebulo scelus tulit, statim enim a Domino suo in carcerem detrusus est, utque maior ipsius foret cruciatus, lantissima fercula, quibus hunc cupide vesci sciebat apponi & a custodibus ad hæc adhibitis vorari iussit, sic miser committas donec periret fame, penas dedit. Idem dicit Cuspinianus sub Friderico p. 368. qui tamen addit: alii scribunt binas literas militem a Marchione pari sigillo munitas accepisse: quorum una rafa extiterant, quas fidei suæ commendauit, ut illis steretur pro occasione. Qui fracta fide, cum Ludovicum delegisset per literas contra Domini voluntatem, animumque Domini prodidisset, has tandem prodicionis penas luisse. Ad stipulatur Krantzius Saxonia lib. IX. c. VIII. Ast, destituuntur isti fide coxorum, nisi quod Albertus Argentinenſis p. 119. dicat inductus est etiam N. miles Goldemari Brandenburgensis, habens ab eo mandatum sufficiens in genere eligendi, Ludovicum elegit contra Domini voluntatem. Quem sequitur Naclerus vol. II. Gen. XLIV. p. 992. Ast, ex litteris Electorum patebit, ipsi electioni interfuisse Waldemarum Electorem Brandenburgicum. Id quod etiam confirmat Nic. Burgundus lib. I. p. 14. Hinc fabulam istam de legato merito reiicit Herwartus c. IV. n. 9. sqq. & c. V. & Adlzreiter p. II. lib. I. n. 12. Nisi forsan cum Fuggero lib. III. c. II. n. 6. dicamus, duos fuisse eiusdem ætatis Waldemaros, quorum alter patris Henrici nomine, qui æque Electoratum prætenderit, ideoque Friderico votum promiserit, legatum miserit. Sed nihil de hoc decretum electionis.

** Sic enim in dictis litteris: quo die XIX. Octobris veniente, suburbio oppidi regalis Frankmordenſium, loco scilicet ad hoc solito & consueto, nobis Petro Moguntinensi,

Mmm mm 3

Baldni

Balduino Treuirensi Archiepiscopo, Ioanne Bohemia & Polonia rege, VValdemaro Marchione Brandenburgensi, ac Ioanne Duce Saxonie supradictis, ibidem conuenientibus, celebrata missa S. Spiritus, deliberatione prouida prehabita, ad procedendum in electionis negotio prelibato, & in quantum debuimus expectantibus, quod Reuerendus Dominus Henricus Archiepiscopus Coloniensis, & Rudolphus Comes Palatinus Dux Bauariae nondum uenerant, nec per se, nec per suos procuratores in dicto loco conuenerant. Nos pro bono pacis volentes in hoc eis deferre, ac facere gratiam specialem terminum predictum, videlicet crastinum B. Luca Euangelistae unanimes consensu, cum Reuerendo Domino Balduino Treuirensi Archiepiscopo, &que in diem sequentem duximus continuandum: quam continuationem dictis Archiepiscopo Coloniensi & Rudolpho Comiti Palatino, ac aliis quorum interesse poterat, nos Archiepiscopus Moguntinensis antedictus per nostros nuncios speciales ad id deputatos insinuauimus, notificauimus, & ad eorum noticiam deduximus, ipsos citando vice & nomine omnium nostrorum presentium, ut prefata die continuata in dicto loco conuenirent. Qua die continuata ipsis Archiepiscopo Coloniensi, & Comite Palatino, & aliis quorum interesse poterat, sic vocatis & sufficienter expectatis, quod non uenerunt, nec pro se miserunt: nec uices suas alicui, seu aliquibus commiserunt, in electionis negotio memorato audita missa sancti Spiritus nos Archiepiscopus Moguntinensis, antedictus ipsa die continuationis, quae fuit vigesima mensis predicti, hora debita & consueta procedere cupientes, in scriptis monitionem legimus, &c. Eadem in litteris Wetzlarensium ad Aquisgranenses dicitur apud Herwartum p. I. c. I. n. 36. p. 33. quae locum designant in campis Frankenfurd. Litteras easdem adhuc adseruari in chartophylacio Bauarico auctor est Adlzreiterus p. II. lib. I. n. 5.

*** Sic enim in decreto electionis: *electione autem huiusmodi celebrata, eam Nos omnes & singuli, Electores predicti praesentes, approbauimus, & Te Deum laudamus, alta voce, fecimus decantari; & dictum Nostrum Electum qui praesens extitit, & Electioni de se facta, diuina nolens resistere voluntati, interpellatus, cum instantia, a Nobis, reuerenter consensit, & deinde Electionem ipsam Clero & Populo solemniter fecimus publicari. Postmodum uero ipsum Electum in Ciuitatem Franckenfordensem introducentes, in Ecclesiam S. Bartholomaei deduximus, & Ipsum super altare maius, prout moris & consuetudinis est, adhibitis solemnitatibus, in talibus debitis & consuetis, posuimus, Te Deum laudamus denuo decantantes; deinde, in cimiterio Ecclesiae antedictae, Clero & Populo Ipsum Electum praesentauimus, & Eius Electionem fecimus solemniter publicari.*

**** Locum atque Electores indicat decretum Henrici Coloniensis atque litterae ad Papam apud Fuggerum lib. III. c. II. n. 15. in quo: *die uidelicet crastino Sancti Luca Euangelistae proxime praeterito apud Frankenuort assignato, ibidem eadem die sic assignata, in loco eodem debito, uidelicet Frankenuort, ab Illustribus Rudolpho Comite Palatino Rhemi, Duce Bauariae, habente illam uice per litteras nostras potestatem pro Nobis eligendi, ac Rudolpho Duce Saxoniae, qui in possessione iuris uel quasi eligendi fuit, & est, & progenitores sui fuerant, a tempore, cuius memoria in contrarium non existit, ac Henrico Duce Carinthiae, uero herede & Rege Bohemiae, Illustris Princeps Dominus Fridericus Dux Austriae in Romanorum Regem eligebatur. Male igitur H. Rebdorffius ad a. 1314. locum electionis Bonnam facit, ubi saltem coronatus.*

***** Nec tamen ipsi Electores erant praesentes, sed Henricus Coloniensis uices suas committebat Rudolpho Palatino. Hic Iohannem Episcopum Argentinensem, Iohannem Spanheimensem & Iohannem Nassouium Procuratores suos misit. Iisdem uotum suum commisit Rudolphus Saxo, mittens insuper Ottonem Comitem de Strasberg & Ottonem Comitem de Ochsenstein, prout Procuratoria reperiuntur apud Fuggerum lib. II. c. III. n. 10.

***** De

***** De hoc H. Steronis Continuator ad a. 1313. dicens: *eodem anno, quo extinctus fuit, per venenum, felicitis recordationis Henricus Imperator, VII. huius nominis, ab Augusto 98. Principes, ad praeficiendum Monarcham caelitus constituti, tempore Autumnali, contentiose eligentes, quidam in Franckensfurt, aliqui per literas, aliqui in locis sibi competentibus, & sic discordantes in duas partes, una elegit Fridericum Ducem Austriae, primogenitum filium Alberti, quondam Regis Romanorum, videlicet Rudolphus Palatinus Comes & Senior Dux Superioris Bavariae, Coloniensis Archi-Episcopus, & Dux Saxoniae Senior, qui in Episcopum Pataviensem a Sede Apostolica erat deputatus, nondum tamen eandem sedem ascenderat, sciens, se frustratum in electione, & perfectione Monarchae, iunioremque Ducem, fratrem suum, timens, eligere volens Ducem Bavariae Superioris, nomine Ludovicum, occasione electionis, gratia Apostolica renuntiavit, & quod Senior erat, illico habilis fuit eligendo, Ducemque Austriae cum reliquis sublimavit. Altera vero pars Electorum, videlicet Rex Bohemiae, Iohannes, qui filius fuit felicitis recordationis Henrici, quondam Imperatoris, Balduinus, Treuirensis Archiepiscopus, qui frater fuit Imperatoris modo dicti; Petrus S. Sedis Moguntinensis Archi-Episcopus, & Iunior Dux Saxoniae, qui se dicebat esse in electione, & non fratrem suum Seniore, ob causas supra memoratas. Isti praedicti Principes elegerunt in Regem Romanorum Ludvicum, Ducem iuniorem Superioris Bavariae, & coronatur Aquisgrani. Scilicet Albertus I, Saxoniae Elector duos relinquebat filios, Iohannem, & Albertum II. Ab isto Ducis Saxo-Lauenburgenses ducunt originem, per hunc Ascanii Duces atque Electores Saxonicus fuerunt propagati. Albertus II. electioni Rudolphi I, Alberti atque Adolphi Nassovii intererat, atque hoc ipso ius & vocem in electione Imp. adipiscebatur. At, post mortem ipsius scrupulus in electione Henrici VII. oriebatur, hunc enim, prout ex decreto electionis superiori dissertatione iamdum n. 8. adducto, adparet, Alberti II. filius Rudolphus I. elegit. Sed, cum Iohannis I. filii, Iohannes II. & Ericus I. fratres idem ius praeenderent, votum suum Ottoni Brandenburgico Electori commiserunt, ea tamen conditione, prout verba edicti habent: *nec non illustrium Virorum Iohannis & Erici, fratrum Ducum Saxoniae, qui etiam vices suas in hoc casu mihi commiserant, si de iure vel de consuetudine repertum fuerit, eos fore in ipsa electione admittendos.* Idem Iohannes II. dum videret Rudolphum Friderici Austriaci partibus favere, ius & vocem in electione Ludovici Bavari acquirere voluit. Iohannes scilicet eo quod aetate Senior esset, hoc praeindebat, ideoque etiam in decreto Electionis Dux Saxoniae Senior dicitur. Rudolphus vero partim ex iure paterno, partim ex iure proprio, quod in electione Henrici VII. iam adquisiverat, idem iuris sibi vindicabat, ideoque in possessione vel quasi iuris Imp. eligendi constitutus esse dicitur, prout ex decreto electionis loco ante adlegato, patet. Neque tamen Episcopatu Pataviensi, ad quem non fuerat electus, renuntiavit, sed frater illius Albertus. Seniore vero hunc Stero dicit, quod regens esset, errat vero quod hunc & Iohannem fratres esse dicat. Vid. etiam Fugger lib. III. c. II. n. 5. Herwartus p. 90. Adlzreiter c. I. Obtinuisse tamen Rudolphum, ex Epistola Electorum ad Benedictum XII. patet, in qua iste portitor ensis dicitur, atque inter Electores refertur. Electionis iura potissimum confirmante Carolo IV, prout infra dicemus.*

***** Qua ratione iste ius & vocem in hac electione dissidiosa quaesiverit, docet nos Villanus, Ludovico aetate aequalis lib. IX. c. LXVI. dicens: *Eodem anno a Principibus Germania facta est electio duorum Germania Regum fratris nimirum Ducis Bavariae, Ludovici nomine, viri strenui & egregii. Hic plura habebat vota, videlicet Archiepiscopi Moguntini, Archiepiscopi Treuirensis, Ioannis Regis Bohemiae, Ducis Saxoniae, & Marchionis Brandenburgensis. Fridericus vero de Austria votum habebat Archiepiscopi Coloniensis & Ducis Bavariae, fratris inimici; hac vota erant certa: habebat quoque votum Ducis Carinthiae, qui ratione uxoris VVenceslai Bo-*

Bohemia Regis filia primogenita se de iure Regem Bohemiae pretendebat: votum quoque Marchionis cuiusdam Brandenburgensis, qui & ipse se de iure Marchionem esse contendebat, licet Marchionatum non possideret.

***** Albertus Argent. p. 119. electi sunt igitur in discordia, in die B. Lucae Evangelistae, anno Domini 1314, Fridericus Dux Austriae, ab Archiepiscopo Colonienfi, a Rudolpho Bavaro, Palatino Rheni, & a Duce Saxonia: Ludovicus vero a Petro Moguntinensi, Balduino Treuerensi, Archiepiscopis, Voldemaro Marchione, & Ioanne Rege Bohemia: nec ii Principes conuenerunt, sed quisque in suo exercitu, per se, vel per Procuratores elegit, & in suis exercitibus publicarunt. Curtius. lib. I. c. XXI. & lib. III. c. VIII. M. Chr. Belg. p. 290. Andr. Presbyter p. 32. H. Rebdorff ad a. 1314. Ludovicus IV. Iunior, filius Ludwici Ducis Superioris Bavariae supranominati, anno Domini 1314. in die B. Lucae Evangelistae, per maiorem partem Electorum Imperii, videlicet per duos, Petrum, Archiepiscopum Moguntinum, Balduinum, Archiepiscopum Treuerensem, Ioannem, Regem Bohemiae, & Voldemarum, Marchionem Brandenburgensem, Francensium est electus ad Regem, cum magna potentia armatorum, quos praedicti electores illuc deduxerant. Et, ex opposito, & in discordia, Fridericus, filius Senior Alberti, quondam Regis Romanorum supradicti, Dux Austriae, similiter est electus in Regem Romanorum, per minorem partem Electorum Imperii, videlicet, per Hainricum, Archiepiscopum Coloniensem, & Rudolphum, fratrem praedicti Ludwici Comitem Palatinum Rheni, & Ducem Superioris Bavariae, & per Ducem Saxoniae, nomine Rudolphum, in oppido Bonnenfi Colonienfis Diocesis, & coronatus ibidem, quia tantam potentiam unicam habere non potuit idem Fridericus, ut in Francensium, in termino, ad eligendum comparere auderet. Mutius lib. XXIV. ineunte. Chron. Elwang. ad a. 1314. Andr. Presbyter p. 32. M. Chron. Belg. p. 288. Naclerus vol. II. gen. XLIV. p. 992. Auentinus lib. VII. c. XV. §. 7. Gerh. & Roo lib. II. p. 78. Burgundus lib. I. p. 10. IL. 12. Adlzreiter p. II. lib. I.

***** Albertus Argent. c. I. Fridericus autem Australis, praefame recedere est coactus, multique dextrarii in ascensu manserunt in via. Ludovicus itaque Aquisgranum a Moguntino & Treuerensi, in loco, quo debuit, sed non a quo debuit: Fridericus vero in Bonna, a Colonienfi, a quo debuit, sed non in loco, in quo debuit coronati sunt. Quo die Fridericus electus, testatur decretum Henrici ad Principes & Status Imperii, in quo Colonienfis: quia igitur inuenimus dictum Fridericum rite electum, utpote a veris principibus praedictis, & die ac loco praefixis, ipsiusque Ludwici electionem, si qua fuit, ex post facto die sequenti, & non de communi consensu Principum prorogata, & etiam electione dicti Friderici tamquam priori non cassata de facto attentata, & quia dicti ciues Aquenses sic a nobis requisiti nos intrmittere improvide recusarunt, Nos, ne propter rebellionem, in Sacri Romani Imperii, & reipublica, immo totius Christianitatis dispendium, coronatio eadem plus debito differretur, & etiam ex privilegiis Sedis Apostolicae, nobis & Ecclesiae nostrae concessis intra nostram Diocesim vel Prouinciam, ubi nobis expediens videbitur, electos in Romanorum Reges pro tempore possumus coronare, quae quidem privilegia ante ipsam coronationem & in eadem clero & populo praesentibus, sub veris sigillis & filio Bullae, ne quis putare posset, dictam coronationem, eo quia Aquis non fiebat, minus fore validam, fecimus solemniter publicari, eundem Fridericum, ipsa die beata Catharinae Virginis, in oppido nostro Bonna, quod est intra nostram diocesim, in Romanorum Regem vnimus & coronauimus, in futurum Imperatorem dante Domino promouendum, adhibitis circa coronationem eandem sollemnitatibus debitis & consuetis, Episcopis & Nobilibus ac proceribus multis, praesentibus in dicto loco. Et in litteris eiusdem Henrici ad Papam apud eundem Fuggerum p. 278. die certa, qua fuit festum beata Catharinae nuper praeteritum, ad hoc statuta, & proclamatione, sicut iuris est, praemissa, in Regem Romanorum extitit inuictus, & cum sollemnitate debita regali diademate coro-

coro-

coronatus. De Ludouici vero coronatione H. Rebdorffius ad a. 1314. *præfatus autem Ludouicus, statim post hæc, in die B. Catharina Virginis immediate sequenti, Aquisgrani, per suos Electores etiam extitit coronatus.* Hoc male intelligens Adlzreiter p. I. lib. I. n. 4. iplis feriis Catharinæ factum esse dicit.

§. VI.

Licet autem a maiori Electorum parte electus fuisset Ludouicus, * inter dissidia tamen hoc factum, lege de electione Imp. nondum statuta. Adhærebant Ludouico præter dictos Electores, Episcopi & Comites Westphaliæ potissimum, quos variis priuilegiis, donis atque promissis in suas partes adlexerat. Accedebat ipsi Colonia, ubi, reclamante licet Archiepiscopo, benigne exceptus, & Ciuitates inferioris Rheni, usque Seltz; ** Friderico autem Seltz & Superiores regni Ciuitates, excepta Berna & Solodura, quæ neutrum curabat. *** Insequenti anno 1315. indicta est Basileæ Curia in festo Pentecostes solennissima, per Australes, ubi inter Fridericum Electum & filiam Regis Arragonum, & Ludolphum eius fratrem & filiam Comitis Sabaudia nuptiæ celebrantur. ****

* H. Steronis Continuatores ad a. 1317. *disidentibus itaque Romani Imperii electoribus, quos nobilis Germania germinauit, uterque electus (ut supra memorauimus) videlicet Ludouicus Bavarie Dux & Fridericus Austria Dux, licet Ludouico maior pars, & Friderico minor Electorum consenserit, in iuribus sibi per electionem contractis inhiabant, atque pro viribus insudabant, cum maxima comitiua Procerum & Magnatum Regni uterque se secundum sua vota consociantibus, & sic eidem duo electi certatim congressibus bellicis diutius decertarunt.* In epistola sex Electorum ad Benedictum, apud Herwartum p. 747. qui a maiori parte Principum Electorum fuit rite & rationabiliter in Regem Romanorum electus, in Imperatorem postea consecrandus. Sic etiam Villani lib. IX. c. LXVI. scribit Ludouicum plura vota habuisse. Plures qui hoc adserunt, adlegat Adlzreiter p. II. lib. I. n. 9. Disputatur de utriusque iure apud Burgundum p. 13.

** Optime hoc declarat Nic. Schatenius Ann. Paderborn. ad a. 1314. dicens: *at Ludouicus Bavarus nihil veritus Coloniensium Archiepiscopum Austriamque exercitum, Aquisgrano Coloniæ tetendit, quam in urbem cum ingenti pompa a Balduino Treuirensi Archiepiscopo est introductus; quem cives, frustra licet reclamante Coloniensi Archiepiscopo, honorifice excepere. Ea in urbe ut sibi vicinorum præsulum & Comitum atque urbium animos deuinciret, aliis vetera Principum munera & priuilegia confirmat, aliis noua impartitur, Theodorico Cluiæ Comiti promissa potestas duo erigendi teloneæ, alterum Grinba, alterum Hassina in Patania, Duisburgum & Casaris insula in pignus oblata. Ad hæc concessus Vicariatus Westphaliæ Rhenum inter & Visurgim, data Vertbinensis Cænobii Aduocatia, quæ post regis tabulis confirmata sunt: utroque munere exutus Coloniensis. Quibus deuinctus Comes posthabita Austriaca stirpe, quam a matre ducebat, Bawaro constanter adhæsit. Similibus beneficiis deliniti Gerhardus Iuliacensis, Engelbertus Marcanus, Simon Lippiensis, Vilhelmus Arensbergicus, ceterique Comites, in partes Ludouici Bawari transiere. Facile nunc assentior Alberto Argentinenfi, qui scribit, ciuitates inferioris Rheni adhæsisse Ludouico Bawaro, superioris vero Friderico Austriaco. Adhæsisse etiam ipsi Theodoricum Paderbornensem Episcopum, idem tradit. Io. Maacius Pontanus Hist. Geldria lib. VI. p. 186. Ludouico electo votis & suffragiis archiepiscopi Maguntinensis, Treuirensis &*

regis Bobemorum itemque Marchionis Brandenburgici, in aduersum se opposuerunt. Comes Engelbertus Marchensis, Adolphus Bergensis, Theodoricus Clivensis, Gerhardus Iuliacensis, Guilielmus Hollandus: a quorum etiam partibus fuisse reperio, prater alios, Reinaldum Comitem: sed eodem postea, mutata sententia, Ludouico se omnes praeiussisse obsequentes: atque eo nomine honorifice ab ipso habitos, variisque prerogatiuis ac beneficiis ornatos cumulatque. Trithemius Chr. Hirsaug. ad a. 1315.

*** Albertus Argent. p. 119. Burgundus p. 18.

**** Albertus Argent. c. 6. Chr. Austr. ad a. 1315. Fugger lib. III. c. III. n. 3. Roß lib. II. p. 79.

§. VII.

Ludouicus autem ex Colonia Agrippina Oppenheimium mouens contra Rudolphum fratrem egit, eo quod non solum Fridericum ipsi praeiulerat, sed etiam conscius esse dicebatur conspirationis, quam miles quidam Henricus de Alzeia Oppenheimi contra ipsum tentauerat. Inde nimium iratus Ludouicus, ipsum, licet aliquando reconciliatum in Angliam fugauit, vnde uxorem suam sumserat, & terras eiusdem, vrbes & castella occupat. Vxor illius Mathilda, filia Adolphi Caesaris in Austriam ad Fridericum aufugit, ibidemque in auxilio, deploratis rebus suis obiit. *

* H. Rebdorff ad a. 1314. anno primo sua electionis quidam de Alsatia ob promotionem Friderici aduersarii sui machinatus est in mortem suam, quia cum balista de ferro facta sublimi occulte volebat eum sagitta perforasse: sed praeiussus malefactorem cepit; & in curru diu eum secum duxit, & tandem sententia capitali puniuit. Licet conspiratio non in Fridericum sed Ludouicum fuerit facta. Trithemius Chr. Hirsaug. ad a. 1314. Rudolphus autem Bauariae Comes Palatinus Rheni, qui morabatur in oppido Heidelberg prope Neccarum a Ludouico fratre iam dicto rege, propterea quod Fridericum Austria Ducem illi praeiulerat in electione ad regnum, de patria simul & Principatu expulsus est, & in Angliam vnde habuerat uxorem, fugere & exulare usque ad diem mortis suae in miseria magna atque continua compulsus est. Quo de patria violenter expulso, Ludouicus frater nouus Rex omnem Principatum eius suo mancipauit imperio, quem tamen filiis Germani postea restituit. Electione bisariam celebrata in memorato Franchfortensi oppido Ludouicus Rex nouus cum sibi adunatis principibus in proximum oppidum Rheni Oppenheim secessit, cui oppidani ad persuasionem Petri Archiepiscopi Moguntini subiectionem & obedientiam praestiterunt. Cum vero aliquavidiu moraretur ibidem, Rudolphus frater eius Palatinus, qui necdum fugerat, cum aliis Friderico adherentibus in eius mortem dolos & fraudes insidiosae machinati sunt. Vnde miles quidam Henricus de Alzeia nuncupatus, de Heidelberg in Oppenheim sub forma seruitoris mittitur, qui cum balista sub pallio subtiliter abscondita interfectorum se Regem pollicebatur. Rex autem praeiussus a quodam fidei, cepit Sicarium a quo per torturam omne prauorum intellexit arcanum. Ex Oppenheim ergo discedens ad Moguntiam super bigam latronum circumduxit ligatum, cunctis in terrorem, ne similia quisquam praesumeret, atque spectaculum. Qui tandem equo colligatus, ad caudam per ciuitatem trahitur: postea citatus, & ultimo in quatuor partes secundum antiquam legem Francorum nostrorum diuiditur. Huic vero conspirationi Rudolphus Comes Palatinus Rheni assensus & consilium dederat; quod Ludouicus Rex cum intellexisset ex confessatis capti latrones, nimium iratus est, & fratrem capere ad necem festinabat. Sed auisarius illi, noctu pedibus aufugit, & sicut disposuerat animo

pauper in Angliam descendit; tanto etenim pauore fuit perterritus, ut publico transire non praesumeret; frater enim nimio furore repletus, omnes viarum exitus fecerat prae muniri custodibus, ut fugere manifestus non posset, & neque familiam neque vesturam secum ducere aliquam. Fugit igitur sicut diximus noctu, vno duntaxat comitatus famulo, pedibus ambulare contentus in habitu peregrinorum, quem vxor postea relictis apud Heidelberg liberis suis etiam subsequuta fuit. Auentinus lib. VII. c. XV. n. 11. Lehmann lib. VII. c. XIV. Adlzreiter p. II. lib. I. n. 15. Quod autem Rudolphus cum Ludouico ad breue tempus fuerit reconciliatus, tradit Adlzreiter p. II. lib. I. n. 20. & Nic. Burgundus lib. I. p. 21.

§. VIII.

Eodem anno 1315. descendit Lupoldus Dux Austriae, frater Friderici cum grandi exercitu Spiram contra Ludouicum: ubi Ludouicus cessit de campo in coemiterium ludæorum; Lupoldus autem villas Spirensium & aliorum inibi aduersariorum comburens ascendit. Transiit post hæc ipse Lupoldus iuxta Augustam flumen Lech, & in superiore Bauaria multa, & inter alia oppidum Landsberg per se victum ignis incendio deuastauit.* Inde Solodurum obsedit, eandemque urbem ut Fridericum Regem adgnosceret, aegit.** Hic tamen die XVI. Nouembris ad Morgartam montem pagi Vnterwaldensis ab Heluetis fuit cæsus.*** Ansam hoc dedit, ut tres pagi Vriorum, Suitiorum & Vnterwaldiorum Brunnae conuenientes die Martis post Nicolai, id est IX. Decembris 1315, foedus quod antea temporarium fuerat, nunc pangerent perpetuus, indeque communi nomine Suiceri fuerunt adpellati. Inde Noribergæ Comitia celebrabat Ludouicus, in quibus Austriae Principes læsæ Maiestatis damnantur, ipsorum bona in Pagis Helueticis Imperio addicuntur, Pagorum libertas confirmatur. Extant huius decreti tabulae, datæ in Castris ad Meridam XXIII. Martii 1316.**** Continuauit equidem Lupoldus cum Heluetis bellum, sed successu parum felici.*****

* Albertus Argent. p. 119. Burgundus p. 20.

** Albertus Argent. c. I.

*** Locum definit Vrstisius Basler Chronic lib. III. c. VI. 6n. zwischen dem Egrisee und dem Berg Morgarten, quem sequitur Fuggerus lib. III. c. III. n. 4.

**** Franc. Guillimannus Rer. Heluet. lib. II. c. XVI. n. 24. Sed interea, & postea grauiores Austriacorum in Siluanios quidem Lucerna, in Suitios Tugio, Clarona, & ab Eremo populationes & bella erant, nec cessatum, donec prælio Morengartensi decerneretur, quo prælio feliciter 16. Nouembris depugnato tres ciuitates fœdus, quod inter se habebant certi temporis, in omnem perpetuitatem extendere placuit, perpetuumque factum die Martis post festum Nicolai, siue 9. Decembris Brunna Suitiorum. Indeque & postea Suitiorum apud quos primo pugnatum fuit, nomine & fama apud nationes Helueticas omnes in celebritatem abierunt, Suiszerique gens vniuersa appellati. Vid. etiam de hoc prælio Auentinus lib. VII. c. XV. s. 12. Bilib. Pirckhaymerus de B. Heluetico sub initium 10s. Simler de Rep. Heluet. p. 70. 71.

**** H. Rebrorff ad a. 1318. *Dux Leopoldus, frater prædicti Friderici grante bellum cum Suis habuit, in quo multos nobiles amisit.*

§. IX.

Interim Fridericus Eslingensibus atque Heilbrunnensibus, eo quod impensius Ludouico fauerent, maxime infensus, Eslingam obsidet, & licet prima obsidione apparatu sufficienti haut instructus, urbem relinquere cogeretur, iterata tamen vice urbem oppugnans, eam eo adegit, ut auxilium a Ludouico petere cogerentur. Hoc igitur aduentante, factum est a. 1316. ad Eslingam prælium tumultuarium, incerta tamen victoria. *

* H. Rebdorff ad a. 1316. *bellum valuit cum Friderico prædicto, iuxta Ezlingen, in fluvio Neckaro, in quo plures ex utraque parte sunt occisi, quibus ab alio discessit. Albertus Argent. p. 120. postea Fridericus & Ludouicus electi Roman. reges cum magnis exercitibus in Suevia iuxta Eslingen, pro regno quod uterque habere conabatur, conuenerunt, ubi in fluvio Neccaro non ex proposito, sed casu, adquantibus equos hinc inde abeuntes, & adiuuantes utrinque suos paulatim, magna est facta strages utrinque, multique nobiles utrinque capti. Naucerus vol. II. gen. XLIV. ad a. 1315. Argentina etiam Fridericum pro rege recepit. Qui & Sueviam suo dominatus conatus adicere, quarundam civitatum favore Eselingam obsedit. Unde paucis post tempore vires aucturus discessit, & sequenti anno oppidum repetens, occupato interim apud suos Ludouico, obsidionem magnis copiis communit. Tum Ludouicus auxiliis Bohemi Regis & Episcopi Treuiri, hosti occurrit inita pugna ad flumen Neccarum, uterque exercitus magna incommoda passus est. Mutius lib. XXII. p. 222. Adlzreiter p. II. lib. I. n. 26. Cuspinianus Friderico p. 461. Nic. Burgundus lib. I. p. 32. Roo lib. II. p. 78. Fugger lib. II. c. III. n. 7. 8.*

§. X.

Post hæc Lupoldus Spiram denuo obsidebat, quam tamen nuntiato Ludouici aduentu, iterum reliquit. * Hic autem mense Augusto 1320. ab Argentinensibus, qui prius Friderico fauerant, fuit receptus. ** Et licet Fridericus atque Lupoldus obuiam irent Ludouico, ipse tamen conflictum denegans, in Bauariam fuit reuersus. *** Egressus est autem de Austria sub anno MCCCXXI Fridericus electus cum gente magna in Bauariam, ad quem Lupoldus frater eius cum DCCC galeatis de Sueuia properauit. Ludouicus autem cum exercitu suo, antequam fratres convenire possent, aciem suam ad inuadendum Fridericum direxit. Lupoldus igitur iuxta Monacum Bauariæ Iseram transiens, se satis ambigue committens fortunæ, Ludouici exercitum sequebatur repente. Quod Ludouicus intelligens, recessit de campo, munitionibus se committens. Sicque Fridericus & Lupoldus conuenientes (quod non posse fieri credebatur) mirabiliter sunt gauisi, terramque Ludouici superiorem Bauariam decem hebdomatis ignis incendio vastauerunt. ****

* Albertus Argent. p. 120. Fugger lib. III. c. III. n. 8.

** Albertus Argent. c. I. & cum Argentini prius Fridericum recepissent, nunc in trans-

tu Ludouicum multis cum armatis ingredientem & cito egredientem, more regio in maiori Ecclesia receperunt, qui ipse eorum priuilegia confirmauit, Anno Domini MCCCXX. de mense Augusto.

*** Albertus Argent. c. l. Fugger lib. III. c. III. n. 10.

**** Albertus Argent. p. 121. Fugger c. l.

§. XI.

Hæc grauitè ferens Ludouicus, ad arma se magis præparabat. Aderant Ludouico Fridericus, Norimbergæ Burggrauis, Fridericus Marchio Badensis, cum Comite Hennebergico, Guilielmus Montfortii Comes, duo Comites Hohenloici totidemque Suseburgii. Præcipua tamen vis in Bohemio & Treuirensi fuit; quos præter partium studia, Henricus Austriacus attentiores fecerat, palam se ferens Bohemiarum Regem. Vexillum conflictus gerebat Conradus, Comes Schlüsseburgius quod ipsi commiserat Ludouicus, atque in præmium operæ bene nauatæ de castro Gröningensi eum inuestiuit.* Cum Friderico faciebant præter Leopoldum & Henricum, fratres, Carolus Rex Hungariæ, Fridericus Archiepiscopus Salisburgensis, Theodoricus Lauantinus Episcopus, Albertus Episcopus Patauiensis, & Henricus Carinthiæ Dux, cui Bohemiarum regnum promiserat.** Horum auxiliis instructus, Septembri mense in Bauariam veniebat Fridericus, Oenum transiens, ad Mühldorfum, Salisburgensis ditionis prope Ampfingam & castrum Dornberg castra locabat,*** Leopoldum fratrem expectans, qui vastatis agris Guilielmi Montfortii, ad Lycum annum tempus otiole extrahebat; nuncios operiens, quos ad Fridericum miserat, sciscitaturus, quo se cum exercitu deberet recipere. At eos, qui missi erant, Fürstenfeldenses monachi prætereuntes interceperant, ademptisque equis, paucos dies retinebant in vinculis.**** Non expectato igitur eiusdem aduentu, ***** die xxviii. Septembris 1322. graue prælium oritur, in quo ancipiti primum fortuna fuit pugnatum, tandem per insidias Bauarorum, Friderici potissimum Burggraffi, qui cum suis Austriaca signa præferentibus, in insidiis collocatus, Austriacis falsa vexillorum specie, quasi Leopoldus aduentaret, deceptis, tergo se circumfudit, eosdemque in fugam vertit: Austriaci cæsi, fugatique fuerunt.***** Fridericus per nobilem Rindsmaulium capitur, & Ludouico captiuus traditur, vna cum Henrico fratre in Bauariæ arce Trausnitz postea adseruatus.***** Captiuus igitur in custodiam traditis, Cæsar curaturus corpus, præcipuos suorum coenæ adhibuit. Referentibus oeconomicis, præter oua, quæ apposuerant, admodum pauca, nihil præterea adesse oblonii, singulis conuiuii vnum, Sey-

frido Schweppermanno, qui dux erat militiæ ipsius, duo distribui iussit. his ut dicitur, verbis additis :

dem Mann ein Ey

dem frommen Schweppermann zwey

Subiiciens, industria eius factum, quod in suis hodie coenarent castris. † Post hæc præmia victoribus donantur, captiuique inter eos diuiduntur. Procures Austriaci Friderico Burggraui addicuntur, qui seruati, & vita donati domum liberi dimissi, sese in clientelam Burggraui dicarunt, ut quouis casu existente, feudorum suorum inuestituram a Burggrauiis peterent. ††

* Albertus Argent. p. 120. *Vexillum consiliis committens Comiti de Schlüsselburg.* Vlr. Obrechtus quidem de vexillo Imperiali c. IV. hæc de Friderico intelligit, deceptus sine dubio verbis : *ad Friderici exercitum declinauit.* Verum ista intelligenda sunt de Ludouico obuiam properanti Friderico. Extant litteræ inuestituræ Ratisbonæ proxima die Dominica, post festum Michaelis A. D. 1322. in Württembergischer Deduction unter denen Beylagen p. 12. in quibus hæc verba : *attendentes igitur, quod tu semper nobis, & ipsi Imperio gratis obsequiis, & puritate fidei deuotus exististi, & continue assististi, & specialiter præ oculis collocantes, quod tu Vexillifer in magnifico triumpho belli nostri strenuus fuisti. Te pro huiusmodi seruitiis, fide, laboribus, & strenuitate, remunerare volentes, ut te reddamus in antea promptiorem, Tibi & Tuis heredibus, præmissorum consideratione, ciuitatem & castrum, Grieningen, cum omnibus suis iuribus, feidis, iure Patronatus, Iurisdictione, villis, pascuis, nemoribus, aquis, & aquarum decursibus, nec non hominibus, & Vasallis, ceterisque ipsorum redditibus, & pertinentiis quibuscunque in feodum directum & perpetuum duximus concedendum.*

** Albertus Argent. p. 121. *Ingressi sunt itaque iterum superiorem Bauariam sub anno Domini MCCCXXIII. de mense Septembri, Fridericus & Henricus Austriaci, cum duobus millibus & ducentis galeatis, & quatuor millibus Hungarorum & gentiliū sagittariorum missis sibi a Rege Hungaria, & de Suenia Lupoldus frater eorum cum DCCC. galeatis electis. Tardante autem se Lupoldo in vastatione terra V Vilhelmi Comitis de Monteforti, qui tunc Ludouico adhaesit, cui aderant Ioannes Rex Bohemæ & Balduinus Archiepiscopus Treuerensis cum exercitu suo, scilicet mille D. galeatis, & cum XXXM. peditum ad Friderici exercitum declinauit, vexillum consiliis committens Comiti de Schlüsselberg.* Ipse autem met Ludouicus duodecimus in armis blaueis, cum albis crucibus, ne cognosceretur, absque signis Regiis apparebat. Non enim dubitauit, se si vinceretur, occidi. Aderant etiam sibi Ludouicus Burggrauius de Nurnberg, duo de Ottingen, V Vilhelmus de Monteforti, multi Comites & Barones. Nic. Burgundus lib. I. p. 46. Roß lib. II. p. 82.

*** Sic locum definit Fugger lib. III. c. III. p. 286. Andr. Presbyter p. 31. propter hoc facta est inter eos dissensio magna, quæ non potuit sedari, quousque anno Domini MCCCXXII. in vigilia S. Michaelis inter Muldorff & Otting in prato, quod vulgo dicitur die Vechweis, forti bello commisso, Ludouicus Fridericum memoratum Ducem Austria captiuauit, & gloriosissime triumphauit. Auentinus lib. VII. c. XV. n. 33. de Ludouico : *inde duodecimo Calendas Octobris, Monachio egreditur, Muldorffium dein intentæ acie procedit, cum vi prohibitus.* Proxime hostes iuxta vicum Ampsing, flumenque Iseniscum, sub monte Dornberg in campo, quem Vechweis Boii appellant, castrametatur. Adlzreiter p. II. lib. I. n. 38. castrorum

locus in Ampfingensibus campis late supra Müldorfium porrectis, medius inter Oenum & Iseniscum ostenditur, qui victoria memoriam hodieque, sacello in modum papilionis erecto, erutisque identidem agrestium vomere hominum armorumque reliquiis conseruat. Ant. Guil. Ertl. in Chur-Bayerischen Atlas p. 44. qui etiam addit: prælium in templo Ampfingensi esse depictum.

**** Albertus Argent. c. l. Burgundus p. 49. Fugger c. l.

***** Albertus Argent. p. 122. Gerh. a Roo. lib. II. p. 83. itaque ei suadent, quotquot adsunt, ne ante Leopoldi aduentum cum hoste pugnamineat, breui cum copiis aduenturum, neque difficile esse, tergiversando & pugnam in aliquot dies extrahendo, ipsum expectare. Ille vero animo astuans, omnisque longioris moræ impatiens, sana suorum consilia spernens, vel absque fratre in discrimen summa rerum pugnare decernit, & increpita ducum segnitia milites in aciem educit.

***** H. Rebdorffius ad a. 1322. proximo die ante festum St. Michaelis, post diuersas turbationes partium Alemanniae, prædicti Ludwicus & Fridericus, electi in Reges, congregato magno exercitu, utrinque in Inferiori Bauaria, prope Muldorff, Saltzburgensis diocesis, bellum inuerunt, in quo Ludwicus Fridericum, Co-Electum suum, & Hainricum, fratrem Eius, Ducem Austria, captiuauit. Hainricus captus assignatus est Iohanni, Regi Bohemia, debellantibus vni, qui Eum aliquo tempore tenuit in vinculis, & interuenientibus tractatibus, (quia quaedam Castra & munitiones, in metis Austria, & Morauia, pertinentia ad Duces Austria fuerunt assignata eidem Regi) tandem eundem dimisit, & postea modico tempore supervixit, Ludwicus vero Fridericum in carcere tenuit in Castro Trausennytz, Ratisponensis dioecesis, tribus annis, vel circa. Et nihilominus Leopoldus Dux Austria frater eiusdem Friderici non minores guerras eidem Ludouico mouit, quam ante fratris captionem. Prædictum autem bellum consummatum est ante aduentum eiusdem Ducis Leopoldi, qui gentem magnam de Suenia & de Rheno collegerrat & in itinere erat ad subueniendam facta. Chr. Elwang. ad a. 1322. Cortusii de Nouit. Paderbux lib. III. c. VIII. defuncto Imperatore Henrico de Luxemburg, qui obiit in MCCCXIII. mense Augusti, Barones Alemanniae, ad quos spectat Imperatoris electio in discordia elegerunt Ludouicum Ducem Bauaria, & Federicum Ducem Austria. Vnde inter eos creuit discordia, licet essent germani. Nam unusquisque regnare optabat in Orbe. Post multas dimicationes Dux Austria cum maximo apparatu Theotonicorum, Sclauorum, Vngarorum, Saracenorum, & aliarum innumerabilium nationum, equitauit iuxta Ottengar quasi cogitans inuadere Ciuitatem. Ibi autem erat Dux Bauaria suis viribus congregatis; sed non tantis. Fauebat tamen eidem Rex Bohemia filius quondam Imperatoris Henrici. Ludouicus tamen exiit Ottengar, contra quem Federicus, non expectato fratre suo Leopoldo, qui de Suenia veniebat, & Federicum, & fratrem eius Henricum & Vricum de Valse cum nouem nobilibus de Valse, & multos alios nobiles, & potentes. Mortuorum vero fuit maxima multitudo. Habuit ergo Ludouicus, quod optabat. Fuit hoc in MCCCXXII. die penultima Septembris iuxta Ottengar per vnum milliarem. Post hoc Dux Leopoldus non cessabat mouere bellum Ludouico. Mussatus Ludouico p. 9. Burgundus lib. I. p. 35. sqq. Fugger lib. III. c. III. n. 13. sqq. Cont. H. Steronis ad a. 1322.

annis ter denis, minus octo, mille trecentis
actis, Ludwicus vincit: capitur Fridericus,
ante diem festum Michaelis, quod scio, gestum.
Anno milleno, ter CCC, bis X. que secundo,
Quando V Venzeslai clerus canit, ac Adonai,
Tunc Rex Ludwicus confixit cum Friderico,

quem

quem captiuauit, Australes & superauit,
 atque Ducem dictum, grandi certamine victum,
 In Trusnit duxit, ubi longo tempore luxit,
 Sed locus hac acta prope quem sunt omnia facta,
 Muldorff est dictus, ubi flumen circuit Enus.

Diem praelii parum accurate definit Albertus Argentinensis p. 122. dicens: & factus est confictus in die sancti Michaelis, quo quinquaginta anni fuerant, quod auus amborum, Rudolphus de Habsburg, in Regem electus est Romanorum, & postea Australes in potentia decreuerunt. Partim vero prudentiam militarem, partim etiam Stratagema Schweppermanni Boiis victoriam conciliasse auctor est Gerh. a Roo lib. II. p. 83. dicens: committitur atrox pugna, in qua Fridericus omnia egregii Imperatoris & strenui militis officia exequutus, Boemos, qui in prima acie pugnabant, ita afflixit, uti quingenti ex eis abiectis armis, se dederent. Quo animaduerso periculo, Sigfridus Sueppermannus clarus militari scientia vir, cum Bauaris accurrens, aciem restituit, pugnam instaurat, simulque operam dat, uti hostes solum sibi aduersum habeant. Alius item error pugnantibus oblati, multum Bauaris ad victoriam momenti attulit. Burggravius cum lecta equitum manu, a praelii initio, a ceteris ordinibus secesserat. Is ardente iam pugna, & fortuna ad Fridericum inclinante, terga hostium inuadit, qui Austriaca signa preferentem, conspicati, Leopoldum cum suis in tempore aduenire, falso opinabantur. Ita recens ipso fessos adortus, magnam stragem fecit. Iamque turbatis ordinibus, Hungari fugae initium fecere, & Fridericus fortiter pugnans, captus est.

***** Albertus Argent. p. 122. intellecto autem quod Bauari transiissent & consulentibus pluribus quod Fridericus paulatim discederet versus iter Lupoldi dechnando: ipse Fridericus animosus nimis, omnino se disposuit ad conflictum in armis regis contra suorum consilium procedendo, & praeiussit aciem quingentorum galeatorum, quam sequebantur cum vexillo acies octingentorum galeatorum. Postremo ipse in acie octingentorum processit, & progredientibus ad conflictum, fractoque vexillo Bauari, acriterque certantibus Australibus, & praesertim Friderico manu sua, qui valentior in pugna reputatus est inter omnes, cedenteque acie Bauarorum, ita quod Australis vicisse credebatur omnino: ecce equites Bauari renocantes pedestres qui cesserant, ac se terra committentes, cum illis reuerſi sunt ad conflictum. Post hac venit Burggravius de Nuremberg cum acie equitum, cum clamore: & fugientibus sagittariis Australibus, multisque cum illis, captoque Heinricho Australi, ac deiecto Australium vexillo, eisque pro maiori parte terga vertentibus, & valentioribus captis, tandem armiger quidam Fridericum desolatum a suis, equo etiam eius perforato, eoque se demittente ad terram, capere volens, nec eum cognoscens, quassatus fuit ab illo, cuius est servitor. Quo respondente, quod Burggravius: Fridericus fecit Burggravium adhorari, cui gladium porrexit, & eius gratiae se commisit, qui eum certificatus de vita, Bauaro praesentavit. Salutante autem eum Bauaro, & dicente: Auncule, libenter videmus vos. Ille autem consternatus animo, non respondit. Licet autem multi consuluerint, quod in signum victoriae per noctem in campo manerent: Ludovicus tamen timens aciem Lupoldi recessit. Lupoldus hac intelligens, dolenter recessit, miratus, quod Rex Romanorum in discordia captus, non esset occisus. Et paullo post: Fridericus vero in castris Ludouici fortissimo detinetur, multisque Australium, praesertim de VValsee, dure tenti in magnis sunt pecuniis ratiati. Nomen igitur eius qui Fridericum ceperit, non exprimit Albertus. Dubie loquitur Gerh. a Roo lib. II. p. 83. dicens: Captus fuit & Henricus ipsius frater, qui Boemia regi traditus, intercessu deinde Galliae, & Hungariae regum, & locis aliquot in Moravia traditis, libertati restitutus est. Nic. Burgundus lib. I. p. 54. iamque abducendus erat sequi paratus, cum inter victores orta contentio est de capti-

So, quis cum deduceret sisteretque Imperatori. Sine dubio is honor illi debebatur, cuius iste potestati se permiserat. Sed optimam decus multi ad se trahebant. Rogatus Fridericus litem dirimere, a capite bubulo se captum dixit. Illud autem erat Alberti Rindmanlii gentilitium insignis in paludamento enitens. Idem dicit Fugger lib. III. c. III. n. 17.

† Verba sunt Burgundi lib. I. p. 55. Fugger c. l. In tumultu ipsius, qui ante sacellum Canoni D. Virginis, quod Castelli est in Palatinatu Superiori, tale reperitur Epitaphium

Hie leit begraben Seyfried Schwoepfermann
Alles Thuns und VVandels an
Ein Ritter Keck und best
der zu Gundersdorff im Streit that das best
Er ist nun tod,
dem Gott genad.
Iedem ein Ey,
dem frommen Schwoepfermann zwey

adducite Bruschio in Chronologia Monasteriorum, voce Castellum, Fugger lib. III. c. III. p. 291. Ertl Bayr. Atlas p. II. p. 257.

†† Auentinus lib. VII. c. XV. n. 47. Fugger lib. III. c. III. p. 291. Eadem domini directi iura Brandenburgicos adhuc in Austria super multa feuda exercere, testatur Renschius in Brandenburgischen Ceternhayn p. 313. cum antea p. 108. dixerat, Brandenburgicos, maxime Baruthinos Directorem rerum Feudalium einen Lebenprobst in Austria alere. Sequitur Dnus Ludewig Germ. Principe lib. I. c. III. §. 42. & lib. II. c. I. §. 9. Caspar Abel in Brandenburg. Staats historie c. III. p. 67. Omnes isti dicunt, mentionem eorundem fieri in Executione Recessus Noribergensis de anno 1654. qui tamen a. 1650. fuit conclusus, nec in isto, nec in Catalogo Restituendorum hæc reperi.

§. XII.

Post hanc Ludouici victoriam, magnæ ad ipsum animorum inclinationes factæ sunt, multæque passim ciuitates, quibus cum fortuna fides stetit, ab Austriacis ad ipsum defecere. * Leopoldus vero ad omnes regiones conatus se obiciebat, immo, nihil non attentabat, quo fratrem e custodia liberaret, sed omnia conanti nihil ex animi sententia succedebat, ** Ludovico etiam Imperii insignia denegabat, ad ea tamen reddenda, ægre se a quibusdam Principibus persuaderi passus est. *** Inde anno 1323. Ludouicus Burgouiam, Austriæ Ducum castrum obsedit, Fridericum capitali sententia ibidem adficere volens. Leopoldus autem & Albertus, Austriæ Archiduces obsessis opem tulere, & regi diem, quo cum eo armis vellent decernere, constituerunt. **** Intercedunt, & pugnam dirimunt Henrici duo, Tirolensis, & Goricius, & de Friderico e custodia dimittendo tractationem frustra hætenus ab aliis principibus tentatam instituunt. Videbat Ludouicus, non quiescere Leopoldum, sed ad omnem occasionem intentum insidias moliri, cum Gallorum Rege Philippo conuenire, neque tuto sibi esse licere: accedebat ad hæc pontificis grauis ira contra quem vt se commu-

niret,

O o o o o

niret, principibus assidue pro Friderico sollicitantibus, aliquid dandum erat. Præterea nonnullæ in Alsatia & vicinis locis ciuitates, partim censura Ecclesiastica, partim Austriacorum opera inductæ, ab eo defecerunt. **** Itaque conuentu Vlmæ indicto, Ludouicus cum Friderico transegit, eundemque Octobri mense 1325. his fere conditionibus dimittit. Obluione omnium ante actorum inducta, Fridericus Imperio se esse renuntiaturum: nec vnquam vlturum se ea, quæ passus erat, nec Austriacos impofterum Ba- uaris ad Imperatoriam dignitatem aspirantibus, competitores fore, fidei datur, & tabulis cauet. Cautum etiam fuit, ne Fridericus alpes transiret, & quo fir- mius intercederet pacis ac foederis vinculum, vterque de eadem Eucharistiz hostia participarunt, & pacis osculo fraternitatem inter se sanciuerunt. ***** Ex Austriacis Scriptoribus sunt qui contendunt, Fridericum regis Romano- rum nomen atque titulum haut eierasse, quin potius pacto Vlmensi hoc de- cretum, vt reges vtrique paribus auspiciis, simul imperarent. Immo Ludoui- cum Friderico Austriaco Imp. Romanum plene cessisse. ***** In quo ta- men vix adsentimur, cum solus Imperio postea præfuerit Ludouicus. Hoc tamen denegare non ausim, Fridericum post pacem istam Vlmensem, titulum Romanorum Regis iterum sumsisse. †

* Albertus Argent. p. 122. Gerh. a Roo lib. III. inennte. Burgundus lib. II. inennte.

** Gerh. a Roo c. l. Inter hæc singulare est, quod narrat Albertus Argent. p. 123. inuenit autem Lupoldus tunc temporis expertum nigromanticum, cum quo de educatione Friderici tractauit. Confidentibus autem duobus solis in Camera bene firmata, Lupoldo, & magistro fa- ciente characteres suos: ecce venit demon stans coram eis, in specie viatoris, habentis calceos corruptos, & pileum in capite, oculosque lippos. Cui Lupoldus ait, Nostis me? at ille ait: bene nosco te, & quesitis aliquibus, intinatioque sibi, quod absque omni periculo deduceret Fri- dericum a captiuitate: Demone respondente, quod sic eam educeret, dummodo ei consentiret, ni- mis territus est Lupoldus. Demoneque veniens ad castrum Transnit in specie scholaris cuiusdam, in partibus Ergonia, habentis pannum circumuolutum per collum, ac si in eo panes portare vel- let, dixitque Friderico: Ingredere hunc pannum, & ducam te ad tuum fratrem Lupoldum. Quo respondente, quis esset? & illo dicente, non cura, si ingrederis, secum te ducam: Fridericus fa- cto crucis signo, & inuocato Christi nomine, demonem profugauit, dicens Custodibus suis, quod per aliquas reliquias vel preces a demone se custodirent, quod & factum est diligenter. Qui po- stea liberatus, videns scholarem dixit? Hic fuit demon, qui voluit me eduxisse. Adsentitur Fugger lib. III. c. IV. n. 1. Roo lib. III. p. 86. Lehmann lib. VII. c. XV. Nic. Burgundus lib. II. p. 93.

*** Albertus Argent. p. 124. Tractabatur autem saepe de liberatione Friderici: & im- pediente liberationem eius, quod Dux insignia sanctuariorum Imperii, hancam videlicet & alia, no- luit resignare. Dicentibusque suis, quod frater suus esset eius captiuus: Dux prænoscens astutiam Ludouici, dedit tractatoribus; Ecce ne hoc mihi impingatur a nobis, dabo vobis ea insignia, & scio quod nec adhuc prout tractastis compositionem, fratrem meum rehabebo. Quod etiam cum factum esset, Lupoldus Ludonicum ideo infestauit. Roo lib. II. p. 86.

**** H. Rebdorf ad a. 1322. anno decimo regni sui Ludouicus obsedit castrum Ducum Au- striæ

Fridericum Purgaw, cum magna potentia, volens Fridericum aduersarium suum captum capitale sententia ibidem plectere, sed per Leupoldum Ducem predictum fugatus est inde. Alb. Argent. p. 123. Chr. Elwang. ad a. 1325. Nic. Burgundus p. 89. Roo. p. 86.

***** Loquimur verbis Gerh. a Roo lib. III. p. 86.

***** H. Rebdorffius ad a. 1322. anno vndecimo Ludovicus solus exclusis omnibus consiliariis suis occulte tractauit, & confederauit se cum predicto Friderico capto, ita quod item Fridericus renunciaret iuri electionis suae, & Ludwico deberet assistere etiam contra fratres suos, & iuramentum ambo tractatus huiusmodi occultos obseruare super Sacramento Eucharistia, quod ambo eadem hora receperunt, Missa coram eis celebrata, & sic Fridericum a vinculis dimisit. Alb. Argent. p. 124. Chr. Elwang. ad a. 1326. Rex Ludovicus, Fridericum Ducem Austria a captiuitate absoluit. Et in signum amicitiae filiam suam filio Friderico Duci copulauit, cum tamen fuissent nepotes. Villanus ad a. 1322. Ludovicus Bauarus electus Romanorum Rex, conuocatis in Germania omnibus Imperii Proceribus, comitia celebrauit, in quibus facta cum Friderico Austriaco pax, eundem dimisit ex carcere, & sub certis pactis & forma sacramenti adhibita, ne scilicet in posterum nomine & titulo Regis Romanorum vteretur, nec quicquam amplius contra eum moliretur (quibus tamen promissis non diu stetit) libertati restituit. Cortusii nouit. Padux lib. III. c. VIII. tandem pax conuenit, & sic fuit Federicus de carceribus liberatus MCCCXXV. mense Martii. A modo Ludovicus se dicebat Romanorum Regem. Idem lib. IX. c. CCCXV. anno 1325. circa finem mensis Octobris Ludovicus electus Romanorum Rex Fridericum Ducem Austria in Regem quoque Romanorum electum ex captiuitate liberauit. Nic. Burgundus lib. II. p. 91. ita loquitur: Federicus animo aeger & diuturno carceris squallore propemadum confectus erat. Postquam illi nunciatum est, Caesarem adesse, horrere cupiente quid durius in se decreturus venisset. Vbi vero vltro inuitaretur ad concordiam subita perusus letitia, ita cum illo locutus est, & facile appareret non abhorreere a conditionibus pacis, quas grauior amenti Caesar obtulerat. Nihil durius imponebatur quam quod iubebatur eiurare Imperium. Sed per fortunam recusare non poterat. Vbi ergo in hoc consensum est, proximum fuit querere, qua ratione Caesarem eo nomine securum efficeret. At hanc rem & quidquid praeerea exigebatur, Bertholdus Comes Hennenbergius & Dietrichus Pilichtorferus Austria Marischalcus iussi sunt ex arbitrio componere, instar sequestrorum utrimque delecti. Illis auctoribus leges dictae & in tabulas relatae sunt, quarum haec est sententia. Fridericus Dux iuri, si quod ad fastigium habet renunciato. Electionis suae tabulas (si tamen aliqua Electio dicenda sit) Ludouico Regi tradito. Eodem superstiti ne ambito regnum: vocatus vltro etiam sollicitante Pontifice nuncium remittito. Quidquid Fridericus Dux eiusque fratres ab Imperio auulsum occupant, vel pignori subiecerint, restituantur in integrum. Austriacis fratribus Ludouico Rege eiusque liberis esto aeternum foedus; esto armorum societas aduersus quoscunque siue profanos siue Ecclesiasticos, & nominatim contra Pontificem eiusque fautores, quamdiu Ludovicus & Imperio persenerauerunt esse infesti. Dux Carinthiae, & quatuor eius consiliarii praecipui: item Rudolphus Comes Hohenbergius, Hugo Comes Brigantinus, Albertus Comes de Sancto Monte, Comes Schebhetingus, Rudolphus & Hesso Marchiones Badenses, Comes Fürstenbergius, & Otto Ochsenstainius sacramento promittant, militaturos se bona fide cum Casare in fratres Austriacos transgredientes fidem conuentionis. Idem iuramentum praestanto duodecim Sueviae & Alsatie Stiriaeque magnates. Austriaci fratres, Dux Carinthiae & supradicti Comites quidquid iure beneficii possident, a Ludouico Rege in clientelam accipiunt. Eundem pro Rege habento. Honorem illi & reuerentiam maiorum more praestanto. Ut idem faciant quicunque partes ipsorum secuti sunt, curanto. Arma inferunt abnuentibus. Federicus Dux Elisabetham filiam Ludouici Stephano despondeat. Bertholdus Comes Hennebergius cum Burgrauio Norimbergensi dotem puella constituant. Et donec ea representetur Burgouia & Rifeburgum pignori sunt.

sunt. Parentibus e medio sublatis, utriusque liberi pacem colant. Sed si Fredericum fata Ludovico superstitem fecerint, & succedat ipse in fastigium, fenda Imperii Ludovici Regis liberis debita, & nominatim Marchionatum Brandenburgensem tradat illis in clientelam. Si vero alius Imperium exceperit in feudorum suorum tutelam mutua conferantur auxilia. Quidquid Austriacis fratribus ab anterioribus Imperatoribus oppignoratam est, ratum maneat. Neminis fraudi esto fuisse in partibus. Iniuriarum meminisse ne licet. Captivi utrimque dimittantur. Hæc conventio anterioribus pactis ne derogato. In hæc leges Fredericus Dux sacramentum dicit. Pactis stato vel redito in carcerem. Hæc tabula ab Hennebergio Comite & Pillichdorfero consignata servantur in archivio Bavarico adhuc incolumes. Ut proinde mirum videri possit tradidisse quosdam, æquatum fuisse ius & nomen regni inter pacificos. Quasi unum & indivisum regnum caperet duos, non destruetur mutua potestas. Sed tam incondita adulatio, seu vana credulitas ut possit sperni, diplomatum tamen fides non debet. Andr. Pesbyter p. 33. tandem inter præfatos Principes concordia & pace firmata, Ludovicus sine omni pecuniarum exactione more liberalis principis ipsum Fredericum pristina reddidit libertati: nihil aliud quam regni Romanorum ab eo & suis successoribus Austria Ducibus, quotiescunque aliquis Ducum Bavaria in electione regni Romanorum esset, ipsi Austriae Duces de electione cedere deberent, recipiens super hoc in litteris abrenuntiationem. Legitur, quod in signum & robur tanta amicitia inter eos contracta simul & corporis & sanguinis Domini sacramentum sumserunt. Herwartus ex Archivio Bavarico ad a. 1325. §. 38. litteras Bertholdi Hennebergici & Dieterici Pillichdorferi Austriae Mareschalli, quorum interuentu hæc compositio fuit facta, adducit, quibus dicta confirmantur. Eadem habet Adlzreiter p. II. lib. I. n. 60. Cuspinianus p. 465. Gerh. a Roo lib. III. p. 86. oblivione omnium ante aliorum inducta Fredericum nunquam ultimum se ea, quæ passus est, nec Austriacos in posterum Bavariis ad Imperatoriam dignitatem aspirantibus competitoris fore, fidem ait, & tabulis cauet, quas postea Ludovicum Barbatum Imperatori Frederico, ut eum sibi contra Ludovicum Gibbosum conciliaret, reddidisse nonnulli prodidere.

***** Primus auctor est Cuspinianus Austria p. 46. qui ex archivis Principum Austriae, ut ait, duo producit diplomata vernaculo sermone scripta, quorum primum Monachii 1325. consortium Imperii inter utrosque continet, in quo hæc verba: *das wir das Römisch reich, darzu wir beide erwolt und geweiht sein, mit allen seinem wörden, eeren, rechten, leuten und guettern, und was es hat, und darzu gehört, über alle die welt mitainander, gleich als ain person, ainem nicht das dann dem andern yetweder, mer noch minder besitzen, haben, phlegen, und handlen sollen und wollen.* Gerh. a Roo vero lib. III. p. 87. diplomatis tenorem in hanc summam refert: testantur uterque, se ad Dei honorem, ecclesie obsequium, & reipublicæ ac subditorum tranquillitatem, pacem inter se perpetuam & fœdus fecisse, ex bonorum utriusque ordinis virorum consilio, in hac conditione, ut Rom. Imperium, cui uterque inauguratus esset, ambo simul summo Audio, fide, industriæque administrant, alter alterum pro virili induet, fratris loco habeat. Uterque Rom. regis titulum usurpet, eodem in honore sit. Quicquid alteruter seorsum agit, id suo & alterius nomine actum esse declarat. Duo sigilla fiant in suo quisque alterius nomen priori loco poni inbeat, In rebus maioris momenti, & Imperii beneficiis conferendis, uter prior illa tribuerit, is ab accipiente fidem suo & collega nomine recipiat. Nenter vero sine alterius consensu oppida, arces, dominia, aut quavis alia ab Imperio ad alienos devolui patiatur. Quod si alterutrum in Italiam ire contigerit, is collega nomine agendi potestatem accipiat, eandem in Germania manenti relinquat. Quæ Ludovicus Rex filio suo Marchioni Brandenburgico, & Marchioni Moravia genero concessit, Fredericus approbet, si quæ ab utroque pluribus concessa sunt, ea qui in possessione sunt, retineant. Quicquid alter statuit, alter id ratum habeat, & quicunque alterum ledit, utranque sibi unum

eundem lasisse videatur, alterque iniuriam alterius sui suam persequatur. Hac ad ultimum vita halitum, uterque se bona fide servaturum, iuret. Alterum diploma, quod Cuspinianus adducit, tale est: wir Ludwig von Gottes gnaden Römischer Künig, allezeit merer des Reichs, veriehen, und thun kund allen den die diesen brieff sehend oder horend lesen, das wir durch gemainen friad der Christenheit, uns des bedacht haben, das wir mit guetlibem willen, und mit freiem mut, unserm lieben Ehem und brüder Künig Friederich von Rom, entweichen wollen an dem Künigreich von Rom, und alles das dartzu thun, mit mund oder mit brieffen, dero er nottürfftig ist, und im nütz und fürderlich mag sein zu dem Reich, ohn alle geberde, also beschaidenlich, als ob er von dem Papst bestatiget ward an dem Künigreich, es sei mit der Fürsten willen, oder on ihren willen. Vnd geloben dis zethun bei gutten trewen, on alles geberde, und des zu ainem offen erkund henckben wir unser Küniglich insiegel an diesen brieff, der ward geben zu Vlm, do man zalt von Gottes geburt dreyzehnbunders iar, und in dem XXVI. iar an dem Erichstag, nach dem zwelfften tage in dem zwelfften iar unseres Reichs. De hoc Gerh. a Roo lib. III. p. 88. in altero Ludovicus Rom. regis dignitatem & titulum Friderico se concedere testatur, eo iure usurpandum, ac si a summo pontifice confirmatum haberet. Licet tenor diplomate cessionem plane Imperii Romani in se contineat. Addit Gerh. a Roo: *Lazius præter hac in Annalibus exempla recenseri dicit ab utroque principe data, ab eo anno, quo Fridericus liberatus fuit, vigesimo quinto scilicet. Eadem diplomata habet Fugger lib. III. c. IV. qui Austriacam etiam causam contra reliquos defendit. Ast, sibi parum conscius est Cuspinianus, qui paullo ante dixerat, expressum in his (conditionibus) fuit, ut uterque, quoad viveret, regio haberetur titulo, Fridericus autem Italiam non accederet, sed hanc liberam Ludovico permetteret neque iam aliquod peteret a Pontifice pro hac assequenda; quod inuiolabiliter obseruabit, etiamsi Ioannes XXII. Clemensque VI. Pontifices crebro illum in Italiam pro imperiali assequenda corona euocarent. Quod tamen cum Diplomate parum conuenit, quo Ludovicus Friderico Romanorum Imperium cessisse dicitur. Ex quo capite Herwartus potissimum p. 327. hoc diploma evertit. Nouum commentum est Villani lib. IX. c. CCCXV. alio deinde consensu inter se conuenerunt, ut Bavarus Italiam peteret, secumque Leopoldum de Austria tanquam Vicarium suum generalem duceret, Austriacus vero Germania remaneret.*

† Patet hoc ex Henrico Rebdorffio dum ad a. 1322. scribit: *post dimissionem non multo tempore se Regem, sicut ante scripsit Fridericus; & immemor gratia sibi facta, se contra Ludovicum iterato erexit. Vnde Iohannes Rex Boemie terram suam, videlicet Austriam cum magna potentia intravit, & sibi gratia damna in castris, munitionibus & aliis insulit, & modico tempore superuivens, obiit ex veneno.*

§. XIII.

Inter hæc, extinctis a. 1322. Waldemaro & Iohanne, Electoribus Brandenburgicis, horum prouinciam, tanquam Imperio vacantem recepit, & filio Ludouico in Comitibus Noribergensibus a. 1323. contulit. Rudolphus equidem Saxonie Elector ex iure agnationis, utrisque ex domo Ascania ortis, successionem quærebat, nec deerant, qui partes ipsius tenerent, Ast, Saxo videns se minime resistere posse, cum Cæsare in gratiam rediit, cessitque prouincia, cuius adhuc erat incerta possessio.* Anno 1325. Sueuicæ Ciuitates pacem inuicem publicam constituunt.**

* Alb. Argent. p. 121. eisdem temporibus, anno MCCCXIX. mense Iulio, obiit VVoldemarus Marchio Brandenburgensis absque liberis, Marchionatus dispositione ad Imperium deuoluta,

fuitque cum magna lamentatione manifeste sepultus, quem postea ad 28. annos viuere dixerunt. De quo Marchionatu Ludouicus Princeps postea Ludouico, filio suo primogenito prouidit. H. Rebdorff ad a. 1322. Chr. Elwang. ad a. 1324. Ipse Ludouicus in diplomate adpellationis ad futurum Concilium apud Auentinum lib. VII. c. XVI. §. 22. ait: recte, bene, ac sapienter, sicut Legibus cautum est; more Maiorum; Brandenburgensem Ducatum quem ille homo, qui vulgo Papa dicitur, Madenburgensem falso vocat,) filio Nostro, Ludouico, in tutelam atque fidem commisimus. Nic. Burgundus lib. II. p. 59. Fugger lib. III. c. IV.

** Extat ista apud Lehmannum lib. VII. c. XXVII.

§. XIV.

Post hæc moriebatur a. 1330. Fridericus, quem quadriennio antecesserat Leopoldus. Moriebatur autem Fridericus in arce Guttenstein ob multas quas in captiuitate perpeßus fuerat ærumnas, lento quodam morbo paulatim tabescens, superueniente dysenteria. Licet etiam mors eius veneni suspicione haut caruerit, quod nonnulli a foemina quadam * philtro loco exhibitum tradant. His extinctis, a Ioanne Papa, addicto quinquaginta millium florenorum ad belli sumtus stipendio, instigatus horum frater Otto, Bertholdi Argentinensis & Rudolphi Constantiensis auxiliis confirmatus, in Alsatiam copias duxit, Columbariam obsedit. ** At, Cæsare cum valido exercitu eum inuadente, interuentu Iohannis, Regis Bohemorum Hagenouiae inter vtrosque conuenit, vt redditis ablatis, Austriacis auita iura confirmarentur, Villinga vrbs iisdem beneficiario iure possidenda attribueretur *** pro belli sumtibus Ottoni viginti quatuor aureum nummum millia fuerunt promissa, & horum loco quatuor Imperii Ciuitates pignori tradita, Schathusium, Rheinfelda, Neoburgum & Brisacum.

* H. Stero ad a. 1330. H. Rebdorff An. Dom. M. CCC. XXIX. obiit ex veneno: quia vermes innumerabiles ex cute ipsius erumpebant. Ante mortem ipsius biennio & circa mortuus est Leopoldus. Gerh. a Roo lib. III. p. 89. Fugger lib. III. c. IV. n. 12. Alb. Argent. p. 124. dicebatur autem tunc temporis, quod quidam miles Friderico quiddam ad comedendum dederit, per quod eum in sui fauorem inclinaret, per quod a pediculis mundari non valens paulatim defecit.

** H. Rebdorff ad a. 1322. eo tempore Otto Dux Austria fratribus suis predictis premortuis, incepit rebellare sibi, incitatus a Papa Iohanne, & obsedit Columbariam ciuitatem in Alsatia: ad quam liberandam Ludouicus magnam gentem collegit, sed concordati sunt, & ipse regalia sua ab ipso cum debita solennitate in Augusta recepit.

*** Has tabulas Hagenouienfes ex archiuo Bauarico exhibuit Adlzreiter p. II. lib. III. Gerh. a Roo lib. III. p. 89.

§. XV.

Eodem anno 1313. coeperunt negotia cum Papis. Iohannes XXII. enim postquam a. 1316. ad sedem Papalem esset delatus, * protinus Auenionem adserere coepit, vacante sede Imperiali, iurisdictionem ad Papam deuolui; sub poena excommunicationis prohibens, ne quis nomen Vicarii Imperialis vel alterius officii gerat, ** mandans potius rectoribus ciuitatum,

tum, ut magistratu se abdicarent, Cardinalem etiam Portuensem, Beltrandum nepotem suum, in Insubriam legatum misit, Bononiæ residere iussum. Hic primo Pontificatus anno a Ludouico Bauaro requisitus, ut ipsum confirmaret, hoc recusauit, *** Italia igitur in duas factiones lacerata, Guelphos & Gibellinos defuncto Henrico VII. vetera odia retractare coeperat. Guelforum omnium peruiacissimi Florentini, excussum pridem imperii iugum vertebant in libertatem. Pisanos in societatem acceperunt. Tota propemodum cum his sentiebat Etruria, instigante maxime Neapolitano Rege, Brixia, Patauium, Taruisium, & pleræque aliæ Insubriæ vrbes Guelphorum partes amplectebantur. Plurimum animi ad detectionem spectabant. Ex alia parte Castrucius Lucæ, Mansfredus Landæ, Reinaldus Placentiæ, Bonacassa Passerinus Mantuæ, in Etruria Hugucio Facciolus, Canis Scaliger Veronæ, specie tuendarum Gibellinarum partium, re ipsa dominationem aucupabantur, commissa sibi gubernacula obsequii imagine versuri in hæreditatem. Henricus Goriciæ Comes post fata Henrici Septimi in Italia relictus, gerebat se pro vicario Imperii. Sed fluxa erat eius auctoritas. Nam & iustus illi exercitus, & quantulocunque militi stipendia deerant. Potissima vis in Matthæo Vice Comite, qui ab Henrico Cæsare Mediolanensibus impositus, dein luctatus cum fortuna, Turrianus tandem potentia æmulus in ordinem coëgerat. Hic Mediolanum, Papiam, Cremonam, Bergomum, Vercellas, Dortonam & Alexandriam habebat in potestate, soloque Principis nomine abstinens, de potestate nihil detrahebat. Inde varii tumultus & bella intestina. Inter hæc Taruisini & Patauini a Cane Scaligero vexati, missis in Germaniam legatis, suas vrbes Friderico Austriaco dedebant. Ipse Papa Fridericum Austriacum sollicitare coepit per legatos, sponsonem ferentes, se non tantum Archiepiscopatum Moguntinum Alberto eius fratri traditurum, sed etiam ipsi accessurum auctoritate & studiis, quibus sibi adfereret Imperium, Ludouico Bauaro anathemate percussio. His oneratus promissis Fridericus, a. 1317. Henricum fratrem in Italiam pergere iussit cum quingentis equitibus quos alia duo millia sequebantur, cruce signata, quem tamen a Gibellinis inductus, iterum reuocauit. Interim Goritiæ Comite & Matthæo Vice Comite decedentibus, omnia turbabantur usque dum de Friderico victoria parata esset a Ludouico. ****

* Albertus Argent. p. 120. post hæc Cardinales congregati Auinionem, per Robertum regem inclusi, Iacobum Episcopum Caturcensem, ipsius regis olim Cancellarium, elegerunt in Papam anno Domini MCCCXV. mense Augusto: & vocatus est Iohannes XXII. Naclerus vol. II. Gen. XLIV. p. 993. anno Domini 1316. cum vacasset Ecclesia post mortem Clementis V. duobus annis propter discordiam cardinalium ad quos spectat electio, qui Auinione congregati erant, nam multi Cardinales

erant Guascones, & Si quarebant habere Guasconem, aliis aliter sentientibus: demum in hoc omnes conuenerunt Lugduni, ut Iacobus Portuensis Cardinalis vice omnium eligeret unum. Sed fefellit eos opinio nam neque ex una parte, neque ex altera elegit, sed de consilio Neapolitani cardinalis de Ursinis seipsum elegit. Et quamuis in aliis electionibus quis seipsum eligere non valeat, tamen in electione Papa non prohibetur, cum sibi committitur electio.

** Extat de eo Cap. 6n. inter Extravagantes Iohannis XXII. ne sede vacante aliquid innovetur.

*** Nauclerus c. l. Iohannes primo pontificatus sui anno requisitus Ludovicum Bavaria ducem confirmare recusavit, dicens, quod prater admissum in consobrinum secum in controuersia electo scelus multa præsumerat facere, & concedere, imperatoris Rom. legitime instituti excedentia potestatem. Singularem rationem, cur Papam sibi expertus fuerit contrarium, docet Andreas Presbyter p. 30. dicens: causa discordie inter Iohannem Papam XXII. & Ludovicum Imperatorem in quadam Chronica legitur hoc modo accidisse. Domino Ludovico in Regem Romanorum confirmato, nihil ei defuit in omnibus qua ad virum sapientem & regni gubernatorem pertinebat, nisi quod linguam Latinam minime intellexit: ex quo inter alia qua ei cuenerunt, indignationem Papa incurrit, qua sumisit initium hoc modo. Habuit enim quendam Cancellarium, qui vocabatur Magister Vlricus Hangenot de Augusto, cui sigillum suum & omnia scribenda & expedienda commendauit. Hic de quodam crimine enormi & infami apud Regem est accusatus a quibusdam prapotentibus, quibus ipse Rex iustitie complementum non potuit commodè denegare. Quapropter Rex partibus se interposuit, & per quendam placita ad hoc perduxit, quod predictus Magister Vlricus deberet se cum quinquaginta praelatis expurgare de obiectis. Quod dum factum in Nurnberg fuisset, idem Vlricus officio Cancellaria est restitutus. Eodem tempore Ludovicus Rex Romanorum festinabat pro gratia sedis Apostolica impetranda solennes ad curiam mittere nuncios una cum literis voluntariam obedientiam & omnem subiectionem continentibus; ex quo predictus Cancellarius occasione malignandi inuenta, ut supra scriptam suam infamiam facile vindicaret, literas Apostolice dirigendas vitiauit falsa pro veris scribendo, dominum Papam Bestiam a mari ascendente vocitando, & plura similia ad similitudinem illius, qui quondam Petrus de Vineis vocabatur, ponendo. Quo Papa provocatus, vel potius deceptus, contra ipsum Regem excommunicationis sententias promulgauit, & contra eum Reges & Principes instigat. Tantarum autem discordiarum seminabat tam occulte & dolose & tamdiu semen suarum malitiarum inter mundi capita seminavit, quousque Rege a Roma (ubi nomen Imperatoria dignitatis, a Papa, quem ipse crexerat, obtinuit) in Teutonicam reuerso, malitiam suam, Dei gratia ordinante, in mortis articulo Imperatori personaliter est confessus; & quod fecerit & procurauerit in vindictam, pro eo quod criminatores suos (quorum superius mentio est facta) non statim occidit, sed eos ad iudicium venire permisit, in sua confusionis augmentum. Quantum autem Imperator gemuerit, fleuerit ac doluerit super his, scribere nemo potest. Veruntamen cognito a medicis, quod in quinque vel tribus diebus esset sine dubio moriturus, dixit: quamuis ipse nequam omnis esset genere tormentorum puniendus; eius tamen, qui eum percussit, iudicio vel misericordia eum volumus relinquere iudicandum.

**** De his prolixè Albertinus Mussatus de gestis post mortem Henrici VII. Nic. Burgundus lib. II. p. 61. sqq. Gerh. a Roo lib. II. p. 80. Nauclerus vol. II. gen. XLV. p. 995. sqq. Cortusii de Nouit. Padux lib. II. e. IX. Ioannes Dei gratia Summus Pontifex, asserens velle Lombardiam liberare de manibus Tbetonicorum & Tyrannorum qui se appellabant Vicarios Imperii, primo Dominum Massæum Vice Comitem, cum Galeatio, & Marco eius filiis dominantem in Mediolano, Placentia, Bergamo, Cremona, Laude, Parma, Nouaria, Vercellis, & alibi, Romana Ecclesie contemptorem, tanquam hæreticum, damnavit, & iis, ut hostibus Romana Ecclesie bellum indi-

xit: & contra ipsos misit suos Legatos. Romana vero Ecclesia fauebant Robertus Rex Apuliae, cuius consilio procedebat Summus Pontifex. Post bella multoties perpetrata, in quibus Marcus Vice Comes appellari poterat alter Hector. Placentia furtive data fuit Ecclesiae per Bertinum de Landocium Placentiae. Vbi iam viribus Ecclesiae congregatis, & mortuo Domino Massao Vicecomite, de Mediolano filii fuerunt expulsi. Et dum contenderet Legatus cum intrinsicis Civitatem habere liberam, & Turrienses intrare Civitatem, Vicecomites redierunt. Post hac Gens Ecclesiae Mutinam obsedit & cepit, & se locavit in burgis Mediolani, de quibus tandem recessit, & iit Placentiam. Tunc Vicecomites Montianam obsederunt, usque ad famem, & ceperunt.

§. XVI.

Victor igitur Ludouicus Matthaei Vice Comitis defuncti filium in praefectura Mediolanensi confirmat.* Hic cum Principum auxilia contra Beltrandi conatus sollicitaret, missi etiam tres Comites Legati in Italiam, qui Legatum Papalem rogarent, ut desisteret vexare Mediolanenses, Imperii subditos. Pontifex e contrario arroganti edicto VIII. Idus Octobris 1322. scripto, Ludouicum sub poena excommunicationis monet, ut dum in discordia electus, nec a Papa fuerit adprobatus, intra trium mensium spatium & Regis titulo & Imperii administratione cedat.** Misit igitur eodem anno Imp. Auenionem legatos Albertum Strasburgium, Commendatorem Hospitalarium S. Iohannis per Alemanniam; Euersturpium Sabechium, Archidiaconum Herbipolensem, & Henricum Thorunium, Canonicum Pragensensem defensionis spatium petituros. At, legati vix vno vel altero mense concessio, domum fuerunt reuersi, edicti memorati copiam secum ferentes.*** Haerenti igitur Ludouico Ioannes de Landuno & Marsilius Patauinus in consiliis fuerunt, ut a Papa adpellaret ad Concilium Generale. Hinc eodem anno Noribergae XV. Kl. Ianuarii 1323. adpellationis formulam publice iubet recitare,**** id quod demum a. 1327. apud Italos fuit publicatum.***** Elapsis autem induciis, quas legatis concesserat Papa, hic Kl. Aprilis secundum & V. Kl. Iulii tertium promulgat edictum,***** demum Kl. Octobris Imp. pronuntiat esse excommunicatum, quod per Ottonem Carinthiae Praefulem cum Lamperto Dominicanorum praefecto in Germaniam mittit cum potestate, ut populum, qui Ludouico obediret, a facris arcerent.***** At, Parisiensis Academia, plures etiam tum Germanorum tum Italicorum Iureconsulti pro iure Imp. scriptis agebant.***** Imp. vero in Comitibus Ratisbonensibus 1324. nouam proponebat adpellationem, qua Papae tyrannidem viuis depingebat coloribus.† Christophoro etiam Danorum Rege, Ludouici partes tenente, scriptis desuper ad Cardinales litteris.††

* Naclerus vol. II. Gen. XI. V. p. 996. tum etiam Galeatus Vicecomes regimen Mediolani a Ludouico recognouit. Nic. Burgundus lib. II. p. 69. seq.

****** De hoc Nauclerus c. l. Unde anno 1323. Iob. Papa in publico confessorio Avinione protulit sententiam execrationis in Ludouicum Bavarum, pro eo, quod miserat iam copias suas in adiutorium Galeatii & fratrum eius qui tyrannice dominabantur Mediolani, opponendo eidem Ludonico, quod non erat ei licitum vi officio imperatoris, quousque erat confirmatus ab Ecclesia: de- ditque ei terminum trium mensium, infra quem renuntiare deberet electioni de se factæ, & quod veniret personaliter, si vellet se excusare de eo, quod fauorem præstiterit hæreticis, schismaticis & rebellibus Ecclesie. Insuper priuauit omnes clericos, qui ei præstarent consilium, auxilium & fauorem. Nic. Villanus Hist. Florent. lib. IX. c. CCXXVII. M. Guazus Chron. f. 259. Herwartus p. 244. Ipsum vero edictum Papale apud Herwartum p. 195. & Nic. Burgundum p. 73. Auentinum lib. VII. c. XVI. n. 8. Licet hic male ad annum 1321 referat, quod cum anno dignitatis octauo, quo datum est, parum conuenit.

******* Extant nomina horum legatorum in litteris Ludouici procuratoriis desuper scriptis apud Herwartum p. 232. Datum apud Nuremberg. II. Idus Nouembr. Anno Dom. M. CCC. XXIII. regni vero nostri anno Nono. Burgundus p. 76.

******** Extat Instrumentum adpellationis apud Herwartum p. 248. & Burgundum p. 75. Nauclerus c. l.

********* Cortusii de nouit. Paduæ lib. III. c. IX. Rebellibus Ecclesie fauebat Dux Bavarie Ludonicus, qui se dicebat Romanorum Regem, asserens se debere Vicariis Imperii subuenire. Summus Pontifex hac de causa, & quia assererat eum electum non legitime in discordia cum Federico Duce Austria; ac etiam ante confirmationem administrasse iura Imperii, quod non debuit, eius electionem annullauit: quem postremo Ecclesie Romanæ contemptorem pronuntiauit hæreticum. Item interdixit, ne quis præsumeret, sub pœna excommunicationis, eum Principem nominare, Ludonicus propterea non cessabat, asserens Summum Pontificem non legitimum, a cuius sententia appellauit ad futurum Papam, offerens se purgare de obiectis in loco congruo coram Iudice competente. Fuerunt hæc peracta in annis & vitra. Interdictum vero Ludouici publicatum fuit in Padua MCCCXXVII. mense Iunii, cum iam in Mediolano esset Ludonicus.

********* Nic. Burgundus lib. II. p. 82. igitur acrius accensus, lapsis induciis quas legatis ruper adiecerat X. Kl. April. ad secundum peruenit edictum.

********* Nauclerus vol. II. Gen. XLV. p. 997. postea vero Ludonico non comparente, papa execrauit eum, ac de hæresi condemnauit, contra adhaerentes durissimos processus fulminans, a quibus omnibus Ludonicus appellauit. Isti processus, ut scribit frater Hermannus, qui tunc temporis vixit, a quibusdam strictissime obseruabantur, a multis vero inualidi reputabantur: quia dicuntur examinati a doctoribus feriusque iuris, qui indicabant eos penitus non valere. Immo Iohannem papam magni & multi theologi scientia & vita probati dogmatizabant esse hæreticum, propter errores certos, quos tamen die obitus sui dicitur tepide reuocasse, & successor suus Benedictus eos errores fertur publice damnaſſe. At propter processus in Ludonicum, graue schisma ortum, quod durauit plusquam 30. annis. Nic. Burgundus lib. II. p. 82. at ille quoque cause suæ non deerat, theologorum & iuris prudentium sententias explorans, quos ea ætas noxerat præstantissimos. Academia Parisiensis totum illum latus progressum nullius momenti censebat. Idem in Italia iurisconsulti responderunt. Cum his consentiebant Germani. Quibus Caesar admodum letus destinari iubet responsorum exempla ad Septemuiros liberasque ciuitates, tradique fama: quæ cito & opportune per omnem Germaniam dissipata nutantem populum in obediencia continuit, notis in Casarem Pontificiis Pontificis odiis, plerisque denique intonantibus ætuum esse de publica libertate. Pontificem Ecclesiastica potestate haut quaquam contentum meditari iam sceptræ & diademata, ut Germanico populo sub illius superbiam coactis sacra & profana solus & surper. In Simonis Schardii Syntagmate Tractuum de

de Imperiali Iurisdictione extant *Disputatio inter Clericum & Militem, super potestate Prælati Ecclesiæ atque Principibus terrarum commissa, quæ GVILIELMO OCKAMO tribuitur. DANTIS ALIGHERII Monarchia, Chronica Mag. IORDANIS. Fr. 10. DE PARISIIS Tractatus de potestate regis & papali. MARSILII PATAVINI Tractatus de translatione Imperii, RADVLPHI DE COLUMNA Tractatus de Translatione Imperii, LVOLDI DE BABENBERG Tractatus de iuribus Regni & Imp. Romani. Ei. libellus de zelo Catholica fidei veterum Principum Germanorum. Eisdem etiam Tractatus inseruit Monarchiæ suæ S. R. Imperii Goldastus & præter hos in Tomo primo reperitur HENRICI CHACHEMII Monachi Franciscani & Cancellarii Ludouici Informatio de nullitate processuum Papæ Ioannis XXII. contra Ludouicum Imp. GVIL. OCKAMI Tractatus de iurisdictione Imp. in causis matrimonialibus. In Tomo secundo reperitur AEGIDIJ ROMANI quæstio in utramque partem, pro & contra pontificiam potestatem MARSILII PATAVINI defensor Pacis, GVIL. OCKAMI octo quæstionum decisiones super potestate summi Pontificis. Eiusdem Dialogus de potestate Imperiali & Papali, Ei. Compendium errorum Ioannis Papæ XXII. de vili dominio rerum ecclesiasticarum, MICH. CÆSENATIS Tractatus tres contra errores Ioannis Papæ super vili dominio Ecclesiasticorum. PETRI CVGNERII actio coram Rege habita de iurisdictione ecclesiastica & politica. MARSILII PATAVINI de potestate Imp. in causis matrimonialibus. Auentinus VII. c. XVI. n. 9. Ludouicum omnes diuini humanique iuris consultissimos in Italia, Germaniis, Galliis, præcipue Bononiæ atque Lutetiæ consuluisse, ait, qui omnes pro Imp. scripserint, præ cæteris Marsilius Patavinus, Ioannes Gadunensis, Luitpoldus de Bebenburg, Andreas Laidensis, Vlricus Hangenor, Dantes Aligherius & Guilielmus Ockam, quem ad Ludouicum dixisse ferunt: tu nos pugnis, ense, ferro, armis a seruitute affere: nos te lingua, calamo, literis, stylo, libris, verbis vindicabimus.*

† Albertus Argent. p. 123. eo tempore mortuo Matthæo Mediolanensium Domino; relictis Galeatio, Ioanne, Marco, Luca, & Stephano filiis, & Galeatio seniore Dominum occupante, cum Papæ Ioannis mandatis pluribus paruisset, tandem eo non desistente, parere contempsit: qui citatus personaliter, etiam de articulis fidei responsurus, non comparens, excommunicatus, post annum de hæresi est damnatus. Hic a Ludouico electo Romanorum Rege, cum Fridericum cepisset, regimen Mediolanense assumpsit. Conglutinatis autem Papæ, Franco & Lupoldo: Papæ Ludouicum super ea, quod nondum approbatus per sedem Apostolicam, iura Imperii administraret, & Galeatium hæreticum foueret, Auenionem citauit, & non comparentem excommunicauit, & post annum similiter de hæresi condemnauit (contra quos tamen processus Ludouicus electus ex quibusdam causis rationabilibus appellauit, ipsamque appellationem eidem Papæ intimaui) priuationis iuris electionis, Ducatus sui & Dominiorum, & aliis pluribus in eum, & filios, & fautores eius, successus sententiis promulgatis: quas Lupoldus vndique sibi potuit in odium Ludouici procurauerat promulgari. Villanus lib. IX. c. CCLXXV. eodem anno 1324. mense Octobri propter Ludouici Bauari in Romanorum regem electi processum, excommunicationem & priuationem a Iohanne pontifice contra ipsum factam, in Germania contentus factus est magnus, in quo de processu hoc Papæ contra Imperatorem, & de iniuria ipsi illata tractatum fuit. Quare Ludouicus Pontificem ad generale Concilium Romam citauit, triginta sex capitula illi opponens, eumque non legitimum esse Papam dicens: hanc citationem mense Nouembri Auenionem misit, vnde Papæ totaque Ecclesiæ multas est passa molestias. Extat decretum Imp. apud Goldastum Tomo 6mo p. 325. Burgundus lib. II. p. 87.

†† Extat epistola apud Herwartum p. 295. in qua hæc verba: vnde vobis & vestrum cuiuslibet, omni instantia, qua possumus, supplicamus, quod Dominum Iohannem summum Pontificem prædictum velitis pie monere & inducere, ut prædictum Dominum Ludouicum Regem Romanorum iure suo ac iuris sui prosecutione perfrui, amoris Dei, iustitiæ & nostrorum precum interuentu velit per-

*mittere, prout predecessores sui Romanorum Reges pacifice & quiete vsi fuerunt ab antiquo, & ad concordiam inter eos faciendam, propter Deum, cum efficacia vos interponere dignemini. Ad quod, si-
cut etiam pro parte speramus posse proficere, cooperari & laborare volumus cum effectu. Burg. p. 87.*

§. XVII.

Inter hæc Gallia Rex, Carolus Pulcher, cum pontifice aliisque Ger-
mania Proceribus a. 1325. tractare non desit; ut propter duorum in Regem
Germania electorum inter se dissensiones ipse in Regem Romanorum eli-
geretur. Hac eadem spe conuentum indixit extra Albam Burgundia in Im-
perii confinibus, * Papa hoc potissimum promouente, nemine tamen, præ-
ter Leopoldum ibidem comparente, re infecta discessit. ** Postea conuene-
runt & Principes ecclesiastici, nunciū Papæ & Franci, ac Lupoldus in Rens
prope Confluentiam, ac soli ducti super Rhenum in naui, diu tractauerunt
de Franco in Imperatorem promouendo. Sed per fratrem Berchtoldum de
Bucheck, Commendatorem domus Teutonicorum in Confluentia, fratrem
Domini Matthiæ Moguntinensis Archiepiscopi fuit impeditum. *** Post-
quam in Italiam venisset Ludouicus, misit Ioannes XXII. a. 1326. quendam
legatum in Alemanniam, priorem de Tholosa, de ordine Hospitalariorum,
mandans Principibus Electoribus & speciatim dominis Henrico Colonien-
& Matthiæ Moguntino Episcopis ut alium Regem eligerent. Et cum inter-
mino condito præsentibus conuenissent, Balduinus Treuirensis Archiepisco-
pus, & Ioannes, Rex Bohemia, huius propositum impediuerunt, & sic lega-
tus reuersus est sine effectu. ****

* Sic Villanus loco mox adlegando. Alb. Arg. p. 123. *conuenerunt autem Francus & Lupoldus in Bare.* Erat autem non Barrum Lotharingia, Barrum Ducis dictum, nec Barrum ad Sequanam, sed Barrum ad Albam Bar sur Aube in Campania.

** Villanus lib. IX. c. CCLXVIII. *eodem anno, cum Gallia Rex Carolus spe defraudatus esset, cum pontifice aliisque Germania proceribus tractare non desit, ut propter duorum, in Regem Germania electorum inter se dissensiones, ipse in Regem Romanorum eligeretur. Hac eadem spe conuentum indixit Bari extra Albam in Burgundia in imperii confinibus, quo Rex Boëmus affinis suus, maiorque Electorum imperii pars, multique proceres, præfulesque Germania conuenire debebant; & cum ipse dicto die parlamenti seu colloquii cum multis Baronibus illuc venisset, neminemque prædictorum procerum præfulemque, præter Leopoldum Austria ducem ibi reperi, et: magna id sibi ducens ignominia, summo dedecore ab incepto suo abiens, cum se a Baronibus Alemannia delusum videret in Galliam reuersus est.* Albertus Argent. p. 123. Naclerus vol. II. Gen. XLV. p. 997. Anno Domini 1325. *conuenerunt rex Francia & Lupoldus dux Austria, annuente papa Iohanne, qui hoc per nuncios suos egit, & diu tractauerunt de Franco promouendo in Imperatorem, sed nil actum exitit.* Burgundus lib. II. p. 88.

*** Verbis loquimur Alberti Argentoratensis p. 123. Burgundus c. l.

**** H. Rebdorff ad a. 1322.

§. XVIII.

Gliscenibus autem apud Italos discordiis, factionibus potissimum
Guel-

Guelpharum Gibellinarumque partium, Ludouicus Francofurti IV. Kl. Iunii 1324. Vicariatum in Ciuitate & Districtu Lucensi & Pistoriensi Castruccio concedit.* Papa vero tyrannidem exercente, inuitabatur contra eundem ab Italis Ludouicus,** qui Spirant mouit de expeditione Italica cum Principibus agens consilia. In sequenti anno 1327. dispositis in Germania rebus, iter adsumpsit Italiam versus, ac postquam Oenoponti Fridericum Austriacum obuiam habuisset, cum eodem collocutus, sed insens animis discessere. † Superatis Alpibus Tridentum peruenit, ibidemque indicto conuentu Mediolanensium, Mantuanorum, Veronensium, aliique ex Lombardia & Hertruria eius factionis principes conuenerunt, magnisque pollicitationibus effecerunt, ut Italiam transiret.*** Contractis igitur copiis, Tridente mouens, Brixiam primo, deinde Mediolanum peruenit; ibique in Templo S. Ambrosii per Episcopum Aretinum & Brixensem in festo Pentecostes cum Margaretha vxore sua corona ferrea fuit coronatus.**** Post coronationem longior mora fuit in comparandis pecuniis, quarum causa Galeatium ferunt Ducatu spoliatum, id quod maxime improbatum est a plerisque Cæsari, quod cuius, opera in Italiam venerit, a quo summo cum honore Mediolani receptus sit, dominatu tamen eum spoliarit, & in carcerem truserit, cum aliis Vice Comitibus, imposito Mediolanensibus nouo præside ex sua gente, & XXIII. ciuibus in consilio adiunctis, qui remp. administrarent.***** Licet etiam conspirationis Galeatii contra Imp. causam subfuisse tradant, quod Ludouicus Imp. in conuentu Vrceensi litteris exhibitis singulis demonstraerit. † Beltrandum vero, Comitem cum magnis militiarum copiis in Lombardiam legauit, qui a Ciuibus Communitateque Parmensi cum magno fauore, gaudioque fuit susceptus. †† Papa etiam die XX. Octobris 1327. contra Ludouicum vltimam dedit excommunicationis sententiam. †††

* Extat diploma apud Freherum, Leibnitium Tomo I. cod. I. Gent. diplom. p. 126.

** Mussatus Ludouico Bauaro p. 2. Iohanne XXII. Papa, rebelles Lombardorum Tyranni, & Brixiam Sacrosanctæ Ecclesiæ fortissimum robur sustinere non possent, accersiri Ludouicum Bavarie Ducem, tanquam Romanorum Regem ex Alemannia iurata simul pactione decreuere, & Imperii Sacrosancti Maiestatem interiectis dissidiis obicerent Ecclesiæ Maiestati, eorumque Marchiarum collisionem facerent, quæ vniuersi Christiani concertarent, & scilicet Tyranni iidem Ecclesiæ vires alienis subsidus ab se retunderent, & ad eandem factionem antiquatas Imperii partes vndecunque, & diuersis studiis complicarent. Fuere hi Galaaz, Marcus Luchinus Maphai Vice Comitibus per idem tempus prædesunt filii. Canis Grandis Magnus della Scala Verone, Vicentie, Feltri, Belluni Dominator. Passarinus de Bonacosis Mantuanorum Dominus, Raynaldus, & Oppizo March. Esten. Ferrariæque Domini. Castrucius de Interminellis Pisarum, Lucæque Dominus. Hi missi in Alemanniam Legatis colloquio petito apud Fridericum, primum illum traxere Tyrolum, deum ab Henrico Tyrolis Comite transiitum præsentem in Tridentum descendit, ubi multis grauis aris desponsis, porro ipsi ad propria redire.

† H. Rebdorff ad a. 1322. Anno regni sui duodecimo cum colloquium haberet cum Frederico predicto iam dimisso, adhuc viuentem in Isprugka, & in eodem colloquio non multum se amice ab inuicem separarent. Nic. Burgundus lib. II. p. 96. Oeneponti autem Fredericum Austriacum obuiam habuit. Causa & colloquii summa edita non est. Recessere tamen insensu animis. Crediderim Frederico exprobratam violati fœderis inuerecundiam; qui priuata sortis impatiens, indomitusque animo ciuratum Regis nomen resumpserat.

*** Cortusii nouit. Padux lib. III. c. X. rebelles Ecclesia Romana timentes aduentum Vnici filii Regis Roberti, qui Florentiam venerat, & Legato subueniret, qui erat Bononia viribus Ecclesia congregatis in unum, deliberato Consilio miserunt in Alemanniam suos Legatos, & Ludovicus Rex Romanorum, quam citius posset, ad partes descenderet Lombardie, pro Imperio contra Ecclesiam pugnaturus. Eorum precibus, pace iam composita cum Federico Duce Austrie, qui contra eum pro Imperio contendebat, Ludovicus cum centum millibus venit in Tridentum in MCCCXXVII. mense Ianuarii. In Tridento magnifice conuenerunt rebelles Ecclesia; scilicet Vice Comites dominantes in Mediolano, Bergamo, Laude, Nouaria, Vercellis, & alibi (Placentiam amiserant) Castrucius Dominus Luca, & Pistorii, Raynaldus, & Obizo Marchiones Estenses, Domini Ferraria, & Argenta, Passarinus de Bonacossis Dominus Mantue, & Mutina. Iis etiam fauebat Rex Sicilia, Dominus etiam Canis fuit ibi honorifice ultra omnes. Naclerus p. 997.

**** Cortus. nouit. Padux lib. III. c. X. his sic dispositis, Ludovicus die XIV. Martii exiit Tridentum, tendens Mediolanum, ubi coronatus fuit corona ferrea per Episcopum Aretinum, & Episcopum Brixensem rebelles Ecclesia. Ad hoc spectaculum conuenerunt omnes rebelles Ecclesia, inter quos Dominus Canis cum mille militibus interfuit honorifice. Fuit hac coronatio eodem anno die ultimo Maii. Hen. Rebdorff. ad a. 1322. Idem Ludovicus ingressus est Alpes, terram Karinthia, ciuitatem Tridentinam, ubi ad eum solennes ambasciatores miserunt Rectores Lombardie, videlicet Galeatus de Vice Comitibus Dominus tunc Mediolanensis, Dominus Canis de Scala Dominus tunc Veronensis passiuus, Dominus Mantuanus, Castrucius, Dominus Lucanus & alii Italici Gibelini, qui diuersas pressuras sustinuerant a Legatis Cardinalibus Papa Iohannis XXII. & a stipendiariis Ecclesia missis & conductis in Lombardiam, supplicantes eidem, & pro subsidio eorum lealiam dignaretur intrare. Quibus acquiescens intrauit Italiam cum gente modica, & venit Mediolanum; ubi honorifice susceptus est, & coronatus secunda corona argentea, & post eam magna copia Alemannorum sequebatur. De consecratore male dicit Albertus Argent. p. 124. fuit Ludovicus Mediolani in Ecclesia S. Ambrosii a Ioanne, Archiepiscopo Mediolanensi, in Festo Pentecostes, cum Margaretha, Vxore sua anno Regni sui XIII. corona ferrea coronatus. Quem sequitur Naclerus, p. 997. Mutius lib. XXIV. p. 228. Auentinus lib. VII. c. XVII. §. 6. Quinquagenalibus, ferreo diademate, ex veteri instituto, a Vidone Mala Petra, Archimysta Mediolanensi, ornatur. Nic. Burgundus p. 99. H. Stero vero ad a. 1329. Ludovicus Rex venit Mediolanum, ubi corona argentea coronatur. Chr. Elwangenense ad a. 1328. Ludovicus Rex Mediolani una corona Imperiali coronatur, & capitaneum eiusdem ciuitatis, captiuauit. Plenius eam describit Nic. Burgundus lib. II. p. 99. dicens; quippe prisca consuetudine inualuerat, & inaugurandus Roma Imperator, ferream coronam Mediolani preciperet, quam olim Longobardorum regina Theodolinda loco diadematis esse voluerat: nunc Italici regni insigne. In hac solennia Pentecostes dies inditus erat. Feruebantque interim omnia paratibus, quibus pompa ad magnificentiam adornaretur. Designati sunt tres Episcopi qui inaugurationis sacra facerent, Aretinus, Tridentinus, & Brixensis. Quippe Archiepiscopum Mediolanensem, cuius erat hoc munus, Gibellinorum factio expulerat, quod audere Guelfis crederetur. Iamque aderat destinatus dies, quem prater spectaculorum elegantiam, multorum principum interuentus celebriorem fecit. Nominatim autem interfuisse comperio Rupertum & Rudolphum Bauaria Duces, ac Ludouici nepotes ex fratre, Hermannum Lichtenbergium Cancell.

cellarium Imperii, Henricum Ducem Brunsvicensem, Ludovicum Ducem Teckensem, Albertum Liechtenbergium equitum Magistrum, Henricum Landgravium Alsatie, Fredericum Burgeranium Norumbergensum, Menbardum Ortenburgium, Guilielmum Montfortium cum Magno Teutonici Ordinis Magistro. Et hi omnes Germani. Ex Italis vero Vice Comites Mediolanenses, & cum Cane Scaligero Marchiones Estenses & Passerinum Mantuani filium. Male igitur M. Chron. Belg. p. 291. Praefatus Ludovicus spretis omnibus excommunicationis sententiis & processibus contra eum factis & publice in consistorio per loannem Papam vigesimum secundum promulgatis Italiam est ingressus cum favore partium, pervenitque ad civitatem Pisaniam, & fuit receptus a Pisanis, ubi seipsum coronari in imperatorem, per quendam sacrilegam Antipapam, & sic coronatum ostentari in urbe, legibus & ord. n. permissis facit.

**** Albert. Mustatus Ludovico Bauaro p. 2. Ludovicus per iugosas vias perambulantis Cumanos peragrans fines, Mediolanum contendit. Ibi a Vicecomitibus comiter graterque acceptus Curiam suam posuit, Mediolanisque multo Primorum, & Populi favore in ditionem accepit, ut iam Vice Comitum dominia sic cederent, ut non maiori praeseminentia, quam pro singularibus Civibus haberentur. Dumque sic minutis potentiis occumberent magna potentiorum Civium manus adversus illos sumptis fiduciis querelas novas Ludovico exposuere. Non expedire bono, & iusto Regi Commune Mediolani, & subditos suos Civis collectionibus, quas magnas exigi mandauerat, gravare: Apud Dominatores suos solitos aeris, pecuniasque communes esse, quas paulo ante, ubi Rex ipse magnifice susciperetur, exegerant. Alletus verbis nominati aeris Rex, apud quem illorum pecunia hac esset, seorsum quaesivit. De Galaaz notione habita, acciri illum iussit, qui de re quaesitus adversus indices nauseans illos mentiri superbo animo, vultuque & verbis acerbis respondit: nec Regi ea reuerentia, qua decuerat, deferens in annunciatore rei huius minas iactabat. In quem mox ira non mediocri lacessitus insurrexit, nec inde pedes admovere, nisi exhibitis pecuniis, imperavit. Interim Galaaz superbum, atque insolentem, ac parere recusantem in atrum profundum carcerem detrudi nervoque pedes astringi fecit. Moxque Azo, Marcus, & reliqui prosapia Vice-Comitum a Regis facie semoti sibi sparsim hinc, atque hinc delituere. Omnisque priori potestate, atque eminentiis privati sunt. Exhibitis igitur Rex pecuniis Commune, & Populum exoneratos novis Collectionibus exhilaravit: Regimini Mediolani, ut solemnibus communibusque Civium consiliis regeretur, formam dedit. Animadversio hac a Ludovico in Vice Comites facta Tyrannis ceteris Lombardia ingentes terrores incussit, ut de ipso diffidentes deinceps ab eius supereminentia in suis terris praecavere attentiores fierent; nec tamen ob id suspicionis quidpiam ostendentes, ne tanto labore, & impensis captas fiducias lacerarent. Albertus Argentoratensis p. 124. iuerat autem illis diebus Ludovicus in Lombardiam, quem Galeatius Dominus Mediolanensis, sumptuose deduxit, quem tamen post magnam sibi datam pecuniam, Romam quasi captivum traduxit, V Vilhelmo de Monteforti Mediolanum committens: quod non Imperii, sed facta sua agens, & pecuniam ad partes transmittens, Imperium negligebat; propter quod, quamvis aestimaretur in virilibus gestis valentior huius mundi, non tamen extitit ibi nimium commendatus. H. Rehdorff ad a. 1327. Villanus ad a. 1327. Ludovicum tamen ideo excusat Herwartus ad a. 1327. n. 33. 199. Burgundus lib. II. p. 99.

† Villanus ad a. 1327. Captivitatem Galeatii suorumque admirati sunt omnes Tyranni Gibellini Lombardiae & Hetruriae sibi que timuerunt, quia proprio studio & expensis, potentiaque Galeatii, imo ipsius consilio Bauarus ex Germania se movens, in Lombardiam venerat, quem tamen primum dominio suo deposuerat, & in carcerem coniecerat. Quare Bauarus generalem indixit conventum in castello quodam districtus Brixiae Orzi nomine celebrandum, ad quem singulos decuriones Lombardiae & Hetruriae ex parte Imperii vocavit, dieque 12. Augusti eiusdem anni Mediolano discessit. Huic conventui intererant Canis Scaliger, Passerinus Mantuae dominus Rinaldus ex Marchionibus Esten-

Esienſibus & Guido Tarlatus de poſitus Episcopus Aretinus, Oratoresque Caſtrucii, omnemque Imperii oppidorum. Hic epistolæ omnes publicatæ sunt a Galeacio ad Pontificis legatum contra dictum Bavarium scriptæ, ut causa captivitatis eius ostenderetur. Quidam veras illas, quidam falsas fuisse tradunt. Aliam causam habet Corius hist. Mediol. ad a. 1327. accidit primo die Iulii, ut cum Bavarus Stephanum Galeacii fratrem, & minorem ex Matthæi filiis in aulam suam suscepisset, & poculum sibi porrigenti ipsi ut prægustaret, commisisset, ille repente in morbum incidere statimque mortuus in templo S. Eustorgii sepeliretur. Quare cum Stephanus in suspicionem venisset, ac si venenum Imperatori porrigere voluisset, quamprimum Galeacium, Joannem Luchinum & Azonem comprehendendi iussit. Adlzeiter p. II. lib. II. n. 14.

†† Albert. Mussatus p. 2. interea in hunc Ludovicum, conatusque tam apertos Summus Pontifex ab latere vnum, scilicet Belrandum cum magnis militiarum copiis in Lombardiam legavit, qui a Civibus Communitateque Parma predominantibus Rubeis in Parmam Civitatem cum magno favore, gaudioque susceptus est.

††† Villanus ad a. 1327. eodem anno die 20. Octobr. Ioannes Pontifex Avinione ultimam excommunicationis sententiam dedit contra Bavarium tanquam persecutorem Ecclesiæ fautorem hæreticorum eumque omni dignitate iureque spiritualique temporalique privavit.

§. XIX.

Dum autem Romani legatos Avinionem ad Papam misissent, ut sedem suam Romam reduceret, postulantes. Hoc illud denegante, Ludovicum Romam ut veniret, inuitant.* Hoc etiam veniente, summo Populi adplausu fuit receptus, atque die XVII. Ian. 1328. ex parte totius Rom. Populi per Senatores, Præfectum vrbis, Serram Columnam & Cancellarium populi Romani, omnibus nobilibus acclamantibus, in Templo S. Petri, cum ipsa coniuge Imperiali diademate fuit insignitus.** Licet non deessent, qui hanc coronationem tanquam illegitimam reiicerent, atque Ludovicum ex numero Imp. excluderent.*** Inde ordinato statu Reipublicæ, convocata Synodo in gesta Iohannis XXII. cœpit inquirere, quem lætæ Maiestatis, variorumque Criminum convictum ex synodali decreto Hæreticum adpellat atque IV. Kl. Maii Petrum Rainalucium, Ordinis Minorem, ex Reatini agrivico Cortario oriundum, sub Nicolai V. nomine Papam constituit.****

* Albert. Mussatus p. 2. per hæc momenta Romani, qui longo iam tempore Romana Curia in eorum immerſa damna, & ignominias caruiſſent, Legatos primum Avinionem ad Summum Pontificem, transſerre petiſſent ipsam Summum Pontificem, Curiamque in Italiam, Romam ſcilicet, transferri: Sedem Sanctam Apostolicam a B. Petro, Sanctisque Patribus ibidem præconſtitutam, quem ſe accepturos ſummis deſideriis, fauoribus, honoribusque ſpondebant, obediturosque votis communibus ac ſupplicibus. At ſiquidem hæc, ſicut alias pluries requiſitus, tenuerit, viduamque Sedem deſeruerit, Ludovicum Regem dictum Romanorum, & quamvis nomen, titulumque Romanorum Regis, ſerentem, in Vrbe accepturos ut Roma Caput Mundi apicis ſui gloriam non amittat, & quatenus ipſi Romani potuerint, ut utramque Sedem Spiritualem, & Temporalem in Vrbe videant, ac ſervent, colant & venerentur, operas dabant, Romanumque Vrbi faciem Monarchiam Orbis terræ obſervabunt. Papa legationem Romanorum benigno affatu, ſacrisque allocutionibus (quemadmodum alia eloquentia, ſcientiaque præditus erat) ſuſcipiens, deliberandum cum fratribus ſibi fore

ma.

Magni momenti consilium Dum neque in proposito solito Romam ire confisteret, Legatos mediis verbis per dies plures, suspensos tenuit. Dum & certum responsum querentibus, moram interponendam, infra quam Romana Ecclesia opportunitas captaretur, respondit. Eant, Ecclesie Matri sua fidem obnoxiam seruent. Non latere eas, quantis fauoribus a Matre Ecclesia semper foci, atque alii sint, Imperio Romano, Imperatoribusque iam dudum aduersis, & preuariantibus. Norint, quid specialiter a Germanis, quantumque sui Maiores semper contumeliarum, & pressurarum acceperint Matre Ecclesia & sive quaque consonante, aut vniquam deficiente. Legati agre a Papa conciliati discedentes Romam applicuere. Romani iis frustrationibus, a Papa illusi, communi assensu ad Ludovicum Nuncios miserunt. Romam veniat. Romanis, Imperioque suo libere potiatur, cui se parituros ferro, igne, omnibus obsequiis, spondebant. Mox Ludovicus prosperarum rerum successum non reuocens, Mediolanum egressus per breuiore meatus Lombardiam peragrans per Lunenses agro Pisas contendit, indeque celeri cursu paucis diebus Romam ingressus est. Populus Romanus ut Deo ab excelsis veniente gavisus; illum magnis alacritatibus, preconiorumque applausibus excepit. Villani p. 694.

Cortusii nouit. Padux lib. III. c. XI. reuoluto anno Domini, scilicet in MCCCXXVIII. die VI. Ianuarii, Ludovicus intrauit Romam, & totius Urbis cum fortificiis habuit principatum. Die XVII. eiusdem mensis coronatus fuit ab Episcopo Venetiarum, & aliis Episcopis, & praefecto Urbis in Ecclesia Sancti Petri. Ludovicus Dux Bauaria ab hac die voluit esse Imperator, licet a Ioanne Summo Pontifice esset pro haeretico condemnatus. Albertus Argent. p. 124. & post hac Romam veniens a Romano clero & populo gaudenter & comiter est receptus. ac XVII. die Ianuarii quae cantatur, Omnis terra, anno regni sui XIV. ex parte totius Romani populi, per Senatores, praefectum Urbis & cancellarium populi Romani, omnibus nobilibus acclamantibus, in Ecclesia S. Petri, cum ipsa coniuge, Imperiali extitit diademate insignitus. Pratenderant enim Urbici hoc eis competere, Papa etiam nolente: praesertim cum Senatores prius Papam requisierant ut ad urbem se transferret. H. Rebdorff ad a. 1322. Chr. Elwang. ad a. 1329. M. Chr. Belg. p. 291. Naclerus vol. II. Gen. XLV. p. 998. Auentinus lib. VII. Ann. c. XVII. §. 7. Nic. Burgundus p. 105. 106. Coronationis solennia hoc modo describit: Dicta est inaugurationis dies Sexto Kalend. Febr. (dicendum XVI.) ac medio tempore de honoribus actum. Qui adornanda pompa praepositi erant, omnia ad magnificentiam instruebant. Ceperunt deinde cogitare, nihil rite agi posse sine Comite Palatii Lateranensis, qui tunc Romae nullus habebatur: atque id ipsum ad Ludovicum deferunt. Ille hanc dignitatem Castruccio contulit, aureaque donatum bulla, sua manu baltheo praecinxit. Delectis est Serra Columna, quae consecrato diadema imponeret. Ex quo coronam columnae impositam gentilitia insignia adhuc ostentant, Buccius Processus, Ursinus Ursinus & Petrus Montinigrus ad proxima ab illo destinantur officia assistere iussi. Ceterum inaugurationis solennia in templo Vaticano consueuerunt haberi in cuius viciniam diuerterat Caesar. Conueniens ergo visum fuit, aulam inde ad sanctam Maria Maioris transferre, quo longius expleret festinus a paratus, possetque pompa spectari a pluribus. Is autem ordo fuit. Primi ibant Urbis signiferi cultu magnifico, sublimes in equis quos ostro instruxerunt. Post illos quinquaginta Romanae libertatis custodes cum praefecto Urbis quos sequebatur Castrucius, Caesarum proxime antecedeabant, de quibus ante dictum est, quatuor viri, cum diademate & sceptro pretiosissima veste omnes induti. Nec dubito, plures auxisse pompam: Sed nihil praeterea memorant annales. Totum iter fulgebat imaginibus & signis. Dependentes ab utroque latere capites & peristromata uerioriorem ad ium partem absconderant, designabantque viam processuris in Vaticanum. Iacobus Renatus nepos Cardinalis Pratenfis & Elleramus episcopi occurrentes intrantes in vestibulo templi cum suis infulis dignitatis, ducebant progredientem ad aram, ubi inter solennes preces sua quisque officia impleuit. Margaretha uxor simul coronata est, geminauitque illa mox latitum edito parum, qui Ludouici Romani nomen accepit. Peractis sollemnibus Imperator foris se conspicuum ostendens e. spectantibus, pro concione edixit prosequendum se Catholicam fidem, conueniente honore culturum religiosos &

sacerdotes, viduis ac pupillis iura daturum. Acclamatum tunc est a multitudine confusis vocibus *Vivat Imperator*. Atque inde itum in Capitolium ad epulas, quas publice exhiberi iusserat.

*** Facit huc potissimum Albertinus Mussatus dum p. 9. ait: de hoc Ludouico cur nondum ipsum *Casarem* aut *Imperatorem* vocauerimus, deprimerimus, non incongruum putamus. Verè quidem electionem primitiuam a veris Imperii Electoribus satis idoneam fateri non prohibemur. Itemque & victum praelio campestri *Fridericum Austriae Ducem*, cum pro causa Imperii certaretur, constare satis volumus. Reliquiasque Domini nostri *Iesu Christi*, lanceam scilicet, & clauos, quae vetuti pignora quadam veri Imperatoris, & *Romani Regis* habentur, ab illo eodem bello quasita potenter, sicut vera sunt, indubitanter asserimus. Rursusque & ipsum strenuo animo *Alpes* transisse; *Mediolani* Coronam ferream suscepisse, inde per *Tusciam* permeantem *Romam* peruolasse, in *Capitolio* sedisse, *Senatorem*, *Consulesque* ac *Decuriones*, & *Tribunos* more *Romani Imperatoris* creasse. *Populi Romani* concione laudatum, approbatum fuisse, omnia vasto animo aggressum, qua viro audacia, eximiaque virtutis pertinuerint. Hec, & nomine, & re dignum *Casarem*, *Romanorumque Regem* nuncupandum, vocandum dignumque fecere. His tam grandibus excellentibusque praconis alia in oppositum altera populorum opinione proposita inducebantur, hunc scilicet primis sui Principatus initis *Papa Ioannis*, Sanctaeque *Romanae Ecclesiae* communicationem, reuerentiamque spreuisse, damnatis a *Papa*, rebellibusque *Ecclesiae Vicecomitibus* auxilia praestitisse, monitisque omnibus contemptis se ipsum rebellem exhibuisse, *Tyrannorum Longobardorum*, & *Tuscorum* ductu in *Italiam* transisse, partiarumque se ostendisse, ut *Robertum Apuliae Regem*, ceterosque terrarum, *Italiaeque Ecclesiae* amicos Principes ac *Populos* eorum *Tyrannorum* suggestionibus (quatenus ipse, ipsique potuissent) oppressisset. Quodque prauis aliquorum sibi adiunctorum consiliis *Papam Ioannem* abhominatus, ac detestatus furioso *Plebeiorum*, *Populi*que *Rom.* clamore, accensoque rumore in illum sub nullius sacri, solemnisque iuris serie, solius facti executione, depositionis, haereticaeque superstitionis sententiam fulminasset. Neue diuini, humanique iuris adlusioni, sacrarumque constitutionum, ac consuetudinum quidquam deesset, turpi ludibrio, periculosoque *Christiani* ritus discrimine, *Antipapam*, *Cardinalesque* creasse sub clamore, fauoreque dementiae popularis sub sacri *Manti Papalis* effigie galetorumque rubeorum. Ad ultimumque ac factum, *Caeum Consistoriumque* constituisse. De potentia *Papae* factuosas per imperitos *Consodales* suos astu partiario conscriptiones promulgasse. Denique & simplicissimorum puerorum more *Ioannis Papae* Ideam, seu imaginem ex stramine formari passum esse, ipsamque imaginem *Ioannis Papae* nomine igni adiudicatam cremasse. Quae quidem talia toti *Mundo* horrenda, abhominandaque *Ludouico* huic lenitatis, paruaeque prudentiae, potius pauca maturitatis infamiam attulere. Verum cum per plurimos *Imperialis* factionis hac iam dictis *Consodalibus*, prauisque *Consiliariis*, quam ipsi *Ludouico* ascribi dicerent, & quaequaque tamen ipsa exco-satio non leuabat. Ob quas rerum varietates ii Mortalium, qui *Ioannem Papam*, uti *Sacrosanctae Ecclesiae* *Ordinarium Caput*, obseruatumque venerabantur, *Ludouicum* hunc *Casarem*, *Imperatorique* nominis dignum negabant, *Bauarum* vocitabant, reliqui, quorum longe minor numerus erat, *Imperatorem Romanorum*. Nos maiori parti adherentes, & *Ioanni Papae*, *Ecclesiaeque* deferentes, quod profecto nobis aequius videbatur, maxime ob enormes creatorum *Antipapae*, & *Anticardinalium* ignominias, *Ludouici* tantum nomen expressimus, nil ipsius merito, dignitati auctoritatisque detrabere intendentes, sed veritatis iudicium reseruantes.

**** Albert. Mussatus p. 3. Sicque *Ludouici Romanorum Regis* Nomen, ac Titulam suscipiente *Populo*, illum *Vivere*, ac *Regnare*, in *Capitolium* ipse, *Reginaque* pariter consedere, concessa *Populo*, *Plebi*que *Rom.* de rebus Imperii, potestate consulendi, efficiendique quicquid statui *Reipublicae* pertineret. *Plebs* vero ac *Populus* (ut eorum moris semper est) gaudere nouis rebus, non modo *Ludouici* nomen extollere; sed & *Papam Ioannem* detestari, criminari in publicam capere, verumque *Papam* negare. Noua crimina in eum adicere, Dum a plebe primum succensus, in ipsum-

ipsumque *Vulgu* inuoluit, *Reprobum* Ioannem Papam, atque non Papam haberi. Nonum creandum Summum Pontificem, qui sibi Fratrum Cardinalium nonorum Conuentum concreat, atque constituat, Sacrosanctam Ecclesiam Romanam, in suam Romam ordinariis Basilicis regat, reuerenter Officiorum Diuinorum celebritate decoret, illum Ioannes, qui trans Montes sacra Ecclesia abudis, anathematizet, hic colatur in reuerentiaque Romanorum, & totius Orbis terra habeatur, cui & specialiter pareat & utrumque Tribunal, & spiritaliter, & temporaliter Roma consistat. Vox hac, communique Plebi *Vulgare* ad Populum, & Patres conscendit, adeoque frequens increbuit, & pari omnium consensu ad Ludovicum Regem suum hac retulerint, ferique obnixè postulauerint. Ludovicus Fortune eum, successum non abnuens inter Primates sui contubernii, quos secum ex Alemannia abduxerat, hac exequenda, & consilia eruminanda diligenter proposuit. In iis Italici duo erant, qui Ludovici productioni operas multas dederant, eisque lateri se adiunxerant, quorum consiliis potissimum fruebatur. Marsilius de Raymundinis Civis Paduanus plebeius Philosophia gnarus, & ore disertus, & Vbertinus de Casali Ianuensis Monachus Vir similiter astutus, & ingeniosus. Cum his, & reliquis sua Communionis (ut dictum est) consilio firmato, decretum est Populi Romani inductionibus, consiliisque adherere, nec ab eorum consiliis, ac assensibus discedere. Ipsi decernant, suo Senatui, Tribunatuique consulto in omnibus parendum. Proinus vehementissimis Populi Romani caloribus, ignitque ad has res novas animis Ioannes XXII. Papa communicationibus propinatis in personam, & actus eum, prout iam dixi Marsilius, & Vbertinus consultores, ac etiam processuum dictatores conscribere, atque componere multo studio sciuerunt, edicta a Senatu, Populoque Romano promulgatae sunt: Ioannem eo usque dictum Papam, tanquam Scismaticum, Prophanum, & Haeticum, cassum, & reprobum, seu reprobatum, adiectis in eo contextu causis plurimis, quas probabiles; imo & manifestas afferebant, inter quas causas unam hic exponere locus admonet. Per plurimos ante annos inter Ordines Fratrum predicatorum, & Minorum licet quaedam grandisque contentio oborta scisma grande, ac iurgium, & ignominiosum discrimen attulerat, super Domini nostri Iesu Christi, & illum imitantium Paupertate, dicentibus Fratribus Minoribus, eisque adherentibus, quod ipsi ipsum Dominum Christum & vitam eius imitantes non habebant alicuius rei nisi simplicem & sum facti, abdicatum, & denudatum ab omni proprietate, vel iure utendi. Predicatores vero dicebant ipsos Fratres Minores non solum habere simplicem & sum facti; sed habere etiam ius utendi. Quare, si non haberent ius utendi, non haberent ipsum & sum, nisi aliquod ius haberent, propter quod liceret eis uti ipsa re, seu rebus: & quod ipse Christus non habuit in aliquibus rebus sic simplicem & sum facti, quin & ius utendi habuerit, sine quo iure & sum eius fuisset iniustus. Et in hanc opinionem Papa Ioannes XXII. firmatus constitutum fecerat solenne, & contra sentientes, vel dicentes Haeticos promulgavit Ordine Predicatorum cum eo unanimi, & concordi. Hanc causam sumpsere consultores Ludovici praedicti, & sententia dictatores. Insuper de potentia Papae consultores iidem, ac dictatores distinxerunt quoddam in suis optionibus composuere Chirographum, secundum quod ipsum Ioannem multisariam errasse censuerant, in Romanis Basilicis diuulgatum. Moxque hac sumpta sibi Romani auctore Ludovico eorum Rege, & Principe omnia legitime agendi potestate, & quacunque constituerent, legi vigorem haberent, deposito, ac reuocato Ioanne, magnis instantiis inducere Virum unum Ordinis Minorum eo usque vita, & honestate probatum Petrum de Corbaria Summi Pontificatus Sedem, & Diademata suscipere praesicientibus illum Ludovico, & Romanis sub plenitudine potestatu. Qui paucis post diebus Confratres sibi Cardinales delegit, Conuentumque constituit, cum quibus factum Pontificatus, & Papalis induit maiestatis. Albertus Argent. p. 124. Ludovicus etiam Ioanni Papa pro tunc crimen laesae maiestatis & haesim impingebat. Post hac Petrum de Corbario fratrem Minorem in summum Pontificem, quantum in eis est, creauerunt, & ob hoc multis creatis Cardinalibus & Episcopis, per illos magnum in Ecclesia Dei scandalum est subortum. H. Rebdorff ad a. 1322. eodem anno idem Ludovicus ad complacendum populo Romano, & ad suggestionem quorundam cleri-

corum & laicorum, quendam fratrem de ordine Minorum nomine Petrum de Curnatio crexit, & post coronationem suam (ut infra) praefecit in Papam, vel potius in Antipapam, deponens Papam Iohannem XXII. qui tunc curiam Romanam Avinione tenebat, qui quidem Antipapa se appellavit Nicolaum V. & consecratus est ab Episcopo Castellano & aliis haesiaribus in Urbe. Non intelligas, quod Antipapa praedictus ipsum coronavit a principio, sed quidam antiquus Romanus praefectus Urbis & Dominus in Biterno, Dominica qua canitur, Omnis terra. Et post hanc coronationem secundo anno mense Aprili sequenti, praedictum Petrum Antipapam (ut praedicatur) fecit, qui postea exercitum gladii temporalis commisit eidem Ludwico Imperatori in Urbe, & ab eo tempore citra se Imperatorem scripsit. Sed post recessum Ludwici de Italia rediens Antipapa ad gratiam Iohannis Papa, & ecce penituit de commissis, & sepultus est Avinione. Cortusii novit. Padux lib. III. c. XI. contra summum Pontificem, qui erat in Avinione, formavit suos processus, & demum eum pronuntiavit haeticum. Et asserens velle de novo Pastore providere, Fratrem suum, unum de Ordine Sancti Francisci, Romana Urbis fecit Episcopum, qui nominatus fuit Nicola Quintus. Et paullo post eodem anno mense Augusti, Petrus de Corneto, dictus Nicola Quintus, videns expresse, quod Ludwici potentia declinabat, eo inscio iuxta Avinionem, & se Ioanni Summo Pontifici praesentavit, a quo veniam habuit postulatam. Chr. Elwang. ad a. 1329. Naclerus. M. Chr. Belg. c. L. Burgundus p. 107. Extat Decretum Caesaris de exauetoratione & abdicatione Iohannis XXII. apud Auentinum lib. VII. c. XVII. § 8. & Goldastum. T. I. p. 328. 329. Sic extant Litterae Caesaris ad Ottonem Ducem Brunsvicensis apud Leibnitium in Mantissa Cod. Iur. Gent. diplomatici §. XLVII. in qua Papam apostatam vocat.

§. XX.

Imp. interea contra Robertum Apuliae Regem, arma tentabat, qui iam antea eo desperationis venerat, ut de fuga cogitaret in Galliam, vacuum regnum relicturus. Sed dum Caesar Romae haereret, tempus Roberto dedit adparandi, hinc provincia bene disposita, urbibusque munitis, hoc potissimum curavit, ne ex regno suo annona Romam deueheretur. * Castrucius vero cum multis Pisanorum & Lucanorum copiis Ludwico accedebat; eiusdemque partes plurimum iuvit, qui mox a. 1328. senator urbis ** atque ab Imp. Dux Lucanorum & vexillifer S. R. I. fuit constitutus, *** qui tamen paullo post morte fuit praeventus ****. Inde Romanorum rebellionem, Italorum defectionem agitato Imp. in Germaniam reuerti constituit, atque in Tusciam venit, Lucanis dominum praefecit, sed Mediolanum frustra obsedit. *****. Antequam in Germaniam rediret, per pactum Ticinense a. 1329. paternam hereditatem cum fratris Rudolphi in exilio defuncti filiis diuisit, qua ipsi Bavaria cessit, fratris filiis Palatinatus, Communem autem Septemuiratum ita partitus est, ut sui fratrisque liberi atque haeredes alternatim suffragia ferrent in Comitibus. *****.

* Albert. Mussatus p. 6. Ludovicus, cui nulla, quatenus vires suppetissent, audacia deerat, Regnum Apulia aggredi vehementi animo aspirabat quascunque potens in Urbe copias accumulans. Robertus vero, dum illo & diuitiarum & omnium fere copiarum & fortior, potentiorque cerneretur, Regno suo consistere, nec ultra discurrere multa prudentia disposuit, seque suosque commisit, cum a Tuscis, & Italia Oelfis ad concertandum multis suasionibus induceretur. Ille tamen immobilis, atque in se consistens Urbes, Provincias, Municipia, & Colonias suas munire, circumvallare,

lato, in vigiliis praesidiis spem habere, procut Ludovicum ipsam prodactione quam bellis apertis fatigare. Nouerat siquidem Populi Romani mobilitatem, atque inconstantiam, quodque illis Ludovicus plus honori, quam emolumento foret, dum cum suis Germanis gente soluta, & licentiosa illis fastidia, damnosaque tedia inferret. Curaque summa Roberto erat, ne de suis finibus, terrisque Regni per plana, per aquora Romam annona, & qualiaque deferrentur, quorum carentia Romanus populus afficeretur. Idque Roberto ad votum succedebat. Nam subito Roma multa irrepit rerum carentia, quae & Germanos & Romanos admodum coangustabat. Albertus Argent. p. 124. ipse autem Ludovicus habitis tractatibus cum rege Sicilia, terram Roberti Regis, scil. Apuliam, ingredi intendebat. Robertus quoque collectis omnibus terram illam relinquere, si Caesar accelerasset, & in Prouinciam intenderat se transferre. At ipse Caesar signis tanto tempore, stetit otiosus in vrbe, quod quasi omnia expendebat. Nic. Burgundus lib. II. p. 114.

** Albert. Mussatus p. 6. ab auxiliaribus Tyrannis Lombardis, Tuscisque Ludovicus frequenter subsidia postulabat, qui illum plurimum sollicitationibus frustabantur. Castrucius tamen cum multis Pisanorum, Lucensium, & suorum subditorum turbis Viri strenui (sicut erat) & testes agens, Romam ad Ludovicum se contulit, ubi eximio favore susceptus a Ludouico, & Populo Romano, mox vrbe Roma Senator creatus est, Curiamque Ludouici adeo auxit magnitudine, ac favore, ut quibusque Imperialis partis per vniuersam Italiam amicis spes succrescerent, reliquis magno metu forent.

*** Extat diploma apud Freherum, Meibomium Tomo III. Rer. German. p. 209. Leibnitium p. I. Cod. Iur. Gent. Diplom. n. LXV. Vitam ipsius sigillatim descripsit Nicolaus Machiavellus, quae ipsius Historiae Florentinae est adnexa.

**** Mussatus p. 7. Castrucius vir robustae fortitudinis mox, dum Roma digressus in Lucam rediit, & ipse morte praeventus est. H. Rebdorff ad a. 1328. Roma egressus, reuersus in Tusciam, ad Ciuitatem Pisanam, & Lucanam, & sedato ibi quodam rumore inter Lucanos, & filios Castrucii praemortui, Dominium Ciuitatis Lucanae abstulit filiis praedictis, quibus & Patri eodem anno concesserat, & nouum Dominum praefecit ibidem, & exinde transiens obsedit Mediolanum remoto Hugone, Comite de Monteforti.

***** Mussatus p. 8. Verum subito apud Cremonam noua ingrata, horrendaque Ludouico allata sunt, Azonem olim Galaaz filium Vicecomitem cum ciuibus, amicisque sua factionis Ciuitatem Mediolani in se suumque Dominum occupasse, rebellemque Ludouico se fecisse. Pancorumque fere dierum interiectione & de Luca acceptum est Marcum Balatronem Vice Comitem cum Castrucii filio, quos praesidio Luca Ludovicus reliquerat socia coniuratione rebellasse, & cum Florentinis, Gelfisque Tuscia pacem in Ludouici odium, praediuiciumque temptare. Furlinienses quoque spreto, reusatoque Ludouici Imperio mandata Ecclesiae, Legatique Apostolica Sedis intrasse, multas per Tuscia terras eadem attentare, in Longobardiaque plurimas vrbes, scilicet Papiam, Pergamum, & Laudem deficere, ac palam defecisse, solum Canem cum Ludouico Mantua Dominatore, & Parmensibus Ludouici fidem tenuisse, nec tamen adeo de Ludouico fidere, ut illam in Vrbiu suarum mania admitterent. H. Rebdorff ad a. 1322. Anno regni sui quatuordecimo, quod gens sua magnas insolentias fecit in Vrbe, & nimis in acquirendis expensis grauari populum Romanum, quia Ludouicus persoluit eis stipendia, populus Romanus cogitauit occulte expellere de vrbe ipsum; quod ipse praeventiens confusus recessit ab Vrbe, & reuersus est in Tusciam ad ciuitatem Pisanam & Lucanam, & sedato ibi quodam rumore inter Lucanos & filios Castrucii praemortui, dominium ciuitatis Lucanae abstulit filiis praedictis (quibus & pater eodem anno concesserat) & nouum Dominum praefecit ibidem, & exinde transiens obsedit Mediolanum, remoto Hugone Comite de Monteforti, rebellare incepit eodem, sed parum profecit ibidem. Bollius ad a. 1329. Ludouicus inuasor imperii cum nihil per obsidionem proficeret exhaustis opibus disjuncto bello, pactus cum Mediolanensibus duodecim florentinum milia eos obsidio-

ne soluit presidium quoque suum a Modoëcia, quam occupatam tenebat, auocauit, & peruenit classem Papiam per Ticinellum in Germaniam demum migravit.

***** H. Rebdorff ad a. 1329. anno regni sui decimo quinto, de Italia reuersus est in Alemanniam, & tunc Ducatum Francorum Bauaria, quem antea, post expulsionem & obitum fratris sui, Rudolphi, pro maiori parte, solus occupauerat, cum filiis eiusdem fratris, Rudolpho & Ruperto, diuisit, quibus cesserunt oppida circa Rhenum, videlicet: Haydelberg, & cetera, ac alia etiam circa nemus Bohemicum, videlicet Amberch, & similia. Ipsi autem Ludouico cesserunt Monacum, Ingolstat, Legensfelt, & similia. Totum vero negotium hac ratione exponit Andr. Presbyter p. 94. Rudolphus Comes Palatinus Rheni, Electorque Romani Imperii, dum frater suus Ludouicus Dux Bauaria in Romanorum Regem eligeretur, ipse elegit Ducem Austria, cuius superius in hoc opusculo mentio est facta. Accidit igitur, ut ipse Ludouicus Romanorum Imperator, contra eundem Rudolphum fratrem suum tantum inualesceret quod eum de omnibus bonis suis, scilicet Comitatu Rheni & Ducatu Bauaria, manu forti depelleret; sicut fertur, quod ipse Rudolphus exul in partibus Moravia apud socerum suum moreretur. Iste Rudolphus ex Mechtilde filia Adolphi Regis Romanorum reliquit filios tres Rudolphum, Rupertum, & Adolphum. Rudolphus unicam filiam habuit, qua Regi Bohemorum data est in uxorem. Rupertus vero, vulgo Rufus vocatus, eo quod rufam barbam haberet, decessit sine liberis. Adolphus autem genuit Rupertum. Iste Rupertus (vulgo Adolphus nuncupatus) ex filia Regis Sicilia genuit Rupertum vulgo Chlem nuncupatum postea Romanorum Regem. Igitur Ludouicus Romanorum Imperator videns elegantiam puerorum fratris sui Rudolphi in exilio defuncti, fertur dixisse: pater istorum puerorum peccauit in me, & non filii. Nunquid filii portabunt iniquitatem patris? Absit. Diuisitque terras, Rhenum, Bauariam, Sueuiam & Austriam, dans optionem pueris fratris sui defuncti, ut acciperent partem quam vellent. Qui acceperunt Rhenum, cum aliquibus Comitatibus Bauaria, scilicet Amberg, Nurnberg, & ceteris. Et hac diuisio facta est Pavia anno Domini MCCCXXIX feria VI ante festum S. Oswaldi. In hac diuisione (prout in literis desuper confectis habetur) signanter est adiectum; quod primam electionem Romanorum Regis debent habere predicti Principes a Rudolpho descendentes, alteram vero Principes a Ludouico Imperatore manantes: & hac alternatio inter ipsos & eorum heredes debet perpetuis temporibus durare. Quicumque vero in hoc iure alterum praesumpserit impedire, perpetuo se nouerit ius electionis una cum suis heredibus perdidisse. Auentinus lib. VII c. XVII §. 20. Nic. Burgundus lib. II p. 123. Freherus notis ad Andr. Presbyterum p. 96. Tolner Hist. Palat. c. II. p. 41. Ipsum pactum reperitur in Chur Bayerischer Ablehnung des Herrn Pfaltzgraffen Caroli Ludouici Manifests. apud Londorpium Tomo IV Contin. lib. III. c. CVIII. lit. H. Documentorum. Gewoldus de Septemvratu p. 192. Adlzreiter p. II lib. II n. 35. 36.

§. XXI.

Audita igitur morte Friderici Austriaci, metuens Imperator, ne Electores alium eligerent, a Papa instigati, reuertitur a. 1330. in Germaniam. Hoc absente, Ioannes Rex Boëmiae consensu Imp. intrauit Italiam, vocatus a quibusdam Reëtoribus ibidem, dicens se Vicarium Imperatoris, sed occultis artibus atque consiliis Carolo filio regnum quærebat, & multæ Ciuitates Lombardiæ ipsi obediunt, ipsam pro Domino recipientes. Habebat etiam magnam familiaritatem cum legato Papæ Ioanne, Cardinali, qui tunc tenuit Dominium Ciuitatis Bononiensis. Propter quod Ludouicus conqueritur Principibus contra eum, dicens, eum contra Imperium excessisse. Sed, anno insequenti, idem Rex, rediens de Italia, super hoc se excusat coram eodem Ludouico in Ratisbona. ** Anno 1331. Bauariæ terras diuisit inter Hen-

Henricum atque Ottonem fratres. *** Sic etiam Eiusdem auspiciis Rheni Ciuitates pacem publicam inter se fuerunt pactæ. **** Anno 1332. vero suatu potissimum Balduini Treuirensis Præsulis, pacem publicam ad Rheni tractum promulgauit. *****

* Villani ad a. 1329. anno Decembris cum præcipuorum Parisiensium Reginensium & Mutinensium legatis Parma abscescit, Tridentumque ut cum quibusdam Germania Proceribus cum tyrannis & dominis Lombardia loqueretur, pararetque primo quoque tempore bonum nouumque exercitum ad inuadendam Bononiam, Flaminiamque Ecclesie eripiendam, profectus est. Dum in concilio illo erat, nunciatum est ei ex Germania aduersarium suum, Ducem Austria electum Germanie Regem mortuum esse: quare quam primum Italiam relinquens, in Germaniam tetendit nec ultra montes ad nos unquam rediit. Nic. Burgundus lib. II. exeunte Caesar tunc Tridenti agendis conuentibus intentus, de bello consultabat quod proximo vere auctis viribus resumere placuerat, cum mortis nuntius ad eum delatus est. Dilatis igitur ad tempus consiliis in Germaniam ulteriorem festinat, ne quid noui molirentur Septemviri, alium sibi amulum obiciendo, dissiparentque comitia si qua indicerentur. Schatenius Ann. Paderborn. ad a. 1331.

** Verba sunt H. Rebdorffii ad a. 1330. Cortusii nouit. Paduz lib. V. c. I. Albertus Argent. p. 124. in diebus illis post egressum Ludouici Principis de Italia, viuentis Ioanne Papa, Ioannes Rex Bohemia cum consensu Principis ingressus est Italiam, & diu inibi manens, Lucanam ciuitatem pro se tenens, quæ eum pro Domino recepit: non more patris sui quondam Henrici de Lutzelburg Imperatoris. Qui inibi viriliter se tenuit, & constanter tenens, ac se successorem Imperatoris & pacificatorem Italie scribens, Papa & Imperatori complacere cupiens, & ambobus displicens, obligata Luca cum verecundia reuersus est, nulla sibi vel Principi in Italia parte relicta. Erat autem in diebus illis Bononia legatus Papæ, Bertrandus de Pogeto, Hostiensis Episcopus, Dominium ciuitatis dure tenens, crudeliter multis occisis: qui Bononiam muro circumdans, & sibi fortissimum castrum inibi construens, multaque mala peragens, cui quamuis Guelfissimo ipse Rex Bohemia familiaris extitit: tandem per rumorem populi victo repente castro & funditus demolito, turpiter est fugatus. Chr. Elwang. ad a. 1331. Mutius lib. XXIV. p. 230. Naucterus p. 998. Auentinus lib. VII. c. XVIII. §. I. Nic. Burgundus p. 132.

*** H. Rebdorff ad a. 1331. Henricus & Otto fratres Hainrici patruelis prædictorum, Duces inferioris Bauaria incipiunt discordare inter se, ac Hainricus tanquam senior volens solus esse Dominus terra, coactus est per prædictum Luduicum diuidere terram cum fratre & patrueli inter Luduicum & Hainricum prædictos. Et sic de cætero in eadem terra magna suborta est discordia, primo inter fratres, deinde mortuo fratri & patrueli inter Luduicum & Hainricum prædictos. Nic. Burgundus lib. III. p. 137. datis arbitris, Prouincia ita diuisa est, ut Henricus, Stephani filius, quem Seniore appellat, Landshutum, Stranbingam, & Schardingam acciperet, Fratri eius, Ottogni, Burghusum, Ottinga, & cum Traunstano adiacentes montibus terra obuenere. Dingolfsinga, Landanum, Chambiun, Vilshouia, Dekendorffum, Henrico Iuniori data, Ottonis Regis filio. Andr. Presbyter p. 32.

**** Exhibet hæc tabulas Dattius Sol. noue rerum German. lib. I. c. V. §. 31. Id quod a. 1338. fuit confirmatum Lehmann lib. VII. c. XXXI.

***** Exhibet hæc tabulas Lehmannus lib. VII. c. XXX. facit etiam huc Dattius c. I. §. 33. 34.

§. XXII.

Defuncto anno 1335. Henrico Carinthio, Caesar præterito Iohannis, Bohemia Regis filio minore, qui Margaretham ob repandi oris vitium

Maul-

Maultaschiam dictam, Henrici unicam heredem habebat in matrimonio, Carinthiam, Carniolam & adiunctas illis regiones, Austriacis fratribus in fidem contulit, sola Tirolensi ditione Margarethæ relicta. * Conquestus de eo Iohannes rex ex Italia reuersus apud Principes Germaniæ, Cæsare vero respondente, licere sibi ditiones absque melioris sexus hærede ad Imperium reuolucas prout commodum videretur, aliis adsignare, offensus Rex, inimicum in Cæsarem & Austriacos animum induit. Bohemi igitur vna cum Bavarix secundæ Duce, Henrico, qui Bohemi filiam duxerat Austrios inuadunt, qui tamen a Ludouico Imp. fuerunt adiuti. Interuentu tamen quorundam procerum induciæ fiunt, ante quarum exitum Lincii prius, deinde Neostadii conuentus indicitur, tandemque pax inter principes fit, nouisque adfinitatibus confirmatur. Ottoni enim Austriaco, qui priorem coniugem, Elisabetham, Stephani Bauari filiam, amiserat, Anna Regis Bohemiæ filia: & Iohanni Henrici Bauari filio, Elisabetha Cæsaris filia, despondetur. **

* Albertus Argent. p. 125. habuit autem Rex Bohemiæ duos filios, quorum maior Carolus nomine, qui marchio Moravia nominabatur, habuit sororem Philippi Regis Franciæ in uxorem. Minor vero habuit filiam M. Ducis Carinthiæ. Habuit & duas filias quarum vnâ habuit Iohannes primogenitus Regis Franciæ: aliam Henricus Dux Bavarix. Et ecce mortuo duce Carinthiæ sine filio, sola ipsius regis Bohemiæ nura relicta, cum ipse Rex sine omni briga crederet in ipso Ducatu filium successurum: Ludouicus Princeps de ipso Ducatu Duces Austria, filios sororis ipsius, quondam Ducis Carinthiæ, inuestiuit: filio autem Regis Bohemiæ Comitatus Tirolis remansit. Ex quo ipse Rex contra Principem mouebatur odio capitali: iuramento affirmans publice, se nunquam reformaturum eidem Papam etiam, Regem Franciæ, & Henricum Ducem Bavarix, item Reges Hungariæ & Craconiæ incitans contra ipsum.

** Gerh. a Roo lib. III. p. 91.

§. XXIII.

Dum igitur Electorum animos a se videret esse alienos, Imperator Augustæ commorans, a. 1331. Arnoldum Mumbachium Canonicum Eystadtensem & Vdalricum de Augusta, lecretarios suos, Oratores misit, qui Iohanni XXII. pacem offerrent, alit conatu frustraneo. * Anno 1333. Halensem & Oetingensem Comites denuo ad Papam mittit. Ottone atque Alberto Austriaco Ducibus pro eodem supplicantibus, sed & hoc conatu frustraneo. ** Motus inde Imperator insignia Imperii deponere constituit, eademque in Henricum Bauarum transferre. Conscripserat etiam desuper tabulæ, hac conditione, ac cuiquam indicium faceret de abdicatione, priusquam ipse a Pontifice absolueretur. Sed Henrico hæc diuulgante, ipsis etiam Septemuiris contradicentibus, suum esse rati, successorem designare, ipse renuntiavit. *** Mortuo interim a. 1334. Iohanne XXII. Benedictus XII. ipsi fuit successus. **** A quo cum iniqua postularet Philippus Gallorum Rex, vt ipsi præter Regnum Arelatense atque Italiæ Vicariatum, mul-

multos thesauros concederet, Papa & Cardinales de componendo cum Ludouico negotio cogitarunt. **** Et conditionibus fere compositis, anno 1336. Ludouicus duos Comites Oettingenses, Henricum Siphingum Ordinis Teutonici Commendatorem, Eberhardum Tumouium, Archidiaconum Augustanum, Marquardum de Randeck, Canonicum Augustanum, & Vdalricum Cancellarium mittit, absolutionem ab excommunicatione petiuros, ***** Philippo tamen Gallorum & Roberto Siculorum Rege Papam contra Imp. incitantibus, legati infecto negotio redierunt. ***** Eodem anno 1336. Imp. cum Moguntino aliisque Episcopis conuentum Spire habuit, ex quo Episcopus Curienfis & Gerlacus Comes de Nassau ad Papam nuntii fuerunt missi pro absolutione Principis, quibus Papa benigne respondit, se a partibus Ludouici minime esse alienum, impediri tamen per minas Philippi Gallorum Regis. ***** Eodem anno contra Henricum, Bauariæ ducem bellum gerit, eius terras deuastat, & contra eum, adiutum licet auxiliis Ioannis Bohemiæ Regis, præualeat. †

* Mandatum desuper legatis factum Datum in Augusta feria secunda ante vndecim milium virginum, Anno Domini 1331. vna cum litteris Papalibus, ex Archiuo Monacensi exhibet Herwartus ad a. 1331. n. 2.

** H. Rebdorff ad a. 1332. Luduicus solennes ambafatores videlicet duos Comites de Hals & Oettingen mittit ad Papam Iohannem, petens gratiam Ecclesie, & pro eo supplicat Otto & Albertus, sed modicum profecerunt. Burgundus lib. III. p. 140. sub finem anni (1332.) Bohemus ad Pontificem contendit, iturus inde in Italiam. Additi sunt a Cesare legati, Halsius & Oettingensis Comites, quibus etiam Otto Austriacus preces suas pro Ludouico commiserat. Sed habita deprecatio nihil saluit. Ne tamen Pontifex ad omnia durus videretur, haftenus Bohemo detulit, & soluturum se vtriusque liberos a vinculis excommunicationis promitteret, si quando ad matrimonium transiretur. Sunt qui Iohannem regem prauaricationis insimulant, quasi cum Pontifice colluisset, nolletque absolutum Casarem, ne securus ille & liber affellanti Italia diadema iure potestatis intercederet. Nec a moribus eius recedit. Quippe ingenio versuto & callido, insignisque dissimulandi artifex, iam non semel insidiosa beneuolentia bonitati Ludouici illuserat. Multisque id suspectum fuit, quod non prius in Italiam quam a Gallo decederet. Constabat enim Pontificem obnoxium Gallo, & per Gallum maxime stare quo minus Imperator absolueretur. Herwartus ad a. 1333. n. 1. sqq.

*** H. Rebdorff. ad a. 1333. oritur fama in Alcmannia, quod Luduicus occulte regno renunciamerit. Hainrico Duci inferioris Bauariae, supplicans Principibus, & eidem Hainrico regni gubernationem committere dignentur, super quo Papa Iohannes consolatus est, quia ad Luduici depositionem nitebatur omnino. Sed Luduicus immediate audita fama renouauit hoc, dicens, se nunquam cogitasse regno renunciare. Nic. Burgundus lib. III. p. 141. dum hac in Italia geruntur, Imperator interim exercitationis impatiens, & cum Pontificem ex aduerso obstinatum videt, redempturus animi tranquillitatem, insignia Imperii deponere constituit, & in Henricum Bauarum transerre. --- Conscripta igitur tabulae sunt, quibus Henrico resignabat fastigium certis conditionibus astricta: ne fa: illi esset mortalium cuiquam iudicium facere de abdicatione, priusquam ipse a Pontifice absolueretur

R E T

r e t u r

retur, & si veniam impetrare non posset, nullum pactum esse volebat. At ille inconsulta lenitate, tantum gaudium Yolus non ferens, temerare statim sustinuit tam grande secretum. Et non curantibus fama Germaniam invasit, eirasse Casarem Imperium.

**** Alb. Argent. p. 125. de eo: fuit enim ex Tholosa Regis Francia, filius pistoris, Theologorum summus, sed nullus iniure, quem inter omnes a longissimis temporibus iustissimum aestimabant. Naucerus vol II. gen. XLV. p. 999. Rolewinck Fascic. Temp. p. 84. M. Chron. Belg. p. 297. Mutius lib. XXIV. p. 132. Nic. Burgundus p. 143.

***** Alb. Argent. p. 125. huic Benedicto in principio creationis sue Philippus Rex Francia mittens legatos, audacter, quasi nihil sibi denegare auderet, petuit inaudita: inter alia scilicet, ut filium suum primogenitum, generum Regis Bohemia, faceret regem Vienna: quod se faceret vicarium Italia, quod sibi per totam Christianitatem daret decimam decimarum per decennium: & sibi daret totum Ecclesie thesaurum in subsidium terra sancte. De quo ipse & Cardinales territi, se reformare cum Ludonico Romanorum Principe decreverunt. Burgundus p. 143.

***** Albertus Argent. p. 126. quod Ludonicus Princeps ex scriptis quorundam familiarium suorum, quos in curia Papa semper habuit, qui & hoc ex Cardinalibus certissime intellexerant, intelligens: statim Papa, & collegio nuncios & literas humillime destinavit, qui nuncios a Papa & fratribus edocti, qualiter & sub qua forma redire deberent, & sub quibus articulis absolutionem & gratiam petere: iterum a Principe, cum illis articulis & mandatis sufficientissimis sunt reuerfi. Inter quos duo erant Comites de Otingen, & prapostus Augustensis, & Marquardus de Randeck Canonici Augustensis, R. Bambergensis, postea per Papam eiusdem Ecclesie prapostus effectus: & magister Vdalricus protonotarius Principis, decretista. Et proposito in publico consistorio, per predictum de Randeck ex parte Principis humillime, super petitione absolutionis & restitutionis, facundo sermone, de quo omnes qui aderant mirabantur: Papa gratiosissime respondens, dixit: Se & fratres suos de hoc, quod nobilis ramus Ecclesie Alemannia, qui se in persona Domini Ludonici, ledi per Ecclesiam aestimans, iam ab arbore Ecclesie separari ceperat, eidem arbori cum tam magno honore sedis reintegraretur, plurimum gratulari: multum commendans Alemanniam, & Dominum Ludonicum, quem nobiliorem mundi dicebat: conquerens Regi Italiam per tyrannos, ac Regnum Armenia capi a Paganis cuius Principes tempore Ioannis Papae & suo Christianorum implorabant auxilium, ac terram sanctam propter Imperatoris carentiam occupari: Unde merito dixit absolutionem eidem imperari se debere, qua & dari crastino sperabatur. Nic. Burgundus p. 144. Extant haec litterae ad Ludonicum Papam scriptae apud Herwartum ad a. 1336. n. 4.

***** Albertus Argent. c. l. verum predictus Rex Francia, & Rex Sicilia, seu Apulia, omnes quasi Cardinales a proposito auerterant praconcepto. Venerant enim ad impediendum statum ad Curiam, duo Archiepiscopi, duo Episcopi, & duo Comites, ex parte Regis Francis, & totidem ex parte regis Roberti: proponentes erroneum esse, tantum haresiarcham praepone Domini eorum Ecclesie fidelissimis: papamque cauere debere, ne factor hareticorum diceretur. Papa vero dicente: quod velunt Domini vestri, quod non sit Imperium? illis vero proterve dicentibus: Pater non impingatis hoc Dominis nostris, vel nobis, quod non dicimus, quia contra Imperiam non loquimur, sed contra personam Ludonici damnatam. Cumque dicerent, Ludonicum multa contra Ecclesiam fecisse, Papa dixit: imo nos fecimus contra eum: ipse enim cum baculo venisset ad pedes praedecessoris nostri, si voluisset, sed ipse noluit eum recipere: & quicquid ille fecit, Ludonico, pro predictis regibus, eorum Regnis & posteris extrahendum, quam si eum in turri tenerent: penitus nil profecit. Rex Francia etiam in terra sua undique bona & redditus Cardinalium interdixit & occupavit. Scripserunt etiam illis

illis diebus ad Curiam, Ioannes Rex Bohemia, & Henricus Dux Bavaria, gener eius, quod de auxilio Hungaria & Craconia regum & aliorum, alium bellum constituere Regem Romanorum potenter. Et sic Cardinales Papam pro tunc ab absolutione Principis retraxerunt, dicentes: cum sui in partibus suis bellum eum desituere, inconsultum esse fias, si propter impotentem & inopem tot Principes offensusaret. Sic dato alio termino deliberationis, nuntius Principis infello negotio sunt reuersi.

***** Albertus Argent. p. 127. in diebus illis Spira conuenientibus Principe, Henrico Moguntinensi de Virnenburg Archiepiscopo, item Argentinensi, Augustensi, Eistessensi, Spirensi, Curinensi, & quibusdam aliis Episcopis Prouincia Moguntina conuocatis, missisque per eos literis & nuntius, scilicet Episcopo Curienfi, & Gerlaco Comite de Nassawe ad Papam, pro absolutione Principis: & deliberato per eos, si Papa nollet, quod iterum conuenire deberent, & deliberare, quid faciendum esset de eo. Cum Papa Benedictus nuntios recepisset benigne, in aurem nuntiis fens quasi conquerebatur, quod ad Principem esset inclinatus, & quod Rex Francie sibi scripserit certis literis, si Bauarum sine eius voluntate absolueret, peiora sibi fierent, quam Papa Bonifacio a suis predecessoribus essent facta: nuntiique adrogatum Papa, per Delphinum per montana sunt usque Lausannam perducti. Idem p. 132. Litteras, quas Episcopi ex conuentu Spirensi cum dictis nuntiis ad Papam miserunt, exhibet Schatenius Ann. Paderborn. lib. XIII. ad a. 1338.

† H. Rebdorff ad a. 1336. Ludouicus cum magna potentia ex diuersis regionibus collecta intravit terram Ducis Bauaria Hainrici predicti, & grauius deuastat eandem, sed in subsidium Hainrici venit Iohannes Rex Bohemia socer suus; quod eius filiam in uxorem habuit: potentia autem Luduici resistere non valebat.

§. XXIV.

Anno 1337. nouos ad Papam legatos mittit Imp. Rupertum Comitem Palatinum Rheni & Guilielmum Iuliacensem, quibus Papa se exhibebat fauentem: verum Cardinalibus iterum resistentibus, reconciliatio non fuit secuta. * His igitur domum reuersis, Rensæ Comitia mense Iulio 1338. instituit, ad quæ præter Electores multi comparuerunt. ** Principes, in iisdemque facta inuicem de vindicandis Imperii iuribus confoederatione, acta Iohannis XXII. annullantur. *** Decretum etiã fuit, de Imperatoria Maiestate, & quod sit Imperator, qui ab Electoribus electus, etiam si a Papa non fuerit vnctus, consecratus & coronatus. **** Idem postea mense Augusto 1338. in Comitibus Francofurtenlibus communi consensu fuit adprobaturum, ***** & per Electorum litteras Papæ significatum. ***** Ipse etiam Imp. singulari apologetico se contra Papam defendit. ***** Pontifex e contrario multa fulmina contra hæc decreta vibrauit. ***** Anno 1339. vero edictum est, vt nullus litteras sedis Papalis recipiat vel exequatur sine licentia Dioecesanorum loci. †

* H. Rebdorff ad a. 1337. Luduicus solannes nuncios mittit ad Papam Benedictum pro reconciliatione ipsius ad Ecclesiam, videlicet Dominæ, Rupertum Ducem superioris Bauaria filium fratris sui supra nominatum, & Comitem Iuliacensem. Hic Papa gratiosum se ostendit Luduico, quoad reconciliationem, sed propter resistentiam Cardinalium & alios non est reconciliatio sortita effectum. Burgundus p. 148.

R R R R R

** Alb.

** Alb. Argent. p. 129. interim convenientes in villa Rens super Rhenum Imperator & Principes electores, confectis de super literis & iuramentis praestitis, quo imperium & eius iura contra omnes, nullo excepto, manu tenerent, & ad ipsum omnes quos possent, arderent, nulla absolutione vel quavis occasione obstante, firmarunt. Nic. Burgundus p. 155. 156. Auentinus lib. VII. c. XVIII. n. 3.

*** Extat ista apud Herwartum ad a. 1338. §. 34. & quidem ex autographo Germanico in latinum sermonem translata. Ex hoc habet Schilterus de libertate Eccles. Germ. lib. III. c. III. §. 3.

**** Extat hoc decretum apud Goldastum Tomo III. p. 409. in quo haec verba: a Civitatis igitur Heptarchis, rebus impositus, continuo more maiorum, atque iure gentium, Rex est & sacatur. ipsum contra Maiestatem Reip. decus Imperii, Legat. ad Sacerdotem Roman. ut author fiat, copiam administrandi concedat, mittere; eadem tureiurando fidem astringere, atque petere ab eo Vsum Regii diadematis religio est: nullum harum rerum ius omnino est Pastori, qui servus omnium est & in consecrando Domino gregi servit. Quippe iure suffragiorum, beneficio Electorum, atque populi, quisque imperat. Tandem hoc decretum his verbis hincitur: Ut autem posthac huiusmodi malis evitatis, angusta pace, festa quiete, populus Christianus fruatur, ex Consilio decreto, hocque plebiscito decernimus, qua supra ritu solenni, religione adacti, censuimus, perpetuo sancimus edicto, nimirum ex solo electionis beneficio, omnem potestatem Imperiumque proficisci, nec ullo pacto Pontificis Romani in hac re sanctimonia, flammis, auctoritate, consensu opus esse. Quicumque aliter docuerit, senserit, fecerit, crimine laesa Maiestatis reus, hostis Republicae atque proscriptus esto, capite poenas solvito, bona eius publica fiant, praedia impiscantur.

***** Albertus Argent. p. 129. An. Domin. MCCCXXXVIII. regni sui XXIV. Imperii vero XI. die octava mensis Aug. in Franckfurt vocata Curia, decretum quoddam, de consilio quorundam fratrum Minorum, confectum, sub sigillo suo magno, edidit: in quo & inter alia declaravit processus quondam Domini Ioannis Papa nullos: & quod Papa non possit contra Imperatorem talia attestare, cum iurisdictiones sint distinctae, ianuis suae Curiae suffigebat cum iurium approbatione & ei praecepit. Adlzreiter p. II. lib. III. n. 38. H. Rebdorff ad a. 1339. iterum idem Ludovicus solennes nuntios mittit de consilio Principum ad Papam Benedictum pro reconciliatione: quibus sine fine veneris in Alemanniam Principes Electores Imperii conveniunt, & per iuramenta sua diffiniunt: quod electus in Regem Romanorum a maiori parte eligentium, aequalem potestatem habeat in administratione Imperii, sicut Imperator coronatus, & promittunt in similibus hoc ius defendere contra personam quamcunque. Haec diffinitio Principum solenniter publicata est eodem anno mense Augusto in Franckfurt, & diffinitum est per Principes ibi tunc existentes: quod quicumque de cetero ipsum Ludovicum tenet excommunicatum, aut qui cessat a divinis propter sententias papales, proscriptus sit corpore & in rebus. Incipit illa: Licet iura utriusque Testamenti manifeste declarent &c. Datum constitutionis est in oppido nostro de Franckenfurt, die VIII. mensis Augusti, Anno Domini 1338. Extat apud Albericum de Rosate in l. 3. C. de Quatriennii praescriptione, Hier. Balbum de Coronatione Caroli V. p. 65. Henricum Rebdorffum ad a. 1339. Lehmannum lib. VII. c. XVII, Goldastum Tomo III. p. 410, Leibnitium p. I. Cod. Iur. G. diplom. p. 148. Reinckingium de regim. secul. & eccles. lib. I. c. I. II. c. IV. n. 3. Thulemarium de Odoniratu c. XXV. p. 483. Licet Reinckingius & Thulemarius ponant: Datum in Coloniensi civitate Alemanniae. Aliam vero constitutionem Francofurtensem quae incipit D. Petrus atque Paulus nuntii aeternae maiestatis primarii exhibet Goldastus Tomo III. p. 410, Auentinus lib. VII. c. XVIII. n. 21.

***** Extant haec litterae apud Goldastum Tomo I. p. 335. in quo haec verba: Sanctitati vestrae cum omni devotione & in modum, quem possumus, meliorem & humiliorem referimus bo-

no zelo, quod super praeiudiciis & ad consulendum & ad providendum sacrosancto Romano Imperio, cuius iura, honores, bona, libertates, & consuetudines, prostrata iacent, & a diversis personis Ecclesiasticis & Saecularibus sunt & fuerunt hactenus in graue praeiudicium dicti Imperii iniuncta, occupata, & multipliciter conculcata, XV. die mensis Iulii anni XXXVIII. in Remse super alio Rbeni, ubi Principes Electores super negotiis Imperii tractandis convenire consueverunt ab antiquo, cum aliis omnibus Principibus Electoribus Imperii in unum fuimus congregati, & diversis deliberationibus & consiliis praeiudiciis, sicut diuine gratiae placuit, omnes unanimiter fuimus, & nullo penitus discrepante pro defensione & recuperatione iurum, honorum, bonorum, libertatum, consuetudinem, sacri Romani Imperii ac totius Christianitatis, ad cuius regimen & defensionem idem Imperium principaliter ordinatum dimoscitur, disposuimus & ordinauimus, pro nobis & successoribus nostris, & firmauimus, iurando per sacramenta corporaliter a nobis & omnibus Coelectoribus nostris praestita; quod iura, honores, bona, libertates, & consuetudines dicti Imperii, & nostra, nobis in electione Imperii competentia ex consuetudine vel de iure, manuteneamus, defendamus, & inlibata conseruemus toto posse & viribus nostris, contra omnes homines cuiuscunque praecminentiae, dignitatis, seu status existant; & quod haec non obmittamus, propter aliqua pericula rerum & personarum, aut praeccepta, mandata, processus, per quemcunque aut in quemcunque modum & formam prolati sint, vel in antea proferantur, contra Imperium & nos vel Coelectores nostros; per quae dicto Imperio ac nobis & Coelectoribus nostris in praedictis iuribus, bonis, hominibus, libertatibus, & consuetudinibus praedictum sit, vel in futurum posset praedictum generari. Et tandem super praemisso lamentabili desiderio, & causa originalibus, ex quibus ortum dimoscitur, quod inter sanctam Romanam Ecclesiam, ac sacrum Romanum Imperium & Dominum nostrum Ludovicum Romanorum Imperatorem, iam longis temporibus diligenti & sollicita deliberatione praeiudicia, nos & alii Coelectores nostri cognouimus, & nobis consensu euidenter ex processibus quondam Domini Iohannis Papa XXII. praedecessoris vestri, quod ipse primo & postea sententias excommunicationis & interdicti (si sic aici merentur) ac alias diuersas sententias & processus de facto contra Deum, & iustitiam, & iuris ordinem fulminauit contra praedictum Dominum nostrum, Dominum Ludovicum Romanorum Imperatorem, ac fautores & adherentes sibi; qui a maiori parte Principum Electorum fuit rite & rationabiliter in Regem Romanorum electus, in Imperatorem postea consecrandus; quod se de administratione Imperii intromisit, non approbata per praedictum praedecessorem vestrum ipsius electione, quam in discordia asseruit celebratam. Per quas sententias & processus, cum iuri & consuetudini Imperii praefato Domino nostro Ludouico, nobis & aliis Electoribus Imperii maxime derogetur, cum iure caveatur, & consuetudine, cuius contrarium memoria hominum non existit, sit rationabiliter introductum, & sine cuiusvis contradictione legitime obseruatum, sicut etiam in praedicto Parlamento per nos & alios Coelectores nostros, praeiudicia diligenti deliberatione & discussione, ac consilio multorum Principum, Comitum, Baronum, & nobilium est concorditer declaratum, & sententialiter diffinitum; quod vacante Romano Imperio, is qui eligitur concorditer, vel a maiori parte Principum Electorum, pro Rege Romanorum ab omnibus est habendus: & quod nec nominatione, approbatione, confirmatione, consensu, vel auctoritate Sedis Apostolicae, super administratione bonorum & iurum Imperii indiget, siue titulo Regis assumendo: quodque iura & bona Imperii administrare & gubernare poterit, & de iure & consuetudine, nulla Sedis Apostolica super hoc licentia habita vel obtenta. Reperiuntur istae aequae apud H. Rebdorffium ad a. 1339. & Leibnitium p. I. p. 149. Herwartum p. 144.

***** Mutius lib. XXIV. p. 236. Extat hoc Scriptum apud Goldastum Tomo I. p. 331. hoc titulo: Ludouici IV. Imper. Aug. Rescriptum apologeticum contra Iohannis XXII. Papae Bullam Excommunicationis, concernens iura regni & Imperii. In fine huius decreti haec habentur: cum ergo

pro defensione iuris imperii, quod est a iure divino, & fidei catholica, appellamus ad generale concilium, in loco tuto & securo congregandum: sequitur, quod appellatio nostra fuit interposita ad superiorem, ad quem legitime potuit appellare. Plures quoque alie rationes & causa sunt, ex quibus certatur evidenter quod predicta sententia fuerint & sint nulla, ac nullius valoris & momenti, & nullatenus observanda: ac vniuersis & singulis sub nostro imperio degentibus, cuiuscunque status, dignitatis ac conditionis existant, discrete precipimus & mandamus, quatenus nulla persona singularis, aut communitas vel vniuersitas, distas excommunicationis & interdicti sententias prae sumat obseruare, vel facere ac sustinere quomodolibet obseruari. Quicunque autem contra hoc nostrum mandatum praesumerit facere, vel venire, cum omnibus feudis, quae ab Imperio tenet, ac omnibus iurisdictionibus, gratiis, & priuilegiis, libertatibus & immunitatibus a nobis, vel praedecessoribus nostris, ei concessis, ex nunc priuamus. In quorum omnium testimonium & fidem praesentes literas fieri fecimus, & nostra imperialis Maiestatis bulla iussimus & fecimus communiri. Et ut ipsa litera ad communem omnium notitiam deducantur, eas maioris ecclesiae de Franckensfurt ostiis appendi sine affigi faciemus, quae hunc processum nostrum quasi sonoro praconio publicabunt, ita quod nullus possit praetendere, vel ignorantiam allegare, quod ad eum predicta non peruenerint, siue quod ea ignorauerit: cum non sit verisimile occultum & incognitum, remanere, quod tam patenter fuit omnibus publicatum. Datum in oppido nostro de Franckensfurt, die VIII. mensis Augusti. Anno Domini MCCCXXXVIII. Reperitur illud etiam apud Freherum, Henrico Rebdorffio subnexum, Flacium Cat. Testium Veritatis p. 820.

***** Mutius lib. XXIV. p. 238. Pontifex e contra bullis horrendis & multis fulminant, quibus conscientia miserrime torta sunt. Herwartus ad a. 1338. n. 53. sqq.

† Rebdorff ad a. 1339.

§. XXV.

Inter hæc anno 1336. Rensæ foedus pangit Imp. cum Eduardo, Anglorum Rege contra Philippum Valesium Regem Gallorum, ab eodem postulans, ut ab occupatione terrarum Imperii desisteret, dum Cameracum Imperii urbem cepisset, & Arelatense regnum adfectaret, Eduardo de successionem in Galliarum regnum, quam tanquam Caroli Pulcri sorore genitus, adpetebat, iustitiam faceret. Hinc etiam Eduardum Generalem Vicarium per Germaniam constituit, * ipseque acceptis LXXX. millibus aureorum auxilia promisit. ** Sed factis Gallos inter atque Anglos induciis, *** Philippus etiam per Augustam quæ filia sororis ipsius erat, pacem cum Imp. fecit & ligam perpetuam, in qua Gallorum Rex Ludouicum cum Papa reformare iurauit. ****

* Albertus Argent. p. 127. Eduardus autem Rex Angliæ Valentissimus renouato contra Philippum predictum Regem Francia odio antiquo praetendens, se verum regni heredem, habitis tractatibus cum Flandrensis, Duce Brabantia, Comitibus Hollandia, Gelria, Iuliacensi, Montium & aliorum inferiorum partium Magnatibus, qualiter posset ipsum Francum innadere, cogitauit. Quamuis autem iidem Principes Aquilonis ipsum Francum ipsis grauem, exosum haberent: cum tamen omnes quasi eius essent vasalli, nisi ab Imperatore mouerentur, cuius essent homines ligi, innadendi cum com-

honore occasionem aliquam non habebant. Et ecce Rex Anglia, cum reverentia accedens Principem in villa Rense super Rhenum sibi facto bomagio, colligavit se eidem. Princeps vero ipsam Regem, dante super eo litteris Imperialibus, generalem Vicarium per Germaniam & Teutoniā deputavit. Scripsit quoque literas Princeps Regi Francia, quem Philippum de Valois nominavit, quod ab occupatione terrarum Imperii desisteret, ac fidei Imperii Eduardo Regi Anglia, Principi suo dilecto super querelis suis iustitiam faceret coram ipse Principe: alioquin cum ipso Philippus feuda quae teneret ab Imperio, non recognovisset sicut Rex Anglia, ipsi Eduardo assistere cogeretur in quantum iustitia persuaderet, & diffidare Philippum. Quo diffidato, & monitus inferioribus Principibus, ut assisterent Imperio, ut tenerentur; omnes iidem Principes sunt Regi Anglia colligati. De qua diffidatione Papa Benedictus, ea intellecta, multum iucundabatur. Auentinus lib. VII. c. XVIII. §. 19. Nic. Burgundus p. 151. Controversiam autem quae Philippum Valcium inter & Eduardum III. Anglorum regem intercessit, latius exposuit Albertus Argentinenſis p. 137.

**** Albertus Argent. p. 128.** dedit autem Rex Anglia Ludovico Principi LXXX millia aureorum, & in duplo tantum, ut cum eo cum magno exercitu terminis accederet Francia, quod eidem promissit. Fuit autem Rex Anglia recens, & paratus Franciam visitare: sed ex persuasione & astutia Principis, simulantis se illico progredi, non iuerunt. H. Rebdorff ad a. 1339. magna discordia oritur inter Philippum Regem Francia, & Edwardum Regem Anglia, quod praelius Rex Anglia quasdam terras in littore maris Anglici, videlicet Normanniam, Britanniam, & VVasconiam diu occupatas retroactis temporibus minus iuste per Reges Francia recuperare volebat. Et hoc cum dicit, regnum Francia ad se devolutum tanquam ad proximiorē heredem. Iste Rex iuvenis adhuc, quod citra triginta annos, sapiens, prouidus, virilis, & fortunatus in bellis, regnum Scotorum sibi subiiciens, contra Regem Francia auxilium quaerit ab Alemannis, propter quod maximum thesaurum Alemanniam mittit, unde veniens in Alemanniam se confederavit cum Ludwico praelio in Confluentia diocesis Treuerensis, & Ludwicus promittit ei assistere contra Regem Francia, pro quo promittit ei thesaurum, quater centies milia florenorum magnorum, cuius partem dedit, similiter & Principes Alemania & maxime inferiorum partium subsidium eidem Regi promittunt.

***** Albertus Argent. c. l.**

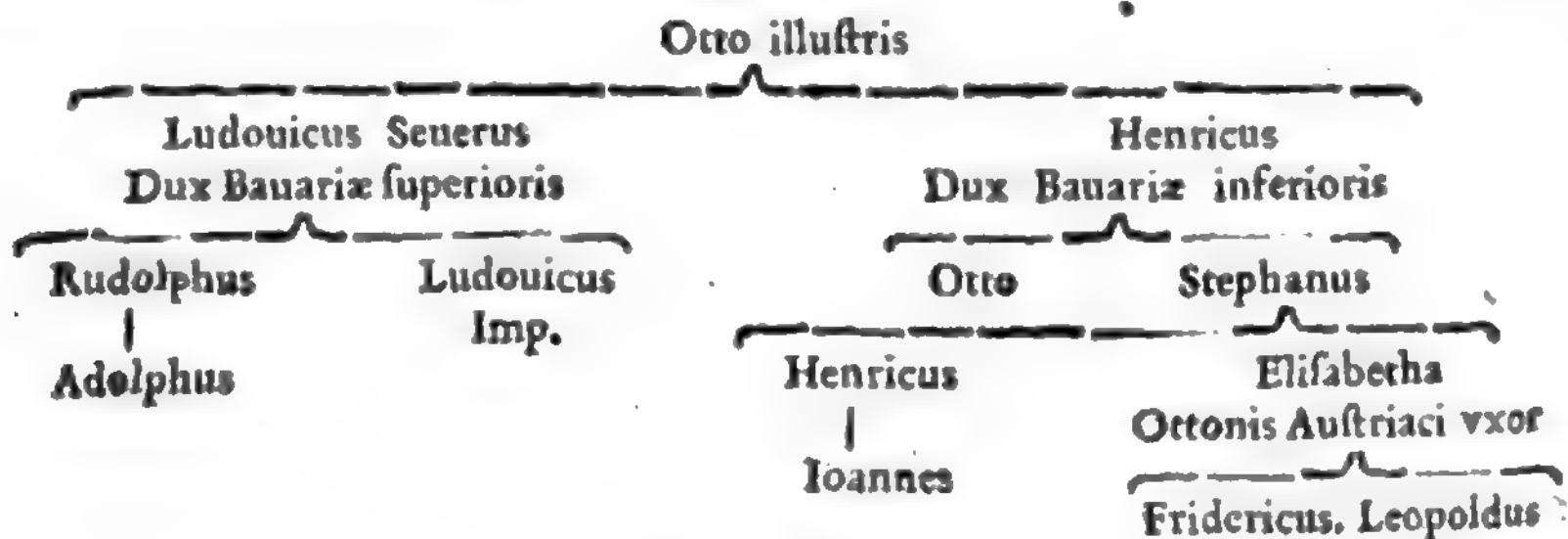
****** Albertus Argent. c. l.** post haec misit Francus nuntium & literas Imperatrici, filia sororis suae, quam dominam Alemanniam scripsit, ut inter ipsam & Principem concordiam, si posset, ordinaret, & sibi nuntium, de quo Princeps consideret, de concordia attendenda destinaret. Et missis hinc inde pluribus nuntiis & literis inter Principem & Francum interpositis iuramentis, & confectis literis, liga perpetua est firmata: in qua ipse Francus Principem cum sede Apostolica reformare iuravit. Et sic Princeps per Francum, & in tota Francia, post haec & Parisiis scriptus est, & nominatus Imperator. Cum autem consilarii Franci propter processum Apostolicos anxii, dubitarent, dicebant nuntii Principis: Si estis in proposito nostro, quod processum non ligent, bene consulistis Domino nostro: sin aliter, tradidistis eundem. Et sic Princeps commissionem Vicariatus factam regi Anglia, in Parlamento publico & literatorie renouavit. Missisque interim saepius nuntiis Imperatori, una cum legatis & literis Franci, ad Papam, pro reformatione Principis, Papa Benedictus nunquam Ludovicum Principem ad arbitrium Franci, nunc haeticum, nunc Christianissimum haberi debere, respondit: Et protracto variis occasionibus negotio; Francus (ut credebatur) quod nolisset, simulavit se velle: Benedictus vero quod voluisset, simulavit se nolle. H. Rebdorff ad a. 1339. Anno decimo quinto regni idem Ludwicus consumpta parte pecunia sibi data a rege Anglia, cum de reliqua parte non posset sibi satisfacere, auxilium non fecit eidem, propter quod & multi alii Principes Alemania in subsidium eiusdem

dem Regis non veniunt, prout tractatum exigebat: imo Ludovicus familiaritatem contrahit cum rege Francie, sperans per hoc se consiliari Papa & Ecclesie. Naclerus vol. II Gen. XCV. p. 1001.

§. XXVI.

Inter hæc; extinctus a. 1339. Henricus XIII. inferioris Bauariæ Dux, relicto ex Margaretha, Iohannis, Bohemorum Regis filia, filio Iohanne, cuius tutelam ex testamento Imp. commiserat Henricus: Iohanne vero sub finem insequentis anni sine liberis decedente, successionem petebant Fridericus & Leopoldus fratres Austriaci, Ottonis ex Elisabetha Boia, Stephani filia, amita Iohannis, progeniti. Adolphus item, Comes Palatinus Rheni filius Rudolphi, qui frater fuerat Augusti. Sed Imperator Adolpho qui vna stirpe prior erat, atque Procerum prouinciæ, qui hunc in finem Landshutæ conuenerunt consensu, hanc Bauariæ partem tribuit. *

* H. Rebdorffius ad a. 1339. eo tempore moritur Hainricus Dux inferioris Bauariæ, relinquens filium impubescem vnicum heredem, qui antea contraxerat cum filia eiusdem Ludwici nepte sua in quarto gradu. Hic sequenti anno post obitum patris mortuus est, & sic Ducatus totus inferioris Bauariæ deuoluitur ad Ludwicum. Alb. Argent. p. 129. obiit autem Henricus Dux Bauariæ, gener Iohannis Bobemi, relinquens filium paruulum: quo breuiter mortuo, Princeps totam eius terram, scilicet inferiorem Bauariam, excepta parte, in qua matri Henrici relictus & usufructus ad tempus vite, illico occupauit: quod non solum Bohemus sed & Australes agros tulerunt: Duo enim filii quondam Ottonis Ducis Austria qui fuerant filii sororis prædicti Henrici Bauariæ, ad terram aspirabant eandem. Andr. Presbyter p. 34. Adlzreiter p. 14. lib. III. n. 46. Auentinus lib. VII. c. XVIII. n. 30-34. Ordo successionis talis erat



§. XXVII.

Mortuo autem a. 1343. Benedicto XII, Clemens VI. antea Petrus Rogerius dictus, ipsi surrogatur. * Hic statim Iohannis XXII. execrationis sententias confirmat & Litteras ostiis Templi Auinionensis contra Imperatorem adfigi curat, vt vsque ad certam diem satisfaceret Deo & Ecclesie, & ab occupatione Iurium Imperii desisteret. ** Ast, sollicitus Imp. de compo-

nem

nendo negotio cum Papamisit legatos suos ad Papam Humbertum, Delphinum Viennensem, Marquardum de Randeck, electum & præpositum Bambergensem, Eberhardum Tommauium Præpositum Augustensem & Vlricum de Augusta, qui accepto ab Imp. mandato, sigillo ipsius corroborato, die XVI. Ianuarii 1344. hæreses ipsius erroresque confitebantur, personam, statum & bona, immo ipsum etiam Imperium arbitrio Papæ reliquerunt, *** qui processus Ioannis XXII. quidem contra Imp. relaxauit, cum restricta tamen adhuc remissione. **** Imperator igitur articulos ipsi a Papa propositos, cum Principibus & Ciuitatibus Imperii communicauit, atque Comitia desuper habenda Francofurtum indixit. Isti vero Imperii Status octo diebus ante istum terminum Colonia conuenientes, Papæ articulis se opponere concorditer decreuerunt, idque in Comitibus Francofurtensibus mense Septembris 1344. institutis, publice declararunt, eo quod vergerent in destructionem Imperii. ***** Nouo igitur Principum conuentu Rensæ instituto, horumque consensu Litteræ ad Papam fuerunt exaratae, quibus dictos articulos reprobarent, ***** nuntii etiam iterato ad Papam missi pro dictis articulis immutandis, sed nihil profecerunt. ***** Papa vero se delusum sentiens, vna cum Iohanne Bohemiæ Rege, eiusdemque filio Carolo & patruo Archiepiscopo Treuirensi serio de exterminando Imperatore coepit cogitare. Bohemus enim in hoc conuentu desuper conquestus, quod filium suum Comitatu Tirolensi priuauerat, ideoque confederationem iniit cum quibusdam Principibus contra Ludouicum. †

* Albertus Argent. p. 132. obiit autem feliciter Benedictus Papa, octauo anno Pontificatus sui, scilicet anno Domini MCCCXLII. de mense Maii, & inclusis Cardinalibus per Seneschalcum Prouincia, statim electus est, Petrus Rogeris, ordinis S. Benedicti, Cardinalis, qui fuit Rotomagensis Archiepiscopus, progenie militaris, qui nominatus est Clemens sextus.

** Albertus Argent. p. 133. simulauit autem Papa se reformationem principis affectare: missisque iterum atque iterum nunciis per Principem ad Papam & ad Regem Francia illoque literis & nunciis intercedente pro ipso, sed ut videbatur in dolo: legati verbis diu tenti, finem habere non valentes, infetto negotio sunt reuersi. Papa autem munitionem literis ostiis Ecclesiæ Auinionensis affixit, contra principem, ut &que ad certum diem satisfaceret Deo & Ecclesiæ, & ab occupatione iurium Imperii desisteret, & plura alia faceret sub grauium comminatione pœnarum. In quo termino, in Consistorio, & crastino similiter, Latine & Teutonice clamari fecit, si aliquis adesset pro Ludouico de Bauaria: nemine tamen comparente. Et licet contra eum intendisset acriter procedere: tamen ipsum Ludouicum reputauit solummodo contumacem. Scripsit etiam Princeps Franco, cum certum esset Papam ad nutum suum regi, si quid contra se fieret, hoc a Franco haberet, & secundum hoc se regeret: & ipse princeps literas Franci principibus ostendebat. Vnde tunc Francus scripsit Papa, quod nullatenus procederet contra Ludouicum. Mutius lib. XXIV. Chron. p. 139. statim post arreptum Pontificatum, Ioannis XXII. Pontificis execrationis sententiam in Ludouicum

cum Imperatorem confirmat, & denuo excommunicat omnes qui illi adherent & non statim ab eo discedunt. Et mox conuersit se ad eiciendos ex Italia Gibelinos, & prouehendos Guelphos, quoscunque intelligit vel uno verbo fauere Imperatori, proscribit, aut capie, quosdam occidit.

*** Albertus Argent. p. 133. missisque iterum per principem literis & nuntiis ad Curiam & Francum, ad sciscitandum causam impedimenti reformationis, cum ipse paratus esset omnia facere quae sibi iniungerentur a Papa: datoque responso per Francum, quod diceretur per Papam, quod non peteret eo modo gratiam, quo deberet. Nunciisque (prout in mandatis habebant) dicentibus, quod daretur eis forma Procuratorii, Papa placens, secundum quam, qualescunque esset, se petituros, dicebant. Conceptumque est procuratorium turpissimum, quod non credebant Ludonicum sigillaturum, etiamsi captus fuisset. Dabatur enim in eo potestas Humberto Delphino, auunculo principis, item Augustensis & Babenbergensis Ecclesiarum praepositis, item M. Vlrico Cancellario suo, in solidum confitendi omnes errores & haereses. Item resignandi Imperium nec resumendi, nisi hoc fieret de gratia Papa, & se ac filios suos, ac bona, ac statum suum in manus & voluntatem Papa ponendi, & multa insolita faciendi. Verum princeps mandatum huiusmodi non solum sigillauit, sed etiam coram tabellione, misso per Papam, se seruaturum, nec reuocaturum iurauit. De quo Papa ipse & Collegium mirabantur, dicentes intra se: iste homo dissidentia est perplexus: Illisque quatuor procuratoribus iuxta formam mandati iurantibus, ac pro articulis inunctionis & penitentiae denuo instantibus, nec sine articulis abire volentibus: tandem Papa de consilio Collegii, articulos quos principem facere voluit, qui non tangebant personam eius, sed statum Imperii, assignauit. Extat Ludouici haec submissio per legatos suos facta apud Baluzium Tomo II. Miscell. p. 272. in qua haec verba: plena deliberatione iterum habita inter eos absolute & liberaliter ipsum Dominum Ludovicum, scilicet personam, statum, res, & bona ipsius, posuerunt in manibus praefati Domini nostri Papa, ipsumque & alia supradicta & eius ordinationi & dispositioni pro omnibus supradictis excessibus & emenda & satisfactione fiendis pro eis & omnibus in littera procuratoris infra scriptis contentis totaliter submisserunt. Burgundus p. 168.

**** Patet hoc ex dictis litteris, circa finem: dixit & protestatus fuit, quod licet quantum ad relaxationem processuum contra ipsum Dominum Ludonicum fallorum, & penarum quas propter praemissa incurrerat, intendere misericorditer agere cum eodem, quantum sibi cum honore Ecclesiae videretur, indiscretam tamen remissionem facere nullatenus intendebat.

***** Albertus Argent. p. 134. Quibus articulis principi praesentatis, ipse eorum copiam vniuersis Principibus, praesertim Electoribus & magnis ciuitatibus destinauit, omnes principes & ciuitates & oppida totius Alemanniae ad Parlamentum publicum super eiusmodi fallo in Francofurt conuocando. Electores autem Principes, & inferiorum partium magnates, octo diebus ante huiusmodi terminum Coloniae conuenerunt, huiusmodi articulis se opponere concorditer decernentes. Inde integrum processum Comitiorum Francofurtensium describit. Et ex eo Lehmann lib. VII. c. XVIII. Auentinus lib. VII. c. XIX. §. 10. Burgundus p. 170. Ex his qua ratione in Comitibus fuerit processum, videmus, atque quod Imperii Ciuitatibus hac in causa concessum fuerit votum decisuum.

***** Albertus Argent. c. l. post hac conuenientibus Principibus in Rens & de scribendo Papa conferentibus: Princeps & Bohemus cum filio suo, cum super lesionibus illis factis, concordare non possent, in inuidia discesserunt. Nuncii autem Principum cum Papa contradictionem articulorum referrent, nec tractandi de aliquo mandatum haberent: Papa cogitans se delusum,

sum, maiore dolo & invidia contra Principem mouebatur, cum Bohemo & filio, ac Treuerensi eorum patruo, ad perpetuum Principis & liberorum suorum exterminium cogitando, qui conceptus biennio parturiens, fecit abortum.

***** H. Rebdorff ada. 1344. anno regni XXXI. idem Ludwicus dirigit iterato nuncios suos, videlicet Dominum Ludwicum iuniorum Comitem de Ottingen una cum Domino Lamberto Delphino superscripto & aliis, ad Dominum Clementem Papam, petens gratiam Ecclesie, & immutari quosdam articulos sibi etiam iniunctos, sed nuncii profecerunt in nullo. Adlzreiter p. II. lib. IV. n. 13.

† H. Rebdorff ada. 1344. mense Septembri Ludwicus superscriptus solenne colloquium habuit cum Principibus Electoribus regni iuxta Rhenum in oppido Bacharaco. In quo Iohannes Rex Bohemis conquestus est grauiter predictis Principibus contra predictum Ludwicum, & Ludwicum filium suum Marchionem Brandenburgensem, super eo quod filio suo uxorem suam & Comitatum Tyrolis in Alpibus abstulerat violenter, & supra scribitur. Ipse vero Ludwicus responsum Ecclesie & Domini Papae Clementis VI. sibi reportatum a curia Romana per nuncios, quos miserat, exponit eisdem Principibus. Sed quia poenitentia nimis dura et rigida sibi visa est, quam idem Papa cum longa deliberatione Cardinalium duxerat iniungendam eidem, et quia Principes de tractatibus habitis cum Papa nihil curare volebant, quod eis inconsultis facti sunt, ipse Ludwicus ab omnibus tractatibus factis et habitis cum Papa per suos nuncios (qui quasi per tres annos in curia sunt et steterunt) recessit, nec voluit eos ratos habere. In eodem etiam colloquio multi ex Principibus praescriptis, et aliis non electoribus regni, confederauerunt se et iurauerunt insimul assistere inuicem contra omnem hominem etiam contra Ludwicum predictum. Cuius confederationis auctor fuit predictus Bohemia Rex, et filius suus Karolus infra scriptus Romanorum Rex propter iniuriam quam sibi intulerat idem Ludwicus et Rupertus, fuit auctor confederationis, Dux Bavarie, et Comes Palatinus Rheni, qui tunc discordiam habuit cum Hainrico Archiepiscopo Moguntino, quae confederatio nimium displicuit Ludwico. Bacharaci autem conuentum esse factum dicit, quod haut procul a Renfa abest.

§. XXVIII.

Inde a. 1346. festo Coenae Dominicae contra Imp. durissime procedebat instinctu potissimum Iohannis, Bohemiae Regis * Clemens VI. Papa, processus Ioannis Papae innouans, ipsum haereticum & schismaticum declarauit, in processu poenas iuris haereticorum, & omnes maledictiones antiquas inferendo: in quo etiam monuit Principes Electores, ut Regem eligerent idoneum, in Imperatorem promouendum, infra certum tempus expressum, ne Ecclesia diu aduocato careat: alioquin circa hoc sedes Papalis cogitaret. ** Tantum hoc decretum Papale profecit, ut praescripto & excommunicato Henrico de Virnenburg, Praefule Moguntino, qui ipsi surrogatus fuerat Gerlacus Nassouius, *** Renam X. Iulii 1346. Principes euocaret, ubi praeter Gerlacum conuenientes Balduinus de Lützelburg Treuirensis, Waldemarum de Iuliaco, Collo.

loniensis Archiepiscopi, Rudolphus, Dux Saxoniz, & Ioannes Rex Bohemiz, qui Imperium diu vacasse deternentes, prædictum Carolum, Marchionem Moravia, in Regem elegerunt Romanum; **** pro quo facto prædicti Colonienfis & Dux Saxoniz magna pecunia sunt corrupti. ***** Inde Dominica ante festum Martini, Papa, in Consistorio publico, prædictum Carolum in Romanorum Regem solenniter adprobavit: quem cum Aquenses & Colonienfes non recepissent, in Bonna, ab Archiepiscopo Colonienfi Dominica ante Andreæ extitit coronatus, & ab ipso Colonienfis, Treuirensis, Gerlacus de Nassau, prouisus Moguntinus, Archiepiscopi, Monasterienfis, Metensis, Leodienfis & Virdunenfis, Episcopi, de suis Regalibus fuerunt inuestiti. *****

* Vita Caroli p. 107. post hæc Rex Iohannes intravit curiam Auenionis ad Papam Benedictum, & cum eo praticauit in tantum, ut ipse coram omnibus Electoribus vocatis insinuaret, qualiter Ludouicus de Bauaria non esset verus Imperator cum ipse staret contra sanctam Romanam Ecclesiam Christianitatis matrem, & quendam fratrem Minorem ad coronandum se in Papam potuisset. Et sic statim Electores ad Electionem procedentes, Carolum Marchionem Moravia, in Regem Romanorum felicibus auspiciis elegerunt.

** Verba sunt Alberti Argent. p. 134. 135. Nic. Burgundus p. 173. Herwartus ad a. 1346. §. 4. Nauclerus vol. II. gen. XLV. p. 1005. Mutius lib. XXIV. p. 241.

*** Albertus Argent. p. 135. illis etiam temporibus Papa Clemens, H. de Virnenberg Archiepiscopum Moguntinensem deposuit, Gerlacum filium Ger. Comitiss de Nassau, nepotes quondam Adolphi Regis, circa vigesimum annum agentem, in archiepiscopum promouendo. Causa autem depositionis fuerat, quod adhaereret & fauebat Principi, propter quod excommunicatus fuerat, & in excommunicatione animo indurato pluribus annis perseuerauerat.

**** Verba sunt Alberti Argentoratensis p. 135. Rebdorff ad a. 1346. procurante Domino Clemente Papa VI, Karolus, filius Regis Bohemia supra nominatus, a quinque Electoribus Regni, videlicet a Domino Balduino, Archiepiscopo Treuerensi, Baldwino, Archiepiscopo Colonienfi; Blatero, ratione Comitum de Nassau (quem tunc idem Papa prouiderat ad Ecclesiam Moguntinensem, deposito prius Hainrico Archiepiscopo, supra nominato) & Ioanne Rege Bohemia, patre ipsius; & a Rudolpho Duce Saxoniz, supra nominato, in odium prædicti Ludwici, in Regem Romanorum est electus, in villa Rentze, Treuerensis Diocesis, mense Iulio, circa festum B. Margarethæ; de cuius potentia & adhesionem multorum Principum, ante electionem prædictam, fuit fama solennis. Mutius lib. XXIV. p. 242. Gestis Balduini lib. III. c. VIII. sequenti anno Domini millesimo tricentesimo quadagesimo sexto Henrico de Virnenburch Moguntinensi Archiepiscopo propter fauoriam Ludwici de Bauaria ab omni pontificali honore a Clemente sexto priuato, & Nicolao de Nassau in Moguntina sedis Præfulem creato, ac ipsum Ludovicum de Bauaria ab eodem Papa propter sua præscripta demerita ab omni dignitate regia sententialiter deposito Principes Electores, videlicet Dominus Baldewinus Treuerensis, V. Falgatus de Iuliascho Colonienfis, Gerlacus de Nassau Moguntinensis, Dux Saxoniz, & Iohannes Rex Bohemia, alii vocandis vocatis, non tamen comparentibus, illius depositionem rati-

fican-

frantes, auditis procerum regni sententiis in Rense diffinientibus quod praelitis sic se habentibus, eos ad electionem Regis fore processuros. Qui unanimiter vota sui in Dominum Karolum Iohannis Regis Bohemia primogenitum direxerunt & invocato Spiritus sancti adiutorio in Romanorum Regem anno praedicto tertio post Kyliani XI die Iulii concorditer elegerunt. Burgundus p. 173. Nauclerus c. l.

***** Cuspinianus Carolo IV. p. 382. Unde & si Clemens hanc electionem approbasset (nam in Ludouici dedecus atque oppressionem, & quod literis ac multarum linguarum peritia ornatus esset, Carolum Caesarem declarauit) principes tamen imperii multi inhabilem constantissime asseruerant. Quod scilicet nulla causa necessaria urgente, & alio Imperatore vivente, ob nullius R. ip. commodum, sed ob priuatam cupiditatem & per simoniam ac largitionem facta esset. Rudolphus enim Saxonia Dux, ob hanc electionem & suffragium suum duo milia marcarum argenti puri ferebatur accepisse munus loco. Coloniensis antistes octo milia marcarum argenti, Moguntinus autem Gerlacus ideo Episcopatum accepit, cum alter Henricus, videlicet de Wirnberg propterea fuerat eiectus per sedem Apostolicam, quod Ludouico adhereret. Licet illi nunquam quoad vixerit cesserit, Gerlaco apud patrem latitante. Præterea improbabant electionem, quod neque in loco debito (hoc est in Francfurto) electus, nec Aquisgrani, ubi decuit, coronatus fuit, iuxta morem & statuta imperii: nec aperte, sed latenter: nec tempore conuenienti, hoc est vacante imperio, sed dolose & vivente Ludouico, nec debito servato processu iuris & aequitatis. Quoniam Palatinus Rheni Electores tum habuit conuocare non Moguntinum. Idem Albertus p. 137. dicebatur autem, quod Francus magnam pecuniam dederit Ioanni Boemo Regi pro stipendio Alemannorum quos adduxerat: quam ille eis non assignans, sed eam sibi retinuit, & Coloniensi Archiepiscopo pro coronatione Caroli filii sui destinavit.

***** Verba sunt Alberti Argentoratensis p. 138. Mutius p. 242. Cuspinianus p. 472. Villani lib. XII. c. LXXVII. Carolus quia præ potentia Bauari qui cum amicis suis in ditione illa magna vi militum armatus erat ad oppugnandum eum, in sacello Aquisgrani coronari non poterat; in ciuitate quadam Bonna nomine prope Coloniam se coronari fecit, sua via amicorumque non obtinens, ut consuetum est per decretum, campum per triduum in armis; & hoc factum fuit die S. Catharinae 25. Nouembris 1346. Pauci domini, Baronesque Germanie illi coronationi interfuerunt, quia maior pars adhaerebat Ludouico Bauaria Bauaro nuncupato.

§. XXVIII.

Inde Ludouicus Spiram conuocauit Principes & Ciuitates Imperiales, ut exploraret voluntatem eorum erga se: spe omnia adhuc meliora inuenit, plerique per Superiorem Germaniam detestabantur electionem Caroli, nihil morabantur Papæ excommunicationes. Nemo audebat in Superioris Germaniæ regionibus publicare Papales processus aduersus Ludouicum. * Ludouicus autem Tirolensem Comitatum occupat, Tridentum cuius Episcopus Carolo fauebat, frustra occupare nitens. ** Carolus vero electus Imperator, Episcoporum potissimum auxiliis suffultus, ideoque der

Pfaffenkayser dictus, per Alsatiam & Sueuiam transiens, ad Bohemiam terram properauit, ubi honorifice est receptus. Postea mense Februario MCCCXLVII. Carolus cum Carolo Rege Vngariæ genero suo, & cum Alberto Australi colloquium habuit in Vienna. His vero Presburgum abeuntibus, Ludouicus colloquium Viennæ habuit secretissimum cum Austriæ Duce. Bohemus vero Tirolensem Comitatum repetit, sed veniente Ludouico cum magno exercitu, Tridentum est reuersus. *** In principio mensis Iulii anni MCCCXLVII. Carolus Bauariam inferiorem fuit ingressus, quam plurimum deuastauit. **** In mense Septembri vero Stephanus Ludouici filius, Caroli fautores in Sueuia persequabatur. *****

* Verba sunt Mutii lib. XXIV. p. 243. Comprobat hæc Albertus Argentinesis p. 138. dicens: *Conuocatis quoque ciuitatibus Spira, ipsas concorditer reperit in sua deuotione seruientes: ita quod ne vna earum, Rheni, Sueuia, vel Franconia, electionem Caroli aut processum Papa curauit, nec quinquam illarum partium, aliquos contra Principem publicare processum audebat. Basilienses tantum, licet ratione Episcopi sui, & progeniei Monachorum inibi praualentium & Caroloni fauentium, ipsum receptare crederentur; videntes tamen aliarum ciuitatum concordiam, se adhaesuros Principi firmius aliis decreuerunt.* H. Rebdorff ad a. 1346. Ludouico descendenti ad Rhenum; omnes ciuitates Rheni, & pro maiori parte Domini temporales (exceptis Electoribus supra nominatis promiserunt ei adhaerere, & in nullo aduersare Regem nouum. Villani lib. XII. c. CV. de Carolo: quem viuo adhuc Ludouico Bauaro ad ignominiam & irrisum Ecclesie Germani Imperatorem presbyterorum *Pfaffenkaiser* nominabant; & paruum ei fiebat obsequium.

** Albertus Argent. p. 138. eodem Iulii mense Ludouicus Princeps cum Ludouico & Stephano filiis suis Comitatum Tirolis ingressus, in Tridento, quod sibi & filio ratione ipsius Comitatus subesse credidit, sicut ante cum Vngaro & Mastino Veronensi habere colloquium nitebatur. Episcopus autem Tridentinus ad preces Regis Bohemia sedis promissus, assumpta sibi gente Mediolanensi, Tridentinos a predicti Ludouici Marchionis deuotione retraxit, & custoditis montibus, ne illi conuenire possent, impeditis.

*** Albertus Argent. p. 139.

**** Albertus Argent. p. 140. Eodem anno Domini MCCCXLVII. in principio mensis Iulii, gens Caroli Bohemi ingrediens Bauariam inferiorem, cum duobus milibus galeatorum, multas ibidem villas combussit; multis Barbarica feritate occisis, & pluribus captiuis, contra quos Princeps pro custodia terra multos ibi designauit armatos.

***** Albertus Argent. p. 141.

§. XXX.

Histurbis agitato Ludouicus, eodem anno 1347. quinto Idus Octobris cum Fürstefeldium exiret ad venationem ferarum, in qua temporibus vitæ suæ delectabatur vitro modum, hilarius & iucundus, quia vxor ipsius filium pepererat, cum insisteret venationi vrsi, & insideret equo suo, subito
apo-

apoplexia percussus circa meridiem eiusdem diei, cecidit ad terram & morte subitanea decessit anno regni sui XXXIII. Imperii vero XIX. Dum autem in excommunicatione fuerit mortuus, ideo male audit permultis. **

* Verba sunt Henrici Rebdorffii ad a. 1347. Cortus. lib. IX. c. XI. Ludovicus praeclatus dum equitaret, venandi causa, subito morbo captus cecidit de equo, & divino iudicio senex, & rebellis Ecclesiae subito expiravit. Albertus Argent. p. 141. eodem anno, Princeps Ludovicus in venatione Vrsi, in sylvis iuxta Monachum, paralyti percussus de equo corruens, expiravit, anno Domini 1347. quinto Idus Octobris, anno Regni sui 33. finito, minus octo diebus, Imperii vero 19. Naclerus fol. II. Gen. XLV. p. 1008 Nic. Burgundus p. 179. 180. Singulare quid refert Mutus lib. XXV. incunte. Anno post Christum natum 1347, mense Octobri, erat Ludovicus in oppido Monachio, inculpata prorsus & sene valetudine illuc ad Ludovicum salutandi gratia divertit vidua Anna, ducissa Austria, iter faciens ex Suenis in Austriam, illic exhibuit spectaculum mulieri, mox a spectaculo, conuiuio lautissimo eam accepit & liberalius Princeps bibit, etiam semel atque iterum ex eodem cum ducissa poculo, surgens autem ab illo conuiuio sensit intemperiem in toto corpore. Causam autem cum ignoraret morbi, venatum se exercendi corpus gratia, grauitatem corporis exercendo discedere cupiens, sed morbi vi aucta de equo decidit in terram & repente morte abreptus est. Suspicio fuit veneno necatum, quod tamen, quo sciam, nemo asseruit. Adseruit tamen Andr. Presbyter p. 36. dicens: Anno Domini MCCCXLVII. in die S. Gereonis Ludovicus Imperator obiit, sepultus in Ecclesia S. Mariae qua est in Monaco. Dicitur quod dum ipse Ludovicus Imperator esset in venatione, quadam Ducissa Austria soror Domina in Athesi (qua vulgo propter deformitatem Maultasch vocabatur, & etiam quod se contemni videbat, id fieri procurauit,) sibi potum in flascone porrexit, illa prior bibit. Quod videns Imperator, & ignorans quod calliditate quadam geminus potus in eodem flascone sibi offeretur, confidenter bibens, lethale virus suscepit: & mox corruens de equo, in gremio cuiusdam rustici in sylua prope Fürstensfeld est defunctus. Ipsa vero Ducissa ab Imperatore, statim se bibit, praemonita, fugiens euasit. Nic. Burgundus lib. III. exeunte. Locum vero plenius definit Auentinus lib. VII. c. XIX. §. 26. eodem anno dum Imperator Ludovicus, quod senectus ipsa, quemadmodum vulgo dici solet, morbus sit, valetudini suasu medicorum, venatibus indulgendo, consulit, ac inter Monachium, & Augustam Rhaetiae proxime Fürstensfeldium & vicum Puech, ubi D. Edigna (quam accolae furcis praeficiunt) humata colitur, & ouilia sunt in prato, venationi operam dat, & quod Augusta puerum enixa foret, letatur, quinto idus Octobris circiter meridiem, de equo lapsus, repentino, atque inopinato sine (apoplexiam vocant) natura concedit: vixit annos tres & sexaginta, imperauit tres atque triginta minus diebus sex. Locus ubi mortuus est, Caesaris pratum inde vocatur. Corpus a monachis Fürstensfeldium translatus, & cum parentibus conderetur. Tertio deinde die Monachium a cinibus deportatur, ubi in templo Deiparae Virginis eius Mausoleum marmoreum magnifice regio apparatu extructum, cum dignitatis insignibus monstratur.

** Audiamus de eo H. Rebdorffium ad a. 1347. dum dicit: & sic notabiliter diuina plaga interiit sine causa, quia aliquot annis ante obitum officiis & iudiciis suis praeponit tyrannos & excoiatores pauperum, minimam iustitiam facientes. In expeditionibus suis permisit terram & pauperes excoiari; in hospitibus, Ecclesiis, monasteriis, secularibus & religiosiis prelatis, ipse & filii sui grauisimi fuerunt. Clerum secularem odio cordis habuit, immo expresse pluries dixit: quod si thesaurizaret thesaurum de luto, collegia secularia non fundaret:

&

Et sic non absolutus a sententiis excommunicationis Ecclesie, quas Johannes Papa contra ipsam fulminavit, miserrime expirat, Et in parochia B. Virginis in Monaco est sepultus. Verum, contra has, aliasque Bzouii iniurias Io. Georgius Herwartus ab Hohenburg Ludouicum Bavatorum singulari scripto defendit. Licet postea Laurentius Tribunus qui omnem sibi Romæ adferebat potestatem, ipsius fautores per Babenbergensem Episcopum absolui fecerit, prout tradit Albertus Argentinensis p. 42.

§. XXXI.

Inter Civilia gesta est reputandum, quod deficiente Imperii dominio, vrbibus Palatinis partim in Ducum potestatem redactis, primus veterum Impp. qui per Germaniam migrantes in diuersis hinc inde Imperii vrbibus sedem figebant, iisdemque ex Imperii terris immediatis expensæ ministrabantur, * morem mutans, in propriis terris resedit, ex iisdemque expensas petebat, paucis ex terris Imperii ipsi ministratis. **

* Adlzreiter p. II. lib. VII. n. I. XXXV. secutus exemplum Ludouici IV. Bauari, in Hungaria plerumque regiam habuit, cum Casares, praesertim Saxonici, Suenici sanguinis, ante Ludouici tempora, nullam sedem fixam haberent, sed domesticis possessionibus heredum fidei commendatis pro re nata in vrbibus Imperii Et Episcoporum domiciliis, per vices Et velut in orbem, Imperii negotiis darent operam, vestigalibus Et Casareo fisco, cum Principibus, qui officii causa frequentes aderant, visitantes. Vid. Synt. Iur. Publici diff. IX. §. I.

** H. Rebdorff ad a. 1344. Hic etiam (Ludouicus) toto tempore regni sui, eo excepto, quo fuit in Italia (Et supra) circa sua propria ministrabat expensas, ciuitates vero Et terra Imperii in paucis ei providebant expensis Et pro maiori parte temporis regni sui, maxime ab eo tempore, quo exiit Italia, in terra sua morem traxit, quod a paucis suis antecessoribus est actum. Auentinus lib. VII. c. XIX. n. 30. primus Imperatorum priuatis opibus peculio atque are proprio, ac censu suo Rempublicam administravit. Lehmann Chron. Spir. lib. VII. c. LXXVI. Kayser Ludwlg der Vierdee, wird vor den Anfanger des Brauchs gehalten, das er in Bayern seinen Erblanden den Kayserlichen Hof angeffellert. Demselben sind in solcher Anstellung gefolget, Kayser Carolus der IV. VVenzeslaus, Rupertus, Sigismundus, und andere deren Nachfahren am Römischen Reich. Synt. Iur. Publici diff. IX. §. VI.

§. XXXII.

Anno 1339. Rainoldum qui Eduardi III. sororem Eleonoram habebat in matrimonio, ob confederationem cum dicto Eduardo in Comitibus Francofurtensis ex Comite Ducem Gelria facit, hoc insuper indulto, vt in publicis Imperii placitis, id re & loco exigente, vestitu ac paludamento Imperatorio Casarem induat, eiusque successoribus cum Aquisgrani, Mediolani ac Romæ coronabuntur, diadema Casareum capiti imponat, ac vicissim depositum manibus leuatum iisdem præferat, in modum aliorum Imperii Principum quatuor præfectis hæreditariis vteretur & iure monetæ gauderet.

ret.* Anno 1340. Generalem pacem in Sueuia sancit. Nouam inde a. 1345. Principum iuramentis firmatam constituit.** Anno 1341. sententiam diuortii promulgat inter Iohannem filium Regis Bohemiæ, ob ipsius impotentiam, & Margaretham dictam Maultaschiam Carinthiæ Ducissam, quam filio suo Ludouico, Brandenburgensi Marchioni nuptum collocat, *** eidemque Tirolensem Comitatum Ioanni abreptum, concedit. Eadem diuortii sententia postmodum a Papa & Episcopis fuit adprobata. **** Anno 1346. audita Wilhelmi Comitis Hollandiæ morte, pro tribunali, in ornamentis Imperialibus sedens, exquisiuit a plerisque Romani regni Principibus quid de Comitatus Hollandiæ successionem æquum videretur? decretum vero fuit vacare eum Imperio, quia Wilhelmus Comes absque liberis decessisset, Principatum igitur Cæsar Margarethæ Imperatrici coniugi suæ, donauit, quæ vera soror Germana fuit Wilhelmi Comitis. Qua de causa Imperatrix adparatu pulcherrimo in Hollandiam descendit, anno salutis 1346, vbi benigne cum omni honore & solennitate, ab omnibus recepta, homagium a vasallis accepit. *****

* Hoc plenius refert Pontanus Hist. Ger. lib. VII. p. 228. Extat diploma apud Leibnitium Cod. dipl. p. I. n. LXXVIII. Trithemius Chr. Hirsau. ad a. 1339. Vid. etiam Mulleri Reichs-Tags Theatrum p. V. c. XXXV.

** Datt. lib. I. Rer. Germ. c. V. §. 35. de eadem agit. Pacis eiusdem etiam mentio fit in litteris Ludouici Imp. sub dato *Nürnberg am montage nach der Osterwochin anno 1344.* quas ex Regeſtis Palatinis publicauit Schilter Comment. ad Ius Alemann. cap. CXX. §. II. Forſan iſta anno 1345. fuit confirmata, vt de ea intelligi debeat H. Rebdorffius dum ad a. 1345. dicit: *Regni ſui XXVIII. idem Ludouicus generalem pacem in Alemannia fecit, in Sueuia, Bauaria, Franconia, & circa Rhenum, qualis antea longo tempore citra non eſt audita: quam iuramentis ſuis firmauerunt Principes, Domini & Ciuitates, & iudices ſpeciales huius pacis ſunt dati* Inde addit: *anno regni ſui XXX. propter prædictam pacem orta diſcordia inter Dominos & nobiles ex vna parte, & ciuitates de altera, maxime in Franconia, quia tractatus pacis prius habitos ciuitates voluerunt immutare de voluntate Ludouici, & facere firmiores: ſed Principes & nobiles contradicunt. Vnde ſterque ſe parat, ad arma, ſed Ludouicus intercipit, & partes concordat.*

*** Albertus Argent. p. 129. cumque Iohannes Comes Tyrolis, filius Bohemi impotens, uxorem ſuam ſemiſatnam plurimum moleſtaret, inter alia eius mordendo mammillas illa cum Baronibus ſuis habitis occultis tractatibus, eiecto Bohemo de comitatu, prædictum Ludouicum Marchionem de ſallo in maritum recepit. Sicque Ludouicus Princeps filium Iohannis Regis Bohemiæ uxore & Dominio ſpoliauit, inconfuetum & horribile facinus attortando. Filium namque ad hoc maleficii genus induxit inuitum, quod videbat uxorem ſui conſanguinei in tertio gradu, non ſeparatam ab illo iudice Eccleſiæ, ipſamque ſuam conſanguineam non uxorem, ſed macham traduxit. Geſta Balduini lib. III. c. VIII. alio quadrageſimo tertio anno Ludouicus de Bauaria Imperator illuſtris Principis Domini Iohannis Regis Bohemiæ filio de terra Carintia, quam prius ſibi donauerat, eiecto, uxorem eiusdem raptam & ſuo filio traditam absque Eccleſiæ iudicio, non deſponſatam, imo adulteratam, terram fraudulenter obtinuit Carinthiorum. H. Rebdorff ad

a. 1341 oritur discordia inter secundum filium prædicti regis Bohemie, Iohannem nomine, Ducem Carinthie ex una parte, & uxorem suam, filiam quondam Ducis Carinthie ac nobiles eiusdem, ex altera. Unde ipsa accusat eum, quod sit frigidus, impotens ad Carnalem copulam, & asserit se virginem, licet cohabitauerit ei per decem annos vel circa. Propter quod Ludovicus Marchio Brandenburgensis filius Ludwici Imp. ipso volente, non facto diuortio per Ecclesiam dictam filiam Ducis Carinthie attinentem sibi in tertio gradu consanguinitatis duxit in uxorem: & nobiles terræ, expulso totaliter filio regis Bohemie tradunt sibi terram.

**** Iudicio tamen Ecclesie factum fuisse hoc diuortium, docet nos Herwartus ab Hohenburg ad a. 1340. n. 27. ex archiuo Bavarico adducens autographum Pauli, Episcopi Frisingensis & Petri Abbatis Sancti Lamberti Salisburgensis, in quo referuntur litteræ Innocentii VI. Papæ, quæ non longe post principium hæc habent: Ludovicus primogenitus (Ludouici Imperatoris) olim cum nobili muliere Ducissa Karinthia, quamvis simul essent in tertio consanguinitatis gradu ex utroque latere coniuncti, & iustitia etiam publica honestatis inter ipsos ex eo exorta fuisset, quod antea eadem Margarita per dilectum filium nobilem virum, Iohannem Marchionem Moravia, ipsi Ludovico in quarto consanguinitatis gradu attinentem per verba de presenti fuerat desponsata, licet ab eodem Iohanne fuisset postmodum iudicio Ecclesie separata, de facto matrimonium scienter ac temerarie contraxit, & in eo per quindecim annos vel circiter contra ius ac processus & sententias per felices recordationis Benedictum XII. & Clementem VI. Romanos Pontifices, prædecessores nostros seu alios eorundem prædecessorum, siue antequam ipsorum auctoritate & mandato, super hoc contra ipsos, Ludovicum primogenitum & Margaritam specialiter habitos & prolatos promansit. Idem comprobatur Adlzreiter p. II. lib. IV. n. X. Auentinus vero lib. VII. c. XIX. n. 1. Leopoldum de Schaumberg, Episcopum Fruxinensem dissidium hoc fecisse pronuntiat. Extat ista sententia etiam apud Herwartum ad a. 1340. n. 24. Leibnitium p. I. Cod. Iur. G. n. LXXXII. Vid. etiam de hoc diuortio Cortus. lib. VIII. c. VII. & lib. IX. c. XV. Gundeling de Succ. Tirol. apud Lambecium Bibl. Cæs. lib. II. c. VI. p. 520. Burgundus p. 166. Hoc etiam diuortium atque iteratum matrimonium ab Episcopo Curiensi fuit adprobatum. Sic enim H. Rebdorffius ad a. 1349. eodem anno 1349. mense Iulio, Episcopus Curiensis, in cuius diocesi est castrum Tyrolis, promulgat solennem sententiam diuortii inter Iohannem fratrem Karoli, & filiam quondam Ducis Karinthie, cui prænominatus Ludovicus Marchio Brandenburgensis, & uxori suæ cohabitauerat per septem annos & ultra, & duos pueros suscepit ex ipsa. In qua sententia Episcopus asserit præfatum Iohannem frigidum & impotentem ad copulam carnalem, & ideo non fuisse matrimonium inter eos. Addit Gerb. a Roo lib. III. Clementem Pontificem ab Ludovico iunioris exoratum Patriarcha Aquilegensis & Curiensi præfati negotium dedisse, ut matrimonium illud irritum facerent. Ad stipulatur Alb. Argent. p. 151. Auentinus lib. VII. c. XX. n. 13. dicit post triduanum dissidium inter Ludovicum & Margaretham, quarto die nuptias solenni adparatu fuisse celebratas quasi nunquam cohabitassent.

**** Verba sunt Magni Chronici Belgici p. 303. H. Rebdorff ad a. 1347. hic autem Wilhelmus nepos prioris fuit, de quo sub Friderico frater germanus Margaretha uxoris Ludwici Imp. & absque liberis decessit. In cuius locum successit prædicta soror tanquam proximior, & senior inter sorores, videlicet Reginam Angliæ, & Comitissam vel Marchionissam Iuliacensem, iuniores quam ea: nullum vero fratrem, propter quod ex consuetudine patriæ terram Holandiam & terras alias sicut frater obtinuit. Albertus Argent. p. 135. Auentinus lib. VII. c. XLX. n. 12. Io. a Leidis rer. Belg. lib. XXIX. c. I. Burgundus p. 177.

§. XXXIII.

Tres ipsi uxores tribuuntur. Prima Comitissæ cuiusdam valde diuitis

vitae filia, quæ sterilis decessit. * Altera Beatrix, Henrici, Ducis Glogouiae filia, ** qua a. 1313. defuncta, duxit anno insequenti Margaretham, Wilhelmi III. Hollandiae Comititis filiam. *** Hæc post patris mortem tanquam primogenita Batauiæ Comitatum adteſtauerat, ideoque cum Wilhelmo filio bellum gessit, sed a. 1381. fuit extincta. † Ex Beatrice filios reliquit Ludouicum Seniore, quem mortuo Waldemaro a. 1319. Marchionem Brandenburgicum fecit, **** & Stephanum Fibulatum gentis satorem. Inter Filias ipsi tribuuntur Beatrix Caroli Hungarici Regis vxor, Anna ***** & Mechtildis, Friderico Severo, Misnia Marchioni nupta. ***** Ex Margaretha Bataua sustulit Guilielmum Comitem Hollandiæ & Selandiæ, Albertum, huius in prouinciis Belgicis heredem, Ludouicum Romanum dictum, eo quod Romæ a. 1328. natus ***** fratris in Electoratu Brandenburgico successorem & Ottonem, qui Carolo IV. eundem Electoratum vendidit. ***** Hi vero a. 1349. Dominica infra natiuitatem S. Mariæ in Landsberg terras ita inter se diuiserunt, vt Ludouicus Marchio Brandenburgicus natus senior, Ludouicus Romanus & Otto Iunior Superiorem Bauariam cum Comitatu Palatino Rheni & Comitatu de Graispach obtinerent; reliqui tres fratres, Stephanus, Albertus & Iohannes Bauariam inferiorem haberent. † Filia erant Elisabetha, priori matrimonio Ioanni ultimo Duci Bauariæ inferioris, inde Ulrico Würtembergico Comiti nupta. Agnes monialis, †† Anna, Güntheri Schwartzburgici vxor.

* Naclerus vol. II. gen. XLIV. p. 992. *iste Ludouicus prodigus ante imperium fuit, & quidam scribunt, & bona sua dilapidauit. Ideo duxit filiam cuiusdam comitis propter dotem magnam cum qua non habuit liberos. Mutius lib. XXIV. p. 222. Licet hanc reliqui Scriptores Bauarici ignorent.*

** Pergit Naclerus c. l. *ea mortua duxit filiam ducis Poloniæ, ex qua procreauit Ludouicum & Stephanum. Idem dicit Mutius c. l. Nic. Burgundus lib. I. p. 41. inter hac fortuna tela, ne quid deesset ad malorum summam, Beatrix Ludouici vxor morbo extincta est. Quatuor ei supererant liberi, Ludouicus postea Brandenburgensis dictus, Stephanus, Mechtildis, & Agnes. Genus e Polonia regum dignis quoque virtutibus implenerat, moribus sanctissima, quibus totam familiam sic instruxerat, vt templum potius quam Regia videretur. Sed non Poloniæ Ducis verum Henrici III. dicti fidelis, Ducis Glogouiensis erat filia, de qua Lucas in Slesischen Fürstensaal p. 1045. Ex regia igitur Poloniæ gente erat nata, prout latius demonstrauit Dan. Zepken in Gynæceo Silesiaco p. 16.*

*** H. Rebdorff ad a. 1347. M. Chr. Belg. p. 303. Naclerus c. l. Mutius c. l. Burgundus lib. II. p. 87. *Cæsar interim Coloniæ Agrippinæ solemnibus intentus erat, quibus ipse Margaretham Hollandiam, & Otto dux inferioris Bauariæ Richardum Iuliacensis Principis filiam sibi adiungebant matrimonio. Celebratæ nuptiarum quatuor Electores auxerant; Brandenburgensis & cum Moguntino Treuirensis; Coloniensis quoque cum Cæsare nuper in gratiam reuersus. Male igitur Alb. Arg. p. 145. Ludouici relictam Beatricem vocat dicens: Mortuo autem, vt supra Ludouico Principe, Beatrix de Holandia relictæ eius cum priuignis suis amicabiliter concordans, ipsos in agendis suis plurimum confortauit.*

† Alb. Arg. p. 157. Romanus autem frater eius, venit ad matrem in Hollandiam, assistens matri contra fratrem suum V Vilhelmum, quem terra illa pro Domino ad mandatum matris recepit, quam mater aspirans ad cuiusdam imparis matrimonium, ut dicitur, nititur retinere: at illi V Vilhelmo assistunt & inter ipsos discrimina oriuntur. Scripsit autem mater filio si cum obtinuerit, ipsum in quatuor partes divideret: ipse contra eam obtinuerit, ut matrem tractaturum benigne, scribente, inito conflictu in lacu, ex parte matris perierunt CC viriles & ultra, multique Anglorum. H. Rebdorff ad a. 1351. Domina Margaretha prima obiit anno LVI. mense Iunii relicta domini Ludwici existens in Holandia, & volens terram habere ratione primogenitura (ut supra sub Ludwico dictum est) quod nolens Patignikus (leg. sine dubio pari Guilielmus) filius eius, & domini terra, incepit guerram cum filio. Filius nititur eam expellere de terra, & magnum bellum insimul habuerunt. Adlzreiter p. II. lib. IV. exeunte.

**** Alb. Argent. p. 121. eisdem temporibus, anno M. CCC. XIX. mense Iulio, obiit V Voldemarus Marchio Brandenburgensis absque liberis, Marchionatus dispositione ad Imperium devoluta, fuitque cum magna lamentatione manifeste sepultus, quem postea ad 28. annos vivere dixerunt. De quo Marchionatu Ludouicus Princeps postea Ludouico, filio suo primogenito providit.

***** de his loqui videtur H. Rebdorff dum ad a. 1350. de Ludouico Romano Ludouici Bauari filio ex Margaretha scribit: hic eodem tempore duas sorores suas ex parte Ludouici patris nupsit, unam fratri Regi Vngaria supra nominati. Aliam filio domini Mastini de Scala domini Veronensis, qui sibi intuitu Marchionatus Brandenburgensis magnam pecuniam mutauit. De vltima etiam apud Cortusium lib. X. c. IV. mense vero Nouembris Canis Maior duxis uxorem filiam Ludouici Ducis Bauaria, qui se dicebat Romanorum Rex & obijt contumax, & rebellis Ecclesia.

***** de hac Cont. Lamberti ad a. 1338. Marchio Fridericus iunior celebravit nuptias solennes in Norenberg cum filia Regis Romanorum Mechtilda.

***** Andr. Presb. p. 36. H. Rebdorff ad a. 1349.

***** Filios in vniuersum nominat Andreas Presbyter p. 36. defuncto Ludouico Imperatore, filii sui faciunt diuisionem terrarum anno Dom. MCCCXLIX Dominica infra natiuitatem S. Mariae in Landenberg, hoc modo: Ludouicum Marchio Brandenburgensis natu senior, Ludouicum dictum Romanum, (eo quod Roma sit natus) & Dux Otto iunior possederunt superiorem Bauariam cum omnibus adiacentibus: Dux vero Stephanus, V Vilhelmus, & Albertus possederunt inferiorem Bauariam, Hannoniam, Hollandiam, Selandiam, & Frisiam, cum suis adiacentibus. Nauclerus vol. II. Gen. XLIV. p. 992. ex comitissa Flandria genuit Guilielmum, Albertum, Ludouicum Romanum & Ottonem. Abbas vero de Spanheim scribit quod Ludouicus uxorem habuerit Margaritam filiam Guilielmi Hollandiae comitis, quae peperit ei sex filios, Ludouicum postea Marchionem Brandenburgens. Stephanum ducem Bauaria, postea in Landeburg Albertum, postea in Straubingen Guilielmum, postea ducem Hollandiae, Ludouicum dictum Romanum, & Ottonem, & forte hoc verius. Trichemius ad a. 1214. Ludouicus antea Rex quotidie magis magisque conualuit, & feliciter pluries contra Fridericum triumphauit. Uxorem habuit Margaretham V Vilhelmi Comitis de Hennegau Hollandiaeque filiam, de qua genuit sex filios. Ludouicum videlicet Ducem Bauaria: Stephanum quoque Bauaria Ducem in Landeshutta commorantem: Albertum Ducem in Straubingen: V Vilhelmum Ducem Hollandiae, Selandiae, Frisiae, & in Breda. Hennegauque Comitem: Ludouicum Romanum, quia Roma natus; post Volmarum Marchionem in Brandenburg & Ottonem.

† H. Rebdorff ad a. 1349. Andr. Presbyter p. 36.

†† Burgundus lib. III p. 163.

DISSERTATIO VIGESIMA SEPTIMA
DE
CAROLO IV. ET GVNTHERO
SCHWARTZBURGICO.

RESPONDENTE
WILHELMO GOTTLOBIO A ZIEGLER
EQVITE THVRINGO.

§ I. Caroli parentes & natiuitas. § II. Caroli mores. Vitricus Imperii fuit. § III. Gesta antequam fieret Imp. § IV. Post electionem Bauariam intrat. Noribergensis tumultus. Franci & Sueui ipsum recipiunt. § V. Eduardo, Anglorum Regi & Friderico Misnensi Imperium deferunt. § VI. Carolus VVormatiae a Ianione detinetur, Rotenburgi in ludis equestribus succumbit, ciuitates Sueuiae in fidem recipit, Ludouici Brandenburgici insidias vix euadit. § VII. Güntherus Schwartzburgicus eligitur Imp. quis fuerit. § VIII. Carolo accedunt Misniae Marchio, Thuringia Landgrauus & Comites, El. Treuitrensis. § IX. Carolus & Güntherus exercitum congregant. Iste Spiram Principes conuocat, Rudolphi Palatini filiam ducit. § X. Güntherus a Medico venenum accipit. § XI. Carolus Moguntiae recipitur: Güntherus Altauilla se tenet. § XII. Carolus Ludouico Brandenburgensi Comitatum Tirolis concedit, qui ipsum cum Günthero componit. § XIII. Mors Güntheri & sepultura. § XIV. Carolus in Comitibus Francofurtensibus noua telonia concedit, quae iterum abrogantur. § XV. Caroli Aquisgrani vxor coronatur, controuersia de sceptro praefendo, inter Marchionem Brandenburgensem & Iuliacensem componitur. § XVI. Turba in Marchia Brandenburgensi. Pseudo-VValdemarus. Ludouicus Brandenburgensis Carolo insignia Imperii tradit. § XVII. Comitibus Spirensibus, Noua-Curia, castrum Bauariae destruitur. Gerlacus Moguntinis imponitur Archiepiscopus, B. VVurtembergicum, Pax Sueuiae generalis, B. Tigurinum. § XVIII. A. 1354. Italiam ingreditur, Vice Comites Mediolanenses confirmat & Mediolani confirmatur. § XIX. Pisani & Senenses se Carolo subiiciunt, idemque Roma coronatur. Tumultus & conspiratio Pisanorum. § XX. Publicatio A.B. in Comitibus Noribergensibus & Metensibus. § XXI. B. Brabantium. Papa subsidia a Clero Germanico petit. Liouiae Rex Imp. eludit. B. VVurtembergicum. § XXII. VVeneclaus nascitur. Curia festina Noriberga. § XXIII. Controuersia de successione & tutela Brandenburgica. Marchia Brabanturgensis Carolo venditur. § XXIV. Status regni Arelatensis, & constitutio Caroli Delphini in Vicarium. § XXV. Bellum contra Vice Comites Mediolanenses. § XXVI. Fœdera inter Germaniae Ciuitates & Principes. § XXVII. Controuersia de successione in Ducatum Lüneburgensem. § XXVIII. Papa Carolum ad expeditionem cruciatam commouere frustra conatur. § XXIX. VVeneclaus in Regem Romanorum Francofurti eligitur. § XXX. In iisdem Comitibus controuersia de successione in Electoratuum Saxoniae fuit decisa. § XXXI. Ciuitates Imperii sibi de fœdere prospiciunt, ne ab Imperio alienentur. § XXXII. Concessa a Carolo dignitates illustres. § XXXIII. Leges & Constitutiones Caroli IV. § XXXIV. Sedes & consilia de augendo patrimonio. § XXXV. Mors Caroli IV. § XXXVI. Familia Caroli IV. § XXXVII. Inuentio pulueris pyriti & bombardarum.

S. I.



Carolus IV. qui Ludouico Bauaro successit, nepos erat Henrici VII. Imp. filius Iohannis, Bohemix Regis, * qui, dum in Galliam abiret, ut Philippo VI. Gallorum Regi contra Eduardum III. Regem Anglorum auxilia ferret, in Cressiacensi proelio a. 1346. occubuit. ** Mater erat Elisabetha, Wenceslai Senioris, Bohemix Regis filia. *** His parentibus ipse XIV. Maii anno 1316. fuit natus. **** Nomen huic Carolo in baptismo Wenceslaus fuit, quod in confirmatione a Carolo, Francorum Rege mutatum est, apud quem pueritiæ rudimenta peregit. *****

* Cortus. nouit. Padux lib. IX. c. XI. contra Ludouicum Ducem Bauaria senem, & rebellem Ecclesia qui per XXX. annos se appellabat Imperatorem, mandata Summi Pontificis contemnendo, Carolus de Lucemborgh, filius Iohannis Regis Boemix, filius quondam Imperatoris Henrici eligitur Imperator. Alb. Arg. p. 125. Ipse Carolus in vita sua p. 88. Genealogiam suam hoc modo exponit: cupio igitur vos non latere, quod Henricus VII. Rom. Imperator, genuit patrem meum nomine Ioannem ex Margaretha, Ducis Brabantia filia, qui duxit uxorem nomine Elizabeth, filiam Wenceslai II. Bohemia regis, & obtinuit regnum Bohemia cum ea, quia masculinus sexus in progenie regali Bohemorum defecerat: & expulit Henricum, Carinthia Ducem, qui habebat in uxorem sororem uxoris sue dista, qua mortua est in posterum sine prole. Qui regnum Bohemia causa eiusdem sororis ante eum obtinebat, prout clarius in Chronicis Bohemorum continetur. Genuitque idem Iohannes, rex Bohemia, cum Elizabeth regina me primogenitum suum nomine Wenceslaum anno Domini M. CCC. XVI. pridie Idus Maii hora prima in Praga. Alb. Arg. p. 141. egressus est itaque de Bohemia, cum magno equitatu, in Bauariam animo inuadendi terram Ludouici Principis, Carolus Rex Bohemia electus in Regem Romanorum, filius quondam Iohannis Regis Bohemia, nepos quondam Henrici de Lützelburg Romanorum Imperatoris: item pronepos ex filia & nepte Rudolphi de Habsburg, Romanorum Regis; item nepos ex filia quondam Wenceslai Bohemorum Regis, proneposque Iohannis Ducis Brabantia sororius Philippi Regis Francia: cuiusque Philippi primogenitus Ioannes, Dux Normandia ipsius Caroli est sororius: ipse Carolus socer Caroli Regis Hungaria, socerque Rudolphi Ducis Austria. Genealogiam eius etiam nescit Cuspinianus p. 381.

** Alb. Argent. p. 136. congregientibus autem primis ad conflictum, circa meridiem, sabbato post Bartholomæi Apostoli, anno Domini M. CCC. XLVI. diuque certantibus, sagittariisque Franci terga vertentibus, ac cum populo fugientibus: tota Franci acies fugam dedit, eo reclamante, diuque cum paucis manente. Diu autem incertamine remanserunt Alemanni, ita quod multa milia hominum sunt occisa. Ceciderunt inter alios Ioannes Rex Bohemia, qui cæcus fuerat & se ad conflictum per Henricum Monachi de Basilea, & H. de Clingenbergh milites fecit adduci.

*** Fugger lib. IV. c. XII. p. 495.

**** Hoc ipse de se testatur in vita sua p. 89. loco iamdum adlegato. Lehmann lib. VII. c. XXXIV. Carolus der IV. dieses Namens Römischer Kayser, Königs Iohannis zu Böhmen, und Graf zu Lützelburg, Sohn, ist zu Prag geboren an. 1316. den 14. Maii und bey der Tauff Wenceslaus genant. Sequitur Fugger lib. IV. c. XII. p. 498. Pater hoc etiam ex Aenea Sylvio dum cap. XXXIII. Carolum unum & triginta annos natum dicat, cum pater proelio Cressiacensi moreretur.

***** Act.

**** Aen. Sylvius c. l. nomen huic Carolo in baptismo Venceslaus fuit, quod in confirmatione a Carolo, Francorum Rege mutatum est, apud quem pueritia rudimenta peregit. Dubravius lib. XX. p. 525. Inter lata quoque acceptum, quod Regina filium Regi, quem nominari Venceslaum voluit, (postea Carolus est vocatus) enixa fuerit. Dubium quidem ex eo suboriri videtur, quod ipse Carolus in Constitutione über den Gottesdienst der Kirchen und Chorherren zu Carlstein apud Goldastum Reichs-Satzungen p. II. p. 66. dicat: also haben wir unsern neuen Schluß Carlstein so wir von neuem und ausm grunde erhoben, und deme den nahmen von unserm Tauffnahmen gegeben. Verum, dum Caroli nomen in confirmatione fuerit impositum, atque hæc semper apud Pontificios pro sancta habita, ideo nomen in ipsa impositum instar nominis baptismalis habendum.

6. II.

Princeps eruditus erat, sapiens, astutus, eloquens, multarum linguarum, Bohemicæ quæ ipsi naturalis erat, Germanicæ, Latinæ, Gallicæ, Lombardicæ peritus. * Vir alias magnorum operum dicitur, qui regnum Bohemiæ tum Religionis cultu, tum Legum ac bonorum morum disciplina illustravit. ** Hoc tamen gloriam ipsius obfuscauit, quod Bohemici regni gloriam magis, quam Romani Imperii quæsiuit, exinde etiam Vitricus Imperii dicitur. ***

* Ipse Carolus in vita sua p. 94. Et sic cum venissemus in Bohemiam, non inuenimus nec patrem, nec fratrem, nec sororem, nec aliquem notum. Idioma quoque Bohemicum ex toto oblivioni tradideramus, quod post reddidimus, ita ut loqueremur et intelligeremus ut alter Bohemus. Ex divina autem gratia non solum Bohemicum, sed Gallicum, Lombardicum, Teutonicum et Latinum ita loqui, scribere ac legere sciimus, ut una lingua istarum, sicut altera ad scribendum, legendum, loquendum et intelligendum nobis erat apta. Iohannes Archiepiscopus Pragensis in oratione fnebri apud Freherum p. 110. Unde ipse intellexi fere omnia idiomata totius Christianitatis. Optime istas linguas scivit, videlicet Bohemicam, quæ est naturalis, Teutonicam, Latinam, Francigenam, Lombardicam, Tuscanicam et quamplures particulares linguas, et ab his descendentes perfecte scivit ac intellexit.

** Verba sunt Aeneæ Sylvi Hist. Bohem. c. XXXIII. Laudatus alias a Benevenuto de Rambaldi in libro Augustali, ab Aventino lib. VII. c. XXI. §. 17. Dubravio lib. XXI. p. 561. et lib. XXII. ineunte: omnes facile ante se in Bohemia Reges Carolus præcescit, non solum dignitate, quam novam in regnum cum Casareis insignibus primus ipse inuexit, sed etiam gratia et favore apud cunctas viciniores nationes propter eximias suas ac vere Regias virtutes. Atque ut a pietate incipiamus, quæ a prima statim pueritia ita imbutus est, ut perpetuo illam deinceps tempore custodierit tanto studio, ut primus Cesarum nonnulla Evangelia etiam scripto interpretatus sit. Quod iustitiæ fuerit observantissimus, demonstrat Lehmann lib. VII. c. XXXVI.

*** Aen. Sylvius c. XXXIII. clarus profecto Imperator, nisi Bohemi Regni gloriam magis, quam Romani Imperii quæsiisset. Idem dicit Cuspinianus p. 388. et Lehmannus lib. VII. c. XL. Quare etiam Iac. Spigelius notis ad Güntheri Ligurinum lib. V. ineunte, de Carolo IV. dicens: quo pestilentior pestis nunquam alias contigit Germania, ut sæpius dicere solebat heros ille maximus, multisque incomparabilis nominibus Caf. Maximilianus: quo cum Germanici Imperii cura tranquillitasque concidisse hactenus visa est. Eundem etiam ideo reprehendit Krantzius lib. X. c. III. & c. IV. addens: aliquantisper melius altum esset cum Imperio, si neque pater neque

neque filius in eo fuissent. Nam pater largitionibus, & filium extolleret, filius ignavis dissimulationibus, Imperium attrinere, in que eam tenuitatem qua nunc cernitur, adduxere. Augustos se amant interpretari, quasi augendo instantes Imperio sed longe ab hac interpretatione patris largitio, & filii ignavia dissimulatio. Theod. a Niem Nem. Vn. Tract. VI. p. 488. Et puto, quod hi, pater & filius (Carolus & Wenceslaus) & uterque ipsorum totum residuum Imperii libenter vendidissent, si reperissent emtorem.

§. III.

Septimo ætatis anno 1323. a patre in Galliam missus, ubi rex Francorum ipsum per Pontificem fecit confirmari, imposito ipsi Caroli nomine, atque iussu Regis a Capellano litteris fuit eruditus. * Mortuo Carolo Pulcro, Gallorum Rege, ad Iohannem patrem in Comitatum Lützenburgensem venit. ** Dum vero hic a. 1330. in Italiam pergeret, filium ad se euocabat, ipsumque in Italia constituit Vicarium, ubi venenum ipsi insidiis Azonis Vice Comitis Mediolanensis præparatum vix euasit. *** Dum vero pater ipsius in Italia præualere nequiret, in Bohemiam cum ipso fuit reuersus, **** ibidemque ut Regis vicem gereret relictus, atque Marchionis Moravia nomen fuit adeptus, dum arcem Pragensensem restaurauit, multa bona a regni Baronibus occupata recuperauit, atque regnum fere desolatum in meliorem statum redegit. ***** Inde a. 1337. contra Busconem Münsterbergensem Ducem fuit missus, vasallagium patri denegantem, ad quod ipsum adegit. ***** Post hæc bellum gessit cum Goritæ Comite qui Austriæ Ducum erat adiutor. ***** Inde cum patre in Lithuanos expeditionem suscipit, dum vero ob hyemis mollitiem glacies non esset, ut reuerterentur fuerunt coacti. † Inde in Italiam veniens, Parmam a Venetis obsessam liberat, Bellunum occupat, cum Venetis foedus pangit. †† Anno 1345. Pragensem Episcopum iura Metropolitana adgnoscentem in Archiepiscopum fecit sublimari, duos ipsi Episcopatus subiiciens, ipsique ius coronandi Reges Bohemiæ concedens. ††† Hinc Ioannes pater, relictus in Bohemiæ regno hoc Carolo, apud Clementem VI. Papam Auinioni adhuc commorantem, in tantum profecit, ut abdicato Ludovico, Carolus a 1346. eligeretur in Imperatorem. Licet non sine Electorum corruptione hoc factum fuisse dicatur. ††††

* Ipse Carolus in Vita p. 89.

** Vita c. l. Alb. Argent. p. 124. Dubrauius Hist. Bohem. lib. XXI. incipit.

*** Vita p. 90. Dubrauius lib. XXI. p. 554.

**** Vita p. 94. Dubrauius lib. XXI. p. 557.

***** Vita p. 94.

***** Vita p. 96. Dubrauius lib. XXI. p. 560.

***** Vita p. 96.

† Vita p. 97.

†† Vita

†† Vita p. 98.

††† Alb. Arg. p. 135. *Eisdem diebus Ioannes Rex Bohemia, & Carolus Marchio Moravia filius eius, fuerunt in Curia, de oppressione Ludouici Principis, & promotione Caroli cogitantes. Antea autem idem Carolus in Curia existens, in odium Henrici Moguntini, Prazensis Episcopi, subditum Moguntinensi promoueri in Archiepiscopum procurauit, & duos Episcopatus in Bohemia sibi subiici, & a Moguntinensi Ecclesia ditione absolutus & eidem Prazensi ius coronandi regem Bohemia, quod antea habuit Moguntinus, concedi: iurans, idioma Bohemicum a Germanico distinctum. De quo postea argutus Ioannes Rex Bohemia, pater eius, Principibus, quod sine scitu eius factum esset iurauit. H. Rehdorff in Historia Clementis VI. p. 438. Hic Papa Clemens anno ipsius tertio (1345, cum anno 1342. factus fuerit Papa) de Ecclesia Prazensi suffraganea Moguntinensis, Metropolitanam erexit, constituens ut Reges Bohemia ab ipso coronentur, qui prius ab Archiepiscopo Moguntinensi coronari consueuerant, subiiciens sibi pro suffraganeo Episcopum Almaciensem, & quendam alium suffraganeum, quem de nouo fecit Episcopum in regno Bohemia nomine Lochomusensem. Goldastus de Regno Bohemia app. p. 161. & Reichs-Satzungen p. II. p. 36. Trithemius ad a. 1345.*

†††† Vide diss. superiori §. XXVIII.

§. IV.

Mortuo Ludouico Bauaro, statim cum multitudine Bohemorum inferiorem intrat Bauariam, eandemque deuastat, Ratisbonæ ut Rex suscipitur, Noribergæ etiam post magnifica promissa a patribus fuit receptus. * Ciues tamen ipso eiecto, & concitato tumultu, Ludouicum Brandenburgensem filium Ludouici Imp. recipiunt. ** Hinc etiam de componendo eodem cum Ludouici Imp. filiis, Patauix actum fuit, sed frustra. *** Postea Franconia & Sueuia nobiles ipsi se subiiciebant & feuda sua ab eodem suscipiebant. Argentina etiam, aliaque Alsatia ciuitates. Hinc ascendit Basileam. **** Immo omnis Germania ipsi se subiecisset, ***** nisi Henricus Moguntinus turbas mouisset. Hunc enim Clemens VI. Papa, eo quod Ludouico Bauaro faueret, per sententiam deiecerat, successore Gerlaco Nasouio, qui Carolum elegerat. Henricus igitur cum eodem concordiam inire uolebat, hoc saltem petens, ut post ipsius mortem sedem haberet quiete, quod tamen concedere uolebat Gerlacus, in Carolo nimium confidens. Has turbas dum Carolus non statim componeret, Henricus de alio Imp. substituendo cogitabat. *****

* H. Rehdorffius id a. 1347. *Karolus quartus filius Iohannis regis Bohemia, electus in Regem uiuente adhuc Ludouico (prout inuenies) post obitum Ludouici se intromisit de regno sine alia electione, & cum multitudine Bohemorum intrauit inferiorem Bauariam iuxta Cambium, & ibi cadibus & incendio destruit terram, & ascendit iuxta aquam Danubii a ciuitate Ratisponensi, ut Rex est susceptus; deinde potenter ueniens Nuremberg, eadem ciuitas ipsi ut Regi obediuit; & omnes Principes & nobiles Franconia & Sueuia ad ipsum confluunt; quibus donaria magna dedit, & promisit, & ipsi ut Regi obediunt, & feuda sua ab eodem suscipiunt. Hic in consiliis prouidus, in agendis circumspectus, ad bella & guerras non anhelans, astutia & facundia & tractatibus generalem pacem fecit in Alimania, & tyrannos in Italia sibi attraxit. Alb. Argent. p. 141. & ueniens*

UUUU

nians in terram ipsius Ludouici Bavariam, intellecta morte Principis, Ratisponam perrexit, ubi tanquam Rex Romanorum illico est receptus. Deinde veniens Nurnberg, ac grauibz factis promissionibus Burgrauo ibidem, quem euadere non potuit, in Nurnberg est receptus. Tritheimius Chr. Hirs. ad a. 1347.

*** H. Rebdorff ad a. 1348. eodem anno & feria IV. proxima ante festum Pentecostes in ciuitate Nurenberg rumor fuit, quod populares propter obedientiam fatiam regi se contra diuites erexerunt, & ipsos de ciuitate expellunt, & Ludouicum Marchionem Brandenburgensem pro domino receperunt. Auentinus lib. VII. c. XX. n. 7. ipse inde Norimbergam petit, honorifice a patribz exceptus est. Populus vero conuulso tumultu illos ciuitate exturbat: Ludouicum Brandenburgensem filium Ludouici Imperatoris antecessoris Norimbergensibus recipit. Adlzreiter Ann. Bouc. p. II. lib. IV. n. 34. Ludouicum nihilominus, nihil pro se ambientem Norimberge pleraque opificum collegia Carolo insensa Regem optarunt. Orta a sabris ferrariis conspiratio, ceteros tribules ita concitauit, ut Urbis primores in capitis & fortunarum discrimen uenerint, eo duntaxat, quod ferocientis plebis consilium de extolendo Ludouico non probarent. Plerisque fuga ex Urbe saluti fuit, cum habitu alieno personati sordidatique vix infantium oculos seculerunt.

*** H. Rebdorff ad a. 1348. eodem anno circa festum B. Iacobi tractatum solennem habuit rex Carolus cum filiis Ludouici in Patania & Albertus Dux Austriae praedictus fuit mediator inter eos. Ibi interfuerunt Archiepiscopus Salzburgensis, Episcopus Patauenfis, fratres carnales, qui regalia sua ab eodem Rege receperunt, interfuerunt Archiepiscopus Gerlacus Moguntinus, Archiepiscopus Pragensis, Episcopus Bambergensis & Herbipolensis, fratres carnales, & nuntii Regis Vngariae, & maxima copia Principum, Baronum & nobilium, sed praedicti filii Ludouici cum maiori comitina, quam reuerunt ibidem & modus concordandi eos bene fuit reuocatus, sed non consummatus. Alb. Arg. p. 146. Auentinus lib. VII. c. 20. n. 9. Adlzreiter p. II. lib. III. n. 35.

**** Albert. Arg. p. 141. interea Berchtoldus Episcopus Argentinensis, conuenientibus Argentinensibus & Baronibus ligue Alsatia, ipsius Regis commendationi insistent, ac se eum manu tenturum affirmans, cum & omnes de Liechtenberg sibi fauerent; ciuitates Alsatia, timentes infringi ligam pacis, quasi inuitos ad eius obedientiam inclinauit, sicque Argentinensium etiam honorem auream in capite, & potum & Sceptrum in manibus, de suis regalibus, praestito sibi homagio, solenniter inuestiuit. Deinde per ciuitates in partem Elsatiae, quae & cum receperant, Basileam ascendit. Sponspondit enim ciuitatibus, se relaxationem processum Papalium curaturum.

**** Cortus. lib. IX. c. XI. post cuius mortem Principes Alcmannia, exceptis Bavaris, Domino Carolo Romanorum Regi fidelitatem debitam iurauerunt.

***** Alb. Arg. p. 135-139-142. interea Conradus de Kinkel minister Moguntinae sedis ac Treuerensis omnimodam concordiam tractauerunt inter H. Archiepiscopum Moguntinum ac Regem, & Treuerensem Archiepiscopum, oppidaque Imperialia in Vnderauegia, Gerlacum que de Nassowe, promissum sedis Apostolica competenter prouiderunt in via. H. destituito post eius mortem ipsam sedem habituram quiete. Verum ipse Gerlacus de potentia & adiutorio Caroli confidens, negotio infesto ascendit Argentinam. Quod videntes H. Moguntinus, Conradus minister eius & praedicta oppida, se liberis desuncti Principis obligauerunt, quod totum, si de Argentinia descendisset Carolus Rex, celeriter expeditum fuisset. H. Rebdorffius sub Clemente VI. p. 438. De hac controuersia agit etiam Serarius Hist. Mogunt. p. 856.

§. V.

Hic enim Henricus Moguntinus vna cum Ludouico Brandenburgensi

gens Marchione, Ruperto Palatino, & Erico Saxonie Duci, cui ex successione Patris sui Senioris, non Rudolpho Duci ius eligendi competere prætexebant, electionem Caroli irritam declarantes, de eligendo Rege alio in castro Lanstein inuicem concordarunt. Hi Anglorum Regi Eduardo per literas & nuntios Imperii dignitatem offerebant, hoc vero, eo quod grauissimo cum Gallis bello esset implicatus, recusante.* Ilinc in oppido Chamb** Bauariae conuenientes, Friderico Seuero, Misniae Marchioni, Friderici II ex filia ipsius abnepoti genero Ludouici ex Mechtilda, ineunte mense Iunio Imperium deferunt, Noriberga vrbe ipsi fauente. Ast Fridericus acceptis a Carolo decem Marcarum millibus, iuri suo renuntiavit, feudorum suorum inuestituram ab ipso accipiens.***

* Alb. Arg. p. 144. post hac Rex iuit Moguntiam, ubi sub pacto ne introduceret Gerlicum promissum Papa vel aliquas legi literas permitteret, honorifice est receptus. Vbi ad eum venerunt Balduinus Treuerensis quasi latenter, cum paucis ubi & nona receperunt, quod feria quinta praecedenti, sc. proxima post Epiphaniam Domini, anno MCCCLVIII. procuratores & secretarii Ludouici Marchionis in Brandenburg, item Ducum Palatinorum Rheni, Erici Ducis Saxonie, & H. Archiepiscopi Moguntini per Papam, tanquam electores Principes maiorem partem facientes, in Eduardum Regem Anglie, habentem cum eis procuratorem & secretarium suum, in Romanum Regem, ex opposito villa Rens super Rhenum, sub castro Lonstein concordauerunt eligendam, de hoc quoque confecta sub sigillis eorundem Principum litera, in praesentia omnium tibi conuenientium, publice legebatur, & quod ipse Anglus se vellet intromittere, dicebatur, de quo & litera a Principibus ciuitatis sunt directae: ex quo in Germania turbatio magna est suborta. Idem p. 141. Ecce H. Moguntinus, Ludouicus Marchio Brandenburgensis, Rupertus Palatinus cui in hoc alii duo consenserunt, & Ericus Dux Saxonie, cui ex successione patris sui senioris, Rudolphi Ducis ius eligendi competere dicebatur, quamuis Rudolphus Caroli elector, quaedam dominia, quibus principatum annexum asserit, se habere prætendit, de eligendo Regem alio, cum electionem Caroli irritam asserant, concordarunt. Misitque per eos pluries sollemnibus nuntiis literisque, sibi sub Castro Lonstein, de non variando, sub sigillis ipsorum Principum assignatis, eoque deliberationem suam diutius protrahente, eo quod inter ipsum & Francum tractabatur de treugis: Francoque sciente, Anglum electionem Romani regni appetere, & ob hoc (ne crescat eius potentia) treugas alias sibi grauissimas, recusante: Angloque propter litteram cum Franco in festo beati Ioannis Baptista renouatam, de electione de ipso facta intromittere se nolente: cum lucris sibi desuper datis, remisit Principibus rescripsit, se iisdem Principibus fauoris sui auxilium pollicere. Fabricius eundem Origg. Saxon. lib. VI. p. 654. eum vocat Cornubiae Comitem, Regis Henrici IV. fratrem. Verum, prout ex dictis patet, ipse Rex fuit, de quo etiam Henr. Knyghton de euent. Angl. lib. IV. p. 2596. Tritheimius ad a. 1347. De Saxonie Electore Erico eadem narrat Cuspinianus p. 383. sed addit: licet Rudolphus Carolum elegisset, quod quaedam dominia, quibus principatus annexus erat, haberet.

*** Alb. Arg. p. 145. dicit in Kans Bauaria, dum autem Chambum Bauariae fuerit adnumeratum, atque locus ille probe cognitus fuerit, hunc intelligi putarem.

** Alb. Arg. p. 145. quo facto, iidem Principes Electores vocato Friderico Marchione Misnensi, abnepote quondam Friderici Imperatoris ex filia eius, genero praedicti Ludouici Principis defuncti, in principio mensis Iunii in Kans Bauaria conuenerunt, ubi inter eos actum est, quod

idem Marchio pradiſtam Beatricem, olim Imperatricem, in uxorem duceret, & de Romano regno ad eorum electionem intromittere ſe deberet. Oppidum quoque Nuremberg electi: potentioribus Regis fautoribus, dicente populo, ſe non conſenſiſſe in Regem, Marchionem de Brandenburg, pro Rege acceptavit. Poſt hac Marchio Miſſenſis deſiſſens a propoſito, receptis a Rege Carolo X. millibus Martis, ſatto ſibi homagio, & excepto ne contra filios deſuncti Principis faceret, ab ipſo ſcudorum Imperialium inueſtituram accepit: quamvis enim iuuenis artbritico tenebatur, & infra biennium moritur. Sequitur Mutius lib. XXV. p. 246. Trithemius ad a. 1347. Verum, quod dicit, pactum fuiſſe, vt Beatricem, Ludouici relictam in uxorem duceret, falſum omnino eſt, dum Ludouici vidua Margaretha fuerit Bataua: vix etiam credendum, quod hoc ipſi oblatum, dum Mechtildem Ludouici filiam iam ante habuerit in matrimonio. Hinc certius Iacob von Königshoven in Elſaſ. Chronic. c. II. p. 133. do beſantent die Kurfürſten den Marg. großen von Myſſen Keyſer Ludewigen dohterman und erwoltent den zu Könige wider dieſen Karlen.

§. VI.

Inter hæc varios etiam caſus expertus fuit Carolus. Dum enim a Rheno in Sueuiam deſcenderet, homagium a Sueuiæ Ciuitatibus recepturus, tam exigua in vulgus gratia fuit, vt Wormatia digredientem Lanio morari auſus ſit, regiam fidem fugillans, debitoremque ſuum non niſi numerato carnum pretio, dimiſſurus.* Rotenburgi ad Nicrum aliud dedecus accepit. Equeſtribus ludis, Carolus cultu corporis Rechbergensẽ Regulum mentitus, in arenam ab Scainio quodam ſuit eſſuſus, victori ſuo præmia victoriæ ex lege perſoluit.** Vlma tamen viginti quatuor Suevix oppida in fidem accepit. Exinde Noribergam tendens, a captiuitate vix abſiuit, haud dubie capiendus, niſi mutato itinere Ludouici Brandenburgi inſidias euiſſet.***

* Alb. Arg. p. 144. nunci autem Francofurtenſium, a rege, inquirente eos ſuper ſua receptione, inſello negotio reſceſſerunt. Sicque rex cum timore VVormatiam a Moeguntino reuerſus. Maneque volens recedere, exſp̄it ante omni gentē ſua armata ante hoſpitiũ ſuum non pagatus hoſpitibus Curia & coquina ſua: & diu expeſtante tota gente, iterum ad querelam virius carniſcis, regem arreſtantis, ne diſcederet, ſactus eſt in populo tumultus. Promittentibus autem pluribus ne diſcederent hoſpitibus non pagatis, Rex Spiram perrexit. Proſcripto autem carniſce a VVormatia, ipſe Spira ad gratiam Regis ſem̄is, ad preces regias eſt reſumptus. Adheuter p. II. lib. IV. n. 28.

** Alb. Arg. c. I. aſcendente autem Ep̄ſcopo Argentinenſi & Baronibus Alſatia, qui deſcenderunt, Rex Sueuiam perrexit, animo fidelitatem a ciuitatibus Sueviæ recipiendi, in quadra-geſima. Pergens autem Rotenburg Comitum de Hohenberg, Ebi haſtiludiorum Curia eſt inſecta, & latenter ſub armis Schilhardi de Rechburg haſtiludens, per N. de lapide militem ſuit in terram proſtratus. Intelligens autem miles Regem eſſe, equum ſibi adrexit; quem Rex LX. maris redemit. Mane autem volentibus illis diuidere per galeas torneamentum, & recepta caſide ſine ſigno; intelledoque quod regis eſſet, conſilio inito per milites, a torneamento ceſſarunt. Dicebant enim, ſi periclitaretur nobiſcum, poſſet dici in futurum, Regem traditum fuiſſe per Suevos.

*** Alb. Arg. p. 144. Veniens autem Vlma, ibidem a XXIV. Sueniæ oppidis, ſub

quibusdam patris iuramentis per ea praestitis, est receptus. Volens autem ire Norenberg, & deinde Bohemiam, positis sibi insidiis per Marchionem de Brandenburg, reuersus est Vlmam, & deinde per aliam viam veniens Norenberg, Bohemiam est reuersus.

§. VII.

Postquam autem Fridericus Misnenfis iuri Imperii renuntiasset, Güntherus eligebatur. Erat hic Schwartzburgi Comes, Henrici filius, natus 1304.* ad differentiam patruelis sui Iunior dictus. Vir robustus dicitur, bellicosus, strenuus & prudens in bello, in pluribus conflictibus feliciter praeualens, in ministerio olim Henrici Moguntini fuerat & Ludouici Bavari** cuius etiam filiam Annam habuerat in matrimonios. Hunc igitur Electores & Principes Carolo contrarii, dum antea iamdum separatim vocem suam Günthero dedissent, eundemque contra quoscunque defendere promississent,*** in campis Francofurti conuenientes, videlicet Henricus Moguntinus, Ludouicus Brandenburgicus, Rudolphus Comes Palatinus Rheni, vna cum fratre Ruperto, Ericus senior & Iunior Duces Saxoniae, qui tanquam a Iohanne seniore orti, ius & vocem in electione praeindebant, xxx Ianuarii 1349. elegerunt, eundemque de Imperio accipiendo rogarunt, id quod hoc pacto fecit, si imperium vacare decerneretur, ipsisque qui eum elegerunt, ius competeret eligendi. Hoc facto, cum exercitu suo in campo se posuit iuxta Francofurtum, feria sexta post diem Hilarii 1349.****

* Ahasu. Frischius *Günthero Schwartzburgico cap. I. §. 1.* & Eybenii *Syntagma Historicum de Günthero Schwartzburgico*, Cuspinianus p. 386.

** Alb. Arg. p. 150.

*** Possideo Mssum de hac Güntheri electione, in quo varia scripta & diplomata eandem concernentia reperiuntur. Inter haec extant litterae Ludouici Brandenburgici, Dresdae 1348. die Martis post S. Nicolai, per quas declarat se vocem suam Günthero dedisse, idemque intra sex menses facturos se promississe Henricum Moguntinum, & Rudolphum atque Rupertum fratres, Comites Palatinos Rheni. Promittit etiam se protectionem ipsius in Lombardiam esse promotorum, atque iniungit Hilpoldo de Stein, ut ipsi post electionem, Imperium tradat. Sequuntur litterae Henrici Moguntini in die Circumcisionis 1349. quibus etiam Güntherum eligit, has Frischius aequae exhibet p. 14. sed corrupte, cum pro *Herrn Dietrichen Herzogen zu Sachsen* legendum *Erichen* & in fine ponendum *in dem neun und vitzigsten Jar*. Eundem diem praefert litterae Ruperti Palatini, quibus suo & fratris Rudolphi nomine vocem dat Günthero. Diuersa etiam diplomata reperiuntur in Pauli Iouli Chronico Schwartzburgico Mss. quae idem confirmant, maxime litterae Henrici Moguntini ad Augustanos de Güntheri electione.

**** Alb. Arg. p. 150. *Güntherus, Comes de Schwartzenburg Thuringia, aetatis circa 45. annorum, vir robustus, bellicosus, strenuus & prudens in bellis; qui in seruicio Henrici Moguntini, & quondam Ludouici Principis, plurimum laborauit, quique in pluribus conflictibus feliciter praeualens propriis capiendis & talliando Barones plurimum est ditatus; a Principibus, Ca-*

rolo contrariis, ut se instromitteret de Regno, rogatur. Qui primo renuens, tandem eo pacto annuit, si in Franckfurt per Principes & Nobiles sententiatum fuerit, vacare Regnum & Imperium, maiorque pars Principum, qui similiter, per sententiam declarati fuerint ius habere, ipsum, absque omni simonia, elegerint, per Deum, dicens: se expositurum periculis, pro Deo & Imperio, corpus suum. Hoc facta, cum exercitu suo in campo se posuit iuxta Franckfurt, feria sexta post Hilarii, an. 1349. Conuenientibusque ibi Principibus quatuor, & multis aliis Baronibus, & per sententiam decreto, Imperium vacare, & Eisdem quatuor competere ius eligendi; electus est in Purificatione per Henricum Archiepiscopum Moguntinum, Ludovicum Marchionem de Brandenburg, Rudolphum de Bavaria Palatinum Rheni, aduente Ruperto suo fratre, & capto tum Ruperto fratruclicorum, & Ericum Ducem Saxonia, in Regem Romanorum. Hinc etiam Erico tanquam filio fratris senioris, Rudolphi Ducis, electoris Caroli, decernebatur ius eligendi habere. H. Rebdorff ad a. 1349. Anno tertio regni Karoli, mense Februarii, Guntherus comes de Schwartzburg in Thuringia in odium Karoli per aliquos Electores regni, videlicet Hainricum depositum Archiepiscopum Moguntinum, Ludovicum Marchionem Brandenburgensem, Rudolphum & Rupertum fratres Duces Bavaria, & Comites Palatinos Rheni, nec non quendam Ducem Saxonia patrualem Rudolphi praenominati Ducis Saxonia in Regem Romanorum in Franckenfurt eligitur. Gufta Balduni lib. III. c. IX. Sequitur anno Domini millesimo tricentesimo quadragesimo nono Guntherus Comes de Swartzenburg a Domino Henrico de Firnenburg deposito Moguntino & Domino Ludovico filio Bauarii Marchione de Brandenburg & Domino Rudolpho Duce Bauaria dicto de Heydelberch contra Dominum Karolum in Romanorum Regem electus, ante Franckenfurt castra suauit. Electores vero Güntheri atque dies electionis ex litteris Moguntini ad Francofurtenses, Fridbergenses, Geilnhauenses & Wetzlarïenses, Franckfurti dominica ante diem purificationis beatae Mariae Virginis 1349. scriptis, sed nondum editis, patent, in quibus hæc verba: vacantibus iam pridem sacris regno & Imperio Romanorum obitu inclita memoria quondam Serenissimi Principis, Domini Ludovici Romanorum Imperatoris, dies certa praefata & premtorie, in feriam sextam proxime prateritam, ante diem beati Antonii, qua erat sexta decima dies mensis Ianuarii, qui Hartmonte vulgariiter appellatur, per nos apud Franckenfurt in loco ad hoc debito & consueto, ad eligendum Romanorum regem fuisset statuta & assignata. Sed dicta feria sexta ex certis & rationalibus causis nos ad hoc mouentibus per nos, &que in feriam sextam proxime transactam ante diem Purificationis beatae Mariae Virginis, qua erat tricesima dies mensis praedicti, continuando dictum terminum prorogata est, conuenientibus nobiscum, qui & habuerunt plenum & sufficientem mandatum illustrium principum, Dominorum Erici senioris & Erici iunioris, Dominorum Saxonia sigillis eorum sigillatim competentibus, & ad hoc specialiter congregatis, nostris coelectoribus, Dominis Ludovico, Marchione Brandenburgensi, Rudolfo & Ruperto Comitibus Palatinis Rheni, fratribus, Ducibus Bavariae ad nominandam & eligendam personam idoneam in Regem Romanorum, aliis principibus non conuenientibus, nec pro se mittentibus vocatis tamen in terminum & locum, auditos, ac ideo plenaria potestas nominandi & eligendi personam idoneam in Regem Romanorum penes nos & nostros Coelectores praesentes, pro ipsa vice residuas, vocibus absentium vocatis tamen, ut praescribitur, extinctis quoad eandem nominationem & electionem & penitus annullatis. Gob. Persona et. VI. c. LXIX. Nauclerus vol. II. Gen. XLVI. p. 1011.

§. VIII.

Carolus autem cum Friderico Misnensi, & Friderico, Balthasare atque Ludouico, Thuringiae Landgrauis circa Epiphanias festum 1349. foedus contra Güntherum pangebatur. * Accedebant ipsi Henricus Comes Ho.

Hohnsteinensis & Güntherus senior atque Henricus, Comites Schwartzburgici, quibus mutuam successionem & ius viarum publicarum concedebat. ** Speciatim vero Treuirensis Elector singulari scripto promittit, se ipsius electionem tanquam legitimam contra quoscunque esse defensurum. ***

* Sic etiam MStum nostrum. *Datum est Dresden 1349. Sonnabends vor dem Obirften Tage.*

** *Datum Eysenach 1349. des nebesten Mitwochens nach dem achten Tag, des heiligen Obirften Tages.*

*** Singulares sunt litteræ gegeben zu Colln am Rhein, nach Christi Geburt 1349. am Dienstag nach S. Valentins Tag. In his primum dicitur, Carolum legitime fuisse electum per Walramum Coloniensem, Gerlacum Moguntinum, Iohannem Bohemum & Rudolphum Saxonem, quibus postea accesserit Waldemarus Brandenburgicus, qui nullus alius, quam Pseudo-Waldemarus. Sic autem in litteris: *und der Hochgebohrne Fürst und Herr, Herr VValamar, Marggraf zu Brandenburg und zu Landspergk, nach der Zeit, als er zu seinen Landen kommen ist, ihm seine Stimme und Chur, die er bat, als ein Marckgraf zu Brandenburg, an der VVahl eines Rom. Kön. mit guten VVillen geben, und an ihn gewannt hat.* Dicit autem porro, se cum Rudolpho iuniore, & Ottone, Ducibus Saxonie, Alberto & Waldemaro Principibus Anhaltinis, quibus expectatiuam concesserit Carolus, in Marchiam Brandenburgensem, foedus contra Güntherum pepigisse.

§. IX.

Güntherus interea magno collecto exercitu, per sex hebdomadas Francofurtum quæ ipsum excluderat, obsidebat, tandem more regio ibidem fuit receptus, * varia ibidem promulgans edicta atque priuilegia. ** Carolus vero ad Rhenum se transferens, Treuirenses & Colonienses Archiepiscopos, Leodiensem Episcopum, Ducem Brabantie & alios Principes amicos adloquitur. Scribens etiam Baronibus & ciuitatibus, quæ eum receperant pro subsidio, & quod in villa Castel, ex opposito Moguntie castra vellet metari, dominica Estomihi: Güntherus autem in Caroli derisionem eo loco & tempore ludos equestres indixit, ubi magna conueniens nobilium multitudo, dies plures non sine ingenti latitia peregit. *** Hinc Carolus probe videns, se aperto Marte contra Güntherum nihil effecturum, artibus vsus fuit consiliisque, potentiores primum ab ipsius partibus abstrahendo. Hinc, dum viduus esset, Rudolphi Palatini filiam, vnicam ex matre Carinthia duxit uxorem. **** Inde Principes ad Dominicam Latare Spiram conuocat. Conueniebant ibidem Balduinus Treuirensis, Gerlacus Moguntinus Archiepiscopi, Eberhardus, Comes de Würtemberg, multique Barones & Ciuitatum nuntii, Güntherum etiam inui-

inuitantes. Hic tamen interea Fridbergum castrum, eo quod castrenses contra ipsum rebellauerant, obsedit, & tandem vicit. ****

* Alb. Argent. p. 151. Trithemius Chr. Hirs. ad a. 1349. Singulare est, quod Mutius dicit lib. XXV. p. 247. Güntherus sex totas hebdomadas in castris ad Francofordiam expellauit hostem, ex consuetudine, & statuta lege; nemine vero adueniente qui repelleret, in urbem Francofordiam ingressus Imperator est appellatus. Hoc plenius declarat Cuspinianus p. 387. dicens: electus itaque Güntherus, cum iam Francofordiam introire inquam Romanorum rex vellet, a ciuibus est prohibitus. Mos enim est ciuibus (quam quidem consuetudinem pro lege habent) ut neminem Regem in urbem suam intromittant, qui sit amulus Imperii aut aduersarius regni, nisi prius aliquot mensibus urbs obsessa vim patiatur, aduersariusque aut amulus regni interim aut manu cum illo conferat, aut diuisioni finem inuenias; itaque unus fortiter regnet, alter inglorius ac timidus abeat. Sed traditio est, ipsum morem aliti ignorantibus Krantzius Metropoli lib. IX. c. XXIX.

** Tale est ipsius Edictum de Imperii Excellentia & potestate Electi Imperatoris, quod reperitur apud Goldastum Constit. Tom. III. p. 414. Datum in oppido nostro Frankofurt, VI. Idus Martii, anno ab incarnatione Domini millesimo trecentesimo quadragesimo nono: anno vero Regni nostri primo. Aliud eiusdem diploma reperitur apud Frischium p. 19. quo Henrico, Dieterico, Burcardo & Ulrico ius in terras suas hereditarias promittit *der gegeben zu Frankfurth, als man zählte nach Gottes Geburte, dreyzehn hundert Ihar, in dem neun und vierzigsten Ihar, am Sünste Gregorii Tag in dem ersten Ihar unsers Reichs.* In MSto meo reperiuntur litteræ, quibus venditionem a Sifrido de Bendeleben monasterio Oldischlebiensi factam, confirmat. Datum Fredsburg 4. Kl. 29. Aprilis Anno 1349. regni nostri anno primo.

*** Alb. Arg. c. l.

**** Alb. Arg. p. 151. Carolus autem quia fuerat viduus, traxauerat cum Rudolfo de Bauaria Palatino, qui Güntherum elegerat de sponsalibus cum filia Rudolphi Palatini, qua vnica fuerat filia ex matre de Carinthia, & duxit eam uxorem.

***** Alb. Argent. c. l.

§. X.

In principio Maii mensis, Güntherus infirmabatur Francofurti. Magister Fridanckus, famosus medicus, & Comitibus de Nassowe antiquitus familiaris, cum Günthero potionem dedisset, quam asserit eidem expedire, eam inuitus licet, ad mandatum Güntheri primo tentauit, ipso praesente. Post hæc Güntherus eam sumxit. Medicus statim faciem mutans, intra triduum moriebatur. Güntherus vomitu quantum potuit, venenum eiecit, sed non vsque quaque, reliquum enim ipsius corpus statim inflabant, ita vt ad corporis valorem statim inutilis fieret, & credebatur famulum Medici iniecisse potioni venenum. * Licet in ipsum etiam Carolum suspicio redundaret. **

* Alb. Arg. p. 151. H. Rehdorff ad a. 1349. Qui pluribus hebdomadibus cum potentia armata in campis iuxta Franckenfurt iacuit ante electionem suam, maxime per auxilium imitatum Rheni & Gerlaci Archiepiscopi Moguntini se ponit ad campum contra aduersarium suum

suam de Schwartzburg, qui cum antiquo Episcopo Moguntino & Duce Ruperto praescripto & eorum exercitu se tenuit in oppido Alchphyl iuxta Moguntiam & cum utraque pars se prepararet ad bellum, subito infirmitas inuasit illum de Schwartzburg, & contractus est manibus: quod factum sibi plures assererebant ex veneno. Nam medicus suus, cum sibi potionem ministrare deberet, astantes sibi dicebant quod ipse praeustaret: qui cum primo quodammodo tenueret, tunc urgebant medicum sumere; qua modica sumpta, diuertim mortuus est medicus. Multi autem dicebant vindicta diuina illum de Schwartzenburg tam subito decumbere. Trithemius ad a. 1349. Cuspinianus p. 387.

** Krantzius Metrop. lib. IX. c. XXIX. aduersus hunc Guntherum non armis sed, ut ferunt, veneno pugnavit, subornans medicum eius, qui paulum discrasiato remedia pollicitus, mortem propinavit.

§. XI.

Conuocabat autem Carolus Maio mense 1349. exercitum ad Moguntiam, dum Moguntini ipsi in odium Henrici Archiepiscopi, qui eos laeserat, & Francofurtensium, a quibus Rex nundinas abstulerat, dans eas Moguntinis, firmiter adhæserant. Intentio Moguntinorum erat, expugnare oppidum cum castro Alteuill, constructum per Moguntinum super Rhenum, ad duas leucas distans a Moguntia. Güntherus autem lethaliter infirmatus cum gente sua se in Altwill apud Henricum Moguntinum collocauit. Transeunte vero Carolo Rege Rhenum, ducenti equites Güntheri impetum facientes, Carolum terruerunt. Accelerantes tamen Eberhardi de Wirtenberg milites, & quidam alii fugarunt eosdem; de qua fugatione multi milites noui sunt creati. *

* Alb. Arg. p. 152.

§. XII.

Ludouicus interim Marchio Brandenburgicus, sine exercitu veniens, familiariter & honorifice a Carolo fuit exceptus. Postquam etiam Carolus huic Marchioni Comitatum Tirolensem & omnem terram, quam tenuit in Alpibus, concessisset, & apud Papam dispensationem super matrimonio cum filia ducis Carinthiae, Margaretha Maultaschia, vxore Iohannis fratris Caroli, qui vivebat adhuc, per ipsum de facto contracto, & qua Ludouicum in tertio gradu attinebat, se obtenturum promississet, patris huius interpositis, Carolus & Ludouicus facti fuerunt amici. * Hic igitur Carolum etiam cum Günthero composuit, ita ut Güntherus iuri electionis suae renunciaret, huius loco ipsi promissa viginti millia marcarum argenti. Hoc ipse Güntherus, licet infirmus, difficulter consensit, de Principum suorum Electorum, speciatim Bauarorum perfidia multum querendo. Dum autem Carolus non haberet, unde pecuniam promissam solueret, ipsi eiusdemque haeredibus, Comitibus de Hohnstein pi-

Xxxxx

gno-

gnoris loco concessit urbem cum castro Gelnhausen, Northusam, Goslarium, Mülhusium, pro viginti marcarum millibus, ita, ut usque dum Northusa, Goslaria atque Mülhusium ipsi traderentur, Fridbergum castrum, una cum collectis Imperii in Francofurtensi urbe ipsi assignarentur, quibus tamen traditis, ille dictis urbibus plane cederet.**

* H. Rebdorff ad a. 1349. Cuspinianus p. 383.

** H. Rebdorff c. l. *Stante autem utroque exercitu superuenit Ludovicus Marchio Brandenburgensis cum pauca gente, qui familiariter & honorifice a Karolo susceptus interponit se inter Reges praelitos, & concordat eisdem, ita quod ille de Schwarzenburg titulo suo regali voluntarie renuntiat promissa sibi magna pecunia quantitate pro expensis. Alb. Argent. p. 152. Veniens autem Marchio de Brandenburg sine gente, habitu tractatibus cum Rege Carolo de concordia, videns etiam Guntherum factum inualidum: negotium inter eos comportavit, ita quod Gunthero pro renuntiatione iuris sue electionis, data sunt viginti duo millia marcarum argenti, & duo oppida Thuringia imperialia, pro tempore vite sua. At has, reliquasque ciuitates pignoris loco saltem ipsi fuisse concessas, ex Instrumento Caroli desuper concessio patet, quod ex Archivo Schwartzburgensi nobis exhibet Fritschius p. 22. In Msto nostro reperiuntur Caroli IV Reuersales castro Fridbergi concessi, quod hæc saluis illorum iuribus Imperii facta. geben zu Meyntz 1349. des nechsten Sonntags nach den heiligen Pfingstag.*

§. XIII.

Hac igitur compositione facta, Güntherus ex prædicta infirmitate XIX. Iunij * mense 1349. Francofurti obiit, in æde S. Bartholomæi, præsentente Carolo cum lamentatione fuit sepultus. Ex Elisabetha Theodorici V, Comitissæ Hohnsteinensis filia, reliquit Henricum XVIII & Elisabetham, Agnetem, Mechtildem atque Sophiam.** Quo sepulto, Francofurtenses, in perpetuam memoriam, solenne, ut decet Regem, fecerunt sepulcrum.***

* H. Rebdorff ad a. 1349. saltem dicit Iunio mense. At Iouius in Chronico Msto ipsius Epitaphium exhibet, quod tale est: ANNO DOMINI MCCCXLIX. OBIT IN DIE GERVASII ET PROTHASII MARTYRUM, DOMINVS GÜNTHERVS COMES DE SCHWARTZBURG ET DOMINVS IN ARNSTETE NIC SEPVLTVS.

** Hæc ex Iouio habemus.

*** Alb. Arg. p. 151.

§. XIV.

Carolus exinde in Imperio firmatus, Francofurtensibus omnia ipsorum confirmat privilegia, nundinas ipsis restituit, postquam ab illis viginti millia marcarum recepisset, quæ recepta sunt a Iudæis ibidem crematis.* Postea per annum 1350. per annum ex veneno dicebatur esse infirmus.** Inde circa initium quadragesimæ 1351. Comitissa Francofurti indixit, quæ cum magna Principum frequentia fuerunt celebrata. Ibi
multa

multa postulantibus beneficia concessit, Rhenanis etiam Principibus noua telonia multa circa Rhenum contulit, de quibus plurimum conquestæ Ciuitates harum abrogationem obtinere minime valuerunt. Dum autem Argentinenſes Rhenum trabibus & catenis clauderent, vt nullus nauibus pateret vel descensus vel ascensus, indeque mercatorum sequeretur auerſio, quatuor Rhenani Electores in veteribus teloniis ſuis multa damna fuerunt perpeſſi, vt inde nouis teloniis renunciare cogerentur. ***

* Alb. Arg. p. 152.

** H. Rebdoſſi: *Anno domini 1350. Oſobri Rex Karolus grauiter infirmatur, & fama fuit de eo quod fuerit intoxicatus a ſutre, qui expulſus erat a comitatu Tyrolis, & paralyſis exibat, ita quod contractus efficeretur manibus & pedibus, & hac infirmitas durauit per annum.*

*** Hæc late narrat Trithemius *Chr. Hirſ. & Schutenius Ann. Paderborn. ad a. 1351.*

§. XV.

Hinc tranſit Aquisgranum vbi IX. Februarii 1354. per Guilielmum Archiepiſcopum Colonienſem vxor ipſius Anna coronatur. In hac coronatione cum Marchio Iuliacenſis ſceptrum teneret regale, Ludouicus, Marchio Brandenburgēſis, hoc ex ipſius manu recipere voluit, dicens, ad officium ſuum hoc ſpectare. Propter quod rumor eſt inter eoſdem ſuſcitatus, quem Rex intercepit, & per Principes extitit definitum: quod quando Rex Romanorum coronatur, tunc ad officium Marchionis Brandenburgēſis ſpectaret ſceptrum regale tenere: ſi autem feuda regalia concederentur, tunc ad officium alterius Marchionis hoc ſpectare. *

* H. Rebdoſſi *ad a. 1349.* ex quo equidem patet, ipſum vna cum coniuge in feſto B. Iacobi fuiſſe coronatum. Sed, cum reliqui Scriptores de altera Caroli IV coronatione taceant, atque ex recognitione, quam Guilielmus Colonienſis de coronatione Reginx tradidit cuius datum eſt in *Eccleſia Beata Maria Virginis Aquenſis, Leodiēſis diaceſis, Anno Domini MCCCCLIV. Dominica Septuageſima, qua fuit menſis Februarii die nona*, patet, ſolam iſta die Annam fuiſſe coronatam. Alb. Arg. p. 152. *deſcendit autem circa finem Iulii, Rex cum vxore verſus Aquisgranum, ſed præ multitudine peregrinorum ſe flagellantium inibi recipi non poterat: ſed expeſtavit in Bonna, vbi Aquenſibus omnia antiqua & plura noua priuilegia ſigillaſit.* Trithemius *ad a. 1352.*

§. XVI.

Inter hæc, multæ in Marchia Brandenburgēſi exortæ ſunt turbæ. Ludouicus enim Imp. mortuo Iohanne IV. filium ſuum cognominem de Marchia Brandenburgēſi a. 1319. inueſtiuerat, ſed a. 1348. exurgebat impoſter, Iacobus Rehbock dictus, molitor, Waldemarum I. ſe mentitus; ſe per XXVIII annos in poenitentia fuiſſe dicens. Et dum facie ac mori-

Xxx xx 2

bus

bus Waldemaro conueniret, & multa de ipsius actis in hominum memoriam reuocaret, magno vulgi fauore excipiebatur, ita, vt ei complura castra & oppida dederentur. Accedebant ipsi in odium Ludouici, Rudolphus, Saxonix Elector, Otto Magdeburgensis Archiepiscopus, Anhaltini, Pomerani, ipse quoque Carolus Imp. Hi Ludouicum Francofurti ad Viadrum obsiderunt.* Ludouicus igitur motuum pertaxus a. 1350. Noribergæ ** insignia Imperii a patre relicta, quæ suasu Palatini, qui socer erat Caroli, pro redimenda pace, Carolo IV. tradidit, recepta cautione de reducendis iisdem intra triduum vel in Nürnberg vel in Francfurt per regem, quod non fuit impletum, sed ea Pragam perduxit. *** Innocentius VI autem Papa in memoriam Insignium Imperialium a. 1354. instituit festum armorum Christi in Germania celebrandum. **** Hoc ipso tamen Ludouicus obtinuit, vt Carolus Pseudo-Waldemarum relinqueret. Inde Marchiam armata manu occupauit, eandem vero a. 1351. fratri suo Ludouico Romano cessit, & ipse Bauariam superiorem pro sorte hereditatis suæ accepit, retenta tamen voce in electione Regis Romanorum. ***** Ille vero Ludouicus in Comitibus Noribergensibus a. 1356. de Marchia fuit inuestitus. *****

* H. Rebendorff ad a. 1348. eodem anno in Marchia Brandenburgensi surgit quidam, qui se asserit Marchionem VValdemarum, qui (vt supra) Ludwicum elegit in Regem, dicens se fuisse in penitentia XXVIII. annis ex reuelatione diuina, & abentem a terra, & non mortuum: licet homines illius terra priorem VValdemarum ante annos præscriptos fuisse naturali morte defunctum asserent: & quia similis in facie & in moribus VValdemaro erat, & multa inter signa de altibus VValdemari hominibus ad memoriam reuocauit, Rudolphus Dux Saxonie, & Archiepiscopus Magdeburgensis ipsum nouum VValdemarum in odium Ludwici Marchionis, filii Ludwici (qui terram non trallauerat gratiose) pro Marchione suscipiunt, & maxima pars eadem de Marchioni obedit. Propter quod Ludwicus prædictus ad Marchionatum redit, cum debili potentia armatorum. Et Rex cum nouo VValdemaro, Duce Saxonie & Archiepiscopo prædictis cum magna potentia terram ingreditur, ac incendiis & pradis undique molestant, ac ipsum Ludwicum obsident in Franckenfurt fluctantem ad Marchionatum. Hic post VI. annos ad molendinum suum reuertitur: quod prius erat molitor & deceptor, ubi Rex nouum VValdemarum de Marchionatu infendauit, & sic Ludwicus de Marchionatu recedit. Alb. Arg. p. 146. Rudolphus autem Dux Saxonie quendam in terra sua, similem quondam VVoldemaro Marchione in Brandenburg, inueniens, eumque Marchionem fingens esse, (præfens multis signis, qualiter olim Marchio se fingens mortuum, a terra clam recessisset, ex causa penitentia, alio nomine ipsius defuncti) multas ciuitates Marchie ad recipiendum eundem induxit. Et veniens Rex repente cum magno exercitu Bohemorum, quasi totam Marchiam, a Ludouici Marchionis ditione traxit. Gens enim terra luxuriam cum filiabus & vxoribus suis, & quod liberi sui non sint legitimi, nec digni tanto principatu, impingere dicebatur. Ipse vero Marchio celeriter cum exercitu suo ingrediens, in oppido terra Frankfordensi se recepit, quem Carolus ibidem obsedit, sed facili pluribus insulibus hinc inde recessit. Hist. Landgr. Thur. c. CII. Engelhusius Chron. p. 270. Cuspinianus Carolo IV. p. 383. Andr. Angelus Cbr. March. lib. II. p. 153. Trithemius ad a. 1348.

** De

** De loco conuentus Cuspinianus p. 348. Noribergæ conueniunt ad concordiam firmam fixamque ineundam. Habeo auctores qui scribunt eos conuenisse in Isenaco, & in canobio predicatorum solos horis plusquam sex colloquutos concordiam & amicitiam. De hoc vero Thuringici Scriptores tacent.

*** Alb. Arg. p. 156. Ludonicus quoque Marchio, mediante Carolo Rege, anno LI. cum Duce Saxonia & Episcopo Magdeburgensi comportatur, promissis eisdem XVII. millibus marcarum, ut Arnestus Palatinus Dux de Bauaria liberaretur. Postea anno LII. in Februario, actum est inter Marchionem & fratres suos quod Romanus Marchio efficitur, & fratri suo Alberto pars Marchie datur, & filia Comitis de Mechelberg copulatur: Ludouico autem olim Marchioni, cedit tota superior Baudria, attingens ad Comitatum Tirolis, & tertia pars inferioris Bauaria: V Vilhelmo autem remaneret Comitatus Holandia, Selandia & Hennegota, qua nolebant diuidi. Constituto matri annuo redditu, multorum millium Florenorum pro tempore vite sue. Ludonicus autem Marchio de mense Decemb. cum Mediolanensi & sororio suo Mastino Veronensi, parlamentum habuit in Tridento. Conuenerunt autem Rex Carolus & Ludonicus Marchio in Nurenberg, de mense Aprili concordantes omnino. Et cum Rex non posset concordare occupatores Marchionatus cum Marchione, quod cederent: ipse Marchioni adherens, alios coram se citauit, factumque Marchionem cum suis banniuit. Marchio quoque lanceam, claues, partem crucis Christi, & alia insignia, qua imperii dicuntur per Ludonicum Imperatorem patrem suum relicta, Regi presentauit, recepta cautione de reducendo infra triduum, vel in Nurenberg, vel in Franckfurt, per Regem: quod non fuit impletum, sed ea Pragam perduxit, de quo Bohemia nimium gratulatur. H. Rebdorff ad a. 1350. anno domini MCCC. qui fuit Iubilæus VI. mense Aprili Ludouicus Marchio Brandenburgensis insignia Imperialia, videlicet lanceam, qua perforatum fuit latus Domini nostri Iesu Christi, & clauos, ac gladium Karoli magni, nec non alia quæ reseruata fuerunt in oppido Monacho per Ludouicum patrem suum tradidit Karolo Regi predicto in Nurenberg, qui in Bohemiam in ciuitatem Pragensem ipsa deducit. Vnde Innocentius Papa postea de his speciale festum indixit. Extat diploma Ludouici, quo insignia figillatim enumerat & Carolo IV. exhibet, quod finitur: & hæc sumimus ad iuramentum & homagium, quod sacro Romano Imperio prestitimus, cum attestatione harum, quæ data sunt Monachii post Christum natum anno 1350, die Veneris ante Iudica. Ludewig in syllabo Monum. Noribergæ Insignium Imperialium tutelari adiecto p. I. Aliam designationem horum insignium, quæ a Ludouico acceperit, exhibet Goldastus Reichshandeln p. 204 & Wagenfeil de Rep. Noriberg c. XXVI. Dum igitur Imperii insignia teneret Carolus, ex eo sine dubio ortum, quod leonem Bohemicum gladio alias Caroli M. fecerit insculpi. Vid. Ludewig cap. VII. p. 155. Synt. Iur. Publ. diff. VIII. §. XXV.

**** Bullam vero Innocentii VI. qua in gratiam reliquiarum imperialium instituit a. 1354. in Germania festum diem armorum Christi, exhibet Ludewig p. 3.

***** Alb. Arg. p. 152. descenderat autem Ludonicus Marchio cum Rege. Interim autem Romanus frater Ludouici, in terra Brandenburg constitutum iniens cum aduersariis, ubi miles viriliter est effectus, feliciter triumphauit: captis pluribus & occisis: alii autem se acrius firmantes, plurimum Marchionem infestant. H. Rebdorff ad a. 1350. eodem anno & mense Ludouicus Brandenburgensis assumens secum Rupertum Ducem Bauaria, patruelem suum supranominatum, cum multis armatis collectis de Bauaria & Sueuia, intrat Marchionatum Brandenburgensem, & transit per Bohemiam. Regina concessit sibi aliquos armatos, & in Marchionatu recuperat aliquas ciuitates, quæ in absentia sua ab eo diuerterant. Hic eodem tempore duas sorores suas ex parte Ludouici patris nupsit, vnâ fratri Regis Vngaria supranominat. Aliam filio domini Mastini de Scala domini Veronensis, qui sibi introitu Marchionatus Brandenburgensis magnam pec-

cuniam mutauit. Hic Mastinus postea decessit anno MCCCLI. mense Iunio. Prædictus vero Ludovicus Marchio in Marchia guerram mouens per vnum annum & quinque menses continue permansit, & tandem intervenientibus tractatibus, duobus fratribus suis, videlicet Ludwico Romano & Ottoni, Marchionatum in Brandenburg reliquit ex toto, & ipse Bauariam superiorem pro sorte hereditatis sue accipit, & vocem in electione Regis Romani Marchionatus prædicti retinuit, & anno 1352. mense Ianuario in Bauariam est reuersus. Dubravius lib. XXII. p. 577.

***** H. Rebdorff mense Ianuario idem Imperator conuocat curiam in Nuremberg, in quo Archiepiscopi Moguntinensis, Coloniensis, Treuerensis, & alii Principes conveniunt Electores, & quamplures alii; sed filii Ludwici duo, Ludovicus Marchio Brandenburgensis, & Dux Stephanus, ad hanc curiam non conveniunt, timentes potentiam Imperatoris prædicti. Ludovicus vero dictus Romanus, etiam filius Ludwici, bene interfuit huic curia cum magno apparatu, & de Marchionatu Brandenburgensi per Imperatorem est inuestitus ibidem.

§. XVII.

Reuersus est autem Carolus Spiram, vocatisque Baronibus & Ciuitatibus, tractans cum eis, de pace generali circa Rhenum, quæ Dominica Iubilate fuit statuta, constitutis nouem Iudicibus, ad biennium condemnato etiam Hermanno Badensi, qui commercia turbabat, ad damna resarcienda. * Conquerebantur tum Ciuitates Rhenenses, quod Rupertus Dux Bauariæ haberet castrum, dictum noua Curia, distans ad vnam leucam a Ciuitate Spira, in qua latitarent latrones, qui Mercatores, transeuntes publicam viam versus Wormatiam, in nemore dicto Rechholtz, spoliarent, Rex, hoc audito, bannerium suum, quod dicebatur Sturm-fahne, ** super turrim Spirensis Templi constituit, & populo ciuitatis ad arma mandari per Magistros ciuium præcepit: & egressus ciuitatem cum sua gente armatus, populo eum sequente cum Bannerio ante castrum prædictum, ipsum funditus destruxit. *** Postea reuersus ad ciuitatem Spiram, conquerens Dominis & Ciuitatibus, de Metensibus eum pro Rege habere nolentibus, sed responsum ab iis non accipiens, & in expensis Spiræ deficiens, iuit Noribergam, vbi sub gratia est exceptus, & extorta ab eis pecunia, in Bohemiam Septembri mense est reuersus, regno nondum pacato. Reliquit autem in Sueuia præsidem Eberhardum Württembergensem. Anno 1354. vero Bohemiam egressus, Moguntiam venit, statum Moguntinum ordinavit, populo & clero vindictam contra Henricum Archiepiscopum postulante. Mortuo vero Henrico, Gerlacum in sede Moguntina imponit, relicto Cunone de Falckenstein præposito. **** Inde Ulmam venit, ibidemque pacem Sueuiæ fecit generalem, Constantiæ etiam magnifico adparatu agens. ***** Accessit tamen a. 1354. Alberto Austriaco contra Ligurinos, sed parum contra eosdem profecit, ***** qui postea Imp. & Imperio se subiecerunt. ***** Inde in autumnno facta est liga Pacis ibi.

ibidem ad triennium, in qua quindecim iudices sunt statuti. ***** Anno 1356. vero Sueviæ Civitates in novum foedus coiverunt. *****

* Alb. Arg. p. 152. equidem dicit, quod pax ista ad effectum non fuerit deducta. Sed contrarium patet ex ipsis Pacis tabulis quas ex Archivo Spirensi exhibet Lehmannus VII. c. XLVII.

** Vexillum erat, quod in motibus subitaneis de turri suspensum, de quo controuersia, an Vexillum Württembergense tale fuerit. Vid. Synt. Iur. Publ. diff. XXVI. §. XI.

*** Alb. Arg. c. l.

**** H. Rebdorff ad a. 1353. eodem anno mense Decembri idem Rex Moguntiam venit: cui populus & clerus ibidem cum vexillo crucifixi occurrebant, petentes vindictam de Hainrico quondam Archiepiscopo Moguntino deposito, & dicto domino Canone de Falkenstein ipsius procuratore, qui multis gravaminibus in personis & rebus ipsos flagellabant, & sic Rege una cum Gerlaco Archiepiscopo Moguntino a sede Apostolica prouiso rogante de statu Ecclesie & diocesis Moguntinensis, ipse Hainricus predictus ex improviso in vigilia natiuitatis Domini moritur, & prefatus de Falkenstein cum Gerlaco Episcopo pertractante hoc Rege concordatur, & traduntur omnes munitiones & castra Archiepiscopatus ipsi Gerlaco, exceptis quibusdam qua ipsi de Falkenstein pro certa pecunia remanent obligata. Plenius Alb. Arg. p. 160. 161.

***** Alb. Arg. p. 159. Anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo tertio: Rex Carolus egreditur de Bohemia, mense Septembri & veniens Ulmam, ligam pacis generalis fecit omni, Suevia Imperii ciuitatibus. Et cum iussisset Eberbardum de Württemberg praesidem huiusmodi ligam iurare, & ille diceret, se velle deliberare cum fratre: Rex indignatus dixit: delibera quantum velis. Tunc territus Comes, iurauit. Venit autem Rex Constantiam, ubi cum inuenisset ciues quasi omnes armatos, & catenas per vicos, omnia tolli iussit: Erant autem omnia paramenta mensa suæ ad comedendum & bibendum, & nauicula continens elemosynam illius terre, omnia de auro puro, nec quicquam inibi apparebat argenti: omnia autem inferiorum mensarum paramenta, etiam pro garrionibus, & currus ducens nauem, continentem elemosynam, de argento fuerunt.

***** H. Rebdorff ad a. 1352. eodem anno mense Iunio & Iulio Albertus Dux Austrie prænominatus guerram mouet oppido Thuricensi, ac ipsi cum auxilio hominum in Alpibus fortiter resistunt, & terram ac homines Ducis grauiter deuastant. Tandem Dux exposito magno thesauro, & dato stipendio nobilibus, cum auxilio ciuitatum Rheni Turegen obsedit cum maxima multitudine armatorum, tandem cum confusione recedunt. Eandem obsidionem repetit idem Dux cum auxilio domini Regis Karoli anno domini 1354. qui quidem Rex tunc praesens fuit, & similiter cum confusione recedunt. Plenius hæc exponit Alb. Argent. p. 158. 159. 162.

***** Alb. Arg. p. 160. conuenitque ad eum multitudo Baronum, & missum est pro Thuricensibus, pro discordia cum Duce sedanda. At illi cum vallibus Suis nolentes Duci subiici, se ad seruiendum Regi & Imperio obtulerunt, sicque venit Thuregum, & ostenduntur priuilegia Imperatorum pro vallibus antiqua. Et cum per ministros Ducis diceretur, cur ea non antea monstrassent: responderunt: quod pro nullo motu ea alteri, quam eorum Domino Principi Romanorum, monstrarent. Et obedierunt Regi vales, quæ in XXXVI. annis nulli parebant. Et descendens Rex per Basileam & Brisacum venit Argentinam, ubi honorifice est receptus.

***** Alb. Argent. p. 160. & venit Rex Hagenoriam, ubi in die omnium Sanctorum communicatus fuit. Facta est etiam liga Pacis ibidem ad triennium, in qua quindecim iudices sunt statuti, duo per Episcopum, & duo per ciuitatem Argentinensem, tres per oppida Imperii

perii, unus per inferiorem Landgraviatum, unus per Dominos de Lichtenberg, de Ochsenstein, & Geroltsecke in Vosago, unus per Abbatem Murbacensem, Dominos de Rapolisteine, de Geroltsecke in Mortenowe, & de Vsenberg, unus per Episcopum, & unus per civitatem Basiliensem, & quindécimus per Regem. H. Rebdorff ad a. 1353. mense Augusto Rex Carolus de Bohemia venit in Alemanniam, & inducens dominos terra & civitates orbis mansuetudine & misericordia, bonam & generalem pacem fecit.

***** Extat ista apud Dattium lib. I. c. V. n. 38.

§. XVIII.

Anno 1354. constituto Ruperto Palatino, Germaniæ vicario, ingressus fuit Italiam mense Septembri, & dum Mantuæ sederet Maphæus, Barnabas & Galeatius Vicecomites, vna cum Dominis totius fere Lombardiæ miserunt Legatos ad Imp. qui ipsi multa munera & auxilia obtulerunt. * Quos in Imperii Vicariatu in terris Mediolanensibus confirmavit, Patauæ etiam Veneti cum ipso pacem faciunt, quibus Veronam, Paduam, Vicentiam cum earum Marchiis reliquit, Marchiones Ferrarienses, Domini Veronenses aliique se ipsi subiiciunt. ** Ineunte anno 1355. IV. Ianuarii intrauit Mediolanum, ibidemque in Templo Ambrosii ab Archiepiscopo corona ferrea in die Epiphaniæ fuit coronatus. ***

* Alb. Arg. p. 163. Rex eodem anno LIV. mense Septembri, quasi occulte cum paucis ingreditur Lombardiam, & veniens Mantuam, mittit ad Civitates Alemanniæ, & Episcopos & ad alios, ut sibi gentes armatas dirigant, iuxta morem. Et Rupertum Seniore Banarum Palatinum Rheni, tempore absentia vicarium Regni constituit generalem. Rex quoque in Decembri, factis trengis inter Venetos & Mediolanenses, cum tribus fratribus Mediolanensibus reformatur, recepta ab eis grandi pecunia, & promissis sibi annuis redditibus de terra, ita quod illi nomine Regis ministri terra maneant, sicut ante: Quare etiam Cuspinianus p. 384. dicit: Vicecomitibus perpetuum Imperii vicariatum aurea bulla confirmavit, omnia ubique concedens, e quibus pecuniam abraderet posset. Cortus. lib. XI. c. I. & II. Rex Carolus die VII. Novembris equitavit Montem silicem. In sequenti die Lignacum Canis Maior, præcius eius aduentus, occurrit, & se obtulit. Quem Imperator gratiose recepit. Die sequenti equitavit versus Mantuam. Dum Imperator cum sua Curia in Mantua resideret, Domini Maphæus, Bernabos, & Galeatius Vice Comites, Domini totius fere Lombardiæ, miserunt Mantuam nobiles Legatos. Hi coram principe retulerunt, ab antiquo fuisse Vicecomites fideles Imperii, & etiam, quod Maphæus, avus paternus prædellorum, fuerat auctor expellendi de Mediolano nobiles della Torre rebelles Imperii, ob quam causam Henricus de Luxemborg Serenissimus Imperator præfatum avum suum patrum Maphæum fecit suum Vicarium, & quod in honorem Imperii, quasi totam tenuit Lombardiam. Iuxta hoc obtulerunt munera, auxilia, & coronam ferream suis expensis, dum tamen secum non duceret suos rebelles. Eorum postulationibus annuit Imperator.

** H. Rebdorff ad a. 1354. Octobri idem Rex intrat Italiam coronandus in Vrbe ad titulum Imperialem per dominum Aegidium cardinalem summum penitentiarium domini Innocentii Papa, transmissum ab eodem ob hoc ad Urbem ante annum, ubi Padua sollemnissime suscipit & concordatur cum ipso Rege civitas Venetorum, domini Marchiones de Ferraria, dominus de Verona & quam plures alii.

*** Cor-

*** *Cortus. lib. XI. c. II. Imperator statim post predicta intrauit territorium Cremonense, ei occurrunt Nobiles Mediolani, & fere totius Lombardie. Qui per Cremonam, & alias Ciuitates, & loca Mediolani transiens, summo honore receptus die IV. Ianuarii intrauit Mediolanum. Eodem mense, & die Epiphania in Ecclesia Beati Ambrosii, de licentia Summi Pontificis, per Archiepiscopum Mediolani corona ferrea honorifice coronatur. In sua coronatione multos nobiles militauit. Tunc fuit letitia publica Mediolani, & Curia generalis. Alb. Arg. p. 163. sicque Mediolani honorifice est receptus, & in palatium Episcopi tractatus, ab Archiepiscopo Mediolanensi, quem de genere predictorum Vicesomitum Papa praefecerat, corona ferrea coronatur. H. Rebdorff vero ad a. 1355. Idem Rex per amicales tractatus concordatur cum predictis dominis de Mediolano, quem ipsi suscipiunt in Mediolano cum tam pauca gente. noluerunt enim quod cum magna gente intraret ad ipsos, vnde maiorem partem gentis suae reliquit Mantua & sic quasi solus submittit se manibus eorundem, & coronatur secunda corona argentea, in Ecclesia S. Ambrosii, in Mediolano, in Epiphania Domini.*

§. XIX.

Eodem anno Carolus, oblatis sibi portarum clauibus a Pisanis & Senensibus, Pisas perrexit, vbi ad eum Februario mense Regina peruenit, * & habuit mille galeatos Bohemos & paucos Alemannos. Inde Senas venit, ibidemque constituit suum Vicarium. Florentia tamen ipsum recipere recusauit, ast multa dona misit. His gestis cum quinque galeatorum millibus Romam iuit, vbi consensu Papae vna cum Regina V. Aprilis ipso festo resurrectionis a Cardinali Hostiensi Petro Bertrandi in Templo S. Petri in Imp. coronatur, ac eodem die, factis permultis militibus super ponte Tiberino, ** prout promiserat, Pisas reuertitur, *** vbi tamen Gambocortorum conspirationem quam cum Florentinis Pisanisque fecerant, vix euasit, dum noctu ipsius palatio ignem supponerent, vt nudus cum regina egredi cogeretur. Facto ob hoc inter Teutonicos & Pisanos conflictu isti victores fuerunt, Gambocortis Maiestatis damnatis, inde relicto ibidem Marquardo, Augustensi Episcopo, in Germaniam fuit reuersus. ****

* *Cortus. XI. c. III.*

** *Pro more illorum temporum. Sic enim Petrus de Andlo de Imp. & Imperio Romano lib. II. c. VI. fin. assolet praeterea Imperator, cum venit super pontem Tiberis iuxta castellum S. Angeli creare equites.*

*** *Alb. Arg. p. 163. Anno Domini M. CCC. LV. in Ianuario, Rex oblatis sibi portarum clauibus a Pisanis & Senensibus, Pisas perrexit, & ibi ad eum in Februario Regina peruenit, & habuit mille galeatos Bohemos & paucos Alemannos. Hostiensis vero Episcopus Cardinalis, crastino Purificationis fens animo coronandi Regem a Papa, recessit, associatis omnibus Cardinalibus ad duas leuas, dicens, se timere, se amplius non visurum. Rex autem in festo Pasche coronatus a Cardinalibus, Pisas reuertitur, quia se non mansurum in vrbe promisit. Imperatore autem ab Vrbe in die coronationis recedente, factis multis militibus super ponte, eoque quinque diebus ante Pascha latitante in vrbe, templaque visitante latenter, & in reuersione a Senensibus & aliis gloriose*

T y y y

16-

recepto. Cuspinianus p. 384. & in die Pasche Cardinali Hostiensis, vel (ut alii scribunt) a duobus Cardinalibus consensu Pontificis Innocentii Sexti in Imperatorem & Augustum consecratus, ad illis conditionibus, ne Romæ, neque in Italia diutius moraretur. Cortus. lib. XI. c. IV. Imperator mense Martii de Pisis inivit Senas. Ibi constituit suum Vicarium. Florentia cum recipere recusant, tamen multa donavit. His gestis inivit Romam, ubi habebat quinque milia galeatos. De consensu Domini Papa in Ecclesia Sancti Petri debito ordine cum Domina Imperatrice Imperator Corona aurea coronatur V. die Aprilis in festo Resurrectionis Domini Nostri Iesu Christi. In sua coronatione Imperator milites fecit mille & quingentos, cum ius Ricardum nobilem Comitem Veronensem. Hic expulsus de Verona sedit Padua magnifico sumptibus Dominorum de Carraria. Imperator redire Pisas per Senas festinavit. Auentinus VII. c. XXI. n. 18. ea lege Roma consecratus est, ut continuo Italia excederet, nec eam absque mandato Rom. pontificis adiret. Inter Opera Petrarce p. 590. reperitur exhortatio ipsius ad Carolum IV. ut Romam veniret, & pacem redderet Italix.

**** Cortus. XI. c. V. cum Imperator in sua Curia sederet in Pisis, licentiam redundi dedit sua militie. Ex hoc suis amicis defecit spes salutis, quia Imperator expulsus de Pisis redierat, ac etiam dicebat, quod procurabat Lucam liberare de dominio Pisanorum. Per illos de Gambartortis, & alios Cives Pisanum, de scientia Florentinorum fuit contra Principem coniuratum. Media nocte clamor factus est contra Principem, eius Palatio imponitur ignis. Imperator & Imperatrix surgunt nudi. Theutonicorum, & Pisanorum, quos reduxerat, sit concursus, & clamor, Imperator arma capit, & contra rebelles pugnare. Ultimo fuit victoria Imperii; tamen bene centum Boemi fuerunt interfecti. Imperator illos de Gambartortis, & alios crimine lesa maiestatis arguit, quibus ait: quisquis cum militibus, vel privatis contra nos sceleratam inivit factionem: immo solummodo cogitaverit, voluntate sceleris legis Italia manifestis reus est. Regis severa sententia, quos inuenit in crimine manifesto, punitur gladio: eorum latas divitias confiscavit: comburuntur celsa palatia proditorum. Inter ceteros fuerunt precipui Bartholomæus Lotus, & Cecus frater de Gambartortis, contra quos, & eorum sequaces lata fuit sententia, & executioni mandata per Dominum Melinum de Tolentino Capitaneum, & Commissarium Serenissimi Imperatoris, Domini Caroli Quarti, anno Domini MCCCCLV. die XXVI. Maii. H. Rebdorff ad 1355. & inde transiens venit Romam, absque omni resistantia ubi in die Pasche a Cardinali Hostiensis in Imperatorem coronatur in Ecclesia S. Petri, ac eodem die recedit ab Urbe dimissa gente sua, clam volens redire ad Alemaniam, non potuit, sed veniens ad civitatem Pisaniam, ibique cum moram faceret, quadam progenies vulgariter appellata Gambacuria, de occasione ipsius Imperatoris & suorum turbe cogitavit, & circa festum Pentecostes Palatium Pisanum incendio ignis comburi procuravit, ex quo arma antiqua, baliste & similia valde pretiosa civitatis, ibi consumpta fuerunt. Post aliquot dies predicta progenies communes civitatis contra Imperatorem prouocant, & magnus rumor insurgit, in quo Imperator & sui in mortis periculo extiterunt. Sed dominus Marquardus Episcopus Augustensis una cum suis tamen paucis, primo erecto vexillo inimicos audacter inuadit, & pugnat cum eis a mane usque ad vesperam, plures occiderunt, reliqui fugerunt, sedato rumore duo ex predicta prænominati machinatores capti sunt in curia habitationis domini Cardinalis Hostiensis predicti, qui alios suos accusauerunt consortes, & sic XVI. famosi cives Pisani capti sunt, & decollati, qui confessi fuerunt, quod per hunc rumorem (si prosperati fuissent) Imperatorem & Imperatricem vere quidem patibulis suspendere intendebant, & reliquos occidisse, propter quod dictum demolita sunt funditus habitationes eorum, & Imperator decessit de civitate Pisana, relinquens ibi loco suo præditum Marquardum, Episcopum Augustensem, & reuersus est in Alemaniam mense Iunio. Cortus. lib. XI. c. VI. negotiis dispositis in Pisis, forsam Italia formidans insidias, omisis Lombardorum instigationibus, & gaucelis, Dominus Impera-

ter cogitavit redire Boemiam. Sic eodem anno, mense Iunio transitum faciens per Lombardiam, intrauit Vallem Valsamonica: qui per Alamaniam Pragam est reuersus. Quid Deus facturus per ipsum, ipse nouit, cui honor, & gloria in secula seculorum. Dubrauius lib. XXII. p. 381.

§. XX.

Solennis potissimum erat annus 1356. Feria quinta enim post Epiphanias, generalem Curiam Noribergæ cum Principibus & nobilibus celebrat, * ubi cum reliquorum Electorum consensu Decretum promulgat, quo Electoralia iura Ruperto Rufo, Comiti Palatino Rheni, contra Stephanum Fibulatum Bauariæ Ducem adferuntur, ipso tamen Stephano non presente nec consentiente. Ludouicum etiam Romanum de Marchia Brandenburgensi inuestit, ** lisdem Comitibus *** iura Imp. & Electorum per priores XXIII. Aureæ Bullæ, a sigillo aureo adpenso sic dictæ, **** titulos, ibidem latino sermone publicatos, confirmantur, modus Imp. electioni atque coronationi præscribitur. ***** Monstratur adhuc Noribergæ domus & conclaue, in quo hæc publicatio facta. ***** Secuta est eodem anno, Decembri mense Curia Metensis solennis & festiua, cui præter legatum sedis Papalis, Carolus Delphinus, ***** multique alii interfuerunt Proceres. Delphinus potissimum ad auxilia ab Imp. contra Eduardum Anglorum Regem petenda aduenerat, qui patrem ipsius Iohannem prælio ad Pietauium ceperat, in qua reliqui Aureæ Bullæ Tituli a XXIV. ***** ad finem vsque fuerunt publicati, atque ipsis Domini natalitiis, Electores atque reliqui officiales Imperii Officia sua Imperii solenniter peregerunt. †

* Patet hoc ex verbis finalibus præemii A. B. in solempni Curia nostra Nurenbergensi assidentibus nobis omnibus Principibus Electoribus, ecclesiasticis & secularibus, ac aliorum Principum, Comitum, Baronum, Procerum, Nobilium & Ciuitatum multitudine numerosa, in solio Maiestatis Casareæ Imperialibus Insulis, insigniis, & diademate decorati, matura deliberatione prævis, de Imperiali potestate plenitudine edidimus, statuimus, & duximus sanciendas, sub anno Domini, millesimo trecentesimo quinquagesimo sexto, Indictione nona, quarto Idus Ianuar. Regnorum nostrorum anno decimo, Imperii vero primo.

** Per pactum equidem Ticinense anni 1329. alternatio inter Bauariæ Duces & Comites Palatinos Rheni fuerat constituta, quam tamen hoc ipso decreto euerit Carolus, eo quod Ruperti filiam Annam haberet uxorem. Extat decretum apud Goldastum Tomo I. p. 351. Gewoldum de Septemuiratu cap. X. p. 765. Quod autem nec Ludouicus senior, nec Stephanus Fibulatus his Comitibus interfuerint, docet nos H. Rebdorffensis ad ad 1356. loco supra §. XVIII. adlegato.

*** Sunt equidem, qui Comitibus bina confundant, & vel Noribergensia saltem, vel Metensia publicatæ Aureæ Bullæ destinant. Priorem sententiam fouet Thuanus lib. II. p. 40. scribens: Carolus IIII eandem legem renouauit, sub bulla aurea nomine in Comitibus Norimbergensibus V. Eid. Ian. anno sal. CIO. CCCLVI. publicata

cata, qua & hodie inter Germanos magna religione servatur. Posteriores tenere videtur Trithemius Chr. Hirsaug. ad a. 1356. dicens: in eodem conventu Principum Metis habito iulianam dictam auream, quia sigillo sit aureo roborata, de Imperatore Romanorum delegendo idem Carolus indicta conventione Principum ad utilitatem Reip. de consensu omnium Principum electorum & regni conscribi fecit & confirmavit. Idem dicit Auctor Chronici Colonienfis: Karolus der III. hat Hoff gehalten mit den Kuerfürsten zu Metz mit grosser Maiestat in bywesen des Konycks von Franckrych Anno Domini MCCC ind LV I. iair, ind hat gefazt, und up dem Ch-istdag dom offenbahren dat Geseze, ind heisst die Gilden Bulle. Ipse Sigismundus Imp. labitur, dum in cap. I. Bullæ suæ de Pfalburgeris, Noribergæ anno 1431. publicatæ dicat: una die binzeligen der Aiderdurchleuchteste Fürst und Herr Herr Karle Römischer Kayser, unser lieber Herr und Vatter seliger gedechtnus, durch Fried und Gerechtigkeit willen in dem Gesezte seiner Kaiserlichen Gilden Bulle vor Zeyten zu Metz gemacht und beschloffen, von Pfolburgern luter und eigenlichem gesetzt hat apud Goldastum p. II. der Reichsfatzungen p. 105. Nec tamen in parte posteriori Metis publicata, sed in priori adhuc Noribergensi reperitur tit. XVI de Pfalburgeris. Goldastus equidem de Maioratu lib. I. c. XX. n. 15. contrarias has sententias conciliare conatur, dicens, quod A. B. Norimbergæ primum composita, apud Mediomatrices cum consensu Primo-geniti Regis Galliæ & cæterorum in Galliæ Ordinum, qui ad Imperium spectare memorantur, stabilita, & adaucta anno MCCCLVII. Verum, præterquam, quod Metensia etiam Comitia anno 1356. fuerint celebrata, priorem A. B. partem Noribergæ non confectam solum, sed etiam publicatam, patet ex verbis præmissi modo adlegatis: de Imperiali potestatis plenitudine edidimus, statuimus, & duximus sancimdas. Vtrique tamen conciliat Lehmannus lib. VII. c. XXXV. & Thulemarius de Bullis c. VI.

****. Prout iamdum demonstratum fuit a Thulemaro de Bulla aurea, argentea, plumbea & cerea, du Fresne in Glossario voce bulla, Io. Mich. Hayneccio de sigillis p. I. c. IV. & in Synt. Iur. Publ. diff. VI. §. VIII.

****. Vid. Synt. Iur. Publ. diff. VI. §. IX. X. XI. XII.

***** De hoc Thulemarius c. VI. §. II. *Sigilli ipsa & tria capita Aurea Bulla Noribergæ in adibus ad leonem aureum (zum güldenen Löwen) conscripta esse scribit Hermannus Hermes in fasciculo iuris publ. cap. I. n. 13. Sed errat Vir Clarissimus, quippe cum non ibi, sed in domo sita am Pondersberge, cuius insigne adhuc est chypæus aureus (güldener Schild) confecta & consecrata fuerit, in qua etiam nunc videtur non solum conclaus in quo Imperator Carolus IV. cum Imperii Statibus tum temporis confessum deliberationesque pro Imperii salute habuit, sed & capella decem pedes longa & quinque pedes lata, in qua Aurea Bulla pro ipsius seculi more solenni missa sacrificio consecrata fuit. Hodienum in ista capella paruum illud, in quo tum missam celebrant, altare constituitur, cui impressa & coriaceo involuero munitum Aur. Bulla exemplar Latinum & Germanicum idioma exhibens, impositum est.*

***** Leu. a Northof Chron. Com. de Marca p. 406. *idem eodem anno ante festum Natiuitatis Dominici venit Karolus Imperator Metim, & solennem ibi curiam celebravit, cum omnibus Imperii Principibus. Ibi Principes quilibet secundum officii seruitium debitum exhibebant. Ibi erat Cardinalis sedis Aposolice legatus, & Dominus Delphinus filius Regi Franciæ, nepos Imperatoris: ibique aderant multi Archiepiscopi & Abbates, aliqui Principes, Comites & Magnates & Nobiles infiniti. Ibi Imperator fecit publicari diuersas constitutiones per ipsum editas, multum utiles. H. Rebdorff ad a. 1356. mensè Decembri præscriptus Imperator vocatus per dominos & ciuitates regni Franciæ post bellum præmissum, venit in ciuitatem Metensem, ubi*

iura Imperii & clauescinitatis ab incolis requisivit, & per dominum Innocentium Papam per Cardinalem Petrogoricensem transmissus ad ipsum, ac filius Regis Francie consanguineus Imperatoris (qui de bello superscripto cum multis armatis fugit) ac multitudo magna Principum Alamania & Francie conuenit ad ipsum, & per festum Natiuitatis dominice fuerunt apud ipsum. M. Chron. Belg. p. 306. Carolus in solempni Curia Metensi assidentibus omnibus S. R. I. Electoribus presentibus Dominis, Venerabili in Christo Patre, Domino Theodorico, Albanensi Episcopo S. R. E. Cardinali ac Illustri Carolo, Regis Francie Primogenito, Normanniæ Duce, Delphino Viennensi, alias Leges, quatuor Capitulis continentes promulgauit. Trithemius ad a. 1356.

***** Sub initium Tituli XXIV. hæc verba reperiantur: infra scripte leges promulgate sunt in Curia Metensi per Dominum Karolum IV. Imperatorem Rom. & Boemia Regem Augustum. Anno Domini MCCCLVI. assidentibus sibi omnibus Sac. Rom. Imperii Electoribus, & presentibus Dominis, Venerabili in Christo Patre, Domino Theodorico Episcopo Albanensi, Sancte Romane Ecclesie Cardinali, ac Carolo Regis Francie primogenito, Normannie Duce Illustri ac Despo Viennensi, in die Natiuitatis Christi.

† Alb. Arg. p. 164. eodem anno venit Carolus imperator ad ciuitatem Metensem in aduentu Domini, celebrans ibidem natalem Domini: fueruntque ibi Principes Electores, & Officiales seu ministrales Imperii, quorum quilibet ministrabat Imperatori sedenti in mensa, in officio seu ministerio suo proprio. Quilibet autem veniebat super equo, usque ad mensam. Descendente vero de equo coram mensa, histrionibus & mimis dabatur equus, & alia plures solennitates fiebant ibi, de quibus longum esset scribere. Erat enim sollemnior curia, quam de aliquo Imperatore scribitur temporibus retroactis multis.

§. XXI.

Post Metensem Curiam in Brabantia Ducatum abit, atque Flandria Comitem Ludouicum cum Brabantia Duce componit.* Inde a. 1357. inferiorem Bauariam cum magna hominum multitudine intrat, eandem deuastat, Ducesque ad voluntatem suam adigit.** Insequenti anno 1358. Vratislauiam venit, ut ibidem Liunia rex, prout promiserat, baptizaretur, hoc tamen postea poenitente, recessit.*** Anno 1359. habitis Moguntia Comitibus, mittit Innocentius VI Papa Caluacensem Episcopum legatum suum, qui subsidia a Germanorum clero peteret, quem tamen ut Cleri moribus reformandis potius, quam colligendis pecuniis operam daret, monuit Imperator.**** Anno 1360. Sueuia Ciuitates contra Ulricum & Eberhardum, Comites de Würtemberg conquerebantur, eo quod prædones, horumque inimicos defenderent, teloniaque augerent. Imp. igitur indictis Noribergam Comitibus illos eo vocauit, qui cum multo milite stipati eo venerunt, nec de obiectis respondere vellent, Imp. multam armatorum multitudinem contra eos duxit. Interuentu tamen Rudolphi, Austria Ducis, qui gener erat Imp. Comites, abdicata Sueuia Ciuitatum aduocatia, se gratia eiusdem submiserunt, atque ad restituenda

castra, quæ ipsi & progenitores ab Imperio tenebant, & telonia relaxanda fuerunt obligati. ****

* Breuiter saltem H. Rebdorff hæc tangit ad a. 1356. dicens: *denum transit in Ducatum Brabantia, & huiusmodi guerram sedauit.* Plenius vero hoc bellum describit Io. a Leidis *Chron. Belg. lib. XXX. c. XVI.* ubi etiam causam proponit, quod Margaretha, eiusdem Comitis vxor fuerit, filia Ioannis quondam Ducis Brabantia, & soror Ioanne Ducis Brabantia, cum nihil cum eadem vxore sua in dotem acceperisset. Franc. Harzeus *Ann. Brab. p. 330.*

** Belli causam exponit H. Rebdorff ad a. 1357. *mensis Aprilis quidam nobilis miles dilectus Eckerdin, officialis & potens Ducum inferioris Bauaria, confederatur cum domino Imperatore predicto, & ob hoc iidem Duces obsederunt eundem militem in Castro Nachesberg cum tota potentia sua. Sed Imperator maximam gentem de Bohemia & Morauia, & alias hinc & inde congregat, & inferiorem Bauariam intrat, deuastat, & cum uterque exercitus sibi inimicem appropinquaret, ita ut bellum præsumeretur, in eundem componunt se Duces pro voluntate Imperatoris, pro quo tota Bauaria doluit, quod magna damna fecerat Imperator in terra; nec dum Duces, qui magnam collegerant gentem, se vendicabant.* Andr. Presb. p. 37. Adlzreiter p. II. lib. V. n. 2.

*** H. Rebdorff ad a. 1358. *mensis Iulio Rex Lipponia gentilis misit fratrem suum ad præscriptum dominum Imperatorem Karolum, tunc Nuremberg constitutum, asserens se & terram suam velle recipere fidem Christianam, & petens se baptizari: Super quo negotio Imperator dirigit Archiepiscopum Pragensen, & superiorem magistrum domus Teutonice in Alemania, & alios quam plures in Lipponiam. Hic Rex spontes baptizari & venire Vratislavianam in festo Natiuitatis Domini, & cum Imperator solempni apparatu venisset ad locum, Rex non venit, & rescribit se velle baptizari, nisi terra eistla ab eo & suis antecessoribus per fratres domus Teutonice in Prussia, restitueretur eidem, & sic infecto negotio Imperator recedit de loco.*

**** Naclerus *Vol. II. gen. XLVI. Serarius rer. Mogunt. lib. V. p. 858.* Adlzreiter p. II. lib. V. n. V. & late Trithemius ad a. 1359.

***** H. Rebdorff ad a. 1360. *Ciuitates Imperii in Alemania, & maxime in Suenia, querelas graues deferunt Imperatori præscripto contra Comites de VVirtenberg, Vircum & Eberhardum fratres, filios Comitis de VVirtenberch (de quo supra sub Ludouico) super diuersis grauaminibus, videlicet quod tenebant & defendebant malefactores & raptores patriæ & inimicos eorum, item quod telonia inaudita infra eorum territorium extorserunt, & alia quamplura grauamina inferebant. Propter quod idem Imperator veniens Nuremberg, predictos Comites ad se vocauit, quibus cum solempni comitina armatorum illuc venientibus Imperator præmissa & alia quamplura obiecit: sed ipsis cum indignatione recedentibus, mense Augusto eiusdem anni Imperator fortem & ferocem multitudinem armatorum de regno Bohemie & circumquaque iubet adduci, & mandat Principibus, Baronibus & ciuitatibus inuadere Comites præscriptos, & sic collecta maxima multitudo armatorum cum potentia comitatum prædictorum hostiliter inuadit. Sed Rudolphus Dux Austria gener Imperatoris tractat pacem. Unde prædicti Comites videntes se non posse resistere potentia Imperatoris, sua gratis submisserunt. Ergo oportuit eos restituere omnia castra & bona, quæ ibi & progenitores sui obligata ab Imperio hactenus habuerunt, telonia & pedagia, & consuetæ relaxabant, & iniuri coram iudice pronuncia super iniuriis ciuitatibus illatis coacti sunt stare.* Naclerus *Vol. II. gen. XCVI. p. 1025.* Mutius *lib. XXV. p. 252.* Late Trithemius ad a. 1360.

§. XXII.

Anno 1361. Anna Imperatrix in principio Martii mensis Wenceslaum filium Noribergæ in lucem produxit, qui III. Idus Aprilis baptizatus, festiva curia conuocata, eademque cum ludis equestribus & solennibus aliis fuit celebrata. Insignia quoque Imperialia ex Bohemia adferri iussit, Imp. quæ solenni adparatu ibidem ostendebantur, concedente Innocentio IV. Papa magnas indulgentias illas videntibus. Inde in Bohemiam fuit reuersus.*

* H. Rebdorff ad a. 1361. in principio mensis Martii Imperatrix in Nurnberg filium masculum genuit, de quo Imperator letitiam habuit non modicam, & eundem baptizandum sollemniter reservauit per unum mensem & amplius. Nam ad baptismum ipsius innocat solennem curiam in Nurnberg, & Electores Imperii quasi omnes. Et hinc filius baptizatus est Dominica qua cantatur Misericordia Domini, qua tunc fuit III. Id. April. in parochia S. Sewoldi in Nurnberg Bambergensis diocesis; & leuatus de fonte per Archiepiscopos, Moguntinensem, Coloniensem, Praegensem, & per Episcopos sex, & quinque Abbates; & nomen eius Vincenzlaus appellatum, & durauit hæc curia cum magno gaudio per octo dies. Nam & insignia Imperialia Imperator iubet deduci de Bohemia, & solenni apparatu, & ostendit ibidem; & existentibus ibidem denunciantur magnæ indulgentiæ, quas Innocentius VI. Papa tunc gratiose concessit, videlicet easdem indulgentias, quas in Vrbe Romani Pontifices de die Cæna Domini concedere consueuerunt; & habitæ ibi sunt hastiludia & alia solatia infinita. Post hæc Imperator disponit habitare limina S. Virgænis Aquisgranæ, sed deliberat mittere offertorium illuc pro filio suo nato. Vnde iubet filium ponderare in Statera cum auro, qui ponderauit 16. marcas auri, quas mittit Aquisgranum. Et ipse cum uxore & filio, & insignibus superscriptis in Bohemiam est reuersus. Et nota, quod insignia Imperialia, quæ tunc vidi, (de quibus Papa festum indixit) sunt hæc; primum ferrum lanceæ, quæ transfixis latus Christi. Item clauus cum aliquali petia ligni S. Crucis, quæ transiit manum Christi. Item gladius Caroli Magni primi Imperatoris Romanorum, quem tunc Imperator tenebat in manibus, & coronæ quæ coronatus est in Imperatorem a Leone Papa III. Item gladius Mauricii martyris. Item brachii S. Annæ matris Mariæ Virginis, & dens Iohannis Baptiste. Item petia cordæ, quæ Christus fuit ad Columnam ligatus. Spongia quæ fuit in cruce petatus & alia plures reliquiæ Sanctorum.

§. XXIII.

Post hæc in Brandenburgeris terris varix subortæ fuerunt mutationes. Postquam enim Ludouicus senior, Ludouico Romano & Ottoni fratribus suis Marchiam tradidisset; * ipse mense Octobri 1361. Monaci fuit defunctus, ** relicto filio Meinhardo, adhuc impubere, cuius tutelam & Rupertus Comes Palatinus Rheni, vna cum Stephano seniore & iuniore, inferioris Bavarix Ducibus & Nobiles terræ prætendebant. *** Dum autem paullo post Meinhardus ætatis XIV. moretetur, Mater ipsius Margaretha Maultaschia Tirolensem Comitatum

Ru.

Rudolpho, Alberto & Leopoldo fratribus, Austriæ Ducibus a. 1363. cessit. **** Dum etiam Ludouicus Romanus a. 1366. improlis decederet, ***** successit ipsi Otto, qui a. 1373. Marchiam pro ducentis aureorum Vngaricorum millibus Carolo, socero suo vendit, nec his tamen plane solutis, hanc etiam pecuniam genio suo indulgens, cum Gretula amassia, pictoris vxore in deliciis consumit. ***** Carolus vero hanc Marchiam filio suo Sigismundo donauit. † Boii quidem Tirolensem Comitatum armis vindicare conabantur, interpositione tamen Christophori Danorum Regis ab armis cessatum, iure expertum, ex decreto demum Caroli Imp. Tirolensis Comitatus Austriacis fuit adiudicatus, relictis quibusdam vrbibus Kitzpühel, Kufstein, Ratenburg, solutis etiam centum aureorum millibus. ††

* vide supra §. XVI.

** H. Rebdorff ad a. 1361. Mense Octobri obiit Luduicus senior, filius Luduici condamnatus, Marchio Brandenburgensis inopinate iuxta Monacum, tamen Sacramenti Ecclesia procuratus: qui reliquit heredem Meinhardum nomine, Rudolphi Ducis Austria generum, inueniunt cum quo mater sua pro terra Carinthia & Comitatu Tirolu incepit litigare.

*** H. Rebdorff ad a. 1362. eodem anno post festum Pasche oritur guerra gravis inter Duces Bauaria super tutela seu cura Meinhardi Marchionis Brandenburgensis, & Ducis Bauaria filii Luduici supra scripti: ex hoc & pro eo, quia Rupertus Dux Bauaria, & Comes Palatinus Rheni (de quo dictum) & Stephanus senior, ac Stephanus iunior filius eius Duces inferioris Bauaria (quibus etiam Dux Austria assiscebant) ex vna parte contendebant esse tutores & curatores prefati iuuenis, in quorum fuit potestate, & tanquam ii, quibus filius fuit commissus a patre; & cuilibet partium aliqua ciuitates terra adhaeruerunt. Et cum ambe partes cum magna comitina armatorum se parassent ad bellum, & hoc inuicem vicinia condixissent, contigit casu, aliter tunc in festo Corporis Christi (quod fuit XVI Kalen. Iulii) quod idem Marchio iuuenis deuenit in potestatem patris aduersa, videlicet Ducis Stephani, & sibi adhaerentium, & sic sine bello inuicem recesserunt. Auentinus lib. VII. c. XXI.

**** Fugger Spiegel der Ehren lib. III. c. VIII. n. 9. p. 342, qui etiam communem refutat traditionem, quam Auentinus sequitur lib. VII. c. XXI. n. 6. quod Margaretha ista Rudolpho Austriaco nupserit. Extant Cessionis litteræ Botzani in die Policarpi 1363. in Beschreibung der Graffschafft Tirol p. 4.

***** Andr. Angelus Chr. March. lib. II. p. 159. Auentinus VII. c. XXI. n. 1.

***** Andr. Presbyter p. 38. posthac anno Domini MCCCLXXIII. Marchionatus Brandenburgensis a Ducibus Bauaria predictis Karolo Imperatori Regi Bohemia pro ducentis millibus florenorum venditur, ubi centum millia florenorum in promptu persoluntur: pro altero vero centenario mille florenorum, quadamoppida sine castra, qua modo prius facta subiecta erant Regi Bohemia, iterum Ducibus Bauaria cum conditione redemptionis subiciantur, scilicet Lans, Hirspruck, Reicheneck, Sulzbach, Rosenburg, Hirschau, & cetera. Auentinus lib. VII. c. XXI. n. 13. Brandenburgium ab Ottone Boio aureolorum millibus ducentis emi, Ottomque curiali principis dignitatem prerogatiuamque suffragii retinet in Botarianque migrat. Quinque millia passuum infra Landsbutam in VVollstain (arx est Isara innuens) habitat, genio indulget, pecuniam ab Au-

Augusto acceptum prodigit, Gretulam pistoris uxorem adamat, quippe mola aquaria castello subdita etiam nunc Gretularia inde cognominari solet.

† Dubravius lib. XXV. ineunte, Sigismundo adhuc impuberi Carolus pater, Machiam Brandenburgensem, quam ab Otthone, postremo illius Marchione emerat, dono dedit, mira indole animi, ingeniiue eius capax.

†† Auentius VII. c. XXI. n. 9. § 9.

§. XXIV.

Nec minores factæ fuerunt Regni Arelatensis mutationes. Hoc in varios Principatus & Comitatus diuisum, dominium directum tamen agnoscebat Imperii. * Ex hoc Humbertus, Delphinatus Princeps, a. 1344. cum Philippo Valesio Gallorum Rege de Principatu suo pactus fuit, ut si absque liberis moreretur, vnus ex Philippi filiis ipsi succederet, ita tamen no Delphinatus vnquam cum Gallia corona vniretur. ** Hoc pactum a. 1349. Lugduni fuit confirmatum, atque ipse Delphinatus Philippi ex Iohanne filio nepoti fuit concessus, hac lege, ut primogenitus Gallorum Regis filius eundem impofterum semper sub Delphini nomine possideret. *** Humbertus, frater Ordinis Prædicatorum fuit factus, & Cardinalis, postmodum Patriarcha. Carolus autem Imp. istum Carolum Delphinum de hoc Principatu inuestiuit. **** Idque tanto magis, quod iam ante Tridenti 1347. inter Carolum IV. & Iohannem Caroli Delphini patrem foedus mutua amicitia & auxilii sub iurata fide fuisset pactum. ***** Circa eadem tempora Ioanna Neapolis Regina Papæ Auenionensem Ciuitatem vendidit. ***** Clemente IV. Papa per legatos confirmationem a Cæsare petente. ***** Neque tamen hac solummodo inuestitura iura sua in regnum Arelatense conseruauit Carolus Imp. sed etiam in Comitibus Moguntinis 1348. Balduinum Treuirensis Archiepiscopum archi Cancellarium non solum constituit regni Arelatensis, sed etiam Vicarium & Tutorem, quare & multos Imperii vasallos de eodem inuestiuit. ***** Hoc etiam Archicancellarii per regnum Arelatense munus in A.B. archiepiscopis Treuirensibus voluit esse perpetuum. ***** Immo a. 1365. corona regni Arelatensis ipse fuit redimitus, † atque hac occasione Auinione cum Papa fuit collocutus. †† Postea vero ineunte a. 1378. Carolus Imp. in Galliam venit, in Parisiorum urbem magna pompa deductus, liberaliter ibidem habitus, ac solenni conuiuio a Franciæ Rege fuit exceptus, ††† ubi Caroli V. Regis Gallorum primogenitum, Ioannis nepotem, postea Carolum VI dictum, †††† Gallia tunc Delphinum a. 1379. ad vitæ tempus constituit locum tenentem & Vicarium suum generalem in hoc Regno, quod tamen exinde ipsi non cessit, sed ut vicaria saltim vteretur potestate permisit. †††††

* De hoc Strauchius in dissertatione de Regno Arelatensi & Synt. Iur. Publi. dissertatione quarta.

22222

** Hoc

** Hoc ex publicis actis latius deducit P. Daniel. *Hist. de France* Tom. II. p. 495. 496

*** P. Aemilius *lib. IX.* p. 195. & speciatim Daniel p. 497.

**** Alb. Arg. p. 153. *Humbertus vero Delphinus, vita quodammodo radiosus, terram suam, retentis aliquot munitionibus, nepoti Regis Francia, ex filio primogenito vendens, frater Prædicatorum est effectus. Breve tamen tempus stans in ordine, egrasset factus est Cardinalis, & postmodum Patriarcha. Rex autem Carolus Romanus eundem nepotem Franci, filium sororis sue, de ipso Delphinatu, qui est feudum ab Imperio, inuestiuit. Falsum igitur, quod Goldastus tradit, Carolum hunc in Comitibus Metensibus 1356. fuisse inuestitum, quibus saltem interfuit, ut supra §. XX. diximus; Goldastum ideo notat Conring de *Fin. Imperii lib. II. c. XXIV.* p. 597.*

***** Extat illud apud Leibnitium Tomo I. p. 189.

***** Alb. Arg. p. 147. Vendidit autem ipsa Ioanna, quantum in ipsa fuit Papa civitatem Avinionensem, pro multa pecunie quantitate.

***** Hoc Conringius de *Fin. Imp. lib. II. c. XXV.* ex Bzouio & tabulis publicis demonstravit. Extant tabule Gorlicii XI. *Nonembris 1348. data apud Bzouium ad a. 1348.*

***** Gesta Balduini *lib. III. c. IX.* vbi de Balduino dicitur: *in curia Domini Karoli Imperatoris Moguntia celebrata confirmationem privilegiorum suorum & super archicancellariatu regni Arclatenfis obtinuit, vbi etiam per totam Galliam & Germaniam tutor & mamburnus fuerat constitutus regni Romanorum: quo plures sua sedes requirentes, in sedauit.*

***** Tit. I. item Archiepiscopum Treurensem, Sacri Imperii per Galliam & regnum Arclatense Archicancellarium.

† Hoc ex Beneficio, scriptore comò, qui tamen adhuc latet Mstus, comprobat Schurtzsch *§. XX.* dum dicit. *Eodem anno (MCCCLXV.) coronatus est D. Imperator corona Regni Arclatenfis, quod Romano subest imperio, in civitate Arclatenfi, cum maxima solennitate. Idem ex Cæremoniæ Romano comprobat Conring. p. 598.*

†† Alb. Arg. p. 164. *Anno Domini M. CCC. LXV. crastino Georgii, venit Imperator Carolus Argentinam, & susceptus fuit cum magna solennitate, tanquam Imperator: dudum enim receptus erat, tanquam Rex Romanorum. In festo vero sancti Marci, recessit versus Avinionem ad Papam. In festo autem Petri & Pauli reuersus fuit Argentinam per nauigium: inde recedens iuit in Selze.*

††† Describit pompam P. Daniel. *Hist. de France* Tom. II. p. 695, qui tamen addit, multas adhuc solennitates alias solitas, fuisse omissas: nec enim campanas pulsatas, Imperatori contra morem equum nigrum fuisse missum, dum Rex albo veheretur.

†††† Male igitur Auentinus *lib. VII. c. XXI. n. 18.* tribuit Carolo V. Ioannis filio, prouocans ad Diploma, quod reperiatur in Bibliotheca Parisiorum in templo suburbano & Victori dedicato, cum Spondanus non solum fide visi diplomatis Carolum VI. indicet, sed etiam omnes rerum Gallicarum scriptores, ut Auentinum ideo notet Schurtzsch *§. XXVI.*

††††† Criminatur equidem de eo, quod Regnum Arclatense Gallis cesserit, Carolus Theodoricus a Niem de *schismate lib. II. c. XXV.* dicens: *Carolus huius nominis quatuor Augustus, imò verius dissipator inuictus tempore Urbani Papa V. regnum Arclatense, quod similiter est iuris & proprietatis imperii, & quod etiam dictus Otto magnus Imperator adiecit imperio, sumpto magno prandio apud Villanouam prope Avinionem per eundem ducem ipsi Carolo præparato transiit in præfatum ducem, postea in regno Sicilia fuit sanctum. Idem repetit Nemoz *Vnionis Tract. VI. p. 483.* Ast contrarium docet Chiffetius *Vindictis Hispanis c. XIII. p. 122.* ex Christophoro Pisani Msto vbi dicitur: *Imperator motu proprio in gratiam regis, & filii eius natu maioris Delphini, concessit & fecit Locumtenentem suum & Vicarium Generalem in**

Re.

*Regno Arelatenſi dictum Delphinum, ſoluitque idem obtinere ad vitam dicti Delphini irrevocabili-
ter: & ea de re litteras ſuas ſigillo aureo munivit tanta tamque amplacum facultate, quanta
concedi poteſt, quaque antea dari minime ſolita fuit. Et pariter eundem Locum tenentem & Vi-
carium ſuum Generalem creavit aliis quibusdam litteris pari modo ſigillatis, parique cum facul-
tate, in Delphinatu ſeudiſque immediatis & mediatis, & aliis quibuſcunque clientelis, ſuo illa
exceptione. Deditque & conceſſit Caſtellum Pompeii ſupra Viennam, alteramque domum in di-
ſta vrbe Chamaux appellatam. Similiter eidem beneficium ſtatutis impertivit, & alia omnia ſup-
plevit, quæ ob ſtatutis defectum dicto Delphino diſtis gratiis & præſentibus obtinendis impedimento
eſſe poſſent. Sic etiam Nic. Vignier & Belleforeſt dicunt: *Le ſaiſant Vicairé irrevocable de l'
Empire ſa vie durant.* Hoc P. Daniel Tome II. p. 696. equidem repetit, omiſſis tamen vlti-
mis verbis. Sic etiam ſingulari diſſertatione Imp. defendit Schurtzſchleſchius, quod *Carolus
IV. Aug. non diſſipaverit Imperii patrimonium quoad regnum Arelatenſe.**

S. XXV.

Dum interim Barnabas, & reliqui Vice Comites Mediolanenſes terras
papaſ non ſolum inuaderent, ſed etiam ſinitimos diuexarent, Urbanus V
Papa contra eosdem exercitum mittebat, cui ſe Caſar a. 1367. cum exerci-
tu viginti millium armatorum iungebat, factis etiam multis leuibus præ-
liis cum Vice Comite ad Burgum fortem, ſed inundatis Caſaris caſtris ex
aggeribus Padi apertis, accepta pecunia, reuerſus fuit in Bohemiam.* In
ſecuto anno 1368. menſe Iunio cum vxore & filiis ingreſſus Italiam, ibi
Mutinam obſedit, ad cuius præſidium erant Baptiſta filius Bernabouis, &
Lucam Piſanis, ac Miniato oppidum Florentinis ademir, & Romam pro-
fectus, ibi alloquutus ſummum Pont. Illinc abiit ſtatim Piſas, & ibi ac-
cepta pecunia a Florentinis, eis dimiſit Miniatum, & Lucæ dimiſſo Vica-
rio Cardinale Gallico reuerſus in Germaniam, & Vicarius ipſius ſolutis
ipſi aureis viginti quinque millibus per Lucenſes eos reſtituit libertati.**
Ideoque Urbani V Papæ indignationem incurrit, qui illum qua ratione
ab Imp. deponeret cogitavit, ſed morte fuit præuentus.***

* Trichemius ad a. 1365. anno præſcripto *Carolus Imperator IV. rogatus a Pontifice
Rom. exercitum auxit in Italiam contra Vice Comitem Mediolani, quorum moleſtatione & in-
curſione Papa gravabatur. Veniens in Longobardiam Caſar cum pace & honore ſibi verus Domi-
nus a Barnaboue Vice-Comite Mediolani fuit ſuſceptus, cum quo de pace reformanda cum Pontifi-
ce Rom. multos & varios fertur habuiſſe tractatus. Urbanus autem Papa, qui Vices iniuriarum
bello Imperiali Vice-Comitibus reddi penitus optaret, graniter Caſari indignatus eſt, cum audiſſet
illum pro concordia & pace cum hoſte conſuliſſe ſermonem; maluerat enim Vice-Comites Medio-
lani omnino deleri, quam ad pacem non duraturam recipere. Imperator ſero, qui ſc. princeps
Chriſti uniſſimus ſemper bello prætulit pacem, habitis cum Barnabouis partibus neceſſariis conſiliis,
a Mediolano Romam profectus eſt, cupiens cum Pontifice pacem reformare plenam atque perfe-
ctam. Verum poſteaquam intellexiſſet, mentem Pontificis non ad pacem Mediolani, ſed magis
ad ſubverſionem fore inclinatam, cum indignatione ab vrbe diſceſſit, & ſaluo exercitu ſuo in Ger-
maniam reuerſus fuit.*

** Ludon. Cavitellius Ann. Cremon. ad a. 1367-1368. Iof. Ripamontius Hist. Mediol. lib. III. p. 365. sqq. Dubrauius Hist. Bohem. lib. XXII. p. 592.

*** Trithemius ad a. 1369. anno VVignandi Abbatis decimo, Indivisione Romanorum septima, post Festum Dominica Resurrectionis Carolus Imperator IV. ad petitionem Urbani Papa V. exercitum movit in Longobardiam contra Barnaboum Mediolani Vice-Comitem, non minus Imperio tunc, quam Ecclesie inobedientem Catholica, atque rebellem. Ingressus autem Longobardiam in manu valida omnia extra munitiones inuenta demolitus est. Vastavit agros, villas incendiavit, rusticos tributavit, & quia machinas ad belli apparatusum necessarias non habuit, oppida, ciuitates, & vrbes munitas intactas dimisit. Postea cum inualuisset pestis, exercitum accepta pecunia non parua iure Domini Imperialis a Vice Comite, sine belli consummatione cum suis in Germaniam reuersus est. Iterum Urbanus V. nimium contra Caesarem ira commotus, quod debet sine belli consummatione rediisset in Germaniam, deliberavit illum ad Imperio deponere, perturbassetque sine dubio Regnum fluminis seuis, nisi morte fuisset praemeditate interceptus.

§. XXVI.

In Germania interim, durantibus adhuc diffidationibus, varia inter Ciuitates non solum, sed Principes etiam facta sunt foedera. Tale inter Argentoratum, Wormatiam & Spiram a. 1365. fuit conclusum. * A. 1370. Episcopi, Comites, Dynastae & Ciuitates Westphaliae aduersus praedones & publicae pacis turbatores foedus fecerunt, idemque iuramento confirmarunt. ** quod a. 1374. fuit renouatum. *** Dum autem intestinae turbae nihilominus inualescerent, Imp. ex Bohemia in Saxoniam digressus, Lubecam cum Imperatrice, veteri Imp. splendore, mense Octobri intrauit, ibique regali magnificentia fuit exceptus, multis ad eum confluentibus Principibus atque nobilibus. Ibi publice ius dixit, litesque ad se undique delatas decidit, Decembri mense Pragam reuersus. ****

* Extat apud Lehmannum lib. V. c. LII. Huc facere videtur Trithemius, dum ad a. 1366. dicit: his temporibus magna & prius non visa, neque audita confederatio seu ligas inter ciues Urbium & oppidorum regni Germaniae facta est contra raptos atque latrones, qui militiam simul & genus nobilitatis sua prauis moribus deturpantes, mercatores & alios itinerrantes spoliare, capere, & ad latibula praedonum adducere consueverunt, exigentes ab eis cum torrens pecuniam, quam non debebant.

** Schaten Ann. Paderborn. lib. XIV. p. 380. addens: in hoc tam salutare foedus accessere Fridericus Coloniensis Archiepiscopus, Venceslaus Dux Brabantiae Caroli Imperatoris frater, VVilhelmus Dux Juliacensis, Adolphus Clivensis Comes, Colonia, Aquigranum, Tremonia, ceteraque potentiores civitates. Nam per id tempus magna sedaque Comitum, Nobilium, ac praedonum licentia erat, qua & VVilhelmus Montium Comes haud procul Tremonia captus abduktusque, nec prius libertati redditus, quam 40000. veterum scutorum penderet.

*** Schaten ad a. 1374. p. 389.

**** Krantzius Saxonia lib. X. c. f. Regkmanns Lübeckische Chronic lib. II. p. 33. Schaten ad a. 1375. p. 391.

§. XXVII.

Sic multae etiam turbae de successione in terras Lüneburgenses fuerunt.

runt. Mortuo enim a. 1368. Wilhelmo Lüneburgensi Duce, adfcedabat Ducatum Albertus, Dux Saxoniz ex Ottone natus, & Elisabetha, Wilhelmi filia, cui se Magnus Torquatus, Dux Brunsvicensis opponebat. Non Ordines solum Prouinciales Alberto fauebant, sed Imp. etiam, qui nulum ius esse Magno ad Ducatum Lüneburgensem a. 1374. decernit. Lüneburgenses igitur arcem astu capiunt & mortuo Magno Torquato, Albertus, omnem terram occupat: Hinc etiam Wenceslaus Elector, qui Alberto postmodum successit, & Saxoniz & Lüneburgensis Ducis titulo utitur. Composita autem fuit controuersia, dum ipsius filia Anna, Friderico Brunsvicensi & Margaretha, Bernhardo Brunsvicensi nuptui collocaretur.*

* Krantzius *Saxonia lib. IX c. XXXVI. XXXVIII.*

§. XXVIII.

Inter hæc, anno 1373. Gregorius XI Papa Carolum IV Imp. multiplicatis litteris ac nunciis admonerat, quatenus pro Dei amore congregaret quam magnum posset exercitum contra Saracenos in Asiam, qui sanctam Ciuitatem Ierusalem & sepulchrum Dominicum occuparent. Nimis autem importune Papa instante, postremo Imperator ei rescripsit: Exercitum quidem & magnum & validum adunare possumus: sed mare transire, & Saracenos debellare non satis cautum iudicamus, propterea, quod & Sanguis Christianorum multus effundendus foret, & Terram sanctam, etiamsi obtinere, diu tamen retinere non possent. Vnde hanc Romani Pontificis intentionem esse piam in Christo, magis tamen periculosam Christianis, quam utilem fore minime dubitamus.*

* Hæc verbis Tschernii scribimus in *Chr. Hist. ad a. 1373. Dubrauius lib. XXII. p. 585.*

§. XXIX.

Anno 1376. Carolus magno studio adlaborabat de Wenceslao in Regem Romanorum nominando. Causam primum apud Gregorium XI. Papam agebat, ut consensum suum præberet.* Ad hoc promouendum centum millia florenorum cuilibet Electorum pro electione promisit. Quæ cum soluere nequiret, Electoribus pignoris loco vestigia, oppida & telonia Imperii concessit.** Moguntino equidem Electori telonia ad Rhenum, vna cum Lanstein: Coloniensi Andernacum: Treuirense Boppardia & Vesalia cum aliis conceduntur, Prumiensis abbatia iungitur.*** Ruperto seniori vero Palatino Lutera Czfarea, Oppenheim, Odernheim & Ingelheim potissimum pignoris loco traduntur.**** His corrupti Electores, in die Pentecostes in pomariis subtus Rense super litus Rheni conuenientes, de eo deliberarunt, an Imperio conueniat, ut vi-

vo adhuc Carolo, Rex eligatur, & hoc decreto, **** diem electioni Francofurti instituendæ destinant. Stato die x. Iunii conuenientes, solenni postmodum electione Wenceslaus Regem Romanorum publicarunt, idemque Gregorio XI. Papæ nuntiarunt. ***** Inde præsentē patre vi. Iulii Aquisgrani a Friderico Archiepiscopo Colonienſi fuit coronatus. ***** In hac coronatione Wenceslaus Dux Brabantix, Wenceslaus, Saxonix Electori litem mouet, an ipſe ratione Ducatus Brabantix & Lotharingix, an vero Saxonix Elector ratione officii ſacri Mareſchallatus Imperii, enſem Imperialem, tam in coronatione, quam in aliis actibus ſolemnibus præferret. Et cum inde tumultus exoriretur, Carolus Imp. Sigismundum, Marchionem Brandenburgicum, filium ſuum ſecundogenitum, tunc iuuenem, & non niſi decem annos habentem, enſem imperialem præferri iuſſit. ***** Ipſi etiam uiuo adhuc Patre Spirenſes homagium fecerunt. †

* Extat epiſtola Caroli IV. ad Gregorium Papam, inter alia Electionis Wenceslai Acta apud Leibnitium Mant. Cod. Iur. Gent. p. 262. in qua hæc verba: *cum autem ad huiusmodi electionis celebrationem nobis uiuentibus proceſſus non valeat ſine veſtro beneplacito, aſſenſu & gratia ac fauore; beatitudini veſtræ reuerenter & humiliter ſupplicamus, quatenus cum dicti electores diſpoſiti ſint de noſtro conſenſu electionem huiusmodi de Rege celebrare præſato, conſideratis præmiſſis & aliis rationalibus in hac parte, & inter alias quod vacante imperio ſolis interdum electio huiusmodi in diſcordia fieri, exinde bella crudeliſſima geri, multusque cruor Chriſtianorum effundi, & electio ipſa valeat celebrari, dignetur eadem ipſa veſtra ſanctitas præſtare beneplacitum & aſſenſum, ac etiam gratiam & fauorem. Datum Nuremberg anno Domini MCCCLXXVI. indiſtione XIV. II. nonas Martii.* Iteratas ad Papam litteras mittit, II. Non. Aprilis. Tandem Papa per litteras Auinione pr. non. Maii ſcriptas aſſenſit, his verbis in fine additis: *nos igitur ſuper præmiſſis ſapienter cogitauimus, & cum fratribus noſtris collationem habuimus diligentem: & licet electio huiusmodi te uiuente minime de iure poſſit aut debeat celebrari; ſperantes tamen publicam utilitatem ex huiusmodi electione & eius effectu (dante Deo) prouenturam, & electio prædicta modo præmiſſo hac vice dumtaxat valeat celebrari, noſtrum beneplacitum, aſſenſum ac fauorem & gratiam auctoritate apoſtolica tenore præſentium imperimus. Per hoc autem non intendimus eiſdem electoribus vel eorum ſucceſſoribus aliquod ius acquiri, nec Romana eccleſia iuri & auctoritati præiudicium generari.*

** Alb. Arg. p. 166. Anno Domini 1376. feria tertia infra hebdomadam feſti Pentecoſtes, electus eſt Wenceslaus, filius Caroli Bohemi Imperatoris, in Romanorum Regem, Patre ſuo adhuc uiuente, & eandem electionem fieri procurante, per omnes Imperii Electores concorditer, non ſine magna pecunia. *Quæ facta & celebrata eſt in Franchfort, in Eccleſia S. Bartholomæi Apoſtoli.* Chron. Magdeb. apud Meibomium Tom. II. p. 348. *ſucceſſit filius ſuus, Wenceslaus, quem eo uiuente, in Regem Romanorum & Bohemix, ſecit eligi, promittendo cuiſlibet Electorum centum millia ſtorenorum, quæ cum poſtea ſoluere non potuit, Regalia eis pro his impignorauit, videlicet telonia & velligalia, & ſic Imperium nimium debilitauit, quod nequaquam reſpiciere poſſet.* Idem dicit Mutius lib. XXV. p. 255. Dubravius Hiſt. Bohem. lib. XXII. p. 596. *ceterum cum tantam ſummam diſſoluere ad diem non ualeret, cum maximo Imperii detrimento, publica velligalia Imperatoribus ad ſubſidia reſecta, ipſis Principibus non tam oppignorauit, quam*

perpetuo abalienavit, propter nihil filium, & res postea declaravit, nisi quod suus cuique charus est. Cuspinianus in vita p. 384. Nanclerus *Sul. II. gen. XLVI. p. 1018.*

*** Browerus Ann. Treuir. lib. XVIII. p. 245. in his est, quo Bopardiam & Vvesaliam, Sternenburgi dimidium, & totam aduocationem Hirtzenaniam in Rheni ripa, ius item ditionemque Schonfeldii, & Galgenscheidi Schoneco subiectum, iam olim parva loca, aucta decem marcarum argenti millium forte firmius astrinxit. Abbatiam quoque regalis S. Salvatoris in Prumia, olim Balduino perditam & accusa re, ab ipsis canobus delatam, & eiusdem redditus & belligalia cum Episcopo Treuiren. Pontificis Maximi auctoritate, coniungendi facultas Canonis sancitur.

**** Singularis est locus Trichemii, dum Chr. Hirsaug. ad a. 1370. dicit: VVenceslao autem postulationibus ad Regnum promotum cum Pater pecuniam non haberet, quam promisit, & Principes vs. pollicita solueret urgerent, metuens ille rem in diffidium verti, obligauit illis quamplurima telonia, belligalia, oppida, castra, proprietates & Iura Regni Germanici, quae sic alienata permanent iaque in praesentem diem per annos iam centum quadraginta duos, in damnum Regni manifestum, & magnam desolationem. Verum, si quatur iure sit factum, an temere, illi respondeant, qui Leges & Iura non erunt, quoniam ego me scriptorem falli exhibere deo, non Iudicem. In hac mentione vero, quae Principum quisque obtinuit oppida, partim scio, partim nescio. Nam Oppenheim tum teloneo, Luteram, Ingelheim, & Gaiodorum tali commutatione memorata in ditionem Comitum Venere Palat. ni. iuxta patrium Mosella riuum Kochem Monasterium Magensfeld cum aliis nescio quibus, Treuironum Archiepiscopus in possessionem pro consensu accepit, Andernach Colonien. Lanstein Moguntiner. si Archiepiscopus donantur a Regno. Ista autem loca Palatino oppignorata paullo ante redempta fuerunt a Moguntinis vti. Alb. Arg. p. 161. dicit: & descendit Rex Moguntiam, comportans cum Gerlaco Moguntino & Capitulo potentium, quod restituta sunt sibi nomine Imperii Oppenheim, Odersheim oppida imperialia supra Rhenum, cum castris & villis adjacentibus, quae obligata fuerunt Ecclesiae Moguntinae pro XC. millibus florenorum. Idem habet Lehmann lib. VII. c. L. Tolner c. II. p. 52.

***** Patet hoc ex litteris Wenceslai Saxoniae Electoris, ad Papam, quam manu scriptam adhuc possideo, in qua: nuper die sancto Pentecostes iam nos quam alii Principes Imperii Coelectores nostri, scilicet Serenissimus Princeps Dominus VVenceslaus, Rex Bohemiae, Venerabiles in Christo patres, Domini Lodewicus Maguntinensis, Cuno Dreuerensis ac Fridericus Colonien. si, Archiepiscopi ac illustres Principes, Domini Rupertus senior, Comes Palatinus Rheni & Bavariae Dux, ac Sigismundus Marchio Brandenburgensis convenimus in pomariis subtus Rense, super litris Rheni, Dreuerensis diocesis. In quo loco post varios tractatus desuper habitos, dicto Domino nostro Romanorum Imperatore praesente, qui iam viribus ac corporea validudine lassissimus fuisse non valet praesentem, & Imperium Romanum multis suis partibus tanto discrimine sic positum, forti potentique praesidiatore non careat pro salutis commodoque totius christianitatis ac statu, in releuamen & adiutorium dicti Domini nostri Karoli Rom. Imperatoris de persona idonea tractauimus prout huiusmodi negotii magnitudo requirit, & ibidem, altissimo disponente, in certam personam convenimus in Rom. regem, debito loco & tempore nominandam, ac post hoc, & moris est solemniter eligendam. Browerus c. l.

***** Extat decretum Electionis, litterae Imperatoris, litterae etiam Electorum & Wenceslai ad Papam, una cum eiusdem responsoriis, apud Leibnitium c. l. deficit vero epistola Wenceslai Sax. Electoris ad Papam, quam in manu scripto adhuc possideo, omnes X. Iunii electionem factam esse dicunt.

***** Erdmanni Chron. Osnabr. ap. Meibomium Tomo II. p. 237. circa has tempora Karolus IV. Imperator, videlicet anno M. CCC. LXXIIX. fuit in ciuitate Minda & Paderborne, & VVine.

Wenceslaus filius, patre presente, Aquisgrani ab Archiepiscopo Coloniensi coronatus est. Cuspinianus vero p. 385. qui eodem anno a Friderico Coloniensi episcopo Aquisgrani, Carolo & principibus ceteris presentibus, coronatus. Idem p. 388. sexta de hinc die Iulii, Aquisgrani per Fridericum Coloniensem praesulem coronatus.

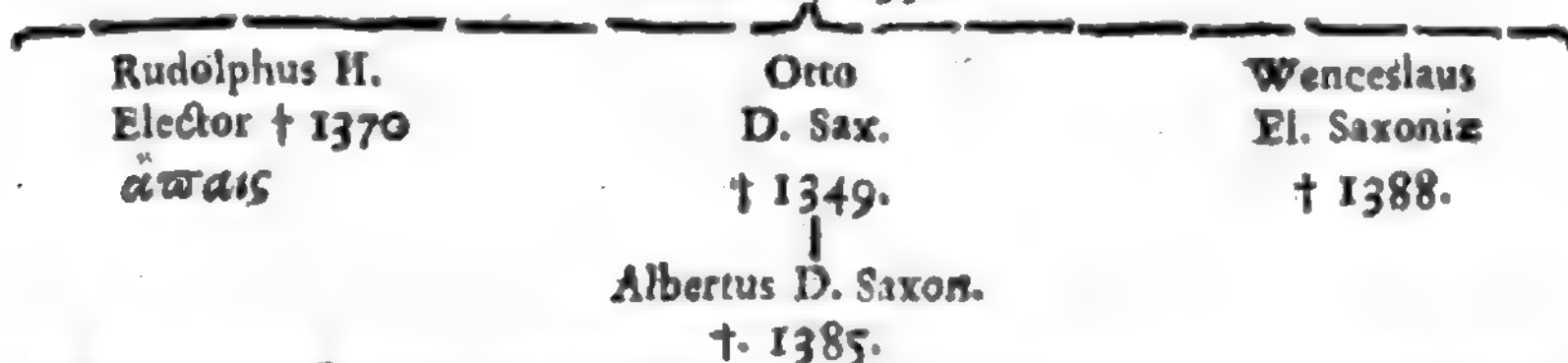
***** M. Chron. Belg. p. 286.

† Lehmann lib. VII. c. LVII.

§. XXX.

In iisdem Comitibus Francofurti celebratis controuersia decidebatur de successione in Electoratum Saxoniae. Mortuo enim a. 1370. sine liberis Rudolpho II. Electore, controuersia oriebatur de eo, an Ottonis, fratris secundogeniti filius Albertus, an vero frater tertio genitus Wenceslaus in successione sit praefendus, ipsumque in Electoratu, & successionem linealem in Electoratu confirmat. *

* Schema tale erat
Rudolphus
Elect. † 1356.



Bullam istam reperimus apud Goldastum Tomo I. p. 372. & in representatione Imperii p. 605. adnexam Marqu. Freheri Tractatui de successione Principum in Primogenitis & heredibus eorum. Goldastus de iure repres. §. XXVI. Synt. Iur. Publ. diff. XVI. §. XXIII.

§. XXXI.

Factae quoque in dictis Comitibus oppignorationes Ciuitatum Imperialium ansam dederunt, ut pleraque Sueviae Ciuitates a. 1376. in nouum foedus coirent, quod magnum vocabatur, *der Gros Bund*. * Hoc equidem per Vlmam obsidionem dissoluere conabatur Carolus, sed conatu frustraneo. ** Accedebat a. 1377. bellum Ciuitatum cum Würtembergicis Comitibus in quo Eberhardus Würtembergicus a Sueviae Ciuitatibus ad Reutlingam caesus fuit, *** quod in Comitibus Noribergensibus 1378. composuit Carolus IV, constituto Friderico Palatino, Superioris & Inferioris Sueviae Aduocato Prouinciali, ad lites istas componendas. ****

* Stumpf Schweitzer Chronic. ad a. 1377. *Verband sich die Stadt Gassen mit den Stetten Vlm, Coßentz, Rotwyl, Vvil, Vberlingen, Rustingen, Memmingen, Biberach, Ravensburg, Lindow, Kompten, Kossbühren, Lautkirch, VVangen und Isni &c. die wort genant der Gros Bund: wort auff anzahl Jar gemacht, und etwan offi weiter erstreckt: in schwerehen Geschäften hielten diese Stadt ihre Tagelohnung allermest zu Vlm.* De hoc etiam Crusius Ann. Suen. lib. V. p. III. f. 288. Sic etiam Krantzius Saxonia lib. X. c. III. Idem Imperator Karolus, nescio, si ad interpretationem verbi, quam nunc faciunt, bene Augustus, Imperii neruos exhaustis, viresque confecit. Sed etiam in Suevia

Spheer,

urbes, sine medio recognoscendo Imperium, vendidit vicinis Principibus; alie quatuordecim, cum intelligerent, conspirarunt inuicem, fœdere mutuo se constringentes, ut non se patiantur, in merem pecudum, venales exponi. Et paullo post: tum quoque nonnulli ex his salua libertate solita, Principibus Austria ad protectionem se commendauere, non ut Dominis parituri, sed ut Protectoribus vicissim obsequantur. Huc facere enim videtur Chron. Elwangenense ad a. 1374. *incepit liga ciuitatum in terra Sueuia, qua creuit de die in diem in multis terris vsque ad annum. Datt. vol. nou. rer. Germ. lib. I. c. VI. n. 20.*

** Chr. Elwang. ad a. 1376. hoc anno Carolus Imperator obsedit ciuitatem Vlmam, & villas & castra circumiacentia igne destruxit post festum Michaelis, & minime preualuit.

*** Alb. Arg. p. 166. Anno Domini, M. CCC. LXXVII. facta est cades seu conflictus inter ciuitates Imperiales Sueuia, per Dominum Eberhardum de VVirttemberg, qui succubuit, & ex parte eius occisi sunt Comites & Barones tres, scilicet Dominus de Schwartzenberg, Dominus de Zolre & Dominus de Tuwingen, nobiles. Filius autem predicti Domini de VVirttemberg per fugam euasit, cum aliis quam pluribus: Facta sunt hac apud oppidum Rutelingen, pridie Idus Maii. Chr. Elwang. ad a. 1377. Lehmann lib. VII. c. LXV.

**** De hoc plenius Datt. c. l. n. 26. sqq.

§. XXXII.

Multas quoque nouas dignitates illustres contulit Carolus IV. Sub initium statim regiminis Ioannem fratrem suum creat Morauia Marchionem.* Anno 1349. Albertum & Ioannem Comites Megapolitanos, Pragæ in Ducum fastigium euexit, hac potissimum de causa, ut Waldemaro in Marchia adserenda se præberent adiutores.** Wenceslaum fratrem suum in Comitibus Metensibus 1354. confirmauit tanquam Ducem Luxenburgensis, erecto ipsius Comitatu in Ducatum, hoc addito, ut dum Imp. contra rebelles armati essent, Duces Luxenburgenses frenum imperialis dextrarii a latere dextro gubernarent, & in accubitu mensæ Regiæ, coram Imp. incederent.*** In iisdem Comitibus etiam ex Comitatu Pontis Moncionis Marchionatum & Barrensi Comitatu Ducatum fecit.**** In Comitibus Metensibus 1356. Guilielmum luliaci Marchionem Ducem fecit,***** hunc etiam eiusdemque filium Guilielmum Iuniorem defuncto Eduardo I. Geldria Duce a. 1371. de Geldria Ducatu inuestiuit.***** A. 1363. Noribergenses Burggrauios in Sacri Romani Imperii Principum dignitatem euexit.***** A. 1366. Iohannem Comitem Nassouio-Weilburgensem & Saræpontanum atque hæredes in Comitibus Herbipolitanis creat Principes Comites *Gesürstete Graffen*.*****

* Dubrauius lib. XXII. iacunte Ioannem fratrem suum a Ludouico Marchione Brandenburgensi per summam vim & iniuriam ex Tyrolis regione pulsum, Morauia confestim ut Marchionem præfecit.

** Chron. Slav. Lindenbrogii p. 208. Anno Domini 1349. Carolus IV. in Praga Albertum & Iohannem, Dominos Magnopolen. in Duces cum magna solennitate sublimauit, & sic titulum nobiliorem eis creauit, de dominis Duces faciendo. Krantzius Vandalia lib. VIII. c. XXIII. Saxonia lib. IX. c. XXVII. Causam vero Dubrauius exponit lib. XXII p. 576. scribens: accessit mox frequens Nobilitas, postquam Albertus & Ioannes Comites Megapolienses Praga domum reuersi sunt, cum ampliore, quam exierant dignitate: ambo enim Carolus ad Principalem honorem extulit, & nam hanc be-

neſſicii gratiam taſte exigens, ſi Valdemaro in aſſerenda, quam vocant Marchia adiutores ſe praeberent, quod quidem Albertus ſedulo praſtabat, tamque gravis Ludonico Marchioni ingruerat, ſi extremum ille a Rege Dania aſſine ſuo auxilium cogeretur implorare. Male igitur horum patrem Henricum Leonem Ducem eſſe factum contendit Chron. Holfatiz ap. Leibnitium *Accell. Hiſt. c. XXII.*

*** Henricus VII. enim iamdum Iohannem filium ſuum Ducem fecerat, prout *Diſſ. XXV. §. VI.* adſeruimus. Alb. Arg. p. 161. ad a. 1354. poſt hac venit Rex ad ciuitatem Metenſem, ſibi honorifice receptus, multis ibi diebus permanſit, faciens ibi ex comitatu Lutzelburgenſi Ducatum & ex comitatu Birrenſi Marchionatum. Addit M. Chron. Belg. p. 305. iſte Carolus Romanorum & Bohemiae Rex, in Ciuitate Metenſi anno Domini 1354. Indictione ſeptima, 3. Idus Martii Regnorum ſuorum anno octauo, illuſtrem Venceslaum, Comitem Lucemburgenſem, illuſtrauit, ſublimauit, decorauit, & erexit in Ducem, & ipſum Comitatum Lucemburgenſem in Ducatum: & ſi Ducatus Principatusque Lucemburgenſis ſolido fundamento magis firmaretur, & tanto ſe Romano Imperio obligationem conſpiceret, quo ampliori Regia liberalitatis munere decoratus erat, Venceslaum, heredem & ſucceſſores, Duces Lucemburgenſes perpetuo infra ſcripto quidem officio, clementius inſignibit, nimirum, quoties Rex Carolus, aut Succeſſores, Duces Lucemburgenſes qui pro tempore fuerint, ſignum Imperialis, ſeu Regalis dextrarii, a latere dextro gubernarent, & debita fidei diligentia cuſtodirent; item, ſi in accenſu menſae ſuae cibos Regios, qui in ſolemnibus curiis adminiſtrantur, ceram ipſo incederent, & in genere, tanquam Principes & fideles Imperii, belli & pacis tempore, cuſtodiam & curam Imperatorum haberent, prout hac, & multa alia, in literis Caſareis, Bulla Aurea communis, deſuper conſectis, plenius continentur. Extat Diploma erectionis apud Meibomium Tomo III. p. 211. & Leibnitium *Cod. Iur. Gent. p. I. p. 207.* Edm. Dinterum *lib. V. c. XL.* Datum in ciuitate Metenſi, anno Domini MCCCCLIV. Indictione VII. tertio Idus Martii. Male igitur Trithemius Chr. Hiſt. ad a. 1356. de conuentu iſto Metenſi, in quo A. B. fuit publicata: in praenotato etiam conuentu Principum Moſis habito Carolus Imperator memoratur, de conſenſu procerum regni Germanici Lucemburgenſem Comitatum qui olim dicebatur Namurcenſis in Ducatum erexit, quem fratri ſuo Venceslao Duci Brabantinorum donauit.

*** Alb. Arg. c. l. quem tamen emendat Chiffetius in *Comment. Lotharienſi c. III.* ut legendum ex Comitatu Pontenſi Marchionatum fecit. Idem ex Chronicis quibusdam Mſis demonſtrauit, Carolum IV. Barri Comitatum Ducatum feciſſe, quem pro more ſuo reſellit Blondellus *Campano-Francico p. 30.*

**** Trithemius Chr. Hiſt. ad a. 1356. in eodem conuentu Principum VVilhelmus Marchio Iuliacenſis conſenſu omnium Principum in Ducem de Iuliaco, per Carolum Imperatorem creatus eſt. Adel. Ehrich. *Gülich. Chron. lib. VI. p. 290.* Pontanus *hiſt. Gelr. lib. VII. p. 270.*

***** Trithemius ad a. 1371. Pontanus *Hiſt. Gelr. lib. VII. inuente.* Factum autem ideo, ut Wenceslaum Caroli fratrem quem captiuum Wilhelmus tenebat, liberaret.

***** Extat Diploma apud Wagenſeiliū *Comm. de Rep. Noriberg lib. II. c. I. p. 300.* & Goldaſtum Tomo I p. 371. Et licet Dnus Gabr. Pachlbi a Gehag in *Teutſcher Reichsſtaats Verkundlichen Nachrichten* demonſtrare velit, Burggrauios iſtos iam olim Principes fuiſſe & Officiales Imperii, contrarium tamen ex dicto diplomate patet, in quo ſaltem dicitur, quod ab nobilitatem Principibus ſaltem fuerint parificati.

***** Extat diploma apud Londorpiū Tomo VI. p. 830. in quo haec verba: ideoque illuſtrium Principum, Comitum, Baronum & Procerum ſacri Imperii ſano accedente conſilio, animo deliberato, de Imperialis poteſtatis plenitudine, & ex certa noſtra ſcientia, Te cariſſimum conſanguineum noſtrum, & heredes tuos legitimos, in perpetuum, Dei inuocato nomine illuſtramus, honoramus, liberamus, exaltamus, & illuſtres Principes-Comites creamus, ordinamus, & facimus, ſi videlicet, Principes-Comites exiſtatis, & in Collegio Principum-Comitum, qui vulgari theutonico, geſſenſſen Graffen dicuntur, in antea conputamini. Nec non omnibus & ſingulis priuilegiis, honoribus, libq.

libertatibus, exemptionibus, gratiis & indulgiis, gaudeatis expresse, quibus illustres Principes Comes sacri Imperii freti sunt hactenus, & iure seu honorabili laudanda & praescripta consuetudine, quomodolibet potiuntur, in consiliis imperialibus, in deliberandis, ferendis ac promulgandis interlocutoriis, ac diffinitivis sententiis, in provocacione duelli, in regendis iudiciis, & ceteris officiis sacri Imperii, & in quibuscumque publicis seu privatis actibus, quibus etiam specialibus possumus vocabulis designari, omnem defectum, si quis forsitan in praemis ratione solennitatis, obmissa dubia interpretatione sententiarum aut verborum, seu alio quovismodo compertus fuerit, supplentes de certa scientia, & de plenitudine Caesaris potestatis. Hoc etiam a singulis Electoribus fuit confirmatum.

§. XXXIII.

Progredimur ad Leges Caroli IV. & constitutiones, quas praeter A. B. de qua supra fuit dictum, publicavit. Habemus igitur confirmationem ipsius de electione Regis Bohemiae Pragae 1348, per quam, extincta familiaregia, Statibus regni ius concedit, novum Regem eligendi. * Eodem anno, iura Electoratus Bohemiae Regno & privilegium Rudolphi Habsburgici de super concessum, confirmat. ** Insequenti anno 1349: Ioanni, Brabantiae Duci concessit Bullam, siue Privilegium de non evocandis vel arrestandis Brabantiae subditis. *** A. 1358. Fuldeni Abbati munus Archicancellarii Reginae confirmat, hoc addito, ut quoties Imperii Romani Augustam diademate cingi, aut indui purpura contingeret, Abbatem tunc id habiturum muneris, ut diadema coronamue pro more deponat, manuque teneat, & rursus eandem vertici reddat. **** Eodem anno Ruperto seniori ius in Electoratum confirmavit. ***** Aliud Eiusdem est decretum de Libertate ecclesiastica Mindae 1377. quare & bona ecclesiastica a iurisdictione seculari eximuntur, & omnes qui contra Ecclesias quid attentare conentur, banno notantur. ***** Nec omittendum, quod a. 1377. cum Westphaliam transiret, Angariam quoque ad videndum Wittikindi M. monumentum venerit, idemque non nihil deformatum iusserit reparari. †

* Reperitur diploma apud Goldastum Tomo I. p. 342. & in appendice Documentorum Regni Bohemiae p. 44.

** Goldastus in App. p. 48.

*** Hanc Tractatui suo de Bullis integram inseruit Thulemarus. Vid. Syn. Iur. Publ. diff. VI. §. XIII.

**** Brover. Antiq. Fuld. lib. I. c. XV.

***** Goldastus Tom. I. p. 345.

***** Extat apud Goldastum Tomo III. p. 415. Schatenium Ann. Paderborn. p. 344.

† Plenius de hoc Fürstenbergius Monum. Paderborn. p. 134.

§. XXXIV.

Sedem suam plerumque Pragae habuit. Et cum Germani, nato Wenceslao, ipsum rogarent, ut Germaniam praesentia sua confoletur, respondit, sibi natale solum Pragae obuenisse, Bohemiam omnem ipsi praebere auri, argentique copiam, quam e Germania expectare haut deberet, potius fieri debere, ut aquila ipsorum euellat alas, quae xgre renascantur. * Splendidam

tamen semper aulam tenuit.** Pragam præterea moenibus extendit, duploque maiorem extruxit. Nam nouam ciuitatem muro, Vissegradum arcem propugnaculis cinxit, pontemque inundationibus ruiturum restaurauit.*** Ecclesiam Pragensen a Moguntino eximens in Metropolitanam erigi impetrauit a Clemente VI. Dehinc ab Urbano V. archiepiscopum Pragensem legatum natum creari procurauit. **** Deinde Pragensē templum diui Venceslai magnifico & miro opere ædificare coepit, primo iacto lapide. Post a. 1360. Academiam siue generale studium instituit, artiumque professoribus stipendia, libertates, domos insignes, magnifice largitus est & liberaliter, ac per Innocentium Sextum corroborauit. ***** Multa insuper collegia Canonorum ac monasteria Pragæ fundauit & erexit. ***** Et vt patriam dilataret, Marchionatum Brandenburgensem a Bauaris emit & Sigismundo, altero ex filiis concessit. † Silesiæ etiam Ducatum cuius Procures & nobiles terras suas allodiales Ioanni, patri ipsius in feudum obtulerant, †† Electoribus Imperii consentientibus, Bohemiæ in perpetuum iunxit. ††† Fratri suo Henrico Ioanni Morauiam possidendam dedit, vt iuri suo, quod in Bohemiam habebat, cederet. †††† Anno 1353. a Ruperto Seniore atque Iunior Comitibus Palatinis Rheni per pacta Hagenouiensia pro XXXII. millibus marcarum argenti, pro liberando ex captiuitate Saxonica Ruperto Iunior impensis, obtinuit multas Superioris Palatinatus vrbes, quas dictus Rupertus Iunior possederat. ††††† Id quod postea a Ludouico Brandenburgensi Electore & Gerlaco Archiepiscopo Moguntino a. 1355. fuit confirmatum. †††††

* Dubrauius lib. XXII. p. 591. *inter hæc Principes Germani dolentes vicem patriæ, quam velut viduam factam esse videbant, cum Casarem non haberet in conspectu, complexuque suo, Carolum aduent, vt iam saltem inuifat Germaniam, & illam præsentia consoletur sua, postquam Bohemis regem dederit filium suum. Consentaneum enim videri, vt Rex in Regno, Casar autem in Imperio resideat. Paucis illos Carolus absoluit, inquit: vt nunc silentio transeam, natale mihi solum esse Bohemiam: nam Praga natus sum, qua quantum mihi auri & argenti suppediet, venite & videte. Et eductos in Gazophylacium, massas auri atque argenti nondum signati illis ostendit, & rogat, potestne mihi fiscus in Germania imperialis tantam, quantam regius in Bohemia, copiam metalli exhibere? Quibus muscantibus: Nonne, igitur, inquit, & mihi & vobis magis expedit, me hic paternis cum commodo etiam vestro bonis perfrui, quam ibi mutuum exercere deplumationem? Nec enim aliter fieri posse, quam vt Aquila, quam ad vos aduolantem belle vestris deplumare, illa vicissim, vestras euellat alas, quæ agre interdum nonnullis renascuntur. Quin potius hoc in præsentia agimus, vt concordia vtrinque & in Germania nostras fulciamus opes, quo facilius malum vndecumque veniens arcere mutua ope valeamus.*

** Dubrauius lib. XXII. p. 582.

*** Dubrauius lib. XXII. p. 584. Cuspinianus p. 385. Aen. Syluius c. XXVII.

**** Cuspinianus c. l. Goldastus de R. Bohemia lib. V. c. IV.

***** Trithemius ad a. 1360. Cuspinianus c. l. Middendorp de Academiis lib. V. p. 283.

Hæc igitur Pragensis Academia, vna cum Erfurtenfi sub finem seculi XIV. fundata, & Heidelbergen-

genfi, cuius prima fundamenta Ruperto II. Palatino Rheni a. 1346. debentur, antiquissima in Germania sunt academiæ Lehmann *lib. VII. c. XXXVIII.*

***** Cuspinianus c. I.

† De hoc supra §. XXIII.

†† Balbinus *Miscell. Hist. Bohem. Dec. I. lib. VII. sect. II. c. I.* Henelius *Silesiographia cap. IX. §. 3.* Hartknoch *de Rep. Polon. lib. I. c. III.*

††† Extat Diploma apud Goldastum *de R. Bohemia in app. Docum. f. 66. 70.* Balbinum *Misc. Hist. Bohem. p. I. f. 55.* Fibigerum *not. ad Henelii Silesiographiam c. IX. §. XXXIX.* Conring. *de Fin. Imperii c. XXIX.* Id quod etiam a Gerlaco Moguntino in Curia Noribergensi 1355. fuit confirmatum ap. Goldastum *in app. p. 73.*

†††† Cuspinianus c. I.

††††† Extat Ruperti senioris cessio desuper facta apud Goldastum *app. p. 62.* in qua: *Carolo Romanorum semper Augusto, & Bohemia Regi, Domino nostro gratioso, heredibus & successoribus suis Regibus Bohemia & eius Regni Corona hereditario & perpetuo pro 12000. marcarum puri argenti, quibus ipse illustrem Principem Dominum Rupertum iuniorem filium nostri fratris a captivitate sua de partibus Saxonie liberauit, infra scriptas munitiones Neunstat, Sternstein, Hirschaw & Liechtenstein, & demum pro 20. millibus marcarum puri argenti, quas in usus congruos felicitis memoria Illustris Principis Domini Rudolphi olim Comitis Palatini Rheni & Ducis Bavaria, patris nostri dilecti, de certa nostra scientia impendisse, & mutuas se dignoscitur infra scriptas munitiones Neunstat, Sternstein, Sulzbach, Rosenberg, Hertenstein, Neidstein, Thurndorff, Hilpoldstein, Hohenstein, Liechteneck, Franckenberg, Lauffen, Eschenbach, Hersbruck, Auerbach, Velden, Regnitz & Bleib --- sicut eadem prædictus frater noster possedit & tenuit, & sicut ad nos per mortem ipsius fuerunt hereditarie devolutæ, renunciantes expresse pro nobis & successoribus ac heredibus nostris in perpetuum arrestationibus, si qua nobis ad prædictas munitiones, civitates, oppida, & pertinentias; sicut exprimuntur superioribus competierunt, ballenus competunt seu possent competere.*

†††††† Captus autem fuerat Rupertus Palatinus, Ludouico Brandenburgico fauens, in causa Pseudo Waldemari a Rudolpho Saxone, prout Albertus Argent. p. 147. tradit: *confortatus itaque Rupertus progressus nimis in partes inimicorum, temereque quarens conflictus, tandem captus est, & per Rudolphum, Ducem Saxonie multis annis detentus. Quasdam tamen vrbes Carolus pro Marchia Brandenburgica Boiis iterum oppignoravit, prout supra §. XXIII. ex Andrea Presbytero vidimus. Reliquas istius Ruperti senioris filius Rupertus II. siue tenax & nepos Rupertus III. regnante Wenceslao recuperarunt, quasdam etiam utpote Lauffen & Hirsbruck Noribergenses ex Bello Bauarico adhuc tenent.*

XXXV.

Tandem vero III. Kl. Nouembris 1378. in castro Pragensi valetudine aduersa correptus obiit, illicque in monte diui Wenceslai cum Imperatoriis exequiis honorifice fuit sepultus. *

* Alb. Arg. in fine Chron. anno Domini 1378. obiit Carolus IV. Romanorum Imperator, & Rex Bohemia, in Vigilia Andrea Apostoli. Extat Ioannis, Pragensis Archiepiscopi oratio funebris in mortem Caroli inter Freheri scriptores *Rer. Bohem. p. 111.* in qua: *tanta enim operatus est in hoc seculo beneficia, quod memoria eius permanet in seculum seculi. Et ideo in memoriam eius tale Epitaphium tumulo eius inscribitur. Anno mille trecent: LXXII. VIII. (leg. sine dubio LXXVIII. tertia Kal. Decembris.*

*Quartus ego Carolus magni quondam tremor orbis,
Cesar & inuictus, modo victus morte, sub ista
fossa tegor, Deus alme precor, mens astra subintret.
Spiritus o cuncti, pro me pia soluite vota,
quos moriens liqui, quos viuens opere fovi.
Et sic anima eius requiescat in sancta pace.*

Chr.

Chr. Magdeb. ap. Meibomium *Tomo II. p. 348.* Cuspinianus vero *p. 385.* ipsum XXVII. Martii defunctum fuisse dicit, Aventinus *lib. VII. c. XXI. n. 17. Kl. Decembris,* Dubravius *lib. XXII. ex eunt,* ipsum in templo D. Viti sepultum fuisse dicit.

§. XXXVI.

Quatuor ipsi fuerunt vxores. * Prima erat Margaretha Blanca, Caroli, Valesii Ducis apud Gallos filia, quæ vix septennis ipsi fuit desponsata. ** Post hanc duxit Annam, Rudolphi Palatini Electoris filiam, *** quæ Aquisgrani 1354. & Romæ cum ipso fuit coronata. **** Tertia erat Anna, Henrici II. Iaurauiensis Ducis filia quæ ipsi Iaurauensem & Suidnicensem Ducatum in dotem attulit. ***** Quarta Elisabetha, Bogislai V. Pomeraniæ Ducis filia, quam a. 1363. duxit. ***** Ex his tres filios reliquit, Wenceslaum, ex tertia Sigismundum ex quarta, qui postea facti fuerunt Imperatores, ***** & Iohannem Morauiz Marchionem. † Filia †† erant Margaretha, Ludouici Hungariæ & Bohemiæ Regis vxor, Elisabetha, Ioanni Galeacio Mediolanensium Duci nupta, Catharina, Rudolphi IV. Austriæ Ducis Vxor. ††† Anna, Ottonis, Bauariæ Ducis & Brandenburgici Electoris, Margaretha Iohannis II. Noribergensis Burggrauii, Elisabetha, Alberti cum trica, Austriæ Ducis; Margaretha, Iohannis, Burggrauii Noribergensis; Margaretha Amadei, Sabaudix Comitis; Agnes, Guilielmi ambitiosi, Austriæ Ducis; Helena Henrici IV. Anglorum Regis vxor.

* Has equidem enumerat atque distinguit Cuspinianus *p. 385.* scribens: *Habuit autem Carolus vxores quatuor, Elizabeth prima, Ducissa Stettinensis, quæ prolem habuisse fertur. Altera Agnes fuit filia Rudolphi iunioris, Rheni Palatini, filii Rudolphi Senioris, sterilis & infœcunda. Tertia Blanca erat comitissa Valesii in Francia, filia Caroli comitis Valesii, & soror Philippi de Valesiis, post regis Franciæ. Quam Carolus rex Francorum tanquam amitiam suam, Carolo Boemo tum Marchioni Morauia existenti vix septennem desponsauit. Anna quarta vxor Caroli fuit, quam alii Ioannam vocant: sic enim in quibusdam Annalibus inuenio. Caterum ordo coniugum mihi videtur ex supputatione temporum peruersus atque ineptus. Quippe anno redemptionis vigesimo tertio, supra millesimum trecentimum Carolus missus fuit in Franciam, Carolo regi Francorum, ac deinde sequenti anno Blanca regis Franciæ consanguinea septennis ab eodem desponsata illi. Quæ tandem quadragesimo nono anno, post mille trecentos obiit. Trigesimo autem nono anno post millesimum trecentimum primogenita Caroli Margarita nascitur. Prima igitur mihi vxor fuisse videtur Blanca. Anna vero quam quidam scriptores Iohannam appellant, mater Venceslai ac Sigismundi Regum, secunda fuit vxor: quam eodem anno duxit; hoc est, quadragesimo nono, quo Blanca mortua est, cum priori anno quadragesimo octauo cum coniuge coronatus esset in regem Boemiæ. Tum enim paulo post cum fratre Iohanne Henrico tractatum fecit, ut iuri cederet, quod in Boemia habuit, ac Marchionatum Morauie acciperet, quod & factum est. Caterum an Agnes filia Palatini (ut suspicor) tertia fuerit, & Elizabeth Stettinensis quarta, non satis liquet. Hoc certum est, huius Elisabethæ sororem nomine Margaritam, primam fuisse vxorem Ernesti, ducis Austria, patris Friderici Tertii: ob id ea fertur relicta Caroli, anno nonagesimo secundo, post millesimum trecentimum obiisse. Sic etiam Trithemius Chr. Hirsaug. ad a. 1349. vxorum ordinem confundit.*

** Alb. Arg. *p. 125.* habuit autem Rex Bohemiæ duos filios, quorum maior Carolus nomen, qui Marchio Morauia nominabatur, habuit sororem Philippi Regis Franciæ vxorem. Ipse Carolus in vita sua *p. 89.* de Carolo Francorum Rege dicens: *dedit mihi in vxorem filiam Caroli patris sui nominis Margaritam dictam Blancam.*

*** Vide supra §. IX. Dubravius *lib. XXII. p. 577.*

**** Vide supra §. XV.

***** Cuspinianus c. l. Dicitur vulgo Bulconis siue Boleslai, Suidnicensis filia, qui tamen Henrici II. patris ipsius frater, ipsam saltem adoptauerat. Zepken Gynaceo Silesiaco p. 6. Lucæ Schlesiſche Fürſten Chronic p. 965.

***** Dubravius lib. XXII. p. 592. eam professionem (Italicam) aliquanto serius persequutus est, propter novas denuo cum quarta iam vxore contractas nuptias. Vxori nomen Elizabeth, qua Ludouici Regis Hungaria consobrina, & Casimiri Polonia Regis neptis fuit: aderatque Rex vterque nuptiis, ex quibus Sigismundus filius ei prognatus est, postquam ex Italia rediit.

***** De his infra.

† Vid. supra §. XXXII.

†† Has equidem hoc modo recenset Cuspinianus p. 386. plures autem habuit filias incertum ex quibus vxoribus. Catharina enim Rudolpho Quarto, primo archiduci Austria ac comiti Tyrolis nupta, sine liberis cum marito Vienna, in templo Stephani sepulta iacet. Elizabeth item filia Caroli, Alberto tertio eius nominis duci Austria, fratri Rudolphi desponsatur, qui etiam sine filiis mortui sunt. Margarita pariter filia Caroli, Ludouico regi Hungaria & Polonia datur vxor: qua similiter nullam progeniit prolem. Sed & alia Elizabeth inuenitur filia Caroli, qua vxor cessit Iohanni Galeatio Duci Mediolanensi. Ex quibus Valentina filia nata est, vxor Caroli Francie regis. Margarita item altera (que quibusdam quinta Caroli filia dicitur) vxor data fuit Iohanni Burgrauio Norinbergensi. Qui ex ea filiam procreauit Elizabeth, qua collocata matrimonio fuit Eberhardo Seniori, Comiti VVirtenbergensi. Inuenio & tertiam Margaritam filiam Caroli; qua Marchioni Brandenburgensi in antiqua Marchia coniunx data fuit. Anna filia Caroli, Ottoni duci Bauaria ac Marchioni Brandenburgensi filio Ludouici Quarti Cesaris vxor data: sed hi nihil pepererunt. Helena quoque filia Caroli locata est consors regi Anglia: Tot ego liberos Caroli inuenio in Bohemicis Annalibus.

††† H. Rebdorff ad a. 1348. Idem ad a. 1358. Plenius Albertus Argent. p. 146.

§. XXXVII.

Circa eadem tempora bombardarum refertur inuentum, * quod Bertholdo Schwartzio, monacho cuidam Germano Franciscano, medicæ & Chymicæ artis perito tribuunt, idque casu magis quam arte; dum ignis in puluerem pyrium, qui in mortario seruabatur, illapsus, & cum sonitu motuque vehementi excussus, nouum hoc tormenti genus monstrauerit, quod arte postea fuerit magis expolitur. ** Hoc inuentum Schwartzius Venetis obtulisse dicitur, qui bombardarum ope in proelio ad fossam Clodiam cum Genuensibus a. 1378. victoriam obtinuissent. *** Licet negandum non sit, ante ista tempora bombardas & tormenta igniuoma iamdum fuisse in vsu. ****

* Varie equidem de pulueris pyrii atque bombardarum inuentione sunt sententiæ. Rem ipsam autem plenius considerantes distingui debere putamus inter pulueris pyrii & bombardarum inuentionem. Illius vsus esse longe antiquiorem, certum est. Istum enim iamdum ex Iuliani septimo Cestorum libro describit Is. Vossius *Var. obseru. c. XV. p. 87.* ubi dicitur, quod αὐτόματον τὸ ὑπὲρ ex sulphure, nitro & Ceraunio lapide componatur. Sic etiam Rogerio Baconi, Anglo, qui seculo XIII. vixit, hunc puluerem probe cognitum fuisse Col. Barthelemy de ortu & progr. Chymia p. 126. exponit qui illud iamdum mystice descripserit. accipe salis petra I unum. Vopo vir can. Sivi & sulphuris, & sit factus tonitruum & coruscationem, si scias artificium. Quem sequitur Autor Observationis XII. Tomi X. *Halenſium §. XII.* De auctore vero tormentorum & bombardarum plures adhuc sunt sententiæ, quas omnes recensere nimis longum foret. Has autem recenset Guido Pancirollus *de rebus nouiter repertis Tit. XVIII.* Gabr. Naud. *de studio militari lib. II. c. 2. p. 674-699.* G. Palchius nouis inuentis c. VII. p. 740. Sinenses equidem hæc una cum alijs nouis inuentis sibi vindicant a multorum seculorum temporibus.

Sic

Sic enim Andr. de Aguirre in relat. de mirabil. & diuit. Regni Chinae p. 123. anno a nato Christo 85. detecta fuisse tormenta, & puluerem a praestigiatore famosissimo, Rege Vitey & ab eodem non in felici successu contra Tartaros adhibita, quibus ad stipulatur Ach. Kircherus in China illustrata p. 222. & H. Vossius Var. Obs. c. XIV. p. 83. Nic. Parthenius S. I. In Aestibus Surrentinis p. 42. autumat, ab incolis regni Butani, quod ultra Seras & Asemenses situm iam ante quingentos annos tormenta & sclopetos fabricata reperiri, ab his ad Peguanos, inde ad Sinenses peruenisse. Contrarium tamen, tormenta ap. Sinenses nouiter fuisse introducta, demonstrauit auctor dictae Observationis §. IX. Corn. Kempius de sita Frisia lib. II. c. XIX. bombardas iam tempore Chimolci, Regis Frisonum, qui sub Carolo M. vixit, usitatas fuisse tradit. Vossius c. XV. p. 89. ignem Graecum a Callinico inuentum sub Constantino Pogonato circa annum 654. ex siphonibus, seu tubis aeneis aut ferreis fuisse emissum, licet de vitimo hoc plane dubitemus. Alex. Sardus de Rer. Inuent. lib. II. p. 43. ait: Petrus Germanus Peripateticus aeneam machinam flammis addito, & nitro simul positis, & plumbea, vel ferrea pila, adhibuit ignem paruo foramini, quod in prima parte machina est, & maximo fragore emisit pilam. Hinc hominum caedes, manium, & aedium ruina.

** Auentinus lib. VII. c. XXI. n. 20. Bertholdum quoque notinitate inuenti a se operis nobilem, eadem aetate fuisse non ignoramus. Teuto is fuit genere, religione Franciscanus, professione philosophus, & magia, & metallaria, artium fallacissimarum, (si modo artes, & non vniuscumque vanissimi ludibria dicenda sunt,) inuenit tormenta aerea, quibus iaculamur globos ferreos & lapideos, & homines, pecudes, mania, viros, arces, vrbes, castra solo quasi fulmine, atque tonitru, (vnde Bombardis nomen est) prosterminus. Idem dicit Polydorus Vergilius de Rer. Inuent. lib. II. c. XI. Hier. Zieglerus de viris illustr. c. LXXXII. Schatenius Ann. Paderborn. p. 333. Adlzreiter Ann. Boi. p. II. lib. V. p. 98.

*** Sic enim Vbert. Foliet Hist. Genuensis lib. VII. p. 476. de proelio nauali ad fossam Clodiam de Genuensibus dicens: cum imprimis a bombardis laderentur, quas singulas singula scapha habebant: quod nouum tormenti bellici genus tum primum in Italia auditum, Genuenses noua rei speciei ob stupefactos in primis turbabat, cum singulis illarum ictibus duo, aut tres, aut plures etiam mortales exanimarentur.

**** Bombardae equidem antiquitus iamdum notae, siue machinae ad iaculandos lapides, prout erudite demonstrauit Naudaeus de studio militari lib. II. p. 682. & sqq. Instrumenta tamen igniuoma etiam ante annum 1378. non fuerunt. Communia enim iam Francisci Petrarcae temporibus qui anno 1374. defunctus, ex ipsius Tractatu de Remedijs vtriusque fortunae dial. XCIX. discimus, dum ait: Gaudium habeo balistas & machinas innumeras. Ratio. mirum nisi & glandes aeneas quae flammis iniectis horifono tonitru iaciuntur, non erat satis de Caelo tonantis ira Dei, nisi crudelitas iurata superbia, de terra etiam tonuisset? non imitabile fulmen, ut Maro ait, humana rabies imitata est & quod e nubibus mitti solet, ligneo quidem sed cartureo mittitur instrumento. Et paullo post: erat haec pestis nuper rara ut cum ingenti miraculo cerneretur, nunc ut rerum pessimarum dociles sunt animi, ita communis est, ut vnum quodlibet genus armorum. Sic circa annum 1344. eorundem mentionem facit in obsidione Algirensi ab Hispanis facta Io. Mariana lib. XVI. c. XI. dicens: excussa tormentis tela lapidesque a nostris: barbari ex vrbe contra ferreos globos cum igne & fragore puluereque tormentario iaculabantur, haud leui saepe nostrorum damno. Huius tormenti mentionem nunc primum in historia factam inuenio ap. Crusium Ann. Sueu. lib. V. p. III. c. XII. dum de bello Wurtembergico a. 1378. loquitur, addit: Ioan. Aronius tria tormenta aenea Augusta fudit, in atrio Vrichiano: quorum maximum torqueret globum ferreum 127. librarum; alterum 70. minimum, 50. librarum ad spatium mille passuum. Idem artifex, onerandaeque artem illas bombardas, quodam peculiari salario tradidit tribus tantummodo Senatoribus: Ioanni Fendio, Ioanni Ilfengo, & Ioanni Flinsbachio. Tam seruabatur tunc res adhuc in secreto. Sclopetos minores vulgo pistohlas tanquam rem nouam sub medium seculi XVI. narrat Mart. Bellaius Comment. lib. X. p. 413.

DISSERTATIO VIGESIMA OCTAVA
DE
WENCESLAO, FRIDERICO BRVNSVI-
CENSI, RUPERTO PALATINO.

RESPONDENTE

HERMANNO BERNHARDO PATRICK
TRARBACO-SPANHEIMENSI.

§. I. *Wenceslai natiuitas.* §. II. *Mores ipsius efferati.* §. III. *Multa ipso imperante latrocinia.*
§. IV. *Wenceslaus in schismate Papali Urbanum VI. adprobat.* §. V. *Societates & fœdera*
Germania sub Wenceslao. Prælium cum Württembergicis ad Wvilam. §. VI. *B. Leopoldi*
Austriaci cum Heluetis, & prælium Sempachienſe. §. VII. *Wenceslaus frustra in Germaniam*
inuitatur. §. VIII. *Wenceslaus securitati suæ proſpiciens, diuerſas arces condit.* §. IX. *A*
Bohemis captiuitati mandatur, ſed a Suſanna ambubaia liberatur. §. X. *in Germania interim*
Rupertus Palatinus conſtituitur Vicarius. §. XI. *Wenceslaus altera vice captiuus Viennam du-*
citur, ſed tenuis liberatur. §. XII. *Galeatium conſtituit Ducem Mediolanenſem.* §. XIII.
Eluctores contra Wenceslaum conſiderationes ineunt: hic Comitia Noribergam indicit. §. XIV.
Wenceslaus poſt varios conuentus ab Imperio deponitur. §. XV. *Leges & conſtitutiones Wm-*
ceslai ciuiles. §. XVI. *Wenceslaus moritur.* §. XVII. *Vxores Wenceslai.* §. XVIII. *Fri-*
dericus ad Imperium deſtinatus, in reditu occiditur. §. XIX. *Rupertus Palatinus eligitur, mul-*
tis tamen Wenceslao, aliis Iodoco fauentibus. §. XX. *Rupertus Francofurtum, pro more per*
ſex hebdomadas tres dies obſeſſum, ſolenniter intrat: Colonia dum Aquisgranenſes ipſum recipe-
re nolſent, coronatur. §. XXI. *Bellum Mediolanenſe & Italicum.* §. XXII. *Concilium Piſa-*
num & ſchiſma Papale inſtitutum. §. XXIII. *Conſtitutiones Ruperti Ciuiles.* §. XXIV.
Mors & familia Ruperti.

§. I.

Mortuo Carolo, ſucceſſit filius ipſius Wenceslaus, ex Anna, Rudol-
phi Palatini filia, Martio menſe 1361. natus. * In Dominica Miſericordias
Domini Noribergæ baptizatus, aquam baptismalem infans lotio ſuo reſper-
ſit. ** Addunt nonnulli, matrem in puerperio fuiſſe extinctam, ædem pa-
rochiale ad S. Sebaldum, cum aqua pro baptismo fieret, conflagratam. ***
Nondum bimulus alui ſimo ipſam aram, in qua coronabatur, coinquinauit:
vtrumque peritiores inter prodigia retulere. **** Hic viuo adhuc patre
a. 1376. in Romanorum Regem fuit electus, poſt Aquisgrani coronatus. *****

* Vide ſupra §. XXII. comprobatur hunc natiuitatis annum Aeneas Syluius, qui ipſum
anno ætatis LVII. dicit eſſe deſunctum, quod factum a. 1418. Cuspinianus p. 388. Male igitur
Alb. Argent. ad a. 1350. p. 155. natus eſt autem iſdem diebus, Caroli Regi, in Bohemia, ex noua
uxore, filia Rudolphi Ducis Bauaria, filius, Wenceslaus ex proauo nominatus.

** Dubrauius lib. XXIII. inennte.

*** Dubrauius lib. XXII. p. 588. & lib. XXIII. inennte. Cuspinianus p. 388. Norim-
bergen natus, anno redemptionis milieſimo trecentefimo ſexageſimo primo, Septembris viceſimo octa-
uo die: matrem ſuam partu interficiens, & baptiſma primo ingreſſu ſedans ac coinquinans: Leh-
mann lib. VII. c. LIX.

Bbb bbb

**** Du-

**** Dubravius c. l. qui tamen addit: portendi per hac dicentes, futuram, que sub hoc Rege evenit, Sacrorum fontium, altariumque contaminationem & violationem. Cuspinianus c. l.

**** Diff. super. §. XXIX.

§. II.

Sanguinarius Princeps erat, * desidia corruptus, presenti rerum statu contentus, neque præterita corrigere, neque futura curavit præcauere. Erat enim voluptatum sequax, fugiens laboris, vini quam regni curiosior. ** Licet etiam non desint, qui ipsum ob odium Cleri atque Hussi protectionem, apud Scriptores, potissimum Clericos male audire dicant. ***

* Dubravius lib. XXIII. p. 606. adeo natura ferus & sanguinarius, ut assiduum pones se Carnificem haberet, quem vulgari vocabulo compatrem familiariter appellabat, quia filium eius de fonte sacro leuavit: & tam proximum sibi adhibuit, ut aliquoties uno eodemque equo secum vehi illum passus fuerit, desiliensque rapi ad pœnas, quos iusserat, spectauerit. Optime vero hanc istius crudelitatem declarat Auctor M. Chronici Belgici p. 326. dicens: Rex Venceslaus nihil dignum memoria gessit. Sed Neroniana crudelitatis sectator esse studuit. Multos etiam viros solennes sine causa occidit: plures cruciatibus exquisitis puniuit, nonnullos propria manu ludibrii causa peremit. Contra subiectos in regno Bohemia nimia tyrannide usus est. Et paulo post: fuit etiam bina vice veneno (nescitur per quem) intoxicatus, sed gratia Dei & ope medicorum illico curatus. Nihilominus propter caloris & siccitatis ardorem, quem propter toxicum in corpore continuo sentiebat, semper appetebat bibere & bibit de facto aliquando sobrie ad lætitiā, aliquando excessum ad ebrietatem. Quando vero ad lætitiā & sobrie bibit, tunc fuit optima conversationis, prudens & discretus in Principes, Comites, Barones & oratores sine nuncios Regum & Principum ad ipsum venientes honorifice, sicut regalem decet magnificentiam, acceptauit, benigne audiuit, & gratiosa pertractauit, id quod pluribus deinde illustrat exemplis. Pergit deinde: quando vero Rex VVenzelaus bibit excessus & ad ebrietatem, incurrebat in furiam, & fuit tunc multum peruersus & periculosus, & dicitur quadam vice coequum suum, qui ad voluntatem suam seu secundum appetitum suum, cibos non parauerat, ad verum ligatum affari iussisse. Item quodam tempore ad exponendum quid decapitandi sub tempore executionis cogitarent, acersisse speculatorem, cuius compater fuit, & flexis genibus, oculisque suis velatis præcepisse, ut se decollaret, & quia speculator ense nudo dissimulans, ipse cum platto in collum percussisset, surrexisset Regem & dixisset speculatori, ut poneret se super genua, quem sic velatis oculis tunc decollauit. Accidit etiam quodam tempore dum Rex causa venationis ad nemus pergeret, & monachum in via reperiret, ut statim a mangane suo balistam peteret, quatenus & ex pharetra (quam semper ad latus suum ferebat) sagitta extracta, monachum sic sagitta percussit, ut inde mortem obiret: dicens astantibus se feram singularem sagittasse, quibus dicentibus non feram, sed monachum respondit, monachum esse & manere debere in suo clauistro, non in sylua, ubi esset habitatio & conversatio ferarum. Audiuit etiam dici de eo cum quadam vice vidisset ad parietem scriptum (VVenzelaus aliter Nero) statim accepta creta manu propria adiunxisse hæc verba (si non fui, adhuc ero.) Dicitur etiam præter magnos & maiores canes, maximos maxime desiderasse, & pro illis habendis, ad diuersas mundi regiones suos nuncios destinare consuevisse: quorum inter eosdem maximum in cubili suo & lecto proprio de nocte ad pedes suos secum dormire seu iacere soluerit: coque modo factum, ut quadam nocte cum Regina (filia Alberti Ducis Bavarie, & Comitissæ Hammonie, Hollandie & Zelandie) frina causa de litore regis surgere seu vasculum in quod vinam reddere consuevit, capere conaretur, maximus canis mox ipsam per gurgulium arripens suffocauit. Alii dicunt prædictorum magnorum canum finem, qui furiam incurrit, reginam memor-

disse,

disse, & inde illam mortuam. Qua ratione Reginae Confessorem confessionis secreta ipsi revelare recusantem meruerit, & in ripa Muldaviae balneum fraudulentum extrui fecerit, docet Dubravius lib. XXIII. p. 606. Sic etiam Neronianam crudelitatem ipsi tribuit Gob. Persona st. VI. c. LXX.

** Verba sunt Aeneae Sylvii Hist. Bohem. c. XXXIV. Dubravius lib. XXIII. p. 606. Cur a externa de animo posita, eo desidia & inertia maior atque libido intemperantior ipsum inuasit, sic, ut ne a fœdis quidem lustris, medum a thoris alienis abstineret. Cuspinianus p. 388. Iac. von Königshoven Elsass. Chronic. c. II. p. 241. dirre VVenceslaus ist gar ein mutwillig man gewesen der allen mutwillen und bosheit getrieben hat: alle die wisheit und gute lere die in sin vater lere die hielt er keins. Rigidum ipsius censorem agit Cuspinianus p. 389. dicens: dignum profecto, qui non diademata in capite, sed laqueum in collo gestaret. Nec inter Reges vel Romanos, vel Bohemos, sed inter histriones vel potius porcos enumerandus.

*** Auentinus equidem lib. VII. c. XXII. dicit: Imperatori Carolo quarto sagacissimo, atque cordatissimo principi, dispar filius VVenceslaus, ineptus, probrosus, saevitia & ignavia infamis successit, in latebris Hercynia veluti serpens delituit, nec unquam ceteros Germaniae, Imperiique fines adire sibi permisit. Canem ferocissimum, atque carnificem, quem lustricum patrem vocabat, comites eius semper fuisse, & quemcunque ille indice denotasset, absque cunctatione inuasisse, atque eundem dum deambulantem praecederet, obviam quemque corripere, ac distento fago impositum, in sublime iactare solitum, narrat Ioannes archimysta Mogontinus in oratione, quam adversus illam in celebri conventu fecit. Complura de eo alia scelera referuntur, quae ego falsa, atque conficta (ita sunt ingenia hominum) ab inimicis esse reor. Sequitur illum Thomafius, qui Gothofredi de Iena Diss. XVII. & XVIII. quaestionem nonam adducit cur Imperator VVenceslaus, Princeps non optimus quidem, sed tamen nec etiam malus, communiter tam male audiat? ubi ex Lehmanno potissimum demonstrare conatur, ipsum, ob irreuerentes & rebelles Bohemos remedia seuera adhibuisse, ideo tamen minime crudelem esse adpellandum, quin potius multa clementiae signa & ediderit. Immo, multa ipsi a clero fuisse adfecta, eo quod Hussis faueret. Concludit tandem: si ad martyrium sufficeret, quod quis iniusta propter veram religionem pateretur, martyr esset VVenceslaus. Non diffiteor equidem, ipsi vitio verti, quod Hussitis fauerit, facile etiam hoc concedo, multa ipsi in peiorem partem fuisse versa. Verum quis excusabit nimiam seueritatem immo crudelitatem ante iam memoratam, & quis libidinem ipsius & vini adpetitum? quis Imperii negligentiam?

§. III.

Hic igitur Wenceslaus, postquam a. 1378. regimen in Bohemos suscepisset, initio statim adeo dissolute illud fuit auspicatus, ut nullam neque legum neque iudiciorum curam haberet. Ex hoc velut iustitio, & impunitate facinorum inde consequente, latrocinia & rapinae, rursus per vias publicas cooriri coepta, magno commerciorum detrimento, maleficiis hisce nobilitate quoque obnoxia. Aduersus hanc nobilitatem, velut e sopore a suis excitatus, manum militarem colligit, tresque illorum arces euertit.*

* Dubravius lib. XXIII. p. 602.

§. IV.

Magnum ista ætate schisma erat Papale. Postquam enim Gregorius XI. a. 1376. sedem suam Auenione Romam transtulisset, * atque a. 1378.

Bbb bbb 2

effect

effet defunctus, Romani Vrbanum VI. eligebant, Galli Clementem VI. ** Celebratis igitur a. 1379. comitiis Francfortensibus, Urbani VI. causa examinata coram Wenceslao ab Imperii Episcopis adprobatur. *** In iisdem Comitiis ad querelam mercatorum telonia, quæ Dusseldorpi Carolus pater Wilhelmo Montensi & Ruberto Engelberto Marciano promiserat, abrogat. **** Abhinc, ob pestem Pragæ grassantem Aquisgrani sedens ***** Wenceslaus, Pillero, Cardinale Rauennate in medium consulente, Urbani VI. partes vna cum Electoribus & Germaniæ Proceribus denuo fuit amplexus. *****

* Trithemius *ad a.* 1376.

** Trithemius *ad a.* 1378.

*** Gob. *Persona at. VII. c. LXXV.* & ex Actis Schatenius *Ann. Paderb. lib. XIV. p. 406.*

**** Schaten. *Ann. Paderborn. lib. XIV. p. 406.*

***** Trithemius *ad a.* 1380. *eodem anno pestilentia magna Bohemiam grauius afflixit, cuius occasione Wenceslaus Rex de Regno Bohemorum cum Pileo Cardinali Urbani Papa Legato venit Moguntiam: inde nauigio per Rhenum descendit rursus ad Coloniam, & exinde ad Aquisgrani palatium Regni Teutonicorum principale & antiquissimum, sedem suam ibidem posuit, diutiusque remansit.*

***** Mutius *lib. XXVI. p. 258.* M. Chr. Belg. *p. 320.* Naclerus *vol. II. Gen. XLVI. p. 1022.* Brower *Ann. Treuir. lib. XVIII. p. 250.* Schaten. *lib. XIV. p. 409.*

§. V.

Præcipue notari meretur Foedus illud Rheni atque Sueuiæ Ciuitatum a. 1381. ipsius auctoritate contra Sueuiæ atque Bauariæ Duces potissimum erectum, ad ipsorum potentiam potissimum infirmandam. † Ansam dabat Principum suspicio contra arctas Ciuitatum confederationes, * quibus multæ etiam Ciuitates accedebant municipales, quæ exinde Dominorum se potestati subducere conabantur. ** Nec minor causa erat, quod Ciuitates opibus crescerent, multi e contrario ex nobilitate bona pro pecuniis oppignorauissent, atque cum censuum solutionem differrent, obstagii iure ciuitatibus aliisque modis premerentur, ideoque onerum excussio quærebatur, ac de iniuriis quas paterentur vtrique, erant querelæ. *** Accedebat bellum Sueuiæ Ciuitatum, quod de Aduocatia cum Eberhardo Würtembergico Comite gerebant. **** Anno 1379. equidem pleræque Sueuiæ Ciuitates cum Ruperto Seniore & Iuniore, Ottone, Stephano, Friderico, Iohanne & Ruperto Rheni Palatinis & Bauariæ Ducibus, & Bernhardo, Marchione Badensi, tutorio nomine fratris Rudolphi in quinque annos contraxerunt. ***** Foedus primum inierant Moguntia, Argentoratum, Wormatia, Spira, Francfurtum, Hagenouia, & Weissenburgum, cui postmodum XLI. Sueuiæ Ciuitates accesserunt. Primo quidem aliqui Princi-

pes

pes fuerunt excepti. ***** Postea contra Bauariæ Duces & quosdam alios Principes, quos sibi senserunt contrarios, Liga facta fuit, ita, ut Pii-
grinum Saltzburgensem Episcopum & quosdam alios Episcopos sequerentur : octo namque millia pugnatorum manum validam breui adunantes igne & ferro hostibus suis multa intulere dispendia, Regnumque a latronibus, & violentis raptoribus aliquamdiu purgatum reddiderunt. *****

Circa eadem tempora a. 1379. in Wetterauico tractu originem cepit societas Leonina, ***** Nobilitas vero Rhenana & Sueviæ S. Georgii & S. Wilhelmi sodalitatem iniit. † Hæ sodalitates a. 1382. in commune foedus inuicem coaluerunt. †† Eodem tempore inualuit Cornutorum Societas, quibus a. 1382. Wetzlariensis Ciuitas accessit. ††† Renouata hæc foederis societas, dum Ratisbona, Gelnhusa, aliæque Ciuitates accederent. †††† Tandem vero Wenceslaus sibi hoc foedere prospicere volens, auctor fuit, ut etiam Principes a. 1384. certis legibus in hoc foedus reciperentur, id quod a. 1385. ad triennium fuit prorogatum. ††††† Ipsæ vero Ciuitates foedus suum Constantiæ a. 1385. denuo renouarunt, cui etiam Heluetiæ Ciuitates accesserunt, Tigurum, Solodurium, Berna, Lucerna, Tugium. †††††† Ast, mutuum foedus inter Principes & Ciuitates Sueviæ, Franconiæ & Bauariæ Mergentheimi a. 1387. denuo fuit prorogatum, in eodemque Wenceslaus comprehensus. ††††††† A. 1388. foederatæ Ciuitates Comitibus de Würtemberg iterum bellum indixerunt, & cum quatuor militum millibus terras Würtembergenses inuadebant, omnia ferro & incendio deuastantes, sed in die Dominica ante festum S. Bartholomæi ad oppidum Wila congressione facta, victi fuerunt, plerisque aut cæsis aut factis captiuis. †††††††† Moguntinenses etiam, Spirenses & Wormatienses terras Comitis Palatini ingressi, haut procul a Wormatia victi fuerunt. †††††††† Ab isto tempore confusæ fuerunt ciuitates. Postquam enim in diuersis conflictibus attritæ fuissent, horum milites etiam rapinas exercere inciperent, ipsarum confœderatio Principum potestate fuit dissipata. * Wenceslaus primum Sueviæ Ciuitatibus tutelam fuit pollicitus, ** post in Principum partes concessit. Hi viciniora oppida obsidione cinxerunt, multis calamitatibus Ciues afficientes. Vnde confœderatio Ciuitatum fuit dissipata, Principesque cum Ciuitatum detrimento facti fuerunt potentiores, nec nisi multa pecunia data, pacem a Principibus impetrarunt. *** Tandem celebratis a. 1389. Egræ Comitibus, Wenceslaus hæc foedera tanquam illicita reprobauit, Amnestiam & pacem publicam pronuntiauit, cui Ciuitates ut subscriberent, fuerunt adaçtæ. ****

† Hoc satis aperte testatur Trithemius Chr. Hirsaug. ad. a. 1380. dicens: *sunt, qui scribunt, Venceslaum Regem occultum huius Liga civium fuisse auctorem, & ipse qui potestatem Thutonicorum Principum semper habuerit suspectam, quam tali modo sperauerit infirmendam.*

* Dicitur de iisdem diff. supra s. XVII. XXI. XXVI. XXXI.

** Trithemius ad a. 1386. non solum regni ciues, sed alii, qui proprios habebant principes, contra voluntatem Dominorum suorum in societatem huius confederationis, & liga passim admiscbantur, & propterea citius fuit dissipata.

*** Hanc rationem habet Crusius lib. V. p. III. c. IX.

**** Vid. diff. super. s. XVII. & XXXI.

***** Extant hæ tabulæ apud Dattium lib. I. c. VI. n. 39.

***** Tabulas Lehmannus exhibet lib. VII. c. LXVI. sub dato: *Spire, da man zaltz von Christus geburte, drizefenhundert und eins und actzig Jar, in der miltz VVochen vor unser Frauen Clibeltag den man nennt Annuntiation in der Fasten.* Sequuntur tabulæ extensionis fœderis ad Ciuitates Sueuiz, sub dato *Spire des nachsten Montags vor Sancti Iohani Tag genant Natiuitatis Iohannis Baptista*, in quibus quidam Principes & Comites excipiuntur. Postea vero huius exceptionis declaratio facta fuit ut fœdus etiam contra illos valeret, si vrbes confœderatas inuaderent, quam Dattius exhibet lib. I. c. VIII. n. 10. sqq.

***** Trithemius ad a. 1380. Lehmann lib. VII. c. LXVI. Crusius Ann. Sueu. lib. V. p. III. c. XIII.

***** B. Hertzog Elsass. Chronic. lib. II. p. 68. de Venceslao agens, addit: *bey dieses Keyfers Zeiten erhuben sich viel Gesellschaften und Bündnussen, darvnt den im Lande in der VVederar, deren eine wurde genant der Lewen Gesellschaft.* Inde recenset socios & capita fœderis.

† Crusius lib. V. p. III. c. XIII. *nobilitas hoc usurpavi talibus temporibus cepisse ut ad iunctis sibi Rhenanis, Sodalitates inter se facerent, ut S. Georgii, S. VVilhelmi. Alii bellua alcinus, ut Leonis, ut Panthera. Quisque insigno Societatis sue in veste gerebat, ex argento, aut auro: ut Leonem, Pantheram, aut aliud. Episcopum Argentinensem venisse in Societatem Leonis. Idcirco contra Nobilitatem & Episcopatus Rhenanos etiam Cinitates fœdus iniisse, Argentinam, Selestadium, Echanheimium, Hagenaam, VVuseburgum, Spiram, VVormatiam, Moguntiam, Francofurtiam & alias: sicut & Sueuicarum cum eis Ciuitatum fuerit fœdus. Nec tamen diu mansisse illas Nobilitatis Sodalitates.*

†† Dattius lib. I. c. VII. n. 1.

††† Datt. lib. I. c. VII. n. 15. & lib. I. c. VIII. n. 13.

†††† Trithemius ad a. 1388. *omnium istorum causa malorum fuit VVenceslaus Rex, qui cum inordinatissima esset vita, & plura in Regnum committeret mala, timens ne deponeretur a Regno, Ligam & confederationem & bella Civibus contra Principes pertraxit & induxit. Multis promissis multa, sed omnes in tribulatione dimisit.*

††††† Tabulas fœderis primus exhibet Dattius lib. I. c. VIII. n. 19.

†††††† Huius fœderis tabulæ extant apud Lehmannum lib. VII. c. LXVII.

††††††† Lehmann lib. VII. c. LXVIII. Goldastus equidem ex diuisione Sociorum in certas classes, quandam diuisionem in Circulos exinde voluit elicere, quem tamen ideo notauit Dattius lib. I. c. VIII. n. 34. dicens, iam in fœdere de a. 1384. diuisionem in certas classes fuisse factam.

†††††††† Hoc late narrat Trithemius ad a. 1388.

†††††††† Trithemius & l. Lehmann. lib. VII. c. LXIX.

* Trithemius

* Trithemius Chr. Hirs. ad a. 1380. deinde post annos ferme quinque cum natum laporum cepissent inducere canes, & qui latrones debuerunt persequi, didicissent imitari, in unum conspirantes multi Principes magnam armatorum produxerunt exercitum, & confederatione civibus bellum indixerunt. Quibus multa intulere damna, ipsamque Ligam penitus in nihilum redegerunt. Archiepiscopus quoque Salzburchensis Pilgrinus Trengarum tempore captus fuit. Castrum Hobensolms a civibus captum & igne submisso funditus destructum: multa quoque munitiones nobilium, latronum, raptorum atque pradonum per ciues regni tunc funditus destructa sunt. Felix quidem & satis fortunatum confederationis sue habuerunt exordium, & omnibus in circuitu raptoribus magnum incussere timorem: Verum postquam & eorum milites condidisti legem aequitatis violare cepissent, occultasque primum, & exinde manifestas etiam de pauperibus exercere rapinas, & ipsi Principum ciues atque subiectos in rebellionem sollicitare dominorum, confederatio eorum diutius permanere non potuit, sed potentia Principum citius dissipata fuit.

** Extat diploma ipsius apud Dattium lib. I. c. IX. n. 13.

*** Trithemius c. l. bu iam surpiter velli Ciues Regni a Principibus, iam deinceps bellum eis indicere publicum non audebant, sed humiliati & confusi temeritatis suae penas sero tandem intellexerunt. Ex eo namque tempore, non dubium dissimulatione Principum, tot Ciues ex Militarium ordine hostes vel adversarios habuerunt, & portas Civitatum & oppidorum egredi tuto nulli penitus liceret. Vnde liga seu confederatio eorum fuit iterum dissipata, nec pacem inuenire potuerunt, quousque animos Principum multis pecuniis datis sibi conciliassent. Et paullo post: hoc ipso anno Gerardus ex Comitibus de Schwarzenburg Episcopus Herbipolensis Ecclesia, & Orientalium Dux Francorum, auxilio Lamberti Babenbergensis Episcopi, & Ioannis Burggmuui Norinbergensis oppidum Regni VVinsheim obsidione cinxit, quod tandem expugnans in suam potestatem accepit. Verum quia ad ius Regni pertinet, nec alium habet Dominum, quam solum Regem Germanorum, coactus fuit postea cedere, & oppidum ipsum resignare. Post-hac memoratus Episcopus obsedit etiam Schweinfurt oppidum Regni, & oppidanos in abnegationem Liga cum Civitatibus contracta iurare compulsi; simili de causa, & plures alii Principes viciniora sibi oppida Regni obsidione cinxerunt, multis & variis Ciues calamitatibus & incommodis afficientes. Hist. Landgr. Thurf. c. CXXX. anno Dom. M CCC. LXXXVIII. ciuitates imperiales in Rheno, in Suevia, in Bavaria, in Franconia, ad invicem conspirabant, facientes unam Ligam numero LXX, contra principes & dominos terrarum, & terras dominorum, qui aliquando eos offenderunt. Et intrauerunt cum magna multitudine populi, eas rapinis & incendiis deuastantes; neque religiosis aut locis consecratis parcentes; sed de ea violatis calices & alia sacra inde auferentes. Propter quorum excessus vimini principes & domini commoti Dei adiutorio, quilibet dominus & princeps ciuitates vicinas sibi, infestabat supra modum, & illas ciuitates omnes humiliauerunt, & ligam dimittere compulerunt, & libertates quas domini & progenitores eorum aliquando ciuitatibus vendiderunt, perpetue & conditionaliter restituerunt sine pecuniis, imo pecunias dominis addiderunt.

**** Has tabulas Egranas integras exhibuit Dattius lib. I. c. IX. n. 51. ex quo integram etiam harum Societatum, Confederationum & pacis factae petimus historiam, ex documentis publicis illustratam.

§. VI.

Inter has Ciuitatum turbas, bellum inter Austriacos atque Heluecos continuabatur, istis confederatos ad obsequium reducere conantibus.

Leo.

Leopoldo fauebant Marchiones Hochbergenſes, plerique Comites ad Rhenum ſuperiorem, vna cum equitum multitudine. Syluanis ad Sempa-
chium caſtra locantibus, obuiam cum ſuis iuit Leopoldus, verum die IX.
Iulii 1386. ab iisdem cum equitibus cæſus fuit, * atque cum iisdem in Kö-
nigſfeldenſi Monafterio ſepultus. **

* Gob. Perſona æt. VI. c. LXXXI. *eodem tempore Lippoldus dux Austria occidentalis cum magno exercitu intravit fines Suicorum, qui bellum contra eum inierunt, & ipſe Dux qui Dn. Papa aduerſabatur, cum toto exercitu ſuo, vix ſuo euadente, deletus eſt. Et propter hoc frater eius Albertus Dux Austria orientalis, multis congregatis principibus profectionem fecit contra Suiceros, ſed priuſquam procederetur ad bellum, treuga facta fuit inter eos, & prin-
pes ad propria redierunt.* Gerh. a Roo lib. IV. p. 119. Fugger lib. III. c. XI.

** Gerh. a Roo & Fuggerus horum, qui in dicto prælio occubuerunt, atque in monaſterio Königſfeldenſi fuerunt ſepulti, longum Catalogum neſcunt.

§. VII.

Dum inter hæc mala Wenceslaus tempus otio & luxu in Bohemia tereret, mittebantur a Principibus legati, qui ipſum in Germaniam inui-
tarent, quibus reſpondit: ſe quæ peragenda ſibi in Germania fuerant, pri-
dem omnia negotia confeſſiſſe, Regno Romanorum legitime ibi inito, nec
in præſens videre ſuperſeſſe quicquam, quod e re ſua agat. Si quis Prin-
ceps ſit, qui opera ſua indigeat, ad Regem ſuum potius iſtos venire debe-
re. Sic ipſe Principes contemnens, ab ipſis fuit contemptus. *

* Dubravius lib. XXIII. p. 604. Goldaſtus *Reichs-Satzungen* p. II. p. 67.

§. VIII.

Dum autem crudelitate & ſocordia ſua apud Bohemos pergeret,
& Proceres non ſolum, ſed populum contra ſe concitatum eſſe ſentiens,
ſibi metuere cœpit Wenceslaus. Nulli interim Ordini ſatis fidens, &
nunc Bohemos Germanis, nunc rurfus Germanos Bohemis anteferens,
Pragæ præſertim, in qua paucos in ſenatu Bohemos reliquit. Ac poſtre-
mo nec arci Vicegradenſi ſalutem ſuam valde credere voluit, perturbatus
tumultu a plebe contra ludæos excitato, quem Rex cum omnibus ſuis nul-
lo modo potuit ſedare. Seorſum igitur a Praga ſpatio vnus milliſis,
nouam ſibi arcem vocabulo Cunratice bene firmam ædificauit, ad quam
in quouis metu, tanquam ad aſylum poſſet excurrere. *

* Dubravius lib. XXIII. p. 606.

§. IX.

Cæde recenti irritati, qua pridie duos Ciues Pragenſes, & duos ex
Procerum ordine, Giroſſium & Hroſkam occidi gladio iuſſerat, ipſum die
Stanislai 1393. in Cœnobio Beraunenſi, quo in Monachorum vitam inui-
ſurus ſeceſſerat, capiunt, & in cuſtodiam ducunt Pragam, vbi per XV.

heb-

hebdomadas in carcere squalido in quem supplicio affiendi passim coniectebantur, Schpincka dicto, delituit. Exoratus tamen Senatus Pragensis multis Regis precibus, ipsi ad abluendas sordes concessit, ut in publicum duceretur ad Muldauiam in veteri Praga balneum, ministeria ipsi obeunte Susanna, ambubaia. Postquam diutius balnei calore fuisset tostus, secedensque retriggerandi causa extra hypocaustum, conspiciatur lemnusculum piscatorium cum remo in ripa vacuum, & mulierem interrogat, an remigare tantum sciret, quantum remigio ad traiciendum in alteram ripam opus esset? Qua adnuente, abdit se in lembum, ac repente ab oculis custodum elabitur, venitque per devia nudus cum nuda ad nouam illam suam arcem, Praefecto arcis Domini sui fortunam admirante. Iubet ille vestes promi coenamque parari, ac statim centum aureos nummos sibi afferri, quos Susannæ nauli nomine in manus tradit, illamque non ad mensam solum, verum etiam ad lectum sibi adiungit. Inde magis adhuc efferatus, non nisi vnius Susannæ adloquio molliri facilis, donec in arcem, quam Bohemi Ziebrack dicunt, longius a Praga distantem, eoque metu Pragensium magis liberam concederet. Ibi rursus per compatrem suum carnificinam exercuit in eos, quos suspectos habuit vel inuisos. Nec minore atrocitate Hanussius Ratiboriensis Dux grassatus est, quem ex Silesia reuocatum, ideo arci Carlosteynæ praeponit, quia mire appositus erat ad sauitiam Regis insidiosam. Huius opera Straconicensis, Opocensis, Martinicensis ex procerum ordine, ad arcem per reconciliationem simulatam inuitati, crudeliter ibidem sunt enecati.*

* Hæc plerumque verbis Dubrauii lib. XXIII. p. 607. 608. scribimus, ex quo habet Lehmann lib. VII. c. LXI. & Lambecius Comment. de Bibl. Cas. Vindob. lib. II. c. VIII. p. 752. ubi Codicem Bibliorum Germanicorum Wenceslai sumtibus scriptorum exhibet, in cuius litteris initialibus captiuitatem suam & Susannam per figuras exprimi voluit. Aliter tamen de ipsius liberatione sentit Aeneas Sylvius c. XXXIV. dicens: *ob quam rem captus a Baronibus, XVI. hebdomadas in custodia habitus est. Iohannes Dux Lusatie, & Procopius Marchio Moraviae magno Reipublicæ malo eum libertati reddiderunt.* Sequitur Naclerus vol. II. Gen. XLVII. p. 1032. Aliter adhuc Gobelius Persona æt. VI. c. LXX. *quare tandem Anno decimo quinto regni sui surrexit contra eum marchio Moravia patruelis eius cum multis nobilibus regni, & cepit eum: sed Iohannes marchio Brandenburgensis frater suus, eo liberato, pacem inter eos reformauit, nec tamen emendatus est.* Sequitur M. Chr. Belg. p. 326.

§. X.

Comperta Wenceslai captiuitate, Electores Ecclesiastici, una cum Ruperto II. Palatino Electore, multis etiam Principibus atque Comitibus Francofurti conuenerunt, quo etiam Ioannes Luxenburgeris Comes legatos miserat, qui certiores eos de eadem redderet

Cccccc

Le.

Legatio igitur ad Bohemos fuit decreta, pro petenda Wenceslai liberatione, constituto interim dicto Ruperto Imperii Vicario. *

* Extant Ruperti II. litteræ in Tolneri Codice diplomatico n. CLXXXVII. quibus Vicariatuum suum Ciuitatibus adnuntiat, in quibus : *und haben darum bitz und zu Stund unser ernstliche Botschafft geton an dieselben, die unsern Herrn den König gefangen hattend, das sie yn ungedrengt von des Ricks wegen gantzlich ledig sagen und lassen.* In dictis autem litteris etiam exponitur, quod hoc ius Vicariatus ab antiquo Rheni Palatinis competat.

§. XI.

Frater autem ipsius Sigismundus, vna cum Iodoco patrueli suo, Morauia Marchione, denuo contra ipsum conspirantes, dum iuxta Beraunam, in prædio regio cum paucis agit, eum inuadunt, captumque in arcem Pragensem pertrahunt, in turri, sub diligentioribus quam prius custodibus asseruandum. Sed ne huic quidem custodiæ fidei satis habitum propter loci celebritatem. Inde igitur Crumlouiam ad Henricum Rosensem fuit abductus, quem iste Viennam extra Regnum tacite transportandum curauit, ad Albertum Austriacum. Ab isto in latebras turris cuiusdam Viennensis, ita abstrusus est, vt inueniri nisi a consciis non potuerit. Nam Ioannes Wenceslai frater, & Procopius patruelis, cum ad vindicandum Regem in libertatem, copias ille in Lusatia, hic in Marchia Brandenburgensi comparassent, atque ambo Pragam venissent, captiuo ibi non reperto, insistebant vestigiis, Crumlouiam tendentes. Sed eis Henricus Rosensis cum valida armatorum manu occurrere non longe a Buduitio parabat. Quod vbi compertum, simulque certum habuerunt, Regem apud Bohemos in custodia non attineri, retro cesserunt. Erat tamen senior quidam piscator, Gründlerus dictus, qui pietate ductus, frequenter miseros carcere inclusos cum ientaculo pisciculorum a se captorum reuisebat. Hunc Wenceslaus propius fenestram admodum grandibus promissis onerat, si opera eius carcerem fuisset frustratus. Hic zonam sericam Wenceslao adfert, qua se ex carcere demittens, vna cum piscatore Danubium traiecit, atque in Bohemiam veniens, in arcem Vicegradensem se insinuat, occlusaque manu sua porta, ac persona detecta, exclamat : qui regius est, ad auxilium Regi suo ferendum, accurrat. Plures quam viginti præsto fuerunt, iniecta que Præfecto catena, vinctum illi Regi tradiderunt. Iubet ille annulum detrahi de digito, illoque signari litteras, quas ad magistratum Pragensem nomine Præfecti composuerat, vt aliqui eorum in arce consiliandi gratia propere apparerent, quorum ille neminem restituit incolumem. Piscatori vero hanc gratiam retulit,

vt

ut illum in ordinem equestrem adscriberet, cum censu equestri, quo se vxoremque suam & liberos Vienna Pragam translatos honeste aleret. Ad leuandam autem inuidiam, confirmandasque in posterum & tuendas opes suas, ad finitatem cum Bauariæ Duce Iohanne iniit, ducta in vxorem filia eius Sophia. *

* Hæc iterum verbis Dubrauii scribimus *lib. XXIII. p. 610. Aen. Syluius c. XXXIV.* qui dicit ædes captiuitatis suæ exinde cognomen Praga fuisse adeptas. *Lehmann lib. VII. c. LXII.*

§. XII.

Insequenti anno 1395. Pragæ Ioannem Galeatium, ex Vice-Comite constituit Ducem Mediolanensem, acceptis centum millibus aureorum. Id quod inter causas quoque depositionis fuit relatum. *

* Dubrauius *lib. XXIII. p. 605. at Galeatius misso ad Venceslaum Oratore, Petro Philargi Mediolanensi Archiepiscopo, & cum illo centum millia aureum Nummum pro veteri titulo Vicecomitis nouum impetrauit, ut deinceps Mediolanensis Dux appellaretur. Naclerus vol. II. Gen. XLVII. p. 1028. M. Chron. Belg. p. 1027. Paulus Iouius Histor. Vice Comitum apud Grauium Tomo III. p. 321. paucis enim annis admirabiles adeptus victorias, ita inimicos perdidit, cecidit hostes, imperii fines protulit, ut aridentis fortuna fiducia subnixus, totius Italia regnum afflaret. Iam enim cum Ladislaus Caesar nouo honoris titulo honestarat, quum ex solennibus codicillis primum Mediolani Ducem, sceptro pileoque eius dignitatis insignibus per Legatos transmissis appellasset. Extat Diploma Pragæ XI. Maii. 1395. desuper concessum apud Leibnitium *Cod. Iur. G. Tom. I. p. 257.* in quo hæc verba: *animo deliberato, sano Principum, Comitum Baronum, Nobilium, Procerum, & aliorum nostrorum & Sacri Imperii fidelium accedente consilio, Te, Princeps dilecte, non ad Tuae petitionis instantiam, sed de benignitate Regia, motuque proprio, ac Tuae originis Nobilitate poscente. Licet contrarium ex antedictis pateat, quod petente Galeatio, mediantibus nummis, sine Principum consensu Dux fuerit creatus.**

§. XIII.

Regno igitur iterum potitus, vitam ideo non mutauit, sed priori consuetudine, vino ciboque marcens, lucemque dormiendo nocti iungens, * per Imperii Electores ab Imperio fuit deiectus. Primum quidem Electores Moguntiae die lunæ post Crucis exaltationem 1400. vniorem inter se faciebant, de seruandis Ecclesiae & Imperii atque Electoratum iuribus, & non concedendo, ut prouinciae ab Imperio alienentur, nec consentiendo in causam Mediolanensem. ** Huic confederationi Bauariæ Duces, Thuringiae Landgrauii, Hermannus Hassus & Fridericus Noribergensis Burggrauius statim accedebat. *** Motus inde Wenceslaus Pragæ in die Aegidii Comitia indicit, Noribergæ quatuordecim dies post festum S. Michaëlis habenda. **** Misit ad eadem stato tempore legatos suos, Wentzeslaum Antiochiae Patriarcham, Cancellarium suum, Suan-

tiborum Ducem Stettinensem & Ioannem, Landgrauum Leuchtenbergensem, Status Imperii eo inuitantes. ***** Dum autem Electores Comititia ad diem Elisabethæ Francofurti habenda indixissent, Wenceslai legati litteras ad eisdem Francofurtum mittunt vna cum quibusdam articulis, quibus Wenceslaum excusant, quod hucusque intestinis potissimum dissidiis in Germaniam quo minus veniret, fuisset impeditus, conuentum autem Electorum incio Imp. indictum improbant, offerentes se Francofurtum esse venturos, si ipsorum securitati fuisset prospectum. ***** Ad hæc Moguntinus & Palatinus Electores respondent, se iam Francofurto esse discessuros, missuros vero eodem legatos suos quandocunque libuerit. ***** quod tamen Wenceslai legati recusarunt, scribentes ipsis, mandatum esse, vt cum Electoribus ipsis agerent, alias excusatum esse Imp. si ipsorum grauaminibus medela nulla possit adferri. †

* Verba sunt Aenex Syluii c. XXXIV.

** Vlricus Obrechtus Apparatum Iuris Publici edidit & Historiæ Germanicæ, Argentorati 1696. 4. in quo, ex archiuo Argentoratensi Acta depositionis Wenceslai & electionis Ruperti congestit, vbi p. 1. hæ litteræ inseruntur, in quibus hæc verba: *understunde auch unser herre der Römisch König oder jemand von sinen wegen oder jemand anders das heilige Römische Riche oder einche sine Zugehörunge zu smeelen abezubrechen oder dem andern Riche zu entfrembden oder das Riche zu entleden darwider sollen wir samentlichen sin und sollen unsern willen gunst und verhengnisse darzu nit dan noch geben in einche wyse und wer desglychs yt geschehen vor datum dis briefes ane unsere wissen willen und verhengnisse dar zu sollen wir herren abgemant auch nu fürbas kein bestatigung doyn und sunderlichen die sachen von des von Meylan wegen nunde das land von Meylan sollen wir nit bestetigen.*

*** p. 7.

**** p. 9.

***** p. 11.

***** p. 13. In articulis hæc habentur: *item so haben die Kurfürsten fider one willen und wissen unsers hern des Königes die gemeinen Fürsten Grefen Herren vnd Stete in düssen landen gefordert gen Franckenford zu komende uff sente Elizabeth tage das In etwas ungelimpflich und anfründlich von In duncket, und biter die Kurfürsten und auch ander Fürsten und Hern des Riche und begert von In fründlichen das sie keine newigkeis oder bönnisse ichts machen die wider In sin möchten und in hindern an dem Riche.*

***** p. 18.

† p. 19.

§. XIV.

Postquam autem Electores cum quibusdam Principibus varios secretos conuentus, Francofurti, Moguntiz, & Marpurgi habuissent, tandem quinque Electores, Ioannes scilicet Moguntinus, Fridericus Coloniensis,

nienſis, Wernherus Treuirenſis, Rupertus Palatinus, Rudolphus Saxo cum Stephano & Ludouico, Bauariæ Ducibus, Balthafare & Guilielmo, vna cum eiſdem filio Friderico, Thuringiæ Landgrauis, & Miſniæ Marchionibus, Hermannſio Haſſiæ Landgrauio, & Friderico Noribergenſi Burggrauio, Francofurti 1400. de nouo Rege Romanorum eligendo, eidemque qui electus fuerit, aſſiſtendo, ** conuenerunt. Iidem Comitia Francofurti, die Mercurii poſt Urbani indicunt, deliberaturi de rebus Eccleſiæ atque Imperii. *** Wenceslaus autem Comitia Noribergam indicit, poſt Paſchatos feſtum habenda. **** In Comitiiſ vero Francofurtenſibus Maio menſe, quibus præter Electores etiam Principes atque Ciuitates ***** interſuerunt, electionis negotium quidem fuit propoſitum, ſed, non plenum ſortitum fuit effectum, ***** quin potius decretum, vt, dum Wenceslaus ſæpius admonitus, medelam ipſorum grauaminiſ non adferret, ſe, ipſum ſemel adhuc Lanſteinum eſſe inuitaturos, & non comparentem ab Imperio deſiſturos. Vocatus quoque eo fuerat Fridericus, Dux Brunſuicenſis, qui in iſſdem iamdum ad Imperium fuerat deſtinatus. Electores igitur Rhenenſes ſaltim, feria ſexta ante feſtum Pentecoſtes Wenceslaum inuitant, vt proxima die poſt diem S. Laurentii in Obern-Lanſtein ſupra Rhenum, ex oppoſito Renſe veniat, ad Imperium reformandum: ſecus, ſi non venerit, ipſos a iuramento ipſi præſtito eſſe abſolutos. ***** Stato die eo conuenientes tres Electores Eccleſiaſtici, Ioannes Moguntinus, Fridericus Coloniensis & Wernherus Treuirenſis, reliquis non comparentibus, † Wenceslaum eo non venientem per ſententiam XX. Auguſti 1400. Iohanne Moguntino in ſella Iudiciali ſub dio ſedente coram Principibus ibidem publicatam, adſentiente Bonifacio IX. Papa, ab Imperio tanquam indignum deponunt. Cauſæ in iſta ſententia tales indicantur, quod ſchiſma in Eccleſia Romana ortum tanquam Eccleſiæ Aduocatus non compoſuerit, Imperium mutilauerit, creando non ſolum ex Præſecto Imperiali Ducem Mediolanenſem, ſed etiam plures terras non Germaniæ ſolum, ſed etiam Italiæ ab Imperio alienando, membranas nudas Maiestatis ſigillo munitas, quibus poſſeſſores quæcunque vellent, inſcriberent, vendiderit, controuerſias & bella, quibus Germania plurimum vexata, nulla ratione curauerit, prædationes, latrocinia aliaque Imperii mala non aboleuerit, denique vel ipſe vel per alios varias perſonas innocentes neci dederit, aquis ſubmerſerit, flammis iniecerit, aliisquæ modis e medio ſuſtulerit. ††

* Iac. von Königshoven Elſaß. Chronic cap. II. p. 142. *harumb wurdent die Kurfürſten zu rote das ſie wolent dieſen König einſetzen und das heilige rich das beſorgen und koment*

ment zu Franckfurt zusamene die drie Erzebysschoffe von Mentz Triere und Kalle der Pfaltzgroße bi Rine, der Hertzog von Sabffen und auch hertzog Lupolt von Ostirrich und vil andere Fürsten und Herren, und von allen Stetten an dem Ryne erbare botten. und gient die Kurfürsten also heimlich zu rote das die andern herren und Stete botten nit wußent warumb si do weren oder was menten wolte. also kundent die Kurfürsten nit einhellig werden und mabtent einen andern tag gon Marpurg do koment si aber zusamene und sbuffent aber nit. dernoeh koment si aber zusamene zu Mentze und darnoch gon Franckfurt und kundent alle nit einhellig werden und bettent alle wegen besant vil andere herren und der stete botten an dem Ryne die zu in kamen wo men tagett. doch giengent die Kurfürsten also heimlich zu rote das die andern herren und stete nit wußent, was si dotent. und geriet si verdriessen des Costens und des blenckendes wider und für. Culpinianus p. 391. *qua omnia Rupertus Palatinus, si nascenti occurreret calamitati, cum animo reputaret, ex officio suo imperii Principes ad publica convocavit comitia. Nondum enim aucta bulla Caroli firmata erat, qua hodie electores in convocandis principibus utuntur, qua Moguntinus, defuncto Casare pro nouo substituendo, imperii proceres acceperat. Iam autem diu ante tractatus ac deliberationes plures inter se habuerunt, diuersisque ac multis literis imperii res diligenter discutebant. Licet de Ruperti conuocatione non constet, potius contrarium patet ex actis, Iohannem Moguntinum secundum A. B. conuocasse reliquos Electores.*

** Extat hęc conföderatio in Obrechtii apparatu p. 21.

*** p. 29.

**** p. 31.

***** Omnes qui Comitibus interfuerint, recensentur p. 35.

***** Gob. Persona et. VI. c. LXX. cum igitur VVenceslaus rex schisma, quod in Ecclesia Dei ab exordio regni sui per annos XV. durauerat, de quo infra dicitur, communiuibus sustinuit oculis, nec ad extirpandum ipsum animum quoquo modo intenderet, regnique negotia minus solerter disponens, coronam Imperii tanto tempore recipere neglexit, atque alia plurima decus regni denigrantia commisit, principes electores, post plurimos tractatus singulares, missis epistolis diuersis regni principibus, conuentum publicum in mense Maio in oppido Franckensfort habendum de anno Domini MCCCC. pro negociis regni disponendis, indixerunt. Quibus die statuto conuenientibus, tractatum est de electione noui regis, qui posset & vellet contra VVenceslaum regnum vindicare, defensare & reformare, quique coronam Imperii reciperet, & Ecclesiam Dei reintegraret: sed cum electionis huiusmodi negotium pro tunc non plenum foret effectum, & in diem alium fuerat prorogatum, principes ab inuicem discesserunt.

***** Extat ista inuitatio in Apparatu p. 44. sed nomine saltim Electorum Rhenensium præscripto, in qua hæc verba das ir uff dem nechsten tag nach sant Laurentius tag nachst komende wollend sin zu Oberr Laynstein uff dem Rine und gein Rense über gelegen by uns den Kurfürsten und den andern fürsten die auch alldar zu uns werden kommen, als die egenante gebrauchen abzulegen zu rechtsfertigen und auch zu bessern und das richē wider zu bringen als der heiligen Kirchen dem heiligen Römischen Rich und der gemeinen cristenheit des ein gros notdurfft ist.

† Claris verbis hoc testatur Iac. von Königshouen Elsass. Chronic. cap. II. p. 142. dicens: zeinungeß geschriben die Kurfürsten dem Könige VVenceslao mit vier botten das er keme gon Laynstein uff dem Ryne by Rense uff den nechsten tag nach sant Lorencien tag als men zalt nach Gatz geburte M. CCCC. ior sich zu verantworten der Artikel und der stücke die men in zige und ime auch weren geschriben geben, dote er das nit so woltent si das rich das versorgen und fürsehen. Also koment uff den vorgen antern tag gon Laynsteyn III. Ertzbißchoße und hertzog Ruprecht von Peyerim der Pfaltzgroße und auch vil herren und andere erbare botten von allen stetten

an dem Ryne wanne si dar besant warent. Aber der König und der Hertzog von Sachssen und der Marggrobe von Brandenburg das auch Kurfürsten sint. die koment nüt dar wie doch si dar berufsen warent. Vnd do si des Königes wol uff X. tagen gewartent und er nüt kam noch nieman von sinen wegen. do entsetzetent die drye Ertzbyschofe und der Pfaltzgrobe mit urteil den vorgeannten König VVenceslaus von sinir vorgeschribenen untete wegen von dem rich und würdigkeit. und seitent ledig alle gelehende Manne und getruwen des riches ir eyde die si diesem Könige hetzen geton. und gebittent in das si ime nyme gehorsam werent also ein Römischen Könige. dis urteil wart geben und öffentlich vor allem Volk gelesen an dem zwentzigsten tage des monats genant August des vorgeschriben iores also men zalte noch Gotz geburt MCCCC. ior. donoch an dem nehesten tage erwelten die vorgeannten drye Ertzbyschofe und anders nieman den obgeannten hertzogen Ruprecht von Peyern an dar rich. Idem patet ex litteris trium Electorum Ecclesiasticorum ad Senatum Spirensen apud Lehmannum lib. VII. c. LXXIV. p. 851. Quod autem Elector Saxonie & Brandenburgicus ad hæc Comitia æque fuerint conuocati, testantur litteræ in Apparatu p. 46.

†† Extat ista apud Goldastum Tomo I. p. 379. in Apparatu p. 55. in eadem hæc verba: gelesen und ausgesprochen ward das vorgeannte Ortel und Sententie von uns Johan Ertzbischof zu Mentze vorgeannt, also von unser und der vorgeannten unser Herren der mitkurfürsten wegen an dem Ryne by Obern Laenstain Trierer bistums gein Brubach zugende uff eyne Stule daselbst zu einem rechestule erhaben als die vorgeannte unser herren und mitkurfürsten und wir daselbst zu gerichte sassen. In dem Iare nach Christi geburte dusent und vierhundert Iare in der achten Indicien an einem Freytags des zwentzigsten tages des Mandes Augusti ein wenig für none Zyt in dem Eilfften Iare der Babestlichen gewalt des allerheiligsten in Christ Vaters und herren hern Bonifacii von gotlicher Vergebung des nunden Babist, in geimwertigkeit des Hochgebornen Fürsten, hern Johans, des Hochgebornen Fürsten hern Ruprechts hertzogen in Beiern und Pfaltzgraven by Rine &c. sons, hern Friderichs Burggraven zu Nürnberg. Inde recenset Comites & nobiles qui interfuerint. Quod autem Papa consenserit, testatur æque Edmundus Dynterus in M. Chron. Belgico p. 328. dicens: destitutus fuit a Bonifacio Papa IX. VVenzlaus, data Electoribus Imperii potestate, alium in Regem Romanorum eligendi, postea in Imperatorem promouendum.

§. XV.

Inter reliqua gesta Wenceslai est computandum, quod in Comitibus Aquisgranensibus a. 1380. Guilielmum Montensem Comitem Ducem vel creauerit vel confirmauerit. * Anno 1398. pacem constituit publicam ad decennium ** Anno 1406. singulare Balneatoribus concessit priuilegium, quo ipsos aliis opificibus æquales esse voluit, sub capitis poena prohibens, ne quis ipsos iniuria adficiat. *** Anno 1400. Imperii insignia Praga in arcem Carlsteinensem a Carolo IV. extructam iussit deferri, Bohemis desuper protestantibus. **** Initia etiam causæ Hussiticæ a Wenceslai temporibus sunt repetenda, Hussitis conuiuendo se præbens fauorem ***** de quibus sub Sigismundo dicemus.

* Non desunt equidem qui ipsum iam a. 1378. Aquisgrani a Carolo IV. factum fuisse Ducem dicant. Sic enim Herm. a Lerbecke Chron. Com. Schauenburg p. 519. in diebus illis Carolus quartus filium suum VVenceslaum Aquisgrani Regem Romanorum fecit, & VVilhelmus Comes de Monte Ducatus dignitatem & fastigium ascendit. Gob. Persona æt. VI. c. I.XX. VVen-

Wenceslaus filius Caroli Regnum tenuit annis XX. Hic patre presente Aquisgran ab archiepiscopo Colonienfi coronatus est. Idem dicit Erdmannus Chron. Episc. Osnabrug. apud Meibomium Tomo II. p. 237. Alt, Schatenius Ann. Paderborn. lib. XIV. p. 409. hoc ex Gelenio confirmat, dicens: eo in congressu Principum W. Wilhelmus Montium & Rauenbergensis apud nos Comes in ordinem Principum ac Ducum promotus est a Wenceslao Rege, ex assensu Electorum ac Principum; eaque dignitas illi ac Successoribus magnifico diplomate, quod inter Gelenii monumenta reperitur, IX. Calend. Iulii confirmata est. Ita vero hoc seculo demum tres Iulia, Gelria & Montium ad Rhenum inferiorem Comites, pari ducum dignitate ob merita fidemque Imperio praeftitam exornati sunt. Marciano adhuc inter Comitum gradum relicto, etsi opibus, populis, & potentia regionis ceteris non multum inferior haberetur. Sed eo vicinis Episcopis, quibus cum haecenus continua fere bella illis fuere, metuendi assurrexere incensaque cupiditas & aemulatio proferendi limites, & oppugnandi Episcopos.

*** Extat ista apud Lehmannum lib. VII. c. LXIII. geben zu Franckensfort uff dem Meyn, nach Christi Geburt XIII. Jahre und darnach in dem LXXXVIII. Jahre, an der Heiligen drier König Tage, unser Ryche des Behemischen in dem XXXV. Jahr, und der Rämischen in dem XXII. Jahre.*

**** Extat in Goldasti Reichs-Satzungen p. II p. 84.*

***** Dubravius lib. XXII. p. 589. de Carolo IV. & inter prima, & pretiosissimus regni thesaurus, nempe corona, & sancta reliquia, in loco maxime firmo, munisque servarentur, custodia illorum causa arcem de nomine suo Karolofteinam appellatam, tertio a Praga lapide intra montes edificavit: addiditque illi duos custodes, unum ex proceribus, alterum ex equestri ordine, gravissimo sacramento ascriptos, ne receptam custodiam negligenter haberent.*

****** Hoc satis innuit Sigismundus in litteris ad Lunienfes apud Hardtium Tom. IV. hist. Conc. Constant. p. 1411. Scribens: talibus ergo & tam horrendis querelis & clamoribus lacrymofis cleri & populi sic afflicti hoc sacrum concilium excitatum decreuerat his diebus, contra fratrem nostrum, veluti dissimulantem praedicta. Suspiciantur enim quamplurimi & argumentantur nonnulli manifeste, quod in terra & regno Principis & Regis tam potentis tantum scelus & facinus inhumanum horribileque sacrilegium sine ipsius conniventia non poterit subrepere & inolvere, cum sibi hac, sicut decuerat, deberent prorsus displicere: de nouo durius procedere. Modo, interuentu, quod praefati serenissimi fratris nostri honorem semper defensum disposuimus, si tenemus, ab huius processu aliquamdiu superfedere proposuit. Arbitrans quod idem serenissimus frater noster neglecta in melius commutabit & de futuro salubrius providebit.*

S. XVI.

Vitam post haec in Bohemia inglorius duxit Wenceslaus, * & dum pergeret tyrannidem in subditos exercere, a. 1403. a Sigismundo Vngariae rege fratre suo, fuit captus, & custodiae mancipatus, sed anno sequenti e custodia lapsus, regnum suum recuperavit. ** Demum a. 1418. apoplexia, moriebatur. Exortis enim in Pragensi vrbe motibus, nuntius inter prandium Regis, ex improviso superuenit, ad quem ille consternatus, a menta surgebat. Ibi adstans pragustator, triduo, inquit, ante hoc ego futurum esse sciebam. Accepit per capillos Pragustatorem

Rey

Rex, illumque ante pedes suos prostravit, pugio occisurus, tanquam tanti facinoris conscium. Qui circumsteterant, a grege pugionem extorserunt, admonentes ne eade administri Rex Maiestatem suam coinquinaret. Qui statim Apoplexia inter manus adhuc illorum tangitur, & non post multos dies moritur. Corpori ne Hussitæ illuderent, Sophia Regina clam illud noctu, sine ullo exequiarum honore in aula Regia, quemadmodum superstes exoptabat, sepeliendum curavit. ***

* Aen. Sylvius c. XXXIV. ab Electoribus Imperii, comprobante Romano Pontifice, Imperio deiectus, domi torpens illaudatum egit ævum

** Verba sunt Gobelini Personæ at. VI. c. LXX. Sequitur pro more M. Chron. Belg p. 343.

*** Verba sunt Dubravii lib. XIII. exeunte. Naclerus vol. II. Gen. XLVIII. p. 1049. Lehmann. lib. VII. c. LIX. Cuspinianus p. 389.

§. XVII.

Prima ipsius vxor erat Ioanna, Alberti, Bauariæ Ducis, Hollandiæ Comitis filia, * quæ cum ipso Aquisgrani fuit coronata. Hac defuncta, post alteram liberationem, ad firmandas vires duxit Sophiam, Stephani Fibulati, Bauariæ Ducis filiam, cum qua Pragæ nuptias magna solennitate celebrat. ** Ex utraque liberos non suscepit.

* Dubravius lib. XXII. p. 595. quo successu Carolus delectatus immorandum sibi paulo diutius, sed dimisso exercitu apud Germanos existimavit, Rhenanas vrbes, & inferioris Germania regiones otiose peragrans, quoad in Hollandiam pervenit, hospitio a Comite eiusdem Prouincia per multam gratulationem & letitiam susceptus. Ibi tandem negotium Venceslao gratum peragendum reperit, peregitque ut filia Comitis, Ioannam nominabant, quæ Venceslao cordi erat, matrimonio eidem coniungeretur. Io. a Leidis Rer. Belg. lib. XXXI. c. II. de Alberti liberis: secunda filia dicta est Ioanna, quam in vxorem duxit anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo, VVenzelaus, filius Caroli Imperatoris Romanorum, & Regis Bohemiæ, qui VVenzelaus successor patris fuit tam in imperio, quam in regno, sed non accepit liberos de Ioanna vxore sua. Licet, temporis ratione potius assentiamur Dubravio, qui circa a. 1376. nuptias fuisse contractas dicit, dum statim post eas in Regem Romanorum dicatur esse electus.

** Vide supra §. IX. Cuspinianus p. 390. fuit autem hæc Sophia altera Venceslai regis vxor, filia Iohannis Ducis Bauariæ de Monaco, & soror Ernesti ducis Banariæ. Mulier forma insigni, ac corpore valde eleganti, sed non admodum religiosa: quia fertur Hussitarum perfidia commaculata fuisse. Postea anno salutis, millesimo quadringentesimo vicesimo octavo, in Posonio oppido Hungaria; in eade sancti Martini sepulta. Sterilis tamen erat; & nullam genuit ex Venceslao prolem. Sicut nec prima vxor Iohanna, Alberti Senioris Ducis Bauariæ & Hollandiæ Comitis filia: quæ pariter infœcunda, nihil potuit generare ex hoc teterrimo monstro: fati fortasse ita volentibus. Quandoquidem si prolem protulisset virilem, forte & inuisa Christiana periculata fuisset religio: licet Annales Polonorum tradant Euphemiam filiam fuisse Venceslai regis Bohemiæ, quam Vladislao secundo regi Polonia quidam desponsare conabantur, sed ex qua fuerit vxor incertum est.

D d d d d

§. XVIII.

§. XVIII.

In dictis autem Francofurtensibus Comitibus, Maio mense habitis, post diem Urbani, ad Imperium destinatus fuerat FRIDERICVS, Dux Brunsvicensis, Magni Torquati filius, ut haberent Electores, qui posset & vellet contra Wenceslaum regnum vindicare, defendere & reformare. * Licet in iisdem Comitibus Elector Moguntinus ipsi potissimum restitisse videatur. ** Dum autem domum reuerteretur Francofurto, prope Friedslariam Hassiae, die Bonifacii vigilia Pentecostes una cum sociis quibusdam Comitibus atque Equitibus, fuit occisus, multis captiuitati datus. *** Occisionis rei dicebantur Henricus Waldeccius, Contzmann de Falckenberg, Fridericus de Hertingeshausen, Wernerus ab Hanstein praefecti Moguntini, **** exinde in ipsum Moguntinum archiepiscopum Iohannem, suspicio redundabat, qui tamen litteris non solum, sed etiam iuramento coram Bernhardo, Friderici fratre, innocentiam suam declaravit. ***** Captiui inde fuerunt liberati, spolia restituta. ***** Interim fratres Friderici vindictam bello a Moguntino atque Waldereio sumere fuerunt conati, sed parum felici cum successu. † Tandem a Ruperto Caesare a. 1463. sententia in fontes fuit pronuntiata, ipsique ad certam mulctam fuerunt condemnati. †† Neque tamen Fridericus hic Brunsvicensis in Impp. numero erit habendus, cum vacante nondum Imperio, ad illud non electus fuit, quod deposito nondum Wenceslao, fieri haut poterat, sed ad illud saltim destinatus. ††† Quare etiam in Actis publicis illorum temporum etiam post haec tempora saltim dicitur Dux Brunsvicensis.

* Vide supra §. XII. Fridericum autem ad haec Comitibus ab Electoribus fuisse invitatum, patet ex litteris Henrici, fratris eius de eade ipsius scriptis in Appar. p. 53. *wie des Riche Kurfürsten unsern lieben bruder Hertzogen Friederich von Brunschweig und Lünenburg zu Franckfort in yren versiegelten Brieffe umbodet und geladen hatten und auch nach ihrer bede da gewest ist.* Cuspinianus p. 399. *est itaque rex designatus Fridericus dux Brunsvicensis, Princeps bellicosus ac prudens, filius Magni Iunioris ducis in Brannswig ac Lunenburg, & Catharina eius uxoris, filia VValdemari, & Iunioris Marchionis Brandenburgensis ex antiqua familia Marchionum Brandenburgensium.*

** Hinc in apographo tabulae vernaculae, in Basilica S. Blasii Brunsvicensi suspensa apud Leibnitium Tomo III. p. 48. *Anno 1400. was eine versamlunge der Kurfürsten, umb der erwählung eines Keyseris tho Franckfort, und den meisten Stimmen derselben gefüllet up Hertzogen Friederiken, Hertzogen tho Brunsfwyk in Lünenberg, durch insperunge des Bischoffes von Mainz aber biendelik van ander gahn, is Hertzoge Friederik in guden sekeren geleyde by Frisler ersticken, ten in den Doem tho Brunsfwyk begraven.* Idem patet ex Bothonis Chronico picturato ad a. 1400. ubi dicitur: *so was de kore gevallen up Hertzogen Frederiche to Brunswick unde Lunenborech,*

de dar eck suluest to der stidde was, einde dat vorbleyff von inates wegen durch rad des Bischoffes to Mentze, so dat de kore to der tyt vorbleyff, dat sich de Herren van ander scheden.

*** Gob. Persona c. l. *cumque Dux Saxonia, & Fridericus Dux de Brunswich, cum aliis nobilibus se versus Saxoniam, per diocesin Moguntinam, nihil hostile suspicantes dirigerent, Henricus comes de VValdegge, collecta armatorum multitudine, eos hostiliter inuasit. Unde suis hinc inde dispersis, Dux Saxonia cum quibusdam aliis captus est, & Fridericus Dux de Brunswich occisus est.* Tempus indicat Rythmus iste antiquus, quem Meibomius adducit de Friderici Brunswic. electione p. 422.

*est morti deditus de Brunswic Dux Fridericus
vigilia festi pent. que die Bonifaci.*

Idem dicit Chronicon Slauium Ann. Domini 1400, *Fridericus Dux Brunswicensis, Princeps Pacis, verbo serax, & hominibus affabilis, interfectus est, in Vigilia Pentecostes, prope Frislarium.*

**** Indicat eodem Henricus Dux Brunswicensis in litteris suis ad Ciuitates de hac eade in Appar. p. 52. *begern wir uch elegelich zu wissende wie derselbe unser liebe bruder uff der wieder Reise uns Iemerlichen abe erslagen ist die syns und unsere abe gefangen und gros gut genommen vor der stat Fitzlair von des Bisschoffs von Mentze niede Kurfürsten, amptluden, Mannen und underessen in syme lande und nemelich von deme von VValdecke synem amptmanne und swager von herren Friederiche von Hertingeshusen und Herrn Contzimmanno von Falckenberg sinen amptluden und Rade die dies heüßlude und anlegere geweest sint als er und wir des ganz unbeorget weren.* Hos etiam auctores satis indicat Meibomius p. 422.

***** Gob. Persona c. l. *sed quia Henricus tunc aduocatus in Rasteborg ex parte archiepiscopi Maguntini, asserit se de mandato eius hac fecisse, quod archiepiscopus negauit, & coram principibus se de hoc iuramento purgauit, Henricus spoliis restitutis captiuos dimisit.* Cuspinianus p. 399. *Fridericus itaque Princeps omnino dignus qui imperii habenas traheret, sed cum Moguntino antipathet veteres inimicitia erant. Dum itaque reuertitur domum Fridericus per Hassiam, reuersurus ad coronationem, haud longe a Frislaria in insidias a Moguntino subornatus, improvide incidit, & a Comite de VValdeck iussu Moguntini, impie est occisus.* Extant littere Iohannis Moguntini ad Argentoratenses & Moguntinos in Apparatu p. 54 in quibus: *das ir ander unser Herren fründe und allermenlichen ersinden und sehen moget das uns die geschichte und nyderloge getruwelichen leit ist und wir der sachen billich unbedacht sin sollen als wir uns der auch hude uff diesen tag geim dem hochgeborm Fürsten hern Bernhart Hertzogen zu Lunenburg des genanten Hertzogen Frederichs seligen bruder in geimwertigkeit unsers lieben Herren und Oheims hern Ruprechts Paltzgraw by Rine und Hertzogen in Reyren chorir viel erbar graben herren Ruter und Knechte mit unserem eide clerlich gelutert und entschuldiges haben.* Sic etiam ipsi ead. auctores in confessione sua, Electoris innocentiam adserunt, cum facinoris & ead. eiusdem prorsus innocentem esse, perque sacramenta, quae Dominis nostris omnes praestitimus, affirmamus, cum illius neque consilio, neque facto, cognitione & auxilio conscium illo modo fuisse. Ex his rationibus etiam Iohannem defendit Serarius rer. Mogunt. lib. V. p. 868. Meibomius p. 423. ex auctore apologiae Waldeccianae hanc rationem verosimilem adducit: Scilicet ex Ottone Duce Brunsw. & Lyn. & coniuge eius Margareta Meclenburgica natam filiam Meclildem anno 33. seculo 14. Henrico Comiti VValdeccensi coniugem datam: Hinc ius ad Ducatum Lunaburgensem enatum, & mortuo Duce Ottone, Comites Henricum modo dictum, filiumque & nepotem, Ottouem & Henricum, ius suum contra VVilhelmum, successorem & possessorem

Ducatus Lunaburgensis, apud Carolum IV. Imp. versisse, eo eventu, ut per Decreta, Adlores Comites VValdeccii, in Ducis VWilbelmi terras ratione centum millium marcarum argenti furi, immisionem impetrarent, subsequuta deinde proscriptione Ducis VWilbelmi. Enata postea, mortuo VWilbelmo de successione lite inter Duces Brunf. & Lunab. ab una, & Saxonia Angariaque Duces ab altera parte, cum Comites VValdeccii iure suo idcirco potiri non possent, de capiendis adversariis, diffidatione promissa, consilia agitasse, & hinc ortam tristem illam eadem Friderici, qui capi tantum debuerit, capi autem se non passus, perierit, ut verba Crantzii habent.

***** Gob. Persona c. l.

† De hoc latius Meibomius c. l.

†† Extat ista apud Meibomium p. 426. Gob. Persona xt. VI. c. LXX. eodem anno Henricus Dux de Luneburg, Bernhardus frater suus, una cum Ottone Archiepiscopo Bremensi fratre eorum, magno congregato exercitu, venerunt contra archiepiscopum Maguntinum, & Henricum comitem de VValdegge, mortem fratris sui Friderici vindicaturi, & fuit eis adiutorio Landgravius Hassia, & fere omnes Duces, Comites & Barones Saxonia. Sed quia exercitus magnus erat, ipsi propter victualium defectum, priusquam quidquam perficerent, cocebantur ad partes suas redire. Et deinde inter archiepiscopum Maguntinum & Henricum comitem de VValdegge ex una, & Landgravium Hassia parte ex altera gravissima guerra continuata sunt. Ita quod neuter partium parcebat ecclesiis, aut personis ecclesiasticis & clerici, seculares & monachi indifferenter capti carceribus & lignis detinebantur. Cuspinianus p. 392.

††† P. Lambecius equidem in addit. ad Diarium itin. Cellensis p. 286. de eodem dicit: Catalogo Imperatorum Romanorum non est excludendus, quippe, cum certo constet, si quis secundum constitutionem S. Imperii Romani qua Aurea dicitur Bulla, vel ab omnibus Electoribus, vel a maiori & potiori eorundem parte in Imperatorem rite eligatur, ipse autem iis consentiendo oblatam S. Imperii conditionem acceptet, & pro Imperatore se gerens, uniuersis & singulis principibus Electoribus Ecclesiasticis & secularibus omnia ipsorum iura, privilegia, dignitates, consuetudines sine mora & contradictione confirmet, hoc facto, etsi ne Germanica quidem subsequuta sit coronatio, reuera tamen illum iam esse Imperatorem, adeoque haud iniuria titulo quoque Imperatoris condecorandum esse. Idem confirmat H. Meibomius Iunior in dissertatione de Friderici Ducis Br. & Lyn. in Imperatorem electione & misera cade. Verum, dum nondum legitime fuerit electus, ista huc non quadrant.

§. XIX.

Ex auctorationis sententia contra Wenceslaum publicata, Electores Ecclesiastici potissimum Boppardiae conuenientes, RUPERTVM III. Palatinum, Chlem siue seuerum dictum, Ruperti tenacis filium, * qui cum ipsis erat, sabbato post festum assumptionis B. Mariae, tanquam maiora in Collegio Electorum constituentes, elegerunt ** Imperatorem, dum ante promississet, se Electorum privilegia esse confirmaturum, statui ecclesiastico prospecturum, Mediolanensem Ducatum Imperio vindicaturum, id quod etiam de Brabantiae Ducatu, si Iohannes Dux fuerit extinctus, promittit, noua telonia a Wenceslao constituta abrogaturum, Imperium defensu-
rum

rum. *** Hoc facto, iidem Electores Ecclesiastici singulari scripto sese obligant, quod Rupertum in Imperio contra quoscunque sint defensori. **** Hinc eandem electionem singulis, ***** Bonifacio etiam IX. Papæ denuntiant. ***** Licet non deessent Electores æque ac Principes & Ciuitates qui Wenceslao adhuc fauerent, ipsumque etiam post ista tempora pro legitimo haberent, ***** vel Iodocum Morauix Marchionem Henrici Marchionis, qui frater erat Caroli IV, filium, Barbatum dictum, eligi voluissent. *****

* Andr. Presbyter p. 40. Anno Domini MCCCC. Wenceslao Rege Bohemorum per quosdam electores deposito a regno Romanorum, Rupertus vulgo Chlem nuncupatus, Comes Palatinus Rheni & Dux Bauaria in Regem eligitur Romanorum: licet Imperialem benedictionem non fuit adeptus. Fuit tamen in rebus bellicis strenuus & defensione oppressorum sollicitus. Hanc vocem Chlem male intelligens Dan. Paræus Hist. Palat. p. 182. dicit: Ruperto II. Iunioris defuncto, Electoratus gubernationem suscepit Rupertus III. Praenior, Adolphi simplicis Nepos, vulgo nuncupatus Clemens, a natura bonitate & morum comitate. Rectius, igitur Mart. Boregk Bohm. Chronic. Tomo I. p. 334. Rupertus Pfaltzgraff am Rein und Hertzog in Bayern den man sonst Hertzog Klem, das ist, den ersten, und nicht wie etzliche schreiben den kleinen, nenneten.

** Testatur hoc Gob. Persona æt. VI. c. LXX: dicens: post hoc principes circa Rhenum prope Bobardiam conuenerunt & ibi elegerunt regem, Rupertum Ducem de Bauaria & de Heidelberg, virum armis strenuum, consiliis acutum, & Deo deuotum. Hos etiam Electores Rhenenses saltem nominat Iacob von Königshoven Elsass. Chronic. c. II. p. 143. Cuspinianus p. 399. Eorundem saltem fit mentio in promissione a Ruperto facta, Appar. p. 72. Sic in promissione Electorum de Ruperti defensione p. 74. vbi etiam dicitur: und han wir Johan Friederich und VVerner Kurfürsten obgenant mit der Stymmen des durchblühtigen hochgebornen Fürsten herrn Ruprechts obgenant als unsers rechten mitskurfürsten denselben herrn Ruprechts obgenant als unsers rechten mitskurfürsten denselben herrn Ruprecht in dem Namen der heiligen Dreualteit und von Gabe und Innegießung des heiligen Geistes luterlichen dem Almechtigen Got zu lobe und der heiligen Kirchen und dem heiligen Riche zu besserunge zu eyne rechten Römischen Könige gotlich recht und redelich gekorn gesetzt und gemacht, kiesen, setzen und machen mit Crafft dieses briefes. Sic etiam iidem saltem Electores Rhenenses Ciuitatibus Wenceslai depositionem & Ruperti electionem significant p. 77. & Lehmann. lib. VII. c. LXXII. LXXIV.

*** Extant hæc promissa in Apparatu I. P. p. 71. sub hac rubrica: Capitulatio Ruperti Reg. Rom. als myn herre der Künig den Kurfürsten versprochen hat zu halten etliche puncte und artikel hie nach geschriben. Nec negamus esse ea pacta conuenta, de certis capitibus, neque tamen ista cum Capitulationibus nostræ ætatis plene conueniunt quæ regiminis normam præscribunt.

**** App. p. 74

***** App. p. 77.

***** App. p. 83.

***** M. Chr. Belg. p. 328. Wenzelaus enim semper magnam partem Principum

D d d d d 3

6

Et Ciuitatum Alemannia habuit pro se, qui pro Rege Romanorum coluerunt. Quod vero praedictus Sigismundus rex Vngaria frater eius post discessum Ruperti, contra VVenzelaum in Regem Rom. fuit electus hoc contigit (vt in Karleslein ipsemet nobis retulit) de suo consensu, & cum protestatione, vt praedict. Rex Vngaria frater suus Imperator fieret, & ipse Rom. Rex mandaret. Est etiam verum, in generali concilio Pisano Ambasciatores VVenzelai quos ad concilium destinauerat, fuisse nomine ipsius admissos, & in sessionibus & aliis publicis actibus in locis debitis, tanquam Romanorum Regis nuncios collocatos, vt vicissim oratores dicti Ruperti, qui contra eiusdem concilii decretum partem Gregorii Papa XII. fouebat, tanquam schismatici, ex dicto concilio turpiteriecti & refutati fuerunt. Sic omnes qui in obedientia Papa Clem. VII. & Benedicti Papa XIII. erant, tenuerunt VVenzelaum pro Rege Rom. De cuius quidem regis VVenzelai priuatione & contumelia illatis dictus Rex Sigismundus germanus eius per literas fuit conquestus Cardinalib. dicti Papa Bonifacii, videl. quod ipse VVenzelaus non vocatus, non conuictus, & sine causa cognitione fuerit priuatus, quodque idem Bonifacius, die nocteque nihil aliud cogitare videretur, nisi vt modum inueniret, quo ipsum Sigismundum ex regno Vngaria eiicere possit. Qua ratione autem Noribergensibus fidem remisit, testatur Krantzius Vandalia lib. X. c. 1. dicens: quam iam ciuitates Imperii nouare sacramenta non regi iuberentur, soli Nurenbergenses pertinaciter inhaerebant VVenzelao, asserentes, se viuente rege suo, nisi iussu eius, alteri non iuratos. Quumque grauius vrgerentur, misere oratores, qui super ea se sententiam & nulum regi acciperent: offerentes aurorum viginti millia, si illos absolueret. Ille contempto auro mox absoluit, iubens vt optimi vini de Rheno (Bacharacense vocant) aliquot plaustra sibi mitterent. Ita summa illi de vino cura fuit.

Naclerus vol. II. Gen. LXVII. p. 1032. Iodocus, Marchio Moravia, de-
posito VVenceslao, a Moguntino & Coloniensi Archiepiscopo, Rex Romanorum electus. Sed in
breui tempore mortuus, in Bruna, vrbe Moravia, sub Reguli sceptro sepelitur. Mutius lib.
XXVI. p. 265. conueniunt, iuxta Maiorum decreta, Principes Electores Francofordia, causa
eligendi alium Imperatorem; sed non concordarunt, alii enim Rupertum C. P. R. Episcopus Mo-
guntinensis & Coloniensis Iodocum, Moravia Marchionem, elegerunt. Licet hoc omnino dubium
videatur ex ante dictis, cum Electores Rhenenses Rupertum elegerint. Ita tamen intelli-
genda sunt de Iodoci electione post Ruperti mortem facta. Hic secundum Cuspinianum
p. 390. Barbatu est dictus, quod barbam nutriuerat, qua sola se virum ostendebat, cum nullas
alias animi haberet virtutes. Homo aliqui inutilis, & qui veritatem non amabat: promit-
tens qua neque prestare poterat, neque si posset, seruare voluit.

§. XX.

Peracta electione, Francofurtum pro more * per sex septimanas
& trium dierum spatium cum numerola Procerum multitudine obsedit
Rupertus, quo facto in eandem fuit admissus, atque fidelitatis iura-
mentum a Ciuitatibus Rheni & multis Proceribus accepit, ** licet non
omnes ipsum adprobarent. Maxime Sueviae Ciuitates Wenceslao non
statim renuntiabant. *** Hinc, dum Aquisgranenses ipsum in suam
Ciuitatem nollent recipere, nisi per sex hebdomadam & trium dierum
spa-

spatium eandem obsederit, **** in die Epiphaniæ 1401. a Friderico Colonienſi Archiepiſcopo, Colonia fuit coronatus. ***** Ciues autem Aquenſes eodem anno a Rege in perſonis & bonis damnati, per Ciuitates Imperii, tanquam rebelles multa diſpendia tulerunt. ***** Moguntinus vero & Colonienſis Principes Imperii ſingularibus litteris ad recipienda ab eodem feuda ſua inuitabant. † Ipſe vero Rupertus demum a. 1403. a Bonifacio IX. Papa, reprobo Wenceslao Imp. fuit approbatus ††

* De hoc equidem in hiſtoria electionis Güntheri dubitabam, dum Mutius lib. XXV. p. 247. diceret : *Güntherus ſex totas hebdomadas in caſtris ad Francofordiam expectauit hoſtem, ex conſuetudine & ſtatuta lege; nemine uero adueniente, qui repelleret, in urbem Francofordiam ingreſſus Imperator appellatus eſt.* Nunc uero acta electionis Ruperti ſatis me in hoc confirmant. Sic enim Rupertus ipſe in litteris ad Papam in apparatu p. 90. & cum firmiter teneamus pro conſtanti S. V. paterna benignitate noſtris ſelicibus congaudere ſucceſſibus eidem confidentius ubi præſentibus intimamus quod altiffimi adiutamine ſulciti obſidionem & campum cum ſtrenua nobilis militiæ aſſiſtentia per ſex ſeptimanarum & trium dierum ſpatium ante opidum Franckesfordenſe ut moris eſt peregrinus Regaliter tenuimus idemque opidum abſque mora productione uidelicet XXVI. Octobris celeriter intrauimus ubi primo ac deinde in aliis ciuitatibus ac opidis pura obedientia liberrime fuimus admiſſi & conſuetis ſolempnitatibus honorati. Intendentes auctore Deo die XXV. Nouembris de proximo uentura præmia Regali corona ut moris eſt in Dei laudem inſigniri. Sic etiam in litteris Eiſdem Ruperti ad Ciuitatem Argentinx 23. Nouembris ſcriptis in App. p. 91. dilectionem ueſtram cupientes non latere quod incitorum prædeceſſorum noſtrorum diuorum Romanorum Regum ſolito more inſigne opidum Franckesfurt prope Mogenum diceſis Magunt. ſex ſeptimanis & tribus diebus numeroſa Principum Magnatum & Procerum Sacri Imperii nobis aſſiſtente militiâ firma obſidione vallauimus qua feliciter peracta in præſato opido & in aliis adiacentibus fortaliſſis ad Romanum Imperium ſpectantibus & deinde in Ciuitatibus opidis & Præſentibus flumini Rheni adiacentibus fuimus glorioſe ſuſcepti noſtrorumque ibidem ciuium deuotam obedientiam fideliter recepimus. Iuramenta & inſuper tam Eccleſiaſticorum quam ſecularium Principum Comitum Baronum & Magnatum maioris partis totius Germaniæ adhaerentiam & aſſiſtentiam ſumus adepti continue ſelici progreſſu ad vltiora ſummi Imperatoris clementia adiutante rendere ſatagentes. Confirmat hoc Königshoven c. l. & Gob. Perſona æt. VI. c. LXX. Rupertus electus in regem, poſt electionem ſuam, in menſe Septemb. iuxta opidum Francoford tenentis fixis in campo vna cum principibus per ſeptimanas & dies, prout electis ad regnum moris eſt, ſub dio moram traxit, & poſtea hoc idem opidum feſtius gaudiis intrat.

** Florentinus in M. Chr. Belg. p. 330. *Wenzelaus, propter ſegnitiem atque laſciuiam, ab Electoribus eſt ab Imperio depoſitus, unde quidam hoc anno vacaſſe Imperium ſcribunt, licet Robertus ſtatim fuerit ad Imperium electus, ſed non pariter ab omnibus, nec ubique receptus.*

*** Miſerat enim Rupertus Engelhardum de Winsberg & Dietherum de Gemmingen ad eandem Heiſbronnâ, qui ipſas ad fidem ſuam ducerent, quod tamen ipſæ reſuſcebant reſpondentes, *ſie verſtunden ſich der ſachen nit und hetten dem Kœnige von Beheim als eyne Rœmiſchen Kœnige geſworn, und weret daz ſie der hies uns hulden und anderkenig werden ſo wolten ſie ez* prout ipſe Imp. Argentoratensibus narrat in litteris in App. p. 93.

**** Scri-

**** Scripserat nempe Rupertus litteras Moguntiae, off den sonntag für sant Niclas-tag ad Aquenses, quibus electionem de se factam nuntiaret, atque mandaret, ut ipsum susceperent, ibidem coronandum. Hoc si recusarent, coronationem Coloniam esse celebrandam, atque Aquenses iure suo Regem coronandi, priuandos. Ad hoc respondent Aquenses: *begern wir uwer hocheit zu wissen dat wir hulde und eyde für Zyden gedan han dem durchluchtigen Fürsten unsern gnedigen herren VVenceslao dem Römischen Könige Indeme dat auch verbrieffet und besigelt han, weder die hulde eyde und brieffe uns nit enstet zu dun noch uwer hocheit Inzulassen ir en het zu erste sechs wochen und dry tage vor der Stad zu Ache gelegen. Ind as wir dann mit rechte unterwiset wurden von den die billich und von Rechte darüber zu wissen hant dat wir uch von rechte schuldig weren Inzulassen, so wollen wir uwer hocheit asdann Inlassen und dun das wir waren gnaden schuldig sin zu dun, vtræque litteræ extant in Apparatu p. 97. Gob. Persona c. l. deinde anno Domini M. CCCC. in die epiphania, Rupertus ab archiepiscopo Coloniensi Colonia coronatus est. Nam ciues de Aquisgrano, ubi locus coronationis esse consuevit, ab episcopo, rege electo & a principibus requisiti, ipsum electum recipere recusabant, asserentes eis hoc non licere, quamdiu ab obedientia regis VVenceslai absoluti non essent.*

***** Gob. Persona et. VI. c. LXX. M. Chr. Belg. p. 342. Herm. de Lerbecke Chron. Com. Schauenburg, apud Meibonium Tom. I. p. 520. Mutius lib. XXVI. p. 265. Lehmann lib. VII. c. LXXIV. Cuspinianus p. 392.

***** Extant litteræ Ruperti ad Principes & Ciuitates Rheni Inferioris scriptæ in Apparatu p. 97. Ipsa vero sententia banni ab Engelhardo de Winsberg lata reperitur in Apparatu p. 124.

† Extant litteræ in apparatu p. 100.

†† Gob. Persona c. l.

§. XXI.

Dum igitur Mediolanum se Imperio iterum esse vindicaturum promississet, Augustæ a. 1401. constituit Ludouicum Barbatum, filium suum, Vicarium Imperii generalem. * Inuitatus igitur a Bonifacio IX. Papa, coronam ipsi Imperialem & decimas a Clero offerente, & Florentinis, adversus nimiam Io. Galeacii potentiam conquerentibus ** eidem per Fecialem bellum indicit, nisi omnia loca Imperio per Italiam subtracta restitueret. Hoc vero respondente, se omnia feudi lege a Wenceslao tenere, Rupertus cum exercitu haut adeo magno Italiam intrat. *** Sed destitutus a Papa & Florentinis, atque in Veronensi agro ad lacum Benacum parum felici successu cum hostibus pugnans, a Leopoldo etiam Austriaco atque Coloniensi Archiepiscopo desertus, a. 1401. infecto negotio, **** constituto Patauensi Domino Vicario suo, ***** in Germaniam fuit reuersus. Nec ipse Romam venit, metuens Longobardorum perniciem ***** Bellum tamen per fideles Papæ, & Dominum Patauensem contra Galeacium Mediolanensem fuit continuatum. Licet Veneti, Florentini, ac Genuenses hoc ipso rerum statu multas Imperii vrbes terrasque ad se raperent. †

* *Vide infra §. XXII.*

** M. Chr. Belg. p. 343. iste Robertus Imperator anno regni sui primo a Florentino populo amplam pecuniam accipiens contra Geleacium Mediolanensem Ducem maximo cum exercitu in Italiam transit, sed nulla memorabili re gesta, ad Transalpes reuertitur. Lehmann lib. VII. c. LXXIV. Cuspinianus p. 393. cum autem Bonifacius Pontifex magno illum prosequeretur amore, ne impensa deficerent, Ruperto concessit a Clero totius Germaniae decimas exigere. Quod cum tres archiepiscopi, Moguntinus, Coloniensis, ac Treuerensis recusarent, imperium quod sub Boemis languescere cepit, paulatim deficiebat aperte. De eadem decimarum exactione agit etiam Gob. Persona æt. VI. c. LXX, eandem tamen ad a. 1403. referens; dum dicit: eodem anno Papa concessit regi Ruperto decimas recipere a clero Alemanniae certis datis executoribus, qui compellerent solvere contra dicentes: cum tamen archiepiscopi & episcopi consentire noluerunt, licet a quibusdam iam colligi incepta est exactio aliorum pratermissa est.

*** Gob. Persona c. l. eodem anno Rupertus rex in mense Septembri cum exercitu, non tamen, ut expedierat tam forti, alpes pertransiens venit in Italiam, & receptus ibidem a Venetis, Florentinis & Bononiensibus ac Paduanis Padua hyemavit; sed quia Comes Virtutum Mediolanensium tyrannus; quem Wenceslaus rex depositus ducem facerat, maiorem partem Lombardia tenuit, ipse, valido conflato exercitu, totis viribus regi conabatur obsistere.

**** Cuspinianus p. 393. Incessit libido Regi Italiam ingrediendi, ut hac scilicet occasione Romam facilius proficisci posset. Sed infortunatus Rex, fortunam habuit aduersam; In fine enim autumnus, tempore scilicet ad arma tractanda inepto, per agrum Brixianum ad lacum progressus Benacum, terras Vice Comitum attigit, ut a Florentinis promissas acceptaret pecunias. Quae partim soluta sunt, partim differebantur, cum copiis Florentinorum non nimis bello exercitati. Ideoque congressus cum Vicecomitibus, succubuit, fugaque saluti consuluit. Tridentum perueniens, a Venetis iterum est vocatus, Pataviumque delatus. Nam tam Coloniensis praesul, & Leopoldus Austriae dux, cum copiis quas in Caesaris adduxerant fauorem, domum redierunt. Oratores Florentinorum cum maximo apparatu Venetiis reperit, & pecunias & copias multo verborum splendore promittentes. Quas cum videret multo minores promisso, Mense uno altercatione absumpto, re infecta, in Germaniam per alpes cum equitatu reuersus, res imperii cum diligentia tractauit, de Italia nihil amplius sollicitus, eam permisit suis vulnerebus se conficere. Licet honorificentissime esset a Venetis acceptus donatusque. Sed enarrata sua clade Pontifici, Venetis, ac Florentinis, surdis fabulam occineret, Germaniam petiit. Ludov. Canitellius Ann. Cremon. ad a. 1400. p. 1394. Robertus Caesar per eos (Florentinos) instigatus in Vice Comitem sibi promissis ducentum millibus aureis, & centum millibus solutis ex eis pro stipendio exercitus sui, una cum praesule Colonia, Comite Palatino, & Leopoldo Duce Austriae, & quindecim millibus armatorum autumnus tempore descendit in Italiam, & receptus in eius parte Francisco Carrariense, & illis de Bauco, & Ajo de dosso maiori, positis castris ad lacum Benacum in agro Veronense, & ibi sibi occurrentibus exercitu Facino Cane, Alberico Barbiano, & Ottone tertio, ducibus Vicecomitis, & ibi utrinque commisso praelio Beatus aufugit Tridentum. Et paullo post: & licet Florentini & Veneti multum rogarint, ac mixti fuerint ipsum retinere in Italia, sibi oblatis copiis sub Sfortia & Rangono, quibus posset habere bellum cum Vicecomite, tamen per eos non potuit retineri, sed ex Venetis rediit in Germaniam. Andr. Presbyter p. 40. Hic cum exercitu magno intrauit Italiam pro Imperiali benedictione Romae accipienda: per Ducem Mediolanensem cum magno detrimento suorum ad propria est reuersus.

***** Gob. Persona c. l. Anno Domini M. CCCC. II. rex videns exercitum suum contra Comitis Virtutum potentiam non sufficere, & eos, a quibus in Lombardia susceptus

Eccccc

sue-

fuerat, ac etiam Papam tam sumtuose & liberaliter sibi non assistere, Dominus de Padua Vicario ibidem constituto in Alemanniam reuersus est.

***** Hanc rationem adlegat Iac. von Königshoven cap. II. p. 143. dicens: *darnach zog er über berg zu Lamparten, doch kam er nit gen Rohm, er forcht der Lamparter unreue.*

† Cuspinianus p. 393. nam tota Italia a tyrannis vexabatur Undique, qui imperii vrbes subigebant, coarctabantque ne imperio subessent. At sic Italici Reguli potentia ac viribus ausi, Romanis Regibus ingressum Italia intercludebant. Illi enim sibi Veronam, hi Patavium atque Ternisium subiiciebant, quæ vrbes sunt Imperii, non Venetorum. Nec iis contenti, ad Forum Iulii usque & ad Histriam perrexerunt Veneti, multaque maris insulas ac maritimas vrbes suo subiecerunt imperio, partem Orientis imperii, cum Patriarchatu Aquilegensis per fas ac nefas occupantes. Florentini Pisas sibi vindicarunt, longe lateque finitimas vrbes subegerunt. Nec Genuenses ab alienis abstinerunt, sed passim obuia quaque occuparunt.

§. XXII.

Crescente autem inter Benedictum XIII. & Gregorium XII. schismate, Cardinales anno 1409. Concilium Pisanum indicebant. Eadem de causa Rupertus in octaua Epiphaniæ Francofurti Comititia celebrat, & venerunt eo duo Cardinales, vnus ex parte Gregorii, alter ex parte Collegii, & postquam publice multas altercationes habuerant, maior pars archiepiscoporum & prælatorum ac principum declinauit in partem collegii, sed Rex & Archiepiscopus Treuirensis, & Duces Bauariæ, cum paucis aliis in partem Gregorii declinabant. * Misit inde Rupertus legatos suos ad Concilium Pisanum, qui scripto erudito exhibito, ne in exauctorando Gregorio Cardinales pergerent, laborarunt. Histamen haut aduentibus, facta prouocatione a Concilio Pisano ad Gregorium Papam, nemine salutato, eodem mense Aprili recesserunt. Nihilominus in hoc Concilio vtrique Pontifices fuerunt depositi, substituto Alexandro V, qui ideo Papa Pisanus dicitur, ** quo ipso schisma magis adhuc fuit adauctum. *** Hoc tamen Concilium minime adprobauit Rupertus Imp. quia potius Gregorii XII. partes adhuc strenue sequeretur. ****

* Gob. Persona et. VI. c. LXXXIX. Cuspinianus p. 393.

** Acta Concilii exhibuit Lucas Dacherius Tomo VI. Spicilegii. Raynaldus ad a. 1409. & Hardtius Hist. Concilii Constant. Tom. II. p. 62. Ex his sua hausit Schatenius, Ann. Paderborn. lib. XV. p. 492. Theodor. a Niem de Schismate lib. III. c. XVIII.

*** Conqueritur de eo Theod. Vrie Hist. Concilii Constant. lib. VI. dist. X. dicens: *ecce, qualis vnio! imo vide, qualis noua diuisio. Est certe scissura execrabilis. Vnum pastoris summum, & vnica esset cauda tua, efficere voluerunt, & facti sunt tres. Bivira fueram, & triuira me fecerunt.*

**** Andr. Presbyter p. 40. huius temporibus damnatis in Pisano concilio Gregorio XII. & Benedicto XIII. & electo Alexandro V. Rupertus Rex Romanorum ad diuersos Principes & loca scripsit, asserens concilium Pisanum non legitime celebratum, & non pro concilio gene-

vali tenendum. Quapropter, sicut hactenus ipse fuerat, sub obedientia Gregorii constanter vellet manere, donec de ipso Gregorio legitime ac canonice sit decretum.

§. XXIII.

Inter ciuilia Ruperti gesta est reputandum, quod a. 1401. Ludovicum filium suum de iure antiquo Palatinatus Rheni, constituit Vicarium in Germania, Gallia & regno Arelatensi, * ex quo iura Imperii adhuc integra, nec a Carolo IV. abalienata patent. Sic in ipsius constitutionibus sæpius prouocatur ad Ius Feudale Longobardicum, ** vt exinde inualuisse has consuetudines coniectamur. Idem Rupertus Archiepiscopus Coloniensibus diuersa concessit priuilegia, vtpote bannum ferinum, ius monetæ atque alia. ***

* Extat diploma apud Freherum *Origg. Palat. c. VI. p. 133.* Leibnitium *Cod. diplom. Tom. I. p. 263.* Tolnerum *Cod. diplom. Palat. p. 136.* in quo: *sanè cum disponente Altissimo pro corona Imperialis diadematis suscipienda ad presens partes Italia finis ingressuri, & vt S. Rom. Imp. status, salubris tranquillitas & Respubl. interim in Germania, Gallia & regno Arelatensi in absentia nostri copiosius atque fructuosius procuraretur, de illustris & magnifici Principis Ludouici, Comitis Palatini Rheni & Bauaria Ducis, filii nostri charissimi legalitatis & gratie circumspeditionis industria presumptionem & fiduciam vtiq; habentes indubiam, præcipue etiam aduertentes a diuis Romanis Imperatoribus & Regibus prædecessoribus nostris hactenus extitisse obseruatum, ac etiam de iure Comitatus Palatinus Rheni fuisse & esse, quod cum Romanus Imperator vel Rex ultra montes Italiam ingressus fuerit, in ipsius absentia Vicariatum Imperii in Germania, Gallia & regno Arelatensi ad Comitem Palatinum Rheni pertinuisse & pertinere, eundem dilectum filium nostrum Ludovicum, animo deliberato non per errorem aut improvide, sed sano & maturo Electorum & aliorum Principum, Comitum & nobilium nostrorum & Imperii sacri fidelium freti concilio & consensu de certa nostra scientia & Regia plenitudinis potestate per S. Rom. Imp. in Germania, Gallia & Regno Arelatensi prouincias, principatus, dominia, districtus, ciuitates, oppida, castra, villas, & eorundem pertinentias, qualitercunque nominatis omnibus, iure, via & modo, quibus & melius & efficacius iussimus & debemus, facimus, constituimus & ordinamus, nostrum & S. Rom. Imp. in Germania, Gallia & regno Arelatensi Vicarium generalem. Datum Augsburg tertia feria post Festum natiuitatis beate Marie Virginis gloriose Anno Domini MCCCCI. Regni vero nostri anno secundo.*

** Exhibet Schilterus *Comment. ad Ius Feud. Longob. c. XL. §. IV.* ex Ruperti Regestis, litteras legitimacionis Gerlaci Grans ad successionem etiam hæreditatis & bonorum feudalium, in quibus dicitur: *non obstantibus legibus, Statutis, constitutionibus & obseruantis, consuetudinibus Feudorum vti scriptis & non scriptis, & præsertim Capitulo Naturalis in Rubrica si de feudo controuersia fuerit, collatione X. in libro feudorum, aliisque iuribus generalibus, prouincialibus aut municipalibus quibuscunque. Idem & alia ex Ruperti regestis suppeditat exempla.*

*** Extant ista apud Schilterum *Comm. ad. I. Feud. Alem. c. XLII. p. 244.*

§. XXIV.

Tandem vero XVIII. Maii 1410. Oppenheimi fuit defunctus, & Heidelbergæ in æde Spiritus sancti terræ mandatus. * Duas habuit uxores, quarum prior adhuc est ignorata, ** Altera Elisabetha, Friderici Noribergensis

Burggrauii filia. *** Aegrotans septem denominauit arbitros, videlicet Rabanum, Spirensen Episcopum, Iohannem ab Hirtzhorn, Iohannem Camerarium, dictum a Dalburg; Hermannum a Rodenstein; Franciscum Wolbertum a Sickingen, Rupertum ab Helmstadt & Tham Knebel, quibus familiaris heriscundæ negotium commisit. Hi igitur facto diuisionis instrumento, Heidelbergæ, die Veneris, festum S. Michaelis proxime sequenti terras inter ipsius filios itadiuiserunt, vt dum seniores bini Rupertus Pipan, & Fridericus iam ante patrem fuissent defuncti, primogenitus Ludouicus, Cœcus dictus, Elektoratum Palatinum vna cum tractu Ambergensis, Iohannes natus proximus Sultzbachium, Neoburgum & Comitatum Chamensem. Stephanus natus tertius Simmerensem, Bipontinum & Lützelsteinensem, quartus Otto Sintzhemium nancisceretur. **** Filix erant Elisabetha, Friderici Austria Ducis vxor; Agnes, coniux Adolphi, Ducis Cluiæ; Margaretha, nupta Carolo I. Duci Lotharingæ.

* Cuspinianus p. 393. post pleraque in imperio honorifice gesta, in ipso die suum obiit, decimo imperii anno, in Oppenheim oppido, & Heydelberge in ad S. Spiritus regio apparatu sepelitur. Cuius monumento hoc incisum legitur elogium: RVPERTVS DVX BAVARIÆ, COMES RHENI PALATINVS ROM. REX, IUSTVS, PACIS ET RELIGIONIS AMATOR, DIGNVS DEO VISVS, QVI PRO IUSTITIA PATERETVR, HVIVS SACRÆ AEDIS ET COLLEGII INSTITVTOR, HIC CVM CASTISSIMA CONIUGE ELISABETHA NORICI MONTIS BVKRAVIA QVIESCIT: VITA PVNCTVS ANNO CHRISTI, M.CCCC. X. KALEND. IV. NI. XV. Idem reperitur in Monum. Heidelberg. p. 9. & apud Patrum Hist. Palat. p. 185. Andr. Presbyter p. 40. hic Rupertus anno Domini MCCCCX. in propositio suo contra concilium Pisanum, in obedientia Gregorii Papa XII. in Oppenheim moritur, & Heydelberge ad S. Spiritum sepelitur.

** Cuspinianus p. 394. duas autem habuit vxores. Prima nomen, genus, ac familiam habemus inuenire (licet de illa haud negligenter percontatus fuerim) non potui. Ex qua tamen genuit Rupertum cognomine Pipan, Palatinum. Qui cum Ioanne duce Burgundia captus a Turcis tempore Sigismundi, post liberationem, sine vxore ac liberis Amberga moritur, ac hic sepelitur.

*** Cuspinianus c. l. alteram habuit coniugem Elizabetham filiam Burggrauii Norimbensis, e qua quinque suscepit liberos, Fridericum, qui mortem patris precessit, superstites, Ludovicum dictum cœcum, Stephanum Comitem de Veldenz, Iohannem ducem Bauariæ, cognominatum Moßbacher, dominum de Nouoforo, de Amberga appellatum & Ottonem ducem Bauariæ, cognominatum Moßbacher, dominum in Sinszhaym & Nouoforo. Genuit & filias tres, Elizabetham, quæ Friderico Seniori Austria duci nupsit, quæ filiam Elizabetham peperit in iuuentute mortuam. Habuit autem hic Fridericus (vt supra scripsimus) aliam quoque vxorem, Annam Ducissam Braunsuicensem, matrem Sigismundi Archiducis Austria. Secunda filia Agnes dicta est vxor Adolphi comitis Cluiæ, & hinc Ducis; quæ nullos reliquit liberos. Tertia Margaretha Iohanni Duci Lotharingæ nupsit, quæ fuit Caroli Marcelli, Ducis Lotharingæ mater. Andr. Presbyter p. 40. sequenti anno (1411.) mortua est conthoralis sua Elizabeth Regina, filia Burggrauii de Nurnberg: ex qua plures habuit filios: e quibus duo, scilicet Rupertus dictus vulgo Pipan, & Fridericus moriendo eum precesserunt. Quapropter vero, scilicet Ludouicus, Iohannes, Stephanus, & Otto, superstites fuerunt. Habuit etiam tres filias, e quibus vnā duxit in vxorem Fridericus Dux Austria, dictus de Athesi, & obiit sine liberis; Agnetem vero duxit Comes de Clef, quem Sigismundus Rex Romanorum in Ducem creauit: & Margaretham, quam Dux Lotharingæ duxit in vxorem.

**** Excerpti diuisionis tabulæ in Schilteri Institutionibus Iur. Publ. Tom. poster. p. 312. Tolnerus Cod. diplom. n. 205.



DISSERTATIO VIGESIMA NONA
DE
SIGISMUNDO ET ALBERTO II.
RESPONDENTE
IOANNE PHILIPPO ENGELBACH
EPISCOPI VILLA-ALSATO.

§ I. Sigismundi natiuitas & mores. § II. Sigismundus fit Marchio Brandenburgicus & Rex Vngariae. § III. Bellum cum Turcis & clades Nicopolitana. § IV. Sigismundus ab Vngaris captiuitati traditur. § V. Liberatur. § VI. Vna cum Iodoco eligitur in Imp. § VII. Coronatur Aquisgrani & Ludouico Palatino Iura Electoratus confirmat. § VIII. Initium causa Hussitica in academia Pragensi. § IX. Hussus in templo Bethlehem pastor, contra Papatum pradicat. Fratres Candelburgici Papalem fastum per figuras indicant. Hussus Romam citatur. § X. Concilium Constantiense ope & auctoritate Sigismundi incoatur. § XI. Causa Iohannis XXIII. & Friderici Austriaci. § XII. Sigismundus beneficia ecclesiastica concedit. Sigismundi iter in Galliam & Angliam. Gregorius XII. Papatu se abdicat, quod Benedictus XIII. plane negat. § XIII. Reformatio ecclesiae frustra postulatur. Martinus V. eligitur. Concilium soluitur. § XIV. Hussus in concilium vocatus, fit captiuus. § XV. condemnatur & comburitur. § XVI. Idem fatum experitur Hieronymus Pragensis. § XVII. Initia b. Hussitici. § XVIII. Ziska progressus. Sigismundi coronatio Bohemica. § XIX. Sigismundus cum exercitu Imperii a Ziska funditur. § XX. Ziska sub magnificis promissis tentatur, sed moritur. § XXI. diuisio Bohemorum, quorum praecipui Orphani & Thaborita. § XXII. Praelium ad Ausfig. Hussita Misniam, Franconiam, Bawariam inuadunt. § XXIII. Sexta Expeditio contra Hussitas in Comitibus Noribergae 1431. decernitur. § XXIV. Sigismundus Mediolani & Romae coronatur. § XXV. Concilium Basileense ad reducendos Hussitas institutum. § XXVI. Contentiones inter procures & populum in Bohemia: uterque Procopius, duces Hussitarum in acie cadunt. § XXVII. Sigismundus cum Bohemis paciscitur. § XXVIII. Eugenius Papa Concilium Ferrariam transferre conatur, sed deponitur & Felix V. eligitur. § XXIX. Illustres dignitates a Sigismundo collatae. Translatio Electoratus Saxonici & Brandenburgici. § XXX. Sigismundi Reformatio & Constitutiones. Insignia Imperii Noribergam transfert. § XXXI. Sigismundi Mors & sepultura. § XXXII. Familia. § XXXIII. Alberti II. parentes & mores. § XXXIV. Gesta Alberti antequam fieret Imperator. § XXXV. Vno anno in Regem Vngariae & Bohemiae. § XXXVI. Imp. etiam eligitur. § XXXVII. Bina Noribergae a. 1438. celebrat. Comitibus. Diuisio Imperii in quatuor Circulos. § XXXVIII. In Vngariam contra Turcas moriens moritur. § XXXVIII. Vxor & liberi.

§. I.



Mortuo Ruperto successus fuit Sigismundus, alter ex Caroli IV. filiis, circa annum 1367. natus, ex Elisabetha Stettinensi. * Huic praeter insignem corporis proceritatem adfuit liberalitas ac munificentia, religionis Pontificiae augendae Studium incredibile, multarum etiam linguarum, Latinae, Teutonicae, Bohemicae, Slauiicae, Italicae, atque Gallicae scientia; quibus omnibus loqui.

congrue poterat. ** Ad gerenda bella tamen erat infortunatus, etsi nec animus deesset nec industria. *** Sedem suam deficiente Imperii domanio, in Bohemia habuit vel Hungaria. ****

* Dubrauius lib. XXII. p. 592. *Suxori nomen Elizabeth qua Ludouici Regis Hungaria consobrina, & Casimiri Poloniae Regis neptis fuit: aderatque Rex sterque nuptiis, ex quibus Sigismundus filius ei procreatus est, postquam ex Italia rediit: Annus eius natalis ex eo patet, quod a. 1437. septuagenarius dicatur esse mortuus, Bucholtzerus diem natiuitatis ponit XXVIII. Iunii.*

** Hunc impense laudat Aen. Syluius addit. in Beneuenui de Rambaldi librum Augustalem p. 14. addens: *quantum autem pace praestiterit, praeter generis nobilitatem (qua haud dubie clarissima fuit, ut summorum Principum serie) & praeter insignem corporis proceritatem ac imperatoriam plane indolem, affuit illi liberalitas ac munificentia, quantam in nullo antea principum, religionis ac pietatis augenda studium incredibile, multarum etiam linguarum scientia, & in his lingua Latina studium excelluit: quare doctos homines imprimis fouit, & dignitatibus etiam amplis honestauit. Accusauit saepe Germanos Principes, qui Latinas odissent litteras. A quibus reprehensus quandocunque quod doctos homines foueret, sed humiles genere: Ego, inquit, eos amo quos natura alios antestare facile voluit. Lapsus tamen ipsius in Grammatica notatur, prout Cuspinianus tradit, p. 399. passim autem id de eo scribitur, cum in concilio Constantiensi, lapsu forte lingua aliqui disertus ac facundus, multarumque linguarum peritus, a Grammatica regulis deerrasset, schismaque masculino non neutro genere (ut Grammatici docent protulisset, esse tum a Placentino correptum Cardinale. Cui mox ex tempore dixit, Placentine, si omnibus placeres, minime nobis places, qui minoris nos auctoritatis quam Priscianum Grammaticum, quem offendisse me asseris, existimas. Maximo omnium qui aderant cachinno suscepta est Caesaris peccati commissi excusatio. Lehmann lib. VII. c. LXXIX. M. Chron. Belg. p. 356. fuit homo bellicosus & victoriosus contra Turcas & Sarracenos: gessit XIII. bella, in quibus habuit victoriam. Multos labores subiuit pro extirpatione haereseos in Bohemia & Praga & in Moravia. Sciebat multas linguas, primo Latinam & Theutonicam, Bohemicam, Sclauicam, Italicam & Gallicam quibus omnibus loqui congrue poterat. Eadem de ipso praedicat Cuspinianus in vita p. 394. & 399. Lehman. VII. c. LXXVI. Dubrauius Rer. Vngar. dec. III. lib. III. p. 292.*

*** Cuspinianus p. 395.

**** Lehmann lib. VII. c. LXXVI.

§. II.

Anno 1373. a patre obtinuit Marchiam Brandenburgensem. * Inde cum Maria, Ludouici Vngariae Regis filia ipsi a teneris vnguiculis fuisset desponsata, ** socer ipsum penes se retinuit, ut sermone & consuetudine Hungarorum imbueretur. *** Paullo post ad Poloniae regnum eum transtulit, euocatis Altsolium Poloniae Proceribus, ipsos eo adiecit, ut in nomen Sigismundi tanquam Regis sui iurarent, **** quem adoptasse dicebatur. ***** Postquam autem Ludouicus desperata salute, extremum sibi diem imminere intellexit, coactis Optimatibus, regnum disposuit, in manus Mariae filiae sponte sua omnes iurarunt, inde Tirnauia a. 1382. fuit defunctus. ***** Sigismundus igitur, Polonia relicta, in Hungariam festinat, at nimis lente. † Dum interim Mariam Hungariae Regem salutarerent Hungariae Proceres. ‡

Hæc, cum Nicolai Garæ Vngariæ Palatini consiliis vteretur, hicque proceres extollendos consuleret, effecit vt multi Proceres a Maria deficerent. ††† Carolus igitur Paruus, Rex Neapolitanus, ex Vngarica stirpe prognatus, Ludouici nepos, †††† ab Vngarorum nonnullis, ac præcipue Zagrabienſi Episcopo in Vngariam fuit euocatus, ††††† Sigismundus interea celebratis Budæ cum Maria, magna cum solennitate nuptiis, in Bohemiam statim iterum recedit. †††††† Hinc Maria in Comitibus Budensibus deposita, Carolus populi fauore sufficitur, & Albæ Iuliæ coronatur. ††††††† Hoc tamen, consiliis potissimum Nicolai Garæ a. 1385. trucidato, †††††††† Maria iterum regina proclamatur. ††††††††† Io. Horwatus vero, Croatiae præfectus Caroli mortem vlturus, Nicolaum Garam trucidari fecit, Mariam, eiusdemque matrem Elisabetham captiuitati tradit, hanc etiam in Bozora fluuio fecit demergi. Ista vero, veniente cum exercitu Sigismundo in Vngariam, liberatur. * ipseque Sigismundus Albæ Iuliæ a. 1386. in Regem Hungariæ a Strigonienſi Archiepiscopo coronatur. ** Mortua vero a. 1391. Maria, *** Sigismundus triginta duos Hungariæ Proceres Mariæ olim contrarios iussit capite plecti. ****

* Vid. dissert. XXVII. §. XXIII. Dubrauius lib. XXV. incunte : *Sigismundo adhuc impuberi Carolus pater, Marchiam Brandenburgensem, quam ab Othone, postremo illius Marchione emerat, dono dedit, mira indole animi, ingenique eius captus.*

** Verba sunt Dubrauii *rer. Hung. dec. II. lib. X. p. 251.*

*** Dubrauius lib. XXV. p. 653. *eundem secutus Ludouicus Pannoniæ Rex generum sibi, regniue successorem asciuit, desponsa ei filia nondum nubili, cui Maria nomen, sed nec sponsus etiam tum quartodecimum annum attigit, quem tamen socer penes se retinuit vt sermone & consuetudine Hungarorum imbueretur.* Bonfinius *Dec. III. lib. I. p. 254.*

**** Dubrauius c. l.

***** Bonfinius c. l.

***** Bonfinius p. 251. 252. Dubrauius p. 654.

† Dubrauius c. l.

†† Bonfinius *Dec. III. lib. I. p. 254.* *Quum intempestiua adhuc forent nuptiæ, Ludovicique patris merita vniuersos sibi deuinctos haberent, neq; interregnum ipsi facile paterentur, Mariam tanto studio suffragiorumque successu, tota Pannonia in regni fastigium extollit, vt non modo Reginam, sed regem pronuntiauit, salutaritque. Quod sexui natura detraxit, fortuna concitatisſimo fauore rependit pro Regina Rex passim salutatur, & donec virum duxit, iubente Pannonia, pro Rege semper appellata, & in cunctis diplomatis rescripta est.*

††† Bonfinius p. 254. 255.

†††† Bonfinius p. 255. *quem quidem Apulia Regem, regali genere natum, & Ludouici nepotem, haud inuitis populis, tuto Maria imperio & Nicolai tyrannidi opponere se posse sperabant, qui tamen paullo ante dubitauerat, dicens lib. I. incunte: quem quidem an Ludouici (vt plerique) filium, an ex Andrea fratre nepotem dicere auiam, nondum satis exploratum habeo, nisi fortasse ab eo adoptatum plane dixerimus.*

†††† Du-

++++ Dubrauius c. l. Gob. Persona et. VI. c. LXXXI. Bonfinius p. 255.

++++ Bonfinius p. 258.

++++ Bonfinius p. 260.

++++ Blasius primum Forgatschius Caroli caput ad oculos vsque diuiserat, post ipse ad Vissegradensem arcem adducitur, ibique in carcere admoto plaga pharmaco, & obstrudis faucibus interiisse dicitur. Bonfinius p. 261. 262.

++++ Bonfinius p. 262.

* Bonfinius hæc late narrat p. 263. Dubrauius lib. XXV. p. 655.

** Bonfinius dec. III. lib. II. p. 267.

*** Bonfinius p. 269.

**** Bonfinius Dec. III. lib. II. p. 269. Dubrauius lib. XXV. p. 658. porro Sigismundus summo studio annitebatur, ad venocandos tam domesticos, quam externos ad obsequium, qui sub muliebri Regno iugum excusserant. Nam domi in oppido Budensi, duos & triginta primores nobiles gladio perenti iussit. Cuspinianus p. 395. qui addit: quarum monumenta hodie cernuntur ad Carmelitas Buda.

§. III.

Hoc ipso supplicio autem Sigismundus Vngarorum in se iras concitauit. Accedebat clades a Turcis accepta. Dum enim Turci non solum Walachos iuuarent, quos Sigismundus inuaserat, sed etiam Baiazethes illorum Imperator breui tempore Thraciam, Thessaliam, Macedoniam, Phocidem, Boeotiam & Atticam in suam potestatem redigeret, nunc in Mœsiam irrumpeas. Commotus his Sigismundus, auget copias ex Gallia, Anglia, Lucemburgo, tum præmiis, tum precibus, ad hæc multi voluntarii arma sumpserunt, inter quos fuit Ioannes, Princeps Burgundiz, qui amore tactus religionis, vna cum suis Burgundis, omnia contra impios hostes, pro Christianis experiri paratus venerat. Nicopolim ad Istrum sitam obsidione cingebat Sigismundus. Ibi dum Galli gloriosum ducunt, prælium ante alios inire, non expectatis cæteris agminibus, aciem Turcarum ingenti impetu adoriuntur, coguntque parum retrocedere. At Turcæ ad arcus conuersi equos Gallorum telis transfodiunt, desiliunt illi ab equis vt pedites pedestribus copiis certamen experiantur. Equi Gallorum cum sellis vacuis in castrarecurrentes errorem Vngaris obiciunt, Gallorum quasi equites omnes a Turcis essent occisi: voluit Sigismundus celeri equo aduolans, hunc errorem suis demere, & ad pugnam illos ex fuga retrahere, sed postquam nihil profecit, equo delabens mutat vestem, seque in cymbam, qua commeatus Danubio aduectus erat, seruili habitu condit, & illa nauigatione captiuitatem euadit, in quam Princeps Burgundiz incidit, multo postea auro redemptus, cum paucis Gallis nobilioribus, qui superstites reperi sunt. * Sigismundus vero Constantinopolim fugiens, inde in Hungariam fuit reuersus.

* Hanc cladem latius describit Dubravius *lib. XXV. p. 660.* Bonfinius *Dec. III. lib. II. p. 271.* Naclerus *fol. II. Gen. XLVII. p. 1027.* Cuspinianus *p. 395.*

§. IV.

Animis igitur Vngarorum hac clade magis adhuc concitatis, Stephani, duo Optimatum, Carolinæ olim factionis principes, Ladislaum, Caroli Parui filium, in Vngariam inuitant ad regnum, ipsi hæreditario iure debitum accipiendum. Deficiebat gens vniuersa. Duorum & triginta equitum cædes, clades Nicopolitana, Mariæ obitus, & inita post illius mortem intemperantia, præcipue foeminarum, quibus prælicentia coelibatus se fecerat obnoxium, Sigismundum in contemptum adducebant. Anno 1401. festo Vitalis die, ex composito Regem ingens Procerum multitudo sub officii prætextu adiit, frequenti virum corona circumuenit. Accedebat Nicolai Garæ, Vngariæ olim Palatini, qui a Sigismundi adseclis occisus fuerat, filius. Hi, postquam Regem de patratibus ab eo facinoribus atque Republica male gesta obiurgassent, ad conuitia contumeliasque ventum est. Mox facto impetu, omnes veluti inter eos dudum conuentum erat, Regi manus iniiciunt, quidam in barbam inuolant, pilosque ei vellunt, captiuum ipsum faciunt, quem occidissent omnino, ni quorundam amicorum suasu fuissent remorati. Traditus tandem Nicolai Garæ filiis ipsi infestissimis in arcem Soclos captivus abducitur. *

* Trithemius *ad a. 1403.* Bonfinius *dec. III. lib. II. p. 272.* Dubravius *lib. XXV. p. 661.* Cuspinianus *p. 395.*

§. V.

Hinc Ladislaus Rex proclamatur, qui etiam in Dalmatiam veniens, Iaderæ benigne excipitur. Budensis tamen arx, cæteraque regis prælidia, cum superioribus Vngariæ partibus, quæ ad Morauiam spectant, in Sigismundi fide permanebant. Sigismundus interim dies noctesque lacrymis atque singultibus transigebat. Miserata infauistam Regis conditionem Gararum mater, filiis suis Regis liberationem, pacta illis salute, suadet. * Liberatus igitur horum ope, peruenit ad Ciliæ Comitem, cuius viribus adiutus, quia sororem eius Barbaram sibi desponsauit, in Bohemiam rediit, & deinde Vngariam cum ingenti Bohemorum exercitu recuperavit, Ladislao in Italiam reuertente. Inde in rebelles se exhibet benignum, nisi quod indicto in Slauonia conuentu, Stephanum Waiwodam iuberet interfici, eo quod Turcas in Vngariam euocasset.

* Naclerus *fol. II. Gen. XLVII. p. 1036.* Trithemius *Chr. Hirsang. ad a. 1401.* Bonfinius *p. 273. 274. 275.* Dubravius *p. 663.* Addit. ad Beneuenui de Ram-baldi librum Augustalem *p. 14. hic igitur Pannonia potius a Ludonici morte, cui Maria super-*

Res filia fuit, duos ac XXX. Regulos securi percuti inbet, quod regia puella adversari essent. Unde illi tanta mox gentis invidia conflata, Et post uxoris mortem captus, necandusque magis quam asserendus, famina, cuius maritum ille interfecerat, sit traditus. Ille vero maiestatis & blanda oratione dimissus, hinc Boemiam petit, quam non sine labore vix tandem obtinuit, longe ab his bello ac difficili petitus, saepe etiam acie ab his victus. Lehmann lib. V. l. c. LXXVIII.

§. VI.

Mortuo autem Ruperto, Wernerus Treuirensis, Ludouicus Palatinus vna cum Sigismundi legato, Friderico, Noribergensi Burgrauio, * Francofurti XX. Septembris Sigismundum eligunt. ** Iohannes autem Elector Moguntinus, atque Fridericus Colonienfis, Iodocum, Morauiz Marchionem ipsi opponunt, quo tamen post aliquot menses defuncto, statim in Sigismundum omnes consenserunt. Saxo & Bohemus electioni plane non interfuerunt. ***

* Sunt equidem, qui Sigismundum sibi ipsi in electione votum dedisse adferant, secuti Dubrauium, qui libro XXIII. p. 621. ita loquitur: *Moguntino Comitum Electoribus indigente, ad qua cum Sigismundus Rex Hungaria, tanquam Marchio Brandenburgensis, qui vna Electorum habetur, venisset, dignitatisque Regia gratia, primus sententiam esset rogatus de Casa-re nominando, se ipse nominavit, me, inquit, ego noui, alios non itidem, an eque mecum imperio orbis digni sint, praesertim in tanto rerum motu, quo Italia quoque Schismate ibi durante plurimum laborat. Menti hanc tam liberam & apertam Sigismundi vocem, ceteri Electores, communique assensu illam approbantes, ipsum Sigismundum Venceslai fratrem, Caesarem consulant. Hunc sequitur Fugger im Spiegel der Ehren lib. IV. c. III. p. 411. atque plures ex recentioribus. At, contrarium patet ex litteris Treuirensis, Palatini & Brandenburgici Electorum ad Senatum Spirenses, quae reperiuntur apud Lehmannum lib. VII. c. XXXI. in quibus: *han wir, VVerner, Ertzbischoff zu Trier, und wir Ludwig Pfaltzgrabe by Ryne, mit zu fall unser, Burgrabe Friederichs, als maechtiger Botten unsers Herrn, des Koeniges von Vngarn, als eines Marggrafen zu Brandenburg und Churfuersten, Stimme und VVillen, und also mit den mehren Theil der Kueren und Stimmen, die uff diese Zyt hie sind.* Sic etiam Gob. Persona at. VI. c. XC. Burgrauium Noribergensem Procuratorem fuisse Brandenburgensem dicunt; quem sequitur Author M. Chron. Belg. p. 356. Trichemius ad a. 1410. & Engelhulius in Chronico p. 293.*

** Dies electoris mihi adhuc incerta esse videtur. In dictis equidem litteris dicitur Electores conuocatos fuisse *uff Sant Egidis Tag nechst vergangen*, ex quo facile sequitur, electionem factam fuisse post ista tempora. Gobelinus Persona tamen, loco ino citando dicit: *Et hac electio facta fuit 20. die diti mensis.* Id quod dictae litterae magis adhuc confirmare videntur, quarum datum *am Sambstag nach Mattheus des heil-gen Aposteln und Evangelisten Abend.* Dies Matthaei autem incidit in XXI. Septembris.

*** Gob. Persona at. VI. c. XC. dum prius ad Septembrem mensem prouocasset, addit: *eo tem mense principes Electores conuenerunt apud Francfordiam pro rege eligendo, & Archiepiscopus Treutrensis, Ludouicus Dux Heidelbergensis Palatinus Rheni, & Burgrauius Noribergensis, tunc procurator Marchionis Brandenburgensis quantum ad eligendum, elegerunt Dn. Sigismundum regem Vngariae fratrem regis Bohemiae, ad quem tunc spectabat Marchia Brandenburgensis, in Regem Romanorum. Archiepiscopi Colonienfis & Maguntinenss adhuc in deliberatione persistens.* Sed rex Bohemia & Dux Saxonia ad electionem non venerunt, & hac electio facta fuit

fuit XX. die dicti mensis. Et statim archiepiscopus Moguntinus mandavit ecclesias opidi Francford non aperiri, ne illi, qui elegerant, electionis sue publicationem & solemnisationem consuetas perficiendi haberent facultatem. Unde illis venientibus ad fores ecclesia, nec ingressum habere valentibus, electionis istius publicatio retro chorum ipsius ecclesie facta est per eosdem. Et postea Maguntinensi & Coloniensi archiepiscopis iterum convenientibus, Iodocus, Marchio Moravia vir grandaeus per ipsos in regem est electus, qui post hoc eodem anno defunctus est, & deinde praedicti archiepiscopi Maguntinensis & Coloniensis in regem Vngariae supradictum consensere. Eadem repetit M. Chron. Belg. p. 356. Engelhusius Chronico p. 293. Auentinus lib. VII. c. XXXIII. §. XIV. Sunt equidem, qui Iodoci electionem plane pro ficta habeant. At, praeter dictos Scriptores, Theodoricus a Niem, illorum temporum scriptor, lib. I. c. XXXIV. in vita Iohannis XXIII. idem confirmat, dicens: in primo anno Pontificatus dicti Balthasaris (erat Iohannes XXIII. qui anno 1410 factus fuit Papa) moriebatur Iodocus, marchio Moravia, fraterue- lis D. Sigismundi, moderni regis Roman. in Romanor. regem paucis elapso tempore prius electus, & eius loco, consentiente Dn. Venceslao rege Bohemiae, & fratre dicti Sigismundi, per Dn. principes electores Imperii, in Francosfordia dictus Dn. Sigismundus, tunc & nunc etiam Rex Vngariae in regem Romanor. fuit electus.

§. VII.

Postquam legitime fuisset electus, d. VIII. Nouembris 1414. Aquisgrani ab Electore Coloniensi in Regem Romanorum coronatur. * Ibi- dem eodem tempore Ludouico Barbato atque vniuersae domui Palatinae iura electoratus atque archidapiferatus per auream Bullam ** confir- mat. Idem postquam a. 1434, Romae fuisset coronatus, Basileae denuo re- petit, successionem linealem adgnaticam magis adhuc confirmat, atque legitimam aetatem decem & octo annorum quantum ad Imp. saltim ele- ctionem definit. ***

* Gob. Persona x. VI. c. XCIV. Rex autem Sigismundus Aquisgrani ab electo Colo- niensi, videlicet domino Thiderico de Morse; nondum in episcopum consecrato, octavo die men- sis Nouembris coronatus est. M. Chron. Belg. p. 356. Sigismundus Rex Vngariae, Croatiae in Regem Rom. eligitur anno Dn. MCCCCXI. Iste erat filius Caroli quarti Imp. & fuit coronatus Aquisgrani anno Dn. MCCCCXIV. die octava Nouemb. Regnorum suorum Vngaria, Croatia &c. Anno XXIII. Romanorum vero electionis anno quarto. Erdmann Chron. Osnabr. Tomo II. p. 243.

** Extat ista apud Goldastum Tomo I. p. 398. Inde Marquardus Freherus eandem cum versione vernacula Heidelbergae 1615. cum notis edidit, atque inserta fuit Representa- tioni S. Rom. Imperii p. 556. In notis etiam Freherus confirmationem singulorum Electorum exhibet. Reperitur eadem Bulla apud Tolnerum Cod. dipl. Palat. n. CXLV. Datum Aquisgrani Anno Dni. millesimo, quadringentesimo quarto decimo, ipsa die coronationis nostrae, qua fuit octava Nouembris, Regnorum nostrorum Anno Hungariae vicesimo octavo, Romanorum vero ele- ctionis quinto.

*** Extat apud Tolnerum n. CXLVI. Datum Basileae: Anno Domini millesimo quadrin- gentesimo trigesimo quarto, die octava mensis Martii, Regnorum nostrorum, Anno Hungariae &c. quadragesimo septimo, Romanorum vicesimo quarto, Bohemiae quarto decimo, Imperii vero primo. In hac Bulla iterata, ratione tutelae haec verba reperimus: aetatem autem debitam in hoc casu, eligendi videlicet Romanorum Regem, in Imperatorem promouendum, decem & octo Annorum

conferri volumus & haberi, in Principatibus autem Ducatibus & Dominiis aliis temporalibus gubernandis, aetatem obseruandam decernimus, prout a diuis Romanorum Imperatoribus, & Regibus nostris predecessoribus est sancitum.

§. VIII.

Sub initium statim regiminis Sigismundi, controuersia Hussitica magis magisque auclā fuit atque promota. Initium controuersie iamdum Wenceslai temporibus erit reputandum. Postquam enim Bonifacius IX. Papa a. 1400. iubilaeum indixerat, idemque a Sigismundo, ut Pragæ etiam celebraretur, impetrauerat, Iohannes a villa natali Huss dictus, quod Bohemorum lingua anserem notat, Pragensis Academiæ Professor, atque Sophiæ, quæ Wenceslai Coniux erat, a sacris confessionibus, contra frequentes indulgentias insurgebat, ipsique potissimum fauebant Bohemi. * Accedebat, quod Hieronymus Faulstich, nobilis genere, a patria Pragensis dictus, Oxonio Io. Wiclefii libros secum adduxerat, quos auide legens Hussus, huius doctrinam amplectebatur, eademque Teutonicos magistrōs nimium agitabat. ** Dum vero Carolus ab institutione Pragensis Academiæ constituerat, ut in ferendis suffragiis Germani tres voces, Bohemi quartam haberent, quoniam paucissimi Bohemorum tunc operam litteris nauabant, Hussus cum Bohemis suis minime praualebat, qui a muniis & honoribus Academicis per externos, qui maiora constituiebant, excludebatur. *** Ast, dum Carolus postremo diplomate sic concludisset, ut mos Parisiensis Academiæ, Pragæ etiam seruaretur, **** exclamat Hussus, morem hunc in Gallia retineri, ut exteri simplici suffragio, domestici autem triplici perfungantur. Ad Wenceslaum prouocant Germani, atque utraque interim pars iudicium muneribus corrumpere non cessabat, adeo ut Rex dixerit, unde mihi hic tam beatus anser natus, qui tot subinde aurea argenteaque oua mihi excludit. ***** Lata denique a. 1408. sententia pro Bohemis, factum ut multa scholasticorum millia ***** intra octo dies Praga excesserint, ex quo incrementa Erfurtensis atque Heydelbergensis Academiæ. Hoc ipsum autem Friderico Bellicoso ansam dedit erigendi Academiam Lipsiensem, quæ ad priorem normam Pragensis Academiæ fuit erecta. ***** Ipse vero Hussus 17. Octobris 1409. communi consensu in Rectorem Vniuersitatis Pragensis fuit electus. †

* Dubravius lib. XXIII. p. 613.

** Aen. Syluius c. XXXV. *reuerant scholam Pragensem usque in ea tempora Theutonnes: id molestissimum Bohemis fuit, hominibus natura ferocibus atque indomitis. Ex quibus vir quidam genere nobilis, ex domo quam putridi piscis vocant, apud Oxoniam Angliæ ciuitatem literis studens, quum Ioan. Wiclefii libros offenderet, quibus de Realibus Vniuersalibus inscri-*

inferibitur, magnopere illis oblectatus, exemplaria secum attulit. Inter quae de civili, deque iure Divino, de Ecclesia, de diversis questionibus contra Clerum, pleraque volumina; veluti pretiosum thesaurum patriae suae intulit. Imbutus iam ipse VVicleuitarum veneno, & ad nocendum paratus, tum quod erat familiae suae cognomen, putridum piscem, id est, fatidum virus in ciues suos enomuit. Commodavit autem scripta, quae attulerat, bis potissime, qui Theutonico-rum odio tenebantur: inter quos Iohannes eminuit, obscuro loco natus, ex villa Hus, quod anserem significat, cognomentum mutuatus. Hic cum esset ingenio peracri, & lingua diserta, multumque Dialecticis oblectaretur, & peregrinas opiniones amaret, anide admodum VVicleuitarum doctrinam arripuit, eaque Theutonicos vexare Magistros cepit, sperans eo modo Theutones scholam relikturos. Dubrauius lib. XXIII. p. 617. interim Praga Hieronymus & ipse liberalium artium Magister atque ipsius Hus collega & consellanens, communem sectam contra Germanos Doctores, qui ibi remanserant, crebris disputationibus propugnare, multis bilem concire, alios argumentis & oratione tenere: nam & acutus & disertus habebatur, eandemque in scholis, quam Hus in templis palmam ab auditoribus obtinebat.

*** Dubrauius lib. XXIII. p. 614.

**** Gob. Persona æt. VI. c. XCV. ita ut VVenceslaus Rex frater D. Sigismund. Regis Romanorum supradicti eis consentiens ipsos & errores eorum tyrannide defenderet, unde tandem studium Pragensse annihilatum est. Qua ratione etiam Hussitis fauerit VVenceslaus docet Theod. Vrie Hist. Conc. Constant. lib. IV. dist. XII. Dubrauius c. l. Aen. Syluius c. l. quod cum succederet, a VVenceslao impetratum, ut Pragensse Gymnasium ritu Parisiensis gubernaretur. Eius Magistratum scholæ Theutonibus abstulit. G. Fabricius Orig. Saxon. lib. VII. p. 686.

***** Dubrauius c. l.

***** Variante in numero Scriptores: Dubrauius c. l. lata denique sententia secundum Anserem cum tanta Germanorum indignatione, ut plus viginti quatuor millia scholasticorum intra octo dies Praga excesserint, detestantibus artificum collegiis Anserem, cuius opera fieret, ut labor illorum recideret ad tenue pretium, cum non adessent emptores. Ast, Aen. Syluius c. XXXV. quam ob causam commoti magistri ac discipuli Theutonici generis, iurcinando adacti, uno die supra duo millia Pragam reliquere, nec diu post circiter tria millia sequuti, apud Lipsiam Misnia ciuitatem, trium dierum itinere a Praga distantem, vniuersale studium erexere. Eadem promore repetit Naclerus Vol. II. Gen. XLVII. p. 1033. Bonfinius dec. III. lib. II. p. 276. Trithemius Chr. Hirs. ad a. 1402.

***** G. Fabricius Orig. Saxon. lib. VII. p. 687. dissipata Pragensi Academia, in Misnia Lipsiensis; in Bavaria Ingolstadiensis; in Saxonia Rostochiensis; in Polonia Cracouiensis, breui inter se intervallo sunt aperta & confirmata. Erfurdiana etiam, quae per paucos ante annos in Thuringiam a Francis translata erat, maximum incrementum cepit. Fridericus Princeps omni clementia & liberalitatis genere Musas prosequitur exules: quibus & collegia ampla exadificauit; & redditus praeclaros annuos, primum ex erario suo; deinde ex agris villisque constituit: potestatem etiam nominandi sex Canonicos in tria Collegia, Misnense, Numburganum, Mersburgicum a Pontifice impetrauit. Solenni autem more Academia Lipsiensis inchoata est pridie Idus Nouemb. a nato Christo M. CCCC. IX. Iohannes Hofmannus patria Sueidnicensis, qui Re-ctor Academiae Pragensis fuerat, & cum toto corpore Scholastico discesserat, biennio post Misnensis creatus Praesul. Heidenreich Ann. Lips. p. 53. Schneider Chron. Lips. p. 274. Vogel Leipzig. Annales p. 48.

† Hoc ex ipsis Hussi Operibus demonstrat VVilb. Seyfried in Histor. Io. Huss. s. IV. p. 26.

§. IX.

Inde opulentus quidam Ciuis Ioannes Mylheim de Pardubiez in vrbe Pragenſi ſub nomine ſanctorum Matthiæ & Matthæi haud ignobile templum condidit, quod Bethlehem appellauit, reditibus additis, ex quibus Prædicatores alerentur, qui feſtis profeſtiſque diebus Bohemico ſermone duo verbum Dei plebi inſinuarent. Horum alter Iohannes circa annum 1400. eſt aſſumptus, qui pro Concione contra Papam & corruptos mores cleri agebat, peruerſa dogmata euertebat, Wicleſi ſcripta commendabat. Accedebant ipſi ex clero plures. * Venerunt etiam a. 1404. duo Angli, Theologiæ Baccalaurei, Iacobus quidam & Conradus Candelburgius Pragæ, alboque academix inſcripti, publice controuerſias de Papæ primatu ſimilibusque mouere cœperunt, paullo poſt tamen publico interdicto id facere prohibiti. Illi igitur, vt quod hominibus non licebat, jiceret parietibus, in cœnaculo habitationis ſux, hospite conſentiēte, depingi curant, altera quidem parte paſſionis Chriſti hitoriam, ex oppoſito autem pompam aulæ Papalis Cardinaliumque. Cuius picturæ cum Io. Huſ in concionibus faceret mentionem, tanquam veræ Chriſti & Antichriſtiani theſeos, conſuebat eo ſubinde populus ſpectaculi cauſa. ** Subinco Pragenſis Archiepiſcopus igitur, Wicleſi libros comburi iubet, Iohanni etiam prædicatio fuit interdicta, & minæ adiectæ, ſi quando priores in populum doctrinas vulgare auderet. Idem Archiepiſcopus omnem rem ad Iohannem XXIII. Papam defererebat, qui Cardinali de Columna cauſam hanc commiſit, atque hic Huſſum Romam citabat, Sophia tamen Wenceslai vxor Regem rogabat, vt pro eodem ageret, id quod etiam Academia, nobiles, multæque Bohemiæ ciuitates petierunt. Miſſi igitur legati Romam, petitori a Papa, vt perſonalem citationem relaxaret, ex eo quia iniuſte accusatus, & propter inimicitias capitales pertransire non poſſet. Verum legati nihil proficiebant, quin potius Cardinalis de Columna Huſſum excommunicaret. Legati equidem ad Papam prouocabant, qui quatuor aliis Cardinalibus, Aquileienſi, de Brancatiis, de Venetiis, & Francisco de Zabarellis cauſam commiſit. Mortuo tamen Cardinale de Aquileia, res fuit protracta, atque Huſſi Procuratores rem ſerio agentēs carceri fuerunt mancipati. *** Ipſe dum prius a Papa ad Tribunal Chriſti prouocaſſet, Praga excedens, apud villam vnde ſibi origo fuit ac cognomen, permittente loci Domino, docere populum non deſtitit, quem ſibi doctrina ſua magis magisque conciliabat. **** Accedebat Petrus Dresdenſis patria pulſus, qui cum aliis Germanorum paullo ante Pragæ reli-

reliquerat, puerorum docendorum curam accipit, qui communionem sub vtraque necessariam esse proferebat, multisque commonebat. ***** Subinco, vbi nullum in Wenceslao præsidium inuenit, ad Sigismundum, Hungariæ regem confugit, qui etiam fidem dat, petiturum se breui Bohemiam, & schismati consulturum. Sed, cum dies die ducitur, Subinco apud Posonium in Hungaria moritur, & Albicus ei sufficitur, homo nimium avarus. *****

* Aen. Syluius c. XXXV. Trichemius ad a. 1402. Dubravius lib. XXIII. p. 616. Naucerus p. 1033.

** Hæc ex martyrologio Bohemico in Historia sua vniuersali adducit Boxhornius p. 913. & Wenceslaus Hagecius Chron. Bohem. ad a. 1404. de quo latius egi in obseru. Halens. Tomo IV. obs. X.

*** Hæc æque ex Hussi Operibus demonstravit Seyfried p. 32.

**** Aen. Syluius c. l. extat hæc pronocatio apud Wilh. Seyfried s. V. p. 35.

***** Aen. Syluius c. l. Vid. Iac. Thomasi dissertatio de Petro Dresdensi.

***** Aen. Syluius c. l. Dubravius p. 617.

§. X.

Durante igitur adhuc schismate Papali, mouit hoc Sigismundum, vt pro tollendo eodem, & Hussitarum causa componenda laboriosissimam peregrinationem susciperet, qua magnam Europæ partem peragrauit, dum Italos, Gallos, Hispanos, Britannos, atque alias nationes ad Concilium in Germania celebrandum contrahit. * Tandem Decembri mense 1413. Sigismundus Imp. & Iohannes XXIII. Laudæ, Ducatus Mediolanensis vrbe, conuenerunt, ibidemque Concilium Constantiæ celebrandum indixerunt, eundemque conuentum V. Idus Decembris publicarunt. ** Auspiciis igitur Sigismundi *** ad diem Kl. Nouembris **** 1414. a Iohanne XXIII. Papa, consentientibus Cardinalibus fuit conuocatum. Licet solennis concilii inauguratio demum V. Nouembri fuerit facta; prima eiusdem sessio XVI. Nouembris. ***** Sub initium statim Concilii post varios tractatus, totum concilium in quatuor nationes, Germanicam, Gallicam, Anglicam & Italicam est diuisum, quæ quatuor ex se Prælatos, qualibet videlicet vnum elegerunt, qui Præsidentes Concilii dicebantur: & harum quatuor nationum determinatione singula ipsius concilii negotia decreta fecerunt expediri, quod Cardinalibus omnino cum Papa displicuit. Quibus postea Quinta accessit Hispanica. ***** Actum in eadem synodo potissimum de schismate Papali & causa Hussitica, Reformatio eadem Ecclesiæ proponebatur, sed nihil fructuosi perficiebatur. *****

* Verba sunt Dubrauii lib. XXIII. p. 621. Cuspinianus p. 395. egit dehinc facinus Augusto dignissimum, quod nulla vnquam atas obliuiscatur. Peragratissimum enim vniuersa pene Europa

rope prouinciis, toto triennio, omnes Principes, reges ac Pontifices adit, quo schisma Christiana nomini calamitosissimum tolleretur, & concilium Constantia fieret; omnes obtestatus, & per se vel suos oratores conuenirent, cum pleno (ut aiunt) mandato.

** Quantum auctoritatis in hoc concilio fuerit Sigismundi Imp. pater ex istius edito vniuersali, quo omnes ad Concilium inuitat, & securitatem in eodem promittit, apud Hermannum von der Hardt Tomo VI. p. I. p. 5. in quo: *Uniuersis & singulis presentes literas inspecturis notum facimus, qualiter Reuerendissimi Patres in Christo, Domini, Antonius, tituli sanctae Ceciliae Presbyter, & Franciscus, Sanctorum Cosma & Damiani Diaconus, Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinales, Apostolica sedis legati, ac nobilis Manuel, miles Constantinopolitanus, habentes a Sanctissimo Domino nostro Papa Iohanne XXIII. simul cum suo sacro collegio Dominorum Cardinalium plenam ad infra scripta potestatem, prout literis Apostolicis constat, habitis nobiscum multis super infra scripta deliberationibus & consiliis, tandem pro loco Generalis Concilii, Deo fauente celebrandi, elegerunt consilio & assensu nostro Ciuitatem Constantiae, Prouincia Moenuntiensis. Idem pater ex Epistola Sigismundi ad Gregorium XII. & Carolum VI. Galliae Regem, qua ipsos inuitat, ut veniant ad Concilium. Idem patet ex Bulla Iohannis XXIII. de super promulgata. Idem demonstrauit Theodoricus Vrie *Historia Concilii Tridentini* lib. IV. dist. VI. & lib. VI. dist. III. Trithemius ad a. 1413.*

*** Io. Baptista Villanouanus in *Laudis Pompeiae Historia* lib. III. apud Grauium Tomo III. p. 916. *schismate his temporibus laborabat orbis Christianus quoniam tres infirmul erant, qui se veros esse Petri successores Christique vicarios assecebant: nempe Petrus de Luna, Hispanus, qui se Benedictum XIII. Angelus Corratus, Venetus, qui se Gregorium XII. & Balihafarus Cossa, qui se Iohannem XXIII. dici volebat. Ad liberandam hoc pernicioso dissidio Ecclesiam in Laudam urbem Iohannes XXIII. & Sigismundus Imperator conueniunt, quorum hic splendido Iohannis Vinjati, Principis Laudensis crebatur hospitio, ille Iacobi Arigonis, ciuis Laudensis, & eiusdem urbis episcopi. Celebrauit in maiore siue cathedrali, ut vocant templo nostro, ad S. Basiliani aram, infra Chorum, sitam, matrem Seruatoris nostri noctem Pontifex, & ipse Imperator in ista Missa solenni munus obiit diaconi, cecinitque euangelium, Exiit Edictum a Caesare Augusto &c. Nouissime hic duo supremi principes constituerunt, ut in urbe Constantia Concilium celebraretur, ad quod Ecclesiae diuinae proceribus conuocatis totus populus Christianus ad obedientiam vnius capitis Christianique Vicarii renouaretur. Hic conuentus ecclesiasticus cum Laude quoque publicatus esset a. d. V. Idus Dec. eiusdem anni. Gob. Persona et. VI. c. XC. & tunc in mense Decembri Concilium in Kalendis Nouembris denique proxime venturis indixit: locum tamen concilii non determinauit. Quapropter duos Cardinales ad regem Romanorum, tunc in Italia moram trahentem, ad concordandum de loco destinauit, qui simul in ciuitatem Constantiensem consenserunt. Et post hoc Papa & rex in Laudensi ciuitate conuenientes locum eundem pro concilio generali celebrando approbaverunt. Hoc plenius demonstrauit Nauclerus vol. II. Gen. XLVIII. p. 1043. De eodem conuentu Ludou. Cautellius Ann. Cremon. p. 1403. Ipse Papa Iohannes XXIII. in edito suo vniuersali ita scribit: deinde cum post Romanam Urbis miserabilem casum, ad nos tunc apud Florentiam existentes eiusdem Regis nuntii accessissent, & ex parte eiusdem Regis multa nobis circa materiam suggestissent, eorum auditibus rebus pro pleniori expeditione, dilectos filios nostros. Antonium tituli sanctae Ceciliae Presbyterum, & Franciscum tituli Sanctorum Cosma & Damiani, Diaconum, Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinales, cum plena potestate super huiusmodi electione loci, & deputatione temporis, ac simul cum eis dilectum filium nostrum, nobilem virum Manuelem Chrysolaram, Militem Constantinopolitanum ad praesentiam eiusdem Regis transmisiimus. Qui ad eum venientes tandem de ipsius Regis consilio & assensu ciuitatem Constantiensem, Prouincia Moenuntiensis*

tiensis, pro loco huiusmodi Concilii celebrandi, concorditer elegerunt, ac tempus ad inittandum huiusmodi Concilium statuerunt, diem primum mensis Nouembris proxime venturi. Deinde vero nos, qui pro quibusdam arduis & magnis negotiis cum eodem Rege, iuxta nostrum & ipsius desiderium personaliter convenientes certificati ab eo de habilitate, capacitate & securitate Civitatis Constantiae antedictae, quam securitatem ipse Rex se praestitutum & in ipso Concilio personaliter affaturum pollicetur. Theod. de Niem vita Iohannis XXIII. lib. I. c. XXXVII.

**** Diem concilii habendi indicant omnes dictae litterae: Edictum enim Sigismundi vniuersale Datum in Ecclesia S. Stephani Protomartyris, in villa vocata Viglud in vulgari Vengai, Cuman. Diacefeos. Anno a Natiuitate Domini 1413. die luna, penultima mensis Octobris habet: quem etiam locum nos cum praedictis Dominis Cardinalibus pro Concilio elegimus. Et insuper ipsi nobiscum & nos secum assignauimus ad inittandum praefatum concilium tempus vniuersum, incipiendo die prima Mensis Nouembris nunc instantis. Theodoricus Vrie c. l. de quo non ambigas, cum iam praefatus summus Pontifex vna cum praedicto serenissimo Hungariae Rege in Imperatorem electo concordauerit de loco, ut praedixi, & tempore quod erit anno ab incarnatione M.lesimo CCCXIV. festo omnium sanctorum Vid. Hardtius Tom. IV. p. 10.

**** Gob. Persona et. IV. c. XCIV. quidem dicit: anno Domini MCCCCXIV. supra dicto, Papa Iohannes venit Constantiam in mense Octobri, pro concilio generali celebrando. Et licet in Kalend. Nouembris, tunc immediate sequentibus, concilium immediate inchoari decretum fuerat, tamen propter certas causas usque ad quartum diem huius mensis prorogatum est. Sequitur M. Chron. Belg. p. 352. Dies V. Nouembris vero, quo solennis Concilii inauguratio in templo Cathedrali fuit facta, patet ex Actis publicis apud Hardtium Tomo IV. p. I. p. 13. De sessione vero Generali I. in templo Cathedrali, publico Concilii loco, die Veneris XVI. Mensis Nou. 1414. praesidente Papa Iohanne XXIII. absentibus adhuc Caesare, Imperii Electoribus, aliisque Principibus & Regum legatis, etuinam in hac Synodo fuerint praesentes, docet Vrie Hist. Conc. Constant. lib. VI. dist. V. Cuspinianus p. 396. Veniunt itaque Imperatoris Trapezuntini, aliorumque catholicorum regum oratores, & vniuersa Christianitatis Principes, tanto numero hominum, qui nonaginta nouem millia excedere visus est. H. ab Hardt. Tomo V. p. 10. inseruit Gebhardi Dacherii Historiam Magnatum in Constantiensi Concilio, qua omnes sigillatim recensentur. In hac designatione ingens hic numerus comprobatur. Claudunt agmen Histriones, Pusumatores & eorum similes CCCXLVI. Mulieres communes, quas reperi in domibus & vltra, & non minus, exceptis aliis. In alia designatione ex Msto desumpta Tom. V. p. 51. in praesenti Concilio fuerunt: Milites plusquam XXIVC. quorum nomina non possunt conscribi. Item ibidem computati sunt XVIIIIM Praelatorum, sacerdotum & Presbyterorum. Item ibidem fuerunt LXXXM. laicorum, qui fuerunt aduena. Item XVC. meretices vagabunde. En cleri pietatem!

***** Ipsi hoc Papales agnoscere necessum habent, prout ex Schelstratenio adducit Hardt Tom. IV. p. III. p. 88. sub sessione quarta: cum Cardinalis Florentinus ad quem, tanquam vltimum Cardinalem spectabat pronuntiare Decreta in sessionibus publicis, venisset ad verba de Reformatione Ecclesiae in capite & in membris, qua Nationes in schedula delere omiserant, substitit, eaque falsa esse & praeter communem deliberationem addita asseruit. Vnde non solum tunc omissa fuit clausula de Reformatione, sed eadem Sessione IV. Cardinales monuerunt Nationes, quod suspenderent ad tempus materias istas, qua habent magnas difficultates & maturam exigunt deliberationem. Quod autem simoniarum atque indulgentiarum multiplicationi, fastui praelatorum, in distribuendis officiis ecclesiasticis inaequalitati, remedium adferri debuisset, demonstrauit Theod. Vrie lib. IV. dist. VII. VIII. IX. X. Huc faciunt tot Scripta Io. Gersonis,

Petri de Alliaco, aliorumque, partim ante Concilium, partim in ipso Concilio exhibita, quæ de emendanda agunt reformandaque ecclesia, atque in Tomo primo Historiæ Concilii Constantiensis Hermanni ab Hardt reperiuntur.

***** Herm. ab Hardt Tom. V. p. 52. *effectumque Cæsaris maximè opera, ut absentibus adhuc Hispanis, vniuersum Concilium, omnesque Patres & hospites, in quatuor dispartirentur Nationes, Germanicam, Gallicam, Anglicam & Italicam. Postea, accedentibus Hispanis, controuersia Anglis mota a Gallis, quibus hi peculiare ius Nationis & suffragiorum denegarent: quosque Germanis accensuros crederent: ut numerus nationum per Hispanos accedentes non augetetur, sed Angli Germanis iuncti etiam absoluerent nationem. Quod ut nec e re Concilii & arduorum negotiorum, ita nec Anglis arripit. Quapropter acriter inter Gallos & Anglos disputatum de nationis iure. Donec pro Anglis sententia ferretur, qui peculiarem omnino Nationem præstarent, ac peculiare suffragiorum ius in Concilio retinerent. Quo facto, superioribus quinq; Hispanica, iuncta est natio. Acta huius negotii plenius ibidem exhibentur. Vid. etiam Hardt Tom. IV. p. 40. sqq. Consultationes desuper reperiuntur in Hardtii Tomo II. p. 230.*

§. XI.

Quantum ad causam Papalem attinet, Iohannes XXIII. Kl. Martii 1415. iuri suo Papali solenni diplomate renuntiat, cum ipsum nondum indicti Concilii poeniteret. * Dum autem Imp. metueret, ne Iohannes fuga sua Concilium ab ipso conuocatum dissolueret, moenia, portas & lacum die noctuque custodire iussit, ne quis Constantia discederet, immo XIV. Martii portas vrbs claudi iubet. † Ast, dum Fridericus Austriacus, lineæ Tirolensis, cuius fidei se Iohannes commiserat, †† XXI. Martii profesto S. Benedicti ludos equestres institueret, Papa circa vesperam, habitu mutato, inducta serui persona equo vectus, nemine animaduertente, Constantia per portam Helueticam Schathusiam est elapsus, Friderico Austriaco illum paullo post insequente, ††† dissolutum iri Concilium credens. Comperta proximo die Iohannis fuga, omnia propetuum multum erant, dum tristis rerum exitus metueretur. Sigismundus autem cum Bavariz Duce Ludouico ac ministris, tubarum sono præeunte, per totam ciuitatem obequitauit, & suomet ore quiescere ac bono omnes animo esse iussit, se Concilium esse proteclurum, hoc ipso quietem facile concilians & tranquillitatem. †††† Constituta igitur fuit legatio ad Papam fugitium, quæ ipsum reduceret. ††††† Fridericus etiam publice citatur, & non comparens, proscribitur, impunitate omnibus promissa, qui terras illius vellent inuadere. †††††† Licet & Papa & Fridericus publicis scriptis se excusarent. ††††††† Confirmato igitur per Cæsaris auctoritatem Concilio, sibi metuens Papa, Schathusa Laufenbergam discedit, atque ante portas Schathusæ omnia reuocat, quæ Constantiæ promiserat. * Inde Friburgum se confert, ** & post paucos dies Brisacum, in animo habens,

bens, ut Auenionem pergeret, *** sed, detecto consilio, mutato iterum habitu, Neuburgum fugit. **** Fridericus interim Austriacus Caesaris iussu a vicinis, Heluetis etiam bello petitur, atque ditionibus suis exiur. ***** Tandem vero Ludouici Palatini interuentu, die V. Maii cum Caesare fuit conciliatus, se & omnia sua Caesari permittens. ***** Io. hannes Papa vero Friburgi captus, Rappoltis cellam ductus, ***** ob horrenda crimina d. XXIX. Maii 1417. plene depositus, ***** in carcerem Gottlebiensem primum, prope Constantiam, † inde Heidelbergam, post Manheimium abductus, atque a Ludouico Palatino Comite liberaliter fuit habitus. †† Electo vero Martino V. Papa XXVIII. Decembris 1417. huius arbitrio fuit relictus, ††† sed a Ludouico Palatino, accepta pecunia liberatus, Florentiae se Martino submitit, ab eodemque a. 1419. Cardinalis Tusculanus factus. †††† Fridericus autem videns, nullam sibi in Sigismundo spem esse, Constantiam iterum reliquit, †††† hinc proscriptus fuit, at cum Caesare iterum conciliatus, ab eodemque VIII. Maii 1418. de terris atque regalibus fuit inuestitus. Licet permulta Heluetae retinerent. †††††

* Trithemius, *Chr. Hirs. ad a. 1415. Gob. Persona et. VI. c. XCIV.* docet hoc Theod. Vrie lib. VI. dist. VII. idemque resignationis diploma exhibet, in quo haec verba: ego Iohannes Papa XXIII. propter quietem populi Christiani profiteor, spondeo & promitto, iuro & voueo, Deo & Ecclesiae, ac huic sacro Concilio sponte & libere dare pacem ipsi Ecclesiae per viam meam simplicis cessionis papatus, & etiam facere & adimplere cum effectu, iuxta deliberationem praesentis concilii, si & quando Petrus de Luna Benedictus XIII. & Angelus Corario Gregorius XII. in suis obedientis nunciati, papatus, quem praeferunt, per se, vel procuratores suos legitimos similiter cedant, etiam in quocunque casu cessionis vel accessus, aut alio, in quo per meam cessionem poterit dari unio Ecclesiae Dei ad extirpationem praesentis schismatis. hoc plenius demonstravit Trithemius *Chr. Hirs. ad a. 1414. Roo lib. IV. p. 136.* Idem confirmat Hardt *Tom. IV. p. 41. 45.* Eandem cessionem 2. Martii repetit, Hardt p. 46. Licet autem bullam hanc cessionis ut exhiberet, vix adigi poterat a Concilio, urgente tamen Imp. eandem etiam 7. Martii 1415. exhibuit, Hardt *Tom. IV. p. 53.* Theod. de Niem inuect. in Iohannem XXIII. c. XVII. & in *Vita lib. II. c. IV.*

† Hardt *Tom. IV. p. 54. 55.*

†† Dum Constantiam ad Concilium properaret Iohannes, Friderici iamdum auxilium implorabat, ipsumque Merani XV. Octobris 1414. constituit Generalem Capitaneum exercitus Papalis, suumque Consiliarium, interposito auri pignore, prout diploma extat apud Hardtium *Tomo II. p. IX. c. I. f. 246.* ubi etiam demonstrat, qua ratione sibi Electorem Moguntinum Ioannem Nassouium, & Burchardum Marchionem Badenensem deuincire voluerit. Gerh. a Roo *lib. IV. p. 136.*

††† Theod. de Niem *vita Iohannis XXIII. lib. II. c. VII. die XXI. Martii, proxime praeteriti, in septimana de passione Domini, dictus Balthasar, habitu mutato, sero, in formali induitus mitteretur in crepusculo, ordinante dicto Duce de Constantia, & equitando recessit*

fit ad castrum Schaffhusen, distans per quatuor milliaria Alamanica ab ipsa Constantia, super flumine Reni, & medietatem itineris egit equitando illa nocte, & aliam medietatem transfreauit in naui, sic quod adhuc in ortu diei illuc peruenit, in festo S. Benedicti confessoris: Gob. Persona at. VI. c. XCIV. Plenius Gerh. a Roo lib. IV. p. 137. licet in die aberret: itaque fuga consilium initur cuius non expertem fuisse Moguntinum, quidam affirmant, Casari utique infensum. Cum igitur dies fuga constitutus aduenisset, (is erat Idus Martii) Fridericus ante ciuitatem cum Hermannio Cilia comite, ludos equestres exercebat, ad quorum spectaculum cum multi exissent, pontifex quoque inter alios, assumpto equisonis habitu, inobseruatus elabatur, strigoso equo insidens, arcumque ex sella dependens ferens. Ita ad lacum usque adequans lembum ad hoc paratum conscendit, & remigio vsus Schaffhusiam proficiscitur. Subsequitur eum Fridericum, & viriisque famuli, quaque quisque potest, dilabuntur, herili plenzque suppellectili decrepiti relictis. Ioannes paulo post Friburgum atque inde Brisacum abiit. Vulgata huius fuga fama, maximum per totam urbem tumultus exoritur, concurritur passim & clamatur: Ioannem & Austriacos nefarios homines, concilii perturbatores quouis supplicio dignos esse. Trithemius ad a. 1415. Theod. Vrie lib. VII. dist. I. Fugger lib. IV. c. IV. p. 418. Hardt Tom. II. p. X. c. I. p. 250. Idem p. 253. exhibet mandatum Papale, qua officiales suos, ut infra sex dies ad ipsum Veniam, peremptorie citat. Ibidem etiam litteras Papæ ad vniuersitatem Parisiensem atque Ducem Aurelianensem scriptas exhibet, quibus totum negotium fugæ suæ narrat Vid. & Hardt Tom. IV. p. 67. & Theod. de Niem Inuett. c. XVII.

†††† Naclerus vol. II. Gen. XLVIII. p. 1047. altera vero die Casar proclamari fecit fugam papæ, & quod nemo cumret, sciret enim quo pacto reduceretur. Plenius Hardt Tomo IV. p. 63. 64. Tom. II. p. X. p. 253.

††††† Hardt p. 64.

†††††† Naclerus c. I. altera post Benedicti diem conuocari fecit Principes, & accusauit Fridericum ducem Austria, quod author atque adiutor papæ in fugiendo fuerit, in concilio iniuriam Christianaque reip. periculum maximum, adiecit, dictum ducem offendisse etiam priuatis plurimos. Citatur itaque Friderici publice in concilio pro abductione papæ. Casar vero eundem per edictum citari in Dominica Quasimodo. curauit, & eius citationis virtute Casar absoluit omnes subditos Friderici ab obedientia eius: priuauit eum feudis & omnibus bonis, corpus & bona illius exposuit omnibus. Gob. Persona at. VI. c. XCIV. propter quod Rex contra ipsum Fridericum Ducem Austria, infinita ad se multitudine armorum de ciuitatibus & terris Imperii & principum circumiacentibus concurrente procedens, ciuitates, castra, fortalitia eius potenter occupat, & Ducem se cum omnibus terris suis in gratiam suam dare compellit, & ut in obsidio Constantia stet donec Iohannem Papam sibi presentet, cogit, sub pœna perditionis omnium terrarum, quas tenuit: quæ, si secus ageret, eo ipso ad imperium essent deuolutæ. Gerh. a Roo lib. IV. p. 138. itaque dies Friderico dicitur, ad quem diem comm. Casare & Synodo compareret. Cum vero non veniret, contra rempublicam fecisse & maiestatis reus peragitur, omnesque eius subditi a fidelitatis sacramento absoluantur, omnia eius oppida & ditiones, præda & direptioni profcribuntur. Dantur etiam ad vicinas Suenia, Heluetia, & tractus Rhenani ciuitates litteræ: Fridericum Ecclesia ac Imperii hostem, concilii perturbatorem, cui quicunque damnum atque incommoda inferre studeret, is non impunitatem solum, sed gratiam quoque ac laudem sibi propositam esse scires. Hardt Tom. IV. p. 163. Trithemius ad a. 1415.

††††††† Gerh. a Roo lib. IV. p. 137. interim Imperatori & concilio littera reddantur, quibus factum uterque suum excusare nitebatur. Pontifex in Germaniam se venisse, ut æconomici concilii decretis quibuscunque acquiesceret, eundem sibi animum esse, nec quoquam iturum

longius, quoad sacro concilio & reipublica satisfacisset; quod vero Constantia discefferit, orare ne egre serant, constare sibi facti sui rationes, quas suo tempore esset redditurus. Fridericus vero fidem, qua pontifici obstrictus erat, excusabat, non longius iturum esse illum, nec si id vellet se permissurum. Caterum hac frustra ab iis fiebant, maiorem enim invidiam sibi conflagrant, quam qua ulla excusatione hominum animis eximi posset. Extant litteræ Iohannis ad Sigismundum apud Hardtum Tomo II. p. 252, quæ tales sunt: *Carissime Fili. Gratia Dei omnipotentis liberi ac conueniente aëre sumus in Schafhusen, & venimus inscio filio nostro Duce Austria, non animo declinandi ab his quæ promissimus per renuntiationem nostram facere pro pace Ecclesiæ sanctæ Dei: sed ut in libertate & salute propria persone possimus, prout indubie volumus, ea executioni demandare. Datum in Schafhusen XXI. die mensis Martii, Anno Domini MCCCCXV. Vid. etiam Hardt Tom. IV. p. 65. 67.*

* Theod. de Niem vita Iohannis lib. II. c. X. die autem Veneris sancta, his stantibus, circa horam meridiæ ipse Balthasar decessit de Schafhusia, tempore valde pluuioso. Nec celebrato per eum seu coram ipso illa die officio diuino, transiit equester versus castrum Laufenberg, consistens etiam super flumen Rheni, omnibus Cardinalibus qui prius eum secuti fuerunt, remanentibus in Schafhusia. Et dum esset extra & prope Schafhusen, accersit tabellionem & testes, & coram illis publice protestabatur, quod quicquid ipse Constantia inuauit, bonit, & promisit, illud si & metu fecisset, & non alias, & propterea illud efficere non teneretur. Et eandem protestationem postea pluries repetiit in aliis locis ad quæ deuenit. Tamen in quibusdam suis epistolis, hic inde directis, scripsit oppositum, scilicet quod de Constantia non fugisset ea de causa, ut unionem non faceret, quantum in eo esset, imo ipsam facere vellet. Hardt Tom. IV. p. 84. 93.

** Naclerus vol. II. Gen. XLVIII. p. 1047. interea Papa in Schafhusen territus, in parasceue post meridiem abiit, ac in oppidum Losenburg peruenit, ab eo loco in Friburgum confugit, iturus inde si tuto fieri posset, ad Burgundiam ducem. Theod. a Niem vita Iohannis lib. II. c. XI. die Mercurii immediate post octauas Pasche, in crepusculo matutino, idem Balthasar, etiam mutato habitu solito, recessit de illo castro Laufenberg met-tertius vel quartus, & equitavit versus castrum Friburg Constantiensis diocesis. Hardt Tom. IV. p. 105. 106.

*** Theod. de Niem lib. II. c. XII. Postquam autem dictus Balthasar per aliquot dies mansit in Friburg, transtulit se ad oppidum Brisacum, etiam super dictum flumen consistens, confusus ibi tractatus facere per medias personas cum Duce Burgundia, qui habet terras non multum abinde distantes, ut eum abduceret, seu abduci faceret de Almania, conducereque per partes Gallie usque ad Auinionem. Et super hoc iam erant conducti plures stipendiarii, in propinquo existentes, & aduentum dicti Balthasaris ad ipsos pluribus diebus & noctibus prestolantes. Sed res interim detecta fuit quibusdam fidelibus dicti Dn. Regis, potentibus in partibus illis Hardt Tom. IV. p. 113.

**** Theod. de Niem lib. II. c. XIII. quod cum sciret ipse Balthasar, non audebat se committere ipsis conductis gentibus, sed fugit etiam nunc habitu mutato consueto, ad oppidum Nuenburg super eodem flumine consistens. Hardt Tom. IV. p. 134.

***** Naclerus vol. II. Gen. XLVIII. p. 1047. sine mora quoque rex occupari fecit oppida ducis Stain, Frauenfeld, quidam alii occupauerunt oppidum Feldkyrch & Curbalben, Suteses & VValdenses cum suis confederatis occupauerunt oppida & munitiones in terra dicta Ergoia, quæ hodie est in potestate eorum, Baden, Mellingen, Premgarten, VVallenstat, Dieffenhofen. Gerh. a Roo lib. IV. p. 135. itaque arma undique in Fridericum expediuntur. Ludouicus vero Palatinus, cuius soror illi nupta erat, Alsatiæ cum copiis ingressus, S. Crucis oppidulum & loca quadam vicina innadit, nullo hostili in affinem animo, sed magis ex composito rem gerens, ut ei

provincia praesidio esset. Sigismundus autem a comitibus & Suevia plerisque civitatibus adiutus serio rem agit, Steinam, Disenboniam, Vitoduram & Frauenfeldam capit. Schaffusia certis conditionibus imperio se tradit. Curienfis, Frid. Toggenburgicus & Lindanensis Veld-kirchiam obfisione frustrant. Evocantur & Helvetii in belli societatem, qui foedus sibi cum Austria ad quinquaginta annos illum excusantes, nullo iure arma in ipsos sumere sibi licere, affirmabant. Sigismundus vero, & concilii patres, nulla ipsos fœderis religione cum ecclesia hoste, & maiestatis reo, teneri, contra vero, nisi arma sumerent, eodem quo ipse loco habendos esse contendebant, quin & imperatoris literis cautum iri, ne fraudem fœderi fecisse videantur, neque Friderico pax & venia ante concedatur, quam foedus in locum pristinum restitutum ac instauratum sit. His partim exhortationibus induti Helvetii, arma & ipsi sumunt, vicinamque Ergoniam innuadunt. Theod. de Niem vita Iohannis lib. II. c. XIX. sed infra paucos dies postea congregavit multitudinem maximam bellantium, equitum & pedum, forsan XL. millia, vel circiter, numero. De quibus fecit fieri sex exercitus, quos direxit in diversis locis domini dicti Ducis, ad obfendum & capiendum terras eiusdem Ducis. Prout fecerunt de multis. Quas insalubriter omnes expugnassent, prout apud nos fama est, nisi subito Dux ipse se & sua eidem Dn. regi dedisset, prout fecit, & praefertur. Theod. Vrie lib. VIII. dist. II. Unde tanta mota sunt bella, tam diversa facta sunt verbera, & Dux perdidit XL. civitates, castra & oppida, vel citra. Erant namque septem exercitus circumdatus ducatus Austria, & praenavit David funda & lapide contra Goliath. Eagger lib. IV. c. IV. p. 420.

***** Grauem Ludouici orationem desuper habitam exhibet Gerh. a Roo lib. IV. p. 139. demum p. 141. concludit: his Palatini & aliorum exhortationibus indutus Fridericus, Constantiam cum illis proficiscitur, ubi se coniunxit illi Fridericus Noriberger Burggravius, Marchia & Electoratus Brandenburgici curator, quo in eodem concilio post donatus est. Hi in Franciscanorum sodalium monasterio ad Caesarem admissi, & cum Friderico, supplices pacem ac veniam exorant, ea lege, ut si Caesaris potestati se suaeque omnia permitteret. Ita paulo post futurum, ut omnia sibi redderentur, persuasus, scribit ad civitates suarum praefectos ac Magistratus, ut Sigismundo se tradant, eosque interim a fidei iuramento liberos esse iubet. Erant inter civitates nonnullae, quae iam antea id fecerant, quaedam etiam Caesari pecuniam numeraverant, & Imperii civitatibus adscriptae, nullo unquam postliminio ad veterem dominum reverterentur, reliquae, quae in fide hactenus manserant, paucis exceptis, in Sigismundi verba iuraverunt. Naucerus vol. II. Gen. XLVIII. p. 1047. interim Constantia mediatoribus principibus inter regem & ducem Fridericum compositio facta est, vigore cuius dux Frider. personaliter in manus Caesaris se & sua omnia bona resignans, sub hac forma desuper literas tradidit: nos Fridericus Dei gratia dux Austria, Stiriae, Carinthiae &c. fatemur nos indignationem regia maiestatis incurrisse, eas propter nos & nostra in manus suae maiestatis tradimus &c. in bona forma, Datum 27. die Martii mensis, anno 1415. Ipsas has litteras exhibet Theod. Vrie lib. VIII. dist. II. Hardt Tom. IV. p. 235. Theod. de Niem lib. II. c. XVIII. die ultima dicti mensis Aprilis, venit praefatus Fridericus Dux cum paucis ad Constantiam, sub salvo conductu eiusdem Dn. Regis Romanorum, ad praesentandum se Regi & concilio memoratis, & impetrandum, si posset, veniam de commissis per ipsum, pro eo, quod dictum Balisafarem sic abduxit. Ipsa vero submissio facta die Dominica V. Maii 1415. Hardt Tom. IV. p. 258. Vid. Mulleri Reichs-Tags Theatrum p. I. c. XVI.

***** Theod. de Niem lib. II. c. XX. die XXI. mensis Maii praefatus praedictus Balisafar tunc Papa, pervenit ad oppidum Celle, distans a Constantia per duo millia Alamanicae illuc deductus de Friburg, de mandato & Ordinatione concilii praedicti. Et ipse Rex Romanorum recepit in suam potestatem dictum oppidum Friburg, cum octo aliis, sibi adiacentibus oppidis

sue castris, quae erant prius Ducis saepe dicti. Et in eodem castro Celle bene fuit custoditus die nocturne dictus Balthasar, praedicto concilio disponente. Hardtius tamen Tomo IV. p. 210. ex Actis Publicis demonstravit, factum hoc XVII. Maii. Naclerus c. l. Iuravit etiam dux ipse papam Iohannem concilio representare, fecit in eo quantum potuit & eundem Iohannem &que ad Cellam Rudolphi perduxit, enuntians inde concilio, quod nisi ibi adhibita non posset eum ultra perducere, hac scripsi ex actis Concilii. Cuspinianus p. 396. dicit: sed captus tandem in habitu militari, lorica indutus, concilioque ostensus qualisnam esset Pontifex, in Augea maiori peninsula, baud longe a Constantia, custodia traditur, atque Pontificatus abrogatur. lib. III. c. V.

***** Theod. de Niem lib. II. c. XXX. die 29. mensis Maii praedicti fuit facta solennis sessio Constantia & in illa similiter depositus idem Balthasar, nec non carceri adiudicatus pro penitentia peragenda, quousque pronisum esset Romana ecclesia de summo Pontifice. Et quod ille de ipso Balthasare disponderet, prout sibi videretur & quod interim bene tractaretur. Gob. Persona et. VI. c. XCIV. horrenda crimina, quarum inculpabatur Iohannes, sigillatim recenset. Hardt. Tom. IV. p. 269. Theod. Vrie lib. VIII. dist. I. Trithemius ad a. 1415.

† Theod. de Niem lib. II. c. XXII. post hoc, in principio mensis Iani, praedictus Balthasar ductus fuit ad castrum Göttingen prope Constantiam, sub custodia praedicti concilii per aliquot dies. Et ibi licentia fuerunt sui familiares & ad Constantiam venerunt, ne illis cooperantibus evadere posset. Hardt Tom. III. p. 296.

†† Theod. Niem lib. II. c. XXIII. post hoc traditus & recommendatus fuit custodia Dn. Ludonici, Comitis Palatini Rheni, qui est princeps probus, prudens & bona fama, & est hic apud nos positus ad custodiam praedicti concilii, in absentia praedicti regis Romanorum, per dictum Dn. Regem Romanorum. Qui eundem Balthasarem benigne pertractat, sibi que providet de omnibus opportunis. Naclerus c. l. curante post hac concilio, Iohannes capitur, & in insula sancti Marci prope Constantiam, vulgo Richman, carceri mancipatur. Causam fugae disquirere concilium tum cepit certosque iudices viros gravissimos delegit, qui crimina homini obiecta discuterent, eademque ex ordine referent, ad quadraginta capitula contra hominem probata sunt. Venientibusque omnibus in eandem sententiam, Iohannes merito pontificatus eiectus, sententiam in se latam approbat: pontificatu, siue sponte, siue inuitus, se abdicavit. Quo facto, statim ad Ludonicum comitem Palatinum custodiendus mittitur, donec aliud decerneretur ac in Manheim oppido triennio sine cubiculario famulorum Italico diligenter asseruatus est. Teutonici erant custodes omnes, quibus cum Iohannes nutu & signis loquebatur, cum nec ipse linguam Teutonicam, nec illi vicissim Italianam scirent. Theod. de Niem lib. III. c. V. Trithemius ad a. 1415. Hardt Tom. IV. p. 297.

††† Hardt. Tom. IV. p. 1497. ex Msto Dorriano Anno Domini MCCCCXVII. ipso die Sanctorum Innocentium, quae fuit XXVIII. mensis Decembris, fuit Sessio publica in loco consueto, Pontifice & Romanorum Rege cum multis Principibus praesente. Vbi ad instantiam praefati Regis Romanorum per Dominum Papam & totum Concilium concorditer decretum fuit & ordinatum, quod dictus Balthasar de Cossa, olim Papa Iohannes XXIII. qui detinebatur in custodia & captivitate & in manibus Ducis Ludonici, Comitis Palatini Rheni, in castro Manheim, per dictum Dominum Regem, de mandato & rogatu ipsius Concilii deberet tradi, ad manus & custodiam Domini nostri Papae Martini V. qui ulterius deberet videre de custodia & statu dicti Balthasaris, secundum necessitatem & statum sanctae Matris Ecclesiae. Extat de eo bulla Martini V. apud Hardtium Tomo IV. p. 1500.

†††† Trithemius Chr. Hirs. ad a. 1418. hac latius declarat, Auentinus vero lib. VII. c. XX. n. 3. tradit: post hac millibus drachmarum acri quadraginta Martino quinto successoris suo vendatur Florentinoque, deductus, e medio sublatus nunquam comparuit novo Calendae Ianuarii.

†††† Gerh.

++++ Gerh. a Roo lib. IV. p. 142.

++++ Sententiam contra eum latam exhibet Hardt Tom. IV. p. 1510. Hæc plenius exponit Gerh. a Roo lib. IV. p. 154. dicens: *Cæsar itaque nova iterum diplomata, novas pro-
scriptionis tabulas fieri, & ad templorum Valuas, ita ut de plano legi possent, proponi iubet.
Tandem vero Fridericus, ut & Suevicis rebus consulere, ac Sigismundum Cæsarem placaret,
Mersburgum se contulit, ubi primum actio inter ipsos instituta est, circa medium Aprilem. Mox
Cæsarem Constantiam reuersum secutus, Guiljelmo Montfortio ipsum deducente Teinangam usque
post unum atque alterum colloquium, intercedentibus quibusdam principibus, cum Cæsare in gra-
tiam rediit, & suarum ditionum possessionem, solenni ritu, ab eo publice accepit Octavo Calend.
Maii, numeratis ut quidam prodidere multa nomine triginta aureum nummum millibus. Sigis-
mundus vero accepta pecunia, promissi fidem se liberasse affirmabat, si operam daret, ut Fride-
rico ea civitates reddantur, quæ in sua potestate etiamnum essent, neque ad ipsum redire detracta-
rent, neque inter Imperii civitates ascripta essent. Erat enim varia civitatum fortuna, & diuer-
sa aliarum ab aliis conditio, quarum nonnullas Cæsar aliis oppignorauerat, in quibus erant Veldt-
kirchia, Franensfelda, Heiligenbergum, & pleraque Ergonie oppida, quibusdam vero diplomata de-
derat, quibus cavebatur, ne unquam ab imperio, cui se tradiderant, dissociarentur, ea erant
Schafbusum, Reinsfelda, Dissembonum & Cella. Igitur Fridericus summam in recuperandis iis
locis difficultatem esse videns, hoc negotio in aliud tempus dilato, ad componendas Tirolensium res,
& compescendam nobilium quorundam contumaciam, animum intendit, uti suo loco dicitur.
Qua ratione inter Cæsarem & Fridericum primo Mersburgæ fuerit tractatum, docet Hardt Tom.
IV. p. 1545. postea in Monasterio Münsterlingen p. 1564. demum Constantiæ in Monasterio Au-
gustianorum VII. Maii 1418. inter utrosque convenit, ipseque Fridericus denuo fuit inuestitus p. 1581.*

§. XII.

Deposito igitur Iohanne XXIII, Imp. Sigismundus diuersa benefi-
cia ecclesiastica concessit, sic etiam Suerinensis & Brandenburgensis ele-
cti a Concilio fuerunt confirmati, eorum Archiepiscopis horum confir-
mationem adprobantibus. * Reliqui autem supererant, qui se Papas es-
se dicebant, quos æque deponendos esse Patres Concilii iudicabant. Mit-
tebantur enim Petri Lunæ siue Benedicti XIII. atque Ferdinandi Arrago-
niæ Regis legati ad Concilium, postulantes, ut pro conficienda vnione
Ecclesiæ Niceam aut Villam Francam ad colloquium concederet, Cæsar
facile adnuebat, si aliqui ex Cardinalibus secum irent. ** Licet hoc Cæ-
saris iter impedire conaretur Iohannes XXIII, se ipsum cum Benedicto
XIII. esse tractaturum contendens. *** Pactis nihilominus inter Cæsaris &
Arragoniæ legatos initis, deliberabatur de hoc negotio XXVIII. Martii, IV.
etiã constituebantur Cardinales, qui Cæsarem comitarentur. **** Ast, cum
fuga Iohannis remoras dedisset, Angelus Corarius, s. Gregorius XII. inte-
rim per legatum suum, Carolum de Malatestis IV. Iulii 1415. Papatui in
Concilio renuntiat, factus inde primus inter Cardinales, atque ad dies
vitæ legatus in Marchia Anconitana, dictus Cardinalis Portuensis. *****
Hanc renuntiationem ipse postea, depositis insignibus Papalibus adpro-

bauit , ***** postea Recaneti XVIII. Octobris 1417. fuit defunctus. ***** Solus igitur restabat Benedictus XIII. Sigismundus autem accepta benedictione a Cardinalibus atque episcopis, in ipso Concilio congregatis, recessit, iter agendo versus Galliam, & cum eo XVI. Prælati, stipatus quatuor equitum millibus, ut cum Ferdinando, Arragoniæ Rege & Petro de Luna colloquium haberet, † constituto interim Concilii, Protectore Ludouico Palatino. †† Dum Basileæ nonnihil hæreret, ab Heluetis Ergouiam & Badenses ditiones, superiori bello Friderico Austriæ Duci surreptas sibi reddi voluit. Ast, ob sumtus in difficile iter, aliter eum iisdem transegit. ††† Breui Narbonam delatus, quem paullo post Ferdinandus fuit insecutus, qui etiam Petri Lunensis aduentum nuntiavit. †††† Et cum etiam Perpiniæ inter dictorum Regum legatos hæc de causa ageretur, ipsique Hispani Petri submissionem ††††† vrgerent, hic tamen omnes eludens, multos donis in suas partes trahebat, seque in castrum Colibriæ maritimum Ruscinonensis Comitatus includebat. †††††† Papa igitur non veniente, inter Imp. & Arragoniæ regem quædam concordata fuerunt constituta, eademque a Concilio adprobata, per quæ Hispani sese de obedientia Petri Lunensis subtrahere promiserunt. ††††††† His expeditis, Sigismundus Rex in Galliam atque Angliam tendit, ut pacem faceret inter Reges utrosque, atque hoc facto, eosdem incitaret ad bellum Saracenis inferendum. Vnde per æstatem & autumnum sequentis scilicet anni MCCCCXVI. in regnis illis moram traxit: sed quantum ad regnorum illorum concordiam parum profecit. †††††††† Interea temporis Arragoniæ, Castellæ & Nauarræ Regum ac principum Hispaniæ legati Constantiam venientes, ibidem cum magno recepti sunt honore, & sic concilium in quinque nationes, accedente Hispanica, fuit diuisum. * Ipsi vero reges se obedientiæ Petri de Luna publicis scriptis subtraxerunt. ** Constituti igitur fuerunt certi Commissarii, qui Papæ causam examinerent, *** ipseque XXVIII. Nouembris 1416. publice fuit citatus. **** Cæsar autem circa finem Autumni, ad partes Alemanniæ est reuersus, & per plures dies Aquisgrani moram traxit, & conuocatis ad se ibidem Thiderico, Archiepiscopo Coloniensi, & Adol. Duce Montensicum fautoribus eorum lites & guerras inter eos magno cum labore diremit, & post hoc ad concilium Constantiam est reuersus, ***** ibidemque xxvii. Ianuarii 1417. magnifico cum adparatu fuit susceptus. ***** Postquam igitur Petrus de Luna sæpius fuisset citatus, IV. Aprilis pro contumace fuit declaratus, demum in sessione Generali XXXVII. consentientibus Sigismundo, Castiliæ, Hhh hhh Na.

Nauarræ & Arragoniæ Regibus cum multis Principibus & Nobilibus XXVI. Iulii 1417. tanquam schismaticus fuit depositus. ***** Hoc ipso Concilii Patres demonstrantes, Concilium esse supra Papam. *****

* Gob. Persona æt. VI. c. XCIV. postquam Iohannes depositus fuit de Papatu, Rex dedit Grantias ad beneficia Ecclesiastica, Expectativas, Et sub colore, quod ipse de consuetudine antiqua haberet primarias preces in qualibet collatione beneficiorum, ad Ecclesiasticas personas spectante, Et licet consuetudo illa memoria hominum in Alemannia bassa non fuit, plures tamen clerici eo modo beneficia fuerunt affecti. Idem magis adhuc confirmat Hardt Tom. IV. p. 300. et Chronico Msto addens: concilium Constantiense plures confirmavit Electos in Episcopos. Quod alias visum non est nec auditum. Inter quos sunt & confirmati Suerinensis & Brandenburgensi Electi, coram Archiepiscopis coram confirmationem approbantibus & ratificantibus.

** Hardt Tom. IV. p. 47.

*** Theod. de Niem lib. III. c. V. rogabat etiam obnixæ, & obtinuit tandem ab ipso Rege, præfatum concilium, quod promissit & intravit sponte, quod, habitis literis testimonialibus & procuratorio sufficienti ab eisdem, Balthasare & concilio, personaliter accedere vellet regem Arragonia & Petrum de Luna, qui propterea per mare usque ad civitatem Niciensem vel Villam Francam, qua est portus dictæ civitatis in Provincia, per totum mensem Iulii tunc currentem vellet in simul convenire, ad tractandum finaliter cum ipse Rege Romanorum de concordia Unionis eiusdem. Quod sentiens dictus Balthasar, allegavit, quod hoc esset, nisi inutiliter perdere tempus. Ipse enim vellet illuc ire, vel prope ad aliquam civitatem, personaliter, ad tractandum cum eodem Petro per medias personas, qualiter compendiosius dicta concordia fieret: Et sic non expediret huiusmodi tempus in longum differre. Et quod sic fieret, ipse Balthasar fortiter instabat. Concilium vero huiusmodi, & multi præstantiores ex illis, hic tunc pro magna parte existentes, considerantes, quod se sic fieret, per hoc huiusmodi concilium dissolveretur. Quia non essent dispositi illi, qui hic tunc erant, ire remote ad partes Gallia, & sub incerto.

**** Hardt Tom IV. p. 47.

***** Hardt Tom. IV. p. 264. 265.

***** Gob. Persona æt. VI. c. XCIV. eo tempore, quo causa depositionis Iohannis Papa adhuc pendebat in concilio; Gregorius qui Angelus de Carrario dicebatur, de cessione sui iuris, quod in Papatu se habere prætendit, plurimum tentabatur. Unde tandem missis procuratoribus ipse concilium Constantiense approbavit, & IV. die mensis Iulii, Rege cum regis insignis presenti, per illustrem domicellum Karolum de Malatestis de Ariminio, ad hoc habentem speciale mandatum, Papatus & omni iuri sibi in eo competenti in publica sessione coram concilio renuntiavit: quam renunciationem Rex & totum concilium grante acceptabant, & approbant, quamvis dudum per concilium Pisenum depositus fuisse credebatur: quoniam in aggressu huius concilii Constantiensis fuit expresse decretum, quod istud esset illius continuationum. Vitis sic istis duabus obedientis concilium decrevit, quod Angelus de Carrario post summum Pontificem eligendum super omnes Cardinales primum locum obtineret, & legatus sedis Apostolicæ in Marchia Anconitana ad tempus vite sue maneret. Cardinales eius etiam inter ceteros Cardinales digno recipi deberent cum honore. Theod. Vrie lib. VI. dist. IX. & X. Theod. de Niem lib. III. c. I. Novissime autem, scilicet quarta die mensis Iulii, magnificus Dn. Carolus de Malatestis procurator dicti Errorii, ad illud sufficienter constitutus, pro ipso Errorio cessit, in publica congregatione & sessione solenniter celebrata, omni iuri, quod dicto tunc Errorio, nunc autem reverendo patri Dn. Episcopo Portuensi, quemadmodum competit, aut competere inquam potuit in Papatu. Trithemius

ad a. 1415. Naclerus vol. II. Gen. XLVIII. p. 1047. Quod autem Cardinalis postea Portuensis fuerit dictus, docet etiam Hardt Tom. I. p. 1443. Cuspinianus p. 396.

***** Trithemius ad a. 1417. Theod. de Niem lib. III. c. VI. die tertia mensis Augusti venerunt nova ipsi concilio, quomodo Angelus Corario olim Gregorius Papa XII. nunc Episcopus Portuensis, postquam intellexit, cessionem sui Papatus, per dictum Dn. Carolum de Malatestis, procuratorem suum ad hoc per eum solenniter constitutum, publice factam, ut superius tactum est, conuocatis suis curialibus & Cardinalibus, nec non praelatis & clero, qui sibi ut Papa tunc adhaerebant & credebant in partibus illis, in publico consistorio gaudenter & sponte approbavit, laudavit & confirmavit omnia in ea parte gesta pro ipso per dictum Carolum. Quo facto ilico deposuit mitram Pontificalem, nec non colobium & omnia Pontificalia seu insignia Papalia, etiam ibidem praesentibus omnibus, cum solenni protestatione, quod illa nunquam de cetero resumere vellet, imo omnimodo, quo posset, procurare intenderet, quod praefata unio fieret in ecclesia vniuersali. Hardt Tom. IV. p. 490.

***** Hardt Tom. IV. p. 1443. ex Msto Vindobonensi Dorriano: anno, quo supra, d. XVIII. mensis Octobris, obiit Dominus Angelus de Corario, olim Gregorius XII. in Marchia Anconitana, in ciuitate Rachanatenfi deuote, & cum magna ordinatione sui testamenti. Cuius exequias Papa Martinus solenniter celebravit Constantiae d. XXVI. Mensis Nouembris, anno praedicto MCCCCXVII. Qua ratione Martinus V. exequias ipsi celebrauerit, idem docet Tom. IV. p. 1495.

† Theod. de Niem lib. III. c. III. Hardt Tom. IV. p. 482. ex Msto Vindobonensi Dorriano: Anno MCCCCXV. XXI. die mensis Iulii, recessit ab hac ciuitate Constantiensi Dominus Sigismundus Romanorum Rex, & cum eo XVI. Praelati & Doctores, de qualibet natione quatuor, versus Niciam, ad Regem Arragoniae, ad tractandum de cessione vel subtractione obedientiae Petri de Luna. Gob. Persona at. VI. c. XCV. Trithemius ad a. 1416. Sigismundus igitur solvendi schismatis atque vnienda pacis Ecclesiae ardentissimus sollicitator, assumptis aliquot Oratoribus Concilii ad Reges Hispaniae, Arragoniae, Galliae & Angliae Benedictum sequentes, in propria persona vadit, singulis per Ordinem rogat, ut abdicent Benedictum, Concilium sequentes. Naclerus vol. II. Gen. XLVIII. p. 1048.

†† Cardinales equidem Friderico Burggraui magis adplaudabant, atque, ut Caesar ipsum constitueret Concilii Protectorem, volebant, eo quod Ludouicus Palatinus Gregorio adhaereret, sed cum huic renuntiaret, constitutus fuit Protector. Hardt Tom. IV. p. 265.

††† Hardt Tom. IV. p. 490.

†††† Theod. de Niem lib. III. c. VII. die quarta mensis Augusti venerunt nova praedicto concilio, qualiter praefatus Rex Romanorum peruenisset, cum magna reuerentia & honore receptus ubique locorum, in partibus Gallicanis, usque ad ciuitatem Narbonensem, qua super mare Oceanum in partibus Tholosanis consistit. Et ibi ad ipsum Regem Romanorum per plures dies postea venit Rex Arragonum supra dictus, ut hic fama est, cum magno apparatu per terram: asserens quod praedictus Petrus illic etiam infra paucos dies postea per mare venire deberet. Quod si faceret, prout sibi promiserat se facturum, etiam sponte sua Papatui cedere deberet, quacumque difficultate senota. Et si hoc facere nollet, ipsum Petrum captiuare, ac captum regi Rom. vellet infallibiliter assignare.

††††† Idem lib. III. c. IX. eadem die (XVIII. mensis Septembris) venerunt nova de Rege Romanorum de Perpiniano, quomodo Rex ipse erat cum Rege Arragonum & Petro de Luna ibidem in tractatibus unionis. Et quod sperabat cito venire cum bonis & certis nouis. Idem lib. III. c. X. Hardt Tom. IV. p. 490. 498.

†††††† Theod. de Niem lib. III. c. X. quibus illuc aduenientibus, & cum magno de-

fiderio nobilium & popularium receptis, ordinatum & conclusum fuit, quod daretur dilatio 15. dierum praeiſe ipſi Petro, infra quos haberet cedere, aut ſi hereticus in perſona & rebus ſuis perſequi deberet. Ipſe vero Petrus hoc ſentiens, quosdam illarum partium potentes donis & promiſſis ſophiſticauit pro ſe, more ſuo, creando quatuor eorum caros in magnos Antifiſites; & vnum eorum in Cardinalem, & quibusdam ex eiſdem potentibus, qui pro ſe aut ſuis volebant habere tales eccleſiaſticos honores, dedit aliquas pecuniarum ſummas in promptu, quodcum iuuant, ſi tutus abinde per mare recedere poſſet, prout fecerunt. Et poſtquam peruenit cum galeis ſuis ad caſtrum Colibriae maritimum, inſecuti fuerunt cum Ambaxiatores illarum ciuitatum, ſcilicet, Barſalona, Caſar Auguſta, Valentia, Maiorica, Dortuſe, Ierona, Perpiniana, & quarundam aliarum magnarum ciuitatum, ſecus mare conſiſtentium, & ſque ad dictum caſtrum Colibriae. Et ibi oſeſerunt eum. Et taliter ſpoliarunt ſeu nudarunt ipſas galeas remis & aliis instrumentis ibi reperitis, quod abinde ulterius recedere non poterat. Hoc autem Colibriae caſtrum olim Caucoliberum vocabatur, in finibus pagi Ruſcinonenſis ſitum. P. de Marca Marca Hiſpanica lib. IV. p. 408. Nauclerus vol. II. Gen. XXVIII. p. 1048.

+++++ Gob. Perſona at. VI. c. XCV. poſtquam Iohannes olim Papa fuit depoſitus, & Gregorius ſimiliter in ſua obedientia Papatu renuntiavit, ſi ſupra dictum eſt, ordinaſi fuerunt per Concilium certi praelati ſolemnes ad hoc, ſi cum Sigismundo rege Romanorum verſus Hiſpania partes ſe transferrent, pro tractatibus habendis, cum Petro de Luna, Benediſtus Papa in ſua obedientia nominato. Et proſeſſi ſunt cum rege de Conſtantia in menſe Iulio ſupradicto, & poſt graues itineris labores perueniunt ad eum, & multis cum eo tractatibus habitis finaliter nihil perſecerunt. Vnde tandem ipſo Petro de Luna ſe in quoddam caſtrum in mari ſitum munitiſſimum recipiente cum theſauro & nonnullis familiaribus ſuis, Rex Sigismundus cum ambaxiatoribus concilii generalis parte ex vna, & ambaxiatores Arragonia, & Caſtella & Nauarra regum & Arnigmati & Fuxi comitum parte ex altera, tertia die menſis Decembris, in eccleſia Narbonenſi conuenerunt, & ipſo Petro de Luna in ſua pertinacia relicto, ſuper vniione mutua, quantum ad reformationem eccleſiae vniuerſalis, ceteris modis concordabant, literis iuramentis & ſigillis eorum roboratis, ſub forma publicorum instrumentorum conſeſſis ſuper eiſdem. Theod. de Niem lib. III. c. XI. De his concordatis Narbonenſibus plenius apud Hardtium Tom. IV. p. 883. ſqq. Nauclerus vol. II. Gen. XLVIII. p. 1048. Quid cum ipſo geſtumi fuerit, docent Acta apud Hardtium Tomo II. p. 484. ubi etiam p. 540. Capitula Narbonenſia reperiuntur.

+++++ Verba ſunt Gobelini Perſonae at. VI. c. XCV. qualis vero ipſius circa bellum Saracenicum fuerit animus, docet Theod. de Niem lib. III. c. XIX. & ſi poterit, auxiliante domino, & eius pia opera confirmante, ad faciendam pacem & treugam longam inter ipſos contententes, reges Francia & Angliae, hoc tempore procurare: Tunc velis ex toto corde laborare apud omnes reges occidentales & alios principes ſeculares, de via & modis expedientibus pro reſtoratione Saracenicorum & infidelium, & liberatione catholicorum a iugo miſerabili & inuafionibus eorumdem, & forſan etiam terreſtri liberatione e manibus infidelium praeſidiorum, per paſſagium generale hic creato nouo Pontifice, ſi annuat, diuinitus, hic indicendum.

* Gob. Perſona c. I. interim quod ipſe (Sigismundus) perſeuerauit ibidem, ambaxiatores regum & principum Hiſpaniae praeſidiorum, Conſtantiam venerunt, circa principium aſtaſis, & multis tractatib. praeſedentib. in eum adhuc Schafſhaufen moram trahabant, tandem a conſilio cum magno recepti ſunt honore, ipſique cum regnis praeſidii conſilio ſunt vniiti, & ſic concilium in quinque nationes eſt diuiſum.

** Extant haec ſcripta apud Hardtium Tom. IV. p. 884.

*** Hardt Tom. IV. p. 952.

**** Hardt p. 987.

***** Verba sunt Gobelini Personæ æt. VI. c. XCV.

***** Hardt Tom. IV. p. 1090. qui etiam ex Msto Vindobonensi Dorriano hæc addit : anno Domini MCCCCXVII. die Mercurii, quæ fuit XXVII. mensis Ianuarii, intrauit Dominus Sigismundus Romanorum & Vngaria Rex Constantiam, reuersus de Narbona ad Franciam, scilicet Parisios, ad Regem, tractandum de pace inter regna Francia & Anglia, & de Parisiis intrauit Angliam, & de Anglia reuersus per Alemanniam ad Constantiam. Naucerus vol. II. Gen. XLVIII. p. 1048.

***** Gob. Persona æt. VI. c. XCVI. demum anno Domini M. CCCC. XVII. mensis Martii die XVI. concilium cum Regis consensu contra Petrum de Luna citationem emisit, & citauit eum ad primam diem mensis Aprilis, sed terminus ille continuatus est usque in mensem Iulium : ut interim viri idonei ad accedendum præsentiam eius & ut ipse sufficiens haberet tempus ad præparandum se ad viam veniendi ad concilium. Sed eo permanente in pertinacia sua, in penam contumaciae papatu priuatus est, quamuis dudum per concilium Pisanum priuatus videbatur. Contumaciam ipsius & condemnationem etiam docet Theod. Vrie lib. VIII. dist. V. VI. VII. VIII. Plenius Hardt Tom. IV. p. 1367. Addit Cuspinianus p. 396. supererat Petrus Luna, qui se Benedictum XIII. cognominabat. Is se magistratu abdicare recusat : licet enim ab Oratoribus regum Francia, Anglia, Scotia, Nauarra, Arragonum, Castella, Legionis, Portugallia & Algarbia admonitus esset, qui omnes illius obedientia se subtrahebant, a Sigismundo persuasit, pertinacissime tamen renitebatur. Ob id parato simulachro vestibus & ornamentis ordine spoliato, non sine magna nominis sui contumelia summo sacerdotio deicitur.

***** Hoc etiam clavis verbis declarat Aen. Syluius de gestis Concilii Basil. lib. I. p. 14. dicens : unum pro omnibus, ac pro omnibus sufficere debet Constantiensis Concilii testimonium. Eo namque in loco, ubi aduersus Petrum de Luna fertur sententia : de eo his verbis habetur mentio : eaque in generali Concilio locum habere dicuntur. Quibus ex verbis plus illud habemus : quia non solum Papa in correptione fratris ad Concilium remittitur, ubi per se non potest sed etiam ubi de ipsius Papæ correptione agitur, ad Concilium est recurrendum. Potissimum vero sessione quarta & quinta hæc conciliorum Auctoritas fuit stabilita. Et dum Clerus Gallicanus Parisiis anno 1683. congregatus, eadem articulo secundo confirmaret, Emanuel a Schelstrate contra hunc Clerum scripsit Acta Constantiensis Concilii ad expositionem decretorum eius sessionum quartæ & quintæ facientia Antwerpæ 1683. 4. At Cleri Gallicani partes tuetur Edmundus Richerius Hist. Concil. Gener. lib. II. c. III. Naucerus vol. II. Gen. XLVIII. p. 1048. quæ quidem auctoritate Benedictus, discussa aliquandiu re, 18. die Martii accensis candelis & pulsatis campanis, anathematizatur, reiectisque rationibus eorum qui cum eo sentiebant, pontificatu priuatur, & ut hæreticus ac schismaticus a cunctis habendus declaratur.

§. XIII.

Hoc facto, a Nationibus quinque læpius fuit postulatum, ut reformatio noui Papæ electioni præmitteretur, protestantibus tamen desuper Cardinalibus ; * qui demum, consentiente Cæsare XI. Nouembris 1417. Ottonem de Columna, Cardinalem Romanum, postea Martinum V. dictum Papam elegerunt. ** Hic statim coronatus, ad instantiam Nationum in Concilio præsentium, Reformationis Collegium Constantiæ adornauit, *** Cæsari etiam decimas de bonis ecclesiasticis in certis Germaniæ prouinciis

Hhh hhh 3

pro

pro immensis sumptibus concessit. **** De reformatione vero parum fuit actum, ***** sed in penultima sessione XLIV. de futuro pro Ecclesie reformatione Concilio, Papiæ celebrando, fuit definitum. ***** Demum per ultimam Sessionem Generalem XLV. die XXI. Aprilis 1418. habitam, Concilium hoc, Cæsare licet contradicente, fuit solutum. *****

* Hardt Tom. IV. p. 1394. 1395. 1417.

** Gob. Persona æt. VI. c. XCVI. tandem reformatione concepta, ipsa tamen nondum publicata, processum est ad electionem summi Pontificis. Unde ex qualibet natione electi sunt viri literatissimi & deuoti 6. qui erant numero 30. qui vna cum Cardinalibus omnibus debebant eligere Papam, & isti sunt ingressi in conclauem: Cardinales quidem numero 21. & ceteri 30. die Lune, 8. mensis Nouembris, postquam concilium iam per annos tres integro continuatum fuerat, intraverunt & XI. die distamenis concordem effectum, elegerunt Dominum Oddonem de Columna, nobilem Romanum Cardinalem, qui de obedientia Urbani sexti descenderat, & appellatus est Martinus 5. Eodem quippe die festum B. Martini celebrauit ecclesia. Trithemius ad a. 1417. Nauclerus fol. II. Gen. XLVIII. p. 1049. Hardt Tom. IV. p. 1481. Cuspinianus p. 396.

*** Hardt Tom. IV. p. 1492.

**** Exhibet diploma Papæ desuper concessum vna cum reliquis Actis Hardt Tom. II. p. XXI. c. I. f. 590. in qua: decimam integram huius anni omnium reddituum & proventus ecclesiasticorum, in prouinciis, ciuitatibus, diocesis, terris, & locis nationis Germanica, totius prouincie Treuerensis, nec non Basileensis & Leodiensis ciuitatum & diocesis, sub Romano Imperio consistens: Et paullo post: in subleuationem onerum & expensarum qua Te pramissorum occasione subire oportuit, & verisimiliter oportebit. Vid. etiam Hardt Tom. IV. p. 1508.

***** Gob. Persona æt. VI. c. XCVI. post hoc electi sunt viri literatissimi ex omnibus illis nationibus qui nomine totius Ecclesie reformationem status ecclesie ordinari & conscriberent. Illis autem moram in hoc facientibus orta est seditio inter Regem & nationem Germanicam parte ex vna, & ceteras nationes parte ex altera: Rege cum suis volente quod priusquam ad electionem summi Pontificis procederetur, fieret reformatio ecclesie, tam in capite quam in membris: Ceteris contententibus ex aduerso, quod prius procederetur ad electionem Papæ, per quem reformatio ecclesie esset deducenda ad effectum.

***** Plenius hæc ex Actis declarat Hardt Tom. IV. p. 1544. Cuspinianus p. 396. Et autem mores corrupti vniuersi orbis Christiani emendandi commodiori & tempore & loco castigaretur, decretum fuit, ut a fine concilii Constantiensis ad quinquennium usque denuo concilium celebraretur: Etque a quinquennali in septennium aliud transferretur, ab hoc in decennium. Ita ut singulis quibusque 10. annis concilium haberetur generale, in loco idoneo: esseque Papiæ vbi pro primo, Basilea pro secundo concilio designata. Nauclerus fol. II. Gen. XLVIII. p. 1052.

***** Hæc ex Actis plenius Hardt Tom. IV. p. 1548. Ea vero quæ lex Tomis Hardtius, ipsa Acta inferendo, magna industria exposuerat. Iacobus Lensant nuper demum in Historia Concilii Constantiensis gallico sermone conscripta, & Amstelodami 1714. 4. edita, iuxta rerum gestarum serie eodem potissimum fundamento vsus, exposuit.

S. XIV.

Ad idem hoc Concilium a Sigismundo Imp. Bohemi vna cum Hussio atque Hieronymo Pragensi euocantur. * Ille, postquam salui conductus litteras a Sigismundo fuisset adeptus, ** XV. Octobris 1414. iter ad-

gress-

gressus, atque in variis Ciuitatibus, Noribergæ potissimum, publicas litteras templorum ianuis adfigi curat, quibus omnes qui ipsi errorem vel hæresin velint imponere, inuitat, vt ad Concilium veniant, coram quo de sua fide rationem sit redditurus. *** Die III. Nouembris vna cum Io. de Chlum & Henrico de Latzenbock; quos Bohemiæ Ordines ipsi tanquam Aduocatos adiunxerant, Constantiam Hussus venit, **** vbi per aliquot hebdomadas securus, ***** demum XXVIII. Nouembris ***** custodix mancipatus atque in monasterio Prædicatorum ad Rhenum fuit adseruatus, ***** frustra ob datum saluum conductum protestante Sigismundo, eiusdemque liberationem urgente, ***** cui responsum fuit Hæreticis fidem non esse seruandam. Publicis etiam litteris desuper protestabantur Bohemi, Cæsarem petentes, vt e carcere dimitteretur. † Hinc ex libris eiusdem, illo potissimum de Ecclesia, multi extrahebantur articuli, quibus Hussi errores comprehenderentur, licet illi multa falso imputarent, vel sensum istius deprauarent, ad quos tamen vt publice responderet, licet quæsitum sæpius, ipsi minime concedebatur. †† Bohemi demum ab Imp. id impetrarunt, vt ex foetido isto carcere in Monasterium Franciscanorum captiuus duceretur. ††† Postquam vero Iohannes XXIII. Papa, Constantia aufugisset, misit carceris clauēs Imp. qui eas Constantiensi Episcopo tradi curauit, qui XXII. Martii Hussum compedibus vinctum in arcem suam Gottleben, trans Rhenum ducendum mandauit. †††† In sessione octaua die V. Iunii 1415. Cardinales in refectorio Monasterii nudorum conuenientes, Hussum neque auditum, neque conuictum condemnare parati erant, protestantibus tamen desuper Iohanne de Chlum & Wenceslao de Duba, tantum obtinuerunt, vt Sigismundus, per Ludouicum Palatinum & Fridericum Brandenburgicum Marchionem illis adnuntiari iuberet, vt Hussum prius audirent, qui adductus quidem, ipsique errores fuerunt propositi, sed dum sese excusare vellet atque defendere, multo clamore fuit impeditus. †††† Die VII. & VIII. Iunii Sigismundo & toto Concilio præsentē, cum Hussu denuo fuit actum XXXIIIX. articuli ipsi fuerunt obiecti, quos partim reiecit, partim etiam tanquam suos defendit, licet & tunc sæpe clamoribus fuerit impeditus. ††††† Et dum, quod postulabant, nollet reuocare, in carcerem ex mandato Episcopi Rigenſis fuit reductus, vbi varii Episcopi & Doctores eundem visitantes, vt reuocaret, eundem hortati, constans tamen mansit, nec ab adgnita semel voluntate voluit recedere. ††††††

* Aen. Syluius c. XXXVI. dum hac aguntur, generale Concilium apud Constantiam Sutorum urbem cogitur: in quo de rebus Bohemicis sermo habitus, Patrum mentes ingenti cura

consecit, voluentium animo, quoniam modo sanari Provincia posset. Placuit tandem, Sigismundo Imperatore suadente, Ioannem & Hieronymum ad Synodum euocari, qui tum ceteris eiusdem Regni doctiores, tum populi doctores, ac haresum Principes habebantur.

** Extant hæc salui conductus litteræ apud Hardium Tomo IV. p. 12. in Seyfridi Hlß. Hlß §. VI.

*** Hoc ex ipsis Hussi Operibus latius demonstrauit Seyfried §. VII.

**** Hardt ex Actis Tom. IV. p. 11. Seyfried §. VIII.

***** Hardt c. l. ad IV. Nouembris: aduenerat superiori die Constantiam Hus. Proximo itaque hoc die Dominico Hussi Comites, Bohemi, Iohannes de Chlum & Henricus Latzenbog, ad Papam Iohannem 23. se contulerunt, nunciatum, Iohannem Hus pridie aduenisse. Qui simul Papa Iohanni significarunt, Casarem Sigismundum saluo conductu Hussi dato immunitatem ei ab omnibus iniuriis promississe. Sed & rogarunt, fide salui illius conductus Casarei immunitatis porro in Concilio epe & auxilio Papa præsaretur. Qui Hussi nuncii perhumaniter a Pontifice Iohanne excepti, hoc a Papa oraculum retulisse feruntur: etiamsi Ioannes Hus fratrem sibi germanum occidisset, se tamen nullo modo commissurum, quantum in ipso situm esset, ut aliqua ei fiat iniuria, quamdiu Constantia esset.

***** Hardt Tom. IV. p. 21. Seyfried §. VIII. Naclerus equidem Sol. II. Gen. XLVIII. p. 1045. auctor est, quasi aufugere parasset Hussus, sed confudisse ipsum videtur cum Hieronymo Pragenfi.

***** Die 28. Nouembris in cubiculo palatii Papalis fuit conclusus, hinc in domum cuiusdam Canonici captiuus fuit ductus, postea vero 3. Ianuarii 1415. in monasterium Prædicatorum fuit abductus, Hardt Tom. IV. p. 22. 33. Seyfried §. IX.

***** Quare etiam socius ipsius Chlumæus in vigilia Natiuitatis Christi, cum Caesar esset in vicinia, altero die Constantiam ingressurus, dolorem suum atque detentionis iniustitiam publico docuit programme, templis Constantiensibus adixit, quod reperitur apud Hardium Tom. IV. p. 25. Seyfridum §. IX.

† Extant hæc litteræ apud Hardium Tom. IV. p. 32. in quibus: in cuius rei testimonium annata nobis sigilla apposuimus, Casarem M. T. orantes, Hussium, quem diximus, eo clementer favore prosequatur, ut e carcere emissus vinculisque liber publice audiat, ne inauditus falso aduersariorum suorum testimonio calumniisque, summa nostra, nostra inquam, Bohemorum ignominia opprimatur.

†† Errores ex eiusdem scriptis extractos recenset Seyfried. §. IX. p. 61.

††† Hardt Tom. IV. p. 47

†††† Hardt p. 66. Seyfried p. 65.

††††† Hæc ex actis latius demonstrauit Hardt Tom. IV. p. 306. Seyfried §. V.

†††††† Hardt Tom. IV. p. 308. sqq. qui etiam XXVI. articulos ex ipsius libris de Ecclesia, VII. articulos ex ipsius libro contra Stephanum Palez & VI. articulos ex libro contra Stanislaum de Snoima excerptos exhibet. Sic etiam Hussi & Hieronymo imputatos errores recenset Theod. Vrie lib. II. diff. XII. Seyfried §. XI. XII. Hos autem articulos Hussi obiectos in compendio exhibet Gob. Persona at. VI. c. XCV.

††††††† Seyfried §. XIII.

§. XV.

Sæpius igitur inuitatus licet Hussus ut reuocaret, tandem VI. Iulii 1415. in sessione XV. in templo Cathedrali congregatum ad concilium denuo

nūo conuocatus, ipsius libri & doctrina, ipseque ad mortem fuit condemnatus, * obiciente licet ipso Sigismundo concessum saluum conductum, hoc desuper erubescere. ** Inde depositus fuit per quatuor Episcopos quatuor nationum, vestibus sacerdotalibus exutus, aliis fuit indutus, forfice rasura capitis ad speciem crucis in quatuor partes scissa, corona ex papyro facta ad speciem pyramidis fastigiata, in qua tres diaboli depicti fuerunt, imposita, indeque seculari potestati fuit traditus, atque in locum supplicii ante portam, versus arcem Gottlebenianam ductus. Ad rogam iamdum cum esset adligatus, Ludouicus Palatinus, vna cum Marschallo de Pappenheim adequitantes ipsum denuo inuitabant, vt doctrinam suam reuocaret, sed cum publice protestaretur, se minime docuisse ea, quæ per falsos testes ipsi essent imputata, rogas accensus fuit, *** inter hæc Hussus mira constantia inter preces & hymnos, cantando Symbolum Nicenum, flamma fumoque cito fuit extinctus **** Ante mortem dixisse fertur: *hodie auferem vritis, sed ex meis cineribus nascetur cygnus, quem non affare poteritis.* ***** Cineres ipsius ne raperentur a Bohemis, in Rhenum fuerunt proiecti, qui tamen ex eo solo terram abstulerunt, in quo ignis fuit, eandemque veluti sacram secum attulerunt in patriam. ***** Idemque Hussi condemnationem tanquam contra Ius diuinum & Gentium factam publicis scriptis fuerunt detestati. ***** Ipso etiam Imp. hanc combustionem non adprobante. *****

* Hæc ex publicis Actis latius demonstrauit Hardt Tom. IV. p. 389. Theod. Vrie lib. III. dist. III. Theod. de Niem lib. III. c. II. hic etiam nuper scilicet VI. die mensis Iulii predicti fuit per dictum concilium condemnatus, degradatus, & traditus curie seculari, & demum igne combustus est, quidam pertinacissimus hæresarcha, natione Bohemus vocatus Ioannes Huss, magister in artibus, & in sacra Theologia: non obstante, quod sub saluo conductu dicti Dni Regis Romanorum de Boemia huc venisset, & ipso Dn. rege tunc etiam hic presente. Quia dictum concilium, quod sic ipse Ioannes Huss condemnandus foret, conuictus, nec errores suos volens reuocare, per longum processum præhabitu determinauit & conclusit.

** Hardt ex Dacherio Tomo IV. p. 393. inducit Hussum loquentem: *ac ob eam causam veni in hoc Concilium liber, fide publica accepta ab Imperatore, qui præsto adest, me ab omni vi tutum fore, & innocentiam meam testarer, & unicuique poscenti rationem mea fidei redderem.* Hæc cum loqueretur, oculos in Imperatorem defixos habuit. Ille vero statim vehementer erubuit, atque eius verecundas tinxerat ora rubor.

*** Hæc ex actis latius exponit Hardt Tom. IV. p. 447. Seyfried §. XII.

**** Egregium constantiæ testimonium ipsi & Pragensi tribuit Aen Sylvius c. XXXVI. *lata est in confesso Patrum aduersus contumaces sententia: cremandos esse, qui doctrinam Ecclesiæ respuerunt.* Prior igitur Ioannes combustus est, Hieronymus diu postea in vinculis habitus quam respiscere nollet, pari supplicio affectus. Pertulerunt ambo constanti animo necem, & quasi ad epulas inuitati ad incendium properarunt, nullam admittentes vocem, qua miseri animi posset facere

cere indicium. Vbi ardere ceperunt, hymnum cecinere quem vix flamma & fragor ignis interire potuit. Nemo Philosophorum tam forti animo mortem pertulisse traditur, quam isti incursum. Sequitur pro more Nauclerus vol. II. Gen. XLVIII. p. 1045. Anr. Bonfinius. rer. Vng. dec. III. lib. II. p. 278. *Etterque* (Hussius & Hieronymus) *mandita animi fortitudine ad rogam abiierunt, nullaque miserabilis vox audita est.* Gob. Periona *et.* VI. c. XCV. Trithemius *ada.* 1415. Theobaldus c. XX. Addi potest Christophori Walburgeri *Hussus combustus non somnians.* Anonymi *die in Hussen bekriegte doch unbesiegte VVarheit.*

***** Nulla equidem hoc firma nititur auctoritate. Recentiorum multi hoc ipsi tribuunt, inter quos Lutherus in explic. c. XI. Danielis 6. 40. aliique. Zach. Theobaldus c. XXV. idem adducens, addit: *si modo & ipsum suum, atque ita ab ipso enunciatum sit, de quo non contendo.* Io. Stumpsius vero in descriptione Concilii Constantiensis p. 133. hac tribuit Hieronymo Pragensi. Ansam hoc dedit singulari epistole, quam Io. Georgius Bertramus, Harburgensium antistes, ad Polycarpum Lyserum desuper scripsit.

***** Verba sunt Aen. Syluii c. XXXVI. Theod. Vrie lib. VI. dist. XI. & ne illi, qui de sua secta illi adhaeserunt, reliquias de suo corpore aut vestibus tollerent, cineres tam corporis maledicti, quam vestium damnati collecti in medium Rheni sunt proiecti. Bonfinius dec. III. lib. II. p. 278. Theod. Vrie lib. VII. dist. III. *asseritur veridicorum sermonibus, qui id non solum audierunt, sed & vidisse se aiunt, Ioannem Hus, quem sacra Constantiensis Synodus puram damnauit haeticum, pro martyre depictum in solenni ciuitate Pragensi.* Et tanquam pro fide certauerit, iustum & sanctum illum virum consecrariunt, opinantes, eundem inter sacrorum numerum Deorum feliciter ac gloriose collocatum. Theobaldus c. XXV.

***** Theod. de Niem lib. III. c. XII. *eadem die venit hic de Boemia quidam familiaris praedicti Hieronymi Boemi, apportans de regno Boemia, quandam literam patentem scriptam, & 400. & 50. duobus sigillis sigillatam & totidem Boemorum, inter quos sunt plures Barones ac milites & militares, nec non armigeri populares & plebei, qui omnes vnanimiter erant & sunt de secta quondam Ioannis Hussi etiam Boemi & archibaraetici, hic propterea alias combusti.* In qua quidem litera reprehenderunt hoc sacrum concilium de hoc, quod dictus Ioannes, auctorizante praefato concilio, & eo nolente suos errores abnegare, valiter indicatus & punitus fuit. Aperiens, quod ipse erat vir sanctus & iustus, nec similis sibi reperiat in bonitate & sanctitate: quodque per hoc dictum concilium peccauit & malefecit, & propterea ipsi noluerint nec velint adhaerere & obedire. Exhibet haec scripta Seyfried s. XV. & Hardt Tom. IV. p. 495. Has litteras ex Msto Bibliothecae Oxoniensis sigillatim sub titulo *Protestatio Bobemorum exhibuit Io. Henricus Löderus, Lipsia 1712. 4. Datum Praga anno Domini 1415. die secundo Mensis Septembris in pleno Concilio Magnatum, Baronum, Procerum & Nobilium Regni Bobemia Marchionatus Moravia, nostrorum sub appensione Sigillorum.* Licet Löderus saltem 99. Sigilla numeret.

***** Nauclerus vol. II. Gen. XLVIII. *incinerationem Iohannis Hus, & Hieronymi ferunt Imperatorum non aequo animo tulisse, propter saluum conductum eis datum. Respondit ei sacrosancta Synodus, cum argui non posse de fide mentita. Quia Concilium ipsum non dederat ei saluum conductum: Et Concilium maius est Imperatore: & ideo non potuisse contra voluntatem Concilii id concedere, praecipue in factis fidei. Cui determinationi ut bonus filius Ecclesiae acquieuit.* Hardt Tom. IV. p. 396. 522. Quare etiam in ipso hoc concilio XXIII. Septembris violatio huius salui conductus fuit excusata, atque decretum, quod non obstante saluo conductu, in haeticam prauitatem possit inquiri.

§. XVI.

Idem cum Hussio fatum expertus fuit Hieronymus Pragensis. Hic audita Hussi captiuitate, Bohemorum hortatu & iussu, IV. Aprilis 1415. Constantiam venit, Hussio, quam posset, opem laturus. * Verum, sibi metuens, Vberlingam, Constantiæ vicinam iterum confugiens, saluum conductum publico scripto petit. ** Hunc, dum non statim impetraret, in Bohemiam rediit. *** Verum, citatus ille prima vice XVIII. Aprilis, **** atque in reditu Hirsauia captus, Ioannis Comitis Palatini manibus fuit traditus, indeque Sultzbachium ductus. ***** Postea XXIII. Maii catenis vinctus, Constantiam ad Concilium in domum Ludouici Palatini fuit deductus, ***** atque XXIII. Maii 1415. primum publice examinatus. ***** Sæpius igitur per Concilium ad recantandum inuitatus, metu supplicii ac spe euadendi tandem consensit, formula a se conscripta, ac in solenni congregatione XI. Septembris prælecta, † postea vero XXIII. Septembri Io. Wiclefi & Io. Hussi articulos publice & maiori cum solennitate abiurauit. †† Reductus tamen in carcerem fuit sed laxiorem. ††† Dum vero postea suspectus fieret, causa ipsius in concilio coram constitutis commissariis denuo fuit examinata, atque dum eundem factæ reuocationis atque abiurationis poeniteret, lata contra eundem XXX. Maii 1416. mortis sententia †††† eodemque die, eodem quo Hussus loco pileo tectus papyraceo, rubris circumpecto demonibus ††††† spectante ingenti hominum turba fuit combustus, mortem æque mira constantia sustinens. ††††††

* Hardt Tom. IV. p. 93.

** Publicum eiusdem scriptum exhibet Hardt Tom. IV. p. 103.

*** Hardt Tom. IV. p. 105.

**** Hardt Tom. IV. p. 135.

***** Hardt Tom. IV. p. 144.

***** Trithemius ad a. 1415. Hardt Tom. IV. p. 215.

***** Hardt Tom. IV. p. 216.

† Theod. Vrie lib. VI. dist. XII. de Hieronymo Pragensi dicens: hic tamen quanquam tantorum patrator malorum respicebat nuperrime, XI. die mensis Septembris se paratum exhibens, sancta semper obedire Romana Ecclesie, atque sacro generali Concilio, quod vniuersalem Ecclesiam representat. Hinc & præfatas omnes reuocauit hæreses & errores. Sequitur inde formula reuocationis ab ipso factæ. Theod. de Niem vero lib. III. c. VIII. ad diem proximum refert, dicens: die XII. mensis Septembris dictus Hieronymus de Boemia, qui fuit de hæresi Iohannis Huss suspectus, & propterea diu in carceribus Constantiæ detentus, hora vespertina, coram Nationibus in ecclesia maiori Constantiæ excusauit se de hæresi, & in scriptis recognouit, se credere & tenere, quicquid doceret & teneret sancta & Romana ecclesia, & submitit se Concilio Constantiensi. Plenius vero Hardt Tom. IV. p. 497. qui etiam diem XI. Septembris satis vindicat.

†† Hæc ex Actis Hardt Tomo IV. p. 499. plenius demonstrat.

††† Hardt Tom. IV. p. 532.

†††† Hardt Tom. IV. p. 763. ex Codice Msto Dorriano Vindobonensi: Sessio XXI. in ordine, in qua condemnatus & villus fuit M. Hieronymus An. Dni MCCCCXVI. penultima d. mensis Maii, in sessione publica convellus & condemnatus fuit M. Hieronymus de Praga de harese VVicleff & Iohannis Huff, ex propria confessione. Et eadem die combustus Constantia ante prandium, hora X. vel quasi. Quia prius abiuraverat articulos VVicleff & Huffi sponte & libere, & confessus fuit publicè eos erroneos & falsos, hodie propria temeritate sponte & libere dixit se peritum, & nunquam sibi corda fuisse illos abiurare, sed pro nunc fateatur eos fore veros, & ditlos, VVicleff & Hussionem fuisse viros sanctos, iustos & rectos &c. Et omnem renovationem, quam fecit anno proxime præterito, d. XXIII mensis Septembris in sessione publica, hic renocavit, & apostatauit, recidivauit &c. Et in collatione facta per Dominum Laudensem in eius condemnatione plene continetur. Idem dicit Theod. Vrie lib. III. dist. IV. Trithemius ad a. 1415. Hardt Tom. IV. p. 763.

††††† Hunc ex veteri auctore vitæ eius sic describit Hardt Tom. IV. p. 764. sententia contra eum lata in conspectu eius & finita, magnus & longus pileus de papyro, rubeis circumpillus demonibus, fuit ei apportatus. Quem videns, proiecto caputio inter prælatos intereram, accepit, & capiti suo eum imposuit, dicens: Dominus noster Iesus Christus pro me misero mortuus, habuit spinam coronam in capite suo. Ego autem loco illius corona pro eius amore istum pileum volo libenti animo portare.

††††† Supplicium Hieronymi verbis veteris historici ipsi concilio præsentis describit Hardt Tom. IV. p. 770. Ipsi aduersarii, licet hæreseos eum inculpent, miræ tamen constantiæ testimonium ipsi præbent: Sic enim Theod. de Niem lib. III. c. XXXIV. Et tandem ipse Ieronymus dignus digna recipiens, hic finaliter condemnatus de harese, & etiam curiæ seculari traditus. Et ipso die, qui fuit Sabbatum, XXX. mensis Maii, hora 10. spiritum, igne combustus miser efflavit. Et dum ligatus duceretur ad mortem, cantavit publice Symbolum, scilicet: Credo in unum Deum &c. licet tarde & continue loquebatur, quousque decessit, seuos ad loquendum potuit aperire obstinatissimus, in prædictis suis erroribus, in vita & in morte, præsumptione diabolica & damnabili perseverans. Theod. Vrie lib. VIII. dist. III. & assumtus est, Et ad ignem probandus accederet, cantans in via: Christi virgo dulcissima, &que ad finem. Miserabilis igitur homo ille miserabiliter incedens omnibus erat miserandus, eo demto, quod sui ipsius noluerit misereri. Ductus itaque ad ignis incendium vestibus suis spoliatus est, & ad ignem applicatus. Cumque iam nudus flaret flammis circumdatus, & astuantibus lignis caleret, clamare cepit: In manus tuas Domine, commendo spiritum meum: Et dum, redemisti nos diceret, fumus flammivomus infelicem extraxit animam. Idem dicit Gob. Persona at. VI. c. XCIV. Erdmannus in Chron. Osnabrug. apud Meibomium Tom. II. f. 243. & Chron. Magdeburg. f. 353. Eandem Constantiam Hieronymi laudat Aen. Sylvius c. XXXV. Extat etiam epistola Poggii in supplicio præsentis, ad Leonardum Aretinum, in fasciculo rerum expetendarum ac fugiendarum f. 152. & Hardium Tom. III. p. 64. in qua vox eius suavis, aperta, resonans erat: quædam cum dignitate gestus oratorius, vel ad indignationem exprimendam, vel ad commouendam commiserationem: quam tamen nec postulabat, nec consequi cupiebat, Stabat impavidus; intrepidus: mortem non contemnens solum, sed appetens, Et alterum Catonem dixisset. O virum dignum memoria hominum sempiterna. Et paullo post: nullus unquam Stoicorum fuit tam constantis animo, tam fortis mortem perpeffus, quam iste appetisse videtur. Cum venisset ad locum mortis, se ipsum exiit vestimentis. Tunc procumbens, flexis genibus veneratus est palum,

ad quem ligatus fuit. Primum funibus madentibus, tum catena, nudus ad palum constrictus fuit: ligna deinde circumposita, pectus tenuis non minuscula, sed grossa, paleis interiectis. Cum flamma adhibita, canere cepit hymnum quendam, quem fumus & ignis vix interrupit. Hoc maximum constantis animi signum: cum lictor ignem post tergum (ne id videret) iniicere vellet, huc (inquit) accede, & in conspectu accende ignem. Si enim illum timuisssem, nunquam ad hunc locum (quem fugiendi facultas erat) accessissem. Hoc modo vir (præter fidem) egregius, consumptus est. Vidi hunc exitum, singulos actus perspexi.

§. XVII.

Finito concilio, Hussitisque condemnatis, multi animorum motus in Bohemia. Hussitæ enim in monte Thabor, quinto ab vrbe Praga lapide, conuenientes, de nouo Rege creando deliberant, qui ab ipsorum sacris haut esset alienus. Accedebant ipsis Nobiles, oritur tumultus in vrbe, Curia diripitur, Senatores ingulantur. * Interhas turbas moriebatur a. 1418. Wenceslaus. Ioannes Ziska igitur, quod monoculum notat, nobilis genere, ex loco, cui Trosnouia nomen, censu tenui, in curia Regis a puero enutritus, & bellis exercitatus; ** collecta hominum multitudine, in monasteria impetum facit, simulacra sanctorum frangit, Monasterium Carthusianorum Pragæ vicinum inuadit, atque direptum incendit. Inde Vissegradensem arcem occupat. *** Sigismundus, licet a Sophia Wenceslai vidua in regnum esset euocatus, in Turcas tamen arma prius mouet, verum hoc ipso Bohemiam fere amisit, Hungariam non defendit. Tandem pars decliuior Pragæ minoris post diuersos conflictus in Hussitarum venit potestatem. **** Hoc rerum statu Legati Sigismundi superuenerunt, qui regni gubernationem accipientes, cum ciuitate Pragensi quadrimestres fecerunt inducias, ea lege, vt arce Vissegradensi reddita, liceret ciuibus ad Sigismundum oratores mittere, deque re sua cum eo transigere, Zisca Pelzinam, Piestam, & alia quæ occupauerat loca, restitueret. Conditionibus acceptis atque completis, quietior reddita fuit Ciuitas. Hinc ad festum Natiuitatis Dominicæ, Brunnam, quod Morauia est oppidum, conuentum indicit, ibique Pragensibus veniam petentibus, ea lege pepercit, vt catenas & repagula tota ex vrbe deponerent, suosque magistratus acciperent. • Nec dubium videbatur, quin tota Bohemia fuisset composita, si ex Brunna Sigismundus statim se Pragam contulisset. Sed diuertit ille Vratislauiam, quo in loco populus vrbanus paullo ante consulem a Wenceslao constitutum, per seditionem obtruncauerat, cuius sceleris auctores securi percuti iusserat. Quod vbi Pragæ fuit renunciatum, diffusi de venia ciues, exemplum Vratislauiensium veriti, manifesto descuerunt, & adlecto præmiis

Cenchone, qui arci Pragensi præerat, in totum regnum litteras dederunt, ne quispiam Sigismundo aditum præberet, qui Dalmaticæ linguæ hostis esset, nec alia cura teneretur, quam regni perdendi, qui Marchiam nouam, antiquam Prutenorum prouinciam, Teutonico Ordini pignoris iure obligasset, Brandenburgensem autem a corona Bohemica alienasset, Iohannem ac Hieronymum in Constantiensi concilio cremari non solum permisisset, verum etiam procurasset: dogmata fidei quæ ipsi sequerentur, totis conatibus impugnaret. *****

* Dubrauius *lib. XXIV. p. 624.* Aen. Syluius *hist. Bohem. c. XXXVI.* Trithemius *ad a. 1419.*

** Sic eum describit Aen. Syluius *c. XXXVIII.* Dubrauius *lib. XXIII. p. 126.*

*** Aen. Syluius *c. XXXVIII.* Dubrauius *lib. XXIV. incunte.* Gerh. a Roo *lib. IV. p. 146.*

**** Aen. Syluius *c. l. Bonfinius dec. III. lib. II. p. 278.*

***** Aen. Syluius *c. XXXIX.* quem pro more sequitur Naclerus *fol. II. Gen. XLVIII. p. 1082.* Dubrauius *lib. XXIV. p. 633. sqq.* Cuspinianus *p. 396.*

§. XVIII.

Ziska igitur, relicta ex foedere Pelzina, Aufcam petit, oppidum ad Lusinitium amnem in ripa situm, ad quam singulari stragemate a. 1420. primam contra Sigismundum & Germanos obtinuit victoriam. * Inde nouam ciuitatem ad eundem amnem in monte condit, eandemque firmissime munit, Tabor dictam, ex quo comites eius Thaboritæ fuerunt adpellati. Sigismundus interea a. 1420. conuocatis Silesiæ Ducibus, ingressus Bohemiam, Grecium exinde Cuthnam infesto exercitu petit. Cenchonem, ut arcem Pragensem sibi reddat, magnis sponsonibus adlicit. Pragenses igitur Ziskam accersunt, qui cum Thaboritis nihil moratus, urbem accepit in potestatem. His primum studium fuit arcem oppugnare, locus ipse natura munitus, non aliter quam fame vinci posse apparebat. Clausus aditus, ne quid commeatus importaretur. Sigismundus ferro iter aperuit, obsessisque necessaria præbuit: nec diu postea ciuitatem ipsam, accersitis ex Imperio auxiliis obsidere decreuit. Fuerunt in castris eius Saxonix Duces, Marchionesque Brandenburgenses, & gener eius Albertus, Austriæ Princeps. Oppugnata est ciuitas per sex hebdomades. ** Ipse vero Sigismundus in æde Metropolitana, quæ in arce sita est, a Conrado Archiepiscopo die dominica S. Panthaleonis in regem 1420. fuit coronatus. *** Dum autem Sigismundus, copiis licet longe superior, in variis tamen conflictibus factus fuisset inferior, dimissa obsidione Cuthnam se recepit. Hinc plurima monasteria & nobiles Ec-

cle-

clesiæ vno impetu in ciuitate fuerunt disiectæ. Orta dissensione, iurgioque sensim obrepente, Zisca cum suis abiit, & ad Thaboritas reuersus, multa loca expugnauit. ****

* Aen. Syluius c. XX. Zisca dum hæc aguntur, relicta ex fœdere Pelzina, bis a fidelibus inuasus, bis versutius usus, ex penè victo victor euasit. Erant aspera loca, in quibus pugnare oportuit, hostes in equis, militis sui omnes pedites: nec certamen committi nisi pedestre potuit. Vt ergo desiliere ab equis aduersarii, mulieres qua de more suum exercitum sequebantur, proicere pepila in terram iussit, quibus implicati per calcaria equites, prius extincti sunt, quam pedes expedire valerent. De hac expeditione agit etiam Trithemius ad a. 1420. Dubrauius lib. XXVI. p. 680. Zach. Theobaldus bello Hussitico c. XXXII. Dubrauius lib. XXIV. p. 637.

** Aen. Syluius c. XLII. Dubrauius p. 647. Theobaldus c. XXXVII. XXXVIII.

*** Aen. Syluius c. l. Dubrauius libro XXIV. exeunte utriusque tamen annum saltim indicant. Diem vero indicat Bonfinius dec. III. lib. III. p. 280. Chron. Magdeburgicum apud Meibomium Tom. II. p. 353. item anno Domini 1420. die Dominica Panthaleonis vacante regno Bohemia, per mortem Regis Venceslai, Dominus Sigismundus Romanorum, Vngaria, Dalmatia, Croatia Rex, Marchio Brandenburgensis & Lutzburgensis, fecit se in Regem Bohemia coronari in castro Pragensi per Archiepiscopum Pragensem & a Baronibus & nobilibus regni Bohemia. Incidit autem in XXVII. Iulii. Cuspinianus p. 396.

**** Aen. Syluius c. XLII.

§. XIX.

Inde Bohemi, Zisca duce, variis conflictibus superiores, Sigismundum omni Bohemia fugant, Veronam, Brodam Teutonicam, Cuthnam aliasque vrbes in potestatem accipiunt. Post hæc, Sigismundus Principibus Electoribus diem statuit. vt in celebritate diui Bartholomæi ad Occidentalem plagam Bohemiam cum copiis ingrederentur, ipse ad Orientale latus cum Hungarorum exercitu aggressurus. Venere igitur altera expeditione a. 1421. Moguntinus Archiepiscopus, Comes Palatinus Rheni, Saxoniæ Duces, Marchio Brandenburgensis, & plurimi ex Alemania Pontifices, cæteri suos misere. Castra metati ad oppidum Sozium, munitissimum locum expugnare non potuere. Vastatus est vndique per circuitum ager, continuata obsidio ad festum vsque sancti Galli: tumque soluta, quum Sigismundus ad promissum diem non adesset. Ille autem collecto ex Hungaris, Australibus ac Morauis exercitu, circa solennia Dominicæ Natiuitatis Bohemiam intrauit, & aliquot oppida vi cepit, Cuthnenses per deditionem accepit. Sed, irruente in ipsum Zisca quamuis cæco, pavidus trepidusque multis ex suis interfectis Nobilibus, & amissis impedimentis effugit. Zisca vnius diei itinere Imperatorem secutus magna fugientium præda est ditatus. * Nec felicior fuit tertia expeditio a. 1422. suscepta. **

* Aen.

* Aen. Syluius c. XLIV. Cuspinianus p. 397. Trithemius ad a. 1421.

** Trithemius ad a. 1422. Dubravius lib. XXVI. p. 695.

§. XX.

Dum igitur contra Ziscam aperto Marte nihil proficeret Sigismundus, clam cum sibi conciliare tentauit, gubernationem ipsi totius Regni, militiæ quoque ducatum, & ingens auri pondus quotannis promittens, si ipsum Regem nominaret, & in verba sua ciuitates iurare cogeret.* Sunt equidem, qui conditionibus hisce Ziscam adnuisse scribunt,** contrarium tamen ex eo patet, quod Sigismundum ad mortem usque armis suis infestauerit, Priscouiam etiam castrum obsidens,*** peste tangebatur, atque die Mercurii post S. Galli 1424. moriebatur. Ferunt illum, cum ægrotaret, interrogatum, quonam loco mortuus vellet sepeliri, iussisse cadaueri suo pellem adimi, carnes volucris ac feris obiectari, ex pelle tympanum fieri, eoque duce, bella geri: arrepturos fugam hostes, quamprimum eius tympani sonitum audiuerint.****

* Aen. Syluius c. XLV. qui addit: in magnam profecto Regia Maiestatis ignominiam, & imperialis gloria dedecus, atque infamiam Republica Christiana sempiternam. Sigismundum pluribus Regnis præfatum, ex Imperatoribus natum, & ipsum Imperatorem, cuius nomen Italia, Gallia, Germania, & omnis Europa venerata est, quem barbara nationes timebant, supplicem vidit nostra ætas homini ex parentibus haud admodum nobilibus nato, seni, cæco, haereticæ, sacrilegæ, & in omne scelus audaci, pecuniam & summos honores offerre, ut suarum esse partium dignaretur.

** Pergit Aen. Syluius c. l. sed auertit diuina pietas tam pestem & tantum malum medio Christianorum eripuit. Nam Zisca conditionibus annuens, dum conuentu completurus Sigismundum petit, inter eundem apud Castellum Priscouiam dininitus, ut par est credere, peste tactus, expiuit: monstrum detestabile, crudele, horrendum, importunum: quod postquam manus humana conficere non valuit, digitus Dei extinxit.

*** Hagecius Böhmischer Chronic p. 729.

**** Aen. Syluius, Hagecius c. l. Dubravius dec. III. lib. III. p. 283.

§. XXI.

Zisca mortuo, ingens moeror inuasit exercitum. Plures autem apud Bohemos erant factiones. Adamitis equidem atque Piccardis ipsi contradicebant Hussitæ. Præterea erant Orebitz, Calixtini alique.* Post mortem vero Ziscæ, dux potissimum fuerunt factiones. Altera Procopium magnum, quem Rasum quoque vocabant, sibi Ducem præfecit, hique Thaboritarum nomen retinere. Altera nullum inueniri posse dictitans, qui iure Ziscæ succederet, selectis paucis, qui communi consilio bellum administrarent, inter quos potior habitus est Procopius, cognomento Minor, qui se Orphanos appellauerunt. Qui etsi aliquando inter se
dis.

dissentirent, ubi tamen extrinsecus vis ingruit, iunctis viribus in vnis sese castris defenderunt. Egrediebantur duo exercitus, alter Silesiam, alter Morauiam populabatur, vicinasque regiones assiduus excursionibus infestabant. Theutones per circuitum habitantes, alios Philistæos, alios Idumæos, Moabitasque vocabant, Bohemiam terram promissionis esse dicebant. Cumque in proximam prouinciam exissent, prius cum præda, depopulatis agris reuertebantur, quam hostis cognouisset aduentum. Accedebat & tertius exercitus, quem fratrum Orebitarum vocabant. Huius ductor erat Bredericus, presbyter Strasmicensis natione Morauus, qui bellis assiduus Silesiam infestabat. Quum obsiderent Suetlam Austriæ oppidum Thaboritæ & Orphani Albertum Ducem cum exercitu venientem castris exuerunt. **

* De Calixtinis Dubrauius *lib. XXIII. p. 623.* de Adamitis Aen. Syluius *c. XLI. & Dubrauius lib. XXVI. p. 687.* de Orebitis *c. XLIII.* Theobaldus *c. XLI. circa hoc tempus (1420.) multi rustici in monte quodam, inter Ledeciam & arcem Lipnicem sito, qui oreb & abs quo ipsi orebitæ dicti, congregati.* De Picardis Theobaldus *c. XLIV.*

** Hæc pletumque verbis Aenæ Syluii *c. XLVII.* scribimus. Dubrauius *lib. XXVII. incunte.* Theobaldus *c. LVII.* Gerh. a Roo *lib. IV. p. 148.*

§. XXII.

Quarta Germanorum expeditio contra Hussitas a. 1426. fuit suscepta, dum hi Austiam oppidum, vulgo Außig, ad Bohemiæ fines situm quod Misnensi Marchioni Sigismundus ad tempus concesserat, obsiderent. Dum igitur Misnensis Marchio copias suas ad liberandum oppidum mitteret, fit XIX. Iulii magna contentione proelium cruentum, duratque aliquamdiu pari contentione, usque dum Orphani, Thaboritæ atque Pragenfes tantam Germanorum cædem facerent, quantam hætenus nullo in proelio, plusquam duodecim millia caesa feruntur. Captum mox oppidum, atque in illo omnes ad internecionem occisi, ipsumque concrematum, habitatore totum triennium caruit. * Interim Hussitæ a. 1427. vicinam quoque Misniam inuadunt, Misenam urbem occupant. Dum autem Martinus V. Papa Cardinalem Vintoniensem, natione Anglum, regia stirpe natum, in Germaniam misisset, ut Germanos contra eosdem in arma conciret, instituti contra eosdem quinta expeditione tres exercitus, Saxoniarum Duces & ciuitates Hanseaticæ in primo militabant: secundum ex Franconibus constitutum Marchio Brandenburgensis ducebat; tertio præfuit Otto Treuirensis Archiepiscopus, quem Rhenenses secuti sunt, Boioarii quoque & Ciuitates Sueuorum Imperiales. Erat igitur

Kkk kkk

con-

consilium Misenam urbem prius recuperare, quam ulterius procederent. Sed, cum Hussitas, collecto milite in eos properare nuntiaretur, non visum hostem fugerunt, Thacouiamque petentes instrumenta bellica cum præda ibi dimiserunt. Vix syluam ingressi erant, cum superuenientes Bohemi, postremum agmen laceessere coeperunt. Facta est profusior ac pauidior fuga, nec prius Teutones fugere, quam Bohemi persequi destiterunt. Hostes impedimentis direptis, Thacouiam expugnantes, machinisque bellicis sunt potiti. ** Exinde Misniam & Vogtlandiam populati, Franconiam etiam & Bauariam peruagantur, ne Bambergensium agrum Noribergensemque vastarent, pecunia placati, diuitem exercitum reduxerunt. ***

* Verba sunt Dubrauii *lib. XXVII. p. 704.* Zach. Theobaldus c. I. IX. *caforum numerus tum in oppido, tum in aspero conflictu, tum in lenioribus praeliis utrinque dicitur esse 50000. idque fere incredibile est, potestque sufficere, si 12000. Germanorum iuxta Hagecium aut 9000. iuxta Syluium, & 3000. Bohemorum ibi occubuerint.* Hagecius Boehm. *Chronic. p. 732.* Albinus Meissn. *Cbron. Tit. XVI. p. 211.*

** Hæc verbis Aenæ Syluii c. XLVIII. scribimus. Theobaldus c. LXII. Fabricius *Orig. Saxon. lib. VII. p. 742.* Bonfinius *lib. III. dec. III. p. 283.*

*** Hæc plenius describit Georg. Fabricius *Orig. Saxon. lib. VII. p. 740. sqq.* Bonfinius p. 284. Theobaldus c. LXX. LXXVI. Dubrauius *lib. XXVII. p. 706.*

§. XXIII.

Sigismundus, his cognitis, primum Egræ 1430. * dein Noribergæ a. 1431. Comitia celebrat, quibus sexta in Bohemos expeditio ad octauum Kalendarum Iulii fuit decreta, ** certa etiam matricula fuit confecta, quantum quisque militum numerum, quem belli adparatum secum duceret, *** constituto ad hanc expeditionem communi denario. **** Dux belli Fridericus, nouus Marchio Brandenburgensis fuit constitutus, cui Iulianus S. Angeli Cardinalis adiumento esset. Supra quadraginta millia equitum fuisse traduntur, peditum minor erat numerus. Aderant etiam multi Germaniæ Principes. ***** Ast, priusquam hostis ullus in conspectu daretur, foedissima coepta fuit fuga. *****

* Patet hoc ex Actis Hussiticæ expeditionis apud Schilterum *Instit. Iur. Publ. Tom. II. p. 3. geratschlaget von unsern Herren den Kurfürsten, Fürsten, Grafen, Herren, Rittersn, Knechten uren Ruten und der Stete Frunden die itzunt hie zu Eger sind auff die Artickel yn unser aller gnädigsten Herren des Römischen Keisers etc. Briefe begriffen, darumb dann der Tag her gein Eger gesetzt worden ist.* Lehmann *lib. VII. c. LXXX.*

** Aen. Syluius c. XLVIII.

*** Hæc in Actis istis Hussiticis apud Schilterum reperiuntur sub titulo *Hussen-Krieg.* Re-

Reperitur etiam hæc matricula, eademque prima & antiquissima apud Dattium *lib. I. c. XXIV.*

**** De hoc Dattius *lib. I. c. XXV.*

***** Aen. Syluius *c. l. Gerh. a Roo lib. IV. p. 149.*

***** Aen. Syluius *c. l. Andr. Presbyter p. 49. item Sigismundo Romanorum Augusto, & Vngaria ac Bohemia Rege Nurnberga personaliter constituto, facta est expeditio quarta in Bohemiam, quæ secundum suam ordinationem ad delendum Hussitas hæreticos fructuosissima sperabatur. Sed res (proh dolor!) in contrarium vertebatur. Nam in vigilia assumptionis Mariæ Virginis gloriosa, subito & ex insperato sub Fridrico Marchione Brandenburgensi, qui & Burggravius Norimbergensis, facta est fuga, quamplurimis causam fuga ignorantibus. Vnde rerum & personarum facta sunt dispendia, quod expedit plus tacere quam loqui. Nauclerus *vol. II. Gen. XLVIII. p. 1053. Trithemius ad a. 1431. Cuspinianus p. 397. Dubrauius p. 284. Theobaldus c. LXXI.**

§. XXIV.

Nondum composito bello Hussitico, Sigismundus a. 1431. Italiam intrat, pro Corona non solum Romana petenda, sed etiam ut Concilium Basileense modo incoatum, ab Eugenio IV. Papa, qui illud reuocauerat, confirmari faceret. * Mediolanum igitur delatus, ibidem in die S. Catharinæ XXV. Nouembris 1431. a Bartholomæo Capra, Archiepiscopo inauguratus Rex Italiæ. ** Et licet Veneti ac Florentini ipsi viam Romam verius, præcludere conarentur, etiam cum viginti millibus equitum, peditumque Mediolanum versus tenderent, Cæsar tamen insignem de iisdem a. 1432. victoriam reportauit, *** ipsorum etiam insidias, quas ipsi veneno parabant, euasit. **** Inde Romam progressus a. 1433. in festo Pentecostes ab Eugenio IV. Papa coronatur in Imperatorem. ***** Redux factus, Argentorati cum magna solennitate fuit receptus. *****

* Trithemius ad a. 1432. anno prænotato Sigismundus Rex Germanorum magno cum exercitu in Italiam profectus, duplicem causam itinere suo expedit, quorum altera fuit Corona Imperii, altera vero Basileensis confirmatio inchoati Concilii; Eugenius namque Papa sicut prius dictum est, Concilium in principio confirmavit, quod cum anno præterito fuisset inchoatum, carneretque omnes ad illud consuere nationes, penitentia ductus non diu postea reuocauit, quem informaturus, ut reuocationem cassaret, Sigismundus Rex in Italiam profectus est.

** Ludou. Cautellius Ann. Cremon. p. 1417. Sigismundus Cæsar, de mense Octobris per saltus Belinzona ingressus Italiam se recipit Varesum, & inde Mediolanum in auxilium Vicecomitis, & ibi die vigesima quinta Nouembris per Bartholomæum Capram illic præsulem fuit insignitus corona ferrea. Vicecomite se continente in arce, & nunquam auso cum accedere, & ex Mediolano cum duce Bavariæ, Brunorio, & fratre Scaligeris, & Marsilio Carrariense iuit Placentiam, & inde Parmam. Cuspinianus p. 398. Ios. Ripamontius Hist. Mediol. lib. IV. p. 604. Mediolani ad victoriæ gratulationem huius, lætitia accessit alia ex Sigismundi Cæsaris aduentu, qui ad petendam hinc de more coronam aderat, ne dilata diutius ea res ad legitimam imperii possessionem impedimento sibi esset. In Ambrosiana Arde coronatus est ab Archi-

Kkkkkk 2

epi-

episcopo Capra, quem hoc tempore reperio nihil obturbante amulo, sua in sede fungentem omni pastoralis munere etiam Principi acceptum fuisse. Coronatiq; ceremonia Caesaris in temporum eorum tabulis ita perscripta est: Archiepiscopus Capra procumbentem ad Ambrosianam aram in genua Sigismundum solenni carmine precibusque visitatis expiavit. Annulo digitum eius annularem, ferreo diademate caput cinxit. Nudum gladium & sceptrum, & globum, insignia Imperii, in manum dedit. Hæc omnia sicut acta essent, Balihasar Capra Archiepiscopi iussu consignavit litteris, & publica documenta rei, ceremonieque eius confecit. Ex Collarum familia, cuius gentis homines vetusto iure ad ceremoniam adhiberi hanc oportebat, nemo unus adfuit. De eadem ipse Imp. in Rescripto suo ad Concilium Basileense sub dato Mediolani 11. Dec. 1432. §. 2. apud Goldastum Tom. III. Constit. Imp. p. 437. ipso festo S. Catharina Virginis, proximo præterito, hic, Mediolani, in Domicilio S. Ambrosii, Maiorem Nostrorum imitando vestigia Regum diadema assumpsimus.

*** Trithemius c. l. Audiens Eugenius Sigismundi in Italiam aduentum territus est, & per nepotem suum Franciscum occulte sollicitavit Florentinos, ut introitum venienti prohibentes intercluderent. Ad quos missi Camerarii nepotis nuntii Florentinos in Papa sententiam traxerunt. Rex autem Sigismundus inuitis Eugenio & Florentinis agrum Senensem Germano stipatus milite intrauit, & sex mensibus ibidem commoratus est. Veneti quoque Florentinis confederati Sigismundo iter præcludere, ne Romam peteret conabantur, sed frustra: quia Philippus Mediolani Dux partes sequebatur eius, quo auxiliante factum eorum contempsit. Eodem anno in mense Octobri Rege Sigismundo in Senensi agro moram, ut diximus, faciente, una cum Philippo Duce Mediolani, dolosi Veneti viginti millibus equitum & peditum versus Mediolanum procedentes, Civitatem ipsam Duce absente per insidias & traditionem capere nitentur, Quod mox & Regi Sigismundo innotuit & Duci (erant non procul a Mediolano) in manu Germanorum valida persecuti sunt eos, & inopinate inuentos decem ex eis millia occiderunt, pluribus eorum captis, reliqui turpiter fugientes hinc inde fuere dispersi, quos Germani &que ad Civitatem Cumanam persecuti sunt. Laonicus equidem Chalcondylas in descriptione Germaniæ Freheri Tomo secundo præmissa, scribit, Sigismundum a Venetis casum fugatumque fuisse; At, contrarium patet ex Naclero vol. II. Gen. XLVIII. p. 1055. dicentis: dum Florentini aduentum imperatoris in Italiam veriti, quod Philippi Maria rebus favere videretur. Nerico cuius negotium dant, ut quibus rationibus possit, Eugenio ostendat & persuadeat, aduentum imperatoris in urbem, non minus Sedi Apostol. quam Florentinis perniciem minari, ideo prohiberi debere Sigismundum, ne Arnun transeat ad Senenses cum Germanorum equitatu. Venerat in eandem sententiam Eugenius, sed his non obstantibus, Sigismundus, etiam inuitis Florentinis Eugenioque, Senas venerat & cum sex mensibus Senis substitisset, ad Eugenium conuersus, inito cum eo fœdere, Romam profectus. Eadem dicit Dubravius lib. XXV. p. 667.

**** Hæc latius narrat Trithemius ad a. 1432.

***** Cuspinianus p. 398. peracta concordia Romam profectus a Pontifice ac Cardinalibus populoque Romano perbenigne susceptus est, & ad diem undecimum Kalend. Iuniarum ad scalas basilica diui Petri deductus, & solenniissimis ceremoniis corona Casarea donatus, die ipso Pentecostes. Ascitisque in equestrem ordinem multis Italis Germanisque in Adriani ponte, ut mos est Imperatorum, abiens cum bona Eugenii gratia, per Tudertes & Ferusinos Ariminum pervenit. Bonfinius dec. III. lib. III. p. 293. Trithemius ad a. 1433. hoc ipso anno in die Pentecostes, quæ fuit trigesima prima & ultima mensis Maii, Sigismundus Rex Germaniæ, quod supra iam per anticipationem diximus (ad a. 1432.) Romæ apud S. Petrum Coronam Imperii Romani de-

manu Eugenii Papa suscepit, presente Regina, Regibus Hispania, Arragonia & Portugallia simul & Duce Mediolani Philippo astantibus. Deinde Pontifex mediantibus Regibus memoratis, inter Sigismundum Imperatorem, Philippum Mediolani Ducem, Ianuenses, Venetos & Florentinos pacem reformauit ad annos quinque duraturam. Concilium quoque Basileense ad Imperatoris instantiam iterum confirmans, iterum postea reuocauit.

***** Königshoven Chron. Alsatia c. II. n. 146.

§. XXV.

Quos igitur aperto Marte ad obsequium reducere non poterat Sigismundus, variis artibus tentabat, non solum dissidia inter eosdem disseminando, sed etiam eosdem per Concilium Basileense illaqueando. Dum enim ad coronationem Romanam pergeret, dissoluto Papiensi & Senensi Concilio, * aliud Basilicæ habendum procurauit, cuius prima sessio celebrata XIV. Decembris 1431. constituto Guilielmo Bauaro Concilii Protectore. ** Inuitabantur ad hoc Concilium etiam Bohemi. Orphani & Thaboritæ & plebs ferme omnis, eundem esse negabant, Iohannis & Hieronymi exemplum in medium adferentes. Nobilitas vero Mainardum secuta, Principem nouæ domus, qui petendum esse Concilium prorsus aiebat. Vicit hæc sententia. Legatio CCC. equitum Basileam missa, cuius Principes fuerunt Guilielmus Cosca, Procopius Rasus, Ioannes Rochezanus, Pragensium, Nicolaus Galecus Thaboritarum sacerdos, & Petrus Anglicus patria profugus. Iulianus igitur Cardinalis eosdem ad pristinum obsequium graui sua oratione reducere conabatur. Selegerunt Bohemi quatuor magistros, qui suos articulos ex diuina lege sumptos ostenderent. Qui eos confutarent, ex coetu patrum totidem assumpti viri præstantes atque ad dicendum parati. Disputatum est quinquaginta diebus, multa in vtramque partem adducta. Postremo ad tractatus ventum, tentatumque, si fortasse amice trahi possent. Missi & oratores ex Concilio in Bohemiam viri doctissimi, & qui gentis versutiam nosset. Multa cum Bohemis agitata, nunc pacis spes facta, nunc belli metus. ***

* Cuspinianus p. 397. transferat autem concilium Papiæ: quod peste dissolutum ex sententia Pontificis Senas fuit translatum: quod pariter prudentia Martini Pontificis, ne novam calamitatem, schismatis discordia semina Petrus de Luna adhuc superstes exuscitaret, dissoluebatur. Trithemius ad a. 1422. Martinus Papa V. iuxta quod pronuntiari fecerat in Concilio Constantiensi cum suis Cardinalibus ad Papiam se contulit, & indictum Concilium celebrare cepit. Expellabantur Nationes, cum ecco Papiam pestis subito inuasit; unde præsidentes Concilii & locum & tempus mutare coacti sunt. Placuit ergo cunctis ex sententia Pontificis Senas migrare, quo maior ex omni natione multitudo, quam ad Papiam potuit conuenire. Nec diu post

Kkk kkk 3.

pro-

propter subdolas in Pontificem machinationes Alphonsi Regis Arragonia dissolutum est Concilium, approbatis, quae ad fidem pertinent constitutionibus. Verum, ne conventum Christianorum Martinus Pontifex subterfugere putaretur, Concilium aliud generale post annum sextum proxime sequentem apud Basileam Germania Civitatem celebrandum indixit. Naclerus vol. II. Gen. XLVIII. p. 1054.

** Trithemius ad a. 1431. Spondanus ad a. 1431. §. XIX p. 809.

*** Aen. Syluius c. XLIV. L. Trithemius ad a. 1424. Extant variae epistolae Bohemorum ad Concilium & Iuliani Cardinalis apud Theobaldum c. LXXIII. LXXIV. LXXV. Cuspinianus p. 397. Dubravius p. 284.

§. XXVI.

Dum haec aguntur, Thaboritæ & Orphani, Mainardo cæterisque Nobilibus infensi esse cœperunt, eorumque suspectas actiones habere, tanquam Concilio auscultarent. Contentiones inde oriuntur inter istos atque Nobiles, dum Procopius Pragam properaret: fit inter Brodam Bohemicam & Burim quatuor millibus & quingentis passibus a Praga distantem, proelium, in quo Mainardus una cum nobilibus victor evasit, uterque Procopius cecidit. * Confecto bello, cum multa essent captivorum Thaboritarum atque Orphanorum millia, ista per insidias horreis fuerunt inclusa atque sæuitia detestanda, igne deleta. **

* Aen. Syluius c. LI. Theobaldus c. XXXI.

** Aen. Syluius c. I. confecto bello, cum multa milia captivorum essent, Mainardus concilio procerum accersito, perdere pessimam plebem statuit, quæ nutrita in armis, omnem astringentem in castris egerat, nec sub Legibus victura crederetur, rapinis & cadibus atque adulteriis assueta. Qua stante, pacatum Regnum stare non posset. Sed veritus ne simul innocentes interficeret, qui ex agris coacti ad pugnam venerant, voce Praconis edici iubet, nondum bellum peractum esse, fugisse Coapchonem, Coloniam expugnari oportere, vicinasque per circuitum gentes quæ Regnum popularentur, armis domandas. Ad eam rem necessarios, qui sub Procopio militassent, viros fortes, & in bello exercitatos: decretum eis ex publico stipendium donec Regnum pacaretur. Proinde omnes, qui stipendia facere vellent, in horrea sese proxima reciperent, cautionem ne rudes inexpertosque belli secum admitterent: illos sua rura suosque lares repetere posse. Introierunt horrea, quæ apud Bohemos in villis ex maceria culmo tecta, frequentia sunt, piræque Thaboritarum & Orphanorum millia, homines nigri, ad Solem & ventum indurati, aspectu tetri atque horribiles, & qui circa fumum in castris fixissent, aquilinis oculis, impexo crine, promissa barba, corporibus proceris, membris hispidis, cute adeo dura ut ferrum quasi lorica repulsura videretur. Clausa sunt confestim ostia, & ignis immissus horreis, quo sex illa & coluies hominum, ignominiosum agmen, post multa quæ patrauerat scelera, exusta: contempta demum religionis pœnas dedit. Dubravius p. 285. Naclerus vol. II. Gen. XLVIII. p. 1058. Theobaldus c. LXXXII.

§. XXVII.

Sigismundus interim Romæ coronatus, redux, Vlmam se confert.
Hic

Hic audita Thaboritarum Orphanorumque clade, legatos in Bohemiam mittit, Regni proceres commendat, qui viros nocentes deleuerint, hortatur, regni quietem procurent, seque Regem suscipiant, quem fratri successorem Ius Gentium dederit. Illi magno numero apud Ratisbonam cum conueniunt, Regemque salutant. Venerunt & seorsum Copacho & Ioannes Rochezana de suis rebus acturi, Legati quoque Basileenses, qui Pragæ fuerunt, * atque ult. Nouembris 1433. cum Bohemis certâ constituerant compactata, ** per quæ pax vniuersalis in regno Bohemix & Marchionatu Morauix fuit constituta, vt concessa communionem sub vtraque, ita tamen vt declaratio Concilii desuper sequeretur, *** in reliquis conformes essent fidei, ac ritibus Ecclesiæ. Sigismundus, auditis, quæ de religione placuerunt, conuenta probauit, eaque seruari mandauit. Exin poscentibus Hungaris, nauibus per Danubium vectus, Budam petiit, vbi reformato rerum statu, vocatis ad se Bohemorum Principibus, ineunte anno 1436. in Alba regali, sexaginta milia nummum inter eos distribuit, pecorumque maximum numerum, quædam etiam dictorum capita plenius declarat. Dicta die qua vellet Bohemiam ingredi, non moratus Iglauiam a. 1436. venit: vbi concilio cum Bohemis habito, conuenta Legatorum synodalia iterum comprobauit firmavitque, ****. Cæterum inter Bohemos & Imperatorem aliæ pactiones interuenere, quibus Ecclesiarum prædia occupatoribus iure pignorum relicta sunt, donec certa pecunia redimerentur. Religiosis vtriusque sexus quibus adempta Monasteria essent, exulibus, quoque spes redditus interdicta, Rochezano Pragensis Ecclesiæ præsulatus promissus, de disponendo Ecclesiarum Bohemicarum regimine, summo Pontifici facultas oblata. His sic constitutis, Rochezana cum aliis quatuor presbyteris, nomine totius cleri sibi adhærentis, sedente Sigismundo pro tribunali in foro ciuitatis erecto, assistente Alberto genero, magnæque procerum & oratorum circumstante corona, obedientiam Romanæ Ecclesiæ sese præstare professus est. Sequenti vero die haud absimili solennitate, absoluti sunt ab anathemate, cæterisque censuris Bohemi, & in Ecclesiam per Concilii legatos introducti. His compositis, Sigismundus VI. Kl. Septembris 1436. Pragam venit ibidemque extremis honoribus fuit exceptus, Barones ac ciuitates in eius verba iurauerunt, & Magistratus suos, quos ipse constituit, acceperunt. Philibertus, Constantiensis episcopus & Collegæ ipsius Basileam missi, veteres pontificios iterum reducebant ritus, Rochezana licet, cum complicibus obloquentibus. Reducti etiam Monachi, legati Basileam

missi, qui supra articulo communionis declarationem expeterent. Thaboritæ, qui superioribus cladibus superfuerant, in oppido conseruati, ea lege in gratiam fuerunt recepti, vt quinquennio toto suis moribus viuerent, religionis cultum mutare non cogerentur, iura ciuitatis haberent, signum ferrent, in sigillis rubra cera vterentur, tributum nomine singulis annis sexagenas decem penderent. Neque tamen quinquennium hoc fuit expectatum, Rochezana dum Romanæ Ecclesiæ se nollet subiicere, eiectus. ****

* Aen. Syluius c. LII. & iisdem fere verbis Nauclerus *Vol. II. Gen. XLVIII. p. 1058.*

** Extant ista apud Leibnitium *Mant. Cod. Iur. Gent. dipl. p. 138.* in quibus hæc inserta: *Et articulus ille in sacro Concilio discutietur, quoad materiam de præcepto ad plenum Et videbitur quid circa illum articulum pro veritate Catholica sit tenendum, Et agendum pro utilitate Et salute populi Christiani Et omnibus mature Et digeste pertractatis, nihilominus si in desiderio habendi dictam communionem sub duplici specie perseuerauerint, hoc eorum Ambasciatoribus indicansibus, sacrum Concilium, sacerdotibus dictorum Regni Et Marchionatus, communicandi sub utraque specie populum, eas videlicet personas que in annis discretionis constituta reuenter Et deuote postulauerint, facultatem in Domino, pro earum utilitate Et salute largietur. Hoc semper obseruato; quod sacerdotes sic communicantibus semper dicant, quod ipsi debeant firmiter credere, quod non sub specie panis caro tantum, nec sub specie vini sanguis tantum, sed sub qualibet specie est integer Et totus Christus.* Theobaldus c. LXXIX. LXXX.

*** Extat hæc declaratio apud Leibnitium *Mant. p. 141. die IV. Ianuarii 1436.*

**** Extant Imp. literæ Iglauæ 3. Iulii 1436. datæ apud Leibnitium p. 143, ubi etiam continentur litteræ a Concilio legatis ad Bohemos missis concessæ, quales erant Philibertus, Episcopus Constantiensis, Ioannes de Polomar sacri Palatii Auditor, Martinus Bernerius, Decanus Thuronensis Et Thomas de Haselbach Theologiæ Professor, atque varia alia scripta publica hac facientia.

***** Aen. Syluius c. I. quem sequitur Nauclerus c. I. Cuspinianus p. 1398. Theobaldus c. LXXXV. Dubrauius lib. XXVII. p. 710. Gerh. a Roo lib. IV. p. 154. Dubrauius p. 290.

§. XXVIII.

In eodem hoc Concilio Basileensi non solum Constantiensis Concilii decreta fuerunt confirmata, sed etiam decretum, Concilium esse supra Papam. * Huic Eugenius IV. contradicebat, atque Concilium Ferrariam transferre conabatur, quod postea ob pestem Ferrariæ sæuientem, a. 1435. Florentiam fuit translatum *** quo tamen non obstante, patres Basileæ manserant congregati, atque contranitente licet Cæsare, **** XXV. Iunii 1439. Eugenium sæpius citatum non comparentem, tanquam schismaticum deponunt, ***** cui Nonis Nouembris, Amadeum primum Sabaudia Ducem sub Felicis V. nomine substituunt. ***** Ipsum vero Basileense Concilium non nisi sub Friderico III. finiendum.

dum? ***** Hoc ipsum tamen nouum Schisma anſam dedit vnioni Electorum Francofurti 1438. concluſæ, qua ſe inuicem ad ſchisma tollendum atque vnitatem obligant. †

* Hæc Aeneas Syluius, qui Concilio erat a ſecretis, *Comment. de geſtis Concilii Baſileenſis lib. I.* comprobat, atque multis argumentis defendit. Decretum enim in ſeſſione II. omnes, cuiuſcunque dignitatis ſint, etiam Papalis, Concilio obedire teneri, in his qua pertinent ad fidem & generalem Reformationem Eccleſiæ Dei in capite, & membris. Baſileenſis Concilii Hiſtoriam eandem ac Conſtantiensis nuper edidit, nobis promiſit Iacobus Lenfant.

** Nauclerus vol. II. Gen. XLVIII. p. 1061. ſed ne ſchisma oriretur, ipſe deſtinauit ſolennes oratores eccleſiæ prelatos Baſileam, inter quos fuit abbas de Sicilia, tunc Panormitanus episcopus, moniturus illos in Baſilea, vt deſiſterent ab inceptis rationibus, quod ei rei pontificiæ authoritas deeſſet, nam dudum Eugenius Florentia diſcedens, Bononiæ circa annum Domini 1436. Baſileenſe concilium Ferrariam tranſtulerat, quod diceret ibi conuenturum cum Romana Synodo Graciam Eccleſiæ. Hac translatione non obſtante, patres Baſileæ congregati, vt reſert Anton. obtrauerunt aures ſuas non audientes vocem domini, authoritate ſua temerariæ præſumptionis ceperunt Eugenium ad concilium citare, ſolicitante ad hoc Philippo Maria duce de Mediolani, egre pontificatum illius ferente. Cuſpinianus p. 398. ceterum Eugenius concilium Baſilienſe a ſe prius confirmatum tollere annixus, & literis Apoſtolicis reuocat, & Ferrariam traducit, conſenſu ſuorum, quos ſecum habuit, Cardinalium. Sed Imperator cum Principibus qui tum Baſileæ erant, Præſidesque concilii, non modo literas Pontificis contempſerunt, ſed eum bis terque adhortati ſunt, vt cum cardinalibus ſuis eo proficiſcatur, quo Martinus antecellor futurum id denuntiaverit. Quod niſi fecerit, vt prauaricatore & contumacem abiicere ſummo ſacerdotio velint, atque omni dignitate exuere. Amedæus Pacificus p. 67.

*** Trithemius ad a. 1435. anno prænotato Eugenius Papa Concilium Baſileenſe, quod prius approbauerat de conſenſu Cardinalium reuocans tranſfert Ferrariam, ad quod ipſe cum omni Curia ſua ſe contulit a Bononiæ Ciuitate in qua eatenus conſueuerat reſidere. Verum congregata multitudo hominum apud Ferrariam, ſubito peſtis inuaſit urbem, vnde compulſus neceſſitate Papa Eugenius ad Florentiam tranſfert Concilium. Interea Patres qui apud Baſileam fuerunt congregati, non attenta reuocatione Papæ inchoatum rite continuauere Concilium & per Cenſuras Eccleſiaſticas vſque ad priuationem Papatus contra Eugenium tanquam Schismaticum procedere ſtatuērunt. Amadeus Pacificus p. 16. Acta Concilii Florentini ſcripſit Sylueſter Sgyropulus, quæ ex Bibliotheca Pariſienſi regia deſcripſit Claudius Sarrauuius, edidit Robertus Creyghtonus.

**** Trithemius ad a. 1435. Imperator autem Sigismundus vna cum Iuliano Cardinale S. Angeli, qui Concilio tum præſidebat, ſe Patrum decreto conſtanter oppoſuit, & ne Papa deponeretur Eugenius, multis modis & rationibus impediuit. Enimvero ad memoriam reuocare ſtudit, quanta in Eccleſia Dei mala protulerit Schisma tunc præteritum, quod cum infinitis laboribus, impenſis atque periculis vix tandem in Conſtantiensi Concilio fuerat ablatum: ſe quoque daturum operam Caſar ipſe promiſit, ne Papa impediret Baſileenſe Concilium, ſed eius acta probaret confirmaretque, & reuocaret male prolata ſententiam.

***** Trithemius ad a. 1431. inprimis Patres & Concilium Eugenium Papam per litteras & ſolemnes nuntios rogauerunt, vt venire ad Concilium dignaretur, propterea; quod morum reformatio ſine eo fieri non poſſet. Quo negligente ne dicam contemnente, ſecundo, & tertio citatur, ac poſtremo tanquam rebellis & inobediens a Papatu authoritate Concilii deponitur,

Et Amadeus quondam Sabaudia Dux tunc Monachus Carthusiensis in Pontificem eligitur, & Felix eius nominis IV. in sua obedientia nominatur. Qua ratione in sessione XXXIII. de hac depositione iamdum fuerit actum, tradit Aen. Syluius de gestis Concilii Basileensis lib. I. p. 48. Ipsum vero decretum demum in sessione XXXIV. fuit publicatum, quod exhibet Amedeus Pacificus n. XXXVIII. p. 96. Plura scripta, quae huc faciunt, continentur in Mülleri Reichs-Tags Theatro p. I. c. IV. Plenius etiam Wurstius in Chron. Basil. integro libro quinto.

***** Trithemius c. I. Naclerus vol. II. Gen. XLVIII. p. 1062. anno dñi 1439.

Eugenio quarto publicis decretis abrogato, pontificem conueniens designauit Felicem V. Amedeus hic erat, primus dux Allobrogum, sic olim dicti, qui nunc circa Rhodanum Sabaudienfes appellantur, vixerat is annos circiter quadraginta in florantissimo principatu, subiit inde rerum humanarum cadum instituitque eremiticam vitam, sumpsit & pallium eremiticum, per quae magnum erat nomen sanctitatis adeptus. Tum ad honoris huius culmen adspirans, Basileam cum filiis duobus profectus est. Pallio & barba depositis, seculari se reddidit religioni, pontifex Felix V. creatus, annos sedit nouem. Gobelius Comment. Pii II. lib. I. p. 8. Integrum electionis modum atque processum describit Aen. Syluius de gestis Concilii Basileensis libro secundo, qui etiam singulari epistola ad Iohannem de Segouia scripta, eiusdem coronationem describit. Extat de eo Amadeus Pacificus, seu de Eugenio IV. & Amedeo Sabaudia Ducis, in sua obedientia Felicis nuncupati, Controuersis, Commentarius, iussu Serenissimi Ducis ab eius Historiographo digestus, Parisiis 1626. 8. Legatur etiam Guichenon Hist. General. de Savoie Tom. I. p. 444. In Leibnitii Cod. Iur. Gent. diplom. p. 369. extat declaratio Concilii de acceptatione Papatus, & inthronizatione Papa Felicis V. cum ipsius iuramento.

***** Naclerus vol. II. Gen. XLIX. p. 1074, de quo sub Friderico III. pluribus.

† Extat haec unio apud Müllerum Reichs-Tags Theatro p. I. c. IV. §. 8. Vid. Syn. Iur. Publ. diff. XVI. §. XVII.

§. XXIX.

Nec minus illustrem se reddidit Sigismundus, multas concedendo Imperii dignitates. Ludouicus equidem Sabaudia Dux a. 1412. Vicariatum obtinuit Imperii in omnibus & singulis ciuitatibus, castris, castellis, oppidis, dominiis atque terris, quae teneret in partibus Pedemontium. * Et licet in isto diplomate nulla mentio fiat Successorum, idem tamen Ludouicus titulo Vicarii perpetui Sacri Romani Imperii postea fuit usus. ** Anno 1415. in Concilio Constantensi Fridericum Noribergensem Burggrauium, quo hucusque in Marchia Brandenburgensi usus fuerat Procuratore, *** meritorum ipsius memor, Electorum consensu, constituit Marchionem & Electorem Brandenburgensem atque Archi Camerarium, ea lege, ut pro eodem quadringentorum millium aureorum Hungaricorum summam Fridericus solueret, concessa tamen ipsi & fratri Sigismundo reuendi potestate, hac quoque adiecta conditione, ut si Fridericus iste sine heredibus legitimis moreretur, Marchia ista ad Sigismundum vel Wenceslaum rediret, **** Hanc igitur promissam summam ut certius sol-

ye.

veret, Noribergensi Ciuitati Burgum, vna cum redditibus in vrbe atque sylua finitima vendidit, retento tamen iure & territorio Burggrauatus, vna cum syluis & iure conducendi. ***** Hinc die XVIII. Aprilis Fridericum hunc Constantiæ de Marchia & Electoratu Brandenburgico solenniter inuestit. ***** Anno 1416. dum ex Concilio Constantiensi in Italiam veniret, Amadeum VIII. ex Comite Sabaudia Ducem facit, terras ipsius in Ducatum euehit. ***** Animus ipsi fuisse videtur, qua ratione Burgundia regnum hoc ipso, Imperio iterum vindicaret, quod per Prælatos, aliosque Principes varie fuerat dissipatum. ***** Insequenti anno 1417. Constantiam redux factus, Adolpho Cliuia Comiti titulos, honoresque Ducis concedit. ***** Postquam a. 1412. extinctus esset Albertus III. vltimus lineæ Ascania Elector Saxonicus, successionem petebat Ericus V. Dux Saxo-Lauenburgicus, tanquam proximus adgnatus ex eadem linea Ascania, successionem etiam sibi ab Imp. per diploma confirmatam obtendens, cui tamen obiiciebatur, quod nec ipse in Rudolphi Saxonie Electoris, qui frater fuerat Alberti, inuestitura, manus pro more vexillo admouisset, ideoque simultaneam inuestituram neglexisset, nec Rudolphus ipsum pro adgnato agnoscere voluisset, ipsum vero diploma fuisset fraudulenter a Cancellario scriptum. † Prætendebat Electorum æque Fridericus Brandenburgicus Elector, in fauorem filii, Iohannis Alchymistæ, qui Alberti III. ex fratre Rudolpho neptem, Barbaram, habebat in matrimonio, & Ludouicus Palatinus, pro filio suo primogenito ex gratia saltim Imp. Ast Imperator Electorum tanquam Imperio apertum vna cum terris Saxonis, per diploma Presburgi die Epiphaniæ 1423. Friderico Bellicoso, Misnia Marchioni atque Thuringia Landgrauio, ob merita ipsius concedit. †† Acceptis viginti florenorum millibus ††† prætensionibus suis statim renuntiavit Fridericus Brandenburgicus, ipseque †††† Fridericus Bellicosus XVIII. Ianuarii 1424. reliquorum Electorum consensu Bingæ in Collegium Electorale fuit introductus. ††††† Hinc Kl. Augusti 1425. huncce Fridericum de Electoratu atque Archi Mareschallatu Saxonico vna cum Comitatu Brenensi Budæ inuestiuit. †††††† Prouocabat equidem Ericus a. 1427. ad Martinum V. Papam, qui etiam pro ipso apud Imp. intercedebat, sed frustra. * Prouocabat ad Concilium Basileense, quod etiam a. 1434. commissionem eade causa decernebat, ** sed nec Fridericus Placidus, quem, mortuo Patre, de Electoratu inuestiuerat Imperator, *** istam agnoscebat, nec Imperator, qui publicis scriptis desuper protestabatur,

causam ad Imperii iurisdictionem spectare proponens, se promptum fore causam per Pares Curiae examinaturum. **** Causam igitur a concilio Basileensi auocabat, & Comitibus a. 1434. Francofurtum indicebat, constituto Coloniensi Electore Commissario. ***** Mortuo autem Erico controuersia paulatim cessabat. Eodem anno Dominica ante festum Mariae Magdalene, Henricum Seniore, Dominum de Plauen Misniae constituit Burggrauium & S. R. I. Principem. ***** Anno 1433. XXII. Septembris 10. Franciscum Gontzagam Mantuae Marchionem & S. R. Imperii constituit Vicarium. *****

* Extat diploma apud Leibnitium Tomo I. *Cod. Iur. Gent. diplom. n. 124. p. 305.*

** In Tractatibus pacis inter Margaretham Sabaudam & Ludouicum Bavariae Ducem de a. 1444. apud Guichenon Tom. VI. p. 347. Vid. Synt. Iur. Publ. diff. XIII. §. XXXVI.

*** Sic enim Gerh. a Roolib. IV. p. 139. ipsum vocat Marchiae & Electoratus Brandenburgici curatorem.

**** Hardt Tom. IV. p. 1222. ex Mro Vindobonensi Dorriano Anno, Domini, quo supra, Dominica quasimodogeniti, qua fuit XVIII. mensis Aprilis Serenissimus Dominus Sigismundus, Romanorum & Hungariae Rex, in ciuitate Constantinensi, sacro concilio praesente fecit illustrem Principem Fridericum Burggrauium Nurembergensem Marggrauium Brandenburgensem & Electorem Sacri Imperii futuris temporibus, ipsum & suos haeredes. Et ipsum de dicta Marchia inuasiuit, confirmauit. Praesentibus multis Principibus secularibus, praesertim Duce Saxoniae & multis Ducibus Bavariae, & Comitibus, Baronibus, militibus &c. Latius haec declarat Cernitius bis. *Elect. Brand. p. 17.* Male igitur Theod. Engelhusius in Chron. p. 295. Rex Sigismundus Burggrauium Nurembergensem constituit Marchionem Brandenburgensem, & Electorem Imperii in tertiam Generationem. Licet etiam post istam cessionem Sigismundus in Diplomatum suis titulo Electoris Brandenburgici fuerit usus, prout ex Diplomate, Sabaudiae Duci de Ducali dignitate concessio patet, atque ex decretis Pisoniensibus apud Goldastum Tom. III. p. 442. quarum initium est: Sigismundus diuina fauente Clementia, Romanorum Imperator, Semper Augustus, ac Hungaria, Bohemia, Dalmatiae Rex, Archiepiscopus Brandenburgensis. Trithemius ad a. 1417.

***** In litteris venditionis die Veneris post Festum S. Ioannis Baptiste 1427. haec verba habentur: und geben zu kauffen, mit Krafft dieses Briefs, fur ledig, und fur unbekummert, und fur Leben, unser Burg, ob der Stadt Nürnberg, mit Thiernen, allen Gemeinen und Bawen, und Hofraiten, und mit irem Begrief, innwendig und auswendig, gen der Stadt Nürnberg &c. Doch in diesem Kauf nehmen wir aus, und behalten uns unserer Herrschafft, unsern Erben und Nachkommen des Burggrafthums unsere Leben, geistlich und weltlich, des Landgerichts, des Burggrafthums zu Nürnberg, unsern Wildpan, unsere Glatz, auswendig der Stadt Nürnberg, und andere unser Burggrafthums Herrlichkeit, Rechte und Guter, der unsere Vordern, und wir, inen, in diesem und andern Briefen, und Keuffen, nicht verkauft und übergeben haben. Ex hoc igitur controuersia fuit orta, an vna cum Burgo iura Burggrauatus in ipsa vrbe fuerint vendita, an solum ædificium. Controuersiam hanc examinat Wagenfeil Hist. Noriberg. libro secundo & Rensch Brandenburg Cedernhayn p. 140.

***** Naucierus vol. II. Gen. XLVIII. p. 1048. & 1064. in hac generatione anno
De.

Domini 1417. in concilio Constantiensi Sigismundus rex, Friderico burggraui Noribergen. marchionatum Brandenburgensem pro se ac successoribus suis dono dedit, quem & de eodem marchionatu in octaua Pascha ante prandium cum maxima pompa inuestiuit, hoc ordine. Mane factum, quidam comites, barones ac nobiles cateruatim equitabant per ciuitatem ter, ducentes duo vexilla, tubis latitia signa sonantibus. His quasi preludiis habitis, conuenerunt omnes principes ad habitationem Burggrauii, deferentes minuta vexilla armis futuri principis insignita, conduxeruntque Fridericum Burggrauium ad forum usque. Erant in foro tabulata, in qua conscendit Caesar coronam in capite gestans. ac ibi in throno consedit, electores imperii qui aderant, in suis habitibus a dextris partim & a sinistris in officio stabant. Postea ascendit Burggrauius ducens secum duos milites, vexilla Marchiae ac Burggrauatus tenentes in manibus, prouoluit genibus imperatoris Burggrauius, petebat se Marchionem creari, atque de Marchia inuestiri. mox lectae sunt litterae, iuxta quarum tenorem deberet intrare. Praestito ut sic iuramento, creatus est Fridericus in Marchionem Brandenburgensem, de Marchiaque iuxta morem curiae extitit inuestitus. Dedit illi rex primo vexillum Marchiae in manus, postea pomum & sceptrum, quae gestabat comes Palatinus Rheni, accinxitque eum gladio, consuetis adhibitis solennitatibus. Et sic iste Fridericus dignitatem electoratus imperii primus in familiam Burggrauiorum Norimbergens. adduxit. Eadem repetit Cernicius c. l. Plenius hanc solennitatem ex Gebh. Dacherii Historia Concilii Constant. Msta exhibet Hardt Tom. V. p. 183.

***** M. Chron. Belg. p. 356. similiter Dn. Amedaeum Comitem in Ducem, & eius comitatum de Sabaudia in ducatum extulit. Sam. Guichenon Hist. Geneal. de Savoye Tom. I. c. XXV. p. 456. qui etiam Tom. VI. p. 252. diploma exhibet Datum Camberiaci Gratianopolitanae Diocesis. Anno a natiuitate Domini M. CCCCXVI. XIX. mensis Februarii, regnorum nostrorum anno Hungariae XXIX. Romanae electionis VI. coronationis vero II. Idem diploma exhibet Leibnitius Tom. I. p. 309. In Concilio tamen Cleensi iamdum solenni protestatione Legati Sabaudici demonstrarunt, Ducalem titulum esse antiquiorem, dicentes: quod antequam erigeretur Comitatus Sabaudia in Ducatum, Comites Sabaudia, qui fuerunt pro tempore a trecentis annis praeteritis, continuo fuerunt Duces Chablasi & Augusta, & sic se semper intitulauerunt in suis patentibus literis, cum titulo Comitatus Sabaudia, prout habetur in Amedeo Pacifico p. 9.

***** Plenius de hoc Theod. de Niem lib. III. c. XXXIII. potuit enim Imperator vel Rex Romanorum pro tempore, vicinos ex illo compescere Italos, nec non Gallicos & alios sibi rebelles, per mare & per terram: nec non multa commoda consequi, prout per trecentos annos & ultra, per ipsos Imperatores factum fuit aliquando. Sed infra centum annos, aut circa, propter diuersas diuisiones & nouitates, in ipso Imperio interim suscitatas, ac desidia & negligentiam Imperatorum & Regum Romanorum, qui interim fuerunt, eorum salua reuerentia, ipsum regnum multipliciter dissipatum extitit, & est in manibus alienis, scilicet, multorum ecclesiasticorum praetorum, nec non etiam secularium principum & aliorum procerum & potentum. Et paullo post: posset igitur illi regno saltem per vnam cartam regiam super hoc aliquantulum provideri, & potestas cognoscendi de causis ciuilibus & etiam criminalibus quibuscunque committi Dn. Comiti Sabaudia, qui est praestantior in illo regno, & fidelis Imperio ab antiquo.

***** Naclerus c. l. in eodem concilio Constantiensi rex Sigismundus comitatum Cleuensem erexit in ducatum, ipsumque & Adolphum comitem eius domus, creauit ducem. M. Chron. Belg. c. l. Trithemius ad a. 1417. Pontanus Hist. Gelr. lib. VIII. p. 396. Hardt Tom. IV. p. 1279. Factum autem XXVIII. Aprilis, Cuspinianus p. 396.

† Integrum negotium probe describit Georg Spalatinus in *Chronico von Ursprung und Herkommen des Hauses Sachsen* apud Hortlederum Tom. I. lib. IV. c. XXIII. p. 1495. Hæc vero ex Spalatino in Compendio exhibet G. Fabricius Origg. Saxon. lib. VII. p. 696. Scribens: cum Erico autem Duce Lauenburgico contendendum fuit: qui sibi propinquitate generis Electoratum deberi affirmabat, & acceptum ab Imperatore super eius confirmatione diploma ostentabat. Id Norinberga fraudulenter scriptum, & signo regio notatum fuerat. Imperator meminerat, Erico ducatum Lauenburgicum datum Francofurti ad Manum, ipsum uno tantum vexillo de more processisse in campum ad id extructum: neque aliud ius habere in illa Saxonie provincia: non dari potuisse ei Westphaliam, quæ sit Antistitis Colonienfis: non Ducis Brunsvicensis aut Luneburgensis, quorum iusti domini sint in viis: non Saxonie Electoris ditionem, adhuc vivente Rudolpho Electore: testimonia autem publica esse in promptu plurimorum Principum ac legatorum, solum ei Lauenburgum datum. Præterea Rudolphum Electorem noluisse ipsum fratremque eius, propinquos agnoscere nec ad vexillum in solenni pompa manum admisisse, nec si ullius rei participem aut cohæredem unquam admisisset. Deprehensa suorum aulicorum fraude, Imperator commentitias illas litteras reiecit: & Ericum ferre repulsam iure & merito cessatur. Cuspinianus p. 396. Ericum vero paulo ante Venceslai primi filium, Ducem Saxonie in Lauenburg & VVittenburg, ob aliquos excessus rebellionis ac inobedientia privavit electoratu. Idque ius Casarem eligendi ac Ducatum Saxonie Marchioni Misnensi Frederico contulit: cuius prosapia etiam hodie hoc iure vitur. Licet ablatum ius Electoratus male dicat, quod non habuerant. Sic etiam labitur plane Trithemius ad a. 1423. scribens: Et superstes adhuc erat Henricus frater prædictorum Ducum Rudolphi & Alberti, quem reviventem Sigismundus Rex Ducem fecit, & intitulavit Löwenburgensem id est, de Burgo leonis cum hæredibus suis, ablato ab eis titulo Ducatus Saxonie simul & electionis Regni usque in præsentem diem. Litteras investituræ subreptitias a. 1414. impetratas exhibet Müllerus p. V. c. XIII. §. 5. qua ratione vero istas falsas declaraverit Sigismundus idem exhibet §. 9. Alb. Krantzius Saxonie lib. XI. c. X. Albertus dux superioris Saxonie, dictus de VVittenberge, princeps elector, suo & legitimo hærede diem suum obiit, & de successione iam quærebatur. Friens dux inferioris Saxonie, longo licet intervallo fratruelis eius nepos, legitimam successionem ad se pertinere non ambigens, titulum Saxonie, quem semper habuit, adauxit, Et dominum de VVittenberge & principem electorem se scriberet & gereret. Nam & Karolus novissimus eius nominis Imperator, Sigismundi pater (quod suo loco diximus) inter ambos Saxonie duces ordinabat, Et alternis vicibus ad electionem vocarentur, aliquoties etiam Erici patre Erico ad electionem perveniente: Et iusta dignitatis possessionem præ se ferebat. Sed prævalere apud Imperatorem tum alii. Nam ille Misnensi affectus marchioni propinquo suo, qui illi in Bohemia præstisset obsequia plurima, contulit ducatum, præteritis cum quadam consumelia legitimis successoribus. Vixebant enim Ericus, Bernhardus, Albertus fratres, Saxonie duces. Siue ergo per negligentiam non petendi beneficii, siue ob aliam causam, certum est tunc illos esse præteritos: quod hodie quoque queruntur. Nec tamen obliniscuntur iuris sui, renouantes protestationibus & diligentis possibilibus, ne longi temporis tractus præiudicium illis iniebat longæ præscriptionis. Lauenburgenses equidem desuper fuerant protestati, gladiis etiam electoralibus decussatim posititis, ad docendam durantem adhuc prætensionem fuerunt vsi, vsque dum III. Septembris 1671. inter Io. Georgium II. Electorem & Iulium Franciscum, Ducem Saxo-Lauenburgensem fuisset pactum, ut Duces Saxo-Lauenburgenses gladiis istis equidem vterentur, sed cuspidibus inferius versus. Müllerus *Ann. Saxon. ad a. 1671. p. 491.*

†† Trithemius *ad a. 1423*. Extant hæ litteræ concessionis apud Müllerum *im Reichstags Theatro p. V. c. XIII. p. 448*. Cur autem Palatinum & Brandenburgicum reiecerit, patet etiam ex litteris declarationis super Electoratu Friderico Bellicoso concessis apud Müllerum *p. V. s. XIII. c. 9*. und wiewohl wir der Vorgenannten Hertzog Ludwigs Pfaltzgraben, und Marggraf Friedrichs zu Brandenburg Bete gern erbört hettten, iedoch haben wir inniglich betrachtet, Gottes und des heiligen Röm. Reichs Ehre, das nicht viel gehört ist und fremde were, das Vater und Son solten zwey Churfürstenthum besitzen. Fabricius Origg. Saxon. lib. VII. p. 696. certabant inter se de eo honore Lauenburgicum, Brandenburgicum & Palatinum. Sed Sigismundus cum propter obseruantiam in se, multaque in suos populos merita, tum propter spectatam integritatem, fidem, magnitudinem animi, prætulit illis Fridericum Turingia Landgrauium, Misnia Marchionem, Saxonia Palatinum: eique nomen ac titulum Ducis Saxonie dedit: eamque dignitatem concessit, et & ensem gestaret, & Imperii Archimarscallus nominaretur, & ius potestatemque haberet cum aliis sex viris Imperatorem & Regem Romanorum eligendi. Friderico autem Brandenburgico & Ludouico Palatino respondit, se promptum quidem esse ornandi filios ipsorum (filius enim natus maioribus cum honorem petierant) sed moueri pietate erga Deum atque amore in Remp. ne ius, maiorum suorum violaret, aut antiquum Imperii morem conuelleret. Usitatum enim ad sua usque tempora non fuisse, ut pater & filius simul Electores essent, provincias Imperii binas possiderent. Cuius instituti causas, prudentissimi Imperatores, maiores sui, graues iustasque habuerint. Quod autem Sigismundus Saxonie Electoratum tanquam Imperio apertum Friderico contulerit, docent litteræ inuestituræ, in quibus hæc verba: des Hertzogthums zu Sachsen seiner Chur (die denn an uns als Römischen König, und das heilige Reich, mit sampt Graffen, Herrn, Rittersn, Knechten, Landen, Leuten, und ieglichem seinen Zugehörigen, recht und redelichen gefallen ist. Ipse quoque Sigismundus eodem anno Kesmarcki in Zipserland concessit Priuilegium de non euocando, ius ceræ rubræ aliaque Müllerus *Ann. Saxon. p. 12*.

††† Chron. Holsatiæ c. X. apud Leibnitium *Access. Histor. p. 16*. equidem dicit tamen quando ultimi Duces Saxonum Electores obierunt tempore Sigismundi Regis Romanorum, tunc Fridericus, Marchio Misnenfis, datis centenis milibus florenis pro ducatu Wittenberg in feudum etiam adeptus est nomen dignitatis Ducis Saxonie ipse cum progenie sua. Sed tacent de eo reliqui, Scriptores, potius summa ista, quam pro impensis Electori Brandenburgico soluit & pro dote, anam huic adserto dedisse videtur, prout etiam testatur Albinus *Chron. Misn. tit. XVI. p. 210*. Exhibet autem Müllerus *im Reichstags Theatro p. V. c. XIII. p. 450*. litteras wegen gezahleter 6000. Schock Groschen pro ista renuntiatione.

†††† Müllerus *Ann. Saxon. ad 2 Martii 1423*. Filius ipsius *im Reichstags Theatro p. V. c. XIII. s. 2*. exhibet has litteras renuntiationis.

††††† Müllerus *ad a. 1424*. Müller *p. V. c. XIII. s. 4*.

†††††† Mülleri *Ann. Saxon. ad a. 1425*. G. Fabricius lib. VII. p. 696. igitur Fridericus post multos labores, multaque pericula indicio & benenolentia Imperatoris, Dux Saxonie & Elector Imperii creatur in Pannonia Presburgi: insignia accipit Buda per Ioannem Stulingensem Landgrauium: in Saxoniam introducit per Ioannem Comitum Lupensem, anno MCCCXXVI quarto videlicet anno post Alberti III. obitum, ultimi ex familia Anhaltina Electoris. Extant litteræ inuestituræ apud P. Albinum *Chron. Misn. Tit. XVI. f. 212*. Lünigium *Reichsarchiv p. IV. f. II. p. 6*. Müllerum *p. V. c. XIII. s. 6*. gaben zu Osen nach Christi geburt vierzehnhundert Jar, und darnach in dem funff und zwanzigsten Jar, am S. Peterstag ad Vinula. Insequenti vero anno 1426. ibidem Electoratum Friderico confirmat Sigismundus atque

que insimul attestatur inuestiturae litteras, ad quas pronocet Ericus fraudulenter fuisse surreptas. Sic enim in dictis litteris: *Denn als der von Passau schliger, dozumahl ihrer Keyserl. Maieſt. Canzler geweest, das Hertzog Erich durch Forderung und Volwordt des Edlen Conrads von VVainberg, denselben Brieff, nemlich zu Nürnberg hinder ihrer Keyserl. Mayt. erkrigt bett, als ihre Keyserl. Maieſt. den letzten Tag mit den Churfürsten, andern Fürsten, Graffen, Herren und Statten geleistet betten, do er ihm das Datum bey acht Jahren bett lassen hinfür setzen, als ihre Keyf. Maieſt. dem von VVainsberg wohl ein bessers zugetrawet betten, wie dann seine Kayf. Maj. von irem Protgonotarien, dem Ersamen Franzen Custos zum heiligen Cruz zu Preslaw, gefragt bett, Der do lauter spreche, do seine Keyserl. Maieſt. letzt zu Nürnberg geweest, betten der von Passau Canzler, und der von VVeinsberg, ihm angemuth und gebeissen, das er dem Hertzogen von Lawenburg sein Lehenbrieff machen und schreiben, und das Datum acht Jahre, oder mehr hinfür legen solte, bett auch verwant und gesprochen: Er wehre dazumahl ihrer Keyf. Maieſt. Diener und Schreiber nicht geweest, darumb wolte ihm solches zuthun nicht fügen, aber nichts desto weniger were der Lehenbrieff zu Nürnberg geschrieben und versiegelt worden. Geben zu Offen nach Christi Geburt vierzeihen hundert und im sechs und zwanzigsten Jahr, am abend Assumptionis Maria der reinen Jungfraw, apud Goldastum Reichsfatzungen p. 11. p. 102. Idem ex Spalatino confirmat Albinus c. l. p. 214. Male igitur Schurtzfleischius de antiqua Saxonum dignitate sub finem anno 1426. Electoratum Saxoniae Misnensibus accessisse dicit, cum Fridericus Bellicosus iamdum a. 1424. in Collegium Electorale fuisset introductus. Alia privilegia Friderico Bellicoso a Sigismundo Imp. concessa exhibet Müller im Reichstags - Staat p. 1. c. X. §. 12.*

* Müller p. V. c. XIII. §. 10.

** Müller §. 13.

*** Extant litterae inuestiturae apud Müllerum §. 10.

**** Extant litterae protestationis apud Müllerum §. 16. in quibus: *cum itaque principatus, officium, ac ius supradicta, a nobis & imperio nostro in feodum immediate descendant, ac secundum iuris communis dispositionem, nec non usum, morem, stilum, & consuetudinem sacri Romani Imperii, feudalis contentio per dominum fendi ac Pares curia terminanda sit, liquet, hanc quaestionem, si qua praetendi poteris ad nostrum & illustrium Archiprincipum nostrorum, Sacri Romani Imperii Electorum, pertinere notionem.*

***** Extant haec Acta apud Müllerum §. 19. sqq.

***** Extat diploma apud Becklerum Stemmate Ruthenico p. 62.

***** Naclerus vol. II. Gen. XLVIII. p. 1055. *abiens deinde cum bona Eugenii gratia Imperator, per Picentes & Flaminiam iter faciens, Ferrariam atque Mantuam peruenit: ubi aliquot dies immoratus, & Iohannem Franciscum Mantua dominum marchionali dignitate & Imperii signis exornavit. Hunc iisdem verbis sequitur Cuspinianus p. 397. Imhof Gen. Gentzag Tom. I. p. 106.*

§. XXX.

Inter ciuilia ipsius instituta referenda est ipsius Reformatio. Dum enim Papae iura sua magis extenderent, orta exinde fuerunt diuersa Statuum grauamina contra eosdem. Huc faciunt Auisamenta Constantiensia Sigismundo Imp. a. 1416, in Concilio a Statibus exhibita, * & Auisamenta Moguntina a. 1427. in publico conuentu Sigismundo exhibita. **

In.

Insequuta quidem a. 1440. Sigismundi Imp. Reformatio per ipsius consiliarium, Fridericum a Landskron composita, sed parum proualuit, cui subnexa fuit Reformatio politica. *** In Concilio quoque Basileensi ad hæc Grauamina nationis Germanicæ fuit responsum, neque tamen omnis adhibita medela. Idem Sigismundus in Concilio Constantiensi a. 1415. Saxoniarum Electoribus ius præferendi Imp. gladium confirmat. † Anno 1417. decernit, quod Principum Imperii negotia lingua Germanica & secundum iura Germanica debeant componi. **** Sic etiam Recessus Imperii Noribergensis de a. 1431. sub Aureæ Bullæ nomine venit, quo varii defectus emendantur. ***** In Comitibus Egranis a. 1437. de reformanda pace publica aliisque Imperii defectibus fuit consultatum, sed consilia hæc mors Imperatoris interrupit. ***** Nec omittendum est, quod a. 1424. Imperii Insignia, ex castro Carlstein Bohemiarum, quo Wenceslaus eadem transtulerat, † ob metum Hussitarum in arcem Vicegradensem, dictam Plintenberg, †† post, consensu Martini V. Papæ Noribergam transferri iussit, quæ ibidem magna cum veneratione fuerunt excepta, ibidemque adhuc adseruantur. †††

* Extant ista apud Goldastum *Stat. & Rescript. Imper. Tom. I. p. 149.* Hardtium in *Prolegomenis Tom. I. c. XV.* Varia alia Sigismundi Præuilegia ex Actis publicis congecit Herm. ab Hardt. *Tom. V. p. 163.*

** Goldastus *c. l. p. 155.*

*** Extat utraque apud Goldastum *Tom. I. p. 170. & Reichs-Satzungen p. II. p. 110.*

† Extat decretum apud Müllerum *Reichs-Tags Theatro p. I. c. VI. n. 22.*

**** Goldasti *Reichs-Satzungen p. II. p. 98.*

***** Extat apud Goldastum *Rescriptis Tom. I. p. 146. Reichs-Satzungen p. II. p. 105.*

***** Hæc ex Actis Publicis latius declarat Datt. *lib. I. c. XVI.* Conuocationem ad hæc Comitibus exhibet Lehmannus *lib. VII. c. XCI.* Müller *Reichs-Tags Theatro p. I. c. IX. §. 33.*

† *Super dissert. XXVIII. §. X.*

†† Andr. Presbyter *p. 43. an. 1424. tempore quadragesimæ reliquiæ & insignia imperialia de castro Karlstein in Bohemia per Sigismundum regem ad Vicegradum, vulgariter Plintenberg in Ungariam, propter hereticorum perfidiam deducta, de Hungaria in Nurnbergam, ciuitatem imperialem, sunt portata.* Crusius *Ann. Suen. p. II. lib. VII. p. 166.*

††† Chron. Elwang. ad a. 1424. dominus Rex Hungariæ & Boemiarum sanctas reliquias, quas de Boemia in Hungariam transtulit, ad Noribergam ciuitatem transmisit. Quæ ibidem plebi in Non. Maii sunt ostensa cum magna sollemnitate. Plenius hæc exponit Christianus Erdmannus in *Noriberga in flore unitæ Romano Catholica Religionis 1629.* & Ludewig in *Noriberga Insignium Imperialium Tutelari.* Vtrique etiam Bullam Martini V. exhibent ab aliis quoque Papis confirmatam. Aquisgranenses equidem prætendunt ipsorum urbem esse Imperii Insignium tutelarem, idque etiam nupera coronatione demonstrare conati singulari scripto, hoc titulo: *kurtzer Bericht über des Königlichen Stuhls und des Heil. Rom. Reichs freyer Stadt Aachen, beyden Crönungen der Römischen Königen und Kaysern habender Prærogatiua und*

M m m m m

Ge-

Geretsam. Verum, cum Aquisgrani quædam saltim insignia adseruarentur, utrisque hunc honorem deberi merito contendit Ludewig c. V.

§. XXXI.

Tandem vero a. 1437. ægrotare incipit Sigismundus. Barbara Imperatrix, nouum coniugium mente complexa, & de retinendo Imperio sollicita, plerosque Barones, quorum auctoritas apud Bohemos potior erat, clanculum ad se vocat, Sigismundum breui esse moriturum adserit, futuras in regno turbas, quietis vnicam viam esse, si se viduam Rex Poloniæ ducat uxorem. Placet Bohemis Imperatricis consilium, datisque dextris foedus ineunt. Non latuerunt hæc Imperatorem, qui postquam referentibus medicis, moriendum sibi esse cognouit, ex Bohemia, cuius sibi dubia fides erat, Znoyam Moraviæ se vehi iussit, visurus filiam, priusquam vita excederet. Ibi mox Barbara virum secuta, custodiæ traditur. Imperator vocatis in cubiculum Hungariæ ac Bohemiæ primoribus, Albertum, Austriæ Ducem, generum suum designat successorem. Exin legatos nominat, qui ipso mortuo, Bohemiam petentes, in Procerum conventu testamentum suum patefaciant. Inter quos Caspar Schlickius Princeps fuit, trium Impp. Cancellarius. Omnes, qui aderant Albertum Regem salutauerunt. * His peractis IX Decembris 1437. septuagenarius fuit defunctus. Corpus eius ex vltima ipsius voluntate Varadinum in Vngariam ductum, ibidemque in templo S. Ladislai fuit sepultum. **

* Aen. Syluius c. LIII. Trithemius ad a. 1437. Andr. Presbyter p. 60. 61. Du-bravius lib. XXVII. exente. Bonfinius rer. Vngar. dec. III. lib. III. p. 291. Naucerus vol. II. Gen. XLVIII. p. 1061. Cuspinianus p. 399.

** Aen. Syluius c. LIV. Andr. Presbyter p. 60. Imperator autem gravi infirmitate tentus & laborans, propter quam etiam pedica sibi fuit abscissa, subito & ex insperato circa festum S. Martini cum uxore sua a Praga recessit, & in Znoyma oppido Moravia V. Id. Decembr. in contritione & deuotione magna obiit, ductusque in Vngariam, & in Ecclesia Bardenensi Strigonenfis provincia tumulatus. M. Chron. Belg. p. 357. Cuspinianus in vita p. 399. Corpus dehinc regio culen in curru, quo etiam capta ferebatur Imperatrix, Varadinum delatum, ac honorifice est sepultum. Vbi hi versus leguntur sepulchro eius inscripti:

*Casar & Imperium tuus en ego Roma sacrum,
rex non ense, sed pietatis ope.
Pontificem summum feci, pretis tribus unum,
lustrari mandum schisma negando malum.*

Naucerus diem VIII. Decembris ponit c. l. dicens: paulo post obiit anno salutis 1437. in festo conceptionis B. Mariae Virginis, ætatis suæ septuagesimo, regnorum autem suorum Vngariæ quinquagesimo primo, Romanorum 27. imperii vero anno quinto, Boemia 17. qui postmodum in Vngariam deportatus, in ecclesia Varadiensi honorifice est sepultus, præcesserunt optimi principis

interitum prodigia quadam malorum quæ secuta sunt, indicia. Bonfinius p. 292. Vitam atque Historiam Sigismundi plenius etiam persecutus fuit Eberhardus Windeck qui in aula Imp. fuit versatus, quæ tamen adhuc in Msto latet, quod mihi in bibliotheca illustris viri Io. Ludouici Zollmanni perlustrare licuit. Agit de eodem etiam Hardtius Prolegomenis Tomi V. p. 6. Idem p. 7. singulare. Opus promittit de vita & rebus gestis Magni Caesaris Sigismundi.

§. XXXII.

Prima ipsius vxor erat Maria, Ludouici, Hungariæ Regis filia, per quam Hungariæ regnum fuit adeptus, * defuncta a. 1392. sine prole. Altera Barbara erat, Hermannii Ciliæ Comitis filia, ** foemina inexhaustæ libidinis, *** quæ vt diximus, Mariti iussu, carceri fuerat mancipata, ab obitu vero ipsius libertatem recuperavit, foedis libidinibus Græcii consenuit, peste tandem Kl. Maii 1439. extincta. **** Ex hac vnicam filiam sustulit ipsius successori Alberto II Austriæ Duci nuptam.

* De hac dictum §. II. Cuspinianus p. 400.

** Dubrauius lib. XXV. p. 664. ac mox nuptias cum Barbara Hermannii Ciliæ comitis filia, cultu, ornatu, sumptu, munerumque magnificentia splendidissimas celebravit.

*** Aen. Syluius c. LIII. redarguit inexhaustam foemina libidinem, quæ tumulto quo propior est, eo genitalis thori, nuptialisque facis cupidior & curiosior redditur. Idem in vita Friderici III. p. 43. eodem tempore Barbara, quæ fuit Sigismundi coniunx, ex domo Ciliensi, quamuis senectute confecta, peste tamen interiit, nobilis genere, infamis vita mulier: quam sæpe in adulterio Sigismundus comprehendit: sed adulter ignouit adultera. Nam & sibi nihil lenius quam violare matrimonia fuit. Barbara vero tam inexhaustæ libidinis inuenta est, vt non tam crebra peteretur a viris quam viros peteret. ea post viri obitum in Bohemiam se recepit apud Gretium Regina, ibique inter greges exoletorum concubinosque consenuit: in tantamque dementia cecitatem prolapsa est, vt sanctas virgines, quæ pro fide Iesu mortem subire, stultas publice compellaret, quæ voluptatis gaudia gustare nescierint. Nihil deinde homini suum dicebat, nisi voluptates. post hanc vitam aliam esse negabat, & interire animas cum corporibus assenerabat. Sed hanc sam scelestam faminam in domicilio Hereticorum apud Gretium defunctam, scelerati & abhominata sacra Hussitarum Sacerdotes Pragam duxere, atque inter suas biles Regum tumulis condidere: digni qui tam impium funus peragerent impii. Dubrauius lib. XXVIII p. 736. de eadem: mulier prorsus Sadduceæ Epicureæque cum Epicuro enim summum bonum in voluptate ponebat. Similiterque atque Sadducei de immortalitate animæ nihil plane credebant, sed tam superos quam inferos ridebant. Huic ad lasciuiam comprimendam cum a viris matronisque honestioribus turtur auis proponeretur, quæ marito mortuo iterum nubere nesciret, abstereso omni pudore, solita est respondere: & quid mihi cum auc monticola & solitaria, cur non potius columbas & passeret domi ob oculos quotidie obuersantes mihi proponitis quarum auium oscula, & amores nunquam cessant. Fuggerus lib. III. c. IV. n. 4. eandem vocat Germanicam Messalinam. Maxime vero hanc increpat Cuspinianus p. 400. qui tamen dicit: sepius in adulterio a Sigismundo deprehensa, sed adultera adulteri ignouit.

**** Fugger lib. IV. c. VIII. n. II.

§. XXXIII.

Successit igitur Sigismundo gener ipsius ALBERTVS V Austriæ
Mmm mmm 2 Dux

Dux, inter Imperatores secundus dictus. Hic patrem habuit Albertum IV Mirabilia mundi dictum, matrem Iohannam, Alberti Bauariæ Ducis & Hollandiæ Comitissæ filiam, * natus a. 1394. ** Hic princeps potens erat, stature proceræ, *** nobilis & virtute præstans, mitissimus & religionis amator, **** Doctorum Mæcenas. *****

* Cuspinianus in vita p. 401. Fugger lib. IV. c. II. fin.

** Patet ex eo, quod Cuspinianus & Fuggerus ipsum decennem fuisse dicant, cum pater moreretur, quod a. 1404. accidit.

*** Bonfinius dec. III. lib. IV. p. 298. fuit Albertus, statura corporis aliquanto supra mediocrem, mira fortitudine, ac liberalitate insignis: præter eximias viri laudes intensissimum religionis studium pietatisque culturam prædicant. Item colore subnigro, venerando aspectu, præterea mitissimus & in suos omnes nimium exorabilis fuisse dicitur. Beatum igitur imperium Romanum, cum Ungaris & Boemis omnes fore indicassent, si Alberti diutius auspiciis gubernari potuisset. Cuspinianus p. 401. qui iam tener adolescens grandibus oculis, ac flava caesario adeo cepit adolescere, ut iuxta suam ætatem, omnes homines proceritate facile superaret. In qua quidem statura eius proceræ, fuit nervosum & validum corpus, facies virilis, more gentis, barba superiori labro extensa.

**** Aen. Syluius c. LV. Princeps potens, nobilis & virtute præstans & c. LVI. Princeps liberalitate ac fortitudine clarus, & qui ceteris rebus longe Religionis studium anteposuit. Lehmann lib. VII. c. XCIII.

***** Cuspinianus p. 401. studium quoque generale Viennense obuiam procedens, polita oratione, Principem suum salutavit, seseque illius tutela commendavit. Qui, ut præter filios suos, omnes doctos ardentissimo amavit.

§. XXXIV.

Mortuo statim patre, de tutela erat controuersia, quam Leopoldo IV. ipsius adgnato deferrebant Ordines Austriæ Prouinciales, protestante desuper huius fratre Ernesto, qui deinde in tutelæ consortium fuit adsumtus.* Mortuo Leopoldo ipse a. 1411. Austriæ regimen fuit adgressus, quod multa cum laude gessit. Austriam, quæ prius diu multumque lacerata, & latronibus atque bellis intestinis fuerat vexata, pacavit, ac singula restituit: Scelerum acerrimus vindex, summum adhibuit studium, ut pax undique per Austriam inclaresceret.** Anno 1422. Sigismundi filiam unicam Elisabetham Viennam uxorem traduxit, ipsi iamdum octo annos natam desponsatam, matrimoniumque multa solennitate consummauit, Moraviaque insigniores vrbes dotis nomine suscepit. Hinc etiam Moraviam contra Hussitas egregie defendit.***

* Cuspinianus p. 401. Fugger lib. III. c. IV. p. 406. Roo lib. IV. p. 128.

** Cuspinianus c. I.

*** Cuspinianus p. 402. qui etiam addit: nam & Vladislaus Polonorum Rex & Lithuania dux, crebro unicam filiam uxorem Alberto obtulit: quam facilius abnuvit, iniuriam patris & Vilbelmi obviare causatus. Gerh. a Roo lib. IV. p. 147.

§. XXXV.

§. XXXV.

Mortuo Sigismundo, Albertus statim XIX Decembris, Posonii in Regem Vngariæ est electus, * atque Kl. Ianuarii in Alba Regali, cum coniuge sua Elisabetha, summo populi adplausu fuit coronatus. ** Eodem anno Albertus Dux Austriæ, pridie Nonas Maii, Pragæ in regem Bohemiæ fuit electus. *** Proceres vero, qui cum Barbara conspirauerant, non alio pacto in Albertum consentiunt, quam si ipsorum postulatis mos geratur, renuente tamen Alberto. Interea Barbara, diuissis quæ possidebat in Hungaria inexpugnabilibus castellis, libertati est reddita, duodecim millia aureorum nummorum, quoad viueret ei singulis annis constituta. **** Henricus Piarco igitur & Alexius Sternenbergius potissimum, aliique quia a partibus Thaboritarum stabant, Casimirum, Regis Poloniæ Germanum, tredecim annos natum, Regem appellant. Mittebantur ad Regem Poloniæ Vladislaum legati, oratum, ne fratrem Bohemiæ regnum turbare patiatur, qui tamen fratris causam defendebat. Nihilominus Bohemiam intrans Albertus, Pragæ magno cum gaudio suscipitur ibidemque III Kl. Iulii solenni pompa coronatur. ***** Poloni equidem armata manu Bohemiam intrans, diuersis conflictibus tamen inferiores, belli induciæ fuerunt factæ, conuentus in alium diem apud Vratislauiam statutus. Eo veniens Albertus ex gradu forte prolapsus, grauitè læsus, pluribus diebus ægrotus decubuit; Exin claudus effectus, infecta pace, per Morauiam in Austriam rediit. *****

* Aen. Syluius c. LIV. *Albertum Barones qui aderant ex Hungaria & Bohemia, concordibus animis Regem salutauere. Ipse missis in Bohemiam suis a Sigismundo Delegatis, versus Posonium iter flexit. Andr. Presbyter p. 61. feria quarta, 19. die Decembris, in Profanio, Albertus Dux in Regem Vngariæ est electus. Cuspinianus p. 402.*

** Aen. Syluius c. l. Fugger lib. IV. c. VIII. p. 463. Dubrauius lib. XXVIII. incunæ. Bonfinius *Rer. Vngar. Dec. III. lib. IV. p. 294.* Naclerus *Vol. II. Gen. XLVIII. p. 1063.*

*** Andr. Presbyter equidem p. 61. dicit: *Albertus, Dux Austria, & Electus Rex Vngariæ, in die Iohannis Euangelistæ, Pragæ, in Regem Bohemiæ est electus.* Ast, Aen. Syluius, qui hæc cap. LV. plenius declarat, dicit: *Albertus pridie Nonas Maias Rex designatur.* Fugger vero p. 464. V. Maii habet. Cuspinianus p. 402.

**** Aen. Syluius c. l. Fugger lib. IV. c. VIII. p. 464. Bonfinius p. 294.

***** Aen. Syluius c. l. Fugger p. 466. Cuspinianus c. l. Bonfinius p. 295.

***** Aen. Syluius c. l. Fugger lib. IV. c. XIII. Cuspinianus c. l.

§. XXXVI.

Eodem anno 1438. feria quinta post Oculi, die vigesimo mensis Martii, Electores, scil. Theodericus Moguntinensis, Theodericus Coloniensis,

Mmm mmm 3

Ka.

Rabanus Treuirensis, Archiepiscopi, Otto, Comes Palatinus Rheni, & Dux Bauariæ, Tutor Ludouici, Comitis Palatini Rheni, Fridericus, Marchio Brandenburgensis, concorditer Albertum, Ducem Austriæ, electum Regem Vngariæ & Bohemiæ, in Franckenfordia, in Regem Romanorum elegerunt. * At illi acceptare imperium iniussu Baronum Hungariæ, haud quaquam licebat. Id enim eis promiserat, quum ipsum Regem acceperunt. Vocati primores regni, negabant ex usu esse Hungariæ Regi, Theutonicis ceterisque gentibus imperare: dum Sigismundus Romanæ rei consulturus, Italiam, Germaniam, cæterasque prouincias peragraret, Hungariam Turcarum direptioni patuisse. Multa in vtramque partem dicta, postremo victi precibus Friderici, Ducis Austriæ tunc adolescentis, assensum dedere: ** Imperium summa Germanorum congratulatione ab Alberto susceptum, qui paullo post Aquisgrani fuit coronatus. ***

* Andr. Presbyter p. 61. Bonfinius c. l. p. 297. Fugger lib. I. c. VIII. n. 12. Extat Instrumentum Electionis in Mülleri *Reichs- Tags Theatro* p. I. c. I. p. 2.

** Aem. Syluius c. LV. Dubrauius lib. XXVIII. p. 723. Bonfinius p. 295. Gobelini *Comment. Pii II. lib. I. p. 7.* Fugger c. I.

*** Dubrauius p. 724. atque ille non cunctatus Principes adire, & de veteri consuetudine in Germania locis suis Imperium iniret, Aquisgrani miro omnium Electorum gaudio & gratulatione, Imperii corona redimitus est. Naclerus vol. II. Gen. XLVIII. p. 1063. Cuspini- nus p. 402.

§. XXXVII.

Eodem anno bina Noribergæ celebrat Comitia, die Margarethæ & die S. Galli, 1438. * quæ numeroso Principum confluxu fuerunt celebrata. Constitutione igitur saluberrima, dissidationes omnes in Imperio aboleuit, Austregas, dirimendis Statuum litigiis ordinauit, vniuersam Germaniam, excepta Bohemia & Austria, in Quatuor Circulos diuisit, peculiare etiam in quocunque Circulo publicæ pacis rerumque Imperii iudicialium executores esse voluit. ** Licet eadem ob mortem Imp. statim insecutam, effectum fuerint destituta. Eodem anno tempore Concilii Basileensis Electores pacem publicam inter se constituerunt. *** Ad hæc Comitia etiam missi fuerunt a Concilio Basileensi legati ad componendam inter Concilium & Papam discordiam. **** Sequenti anno Cæsar ea Francofurtum transtulit, iussitque ad Kl. Martias adesse Principes, at cum ille quoque locus metu pestiferæ contagionis non placeret, Moguntia procerum consensu delecta est: eoque præter Cardinales ab Eugenio missos, confluxere ex tota prope Europa Episcopi & Principum Legati, ibidemque de Concilio Basileensi prorogando fuit actum. *****

* Leb-

* Lehmannus equidem *lib. VII. c. XCII.* hæc Comitia ad annum 1439. refert. verius tamen exactis publicis ad hunc annum refert Datt. *lib. I. c. XXVI. n. 9.*

** Ipsam hanc constitutionem ex Argentoratensi Archiuo exhibet Schilterus *Instit. Jur. Publ. Tom. II. Tit. XIX. p. 339.* & ex eo Datt. *lib. I. c. XXVI. n. 13.* Müllerus *Reichs-Tags Theatro p. I. c. VII. §. 9.*

*** In Goldasti *Reichs-Satzungen Tomo II. f. 144.* reperitur *Landfrid von den 6. Churfürsten zu Zeiten der Zwytracht und VViderwertigkeit des Basler Concilii auffgericht anno 1438.*

**** Aen. Syluius *Comment. de Conc. Basil. p. 2.* *frequens atque insigne Franconia oppidum Norimberga est, & tam superis quam inferis Theuthonibus commune. Ibi paucis effluxis mensibus oratores Alberti Romanorum regis, & aliorum Alemannia principum conueniunt: tum propter alias communis patriæ causas; tum maxime, ut eam qua inter Concilium & papam fugebat discordiam sopirent. Illuc & oratores sacri concilii accesserunt.*

***** Brower *Ann. Treuir. lib. XIX. p. 277.* Schaten. *Ann. Paderborn. lib. XVI. p. 613.*

§. XXXVIII.

Isto tempore, cum Turcarum Monarcha Amurathes, Seruiam, Rasciam, Georgii Despotæ Regiones, qui sub tutela Regum Hungariæ vivebat, late popularetur, atque Synderouiam arcem in ripa Danubii quarto lapide ab Alba Græca distitam obsideret, Albertus ab Vngaris inuitatus, obsessis opem laturus, Budam petit.* Interea Georgius Palotius Strigoniensium Pontifex, diem obiit, qui coronam Regni, diuitemque Regni suppellectilem in arce seruauerat. Qua re cognita, Albertus eo se confert arx Reginae deditur. Quæ dum thesaurum Regni coram Baronibus ad eam rem selectis recognoscit, coronam beati Stephani Regis, quam sacrosanctam putant, clam surripuit, anique custodiendam tradit, cætera obsignatis recludit arcis.** Albertus Budam reuersus, non expectatis auxiliis, aduersus Turcas exercitum ducit: castra inter Titiam amnem ac Danubium collocat. Interea Turcarum Imperator victo castello, excæcatoque Despotæ filio, cuius sororem in matrimonium duxerat, domum abiit.*** Albertus, ubi expugnatam Synderouiam, Turcas abiisse cognovit, dimisso exercitu, Budam rediit. Sed insolito feruentis Augusti calore vexatus, dum peponibus nimium oblectatur, in ventris solutionem incidit, sentiensque periculum, moriturus in patria, contra Medicorum, consilium, Viennam repetere statuit. Iter ingressus, quum iam Strigoniam præteriisset, in villa quæ Longa dicitur, condito testamento, VI Kl. Nouembris 1439. decessit.**** Licet etiam non desint, qui ipsum veneno fuisse extinctum velint.***** Exequiæ illi, ab Vxore, Elisabetha prægnante, regio apparatu, in Basilica Albæ regalis celebrata, ibidemque corpus conditum.*****

* Dubrauius lib. XXVIII. p. 727. Aen. Syluius c. LV. Fugger lib. IV. c. XXII. n. 3. Gerh. a Roo lib. V. p. 163. Cuspinianus p. 403.

** Aen. Syluius c. I. Bonfinius p. 297. Cuspinianus p. 403.

*** Aen. Syluius c. LVI.

**** Aen. Syluius c. I. Dubrauius lib. XXVIII. p. 727. Naclerus p. 1064. Bonfinius Dec. III. lib. IV. p. 298. Cuspinianus in vita p. 403. Locum & tempus plenius definit Fugger lib. IV. c. XIII. p. 506. dicens: *hierauf reifete er wieder fort, aus Begierde, VVien zu erlangen, und daselbst in seiner Gemahlinn Armen zu sterben. Aber er starb unterwegs, in einem Dorf der Insel, Meger oder Langendorf genant, (Gerh. de Roo nennt es Nesmel, welches aber die Geographen weiter hinab gegen Gran legen) eben an dem tag, da dieses itzund geschrieben wird, namluch den 27. VVeinmonats, am Abend vor Simonis und Iude. Gerh. a Roo lib. V. p. 164. pagum quendam Nesmel definit. Eandem vigiliam Simonis & Iudæ confirmat Daurium Vitæ Friderici ab ipso compositum apud P. Lambecium *Diar. itm. Celsis n. XIII.* Dum autem in vigilia Simonis & Iudæ fuerit extinctus, male hoc intellexit Iacob von Königshoven qui *Chron. Alsatia c. II. §. 241.* ipsum diem Simonis & Iudæ ponit, quem sequitur Lehmann lib. VII. c. XCII. Bonfinius p. 298. nonnulli in Simonis & Iudæ solennibus ex-
pirasse tradunt.*

***** M. Chron. Belg. p. 276. ex Wernero: *iste Albertus fuit Dux Austria, & gener Sigismundi, & ideo assumptus fuit in Regem Bohemia & Vngaria, propter filiam scilicet eius quia alium heredem non reliquit. Iste electus fuit in regem Almania, sed statim intoxicatus obiit.* Idem addit Fugger c. I. & Iac. von Königshoven *Chron. Als. c. II. §. 141.* also war Ihm vergeben, und starb uff S. Simon & Iudas Tag, do man zalt 1449. Jahr, und das thet sein Schwieger, Keyser Sigismundus VVeib, darumb das Sie Kanigin zu Vngern blibe, mit einen andern Manne. Trithemius ad a. 1439.

***** Dubrauius lib. XXVIII. p. 728. Bonfinius c. I. Roo p. 165.

§. XXXIX.

Vxor ipsius erat Elisabetha, quam a. 1421. duxit. * Hanc reliquit grauidam, quæ postmodum XXII Februarii 1430. Vngariæ Palatino præsente, Ladislaum posthumum fuit enixa, ** qui statim, a quarto mense ab Archiepiscopo Strigonienfi in loco solito fuit coronatus. *** Filias superstites reliquit duas, Annam, quæ Guilielmo Saxoni, & Elisabetham, quæ Casimiro Polono postea nupserunt. Sustulerat melioris quoque sexus prolem, quem Guilielmum quidam: alii Georgium nomen habuisse, & infantem obiisse prodiderunt. ****

* Vide supra § XXXIV.

** Cuspinianus in vita p. 403. *grauida tamen relicta vidua, cum ex Hungaria Posonium versus discederet, tempore parius accelerante, in castello Comorum octauo Kalen. Martii, quadagesimo anno post millesimum quadringentesimum peperit posthumum Ladislaum filium. Feres cubiculi patulas Palatino Rheni, qui tum castrum possidebat, custodiente, contra pudorem faminentem, ne suppositiuus parius Hungaros falleret.* Roo lib. V. p. 167. Fugger lib. V. c. I. n. 3.

*** Dubrauius lib. XXVIII. p. 728.

**** Verba sunt Gerhardi de Roo lib. V. p. 165. Cuspinianus p. 403.

DISSERTATIO TRIGESIMA
DE
FRIDERICO III.
RESPONDENTE
IOANNE LUDOVICO HVBIN DE GÜLCHEN
EQVITE WÜRTENBERGICO.

§. I. *Fridericus, Tertius potius dicendus, Eiusdemque parentes.* §. II. *Mores Friderici.* §. III. *Terram sanctam innisit. Regimen provincia & Ladislai Austriaci tutelam suscipit.* §. IV. *Electio Friderici in Imp.* §. V. *Comitia Noribergensia & Moguntina 1440. de schismate Papali tollendo & Reformatione.* §. VI. *B. cum Alberto fratre.* §. VII. *Friderici coronatio, Reformatio, Constitutio Pacis publicae, in Comitibus Francofurtensibus, abusus iudicii VVestphalici emendantur; pacta inter Megapolitanos & Brandenburgicos confirmantur.* §. VIII. *In conuentu Noribergensi de nouo concilio fuit decretum.* §. IX. *Initia B. Heluetici. 1449. Caesar cum Felice V. Papa congressus.* §. X. *Bellum Tigurinum. Galli ab Imp. euocati Heluetos ad Basileam cadunt.* §. XI. *B. Gallorum in Alsatia, der armen Gecken-Krieg, conuentus Noribergensis & Spirensis 1444, Moguntinus 1445, pax cum Gallis & Heluetis.* §. XII. *Vladislaus Polonus rex Vngariae contra Ladislaum posthumum eligitur. Elisabetha regina coronam astu subducit.* §. XIII. *B. Turcicum & clades Varnensis.* §. XIV. *Vngari Ladislaum eligunt, eundemque ab Imp. postulant, Austriam inuadunt, Comitia Ratisbonensia 1446.* §. XV. *Albertus Bauarus & Fridericus Imp. reges Bohemiae eliguntur, &risque recusantibus, Ladislaus.* §. XVI. *Theodoricus Colonienfis & Iacobus Treuirensis ab Eugenio Papa deponuntur. Varii conuentus Electorum qui demum cum Imp. Eugenio morituro praestant obedientiam.* §. XVII. *Nicolaus V. eligitur. Concilium Basileense Lausannam transfertur, demum, postquam Felix V. iuri suo renuntiasset, finitur.* §. XVIII. *Controversia de successione Mediolanensi.* §. XIX. *B. Alberti Brandenburgici, aliorumque Principum cum Ciuitatibus Imperialibus.* §. XX. *Desponsatio Friderici cum Eleonora Lusitanica & aduentus in Italiam.* §. XXI. *Imp. aduentus Romam, copulatio & coronatio.* §. XXII. *Fridericus, quae ratione Neapoli exceptus, ibidemque matrimonium consummatum, conspiratio de Ladislao abducendo. Borsus Eftenfis primus dux Mutinensis. Venetiis cum honore excipitur & redit in Germaniam.* §. XXIII. *Motus Vngarorum & Austriacorum, Imp. Neostadti obsidetur.* §. XXIV. *Capta a Turcis Constantinopolis. Comitia Ratisbonensia 1454.* §. XXV. *Conuentus Francofurtensis 1454.* §. XXVI. *Conuentus Electorum Noribergensis 1456, Francofurtensis 1457. in quo de Romanorum Rege, inuito etiam Imp. decernitur. Comitia Francofurtensia 1457.* §. XXVII. *Calixtus III. fit Papa, cui obedientiam offert Imp. & isto defuncto, Pius II.* §. XXVIII. *Granamina nationis Germanica contra Papam.* §. XXIX. *Mortuo Ladislao, contentio de ipsius hereditate.* §. XXX. *Georgius Podiebradius Rex Bohemiae, Matthias Coruinas rex Vngariae eligitur.* §. XXXI. *Comitia Eslingensia & Noribergensia 1459. ob causam Donawerthensem.* §. XXXII. *Conuentus Mantuanus 1459.* §. XXXIII. *Controversia de Archiepiscopatu Moguntino inter Dietherum Isenbergicum & Adolphum Nassouium.* §. XXXIV. *B. cum Friderico Victioso Palatino.* §. XXXV. *Progressus belli Moguntini & Palatini.* §. XXXVI. *Comitia Noribergensia & Viennensia 1460. de expeditione contra Turcas fuerunt instituta.* §. XXXVII. *Georgius, Rex Bohemiae in conuentu Egrano 1461. Imperium ambit & Ludouicus XI. Rex Gallorum.* §. XXXVIII. *B. Alberti Aufiriaci cum Friderico*

Nnn nnn

Imp.

Imp. huius cum Ludouico Barro & Friderico Palatino, huius insignis Victoria ad Seckenheim. §. XXXIX. B. Austriacum. Imp. Viennæ obsidetur. §. XL. Comititia Vlmensis, Noralingeria, Noribergeria 1466. Noribergeria, Milbenstadteria & Landsbutana 1467. in quibus de pace publica & expeditione contra Turcas. Paulus II. sive Papa. §. XLI. Fridericus a. 1468. votiuam professionem Romam instituit, Friderico Palatino Vicariatum in Germania exercente. §. XLII. Comititia Noribergeria, Viennæ & Ratisbonæ 1471. de expeditione contra Turcas fuerunt instituta. Electores denuo de Imp. exauctorando cogitant. Pax publica ad Quadriennium constituta. Causa de successione Bohemica ventilata. Varii conuentus 1472. & 1473. instituti. §. XLIII. Carolus Burgundus frustra ab Imp. in Regem Burgundia posui declarari. §. XLIV. In Comititia Rotenburgeribus 1474. Christianus I. Danie Rex fit Dux Holsatia. In Comititia Noribergeribus Vladislaus Rex Bohemia adprobatur. In Comititia Augustanis 1474. pax publicatur, Fridericus Palatinus proscribitur. §. XLV. B. Colonienfe cum Carolo Burgundo. Comititia Augustana, Herbipolitana, Andernacensis. §. XLVI. Caesar a. 1478. cum Alberto Saxone contra Carolum Burgundum mouet, Gallos etiam & Heluos contra eundem concitat. §. XLVII. Decreta in Comititia Colonienfibus 1479. contra Carolum expeditio. Prælium ad Nouesium: pax cum Carolo. §. XLVIII. Caroli Burgundi bellum cum Lotharingis, Heluotius & mors. §. XLIX. Bellum Friderici cum Matthis. §. L. Maximilianus, contrariante licet Ludouico XI, matrimonium consummat cum Maria Burgundica. §. LI. B. Maximiliani cum Galis. §. LII. Bellum Leodiense cum Maximiliano. §. LIII. Bellum cum Matthis, & Viennæ occupatio, varia Comititia de expeditione Vngarica. §. LIV. Continuatio belli Vngarici, & Viennæ occupatio, varia Comititia Diuersi Principes inuasiuntur Colonia. Comititia Francofurtensia 1486, in quibus pax publica ad decennium constituta. Maximiliani electio in Regem Romanorum & coronatio. §. LVI. Comititia Colonienfia & Noribergeria 1487. Fridericus Comitatum Ziegenhuyensem sibi vindicare conatur. Fridericus Saxo & Ioannes Brandenburgicus inuestiuntur. Conradus Celsus primus in Germania poëta coronatur. §. LVII. Bellum Maximiliani cum Belgis & huius captiuitas. §. LVIII. Fœdus Suenicum. §. LIX. In Comititia Francofurtensibus 1489. separatio Collegiorum & noua matricula suis facta. §. LX. Carolus VIII. Maximiliano desponsatam rapit Annam Britannicam. §. LXI. Titulus Archi-Ducalis Domus Austriacæ, incrementa Domus Saxonica & Brandenburgica. Frisia Orientalis Principatus. §. LXII. Ars Typographica inuenta. Nouus orbis detectus. Torneamenta cessant. §. LXIII. Imp. ad iudicium Velmicum citantur. §. LXIV. Friderici mors. §. LXV. Friderici familia.

§. I.



Fridericus III. * Austriacis scriptoribus plerumque, computato Friderico Pulcro, Austriaco, quartus dictus, aliis, qui Fridericum Brunsvicensem in numerum Imperatorum ponunt, quintus, Ernesti Ferrei ex linea Stiria erat filius, ex Cimburgi, Ziemoniti, Masouiz Ducis filia natus. ** Leopoldi III. dicti probi, nepos, natus XXIII. Septembris 1419. Oeniponti. ***

* Melius ipsum dici Fridericum III. ipse non solum Imp. sed etiam monumenta publicæ testantur. P. Lambecius equidem Diario itin. Cellensis n. VIII. dicit: *Gloriosissimus Romanorum Imperator Fridericus Imp. Maximiliani I. Pater, qui vulgo quidem Tertius vel Quartus cognominatur, reuera autem eius nominis fuit Quintus.* Ipse tamen in *Comment. de fibl. Caf. F. indoben. lib. II. c. VIII. p. 710.* fateri necesse habet, quod in dicto Diario vitæ suæ, propria

pria ipsius manu exarato, aliisque monumentis Manuscriptis, quæ in Bibliotheca Cæsarea adseruantur, partim integra scriptura, partim autem per abbreviatam Nominis sui notam, **FF** Tertium se appeller, licet hoc fieri dicat, non respectu electionis & Coronationis Germanicæ, sed Romanæ. Cum tamen Fridericum Austriacum, eo quod iuri Imperio renuntiauerit, Fridericum Brunsvicensem eo quod electus nondum fuerit, minime computandum esse putemus. Sic variis diplomatibus subiungitur Signum Friderici III. Imperatoris, utpote inter Documenta Aeneas Sylvio subiecta p. 81. Ipse quoque Aeneas Sylvius in ipsius aula continuo versatus, vocat ipsum Tertium. In alio Msto quod adducit Lambecius p. 810. æque vocatur Fridericus III. P. Langius Chron. Citic. p. 861. anno Domini 1440, *Fridericus archidux Austria concordie electorum consensu Francofordie cis Mogum Romanorum rex effectus est, dictusque Fridericus tertius.* Cuspinianus p. 404. Licet illum etiam Vtum vocari velit Müllerus in *Reichs-Tags Theatro* p. I. c. IV. §1.

** Hos parentes ipse Fridericus in Diario suo indicat: *Mein Vater ertzherzog Ernst ist gestorben am Pfingstabend 1424. Mein Mutter Frau Cimbura ist gestorben an Sand Michels abent 1429.* apud Lambecium *Diar. itin. Collensis* n. XIII. Fugger lib. IV. c. V. p. 426. Lehmann lib. VII. c. XCV. Cuspinianus in *vita* p. 465.

*** Hunc diem & annum natalem indicat Fugger c. I. Roß lib. IV. p. 141. de Ernesto dicit: *is, ne omnia simul fraternæ ditionis loca, ab aliis occuparentur, in Tirolim venit, ac Oenipontii ordinum conuentum agit, ubi nascitur ei ex Cimbura Semouiti Massouia Ducis filia, Fridericus Romanorum postea Imperator, nono Calend. Octobris, anno eius ætate decimo quinto.*

§. II.

Placidus hic dicitur, eo quod pacis atque otii esset studiosissimus.* Licet etiam plus æquo negligens dicatur, desidiosus & tardus.** Pro iudicio suo cuncta gerere maluit, nihil consiliis amicorum tribuens,*** ingenium ipsi perspicax, memoria tenacior.**** Tenacem plerique accusauerunt & ad rem nimis attentum.***** Quo ipso & publicæ rei & sibi multum nocuit, Corpus ipsi egregium & species Imperatore digna.***** Cultus modicus, continentissimus ipsi fuit animus, inimicus crapularum, quin & semper abstemius, hydropotesque perpetuus, solitudinis & contemplationis amator.***** Hoc signo utebatur A.E. I. O. V. quod libris, ædificiis suis vasibusque inprimi fecit.†

* M. Chron. Belg. p. 377. *Vir utique pacificus & quietus, & patientia singularis, nec osor cleri: In appendice ad Beneueneri de Rambaldi Librum Angustalem: pacis atque otii studiosissimus Fridericus extitit: quam tenore perpetuo annos quatuor ac quinquaginta (tot enim rerum potitus est) coluit, seu fatum id fuerit, quietiore Germania quam multis retroactis ætatibus; seu prudentia ferius id Principis effecit. Ille vero nihil ab initio antiquius habuit, quam tuenda pacis studio, tumultus, qui oriebantur, sedare: quare & seditionem mouentes Austriales facile compescuit, & bellum. Tricheinius Chr. Hirsaug. ad a. 1440. erat enim vir optimus bonarum litterarum studio competenter imbutus, ingenio subtilis, consilio cæsus, actione precipuus, pacificus, mansuetus, pius, iustus, atque munificus amator Cleri, defensor pauperum & virorum omnium cultor & amator Doctorum.*

** Bonfinius dec. IV. lib. IV. p. 427. *hic otii & quietis amator, quin & plus æquo negligens, desidiosus & tardus.*

*** Bonfinius c. l. *huic arte, consilio, calliditate, & pro iudicio cuncta suo genere placuit & nihil consiliis amicorum tribuere, demum ad utrumque dispeilis.*

**** Arguta ipsius dicta exponit Lehmann lib. VII. c. XCVI. & Henricus Bebelius in Tomo II. Freheri. Aen. Syluius de Statu Europæ c. XVI. multa sunt in hoc Casare, quæ laudare posses; corpus egregium, & species Imperatore digna; animus sedatus ac tranquillus; ingenium perspicax, memoria tenacior, Religionis ardens Zelus, ingens cupiditas pacis & otii. Singularem virtutem in quovis homine diligit, dignamque premio ducit. Aedificat splendide: hortos tamen & gemmas plus æquo admiratatur & amat. Et in rebus gerendis tardior ac remissior est. Campanus lib. V. ep. XII. Casarem dubis & latebrosi consilii huminem nihil ad communem salutem, omnia ad suam utilitatem reuocare.

***** Bonfinius c. l. *Fridericus Imperator non modo parvus & frugi, sed avarus: & plus pecuniarum, quam honoris appetens, ad magna Christianæ Republ. commoda, vel sua vitæ aliena culpa animum extulit. Licet ipsum excuset Aeneas Syluius c. l. dicens: tenacem plerique accusauerunt, & ad rem nimis attentum. Id fecere proximi antecessores, Sigismundus atque Albertus Casares; quorum prodigalitati cuiusvis comparata liberalitas videri avaritia potest. Ceterum Fridericus nec sua profunde, nec aliena diripit. Verbis satisque temperans. Cuiuspius p. 411. Gerh. a Roo lib. X. exeunte: Princeps fuit bonus, Ecclesiæ ac republicæ amans, consilii moderati, & ingeniū adeo sagacis, uti ab Italis dictum sit, haud facile cuiquam esse latebrosam eius pellem introspicere. Repræbenditur in eo pecunia studium, quod Hungaricam coronam diutius retinuerit, neque sibi necessaria ubique suppeditauerit. Sed non desuisse prudentissimo Principi suas causas facile intelliget, qui sumptus Ladislai nomine factos, aliasque difficultates, quibus per omnem vitam implicatus fuit, considerare volet. De Maximiliano fieri potest, quod non omnia eius bella necessaria esse duxerit, effusamque eius liberalitatem, quæ ad mulsores usque reprehensionem præditus fuit, moderatione aliqua indigere perspexerit. Certe, qui domesticæ ipsum odere, uti frugalitatis ac continentie laudem illi tribuunt, ita hospitalitatis non adimunt eaque temperantia vixisse affirmant, uti neque sua profuderit, neque aliena iniuravit.*

***** Mutius lib. XXVIII p. 285. omnes boni Principis virtutes videntur in hunc a Deo collatas fuisse. Erat enim statim, a primis annis, sobrius omnino, quod rarum consuevit esse in istius loci hominum genere. Cupidusque erat multa cognoscendi, propterea peragravit adolescens, summo iudicio præditus, longissimas Terras, ut instituta moresque hominum videret. Humanitate vero & benevolentia erga suos & omnes mortales, quæ fuerit, satis testatus est in vita sua, neque ulla unquam ætas oblivisci poterit. Quæ item pietate, cum in Religione, tum erga suos, fuerit, satis ab aliis dictum est. Has autem animi dotes, corpus virile, robustum, elegantissimumque, exornavit, quemadmodum & corporis præstantiam ornarunt vicissim animi virtutes. Aen. Syluius c. l.

***** Bonfinius c. l. Naucerus vol. II. Gen. XLIX. p. 1065. fuit princeps catholicus & pius, ætate florida, quam sapientia, gravitas & vitæ integritas, comitabatur, corpore strenuus, vegetus ac robustus, sobrietatis cultor præcipuus.

† In Diarii ipsius manu scripti initio hæc verba habentur: *bey welchem bau, oder auff welchem Silbergeschir, oder andern Kleinoten, der Strich und die funf buchstaben stehen A. E. I. O. V. Das ist mein Hertzog Fridrichs des iungern gewesen, oder ich hab dasselbig bauen oder machen lassen.* Huius autem explicationem ipse subnectit:

*Austria Est Imperare Orbi Vniuerso
Alles Erdrreich Ist Osterreich Vnterthan*

referente Lambecio *Diario sacri itin. Cellensis n. XI.* qui etiam varias aliorum exhibet significationes.

§. III.

Mortuo a. 1414. Ernesto, patre ipsius, sensim adoleuit, terram sanctam inuisit, multaque extruxit monasteria, iisdemque censibus annuis ac creditibus prouidit. * Anno 1435. terrarum suarum regimen suscepit. ** Post Friderici Senioris lineæ Tirolensis obitum, Fridericus hic iunior, Ernesti filius, ex Stiria, ad Tirolenses profectus, Sigismundi agnati tutelam suscepit, cum prius prouincialibus diplomate cauisset, quarto post anno se ipsis principem tutela exemptum, esse restitutum, mox vero ad tertiam Non. Augusti 1439. Halæ ad Oenum indicto conuentu, Tirolensibus ac Athesinis, vetera priuilegia & immunitates, rata habuit. Inde cum primum de Alberti Cæsaris obitu, nuncium accepisset, in Austriam; principis sui decessu perculsam, se contulit, Prouinciales ad S. Berchtoldi vicum, conuentui diem dixerunt, eo & Fridericus cum fratre Alberto Sexto venit. Ibi inter ipsos actum est, ut Austriæ gubernatio Friderico committeretur, qui, si Alberti Cæsaris vidua, melioris sexus prolem edidisset, pro tutore: sin alterius: pro hærede se gesturus esset, adscito in commercium fratre. Signatæ hac de re litteræ, fratrumque principum, & procerum aliquot sigillis muniuntur. Fridericus itaque cum fratre, ipsis D. Nicolai feriis, Viennam urbem ingressus, cum summis honoribus a ciuibus excipitur. ***

* Cuspinianus c. l. Naclerus vol. II. Gen. XLIX. p. 1065. init Hierosolymam priusquam imperaret, felicemque reditum cum gloria habuit. Aen. Syluius in Oratione sua ad Nicolaum V. Papam, quæ extat in Historia Friderici p. 87. nam sublimis Domus Austria Principes, inter quos plures & Reges & Imperatores claruerunt, tunc sibi prospere succedere sperauerunt, cum diuino numini bene & constanter famulati fuissent. Quorum vestigia seclatus Fridericus, defunctis Parentibus, ut primum tutelam exiit, adolescens admodum trans mare nauigauit, contemnensque pelagus & tempestatum minas, digitis a morte remotus quatuor aut septem, cupidus osculari locum, ubi fuerunt pedes eius, qui nos redemit, medio terræ salutem operatus, Hierosolymam perrexit, sepulchrum Domini uisitauit, Caluaria locum inspexit, montem ascendit Oliueti, uidit cenaculum grande stratum, & Pilati prætorium, intrauit desertum, transiit Iordanem, Bethleem accessit, & uallem Iosaphat penetrauit, mirabilem sibi ac incredibilem deuotionem sanctorum locorum uisio suggerebat.

** Ipse in Diario als man zalt 1435. iar, hab ich angefangen ze regieren meines alters im 20. iar, apud Lambecium Diar. Itin. Cell. n. XIII.

*** Roo lib. IV. p. 166.

§. IV.

Insequenti a. 1440. Theodoricus Moguntinus, Iacobus Treuirensis, Theodoricus II. Coloniensis, Ludouicus Mansuetus Palatinus, Fridericus Placidus Saxo & Fridericus I. Brandenburgensis, una cum Henrico Plaviensi, Misniæ Burggraui, qui Bohemorum nomine electioni præsens

Nnn nnu 3

erat,

erat, Francofurti conuenerunt, & Bohemix quidam legatus, vna cum Brandenburgico Electore, Ludouico III. Pacifico, Hassix Landgrauio ab initio votum dabant, * hoc tamen recusante. ** Ioannes Gertiſius etiam Westphalus Sigismundi Imp. protonotarius, multa in Fridericum vitia conficta disseminabat, ideoque Comitia distrahebat: *** omnes tamen die purificationis Mariz, communi consensu Fridericum huncce Imp. elegerunt. **** Facta electione, missus est nomine Collegii Electorum, Iacobus Treuirensis Archiepiscopus Viennam ad Fridericum, qui summum illi honorem deferret, inuitaretque ad regnum Romani Imperii capessendum: admisit quidem Fridericus dignitatem; sed adduci non poterat, vt statim Aquisgranum descenderet ad augustale diadema capiendum.

* Mülleri Reichs. Tags Theatrum p. I. c. I. p. 8. ex Actis: *und vernam man in Heimlichkeit, das der Burggrabe von Brandenburg und der von Plaen, den Landgrafen von Hessen gekoren sulden han, und sielen doch wider davon und koren mit den andern, hernach einbellich den vorge-nanten Herzoge Ffiederich.* Electores nominatos Acta electionis indicant, Trithemius igitur Chr. Hirsaug. ad a. 1440. Ernestum Saxonix Ducem male supponit, qui isto tempore nondum erat natus.

** Aen. Syluius de Statu Europæ c. XXX. *Princeps gentis Ludouicus Landgravius etate nostra ad imperium vocatus, imparem se esse dixit, qui tanta rei molem sustinere posset. Maluitque paruo imperio a parentibus sibi relicto stitit præfisse, quam magnum accipiens dissipare.*

*** Schaten Ann. Paderborn ad a. 1440.

**** Extat Relatio Electionis ex Actis apud Müllerum p. I. c. I. p. 3. ex qua etiam patet, reiectum ab initio fuisse legatum Bohemum, qui tamen postmodum fuit admissus. Ipse Fridericus in Diario: *an dem Lichtmestag unser Frauen 1440. pin ich zum Romischen König er-belt worden, meines alters in dem XXV. iar.* M. Chron. Belg. p. 376. *Fridericus, huius nominis Tertius, fuit, post decessum prædicti Alberti, per omnes Electores Imperii, concorditer electus, anno salutis 1440, mensis Februarii die secunda, inter octauam & nonam horas, cuius Electio fuit publicata circa decimam horam eiusdem diei.* Idem dicit Iac. von Königshoven c. II. §. 242. & Fugger lib. V. c. I. p. 516. Male igitur Nauclerus vol. II. Gen. XLIX. p. 1065. eodem anno *Fridericus eius nominis III. imperator, Ernesti ducis Austria filius, Austria, Siiria, Carinthia dux, & comes Tirolis, Alberto Rom. rege e vita sublato, 3. Cal. Aprilis communi voto Caesar electus, inde coronam regni Germanici apud ciuitatem Aquensem summo honore suscepit, & imperauit annos 53.* Roo lib. IV. p. 166. Male etiam Cuspinianus p. 405. ipsum circiter Kl. Ianuarii dicit fuisse electum. Extant Acta Electionis inter alia Documenta Friderici a Kulpilio collecta p. 183.

§. V.

Facta electione, in iisdem Comitiiis Francofurtensibus Electores XVI. Martii decreuerunt, se in schismate Papali neque ad Eugenii, neque ad Felicis partes accessuros, sed medios partiumque intactos esse mansuros. * Sub initium statim regiminis prima Comitiz a. 1440. Noribergam indicit, quæ tamen effectu fuerunt destituta. ** Insequenti anno Comi-

tia

tia Moguntiam fuerunt indicta, ad tollendum Ecclesiæ schisma, ob depositum Eugenium IV. Papam & electum Felicem V. *** ad eademque Carolus VII. Gallorum Rex quoque fuit inuitatus. **** Missi etiam tam a Concilio Basileensi quam ab Eugenio Legati. In iisdem Comitibus Grauatina nationis Germanicæ in Concilio Basileensi confecta, fuerunt exhibita, ***** ab Imp. Reformatio fuit proposita, nec ista tamen publicata. ***** Sed neque hoc conuentu schisma fuit sopitum, nouusque conuentus Francofurti indictus, qui tamen & ipse effectu fuit destitutus. *****

* Schaten *Ann Paderborn. ad a. 1440.*

** De hoc Müllerus *p. I. c. II. Lelmann lib. VII. c. XCVII.*

*** Vide *dissert. super. §. XXVIII. Gerh. a Roo lib. V. p. 17.*

**** Extant litteræ apud Goldastum *Statutis & Rescriptis Imper. p. 204. Müllerum p. I. c. IV. §. 15.*

***** Extant hæc Auisamenta dicta, apud Goldastum *Tomo I. p. 403. Müllerum c. l. §. 13.*

***** Extat ista apud Goldastum *Reichs Satzungen Tom. I. p. 166.* de hac plenius Müllerus *cap. V. Gerh. a Roo lib. V. p. 17.* huic (Friderico) imperii initia difficilia fuere, nam præter alia angebat ipsius animum Ecclesiasticorum dissidium, quorum nonnulli cum Eugenio, contra Synodum Basileensem stabant, reliqui Amedæum, Allobrogum regulum, Pontificem Max. agnoscebant. Ex hoc schismate, cum magna in reipub. incommoda redundarent, nihil non attemptabat Fridericus, ut dissentientes inter se partes, in concordiam redigeret. Itaque antequam ad coronam Imperii accipiendam, Aquisgranum iret, Moguntie conuentum indicit, quo plerique aut ipsi venturi, aut suo nomine legatos missuri sperabantur. Sed quod Electores, præcipue vero Iacobus Treuirensis ad Cæsarem profectus, ex certis quibusdam argumentis vereri se, dicerent, ne ea tractatione, animi quorundam magis exasperarentur, dilatum fuit negocium, iterumque nouus conuentus dies in annum sequentem indictus Francofurti.

***** Roo *p. 171.* anno quadragesimo secundo cum præstitatus conuentui dies aduenisset, pauci admodum præsto fuere, neque de tollendo schismate, quicquam agi potuit.

§. VI.

Interea Friderico a. 1441. domesticum bellum exortum est, vnde minime debuit. Albertus enim Sextus, eius frater, quem Prodigum vocant, iniquam paternæ hæreditatis diuisionem causatus, Vdalricum Ciliensem, & alios quosdam sibi adiunxerat, quorum viribus adiutus, Labacum, primarium Carniolæ oppidum, ad fluuium eiusdem nominis situm, obsidione cinxerat, ac omne genus telis, oppugnabat. Ab oppidanis vero, & submisso ex Austria milite, profligatus, castra cum reliquo apparatu bellico, prædæ relinquere coactus, abierat. Cumque exercitui soluendo non esset ipse, milites ab eo dilapsi, uti pecuniam a Friderico extorquerent, Austriæ fines rapinis infestabant. * Anno 1443. Fridericus Austriam ingressus, ob Alberti milites, ubique rapinis & latrociniis grassantes, minime quietam. Itaque ut fratrem huius domestici dissidii quasi
fomi-

fornitem abs se dimitteret, variis quibusdam conditionibus cum illo egit, ut decreta satis magna pecuniæ summa, ei Sueuiam & vicinas Heluetiis ditiones habitatum ad sex annos concederet. Fratre in Sueuiam profecto, Fridericus Cæsar, ad purgandam rapinis Austriam animum conuertit. Cum Alberti militibus transigitur, ut pro stipendio debito, quibus defraudari se querebantur, acceptis septuaginta aureum numum millibus, quiescant. ** Anno 1447. Albertus iste uxorem duxit Mechtildem Ludouici Palatini filiam, Ludouici Würtembergici viduam, foeminam diuitem & pecuniosam, quod procommode matrimonium ei cecit, iam enim pecuniam omnem a Cæsare assignatam, in sumptus bellicos, aliosque vsus, expenderat. ***

* Gerh. a Roo *lib. V. p. 171.* Fugger *lib. V. c. III. n. 5.* Cuspinianus *p. 406.* Aca. Syluius *de Statu Europa 9. XIII.*

** Roo *p. 177.* Cuspinianus *c. l.*

*** Roo *p. 182.*

§. VII.

Insequenti Anno 1442. Fridericus die XVII. Iunii per Theodoricum II. Archiepiscopum Colonensem, Aquisgrani, more solito, in Regem Romanorum fuit coronatus. * Eodem anno Comitia Francofurti celebrat tollendi schismatis gratia, in iisdemque Constitutionem Pacis Publicæ sub Reformationis titulo promulgat. Licet non omnes diffidationes hoc ipso prohibeantur, ad Aureæ Bullæ saltim titulum de diffidationibus provocans, ideoque parum profecit. ** In iisdem Comitiiis etiam de abusi- bus Iudicii secreti Westphalici tollendis fuit actum, ne aliæ personæ quam honestæ & capaces iudices sumantur, neque illi iurisdictionem suam ultra modum extendant. *** De moneta quoque reformanda fuit decre- tum, **** & pacta inter Megapolitanos & Fridericum Brandenburgensem Electorem de successionem in terras Megapolitanas conclusa, fuerunt confirmata. *****

* Trithemius *ad a. 1442.* M. Chron. Belg. *p. 376.* Browerus *Ann. Treuir. lib. XIX. p. 280.* Müllerus *p. I. c. VI. §. 4.* Gerh. a Roo *lib. IV. p. 172.* Cæsar inde Norimbergam petiit, sibi cum nihil de concordia Ecclesiasticorum procederet, Francofurtum porro atque inde cum Principibus Aquisgranum ad coronationem profectus est, quam, aliis negociis distentus, hactenus distulerat. Inde coronationem ipsius plenius describit.

** Reperitur hæc Reformatio apud Goldastum *Stat. & Rescriptis Imp. p. 203.* Müllerum *p. I. c. VII. & XII.* & inter Kußpisi Documenta *p. 129.* Datt. *p. I. c. XXVIII.*

*** Multæ iamdum de hoc iudicio querelæ ob personas viles non solum & parum honestas iudicum vices sustinentes, sed etiam quod iurisdictionem in omnes Statuum terras vellent exercere. Hinc etiam Sigismundus Imp. per Theodoricum Colonensem a. 1439, huius iudicii reformationem suscepit, quam hoc ipso Recessu confirmavit Fridericus. Plenius Müll.

Müller lib. I. c. IX. Schaten *Ann. Paderborn. lib. XVII. p. 626*, Vid. etiam Aen. Sylvius *de Statu Europæ c. XXIX.*

*** Müller p. I. c. X.

***** Balthasar enim, Wilhelmus & Christophorus Principes Vandalorum, stirpis Megapolitanæ, se tanquam vasallos a. 1425. Friderico subiecerunt, eidemque, in euentum successionem promiserunt, prout Acta reperiuntur apud Müllerum p. I. c. XIII. Ludewig *de Formula Duc. Brandenb. §. VIII. p. 78.*

§. VIII.

Noribergam deinde cum venisset circa Idus Iulii, de componendo Ecclesiasticorum dissidio, consultari coeptum est. Conuenerunt eo etiam Electores, sed tardius, præter Palatinum, qui domi occupatus, ex suis miserat, cum plena agendi potestate. In hoc conuentu variæ erant Principum sententiæ. Erant, qui Basileense Concilium continuandum, eoque plures viros doctrina ac pietate claros esse conuocandos, quorum disceptatione omnis controuersia decideretur. Alii neque huius, neque Ferrariensis concilii ab Eugenio collecti, decretis standum, sed tertio quodam loco nouum denuo instituendum, ac de integro omnia esse instauranda, iudicabant: horum in consilio vicit sententia. Mittuntur itaque Basileam legati, qui Cæsaris ac Electorum nomine patres exhortantur, vt intra annitempus, aliud generale concilium alibi in loco ab illis denominando, celebrandum decernant. Id quod tamen Patres abnuebant, *

* Gerh. & Roo lib. IV. p. 173. 174.

§. IX.

Insequenti anno 1443. initia belli Helueticæ. Postquam enim Tigurini ob causam Toggenburgensem * Helueticis infensi, cum Cæsare contra eosdem pacti fuissent, hic priuilegia illorum confirmare renuit non solum, sed etiam omnia ab Helueticis Friderico Austriaco ablata repetit. Cæsar igitur Tigurum pergit, & post hæc in Allobroges profectus, Losanam atque Geneuam venit, vbi ei Sabaudia princeps, Felicitis Pont. filius cum sororibus adfuit. Inde Bisantium pergens, Burgundia ducem conuenit. Mox alio itinere, quam venerat, per agrum Montispeligardicum ad Germanos reuersus, ad tertium Id. Nouembr. Basileam ingressus est, deductibus ipsum Ecclesiasticis, cum magna sacrorum pompa, longoque Episcoporum ac procerum Ecclesiasticorum ordine. Quanquam vero Cæsar in tanta animorum dissensione, vtra cum parte sentiret ipse, non aperte proderet, Felici tamen, vt Pontifici Max. honorem præsentanti habuit. Instituta fuerunt aliquot inter ipsos colloquia, sed iis effici non potuit, vt Cæsar Eugenio damnato, Felicem agnosceret, Synodoque Basileensi subscriberet. Tantum ad concordiam ipsos exhortabatur. Sunt,

O o o o o

qui

qui Felicem narrant filiam Friderico ætate ac forma florentem, cum ducentis aureum numum millibus, pactum esse, si reiecto Eugenio, ipsum agnouisset, quam rem auersatum Cæsarem apud suos dixisse, sacra illum quæ ab aliis vendi solerent, empturum sibi videri, si qui venum daret, inueniat. ** Qua in re cum nihil proficeret, Constantiam abiit, quo etiam Heluëtorum legati venerunt, priuilegiolorum suorum confirmationem petentes, quod, nisi restitutis terris Austriacis, Cæsar recusauit, statutum vero se vel Principum arbitrio, *** vel Comitum Palatini, ubi omnes Imp. causæ controuersæ decidi soleant. ****

* Fridericus enim, Toggenburgensis Comes a. 1400. ius Ciuitatis Tigurinæ fuerat adeptus, quod varie fuit confirmatum, hoc pacto, ut subditi Toggenburgenses etiam per quinquennium post Comitum mortem, Tigurinis essent nexi. Postea vero singulare pactum sive Landrecht cum Suisiis fecit. Mortuo igitur a. 1436. Friderico, Comite Toggenburgico, Tigurini Comitatus iura prætendebant, quibus Heluëti contrariebantur. De hoc Gerh. a Roo lib. V. p. 171. erat eodem illo tempore, inter Tigurinos & Suisios, eorumque confederatos, ingens similitudo, ex qua, cum multis sese damnis & incommodis affici viderent Tigurini, ut suas quoque opes stabilirent (nam & vicina pleraque ciuitates contra ipsos erant) de fœdere cum Austriacis inuicem consilium cepere. Dum enim Lucernenses Toggenburgenses a. 1437. in fœdus susceperunt, prout ex documento publico patet, quod adiectum est gründlicher Information von der Toggenburger Freyheiten p. 1. hoc ipso irritati Tigurini, Friderici & Austriacorum fœdus petierunt. Plenius de hoc Stumpfius *Schweitzer Chronik* lib. XIII. c. XI. p. 426. Fugger lib. V. c. III. & Müller p. I. c. XVI. §. 20. Nauclerus p. 1070

** Verba sunt Gerhardi a Roo lib. V. p. 176. Fugger lib. V. c. III. n. 2. §§. Müller p. I. c. XX. §. 2.

*** Roo lib. V. p. 176. Fugger c. I. n. 4. Müller §. 23. §§.

**** Antiquissimum hoc iudicium Comitum Palatini, ubi de rebus Imperii fuerit impetitus, de quo A. B. Tit. V. §. 13. Müller p. I. c. XVI. §. 25. *Synt. Iur. Publ. diff.* XXIV. §. II.

§. X.

Dum autem Tigurini fœderi Austriaco nollent renuntiare, exoritur Tigurinum bellum, atque sub Iunii mensis finem, Heluëti omnes Tigurum urbem obsidione cinxerunt. * Petebat equidem Fridericus ab Imperio auxilia contra Heluëtos, quæ tamen ipsi denegabantur. ** Hinc, a Carolo VII. Gallorum Rege auxilia petebat, qui Delphinum suum cum quadraginta millibus mittebat in Germaniam, *** licet quinque millia saltim pacta fuissent, quibus etiam hyberna in Alsatia Cæsar promiserat. Galli igitur siue ab Austriacis accersiti, siue ab Eugenio Papa, ut Concilium Basileense disturbaret, Basileam pergunt. **** Huic obuiam profecti Heluëti, dum XXVI. Augusti 1444. pauci cum plurimis egregie pugnant, prope ad vnum cæsi, victoriam multo suorum sanguine emptam reliquerunt. ***** Ad Tigurum quoque male ab Heluëtiis pugnatum, & obsidione vrbs fuit soluta. *****

* Gerh.

* Gerh. a Roo lib. V. p. 180. Fugger lib. V. c. III. n. 6.

** Fugger lib. V. c. III. n. 5. & ex eo Müllerus p. I. c. XVI. s. 30.

*** Fugger n. 8. & ex eo Müller s. 31.

**** Roo c. I. sunt, qui ab Austriacis accersitum affirmant, ut Tigurum obsidione solueret, ac Helvetiorum contumaces spiritus frangeret. Alii Eugenii artibus euocatum esse dicunt, ut concilium Basileense disturbaret. Nauclerus vol. II. Gen. XLIX. p. 1070. aliqui illum in auxilium nobilitatis venisse predicabant, apud alios vocatum se dicebat per Rom. regem Fridericum contra Suteses. Itali scribunt, Eugenium composita prius inter reges pace, Delphinum cum equitatu in Basilesenses concitasse, ut illis dissparet conventum. Nonnullus ipse Delphinus se velle vendicare iura domus Francia assueverat que usque ad Rhenum protendi dicebat. Ex hac causa urbem Argentinam obsessurum se affirmabat, dicebat & se propter ducem Sigismundum venisse, & hoc non quod ita esset, sed quod fauorem ob eam causam sese putabat habiturum.

***** Roo c. I. Gobelius lib. II. p. 54. Fugger lib. V. c. V. & plenius Aen. Syluius ep. LXXXII. ad Io. Gers. Bilib. Pirckheimer de B. Helvetica lib. I. p. 48. Basilienses vero, cum Gallicas copias, quibus se Germana quoque iunxerat nobilitas, omnino maiores esse rescivissent, quam quibus tam parva manus resistere posset, federatis obviam mittunt, illosque certiores reddunt triginta milia sub Gallicis advenire signis, orant pariter, atque obtestantur, ne, cum ultra quatuor milia essent hominum, tam manifesto se obicerent periculo. At illi ferociter, ac Basiliensium, suorumque urbem contemptis consiliis structis ordinibus hosti obviam eunt, qui & ipse infestis advenabat signis. Atrox itaque oritur dimicatio, que a prima luce ad solis duravit occasum, suntque confederati occasione una occisi, potitusque est Delphinus victoria, cruenta tamen & admodum luctuosa. Nam prater ingentem suorum & ultra, quam credere par est, casorum numerum, multi, magnique nominis desiderati sunt viri, resque admiranda visa fuit, tantillas copias, & pedestres quidem tam ingenti exercitui, & maiori ex parte equestri tamdiu & fortiter resistere potuisse, maxime cum non in salibus, sed aperto pugnatum esset campo. Federati interim, qui circa Turégum erant, audita suorum clade, cunctis, que supererant, ferro & igne vastatis, obsidionem solverunt, quibus abeuntibus, Turégenses populariter egressi non parvo incommodo hostilem affecere agrum, Bisque interim collatis pugnatum est signis, ac incerta discessum victoria.

***** Roo, Pirckheimer c. I.

§. XI.

Delphinus igitur, Ludovicus nomine, in Germaniam irrumpebat, & Mompelgardum vrbesque Alsatia multas occupabat, duce militari vsus Arminiaco Comite, exinde bellum *der Armen Gecken Krieg* corrupte solet vocari. * Accedebat ipsi Renatus, Rex Neapolitanus, qui tanquam Dux Lotharingia, ** Metim, Tulum, aliasque Lotharingia vrbes occupabat. Hinc Cæsar Comitibus indixit Noribergæ ad diem ascensionis 1444. habenda, quæ magna Principum frequentia fuerunt celebrata. *** Mittebant ad eadem & Concilium Basileense Eugenius atque Felix nuntios suos, agebaturque de schismate papali per arbitros componendo, **** sed parvo cum fructu. Aeneas Syluius ab Imp. legatus mittebatur ad Eugenium Papam, qui novum Concilium, idemque in Germania habendum, postularet, in quo tamen Papa adnuebat minime. ***** Mittebat

Ooooo 2

eo

eo legatos suos Delphinus, qui non solum ipsum ab Imp. in Germaniam fuisse euocatum, proferebant, sed etiam Cleinodia & argenti summas a Friderico Austriaco relictas peterent, eo quod ipsius filio Sigismundo, Caroli VII. filia fuisset desponsata. Sed dum conuenire inuicem non possent, expeditio contra Gallos fuit decreta, constituto Ludouico Palatino Militiæ Imperialis præfecto. In conuentu Spirensi tamen Kl. Novembris 1444. a Ludouico Palatino instituto, interuentu potissimum Theodorici Coloniensis & Iacobi Treuirensis, qui Gallis fauere videbantur, conclusum fuit, vt, antequam ad arma veniret, amicabilis viarentur. ***** Missi etiam legati ad Gallorum Regem, quorum Petrus Episcopus Augustanus erat præcipuus. Hi tantum profecerunt, vt de pace agere coeptum, Moguntia primus Conuentus indicebatur, qui ad diem Reminiscere 1445. haberetur. ***** Dum autem necessitas vrgeret, a Ludouico Palatino Augustam Treuironum Conuentus fuit indictus, ibidemque Electorum consensu cum Gallis conuenit, vt ad diem XX. Martii Galli copias suas ex Germania educerent, hoc addito, ne Germani de damnis ipsis illatis peterent satisfactionem. † Hoc facto, bellum etiam Tigurinum a. 1447. per inducias fuit compositum, licet demum XIII. Iulii 1450. certi Tractatus constituerentur, per quos Tigurini foederi Austriaco renuntiare cogebantur, damnis vtriusque compensatis. ††

* Fugger lib. V. c. V. n. 3. Lehmann lib. VII. c. XCIX. Adpellabantur autem milites Galli *die Arminiacken oder armen lecken*. Hoc nomen Galli milites in bello Burgundico fuerant adepti, dum Iohannes Comes de Armignac copias Gallorum duceret, qui exinde dicti fuerunt Arminiaci. Sic enim Gobelius l. b. VI. p. 152. *rebus Francorum in hunc modum affligit, haud aliud remedium, qui reliqui erant regni procures, adhiberi posse putauerunt, quam militum magisterium, ad Comitem Armeniaci deferre, eique belli summam credere. Id officii Gallici Contemstabilem vocant; multa huic cum Burgundis lenia fuerunt praelia, in quibus non aliud nomen innocatum est, quam Burgundorum & Armeniacorum, atque hinc duæ factiones in Gallia emerferunt, capitalibus odiis inter se decertantes.* Chron. Elwang. ad a. 1344. *Armeniaci Alsatiam intrarunt, & eam igne & gladio vastarunt: a quibus multi Suteses prope Basileam fuerunt occisi & multum humiliati.* Fugger lib. V. c. V. p. 552. quem sequitur Müller p. 217. Plenius hoc bellum ex documentis describit Schilterus annot. ad Iac. von Königshoven Chron. *Alsatie obs. XVII. p. 909. sqq. & plenius p. 1000.* Sic etiam Epistola Aeneæ Syluii LXXXVII. ad Io. Gers scripta, quæ reperitur apud Müllerum p. I. c. XVII. §. 13. de iisdem pluribus agit, Wursteysen Basler Chron. lib. V. c. XXXVIII. XXXIX. Apud Wenckerum de archiuis p. 374. extant litteræ Caroli, Francorum Regis, ad Argentoratenses, quibus protestatur se nulli Statuum damnum esse illaturum.

** Vocatur equidem Sicilia Rex citra Pharam in litteris Friderici apud Schilterum p. 946. *als wir haben unser treffentlich Botschafft zu den Königen von Franckreich und Sicilien gotten haben.* Sed titulum saltem Regis gerebat, Dux erat Lotharingæ prout plenius demonstravit Müller p. I. c. XXII. §. 1.

*** De his Comitibus Browerus *Ann. Treuir. lib. XIX. p. 283. n. 69. Fugger lib. V. c. V. n. 5. Plenius Brower c. l. Müllerus p. I. c. XVII.*

**** Gobellinus in *Comment. Pii II. lib. I. p. 9. exinde cum apud Nurembergam Imperator & principes electores ad sublationem controuersie intenderent, quæ inter Eugenium Quartum & Felicem Quintum uigebat, placuissetque, ut Imperator quatuor viros eligeret, Elector quilibet duos, & alius quouis princeps unum, qui auditis Eugenii ac Felicis oratoribus prouiderent, ne quid respublica Christiana detrimenti pateretur: Fridericus Caesar hos nominauit, Syluestrum Chiemensem Episcopum, Thomam Haselbachium Theologum, Vricum Sonnenbergium, & Aeneam.*

***** Gobellinus c. l. posthac cum iam Basilienses conditiones pacis resutassent, Aeneas ad Eugenium missus est. Aen. Syluius ep. XCVIII. nunc pauca dicenda sunt de statu Romana curie. Caput illius Eugenius fuit, dum ad eum ueni, satis sospes, si possunt senes esse sospites. In meo recessu podagra, chiragraque debilior factus est, petitioni regia non annuit. Concilium namque in Alemanniam nec dedit nec daturus. Si quid aliud regia maiestas cupuisset, optata retulisset, sed nihil postulatum est nisi quod pacem Ecclesie concernebat, quamuis ille non pacem sed maiorem quæri seditionem diceret. Brower *Ann. Treuir. lib. XIX. p. 282. Müller p. I. c. XX.*

***** De hoc conuentu Müllerus p. I. c. XXI. Naclerus p. 1072.

***** Extant litteræ Imp. ad Status Imperii de hoc apud Gallos negotio Petri Angustiani apud Fuggerum *lib. V. c. V. n. 8. Schilterum ad Königsbofen p. 946. & Müllerum p. I. c. XXII. §. 3. quibus insinuat eosdem ad Comitibus Moguntina inuitat.*

† De hoc Schilterus p. 955. Lehmann *lib. VII. c. XCIX. Müllerus p. I. c. XXII. §. 5. sqq. Litteræ desuper datæ extant apud Müllerum p. I. c. XXII. §. 7. Fugger lib. V. c. V. §. 9.*

†† Fugger *lib. V. c. V. n. II. & c. VI. n. 4. Roo lib. V. p. 182. multi eo anno inter ipsos (Heluetos & Tigurinos) consilius fuere, multa utrinque damna accepta ac reddita, quæ hic recensere omnia non est consilii. Sequenti anno Hugo Montfortius Ioannitarum (ut vocant) Magister apud utrosque obtinuit, ut fallis induciis, de pace concilianda ageretur. Interposuit suam quoque auctoritatem Ludouicus Elector Palatinus, qui vocatis ad se Constantiam partium legatis, iudices dedit, Austria principibus ac Heluetiis Vlmensem senatum, Tigurinis ac Suisensibus Forotiberiensem vulgo Keiserstubensem, quorum arbitrio controuersia omnis tolleretur. Ita post longam disceptationem, pax tandem facta est.*

§. XII.

Inter hæc, bellum quoque oriebatur Vngaricum atque Turcicum. Elisabetha enim regina, post curatum viri funus, regni proceribus se prolemque suam, dum grauida esset, commendat, utque interregem idoneum eligant, concedit. Hi tamen statim Comitibus, creando regi indicentes, Vladislaum, Poloniae regem eligunt, eique reginam viduam cum regno dotali offerunt. Intercessit regina, potestatem se non creandi regis, sed inter regis dedisse, ut electionem saltem differrent, quoad peperisset, precata est. Tandem, ut legatis mitterentur, assensa est, id saltem obtinuit, ut legatis mandaretur, si enixa masculum ipsa fuisset, re nondum cum Polono transacta, ut reuocati, ommissa legatione, in Hungariam reverterentur. Dum igitur missi in Poloniam legati, in itinere adhuc essent, regina Ladislaum posthumum fuit enixa. Regina una cum proce-

O o o o o 3

ribus

ribus celèrem nuntium post legatos mittunt, ut pedem referant iubentes. Hi vero cum sibi absque periculo regredi haut licere putarent, regem sibi ab initio mandatam exponunt. Læto omnium plausu legatio excipitur, nec mora, exercitus qui Vladislauum in Hungariam comitaretur, decernitur. Elisabetha paternum infanti regnum sua culpa auferri dolens, consilio suorum conuocato, pactum cum Vladislao matrimonium rescindit, cuius potestatem nullam, post acceptum de puerperio nuntium, legati habuissent. Antequam Vladislaus in Hungariam veniret; Ladislaus necdum quadrimestris a. 1440. in matris gremio a Strigonienſi archiepiscopo in Regem Hungariæ coronatur. * Hoc factò, Elisabetha coronam Hungariæ astu ** subducit, & cum rege puero in Austriam ad Fridericum euadit. Postquam autem decreta Vladislai coronatione, non inueniretur corona, & reginæ dolus appareret, erupit bellum ciuile, quo Vladislaus a Coruino adiutus, Reginæ factionem opprimere nitebatur, Vdalricus contra Ciliensis pro illa pugnans, non minora iis damna inferebat, qui cum Vladislao sentiebant. Ne vero coronationi longior mora obiiceretur, Vladislao corona D. Stephani Hungarorum olim regis imposita est, quam ex calua mortui ablatam quidam in funestum augurium trahebant. *** Eugenius autem Pontifex ab Imp. inuitatus, **** ad componendos animos Iulianum Cardinalem legatum mittit in Vngariam, cuius interpositione ita conuenit, ut Vladislaus tutorio nomine pro Ladislao regeret, huic succederet, filiæ reginæ, Elisabetha quidem Casimiro Magno Lithuanix Duci, Anna Vladislao Regi nuberet. *****

* Gerh. a Roo lib. V. p. 167. Bonfinius dec. III. lib. IV. p. 300. Fugger lib. V. c. I. Müller p. I. c. XVIII. Vid. etiam superior dissertatio §. 61. Paulo aliter narrat Nauclerus vol. II. Gen. XLIX. p. 1066. Trithemius Chr. Hefaug. ad a. 1440.

** De hoc plenius Gerh. a Roo lib. V. p. 168. inde cum proceribus regina Viffegradam munitissimam arcem contendit, in qua sacram regni coronam recondi Mos erat. Ibi Regina, futuri temporis discrimina, animo quasi prædiuinans, astu quodam, omnes quotquot aderant, sefellit, ac ne quis præter filium alius regno inaugurari posset, coronam suo loco reponendam subtraxit. Id quo modo procuratum esse in manuscripto codice inueni, libuit paucis referre. Solabant Hungari coronam suam pannis quibusdam sericis inuolutam, in capsulam reponere, eaque procerum aliquot sigillis consignatam multis seris, includere. Regina igitur que hoc nouerat, cuidam ex pedissequis, fasciculum quendam eodem modo ex pannis conuolutum, iam antea dederat, cui nescio quid rei, quod & pondere & tactu coronam referebat, indiderat. Hæc puella (ex Fraunauorum gente fuisse perhibent) inspellantibus Hungaris, corona cum pannis datur, qua magna cum dexteritate, pro vera adulterinam protulit, ea capsula inclusa obfirmatur. Adueniente demum Vladislao, Elisabetha suis rebus metuens, cum rege puero, & corona in Austriam ad Fridericum euasit. Fugger lib. V. c. I. n. 7. Bonfinius dec. III. lib. II. p. 300. Nauclerus vol. II. Gen. XLIX. p. 1066. P. de Kewa Corona Regni Hungar. p. 34. Manſit autem hæc corona

na in Friderici manibus Neostadi Austria adseruata, per continuos XXIV. annos, quibus elapsis sexaginta millium aureorum pretio per Matthiam Regem redempta rursus fuit atque recuperata. Bonfinius *Dec. III. lib. IX. p. 386.* Rewa *p. 42.* Schmeitzel *de origine ac fatiis coronæ Hungar. c. V. p. 223.* Bonfinius *dec. III. lib. IV. p. 306.*

*** Roo *p. 170.* Fugger *c. l. n. I.*

**** Extant Friderici litteræ ad Papam, apud Syluium *ep. CXVIII*, qua ipsum petit ne titulum Vngariæ Regis aliis concedat.

***** Bonfinius *dec. III. lib. V. p. 318.* Fugger *lib. V. c. IV. n. I.* Müller *p. I. c. XVIII. s. 14.* qua ratione Cæsaris oratores hanc pacem procurauerint, narrat Aen. Sylvius *ep. LXIII.*

§. XIII.

Inter has Vngariæ turbas, Amurathes, Turcarum Sultanus, Vngariam inuadebat, Albam Græcam oblidebat, quam tamen post septimestrem obsidionem iterum cum magna suorum strage relinquere fuit coactus. * Turcæ interim a Ioanne Coruino ad Zendreuiam Albaniam interuentione fuerunt cæsi. ** Hic denuo ad Morawam Vngariæ Turcarum victor, idque auxilio Georgii Castriotæ dicti Scanderbeg, qui a patre, Epiri principe obses Turcis datus, fugam simulabat, post Coruino accedebat, Epirum astu occupabat. *** Post varia prælia, **** tandem in Transyluania insignem de Turcis victoriam reportauit Coruinus. ***** Post iteratas clades Turcæ de pace cogitabant, quæ Iunio mense 1444. Segedini ad decennium fuit conclusa, eademque Turcæ omnia loca occupata Bulgaria excepta, quæ iisdem cederet, restituerent, quæ pax vtrunque iuramento fuit firmata. ***** Confecta iam pace, Turcæ in Asiam properabant aduersus Carmannos. Franciscus igitur Cardinalis Florentinus, atque Græcorum Imperator Ioannes Palæologus, nouam in Turcas urgebant expeditionem, occasionem maximam oblatam esse, facile recuperandi, quid in Europa fuerat amissum. Poenitebat Vladislaum Hungarosque pacis initæ, quas graui oratione magis adhuc concitabat Iulianus Cardinalis, qui etiam Papæ nomine Vladislaum & procures a iuramento præstito absoluit. ***** Pax igitur cum Turcis inita rescinditur, licet isti conditiones impleuerint, Vladislaus in Bulgariam mouet, Nicolim occupat, & licet Valachia princeps Dracula expeditionem ob pusillum exercitum dissuaderet, nihilominus in Thraciam contendit, præmissoque Coruino, Hæmum montem conscendit superioris Moesiæ, ad Varnam castra collocat. Amurathes traiecto ex Asia, per Hellespontum milite, postquam Christianorum, Burgundica imprimis classis, patronis vel auro corruptis, vel necessitate compulsis, recesserat, ***** obuiam ei cum im-

immensa multitudine veniens, fractæ pacis ultionem a Deo poscens, suos ad proelium excitat. Fit atrox prælium pridie feriarum Martini 1444. in quo Christianorum exercitus fortiter licet pugnans, ad internecionem fuit cæsus, ipse Vladislaus a Ianizaro confossus. ***** Licet Turcis hæc victoria fuerit admodum cruenta. † Dacreta equidem fuerat in Comitibus Noribergensibus a. 1444. contra Turcas expeditio, quæ tamen effectu fuit destituta. ††

* Hæc, ipsamque Albæ Græcæ operosam admodum obsidionem latius describit Bonfinius *dec. III. lib. IV. p. 307.*

** Bonfinius *dec. III. lib. IV. p. 309.* Müller *p. I. c. XVIII. §. II.*

*** Scanderbegi cognomen a Turcis fuit adeptus, quod idem notat ac Alexander M. Eius res gestas exponit Laonicus Chalcocondyles *libro VII.* fusius enarrat Marinus Barletius, *Dalmata de vita moribus, ac rebus gestis Georgii Castriota, Argentorati 1537. f.* & Iacobus de Lauardin Seigneur du Plessis *Histoire de George Castriot, à Paris 1597. 8.*

**** Hæc plenius recenset Bonfinius *dec. III. lib. V. p. 311. sqq.*

***** Hanc de Turcis victoriam latius describit Bonfinius *dec. III. lib. V. p. 312.* qui addit: *Turcis viginti hominum milia caesa sunt, ex Vngaris tria circiter millia desiderata. Tantum ex hac clara victoria, Transylvanis animorum accessit, ut multos Turcam annos non ex-pauerint.* Nouam Coruini in Transylvanis victoriam ad locum, quem Vascapum dicunt narrat Bonfinius *dec. III. lib. V. p. 317.* Aliam ad Morauam, Bonfinius *p. 322.* aliam ad Hemum montem Bonfinius *dec. III. lib. VI. p. 324.* Naclerus *p. 1066.*

***** De hoc Bonfinius *dec. III. lib. VI. p. 328.* Naclerus *p. 1068.* Fugger *lib. V. c. IV. n. 4.* Müller *p. I. c. XVIII. §. 21.* Singulare est, quod de pace iuramento firmata dicit Bonfinius *p. 329.* *compositis rebus omnibus, de modo sancienda pacis agi ceptum est.* Turci iuramentum in Eucharistiam a Rege postulant: Gregorius Saureus pertinaciter aduersatur, ne arcana mysteria, quæ nulla ratione, nisi fide tantum pura, munita sunt, infidelibus prodantur. Conuentum tandem est utrinque, ut in Evangelio nostri, illi in Alcorano iurarent. Scriptis igitur eodem argumento, lingua tamen duplici, conditionibus pacis, eas inter se perpetuas inuiolatasque fore, sanctissimo utrinque iuramento asseuerarunt.

***** Hoc præter Bonfinium, aliosque adlegatos satis innuit Naclerus *vol. II. Gen. XLIX. p. 1068.* de Eugenio Papa dicens: *scripsit igitur cardinali nullum valere fœdus, quod se inconsulto cum hostibus religionis percussus esset, Vladislao regi Polonia qui Hungariam occuparat, ut conuenta solueret imperant, iuramenta remisit, nouum instaurari bellum tum precibus tum minis extorsit, & (ut aliqui volunt) ad facinus impulit.*

***** Naclerus *p. 1068.* Vladislaus a principibus Christianis auxilia petiit, præter Philippum tamen Burgundia ducem, neminem Christiana religionis Zelus commouit, hi solus classem instruxit, quæ usque in Hellespontum profecta, Turcis ex Asia transitum prohibere in Europam conata est. Franciscus Card. Venetiarum, Eugenii nepos, cum plerisque triremibus eo missus, classi præfuit. Et paullo post: Amurates hostium cognito aduentu, cum Græcis & Turcis in Europa manentibus non satis consideret, exercitum ex Asianis militibus comparuit. Sed angebat animum traiciendi freti cura anxia & multa voluenti Genuenses quidam curam ademere, qui suis manibus, accepta pecunia, transportare copias promiserunt. Locus est, ubi non amplius quam stadia quinque latitudo freti continet inter Propontidem & Euxinum pelagus tantum est

per

spatium quod Europam Asiæque determinat, Bosphorum Thracium dixerem maiores, a Byzantio XL ferme stadiis distantem, hic Amuratis exercitus transucltus est, aureo nummo vclloribus per capita tradito, quæ si vera est fama, centum millia fuisse feruntur. Ast, Aen. Syluius ep. LII. quod prius quam Turcarum in; erator accepit, collecto in Asia exercitu quadraginta milia pugnantorum mare traiecit. Classis namque in Hellespontum ad prohibendum ex Asia in Europam transitum, hac æstate præterita missa, ut isti referunt, iam retrocesserat: patronis eius pecunia & Asiatica gaza corruptis, quod mihi non est verisimile, nec persuaderi mihi potuerit, tanta perfidia vfos illos fuisse, ut Christianum sanguinem Mahumetis auro vendiderint. Illud autem credibilis est deficiente comœatu, classem vltèrius non potuisse procedere, sicut iam suis literis timere se Iulianus Cardinalis signauerat, vtcunque sit, liberum mare Turcis patuit, qui transeuntes in Graciam iunctique suis cis mare manentibus cum magno exercitu Christianos aggressi sunt.

***** Hæc, ipsamque cladem Varnensem latius describit Bonfinius dec. III. lib. VI. p. 329. qui etiam insimul Iuliani orationem exhibet. Roo lib. V. p. 179 180. Fugger lib. V. c. IV. n. 6. Naclerus p. 1069. Müller p. I. c. XVIII. §. 22. 26. sqq. Aen. Syluius ad Philippum Mariam, Ducem Mediolanensem ep. LII. Singulare, quod Bonfinius narrat dec. III. lib. VI. p. 333, Amuratham, cum sub initium sui iamdum fugere inciperent, deprompto e sinu codice fœderis, intentis in cælum oculis exclamasse: hæc sunt Iesu Christe, fœdera, quæ Christiani tui mecum percussere: per nomen tuum sanctè iurauit, datamque sub nomine tuo fidem violarent, perfide suum Deum abnegarunt. Nunc Christe si Deus es (ut aiunt, & nos hallucinamur) tuas measque hic iniurias, te quaeso, vlciscere: & his qui sanctum tuum nomen nondum agnoscere, Violata fidei penas ostende.

† Gerh. a Roo lib. V. p. 180. fuit vero & Turcis victoria non incruenta, ita ut Amurathes dixerit, alium de se fore, si iterum ad eum modum vincendum sit. Incidit hæc pugna in quartum Idus Nonemb. anno salutis nostræ millesimo quadringentesimo quadragésimo quarto. Trithemius ad a. 1444. Magnus impiorum fuit exercitus: de quo nostri adiuvante Deo in Festo S. Martini XXX. millia cum sedecim eorum capitaneis suis principibus occiderunt.

†† Trithemius Chron. Spanheim ad a. 1444. hoc ipso anno Fridericus Rex Romanorum magnum & insignem Conuentum Principum Norinbergæ habuit, in quo multa pro Republica, & maxime super expeditione in Turcas fuerunt conclusa, quorum aut nullus aut parvus sequebatur effectus. Chron. Hirsaug. ad a. 1444. De his Comitibus supra §. XI.

§. XIV.

Post Vladislai mortem, Vngari Ladislaum eligunt, Ioannem Coruinum, dictum Hunniadem, Regni constituentes Vicarium. Mox de communi consilio ad Fridericum Cæsarem legati mittuntur, qui electionis ordinem exponentes, Regem simul & coronam regiam repeterent. Friderico vero dum impos adhuc regni sit Ladislaus, hoc recusante, illico bellum contra Fridericum decernitur. Coruinus contracto duodecim millium exercitu, in Austriæ fines hyberno tempore irrumpit, agrum Sempronianum ac Neapolitanum depopulatur, ad Viennæ montes vsque prædas agit. Cæsar a militibus imparatus, Neapoli se continuit, ciuitate non ad subitos tantum incurfus sed ad sustinendam quoque obsidionem, natura & arte satis munita. Coruinus igitur Neapoli frustra tentata,

PPPPPP

cum

cum & hyems instaret, neque a Cæsare quidquam extorqueri posset, præda grauis domum rediit. * Petebat equidem Imp. ab Imperio auxilia, indictis etiam Ratisbonam a. 1446. Comitibus. His tamen non impetratis, procures suos & vassallos euocabat. ** Sub anni exitum Raccolsburgi conuentum fuit, vbi adnitente Vdalrico, Ciliensi Comite, induciæ ad biennium inter Austriacos & Hungaros fuerunt factæ, arce Rabi reddita & Ladislao Bano, quem captiuum Cæsar detinuerat, liberato. *** Anno 1450. Hungari & Bohemi per legatos denuo regem & coronam reddi postulant. Austriaci quoque de principe tutelæ eximendo, suisque tradendo, mullitabant. Grauius instabant Bohemi, qui alias nouum se Regem esse creaturos minabantur, cuius rei causa Comitibus Pragæ indicebantur. Postquam vero Comitiorum dies aduenisset procures regni Praga, ob infectum aërem relicta, Benescauiam frequentes conuenire. Adfuerunt & Cæsaris legati, ex quibus Aeneas Syluius, coram consilio, cui Podiebradius præsidebat, verba faciens, Cæsarem adfirmavit, Bohemorum postulata Hungarorum & Austriacorum precibus haud grauatim esse prælaturum, regem tamen ætate adhuc esse immaturum, gubernatore indigere, deesse etiam ad regis aulam ærarium. Nunc vero in animo se habere Ladislaum in Italiam secum adducere, hortari interim, vt in fide permaneant, regnum per idoneos homines administrent, neue Ladislao regi alium quemuis præferant, Cæsarem ipsis Regem quam primum iustam ætatem attigerit, esse traditurum, **** quo ipso Bohemorum animos sopiuit.

* Roo lib. V. p. 181. Naclerus p. 1070. Fugger lib. V. c. VI. n. 1. Bonfinius dec. III. lib. VII. p. 469. tot rerum rapinis, ac tanta pecorum hominumque præda, castra complerat, vt se quoque patrata crudelitatis commiseratio subiret.

** Hæc ex Actis publicis latius declarat Müller p. I. c. XXV. §. 7. sqq.

*** Roo c. I.

**** Roo p. 183. Fugger lib. V. c. VI. n. 10. Ipse Aen. Syluius in Hist. Bohemica hæc describit c. LVIII. Gobellinus lib. I. p. 17. Aen. Syluius p. 43. extat Syluii Oratio inter ipsius Opera ep. LXXVIII. & apud Müllerum p. II. c. VIII.

§. XV.

In Bohemia quoque a. 1440. Comitibus nouo Rege eligendo fuerant indicta. Et licet non deessent qui Ladislao posthumo, cui ius erat hereditarium, fauerent, præualuit tamen Ptarsco & electus fuit Albertus Dux Bauariæ, qui oblatam coronam accipere renuebat. Hinc Friderico Imp. corona deferrebat, quam vsque dum Ladislaus fuerit adultus, teneret. Hoc tamen ipso renuente, Mainhardus & Ptarsco ipsius consilio constituti fuerunt Vicarii vsque dum legitimam ætatem adeptus fuerit Ladislaus. *

Huic

Huic defuncto Georgius Podiebradius sufficiebatur, qui Pragam omnem cum arce in potestatem suam redigebat, ac Meinardum collegam in vincula coniciebat, quo denique mortuo, solus rerum potiebatur. ** Is de suorum consilio legatos regni nomine ad Fridericum Imp. mittit, qui regem puerum Bohemis tradi postularent. Dum vero Cæsar pupilli ætatem excusaret, Legati re non impetrata, domum indignabundi reuertebantur. ***

* Trithemius *Chr. Hirs. ad a. 1440. Fugger lib. V. c. I. §. 9. Müller p. I. c. XXV. Naclerus p. 1067. Aen. Syluius Europa c. XIX.*

** De hoc Bonfinius rer. Vngar. *dec. III. lib. IV. p. 421.* dicit, quod præ magnitudine animi res maximas anhelaerit & Aen. Syluius *Hist. Bohem. c. LVIII.* qui suapte natura magna cuperet.

*** Fugger *lib. V. c. IV. n. 5. Roo lib. V. p. 178. Müller p. I. c. XXV. §. 3.*

§. XVI.

Durante inter hæc adhuc schismate Papali, Eugenius IV. Papa, Theodoricum Coloniensem & Iacobum Treuirensē antistitem deponit, eo quod Concilio Basileensi & Felici V. magis essent addicti, illius archiepiscopatu in Adolphum, Cluiensem Ducem, huius in Iohannem, * Cameracensem Episcopum translato. Hac de causa Dietericus Moguntinus, Iacobus Treuirensis, Dietericus Colonienfis, Ludouicus Palatinus, Fridericus Saxonæ & Fridericus Brandenburgicus, Electores Imperii, Francofurti conuenientes, occultum inter se foedus percusserunt, nisi Eugenius irritam istam depositionem decerneret, nationis onera tolleret, & auctoritatem Conciliorum, ut Constantiæ declarata fuerat, profiteretur, se ipsius depositionem in Basilea factam, amplexuros. ** Hi etiam die Lunæ post Oculi 1446. quintam inter se vnionem fecerunt de tollendo schismate Papali, negotiis Imperii non nisi Electorum cum consensu decernendis, bonis Imperii non alienandis; & mutua defensione, controuersis Electorum amice componendis. *** In eodem hoc conuentu decretum, ut Legati ad Imp. Eugenium Papam, & Concilium Basileense mitterentur. Missi igitur Legati ad Cæsarem, qui ei soli & sex iuratis Consiliariis exponunt ut foederi se adiungerent, & cum eis legatum Romam mitterent, orarent. Re-nult foedus Imp. tanquam impium, misitque Aeneam Syluium ad Eugenium Papam, ut suaderet ei, ne Principes Electores contemneret, atque depositis Archiepiscopis pristinam dignitatem restitueret. **** Aegre Papa adnuebat, mittebatque Legatos suos ***** Francofurtum ad nouum Electorum conuentum Kl. Septembris ibidem indictum, in quo ope potissimum atque artibus Aeneæ Syluii, Eugenius pro legitimo Papa fuit adgni-

tus, si Generale Concilium convocaret, decreta priorum Conciliorum confirmaret, grauaminibus nationis Germanicæ medelam adferret, Coloniensem atque Treuirensē restitueret. ***** Cæsar, paucis post diebus Aeneam & Procopium Rabensteinium, Bohemum, ad Romanam Curiam mittit, cui Ioannes Lysura a Moguntino missus accessit. Hi, postquam Papa omnia capita decreti Francofurtensis adprobasset, ipsi mortuæ Obedientiam præstiterunt. *****

* Brower Ann. Treuir. lib. XIX. p. 283. porro Iacobus Treuirensis & Theodoricus Coloniensis, ubi explicata fronte palam denique Eugenii causam diutius non sustinent, & alienos ab eo se gerere animos ostendunt, ambo ab Eugenio excommunicationis censura notati & expulsi sacrorum munerum iudicati uterque amplissimo excidisse sacerdotio. Raynaldus Contin. Ann. Baronii Tomo XVIII. p. 319. Schatenius Ann. Paderborn. ad a. 1446.

** Verba sunt Gobellini in Comment. Pii II. lib. I. p. II. Aen. Sylvius Europa c. XXXVIII. sex Principes Electores in eam sententiam fædus ineunt, ut, nisi Eugenius postulatis eorum annueret (postulabant autem res prorsus negandas,) in Amadei, quem Felicem V. appellabant, obedientiam transirent. Extat hæc unio apud Müllerum p. I. c. XXIII.

*** Prima enim Electorum unio facta fuit tempore Ludouici Bauari contra Benedicti XII. attentata. Alteri negligentia Wenceslai a. 1399. ansam dedit. Tertia a. 1424. occasione causæ Hussiticæ fuit conclusa. Quarta a. 1438. tempore Concilii Basileensis ob schisma Papale. Latius harum unionum Historiam persequitur Müllerus p. I. c. XXIII. qui etiam §. 13. & sqq. hanc quintam accurate declarat.

**** Gobellinus lib. I. p. II. postquam de Electorum decreto ante memorato dixisset, addit: legatosque ad Cæsarem miserunt, qui hæc ei soli, & sex iuratis consiliariis exponentes, ut fœderi se adiungerent, atque cum eis mitterent Romam, orarent. Cæsar ut audiuit electorum mentem, missurum se ad Eugenium dixit, rogaturumque ut eorum petitionibus morem gereret. Fædus autem spreuit, indignum atque impium dicens, nisi Papa, quæ petuntur concesserit, ab eo descire. Misit igitur Aeneam ad Eugenium, ut suaderet ei, ne principes electores contemneret: maxime vero, ut depositis archiepiscopis pristinam ei redderet dignitatem. Sic enim futurum, ut Germani omnes deposita neutralitate ad eius gremium redirent. Quod si durior in sententia perseveraret, timendum esse ne scandalum perpetua diuisionis oriretur: quicquid autem electores inter se concluderant, iniuratus Cæsar aperuit Aeneæ, atque ut Papa referret imperauit. Et quia rursus Calendis Septembris apud Franckfordiam electores habituri conuentum erant, ut audito responso Papa secundum fædus neutralitatem exuerent, Aeneam monuit ut relictâ Franckfordiam peteret, ubi legatos alios conuenturus, animum Eugenii eis notum efficeret.

***** Extat bulla Eugenii IV. pro his legatis apud Müllerum p. I. c. XXVI. §. 5.

***** Gobellinus lib. I. p. 12. interea Ioannes Caruiales, & Nicolaus Cusa cum literis, quas Aeneas attulerat, principibus satisfacere nitebantur: sed frustra erant omnes conatus, cum legati principum, qui Roma fuerant, Eugenium durissime sibi respondisse referrent. Itaque desperata res Eugenii videbatur, quia solus Imperator aduersus omnes electores declarationem facere non audebat. In eo conuentu egregium facinus Aeneas ausus est, quod negligere nulla ratione possum. Moguntinus, qui fœderi aliorum electorum & pro se, & pro Federico Brandenburgensi sigillum appenderat, rogantibus oratoribus Cæsaris, ut sententiam mutaret, non erat inuitus, id si certa posset ratione tueri, ne promissi violator videretur. Tunc Aeneas bono animo collegas

esse iussit, quod Maguntino facile satisfaceret: nollem ipse infirmum duxit, atque ex notulis principum secundum quas Eugenium litteras dare volebant, alias notulas composuit, omni expressu veneno, quod Eugenius abhorrebat, sententiasque omnes extendit, per quas & nationi providebatur, & Archiepiscopi restituerentur. Quibus peractis eas ostendi Maguntino iussit, sibi que dici voluntatem Caesaris esse secundum eas notulas: Eugenium nationi providere: neque dubitandum esse, quin illa ex eius sanctitate possent impetrari, si rursus ad eum mitterentur oratores. Visa est res Maguntino & sufficiens & iusta: moxque cum imperialibus, & Archiepiscoporum Magdeburgensis, Bremensis, & Salburgensis, & Federici marchionis, multorumque aliorum principum legatis fœdus iniit, & notule, quas Aeneas consecerat, sigillis omnium munirentur, mitterenturque Roman. Quod sentientes electores, caterique principes, animo consternati, non sunt ausi contrahenti: nationis enim pars maior notulis sequebatur Aeneæ. Naucerus p. 1073.

***** Hæc latius persequitur Gobellinus lib. I. p. 13. atque demum addit: ob quam rem persuasus omnibus collegis, cum iam notulas omnes Eugenius approbasset, atque litteras super his decrenisset, ad cubiculum eius omnes legati intromissi sunt, qui iacenti Pontifici obedientiam præstiterunt. Ille confestim bullas apostolicas in manus Aeneæ dedit: nec mora, rursus in consistorio publico præsidibus cardinalibus publicatis Caesaris & aliorum principum mandatis, repetitis sunt ceremoniæ, & ex eo Müllerus p. I. c. XXVI. §. 12. sq. qui etiam Bullas papales, quæ decreta Concilii Basileensis rata habet, depositos Archiepiscopos restituit, aliosque subnequit. Ipse Aeneas Sylvius de Statu Europæ c. LIV. prius tamen quam obiret (Eugenius IV.) Germani, qui postquam duos de Pontifice contendere animadverterunt, neutralitate quadam contenti, sibi que recusaverunt obedire destinatis Roman legatis, inter quos & Ego unus eram, a Friderico Imperatore missus, obedientiam ei, iam iam morituro restituerunt. Ipse vero Theodoricum Coloniensem, & Iacobum Treuerensem, Archi-Episcopos, quos Pontificali dignitate privauerat, mutata sententia, ad pristinos reduxit honores. Dicit quidem Trithemius ad a. 1445. a Concilio Basileensi missos fuisse Legatos, qui Eugenium pro Papa adgnoscerent, quod tamen a Germanis saltem fuit factum.

§. XVII.

Mortuo paullo post XXII. Februarii a. 1447. Eugenio IV. Papa, ipsi Romæ sufficiebatur bonarum artium Instaurator litterarumque pater, Nicolaus V. mitissimi vir ingenii, humili loco natus. * Dum autem non omnes Principes legatos suos Romam misissent, atque Papæ obedientiam præstitissent, indicebatur Aschaffenburgum Principum conventus, in quo omnes Nicolaum V. pro vero Papa adgnosuerunt, ** id quod publico edicto confirmavit Imperator. *** In eodem conventu inter Imperatorem & Nicolaum V. XVII. Februarii 1448. conclusa fuerunt Concordata Nationis Germanicæ super collatione Beneficiorum Ecclesiasticorum, **** quæ tamen non ab omnibus fuerunt adprobata. ***** Idem Fridericus Basileensibus publico edicto mandat, ut concilium dimitterent, nec ultra festum Martini retinerent. ***** His nondum parentibus, nouo edicto, exeunte anno publicato, atque tertio circa Quadragesimam 1448. publicato, idem sub banni poena iubet, ***** quo moti Patres Concilii XXXI. Iunii 1448. Concilium Laufannam transferri decernunt,

PPP PPP 3

codem-

eodemque IV. Iulii patres transmigrabant. † Agebatur in eodem deſchinate Papali tollendo. Tandem, poſtquam Nicolaus V. Papa Amadeum omni Sabaudia Dominio priuaſſet, atque illud ad Regem Francia deuolutum declarafſet, omnesque ad arma contra ipſum capienda incitaſſet, †† in colloquio Lugdunenſi, iſtantibus Papa, aliorumque Regum Europa Oratoribus, Felix V. VII. Aprilis a. 1449. iuri Papali renuntiavit, primum locum inter Cardinales obtinuit, ††† atque hoc modo Concilium, Patres ††† poſtquam Nicolaum V. denuo elegiſſent, XXV. Aprilis 1449. poſt quatuor ſeſſiones finitum. ††††

* Naclerus vol. II. gen. XLIX. p. 1073. anno noſtri ſaluatoris 1447. pridie Nonas Martias in Rom. pontificem creatus eſt Thomas Sarſanus, humili loco & familia natus, matre Andreola, patre Bartholomao phyſico, Nicolaus quintus vocatus, ſedit annis 8. vir certe tanto principatu digniſſimus, adeo tamen modeſtus, ut tanto ſe magiſtratu indignum arbitratus, rogauerit, cardinales omnes, ſupplex etiam, ut Eccleſia Dei maturius conſulerent. Verum Tarentino Cardinali cum adhortante, ne curſum ſancti Spiritus impediret, collum tanto oneri ſubiecit. Gobellinus lib. I. p. 14. Eugenius vero poſt obedientiam Germanorum receptam, diebus ſexdecim cum morbis ac morte pugnavit, viſtusque tandem in feſto quod Petri cathedram vocant, natura conceſſit, anno ſalutis MCCCCXLVII. Exequiis per nouem dies actis, cardinales ad electionem ſucceſſoris ingreſſi, Aeneam atque Procopium cum ceteris legatis regum ad cuſtodiam conclavis delegerunt: ubi cum duas noctes vigilafſent, Thomas Cardinalis Bononiensis in ſummum pontificem aſſumptus eſt diſtus Nicolaus Quintus. Amedeus Pacificus n. CIX. p. 265. Vriſſius Baſil. Chronis lib. V. c. XLV. Roo lib. V. c. VI. n. 5. Trithemius ad a. 1446.

** Extant hac Aduſata in Dixta Aſchaffenburgenſi in die Sanctæ Margarethæ Virginis XIII. Iulii 1447. apud Leibnitium p. I. p. 77. Müllerum p. I. c. XXVII. quæ ita ſtatim incoant: placuit omnibus nemine diſcrepante, obedientiam, feliciſ recordationis Domino Eugenio preſtitam, in perſonam Sanctiſſ. noſtri moderni Domini Nicolai Papa V. continuari & Sanctitati ſue tanquam indubitato Romanorum Pontifici obedire. Publicabitur hoc in ſingulis locis quantocius cum gratiarum actione, Miſſis & proceſſionibus, prout in talibus fieri eſt conſuetum. Gobellinus lib. I. p. 14. inter hac Imperator apud Aſchiasburgium, quod eſt oppidum Maguntinenſis eccleſiæ ſupra Moganium, conſenſum prælatorum & Principum indixerat, eoque cum Hartungo iuriſconſulto Aeneam miſit, qui Maguntinum præſulem & alios Franckfordienſis participes fæderis in obedientia Nicolai Papa confirmarent, atque ad eam rem traherent Ludouicum comitem Palatinum Rheni, & Coloniensem archiepiſcopum neque in caſſum labor ceſſit, in conuentu decreta ſunt, quæ Caſar optauit, interque ſacrificandum Nicolaus Pontifex maximus declaratus eſt, Deoque pro ſua ſalute ſupplicatum. Palatinus, eſſi Feliciſ filiam uxorem habebat, in reuerentiam tamen, deuotionemque Nicolai deſcendit. Coloniensis archiepiſcopus eo tempore aduerſus Suſatenses eccleſiæ ſue rebelles bellum gerebat, cumque inſectum ad eum iter eſſet inter diſſonas gentes, Aeneas Colonia manens litteris ſecura egit, & is ſacturum ſe omnia ſpōndit, quæ optauit; atque aurum expenſarium, quas ſiginti diebus Agrippina Colonia Aeneas fecerat, ultro ei ad Viennam miſit.

*** Trithemius Chron. Hirſaug. ad a. 1447. anno prænotato Rex Fridericus conuocauit omnes Archiepiſcopos, Pontifices, Abbates, Principes, Duces, Marchiones, Comites, Barones, & Cives Regni, ad Aſchaffenburg oppidum Eccleſiæ Mogantina iuxta ripas Mogani. Quibus conuenientibus inter multos & magnos tractatus vnanimi fuit conſenſu definitum, Nicolaum Pa-

pam V.unicum solum & verum esse Christi Vicarium, ipsique & Petri legitimo successor fore obediendum. Amadeum vero, quem sui nuncupauerunt Felicem, Antipapam esse atque schismaticum, & propterea descendendum ab omnibus, nec ei penitus adhaerendum. Et ipsa mandata Regis Friderici per universam fuerunt denunciata Germaniam. Naclerus p. 1074. Extat ipsum Friderici edictum apud Müllerum p. I. c. XXVII. §. 4.

**** In dictis adiutis continetur: item concluditur ibi promissa sanctiss. D. N. & sedi Apostolica facienda, si tempore medio cum Legato non fuerit concordatum. Impressa hæc Concordata sunt Colonia apud Io. Gymnicum a. 1597. Extant apud Goldastum Tomo I. p. 408. qui tamen eadem ad annum 1447. refert & Statutis & Rescriptis Imper. p. 207. & Reichen-Sutzingen Tom. II. p. 53. Accesserunt Schilteri Institutionibus Iur. Canonici. Reperiuntur apud Leibnitium p. I. p. 396. Müllerum p. I. c. XXVII. §. 7. qui Datum plenius exprimit: Dat. Roma apud Sanctum Petrum, Anno incarnationis Dominica Millesimo quadringentesimo octavo, decimo quarto Kalend. Aprilis. Pontificatus nostri anno secundo qui etiam, quid circa eadem fuerit actum, ex Casp. Hedionis Chronico lib. II. c. XXI. & Goldasti Rationali f. 116. exponit. Commentati in eadem fuerunt Georgius Branden, Henricus Linckius & Adamus Cottrelius.

**** Patet hoc ex ipso Concordatorum proœmio, in quo hæc verba: plurimorum Sacri Romani Imperii Electorum aliorumque eiusdem nationis, tam Ecclesiasticorum, quam secularium Principum consensibus accedentibus, conclusa, laudata, ac accepta sunt Concordata subscripta.

***** Naclerus p. 1074. sed & imperator principisque Germania in Oschaffenburg conuenientes, declarauerunt se pro Nicolao, mandauitque imperator omnibus per Germaniam constitutis, Nicolaum pro vero & indubitato Rom. Pont. venerari debere, & Basilensibus & concilium dimitterent, nec ultra festum S. Martini retinerent, quod publicatum est anno Domini 1447. circa festum S. Michaelis. Vrsilius c. I.

***** Vrsilius c. I. f. 409. Fugger c. I.

† Vrsilius f. 410.

†† Extat hæc bulla d. XII. Decembris 1447. apud Leibnitium p. I. p. 378.

††† Naclerus c. I. Amadeus post 2. annos vel circiter a Friderico imperatore ac aliis nonnullis exhortatus, per procuratores suos coram ipso Nicolao renuntiavit omni iuri, quod haberet vel habere prætenderet in papatu, certis conventionibus adhibitis videlicet, & cardinalis remaneret ac legatus in Germania & regione sua, Cardinales etiam aliqui ex suis, in dignitatibus suis remanerent, qui doctissimi viri erant, & alii prelati in sedibus suis. Quibus omnibus Nicolaus Pont. cum cardinalibus acquisiuit pro bono pacis & amotione schismatis Basilens. Et paullo post: Renunciatio Felicis facta est anno 1449. qua concordia non solum laetatus est populus Rom. sed etiam totus mundus a tanta seditione liberatus. Aen. Syluius de Statu Europa c. XXXVIII. Trithemius ad a. 1449. Vrsilius lib. V. c. XLVI. Fugger lib. V. c. VI. p. 568. Amadeus Pacificus n. CX. 99. extat renunciatio apud Leibnitium Cod. Iur. Gent. diplom. n. CLII. Müllerus p. I. c. XXVII. §. 6. & II.

†††† Extat decretum apud Müllerum p. I. c. XXVII. §. 12.

††††† Decretum, quo solum fuit concilium, extat apud Müllerum c. I. Vrsilius c. I. Gerh. a Roo lib. V. p. 183. qui vero Basilea fuerunt, nonam Concilio sedem eligunt Lesaniam, ubi anno demum nono & quadragesimo, adititibus Casare, Gallia, Angliaque regibus, aliisque principibus, Felix pontificatu sese abdicans, in Cardinalium ordinem reductus est. Nicolaus vero a Synodo confirmatus, & sublatum dissidium, pax & concordia inter Ecclesiasticos constabula est.

§. XVIII.

§. XVIII.

Cæsar, schismate composito, Italicarum rerum curam habet. Annus erat 1447. cum Philippus Maria ultimus ex familia Galeatiorum, sine prole legitima extingueretur. Plures successionem prætendebant. Videbatur iure ad Imperatorem pertinere Ducatus Mediolanensis, tanquam feudum Imperii. E contrario alii putabant, a defuncto Alphonsum, regem Neapolitanum, fuisse heredem institutum: & in vrbe Mediolano iam præfecti quidam alique viri militares prompti erant ad asserendum ius causamque regis illius. * Carolus etiam Dux Aurelianensis, qui ex Valentina, Ioannis Galeacii primi Mediolanensium Ducis filia natus erat, iure sibi hunc Ducatum deberi credebat, eo quod inter pacta dotalia Valentinae fuerit, ut proles quæ ex ipsa nasceretur, succederet in Mediolanensis Imperii iura, quandoque, finita fratrum stirpe, finis successioni Vicecomitum fieret, quod pactum Pontificis Romani auctoritate fuerit confirmatum. ** Tum Franciscus Sfortia, qui in matrimonio habebat Blancam Mariam, Philippi Mariae filiam spuriam, & ab eodem quoque adoptatus erat; ad dominium terrarum adspirabat, quas socer ipsius tenuerat, & armorum vi, quibus multum ipse valebat, illarum sibi possessionem vindicare destinabat. At, Mediolanenses ciuitate in varias partes distracta, potius eam in Reipublicæ formam redigere constituebant, oblato Cæsari annuo censu, si libera dimitteretur. *** Dilaniabatur interim Philippi hereditas, Veneri Placentiam, Cremam, Laudam occupare: dux Sabaudia Ludouicus Valentiam & Confluentiam inuasit, & alii alia. **** Sfortia autem urbem a. 1449. obsidebat, hinc ciues exanimati Cæsaris opem petebant. Mittebatur ad Mediolanenses Acneas Sylvius, & Artongus Iureconsultus, qui post multas difficultates superatas ægre urbem intrant, de vrbe & dominio Cæsari tradendo paciscuntur, si opem iis ferret aduersus Franciscum Sfortiam. ***** Verum, Mediolanenses dum Cæsaris auxilia per duos menses frustra expectassent, penuria coacti, urbem Sfortia dedunt, qui eandem IV. Kl. Martii 1450. triumphans ingreditur. ***** Licet Alphonsus pro tuendo iure suo a. 1449. cum Ludouico Sabauda foedus concluderet. *****

* Singulorum prætensionem exponit Io. Bapt. Villanova Hist. Laudis Pompeiz lib. IV. *anteunte*. De Alphonso Gobellinus lib. I. p. 14. *dum hac aguntur, Philippus Maria, Dux Mediolani, ventris profluvio vitam reliquit Alfonso rege Aragonum herede palam nuncupato*. Müller p. III. c. IV.

** Ios. Ripamontius Hist. Mediol. lib. VIII. p. 686. Potissimum vero Gallorum iura defendere conatur Paulus Iovius in argumento deuolutæ Hereditatis Mediolanensis ad Aureliano-

lianorum Principum domum, quod reperitur in Grauii Thesauro Antiq. Ital. Tom. III. p. 331. ubi etiam hæc verba: *Hanc*, (Valentinam) *Ioannes Galeacius pater*, Ludonico, Caroli quinti Gallia regis filio, nuptui dedit, *Asta* vrbe dotis nomine concessa: ad id quoque superaddita conditione, *ut si fratres nova nupta sine liberis decederent*, ipsius demum *Valentina filii legitimique successores Infubrum Principatu potirentur*. Sed tabulis eo modo confectis, *Romani Caesaris auctoritas* decrat; cuius muneris esset appellare Principes, Regna dono dare, in clientelam Regulos adsciscere, & translatis hereditatibus assentiri. Itaque *ut Valentina eiusque liberis rite cauere-* tur, quod nullus tum ex interregno certus *Cesar* exstaret, altercantibus in Comissio Germania Proceribus, ad Romanum Pontificem est decursum. Is præclare assensu suo *Casaris* vices impleuit, quod *suprema potestatis iure* rite præstari posse videretur, a summo scilicet sacrorum principe, præcipuoque humani atque divini iuris interprete, & conditore legum: quandoquidem *Casar* ipse, qui antiquo *Romani pontificis* beneficio, in media Germania septemviralis suffragio crearetur, in-
vengendus demum ab eo, appellandusque *Augustus*, & denique aureo diademate coronandus foret.

*** Naucerus vol. II. Gen XL. p. 1074. cum hæc agerentur, *Philippus Maria prima*, adversam valetudinem oculis ceptus incidit, vita talio & languore simul prolixius ventris correptus sexto Idus Augusti anno 1447. obiit, *Alfonso* rege hærede instituto. Populus cognita ducis *Philippi* morte, *Mediolani* in libertatem sese proclamavit, 12. viris electis, qui temp. administrarent, castrum porta *Iovis* instar excellentissime regie, captum ac dirutum est, & testamentum *Philippi* dilaniatum. Ad dominium *Mediolanense* nulli aspirare, sed qui coloratis viderentur titulis, quatuor fuisse. *Fridericus* imperator devolutum ad se principatum, *Philippo* sine liberis legitimis subtrahere contendebat. *Alfonso* rex testamento hereditatem petebat, *Carolus dux Aurelian.* ex sanguine *vicecomitum* natus, ab intestato id sibi debere aiebat, *Franciscus Sphorcia* *vicecomes*, coniugem suam, quæ *Philippi* filia fuerat, hereditatem patris suscepturam aiebat. Audita sunt legationes omnium in senatu *Mediolan.* quarum aliqua sermone directo dominium petiere, aliqua per simulationem oblatis contra *Venetos* auxilii insinuare se populo satagebant. Sed civitati quæ iam libertate gaudebat, nulla conditio placuit, quæ iugum susciperet: obtulit tamen imperatori censum quotannis aureum poculum, si libera suis legibus dimitteretur. *Villanova* c. l. *Ripamontius* Hist. *Mediol.* lib. V. p. 616.

**** Verba sunt *Nauceri* c. l.

***** Hanc legationem describit *Gobellinus* lib. I. p. 15. 16.

***** *Villanova* p. 23. *Franciscus* non modo in fines *Mediolanensium* victor perrexit, sed ipsam quoque *Metropolim* ad arcem clausit obsidione, & illa ad extrema ex penuria cibi redacta, victoris potentia cedere deberet, qui triumphans eam ingressus est a. d. IV. Cal. Martii anni MCCCCCL. & dominus salutat in hac principe nobilissimi Ducatus *Mediolanensis* vrbe.

***** Extat illud apud *Müllerum* p. III. c. IV. §. 4.

§. XIX.

Anno 1449. gravia bella exorta sunt in superiori Alemannia inter *Albertum*, Marchionem *Brandenburgensem*, dictum *Achillem*, * cui adhæsit comes *Vdalricus de Würtemberg*, alique, & inter ciuitates Imperiales. Traxerunt ad se hi principes nonnullos alios: acre bellum & diuturnum fuit, in quo potentia non contemnenda concurrentes, infensissimis odiis biennio prope certauere. Nouem prælia commisisse cum *Noribergensibus* fertur *Albertus*, ex quibus octo victor confecit, in vno

Q99999

tamen

tamen victus succubuit, neque de pace conuenit, donec exustis agris, attritis villis, abactis pecoribus, ruricolis interfectis, commeatus & pecunie contendentibus defecere. Comes autem Vdalricus maxima clade ciuitates imperiales per Sueuiam sibi vicinas affecit. Erant oppida pradis referta, cellariaque in quibusdam oppidis captiuis repleta. Tandem vero in die Martis post commemorationem omnium animarum, anno Domini 1450. Walterus de Ehingen, Vlmensis & ceteri Capitanei Ciuitatum Imperialium per Sueuiam, cum satis iusto exercitu ingressi terras predicti comitis Vdalrici, eade atque incendio vastarunt quaeque obuia. Contra quos stipendiarii milites eiusdem comitis, inter quos erant nonnulli comites atque nobiles viri, tumultuarie contractis copiis, magnis itineribus aduolant, irruuntque in hostes, prope oppidum imperiale Eslingen, praelium commissum est atrox, victique sunt ciuitatenses. Capitanei fere omnium Ciuitatum Imperialium Sueviae vel capti vel occisi sunt, pauci beneficio noctis elapsi. Paullo post primum Albertus Marchio, deinde Comes Vdalricus, alique Principes pacem ex sententia nacti sunt. **

* De hoc Alberto Campanus lib. VI. ep. III. *Marchio vir acer, eloquens, baser, & quem vulpem Germania vocant, bellicosissimus & pugnacissimas omnium, qui in Germania laudentur. Pius Achilem appellauit. Cicatricibus totus manibus, pedibus, fultu, collo excanatus: saepe singulari certamine dimicauit, quo genere pugnae nunquam victus est, praelio sencl a Ludonico Bauaro eius confubino.*

** Hæc verbis Naucleri scribimus *vol. II. gen. XLIX. p. 1075. Eadem fere dicit Tritheimius ad a. 1449. qui etiam Principum socios recenset: eodem anno confederati in unum Theodoricus Archiepiscopus Moguntinus, Episcopus Bambergensis, Episcopus Eichstettensis, Carolus Marchio Badensis, Vdalricus Comes VVirtenbergensis, & Albertus Marchio Brandenburgensis, bellum quibusdam Ciuitatibus Regni indixerunt. Chron. Elwang. ad a. 1449. Largius Chron. Citi. ad a. 1449.*

§. XX.

Anno 1450. mittebatur Aeneas ad Alfonsum regem Siciliae, iussus petere matrimonium, Caesaris nomine, cum Eleonora, Eduardi, Lusitaniae regis filia, Alphonsi V. qui tunc imperabat, sorore, virgine prudente & disertâ, cuius auunculus erat Alfonsus, dum etiam, Lusitanorum legati Neapolim venirent, * contractum etiam præterito Gallorum Delphino, qui eandem sibi desponsari petebat, ** fuit matrimonium. Circa finem anni Aeneas ut aditum Caesari pararet, Romam venit, coram Papa coniugium manifestauit, sequenti anno Caesarem ad coronationem venturum esse dixit, generale etiam Concilium in Germania celebrandum, petit. ***
Missi a. 1451. nuntii Imp. Iacobus Motzius & Nicolaus Lanckmann in Portugalliam, qui post longam & difficilem nauigationem Sponsalia V.
Idus

Idus Augusti Vlyssibonæ magna cum solennitate celebrarunt. **** Eodem anno Eleonora ex Portugallia nauibus ad Telamonis portum ex condito adduci, Italiamque Fridericus intrare, atque Romæ festo Martini coronam imperii suscipere debuit. ***** Verum, interea motus in Austria excitatus, dies plurimos aduentum Cæsaris retardauit, Imperatricem venti contrarii & horridæ tempestates diu retinuerunt. ***** Præcipiti iam autumno, Cæsar cum Ladislao Græciam Stirix profectus, inde Villacum, & præmissis cum copiarum parte fratre suo Alberto, pr. Kl. Ianuarii ad Italix fines peruenit, atque prope Cornelianum oppidum, a quatuor Senatoribus Venetis summo cum honore exceptus est. Dein abiis Taruisum Veronamque ac Patauium deducitur, per omnem Venetorum dittonem comœatu liberaliter exhibito. ***** Interim ex Germania, complures Ferrariam vique profecti, Cæsarem ibi operiebantur, qui cum eotandem venisset, multo iam comitator, vbiuis benigne & maxima cum veneratione exceptus, Bononiam atque inde Florentiam venit, vbi ex itinere substitit, dies aliquot quieti daturus. † Inter hæc, sponsa ipsius Eleonora, post longam maris iactationem ad Liburnum Hetrurix portum adpulerat, atque ad Cæsarem legatos mittit, qui rogarent, quo eam portu nauem egredi iuberet. Hic eam ad Liburnum descendere iubet, misitque qui eam Pisas, inde Senas deducerent, †† vbi eam operiri decreuerat, eandemque aduentantem ad ingressum Ciuitatis intra duas portas primum fuit amplexatus, erecto in eodem loco in rei memoriam marmoreo monumento. †††

* Gobellinus lib. I. p. 16. *Aeneas inter hæc ad ecclesiam Tergestinam cum se recepisset, in anno iubilai reuocatus ad Cæsarem cum Gregorio de Populosa, & Michaele de Plenauilla, Alfonso rege Aragonum, & Sicilia iussus est petere, matrimonium Cæsaris nomine cum Leonora regis Portugallia sorore, & ibi contraheret: nam legati Portugallenses eo conuenerant. Quam rem diebus quadraginta tractatam, cum denique concussissent, coram rege, Cardinale Morinensi apostolico legato, Clinensi, Calabria, Sussa, Silesiaque ducibus, & magna prælatorum, comitumque multitudine, in curia noui castri Neapolitani de nobilitate, virtuteque contrahentium orationem habuit, que postmodum a multis conscripta est. Aen. Syluius hist. Friderici p. 39. Hic p. 72. eandem tali modo commendat: statura mediocri virgo, annos nata sedecim, lata fronte, nigrimis atque illustribus oculis, ore paruo, genis ad gratiam rubescentibus, ecruce candida, facie ex integro senesca, nullaque videbatur parte mendosa. Verum forma corporis egregia, dotes animi multo præstantiores fuere, virgo regia absque interprete loqui, graues sententias dicere, prudenter respondere, apes cuncta disponere regis in quauis re moros ostendere. Naucerus p. 1076. Bugger lib. V. c. VII. n. I.*

** Aen. Syluius c. l. *interea Delphimus Viennensis Regis Francia primogenitus, quoniam uxoreius prima decesserat, hanc secundo loco ducere cupiebat, neque Rex Portugallie abnebat, quippe qui istius Francia sanguinem sibi honori ducebat. At puella, Imperatorem iam se petere*

conscia, capta tanti nominis Maieſtate, niſi ſe Caſar duceret, nullo connubio ſe aſſenſuram, aiebat. Iam enim Imperatricis vocabulo gaudebat, pulchrumque exiſtimabat, Nuptam ſe Caſaris appellari, maius enim apud exteros, quam apud ſuos nomen Imperantis habetur. Cuſpinianus p. 406.

*** Gobellinus lib. I. p. 17. 18. Aen. Syluius c. l. & p. 45. extat oratio deſuper habita apud Freherum Tomo II. p. 21. Müllerum p. II. c. I. §. 2.

**** Io. Mariana lib. XXII. c. X. *Friderico Caſari per legatos expetenti, Eleonora Luſitani Regis ſoror promiſſa coniux, data ſponſalia Oliſipone quinto Idus Auguſti die Lune. mox puella nauibus miſſa longa & difficili nauigatione Piſas, Senasque in Hetruriam peruenit* Extat Iacobi Motzii Theologi, Legati Caſarei oratio coram Alphoſo Rege Portugalliae habita pro ſore eius Eleonora Friderico Caſari deſponſanda apud Freherum Tomo II. p. 15, in qua tali modo effatur: *nouit tua Maieſtas (antequam loquar quae ſit noſtri cauſa aduentus) apud Neapolim quae geſta ſunt inter tuos & Caſareos Oratores. Iam diu tibi relatum eſt ex his quae illic concluſa ſunt. Hoc ſupererat, ut ad contrahentium matrimonium per verba de praſenti, cum praſata ſore tua ſuos procuratores Caſar transmiſſeret. Qui etiam eiſdem Orationem ad ipſam Eleonoram habitam ſubneſcit, quam hoc modo concludit: dixi quae ſum faſſurus, ſi accipis gloriſſimum dominium meum, Dominum Fredericum Romanorum regem, virum tuum legitimum ex ordine ritumque ſacroſanctae Romanae & vniuerſalis Eccleſiae. Quinimo quem iam te dicis accipere, ſtrumque hunc optare atque amplecti mente. Sic dic: ego infantula domina Leonora recipio Fredericum regem Romanorum in meum maritum bonum & legitimum, ſic mandat Sancta Eccleſia Romana, in perſona tui magiſtri Iacobi Motz, ſui ſufficientis procuratoris ad hunc actum. Et ego praenominatus M. Iacob. M. nomine praſati Frederici Regis Romanorum, tanquam procurator eius ad hunc actum legitime conſtitutus, recipio te infantiffam Dominam Leonoram, in ſuam legitimam uxorem, ſicut mandat ſacra Eccleſia Romana; atque te hoc annulo ſubarrabo, ad laudem & gloriā omnipotentis Dei, & ad felicem vtriusque partis ſtatum & optimam conſolationem: ut duo in carne vna longo tempore ſimul viuatis, generotiſque filios & filias, qui Deo & hominibus ſint accepti, vobis ſue ſenibus ſuperuiuant. Repleantur & benedictionibus omnium bene viuentium, fruanturque pace aeterna. In nomine patris & Filii & Spiritus ſancti. Amen.* Addit idem Freherus Aen. Syluii orationem gratulatoriam ſuper dicto matrimonio. Faciunt huc potiſſimum verba Aenae Syluii p. 41. *Fridericus autem, ex Legatis poſtquam ſe maritum Regiae Virginis, & ad coronam accipiendam nihil impediementi apud Italos cognouit eſſe; animum prorsus ad coronationem intendit, Viennam petit, res Austriae diſponit, Sacerdotes duos in Portugalliam dirigit, qui annulo coniugali ex condiſſo Sponſam ſubarrent, aduentumque ſuum ad Latinum portum quam celerrime fieri ſuadeant.* Scripſit Nicolaus Lanckmannus ipſe Legationis particeps, hiſtoriam deſponſationis & coronationis Friderici quae Germanice prodiit Auguſtae 1503. Latine edita non fuit, ſed a Frehero olim deſiderata, quam nunc ipſius Tomo ſecundo inferemus, in eiſdem initio hae habentur. *Anno Domini milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo primo, in Martio ex noua ciuitate Saltzburgenſis diaceſis miſit duos Oratores, Procuratores ac mandatores ſpeciales, cum pleno mandato ad regnum Portugalliae, ad deſponſandam ſibi praclariffimam virginem & inclytiſſimam dominam Leonoram infantiffam Portugalliae, quae erat ſereniſſimi Eduardi regis, & illuſtriſſimae dominae Leonorae reginae Portugalliae bonae memoriae filia legitima. Nominantur iidem legati in litteris ſalui conductus: magiſter Iacobus Motz, in ſacra Theologia Haecclarius & Nicolaus Lanckman de Valckenſtein capellani & nunciis illuſtriſſimi Friderici regis Romanorum.*

***** Gobellinus lib. I. p. 18. 19.

***** Gobellinus p. 19. Cuſpinianus p. 406.

***** Gerh. a Roo lib. V. p. 185. Syluius p. 60.

† Varios equidem animorum motus in Italia, qui ante Cæsaris fuerint aduentum describit Aen. Syluius p. 43. & Gobellinus p. 19. sed quanta cum reuerentia ipse postmodum in Italia fuerit exceptus docet Aen. Syluius p. 60. Trithemius ad a. 1451. Fugger lib. V. c. VII. & ex eo Müller p. II. c. I. §. 3.

†† Hæc etiam late persequitur Aen. Syluius p. 65. sqq. Idem p. 68. Naclerus p. 1076. *Fridericus eam apud Liburnum descendere iubet. Eamque qui suo nomine suscipiant Iohannem Episcopum Ratisponensem, Barconem Ducem Slesie, Michaelm Comitem Magdeburgensem, Vlricum Starnbergium, Iohannem Vrgenadium, Vlricum Sonnenberger, Iacobum de Castro Romano, primos sue curie viros mittit. Legatis etiam, qui apud Thalamonem cum Matronis & Virginibus Imperatricem manebant, ut se Pisas reciperent, suæque Coniugi sese offerrent quam celerriter, imperauit, qui per asperissimos ac desertos pene montes confestim ad eam venere. Qua ratione vero Senis fuerint excepti, idem plenius exponit & Gobellinus p. 19. Fugger lib. V. c. VII. n. 4.*

††† Gobellinus p. 20. *Imperator interea Senas venerat, ibique sponsam manebat, quam postquam properare cognouit, emissis primum ciuibus obuiam, deinde Alberto germano duce Austria, post Ladislao patrueli, Vngarie, ac Bohemia rege, quarto loco cum reliquiis sanctorum, clero postremum, & ipse medius inter duos legatos apostolicos, sancta Susanna Nicolai Pontificis germanum, & sancti Angeli Cardinales, intra secundam, & tertiam vrbis portam egressus coniugem expectauit: ibique ambo ex equis descendentes, in spatiofo, & patenti loco sese mutuis amplexibus exceperunt. Verba nomine Cæsaris Henricus Leubin pontificii iuris interpret fecit, Imperatricis vice loquutus est Aeneas, atque ibi paulo post Senenses marmoream columnam erexerunt, memoriale diuturnum quo posthac, Imperatorem ab oriente, Imperatricem ab occidua solis parte venientes, illic sese primum vidisse posteri cognoscant. Fugger c. l. Aen. Syluius p. 73. Naclerus p. 1076.*

§. XXI.

Dum autem Senis adhuc hæreret Fridericus, sponsam suam expectans, Legati Pontificis Fridericum sæpius adeuntes, iuris esse ac vetustissimi, aiunt, iurare Imp. Romano Præsuli, priusquam B. Petri patrimonium ingrediatur. Terras Ecclesiæ non procul esse, iuramentum si velit ulterius pergere, Senis præstandum asserunt. * Præstitit igitur Cæsar coram legatis Papalibus iuramentum. ** Apud Viterbium summus illi honor, mandante Papa, fuit exhibitus, licet per milites fere tumultus fuisset excitatus. *** Ibi etiam cum Cardinale conuentum est, de iurisiurandi Romæ præstandi formula. **** Inde ex Sutrio ad octauum Idus Martias a. 1452. propius vbi in agrum Romanorum atque sub vrbis conspectum venissent, Cardinales ipsi obuiam venerunt. ***** Dum autem moris esset, ut Impp. coronandi noctem saltem vnam ante urbem manerent, Imp. castris atque tentoriis collocatis, extra urbem mansit. ***** Dum propius ad urbem accederet, libertatem Romanis iuramento confirmat, ***** indeque IX. Martii solenni pompa Romam intrat. † Ipse vero Pontifex ad D. Petri sella eburnea in gradibus collocata, sedens, ad-

venientes expectabat, cuius manum ac pedem dextrum Caesar, Ladislaus Rex, Albertusque & Eleonora postquam deosculati sunt, assurgens ordine omnes excepit. †† Qui templum ingressi, post absolutas preces, in designata sibi quisque hospitia concessere. ††† Post varias cum Papa habitas deliberationes, ipse a Papa Idibus Martii corona Mediolanensi primum fuit redimitus, dum pestis Mediolani vigeret, data desuper Bulla de non praeiudicando Mediolanensibus. †††† Ad decimum sextum Martii Pontifex in D. Petri de sacris operatus, Fridericum Caesarem & Leonoram, adhibito solenni ritu, solitisque caeremoniis, matrimoniali vinculo coniugavit, beneque ipsis ac eorum posteritati ominatus est. ††††† Tertio post die XVIII. Martii (quam dominicam Latere vocabant) Caesar praestito prius iuramento ††††† de more vnctus, & in Rom. Imperatorem consecratus, coronam & alia Rom. Imp. insignia accepit, acclamante populo Romano: FRIDERICO PACIFICO A DEO CORONATO IMP. VITA ET VICTORIA. Coronatur & sponsa, solito ritu, faustisque omnium preces Augustorum nomine uterque salutatur. †††††††† Peracto coronationis ritu, & gratulationis hymno decantato, Fridericus Imperator, postquam Papa palatium conscendit dextratoris officium exhibuisset, ex veteri maiorum instituto, in ponte Tyberino ante palatium Sancti Angeli fratrem primum, deinde alios multos equestri dignitate insigniuit. Ad trecentos fuisse memorant, in quibus Magdeburgicus & alii nonnulli, etsi antea eo honore decorati, propter diei ac loci celebritatem tamen denuo eum susceperunt. ††††††††† Inde Papa actum hunc coronationis singulari Bulla confirmat. †††††††††

* Verba sunt Aen. Syluii p. 69.

** Tale autem est iuramentum: *sanctissimo Domino nostro, Domino Nicolao, divina providentia Papa, Ego Fridericus Rex Romanorum promitto & iuro, per Patrem & Filium & Spiritum Sanctum, & per lignum significae crucis, & per has reliquias sanctorum, quod si permittente Domino Romam venero, sanctam Romanam Ecclesiam & Sanctitatem suam, rectorem ipsius exaltabo, secundum meum posse. Et neque vitam, neque membrum, neque honorem, quem habet, mea voluntate, meo consilio, meo consensu, aut mea exhortatione, perdet, & in Roma nullum placitum aut Ordinationem faciam, de omnibus, quae ad sanctitatem suam, aut ad Romanos pertinent, sine vestro consilio. Et quicquid de terra sancti Petri ad nostram Potestatem pervenerit, sua sanctitati reddam. Et cuicumque Italicum regnum commiserit iurare faciam illum, ut adiutor sua sanctitatis sit, ad defendendam terram S. Petri, secundum suum posse: Sic me Deus adiuvet & haec sancta Dei Evangelia: prout hoc iuramentum adducit Fugger lib. V. c. VII. n. 4. & ex eo Müller p. II. c. I. §. 7. Aeneas Syluius equidem hic addit: quod in Clementinarum libris habetur insertum. Id ego nullum unquam Caesarum exhibuisse comperi, nisi fortasse Karolum quartum, & Sigismundum eius filium. Henricus quidem septimus fidelitatem sese intrasse negavit: cuius causa editam Clementinam dicunt. minime vero Ludovicus Banarus eo*

iurando se astrinxit, qui recusante Papa Romano, ex Urbis praefecto coronam accepit. Priores ante Karolum Magnum Imperatores, non accepimus iurare solitos post Karolum, quid Ludovicus Primus, quidne iuravit Ottones, decreta Pontificum manifestant. At Fridericus noster quamvis iuramenti petitionem alienam atque admirabilem duceret, maximo tamen Sacerdoti, Christi Vicario, parendum existimanti, cuius mandata velut iussiones diuinas suscipienda atque implenda putauit. Quod autem Aeneas dicit, hoc iuramentum a nemine antecessorum fuisse praestitum, non adsentimur, cum simile fere iuramentum in Historia Ottonis IV. dissertatione XIX. §. XVIII. reperiamus. Quare etiam in constitutione Clementina de iureiurando cap. I. ubi tale iuramentum praescribitur, additur: *Ceterum, quin iuramenta cuiusmodi fidelitatis existant, a reiro Romanis Principibus, non fuit hactenus habitatum: imo tam quondam Albertus Rex Romanorum immediatus praedecessor memorati Henrici, Bonifacio Papa VIII. praedecessori nostro tempore approbationis eiusdem Alberti, quam Radolphus Pater ipsius, & alii praedecessores eiusdem Romanorum Reges diuersis nostris Praedecessoribus iuramentum fidelitatis & obedientiae praestiterunt.*

*** Aen. Syluius p. 74. apud Viterbium autem, ingens illi honor, mandante Pontifice maximo, exhibitus est. At cum proximaret hospitio, fuerunt nonnulli adollescentes, qui ex loco sublimi autem vincti seu Baldachini, & Itali vocant, pannum, sub quo Caesar ibat, Urbis ferreis ad se trahentes contendentesque simul dilaniarunt, ob quam rem, crescente licentia, milites aliquos qui stipendia Ecclesiae merebant, impetu facto, Caesarem equo, quem impientibus debet perire, deicere conantur. quidam ultra progressi manus in pileum praeditum corona cinctum tendere, lucrumque ingens sperare: atque ut in pradam vocati, hunc & illum innuadentes, magna vi contendere, baculisque pugnare, cuncta clamoribus atque tumultu miscere; eo cognito, versus ad Legatus Caesar, hic inquit, manibus opus, & sique vim repellere. arreptaque fuisse ex manibus proximi ministrantis, & vixit calcari equum, e manibus insidiantium lapsus retroversum se vertit: atque in eos rursus modo istum modo illum cadere, prostrernere plurimos, stragemque magnam dare. neque Legati negligere, sumere vires, praeliari ligno: Germanus Papa viribus potens, unum atque alterum onerare verberibus. Equites Caesaris gladiis agere ad longum hora spatium summis virisque contentionibus pugnatum est, superiti tandem insidiantes, cum vulnere percussionesque ferre non possent, fugam facere, quamplurimi ex his capti in vincula coniecti sunt. Quos cum Gubernator Patrimonii, nepos Nicolai, Cardinalis olim Sanctae Crucis, Apostolica sedis Protonotarius, supra amentem & magnanimum & prudens animaduertere vellet, Fridericus ignoscendi quam vindicandi solentior omnibus veniam dedit.

**** Gerh. a Roo lib. V. p. 186. post aliquot dies, Caesar Romam versus monens, Viterbium venit, quo eum postmodum affectus est sponsa. Ibi cum Cardinale conuentum est, de iurandi Romae praestandi formula.

***** Syluius p. 75. ubi de colle descensum est, ibi Sacer Senatus Apostolicus extra ordinem occurrit. Nam ceteris Caesaribus id honoris negatum ferunt. credo equidem, postquam Caesarea maiestas attenuata est. nam prius temporibus non Cardinales solum, verum & ipsos Romanae Urbis maximos Pontifices obuiasse Caesaribus, constat. Quippe ad Fridericum primum, usque Sixtum Romanus Pontifex venit, sed est omnium potestatum vicissitudo. olim Caesarea dignitas ingens fuit, nunc sedes Apostolica maior est. Cuius auctoritatem, post traditas Petrus clares Regi Carolum, semper fuisse maiorem putauerim; potestatem saepe minorem. Nauclerus p. 1076.

***** Syluius c. I. Cardinales, postquam Caesarem salutarant, secum familiares aliqua tractauerunt reuerſi Romam, eam exim urbem reliquerunt: neque enim ipsis est, una die

Et applicare Et intrare urbem, qui coronandi sunt Casares, sed noctem saltem unam in castris atque tentoriis habent. Cuius rei causam non aliam arbitrari possum, nisi quod ea dies Papa cedat, ad providendum, ne quid ingrediente Casare tumultus fiat, siue id spatium sibi Casares ipsi assumpserunt, ut explorato Urbis Statu tutius ingrederentur: seu bis terque aliqua vel causa vel casu res gesta, vim consuetudinis accepit. Mansit igitur Caesar Et Imperatrix ea nocte in domo Marci Spinelli, negotiatoris Florentini, quam sibi deliciarum causa extra urbem edificaverat, ceteri in castris mansere; multi, quibus Caesar indulset, urbem introire. Cuspinianus p. 406. Roo c.l.

***** Iuramentum tale exhibet Fugger lib. V. c. VII. n. 6. ego Fridericus Rex Romanorum, futurus Imperator, iuro, me servaturum Romanorum bonas consuetudines. Sic Deus me adiuuet. Sequitur Müllerus §. 12.

† Introitum hunc plenius describit Syluius p. 75. sqq. Naclerus p. 1076. Roo c.l. Fugger c.l. Müller §. 13.

†† Verba sunt Gerh. a Roo p. 186. Syluius p. 77. Ebi ad portam Urbis ventum est, Episcopus Spoletanus, Vicarius Pontificis, ac plurimi Coepiscopi Et Abbates insulati, venerabiles sanctiorum reliquias in processionem ferentes occurrerunt. Casaremque sub auro panno quem sine umbraculum vocitant siue baldachinum, introduxerunt Esque ad gradus Basilica Sancti Petri praecedentes. Ibi Nicolaus Pontifex sede sedens eburnea, Pontificalibus ornamentis indutus, Senatu Cardinalium circumstante multisque aliis Prelatis ac Magnatibus Italia coronam facientibus, gratissimo Bulla, verbisque Paternis, Et supra modum benignis, Fridericum suscepit. qui pedibus eius, ob reverentiam Salvatoris Christi beatique Petri memoriam exoscularis, auri massam obtulit. Deinde pauca verba suo nomine Aeneam Episcopum dicere iussit, Et in congressu duorum orbis Capitum convenire videbantur. Tum quoque Et Rex Ladislaus, Et Albertus Austria Dux, atque ipsa demum Imperatrix, sacros Pontificis pedes, Et aliquamplures tum Viri tum mulieres nobiles basinaverunt. Naclerus c.l. Fugger lib. V. c. VII. n. 7. Müller §. 15.

††† Roo c.l. Fugger, Müller c.l.

†††† Fugger c.l. exstat ista Bulla apud Müllerum §. 20. in qua haec verba: Nos igitur --- autoritate apostolica, ex certa scientia praedictam coronam regni Lombardia eidem regi per nos tradendam Et assignandam fore decernimus, ac illam praedicto Regi cum omnibus iuribus Et honoribus, iurisdictionibus, emolumentis, Et prerogatiis suis intramissarum solennia in Basilica S. Petri coram maiori altari in magno Et celebri conventu praelatorum, principum, procerum Et Baronum, cum omnibus Et singulis solennitatibus aliis, in similibus observari solitis, traditionis Et assignamus, suppletes nihilominus motu proprio omnes Et singulos defectus, qui occasione loci, temporis, sedis, personarum, aut alias qualitercunque intervenire potuerint in praemissi. Rem ipsam explicat Aeneas Syluius p. 79. dum haec inter Casarem Et Papam convenissent, utram Fridericus aliud non parvi ponderis expetiuit. Dicens enim, terram Mediolanensem, Ebi Coronam Longobardici Regni suscipi consuevit, pestifera lue infestam, mellosque mortales sine periculo illic proficisci posse: Nicolaum rogavit, ex plenitudine potestatis Et se Roma Longobardorum Regem coronaret: idque merito fieri, adversus Mediolanenses, qui rebellantes Imperio tyrannum sibi praefecissent, cui non fuissent veriti, Ducatus insignia concedere. Visa gravis res est Pontifici: sed cum consulti Cardinales, nihil Casari negandum, dicerent; inuitis ac multum reclamantibus Mediolanensium Legatis, Idibus Martii apud Sancti Petri summum Altare Fridericum in Regem Longobardis --- 10. Gobellinus lib. I. p. 20. Quare Et causam Et tempus minus recte describit Trithemius ad a. 1451. dicens: qui cum Romam pervenisset 16. mensis Martii, coronam ferream, quam Mediolani propter varios bellorum tumultus suscipere non voluit, in Ecclesia S. Ioannis Lateranensis ab uno Cardinalium iussu Et auctoritate Romani Pontificis Nicolai Papae V. accepit.

†††† Gerh.

++++ Gerh. a Roo lib. V. p. 187. Syluius c. I. & quamquam Leonora per Oratores antea desponsata sibi fuisset, tamen & tunc denique per manus summi Pontificis, intra Missarum sollemnia ei reiuncta fuit; matrimonium bene dictum: & trique preceptum, ob reuerentiam Sacramenti carnalem copulam intra triduum ne tingerent. Nic. Lanckmann: die decima sexta mensis Martii, sc. feria quinta qua canitur. Salus populi ego sum. Sanctissimus Dominus Papa dominum Imperatorem, dominum Fridericum, & eius Augustam dominam Leonoram Virginem &c. ad sanctum Petrum in facie Ecclesia copulauit & coniunxit. Summus pontifex pro omnibus largas expensas in Vrbe fecit. Fugger lib. V. c. VII. n. 8. Müller p. II. c. I. §. 22.

++++ Syluius p. 80. Fridericus per aliquot Cardinales ad Capellam ductus, que intra turres dicitur, ibi iniurandum beato Petro & Nicolao Pontifici suisque Successoribus in ea forma prestitit qua Ludovicum Magni Karoli filium iurasse Pontificum decreta confirmant.

++++ Roo c. I. Coronationis solennia plenius describit Syluius p. 80. qui inter alia habet: postremo corona aurea insulata pretiosisque cooperta gemmis Casareo capiti imposita. Imperatrix quoque post Casarem coronam ex manibus Pontificis accepit, quam coniugis Sigismundi fuisse constat. Casar autem, quamuis ornamenta sibi pretio incredibili comparasset, in hanc tamen solennitatem, pallium, ensen, sceptrum; pomum, coronamque Karoli Magni, & fama fuit, ex archiuis Noribergeris ad se deferri curauerat, hisque usus est. Eadem habet Nauclerus p. 1077. Extat Antonii Panormitani, Alfonsi Neapolitani Regis legati, & Iannotti Manetti legati Florentini Oratio in Coronatione Friderici habita in Freheri tomo tertio. Fugger lib. V. c. VII. n. 9. & ex eo Müller p. II. c. I. §. 23. sqq. Lambecius Bibl. Casar. lib. II. c. VIII. p. 710. Goldastus tomo vno p. 412.

++++ Syluius p. 81. & autem coronationi diuinis rebus impositus modus, Leonora in suas ades secessit. Papa & Imperator ad gradus Basilica simul venerunt: ibi Pontifex Palaefredum ascendit, eique Casar dextratoris Officium per aliquot passus exhibuit, equoque deinde conscenso &que ad Ecclesiam Sancta Maria in Cosmedin vna profecti sunt. Nunc Papa in Palatium rediit: Casar in pontem Adriani profectus est: & ibi Albertum fratrem pluresque Duces & Comites ad militia prouexit honorem, ter quemque gladio percussit, trecenti eo die percussit milites referuntur. Eadem habet Nauclerus p. 1077.

++++ Extat hæc Bulla apud Leibnitium Cod. Iur. Gent. diplom. p. 403. & Müllerum §. 40.

§. XXII.

Inuitatus inde ab Alphonso, Sicilia Rege cum noua nupta & reliquo comitatu suo Neapolim venit, vbi matrimonium demum fuit consummatum, Ladislai cura Aenæ Syluio commissa, & ciuitatum equitibus Romæ apud illum relictis. Summo cum honore ibidem fuit exceptus. * Dum vero Imp. a Roma abest, interea Ladislaus, quin ab Vngaris & Austriacis abriperetur, parum abfuit, præceptore eius Nicolao Crottendorffio, vt cœpta iuuaret, pecunia ac promissis corrupto. Ea de re per litteras certior factus Imp. Alfonso valedicto, Romam redire maturauit, reliqua apud Auunculum Eleonora. ** Romæ cum esset, ex Germania crebri adferuntur nuncii, principes quosdam noua moliri, multa etiam in Vngaria & Austria per eius absentiam agitari consilia, ex quibus noui iterum

Rrrrr

tumul-

tumultus expectandi videantur, nec quietam omni ex parte Bohemiam.*** Postquam Papæ per Aeneam valedixisset, qui etiam eundem singulari oratione ad auxilia contra Turcas præstanda fuit adhortatus, **** reditum in Germaniam maturandum ratus, Ferrariam peruenit, vbi octauo Idus Maii Borsium Estensem, Ferrariae, ex Imperii Vicario, Mutinaeque ac Regii ducem & Rouigii Comitem creat. ***** Galeacium, Francisci Sfortiae, Mediolani Principis filium militari baltheo donat, licet partem ipsius de Ducatu Mediolanensi inuestire noluisse, nisi soluto certo censu annuo. ***** Vrsinis quoque, numeratis quindecim ducatorum millibus, Plumbini principatum attribuit. ***** His peractis, secundo Erydani fluuio Venetias nauigat. Cum propius ad urbem venisset, obuiam habuit Franciscum Foscarum, Venetorum Principem, Bucentauro inuectum, cum trecentis senatoribus & flore nobilitatis. ***** Inde relictis Venetiis, Portum Naonis petiit, vnde per Fori Iulii & Carnorum fines in Stiriam profectus, adulta iam æstate, Neapolin Austriae venit. *****

* Gerh. a Roo *lib. V. p. 188.* Aen. Syluius *p. 82.* qui etiam *p. 84.* qua ratione matrimonium Friderici cum Eleonora demum per carnalem copulam fuerit consummatum, & quibusnam ritibus, narrat. Quare etiam Trithemius ad a. 1451. *Rege Alphonso amice salutato, nuptias cum Helionora desponsata sibi Regis Portugalliae siue Lusitaniae filia solemni pompa celebravit.* Fugger *lib. VII. c. VIII. n. 1.* & ex eo Müller *§. 42.*

** Gerh. a Roo *c. l.* Io. Gobellinus *lib. I. p. 21.* post hac Imperator Neapolim profectus, Aeneas paulisper agrotans Roma remansit, Ladislaique regis impuberis cum aliis curam gesit. Interim relatum est Papæ; regem fugam meditatum, nisi custodiatur, domum exiturum. Tum Pontifex quinta eius noctis hora, qua ad fugam electa ferebatur, Aeneam ad se accersuit, iussitque regis domum diligenter custodiri. Aeneas regis ades ingressus, custodes eius admonuit, ne malis insidiis locum darent, redeuntique Casari pignus saluum restituerent: Verum eius res nulla postmodum certa indicia reperta sunt, quamuis pedagogus regis apud Florentiam maius flagitium tentauerit. Aen. Syluius *p. 85.* & *cp. CCCIX.* Fugger *c. l.*

*** Fugger *c. l.*

**** Io. Gobellinus *p. 21.* redeunte Casare, conspelluique Maximi Praefulis, ac sacri Senatus, se restituente, vice sua Aeneas Orationes in auditorio publico recitauit, in altera gratias egit summo sacerdoti atque cardinalibus pro maximis, qua Casari praestiterant beneficiis: in altera, et generale passagium aduersus Christiani nominis inimicos indiceretur, atque instrueretur; Papam hortatus, ne Christicola per Graciam & orientem amplius vexarentur. Altera hæc Oratio apud ipsum Aeneam Syluium *p. 86.* extat in Tomo secundo Freheri & apud Müllerum *§. 48.*

***** Roo *c. l.* Gobellinus *lib. I. p. 21.* qui postquam Ferrariam venit, animo repetens Borsii magnificentiam, qua fuerat receptus, quaque recipiebatur, ac generosum animum, ditionis amplitudinem, Estensem nobilitatem, a consiliariis suis, praesertim ab Aenea rationibus suasus, ex agro Mutinae, & Regii ducatum erexit ac Borsium ducem creauit, quod bene factum, bene locatum omnis Italia dixit. Aen. Syluius *p. 94.* Nauclerus *p. 1077.* Fugger *c. l.* Müller *§. 45.* Io. Bapt. Pigua *lib. VII. dell' Historia de Principe d' Egie p. 544.* Borsius hæc iamdum ante.

antequam Romam pergeret Imp. pet' erat, prout Syluius tradit p. 61. porro Borſius, qui nondum erat de feudo inueſtitus, aliam cupiens gradum, ex Marchione ſe Ducem creati optauit, quam rem Fridericus, ante coronam Romæ receptam minime ſe temptaturum, cum rediret autem, quod reſp. conduceret, conſideratum faſtiumque, dixit. Optime hanc rem exponit Syluius p. 82. inter alia dicens: *dix Caſar dubium fuit, nam eſſi Borſium ſumma virtute prædium, quouis honore dignum exiſtimabas; indignum tamen putabat iniuſto matrimonio natum, Nicolai Patris & Leonelli Fratris cum præferre legitimis, qui extabant, liberis; Vicariatumque in Ducatum erigere, ſpecies quadam alienationis Imperatori prohibita videbatur; qui augeri iura Imperii non minuire iuraſſet. Sed contra, multa rationes agebant, ſubditi omnes terrarum concordibus animis Borſium ſibi Dominum elegerant. Et paullo poſt: quibus rebus Villus Caſar Ducatum ex duabus; Rhodogiumque cum territorio adiacenti in Comitatum crexit: hoſque Borſio & ſuis hereditibus ex ſe legitime deſcendentibus, atque, hiſ deficientibus, aliter ex collateralibus fratribus ſine nepotibus, quem ſibi deligeret ipſo ſucceſſorem, conceſſit: reſeruato quatuor millium antecorum cenſu, qui ſacro imperio quotannis in Aſcenſionis Dominica feſtinitate perſolui debeant; primis duobus annis ſine ſolutione remiſſis. Idem de Statu Europa c. XLIX.*

***** Sic enim Caſar apud Aen. Syluium p. 93. reſpondet: *ſe aſſectum eſſe virtuti Comitum, cupere ſibi bene eſſe. Verum tantum Principatum, qui ad Imperium deuolutus ſit, inconſultis Elektoribus cateraque Germania Principibus extra manus dare, periculi plenum eſſe. Et dum Caſar hæc Aenæ Syluiō atque Vlrico Redrer commiſiſſet, reſponderunt illi, minime dignum eſſe, tantum Principatum, quantum Franciſcus optabat, ſine magno aliquo emolumento ab Imperio alienari, quod ſi Dominus ſuus vellet Imperio quotannis cenſum tanto Domino dignum pendere, aut aliquam ciuitatem, veluti Comam aut Parmam, Imperatori reddere, inueſtiturum ſperare poſſet.*

***** Roo c. I.

***** Roo lib. V. p. 189. Aen. Syluius p. 96. Extat Thadei Quirini, Patricii Veneti Oratio gratulatoria nomine Reipublicæ ad Fridericum III. directâ in Freheri Tomo II. Fugger lib. V. t. VIII. n. 4. Naucerus p. 1077.

***** Roo lib. V. exiunte.

S. XXIII.

Fridericum ex Italia reducem noui ſtatim tumultus & domesticum bellum excepit. Hungari enim Bohemique & Auſtriaci Ladislaum principem ſibi tradi, certatim efflagitabant, a cuius præſentia meliorem ſtatum ſibi quiſque promittebat. * Auſtriaci etiam, inter quos familiam ducebat Vdalricus Eyſingerus, ** antequam adhuc in Italiam abiret Caſar ſeditionem mouebant, & popularium opibus conſiſi, præfectos quosdam ab eo conſtitutos, a rerum gubernaculis depulerunt. *** In horum conſortium Vdalricus, Cilix comes iunior veniebat. Nam etſi Friderici Conſiliarius erat, non tamen pro meritis honoratum ſe arbitrabatur, agerimeque ferebat, ſecretiores res absque ſe geri; ſibi fidem nullam haberi. **** Facile ſedari potuiſſent tumultus, ni Caſar in Italiam abiſſet, proſecutus autem iter ſuum Fridericus, augentur interea diuerſis conuentibus tumultus. ***** Miſſi etiam legati ad Caſarem in Italiam, qui

Rrr rrr 2

au-

auditi non fuerunt ***** atque alii, qui Caesarem apud Papam atque Italos criminarentur, qui tamen a Papa reiecti, sub banni poena, ni Friderico obedirent. ***** Mittuntur in Vngariam nuncii ad Coruinum, in Bohemiam ad Rosenbergicum aliosque utriusque regni, nonnullos quoque Moraviae proceres, accersuntur undique auxilia. † Statim vero, ubi Neapolim adpulisse Fridericum audiissent, legatos ad eum mittunt, principem tutela solutum poscunt, recusanti bellum denunciant, arma & vim minantur. Inde Viennenses numerofo milite Neapolim contendunt atque magna Caesareanorum clade edita, eosdem a. 1452. vna cum Imp. intra moenia includunt. †† Tandem vero interuentu Caroli, Badensis Marchionis ac Sigismundi Volckendorffii Salisburgensis Archiepiscopi, Caesar Ladislaum se Vdalrici Comititis, tanquam auunculi potestati commissurum promittit, ea lege, vt Berchtolsdorfii interim esset, neque rempublicam ante capesseret, quam in publico conuentu per principes cognatos, Hungarorum item ac Bohemorum legatos omnia essent transacta. Conuentui Viennae ad tertium Idus Nouembris 1452. dictus est dies. Itaque obsidione soluitur Neapolis, & Ladislaus a Salisburgico, Magdenburgico & Vdalrico Schaumburgico, aliisque proceribus Berchtolsdorfium deducitur. In Comite vero Ciliensi, & Austriacis, qui cum eo sentiebant, conuentorum fides fuit desiderata. Quam primum enim in sua potestate principem habuerunt, non expectato conuentu, de adducendo ipso Viennam, rebusque imponendo consilia pridem habita, sunt executi. ††† Querebatur equidem Caesar desuper per legatos, quibus tamen a Ciliensi fuit responsum: pacta illa, quae detento adhuc Ladislao, legitimo ipsarum domino, fecissent Austriaci, non deberi seruari, cui iam tutela exempto, votique tandem compoti & tanquam victori, suorum armis in libertatem vindicato, nullas postea leges a Caesare proscribi, æquum esse. †††

* Gerh. a Roo *lib. VI. inuenite.*

** Qua ratione Eyzingerus Friderico factus fuerit infensus, late narrat Aen. Sylvius p. 44. Dum scilicet castrum in Hungaria ab Alberto Duce emerat Eyzringerus, quod Fridericus retractus iure redemit.

*** Roo c. l. Sylvius p. 47. 50.

**** Sylvius p. 54.

***** Sylvius p. 49. 56. 58.

***** Sylvius p. 91.

***** Sylvius p. 69. qui etiam p. 98. Papam legato ita respondentem inducit: *Serum quid est, quod nunc officii nostri dicis, Imperatorem monere, vt morem Hungaris & Austriacis gerat? causam ad nostrum examen nunc pertinere negas, nunc concedis, sane vt men-*

— 10

tis nostra sententiam teneas, illud propterea dicimus: aut obedient Australes inssionibus nostris, aut extra Christianorum numerum habebuntur. Vid. & p. 97.

† Syluius p. 91. Roo p. 191.

†† Aen. Syluius p. 107. Roo c. l. Fugger lib. V. c. VIII. n. 6.7. Trithemius ad a. 1452.

††† Verba sunt Gerh. a Roo p. 191. Syluius p. 113. sqq. Fugger n. 8. Naclerus c. l. Trithemius c. l. Fugger n. 10.

†††† Gobellinus p. 21. Müller p. II. c. VIII. §. 10. sqq. Cuspinianus p. 408. Roo p. 193. Integrum hoc bellum, Caesarisque cum Eleonora connubium & coronationem Romanam iussu Imp. in Historia Friderici III. sigillatim describit Aeneas Syluius, ad quem saepius prouocauimus. De hoc ita loquitur Cuspinianus p. 406. *quam graui autem moliti sint Prouinciales aduersus Caesarem absentem (nam & Australes ante eius iter in Italiam, Ladulsum ad paternam hereditatem a Friderico exorabant, quibus negatus est) si quis scire desiderat, historiam Austriae de Friderici gestu Syluii Aeneas ligat, qua nondum edita, paucis est cognita; quartam item librum Thoma Haselpach Theologi, de rebus Austriae. Qui Australium partes secutus, ubique in Fridericum inuehitur indigne, immemor suae professionis & honestatis.*

§. XXIV.

Fatalis Christianis erat annus 1453. qua die XXIX. Maii Constantinopolis a Turcis fuit capta. * Mouebat hoc Imp. ut de expeditione sacra contra Turcas instituenda cogitaret, quam publico diplomate promouere conabatur Nicolaus V. Papa. ** Indicta hac de causa a. 1454. Ratisbonam Comititia, quibus Caesaris nomine praesidebant Aeneas Syluius, Senensis Episcopus, Vricus Gurcensis & Nicolaus Brixienensis Episcopi, Aenea verba faciente, Philippo Bono Burgundiae Duce, aliisque Principibus praesentibus, in iisdemque expeditio contra Turcas fuit decreta. *** Petebat etiam in praesentiam Caesaris admitti Philippus, sed praetextu aduersae valetudinis non admissus, qui Imp. pusillanimitatem admodum redarguebat. **** Dum etiam Borussiae nobiles & Ciuitates se Ordini Teutonico subducerent & Polonis subicerent, iste in his Comititiis Imperii auxilium implorabat. Decreta etiam in hoc conuentu ad Poloniae Regem legatio, quae ipsum ad Borussiae Ordini restituendam sollicitaret, qui missarum se ad Comititia proximo festo Michaelis Noribergae habenda legatos, promittebat. *****

* Extant de hac expugnatione Litterae Francisci Foscari, Ducis Venetorum ad Imp. apud Aeneam Syluium ep. CLIX. & Müllerum p. II. c. II. §. 43. Fugger lib. V. c. IX. §. 16. Aeneas Syluius ep. CXXI. hanc cladem refert & de Statu Europae c. IV. *insignis hic annus fuit expugnatione Constantinopolitana: populo tam Christiano saevius ac lugubris, quam Turcorum genti faustius letiusque: qui ab ortu salvatoris Christi secundus & quinquagesimus supra millenum quadragesimus currebat. Circa diem Scriptores variant. Naclerus p. 1097. Anno Domini 1453. quarto Cal. Iunias Constantinopolis ciuitas Orientis, columen & vnicum Graecae sapientiae domicilium a Mahumete Turco principe ultra 50. dies obfessa, expugnata est, exinde expugnationem late describit. Trithemius vero ad a. 1453. eodem anno tricesima die mensis Maii, Mahumetes*

Turcarum princeps anno tyrannidis suae tertio, nobilissimam, famosissimamque Graecorum urbem Constantinopolim maxima vi armorum, terra marique impugnans, 50. die obsidionis cepit, & stragem Christianorum in ea miserabilem fecit. Sed Venetorum Ducis epistola XXIX. Maii confirmat. Legi meretur Michael Seneschallus de vero anno & die expugnata Constantinopolis Guilielmus Canderlinus & Leonardus Chienlis de expugnatione Constantinopolis.

*** Extant de hac causa litterae Imp. & Aen. Syluii ad Papam apud Müllerum p. II. c. II. §. 45. ipsa vero papalis Bulla §. 46.

**** Gobellinus p. 22. *Imperator apud Ratisponam Boioaria urbem, quae Danubio adiacet, iubet Germanos adesse, eoque Philippum Burgundiae Ducem vocat, clarum, & competentem principem, qui maxime relictis Flandriae motibus, ad quos comprimendos ierat, receptis imperialibus literis, longissimo itinere Ratisponam se contulit: unus enim Christianorum erat principum, qui Turcarum nomini infestissimum sese ostendebat, siue patrem ulturus, quem Turcae olim captum multo auro vendiderant, siue religionis amore, quod hac potissimum via aeternam vitam quaereret, siue rumores hinc populi venirentur, cui mortali pars maxima inferuit, multum in eius adventum auctoritatis accessit Ratisponensi concilio. Nam & Baioaria Dux Ludovicus, & Albertus Marchio Brandenburgensis, & alii complures principes, audita Burgundi profectioe excitati Ratisponam petiere, qui alioquin domi remansissent. Imperator quamvis spem fecerat sui adventus non tenuem: mutato tamen consilio, in Austria commoratus est: Veritus ne vicina Hungaria flamma suam demum incenderet. Gilles & Hantrauter latronum principes per id temporis Austriae, Stiriaeque proximi Hungariam vastabant, aduersus quos Ioannes Hunnates regni gubernator propediem confecturus existimabatur, ut victor quisquis esset, Imperatori timendus erat, qui more hominum res proprias per se ipsum, communes per legatos curare statuit. Misit igitur Ratisponam egregios ex curia sua Oratores, barones duos, quorum alter Vricus Gurgensis, alter Amas Senensis fuit, & his adiunctus est Nicolaus sancti Petri cardinalis, qui tum apud Ecclesiam suam Brixinensem morabatur. Nicolaus Pontifex Maximus Ioannem episcopum Papiensem eo transmisit, qui tuitionem fidei Catholica concilio commendaret, & opem suam offerret. Quid in hoc Concilio fuerit decretum, idem exponit p. 23. dicens: placuit tamen auxilia Francorum exquirere, qui equites expeditioni adiungerent, & Italorum, qui classem validam in Graeciam Asiamque traderent, ac Turcarum praecipuas infestarent sedes, Germanorum vero alium conuentum esse rogandum, apud Frankfordiam Mogano adiacentem, qui Rhenum e regione Maguntiae insuit: ut ibi doctus militum fieret, & alterius bello pecunia perquirerentur. Hac & alia pleraque Germanorum propria Ratisponae acta. Agit de eodem conuentu Aen. Syluius ep. CXXVII. Huius etiam extat oratio de bello contra Turcas congregando ep. CXXXI. CXL. CLV.*

**** Pontus Heuterus Rer. Burgund. lib. IV. c. XVI. *Bonus considerans honoris amulatione, non morbo, Imperatorem laborare, ac proinde timere, ne in Oriente non secus quam in Occidente nominis Burgundici decus inclaresceret. Et paullo post: domum reuersus non semel de Imperatoris pusillanimitate est conquestus. Cum enim vniuersam Germaniam, Bohemiam, Austriam, Poloniam, Hungariam armare posset, auxiliaque promitterent Belgae, Burgundi, Franci, Itali, Hispani, Angli, Scoti, Dani ac Suedi, summoque cum honore, ac nominis divulgatione Europam Orienti committere posset, animo corporeque torpens, nil in tanta opportunitate auderet.*

***** Hae ex actis publicis sigillatim exponit Müllerus p. II. c. III. Martinus Cromerus de rebus Polon. lib. XXII. p. 344. Dluglossus Hist. Polon. Tom. II. lib. XIII. p. 150. Extat de eo Aeneae Syluii Ep. CLXII.

§. XXV.

Novus igitur conventus Imperii Francofurtum ad III. Kl. Octobris 1454. fuit indictus, ad quem singuli Europæ Reges, Italiæ etiam Principes atque Respublicæ invitantur. * Adueniente Concilii die, Aeneæ Syluius, & Gurcensi Antistiti & Brandenburgensi Badensique Marchionibus Cæsaris provincia demandabatur. ** Aderant præter Moguntinum & Treuirenses ex omni Germania legati, Vngarici etiam & Burgundici, illi petentes auxilium, hi offerentes. *** Alienati sub initium Procerum erant animi, quasi Cæsar & Papa pecunias saltim vellent corradere rati, verum post grauem Aeneæ Syluii orationem **** Ratisbonense decretum de bello gerendo fuit innouatum & Hungaris auxilium promissum, equitum decem millium, peditum triginta duo, statutumque, vt ad Cæsarem Electores Imperii cæterique Germaniæ Principes, Festo Pentecostes proximo sese conferrent: vt, quæ reliqua essent, ad expeditionem maturandam ibi absoluerent. Atque ita dimisso conventu, legati Cæsaris in Austriam redire. ***** Agebatur in iisdem Comitibus de Borussia sub potestatem ordinis Teutonici per Bohemos & Saxones reducenda, sed sine effectu. ***** Papa interim per diuersos Prædicatores crucem vbique fecit prædicari. †

* Aen. Syluius ep. CXXVII. Cæsar nouum apud Frankfordiam Concilium indixit, id futurum est tertio Calendas Octobris. Cæsar, aut eo se, curiamque suam transferret, aut Præsidens, plena potestate suffultus, mittet, neque negligetur, quantum in se erit, conuentus. Et paullo post: huc rursus vocantur ex Italia Rex Arragonum, Veneti, Iannenses, Florentini, Senenses, Lucani. Comes quoque Franciscus quamuis non est inuestitus de Ducatu Mediolanensi, accersitur, & Dux Mutina, Marchiones insuper Mantua, Montiferati & Saluciarum. Videbitur, quantus erit nostrorum firmitas Italorum. Regibus quoque Francia, Anglia, Bohemia, Vngaria, Polonia, Dacia, Suecia, Noruegia, Scotia litteræ dantur, vt ad conuentum mittant. Principes Alemanni adesse, communitates mittere legatos iubentur.

** Gobellinus lib. I. p. 23.

*** Gobellinus p. 23. dissoluto concilio, Aeneas ad Imperatorem reuersus, Italiam revisere statuerat, atque in patria, quod vita supererat, viuere, quod cum petens a Cæsare, non impetravit, retentus est, ad Frankfordiense concilium, vicem ibi vt Imperatoris ageres; quando is vnus esse videbatur in palatio de tuenda religione curiosissimus, & qui dicendo persuadere aliquid posset. Adueniente concilii die, & sibi, & Gurcensi antistiti, & Brandenburgensi, Badensique marchionibus, hac provincia demandata est, qui Frankfordiam accedentes, admodum paucos ibi conuenerunt, & eos ipsos Imperatori atque Papa inuensos. Post dies aliquot affuerunt Theodoricus Maguntinus & Iacobus Treuirensis Archiepiscopi, & legati ex tota fere Germania, ex Italia Pontifex Maximus, & duo Marchiones, Essensis, & Mantuanus oratores misere. Alphonsus rex Sicilia, & Veneti tardiores fuere, quorum legati, iam dimisso conuentu Germaniam ingressi sunt. Alii Vngari, & Burgundi affuere, illi petentes auxilium, hi offerentes. Aderat & Ioannes Capistranus ordinis Minorum professor, vita sanctimonia, & assidua verbi Dei predicatione

sione clarus, quem populi velut prophetam habebant, quamvis in bello contra Turcas suadendo paucum proficeret.

**** Pergit Gobellinus c. l. *mutati erant Theutonum animi: nec cuiquam placebat expeditionem in Turcas fieri: infecti veluti venenis quibusdam aures, neque Imperatoris nomen, neque Romani praefulis ferre poterant, dicebantque eos corradere aurum velle, non bellum gerere: sed alium futurum concilii exitum, quem sibi persuasissent; nec pecuniam collaturos Germania populos: nec in militiam duros nomina, atque in eam sententiam persuasi omnes, Imperatori & Papae valedicere, legatos coram consemnere, Burgundos irridere, qui prout ad expeditionem videbantur, Hungaris durissima verba dare, qui cum suum regnum tueri nequississent, nunc Germaniam suis calamitatibus inuoluere vellent; nec ulla spes reliqua erat rei bene gerenda, cum decretum Ratisponense prorsus reiiceretur. At cum in concionem itum est, locuto Aenea, omnium repente animi in priorem belli gerendi ardorem rediere. Orauit ille duabus ferme horis, ita intensis animis auditus, ut nemo unquam expuerit, nemo ab orantis vultu oculos suos auerterit, nemo non breuem eius orationem existimauerit, nemo non inuitus finem acceperit: fuerunt & alii quamplures auditi, verum tadio, & irrisione, orationem Aenea ab omnibus laudatam multis transcripsere. Extat ista Oratio apud Müllerum p. II. c. IV. §. 6.*

***** Gobellinus c. l.

***** Hæc ex publicis Actis latius exponit Müllerus p. II. c. V.

† Trithemius Chr. Hirsaug. ad a. 1454.

§. XXVI.

Insequenti anno 1455. noua Comitia Neostadtium indixit Imperator, quibus præter Iacobum Treuirensensem, Albertum Brandenburgensem, Carolum Badensem, aliosque Principes multi etiam legati interfuerunt. * Ibidem Iohannes Papiensis Episcopus, Papæ legatus, proximum a Cæsare locum adfectabat & Alphonsi Regis Orator supra Electorum Oratores. ** Varie in his Comitibus de componendis Imperii dissidiis atque expeditione contra Turcas suscipienda fuit consultatum. *** Verum, cum omnia propemodum essent conclusa, Nicolai V. obitus ista turbauit. ****

* Gobellinus p. 24. Müller p. II. c. VII. §. 3.

** Refert hæc Raynaldus *Annal. Eccles. ad a. 1455. p. 426. ex epistola Aen. Syluii ad Cardinalem S. Angeli, quæ reperitur in Archivo Vaticano & ex eo Müller p. II. c. VII. §. 3. in noua Ciuitate anno MCDLV. in Conuentu coram Cæsare cum Principes & legati, qui aderant, ad rem inchoandam vocarentur, primum contentio orta est de presidentia. Treuirensis archiepiscopus primum a dextris Cæsaris locum volebat, & post eum alii Electorum Legati; Episcopus Papæ Legatus primum locum sibi deberi aiebat, & orator Alphonsi Regis supra Oratores Electorum. Ibi commemoratum est, in Curia Romana debitum honorem non esse Germanis datum, quando & Vice-Cancellarius ante Romanorum Regem sedere sit ausus & Regi Hungaria, cui inter Reges quartus est locus, sit locus inter ultimos Cardinales datus, & ipsi Electores nequaquam inter Cardinales accepti. De hac controuersia plenius egit Müllerus lib. II. c. XI. —*

*** Quid hac in causa fuerit conclusum exhibet Müller lib. II. c. VII. §. 4, & §. 5. epistolam Ladislai, qua sese ad promouendum hoc conclusum etiam contra Imp. obligat.

**** Gobellinus c. l. *inter hæc dum omnia propemodum conclusa sunt, & spes pulcherrima esset, æstate proxima ingentes copias in hostes editum iri, ecce mors Nicolai Quinti*

reano.

vennuntiat Pontifici maximi, quæ telam longo iam tempore ordiri capssam uno momento interrumpit, vanasque hominum cogitationes ostendit & inanes curas.

§. XXVII.

Tandem vero Electores turbatum Imperii statum & quale ex bello Turcico periculum sit expectandum, considerantes, quamque male Imperio provideret Fridericus, Comitum Electoralia ad diem S. Andreæ 1456. habenda Noribergam indicunt, ad eademque præter alios Status, ipsum Fridericum inuitant, quod tamen ipsum male habebat, id quod ex litteris ipsius ad Electores adparet, * Conueniebant ibidem Dietericus Moguntinus, Fridericus Palatinus, & Fridericus Brandenburgicus, vna cum Friderici, Saxoniz Electoris legatis. ** Dum autem non omnes Electores essent præsentés, alius conuentus ad diem Reminiscere 1457. Francofurti habendus, fuit decretus, quo omnes Electores vna cum ipso Imp. denuo inuiterentur. *** Inter præsentés tamen de certa vnione Electorali conuenit, qua decretum, vt legati mitterentur ad Imp. de pace publica in Imperio constituenda, iustitia administranda, vtque ipse sedem haberet in Imperio continuam. Hoc si renueret, ipsius consensu Romanorum Regem esse eligendum, viuo tamen Imp. non coronandum: & si & hoc denegaret, inuito quoque Imp. talem esse eligendum, eundem coronandum, ipsique omnia iura Imperii concedenda. **** Litteræ etiam verbis durioribus ad Imp. concipiebantur. ***** Decernebatur in eodem conuentu Francofurtensi de controuersia ob inuestituram de Mediolanensi Ducatu denegatam & Cilensem, cuius hæreditatem, defuncto vltimo Comite Vlrico, Imp. ex pacto antiquo cum Stiriz Ducibus occupauerat, adfectabat autem tanquam proximus adgnatus Ladislaus, terminanda. ***** Instituebantur equidem Comitum Francofurtensia a. 1457. sed & ista effectum fuerunt destituta. †

* Exhibet Imp. litteras Müllerus p. III. c. I, ex quorum initio causa patet Comitiorum, *wir Schriben, von des Tages wegen, so itzund uff Sentt Andre Tag schriftkünftig zu Nüremberg, in der Turcken Sachen zu balden, durch uch furgnommen ist, dorezu Ir Vns zukomen gebeten und irsucht habt, daryn Vns etwas Sewmens, das uns befrembdet, zugemessen wirdet, us den Beuegnissen, inuuirn Briffen begriffen, haben wir vernomen.* Indese excusat, quod nullam vnquam commiserit negligentiam. Quod autem & alii Status ad hæc Comitum fuerint conuocati, patet ex Kyriandri Annal. Treuir. p. XVII. p. 262. vbi ob defectum Treuirorum Pontificis, Augustum Treuirorum eo vocatum fuisse scribit, quæ tamen se excusat: *ipsos Electores Principes orans, vti se apud Casaream Maiestatem & ceteros Imperii Status excusent.* Sic etiam Müllerus p. III. c. VI. §. 10. Electorum litteras exhibet, quibus Wilhelmum, Saxoniz Ducem ad hæc Comitum vocant.

** Patet hoc ex Recessu horum Comitiorum apud Müllerum p. III. c. I. p. 554.

*** Patet hoc ex eodem Recessu c. I. Weacherus tractatui suo de Archiuis p. 376.

subiungit litteras Friderici, per quas Argentoratensibus prohibet, ne Comitia hæc Francofurtum indicta inuisent.

**** Extat hoc proiectum apud Müllerum p. III. c. II. in quo etiam hæc verba continentur: *ab aber unser Herr der Keyser sinen willen nicht geben wolde, einen Römischen König zu erwelen, und wir Kurfürsten addir der mehr teil undir Vns einen Römischen König welen würden, dem soll alle Kunigliche und Keiserliche VVirde und Ere zu erlangen behalten sin, und in den vor und nachgeschriebenen Sachen und Dingen allen, und auch iglichen andern, die daraus folgen und gezogen werden möchten, sollen noch wollen VVir Vns Voneinander nicht scheiden noch trennen lassen, in keinen VVege.*

***** Extat proiectum duarum litterarum apud Müllerum p. III. c. II. §. 2: altera sic finiunt: *dann wo Ihr dem so nicht tun wirdet, als VVir Vns doch zu Vwir Keyserlichen Maiestat nicht versehen, so mag wir K. M. wissen, das dem heiligen Römischen Reich, und Vns, von Vorpflicht wegen, und solch vorberirt Gebrechen zuvorkommen, furder aneyn Haupt nicht lenger steet zusein, sonder umb ein ander Haupt Vns versehen, und das also machen wollen, das VWir gegen den Allmechtigen Gote und gen allermeniglich wol verantworten mögen, darnach sich wir Keyserliche Maiestat mag wissen zu richten.*

***** Sic enim in dicto Recessu Item mann soll auch alsdenn zu ratb werden von der Sach, wegen des Hertzogthum zu Meyland, und darzu das Fürstenthum zu Zili antriffende. De Ciliensi causa Roo lib. VI. p. 208. Fugger lib. V. c. XI. n. 5. plenius Müllerus p. III. c. V. Ladislai autem auia, Barbara, Friderici, qui Vlrici, vltimi Comitis pater, erat soror.

† De hoc conuentu Müller p. III. p. VII.

§. XXVIII.

Mortuo Nicolao V. iussus fuit a. 1455. Calixtus III, qui singulari statim voto se obstrinxit de tentanda vrbis Constantinopolitane recuperatione, ideoque pro colligendo exercitu legatos vndiquaque direxit. * Cui Imp. per Aeneam Syluium obedientiam obtulit, ** contranitentibus licet quibusdam Electoribus, qui Imp. suaderent, nunc tempus esse coercendi potestatem pontificiam. *** Hinc a. 1457. Electores Rhenenses conuenientes, Graua mina Nationis Germanicæ contra sedem Papalem collegerunt. **** Hisce acerrime se opponebat Aeneas Syluius, ***** qui mortuo a. 1458. Calixto, sub Pii II. nomine Papalem dignitatem fuit adeptus. *****

* Gobellinus lib. I. p. 25. *Alfonso in Petri cathedra constituto Calisto tertio nomen est inditum, qui mox votum vouit aduersus impios Turcas omnia sese studia conuersurum. Nec moratus bellum eis indixit, in quo militantibus peccata dimisit: ac legatos in Galliam, & Hungariam ad congregandos exercitus direxit. Idem dicit Trithemius ad a. 1455. Naclerus p. 1082. Votum autem ipsius tale est: Ego Callistus Papa III. promitto & voueo sanctissimæ Trinitati Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, Dei Genetrici semper Virgini, S. S. Apostolis Petro & Paulo, totique Curie celesti, quod etiam per effusionem sanguinis proprii, si opus fuerit, dabo operam, & adhibebo omnimodam diligentiam, quantum potero, iuxta Consilium venerabilium fratrum meorum, pro recuperatione Civitatis Constantinopolitane &c. quod exhibet Leibnitiuss p. I. p. 41.*

** Hic enim potissimum Imp. hoc suaserat, prout testatur Gobellinus p. 25. Orationem ipsius coram Papa desuper habitam videmus ep. CCCXCVIII. & apud Mullerum p. II. c. VIII. §. 2.

*** Go-

*** Gobellinus c. 1. *hæc cum audita essent in Austria, fuere non pauci, qui Casar suaserint nunc tempus esse coercendi Apostolicam sedem; ne tantum in Germania posset: conventiones, quæ cum Eugenio Quarto facta fuerunt, diminutas esse, nec prius obediendum Romano pontifici, quam ea concederet, quæ natio Germanica optaret, ancillam eam videri, libertatem aliquando mireri. Atque hoc ipsum Iacobus Trenirensis archiepiscopus obnixus requirebat, qui ex lite lucrum aliquod expectabat. Contra Aeneas non esse o re Casaris aiebat, Romani pontificis auctoritatem reprimere.*

**** Müller p. III. c. VIII. §. 3.

***** Müllerus ibidem diuersas Syluii epistolas exhibet ad Martinum Meyerum potissimum, Cancellarium Moguntinum scriptas, imo ipsius Papæ ad Imp. & Moguntinum.

***** Gobellinus p. 29. Naucclerus p. 1085.

§. XXIX.

Ladislao Vngariæ Rege XXIII. Nouembris 1458. defuncto, tres erant hæredes, Fridericus Imperator, Albertus Sextus eius frater, ac Sigismundus Tirolensium Princeps, vtriusque patruelis, quibus omnibus idem qui Alberto, Ladislai patri, proauus fuerat, Albertus Sapiens, quem & contractum vocant. Inter hos de diuidenda hæreditate magna exitit controversia, dum Fridericus, natus maximus, Austriam ad se trahere niteretur. Albertus vero satis illi esse prouinciarum dicitabat, primigeniorum iura in paternæ hæreditatis diuisione pro eo nimium valuisse, sui in aliis & Sigismundi rationem esse habendam. Proceres vero nulli eorum obediendum esse statuentes, quare prouincia nulli legitimo commissa domino, iterum latrocinii, furtis ac rapinis vexatur. * Tandem vero post varias lites, interuentu potissimum Ludouici Palatini, & Prouincialium, eo res adducitur, ut Cæsari Austria inferior vsque ad Anasum relinqueretur, ea vero regio quæ supra Anasum est, Alberto cederet, Sigismundo superior Carinthia, Tirolis contermina, traderetur, in arce Viennensi suum quisque hospitium, seorsum ab aliis haberet. **

* Naucclerus p. 1087. 1088. Roo lib. VI. p. 212. sqq. Fugger lib. V. c. XII. n. 4. Aen. Syluius de Statu Europa c. XVI.

** Roo lib. VI. p. 219. Fugger n. 6. Cuspinianus p. 409.

§. XXX.

Dum hæc Viennæ & in Austria fiunt, Bohemi Pragæ comitia regi creando habebant. Competitores erant Fridericus Imp. qui ex veteri pacto inter Bohemiæ Reges & Austriacos non tam sibi, quam aut fratri aut patrueli regnum petebat, Casimirus, Poloniæ Rex, & Guilielmus Saxonie Princeps, quorum hic minorem Ladislai sororem habebat in matrimonio. * Gallorum etiam rex Carolus VII. pro filio suo regnum petebat, Bohemis amplissima promittens. Georgius vero Podiebradius faustis omnium adclamationibus Bohemorum rex salutatur. Circa idem fere tempus Vngari quoque

ad Pestum conuenientes Matthiam Coruinum Vngariæ regem eligunt. qui statim atque electus, legatos Neapolim ad Imperatorem mittit Varadiensem antistitem, cum aliis duobus primatibus, qui sacram regni coronam, eaque loca, quæ ab illo tenebantur, repeterent, reddere nolenti: bellum denunciarent. Non deerant tamen quidam Vngariæ Proceres, Matthiæ contrarii, qui Imp. ad capeffendum Vngariæ regnum inuitarent, fidem opesque suas, militem item ac comineatum se däturos polliciti. ** Sunt etiam, qui Fridericum ab illis in regem Vngariæ Neapoli fuisse creatum dicunt. *** Hæc ubi Matthias accepit, Simonem, cognomento Magnum, cum exercitu in superiorem Vngariam ac Austriæ fines mittit, vt eorum agros, qui defecerant, depopuletur, & Friderici conatus inhibeat, cui Fridericus cum exercitu obuiam ibat. Facto ad Kermendum Eisenstadtensis Comitatus prælio, victor euasit Fridericus, victoria tamen cruenta. Postquam autem Matthias proceres Cæsarem antea secutos, sibi conciliasset, bellum instaurat, Cæsareanos fundit. Noua igitur legatione coronam repetit, quam etiam æquis conditionibus redditurum se Cæsar promittit, firmæ interim concluduntur induciæ. Pius II. etiam Papa diuersis litteris intervtrosque **** concordiam conciliare conabatur. Anno 1465. vero, Matthias secundis aliquot præliis in Turcas vsus, sacram regni Coronam a Cæsare tandem redimere statuit, quæ etiam datis sexaginta aureorum millibus Hungaris fuit concessa. Quin & Varadini & Pataviensis Episcoporum interuentu Neostadi, sublata omni altercatione, pacis & concordia capita litteris fuerunt consignata, vt imposterum Fridericus Matthiam filii, hic illum patris loco habeat, Germanus ac Hungarus nullo discrimine apud vtrumque colantur. Cæsar Regi Hungariæ regnum concedat, ad ipsum hæredesque ipsius rediturum, vti Cæsar ab omnibus regni Statibus, Hungariæ rex vocaretur. His ita pactis conuentis, Cæsareani cum pecunia retro in ciuitatem: Hungari cum corona læti Sempronium abiêre. *****

* Naclerus p. 1087. Gerh. a Roo lib. VI. p. 213. 214. Fugger lib. V. c. XII. n. 1. De Wilhelmo Saxonie Duce qua ratione Bohemie regnum ambierit, plenius agit Müllerus p. III. c. XVIII. Campanus lib. VI. ep. V. Bohemia tripartita est omnis: alii cupiunt Poloniam magna pollicentem præsidia, ad hunc diem nulla præstantem. Ii sunt Hæretici quidam: sperant, impunes se vidtuos sub eo Rege, in cuius Regno infinita prope sunt hæreses. Catholici Hungarum cui iniurandum præstiterunt, magna ex parte sequuntur. Promiscue utrinque multi, & Catholici, & Hæretici Albertum Saxonem amplectuntur: Germani ad hunc inclinant omnes, & min Hungari, & quod fere omnes intima affinitate iunguntur, quanquam hactenus multum consilii, nihil auxilii misere: nec dubium, si conicere de mente Pontificis possent, quin auxilia undique subministrarent.

** Roo lib. VI. p. 215. sqq. Fugger lib. V. c. 12. n. 3. sqq. Nauclerus p. 1087.

*** Hoc Nicolaus Langkman circa finem historię suę diferte testatur: *ibi in noua ciuitate quadragesimali tempore anno Domini millesimo quadragesimo quinquagesimo nono dominica qua canitur Letare Ierusalem, in Ecclesia maiori prædite noue ciuitatis in præsentia Domini Imperatoris & eius Augustæ, Principum & Comitum, Baronum & Viriusque sexus nobilium. Dum Reuerendissimus Dominus Salzbürgensis Archiepiscopus Dominus Sigismundus natus de Volckensurff officium diuinum perageret. Supradicta electio in Vngaria facta fuit per præfatos ambafiatores regni Vngariæ ostensa & coram omni populo lecta, publicata & proclamata cum magna & solenni protestatione consummata.*

**** Extant hæc litteræ apud Müllerum p. III. c. XVII.

***** Gerh. a Roo lib. VII. p. 249. 250. Gobellinus p. 324. Bonfinius dec. III. lib. X. p. 533. Fugger lib. V. c. XVII. n. 2. Müller p. IV. c. XXIX. qui etiam foedus tunc conclusum integrum inferuit. Cuspinianus p. 410. Extant tabulæ apud Leibnitium p. 421.

§. XXXI

Postquam Ludouicus Bauarus a. 1458. Donawertensem urbem Imperio subduxisset, Februario, mense 1459. Comitia Eslingam fuerunt indicta, ibidemque bellum Imperii nomine contra Ludouicum gerendum, fuit decretum, constituto Alberto, Marchione Brandenburgico, militia Imperialis præfecto. * Licet hoc iterum compositum, ipseque Ludouicus in Comitibus Noribergensibus, eodem anno institutis, vt urbem redderet, fuit adactus. ** Friderico Palatino desuper protestante. ***

* De hoc plenius Müllerus p. III. c. IX.

** Müllerus c. X. Gobellinus p. III. p. 62. Fugger lib. V. c. XIII.

*** Gobellinus lib. III. p. 63. Müllerus p. II. c. XII.

§. XXXII.

Anno 1459. Pius II. Papa noua militia in Turcas instituta, cuius sedes insula Lemnos esset, * vniuersalem conuentum Mantuæ habendum indicabat, ad eundemque omnes Reges ac Principes Europæ conuocabat, licet Cardinales eundem potius Romæ institui vellent. ** Multæ sub initium erant difficultates, paucis legatorum præsentibus, ita, vt Cardinales reditum Romam meditarentur, *** sed constans in proposito Papa Principes Christianos denuo inuirans, **** aduentantes legatos expectabat, quorum per plures ex Græcia erant. ***** Et licet Galli auxilia denegarent, nihilominus Germani decretum Francofurtensē confirmabant decretis triginta duobus millibus peditum, decem millibus equitum, ipsoque Imp. constituto generali ***** Duce & Capitaneo exercitus Christiani contra Turcas, ita tamen vt ex Germaniæ principibus Vice-Capitaneum possit eligere, de modo & ordine expeditionis in proximis Comitibus Noribergam in proximam quadragesimam instituendis esse agendum. ***** In eodem hoc conuentu etiam de causâ Vngarica & Bohemica cum Friderico componenda fuit actum.

* Extat de ea bulla Papalis XV. Kl. Februarii 1559. apud Leibnitium p. I. p. 418.

** Gobellinus lib. II. p. 34 *Sincere Turcas non huius aut illius regni opus, sed totius Christianae Reipublicae videbatur. Necessaria igitur eorum consilia existimavit, quorum auxilia requireret: Conciliumque principum & liberorum populorum convocare decrevit, in quo de communi salute communiter ageret. Sed ubi concilium habendum esset in consulationem venit: Cardinalium alii Roma, alii trans Alpes, aut in Germania, aut in Gallia conventum habendum esse dicebant. Pro nihil horum placuit: neque enim ex honestate arbitrabatur, Reges qui trans Alpes morarentur, Romam vocari, neque in Gallia aut in Germania facile concilium futurum, ad quod propter saletudinem Pontifex ipse transire non posset. Antiquius visum est, non procul ab Alpibus conventum cogere in loco, qui medius inter Romanum Praesulem, & Transalpinos reges existimaretur. Duo nominata sunt loca, Vtinum in foro Iulii subiectum Venetis, & Mantua in Gallia cisalpina, ut si alter negaretur alter praesto adesset. Veritus est enim Pontifex (id quod postea successit) ut Veneti Turcarum arma timentes, Vtinum clauderent: & hac de causa Mantua electa fuit a Praesule, etiam ob loci commoditatem. Trithemius Chr. Hirsaug. ada. 1459. Litteras convocatorias exhibet Leibnitius Cod. diplom. Iur. Gent. Tom. I. p. 419. Müllerus p. III. c. XIII. §. 5.*

*** De hoc late Gobellinus lib. III. p. 61. & Müllerus p. III. c. XIII. §. 21. qui huius Conventus Acta describit. Extat etiam Oratio Pii II. in hoc conventu habita ep. CCCXCVII.

**** Extant litterae iteratae convocatoriae apud Müllerum p. III. c. XIII. §. 23.

***** Gobellinus lib. III. p. 61.

***** Bulla Papalis desuper data reperitur apud Leibnitium p. 421. & Müllerum §. 47.

***** Gobellinus lib. III. p. 90. Müller c. 1.

§. XXXIII.

In eodem hoc conventu causa etiam Moguntina fuit ventilata. Mortuo enim a. 1459. Theodorico, Moguntino archiepiscopo, septem Canonici nominati sunt, hisque data potestas Pontificis eligendi, quorum tres iampridem corrupti, Dietherum Isenburgicum elegerant, tres Adolphum Nassouium, septimus alium quendam nominavit: sed tandem tribus milibus aureis inarratus ad Dietherum accessit, qui mox electus est, declaratus, & ad possessionem bonorum ecclesiae receptus. * Mittebat ad conventum Mantuanum legatos suos Dietherus, pro petenda confirmatione, quam primum denegabat Pius II. Papa, ut Dietherus eam praesens peteret, postulans, pro confirmatione certam pecuniae summam solueret, neque sine Papae consensu conventus Ecclesiasticos vel Comitiae etiam Electoralia celebraret. Hoc renuentes legati discesserunt. ** Denuo legati ad Papam Mantuam missi, hoc obtinuerunt, ut Pontifex facta relatione, per Cardinalem sancti Marci absentem confirmaret, ea lege adiecta, ut inter annum sedem Papalem accedere teneretur: & ab ea vivendi normam reciperet, idque iureiurando adfirmaret, quod per legatos potestatem habentes promissum est & iuratum. ***

* Ver.

* Verba sunt Gobellini *lib. III. p. 64.* Trithemius *ad a. 1459.*

** Lehmann *lib. VII. c. CIV.* Müller *p. III. c. XX. §. 2.*

*** Gobellinus *c. l.*

§. XXXIV.

Dietherus igitur Moguntinus videns Fridericum Comitem Palatinum dictum Victoriosum, Adolpho adhærere, * ab Imp. etiam incitatus, dum arrogaret sibi titulum Electoris, Philippo cuius tutor erat, debitum, atque præceptis imperialibus non obediret, & Ludouico, Bauariæ Duci consentiret, ** vna cum Principibus & Comitibus quibusdam Imperii *** ipsa. 1459. bellum denūtiat, **** qui tamen Principatu suo probe munito, extructa etiam arce siue specula in latere montis Gaysberg prope Heidelbergam, quam *Trotzkayser* adpellabat, ***** terras Moguntinas inuadebat, ***** cui accedebat Ludouicus Diues, Dux Bauariæ, qui bellum fortiter gessit contra Marchionem Albertum, & ciuitates regni in superioribus terræ partibus circa Noribergam vbique victor. ***** Tandem interuentu Guilielmi, Hassiæ Landgrauii, pax inter eos reformata est, his conditionibus, vt pro belli impensis aliquot oppida Moguntina pignoris loco teneret. *****

* Trithemius de gestis Friderici Victoriosi ad a. 1460. *Dietherus Archiepiscopus Moguntinus, Iohannes Nix Episcopus Spirensis, Albertus Marchio Brandenburgensis, Ludouicus Dux Bauariae Niger, Carolus Marchio de Baden Vdalricus Comes de VVirtemberg, Emicho Comes de Lynningem, & plerique alii Comites & militaris ordines homines, in vnum conspirantes, se Friderici Comitis Palatini Philippi tutoris hostes & inimicos publice denuntiabant, causas singuli singulas prætendentes. Archiepiscopus enim Dietherus propterea, quod Fridericus defenderet partes Adolphi contra eum: Comes autem de VVirtemberg Vdalricus Margaretham filiam Ducis Sabaudia, relictam Comitis Ludouici Palatini, fratris memorati Friderici, & genitoris Philippi, duxerat uxorem, cuius dotem præcedentis matrimonii iuxta conditum iure postulare videbatur. Contra hanc Vdalrici Comitis postulationem Fridericus Comes Palatinus respondendo negatiue replicabat; quod Margareta memorata fratris quondam uxor materque Philippi, secum ex camera Palatina in clauodis, iocalibus, & aliis præter corporis sui necessarium ornatum vel vsum detulerit in valore non minus centum millium florenorum: reddat illa prius, & dotem promissam reciperet. Aliis alia fuerunt cause.*

** Trithemius *c. l.* Maxima tamen omnium causa fuit, quia Fridericus Imp. non solum permisit, sed etiam præcepit, vt bellum contra ipsum Palatinum Comitem Fridericum moueant supradicti Principes: propterea quod videretur nimium superbus, arrogaretque sibi titulum electionis imperialis Philippo, cuius tutor erat, debitum, imperialibus præceptis rebellis & inobediens, eo quod Ludouico Duci Bauariæ consentiret. Hanc causam exponit Gobellinus *lib. VI. p. 147.* Aeneas Sylvius de Statu Europæ c. XL. mortuo Ludouico Palatino, qui relictam Ludouici Regis Cypri uxorem duxerat, filium ex ea natum infantem adhuc Fredericus frater eius, consentientibus terra optimatibus, adoptauit: gubernatorem prouincia tanquam dominus, Electorem Imperii se dixit: alibatum perpetuum promisit, ne arrogato filio uxorem ducens præiudicium faceret. Rogatus Nicolaus Pontifex V. id genus adoptionis confirmauit, recusauit Fridericus Imperator sepi multumque

requisitus. Idem dicit Trithemius de gestis Friderici & Chron. Hirsaug. ad a. 1449. & 1452. Naclerus Vol. II. Gen. XLIX. p. 1091.

*** Nomina illorum idem Trithemius ad a. 1459. profert, dicens: *steterunt ergo hi duo Principes, Fridericus & Ludouicus Comites Palatini & Duces Bauaria contra decem & octo Duces, Marchiones, & Comites, multo tempore concertantes, & multa damna sibi mutuo intulerunt. Nomina Principum eis aduersantium ista fuerant: Fridericus Imperator tertius Albertus Marchio Brandenburgensis Principis Elector qui beißburgeranus Nurembergensis morabatur in Anoltz-pach, V Vilhelmus Dux Saxonie Princeps Elector, Dietherus Archiepiscopus princeps Elector, Ioannes Archiepiscopus Treuironum Princeps Elector, Georgius Episcopus Metensis, Iohannes Episcopus Spirensis, Ludouicus Comes Palatinus cognomento Niger, Comes Veldensis & Gemini Pontis, Carolus Marchio Badensis, Vdalricus Comes de V Vürtemberg, Emicho Comes de Lyningen & alii plures. Licet Albertum Brandenburgicum & Wilhelmum Saxonem male inter Electores referat. Chron. Elwang. ad a. 1460.*

**** Trithemius c. l.

***** Crusius p. III. Ann. Suen. lib. VII. f. 440. Freherus Orig. Palat. p. I. c. X. p. 104.

***** Trithemius c. l.

***** Trithemius c. l.

***** Trithemius c. l. igitur pax inter eos reformatata est his conditionibus saluis: Comes Palatinus pro impensis, quas fecit ad triginta millia florenorum habebit in pignus castella Schauenburg, Doffenheim & Hentschusheim, cum villis & omnibus prouentibus eorum: quorum tamen omnium rescriptio pro dicta summa pecuniarum, in arbitrio stabit vniuscuiusque Archiepiscopi Moguntini pro tempore existentis. Ringaugienses etiam vinicola nouem millia florenorum dabunt ipsi Comiti Palatino, pro quibusdam rebus & prouentibus seu iurisdictionibus, quas apud villam Lorch iure seu gladio adquisierat.

§. XXXV.

Dum autem argenti summam pro annatis & confirmatione atque mercatoribus quibusdam adsignatas non solueret, nec consecrationem prout promissum fuerat, petiisset, a Papa a. 1461. excommunicatur atque deponitur, Adolphus in eius locum eligitur, Diethero desuper ad Concilium adpellante. * Componebatur quidem negotium die S. Martini 1461, ita, vt Episcopatu cederet Dietherus, reseruatis ipsi ad vitæ dies quibusdam oppidis. ** Ast, suasu Friderici Palatini, Dietherus denuo arma sumebat. *** Ex hoc dissidio factum est, vt qui priuatis odiis, antea dissiderent principes, post hoc bellum quasi de industria fuerint diuisi. Ludouicus Bauariæ dux, Niger dictus, Albertus Marchio Brandenburgensis, Carolus, Marchio Badensis, Ioannes Metensis episcopus, frater eiusdem, & Vdalricus comes de Württemberg Adolpho adhærebant. Fridericus vero Palatinus, & Ludouicus diues, dux Bauariæ Diethero: **** ille quidem in stipendia ipsius, receptis quibusdam castris ecclesiæ Moguntinensis se contulit, ***** ideoque Imperii non solum Status contra Fridericum publicis edictis inuitabantur, sed etiam ipse a Papa fuit excommunicatus.

tus. ***** His autem ex caussis, cæde, incendio, vastitateque mutua se lugiter vexabant, nunquam tamen usque ad Kl. Iulii 1461. plenis copiis pugnatum est, quo Adolphi adscelæ ad Heidelbergam ad internecionem usque fuerunt cæsi. ***** Nihilominus Adolphus a. 1462. die XXVII. Octobris, præter opinionem, multis cum equitibus, nocturno tempore, in urbem irrupit, ipsumque Dietherum & Comitem Philippum Catzenellenbogium fere cepisset, nisi subita sese fuga, ex arcis moenibus sune demissi, & piscatoriam scaphulam ingressi proripuisent. ***** Tandem anno 1463. Francofurti per legatum Papalem, Philippum Burgundum & Robertum Colonensem Archiepiscopum, hæc inter illos constituta fuit concordia ratio, ut Adolphus Archiepiscopatum teneret: Diethero autem deposito, quoad superstes foret, relinqueret Lonsteinium oppidum, castrum, & teloneum, itemque Steinheimense, & Diepurgense. † Post Adolphi vero mortem anno 1475. ipso S. Martini die, Canonici maioris Ecclesiæ sapienti consilio usi, quatenus in vnum proventus Ecclesiæ reducerent, Dietherum de Isenburg, quondam abrogatum denuo in Archiepiscopum elegerunt. ††

* Naclerus vol. II. Gen. XLIX. p. 1093. Anno Domini 1461. secundo Cal. Sept. Papa pius deposuit archiepiscopum Moguntin. Dietherum de Isenburg, & in eius locum instituit Adolphum de Nassau, ex quo factis suborta sunt nonnulla bella. Causa priuationis siue depositionis fuit, quod scilicet procuratores sui suffulti pleno mandato, dum prouisionis litteras obtinerent, iurauerunt in animam ipsius Dietheri, inter cetera quæ episcopi iurare habent, quod infra annum se Rom. pontifici præsenteret: quod (si asserit papa Pius) non seruauit. fertur excommunicatus etiam debiti causa fuisse, quod mercatoribus soluere debuisset. Item quod consecrationem in tempore debito non accepit, & quod simoniace electus fuit. Item quod legato misso ad exigendam decimam contra Turcas, dixerat, papam argentum nationis, non fidei defensionem querere. Item quod innatione concitum principum contra voluntatem Imp. conuocauerat. Item quod a bulla Mantuana super decimatione decreta, ad futurum concilium appellauit. Et iterum, quod appellauit a papa male informato ad informandum, prout hæc omnia in bulla priuationis continentur. Contra quæ dicebat idem Dietherus in suam defensionem, aliqua ex præmissis non esse vera, reliqua excusabilia, & se non monitum, non vocatum, non auditum, contra ius fasque fuisse priuatum, potior causa, quod armatam non soluerit, visa est. Lehmann lib. VII. c. CXV. Gobellinus lib. VI. p. 146. Acta hæc plenius exhibet Müllerus p. IV. c. XI. ubi etiam apologia Dietheri exhibetur.

** Gobellinus lib. VI. p. 147. conuenerunt viriusque Legati non procul a Moguntia formulamque pacis ediderunt, quam partes acceptauerunt, & Dyetherus quidem subscripsit, & inreinuando firmauerat. In ea cautum erat archiepiscopatus honorem apud Adulfum remanere, Diethero redditus aliquos cedere, & oppida quadam in quibus ageret animum. Ipsa compositio reperitur apud Müllerum p. IV. c. XX.

*** Gobellinus c. I.

**** Naclerus p. 1091. Gobellinus lib. VI. p. 148. Trithemius ad a. 1460. Lehmann lib. VII. c. CVI. Müller p. IV. c. XX. §. 3.

**** Gobellinus c. l. convenire simul ambo, Palatinus Dietbero salidum promissit exercitum, Dyetberus ei Castella quadam munitissima, & magni census, pro quibus armis antea decertaverunt, illico tradidit, quæ supra ducenta millia æstimaverant. Plenius vero hoc describit Trithemius Chr. Hirsaug. ad a. 1461. Verum quia Dietherus pecunia recompensare Palatini labores simul & expensas in his motibus factas minime potuit, alienare bona Ecclesie compulsus fuit. Igitur subscripta Ecclesia Moguntina castella & oppida Starchberg, Heppenheim, Bensheim, Morlebach, omnemque Stradam Montensem cum vniuersis prouentibus suis et pro centum milibus florenorum in possessionem tradidit: quorum tamen omnium pro eadem summa Ius redemptionis Ecclesia Moguntina reservauit. Terra est modica, Strata montensis inter Heidelberg & Deiburg oppida constituta, habens oppida, castra & villas non parue utilitatis, quam Sifridus quondam Archiepiscopus Moguntinus de Monasterio Laurissensi, tunc nostri Ordinis quomodo & surpauit, & sue incorporauerit Ecclesie longe supra diximus anno Dominica Natiuitatis MCCCXXII. Manet autem sub distione Comitum Palatini terra memorata & sive in presentem diem.

***** Extant hæc litteræ apud Müllerum p. IV. c. XXII. §. 2. & 3.

***** Naclerus, Gobellinus c. l. Trithemius ad a. 1462. de quo infra §. XXXVII.

***** Naclerus p. 1062. Trithemius ad a. 1462. Gobellinus lib. XI. p. 295. Lehman lib. VII. c. CIII. Fugger lib. V. p. 637. Annus captæ Moguntia: hoc versu exprimitur:
eCCe LVlt faco MogVnla Capta seCeto.

Naclerus c. l. cum iam fessis partibus nonnulli tractatus de pace intercessissent, tandem suggerentibus nonnihil partium amicis, auctore illustrissimo Principe, Philippo Burgundie Duce, deventum erat ad certa pacis capitula, statutusque terminus, intra quem procuratores partium quique ad suos Principes inuenta reserret, certoque die designato, cum plena potestate instrutti concludendi & faciendi pacem reserret. Müller p. IV. c. XX. §. 11. 12.

† Integram historiam singulari tractatu exposuit Georgius Helwichius in Moguntia deuicta, Francofurti 1626. 8. Trithemius ad a. 1462. Gobellinus lib. XII. p. 328. 345. Lehmann lib. VII. c. CVII. Iacobus Card. Papiensis ep. CCLXXXII. Serarius hist. Mogunt. lib. V. p. 896. Müller p. IV. c. XXXII.

†† Trithemius ad a. 1475. Serarius c. l.

§ XXXVI.

Dum autem in conuentu Mantuano decretum esset, ut de modo expeditionis contra Turcas in duobus adhuc ageretur conuentibus, in Germania instituendis, Pius II. Papa de hoc non Imp. solum, sed etiam Principes sollicitabat, Bessarionem quoque legatum suum, mittebat in Germaniam, ut pacem inter Principes Imperii plane dissolutam restitueret, atque expeditionem contra Turcas promoueret. * Hinc eodem anno 1460. Noribergam conuentus indictus, qui postmodum Wormatiam fuit translatus. Novus conuentus Noribergæ & post Viennæ fuerat indictus, qui tamen omnes effectu fuerunt destituti. **

* Hæc ex Actis publicis plenius declarat Müllerus p. III. c. XXIV. De eodem etiam legi metetur Platina in Panegyrico in laudem Bessarionis.

** De his plenius Müllerus lib. III. c. XXV. XXVI. XXVII. XXVIII. XXIX. XXX. XXXI. Recessum Viennensem exhibet Schilterus Infit. Iur. Publ. Tom. II. p. 106.

§. XXXVII

§. XXXVII.

Interea temporis, dum Ludouicus Bauarus atque Albertus Brandenburgicus inter se dissiderent, controuersia hæc arbitrio Georgii, Bohemorum regis fuit relicta, * qui sub hoc prætextu, a. 1461. diuersorum Principum conuentum Egram indicit, cui præter diuersos Principes, aliorum, multarum etiam Ciuitatum legati interfuerunt. ** In hoc Georgius, Rex Bohemiæ, quamuis suscepto regni feudo, in verba iurasset Imperatoris, occulte tamen illi insidias struebat, atque imperium sibi quaerens, Moguntinum electum, & Fridericum Palatinum promissis ingentibus corruerat, quoniam Electores essent, sibi ut imperium petitulo suffragarentur: cum inutilis esset Fridericus & cederet procul dubio requisitus, potius quam rei publicæ necessitatibus subueniret. *** Contradicebat tamen Brandenburgicus Elector Fridericus. **** Eadem causa in conuentu Noribergensi de anno 1461. agebatur, sed sine effectu, ***** Papa etiam Georgium, ut suo regno sit contentus, adhortante. ***** Licet etiam Gallorum Rex, Ludouicus XI. Imperium adfectaret. ***** In dicto conuentu nouus conuentus Francofurtum indicendus, fuit decretus, ad eundemque Dietherus Moguntinus, Fridericus Palatinus & Fridericus Brandenburgicus Elector singularibus litteris Imp. inuitant, ut proximo Solis die post festum Pentecostes in propria persona compareat. ***** Hic tamen Conuentus & Imp. & Papa desuper protestantibus effectum non fuit sortitus. *****

* Müller p. IV. c. I. §. 3.

** Principes in hoc conuentu præsentis recenset Hagecius *Bohm. Chronic.* p. 299. De eodem agit Werlich *Augsburg. Chronic.* p. II. p. 200. Müller c. I. §. 4.

*** Verba sunt Gobellini *lib. V. p. 125.*

**** Gobellinus c. I. *Albertus marchio Brandenburgensis requisitus apud fratrem Electorem, ad id operam dare, daturum se promissit, veritas si negaret, ne rex erga Ludouicum hostem suum propensior fieret. Conuentus ob eam causam frequentes habiti, modo Noremberga, modo Bambergæ, postremo apud Egram rex ad se principes conuocauit: quo in loco Federicus marchio Brandenburgensis princeps Elector, rogatus de Imperio quid sentiret, an Bohemo videretur commendandum? Malim, inquit, mori, quam huic petitioni consentire, dissoluta conuentio est. Rex deinceps hereticis aperte fauere, lites inter Germanos nutrire, imperatori magis ac magis insidiari.*

***** De hoc Müller p. IV. c. III.

***** Sic enim Papa ad Procopium de Rabenstein: *moncas si sit regno suo contentus: aliena iniuste non querat, ingratis enim sunt Deo via huiusmodi, & hominibus multum non placeant: gratiam & bonum nomen in Ecclesia querat.*

***** Hoc ex Mstro quodam antiquo demonstrat Müller p. IV. c. III. §. 5.

***** Extat hoc Electorum scriptum ad Imp. apud Mullerum p. IV. c. VII. §. 2. Wenckerum de Archiuis p. 379. *geben under unsern zu rugk auff getruckten Insigeln, zu Nurnberg am Sonntag Reminiscere Anno Domini 1461. Exponuntur in iisdem causis das in den H. R.*

Reiche und bißor in Teutschen Landen es leider langzeit her, in beden Stenden bede Zeißl. und VVeltlichen Vbel gestanden hat, deshalb, das es mit gebürlichen Regierungen nit versehen worden ist, al wol nott were, kein gemeiner Friede gehantthabt, auch die Gericht und Recht ungeordnet, nit fürderlich gehalten vollzogen und eingebracht sein. Inde inuitatur ipse: und bitten auch dieselb euer Maiestet mit diemüttigem fleis, von unsern und andern unsern mit Cursfürsten wegen, das euer Gnade alle ander Sache auffzu. chlahen geruhe, und umb solicher gemeiner Natschafft willer, als vorsteet, gen Franckfort auff den Sonntag nach Pfingsten nechst kompt in eigener Person kommen, und nit ausbleiben welle.

***** Hoc ex actis scriptisque publicis plenius declarat Müllerus p. IV. c. VII. §. 3.

§. XXXVIII.

Dum hæc aguntur, Albertus Austriacus cum Ludouico Bauaro a. 1461. arma capiunt contra Imp. caussati iniquam terrarum diuisionem, atque Austriacorum querelas, qui priuilegia sua ab Imp. infringi contende-
bant. Albertus etiam Viennam obsidebat, verum interuentu legatorum Bohemicorum, composita fuit controuersia. * Inde cum Ludouico Bauaro bellum gerebat. Hoc, ob laceratas Noribergæ litteras Imperiales Alberto Brandenburgico super Burggrauiatu Noribergensi concessas, Maiestatis reo declarato, ciues regni, superioris Germaniæ contra ipsum concitabantur, ** immo ipse Imp. missis litteris Ludouicum diffidabat, *** conuocatis in Comitibus Noribergensibus 1461. Imperii auxiliis, constituto Alberto Brandenburgico Præfæcto Imperiali, **** qui hinc inde terras inuadebant, cæde ac rapinis omnia adimplentes. Et licet per Georgium, Bohemiæ Regem, Pragæ omnis controuersia fuisset composita, ***** continuabatur nihilominus bellum, idque in conuentu Vlmensi 1462. Imperii nomine decernebatur. ***** Vario Marte pugnabatur, ad Hochstedtium, Neustadtium, Gundelsingam, inferiores Boii. ***** qui tamen ad Gingam XIX. Iulii 1462. victores. † Accesserat Ludouico Fridericus Palatinus, qui contra Carolum Badensem, Georgium Metensem & Ioannem Spirensen Episcopos, proelio ad Heidelbergam in campo latissimo non procul a Ladenburgo, iuxta villam Seckenheim, super flumine Neckar. felix, quo Badensis, Metensis & Württembergicus capti fuerunt, †† crecto in loco victoriæ monumento. ††† Tandem vero in conuentu Noribergensi ad diem Mariæ Magdalenzæ 1462. instituto, induciæ ad VI. Augusti vique 1463. fuerunt conclusæ. †††† Demum interuentu Georgii Bohemi, omnis controuersia in Conuentu Pragensi a. 1463. fuit composita. ††††† captiui Principes, data pecunia, liberati. †††††† Licet Pius II. Papa Philippum Burgundiæ Ducem contra Fridericum Palatinum concitare conaretur. †††††††

* Fug.

* Fugger lib. V. c. XIII. n. 11. Roo lib. VII. p. 227. de Alberto : igitur arma iterum in fratrem sumens, iniquam hereditatis divisionem, ac Austria privilegia ab ipso violata, causam bello pretextit. Ludovicum Palatinum sibi adiungit, & præter Austriacorum opes, Hungaria & Boemia regum auxilia, non defutura sibi promittens, milites conscribi iubet, quibus ad conveniendum locum edicit ad D. Hippoliti fanum. Müller p. IV. c. XIII.

** Trithemius Chr. Hirsaug ad a. 1458. post hac in Dieta quadam Nürenberga habitata, Marchio Albertus, Ludonico Duci Bavaria litteras & privilegia, quæ contra eum a Friderico impetraverat, iuxta prius concordata, in prætorio Senatus restituit, quas ille mox coram omnibus publice laceravit. Quod cum innotitiam Cæsaris pervenisset, iratus est, & Ducem Ludovicum reum lese Maiestatis declaravit; cuius rei occasione multiplicata sunt mala super terram. Idem Trithemius ad 1459. anno item præsignato, Fridericus Imperator III. mandavit Cinibus Regni, ut arma sumerent in Ludovicum Ducem Bavariæ cognomento Dunitem, quem propter laceratas Nürenberge litteras Imperiales, & paulo ante diximus, lese Maiestatis reum declaraverat. Simile mandatum dedit Alberto Marchioni Er. n. lenburgensium, & nonnullis aliis in vicino Comitibus. Cuius ergo Regni omnes in superioribus Germania partibus (præsertim Nürenbergenses) mandato Cæsaris obviare parati, arma capiunt, & Marchioni Alberto contra Ducem Ludovicum Bavariæ auxilia imperata transmittunt. Gobellinus lib. III. p. 62. Fugger lib. V. c. XIV. n. 1.

*** Extant hæc litteræ diffidationis apud Fuggerum n. 2.

**** Acta huius Conventus exhibet Müller p. IV. c. XII.

***** Trithemius ad a. 1459. Dux igitur Ludovicus accepto nuntio diffidationis a Marchione Alberto & Cinibus Regni, magnum rursus Bavarorum & Bohemorum contraxit exercitum, & ingressus terram Marchionis, oppida, Castella, munitionesque illius cepit, plurimas villas incendit, prædam abduxit, & damna pauperibus multa fecit. Non diu postea cum Ludovicus Dux pro quibusdam negotiis intrasset occulte Bohemiam, innotuit Marchioni absentia eius a patria. Unde contractis copiis & auxiliis Cinium, terras eius ingreditur, & pari furore omnia vastans, rapiens & incendens resistente nullo demolitur. Tandem per Bohemiæ regem ad concordiam revocati sunt, & oppida sibi restituerunt ablata. De ipsa vero compositione Pragæ facta ex Actis publicis Müllerus p. IV. c. XVI plenius, & quæ ratione decadem non servata vnus alteri imputaverit c. XIX. Fugger lib. V. c. XIV. n. 4.

***** De hoc Müllerus p. IV. c. XIX. §. 2.

***** Fugger lib. V. c. XIV. n. 5. 6.

† Fugger lib. V. c. XIV. n. 9.

†† Trithemius Chr. Hirs. ad a. 1460. : 1462. Fugger lib. V. c. XIV. n. 7. Gobellinus lib. IX. p. 220. Naclerus p. 1092. Müller p. IV. c. XXII. §. 5. Ipse Fridericus eadem victoriz die tandem Ludovico Bavariæ Duci narreat, quam epistolam Freherus exhibet notis ad Trithemii gesta Friderici p. 26. De eadem agit Antonius Finariensis de dignitate principis. Chron. Elwang, ad a. 1462. Capitanei serenissimi Imperatoris Friderici, Albertus Marchio Brandenburgensis, Carolus Marchio Badensis, Ulrichus Comes de Wirttemberg, nec non ciuitates Imperiales de Bavarum plura castra & villas, scilicet Mönheim, Greisbach, Holsenstein; ciuitatem Gundelfingen magna vi opprimebant, sed non obtinebant. Carolus Marchio Badensis cum fratre suo Episcopo Metensi, & Ulrichus comes de Wirttemberg, cum multis suis armigeris intrauerunt territorium Palatini, & prope Heidelbergam ipsi tres prænominati domini vna cum armigeris a Palatino Heidelbergensi capti & detenti Heidelbergam ducuntur, & incarcerantur quasi per annum, & postea per aliquam summam pecuniarum liberati reuertuntur ad prouincias suas maximè.

††† Victoriz locum vna cum monumento ibidem posito describit Freherus Orig. Palat.

Palat. lib. I. c. VII. p. 78. & notis ad Trithemii gesta Friderici p. 27. dicens: Gbi in agro pralii conficio, crux lapidea erecta visitur, hac inscriptione: Als man zalt nach Gottesgeburt MCCCCLXII. Jahr, auff S. Paulus gedachtnis tag, seind auff dießer V Valstatt durch Hertzog Friderich Pfalzgraven bey Rhein und Churfürsten, niedergeworffen worden, Herr Iörg Bischoff zu Metz, Marggrabe Carl von Baden, und Gräve Ulrich von VVirtemberg, mit einer mercklichen zahl ihrer Diener, Graven, Herrn und Knechte. Vnd denselben die in solchem geschefte todt blieben seind, wolte Gott barmherzig sein. Badem habet Pareus Historia Palatina p. 232. qui hoc addit Ercostichon Teutonicum:

*Als ein A mit eim I gezieret,
Vier Huffsien worden formiret,
ein Axt und der Apostelzahl,
geschach die Schlacht am Neckertal,
da schlug und fieng ein iunger Pfaltzer,
ein Bader, Leger, und Salizer,
Friedrich der Siegreiche wol genant,
der Churpfaltz zier durch alle Land.*

†††† Fugger lib. V. c. XIV. p. 687. Müller p. IV. c. XIX. Chron. Elwang. ad a. 1463. circa festum Iacobi in ciuitate Praga coram rege Boemo facta est concordia inter serenissimum Imp. Fredericum cum complicibus suis, cum ciuitatibus Imperialibus parte vna, & Ducem Ludvicum de Landsbutte cum complicibus parte ex altera.

†††† De hoc conuentu Müllerus p. IV. c. XXXI.

††††† Gobellinus p. 295. Metensi episcopo aureorum quinquinta millium imposita multa est: marchioni Badensi centum millium: tantundem comiti VVirtembergensi, reliqui nobiles pro suis facultatibus & ultra multati. Amplius marchioni, & comiti inuictissima adempta castella, & quaedam ita dimissa, vt pro illis homagium facerent, & tanquam Palatini vasalli in eius verba irarent. Fugger lib. V. c. XVII. n. 3. Promouit horum liberationem Pius II. Papa, prout ex epistola ipsius C CCLXXXII. patet.

†††††† Extant Litteræ Papales desuper scriptæ apud Müllerum p. IV. c. XXXI. §. 2.

§. XXXIX.

Recruduit statim bellum inter Casarem & Albertum. Albertus a. 1462. cum suis Viennam venit, cum quo propius muros subeunte, manum conseruerunt Casareani, Albertumque retrocedere coegerunt. * Dum autem Austria latrociniis vexaretur, decreta ad Casarem legatio pro iisdem abolendis. Viennenses etiam Casari semper infesti, in duas dividebantur factiones. Senatus & potior pars, Casari studere videbatur, reliqua multitudo cum proceribus ab eo deficientibus sentiebat. Casar igitur quatuor equitum millibus stipatus, Viennam ire maturauit. Vrbe exclusus ad D. Marci diuertit. Mox vero ciues, poenitentia duelli, impunitatem eius rei pacti, ipsum intromittunt. Casar rerum gubernacula suscipiens, Magistratum ad ciuium nutum mutat, atque exacto ab iis fidei iuramento, Stirios abire iussit. Vix egressis vrhem Stirii, noui iterum in plebe tumultus exorti sunt. Erant aliquot milites in agro Vien-

nen-

nenſi, qui Caſari prioribus bellis, pars & Alberto ſtipendia fecerant. Hi ſolutionem importunius eſſagitabant, eaque non ad plenum exhibita, agros infeſtabant. Eam rem acerbius exaggerantes, aſſiduas ad Caſarem querelas deferabant. Caſar a pecunia imparatus, ſive quod Viennensium animos experiri vellet, ſex aureum nummum millia ab iis mutua petit, quibus de ſuo tantundem adiiciens, hoc incommodum auerteret. Negata ea pecuniae ſumma, ad dimidium eius deſcendit; quod & ipſum cum non exhiberetur, iratus & memorem ſe fore minatus, neque cum militibus tranſigere curauit, neque eorum rapinas inhibuit. Iamque illi vindemiantibus moleſtiam exhibebant, neque vinum in urbem importari permittebant. Igitur qui Alberto clam ſauebant, hanc occaſionem, quam ultro quaſuiſſe videri poterant, arripientes, operas primum, & de plebe homines, quorum ob inopiam tutior eſt audacia, in Caſarem concitant, qui multa in ipſum probra vulgantes, ceterorum animos, ad res nouandas accenderunt. ** Mox coaſto coetu decernitur, Caſari renuncian-
dam eſſe fidem, omnemque ex publicis veſtigalibus & portoriis pecuniam, in ſuum ararium redigendam. *** Caſar, qui cum vxore ac liberis in palatio agebat, ubi hæc audiuiſſet, antequam ſeditio longius progredere-
tur, occurrendum ratus, Vdalricum Riedererum & Grauenecium in curiam urbanam ad eos miſit, qui, vt in officio manerent; eos admonerent, qui tamen ab iisdem capti fuerunt, **** quin & ipſum Imp. cum familia ſua in arce obſidebant, inſolentius etiam agentes, neque vllum ex maioribus tormentis exonerabant, niſi ingens clamor, tubarumque ac tympanorum clangor prius exaudiretur. ***** Accedebat Albertus, qui con-
cluſo cum Viennensibus foedere biennali, Caſari fratri bellum indicit. *****
Mittebantur ab Imp. legati, qui indiſto Nouembri menſe 1462. Ratisbo-
ham conuentu, a Georgio potiſſimum Bohemorum Rege auxilia ab Im-
perio petunt, quæ etiam illius nomine fuerunt decreta. † Petiit etiam ab ipſo Georgio auxilia, quæ per Victorinum filium ſubmiſit, †† ipſeque Rex cum octo millibus inſequabatur. ††† In conuentu igitur ad Neoburgum indiſto, per Georgium Regem in hunc modum pacis legis fuerunt conſectæ, vt captiui vtrique liberi dimitterentur, Albertus arces, oppida, ditionesque omnes bello occupatas fratri reſtitueret, Austria inferioris gubernationem, vicario nomine, ad annos octo gereret, quatuor ducatorum milia quotannis fratri exolueret. Aegre annuit Caſar, indeque obſidione, dum multam famem fuiſſet perpeſſus, liberatur. †††† Interim neque bello occupata Caſari reſtituuntur, neque hic illi gubernationem, prout con-
ſitu-

stitutum erat, attribuit, vtrunque igitur bellum paratur; Cæsareani in vincula coniiciuntur. Albertus autem in Comitibus Ratisbonensibus 1463. non solum proscribitur, sed a Papa etiam excommunicatur. Fit atrox ad Neapolim proelium, & licet saepius, per Sigismundum Austriacum, Ludouicum Bauarum, Eleonoram etiam Augustam, Papam, pax fuisset tentata, eademque inter Fridericum Imp. & Ludouicum Bauarum Pragæ a. 1463. conclusa, ipsa tamen hæc controuersia, nonnisi per mortem Alberti, quæ IV. Nonas Decembris 1464. insecuta, fuit sopita. * Sequentis anni initio habito Lintzii conuentu, Sigismundus tertiam Austriæ partem, ex Ladislai Regis morte ad se deuolutam Cæsari patrueli dono dedit. ** Hinc Austria Friderico iterum conciliata, atque Viennenses ipsi supplices facti, in gratiam eius fuerunt recepti, *** latrociniaque in Austria abrogata. ****

* Gerh. a Roo lib. VII. p. 228.

** Roo c. l. Fugger lib. V. c. XV. n. 2.

*** Roo lib. VII. p. 231. extant litteræ, quibus Imp. obsequium renuntiant, apud Fuggerum lib. V. c. XV. n. 3. ex hoc Müllerus p. IV. c. XXIII. §. 5.

**** Roo lib. VII. p. 232. Gobellinus lib. X. p. 24.

***** Roo p. 235. Fugger lib. V. c. XV. n. 4.

***** Roo lib. VII. p. 236.

† Fugger lib. V. c. XV. n. 5. 6. Hæc ex Actis publicis plenius demonstraui Müllerus p. IV. c. XXIII. §. 10. 11. 12.

†† Roo p. 237. Fugger lib. V. c. XV. n. 5.

††† Fugger lib. V. c. XV. n. 8. Roo p. 237.

†††† Naclerus vol. II. Gen. XLIX. p. 1094. Anno salutis 1463. Imper. Fridericus obsessus est in arce Viennensi a ciuibus, quibus auxilio frater Dux Albertus erat; oppugnabatur autem arx bombardis & omni genere tormentorum, vidisses impleri fossas, admoventi scalas, cominus et minusque pugnam misceri vulneribus & sanguine multo rem geri. Unde coactus fuit auxilium a rege Bohemia Georgio, qui se ante pro heretico declarauerat, postulare, immo Pio Pontifici Max. scribere, ne interim in Georgium, quamuis hereticum se declarasset, iuris penas fulminaret, quod necessitate cogente Pontifex admisit. Liberauit Bohemus Fridericum, arte usus, ut neque periret, neque vinceret. Idem dicit Trithemius ad a. 1463. Gobellinus lib. X. p. 241. Roo p. 238. Ipsum pacis instrumentum exhibet Fuggerus lib. V. c. XV. n. 8. Müller p. IV. c. XXIII. §. 21, qui etiam varia alia scripta publica de hac materia inseruit.

†††† Gerh. a Roo lib. VII. p. 240. interim principes ac status Imperii circa festos resurrectionis Dominica dies, Comitibus Ratisbona habebant, de quorum consilio & consensu, Cæsar publico edicto, fratri aqua & igni interdixit, omniaque commoda, quæ ab Imperio habebat, omnesque tam intra quam extra Austriam ditiones adimis. Odium illi apud principes præter Cæsarem ipsum concitabant Viennenses quos dixi ciues, qui eo profecti, & in Consilio auditi, iniuriam, carceres, exilia, bonorum direptiones inopiamque ac miseras suas exaggerabant. Albertus hoc modo ab Imperio proscriptus, appellationem ad Rom. Pontificem interposuit. Is erat Pius Secundus, qui quod fratrem domesticè nouisset, tantum aberat, uti Alberti causa patrocinaretur, ut & ipsi

Et ceteris omnibus, quotquot Casarem Vienna obsederant, aut obsidionem adiuerant, sacrorum usus interdixit, Et sacri ordinis viris iniunxit, ne quengquam illorum, nisi audita prius Et discussa abs se causa, scelerius expiant. Albertus igitur, convocato ex senatoribus iisque proceribus qui aderant consilio, adhibitis quoque Gymnasti magistris, ad Pontificem melius (vi loquuntur) informandum denno provocat: de quo non dubitaret, quin negotio propius inspecto, Et causa aequitate cognita, longe aliter se iudicaturus. Fugger lib. V. c. XVI. n. 2. Müller p. IV. c. XXV.

†††††††† Roo lib. VII. p. 249. iisdem diebus, quibus Albertus Vienna absuit, VVolfgangus Schauenburgicus Urbis Praefectus, adscitis Venceslao Et Smicofcio Boëmis, in agrum Neapolitanum educit, peditem in insidiis locat, equitum expeditam manum ad civitatem propius accedere, Et sub ipsis manibus obequitare, hostemque laceffere ad pugnam iubet. Casariani contra illos egrediuntur, quibus initio repugnantes, mox quasi numero superari se videntes, fugere paulatim incipiunt, donec audium insequendi hostem, ad insidiarum locum pertractum, integra Et recentes copiae aggreduuntur. Committitur atrox pugna, multi utrinque cadunt, Casariani amissis Ioanne Preisingico Mariscalco, Et Comite quodam a Gleichen, viris fortissimis, cedere coacti, in civitatem se receperunt. VVolfgangus cum suis Viennam reuersus est. Fugger lib. V. c. XVI. n. 8.

†††††††† Qua ratione Sigismundus & Ludouicus utrosque fratres componere tentaverint, docet Fugger lib. V. c. XVI. n. 3. De Papa n. 7. Sic etiam Gerh. a Roo lib. VII. p. 248. Interim Albertus, Scherdingam ad Ludouicum Bauaria principem, cum paucis proficiscitur, Et quae volebat cum eo collocutus, Salisburgum inde ad legatum pontificium pergit. Is tum Neapolim ad Casarem abierat, sed relicto illic Gabriel quidam, Bernardini ordinis frater, condiciones illi nonnullas obtulit, a legato compositas, quibus pacem fieri posse sperabat. Urgebant hoc negocium principes aliquot, ac proceres, inprimis vero Eleonora Imperatrix, Et viriusque principis soror germana, Margaretha Caroli Badensis reguli uxor. Sed nihil ab Alberto impetrari potuit, qui infesto negotio Linzium abiit. Idem p. 249. Albertus iterum Linzii de pace interpellatus, inducias aliquot dierum concessit, id quod Augustae precibus dedisse videri volebat. Vid. etiam Roo lib. VII. p. 251. 255. Fugger lib. V. c. XVII. n. 4.

†††††††† Extant litterae pacis inter Fridericum & Ludouicum apud Fuggerum lib. V. c. XVI. n. 9. & Müllerum p. IV. c. XXVIII. & possimum c. XXX.

* Roo lib. VII. p. 255. cum igitur multa pacis consilia agerentur, Et Fridericus, adnente inprimis Legato, iam eo perductus esset, uti recepta omni Austria ingentem fratri pecuniam certis pensionibus persolvendam transcriberet, is vero repudiatis conditionibus bellum instauraturus videratur, Deus optimus maximus, id quod humanis consiliis deesse videbatur, sua voluntate effecit. Albertus enim subito quodam morbo correptus obiit quarto Nonas Decembris, Et quinto die post ad D. Stephani maiorum sepulchro illatus est. Mortem eius partim visioni diuina, partim veneno imputarunt, alii ob vitæ incontinentiam apoplexia percussum putauere. Veneni suspicionem faciebant medici qui signa quadam in eius corpore deprehensa esse adfirmabant, idque apud vulgus semper in deteriorem partem magis pronum obtinuit. Sed quaestione eius rei instituta, Pharmacopaeus quidam, Et alii nonnulli ob suspicionem in carcere habiti, pro innocentibus absoluti sunt. Fugger lib. V. c. XVII. n. 7. Müller p. IV. c. XXVII. §. 11.

** Roo lib. VII. p. 257. Fugger lib. V. c. XVIII. n. 3.

*** Roo p. 258. sqq. Fugger lib. V. c. XVIII.

**** Fugger lib. V. c. XVIII. n. 4. Roo p. 261.

§. XL.

Finitis hisce turbis intestinis, de pace publica cogitabat Fridericus,
Uuuuuu ideo-

ideoque a. 1466. Comititia in festo Purificationis Mariæ Vlmam indicebat, * quæ eodem anno ad diem Lætare Nordlingam fuerant translata, ibidemque pacis publicæ formula fuit proposita. ** Defuncto paullo post Pio II. *** ipsi successus Paulus II. ad bellum contra Turcas Principes Christianos concitare conabatur, **** huiusque instinctu Comititia Noribergam eodem adhuc anno 1466. indicebantur ad diem Martini habenda. ***** Fridericus ob domesticos motus in Austria retentus, ipse Vdalaricus Patauiensem, epistolarum magistrum, eo cum mandatis miserat. A Pontifice aderat Laurentius, præsul Ferrariensis, vir pietate ac rerum vltu, prudeatque insignis, qui luculenta oratione latina Principes ad bellum Turcicum cohortabatur, quæ vernaculò sermone exponebat Patauiensis. ***** Post varias deliberationes, Imperii nomine viginti militum millia fuerunt decreta, ita tamen, vt Pontificis ope pax prius inter Christianos confirmaretur, ***** quæ etiam ad quinquennium fuit statuta. Paulus II. Papa etiam Fridericum contra Georgium, Bohemiæ Regem, quem tanquam hæreticum condemnauerat, concitabat. † Idem de Imperii Statibus in Comititiis Noribergenſibus anno 1467. sed frustra, tentabat. †† Agebatur in iisdem de modo expeditionis contra Turcas & milite Imperiali contra eosdem educendo, nouo etiam constituendo Imperiali iudicio ad tuendam pacem publicam, quod ex XXIV. Adſeſſoribus constaret, qui ex sex partibus Germaniæ constituti fuerint. Sed, distractis Statuum animis, re infecta ab his Comititiis fuit discessum, cum præsertim Ciuitates in matricula tunc confecta, onere nimio in Collegium suum deuoluto se læsas esse conquestæ, his, quæ conclusa erant, nolent stringi. ††† Imp. demum Milbenſtadt Carinthiæ pacem istam publicam ad quinquennium statutam confirmat. †††† Electores etiam cum quibusdam Principibus eodem anno Landshuti conuenientes, de componendo cum Georgio Bohemo negotio adlaborarunt. ††††

* De his Comititiis Vlmensibus Müllerus *p. IV. c. XXXIII.*

** De his Müllerus *p. IV. c. XXXIV.*

*** De hac morte Iacobus Papiensis *Comment. lib. I. p. 359.* Trithemius *ada. 1464.*

Naucherus *p. 1095.*

**** Extant Pauli II. litteræ ad Philippum Burgundiæ, & Ernestum Saxoniam Ducem desuper scriptæ apud Müllerum *p. IV. c. XXXV. §. 3.*

***** Status, qui in hisce Comititiis comparuerint, recenset Müllerus *p. IV. c. XXXV. §. 4.*

***** Roo *lib. VIII. p. 268.* Fugger *lib. V. c. XIX. §. 4.* Müller *p. IV. c. XXXV. §. 6.*

***** Extat Recessus horum Comititorum apud Goldastum *Status Imper. p. 213.*

& *Reichsfassungen p. II. p. 159.* Schilterum *Instit. Iur. Publ. Tom. II. p. 137.* Müllerum *p. IV. c. XXXV. p. 224.* in quo hæc verba: *das in dem schiereß künfftigen Sommer ein mercklich Volck*

zu Ross und Fuß, mit namen uff das myßß zwentsig tausend Mann, sechs tausend zu Ross und vierzeihen tausend zu Fuß, die in der VVere geschickt, und mit Harnisch, Püßsen, und anderer Sachen darzu gehörend, wol versehen sin und dem Edlen Herrn Vbrichen, Freyherrn zu Grafneck, als einem Keyserl. Hauptmann mit der bernach schreiben Pnterscheid zu taglichem Krieg befohlen, und in das Keyserreich Vngern gesendet werden gegen den Türcken, und seiner Haubtmanschaft zu handeln, Et paullo post: und uff das die Houbt und Glider Kriegs und Vffzur vertragen, und deshalb gantz ungehindert dem Türcken deß lablicher VViederstand gethon werd, so sollen sie undereinander alleenthalben ein gemein Frid halten, und der Keyser darzu allen und ieglichen Vnderthonen des Reichs den Friden by großen Pönnen zu halten, gebieten funff Iore, die nechstfolgend werende, also, daß do zwischen Niemand gegen dem andern keinerley Roubery, Vebd, Vnsrid, noch Krieg anfohen noch triben soll, sunder wer zu dem andern zu spreschen bette, oder gewinne, daß derselbe solichs that und sucht durch Recht an billichen Stattn und Enden. Gerh. a Roo lib. VIII. p. 268. respondens principes: paratos se esse, pro sua quemque facultate quod possint prestare, sed si Pontifex expeditionem in Turcam, serio cogitaret, ante omnia opus esse, ut pace inter Christianos confirmata, extra suae ditionis limites, cum armis exire liceat. Fugger lib. V. c. XLIX. n. 4.

† Iacobus Papiensis p. 437. Caesar per id tempus ad Georgii gratiam, qui ea de re Legatus ad se miserat, cum Pontifice agit, ut in tertium adhuc mensem sententia differatur, spem sanitatis oblatam ostendens. Pontifex hanc omnia reputans dilationibus non esse amplius locum respondet, ab omni humanitate Catholicorum auxisse illum dicit improbitatem, perdendum amodo esse, quod tam longo spatio sanari haud quaquam potuerit. Hortatur etiam illum, Theutonisque alios ad tuenda Romana sedis decreta. Qua ratione autem Papa Georgium condemnauerit, docet Trithemius ad a. 1460, dicens: eodem anno Paulus Papa II. Georgium Bodebracium Bohemia Regem, factorem, defensores, ac participem Haereticorum Hussitarum prius declaratum haeticum in publico Consistorio Romae, mendacem, peritum, & data fidei super sancta Christi Evangelia in manibus duorum Episcoporum violatorem denuntians, haeticum damnas, Regia dignitate simul & nomine per sententiam priuat. Deinde Regnum Bohemia Matthiae Regi Hungaria tradens commendat, precipiens illi per Apostolica scripta, quatenus bellum moueat in pertinacem. Imperator etiam Fridericus ad petitionem Romani Pontificis Matthiam in Regem Bohemia contra Georgium libens confirmat, qui mox bellum haetico indicit.

†† Iacobus Papiensis lib. VI. p. 437. Müller p. IV. c. XXXIX.

††† Extrat Reecessus apud Goldastum *Reichs-Satzungen* p. I. p. 184. Schülersum *Instit. Iur. Publ. Tom. II.* p. 179. *Datt. lib. I. c. XXVIII.* p. 200. n. 67. 68. qui tamen potius placitum hoc fuisse Collegii Electoralis & Principum ibidem & lib. IV. c. I. n. 33. demonstrat. Müllers p. IV. c. XL.

†††† Dattius equidem c. I. & qui eum sequitur Müllerus p. IV. c. XLI. nouum Milbenstadti conuentum indictum fuisse putant, quod mihi non videtur. Potius ex ipsa Imp. constitutione, quam etiam exhibet Goldastus *Tomo I. der Reichs-Satzungen* f. 182. patet, ipsum pacem salum publicam Noribergae die Martini 1466. constitutam confirmasse. Sic enim Imp. so haben wir, nach zeitigem Rathwiser und des Reichs liben Getreuen, den Rathschlag auf den obgemelten St. Martins Tag gethan angenommen, darinn gewilliget, nemen ihn an und willigen auch darinn mit diesen Brieff. Datum est am Pfingsttag vor St. Bartholomaeus Tag nach Christi Geburt vierzeihenbunds und im sibem und sechzigsten, quod Müllerus pro die Iouis post Bartholomaei explicat.

††††† Acta Conuentus Landshutani plenius exhibet Müllerus p. IV. c. XLII.

§. XLI.

Sub initium Nouembris, Cæsar res in Austria satis iam quietas, & Matthiæ ob foedus fidendum ratus, suscepto in Italiam itinere, in ante diem natalis domini nostri Romam venit, sacra faciente pontifice, euangelium de edicto Cæsaris Augusti decantasse dicitur, exemplo Imp. Sigismundi. * Septendecim dies illic commoratus, a Papa cum suis liberaliter exceptus, & variis muneribus donatus, ** V. Idus Iulii 1469. *** domum rediit. Itineris huius causa votum esse vulgo ferebatur: erant qui confirmationem successionis in Hungariæ & Boëmiæ regna petiisse dicerent, nec absimile vero est, Imp. consilia sua, ex auctoritate pontificis instituire voluisse. De expeditione in Turcam & bello Boëmico actum esse nonnulli meminero. **** Vicariatum interea in Imperio ex Palatina iure exercebat Fridericus Palatinus. *****

* Verba sunt Gerh. a Roo. lib. VIII. p. 270. Qua ratione a Papa fuerit exceptus, docet Cardinalis Papiensis lib. VII. p. 438. scribens: *cum Calendis decembris, qui fuit annus, sedentis Pauli, quintus, Federicum Imperatorem eius nominis tertium in Italiam descendisse voti solvendi causa, quod ad adem Apostolorum ex Germania venerat: idque Venetorum litteris certissimum haberetur, conuersus ad eius suscipiendi curam, vnum ex Secretariorum ordine, quam longissime ire obviam iussit, negotio iniuncto, ut crebris nuntiis de ratione via, & ceteris, quæ cognovisset, sine mora significaret. Inde vocatis in Consilium patribus, quatuor ex diversis nationibus Episcopos designavit, Iudicesque Rota duos, & consistoriales Advocatos totidem, qui secretario succedentes secunda salutationis officia exhiberent. Delegit quoque Cardinalem Hostiensium, ac sancti Eustachii, qui præstarent tertia non tamen ultra bidui viam progredierentur. Lixat etiam Breve Pauli II. ad Fridericum Imp. de ipsius itinere versus Romam. Inde quoque Papiensis quæ ratione Imp. in vrbe fuerit receptus, exponit & qui eum sequitur Müllerus p. IV. c. XLIII. Exstat etiam Narratio de hac Friderici professione votiva ex libro I. Cæremoniarum sect. XIII. cap. I. in Freheri tomo tertio.*

** Iacobus Papiensis lib. VII. p. 441. non multo post, cum totos septendecim dies Romæ fuisset, in Germaniam reversus est. Multis cum interim Paulus magnisque demeritis officiis esset. Nunquam cum processerunt, passus est, nisi ex æquo esse: plerumque autem dextera eius apprehensa. Bis quoque ad cubiculum suum descendit. Dies quæ Circumcisionem Domini Salvatoris præcescit, peractio Laterani sacro vespertino, ad veneranda apostolorum Petri & Pauli capita constituto ponte, per quem ex æquo inquit, intra ferreos cancellos perduxit, & postmodum ad Vaticanum rediens albo equo salutato, & aurea veste donatus: volens videlicet, ut cum antea atratus Cæsar semper fuisset, solenni illa transmissione Imperatoris ornatu procederet. Ad pontem porro Arianæ eodem itinere cum Patrum collegio substitit, spectavitque amplius bonam continuam Germanos innumeros, quos illico in loco equestri ordine vetusto ritu donavit, gratias ibidem spirituales, easque gratias innumeras contulit. Villam sibi, & comitatui, qui sexcentorum amplius equitum fuit, largissimum præbuit. Abvenientem denique diversis duum milium aureorum muneribus est prosecutus. Et præfules nonnullos ire secum ad & quæ Cæsarem iussit, qui totius Ecclesiæ oppidis ad impensam itineris & diversionum commoda necessaria impendunt. Quæ omnia eo munificentius studiosiusque collata sunt, quod notissimum erat, toto eius imperio propugnationem fuisse Romano-

rum pontificum: & nec abuisse unquam in impiorum consilia: quibus transalpina nationes sine causa saepe tumultuantur in nos. Fugger lib. V. c. XV. n. 9.

*** Raynaldus ad a. 1469. n. 5. ex Augustini Patritii Commentariis: discessit namque Caesar Germaniam repetiturus quinto idus Ianuarias, summo diluculo, cumque Cardinales aliqui extra portam deduxerunt, nam reliqui nimia Caesaris fistinatione praesenti sunt, ille enim ante urbem eximerat, quam aliqui id rescissent.

**** Sic Gerh. a Roo c. l. Trichemius ad a. 1469. anno etiam praesignato, Fridericus Imperator tertius causa deuotionis Romam cum decenti Comitibus profectus est, & cum singulari, magnoque honore a Paulo, Papa secundo, & Cinibus Romanis suscipitur. Agebat Imperator apud Pontificem, ut commune Christianorum bellum indiceretur Georgio haeretico atque schismatico, qui se Bohemia Regem gerebat: quo superato deinceps expeditio in Turcas ordinari posset securior, petivitque, ut Benedictione Apostolica Matthias Vngariae Rex tam in Turcos, quam Bohemos expeditionis veriusque Capitaneus ordinaretur. Insuper monebat Papam, ut venire in Germaniam dignaretur, asserens quod personali praesentia sua, omnium totius Regni militiam facile moueret in expeditionem contra Turcos. Sed persuaderi Pontifex non potuit, ut Italia dimissa in Germaniam profisceretur, & sic nihil in Turcos actum fuit. Nanclerus p. 1096. Plenius Papiensis p. 439. & 599. Raynaldus ad a. 1468. & 1469. Müllerus p. IV. c. XLIII.

***** Adgnouerunt hunc Palatini Vicariatum Adolphus Moguntinus, Iohannes Treuirenensis & Ruperus Colonienensis Elector, quorum litteras exhibet Müllerus p. IV. c. XLIII. §. 20. Sic etiam Adolphus Moguntinus: als eur Lieb uns in euern Schrifften zu erkennen geben hat Vrsach, warum Eur Liebden sich dieser Zeit schreibt gemeiner Vicari hic disseit der Gebürg, und in solchem euern Schrifften Abschrift Kayser Carls: seligen Brief, uwer Liebe Voraltern, vor sich und ihr Nachkommen, die Pfaltzgraben by Rein und Cursürsten sein, über denselben Tittel geben, mit geschickt hat &c. &c. haben wir thun lassen, und verstanden, und wir haben bisher von solicher Freyheit mit gewußt, dann unser Meynung yet nit ist, an eur Liebe Herrlichkeit mit VVissen gyncken Abbruch zu thun.

§. XLII.

Dum autem Turca a. 1469. in Bosniam & magno imperu in Carniolam, * & sic prima vice tanta vi in Germaniam irrumperent, ** Comitibus a. 1470. Noribergam indicebantur, *** quo alius conuentus, Viennae habendus, fuit decretus, neque hoc tamen quidpiam conclusum. **** Anno igitur 1471. conuentum principum Ratisbonam indixit ad VIII. Kl. Maii vocauitque omnes Germaniae Principes ad eum locum suis litteris, de reipublicae salute cum eisdem consultaturus. Verum, non desunt, qui Principes quosdam Caesari, ut hunc indiceret conuentum, persuasisse scribant, sperantes, si Principes Imperii Ratisbonae conuenirent, Imp. facile exaudorationem, de qua cogitabant, ad effectum duci posse, ipsique Georgium Bohemum substituendum. ***** Mittebat etiam ad hunc conuentum Papa suum legatum, qui Status de expeditione contra Turcas commoueret. ***** Frequentes aderant Principes & Status, horumque legati. ***** Inualuit in hoc confesso denuo controuersia inter

Uuu uuu 3

Bur.

Burgundiæ legatos atque Electores, de prima sessione, quæ ita composita, ut Burgundi inter Oratores regios locarentur. ***** Inde Imperii nomine decem militum millia fuerunt decreta, & quantum quisque Statuum, militum, quantum bellici adparatus præstaret, fuit definitum. † Interea Cæsar, mutata in deterius sententia, ex decem millibus, sex millia detraxit, adfirmans, satis nunc futura millia quatuor. †† De Sumptibus belli secundum communem denarium decretum, ut quisquis prouentus annuos mille ducatorum haberet, equitem vnum conduceret, peditem, qui quingentos, ††† sed contradicentibus Imperii ciuitatibus, omnia terminabantur in verbis. †††† In iisdem quoque Comitibus pax publica ad quadriennium fuit statuta, †††† & missis in omnes Germaniæ partes edictis, arma deponi, & quascunque controuersias æquæ iuris disceptationi cognoscendas diiudicandasque committi imperatum. ††††† Adum etiam est de Bohemorum electione, qui mortuo a. 1471. Georgio, Vladislaum, Casimiri Poloniæ regis filium, quindecim annorum adolescentem renuntiauerant, an rata haberi deberet. Improbabat vero eam pontifex, & ab hæreticis factam, ac irritam fieri debere, per legatum suum in comitiis contendebat. Matthiæ quoque legati, ne ea ab Imperii Ordinibus approbaretur, intercedebant; quod ipse prior electus esset, ac pontificis confirmationem haberet, ob egregia in remp. Christianam merita, a cuius finibus Turcam toties submouisset. Principes vero plerique Imp. iudicium secuti, ad Vladislaum proniores erant. Eam ob rem Friderico succensuit Pontifex, ac in litteris postea exprobrauit, Matthias vero bello Austriæ illato, ultus est. †††††† Morbis autem Ratisbonæ inualescentibus, Comitibus autumnali tempore, propter rerum etiam copiam Noribergam fuerunt translata. * In iisdem Comitibus Heluetii etiam ab Imp. inuitati, per legatos comparuerunt, & iussi sunt secundum decreta Comititalia ferre onera Imperii, ** alias nihil fructuosi in iisdem fuit perfectum. *** Conuenientes autem Ciuitatum Deputati a. 1471. Francofurti de collectis secundum communem denarium in Conuentu Ratisbonensi decretis, protestabantur. **** Postea Sixtus IV. qui Paulo II. successerat, ***** nouum conuentum a. 1472. Neapoli in Austria promouebat, ***** aliumque Augustæ a. 1473. de expeditione contra Turcas, in quo protestantibus licet Imperii Ciuitatibus, decretum Ratisbonense denuo fuit confirmatum. ***** Licet reliqua negotia relinquerentur adhuc imperfecta. *****

* De hoc plenius Iacobus Papiensis *lib. VII. p. 449. 450.*

** Primum huic in Germaniam impetum dicit Fugger *lib. V. c. XIX. §. 12.* quod etiam verum est, de tali qui cum magno exercitu factus. Licet Valuasor in *der Ehre de Herzogthums*

thumbs Crain lib. XI. p. 389. ex antiquo Msto Prouinciali doceat, Turcas iam a. 1408. cum militum manu in Venedorum Marchiam irruptionem fecisse.

*** De hoc Müllerus p. IV. c. XLV.

**** De hoc Hagecius *Babm. Chronica* p. 810. Müllerus p. IV. c. XLVI. XLVII. XLVIII. XLIX.

***** Sic enim Augustinus Patritius de Comitibus Ratisbonensibus apud Freherum Tomo II. cogitauerunt igitur si tales iam pridem imperium Friderico Casari abrogare, illudque quando alius animo & viribus potentior in Germania non videretur, Georgio haeretico Boemiorum Regi deferre; reuerentiam acinde summo Pontifici eius nomine polliceri, Imperii confirmationem & coronam petere, quae si modo darentur, nationi interdicere ne amplius Romano Pontifici ausculetur. Iamque inter se ac Principes suos diuiserant praesecturas, ac munera haec & legitime fierent, assensum omnium Germaniae Principum necessarium putabant. Sperantes itaque si conuenirent principes, facile quae cogitarent, perfici posse, subtili arte Casari persuadent, ut Ratisponae principum conuentum indicat: aiunt Casarem, quoniam spretis Imperii ciuitatibus in auxilium moretur prouinciis, omnibus neglectis esse, a nemine venerari, agitari ubique latrocinia, ac tota Germania iniusta formam esse nullam si ad superiora ascenderet, ut prisca redeat reuerentia & fides, parituros omnes suo Imperatori, & eius timore ab iniuriis temperaturos, assuturos ei omnes Principes, & certatim obsequia exhibituros. Et quoniam Imperii census ita sunt diminuti, ut inde Casar viuere non possit, se iam reperisse vias, quibus facillime & volentibus cunctis ducenta aureorum millia quotannis corraderet. Tentauerat hoc idem Casar alias in quibusdam conuentibus, quippe probentus imperiis ita minimi sunt, ut vix legationibus suppetant. Sed illi non tam suadebant ut Casari consulerent, quam ut occasionem nanciscerentur patrandi quae cogitauerant. His itaque persuasionibus commotus Casar conuentum indixit, aut ut Reipubl. suis prouinciis, quos a Turcis iam deuicari videbat, saluti consuleret, illis diuincandum relinquimus qui altiora cognoscant. Certe Georgii Bohemi obitus qui medio tempore accidit, effectus ut consiliorum cogitata efferrum non potuerint. Sunt etiam qui asserunt hunc conuentum indictum esse ipsius Georgii solerti opera, qui astutia sua id effici posse sperabat, ut decreto omnium Principum eius absolutio (nam iam pridem, extra Ecclesiam propter haeresim fuerat factus,) a summo pontifice impetraretur, etiam ipso permanente in damnata opinione. Caterum in tractatibus ipsius conuentus Casar ostendit, rem suam priuatam non neglexisse. Lehmann lib. VII. c. CXII.

***** Aug. Patritius: Romanus Pontifex, Paulus secundus, ut & Casari & suo officio satisfaceret, legatum ad conuentum mittere statuit.

***** Aug. Patritius: fuit sane conuentus hic Ratisponensis frequentissimus, & omnium (ut Seniores aiebant,) nostra aetate maximus. In quo Casar cum quingue Electoribus, & Principibus compluribus, duobus legatis Apostolicis, altero Cardinale Episcopo, & regni ac ciuitatum oratoribus per multis confedit. De aduentu etiam & frequentia Principum in his Comitibus Campanus agit lib. VI. ep. IV. V. IX. X. XII. XIV. XVI. XXII. Praecipue lib. VI. ep. XII. dicit: audis conuentus est incredibili multitudine Principum. Et paullo post: conuentisse feruntur ad hunc aem, paulo plus minus quam equitum decem millia: pulcherrimum spectaculum nobilitatis, vitam aequo profuturum. Ciuitates Imperiales recenset Lehmann lib. VII. c. CXII. Muller p. V. c. II. qui etiam cap. III. Propositionem Casarem & Campani, legati Pontificii orationem in his Comitibus habitam exhibet.

***** Hanc controuersiam exponit Campanus lib. VI. ep. XII. Oratores Burgundionum post Legatos Electorum collocati, atque ideo spretii priori consensu viderentur, redire in subsellia recusabant. Electores qui erant, absentibus collegis, quanquam summa cum modestia, digni-

dignitatem tamen communem tuebantur. Burgundi potentiam sui Principis & in Gallia & in Germania maximam, Electores parem nobilitatem ac vetustum honorem obiciebant, seque e corpore Caesaris cum essent, ne Regibus quidem, si qui adissent, cedere oportere contendebant. Quae contentio cum tres quippe horas consumpsisset, non antea est sublata, quam Burgundi alteris subscissis ad frontem Caesaris inter Oratores Regios locarentur: tum demum & ipsi auxisse Principi sui dignitatem, quod in ordine absentium Regum sederent: & Electores sernasse exultationem suam, quod exclusi a primis subscissis Burgundi essent, videbantur.

† Campanus ep. XII. novissime designati sunt quinque viri ex familia Caesaris, ac eisdem ex consiliariis Principum, qui cum Moguntino, cui est primus inter principes locus, de cogendo statim decem milibus, & presidio suppetendo, & de numero copiarum Germania in annum sequentem praeficiendo, & de praeficiendo Imperatore, ac de omni ratione non movendi solum belli, sed etiam continuandi inter se agant, & uti deliberaverint, ad Caesarem & Principes referant. Recessum ipsum exhibet Goldastus *Reichs-Satzungen* Tom. I. p. 187. & Leibnitiuss *Cod. Iur. Gent. diplom.* p. I. p. 430. Reliqua ex Actis exhibet Lehmann *lib. VII. c. CXII.* & Müllerus *p. V. c. XIV.*

†† Campanus lib. VI. ep. XIV. interea Caesar, mutata, & videbatur, in deterius sententia, ex decem milibus, quos ad praesentem necessitatem postulaverat, sex milia detraxit, affirmans, satum nunc futurum milia quatuor. Magna undique murmuratio exoritur, & Consilarii designati ad rationem cogendi exercitus.

††† Campanus c. I. *Heri XVII. Iulii* a quinta hora diei ad mulam noctem consultatum est de summa expeditionis, & demum ita consensu omnium decretum est, ut in sumptus belli, quisquis proveniunt annuos mille ducatorum habeat, is equitem unum conducatur, peditem, qui quingentos: ceteri pro portione fortunarum ad eam summam. Ceterum, ubi de proveniuntibus haberi ea ratio nequeat, de capite habeatur: ut cui mille sint aurei, quinquaginta habere in proveniendis censeatur, atque ea computatione contribuatur. Fieri posse hoc modo ingentem exercitum aiunt, & facillime sustineri etiam longissimum bellum. Et sunt, qui affirmant, si ad invicem res exigeretur, ducenta prope hominum milia cogi posse. Nos erimus minus oligo contenti. Principes miro assensu conditionem receperunt. Idem dicit *Ep. XXII. Fugger lib. V. c. XX. §. 5.* Decretum hoc inter Documenta alia refert Kulpisius p. 205. Ipsam Matriculam exhibet Müllerus *p. V. c. XIV.* Neque tamen tunc primum secundum communem denarium Imperii onera distribui coeperunt, sed iamdum id in Comitibus Egranis 1431. contra Hussitas sub Sigismundo fuit decretum, prout patet ex dissertatione *XXIX. §. XXIII.*

†††† De Civitatum protestatione Lehmann *lib. VII. c. CXII.* Müller *p. V. c. XIV. §. 3.* Trithemius *Chr. Hirsaug. ad a. 1471.* eodem anno Fredericus Imperator tertius, Consensum Principum regni magnum habuit in Civitate Ratisbonensi, ubi inter alia multa varii habebantur tractatus de bello in Turcos movendo, sed omnia terminabantur in verbis curati, quae sua sunt querentibus non qua reipublica Christi.

††††† Exhibet illam Goldastus in *Constitut. Imper.* p. 220. *Reichs-Satzungen* p. II. p. 165. paullo immutatam Müller *p. V. c. XV.* quam necessaria vero haec pax fuerit, patet ex Campano, dum lib. VI. ep. VI. ait: nam, ut uno dicam verbo, patentissima Germania est, potentissima, nobilissima, sed ea tota unum latrocinium est, & ille inter nobiles gloriosior, qui rapacior. Apud Principes solos securitas est, sed duntaxat cum promittunt. Nam nisi publica fide accepta eorum quoque fines infestis sunt omnibus.

†††††† Roo *lib. VIII. p. 273.* quid vero de hac pace senserit Campanus ex ipsius ep. XXVII. lib. VI. patet de expeditione & summa belli nihil habeo videri, quod scribam, nisi

Ca.

Casarem omnia que ad rem faciant, eximie pinxisse, sculpsisse multa: pacem Germania omnibus pronuntiauit, nemini dedit: iudicia ubique constituit, nusquam peregit: denique in maximis pulcherrimisque negotiis omnia cum faciat facis mea sententia nihil. Nec tamen eius voluntatem accuso, desidero operam, quam fortasse minus, illius animus quam temporum difficultas eripit nobis.

+++++ Roo c. l. Fugger lib. V. c. XIX. n. 13. & c. XX. Campanus lib. VI. ep. XIV. Dlugossius *Hist. Polon.* lib. XIII. p. 468. Müller p. IV. c. XLVII. p. V. c. XVII.

* Campanus lib. VI. ep. XV. conuentus Norimbergam propter rerum copiam transferebatur. Hic cœlum paulo grauius est: agrotant multi, nec omnia ad conuentum tam magnum, tam longum suppeditant. Idem ep. XXII. XXVII. XXX. Müller p. V. c. XVIII.

** Stumpfius in Schweitzer Chronik, lib. XIII. c. XVI. p. 737. Anno Dom. 1471. hiebt Keyser Friedrich einen Reichstag zu Nürnberg, darauf auch gemeine Eydgenossen beschrieben wurden, an deren Botschafft der Keyser begehrt Hülfe und Zuzug wider den Türcken. Als aber die Boten dessen zuzusagen nicht Gewalt hatten, begehrtten sie es hinter sich für die Ihren zu bringen, da wolt ihnen der Keyser Ihre regalia nicht verleyben, wiewol sie des demüthig begehrtten, darzu Graf Ulrich von Vürtemberg, und andere Herren für sie gebeten hatten. In decreto autem Ratisbonensi ipsi assignatum: Item, so sollen die Eydgenossen von Bern, Lucern, Zürich, Solothorn, Freyburg in Nidland, und andere, so in Eynung mit ihnen sein, haben hundert zu Rosse und 1000. zu Fusse, doch so sollen die Epie, Pralaten, und Herren, die, als hievorstet, angeslagen, und in der Eydgenossen Lande gefessen, nicht in der gemelten Summ begriffen sein, sondern bey dem Anslag bleiben, der auf einen yden, wie hievor vor Ime geschrieben stet, insunderheit gesagt ist. Müller p. V. c. XXI.

*** Müller p. V. c. XXIII. s. 4.

**** Lehmann lib. VII. c. CXII. Müller p. V. c. XXIV.

***** Müller p. V. c. XIX.

***** Roo lib. VIII. p. 274. sequenti anno, qui erat secundus supra septuagesimum, Sixtus Quartus, qui Paulo secundo in pontificatu successerat, Franciscum Piccolominum Senensem Cardinalem, in Austriam legatum, ad Casarem misit, id quod se facturum Paulus illius antecessor Romæ receperat. Itaque Casar, principum aliquot conuentum Neapoli habuit, ubi de arduis quibusdam negotiis ad conseruandum rei Christianæ statum, & utilia & necessaria fuerunt agitata, sed quæ propter summorum principum dissensiones, suum habere effectum non potuerunt. De hoc conuentu Müllerus p. V. c. XXV.

***** Chron. Elwang. ad a. 1473. octauo post Pascha serenissimus Imperator Fridericus Dux Austriæ, a suis partibus discedens Augustam venit, conuocatisque Principibus, spiritualibusque & consulis Urbium Imperialium, tractantes aduersus tyrannidem Teueri pro defensione libertateque Christianitatis. Item certi Principes inuestituram suorum feudorum petentes, Imperatorque illustrissimus in habitu sua Casarea maiestatis sua cum certis Principibus Electoribus in eorum habitibus sedentes ipsos Principes omni cum solennitate inuestiuit. De his Comitibus Werlich p. II. p. 226. Fugger lib. V. c. XXI. n. 1. Müller p. V. c. XXVI. XXVII. XXVIII.

***** Roo lib. VIII. p. 275. inter hac Fridericus Casar, cum Maximiliano filio Augustam Vindelicorum profectus, fides Sacramentum ab eius Urbis ciuibus exegit, magnisque & ipse & filius eius muneribus affecti sunt. Indexerat illic comitia Casar, & Polonorum ac Boemorum legationem, de fœdere & Vladislai confirmatione ad se missam, eo venire iusserat, sed ad alia vocatus, comitia eo anno obire non potuit.

XXXXXX

s. XLIII.

§. XLIII.

Imperator post hæc, ad IV. Kl. Octobris 1473. magno principum comitatu, Treuironum Augustam venit. * Aderat & cum magnifico adparatu Carolus Burgundus, qui, ut cum Friderico congregaretur, diu summis votis exoptauerat. ** In eo congressu, Carolus Maximiliano filiam suam Mariam despondit, cum nuptias illas primo quoque tempore celebrari Cæsar veller, Carolus nimis ambitiose prius Burgundiæ se regem, quod regnum ea olim fuerat, & Imperii legatum ac vicarium creari postulabat. Id si fieret, omnia se ab aliis Imperio erepta, armis recuperaturum. Hæ ipsius petitiones Friderico improbæ videbantur, & ad quas non nisi de communi Principum Electorum, & omnium Ordinum consilio responderi deberet. *** Post longam disceptationem, Carolus Cæsarem Nonis Octobribus ad prandium vocauit, eo luxu iisque diuitiis instructum, uti passim illud per totam Germaniam & Galliam communi ore fuerit celebratum. **** Dein de Geldriæ ducatu, aliisque ditionibus suis Imperio obnoxiiis fidem Cæsari de more dedit. ***** Ostendebat vero Cæsarem, Caroli in congressu fastus, & affectatus in omnibus rebus splendor, quo continentiam suam & frugalem modestiam superari, atque adeo in contemptum adduci videbat. Cum igitur Carolus nihil minus, quam repulsam se illarum rerum, quas petierat, passurum cogitaret, sceptrumque & coronam ac cætera dignitatis regię insignia fieri, subsellia in templo & solium, quæque ad coronandi & inungendi ritum faciunt, parari iussisset: Cæsar neque ex re Imperii, neque ex sua dignitate esse videns, uti compotem voti ipsum faceret, non dato ei responso, in Vbios abiit, & Coloniam Agrippinam ingressus, magno cum honore exceptus est. ***** Licet Gallorum etiam Rex, Ludouicus XI. Fridericum etiam a proposito hoc auertisse videatur, qui scriptis ad ipsum litteris, cauendum esse dicebat, ne Cæsaream adfectaret dignitatem. †

* Roo lib. VIII. p. 275. Iter Imp. plenius describit Fugger lib. V. c. XXI. n. 4. Bro-wet Ann. Treuir. lib. XIX. p. 300. Meyer Ann. Flandr. lib. XVII. p. 409. Müller p. V. c. XXXII.

** Roo c. I. Qua ratione primum Carolus cum Friderico Imp. apud Treuiros dum ipsi obuiam iret Imp. fuerit congressus, singulari epistola exposuit Arnoldus Lalainus, quæ reperitur in Tomo secundo Ercheri. Eundem congressum etiam exponit Fugger lib. V. c. XXI. n. 5. 6. Müller p. V. c. XXXII.

*** Verba sunt Gerhardi a Roo c. I. Meyer Ann. Flandr. lib. XVII. n. 410. Augustus filiam eius petiit filio suo Maximiliano, pulcherrimo & augustissimo adolescenti, uxorem. Ea res sita processit, ut Maria Augustali inueni a patre desponderetur, contendente Augusto, ut statim nuptiæ celebrarentur, Duce autem et ante illas Vicarius Imperii designaretur, & Rex scilicet Burgundiæ. Pontus Heuterus vero lib. V. c. VIII. animus secundo rerum cursu ambitione elatus

ac fastidumens, quippe se nunquam a fortuna deseri debere existimabat, eo Pugnacem adduxit, & Maximilianum, filiumque Mariam verbis ac scripto fidem invicem (& aiunt de futuro) dare, litterisque quas Maximilianus propria manu ad Mariam scripserat, eam quoque propria manu rescribere permitteret: ipseque Pugnax familiari colloquio spem Maximiliano fecerat, se cum genitum brevi asciturum, cum tamen in secreto cordis recessu statuisset, filiam aliquot adhuc annis in nuptiam servare, interea procerum eius amicitia atque opibus contra hostes &ti. Fugger lib. V. c. XXI. n. 7. Boiemus vita Alberti §. IX. Anno 73. Treuiri ab Imperatore Friderico III. Carolus Burgundus, Rex Gallia Belgica & Burgundiae inaugurari se volebat, eo sine & quasi vicarius Imperii vel in ordinem redigeret rebelles, vel sub iugum mitteret, qui ad Imperium pertinentes olim, se huic exemissent. Imperator, vir sapiens & callidus, quod aperte negare non audebat, nouerat enim acre & insolens ingenium Caroli, partim ad principes Imperii reticuit, partim arte eludit. Iubebat publice terrarum insignia effrui, quarum dici Dominus vellet, & fieri consuevit, Carolus suspensus insignia Austriaca, quod iam in annum quintum haberet oppugneratam a Sigismundo Austriaco Brisgoniam, Sundgoniam, Elsatiam, non quod obcratus esset Sigismundus, sed quia alterius periculo peruehaciam subditorum subigere putabat tutissimum, postea tamen, inuito Carolo redemit deposito pretio apud Senatum verbis Basileensis. Imperator turpe sibi & ignominiosum existimans, suae domus & familiae insignia conferre extraneo, & offensus fastu & splendore Caroli plusquam Persico, & arrogantia cum in oratione, tum in gustu, & postulatis eiusdem, & in facere comprehenderetur Matthis, amicus Caroli, hostis Imperatoris iratus abiit. Male igitur Trichemius qui Chr. Hirf. ad a. 1474. Carolum in Regem Siciliae coronari voluisse, contendit. Mullerus p. V. c. XXXVI. Comprehendere autem debebat Burgundiae regnum, praeter Belgii provincias, etiam Lotharingiae & Geldriae Ducatum una cum Episcopatu Traiectensi, Leodiensi & Dolensi & feudis Imperii illorum locorum, prout ex epistola Alberti El. Brandenburgici ad Wilhelmum Saxoniae Ducem discimus apud Mullerum §. VII. & X.

*** Verba sunt Gerhardi de Roo p. 276. Fugger n. 8. Trichemius ad a. 1474. Brower Ann. Treuiri. lib. XIX. p. 301. Meyer Ann. Flandr. lib. XVII. p. 410. Scharen Ann. Paderborn. ad a. 1473. Müller p. II. c. XXXIII. §. 6. Aulae Splendorem huius Caroli Burgundiae singulari libro describit Olicarius de la Marche in Rationario Aulae & Imperii Caroli Ducis, quod reperitur inter Antonii Matthaei Veteris xui analecta p. 357.

**** Roo c. I. Mortuo equidem Raynaldo IV. Duce Iuliacensi & Geldriae successionem petebat Adolphus Cluuiæ Dux atque Arnoldus Egmondanus, quem filius ipsius Adolphus non captivum solum faciebat, sed ipsi etiam & terras traderet, cogebat. Liberatus tamen Arnoldus Carolo Burgundo mense Septembri 1472. Geldria Ducatum Comitatumque Zutphania vendidit, acceptis nonaginta duobus aureorum florenorum millibus, ceteroque sibi loco annuis donec viveret, assignatis redditibus, prout tradit Pontus Heuterus rer. Burgund. lib. V. c. VII. p. 13. Idem dicit Iacobus Meyerus lib. XVII. Ann. Flandr. p. 407. Pacta Arnoldi cum Burgundo facta exhibet Pontanus Hist. Gelp. lib. IX. p. 542. & Müller p. V. c. XXXV. §. 19. qui etiam §. 23. Gerhardi Iuliacensis & Bergensis Ducis tabulas exhibet, per quas iuri suo in Geldriae Ducatum renunciat. Hinc in Comitibus Treuirensibus de eodem Ducatu fuit inuestitus M. Chron. Belg. p. 402. 403. Nauclerus vol. II. Gen. L. p. 1099. Fugger lib. V. c. XXI. n. 10. Tabulas inuestiturae exhibet Assertio Iuris Caroli V. in Geldria Ducatum lit. B. 2. Müllerus §. 23. In Nandzi Addition a l' Histoire de Louis XI. dicitur p. 383. l' Archevesque de Mayence en 1200 florins pour son droit de fcau.

***** Roo c. I. Meier lib. XVII. Ann. Flandr. p. 411. Pontus Heuterus lib. V. c. VIII. Fugger n. 12.

† Hoc satis inquit Fugger lib. V. c. XXI. n. 12.

XXX XXX 2

§. XLIV.

§. XLIV.

Postquam autem Comititia Augustam indicta effectu destituerentur,* alia Rotenburgum ad Tubarim 1474. instituta, quo etiam Christianus I. Daniæ Rex voti reus, Romam transiens,** illud ab Imp. obtinuit, ut Comitatum Holsatiæ & Stormariæ, Dithmarsiæ districtu adiuncto, in Ducatum eueheret, dato desuper diplomate Aurea Bulla corroborato,*** ipsumque de eodem inuestiret, licet Dithmarsii Daniæ Regi se submittere nollent.**** In Comititiis Noribergensibus eodem anno 1474. infectis Cæsar de consilio Electorum & Principum, Vladislauum Polonorum legitimum Bohemiæ Regem decernit, illumque ad Electoratus officium, Matthia, Hungariæ rege reprobato, admittit. Tempus vero ad præstandum sibi feudum, tanquam ab Electore in sua potestate reliquit.***** Eodem anno Comititia Augustam iterum indicebantur,***** in quibus noua pax publica ad sexennium vsque fuit constituta,***** & solenni ritu publicata. Constitutum etiam ibidem Camerale iudicium siue aulicum quod Statuum controuersias Imp. vice diiudicaret, cuius Præses erat Moguntinus.***** In iisdem Comititiis Fridericum Palatinum, Ludouici Cæci filium, quod ab obitu Ludouici Pii fratris pro tutore filii ipsius Philippi se gerens, regalia, a Cæsare accipere neglexisset, proscripsit, qui desuper apud Imperii Status fuit conquestus.***** Denuo etiam in iisdem de expeditione Turcica atque communi denario agebatur, sed hoc etiam sine fructu. †

* De his Müller p. V. c. XXXIX. XL.

** Io. Meursius *Hist. Dan. lib. II. p. 18.*

*** Extat diploma apud Meibomium Tomo III. p. 213. Leibnizium Tomo I. p. 431. Müllerum p. V. c. XLI. §. 3. in quo: *matura deliberatione prauia, accedente ad hoc Electorum, aliorumque Principum, Comitum, Baronum & procerum nostrorum consilio, motu proprio, ex certa scientia, & de plenitudine Cæsareæ potestatis nostræ, titulos Comitatum, Holsatiæ & Stormariæ extinximus, cassauimus, eorumque comitatum, terras & dominia finiuius, eique districtum Dithmarsiæ incorporauimus, huiusmodi terras, districtus, & dominia incorporata in Ducatum creuimus, extulimus, & constituimus, conferentes eidem omnia & singula ducalia ac Principatum iura, honores, prerogatiuas, eminentias ac imponentes eidem titulum ducalem de Holsatia: Volentes ac mandantes in antea huiusmodi titulo ab omnibus appellari. Datum in Ciuitate nostra Rottenbur super Tauber, die Luna quarta decima mensis Februarii, anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo quarto, Imperii vicesimo secundo, Hungariæ vero decimo quinto. Meursius c. l. Krautzius Saxonia lib. XII. c. XII.*

**** Meursius c. l. p. 19. *mox Rensburgum, Holsatiæ urbem profiscitur; ac Dithmarsos conuenire illuc iubet: & Legatos Lubecensium, Hamburgensiumque, vocat. Cumque conuenissent omnes; Friderici Imperatoris litteras promens, petit; ut Dithmarsii obtemperarent: ac coniunctum Holsatia, & Stormaria, se deinceps ducem agnoscant. Verum illi respondere: male doctum*

Im-

Imperatorem aliena elargitum sibi terram suam esse; & dominium, temporale pariter ac spirituale, ad Bremensem Archiepiscopum pertinere: ab eo tempore, quo, Dithmarsia ultimo comite decedente, Hartwico ipso, Archiepiscopo Bremensium, Fridericus, rominis istius primus, subiecisset & deinde in illius potestate permansisset. Regerente Christiano, ex eo die saepe dominum mutasse; Danique aliquando, sub secundo VValdemaro; aliquando, Holsatia comiti paruisse: atque his contradicentibus, etiamnum praesulem illum praesentos ipsis imposuisse, quare plane dominatum testaretur: neque se passuros esse, ut a domino tam vetusto separarentur; nec contentions eius finis esset: tandem illis annum indulgere placuit, intra quem, quod ere sua videretur, consultarent.

***** Dlugossius *Hist. Polon. lib. XIII. p. 500.* Lehmann *lib. VII. c. CXIII.*

***** De his Comitibus Müller *p. V. c. XLII.*

***** Extat ita apud Goldastum *Reichs-Satzungen p. I. p. 197.* Müllerum *p. V. c. XLIV. §. 7.* de publicatione ipsius ita loquitur Werlichius *p. II. p. 226* Der Keyser hatte nun, demnach er einen Reichstag hielt, alsbald am vierzehenden Tag des Maien, bedeckt mit der Cron des Römischen Reichs desgleichen mit einem Talar von ganzen guldernen Stücke, und sonst allen Keyserlichen Schmuck angethan, alda die Churfürsten selbst, wie auch Marx Patriarch von Aquileia, Bapstlicher legat und Cardinal, dabey gestanden, auf einem herrlichen mit Gold gezierten Sessel, gleichsam als zu einem Triumph, auf den VVeinmarcke zugericht, sitzend, den sechzehnten Frieden, welcher Teutschland mit grossen Vertrauungen und Versicherungen zugesaget worden, publiciren lassen. Fugger *lib. V. c. XXII. n. 8.* Lehmann *lib. VII. c. CXVII.* Praescriptionem & institutionem collectae Turciae in his Comitibus exhibet Leibnizius *p. I. p. 432.* & Kulpizius inter Documenta *p. 70. Datt. lib. I. c. XXVIII. n. 99.*

***** Teilatur de eo Fugger *lib. V. c. XXII. n. 8. den 21. dis Monats,* besetzte er das Keyserliche Cammergericht, auf dem Dantzhaus daselbst: da der Churfürst von Maintz der Obrist Richter, und die Besitzer alle Doctores gewesen. & *lib. V. c. XLI. p. 1080.* damit auch des Reichs Fürsten und Stände nit immer seinem Hof, mit Beschweris, Nachreisen, oder ihre Gesandten nachsenden, noch über das mit lang samen Bescheid verkürtzet werden müssen, besetzte er, erstlich zu Augspurg beym Reichstag A. 1473. ein Gerichte mit Verständigen und gelehrten Männern, den Reich recht zu sprechen. Dis wurde das Kaiserliche Cammergericht genennet, und nachmals von K. Maximilian bestatiget. Neque tamen novum hoc fuit iudicium Camerale, sed illud ipsum iudicium Imp. Palatinum, quod vel in aula Imp. vel in Curia solennibus institutum, dictum: das Keyserliche Cammergericht vel Hoffgericht de quo Datt. *lib. IV. c. I. n. 16. 17. 18. 19. 43.* Fit tamen eiusdem iudicii quoque iam ante mentio, in decreto Imp. sub dato Norwinst am 17. Tag des Monats Oetob. 1472. quod Goldastus exhibet Tomo II. der Reichs Satzungen f. 169. vbi in pr. das für unser Keyserl. Cammergericht, so der Erwerdige Adolph Ertzbischoff zu Maintz --- mit den Ersamen unsern Rathen, den Rechtsgelahrten und des Reichs heben Getrewen auff den 25. Monats Tag Aug. nechst vergangen an unser Statt besessen hat. Laudat etiam Ordinationem iudicii huius Cameralis sub Electore Adolpho constituti Fridericus Caesar in actis Comitiorum Noribergensium 1477. Datt. *lib. IV. c. I. n. 45.*

***** In diuersis iamdum Imperii Comitibus de hoc Friderico Palatino fuerat actum, eo quod Imp. non solum resisteret, sed etiam omnia imperiosius ageret. Hæc autem verbis Gerhardi a Roo efferrimus, qui *lib. VIII. p. 276.* statim addit; agebat enim pleraque imperiosius, & Ambergensium senatores duodecim, quod in verba ipsius iurare nolissent, capite plebsi iusserat. Erat vero bellicosus & insigni victoria potitus tres simul principes Carolum Baionsem, Georgium eius fratrem Mediomatricum antistitem, ac Vdalricum VVirsenbergicum vno die cepit, & ingenii pecunia multauit. Qua ratione autem hic Fridericus Philippi success-

fulcepisset, enarrat Trithemius *ada.* 1449. Fugger *lib. V. c. XXII. n. 8.* Werlich Augspurg. *Chronica p. II. p. 228.* Plenius de hoc egit Müller *p. V. c. XLV.*

† Lehmann *lib. VII. c. CXIII.* Müller *p. V. c. XLVI.*

§. XLV.

Inter hæc, Rupertus Bauarus, filius Ludouici, Ducis Bauariz, & Hermannus Hassiæ Landgravius, post mortem Theodorici Episcopi, de Episcopatu Coloniensi grauitur contendebant. Fridericus Imperator operam dedit concordiz faciendæ, sed non audito imperatore, Bauarus inauspicato consilio ad Carolum Burgundum propinquum suum confugit, pro auxilio contra Hassum & Colonienses, eumque Aduocatum Ecclesiæ Agrippinensis constituit, pro ope, quam esset laturus. Erat Bauarus ab Collegio Coloniensi legitime electus, a Papa Romano comprobatus, atque ab Imperatore regalia temporalis administrationis adsecutus: sed magna incidit digladiatio de oppidis nonnullis Ecclesiæ, nobilitati illius gentis oppignoratis, quæ oppida Bauarus contra ius fasque, & contra pacta electionis suæ recipere & asserere contendebat, non soluto pretio Nobilitati. Hanc ob rem sædus percutiunt Colonienses cum oppidis oppignoratis, Ducemque legunt sibi Hermannum, fratrem Hassiæ Landgrauii, eumque se facturos pontificem pollicentur, sicut postea fecerunt. Igitur Carolus, cuius regnandi cupiditas erat insatiabilis, sperabat se breui posse tempore subicere Agrippinenses, habiturumque iter per aduersum flumen Rhenum, & Moguntinenses ditiones vsque Alsatiæ & Comitatum Phiretarum * terrasque ipsi a Sigismundo Austriaco oppignoratas, ** visusque est spem concepissee, se regnum & Vicariatum Imperii, quæ precibus non impetrasset, vi armorum posse adsequi. Iulio igitur mense, præmissis caduceatoribus, in Vbios profectus, a. 1474. Nussiam ad sinistram Rheni ripam arctissima cingit obsidione, quam tamen Hermannus Hassus probe defendebat. *** Decernebatur etiam in Comitibus Augustanis 1474. expeditio contra Burgundum. **** Nouis Herbipolim indictis Comitibus, dum Imp. Augusta discederet, opifices, nondum soluto omni pretio, equos currusque Imp. detinebant. ***** Noua in conuentu Herbipolitano contra Burgundum decernebatur expeditio, ***** in Francofurtensibus etiam Comitibus acceptabatur oblatum a Gallo sædus, ***** quod in conuentu Moguntino fuit conclusum, † atque Andernaci confirmatum. †† Offerebant quidem Christianus I. Rex Danorum, & Iohanna, Amadei IX. Sabaudiz Ducis relicta, in conuentu Wisbadensi quæ ratione Imp. cum Carolo Burgundo vellent componere, ††† in conuentu etiam Andernacensi certa capita proponebantur, de quibus tamen non plane conuenit. ††††

* Tric.

* Trithemius *ad a.* 1472. 1473. Mayerus *Ann. Flandr. lib. XVII. p.* 413. Roo *lib. VIII. p.* 276.

** Sigismundus enim Cæsar, ut haberet, quem Heluetis opponeret, Alsatiam, Brisgouiam, Suntgouian, Comitatum Pfirreratum una cum ciuitatibus syluestribus pro octoginta florenorum nullibus Carolo Burgundo oppignorauerat, de quo Fugger *lib. V. c. XIX. n.* 10.

*** Trithemius *ad a.* 1474. Roo *lib. VIII. p.* 278. Fugger *lib. V. c. XXIII. n.* 2. M. Chron. Belg. p. 403. *Dux Carolus, offensus in Imperatorem, consilin cogitabat praua, & anno salutis MCCCCLXXIV. cum maximo apparatu & exercitibus quatuor idiomatum Colonensem aggressus est Episcopatum siue diocesim, & Nussensem ciuitatem per hebdomadas obsedit XLVI. Et Romanum occuparet imperium, quemadmodum inclamauerunt milites eius ad obsessos Nussenses, non laborare principem suum pro ista villa, sed pro Romano Imperio, Et ipse Carolus in fine obsidionis, congregationis tempore cum populo suo, protestatus est, dicens: hora nona Imperator ero vel mortuus: quod & factum fuisse, nisi Ducis proditionem diuina ordinatio detexisset. Mich. Boiemus *Sita Alberti III. §. IX.* Ipse tamen Carolus in litteris suis ad Adolphum Moguntinum hanc expeditionem excusare conatur, quæ extant inter Kulpisii Documenta p. 57.*

**** De his Müllerus p. V. c. XLIX. §. 4.

***** Fugger *lib. V. c. XXIII. n.* 5.

***** Muller p. V. c. LIV.

***** Müller c. LV.

† Ipsas forderis tabulas exhibet Müller c. LVIII.

†† Müller c. LXI.

††† Inuitatus dicitur Christianus tam ab Imp. quam a Burgundo Hamelmanno Oldenburg. Chronic. p. III. p. 211. Müller p. V. c. LIX. Extant litteræ Ducis Sabaudæ apud Mullerum p. V. c. LX.

†††† Müller p. V. c. LXII.

§. XLVI.

Dum Carolus adhuc ad Nouesium hæreret, Imp. contractis Imperii auxiliis, inter quæ etiam Albertus Saxonix Dux cum milite Saxonico, vexillo præfectus Imperiali, * litteris diffidationis per Heroldum ad Carolum missis, ** ad medium Ianuarii 1475. in Vbios profectus. Linzium oppidum, quod præsidio Caroli tenebatur, ipse obsedit, Brandenburgicum Marchionem Albertum, cum parte exercitus Rimagum mittit. Rimagenses, post octo dierum obsidionem, vitam pacis, sese dediderunt, eorum bona a militibus direpta. Idem & qui Linzii erant, sed tardius fecere; postquam Picardi, præsidio inde abducto, arcem incendio corrupissent, Cæsar inde circa Palmarnum serias Coloniam ingressus est, adplaudente & fausta adprecante populo, & erectis in spem omnium animis *** Renouabatur ibidem foedus cum Gallo. **** Studebat Caroli rebus Gerhardus, Iuliacensium Princeps, & exercitui eius ex ciuitatibus suis com meatum suppeditabat. Hunc Cæsar ad se Coloniam venire iubet, qui domi manens, per legatos se excusat, neque principis vicini cognati viribus resisti
abs

abs se posse, eiusque amicitiam necessario colendum esse. Cæsar, nisi præsens adueniret, omnibus illum beneficiis, quæ ad Imperii iura pertinerent, priuatum iri interminatur. Hoc nuncio accepto, Coloniam statim venit, & Cæsari conciliatus est. ***** Redierat iisdem diebus Roma, Christiernus Danorum Rex. Is cum Ioanne, Saxonix principe, itineris socio, in Caroli castra diuertens, ad pacem eum flectere summo studio nitebatur. Sed frustra omnis eius conatus cessit. ***** Cæsar vero, antequam in bellum prodiret, vt Caroli vires alio auerteret, abs Heluetiis petierat, vt bello in Burgundiam moto, Imperii rebus commodarent. Hi non tam Imperii causa, quam quod iacta esse odiorum semina, & bellum in se exarsurum scirent, in Burgundiam profecti, Ellicurtum oppidum cum arce obsident, cum iam Carolo bellum per litteras denunciassent. ***** Ludouicus XI. quoque Gallorum Rex viginti milia militum in hoc bellum se missurum receperat. Missi ad eum erant a Cæsare & principibus legati, qui auxilia ex promisso & pacto mittenda peterent. Sed rex, ostensa eorum spe, clam interim aut cum Carolo pacem ex commodo suo facere, aut inducias prolatare tentabat, ne Angli sæpe iamdum ab eo in belli societatem vocati, traicerent. Per legatum tamen auxilia se missurum promittit, iam aliis in locis bellum se Carolo mouisse, quare ne pacem cum eo faciat, Imp. sed ditiones eas, quæ ad Imperii Germanici iura spectarent, occupet, idem se de Burgundia, Flandriaque & aliis iis facturum quæ Gallici iuris essent. Ast, suspecta Galli fides erat Cæsari. †

* Has exhibet Fugger *lib. V. c. XXIV.* Kulpisius inter Documenta p. 58. & Müller *p. V. c. LXIII. §. 2.* utrique etiam exponunt, quo ritu istæ Imp. fuerint exhibitæ.

** Mich. Boiemus vita Alberti §. IX. *Albertus vexillo præfatus Decumano, seu Labaro.* Sic etiam ipse Albertus ad patrum suum *der Adeler des heiligen Reichs oberst Streithaner schwebet in unserm Befehl aus Geheys der Keyserl. Maießt.* Müller *p. V. c. LXIV.* qui etiam litteras Caroli Burgundi ad Albertum Saxonem exhibet.

*** Roo *lib. VIII. p. 280.* Fugger *lib. V. c. XXIV. n. 4.*

**** Fugger *n. 6.* Müller *p. V. c. LXVIII.*

***** Verba sunt Gerhardi a Roo *p. 280.* Fugger *lib. V. c. XXIV. n. 7.* Müller *p. V. c. LXVI. & LXX.*

***** Roo *p. 280.* Meursius *Hist. Dan. lib. II. p. 18.* Schiphowerus *Chron. Olimbürg. ad a. 1475.* Fugger *lib. V. c. XXIV. n. 4.* Müller *p. V. c. LXIX.*

***** Verba sunt Gerhardi a Roo *lib. VIII. p. 280.* Fugger *lib. V. c. XXIII. n. 10.* Müller *p. V. c. LXV.*

† Roo *p. 280. 281.*

§. XLVII.

Decreta igitur in conuentu Colonienfi 1475. contra Burgundum

cx.

expeditione, conclusoque cum Imperii Principibus XXV. Martii foedere, * Maii mensis initio Fridericus cum exercitu, quem ad octoginta millia vsque extendunt, ** Principibus & Comitibus multis Colonia egressus, Novesium versus duxit. *** Bis, IX. & X. Kl. Iunii ad Novesium conflictum fuit, pari fere fortuna. **** Die sequenti Cardinalis, legatus Papalis ab armis iubet discedere, pace proclamata, adiuuantibus proceribus, quorum opera ad colloquium Imperatoris Carolus venerat. Conditiones pacis publicatae non sunt, nec Imperator nec Albertus Brandenburgicus vsquam conspecti fuere, quoties manu res fuit decernenda: vnde putabatur collussisse cum Imp. Carolus, quod facta desponsatio, inito foedere prid. Cal. Iunii anno 1475. inter Maximilianum Imp. filium, & Mariam, Caroli filiam comprobavit. Sunt, qui delibutum Imperatorem scribunt duabus tonnis auri. Carolus foedere facto in Belgas discessit. *****

* Extat foedus illud in *Recueil de traités de Paix Tome I. p. 642.* Litterae, quibus Civitates quasdam ad arma contra Burgundum sumenda inuitat Caesar, extant inter Kulpisii Documenta p. 236.

** Roo p. 281. eo ad castra venit Henricus Schwarzenburgicus, Monasteriensium episcopus, cum auxiliis Thuringiae & Saxonia civitatum: ad sedecim hominum millia cum eo fuisse ferunt. Eodem die advenit Christophorus Marchio Badensis, & postridie Henricus Hasserum princeps, Hermannus frater, cum non contemnendis uterque copiis. Erant apud Caesarem praeter iam dictos, Adolphus Moguntinus, & Ioannes Trevirorum Electores, Guilielmus Aichstetensis, Mathias Spirensis, Reinhardus Vangionum Episcopi, Sigismundus Austriacus, Ludovicus, Albertus, & Fridericus Bavari, Ernestus Saxo, Albertus Brandenburgicus, & Voldemarus Anhaltinus principes. Praeter hos aderant quinquaginta comites, inter quos eminebat Eberhardus V. Vurtembergicus. Ad octoginta hominum millia, in castris censa fuisse proditum est. Mich. Boienus vita Alberti s. IX. comparatis igitur ingentibus copiis castra quam proxime iuxta Burgundum locat, Anno 75. Erant in exercitu 80000. Principes plurimi: inter quos Albertus Saxo eminebat, vexillo praefectus Decumano, seu Labaro. Lehmann lib. VII. c. XCIV. Idem dicit Fuggerus lib. V. c. XXIV. n. 9. Licet Exercitum saltem ex septem equitum triginta sex peditum millibus computet cum Fuggero p. 817. Müllerus p. V. c. LXXI. s. 2. computatis tamen praesidiis, omnibusque qui exercitum sequerentur, hunc numerum constituisse, concedat.

*** Roo c. l. Fugger lib. V. c. XXIV. n. 10. Schaten *Ann. Paderborn. ad a. 1475.* Müller p. V. c. LXXI.

**** Roo lib. VIII. p. 282. 283. Fugger c. l. Brower *Annal. Trevir. lib. XIX. p. 304.* Mayer *Ann. Flandr. lib. XVII. p. 416. 417.* Müller c. l.

***** Verba sunt Mich. Boienii c. l. Gerhardus a Roo p. 283. postero die, cum iam maiores utrinque copiae, ad praelium eductae, in procinctu starent, Alexander Foroliviensis Episcopus Pontificis per Germaniam legatus inter utrosque obequitans, trium dierum inducias pepigit. Dein eodem & aliis quibusdam principibus operam dantibus, Caesar & Carolus pridie Calendarum Iunius in colloquium venire, quorum uterque a pace alienus non erat. Carolus enim bellum sibi a Gallorum rege parari, a Renato vero ac Helvetiis iam etiam geri, non ignorabat, & federalem a Lotbaringo cum belli denunciatione ad se missum, magnificis vestibus, ac si optata nuntiasset,

T y y y y

dona-

donauerat. *Fridericus vero & suapte natura a bello abhorrebat, & Galli societatem, Caroli amicitia atque affinitati, postponerebat. Itaque pax facta est, & Ruperti controuersia, ad Pontificis arbitrium reiecta. Nouesium vero Legato permissum, usque ad causa decisionem. Inter alias pacis conditiones, quae occulta habebantur, scriptores fere omnes affirmant, Mariam, Caroli filiam unicam, Maximiliano desponsam, cum omnibus provinciis hereditariis, si nulla alia prole auctus, ipse moreretur. De coniugio illo apud Trouiros actum fuisse supra meminimus, & ita plerique annales habent. Sed Maximilianus ipse, in commentariis suis annotatum reliquit, hoc demum tempore, ad Nouesium illam sibi esse desponsam, nec dissimulat fuisse sibi & tum & postea quoque fortunam, quod Gallorum rex, ut illam filio suo obtineret, nihil non & auro & ferro attentari. In pacis ac foederis conditionibus exclusi sunt Heluetii, & confederatae illis ciuitates, Sigismundus item & Renatus principes. Mayer Ann. Flandr. lib. XVII. p. 415 Trithemius ad a. 1475. Fugger lib. V. c. XXIV. n. 13. Müller p. V. c. LXXIII. Cuspinianus p. 486. de Friderico III. dicit: mira arte efficit, ut unica Caroli filia Maria Maximiliano filio desponderetur.*

§. XLVIII.

Heluetii interea & Renatus Lotharingiae Dux terras Caroli inuascerant. Hic igitur omnes suas vires in Renatum conuertens; Nanceio expugnato, tota eum provincia excedere, & solum vertere cogebat. * Circa anni septuagesimi sexti initium, Carolus Heluetios adorsus, Granseiam sub Iura monte, ad lacum, urbem cum arce expugnat. Carolus praesidio ciuitati & arci imposito, abiens, obuios habuit Heluetios illos, qui suis auxilio missi, sero aduenerant. Sublato clamore, confertur IX. Aprilis pugna. Burgundi fusi fugatique, non multos milites, sed maximas opes & eximiam suppellectilem amisere. In ea erant vasa aurea atque argentea, & pretiosae vestes. Currus item trecenti, commeatum ingens copia, & tormentorum bellicorum magna vis, in hostium potestatem venire, qui Granseia oppido cum arce recepta, socios sepulturae mandarunt. ** Carolus, restauratis apud Losannam viribus, Muratum ad Galliae fines situm expugnare adgreditur, Heluetii cum iagenti exercitu oppidum liberaturi accurrunt. Committitur XXII. Iunii 1476. atrox & cruentum praelium. Burgundi suis ipsi tormentis implicati, dissipatis ordinibus, fugere coacti sunt, ad triginta hominum millia caesi aut lacu submersi dicebantur. *** Renatus exinde omnes terras suas, Nanceium etiam tertio obsidionis mense, in suam iterum redigit potestatem. Carolus hieme Lotharingiam ingressus, Nanceium iterum arctissima obsidione cingit. Renatus, cum Heluetiis aliorumque confederatorum auxiliis adueniens, recta ad Caroli castra ducit. Fit acerrimum proelium, in quo Carolus omnibus copiis exutus, tribus aduersis vulneribus acceptis, occubuit, non sine insigni proditione Nicolai Campobassii Neapolitani, qui cum ab initio Lotharingicam expeditionem dissuaderet, colapho ab eo percussus, vindicta in id tempus dilata, cum suis ad hostes transfugit. Incidit Caroli caedes in Nonas Ianuarii anni septuagesimi septimi. ***

* Roo lib. VIII. p. 284. Fugger lib. V. c. XXV. n. 2. Naclerus p. 1100. Trithemius Chron. Hirsaug. ad a. 1475. *Carolus autem Dux Burgundie Maximiliani facer obfidiore Nouesi soluta exercitum mouit in Lotharingiam in primo mensis Decembris anno prænato & fugato Duce Reinhardo quem Renatum alii nuncuparunt, omnem Ducatum eius in breui obtinuit, & fidelitatis Iuramentum, quod Homagium vocant, a cunctis terra habitatoribus suscepit. Verum non diu postea Reinhardus auxilio coniuratorum Suiensium, Ducatum recuperauit amissum, quem sibi Carolus iterum bello repetere soluit, ab ipsis coniuratis, cum aliis occisus fuit.*

** Verba sunt Gerh. a Roo p. 284. 285. Fugger lib. V. c. XXV. n. 1. Phil. de Comines lib. V. c. I. Agit de eodem Henricus Gundelfingius in Historia Austriaca, cuius parrem ex Msto Bibliothecæ Casaræ Vindobonensis exhibet P. Lambecius Comment. de Bibl. Casar. Vindebon. lib. II. p. 497. Idem ex Io. Iacobi Fuggeri Mstis cimelia Ducis pretiosissima, quæ in dicto prælio amiserat, describit & per icones exhibet, vtpote Monile pretiosissimum, pateras duas argenteas atque inauratas, pileum pretiosissimum. De iisdem in ipsius Historia typis impressa lib. V. c. XXV. p. 829. Eadem describit Trithemius ad a. 1476. Müller p. V. c. LXXIV. s. 1. Mayer Ann. Flandr. lib. XVII. p. 422.

*** Roo p. 285. Trithemius ad a. 1476. Naclerus p. 1100. Mayer p. 424. Pontus Heuterus rer. Burgun. lib. V. c. XII. Comines lib. V. c. III. Rob. Gaguinus lib. X. c. XX. Fugger n. 7. Müller s. 6. 7.

**** Verba sunt Gerhardi a Roo lib. VIII. p. 286. Comines lib. V. c. VI. VII. VIII. P. Heuterus lib. V. c. XIII. XIV. Rob. Gaguinus lib. X. c. XXI. Naclerus p. 1100. Trithemius ad a. 1477. Brower Ann. Tremir. lib. XIX. s. CLVI. Lambecius lib. II. c. VIII. p. 709. Fugger lib. V. c. XXV. n. 8. qui tamen VI. Ianuarii habet, Müller s. 8. Trithemius Chr. Hirsaug. ad a. 1477. & iste finis Burgundie Ducis exitit, qui animo non minor videbatur sibi magno Alexandro. Unde quidam breui dictorio annum mortis eius & causam volens exprimere, dixit:

Cernite nunc dVces bVrgVndVM gLoria ne Cat,

hoc est, anno Domini MCCCCLXXVII. ambitione Burgundus interijt. Varia alia in illius mortem compolita Epitaphia reperiuntur in Addition à l' Histoire de Louis XI. p. 405.

§. XLIX.

Dum hæc agerentur, nouus Bohemorum Rex Vladislaus, de eodem regno a. 1477. Viennæ solenniter fuit inuestitus. * Hoc ægre ferens Matthias, ** collecto validissimo exercitu, rapidi torrentis instar, Austriam irruit, aliquot oppida capit, agrosque inter Viennam & Neapolim late depopulatur, Viennam tentat, sed relicta, eadem in superiorem Austriam ducens, multas vrbes in ditionem accipit. Beatrix vero Matthiæ vxor, maritum suum per frequentes nuntios ad pacem exhortabatur. Pontifex item & Veneti pacem summis studiis procurabant, vt coniunctis Christianorum viribus, Turcarum violentiæ obuiam iretur, qui per id tempus maris Adriatici lictus infestabant, & excursionem in Forum Iulii facta, ac superatis præter hominum opinionem fluuiis, multas secum prædas, multosque mortales abegerunt. Hungari quoque Procures & ipsi ab hoc bello alieni, arma in Turcas conuertere malebant. Cæsar igitur, Pontificis auctoritati obsecutus, oratores prior ad Matthiam de pace legat. Pacis

Yyy yyy 2

con-

conditiones dictæ, ut Imperator capta abs rege loca reciperet, quamprimum ipsi centum quinquaginta aureum nummum millia numerasset: utque obsidiones omnes ab eo die soluerentur. Sunt, qui Fridericum iuri suo in regno Hungariæ, cuius titulum hæcenus usurpauerat, tum renuntiasse, & Matthiæ Bohemici regis titulum tribuisse affirmant. ***

* Roo lib. VIII. p. 286. hoc anno Vladislus Boemorum rex, cum octo hominum millibus, in Austriam ad Casarem venit, cui de Polonicis quoque auxiliis spem fecit, & (sibi habent Polonorum annales) Boemiæ insignia ab eo solenni cum pompa accepit, id quod Dubravius non hoc anno, sed statim ab initio suscepti regni, factum asserit.

** Litteras diffidationis exhibet Müller p. V. c. LXXXII. in quibus potissima causa dicitur, quod hæreticis & Vladislao contra ipsum fauerit.

*** Roo lib. VIII. p. 287. 288. Dlugossius lib. XIII. p. 558. Bonnius dec. IV. lib. V. p. 433. hæc late describit, simul addens: *Viennensium obsidione commotus, quos ad Fannem deficere æquo animo pati non poterat, non ingentem comparavit exercitum, non Principum Germanorum acciuit auxilia: sed legatos quamprimum in Regis castra misit, qui cum heste de pace agerent. Si a principio pecuniis non peperisset, sitantum parasset exercitum, qui obsidionem Urbium inhiberet: ne tantam quidem is Imperii iacturam, neque tot calamitates & incendia fierentissima illa provincia subisset.* Fugger lib. V. c. XXVIII. n. 2. Müller p. V. c. LXXII. §. 8. & c. LXXXII.

§. L.

Promouebat pacem matrimonium, quod post Caroli Pugnacis mortem inter filium Maximilianum & Mariam perficere conabatur. * Licet enim Maria per pacem Nouesianam pr. Kl. Iunii 1475. Maximiliano fuisset desponsata, ** nihilominus postquam Carolus cum Ludouico XI. XIII. Septembris 1475. nouennales pactus fuisset inducias, eandem Carolo VIII. tunc Delphino desponsauit. *** Hinc audita Caroli morte, nimium gavisus Ludouicus, **** Burgundiam non solum, Artesiam & Picardiam inuadit, sed etiam per legatos filio suo Mariam filiam deposcit, septem annorum puero. ***** Nec deerant Cliuenses Duces aliique proci, qui sibi hanc sponsam cum terris amplissimis peterent. ***** Fridericus æque legatos ad Belgas mittit, Georgium Badensem, Mediomatricum præsullem, Ludouicum Bauariæ Ducem & Haslerum Protenotarium, qui ad diem dictum in consilio Procerum, cui Maria præsidebat, dicere iussi, Romanorum Imperatoris nomine, principi ac reliquis omnibus salutem adprecari, ab illo sese missos referunt, ut matrimonium filio ipsius Maximiliano, iam ante a Carolo principe promissum, & filix eius nuptias confirmari peterent. Quam rem iure se impetraturos minime dubitare, quod puella ipsa parentis voluntati iam olim adfensa sit, neque mutandi consilii sui causam ullam haberet, quo minus patris promissis suæque fidei satisfacere,

ceret, cuius argumenti esse litteras, & adamantem ab ipsa missum. His dictis, Georgius, prolatis signis, puellam rogauit, num ea agnosceret? Ibi tum illa siue priuatim ita a foeminis instituta, siue rei tam euidentis conscientia, aut alio quopiam affectu mota, nullo deliberandi petito spacio, & litteras sua manu scriptas, & adamantem se misisse respondit, idque iussu patris fecisse, de cuius voluntate nihil mutare decreuisset, quominus ab eo promissis fides seruaretur. ***** Postquam eadem in conuentu Statuum Louanii proposuissent Legati, munere suo feliciter defuncti domum redire. † Ludouico Bauariae Duce relicto, cui XXVI. Aprilis 1477. Maria, vice Maximiliani copulatur, ipseque circa noctis medium brachio & pede dextro armatus, in thoro gladio nudo intermedio concubuit. †† Ludouicus equidem, misso in Germaniam Roberto Gaguino legato, nuptias haece impedire conabatur. Mariam Burgundi heredem dicente, fendi legibus erga Ludouicum adstringi, longo usu obseruatum esse, ne qua illustis inter Francos femina, viro peregrino iure nuptiarum, rege inconsulto coniungatur, decere illam patriis institutis obtemperare, imperatoriae dignitatis & fidei esse, non violare amici iura. ††† Verum, dum iste Argentorati adhuc moram traheret, sub finem Iunii mensis, secundo Rheni flumine, Maximilianus Coloniam Agrippinam descendebat, †††† indeque in Belgium pecunia Matris adiutus, ††††† obuiam ipsi veniente Maria. Ad XX. Augusti 1477. fiunt nuptiae, Gandavi, sacra operante Tornacensi antistite, & praesente inter alios, Legato Pontificis, Iuliano Cardinale Ostiensi. ††††††

* Roo lib. VIII. p. 283. *haec pacis (cum Matthia Hungarorum rege) capita Fridericus esse graua, & fortassis iniquiora accepisse credendum est, quod alia sibi praerenda esse cogitauerit. Neque enim inter medios belli domestici tumultus, Maximiliani filii spes atque fortunam sibi negligendam ratus, ad perficiendum eius cum Maria matrimonium, animum adiecit.*

** De quo supra §. XLV.

*** Extant tabulae induciarum Philippo de Comines subiectae p. 128. Pactum vero matrimonii, reperitur in Recueil de Traittés de Paix. Tom. I. p. 643.

**** Gerh. a Roo libro IX. incunte: morte Caroli audita, mirum in modum gauisus est Ludouicus Gallorum rex, qui illum dum viueret maxime semper timebat, suamque potentiam, quantumvis magnam, nulli principum minus quam illi formidabilem esse sciebat.

***** Trithemius ad a. 1477. Naclerus p. 1101. Gerh. a Roo lib. IX. p. 370. sqq. Positus Heuterus *Rev. Austr. lib. I. c. II. sqq.*

***** Procos numerat Fuggerus lib. V. c. XXVI. n. 7. quales praeter Maximilianum & Carolum VIII. erant Ferdinandus Rex Neapolitanus, Georgius Dux Clarendoni, Eduardi, Anglorum Regis frater, Ioannes Cluensis huiusque fratris, Adolphi Rauensteinii filii, Iohannes & Philippus, Carolus, Dux Angulesmenis, Carolus, Dux Geldriae, Philibertus Sabaudus & Ioannes Galecius Mediolanensis. Hos etiam ex parte recenset Heuterus *Rev. Austr. lib. I. c. I.*

T y y y y 3 ,

***** Roo

***** Roo lib. IX. p. 373. Pontus Heuterus *rer. Austr. lib. I. c. VII.* Fugger lib. V. c. XXVI. n. 16. Hanc fidem semel datam, ad quam legati Friderici prouocant, Varillas in *Histoire de Louis XI. p. 209.* quasi agrestem inculpat, dicens, Maximilianum Mariæ nuptias ambuisse, *à la mode de son pays c'est à dire dans les formes les plus grossières* Phil. de Comines lib. VI. c. III.

† Roo lib. IX. p. 374.

†† Roo lib. IX. p. 375. Heuterus *Rer. Austr. lib. I. c. VII.* saltem dicit: *remanserunt Gandauie Cesaris Legatis Bannarus ac Cancellarius. Bannarus post paucos dies semiararmatus nomine Maximiliani cum Maria Principum mere concubuit.* Plenius vero rem exponit Fuggerus lib. V. c. XXVI. n. 6. *Hertz. Ludwig aus Bayern, ließ ihn, als Stellvertreter, im namen Erzb. Maximilians, die Printzeßinn an die hand trauen, und hielt nach Fürstlichen gebrauch, mit ihr das Beylager Er war am rechten Fus und Arm, mit leichtem Harnisch angethan, und zwischen sie beyde, ward ein langes blosses Schwert gelegt. Die Hertzoginn Margaretha, samt der Frauen von Halwin, stunden auf einer, und die Rathe auf der andern Seite: und ward diese Trauung, den 26. April um Mitternacht verrichtet.*

††† Rob. Gaguinus lib. V. c. XXIII. Naclerus p. 1104.

†††† Roo lib. IX. p. 375.

††††† De hoc Phil. de Comines lib. VI. c. III. *car ce Duc Maximilian vint a Cologne: où aucuns de seruiteurs de la dite Damoiselle allerent au deuant de luy: Et croy bien qu'ils le trouuerent mal fourny d' argent: Et luy en porterent: car son pere estoit le plus parfaitement chiche homme que Prince ny autre qui ait esté de nostre temps.*

††††† Roo equidem p. 376. habet *decimum tertium Kl. Septembris. Ast, Heuterus rer. Austr. lib. I. c. VII. tandem 17. mensis Augusti Gandauum perueniens, salutata sponsa, omnibusque Aulicis, eam, præeunte Ferris Clugnisco, Antistite Tornacensi, 18. Augusti in uxorem ducit. Missa sacrificium a Legato summi Pontificis fuit peractum. Eundem diem profert Fugger lib. V. c. XXVI. exeunte.*

§. LI.

Post nuptias, Maximilianus ad negotia publica animum adplicauit, Flandriam peragrans, vbique magnis cum honoribus fuit exceptus, & de more inauguratus. * Anno 1478. Hollandiam adiit, vt eam quoque suo iuri vindicaret, turbasque & dissensiones ob Afellorum & Hamatorum factionem tolleret. ** Ludouicus interea Burgundiam variasque vrbes Flandriæ capit, *** induciæ demum ad quartum Idus Iulii in annum fuerunt pactæ. **** Post induciarum exitum, Maximilianus proelio ad Guindegatum Artesiæ pagum ***** VII. Augusti de Gallis insignem quidem, sed cruentam reportauit victoriam. ***** Inde vario Marte bellum fuit gestum, vsque dum post Mariæ mortem 1481. insecutam, Ludouici Regis & Flandrorum legati XXIII. Decembris a. 1482. Atrebatî conuenirent, vt pacta iniuriarum omnium obliuione, Carolo Delphino regis filio Margaretha, Maximiliani filia adhuc bimula desponderetur, concessis in decem Artesiæ & Burgundiæ Comitatu, vna cum Matisconensi Altißiodorensi, Carolatensi, Salinensi, Bariensi ad Sequanam & Boloniensi terris. Missi etiam

etiam legati in Galliam, coram quibus Ludouicus & pacis ac matrimonii pacta conuenta iureiurando comprobauit. Mittit etiam suos legatos Ludouicus Gandauum, coram quibus Maximilianus archidux Philippo ac Margaretha presentibus, in ade D. Iohannis, conceptis verbis iurat, matrimonium seratum habere, ac pacis leges, suo ac liberorum nomine, quibus tutor esset, accipere, & ad illorum ætatem rebus maturam, bona fide integreque seruaturum. ***** Ipsa postmodum Margaretha per legatos in Galliam ducta, ibidem magnifice suscepta, & festiua cum solennitate Carolo desponsata. †

* Gerh. a Roo lib. IX. p. 376. post nuptias, Maximilianus ad negocia publica animum adiecit & cogitare cepit, quo passo nouum imperium optime administrans, pace domi parata & subditorum animis sibi conciliatis, ea recuperaret, quæ post Caroli mortem Gallus occupauerat. In primis vero vicina eius regni loca, & ob hoc ipsam, iniurie magis oportuna, adire statuit, & octo milium exercitu, ex Germanis & Flandris parato, insulas primum, ac inde per Tornacensem agrum Duacum peruenit, mox Valentinus iter flexit. Flaque magnis cum honoribus exceptus, & de more inauguratus, Montes petiit primam Hannoniæ ciuitatem, ubi totius eius regionis ordines in ipsius verba iurauere. Heuterus lib. I. c. VII. Fugger lib. V. c. XXVIII. n. 3.

** Roo p. 377. erant enim magna per Hollandiam turba, & inueterata dissensionum semina, inter Asellorum & Hamatorum factiones. Recepta erant illa factionum nomina, perinde fere uti Guelforum ac Gibellinorum in Italia, ab eo tempore, quo Margaretha Guilielmi Tertii Batauorum principis filia, Ludouici Bawariæ Cesaris uxor, rerum potita, post eius obitum provincias Alberto filio antea traditas repetebat, tum enim Aselli filium, Hamati matrem sequebantur. Id factum est circa annum humane salutis millesimum trecentessimum quinquagesimum. Recruduit uero & erupit iterum ea pestis sub Iacobi principe, paulo antequam Hollandiam Philippus Bonus Burgundici iuris fecit, ac tum quoque post Caroli obitum sese exercebat. Asellorum nomen a pisce sumptum illi, qui ita se aduersam factionem sublaturos institabant, uti ille minutos pisciculos absumit, qui quod hanc capitur, ab eo Hamatis nomen fuit. De hac factione Pontus Heuterus Rer. Burgund. lib. IV. c. II.

*** Breuitatis ratio non postulat hæc singula recensere. Plenius de iisdem egit Gerh. a Roo lib. IX. p. 379. Phil. de Comines lib. VI. c. I. Heuterus rer. Austr. lib. I. c. IX. Fugger lib. V. c. XXVIII. n. 6.

**** P. Heuterus rer. Austr. lib. I. c. IX. exinde prolongantur inter Regem Ludouicum ac Maximilianum in annum inducia, quæ initium essent habitura XV. Kal. Augusti, ea lege, Rex Maximiliano restitueret, ante finem primi mensis, quicquid in Comitatu Burgundiæ ac Hannoniæ occuparat: quod, quamquam agre, tandem Rex consentit, Germanos ac Heluetios Scitius, quibus parum placere sciebat, Burgundiæ Comitatum Francis iungit. Cætera uero Diuenses eo manerent statu, quo erant, donec sex uiri ab utraque parte Tornacum missi, de absoluta tractassent pacem. Denique Rex Tornacum præsidium deduceret, urbemque liberam relinqueret. De pace, Francis non comparentibus, nil actum est. Male igitur Trihemius ad a. 1477. inducias ad septennium dicit fuisse statutas.

***** Heuterus rer. Austr. lib. I. c. IX. pugna huic varia indita sunt nomina, Blangiacq, Piesmilla, propter horum Pagorum propinquitatem Guinigatica, nomine collis, in quo ac iuxta quem est pugnatum. Cuspinianus p. 486. Maximilianus prima belli auspicia orsus, Ludouicum bello

appres-

aggressus, fortunam habens propiciam, ad Terbonam vno die viginti milia militum Francorum cum paruo exercitu prostravit, fudit, fugavitque. Et cum castra eius, quibus octo milia militum tenebantur, ab hoste essent capta, easque milites, ea forti manu recuperavit domo, hostemque suis castris exiit, ac victor eo die maxima praeda abacta triumphavit, quo primogenitus Philippus ei natus est, anno nostrae Salutis millesimo, quadragesimo septuagesimo octavo, cum paucis ante mensibus tota Geldria in eius ditioem venisset, cum capto Duce per ipsius milites.

***** De hoc proelio late Roo lib. IX. p. 383. qui p. 384. addit: de occisorum numero mire variant scriptores. Gaguinus ex Burgundis vndecim, ex suis quinque tantum milia concidisse dicens, famam citat testem, fide sua non interposita. In Maximilianii commentariis notatum est, ad tredecim milia casos, ac eius iussu sepultos esse, & invito numero, plures ex Gallis inventos. Atque hac est pugna illa Guinegatana, a loco sic dicta, cuius fama, est Maximilianum apud exteros quoque victorem celebravit, scriptores tamen Galliarum verum id negant. Modestissimus inter illos Comminus: Archiducem fatetur, etsi plures ex suis amiserat, stationem tamen in campo, vi visorem, tenuisse, nec dissimulat regem, apud quem erat, quo tempore adversi praelii nuntius ad ipsum perlatus est, graviter eam rem tulisse, non assuetum antea vinci, aut iacturam aliquam facere, cum vero commotum primo fuisse, quod maiorem esse cladem videretur, mox se melius cognita equiori animo fuisse & ad pacem respexisse, si ea ex suo commodo fieri posset. Idem dicit Maximilianum, si Terouanam iterum obsideret, non difficulter & eam & Atrebatum in potestatem redigere potuisse. Agit autem de hoc proelio Comines lib. VI. c. VI. Gaguinus lib. X. c. XXIX. Trithemius ad a. 1483. Naclerus p. 1106.

***** Roo lib. IX. p. 394. 395. Heuterus lib. II. c. I. Comines lib. VI. c. IX. Extat Tractatus in Recueil de Traittés de Paix Tome I. p. 704. & apud Fuggerum lib. V. c. XXX. n. 7. Georg Braudilacht Pacificationum cap. II.

† Rob. Gaguinus lib. X. c. XXXIII. post aliquot conventiones tandem de pace convenit: & Carolus Ludovici filius Margaretham Maximilianii filiam, dum legitima utrique aetas esset, acciperet uxorem. Donantur a Ludovico legati XXX. milibus scutorum aurcorum, praeter pocula argenti calati, quod illorum causa rex eudere iusserat. Erat autem Margaretha infra bimatum & a Gandavis educabatur. Igitur redeuntibus Gandavum Flamingis oratoribus, fit apparatus ingens, de Margareta ad Francos ducenda. Nec minus curabat rex magna pompa Margaretham a Flamingis recipere. Ob eam rem Petrum Borbonium cum multa procerum frequentia Ludovicus illi obsequium mittit. Annam quoque sororem, qua Petro nupsit, occurrenoui nupta iacet. Fit praeterea a Parisiis multiplex & varium ad eam excipiendam paramentum. Quarto autem nonas Iulii, anno salutis MCCCCLXXXIII. Margareta Parisum ingreditur, infans puella. Et paulo post ad Ludovicum Ambasum frequenti pompa deducitur: ubi deffonationis festum communi omnium laetitia mense Julio celebratum est.

§. LII.

Eodem tempore a. 1482. exortum fuit bellum Leodienfe. Ludovicus Borbonius enim, urbis praesul, Guilielmum Marchianum ob contumaciam, & quod sacellum quendam ipsius Richardum occidisset, solum vertere iusserat. Hic vindictae cupidus ex insidiis Borbonium adgreditur, & a suis desertum trucidat, atque a nemine prohibitus, in urbem cum suis pergit. Maximilianus per eos dies Louanii, quod Brabantiae caput est, conventum Ordinum agebat, in quo Philippi filii tutor declaratus est.

EO

Eo ad ipsum fama cædis allata est, quam secuta sunt subditorum querelæ. Ille amicissimi Borbonii cædem ulturus, bellum in Guilielmum decernit, Philippo Cliuensi duce vsus, qui multas Leodiensium vrbes capit. * Fic 2. 1483. atrox prælium ad Haulongam arcem, in quo Leodienses cum Guilielmo victi, & periisse dicuntur ex Leodiensibus tria millia. ** Post hoc prælium, Cliuensis, misso in urbem feciali, Leodiensibus denuo, nisi a Guilielmi societate discedant, bellum denunciat. Illi deliberatione habita, Guilielmum ipsum & Gallos abire iubent, pacem veniamque a Maximiliano petunt, eius se fidei ac tutelæ committunt, triginta aureûm nummûm millia, annuam pensionem constituunt, & de annis aliquot, a Caroli morte elapsis, quibus nihil perfoluerant, Imperatorem Fridericum, Agrippinensem ac Moguntinensem Electores, arbitros sumunt. *** Anno 1485. quidem noui motus a Guilielmi filiis atque cognatis, cui Hornanum episcopum repudiabant, fuerunt concitati. Ast, in Comitibus Francofurtensibus 1486. Leodiensium legati pecuniam pro belli sumtibus, & annuam pensionem, quam Carolo dederant, exhibituros sese polliciti, foedus & amicitiam cum eo firmant, & Hornanum præfulem suum adgnoscent. ****

* Roo lib. IX. p. 392. 393. Fugger lib. V. c. XXX. n. 6. Rob. Gaguinus lib. X. p. 280. apud Leodios fuit Ludonico Borboniensis aduersa fortuna. Nam Guillelmus Marchianus (quem Arduenna apud Leodii vocant) belli quesita occasione: Ludonicum episcopum, cum incompressa populi multitudine egredientem, ex insidiis adoritur, & manu sua necat, mox pontificis nudum cadauer pro ecclesia maioris foribus plebi conspiciendum exhibuit. Fertur eum a Ludonico rege pecunia militibus ut id faceret, fuisse adiutum: propterea quod Maximiliano antistes complaceret.

** Roo p. 394. Fugger n. 8.

*** Roo c. l. Fugger c. l.

**** Roo lib. X. p. 501.

§. LIII.

Inter hæc, dum Turcæ terras Austriacas denuo infestarent, diuersimode de expeditione contra Turcas fuit actum. Factum hoc in conuentu Landshutano 1478. * Frisingensi ** & Noribergensi 1479. *** & 1480. in quo decreta quindecim millia & noua Statuum Matricula fuit confecta, quantum quisque militum ad eandem præstaret. **** Rœcrudit etiam bellum Vngaricum a. 1480. ob summam ante promissam nondum solutam, denegatam Matthiæ Friderici filiam, & veteres offensas, ***** pacem frustra suadente Prospero Asculano, pontificis legato, Mariæburgum ab Hungaris obsessum, a Cæsareanis liberatur. In Stiria vero Patouiam & Racolsburgum Matthias capit, ***** sed quod eo tempore Turcæ Transyluaniam vastabant, inducias cum Cæsare fecit, ***** his conditionibus, ut Matthias restitutis omniibus occupatis, quinquaginta florenorum millia ab Imp.

Zzzzzz

adipi-

adipisceretur. Promittebantur etiam in Comitibus Noribergensibus 1481. auxilia contra Turcas, noua etiam constituta matricula. † Nouam a. 1481. in Austriam suscipiebat expeditionem Matthias, diuersas vrbes occupans. †† Decreta igitur in Comitibus Noribergensibus 1481. auxilia contra Matthiam, ††† Victor equidem Cæsar in die Ascensionis 1481. ad Pontes ad Leitham amnem, †††† ast insequenti anno Matthias ex hybernis mouens hanc urbem recuperat. ††††† Anno 1484. Austriam iterum ingressus, Corneoburgum obsedit, & licet Cæsar exercitum ex Noricis & Vindelicis conscriptum eo mitteret, Germani tamen cedere fuerunt coacti, Corneoburgenses ad deditiōem compulsi. †††††† Insequenti anno 1485. Matthias potiori Austriæ parte, vna cum vrbe Viennæ potitus est. Mox victoriam prosecutus, Rhetium, Egemburgum, & alia quædam loca in potestatem suam redegit. Tandem & Neapolim, post septem mensium obsidionem, fame ad deditiōem compulit. Fridericus vero, cum octingentis equitibus Austria excesserat, Germaniæ principum auxilia in Comitibus Francofurtensibus & Noribergensibus 1486. & 1487. decreta, ††††††† operiens, & fortunam suam animo non nimis iniquo ferens. Vnde hæc verba symboli loco, passim ipsum vsurpasse referunt: Summa felicitas est, rerum irrecuparabilium obliuio. ††††††††

* De hoc conuentu Adlzreiter *Ann. Boi. p. II. lib. IX. n. 30.* Müller *p. V. c. LXXV.*

** Adlzreiter *p. II. lib. IX. n. 32.* Müller *p. V. c. LXXVII.*

*** Adlzreiter *p. II. lib. V. n. 34.* Fugger *lib. V. c. XXVIII. n. 10.* Müller *p. V. c. LXXVIII. LXXIX.* Lehmann *lib VII. c. CXV.*

**** Lehmann *lib. VII. c. CXVI.* Fugger *lib. V. c. XXIX. n. 9.* Müller *p. V. c. LXXXI.* qui etiam matriculam inseruit.

***** Roo *lib. IX. p. 396.* dicens: *hoc anno in Austria Cæsari res parum quæta fuisse. Matthias enim Hungaria rex retentam diu coronam, ac ingenti pecunia redemptam, aliasque veteres offensas nondum ex animo deponens, quoties a Turca quietem habere poterat, arma in Austriam mouere non desistebat.* Continentur etiam istæ in litteris Matthiæ ad Saxoniæ Principes desuper scriptis apud Fuggerum *lib. V. c. XXIX. n. 3.* Müllerum *p. V. c. LXXXII. s. 8.* Cuspinianus *p. 410.* potissimum autem Friderico insensus erat, ob negatam filiam Chontgundin, quam uxorem sibi rogabat.

***** Roo *lib. IX. p. 385.*

***** Roo *lib. IX. p. 386.* Fugger *lib. V. c. XXIX. n. 10.*

† Müller *p. V. c. LXXXIV.*

†† Fugger *lib. V. c. XXX. n. 2.*

††† Andr. Presbyter *p. 71.* anno 1482. quidam Electorum Imperii, Palatinus Rheni, Dux Saxonie, Marchio Brandenburgensis Noriberga ad petitionem Imperatoris, ubi conuocati fuerunt Principes & ciuitates Imperii, pro auxilio Imperatori contra Matthiam Vngaria regem prebendo, misit etiam illuc rex iam dictus ambasciatum suum, quibus denegatus fuit saluus conductus, & sic absque audientia abierunt. Electores taxas fecerunt, Principum secularium, & spiritualium &

cum

cum hoc ciuitatum imperialium. Principes Bavarie nihil dederunt, neque miserunt, afferentes non esse bellum Imperii, sed Ducatus Austriae. Episcopus Ratisponensis Henricus de Absperg non misit armigeros: taxauit clerum suum, & imperatorem sitibundum in mille refecit aureis. Cognita igitur munificentia Episcopi sperans alios mille, iterum cum armigeris eum vocauit: & cum non occurreret, amplius eum sollicitare cessauit. Plenius de his Comitibus Müllerus p. V. c. LXXXI.

††† De hac Caesaris victoria Fugger lib. V. c. XXX. n. 3.

†††† Roo lib. IX. p. 396.

††††† Roo lib. IX. exunte.

†††††† Müller p. VI. c. II. & XV.

††††††† Roo lib. X. p. 402. 406. Fugger lib. V. c. XXXIV.

§. LIV.

Inter hæc, decretis in Comitibus Noribergensibus Imperii auxiliis, rogatu Imp. Albertus Saxo, cum exercitu in Austriam missus, quod Matthiae vires illic firmiores cerneret, nec Germaniam bello implicare vellet, post velitationes aliquot, pacem, tolerabili aliqua conditione, facere studuit, * & colloquio mense Decembri instituto, Märgendorfi XXIV. Nouembris 1487. inducias ad octo menses pepigit, his conditionibus, vt Matthias Austriam tamdiu teneret, vsque dum ipsi de belli sumptibus fuisset satisfactum, saluis prouinciæ iuribus. Quod si tamen mors Matthiae contingeret, Austria ad pristinum dominum rediret, Fridericus interea Regis Vngariæ titulo vteretur, quæ etiam Fridericus in Comitibus Noribergensibus 1487. confirmauit. ** Dum vero Fridericus, nimium parcus, de soluendis belli sumptibus minus cogitaret, atque Vngari pergerent Austriacas prouincias infestare, anno 1489. iterum tentata pax fuit. Missi igitur ad Matthiam Vienne grauius ægrotantem, legati a Friderico & Maximiliano, qui Linzii erant, cum quibus ad eos venit Ioannes Varadiensis præsul, vt pacem conficeret. Imperator Austriam sibi absque vlla sumptuum restitutione reddi volebat. Matthias, septingenta aureum nummum millia, sibi exsolui postulabat. Maximilianus improba regis postulatione, & paterna tenacitate iuxta offensus, mediocritatem inter duo extrema amplectendam suadebat. Hunc Matthias aut ex animo diligebat, aut suis de causis id facere videri volebat, quadringentas enim vini vrnas cum totidem bubus, & duodena aureorum millia dono ei misisse dicebatur, quam ob causam Bonfinius, patri suspectum & colloquio prohibitum fuisse filium, prodidit. Id sane constat, minus anxie pacem quæsiuisse, neque tam immani pecuniæ summa Austriam redimere voluisse Fridericum, quam a regis morte, quæ haud procul abesse videbatur, ad se redituram sciret. Cum vero ille æger, secundo flumine, Budam descendisset, mittitur eo, cum septem collegis, Otto Bauariæ princeps, splendida legatione. Hi magnifice excepti, & multis muneribus culti, nihil

Zzz zzz z

de pace transigere potuerunt. Tandem, missis vltro citroque legatis, pax Budæ proclamatur, & ad Idus Septembris dies dicitur, ad quem diem, Imperator & rex præsentés, eam ratam haberent. Sed ingrauescente in dies morbo, conuentus ille, semper in sequentem mensē prolatatur. Matthias demum ineunte anno 1490. Viennam rediit, vbi apoplexia correptus, amisso loquendi vsu inter maximos cruciatus & rugitus, leonis more editos animam exhalauit. *** Prætendebat equidem Fridericus Vngariæ coronam ipsi aut filio Maximiliano deferendam, verum Vladislaus Bohemæ Rex præferebatur, **** & licet Maximilianus post Matthiæ mortem, Austriam non solum recuperaret, sed etiam Vngariam inuaderet, Albam Regalem caperet, aliasque vrbes, ***** auxilia etiam in Comitibus Noribergensibus a. 1491. ab Imperio promitterentur, ***** pax tamen concludebatur, his conditionibus, vt solutis centum florenorum millibus pro bellis sumptibus, & restitutis omnibus Austriæ locis, Vladislaus coronam Hungaricam retineat, reseruato tamē Maximiliano titulo & successionē regni. *****

* Roo lib. X. p. 513. & Mich. Boiemus in *vit. Alberti* c. XXXIII. qui etiam exponit quantis precibus Albertum rogauerit Fridericus. Matthiæ etiam effatum de eodem effert: *hunc Albertum solum sibi obflare, quo minus castra poneret in media Germania.* G. Fabricius Orig. Saxon. lib. VII. p. 84. Müller p. VI. c. XXXIV.

** Fugger lib. V. c. XXXIV. n. 3. qua ratione etiam in Comitibus Noribergensibus Imperii auxilia contra Matthiam fuerint decreta, Müllerus exponit p. VI. c. XX. & XXI.

*** Hæc verbis Gerh. a Roo scribimus lib. X. p. 516. 517. Fugger lib. V. c. XXXVIII. n. 3. 4. Bonfinius dec. IV. lib. VIII. p. 471. sqq. Fabricius p. 813. Müller p. VI. c. XLIII.

**** Roo lib. X. p. 517. Fugger lib. V. c. XXXVIII. n. 5.

***** Roo lib. X. p. 518. Fugger c. l. Cuspinianus p. 487.

***** Müller p. VI. c. XLVI. XLVII. XLIX.

***** Roo lib. X. p. 520. Ipse etiam (Vladislaus) nouitate regni, & domesticis negotiis occupatus, fraterno præterea bello implicatus, pacem vrgebat, qua, post longam disceptationem, ad hunc modum facta est: *vt pax conuenta, quo tempore corona redimebatur, inita, restitueretur. Vladislao sine prole moriente, regnum ad Austriacos deuoluatur. Maximiliano, in belli expensas, centi mille nummum numerentur. Regis titulus vtrique relinquatur, summi honores, vt sunt ducatus, Palatinatus & cetera eiusmodi munia, ex vtriusque consensu tribuantur: eosdem vterque socios amicosque, eosdem inimicos atque hostes habeat; iure societatis vterque alterum inuet; Germanus ac Hungarus eodem loco habeantur; nemini ex his fraudi sit, ad Maximilianum decessisse.* Fugger lib. V. c. XXXVIII. n. 9.

§. LV.

Inter hæc a. 1485. Fridericus Imperator Coloniam venit, mense Decembri, vbi Hermanno Hassio, Coloniensium Archiepiscopo, beneficia & commoda, ab Imp. tribui solita, contulit. Is enim Ruperto in arce Blankensteina mortuo, in qua biennium captiuus detinebatur, successerat. *

Fri-

Fridericus inde Aquisgranum profectus est, vbi Guilielmo iuniori, Iuliacensis & Bergensis Ducatum insignia contulit, intercedente Maximiliano qui & ipse, compositis Leodiensium rebus eo venerat, magno cum gaudio parentis, iam enim octo anni elapsi erant, ab eo tempore, quo alter alterum viderat. Coloniam inde ambo ascendere initio Ianuarii 1486, vbi ad eos venit, cum celeberrimo comitatu, Cliuix Princeps, cui a Cesare solemniter Cliuix, Marchix & Gennapix insignia sunt attributa. ** Celebratis Colonia Regalibus, Francofurtum abiire, quo iam ad Comitata indicta frequentes aderant Principes. *** Interim Fridericus, cum Electoribus Imperii de Maximiliano filio in Regem Romanorum eligendo, consilia agitabat. Eam rem impedire pro virili conabantur Gallorum legati, multis & donis, & promissis animos principum oppugnantes. Maximilianus vero dexterritate quadam & gratia effecit, vt literæ, ad plerosque ea de re, iussu Regis perscriptæ, sibi traderentur, quas Virodunensi præfuli legationis principi, multa excusanti, ostendit: qua re turbatus ille & attonitus, nihil ulterius mouit. Itaque ab omnibus simul Electoribus, Maximilianus, confors Imperii declaratus, & d. XVI. Februarii in æde summa D. Bartholomæi, recepto titulo, Romanorum rex proclamatus est. **** In his ipsis comitiis, de auxiliis contra Matthiam Vngariæ Regem fuit consultatum. ***** Inde die XVII. Martii Fridericus pacem & concordiam, per omnes Imperii ditiones, inter principes, reliquosque ordines, ad decennium seruandam, instituit, vt prohibito armorum vsu, res omnes, æquæ iuris disceptationi committerentur, qui contra faxit, is hostis reipublicæ proscriberetur, in cuius vitam, bonaque & fortunas omnes, cuique grassari integrum esset. ***** Quare etiam de constituendo quodam iudicio Imperii in ciuitate quadam Imperiali fuit actum. † His ita constitutis, Aquisgranum, ad suscipiendam coronam iter sunt ingressi, atque præsentibus multis principibus, IX. Aprilis solenni ritu in Regem coronatus est Maximilianus. ††

* Verba sunt Gerh. a Roo *lib. X. p. 501.* Sixtus IV. Papa in conuentu Landshutano 1478. pro liberando Ruperto, sed frustra egerat, prout Acta testantur apud Müllerum *p. V. c. LXXVI.*

** Verba sunt Gerh. a Roo *c. I. Fugger lib. V. c. XXXIII.*

*** Quinam Status & Principes Imperii in dictis Comitibus comparuerint & quis Imp. Electorum, atque Principum fuerit Comitatus, docet ex Mssis Müllerus *p. VI. c. I. §. 4. 5.*

**** Roo *p. 502.* ad diem decimum tertium Kl. Martii, siue XVII. Februarii habent. Trithemius ad a. 1486. XX. Februarii. Ast, Fugger *lib. V. c. XXXIII. n. 2.* Nauclerus *vol. II. Gen. I. p. 1108.* XVI. die Februarii. P. Heuternus *rer. Austr. lib. II. c. IX.* Cuspinianus *p. 487.* Confirmat hunc diem Historia electionis Maximiliani apud Freherum Tomo III. *p. 23.* facta fuit hæc electio die Iouis, XVI. mensis Februarii. Fundem confirmat Protocollum electionis apud Goldastum *Polit. Reichshandl. p. I. n. 4. & Reichs-Satzungen p. II. p. 173. & Politica Imper.*

p. I. p. 86. Kulpisium inter Documenta ad Historiam Friderici p. 218. Io. Lincurius in app. ad *V. Vernerii Rolewinckii fasciculum temporis* p. 91. P. Langius *Chron. Citic.* p. 881. Lehmann *lib. VII. c. CXVI.* Extat de eo Hermolai Barbari Venetorum Legati oratio gratulatoria in Tomo secundo Freheri.

**** Decreta equidem triginta quatuor militum millia, & dum de communi denario Status conuenire non possent, Imp. quingenta florenorum millia ad interim postulabat, prout singula ex Actis demonstrat Müllerus p. VI. c. II. Fugger *lib. V. c. XXXIII. n. 3.* Lehmann *lib. VII. c. CXVIII.*

***** Roo p. 502. Extat ista pax apud Lehmannum *lib. VII. c. CXVII.* Kulpisium p. 150. Müllerum p. VI. c. IV. Naclerus *vol. III. gen. L. p. 1108.* Trithemius *ad a. 1488.* Mutius *lib. XXIX. p. 305.* Datt. *lib. I. c. XXIX.* Hæc ipsa pax fundamenta dedit paci publicæ perpetuæ in Comitibus Wormatiensibus 1495. sub Maximiliano publicatæ.

† Extant Principum desuper consultationes apud Müllerum p. VI. c. III. §. 2. in quo: *Sein Gnade lasse solch Gericht besitzen im Reiche in einer treffentlichen Statt, dem Reiche und allen Fürsten am gelegtesten, wie man sich der vereyne, und das es do bleibe.* Idem exhibet c. V. Aufsatz einer Cammergerichts Ordnung, quæ in Comitibus exhibita.

†† Roo *lib. X. p. 502.* habet III. Idus Aprilis X. Mensis Aprilis Naclerus p. 1108. Heuterus *Rev. Austr. lib. II. c. IX.* nono Aprilis. Ast, IX. Aprilis confirmatq. historia coronationis ipsius apud Freherum *Tomo III. & Fuggerus lib. V. c. XXXIII. n. 4.* Omnes isti Principes etiam nominant, qui coronationi interfuerint.

§. LVI.

Post hoc in Comitibus Coloniensibus 1487. varia feuda Imperio aperta vindicare studuit Imp. in primis Comitatum Zigenhainensem, Niddanum & Catimellinbocensem. * Agebatur in iisdem quoque de nouo iudicio Camerali in vrbe quadam Imperiali constituendo, & auxiliis contra Matthiam mittendis. ** Eodem anno 1487. Fridericus Noribergæ conuentum Ordinum habuit, in quo multa fuerunt acta, de auxiliis, & in communem Christianorum & in priuatum ipsius hostem Matthiam, decernendis. *** Multæ quoque de pace in Imperio firmanda, omnibusque controuersis amice componendis, constituendo iudicio Camerali, consultationes sunt habitæ. Et quamuis adnitente maxime Friderico, pacem seruari debere, omnes decernerent, nihil tamen ad rei summam transigi potuit, quin male facta inter inimicos gratia, iterum dissolueretur. **** In iisdem Comitibus Fridericus Saxonix Elector cum fratre Iohanne, etiam Brandenburgicus Elector, cum Friderico & Sigismundo fratribus solenniter fuerunt inuestiti. ***** In iisdem Conradum Celtem primum inter Germanos solenni ritu poetam coronat. *****

* De iisdem plenius egit Müller p. VI. c. X. XI. XII. XIII.

** Müller c. XIV. & XV. Volebant tunc Imperii Status, daß das erst Cammergericht uf den ersten Gerichtstag nach S. Petri und Pauli tag nechst komt gehalten werde Datt. *lib. IV. c. I. n. 54.*

*** Trithemius *ad a. 1487.* anno item prenotato, Fridericus Imperator, & Maximilianus Rex apud Nuremberg oppidum regni Conuentum inuenerunt Principibus, ubi multis conuenientibus

bus inter varios tractatus multa fuerunt proposita, dicta & agitata de bello in Turcas mouendo: sed præter verba, nihil aliud sequebatur, omnibus quæ sua sunt querentibus, non quæ Iesu Christi. Lehmann lib. VII. c. CXVIII. Roo lib. X. p. 803. Fugger lib. V. c. XXXIV. n. 3. Müller p. VI. c. XX. XXI.

**** Roo p. 504. Müller p. VI. c. XXII. XXIII. Lehmann lib. VII. c. CXVIII.

***** Fugger n. 9. Müller c. XXX.

***** Fugger p. 975. Müller c. XXXIII.

§. LVII.

Inter hæc, post Mariæ Burgundicæ mortem a. 1483. multas contra Maximilianum turbas mouerant Flandri, Gandauensium consiliis & suasu inducti, Maximiliani imperium detestare incipiunt, cui vitio dabatur, quod rempublicam male administrans, redditus in Germanos, aliosque externos profunderet, neque ferendum diutius, illum filii rebus tutorio nomine præesse, qui suis consulere, seque ipsum regere nesciret. Ex hoc contentiones & bella ciuilia Flandros inter atque Brabantos, qui Archiducem primi omnium filii tutorem declarauerant. * Interim Philippus Princeps, Maximiliani filius, Gandau, sub cura Adolphi Rauensteinii educabatur. ** Carolus etiam VIII. Gallorum Rex Cordæum cum milite in Belgium mittebat, qui Flandris esset in auxilio. *** Bis tamen Flandri profligati, **** Iulio mense 1485. pacis condiciones Maximiliano obtulerunt, quorum hæc erat summa: vt Flandri, principis sui patrem, legitimum eiusdem tutorem agnoscerent, idque ad dictum diem Gandau iureiurando confirmarent. Ille vetera ipsorum iura, priuilegia, immunitates, institutaque rata haberet, nihil eorum, quæ a Mariæ obitu Philippi nomine acta erant, rescinderet, recepto ante Gandauii moenia in potestatem filio, urbem ingressus, non abducturum se eum, ante pubertatis annos, sancte iuraret, veniam eorum, quæ belli tempore commissa erant daret, exules postliminio restitui permetteret, exceptis nonnullis, cum quibus iure experiri integrum esset. ***** Maximilianus igitur Gandauum ingressus, vbi pacis condiciones iurisiurandi religione sunt confirmatæ. ***** Galli interea omnia turbant, Cordæus etiam Morinos inuadit, S. Audomari fanum capit. Inter hæc Flandri & inter hos primi Gandauenses sua cum Gallis consilia agitabant. ***** Brugesenses etiam a Gallo instigati Maximilianum in urbem suam inuitantes, ad renouandam cum Gallis pacem, Maximilianum, pr. Kl. Febr. 1488. captiuum faciunt, ibidemq; per IX. menses detinent. † Ast, Philippus, Maximiliani filius, habito Mechliniæ conuentu, Patris liberationem sollicitabat, agebatur etiam de eadem in Comitibus prouincialibus Gandau & Bruxellis institutis. †† Innocentius Papa missis in Flandriam litteris ac nunciis, Brugesensibus eorumque sociis, sacris omnibus interdiciendum fete minabatur, nisi Romanorum regem

gem libertati restituant. ††† Hæc tamen parui faciebant, quin quod Gandavienſes cæteris crudeliores, nunc blanditiis inſidioſis nunc vi regem Brugenſibus ereptum moliebantur tradere Gallo. †††† Magis vero eos movit, quod Fridericum Imperatorem, cum exercitu in Belgium deſcendere audirent. ††††† Pax igitur & concordia leges firmantur, ita, vt obſidibus relictis Maximilianus liberaretur, Germani ex Belgio abducerentur, pax cum Gallis fieret, eademque a Maximiliano in medio foro Brugenſi iuramento confirmantur. †††††† Maximilianus autem cum Imperii auxiliis aduentanti patri obuiam factus, huius animum Flandris inſenſum delinire conabatur. Hic vero iniurias & contumelias tam inſignes, non filio tantum ac nepoti, ſed ſibi, atque adeo toti Imperio illatas, bello non proſequi infra dignitatem eſſe contendebat. ††††††† In hoc tumultu Philippus Rauenſteinius, qui nomine Maximiliani iurauerat Brugenſibus, & quo auctore foedus factum fuerat, ad Gallum Carolum VIII, tranſiit, Sluſa oppido & arce occupatis & munitis. * Poſt varias clades hinc inde illatas, urbium etiam expugnationes hinc inde factas, Cordæo cum Gallis Flandris accedente, ** dum Albertus Saxoniae Dux regis vices in exercitu curaret. Tandem XXII. Iulii 1489. Francofurti in Comitibus, quo legati Gallici etiam venerant, pax cum Gallis fuit conſeſa, quibus Galli ſe pacem cum Belgis procuraturos eſſe promittunt, De reliquis utroſque Reges eo in congreſſu propediem futuro, reliquas controuerſias eſſe finituros. *** Inde inſtituto Turoni apud Gallos colloquio, cum Flandris fuit tranſactum, his fere conditionibus. Flandri, Romanorum Regem, legitimum filii tutorem agnoſcunt, quingenta ipſi aureorum millia pendunt, captiuos ſine pretio dimittunt, arces & munimenta manu capta, reddunt. **** Inde Albertus, Saxoniae Dux, quem Maximilianus in Belgio rebus præfecerat, cum exercitu quinque millium Flandriam movit, vt regis vice provinciae ciuitates in fidem reciperet. Poſt hæc Albertus Batavos rebelles domat, Sluſam Flandriae urbem, Atrebatum Artesiae metropolim capit, ***** & Philippum Cliuensem Ducem, qui Flandris acceſſerat, ad æquas pacis conditiones cogit. *****

* Gerh. a Roo lib. IX. p. 398. Fugger lib. V. c. XXXII. n. I. Alias etiam cauſas adducit Mich. Boiemus vita Alberti §. XXXIV. dicens de Maximiliano: *minori enim erat auctoritate, quod contra aliorum imperatorum morem, nulla inſigni pompa conſpicuus, nullo comitatu magnifico ſeptus, nullo exercitu munitus eſſet. Perſtringit enim imperitos, & in oculos vana multitudinis incurrit externa magnificientia. Neque vero aliter Maximiliano licebat, ſiquidem dum viueret pater, nihil pecuniae poſſidebat, ſuſtentatus munificentia Sigismundi patruelis. Contemptum agebat præfeſſorum auara iniuſtitia, qui nouis quotidie exactionibus ſubditos expilabant: ſolet autem vulgus, ſi quid præſidii culpa ſit iniurioſum, in principes exacerbare.*

** Roo lib. X. p. 404. Fugger c. l.

*** Roo lib. IX. p. 401. *inter hæc Cordens, ad Flandrorum petitionem, a rege missus fuisse (quod potius credendum) & in inter tumultus illos suam quoque rem ageret, Tornacum propius adueniens, multa machinabatur, & in civitatem admitteretur, quam rem summopere adinuabant Gandavienses nonnulli, qui obviam ei processerant. Tornacenses vero admittere eum noluere, literas quasdam excusantes, quibus concessum sibi esse dicebant, & ab utriusque partis commercio immunes viderent. Itaque Cortracum se contulit. Idem lib. X. p. 404. Fugger lib. V. c. XXXII. n. 3.*

**** Fugger n. 4.

***** Roo p. 407. Fugger n. 10.

***** Roo p. 408. Fugger c. l.

***** Roo p. 504. Fugger lib. V. c. XXXIII. n. 8. & c. XXXIV. n. 5.

† Roo lib. X. p. 507. Fugger lib. V. c. XXX. n. 3. Trithemius ad a. 1488. P. Heuterus rer. Austr. lib. III. c. III. IV. Mich. Boiemi *Vita Alberti* §. XXXIV. *furiose pridie Calendas Ianuarii in custodiam, liberam tamen deposcitur Maximilianus a Brugenibus 1488. & in domo Audientiarum Johannis de Grossis novem menses asservatur, multis nobilibus amicis in conspectu Maximiliani, spectaculo visu horrendo, trucidatis.*

†† Fugger lib. V. c. XXXVI. n. 1. & 4. Heuterus lib. III. c. VI.

††† Roo p. 509. Fugger c. l.

†††† Roo p. 510. Boiemi c. l.

††††† Boiemi c. l.

†††††† Roo c. l. Boiemi c. l. *Exstat de eo Matricula Statuum ad hanc expeditionem Belgicam apud Goldastum Reichs-Satzungen p. I. p. 28.*

††††††† Roo c. l. Fugger n. 6.

††††††† Roo c. l. Fugger n. 8. Heuterus lib. III. c. IX.

* Verba sunt Boiemi c. l.

** Roo p. 514. Fugger n. 9.

*** De hac pace Fugger lib. V. c. XXXVII. n. 12. Heuterus lib. III. c. XVIII. *Exstat ista in Recueil des Traittés de paix Tom. I. p. 743.*

**** Roo p. 519. Fugger lib. V. c. XXXVII. n. 23. *Recueil des Traittés de Paix Tom. I. p. 745.*

***** Mich. Boiemi c. l. Roo p. 520.

***** Roo p. 522. Fugger lib. V. c. XXXIX. n. 10.

§. LVIII.

Inter has turbas Bauariæ Duces admodum potentes ac Austria Domus æmuli, Cæsarem contemnebant, & multa quotidie per vim non desinebant perpetrare. * Albertus igitur a. 1486. Ratisbonam, civibus dedentibus occupavit. ** Georgius vero, qui ditissimus & potentissimus habebatur, vicinas Sueuorum Civitates & populos assiduis iniuriis infestabat, eoque insolentia deuenerat, ut nec legatos eorum audire veller. *** Dum autem Vlmæ iamdum a. 1466. de pace publica esset actum, Francofurti a. 1486. publica pax esset conclusa, quam firmare magis conabatur Fridericus, & magnitudo Imperii obstitaret, quo minus Pax ista in uniuersum possit seruari, **** Berchtoldi potissimum, Archiepiscopi Moguntini ***** suasu, Sueviæ

A a a a a a

Præ-

Prælatos, Comites, Nobiles & Ciuitates Eslingam vocat ad diem Iouis post Iacobi 1487. qui tamen ***** Conuentus sine effectu fuit, Sueuiæ Statibus Ulmæ & Reutlingæ diuersimode congregatis, ***** vsque dum die Purificationis, & Dominica Oculi 1488. denuo Eslingæ conuenirent, † foedusque die Valentini ad octo annos inuicem confirmarent, †† pro tuenda pace publica, quod exinde Sueuicum siue *die Gesellschaft S. Georgen Schilds* dū omnes socii clypeo S. Georgii vterentur, siue *der Bund im Land zu Schwaben* fuit appellatum, ††† cui postea varii Duces, ecclesiastici & seculares, Prælati, Ciuitates & Nobiles accesserunt. †††† Idemque varie fuit confirmatum. ††††† Hoc foedus Sueuiæ Statibus plurimum profuit, quos cum præfecti Bauarici diuexare non cesarent, Foederati bellum Georgio, ni coeptis desisteret, inferre cogitauerunt. Qui cum inopinam vim tantam contra se insurrexisse cerneret, non solum innatum deposuit fastum, sed etiam ex superbissimo reditus est humillimus. †††††† Maximiliani vero interuentu Duncelspühlæ a. 1489. sopitæ fuerunt istæ controuersiæ, ipseque Georgius omnia quæ per vim ademerat, vi quoque reddere est coactus, ac ingentem insuper pecuniæ summam persolvere fuit adactus. Sed & Albertus Dux Ratisbonam restituere beneficii loco duxit, nam Friderici Gener erat. ††††††

* Bilib. Pirckheimer *de bello Heluet. lib. II. p. 74.*

** Ciuitas enim obstrata spe melioris status Alberto se dedebat, Fugger *lib. V. c. XXXIII. n. 5.* De hoc late Adlzreiter *p. II. lib. IX. n. XLV.*

*** Pirckheimer *c. l.* Hoc autem bellum Bauaricum inter posteriores causas Sueuici foederis reputat Crusius *lib. VIII p. III. c. XX. p. 471.* Fugger *lib. V. c. XXXIV.*

**** Patet hoc ex Recessu Ulmenſi de a. 1466. apud Müllerum *p. IV. c. XXXIII. p. 199.* und nachdem das hailig Reich gros, weit und in treffenliche Glyder ausgehailt ist, auch der vinn Vngelegenheit der Land an ainander angesehen; so hat sein Kaiserl. Gnad wol betrachtet, das die Ding alle nicht möglich seyn, auf einmal zu handeln, noch sleiniglich in ein VVesen zu bringen &c.

***** Mallinckrot de archicancellariis p. 122. alterum huius viri prudentissimi fidei & sapientie documentum fuit, erectio Sueuici foederis, in historia illorum temporum celeberrimi, huius etiam suasu initi, quod multis isto aeo saluti & terrori fuit. Crusius *lib. IX. p. III. Ann. Sueu. c. l. Ann. 1488.* Sueui impulsu Regis Maximiliani (quem Moguntinensis Archiepiscopus Berchtoldus impulerat) ob tuendam mutuam pacem & quietem, fœdus quoddam Noribergæ inuenit.

***** Extant litteræ conuocationis apud Fuggerum *lib. V. c. XXXIV. n. 10.*

***** De his conuentibus Datt. *lib. II. c. VII.*

† Diuersa statuuntur foederis Sueuici initia. Hoc certum, pacem publicam Francofurti 1486. conclusam, ansam foederi dedisse, neque tamen ab eo tempore origo statim est petenda. Sic enim Mutius *lib. XXIX. p. 305.* pace enim firmata, conueniunt Sueuia Ciuitates & Principes, & fœdus fecerunt se illam pacem seruaturus, & contra quoscunque Pacis huius Violatores se defensores. Hoc Sueuorum pacis studium vehementer Seni Principi (Friderico III.) placuisse. Gerb. & Roo *lib. X. p. 503.* hæc initia ad Comitiam Noribergensia a. 1487. referre videtur, dicens: in Germania vero, Fridericus Imperator, iterum hoc anno Norimbergæ conuentum ordinum habuit, in quo multa fuerunt acta de auxiliis, & in communem Christianorum & in priuatum ipsius hostem Ma-

thiam,

etiam, decernendis. Multa quoque de pace in Imperio firmanda, omnibusque controuersis amice componendis consultationes sunt habitae. Et quamuis, adnitente maxime Friderico, pacem seruari debere, omnes decernerent, nihil tamen ad rei summam transigi potuit, quin male facta inter inimicos gratia, iterum dissolueretur. Soli ex omnibus Sueni, fœdus inter sese iniere, cui principes nonnulli, & vicina ciuitates, subscripsere, idque per multos annos in hodiernum diem usque tenuit, mutuis auxiliis & consiliis adeo firmum, uti & suis presidio & exteris terrori esset. Werlich in Chron. August. p. II. f. 248. dicit: das der Schwabische Bund anno 1487. um mittlen des Hornungs zu Vlm auf 10. Jahr gemacht worden. Crusius lib. IX. p. III. c. I. Anno 1488. Sueni fœdus quoddam Noribergae (alii Augusta) ineunt inter se decennale (alii octennale) ad imitationem Heluetiorum fœderis. Sic etiam Fugger lib. V. c. XXXVII. Augustae a. 1488. hoc fœdus fuisse conclusum autumat. Pontus Heuterus lib. VII. f. 341. Suenicum fœdus Noribergae a. 1489. initum existimat. Fontem autem huius fœderis pacem Francofurtensem decennalem a. 1486. esse Datt. p. II. c. IV. probe demonstravit. De utroque conuentu Eslingano vero plenius idem agit c. VII, qui etiam iuramenti formulam concluso fœdere a sociis præstiti exhibet, & qua ratione socii in Hegoicum, Cocheranum, Neccaricum & Danubianum tractum fuerint diuisi, quorum singuli Capitaneum supra se habebant, quorum Dux generalis erat Hugo, Comes Werdenbergicus. Vid. & Fugger lib. V. c. XXXVII. Crusius p. III. lib. IX. c. I. Müller p. VII. c. XXXVII.

†† Extant hæc tabulae apud Dattium lib. II. c. VIII.

††† Crusius c. I. Anno 1488. Caesar Fridericus Augusta fecit communem in Suenia pacem, omnium ordinum confederationem: quæ vocabatur, die Gesellschaft Sancti Georgen Schiles. Fugger c. I. Datt. lib. II. c. IV.

†††† Optime de hoc fœdere Trithemius ad a. 1487. eodem anno magna illa ciuium regni Germanici confederatio, quam Ligam vulgariter Suenicam nuncupant Imperatoris Friderici, & Regis auspicio Maximiliani sumpsit exordium, ea videlicet ratione & causa, ut sese mutuis auxiliis contra indicta pacis quoslibet violatores vnanimi firmitate defenderent. Quæ quidem ciuium confederatio nonnullis Principibus Germania valde displicuit, pluribus etiam placuit, qui & in eorum consortium pari amore transferunt. Breui namque tempore valde creuit ista societas, & multis nimium cepit esse formidabilis. Quantum vero bonum hac tanta confederatio protulerit regno, quantam Ciuibus pepererit pacem, quot contentiones & bella alioquin futura extinxerit atque prauenerit, nemo vel mediocriter expertus poterit ignorare. Omnes enim Principes, Episcopi, Duces, Abbates, Comites, & Cives regni, quotquot in hanc iurant Ligam seu confederationem, sic sibi mutuo sunt coadunati, ut quidquid vnum concernit, omnes concernere videatur. Multi sunt: iusti sunt: formidabiles sunt: & suorum defensores acerrimo, quod non sine rerum suarum graui dispendio nonnulli fuerunt experti, qui mutare in eos præsumpserunt. Communibus impensis cum opus fuerit, militant, suorum libertatem acriter defensant, iustitiam singulis administrant, neminem nisi prius læsi perturbant, & ideo fortes, constantes, & vnanimes in sua confederatione perseuerant, annis iam XXVI. usque ad præsentem diem. Socios, qui fœderi accesserint, recensent Datt lib. II. c. IX. X. XI. Io. Pedius Tothingerus Comment. VVürtemberg apud Schardium Tom. II. p. 33. Sleidanus lib. IV. Comment. de Statu Relig. sub finem, & ex his Georgius Iacobus Mellinus in dissertatione sua de fœdere Suenico. §. VII.

††††† De his Datt. lib. II. c. XIII. & sqq.

†††††† Birckheimer c. I. Fugger lib. V. c. XXXVII. n. 4.

††††††† Trithemius ad a. 1492. anno item prænotato Fridericus Imperator III. contra his vndique copiis exercitum mouit contra Ducem Bavarie Albertum, qui morabatur in oppido Monacensi. Et hac fuit causa diffensionis inter eos. Habebat Caesar ipse filiam vnam Regis Maximiliani

sororem, quam Dux Albertus (quoniam maturior erat) invito patre sibi accepit uxorem, ipsa tamen consentiente. Nec diu postea quasi propter eam iure posset, Ratisbonam regni Germanici urbem non ultimam Civium consensu dominio suo subiugavit, & contra voluntatem Caesaris aliquandiu possedit. Cumque saepius moneretur ab Imperatore, ut abstineret a ciuitate Regni, & non aduerteret, iratus tandem Fridericus ex Liga Suenorum & aliunde magnum pugnantium conduxit exercitum, & montes in Bavariam iuxta Lici fluminis ripas castra locauit. Videns autem Dux Albertus quorsum res tenderet, pacem postulans obtinuit, & Ratisbonam urbem Regno iterum restituit. Fugger lib. V. c. XXXVII. n. 9. Extant tabulae apud Goldastum *Reichs-Handlungen* p. 30. Dattium lib. II. c. V. n. 9. 10. Müller p. VI. c. XXXVIII. & XLVIII. quae adhuc controuersiae reliquae, istae per sententiam Maximiliani Augusti Vindelicorum 1492. fuerunt sopitae, quae extat apud Dattium n. 14, quo etiam anno Ratisbona pristino Imperii iuri per transactionem fuit restituta.

§. LIX.

Inter has Germaniae turbas Fridericus Imp. a. 1489. Francofurtum Comitia indicebat, quibus Maximilianus praerat. * In his Comitibus primum Statuum separationem in tria Collegia fuisse factam ** volunt, licet eiusdem iam ante haec tempora reperiantur vestigia. *** Praeterea sex millia Imp. ad annum promissa, quod vocabant *die eylende Hülfe*, licet urgente necessitate, etiam matricula ad triginta duo hominum millia fuerit confecta. Decretum etiam fuit de iudicio Camerali constituendo, pace publica promouenda. **** Eodem tempore composita fuit controuersia Bohemica, dum Vladislaus Rex ad electionem Maximiliani non fuisset vocatus, de quo grauitur conquestus, poenam A. B. statutam satisfactionis loco petebat. In Comitibus Electoralibus Francofurti a. 1488. institutis de hac controuersia fuit actum, quae tandem a. 1489. ita fuit composita, ut Electores, se nunquam imposterum Bohemiae Reges esse praeterituros promitterent, sub poena quingentarum auri marcarum. *****

* Fugger lib. V. c. XXXVII. n. 10. Müller p. VI. c. XXXIX.

** Prout Lehmann docet lib. VII. c. CXX. & Fugger c. l.

*** Prout diuersa exempla adlegauit Müllerus p. VI. c. XLII. Licet hoc certum, curiatim olim vota fuisse collecta, atque ciuitates iam olim a Principibus fuisse separatas, prout iam tempore Caroli IV. factum fuisse, Albertus Argentoratensis p. 134 testatur.

**** De his plenius Müller p. VI. c. XXXIX. XL. & XLI. ubi etiam Recessus Francofurtensis exhibetur quem habet Goldastus *Reichs-Satzungen* p. I. p. 205. in cuius §. X. *das sein Königlich Gnaden auff die Ordnung und Articul, auff vorgehalten Tagen zu Franckfurt und Nürnberg, auff das Kayserlich Cammergericht begriffen, und seiner Königlichen Gnaden übergeben, das Cammergericht mit Cammer Richter, Beysitzen, auch der Mahlstatt und andern laut derselben Ordnung zwischen hie und VVeihenachten nechst, auffrichten und zu basten ordnen und bestellen wollen.* De hoc plenius Lehmann lib. VII. c. CXVIII. & Datt. lib. IV. c. I. n. 50.

***** Controuersiam hanc tali modo exponit Hartmannus Maurus Hist. Coron. Caroli V. apud Schardium Tom. II. p. 26. *& cum tempore Electionis Dni Maximiliani, eo, quod forte non satis conueniebat inter Fridericum Caesarem, & Regem, praeteritus fuisset, adeo non dissimulante* tulit,

tulit, & penam Aurea bullæ, in quam inciderunt Principes, acerrime interpellando, postulare non cessaret, armaque præter hoc se illaturum minaretur, redireque aliquandiu in gratiam, litique renunciare, pertinaciter recusauit, nisi ea conditione, & remitteretur Regibus Bohemia ius illud Imperatorum, quod Reges Bohemia, Imperatores in Italiam in personis euntes, sequi coguntur, aut loco eius seruitii octingentos ducatos quoties Imperatorem Alpes transcendere contigerit, exoluere. Illo negato, a Cesare Friderico tandem sub pacto, atque conuentione, & iterum ipsos nequaquam prætereundi Reges Bohemia, sub pœna quingentarum marcarum auri decusum, transactumque fuit & Ladislaus Rex, ratificata Electione Maximiliani, quæstis liti iurique renunciavit, Principibus hac etiam excusatione tentibus, Electionem Maximiliani, non ex prædestinato Francofordiæ, sed & gentibus de causis percellerit, atque subitaneè celebratam. Agit de hac controuersia etiam Müllerus p. VI. c. XXXVI, qui tamen in Historia Comitorum sub Maximiliano plenius de eadem se esse acturum proficetur. Transactiõnis tabulas exhibet Goldastus *Reichs. Satzungen Tom. H. p. 178*, & ex hoc Thulemarus de *Ostouiratu c. XIV. §. XIX.*

§. LX.

Initio Ianuarii anno 1491. Romanorum Rex Maximilianus, & Anna minoris Britannia Dux, filia patu maior Francisci, postremi Britonum Ducis, qui sine liberis masculis obiit, de ineundo matrimonio inuicem dant fidem; mittitque Romanorum Rex ad Britones Aurantia Principem ac Wolfgangum Polheimium cum duobus peditum Germanorum millibus, qui Duci Annæ præsidio essent, * decubuitque Aurantius cum ea nomine Romanorum regis armatus, ut erat Principum mos. ** Erat tum temporis Dux Anna in Ciuitate Renessio, aliam centum nobilium Britonum equitum secum habens, & mille ducentos Anglos pedites, resistens Carolo Francorum regi, qui Anglorum cum Britonibus societatem suspectam habens, bellum Duci Annæ intulerat, atque vniuersum fere Ducatum occuparat. Lata igitur aduentu Aurantii, Polheimii, ac peditum Germanorum, acius resistebat, maiores a sponso expectans copias. At Rex Carolus, easdem appetens nuptias, copias quoque suas augebat, summa ope annitens, Ducem Annam cum vrbe Renessio, antequam iustas Romanorum Rex copias submittere posset, sui iuris facere. *** Exinde Carolus Francorum Rex, occupato Britonum Ducatu, Renesium, in quo Dux Anna erat, longa obsidione vexatum, in potestatem redigit, Britonum proceribus corruptis & Rom. Regis militibus trium mensium stipendio ad deditionem coemptis, urbemque ei cum Duce Anna tradentibus: **** quam post paucos dies in uxorem ducit, ***** remissa Rom. Regi filia Margaretha intacta, vxoreque legitima ei astu erepta. ***** Maximilianus igitur principes Germaniæ, atque Ordines Imperii primo Metim deini Confluentiam eodem anno 1492. vocat, apud quos grauiter de Caroli regis iniuriis conquestus, auxilia ipsorum flagitabat, quibus contumeliam non sibi tantum, sed Germanis omnibus factam, vltum iret. Principes vero, quod patrem eius viderent minus ad

hoc bellum esse animatum, de nouis quæ petebantur, Imperii collectis conquesti, ad pacem cum Gallo faciendam, magis inclinare videbantur, ***** auxilia tamen, quam celerem vocabant expeditionem promittebant, † atque Anglorum Regem Henricum VII. ad bellum contra Gallos inuitabant. †† Prorogatus hic Imperii conuentus Francofurtum in Lucie diem 1491. ††† Igitur Maximilianus, cum Heluetiorum legatis, hac de re agere coepit. Hi Pontificis Maximi id esse munus respondent, vti si contra sacros Canones regem fecisse putet, sacris ipsum prohibeat; quod vbi ab illo factum fuerit, & reliqui principes atque ordines arma sumpserint, tum se quoque pro sua parte in officio futuros, solos nihil posse. Mouebat equidem Henricus VII. cum exercitu in Galliam, Bononiam etiam Picardie obsidebat. †††† Sed de-
 clutus a Maximiliano, cui vires deerant, ††††† pacem a. 1492. faciebat. ††††† Cumque & Galli & Flandri, cæterique Belgæ, longi belli tædio laborarent, de pace inter Cæsarem & Gallum agi coeptum, missique ab Imperatore Frederico, Electore Palatino, & Heluetiis legati, eam procurabant, XXIII. Maii 1493. Syluaneſti vulgo Senlis in Insula Francie conclusam, ad quam in Belgii rebus sæpiſſime prouocatur. Cum his congressi Petrus Borbonius, Princeps Aurantius, Philippi duo, Cordæus & Cominæus, regem promissere omnia Artesie loca, quæ tenebat, Philippo principi redditurum. Ea post Odomari fanum & Attrebatum iam recepta erant, Hesdinum, Aëria, & Bethunia, ciuitates. Ita, quo tempore atrocius bellum exarsurum multi putabant, pax facta est. †††††

* P. Heuterus *rer. Austr. lib. IV. c. IV.* Fugger *lib. V. c. XXXIX. n. 3.* vtrique tamen ad a. 1492. referunt. Ad eundem annum refert Phil. de Comines *lib. VII. c. III.* cum Anna iamdum sub finem anni 1491. Carolo fuerit nupta.

** Heuterus *c. l. Polyd. Vergilius Hist. Angl. lib. XXVI. p. 737.* Maximilianus id temporis coelebs, nuptias cum Anna Francisci ducis filia per procuratorem facit, & vti puella quod promissit, seruare religione teneatur, nouo res modo peragitur: nocte enim inſequenti, Anna nuda, torum coniugalem matronis nonnullis, ac principibus testibus ingreditur, & procurator mariti vice, cuius in eo negotio vicarius erat, alterum crus genu tenens, intra stragula iniicit, perinde quasi ita puella notitia habita, matrimonium pro consummato habeatur. Sed parum valuit ista religio, apud eum, qui hanc prædam alteri eripere auebat. Baco de Verulamio *Hist. Henrici VII. p. 140.* Maximilianus eoſque, tum apud Principisſam ipsam, tum apud Consiliarios eius principales præualuit, vt Matrimonium per Procuratorem consummatum fuerit, cum Cereemonia, tunc temporis, in his partibus noua. Neque enim solum, publice desponsata est, sed etiam tanquam Nupta per omnia tractata, atque in Thalamo collocata: postquam autem decubuiſſet, ingressus est Legatus Maximiliani cum Literis Procurationis, & astantibus multis, tam Viris, quam Feminis primariis, Tibiam suam ad Genuſque nudatam, inter Linthea nuptialia inseruit; vt Cereemonia illa, Consummationi, & Cognitioni actuali æquipollere putaretur. Hoc facto, Maximilianus (cuius moribus penitus inſitum erat, vt Negotia semperſemifecta relinqueret, & reliqua Imaginatione tantum forti consummaret: tanquam Sagittarius malus, qui sagittas ad cuspidem &ſque attrahere non solet: Cui etiam tam facile fuiſſet Spon-

Sponsam suam præsens amplectari, quam huiusmodi Ludibria institueret) omnia iam pro certis datis, neglexit ad tempus cogitationem de Nuptiis, & bello totus incubuit. Sic etiam Fugger c. l. *alda der Prinz, im namen des Röm. Königs, nach Fürsten sitt halbegebarnisch, mit ihr Beylager gehalten.* Neque tamen noua res erat, sed ipsum Maximiliani cum Maria matrimonium simili modo per procuratores fuit peractum. Quisnam vero ex procuratoribus solennitatem peregerit, variant Scriptores. Heuterus & Fuggerus rectius Aurantium Principem nominant, quos sequitur Phil. de Comines lib. VII. c. III. Louis Gollut *Memoires de la Franche Comté* p. 938. Metzera y *ab regé Chron. de l'Hist. de France* Tom. III. p. 370. ipsum vocat Comitem de Nassau & factum dicit anno 1489. Cuspinianus Maximiliano p. 493. ait: *alteram uxorem accepit Annam, Francisci Ducis Britanniae filiam, quam per Volfgangum de Polbaim Austria baronem, & deinceps Australium terrarum supremum capitaneum, suum Oratorem condormiuit: sed non traduxit.* Hunc sequitur Varillas *Hist. de Charles VIII.* p. 121. & Arn. Ferronus in *Hist. Caroli VIII.* f. 3.

*** Heuterus c. l. P. Daniel *Hist. de France* Tom. II. p. 1528.

**** Multa adhuc est controuersia, qua ratione in manus Caroli venerit Anna Britannica. Hic verbis utimur Ponti Heuteri, quem etiam sequitur Fuggerus & P. Daniel, qui etiam addit, ex decreto parlamenti Rennetensis Annam Carolo VIII. fuisse collocatam. Addit tamen Fuggerus, se in Msto quodam reperiisse, Annam hanc, dum per Hannoniam, in Germaniam iret, per Borbonium & Aurelianensem Duces ipsi obuiam missos, adactam fuisse, ut cum ipsis Turonum pergeret ad Regem, ibidemque dimissis Germanis, suasionibus minisque compulsum ut Maximiliano renuntiaret & Carolo se copularet. Cuspinianus c. l. saltem dicit: *quandoquidem Carolus octauus Rex Franciae violenter illam surripuit, remissa eius filia Margarita, quam prius sponsam aliquot annis in Francia habuit.* Albertus Krantzius Saxonia lib. XIII. c. XV. *incolumiter ab rege Francorum cum puella, & securitatem publicam deposcerant: non negatur. Igitur rebus in provincia constitutis ex sententia, cum puella & honesto comitatu iter per Franciam innadunt, freti praestita securitate. Iam peruenere in locum qui Franciae regi ad institutum suum visus est idoneus. Aderat rex ipse cum aliquot ex regno proceribus: puellam sibi fisci iubet.*

**** Metzera y p. 373. dicit: *le Contrat de mariage fut passé a Langeais en Touraine le 16. de Decembre & le mariage accompli le mesme iour.* Sic etiam P. Daniel ad annum 1491. reuocit. Extant tabulae pacis inter Carolum VIII. & Annam Britannicam conclusae XV. Nouembris 1491. in *Recueil de traittés de Paix* Tom. I. p. 750. Tractatus matrimonii a Langeais le XIII. Decembris 1491. p. 752.

***** Trithemius ad a. 1491. anno praenotato Carolus Rex Gallorum VIII. Margaritam Regis Germanorum Maximiliani filiam sibi a Patre Ludonico XI. ante IX. annos, ut supra diximus, cum magna solennitate desponsatam, remisit ad Patrem in Flandriam, opere demonstrans, se vacuum fide, avaritia plenum. Erat autem Margarita duorum annorum, & Carolus agebat sexennium, quando sponsalia inter eos fuerunt celebrata. Mansit ergo in Gallia nouem annis, & cum remitteretur ad patrem, annum agebat undecimum. Qua autem fuerit causa remissionis Margaritae ad patrem, dicam paucis, ut nouerit posteritas omnis, nullam in virgine fuisse culpam, nec patrem Gallo, qui remitteretur, praebuisse occasionem, sed Carolum lenitate motum, ambitione & avaritia stimulis concitatum, esse quod non debuit, quodque vix iure potuit. Annam Britanniae Ducis filiam Rex Maximilianus per suos legitimos procuratores sibi futuram desponsauerat uxorem, cum ea & unica herede habiturus, & Britanniae Ducatum. Quod ubi Gallo innotuit, ut Ducatum potuisset habere, Britannia rapuit haeredem, & uxorem duxit contra Ius & equitatem, Maximiliano prius legitime desponsatam non sine scandalo plurimorum. Haec fuit causa non alia. Idem fere dicit Nauclerus p. 1109. Lehmann lib. VII. c. CXLI. Cuspinianus p. 417. Galli equidem haec excusare

conantur prout narrat Baco de Verulamio Hist. Henrici p. 141. dicens: Carolus interim, (postquam Theologos suos consulisset, atque ab iis edoctus fuisset, istiusmodi scilicet Consummationem, potius Innentum quoddam Aulicum esse, quam apud Ecclesiam receptam) magis solide rem aggressus est, & secretis & callidis Instrumentis, (tam Matronis scilicet, quam Consiliariis,) primo Conscientia & Honoris scrupulum amovere conatus est; Quam in re duplex erat labor. Neque enim solum Maximilianus cum Britanna, sed etiam Carolus ipse cum Filia Maximiliani contraxerat: Itaque Nuptia, ex utroque pede claudicarent, & ex neutra parte dubitatione carerent. Verum quatenus ad contractum, cum Rege Carolo, exceptio erat iusta & liquida, eo quod Filia Maximiliani infra Annos consensus esset, ideoque Lege non teneretur. Sed quoniam Contractum Maximiliani ipsius, duriores sustinebat partes Carolus, cum nihil adducere posset, nisi quod Contractus ille, sine consensu Domini Capitalis, Caroli scilicet, (cuius Pupilla & Vassalla erat, atque ipse erga eam Parentis loco, initus esset; Ideoque ob defectum huiusce Consensus prorsus irritus. Qui Defectus (dixerunt) licet Matrimonium ipsum, post Cohabitationem & actualem Consummationem, dirimere non possit, tamen ad Contractum invalidandum sufficiebat. Nam quoad Consummationem illam Ludicram, risu eam excipiebant, inquiringes; argumento esse quod Maximilianus Viduus esset, & Procus admodum tepidus, qui Sponsi partes per Deputatum prestare contentus fuerat; neque laborem Itineris parvi adire sustineret, & omnia extra controuersiam statuerentur. Britanna igitur, hisce rationibus permota, artificiose instillatis, ab iis, quos Rex Gallus (qui Praemiis & Promissis non pepercerat) in suas partes traxerat; & illecta procul dubio prasente gloria, & potentia Regis Caroli (prasertim cum in Florae aetatis esset, & caelebs, atque Patriam suam, Sedem diuturni & calamitosi belli, constituere verita, secreto in matrimonium Caroli consensit. Quare etiam P. Bayle dans reponse aux questions d'En Provincial Tom. III. c. CXV, ubi plenius de hoc matrimonio agit, minime concedit, praeceptam fuisse Annam Maximiliano. Licet etiam Phil. de Comines hoc non deneget lib. VII. c. III. dicens car il sembloit a tous que grande question en deuoit sourdre, & que le Roy des Romains estoit fort in-turié, & qu'on luy ostoit celle qu'il tenoit pour sa femme, & luy rendoit on sa fille, qui plusieurs années avoit esté Reyne de France. Idem confirmat Henricus VII, Anglorum Rex in litteris suis ad Imperii Principes VIII. Februarii 1492. apud Dattium lib. III. rer. Germ. c. II. §. 13. scribens: putamus, vestras Celsitudines non latere, quae a Gallis proxime sunt gesta, & tam Ducatum Britanniae in potestatem redegit, nullo iure, aut iusto titulo, sed sola dominandi & propagandi Imperii cupiditate: quam etiam Illustrissimam Ducissam, Dominam Serenissimo Domino Romanorum Regi solenniter desponsatam, violenter rapuisse, contra omnes Canones, contraque omnia, tam divina quam humana iura, & praeterea omnes Leges ac mandata Ecclesiae, in contemptum eiusdem, ac praefati Domini Romanorum Regis, nec non & vestrum, ac totius Imperii Germanici &c. Idem repetit in litteris ad Innocentium §. 14. De hoc rapto extant diversae litterae in Linturii appendice ad Wernerii Rolewincks fascic. temp. p. 94.

***** Trithemius ad a. 1492. anno quoque supra notato, in mense Septembris, Fridericus Imperator mundi tertius, & Maximilianus Rex Germanorum filius eius semper inuictus, Conventum Regni Principibus apud Confluentiam oppidum Archiepiscopi Treverorum consensu indixerunt unanimi, quorum multis in praesentia constitutis Raptus desponsata Maximiliano Anna Ducis Britanniae per Carolum Regem Galliae praesumptus in medium proponitur, & quid fieri decernant Principes, consultatio communis habetur. Erant tum qui bellum Gallo indicendum consulerent, & ipote qui non solum leges temerasset Germanas inferior, sed ius etiam violasset Imperii sancti & Christianae veritatis. In id tandem convenit pars sanior, temporis concedendum, cum Britannia Ducatus, neque Germania Regno neque Brabantiae Principatui ea tempestate conducere. Maximilianus itaque Rex consilio Principum lenigatus animum remisit iratum. Recessum Confluentinum

integrum exhibet Dattius *lib. V. c. II. n. 8.* Qua ratione Electores & Principes de nouis Collegiis in pecunia præstandis fuerint conquesti, docet Lehmann *lib. VII. c. CXXI.* Gerh. a Roo *lib. X. p. 522.* Extant etiam Litteræ Senatus Brabantini super hoc negotio apud Goldastum *Reichs-Handlungen p. 34.*

† Certus etiam contribuendi modus fuit decretus, vt de quauis domo, & Status Imperii de arcibus suis & aulis, & singuli subditi quidpiam soluerent, prout docet Lehmann *lib. VII. c. CXXI.* *das von Churfürsten, Fürsten und allen Ständen des Reichs und ihren Vnterthanen von ieder Feuerstatt ein orts Guldten erlegt, und gereicht werden, ieder Churfürst von den Feuerstätten in ihren Schloßten und Häusern in Summa 200 Guldten, desgleichen die Fürsten, so den Churfürsten im Anschlag gleich, die andere Fürsten Geistliche und Weltliche ieder 100 Guldten, Gräven und Herrn ieder 10 Guldten geben sollen.*

†† Extant litteræ Maximiliani & Principum Imperii ex Imperiali Conuentu generali Conuentu habito apud Goldastum *Tomo 6mo p. 412.* in quibus: nos vero tam Imperialis Maiestatis Vices gerentes ea iniuria præfato Domino nostro Regi illata affecti percipique, quam non immerito moleste ferimus, eidem celerem expeditionem tam equitum quam peditum in præsentiarum fecimus, ac propterea omni cura, fide, solertia, omni denique studio apud vniuersos & singulos S. Rom. Imperii ac Germanica Nationis nostræ subditos pro longe ampliori ac communi per Imperium auxilio ferendo nos laboraturos sollicitaturosque polliciti sumus: non dubitantes, vestra Serenitatis simul accedentibus copiis, omnipotentem Deum, exercituum Dominum, de tam detestabilibus iniuriis manifestam vindictam iustumque triumphum concessurum: qui vestram Serenitatem indies feliciorum conferuet. Baco de Verulamio Hist. Henrici VII. p. 161. narrat, quam inique Maximilianus fatum suum tulerit, addens: & statim Legatos, tam ad Regem Angliæ quam ad Regem Hispaniæ expedit, qui eos ad bellum & Fædus offensivum inuicendum contra Gallum excitarent: se cum magnis Copiis in bellum adfuturum pollicitus.

††† Datt. *lib. V. c. II. n. 10. 11.*

†††† De hac expeditione Baco de Verulamio p. 181.

††††† Miserum hunc Maximiliani Statum idem describit p. 180. Legati Angliæ, dicens, cum ad Maximilianum aduentassent, Facultates eius & Pollicitationes, longo intervallo inter se diuinctas repperunt; cum omnino ei deessent pecunia, Milites, Arma, quæ tanta expeditioni sufficerent. Maximilianus enim, cum neutram Alarum suarum integram haberet, (quoniam patrimonium suum Austria ad eum nondum deuenerat, Patre siquidem adhuc viuo; atque ex altera parte, Territoria sua Matrimonialia, partim Ducissæ Viduæ in Dotem cesserant, partim recentibus rebellionibus exhaustæ erant) Copiis ad bellum necessariis, plane destitutus erat. Idem p. 183. primum enim Legati Angli, ad Maximilianum missi, e Flandria redierunt; Regemque certiorum fecerunt, cum a Maximiliano auxilia neuiquam sperare posse, quod ad bellum prorsus imparatus erat. Voluntatem sane ei adesse, Pecunias deesse.

†††††† De hac pace Baco p. 185. Extant pacis tabulæ in Recueil de Traittés de Paix *Tom. I. p. 758.*

††††††† Hæc verbis Gerhardi a Roo scribimus *lib. X. p. 522.* qui sua sumsit ex Philippi de Comines Commentariis *lib. VII. c. III.* qui ipse negotiationi legatus interfuit. Fugger c. 1. P. Heuterus *lib. V. c. I.* Tabulæ Pacis extant in Recueil de Traittés de Paix *Tom. I. p. 703.* Vid. Brautlacht *historia Pacis. c. II.*

§. LXI.

Præter dicta, multa quoque diuersis Germaniæ Procerum familiis
Bbb bbb b ac-

accesserunt incrementa. Ipsa quidem Serenissima Domus Austriaca præter alia privilegia, singulari diplomate anno 1453. Archiducali titulo in perpetuum fuit honorata. * Albertus Saxonie Dux animosus, ob totidem merita a. 1483. expectatuiam in Iuliacensem & Montensem successionem fuit adeptus. ** Brandenburgica Domus præter successionis iura in terras Megapolitanas a. 1437. per pacta fundata & in Comitibus Francofurtensibus 1442. firmata, *** in Comitibus a. 1442. expectatuiam in terras Pomeranicas ex pacto acquirit. **** Domui Brunsvico Lüneburgensi a. 1442. omnia iura ac Privilegia ab Imp. confirmantur. ***** Anno 1454. Fridericus Cæsar Vricum Frisie Orientalis dominum Comitem Imperii creat, magnifico diplomate impertito, quod Neapoli in Austria ad initium Septembris consignatum, atque populos inter Amasim ac Visurgim eius moderationi subicit, ipsamque Frisiam Orientalem feudi lege concedit. *****

* Diversæ de Archiducis titulo sunt sententiæ. Sunt, qui ab Henrici IV. temporibus eundem ducunt, qui Ernestum Strenuum S. R. I. dixerat Priorem, quod tamen personale saltem erat. Alii a Friderici I. temporibus ducunt, in cuius privilegio Austriacæ domui concessio dicitur: *si quibusvis Imperii curis publicis Dux Austriae præsens fuerit, unus de Palatinis Archiducibus esse censendus.* Quo ipso tamen titulus hic minime fuit collatus, verum illud, ut Austriæ Deces æquiparentur Ducibus Officialibus Palatinis, eadem iura, easdem teneant prerogativas. Wolfgangus Lantzius in descriptione Viennæ, & qui cum sequitur Pontus Henterus de *Habsburg orig. c. XXI.* Friderico II. tribuit. Fridericus II. quidem regalem huic familiæ dignitatem contulit, qua tamen usi non fuerunt. Alii, a Rudolphi Habsburgici temporibus ducunt, qui tamen Albertum filium, de Austria saltem Ducatu inuestiuit, prout ipsius diploma docet apud Fuggerum *lib. II. c. IV. p. 196.* Alias aliorum sententiæ prolixè refert Schönleben de *orig. gentis Habsb. proleg. p. II. c. VII. & Syn. Iur. Publ. diss. XIX. §. XIV.* At, licet non denegemus, sub initium iamdum seculi decimi quarti hunc titulum inualuisse, dum Austriæ Duces eodem passim uterentur, privilegio ut videtur usi Friderici Barbarossæ. Neque tamen a temporibus demum Rudolphi IV. hoc factum, dum iste a. 1360. Caroli IV. filiam matrimonio sibi copularet, prout coniectatur Schönleben, cum Leopoldi Austriaci sigillum de anno 1320. adducat Fuggerus *lib. III. c. III. p. 285.* in quo Archiducis Austriæ titulo utitur. Quod autem nondum sollemnis iste titulus fuerit, patet ex eo, quod Austriæ imperantes pro arbitrio modo Ducis, modo Archiducis titulo uterentur. Nec ab Impp. concessum fuisse hunc titulum ex eo patet, quod nullum adduci possit diploma. Hinc potius ad Friderici III. concessionem hæc referimus, cuius diploma inter alia documenta Friderici a Kulpisio collecta reperitur *p. 7.* in quo: *wir wollen, meinen, und setzen auch, von der obersteren unser Römischen Kayserlichen Macht ernstlich und bestiglich gebietend, das die bemelten Fürsten unsers Haus Oesterreich, und unser und ihre Erben und Nachkommen die die Fürstenthumb Steyer, Kerndten und Krain ie zu Zeiten innhaben und regieren werden, nu hinfür Ertzhertzogen genent und geheissen, dabey ewiglich bleiben und von unsern Nachkommen am Reich und allen andern Churfürsten und Fürsten also genennet und geheissen und dafür gehalten sollen werden &c. Geben zu der Neuenstatt an der heiligen dreyen König tag nach Christi unsers Herren Geburt Tausend vierhundert und in dem drey und funfzigsten, unsers Reichs im dreyzehenden, und unsers Kayserthums in Ersten Jahren.* Idem reperitur apud Schönleben *c. I. p. 109.* Tanto magis ne confirmat Diploma Eiusdem

deni Friderici de anno 1442. apud Kulpisium p. 5. in quo Duces saltim adpellantur. Idem confirmat Trithemius, in Chron. Hirsaug. ad a. 1309. *rex igitur (Henricus VII.) deliberatione per paucos dies accepta filium suum Iohannem Comitem de consensu Principum creauit in Ducem, & Comitatum Namurcensem olim nuncupatum, id est, Luzeburgensem in Ducatum sublimauit, quem admodum & Fridericus Imperator prius, ut suo loco dicemus, Austria Ducatum, unde procreatus fuit, in Archiducatum erexit, qui titulus nescio si ab origine Imperii Romani unquam fuerit auditus.*

****** Extat diploma desuper concessum apud Kulpisium p. 96. & Müllerum p. V. c. LXXXV. §. 7. ex quo fundamenta prætensionum in dictum Ducatum.

******* De hoc supra §. VI.

******** Mortuo enim Ottone III. Stettinensium ultimo a. 1464. Fridericus, Brandenburgicus Elector successionem prætendebat, cui Ericus II. & Wratisslaus X. Wolgaftenfis lineæ contradicebant. At, Fridericus Albertum, Friderici Brandenburgici Electorem a. 1470. præter Electoratum etiam de Stettinensi Ducatu inuestit, eidemque in Comitibus Ratisbonensibus a. 1471. eundem adiudicat. Tandem vero Prentzlouia 3. Iunii 1471. inter utrasque partes conuenit, ut præter dominium directum, Brandenburgicis, extincta familia Ducum Pomeraniæ, ius successionis Pomeraniæ integrum esset. Illud equidem Alberti filius & successor, Iohannes remisit, hoc vero per varia pacta denuo fuit confirmatum, Müllerus p. V. c. XVI.

********* Extat diploma apud Kulpisium p. 251.

********* Vbbo Emrius rer. Fris. lib. XXV. p. 373. *ipse cum coniuge & posteris Comes declarans: omnis Frisia regio ab ostio Amasi occiduo in Visurgis ostium secundum litus, & hinc in fines usque Monasterienses & Oldenburgicos potestatem cum Comitatus titulo in feudum perpetuum ei & heredibus assignata: nominatim vero in assignationis formula expressi feudi partes hæc, Emda, Norda, Gretha, Berumum, Esena, Ieuera, Freburgum, Aurica, Ortha, Stichusa, Lenga, cum præfecturis annexis: totus item ager Transladanus & Stadlandicus, & Frisica VVeda. Sed assignationi certa lex ab Imperatore eadem in formula disertis verbis ascripta, ne quis abuti beneficio eius possit. At enim sic conferri dignitatem Vrico voluit, ne quid per eam Imperio aut Imperatori decedat.* Schatenius Ann. Paderborn. ad a. 1454.

§. LXII.

Illustre etiam Regimen Friderici, quod ipso imperante, Typographiæ ars cultior a. 1450. Moguntia per Io. Gutenbergium fuerit adinuenta. * Anno 1455. Ernestus atque Albertus Saxonie Principes Iuuentutis Friderici Placidi Electoris filii, ex arce Altenburgensi per Conradum de Kauffungen fuerunt rapti, paullo post, parentibus restituti. ** Sic etiam Christophoro Columbo potissimum debetur nouus orbis a. 1492. inuentus. *** Eiusdem Imp. temporibus ludi antiquorum equestres, vulgo dicti Torneamenta cesserunt, vltimaque a. 1487. Ratisbonæ atque Wormatiæ dicuntur esse celebrata. Causæ fuisse videntur nimii sumtus, qui in dictos ludos impendendi, maxime vero inuentio pulueris pyrii, quo ipso pristina exercitia militaria plane desinebant. ****

* Hæc equidem inuentio vel Sinensibus tribuitur, vel inter Europæos Laurentio Küstero Harlemensi, vel etiam Io. Mentelio Argentoratensi. Demonstravi tamen in Introductione

ad Notitiam Rei Litterariæ c. XI. prolixius, rudia quidem typographiæ fundamenta iecisse Kusterum litteris ligno incisis, veram tamen artem litteris æneis libros imprimendi Gutenbergio deberi qui patria licet Argentoratensis, Moguntia tamen Io. Faulti, diuitiis adiutus, primum librum impressit.

**** Aen. Syluius de Statu Europæ c. XXIV. libet hoc loco, audax priuati hominis inserte facinus, Conradus Raufes nobili loco apud Saxones natus, bellicæ rei peritus, manu promptus, & animo imperterritus, cum se patria pulsum & paterna hereditate priuatum periniuriam Friderici Ducis existimaret, scelus incredibile nostra ætate perpetravit. Arx est in Misnia in alto monte, & abruptis undique rupibus sita Altumburgum provinciales vocant: ad radices montis oppidum egregie munitum, & populo plenum iacet. In arce duo Friderici adolescentæ Ernestus & Albertus educabantur, huc Conradus intempesta nocte magnis itineribus cum paucis comitibus contendit: & ad motis scalis prodente pedagogo, arcem ingressus, dormientes adolescentulos in cubili comprehendit, interminatusque mortem, si vocem emitterent, funibus colligatos extraxit: baud dubius quin perductos in Bohemiam magno precio venderet, suasque contumelias eo pacto magnifice vltus videretur. Iam siluam Herciniam qua Bohemiam a Saxonia diuidit, ingressus erat. Iamque periculum omne transmissum putabat, cum iunior captiuorum labore ac fame deficiens, & quietem simul & cibum poposcit, cuius precibus commotus prado ad carbonarium diuertit quendam, afferrique panem & cereuisiam iussit. Interea apud Altumburgum, & cognita tanta rei nouitate, clamor exoritur. Attoniti oppidani raptim arma capeffunt, & preciosam vendicaturi prædam præcipiti cursu prædonis vestigia insectantur. Siluam ingressis fortuna blanditur: quæ inter multos tranmites cum teneri suasset, qui recta duxit ad carbonarium. Ibi Conradus dum puero cibum ministrat, ex improviso capitur: & oblatu Principi, audacissimi sceleris capite pœnas soluit. Federicus eodem pene nuncio, quo captos atque abductos filios audiuerat, recuperatos & domum reductos didicit. Trithemius Chr. Hirs. ad a. 1469. Naclerus p. 1097. de hoc raptu plenius Fabricius Origg. Saxon. lib. VII. p. 770. Spangenberg Chron. Mansfeld c. CCCXXXVIII. Müller Ann. Saxon. ad a. 1455. Ad Rechenbergius de plagio Ernesti atque Alberti.**

***** Diuersa etiam de noui orbis origine dicuntur. Petrus Martyr de rebus Occanicis lib. III. p. 29. Salomonis Ophiram putat Hispaniolam fuisse. Alii Platonis Atlanticam in America quaerunt, Franciscus Lopetz de Gomara p. II. Hist. Gen. Ind. Hornius de originibus Americanis lib. I. c. X. concludunt, Americam antiquis haut fuisse incognitam. Grotius Origg. Americanis Garcilæ Vægæ Lusitano tribuit. Io Christophorus Wagenseil in Oratione parentali Georgio Friderico Behaimb Patricio Noribergensi a. 1682. dicata, dicit, Martinum Behaimum Patricium Noribergensem ab Isabella Ioannis I. Lusitanæ Regis filia, quæ Belgicis provinciis imperabat, nauem impetrasse, qua ducem genium suum secutus, ignota maria fuerit scrutatus. De eodem Martino Behaimb, qua ratione a Ioanne II. Portugalliæ rege ad quaerendas nouas regiones fuerit emissus, testatur Aen. Syluius de Statu Europæ c. XLIV. Ast Io. a Laet Historia noui orbis p. I. p. 48. & plerique alii Christophoro Columbo tribuunt, cuius elogium inter alios claros Ligures exhibet Vbertus Folietæ. Expeditionem eius plenius describit Caspar Englib. I. Hist. Occident. Indiæ c. II. & Petrus Martyr de rebus Occanicis lib. I. p. 2. Soluit autem ex Hispania Kl. Septembris 1492, atque XI. Nouembris 1492. in Insula Guanima adpulit. Non disiteor equidem, fuisse ante Columbum quosdam, in America, sed effectum ipsorum nauigatio non fuit sortita. Dum vero Columbus nauigatione sua Europæ isansam dedit indagandi adquirendique terras Americanas, eidem haut immerito præcipuos inuentionis honores deberi indicamus.**

*** Ita quidem Fuggerus *lib. V. c. XXXIV. p. 977.* Crusius *Ann. Sued. lib. VIII. p. III. c. XXI.* postquam hac torneamenta Ratisbona & VVormatiae celebrata descripsisset, addit: quamobrem vero hoc laudabile exercitium, hac vetus schola cessavit? forsitan haec causa sunt nimii sumptus, nimia magnificentia: quibus multi exhausti nobiles fuerunt. Exiccata itaque coacti sunt vendere decimas, Curias, Pagos, praesertim Monachis, qui interea opibus creuerunt. 2. Quod nonnulli, honore indigni, & poenas meriti, semunierunt multis propinquis, sodalibus, clientibus: honestasque equestria disciplina leges ac Statuta perfregerunt, & sic impune abierunt, 3. addantur dissensiones intestinae & variae difficultates temporum. At praef. Ro, sicut quondam in Imperio Graeco, & hodie in Regno Turcico, Scholae armorum fuerunt & sunt: ita hodie in Romano quoque Imperio esse prodesset. Fortassis etiam 4. causa sit, cur Hastiludia cessauerint; quod in locum hastarum, magis iam sclopetia bombardaeque successerunt. Crusium sequitur Fugger *lib. V. c. XXXIV. p. 977.* Vid. & dissertatio Georgii Schabarti de *Ludis equestribus. c. VII.*

§. LXIII.

Nec praeterire hic possumus, quae circa iudicium Vehmicum sub Friderico III. fuerunt gesta. Decreuerat enim in Comitibus Francofurtensibus 1442. Imp. de abusibus huius iudicii tollendis, & nonnisi personis honestis iudicibus constituendis, * quam tamen Reformationem Vehmici Iudices adgnosceri nolebant, ** quo ipso motus Imp. variis Statibus per diploma immunitatem concedit ab hoc iudicio, *** Frieграuios etiam ad Comitatus Francofurtensia 1454. vocat, **** variasque contra eorum attentata promulgat inhibitiones. At, licet multi Status a. 1461. contra hoc iudicium Westphalicum confederationem inuicem facerent, ***** in tantum tamen audaciae progressi fuerunt Frieграuii, ut a. 1470. ipsum Imp. vna cum Ulrico Patauensi Cancellario sub contumaciae poena ad iudicium suum citarent. ***** Licet saepius post haec ab hoc iudicio Westphalico adpellatum fuerit ad Imp. confederatio etiam contra hoc iudicium inter Philippum Palatinum Electorem a. 1488. fuerit renouata. *****

* De hoc supra §. VII.

** Hoc ex Actis demonstravit Müllerus *p. II. c. VI.*

*** Tale erat Priuilegium Argentoratensibus a. 1451. concessum apud Müllerum *p. I. c. IX. p. 125.* quod insequenti anno fuit confirmatum, prout videmus apud Müllerum *p. I. c. XXVII. §. 14.*

**** De hoc Müllerus *p. II. c. VI.*

***** Reperitur eadem inter Kulpisii Documenta *f. 136.* & apud Leibnitium in *Cod. diplom. p. I. n. CLXXXI.*

***** Reperitur ista in Apparatu & Instructu Archiuorum *p. 383,* atque finit his verbis, *hirumb so dun wir obgenanten Fryggeben und geordnete Richtere also uns mit gesurter gewiseten Vteil und Rechten gewisset ist, und auch von unsern Ampten und Gerichte wegen so wir*
Bbb bbb 3 von

Von dem heiligen Römischen Reiche empfangen habent, darzu gelobt end gesworen und nit zulassen so uwer Keiserlich Gnade umb Gott und VVoldat VVillen uffgenommen, wie obigess uwer Keiserlich Gnade sich noch zu bedencken, die vorbenant Sache cassieren und machtloes sprechen, und den von Strassburg und Heinrich Beyer gebiessen den Vrteils-Brieffen und Sentencien, so die Inhaltin sint, Steffan und Michel Vernügunge zu tun, und uns obgenanten Frygreben mit diesem gegenwertigen Botten zu schreiben gescheen sy, und wan das nit geschee, so benomen und legen wir uwer Keiserlichen Gnaden einen Rechtlichen Gerichts Tag uff den Samstag noch Sant Iorgen Tag nachst kompt noch datum des Brieffs an die egenanten und Keiserlich Dingstat und Frienstat zwischen den Pforten zu dem VVünnenberge zu Verrechtigen nomen zit Tages vor uns oder andern geordneten Richtern an unser Stat, ob das wurd not sin, sehen und zu haren die last Vrteil und Sentencie über uwer Lip und Ere zu tun und darwider zu sagen, sovil uwer Keiserlich Gnod mit Recht noch des Frienstuls Recht getun mäge, ir komen auch icht oder nicht so muss das Gericht sinen Gang haben, wie sich nach Frienstuls Recht gebüren wurt. Hirin wisse sich uwer Keiserlich Gnod zerichten, auch raten wir uwer Keiserlichen Gnaden getruwelich es darzu mit komen lassen. Geben under unserm Insiel uff Zistag noch der heiligen Apostel Tag Simonis & Iuda Anno Domini M. CCCC. LXX.

***** De hoc Wenckerus p. 388.

§. LXIV.

Inter hæc Imp. Fridericus, pace iam in Austria ac reliqua Germania parta, graui morbo laborare coepit Lintzii, quem nimio melonum usu auctum esse, nonnulli meminere. Alterum illi crus sphacelo affectum, per eosdem dies ex medicorum consilio resectum erat. Id cum inspexisset, quasiuisset ferunt, quid inter Cæsarem & quemuis rusticum interesset? mox vero subiecisse, rusticum sanum, ægroto Cæsare, longe esse feliciorum. Non multo post rebus ex vltima voluntate constitutis, obiit, decimo nono Augusti, anno ætatis octauo & septuagesimo, post susceptam Imperii curam tertio & quinquagesimo, quo Cæsarem nemo post Augustum diutius imperauit. Corpus eius Neapolim delatum in monumento ab ipso Imp. condito ** apud uxorem conditum est.

* Hæc verbis Gerhardi a Roo scribimus lib. X. exente, nisi quod XIII. Kl. Septembris diem obitus definiat siue XX. Augusti, cum tamen omnes reliqui mortem Imp. enarrantes XIX. Augusti definiant. Sic enim Naucierus p. 1110. Trithemius ad a. 1493. Fugger lib. V. c. XLI. qui etiam insimul XVI. Electores & octo Papas numerat qui Friderici ætate defuncti. Lehmann lib. VII. c. CXXI. Cuspinianus p. 412. qui etiam Friderici mortem plenius describit, dicens: *ex ætate igitur ac labore tandem, fluxuque veteri, in tibia gangranam vlcus adquisiuit, vel ἐπὶ τὴν ἐσθίον μὲνον.* Nam pede illo sapissime claustra foresque ac portas omnes fregit ac disiecit. Cum itaque quatuor mensibus continuis acutissimo torqueretur dolore, medicis salutem, daturioreque & tam promittentibus, tibia ferro deponitur. Instabat dies, qui omnium Christianorum voto beatissima Virgini Maria celebranda est, quam religiosius semper

Fri.

*Fridericus consueverat Venerari. Ab omni ergo imprudenter cibo abstinens, oſto melones comedit, quibus quatuor occubuerunt Caſares: aquamque bibens, in ſtomachi incidit laborem. Qui calore deſtitutus, & frigore deſiciens, reſoluit alium Caſari. Quod ubi ſentiret, acceptus iuxta Chriſtianorum inſtituta Eccleſie ſacramentis, deuotiſſime animam Deo commendauit: pacata iam vniuerſa Germania, ac ſingulis principibus ſumma in tranquillitate degentibus. Tritheimus Chr. Hirſ. ada. 1440. ſex & viginti annorum exatam regnare coepiſſet, tribus & quinquaginta annis regnauit in Germania, quorum ſolus expendit quadraginta ſex, cum filio autem Maximiliano 7. annis regnauit. Vndecim annis ſine Imperii corona regnauit, & quadraginta duobus annis imperauit glorioſe coronatus. Exequia ipſius deſcribuntur a Fuggero & in Mſto antiquo, quod inter Documenta Kulpſii p. 47. reperitur, ubi etiam ipſius Epitaphium lapidi inciliſum inſertur: *Fridericus Tertius, Romanorum Imperator, Semper Auguſtus, Aſtria, Stirie, Karintie, Carnetie, Dux, Dominus Marchie, Slauonie, ac Portuſanis, Comes Habſburg, Tirolis, Pbitredis & Kyburg, Marchio Burgonie & Landgrauius Alſatie. Obiit anno Domini Miſleſimo, Quadringenteſimo, Nonageſimo Tertio, Auguſti decimo nono.**

** Hoc plenius deſcribit Cuſpinianus p. 412.

S. LXV.

Filios ex vxore Elconora * III. Sept. a. 1467. deſuncta ** quam vnicam habuit, ſuſtulit Chriſtophorum, 1465. natum *** Ioannem & Barbaram, qui in prima pueritia obiere. **** Maximilianus ipſi fuit ſuperſtes ***** & Cuningunda, quæ inuito Imp. a. 1487. Alberto Bauariæ Duci nupta, ***** mater fuit Guilielmi Erneſti ac Ludouici Principum. *****

* De his nuptiis ſupra ſ. XX. XXI.

** Roo lib. VIII. p. 268. ſub initium Septembris, obiit Helconora Auguſta Neapoli, pia ac multis exornata virtutibus ſamina. Fugger lib. V. c. XIX. n. 5. Verum diem obitus ex Inſcriptione ipſius Sepulchrali Neapoli Aſtriæ explicauit P. Lambecius lib. II. c. VIII. p. 715.

*** Nicolaus Lanckmann Hiſt. deſponſ. Friderici, circa finem: anno Domini millemo quadringentiſimo quinto ſedecima die menſis Nouembriſ ante ortum ſolis natus eſt ſereniſſimo Domino Imperatori primogenitus filius Dominus Chriſtophorus in Noua ciuitate Salzburchenſis diocęſis. Et idem primogenitus Anno domini milleſimo quadringentiſimo ſexto viceſima prima die menſis Martii in Noua ciuitate mortuus. Et in monaſterio nono ordinis Ciſtercięſis in choro ante ſummum altare ſepultus eſt.

**** Roo lib. X. exeunte. Cuſpinianus p. 414. de horum natiuitate & morte plenius Nicolaus Lanckmann circa finem: anno Domini Miſleſimo quadringentiſimo ſexageſimo die tertii menſis Nouembriſ in VVienna Patruienſis Diocęſis ante ortum ſolis nata eſt Domina Helena prædicti Domini Imperatoriſ filia, quæ anno Domini milleſimo quadringentiſimo ſexageſimo primo vltima die menſis Februarii in VVienna mortua eſt. Et in noua ciuitate in monaſterio Ciſtercięſis ordinis in choro ſepulta eſt. Anno Domini Miſleſimo quadringentiſimo ſexageſimo quinto ſedecima die menſis Martii in noua ciuitate Salzburchenſis diocęſis nata eſt Kunegundis, Domina, Domini Imperatoriſ Vngariæ, Dalmatiæ, Croatia &c. regiſ filia quam Dominus Deus cuſtodiat & cum ſacunditate ſuo tempore viuere proſpere concedat. Anno Domini Miſleſimo quadringentiſimo ſexageſimo ſexto in noua ciuitate in Vigilia ſancti Laurentii natus eſt Dominus Iohannes filius Domini Imperatoriſ, qui ſequenti anno quindeſima die Februarii mortuus eſt, & in prædicto monaſterio nono ſepultus eſt.

***** De

***** De hoc insequenti dissertatione.

***** De hoc Fugger lib. V. c. XXXIV. p. 963. Adlzreiter p. II. lib. IX. p. 205. coelebs adhuc operat Albertus Sapiens, cum atatis anno quadragesimo de propaganda stirpe capio cogitare. Placere deliberanti Cunegundis Austriae Friderici Caesaris filiae praecellentia animi corporisque decora, quibus allectus Matthias Rex Vngariae, sapius thori sociam, spe irritus & a Friderico Caesare repulsus, optarat. Non ignorabat Albertus, eundem sibi, ob recuperatam Ratisbonam offensum, unde prospiciebat ferenda repulsae periculum, si nullo interprete filia nuptias ambiret. Sigismundo Austro, qui Cunegundem fratris iussu educabat, intercedebat cum Alberto singularis necessitudo. Hic visus est honestissimae causae impetrabilis Patronus: Ad eum profectus Oenipontum Albertus, sua vota aperit, auditur benigne, experiturque se haud frustra amici benevolentiam implorasse. Ut nouo eum beneficio sibi demeretur, non nescius, Sigismundum bello Veneto implicatum, ararii angustiis laborare, offert laboranti praestabilem vim pecuniae Sigismundus nihil moratus Alberto Cunegundem adiecit; Cunegundis lubens volens assentit, rata Patrum nihil iniussu Caesaris esse ausum. Ergo nuptiarum solennia Oeniponti in aede D. Stephani festis Caeremoniis, V Vilhelmo Episcopo Eistadiano sacris operante, peraguntur: Initur thorus genialis, & tum primum Imperator de matrimonio fit certior. Monachium exinde ducta est Cunegundis paulo post festa regalia, exceptaque pompa honorificentissima. Imperator, re cognita, mirum quantum excanduit. Auxit iras, quod Sigismundus prolis expers & exspes: Tirolim Cunegundi dotem, inconsulto Friderico & Maximiliano rege Romanorum Francofurti nuper ad XIII. Cal. Martias renunciato, dixisset. Cuspinianus p. 404.

***** Roo c. l.



DISSERTATIO TRIGESIMA PRIMA
DE
MAXIMILIANO I.
RESPONDENTE
GEORGIO HENRICO A PELCKE
EQVITE SILESIO.

§. I. Maximiliani natiuitas & Corporis Status. §. II. Animi mores & Characteres. §. III. Educatio & virtutes. §. IV. Gesta Maximiliani patre adhuc vivo. §. V. Maximilianus contra Turcas se munit, exequias patri parat, nuptias cum Blanca Maria celebrat, cum Vladislao Hungaria Rege paciscitur. B. Geldricum. §. VI. Comitatus VVormatiensis 1495. Pax Publica. Iudicium Camerale. Consilia de Regimento Imperii. Auxilia contra Gallos. Mediolanensis & VVurtembergensis Duces fiunt. Monomachia Maximiliani cum Claudio de Batre. §. VII. Fœdus contra Gallos. Carolus Italiam relinquit. §. VIII. Cesar Sigismundo Tirolensi succedit. Aduentus eius in Italiam. §. IX. Comitatus Lindauensis, Friburgensis & VVormatiensis. §. X. Caroli VIII. R. Gallorum mors B. Burgundicum & Geldricum. Albertus dux Saxonia fit Frisia Praefectus. §. XI. Initia belli Heluetici. §. XII. Progressus belli Heluetici, praelia, pax. §. XIII. Ludouicus XII. Mediolanum occupat. Comitatus Augustana 1500. Diuisio Imperii in Circulos. §. XIV. Ordinatio Regimenti. §. XV. Ludouicus Alexandrum VI. in suas partes trahit & cum Imp. paciscitur. §. XVI. Ludouicus XII. & Ferdinandus Catholicus regnum Neapolitanum, eiectis Friderico, innadunt. Varia pacta cum Imp. Pactum Tridentinum. Consilia de Maximiliano deponendo. §. XVII. Comitatus Noribergensis 1501. Tumultus Rusticorum in tractu Spirensi. §. XVIII. Comitatus Electoralia Gelbusa 1502. Francofurti 1503. Comitatus Moguntina 1503. Grauinade Iudicio Camerali. Electores receptionem Philippi Austriaci in Collegium Electorale reiiciunt. Societas S. Georgii contra Turcas instituta. §. XIX. Initium R. Bauarici. Iudicium Fendale circa terras Georgii Diuitis. §. XX. Rupertus Palatinus proscribitur. Bellum Bauaricum. §. XXI. Pax & diuisio terminorum Bauaricorum. Comitatus Colonienfis 1504. §. XXII. Tractatus pacis Blesensis & Hagenouensis inter Maximilianum & Ludouicum XII. §. XXIII. Philippus Rex Castella proclamatur. B. Geldricum 1505. §. XXIV. B. Vngaricum ob successionem. Transiitum a Venetis petit in Italiam. §. XXV. Progressus Gallorum in Italia. Comitatus Constantiensis 1507. Vicariatus Friderici Sapientis. §. XXVI. B. Geldricum a. 1508. §. XXVII. Causa belli Veneti. Aduentus Maximiliani in Italia. Titulum Imp. adsumit. §. XXVIII. Bellum Venetum & induciae. §. XXIX. Fœdus Cameracense. §. XXX. B. Ludouici VII. contra Venetos. Auxilia Imp. in Comitibus VVormatiensibus 1509. denegantur. Veneti proscribuntur. Ant. Iustiniani Venetorum legatus ad Casarem. §. XXXI. Pacta inter Maximilianum & Ferdinandum Catholicum de Castella regimine. §. XXXII. Comitatus Augustana 1510. Pax Venetorum cum Papa. Progressus belli Veneti. Renouatio fœderis inter Casarem & Gallum. B. Papa cum Duce Ferrariense. Mirandulam Iulius II. Papa ipse oppugnat. §. XXXIII. Pax inter Casarem & Venetos tentatur. B. Veneti progressus. §. XXXIV. Concilium Pisanum & Lateranense. §. XXXV. Clades Venetorum Brixienfis, Prælium a. 1512. ad Raucennam. Inducia Maximiliani cum Venetis. Galli ex Italia eiiciuntur. §. XXXVI. Restauratio b. Geldrici. §. XXXVII. Comitatus Treuirensis & Colonienfis 1512. Iudicium aulicum instituitur. §. XXXVIII. Gurcensis aduentus Romam. Maximilianus adscendit Papatum, & paciscitur cum

CCCCCC

Papa.

Papa. §. XXXIX. De pace cum Venetis agitur. Iulius II. moritur. Leo X. eligitur. Gallorum clades ad Novariam. Continuatio B. Veneti. §. XL. B. Henrici VIII. cum Gallis. Terronana occupatio. Maximiliani expeditio in Burgundiam. §. XLI. Pax inter Caesarem & Venetos tentatur. §. XLII. Ludovicus XII. moritur, cui Franciscus I. succedit. Carolus Austriacus fit Belgii princeps. Conuentus Regum, Hungaria, Polonia, Bobemia cum Maximiliano Vienna. §. XLIII. Galli Regno Neapolitano & Italia inhiant. Prælium ad Marignanum. Pax Nouiedanensis. §. XLIV. Carolus in Hispaniam nauigat. §. XLV. Comitæ Augustana 1518. Confilia de B. Turcico & successione in Imperio. Albertus Moguntinus fit Cardinalis. §. XLVI. Maximiliani mors. §. XLVII. Familia.

§. I.



Riderici III. filius erat Maximilianus I,* natus XXII. Martii, die Viridium Neostadti. ** 1459. Erant ipsi oris probitas, statura quadrata, in qua tamen Imperatoria Maiestas elucebat; corpus validum ac robustum, idemque laboris atque operis patientissimum, par victus frugalitas & ex eo valetudo prosperrima. ***

* Nicolaus Lanckmannus historia desponsationis Friderici sub finem: Anno Domini 1459, Vicesima secunda die Mensis Martii, post meridiem, infra quintam & sextam horas, Domina Imperatrix, & iam Hungaria, Dalmatia, Croatia, Regina, in Nova Civitate, peperit in lucem filium, quem Reuerendissimus Dominus Salzburgerensis Archiepiscopus baptizauit, & nomen ipsi imposuit Maximilianus, quem Dominus Deus protegat. Eundem diem confirmat Monumentum ipsius in Templo Franciscanorum Oeniponti apud Lambecium lib. II. Comment. de Bibl. Casar. Vindobon. c. VIII. p. 697. Fugger lib. V. c. XIII. n. 6. qui etiam Eleonoræ litteras ad Augustanos, super hac natiuitate exhibet. Schönleben ephemeride Habsburgo-Austriaca ad d. XXII. Martii. Eundem diem confirmat, nominis etiam rationem insimul exponit Gerh. a Roo lib. VI. p. 217. non multis diebus post, nascitur Friderico filius, Vigesimo secundo die Martii, qui eo anno cæna domini sacer erat. Cuspinianus duodecimum eius mensis ponit, quo D. Maximiliani memoria nonnullis celebratur: sed prior supputatio cum manuscriptis, & ad Paschalis festi rationem conuenit, quo ipso die, puer a Sigismundo Volckensdorffio Salisburgensi præfule, sacris baptismi vndis tinctus, Maximiliani nomen accepit, suscipiente ipsum Nicolao Vilacho, Croatia præfello. De nominis ratione alia aliter coniciunt. Sunt qui diuinum nobis Fridericum facere volentes, ducto ex astris augurio, Fabii Maximi, ac Pauli Aemilii nomina coniunxisse dicunt, quorum facta esset emulaturus. Lazius (ut supra paucis attigi) monitum in somnis Fridricum Cileie periculum euitasse, & Maximiliani Laureacensis antistitis, illic martyrio affecti, nomen puero imposuisse, narrat. Ego in re non magni momenti, hoc tantum affirmare possum: cum in tam Augusta gente, non deessent laudatissimorum principum nomina, non sine peculiari aliqua causa id nomen, tum primum, in eam prosapiam esse inuellum. Ad nomina Maximi & Aemiliani adludit Iason Maynus in oratione sua, habita in nuptiis, Maximiliani cum Blanca, in Freheri Tomo secundo.

** Eundem locum equidem confirmat Fuggerus, sed in parenthesi addit: Megiserus setzt, im Schloß Tantzenberg in Karnten, denen von Keutschach gehörig. Inde Schönleben c. l. vnde Lazius, & post eum Megiserus habuerint, quod natus sit in Tanzenberg arce Carinthia, illi viderint. Epistola Chunegundis Augusta puerpera data die Pasche, quo baptizatus fuit Maxi-

milia-

milianus, & signata Neostadii missaque Augustam Vindelicorum apud Fugger convinxit illos erroris. Potuit euenire, & in arce Tanzenberg conciperetur Maximilianus. Nam & narrat Megiserus ex antiquis Cilensibus MSS. Fridericus cum Eleonora Cilea anno 1458. die S. Georgii periculum adiit ne caperetur, mansit deinde Cilea usque ad 25. Maii. Inde transiit in Carnioliam, ex Carniolia in Carinthiam, ubi si moratus est usque ad finem Iunii cum coniuge, & diuertit ad illam arcem, concipi potuit filius, qui nemo deinceps natus est Neostadii. Neque alibi nunc erat Fridericus Imp. quia hoc ipso anno die 17. Martii ab Hungaris Rex salutatus est, & coronatus Neostadii. Eundem locum confirmat Richardus Bartholinus in Hodæporico apud Freherum Tom. II. p. 328. de Neostadto dicens: tum etiam quia natale Caesaris Maximiliani solum est, ibi tanti principis prima fuisse incunabula, unde Numen adulesceret, quod tam pie sancteque Imperium R. gubernaret.

*** Egnatius app. ad Beneu. de Rambaldi. Cuspinianus p. 494. fuit autem humanissimus Princeps, Statura quadrata, in qua Casarea Maestas eluxit ac resplenduit. Nemo non hunc Imperatorem esse, etiam externus, inter triginta maximos Principes, antea non visum agnouit, tanta erat oris probitas. Corpus erat laborum patientissimum, adeo & in multam noctem crebro scriberet, consuleret, res magnas ageret, sæpe etiam arma traheret, hastis concurreret cum Principibus in ludis, & serio cum hostibus: æstum ac frigus, inedia & comæatus penuriam iuxta ferret. Erat alioqui par victus frugalitas; licet quotidie vesceretur splendide adeoque munde, & nemo non ipsum videret, non sine magna animi voluptate aut cenantem aut prandentem. Inter prandia raro bibebat, in mensa ut plurimum ter: atque ideo valetudo illi usque ad periodum vite prospera semper fuit. Corporis eiusdem habitum describit etiam Fuggerus lib. VI. c. XX. n. 5. P. Heuterus lib. VII. c. XVII.

§. II.

Maximilianus hic ab infantia pene in nonum ætatis annum elinguis, ut plerisque mutus iudicaretur: * tanta difficultate primum verba enuntiabat, non sine matris ingenti dolore. Sed in perfecta eius ætate, facundia omnibus etiam externis fuit admirabilis. Qui supra patriam linguam, Latine, Gallice, & Italice eleganter loquebatur. Quod non modo Oratores vniuersæ Christianitatis Regum ac Principum ingenue sæpe confessi sunt, sed insuper in publicis conuentibus & dictis Imperialibus ac provincialibus, Electores ac principes Imperii, nec non vniuersa hæreditariarum terrarum nobilitas testata est. In quibus sæpe numero sine interprete longissimas de rebus admodum arduis, habuit orationes, liberius loquutus. Res magni quoque momenti sic tractauit, ut ex arte omnia videretur agere: quod sola illi natura concessit. ** Præceptorem natus est Petrum quendam Engelbertum, pium quidem illum, sed qui (ut tunc erant tempora) non satis dextre eius ingenium excolebat, id quod ipsum sæpe postea conquestum, & præposteram in docendo rationem accusasse ferunt. *** Hunc defectum prima ætate commissum, singulari cum industria postea resarciuit. Coluit enim, & summa liberalitate fouit viros doctos, cum quibus variis de rebus, ubi a rebus suis ocium habere potuit, commentatus, multa, quæ sibi vsui fore putabat, didicit. ****

C c c c c c 2

Ha-

Habentur quoque ac proferri possunt, præterea, quæ Germanice lusi, opuscula quædam Latine ab ipso scripta, dictione simplici ac tersa. **** Primus etiam ex Germaniæ principibus illustriorum familiarum genealogias in lucem proferri curavit, qua in re studium ipsius cæteri dehinc æmulati, effecere, ut patria eorum Germania armis olim ac Imperii gloria insignis, linguarum quoque ac artium studia amplecti, & foelici ingeniorum prouentu florere cœperit. ***** Erat in eo acre ingenium, summa discendi cupiditas, & tenacissima eorum quæ didicerat, memoria. Itaque quorumcunque artificum opera videbat, eorum causas & effectum penitus exquirebat, præcipue vero si qua in communem vitæ usum belli domiue profutura viderentur. ***** Musicam etiam præ cæteris amavit. ***** Ad militiam autem & graue Martis opus a primis statim annis animum a natura factum habere videbatur, & tractandis armis multa cum dexteritate se exercens, omnes æquales anteibat. Nemo arcum citius tendere, scopum melius ferire, nemo sub armis expeditius currere, leuius equum insilire, nemo omni armorum genere melius dimicare. Tormentis bellicis disponendis eorumque ictibus recte collimandis cum peritissimis eius inuenti artificibus sæpe, non sine magna ipsorum admiratione, certauit, nec pauca ad commodiorem eorum usum adinuenit. Præcipue vero primus Germanorum, copias in certas legiones diuisit, lanceas & nouum militum genus, quod *die Landsknechte* vocabant, inuenit. † Venationi atque aucupio adeo erat deditus, ut ea sæpe de causa res maximas festinationem requirentes, in aliquot dies non sine euidenti incommodo procrastinaret: aliquando autem ad insaniam vsque capreolas auesque maiores, eques insecutus, per auios deuiosque montium antractus errabat, ut non sine summo semel ad Oenipontem vitæ periculo a capreolis seductus, ægre a montanis hominibus, fame ferme enectus, maioribusque funibus alligatus, ex Alpium fastigiis in subiectas valles, magno spectantium horrore ac stupore, dimitti eum necesse fuerit; ita, ut a familiaribus verbis castigatus, pudore confusus, certæ se morti ereptum fuisse confiteretur. †† Erat in eo eximia quædam animi magnitudo, quam, in rebus prosperis moderatio, in aduersis constantia & fortunæ contemptus sequebatur. Liberalitatem ita coluit, uti multorum ob eam reprehensionem incurrerit, dum nihil sibi defuturum putans, pecuniæ studium contemnebat. Inde sæpe ob penuriam rei pecuniariæ, res magnas prospere inchoatas deferere coactus fuit. ††† In congressu comis erat & affabilis, sermonem inter familiares doctis salibus condiebat ipse,

ipse, neque aliorum in dicendo libertatem ægre ferebat. Honestatis, grauitatis, temperantiæque & castitatis egregia vbique exempla præbebat, quas in eo commendatiores faciebat insigne oris decus, formæque staturæ modus tantæ maiestati conueniens.†††† Hoc tamen ipsi plerumque vitio vertitur, quod negotia probe coepta semiperfecta relinqueret.††††

* Cuspinianus p. 485. G. a Roo lib. VIII. p. 188. a puero Maximilianum impeditiori lingua fuisse, sunt qui prodidere. Fugger lib. V. c. XXI. n. 4.

** Cuspinianus c. l. Gerh. a Roo p. 289. hinc exterorum oratores Romana potissimum lingua vtentes intellexit, & eadem respondens, de magnis sæpe rebus sapienter ac diserte perorauit. Iac. Wimphelingius in epistola ad Iac. Spiegelium apud Freherum Tom. II. p. 441. vt interim iaceam, pio Casarino nostro Maximiliano tam mirificam, nec de Mithridate minorem linguarum peritiam fuisse. Regum legatis, oratoribusque suo cuique patrio sermone, imo etiam Cardinalibus a Roma misis, latino per sese respondere potuit.

*** Gerh. a Roo lib. VIII. p. 288. Fugger c. l. Cuspinianus p. 485. Vbi vero habilis per ætatem ad literas addiscendas fuit, magistro Petro, qui postea Noua ciuitatis antistes erat, traditus, aliquot annis cum nobilium quorundam filiis contubernalibus latinas didicit literas. Sed cum eius præceptor solis dialecticis argutiis doctus, sophismata illi inculcare vellet, ad quæ capessenda aptus non erat, sapius atrociter verberatus ab eo, magis ipse verberandus, cum verbera serbos deceant non liberos, tandem effecit, vt literas magis odio haberet quam diligeret. Quod tamen præcipuum esse debet addiscenti litteras, quemadmodum omnes docent boni præceptores. Audini ex ore diui Maximiliani hoc verbum, quod nunquam e memoria mea excidet: quod iam Romanorum Rex factus, in mensa (vt solebat de variis loqui) multis astantibus, dixerat: si, (inquit) hodie præceptor meus videret Petrus, quanquam multa præceptoribus debeamus, efficerem vt cum instituisse me paniteres.

**** G. a Roo c. l. qui etiam doctos enumerat, quos coluerit, dicens: inter doctos sui temporis, quos maxime coluit, fuere: ex historiarum & antiquitatis inuestigatoribus, Ioannes Cuspinianus, summa dignitate ab eo auctus, Ioannes Naclerus, Conradus Peutingerus reip. Augustane Archigrammatus. Iacobus Manlius Friburgensis, & Ladislaus Suntheimius, Viennensis Collegii Canonici: ex Medicis vero & Mathematicis, Georgius Collimitius Transfeterus, Ioannes Vogelinus & Ioannes Stabius, cuius in Mathesi extant aliquot opuscula non contemnenda. Horum omnium ingenia ac studia monitis suis ac premiis excitauit Maximilianus, vti pro se quisque aduisi, optimas quasque artes, imprimis vero historiarum cognitionem in Germania etiamnum rigida, & armis quam literis magis addicta, eruerent, veræque eruditionis fontes aperirent. Hoc etiam plenius adhuc exponit Cuspinianus p. 486. Io. Faber in Orat. parent. Maximiliano dicta apud Freherum Tom. II. p. 412. & in Spigeli Notis ad Aegydi Threnodiam p. 438.

***** Verba sunt Gerhardi a Roo p. 289. qui etiam addit: vt Commentarius rerum ab ipso gestarum, cuius alicubi meminere Bilibaldus Pyrckheimerus, & ex eius relatu Ioannes Carion; aliter item de quorundam animalium ingenio, ex quo satis constat, arcanas quasdam naturæ causas cognitæ illi ac probe perspectas fuisse. De hoc commentario ita dicitur in Paralip. ad Contr. Vrsp. Chron. p. 459. Bilibaldus Pirckhaimer Norimbergensis, Philippo Melanchthoni aliquando dixit, Maximilianum ipsum suas res gestas, aliquot annorum descripsisse, nam se nauigio bellum cum Maximiliano a Lindana ad Constantiam, & cum in nauis ocium haberet Imperator, vocasse ad se scribam, & dictasse illi res gestas vnius anni, idque variis consiliis & circumstantiis. Et cum Pirck-

haimerus putaret agi secreta quadam, secedere voluit. Ibi Imperator manere iussit, & auscultare. Ad vesperam curavit, ut dictata legerentur Pirckhaimero, rogans, ut ei placeret equestre latinum, vulgo das reizer latein? Dicebat vero optimus Princeps, se percipere paucis completti res gestas, ut eruditi, qui vellet describere & historiam parare, ex autographis certa haberent. Testatus autem est Pirckhaimer de perspicuitate huius scripti, & quod a morte Maximiliani adnissus sit, sed non potuerit assequi. Ex iisdem hæc repetit Fuggerus lib. VI. c. III. n. 8. Extant in Bibliotheca Cæsarea varia MSCta ex iis, quæ dicto Secretario suo Marco Treytzlaurwein von Erntreitz in calamus dederat Maximilianus, de quibus Lambecius *Comment. lib. II. c. VIII. p. 969.* Ex iisdem dictus Secretarius volumen composuit de gestis Friderici III. & Maximiliani sub titulo: *der weise König* de quo Lambecius p. 967. Sunt, qui Maximilianum auctorem faciunt Operis rhythmi, quod sub titulo *der Tewrdanck* varia Maximiliani pericula describit, quod aliquoties, potissimum Noribergæ 1517. fuit impressum. Aliam possideo Augustæ durch Hansen Schönberger 1519. f. cum figuris, & quidem Cuspinianus hoc ipsi tribuit, p. 486. scribens: & licet palam (quia male in pueritia institutus) poeticam aspernaretur, ad poeticam tamen natus, poetice opus de diuersis suis periculis edidit, cui gentili lingua *Tewrdanck* nomen indidit. Fingens inuidiam & curiositatem, quasi personas quasdam comicas, quas ratione & prudentia sua vitauerit viceritque ac prostrauerit, ut olim Hercules, qui relicta voluptate, laborem sequutus est per saxa per ignes. Sequitur Deckherrus de adespotis p. 247. Verum Zeilerus, vero auctori hoc vindicat Melchiori Pfintzingio, Præposito ad D. Sebaldum Noribergæ. Id quod dedicatio rhythmis præposita atque ad Maximilianum directa, satis clare docet, ubi ipse Pfintzingerus se auctorem profitetur. Plenius de hoc libro egit Placcius *Theatro Anonymorum* p. 478. Alia tamen sunt Maximiliani scripta. Sic etiam Cuspinianus p. 386. pulchrumque opus confinxit: quod *Portam honoris* appellauit, a Stabio viro erudito erudite concinnatum & picturis venustatum. Qua re effecit, ut docti omnes nostra Germania undique abditas eruerent historias omnes schedas perlustrarent. Et quæ diu annos nostros latebant prodirent in lucem. De hoc etiam Fugger lib. VI. c. XX. n. 10. Hanc etiam Bilibaldi Pirckheimeri Operibus videmus insertam. Alia Maximiliani Opuscula a Lambecio p. 971. adlegantur *die Gartnerrey, Falcknerrey, Iagerrey, Kellerrey.*

***** Verba sunt Gerh. a Roo lib. VIII. p. 189. Cuspinianus p. 489. primus enim inter omnes Principes nostra ætate, singulorum genealogias indagauit, missis per Italiam, Franciam, & Germaniam nunciis, qui omnia cænobia, omnes bibliothecas, omnia archiua Principum disquirerent, euoluerent, ac perscrutarentur. Atque ob id *Annales* singularum provinciarum, qui situ delitesciebant ac squalore, tenebris absquebantur, eius opera renixerunt & in lucem commigrarunt. Quotus quisque enim Principum nostri sæculi atavum suum norat? Hinc etiam de reliquis eiusdem studiis hæc addit: philosophabatur nonnunquam, & ingeniose de rebus sæpenteralibus disputauit, in nullare socors. De rebus sacris nonnunquam acriter, sed non sine lumine (ut Pythagoras docuit) disseruit. In medicis sæpe magna quadam experimenta exhibuit. Solis iureconsultis, qui Bartoli Baldique opiniones pro oraculis afferebant, contrarius. Eius insuper ducta littera Hebraica, Græca, ac Latine, elegantiores quoque disciplina, quasi in Germania primum orta sunt, ac paulatim succreuerunt, & tandem vi ac impetu quodam eruperunt. Quia bona studia fouit, literatos amavit euexitque, ac præmia digna largitus est: agnoscens sese in pueritia male institutum. Præceteriori ætate doctos libenter audiuit, cum iis commentatus liberrime in secreto, multa ab iis edidicit.

***** Verba sunt Gerh. a Roo p. 489. Cuspinianus p. 494.

***** P. Heuterus lib. VII. c. XVII. Musicam summopere amavit, nec hac in re a Ger-

Burgundis principibus, prædecessoribus suis, vinci se est passus, tanta tamque exquisita cum sequebatur symphonicorum turba, adferebanturque quotidie ab hominibus ingeniosis noua Musices instrumenta, admirabili arte inuenta, honestamque delectationem auribus præbentia. Fugger lib. VI. c. XX. n. 7.

† Io. Faber in orat. parent. apud Freherum Tomo II. p. 413. & ut summam perstringamus, neque Iulio Cesare, nec Octauiano Augusto, inferior, erat Caesar hic in militari arte: qui & nouum genus bellandi, nouum quoque militum genus (quos Landsknecht appellant) ipse instituit atque fuit primus. Plenius hæc exponit P. Heuterus rer. Austr. lib. VII. c. XVIII. G. a Roo c. l. Cuspinianus p. 494. Fugger lib. V. c. VI. n. 8. Sic etiam militarem ipsius prudentiam commendat Hermolaus Barbarus, in oratione gratulatoria apud Freherum Tom. secundo.

†† Verba hæc sunt P. Heuteri rer. Austr. lib. VII. c. XVIII. Pericula hæc, quæ ipsi in capreolarum venatione aliasque acciderunt, late describit Fugger lib. VI. c. XX. n. 12. Locus erat inter Augustam & Oenipontem ad pagum Zirle in monte S. Martini VVand dicto. Gerh. a Roo p. 290. Cuspinianus c. l.

††† Gerh. a Roo c. l. Cuspinianus p. 494. cuius eximia bonitas cum summa liberalitate fuit coniuncta, adeo ut plerique nihil in eo reprehendendum duxerint, quam quod sæpe ob penuriam rei pecuniaria res magnas prospere inchoatas, deferere coactus sit. Non tamen unquam, etiam in summa necessitate voluit auream argenteamque & ex gemmis multis seculis congestam suppellectilem, a patre, auo, socero, ac maioribus suis distrahere aut alienare, sed integram in Nova ciuitate Austria reliquit nepotibus, donec Ferdinandus Archidux iussu fratris Caroli Caesaris aperto thesauro ac viso, obstupuit tremebundus, atque incredibilem ac inestimabilem thesaurum; fratri suo in Flandriam traduxit. Adeo, ut qui eum pauperem ex tot bellis gestis arbitrabantur, mirati sint tantas post se reliquisse diuitias. Idem dicit P. Heuterus lib. VII. c. XVII.

†††† Verba sunt Gerh. a Roo c. l. cui adsentitur Cuspinianus p. 494. Sic etiam totæ in laudibus ipsius sunt orationes Pallantis Spangelii, Iasonis Mayni, Pandulphi Collenutii, Henrici Glareani, & quæ in funere ipsius habita fuit oratio Io. Fabri, & Georgii Sauromani, quæ in Tomo secundo Freheri. Sic etiam laudes ipsius prædicat Fuggerus lib. VI. c. XX. n. 5. sqq.

††††† B. de Verulamio Historia Henrici VII. p. 140. de Maximiliano dicit: cuius moribus penitus insitum erat, ut Negotia semper semiperfecta relinqueret, & reliqua imaginatione tantum fortis consummaret: tanquam Sagittarius malus, qui sagittas ad cuspidem usque attrahere non solet. Confirmat hoc Pontus Heuterus rer. Austr. lib. VII. c. XVIII. postquam alias Maximiliani virtutes commendasset, addit: præditi e Caesaris Maximiliani virtutes comites habebant humanam imbecillitatem testantes. Erat enim in consiliis varius, in rebus communi sententia decretis inconstans, leui rumore ac fama cito aliter persuasus. Quare subinde non minori facilitate rem dimittebat, quam aggrediebatur.

§. III.

Qua ratione Mariam Burgundicam duxerit uxorem, superiori iam dictum fuit dissertatione. * Quæ etiam exinde cum Gallis bella gesserit, expositum. ** Anno 1486. in Regem Romanorum eligebatur. *** Anno 1488. a Brugenibus captiuus fuit factus, sed a patre iterum liberatus. **** Insequenti anno Sigismundus, Tirolensium princeps, quod legitimam prolem haberet nullam, Maximilianum patruelis filium, adoptionis iure, heredem omnium suarum ditionum instituit. ***** Eodem

dem anno præsidebat Comitibus Francoturtenfibus, ***** Insequenti anno 1490. mortuo Matthia, recuperata omni Austria, multam Vngariæ partem occupat, † tandem a. 1491. cum nouo Vngarorum Rege Vladislao transigit. Anno 1493. ob Annam Britannicam ipsi præreptam sese cum Gallorum Rege Carolo VIII. pace Senliaca componit. †† Hæc igitur viuo adhuc parente ipsius Friderico III. facta.

* §. L.

** Diff. super. §. LI.

*** Diff. super. §. LV.

**** Diff. super. §. LVII.

***** G. a Roo lib. X. p. 516. Fugger lib. V. c. XXXVII. n. 9.

***** Diff. super. §. LIX.

† Diff. sup. §. LIV.

†† Diff. sup. §. LX.

§. IV.

Defuncto autem Friderico III. statim factus fuit Imperator. Eodem mense quo obierat Fridericus, Turcæ Croatiam & Carniolam vastant, contra quos præsidii dispositis in Austriam redit. * Celebratis igitur patri magnifico cum adparatu exequiis, nuptiis cum Blanca Maria Oeniponti peractis, pacem facit cum Vladislao, rege Vngarorum, cui dictum regnum relinquit. ** Geldriæ etiam Ducatum a quatuor Rheni Electoribus Carolo Egmondano abiudicatum petit, *** ex iure Caroli Burgundi, cui Caroli Egmondani autis Arnoldus hunc Ducatum vendiderat. **** Licet Geldrenses acerrime se opponerent. Maximilianus igitur numerofo coacto exercitu, Ruremondenses ad deditionem cogit, Neomagensensem vero obsidionem soluere cogitur. ***** Inde inaugurato Philippo, Belgis Duce, † ad Comitatus Wormatiensia reditum in Germaniam parans, Albertum Saxonie ducem cum exercitu in Geldria relinquit. ††

* Trithemius Chron. Hirsaug. ad 1493. P. Heuterus lib. IV. c. II.

** G. a Roo lib. XI. incunte : reuersus Viennam Maximilianus legatos in Hungariam ad Vladislauum misit, cum quibus ab eo aduenire, Agriensis præsul, & Nicolaus Bamfii. Hi Imp. Friderici exequiis interfuere, qua per eos dies, magnifico apparatu, celebrata sunt. Quid inter ipsos actum sit, vulgo non innotuit. Pax ac fœdus denuo instauratum putabatur, cuius summa erat : uti Maximilianus Vladislao, quod cognatus esset, regnum permetteret, retento successionis iure si absque prole mascula decedere ipsum contingeret. Plenius vero hæc exponit Georgius Sauromanus in Orat. parent. ap. Freherum tom II. p. 426. Et rursus quanta celeritate quam infesto agmine Pannonias repetiuerit, cum Rex Vladislauus (quo nemo natus erat melior, iustior, ant sanctior princeps) sine hærede regnum relicurus videretur; Et cum tanquam disceptatorem & simul successorem accersiuisset, quia plerosque regni proceres ad id largitione & perniciosis factionibus anbelare compertum esset. In qua expeditione præter militarem laudem animi eius quoque

eius quoque aquitas insigniter enituit. Nato enim regi in ipso rerum motu prater omnium spem diuinitus filio Ludouico (cuius nunc adolescentis virtus tantum superare cepit aetatem, et breui vnus et idem eius annorum et imperiorum progressus futurus videatur) eum ipsum inquam, Caesar primum hanc lucem aspicientem, coram regni heredem vltro agnouit, summa pietate pronuntiauit, auctoritate armata constituit, confirmauit, atque (quod pauci admodum fecissent) pedem non dubitanter ex tot regnorum quasi possessione retulit, simul omnem exercitum prouinciae innoxium reduxit.

*** Io. H. Pontanus hist. Gelr. lib. XI. p. 602. Vnde Carolus Dux, qui et meminimus, accedendi Caesarem potestatem acceperat, varia mente animoque versabat. Ac tandem sub fide, et dictum Regina Blanca, salutato in oppido Graue Caesare, acceptaque Caesarea gratia, ei adpromisit Caesar, si solidis documentis demonstrare posset, se legitimum ac vere natum Gelria Ducem, se haud quaquam impedimento fore, quo minus principatum iure ipsi debitum secure ac placide possideret. Inde in quatuor Imperii Electores compromissio, et vocant, facta. Hi cunctis, die constituto, ad examen propius vocatis, pronuntiarunt, nec esse Carolo, neque eius progenitoribus fuisse iuris quicquam in Gelria Ducatum ac Comitatum Zutphaniae: desisse sub annum 1427. veterem Gelria Ducum stirpem ac sinisse, qui omnium vltimus fuerit, in Reinaldo IV. Auum ipsius Arnoldum patremque Adolphum ab Imperatore haud fuisse inuestitos: eosque circiter annos 50. contra Imperium arma tulisse; eoque ob causam in commissum, et vocant, feudum recidisse. Carolum deinceps nominandum non Gelrum sed Egmondanum. Qua sane perdura ac decretoria sententia, nec Imperator nec Electores obtinere potuerunt, quo minus Carolus Gelria Dux passim a suis appellaretur, ac principatus possessionem ad vitae usque finem retineret. Gerb. a Roo lib. XI. p. 527. Fugger lib. VI. c. I. n. 2.

**** Sicenim controuerfiam exponit P. Heuterus lib. V. c. VII. Arnoldus auus Caroli Geldri Ducatum Geldriae et Comitatum Zutphaniae Carolo Audaci Burgundo vendiderat, exheredato Filio Adolpho, a quo per Sexennium in Carcere duriter habitus erat. Adiecit Contractui Testamentum, quo Venditionem confirmauit. Anno insequenti 1473. in Collegium Equitum Aurei Velleris Valencinis mense Maio habita, lata est Sententia: Venditionem et Testamentum Arnoldi valere: Audacem possessionem omni iure adire posse: Adolphum Geldrum propter impietatem in Patrem in Carcere vitam finire debere. Hinc ergo ad se deuolutum Ius Maximilianus per se et Philippum filium, et Albertum Saxoniae Ducem tuebatur. Haec etiam exponit Franc. Haraeus Ann. Brabant. p. 437. Dum autem Gerhardus, Iuliacensis Dux, Geldriae Ducatum hereditario iure peteret, eundem etiam per Sigismundi sententiam Prage 1437. in vigilia exaltationis Sanctae Crucis latiam obtinuisset, idem a Friderico III. a. 1442. fuisse confirmatum, idem Gerhardus singulari diplomate XX. Iunii 1473. omnia iura sua in Geldria Ducatum in dictum Carolum Burgundum transfert, id quod etiam Treuiri VI. Nouembris 1473. a Friderico III. Imp. fuit confirmatum. Post mortem vero Caroli Burgundi Fridericus III. Imp. Maximilianum et Coniugem ipsius Mariam Gracii IX. Aprilis 1478. de dicto Geldria Ducatu et Zutphania Comitatu inuestit, e ratione, qua Carolus, Burgundiae Dux illum tenuerit. Prout singula haec scripta continentur in assertione eius iuris, quod Imperatoria Maestas ad Geldria Ducatum, et Zutphania Comitatum habere praeendit in Comitibus Ratisbonensibus 1541. exhibita, et Salongiaci 1543. f. edita.

**** Pontanus hist. Gelr. lib. XI. p. 603. Quin Gelria omnis ac Zutphanienses nimium quantum ea declaratione exacerbati, validius arctiusque inter se foedus ineunt, de Carolo principe luendo, eique modis omnibus suo in Ducatum ac Comitatum iure conseruando. Hinc non modo inhibere suas ingredi prouincias Caesaris militem, verum et praesidiarii eius omnes, pedes equesque loco vbiuis moti pulsque. At contra Imperator numerofo coatto exercitu, primum impetum, ira percitus, vertit in Ruremundenses. Hi vna maiorem pertimescentes postquam sese de-

Ddd ddd

didis-

didissent, mota continuo aduersus Neomagenses castra. Ast illi admotas urbi suae, loco natura-
que munitissima, machinas, parum curare; hostem identidem muris auertere, ac crebras in Re-
gis castra impressiones facere, ibique maximas ac multorum hominum strages idere. Tandem
generosum principem soluere obsidionem cogunt, ac suas redire in sedes, relictis post se tormen-
tis pluribus, aliisque quae auehi desubito non potuerunt, varii generis impedimentis. Trithemius
Chr. Hirs. ad a. 1494.

† Pontanus c. l. hinc filius Philippus solemniter a provinciis passim, Gelria excepta, &
primo quidem a Brabantis huiusmodi, praesente patre imperatore, est inauguratus inque Ducem
susceptus. Eoque facto, reditum exinde in Germaniam Caesar ad Comititia, qua Wormacia erat
celebranda, instituit. P. Heuterus lib. V. c. II.

†† Pontanus c. l. Neomagienses interim omnisque Gelria, digresso, de quo dixi, Caesari
eiusque copiis, militem nihilominus, qui erat diuersis locis relictus Saxonia Ducis Alberti, sibi gra-
tiam habuit. Praeter cetera, de quo innui, Velaunia municipium, Niekerkam dictum, Saxo aut
eius praesidiarii veluti sedem belli, elegerant; unde in dies rapinis, incendiis atque incursionibus
vicinos, qui erant Velaunia praesertim incolae urbesque infestos habere opportunum ipsis erat. Fug-
ger lib. VI. c. I. n. 3.

§. VI.

Dum igitur Turcae Croatiam, Gallorum Rex Carolus VIII. Italiam
inuaderet, * Maximilianus Comititia in diem Purificationis Wormatiz
habenda indicebat, sed turbis Belgii intestinis impeditus, serius eo adue-
nit, atque demum die Iouis post Oculi magna Principum frequentia de in-
hibenda Turcarum, Gallorumque potentia proponebat. ** Dicebatur
hac magna dixta Wormatiensis, ubi etiam multi Principes regalia acce-
perunt. *** Cum autem ante omnia concordia domi esset stabilienda,
Maximilianus pacem Francofurtensem a. 1486. ad decennium conclusam
ad triennium prorogabat: **** nondum vero elapso isto decennio, in
his Comititiis de publica pace per Imperium seruanda, statutum est, quae
dicitur *der Königliche Landfriede zu Worms*, ***** eademque communi
Statuum consensu fuit adprobata. ***** Hae est ista Constitutio Pacis
publicae atque Ciuilis, per quam abolitis in Imperio omnibus Diffidationi-
bus, securitas publica in perpetuum stabilitur, hodiernum adhuc obser-
uanda. In eiusdem etiam tutelam Foedus Sueuicum a. 1396. in triennium
fuit prorogatum, ***** varia quoque Principum foedera fuerunt con-
clusa. ***** Dum autem controuersiae omnes Principum coram
aula Imperiali essent componendae, & modo hic, modo illic iudicium au-
lae Imperialis constitueretur, ad tuendam pacem publicam, terminandas-
que Statuum lites de nouo iudicio Camerali fuit decretum. ***** Locus
huic iudicio primum Francofurti fuit assignatus, quod a. 1497 Worma-
tiam, inde ad alias Ciuitates Imperiales fuit translatus, nunc Wetzlariae
continuatur. † Agebatur quoque in iisdem Comititiis, ut dum bellum

con-

contra Gallos Turcasque meditaretur Maximilianus, constituto Imperii Regimento, per certos Assessores de negotiis Imperii ageretur. Factum etiam in iisdem Comitibus a Statibus Proiectum de Ordinatione Regimenti, quod tamen Imp. displicebat, qui se in Aula sua prudentes Consiliarios esse constituturum adferebat, qui Imperii curam gererent. †† Subitaneum quoque auxilium contra Gallos fuit decretum, ††† designato Alberto, Saxoniae Duce praefecto militiae Imperialis. †††† ab Heluetis etiam petebantur auxilia, legatio ad Gallorum Regem decernebatur, ††††† & tributum perexiguum in singula Capita imperatum, quod per proximum quinquennium exigeretur in subsidium pacis publicae, sustentationem Cameralis Iudicii, & expeditionem contra Gallos. †††††† In iisdem Comitibus Ludouicus Sphortias accepto diplomate numerataque magna pecuniae summa, Dux Mediolanensis a Caesare renuntiabatur, ††††††† atque Eberhardus Barbatus ex Comite Wuerttembergae & Teccae, Dux creatur. * Geldriae etiam causa in his Comitibus proponebatur, maxime dum eundem Ducatum Gallis concedere vellet Carolus, qui etiam missis legatis causam suam defendere fuit conatus. ** Facta in iisdem Comitibus Constitutio contra Blasphemos & Reformatio Iudicii Westphalici. *** In iisdem quoque Maximilianus cum Claudio de Batre equite, Germanos prouocante, fuit congressus, atque in omnium principum conspectu stupendum, sed fortitudinis suae non leue argumentum ac spectaculum exhibuit. **** Durauit autem Principum haec congregatio quasi mensibus quinque. *****

* P. Heuterus rer. Austr. lib. V. c. IV. exinde *Cæsar VVormatia Comitibus Principum Civitatumque Germania liberarum celebrans*, auxilia contra Francorum Regem petit, quod non solum Regnum Neapolitanum ac Belgas inuasisset, sed perturbata Christiana Ecclesia, Urbem Romanam, fugiente Venetias Pontifice, occuparat. Petit etiam consueti more opem contra Turcas. Sed sententiarum diuersitate, nil memoratu dignum fuit decretum. Trithemius Chr. Hirs. ad a. 1495. inter alia in medium producta fuerunt Consilia, quomodo Rex Gallorum pelleretur de Italia, qui plura temere contra Romanam Ecclesiam & eius tentauit Pontificem, & non minus Imperii iura per Lombardiam & Italiam ubique violauit. De mouenda in Turcas expeditione multa fuerunt dicta, multa conclusa, & nihil sequebatur in actum. Cuius fuerit Culpa, quid mea interest? qui non iudicantis, sed scribentis suscepi officium. G. a Roo lib. XI. p. 529. Datt. lib. IV. c. III. Bellum vero Caroli Neapolitanum describit Philippus Cominæus *Memoires* lib. VII. c. I. II. sqq. & libris V. de Bello Neapolitano Nauclerus vol. II. Gen. L. p. 111. G. a Roo lib. XI. p. 530. Pügger lib. VI. c. I. n. 4. Franc. Guicciardinus lib. I. & II. Io. Mariana lib. XXVI. c. VI. VII. VIII. Rob. Gaguinus lib. XI. p. 284.

** Patet hoc ex ipsa propositione apud Dattium p. 825. n. 4. und wie wol sein Kü. gnad. den, auf unser lieben Frawen tag Purificationis, nachßübergangen, ernennt gehabt: het doch sein Kü. Mt. auf dieselbig zeit alhie zu erscheinen mercklich verhyndrung gehabt, enarrat postmodum inestituram Philippi hñi, & causam Geldrix. Integrum fere Comitiorum statum brewi-

Ddd dd dd 2

describit Naclerus vol. II. Gen. L. p. 1113. scribens: Anno salutis 1495. mense Martio, Maximilianus Rom. rex conuentum Germania in Vrbe Vormatia celebrauit, in quo (vt fama est) de duobus deliberandum fuit, quemadmodum Turcis occurrendum esset, qui in dies magis ac magis Christianorum terras opprimebant. Deinde, quod rex Francie Carolus inmensis copiis Italiae incumbebat, aliqua imperii, nonnulla Ecclesia Rom. bona occupans, Urbemque Romanam ingressus, nonnulla indigna a Rom. Pont. extorsit, Apuliamque fere totam expugnauerat. Propter quae rex Rom. tanquam aduocatus Ecclesiae, vt illius & imperii iura tueretur, crebro vocatus est. Sed interim dilata res est, principibus ad intestina incommoda spectantibus: ne tamen nihil ageretur de tribus tandem deliberatum est: de iudicio Camera vbi vnicuique iustitia rediretur, forma & modus dictus. Placuit & sapientibus ad hoc, vt vel contra Turcum vel contra regem Francie iussus mitteretur exercitus, duo fore necessaria, pax in imperio, & comenatus tantis copiis dignus. Quo enim modo forte bellum feliciter geri potuisset, si domi lites fuissent? sed & sine impensis frustra belligeratur, si enim alimenta vel stipendia desunt militi, obsequium n. gabitur & fides. fuit igitur promissa imprimis pax, & principali Statuto mandata: tributum per capita impositum perexiguum duntaxat in quinquennium. Sed quia non placuit omnibus, nihil ad effectum est deductum, forte vt adimpleatur tritum quo dicitur: sicut Germani virtutibus meruerunt imperium, ita ignauia & vitiis amittere possunt. M. Coccius de bellis Italicis apud Freherum Tom. II. p. 276. agebat Maximilianus, per id tempus conuentum Germania Vormatia, in quo ipse adhortabatur Principes Germania pro succursu imperii, & reipublica Christiana, ac certa milia peditum Germanorum cum quadringentis equitibus Ludouico in auxilium mittebat.

*** Principes atque Status, qui interfuerunt, enumerat Linturius in appendice ad Rolewinckii fasciculum temporum ad a. 1495. addens: Summa Principes in propria persona 45. Comites vero sine illis, qui cum Principibus erant, circiter 67. qui per se venerunt. Deinde multi Legati absentium Electorum, & Principum & Regum exterorum, & Urbium. Ibi cum magna pompa Regalia sua acceperunt Electores & Principes, Clerici & Laici. Et propterea dicta fuit Magna Dieta Vormatiensis. Ibi etiam tractatum fuit, vt in Christianitate tam pax, quam Iustitia in administratione seruaretur, & Hostibus Christi ipsis resistentia fieri posset. Mutius lib. XXX. Naclerus fol. II. Gen. I. p. 1111. Fugger lib. VI. c. I. n. 7. Trithemius ad a. 1495. Bernh. Hertzog Elsass. Chronic lib. II. f. 145. Datt. lib. III. c. I. & II.

**** Maximilianus rescripto speciali die X. Maii mensis, Campidoni emissio, Pacem Francofurtensem si decennium XVII. Martii 1496. elaberetur, in triennium prorogauit. Datt. lib. II. c. XIII. n. 13.

***** G. a Roo lib. XI. p. 530. itaque de pace per Imperium seruanda statutum est. Naclerus c. I. De hac pace Browerus in Ann. Treuir. ad a. 1495. nullum praesentium longo temporum intervallo remedium Germania sentit: cum haud parum inde totius Germanici regni res tranquilliores esse coeperint, subessorum latrocinii principum diligentia reuersis & potentiorum protervia, Legum seueritate coercita & refrenata. Historiam huius Constitutionis plenius explicat Datt. lib. V. c. I. qui etiam cap. VII. inseruit *handlung und abschied des Königl. tags zu Worms anno XCV. gehalten.* Fugger lib. VI. c. I. n. 7. Hac ipsa autem pace omnes etiam dissidationes per A. B. tit. XVII. certo modo concessae, abrogantur. Extat haec Constitutio etiam in Corpore Recessuum Imperii & a mendis repurgata apud Dartium li. V. c. I. n. 25. Commentati in eandem fuerunt Andreas Gailius, Io. Deckherrus & Adamus Cortrius.

***** Qua ratione Status plerique Consilio praesentes se ad hanc pacem singulari scripto obligauerint, narrat Datt. lib. V. c. II. qui etiam hanc formam exhibet, hoc titulo:

die Verpflichtung der Stand zu Handhabung des Friedens und Rechts, quæ a plerisque fuit subscripta, atque ipsorum sigillis corroborata VII. Augusti 1495. Absentes etiam per litteras pecu-
liares, quas vocabant *Bebriefe* fidem Casari dederunt, de quo Datt. lib. V. c. II. n. 16.

***** Extant tabulæ prorogati fœderis apud Dattium lib. II. c. XIV. qui & reli-
quæ Acta Publica, quæ huc faciunt, proponit. Multa alia quoque fœdera consensu Maximiliani
ad firmandam pacem publicam fuisse conclusa, idem plenius exponit lib. V. c. III.

***** De his plenius Datt. lib. V. c. III.

***** Sub Friderico equidem III. Imp. sapius iamdum actum fuit, de nouo con-
stituendo Imperiali iudicio ad tuendam pacem publicam. Factum hoc in Comitibus Noriber-
gensibus 1467. de qua *diff. super. §. XL.* Comitibus Coloniensibus & Noribergensibus 1487.
§. LVI. Francofurtensibus 1489. *§. LIX.* Tandem vero consensu Comitibus die VII. Augusti
1495. hoc Camere Iudicium Wormatiz fuit constitutum, hoc adiecto, *das das Cammerge-
richt zu Frankfurt prima Otobris angeen solle prout Acta Wormatiensia testantur §. LXXVII.*
n. 2. Consultationes de hoc negotio Acta Wormatiensia plenius exponunt & Datt. lib. IV. c. I.
n. 66. *sqq.* In Grauminibus nationis Germanicæ apud Goldastum *Polit. Imp. p. XXXIII.*
p. 1043. vocatur *Consistorium Regalis Camera.*

† Datt. lib. IV. c. I. n. 158. Iudex autem communi Casaris & Ordinum suffragio con-
stitutus est, Eitel Fridericus, Comes a Zollern, cui in prima Iudicum Congregatione Franco-
furti mox habita sceptrum Maximilianus ipse tradidit, ac Sedile iudicis commisit.
P. Heuterus lib. V. c. IV. *pridie Kalendas Nouembreis Casar Francofurti ad Manum
Romani Imperii Senatuum, quem vulgo Cameram Imperialem vocant, instituit, disloque die in-
ter horam nonam & decimam antemeridianam, in edibus Brunfelsii, Iudices hos cum Assessoribus
instituit Eitelfredericum Zollernensem Comitem, Bernhardum Eberstainum Comitem, Richar-
dum Neccardensem Comitem, Theodoricum Pleimingsnum, Nicolaum Heiurenum, Georgium
Neideccensem, Auringum Simanum, Martinum VValderodensem, Barones omnes. Prodierunt
vero Annotata de Personis Iudicii Camere Imperialis Ingolitadi 1557. f. in quorum initio statim:
postquam Casar Maximilianus, in proximo conuentu principum VVormatia habito, Imperialis
Camera sue iudicium, quod hactenus aulam sequi oportuit, ita instituit, ut in fixo loco, & per
certos Iudices a sua Maiestate simul cum principibus constituendos, posthac celebraretur. Huic
rei Maiestas sua, per se ipsum initium fecit Francofurti in domo Brunfelsiana, vltima Otobris
Anno 1495. Quando ab iis iudicibus, qui infra notantur, Iudicandi sacramentum recepit, eis-
que causis & alia negotia Iudicii, grauissima oratione per Baronem Vitum de VVolckerstain ha-
bita, commendauit, ac si illi posthac a reliquis, qui huic celeberrimo Tribunali quouis modo præ-
esset, aut inferire debebant, suo quemque iuramento adstringant, commisit. Iudices. Eitel Fri-
dericus Comes de Zollern &c. Iudicil Camera Imperialis præsidens, Bernardus Comes de Eber-
stain. D. Ivo VVittich 3. Nouembris. D. Theodoricus de Plenningen. D. Richardus Grammann
de Neukendich, Officialis Treuerensis. D. Nicolaus de Heynitz. D. Haringo Sikkema Frisus. Vitus
de VValrod eques. D. Georgius de Hertzfeld 3. Nouembri. D. Bernhardus Schifferlin, c. Decembris
Per istos capta est haberi publica audientia 3. Nouembris. Dattius etiam §. 172. loca indicat,
in quæ hoc iudicium fuerit translatum & Synt. Iur. Publ. *diff. XXIV. §. LIX.**

†† Exhibet illud Proiectum ex Archivio Vinariensi Müllerus *im Reichs Tag. Staat*
lib. I c. I. qui etiam Acta huc facientia exponit. Plenius vero hæc Acta exponit Datt.
lib. III. c. XI. XII.

††† Centum florenorum millia quod vocabant, *die eylande hulfte* fuerunt decreta,
prout ex Actis Wormatiensibus §. XLIII. & XLIV. patet.

D d d d d d 3

††† Acta

++++ Acta Comitialia §. XLIV. demnach ist bey der Ko. Mt. und des reichs Stenden, zu des reichs Obersten Hauptman erwelt worden Hertzog Albrecht von Sachsen. Darauf hat derselb Hertzog Albrecht etlich artickel seiner notturfft und begerd angeben als hernach volgt. Datt. lib. III. c. IV. n. 55. Conditiones potissimum in eo constabant, ut ipsi certum salarium aliaque necessaria concederentur, iura praefectorum relinquerentur. Deficiente igitur adhuc aëratio omnia in proxima Comitia reuocabantur, prout ex Actis patet §. LXXV. n. 26. Plenius de hoc G. Fabricius Orig. Saxon. lib. VII. p. 835.

++++ Datt. lib. III. c. IV. n. 60. sqq.

+++++ Roo c. l. Trithemius ad a. 1495. Extat inter Recessus Imperii die Königliche Satzung zu VVorms von dem gemeinen Pfennig quam etiam Dattius lib. III. c. V. n. 18. exhibet eiusdemque summam n. 6. hoc modo exponit: nemo cuius dignitatis aut sortis fuerit, immunis aut exors haberetur: Principes ratione reddituum ad praedictam expeditionem liberaliter contribuerent; omnes Praelati, Comites, Barones, Nobiles, Cinitates ex singulis millibus florenorum, unum armatum equitem, vel duos pedites per annum contra Turcas militaturos alerent: Ceteris ex baris non Censualibus e 25. florenis unum tribuerent, decimumque nummum pendere tenerentur, et Cives ditiores. Opifices autem minorum facultatum, ad minimum quartam floreni Rhenani partem soluerent; Operarii diurna stipe victitantes octodecim nummos per annum contribuerent: serui denique et Serua de unoquoque floreno mercedis suae, duos nummos persoluerent. Quoad ecclesiasticos ita decretum est. Archiepiscopi et Episcopi iuxta modum censuum et reddituum conferrent: Capitula vero omnium ac imprimis Cathedralium Ecclesiarum Collectionem quoque ita instituant, ut etiam Canonici, Abbates, Abbatissa, Praepositi, Praelati et bonis Censualibus contribuant: hac omnia permittente Pontifice, ac contra Turcas barbaros Indulgentias adiciende. Fugger lib. VI. c. I. n. 7. Licet magnam Imp. argenti summam fuisse promissam Pontanus velit, dum Hist. Gelr. lib. XI. p. 605. dicat: seorsim cum Imperii principibus itidem in Comitibus pactum Caesar inuit, de ingenti pecunia summa per Imperium vniuersum conficienda, qua reprimi, cum opus esset, atque in ordinem quam citissime redigi possent, quicunque Casarea eius Maiestati immorigeri haberi ac refractari noscerentur. Quae ratione nobilitas immediata se communi denario subducere fuerit conata, late narrat Linturius ad a. 1495. & Gaspar a Lerch von des Adels herkommen 2. Grundsatz f. 153. Datt. lib. III. c. VI. p. 684.

+++++ Verba sunt Ponti Heuteri lib. V c. IV. p. 126. Pontanus hist. Geldr. lib. XI. p. 684. ibi Ludouicus Sfortia accepto Diplomate Dux Mediolanensis a Casare renunciat. Mutius lib. XXX. p. 307. Pactum hoc iamdum fuisse, dum Caesar Blancam Mariam nuberet, ex Iosephi Ripamontii Historia Mediolanensi lib. VI. p. 654. discimus, dum ait: itallo in partes Gallo, Ludouicus ad maiorem aliam curam adiecit animum, ut Maximiliani Caesaris auctoritate Mediolani Dux appellaretur, Erasmusque Scribam suum intimum in id legauit. Quo facilius impetraret a Casare id quod volebat, Blancam Mariam fratris sui filiam in matrimonium ei offert. Accepta conditione et inito Casarem inter et Sfortiam fœdere, Ludouicus Mediolani Dux appellatur. Factum autem hoc per Caesaris legatos, narrat. Idem confirmat Io. Mariana rer. Hispan. lib. XXVI. c. IV. Extat Diploma Inuestiturae de Ducatu Mediolanensi in Recueil des Traittés de Paix Tom. I. p. 791. Attum et scriptum in Civitate nostra Antwerpensi die Catharinae Virginis, anno 1495. Naclerus vol. II. Gen. L. p. 1114. eodem fere tempore (1495.) idem serenissimus ac inuictissimus rex Maximilianus, defuncto Iohanne Maria vicecomite et Mediolan. principe, per legatos ad hoc missos Ludouicum Mariam Sphorciam Mediolanens. praefecit ducem. Hinc publica saltem et solennis declaratio in Comitibus facta fuisse videtur.

* Trit-

* Trithemius Chr. Hirsau. ad a. 1495. Deinde XXI. mensis Iulii, anno prenotato, Maximilianus Rex, proprio, ut ferebatur, motu ad nullius instantiam, Eberhardum Seniores barbatum Comitem de Württemberg, Virum sciens prudentem, strenuum, & non minus armis, quam rebus atque diuitiis potentem, in publica Principum confessione de Comitum Numero in Ducem subleuauit, adhibitis in eo negotio solennitatibus debitis & consuetis. Ex eo tempore Duces in Württemberg ex Comitibus facti Duces gloriose persenerant usque in presentem diem. Plemius vero hæc describit Io. Linturius in appendice ad Wernerii Rolewinckii fasciculum temporum p. 107. dicens: in duela Vormatiensi, Comes Württembergensis, Eberhardus, in Ducem promotus est, quod sic factum fuit: Venit Comes Eberhardus Vormatiæ, cum multis Clientibus & specialiter cum nouera Comitibus, & 37. Nobilibus, & Doctoribus, & multis equis. Ideo, in die Martis post Dionisii Apostolorum, venit ille Eberhardus, & ducitur, a duobus Landgrauiis Hassie, duobus Wilhelmis, a dextra, & a Rudolpho, Principe de Anhalt, ex sinistra parte, qui ante Nobilissimum Regem Romanorum in pedes ceciderunt. Sic Rex ille Comitem ex ordine Comitum posuit, & fecit illum Ducem, & primo Pallium Ducale, deinde Fileum Ducalem, tertio Gladium Ducalem, & Arma, & Tutulum Ducis dedit. Ibi primo Helfriz, Zolrensis, & Hans a Werdemberg, & Crast ab Hohenloë, petierunt Regalia a Rege Romanorum. Tum deinde sellam Cæsaris, cum nigro & subuo vexillo, circum equitari iussit; & ipse, cum quinque vexillis, cum ducentis e suis, deinde posuinit. Fuerunt autem quinque Vexilla, vnum Württembergensis Ducatus, quod portauit Simon Vecker, Comes in Zweybrück & Busch, secundum fuit Ducatus Teck, quod portauit Comes Wolfus a Fürstenbergk, tertium fuit Comitatus Mompegardici, quod portauit iunior, Dominus in Falckenstein: quartum fuluum vexillum, cum nigra Aquila, quod fuit Imperii Sturw Vexillum, quod portauit Bernhardus Comes in Oberseins; quantum fuit totum rufum, quod est Sanguineum Vexillum, & significat Regalia, quod portauit Stephanus, Baro de Gundelsingen. Sic fuit ille intronizatus, & adatus, a Rege Romanorum. Ipsam Diploma sub dato Wormbs, am ein und zwanzigsten Tag des Monats Iulii, nach Christi Geburt, vierzehnhundert und in dem fünf und neunzigsten Jahr exhibes Hortleder Tomo I. lib. III. c. I. p. 809. & ex eo Linnaus lib. V. c. XVI, in quo hoc singulare, quod extincta familia Württembergica, aliis non debeat conferri Ducatus, verum inter Imperii domania refferri: soll bleiben bey Röm. sehen Keyfern und Koenigen, und bey den H. R. Reich, ewiglich, und also in Mebrung des Reichs VViddamb-Gut der Cammer incorporirt und einverleibt seyn. Mutius lib. XXX. p. 606. Naucerus c. I. B. Hertzog Chron. Alsat. lib. II. f. 157. P. Langius Chron. Cui. p. 887. M. Bellaius Comm. Gall. lib. IV. f. 152. Fugger lib. VI. c. I. n. 7. Datt. lib. III. c. XII. n. 77. sqq.

** Patet hoc ex Pontani Hist. Geln. lib. XI. p. 605. dum ait: ad Comititia autem, de quibus dictum, Vormatiensia Venisse isto tempore a Gelris missos viros tam seculares quam spirituales, ex apologia Ducis qua posita inferius ad annum MDXIX. satis constat. Sic etiam ex dicta Apologia idem Pontanus p. 685. misisse eum viros tam seculares quam ecclesiasticos ad Imperii comitia que Vormatia celebrata anno Christi millesimo supra quadringentesimum nonagesimo quinto, atque ibi coram Electoribus ac ciuitatibus Imperii protestatum, se per omnia obsequi Cæsareæ Maiestati, nihilque non agere paratum, qua agere ipsum, ut Imperii principem, oporteres, modo paterna sibi hereditas ac ditiones relinquerentur, hisque a Cæsare perficeretur. Sed & ista cum frustra agerentur, declarasse, se permittere causam suam agi apud Electores ac principes Imperii, neutri parti additos, ut vel amice per eos vel inre decideretur. Sed & id locum habere nequisse, nec cessasse interea eos ut & armis ditiones ipsius impetere: quod nimirum Statutum fixumque Cæsari esset Gelria Ducatum domni Burgundia per fas nefasque, bipote eidem adeo

adeo opportunum commodumque, adnectere. Et hinc postremo summa coactum cum necessitate opem auxiliumque amicorum & in his precipue Gallorum Regis implorare, & foedus cum eodem icere: idque haudquaquam in praedictum ac detrimentum Sacri Romani Imperii, sed animo defendendi, quae ad ipsum spectarent, bona possessionesque auitas paternasque. Nec cogitasse unquam de Ducatu Gelria ceterisque ditionibus suis in Gallum transferendis, quod tamen pia memoria Imperator Maximilianus persuadere Electoribus haud semel voluit, ut eos nimirum in ipsum concitaret. Hoc autem Maximilianum in Comitibus Wormatiensibus proposuisse, testantur Acta Wormatiensia §. V. fin.

*** Extant istae in Corpore Recessuum & apud Goldastum *Constit. Tomo II. p. 112.*

**** Cuspinianus p. 488. & latius Fugger *lib. VI. c. XX. n. 10.*

***** Trichemius Chr. Hirsau. *ada. 1495. Linturius c. l.* Maximilianum ait cum Imperii Principibus ad Festum usque Iacobi consilia habuisse in ciuitate Worms. P. Langius vero in Chron. Cit. durasse dicit praedictam diatam per biennium. Verum, ex Actis Wormatiensibus Dattius *lib. IV. c. II. n. 46.* probe demonstrauit propositionem fuisse factam dielouis post Oculi, finem Comitiorum in septimum diem mensis Augusti 1495. incidisse, quo signatus fuit Recessus. Integrum vero horum Comitiorum Recessum vna cum Actis denuo edidit Dattius *lib. V. c. VII.*

§. VII.

Circa Comitiorum initia, mense Aprili 1495. Venetiis, quo omnium legati pridem conuenerant, ictum est foedus inter Pontificem, Caesarem, Hispanum, Venetos ac Mediolanensem, id ne antea fieret, in causa fuerat Caroli celeritas, & quod Philippus Cominaeus illius legatus, seorsum cum Venetis pereos dies, multa agigaret. * Idque tanto magis, quod Gallorum Rex Carolus VIII. Imperialem dignitatem adfectare dicebatur. ** In illud vero Rex Neapolitanus recipi enixe petebat. *** Foederi praetendebatur communis omnium defensio, sed occultius consilium erat, Aragonios iuuare, reliquos Italiae regulos in foedus adsciscere, Caesari ac Hispanorum regi, ad bellum in Galliam mouendum, pecuniam decernere, ut Carolus ad sua defendenda reuocatus, Italia excederet. **** Carolus, autem in patriam redire statuit. Neapoli igitur relicta, Roma per Etruriam ducens, Senas & Pisas quae ex Caroli concessione se Florentinis subtraxerant, ***** interuisit, inde ad Tarrum amnem progressus, ad Forum Nouum Parmensis Ducatus, obuiam habuit confederatorum copias, cum quibus dubia victoria confligit. A Maximiliano missus huic proelio interfuit Fridericus Capellius, mille equites ac bis mille pedites Germanos ducens. ***** Carolus tandem pace cum Ludouico Sfortia facta, sub finem Octobris, deductis suis, in Galliam rediit. ***** Pisani etiam a. 1496. Pontificis, Caesaris, Venetorumque & Mediolanensis simul opem implorabant, a quibus omnibus benigne auditi, beneque sperare iussi sunt, & Maximilianus, misso diplomate, libertatem illis confirmavit,

mauit: quam vti defenderent, Alexander Pontifex literis suis cohortatus est. Vicinæ quoque ciuitates Florentinorum, pars odio, alia & metu, ac reliqui Italiae reguli, quibus illorum cum Gallis coniunctio molesta erat, sua Pisanis studia ostendebant. Inprimis vero Mediolani Princeps, & Veneri non promissis tantum & consiliis, sed re ipsa iuuant. Sed cum ille ad rem attentior parcius, hi vero liberalius tribuerent, Pisani suæ ciuitatis patrocinium Venetis obtulerunt, non refragante Ludouico, sed adhortante potius, vt plures in ea re sumptus non faceret, Venetosque ac Florentinos inter se committeret. Hoc rerum Statu, Florentini assiduis nunciis Carolum, vti in Italiam rediret, extimulabant, quod & aliis de causis facere ipse cogitabat, iamque magnos belli apparatus fieri rumor ferebatur. Territus igitur Ludouicus, quod non satis ex fide pacem se cum rege fecisse, idque minime ipsum latere nouerat, si in Italiam is rediret, proximum se periculo ac iniuriis oportuno viderens: fidos ex suis homines ad Cæsarem mittit, qui eum magnis promissis euocarent. Apud Venetos quoque effecit, vti & ipsi aduentum illius vrgerent, constituto ad vicena aureum nummum millia stipendio menstruo, cui summa altera tricena adiaci volebat Cæsar, idque in tres menses. Id cum Venetis nimium videretur, Sfortia de suo numeraturum se recepit, cumque illum per id tempus ad Athesin in Tirolensi agro esse accepisset, præmissis nunciis Malzum, sub ipsis alpibus pagum, euocauit, vnde sub venationis specie adeuntem Bormium vsque prosequutus, de expeditione in Italiam, deque tempore & ratione transeundi cum ipso constituit. *****

* Hoc ipse innuit Phil. Cominæ *Mem. lib. VII. c. VI. § XV.* Separatim etiam extant Orationes Galliarum legatorum ad Italiae Status habitæ, sub titulo: *Legatio Gallicana, Hannoveræ 1613. 4.* & apud Goldastum *Polit. Imp. p. XX. p. 353.* De fœdere vero agunt Acta Wormatiensia §. XXII. *deshalben unser heiliger Vatter der Pabst, die Römisch Kunglich Mayestat, der Kung von Hispanien, der Hertzog von Mayland, und die Herrschafft von Venedig sich einer Hilff gegeneinander Vereiniget, Vertragen, und zusammen Verbunden: auch etlich Communen in waltischen Landen in dieselben Bundus begert.* Cominæ de bell. Neap. lib. II. fin. *nondum illi perfecerant actionem & Maximiliani Cæsaris legati, quod moram istam grauius ferrent, abitionem parabant. Mediolani Dux etiam, quum ex conditionibus suam diu recusasset, permixt tamen suis, et assentirentur. Eo facto decretum fuit confederatio.* Guicciardinus lib. II. Io. Mariana lib. XXVI. c. IX. *Datt. lib. III. c. IV. n. 3. sqq.*

** Cominæ de b. Neap. lib. II. p. 141. *Hispaniarum quoque Rex Ferdinandus, propter Siciliam & Sardiniam, quas teneret, non parum sibi metuebat. Maximilianus autem Cæsar indigne etiam ferebat, & in eo suo imperio minus honestum sibi putabat, tantos esse nostrorum hominum successus per Italiam, eumque dolorem augebat, quod nonnulli dicerent Regem affellare imperium Romanum, & Pontificem, et id sibi pace ipsius liceret, interpellasse, verum istud erat consilium & callide excogitatum. Itaque legationem ambo Reges decreuerunt ad Venetos.*

Sins, quam Maximilianus mittebat, Princeps erat Episcopus Tridentinus: cum eo veniebant ex nobilitate duo, & quidam iure consultus. Hispania Rex nobilem quendam misit, egregium virum, amplo cum comitatu, iis magnum deferens honorem senatus, omnemque sumptum subministrabat. A Mediolani Duce veniebant, Episcopus Comensis, & Franciscus Bernardinus, Vice Comes. Hi omnes nocturno tempore occulte conveniebant, & initio per scribas rem tractabant. Nam & Veneti imprimis & Mediolani Dux, cum de fœdere adhuc dubitarent, timidius agebant, & ne quid ad Regem efficeretur, valde erant solliciti.

*** Hoc ex Actis Comitialibus §. XV. declarat Datt lib. III. c. V. n. 4.

**** Verba sunt Gerh. a Roo lib. XI. p. 531. Fugger lib. VI. c. I. n. 6.

***** Hoc narrat Comines lib. VII. c. VII. & lib. VIII. c. III. Io. Mariana lib. XXVI. c. IX.

***** Gerh. a Roo lib. XI. p. 531. qui hoc saltem prælium vocat ad Tarrum amnem. Fugger lib. VI. c. I. n. 8. Plenius vero de hoc prælio agit Phil. de Comines lib. VIII. c. VI. qui ipse prælio interfuit, idemque vocat *la journée du combat de Fernoie* & diem definit VI. Julii 1495.

***** Roo lib. XI. p. 532. Fugger c. I. qui etiam hoc bello morbum Neapolitanum siue Gallicum notum factum esse testatur, ex nouo orbe equidem aduectum, ad Gallos & Italos ob nimiam illorum libidinem translatum. Phil. de Comines lib. VIII. c. XI. Trisbomius Chr. Hirsaug. ad a. 1496. Reusner Hist. Frundsberg lib. I. p. 2. Guicciardinus lib. II. exiunte. Gabr. Fallopius de morbo Gallico cap. I. Pontanus bist. Gely. lib. XI. p. 607.

***** Verba sunt Gerhardi a Roo lib. XI. p. 533. P. Heuterus lib. V. c. V. qui etiam addit: natus erat Caesar apud Italos, ob res fortiter ac feliciter in Austria contra Hungaros, & apud Belgas contra Francos gestas, ingentem bellica virtutis opinionem, eiusque ductu facile Francos se Italia depulsuros, eorumque fautores in ordinem redacturos, & ex utriusque ruina limites se suos amplificaturos confidebant. Caesar hac apud Italos innixus fama, ingentia ab iis munera, veteraque Imperatoribus a Ciuitatibus conferri solita expectabat tributa, aureamque a Romanorum Pontifice sperabat Imperii coronam. Fugger lib. VI. c. I. n. 13.

§. VII.

Inter hæc, Oeniponti in palatio suo diem obiit Sigismundus Archidux, Friderici Senioris Austriaci, dicti *mit der leeren Tasche* filius, pridie Nonas Martii 1496. Hæredem iste reliquit Maximilianum Cæsarem, patruelis filium. * Rebus in Tirolensi ditione constitutis, Cæsar cum parte copiarum in Italiam profectus; partim Romanæ coronationis causa, partim etiam ut Gallis se opponeret ** in itinere, haud procul Mediolano, de Ferdinandi regis Neapolitani obitu nuncium accepit. Is enim, cum iam retro laborantibus Germanorum rebus, omnia prope recuperasset, subito quodam morbo correptus, nondum exaeto ab Alfonso patris morte anno, decessit. Qui, quod filios non haberet, Cæsar de regno illo ad generum suum, Ioannem, Ferdinandi Hispani filium transferendo, cogitare coepit, sed Ludouicus Sfortias eam rem disuadebat, uti incommodam, & per quam disiuncta societate, Gallorum potentia in Italia vires acquireret. Igitur mutato consilio, Cæsar Friderico regis mortui patruo, successionem regni diplomate comprobauit. *** Post varia consilia Cæsar

col.

collectis copiis, Liburnum expugnare statuit, maritimum Florentinorum oppidum, ingenio loci, & opere munitum. Cum vero, exorta per eos dies tempestate, triremes, quæ ad portum erant, affligerentur: & Germani milites, quibus tentoria deerant, frigus durare non possent; Casar aduersa diuûm atque hominum voluntate, bellum facere negans, Pisas rediit, & quod Germaniæ res ipsius præsentiam postularent, per agrum Mediolanensem in Tirolum abiit. ****

* Roo lib. XI. p. 534. Fugger lib. VI. c. I. n. 10.

** Patet hoc ex litteris Imp. ad Imperii Status Lindauiam scriptis, apud Dattium lib. III. c. VII. n. 1. *bewegt worden sein, uns gantzlich darnach zurichten, in aigner person, zu erlangung unser Kaiserlichen Cron, und dem Kunig von Franckreich widerstand zu tun in Italia zu ziehen.*

*** Roo, Fugger c. 1. Io. Mariana lib. XXVI. c. XIV.

**** Roo p. 536. Fugger c. I. P. Heuterus lib. V. c. V. Mich. Coccius de bellis Italicis p. 277. Facit huc Camilli Ghilini Commentariolus de Maximiliani in Italiam aduentu, in Freheri Tomo tertio.

§. IX.

Dum autem expediendis Imperii negotiis, quæ Wormatiæ relicta erant, alium anno sequenti 1496. conuentum Comitalem in diem purificationis Mariæ Francfortum Imp. indixisset, ob diuersa impedimenta, hæc Comitia in II. Augusti 1496. Lindauiam fuerunt translata, * quo tamen Imperator agens adhuc in Italia non venit, sed per Philippum filium suum, litteras ad Status misit, quibus expeditionis Italicæ Statum exponit, atque communis denarii exactionem secundum decretum Wormatiense postulat. ** Dum vero pauciores Status Lindauiz comparuissent, isti per litteras respondent, se sine reliquorum consensu nihil valuisse decernere, petentes, vt noua in alium locum eundemque commodiorem Comitia indiceret Imperator. *** Dum vero iste Legatos suos Lindauiam mitteret, & plures ibidem Status comparerent, tandem per Recessum Lindauiensem die Iouis post Dominicam Esto Mihi a. 1497. fuit decretum, vt in Dominicam Latrare a. 1497. communem Denarium omnes Status conferrent, collata etiam pecunia, Imperatori, quod desiderabat auxilium, non nummis, sed conducto milite prestaretur. Ex communi tamen denario Cameralibus etiam personis salaria præstanda. Hæc vt eo certius executioni mandentur, Status Dominica Misericordias Domini denuo Wormatiam esse conuenturos. Ordinatio etiam Vestitaria & leges sumptuariæ huic Recessui fuerunt adiectæ. **** Hæc autem Comitia Lindauiensia, prout Recessus indicat, finita sunt *Mittwoch nach Sancti*

Eeeeeee 2

BN-

Bartholomæus Aabent 1497. ***** & statim Friburgum in Brisgouiam Imperii Conuentum Imp. transtulit, qui finitus die Iouis post diem S. Aegidii 1498. In eodem de communi denario, pace publica, Iudicio Camera-li, re vestiaria & politica multa fuerunt decreta. ***** In iisdem Comitibus etiam Ordinationem fecit de vinis, quod falsari non debeant, ***** & alius iterum Conuentus Wormatiam in diem Catharinæ 1498. fuit indictus. *****

* Hæc ex ipsis Actis demonstrat Datt. *lib. III. c. II. n. 50.*

** Extant litteræ Imp. *Geben zu Calmia am Montag nach Bartholomei anno domini 1496.* apud Dattium *lib. III. c. VII. n. 1.*

*** Extat declaratio Comitialis ppud Dattium *n. 2.*

**** Integer Recessus Lindauensis extat apud Dattium *lib. V. c. VIII.*

***** Extat iste apud Dattium *c. IX. & Ordnung des Cammergerichts apud Goldastum Reichs-Satzungen p. 209.*

***** Extat Recessus Imperii apud Dattium *lib. V. c. X.* In Freheri Tomo secundo reperitur Nicolai Rosenbergeri, legati Polonici Oratio ad Maximilianum & Principes Imperii in conuentu Brisgoniensi habita, qua auxilium petit contra Turcas. Trithemius *Chr. Hirsburg. ad a. 1498.*

***** Reperitur ista in Corpore Recessuum Imperii hoc titulo : *Römischer Königlich-er Majestet Ordnung und Satzung über die VVein; zu Freyburg in Briesgau anno 1497. aufgericht, licet annus 1498. sit supponendus, & apud Goldastum Constat. Imper. Tom. II. p. 114. Fugger lib. VI. c. II. n. 2.* Constitutionem vero istam emendatam exhibet Dattius *lib. III. c. XIV. n. 27.* qui etiam de eiusdem ratione erudite disserit Mich. Coccinius de bellis Italicis *p. 277. idcirco anno octauo postquam Friburgi in Brisgouia conuentum aliquorum principum esset.*

***** Datt. *lib. III. c. II. n. 57.*

§. X.

Mortuo septimo Idus Aprilis 1498. Carolo VIII. Gallorum rege * Caesar collecto ex Heluetiis exercitu, in Burgundiæ Ducatum, filii sui maternam hereditatem, quam Francisci occupatam tenebant, contendit. Præerat Francorum nomine Burgundis Tremulius Dux, qui cum in urbem Diuionensem se cum copiis includere esset coactus, Casari sine dubio cessisset, nisi pecunia corrupti Heluetii, subito stipendia ac missionem petissent. Carolus quoque Egmondus a Francis concitatus, magnisque pollicitationibus, ad suscipiendum bellum inflammatus, contempta Septemviri Germaniæ sententia, Belgis e Geldria bellum infert. Quare facile Caesar cum Rege Ludouico, id summopere expetente, inducias aliquot mensium, dimissa exercitus maiori parte, facit. ** Eodem anno, Albertus animosus, Saxonix Dux, Belgicæ militiæ, nomine Caesaris eiusque filii Præfectus, præfecturam Occidentalis Frisiæ, quæ iam ab anno 1494. factionibus Gröningensi, vulgo *der Vetcoopers* & Schiringensi, variis

agi.

agitata motibus, hereditario iure obtinuit, hac addita lege, ut numeratis ipsi ter centum florenorum millibus, restitutisque sumtibus, in redigendos in ordinem rebelles impendendis, prouincia iterum Archiducibus cederet. *** Exinde a. 1499 Cæsare Germania in Geldriam cum copiis descendens; Duci Carolo, nunquam a latrociniis quieto, bellum infert, oppidumque Arkelensium capit. Defendit se Gelder quantum potest, acceptis a Francorum Rege quingentis lanceariis equitibus, Ducibus notio Borbonio, ac Roberto Marciano, Esdaine Domino, ne pacem Rex violare videretur. Cæsari quoque Cluix ac Iulix Ducum auxilia non defuerunt. Sed paulo post res ex parte componitur, Cæsare in Germaniam reuerti coacto, propter nouum inter confœderatos Sueuos, subditos suos ac Heluetios ortum bellum. ****

* Comines lib. VIII. c. XVIII. P. Heuterus lib. V. c. V. Fugger lib. VI. c. II. p. 1106. Io. Mariana lib. VII. c. II. Omnes hi VII. Idus Aprilis siue VII. Aprilis determinant, Gerh. a Roo excepto, qui p. 538. sexto Idus Aprilis definit.

** P. Heuterus lib. V. c. V. Mich. Coccius p. 477. de Maximiliano: cum certis copiis equitum per Sequanos proficisceretur contra terras regis Francie, & cum nonnullas excursiones leuiaque prælia contra Gallos confecisset, nec quidquam auxilii a confœderatis sibi offerretur pacem cum rege Francie Ludouico constituit, ad id quidem faciendam inducebatur propter bellum, quod dux Geldrie contra terras, Philippi filii sui mouerat. Trithemius Chr. Hist. ad a. 1497.

*** Late hæc narrat Heuterus lib. V. c. VI. Fugger lib. VI. c. II. n. 3. Chytræus hist. Sax. lib. III. p. 99.

**** P. Heuterus lib. V. c. VI. Fugger lib. VI. c. II. n. 2.

§. XI.

In finem anni 1498. incidebant belli Heluetici initia & apparatus, cuius hæc potissimum fuerunt causæ. A primo tempore, quo Maximilianus a Sigismundo adoptatus, ipso adhuc uiuo, ditionum eius imperium suscepisset, sæpe ab Heluetiis confœderatis petierat, ut concordiam & fœdus, quod ipsis cum Sigismundo intercesserat, secum quoque confirmarent, quod ipsis denegantibus, noua animorum exacerbatio orta, & belli quasi semina iacta esse videbantur. * Iam enim a multis annis plerique Principes & nobilitas omnis, Heluetis infensi infestique erant, ob assertam armis libertatem, & quod a fœdere Sueuico, in quo plurimum poterat nobilitas, tantopere abhorrebant. ** Inter hæc, Constantia celebris ad lacum Podamicum ciuitas, quæ hæcenus immunem se ab utrorumque societate continuerat, multis utrinque promissis sollicitata, per eos dies Sueuico se fœderi coniunxit, eoque statim Cæsaris & sociorum legati conuenire, fœdusque & societatem cum ea ciuitate firmare. Accedebat ad hæc animorum offensas, vetus quædam simulas, inter Athesinos Cæsaris

subditos, & Grilones, Rhætiae populum, Curiensi ditioni parentem, quæ in eum usque diem ad varios subinde arbitros reiecta, componi non potuerat. Cumque res ad arma iam spectare videretur, Curienses, quod impares se aduersariorum viribus putarent, Tiguri, in publico Heluetiorum conuentu, ad Idus Decembris eorum se foederi adsociare. *** Id ubi audiuiſſent, qui Cæsaris & Sueuici foederis partes sequebantur, Constantiam XX. Ianuarii 1499. & ipsi frequentes conuenire: ubi de belligerendi ratione, qua parte, quisque & quibus hostem viribus aggredierentur, deliberatum est. **** Constituebatur etiam Albertus, Bauariæ Dux, Imperialis militiæ præfectus, quem tamen foederati recusabant. *****

* G. a Roo lib. XI. p. 539. P. Heuterus lib. V. c. 61. Naclerus ad a. 1499. Anno salutis 1499. circa finem Februarii in superiori Alemania haud longe a fontibus Rheni fluminis, inter domum Austriae & Heluetios, alios confederatos seu Suteses, exorta est grandis turbatio, quæ paulatim descendens per lineam Rheni quaque versus usque ad Basileam, bellum suscitauit atrocissimum. In eo namque bello etsi nunquam totis copiis bellatum sit, caesa tamen diuersis in locis & pugnis reserunt XX. millia pugnatorum, quale non memoratur, nisi fallor, a centum annis & citra in omnibus bellis illarum partium fuisse visum vel auditum. Venerunt enim ad arma duo populi finitimi Austriae domus, regis Rom. Maximiliani patrimonium est proprium, istum aberat bello apud Geldenses occupatus. Erant per idem tempus in urbe Constantia congregati primates Sueuorum, tractantes de liga eorum renouanda. Hos Austrii veluti socios locum tenentes, pro rege in auxilium contra Heluetios inuitabant. Quærebant hi media pacis, & inuenisse se arbitrabantur: sed noua repente turbatio exorta, cuncta prius composita dissipauit: quo factum est, ut & si nondum conclusa essent capitula omnia in liga Sueuorum, opem tamen ferre regi dignum ducerent. Et cum hi belli motus peruenissent ad regem, totum ipse imperium contra Heluetios suos hostes inuocabat: propter quod nonnulli principes communitatesque auxiliares copias miserunt. Trithemius Chr. Hirsang. ad a. 1499.

** Roo p. 540. Addit Fuggerus lib. VI. c. II. n. 4. Maximilianum Imp. in Comitibus Lindauiensibus ac Friburgensibus ab Heluetis postulasse, ut Sueuico foederi accederent, & communi denario se subiicerent, quod etiam confirmat Goldastus de Regno Bohemæ lib. IV. c. VIII. p. 476. & Stumpfius Schweitzer Chronic. lib. XIII. c. XXI.

*** Roo c. I. Bil. Pirckheimer de B. Heluet. lib. II. inuente. Fugger c. I.

**** Roo c. I. Fugger n. 7.

***** Fugger lib. VI. c. II. n. 5. Vrsatius Basler Chronic lib. VI. c. XVII.

§. XII.

Initium huius belli apud Vennones ortum est, ubi Athesini aliquot, iussu, (ut ferebatur) Oenipontani Consilii, quod superiorum Austriae provinciarum regimen vocabant, Münsterdalium quoddam collegium inuadere tentantes, ab accolis repulsi, octodecim ex suis amittere. Locum illud sub Maximiliani imperio esse Athesini contendebant, contra quorum iniurias, Grilones eum suo præsidio firmarunt. * Inde superiores Helueti ad Maienfeldam ** atque iterato ad Treisnam Rhenensis vallis vicem ***

& tertio ad Hardtum vicum prope Brigantium ad lacum Bodamicum con-
venerunt.*** Sub finem Februarii 1499. a legatis Philippi Palatini, Basiliensis,
Argentoratensis, & aliarum ciuitatum tentata pax, obstitatis vtrunque ani-
mis, conueniri non potuit. Ludouicus vero Gallorum rex, ad primum huius
belli nuncium, missis ad Heluetiorum pagos legatis, pacem iis ac foedus ami-
citiamque obtulit. Sperabat enim hac occasione implicito iis bellis Cæ-
sare, Mediolani imperium, cui iam dudum inhiabat, facilius occupari pos-
se. Neque Heluetii, hoc rerum statu, tanti regis coniunctionem sibi
negligendam putabant. Fit igitur foedus ad annos decem, frustra id suis
artibus impedire satagente Mediolanensium duce. **** Inde XXV.
Martii ad Basileam victores Helueti. ***** In quinto proelio ad Constan-
tiam, ***** & sexto in Rheni valle ad Frauentiam, victores iterum Hel-
veti, ***** in septimo etiam apud Grisones ad Athesin *auf der Malser*
Heyde, † semel tantum in Hegouia deuicti. †† Interim Maximilianus, bello
Geldrico tum occupatus, acceptis de Heluetiorum rebus, & foedere cum
Gallis icto nunciis, præfecto castris Alberto Saxoniae duce, magnis itine-
ribus Friburgum aduolat, inde ad Imperii principes, missis passim nunciis,
ac litteris, auxilia conuocat. ††† Vastata postea a Cæsareanis valle En-
gadina †††† octauum idemque vltimum proelium factum fuit ad castrum
Dorneck haud longe a Basilea, quo præter Comitem Fürstenbergium,
Ducem militarem, multosque illustres atque insignes viros ceciderunt
quatuor millia Cæsareanorum. ††††† Ludouicus interim XII. Mediola-
nensi prouinciæ inhians, Heluetos magis concitare conabatur, missis
etiam ad eosdem tormentis bellicis aliquot, cum illorum artificibus & ma-
gna pulueris pyrii copia. ††††† Maximilianus, licet ad medium Iulii
Constantia egrederetur, sequentibus eum, longo ordine, omnibus ci-
uitatum Imperialium & confœderatorum copiis, eo animo, vt illas in ho-
stem duceret. Principibus vero ob varia foederatorum consilia proelium
disuadentibus, Cæsar in ciuitatem rediit. * Per eosdem dies Ludouicus,
Mediolanensium Princeps, vt pacem faceret, Galeacium Vice Comitem,
propinquum suum, cum mandatis in Sueuiam legauerat. Gallorum etiam
rex, quamuis Heluetiis auxilia & mitteret & polliceretur, ne tamen bel-
lum inter ipsos quam pacem malle videretur, suum & ipse legatum mi-
sit, Castellæ præsulem. Factis igitur decem dierum induciis, vtrorum-
que legati Tigurum conuenire. Ibi quod Castellanum viderent sub pacis
procurandæ prætextu id agere, vt bellum produceretur, soli Galeacio
conficiendi negotii potestas facta. Eo adnitente, Schaffhusii conuentus
indi-

indicitur, inde Basileam. Caesar eo misit Casimirum Brandenburgicum, Ioannem Dalburgium, Vangionum antistitem, Philippum Nassouium, Paulum Lichtensteinium, Cyprianum Serentinum Cancellarium, & Ioannes duos, Abensbergicum & Tungensem, cum centum equitum comitatu. Aderant Heluetiorum quoque & Grisonum, Curiaque & Sangalli oppidorum legati. ** Magna tandem Galeacii industria in die Mauricii XXII. Septembris 1499. pax conuenit in has conditiones, vt compensatis vtriusque damnis, omnia ablata restituantur, Pretigouia Caesari pareat, dissidium inter Curientes & Tirolenses Friderici Augustani arbitrio, reliquæ controuersia per arbitros decidantur. ***

* G. a Roo lib. XI. p. 540. Stumpfius lib. XIII. c. XXIV. Fugger lib. VI. c. II. n. 6.

** Roo. Fugger c. I.

*** Vrstilius Basler Chronio lib. VI. c. XVII. Roo c. I. Stumpfius c. I.

**** Fugger n. 7. Vrstilius lib. VI. c. XVIII. Bil. Pirckheimer de b. Heluet. lib. II. p. 58. 59. Mich. Coccinius p. 278.

***** Verba sunt G. a Roo p. 541. Fugger n. 8. Vrstilius lib. VI. c. XVIII. Stumpfius lib. XIII. c. XXVI. Pirckheimer p. 59. Extat Tractatus confederationis Lucernæ XVI. Martii 1499. in Recueil des Traittés de Paix Tom. I. p. 809.

***** Stumpf lib. XIII. c. XXVI. locum designat *vor dem Brüdertoltz by Basel*. Vrstilius lib. VI. c. XIX. Fugger lib. VI. c. II. n. 9. P. Heuterus lib. V. c. 61.

***** Vocatur *die Schlacht im Schwaderloch bey Cosnitz*. Stumpf. c. I. p. 446. Vrstilius lib. VI. c. XIX. hoc prælium Sextum facit Heuterus c. I. Pirckheimer lib. III. p. 60. Mich. Coccinius p. 278.

***** Fugger lib. VI. c. II. n. 11. Stumpf. lib. XIII. c. XXVI. Vrstilius c. I. hoc quintum prælium facit, Heuterus c. I.

† Stumpf. lib. VI. c. XXVII. Vrstilius lib. VI. c. XX. Fugger n. 13. Pirckheimer lib. II. p. 65. Coccinius p. 278.

†† Fugger c. I.

††† Verba sunt G. a Roo p. 541. Pirckheimer lib. II. p. 60. *Cæsaretsi Geldrensi implicitus esset bello, illud tamen quibus posuit, composuit conditionibus, confestimque exercitum in Germaniam premisit superiorem, cunctisque Principibus, ac Ciuitatibus Imperialibus imperasset, ut auxilia, quo Heluetiorum domari posset peruitacia, submitterent. At illi licet pæne cogerentur, segnius tamen & inuiti, minores quoque, quam imperata fuerant, copias mittebant, nouerant enim bellum hoc nulla necessitate, sed solum ob animorum impotentiam, & arrogantiam contractum esse. At Sueui admodum moleste cunctationem hanc ferebant, & cum se factis vindicare non auderent, aut nequirent, tamen (ut solent) propriam culpam in reliquos imperii reiecerant subditos, quasi per eos statisset, quominus Heluetii debitas luissent pænas.* Stumpf lib. VI. c. XXVIII. Vrstilius lib. VI. c. XXI. Fugger lib. VI. c. III. Roo p. 541.

†††† Roo p. 542. Fugger lib. VI. c. III. n. 2. Pirckheimer lib. II. p. 67.

††††† Hoc prælium late describit Pirckheimer lib. II. p. 72. & 73. addit: *desiderata sunt in tumultuaria hac pugna Cæsarianorum fere millia quatuor, cecidereque præter Comitem de Furstenberg multi illustres, ac insignes viri, in quorum numero fuit Comes de Pitsch, & Baro de Castelwards familia illius nouissimus.* Paulo post addit: *hæc elades cum Cæsari in oppido Lindauo* de.

degenti fuisset nunciata, clausa, & dictum est, regia. Comitibus accusabat imprudentiam ac temeritatem. Vespere tamen fores rursus patuere, Caesarque in propatulo cenavit, nullum tristitia signum ostendens, quin facta cena, cum iam nox ingrueret, ad fenestram quandam concedens, stellasque inspicere multa de illarum natura & ratione differuit, adeo ut accepta calamitatis plane immemor videretur. Stumpf lib. XIII. c. XXVIII. Vrstilius lib. V. c. XXII. Fugger lib. VI. c. III. n. 7. Mich. Coccinius p. 278. Adam Reislner Hist. Frundsberg lib. I. p. 3. Heuter c. l.

††††† Roo lib. XI. p. 542. Stumpf lib. XIII. c. XXIX. Fugger lib. VI. c. III. n. 8. Extat confederatio Ludouicum XII. inter & Heluetos apud Leibnitium Tom. I. p. 809.

* Roo p. 543. Stumpf lib. XIII. c. XXVIII.

** Hæc verbis plerumque G. a Roo scribimus p. 543. Stumpf c. l. Fugger n. 9. Plenius Vrstilius lib. VI. c. 61c.

*** De hac pace ita loquitur G. a Roo lib. XI. p. 544. dilato igitur negotio, per equos celeres Vlmam, quo Caesar abierat, profectus eo rem adduxit, uti ad finem Septembris pax fieret. Eius condiciones hæc fuerunt primaria: Quas ad Rheticonem montem (Pretigouiam hodie tractum illum vocant) Caesar ditiones ab Amasianis Comitibus, quorum prosapia interierat, acceptas possederat, earum incolæ ipsi, uti ante bellum, dicto audientes sint; fœdus cum Grisonibus illud seruent; neque quod ab illo descivissent, panis aut multa afficiantur. Dissidium, quod inter Curienses & confines Tirolenses tenuerat, FridERICI Augustani præsulis arbitrio decidatur a quo nulla esset provocatio. Accepta bello damna, cades, prædationes, incendia, iniuriæque & contumeliæ perpetua oblivione obliterentur. Oppida, arces, pagi, villæ ac prædia manu capta, priori quæque domino, uti nunc sunt, reddantur: quod quisque in ea iuris ante bellum habuerat, retineat. Eorum ciues, inquilini, ceterique cultores ac habitatores in pristinum locum restituantur, neque fraudi cuiquam sit, offensioem causas eo bello vel dedisse vel accepisse. A contumeliis, iniuriisque & iurgiis absteineatur: quod uti fiat, iudices utrinque constituentur, qui lites omnes, quæ intervenire poterant, ex æquo & bono diiudicent. Præter has condiciones, alia quadam controuersia, arbitri & legatorum disceptatione, discussa sunt. Sub hac pace comprehendit Caesar solius Austria domum; Ludouicum Mediolanensem, principes Electores, ceterosque Imperii Ordines, Argentoratum & Basileam, cum earum Episcopis, aliasque Imperiales Sueviæ & ad Rhenum ciuitates Heluetiis vicinas. Hi Galliarum regem, eiusque confederatos, Sangallenses, Abbacellensesque, & Curienses nominabant. Ita finem habuit bellum Helueticum, quo, etsi nunquam ad summam rei dimicationem ventum, multi tamen ab utraque parte mortales periire, quorum numerum quidam ad viginti millia prodidisse. Acer erat Maximilianus, & belli sciens, magnæque Sueuorum & Imperialium auxilia habebat, sed quorum viribus Helueti quasi pro communi omnium una quadam ciuitate, & ex vniuersis manibus depugnantes resistebant, neque inferiores sese declarabant, donec utrique bello defatigati, pacem æquis conditionibus lubentes accipere. Fugger n. 12. Pirckheimer p. 77. Mich. Coccinius p. 279.

§. XIII.

Postquam insequenti anno 1500. Ludouicus XII. Gallorum Rex Helvetorum & Mediolanensem Ducatum occupasset, Ludouico Sfortia Duce factus captiuus, * grauitè hoc ferens Maximilianus, hanc aliasque ob causas Comitibus Augustana indicebat. ** Hæc magna Principum frequentia celebrabantur, *** In iisdem pro tuenda magis pace publica, id quod varie iamdum fuerat tentatum, **** Imperii Status in sex Circulos ***** di-

Fff fff fff

stin.

stinguebantur. Franconicum, Bauaricum, Sueuicum, Rhenanum, Westphalicum, Saxonicum. ***** Ansam Maximiliano dedisse videtur pristina Germaniæ diuisio in quinque istos populos, quorum quemlibet singulari Circulo comprehendit. Lotharingis cum vicinis Rheno populis Rhenanum constituentibus, & addito sexto, Westphalico, quod Westphalia post Henrici Leonis exauctorationem, separatas plane a Saxonia acceperat rationes. ***** Dum autem dicti Circuli vel nimis ampli essent, nec omnia complecterentur, quæ sub istis quinque populis olim fuerant possessi, quatuor alios in Comitibus Colonienfibus a. 1512. adiecit Maximilianus I, Austriacum scilicet, Burgundicum, Saxoniam Superioris & Rhenanum Inferiorem. Austriacus quidem terras, quæ vel sub Boiis olim comprehendebantur, vel ex Slauorum terris accesserant, continet, Burgundicus vero Belgii prouincias, quæ sub Lotharingis olim partim continebantur. Saxonicus & Rhenanus saltim fuerunt diuisi. ***** Agebatur in iisdem Comitibus de augendo Circulorum numero, & adiiciendis circulo Bohemico & Borussia, irritotamen cum successu, cum & Borussia & Bohemi de eo protestarentur, metuentes, ne forsitan ad onera etiam Imperii adigerentur. † Aliæ quoque Constitutiones singulares in his Comitibus fuerunt publicatæ. †† Decreta etiam in iisdem Legatio ad Alexandrum VI. Papam de Annatis, Indulgentiis & Cruciatis ad bellum Turcicum assignandis. †††

* De hoc plenius Rob. Gaguinus *lib. XI. c. II. & III. G. a Roo lib. XI. p. 545. Trithemius ada. 1499. 1500. Fugger lib. III. c. IV. P. Heuterus lib. VI. c. I. Io. Mariana lib. XXVII. c. IV. Guicciardinus lib. IV. Nauclerus Vol. II. Gen. L. p. 1120. Petr. Martyris Epist. l. b. XIII. ep. CCXIV. Extat de eo Publii Fausti Andrelini ad Ludouicum XII. de captiuitate Ludouici Sfortie Triumphus, ligato sermone scriptus. Anitium vero & causas belli Italici a Carolo VIII. & Ludouico XII. moti, latius exponit Mich. Coccinius de bellis Italicis apud Freherum Tomo II. p. 276. tandem ita concludit: *Ludouicus autem rex Franciæ alta mente reuoluens ignominiam expulsionis suæ ab Italia, quam Caroli tempore perpeffus erat, anxius sollicitusque meditabatur, quo pacto se contra Mediolani Ducem vindicaret. Itaque instigatis ac sollicitatis Heluetiis contra Sueuos sibi conterminos, ac inita cum Venetis societate, ipse, & Veneti eodemque tempore contra Ludouicum Sportiam Mediolani Ducem susceperunt. At is acceptis libris suis & thesauro, in Germaniam ad terras Maximiliani confugit. Sic rex Ludouicus anno nonagesimo nono supra millesimum quadringentesimum, Ducatum Mediolani, sine aliqua vi aut repugnatione obtinuit: & Veneti occuparunt Cremonam & terram quæ dicitur Clara Aldua, & terram quandam circa lacum Benacum. Idem p. 279. Anno dein millesimo quingentesimo Dominica natiuitatis, Ludouicus Gallorum rex magna equitum stipatus caterva in Mediolanum descendit, ducens secum ad sex milia Heluetiorum, & ut ambo exercitus ex aduerso confisterent, ac iam de mutuo conflictu expectaretur, Heluetii quibus dux largitus stipendia dederat, & Fratres in concione appellauerat, noluerunt aduersus Gallos & reliquos Heluetios arma mouere ac Ducem**

Ducem ipsum gregali indutum habitu, ne agnosceretur, deseruerunt: sicut Volateranus prosa, & Petrus Crinitus carmine scripserunt, quo quidem tempore & Sphortia captus est, & pedites Suevi armis & bonis exuti, Helvetii vero honoribus & premiis decorati, quibus de rebus Helvetii non incongrue iactitant, sese esse auctores ingressus Gallorum in Italiam.

** Testatur de eo G. a Roo lib. XI. p. 547. hoc tam in sperato regis successu, sollicitus Caesar, multaque & a Venetis antea, & nunc ab illo, qui amicos sibi eos habere videbatur, quae ad vetera Imperii iura pertinerent, occupata esse agere ferens, Septemuiros ceterosque Imperii principes & ordines, ad impediendos illorum conatus hortabatur, uti in asserenda Imperii dignitate sibi auxilio essent, & iniuriam non tam sibi, quam Germanorum genti fieri prohiberent, ne Gallus impune abire sibi, quicquid agat, videns, maiora aggrediatur, & conciliato sibi Pontifice, (quod facile esset) Caesaream dignitatem ad se trahat, aut relicto Germanis titulo ac nomine, ea interim agat, quae a Caesare fieri solent. Hac & alia Maximilianus serio urgebat, neque sua quadam socordia Imperii maiestatem conuelli paterentur, sed partum a maioribus decus retinerent, obtestabatur. Muebantur his principum ac ceterorum animi, & pro suo quisque ingenio varie afficiebantur, habitique sunt aliquot conuentus, quibus decretum esse bellum, eiusque neruum pecuniam, rumor ferebat. De hoc etiam Fugger lib. VI. c. IV. p. 1128. Guicciardius lib. V. inennte.

*** Enumerat Principes ac Status hisce Comitibus praesentes Fugger lib. VI. c. IV. n. 4. Martinus Crusius etiam Ann. Suev. lib. IX. p. III. c. X. ait: Comitibus celebrabat Augusta Caesar Maximil. Ibi chorea celebrata est auff dem Fronhoff. Ducebat Caesar in chorea virginem Neitbardinam, quae funali, quod manu gestabat, inter saltandum ignem triumphalem accendit, ein wol zugerichts Freudenfeuer.

**** Sunt, qui huius diuisionis initium iam a foedere Mergentheimensi & anno 1387. reputent, quo dicti foederis socii in certas classes gewisse Partheyen fuerint diuisi, de quo etiam Lehmannus lib. VII. c. LXVIII. Sed male hoc exinde duci docet Arumzus de Comitibus cap. II. n. 42. Datt vol. nou. rer. German. lib. I. c. VIII. & c. XXVII. de quo diff. XXVIII. §. V. Alii ab Alberti II. diuisione in Comitibus Noribergensibus 1438. facta ducunt, quae tamen effectum fuit destituta, de qua diff. XXIX. §. XXXVII. Alii a Friderici III. temporibus ducunt, moti Recessu Imperiali Noribergensi de a. 1467. in quo de XXIV. Adsefforibus ad Iudicium Imperiale constituendis, also das dieselben Teutschen Lande in sechs Theil getheilt, und ieder Theil vier darzu ordnen solt, de quo diff. super. §. XI. Verum cum & haec effectum fuerint destituta, ipsam diuisionem merito Maximiliano tribuimus.

***** Vocantur etiam Germanice Circkel in Ordin. Regim. Wormat. de an. 1521. §. XXI. XXII. Goldast. de R. Bohemiae lib. IV. c. V.

***** Patet hoc ex Ordinatione Regimenti, facta Augustæ 1500. in der Regiments-Ordnung apud Müllerum im Reichs-Tags-Staat lib. I. c. V. p. 31. vbi sex isti Circuli plene definiuntur & in Cammergerichts-Ordnung zu Costnitz 1507. art. XX.

***** De quinque istis populis Synt. Iur. Publ. diff. III. §. II. & diff. V. §. VIII.

***** Rec. Imp. Colon. de a. 1512. §. 11. 12. Darauf haben wir sambt denen Ständen zehen Circkel geordnet, wie hernach folget: Nemlich sollen wir mit unsern Erblanden zu Oesterreich und Tirol &c. einen, und Burgund mit seinen Landen, auch einen Circkel haben. Item, sollen die vier Churfürsten am Rhein einen, und die Churfürsten von Sachsen und Brandenburg, mit samt Hertzog Georgen von Sachsen, und den Bischöffen, so in den Landen und Gezircken daselbst gesessen, auch einen Circkel haben. Und sollen die sechs Circkel hievor auf dem Reichstag zu Augspurg verordnet bleiben, und solche sonst einem ieden Stand, an seinen Obrigkeiten, Herr-

lichkeiten, und Rechten unschädlich seyn. Conuenit Sleidanus lib. X. p. 272. dum ait: Germania est enim omnis in sex descripta prouincias, in Franconiam, Bauariam, Sueniam, Saxoniam, Rheni tractum & Burgundiam. His finibus omnes &ique principes ac ciuitates, in Imperii Comitibus, antiquo more censentur: hodie vero Saxonia diuiditur in superiorem ac inferiorem, deinde adicitur inferior Germania & Westphalia, & Austria, itaque decem regionibus Imperium nunc circumscribitur.

† Goldastus de Regno Bohemia lib. II. c. XVI. n. 2. Arumæus de Comitibus cap. II. n. 41. sqq. Limæus lib. I. c. VII. n. 37. Synt. Iur. Publ. diff. V. §. X.

†† Sic extat in Corpore Recessuum Erklärung des Landfriedens, Cammergerichts-Ordnung, Abschied des Reichstags zu Augspurg 1500.

††† Patet hoc ex ipso Recessu: item soll auch ein Botschafft zu unserm heiligen Vater dem Pabst geschickt werden, seine Heiligkeit des löblichen Fürnehmens wider den Türcken und ander Anfechter der Christenheit und des Reichs, des dann sein Heiligkeit ein Verwandter sey, bis aufgericht, zu berichten, und sein Heiligkeit zu bitten, das Er, als der heilig Vater, seine Treue, Hülff und Rath mittheile, sonderlich, das Er die Annaten der Teutschen Nation, so darzu sonderlich zu geben verordnet sind, darzu gebe, und folgen lasse. Auch Indulgenz, Cruciat, und anders darzu gebe, inmassen Er, als der Vater der Christenheit, zuthun schuldig sey. Es soll auch das Reichs-Regiment, von sich der Pabst wiedersetzt, und keine Hülffe darzu thun wolt, rathschlagen, wie die Pabstliche Heiligkeit zu solchem löblichen Fürnehmen zu bewegen. Item dieselbe Botschafft soll auch Befehl haben, mit seiner Heiligkeit, der Concordaten und anderer Beschwerde halben, so der Teutschen Nation von Stuhl zu Rom mannigfaltiglich aufgelegt werden, und begehen, ernstlich zu handeln, alles nach laut einer Instruction, so unser verordnet Regiment in vollkommlicher Form wohl wird wissen nothdürfftiglich zu stellen. Extat et am Legatorum Instructio apud Müllerum lib. I. c. X. §. X. Aduentante tamen in Germaniam nuntio Papali, nulli Germanorum mittebatur legati.

§. XIV.

Conuenit etiam in iisdem Comitibus cum Imp. de Imperii Regimento, & constitutum, vt ipse Imperator, vel Vicarius eius, Præses esset. Constitutus itaque ab Imp. Fridericus III. Saxoniæ Elector, Vicarius, zum Stadthalter unser und des Heil. Reichs-Regiment, adiecto annuo salario sex mille florenorum. * Assessores constituti viginti. Vnus semper ex Electoribus in persona, ita, vt singuli per trimestre spatium inuicem alternarent, reliquorum quinque Consilarii, vnus ex sex ad Regimentum selectis Principibus Ecclesiasticis, vnus ex sex secularibus, qui æque per trimestre spatium inuicem alternarent, Legatus Austriacus, Legatus Burgundicus, vnus ex quatuor Prælatibus, vnus ex Comitibus, duo Deputati ex octo selectis Ciuitatibus, sex Circulorum legati. ** Neque enim singuli Status ad Regimentum admittebantur, sed præter Electores, duodecim saltem Principes, quatuor Prælati, totidem Comites, octo Ciuitates erant selectæ. *** Negotia erant publica, quæ ad conseruandam pacem & defensionem Imperii potissimum facerent, cum potestate exequendi. Quod si tamen res maioris essent momenti, requirebatur, vt easdem ad Imp. & selectos ex Principibus

bus deferrent, & cum iisdem communicarent. **** Certa etiam in Comitibus Augustanis de anno 1500, constituta est Ordinatio Regimenti. ***** Prima Regimenti sessio eodem anno 1500. Noribergæ coepit. ***** Licet autem hæc Regimenti Ordinatio ad sex annos esset præfinita, cessauit tamen Regimentum a. 1502, partim, quod ipsum Imp. instituti Regimenti poeniteret, partim quod vix dimidia pars ex selectis conueniret, reliqui etiam quererentur, se plane excludi, immo diuersa orirentur negotia, quæ omnium consensum requirerent. *****

* Extat diploma Maximiliani *Geben zu Augspurg am letzten Tag des Monats Augusti 1500.* apud Müllerum *lib. I. c. II.* Datt *lib. III c. XII.*

** Hos describit Müller *lib. I. c. II. §. 3.* Fugger *lib. VI. c. II. p. 1130.*

*** Quinam ex singulis Statibus fuerint selecti, recenset Müller *lib. I. c. II. §. 5.*

**** Hæc latius describit Müller *lib. I. c. III.*

***** Reperitur ista in Corpore Recessuum sub titulo: *Römischer Königl. Mai. und des H. Reichs-Stand Ordnung des Regiments zu Augspurg an. 1500. aufgerichtet* & apud Müllerum *lib. I. c. V.*

***** Fugger *lib. VI. c. IV. p. 1131.* Müller *lib. I. c. VI.*

***** Müller *lib. I. c. XXII.*

§. XV.

Dum autem Galli Italiæ adhuc inhiarent, & Ludouicus Rex missis Roman legatis, Alexandrum VI. Pontificem in suas partes perduxisset, Cæsar Borgia eius filius, homo malæ frugis, qui ipse Italiæ regnum adfectabat, hac occasione vtendum ratus, Pisaurum, Ariminum, ac alia circum loca dominorum fuga deserta, occupauit. * Exeunte anno 1500. Ludouicus Rex, vt a Germanorum motibus securus, Neapolitanum bellum commode adgredi posset, Maximilianum sibi conciliare omni studio conatus est. Hinc, dum mascula prole careret, Maximiliani filio, Philippo, Claudiam filiulam triennem offerebat, Carolo illius filio desponsandam, idque ea lege, vt ad pubertatis annos prouectis, Mediolanensis Ducatus, dotis nomine tradatur. Adensus est Philippus, ** Maximilianus etiam certum pacis proiectum Imperii Regimento obtulit, *** a quo, re deliberata, legati ad Gallorum Regem missi, Adolphus, Nassouius Comes, Henricus de Bünow Eques & Georgius Lampartter, Doctor, qui XIII. Decembris 1500. vsque ad Kl. Iulii insequentis anni cum Gallis inducias pacti, **** quas ob varias Gallorum artes, primum ratas habere nolebat Maximilianus, ***** tandem accepta certa pecuniæ summa ***** III. Aprilis 1501. confirmauit, nulla plane Regis Neapolitani facta mentione.

* G. a Roo *lib. XI. p. 547.* Cæsaris Borgiæ vero facta nefaria describuntur in Specimine Historiæ arcanæ de vita Alexandri VI, a Leibnitio edita *Hannoveræ 1696. 4.* & Adam Reisner *Hist. Frundsberg. lib. I. p. 4.*

FFFFF 3

** G.

** G. a Roo p. 548. Fugger lib. VI. c. IV. n. 6.

*** Extat apud Müllerum lib. I. c. VII. p. 56.

**** Extat de eo Statuum Attestatum apud Müllerum p. 62.

***** De his plenius Müllerus p. 64.

***** Guicciardinus lib. V. p. 455. cuius (pacis) opera, quum multa difficultates qua in pacis negotio inueniebantur, non tam cito tolli possent, anni 1501. initio inducias in multos menses, certa pecunia numerata, a Maximiliano impetravit: quibus Neapolitani regis, quamvis Maximilianus quadraginta ducatorum millibus ab illo acceptis, & si opus esset quindecim millium in singulos menses soluendorum stipulatione, nullam se passionem sine ipso admissurum, & si necessitas incideret, ad periculum ab illo auertendum bellum in Insabria mosurum promississet. Extat Imp. Ratificatio apud Müllerum p. 82.

§. XVI.

His ita peractis, cum Ferdinando Hispano, qui & ipse regno Neapolitano inhiabat, foedus facit Ludouicus, * quo vterque simul Fridericum Neapolitanum bello aggressi. ditionem eius omnem manu captam, ita partirentur; vti Gallo Neapolis ipsa, cum Aprutiorum prouincia, Hispano Apulia & Calabria cederet. ** Id foedus ab initio tam occultum fuit, vt Fridericus, auxilii sibi aduersus Gallum ferendi causa adesse Consaluum putauerit, quoad regis exercitus, qui, vtrique simul iuncto, impar futurus videbatur, Romam peruenisset. Tum enim Hispanorum legati, cum Gallis coniuncti, Pontificem adierunt, qui diuisionem prouinciarum inter reges factam, comprobauit: quod foedus illud fecisse dicebantur, vt eo bello defuncti, Christiani nominis hostem, iunctis viribus commodius adgrederentur. Igitur Fridericus a duobus potentissimis Regibus oppugnatus, deditibus sese passim ciuitatibus, extrema necessitate circumuentus, ad Gallorum se fidem contulit, & ad Ludouicum regem multa pollicitum nauigauit. Non multo post Consalvus, filius illius Alfonso, Tarenti aliquamdiu obsessum, eoque dedito, captum, non in Galliam, quod promiserat, sed in Hispaniam misit. *** Per eosdem dies Ludouicus rex, ne secundo rerum successui mora a Germanis obiceretur, veritus, Maximiliani Caesaris amicitiam omnibus modis ambiebat, a quo si diploma de Mediolanensi principatu impetrasset, loca quaedam ad eius iurisdictionem pertinentia, a Venetis adimere in animo habebat. **** Mittebat igitur Ludouicus legatum suum in Germaniam, qui non solum factam ab ipso regni Neapolitani occupationem significaret, sed etiam Ducatus Mediolanensis inuestituram ab Imp. peteret. ***** Dum autem Ludouicus per arcana cum Papa pacta, omnem Italiam, ipsam quoque Imperii dignitatem ad Francos transferre cogitaret ***** renuebat Imp. Regimentum etiam in proximis Comitibus illud negotium proponendum

dum esse respondebat. ***** Denuo ad Comitata Noribergensia 1501. legatos mittebat Ludouicus, idem petituros, denegante tamen hoc Imperatore. † Tridenti vero XIII. Octobris 1501. inter Imp. atque Ludouicum conuenit, dicta desponsatio confirmatur, aliaque Delphini, quisquis sit futurus, cum Philippi Archiducis filia, auxilia contra Turcas & pro obtinenda Vngariæ atque Bohemiæ corona, consequenda etiam Romana coronatione: Gallorum vero Regi Mediolanensis inuestitura & confirmatio pacis ab Imperii Statibus promittitur. Licet non tam pax firmata, sed induciæ saltim factæ fuissent, & primordia pacis iacta. ††

* His Tractatus XI. Nouembris 1500. conclusus, reperitur in Recueil des Traittés de Paix Tome I. p. 821. Præstendebat autem utriusque ad Regnum Neapolitanum, prout ipsæ pacis tabulæ docent p. 822. *Et quia prædictus Rex Francia ius habere præstendit in Regno Sicilia citra Farum, illaque de causa ad illud recuperandum cum exercitu suo proficisci decreuit, Et nihilominus Rex & Regina Hispania prædicti ius habere præstendunt in dicto regno, ita ut dictum Regnum uni ex duobus dictis Regibus, Et nemini alii de iure pertineat.* Iura autem Gallicana a Ioanna I. sunt petenda, quæ circa a. 1382. Ludouicum Andegauensem Caroli Sapientis Gallorum regis fratrem, adoptauit, ex quo iura in Ludouicum XI. huiusque filium Carolum VIII. & Ludouicum XII. fuerunt translata. Ioanna II. vero Alfonsum V, dictum Magnanimum, Ferdinandi Catholici, Hispaniarum Regis patrum a. 1420. legit successorem, cui tamen a. 1422. Ludouicum Andegauensem, eoque defuncto, fratrem Renatum prætulit, (licet hoc testamentum per Consiliarios suppositum fuisse velit Pand. Collenutius *Hist. Neap. lib. VI. incunte*) qui Aragoniæ armis tandem per Alfonsum a. 1442. pulsus, regnoque ut cederet, fuit coactus, prout Franc. Guicciardinus *lib. I. p. 21.* pluribus narrat. Idem *lib. V. p. 455.* nam etsi Alfonsus Aragoniæ rex peculiari, Et ab Aragonia regno separato iure id adeptus esset, ideoque tanquam rem propriam Ferdinando filio notio tradidisset, tamen apud Ioannem eius fratrem qui illi in Aragoniæ regno successit, Et Ferdinandum Ioannis filium, quum Alfonsus id Aragoniæ regni armis Et pecuniis adeptus esset, iure ad id regnum spectare, ad illud tempus usque tacita querela fuerat: quam Ferdinandus Hispanica arte Et patientia, non modo debitis inter propinquos officiis, cum Ferdinando Neapolitanorum rege Et successoribus non prætermisiss, sed etiam noua affinitatis vinculo autis texerat: Ferdinando enim Neapolitano regi, Ioannam sororem suam in matrimonium dedit, Et ut altera Ioanna illius filia Ferdinando iuniori nuberet, assensus est: nec tamen efficere potuerat, quin cupiditas sua multo ante Neapolitanis regibus innotesceret. Hispanorum etiam iura sigillatim defendit Iacobus Valdesius *de dignitate Hispania c. XVII.* Io. Georg Layritz *de bellis inter Austriacos Et Gallos Exerc. II. §. IX.*

** Roo *lib. XI. p. 548.* Guicciardinus *lib. V. p. 455.* Braudlacht *hist. Pacif. c. III. p. 13.* Fugger *lib. VI. c. IV. p. 1133.*

*** Verba sunt Gerhardi a Roo *c. I.*

**** Roo *c. I.* Fugger *p. 1134.*

***** De hoc ex ipsis Actis publicis Müller *lib. I. c. IX.*, qui etiam litteras Maximiliani ad legatum Gallicum, Ioannem de Alto Buscho exhibet, quibus ipsum hortatur, ut negotia ipsi commissa, coram Electoribus, Principibus & Statibus Regiminis Imperialis Noribergensis exponat.

***** Arcana hæc consilia Instructio continet Commissariis Cæsareis ad Ordines Pro.

** G. a Roo p. 548. Fugger lib. VI. c. IV. n. 6.

*** Extat apud Müllerum lib. I. c. VII. p. 56.

**** Extat de eo Statuum Attestatum apud Müllerum p. 62.

***** De his plenius Müllerus p. 64.

***** Guicciardinus lib. V. p. 455. cuius (pacis) opera, quum multa difficultates qua in pacis negotio inueniebantur, non tam cito tolli possent, anni 1501. initio inducias in multos menses, certa pecunia numerata, a Maximiliano impetravit: quibus Neapolitani regis, quamvis Maximilianus quadraginta ducatorum millibus ab illo acceptis, & si opus esset quindecim millium in singulos menses soluendorum stipulatione, nullam se passionem sine ipso admissuram, & si necessitas incideret, ad periculum ab illo auerendum bellum in Insubria moturum promississet. Extat Imp. Ratificatio apud Müllerum p. 82.

§. XVI.

His ita peractis, cum Ferdinando Hispano, qui & ipse regno Neapolitano inhiabat, foedus facit Ludouicus, * quo vterque simul Fridericum Neapolitanum bello aggressi. ditionem eius omnem manu captam, ita partirentur; vti Gallo Neapolis ipsa, cum Aprutiorum prouincia, Hispano Apulia & Calabria cederet. ** Id foedus ab initio tam occultum fuit, vt Fridericus, auxilii sibi aduersus Gallum ferendi causa adesse Consaluum putauerit, quoad regis exercitus, qui, vtrique simul iuncto, impar futurus videbatur, Romam peruenisset. Tum enim Hispanorum legati, cum Gallis coniuncti, Pontificem adierunt, qui diuisionem prouinciarum inter reges factam, comprobauit: quod foedus illud fecisse dicebantur, vti eo bello defuncti, Christiani nominis hostem, iunctis viribus commodius adgrederentur. Igitur Fridericus a duobus potentissimis Regibus oppugnatus, dedentibus sese passim ciuitatibus, extrema necessitate circumuentus, ad Gallorum se fidem contulit, & ad Ludouicum regem multa pollicitum nauigauit. Non multo post Consalvus, filium illius Alfonso, Tarenti aliquamdiu obsecum, eoque dedito, captum, non in Galliam, quod promiserat, sed in Hispaniam misit. *** Per eosdem dies Ludouicus rex, ne secundo rerum successui mora a Germanis obiceretur, veritus, Maximiliani Caesaris amicitiam omnibus modis ambiebat, a quo si diploma de Mediolanensi principatu impetrasset, loca quaedam ad eius iurisdictionem pertinentia, a Venetis adimere in animo habebat. **** Mittebat igitur Ludouicus legatum suum in Germaniam, qui non solum factam ab ipso regni Neapolitani occupationem significaret, sed etiam Ducatus Mediolanensis inuestituram ab Imp. peteret. ***** Dum autem Ludouicus per arcana cum Papa pacta, omnem Italiam, ipsam quoque Imperii dignitatem ad Francos transferre cogitaret ***** renuebat Imp. Regimentum etiam in proximis Comitibus illud negotium proponendum

dum esse respondebat. ***** Denuo ad Comitata Noribergensia 1501. legatos mittebat Ludouicus, idem petituros, denegante tamen hoc Imperatore. † Tridenti vero XIII. Octobris 1501. inter Imp. atque Ludouicum conuenit, dicta desponsatio confirmatur, aliaque Delphini, quisquis sit futurus, cum Philippi Archiducis filia, auxilia contra Turcas & pro obtinenda Vngariæ atque Bohemiæ corona, consequenda etiam Romana coronatione: Gallorum vero Regi Mediolanensis inuestitura & confirmatio pacis ab Imperii Statibus promittitur. Licet non tam pax firmata, sed induciæ saltem factæ fuissent, & primordia pacis mæta. ††

* Hic Tractatus XI. Nouembris 1500. conclusus, reperitur in Recueil des Traittés de Paix Tome I. p. 821. Pretendebat autem utriusque ad Regnum Neapolitanum, prout ipsæ pacis tabulæ docent p. 822. *Et quia prædictus Rex Francia ius habere pretendit in Regno Sicilia citra Farum, illaque de causa ad illud recuperandum cum exercitu suo proficisci decreuit, Et nihilominus Rex & Regina Hispaniæ prædicti ius habere pretendunt in dicto regno, ita ut dictum Regnum vni ex duobus dictis Regibus, Et nemini aliis de iure pertineat.* Iura autem Gallicana a Ioanna I. sunt petenda, quæ circa a. 1382. Ludouicum Andegauensem Caroli Sapientis Gallorum regis fratrem, adoptauit, ex quo iura in Ludouicum XI. huiusque filium Carolum VIII. & Ludouicum XII. fuerunt translata. Ioanna II. vero Alfonsum V, dictum Magnanimum, Ferdinandi Catholici, Hispaniarum Regis patrum a. 1420. legit successorem, cui tamen a. 1422. Ludouicum Andegauensem, eoque defuncto, fratrem Renatum prætulit, (licet hoc testamentum per Consiliarios suppositum fuisse velit Pand. Collenutius *Hist. Neap. lib. VI. inuenit*) qui Aragoniæ armis tandem per Alfonsum a. 1442. pulsus, regnoque ut cederet, fuit coactus, prout Frac. Guicciardinus *lib. I. p. 21.* pluribus narrat. Idem *lib. V. p. 455.* nam etsi Alfonsus Aragoniæ rex peculiari, Et ab Aragoniæ regno separato iure id adeptus esset, ideoque tanquam rem propriam Ferdinando filio notho tradidisset, tamen apud Ioannem eius fratrem qui illi in Aragoniæ regno successit, Et Ferdinandum Ioannis filium, quum Alfonsus id Aragoniæ regni armis Et pecuniis adeptus esset, iure ad id regnum spectare, ad illud tempus usque tacita querela fuerat: quam Ferdinandus Hispanica arte Et patientia, non modo debitis inter propinquos officiis, cum Ferdinando Neapolitanorum rege Et successoribus non prætermisiss, sed etiam noua affinitatis vinculo auxillis texerat: Ferdinando enim Neapolitano regi, Ioannam sororem suam in matrimonium dedit, Et ut altera Ioanna illius filia Ferdinando iuniori nuberet, assensus est: nec tamen efficere potuerat, quin cupiditas sua multo ante Neapolitanis regibus innotesceret. Hispanorum etiam iura sigillatim defendit Iacobus Valdesius *de dignitate Hispaniæ c. XVII.* Io. Georg Layritz *de bellis inter Austriacos Et Gallos Exerc. II. §. IX.*

** Roo *lib. XI. p. 548.* Guicciardinus *lib. V. p. 455.* Braudlacht *hist. Pacif. c. III. p. 13.* Fugger *lib. VI. c. IV. p. 1133.*

*** Verba sunt Gerhardi a Roo *c. I.*

**** Roo *c. I.* Fugger *p. 1134.*

***** De hoc ex ipsis Actis publicis Müller *lib. I. c. IX,* qui etiam litteras Maximiliani ad legatum Gallicum, Ioannem de Alto Buscho exhibet, quibus ipsum hortatur, ut negotia ipsi commissa, coram Electoribus, Principibus & Statibus Regiminis Imperialis Noribergensis exponat.

***** Arcana hæc consilia Instructio continet Commissarius Cæsareis ad Ordines Pro.

Prouinciales Austriacos missis, data, apud Müllerum p. 92. in qua potissimum hæc verba: Nämlich, unser heiliger Vater der Papst hat den König von Franckreich bewegt, daz Er undersee, Italien an sich zu bringen. So wolle Er ywe alsdann zu der Keyserlichen & Virde krönen, alles der Meinung, das damit des Königs von Franckreich Macht grösser und mer, dann unser erstreckt, und sein Sün (Casar Borgia) der ain Cardinal gewesen, und durch Ine wiederum in einen weltlichen Stand gesetzt ist, an desselben, Königs von Franckreich stat, zu Regirer in Italien gemacht werde. Es haben auch, der Papst, König von Franckreich, und die Venedier, das Keyserthum und alle Fürstenthumb des Heyl. Reichs in Italia, und ietzt zuletzt, das Königreich Neapls, under inen selbst ausgeteilt, der ains theils erobert und die andern in teglicher Anfechtung sind, und an allen Zweifel erobert werden, wo das mit dem Swert nicht verbiut wirdet, & quæ plenius ibidem describuntur Gallorum artes fraudesque, inter quæ p. 95. anfechtlichen der König von Franckreich ist des willens, uns umb die Kayserlich Cron zu betriegen und zu bringen. Conspirasse cum Gallo quoque videntur quidam Germaniz Principes. Sic enim P. Heuterus lib. VII. c. XVII. postquam ipsius animi dotes commendasset, addit: quibus dotibus non semel Germanorum aliquot Procerum clandestinas contra dignitatem suam coniurationes percepit, & sine armis extinxit; nonnullis tamen eo impudentia procellis, ut de abrogando illi Imperio atque in ordinem moderatissimo Casare redigendo, consilia clam inire non dubitarent. Confirmat hoc Cuspinianus, p. 494. dicens: & cum præterea paulo diligentius aliquis animaduertit, quoties amuli abrogare illi imperium moliebantur frustra, prudentiam non vulgarem inuenit. Ita enim eos elusit, ut quum olim Principes conuenticulum celebrarent contra eum, quo administrationem imperii illi auferrent in castrum illius principis sponte ingressus, qui autor factionis erat, cum uxore eius pransus sit hilariter & intrepide.

***** Müller p. 101. 103.

† Do hoc Müller lib. I. c. XIV.

†† G. a Roo lib. XI. p. 549. ea in re postquam Cardinalis Rotomagensis fidem diu operam nauasset. spe tandem aliqua a Maximiliano facta, Tridentum ad eum profectus est. Ibi inter ipsos, de Caroli cum Claudia matrimonio, deque Mediolani Ducatus possessione illis confirmanda facile conuenit, quod ea res longa esse videbatur, & si quid interuenerisset, non magno negotio irrita reddi posset. Hinc de bello Venetis inferendo agi ceptum, qui multa Imperii Austriaeque Principum, nonnulla quoque Mediolanensis ditionis loca tenebant, & Ludouici successibus inuidentes, pacem inter ipsum & Casarem nolle videbantur. Tertio de generali Synodo conuocanda propositum, qua Cardinalis Ecclesiam non in membris tantum, sed in ipso capite reformandam esse contendebat: erant vero qui occulte ipsum ad inuadendam Pontificiam sedem aditum sibi querere putarent. De Insubria iure controuersa erat, quod Casar mascula regis proli, si qua nasceretur, de eo cauere recusabat, exules præterea postlimino restitui postulabat. Id, propter quorundam factiones & potentiam, rex minime admissurus videbatur. Ne vero Casaris intercessionem omnino nihil daretur, Ascanius Cardinalis liber esse iussus, & de Ludouico Sfortia, in Gallia extra custodiam alicubi sustentando, spes facta est, regemque annua viginti ducalium nummum millia in sumptus numeraturum Cardinalis recepit. Post longam disceptationem ita discessum, utriusque de rei summa nihilesset liquido transactum, primordiatamen pacis esse iacta viderentur. Inducta vero confirmata, quibus tenentibus, commodior aliqua inuicem pacis via quaereretur. P. Heuterus lib. VI. c. I. pridie Idus Augusti (1501) Archidux Lugdunum ad Regem Ludouicum mittit Franciscum Busfidium, Archipraesulem Bisontinum, virum apud se primæ auctoritatis, cum Cheuria ac Verrii Dominis, et filiam natu maximam Claudiam, ex Anna Britonenatam, filio suo natu maximo Carolo, Duci Lutzenburgensi, ex promisso conuenioque de-

despondeat. Promittebat Rex cum filia maternam hereditatem, Britonum Ducatum. Caesar Regem Ludouicum Mediolani Ducem, concessio diplomate, ac sacramento clientali accepto, ea conditione renuntiaret, ut si dicta nuptia Regis culpa effectum non fuissent sortita, concessio dicti Ducatus nullius foret momenti, sed omnis actio, quam iure Imperii in Ducatum Mediolanensem Caesar habebat, ad Carolum Austriacum, Lutzenburgi Ducem rediret. Guicciardinus lib. V. p. 474. Ipse Pacis Tractatus extat in Recueil des Traittés de Paix Tom. II. p. I. ex quo habet Müller p. I. c. XXII. Hunc insecutus fuit Tractatus Lugdunensis, X. Aprilis 1502. per quem Ludouicus XII. una cum Ferdinando & Isabella se obligant ad cedendum regnum Neapolitanum Carolo Archi-Duci, qui extat in Recueil p. 3. Braudlacht hist. Pacif. cap. IV. §. 20.

§. XVII.

Gliscentibus interea cum Papa & Gallis controuersis, ab Imperii Regimento non Imp. solum, sed reliqui etiam Status ad diem Iacobi 1501. Noribergam inuitabantur, isto tamen & diuersis Statibus non comparentibus. * Præter causam Gallicanam, ut diximus, agebatur de Basilea, quæ eodem anno Heluetis accesserat ad Imperium reducenda, ** auxilio Friderico Saxoni Ordinis Teutonici Magistro contra Polonos præstando, *** firmanda pace publica, abusibus Monetæ tollendis, **** iubilæo in Germania publicando ***** & iudicio Camerali transferendo, & quid circa singula decretum, singulari Recessu fuit statutum. ***** Circa eadem tempora in Spirensi pago, ob nimias Cleri exactiones, Rusticorum tumultus fuit exortus, a calceo militari, quem in vexillo gerebant, *der Bundeshub* dictus, quo ipso se ad Helueticorum exemplum, in libertatem adferere conabantur, qui tamen per vicinos Imperii Status statim iterum fuit sopitus. *****

* Non tam Comititia fuisse, quam potius magnum Regimenti Conuentum, docet Müllerus p. I. c. XII. §. 7. ad quem præter selectos ad Regimentum destinatos, plures ex Principibus aliisque Statibus comparuerunt, eo quod Comitiorum forma desit, prout ex proœmio potissimum & subscriptione patet: Maximilianus, licet sæpius inuitatus, huic Conuentui non intererat, partibus suis Friderico, Saxonum Electori demandatis, prout Müllerus nos docet lib. I. c. XII. §. 3.

** Mutius lib. XXX. p. 310. anno Domini millesimo quingentesimo primo, *fædere iun. Si sunt Heluetis Basilienses & Mulhusenses. Vrstilius lib. VII. c. I. & ex hoc Müller lib. I. c. V. qui etiam causas addunt, quod Basileenses ex terris Austriacis sæpius fuerint infestati. Licet sine causa hoc factum, dicat Recessus, qui etiam, quid fuerit decretum, indicat: zum vierden: nachdem sich die Stadt Basel, die on mittel zum heiligen Reich gehört, und dem bisher angehangen und gedient hat, ietzo in kürz verschiden Tagen unuerursacht und on allen Bezwang und notz aus des Reichs Gehorsam zu den Schweitzern gethan, die auch dieselben Schweitzer, wider den Vertrag, jüngst zwischen der Königl. Maiest. und Inen angericht, unpillichen angenommen, das dem heiligen Reich schewern Abfall bringen mocht; das auch Notzursch ist zu betrachten.*

*** In Recessu Imperii Augustano de a. 1500. iam decretum, ut Polonia Rex per litteras rogaretur, ne præiudicium Imperio adferat, Ordinem Teutonicum Imperio subtrahendo. De eadem re agit Fabricius Orig. Sax. lib. VII. p. 841. & Müller lib. I. c. XVI. Ple-

Ggg 33 33

**** Plenius de singulis agitur apud Müllerum lib. I. c. XVII.

***** Mutius Chron. Germ. lib. XXX. p. 310. anno hoc Raimundum Cardinalem misit Pontifex, Alexander sextus eius nominis, in Germaniam, & alias quasdam septentrionales nationes, cum magna apostolica clauum potestate, indulta eius extendebant se in mortuorum an- se multos annos animas, verum ubi limina Germania attingit, eum in Germania legatione fungi prohibebant Principes & Maximilianus, volebant enim caritati dura exactionem etiam accedere: sed tandem Principes admiserunt legatum, qui peragrauit totam Germaniam, ex Inspruck Norimbergam, illic per Franconiam Orientalem, & Thuringiam, peruenit Coloniam, inuenitque hic legatus Germanos ad pietatem & dandum promptiores aliis nationibus. Nic. Basilius add. ad Nauclerum: in eo Conuentu post varios desuper habitos Tractatus, Raimundus Cardinalis Tit. S. Mariae nouae Gurconsis ab Alexandro VI. Legatus a latere, in Germaniam & reliquas prouincias cum gratia Iubilaei missus, consensu Principum Norimbergam vocatus, ad sua Legationis partes est admissus. Quid hac in parte fuerit conclusum, ipse Recessus docet, cui quatuordecim articuli inter Nuntium Papalem ac senatum & Conuentum Imperii conclusi, fuerunt inserti.

***** Extat ipse Recessus in forma apud Müllerum lib. I. c. XXI.

***** De hoc tumultu Fugger lib. VI. c. 5. n. 4. qui etiam addit: Ihre Losung davon sie einander erkannten, waro, das der eine fragte: Was ist dann nun vor ein VVesen? und der andere zur antwort gabe: Man kan vor München und Pfaffen nicht genesen. Gerh. a Roo lib. XI. p. 551. per idem tempus, quo hac per Italiam gesta sunt, in Germania apud Nemetes, rustici complures, & ex agris collecta multitudo, in magistratus coniuuere. His tessera, qua inter se noscerent, hac data, querebant ex obuiis quoque: equis hoc tempore rerum esset Status? is se respondisset, a monachis & ecclesiasticis nihil tutum esse; pro consilio & fido habebatur. Ea & rogantis & respondentis verba, ne abesset elegantia, vernaculis verbis in similem sonum cadebant, quem Rythmum vocant. Creantur inter ipsos praefecti duo, quibus ceteri dicto audientes essent. Eo facto, etsi satis ipsi declarabant, nullam sine principatu societatem seruari inter plures incommunitatem posse, statuunt tamen omnem prorsus magistratum esse extirpandum, armis vindicandam libertatem. Plenius hunc Tumultum descripsit Trithemius Chr. Hirs. ad a. 1502, quo illorum vexillum tali modo describit: Vexillum sibi ordinauerunt fieri bicolorem, album videlicet & blaucium, in quo imago Crucifixi Saluatoris deberet esse depicta, sicuti beato Gregorio dicitur apparuisse, ad cuius latus alterum satular vnum in signum Lige secularia formaretur, in altero vero rusticus geniculando staret complois manibus depictus, super cuius verticem ita scriptura legere in vulgari: Nichts dann die Gerechtigkeit Gottes.

§. XVIII.

Dum autem ob pacem Tridentinam Comitiam Noribergæ, iam Francofurti habenda decreta, non procederent, Gelnhusæ Iunio mense 1502. conuenientes Electores, nouam inter se fecerunt vnionem, & de non nisi communi consilio componendis Imperii negotiis fuit conclusum, auxilia etiam contra Turcas fuerunt promissa, ita tamen, vt alii quoque Europæ Procures inuitarentur, idemque communi consensu in Comitibus decerneretur. * Dum interim Camerale Iudicium Noribergam translatum, plane cessaret, nouum Iudicium sine Statuum consensu Ratisbonæ instituebat Imp. ** quod, dum normam praescriptam minime obseruaret, sportulas etiam iudiciales, quas Status denegabant, peteret, de eodem ab-
olen.

olendo in Comitibus Moguntinis 1503. agebatur. *** Nouum Conuentum Electores Nouembri mense 1503. Francofurti instituebant, in quo Iacobus Treuirensis in vnionem Electoralem fuit receptus, **** sed etiam propositam ab Imp. Philippi, Austriae Archiducis receptionem in Collegium Electorale per legatos deprecabantur, ***** atque Imp. denuo monebant, de abolendis grauaminibus Iudicium Camerale Ratisbonense concernentibus. ***** Dum autem Imp. de bello aduersus Turcas esset sollicitus, noua a. 1503. contra eosdem instituta fuit societas S. Georgii dicta, a Maximiliano confirmata. *****

* De hoc conuentu plenius Müllerus *lib. II. c. I. II. III. IV.*

** Cessauerat autem iudicium Camerale, partim quod Regimentum, Noribergae institutum cessaret, partim etiam quod Adfessoribus salaria deficerent. Müller *lib. I. c. XXIII.*

*** De hoc Müller *lib. II. c. VI.*

**** Müller *p. II. c. VII. p. 279.*

***** Müller *p. II. c. X.*

***** Müller *p. II. c. XIII.*

***** De hoc plenius agit Datt *lib. II. c. I. & Müller lib. II. c. XV.* Primi socii erant Wilhelmus, Dux Iuliacensis, Rudolphus, Princeps Anhaltinus, Eitel Fridericus, Comes Zolleranus, Felix Comes Wertembergicus, Leonhardus de Frauenberg & Wolfgangus Ionger Barones.

§. XIX.

Tandem vero serale illud bellum Bauaricum exarsit. Georgius enim diues Bauariae Dux, linea Landshutanae, testamento haeredem scripserat Rupertum, Palatinum, Philippi Electoris filium, generum suum, cuius tamen confirmationem anxie licet quaesitam, a Maximiliano I. impetrare non valuit. * Hic antequam a. 1503. moreretur, generum suum Boicae secundae Vicarium constituebat, & Status suos Prouinciales, ut se Ruperto submitterent, admonebat. ** Morte vero insecuta, proximi ipsius adgnati Albertus & Wolfgangus linea Monachiensis, die V. Decembris 1503. Vlmæ in conuentu Foederatorum, Landshutanas terras, feudali iure ab Imp. obtinebant. *** Senatus igitur quinto Februarii 1504. datus Augustae Vindelicorum causae disceptandae coram Caesare, Septemuiris, Principibus & Caesareo consilio. Causa coram hoc senatu ventilata, Ruperto praeter successionem naturalem filiae competentem, quod pleraque terrae sint allodiales, vel Georgii pecunia comparatae, adlegante. Adgnatis vero ad ius feudale & adgnationis, pactum etiam successorium a. 1392. initam prouocantibus. **** Tandem vero per sententiam XX. Aprilis latam terrae Landshutanae tanquam feudales adgnatis fuerunt assignatae. *****

Ggg gggg 2

* Caus.

* Caussam belli sic exponit Heuterus *Rer. Austr. lib. VI. c. VI.* dicens : Georgius & Albertus Bavaria Duces fratresque, mortuo patre, eius Regnum inter se diuidunt, ita ut Georgius natu maior Ingolstadt habitaret, superioremque Bavariam possideret; Albertus Monachii sedem statuens, inferiorem teneret, addita conditione, si alter eorum sine mascula prole vita decederet, superstes frater eius hereditatem in solidum adiret, filiabus successionis iure exclusis certa que pecunie summa pro dote assignata. Dux Georgius prior moritur, unica tantum relicta filia Elizabetha, vxore Roberti filii Philippi Comitis Palatini: qui, non obstantibus fratrum pactis conuentis, Bavaria superioris Ducatum omnesque soceri opes ad se hereditario iure esse deuolutas asseruit, quod ex eius unica filia liberos genuisset. Albertus Bavaria inferioris Dux vxorem duxerat Cunigundin, Caesaris Maximiliani sororem, eiusque auxilio causam suam defendebat. Contendens ex pacto conuento se fratris ex asse esse heredem. Oritur hac de causa inter Albertum ac Robertum bellum: intercedit Caesar, arbitrumque se componendi diffidii offert. Erat enim utriusque sanguinis iunctus, ac proinde exquisitam concordie formulam proponit, sapientius Principum Germania hanc ob rem conuentus habens, enixe laborabat, sine bello res componeretur. Albertus se Caesaris ac Principum Imperii sententia submittebat. Renebat Robertus, eiusque pater Philippus, confisi promissis Ludouici Francorum Regis, sedulo prudentis Cesari in Germania longum graueque suscitare bellum. Errat tamen in eo Heuterus, quod Georgium & Albertum fratres vocet, cum remotiores adhuc fuerint adgnati. Tale enim erat schema:

Stephanus Fibulatus

Stephanus II.
Ingolstadtienſis

Ludouicus
Barbatus

Ludouicus Gib-
bosus † 1445.

Fridericus
Landshuta-
nus

Henricus
Diues

Ludouicus
Diues

Georgius Diues

Elisabetha vxor
Ruperti Palatini

Iohannes
Monachien-
ſis

Ernestus III.

Albertus III.

Albertus Wolf-
IV. gan-
gus

Melius igitur Gerh. a Roo lib. XI. p. 554. dum hæc per Italiam geruntur, obiit apud Germanos Georgius inferioris Bavaria Princeps, cognomento Diues, unicam relinquens filiam Elisabetham, qua Ruperto Palatino, Philippi Electoris filio nupta, duos ei filios Philippum & Othonem pepererat. Huc omnia sua testamento legauerat Georgius: sed Albertus & Wolfgangus superioris Bavaria reguli, contra leges & instituta id factum esse contendeabant: extare vetustiora diplomata, quibus caueretur, si quem ex Bavaria principibus, absque hærede masculino decedere contingat, sit proximus ex laterali (quam vocant) linea agnatus in locum ipsius & ditionem succederet. Hac ratione cum nihil proficerent, totius rei arbitrium ad Cesarem detulerunt. Is, ne bello per Germaniam occasio inter principes cognatos existeret, magnopere in eam curam incubuit, uti sublati ex æquo & iure controuersis, pax & concordia seruaretur. Sed Rupertus, fix primæ iuuentutis annos, ingressus, & suapte ingenio, & aliorum consiliis ferocior, condiciones quantumvis æquas

aquas non admisurus esse videbatur. Fugger lib. VI. c. VI. n. 1. 2. Adlzreiter p. II. lib. IX. n. 71.

** Trichemius Chr. Hirf. ad a 1504. prius enim quam moreretur, generum suum Du-
 cem Rupertum de Heidelberga cum uxore & liberis ad se vocavit in Bavariam, cupiens eum here-
 dem instituire Ducatus si, & omnium quae possidebat. Venit ad socerum gener cum uxore & libe-
 ris anno ferme prius quam obiret, habitavit cum eo in Bavaria, & oppida quadam atque mini-
 stiones socero mandante in deditionem accepit. Moriturus autem Dux Georgius saepe dictum Ru-
 pertum generum suum ex testamento heredem univrsorum instituit, eumque violenter ad Bavaria-
 Ducatum introduxit. Quae res Alberto Bavariae Duci ut heredi proximiori displicuit, & testa-
 mentum Ducis Georgii reclamavit. Sed Georgius Dux quam diu vixit, manu tenuit Generum,
 & sedulo ne discederet a testamento, se mortuo, admonerat. Adlzreiter n. 72. Dux Georgius,
 ut Generum rebus ipsis, & velut inchoata administrationi innecteret, eum Vicarii nomine secunda-
 boice praefecit, adiectis viris illustribus & rerum usu peritis, qui consiliis adessent Ruperto lus
 dicenti. Fugger c. l.

*** Adlzreiter n. 75. Fugger n. 3. Linturius ad a. 1504.

**** Integrum Processum describit Adlzreiter *p. II. lib. IX. p. 76.* Fugger *n. 4.* Trit-
hemius *ad a. 1503.* Ipsum vero pactum mutuae successionis inter Stephanum II. Fridericum
& Iohannem, fratres, Duces Bavariz a. 1392. Monaci initum, exhibet Müllerus *lib. II. c. XVIII.*

**** Sententiam exhibet Adlzreiter n. 78. Fugger p. 1148. Müller lib. II. c. XVIII.

§. XX.

Dum autem decreto stare nollet Rupertus Palatinus, ipse cum adiutoribus sententia Cæsarea fuit proscriptus. Idem fatum expertus fuit pater ipsius, Philippus Ingenuus, Elector Palatinus, qui frustra licet monente Cæsare, Ruperto filio accesserat. * Contra eosdem Maximilianus totius Regni Principes, ciues atque Ministeriales euocabat, bellumque iis tanquam Imperii proscriptis indicit. Et licet Electores datis ad Imp. litteris diffidationem istam impedire conarentur, ** Comitiam etiam ab Imp. a. 1504. Francofurtum fuissent indicta, factum tamen hoc potius ut auxilia ab Imperio impetrarentur, quæ denegabantur. *** Nihilominus Rege Maximiliano præcipiente, diuersis a locis in Palatinum mouetur expeditio, **** Primum contra Rupertum exercitum ducebat Maximilianus, Rex Germanorum, & qui cum ipso erant Albertus & Wolfgangus, Duces Bauariæ, Fridericus, Marchio Brandenburgensis, Episcopus Argentinensis, & tota confœderatio Sueuica cum Regni ciuibz in circuitu vniuersis, qui Georgii Ducatum vastabant, plura oppida occupabant. Maximilianus etiam aduentantem ex Bohemia exercitum mercede conductorum a Ruperto haud procul a Ratisbona fudit. Inde diuiso exercitu, partem dimisit in Bauariam contra Rupertum, ipse cum parte altera in Alsatiam contra Philippum Electorem pergens, ***** multa Palatinatus loca, urbem etiam Kusslein, vna cum arce Geroldseck strenue litinatus, occupat. ***** & Philippum ad petendam pacem cogit.

No.

Noribergenses denique proprium exercitum ducentes contra Philippum, multa ei damna circa oppidum Amberg in Bauaria fecerunt, vtpote qui & viciniore erant, & se caesos aliquoties ab eo grauiter animis ferebant. ***** Secundum exercitum contra Philippum duxit Vdalricus, Dux Würtenbergensis, cum iussu regio, tum propriam aduersus memoratum Principem habens actionem, qui missis mense Maio litteris Heidelbergam, hostem & inimicum se manifestat eiusdem. Deinde contractis copiis ad numerum, vt ferunt, viginti millium pugnatorum peditum, & octingentorum equitum, terras Palatini Comitis ingreditur, Maulbrunnense coenobium incendit, varia oppida capit. ***** Tertium contra Palatinum circumduxit exercitum Alexander Comes Palatinus, Bauariæque Dux & Comes in Veldentia, Capitaneum suum cum exercitu paruo rusticano & magis ad prædam idoneum quam ad pugnam, in terras misit Palatini, variasque vrbes capit. ***** Quartum contra Philippum Palatinum Comitem exercitum duxit Wilhelmus, Hassorum Landgravius, secum habens Henricum Ducem Brunsvicensem, Henricum quoque, Ducem Mecklenburgensem, Emichonem Comitem de Leiningen, Comitem Lippiensem, Comitem de Königstein, aliosque plures Comites & nobiles, quorum aliqui odio Palatini laborantes, aut proprias causas prætendentes, spontanea voluntate militabant; alii stipendio fuerunt ab eo conducti: cum his terras Palatini nimium infestauit, ***** qui interea in sua munitione fortissima Heidelbergæ residebat. † Hæc igitur Palatinatus inuasio per quinque menses durauit. ††

* Trithemius *Chr. Hirsang. ad a. 1505. Adlzreiter p. II. lib. IX. n. 79. Roo lib. XI. p. 554. Caesar vero, nihil amica tractatione obtineri posse videns, illum proscribit, omnemque illius ditionem cuius diripiendam permittit: patri Electori, ne filio opem ferat, eadem multa proposita, interminatur. Philippus animi dubius, dum neque filium deferendum, neque Caesaris in se iram promouendam putat, tandem promissis (vti ferebatur) a Gallorum rege auxiliis fretus, & paterni animi affectu victus, arma capit, filio defensorem se præbet. Hinc & ipse omnibus Imperii commodis ac beneficiis priuatur, reliquis item principibus, imprimis vero Vdalrico Würtenbergensi & Guilielmo Hassia regulo iniunctam, Fri bello illum, tanquam perduellem adorirentur. Promptus in hanc expeditionem erat Vdalricus, cui Alberti filiam Sabinam Caesaris, quia anuncula ei erat, auctoritate collocatam, supra retulimus.*

** Quid hac in causa fuerit actum declarat Müller *p. II. c. XVIII. §. 16.*

*** De hoc Fugger *lib. VI. c. VI. p. 1552. Müller lib. III. c. I.*

**** Trithemius *c. I. Fugger lib. VI. c. VI. n. 16. Roo lib. XI. p. 554. Adlzreiter p. II. lib. IX. n. 79. quod autem Maximilianus Ruperto tam infestus fuerit, rationem reddit Fuggerus lib. VI. c. VI. n. 5. eo quod Fridericus Victoriosus Philippi patruus, & Ludouicus diues Bauariæ Dux, tantum mali intulerint Friderico III. Imp. Addit, quod a. 1396. Bauariæ Duces vrbes Kitzbühel, Radenberg & Kuffstein subtraxerint, Alsatix etiam Aduocatiam septua-*

ginta millium florenorum pretio Sigismundus Palatinis oppignorauerit, & quod Georgius Dux Comitatum Kirchberg & Weissenhorn Austriacis terris finitimos emtionis iure adquisiuerit.

**** Trithemius c. l. Roo p. 555. Victoriam de Bohemis singulari carmine canit Henricus Bebelius in Freheri Tomo II. lo. Faber in Orat. parentali p. 413. Bohemi quoque virtutem bellicosissimam, qui pluries sola nominis sui fama exercitus fugarunt, cum nescio quid sinistri aduersus Casarem hunc molirentur, essentque auxilio his qui non satis obedire viderentur, parua militum manu excepta (neque enim exercitum suum, qui magnus esset, expectare voluit) apud Ratisponam ab hoc Casare nostro prostrati sunt atque profligati. Nemo eorum saluus remansit, nisi quem innata clementia Casaris conseruauit, quos & in verba sua iurare coegit. Eadem dieit Georg Sautomanus orat. parent. p. 425.

***** Quid circa Kufsteini occupationem acciderit, late exponit Roo c. l. Fugger n. 10. Adlzreiter n. 87.

***** Trithemius c. l.

***** Trithemius c. l. Roo p. 554.

***** Trithemius c. l.

***** Trithemius c. l.

† Trithemius c. l. p. 614. interea dum hac agerentur, Philippus Comes Palatinus in sua munitione fortissima residebat Heidelbergæ, finem & exitum rei expectans. Castrum eius residentie muris, curribus, montibus & situ fortissimum est, nec facilis patet accessus, in quo tot machinas reposuit bellicas atque bombardas numero & magnitudine ingentes, quantas vel quales antea apud unum principem non vidimus in Germania. Oppidum quoque Heidelberg satis ante munierat, & victualia pro triennio sufficientia præparauerat, viros etiam audacia & fortitudine potentes pro loci defensione in presidio habuit, & hostium aduentum securus expectauit.

†† Trithemius postquam ad a. 1504. omnes has expeditiones latius descripsisset, tandem his verbis concludit: omnia quæ scripsimus, annua sub serie prænotata mala, in ea conuersione regni & principum Germania aduersus Philippum Comitem Palatinum facta sunt, quæ mensibus ferme 5. durauit, quatuor videlicet per inæquales exercitus, quorum primum in Bavaria duxit Maximilianus Rex & certi cum eo Principes. Secundum in Sueuia præcessit Palsgrauus Dux VVirtenbergensium & ambo satis nocuere Palatinatui. Tertius vero paruum & minimum nocens fuit exercitus Ducis Alexandri. Quartus autem crudelis & nimis hostilis incendio & rapina plus nocuit multis, qui sub manibus VVilhelmi Landgrauii Hassiorum ducebantur. Hos quatuor impugnantium exercitus quia descripsimus nunc pacem requiramus. Ex eodem Trithemii Chronico Hirsaugiensi desumpta est Historia Belli Bavarici, quæ in tertio Tomo Freheri reperitur. De eodem bello agit Mutius lib. XXX. p. 311. 312. Chytraus Hist. Saxon. lib. V. p. 139. 140. Ricardus etiam Bartholinus de bello Norico Austriados libros XII. scripsit, qui prodierunt Argentorati 1516. 4. & in Reuberi extant collectione.

§. XXI.

Postquam autem XX. Augusti 1504. defunctus esset Rupertus; * circa festum Michaelis Maximilianus Rex pacem cunctis indixit communem, præcepitque iam deinceps a bello cessandum. Et ne cuiquam videretur subtraxisse patrocinium iuris, conuentum principibus statuit in mense Iulio sequentis anni apud Coloniam celebrandum, in quo si quis aliquid haberet iustæ querelæ aduersus alium, communi Procerum iudicio de-

definiretur : interea mandauit, ab omni tumultu quiescendum. ** In Principio igitur mensis Iulii anni 1505. conuenerunt ad Maximilianum in Coloniam multi Regni Principes. *** Ibi Philippus Palatinus, a Fridrico Saxoniae Electore ad Caesarem introductus, veniam supplex & pacem orans, in gratiam ab illo receptus est, ipsumque inter & Albertum ac Wolfgangum fratres Bauariae regulos, pacis & concordiae leges dictae, & sub grauissima laesae maiestatis poena obseruari iussae. Ruperti quoque puerorum rationem Caesar haberi voluit, quibus praeter thesaurum Georgii eam controuersae regionis partem attribuit, quae inter Danubium & Nabum amnes, & veteres Palatinae ditionis limites, adiacet, quae exinde *die Junge Pfaltz* siue a metropoli, Ducatus Neuburgensis solet vocari, ceterae Georgii ditiones Alberto & Wolfgango cesserunt. Omnem quoque controuersiam, quae inter Palatinos & Wirtembergicos, multis annis agitata, proximo bello inualuerat, a quis conditionibus sustulit. **** Singulis relicta, quae in bello occupauerant, ***** praecipue vero Maximiliano Caesari Rotenberga arx, ciuitas & arx Kuefstaina cum multis aliis urbibus & iuribus cesserunt. ***** Licet plena huius diuisionis Executio demum in Comitibus Constantiensibus 1507. fuerit facta. ***** Actum in iisdem Comitibus Coloniensibus de restituendo Imperii Regimento & Iudicio Camerali, pace publica promouenda, auxiliis contra Turcas praestandis & Comitem Zipsensem, qui Ungariae regnum adsestabat, de bello Venetis inferendo, expeditione etiam Romana, & abolendo communi denario. ***** In iisdem Comitibus Gröninga, eo quod Alberto Saxoniae Duce, constituto Vicario, & post mortem ipsius, Georgio filio se nollet submittere, banno fuit notata. †

* Trithemius ad a. 1504. anno praenotato, 20. die mensis Augusti obiit Rupertus Comes Palatinus Bauariaeque Dux Philippi Palatini Principis Electoris tertio genitus filius & gener Duci Georgii Duxis aunculi sui, bello aduersum se adhuc dumte, anno aetatis suae XXII. filium relinquens, & filiam cum uxore vidua, Ducis Georgii quondam filii, quae & ipsa post dies paucos moriens secuta est. Fugger p. 1151. Adlzreiter n. 85.

** Trithemius c. l.

*** Principes qui ibidem conuenerunt, recenset Trithemius ad a. 1415. & Müller lib. III. c. III. Adlzreiter p. II. lib. IX. n. 93.

**** Roo lib. XI. p. 557. Fugger c. l. n. 13. Has vero pacis conditiones latius exponit Adlzreiter p. II. lib. IX. n. 93. 94. De iisdem Goldastus *Reichs Handlungen* p. 45. Müller lib. III. c. V.

***** Trithemius ad a. 1505. in eo conventu Principum Maximilianus Rex inter discordantes Duces pacem reformauit, & conditiones pacis in medium proposuit, quae seruari & custodiri ab omnibus inuolabiliter sub poena criminis laesae Maiestatis partibus mandauit. Summa conditionum in eo fixit sententiam, ut qui tempore guerrarum plura perdidit, careret amissis.

Qui multa fuerat lucratus, non compelleretur, saltem in foro contentioso, ad restitutionem.
 ***** De his late Adlzreiter n. 96. Fugger n. 15.

***** Vide infra §. XXV.

***** De singulis hisce latius Müllerus lib. III. c. IV. VI. & sequens ad XII. qui etiam sup. XIII. ipsum Recessum Coloniensem exhibet. G. a Roo lib. XI. p. 557. Maximilianus, per-
 acto cum Rotomagensi colloquio Haganoa discedens, Coloniam Agrippinam, secundo Rheno descen-
 dit, ubi indicta erant comitia, sub Iulii mensis initium quibus inter alia de bello Venetis inferendo
 & itinere Romam versus instituendo actum.

† P. Heuterus lib. VII. c. VII. Müller lib. III. c. XII.

§. XXII.

Dum hæc in Germania fiunt, nouum in Gallia foedus, Blesis a. 1504. inter Cæsarem eiusque filium, & Galliarum regem, per legatos ictum fuit, presentibus Iulii Pontificis nunciis, Sisteronensi Episcopo, & Marchione Finariensi. Foederis summa fuit hæc: uti Caroli & Claudiarum matrimonium, iam antea regis sacramento confirmatum, ab ipso demum, & Francisco Angulismensi consanguineo, & proximo illius hærede masculo, aliisque Galliarum quibusdam principibus subscriberetur. Maximilianus omnibus Mediolanensis principatus diplomatis rescissis, nouum regi eiusque proli masculæ, si qua nasceretur, sin minus, Carolo & Claudiarum, aut illo ante maturam nuptiis ætatem moriente, Ferdinando Philippi secundo filio, si Claudiam ipse duxisset, concederet. Quod simulatque confectum es-
 set, Cæsar sexaginta aureum nummum Rhenensium millia a rege, altera totidem post sex menses acciperet, singulis item annis, ad natalem serua-
 toris nostri diem, bina aurea calcaria. Idem in Italiam aduersus Venetos profectus, Romam sibi iter ad suscipiendam sacram coronam expediret. Quod ad bellum Venetis inferendum attineret, quo omnia, quæ abs sin-
 gulorum ditionibus diuulsa possidebant, restituere cogerentur, Pontifex in foedere comprehenderetur: Hispaniarum regibus, si & ipsi ascribi vellent, quatuor menses locus relinqueretur. Rex Palatino auxilia, quæ promi-
 sisse dicebatur, nulla mitteret. Hæc scripto firmata sunt, ac præterea actum est de colloquio inter Cæsarem constituendo, cui locus alius desi-
 gnaretur. * Insequenti anno 1505. Ludouicus rex, postquam Cæsarem Haganoæ cum filio agere intellexerat, Georgium Ambosium Cardinalem Rotomagensem eo cum mandatis misit. Ibi solenni ritu foedus sacra-
 mento confirmatum, Ludouicus de Mediolanensi Ducatu fuit inuestitus, & promissæ pecuniæ dimidium Cæsari numeratum est. **

* Verba hæc sunt G. a Roo lib. XI. p. 556. Extat ipse Tractatus Pacis in Recueil des Traittés de Paix Tom. II. p. 8. G. Braudlache c. IV. §. 19. P. Heuterus lib. VI. c. VII. Fugger n. 16.

** P. Heuterus rer. Austr. lib. VII. c. VII. exinde Rex Ludouicus Georgium Ambosium, Cardinalem Rotomagensem, ad Cæsarem in Germaniam, Haganoæ comitia celebrantem mittit,
 H h h h h h

no ei nomine clientale sacramentum de Ducatu Mediolanensi ac Comitatu Ticinensi Angleriaque diceret, quemadmodum pacis conditionibus superiori anno conceptis erat conuentum, presentique dimidiam promissa pecunie partem, reliquum ex pacto numeraturus, cum Caesar in Italiam uenisset. Ambrosius diploma a Cesare Hageno accipit, quo conditionibus pacis anni praecedentis Rex in possessionem Ducatus Mediolanensis, et cliens a patrono constituebatur. Huius diplomatis exemplum, Hageno dictis legibus septimo Aprilis huius anni exaratum legi. Tractatum Blesensem Hageno IV. Aprilis confirmavit Maximilianus, prout haec confirmatio reperitur in *Recueil des Traittés de Paix* Tom. II. p. 8. & apud Müllerum lib. III. c. II. Vassallagium a Georgio Ambrosio, nomine Ludouici XII. de Mediolanensi Ducatu VI. Aprilis praestitum exhibetur p. 17. ipsa vero inuestitura VII. Aprilis 1505. p. 18. & apud Müllerum lib. III. c. II. p. 427. G. a Roo lib. XI. p. 557.

§. XXIII.

Sub finem anni 1504. moriebatur Hispaniae regina Elisabetha. * Celebratis igitur postridie Idus Ianuarii 1505. ipsi a Philippo archiduce Bruxellis exequiis, ipse una cum Iohanna uxore, Elisabethae unica, Rex ac Regina Castellae proclamabantur. ** Noui eodem anno in Geldria motus, quos Carolus Egmondanus Geldriae Dux conciebat, auxiliis Ludouici Regi fretus, *** qui rupto foedere, illi accedebat, & coactus quasi Claudiam, Carolo promissam, postmodum Francisco Angulesmensi, in matrimonium concedebat. **** Cum Venetis quoque paciscebatur, ut Maximiliani profectionem Romanam secum impedirent. ***** Brabantii autem maximis iniuriis, per principis sui absentiam a Carolo prouocati, collecto milite, Arnhemium obsidebant, quibus Caesar, cum plerisque principibus, soluto conuentu Coloniensi, suppetias ire perrexit. Geldrus, haud contemnendas illum copias adducere videns, quibus simul & Brabantinis imparem sese agnosceret, deditionem oppidi facit, seque, sub certis quibusdam conditionibus, eius fidei commisit. A Philippo quoque veniam suppliciter petiit, & in Hispaniam se cum eo iturum pollicitus est, id quod minime praestitit. Caesar vero, dimisso in Brabantiam filio, Coloniam euabundus rediit, magnoque ciuium plausu, campanis per totam urbem resonantibus, exceptus est. *****

* G. a Roo lib. XI. p. 557. sub finem huius anni (1504.) moritur in oppido Melbynnia Campi, Elisabetha Hispaniae regina, honestissimis moribus, & rara in eo sexu prudentia insignis, cuius exequiis Granata procuratis, Ferdinandus rex, ne belli intestini motus, qui ea uicente compositi erant, resuscitarentur, in frequenti procerum conuentu Ioannam filiam Philippi uxorem, quae una supererat, Castellae, Legionis, Granataeque & reliquorum vltioris Hispaniae regnorum dominam ac reginam declarauit, & ex consuetudine, ad gubernacula capienda, vocari debere decreuit. P. Heuterus rer. Austr. lib. VII. c. VI. Fugger lib. VI. c. VI. n. 11. Io. Mariana lib. XXVIII. c. XI.

** P. Heuterus c. I. Fugger lib. VI. c. VII. P. Martyr ep. CCLXXXV.

*** Roo c. I. Fugger lib. VI. c. VI. n. 7. Roo lib. XII. p. 562. non multo post, Carolum Geldrum, nonis iterum auxiliis instruxit, quibus vicinos Philippi subditos diuexaret.

**** Es

**** Extant matrimonii Tractatus in Recueil des Traittés de Paix Tom. II. pag. 19. G. a Roo lib. XII. p. 562. de Ludouico XII: igitur aperte iam ab eo fudere auersum sese ostendens, filiam Carolo principi pactam, Francisco Angolsimensi despondet. Id ne prorsus iniquum esse videretur, iam antea quosdam subornauerat, qui tanquam ex omnibus Gallia consiliis prouincialibus ad ipsum legati, in tenui spe prolis mascula hoc vti faceret, supplices petiuere. Id toti regno, non iniuria, neque sine gravibus causis postulanti, negare se non potuisse, Philippo regi per legatos significat, qua satis euident, erat fœderis renuntiatio. Fugger lib. VI. c. XI. P. Heuterus lib. VI. c. I.

**** G. a Roo lib. XII. p. 561. hanc Philippi potentiam, tot regnorum accessione auxilium moleste ferens Gallorum rex, & Maximiliani Caesaris iter in Italiam eo expeditius fore timens, varia secum animo suo consilia agitabat. Superueniunt a Cesare legati, qui quingentos cataphractos, quos promiserat in Italiam ituro, mitteret, reliquum pecunie intra paucos dies ex pacto numeranda daret, Insubres exules in patriam restitueret, petiere. Rex se præter animi sententiam, conuenta seruari cupere dicit, sed de pecunia, antetempus presentanda, excusatione adfert, mox datis ad Venetos literis, hoc agit, vti illi vna secum Maximiliani iter impediant. Infelicitas eius animus non vanus omnino timor, hac Caesaris profectioe id quari, vti confirmato ipsi Imperio, filius in Regem Romanum eligatur.

**** G. a Roo lib. XI. p. 557. P. Heuterus lib. VII. c. VIII. Fugger c. I. Linturinus ad 1505. eodem anno, circa festum Pentecostes, iterum diata celebratur pro pace, per Regem Rom. Maximilianum & principes. Ibi bellum in Alemannia intercipitur: sed rex Francia per ducem quendam adeo filium Regis Romanorum in Flandria tribulauit bello forti, quod Rex Rom. rogabatur de Colonia filio venire in subsidium. Ibidem per astatem bellant, tandem pacificantur.

§. XXIV.

Hoc ipso tempore dum Vladislaus, Vngariæ Rex, aduersa valetudine laboraret, Stephanus Transyluanix regulus, Annam Vladislai Regis filiam adhuc infantem filio suo desponderi postulabat, idque Vladislaus importunis cæterorum Principum intercessionibus prope coactus, contra vetera pacta concessurus esse videbatur. Clamabant enim illi, nullum se ex Germanis regem accepturos. Itaque Cæsar, Posonium cum exercitu profectus: magnum Hungaris a bello imparatis, imprimis regi, pacis quam belli partibus magis idoneo, terrorem fecit. Postquam vero vtrum gestare reginam, & menses prope exactos esse rescivit, consulto se facturum ratus, si partum expectet; inducias aliquot dierum impetrari facile passus est. Interim ad Calendas Iulii 1506. regina puerum enixa est, cui Ludouico nomen datum. Hunc cute nondum enata editum memorant, quam inunctionibus medici produxere. * Post natum puerum Maximilianus pacem cum Hungaris fecit, pactis de successionem denuo confirmatis. Mox Hungarico bello expeditus, iterum ad Italicum iter & coronationem Romam animum conuertens, a Venetis transitum petit, quem ipsi denegabant. **

H h h h h h 2

* Ver-

* Verba sunt G. a Roo lib. XII. p. 562. Georgius Sauromanus in Orat. parentali apud Breherum tom. II. p. 426. & rursus quanta celeritate quam infesto agmine Pannonias repeluerit, cum Rex Vladislaus (quo nemo natus erat melior, iustior, aut sanctior princeps,) sine herede regnum relicturus videretur; & eum tanquam discipulorem & simul successorem accersivisset, quia plerique regni proceres ad id largitione & perniciosis factionibus anhelare compertum esset. In qua expeditione prater militarem laudem, animi eius quoque equitas insigniter enituit. Nato enim regi in ipso rerum motu prater omnium spem diuinitus filio Ludonico (cuius nunc adolescentis virtus tantum superare capit aetatem, ut brevi vnus & idem eius annorum & imperiorum progressus futurus videatur) cum ipsum inquam Caesar primum hanc lucem aspicientem, coram regni herede vltro agnouit, summa pietate pronuntiavit, auctoritate armata constituit, confirmavit, atque (quod pauci admodum fecissent) pedem non dubitanter ex tot regnorum quasi possessione retulit, simul omnem exercitum provincia innoxium reduxit. Fugger lib. VI. c. XI. Müller lib. III. c. XIV.

** Fugger lib. XII. p. 563. Singula hæc in litteris conuocationis ad Comitia Constantientia narrat Maximilianus apud Dattium p. 562.

§. XXV.

Insequenti anno 1507. Maximilianus acceptis a Pontifice Iulio & Venetis litteris admonebatur, dignitati Imperioque consuleret. Ludovicum enim Francorum Regem cum ingenti exercitu in Italiam descendisse, Insubriam Imperio suo adiecisse, Genuam rebellantem domuisse, Cardinalem Rothomagensis astu vel armis Papam facere constituisse, ut accepta ab eo Imperii corona, a Germanis ad Francos dignitatem transferret. * Commotus litteris Cæsar, Comitia ad diem Oculi 1507. Constantiæ habenda indicit. ** Postquam Maximilianus hæc Gallorum attentata Statibus proposuisset, *** dictas etiam litteras legi iussisset, ardentissimis principum sententiis, summaque animorum consensione ad defendendam Imperii Germanici dignitatem, Cæsari ingentia promittuntur auxilia, quæ non solum pellendis Italia Francis, recipiendaque aurea Romæ corona, sed ad recuperandam per vniuersam Europam veteris Imperii Maiestatem amplitudinemque videbantur suffeclura, **** noua quoque Matricula fuit confecta, quantum quisque militum, pecuniæ contribueret. ***** Hæc ad regem Ludouicum nunciata, effecerunt; ut is rebus Genuæ constitutis, Mediolanum prius, inde Saonæ cum Ferdinando in Hispanias redituro collocutus, in Gallias iter maturaret. Ad famam de regis discessu ex Italia, feruor ille apud nonnullos in Comitibus deferbuit & erant, qui Cæsaris potentia, & Austriacæ familiæ incremento non satis æqui, parcendum esse impensis contenderent, non enim tam magno exercitu iam opus esse, ***** Pontifex quoque varia cum animo suo consilia agitans, quod veterum cum Cæsaribus controuersiarum causas nondum esse sublatas sciret, non minus suis rebus a Cæsare, cuius apparatus fama in immensum auxerat, quam ante a rege timere coeperat. Itaque

mis-

misso ad illum S. Crucis Cardinale, vti pacato itinere veniat, hortatur, nullum se honorem, inaugurandis Imperatoribus adhiberi solitum, esse omitturum. ***** Ludouicus quoque, Gallorum rex, per interpretes sese apud Principes quosdam purgare conabatur, idque eo facilius, quod ad inuadenda Pontificis & Imperii iura nihil palam attentare videbatur, ***** vnum tamen ex his Ioannem Antonium de Cabellis qui Imp. apud Status diuersimode calumniari conabatur, captiui fieri fecit, atque Gallorum calumniis singulari Apologia obuiam ibat. † Tandem in Comitibus decreta Cæsari fuere tria equitum, nouem peditum millia, qui eum semestri stipendio in Italiam euntem comitarentur, in tormenta vero & reliquos belli sumptus, centum viginti aureum Rhenensium millia, ad medium Octobrem præsentanda. Hæc illi suis auspiciis rem gerenti, sufficere visa, quibus ex suis ditionibus, quas vellet, copias adiungeret. †† Helueti quoque sex hominum millia sese missuros polliciti sunt, sed ea lege, ne contra Gallos, nisi adgressores arma ferre tenerentur. ††† Veneti iterum per Cæsarianos de foedere & amicitia interpellati, idem quod antea responderunt. †††† Agebatur in iisdem Comitibus de Heluetis ad Imperii obsequium reducendis, †††† & potissimum de restituendo Iudicio Camerali, quod Ratisbonæ iterum constituendum, ita vt a Cæsare duo a sex Electoribus totidem, a sex circulis certi constituerentur Adseffores. ††††† Actum de conseruanda pace publica, monetæ abusibus tollendis, re vestiaria. †††††† Causa quoque Bauaricæ hæreditatis plenarie componebatur, * atque exequiæ Philippo, Maximiliani filio ibidem celebrabantur. ** Concedebatur etiam Friderico Sapienti, Saxonie Electori, vt dum Imp. ex Germania abesset, Generalis Vicarii potestate vteretur, adiunctis ipsi quibusdam Imperii Statibus, protestante licet desuper Electore Palatino, a proscriptione sua nondum absoluto. ***

* Verba sunt P. Heuteri lib. VII. c. I. G. a Roo lib. XII. p. 565. constitutis Belgii rebus, Cæsar in Germaniam reuersus, Constantiam ad Comitibus illic indicta, se contulit. Aderant Septemviri Electores omnes personaliter, caterique ecclesiastici & seculares principes plerique & ex liberis Germania ciuitatibus honoratissimus quisque, solito frequentiores, in quorum concilio Cæsar Pontificis, Venetorum, ac aliorum aliquot literas, variis ex locis scriptas, legi iussit, earum nonnullis intelligere erat, Ludouicum Gallorum regem hoc agere, vti Cardinalis Rothomagensis, Iulio deiecto, in sedem Apostolicam collocatus, Imperii coronam ipsi imponat. Guicciardius lib. VII. p. 679. Mutius lib. XXX. p. 313.

** Litteras conuocationis exhibet Datt de Pace publica lib. III. c. VII. n. 17. p. 562. & ex eo Müller lib. IV. c. I. §. 9. in quibus etiam dictæ causæ recensentur. Hic etiam cap. II. Status, qui in Comitibus comparuerint, recenset.

*** Propositionem Cæsaream adducit Fugger lib. VI. c. XII. n. 2. & ex eo Müller lib. IV. c. III. G. a Roo lib. XII. p. 56. H h h h h h 3 **** Ver-

**** Verba sunt P. Heuteri lib. VII. c. I. Fugger lib. VI. c. XII. p. 1234. G. a Roo p. 566. Hac & alia in hanc rem plura cum Caesar dixisset, Principes & legati omnes, ira simul & pudore moti, magno animorum ardore non ferendum esse decernunt, ut Imperii dignitas a quoquam labefaceretur; nedum, cum summo omnium dedecore, in aliam gentem transferatur; semel tantis omnium viribus ostendi deberet, Germaniam & contra Gallos, & alios quoscunque, parvam maiorum virtute gloriam tueri posse. Sunt, qui Caesarem hoc conuentu dixisse & productis rationibus demonstrasse, prodidisse, centies centena aureorum nummorum millia ex suis opibus reipublica impensa fuisse hactenus, quo tempore ab Imperii ordinibus vix quadringenta millia accepisset. Truhemius ad a. 1507.

***** Exhibet eandem Müllerus lib. IV. c. VII.

***** Roo p. 566. P. Heuterus lib. VII. c. I. Rex Ludovicus, his rebus intellectis, cum nulla ratione bellum cum Germanis cuperet, dimisso post receptam Genuam exercitu, in Franciam reuertitur, extinglo sopitoque apud Germanos & Italos rumore, quem Pontifex ac Veneti de se sparserant. Guicciardinus lib. VII. p. 681. sed non multo post, quid illa Comitia paritura essent, expectatio minui cepit: quamprimum enim Gallia regem statim post Genuenses subactos exercitum dimisisset, transque alpes rediisset, in Germaniam cognitum est, timoreque de pontificatu atque imperio inuadendo sublato, cumque reliqua publica causa non tanti farent, quin, ut plerumque accidit, priuatis commodis posthabuerentur, principum ac populorum ardor magnopere deferbuit: nam prater ceteras causas per vniuersam Germaniam erat inueteratum studium, ne Caesarum potentia tanta esset, ut reliqui eis parere cogerentur.

***** Roo p. 567. Guicciardinus lib. VII. p. 680.

***** Roo c. I. Guicciardinus c. I. nec vero Gallia rex causa sua vlla in parte defecerat. Constantiam enim clam proprios homines miserat, qui ibi latitantes atque quam occultissime agentes, clandestino principum amicorum favore, infamia notas quibus grauabatur, factionum demonstratione purgatis, quod statim Genua domita tam cito exercitum dimisisset: quod si Italia inermis esset, tamen quam primum trans alpes rediisset, quod non modo semper factis ab Romano imperio violando abstinuisset, sed in omnibus etiam fœderibus, pactionibus, obligationibus quas fecisset, semper se nulli rei aduersus sacri imperii iura obstringi velle expressisset, reliquorum animos mitigare nitabantur: nec tamen tantum his purgationibus freti quiescebant, quin summo studio, liberalissimæque manu, ut Germanorum ferocitatem armorum auro cuius tantopere splendor ademat, temperare niterentur.

† Agit de eodem plenius Fugger lib. VI. c. XII. n. 5. Instructionem eiusdem exhibet Datt lib. III. c. II. n. 63. & ex eo Müller lib. IV. c. V. §. 3. Imp. vero Apologiam Goldastus Polit. Reichshandeln p. XI. p. 274. & Müller §. 7.

†† Guicciardinus equidem lib. VII. p. 681. Tandem vigesima Augusti die conuentus finem habuerunt, quibus post multas altercationes decretum fuit, ut Romanorum regi octo equitum, & viginti duo peditum millia, quæ ipsam in Italiam deducerent cum semestri stipendio, & in tormentorum aliosque qui extra ordinem sunt sumptus, centum & viginti Rhenensium aureorum millia penderentur. Idem dicit Gerb. a Roo lib. XII. p. 567. Fugger lib. VI. c. XII. n. 6. Müllerus tamen ex Actis Publicis demonstrauit lib. IV. c. VI. duodena saltem millia fuisse decreta, ita tamen ut fama fieret de triginta millibus.

††† Mittebantur primum Imperii nomine ad Heluetos legati, de quo Fugger lib. VI. c. XII. n. 3. Müller lib. IV. c. IV. qui postea legatos in Comititia miserunt. De his optime G. a Roo lib. XII. p. 567. per eosdem dies, Heluetii quoque per legatos de auxiliis ad hoc uermittendis sollicitati: quanquam a Diuionensi Prefecto & aliis Galli internunciis, ne id facerent,

ad-

admonebantur, ne tamen a communi totius Imperii consensu diuersum sentire viderentur, sex hominum millia sese missuros polliciti sunt, sed ea lege, ne contra Gallos arma ferre tenerentur, in cetero dicto audientes futuri. Adhuc responsum esse a legatis memorat Stumpfius, Heluetios aut Caesari in omnibus obsequi, aut domi relinqui debere. Sunt qui, vti duodecim millia suis stipendiis conscriberent, legatos in mandatis habuisse dicant, sed exorta animorum offensione, re infecta abiisse. Agit autem de hoc negotio Stumpfius *lib. XIII. c. XXXII.*

††† Roo p. 567. Fugger *lib. VI. c. XII. n. 6.* Müller *lib. IV. c. IX.*

†††† Müller *lib. V. c. X.*

††††† De hoc Recessus Constantiensis plenius egit *§. XVI. & sqq.* & Müllerus *lib. IV. c. XI.* Fugger p. 1240. Extat etiam in Corpore Recessuum p. 94. Ordinatio Camera-
lis Constantiae 1507. confecta. Dattius *lib. III. c. VII. p. 560.* singulos Assessores tunc lectos recenset.

†††††† De his pluribus egit Müllerus *lib. IV. c. XII. XIII. XIV. & c. XVIII.* vti integer Recessus reperitur & apud Dattium *lib. III. c. VII. n. 10. p. 557.*

* Fugger *lib. VI. c. XII. n. 7.* Müller *lib. IV. c. XV.*

** Fugger *lib. VI. c. XII.* Müller *lib. IV. c. XVI.*

*** Fugger *lib. V. c. XII. n. 7.* diploma desuper concessum exhibet Müllerus *lib. V. c. I.* Hic Vicariatus autem Saxoni concessus, eo quod Philippus Palatinus a proscriptione sua nondum esset absolutus, prout ex Fuggero discimus *c. I.* Müller *lib. V. c. III.* Fridericus interim ideo in nuntius audit. *Sacri Romani Imperii Locum Tenens Generalis.*

§. XXVI.

Post hoc, mense Septembri 1507. Carolus Egmondanus morte Philippi Castellae Regis, liberorum eius pueritia, Caesaris in Germania negotiis, promissisque Francicis confidens, rupta pace, Brabantiam inuadit. * Initio anni 1508. considerantes Belgae, esse bellum cum Geldro, instare cum Franco, Legatos in Austriam ad Caesarem Irnstii agentem mittunt, rogatum, (quod ante sesqui annum recusarant) dignaretur ad Belgas proficisci, nepotisque ex filio Caroli Austriaci ditiones regere ac defendere. Legationis Principes erant Guilielmus Croyiacus, Cheurix & Arschoti Dominus; Ioannes Hauthemius, Brabantiae Cancellarius, qui elegantissima oratione ad Caesarem habita effecit, vt statim cum eis itineri se accingeret, inque Belgium veniret: vbi rebus omnibus ex Ordinum consilio consensuque constitutis, paceque cum Carolo Egmondano Cameraci X. Decembris 1508. facta, ** bona eorum voluntate iterum in Germaniam reuertit, commissa Prouinciarum Belgicarum cura filiae Margarethae, cui ex Ordinum sententia consiliarios Belgas dedit. *** Mouebat nihilominus Carolus iste Egmondanus a Ludouico Gallorum Rege instigatus, turbas usque ad Maximiliani I. obitum. ****

* P. Heuterus *lib. VII. c. I. p. 154.* G. a Roo *lib. XII. p. 567.* Fugger *lib. VI. c. XII. n. 8.*

** Extant pacis Tabulae in Recueil des Traitez de Paix Tom. II. p. 20.

*** Heuterus *lib. VII. c. II.* qui etiam legatorum exhibet orationem, Fugger *lib. VI. c. XII. n. 9.* Fugger p. 489. **** de

**** de his motibus plenius in Historia Geldrica egit Pontanus *lib. XI. P. Hentenus lib. VII. c. III. & VIII.* Conqueritur de eo ipse Maximilianus in litteris ad Germaniæ Status apud Dattium *lib. III. c. II. n. 65.*

§. XXVII.

Exinde Cæsari cum Venetis bellum oritur, varium, graue ac diuturnum, idque ob denegatum ipsi transitum. Licet inuidia contra Venetos concepta maiorem causæ partem tulerit. * Sub initium igitur anni 1508. Cæsar fecialem, qui ipsum ad Cæsaream coronam accipiendam in Italiam transire velle significaret, & quatuor equitum millia recipi postularet, Veronam misit: cui Veronæ magistratus ea re prius Venetiis discussa, responderunt, si eius aduentus nulla alia quam coronæ accipiendæ causâ, se illum maximo cum honore accepturos: sed cum tormenta aliosque bellicos apparatus ad ipsorum fines duxisset, facta ab eius oratione diuersa apparere.** Hinc Tridentum veniens III. Februarii 1508. trina vice per præconem Laurentium Loredanum, Ducem, Venetorumque Senatum in iudicium vocat, nemineque eorum comparente, eos in bannum Imperii maius declarat.*** Hinc ad tertium Nonas Februarii publicis supplicationibus peractis, iter in Italiam edicit, & per Matthæum Langium, epistolarum magistrum, e suggestu, non iam regem, vt hæcenus, sed Romanorum Imperatorem deinceps adpellandum, promulgari iubet.**** Sed postquam iam ex Italia redux esset factus, Bollani per Bernhardinum, Tituli S. Crucis Cardinalem, litteras a Pontifice accepit, quibus ille Imperatoris titulum Tridenti adsumptum abs se confirmari significaret, non aliter ac si auream eius capiti imposuisset coronam. Veritus enim ne antiqua Imperii iura sibi iterum vindicaret.*****

* P. Hentenus *lib. VII. c. II.* exinde Cæsari bellum cum Venetis oritur, varium, graue, ac diuturnum. Causa fuit arrogantia Germanorum, & ambitio Venetorum, ortumque est apud Austriacos, Carniæ Alpes vicinasque ditiones incolentes. Paulo ante recusarunt Veneti transitum Cæsari, Romam cum exercitu, vt aurea a summo Pontifice redimeretur corona, tendenti. Sic etiam Andreas Grittus in oratione sua ad Senatum Venetum habita apud Guicciardinum *lib. VI. p. 693.* nihil enim nobis, tum ob imperii auctoritatem, cuius incrementum semper nobis suspectum esse debet: tum Austria familie causâ, qua in aliquot nostræ loca iam se habere existimat: tum ob Germaniæ, cuius inundationes imperio nostro nimium periculosa sunt, propinquitatem, perniciosius foret, quam si Romanorum rex aliquod imperium in Italia haberet. Hæc plenius exponit *Histoire de la Ligue faite a Cambray lib. I.*

** Verba sunt Guicciardini *lib. VII. p. 702.* P. Bembus *Hist. Veneta lib. VII. p. 767.* G. a Roo *lib. XII. p. 568.*

*** Fugger *lib. VI. c. XIII. n. I.*

**** Verba sunt G. a Roo *lib. XII. p. 568.* Guicciardinus *lib. VII. 702.* Maximilianus igitur Tridentum profectus, vt belli initium faceret, tertio Februarii die supplicationes tota urbe

addixit: quibus ipsemet Imperii feciales & Casareum ensen vagina vacuum ante se habens interfuit: in quarum fine, *Matthæus Langius*, qui illi ab epistolis erat, & postea *Garcensis Pontifex* fuit, eminenti suggesto consenso, Casaris nomine, illum non amplius Romanorum regem, sed quemadmodum reges Romanorum, quum ad coronam accipiendam veniunt appellari consueverunt Imperatorem designatum nuncupans, eius in Italiam hostiliter exercitum traducendi decretum promulgavit: eodemque die ut nemo Tridento exiret, cauit. *Fugger c. l. Müller lib. IV. c. VI.* Qua ratione etiam hoc Imperii Statibus significauerit, postulans ab iisdem, ut ipsum Electi Imperatoris Romanorum titulo honorarent, docent litteræ ipsius ad *Eslingenses* scriptæ, apud *Dattium lib. III. c. VII. p. 569 & Müllerum lib. V. c. VI. §. 6.*

***** Dicitur quidem, quod Tridentum Cardinalis missus. Sic enim *P. Heuterus lib. VII. c. II.* miserat illi Pontifex Tridentum usque diploma aureis exaratum litteris, quibus cum Casaris titulo ornabat, non aliter quam si auream eius capiti imposuisset coronam. Id autem et Pontifex faciebat de causa, ne cum exercitu ulterius tenderet, verens ne antiquum in Italia ius auctoritatemque, ut predecessores aliquot Casares conati erant, afferendum sibi censeret, dignitatem ac libertatem Italia minueret. *Linturius ad a. 1507.* Papa transmisit Cardinales ad Tridentum, cum Corona, & Imperiali Titulo, ipsum coronando, & titulo insigniendo; sed prudenti usus consilio, Titulum recepit Casaris, coronam vero Romæ, ut decet, afferre recipiendo voluit. *Cuspinianus p. 480. Fugger lib. VI. c. XIII. n. 2.* At *G. a Roo lib. XII. p. 569.* litteras ipsi *Bolsani* post factam Tridenti proclamationem, fuisse porrectas auctor est. Patet hoc potissimum ex Postscripto litterarum Imp. ad *Eslingenses Bolsani* scriptarum apud *Dattium lib. III. c. VII. n. 30.* quo dicit Papam adsumptionem tituli Imp. ab ipso Tridenti factam, adprobasse. *Conring de Imperio Romano Germ. c. XII. Datt lib. III. c. VII. n. 30. §. 99.* Ab isto autem tempore Imp. modo electi Imperatoris titulo fuit usus.

§. XXVIII.

Cæsar igitur armis viam facturus, statim cum mediocribus copiis Tridento profectus, per montes Vicentiam contendit, ac *Roueredo* per *Marchionem Brandenburgii* frustra tentato, captisque aliquot oppidis, * quarto die, ex quo Tridento excefferat, in Germaniam magna omnium admiratione per *Boltzanum* est reuersus, maiores copias congregaturus. ** Veneti ob Cæsaris discessum elati, conscriptis decem peditum duobusque equitum millibus, Gallorumque auxiliis suffulti *** hæreditarias Cæsaris ditiones ad *Athesin* sitas inuadunt, *Carnos*, *Histrios*, ac *Foro-Julien*ses vastant. Ab alia parte *Andreas Gritus*, cum quinque peditum millibus & equitibus levis armaturæ *Albanis*, *Alpes Athesinas* inuadit, *Trautsonium*, ducem Casareum in valle oppidi *Codoriani* fundit. **** Altera Cæsareani exercitus pars, in Italiam se dimittere conata, ad arcem *Petronianam* a *Nicolaso Comite Petiliano Venetorum* ac *Triuultio Francorum Ducibus*, quibus aliquot mercenariæ Hispanorum cohortes accesserant, accepta clade, est repulsa. ***** Veneti partim fuso, partim repulso Cæsaris exercitu, ad deditionem compellunt *Clusium*, *Cadoram*, *Gradiscam*, *Cormonam*, *Goritiam*, ac *Wipachum*. *Antonius Contarenius*, educa classe, occupat

Dumum, Tergestum ac Bistoniam, & nisi ulterius Triuultius procedere recusasset, sciens Regem irritari nolle Cæsarem, Tridentum cum vniuersa subiecta regione Veneti in potestatem redegerunt. Cæsar enim eo tempore imparatus Colonia Agrippinæ res priuatas atque Imperii tractabat. ***** Quas ob causas facile Paulus Lichtensteinus, Præsul Tridentinus, inducias inter Cæsarem & Venetos in triennium pangit, ea lege, quæ quisque tenebat, interea temporis possideret, ac pro arbitrio muniret: quibus induciis Cæsareani nulla ratione induci potuere, ut Geldrix Dux comprehenderetur. *****

* P. Heuterus lib. VII. c. II. Guicciardinus lib. VII. p. 702. Gerh. a Roo lib. XII. p. 569. Fugger lib. VI. c. XIII. n. 3.

** Sic P. Heuterus c. I. Guicciardinus lib. VII. p. 703. ex quo cum indies feliciores successus expectarentur, quarto postquam Tridento discesserat die, omnium animis ob tantam vel inconsiderantiam, vel inconstantiam summa admiratione repletis, repente Bolzianum, quod oppidum ab Italia finibus longius quam Tridentum distat, regressus est. Veram autem discessus causam exponit G. a Roo lib. XII. p. 569. dicens: cum vero audiret Venetos Bartholomæum Linianum (Aluianum quidam vocant) & Georgium Cornarium, magni nominis duces, euocasse, & auxilia non contemnenda a Sallo expectare, & ipse maiora sibi præsidia pararet, Oenipontem, atque inde Ulmam, insignem Suenia ciuitatem, magnis itineribus contendit, ubi conuentu ordinum indicto, Sueuici foederis vires in bellum Venetum sollicitauit, & promissa ab Imperio auxilia, in alios sex menses prorogari postulauit. Sed antequam certi aliquid responderetur, propter Geldrorum assiduas excursions, in Belgium qua potuit celeritate profectus, prouinciarum gubernatione Bruxellis suscepta, & pecunia in bellum Geldricum imperata, in Germaniam rediit. Guicciardinus lib. VII. p. 704. De Sueuici autem foederis Conuentu Vlmensi testatur Maximiliani Rescriptum apud Dattium lib. III. c. VII. n. 46.

*** P. Heuterus c. I. Guicciardinus lib. VII. p. 703. hoc tam debile initium Venetorum animos excitauit, quare cum multos pedites conscripsissent, Gallicas copias, quæ cum Triuultio Verone erant, Roncetum euocarunt, maioribusque apparatibus ceptis, Gallie regem ad idem faciendum incitabant: qui Italiam petens quinque Helustiorum millia suis, & tria millia Venetorum stipendiis premittebat: quoniam ea gens, cum Maximilianus pecuniam numerare non potuisset, tandem prorsus ad regis stipendia erat conuersa: qui nihilominus ubi acceptis stipendiis conuenissent, Venetorum imperium ingredi, se nulla alia in re quam ad Mediolanensis imperii defensionem, aduersus Cæsarem militare velle profitentes voluerunt. Guicciardinus c. I.

**** P. Heuterus c. I. G. a Roo lib. XII. p. 569. interim Venetorum duces, superatis quæ Cadurum ducunt angustiis, recta in Germanos ibi agentes aciem direxerunt. Hi quod ex improviso sese circumuenientes, & effugia, ab incolis locorum Veneti nominis studiosi, infessa videbant, necessitate pugnandi in fortitudinem versa, facto globo, acerrime repugnantes, numero hostium victi sunt. Fugger lib. VI. c. XIII. n. 3. P. Bembus lib. VII. p. 273. Guicciardinus lib. VII. p. 705.

***** P. Heuterus c. I.

***** P. Heuterus c. I. G. a Roo lib. XII. p. 570. Fugger c. I. P. Bembus c. I. Guicciardinus p. 706.

***** P. Heuterus c. I. G. a Roo p. 570. Cum in hunc modum res, non satis prospero successu, gereretur, (neque enim promissa ad tempus pecunia numerabatur, & auxilia alii citius,

cilius, alii tardius aduentabant) de induciis agi ceptum. Conuenire itaque ad ripam Benaci lacus oppidum Imperatoris nomine Tridentinus praesul, & Cyprianus Serentinus ab epistolis, a Venetis Zacharias Contarenus, Gallorum quoque regis mandato, sine quo Veneti nihil pacisci solebant, adstant Ioannes Iacobus Trincius, & Carolus Infredus Mediolanensis Senatus Princeps. Cumque de induciis ad triennium seruandis, quo tempore ea quisque loca qua habebat, retineret, conuenire videretur, in eo tantum difficultas offerebatur, quod Gallus generales esse illas, & Geldram iisdem comprehendi solebat. Veneti vero, uti bellum a suis finibus auerterent, ac induciarum tempore imperia sua in illis locis qua ceperant, confirmarent, seorsum a Gallis consilia habere ceperunt, & suo tantum nomine inducias fecerunt, reclamantibus regis legatis. Etsi vero Veneti satis idoneas eius rei causas adferebant (quod transalpinarum rerum cura nihil ad ipsos attineret, sed de mutuo in Italicis bellis auxilio foedus esse factum, & regi si induciis comprehendi vellet, locum & tempus relictum esse dicerent) ille tamen grauitur eam rem tulit, veteresque offensas, bello Neapolitano oblitus, in memoriam reuocauit. Guicciardinus lib. VII. p. 709. P. Heuterus lib. VII. p. 287. Fugger lib. VI. c. XIII. n. 5.

§. XXIX.

Quaerebat Interea Caesar rationem, qua acceptum a Venetis detrimentum ac dedecus sarciret. Irritarant enim hoc bello Veneti, nimia dominandi detecta libidine, non solum Caesarem, sed Papam Iulium, & hactenus socium Ludouicum Francorum regem, maxime ob arrogantes induciarum condiciones, quas se inconsulto, neglectoque Geldro praescripserunt. Retundendam igitur superbiae Urbis ambitionem Pontifex Iulius, Caesar, Francus, atque Hispanus iudicantes, contra Venetos coniurant, ac Cameraci apud Belgas locum mittendorum Legatorum, sancien-
dique foederis, tanto silentio constituunt, ut, cum fama tale quid agi spargeret, Veneti non crederent. Venit Cameracum pro Caesare filia eius Margarita, Belgarum Gubernatrix, Matthaeus Langius, Caesari ab Epistolis, ac Nicolaus Frisius; pro Rege Ludouico Georgius Ambosius, Cardinalis Rothomagensis, tandemque & Ferdinandi Hispaniae Regis Legatus; sparserantque famam, se coisse, ut pacem inter Castellae Principem Carolum Austriacum ac Geldriae Ducem facerent, factis inter eos hac de causa quadraginta dierum induciis; tractantque multa variaque de rebus Geldricis ac Nauarrae, sed adeo frigide multis verbis chartas implentes, ut facile appareret, non hisce de rebus eos conuenisse. Decimo Decembris die 1508. foedus Cameraci concluditur, atque in summo Templo publicatur, & iureiurando confirmatur, non tamen diuulgatur bellum communibus viribus in Venetos decretum. Repetebat ab iis Pontifex Iulius, ut ab iniustis possessoribus, Fauentiam, Ariminum, Ceruiam, Caesar Imperii nomine Patauium, Vicentiam, Veronam, suo nomine Forum-Iulii, & Taruium; Francorum Rex, ut Insubrum Dux, Cremonam,

Gioradadam, Brixiam, Bergoinum, & Cremam; Hispaniæ Rex Portus & Oppida a Ferdinando Neapolitanorum Rege, bello Francico Venetis oppignorata, Sipontum, Tranium, Monopolim, Brundisium, ac Hidruntum. Ut autem Cæsar legitimo titulo inducias cum Venetis factas rumpere posset, cautum fuit, Pontifex ab eo, Pontificatus Patrono, auxilium contra Venetorum iniurias imploraret; Francorum Rex ipsemet ad bellum primum omnium sociorum proficisceretur, alter alteri, ad sua recuperanda, auxilio esset; pax cum Venetis, nisi communi consensu, non fieret: tres menses concessi, qui rebus suis recuperandis foederi vellent adscribi: Francorum Regi Cæsar diploma confirmaret de Ducatus Mediolanensis iusta possessione, Rex Cæsari persolueret quingenta millia florenorum. Addita est foederi pax inter Principem Carolum ac Geldriæ Ducem; quæ non fuit diuturna. * Pontifex Iulius, ingentem imminere Italiæ tempestatem hoc foedere videns, Venetis obtulit, se foederi non subscripturum, si Ariminum ac Fauentiam sibi reddidissent. Quæ de re diu deliberantes, tandem magno suo malo seraque cum poenitentia negauere. Tum Iulius foederi Cameracensi subscribit. ** Semel Veneti, instantis belli mole perculsi, Legatos ad deliniendum Cæsaris animum mittunt. At ille ingenti incensus ira, audire eos, nec in conspectum admittere voluit. Nec multo post missi in Galliam Imp. legati, coram quibus magna solennitate foedus illud iuramento confirmavit. *** Rothomagensis, cum Alberto Pio Carpeni, & Lutetiano præfule, ad Maximilianum proficiscuntur, qui & ipse eodem ritu, ac cæteri foedus comprobavit. **** Indeque Ludouicus per litteras Tridenti XIV. Iunii 1509. scriptas de Ducatu Mediolanensi a Maximiliano fuit inuestitus. *****

* His verbis celebre illud foedus Cameracense cum debitis circumstantiis describit Pontus Heuterus *lib. VII. c. II.* Eadem fere habet G. a Roo *lib. XII. p. 572.* Fugger *lib. VI. c. XIII. n. 3.* Guicciardinus *lib. VIII. incunte*, qui & *p. 719.* dicit: *Cameraci paucissimorum dierum interuallo res confecta est, nulla re nisi omnibus peractis, cum Catholici regis oratore communicata, quæ postero die qui fuit Decembris decimus, in maiori templo, Margarita, Rothomagensis, & Hispani legati solenni sacramento sancita fuit, nulla alia re tunc in vulgum prolata, nisi inter pontificem & hos principes singulos perpetuam pacem foedusque contractum.* Trithemius *ad a. 1509. P. Bembus lib. VII. p. 290. Mutius lib. XXX. p. 313. Iustiniani hist. Veneta lib. XI. p. 216. Io. Mariana lib. XXVIII. c. X.* Agitur de hoc foedere in Litteris Ludouici XII. *Tom. I. p. 120. 122. 124. & p. 136.* reperiuntur Articuli quidam separati qui Cameraci XI. Decembris 1508. de negotiis quibusdam Belgicis fuerunt conclusi. Integram historiam continet libellus sub titulo: *Histoire de la Ligue faite à Cambray, à la Haye 1710. 12.* Extat foedus illud in *Recueil des Traittés de Paix Tom. II. p. 25.*

** Extat Bulla Papalis, per quam foederi Cameracensi subscribit in *Recueil Tom. II. p. 28.*

*** Te

*** Testantur de hoc litterarum legatorum Cæsaris in Gallia ad Margaretham Austriacam inter litteras Ludouici XII. *Tom. I. p. 152.*

**** *Roo lib. XII. p. 572.* Extat Instrumentum Maximiliani desuper datum, apud P. Iustiniani *Rev. Venet. lib. XI. p. 217.* & Fuggerum *n. 9.*

***** Extant istæ in *Recueil Tom. II. p. 29.*

§. XXX.

Indictio a Ludouico XII. Venetis bello, proscriptisque iisdem a Pontifice * a. 1509. XIV. Maii ad Geraddam medio inter Mediolanum & Cre-
mam itinere, inter Francos & Venetos collatis signis, concurritur. Su-
perantur ingenti peditum cum iactura Veneti. ** Post hanc victoriam
Rex Ludouicus spatio quindecim dierum, oppida, quæ repetebat omnia in
fidem accepit; insuperque Pontifici ac Cæsari occasionem dedit, nullo ne-
gotio sua recipiendi, refugiente Comite Nicolao Petiliano, Venetorum
Imperatore, cum maxima exercitus parte, Mestrium, quod est extremum
Venetæ ditionis in continente Oppidum. *** Veneti rebus afflictis aliud
remedium non reperientes, Pontifici ac Cæsari, quæ repetebant frustra offe-
rant. Tantus enim eos ex aduerso prælio inceserat terror, ut urbem
munirent, subditos nomina dare cogerent, & ad conciliandam beneuolen-
tiam, portoria remitterent, leges frumentarias tollerent, ad Germaniæ
Septemuiros, liberasque Ciuitates legatos mitterent, ut apud Cæsarem
pro pace interpellarent. **** Agebatur quidem de Cæsaris & Gallorum
Regis conuentu in campis apertis ad Gardam, qui tamen interruptus
fuit. ***** Denegabantur eodem tempore Cæsari in Comitibus Worma-
tensibus Iunio mense 1509. institutis, a Statibus Imperii contra Venetos
auxilia, ***** Cæsar tamen XIII. Iunii 1509. Wormatiæ sententiam pro-
scriptionis contra Venetos tulit. ***** Mittebatur ad ipsam Vene-
tis Antonius Iustinianus, qui oratione ad prouocandam commiserationem
eximie composita, promissisque Cæsari singulis annis aureorum nummum
quingenta millibus, frustra laborauit. ***** Exinde Veneti Le-
gatum in Apuliam mittere, Regi Ferdinando eius ditionis oppida, quæ præ-
sidiis obtinebant, liberaliter restituentes. † Ast, licet Veronenses, Pata-
vini, Vincentini, aliorumque oppidorum ciues sese Imp. dederent, †† paullo
tamen post aliquot ciuium opera, ductu vero Andreæ Gritti, Patauium
recuperant, quod frustra iterum Cæsar oppugnabat. ††† Et licet Imp.
cum reliquis foederatis de ipsa Venetorum vrbe oppugnanda consilia agi-
taret, illud tamen ob diuersos animorum sensus caruit effectu. †††† Hinc
pecuniæ inopia pressus, dimisso exercitu, in Germaniam regreditur, Mar-
chione Brandenburgico cum præsidio Veronæ relicto. †††† Frustra tamen
cum Venetis de induciis agebatur. †††††

lii iiii 3

* Guic.

* Guicciardinus lib. VIII. p. 737. G. a Roo lib. XII. p. 572. Fugger lib. VI. c. XIII. p. 1257. Extat Venetorum proscriptio X. Aprilis 1509. apud Goldastum *Reichshandeln* p. XII. p. 391. & *Reichshandlungen* p. 72.

** P. Heuterus lib. VII. c. II. G. a Roo lib. XII. p. 573. cecidere ex utrisque plurimi in ipsa pugna, ex Venetis fuga quoque nonnulli, apud ipsos peditum, apud Gallos equitum iactura maior fuit ad octodecim hominum millia utrisque desiderata, sunt qui prodidere. Idem paullo post: atque hac fuit nobilis illa ad Giarraddadam pugna, qua pridie Idus Maias commissa est, cum magno verum Venetarum detrimento. Rex eo loco sacellum S. Mariae Victoria nomine dedicavit. Guicciardinus lib. VIII. p. 745. P. Bembus lib. VII. p. 300. Fugger n. 13. Iustiniani p. 220. Hanc Venetorum etiam Stragom describit P. Martyr ep. CCCCXVI.

*** P. Heuterus c. I. P. Martyr ep. CCCCXIX.

**** P. Heuterus c. I. Guicciardinus lib. VIII. p. 747. Fugger lib. VI. c. XIII. p. 15. G. a Roo lib. XII. p. 573. Venetibus difficultatibus circumventi, neque ullam in armis praesidium esse videntes, ultra hostibus, quod amissuri erant, offerendum rati: de relinquendo continentis imperio, consilium cepere: & magistratibus, quos Patavii, Veronaque & aliis locis Maximiliano destinatis habebant, uti locis in civium potestate relictis, ipsi domum redirent, imperare. Reperitur equidem in Goldasti *Reichshandlungen* p. 69. Oratoris Veneti dissidatio ad Imp. Memmingæ XXX. Decembris 1508. facta, cum Imp. responsione, ista tamen oratio nimiam arrogantiam sapit, ut cum adlegatis Scriptorum locis plane non conveniat.

***** Agit de eodem G. a Roo lib. XII. p. 576. sub Iunii mensis initium Maximilianus Tridentum profectus, cum de regis victoria in itinere audivisset; ex suis ad eum misit, qui gratularentur, simul & de opera fideliter navata, gratias agerent. Cum iis a rege missus Rothomagensis, uti cum rege in colloquium veniret, constituit, cui ad Gardam in apertis campis dillus est locus. Sed Maximilianus, cum Ripam Tridentinam usque venisset, mutato consilio, in Carnos iter converterit, missoque Cremonam Matthæo Langio, regi significat, illo se ob ne scio quos tumultus, inisset, rebus inspectis, propediem adfuturum, rogare uti advenitum operiretur. Hanc eius excusationem, quidam ex suspitione aliqua profectam, alii aliter interpretati sunt. Ipse cum exercitu numerosiore in Italiam ire, & Venetias ipsas aggredi velle, praefecit. Rex mora pertasus, Mediolanum abiit, & in Galliam iter expedire iussit. Conqueritur de hoc interrupto conventu Andreas de Burgo, legatus Maximiliani I. in litteris ad Margaretham Austriacam, inter Litteras Ludovici XII. Tom. I. p. 175. ubi dicit: & semble que le Grand Diable ait tenu la main à interrompre la dette venue. Guicciardinus lib. VIII. p. 761.

***** Linturius ad a. 1509. p. 113. eodem anno, Veneti graviter debellantur. Et Maximilianus V Vornatiae apud electores & principes indicta auxilium quarit: sed non obinet protunc & Caesar scriptis invehitur contra Status Imperii tunc & postea. Fugger lib. VI. c. XIII. n. 8. II. Caussabantur potissimum Germani, quod foedus Cameracense sine ipsorum voluntate conclusum, Imperium hoc bellum non concernere, auxilia quae postularentur nimis esse subitanea. Continentur Acta horum Comitiorum in Goldasti *Reichshandlungen* p. 84. & *Politischen Reichshandeln* p. XII. p. 400. sqq. Causas denegationis etiam recenset Trithemius ad a. 1409.

***** Extat sententia proscriptionis apud Goldastum *Constit. Imp.* Tom. II. p. 117. Litteræ dissidationis quorundam Statuum in *Reichshandeln* p. 92.

***** Verba sunt Heuteri lib. VII. c. II. Idem lib. VII. c. XIII. in quantam rerum desperationem Veneti hoc bello aliquando fuerint relati, patet ex oratione Antonii Iustiniani, Venetorum ad Caesarem anno 1509. Legati, habita Latine pro impetranda pace: qua a Petro Bembo filio

flentio pressa, a Francisco Guicciardino Historia Italica libro octavo hoc fere modo recitatur. Sequitur inde ipsa Oratio. Guicciardinus lib. VIII. p. 752. Et praterea ut illum aliqua ratione ad pacem flecterent, summa celeritate Antonium Iustinianum legatum ad eum miserunt: qui ad Caesaris conspectum in publico confesso admissus, misere et submisere admodum, sed frustra, quia Caesar nulla, de re absque Galliae rege pacisci volebat, loquutus est. Inde ipsam Iustiniani orationem inserit, quae tamen in noua editione Veneta Historiae Guicciardini fuit omissa. Eandem inseruit Roo p. 574. & Germanice versam Fugger n. 16.

† Guicciardinus lib. VIII. p. 756. G. a Roo p. 576.

†† G. a Roo lib. XII. p. 576. Veronenses Piscariam ad regem profecti, clauas, quas attulerunt, Maximiliani legatis forte praesentibus dare iussi. Illorum exemplum secuti sunt Patauini, Vincentini, et aliorum quoque oppidorum ciues, prater Taruisinos, qui vnius ciuis Marci Belisarii exhortatione, in Venetorum fide permansere.

††† P. Heuterus c. l. pauloque post aliquot ciuium opera, ductu vero Andreae Grilli, Patauium recuperant. Aperta enim porta, ut plaustra aliquot frumento, fenoque onusta intromitterentur, Grillus, cum pedite equisque succedens eam occupat, pauloque post arcem expugnat, Leonardo Trissino cum quatuor aliis, qui Verberum Caesari tradiderant, Veneto in foro strangulato. Exinde oppugnant Lignicum, Patavio propinquum. Caesar suorum negligentia amissum recuperatus Patavium, iusto cum exercitu, sociorum auxiliis; magnoque tormentorum apparatu obsidet, frustra quoque oppugnat. Erat enim in Urbe Comes Petilianus cum firma electaque peditum equitumque manu. Eadem dicit Roo lib. XII. p. 577. Fugger lib. VI. c. XIV. n. 2. 4. Guicciardinus lib. VIII. p. 767. Bembus lib. VIII. p. 352. 362.

†††† G. a Roo lib. XII. p. 577. de Maximiliano: Inde maiora iam animo consilia agitant, missis ad confederatos nunciis, uti totis simul viribus resurgeretur, Gallica Aragoniaque classe cum Pontificis trirēmibus coniuncta, Venetia ipsa bello peteretur, proposuit. Eam rem Gallus, si eius urbis expugnata commoda ad omnes socios essent reditura, utique approbare videbatur; Aragonius uti improbam et de qua in Cameracensi conuentu nihil actum erat, reiciebat, Pontifex quoque, ne vel Caesaris vel Galli potentia per Italiam auangeretur, veritus, ab eo consilio abstinens erat. Guicciardinus lib. VIII. p. 762. imo quasi reliqua omnino confecta essent, ut conuictis sociorum viribus, Veneta urbs oppugnaretur proponebat: quae res a Galliae rege libenter audita, sed Pontifici molesta fuit: Aragonia vero rex aperte repugnavit.

††††† P. Heuterus c. l. Caesaris negligentiam hoc modo inculpat Guicciardinus lib. VIII. p. 760. huiusce rei speique Venetis se aliquam imperii partem retinere posse restituenda, maiorumque gravissimorum casuum qui post sequuti sunt, potissima causa fuit. Caesaris negligentia, et confusa rei bellica administratio: cuius ad eam usque diem, in tanto victoria cursu, nihil prater notam auditum fuerat: quamvis Gallicorum armorum terrore, tot urbes, oppidaque se illi dedidissent, quae conservare illi facillimum fuisset: sed post Cameracense fœdus, aliquot dies in Flandria, ut pecunias in id bellum (ut ante diximus) cogeret, moram traxerat: quas non antea accepit quam pro more suo inutiliter consumpserit: et quamvis armatus, cumque omni Caesarea pompa atque ceremonia Aetclina profectus, et Italia appropinquans, se ante tempus fœdere praescriptum, bellum illaturum divulgasset, nihilominus consuetis suis impedimentis, confusioneque oppressus, ulterius non progrediebatur: neque illum Pontificis stimuli mouere poterant, qui Gallicorum armorum metu in quo versabatur, assidue ut in Italiam descenderet, urgebat: et quo melius id facere posset, Constantinum Macedonem cum quingentis auri libris ad eum miserat, eundemque prius mille auri libras quae ad bellum contra Turcas gerendum ante aliquot annos in Germania seruabantur, ei concesserat: quin etiam a Galliae rege mille auri pondo in Mediolanensis

Imperii diploma accepit. Conqueruntur etiam de eo legati Imp. in Gallia in litteris ad Margaretham Austriacam Tom. I. p. 221. 227.

††††† Guicciardinus lib. VIII. p. 808. *Ubi dum arma pene silent, Maximilianus continenter de inductis cum Venetis agebat, Pontifex per Achillem Crassum Pisauensem episcopum nuncium suum, ad id vehementer adnitente quam ob rem eius omnes, & Io. Cornelius & Ludovicus Mocenici Venetorum omnes ad Hospitalem supra Scalam ad colloquium venerunt: sed ob immoderatam Caesaris petitionem Pontifex qui Venetas omnibus molestiis liberari cupiebat, id agerrime ferente vanus exiit.*

§. XXXI.

Sub anni 1509. finem, Cæsar ac Rex Ferdinandus inter se ob Castellæ gubernationem dissidentes, mediante potissimum Georgio de Ambrosia Cardinale, Blesis in Gallia conciliantur, ea lege. Rex Ferdinandus Castellam regeret, donec communis nepos, Princeps Carolus annum ætatis vigesimum quintum, attigisset; abstinereque Carolus Regio in Hispania titulo, quamdiu mater eius Ioanna viueret. Rex Ferdinandus Cæsari quinquaginta millia ducatorum numeret, eumque, donec sua a Venetis recuperasset, Hispanicis copiis iuaret. Princepi Carolo singulis annis ducenta millia ducatorum penderet.*

* Verba sunt P. Heuteri lib. VII. c. II. Gerh. z. Roß lib. XII. p. 581. Guicciardinus lib. VIII. p. 809. cum alii annum vigesimum saltem statuant Fugger lib. VI. c. XIV. n. 1. Io. Mariana de rebus Hispanicis lib. VI. c. XXI. Faciunt hunc epistolæ Ludouici XII. Tom. I. p. 179. 184. 203. 214. istæ autem a legatis Imperatoris Blesis hoc negotium tractantibus ad Margaretham Austriacam, fuerunt scriptæ. Fugger lib. XII. p. 581. P. Martyr op. CCCCXXXIII.

§. XXXII.

Ineunte anno 1510. Cæsar Augustæ Vindelisorum Comitæ celebrat, Pontificisque Iulii legatum, Pisauensem Præsulem, discedere iusserat, quod eius opera Septemviri prius de pace cum Venetis incunda quam de ferendo auxilio agendum censuissent.* Decreta tandem ab Imperio contra Venetos auxilia, certus etiam modus fuit præscriptus. Mitcebantur æque Augustam ad pacem petendam Venetorum legati, nihil tamen perfectum fuit, cum Cæsar nullam pacis mentionem, nisi relicta sibi Verona, admittere vellet. Veneti vero oblata ingenti pecunia, urbem eam sibi reddi postularent.*** Incitauit potissimum Imperii Status contra Gallos Ludovicus Helianus Galliarum Regis Orator, Oratione inuectiua in publico confesso habita. Mense Februario Pontifex Iulius rupto Cameracensi foedere, nouum cum Venetis pangit, eosque iam antea diris deuotos sacris restitutos, quibus voluit conditionibus in gratiam recepit. Ne vero Cæsarem hac re offenderet, stipulatur, certo Veneti tempore, Cæsari Teruism, Tergestum, omniaque quæ in Foro Iulii, Carnis, ac Histris occupant, red.

redderent, Tabulas quibus se in posterum ab alienis temperaturos promittebant, darent. Extorsere hanc Iulio Veneti pacem magna cum difficultate. Omnibus enim artibus, ne concederetur, Cæsaris ac Regis Ludouici Oratores erant conati. **** Exinde Cæsaris Legati Vicentiam armis captam, militi concedunt diripiendam, ægre vita ciuibus concessa. ***** Interea in Foro Iulii maxime calamitosum gerebatur bellum: nunc Germani, nunc Veneti erant superiores: aliquando a propria nobilitate indignis tractabantur modis: vbique clades, moeror, luctus, cædes, direptiones, incendia; vis atque iniuria conspiciebatur. ***** Pontifex, occasionem secessionis a Franco quærens, clam palamque bellum Ferrariensibus ac Genuensibus, Francorum clientibus, inferri curat, sperans, ea ratione facile Cæsarem a Francica amicitia diuelli, ac sibi Venetisque coniungi posse. Sed ii nouo inter se foedere Blesis 1510. sancito, separari nondum poterant. ***** Foederis conditiones erant, vt Cæsar proximo vere 1511. tria equitum, decem peditum millia in Venetos duceret, iis rex mille ducentos cataphractos equites, cum octo millibus peditum, & iusto instrumentorum bellicorum apparatu adiungeret, mari duas triremes, & quatuor longas naues maiores mitteret. Foedus Cameracense vterque tueretur, idem vt faciant, Pontificem, Arragoniumque admonerent, quod si ille facere recuset, Concilium procederet. † Italiam Cæsari omnem promittebat Gallus, excepta Mediolanensi, Genuensi, Florentina ac Ferrariensi ditione. †† Ardebat interea contra Ferrariæ Ducem bellum, vectigalium salisque Comaciensis causa, eundemque Pontifex Iulius cum Francorum Rege, omnibusque qui iis adhærebant aqua ignique interdixerat. ††† Mutinam etiam Ferrariensi Duci parentem Cæsaris legato restituit, †††† Mirandulam, quæ Gallico præsidio tenebatur, ipse obsidioni præsens, ineunte anno 1511. expugnat. ††††

* P. Heuterus lib. VII. c. III. Guicciardinus lib. VIII. p. 811. G. a Roo lib. XII. p. 582. qui etiam Papæ molimina circa pacem procurandam exponit. Tempus exprimit Trithemius ad a. 1510. *Conuentus Principum apud Augustam Rhetiorum anno præcedente per Maximilianum Regem inditus, ad Festum Epiphania celebratur: lente capit, sed diu durauit a Principio videlicet Ianuarii, usque ad finem mensis Maii. Conuenerunt illuc Germaniæ Principes multi.*

** Mutius lib. XXX. p. 314. *Conuenerunt Augustæ Principes Ciuitatesque Imperii omnes, & Imperator Maximilianus, multorumque Regum legati, Regis Gallie, Vngarorum, Boemorum, & Iulii, Summi Pontificis. In eo conuentu multum actum est de Venetis, omniumque sententia concordi, bellum denno decretum est aduersus eos. Fugger lib. VI. c. XIV. n. 6. 7. introitum Cæsaris, huius propositionem, demum etiam Statuum decretum exponit. Decretum autem in auxilia sex peditum millia, mille octingenti equites. Recessus Imperii extat in Corpore Recessuum p. 112.*

kkk kkkk

*** p

*** P. Bembus lib. X. p. 410. Aloisius Mocenicus, Ioannes Cornelius legati ad pacem cum Maximiliano tractandam missi, & superiori libro demonstratum est, atque in Alpes profecti regis internunciis, qui ad eos venerant, reipublica datis muneribus (ea erant vini Cretici preciosioris, Cera alba ad tenebras expellendas, fructuum in Aegypto conditorum ad regias epulas omnis prope generis non parua copia) sermonem cum iis complures dies habuerunt, non vixque in locis sua fuerunt, neque tamen pax iniri potuit, cum illi omnia, quae in Maximiliani potestate proxime fuerant, a Senatu peterent, Senatus nihil eorum quae ante bellum obtinebat, vellet amittere: dependere quidem Maximiliano aliquam pecuniam se obligasset: si de reliquis federis capitibus quae proponebantur, convenire inter ipsos potuisset: sed obstinatione, duritieque ambarum partium factum est, & infelices rebus ab utrisque domum discederetur: ita ea multorum aeternam tractatio & mora, quae suspensos atque sollicitos Patrum animos habuerat, postremo ad nihilum rediit. G. a Roo lib. XII. p. 581. etsi vero Imperator ab illo ipso (Iulio II.) & Electoribus aliisque principibus assidue interpellabatur nullam tamen pacis mentionem, nisi relicta sibi Verona, admittere volebat. Veneti vero, oblata ingenti pecunia, urbem eam sibi reddi postulabant. Fugger lib. VI. c. XIV. n. 9.

**** Trithemius Chr. Hirsaug. ad a. 1510. conveniunt illuc Germaniae Principes multi: Oratores quoque Ludovici Regis Gallorum, Ferdinandi Regis Arragoniae, Vladislai Regis Hungariae & Bohemiae, aliorumque, & Regum & Principum ac regni civium plurimorum. Multa eo conventu contra Venetos tractata fuerunt, quorum adhuc indomita rebellio contra Imperium durabat. Dixit in eo conventu Principum, Oratorum Regis Gallorum unus nomine Ludovicus Helianus Vercellensis senator elegantem orationem latino sermone conscriptam: in qua Venetos acriter taxat: asserens eos primum fuisse piscatores, ex his mercatores, ex mercatoribus per latrocinia, per caedes & venena, per nefandissima scelera dominium sibi & surpassasse plurimarum urbium, civitatum, atque terrarum. Adducit inde Trithemius integram orationem, quam etiam Frcherus Tomo II. Scriptorum Germanicorum inseruerat. Dum vero ista mutila sit, hanc nuper ex alio Exemplari *Augusta Vindel.* 1510. 4. edito, plenius expressimus. Petierat autem Maximilianus, ut Rex mittat vnum Oratorem Iurisconsultum ad diktam Imperialem pro habenda Oratione & persuadendis illis quae petat & proponet Caesar, prout ex litteris Andreæ Burgensis ad Margaretham Austriacam patet, inter litteras Ludovici XII. Tom. II. p. 70.

***** Verba sunt P. Heuteri lib. VII. c. III. Guicciardinus lib. IX. in eunte G. a Roo lib. XII. p. 581. Fugger lib. VI. c. XIV. n. 8. Iustiniani lib. XI. p. 230. P. Bembus lib. X. p. 399. Conqueritur de hac Papae perfidia Maximilianus in litteris ad Ludovicum El. Palatinum, apud Goldastum *Reichshandlungen* p. 93. & in litteris ad Civitatem Gelnhusam, in *Reichs-Satzungen* p. 233. Ansam hoc etiam dedisse videtur variis Graevaminibus Imp. & Imperii contra Papam proferendis, prout Graevamina Nationis Germanicae extant in Tomo II. Fucheri apud Goldastum *Polit. Imper.* Tom. I. p. XXIII. *Constit. Imp.* Tom. II. p. 119.

***** P. Heuterus c. V. G. a Roo lib. XII. p. 582. Guicciardinus lib. IX. p. 833. Fugger lib. VI. c. XIV. n. 11. Litterae Ludovici XI. Tom. I. p. 237. 242.

***** Verba sunt P. Heuteri c. I. Guicciardinus lib. IX. p. 834. 849. P. Bembus lib. IX. p. 375. lib. X. p. 413. Fugger lib. VI. c. XIV. n. 1. Sic etiam de belli contra Venetos progressu agitur inter litteras Ludovici XII. Tom. I. p. 244. 245. 248. 252.

***** Verba sunt P. Heuteri c. I. Extat foedus illud XVII. Nouembris 1510. conclusum in *Recueil* Tom. II. p. 81.

† Verba sunt G. a Roo lib. XII. p. 583. Fugger lib. VI. c. XIV. n. 14. qui etiam centum aureorum millia a Gallorum rege Imp. fuisse promissa addit.

†† P. Heuterus c. l. hzo addit: *Interea Francorum Rex Pontifici in sequentem annum clam bellum parat, vniuersam Italiam Casari, vt simulabat, (excepta Mediolanensi, Genuensi, Florentina ac Ferrariensi ditione) occupandam praeberet, cogereque Aureliis contra Pontificem omnium sacrorum sui Regni Procerum concilium statuit.* Guicciardinus lib. IX. p. 862. P. Iustitiani lib. XI. p. 233. curauit etiam, quantum potuit, Cameracense fœdus arctiori conuentionis vinculo cum Casare confirmare, & ex eius consensu Pontificem armis persequi, ac cum validissimis copiis vere primo in Italiam transcendere, vt bellem Venetorum vel Romanam praepotenti armorum apparatu aggrediretur, atque spiritualia quoque in Pontificem arma exerceret, cum Casare, missis Legationibus tacite conuenit, vt concilium euocaretur, in quo fas esset, de Pontificis iniuria queri, qui nulla habita sui muneris ratione, Christianam rem bello exagitet. Attum quoque est, quam occultissimis consiliis, de Roma, omnique Ecclesiastica ditione occupanda, cuius intra ad Imperium spectare ferebantur: totius quoque Italia dominationes Caesar, Rexque affectantes, Venetorum in primis terra, marique potentiam enervare in animis induxerant; admittebanturque eis, iniquissimis conditionibus propositis, Cyprus, Creta, Corcyra, cum Histria, & Illyrico, vnaque omnis reliqua terrestri eorum ditio. Ad hanc etiam societatem cum Maximiliano, & Ludouico incutendam, Ferdinandus Aragonia Rex plurimum sollicitatus est: sed is regno suo contentus, bellique exosus, pacem in Rep. Christiana, pio studio exoptabat. Eadem mens in plerisque Germania & Gallia regulis erat qui impium esse existimabant, sacrosancti Pontificis dignitatem iniustis armis oppugnari: alia tamen Caesaris, & Regis voluntas erat, qui omnino concilium cogere decreuerant, ad armaque respiciebant.

††† P. Heuterus c. l. Guicciardinus lib. IX. p. 841. *his de causis cum Ferrariensium ducem a Gallia regis clientela remouere non potuisset, eum ducatum omnino occupare decreuerat: & belligalium salisque causa se tantum moueri aiebat.* Sic etiam legati Imp. in Gallia ad Margaretham Austriacam iater Litteras Ludouici XII. Tom. I. p. 259. de Papa: proposuit in Consistorio multas quarelas contra Ducem Ferrariæ, & inter ceteras has quod non vult faciat sal in Comachio quod dicit esse de iuribus Ecclesiæ & debere esse in peiori conditione quam essent Veneti, qui conuentionem habebant cum dicto Duce Ferrariæ quod non posset facere ibi sal. Dux autem multas bonas rationes in contrarium adducit, & quod Veneti per vim voluerunt illam conuentionem, nec sub hoc posse Papam filium ius pretendere: & quantum ad Comachium, demonstrat, quod non sit feudum Ecclesiæ sed Feudum Imperiale, & quod supra trecentos annos Domus Estensis habuerit priuilegia ab Imperio & quod est contentus stare in iustitia & eligantur arbitri & indices.

†††† G. a Roo lib. XII. p. 584. *cum itaque Iulius magno conatu in hoc bellum incumbere, Ciamontius Ferrariæ principem defendere a suorege iussus, Mutinam ducere statuit, in qua, confisos sese habere, Cardinalis Estensis ajerebat.* Sed pontifex, ex Aragonii regis consilio, vt eam rem Gallis difficilem redderet, veteri iure Mutinam Caesaris ciuitatem esse declarauit, & eius legato tradi iussit. Guicciardinus lib. IX. p. 848. Exat mandatum Papæ de dato Mirandola XXII. Ianuarii 1511. ad Mutinenses, vt Casari homagium faciant, inter Litteras Ludouici XII. T. II. p. 98.

††††† Guicciardinus lib. IX. p. 885. *sed noui anni auspicia, res cunctis seculis inexpectata inauditaque summo opere notauit, ac memorie commendauit: cum enim Mirandola oppugnatio lentius procedere Pontifici videretur, idque, ducum, ac praesertim nepotis, partim imperitia, partim perfidia tribueret, quod potius ex multis impedimentis oriebatur, impetu ardoreque animi omnibus rationibus anteposito, sua praesentia rem accelerare constituit: nec quam tanta maiestatis sublimitate ipsummet Roma. pontificem in castra contra Christianorum oppida proficisci esset indignum & periculosum, fama ac mortalium omnium de se iudicio contempto, iis qui praecipue a administrationem ecclesiæ perniciosam, erroresque omnibus offensionem, ac tales qui nulla ratione corrigi possent esse afferentibus, concilium cogere, ac principes in eum concitare studerent, con-*

spicuum colorem, & pene iustam causam præbere, illa cogitatio eum continebat. His verbis tota curia personabat: omnes mirabantur: nemo erat qui non vehementer improbaret, nec minus aliis Venetorum legati: Cardinales supplices ne iret vehementer instabant, sed vana erant omnium preces, vana suasiones. Secunda Ianuarii, tribus comitatus Cardinalibus Bononia profectus, in castra pervenit. G. a Roo lib. XII. p. 584. Vigebat interim bellum Ferrariense, & Pontifex ipse, non prius destitit quam ea ciuitas caperetur. Nullis enim suorum consiliis, nulla & itineris & temporis difficultate, quo minus id bellum præsens ipse, & periculis sese offerensurgeret, deterri potuit, exemplo admodum raro, mirantibus plerisque, illo ipso tempore, quo Gallorum rex quietus, ipse per legatos rem administrabat, pontificem in castris versari Germani militari quoque diletio Cesaris illi munia, ipsi contra Casari, pontificis rectius committi debuisse distabant. Deditionem Mirandulæ Idem describit lib. IX. p. 891. P. Bembo lib. XI. p. 451. Inter epistolas Ludovici XII. exeat Tom. I. p. 270. epistola Andreæ de Burgo, in qua hæc habentur: Venerunt etiam nona quod Pontifex cepit duo Oppida ducis Ferraria in agro Bononiensi, data olim Duci pro dote uxoris sue. Rex est totus indignatus contra Pontificem propter illa quæ fecit hæcenus, & quia interceptas aliquas litteras per quas cognouit quod Papa machinabatur res Diabolicas contra ipsum Regem. Tom. II. p. 87. 92. 99. Quam bellicolus Papa fuerit, docet Phil. Mornæus *Mysteris Iniquitatis* p. 616.

§. XXXIII.

Anno 1511. Cæsar persuasus a Rege Arragoniæ Ferdinando, pacem ferme cum Venetis fecerat, * mittens ad Pontificem Matthæum Langium Episcopum Gurcensem, qui postquam Mantuæ primum de pace egisset, Bononiæ summis cum honoribus fuit exceptus. Postulabat iste, vt Veneti omnia Imperii & Austriæ loca restituerent, Patauio ac Taruisio excepto, quas numerata satis magna pecuniæ summa, ab Imperio tenerent. Adnuebat quidem Papa, renuebant Veneti. ** Ludouicus vero XII. malebat Cæsarem secum in foedere contra Venetos iuncto permanere, non dubiam ex pace contra se tempestatem Pontificis opera emersum conspicuens. Variis igitur artibus pacis mentione oblitterata, Cæsareque in foedere confirmato, per Triuultium Pontifici bellum intet, ac mense Maio illi Bononiam multaue alia loca eripit. *** Interea Cæsareani modicis copiis Veronam contra Venetos tuebantur, diuersisque parris praliis vario se euentu exercebant. Cæsar enim iuxta Tridentum sedens, suisque necessaria suppeditans, ad res magnas consilia non explicabat, sibi quidem salutari, at socio Franco graui molestoque consilio, adeo vt coniectura causam non satis assequi valens Rex, Lugduni Blosium ad Regni interiora reuerteretur. Interea consuetomore, ac pecuniæ extorquendæ causa, Foroiulienses, Histri, Tergestini, ac Flaminienfes omni bellica calamitate peruaftabantur, diripientibus eodem tempore Cæsarianis Vtinam, Foro-Iulii Caput, Venetis timore fugientibus, ac paulo post vniuersum Foro-Iulium Cæsari relinquentibus; excepta Gradisca, cui Ludo-

vicius

vicus Mocenicus cum iusto praesidio ac tormentorum apparatu praerat. Sed cum muri insigniter verberati ingentem fecissent ruinam, praesidiarii timore correpti, tradito Caesareanis Mocenico, deditionem fecere. Sed haec omnia paulo post, excepta Gradisca, Veneti recuperarunt. ****

* P. Heuterus *lib. VII. c. III.* Guicciardinus *lib. IX. p. 905.* G. a Roo *lib. XII. p. 585.* Fugger *lib. VI. c. XIV. n. 14.* Consilia de hoc negotio patent ex Mercurii de Gattinara, qui legatus erat apud Ferdinandum, litteris ad Margaretam Austriacam Montzoni Arragoniae XXVI. Iulii 1511. scriptis, inter Litteras Ludouici XII. *Tom. I. p. 273.*

** G. a Roo de Matthæo Gurcensi *lib. XII. p. 585.* breui oratione missum se ab Imperatore dixit, uti ea, quae ipsi crepta ab aliis tenerentur, repeteret; quamquam vero Imperator pacem bello praeferat, cum Venetis tamen fieri non posse, nisi omnia simul oppida, quae vel ad Imperii vel ad Austriae domus iura pertinerent, restituantur, aut pro retentis omnium solis Patavio Tarvisoque satis magna pecunia numeretur, & earum possessio Imperatoris beneficio accepta feratur. Haec eius postulatio magnas secum difficultates adferebat, quod ea ciuitates adeo munitae essent, uti Senatus Venetus non eas tantum retinendi, sed alias quoque superiori bello amissas recuperandi spem non dubiam in ipsis collocatam haberet. Inde reliquae consultationes desuper habitae describuntur. Pater hoc etiam ex Litteris Ludouici XII. *Tom. II. p. 136. 139. 151. 160. 163. 165. 202. 205.* P. Martyr *ep. CCCCLII. & CCCCLIV.* Guicciardinus *lib. IX. p. 910.* Bembus *lib. XI. p. 457.* Venerat autem antea Bononiam Matthaeus Lancus Curcensium Episcopus ex Germania magno comitatu, homo arrogantia & elatione insignis, a Maximiliano missus, ut cum Iulio de foedere cum Venetis ineundo ageret: qui paucos ibi dies moratus, cum nimis duras pacis condiciones attulisset, infelix rebus in Germaniam rediit. Fugger *c. l.* De his Matthæi Gurcensis quoque consultationibus plenius egit Mich. Coccinius de *bellis Italicis sub initium & p. 207.* Quod autem Mantuae primum omnium Foederatorum conuentus fuerit indictus, docent nos Litterae Ludouici XII. *Tom. II. p. 96.*

*** P. Heuterus *c. l.* P. Bembus *lib. XII. p. 458.* Guicciardinus *lib. IX. p. 920.* Coccinius de *bellis Ital. p. 159. 166.* Quae ratione prorogatio ista foederis per Episcopum Gurcensem apud Gallos fuerit tractata, docent Litterae Ludouici XII. *Tom. II. p. 60. 64. 76.*

**** P. Heuterus *c. l.* Roo *lib. XII. p. 586.* Fugger *lib. VI. c. XV. n. 2.* Iustiniani *lib. XI. p. 235.*

§. XXXIV.

Per id vero temporis Cardinalium primae notae, qui Florentiam secesserant, nomine, item Caesaris & Ludouici, concilium generale, Mediolani decretum, ad Kl. Septembris 1511. Pisis celebrandum indicebatur, * iuxta facultatem Cardinalibus datam, ac iuramento firmatam, ab ipso Iulio Pontifice, si nempe Concilium Generale intra biennium a creatione non indiceret. ** Vocabatur ad hoc Iulius Pontifex qui Rauenna, ubi commorabatur, *** Romam redibat, ibidemque haud longe post in febrem incidit, & usque adeo male se habere coepit, ut per totam urbem increbesceret, Pontificem interiisse, ita, ut Cardinales Mediolani adhuc constituti, iter Romam versus adripuerint. **** Pontifex autem ut a febribus conualuit, animum ad turbandum concilium Pisanum intendit, & eo-

Kkk kk kk 3

dem

dem sub anathemate prohibito, indixit aliud Concilium generale Romæ in palatio Lateranensi ad festum Paschatos 1512. celebrandum, quam concilii indictionem publicauerat vigesima prima mensis Iulii. Postea Cardinales Mediolani constitutos monuit, ut ad obedientiam reuerterentur. ***** Hoc tamen non obstante, Cardinales illi in mense Octobris Pisas sunt profecti, ad auspicandum Concilium mense Maio indictum, in prima statim sessione Bernardinum, Episcopum Sabinensem, tunc sanctæ Crucis Cardinalem & Patriarcham Hierosolymitanum Concilii præsidem constituentes. ***** Post, duabus sessionibus ibidem habitis Concilium Mediolanum transtulere. ***** Aderant ex Ecclesia Gallicana quinque Archiepiscopi, viginti Episcopi, & viginti quatuor abbates. † Cæsar, ob auxilia aliò deducta regi offensus, post Lateranense concilium a Pontifice promulgatum, neminem Pisas legauit, sed Episcopos suos Augustæ Vindelicorum super hoc negotio consultare iussit. †† Hic tandem Conventus, publico decreto Pisanum Concilium seditiosum ac detestandum esse respondit. ††† Iulius interim, ut contra Gallos vires suas firmaret, Pisanumque concilium impediret, sub anni 1511. finem, foedus cum Arragonio & Venetis de mutua sociorum defensione percussit, in quo Cæsari & Anglorum regi relictus est locus. †††† Crucius vero Cardinalis, qui præsidis vice fungebatur, & qui cum eo Pisis erant, Cæsarem, uti suum quoque procuratorem eo mittant, rogant. ††††† In hoc Concilio Papam contumaciæ accusant Patres, eundemque omni Papali administratione suspensum declarant, †††††† Papa e contrario in Concilio Lateranensi Decreta Pisis & Mediolani damnat, & sub rigidissimis censuris vetat obseruari. †††††††

* P. Heuterus c. l. P. Martyr. ep. CCCCLXIV. Extat der Römischen Cardinal Ausschreiben oder Conuocationes, zum Concilio wider Pabst Iulium, sub dato Mediolani 23. Maii apud Goldastum Polit. Reichshandel p. XVIII. p. 736. & in idiomate Latino in Politicis Imper. p. XXVIII. p. 1194. in Tomo I. Constit. p. 421. Ediçta Maximiliani sub dato Friburgi 16. Ianuarii 1511. & Ludouici XII. Blesis 15. Febr. 1511. de celebratione & conuocatione Concilii Pisani, pro necessitate & vtilitate Reipublicæ Christianæ contra Iulium Tom. I. p. 424. Conuocatio etiam Generalis Concilii ex parte Principum p. 427. Mandant hoc Cardinales Carolo, Principi Hispaniæ inter Litteras Ludouici Tom. II. p. 235. 238. qua ratione Cardinales a Papa discesserint, docet Io. Mariana rer. Hispan. lib. XXX. c. l. O. a Roo lib. XII p. 587. Cocciarius de b. Ital. p. 164. Guicciardinus lib. IX. p. 927. Hæc autem conuocatio nomina præfert Bernhardini Sabinensis, Guilielmi Prænæstini, & Francisci, Cuscentini Episcopi, qui, ex mandato aliorum sex Cardinalium, quorum nomina etiam sunt subscripta, Concilium indicunt. At, Guicciardinus Papæ fauens, lib. X. p. 955. Concilium, ut supra dictum fuit, Romanorum Gallique Regum autoritate, Crucii, Maclouii, Baiucensis, Cosentinique Cardinalibus intervenientibus, & Sansserinate etiam palam consentiente, indictum & denunciatum fuerat: conuocationibus

nibus ac decretis, utriusque regis procuratores intererant: verum quinque huius pestis autores Cardinales, quo maiorem auctoritatem conciliarent, indictioni aliorum Cardinalium quoque nomina adiunxerant: inter quos Alibretus Gallus quamvis inuitus, non potuit regis sui imperio non parere: ex reliquis vero ab illis nominatis, Cardinalis Adrianus, & Cardinalis Finariensis, palam, sine suo mandato & consensu factum fuisse affirmabant: quare cum in hac re non plusquam sex Cardinales manifestarentur, Pontifex eos sponte ab hac infamia remoueri posse ratus, rerum commissarum tale cum securitate, ut eis nulla offensus esset timenda, venia oblata continenter cum illis agebat: qua omnia Cardinales simulate audiebant. Id. Mariana rer. Hispan. lib. XXX. c. III. Sic etiam Cardinalium nomina exprimit Trithemius ad a. 1409. Qui tamen Concilium hoc tanquam illegitimum singulari epistola ad Maximilianum scripta reprobat.

** Fugger lib. VI. c. XV. n. 1. & Io. Mariana Ker. Hispan. lib. XXX. c. III. superioribus Comitibus Pontificis clausi intra conclauis Patres consensu pro se quisque sacramento sunt polliciti, quicumque eorum esset Pontifex renuntiatus intra biennium Episcoporum & toto orbe consentum habiturum, si falleret gravis caput suum obtestatione deuinciens. Hinc non vna pro eodem Apologia. Sic Philippus Decius Patrum Pisanorum nomine apologiam conscripsit, quae extat apud Richerium Historia Concil. lib. IV. p. 167. sqq. dein responsum, quod suo nomine elaborauit p. 233. & aliud quod Sermo dicitur p. 278.

*** P. Heuterus lib. IV. c. III. eodem fere tempore Caesar ac Francia Rex, missis per vniuersam Germaniam, Italiam ac Franciam Oratoribus, in proximum Septembris mensem Pisis Concilium auctoritate sacrorum nominum, ac Cardinalium secum facientium, indicunt, Pontificem Iulium auctoritate ac potestate exuturi, quem, ut Pisis se praesentem sistat, citauere. Pontifex contrarium in Laterano conuocat, eosque ad id citat; confirmatusque tribus Hispanorum perditum millibus, quos Rex Ferdinandus ex Hispania Neapolim miserat, veteres resumit spiritus. Mich. Coccinius de bellis Italicis p. 164. per id vero temporis quo Gallum milites Ecclesiastici exercitus persequerentur nomine Cardinalium, qui Florentiae secesserant, nomine item Caesaris & regis Christianissimi concilium generale ad Kalendas Septembris Pisis celebrandum indicebatur. Ad quod quidem vocarunt Iulium Pontificem, publicantur litterae indictionis Parma, Regii, Mutinae, Bononiae, & etiam Rauennae, ubi erat Pontifex. Itaque Pontifex rebellionem seu defectionem Bononiensium, fuga exercitus, & indictione concilii perculsus, Rhomam redire statuit, quo & vigesimo septimo die mensis Iunii peruenit, relinquentes Cardinalem Petrum tunc sancti Quiriaci, vulgariter Regium nuncupatum, Legatum Bononiae & Romandiole. P. Bembo lib. XI. p. 463. nondum erat Roma Iulius, cum nouem numero Cardinales quorum erat princeps Bernardinus Cardinalis sanctae Crucis homo Hispanus, litteras ad illum Mediolano dederunt, quibus litteris eum certiorum faciebant: quoniam ipse tot annos, ex quo summus Pontifex esset, contra maiorum decreta generale concilium ad temp. Christianam iunianam cogere distulisset, se communem causam obire agereque statuisset, atque illum ut Pisis se ante diem Cal. Septemb. concilio agendo sisteret, monebant. Ne Iulius eas litteras inspicari posset se accepisse, quod nemo esset tam audax, qui ei se allaturum illo praemio polliceretur, in foribus templorum Parmae atque Placentiae, tum vero etiam Ariminiae praefigi curauerunt: quod quidem Iulio permolestum sane fuit.

**** Coccinius p. 169.

***** Coccinius p. 170. Guicciardinus lib. X. p. 935. Concilium in proximi Maii Calendas in urbe Roma, in D. Ioannis Lateranensis templo celebrandum indicit: qua indictione Concilium ab aduersariis conuocatum dissolutum: inque concilium ab se indictum iure, omnium potestatem auctoritatemque translata esse censuit: quamvis Cardinales contra arguerent, quod etsi hoc ab initio verum fuisset, tamen postquam ipsi anteuertissent, debere Concilium ab ipsis conuocatum atque indictum locum habere.

***** Coc-

***** Coccinius p. 171.

***** Coccinius p. 171. Guicciardinus lib. X. p. 970.

† Coccinius p. 172. G. a Roo vero lib. XII. p. 587. ad Pisanum Ludovicus ex totoregno, quatuor & viginti Episcopos misit. Idem dicit Guicciardinus lib. V. p. 942.

†† G. a Roo c. l. Coccinius tamen c. l. Maximilianus Caesar statuerat Episcopum Brianensem ad concilium Pisenum mittere, qui tamen certis ex causis quas allegauerat, ab huiusmodi onere lenatus est, posthac ordinavit, ac cum pleno mandato absoluit, Felicem comitem de VVerdenberg, Hieronymum comitem de Tyrol Veronensem, & Doctorem Faellam Vicentinum, qui Tridenti subsistentes, ulterius hactenus progressi non sunt, neque ad quartam concilii sessionem, quae ex causis emergentibus in quartam diem Ianuarii prorogata fuit, pervenerunt. Guicciardinus lib. X. p. 971.

††† Guicciardinus lib. X. p. 1005.

†††† G. a Roo lib. XII. p. 587. P. Heuterus lib. IV. c. III. Secundo Nonas Octobris, novum fœdus inter Pontificem, Venetos, ac Regem Ferdinandum contra Francum sancitur, in quo Casari, ac Henrico Octavo Anglia Regi, locus, si ascribi vellent, sicuti paulo post evenit, ad certum tempus relinquebatur, utroque apud Belgas Franco bellum inferente, dum ceteri confederati Gastoni Foxæ, Francorum in Italia Imperatori, resistunt. Coccinius p. 173. Idem p. 173. de Ferdinando: dein ligam seu fœdus commune cum Iulio Pontifice & Venetis iniit pro mutuo quidam auxilio, & in primis pro recuperandis ac tuendis rebus Ecclesiæ Romanæ, pro salario vero Hispanorum in singulos menses a Venetis viginti milibus ducatorum constitutis, & totidem a Pontifice. Memorata confederatio Romæ in templo quod vocant Maria de populo, Kalendis Octobris publicata existit, & dux de Thermis Capitaneus Iga seu fœderis Generalis designatus Guicciardinus lib. X. p. 933. Patent etiam hæc consilia ex epistola Maximiliani I. ad Henricum VIII. R. Angliæ, inter Epistolas Ludovici Tom. II. p. 5. P. Iustiniani lib. XI. p. 234. Guicciardinus lib. X. p. 954. P. Bembo lib. XII. p. 485.

††††† Gerh. a Roo c. l.

†††††† Sententiam adversus Iulium II. in Concilio Pisano, sessione VIII. d. 12. Aprilis 1512. pronuntiatam ex Richerio Hist. Concil. lib. IV. p. 548. adducit Seckendorf Comm. de Luther. lib. I. Sect. II. g. XI. add. III l. K. quæ talis est: declarat (sanctæ Synodus) præfatum Dominum Iulium Papam II. huius sacrosancti Concilii (scilicet quadrimense & dictos XXIV. adhuc dies eidem concessos) manifestum & continuum in sua perverſitate impeditorem & turbatorem, ac eiusdem Concilii inauditorem & suppositorum pertinacissimum insellatorem, ac decretorum ipsius sancti Concilii notorium violatorem, contemptorem, & assiduum in maximum Ecclesiæ scandalum & iacturam contumacem, & in aperta rebellionem persistentem schismatici excitatorem, pacis inimicum, bella inter fideles principes & Christiani sanguinis iacturam procurantem, & promoven-tem Zizania & discordias in populo Dei seminantem, & in his omnibus enormibus continuis & notoriis criminibus incorrigibilem, induratum, inueteratum, & obstinatum, eo ipso incurrisse penas in dictis Decretis contentas, ab omni que, tam in spiritualibus quam in temporalibus Papali administratione ipso facto suspensum fuisse, esse & fore.

††††††† P. Iustiniani lib. XI. p. 234. & dum omnia ab his diligenter ad bellum parantur, Pontifex ingenti animi magnitudine aliud solenne Concilium Roma in Laterano celebrandum edicit, Pisanoque fidem abrogat, ac Psendo Cardinalium Sanctæ Crucis, Cossentia, Baiussa, Severinatis, & Carinialis impetratæ acerbissime execratur, eoique omnes veluti rebelles, & schismaticos conciliabulique Pisani auctores sacri pilei honore priuat. Vid. Francisci Longi a Coriolano Summa Conciliorum p. 901. vbi Acta utriusque huius Concilii reperiuntur. Guicciardinus lib. X. p. 950. Trithemius ad a. 1409. 1410.

g. XXXV. Lu-

§. XXXV.

Ludouicus XII. autem ineunte anno 1512. Andream Burgium, Cremonensem, Cæsareum apud se Oratorem, Bruneccam ad Imp. mittit, qui ut Imp. legatum suum Pisas mitteret, peteret, ac offensam ipsi amplis promissis reconciliaret. Is ad Regem reuersus, post multas de ipso querelas, Cæsarem postulasse refert, ut rex filiolarum natu minorem cum dotali Burgundia, Carolo nepoti desponderet, puellam statim traderet, Bononienses, Ferrarienses, & concilii Pisani res, ipsius arbitratui permetteret, exercitum Romam versus ire ne iuberet, neque enim permissurum, ut regis potentia per Italiam extendatur. * Rex alienatum abs se Maximiliani animum videns, ut cum hoste, antequam ille aperte se cum eo coniungat, debellaret, operæ pretium duxit. Hinc Galli XVIII. Februarii Bresciam urbem cum magna Venetorum strage expugnant. ** Iulius igitur se Francorum Regi imparem sentiens, omnes Europæ Christianos Principes ad opem contra Francum ferendam implorat, Regemque Ludouicum, omnesque qui cum eo faciebant, publice magna cum solennitate grauissimis censuris oneratos proscribit. *** Gasto autem Foisseus, Francorum Dux, Rauenna nequidquam tentata, ad Pontificis exercitum aduenientem conuersus, memorabili proelio ipso Pascharos die XI. Aprilis 1512. victoriam adeptus, ab Hispanis, quibus abire volentibus, fugam permittere noluit, occisus est. **** Per eosdem dies Cæsar, cui Mediolanensis & Burgundici principatus Gallo eripiendi spes ab Arragoniæ Angliæque regibus ostendebatur, decem mensium inducias cum Venetis fecit, & sex Heluetiorum millibus per agrum Tridentinum iter & transitum concessit. ***** Itaque Gallorum res priore in loco esse coepere, & Pontifex pleraque Aemylia ac Flaminii loca recuperauit. Genua item a Iano Fregosio est occupata. Igitur Gallorum duces, spe Mediolanensis Imperii diutius retinendi amissa, cum exercitu discessere. Cardinales item qui concilium Pisis Mediolanum transtulerant, in tutiora sese loca recipere coacti sunt. ***** Proponebat equidem Ludouicus XII. pacis condiciones quas etiam sub initium Papa subscribebat, † sed abducto a Gallis milite, aduentantibus Papæ in auxilium Heluetis, omnia reuocabat, tertia Maii solenni ritu in Basilica Ioannis Lateranensis concilium auspicabatur, atque Gallos ex omni Italia eiici volebat. ††

* G. a Roo lib. XII. p. 587. Guicciardinus lib. X. p. 973.

** Mich. Coccinius p. 217. hac Brixia amplissima ac ditissima ciuitatis expugnatio facta est XVIII. die mensis Februarii anno XII. Dominica natiuitatis supra millesimum quingentesimum, interfectorum numerus non est omnino certus: Galli primum scripserunt ad Cæsarem interse-

eorum numerum fuisse supra XI. milia hominum. Sed postea compertum est occisorum seu interfectarum personarum tam in plateis quam domibus in multo praefatum numerum excedere. Cadavera mortuorum per vicos, plateas, fora frequentia iacere. Ex Gallis vero & Germanis admodum pauci interire. Fugger lib. VI. c. XV. n. 5. Guicciardinus lib. X. p. 996. P. Iustiniani lib. XI. p. 236. Bembus lib. XII. p. 503. Litterae Ludouici Tom. III. p. 178-185.

*** P. Heuterus c. l.

**** G. a Roo p. 588. qui addit: *incidit hoc praelium in solennem dominica resurrectionis diem, qui eo anno Aprilis erat undecimus. Hoc praelium Guicciardinus lib. X. p. 1012. sqq. late describit. Heuter c. l. Cocoinius p. 223. sqq. Io. Mariana lib. XXX. c. IX. Fugger lib. VI. c. XV. n. 6. P. Iustiniani lib. XI. p. 237. P. Bembus lib. XII. p. 509. Plenius de hoc praelio una cum Catalogo mortuorum agitur inter Litteras Ludouici Tom. III. p. 227. 232. 235-248.*

***** G. a Roo p. 588. P. Heuterus c. l. *post hac Caesar ac Veneti, interpellante Pontifice ac Rege Ferdinando, octo mensium inducias hac lege faciunt: Veneti Caesar numerarent quinquaginta milia aureorum Rhenensium, uterque quae tenebat, possideret. Idem dicit Guicciardinus lib. X. p. 1010. Isti vero inducias istas ad octo saltem menses restringunt. Ast Tractatus induciarum, qui inter litteras Ludouici Tom. III. p. 217. reperiuntur, tempus definitur a die VI. Aprilis 1512. per totum mensem Ianuarii proxime futuri & non ultra. Vid. & p. 232. 235. Missus denuo ad Maximilianum a Venetis fuerat Antonius Iustinianus qui tamen nihil obtinuit prout P. Bembus nos docet lib. XI. p. 475. Idem docet qua ratione sapius de pace cum Imp. fuerit tractatum p. 488. 493. 496. 501. 507. Tandem etiam p. 508. de induciis hisce agit.*

***** Verba sunt Gerh. a Roo c. l. P. Bembus lib. XII. p. 514. P. Heuterus lib. VII. c. III. *postquam de praelio ad Rauennam dixisset, addit: sed illud admiratione dignum, Francos duabus ingentibus pugnis in Italia superiores (hac contra Pontificem, illa contra Venetos) paulo post non solum bello mansisse inferiores, sed vniuersa Italia exactos, domum inglorios rediisse; adeo etiam admirabili Deus ratione per res saepe aduersas felicia ac salutaria nobis procurat. Qua ratione vero Gallorum fortuna in Italia sensim se inclinauerit, docet Guicciardinus lib. X. p. 1030. sqq. Fugger lib. VI. c. XV. n. 7.*

† Guicciardinus lib. X. p. 1032. *qui etiam condiciones propositas recenset. Quare etiam P. Heuterus c. l. Anno 1512. nono post pugnam Rauennensem die, Pontifex Iulius cum Rege Ludouico equissimis conditionibus pacem facit, cumque sacra profanaque proscriptione liberat.*

†† Guicciardinus p. 1033. P. Bembus lib. XII. p. 511. Fugger lib. VI. c. XV. n. 7.

§. XXXVI.

Inter hos Italicae motus, Carolus Egmondus, rupta iterum pace, Brabantiae fines a. 1511. depopulabatur. Margaretha equidem Austriaca, quae Belgio imperabat, collecto milite, acceptis etiam ex Anglia copiis, Venloam frustra obsidet. * Turn Carolus Harderuicum, Bommelum Tiletum, aliasque Geldriae vrbes recuperat. ** Inde Geldri, Brabantiae ac Hollandi inter se potius latrocinabantur, quam bellabant, vsque dum in sexennium induciae fierent, quae decimo Augusti die a. 1517. finirentur ***

* P. Heuterus lib. VII. c. III. Fugger lib. VI. c. XIV. fin.

** De hoc latius Heuterus c. l. Testantur de capto Harderuico Litterae Ioannis Ostini ad Maximilianum l. inter litteras Ludouici XII. Tom. II. p. 116. Ludouicus vero XII. in Litteris suis ad Maximilianum p. 122. testatur, quod hoc ipsi maxime displiceat. Sic etiam agitur de

de eadem in litteris Andreæ Burgenſis ad Margaretham p. 125. Faciunt ad hoc bellum Geldri-
um aliz epistolæ p. 131. 132. 185. 187.

*** P. Heuterus c. 6.

§. XXXVII.

Anno 1512. Comitia ad diem XI. Aprilis Augustæ Treuirorum ha-
benda indicit Imperator. * Erat illic maximus Principum Conuentus. **
Aderat Legatus Regis Galliarum, Campegius legatus Iulii Papæ; Regum
Nauarræ, Angliæ, Poloniæ Oratores. *** Aestate vero anni flagrantis-
sima ob immensam hominum vndique in urbem affluentium multitudinem,
vulgata contagiosa lues Treuirem infecit: quo factum, vt Principes, Co-
loniam versus in loca tutiora, cœlique purioris regionem Comitia trans-
ferrent. **** In iisdem Comitiiis de Pacis publicæ conseruatione & Iu-
dicio Cameræ deliberationes, quatuor etiam Circuli sex prioribus fuerunt
adiecti, ***** & de auxiliis, Maximiliano, communi subditorum Imperii
contributione præstandis, decretum; & de Schismate Cardinalium a Iu-
lio II. discedentium, quod Ludouicus Galliarum rex fouebat, non tolerando,
actum. ***** Constituti etiam fuerunt Consiliarii aulici octo, qui in
Imp. aula in Imperii negotiis ad Imp. delatis Iudicium formarent, curarent
etiam ne detrimentum capiat Resp. Germanica. Ex quo Iudicium Auli-
cum succreuit. ***** In Blasphemos quoque graues poenæ fuerunt
constitutæ, & edictum ea de re singulis feriatis diebus pro concione pro-
clamari iussum. Actum item de ebrietate & ei vitio deditis, principum
familia pellendis. Proposita item læsæ Maiestatis poena, omnibus Im-
perii subditis prohibitum, ne Gallo militarent, quod cum Emicho Comes
Leiningensis fecisset, proscriptus est, & iussu Cæsaris, aliquot arcibus, a
Palatino multatus. Alii quoque eius exemplum secuti eodem loco ha-
biti, & Germani, qui ad quatuor millia in Gallorum castris erant, reuoca-
ti paruere, nam Tirolenses plerique erant. † In iisdem Comitiiis publi-
cata quoque fuit Ordinatio de Notariis, quæ adhuc hodie obtinet, †† &
decreta fuit Reformatio Iudicii Westphalici, ne iurisdictionis limites
ultra modum extendant, & legitimo modo procedat, habita potissimum
inter Philippum Colonensem & Frieграuios Capitulatione. ††† Eodem
anno 1512. auspiciis Imp. Sueuicum foedus denuo fuit confirmatum. ††††

* Brower *Ann. Treuir. lib. XX. n. 45.*

** Mutius *lib. XXX. p. 315.* Principes qui Comitiiis hisce interfuerunt, recenset
Tribemius *ad a. 1512.* Browerus & Fugger *lib. VI. c. XV. n. 8.*

*** Mutius c. 6.

**** Brower c. 6. Chytræus *lib. VI. Saxon. p. 174.* G. a Roo p. 588.

**** De hoc supra §. XI.

***** Chytræus c. l. Brower n. 4. bisumque Maximiliano est, ad decrefcentes indies Imperii vires conseruandas ad liberas vrbes defectionem ab Imperio molientes in officio continendas, ad pacem tranquillitatemque in Germaniæ regno sancientiam, ad bellum denique non inferendum, vt ipse ait, sed defendendum, & propulsandum ab exteris illatum, consultationem adhibere Procerum, & in communi Reip. periculo, commune ab omnibus requirere fidei atque subsidii officium. Extant omnia conuentus huius publicis prodita monumentis acta: vt eadem hic a nobis repeti, vel cum fastidio legentium inculcare nihil opus sit. Extrat Recessus iste in duas partes diuisus in Corpore Recessuum p. 115. Tacite etiam contra Gallorum Regem consilia fuisse facta docet Coccinius p. 218. dicens: *Cæsar tum Germaniam inferiorem petebat, comitatus a Ludouico Palatino imperii electore de Heydelberga, & Vdalrico VVirtenbergenfium duce, quoniam dux Gellæria maximas fecerat incursiones, depopulationesque in Bauaros, quos Holandinos appellant, & Brabantinos, qui olim partim Aduatici dicti sunt, partim Ambauerici adiutus ferebatur occultis auxiliis a rege Francia cuius conatibus Cæsar vt in tempore occurreret, & alia imperii & reipublica Christiana vrgentia negotia tractaret, conuentum seu concilium Germanicum Treueris celebrauit.*

***** Sic enim Fugger lib. VI. c. XV. p. 1289. *In dem zweyten von berührten R. Abschieden, wurde zu dem Keyserlichen Reichs-Hof-Rath ein Anfang gemacht, und dem Keyser vom Reich Acht Rathe zugeordnet, welche in Keyf. Mai. Namen die Parteyen entscheiden, und vom Reich besoldet werden solten. Decretum de hoc in parte posteriori Recessus §. 5. & sqq. vbi §. 8. dicitur: auch außershalb des Cammergerichts, so die Partheyen etwan selbst des Verzugs und Kosten halben scheuen. Salua enim Cameralis Iudicii iurisdictione, manebat adhuc Maiestas Imperatoris in controuersis Principum definiendis, quod vero vel in Comitibus fiebat, vel pro Imp. arbitrio certus senatus Imperialis in vrbe quadam Imperiali constituebatur. Patet hoc ex controuersia Georgii Saxonie Ducis & Edzardi Comititis de qua P. Heuterus lib. VII. c. IV. *Interca Cæsar Coloniam Agrippinam profectus, coram se sisti iubet Georgium Saxonem, ac Comititem Edzardum, cum vtrique Legatos misisset, nil vel presente Cæsare effici potuit, tanta erat ab vtraque parte innata ambitiosis animis & diuturno odio pervicacia. Tandem controuersiam definiendam permittunt iudicibus neutri parti addictis, quos Cæsar esset daturus. Quod si nec hæ causam finire possent, volebat Cæsar renuntiantes vltiori prouocationi Senatus Imperialis iudicio, quod tum VVormatiæ erat indicturus, omnino starent.**

† G. a Roo lib. XII. p. 388. Fugger c. l. P. Heuterus lib. VII. c. IV. Trithemius ad a. 1512.

†† Extat ista æque in corpore Recessuum p. 130. & apud Goldastum *Stat. & Rescriptis Imper.* Tom. I. p. 222. & Tom. I. *Const.* p. 430.

††† Extat hæc ordinatio apud Goldastum *Reichs-Satzungen* p. I. p. 235. Plenius Dati lib. IV. c. II. n. 115. sqq. & c. IV. n. 90. sqq.

†††† Fugger c. l.

§. XXXVIII.

Post Gallorum discessum, Pontifex Mantuæ conuentum indixit, ad quem Gurcensis a Cæsare missus. * Hic iam ex Gallia Romam destinatus, postquam a. 1511. fama de Pontificis morte esset sparsa, vt nouæ Pontificis creationi præsto esset. ** Animus enim erat Imp. Papatum ambiendi,

biendi, id quod ex litteris ipsius ad Paulum Lichtensteinium patet. *** Licet autem Papa sanitatem suam recuperasset atque omnem ambitum de Pontificatu publica lege sustulisset, **** misit tamen insequenti anno 1512. Septembri mense Gurcensem Episcopum Romam, ***** prout sæpius ad pacem procurandam a Papa fuerat expetitus, ***** vt cum Papa, de Imp. Coadiutore ipsi adiungendo, ageret. ***** Quid circa hoc negotium fuerit gestum, tacent Scriptores, pacis vero negotium multa cura fuit susceptum. Mantuæ primum de Insubriæ principatu Maximiliano Sfortiæ vindicando, decretum est. Urgebat eam rem Iulius ipse & Heluetii, quod externi regis potentiam ille per Italiam inualescere nollet, ac tenuiorem hi vicinum Gallo præferrent. Multa dein cum Petro Lando, Venetorum legato verba habuit Gurcensis, pacem cum eo facere, antequam ad Pontificem iret, cupiens. † Cum vero nihil conueniret, & Landus, vt Pontificem conueniret, identidem hortaretur, quod eo interprete, & tanquam arbitro, æquiores pacis conditiones speraret; Gurcensis soluto conuentu, Bononiam, atque inde Nouembri mense Romam profectus est, utrobique magnifice exceptus. †† Ibi cum rebus Italiæ ita constituendis ordinatum esset, vt Galli ex iis locis, quæ adhuc tenebant, eiectione redire ne permitterentur, de Cæsaris & Venetorum pace ad id necessaria, agi coeptum. Gurcensis Patauium, Taruisionemque & reliquas ciuitates Venetis relinquere concedebat, si Cæsari præter eas, quas habebat, Vincentiam traderent triginta aureum nummum millia quotannis, census nomine persoluerent. Hæc eius postulata Veneti graua esse dicebant, Vincentinis iam a Senatu promissum, nunquam ipsos a reipublicæ imperio diuellendos. Iulius vero, sacræ censuræ minis interpositis, vt conditiones admitterent, adhortabatur. Quod cum facere illi recusarent, neque Gurcensis de postulatis quicquam remitteret, Pontifex, qui ad disturbandum aduersariorum concilium, Cæsaris autoritate opus habebat, foedus cum eius vicario, seorsum a Venetis, in hunc modum facit: Cæsar Pisani concilii actionibus antiquatis, Lateranense concilium approbaret, Alfonso Atestino Ferrariam & Bentiuoliis Bononiam retinentibus opem ne ferret, Germanos ab illius stipendiis reuocaret. Pontifex Venetos hostium loco haberet; sacris profanisque armis, quoad omnia sua recuperasset, Cæsarem iuaret; nullam, eo inconsulto pacis actionem cum illis institueret; neuter absque alterius consensu cum quoquam noua foedera, societatemque contraheret; regi Ferdinando suus in hoc foedere locus relinqueretur. His ita conuentis, & publice promulgatis, Gurcensis Lateranense concilium,

Llllll 3

pro-

proximo confesso, praesens comprobavit, & Pisanum, Casari nunquam legitimum esse visum, restatus est. ††† Hinc impetratis monitoriis in Venetos litteris, Roma discedens, Maximiliano Sfortia, qui ex Germania Veronam venisse dicebatur, obviam profectus est. Is vero ex Sedunensis Cardinalis instinctu, non expectato illius aduentu, Cremonam abierat, ubi eum assecutus Gurcensis, Mediolanum vsque deduxit. Ibi magna cum omnium laetitia solenni ritu inauguratus est. ††††

* G. a Ron lib. XII. p. 589. Fugger lib. VI. c. XV. n. 10.

** Coccinius p. 169. *as Julius Pontifex vs Romam advenit, haud longe post in febrem incidit, & esque adeo male se habere cepit, quod per totam increbueris urbem Pontificem interisset. Omnes namque taberna, omnes item officina claudiebantur. Versus praeterea & Columenses in armis stabant, quia quidam fama obitus Pontificis allata est ad Cardinales & Columnenses in item ad Casarem, item ad regem Francia eius obitus tam certas exploratusque habebatur quod legatus Romanus ita iter versus Romam arripuerit, & Cardinales Mediolani excentes hostia Ferraria, & alii in locis dispositi, Casar quoque voluerit vs Gurcensis cum Cardinale Adriano Romam proficere, ad novam Pontificis Creationem. Olduinus vit. Pontif. Tom. III. p. 246. hac dum ageretur, parum absuit, quin pontifex ex hac vita migraret: nam XVII. die Augusti anni 1511. in morbum incidens quarta agnitionis die adeo ingenti animi defectu oppressus est, vt per aliquot horas ab ipsius ministris pro mortuo fuerit habitus. Unde mortis fama vbique sparsa, multi Cardinales absentes, itque ipsi, qui conciliabulum convocabant, Romam iter infestuerunt, & Roma nonnulli nobiles seditionis populum ad recuperandam libertatem concitarunt. Sic etiam Io. Caulier mandat Margarethae, inter litteras Ludovici XII. Tom. II. p. 59. a ce soir sent venues trois postes qui ont apporté au Roy, que le Pape voult que mors & qu'il n'y a remède en sa vie. Spem tamen sanitatis esse, idem narrat p. 63.*

*** Exat ista epistola apud Waremundum de Ehrenberg in *verisimilibus de regni subsidii ac oneribus subditorum* p. 19. & inter Litteras Ludovici XII. Tom. III. p. 324. germanice apud Goldastum *Reichshandlungen* p. 56. in qua haec verba: & quia cum animo tuo reputare ipse non potes, si Papa hoc morbo defungatur (id quod omnino vitandum est, quum & omnem edendi lucrum iam amiserit, nec alios cibos cupias quam crudos fructus, tanta autem portione repleatur, vt de balatidino attum esse nunciatur) in illum eveniant, si Papa defungatur, Episcopum Gurcensem Romam ablegavimus, qui negotium nostrum de recuperando Papatu praticetur. Quod quando ipse intelligis sine ingenti pecunia summa, quae impendenda erat, geri atque effici non posse, visum nobis est, e re fore nostri propositi, vt Cardinalibus & Proceribus aliis Romanis, quos ad partes nostras pertrahere satagimus, polliceremur ac spondeamus trecentum milia ducatorum a Sacerdotis mutandorum & Roma ab eorundem pannelibus ad constituendum diem presentandum. Idem testatur Io. Mariana rer. Hispan. lib. XXX. c. V. de Maximiliano dicens: *Casto is Principi animo Pontificatum erat complexus, Iulii obitu, an etiam eo superfluo. Sic fama iulis & annales testantur. Non deerant qui cupiditati fauerent vari assensatoresque quales in aliis Principum multis vident. Prae ceteris Sansuerinus Cardinalis & aspidens non Pontificatum modo pollicebatur: sed & Neapolitanum imperium in partem accessurum, familia ope sed & totius Italia fortibus odio nominis Hispani. Agit de hoc negotio P. Bayle *réponse aux questions d'un Provincial* Tom. II. c. CXXXIV. & singulari dissertatione Ern. Sal. Cyprianus de Maximiliano I. Pontificatum maximum affectante, Coburgi 1710. 4.*

**** Io. Mariana rer. Hispan. lib. XXX. c. I. *gravis repente morbus in ea Urbe Pontificem inuasit sanitate a medicis desperata turpi Patres ambitu prebenschare inter se, nulla decoris memoria nulla probitatis & modestia, pra cupiditate assequendi quod animis destinarunt, summum bonis fastidium. Recreata pontifex valetudine indicatas molitiones agere, pro eo ac par erat tulit, quin Patres ad se ad quartum Idus eius mensis exocatos graui increpatione castigauit, se superstiti de successore agitare, dignum vindicta commississe facinus. Et sunt inuisi suspectique dominantibus qui succedendi spem importuno tempore praesumunt. In posterum ergo seneno editio Simoniaci labes coercita in electione Pontificum: quod editum initio pontificatus per scriptum censeus promulgare varias ob causas distulerat. Idem dicit Guicciardinus lib. X. p. 945.*

***** Io. Mariana lib. XXX. c. IV. *inter multiplices tamen cogitationes, fluctuanti visum est, Gurcensem quidem ad Pontificem legare, si eius opera controuersia inter ipsos facta pace componerentur. Guicciardinus lib. LX. p. 860.*

***** Testatur de hoc epistola Iulii ad Episcopum Gurcensem inter Litteras Ludouici XII. Tom. III. p. 112. quibus etiam subiectae sunt pacis articuli a Papa propositi. Coccinius p. 177. *interim Iulius Pontifex apud Casarem vehementer instat, ut Gurcensem ad se destinare dignaretur, pro conficienda concordia inter ipsum & Venetos. Cuius rei gratia Veneti certas naues signo Aquile insignitas ordinauerunt, quibus Gurcensis de Venetis Anconam deferretur. Idem p. 218. de Papa: Ad haec Matthaeum Lang Episcopum Gurcensem Cardinalem nominauit, quo medio eiusdem Casarem ad confederationis suae partes alliceret.*

***** Docet hoc nos ipse Maximilianus in epistola sua ad Margaretham Austriacam, inter Litteras Ludouici Tom. IV. p. 2. dum ait: *Et enuoyons demain Monsr. de Gurce Evesque de Rome deuers le Pape pour trouuer faccon que nous puyssens accorder avec ly de nous prouue pour ung Conduiteur, ainsi que apres sa mort pouruns estre assure de auoir le Pape & deuenir Prestre & apres estre Saint, & que yl vous sera de necessite que apres ma mort vous serez contrainct de me adorer dont ie me trouuerai bien glorieux. Je enuoye sur ce ung poste deuers le Roy l' Aragon pour ly prier qu'il nous vould ayder pour a ce paruenir dont yl est ausy content moynant que ie resigne l'Empire a nostre commun fils Charl de scla ausy ie me suis contente. Idem paullo post addit: Je commande ausy practiquer les Cardinaulx dont III Cou III. C. mille ducas me feront ung grand service, aueque la parcialite qui est deia entre eos.*

† G. a Roo lib. XII. p. 589. Sic etiam Episcopus Gurcensis Margarethae Austriacae aduentum suum Mantuanum narrat, inter Litteras Ludouici XII. Tom. III. p. 280. Guicciardinus lib. XI. p. 10. 15.

†† G. a Roo c. I. Aduentum ipsius, & honores ipsi Romae habitos singulari libello describit Io. Pierius Valerianus, in Tomo secundo Freheri. Guicciardinus lib. XI. p. 35.

††† G. a Roo c. I. Exrat apud Goldastum *Constit. Imp. Tom. III. p. 484. mandatum de abolendis decretis Concilii Pisani. P. Bembus lib. XI. p. 521. Fugger lib. VI. c. XV. n. II. Guicciardinus lib. XI. p. 36. Trithemius ad a. 1512.*

†††† P. Heuterus lib. VII. c. IV. *exinde Gurcensis Cardinalis, Caesaris legatus, Romam ad Pontificem profectus, summo cum honore est receptus, atque magna animorum contentione de pace inter Casarem ac Venetos inuenda, sed frustra. Quare nouum Pontifex cum Casare facit fœdus, quo priusque consensu Maximilianus Sfortia in Ducatum Mediolanensem restituitur, Casare tamen nequo diploma neque titulum ei concedente. G. a Roo c. I. De hac restitutione agitur inter Litteras Ludouici Tom. III. p. 275. 285. 288. 292. 294. 303. 305. 306. 309. 317. Tom. IV. p. 13. 23. 31. 40. Guicciardinus lib. XI. p. 40. Io. Mariana lib. XXX. c. XVII.*

§. XXXIX.

Sequenti anno 1513. de pace cum Gallo & Venetis agebatur, sed frustra, induciæ tamen cum Venetis ad finem Aprilis fuerunt prorogatz. * Inter hæc Iulius Pontifex, qui iam edito diplomate, Ludouicum regia dignitate priuauerat, & Christianissimi titulum in Anglum transtulerat, nono Calendas Martias obiit, in cuius locum successus est Ioannes Medicus, cui Leoni Decimo postea nomen fuit. ** Iulii morte finem habuit Pisani concilium, & Cardinales nouo Pontifici conciliati sunt. *** Gallus vero, cui ingens cum Aragonio bellum, occupato Nauarra regno extra Italiam erat, **** inducias cum ipso, ac pace & foedere cum Venetis fecit, ***** exercitum nouum ad recuperandum Insubria Imperium misit. Mediolanum & pleræque Ducatus vrbes Gallis accedebant, ***** qui tamen VI. Iunii 1513. ad Nouaram ab Heluetis Maximiliano Sfortia accedentibus victi, Mediolanensem Ducatum vt relinquerent, iterum fuerunt coacti. ***** Continuabatur etiam ab Imp. bellum inter Imp. & Venetos, & Patauio licet frustra tentato, † hi Nonis Octobris ad Vincentiam cæsi. †† Eodem fere tempore denuo Matthæus Gurcensis Romam profectus est, Caesaris & Caroli Archiducis nomine, obsequium nouo Pontifici præstaturus. Aduenienti Leo purpurati Senatus insignia obuiam misit, quibus ille, antequam ad urbem veniret, vti noluit. Pontifex inter Cæsarem & Venetos arbiter lectus (cum absque vtriusque partis assensu nihil se iudicaturum fidem dedisset) edicto promulgato, vtrique armis & iniuriis abstinere præcepit. Sed, cum Cæsar de prima postulatione nihil remitteret, re infecta discessum est. ††† Pereosdem dies Ludouici regis procuratores, Lateranense concilium approbauere, & Gallia Episcopi Leoni conciliati sunt. ††††

* G. a Roo lib. XII. p. 590. Fugger lib. VI. c. XVI. n. 2.

** Trithemius ad a. 1513. G. a Roo c. l. P. Heuterus lib. VII. c. IV. obierat paulo ante supremum diem Pontifex Iulius, vir immensi vastique animi: successeratque illi Ioannes Medicus, assumpto Leonis decimi nomine, a quo Cæsar grauis armatura equites in auxilium contra Venetos petiit, hac ratione expecturus, quo erga se animo nouus foret Pontifex, & an tutum cum Iulio fœdus seruare constitisset. Misit Leo equitum auxilia; qua res non parum Venetos ac Francos mouit. Io. Mariana lib. XXX. c. XVIII. Guicciardinus lib. XI. p. 58. 88. Fugger lib. VI. c. XVI. n. 1. Litteræ Ludouici XII. Tom. IV. p. 58. 59. 61. 62. 63. Diarium Conclauis exhibetur p. 72. 80. 82. P. Iouius lib. X. exente P. Martyr. ep. DXXVII. DXXIX. DXX.

*** G. a Roo c. l. Litteræ Ludouici Tom. IV. p. 82.

**** De hoc breuiter P. Heuterus c. l. sub idem fere tempus Rex Hispania Ferdinandus, & Anglia Henricus, confociatis mari viribus, Guennam, veteris Aquitania partem, inuadunt; fugienteque ad Bearnos Ioanne Alberto Rege Nauarra, vniuersum id Regnum Ferdinandus occupat.

Proscriptus enim Nauarræ fuerat a Pontifice Iulio, cum Francorum Rege Ludouico, quod ei contra Pontificem in auxilium esset profectus. Mittit statim Rex Ludouicus Duce Palicia, circa huius anni finem, iussu Ioanni Alberto peditum equitumque auxilium, quo Regnum suum recuperet: sed, quod virtute Frederici Toletani, Alba Ducis, repulsum, re infecta in Franciam rediit, relicta Regi Ferdinando quæta Regni Nauarra possessione. Fugger lib. VI. c. XVI. n. 1. P. Martyr ep. CCCCXCV. CCCCXCVIII. sqq.

***** G. a Roo c. l. Extat in Recueil Tom. II. p. 38.

***** Guicciardinus lib. XI. p. 70.

***** G. a Roo p. 591. Plenius Guicciardinus lib. XI. p. 79. Io. Mariana lib. XXX. c. XX. P. Martyr Ep. DXXIII. P. Iouius lib. XI. p. 373. sqq. Fugger lib. VI. c. XVI. n. 3.

† G. a Roo p. 591. Guicciardinus lib. XI. p. 91. Fugger lib. VI. c. XVI. n. 4.

†† G. a Roo lib. XII. p. 593. Veneti, primo statim impetu perturbati, fugam arripunt, tormenta cum impedimentis relinquunt. Cæsi aut capti sunt equites quadringenti, pedes ad quatuor millia. Pugnatum est prælium Nonis Octobribus. Trithemius ad a. 1515. Io. Mariana lib. XXX. c. XXI. Guicciardinus lib. XI. p. 101. Fugger lib. VI. c. XVI. n. 12. P. Heuterus lib. VII. c. VI.

††† Roo c. l. Guicciardinus lib. XI. p. 103.

†††† Roo c. l. Guicciardinus lib. XI. & lib. XII. p. 118. exunte. P. Heuterus lib. VII. c. IV. Papa enim Gallorum legatum audire noluerat, nisi reuocato concilio Pisano, Litteræ Ludovici XII. Tom. IV. p. 198. 235.

§. LX.

Eadem æstate, qua hæc in Italia gesta sunt, Henricus VIII. Anglorum Rex, mari traiecto, Teroanam Morinorum urbem obsidione cingit, ad quem Cæsar, cum pulcherrimo equitatu proficiscitur, cuius nutu & imperio bellum maxime administrabatur, quod belli sciens & locorum gnarus esset. * Eodem fere tempore Heluetii, ad viginti hominum millia Anglicis stipendiis conducti, in Burgundiam proficiscuntur, quibus Cæsar mille equites adiunxit, quorum Dux erat Vdalricus Wirtembergicus. ** Hi Diuionam, primam regionis urbem obsident, muros tormentis pulsan. Tremullius, qui loco præerat, periculum in quo erat, videns, petito cum Heluetiorum tribunis colloquio, reclamante nequicquam Wirtembergico, ita rem transigit, uti rex omni Mediolanensis principatus iure sese abdicans, certis pensionibus sexcenta aureum nummum millia ipsis persolueret, ad nullam aliam rem obligatis, quam uti domum tunc irent. Ad has conditiones duras admodum & iniquas, necessitas eum impulit. Igitur & obsides quatuor dati. Heluetii vero, stipendia ab Anglo ad præstitutum solutioni tempus non esse missa, causabantur. *** Rex tamen has conditiones tanquam arrogantes reiciebat. **** Interim in Morinis Galli abs rege, uti commeatum in Terouannam urbem inferrent missi, ab Anglis, quibus Cæsar cum quatuor millium equitatu suppetias venit, magna clade in fugam acti sunt, ***** & vrbs auxilio destituta, ad nonum Calendas

M m m m m m m

Se.

Septembris deditionem fecit. ***** Interim Iacobus Quartus, Scotorum rex & suis quibusdam de causis, & a Ludouico concitatus, Angliam bello aggreditur. Hunc Angli, quibus Catharina regina praesens, animum & vires auxerat, ad Tilum amnem cum multis principibus viris occidere. Post eius victoriae nuncium, cum iam ante Caesar ex castris abiisset, Henricus Tornaco, celebri Neruiorum ciuitate, Gallis erepta, & praesidio firmata. Germania dimissa, in Angliam victor abiit, sub initium Nouembris. ***** Post haec a. 1514. praeter omnium expectationem, Angliae rex, pacem cum Ludouico, nouamque amicitiam facit, sorore sua iuuenula ei in uxorem collocata. † Haec autem Carolo Austriaco antea fuerat destinata. ††

* G. a Roo lib. XII. p. 591. P. Heuterus lib. VII. c. V. Fugger lib. VI. c. XVI. n. 5. Guicciardinus lib. XII. p. 109. Quae circa hoc bellum fuerint consilia, docent Litterae Ludouici XII. Tom. IV. p. 133. 137. 156. 158. 189. 192.

** G. a Roo c. l. P. Heuterus lib. VII. c. IV. Vere anni 1513. Caesar acceptis ab Anglia Rege centum quinquaginta aureorum liliorum millibus, ac pro reliqua solutione eodem Rege, fideiubente conducit viginti quinque millia peditum Helueticorum, addit bis mille equites, duceque Ulrico Principe VVirtembergico in Ducatum mittit Burgundiae, cum nepoti Carolo Hispania Principi vindicaturus. Fugger lib. VI. c. XVI. n. 8.

*** G. a Roo c. l.

**** Singulas condiciones recenset Trithemius ad a. 1513. P. Heuterus lib. VII. c. IV. praefecti Bernensium, Lucernensium, ac Friburgensium, non vocato nec adhibito VVirtembergio, hisce legibus Franco impositis, pacem sancire: Rex cum Romano Pontifice in gratiam redito, nec postea ab eius auctoritate discedito, ei omnia sua restituito. Eam Burgundiae partem, quam Iureconsulti aequum iustumque iudicabunt, Carolo Austriaco restituito. Ex Arce Mediolanensi ac Cremonensi, ceterisque Insubriae locis, praesidia deducito, omnique Insubria in posterum abstineto; Helueticis pro huius belli stipendiis, impensis, ac molestiis quadringenta aureorum liliorum millia persoluito; VVirtembergio, eiusque equitatui, octo millia. Obsides quatuor Nobiles, qui capite luant, si Rex condiciones reiecerit, dato. Hi paulo post ex Heluetia in Germaniam fugere. Timebant enim capitis pernam Rege arrogantes leges irridendo atque explodendo. Exinde tabulis rite consignatis, per Comitatum Burgundiae Helueticis sine iniuria domum rediere, Caesarem eadem animi lenitate ac perfidia hic deserentes, qua anno 1498. fecerant. Rex enim Ludouicus lectis conditionibus risit, omnesque reiecit, Tremulum recte fecisse dicens, quod arte Helueticorum dissoluisset exercitum, Burgundos graui bello liberaffet. Guicciardinus lib. XII. p. 113. n. 7. addit: hanc passionem Gallia regno salutem attulisse plerique existimant: nam Diuione capto, in Helueticorum potestate erat, absque ulla impedimento ad Lutetiae portas usque excurrere: Et Verisimile erat, Angliae regem Semina suo traiecto, sese illis adiuncturum fuisse, quod Galli prohibere non poterant: nam quum tunc temporis non plus quam sex Germanorum peditum millia haberent, nec dum Sheldrensi dux venisset, oppidis inclusi esse cogebantur. Heluetos autem parum de eo fuisse contentos docent Litterae Ludouici XII. Tom. IV. p. 203. Agit de his conditionibus etiam Varillas Histoire de Louis XII. in fine & Recueil des Traittés de Paix Tom. II. p. 35. Fugger lib. VI. c. XVI. n. 8. 9. Litterae Ludouici XII. Tom. IV. p. 222.

***** G. a Roo c. l. Pontus Heuterus vero lib. VII. c. V. hoc proelium latius describit, & Guicciardinus lib. XII. p. 109. Fugger lib. VI. c. XVI. n. 7. Addit Heuterus: peditatus enim

non confligit, nec tormenta damnum insulere, cum mixti inter se equites & sui vix fuissent. Collu-
bri enim inter se cataphratti, ruptarum lancearum frustis ac mucronibus maiorem motum ac tu-
multum quam eadem edidere, ita ut eodem tempore pugna haec Calcarium, lingua Francica appella-
batur, quod etiamnum me adolescente nobiles senes narrare solitos memini. P. Martyr ep. DXXXV.
Idem confirmat Fugger c. l. Litteræ Ludouici XII. Tom. IV. p. 195. 196.

***** Trithemius ad a. 1513. P. Heuterus c. l. tertio a pugna die Terouanna deditio-
nem facit, praesidiariis cum armis & impedimentis libere abeuntibus. Rex Henricus, a Flandris
exoratus, Terouannam disiectis muribus, repletis fossis, ac dirutis aedificiis, solo equari (summo
excepto Templo, ac Canonorum aedibus) permisit. Sed anno 1517. Francorum Rex Franciscus pri-
mus, loci opportunitate motus, oppidi fossas purgari, murum ac vallem restitui cum iussisset, multo
quam unquam antea fuerat, munitionibus reddidit, ei praeficiens Fresnoii Dominum, filium notum
Morcullii Reguli. Fugger lib. VI. c. XVI. n. 10.

***** Verba sunt Gerhardi a Roo c. l. Guicciardinus lib. XII. p. 118. Fugger lib. VI.
c. XVI. n. 10. P. Martyr ep. DXXXIII.

† Verba sunt G. a Roo lib. XII. p. 594. P. Heuterus lib. VII. c. VIII. Guicciardinus
lib. XII. p. 131. Extat Tractatus Pacis Londini VII. Aug. 1514. conclusæ in Recueil T. II. p. 39.

†† Docent hoc nos variae litteræ inter illas Ludouici XII. T. IV. p. 270. 296. 312. 318.

§. XLI.

Sub anni 1513. finem tentabatur pax Cæsarem inter atque Venetos,
medio Leone X, omne etiam negotium per compromissum, die XXIII.
Nouembris 1513. factum, arbitrio Papæ fuit relictum. * Sub sperati deinceps
ineunte vere anni 1514. fuit conclusum, ut Cæsar ea loca, quæ vel ipse vel
Hispani in Patauino & Taruisino agro ceperant, retineret, Cremonā depositi
nomine acciperet, idque inter proximum mensem ratum haberetur, & tum
Veneti viginti aureum millia, & altera totidem intra tres menses Cæsari
penderent. ** Has condiciones recipere Veneti noluerunt, & Liuianus in
Forum-Iulii profectus Portum Naonis, Montem falconis, & alia quædam lo-
ca recipit, qui cum tentata nequicquam Goritia discessisset, Germani Cre-
monium, Montem falconis iterum occuparunt, & ab obsidione Marani
Venetos prohibuerunt. ***

* Extat hoc compromissum inter Litteras Ludouici XII. Tom. IV. p. 213. Fugger
lib. VI. c. XVI. n. 13.

** G. a Roo p. 594. Guicciardinus lib. XII. p. 126. Dicitur de hac pace in Litteris
Ludouici XII. Tom. IV. p. 233. 235. 237. Quare etiam Episcopus Gurcensis Cæsari de dato
Romæ IV. Martii 1514. narrat pacem istam ad ratihabitionem usque fuisse conclusam p. 273.
282. 290.

*** Roo p. 594. P. Heuterus lib. VII. c. VI VIII. Guicciardinus lib. XII. p. 124.

§. XLII.

Kalendis Ianuarii anni 1515. obiit Ludouicus XII. Francorum Rex, in
cuius locum mox successit eius gener, Franciscus I. Angulesmensis Dux,
adgnatione Regi proximus, cui Claudia eius filia vxor erat. * Is eodem
die, quo regno initiatus est, Mediolanensis Ducatus titulum assumpsit, &

Mmmmmmm

foe.

foedus cum Venetis confirmavit. Heluetios quoque per eos dies tentavit, sed hi legatos audire noluerunt, & nisi promissa seruentur, in Burgundiam sese aut Delphinatum moturos minabantur. ** Interea Carolus tutelæ annos egressus, a Belgis in Principem, dicto acceptoque sacramento, fuit inauguratus, qui statim cum Francisco foedus facit. *** Hoc rerum statu Imperator, ut rem Austriacam vicinorum regum foederibus & adfinitate aliqua constabiliret, Ioannem Cuspinianum in Hungariam ad Vladislaum regem misit, qui nunciaret, ob nec opinatum Gallorum regis obitum, & Caroli nepotis annos iam tutelæ egressi, res, dubiosque Heluetiorum motus, non fuisse ipsi integrum, uti ad expetitum cum illo & fratre illius Sigismundo Poloniæ rege colloquium veniret, quare producendum esse tempus, quoad maiori rerum mole sese expedire posset. Vladislaus ea re fratrem per celeres nuncios certiore fecit. Ad finem Martii cum Gurcensis Cardinalis a Cæsare in Austriam venisset, reges Polonium convenire, quo & ille profectus, ea quæ in mandatis habebat, cum ipsis agit, reliqua in aduentum Cæsaris fuerunt dilata. **** Multis legatis ultro citroque missis, tandem xvi. Iulii 1515. in campis apertis prope arcem Trautmansdorff ***** conveniunt cum Imp. Vladislaus II. Rex Vngariæ, Sigismundus I. Rex Poloniæ, Ludouicus I. Rex Bohemiæ, qui proximo die solenni adparatu Viennam fuerunt ingressi. Post varias consultationes, de bello potissimum contra Turcas suscipiendo, ideoque legatis ad Venetos mittendis, pace etiam inter Sigismundum & Moschos concilianda, ad decimum Kl. Augusti, Maximilianus Annæ Ludovici filiæ coronam imposuit auream, & florenti ferto ab ea donatus est. Hinc ad D. Stephani itum est, ubi peractis sacris, verba præeunte Strigoniensi, Anna, accepto in fidem annulo, ita Maximiliano desponsa est, uti intra annum aut Carolo aut Ferdinando filio iungeretur. Dein Ludouico Maria Cæsaris neptis, præsens ipsa desponsa est. His peractis, ducenti viri militari dignitate donati sunt. Inde ad epulas, ludosque equestres & choreas discessum est. Per eosdem dies pax & foedus promulgatum, ex quo maximæ provinciis illis & regnis commoditates redundarunt, imprimis vero Austriacis principibus, ad Hungariæ Bohemiæque regna stratus est accessus. In eodem etiam Conventu Maximilianus singulari diplomate Ludouicum Hungariæ regem, constituit suum & S. Imperii Vicarium Generalem, & post fata in Imperio legitimum successorem. ***** Licet eadem etiam promississe videatur Henrico VIII. Regi Anglorum. ***** Post sponsalia rite celebrata, Imperator & Polonus Hungarum Neapolim Austriæ deduxere, inde Viennam reuersi; paucis post diebus in regnum hic, ille Egenfurtum ac Lincium abiire, *****

* G. a Roo lib. XII. p. 594. cum igitur magni iterum motus ex Gallia timerentur, rex dum noua nuptia amori, prater etatis, & infirma valetudinis rationem, plusculum indulget, in febrim incidit, qua ipsis noui anni Calendis extinctus est. P. Heuterus lib. VII. c. IX. Guicciardinus lib. XII. p. 146. Fugger lib. VI. c. XVII. p. 314. P. Martyr ep. DXLVI.

** G. a Roo lib. XII. p. 595. Guicciardinus lib. XII. p. 151.

*** P. Heuterus lib. VII. c. IX. Guicciardinus lib. XII. p. 148. Fugger lib. VI. c. XVII. n. 4.

**** G. a Roo c. l. Fugger lib. VI. c. XVII. n. 6. & sqq.

***** Locum sic describit Cuspinianus in Diario p. 802. mane itaque horam circiter sextam, 16. Iulii egressus est Caesar cum omni suo exercitu ad Trantmansdorff ad locum illum designatum, in planitie quadam, iuxta syluam cui nomen est patria lingua Hart: Hic erat collis intumescens aliquantisper a dextris sylua, a sinistris sepius ac modicis spinis conspersus monticulus, ab hoc descendens Caesar poterat tam ab Hungaris quam a Polonis latissime conspici, armis illucentibus. Fugger lib. VI. c. XVII. n. 9. G. a Roo p. 595.

***** Tacent de hoc omnes Scriptores, ex quo concludimus, inter arcana fuisse. Testatur tamen de eo Georgius Spalatinus in Ephemeridibus Mstis ad a. 1515. dicens: Maximilianus Rom. Imp. Vladislaus & Ludouicus Hungariae & Bohemiae Reges, pater & filius, & Sigismundus Polonia Rex Vienna in Austria conuenerunt, ubi quod miretur posteritas, Maximilianus Ludouicum Regem Hungariae & Bohemiae ita sibi fecit, dixit & creauit, locum tenentem generalem, & vellet sibi etiam defuncto in Imp. Rom. successorem. Subscripserunt & signauerunt Maximilianus, idem Reges & Matthaeus Langius Gurcensis Cardinalis. Integrum diploma ex Archiuo Vinariensi exhibuit Müllerus in Staats-Cabinet Tom. I. p. 2. in quo: tenore praesentium facimus, creamus constituimus & ordinamus, nostrum & Imperii sacri Vicarium Generalem, vita comite, & post fata in eodem Imperio legitimum successorem nostrum, dantes & concedentes eidem filio & Vicario plenam, liberam & amplam facultatem, quauis consueuerunt & frui alii, qui pro tempore Vicarii Generales extiterunt, post vero decessum nostrum potestatem nostram Imperii in ipsum transferrimus & traducimus, sicuti in nos per predecessores fuit translata. Facere quoque huc videtur, P. Iovius lib. XVI. Hist. p. 329. scribens: secretiora denique de maximis rebus inita fuisse consilia, quae sicuti ipso rerum exitu, nihil memoria dignum pepererunt, ita ea nos literarum monumentis minime tradenda esse censuimus. Hoc autem per pacta contraria postea in Comitibus Augustanis 1518. fuisse sublatum, coniectamur ex litteris Sigismundi, Poloniae Regis, qui Ludouici Hungariae Regis tutor erat, post mortem Maximiliani scriptis, in Mülleri Staats-Cabinet Tom. I. p. 10. in quibus: quod ad illius Maiestatis (Maximiliani) postulationem iam nonnullam significationem de Sede Imperii pro Serenissimo Domino Rege Hispaniae fecimus in Conuentu Augustensi.

***** Docet hoc nos ipse Henricus VIII. in Litteris ad Margaretham Austriacam Elthami 12. Iunii 1514. scriptis, inter Litteras Ludouici Tom. IV. p. 323. car il nous souvient bien, que lors que l'Empereur nous fit demonstration de l'offre de la Couronne Imperiale, & apres du Vicariat irrevocable, a cause que nous estions visitez de maladie, ne luy feismes aucune response adont, mais que voulions par l'advis de nostre Conseil sçavoir & entendre premierement & considerer l'importance de telle & si grande matiere, & sur ce par bonne, & meure deliberation declarer la resolution & determination de nostre intention.

***** Hunc conuentum plenius & sigillatim describere Io. Cuspinianus in Diario de Congressu Maximiliani & Trium Regum, quod & ipsius Operibus & Freheri Tomo secundo fuit insertum & in vita Maximiliani p. 490. Richardus Bartholinus in Hodoeporico Matthaei Gurcensis Episcopi, qui ultro citroque missus, omnibus interfuit consiliis. Inter alia hunc conuentum descripserunt Nic. Isthuanus Rerum Hung. lib. VI. p. 77. G. a Roo lib. XII. p. 595.

Fugger lib. VI. c. XVII. P. Heuterus lib. VII. c. XI. Mutius lib. XXX. p. 316. Chytræus Saxonia lib. VII. p. 185.

S. XLIII.

Inter hæc, Cæsaris, Arragonixque regis, & Mediolanensis Principis legati, ad defensionem Italix, foedus cum Helueticis percusserunt, & Pontifex, cui in foedere seruatus erat locus, frustra a Gallo sollicitatus, illis se coniunxerat. Sed rex apparatu bellico a Ludouico iam antea facto, & regni opibus, insuper & Venetorum amicitia fretus, variantibus * Helueticorum consiliis, Italiam ingressus: plerasque Insulæ ciuitates ad obsequium redegit. Dum autem de pace inter Heluetos & Gallos ageretur, eademque iam peracta esset, ** alii Heluetii superuenientes, Gallorum castra xiv Septembris 1515. ad Marinianum inuadunt, sed postera die cruentam victoriam Gallis relinquere fuerunt coacti, *** Maximiliano Sfortia vrbe arceque Mediolanensi cedente, Papa etiam cum Gallo pacem faciente, **** Inde Veneti Brixiam obsident, sed audito Germanorum adventu, obsidionem soluunt. ***** Ferdinandus autem Arragonius hoc Francisci successu de regno Neapolitano sollicitus, inter noua cum Cæsare & Anglorum rege consilia, x Kl. Februarii 1516. in pago Madrigalegio prope Guadalupam oppidum moritur. ***** Dum igitur Gallus regno Neapolitano inhiaret, has cogitationes interpellabat Cæsaris nec opinatus in Italiam ingressus, qui ex foedere, superiori anno cum Helueticis facto, equitum quinque, Helueticorum quindecim, & decem Germanorum & Hispanorum millia ducens, aduentabat. ***** Maximilianus, Asula per aliquot dies nequicquam oppugnata, omnem inter Ollium, Padumque & Abduam amnes regionem, præter Cremonam & Cremam, occupauit, Abdua superata, Maximilianus Laudam deditione capit, dein recta Mediolanum ducens, secialem præmittit, qui, emissis Gallis, urbem tradi postularet, quod nisi ante triduum exactum fiat, peiore illam loco, quam olim sub Frederico I fore. Dum itaque Galli iam de relinquenda vrbe cogitarent, & Heluetios aut non venturos, aut si venirent non pugnatos, sed ad populares in hostium castra transgressuros dicerent, contra vero Andreas Gritus & Triuisianus, Venetorum legati, defensionem intentos esse, & meliora de auxiliis sperare iuberent; aduolat nuncius Albertum Petrum cum decem Helueticorum millibus postredie adfore. Id cum ita esset, iamque Albertus in urbem receptus, nutantes Gallorum animos confirmasset, cumultuabantur in Cæsaris castris Heluetii, ob non soluta stipendia pugnam in cognatos detestabantur, imperia contemnebant, seque aut Mediolanum, aut domum abituros palam dicebant, nisi intra quatrimum pecunia daretur. Hinc a ne-

mine

mine contineri poterant, quo minus per Volturenam vallem domum abirent. Tria item partim Germanorum, partim Hispanorum millia, ad Venetos transfugere. Reliqui leuibus ad Abduam pugnis hostem lacescebant. Maximilianus iaterim, ob magnam pecuniae penuriam in Germaniam, Tridentum reuerti fuit coactus. † Inter hæc Nouiodunum conuenere, a Gallorum rege Parisiensis præsul, cum regis domus præfecto, & aliis nonnullis: a Carolo, qui iam Hispaniarum rex dicebatur, Guilielmus Cheuriensis & Maximiliani Cancellarius. Hi foedus inter se compoluerunt, cuius hæc præcipua fuerunt capita: Pax & foedus inter reges ad mutuam defensionem seruaretur. Gallus Hispano filiam Ludouicam, cum ea Neapolitani regni parte, quæ ex diuisione Ludouico regi cesserat, vxorem daret. Carolus in educationem puellæ, quoad nubilis fieret, mille auri pondo quotannis penderet, Nauarra regnum restitueret, quod nisi fecerit, arma pro rege cognato sumere Francisco liceret. Cæsari in foedere locus intra duos menses esset, qui etiam allumatur, nihilominus regi Venetis, ad Veronam recuperandam, auxilia ferre liberum esset. Quod si Veronam Cæsar nepoti ea lege tradat, vt Franciscus illam ante exactas sex septimanas acciperet, tum rex illi centum Ducalium nummum millia; totidem Veneti duabus intra sex menses pensionibus persoluerent. Interim ripam Tridentinam Roboretumque & capta in Carnis ac Iulii foro loca ipsa, Veneti quæ habebant, vti erant, ita retinerent, quoad de finium controuersia, Gallorum ac Hispanorum reges, arbitrium tulissent. De Geldrensi quoque Duce conciliando actum est. †† Et licet Veneti, ne tantum pecuniae soluere cogerentur, Veronam obsiderent, eandem tamen relinquere fuerunt coacti. Anni sequentis 1517. initio, Maximilianus Nouiodunense foedus approbat, ††† inducias quinquennales cum Venetis facit, Veronam ipsis, soluta pecunia restituit, & cum ipsis conuenit, vti quinque & viginti aureum nummum millia Cæsari quotannis penderentur. Postea vero a. 1518. absoluta pax fuit insecuta. †††† His ita peractis, quo arctior inter foederatos necessitudo contraheretur, de colloquio Cæsaris & regis vtriusque instituendo agi coeptum, iamque Cheurenensis, & Magnus Franciæ Magister, cum aliis quibusdam, Cameracum præcesserant, qui colloquio dictus erat locus. Ea res etiam euentu caruit, per legatos tamen constabilita est regum inter ipsos concordia, Tractatu iam antea xvi Martii 1516. de communi bello contra Turcas gerendo concluso. †††††

* G. a Roo *lib. XII. p. 596.*

** G. a Roo *p. 597. Fugger lib. VI. c. XVIII. n. 2.* Pacis iam confectæ conditiones exhibet Guicciardinus *lib. XII. p. 168.*

*** G. a Roo p. 597. Guicciardinus lib. XII. p. 172. 180. Fugger lib. VI. c. XVIII. n. 3. Franc. Belcarius rer. Gall. lib. XV. n. 20. Addit G. a Roo *caforum numerus parum apud scriptores certus, plures ex Helvetiis: magis clari ex Gallis cecidisse, inter quos nonnulli quoque Germ. praefidi.*

**** Roo c. l. paulo post, Franciscus, Helvetiis domum absentibus, Mediolanum ingressus est. Sfortia in arcem, praefidio munitam, se recepit. Huius rei fama territus Leo Pontifex, per Allobrogum principem cum rege pacem facit. Sub initium Octobris Sfortia, quibusdam patibulibus arcem regi tradit, & in Galliam abijt. P. Heuterus lib. VII. c. IX. P. Iovius lib. XV. p. 662. Guicciardinus lib. XII. p. 186.

***** Guicciardinus lib. XII. p. 189. Roo lib. XII. p. 597. Fugger lib. VI. c. XVIII. n. 4.

***** G. a Roo p. 598. Fugger lib. VI. c. XVIII. n. 5. Guicciardinus lib. XII. p. 197. P. Heuterus lib. VII. c. XI.

***** G. a Roo c. l. Guicciardinus lib. XII. p. 200.

† G. a Roo c. l. Guicciardinus lib. XII. p. 202. Fugger lib. VI. c. XVIII. n. 6. P. Heuterus lib. VII. c. XII.

†† G. a Roo p. 599. Guicciardinus lib. XII. p. 214. P. Heuterus lib. VII. c. XII.

††† G. a Roo p. 600. Guicciardinus lib. XII. p. 217. Fugger lib. VI. c. XVIII. n. 8. Rationem huius pacis Noviodunensis per Carolum factae reddit P. Heuterus lib. VIII. c. l. dicens: alterum cum Carolo Novioduni fudus faciens, non minus quam primum propter conditionem iniquitatem duraturum; quas Carolus suadente Cheurio amisit, & sibi necessario in Hispaniam proficiscenti iter tutum Rex Franciscus praestaret, neque absenti bellum inferret.

†††† Sic G. a Roo lib. XII. p. 603. qui addit: inducias (Galliae) quam pacem, inter ipsos malebat, ne aut illi, metu belli Germanici sublato, ipsius amicitiam parvi facerent, aut bix illorum opibus adiutus, aliquid in ipsum moneret. P. Heuterus lib. VII. c. XVI. paulo ante pacem Noviodunensem Veneti quinquennales cum Casare inducias sancierant, singulis ei annis triginta milia aureorum nummum ac Comitatum suarum exilibus, Casarem secutis, quartam fructuum ex propriis bonis pollicitis hoc anno absolutam tandem pacem impetrant, gravissimoque liberantur bello. Guicciardinus lib. XIII. p. 277.

††††† G. a Roo c. l. Guicciardinus lib. XII. exente. Fugger lib. VI. c. XVIII. n. 10. P. Heuterus lib. VII. c. XIII. P. Iovius lib. XVIII. p. 902. Addit G. a Roo p. 601. ex hac pace ingens hominum gaudium esse consecutum, & Veneti, satis latum belli tam diuturni exitum, adepti esse sibi videbantur, in quo per annos octo, quinquies centena aureum nummum millia expendisse dixerunt. Extat Tractatus iste in Recueil des Traittés de Paix Tom. II. p. 78.

§. XLIV.

Maximilianus vero, a Francisco alienatus, cum Anglo foedus instituit, cui & Pontifex & Carolus rex subscribere. Id etiam ad defensionem tantum factum esse videri volebant, Gallo tamen molestum suspectumque erat. Non multo post, adulto iam autumno, cum Carolus Middelburgi agens, ventum, quo in Hispanias navigare posset, operiretur, Geldrii, quorum naues Felix Comes Buranus incenderat, cum valida equitum & peditum manu Hollandiam ingressi, Medemblicum, Alcmariam, & Sparendamum, oppida vi capta, diripere, multosque pagos incendio devastarunt. Alperam inde aggressi, cum iam mille quingentos ex suis, in oppugnatione amississent, oppido potiti, ad internecionem omnes, absque ullo ordi-

ordinis, sexus, ætatisue respectu, occidere neque ullum crudelitatis genus omilere. Sub anni finem Carolus ex Selandia soluens, secundo vento in Hispaniam nauigauit, vbi singulari gaudio exceptus; regnorum omnium Imperium solenni ritu suscepit. *

* G. a Roo lib. XII. p. 602. Fugger lib. VI. c. XIX. P. Heuterus lib. VII. c. XIV. XVI.

§. XLV.

Posteaquam circa initium anni 1518. insignem conuentum celebrasset prouincialium Maximilianus, cui in oppido regio Tirolis Insprugk adessent ex hæreditariis singulis Austriæ terris nobiles ac senatores, multaque illic futura, quæ se mortuo pro pace ac conseruatione patriæ atque prouinciarum Austriæ necessaria forent, iam disposuisset, * Augustam Vindelicorum petiit, illic principes electores, cæterique Germaniæ principes, Episcopi, prælati, respublicæ ac innumeri nobiles conuenerunt. Aderant quoque Pont. Max. Leonis X. legatus Cardinalis, Thomas Caietanus, Regum Hispaniæ, Franciæ, Hungariæ, Poloniæ atque Bohemiæ Oratores. ** Consultabat in eadem diata celeberrima Maximilianus de futuro Romanorum Rege eligendo cum Electoribus, *** de Ferdinando primum, post aliorum suasu, de Carolo nepote sollicitus. Cumque novi exempli res esset, Casare necdum a Pontifice coronato, regem eligi, in concilio propositum fuit, eo inducendum esse Leonem, vt coronam & alia Imperatoriæ dignitatis insignia per legatum conferenda, in Germaniam mittat. Adspirabat ad hanc dignitatem Carolus, contranitente Gallorum Rege Francisco. **** De bello quoque in Turcas adsumendo, deque bellorum apparatu & neruo, multa per Casarem & Principes, in primisque per legatum Cardinalem fuerunt tractata. ***** Decretus etiam fuit capitis census, quem singuli in Imperio viuentes, decimam quidem floreni Rhenensis partem persoluerent, ita vt nec Principes & illustres personæ excluderentur, qui pro arbitrio soluerant. Pecuniam inde redactam in conscribendum exercitum esse impendendam. ***** In iisdem Comitibus Caietanus Cardinalis Alberto Moguntino stirpis Brandenburgicæ, solenni ritu Papæ nomine, Cardinalis dignitatem confert, & Maximiliano Imp. gladium & pileum consecratum offert. ***** Actum in Comitibus quoque fuit de Luthero, de quo sub Carolo V. dicemus.

* Hæc Verba sunt Io. Fabri in orat. parent. Maximiliani I. ap. Freherum Tom. II. p. 417.

** Verba sunt Io. Fabri c. l. Gerh. a Roo lib. XII. p. 603. Imperator quoque in Turcum bellum animatus, conuentum Ordinum Augustæ Vindelicorum egit, ad quem Principes solito frequentiores venere. Adfuit & a Pontifice Thomas Caietanus Cardinalis, qui Ecclesiæ thesaurum omnem in id bellum intulisse dicitur. Licet Lutherus aliam causam aduentus Caietani subodo-

ratus fuerit, ut scilicet decimas ex Lateranensis Concilii placitis impetraret, prout auctor est Seckendorpius *Comm. de Luther. lib. I. fol. XVI. §. XXXIII. p. 42.*

*** Verba sunt Io. Fabri c. l. P. Heuterus *lib. VIII. c. XVII. Fugger lib. VI. c. XIX. n. 10. Cuspinianus p. 490.*

**** Totam rem hoc modo exponit Gerb. a Roo *lib. XII. p. 603. per eos dies in Hispania Carolus rex sumptis in Marthanos armis (censebantur hoc nomine Maurorum reliqua, quasi Mauritani dicat) primum sui, in re bellica, specimen dedit, ex hostium spoliis duo vexilla, ceteris præstantiora, ad annum suum Imperatorem misit. Is etate iam procelsum se considerans, sine mortem haud procul abesse animo præfagiens, cum Septemviris Imperii Electoribus, qui præter Boemia regem Augustam omnes venerant, de Carolo nepote, in Romanorum regem eligendo, agere cepit. Cumque non exempli res esset, Casare necdum a Pontifice coronato, regem eligi, in concilio propositum fuit, eo inducendum esse Leonem, vii coronam, & alia Imperatoria dignitatis insignia, per legatum conferenda, in Germaniam mittat. Hac etiam Franciscus rex & apud Pontificem ipsam, cui tantam Caroli potentiam non minus quam sibi timendam ostendit, & apud plerisque Germania principes impedire nitentur, nec Pontifex tamen, nec Electores abnuere videbantur, Etque proximo Imperii comitiis ea de re perferatur decretum est. Refert Guicciardinus (nam apud alios id non legit) Maximilianum prius de Ferdinando cogitasse, sed purpurati Seditiosus, & aliorum consilium inapsum, quod firmitus Austriaca domus, & ipsius Imperii stabilitamentum in Carolo, tot regnum domino, quam in eius fratre, & unitam potentiam, quam divisam longe firmiorem esse dicerent, illum prætulisse. Agit de eodem Guicciardinus *lib. XIII. p. 281.* Neque tamen solus hæc habet Guicciardinus, prout Roo contendit, sed etiam Pontus Heuterus *lib. VII. c. XVII. & lib. VIII. c. II. & post hos Fugger lib. VI. c. XIX. n. 10.* Quanta autem solitudine Carolus pro Imperii dignitate laboraverit, pater ex mandato ipsius ad Hoierum Mansfeldensem Comitem misso, quo ipse iubet, ut Principum opem ab obtinendum desiderium suum imploraret. Addit se magnam pecuniarum summam Corteuilla, ministro in aula Caesaris residenti concedidisse, quæ inter Principes distribueretur, prout ex scriptis authenticis declarat Seckendorf *hist. Luther. lib. I. fol. XVI. §. XXXIII. p. 42.* Confirmant hæc verba Pontii Heuteri *lib. VII. c. XVII.* ubi dicit: Septemviris fere omnes Caesar in sententiam pertraxerat. Bina etiam milia auri pondo Princeps Carolus, in Hispaniam tum agens, per Germaniam hæc de causa misisse dicebatur. Affulgebat & spes non exigua, Pontificem Leonem in Germaniam per aliquos Cardinales auream Imperii coronam Casari transmissurum. Idem dicit *lib. VIII. c. II. & Guicciardinus lib. XIII. p. 282.* Verum ex Seckendorpio discimus, Fridericum, Saxoniz Electorem maxime resistisse.*

***** Chytræus Saxonia *lib. VII. p. 201. præcipua de bello Turcis inferendo, deliberatio fuit, qui superiore biennio, Campsane, Syria & Aegypti Rege, ad Singam fluvium, cum Mamaluchis, caeso, universam Syriam, Palestinam & Aegyptum, in ditionem ac imperium suum redeperant. Maximilianus etiam a Senatu Electorum, qui, solo Poemæ Rege excepto, omnes Commisus intererant, Nepotis sui, Caroli, rationem haberi, in electione Caesaris, ipsi successuri, petiuit. Reperiuntur in Tomo secundo Freheri binæ Orationes; altera a Legatis Leonis X. in iisdem Comitibus habita, pro colligendis decimis contra Turcas; altera est dissuasoria, ne Principes in easdem consentiant, dum proprium lucrum saltem quaerat Papa. Apud Goldastum *T. I. p. 436. & Tom. II. Consue. Imper. p. 127.* extant propositio & Consultationes de hac expeditione. ***** De hoc Fugger c. l. Testatur de eo Receusius desuper confectus, qui in Corpore Receusium *p. 140.* reperitur.*

***** Car. Stengelius *Rer. August. p. II. c. LXIV. in iisdem Comitibus Albertus Branden-*

denburgicus Moguntinus Archiepiscopus, I. Augusti Cardinalis inauguratus est caeremoniis & sacris iurare consuevit. Idem declarat Fuggerus lib. VI. c. XIX. p. 1359. Caeremonias singulari libello describit Iacobus Manlius, qui in Freheri Tomo secundo reperitur.

§. XLVI.

Soluta Augustano conuentu, Maximilianus Oenipontem profectus, audiendis & mittendis legationibus operam dabat, & nepotis successionem identidem urgebat. * Inter has cogitationes inuasit eum lenta quædam febris, quæ uti soli coelique mutatione, aut ipso itinere discuteretur, secundo amne Oeno in Austriam descendit. Wellam oppidum cum venisset, intendi morbum videns subsistit. ** Ibidem febrem perpetua venatione atque aucupio pellere conabatur. Dumque aliquando a venatione reuersus, ardentem sitim immoderato meloponum esu sedare studet, sumptoque insuper dubiæ potestatis intempestiuo medicamento, contra morbum, ac quam adhuc instare sibi persuadebat, febris, quæ per intervallo accedere solebat, fit continua; accedenteque ventris profluvio, tum duplicis mali vim senile corpus perferre non posset, sumpto Christianorum certissimo sanctissimoque viatico, compluribusque viris piis ac doctis ad se consolandi confirmandique animi causa accersitis, testamento recte confecto, *** vitam cum morte XII. Ianuarii **** 1519. hora tertia post mediam noctem commutat, cum laborare cœpisset mense Iunio anni præcedentis. Prædixere eius mortem viri eo tempore in Mathematicis disciplinis peritissimi, ex insigni Solis Eclipsi, quæ dicto mense Iunio Viennæ Austriæ in cœlo apparuit, Cæsaris (ut volebant) genesis vehementer obsuscantis, ac proinde ei lethalis. Accessit eadem hora miserabile atque horrendum, ignota de causa, in vrbe Vienna incendium. ***** Sepulturæ locum delegit in Ciuitate Noua Austriæ, in capella sumptuosissime a Friderico III. illic in castro amplissimo constructa. Balsamo noluit condi: neque voluit ob pudicitiam illam innatam exenterari, sed iussit, ut corpus mortuum calce repleretur. Sacco quintuplici & diuerso est inuolutus, subque signo crucis quod militares fratres S. Georgii deferunt, sepulturæ traditus. Corpus mortuum biduo cunctis cuiusque ac quantumuis infimæ sortis hominibus passim (priusquam sacco obtegeretur) palam ut conspiceretur, permissum. ***** Inclusus deinceps feretro, primum Welle in templum de more delatus, ibidemque ipsi per totum Fabrum fuit parentatum. ***** Dehinc per villas ac oppida Viennam allatus XXIII. eiusdem mensis, in D. Stephani templo, astante vniuersa Austriæ nobilitate, & Viennensi antistite Georgio sacra celebrante,

Nnnnnn

ex-

exequiæ peractæ sunt cum maxima omnium astantium tristitia. Post tri-
duum in Nouam ciuitatem delatus, sub ara D. Georgii sepultus, a Philip-
po Gundelio, professore humanitatis Viennensi, elegantissima oratione
funebri decoratus est. † Multa etiam a viris doctis, restauratis sub eo
litteris, Epitaphia ac Elogia ipsi fuerunt scripta. ††

* Verba sunt Gerhardi a Roo lib. XII. exenit. Io. Faber orat. parent. p. 417. Au-
gusta (posteaquam concubens ille principum esset dissolutus) discedens, Inssrugum reuersus, de-
mum oppidum Kopsflain petiit: illic per aliquot moratus dies cum magistratu, qui provincia Ti-
rolis præest, nonnulla commutatus.

** Roo c. l. Faber p. 418.

*** Verba sunt Ponii Heuteri lib. VII. c. 61. Roo c. l. sunt qui ipsi potionem diuina-
riam amedius, tempore non satis commodo, exhibitam fuisse asserunt. Cuspinianus vixit præ-
flatio mortuum dixisse satis habuit. Fugger lib. VI. c. XX. n. 1.

**** P. Heuteri sunt verba. Io. Faber p. 419 mortuus est infra tertiam & quartam horam
die XII. mensis Ianuarii, Anno salutis M. DXIX. Posteaquam vixisset annos LIX. menses IX. dies vero
XIX. Regnassetque annis XXXIII. Tali quidem moriendi genere, & Christiano homini ultra id ad bene
ac Christiane moriendum non facile quidpiam addi possit. Et paulo post: & si omnia que in Cæ-
saris morte ac vita plane sunt miranda id tamen præ cæteris admirandum magis, quod cum Cæ-
sar noster natus sit Anno MCCCC. LIX. vixerit quoque LIX. annis, mens. IX. diebus XIX.
Obieritque anno Christi M. D. XIX. regnauerit vero 33. annis, quod cunctis scilicet numeri huius Cæ-
saris in nouenarium, qui in se terredullus ternarium causat, qui omnium est perfectissimus, ter-
minetur. Gerh. a Roo c. l. Postquam vero descere iam vires, animumque debilitari sensisset,
ultima voluntatis placita describi iussit, ubi & quomodo sepeliri vellet, Carthusiano præcepit,
hinc vltimis sacris rite perceptis, animam Deo reddidit, pridie Idus Ianuarii, anno millesimo
quingentesimo decimo nono, cum vixisset annos prope sexaginta, imperasset triginta annos. Eue-
dem diem emortualem ponit eiusdem Epitaphium Oeniponti a Ferdinando I. erectum apud
Lambecium lib. II. c. VII. p. 697. & Cuspinianus in vita p. 492. Male igitur Fugger lib. VI.
c. XX. n. 3. diem XI. Ianuarii ponit. Confirmat eundem Prolocollum Electionis Caroli V.
in Goldasti Politischen Reichsbandeln p. I. p. 140. Guiciardinus lib. XIII. p. 282.

***** De hoc late Heuterus c. l. & Faber c. l. Cuspinianus p. 497.

***** Faber p. 419. Fugger lib. VI. c. XX. n. 3. qui, qua ratione in fœretero conditus,
æri fecit incidi.

***** Extat Io. Fabri, qui postea Episcopus factus fuit Viennensis, Oratio paren-
talis in Freheri Tomo secundo.

† Cuspinianus c. l.

†† P. Heuterus lib. VII. c. XVIII. varia ac docta Cæsari Maximaliano Epitaphia ac
Elogia a viris literatis fuisse scripta, quod eius tempore politioris literæ disciplinæque omni-
bus deperdita, & ab Inferis excitata, Europam exornarent; nullaquo non erant paulo elegantio-
ra ingentia, que non ad eloquentiam sub liberalibus Maximalibus se exercerent. In Bibl. Pire-
heimeri Operibus reperitur Eiusdem Mausoleum Oeniponti in aula noua conspicuum p. 191.
Idem p. 172. exhibet Curram Triumphalem Maximiliani honoris erectum & p. 176. Io. Sta-
bii portam Honoris. Elogium ipsius & diuersa doctorum Epitaphia Austriacis suis subiect
Pontus Heuterus p. 364.

§. XLVII.

Prima ipsius vxor erat Maria Burgunda, cum qua XX. Augusti 1477. nuptias Gandavi celebrauit. * Cum hac coniunctissime paucis vixit annis. Hæc fatali casu equo delapsa V. Kl. Aprilis 1482. quarto foetu grauida, magno cum Maximiliani dolore fuit extincta. ** Altera fuit Anna, Francisci, Britonum Ducis filia achæres, quam per Legatum duellam, ei Carolus Octauus Francorum Rex, a. 1488. remissa filia Margarita, eripuit, & in vxorem duxit. *** Tertia fuit Blanca Maria, Mediolani Ducis, Galeatii Mariæ Sfortiæ filia. Non probabantur illæ nuptiæ plerisque Germaniæ principibus, quod Sfortiarum ac Vice Comitum familia, Austriacæ veteri & tot maiorum imaginibus auctæ prosapiæ, impar esset, videreturque Cæsar dote magis quam genere adductus, eam affinitatem inire. **** In dotem constituta fuerant, ad quater centena millia aurei nummi. Insuper in parapherna aduecta est summa aureorum sexaginta millium. ***** Itaque Blanca Maria, cum amplissimo comitatu, Oenipontum deducta est, vbi postridie Idus Martias 1494. nuptiæ celebratæ sunt. ***** Cum hac, sterili matrimonio annis octo vixit, sepultaque est in Monasterio Austriæ, nomine Stams, anno ***** 1511. Duxisset & quartam iam senex vxorem, Annam, Vladislai Bohemiæ atque Hungariæ regis filiam, nisi intempestiuas imparesque nuptias prudentes Consiliariæ Proceres arte impediētes, Annam eius nepoti Ferdinando despondissent. ***** Ex priori coniuge Maria Philippum sustulit, Margaretham, & Franciscum † Philippus XXIII. Iunii 1478. Brugis Flandrorum natus, †† qui ducta a. 1496. Ferdinandi Catholici & Isabellæ filia vnica Iohanna, post mortem locrus Castiliæ regnum adeptus, ††† sed XXV. Septembris 1506. ex ardente febre Burgis contracta extinctus, relicto Carolo & Ferdinando, vtrisque postea Imperatoribus. †††† Margaretha nata X. Ianuarii 1480. Bruxellis. ††††† Infelix ista Princeps, quæ Carolo VIII. Delphino adhuc, desponsata, repudiata ††††† tamen nupsit a. 1497. Iohanni, Ferdinandi Catholici Regis filio, †††††††† quo eodem adhuc anno defuncto, Philiberto, Sabaudia Ducia, 1501. fuit iuncta. Hoc a. 1504. denato, Belgii præfecturam gessit, a. 1530. denata. * Franciscus II. Septembris 1481. Bruxellis in lucem editus, eodem adhuc anno XXVI. Decembris iterum defunctus. ** Venere etiam delectatum fuisse Maximilianum nothi vtriusque sexus liberi octo testantur, quos viduo thoro suscepit. *** Matrimonii enim iura sanctissime coluit, ac cum nobilibus matronis pudicissime verecundissimeque est versatus. ****

Nnn nnn 3

No.

Nothos masculos ad honores prouexit : puellas viris claris in matrimonio collocavit. Inter filios Georgius de Austria dictus, factus Episcopus Brixienfis & Leodiensis, demum Cardinalis, Fridericus de Amberg legioni praefectus fuit. De Maximiliano & Cornelio nil certi constat. ****

* De quo Dissert. super. §. L.

** P. Heuterus lib. I. c. X. erat hoc tempore Maximilianus cum uxore Brugi. Exit illa sum nobilium strorum ac virginum comitatu ad benedictionem, inspektura hierosolitanum atque accipierum, quibus plurimum delibabatur, artem ac saleriam, Insidebat noto Astureni, admodum animoso ac feroci. Cingula, quae sellam sessoriam stringebant, dum incisus Astureo ardentius fertur, inter currendum soluantur. Labitur supina equo Maria in tergum, leditque costas adeo graniter, ut post tertiam septimanam decumbere cogereetur. Hactenus enim sum mali dissimulando, nemini aperire, mariti causa fuerat ausa. Tandem accedente continua febre, Deo in Vrbe Brugiensi V. Kal. Aprileis anno 1482. animam reddit, quantum, (leg. quartum) grauida, aetatis anno vigesimo quinto, incredibili cum dolore Maximiliani. In ipso enim adolescentiae flore ac vigore constituti, inuicem tenerrime adamabant: quod vel ex eo constet, quia per omnem exinde vitam, cum de ea Maximilianus mentionem inferret, aut fieri audiret, a lacrymis aut suspirio abstinere non poterat. Fit viduus anno aetatis vigesimo tertio. Conditur Maria (ut petierat) summa cum celebritate Brugi, in Templo Diuae Virginis Mariae, III. Nonas Aprileis. Cor Antwerpiae in matris sepulchro clauditur. Idem lib. VII. c. XVII. & p. 363. illius elogium exhibet G. a Roo lib. IX. p. 392. Naclerus Vol. II. Gen. L. p. 1106. Fugger lib. V. c. XXX. Lambecius lib. II. c. VIII. p. 709. Faber erat. parent. p. 410. Cuspinianus p. 493.

*** De quo dissert. super. §. LX. Vnicum saltem hic adducere liceat ex Oratione Germaniae querula contra Gallos sub finem Tomi secundi Freheri, ubi inter alia: quorum vnus Friderico pacifico Caesari, sponsam Leonoram praeripere & abstrahere molitus est: quorum alter pii Maximiliani filiam, sese dignam appetiit, & pro constantia maiorum abiicit; eiusdemque sponsam ex Britannia per terras suas ad me proficiscentem rupta fide publica pellexit, praeripuit, abduxit. Extat mandatum procuratorium legatis suis a Maximiliano datum, Venisiponti XX. Martii 1489. in Recueil des Traittés de Paix Tom. I. p. 747.

**** Verba sunt Gerh. a Roo lib. XI. sub initium. Fugger lib. VI. c. I. n. 1. Plenius vero haec exponit Phil. de Comines lib. VII. p. 433. dicens: Le Roy des Romains s'est marié, incontinent après ces mutations dont j'ay parlé, avec la fille du Duc Galeas de Milan, frere du Duc, Jehan Galeas, dont a esté parlé: & s'est fait le mariage par la main du Seigneur Ludovic. Le mariage a fort desplu aux Princes de l'Empire, & à plusieurs amis du Roy des Romains, pour n'estre de maison si noble comme il leur sembloit qu'il leur appartenoit. Car du costé des Vicomtes, dont s'appellent ceux qui regnent à Milan, y a peu de Noblesse, & moins du costé des Sforces, dont estoit fils de Duc Francique de Milan: car il étoit fils d'un cordonnier d'une petite ville, appelée Cotignoles: mais il fut homme tres somptueux, & encores plus le fils: lequel se fit Duc de Milan, moyennant la faueur de sa femme, bastarde du Duc Philippe Maria.

***** Verba sunt Iasonis Mayni in oratione p. 226. Roo ornamenta ad quadraginta aureum nummum ducalium aestimat. Fugger c. I. Io. Mariana Hist. Hispan. lib. XXVI. c. IV.

***** Kop c. l. Naclerus vol. II. Gen. L. p. IIII. eodem anno decimo sexto die mensis Martii, Blanca Maria virgo illustrissima Galeatii quondam vicecomitis & Mediolanensium principis filia, serenissimo invictissimo Rom. regi Maximiliano iam dudum desponsata, in oppidum Inspruck ad sedas nuptiales traducitur, rituque Christiano copulatur, orationem habuit tum clarissimum Iason Mainus eques Romanus iurisconsultus toto orbe celebratus. Extat hæc oratio in Tomo secundo Freheri. Fugger c. l. Trithemius Chr. Hirsburg. ad a. 1494. Anno eodem mensis Martii die XXVI. quæ fuit FERIA quarta, & die altera post Festum Dominica Annuntiationis Blanca Maria Galeatii Ducis quondam Mediolani filia, Maximiliano Germanorum Regi prius desponsata venit ad oppidum Inspruck, & ingens cum pompa suscipitur, nec diu post celebratis solemniter nuptiis Regi coniungitur, cum quo vixit annis ferme quindecim, & sine liberis obiit, mulier corpore parva, sed animo magno, suæque gentis amatrix.

***** P. Heuterus lib. VII. c. XVII. Fugger lib. VI. c. XXIV. n. 13. Roo lib. XII. p. 587. Pridæ Calendas Ianuarii dum Maximilianus Friburgi agit, eius uxor Blanca Maria diem obiit, nullâ relicta prole. Faber p. 410.

***** Verba sunt P. Heuteri c. l.

† Hos tres saltem liberos nominat Faber c. l. dicens: postea vero quam ex ea (Maria) filios duos suscepisset, Philippum qui post tempus aliquod Hispaniarum Rex fuit designatus; atque Franciscum qui iuuenis adhuc ab hac luce migravit, nec non Margaritam filiam, inter mulieres huius nostre ætatis feminam omnium rarissimam, adversa fortuna equi casu collapsam diem obiit extremum. Eosdem etiam saltem recenset Fugger lib. VI. c. XXI. n. 1. & Petrus Aegydius in Epitaphio Maximiliani I. canens:

*Uxores geminas duxi quarum altera Carli
Unica Burgundi Maria est, iuvenilibus annis
Filiis ducta mihi, primo quæ enixa Philippum,
Et mox Margaritam, Franciscum deinceps tenellum.*

Male igitur P. Heuterus lib. VII. c. XVII. de Maria: periit enim inter venandum equo decedens, cum peperisset Philippum, Margaritam, Franciscum & Georgium: e quinto gravida, cum factu periit. Georgius enim filius erat naturalis.

†† Gerh. a Roo lib. IX. p. 380. dum hæc in Hannonia sunt, interim Brugis Maria nono Calend. Iulii filium peperit, qui sexto post die ad B. Donati a Tornacensi præsule sacris aquis lustratus, ex matris voluntate (vbi ferebatur) autum Philippi nomen sortitus est. Fideiussere pro eo Adolphus Rantseimius Imperatoris, Petrus Luxemburgus Comes S. Pauli, Eduardi Anglorum regis nomine, & Margaretha Caroli vidua. Ingens non Brugis tantum, sed in aliis quoque civitatibus gaudium, ob natum principem fuit, multisque festi ludi, aliisque publicæ lætitiæ argumenta, celebrata sunt. Imprimis vero baptismi apparatus magnificus, & pompa pene regia fuit. Fugger lib. V. c. XXVIII. n. 9.

††† P. Heuterus lib. V. c. V. & VIII. Galli hoc matrimonium quovis modo impedire conati fuerunt. Quare per Tractatus Barcinonenses XIX. Ianuarii 1493. conclusos, qui reperiuntur apud Leibnitium Cod. Iur. Gent. diplom. Tom. I. p. 463. Ferdinandum obligare conabantur, de non tradendis filiabus cuiquam Principi. Sic etiam Io. Mariana lib. XXVI. c. IV. in ea urbe ad quintum decimum Kalendas Februarii anno millesimo quadringentesimo nonagesimo tertio consensu hæc conditiones sancitæ sunt. Pax regibus Gallo & Hispano esto fœdusque adversus omnes Principes suo excepto Pontifici Romano. Filias Ferdinandus Rex cuiquam

Pri-

1208 DISSERTATIO TRIGESIMA PRIMA DE MAXIMILIANO I

Principi iungito nisi ex Galli Regis voluntate. Ruscinonensis & Ceretani ad Aragonium Imperium ditionemque redeunso detractis inde praesidiis Gallicis.

†††† P. Heuterus lib. VI. c. X. Trithemius Chr. Hirs. ad a. 1496. eodem anno Philippus Archi-Dux Austria Maximiliani Regis Germanorum filius annum agens aetatis octauum decimum Patre iubente duxit uxorem, Ferdinandi & Elisabetha Regum Hispania filiam; cum qua vixit in Brabantia, ubi residentiam habebat consuetam annis decem, & genuit ex ea filios duos Ferdinandum & Carolum, quorum alter hodie regnat in Hispania, alter sub tutela Maximiliani regis paterni Dux commoratur in Brabantia. Cuspinianus p. 489. qui etiam Philippi filias recenset.

††††† G. a Roo lib. IX. p. 385. sequentis anni initio, ad quartum Idus Ianuarii, Maria Bruxella filiam peperit Margaretam. Fugger lib. V. c. XXIX. n. 7.

†††††† De quo diff. super. §. LX.

††††††† P. Heuterus lib. V. c. V. Hæc dum in Hispaniam veheretur, suborta tempestate hoc sibi Epitaphium struxit :

*Cy gist Margole, noble Damoiselle,
deux fois mariée & morte pucelle.*

* G. a Roo lib. XII. p. 537. non multo post Ioannes, Ferdinandi regis filius, diem obiit, uxorem relinquens gravidam. Ea erat Margaretha Caesaris filia, qua acerbo eo casu afflicta, ante pariendi tempus, factum edidit minime vitalem. Publicus ob eam rem luctus per Hispaniam inditus est, & Ferdinandus rex, eiusque regina, in grauissimo dolore fuerunt, quibus antea leta omnia & felicia euenerant. Idem paullo post: Margaretha vero Philiberto postmodum nupsit, Sabaudia duci. Plenius de eadem agit Guichenon Hist. Geneal. de Savoie c. XXXIII. p. 613. sqq. G. a Roo lib. XII. p. 565. abierat eo tempore Caesar, & a Belgicarum provinciarum ordinibus vocatus, ut Caroli nepotis vice, rei gubernacula susciperet; conuentu Louanii indito, Margaretham filiam illis gubernatricem dedit. Cuspinianus p. 489.

** G. a Roo lib. IX. p. 391. secundo die Septembris, nascitur Maximiliano filius Bruxella & decimo septimo ab Henrico Bergenfi, Cameraci episcopo, sacris vndis lustratur: spondentibus pro eo Philippo Croyo, Cardinali Cluniacensi, & Aurantii principis uxore. Nomen puero Francisco datum, a Francisco Britannia Duce, cuius vice Croyus aderat. Natalem illius Bruxellani magna cum letitia celebrarunt, quod principem haberent apud se natum, sed non diuturnum illis hoc gaudium fuit, nam eodem anno infans obiit, feriis Stephani Protomartyris.

*** Verba sunt P. Heuteri lib. VII. c. XVIII. qui tamen septem saltim notios recenset, quorum octo numerat Fuggerus lib. VI. c. XXI.

**** De hac etiam castitate matrimonii intelligenda sunt verba Io. Fabri p. 414. postquam de vxoribus ipsius egisset: *Utramque adamauit vnice, castoque amore dilexit, puero quod neque Græcus Corneliam Rôm. neque Iulia Pompeium Magnum adamauerit magis. Continentiæ (inquam) ac modestiæ talis ac tanta, ut nullo unquam tempore quisquam audierit ab ipso nec ingenuas, sed neque inferioris sortis virgines pollutas. Ut maiora interim taceam, matrimoniarum puera seu virginum raptus, aut incestus, seu id generis mulier, quibus (proh dolor) Reges nonnulli ac principes huius nostre ætatis (ut fertur) plerique dant operam.*

***** De his plenius Fugger c. 2.



DIS-

DISSERTATIO TRIGESIMA SECVNDA

DE

C A R O L O V.

§. I. Caroli V. parentes, natiuitas & infantia. §. II. Caroli mores. §. III. Regimen Belgii suscipit & Hispania. §. IV. Fœdus Electorale Rhenense Caroli V. electio. Fridericus, Saxonia Elector oblatam dignitatem repudiat. §. V. Electio Carolo nuntiatur. §. VI. Austriaci & Hispani instinctu Francisci rebellant. §. VII. Carolus ex Hispania venit & coronatur. §. VIII. B. Hildesense. §. IX. Comitia VVormatiensia. 1521. Regimentum Imperii restituitur. §. X. Lutheri natiuitas & professio. §. XI. Lutherus contra indulgentias docet: Augusta cum Caietano colloquitur. §. XII. Carolus Militibus a Papa mittitur in Germaniam. Colloquium Lipsiense. Initia Reformationis apud Heluetos, per Vlv. Zwinglium. §. XIII. Leo X. Lutherum condemnat, qui ad Concilium adpellat, & Decretales a. 1520. comburit. §. XIV. Lutheri acta in Comitibus VVormatiensibus. §. XV. Lutherus a Comitibus VVormatiensibus redux, VVartburgum abducitur. §. XVI. B. inter Casarem & Gallum in Nauarra, Belgio & Italia a. 1521. 1522. gestum. §. XVII. bellum Francisci a Sickingen cum Electore Treuirense. §. XVIII. Comitia Noribergensia 1522. Confirmatio fœderis Sueuici. XIX. Carolus concluso cum Henrico VIII. Anglorum Rege fœdere, in Hispaniam venit & rebelles domat. Maria Anglicana ipsi desponsatur. §. XX. Comitia Noribergam ab Imperii Regimento indicta. §. XXI. Acta legati Pontificii in Comitibus Noribergensibus. Decretum de religione. §. XXII. Quid in Comitibus Noribergensibus 1504. de religione fuerit actum. Decretum Catholicorum Ratisbonense. §. XXIII. Initia motuum rusticorum, in Sueuia & Franconia. §. XXIV. in Saxonia & Thuringia. Fridericus, Elector Saxonia moritur. §. XXV. Continuatio belli cum Francisco I. Fontarabia capitur. Carolus Borbonius a Francisco deficit. Mortuo Adriano VI. Clemens VII. fit Papa. §. XXVI. Borbonius Galliam innadit, Franciscus in pugna Papiensi capitur. §. XXVII. Franciscus captiuus in Hispaniam ducitur. Franciscus Sfortia ob conspirationem contra Casarem, Hieronymo Morono conciliante, Ducatu Mediolanensi priuatur. Franciscus per pacem Madritensem liberatur. §. XXVIII. Franciscus e captiuitate liberatus omnia reuocat. Fœdus Clementinum contra Carolum. §. XXIX. Roma a Casareanis occupatur. §. XXX. Roma a. 1527. denuo capitur & diripitur. Borbonius cadit. Papa cum Casare pacem facit. §. XXXI. Francorum & Anglorum Regis legati, Carolo bellum denuntiant. Franciscus Carolum ad duellum prouocat. §. XXXII. Galli regnum Neapolitanum innadunt. §. XXXIII. Continuatio belli in Italia. Franci Italiam relinquunt. Pax inter Casarem & Papam Barcinone concluditur. §. XXXIV. Pax Cameracensis 1529. §. XXXV. Pax cum Venetis & Francisco Sfortia. Florentia frustra obsidetur. Philibertus Aransionensis in hac obsidione occiditur. §. XXXVI. Caesar Bononia cum Papa fœdus facit, ibidemque coronatur. §. XXXVII. Ludouico Hungaria Rege mortuo, Ferdinandus Hungaria regnum petit. Turca n. 1529. Viennam obsidet. §. XXXVIII. Comitia Augustana 1525. Spirensia & Eslingensia 1526. §. XXXIX. Comitia Ratisbonensia 1527. Motus Pacciani. §. XL. Comitia Spirensia 1529. Origo nominis Protestantiam. Horum adpellatio & legatio ad Casarem. §. XLI. Varii Protestantium conuentus. Articuli XVII. Snabacenses. §. XLII. Comitia Augustana a. 1530. & exhibita in iisdem Confessio Augustana. §. XLIII. Variæ Ciuitates Confessionem suam separationem exhibent. Confessio Augustana

OOOOOO

Con-

Confessionis eiusdemque Apologia, Recessus Augustanus. Varii Principes inuestiuntur. Reformatio Politia, Visitatio Cameralis, Finis Regimenti Imperialis. §. XLIV. Florentini, Caesaris ope a Medicis subiugantur. §. XLV. electio Ferdinandi in Regem Romanorum. §. XLVI. Pax Religionis Smurfurti & Noribergae 1532. conclusa. Ordinatio Criminalis publicata. §. XLVII. Turcarum incursiones in terras Austriacas. §. XLVIII. controuerfia Borussia. §. XLIX. Fœdus Caesaris cum Italiae Principibus. §. L. B. VVürtembergicum. §. LI. B. Anabaptisticum. §. LII. B. Tunetanum. §. LIII. Francisci Sfortie mors. B. Galli cum Sabauda. Scripta inter Carolum & Franciscum contraria. B. cum Imperatore per annum 1536. & 1537. Induita Nicaenses. §. LIV. Paulus III. concilium Mantuanum indicit. Protestantium varii conventus. Articuli Smalcaldici. Fœdus Noribergense Smalcaldico oppositum. Conventus Francofurtensis a. 1539. §. LV. Caesar per Galliam pergit ad tumultum Gandiuensem sedandum. §. LVI. Conventus Protestantium Arnstadtensis 1539. & Smalcaldicus 1540. Comititia Hagenouensis & colloquium VVormatiense 1540. §. LVII. Comititia Ratisbonensis 1541. §. LVIII. Altera expeditio Africana a. 1541. infeliciter suscepta. §. LIX. Bellum ob interfectum Frigonium & Rinconem a. 1542. cum Gallo restituitur. §. LX. Galli a Turcis adiuti, Nicæam obsident. Caesar cum Papa Buxeti colloquitur. Galli Luxemburgum capiunt. §. LXI. B. Gelatricum. §. LXII. Prælium ad Ceresolam. Caesar Luxemburgensis Ducatus vrbes recipit, & fere Parisios usque mouet: inopinata tamen pax Crespiacensis concluditur. §. LXIII. Comititia Spirensia 1544. §. LXIV. Contentio inter Io. Fridericum Electorem, & Mauritium, ducem Saxonie. §. LXV. B. Brunsvicense. Comititia Noribergensis & Spirensia 1542. 43. 44. §. LXVI. Comititia Spirensia 1544, VVormatiensis 1545. Fœdalis Gallus reicitur. §. LXVII. Initia concilii Tridentini. Episcopi Bononiam secedunt. §. LXVIII. Conventus Protestantium Francofurtensis 1546. Colloquium Ratisbonense. §. LXIX. Mors Lutheri. §. LXX. Comititia Ratisbonensis 1546. Preparatoria Caesaris ad bellum contra Protestantes. §. LXXI. Protestantes Vlma conveniunt: horum belli adparatus: in Tirolensem agrum irrumpunt: a Casare proscribuntur. §. LXXII. Castra Caesaris ad Landsbutam. Protestantes Casari bellum denuntiant. Castra ad Ingolstadtum & bellum ad Danubium. §. LXXIII. Exitus belli ad Danubium. Quid ad Gingham gestum. Plures Casari reconciliantur. §. LXXIV. B. Saxonicum. §. LXXV. Prælium ad Muhlbergam, Electoris captivitas. §. LXXVI. Mortis sententia contra Io. Fridericum Electorem lata: qua tamen certis conditionibus remittitur. §. LXXVII. Captivitas Philippi, Hassia Landgravii. §. LXXVIII. Comititia Vlmensis & Augustana 1548. Mauritius de Electoratu Saxonia inuestitus. Cum Ferdinando agitur, ut Imperii dignitati renuntiet. §. LXXIX. Declaratio Religionis, dicta Interim. §. LXXX. Reliqua decreta Comitiorum Augustanorum. Pax publica confirmatur. Reformatio Politia. Belgii Provincia Imperio subiiciuntur. §. LXXXI. Caesar in Belgium proficiscitur. Henricus Brunsvicensis Smalcaldicis litem facit. §. LXXXII. Comititia Augustana 1550. Caesar cum Ferdinando denuo agit, de relinquendo Imperio. §. LXXXIII. Occupatio Aphrodisii, seu Africa Urbis a Casareanis. §. LXXXIV. Iulius III. Concilium Tridentinum restaurat. §. LXXXV. B. Parmense. §. LXXXVI. B. Magdeburgense. §. LXXXVII. Mauritius cum Henrico II. Gallorum Rege, multisque Germania Principibus fœdus pangit contra Imp. §. LXXXVIII. Franci a Turcis adiuti, Italia oras infestant. Tripolis a Turcis capitur. §. LXXXIX. Progressus Mauriti in agrum Tirolensem. Conventus Linciensis. §. XC. Henricus II. Lotharingiam invadit. §. XCI. B. inter Casareanos & Gallos in Belgio & Picardia. §. XCII. Transactio Passaviensis. §. XCIII. Alberti Brandenburgici turba. §. XCIV. B. Senense. Turcarum classis Italia oras infestat. §. XCV. Landgravius & Io. Fridericus dimittuntur. Carolus Metensem urbem obsidet. Anna-

lini

luis profligatur. Albertus Brandenburgicus cum Carolo iterum conciliatus. §. XCVI. Continuasur bellum in Belgio & Picardia. §. XCVII. Albertus Brandenburgicus novas turbas mouet. Prælium ad Siuershusam cum Mauritio. Albertus moritur. §. XCVIII. Transactio Numburgerfis inter Augustum Saxonia Electorem & Io. Fridericum. Pactum Confraternitatis denus confirmatur. §. XCIX. Carolus Philippo Principatum Mediolanensem cedit. Comitatus Augustana 1555. pax Religionis. Reseruation Ecclesiasticum. §. C. Carolus se abdicat Imperio. §. CI. Solennitas abdicationis Francofurti 1556. §. CII. Vita in monasterio & mors euangelica. §. CIII. Vxor & liberi. Scriptores de Vita ipsius.

§. I.



Carolus V. patre natus Philippo, Castiliæ Rege, matre Iohanna, Ferdinandi Catholici filia vnica & hærede, nepos Maximiliani, lucem adspexit Gandavi XXIV. Februarii 1500, quem diem etiam semper pro felici habuit. * Infantiam pro maiori parte Mechliniæ, apud amitam Margaritam, Philiberti Sabaudia Ducis viduam, transegit; quæ Belgis præfecta, cum Margaretha Eboracensi, Caroli pugnacis vidua, aulam hic constituerat. Mortuo patre Philippo, Margaretha puero nondum septenni dat Præceptorem Adrianum Florentii Ultraiectinum, in Academia Louaniensi Professore, qui postea factus fuit pontifex. Ab hoc quidem probe fuit enutritus, sed litteras citius deserens, ab ephoro suo Guiljelmo Croyiaco ad exercitia militaria fuit ductus. ** Inde Germanis licet parentibus natus, in Hispania tamen sedem habuit præcipuam. ***

* P. Heuterus lib. VIII. c. I. Carolus Austriacus, Hispaniarum Rex, Belgarum Burgundiarumque Princeps, ac Caesar nominis Quintus, ex antiquissima Habsburgica Procerum familia ortus, Philippi Austriaci ac Ioanna Aragonie, Castella &c. Regum filius, Caesaris Maximiliani primi & filio Philippo nepos, natus est Gandavi Flandria primaria vrbe, anno 1500 Mensis Februarii die vigesimo quarto, matre paulo ante horam quartam, quo eius mater Ioanna ex Hispaniis gruida appulerat. Lanit cum sacra aqua antistes Tornacensis. Eagger lib. VI. c. IV. n. 2. G. a. Roo lib. XI. p. 546. circa idem fere tempus vigesimo quinto (legendum vigesimo quarto, qui dies Matthei est sacer) die Februarii qui D. Matthei Apostolo consecratus est, natus est Philippo Belgarum principi filius Gandavi in Flandria, cui Carolo nomen ab uno parentis materno, post ad Imperii fastigium accessu, Quinto cognomen datum, isque multis per Europam provincijs summa cum laude præfuit. Hunc ex sacro regenerationis fonte susculore Carolus Croyus, Princeps Bergensis, & Margaretha dñe, Anglica, Eduardi regis soror, & Austriaca Caesaris Maximiliani filia. Chytræus Saxonia lib. XIX. p. 502. Sleidanus lib. I. p. 27. Nic. Mamerani de reb. præcip. gest. Caroli apud Schardium Tom II. p. 602.

** Heuterus c. l. qui addit: quo tempore apud Belgas Principe viro dignis artibus (exceptis literis Latinis Græcisque) liberaliter est instructus, loquens pro ætatis ratione Latine, Belgice, Germanice, Francice, Hispanice, & Italice. Armorum omni genere quotidie corporis ingenique vires experiebatur, quemadmodum & venatione, luctatione, cursu, saltu, ac pila.

*** Thuanus lib. I. p. 8. cumque tot locorum intervallis & moribus distinctarum

Q o o o o o o

na

nationum princeps esset, ex Germania oriundus, in Belgio natus & educatus, in Hispania tamen, quamdiu per bella Gallica & Germanica licuit, sedem principum habuit, & Hispanorum ductu maxima praelia fecit: ac postremo renuntiato imperio & abdicatis regnis ibi priuatus mori voluit.

§. II.

Princeps erat, litteris non satis excultus, sed linguam Belgicam, Germanicam, Hispanicam, Francicam & Italicam exacte, diserteque loquens, latinam aliasque aliquot titubabat. Vita moderatus, modestus, quietis amans, iracundus sine vitio, donec crescentibus articularis morbi doloribus, seniorque tactus, ad iram procliuor redderetur, sui subinde cerebri; in Venerem pronus liberque, attamen cautus & arcanus, ne vitii publicatione tacto exemploque noceret. Illatam iniuriam contumeliamque recordari, dataque opportunitate vlcisci atque obliuisci nouerat. Conquesta est saepius Italia de militum eius dissoluta disciplina. Sed quid faceret in extrema pecuniae rerumque omnium inopia subinde constitutus adolescens Princeps, ab vniuersa fere Europa oppugnatus? In cibo potuque adeo fuit temperans, vt ad pondus mensuramque a medicis praberi sibi, inualecente articulari morbo, permetteret, nec vllum in aula comitatuque genus hominum praeter ebriosos, dimiliculus tulit.* Ab initio princeps prudens potius quam bellator, postea virtute militari magnos etiam Principes adaequauit. ** Non desunt tamen, qui diuersos in Carolo nauos Politicos animaduertent. ***

* Hac ratione Heuterus elogium Caroli V. Austriacis suis subiicit p. 368. Corporis habitum describit idem Heuterus *rer. Austr. lib. XIV. c. VII.* vna cum vitiis eiusdem & virtutibus. Pantaleon p. III. *der Teutschen Helden* pag. 166. Virtutes ipsius praedicat Thuanus lib. XXI. pag. 642.

** Singulare est, quod ipsi tribuit elogium Fr. Belcarus lib. XVI. p. 477. qui postquam inter ipsum & Franciscum I. comparisonem instituisset, addit: *Carolus statura quoque quadrata, sed mediocri, capillo flauo, colore niues, labro inferiore paulo latiore atque in mentum prominente, facie oblonga ac subtristi, sermone raro, gestu moderato, non eam initio, quam mox praestitit, de se expectationem dedit.* Is vix dum pubes Guiljelmo Croio Ciuriano tutore ita instructuente gerendis negotiis assuetus, & publicis consiliis adhibitus ac praeclare educatus, prudentis potius quam bellatoris principis indolem pra se tulit. Itaque primum non per se, sed per legatos bella gessit, ac demum duos & triginta natus annos, aduersus Solymannum Turcarum Imperatorem Viennam Austriacam circumfidentem prima militie suae rudimenta edidit: quamquam antea feliciter per varios duces multa ac graua bella confecerat; imprimisque Franciscum Regem per Carolum Borbonium ultimum Boiorum regulum sui exercitus imperatorem, qui Ludouica Sabaudiana Regis matre procurante, patrimonio exutus ad Carolam defecit, ad Ticinum cepit. Sed repulso Solymanno tantum militaris gloria gustum hausit, vt caetera fere bella per se gesserit, post Carolum Magnum Germanicorum Imperatorum potentissimus euaserit; & nisi praclaros eius conatus Franciscus interturbasset, collapsum Germanicum Imperium instaurare, Solymannum Tur-

Turcam vel debellare vel procul reprimere facile potuerit. Erat enim ingenio perspicax, consilio bonus, in bellis magnanimus, domi mansuetus ac facilis, in privato sumtu parens, publice non illiberalis, nullis voluptatibus addictus; & omnia diligenter & bellimunia, & consilia obiret. Tot tantisque virtutibus nonnihil obstabat infirma fere semper valetudo, praesertim quum paulo aetate processisset: in consiliis pertinacia, iudicii sui nimium tenax, in conseruandis propagandisque suis ditionibus maior nonnunquam utilitatis, quam honestatis respectus: quod vitium illi cum Ferdinando Hispano materno auctore, sed & cum omnibus fere rerum potentibus commune fuit. Hunc cum Ludouico Galliarum Rege eius nominis Vndecimo non immerito conferre possumus: quem sibi imitandum proposuisse, idcircoque Philippum Commineum qui vitam Ludouici scripsit, secum fere semper circumculisse proditur: quem tamen facilitate, (alter enim in multos crudelis fuit,) & rerum gestarum gloria superauit. Vid. & Bushires lib. XV. fin. Varillas lib. XIII. p. 349.

*** Gregorius Leti enim in Vita ipsius Tom. IV. p. 343. recenset librum latinum, cui titulus: *Stultitia Caroli V.* Italum alterum *Le Gagare di Carolo V. nel suo Imperio.* Facit huc etiam Io. Burcardi Menckenii *dissertatio Historico-Politica de Nexis politicis Caroli V.* qua ipsam taxat, quod exteris, inprimis Belgis nimium fuerit deditus, quo & Hispanos & Germanos, libertatis tenaces alienauerit, fratri Ferdinando Regis Romanorum axioma praepropore conciliauerit, & Philippo nuptias cum Maria Anglica probroliis nimis conditionibus paraauerit. Quare etiam in Parrhalianis Tom. I. p. 199. iniustitiae arguitur Carolus V. Facit huc potissimum Petrus Martyr ep. DLXIX. scribens: *qui apud Principem versantur tam Hispani quam Belgae (Belgica est enim Flandria) mira inquirunt de illius moribus & praeclara indole. Sexdecennis est, grauitate tamen aiunt pollere senili, nec desunt, qui tantam in adolescente auctoritatem, imperitiam & naturae defectum appellent, sed absint interpretes maligni. Audit attente, respondet breuibus & per interpretes. linguam nondum callet Hispanam. idiomati addiscendo studet, est docilis, optime speratur ab his qui eius interna cognoscunt. Dicunt magnanimum esse ac liberalem, iustique ac veri amatorem, cum adulatoribus & intemperantibus secus.* Vid. etiam Bayle art. *Charles Quint.*

§. III.

Anno 1516. emancipatus ab auctore Maximiliano, regimen Belgii ipse suscepit. * Eodem anno Middelburgi reluit a Georgio & Henrico, Saxoniae Ducibus Frisiam Occidentalem in ipsorum parentem, Albertum Animolum a. 1493. a Maximiliano Imp. collatam, mediante summa ducentorum millium florenorum Rheni. ** Post mortem aui sui materni, Ferdinandi Catholici, omnia regna ipsius ex Testamento ad Carolum ipsius nepotem peruenerunt. Et licet prior testamento, Ferdinandum ex filiis alterum, constituisset regni gubernatorem, mutato tamen consilio, postea Franciscum Ximenium Archiepiscopum & Cardinalem Tolanum regni gubernationi praefecit, id quod a Carolo fuit confirmatum. *** Hic die XIX. Septembris 1517. in Hispaniam transietando, appulit classem ad Villam Vitiolam, Asturiae oppidum, **** anno 1518. VII. Februarii inauguratur Vallisoleti Rex Hispaniarum. ***** Eodem anno eiusdem auspiciis, Ferdinandus Magellanus, nobilis Lusitanus, quinque navium classe instructus, ad Moluccas, nouo itinere per Occidentem

adeundas, dimittit, qui fretum, quod ab eo nunc Magellanicum appellant, inter Peruanam & Polo Antartico subiectas terras aperuit, per quod orientem versus, cursum dirigens, et si ipse in insula Mautama, pene in conspectu Moluccarum, per insidias cæsus fuit, tamen duæ ex ipsius nauibus ad Moluccas peruenerunt. Quarum vna, toto terrarum orbe, auspiciis Caroli circumnavigato, incolumis Hispalim rediit. *****

* *Diff. super. §. XLII. P. Heuterus lib. VIII. c. I.*

** Tabulas fœderis exhibet Heuterus lib. VII. c. X. Fugger lib. VI. c. XVII. p. 1316. Chytræus Saxonia p. 189. G. Fabricius Orig. Saxon. lib. VII. p. 856. Müller Ann. Saxon. ad a. 1515.

*** Chytræus lib. VII. p. 191. Testamentum autem superiøre anno Burgis condiderat Ferdinandus, in quo, Ferdinandum nepotem, Caroli, quem Belgicis moribus innutritum, in Hispaniam fix venturum arbitrabatur, fratrem, Gubernatorem Hispania constituerat, eique tria militarium ordinum, S. Iacobi, Calatrana & Alcantara magisteria iure hereditario donarat. Verum paucis ante mortem diebus, intimis amicis & senatoribus regiis, quibus Tabulas Testamenti inspiciendas dederat suadentibus, strumque caput induxit, & Carolum primogenitum, Ioanna regina Caroli matre viuente; gubernationi Reipublicæ præfecit: eoque absente curam regnorum, Francisco Ximenes archiepiscopo & Cardinale Toletano, seni prudenti, iusti ac recti tenaci, & longo Reipublicæ usu probato, commendauit. Idem in oratione sua de Ferdinando dicit Sigismundus a Saraw apud Chytræum lib. XXI. p. 546.

**** *Diff. sup. §. XLIV. P. Heuterus lib. VII. c. XVI. & lib. VIII. c. I. Chytræus p. 197.*

***** P. Heuterus lib. VIII. c. I. mense Februario anno c13 xviii. in Hispania Regem est inauguratus, matre Ioanna Regni gubernatione, ob cerebri læsionem, potentibus Proceribus, hac lege cedente, ut in omnibus Edictis ac diplomatis filii Caroli nomen, matris semper postponeretur, neque alio, ea sua titulo, quem Principis Hispania, haberetur, Carolo facile in ipso noui Regni exordio hac in re Proceribus obsequente.

***** P. Heuterus lib. VIII. c. XIV.

§. IV.

Inter consilia de successore Maximiliano Imp. destinando, dum & Maximilianus de transferenda in Carolum dignitate Imperiali esset sollicitus, & Galliarum Rex Franciscus I. Germanos, ingenti profusa pecuniz summa, in suam trahere sententiam conaretur, * moriebatur Maximilianus XII. Ianuarii 1519. fuitque quinque mensibus in Imperio interregnum; Durante eodem, dum sibi a Francisco I. metuerent Rhenani Electores, Moguntinus, Coloniensis, Treuirensis & Palatinus, in oppido Oberwesel Treuirensis ditionis conuenientes Dominica Lætare 1419. ad mutuum se obligant defensionem, quæ dicitur *die besondere Rheinische Verein*. ** Quo tempore Carolus ac Franciscus Reges, non amplius secreto, sed palam ad Imperium aspirare, illudque multis factis impensis per clarissimos Oratores petere coeperunt. *** Adfectasse etiam Henricum VIII. Anglorum Regem Imperialem dignitatem, sunt, qui tradant. **** Franciscus I. equi-

equidem Leonem X. Papam sibi adiungere studebat, atque ut petitionem Imperii adiuuet, flagitat, sibi titulum Imp. Constantinopolitani decerni: pollicetur, se moturum esse Turcicum bellum, ad quod gerendum maxime profutura esset coniunctio Italiae, Galliae & Germaniae. Miserat etiam Papa legatos, qui ex antiquo pacto Reges Neapolitanos fieri hant posse Imp. dicerent. **** Inuitabantur Veneti ad societatem consilii. Rogati etiam a Franco Heluetii, tum primum cum eo foedere iuncti, se Germanis commendarent, Septemuiris scribunt, quid Francus petiisset: ne vero vlla ratione externum Caesarem, ad ignominiam nominis Germanici legerent, suadebant. Sollicitabantur Electores, & quaedam Germaniae ciuitates, ut Gallicis exercitibus receptum praebant: ***** habebat etiam Franciscus, potentes amicos in Germania, ***** Postquam Albertus Moguntinus Comitum Electoralia mense Iunio Francofurtum indixisset, conueniunt praeter ipsum, Hermannus Colonienfis, Richardus Treuirensis, archiepiscopi, Ludouicus Palatinus, Fridericus Saxoniae dux, Ioachimus Brandenburgicus ***** Ludouici Bohemiae Regis nomine, Ladislaus Sternebergius, ab Bohemiae Ordinibus missus, relecto Sigismundi Poloniae Regis, qui tanquam tutor hoc ius petebat, legato. ***** Caroli quidem legati sub hoc tempus Moguntiam vsque venerant, Gallici vero Confluentiae substiterant: vtrique per litteras & internuntios principem quique suum electoribus commendant. † Initium d. XVII. Iunii 1519. fiebat per sacra in aede D. Bartholomaei peracta. †† Vbi postridie ventum est ad deliberationem, ad Fridericum Saxoniae Electorem, Imperium deferrebat, qui tamen illud recusabat. ††† Hinc Moguntinus communicato prius consilio, separatim cum Saxone rem incoat, atque graui oratione in collegio Electorali habita, causas exponit, cur Carolus Francisco sit praefendus, qui & Germanus, quique Imperium possit defendere. †††† Treuirensis vero metuendum esse Caroli potentiae, Franciscum eligendum volebat. Tertio loco verba faciebat Saxoniae †††† Elector Fridericus & vbi Gallum excludi lege, Carolum vero Germanum esse Principem, inque Germania domicilium habere, demonstrasset, opus esse reipublicae aliquo praepotente dicebat. Sed qui cum Carolo sit conferendus, neminem se talem nouisse: placere ergo sibi, ut is renuncietur Caesar, veruntamen certis legibus, ut & Germaniae sua libertas constet, & ea, de quibus facta sit mentio, pericula vitentur. Hanc sententiam vbi reliqui, Palatinus etiam, qui antea Gallo fauerat ††††† comprobassent, egre annuit Treuirensis. Iam multa nox erat itaque di-

disceditur & postmodum rursus convenitur. ††††† Ibi coemptum est agi, cuiusmodi condiciones Carolo sint ferendæ: disceptata res fuit per aliquot dies: vbi demum de Capitulatione Carolo præscribenda convenisset, * perscriptæ leges Moguntiam ad Caroli legatos mittuntur: cum eas illi recepissent, ** die XXVIII. *** Iunii sacro publice facto, ingressi denuo in sacrarium interius templi D. Bartholomæi, consentientibus suffragiis Carolum eligunt. Deinde suffragia relata sunt in litteras, & confirmata singulorum sigillis. Postea accessita Nobilitate ac multitudine vniuersa, publice facta est renunciatio. ****

* De his consiliis P. Heuterus lib. VIII. c. II. & diff. super. §. XLV. Apud Freherum in fine Tomi secundi extat Oratio Germaniz querula, quod Franciscus ambiret Imperium, qui tamen moribus plurimum dissideat, Germanisque semper fuerit contrarius.

** Exhibet hanc unionem Goldastus *Polit. Reichshandeln* p. I. p. 23. & p. VIII. p. 216. Licet autem ista unio ad tempus interregni saltem fuerit restricta, *his so lang ein Römischer König und weltlich Haupt der Christenheit einmütiglich erwählt, und ferner mit der Königlichem Cron wie sich gebührt gekrönt ist, und nicht länger.* Postea tamen tacite fuit continuata: immo, primum in Capitulatione Matthiæ art. IV. Electores Imp. obligarunt ad confirmandum die gemeine und besondere Rheinische Fereio, quod posterioribus etiam fuit insertum Caput. Leopoldi & Iosephi art. VI.

*** P. Heuterus c. I. Guicciardinus lib. XIII. p. 283. qui etiam pecuniz nondum ab utroque fuisse adhibeum testatur, dicens: itaque quod ab uno agitur fuerat, quam iam cum singulis Septemviris de præmiis & donatiis esse constitutum, perficere facile existimabant. Ab altera vero parte Gallia regis nec cupiditas, nec spes minor erat: quæ suffragiorum Septemviralium maxima pecunie vi emendorum opinione præcipue nitetur: quorum aliqui ipsi veteri amicitia & pensionibus additi rei facilitatem demonstrantes, cum ad rem aggrediendam incitabant. Quantum autem pro hac electione impendit Carolus, dictum fuit diff. super. §. XLV. Metzger ad a. 1519. Carolum impendisse dicit 300000. Iochimicos.

**** Hoc ex Spalatini Mito de vita Friderici III. discimus: *der König von Frankreich, dergleichen der König von England waren auch gerne Römischer König gewest.*

***** Si Goldasto Constit. Imp. Tomo vno p. 439. fides est habenda, misit ad hunc Electorum Conuentum Leo Papa Legatum suum, postulante ut Regem Neapolitanum, cuius Regni proprietates ad Ecclesiam Romanam spectet, nullo pacto in Romanorum Regem eligant, obstante sibi defectu inhabilitatis & ineligibilitatis ex constitutione Clementis Quarti. Adhuc autem ad hoc quod Clemens IV. inter alia Carolum Andegauensem pro obtinenda corona vtriusque Siciliæ obligauerat, ne ipse, aut suorum posterorum quisquam Imperator fieri posset, quamvis forte ab Electoribus ad id munus deligeretur, apud Pand. Collenutium Hist. Neap. lib. IV. p. 197. Sed responderunt Electores se dignum esse electuros Imp. Sic etiam Guicciardinus lib. XIII. p. 283. Pontificis vero mens simulationibus artibusque recondita, quamvis potius quod id nisi eius animo graviter offenso denegandi occasionem non haberet, quam libera voluntate, Carolo contra regni Neapolitani diplomatis leges, quibus e veterum diplomatum forma id ei expresse interdicebatur, Imperii ad se delati accipiendi potestatem concessisset, nemini erat nota, ac ne ipsi quidem forte semper constabat. P. Daniel Tom III. p. 65. Belcarius lib. XVI. p. 477.

***** G. Sabinus *hist. elect.* p. 2. Sleidanus *lib. I.* p. 19. Guicciardinus *lib. XIII.* p. 286. P. Heuterus *lib. VIII. c. II.* Chytræus *Saxonia lib. VII. inuenta.* Controuersias illustiores circa electionem & coronationem Caroli V. exponit Strauchius *dissert. exot. I.*

***** P. Heuterus *c. I.* In horum numero Guicciardinus *lib. XIII.* p. 290. etiam habet Ioachimum, Brandenburgicum Electorem, dicens: & Gallia rex quotidie magis ingentibus Brandenburgensis marchionis Septemuiri, qui ingenti pecunia promissa, & fortasse aliqua ex parte representata clam non modo suum sed & Maguntini Archiepiscopi fratris sui, qui ex tribus Antistitibus Septemuiris unus erat, suffragium illi pollicitus fuerat, promissis allectus delectabatur. Plurimum quoque rex sibi de altera Septemuirum parte pollicebatur: & si paria essent suffragia in Bohemia regis suffragio, quod reliquis sex, quorum tres sunt Antistites & tres principes, dissidentibus controuersiam dirimit, spem habebat: idcirco maximam pecuniam vim que Septemuiris daretur, ad ora maritima præfectum, quem Ammiralum vocant, qui antea hanc ob causam in Germaniam erat profectus, misit: & cum multas liberas ciuitates una cum Wirtembergensi duce iis qui Imperium in externum transferre vellent minantes, multos milites conscribere auderet, alias pecunias ut sese iis qui quod ipsi eligeretur, prohibere vellent, armis opponeret, colligebat. Fr. Belcarus *rer. Gall. lib. XVI.* p. 473.

***** Hos nominat G. Sabinus p. 3. Sleidanus *c. I.*

***** Disceptabatur de eo inter Sigismundi Poloniæ regis & Bohemici regni legatos, utrius electionem sint admittendi. Legati Polonici nitebantur tenore A. B. Hanc legem ad se pertinere negabant Bohemi, quibus ipsa hac Bulla priuilegia antiqua fuerint confirmata. Iphis autem ex priuilegio Caroli IV. hoc deberi. Obtinuerunt etiam Bohemi, prout Acta habentur in Goldasti *Politischen Reichshandeln p. I.* p. 26. sqq.

† Sleidanus *c. I.*

†† Sabinus *c. I.*

††† P. Heuterus *c. I.* tandem Imperium Frederico Saxonie Duci Septem-viro offerunt. Sed is constanter dignitatem renuens. Sleidanus p. 26. ad Fridericum Saxonem pridie fuerat delatum Imperium, sed is ingenti animo recusabat & suo suffragio Carolum, sicut diximus, designabat, & oblatam eo nomine magnam pecuniam vim a legatis Caroli reiecit, & suis, ne vel teruntium acciperent, mandabat. G. Spalatinus in *Ephemeridibus Mstis* ad a. 1519. in ea Rom. Regis Electione paucis ante diebus Fridericus III. Sax. Dux Elector tria habuit suffragia, nempe Treu- virensis, Richardi Palatini, & Electoris Brandenburgensis Ioachimi primi. Idem confirmatur in Historia ipsius Msta Friderici. De eodem testatur Varillas *Hist. de François* p. 143. Idemque pluribus adhuc testimoniis confirmat Seckendorf p. 122. Singula plenius exponit Erasmus Roterodamus *lib. XIII. ep. IV.* scribens: ab omnibus delatum imperium ingenti animo recusauit, idque pridie quam Carolus eligeretur, cui nunquam contigisset imperii titulus, nisi Fridericus deprecatus esset, clarior honore contempto, quam fuisset adeptus. Mox rogatus, quem igitur censeret eligendum, negauit sibi quemquam alium videri tanti nominis oneri sustinendo parem, quam Carolum. Ob hunc insignem animum, a nostris oblata triginta floren. millia constantissime reiecit. Quumque vrgeretur, ut saltem decem millia passeretur dari famulis: Accipiant (inquit) si velint, astamen nemo manebit postridie apud me, qui vel aureum acceperit: ac postridie consensu equis subduxit sese, ne pergerent esse molesti. Hoc mihi ut compertissimum retulit Episcopus Leodiensis, qui Comitibus Imperialibus intorsit. P. Langius *Chr. Citic.* p. 878. Le P. Daniel *Tom. III.* p. 65. Harxus *ad a. 1518.*

††† Hanc orationem exhibet Sabinus p. 7. & Sleidanus p. 20. Neque tamen hoc votum erat Moguntini, prout vulgo dicitur, sed versabantur Electores adhuc in præconsultatione.

PPPPPP

tio-

tionibus. Quare etiam Sleidanus dicit: *Idi ventum est ad deliberationem, Moguntinus (communicato prius consilio separatim cum Saxonie duce Friderico, cuius erat auctoritas premaxima) rem inchoat, & de tribus omnino sententiis ait esse questionem.* Sic etiam Sabinus p. 7. sub initium statim Orationis hęc verba refert, *& quoniam hic congressus institutus est, non ut suffragia feramus, sed ut libere colloquamur, cum de vniuersa Rep. cum de Electione, dicam quod mihi maximo videatur e Republica esse.* Vid. B. Carpzovii *disquisitio voss Septemviri* *gratissimi Alberti Moguntini.*

++++ Extat oratio Treuirensis apud Sabinum p. 9. & Sleidanum p. 22.

++++ Hoc ex Marschalli de Fleuranges *Memoria* comprobatur P. Daniel Tom. III. p. 63. quod Palatinus auro Gallico corruptus primum Francisco fauerit, sed metu foederis Sueuici, quod in partes suas traxerat Carolus, retractauerit.

++++ Sleidanus p. 25. Sabinus p. 12.

* Prima hęc est Capitulatio, tali modo, quo nunc habetur, Carolo V. præscripta, idque ut nimia potestas Caroli restringeretur, idemque ad consensum Electorum atque Stuarum obligaretur, prout in S. I. P. *diff. VI. §. XVI. sqq.* fuit demonstratum. P. Heuterus c. l. *Leges et præscribendas, quibus pericula & incommoda ab Archiepiscopis in medium allata videntur Germanique libertati consulatur.* Sleidanus lib. I. p. 28. Extat Caroli V. Capitulatio apud Goldastum Tom. II. *Reichs-Satzungen* p. 181. *Stat. & Rescript. Imper.* p. 1. & inter alias Capitulationes a Limmo editas.

** Sabinus p. 12. Sleidanus p. 16. P. Heuterus c. l. Extat Procuratorium Legatis Caroli de acceptanda electione datum apud Goldastum *Constit. Imp. Tomo vno* p. 441.

*** P. Heuterus c. l. hanc Saxonie sententiam ceteri Septemviri comprobant, ac vigesimo octavo Iunii huius anni Carolum Austriacum Hispaniarum Regem, Belgarum Burgundionumque Principem Casarem renuntiant, mense quinto, ac die decimo septimo, ab obitu Caesaris Maximiliani. Eundem diem confirmat Protocolum Electionis Tit. XXVI. & Henning Godea Conf. I. Singulare est quod Guicciardinus lib. XIII. p. 291. tradit: dum eligendi Caesaris tempus ex ipsorum insistentis in variis altercationibus præsolantur, ecce exercitus Hispania regis qui ad exercitum pecunia conscribendum, quam ad eandem Septemviris largientem promptior fuit, iussu collectus, Francofurti quasi eos qui Septemviris vim asserere velletis prohibiturus esset, appropinquans, Septemviris qui eius causa fauebant, animum anxius: nutantes in aliorum sententiam pertraxit: & Brandenburgensem qui Gallia regi faucebat, isa terris, & reliquorum consensus spe amissa, totius gentis odium & infamiam apud eam metuens, mentem suam aperire non sit ausus: itaque cum ad deliberationem venissent, vigesimo octavo Iunii die Carolus Austrius Hispania rex, quatuor Septemviri, hoc est, Maguntini & Colonienfis Archiepiscoporum, Comes Palatinus, & Saxonia ducis suffragis Imperator est renuntiatus: sed Treuironfis Archiepiscopus, Brandenburgensi Marchioni suffragium dedit, qui & ipse de se tulit: neque dubium est, quin sub suffragiorum aequalitate res ad septimi iudicium acuenisset idem electurum fuisse, quoniam Ludovicus Bohemia qui idem & Vngaria rex erat, Carolo suffragium suum promiserat. Sed cum alii Scriptores de his plane taceant, vix est, ut homini externa solum fidem habeamus.

**** Thuanus lib. I. p. 14. inde orta contentio inter Franciscum & Regem Catholicum, sic enim post Ferdinandi aui materni mortem, Carolus appellabatur, Moguntino præfule Caroli partem, Treuirensem contra marchionem Brandenburgicum adiuvante, tandem electus Carolus Rex Romanorum, quod & Germanus esset, & in Germania domicilium haberes: frustra reclamante Treuirense, & satum se Germania & impendentem ruinam animo præfugae dilatisse. nec au-

gria

Iuris tanti viri cunctis defuit. suffragatorum venaleis sententias fuisse constans fama fuit, magna invidia Villuri laborarunt, quod ab utroque principe accepta ingenti pecunia ac praeceptis a Francisci ministris, tamen Carolo, ac non potius cuius ex suo collegio, imperatoriam dignitatem adiudicassent: nam in ea petitione non tam id agebat Gallus, ut ratio sui haberetur, quam ut excluso Rege Catholico, cuius potentiam merito suspectam habebat, unus ex Villuris aut quilibet ex aliis principibus Germanis imperator crearetur. Belcarius lib. XVI. p. 472. Plenius de hac Caroli electione docet Protocolum Electionis in Goldasti *Politischen Reichshandeln* p. I. p. 14. ex quo etiam p. 16. patet, Fridericum Saxonem, una cum Ioachimo Brandenburgico postulasse, ut prius quam ad electionem pergerent, Electores Fridbergæ vel Gelnhusæ convenirent, de variis rebus inuicem acturi, qui tamen conventus ad effectum minime fuit perductus. Ex eodem Protocollo exhibentur quaedam Acta in Goldasti *Politischen Imperialibus* p. I. p. 102. ubi etiam p. 121. extat Georgii Sabini Historia electionis Caroli V. quam æque Tomo secundo inseruit Schardius: Paral. Contr. Ursperg. f. 476. Le P. Daniel Tom. III. p. 60. Extant etiam Acta Electionis in Goldasti *Reichshandlungen* p. 97. Sic etiam hanc ipsam historiam ex Legatorum Gallicorum Memoriis plenius exponit Varillatius *Hist. Francisci I. lib. II.* Varias orationes & epistolas Caroli V. electionem concernentes Scriptorum Tomo Tertio inseruit Freherus. Christianus Eberhardi etiam plerosque Tractatus huc facientes coniunctim edidit.

§. V.

Post hæc legati, qui iam propius accesserant, & vno solum aberant milliari, vocantur. Hi erant Matthæus Cardinalis Salisburgensis, Erardus episcopus Leodiensis, Bernhardus Episcopus Tridentinus, Fridericus Palatinus, Casimirus Brandenburgicus, Henricus Comes Nassovius, Maximilianus Sibeburgius & alii quidam consiliarii: eum venissent, habita communi deliberatione, de republica interim administranda, dum Carolus in Germaniam veniat, Casimiro Brandenburgico negotium datur, ut conductis copiis ac suo loco dispositis, provideat, ne quid accidat incommodi: postea datis ad Carolum litteris, Electores & missa legatione, rem omnem denuntiant. Legationis erat princeps, Fridericus Palatinus: verum interea nonnulli priuatim in Hispaniam contendunt, eius rei nuncii quos inter vnus Francofurto dicitur nono die Barcinonem venisse. Palatinus ad exitum Nouembris appulit, & septemviri litteras reddit. Carolus per Mercurinum Gattinarium liberaliter respondet, delatum Imperium acceptat & Fridericum honorifice donatum ab se dimittit. *

* Sleidanus lib. I. p. 26. P. Heuterus lib. VIII. c. II. Sabinus p. 14. Goldasti *Reichshandlungen* pag. 99.

VI.

Franciscus interea repulsam grauitè ferens, omnes Europæ principes contra Carolum commouere conabatur, in primis vero subditos concitare. Primi fuere Austriaci, qui statim post Maximiliani mortem rebellabant, veteres Præfectos loco mouebant, novos constituentes.

Ppppppp 2

Erant

Erant autem hi ex omni nobilitate lecti numero sexaginta, sacrae profanæque conditionis, & inter hos Praefectus Carthusianorum Maubacensium, quibus e Plebe aderant non pauci. Hi quidquid erat sacri profanæque nominis, publici privatiue muneris, cum pacis bellicue rationibus ex arbitrio dispensabant. Nec tamen interea insanire desinebant Austriaci, donec Rex Carolus, opinione ac desiderio eorum citius Hispania profectus, in Germaniam venisset, acceptaque corona, Wormatiae Comitiae habuisset. Vnde litteris summa cum auctoritate scriptis, ac Viennam missis, deposita administratione his obediant, quos missi a se Legati essent constituturi, Plebi omnia praeterita condonat, pauci vita bonisque mutantur. Sic rebellio sub initium mensis Ianuarii 159. finem accepit. * Dum etiam Carolus in constituendo Hispaniae statu Belgarum potissimum vteretur consilio, inter quos Adrianus Florentii, antistes Derthusiensis plurimum eminebat, grauitate hoc ferentes Hispani, concitante potissimum Francisco, auctore Francisco Davalo, qui illustri Hispaniae loco natus, cetera de causa Gadium praefectura fuerat priuatus, sanctam Giuntam siue Vnionem inter se faciebant, cui Io. Padillam praeficiebant, ** armaque capiunt pro Hispaniae, vt dicebant libertate, Carolum Regem reiciunt. *** Et licet per Antonium Gueuaram Rebellium animos ad obsequium reducere conaretur Carolus, nihil tamen effectum, vsque dum Kl. Decembribus 1520. proelium fieret haud procul Medina de Campo, in quo superiores Regii, caduntur rebelles, ducibus eorum, Padilla potissimum, captis. Et licet Toletani & Valentini in rebellionem adhuc persisterent, nihilominus per Caroli aduentum in Hispaniam 2. 1522 ad obsequium iterum fuerunt redacti. ****

* De hac rebellionem P. Heuterus lib. VIII. c. III. Harxus ad a. 1520.

** De hac luncta & horum ducibus & Padilla, quem fortunæ palponem vocat, plenius P. Martyr ep. DCXCI. Vid. Bayle voce Padilla.

*** P. Martyr. ep. DLXXX. aquum haud erat, vt Borealium Belgarum consiliis res Hispaniae gubernarentur, quod longe abessent eorum ingenia atque educatio a moribus Hispanis. Idem ep. DCXXX. audistis forte aliquando a Toletanis ciuibus & vna Hispanensibus ex alijs quoque vrbibus missos fuisse ad Regem nuncios supplicatum, ne tam crudeliter velut Castellam a suis Gallis & Flamingis excoriari; ne tam aperta manu Castellanus opes inter illos profundas ne tam impie quaque vacania vendantur; ne tot pecunias contra Regni Leges a Regno ab his, quos secum aduexit, transportari patiatur, commercia confundi omnia, aurum iam in Castella non reperiri, & quod deterius est, Regem premi aere alieno, neque ex tanta auri altitudine, Regiam propterea diuitem esse ditem; ne Castellana beneficia, ne Magistratus, ne praefecturas alienis impartiantur. Castellanas res Castellanis dari debere postulant: Flamingas Flamingis reminiscatur. Mencken de rebus politicis §. II.

**** Hanc

**** Hanc latius describit P. Heuterus *lib. VIII. c. IV. V. VI. VII. VIII. IX.* P. Martyr *ep. DCXLIV. DCLI. & seq.* Chytræus *lib. IX. p. 243.*

§. VII.

Inter hos motus Carolus, postquam Derthusiensem Episcopum Hadrianum vniuersæ Hispaniæ præfecisset, * mense Martio 1520. e portu Corunnæ soluens, in Angliam profectus, ab Henrico VIII. qui materteram eius Catharinam habebat in matrimonio, liberalissime tractatur, & signatis Londini nouæ confederationis tabulis, ** in Belgium abiit, maximis omnium qui aderant, Germaniæ legatorum congratulationibus exceptus. *** Cæsar interim constitutis in Belgio rebus necessariis, Octobris diem sextum designat Electoribus, vt inaugurationis causa sibi præsto sint Aquisgrani: sed per id tempus admodum lauebat ibi pestis: itaque principes, vbi Coloniam venissent, decem ab Aquis miliaribus & grassantis morbi fama quotidie crelceret, missis litteris atque legatis, Cæsarem, qui tum erat Louanii, rogant, vt propter eam causam alio se conferat. Oppidani vero, qui maximos iam sumptus fecissent in adornandis domiciliis & alimonia comparanda, per idoneum interpretem, morbi vim extenuantes, animum eius confirmant, ne dubitet venire: perstitit igitur in sententia Cæsar, neque Caroli quarti legem, qui sic statuisset, temere se posse mutare dicit. **** Hinc XXIII. Octobris die Seuerini 1520. solenni pompa Aquisgrani fuit coronatus. *****

* P. Heuterus *lib. VIII. c. IV. V.* Sleidanus *lib. I. p. 34.* Fr. Harxus *Ann. Brabant. p. 547.*

** Heuterus *lib. VIII. c. V.* cumque aliquos diebus amicissime egissent, veterumque fœderum leges renouassent, hac adiecerunt: Reges semetuo subinde, destinato inter Caletum ac Gravelingam loco, cum equali comitum numero inuisunt. Rex Henr. cum uxorem Catharinam, Carolus amitam Margaritam adducito. Virtusque comites inermes lateralem tantum gladium portant. Portus hinc inde clasibus tempestate disiectis ac mercatoribus patento. Rex Henricus quinque armatis nauibus in Septentriones atque Orientem nauigans, mare a piratis tutum reddito. Idem Rex Carolus in Meridiem ac Occidentem equali nauium numero belificans facit. Veris que receptus in Portum Oppidi Hamptonii esto. His Londini subscribere, ac sigillis tabulas muniri, additis aliis legibus permultis, ad vtriusque subditorum mercaturam exercentium commoditatem spectantibus; in quibus maior Anglis quam Belgis libertas concedebatur. Sleidanus *c. l.* Fr. Harxus *p. 547.* P. Martyr *ep. DCLIX. DCLXXIII. DCLXXX.*

*** Heuterus *c. l.* exinde Rex Carolus benedicens auunculo, materteræ, ac consobrina, Proceribusque salutatis, nanem conscendit, & in Zelanium, Belgarum Prævinciam, cum triginta onerariis appellis, omniumque Ordinum summa cum lætitia excipitur. Mox vota pro eo ad Deum solemniter concepta, populus, magno numero ad Tempia confluens, piis animis rite persolvit. Indeuagio Brugas Flandriæ peruenit, exciuiturque ab amita Margarita, fratre Ferdinando, Legatis Pænetorum, Ducis Saxonie, Brunswicchi, Luneburgi, Hassiæ, Colonensium, Lubecensium, Norimbergensium, Augustanorum, Argentoratensium ac Belgarum, Burgundionumque, summo cum honore. Sleidanus *c. l.*

PPPPPPP 3

**** Sleidanus

**** Sleidanus *lib. X. p. 49.* P. Heuterus *lib. VIII. c. X. Sabinus p. 15.*

***** Singelari scripto historiam coronationis descripsit Hartmannus Maurus apud Schardium *Tom. II. p. 16.* & Goldastum *Polit. Imp. p. III. p. 264.* Goldastus *Polit. Reichshandeln p. I. p. 74. 151.* Reichs-Satzungen *p. II. p. 185.* P. Heuterus *lib. VIII. c. X. Sleidanus lib. II. p. 49.* Sabinus *p. 15.* qui diem electionis male ponit XII. Octobris. Guicciardinus *lib. XIII. p. 304.* Sic etiam Alfonsus Valdesius totum coronationis ordinem Petro Martyri exponit inter huius epistolas DCXCIV. Harxus *ad A. 1520.*

§. VIII.

Anno 1519. durante adhuc interregno, coepit bellum Hildesienſe. Eius cauſa, prætervetuſta inter vicinos principes Brunſuicenſes, & Episcopum Hildesienſem odia atque æmulationes erant, quod Episcopuſ Mindenſis & Duces Brunſuicenſes, Burcardum a Saldren, Episcopuſ & diocceſis Hildesienſis hoſtem, & alios, diocceſin Hildesienſem rapinis & incendiis vexantes, hoſpitio recipere, ſeſda aliqua ſuz ditioni ſubiecta, ſibi vendicare & nobilitatem diocceſanam minus Episcopuſ obediẽtem aduerſus eundem confirmare exiſtimarentur. Brunſuicenſes etiam cauſaſabantur, quod Ioannes Episcopuſ oppignoratas olim a Ducibus Brunſuicenſibus arcẽ atque præſecturas reddere recuſarit. * Accedebat, quod Franciſcus, Mindenſis Episcopuſ dux Brunſuicenſis, tranſitum, Henrici, Lüneburgenſis Ducis filii, Caroluſ, Geldrix Duci deſponſatæ, denegaret, quod comœatus a ſe antea non petitus fuiſſet. ** Fama quoque erat, haſ turbas motas fuiſſe ad impediendam Caroli V. electionem, dum Franciſco I. fauiſſe videatur Henricuſ Brunſuicenſis. *** Sic igitur exacerbati aduerſus Mindenſem præcipue Episcopum animis, Ioannes Hildesienſis cum Henrico, duce Lüneburgenſi, & Antonio ac Ioanne Comitibus a Schauenburg, Simone Lippienſi, Friderico Diepholdiæ & Iodoco Hoienſi foederatus, proximis ante paſcha diebus, in Mindenſem diocceſin impreſſione facta, arcem episcopuſ Petershagen ceperunt, & episcopuſ eiecto, præſidiis occupata munierunt, nec tamen incendiis uſpiam in diocceſi graſſati. nec adgnatorum Ducum Brunſuicenſium hoſtes ſe profeſſi ſunt. **** Sed, occupata primum diocceſi Mindenſi, litteris Calenbergam miſſis, bellum Erico, duci Brunſuicenſi indixerunt, arcem etiam Stoltenow & alia loca comiti Hoienſi ab Erico prius erepta recipiunt, deinde Calenbergam, Hildesix vicinam, aulæ Erici ad Leinam ſedem, obſident. Cum autem Ericuſ, adiuncto ſibi fratris filio Henrico iuniore, copias cõgiffet; & Fridericuſ Elector Saxoniz, Interrex, mandatum de pace in caſtra miſiſſet, Hildesienſes & Lüneburgenſis coram notario & teſtibus ſe mandatis Interregis parituros, modo altera etiam pars pareret, oſten-

offendunt, & statim abouctis tormentis, obsidionem solunt, sed exercitum retinent. Brunsvicensis vero duces, coactis copiis in agrum Hildesensem progressi, plura oppida capiunt, diripiunt atque incendunt. Relicta etiam arcis Peinensis obsidione in Luneburgensem agrum diuertunt. **** Etsi autem denuo Electores Francofurti congregati, mandatum de armis deponendis ad utriusque partis principes miserint, tamen id frustra fuit. ***** Hinc XXVIII. Iunii eodem die, quo Carolus V. fuit electus, proelium inter Iohannis Episcopi Hildesensis, eiusdemque confederati Henrici Luneburgensis atque Erici Calenbergensis, Henrici Guelferbytani & Francisci Mindensis copias, in campis, Soltauix oppido, Ducatus Luneburgici vicinis, commissum est, in quo quatuor millibus caesis, Ericus & Henrici senioris filius Wilhelmus & viri nobiles 120. a Luneburgensibus & Hildesensi victoribus capti sunt. ***** Tandem vero Electorum interuentu Seruestæ induciæ in annum fuerunt factæ, ***** Ericus etiam de liberatione sua ipse cum Luneburgensi transegit. † Agebatur de hac causa in Comitibus Wormatiensibus 1521. communi etiam Electorum atque Principum consensu decretum fuit, ut ciuitates, arces, pagi vtriusque adepti, atque omnes captiui intra mensem in Cæsaris manus traderentur. †† Hildesensi & Henrico Luneburgensi non parentibus, potius sententiæ remissionem petentibus, Cæsar contra eosdem Gandavi proscriptionis sententiam promulgat, eiusdemque executores, duces Brunsvicenses constituit, qui hac arrepta occasione, Hassiæ Landgrauio, suisque Ciuitatibus adiuti, dioccesin Hildesensem, exeunte Augusto, hostiliter inuadunt. Et dum interueniente Frederico Saxonix Electore atque fratre ipsius Iohanne, Brunsvicenses inter se amnestiam essent pacti, in solum Episcopum Hildesensem omnis belli moles incumbebat. ††† Anno 1522. Ericus, Henricus & Franciscus Duces Brunsvicenses arcem Peinam, ipsam etiam urbem Hildesiam frustra obsident multas tamen vrbes, præfecturas, arcesque capiunt. ††† Tandem vero in Comitibus Noribergensibus 1523. Ferdinandus Archiepiscopum Moguntinum Albertum, Georgium Saxonix Ducem, ac ciuitates vicinas, Goslariam, Magdeburgum, Einbeccam, Commissarios nominat, qui Quedlinburgi initio Maii conuenientes, inter Episcopum Hildesensem, & Duces Brunsvicenses pacem fecerunt, ut liberatis captiuis, Brunsvicenses retineant, quæ occupauerant. †††† Præfecturas igitur Episcopo Hildesensi ademptas suo Ducatui adiecerunt nouendecim, nobilium arces sedecim, oppida maiora septem, Coenobia octo,

oſto, ††††† quæ omnia Carolus V. Auguſtæ poſtea Ducibus Brunſuicenſibus in feudum contulit, ita, vt Epilcopus tres ſolummodo arces Sturwaldam, Peinam & Marienburgam, vna cum metropoli Hildeſia & Peina conſeruaret. ††††† Cum vero armis amiſſa recuperare Epilcopus deſperaret, ad ius conſugit: cuius viam Quedlinburgenſi actione ſibi non præcluſam iudicabat. Romæ itaque litem coram Adriano Pontifice Ducibus Brunſuicenſibus intenderit, & ſpoliatum ſe ante omnia petit reſtitui. Agebatur primum cauſa in auditorio Rotæ, ſed per Romæ directionem a. 1527. factam, fuit intermiſſa. ††††† Cocepta iterum poſt decennium, vsque dum Paulus III. Pontifex cauſa per Valentinum a Terleben examinata, Duces Brunſuicenſes in reſtitutionem omnium, cum fructibus perceptis atque percipiendis condemnaret, cuius tamen nulla ſecuta eſt executio, * nili quod a. 1642. plerorumque præfecturarum facta fuerit reſtitutio. **

* Chytræus *Saxonia* lib. VIII. p. 205.

** Chytræus c. l. p. 207.

*** Chytræus p. 207. Generat paulo ante, Caroli Geldrenſis generi futuri opera, Henricus, dux Lunenburgenſis in Franciæ Galliarumq; amicitiam in cuius aulam, ſitum Erceſiam aliquanto ante miſerat. Gallus vero, cum Maximiliano Caſore extincto, Imperium ſummis viribus ambiret: miſſo in Saxoniæ Ioachimæ Malzano equite Megapoliſtano, Ioachimum l. marchionem Brandenburgicum de ſuffragio, & alios principes de copis militum conſcribendis, auro Gallis ſollicitabat. In his cum Lunenburgenſi etiam duce Henrico egrot, vt auxilia militum Saxonicorum, ad legatos Galli, Conſuentiam, in quo oppido, additi Gallo electoris Richardi Tremurenſi ditioni ſubiecto, legati Gallici, ſempore committurum, eligendi Imperatoris noui cauſa Francofurti habiturum, commemorabantur, adduceret. Sic etiam Iuſtinus Goblerus de B. Hildeſienſi apud Schardium Tom. II. p. 81. hanc cauſam proponit: ſine Ericum, qui gratia atque autoritate ob operam Maximiliano in quamplurimis bellis egregie nauatam, apud ipſum Valuiſſet, ſubuerterent, ſine ſi (multi exiſtimant) Caroli Quinti electionem, vna cum conſideratis, quos Franciſcus Rex Gallie affectans in ſuas partes pertraxerat impedirent, inculcarent. Idem addit, Capitulum etiam Præſulem ſuum adiuaſſe. Thuanus lib. I. p. 27. quod vero inter epilcopum Hildeſheimenſem & Ericum Brunſuicum bellum ſtatim a morte Maximiliani geſtum eſt, eo ſatilius compoſitum fuit interuentu Frederici Saxonis (is tunc imperii vicarius in Saxonicis provinciis) quod illud ab Henrico Lunenburgico Franciſci partibus ſauente, vt Carolum Auſtriacum, quo minus Caſar crearetur, impediret, ſuſcitatum crederetur.

**** Chytræus p. 207. Goblerus c. l.

***** Chytræus p. 208. Goblerus c. l.

***** Chytræus p. 208.

***** Chytræus p. 205. 208. Goblerus p. 82.

***** Chytræus p. 209. Goblerus p. 82.

† Chytræus p. 209. interea Ericus dux Brunſuicenſis captiuus, ipſe de liberatione ſua cum Lunenburgenſi tranſiit: cedens pro ſe & heredibus arces Erenberg, Barmberg, Stolzenau, Iudoco comiti Holoſi, & præfectura Lanenau, Schaumburgenſi reſtituendam. V'ſigam præ-

terea

tertia & Sulingam & 2500. aureos pro arce Stichausen adhuc debitos Luneburgensi condonans, aliam præterea pecunia summam λύτρε nomine promittens. pro qua prælati, nobilitas & ciuitates ditionis Göttingensis & Hannouerana fidem interponebant. Sic sancta omnium præteritorum ἀμνηστία liber in patrium ducatum rediit.

†† Chytræus p. 217. Goblerus p. 82.

††† Chytræus p. 218. 219.

†††† Chytræus p. 219. Goblerus p. 83.

††††† Chytræus p. 221. Extant singula Decreta in hac causa publicata, vna cum transactione Quedlinburgensi in Fasciculo *etlicher in der Hildesheimischen Sache abgefaßten Schrifften*, Hildesheim 1637. f.

†††††† Sigillatim hæc enumerat Chytræus c. l.

††††††† Chytræus p. 222.

†††††††† Chytræus c. l.

* Chytræus p. 375.

** De hoc infra sub Ferdinando III.

§. IX.

Inde mense Octobri exeunte, Cæsar, dimissis Septemuiris, Coloniæ veniens, Imperii Conuentum Wormatiæ in sextum Ianuarii diem 1521. indixit. Cum satis frequentes Germaniæ Principes aduenissent, primum pax inter Ferdinandum, Austriæ Archi-Ducem, ac Venetos, æquis hinc inde conditionibus stabilitur. * Deinde de Cameræ Imperialis iudicio restituendo, ac pace publica conseruanda leges concipiuntur. ** Dum etiam Imp. in Hispaniam reditum pararet, in iisdem Comitibus Imperii Regimentum denuo constituitur, dictum *Kayserlicher Maiestät Regiment im Reich*, *** publicata etiam Ordinatione Regimenti. **** Destinati ad hoc præter Præsides Imp. Vicarios, Ferdinandum, Austriæ Archiducem & Fridericum, Electorem Palatinum, ***** viginti duo Assessores, qui Imperii negotia administrarent, exceptis causis feudorum regalium. Locus æque Noribergam fuit constitutus, per annum saltim & dimidium, relicta, post terminum istum præterlapsum, Regimento facultate, pro qualitate rerum locum mutandi, † concessa etiam ipsis potestate, absente Imp. sex Electores vna cum viginti selectis Principibus conuocandi, vel etiam ubi res maximi fuerint momenti, Comitibus indicendi. †† In iisdem Comitibus Unionem suam Electoralem denuo confirmarunt Electores ††† & confirmata fuerunt priuilegia domus Austriacæ. ††††

* Sleidanus lib. II. p. 51. Heuterus lib. VIII. c. XI. Chytræus lib. VIII. p. 217. 222.

** Extra Ordinatio Cameralis in Comitibus Wormatiensibus a. 1521. publicata, inter Recessus Imperii p. 149.

*** Controuersias super hoc titulo exponit Müller im *Staats Cabinet* p. I. c. IV. §. 2. dum

Q999999

dum Status illud adpellari voluissent *der Kayserl. Maieſt. und des Heil. Reichs Rath und Regiment*, contradicente tamen Imp. & vocem *des Reichs* non admittente, iste titulus placuit.

**** Extat Ordinatio Regimenti in Corpore Recessuum p. 142. Vid. etiam Goldasti Reichs-Satzungen p. I. p. 245.

***** Sleidanus lib. IV. p. 88. *Carolus in Hispaniam rediturus & senatum & iudicium constituerat, penes quos erat Reipublica procuratio. Caesaris autem erat in eo conventu legatus Fridericus, princeps Palatinus. Hub. Thomas Leodius in vita Friderici Palatini lib. V. p. 80. 81. quare facile convenit de regimine constituendo, & locum tenente (ut vocant) designando, per quem negotia Imperii, per Imperatoris absentiam dirigerentur, praesertim, quia Friderico omnium suffragiis locumtenentis honorem delatum iri non dubitabatur: hoc quoque ipso imprimis comprobante Carolo & maxime optante. Postquam vero conclusum ab ordinibus fuit, obtenditur Ferdinandus Caroli frater, cui in hereditatis paterna divisione, terra Austriaca cesserant, & eo dum ad subditos in fidem recipiendos missus erat, & merito fratris locum obtinere, vicesque eius sustinere debere, magna Procerum pars existimabat. Verum quia adhuc iuvenis & lingua Germanica ignarus: adhas terrarum Dominus, quae quotidie a Turcis oppugnarentur: in aliam sententiam plerumque mentes retraherantur. Tandem visum est, ut Ferdinandus quidem Imperatoris locum tenentis nomen haberet, Fridericus ab illo nominaretur, id est Ferdinandi locumtenens diceretur: Quod ipsum recusans constantissime Fridericus: postremo convenit, ut uterque eanominis dignitate gauderet, & ex aequo regiminis negotiis praesent: Electori Palatino, ne sibi posterisque suis hac ordinatio fraudi foret, aut in posterum Iuri Vicariatus aliquid immineret, diplomate cautum est. Friderico autem promissa sunt quadraginta millia florenorum, quae illi Don. Reymundus a Cordone, factus Vice-Rex Neapolitanus persolveret, ut & equidem fecit, sed tarde maleque.*

† Ordin. Regimenti s. VIII.

†† Mülleri Staats-Cabinet p. I. s. IV.

††† Extat ista confirmatio in Goldasti Polit. Reichshandeln p. VIII. p. 217.

†††† Extat hxc confirmatio apud Cuspinianum Austria p. 26. & Goldastum Stat. & Rescript. Imper. p. 19. Reichs-Satzungen p. II. p. 193.

§. X.

Ad eadem Comitia vocabatur ad causam dicendam Martinus Lutherus. Erat hic Islebix natus X. Nouembris 1483. patre Ioanne Luthe-ro ciue Islebienne, & operario metallico, post in oppido Mansteld magistratum gerente, matre Margaretha Lindemanna. * Postquam in schola Magdeburgensi atque Ilenacensi litterarum fundamenta iecisset, Erfur-tum veniebat, ibidem Magisterii gradum adeptus, annos natus viginti. ** Inde Monasterium Augustinianorum a. 1505. invito patre ingressus, Au-gustinus vocari voluit. *** Anno 1507. sacerdotium suscepit, atque in-sequenti anno, auspiciis Friderici Sapientis Wittebergam, in Academiam recens inauguratam Io. Staupicii suasu, non ad concionandum solum sed etiam Philosophiam docendam fuit vocatus, ubi primum Dialecticam & Physicam Aristotelis magno adplausu explicavit, studium tamen Theolo-giae non omittens. Anno 1510. Romam profectus, propter Monachorum
sui

sui Ordinis controuersias eo missus. Cum eodem anno reuersus esset, Frederico Electore iubente, sumptusque præbente, gradu Doctoris fuit ornatus, indeque Theologiam coepit profiteri, Epistolam ad Romanos potissimum & Psalmos. ****

* Melanchthon in vita Lutheri A. 5. in matre Margarita, coniuge Iohannis Lutheri, cum cetera erant virtutes honestæ Matronæ conuenientes, tum vero præcipue lucebant pudicitia, timor Dei, & inuocatio, intuebanturque in eam cetera honestæ mulieres, ut in exemplar virtutum. Hæc mihi aliquoties interroganti de tempore, quo Filius natus est, respondit, diem & horam se certo meminisse, sed de anno dubitare. Affirmabat autem natum esse die decimo Nouembris, nocte post horam undecimam, ac nomen Martini attributum infanti, quod dies proximus, quo infans per Baptismum Ecclesiæ Dei insertus est, Martino dicatus fuisset. Sed frater eius Iacobus, vir honestus & integer, opinionem familiæ de ætate fratris hanc fuisse dicebat, natum esse Anno natali Christi 1483. Seckendorf de Luther. lib. I. §. VIII. §. 8. add. I. Cæterum, ait Seckendorfius, fortuito factum est, ut Islebia nasceretur Lutherus. Habitabant enim eo anno parentes eius adhuc in vico Mæra, mater vero grauida, cum nondum tam vicinam partui se esse existimaret, ad nundinas Islebienses profecta, ibique filium enixa est. Sequitur Iunckerus vita Lutheri p. 2.

** Melanchthon c. l. Seckendorf §. VIII. Reperitur etiam nomen illius Martin Luther adhuc in Matricula Facultatis Philosophicæ Erfurtensis.

*** Seckendorf c. l. Melanchthon: sed breui post, cum natus esset, annum vnum & viceimum, subito præter parentum & propinquorum opinionem, venit ad Collegium Monachorum Augustanorum Erpordia, seque recipi petit.

**** Melanchthon. Sleidanus lib. XVI. exiunt; Matthæi Dresseri Historia Lutheri, Nic. Selnecceri & Io. Matthæii vita Lutheri. Seckendorf. Iuncker c. l.

§. XI.

In hoc cursu cum esset Lutherus, circumferuntur venales indulgentiæ * in Saxonia a Io. Tetzelio, Dominicano, impudentissimo Syco-phanta, ** cuius impiis & nefariis concionibus irritatus Lutherus, studio pietatis ardens, edidit Propositiones XCV. de Indulgentiis, quas publicetemplo, quod arci Wittebergensi contiguum est, affixit pridie Festi Omnium Sanctorum 1517. atque auditoribus suis abusum indulgentiarum pro concione docet. *** His Francofurti ad Viadrum centum & sex alias theses opponit Tetzelius, atque fulmina in Lutherum torquet, vociferatur vbique, hunc Hæreticum igne perdendum esse, Propositiones etiam Lutheri & Concionem de Indulgentiis publice coniicit in flammæ. **** Hæc initia fuerunt huius controuersie, in qua Lutherus nihil adhuc suspicans aut somnians de futura mutatione rituum; ne quidem ipsas Indulgentias prorsus abiiciebat, sed tantum moderationem flagitabat. ***** Ideoque litteras dabat ad Albertum, Moguntinum & Magdeburgensem Archiepiscopum ***** vt remedia adferret indulgentiarum abusibus, quos earum quæstores efficiebant, dum ad ipsum pars pecuniæ inde redactæ spe-

Qq q q q q 2

Et.

stare dicebatur. ***** Interim cum Romæ accusatio contra Lutherum, eiusque libros & doctrinam, sententiæ Ecclesiasticæ palam oppositam, intentata semper continuaretur, Pontifex eum citauit, vt intra sexaginta dies Romæ compareret, coram datis ei iudicibus, Hieronymo de Genutiis, Cameræ Papalis Auditore & Syluestro Prierate, S. Palatii Magistro, qui iam iuridice Lutheri theses pro hæreticis declarauisset. ***** Citatio etiam hæc prius facta est, quam epistola Maximiliani Cæsaris Romæ redderetur, quam ex Comitibus Augustanis ad Leonem scripserat, rogans, vt quantocyus litem illam dirimeret, promittens se, executurum, quod Pontifex esset iussurus. Scribit etiam Leo X ad Fridericum Electorem, postulatque vt Lutherum ipsi tradat. Vbi citatum se Lutherus, & Romam euocatum esse vidit, multum sollicitabat, vt de sua causa per Germaniam alicubi cognosceretur, idoneis constitutis iudicibus, in loco minime opportuno iniuriæ. Cum autem id impetrari non posset, Academia Wittebergensis, missis ad Leonem litteris, XXV. die Septembris egregium Luthero dabat & amplum vitæ ac eruditionis testimonium, petens, vt non Romæ. Sed in Germania decernantur iudices non suspecti. ***** Præter hanc amicorum intercessionem, Fridericus etiam Princeps Caietanum interpellat Augustæ, remque eo deducit, vt solutus necessitate proficiscendi Romam Lutherus, Augustam euocaretur, apud Caietanum dicturus causam. Quo eum venisset initio mensis Octobris, triduum ibi fuit ante, quam cum Caietano loqueretur. nam ii, quibus eum Fridericus commendarat, qui finitis comitiis domum redierat, verabant, ne prius illum accederet, quam ipsi publica fide cautum esset a Maximiliano Cæsare: eademum impetrata, venit: & cum humaniter eum exceperet, nolle se dicebat Caietanus in disputationem cum eo venire, sed controuersiam amice componere, simul duo quædam pontificis mandata proponit, primum, vt ad sanitatem redeat, & quos diuulgasset errores, reuocet: alterum vt ab eiusmodi scriptis, quæ tranquillitatem Ecclesiæ perturbarent, in posterum abstineat. Lutherus ad ea, se nullius erroris sibi conscium esse respondet, & si quid errarit, petit demonstrari. Dum autem Caietanus a Luthero, vt reuocaret, & pontificis adgnosceret potestatem, obtinere non posset, Lutherus scripto ad Caietanum pollicetur, nullam se posthac indulgentiarum mentionem esse facturum, si modo suis aduersariis eadem lex feratur, vt autem a se promulgatam, & adhuc defensam sententiam reuocet, non se posse cum bona conscientia præstare, quamdiu sacra scripturæ testimoniis error non demonstraretur, petit ergo

go causæ cognitionem ad Pontificem deterri. Cum ad eas litteras Caietanus nihil responderet, biduo post, amicorum secutus consilia, præsertim, quia voces ille quasdam minaces emiserat, discedit, relicta quadam appellatione, quæ post discessum palam adfigeretur. Caietanus interim missis ad Fridericum Electorem litteris, ipsum monet, ut Lutherum aut Romam mittat, aut e suis finibus eiiciat, cui Elector respondet, Lutherum hæreseos nondum conuictum, paratum potius esse ad disputationem in loco non suspecto instituendam. † Interea Leo X. defectionem aliquam metuens, V. Idus Nouembris, nouo quodam edicto sancit indulgentias, eamque dicit esse Ecclesiæ Romanæ doctrinam, ut Pontifex Romanus, potestatem habeat, hoc tantum beneficium largiendi, siquidem, ut non viuis tantum, sed & mortuis in purgatorio profint? hanc esse recipiendam omnibus doctrinam, nisi ab Ecclesiæ consortio velint separari. Lutherus igitur, quoniam e Caietani litteris acceperat, fore, ut contra ipsum Romæ iudicaretur, a Papa ad Concilium prouocat, addita protestatione, se agnoscere quidem auctoritatem Ecclesiæ, sed Papam ut Papam posse errare. †† Inter hæc moriebatur Maximilianus, indeque sub Vicariatu Friderici Saxonis radices cepit Lutheri doctrina. †††

* Sleidanus lib. I. inuente Leo decimus, Pontifex Romanus, ex familia Medicea, Florentinus pro sua quam in omnes Christiani nominis Ecclesias habere se putabat, quadam usurpatione maiorum potestate, missis per omnia regna literis atque diplomatibus, omnium delictorum expiationem ac salutem æternam pollicebatur, interuentu pecunie, quam quisque daret, ad eamque rem qui mittebantur quæstores, ac huius tanti beneficii præcones, araria passim per omnes provincias constituerant: nec id modo, verum etiam editis libellis dogmata sua defendebant, in Germania præsertim. Hanc vero condonationem peccatorum, suo quodam vocabulo, iam olim recepto, nominabant Indulgentias. Ad hac ouis, lacte, caseo, carne vescendi facultatem diebus vetitis pretio vendebant. Abusus etiam indulgentiarum docet Guicciardinus, ipse Pontificius, lib. XIII. p. 297. dicens: Et autem hac in Germania denuo excitarentur, occasionem dederat pontificatus auctoritas, qua Leo nimis licenter utebatur, qui in iis quas indulgentias vocant, quæ a pontificibus in sacerdotibus & aliis sacris rebus concedi solent, Laurentii Puccii Quatuor sanctorum cardinalis consilium sequutus, nullo temporum & locorum habito dilecto, per vniuersum orbem amplissima privilegia, quibus non modo viuis delictorum veniam consequendi, sed & defunctorum animas eius ignis in quo delicta expiari dicuntur, penis eximendi facultatem pollicebatur, promulgauit: quæ quia pecunia tantum a mortalibus extorquenda gratia concedi notum erat, & a quæstoribus hinc negotio præfæctis impudenter administrabantur, magnam plerisque in locis indignationem, offensionemque concitabant: & præsertim in Germania, ubi a multis ex eius ministris huiusmodi mortuos penis liberandi facultas paruo pretio vendi, vel in camponum tabernis alea subici cernebantur: quam indignationem auxit, quod pontifex qui ob naturæ suæ facilitatem, multis in rebus parua cum maiestate pontificio munereungebatur, multarum Germania partium ex huiusmodi venia exactionum emolumentum Magdalena sorori suæ dono dederat: quæ cum

dignum ministrum huic exactioni praeceisset, & per totam Germaniam eam pecuniam qua exarqueretur, non ad pontificem sacrumque ararium, unde fortasse & aliqua eius pars in bonos usus converteretur fieri potuisset, deferri, sed ad mulieris cupiditatem explendam destinatum esse fama loqueretur, non modo eam exactionem & ministros ad eam delegatos, verum etiam eius qui tam inconsulte ea concedebat nomen auctoritatemque detestandam reddiderat: qua occasione arrepta Lutherus hac contemnere & in his pontificis auctoritatem velicere: cumque in hac causa populo- rum auribus grata, magnus auditorum numerus accurreret, pontificis auctoritatem indices magis aperte conuellere cepit.

** De hoc plenius Seckendorf p. 25. Tentzel Colloqu. mensr. 1697. p. 901.

*** Sleidanus lib. I. p. 2. cum iis litteris (Alberti Moguntini) mittebas themata, qua nuper disputandi causa VVitemberge promulgarat, numero ad nonaginta quinque, iis & de purgatorio & vera poenitentia, & charitatis officio, deque indulgentiis copiose disputat, & qua- storum contiones immoderatas impugnatur, sed indaganda solum veritatis causa, sicut dictum est. Nam & ad disputationem inuitabat omnes, qui vellet in medium aliquid adferre, & eos, qui- bus adesse coram non vacaret, & scripto sententiam suam ostenderent, orabat, & protectus, nihil affirmare, sed sancta ecclesia iudicio rem omnem submittere, veruntamen Thoma Aquina- tis, & id genus alia scripta non se recipere demonstrabat, nisi cum sacris litteris & patrum de- cretis consentiant. Seckendorf p. 24. Singularia sunt quae de somnio Eledoris Friderici hac ipsa nocte referuntur, de quo Caspar Roth in Gloria Lutheri, Christian Schlegel in Vita Spa- latini p. 79. Tentzel Colloqu. mensr. 1697. p. 915. Iuncker Vita Lutheri p. 27.

**** Melanchthon in Vita Lutheri B. 2. Sleidanus lib. I. p. 2. Seckendorf p. 24. 25.

***** Verba sunt Melanchthonis c. l.

***** Sleidanus c. l. & autem maiori cum fructu rem ageret, pridie calendis No- vembriis ad archiepiscopum Moguntinum, Albertum Brandeburgicum, datis litteris, quid illi do- ceant, exponit, & populo sic esse persuasum queritur, quasi pecunia comparatis illis diplomatis, de salute nihil amplius dubitare debeant, quasi nullum possit admitti tantum scelus, quod eius rei beneficio non sit condonatum, quasi eorum anima, qui cruciuntur igni purgatorio, simulac nummus in arculam sit iniectus, in caelum & vestigio subuolens, soluta poenis: ostendit manda- tum esse Christi, & doceatur euangelium, & episcoporum esse proprium munus, & recte populum erudiant, commonefaciat igitur officii, & orat, & pro sua auctoritate libellos editos aboleri iu- beat, & declamatoribus illis meliorem docendi rationem praeceptat, ne grauius aliquod ex eo dis- sidium oriat, quod omnino futurum sit, nisi coercentur. Causa, cur ei scriberet, hac erat, quod ad ipsum, propter Magdeburgensem ecclesiam, cuius erat etiam antistes, earum rerum omnium cura pertineret. Seckendorf p. 24. vid. etiam Lutheri praefatio Operum Latino- rum Ienensium.

***** Negat illud Pallaucinus de Concilio Tridentino lib. I. c. III. extremo. At Lutherus Apologia contra Hecricum Brunsvicensem haud dubie rem ita perscribit.

***** De his inter Prieratium & Lutherum scriptis contrarius testatur Sleidanus lib. I. p. 3. 4. 5.

***** Sleidanus lib. I. p. 6. Seckendorf p. 41.

† Hae quae in Comitibus Augustanis 1518. cum Luthero fuerunt acta, latius exponit Sleidanus lib. I. p. 9. 199. Seckendorf p. 45. 199.

†† Sleidanus lib. I. p. 17. Lutherus, quoniam e Caietani litteris acceperat, fore & contra se Romae iudicaretur, nouam interdicti appellationem, Nouembri die XXVIII. Initio pro- fectus, nocte se Romani pontificis recte sentientis auctoritatem conuelli, multatius ab Eccle-

ha dissentire: veruntamen, quia pontifex pari sit cum reliquis mortalibus conditione, fieri posse ut erret, & delinquat. Paralip. Contr. Vrsb. p. 471. Seckendorf p. 58.

††† Faretur hoc ipse Lutherus in præfatione in Tomos latinos: *post mortem Maximiliani & sub Vicariatu Friderici Electoris desensisse paulatim tempestatem, & sensim abreppsisse contentum excommunicationis seu fulminis papistici.*

§. XII.

Posthæc, Leo Carolum Militium a. 1519. in Germaniam mittit, & Fridericum aurea rosa donat. * Hic, postquam in Saxoniam venisset, & cum Luthero Altenburgi atque Liebenwerdæ egisset, idque ab eo postulasset, ut reuocaret, ** hoc tandem obtinuit, ut Lutherus Martii die tertia litteras daret ad Pontificem, valde quidem demissas, quibus se de indulgentiis nullam posthac mentionem esse facturum promittit, modo suis inimicis inuicem mandetur silentium: pro concione quoque se velle commonefacere populum, ut de Ecclesia Romana pie sentiant & honorifice, nec alienam temeritatem aut auaritiam huic ascribant. *** Multis autem in Lutherum excitatis aduersariis, instituta fuit Lipsiæ disputatio, auctoritate Georgii, Saxonie Ducis, qui patruelis erat Friderici. Die præscripta, qui fuit dies quartus Iulii, disputationis factum est initium a Io. Eccio, cum Andrea Carolostadio, cuius causa colloquium potissimum erat institutum. Eccius enim cum Luthero Augustæ comiter conuersatus, ad disputandum cum Carolostadio qui pro Lutheri thesibus scripserat, se obtulerat: cum autem Lutherus Carolostadium comitatus, eo venisset, audiendi gratia, pertractus ab Eccio, qui fidem ei publicam a Georgio Principe impetrabat, ad congressum descendit. Agebatur de Romani Pontificis monarchia, quam Eccius iurè diuino dicebat esse institutam, de purgatorio, de indulgentiis, de pœnitentia, de condonatione culpæ & pœnæ remissione, deque sacerdotum potestate. Decimo quarto demum die disputationis fuit exitus, **** nullo cedente. Docebat hoc tempore Tiguri, in Heluetiis, Ulricus Zuinglius, qui sub initium huius anni venerat eo vocatus, cum antea Glaronæ & in eremo, quam vocant, Diux virginis docuisset. Non multo post, venit illuc, missu Pontificis, indulgentiarum præco, Samson Mediolanensis Franciscanus, ut pecuniam emungeret: ei sese fortiter opponebat Zwinglius & impostorem esse docebat. *****

* Sleidanus lib. I. p. 17. Seckendorf p. 60.

** Hæc ex actis plenius declarat Seckendorf p. 61. Sleidanus lib. II. ineunte de Carolo Militio: *is animaduertens causam indies magis atque magis exacerbari, multa, quæ ad reconciliationem facerent, tentabat, & permissu Friderici cum Luthero semel & iterum colloquens, rationem inire cogitabat sanandi vulneris.*

*** Sleidanus

*** Sleidanus *lib. I. p. 18.* extat Lutheri epistola apud Seckendorhium p. 65.

**** Sleidanus *lib. I. p. 30.* Seckendorf p. 71. Extat potissimum de hoc colloquio epistola Philippi Melancthonis ad Io. Oecolampadium in *Paralip. ad Contr. Vrs.* f. 473. & epistola Petri Mosellani ad Bilibaldum Birckheimerum apud Seckendorhium p. 90.

***** Sleidanus *lib. I. exeunte.*

§. XIII.

Insequenti anno 1520. XVII. Iulii Leo X. singulari bulla dogmata Lutheri condemnat, libros quoque eiusdem, quibus ista continentur, iubet exhiberi atque comburi, & Luthero mandat, vt a docendi munere discedat, eidemque dies LX. præfinit, intra quos suos ipse libros aboleat, & doctrinam suam publice detestetur: nisi pareat, damnat eum & proferibit, vt hæreticum, & pœnam legibus constitutam iubet irrogari, eidem sacris interdicit, mandat omnibus, vt aditum ipsius atque sermonem defugiant, nec vllam rem cum eo communicent: qui secus fecerint, iisdem legibus pœnisque subiicit, & decretum hoc, quod Eccius in Germaniam detulit, omnibus in templis ac populi conuentibus, certis diebus iubet recitari. * Lutherus, inde irritatus, XVIII. Nouembris repetita appellatione priori, adhibitis Notariis & testibus Wittebergæ in monasterio Augustinianorum nouam ad Concilium interposuit adpellationem, Papam pro tyranno, hæretico, apostata, Antichristo & superbo concilii contemptore habens. ** Hinc X. Decembris 1520. in rogo ante portas Wittebergæ, post xenodochium preparato, Decretales vna cum dicta bulla multa hominum turba præsentem, imponit his verbis prolatis: *quia tu conturbasti sanctum Domini, ideoque te conturbet ignis aternus.* *** Ab hoc igitur tempore secessionem Lutheri ab Ecclesia Romana repetendam esse putamus, cum antea omnia iudicio adhuc Ecclesiæ submisserit.

* Sleidanus *lib. II. p. 47.* Seckendorf p. 114.

** Sleidanus p. 48. Lutherus, ubi se damnatum Roma cognouit, repetit appellationem illam superiorem quando a pontifice prouocauit ad concilium: nunc vero, quia pontifex in tyrannide & impietate sua permaneat, eoque licentia procedat, vt se nec vocatum nec auditum nec erroris consiliū damnet, ait se rursus ad concilium ab eo prouocare, quatuor potissimum de causis: quod videlicet non audita controuersia, non consiliū, pro sua libidine damnet, quod fidem in sacramentis necessariam a se iubeat abnegari, quod suas opiniones & mero humana deliria sacris literis anteponat, quod concilio nullum relinquat locum: itaque temerarium vocat illum & præsumptum & tyrannum, & superbum ecclesiæ contemptorem, & antichristum denique: hæc autem omnia, quandocunque suis maioribus visum fuerit, demonstraturum se dicit, eoque Casarem ac reliquos magistratus orat, vt gloriæ Dei & libertatis concilii tuenda causa, prouocationem suam, admittant, vt illius tyrannidi frenum iniciant, vt decretum ab eo factum nihil ad se pertinere putent, nec aliquid moueant, donec legitime causa fuerit disceptata. Prius, quam ad hunc modum prouocaret, quod fuit Nouembris die XVIII. librum emiserat de captiuitate Babylonica. Seckendorf p. 117. qui etiam de binis libellis agit, quos contra illam bullam scripsit Lutherus.

*** Se-

*** Seckendorf p. 121. Possideo scriptum illo tempore editum sub titulo: *exustio-
nis antichristianorum decretalium Acta*, quo integer Processus, & quæ post exustionem petu-
lantia fuerit studioforum Wittebergenſium describitur. Sicutiam ipse Lutherus factum hoc
suum narrat in litteris ad Spalatinum ep. CCII. dicens: *Anno M. D. XX. decima Decembris,
hora nona, exusti sunt VVitteberge ad orientalem portam iuxta sanctam crucem, omnes libri
Pape, Decretum, Decretales, Sexus, Extranagantes, & Bulla nouissima Leonis X. Item Summa
Angelica, Chrysoprasus Eckii, & alia eiusdem auctoris, Emseri, & quadam alia, qua adiecta per
alios sunt, ut viderent incendiarii Papista, non esse magnarum virium libros exurere, quos consu-
tare non possunt. Sleidanus lib. II. p. 53. Lutherus convocata omni multitudine scholastica, VVi-
temberge, & magna doctorum hominum comitante turba, ius pontificium, & nuper euulgatum
pontificiis decretum, palam incendit, Decembris die decima: & postridie, cum doceret, vehe-
menter admonuit, qui suæ salutis consultum esse vellent, ut a regno pontificio sibi caverent. Hoc
etiam factum suum publico scripto defendit Lutherus, quod extat Tom. I. Op. German. p. 354.
Summam libri refert Sleidanus c. I. Licet male hoc habeat Iacobum Greterum de iure & mo-
re prohibendi libros lib. I. c. XXII. Hinc de eo: *Lutherus decinum confecit strage Leonem, de
claua noli querere: penna fuit. Quare etiam Carolus V. de eo: Unus homo nobis scribendo per-
didit rem.* Addi potest Friderici Myconii *Historia Reformationis ab anno 1517. ad 1542.* 8.
edita, qua status Reformationis, qui sub initium fuerit, describitur.*

S. XIV.

Interea, dum Cæsar post coronationem suam Colonix hæreret,
pontifex per Marinum Caracciolum & Hieronymum Aleandrum denuo
cœpit sollicitare Fridericum Principem, ut illius omnes iuberet exuri li-
bros, ipsum vel capite plecteret, vel custodiæ datum pontifici sisteret, & sibi
dicebat Aleander atque Eccio causæ cognitionem a pontifice mandatam es-
se; hoc tamen, nisi conuictus fuerit, plane denegante. * Fridericus igitur,
dum Cæsarem ad agendos Wormatix conuentus euntem, comitatur:
effecerat, ut Cæsar Lutherum euocaret. Missis igitur ad ipsum salui con-
ductus litteris, vna cum caduceatore, ipse Wormatiam petit, ** cum-
que propius iam accederet, & paucis abesset milliariis, plerique dehori-
tabantur, eo quod ipsius erant nuper exusti libri: quo quidem præiudi-
cio iam ipsum esse damnatum, & in summo futurum discrimine dicebant,
illata mentione, quod accidisset ætate superiori Io. Husso: verum ipse
magno quodam animi robore periculum omne contempsit, dicens: sitot
diaboli Wormatix essent, quot in domibus lateritiæ regulæ, se tamen
intrepide eo esse venturum. *** Wormatiam igitur venit ad XVI. Apri-
lis. **** Postridie vocatus, ubi coram Cæsare ac frequenti principum
concilio constitit, Io. Eccius Iureconsultus, qui Guilielmo, Bauarix duci,
erat a consiliis, & officialis Treuirensis, Cæsaris mandatu verba faciens,
Lutherum interrogat, an libros ipsius nomine editos pro suis adgnoscat,
& an velit retractare. Aderat Luthero Hieronymus Schurfus, qui li-

Rrrrrr

bro.

brorum inscriptionem recitari iubet & edi, quo factō, Lutherus suos esse libros profiteretur, de altero deliberando spatium poscit. Hoc ipsi concessō, altera die denuo vocatus, proluxa oratione testatus, quod nisi scripturæ sacræ testimoniis vel evidenti ratione fuerit conuictus, se non posse quidquam eorum, quæ scripserit vel docuerit, reuocare. Postridie Cæsar per epistolam ad Imperii Ordines missam, se proscripturum esse Lutherum atque socios, professus est. Ea Cæsar's epistola diu multumque fuit in senatu principum disceptata: neque deerant, ut fertur, qui Constantiensis Concilii vestigia secuti, fidem ei minime seruandam esse dicerent: sed huic sententiæ tum alios, tum Ludouicum Palatinum Electorem restitisse vehementer, aiunt, quod ad Germanici nominis labem atque dedecus sempiternum ea res pertineret. Inde ab Archiepiscopo Trevirensi & delectis quibusdam principibus XXIV. Aprilis fuit auditus, qui ut reuocaret, postulabant, vel sua decreto futuri Concilii submitteret, sed cum & hoc noller, mandatur illi Cæsar's nomine, ut intra viginti & unum dies sub conductu publico ad securitatem redeat, neque vel prædicando vel scribendo, in itinere populum commoueat. Inde XXVI. Aprilis abiit Wormatia quem Caspar Sturm caduceator post aliquot horas secutus, Oppenheimi inuenit, prosecuturus eum vocali mandato Cæsar's Caroli. *****

* Sleidanus *lib. II. p. 52.* Belcarius *lib. XVI. p. 480.*

** Sleidanus *lib. III. incunte*, de vocatione Lutheri ad Comitia Seckendorf *p. 147.*

Extant litteræ Citationis apud Goldastum *Reichs-Satzungen p. I. p. 244.*

*** Sleidanus *lib. III. p. 56.*

**** De Ingressu Lutheri ad Comitia Seckendorf *lib. I. p. 152.* qui etiam Maimburgium refutat, qui ipsum curru magnifico centum equitibus aduectum fuisse dicit. Juncker *Vita Lutheri p. 47.*

***** De his plenius Sleidanus *lib. III. p. 57.* Acta Lutheri in Comitibus Wormatiensibus, quæ Philippi Melanchthonis vita Lutheri fuerunt adiecta. Eadem cum Luthero Acta exponit Goldastus *Reichshandlungen p. 105. & Polit. Imper. p. XXIV. p. 1095. & Polit. Reichshandel p. XIV. p. 464. & p. XXII. p. 940.* Præstat singulare scriptum, hoc titulo: *Erliebe funderliche fleißige Handlung in D. M. Luthers Sachen durch Geistliche und VVeltliche Fürsten des Reichs auch etlicher hochgelarteter Doctorum der beyligen Schrift zu VVormbs vom Freitag nach Misericordia Dni bis auf Freitag nach Iubilato den 12. seints abschiedes ergangen 1521. 4.* Seckendorf *lib. I. p. 153.* P. Heuterus *lib. VIII. c. X.*

§. XV.

Post Lutheri discessum, VIII. Maii 1521. in templo maiori Wormatiz præsentibus omnibus Principibus, Cæsar, ut Leonis X. gratiam aucuparetur, * publicari fecit Edictum, quo Lutherus tanquam hæreticus manifestus proscribitur, omnibusque mandatur, ne elapsis XXI. diebus, ipsi

ad securitatem concessus, ipsum recipiant. Licet hoc edictum, non omnium consensu fuisset confectum. ** Ab ea promulgatione, Fridericus Elector, Ioanni Berlepschio Wartburgensi Praefecto, & Burcardo Hundio Altensteini Dynastæ secretum negotium dabat, ut Lutherum in locum quendam secretiorem deducerent. Ab his captus Lutherus prope arcem Hundiorum Altenstein, & vicum Schweina, ad radices sylvæ Thuringiacæ, Werram amnem versus sitæ, quum is a via regia, ut cognatos inuideret, non nihil deflexisset. In comitatu erat Nicolaus Amsdorfus, eodem, quo Lutherus, carpento veclus, quem equites raptores progredi iusserant, Lutherum equo impositum, per auia duxerunt Wartburgum. *** Latebat ibi domesticos etiam Lutheri persona, non alio quam Nobilis, *Iunker Gorge* nomine appellatus. **** In hac sua solitudine, quam Pathinum vocare solebat, varias epistolas ad amicos & libros etiam Lutherus emisit, ibidemque per integrum quasi annum commoratus. ***** Exortis tamen motisque ab Andrea Carolostadio, Wittebergæ variis turbis, **** dum Philippus Melanchthon hisce sedandis parem se non videret, Lutherum permouit, ut ineunte Martio 1522. Wittebergam rediret, & quoniam a Friderico Electore non erat reuocatus, reditus sui datis ad eam litteris, reddit rationem. *****

* Thuanus lib. I. p. 15. cum Leo Lutherum sacris interdixisset, & inaugurationem Caroli in Regem Romanorum contra clausulam, qua reges Neapolitani in fidem a Pontificibus recipiuntur, adprobasset, primus comitiis, quæ nouus Cesar anno sequenti Vormatiæ habuit, & Leonis gratiam aucuparetur, Lutherum item proscripsit, & inito cum Pontifice fœdere de Gallis Insubria atque adeo tota Italia expellendis continuo consilium cepit.

** Sleidanus lib. III. p. 66. Harxus ad a. 1521. Seckendorf lib. I. p. 158. Extat Edictum Vormatiense inter Goldasti Statuta & Rescripta p. 5 & Constit. Imp. Tomo vno p. 441. & Reichs-Satzungen p. II. p. 187. De hac Lutheri excommunicatione singulari dissertatione egit Io. Strauchius.

*** Sleidanus lib. III. p. 67. ab ea promulgatione, Fridericus Princeps, e nobilitate nonnullis, de quorum fide compertum habebat, negotium dabat, ut in locum secretiorem & ab hominum frequentia remotum, deducerent Lutherum, vitandi causa periculi quod qui rem summa diligentia fuit & taciturnitate administratum. Chytræus lib. VIII. p. 222. Consilii illius, octo homines conscii fuerunt, quorum tanta fides & taciturnitas fuit, ut nemo prater principem & paucos conscios, ubi versaretur Lutherus, resciscere posset. Magi etiam multis a Pontifice pæsum, de loco, in quo Lutherus lateret, consulti, nihil diuinare certum, Deo eum protegente potuerunt. Plenius hæc ex Actis exponit Seckendorf lib. I. p. 159. Schlegelius vita Spalatini p. 45. Christ. Cellarii dissertatio de Pathmo Lutheri in arce Wartburg prope Isenatum. Io. Mich. Kochs Histor. Erzählung von der Festung Wartburg p. 158.

**** Lutherus ipse de se: mirabilis & monachus & captiuus, qui barbaram comamque nutriebat, & sub equestri ornatu, & Georgii nobilis, Iunker Gorge latere debebat apud Seckendorfum p. 178. Iunkerus vita Lutheri p. 57. sqq. qui etiam habitum ipsius quo Wartburgi vsus fuerit ex nummis & tabulis antiquis expressit. Koch p. 165. Rrrrrrr 2 ***** De

***** De libris, quos Wartburgi scripserit, plenius Seckendorf lib. I. p. 161. Sleidanus lib. III. p. 67. Chytræus lib. VIII. p. 222. Koch p. 166.

***** Sleidanus lib. III. p. 72. quod autem per suam absentiam ait excitatas in ecclesia turbas, ad hunc modum habet. Andreas Carlostadius; interea dum Lutherus abest, diversa dogmata proposuit: & tumultuose statuas e templis eiecerat, concitata plebe: Lutherus autem hac de causa potissimum reuocatus a suis, cum redisset, factum istud Carlostadii damnat, demonstrans, non hoc ordine progrediendum, sed imagines atque statuas primum esse remouendas ex animo, populumque docendum, sola fide nos placere Deo, statuas vero nihil profici: sublatis illis ad hunc modum & recte informatis animis, nullum esse periculum amplius ne quid noceant, & sponte collapsuras: non quidem repugnare, quo minus tollantur, sed hoc a magistratu fieri debere, neque permittendum, ut vulgo & promiscue fiat ab omnibus. Seckendorf lib. I. p. 191.

***** Sleidanus lib. III. p. 71. Seckendorf lib. I. p. 195. Iuncker p. 54. Koch p. 173.

§. XVI.

Cum deinde priuatæ quædam offensiones intercederent inter Carolum Galliarumque regem, ventum est ad arma, & primo quidem in Navarræ regno & finibus Hispaniæ, inque Belgio. Tenebant tum Galli Parmam & Placentiam: id permolestè grauitèque Leo pontifex ferebat: cumque etiam Rheimium Lepidi tentassent, prorsus animum ab illis auertit, & foedus cum Cæsare fecit, cuius hæc erant capita præcipua, ut ecclesiæ Romanæ dignitas defendatur, quæ Galli ademerant, recuperentur, Franciscus Sfortia tum exul, in paternum solium restituitur & Principatum Mediolanensem. * Coniunctis ergo viribus, Parmam & Placentiam Gallis eripiunt, Mediolanum urbem capiunt, administrantibus bellum Prospero Columna, Ferdinando Daualo Piscario. ** Non multo post Kl. Decembris 1521. Leo X. decessit e vita, non sine veneni suspitione: *** successorem habuit Adrianum sextum, Batauum, qui Cæsaris adolescentiæ formator fuerat. **** Postea XXVII. Aprilis 1522. Cæsariani ad Bicocam villam ad tertium ab urbe Mediolano lapidem, memorabili proelio Heluetios Francosque superant, quo tria Heluetiorum millia ac viginti duo Ordinum ductores cecidere, discedentibusque Francis, Francisco Sfortia, Cæsaris iussu, Ducatus Mediolanensis restituitur. ***** Apud Belgas etiam anno 1521. inter Cæsarem ac Francum acerrime bellum gerebatur. Robertus enim Marcanus initi cum Cæsare foederis pœnitens, clam novum cum Franco, a quo dudum fuerat sollicitatus, iniit; quærensque belli causam, tandem Marcanus Aimeriæ apud Hannones regulo, Cæsaris clienti, ob priuatas controuersias, ac possessionem oppidi Hiergæ, bellum infert. Petit Aimerius accepitque a Cæsare auxilium, Marcanus a Franco. Rupta hac ratione inter Reges pace subexitum Comitiorum. Wortmantiensium, Cæsar, iustis conscriptis copiis, iis Henricum Nassouæ Comi-

mitem ac Franciscum Sickingum præfecit. Francus etiam, collecto exercitu, Carolum, Borboniæ Ducem imperare iubet. ***** Post varias urbium expugnationes hinc inde factas, Tornacum Flandri deditioe recipiunt, ex quo Flandriæ membrum semper permansit. ***** Gröningani, Geldro accedebant. Picardi, Atrebates & Hannones, quorum Oppida ac Ciuitates præfidiis erant munitæ, quotidianis se inuicem excursionibus vexabant. *****

* Sleidanus lib. III. p. 69. Causas belli plenius exponit Guicciardinus lib. XIII. p. 292. dicens: neque illi dubium erat, quin inter duos principes iuuenes, & inter quos multa erant emulationis ac controuersiarum causa, tandem grauissimum bellum esset exortitum. Gallia namque regi regni Neapolitani in quo se ius habere existimabat, recuperandi desiderium in animo fixum habebat: & ut Ioanni regi Navarra regnum restitueretur, qua de re tandem vanam sibi spem factam animaduertebat, illi cura erat. Casari vero annua mille auri pondo Nouioduni promissa soluere molestum, & regem conuentione antea Lutetiæ facta contempta, sua in Hispaniam necessaria profectiois occasione immoderate usum se fere ad nouam passionem coegisse censebat: semper inter eos recens erat Gheldrensum ducis causa, qua sola, quod rex Gallie eius patrocinium sustineret, quem Flandri sibi inimicissimum indicarent, eos ad arma concitare poterat: sed præcipue Burgundia ducatus a Ludouico XI, Caroli Burgundia ducis, qui Casaris patris maternus auus fuit, mortis occasione occupatus, semper eorum qui successerant animos excruciauorat, ardentissimis aculeis noui Casaris animum pungebat. Neque Mediolanensis imperii causa stimuli seu controuersiarum semina deesse poterant: cuius nomine cum hic rex post Ludouici duodecimi mortem diploma nec obtinuisset, nec petuisset, multaque tum quod non esset validum, tum quod causa excidisset, exceptiones contra iura ex diplomate defuncto regi concessio manantes prætexerentur, hoc ad bellum inter eos excitandum satis esse videbatur. Idem lib. XIV. inuente. Sequitur Fr. Belcarius lib. XVI. p. 477. P. Heuterus lib. VIII. c. XII. Reisner lib. II. f. 27. P. Daniel T. III. p. 71.

** Guicciardinus lib. XIV. p. 336. Sleidanus lib. III. p. 69. Fr. Haræus p. 554. seqq. P. Martyr. ep. DCCXLVII. & DCCLX. Reisner lib. II. f. 28.

*** Guicciardinus lib. XIV. p. 367. Leo pontifex Kal. Decembris inexpectata morte obiit. Sleidanus c. l. P. Martyr ep. DCCXLIX. DCCLI. DCCLIX. Vitam ipsius sigillatim scripsit Paulus Iouius, qui etiam addit: intra paucissimos dies non sine magna veneni, ei ut ferebatur, a Bernaboo Malespino ipsius cubiculario, atque a poculis ministro propinati suspicione interiit. Reisner f. 29.

**** Guicciardinus lib. XIV. p. 384. Thuanus lib. I. p. 15. Belcarius lib. XVII. inuente. Sleidanus lib. III. p. 78. Seckendorf lib. I. p. 252. Extat in Actis Litterariis fascic. VI. p. 65. Conclauæ Adriani VI. Papæ P. Daniel Tom. III. p. 99.

***** Verba sunt Ponti Heuteri lib. VIII. c. XII. Plenius vero prælium illud describit Guicciardinus lib. XIV. p. 398, qui etiam p. 400. addit: Unde Heluetii per Bergomatium fines iter facientes, numero, & multo magis audacia (certum enim est illos clade ad Bicoccam accepta ita afflictos fuisse, ut per multos annos consuetam virtutem non offenderint,) imminuti, in montes suos rediere. Belcarius lib. XVII. p. 506. Reisner f. 30. qui etiam f. 31. diem definit

***** Hæc plenius describit P. Heuterus lib. VIII. c. XII. Reisner lib. II. f. 26. Belcarius lib. XVI. p. 482.

***** P. Heuterus c. l. Guicciardinus lib. XIV. p. 369. nec vero Gallie regis res.

trans alpes feliciter successerunt. Caesar enim bello ei illato Tornacum, & paulo post eiusdem Urbis arcem, in qua multa tormenta, eaque instructa erant, cepit.

***** P. Heuterus lib. VIII. c. XII. & XIII.

§. XVII.

Anno 1522. Franciscus a Sickingen, qui militum Cesareanorum Praefectus erat supremus, bellum infert Richardo Treuirensi, conniuncte Carolo, qui Richardo, eo quod Francisco I. Gallorum Regi fauerat, erat infensus. Causa erat, quod duos subditos archiepiscopus, ne lytrum promissum soluerent, pro quibus rogatu illorum, fidem Franciscus interposuisset, vi prohiberet. * Cum autem a moenibus vrbis Treuirorum, virtute ciuium & auxiliis Palatini depulsus esset Franciscus, destructo D. Maximini monasterio antiquissimo, moenibus vicino, in quo hospitium suum habuerat, & vastatis passim Treuirensis Episcopi agris, domum rediit. Treuirensis vero, facto cum Palatino, Ludouico & Hallo foedere, summa ope bellum tota hyeme instaurat. Franciscus interim a Sickingen, dum Lutherano dogmati fautor esse videri volebat, a Lutheranis non solum, & Ciuitatibus ad Rhenum, Palatino, ob nouum institutum vectigal infensis, sed etiam nobilibus, quorum plerique, quod res suas prodegissent, res nouas malebant, auxilia expectabat. ** Ast, postquam ab Imperii Regimento fuisse proscriptus, *** post Pascha 1523. Hessius, Palatinus & Treuirensis, exercitibus conscriptis, obsidere Francisci arces coeperunt, priusquam ille vires suas augeret. Landstall obsessa est, postquam compertum fuit, eum illuc se recepisse. Nam in eius capite rerum omnium cardo versabatur. Estque intra paucos dies magna vis bombardarum disiecta, vbi cum forte trabe quadam ictus Franciscus, graue vulnus accepisset, iussit dedi arcem. Ipse Franciscus intra biduum extinctus est. ****

* Sleidanus lib. III. p. 75. quod civile bellum inter aliquos excitatum esse dicit, ad Treuirensis archiepiscopum Richardum pertinere, cui tunc bellum faciebat Franciscus Sickingus, vir fortis, & Lutheri valde studiosus: verum belli causa fuit, non religio, sed quod Richardus duos quosdam sua ditionis homines, pro quibus ille fiderat, non sisteret iudicio. Sic enim habent littera, quibus amicitiam ei Franciscus ad exitum Augusti mensis renunciat. Chytraus Saxonia lib. X. p. 258. Dum autem in Saxonia, duces Brunsvicensis, lata a Carolo V. proscriptionis aduersus Ioannem episcopum Hildesensem, executores, tota fere diacepsi occupata, metropolim Hildesiam mense Iunio & Iulio obsiderent: ad Rhenum & Mosellam, Franciscus a Sickingen tumultuans, Treuerim oppugnauit. Bellum enim indixerat Treuerensi archiepiscopo, Richardo, quem in odio Caesaris Caroli esse sciebat, quod in comitiis electionis noui Imperatoris, Richardus, Francisco Galia regi suffragium dederat, & ne Carolus crearetur, obmixe contenderat. Franciscus autem cum post Vformatiense bellum, a Camera proscriptus, sed a Maximil. primo Imp. ob virtutem & fortitudinem heroicam, ex plenitudine potestatis absolutus esset: intus Maximiliani consiliarius, & militum praefectus supremus, etiam apud nepotem Carolum fuit. Coniuncte

Vente igitur Carolo, arma Richardo cum quo alioquin similes ei plures intercedebant, alio plane prætenu infert. Vidi enim exemplum literarum, quibus bellum archiepiscopo Franciscus denunciat, quod duos subditos archiepiscopus, ne λόγος promissum soluerent, pro quibus, rogatu illorum fidem Franciscus interposuisset, si prohiberet. Seckendorf. etiam lib. I. p. 122. auctor est, Sickingium Caroli V. electionem apud Electores, Moguntinum potissimum plurimum adinuasse, & quodam sub prætenu ingentem exercitum pro electione Caroli V. tuenda collegisse. Idem etiam ex litteris Spalatini ad Dolzigium p. 226. refert, Sickingium aduersus Treuirenses mouisse ut portam aperiat euangelio & verbo Dei ab episcopo humani viribus vehementer oclusam.

** Chytræus p. 259.

*** Chytræus p. 259. 269.

**** Chytræus c. l. Brower Ann. Treuir. lib. XX. p. 337. Extat in Schardii Tomo II. *Actio Memorabilis Francisci ab Sickingen, Bartholomæo Latomo auctore, & Caspary Sturmii relatio Germanica de expugnatione arcium Sickingi & fœderatorum.* In Freheri Tomo tertio extat Hub. Thomæ Leodii *de Francisci a Sickingen rebus gestis & calamitosa obitu.*

§. XVIII.

Ineunte eodem anno 1522. Cæsar Februario mense Conuentum Imperii Noribergæ celebrabat. * Mittebat ad eundem Vngariæ Rex Ludouicus legatos, auxilia petentes contra Turcas, qui Belgradum urbem, Vngariæ propugnaculum ad Danubii & Sauis confluentem ceperant, & opere præsidioque munierant. ** Promissa etiam Kal. Mai. auxilia *** & quatuor millia equitum, viginti millia peditum ad expeditionem Romanam destinata, in bellum Turcicum in sex Menses fuerunt decreta. **** Mittebat etiam co-legatos suos Adrianus VI. Papa, una cum litteris ad Imperii Principes, quibus ipsos contra Turcas & Lutherum concitaret. ***** Ferdinandus etiam Austriæ Princeps, latam aduersus Lutherum anno superiori sententiam vehementer vrgebat, & in Ducatu Würtembergensi, quem tunc tenebat, grauissimum proposuit edictum XXVI. die Nouembris, ac præmium delatoribus constituit, & passim in suis prouinciis grauiter in eos, qui pontificiis legibus non parerent, animaduertit. ***** Nihil vero in Comitibus de religione fuit decretum. Sic etiam paulo ante, quam Cæsar in Hispaniam abiret, renouatum est fœdus Sueuicum ad annos undecim. †

* Sleidanus lib. III. p. 69. Mülleri Staats-Cabinet p. I. c. IV. §. 5.

** Sleidanus c. l. & p. 75. huc etiam Ludouicus rex & Hungaria proceres legationem miserant amplissimam, & de Turcica immunitate miserabiliter conuersi, firma petebant auxilia & diuturna.

*** Sleidanus p. 70.

**** Docet hoc præmium Recessus Noribergensis, qui extat in Corpore p. 193

***** De hoc late Sleidanus lib. III. p. 75. De hoc etiam Hortleder Tom. I. lib. I. c. I.

***** Sleidanus p. 75. De hoc Goldastus in Polit. Reichshandeln p. XVI. p. 576.

† Sleidanus

† Sleidanus lib. IV. exeunte : Suevicum illud fœdus, de quo subinde fit mentio, multis ante factum fuit, initio quidem in annos octo, deinde treis, post, duodecim, inde decem : Anno vero salutis humane supramillesimum quingentesimum vigesimo secundo, renouatum fuit in annos undecim, paulo ante, quam Cæsar in Hispaniam rediret. Huius autem fœderis erant Cæsar, & Austria princeps, post etiam Ferdinandus frater, nuper VVürtembergici agri principatum adeptus, item Moguntinus, Palatinus, Salisburgensis, Bambergicus, Virciburgensis, Aistetensis, Augustanus, episcopi. Guilielmus & Ludouicus fratres, Bauaria principes. Otho Henricus & Philippus Palatini, fratres, Georgius Brandeburgicus & Albertus e fratre nepos, Philippus Hesus, Lanigrauius, multi præterea viri nobiles & ecclesiastici, dein Sueuia ciuitates pleraque omnes, & in his etiam Noriberga.

§. XIX.

Interea Cæsar iter in Hispaniam parans, Belgas Margarethæ amicz regendos commiserat, in Imperio fratrem Ferdinandum legatum statuens. * Vrgebatur ad hanc profectiorem postrema Hispanorum defectione, qui animis nondum plane pacati, ad veteris obsequii tenorem & antiquam nominis Regii obedientiam reuerentiamque erant reducendi. ** Hinc XXIV. Maii 1522. Brugis Flandriæ terrestri itinere Caletum profectus, exceptusque est magno cum honore a Regis Angliæ Legatis, atque Oppidi Magistratu, qui ad secundum vsque milliare obuui processerant. Postremo die conscensa naui, spatio quatuor horarum Caletum Douueram in Angliam appellit. *** Paullo ante Henricus VIII. Angliæ Rex Cæsari ingens auri pondus ad bellum Italicum mutuo dederat, indixeratque & Franco bellum, posteaquam ei Cæsar centum triginta millia aureorum florenorum quotannis addidisset, quæ Francus pacis tempore Anglo soluere erat solitus ; & ad nouæ amicitie perpetuitatem stabiliendam, Cæsari filiam Mariam septennem e matertera eius Catharina susceptam, despondet. **** Insigni pompa ibi excipiebatur, ***** & cum integrum teremensem in Anglia hæssisset IV. Iulii classem Hamptonii se expectantem conscendit, posteroque die summomane e portu soluens, XVI. Iulii in portum D. Andreæ apud Astures classem intulit. Summo cum gaudio a Proceribus exceptus, sic certior, in Biscaia, ac Catalonia suos contra Francos victoriam obtinuisse, cæsis octingentis, multis captis, cæteris fuga in omnes partes disiectis. Recepiisse suos, fugientibus Francis, Beouiam ac Maiam, Arces munitas : esse spem, ipsam Fontarabiam breui in potestatem concessuram. ***** Tandem vero Kl. Nouembribus certis legibus Hispaniæ rebellibus gratiam facit. *****

* P. Heuterus lib. VIII. c. XIII.

** Heuterus c. l. Sleidanus lib. III. p. 69. dum vero Cæsar in Germania moratur atque Belgio, valde graues orta fuerunt per Hispaniam seditiones : Et ergo nascenti malo tempèstius occurreret consilio prius iudicio & senatu, qui ius redderent, perque suam absentiam Imperii negotia procurarent, classe vincta in Hispaniam rediit.

*** Heu-

*** Heuterus c. l.

**** Heuterus c. l. Sleidanus lib. III. p. 70. *Cæsar domum rediens, Angliæ regem iterum inuist, & ut firmum haberet amicum in Gallia regem, aureorum millia centum triginta tria promittit ei dare quotannis. Tandem enim ex pacto Gallia rex Anglo pendebat, eiusque sorori Mariæ quotannis, itaque nisi de damno sibi cauere, Anglus nihil in illum experiri volebat. Alium inter ipsos de hac re fuit lxxiii die decimo tertio, Vindeſora, quod est ad Thameſim, oppidum & arx supra Londinum: maioris etiam necessitudinis causa, conuenit, ut Angli filiam Mariam, tunc septem annorum puellam, Cæsar consobrinus in matrimonium suo tempore duceret: ut ab eo pacto discederet, alteri dependeret aureorum millia quadraginta, Gallia rex, ut amissa per Italiam recuperet, omne robur eo conuerſit. Guicciardinus lib. XVI. p. 553. & ut omnem suspicionem e medio tolleret, statim filiam, quæ nondum nubilis erat, Cæsari traditurum pollicebatur.*

***** P. Heuterus lib. VIII. c. XIII. paucis paginis pompa describi non posset, quam Cæsaris benorandi causa Londinenses Regis iussu apparauere. Arcuum triumphalium non erat numerus, quemadmodum nec scenarum, quæ sacras profanasque historias, fabulas, aliasque artificiosas, ingentes, ac solertes ingeniosorum hominum inuentiones per omnes præsentabant vias, versibus Latinis ac vernaculis Regibus congratulantes; legebaturque inter alia & hoc distichon:

*Carolus, Henricus viuant, defensor uterque
Henricus Fidei, Carolus Ecclesia.*

Scilicet, respiciebatur hoc ipso ad discrimen tituli Imp. qui Ecclesiæ erat aduocatus & Henrici VIII. qui fidei defensor. *Becmann not. dignit. illustr. diss. II. cap. II. §. 8.*

***** Heuterus c. l. P. Martyr ep. DCCLXIV. & DCCLXVI. Fr. Harxus p. 555.

***** Heuterus lib. VIII. c. XV. P. Martyr ep. DCCLXXI. Chytræus lib. IX. p. 244.

§. XX.

Dum igitur absente Cæsare, Imperii Regimentum publica negotia procuraret, Comitia ab eodem Noribergam fuerunt indicta, ibidemque mense Martio 1522. celebrata, * quibus Ferdinandus Austriacus, tanquam Cæsaris Locumtenens præfuit, Friderico Palatino interim Neumarcum Palatinatus superioris oppidum, dum præsens esset Ferdinandus, secedente. ** Noua ad diem Aegidii ibidem a Regimento indicta celebrabantur Comitia, quæ Februario mense 1523. fuerunt finita. *** In iisdem etiam Declaratio Regimenti Caroli V. nomine fuit publicata. **** Verum, dum ob paucitatem Statuum comparentium nihil potuisset concludi, alia ad diem Margarethæ 1523. fuerunt indicta, quæ tamen paucis iterum comparentibus, effectu etiam fuerunt destituta. ***** Noua igitur, monente Ferdinando, indicta fuerunt Comitia ad diem Martini habenda, quæ tamen die Eberhardi demum 1524. coeperunt. ***** At, Status, nisi dimissis prius Regimenti Consiliariis, nihil agi volebant, quod etiam protestantibus licet ipsis, factum. Et licet Fridericus Palatinus Regimentum plane vellet aboleri, illud tamen continuabatur, constituto Philippo, Badensi Marchione Ferdinandi Vicario. *****

S s s s s s s

* Nul.

* Nullus equidem Recessus extat eiusdem anni: saltem in Corpore Recessuum p. 196. reperitur Ordinatio Cameralis a Regimento facta. At, ex Actis Comitiorum, quæ congestæ Müllerus in *Staats-Cabinet* p. I. c. V. §. 5. sqq. satis patet, Comitia fuisse vniuersalia.

** Hub. Thomas Leodius vita Friderici p. 84. dicit hæc agerentur Comitia, quibus superuenerat Ferdinandus, Archi-Dux Austriæ, & Caroli Imperatoris frater, cui in regimine ita cederet Fridericus, ut, quoties præsidendum erat, secederet ad Nouum forum, quinque horarum itinere a Norimberga distans, ne de præsentia contentio oriri contingeret, quod utique æquo iure Imperatoris locum tenere debet.

*** Mülleri *Staats Cabinet* p. I. c. IV. §. 22.

**** Extat ita sub dato Valledoleri vi. Octobris 1522. apud Goldastum *Constit. Imp. Tom. I. p. 447.* & Germanice in Corpore Recessuum p. 178. atque apud Müllerum p. I. c. IV. §. 18.

***** De iisdem plenius egit Müllerus §. XXII. & sqq.

***** Müllerus §. XXX. & sqq.

***** De his plenius Müllerus §. XXX. sqq.

§. XXI.

Mittebat ad Comitia secunda Noribergensia, Septembri mense 1522. habita Adrianus VI. Papa Franciscum Cheregatum, legatum suum, qui de Luthero condemnando, componendisque Imperii diffidiis Germaniæ Principes hortaretur. * Hi tamen responderunt, aliam commodiorem viam hæc omnia sanandi non esse, quam per pium liberumque concilium, quod ipse & Cæsar, præcipui orbis Christiani magistratus, facile possint in aliqua Germaniæ ciuitate cogere, Moguntiz videlicet, vel Argentorati, vel Meti, vel Colonia: fore etiam ex vtilitate Reipublicæ, si primo quoque tempore, & ad summum intra annum eius fiat initium. ** Exhibebantur quoque a Statibus centum Graua mina Nationis Germanicæ, quibus contra Papæ & Episcoporum iniurias conquerebantur. *** Inde ad VI. Martii 1523. Cæsaris nomine decretum publicatur, quod euangelium doceri debeat secundum interpretationes ab ecclesia receptas, constituantur homines idonei, qui concionibus adsint, atque errantes leniter admoneant, sacerdotes qui vel vxores ducant, vel ordinem suum deserant, iuxta leges pontificias esse mulcandos. ****

* Sleidanus lib. IV. inuente. Seckendorf lib. I. p. 253. Chytræus lib. X. p. 248. De eiusdem Legati Actis in Comitibus P. Martyr ep. DCCCL. Goldasti *Stat. & Rescr.* p. 24. Polit. *Reichshandel* p. XXV.

** Sleidanus lib. IV. p. 85. Extat Responso apud Goldastum *Constit. T. 2. no p. 152.*

*** Loquitur de his Sleidanus lib. IV. p. 87. cum ad hunc modum postulatis omnibus respondissent, ipsi vicissim, quid a pontifice, quid ab episcopis per Germaniam præstari velint, demonstrant, & ea, quibus iniuriam sibi suisque fieri dicebant, in certa quadam capita redigunt, & descripta legato tradunt, & pontificem orant, quandoquidem hæc nulla nitantur æquitate, neque diutius tolerari possint, ut quam primum aboleant: nam alioqui fore, ut ipsius consilium sibi

sibi capiant, quemadmodum onus illud a se reiciant, & pristinam libertatem recuperent. Inde exponit, qua ratione eiusmodi Grauamina iam ante sub Maximiliano I. fuerint exhibita. Exant ista centum Grauamina LXXVII. Capitibus contenta apud Goldastum p. 456. & in Stat. & Rescr. Imp. p. 36. Reichs-Satzungen p. II. p. 197. Hortleder Tom. I. lib. I. p. 9. Seckendorf lib. I. p. 255.

**** Sleidanus lib. IV. p. 88. Hoc decretum cum multos male haberet, Lutherus pro sua sententia fuit interpretatus, prout idem tradit p. 89.

§. XXII.

Mortuo Adriano VI. succedebat Clemens VII. * qui ad Comititia & Regimento Noribergæ 2. 1523. exeunte coepta, & mense Aprili 1524. praxide Ferdinando finita, legatum suum mittit Laurentium Campegi-um. ** Agebatur iisdem de bello Turcico, pace publica & Grauamini-bus Statuum contra Papam. Mittebat eo Cæsar legatum suum, Ioan-nem Haunartum qui edictum illud Wormatiense violatum esse quereba-tur, & iubebat illud inposterum maximo studio seruari. Tandem ad XVIII. diem Aprilis 1524. decretum fuit, ut de voluntate Cæsaris, ponti-fex in Germania primo quoque tempore liberum concilium indicat, loco idoneo, ut ad Nouembris diem XI. Spiræ conueniant Ordines, delibera-turi, quod sequi oporteat, interea dum concilii fiat initium: ut princi-pes, in sua quisque prouincia deligant viros doctos atque bonos, qui ex Lutheri & aliorum libris colligant ea, de quibus putabunt posse disputari, quæ principibus exhibeant in proximo conuentu, quo facilius sit progres-sio, cum ad concilium erit deuentum: ad hæc, ut interuentu magistra-tus ac diligentia pure doceatur Euangelium & modeste, iuxta sensum & interpretationem scriptorum, quos ecclesia comprobauit: item ne qui posthac libelli & picturæ contumeliosæ prodeant: denique ut ea, de qui-bus aulam Romanam & ecclesiasticum ordinem incusarunt Principes, pro-ximo Conuentu Spiræ notione facta, definiantur. *** Sed id mutatum fuit, & Cæsar, ubi cognouit, datis ab Hispania litteris, ad Ordines Imperii Idibus Iulii, grauitè eos inculat ob factum decretum, iubet potius, ut pa-reant edicto Wormatiensi, nisi poenam subire velint, & actionem omnem religionis differant, dum & summi Pontificis, & suo etiam iussu conci-lium habeatur, qui sint ipsorum supremi magistratus. Cæsar enim Gal-lico bello dissentius dabat operam, ut pontificem sibi quacunque ratione demereretur. **** A conuentu vero Noribergico, Campegi instinctu, Ferdinandus, Salisburgensis, Bauari frater, Tridentinus, Ratisbonensis Episcopus, item Bambergici, Spirensis, Argentinen-sis, Augustanus, Con-stantiensis, Basiliensis, Frisingensis, Passauiensis, Brixinensis episcoporum le-gati,

gati, Ratisbonæ conueniunt, & Iulii die sexto decernunt, vt editum Wormatiense per suos fines atque ditiones feruentur. ****

* Sleidanus *lib. IV. p. 92.* Seckendorf *lib. I. p. 28.*

** Sleidanus *lib. IV. p. 93.* qui etiam p. 95. orationem Campegi ad Imperii Ordines habitam, recenset.

*** Sleidanus hæc plenius declarat *lib. IV. p. 102.* De Actis in his Comitibus ex Archivio Vinariensi agit Seckendorf *lib. I. p. 287.* Grauamina in his Comitibus a Ciuitatibus & Nobilitate Franconica exhibita, reperiuntur apud Goldastum *Polit. Reichshandeln p. XXV. p. 978.* Recessus extat in Corpore p. 201.

**** Plenius Sleidanus *lib. IV. p. 106.* P. Heuterus *lib. IX. c. I.* huius anni (1524.) æstate Germani, Casare in Hispaniis agente, primum Norimbergæ, deinde Ratisponæ conuentus egerant, tertiumque Spira mense Nouembri indixerant. Sed acceptis a Casare ex Hispania literis, conuentus Spiranus omittitur, Norimbergici vero ac Ratisponenses pro parte decreta abolerent, quod discretis Casar verbis iuberet, decreta conuentus Wormatiensis, in quo Lutherus eiusque doctrina communi Principum Germania sententia erat condemnata, reiectaque, nisi suam promoueri indignationem mallent, obseruarentur; confirmans tamen ac rata habens, quæ frater Ferdinandus in conuentu Ratisponensi proposuerat, & e Principum sententia decreuerat.

**** Sleidanus p. 104. Seckendorf *lib. I. p. 292.* Extat mandatum Ferdinandi in Ducatu Würtembergensi emissum in Goldasti *Reichshandlungen p. 11. Reichs-Satzungen p. 11. p. 220. §. XXIII.*

Circa eadem tempora mense Nouembri 1524. coeperunt in Sueuia a dominis suis dissidere homines rusticani, propter onera, quibus grauari se nimium querebantur: idem & alii deinde vicini faciebant. Et licet Imperii Regimentum, quod tum erat Eslingæ, missis legatis, controuersias aliquot sedaret, hic æstus tamen non conquieuit. * Vere primo anni 1525. per Sueuiam atque vicinam Germaniæ partem, quæ est ad Danubium, altera fuit exorta tempestas ordinis plebei contra quosdam procures ecclesiasticos, iamque iureiurando ac fide data, in societatem coibant obducta causa, quasi & Euangelii doctrinam tueri, & seruitutem ab se profligare vellent. Magistratus quidem cognoscere de querimoniis ipsorum, & quod iniquum esset, emendare se velle dicebant, verum illi perseuerabant & augescebant indies, neque tamen in aciem prodibant, sed certis diebus per occasionem nuptiarum & id genus conuiuiorum subinde conueniebant. ** Et hoc ipso tempore euulgata XII. eorum postulata, quorum præcipua erant, vt ipsis liceret, Ecclesiæ Ministros eligere, qui verbum Dei pure doceant, nullis admixtis hominum decretis: nolle se post hac vllas dare decimas, præterquam frumenti, & has ipsas oportere distribui partim in ecclesiæ ministros, partim in homines egenos. partim in vsus publicos: se nolle esse amplius seruos, sed per Christum factos liberos, se quidem non recusare magistratum a Deo constitutum, seruitutem

tem tamen nolle ferre: sylvas, feras, aues atque pisces publici iuris esse debere: de bonis suis se nolle plura præstare quam ab initio pactum. *** Lutherus equidem, licet hæc ipsorum postulata haut improbasse videretur, ipsos tamen, ut a violentis modis desistant, publicis scriptis conabatur dehortari. **** Tandem vero rustici tripartito exercitu prodeunt in aciem, unum agmen confedit prope Biberacum, alterum in Algouia, tertium ad lacum Constantiensem. Et licet Senatus Imperii motus istos componere conaretur, omnia tamen fuerunt frustranea. ***** Hinc dum Sueuici foederis socii per legatos Vlmæ conuenissent, qua ratione Ulrico Würtembergico duci resisterent, deliberantes, ***** atque copias contra eum contraxissent, constituto duce Georgio Truchsesio de Waldburg, Aprili mense cohortes aliquot equitum & peditum Sueuici foederis Vlmæ profectæ ad Elchingum monasterium, quod est infra Vlmam ad Danubium, multos rusticorum interficiunt, multos etiam intra urbem captiuos adducunt. Deinde Georgius Truchsesius, rusticos ad Lippenium oppidum duobus intra Vlmam miliaribus cædit. Inde illis, qui per agrum Vlmensem, Algouiam & ad lacum Brigantinum confederant, deditione receptis, recta contendit ad istos, qui postquam Winsbergam cepissent, atque Comitem Helfensteinium crudelissime occidissent, per agrum Würtembergensem late vagabantur, hos etiam, interfectis aliquot millibus, profligat, in captiuos grauitè animaduertit. Alterum rusticorum agmen in Franconiam ibat, & incensis illic circiter ducentis arcibus, nobilium ædificiis & monasteriis, eoque amplius, Wirceburgum urbem capiunt, & arcem obsident. Truchsesius autem ex agro Würtembergico superueniens, ad Engelstatum vicum eos concidit, & in fugam coniicit, post Wirceburgum recepit, arcem obsidione liberat, & multos capite plectit, adiutus a Ludouico, Principe Palatino, qui & ipse aderat. Incendium hoc in vicinam quoque Lotharingiam ex Germania peruenit, sed domiti ab Antonio huius regionis principe rustici, horumque ad XVIII. millia tribus conflictibus fuerunt cæsi. Ad Petersheimum quoque agri Wormatiensis oppidum, rustici per Palatinum Principem & Richardum Treuirensis antistitem, fuerunt victi & magno numero occisi. In Brisgoia vero seditio sine cædibus fuit sedata. Sic igitur in superiori Germania sedatus fuit vna æstate tumultus rusticanus, cæsis ad minimum quinquaginta millibus. *****

* Sleidanus lib. IV. p. 107. dicit: *menſe Nouembri ceperunt a ſuo domino, Comite Lupſio Sueuo, diffidere homines ruſtici, propter onera, quibus grauari ſe nimium, querebantur.* Idem dicit Petrus Crinitus de bello Ruſtico ſtatim ſub initium: *anno ergo iam dicto, inuenit*

Sere conueniunt primum ad res postea gestas tractandas, subditi Comitum a Lupfen in Hegania, qui suis magistratibus condiciones quasdam contra quadam gravamina, suo arbitrio recipiendas confirmandasque obtulere, & tandem violentis postulationibus exigebant. Hac fama apud finitimos sparsa & in Alganiam usque protrepente, fortassis non sine culpa quorundam isthic agentium procerum magnatumque, multo plures eadem de re, pluribus ex locis frequenti concursu contra Magistratus, nulla iuris vel integritatis, aut fidei ratione habita cæperunt insurgere. Idem confirmat Huberti Thomæ Leodii *Historia belli rustici* sub initium. Petrus Gnodalius vero proœmio rusticanorum tumultuum, exemplis demonstrat, hunc tumultum minime ob Lutheri doctrinam, ut cauillabatur Pontificii, fuisse subortum, cum eiusmodi tumultus iam ante quam Lutheri doctrina fuisset audita, ob immodicas exactiones, collationes, impositiones, aliaque onera intolerabilia iamdum fuerint. Idem confirmat Seckendorf libro II. incunte. Mart. Crusius in *Ann. Suenicis* lib. X. p. III. f. 583. addit: concursum rusticorum prope Vlmam anno 1524. capisse, quia Abbas quidam rustico morienti, ex veteri seruitutis iure, iumentum unum, aliis duos equos abstulerat.

** Sleidanus lib. IV. p. 112.

*** De his rusticorum postulatis Sleidanus lib. V. p. 128.

**** Quid Lutherus de iisdem senserit, latius exponit Seckendorf lib. II. p. 6.

***** Sleidanus lib. IV. p. 113.

***** P. Crinitus sub initium: sic illis tandem in Algania (ut dicere cæperam) in loco cui Albanomen est, quod ego ab Alpibus esse inditum, sunt enim illic altissima iuga montium, crediderim, tum prope Vlmam congregatis, eo ventum est, ut eius mali causa, præsertim cum eiusdem temporis occasione, Illustris Princeps Huldreichus Dux VVircembergensis, amissum Imperium Ducatus recuperare conaretur, nobilissimi Suenici fœderis Heroes, Vlmæ conueniendi diem dixerint, ubi per eorum legatos, quo pacto iis rebus esset consulendum, diligenter consulebatur. Contraxerunt igitur & ipsi geminas non vulgari robore, tam pedes, quam equestres copias, omni comeatu instructas, præfetto his Imperatore genoso & clarissimo barone Georgio Erbtruchses VValturgensi. Quæ cum aduersus se produci Dux VVircembergensis sentiret, ab incepto suo desistere, dimisso exercitu rebus infestis, quanquam unum aut alterum eius terræ oppidulum inter Rotwilam & Stutgardiam iam occupauerat, coactus est. Hubertus Thomas Leodius, P. Gnodalius sub initium, Sleidanus lib. IV. p. 113.

***** Sic belli historiam claudit Sleidanus lib. IV. sub finem. P. Heuterus lib. IX. c. III. de hoc bello sic loquitur: huius anni æstate bellum rusticum in Sueuia primo ortum, ac per vniuersam Germaniam instar contagiosa luis serpens magna Nobilium ac rusticorum clade est gestum finitumque. Cecidere enim diuersis locis, ductu variorum Principum, ultra centum quinquaginta milia rusticorum. Chytræus lib. XI. p. 285. Plenius hanc historiam scripserunt, Petrus Crinitus de bello rustico, Io. Atrocianus in *Elegia de bello rustico*, Hubertus Thomas Leodius in *Seditionis rustice Historia*, qui in Tomo tertio Freheri extant. In Schardii Tomo secundo reperitur Petri Gnodalii *Rusticanorum Tumultuum in Germania Historia*, libris quinque. Reissner lib. III. f. 51. Contr. Vrsip. Paral. f. 383.

§. XXIV.

Ex Sueuia & Franconia hic tumultus in Saxoniam, Thuringiam, potissimum irrepit. Orta enim apud Saxones isto tempore secta quædam inspiratorum ex quorundam officina prodit Storchius & Thomas Mün-

tzerus. * Hic Stolberga Cheruscus primus pastor Euangelicus Zuic-
 viensis, postquam diuertis in locis euangelicam doctrinam proposuisset, **
 Alstedum venit ad fines Thuringiæ, Palatinatus Saxonici oppidum, nunc
 ditionis Menacensis. Huc ubi commigravit ille, coepit docere primum
 non solum aduersus pontificem Romanum, sed ipsum quoque Luth-
 erum: vtriusque doctrinam esse vitiosam & impuram: pontificem nimium
 duris legibus atque vinculis alligasse hominum mentes: Lutherum sol-
 visse quidem ea vincula, sed in partem contrariam peccare, nimiumque
 indulgere, nec ea tradere, quæ sint spiritus. Profitetur de cruce &
 carnis mortificatione atque disciplina, de somniis, atque hac ratione mul-
 tos sibi conciliabat. Quamdiu de somniis & id genus rebus aliis lo-
 queretur, tolerauerat eum Saxoniæ Elector Fridericus, præsertim, cum
 Lutherus etiam per literas intercederet: verum, ubi seditiose contra
 magistratum concionari coepit, eiectus fuit e sinibus, & menses aliquot
 delitescens, Noribergam venit: illinc etiam paulo post extrusus, Mul-
 husium sese contulit, oppidum Thuringiæ, ubi docendi munus accepit:
 & quia senatui minus erat acceptus, effecit, ut tumultuante plebe, nouus
 ibi crearetur magistratus, quod initium erat turbæ. Posthæc oppidani
 monachos eiiciunt, eorumque domicilium inuadunt: ex iis præcipuum
 ac longe ditissimum obuénit Muncero, qui iam non solum ecclesiasten
 agebat, sed senatorem etiam. Ex reuelationibus enim diuinis iudican-
 dum esse dicebat, & ex Bibliis, deque rebus omnibus arbitrato suo pro-
 nuntiabat, & quidquid diceret, sacrosanctum illis erat. Bonorum quo-
 que communionem & humanitati cum primis esse consentaneam doce-
 bat, ut & dignitate sint omnes æquales, & conditione liberi, & promiscue
 bonis omnibus utantur. Quo factum est, ut vulgus ab operis atque la-
 bore desisteret, & qua quisque re careret, eam ab aliis, qui abundabant,
 etiam inuitis, acciperet. Hæc ille per menses aliquot agitabat: Exor-
 to vero per Sueuiam atque Franconiam tumultu, coepit & ipse manus ad-
 mouere, iamque tempus idoneum adesse ducebat perficiendi negotii, &
 conflat in æde Franciscanorum machinis bellicis, maximam hominum
 multitudinem ex agris ad se perduxit, opintione prædæ ac melioris fortu-
 næ. Socius erat ei consiliorum omnium, quidam insigni præditus au-
 dacia Phiferus, Monachus olim Præmonstratensis, qui somniis noctur-
 nisque spectris, plurimum tribuebat. Hic etiam primum facit impetum,
 vicinum agrum Isfeldium depopulatur, arces atque templa diripit, ex
 nobilitate multos profligat, multosque capit, post, domum reuertit cum

magna præda. Quæ quidem res, quoniam feliciter accidit, magnam excitauit alacritatem in animis vulgi, præsertim cum iam vicini quoque se commouerent, & Mansfeldicum agrum inuaderent. Itaque Müntzerus, quod omnes vbique iam defecisse crederet, Mulhusio profectus cum trecentis, coniungit se Francohusianis. *** Ad hoc ipsum tempus mortem obiit Fridericus Elector, non relictis liberis: nam in coelibatu vixerat, & successorem habuit Ioannem, fratrem Germanum. **** Dum hæc geruntur, Albertus Comes Mansfeldus, celeriter collectis aliquot turmis equitum, & impetu in illos facto, ad ducentos interficit. Ea re perterriti, neque longius progressi, Francohusium fuga petunt, ibique commorati, maiores copias expectant, hæc res sola impetum illorum tardauit, eaque mora interposita, vicini Principes equitatum conscribunt ad mille quingentos, & peditum non magnum. Hi erant, Saxonix princeps Elector Ioannes, eiusque patruelis Georgius, Hessiæ Landgravius Philippus, & Brunsvici Dux Henricus. Non longe a Francohusio, confederant rustici ad octo circiter millia in monte, & contractis curribus muniendi sui causa, difficulter poterant adiri, sed neque tormentis nec armis erant idonee instructi, & plerique omnes rei militaris imperiti. Quapropter etiam principes, miseratione quadam impulsii, missis internunciis hortabantur, vt traditis modo seditionis authoribus, ab armis discederent, & impunitate proposita, domum redirent. Muncerus autem de suo periculo sollicitus, habita concione, suos hortatur, & dum in cælo se præsentaret Iris, hoc ipso, tanquam victoriæ certissimo signo abutebatur. Postquam igitur Philippus, Hassiæ Landgravius suos oratione concitasset, sit XV. Maii 1524. impetus in hostem, & tormentis res agitur. Vbi vero miseri homines, velut attoniti, ac mente capti, neque se defendebant, neque fuga salutem petebant, & carmen illud popolare, *Veni Sancte Spiritus*, cantabant: plerique enim consili pollicitationibus Müntzeri cœlestem opem expectabant. Emissis tormentis, cum iam in munitiones fieret impetus, ac multi passim interficerentur, ibi demum in fugam coniecti, Francohusium petunt: alii quidem in diversam montis partem se recipiunt. Ceciderunt in conspectu quinquies mille, Francohusium fuit captum. Profugerat in oppidum Müntzerus, inque domum, non procul a porta, sese abdiderat: huc forte nobilis quidam diuertit: cuius famulus cum in superiorem ædium partem ascendisset, spectandi causa domicilii, reperit quempiam decumbentem in lecto. rogat qui sit, an ex tumultu profugerit, an sit e seditionis vnus: inficiatur ille,

ille, seque iam pridem ait febricitare: forte iacebat ad lectum crumena, corripit eam alter, ut aliquid auferret prædæ: postquam aperuit, literas offendit, quibus Muncerum admonebat Albertus Mansfeldius, ut ab incepto desisteret: iis perlectis litteris rogat, num ad ipsum ex data, neganti vim intentat: tum ille deprecatur, seque Münceum esse fatetur: captus igitur, ad Georgium Saxonie principem, atque Landtgraviū adducitur. Ab iis rogatus, quid ita miseros homines in fraudem pertraxerit? nihil a se præter officium esse factum, & magistratus, qui doctrinam Evangelii non ferant, eiusmodi rationibus esse coercendos, respondit. Postea deductus Heldrungam, graui de ipso quaestione habita, quid sui fuisset propositi, & quos haberet socios coniurationis, fatebatur. Heldrun-ga protecti Mulhusium principes, & seditiosis quamplurimos capite plectunt, & in his Phiserum. Huc etiam paullo post adducitur in castra Mün-cerus, qui tum in his angustiis admodum fuit animo perturbato atque ab-iecto, neque suæ fidel rationem explicare poterat, ut in eo temporis articulo fieri solet, sed Brunsvici dux Henricus voce illi præibat: moriturus autem agnoscebat delictum & errorem, idque palam profitebatur, & militum septus corona, principes hortabatur ad maiorem clementiam erga miseros homines, fore, ut nullum eiusmodi posthac sit ipsis extimescendum periculum, simul monebat, ut sacræ scripturæ libros, qui sunt scripti de regibus, diligenter euoluerent, eo confecto sermone, gladio percutitur, & exempli causa caput eius adfixum hastæ, mediis in campis collocatur. ****

* Sleidanus lib. III. p. 72. gliscbat ad hoc tempus occulte secta quorundam, qui cum Deo sibi colloquium esse, & mandatum habere se dicebant, ut impiis omnibus interfec-tis, nouum constituerent mundum, in quo pii solum & innocentes uiuerent ac rerum potirentur. Hi suas opi-niones clanculum disseminabant, in illa potissimum Saxonie parte, quæ est ad Salam flumen, earumque sententiam etiam laudabat Carolostadius, ut quidem Lutherus refert: cumque visus auctoritate Lutheri non potuit, quod vellet, in Vitemberge perficere, deserta demum statione transiit ad illos. Ex hoc hominum genere atque officina prodit Thomas Munceus, quo quidem auctore, per Turingiam & Franconiā post nata est popularis in magistratum seditio. Extat de iisdem scriptum Lutheri contra cœlestes prophetas & Carolostadium Tomo III. Altenburg. f. 40. fgg. Seckendorf lib. II. p. 3. & 27.

** G. Fabricius Origg. Saxon. lib. VII. p. 265. Thomas Munceus natus erat Stol-bergi in Herciniis: cui a pueritia calliditas & contumacia inerat: ingenio prauo & turbulento, animo audace, moribus ad dolum & simulationem compositis. Is studio Theologia sese dedit, & honores consecutus erat. Initiatus autem demore ad munus Ecclesiasticum; primum docuit Brunsvigi in Saxonie, d. inde Zwickau in Misnia. Hic nactus affectam, hominem impudentem & improbum, Storchium laniscem; cepit audacter novas opiniones spargere, & eas audacius afferre: tum Storchium ipsum pro concione, multitudinē commendare.

*** Sleidanus *lib. V. intente*. Fabricius *p. 866*. De Müntzeri dogmatibus agit Seckendorf *lib. I. p. 304*.

**** Verba sunt Sleidani *lib. V. p. 119*. Seckendorf *lib. II. p. 5*. & præcipue *p. 33*. Schurtzfleisch *vita Friderici III. Iuncker p. 63*. P. Langius *Chron. Citiæ. p. 880*. postquam laudes illius plurimum prædicasset, addit: *Fridericus insuper ille dux noster, licet se propter regnum Dei minime castraverit, uxorem tamen legitimam nunquam duxit, hæredes forsân multiplicare cavens, opus hoc fratri suo germano Ioanni, thoro legitimo, committens*. Nothum igitur ipsum reliquisse Sebastianum a Iessen Chytræus docet *Hist. Saxon. p. 415*. & Seckendorf *lib. I. p. 68*.

**** De singulis hisce latius Sleidanus *lib. V. p. 119*. Seckendorf *lib. II. p. 11*. Fabricius *lib. VII. p. 866. sqq.* Chytræus *Saxonia p. 286*. Thuanus *lib. I. p. 27*.

§. XXV.

Inter has turbas, Carolus contra Franciscum I. in Hispania, Belgio atque Italia bellum continuabat. In Hispania quidem, Fontarabia post longam obsidionem a. 1514. a Cæsareanis capitur. * In Belgio vero Angli Belgis iuncti, a. 1523. in Picardiam irrumpunt, Parisienses terrent, a quibus vndecim saltim aberant miliaribus. Dum autem Vendomius, Gallorum dux, novis cum copiis Tremullio in auxilium proficisceretur, Belgæ & Angli verentes, ne a duobus exercitibus interclusi, fame periclitarentur, motis castris in Belgium contendunt. ** Maioris vero momenti erat bellum Italicum. Ineunte siquidem anno 1523. Veneti a Cæsare de foedere diu sollicitati, relicto Franco, cum eodem, eius fratre Ferdinando, ac Francisco Sfortia, Mediolanensium Duce, tœdus faciunt, quo se ad Mediolanensis Ducatus & Regni Neapolitani defensionem obligant, cui postea Adrianus Papa, Henricus VIII. Rex Anglorum, Florentini, Senenses, Lucenses, ac Genuenses accesserunt. *** Interea Francorum Exercitus, qui in Prouincia Lugdunensi conuenerat, per partes transire Alpes & in Ducatum Mediolanensem se dimittere incipiebat, (parla fama, Regem cum ingentibus mox secuturum copiis, quod fortasse factum fuisset, nisi detecta Caroli, Comitis Monspenferii, ac Borboniæ Ducis, Franciæ Conestabilis, a Rege defœditi iter retardasset, **** qui a Gallo irritatus, a Cæsare sollicitatus, ad hunc defecerat. ***** Conuenerant interea in fines Comitatus Burgundiæ circiter duodecim millia peditum equitumque, Cæsaris Anglique pecunia in Germania conscripta, ac Borbonio ad inuadendam Franciam attributa, collecta a Guilhelmo ac Felice Fürstenbergii Comitibus. Sed Rex Franciscus, parte exercitus in Italiam, Duce Guilhelmo Goufferio, Boniuetti Domino, Fontarabiæ occupatore, cum cæteris in Prouincia Lugdunensi restitit. Germani, Borbonio in Italiam pro cto, Duce ac pecunia destituti, pars ad sua sunt delapsi, pars ad Fran-

Francica stipendia transiere. Goufferius Mediolanum profectus, a Pro-
spero Columna cæterisque Cæsaris Ducibus ita est exceptus, ut re nulla
memorabili gesta, sed compluribus viris fortibus desideratis, ac non con-
temnendo accepto detrimento, inglorius in Franciam rediret. *****
Postridie Idus Septembris obiit Papa Adrianus VI, toxico, ut constans erat
fama, sublatus, magno confœderatorum Italiæ incommodo, quod præter
Pontificiam auctoritatem ab ea parte collatio pecuniæ foederatis depe-
riisset. Successit illi decimo nono Nouembris Iulius Medices, qui Cle-
mens VII. nominari voluit. *****

* Hanc Fontarabiæ oppugnationem describit P. Heuterus *lib. VIII. c. XVI.* expu-
gnationem *lib. IX. c. I.* Harxus p. 559. Martyr. *ep. DCCXCI. DCCXCIII.* Guicciardinus
lib. XV. p. 474.

** Heuterus *lib. VIII. c. XIX.* P. Martyris *ep. DCCLXXXV.* Fr. Harxus p. 557.

*** De hoc late Heuterus *lib. VIII. c. XIX.* P. Martyr. *ep. DCCLXXX.* idæ sunt hæc
lege fœdera, ut eorum quisque Cæsar & Venetus habeant octingentorum ad Italia defensionem ca-
tapractorum & levis armatura quingentorum equitum. Pedum vero sex millium, cum impe-
dimentis exercitus tali quadrantibus. Guicciardinus *lib. XV. p. 431.* Belcarius *lib. XVII. p. 525.*

**** Heuterus *lib. VIII. c. XVIII.*

***** Causam defectionis P. Heuteri c. l. verbis describimus: In Carolum enim
Monfenserium, Regia stirpis adolescentem innuptum omniumque Francia Procerum formosissi-
mum, procaces oculos Ludouica Sabauda, Regis Francisci mater, vidua salacissima, coniecerat,
nuptiasque eius non obscure appetierat; in quas ut facilius consentiret, apud Filium Regem
effecerat, Francia Conestabilis crearetur, maiorum ei bonorum spem non simulate, confectis se-
cum nuptiis, faciens. Sed cum eas, ducta Susanna, Borbonii Duce, dedignari ac fastidire
se demonstrasset, concepto Ludouica contra eum odio, omnibus in rebus aduersari, & apud filium
Regem calumniari criminarique non desisteat. Hinc Carolus Regi parum gratus, nec ad secre-
tiora admittebatur consilia, nec ullis se dignis amplius ornabatur honoribus, sed in priuatarum
verum administratione relictus, rarius solito in aula conspiciebatur. Cumque uxor eius Susanna
anno MDXXII. nullis relictis liberis diem obiisset, denno de nuptiis inter eum ac Ludouicam
contrahendis agi est ceptum. Ille matrimonium cum effata, sterili femina contrahere plane re-
cusabat. Contemni se Ludouica agerrime ferens, veteri resumpta & in immensum aucta indigna-
tione, cum alio illi modo nocere non posset, litem in Senatu Regio qui Parisiis est, mouet, de iure pro-
pinqunitatis ac successione Ducatus Borbonii, in quem Ludouica, causa matris Margaritæ Borbo-
niæ ius repetebat. Cumque Carolus iniuriam sibi a Ludouica fieri, persuasisset, Regemque matris
partes tuentem, contra se simulato animo facere, Senatores Parisienses frigide ius sibi admini-
strare censeret; casurum se causa iudicans, nisi vetulam Ludouicam uxorem duxisset, ingenti
concepta erga Regem animi indignatione, ad Cæsarem, qui dudum amplissimas ei obtulerat con-
ditiones, descere, ac de Regis matrisque eius iniuria vindicare se constituit. Innotuerat enim Cæ-
sari animi eius aegritudo ab eo tempore, cum primum eum innuptum adolescentem lasciuia Ludou-
ica maritum ambierat; ortamque ac sensim auctam similitatem, quod Susannam Ludouica præ-
tulisset, Cæsar sciebat. Certior igitur factus nunc alteram accessisse contumeliam, clam eius
animum per certos homines tentat, ac tandem secretissime misse in Borboniam Adriano Croniaco,
Beauraini Domino, primo Renssi Comite, certis conditionibus sororem Leonoram, viduam Ema-

nuelis, Portugallia Regis ei, inito fœdere, despondet. Idem latius describit, qua ratione iste e Gallia se subduxerit. Galeatus Capella Hist. B. Mediolan. lib. III. inuenit. Guicciardinus lib. XV. p. 437. P. Martyr ep. DCCLXXXIII. ex Gallia fertur, Borboni Ducem, Galliarum Magnum Comestabilem & e Proceribus primum, male pacato in Regem suum animo viro, Ad eum concitandum dominus de Beurre. Caesaris a cubiculo vir nobilis, missus est, & ep. DCCLXXXV. Thuanus lib. I. p. 16. Belcarus lib. XVII. p. 530. Marillac Hist. de Bourbon Ionius in vita Borbonii p. 437. Varillas Hist. de François I. lib. IV. p. 247. Reisner f. 33. Le P. Daniel Tom. III. p. 123.

***** Heuterus lib. VIII. c. XVIII. Guicciardinus etiam lib. XV. p. 437. consilia detegit, dicens: ipsorum consilia in fundamento nitentur, quod Franciscus rex ipse ad bellum profectus statuisse: qua in sententia se permaneret, Anglia rex se eo anno Galliam non in-festaturum ei artificioso spem fecerat: Borbonius quamprimum rex Alpes superasset, cum aode-cim peditum milibus qui Caesaris & Anglia regis ere oculisissime colligebantur, in Burgundiam irrumperere constituerat, nec ob regis absentia occasionem, & suam in tota Gallia gratiam, quæ maximum progressum esset habiturus, dubitabat. Ex his quæ occuparentur, Provinciam sibi, Comitibus Prouincia appellatione, in regis nomen commutato, retineret: cuius dominatum, iure ab Andioninis repetito sibi arrogabat: reliqua omnia Anglia regi cederent.

***** Verba sunt P. Heuteri lib. VIII. c. XVIII. Idem dicit Guicciardinus lib. XV. p. 441. Belcarus lib. XVII. p. 536. 538. Sleidanus lib. IV. p. 92. P. Martyr ep. DCCLXXXVIII. DCCXCII. Harxus p. 559. Seckendorf lib. I. p. 287. Vitam Hadriani VI. sigillatim descripsit P. Ionius.

§. XXVI.

Mense Septembri 1524. Borbonius inuitus licet, ac Piscarius, medio-cri peditum equitumque coadunata manu, Galliam Narbonensem inua-dunt, Aquas Sextias recipiunt, locisque aliquot munitis expugnatis, ad Massiliam castra locant, quam productis maioribus tormentis oppugnare incipiunt. Sed adueniente magnis cum copiis Rege, soluta obsidione, in Italiam eodem mense citato gradu reuertuntur. * Rex vero lisdem cum copiis Alpes transcendens, Mediolanum capit; Ticinumque, quod Antonius Leua defendebat, obsidione premit. ** Isto tempore Pon-tifex cum Francisco pactum inuit, Hispanos Lombardia exterminandi: adparatus igitur fiebat, ipsos etiam ex regno Neapolitano eiciendi. *** Postquam per bimestre spatium Franciscus in obsidione Papiensi hæssisset, viribus attritis, die Februarii XXIV. anni MDXXV. post mediam no-ctem, ad Papiam, olim Ticinum, Carolus Lanoius, Carolus Borbonius, Ferdinandus Daualus, Alphonus Vastius, Antonius Leua, Duces Casarea-ni, coadunatis copiis, castra Regis Francisci, quæ in ferarum iuxta urbem septo communita habebat, inuadunt, commissoque variis locis cruento acrique proelio, tandem suis fugatisque Francis, amplissimoque Francis nobilitatis equitatu dissipato, memorabilem victoriam, capto Rege Francisco, octodecim viris illustribus, multa nobilitate, ac militum mul-titu.

itudine ingenti in potestatem redacta, **** casisque circiter decem virorum milibus, & inter hos viginti Proceribus, obtinuerunt. E Casari-
anis circiter octingenti sunt desiderati. ***** Franci ex vniuersa Italia pulsi.

* Verba sunt P. Heuteri *lib. IX. c. I. P. Martyr. ep. DCCCIII. Reifner f. 34. Belca-
rius lib. XVIII. p. 544. Guicciardinus lib. XV. p. 477. P. Iouius vita Ferdinandi Danali p. 763. Sleidanus lib. IV. p. 107. per hanc astatem Carolus Borbonia Dux, Connestablii Gallie, qui
anno superiori partim, sua sponte, partim a Casare sollicitatus, defecerat, Massiliam obsidet
sed frustra. Discedentem in Italiam, rex magna celeritate consequitur, & per Insubriam plerisque
locis occupatis, ipsa etiam urbe Mediolani capta, sub hyemem obsidione cingit Papiam, ad Ticinum
flumen oppidum. Le P. Daniel Tom. III. p. 155.*

** P. Heuterus *c. I. Progressus Gallorum in Ducatu Mediolanensi* describit Guicciar-
dinus *lib. XV. p. 482. P. Martyr. ep. DCCXCIV. DCCXCV. DCCCX. Le P. Daniel T. III. p. 163.*

*** Guicciardinus *lib. XV. p. 486. Prud. de Sandoual Hist. capit. Francisci I. §. 22. Reifner Hist. Frundsberg lib. III. p. 37. Belcarius lib. XVIII. p. 546.*

**** Verba sunt P. Heuteri *lib. IX. c. II. Proelium hoc describit Guicciardinus lib. XV. p. 514. qui etiam diem hoc modo dedit: ea nocte, qua XXV. Februarii diem, qui ex Chri-
stianorum ritu Matthei Apostolo sacer est, & idem Caesaris natalis dies erat, praecessit. Idem
p. 515. media nocte omnes milites ducum iussu, & a Gallis internoscerentur albis tunicis supra ar-
ma induti. Idem confirmat Reifner Hist. Frundsberg lib. III. f. 41. qui etiam hanc rationem
addit, ut terrorem facerent Gallis: damit der Hauff daraus der Harnsch scheint, bey Nacht
deso grasser und schwacklicher were anzusehen. Hic etiam proelium istud varie describit. Singula-
ria sunt quae de hoc proelio narrat Sleidanus *lib. IV. p. 112. Le P. Daniel Tom. III. p. 171. In Schardii Tomo III. p. 607. extat Papiensis obsidionis, & eorum, quae in ea acciderent, histo-
rica narratio ab Hadriano Barlando descripta. Belcarius lib. XVIII. p. 553. qui hanc pugnam
Mirabellanam vocat. Galeatus Capella lib. IV. fin. P. Martyr. ep. DCCCX. Causam cla-
dis ipse Franciscus talem protulit: se deceptum ab Heluetiis, qui non modo suam, sed omnium
etiam opinionem turpissime sefellissent, & auare ab Italia fraudatum, qui in recensendis cohortibus
falsum militem numerum referre essent soliti: desertum demum nimis propere a tercio equitum
agmine semel inclinatam aciem illa arte bellica virtutis illaque praesentis animi conatu repa-
rare nequisse apud Iouium p. 851. De anno proelii Chronostichen est Georgii Sabini**

regia sVCCVMbVns pVgnaCIs LILla GALLI

aliudque:

arma aqVILA VInCVns LILla CeLsa trVCIs.

***** De occisorum in hoc proelio numero variant Scriptores. Hae verbis Heu-
teri scribimus. Reifner *lib. III. f. 45. occisa dicit viginti hominum millia & fere totidem
capta. Guicciardinus lib. XV. sub finem: constans opinio fuit, eo in proelio, partim casos,
partim in Ticino submersos, supra octo millia hominum ex Gallico exercitu & circiter viginti ex
praecipuis Galliae principibus interiisse. P. Martyr. ep. DCCCXII. duarum horarum spatio scri-
bit Prorex ipse ad Casarem, cuius ego litteras legi, millia hostium quinque & viginti fuisse tra-
cidata. Impulisse plerique arbitrantur, obruta vero in aluco Ticini fugientium corpo-
rum quinque millia. Harxus ad a. 1529. P. Iouius lib. XXII. p. 22. Latius vero Idem hoc
proelium describit in vita Ferdinandi Danali libro VI. Franciscus Belcarius in *Comment. rer.
Gall. lib. XVIII. ad a. 1524. Franciscus Belleforest in Ann. Francia lib. VI. c. XXXVI. Arn.
Ternous in Hist. Francisci I. Discursus de hoc bello apud Goldastum p. XI. der Reichshandel**

p. 284. Chytræus *lib. XI. p. 284.* Adam Reifner *lib. III. Thuanus lib. I. ad a. 1525.* Le P. Daniel *Tom. III. p. 172.* Haur ita pridem prodit Historia captiuitatis Francisci I. authoribus Prudentio de Sandoual & Ludouico de Cabrera de Cordua ex hispanico in latinum sermonem translata, Mediolani 1715. 8. qua omne negotium prolixius exponitur. Adgnoscat autem hæc translatio Adamum Ebertum auctorem, iuris apud Viadrinos doctorem. Communis est traditio, semper septimum Gallorum regem factum fuisse captiuum, cuius tamen falsitatem in Obseruatione XII. Tomi V. Obseruationum Halensium demonstrauit.

§. XXVII.

Cæsar in Hispania X. Martii Regis captiui ac Proregis Lanoii litteris de victoria certior factus, tanta moderati animi signa dedit, omnes vt summopere obstupelcerent. *, Habito igitur consilio, proponebantur Francisco liberationis conditiones, quas tamen ipse reiciebat. ** Prorex vero Lanoius captiuum Regem in Hispaniam prout ipse petebat, in scio Borbonio & Marchione Pescario, secum vehit, *** Barcellonam adpellens. Iussus est duci in arcem oppidi Sciatiuici, in Regno Valentiz: mox inde, exorante Lanoio, haud procul Vrbo Valentia, in viri nobilis domum, cui venatio insignis adiacebat: **** postremo in arcem Madritianam, in regno Castellæ, custodiente eum veteri Præfæcto Alarcone: nullaque ratione Rex obtinere potuit, in Cæsaris conspectum admitteretur, quanquam summo cum honore & vt Regem decebat, haberetur. ***** Mense Augusto, Cæsar in Italiam mittit Lopem Vtardum, vt a summo Pontifice potestatem impetret ducendi in uxorem Elisabetham, filiam natu maximam Emanuelis Portugalliz Regis, annum ætatis vigesimum secundum agentem: misitque per eundem Lopem conclusum cum Pontifice foedere ***** Francisco Sfortiz certis legibus, numeratisque mille quingentis auri libris, diploma, quo eum Mediolani Ducem renuntiabat. ***** Detecta autem eiusdem coniuratione cum Venetis & Pontifice, conciliante Hieronymo Morono, qua Cæsarem ex Italia plane eiicere conabantur, Mediolanum cum maxima ditionis parte occupat, Sfortiamque in arce obsessum circumuallat. Cremonensem quoque arcem obsideri curat, vniuersam Insubriam in Cæsaris potestatem recidisse adserens, quod cliens Sfortia contra Maiestatem patroni Cæsaris coniurasset. † Anglorum etiam Rex Henricus Cæsaris crescentem potentiam habens suspectam XXX. Augusti 1525. cum Ludouica Sabauda, Francisci matre, foedus pangit. †† Circa anni 1525. finem Rex Franciscus desiderio libertatis ex animi ægitudine in tam periculosum incidit morbum, vt medici de salute desperantes Cæsari consulerent, eum (quod summopere petebat) inuiseret. Persuasus Cæsar, Regem consolandi cau-

sa

sa edit, maturamque ei libertatem æquis conditionibus promittit. ††† Insequenti a. 1526. Clemens VII. Papa per litteras prolixas pro Francisco Sfortia intercedit. †††† Tandem vero XIV. Ianuarii 1526. Franciscus I. postquam coram notario & testibus in captiuitate clanculum fuisset protestatus, se quidquid agat non nisi coactum agere, idemque nullius fore effectus, †††† cum Carolo transigit, his potissimum conditionibus, vt Franciscus Burgundiæ Ducatum atque Comitatum cum omnibus, quæ ab iis dependent, sexta a die liberationis septimana cedat: filios natu maiores duos, Franciscum Delphinum, ac Henricum Aureliæ Ducem, aut huius nomine duodecim Proceres det. obsides, vsque dum dictæ regiones fuerint restitutæ: Franciscus renuntiet omni iuri suo in Regnum Neapolitanum, Siciliæ, Principatum Mediolanensem, urbem ditionemque Genuensem & Astensem; renuntiet æque foederi Nouiodunensi, aliisque quæ olim super dictis prouinciis fuerint conclusa, iuri quoque suo, quod in Flandriæ quædam oppida, supremam etiam iurisdictionem in eundem atque Atrebatensem Comitatum prætenderet. Rex Leonoram Cæsaris sororem, natu maximam, viduam Emanuelis, Portugalliæ Regis in uxorem ducat, & cum ea dotis nomine semel ducenta millia aureorum liliorum accipiat, cum annua pensione, quam causa mortis dicti Regis Emanuelis ei Lusitani soluant, itemque Comitatum Masconensem, Auxerræ, ac Barræ ad Sequanam, in quas ditiones liberi tantum eorum mares succedant. Franciscus Delphinus filius Regis natu, maximus, Mariam dictæ Eleonoræ filiam in uxorem ducat. Rex Henrico Albretano, Carolo Geldriæ Duci, Ulrico Württembergico contra Cæsarem non sit in auxiliis: Cæsarem ad petendam coronam Romanam classe adiuuet, Anglo summam quingentorum aureorum liliorum millium soluat, Carolum Borbonium, aliosque qui cum Cæsare fecerant, restituat. Has pacis leges a Regni sui Ordinibus approbari, sacramento muniri, subsignari, ac sigillorum appensione confirmari curet, interposito vero iuramento Cæsari promittat, si dictis conditionibus stare non possit, in eius potestatem, vbicunque terrarum cum temporis fuerit, receptis obsidibus rediturum. ††††† Desponsata inde, Illesæ, inuito licet Borbonio, Francisco, Cæsaris sorore, Eleonora, relictisque duobus filiis obsidibus, & captiuitate fuit liberatus. ††††† Has conditiones dum Gattinara, Cæsaris Cancellarius, subscribere nollit, ipse Cæsar subscripsit. ††††††

* Heuterus lib. IX. c. II. Belcarius lib. XVIII. p. 557.

** Guicciardinus lib. XVI. p. 537. hæc consilia plenius describit, & Belcarius lib. XVIII. p. 557. quorum summam exhibet Heuterus, dicens: *tres præcipua proponchantur* sen-

sententia. Prima suadebat, Regem perpetuo, sed honesto, carcere adseruare. Altera dimitteret, datis legibus quæ ad perpetuam stabilendam amicitiam, componendumque Reipublicæ statum, facere possunt. Tertia, quam maximo posset emolumento ac commodo Regem in libertatem restitueret. Prima fuit reiecta. Secundam, cuius auctor erat *Osmensis Antistes*, *Casari* & conscientia secretis, nonnulli sunt amplexi, alii reiecerunt. Tertiã, cuius auctor fuit *Fridericus Tolitanus*, *Alba Dux*, ingenti Procerum, Ducumque assensu *Casar* est amplexus. De his consiliis etiam plenius agitur in *Historia captiuitatis Francisci lib. II. p. 101. ubi etiam p. 108. oblatæ Regi conditiones recensentur. Historia vera Captiu. lib. II. §. XII. sqq. præsentiones Casaris in Burgundiam examinat.*

*** Heuterus c. I. Hist. captiu. lib. II. §. X. Guicciardinus lib. XVI. p. 559. Iouius Vita Ferdinandi Dauali lib. VII. p. 363.

**** P. Heuterus c. I. Hist. Captiu. c. I. Guicciardinus p. 560.

***** Heuterus, Guicciardinus c. I. Quare *Casar* protego & *Montmorentio* audito, *Gallia* regem in *Castella* regnum, in *Madritii* arcem locum valde a mari & *Gallia* finibus remotum, ubi in eo honore & reuerentia, quæ tanto principi debebatur, habitus, tamen diligenter & accurate, nisi quod interdum extra arcem mule insidens prodeundi facultatem haberet, duci mandauit. Sub arce autem *Madritiana* nulla alia quam arx regia *Madritii* intelligitur. Sic enim Hist. Captiu. c. I. ubi *Mantuanæ Carpetanorum* peruenit, arce Imperiali iussus hospitari, quam incoluit, donec libertate posuit. *Belcarius* lib. XVIII. p. 562. Rex in arcem *Madritiam* a mari *Galliaque* finibus longe distantem deductus, vnde quoties vellet, sed mule insidens, & cum iusto præsidio exire posset: neque enim ad colloquium *Casar*, nisi prius cum ipso conuenisset, aut quin conueniret, non multum abesse, admittere volebat. Sic & Iouius Vita Ferdinandi Dauali. *Madritum* autem perueniens, ibi subsistere recreareque sese, & *Casaris* opperiri aduentum iubetur, quem longinquis intentum venationibus intra paucos dies eo perueniturum esse confirmabant. Inde *Colmenar Belices de l'Espagne* p. 235. eandem arcem captiuitatis *Francisci I.* locum facit. Tempus indicat *P. Martyr. ep. DCCCXIII.* dicens: *Gallum* ergo in *Matritensem* castram dis augusti quarto decimo *Aquila* clausit.

***** De fœdere hoc inter pontificem & Florentinos, atque *Casarem* concluso *Guicciardinus* lib. XVI. p. 528. 555. 557. Iouius p. 858. *Belcarius* lib. XVIII. p. 556. ut in fœdus, quod cum *Lanoio* iſturus erat, *Venetis* reciperetur, mirandum in modum *Clementis* laborabat: Verum illi pecuniam, quam poscebat *Lanoius*, pendere recusabant: tantum enim, quantum in bellum impendissent, & ut in posterum non milites sed pecuniam conferret, deposcebat; quod & a cæteris, qui *Adriani* fœdere comprehendebatur, exigebat. Quod se difficiles *Venetis* præbebant, *Clementi* ex usu erat: siquidem *Lanoio*, ne res nouas illi molirentur, suspitionem mouebat. Tandem omisso *Venetis* fœdus inter *Clementem*, ac *Casarem* *Lanoio* pro *Casare*, *Ioanne Bartholomeo Gattinatio* cum mandato amplissimo pro *Lanoio* stpendente, *Roma*, *Kalendis Aprilis* iſtum est.

***** Heuterus lib. IX. c. II. Guicciardinus p. 559. 561.

† Heuterus lib. IX. c. III. Guicciardinus lib. XVI. p. 566. 575. Iouius p. 369. Hist. Captiu. lib. II. §. XXIII. sqq. Reisner f. 54. *Belcarius* lib. XVIII. p. 564.

†† Extrat illud in Recueil des Traittés de Paix T. II. p. 102. *Belcarius* lib. XVIII. p. 560.

††† Heuterus lib. IX. c. III. Guicciardinus lib. XVI. p. 571. qui addit: quo cum *Casar* iſturus esset, princeps scriba, iurisque præfatus, quem *Magnum Cancellarium* vocant, id dissuasit, cum diceret, nifeco animo ad eum iret, statim & sine passionis eum liberum esse vellet, ex ipsius dignitate non esse: & nif id faceret eam humanitatem non regiam, sed mercenariam fore:

fore: eiusque sanandi desiderium, non ab eius salutis amore, sed a propria utilitatis studio ne videlicet eius morte fructu quem ex victoria sperabat, privaretur, proficisci. Hist. Captiu. lib. II. s. XVI. Iouius p. 880.

†††† Heuterus lib. IX. c. IV. Guicciardinus lib. XVI. p. 593. Sleidanus lib. VI. p. 146.

††††† Extat ista Protestatio in Recueil des Traittés de Paix Tom. II. p. 107, in qua, post longam præfationem de iniuriis Cæsaris aduersus Carolum, dicitur: *parquoi ledit sieur Roi se trouuant en extreme necessité de ne pouoir auoir & recouurer sa liberté, & secourir son royaume, qui a tel besoin de sa presence, que chacun fait, pour la debilitation de Madame sa mere, qui est souuent malade, & de Messieurs ses enfans en si bas âge, & état d'innocence, qu'ils nepeussent aider l'un a l'autre; & tous ensemble ne sauroient subuenir aux urgentes affaires de son royaume, pour lequel ledit Sieur desire employer sa vie & propre personne, & aussi messieurs ses enfans, qui sont, & doivent estre reputez les enfans de la chose publique. Proteste deuant Dieu, & es presences des dessus nommez qu'il ne veut & n'entend faire aucune chose contre l'honneur de Dieu, ni contre son honneur ni au preiudice & dommage de son royaume. Et le traicté qu'il lui faut cejourd'hui signer au profit de l'Empereur, il l'a fait & fait pour eiter les maux & inconueniens, qui pourroient auenir à la Chretienté, & à son royaume; & que c'est par force & contrainte, detention & longueur de prison, & que tout ce qui est contenu en icelui sera & demeurera nul & de nul effet; & est delibéré de garder & poursuivre les droits de la couronne de France; & proteste de nullité de tous pactes, conventions, transactions, renonciations, quittances, derogations, & sermens, qu'on lui fera faire contre son honneur, & le bien de la Couronne soit au profit dudit sieur Empereur, ou autre.*

††††† Heuterus c. I. qui etiam pacis condiciones prolixè refert. Sleidanus lib. VI. p. 146. Belcarius lib. XVIII. p. 569. Braudtlacht Hist. Pacif. c. VI. p. 32. Hist. Captiu. lib. III. s. II. *absoluta igitur pacis pactio Mantua Carpatanorum decimo quarto Ianuarii anno millesimo quingentesimo vigesimo sexto inter Carolum V. & Francisc. Valesium Francie Regem perpetua quidem gratia concordie, sed ipsa male adeo fida, & potius causa quemadmodum vltiora testabantur, cadum & deuastationis. Sequuntur inde s. III. Pacis condiciones. Idem s. IV. Postquam Capitulatio in scripturam redacta, Archi-Episcopus resumpta veste Ecclesiastica Missam cantandi se applicuit; ipsaque, ubi coram altari defunctus, manibusque Euangelium apertum exhibuit, accessit Rex Galliarum per Corpus Christi paulo ante ad manducandum ibi præbitum & per Sancta Euangelia, quæ nunc manu tangeret, iurauit, se nunquam tota vita Pacificationem memoratam violaturum, nec alii fauturum, qui id peragere auderet. Prorex Neapolitanus, Hugo de Moncada, Iohannes Alemannus Secretarius, qui mandatis ad concludendam & iuramento confirmandam capitulationem instructi, simul ac Rex iurasset, & ipsi eodem modo iurauerunt. Iurisiurandi religione ab utraque parte interposita, Pro-Rex Neapolitanus Regem Francie promittere curauit, se, & Regem Christianissimum Principemque, quando quid pollicetur, decet, intra sex menses in Hispanicam captiuitatem rediturum, si quidem prestare non valuisse, quod Pace prædicta conuentum. Alacri vultu & voce alta hæc futura Rex spondit, quamuis male postmodum promissa coluerit. Hæc promissa sæpius a Francisco fuerunt iterata, prout tradit Historia Captiu. lib. III. p. 178. Le P. Daniel Tom. III. p. 208. Guicciardinus lib. XVI. p. 594. consilia in Cæsaris senatu de Francisci liberatione atque Orationes Mercurii Gattinarii & Lanoii refert, tandem etiam pacis adducit condiciones. Iouius lib. VII. p. 881. Lanoii Belgarumque omnium ipsius præsertim Piscarii vna atque eadem erat sententia, & si aliquid de granioribus postulatis Francisco remitteret, eumque sibi fœdere ac amicitia consociaret, & totius Gallie facultatibus ad euertendas Italie respublicas vteretur. Idem p. 882. Hæc vna*

lluuuuu

ante

ante alios minime probabat Mercurius, Epistolarum Magister honesta & salutaria prudenticon-
silio semper afferre solitus. Is multo honestius ac speciosius Casarem dignitati & commodis con-
sulturum ostendit, si sua prius quam aliena appetere, & si aequum esset, recuperanda censeret.
Burgundiam a Gallis fraude potius quam armis occupatam ante omnia bello aut pallione reci-
piendam videri: neque ante imprudenter Gallum Regem quem in re belli captum teneat, debere
dimitti, quam totius Burgundia vires atque arces in potestatem redigantur: quibus semel rece-
ptis finitimam Galliam repentinis belli metu perpetuo sibi obnoxiam, & pacis legibus obtempe-
rantem fore: at si inani ac intempestivo noua gloria nomine duceretur, Regeque in libertate re-
stituto, ea omnia ex eius liberalitate se adepturum confideret, sensurum illico Gallicas fraudes:
ipsumque Franciscum modo Gallia salutis amplitudinique prospiciat, absque illa violati iurisiurandi
herecundia defecturum. Idem dicit Heuterus lib. IX. c. V. Facis vero conditiones exhibet Guic-
ciardinus lib. XVI. p. 610. Reisner lib. III. f. 53. Recueil Tom. II. p. 112. Thuanus lib. I.
p. 17. Harvius ad a. 1526. Bellaius lib. III. p. 84.

†††††††† Belcarius lib. XVIII. p. 570. omnes huiusmodi fœdus admirati sunt: nec
quisquam fuit, qui Regem sua libertati restitutum maiore Burgundia cessurum existimaret, pau-
cis exceptis, nimirum fœderis ipsius auctoribus; quos pecunia corruptor plerique suspicati sunt.
Clamabat ac reclamabat in primis Gattinarius Cancellarius, & quamquam Caesar iratus inde-
bat, subscribere tamen recusavit, in rebus adeo Casari perniciosius auctoritate quam Caesar ipse
dederit, haud usurus: cuius damnata pertinacia Caesar ipse subscripsit, & Madridium ad con-
firmandam affinitatem, inendamque cum Rege amplius amicitiam se consulit.

†††††††† Sleidanus lib. VI. p. 146. Hist. Captiu. lib. III. §. V. De conuentu Re-
gum Illeceæ factis: tunc vero verbis de presenti sponsalibus peractis, Imperator arrepta Germa-
na dextra, & Francia Rex Eleonora sponsæ suæ ad proximum conclauis properarunt, ubi duas
hora hilaritate epulasque praestiterunt. Relictis Reginae viæque Regum Torreonum pernoctandi
abiit, nolens Imperatore concubium monis coniugibus permittere, ante quam Franciscus rediit
in patriam conuenta executus Sleidanus p. 147. His conditionibus, cum fidem Casari dedisset,
liberatus, domum rediit, & Hispania finibus egrediens, filios duos, Franciscum & Henricum,
valde paruulos, obsides ibi relinquit, & si conueniat, & nisi pacta seruet, captiuum sese deno-
fisteri pollicetur. Guicciardinus lib. XVI. eximio Hist. Captiu. p. 185. Belcarius lib. XVIII. p. 570.

§. XXVIII.

Liberatus Franciscus, instante licet per legatos Casare, Burgun-
diam tradere denegabat, in sua non esse potestate dicens, de Regni Francici
corpore membrum aliquod separare, nisi Ordinum consensu ita decerna-
tur, per amice petens, Casar traditionem Ducatus Burgundix in multam
pecuniariam transmutet. * Quo Casar audito, non parum animo per-
turbatur, circumuentum se a Rege, cum non exigua exstimationis suæ
laxione, videns. Decernit tamen, nil de traditione Burgundix immu-
tare, sed in eo pacis capite satisfaciendo obstinate perseverare, imo potius
pacem cum Venetis ac Pontifice facere, restituto Mediolani Stortia, quam
a Rege, qui paulo ante suus fuerat captiuus, periculi denuntiatione, cogi
ad nouam iniquamque transactionem. Casar igitur, Borbonium, tradita ei
Ducatus Mediolanensis gubernatione, eo properare, Lanoium in Regnum

Neapolitanum proficisci, Hugonem Moncadam, maris præfectum, ad Pontificem tendere, classem vero Barcellonæ extemplo instrui iubet. ** Quibus rebus Francus intellectis, cum hætenus spe nouæ cum Cæsare transactionis fœderi Italico subscribere distulisset, xvii Maii 1526. inter Pontificem Clementem VII, Franciscum, Venetos ac Franciscum Sfortiam fœdus de Stortia restituendo, ac Regiis liberis e Cæsaris potestate extorquendis fuit conclusum, quod Fœdus Clementinum siue sacrum fuit dictum. *** Comprehensus eodem etiam fuit Angliæ Rex, & vt eius esset Protector, magnis pollicitationibus inuitabatur, qui iam liberandi Regis Francisci causa, cum matre eius Ludouica fœdus fecerat, conquestusque Cæsarem victoria animo elatum se contemnere, filiamque olim illi desponsatam, quæsitâ Lusitanæ Regis sorore repudiare. **** Papa etiam Franciscum a iuramento Madriti præstito, absolvente. ***** Conditionibus, consignatis missisque a Pontifice Imp. litteris diffidationis. ***** Pontificiæ & Venetorum copiæ, Duce Vrbinatum Principe, Mediolanum versus tardius quam necessitas, atque inopia, qua Arx a Borbonio oblessa, premebatur, requirebat, mouent. Differt sua auxilia Rex Francus, spe transigendi de liberis cum Cæsare. Interea Franciscus Sfortia, commeatus inopia coactus, xxiv Iulii cum Borbonio transigens, Arcem ei Mediolanensem tradit; Laudemque Pompeii profectus, inde ad Confoederatorum castra Marinianum contendit. Fœderati tamen rerum omnium copia abundantes contra Cæsarem rerum, omnium inopia pressum nihil insigne gesserunt. *****

* Hist. Captiu. lib. IV. p. 197. Belcarios lib. XVIII. p. 571. Mart. Bellaius Comment. lib. III. p. 84. Caesar suos legatos Bayonam vna cum Rege abire iussit, vt pactionis conditiones regnum ingressus statim confirmaret: quibus quum eo peruenisset, respondit prius explorandum esse animum & sententiam suorum subditorum Burgundia, quos non nisi ipsorum voluntate alienare a se posset: se brevi Ordinum totius Ducatus panegyrum haberi curaturum, vt eorum mentem intelligere posset. Idem p. 85. Caesar ubi Regis responsum quod legatis Bayonna dederat, rescivit, proregem Neapolitanum Carolum Lannosum, Mingouallium ducem Traiettanum & Alarconem ad eum mittit, sperans a ducatus Burgundia Ordinibus, quod cupiebat decretum iri: quod omnino aliter accidit. Coniacum ad illum veniunt, excipiuntur & tractantur magnificentissime, sed paucis interpositis diebus rem parum gratam conspiciunt: fœdus enim coram vident & audiunt præconio publico recitari initum inter papam Clementem, Regem, Anglum, Venetos, Heluetios & Florentinos, quod sacrum fœdus adpellatum est: cuius hæ conditiones erant, vt Italia in libertatem exteris omnibus expulsi vindicaretur, Sfortia ducatum Mediolanensem certis quibusdam conditionibus reciperet: sic tamen vt Cæsari, si liberet, ingrediendi illuc potestas fieret. Qua re illi behebementem percussi sunt, nec mirum: quum enim ducatus Burgundia possessionem ilico se adiuros sperarent (nam princeps Aurangius iam ad ius illud usurpandum profectus fuerat, velut profectus futurus esset) vident sibi fœdus suo Cæsari plane inimicum exhiberi. Quæ

quum ita esse animaduertent, Venia petita in Hispaniam reuertuntur, Casari remanent, si redemptionis pretium pecunia numerata velit accipere, & liberos regios reddere, a Rege persoluiam iri, alias conditiones non accepturum. Harxus ad a. 1526. Le P. Daniel p. 212. Guicciardinus lib. XVII. incuntes & p. 624. ubi dicit, ipsum pro Burgundia XX. millia auri pondi daturum promississe.

** Heuterus lib. IX. c. V. Franciscus Zypxus quidem in biatu Iacobo Cassano obstrueto, malam ideo Francisci fidem oppugnat. At, bonam ipsius fidem defendere conatur David Blondellus in praefatione Apologetica, putans Franciscum hac inter vincula promississe, nihil autem consensui tam contrarium esse, quam vim & metum, maxime cum Franciscus in captivitate de conditionum iniquitate saepius fuisset conquestus. Defendit eum etiam Franciscus Belcarius rer. Gall. lib. XVIII. p. 573. Rationes vero Regis coniunxit Guicciardinus lib. XVII. p. 622. dicens: propterea quod & primo cum in Pichitonis arce esset, & post in Hispania in Madrilensi arce, saepius Casari ipsius petitionum iniquitate perspecta, se, si necessitate impulsus, legibus aut iniquis aut quas servare in potestate sua non esset cederet, non modo eas non servaturum, verum etiam quod iniqua & quae praestare non posset promissa se extorsisset, sibi in eo iniuriam factam ducens, si quando occasio daretur eam ulturum, esset attentus: neque etiam id saepius reticuisse: quod ipsi per se scire poterant, & quod aliis quoque rebus commune esse censebat, nempe minime in Gallia regis potestate esse, absque regni communium consensu se ad quidquam ex iis quae ad regni corpus spectarent alienandum obligare: Christianorum vero leges, ut is, qui in bello captus esset in sempiternis vinculis custodiaturque delinqueretur non permittere: quod ea ad nefariorum hominum poenas, non autem ad eorum qui fortuna acerbitate afflicti essent supplicium, esset inuenta: quae si a captivis promitterentur, nullam vim habere omnibus notum esse: eoque composito irrita esset, nec fidem suam quae ad eam confirmandam accersisset obstrictam esse. Iniurandum Remis quum reges tanta cum ceremonia & caelesti oleo consecrantur datum, quo se regni patrimonium non minuturos spondent, antiquius esse: haec ausus se ad Casaris insolentiam cohibendam, non minus liberum quam paratum esse. Sic etiam in Goldasti Polit. Imper. reperiuntur p. 863. Acta pro & contra conventionem Madriilianam & in Stat. ac Rescriptis Imper. Tom. I. p. 104. Hottomannus quest. illustr. VII. Siranelli Diss. Exot. I. §. XI.

*** Sleidanus lib. VI. p. 151. Gallia rex duobus filiis, Francisco & Henrico datis obsidibus, domum ex Hispania reuersus, ut ante diximus, quas patris erat pacis conditiones, iniqua esse dicebat, nec illis voluit teneri. Missis igitur viro citroque legatis, pontifex & Veneti foedus cum eo faciunt. Eius haec erant capita, ut ad tutandam Italiae quietem alatur exercitus, pedibus milia triginta, gravis & levis armatura circiter sex equitum milia: classi etiam comparatur triremium duo de triginta cum naubus onerariis: hoste per Insubriam & Italianum debellato, fiat impetus in regnum Neapolitanum, terra simul & mari: expugnatum maneat in Ecclesia Romana potestate, sic tamen, ut Gallia regi, quibus in eo sibi vindicta, aureorum milia LXXV. annua solvantur: familiae Mediceae dignitas in republica Florentina conservetur: Francisco Sfortia, quem Caesariani, circumfessum coegerunt ad aditionem, Gallia rex principatum Mediolanensem permittit: uique tam sua quam Helvetiorum auxilia, sed & eorum in Gallia regis stirpe natae pollicetur, ea lege tamen, ut ille aureorum milia quinquaginta quodannis ipsi dependat, & fratrem Maximilianum in Gallia captivum alat. Guicciardinus lib. XVI. p. 583. & potissimum lib. XVII. p. 637. Bellus lib. III. p. 85. Belcarius lib. XVIII. p. 574. Chytraeus lib. XI. p. 295. Harxus ad a. 1526. Extant Capitula foederis apud Reischnerum lib. IV. f. 58. & in Recueil Tom. II. p. 124. Vid. etiam Seckendorf lib. II. p. 64.

*** Sleidanus

**** Sleidanus lib. VI. p. 152. Heuterus lib. IX. c. II. qui etiam addit: *Verum erat ante pugnam Papiensem Casarem nunquam Regi Henrico nisi propria manu exaratas mittere solitum litteras, cum hac subscriptione, Tuus filius ac cognatus, Carolus: sed post Papiensem victoriam, aliorum manu scriptas, subscribebat Carolus. Quae de Portugallieis adferebat vixitis, verae erant. Summopere enim eas Hispani expetebant, pecunia summam polliciti immensam, si Regis Emanuelis duxisset filiam. Guicciardinus lib. XVI. p. 553. lib. XVII. p. 640. Separatum etiam foedus inter Anglum & Gallum VIII. Augusti 1526. fuit conclusum, quod erat in Recueil Tom. II. p. 128. sqq.*

***** De hoc Papam increpat Caesar in litteris suis ad eundem datis, apud Sleidanum lib. VI. p. 153. *nam & Gallia rex profitemur palam, quod abs te sollicitatus, antequam ex Hispaniis domum rediret, nouum foedus inierit, & indicio cognoui, te soluisse illum a iniuriandi vinculo, quo mihi tenetur: deinde bellum intulisti prius, quam littera, quibus illud denuncias, mihi essent reddita, & eo spectasti, quemadmodum non solum Italia tota me depelleres, verum etiam ab Imperii dignitate deiceres.* Idem confirmat Reisner lib. III. fin.

***** Extant hae litterae de dato Romae XXIII. Iunii 1526. apud Reisnerum f. 72. Earum etiam facit mentionem Sleidanus lib. VI. p. 152. vterque etiam Caesaris exhibet responsum. Apud Goldastum *Constit. Tomo 6no p. 479. & Stat. Imp. p. 81.* reperitur Caroli rescriptum aduersus Clementis criminationes, Datum Granatae XVII. Septembris 1526, quo simul ad Concilium Generale prouocat. Aliudque ad Senatum Cardinalem & Principes Germaniae subsequitur.

***** Heuterus lib. IX. c. V. Guicciardinus lib. XVII. p. 646. sqq. Reisner f. 74. §. XXIX.

Exinde abolita per Hispaniam Pontificis auctoritate, * Caesareani Pontificem a Confoederatis separaturi, cum opera Procerum Colomnensium inducias aliquot mensium cum eo pepigissent, ipseque induciis temere fidens, militem omnem, quem in Latio habebat, dimisisset. Pompeius Colonna ac Hugo Moncada classis Caesaris praefectus, clam collectis octingentis equitibus, ac tribus peditum millibus, summaque celeritate xx Septembris a. 1526. Romam venientes, antequam Pontifex de eorum consilio certior fieret, nemine resistente, tribus portis in Urbem irrupere, animo capiendi Pontificis, non diripiendae Urbis. Sed tyro recens conscriptus cohibere manus non potuit. Summum enim templum Vaticanum, omniaque loca diripit, priuati minus violati. Pontifex ægerime cum magna hominum multitudine in Molem Adriani elapsus, maiorum tormentorum exoneratione Caesareanos propius accedere non sinebat. Verum, quod ingressis vix in tres menses commeatus sufficeret, datis vltro citroque obsidibus, Moncada in Arcem ad Papam protectus, cum eo Caesaris nomine inducias in quatuor menses, acceptis obsidibus, pangit, ea lege: Pontifex copias statim omnes ex Insubria citra Padum abire iuberet, atque Andream Auriam, triremium suarum Praefectum, & classe Confoederatorum reuocaret; Caesariani vero statim copias ex

Uuuuuu 3

VI-

vrbe agroque Romano in Regnum Neapolitanum abducentur. Exinde Confœderatorum res in Italia in peius ire cœpere, res vero Cæsaris quanquam summa pecuniz inopia, exhausta vniuersa Insubria, premere-
tur, melius tamen se habuere, dum Cæsar Pro-regem Lanoium cum classe in Italiam properare iuberet, Borbonius etiam cum Alfonso Daualo, Vastii Marchione & Georgio Fronsbergio cum quatuordecim peditum, & quin-
gentis equitum millibus laborantibus Cæsareanis in auxilium profi-
cisceretur. **

* Thuanus lib. I. p. 17. Cæsar, ut iniuriam, sibi a Clemente illatam, gleisceretur, nominis Pontificii auctoritatem per omnem Hispaniam abolet, exemplo ab Hispanis ipsis posteritati relicto, posse ecclesiasticam disciplinam citra nominis Pontificii auctoritatem conseruari.

** Hæc Heuterus lib. IX. c. VI. plenius exponit. Guicciardinus lib. XVII. p. 704. & itineribus omnibus occupatis, ac ne quis Romam huiusmodi nuncius perueniret diligentissime cauentes, copiis quas Ananiam miserant, & aliis simul collectis, ita ut in vniuersum circiter octingenti equites, & tria pedum millia, sed omnes fere imparati essent, summa celeritate incedentes, & nemine Roma quidquam de ipsorum aduentu suspicante, nocte ante XX. Septembris diem Romam peruenierunt, ac tribus Urbis portis repente occupatis, per Lateranensem portam ingressi sunt: erat autem cum illis non modo Ascanius & Ego Moncada (nam Suesianus dux ante multos dies Marini mortem obierat, verum etiam Vespasianus, qui pacis autor fuerat, fidemque suam pro se & ceteris omnibus interposuerat, & Pompeius Columna Cardinalis, ambitione & furore eoque abreptus, ut in violentam Pontificii necem conspirasset, & insuper, ut communis & constans opinio fuit, cardinalibus armis & ut ad se Pontificem creandum coactis, cruentis manibus, ac nefandis, sacrilegisque facinoribus pontificatum occupare cogitaret. Iouius lib. XXIII. p. 25. Reifner lib. IV. f. 77. extant Acta Pompeii Cardinalis aduersus Clementem VII. apud Goldastum.

§. XXX.

Sub initium anni 1527. Papa, spe pacis cum Cæsare ineunda plane abiecta, expedita re pecuniaria ac frumentaria, confœderatorum se copiis iungit: ad quos cum Francus Vaudemontii Comitem mediocribus cum copiis misisset, regnum Neapolitanum inuadunt, multasque vrbes capiunt. Verum hic confœderatorum ardor, pontificis pro parte culpa cito refrigit. Eius enim negligentia commeatus ac pecunia exercitui statim deficere cœpit, ut retrogredi necessum haberent. Impediebat & rei successum, quod Francus non ea, quæ promiserat auxilia, mitteret, Angliæ Regis coniunctio foederi nominis auctoritatem, non auxilium, dabat.* Desperans igitur de confœderatorum rebus Papa cum Lanoio Prorege, Cæsaris nomine in octo menses inducias fecit, his legibus, ut pontifex pro stipendiis Cæsareanorum militum sexaginta aureum nummum soluat, Cæsari ius regni Neapolitani, ac Pompeio Columnæ vete-
rem dignitatem locumque restituat, capta loca restituantur. Pontifex
igi-

igitur omnes copias dimittebat. ** Ast, cum pecunia a Papa promissa bimestre stipendium vix excederet, parui id milites præfectique facientes, agrum Bononiensem depopulabantur. *** Interim Borbonius ab induciis abhorrens, atque ad Romam inuadendam a Ferrariæ Duce, qui ipsi necessaria omnia pro exercitu clam ministrabat, inuitatus, frustra licet ad inducias prouocante Lanoio Prorege, **** v Maii 1527. in conspectu Romæ vrbis castra locat, posteroque die ipsam oppugnationem adgreditur: dumque Germanos frigidius pugnam ineuntes animaturus arrepta scala inter primos ascendens pugnam orditur, sclopetorum globis per cerebrum ac femur adactis, mortuus concidit. ***** Cumque eo cadente, per duas horas veterani acriter pugnasent, tandem Germani & Hispani in suburbium, deinde in ipsam urbem irrupere, desideratis cum Borbonio mille viris, interfectis vero tam in oppugnatione, quam irruptione, quatuor Romanorum millibus. ***** Diuina ac humana militum libidini cessere: in omnem sexum ætatemque omni libidinis, scuitæ, calamitatis, ac cruciatus genere permiscue sauitum, Cardinales ac Prælati ludibrio habiti. ***** Pontifex Clemens cum effugere potuisset, consilii inopia, vt cum multis aliis circumueniretur, atque in arce S. Angeli concluderetur, causa fuit, vbi per integrum obsessus mensem, † Casare pro Papa liberando preces in Hispania instituite, dum videri vellet, quasi sine ipsius iussu hæc fierent. †† Tandem cum Lanoio, qui Senis erat, & Aurantio, quem veterani Ducem, loco Borbonii salutarent, Vastio, Moncada, atque Alarcone, qui Neapoli Romam aduolarunt, v lunii transigit, vt quadringenta millia aureum nummum persoluat, cum tredecim Cardinalibus in arce S. Angeli custodiatur, donec prima pecuniæ pensio sit persoluta, tum Neapolim aut Caietam proficiscatur, expectaturus Cæsaris decretum. ††† Miles interim Cæsareus circiter octo continuis mensibus, neglecta abiectaue omni disciplina ac imperio, agebat, peste licet inter eos insigniter grassante. Has ob causas Cæsareani multarum rerum gerendarum, præsertim Bononiæ occupandæ occasionem amiserunt. †††† Cæsar equidem Pontificem in Hispaniam, duci volebat, destitit tamen a proposito, dum res videretur infamix plena. †††† Pridie Kl. Nouembris iterum Cæsar cum Pontifice transigit: superioribus tantum conditionibus additum, pecunia, quæ in Hispania ad sacrum erat collecta bellum, ac decimæ e sacris vidualibus collectæ, Cæsari cederent, eique in rebus Mediolanensibus ac Neapolitanis non aduersaretur: Quam ac Ciuitatem veterem pignora Cæsari traderet. †††††

Dum

Dum igitur, promissa liberatione, Roma esset educendus v^o Decembris, Caesarianis non satis fidens, Roma Oruietam fugiebat. †††††

* P. Heuterus *lib. IV. c. VII.*

** Heuterus *c.l. Guicciardinus lib. XVIII. p. 755. Reisner f. 96. Hareus ad a. 1527.*

*** Heuterus *c.l. Guicciardinus p. 657. Reisner f. 103.*

**** Heuterus *c.l. Guicciardinus p. 368.*

***** Heuterus *c.l. Belcarius lib. XIX. p. 594. Guicciardinus p. 772. Reisner lib. VI. f. 110.*

qui etiam ipsius exhibet epitaphium. Singulare est, quod refert Heuterus: obuenit illi mortis genus, quod sibi ipsi ante paucos menses fuerat imprecatus. Cum enim Mediolanenses miseris suis remedium precarentur, pollicetur se exercitum Vrbe educiturum, si in stipendium triginta milia aureorum nummum contulissent: quod quamquam exhaustis difficilimum erat, fallentes tamen se recipiunt, si non, ut alias saepe, fides falleretur. Tum Borbonius: si id (inquit) fecero, prima pote mihi pugna hostilis tormenti globus, vitam eripiat. Accepta pecunia, fidem Mediolanensibus violauit, ac prima post id tempus pugna, qua ad mania Romana fuit edita, tormenti hostili globo traiectus occubuit. Confirmat hoc Guicciardinus *lib. XVII. p. 675. Hareus ad a. 1527. Bellains lib. III. p. 88.*

***** Heuterus *c.l. Guicciardinus p. 772. Seckendorf lib. II. p. 73. late.*

***** Guicciardinus *lib. XVIII. p. 774. addens: illud vero calamitatem & infamiam mirum in modum cumulanis, quod multi antistites a militibus ac praesertim Germanis; qui Romae curia nominis odio, trudeles & insolentes erant capti, vilibus iumentis, gradu ac dignitatis sua insignibus ornati per totam Urbem per maximam contumeliam circumducebantur: multi crudelissime cruciati, aut in ipsis cruciatibus, aut non multum post, nulla perfoluta, vitam reliquerunt. Idem p. 775. audiebantur passim Romanarum matronarum, & sacrarum virginum, quae gregatim a militibus, ut libidinem suam explerent, traherentur, clamores & eiulatus miserandi: ita ut vere dici posset, Dei opt. max. iudicia mortalibus esse obscura, quod Romanarum malitiam insignem castitatem, ut in tantam turpitudinem miseriamque cadere pateretur. Passim ingentes eorum qui velut ad mulctam statuendam cogerentur: vel ut ubi res suas occultassent, aperirent, excruciabantur, gemitus resonabant. Omnes res sacra, diuorum reliquiae, cuiusmodi sunt ossa, & id genus alia, quibus omnia templa erant referta, ornamentis detractis, per contumeliam abieciuntur: & quae ex militum praeda superfuerunt (quae quidem erant vilissima), Columniarum deinde homines agrestes in Urbem irruentes, abstulerunt. Reisner lib. VI. f. 114.*

† Sleidanus *lib. VI. p. 157. Carolus Borbonius cum aliquot copiis Neapolim profecturus, Urbem Romam, ex itinere, postridie quam eo venisset, oppugnatione capit ac diripit, Marti die sexto. Clemens pontifex, & cardinales ac reliqui principes, cum in Adriani molem vix agro profugissent, obsidionem aliquandiu tolerabant, undique circumvallati fossis: post septimum deinde mensem, mandato Caesaris liberati fuerunt. Quanta fuerit militum Germanorum ac Hispanorum atrocitas & insolentia Romae, verbis explicari vix potest. Nam praeter horrendas laniationes, dirptiones, libidines, deuastationes, contumelia ac ludibrii genus nullum in pontificem, Cardinales, reliquamque turbam praetermissum fuit. Caesar, factum hoc diligenter excusans, nullo suo mandato accidisse dicebat: inprimis autem ad Angliam regem, ea de re scribit: & quamquam istud certo credit iusto Dei iudicio contigisse, qui vim & iniuriam sibi factam sit vltus, tamen operam se daturum ait, ut hac ipsa clades initium sit & occasio salutis reipublicae. Cum in Hispaniam esset allatus eius rei nuntius, illico cessare Caesar iussit ludos atque spectacula, quae propter recens natum ei filium, edebantur: Surius p. 157. Raynaldus ad a. 1527. Mafenius lib. II. p. 156. Iac. Valdesius*

de dignit. Hispania c. XXII. §. 39. Sic etiam Carolus in litteris ad Henricum VIII. Anglorum Regem apud Goldastum *Reichs-Satzungen* p. II. p. 224. hoc factum excusat, dicens, magis illud vindictæ divinæ, quam proposito humano esse adscribendum. Sed pro simulatione habet Cambdenus in *Actione adu. Garnetum* p. 123. dicens: idem facis Garnete, quod Car. V. qui ad Papam in custodia detinendum quadam sanctione per omnes imperii sui fines edita, & vota haberentur publica pro eodem rursus in libertatem asserendo, quem ipse in carcerem detruserat & detinuerat.

††† Heuterus c. I. Reisner lib. VI. p. 118. qui etiam ipsum fœdus exhibet. Guicciardinus lib. XVIII. p. 782. Belcarius lib. XIX. p. 597.

†††† Heuterus c. I. exinde Alarco cum tribus Germanorum ac totidem Hispanorum finis Arcem ingressus, Pontificem cum Cardinalibus arte custodit, ceteros omnes dimittit. Cum Fastio ac Moncada Romam venerant Hispani ac Germani, qui in Regno erant Neapolitano; abiectisque Ducum imperiis, nil misera Urbi reliquum fecere. Grassabantur enim in ea octo millia Hispanorum, duodecim millia Germanorum, quatuor millia Italorum peditum: quos cum Lanio ac Fastius educere conarentur, a seditiosis ad eadem quasi, agre effugere, mansitque in Urbe suo vinens arbitratus, insolens, avarus, libidinosus, impiusque miles, neglecta abiecta que omni disciplina & imperio, circiter octo continuis mensibus peste inter eos insigniter grassante. Nec mirum, dum non nisi omnibus destitutus exercitus Germanicus spe saltem præda innitatus. Sic enim Guicciardinus lib. XVIII. p. 748. Mirandum certe erat, Borboni & eius exercitus consilium, qui cum sine pecunia, tormentario apparatu, sine fabris, sine certa comæntus facultate, per tot hostiles terras, & contra hostes qui longemiores quam ipsi copias habebant, iter ingrederentur. Sed multo miranda magis erat Germanorum constantia, qui unico tantum in singula capita aureo numo accepto ex Germania profecti, quique cum tamdiu in Italia binis ternis aureis nummis acceptis tollerassent, contra omnium militum, & præsertim eius gentis morem nullo alias præmio aut promisso quam victoriæ spe, etiam si manifesto animaduertetur, si in loca comæntu minimas affluentia venirent, & hostes propinquos haberent, sine pecunia victum comparare non posse itineri se commississent: Verum enim vero, magna Georgii ducis ipsorum, qui Romam & bonam Italiae partem eis præda proponebat, apud eos autoritas, spem agebat, & si multa perferrent, efficiebat. Thuanus lib. I. p. 17. Plenius hanc Romanorum cladem descriperunt Cæsar Orolierus de direptione Urbis Romæ, & quæ in Schardii Tomo secundo reperiuntur *Relatio de Roma capta, expugnata & despoliata*, Staphylei atque alterius *Orationes de excidio Urbis Romæ causis*, *Relatio de eodem excidio* apud Goldastum *Polit. Reichshandel* p. XII. p. 443. Paral. Contr. Vrsp. f. 487. Reisner *Hist. Frandsberg. lib. VII.* Guil. Zenocarus *Vita Caroli V. lib. I. p. 44.* Mutius lib. XXXI. p. 318. Chytræus lib. XI. p. 295. lib. XII. p. 308. Haræus ad a. 1527. *Hist. Captiv. p. 244.* Bellaius lib. III. p. 88.

††††† Guicciardinus lib. XVIII. p. 791. Cæsar Pontificem in Hispaniam duci cupiebat, sed tamen cum, quod res esset infamiae plena, tum vero ne Angliæ regis animum ita irritaret, sed maxime, quia omnes Hispania populi, ac præsertim antistites principesque a Rom. Imperatore ecclesiæ defensore & patrono tanto cum totius Christiana reip. dedecore, illum qui Christi in terris vices gereret, in custodia detineri magnopere detestabantur.

††††† Heuterus c. I. Guicciardinus lib. XVIII. p. 811. Extant litteræ Paris inter Carolum V. & Clementem VII. apud Reisnerum lib. VII. p. 146. Belcarius lib. XIX. p. 604.

†††††† Guicciardinus lib. XVIII. p. 812. cumque omnia transacta essent, constitutumque sit nona die Decembris Hispani ipsum in tutum locum deducere, ipse, ob infestum in se, si explorationem habebat, Vgonis animum, & quavis aliam ob causam, quæ impedimento esse

XXXXXX

pos.

posset, aliquam mutationem metuens, prioris nobis initio, clam mercatoris more indutus arce egressus, a Ludonico Gonzaga Cæsaris milite, qui ipsum in Pratis cum magna scelopetariorum cohorte præstolabatur Montemfalconem vsque deducit fuit: Vbi peditatu fore omni dimisso, Ludonicus ipse, cum Orvietum quam ciuitatem nobis sine ulla Cardinalium comitatu est ingressus, deduxit. Idem dicit Mart. Bellaius Comment. lib. III. p. 96. Reifner lib. VIII. incunite.

§. XXXI.

Mense Ianuario 1528. Burgis in Hispania, Franciæ & Angliæ Regum Legati bellum Carolo Cæsari indicunt, præsentibus Oratoribus Venetorum ac Sfortiæ. Hilari Cæsar fronte denuntiationem accipit. Sed Angli Oratore dimisso, Franciæ, Venetorum ac Florentinorum legatos, triginta ab Aula sua milliariibus arte custodiri, Sfortiæ vero in ipsa aula adseruari iussit, præfatus, suos Oratores ab his in Italia detineri. Cum aliquamdiu Legati hinc inde detenti fuissent, tandem ab vtraque parte in libertatem restituntur. * Sed cum antistes Gratianopolitanus, Franci ad Cæsarem Legatus, Regi Francisco retulisset, Cæsarem, cum ei bellum indiceretur, respondisse, Regem Franciscum, violata fide, turpiter agere, proinde, ne innocens populus iterum belli calamitatibus obrueretur, præstare inter se singulari certamine decernentes, alterius morte miseris finem impo-
rent; Rex Franciscus Nicolaum Perenotum, Cæsaris Legatum, reuocari iubet, ac xxviii Martii omnium Principum Legatis in amplissimam Curie Parisiensis aulam conuocatis, in sede sublimi regie indutus confidens, longa oratione in Cæsarem culpam omnem instantis belli ac violatæ pacis reiicere conatur, postulans a Perenoto, epistolam ad Cæsarem deferat, continentem se falso de violata pace ab eo accusatum, ac, quoties id dixisset, toties eum inique mentiri, mentitumque esse, petereque, locum constituat, quo hæc vera esse, singulari cum eo certamine congressus, declarare possit. Cum Perenotus litteras deferre, & mandata tam contumeliosa insolentia-
que exponere Cæsari recusasset; ** Rex, misso in Hispaniam Feciali, & cartello, quod vocant, certaminis diem & locum constitui petit. *** Hoc cum Cæsar vii Iunii legisset, hilari serenoque vultu respondens, certamen se admittere ait, addens, regem iusto proelio captum, de iure se ad certamen prouocare, nisi conditionibus Madritianis per omnia satisfacisset, non potuisse. **** Misso igitur in Galliam Borgonia Feciali, locum statuit in Gallia ac Hispaniæ confiniis in Fasianorum insula, ad amnem Tolosam, qui inter Fontarabiam & Andauiam labitur: vbi ante biennium e carcere fuerat liberatus, die armorumque genere per viros nobiles ab vtraque parte lectos, constituendo. ***** Hunc Fecialem Rex in pleno Procerum consessu audiuit, sed atrocibus verbis ipsum adlocutus, litteras nec alta voce

voce legi, prout iussum fuerat, nec recipi voluit. ***** Sic etiam Anglorum regem Henricum VIII prouocasse Carolum, auctor est Guicciardinus. ***** Post quam vero scriptis iniuriæ plenis postea inuicem agerent, a. 1536. denuo ad duellum prouocabatur. *****

* Heuterus lib. X. c. I. Sleidanus lib. VI. p. 161. Legatos ambo reges ad Casarem mittunt & Gallia quidem rex, ut accepta pecunia sibi reddat filios obsides: Anglus vero debitum sibi solui petit, & quidem triplex primum, ex mutuo trecenta aureorum millia deinde quingenta millia propter non seruatum matrimonii pactum: postremo, quatuor annorum pensionem, quam ei Casar promiserat. Cum ad ea Casar, non ex ipsorum animi sententia responderet, bellum ei per praconem etiam Anglus denuntiat, qui iam tum agitabat consilia, quomodo relictâ uxore Catarina, matertera Casaris, alteram duceret, quod postea fecit. Harxus ad a. 1528. De fœdere inter Anglos Gallosque concluso Guicciardinus lib. XVIII. p. 786. hanc ipsam autem belli denuntiationem exponit lib. XVIII. p. 819. Belcarius lib. XIX p. 605. Solennitates circa hanc belli denuntiationem adhibitas describit Recueil des Traittés de Paix Tom. II. p. 157.

** Heuterus c. I. Guicciardinus lib. XVIII. p. 822.

*** Heuterus c. I. Belcarius lib. XIX. p. 606. Bellains lib. III. p. 91. Sleidanus lib. XI. p. 162. Casar ob non seruatum sibi fidem, passim ad alios reges, grauissimis verbis Gallum incusabat, Gallicis quoque legatis idem subinde dixerat. Rex igitur Lutetia datis ad eum litteris, XXVIII. die Martii, per publicum praconem, heraldos vulgo nominant, ex eo sermone, quem ad meos, inquit, habuisti legatos, intelligo te tractare nonnulla, quæ ad infamiam meam pertinent: quasi contra fidem datam & tuis manibus excesserim. Iam vero, quanquam is, cui post transactionem ponuntur custodes, ab obligatione soluitur, & licet hac ratione satis etiam si excusatus, tamen honoris mei tuendi causa, breuiter hac ad te scribere volui, si ergo vel hoc meum factum & abitionem criminari, vel aliquid unquam a me gestum esse dicis, contra viri principis officium, clare dico te mentiri, nam honorem & existimationem meam ad extremum usque spiritum defendere constitui. Non igitur opus est pluribus verbis, & si quid in me requiris, non est quod in posterum scribas, verum designato locum, ubi duello decertemus: etenim si congressum differas, atque interim non desinas me criminari, testificor, totius rei turpitudinem ad te pertinere, nam duello dirimetur controversia. Extant Litteræ Francisci hac de causâ ad Carolum scriptæ apud Heuterum c. I. Verum autem Cartellum, quo ea continentur, quæ Sleidanus tradit, reperitur in Historia Captiuitatis p. 253. Dum autem per Episcopum Gratianopolitanum primus ad duellum prouocasset, ipse in litteris ad eundem hoc re petit apud Goldastum Reichs-Satzungen Tomo II. p. 256. Io. Georg Scherretz diff. de duellis Principum p. 22.

**** Heuterus c. I. Guicciardinus c. I.

***** Extant litteræ Caroli apud Heuterum c. I. & Goldastum Reichs-Satzungen c. I. quarum finis talis est: quod si intra quadragesimum ab accepta hac epistola diem mihi non responderis, nec cuius sis animi declararis, dilationis ac recusatae pugnae dedecus ignominiaque in te recidit, cum perpetua violatæ per te fidei nota, turpique macula. Sleidanus lib. VI. p. 165. 166.

***** Heuterus lib. X. c. I. insit Casar Legato suo castrensi, has litteras Regi, obtenta facultate, palam legeret, aut ei hæc conditione legendas traderet. Admissus igitur Parisiis in pleno Procerum confessu, Rex in medio sedens, ante responsum afferat, certamenque Casar admittat? Affirmat Legatus, addens se & alia habere Maiestati eius communicanda, intinellumque sibi, petere a Rege potestatem publice Casaris litteras alta voce legendi, aut ut sua Maiestas id facere dignaretur. Rex non bene sibi conscius, generosissime Casaris animum probe nescens, litteras

Xxx xxx 2

nec

nec legi nec recipi voluit, sed solus paulisper cum Legato castris locutus, tandem abiit, nec amplius audire voluit, multo minus recipere Cæsaris literas. In Historia Captiuitatis Francisci I. p. 255. omnia ex relatione ipsius Borgoniæ plenius exponuntur.

***** Guicciardinus lib. XVIII. p. 322. postquam Francisci primam denunciationem exposuisset, addit: & cum ipsum etiam aliqua in Anglia regis, fratris sui contumeliam iactasse sciret, se, quod regem illum ad dignitatem suam tuendam idoneum esse nosset, de eo non agere: sed tamen si is corporis aduersa valetudine forte impediretur, ad vitam suam eius causa periculo obiciendam se paratum fore addidit. Idem & Anglia rex post paucos dies eodem ritu & pompa fecit: quæ quidem haud magno cum honore Christianorum principum fiebant.

***** De hoc infra. §. LIII.

§. XXXII.

Interea in Italia Lautereccius, Gallorum Dux, capta Aquila, ad interiora regni Neapolitani progrediebatur, oppidis ac Ciuitatibus omnibus deditionem facientibus, præsidiaque admittentibus, redegitque in potestatem vniuersum cum vrbe Regia regnum, nisi clam numerante Cæsareanis Pontifice, aliquot mensium stipendia, exercitus Germanorum, Hispanorum & Italicorum Roma deductus, Neapolim contendisset, ac Ciuitates aliquot munitiores insedisset. Discessere Roma xvii Februarii; delectique habito, vix duodecim millia peditum ac mille quingentos equites recensuere, cæteros pestis luxusque absumperat. * Fine mensis Aprilis 1528. Lautereccius castra ad urbem Neapolim communit, expectans confœderatorum classem. Accesserunt Ducis Ferrariæ ac Mutinæ equitum auxilia. ** Cæsareani, qui Neapoli erant, classem contra illam foederatorum, cui Philippus Auria præerat, dirigunt, sed numero & arte superati, eandem perdiderunt, præfectis in hostium potestate relictis. Exinde arctius Neapolis obsideri cœpta est. *** Antonius Leua, eductis Mediolano copiis, Papiam vi expugnat, omnibus Francis, qui intus erant, interfectis. E Germania vero Henricus, Brunsvici Dux, cum decem millibus peditum ac sexcentis equitibus, Cæsaris pecunia conductis, in auxilium Neapolitanorum profecturus, in agrum Veronensem descendit, oppidaque aliquot capit. Sed cum Antonius Leua aurum non expediret, summa vero per omnem Italiam esset rerum omnium, ac præcipue panis inopia, Germani, conuersis signis, mense Iulio in Germaniam redire, duobus millibus exceptis, qui cum Leua mansere, omni Neapolitanis auxilii spe sublata, maxime dum Veneta classis Sinum Neapolitanum recluderet. **** Hoc rerum statu Andreas Auria, Philippi frater, relictis Regis Francisci stipendiis, Cæsari dat nomen, caussatus inter alia patriæ suæ Genuæ libertatem a Rege opprimi, & ad Sauonam omnem rei maritimæ mercaturam transferri. Post hæc, Philippus Auria iv Iulii cum sua classe Neapolim deserit. *****

In-

Interea lues venerea in Francorum ad Neapolim castris grassabatur, ut vix centum Lautereccio superessent sani equites, pedites vix mille, multis etiam militum praefectis quotidie morientibus. Quare Hugo Maramaldus, qui cum Prorege Aurantio Neapoli cum Imperio erat, Capuam, Puteolas, ac Nolam, eiectionis Francis, recuperat. Non enim solum Franci cum peste, sed & cum fame luctabantur. Tandem mali magnitudine victa peruicacia, noctu clam castra Neapoli Aversam mouent. Sed abitu a Caesarianis percepto, inuaduntur ac sternuntur. Capiuntur Praefecti, Salutius Aversae sine comitatu inclusus, deditionem facit.***** Augusto ac Septembri mensibus, adueniente e Francia iustis cum copiis Fani D. Pauli Comite Caesarianis in Insabria negotium facessabat, quam Caesaris nomine agere defendebat Antonius Læua, Mediolanensibus sumtus pro milite praebentibus, Andrea Auria Francos ex Genua eiiciente, quam Caesar liberam esse iussit.*****

* Heuterus *lib. X. c. I. & II.* Guicciardinus *lib. XVIII. p. 818. 828.* Iouius *lib. XXV. p. 82.* Reisner *f. 150.* Chytræus *lib. XII. p. 312.*

** Heuterus *c. I.* Guicciardinus *lib. XIX. incunte.* Iouius *lib. XXV. p. 92.* Reisner *f. 157.* Sleidanus *lib VI. p. 166.*

*** Heuterus *c. I.* Guicciardinus *lib. XIX. p. 844.* Iouius *lib. XXV. p. 96.* Haræus *ad a. 1528.* Bellaius *lib. III. p. 99.*

**** Heuterus *c. I.* Guicciardinus *lib. XIX. p. 852.*

***** Heuterus *c. I.* Guicciardinus *lib. XIX. p. 865.* Iouius *lib. XXVI. p. 142.* prolixè Thuanus *lib. I. p. 17.* Belcarius *lib. XX. p. 617.* Chytræus *lib. XII. p. 312.* Bellaius *lib. III. p. 100.*

***** Heuterus *c. I.* Guicciardinus *lib. XIX. p. 872.* Iouius *lib. XXVI p. 129.* Haræus *ad a. 1528.* Reisner *lib. VIII. p. 171.*

***** Heuterus *lib. IX. c. III.* Guicciardinus *lib. XIX. p. 874.* Bellaius *lib. III. p. 104.*

§. XXXIII.

Mense Aprili 1529. Alfonsus Daualus, Vastii Marchio, cum reliquiis Francici Exercitus, eorumque confœderatis, in regno Neapolitano bellum gessit, eosque maiori oppidorum ac Ciuitatum parte eiecit; sed Calabros & Apulos, defendente eos Amalphitano Principe Friderico Carassa, ac Simone Romano, subigere non potuit. Interea Fani D. Pauli Comes in Mediolanensi ditione bellum varia gerebat fortuna, frustra conatus Genuam Sauonamque recuperare, ac cum suis confœderatorumque copiis Mediolanum obsidere, Papiam etiam oppugnans, ab Antonio Leua, iuxta Landrianum pugna superatur, ac cum plerisque Praefectis captus, cum omnibus impedimentis ac tormentis. Qua clade territi Franci, vniuersa derelicta Insabria, in Franciam reuertuntur. Confœderatorumque

XXXXXXXX 3

ka-

Italorum animi ad pacem inclinari cœperunt, moti non minus Cæsaris potentia atque fortuna, quam sociorum Francorum infelicitate ac sinistra belli administratione.* Exinde pax iterum inter Clementem VII & Cæsarem Barcinonæ his concipitur conditionibus, vt Cæsar Alexandrum Medicem, Laurentii filium, tradita ei in vxorem filia notha, Margaretha Austriaca, Florentiam reducat, Papæ restituantur Ceruia, Rauenna, Mutina, Rhegium, ac Kubercia sine fraude Imperii, Pontifex, Cæsari diploma de iusta regni Neapolitani possessione concedat, niueique tantum coloris equum tributum accipiat; Cæsar Pontifici contra Ferrariæ Ducem sit in auxilio, Francisci Sfortiæ habeat rationem, eiusque causam Iudicibus non suspectis committat, Lutheranos ad Catholicæ religionis leges perducatur; Pontifex ac Cæsar etiam in Italia ad colloquium conueniant. In has condiciones Cæsar xxix Iunii Barcellonæ ad summi Templi altare, solenniter iurauit.** Papa etiam Carolo Imperialem coronam offerente.***

* Heuterus lib. IX. c. III. Guicciardinus lib. XIX. p. 905. Iouius lib. XXVI. p. 179. qui Gallorum ducem vocat Franciscum Borbonium, cognomen Sancti Pauli regulum.

** Heuterus lib. IX. c. III. Guicciardinus lib. XIX. p. 906. Thuanus lib. I. p. 18. Belcarius lib. XX. p. 625. Iouius lib. XXVII. Reisner p. 175.

*** Iouius lib. XXVII. p. 189. eodem rerum consiliorumque successu, missus est cum præscriptis mandatis Hieronymus Vasonensis antistes, Pontificiæ familia dispensator, qui apud Barchinonem Cæsarem conuenit, atque his ferme legibus cum eo fœdus percussit. Pontifex Christianæ pietatis titulum præstans, miseratusque quassatæ diro bello Italia vastitatem, sinceram detersis superioribus odiis, voluntatem atque amicitiam Cæsari offerebat, pollicebaturque demerre capiti eius imperatorii diadematis coronam impositurum, si Cæsareanis viribus in patriam reduceretur.

§. XXXIV.

Post varias cum Francisco I factas inducias, mediante potissimum Margaretha Austriaca, * Internuntii ad Cæsarem ab amica Margaretha missi in Belgium redierant, summam absolutamque in solennibus fabulis ei adferentes potestatem transigendi cum Rege Francisco. Vrbs Cameracensis ei negotio conficiendo destinabatur; venit eo nomine Cæsaris eius amica Margaretha, cum Senatu Belgico; a Rege Francisco eius mater Ludouica, cum Concilio Francico. Hæ vii Iulii diuersis portis Cameracum ingressæ, in contiguas domos, rupta maceria, diuertere. Rex Franciscus, vt prope esset, Compendium venit. Misit Anglus Londinensem antistitem, ac Suffolciæ Ducem, Clemens Capuanum archipræsulem: aduenerantque & omnium confœderatorum sociorumque legati, quibus semper Franci, studio pacis diuersa, quam quæ tractabantur, referebant.

Dum

Dum xxii Iulii Cameracum de inita inter Cæsarem & Pontificem firma pace, nuntii adferuntur, dissolutus fere erat ob res Burgundicas conuentus Cameracensis, parabantque singuli, re infecta, discessum, nisi prudentia archipræsulis Capuani proceres retinisset, negotioque in integrum restituto, tandem vt inter Cæsarem Regemque pax concluderetur, caussa fuisset, ** quæ V. Augusti 1529. in summo Cameraci templo publicabatur, pax Madritiana paucis mutatis, confirmabatur, ita vt Cæsar contentus esse debeat iure & actione in Ducatum Burgundiæ & Comitatus adnexos, vt ipse vel successores ius suum via iuris, vel per arbitros semper persequi possent. Rex pro redemptione filiorum Cæsari vigesies centena aureorum liliorum puri auri soluat. Hesdinum restituat, omni iure suo in Flandriam, Artesiam, Tornacum & Duacum renuntiet. Cæsar iuribus, quas in Ciuitates ad Somonam sitas allegare possit, renuntiet. Rex Cæsari ante filiorum adhuc liberationem cedat Astæ Comitatum & quidquid in Mediolanensi Ducatu & Regno Neapolitano possidet, idemque vt foederati faciant, euret, hæredes Borbonii restituat, Philiberto Chalonio etiam Auantiz Principatum, Leonoram Cæsaris sororem ducat uxorem. *** Licet in omnibus fidem Franciscus non haberet, **** Tandem vero conclusis XXVI. Maii 1530. per Annam Montmorantium nouis articulis additis priori summæ ducentorum millium aureorum adhuc quadraginta millibus, Francisci filii secundum eosdem fuerunt liberati. *****

* Tales induciæ Bredæ XIV. Iulii 1525. inter Francisci I. matrem Ludouicam & Margaretham ad sex menses conclusæ extant in *Recueil des Traittés de Paix Tomo II. p. 100.* Sic etiam inter Carolum V. & Henricum VIII. atque Franciscum I. Toledi XI. Augusti 1525. factæ fuerunt induciæ ad tres menses pro liberando Francisco p. 101. A. 1528. die XV. Iunii factæ fuerunt octo mensium induciæ inter Carolum V. Franciscum I. Henricum VIII. & Margaretham Aultriacam Hamptoncurti conclusæ p. 166.

** Heuterus lib. IX. c. III. Guicciardinus lib. XIX. p. 901. *Gallia vero regis consilia quod se filios aliaratione recuperare posse dissideret, ad pacem omnia spectabant: cuius cum Cæsar cupidus esset, duo homines a Margarita regina in hunc finem in Hispaniam missi, amplissimam ei pacis faciendæ potestatem adferentes redierunt.* Idem p. 909. Thuanus lib. I. p. 18. Belcarius lib. XIX. p. 626. Iouius lib. XXVI. p. 39.

*** Heuterus c. I. Guicciardinus lib. XIX. p. 311. Erasmus lib. XXII. ep. XXVI. Harxus ad a. 1529. Bellaius lib. III. p. 106. qui tamen hæc male ad a. 1530. reiiicit. Braudeloch cap. VII. p. 37. Pacis tabulæ extant in *Recueil des Traittés de Paix Tom. II. p. 170.* Licet ratione Ducatus Mediolanensis, Comitatus Astensis & Dominii Genuensis solennem potestea exhibuerit protestationem Franciscus I. quæ reperitur in *Recueil des Traittés de Paix Tom. II. p. 181.* & dum Franciscus I. ineunte regimine sese obligauerit de non diminuendo coronæ dominio, hoc tamen per pacem Cameracensem fuisset factum, absolutus de eo fuit per singularem Bullam Clementis VII. Bononiæ die XXIX. Nouembris 1529. datam, quæ extat in *Recueil Tom. II. p. 181.*

**** Hen-

**** Heuterus lib. I. c. IV. *Rex vero Compendio ad Fanum S. Quintini, indeque Cameracum, ad salutandam Margaritam Austriacam, sponsa sue Leonora amitam, venit aliquotque diebus Confœderatorum Italorum conspectum, pudore confusus, vitauit. Sed ante abitum singulorum Vocatis Oratoribus, excusat se, quod coactus ad has leges descendisset, cum nullam aliam recipiendorum florum rationem videret. Cæsarem animo, sue fortuna innixam, totius Italia ac Francia obstinata coniuratione cogi non posse. Deinde singulis spem facit, se in amicitia veterique fœdere permansurum, sed nil minus cogitabat. Receptis enim filiis, omnes deseruit, Norrenii hæredibus nil restituit, Auranio nil seruauit, Augusti die duodecimo Rex cum matre ad Fanum S. Quintini reuertitur, Margarita Austriaca Mechliniam. Facit huc etiam Guicciardinus lib. XIX. p. 916. dicens: illud autem ridiculum erat, quod cum pax inter Cæsarem & Gallia regem iam contrahita, & promulgata esset, Tarbensis Episcopus, Regis apud Venetos, Florentinos, Ferrariensem, & Perusinum legatus, maximos regis ad bellum apparatus extollebat, eosque ad idem hortabatur.*

**** Extant isti Articuli in Recueil Tom. II. p. 184. Heuterus lib. X. c. VI. Harzuz ad a. 1530. Bellaius lib. III. p. 107.

§. XXXV.

Cæsar interea iter in Italiam parans, Proregi Philiberto Auranio scribit, omnibus in vnum coactis copiis, Pontificem Clementem ac Medicos Florentiam vi aut amicitia reducat, cæteraque omnia, quæ Pontificii iuris essent, illi subigat. * Interea Cæsar rebus omnibus in Hispania constitutis, Barcellona soluens, xii Augusti Genuam adpellit. Exceptis Venetis omnes variis de causis Legatos gratulatum ad Cæsarem misere. ** Fines Octobris Aurantius ad moenia Florentina castra ponit, certabatur etiam per totum mensem Nouembrem leuibus vario euentu præliis, *** quo tempore Pontifex Bononiam profectus, Cæsarem post paucos dies eodem venientem summo cum honore ac gratulatione excepit. **** Tum Cæsar Franciscum Sfortiam, eius se fidei sistentem, ac Venetorum legatos audit; adnitenteque Pontifice, tandem cum utroque xxi Decembris transigit, vt Veneti omnia quæ in regno Neapolitano occupauerant, Cæsari restituerent, Franciscus Sfortia solutis nongentis milibus aureorum nummorum Mediolanensem Ducatum recipiat. ***** Et licet Aurantius a. 1530. Florentiam ardius obsideret, parum profecit quin potius ipso occideretur, hærede scripto Renato Nassouio. *****

* Heuterus c. l. Guicciardinus lib. XIX. p. 913.

** Heuterus c. l. Sleidanus lib. VI. p. 174. Guicciardinus p. 914.

*** Heuterus c. l. Guicciardinus lib. XIX. p. 926.

**** Heuterus c. l. Guicciardinus lib. XIX. p. 930. Iouius lib. XXVII. p. 225.

***** Heuterus c. l. Guicciardinus lib. XIX. p. 933. Iouius lib. XXVII. p. 231. Singula quæ circa hanc restitutionem gesta fuerunt negotia, exponit Galeacius Capella de rebus gestis pro restitutione Francisci II. Mediolanensium Ducis in Schardii Tomo II.

***** Florentinis scilicet prorumpontibus, de quo Guicciardinus lib. XX. p. 947.

ibi primo impetu, Aurengius, non ductis, sed equis munere surgens, temere progressus, intromittitur. Erat autem Renatus Nassovius ex Philiberti sorore Claudia & Henrico Dillenburchensi natus, ex quo iura domus Nassovicæ in Arausionensem Principatum: Genealogiam nescit Chytræus Saxonia p. 187. Haræus ad a. 1530.

§. XXXVI.

Antequam vero Cæsar Bononiam veniret, ei aduentanti tres Pontificis legati præsto fuerunt, ut eum pontificiæ ditionis fines intrantem, sacramento adigerent, quo de more iurare cogebatur, nunquam se pontificiæ libertati vim allaturum. Ea autem iurisiurandi formula, verbis rite conceptis, ex sacris cæremoniæ libris petebatur. Sed Cæsar sui imperatorii iuris apposite memor, ita iuravit, ut se de iure suo nihil decessurum testaretur. Placentiam siquidem & Parmam vrbes, tanquam Mediolanensi imperio antiquitus attributas, quoniam id Imperatorum beneficium semper fuisset, non obscuro nec intermisso iure repetere videbatur.* Bononiam autem postquam iii Nouembris insigni splendore fuisset ingressus, post diuersos habitos cum Papa arcanos congressus tandem contradicente licet primum Carolo, xxiii Decembris inter Papam, Carolum, Ferdinandum, Reges Galliæ & Angliæ, atque Status Italiæ, Fœdus, Sanctissimum dictum, de Sedis Romanæ defensione, & si pacificis rationibus hoc fieri non posset, armis coercenda religione Christiana, fuit conclusum.** Inde, cum omnia ad coronationem essent parata, viii Kl. Martias 1530. corona primum Longobardica fuit redimitus.*** Inde xxiv Februarii ibidem coronatio Romana, ut Germaniæ propior esset,**** fuit peracta, postquam verbis conceptis iurasset, se pontificiæ dignitatis perpetuum fore defensorem,***** utrumque coronationis actum celebrante Clemente Pontifice.***** Vix Cæsar cum Cardinalibus prætergressus ostium templi, insequentibus aliquot armatis stipatoribus, pons ipse, super quem ingrediebantur, xx ferme pedum longitudine contractus, cecideruntque innumeris, vnus aut alter moribundi, pauci vulnerati inuenti sunt, res ab omnibus miraculo tenus habita, non omnes vna periisse. Plerique hanc rem in omen vertentes, ex contracto ponte nullum deinceps alium Imperatorem coronatum iri vaticinari ausi sunt.*****

* Verba sunt P. Iouii lib. XXVII. p. 213. Idem dicit Sleidanus lib. VII. p. 182. Reifner p. 176.

** Testatur de eo Iouius lib. XXV. l. p. 229. Pontifex vero in prætorium cum vniuerso sacerdotum ordine continuo est reuersus. Nec multo post Cæsar & ipse prætorium intrauit, cui parata erant summa adiutorii partes, ita continuè Pontifici, ut inter viriisque cubilia, solus in-

vereset paries, aditum praebeante portula, ut quum vellent, ignavis omnibus, remotisque arbitris, interdum nocturne de summis verum negotiis familiarissime disputarent. Belcarius lib. XX. p. 628. De foedere ipso Reifner p. 177. Coelestinus Hist. Comit. Augst. f. 15. qui etiam quam agre Caesar adnuerit, declarat, Müller lib. III. c. II. Harms ad a. 1529.

*** Iovius lib. XXVII. p. 239. postquam de tribus coronis dixisset, addit: praestigitur affuere Modestiensium legati, cuius erant principes, Polydorus Veltius, & Paulus Velantius, qui ad retinendam veteris praerogativa dignitatem, vetustissimi operis coronam & annalium codices antiquitate pernobilis detulere. Ea erat sine florentibus pinnis in simplicem & latum orbem circumducta, ferro introversus tempora praecingente, sed exterius auro & gemmis exornata. Biduo itaque antequam tertiam coronam acciperet, in sacello domestico, constante Pontifice, sacris peractis, Caesar vngitur, ferreaque corona, & ceteris vagiis insignibus decoratur. Chytrius lib. XIII. p. 319. H. C. Agrippa, qui hanc coronationem aequae descripsit p. 267. coronam, quam vocant chalybeam, Pontifex non absque solemnibus ceremoniis capiti eius imposuit, Regemque Longobardiae pronuntiavit. Scilicet, deperdita priori, chalybeam istam sub Henrico VII. fuisse factam diss. XXV. §. IX. demonstravimus, postea tamen auro fuit superducta. Sic enim Tristanus Calchus Hist. patr. lib. IV. p. 157. est autem circulus ferreus, quem corona antea gemmis, margaritisque ornata extrinsecus circumducta complacitur. Intus ferrum apparet, a quo & nomen fert.

**** Rationes, cur non Romae, sed Bononiae fuerit coronatus, adlegantur variae. Guicciardinus lib. XX. p. 941. ita loquitur: Pontifex postea & Caesar ut ex propinquiore loco expeditionem promoverent, Senam, & deinde Romam Caesaris inaugurandi gratia se transferre decreverunt: sed quum iam suus idve vera Caesar in animo haberet, siue fingeret, discorsuriscens, litera ex Germania, quibus Caesar ut in eam provinciam se transferret, urgeretur, sunt alia, urgebant autem id Septemviri Augustales ceterique principes principum comitiorum causa: Ferdinandus ut Romanorum rex appellaretur, reliqui vero concilii causa: quocirca ulterius progrediendi cogitatione depasta, Bononiae maximo concursu, sed parva pompa & sumptu, die quo Divi Matris memoria celebratur, die Carolo faustissimo imperatoria corona est donatus: quo etiam die natus, eodem Galliae rex captus: eo item die Casarea insignia ornamentaque in Germania accepta. Iovius vero lib. XXVII. p. 236. alias habet rationes, dicens: Caesar enim multis de causis Bononia coronari statuerat, quamquam id antea Roma faciendum esse decrevisset, ubi superiores Caesares tanquam in sanctissima sacrorum sede, & felici nationum omnium domicilio, urbeque ipsa veteris imperii honore, antiquorum triumphis & stupendis suprema fortuna monumentis longe clarissima, coronas legitimo iure suscepissent. Sed evasata urbis & nondum novis commodis subleuata calamitosa tenuitas, & opulenta suppellectilis ornamentorumque penuria Casarem avertabant, quamvis Romani eius spe aduentus ab omni tristitia & sordibus, ad laticiam vestemque splendorem renovati viderentur. Erant praeterea Casari multa opportuna, statutoque tempore in Germania peragenda. Sed addit Iovius lib. XXVII. p. 240. erant omnia ad imaginem Vaticani templi constituta, & nona sacellis applicationes imposita, ut ea sigillatim, ad ferreum consuetudinem ex Pontificiis libris responderent.

***** Verba sunt Sleidani lib. VII. p. 182. Extat iuramentum apud Goldastum Consist. Tom. III. p. 508.

***** Heuterus lib. X. c. IV. interea Bononia ad redimendum per pontificem Clementem corona aurea Casarem necessaria instruebantur: quibus paratis, Pontifex eam Casari magna cum pompa imponit, cum ante biduum ferveam Lombardici Regni coronam capite suscepisset, Henrico Nassauio, ac Nonsarmia Regulo, primis Casaris Cubiculariis, cum semper solemnibus

nibus vestibus induentibus atque exeuntibus. Guicciardinus lib. XX. p. 942. Mutius lib. XXXI. p. 319. Chytræus Saxonia p. 319. Thuanus lib. I. p. 14. Belcarius lib. XX. p. 630. Haræus ada. 1529. Mameranus de gestis principis Caroli V. male XXIV. Martii ponit. Solennia coronationis describunt Iouius lib. XXVII. p. 238. Paralip. Contr. Vrsb. f. 497. H. Contr. Agrippa de duplici Coronatione Caroli V. apud Bononiam, in Schardii Tom. II. p. 266. & Goldastum Polit. Imp. p. 340. Hartm. Maurus de eadem coronatione apud Schardium p. 22. Alta der Keyserl. Crönung in Bononia apud Goldastum p. II. der Reichshandel p. 155. 156. Reifner lib. VIII. p. 176. Cælestinus Hist. Comit. August. p. 16.

***** Verba sunt Agrippæ p. 270.

§. XXXVII.

Inter hæc negotia, bellum gerebatur Turcicum. Mortuo enim a. 1516. in proelio ad Mohazium Ludouico, ultimo Vngarorum Rege, * vxor eius Maria Austriaca, Cæsaris soror, liberis non genitis, in Austriam ad fratrem Ferdinandum est reuersa, qui Annæ vxoris causâ, quæ Ludouici erat soror, successionem petebat. ** Accedebant pacta antiqua de successione in regnum Vngariæ inter Fridericum III. & Matthiam atque Maximilianum & Vladislaum inita. *** Sed aduersarium habebat Ioannem Sepusium, Waywodam Transylvanum. Quo quidem ex dissidio, cum nobilitas omnis & ordines diuiderentur, bellum fuit exortum, Germanis ac finitimis populis funestum & exitiale: **** Nam victus ad Tockaium ab Austriacis Ioannes, ad Hieronymum Laschum virum apud Sarmatas illustrem se contulit, eodemque suatore, se & regnum suum in Turcarum fidem dedit. ***** Qua clientela hoc evenit, vt Mense Septembri 1529. Solymannus Turcarum Rex, cum ingenti exercitu Hungariam inuaderet, ac pro maiori parte occuparet, indeque in Austriam conuerso exercitu, Viennam per mensem frustra, ac cum summo suorum detrimento, oppugnaret, tandemque circa Idus Octobris re infecta discederet, propugnante, urbemque defendente Philippo Palatino & Nicolao Salmensi. *****

* Extat Stephani Broderici liber de clade Ludouici, Hungaria Regis in Schardii Tomo II. p. 218. quem Io. Sambucus postea recognouit & Io. Caspar Kühnius cum commentario edidit, Argentorati 1688. 8. Iouius lib. XXIII. p. 26.

** Heuterus lib. IX. c. VI.

*** Chytræus lib. XII. p. 306. Vngarici vero regni proceres, caso Ludouico, in duas factiones distracti erant, quarum altera, non alienigenam, sed Vngarici sanguinis regem expetens Ioannem Zepusiensem, Stephani filium, Palatinum Transylvaniæ, regem nominabat, altera pars, vetera de successione pacta, inter Fridericum III. & Matthiam primum, deinde inter Maximilianum & Vladislaum inita seruans, Ferdinandum eligebat, qui statim missis aduersus Ioannem, duce Casimiro Marchione Brandenburgensi copiis, eum profligauit, & idibus Nouembris, Buda coronatus est.

**** Sleidanus lib. VI. p. 151.

T y y y y y y y

***** Cæl.

**** Cael. Curio *supplem. XIII. p. 308. Iouius lib. XXVIII. p. 274. Thuanus lib. I. p. 30. Chytræus lib. XII. p. 306. Sleidanus lib. VI. p. 162.*

***** Sleidanus lib. VI. p. 174. *eadem tempore Turcarum Imperator, Solimanus, a Ioanne Vayvod. sollicitatus, per Hieronymum Lascum, Polonum, excellentis ingenti virum, innumero cum exercitu per Ungariam tendit in Austriam, & primariam eius regionem Vennam, ad Idus Septembris obsidet, & cuniculis rem agit, & qua parte munia subuerisset, manus acerrime conferit, sed cum milites praesidarii Germani, quorum praecipuus dux erat Philippus Palatinus princeps, fortissime stationem defenderent, postmodum Idus Octobris, infatigata re discedit, multis hominum milibus in reditu, partim trucidatis, partim in miserabilem ac sedam feruitutem abductis, Vayvodam autem abiens Bude regem constituit. Curio p. 311. Heuterus lib. X. c. IV. Iouius lib. XXVIII. p. 285. De bello Pannonico sigillatim egit Michael Sönerus in Schardii Tomo II. & Io. Zermegh *Historia rerum gestarum inter Ferdinandum & Ioannem Vngaria reges Amstelodami 1662. Chytræus lib. XII. p. 314. Haræus ad a. 1529. Extat Vienna Austriae urbis a Solymano obfessa Historia apud Schardium Tom. II. p. 237. Contr. Vesp. Paralip f. 493. Seckendorf lib. II. p. 131. Reifner p. 177.**

§. XXXVIII.

Ingruente igitur bello Turcico, & crescentibus indies religionis dissidiis, Cæsar in Hispania adhuc agens, datis Toledi litteris, ad Kl. Octobris 1525. conuentum Augustam indicit, in quo de republica tractent, & perpetuandis in Turcam auxiliis: quod si coram ipse non possit interesse, daturum se aliis negotium, qui suum locum explcant. Hæ litteræ serius redditæ fuerunt in Germania, nempe ad XIII. Augusti diem: quapropter de Ferdinandi principis, quem Cæsar sibi legauerat, & aliorum, Regimenti potissimum Imperialis voluntate, productus hic dies ad Nouembris diem XI. vt longinquiores etiam ad iter sese comparare possent. * Dum vero statò die perpauci venirent, ob seditionem popularem, dilata res fuit in annum sequentem vt Kl. Maii 1526. Spiræ Status conuenirent. Decretum fuit tamen inter alia, magistratui prouidendum interea esse diligenter, concionatores verbum Dei populo proponant & explicent iuxta sententiam doctorum, quos ecclesia Christiana recepit, vtque doceant non seditiose, verum sic. vt nomen Dei celebretur, & tranquillitas retineatur. ** Stato tempore Spiræ aderant Germaniæ principes admodum frequentes, Electores omnes, præter Brandenburgicum. In his etiam fuit Elector Saxonie Ioannes, & Landgravius Hassiæ, Philippus, Cæsaris erant legati, Ferdinandus frater, episcopus Tridentinus Bernhardus, Casimirus Brandenburgicus, Philippus Badensis, Guilielmus Bauarus, Ericus Brunsvicensis. Hi XXV. Iunii factò initio, Cæsaris litteris recitatis, obseruari volebant decretum Wormatiense. Exorta igitur de religione similitate, Saxo & Landgravius domum cogitant, & suis, vt ad iter se comparent, mandant. Eo cognito, Ferdinandus & Treuirensis Richardus, &

& alii, quod viderent, magni rem esse periculi, si tempore tam exulcerato, nullo facto decreto discederetur, animos demulciunt, atque ita demum fuit decretum, ad constituendam religionis formam & retinendam tranquillitatem opus esse legitimo, vel publico totius orbis concilio, cuius intra annum fiat initium: & ne qua mora vel impedimentum interueniat, legationem esse mittendam ad Cæsarem, oratum, ut miserum & tumultuosum Imperii statum respiciat, quamprimum in Germaniam accedat, & concilium procuret. Ad religionem & edictum Wormatiense quod attinet, placuit, ut interea dum ex iis conciliis alterum habeatur, ita sese gerant omnes, in sua quique provincia, quo sui facti probabilem rationem *** Deo simul & Cæsari quoque reddant. Prius quam hoc fieret decretum, Saxoniae Princeps & Landgravius, legatos Argentinenses, Noribergicos, Auguslanos ad se vocant, & quoniam ipsis charam esse videant euangelii doctrinam, & vero, quid episcopi moliantur atque pontificii, non sit obscurum, deliberare sese dicunt, num qua societas atque foedus iniri possit, ut, si quem huius professionis causa periclitari contingat, mutua subministrentur auxilia, deinde quoniam de Francofurtensibus ac Ulmensibus bonam quoque spem habeant, non se recusare dicunt, quo minus & ipsi appellentur. Ad hæc legati, nullum se quidem eius rei mandatum habere, sed diligenter suis esse renunciaturos aiunt. **** Erant cum Saxone Georgius Spalatinus, Ioannes Islebius Agricola, theologi: Landgravius quoque suos adduxerat: interpellabant autem reliqui principes, ne docerent, motus vitandi causa, verum id frustra fuit. Ferdinandus etiam, ante factum decretum, ciuitatum omnium legatis ad se vocatis, cum de sua suorumque maiorum & Austriacæ domus in ipsos beneuolentia quædam dixisset, hortabatur, ut Cæsari morem gerant, neque se consiliis & persuasionibus quorundam abduci paterentur. Vngariæ quoque regi decreta fuerunt auxilia: quæ vocabant *die eylende Hülffe*, sed quo tempore dimissus est conuentus, quod erat sub exitum Augusti mensis, iam in Vngariam progressus Turcarum Imperator, Ludouicum regem proelio superauerat. ***** Postquam clades Regis percerebuit, Kl. Decembris Eslingæ conuenerunt Deputati ad Regimentum Imperii Proceres, qui XXI. Decembris statuerunt, ut, quæ in proximo Spirensi conuentu decreta de suppetiis celeribus fuerant, statim expedirentur. Tum Comititia alia ubi de continuis auxiliis *beharrlicher Hülffe* ageretur, Ratisbonæ Kl. Aprilis anni sequentis haberentur, & Cæsar, ommissa iam Legatione nuper Spira decreta, per literas rogaretur, ut in Germaniam veniret. ***** *Slei-

* Sleidanus *lib. V. p. 139.* Seckendorf *lib. II. p. 41.* Quæ Regimenti Imperialis partes fuerint in his Comitibus, docet Müller *im Staats-Cabinet p. I. c. IV. §. XLIV.*

** Sleidanus *lib. V. p. 140.* Extat Recessus Augustanus in *Corpore p. 210.*

*** Sleidanus *c. I.* Extat apud Hortlederum *Tom. I. lib. I. c. II.* Consilium qua ratione quisque Statuum se in hoc tenore possit conservare, Chytræus *lib. XII. p. 314.*

**** Deliberatum iam VII. Nouembris 1525. Friedewaldæ, quæ Hassiæ est arx, in Thuringiæ confiniis, inter Io. Fridericum, Ioannis Electoris filium, & Philippum, Hassiæ Landgraviū de societate cum bene adfectis ineunda. Incunte anno 1526. Noribergensem Senatum rogarunt, ut legatos Torgauiam mitteret, quibus cum de coniunctione consiliorum, ante instantia Spirensia Comitibus, in causa religionis tractari posset. Licet autem Senatus legatos Gotham miserit, & ore atque scripto quod Hortleder *Tom. I. lib. VIII. c. I.* exhibet, die XV. Februarii apud utrumque Principem non contemnendis rationibus sese excusasset, magnam cateroquin constantiam in religione testatur, Principes tamen die Mercurii post Cantate IV. Maii Torgauæ fœdus defensionum Ecclesiasticis oppositum, inter se pacti sunt, quod Hortleder *d. l. c. II.* refert, idemque paulo post d. XII. Iunii Magdeburgi reiterarunt, accitis etiam, vel inuitatis in societatem aliis Seckendorf *p. 44.*

***** De his Comitibus plenius egit Sleidanus *lib. VI. p. 147.* Heuterus *lib. IX. c. VI.* Seckendorf *lib. II. p. 45.* Recessus extant in *Corpore p. 213.*

***** Seckendorf *lib. II. p. 46.* Extat Recessus in *Corpore p. 222.* De his ab Imperii Regimento indictis Comitibus Müller *im Staats-Cabinet p. I. c. IV. §. XLVII.*

§. XXXIX.

Comitia Ratisbonæ, ut Eslingæ fuerat constitutum, mense Martio 1527. habita, nullius fuerunt effectus. Ex Principibus nullus, legatorum pauci comparuerunt. * Insequenti anno 1528. Landgravius Philippus & Elector Saxoniz, conscriptis copiis ad bellum spectabant: Eius autem rei hæc erat causa. Iureconsultus quidam, Otto Paccius, nobili genere natus, ex primis Georgii Saxoniz principis consiliariis vnus, per occasionem colloquii Landgraviū admonuit, uti suis rebus prouideret: nuper enim Ferdinandum, Brandenburgicum, Georgium Saxonem, Guilielmum & Ludouicum Bauaros, Moguntinum, Salisburgensem, Bambergicum, Wircebursensem iniisse fœdus, ipsius & Saxoniz principis electoris, & opprimendæ causa religionis: fidei vero faciendæ causa, confœderationis exemplum exhibet, archetypum quoque pollicetur. ** Dum copias illi parant atque bellum, intenti erant omnium animi, quorsum hoc exiret: nam causæ vulgo ferebantur variæ, sicut fieri consuevit. Cum vero iam ab omnibus rebus essent instructi, tunc primum dimissis in omnes partes literis atque nunciis, formulam ad se delati fœderis promulgant, & simul iis, qui fœdus iniisse dicebantur, scribunt, missis legatis, ut quid sit ipsorum propositi, cognoscant, sed hi omnes, pro se quisque separatim, sese purgant, euulgatis literis, & figmentum esse, neque doceri posse confir-

firmant. Et Georgius quidem Saxoniae Princeps, Lantgrauii focer, urgebat imprimis, ut authorem ederet: nisi faciat, ab ipso confictum esse, motus excitandi & turbandae Germaniae causa, sese arbitraturum. Primus impetus erat futurus in episcopos vicinos: itaque se comparabant illi, conductis, quas poterant in ea celeritate, copiis. Cum autem archetypum Paccius exhibere non posset, uti promiserat, ibi Lantgravius paulo coepit agere cunctantius: intercessione demum Palatini ac Treuirensis Richardi discessum fuit ab armis, ea lege, ut in belli sumptum aureorum millia centum dependerent episcopi Lantgrauio, Moguntinus quidem XL, Wirzburgicus totidem, Bambergicus vicena. Cum deinde ad certum diem, legati principum, ad quos ea criminatio pertinebat, conuenissent, Paccius, quem Lantgravius ibi sistebat, falsi fuit conuictus, & dimissus tandem a Lantgrauio, cum annis aliquot apud externos oberrasset, Antwerpiae poenam capitis luit. Rebus ad hunc modum pacatis, Sueuici confederati Lantgrauium inculabant, quod sociis vim & iniuriam fecisset: cumque nouus ex eo motus impenderet, sedata demum res Wormaciae fuit, sub exitum Decembris interuentu Palatini Principis. ***

* Sleidanus lib. VI. p. 156. & p. 158. ad Ratisbonae comitium nulli uenerunt principes, & legatis tantum missis eo, nihil actum fuit, nisi quod scriptis ad Caesarem literis, Maii die XVIII. cur nihil actum sit, demonstrant, & e repub. futurum, si bella civilia componantur, ostendunt, & ipsius praesentiam imprimis esse necessariam dicunt. Seckendorf lib. II. p. 80. Extat Recessus in Corpore p. 224. De his Comitibus Müller im Staats Cabinet p. I. c. IV. §. I.

** De hoc foedere sic iudicat Sleidanus lib. VI. p. 165. dicens: sunt, qui putant non fuisse nihil, quod illi de confederatione dixerat: eamque suspicionem augebat ille, qui quatuor annis antea fuerat Ratisbonae, principum aliquot conuentus, ut libro quarto diximus (dictum de eo supra §. XIX.) Itaque conceptum quidem aliquid eius generis non autem ad finem deductum, neque plane decretum fuisse putatur: quod tamen nolui pro vero ponere, ac suum cuique iudicium hic permitte.

*** Agit de hoc negotio Sleidanus lib. VI. p. 164. Hortleder Tom. I. lib. II. c. I. Fabricius lib. VII. Orig. Saxon. p. 870. Chytræus Saxoniae lib. XII. p. 312. Cochleus de actis & scriptis Lutheri ad a. 1528. Seckendorf lib. II p. 94. Io. Strauchius inter dissertationes exotericas diss. IX.

§. XL.

Calendis Augusti mensis, Caesar, datis Vallisoleti litteris, Imperii conuentum indicit Spirae, ad initium Februarii 1529, religionis & Turcici belli causa: quo minus autem ipse veniat, per occupationes excusat, simul constituit legatos, Ferdinandum fratrem, Fridericum Palatinum, Guilielmum Bauarum, Episcopum Tridentinum & Hildesensem.* Initium Comitiorum factum est Idibus Martii 1529. Principes ac Ordines aderant admodum frequentes. Elector Saxoniae Melanchthonem adduxerat,

duxerat. Principio de religione fuit actum, atque Pontificii eo spectabant, vt Saxonem aliosque Principes a ciuitatibus dirimerent. In eo cum non proficerent, ** decretum fit in eam sententiam: Qui Cælaris edictum adhuc seruarunt, deinceps quoque seruent ad concilium vsque, & populum etiam huc adstringant: qui vero doctrinæ genus mutarunt, neque discedere iam ab eo possunt, absque metu seditionis, vt hi sibi temperent in posterum, nec aliquid præterea innovent adusque concilii tempus: deinde, ne doctrina eorum, qui de cœna Domini secus quam ecclesia, docent, recipiatur, neue abrogetur Missa: nec iis in locis, vbi nouum est doctrinæ genus impedimentum fiat, quo minus ad Missam, qui volent, accedant: anabaptistis etiam, qui suum dogma pertinaciter defendunt, capitis poena constituatur, & ecclesiæ Ministris iniungatur, vt iuxta probatam ab Ecclesia interpretationem doceant, alia vero dogmata, de quibus forte disputari possit, non attingant, sed concilii decretum expectent: ad hæc, vt pacem inter se colant omnes ordines, & religionis causa nec damnum inuicem dent, nec alter alterius ditionis subditos in suam fidem aut tutelam recipiant: qui secus fecerint, proscriptorum numero esse iubeantur. *** Huic decreto sese opponunt Ioannes, Saxonie Elector, Georgius Brandenburgicus, Ernestus & Franciscus Luneburgici, Landgrauius, Anhaltinus & Aprilis die xix palam, cur non assentiantur, de scripto recitant: interea, dum inchoetur aut publicum totius orbis aut prouinciæ Germaniæ concilium, nihil se facturos, quod iure possit improbari: quod insuper de colenda pace, de non interuertendis aliorum bonis, de anabaptistis decretum fit, in eo quoque se, quid sui sit officii, non ignorare. Huic Principum protestationi, communicato consilio, primi nominis ciuitates aliquot sese coniungunt, Argentina, Noriberga, Vlma, Constantia, Reutlinga, Winshenium, Memminga, Lindauium, Campodunum, Hailbrunna, Isna, Weissenburgum, Nortlinga, Sangallum. Et hæc quidem est origo nominis protestantium, quod non solum in Germania, sed apud exterar quoque gentes peruulgatum est atque celebre. Ferdinandus excesserat iam e Concilio Principum, antequam hi protestarentur, tamen, vt paululum modo differret, a Saxone fuerat rogatus atque sociis. **** Post, appellationis quoque formulam Protestantes concipiunt, & edunt, in ea rem omnem ordine commemorant, ac tandem ab omni actione Spirensi & decreto ibi facto prouocant ad Cæsarem, ad futurum generale, vel Germanicæ nationis legitimum concilium, ad omnes denique non suspectos iudices, ac simul legationem ad Cæsa-

Cæsarem in Italia agentem, decernunt. ***** Missi igitur ad Cæsarem Io. Ehingerus, Alexius Frauentrutus, Michael Cadenus Noribergensis, qui ad xix. Septembris, die ipsis Placentiæ statuta, quæ ipsis fuerant mandata, coram Cæsare exponunt, sed durioris accepto responso, atque vt decreto Spirensi subscribant Protestantes, iubente, Legati, cum legissent appellationem, sic vt erat concepta, tradunt Alexandro Schweißio, testibus ad eam rem adhibitis, vt fieri consuevit: ille quidem initio recusât, sed tandem accipit, & ad Cæsarem deferit, eodemque die post meridiem redit, & reliquo sermone confecto, Cæsarem iubere dicit, ne pedem moueant e diuersorio, ne quid suis perscribant, ne suorum quem aliquo mittant, donec aliud renunciet, capitis atque fortunarum denunciata poena, si secus faciant. ***** Penultimo demum Octobris die, Parmæ, quo iussi erant sequi, Nicolaus Granuellanus, qui Mercurini partes obibat ægrotantis, nunciat eis, etsi delatam sibi prouocationem Cæsar ægre ferat, tamen permittere, vt domum ad suos reuertantur, Cadenum vero iubet manere, capitis poenam comminatus, nisi pareat, qui tamen ex Italia clam aufugit. *****

* Sleidanus lib. VI. p. 166. Müller Hist. Euangel. Stande Protestation lib. I. c. II.

** Sleidanus lib. VI. p. 170. Müller c. I. & Staats-Cabinet p. I. c. IV. §. LIV.

*** Sleidanus lib. VI. p. 171. Heuterus lib. X. c. III. Extat apud Goldastum Tom. III. Constit. p. 494. Recessus in Corpore p. 231.

**** Sleidanus p. 171. Heuterus lib. X. c. IV. Hortleder Tom. I. lib. I. c. IV. Müller lib. I. c. IV. Seckendorf lib. II. p. 127. Cælestinus Hist. Comit. August. Tom. H. p. 192. exhibet Decretum Spirense cum Protestatione.

***** Sleidanus p. 173. Extat Instrumentum adpellationis apud Müllerum lib. I. c. V. vna cum Actis Protestationis.

***** Sleidanus lib. VII. inuente. Müller lib. II. c. I. & c. XX. Sleidanus p. 133. extat Relatio legatorum apud Hortlederum Tom. I. lib. I. c. VII. Inter Io. Strauchii Dissertationes exotericas Septima est de causa Protestationis, Appellationisque Ordinum Protestantium, Legatorumque custodia qua istam examinat.

***** Hoc negotium tali modo exponit Sleidanus lib. VII. p. 179. scribens: penultimo demum Octobris die, Parmæ, quo iussi erant sequi, Nicolaus Granuellanus qui Mercurii partes obibat ægrotantis, nunciat eis, etsi delatam sibi prouocationem Cæsar ægre ferat, tamen permittere, vt domum ad suos reuertantur: Cadenum vero iubet manere, capitis poenam comminatus, nisi pareat: cuius quidam rei hæc erat causa. Lantgrauis dederat abituro libellum elegantem adornatum, qui doctrina Christiana summam paucis completeretur, vt Cæsari daret: ita per occasionem, cum ad sacrum iret Cæsar, porrigit. Cæsar inuicem episcopo cuidam Hispano, vt quid rei esset, cognosceret, hic forte in locum illum incidit, ubi Christus monet apostolos, ne principatum affectent: hoc enim ipsorum non esse professionis, & gentium reges usurpare sibi talem potestatem. Eum locum auctor inter alia tralauerat, demonstrans, cuiusmodi sit officium ministrorum ecclesiæ: sed ille, cum obiter legisset, percontanti Cæsari sic referbat, quasi magistratus Christiano ius gladii tolleret libellus, & gentibus duntaxat alienis a religione Christiana per-

mitteret, hac ergo de causa detinetur iste: hoc etiam Granuellanus addebat, Velle Cæsarem, si, idem scriptum exhibeat quoque pontifici: cum autem ipse factum purgaret, neque satis commodum responsum ferret, & e sermone Granuellani periculum suum intelligeret, silentio conscendit equum, & celeriter Ferrariam, inde Venetias profectus, domum reuertit.

§. XLI.

Protestantes autem, quæ securitati suæ prospicerent, de foedere iterum fuerunt solliciti. Postquam enim inter Iohannem Electorem & Philippum Landgrauium iamdum Torgauæ a. 1526. conuenisset, * in idemque foedus alii Principes fuissent recepti, Albertus potissimum Brandenburgicus, Dux Borussiae, ** facto decreto Spirensi, coeptum de foedere cogitari vehementius, & finito conuentu, concepta quædam Noribergæ fuit eius rei formula, *** & post in conuentu Rotacensi, ditionis Coburgensis, amplius tractata. **** Cumque mense Octobri 1529. Suabacum legati Principum ac ciuitatum venissent, Saxoniæ & Georgii Brandenburgici nomine propositum fuit, quoniâ religionis ac veræ doctrinæ defensio, sit huius fundamentum foederis atque causa, primum oportere consentientes omnium in eo esse voluntates. Itaque recitata fuit doctrinæ summa, articulis XVII. comprehensa, quam adprobarent omnes. ***** Argentinenfes autem ac Vlmenses legati, neque superiori conuentu Rotacensi factam eius rei mentionem esse, neque se quicquam in mandatis habere, dicebant. De cœna Domini non erat eadem omnium sententia: & hic solus erat scrupulus, cum ergo decerni propterea nihil posset, alter fuit Smalcaldicæ conuentus indictus ad Idus Decembris. ***** Postquam Cadenus ex Italia aufugisset, re deliberata, placuit Smalcaldicæ fieri conuentum sub finem Novembris. Eo venerunt Saxoniæ Princeps eiusque filius, Iohannes Fridericus, Ernestus & Franciscus Luneburgici, fratres, Landgravius Philippus, Georgii Brandenburgici consiliarii, ciuitates etiam, Argentoratum, Vlma, Noriberga, Heilbrunna, Reutlinga, Constantia, Memminga, Camptodunum, Lindavia. Sub idem tempus venerunt ex Italia legati, cumque legationem renunciaissent, visum fuit, agendum esse omnium primo de religione, cuius nuper erant proposita capita. Argentinenfes vero atque Vlmenses, primo de foedere agendum esse putabant, cum de religione dissidia non statim possint componi. Tandem ita disceditur, vt qui doctrinam hanc omnem profiteri velint atque recipere, Noribergam veniant ad sextum Ianuarii diem anni sequentis, deliberandi causa, quid deinceps agendum. ***** Ad conuentum illum Noribergensem venerunt principum & perpaucarum ciuitatum legati: consilium erat, mittendam esse legationem ad Cæsarem atque Ferdinandum, sed ab eo discesum

sum fuit. Et quia Cæsar Imperii conuentum primo vere putabatur indidurus, placuit, interea deliberandum esse, quid in eo proponi debeat, & quod singulis visum fuisset, intra tempus menstruum Saxoni renunciandum, ut per eum cæteri quoque cognoscant. Itaque discessum fuit quarto Idus Ianuarii. *****

* De hoc supra §. XXXVIII.

** De hoc Horstleder *Tom. I. lib. VIII. c. II.*

*** Sleidanus *lib. VI. fin.*

**** Müller *lib. II. c. XVI. p. 235.* qui etiam confederationis formam ibidem firmatam exhibet.

***** Sleidanus *lib. VI. fin.* Seckendorf *p. 140.* de hoc conuentu plenius Müller *lib. II. c. XIX.*

***** Sleidanus *c. I.* Disputabatur enim, an illi qui de sacra cæna secius sentirent, in societatem sint recipiendi, de quibus Müller *lib. II. c. XVI.* Componendis equidem his dissidiis institutum Colloquium Marpurgense a. 1529. ipso Luthero & Huldrico Zwinglio præsente, de quo Iusti Ionzæ extat Relatio apud Seckendorffium *lib. II. p. 139.* Müller *lib. II. c. XX.* De hoc conuentu vero plenius Müllerus *lib. II. c. XXII.*

***** Sleidanus *lib. II. p. 180.*

***** Sleidanus *lib. VII. p. 181.* Heuterus *lib. X. c. II.* Müller *lib. II. c. XXIII.*

§. XLII.

Cæsar interea, qui Nouembris die quinto Bononiam venerat, Ianuarii die XXI. dimissis in Germaniam litteris, conuentum indicit omnium Ordinum, Augustæ ad diem octauum Aprilis, religionis potissimum & Turcici belli causa. * Augustam primus omnium venit Elector Saxonie, cum Io. Friderico filio, Luthero, eo quod Augustæ non satis securus esse videbatur, Coburgi relicto, Melanchthonem vero Augustam secum ferebat. ** Augustam Cæsar venit idibus Iunii, sub vesperum. Iam aderant plerique Principes, & obuiam omnes progressi, perhumaniter excipiunt aduentantem. *** Erat in eius Comitatu Campegius Cardinalis, a pontifice missus cum plenis mandatis: hunc inter & Ferdinandum fratrem, Cæsar cogitabat in urbem ingredi medius, sed quia præter morem hoc erat Imperii, Moguntinus & Coloniensis erant proximi. **** Alter dies erat sacer, & Corporis Christi memorie dicatus: itaque Cæsar ad diuorum templa supplicationem faciebat, missam celebrante Moguntino. Principes aderant omnes maximo numero, præter Saxonem, Landgrauium, Luneburgicos fratres, Georgium Brandenburgicum, Anhaltinum. Cæsar quidem eis nunciauerat, ut & interessent, & suos abrogarent concionatores: illi autem neque venerunt, & quia conuentus hic eo sit indictus ut omnium audiantur sententia, non se posse suis imponere silentium ante cognitionem causæ, dicebant. Biduo post fuit dictum,

Zzz zzz zzz

vtri-

utriusque partis concionatores desistant, donec de religione decidatur. Cæsar tamē aliquos constitueret, qui sine cuiusquam contumelia doceant. Fuit hoc voce præconis denunciatum, constituta poena. ***** Iunii die vigesimo factum est initium actionis, & Cæsar Missam auditurus de more Saxonem adesse iubet, ac sibi præferre gladium, ille re deliberata, cum Theologi dicerent, licere adesse, quod ad suum officium esset euocatus, non ad Missam, velut ad cultum diuinum, accessit, Georgio Brandeburgico comitatus: reliquorum nemo venit: a sacro ventum est in Curiam. ***** Ibi Fridericus Palatinus nonnulla præfatus, moram Cæsaris excusat, & simul causam indicti conuentus repetit: deinde recitata fuit oratio proluxa de scripto, quo, quid huc vsque in religionis negotio & bello Turcico gestum, exponitur, atque omnes, ut quæ ipsorum sit sententia, in medium proponant, admonentur. ***** Principes, habita deliberatione, iudicabant, omnium primo agendum esse de religione, mandatumque est Electori Saxonie & Principibus coniunctis, ut suam confessionem & sententiam de abusibus emendandis scripto comprehensam Cæsari exhiberent. † Quarto post die, Campegius in confesso Principum, Cæsare præfente, orationem habuit latinam, hortatus eos, ut in causa religionis morem gerant Cæsari, collaudata ipsius virtute ac pietate: se quoque pontificis nomine daturum operam, ut eandem fidem profiteantur omnes & reconciliatis animis bellum in Turcam suscipiatur. †† Ab eo, legati Austriaci, quantam acceperint a Turca calamitatem exponunt, opemque petunt. Post hæc, Saxonie princeps Elector, Georgius Brandeburgicus, Lüneburgenses, Landgravius Cæsaris thronum circumstantes, per Georgium Pontanum, Electoris Cancellarium, ut suæ doctrinæ confessionem scripto comprehensam, audiat, petunt, Cæsar equidem scriptum sibi exhiberi atque ut postridie domum suam veniant, iubet. Sed instantibus istis, publice prælegeretur, agre adnuvit, altera die præstituta. ††† Sic die Saturni, qui erat xxv. Iunii, Iohannes Saxonie Elector, cum Duce Iohanne Friderico, filio suo, & reliqui quinque Protestantès, Legatique Noribergenses & Reutlingenses, tertia post meridiem hora, coram Imperatore compa-ruerunt, secum habentes Confessionem Germanice & Latine scriptam, in qua articulis xxviii. continebantur, quæ crederent. Lecta itaque fuit in conclavi Imperatoris, quod sacris destinatum, a Christiano Baiero clara voce vernaculo sermone, Confessio Protestantium †††† a Melanchthone potissimum scriptis concepta, ††††† dicta CONFESSIO AVGVSTANA. ††††† Finita lectione, utrumque exemplum Alexandro Suecissio, Secretario Impera-

peratoris porrigebatur, sed Imperator ipse Latinum apprehendit. †††††

* Sleidanus lib. VII. p. 181. Seckendorf p. 151. Müller lib. III. c. III. Extat editum apud Goldastum *Reichs-Satzungen* p. I. p. 227.

** Sleidanus lib. VII. p. 182. *Augustam primus omnium venit elector Saxonia, cum Ioanne Friderico filio: in reliquo comitatu erant Philippus Melanchthon, Ioannes Islebius Agricola, Iustus Ionas, Georgius Spalatinus.* De hoc Electoris itinere Augustam, Idem p. 201. hoc durante comitio, Lutherus erat Coburgi, ad Franconiae fines, mandatu sui principis, ut tanto vicinior esset Augustae, si qua forte res ipsius consilium postularet. Coelestinus p. 29. Seckendorf lib. II. p. 151. 180. Müller lib. III. c. VII.

*** Sleidanus c. I. Coelestinus p. 71. qui etiam pompam & rationem ingressus Augustani prolixè describit. Heuterus lib. X. c. V. Seckendorf p. 160.

**** Sleidanus lib. VII. p. 183. Müller lib. III. c. XII. Belcarius lib. XX. p. 632.

***** Sleidanus c. I. Heuterus lib. X. c. V. Chytræus lib. XIII. p. 320. Deliberationes Theologorum Protestantium de concionibus exhibet Coelestinus p. 32. 52. 80. Müller lib. III. c. IX. X. XIII. XIV. Seckendorf p. 160.

***** Sleidanus c. I. Heuterus lib. X. c. V. interea Caesar in Germaniam profectus, Augustam Vindelicis Idibus Iunii venit. Conscripserant Augustani octo peditum cohortes ad Urbis custodiam. Caesar, iis exanthoratis, alios in nomen suum adactos Urbem tutari iubet. Saxo Caesari ad Missæ sacrificium eunti gladium de more præferre iussus, id facere non est ausus, antequam consulti Theologi Lutherani id illi licere censuissent. Seckendorf p. 167.

***** Sleidanus c. I. Extat Propositio Caesarea apud Coelestinum p. 116. Goldastum *Constit. Imp. Tomo 6no* p. 504. Seckendorf p. 168. Müller lib. III. c. XV.

† Chytræus lib. XIII. p. 321. Sleidanus p. 186. Coelestinus p. 112. Müller lib. III. c. XVI.

†† Sleidanus c. I. Extat Oratio Campegi apud Coelestinum p. 124. Austriacorum p. 133. Seckendorf p. 169.

††† Sleidanus lib. VII. p. 186. Coelestinus p. 133. Thuanus lib. I. p. 26. Müller lib. III. c. XVIII. Seckendorf p. 170.

††† Sleidanus c. I. Coelestinus p. 141. Seckendorf. Müller c. I. Chytræus lib. XIII. inunte. Harxus ad a. 1530.

†††† Auctor quidem ipsius Confessionis erat Melanchthon, ita tamen, ut materiam potissimum suppeditaret Lutherus. Mandabat enim Iohannes Elector, Luthero, Iusto Ionz, Pomerano & Melanchthoni ut certos de religione articulos componerent, qui Luthero id negotii derelinquebant, quæ XVII. conscribebat articulos, quos p. 25. exhibet Coelestinus & Archetypum vocat Augustanæ Confessionis, de quibus etiam Chytræus *Hist. Aug. Conf.* p. 19. & Müller lib. III. c. VI. Seckendorf p. 151. Dum etiam alii Status certos Religionis articulos per Theologos suos componi fecissent, ex Suabacensibus, Lutheri, aliorumque Theologorum articulis, Melanchthon Confessionem Augustæ concepit, quam Luthero revidendam missæ Elector, Coelestinus p. 40. Sic enim Chytræus lib. X. II. p. 320. composuit igitur Lutherus, antequam iter Augustanum ingrederentur, Articulos XVII. quibus Christiana fidei & doctrina publice in ecclesiis populo proponenda, & præcipue ad animarum salutem & veram pietatem utilitas ac necessaria summam, omisissis disputationibus scholasticis, & populo erudiendo non necessariis, complexus erat. Iusserant & ceteri principes ac civitates, Lutheri doctrinam amplexi, singuli suos theologos, summam doctrinæ in ecclesiis suarum regionum sonantis, scripto comprehendere. Sed hos septendecim articulos, a Luthero delineatos, præcipue Philippo in scribenda confessione propositos fuisse, testantur eadem verba & phrasæ in aliquot articulis retentæ, & ordo ac series

articulorum fere similis, & epistola Ioannis Electoris Augusta ad Lutherum ante Caesaris aduentum data. Seckendorf p. 158. Müller lib. III. c. XI. XVII.

††††† Heuterus lib. X. c. V. *& quoniam his Comitibus in Urbe Augustana primum Protestantes nova religionis capita Caesari exhibuissent, Confessio Augustana est appellata.* Exhibet eandem inuariatam, prout in Comitibus Augustanis fuit exhibitae, Coelestinus Tom II. p. 151. Goldastus *Reichs-Satzungen* p. I. p. 153. & Müller lib. III. c. XIX. Dicitur ista confessio inuariata, ad distinguendam eandem ab inuariata, quam Melancthon in quibusdam mutata a. 1540. edidit, de quo Müller lib. III. c. XIX. s. 4.

††††† Sleidanus c. I. Coelestinus p. 190. Apud Hortlederum Tom. I. lib. I. c. IX. extat Bericht, was dem Christlichen Glauben zu gut auf dem Reichstag zu Augspurg a. 1530. gehandelt worden. qui libertatem ad inuidiam Protestantium fuit compositus, quare eiusdem refutatio iussu Electoris fuit suscepta, de qua Seckendorf p. 202. & Müller lib. III. c. IV. Plerumque historiam exhibitae Confessionis exposuit David Chytræus in Historia Confessionis Augustanae & Io. Saubertus in Mirabilibus Augustanae Confessionis. Paralip. Contr. Vrsip. f. 497.

§. XLIII.

Post hæc, Argentinenfes, Constantienfes, Memmingani, Lindauienfes, doctrinae suae confessionem scriptam & ipsi tradunt Caesari, de coena Domini non idem quod Saxones atque socii sentientes, * Caesar vero, examinata per doctores Pontificios confessione, ** & re cum legato pontificio deliberata, *** & denegata Saxoni, quam petierat, inuestitura, decrevit responsum ad scriptum Saxonicum, **** & principibus illud Kl. Augusti communicat. Exitus erat vehemens atque durus, proposita nimirum poena proscriptionis iis, qui non parerent: sed de principum consilio mitigatum hoc fuit: ***** itaque tertia die Augusti conuocat omnes ordines, ac per Fridericum Palatinum exponit, se per viros honestos atque eruditos confessionis confutationem fieri fecisse, quam iubet recitari. Quo facto, Protestantes monet, vt ad Ecclesiae sinum redeant; hi vero vt confutationis exemplum sibi concedatur, orant, quibus Caesar biduo post, cum diu deliberasset, daturum se quidem ait, verum ea lege, ne quid eius euulgent aut typis procudant: nolle etiam ampliorem vllam admittere disceptationem: quod tamen isti renuebant. ***** Postridie, qui sextus erat Augusti dies, Landgrauius, paucis aliquot comitatus, illinc discedit, relictis legatis, quod moleste admodum Caesar tulit. ***** Inde per certos delectos de concordia varie fuit actum, sed cum de missa, coniugio sacerdotum, coena domini, votis monasticis non conueniret, † Caesar Protestantium animos variis minis vel promissis delinire conabatur. †† Post hæc xxii. Septembris decretum publicabatur & Protestantibus ad xv. Aprilis vsque deliberandi spatium conceditur, an Pontificiae Ecclesiae dogmatibus aduersus concilii tempus velint accedere, idemque ante terminum elapsum, Caesari lit.

litteris significare. ††† Insequenti die Pontanus contra priorem confutationem apologiam Cæsari deferret, quam tamen non accepit. †††† Protestantes demum petita dimissione discedunt, reliquis ibi consiliariis legatis. ††††† Tandem vero xix. Nouembris Recessus Augustanus publicatur. †††††† In iisdem Comitibus xxvi. Iulii Duces Pomeraniæ & Gualterus Cronbergius Prussiæ Magister & v. Septembris Ferdinandus I. de terris suis Imperii solenni more a Cæsare fuerunt inuestiti. ††††††† Publicata quoque in iisdem Comitibus Reformatio Politicæ, * Spira Iudicio Camerali fuit destinata, ** eiusdem Vilitatio fuit decreta eademque Martio mense 1531. suscepta. *** Et licet continuatio Regimenti fuisset decreta, illud tamen eodem anno 1531. ob sumtum defectum plane cessauit. ****

* Sleidanus lib. VII. p. 187. Harxus ad a. 1530.

** Müllerus lib. III. c. XX. Doctores recenset quibus ad examinandum concessa fuerit Confessio.

*** Sleidanus c. I.

**** Cælestinus Tom. II. p. 245. Müller lib. III. c. XXII. Chytræus lib. XIII. p. 322.

Quid circa hanc confutationem deliberatum, exponit lib. XIII. p. 321. cum autem de exhibitâ confessione in senatu Principum deliberationes institutæ essent, triplices sententiæ fuerunt: prima atrocissima, ut edictum VVormatiensē aduersus Lutherum & omnes ipsi adhaerentes, ratum esset, & non obediētes armis cogerentur. Secunda lenior ut exhibitâ confessio, viris bonis & doctis, ac mentis parti additis, indicanda committeretur, postea Cæsar pronunciaret. Tertia, ut refutatio confessionis, Cæsaris auctoritate comprobata, Electori Saxonie & coniunctis Principibus recitaretur. Deinde rota causæ Cæsaris iudicio permittatur, qui omnia in integrum restitui mandet, donec controuersia in concilio legitime fuerint iudicata. In hanc tertiam sententiam cum plerique inclinarant, mandatum est aduersæ partis Theologis, Fabro episcopo Viennensi, Eccio, Conrado VVimpina, Conrado Collmo, Cochleo, Medardo, Augustino Mario, & aliis, ut refutationem confessionis principum nomine exhibita, appararent. Hi, acervum librorum contra Lutherum Imperatori exhibuerunt: qui, a senatu Cæsaris amico, & quibusdam Imperii Principibus perlustrati, multo immoderatiores quam deceret, & nimium maledici ac contumeliosi, exacerbantibus utrinque voluntatibus magis quam conciliandis, seruituri videbantur: cum principum confessio mitissime & lenissime scripta esset. Quare denovo retexere confutationem pontificii Theologi, & conuicia omnia demere, & omisissis parergis, tantum de articulis exhibitæ confessionis moderate respondere iussu sunt. Sic in sextam hebdomadam ab exhibitâ confessione publicatio confutationis pontificiæ dilata est.

***** Sleidanus c. I.

***** Sleidanus c. I. Seckendorf p. 170. Müller lib. III. c. XXIV. Extat ipsa confutatio apud Cælestinum Tom. III. p. 1. qui deinde p. 17. exponit, quid circa petitam exhibitionem Confutationis fuerit actum.

***** Sleidanus lib. VII. p. 189. Seckendorf p. 172. Müller lib. III. c. XXVII.

† Sleidanus lib. VII. p. 190. post multam actionem, Idibus Augusti delecti fuerunt utrinque septeni, qui concordia rationes inirent. Ex pontificiis erant Episcopus Augustanus, Henricus Brunswicensis, iureconsulti duo Coloniensis & Badensis, Theologi tres, VVimpina, Eccius, Cochleus: & protestantes erant, Georgius Brandeburgicus, Ioannes Fridericus Saxo, iure-

consulti duo, Theologi tres, Melanchthon, Ioannes Brennius, Erhardus Schnepfius. Inter hos de nonnullis convenit, sed de Missa, de coniugio sacerdotum, de cura Domini tota, de votis monasticis, de iurisdictione episcoporum, praecipua erat controuersia, maxime vero de Missa, deque votis, nam in eo nihil remittebant pontificii: reliqua haec etiam improbant, tolerari tamen posse dicebant ad concilium usque: sacerdotibus quoque permittebant coniugium, iis tantum, qui iam haberent uxores, reliquis non item, & haec quidem omnia maioris vitandi motus causa: quantum ad illud pertinet de potestate & iurisdictione episcoporum, Saxones aliquando plus erant largiti, sed neque Lantgrauus neque Luneburgici, neque Nori ergenfes probabant. Visum deinde fuit, hunc numerum esse arctandum, itaque terni sunt utrinque delecti. Melanchthon cum duobus iureconsultis, & Ecclesius cum totidem, sed Philippo fuit iniunctum, ne quid amplius consideret: cum vero sententiis non convenirent, pontifici volebant a pluribus denovo tractari, protestantes autem, cum hoc agi viderent, ut plures via conciliationis reperirentur, actionem illam detestabantur, si vero de rationibus agere placeret constituenda pacis, interea dum concilium fiat, non se recusare dicunt. Agit etiam de hac tentata compositione prolixè Cœlestinus Tom. III. p. 20. Seckendorf p. 175. Müller lib. III. c. XXVI. XXVIII. XXIX. XXX.

†† Sleidanus lib. VII. p. 190. dum hac ita geruntur, Caesar Georgium Brandenburgicum sollicitat per episcopum Moguntinum & alios eiusdem familiae, Saxonem vero per Fridericum Palatinum, per Nassonium, per Georgium Trucecessum, ut ab incepto desistant. Saxonem quidem conatus est etiam ab aliis diuellere, tanquam praecipuum, & potentis suae ditionis inaugurationem, pro more Imperii, denegabat, nisi prius cum ecclesia Romana in gratiam rediret: alteri vero denunciabat, nisi pateret, fore, ut Alberti sui nepotis ex fratre Casimiro, tutela ipsi adinatur. Lantgrauio conati sunt persuadere, si Casari morem gerat, Ulricum principem VVirtembergicum iri restitutum, & quam haberes cum Nassouio de Chattis controuersiam, Caesaris interuentu posse componi. Extat in Goldasti *Constit. Imper. Tomo 6no* p. 509. deliberatio de mediis concordiz & Pacis inter utramque partem adusper concilii tempus seruanda VIII. Sept. 1530. Aliaque decreta in his Comitibus facta. Müller lib. III. c. XXXII.

††† Sleidanus lib. VII. p. 193. extat decretum apud Cœlestinum Tom. III. p. 137. Seckendorf lib. II. p. 200. Müller lib. III. c. XXXIX.

†††† Sleidanus lib. VII. p. 194. Cœlestinus Tomo III. p. 137. qui etiam Tomo IV. statim sub initium Confessionis Apologiam exhibet Seckendorf lib. II. p. 206.

††††† Sleidanus c. I. Müller lib. III. c. XLI.

†††††† Huius contenta exhibet Sleidanus lib. VII. p. 200. & ex eo Cœlestinus T. IV. p. 120. Müller lib. III. c. XLVIII. Integer vero Recessus reperitur in Corpore p. 244. Varia decreta Comitiorum Augustanorum exhibet Goldastus *Constit. Tom. III.* p. 508.

††††††† Has solennitates describit Cœlestinus Tom. II. p. 251. & Goldastus *Polis. Imper. p. VI.* p. 361. De Ferdinandi inuestitura Goldastus *Reichshandlungen* p. 126.

* Extat ista in Corpore Recessuum p. 267.

** Sic enim in Recessu §. LXXXIII. darzu meynen und wollen wir, auch Churfürsten, Fürsten und Stände des Reichs das nun hinfürter unser Kammer-Gericht, aus obangezogenen Ursachen, statigs zu Speyer bleiblich seyn und gehalten, und sonst nirgends anderswohin verändert werden soll, es beschehe dann mit unsern, auch Churfürsten, Fürsten und Ständen VVissen und VVillen.

*** Decreta ista per Recessum Augustanum §. LXXXIV. Ipse Visitationis Recessus extat in Corpore p. 279. Visitatores in eiusdem proœmio nominantur nomine Imperatoris Marquardus a Stein Praepositus Moguntinus & Viricus, Comes Helfantheinensis; nomine,

Al-

Alberti Moguntini Caspar a Westhausen, Cancellarius Moguntinus; nomine Ludouici, Electoris Palatini, Lucas Hug, Consiliarius Palatinus, Philippus, Episcopus Spirensis, Iohannes, Comes Palatinus, nomine Wilhelmi, Argentoratensis Episcopi Iohannes Rechberger, Cancellarius, nomine Philippi Marchionis Badensis, Hieronymus Vheus, Cancellarius.

**** Decreta enim per Recessum Spirensen de a. 1529. §. XXVII. sustentatio Regimenti ad biennium, eodemque finito, licet in Recessu Augustano §. LXXIII. iterum ad triennium, dimidiam partem ab Imp. dimidiam ab Imperio alendum denuo fuisset decretum, plane cessauit, prout in dicto Visitationis Recessu de a. 1531. §. L. patet, *diweil das Regiment gefallen*. Rationes fuisse videntur, quod Status in sumptibus necessariis suppeditandis fuissent difficiliore, Regimenti decretis parere detrectarent, & circa religionem dissiderent. Vid. Rechenberg *de Regimento Imperii*.

§. XLIV.

Circiter hoc tempus finem habuit bellum Florentinum. Quo tempore Roma capta fuit, atque pontifex, Florentini familiam Mediceam eiecerant, & Gallis auxilia deinde subministrarunt, cum Neapoli bellum gererent. Restitutus autem pontifex, ut se suosque gentiles vlcisceretur, missa in Hispaniam legatione, foedus cum Cæsare facit, Imperii supremam inaugurationem ei pollicitus inter alia, si quidem in Florentinos, pro eo ac meriti essent, animaduerneret. Conditionem Cæsar accipit, neque multo post Genuam adplicat. Eo venerunt ad ipsum a Florentinis legati deprecatum: iis Cæsar, ubi grauer incusasset, respondet, etsi magnam poenam meriti sint, condonari tamen posse factum, modo pontificem recipiant, præter hanc, nullam esse aliam pacis rationem. Vbi cum his mandatis domum redissent, * diu multumque re disceptata, vicit vnus & alterius sententia, qui libertatem totis viribus propugnandam esse dicerent, illata mentione; non modo Clementem, sed & Cæsarem ipsum diuturnis exhaustum bellis in magna esse rei nummarie difficultate. Verum tamen, cum Bononiam Cæsar venisset, alteram mittunt legationem, sed ea non fuit admissa, pontifice nimirum ita suadente. Sic igitur a Cæsareanis atque pontificiis copiis obsessi, cum per anni fere tempus bellum duxissent, quarto Idus Augusti, certis conditionibus, cum Ferdinando Gonzaga Cæsaris legato transigunt. Cæsar deinde missis eo litteris amplissimis, Alexandrum Medices, cui filiam suam Margaretham notham in matrimonium promiserat, principem eis constituit. Is deinde maximæ molis arcem ibi construxit, & hoc quidem est ipforum seruitutis initium.

* Hæc verbis Sleidani scribimus *lib. VII. p. 189*. Plenius hæc declarat Iouius *lib. XXIX*. Guicciardinus *lib. XX. p. 938*. Thuanus *lib. I. p. 18. 32*. Puteani *Historia Medicea*. Gratianus *in vita Petri & Alexandri Medices*.

A a a a a a a.

§. XLV.

§. XLV.

Exeunte anno 1530. Cæsar datis litteris, iubet Saxonem Electorem adesse Coloniam ad xxi. Decembris diem, propter ardua quadam Reipublicæ negotia. Cum eas accepisset ille, Nouembris die xxviii. venerunt ad ipsum eodem die nuntii atque litteræ Moguntini, quibus ipsum inuitabat, ut ad xxix. Decembris diem adesset Colonia, creandi causa Romanorum Regis. * Eare cognita, Saxo, dimissis illico litteris huc illuc, Landgrauium reliquosque Principes ac Ciuitates Protestantes orat & hortatur, ut ad xxii. Decembris diem Smalcaldia conueniant: sed interea filium suum Ioannem Fridericum, & cum eo quosdam e suis familiaribus Coloniæ celeriter dimittit, ut ad diem a Cæsare constitutum adsint. Per eos demonstrat, conuocationem Moguntini non esse recte nec ordine factam, & hac ipsa regis creatione violari cumprimis Imperii iura atque libertatem, Auream Bullam imprimis, ideoque non se ratam habere actionem hanc atque probare. ** Vbi Smalcaldiam omnes venerunt, feceris concipiunt formulam, non quidem offendendi quenquam, sed sui defendendi causa, cui alii Principes, multæque Ciuitates subscriplerunt. *** Confoederati etiam Smalcaldia dant litteras ad Cæsarem die xxiv. Decembris, quibus violari iura Imperii & potissimum Auream Bullam proferebant, si viuo Imperatore Rex Romanorum eligatur: graue Imperio futurum, duos habere eodem tempore dominos, quibus sit obtemperandum. Idem etiam Saxo alique Protestantium Principes ad Collegium Electorale scribunt. **** Accedebant istis alii atque inter hos Ioannes, Wilhelmus & Ludouicus, fratres, Duces Bauariæ. In primo autem congressu Principum Electorum, causas creandi Romanorum Regis has in medium Cæsar adduxit Colonia, quia diuersis ipse regnis atque populis imperaret, neque posset continenter esse in Germania: turbulentus admodum esset & periculosus orbis christiani, præcipue vero Germaniæ Status, propter dissidium religionis, propter vim atque potentiam Turcarum, propter nuper excitatam seditionem atque bellum rusticanum, & quia per Imperium multa inofficiose fierent ac minus obsequenter: Regem itaque eligendum esse Romanorum, qui per suam absentiam Imperio præsit, velut alterum caput. Neminem autem fratrem suo magis esse idoneum, cuius fines atque regna iam esse veluti murum aliquem pro salute totius Germaniæ, oppositum Turcicæ immanitati. Principes electores, a deliberatione Cæsarem orant, ne Germaniam deserat: sed in ea sibi domicilium atque sedem colloceat. Cum autem in
sen-

sententia persisteret, collatis consiliis, quinta Ianuarii die, Ferdinandum renunciant Romanorum regem. Saxo, quod vnum poterat, creationem hanc esse vitiosam, explicatis causis, neque sibi probari, per filium diserte protestatur. ***** Colonia post, omnes profecti sunt Aquas : ibi Ferdinandus inauguratus regno fuit, vndecimo Ianuarii die, ab Hermanno Coloniensi, & continuo dimissis huc illuc in Germaniam litteris, hoc ipsum denuntiat : Caesar etiam publicis literis edicit, vt ipsum pro Romanorum rege omnes adgnoscant, & separatim ad Protestantes hoc perscribit. *****

* Sleidanus lib. VII. p. 203.

** Sleidanus c. l.

*** Quibus foederi subscripserint, memorantur a Sleidano lib. VII. p. 204. dum ait : subscripserunt huic continuo principes, item Albertus & Gebardus Mansfeldici, Magdeburgum, etiam atque Brema : sed Argentoratum, Vlmæ, Constantia, Lindavia, Meminga, Campodunum, Heilbrunn, Rutelingæ, Biberacum, Isna, sic recipiunt, vt ad suos referant, & intra sextam hebdomadam diserte nuncient, quid velint : Georgium vero Brandenburgicum & Noribergam placuit per litteras interpellari, quandoquidem ipsorum legati nullam habebant agendi super eo facultatem, fuit & hoc decretum, Dania regem & Pomieranum, item Megelburgium principem, Hamburgum, Embegum, Northemium, Francofurtum, Brunsvicum, Gotingam, Mindam, Hannobriam, Hildesheimum, Lubecam, Stetinum, aliasque ciuitates maritimas per legationem esse sollicitandas.

**** Sleidanus lib. VII. p. 204. Seckendorf lib. III. p. 1. in Goldasti Politicis Imperialibus p. II. p. 220. reperiuntur varii discursus contra electionem Regis, viuo Imp. factam. Et in Politischen Reichshandeln p. II. p. 136. Mencken de rebus Polit. Caroli V. §. IV. Belcarius lib. XX. p. 632. Hæusus ad a. 1531. Seckendorf lib. III. p. 4. Sleidanus lib. VIII. p. 224. quod Bauaros principes fratres in suo numero ponunt, hanc rationem habet. Hi Ferdinandi regis electionem improbabant etiam, & communicatis consiliis, cum Saxone, cum Langraui, Galliaque rege fœdus inierant, Germania libertatis tuenda causa : Gallia quidem rex aureorum millia sentena deposuit apud Bauaros, vt essent in promptu si res ita ferret Thuanus lib. II. p. 43. Extat decretum electionis apud Goldastum Reichs-Satzungen p. II. p. 230. Reichshandeln p. III. p. 137. p. 140.

***** Sleidanus lib. VII. exeunte. Müllerus lib. III. c. XLVII. quod hoc intentauerint, qua ratione Iohannem, Saxonie Electorem banno Papali inuoluerent, atque ab hac electione excluderent, Bauarum etiam ducem contra Electionem fuisse docet.

***** Sleidanus c. l. Heuterus lib. X. c. VI. nonis Ianuarii Ferdinandus Bohemia & Hungaria Rex, Archi-Dux Austriae, Colonia Agrippina, praesente Casare, a maiori Septemviriū parte Romanorum Rex renuntiatur, reclamante, facta obtestatione, Saxone, omnibusque Protestantibus. Tercio Idus Ianuarii corona Caroli Magni argentea Aquisgrani magna cum pompa redimitur, Casarque publicatis litteris edicit, cum omnes Imperio subditi pro Rege agnoscant, suscipiant, reuerentur, & obediant, expresse eadem de re ad Saxonem omnesque Protestantes scribens. Inde coronationis ritum prolixè describit. Chytræus Saxon. lib. XIII. p. 332. Thuanus lib. I.

§. XLVI.

Protestantes igitur vim a Casare metuentes, eodem anno tertio Smalcaldiae conueniunt, litterasque ad Reges Franciae, Angliae, Daniae,

A a a a a a a a a

ma-

maritimasque eius tractus Ciuitates, & ad alias Imperii dant vrbes, de fœdere cum ipsis pangendo. Dant omnes spem, nemine tamen subscribente. * Eodem anno denuo Francofurti conuenerunt Protestantes, quo Ciuitates se titulum Regis Ferdinando esse concessuros, declarant. Principes autem ad Cæsarem & ad Ferdinandum scribunt, quod contra morem ac libertatem sit actum Imperii, non se posse illud adprobare, nec ipsi titulum tribuere Romanorum Regis. ** Interea Cæsar, componendi dissidii religionis causa conuentum indicit Imperii Spiræ, ad Idus Septembris: sed in mensem Ianuarium anni sequentis diem producit, & Ratisbonæ locum indicit, vt Austriæ tanto esset vicinior, vbi bellum esse futurum videbat. *** Sed prorogatis Comitibus, primum ad initium Aprilis 1532. Suinfurti de pace fuit actum & adgnitione Regis Romanorum, Moguntino & Palatino intercedentibus. **** Verum, dum conuenire inuicem non possent, intercessores Noribergæ conuentum alterum indicunt ad tertium Iunii diem. Ibi tandem, licet summa rei conciliari non posset, tamen, quod irruente in Austriam Turca, necesse erat omnes vndecunque vires contrahere: Cæsar xxiii. Iulii 1532. pacem publicam totius Germaniæ sancit, & ne religionis causâ cuiquam vlla molestia creetur, edicit, ad usper concilii tempus, aut si nullum fiat, tantisper donec per, Ordines Imperii alia fuerit inuenta ratio dissidium hoc sanandi, interim actiones omnes religionis causâ intentatæ suspendantur. Protestantes vero Cæsari obsequium & auxilia contra Turcas promittunt. ***** Cæsar autem quem per litteras atque nuncios interpellabant, Augusti mensis die secundo eandem ratam habuit, & edito publico deinde sanxit, & Cameræ cæterisque iudicibus mandauit. ***** Durantibus hisce deliberationibus, Comitibus Ratisbonæ aguntur: atque Recessu xxvii. Iulii 1532. publicato de subsidiis contra Turcas, Concilio habendo, visitatione Iudicii Cameralis & Rotwilensis, publicanda Ordinatione Criminali fuit decretum. †

* Sleidanus lib. VIII. in eunse. Heuterus lib. X. c. VI. Seckendorf lib. III. p. 5.

** Sleidanus lib. VIII. p. 214. 215. Seckendorf lib. III. p. 15.

*** Sleidanus lib. VIII. p. 217. 220.

**** Sleidanus lib. VIII. p. 222. Cæsar initio mensis Ianuarii, relicto Belgio, Ratisbonam petebat, conuentus agendi causa. In itinere cum Moguntiam venisset ad Calendas Februarii, Moguntinus archiepiscopus & Palatinus princeps iterum de pace intercedunt, & actionem permittente Cæsare, Saxonem atque Lantgrauum mouent, vt idem faciant: itaque missis viro citroque literis, Schuinfurti, quod est ad Mœnum flumen, oppidum Imperii, sic conuentus ad initium Aprilis, ibi captum est agi de pace ad concilium vsque seruanda. Chytræus lib. XIII. p. 336. Inde plenius exponitur quid circa regem Romanorum fuerit gestum. Goldastus Polit. Reichshandel p. II. p. 142. Seckendorf lib. III. p. 20.

***** Sleidanus

***** Sleidanus lib. VIII. p. 227. Belcarius lib. XX. p. 635. Harxus ad a. 1532. Heuterus lib. X. c. VI. tertio Decembris in Germaniam profecturus, Tornacum certis de causis contendit, ibique eodem die Equitum Aurei Velleris numerum, nouis aliquot ascitis, supplet. Mense Ianuario anni MD XXXII. Caesar e Belgio Ratisbonam ad Comititia contendit, Kalendisque Februarii Moguntiam veniens, Archiprasule ac Palatino petente concedit, cum Protestantibus de pace agi liceat. Sed nunquam res ad optatum finem peruisset, nisi Solymannus Turcarum Rex cum trecentis virorum millibus ad expugnandam Austria Viennam aduenire fuisset nuntiatus. Quare concedente Casare ut ad tempus generalis aut Prouincialis Concilii, Protestantes, sine ulla molestia, religionis nouæ ritibus uterentur, communibus omnes consiliis & animis auxilia Casari, contra Solymannum mittant. Erant autem in Protestantium fœdere Germania Principes septem, Ciuitates viginti quatuor. His se non religionis causa, sed quod Ferdinandum Rom. Regem creatum non probarent, Bauari fratres iuniarunt, Rex quoque Francorum, qui apud Bauaros centum millia aureorum librorum deposuerat maiora pollicitus auxilia, si eis a Casare aut Ferdinando vis intentaretur. Erat & eis hac de causa operam pollicitus Anglus, qui, repudiata Casaris materia, Annam Boulenam, ex se in adulterio gravidam, uxorem ducere animo decreuerat. Extat etiam apud Goldastum Consil. Tomo vno p. 511. Caroli V. Edictum de compositione pacis cum Protestantibus.

***** Sleidanus lib. XIII. p. 227. Seckendorf lib. III. p. 19. Extat ista pax Religionis apud Hortlederum Tom. I. lib. I. c. X. vna cum confirmatione Imp. c. XI. XII. Goldastum Tomo I p. 511. & Tom. II. p. 172. & ex eo in Recueil des Traittés de Paix T. II. p. 187.

† Sleidanus c. l. Extat Recessus in Corpore p. 285. cui subiecta est die *Peinliche Halsgerichts-Ordnung*, quæ modum præscribit iudiciis Criminalibus, in iisdem Comititiis decreta. Extat ista Lex Criminalis latino sermone apud Goldastum Tom. III. p. 516.

§. XLVII.

Eodem anno 1532. Turca denuo Austriam intradit, ad Lintium vsque excurrit, & longe lateque deuastatis agris, nullum immanitatis genus prætermittit, Græciam petit, oppidum Stiria. Caesar vero castris omnibus ad Viennam positis, hostem cum ingenti exercitu, expectabat. Quo perspecto, Solymannus, nulla re memorabili perfecta, conuersis signis, Drauum ac Sauum amnes cum omnibus copiis traiecit, Belgradumque reuertitur, ultra triginta hominum millia in captiuitatem abducens, cum non minorem numerum diuersis locis trucidasset. *

* Sleidanus lib. VIII. p. 229. qui etiam addit: Gallia regem Caesar de auxiliis appellauit: verum is respondit, ut quidem Caesar tum referebat, Germaniam esse potentem satis, quæ sola Turca resistat. Anglia rex cunctanter etiam neque satis aperte rescripsit: Clemens pontifex opem tulit, & summa rerum præfecerat Hippolytum Medices, Cardinalem, Heluetii, licet a Casare sollicitati, non se commouerunt. Heuterus lib. X. c. VII, qui etiam dicit: habebat iuxta Viennam in castris Caesar ducenta sexaginta hominum millia. At flos peditum centum millia, equitum triginta millia non superabat: cum quibus, quod ex acerrimis Germania, Hispania, Italia, ac Belgarum veteranis essent collecti, Caesar acie cum Solymanno certare, si aduenisset, ex omnium consilio statuerat. Non enim longius a Danubio recedere, ne ab immenso hostium equitatu com meatu intercluderetur, decreuerat. Tormentorum Casari ingens aderat numerus, quæ percalescens, & ad exonerandum inidonea facta, plaustris rotisque cicta, bisque implicata,

pediti contra hostilis equitatus invasionem Galli loco obici iusserat. Iovius lib. XXV. Seckendorf lib. III. p. 28. Hub. Thomas Leodius vita Friderici Palatini lib. VIII. p. 155.

§. XLVIII.

In dicto conuentu Ratisbonensi Poloniæ Rex Sigismundus Borussia esse antiquitus in fide & clientela sui regni venditabat. Postquam enim Teutonici Ordinis milites sub Friderico II. Imp. Borussia sibi subegissent, * auctis viribus, bella gesserunt aliquamdiu cum Poloniæ regibus. Prælio victi, fidem per iusiurandum dederunt Casimiro Poloniæ Regi, patri Sigismundi. Postquam autem Albertus, Marchio Brandenburgicus a. 1511. fuisset in Magistrum Ordinis electus, per biennium graue bellum gessit cum Poloniæ rege Sigismundo, & a. 1521. pax fuerunt in annos quatuor induciæ. Interea subinde sollicitat Cæsarem Albertus & Ordines Imperii de Comitibus, ad Comitibus Noribergæ 1524. ipse venit, & ut Imperii princeps locum secum habuit in confesso, nam belli causa erat, quod in Poloni verba iurare nollit, Cum autem & Cæsar esset bello Gallico impeditus, Turca in Vngariam impetum faceret, & seditione rusticorum distineretur Germania, sic, ut auxilium inde nullum expectari posset, & iam exirent induciæ, pacem cum Polono facit, eique fidem dat, ut præcipuo suo magistratui, euangelii doctrinam suscipit, mutato ordine, Prussia sibi vindicat, & qui fuit ante Magister, iam de voluntate Regis Dux Borussia salutatur, & aliquanto post, in matrimonium ducit Friderici, Daniæ Regis filiam, Dorotheam. Academiam quoque Königsbergensem instituit. Eo facto, vniuersum Ordinem in se concitauit, nam etsi Prussia tenebat, ac Poloniæ regis præsidio nitebatur, tamen de communi consensu Waltherus Cronbergius ei suffectus est, qui priscum nomen atque statum repræsentaret, qui Mergentheimi apud Francos sedem suam posuit. Albertus autem, edito scripto, sui facti rationem explicat, & quemadmodum extrema necessitate coactus, cum ab Imperio destitueretur, in Poloni clientelam sese dedit, ostendit. ** Sollicitatus igitur Cæsar a Walthero Cronbergio, transactionem illam, velut in detrimentum Imperii factam, rescindit, & nullius esse momenti xiv. die Nouembris pronuntiat. *** Cum autem Albertus in proposito maneret, proscriptus a. 1531. fuit a Camera, sollicitante Walthero Cronbergio. Quare cognita, Poloniæ rex, per legatum in conuentu Ratisbonensi petit proscriptionem illam totam deleri. Cronbergius autem oratione proluxa demonstrat lunnii die tertio, Prussia esse ditionis Imperii, nec ad Poloniæ reges pertinere quicquam: & licet sui maiores, bello deuicti, fidem dare coacti sint

Casi.

Calimiro, Sigismundi patri, tamen id omnino fuisse contra superioris temporis pactum, quod autem ita se res habeat, id vel ipsius Alberti testimonio posse doceri, qui ante annum octauum, in Comitibus Noribergæ sit illud professus. Itaque petit, ut Poloniæ regis postulato repudiato, sententia in Albertum lata mandetur executioni, **** quod tamen factum non fuit. In Comitibus Augustanis 1548. Waltheri successor Wolfgangus proscriptionis executione denuo petebat, contranitante tamen Poloniæ rege, nihil iuris esse Imperio in alienum clientem prætendente. *****

* De hoc Aeneas Sylvius c. XXII. grata oblatio Friderico fuit: qui collaudato proposito, quas voluere fratres sub aurea bulla litteras concessit. Illi (Teutonici Equites) sumptis armis, brevi tempore quicquid Pruteni iuris citra Vistulam fuit, occupant. Extat diploma Friderici II. in Goldasti *Reichshandlungen* p. 167.

** Sleidanus lib. VI. exeunte. Thuanus lib. I. p. 29.

*** Sleidanus lib. VII. p. 200.

**** Sleidanus lib. VIII. p. 228.

***** Sleidanus lib. XX. ineunte. Chytræus lib. XIII. p. 340. Albertus Marchio Brandenburg. qui militum Teutonicorum Borussia magistrum, in ducatum hereditarium conuerterat, eaque de causa, a reliquo ordine, qui nouum magistrum seu principem ordinis, VValtherum a Cronberg, statim elegerat, coram Cæsare & Camera iudicio accusatus erat: cum Cæsar in comitiis Augustanis transactionem cum Polonia rege, velut in detrimentum Imperii factam, rescilisset, nec tamen ille pareret: tandem a Camera iudicio, solenni ritu sub dio promulgata sententia, proscriptus est. Esi autem varia, aduersus ducem Borussia Albertum, a VValthero Cronbergo, in singulis Imperii conuentibus executionem flagitante, re rata sunt: & successor VValtheri VVolfgangus, solenni ceremonia, collatis ipsi Borussia magistratus insignibus, a Cæsare Carolo Spira inauguratus est: tamen in possessione ducatus Borussia, sub Polonia regis patrocinio, Albertus totobita tempore permansit, eamque ad heredes transmisit. Acta reperiuntur in Goldasti *Reichshandlungen* p. 149. Recruduit controuersia, cum Fridericus I. a. 1700. se Regem coronari faceret Borussia. Dum tenim Magister Ordinis Teutonici a 1702. desuper in Comitibus fuit protestatus, cui tamen respondet Io. Petrus Ludwig. *im Vertheidigten Preussen wieder den Anspruch des Teutschen Ritterordens*, Mergentheim 1703. 4. Dum etiam in art. X. Proiecti Capitulationis Perpetuæ de restituendo Ordine Teutonico in omnes terras actum fuisset, huius abolitionem hodie petunt Brandenburgici.

§. XLIX.

Trahebant interea Cæsar ac Pontifex de nouo inter se, cæterosque Italiæ Principes fœdere ineundo, quod tamen ante Februarii diem xxiv. 1532. perfici non potuit. Comprehendebantur hoc fœdere Pontifex Clemens, Cæsar, Rom. Rex, cæterique omnes Italiæ Principes (exceptis Venetis) qui ad præsentis Italiæ Status defensionem se inuicem obstrinxere, exprimentes, quem quisque militum numerum ac quantum auri esset collaturus, si quis Italiæ bellum intulisset. Antonium Læuam, Confoederatorum Imperatorem nominant. Occultius etiam fœdus Pon-

Pontifex clam cum Cæsare iniit, pollicitus, se Angliæ regem cum Anna Bolena diris deuoturum. * Hinc rebus in Italia constitutis, primo vere 1533. in Hispaniam soluit.** Dum interim Pontifex per legatos cum Protestantibus de Concilio ageret,*** licet Papa hoc maxime subterfugeret.****

* Heuterus *lib. X. c. IX.*

** Heuterus *c. l.* Sleidanus *p. 229.* Haræus *ad a. 1533.*

*** Sleidanus *c. l.* late de hoc, & quod Petrus Paulus Vergerius ea de causa ad Protestantes fuerit missus Seckendorf *lib. III. p. 30.* Extant etiam hac de causa diuersa scripta apud Hortlederum *Tom. II. lib. I. c. XIV. & XV.*

**** Hoc satis innuit Sleidanus *lib. VIII. fin.* dicens: *erat tum apud Ferdinandum regem pontificis legatus Petrus Paulus Vergerius. Et quia Rheginus episcopus astate iam erat pro-
fectus, & valetudine minus firma, Clemens Vergerio mandabat, si quidem illi quid accideret im-
pedimenti, ut ipse legationem subiret: inprimis vero monebat, ut memoria semper habeat, qua sua
sit de concilio mens atque voluntas: mandatis igitur atque formula præscripta diligenter insistat,
neque latum unguem ab ea discedat, nec in angustias ipsum atque necessitatem peragendi concilii
coniiciat, etiamsi forte rex Ferdinandus maxime urgeat & instet. De mandatis hisce Vergerio
datis, prolixius Seckendorf *lib. III. p. 93.**

§. L.

Insequenti anno 1534. gestum fuit bellum Würtembergicum. Anno enim 1519, Ulricus princeps Würtembergicus ditione sua pulsus fuit & eiectus a Sueuici foederis lociis, cum Reutlingam, oppidum Imperii, confederatum ipsis, nuper cepisset. Eam deinde prouinciam Cæsar ab illis, restitutis sumptibus, post Ferdinandus frater a Cæsare, cum hæreditas diuideretur, est consecutus. * In Augustanis vero Comitibus Principes quidam intercedebant, ut Ulricus, qui iam in vndecimum annum exulabat, restitueretur: intercedente etiam per Langæum, legatum suum Gallorum Rege Francisco, sed id frustra fuit, & Cæsar, repetitis ab initio causis, quamobrem fuisset profligatus, ornamenta solennia principatus fratri suo tum publice conferebat. Landgravius ergo, qui magna necessitudine & propinquitate coniunctus erat Ulrico, cogitabat illo ipso tempore aliquid moliri, sed a nonnullis, qui suam operam erant polliciti, destitutus, ad commodiorem occasionem rem distulit: ** & nunc, per absentiam Cæsaris, cum etiam hoc ipso tempore, Sueuicum foedus, in annos vndecim antea factum, dissolueretur, Galliam petit, & agrum Mompelgardicum, regi, pro certa pecuniæ summa, nomine Ulrici Principis opignorat, ea lege, nisi intra tertium annum ille luat, ut tum sit regni Galliarum hæreditarius: præter eam pecuniam rex quoque mutuo se daturum promisit alteram summam, facta spe, non repetitum iri. *** Landgravius primo vere copias conscribit, & tunc demum datis ad Ferdinandum

Re-

Regem litteris, quibus facti sui rationem explicabant ambo, cum Ferdinandus interim ad iuris atque legum disceptationem causam reiceret; exercitum educunt, & Maii die xiii, cum in copias hostiles, qui erant ad duodecim millia peditum, incidissent, emissis tormentis, in fugam illos coniiciunt, prope Laufenam oppidum agri Würtembergici. Ferdinandicis præerat Philippus, Princeps Palatinus, qui machina vulneratus in eo conflictu, calcem pedis amisit. In fuga quamplurimi, cum in Neccarum flumen sese præcipitassent, perierunt. Eo facto, plerique omnes per agrum Würtembergicum in Ulrici Principis potestatem redeunt. **** Sub huius belli tempus, archiepiscopus Moguntinus & Saxonie princeps Georgius, Landgravi socius, agebant de reconciliatione Ferdinandi regis & Io. Friderici, Saxonie Electoris, qui Iohanni patri a. 1532. defuncto successerat, ***** & Cadami demum, quod est Bohemie oppidum, Iunii die penultimo pacem faciunt his conditionibus: religionis causa vis nulla fiat, neque lis vlla forensis moueatur, & ea pax, quam Cæsar fecit, seruetur: Ferdinandus efficiat loco Cæsaris, ut Camera iudicium ab omni superseadeat actione contra protestantes, in quibus tamen nec anabaptistæ, nec sacramentarii, nec id genus alie sectæ sint comprehensi: Saxonie princeps atque socii Ferdinandum agnoscant pro Romanorum rege, titulumque tribuant: Ferdinandus inuicem hoc apud Cæsarem & reliquos Electores efficiat intra certum tempus, ut decretum eiusmodi fiat: cum tempus olim incidet creandi Romanorum regis viuo Cæsare, ut tum principes Electores ante conueniant, & deliberent num iustæ sint & idoneæ causæ, & si appareat, tum demum ex formula legis Carolinæ pergant: quod secus factum fuerit, irritum sit: hoc vero decretum, nisi fiat intra decimum mensem, Saxo sociique non teneantur pacto: successionem quoque Saxonis in bonis paternis & auitis, intra tempus illud Cæsar confirmet: Ferdinandus etiam det operam, ut quæ Saxoni sunt cum principe Cluensis pacta matrimonii, Cæsar approbet. Dum his de rebus agunt, simul alteram quoque pacificationem tractant, & Saxo quidem Landgravi atque Würtembergici nomine spondet, tanquam mandatarius, ratam habituros quicquid conuenisset. Post multam actionem, recuperato iam omni agro Würtembergico, sic pactum fuit: Ulricus princeps & ipsius hæredes masculi, sint Ferdinandi regis, tanquam Austriæ principis beneficiarii, & agri Würtembergici possessionem ei ferant acceptam, extincta forte familia Würtembergica, nec extrantibus masculis, Austriaci principes eam regionem obtineant, Imperii beneficio & auctoritate, cui & hoc nomine teneantur. *****

Bb bb bb bb

* Slej.

* Sleidanus *lib. IX. p. 237.* Io. Tethingerus *VVürtenb. lib. I.*

** Sleidanus *lib. IX. p. 237.* Orationes Langzi in Comitibus Augustanis exhibet Bellaius *lib. IV. p. 143.*

*** Sleidanus *c. I.* Bellaius *lib. IV. p. 137.* Belcarius *lib. XX. p. 642. 644.*

**** Sleidanus *p. 242.* Integrum hoc bellum libris duobus descripsit Io. Tethingerus in *Würtembergia*, quæ extat apud Schardium Tomo II. Cui accessit Commentarius de *Würtembergiæ* rebus gestis Huldarico Principe libris Tribus. Extat ibidem etiam Eobani Hessi *acclamatio gratulatoria ad Philippum Hæsum, de victoria VVürtembergica*, Nicolai As. Barbati *Oratio de expulso & restituto Duce VVürtembergensi.* Extant etiam hæc Acta apud Hortlederum Tomo I. libro III. Chytræus *Saxonia lib. XIV. p. 347. 353.* Thuanus *lib. I. p. 59.* Guicciardinus *lib. XX. p. 737.* Crusius *Ann. Suen. lib. XI p. III. p. 625.* Reisner *f. 25.* Extat Io. Strauchii *Diff. Exot. X. de electione & restitutione Ducis VVürtembergici.*

***** Sleidanus *lib. VIII. p. 228.* ad Idus Augusti *Saxonie princeps & elector diem supremum claudit: ei succedit Ioannes Fridericus filius.* Seckendorf *p. 30.*

***** Sleidanus *lib. IX. p. 243.* Heuterus *lib. X. c. X.* Haræus *ad a. 1534.* Thuanus *lib. I. p. 28.* Extat etiam Cadamensis *Transactio* apud Hortlederum *Tom. I. lib. I. c. XVII. & integer lib. III. c. XIII.* apud Goldastum *Reichs-Satzungen p. I. p. 263.* Io. Strauchii *dissert. Exot. X. §. 9.*

§. LI.

Circa eadem tempora gestum fuit bellum Anabaptisticum. * Prodiunt enim e schola Münceri, qui infantum baptisma improbantes, illos qui ipsis accedebant, de nouo baptizabant, sanctimoniam quandam externam præ se ferebant, multaque nefaria alia docentes, cumque per Germaniam longe lateque serperent, tandem Monasterii Westphaliæ, sedem ac locum fixum occuparunt. Ansæp dabat Bernardus Rotmannus, qui in D. Mauritii templo, non procul ab vrbe Monasterio frequenti Ciuium auditorio a. 1531. euangelium docebat. Mox a ciuibus præstantioribus in urbem fuit receptus, eoque res, contranitentibus licet pontificiis, fuit adacla, vt in sex templis euangelium doceatur: quicquid sit ~~reliquæ~~ religionis & superstitionis tollatur: in primario templo nihil mutetur, neque ciuitas illud quicquam ad se pertinere putet: hæc pacis formula fuit ob signata Lantgrauii & episcopi & ipsius clientelæ & nobilitatis & totius populi signis Februarii die xxiv. anno cio 13 xxxiii. Rebus tunc admodum pacatis venit Monasterium sarcinator quidam Belga, Iohannes Beuckels Leidenfis dictus, anabaptista vehemens, cui Rotmannus accedebat. Hi, vna cum Bernhardo Cnipperdolino turbas mouent, & dum multi ex proceribus vrbis sensim se subduxissent, relicta saltim promiscua plebe, anabaptistæ mense Februario 1534. nouum deligunt senatum, suæ factionis omnes, creant quoque consules, & in his Cnipperdolingum, templa diripiunt, omnesque, qui non ipsorum essent sectæ, nulla, nec ætatis, nec sexus

sexus habita ratione, armata manu eiiciunt, opportuna vrbis loca operibus praesidiisque muniunt. Inter hæc, dum episcopus urbem obsideret, Ioannes Matthæus illorum propheta, mandabat, ut quod quisque haberet auri, argenti, rei mobilis, id omne deferret in medium, capitis proposita poena. Comburebantur eiusdem iussu, omnes libri, Bibliis exceptis. Postquam autem Matthæus extra urbem ad castra Episcopi properaret, a milite quodam fuit confossus, cui Ioannes Leidenensis succedebat, qui ex Cnipperdolino consule, tradito ipsi gladio, fecit carnificem, duodecim viros describit, qui summæ rerum præessent, & tanquam in Israël cuncta gubernarent, polygamiam introducit, aurificem subornat, qui conuocata multitudine, ad viii. Kl. Iulii commemorat, patris coelestis esse mandatum, ut imperium orbis terrarum Ioannes Leidenensis obtineat, ut cum validissimis copiis egressus, reges atque principes omnes promiscue interficiat. Sic ergo rex factus, illico xii. viros abrogat, & pro consuetudine regum deligit sibi procures, coronas etiam duas & vaginam & torquem & sceptrum & alia id genus ornamenta sibi parari iubet ex auro lectissimo. Quoties in publicum prodiret, comitatus erat suis proceribus domesticis, proxime eum sequebantur adolescentuli bini, equites, dexter coronam & Biblia gestabat, alter euaginatam ensen. In foro paratum erat ei solium sublime, panno vestitum aureo: quæ deferebantur ad ipsum actiones & querimonie plerumque ad coniuges pertinebant atque diuortia, quibus nihil erat frequentius. Cum iam Episcopus, aliquot mensibus, omnem belli sumptum solus fecisset: Coloniensis archiepiscopus Hermannus, & Cliuensis princeps Ioannes, auxilio miserunt pecuniam, tormenta, peditum & equitum cohortes aliquot. Coloniensis etiam in castra fuit profectus, communicandi causa consilii, neque multo post vrbis fuit aliquot locis oppugnata, cum autem eius per vim capiundæ spes nulla superesset, septem fuerunt extructa circum propugnacula, tollendi causa commeatus, cum singulis peditum signis & cohortibus aliquot equitum, qui ibi essent in hybernis, continuandæ vero causæ obsessionis atque belli, quod ad omnes æque pertineret, Monasteriensis Episcopus, ab iis Principibus atque ciuitatibus, quæ sunt Rhenanæ prouinciæ, tanquam a vicinioribus auxilia petit. Eius rei gratia ad xii. Decembris diem 1534. conuentus indicitur Confluentia. His Ioannes Fridericus Elector ultro se coniunxit, qui Episcopo auxilia decernunt, Anabaptistas etiam monent, ut desistant. His tamen renuentibus, in conuentu Wormatiensi, Aprili mense 1535. habito, decreta viginti aureorum millia menstrua. ** Cum intra urbem iam res

in eum esset deducta caſum, vt fame quamplures quotidie morerentur, multi etiam alio diſcederent, belli duces monebant oppidanos, quod ſi regem & paucos præterea quosdam traderent, ipsis nihil futurum eſſe fraudi. Ciues etſi vehementer optabant, ſeueritate tamen & vigilantia regis deterriti, nihil audebant. Rebus autem ad extremum in vrbe adductis, duo quidam profugiunt, ex iis vnus capitur a militibus, alter, interpoſita fide, ad episcopum venit, & vterque potiunda vrbis rationem oſtendit. Inde xxiv. Iunii 1535. noctu ſub horam vndecimam copix ſilentio ad urbem accedunt, & industria perſugæ militis aliquot delecti, per ſoſſam in vallum perueniunt, interfectis excubitoribus: reliquis portam patefaciunt, cumque initio reſiſterent oppidani, & occupato foro ſe ſe communiuiſſent, re deſperata, multisque exiſis impetu primo, miſericordiam implorant & impetrant. Rex autem & Cnipperdolingus in hoc ipſo tempore capiuntur. Rotmannus, abiecta ſpe ſalutis, cum in conſertam hoſtium turbam incurriſſet, confoditur, ne viuus in illorum veniat poteſtatem. Vrbe capta, Episcopus dimidiam prædam & tormenta ſibi ſumpſit. Secutus eſt deinde alter Imperii conuentus Wormatix, ad Idus Iulias. In eo Ferdinandus rex per legatos proponit & rogat, occupata nunc vrbe, num præterea ſit agendum de delendis in vniuerſum anabaptiſtis: monet etiam, vt pontificem Romanum de concilio principes interpellent. Illi, quid de anabaptiſtis fieri conueniat, eſſe iam antea cautum aliquot edictis: de concilio pontificem eſſe non ſemel ſollicitatum a Caſare: neque ſe poſſe aliquid præterea, dicebant: Eodem in conuentu Monasterienſis episcopus petit impenſas atque damnum ſibi ſarciri, & pactam pecuniam nondum eſſe perſolutam queritur. Cum nihil amplius decerni poſſet, per pauci etiam ordines adeſſent, indictus eſt alter ibi conuentus, ad Kalendas Nouembris, in quo de rationibus & ſumptu belli cognosceretur, & quæ reipublicæ forma ſit inſtituenda poſthac Monasterii, decerneretur. Inſtituto hoc conuentu, decretum, prædam & tormenta ab episcopo capta, cum ſumptibus debere compenſari, Monasterium in priſtinum reſtituendum, captiuos puniendos. Rex & ſocii duo captiui, ducebantur huc illuc ad principes ſpectaculi & ludibrii cauſa, xiii. deinde Kl. Februarii 1536. Monasterium reducuntur, & ſingulis attribuitur caſtodia ſeparatim: eodem etiam die venit illuc episcopus, & cum eo Coloniienſis archiepiscopi & principis Cliuenſis legati. Quod ſecutum eſt biduum piis admonitionibus datum eſt, vt ab errore deduceretur: & rex quidem agnouit peccatum, ac precibus ad Chriſtum confugit: reliqui duo

duo nec vllum fatebantur delictum, & obstinate sua defendebant. Postridie rex in locum editiorem productus, alligatur palo: aderant bini carnifices ac forcipes igniti: ad treis primos morsus conticuit, deinde misericordiam Dei continenter implorans, cum horam & amplius ad hunc modum laceratus esset, transacto demum per pectus mucrone, decessit: idem supplicium & socios eius perculit. Extincti caueis ferreis illigantur singuli, & ad summam turrin vrbis exponuntur penfiles, rex quidem medius, & quanta est hominis statura, sublimius illis. ***

* Sleidanus *lib. X. incunte*. Henr. Dorpii *historia, quomodo euangelium Monasterii caperit ac per anabaptistas fuerit dissolutum*. Quid legati Hassiaci cum Monasteriensibus egerint, Antonius singulari libro congescit. Chytræus *lib. XIII.* Coruinus *p. 346.* Belcarius *lib. XXI. p. 648.* Chytræus *lib. XIV. p. 354.*

** Extat Recessus in Corpore *p. 335.*

*** Hæc plenius exponunt Sleidanus *lib. X.* Haræus *ad a. 1534.* Heuterus *lib. X. c. X. XI. lib. XI. c. II. III.* Seckendorf *lib. III. p. 76.* In Schardii Tomo II. extant Lamberti Hortensii *Tumultum Anabaptisticorum liber vnus*, Ant. Coruini *de miserabili Monasteriensium, obsidione libellus ad Georgium Spalatium*. Sic etiam Conradus Heresbach *de factione scripsit Monasteriensium.*

§. LII.

Inter hæc, Cæsar certior factus, Hariadenum Barbarossam, Algerii in Numidia Regem, Solymannicæ classis Præfectum, eiecto Rege Muleasse, occupasse Regnum vrbemque Tunetum, mense Aprili 1535. Barcinona solvit, & in Africam cum exercitu profectus, cum Tunetam vrbem & arcem Guletam cepisset, regem eius loci Muleassem, Mahometanæ religionis, restituit, sibi que vectigalem facit, arce communita valido præsidio, post. in Siciliam nauigat. Ad hoc bellum Paulus III. pontifex qui Clementi VII. successerat, ei misit auxilio triremes aliquot instructas, Virginio Vrsino ductore, simul, vt ordini ecclesiastico per Hispaniam imperaret, decumas permisit. *

* Sleidanus *lib. IX. p. 252.* Belcarius *lib. XXI. p. 649.* Chytræus *lib. XIV. p. 359.* Heuterus *lib. XI. c. III.* In Schardii Tomo secundo extat Io. Etropii *Diarium expeditionis Tunetane a Carolo V. susceptæ* Iouius *lib. XXXIII. XXXIV.* Guil. Zenocarus *Vita Caroli V. lib. I. fin. & lib. III.* Chytræus *lib. XIV. p. 359.* In Antonii Matthæi *Analectis* extat Antonii Pontii Consentinii *Hariadenus Barbarossa sive Historia belli Tunetani.*

§. LIII.

Per Siciliam ad Italos redeunti Cæsari adfertur in itinere, Franciscum Stortiam, quem Mediolani Ducem confirmauerat, xxiv Octobris 1535. * improlem decessisse, cuius vacuas possessiones Imperii iure filio suo Philippo, post Hispanorum regi confert, ex quo tempore in Hispanorum

manfit potestate. ** Dum igitur Franciscus, missis ad Cæsarem Neapolim pro restitutione Ducatus Mediolanensis legatis, nihil obtinuisset, rupta pace, bellum Carolo Sabaudiz principi facit, propter controuersiam hæreditatis, dimidiam partem Ducatus Sabaudici quam ex Philiberti hæritate matri suæ Ludouicæ debere prætexebat, *** quam sibi debere dicebat, ab illo possessam & occupatam. Sabaudus iam ante debilitatus, & impar hosti tam valido, breui tempore fere totis finibus fuit eiectus. Rex enim superatis alpihus, Pedementanam quoque regionem inuadit, & inter alia præcipuum iis locis oppidum Taurinum capit, & opere præsidioque munit. Habebat in matrimonio Sabaudus, Emanuelis, Lusitaniz regis filiam, Beatricem, Cæsar autem huius sororem, Isabellam, & superioribus quidem annis neutri sese dederat ille: cum autem nunc ad Cæsarem inclinare videretur, regem e sorore consanguinea Ludouica nepotem in se concitauit. Sunt, qui dicant, Clementem pontificem, regi consilium hoc dedisse, vt, si Mediolanum aliquando recuperare vellet, vicinam Sabaudiam atque Taurinos primum occuparet. **** Vbi primum ergo de conatu regis intellexit Carolus, illico per Germaniam, aliisque in locis, quantum omnino potest, conscribit exercitum & in Italiam euocat: & quum Neapoli Romam venisset initio mensis Aprilis, aliquot post diebus, senatum sibi dari petit, & in frequenti cœtu Cardinalium, præsentem pontificem & exterorum regum legatis, orationem habet grauem ac vehementem in Galliz regem, qui rupto foedere & inueterato quodam odio, pulcherri-mos ipsius & sanctissimos conatus impediret ac euerteret. Extus orationis erat, vt diceret se paratum esse cum illo dimicare singulari certamine, quo videlicet alterutrius priuato potius, quam publico totius orbis incommodo, belli finis aliquando fiat. ***** Inde quoque atrocissimis scriptis se inuicem impugnarunt. ***** Cæsar vero collectis iam viribus, & per mediam Italiam facto itinere, valido cum exercitu Prouinciam Galliz inuadit. Rex ad Auenionem castra posuit, inter Rhodanum & Druentiam flumina, & deuastatis agris, qua parte Cæsarem esse descensurum videbat, cum pugnandi potestatem non faceret, in summas illum difficultates coniecit, nam inopia rerum omnium Cæsar abductus, & multis hominum millibus ex inedia & contagione desideratis, Antonio quoque, Laua sublato, cum reliquas copias dimisisset, Genuam redit. ***** Alter eius exercitus per eam æstatem, in Picardia bellum faciens, oppidum Peronam obsedit, Henrico Nassouio ductore, verum infecta re, per idem fere tempus, quo Cæsar ex prouincia, discessit, & vtriusque rei nuncius alla-

allatus Luteciam eodem die, magna lætitia ciuitatem affecit, nam valde trepidatum fuit, & graues habebantur ad populum in Cæsarem conciones & vallis atque tollis urbem munire cœperant legati regis, & ad portas erant depositæ stationes. ***** Cæsar postquam Montisferratensem ditionem, quam Sabaudus & Salussius Marchio & alii ambiebant, Friderico Gonzagæ, cui Margaretha Palæologa, Bonifacii postremi Marchionis Montisferratenfis soror, nupta erat, adiudicasset, ***** Octobri mense Genua soluit & in Hispaniam redit, vbi per totum annum 1537. permanfit. ***** Exercitus autem eius Belgicus Floro Barenfi ductore, San' Paulum oppidum & arcem in Atrebatibus, Iunio mense vi capit, præditiis omnibus necatis: inde profectus in Morinos, Terouennam oppidum obsidet, frustra tamen. Ibi demum induciæ factæ sunt decem mensium, in ea solum regione. Nam in Gallia subalpina seu Pedemontio vigebar bellum nihilo secius, & Cherium oppidum vi receptum fuit a Cæsarianis, & ingens edita strages militum, atque ciuium. Et cum deinde Taurini premerentur inopia milites, obsessis omnibus viis & interclulo comœatu, Galliæ rex, autumnî tempore conscriptis copiis filium natu maiorem Hentricum & Annam Momorancium eo mittit, qui ferro patefacta via præsentem inediæm subleuarunt † Maio mense 1538. pontifex Niceam proficiscitur, oppidum Liguriæ maritimum: eo Cæsar & Galliæ rex etiam venerunt, ipsius rogatu potissimum, nec tamen ipsi congressi. Post multam actionem, aliasque inducias trimestres, †† et si de summa rei non conueniret, induciæ tandem factæ fuerunt Iunio mense in annos decem. Aliquot post diebus, quam Pontifex decesserat, ipsi Reges ad Aquas mortuas conuenerunt, quod est Galliæ Narbonensis oppidum, ad ostium Rhodani, fossam Marianam veteres adpellant, eo Cæsar in Hispaniam rediturus, ad Idus Iulii cum classe descendit, vbi Franciscus ad ipsum in triremem venit, inde Cæsar naui egressus cum rege in oppido prandet, ibidemque pernoctat. †††

* Sleidanus lib. IX. p. 253. *sub finem deinde mensis Octobris Mediolani princeps Franciscus Sfortia decessit & vita, non relictis liberis, ea res noni belli deuit occasione.* Heuterus lib. IX. c. II. Mart. Bellaius lib. V. *Hist. Gall. Franc. Belcarius lib. XXI. Chytræus Saxonia lib. XIV. p. 360. Thuanus lib. I. p. 19. Franc. Haræus Addit Rippamontius Hist. Mediol. lib. X. p. 735. Sfortiam Cæsari Ducatum hunc testamento legasse, dicens: Sfortia deinde ipse moritur, facto testamento, quo Cæsari legabat imperium & missa in Regiam legatione, Mediolanenses, sese urbemque ei, & sua omnia illico permisere, petentes simul, ut quanta fide & alacritate ipsi venissent in ditionem imperiumque eius, tanta clementia, & benigntate Reg. in maximam ciuitatem populumque & Ecclesiam Italiæ maximam suscipere acturi semper vellet.* Idem confirmat Marianæ supplem ad a. 1535. Haræus ad a. 1535.

** Rippamontius lib. X. p. 751. *tunc Cæsar tunc (Philippum) Mediolani Ducem*

creas, atque cum perscribi traditionis eius auctoritatem iuberet, ita in diplomate erat prafatus: tradere se Philippo filio, Prouinciam Mediolanum, quæ esset recepta suis armis & defensa: quam vetusto Caesarum iure possideret.

*** Chytræus lib. XIV. p. 372. Carolus Cesar, cum Neapoli hybernasset, Romam mense Aprilis venit, ac de Concilio indicendo diligenter cum Pontifice egit. Interea Franciscus Galliarum rex, Carolum Sabaudie Ducem, annunculum suum, ab Heluetiis Bernatibus, Genueam descendentibus, recens male multatum, præcipuis oppidis, & in his Taurino occupato, patria ditione expellit; prætexens ius hereditatis, quo dimidia Sabaudie pars, quam Philibertus, Philippi Bressæ ex prima coniuge Burbonia filius sine literis mortuus, sorori ex utroque parente sua, Ludovica, Francisci regis matri, reliquisset: sibi deberetur. Veræ autem odiorum causas præstant, quod Casari Carolo, Sabaudus, coniugis sue Lusitanicæ sororio, amicior quam Francisco videretur, & vetus Austriæ ducum patrimonium Austum ab eo accepisset, & regi, Nicaam, ubi cum P.P. Clemente colloqui ante biennium cupierat, & nuper exercitui saluum per ditiones suas commentum negasset. Lamberti van der Burg Historia Sabaudica sub Carolo III. Plenius Guichenon Hist. de Savoye Tom. I. p. 639. Guil. Bellaius lib. V. p. 173.

**** Sleidanus lib. X. p. 284. Heuterus lib. X. c. IV. qui addit: Confidebat Sabaudus amicitia & affinitate Cesaris. Vxor enim eorum germana erat sorores, dederatque Cesar Sabaudus Ducatu Mediolanensi, & a Francica eum distraheret amicitia, Comitatum Austæ. Quam leues huius belli causas habuerit Francus, apud Bellaium Francicum scriptorem legere licet, qui cum longa narratione ac fastidiosa verbositate iustas eas fuisse docere conatur, ærem eum verberare diligens Lector facile animaduertet. Harxus ad a. 1536. Prolixe autem de hoc agit Guil. Bellaius Comment. lib. V. p. 179. Thuanus lib. I. p. 19.

***** Sleidanus lib. X. p. 283. Chytræus Saxonia lib. XIV. p. 372. Heuterus lib. X. c. IV. Spondanus ad a. 1536. n. 7. refert: Zenocarus in Caroli vita etiam magnificentius scribit, Carolum ad duellum Gallum prouocasse septem oblatas optionibus, ut mari vel terra, vel flumine, equo vel pedibus, colle vel planitie inter se decertarent. Carolum ideo taxat Bayle art. Charles Quint. Guil. Bellaius lib. V. p. 186. Extant apud Goldastum Polit. Reichshandel. p. XIII. p. 449. Handlungen mit Pabst Paulo zu Rom. Belcarius lib. XXI. p. 659.

***** Prodiere Exemplaria litterarum, quibus & Christianissimus Galliarum Rex Franciscus, ab aduersariorum maledictis defenditur: & controuersiarum causa, ex quibus bella hodie inter ipsum & Carolum V. Imp. emerferunt, explicantur Parisiis 1537. 4. Reperiuntur etiam eiusmodi scripta in Freheri Tomo Tertio & in Goldasti Politicis Imperialibus p. XV. p. 903. Polit. Reichshandeln p. XI. p. 342.

***** Sleidanus lib. X. p. 291. Iouius lib. XXXVI. Chytræus lib. XIV. p. 372. Heuterus lib. X. c. IV. Bellaius lib. VII. & VIII. Belcarius lib. XXI. p. 681. Harxus ad a. 1536.

***** Sleidanus c. I. Heuterus c. V. Bellaius lib. VIII. p. 295.

***** Verba sunt Chytræi lib. XIV. p. 373. Plenius vero hanc causam exponit Thuanus lib. I. p. 33. dicens: Iam Mantua marchio, quem foederi contra Casarem illo subscripsisse diximus, etiam ante pacem cum Pontifice factam in partis Cesaris transferat, itaque Cesar eo fere tempore ex Pannonia rediens Mantuam venit, ubi a Friderico honorifice exceptus, & hospitem honorifica gratificatione remuneraret, eum ex Marchione Ducem creauit: addidit & nobis beneficium: nam cum Io. Georgius Palaeologus qui Bonifacio Montisferrati marchioni Filippi fratris F. successerat, paullo ante sine liberis decessisset, & Fridericus, qui Margaritam Bonifacio sororem in matrimonio habebat, hereditatem adire vellet, contra Sabaudum & Saluciarum principem tendentibus, Cesar oppida & arces imposito presidio sequestri iure occupauit, & postea tradita possessione secundum Fridericum pronunciauit. Guichenon Hist. Genealog. de Savoye Tom. I. c. XXXIV. p. 645.

***** Sleidanus

***** Sleidanus *lib. X. p. 293.*

† Sleidanus *lib. XI. p. 321.* Heuterus *lib. XI. c. VII.* Haræus *ad a. 1537.* Bellaius *lib. VIII. p. 314.*

†† Primum Montzoni trimestres induciæ fuerunt conclusæ, quæ extant in *Recueil Tom. II. p. 207.* Bellaius *lib. VIII. p. 320.*

††† Sleidanus *lib. XII. p. 331.* Chytræus *lib. XV. p. 385.* Belcarius *lib. XXII. p. 699.* Iouius *lib. XXXVII. p. 202.* Heuterus *lib. XI. c. X.* Thuanus *lib. I. p. 20.* Haræus *ad a. 1538.* Seckendorf *lib. III. p. 170.* Extant articuli induciarum Nicænsium apud Goldastum *Polit. Reichshandeln p. XI. p. 364.* in *Recueil Tom. II. p. 210.* Bellaius *lib. VIII. p. 334.*

§. LIV.

Dum hæc fierent, mortuo a. 1534. Clemente VII. Paulus III. successit, Farnesiorum familia ortus.* Hic ad concilium congregandum pronus videri volens, hoc ad mensem Maium 1537. Mantuam indicit. Sed Mantuano Duce, præter alia, & præsidium vrbis postulante,** pontificio sumtu alendum, quod nolebat Paulus dare, alio diplomate, nullo loco conuentus nominato, dilatum Concilium fuit in Kalendas Nouembris.*** Creuit interea sociorum numerus, qui ad Smalcaldicum foedus accesserunt, & quamvis Norimbergensi conuentu 1534. dissensissent principes, Saxone nolente plures in foedus recipi, quod Hassus magnopere cupiebat,**** tamen insequuto anno 1535, Smalcaldiæ decretum fuit, ne quis puræ doctrinæ addictus, si vellet in foedus recipi, a sociis reiiceretur.***** Misit etiam Francus XIX. Decembris Guilielmum Bellaium Smalcaldiam, petens in foedus admitti. Illi non recusant, modo contra Cæsarem nil fanciasur: Idem Regis Angliæ Legato respondent.***** In conuentu etiam Francofurtensi 1536. plures fuerunt recepti.***** Eodem anno mense Decembris foedus hoc ad decennium Smalcaldiæ fuit prorogatum, Saxo & Hassus Capitanei fuerunt constituti, & quantum quisque ad communes vsus contribuere deberet, decretum.***** Dum vero post exhibitam confessionem Augustanam plures in foedus accessissent, fama etiam de concilio serperet, focii Smalcaldici rursus februario mense 1537. conueniunt, deliberaturi, si locus sibi in Synodo foret, in quibus cedi possit pontificiis, & in quo firmiter inhaerendum.***** Miserat ad eundem conuentum Cæsar Procancelarium suum Matthiam Heldum, qui cum Protestantibus diuersimode egit.† Ibi articuli, Luthero auctore, qui cum Theologis in conuentu erat, conscripti & approbati sunt, quos vulgo Smalcaldicos appellamus.†† Huic Smalcaldico foederi vero Catholicorum quidam, Moguntinus & Salisburgensis archiepiscopi, Guilielmus & Ludouicus Bauari, Saxo Georgius, Ericus & Henricus Brunswicenses per Matthiam Heldum Noribergæ congregati, in annos XII foedus contrarium, dictum sanctum, fecerunt, pro
C c c c c c c de-

defendenda religione Catholica. ††† Id quod aniam dedit conuentui Francofurtensi Februario mense 1539. instituto, in quo Aprilis die xix demum transactum fuit his conditionibus, vt Caesar A. C. addictis largiatur xv mensium inducias: pacificatio Noribergensis & Caesaris edictum Ratisbonense interim sint rata. ††††

* Sleidanus lib. IX. p. 245. Heuterus lib. X. c. vlt. *Septembris die 25. Roma meritis Papa Clemens VII diuturno stomachi vitio tabefactus. Surrogatur in eius locum (quod Clementem Cardinales ita semper sentisse sciebant) Alexander Farnesius, Romana familia natus, Cardinalium natu maximus, literarum cognitione clarus, qui Paulus Tertius nominari voluit, statimque Ascanium & Alexandrum Farnesios inter Cardinales legit: Romanis letantibus, quod post tredecim Pontifices, quos spatium centum ac trium annorum Vrbs viderat, iterum Romani generis Papam in D. Petri sede II. Nonas Nouembres sedentem viderent.* Seckendorf lib. III. p. 74. Thuanus lib. I. p. 18.

** Sleidanus lib. IX. p. 253. Pallavicinus lib. Conc. Trident. lib. IV. c. III. Seckendorf lib. III. p. 126. Bulla conuocationis extat apud Hortlederum Tom. I. lib. I. c. XXIII. & Goldastum Polit. Imper. p. XXVII. p. 1197. Sequuntur ibidem Protestantium Imperii Statutum rationes, cur Synodus Mantuana indicta, neque aequa videri possit, neque utilis Ecclesie.

*** Seckendorf lib. III. p. 16. 161.

**** De hoc late Seckendorf lib. III. p. 75. Extant de hoc varia consilia apud Hortlederum lib. VI. c. II.

***** De hoc conuentu qui ad VI. Decembris 1535. indictus, Sleidanus lib. IX. p. 255. Chytræus lib. XIV. p. 359. Seckendorf lib. III. p. 98. qui etiam illos, qui hoc conuentu foederi accesserunt, recenset.

***** Sleidanus lib. IX. p. 257. 263. 286. Heuterus lib. X. c. II. Seckendorf p. 102. qui etiam p. 105. ex Spalatini Mito recenset, quid proposuerit Bellaius. De responso in his Comitibus Vergerio facto Hortleder Tom. I. lib. I. c. XX.

***** Sleidanus lib. X. p. 288. *recepti sunt in fœdus, hoc in conuentu VVirttembergicus princeps Ulrichus, Hermannus & Philippus fratres, Pomeranie principes, Georgius & Ioachimus Arhaldus, fratres, item, Augusta, Francofurtum, Campodunum, Hamburgum, Hannobria: de ceteris quoque rebus, ad fœdus atque defensionem pertinentibus, deque iudicio Camera tractatum fuit: hoc etiam decretum, mittendos ad Casarem esse nuncios atque literas, quibus ad ipsius epistolam, Neapoli datam, responderetur.*

***** De hoc prolixius Chytræus lib. XIV. p. 370. Extat integrum fœdus in Recueil Tom. II. p. 661.

***** Patet hoc ex Lutheri præfatione in articulos Smalcaldicos Tom. VI. Altenb. f. 1227. in quibus cedi possit, vel firmiter perseverari debeat. Chytræus lib. XVI. p. 378.

† Sleidanus lib. XI. incunte. Seckendorf lib. III. p. 1491. Relatio eorum quæ cum Heldo acta fuerunt, extat apud Hortlederum Tom. I. lib. I. c. XXV. XXVI. XXVII. XXVIII. c. XXIX. exponuntur causæ, cur ad Concilium venire, nequeant c. XXX. consultatio Henrici VIII de concilio a Papa indicto.

†† Lutherus eodem Electoris iussu conscripserat, de eis tamen cum Nicolao Amsdorfio, Io. Agricola & Georgio Spalatino egerat. Seckendorf lib. III. p. 151.

††† Sleidanus lib. XII. p. 338. Seckendorf lib. III. p. 171. Extat fœdus in Recueil Tom. II. p. 664.

††† De

††† De hoc Sleidanus *lib. XII. p. 341.* extat decretum apud Hortlederum *Tom. I. lib. I. c. XXXII.* cui subiectus est cap. XXXIII. de eadem materia dialogus & apud Goldastum *Const. Tom. III. p. 562. Reichs-Satzungen p. II. p. 233.* Belcarius *lib. XXII. p. 706.* Seckendorf *lib. III. p. 200.*

§. LV.

Orta fuit hoc ipso fere tempore a. 1539. Gandavi seditio, dum Gandauenses pecuniam a Flandriæ Ordinibus a. 1536. decretam nollent soluere, ad priuilegia sua prouocantes. Cæsar, eo cognito, cum per Italiam prius cogitasset in Germaniam venire, mutato * consilio, per Galliam iter facere constituit: cum rex illud ab eo vehementer contenderet, ac liberaliter omnia promitteret. ** Accepta igitur fide publica, paruo cum comitatu ingressus iter, mense Nouembri, cum ad Gallix fines Hispaniæ propinquos venisset, regis filios duos, Henricum atque Carolum, qui dispositis equis eo contenderant, & Connestablium, qui multo ante, magna cum nobilitate præcesserat, ostendit: ab iis receptus, ac deinde per mediam Galliam & amplissimas vrbes deductus, cum Locham, in Biturigibus venisset, obuium habuit Regem ipsum, ex recenti morbo tunc vix recreatum. Facto deinde per Aureliam itinere, Kl. Ianuarii 1540. Lutetiam est ingressus, medius inter regios liberos, gladium prægestante Connestablio. Nec enim vllum aut festæ latitiæ genus aut honoris, quo mens hominis capi posset, prætermisum fuit. *** Licet Aureliæ de retinendo Cæsare consilia fuisse memorent, sed contradicente potissimum Montmorancio Connestablio & consilia impediante Estampix domina nihil fuit conclusum. **** Comoratus Lutetiæ in septimum vsque diem, discedit, comitante Rege in Veromanduos, filiis autem Valentianas vsque deducantibus, oppidum Hannoniæ: ***** Gandauum vero xxiv Februarii intrat, caussaque examinata, sententiam contra Gandauenses pronuntiari facit, per quam priuilegiis suis priuantur, atque arcis ad diuum Bauonem prima fundamenta fuerunt iacta duodecima Maii, xxvi ciues capite plectuntur, alii proscribuntur, vel pecunia mulctantur. *****

* Heuterus *lib. X. c. XI* rebellionis occasionem prolixè refert, Sleidanus *lib. XII. p. 346.* & Harxus *p. 614.* Iouius *lib. XXXVIII. p. 237.*

** Sleidanus *c. I.* Heuterus *lib. X. c. XII.* Belcarius *lib. XXII. p. 704.*

*** Sleidanus *lib. XII. p. 347.* Heuterus *lib. X. c. XII.*

**** Heuterus *lib. X. c. XII.* Ambrosia Blosum, inde Aureliam Reges peruenire, disputatumque hic fertur, variantibus sententiis, de retinendo Cæsare: sed contradicente Connestabulo Montmorancio, nil fuit conclusum. Post incendium Ambrosianum Cæsar de Regis fide dubitare coeperat, ac proinde occasionem querere captanda beneuolentia Estampix Domine, quæ in summa apud Regem erat gratia, disertaque muliebri garrulitate Cæsarem subinde oblectabat.

C c c c c c c c

C m

Cum paulo ante cenam ad focum se Caesar calefaceret, aderat inter alios Estampia, quam digitis prehensam ad focum ducit, ac perquam humane & familiariter cum ea confabulatur, manu circulum aureum, ad digiti humani ambitum factum, cui ingentis pretii adamas erat inclusus: qui cum digito eius excidisset, Estampia subito inclinata circulum e pavimento subleuat, Casarique præsental. Ille blandum subridens, Tui is nunc iuris est, inquit: Veteri Caesarum Regumque more, numquam ea, quæ manu in terram excidunt, a subleuantibus recipientium. Cum illa, ingenti exhibito honore, non se dignam tanto munere dixisset, iubet Caesar, annulum sibi seruet, in memoriam huius a se suscepti itineris, ac colloqui Aurelianiensis. Tum gratias agens, memorem se beneficii, honoris, ac doni futuram promittit: nec ex eo amplius tempore Rex de retinendo Casare, abruptendaque data illi fide, audire voluit, sed Lutetiam progressus, pompam intraturo, Casari honorificentissimam apparari iubet. Thuanus lib. I. p. 21. Idem lib. XXI. p. 643. itaque reprehenditur in Casare Vulpinus ille per Gallias transitus, cum ad Gandensium motus componendos properaret: in quo Anna Momorantio imposuit, qui porro a Casare deceptus Franciscum ludificatus est, ob idque postea domum relegatus, quanquam hoc etiam suas excusationes habet. Haræus ad a. 1539. Bellaius lib. VIII. p. 335.

**** Sleidanus lib. XII. p. 348. Heuterus c. I. Thuanus lib. I.

Belcarius lib. XXII. p. 706.

***** Sleidanus lib. XIII. p. 361. dum hæc geruntur, Caesar animadvertit in Gandenses, & seditionis auctores capite plectit, & ablatis armis, quum priuilegia & beneficia omnia ipsis ademisset, arcem ibi construit, & presidium in capite ac cernicibus illorum collocat. Pleinius hæc deducit Heuterus lib. X. c. XIII. XIV. XV. Belcarius lib. XXII. p. 706. Chytræus lib. XV. p. 390.

§. LVI.

Inter hæc, dum Caesar transactionem Francofurtensem ratam habere nollet, conuentus fit Smalcaldicorum ad xix Nouembris 1539. Arnstadti, quod Schwartzburgicæ ditionis est oppidum, indicitur. Hic deliberatum fuit de augendo fœdere, deque defensione necessaria, si forte Caesar transactionem Francofurtensem non admittat, de recte dispensandis bonis ecclesiasticis, de mittenda in Angliam legatione, propter decreta religionis nuper facta, deque mitigando regis animo, de sollicitando Galliarum rege, ne doctrinæ causa homines innocentes affligantur, de mittendis etiam ad Casarem legatis, ubi primum in Belgium aduenisse constiterit. * Et quoniam ex confœderatis quidam aberant, alii vero de rebus aliquot decernendi mandatum non habebant, alter fuit Smalcaldicæ constitutus dies. Ad Kl. Martias 1540. Principum & Ciuitatum Protestantium legati Smalcaldiam veniunt, ut erat constitutum: vna quoque venerunt Theologi, Ionas, Pomeranus, Melanchthon, Cruciger, Bucerus, eisque fuit iniunctum, ut formulam conscriberent, qua putarent cum aduersariis agendum esse de conciliatione doctrinæ. Hoc in conuentu deliberatum fuit de iis rebus, quæ nuper indefinitæ remanserant Arnstadti. ** Dum autem maximam huius anni partem Caesar sine bello apud Belgas ageret, audiendis Pro-

testan-

testantium legatis, mittendisque ad eos litteris tempus terebat, tandem ad vi Iunii diem 1540. Spiræ conuentum indicit.*** Ferdinandus deinde rex, Belgio relicto, in viam se dabat, conuentus Hagenouici causa, cum propter morbi contagionem Spiræ non liceret.**** Huius factum est initium xxv die Iunii, cum Ferdinandus rex ante mensē eo venisset. Sed, dum conuenire ibidem non possent, Ferdinandus Iulii die xxviii decretum facit & WORMATIÆ diem colloquio dicit, ea lege Principes Electores, item Magdeburgicus, Salisburgensis & Argentinenſis Episcopi, Guilielmus & Ludouicus Bauari, & Cliuensis iubentur eo suos mittere consiliarios & protestantes quoque suos, ita, vt vtrunque sint vndeni: scribas etiam adesse, pari numero, qui singula diligenter excipiant, & de dogmatibus Augustæ propositis colloquutionem fieri placuit, & rogandum Cæsarem, vt Imperii conuentum indicat, interea vero pacem ab omnibus coli debere.***** Hoc decretum Hagenouiense Cæsar non solum confirmat, sed etiam Granuellanum ad Conuentum Wormatiensem mittit.***** In hoc Idibus Ianuarii 1541. inter Melanchthonem & Eccium inchoatur colloquium, sed post tertium colloquii diem Cæsar datis ad Granuellanum litteris, ipsum reuocat, & actionem omnem ad Comitia Ratisbonæ indicta reuocat.*****

* Sleidanus *lib. XII. p. 347.* Seckendorf *lib. III. p. 232.*

** Sleidanus *lib. XII. p. 351.* Seckendorf *lib. III. p. 257.*

*** Sleidanus *lib. XIII. p. 361.* Chytraus *lib. XV. p. 392.* Heuterus *lib. XI. c. XV.* Hortleder *Tom. I. lib. I. c. XXXIII.*

**** Sleidanus *lib. XIII. p. 366.* Seckendorf *lib. III. p. 258.* Belcarius *lib. XXII. p. 709.*

***** Sleidanus *lib. XIII. p. 367. 369.* Seckendorf *lib. III. p. 270.* Hortleder *c. XXXV.*

***** Sleidanus *lib. XIII. p. 371.*

***** Sleidanus *lib. XIII. p. 373.* Belcarius *lib. XXII. p. 712.* Hortleder *c. XXXVI.* hæc acta plenius exponit, Seckendorf *lib. III. p. 294.* Extant varia scripta hoc colloquium concernentia apud Goldastum *Polit. Imper. p. XXVII. p. 1204.* Strauch. *diff. Exot. VIII. §. 30.*

§. LVII.

Mense Martio 1541. plerique Principes ac Ordines Ratisbonam veniunt, cum aliquamdiu Cæsar eos expectasset. Venit etiam Lantgravius, prope sub exitum Martii, magno cum comitatu, & postridie satellitio stipatus, ad Cæsarem iuit, a quo fuit acceptus perhumaniter. Saxo legationem eo misit amplissimam, atque Theologos, & in his Melanchthonem. A Pontifice quoque venit Cæsar Contarenus, magni nominis Cardinalis. Facta propositione, factaque Imp. deligendi ad colloquium vtriusque partis personas facultate, per Fridericum Palatinum Principem ad Colloquium designat Iulium Pflugkium, Io. Eccium, Io. Gropperum, Philippum

C c c c c c c 3

Me-

Melanchthonem, Martinum Bucerum, Io. Pistorium, vt dogmata controversa tractent, & post ad se Principesque referant. ** Die xxviii Aprilis Granuellanus collocutoribus librum exhibet ad futuram conciliationem confectum, quem Eccius quidem fastidiebat, reliqui Theologi emendatum, vna cum Protestantium sententia Casari reddiderunt. *** Sed, dum inter collocutores non conueniret, publicato die xxviii Iulii decreto, omnis actio refertur ad Concilium & conuentum vel Germaniæ totius, vel Ordinum Imperii, promittit etiam Casar, de concilio acturum se diligenter cum Pontifice, & si neque generale, neque prouinciale possit obtineri, conuentum Imperii se denunciaturum ait intra xviii mensem, religionis componendæ causa, & daturum operam, vt eo quoque pontifex legatum aliquem mittat: protestantibus mandat, ne quid præter conciliata dogmata noui suscipiant, episcopis autem, vt suas ecclesias a vitiis repurgent. ****

* Sleidanus *lib. XIII. p. 378.* Haræus *ad a. 1541.* Heuterus *lib. XI. c. XV.* Seckendorf *lib. III. p. 352.*

** Sleidanus *lib. XIII. p. 380.* Chytræus *lib. XV. p. 394.*

*** Sleidanus *lib. XIII. p. 380. lib. XIV. ineunte.* Seckendorf *lib. III. p. 364.*

**** Sleidanus *lib. XIV. p. 389.* Acta horum Comitiorum plenius exponit Hortleder *c. XXXVII.* & Goldastus *Reichs-Satzungen p. II. p. 237.* Congessit Martinus Bucerus *Alle Handlungen und Schrifften zu Vergleichung der Religion auf jüngstgehaltenen Reichstag zu Regensburg verhandelt und einbracht Anno D. M. XLI. Strasburg 1542. 4.* Seckendorf *lib. III. p. 365.* Extat *Recessus in Corpore p. 355.*

§. LVIII.

Eodem anno 1541. altera suscepta fuit expeditio Africana. Postquam enim Solymannus per Lustibeium & Barbarussam Italiæ oras tentasset. * Budam etiam deuictis Vngaris, eodem anno, mortuo a. 1540. Ioanne Sepusiensi astu occupasset, ** Casar peractis Ratisbonæ Comitiiis, mox in Italiam contendit & Lucæ cum pontifice colloquitur, *** qui Casarem a maritima expeditione deterrebat, quod autumno iam ad hyemem inclinate, perdifficilis esset nauigatio, interea dum in naues imponitur exercitus, quem ex Germanis, Italis, Hispanis iam ante collegerat. Sed ipse, licet de clade Pannonica iam acceperat, quo Turcas in diuersa parte distineret, omnino sibi proficiscendum esse duxit, & sublatiis anchoris soluit e portu Veneris, & per Corsicam atque Baleares insulas facto itinere, ad xxiii Octobris diem, Algieram appulit, urbem Africæ maritimam. Peditatus erat omnis ad xxii millia, equites paulo supra mille. Primam aciem Hispanorum ducebat Ferrandus Gontzaga, Siciliae prorex, alteram Germanorum, Casar: tertiam, Italorum & equitum Rhodiorum, Camillus. Co-

Columna. Quo die classem Cæsar applicuit, & postridie, coelum erat serenum, & placidum mare, tertio vero die coorta vehementior tempestas & imbres effusissimi, cum non remitterent, administrationem belli totam impediuerant, ita quidem, ut Cæsar amissis quam pluribus nauibus & tormentis & reliquo omni apparatu, & militibus aliquot millium desideratis, infecta re discedere cogeretur, in Hispaniam demum reuersus, quod fuit mensē Nouembris. ****

* Iouius lib. XXXVI. p. 12. Coelius Secundus Curio lib. XXI. p. 467. Solimanus Italiam, quam habebat in conspectu, extemplo petendam ratus, ut si cepta prospere prouenirent, ipse etiam totis copiis traicere: Lustibeiū & Barbarūsam transfretare atque explorare Salentinorum voluntates iussit.

** Iouius lib. XL. incunte. Curio lib. XXIV. p. 552. Belcarius lib. XXII. p. 716.

*** Iouius lib. XL. p. 334. Seckendorf lib. III. p. 371.

**** Sleidanus lib. XIV. p. 391. Belcarius lib. XXII. p. 717. Harxus ad a. 1541. Iouius lib. XL. p. 343. Heuterus lib. XI. c. XV. Plenius de hac expeditione Nicolaus Vilagagnonus apud Schardium Tomo II. De hac tamen expeditione ita iudicat Thuanus lib. I. p. 31. quamvis eam multi non omnino præter opinionem Cæsaris accidisse velint, rati minore virium & fame dispendio se cum ventis & tempestatibus consistaturum quam si cum Solimanno in Pannoniam cum maximis copiis aduentante, quibus se parem fore desperabat, omnium fortunarum vno prælio aleam subisset.

§. LIX.

Dum igitur Franciscus adhuc Ducatum peteret Mediolanensem, occasio belli ipsi circa idem tempus nascebatur. Ad Solymannum enim Constantinopolim miserat Franciscus Cæsarem Fregosium Genuensē & Antonium Rineonem, exulem Hispanum. Hic post aliquot annos reuertebatur, ut cum hero suo conferret, a quo rediturus Constantinopolim, cum monitus licet, Pado amne deueheretur, ut Venetias peteret, Cæsariani aliquot milites certiores facti, positisa Vastio insidiis, auaritiæ causa, eum cum sociis, sub initium mensis Iulii 1541. interficiunt. * Hinc Rex Franciscus, belli causam adripit, violatos adserens contra ius Gentium suos legatos, ac proinde indictum, immo illatum sibi esse bellum. Negabat constanter Vastius, suo iussu ac scientia violatos, minusque interemptos, excusandique sui causæ ad Regem mittit Franciscum Lodronii Comitem. Respondet Rex, se saluo honore rem tantam negligere non posse. ** Dum etiam Lucæ Cæsar cum Pontifice ageret, legato Gallico satisfactionem petente, iniussu suo hoc factum Cæsar respondebat. *** Vere igitur anni 1542. Rex Franciscus ac Rex Daniæ Christianus III. acerbissimis superbissimisque verbis Cæsari per castrenses Legatos bellum indixere, perque omnes Regni sui prouincias publicari iussere. Idem apud Belgas vigesimo quarto

fit Mail. **** Interea Guilielmus Bellaius Francisci Regis ad Pedemontanos Praefectus Claracum capit, cui se Mediolanensis Praefectus Vastius opponit. Hinc Caesarem quinque in locis oppugnat Franciscus. Aurelianus liquidem Lutzenburgum deditione capit, a Reinero, Aurantiae Principe statim iterum receptum. ***** Martinus Rossemius Antwerpiam sibi dedi frustra postulat, inde reliquam Brabantiam peruadit, ac tentato incassum Louanio, exercitum per Comitatum Namurcensem in Franciam reducit. ***** Franci etiam Vendomio Duce Artesiam inuadunt. Delphinus in Ruscinonensi Comitatu Perpinianum frustra tentabat, ***** Bellaius vero plura Pedemontii oppida auro quam in deditionem accipiebat. † Inde a. 1543. Iunii mense Franciscus Rex Hannones & Atrebatum vastatui, Landresium capit atque munit. ††

* Sleidanus lib. XIV. p. 390. *Gallia rex, hoc durante conuentu, Caesarem Fregosum Genuatem, Antonium Rinconem Hispanum, exulem, mittit ad Turcarum Imperatorem: hi cum Padum nauigarent, ituri Venetias, capti sunt & trucidati, sub calendas Iulii mensis. Heuterus lib. XI. c. XV. Iouius lib. XL. p. 337. ab Hispanis enim, qui per speculatores cognita eorum navigatione in insidiis terra pariter ac flumine diligenter excubabant, quum meridie ad Ticini osium peruenissent, ab armatis lincibus, qui telli fronde ex occulta statione repente prodierant, circumventi iugulatique sunt. Perit cum Fregosio Bonifortius centurio, seruatus autem est Camillus Sessulanus Fregosiana ala praefectus, isque cum omnibus nautis, ne patrata cadis fama certo indicio vulgaretur, Cremonam deuectus est, & in arce custoditus. Alterum porro nauigium, in quo erant Comites cum scriniis multaue pecunia, occupatis hostibus in aduersam ripam intantum feliciter euasit, indeque vectores simul, & nauta terrestri itinere per nemorosas calles occulati, Placentiam; allato rei gestae nuncio, peruenierunt. Caterum cadauera post duos menses elapsi custodia nauta, iuxta confluens Padum & Ticinum semisepulta, ob idque discerpta feris, & labe consumpta, monstrare, ita ut Fregosi manus ex antiquo vulnere vno manco digito facile nosceretur, ac augenda representandeque iniuria causa, ad Franciscum, ab uxore, qua casum deplorarat, auulsa cadauere & loculo condita deferretur. Scio Gallos non inepta suspitione, nequaquam eos statim interfectos putasse, sed prius in questione cruciatis, & arcana legationis tormentis elicerentur: sed de hac subtili coniectura, quum nihil adhuc compertum sit, rem utique dubiam in medio relinquemus. Thuanus lib. I. p. 21. sed in itinere dispositis a Vastio insidiis, dum per Padum secundo flumine nauigio ferrentur, tribus miliaribus paullo supra Ticin in Padum se exonerantis fauces trucidati sunt: qua de iniuria post crebras apud principes Christianos, praecipueque apud Pontificem & Germanos expositationes, cum Regi a Caesare non satisfaceret, postremo rursus ad arma ventum est, ut iustus bellum esset, in Lucemburgensem agrum duce Aureliano, & Ruscinonensem comitatum a Delphino, diuersis partibus fit impetus. Belcarius lib. XXII. p. 717. sub idem tempus Georgius Austriacus Maximiliani Imperatoris filius notus Valentinus Archiepiscopus, atque Eburonum Pontifex designatus, propter Fregosum ac Rinconem casus Lugduni comprehensus, atque in custodiam traditus est. Guil. Bellaius lib. IX. p. 339.*

** Sleidanus c. l. Heuterus c. l. Iouius c. l. Sed Vastius eius imposita contumeliae notam, vel iure vel praescriptis, ac ideo publicatis libellis ita diluit, ut id postquam iure cognosci non poterat, vel singulari certamine, si dignitate compar offerretur, diluere esse crederetur.

Ceterum complures Rinconem iure casum existimarunt, quod inuidiosissima legationis munere suscepto aduersus Christianum nomen Barbaros concitare, occasionesque gerendi belli, indicatis Caesaris consiliis demonstrare diceretur. Fregosio autem immerenti, vitam malignitate atque odio ereptam dicerent, quod vir bellicosus & acer, ad Genua totiusque Liguria principatum aspiraret, vigente adhuc apud populum non ingrata Iani patris memoria, qui Genuensium princeps extitisset.

*** Iouius lib. XL. p. 339. introductusque est Monimus Gallia regis legatus, ad id tum missus, ut quereretur Fregosium atque Rinconem captos, atque eos sibi reddi postularet: neque enim tum interfectos esse constabat. Caesar ad id, apud se ius induciarum inuiolatum esse inuiolabileque mansurum respondit, quicquid vero illis dissimulato habitu nequaquam nomen profitentibus dum in Pado nauigarent, prater spem accidisset, iniussu suo & se ignaro penitus accidisse: proinde si admissi facinoris authores indicarent, eos omnino comprehensurum & ad supplicii poenam Gallicis traditurum. Res ubi in Pado acta erat, per nautas indicata, non obscuram habebat coniecturam.

**** Heuterus lib. X. c. XVI. Foedus quod inter utrosque conclusum, exhibetur in Recueil Tom. II. p. 221. Immo, cum Gustaui I. Suecorum Rege contra Carolum foedus fecit Franciscus, quod extat Tom. II. p. 222. Extat apud Goldastum Polit. Imper p. XX. p. 963. & Chytrum p. 986. Io. Fraxinei Historia belli inter Franciscum & Carolum V. gesti per apologum expressa.

***** Heuterus c. l. Belcarius lib. XXIII. p. 730. Bellaius lib. IX. p. 359.

***** Heuterus lib. XI. c. XVIII. Sleidanus lib. XIV. p. 408. Harxus ad a. 1542. Facit huc Io. Seruillii Geldro-Gallica coniuratio in Freheri Tomo tertio.

***** Heuterus lib. XI. c. XVIII. Belcarius lib. XXIII. p. 731.

† Heuterus lib. XI. c. XIX.

†† Heuterus lib. XI. c. XIX. Belcarius lib. XXIII. p. 743.

§. LX.

Non contentus autem Franciscus, Caesaris ditiones vno eodemque tempore, quinque exercitibus, diuersis inuasisse locis, * ut eum consilii inopem, quibus primum occurreret, incertum distineret, a Solymano etiam per Legatum Polinum iustam classem, qua Duce Hariadeno Barbarussa, Caesarem alio loco oppugnaret, impetrat, utque anni 1543. vere educeretur, efficit. Barbarussa igitur, praeteruectus Messanae fretum, Rhegium cum arce occupat, incenditque, ciuibus in seruitutem abductis. Hinc Ostiam, Tiberis ostium, praeternauigans, atque Hettruriae Liguriaeque oram lambens, in Massiliae portum classem infert, inde vna cum Gallorum classe Nicxam, Sabaudicae ditionis oppidum terra marique oppugnat, & capta licet vrbe, Praefectus cum praesidiariis in Arcem concedebant. Hanc cum aliquamdiu frustra oppugnassent, aduentu Valtii, qui cum iustis copiis in itinere erat, Turcae Francique territi, reductis ad naues tormentis impedimentisque, direpta incensaue Nicxa, ciuiumque parte in seruitutem abstracta, cum classe, re infecta discessere. ** Barbarussa in Gallos nimis infenso, *** in Portum Telonii, ubi hyemaret, classemque reficeret contendente, qui postea ineunte vere 1544. Algeriam fuit reuersus. ****

D d d d d d

filium

filium designasset Hispaniæ Regem, ***** classe ex Hispania aduectus, Buxeti, quod inter Cremonam atque Placentiam est oppidum a. 1543. cum Pontifice collocutus, sed nec ad pacem cum Gallo firmandam, nec ad Parmam & Placentiam Petro Aloisio Papæ filio confirmandam, poterat commoueri. ***** Hinc in Germaniam contendit, ac paullo post in Belgium, inito cum Henrico VIII Angliæ Rege, contra Francum foedere, est reversus. ***** Franciscus autem, Duce Aureliano, Ducatum Luxemburgensem inuadit & Luxemburgum metropolim capit. Carolus Cæsar vero Landresium frustra obsidet, prouidente ei de commeatu Franco, Luxemburgum etiam duce Fürstenbergio frustra obsidet. †

* Sleidanus lib. XIV. p. 408. Iulio mense Galliarum rex atrocissimis verbis bellum Cæsari denunciat, & edito libello, suis liberum facit, ut quacunque ratione possent, terra marique provincias illius deuastarent. Paulo ante Longenallus & Rossenus in Brabantiam inuaserant, magnamque terrorem inferebant imparatis, & proximum erat, ut Antwerpiam caperent atque Leuaniū, sed destituti rebus ad tormenta necessariis, non poterant oppugnare, & progressi, quacunque vaderent, omnia populantur, & pecuniam extorquent, & ut patesset illa via, filio regis, Aureliano principi, Carolo, qui Luxemburgica regioni bellum tunc faciebat mense Augusto sese coniungunt. In his copiis erant a Dania rege missi equites, ad CCCC. præter Danuillerum Virtonium, Inocum capta fuit, etiam urbs primaria, Luceburgum. Rex ipse diuersa parte bellum mouet, & valido cum exercitu profectus, Parpinianum, quod est ad Pyrenæos montes, oppidum agri Ruscinonensis obsidet: sed & per Pedemontium arma iubet expediri, ductore Guilielmo Langao, & in Alrebatas atque Morinos impetum facit, Vendomio principe rem administrante. Sic adeo quinque diuersis locis hostem inuadit & multorum iudicio præstabat, etiam aliquam provinciam summis copiis oppugnare, quod exitus etiam docuit. Nam & Parpinianum frustra tentauit, & Aureliano domum reuerso, Cæsariani, præter Lucum, pleraque recuperant, per hanc occasionem Antwerpia capta fuit munita, quæ prius facilem habebat aditum. Bellum rex facturus, Polinum remisit ad Turcam oratum, ut in provinciam Galliam sibi classem mitteret: cum autem serius aliquanto Polinus aduenisset, Solymannus rem in annum sequentem reiecit. Heuterus lib. XI. c. XX.

** Sleidanus lib. XV. p. 431. 434. Heuterus c. l. Iouius lib. XLIV. p. 532. Harzus ad a. 1543.

*** Iouius p. 533. Verum tot illis ad tantam deuentum erat tormentarii pulueris & pilarum inopiam, ut hac Polinus, aut minna, aut pretio a Barbarossa petere cogeretur, fremente atque obiurgante Barbaro, quod in Gallia alieno apparatu indigerent, qui Massilia multis vini dolis, quam rebus ad bellum necessariis nauigia onerare maluissent. Neque enim vir senex & ferox a iaciendis probis abstinebat, querebaturque seclusum spe rerum ingentium, quas Polinus Byzantii longe amplissimas promississet, & tanta quidem iracundia, ut Polino catenas se inieciuram minaretur, qui eo ipsum a Byzantio perduxisset, ubi aut existimationis iacturam facere, aut classem consumpto tormentorum instrumento inutilem reddere necesse foret. Belcarus lib. XIII. p. 47.

**** Heuterus lib. XII. c. l. inuenta vere, Barbarossa classe Tolkio, ubi biemaral, educto, iter Algerium versus instituit, variis locis facta descensione, calamitosæque prædationis relicta memoria, non exigua Francisci Regis cum ignominia, quod capitalem nominis Christiani hostem miserabili innocentium populorum conditione, quo nunquam venire ausus fuisset, perduxisset.

***** Sleidanus

**** Sleidanus lib. XV. p. 428. prius autem, quam ex Hispaniis decederet, filium Philippum designavit regem, & in matrimonium ei dedit Ioannis Lusitaniae regis filiam, Mariam.

***** Sleidanus lib. XV. p. 428. Genua deinde profectus, in colloquium venit cum Pontifice Bussi, quod est inter Placentiam atque Cremonam, ad Tari fluminis ripam, oppidum. Ibi rursus ab eo petit, sicut ante per litteras, & Galliae regi se profiteatur inimicum: sed ille non hoc expedire reipublicae decebat, in eoque permansit. Filio suo Petro Aloisio pontifex nuper attribuerat Parmam atque Placentiam, quas a Cardinalium senatu, facta permutatione, consecutus erat: & quia ducum Mediolani fuerant haec ciuitates aliquando, petebat, & Caesar auctoritate sua filio possessionem confirmaret & insignia principatus more solenni conferret: id vero Caesar, qui Mediolanum obtineret, ac sui iuris nihil imminuere vellet recusabat. Pontificis etiam hoc fuisse consilium aiunt, & Caesar accepta pecunia, nepotem Octauium crearet Mediolani ducem. Caesar abrupto colloquio, ne diutius impediretur, quum Florentiae, duci Cosmo Mediceo, Florentinam arcem atque Liburni, quas ad hoc usque tempus habebat in sua potestate, tradidisset, acceptis ab eo ducentis aureorum millibus, & amplius eo, progreditur. Heuterus lib. XI. c. XX. Belcarus lib. XXIII. p. 739.

***** Sleidanus lib. XV. p. 429. Caesar & Angliae rex fœdus faciunt aduersus Gallicam regem, qui Scotis opem ferebat. Hanc vero societatem grauitur tulit pontifex, ideoque Galliam amicitiam sibi ducebat esse necessariam. Heuterus lib. XI. c. XX. Caesar in Germaniam, ac paulo post in Belgium, inito cum Henrico Angliae Rege contra Francum fœdere, est reuersus. Alio tempore erat a Franco summopere Anglus, quod cum superiori anno bellum cum Scotis gereret, Francus pecunia ac milite eos inuasset. Conditiones tantum fuere, uterque summis viribus Franco bellum inferret, alter alteri rebus necessariis auxilio esset. Hoc fœdus Pontifex agerrime tulit, eaque maxime de causa in amicitia Francica sibi persistendum iudicauit: Verebatur enim, ne importuno tempore desertus oppugnatusque ab omnibus fere Christianis Principibus Francus, animo exacerbat, a Pontificis quoque Romani auctoritate discederet. Extat fœdus illud in Recueil Tom. II. p. 676.

† Sleidanus lib. XV. p. 433. 435. Heuterus lib. XI. c. XXII. Harzus ad a. 1543. Guil. Bellaius lib. X. p. 385.

§. LXI.

Gallis etiam Guilielmus, dux Cliuensis accesserat. Postquam enim Carolus Egmondanus vita decedens, eundem contra datam fidem a. 1538. Ordinum quorundam adsensu, heredem scripsisset, iste paulo post a Geldris in Ducem inauguratus, praecipuis ciuitatibus praesidia imposuit. * Hic a. 1539. in conuentu Protestantium Francofurtensi per legatos scriptum exhibebat, in quo explicabat, quo iure Geldriam possideret, simul orans, ut ad Caesarem pro ipso intercederent. ** In conuentu equidem Ratisbonensi 1541. Principes pro Cliuensi deprecabantur, ut ipsum in Imperii tutelam accipiat, petentes, hoc tamen renuente, *** potius restitutionem Geldriae Ducatus postulante. **** Motus inde Cliuensis a. 1541. in Galliam abiit, ibidemque cum Iohanna Nauarrae magna cum solennitate nuptias celebrat. ***** Et licet a. 1542. Spira pro Cliuensi Colonienfis & Saxo intercederent, Caesare tamen, nisi Geldriae possessione decederet, renuente. ***** In Comitibus etiam Noribergensibus 1543.

de eadem causa Geldrica fuit actum ***** & saepius conventio fuit tentata, nihil tamen perfectum, nisi quod in Comitibus Noribergensibus Germaniae Principes magna difficultate, opera Granuellani a Caesare exigui temporis inducias Cluio impetrassent. † Hic autem postquam in profesto Paschatis 1543. in proelio ad Sittardam victor euassisset, animo elatus, inducias ac pacem repudiat, confirmatusque Franci pecunia ac litteris, animum contra Caesarem iuuenili imperitia obfirmat. †† Eodem anno celebratis Spira Comitibus, Caesar collecto exercitu in Belgium venit, Duram, munitissimum Iuliacensis Ducatus oppidum expugnat. Clade hac perterrefactae ceterae Geldricae Iuliacaeque Ciuitates & Oppida, mox vno consensu Caesari allatis clauibus deditionem fecere. ††† Ipse Guilielmus, Cluiae Dux, qui ridicule crediderat, Caesarem Algeriana expeditione aquis absorptum periisse, †††† Francorum magnificis promissis nil esse fidendum animaduertens, Caesari supplex factus, intercedente Henrico Brunsvicensi & Hermanni Coloniensis legatis, per Principem Arausionensem ac Granuellanum has leges Venlorum VII. Septembris 1543. ipsi fecit praescribi, ut seruata religione Catholica, foederi Gallico & Danico renuntiet, Geldria possessione decedat, Iuliacensem Ducatum Hensbergo & Sittardo excepto, recipiat. †††† Hoc apud Gallos nunciato, Ioanna Nauarra ipsi negatur, quae haut inuita alteri in Francia nupsit, Cluius Mariam Austriacam ducit uxorem. †††††

* Sleidanus lib. XII. p. 332. in hoc ipso tempore decessit & vita Carolus Egmondanus, Geldria princeps: quem admodum finius prope totis uictus fuit, libro superiori diximus: in his autem angustiis positus, cum iam agrotus decumberet, egit cum Guilielmo principe Cluensi, propinquo suo, qui de ipsius & nobilitatis atque populi voluntate, rei summam totam ad se deinde transfudit, maxima cum Caesaris offensione. Heuterus lib. XI. c. X. Hanc Historiam prolixius exposuit Pontanus *Historia Geldriae* lib. XII. Chytraeus lib. XV. p. 398. Harxus ad a. 1538. Contra fidem autem datam hoc fuisse, patet ex pactis, quae cum Caesare a. 1528. inierat Carolus, qua ipsum quidem in Ducatu Geldriae confirmauerat, ita tamen, ut si sine liberis moreretur, Carolus, ipsiusque haeredes succederent. Slichtenhorst *Chron. de Snelde* lib. XI. p. 409. Recueil Tom. II. p. 657. Anno 1534. idem Dux Carolus Francisco I. sub certis conditionibus terras suas cedit Slichtenhorst p. 40. Recueil p. 660. cui foederi tamen per noua pacta cum Carolo Grauii X. Decembris a. 1536. inita, iterum renuntiat. Slichtenhorst p. 426. Recueil Tom. II. p. 662. Tandem vero XXVII. Ianuarii 1538. cum Ordinibus Geldriae de successione Guilielmi Iuliacensis paciscitur Slichtenhorst p. 430. Recueil Tom. II. p. 671.

** Sleidanus lib. XII. p. 343.

*** Sleidanus lib. XIV. p. 389e aderant legati Cluenses, qui principem excusabant, & cum in suo iure explicando pergerent, Caesar consurgit & abit. Iulii die XXI, principes ac ordines omnes ad Caesarem veniunt, & pro Cluensi deprecantur, & si exim in Imperii utilitatem accipiat, & amica tractationi litteram permittat, petunt, in eaque suam operam proficiunt, & si forte

componi non possit, ut iure suum repetat, obtestantur. Caesar ad ea per Ioannem Nauium, quum sit hic indictus conuentus reipublica causa, quo sublatis nimirum disidiis, Germania pax restituatur, in eoque plurimum sit consumptum temporis, neque statui tamen aliquid possit, ob animorum diuulsionem, magna quidem sua molestia, neque sine dispendio rerum suarum: Valde sibi mirum videri dicit, quod in hac una causa, quae proprie sua sit, ita consentiant. Sic illos admittit, non sine offensione.

**** Sleidanus lib. XIV. p. 392. Caesar e Germania discendens, Friderico Palatino negocium dabat, ut per Principes Electores ageret cum Cliuensi de restituenda Geldria. Mittunt hi legatos, eumque tum sui privati periculi, tum publicae perturbationis admonent, ille & legitimum heredem, & absque vitio possessionem esse nactum, & causam totam disceptationi iuris permittere sese dicit, & ne vim sibi fieri patiantur, sed ad equitatem Caesaris animum inflectant, obtestatur.

***** Sleidanus lib. XIII. p. 381. Heuterus lib. XI. c. XV.

***** Sleidanus lib. XV. p. 430. Spiram venit ad Casarem, Archi-piscopus Colonien- sis, & pro Cliuensi intercedit, sed id frustra fuit: nisi enim a Geldria possessione prius ille disce- deret, nullam pacis mentionem Caesar audiebat. Et quum Saxonicus legatus, mandatu sui prin- cipis, Granuellianum Moguntiae pro Cliuensi deprecaretur, ac persuadendi causa, reipublice di- ceret priuatam iniuriam esse condonandam, praesertim iam imminente Turca: non esse discessu- rum a proposito Casarem ille respondet, quacumque tandem sit futura Turcarum impressio. Heu- terus lib. XI. c. XX. Caesar Spiram veniens, Protestantium Legatos audit, eisque pro parte satis- facit: deprecanteque pro Clivio Archiprasule Colonien- si, ac Legato Saxonia Ducis, nullam esse respondit aliam pacis rationem, nisi in perpetuum Geldria Zutphaniaque cessisset.

***** Prodiit Assertio eius iuris, quod Imperatoria Maestas ad Geldria Ducatum & Zutphania Comitatum habere pretendit, in Comitibus Ratisbonensibus anno MDXLI. exhibita cum subiectis Scholiis. Sequitur deinde continua & plenior iuris, & legitima possessionis memorati illustrissimi Ducis in Geldria Ducatu & Zutphania Comitatu Defensio, cum probationibus, Pa- rata quidem, ut exhiberetur in Comitibus Spiransibus MDXLII. Exhibita vero nunc tandem in No- ribergensibus Comitibus anno MDXLIII. Salignaci 1543. f. Vid. Teschenmacheri Annales Clivia.

† Sleidanus lib. XV. p. 421. Quum propter Caesaris aduentum, ad multo grauius bellum res tenderet inter ipsum atque Cliuensem: principes electores & alii Ordines per legatos in- tercedant, ut vix demum inducias impetrant a Granuellano, non quidem certas ac definitas, verum tales, ut esset in arbitrio Caesaris, ubi primum Germaniam tetigisset, illas vel habere ratas, vel re- pudiare, atque interim oppidum Sittardum, quod est ad fines agri Iuliacensis, valde munitum, in potestate Caesaris futurum erat, donec ille, quid suae mentis esset, explicaret. Intercessores hoc etiam promittebant, obuiam se misuros legationem ad Casarem, deprecandi causa: & Gran- uellanus quidem magnam spem faciebat, fore, ut benignum ab eo responsum ferrent. Pallionem hanc, legati Cliuenses, quorum erat primus Ioannes Vlastenus, genere nobilis & vir doctus, proba- bant, & intercessoribus agebant gratias ob nauam operam.

†† Sleidanus p. 422. sed interea fuit commissum praelium, ad oppidum Sittardum, Martii die vigesimo quarto: cumque superior esset in eo Cliuensi, partim ob hanc victoriam, partim im- pulsu Gallie regis pecuniam subministrantis, animum obsfirmabat, repudiatis induciis quum le- gati domum rediissent. Heuterus lib. XI. c. XX.

††† Sleidanus lib. XV. p. 432. Heuterus lib. XI. c. XXI. Extat Pauli Iouii Narratio de hoc bello Iuliacensi apud Schardium Tom. II. p. 422.

†††† Sleidanus c. I. inde Duram Caesar petit, & quum ad Augusti diem vigesimum secun- dum eo venisset, postridie misso praetore, deditionem sibi fieri postulat, nisi faciant, bellum

denunciat. Milites praefidarii contemptim respondent, neque sibi periculum esse dicunt ab illo, qui iampridem sit factus esca piscium. nam rumor increbuerat, Casarem, quum post cladem Argieranam ex Africa domum rediret, facto naufragio, periisse: & hac opinio sic infederat animis populi Cluensis, ut etiam illis, qui se non vidisse modo Casarem, sed conuenisse quoque dicebant, vix crederent: principi quoque fuit idem persuasum, fatali quadam credulitate. huius autem signi putantur auctores fuisse Galli, ne Cluenses remollescerent, ac Caesaris potentiam veriti, paciscerentur.

++++ Sleidanus lib. XV. p. 433. his ergo conditionibus, in gratiam, Septembris die septimo, receptus est. ab ecclesia catholica religione non discedat: si quid mutauit, restituat: si dem & obedientiam Casari Ferdinando regi & Imperio promittat: fœderi Gallico & Danico renunciet: fœdus nullum faciet, in quo non & Casar & Ferdinandus & ipsorum excipiantur heredes: a totius Geldria possessione decedat, & iniuriarum populo remittat: ad recuperandam Geldriam, si qua forte loca deditionem facere recusent, auxilia Casari subministret: Casar inuicem illi prouinciam Iuliensem, bello nuper acquisitam reddit, duobus exceptis oppidis, Henabergo & Sittardo, quæ sibi retinet ad tempus, donec de ipsius fide compertum habeat & obseruantia. Thuanus lib. I. p. 24. Harxus ad a. 1543. Extant Conditiones apud Pontanum lib. XII. p. 832. in Recueil Tom. II. p. 226. Hinc XII. Septembris Geldria subditi se Carolo V. submiserunt Slichtenhorst lib. XII. p. 466. Inde V. Ianuarii 1544. Leodii confœderatio inter Carolum V. & Guilielmum Iuliensem fuit conclusa Recueil Tom. II. p. 681.

++++ Sleidanus lib. XV. p. 433. Heuterus lib. XI. c. XXI. Chytræus lib. XVI. p. 406. Historiam huius belli festiuo apologo adumbravit Io. Fraxineus, cuius clauem ibidem exhibet Chytræus.

§. LXII.

Insecuto anno 1544. Franciscus Borbonius, Dux Anghianus a Rege Francisco Pedemontiis præfectus, Carignanum obsidet, * quod Mediolani præfectus Vastius liberaturus, ad Ceresolanum pagum xiv. Aprilis cruenta victoria vincitur, Carignanum Franco deditur. ** Casar vero cum exercitu Spira profectus, Metim venit, indeque Furstenbergium, qui relictis Gallis, ipsi accesserat, cum copiis ad obsidendum Lutzenburgum præmittit, quod decimo quinto obsidionis die, commeatus penuria deditionem facit. *** Tum Casar ad exercitum venit, breuique ad deditionem compellit Commerceium, Vaucolurium, Lineum, ac cætera omnia, quæ superiori anno Franci in Ducatu Lutzenburgico ceperant oppida ac Arces. **** Occupato etiam post longam obsidionem Fano S. Desiderii, ***** ulterius in Franciam Parisios vsque tendebat, licet legati Regis in castris Cæsaris essent, de pace missi. ***** Dum vero Angliæ Rex in obsidione Boloniæ hareret, quam etiam tormentis valde concussam deditione cepit, † commeatusque inopia timenda esset, Francis omnia, quæ in tutum asportare non poterant, igne consumentibus, tum quod occupata vrbe, a qua bidui saltim itinere aberat Carolus, miles incredibili præda implicatus, facile a subsequente regio exercitu opprimi posset, copias

Villerium Costereti ducit, indeque per Vallosios ad Sueslionum antiquam Urbem castra ponit, †† ubi paullo post iterum ††† de pace agi est coeptum, cuius leges a parte Caesaris moderabant Ferdinandus Gontzaga, Nicolaus Perenotus, Granuelli Dominus ac Commendator Calamex Ordinis Alcantaræ; a parte Regis, Claudius Annibaldus, Carolus Nullius, ac Baiardus, eamque tandem Crespil post varias disceptationes xxiv. Septembris 1544. his conditionibus concludere. Quidquid ab induciis Nicenis utrinque captum est, reddatur: Astenæum oppidum, Galliarum rex, Lotharingæ duci, quoniam est in clientela Luceburgicæ provincie restituat: ut vetus religio restituatur & ecclesiarum concordia, mutuam operam & auxilium alter alteri præstabunt, eoque totis viribus incumbant. Galliarum rex in bellum Turcicum pollicetur equites cataphractos sexcentos & pedum millia decem, renunciat iuri & petitioni Aragonicæ, Neapolitanæ, Flandricæ, Atrebatensi, Geldricæ: Caesar invicem renunciat ditioni Bolognensi, Peronæ & aliis ad Somiam flumen positis oppidis, ad hæc, Burgundia inferiori & agro Matisconensi: deinde, filio regis Aureliano duci, Carolus, filiam suam natu maiorem, Mariam, aut vero Ferdinandi fratris filiam, in matrimonium spondet, & utram dare velit, intra quartum mensem exponet: si filiam dederit, Brabantiam, Geldriam, Luceburgum, Limburgum, Flandriam, Batauiam, Hannoniam, Atrebatem, Namurcum, Frisiam, Vtricam, & quicquid est ibi regionum, item Burgundiam superiorem in dotem promittit, ut ab ipsius morte utantur, fruantur: hoc si fiat, rex iuri Mediolanensi pro se suisque renunciet liberis: quod si non relictis liberis filia Caesaris decedat e vita, iam Aurelianus ab omni illa possessione discedat, & integrum ei maneat ius Mediolanense, Caesari vero Burgundicum: si Ferdinandi filiam dederit, principatum Mediolanensem in dotem largiatur: utrumcunque sit matrimonium, intra spacium anni perficiatur, & Sabaudia ducem rex integre restituat: Hesdinum regi permittitur. †††† Ea facta pace, Caesar e Sueslionibus domum redit, dimissis copiis. Accidit ea pacificatio plerisque omnibus præter opinionem. Nam qui Caesari familiares erant, certissimam sibi promiserant victoriam, priusquam in bellum iretur, & intra menses aliquot, ipsorum ditionis Galliam futuram, aut regem imperata facturum esse iactabant, cui potentissimi tres hostes imminerent, Caesar, Imperium, Britannus. ††††† Propera autem mors Aureliani Caesarem promissione exsoluit, †††††† ita, ut Franciscus de nouo foedere legatos ad Caesarem mitteret; ††††††† qui tamen nihil amplius obtinuerunt, quam ut Caesar eo se declararet, a se nihil esse metuendum,

dum, nisi prouocaretur. Henricus etiam Angliæ rex Bononiam a. 1546. facta pace, pretio restituit. ††††††††

* Heuterus lib. XII. c. II.

** Sleidanus lib. XV. p. 443. postridie pasche, qui tum erat Aprilis die XIII, Cesariani milites, Alphonso Daualo ductore, configunt in Pedemontio cum Gallis ad Carignanum oppidum, & superantur multis millibus desideratis. Gallorum dux erat Angianus Vendomensis, de quo supra diximus. Ea nunciata clade Cesarem multi putabant non recusaturum actionem pacis, verum obfirmate bellum parabat. Plenius hoc prælium describit Heuterus lib. XII. cap. II. qui demum ait: pugnatum est ad Ceresolum postridie Idus Aprilis, occisæque feruntur duodecim millia virorum, sed maxime Germanorum. Adducta enim fuere utrimque in aciem supra quadraginta virorum milia. Nec incruenta Francis, prostrigato sinistro cornu, fuit victoria. Belcarius lib. XXIII. p. 751. Bellaius lib. X. p. 396.

*** Sleidanus lib. XV. p. 448. Heuterus lib. XII. c. III. Belcarius lib. XXIV. inuenit Bellaius lib. X. p. 412.

**** Sleidanus lib. XV. p. 448. Heuterus lib. XII. c. III.

***** Sleidanus lib. XV. p. 449. Heuterus c. I. Harzus ad a. 1544.

***** Sleidanus lib. XV. p. 449. & quanquam erant in Castris Cesaris, legati regis Gallie de pace missi, Cesar tamen progrediebatur nihilominus, & quum iam hucusque peruenisset, incredibilis fuit orta Lutecie trepidatio, fugiebant omnes, qui paulo essent lautiori fortuna, nec regis cæcitate fugam prohibentis contineri poterant, & sex modo hominum manebat, itaque periculum erat, ne ab his ipsis vrbs omnium longe maxima & inprimis opulenta diriperetur.

† Sleidanus c. I.

†† Sleidanus c. I. Heuterus lib. XII. c. IV.

††† Actum enim de eo iam antea, prout Heuterus nos docet lib. XII. c. IV. rex Franciscus, conspecto rerum suarum periculo, si Cesar atque Anglus in fœdere persistentes bellum contra se continuassent, pacis auctores circumspicere cepit. Repertis hominibus idoneis, tantum promissis ac donis effecit, ut Martinus Gasmannus, Ordinis Predicatorum monachus, Cesari a confessionibus, se ea de re cum Granuello acturum, Cesarique verba facturum, promitteret, fletu promisso, effecitque initio mensis Septembris, (bello induciis non datis) Cesar permetteret, certi viri de pace acturi Chausseam, medio inter Chalonium ac Vitrium itinere, conuenirent. Inere nomine Cesaris Gonzaga ac Granuellius; nomine Regis, Claudius Annibaldus, ac Chouansii Dominus. Ad Angliam Regem hac de causa est missus Cardinalis Bellaius, Renonius Præses Curie Rotomagensis, & Ambespina Dominus: qui cum certas leges concepissent, ad Reges suos profecti, eorum voluntatem perquirebant.

†††† Sleidanus lib. XV. exente. Heuterus lib. XII. c. IV. Chytræus lib. XVI. pag. 406. Thuanus lib. I. pag. 22. Belcarius lib. XXIV. p. 762. Iouius lib. XLV. fin. Mariana ad a. 1544. Harzus ad a. 1544. Bellaius lib. X. p. 414. Extant Tabulæ Pacis in Recueil des Traittés de Paix Tom. II. p. 227. adnexa est Delphini protestatio super hac pace p. 235. Recessus Limitaneus ibid. & declaratio Caroli V. super promissa alternatiua p. 238.

††††† Sleidanus lib. XV. exente.

††††† Sleidanus lib. XVI. p. 473. bi (Protestantium legati ad Regem Gallie) quum Septembris die decimo venissent, Ambianum de morte ducis Aureliani, qui pridie decesserat, cognoscunt. Is erat Cesari futurus aut gener aut affinis, & perpetua amicitia veluti firmissimum quoddam vinculum: sed ecce, quo fere tempore nuptiæ erant peragenda, paucorum dierum morbo perit, circiter XXIII. annorum inuenis. Harzus ad a. 1544.

††††††† Bel-

+++++ Belcarius lib. XXIV. p. 771. *Kalendis Nouembrii Claudium Hannebaldum Amyralium, ac Franciscum Olinarium Cancellarium Franciscus ad Casarem misit, qui propter Aureliani mortem priore fœdere irritum & solidum pertractarent, Brugis tum agebat Caesar brevi Antuerpiam ad conficiendam in bellum Germanicum pecuniam profecturus: id enim iam tum animo agitabat: quem illuc quoque sequuti nihil aliud retulerunt, quam Casarem nisi prouocaretur, Regi bellum haud illaturum: itaque ad Regem reuerterunt.* Haræus ad a. 1545.

+++++ Sleidanus lib. XVII. p. 515. *ad hoc fere tempus pacem Gallia rex facit cum Anglo, & Bononiam ei permittit, donec pecuniam debitam persoluat.* Heuterus lib. XII. c. V. Extant tabulæ Pacis in Recueil Tom. II. p. 239. Belcarius p. 771.

§. LXIII.

Circa eadem tempora, Cæsar Ordinum conuentum indicit Spiræ per Ferdinandum regem, & initium fieri mense Ianuario 1542. & Ferdinandum fratrem suo loco præsidere iubet, eique Hugonem Monfortum, Ioannem Nauium attribuit. Principes aderant, Elector Brandenburgicus, Fridericus Palatinus, Albertus Megelburgius, Ernestus Badensis, Moguntinus, Wormaciensis, Spirensis, Constantiensis, Hildesheimensis episcopi: reliqui miserant legatos. * De bello Turcico proponebatur, dum, Buda capta, ** ulterius Turcæ progredi tentarent. Aderant & Gallorum Regis legati, qui Imperii Status a bello contra Turcas dehortarentur, & Ioannes Moronus, legatus Pontificius, qui Tridentum, locum habendo concilio proponebat. Ferdinandus rex & principes pontificii locum accipiunt. Prostantes vero neque concilium pontificis, neque locum probant. Gallia regis legati, cum nihil proficerent, & Ordines in bellum Turcicum inclinarent, suamque præsentiam & ingratam esse viderent atque suspectam Cæsarianis, ante finem Comitiorum abeunt subirati. *** Finem conuentus habuit Aprilis die xi. decreta auxilia, summæ rerum præficitur Ioachimus Brandenburgicus, & magistratui permissum, vt suis hoc nomine tributum imperarent: adhæc, vt, pacem omnes colant, nec vllum intra fines Imperii motum excitent, decretum fuit. ****

* Sleidanus lib. XIV. p. 396. Seckendorf lib. III. p. 382.

** Sleidanus c. l.

*** Sleidanus lib. XIV. p. 397. Hortensius lib. I. p. 449. Seckendorf p. 383.

**** Sleidanus lib. XIV. p. 402. Chytræus lib. XV. p. 398. Extat Recessus in Corpore p. 369.

§. LXIV.

Ex iisdem Comitibus exarsit eodem anno 1542. inter Io. Fridericum Electorem, & adgnatum suum Mauritium intestina contentio, ob Wurtzenam, episcopali dignitate celebrem Misniæ ciuitatem, in qua sibi & Elector & Mauritius ius colligendi tributa in Turcicum bellum arrogabat. * Ac-

Eeeeeee

ce-

cedebat caussa Numburgica. Mortuo enim a. 1541. Philippo Palatino, Numburgensi episcopo, in eius locum a Collegio fuit cooptatus Iulius Pflugkius. Elector autem Saxoniae, non hoc licere Collegio, nisi de suo consensu, contendebat, & reiecto Pflugkio, Nicolaum Amsdorfium, ex nobilitate, Theologum Magdeburgicum instituit, inaugurante Luthero x. Ianuarii 1542. qui post eius rei librum edit lingua populari, & Pflugkio, tanquam hosti purae doctrinae, gregem Domini minime committendam esse docet. Pflugkius ad hunc modum repudiatus, emissis libellis ad Ordines Imperii, ius suum demonstrat, & de iniuria queritur: princeps inuicem respondet, & prolixè de suo Saxonicaeque domus iure locutus, & multis ex vetustate repetitis, inter alias caussas, cur eum ferre non possit episcopum, hanc etiam adducit, quod Augustanae confessioni palam aduersetur. ** Ad ciuile bellum res omnino spectabat: nam ad arma conuocabant uterque suos: verum interuentu Lantgrauii composita quieuit. Hoc dum paulo ante Paschales serias fuisset factum, exin belli Placentarum, *der Eladenkrieg* nomen accepit. ***

* Hæc caussa enim adlegatur in ipsa formula compositionis apud Hortlederum Tom. I. lib. V. c. XIII. p. 1306. Male igitur ab alex lusu causam reperit Lambertus Hortensius de Germ. lib. I. p. 449. dicens: *Storque oppidi cuiusdam ius certatim sibi vindicabant. Aliam causam discordie fuisse inter eos accepi. Cum in alex ludo Mauritius, omni pecunia amissa, patruelem ad continuandum lulum, deposito oppidulo, improbius paulo vrisset, illo amisso, acerbis cum ab Electore increpitum fuisse, & adolescens in posterum modum in ludendo seruaret. Tum acerbis reprehensionis tam grauitè accepisse Mauritium, & inde digressus, paucis diebus post Electori bellum denunciaret.* Thuanus lib. VI. p. 67. Seckendorf lib. III. p. 403.

** Sleidanus lib. XIV. p. 395. Chytræus lib. XV. p. 395. 398. Belcarius lib. XXIII. p. 729. Extant de hac controuersia diuersa scripta apud Hortlederum lib. V. c. XI. XII. XIII. XIV. XV. XVI. XVIII. XIX. XXI. XXII. Seckendorf lib. III. p. 387. 409. Post prælium ad Mühlbergam vero Iulius Pflugkius mittitur in possessionem Episcopatus Numburgensis, & Amsdorfius delicitur Sleidanus lib. XIX. p. 583.

*** Dresserus *Isagoges Historicæ parte IV. f. 448.* Sagittarius *Hist. Io. Friderici §. XIII.* Extant tabulae compositionis apud Hortlederum c. XIII. Lünigium p. *ffec. sect. II. p. 53.*

§. LXV.

Inualuit eodem anno 1542. bellum Brunsvicense. Postquam enim Henricus Brunsvicensis in hoc incumberet, ut belli fieret initium aduersus Protestantes, acerbissimisque inuectiuis in eosdem vteretur, * Incendiariorum etiam per Saxoniam aliaque Protestantium loca misisset, idque multorum indicio esset confirmatum, ** in Comitibus Ratisbonensibus de a. 1541. ipsum de eo inculcabant. *** Accedebat, quod Imperii Ciuitates, Goslarum & Brunsvicum, Smalcaldici foederis, perpetuis excursionibus atque rapinis vexaret, **** In Conuentu equidem Spirensi 1542. Protestantes

Fer-

Ferdinandum Regem sollicitauerunt, vt & Cæsaris & suo nomine iuberet eum a Goslariensibus abstinere. Gessit morem Ferdinandus, qui tum aduersus Turcam ipsorum haberet opus auxiliis, & missis legatis acriter hominem monebat: sed ille contemptim & fastuose respondit, neque destitit. ***** Hinc facta primum in die Margarethæ 1542. Isenaci conuentione, ***** bellum ei Saxo faciunt & Landgravius, communi sociorum nomine, & breui tempore suam in ditionem, ipsius agrum omnem perdunt, & urbem, non procul ab vrbe Brunsvico positam, Wolfebutelam, in qua spem omnem collocauerat, deditione capiunt. Ipse, non diu commoratus, aduentante iam hoste, fuga sibi salutem petit, & ad Bauaros cum natu maximo filio, Carolo Victore, contendit: In ea arce complures reperiuntur litteræ, quibus liquido doceri potest, quid ipse, quid Bauari, quid Moguntinus, quid Heldus & alii nonnulli conati fuerant. Protestantes, edito scripto, sui facti causas prolixè commemorant, & non intulisse, verum necessario defendisse bellum sociis illatum, demonstrant. ***** Ad Idus Iulias 1542. alter Conuentus Noribergæ institutus propter bellum Vngaricum. Aderat rex Ferdinandus, legati vero Cæsaris erant, Fridericus Palatinus, Episcopus Augustanus, Fridericus Fürstembergus, Hugo Monfortus, Ioannes Nauus. Proponebat Ferdinandus, tardius mitti militem promissum, sine pecunia, machinis & adparatu. Mittunt ad hæc Comitibus legatos suos Saxo & Landgravius cum litteris, datis e castris Guelferbytanis xi. Augusti 1542. quibus causam suam defendunt, alias se auxilia ad bellum Turcicum non denegare, † produnt etiam, quæ Henrici fuerint in Cæsarem & Ferdinandum maledicta. †† Exitus Comitiorum fuit ad xxvi. Augusti diem, poena decernitur in eos, qui Comitii Spirensis decretis non obtemperent, simul alia quædam gerendo bello necessaria statuuntur. ††† In iisdem Comitiiis sub finem conclusa fuit transactio inter Ferdinandum I. atque Antonium, Lotharingæ Ducem, qua Ducatus iste pro libero fuit declaratus, ita tamen, vt ratione quarundam terrarum vasallus adhuc sit Imperii, ad eiusdemque onera contribuat. †††† Insequenti anno 1543. noua sunt Comitibus Noribergensia ii. Kl. Februarii, quibus de muniendis locis finitimis Turcarum ditioni, de contribuendis in eam rem sumptibus & emendatione Camerali fuit decretum. Licet Protestantes non assentirentur, quia factum hoc sit non communicato cum ipsis consilio, quia de pace ac iure nihil certi constitutum sit, & quia contributionis magna sit inæqualitas. †††† In Comitiiis etiam Spirensibus 1544. hæc causa agebatur, atque in iisdem Protestantes publico scripto causam suam defen-

debant. ††††† Cum vero Caesar vellet sequestrum dare, qui Henrici regionem, donec lis componeretur, administraret, * ipse regis Galliarum pecunia collecto milite, & adiunctis Ioanne Comite Schawenburghensi, & Ottone Comite Ritbergensi, utroque Landgravi clientis, sociis, aduersus foederatos mouet, ** & post inducias, intercedente Mauritio Saxone duce, aliquoties factas, a. 1545. Henricus proelio prope Northemium Calenbergensis ditionis vincitur, & eodem Mauritio suatore, supplex cum filio factus, Landgravi se potestati permittit, *** a quo Castellam, inde Ziegenhainam in custodiam abducitur, ex qua post proelium ad Mühlsbergam fuit liberatus. **** Guelferbyctum a. 1546. demolitum. ***** Tandem vero interuentu Mauricii atque Augusti Electorum Saxoniarum a. 1553. omnis controuersia plene fuit composita. *****

* De hoc late Sleidanus lib. XII. p. 339. 340. Chytræus lib. XV. p. 397.

** Sleidanus lib. XIII. p. 370. ad a. 1540. sub hoc quoque tempore orta sunt variis in locis incendia per Saxoniam & loca finitima, ditionis fere protestantium, exustis aliquot oppidis atque vicis. Hoc tantum scelus, auctore Brunsvicensi factum esse ferebatur, ut infra dicitur. Idem p. 380. diximus antea de variis incendiis, per Saxoniam excitatis: e maleficis autem deprehensi complures atque capti, diuersis locis, habita quaestione, plerique testificabantur ad extremum usque spiritum, a prefectis & familiaribus Henrici Brunsvicensis, accepta pecunia, se fuisse conductos atque summissos ut id facerent. Extat de eo singularis Relatio apud Hortederum Tom. I. lib. IV. c. XIII.

*** Sleidanus lib. XIII. p. 378. hoc igitur nomine, sed & aliis de rebus, Lanteranius & legati Saxonici, Ratisbonæ, Brunsvicensem apud Casarem accusant, & quid incendiarii singuli profiterentur, scripto comprehensum exhibent. His coniunxerat se Guilielmus Brunsvicensis, qui & ipse fratrem germanum Henricum, a quo multis annis fuerat detentus in carcere, grauer accusabat. Extat de eo libellus supplex ad Casarem apud Hortederum Tom. I. lib. IV. c. XXVI. & responsio c. XXVII. Controuersia cum fratre Guilielmo exponitur apud Hortederum Tomo I. lib. IV. c. XXX. XXXI. Seckendorf lib. III. p. 386. 416.

**** Extat de eo singularis relatio apud Hortederum Tom. I. lib. IV. c. I. Hortensius de B. Germ. p. 450. Chytræus lib. XV. p. 394.

***** Sleidanus lib. XIV. p. 410. Belcarius lib. XXIII. p. 725.

***** Extat ista conuentio Isenacensis apud Hortederum c. XXXVII. Lünigium p. spec. sect. IV. p. 265.

***** Sleidanus lib. XIV. p. 410.

† Sleidanus lib. XIV. p. 411. Scriptum hoc Protestantium apologeticum in his Comitibus exhibitum extat apud Hortederum c. XL. Belcarius lib. XXIII. p. 727.

†† Hæc breuiter recenset Hortensius p. 450. cessatorem esse Casarem, & nimium timidi, Norimbergense scelus non caeri. In culpa præcipue Granuellanum esse, qui a Consideratis & populis & Principibus accepta pecunia corrumperetur, dignamque ob id, qui infeliter periret. Casarem interim altum in viramuis aurem stertere, nec expurgari posse. Nomen Caesaris inane ad terrorem tantum faciendum spectare, & sine ulla re memorabili prætexi, perinde ut aucupes simulacra quadam accipitrum & aquilarum formulas ad perterritificandas alias aues sub dio exponant.

Sle-

+++ Sleidanus *lib. XII. p. 412.* Extat Recessus in Corpore p. 393. Quid in his Comitibus in caussa Henrici Brunsvicensis factum, tradit Hortleder c. XLVI.

++++ Extant tabulae integræ apud Conringium *de Finibus Imperii c. XXVII.* & gallico idiomate in *Recueil des Traittés de Paix Tom. II. p. 674.* Feuda vero, quæ adhuc ab Imperio tenet, memorantur in litteris inuestituræ Rudolphi II. Marchionatus Pontis Montensis, Comitatus de Blanckenberg siue Albimontis, Bellistheim & Clarimontis, Marchionatus Hattonis Castri. Vid. etiam Iterus *de feudis Imperii c. VI. §. 13.*

+++++ Sleidanus *lib. XV. p. 421.* Extat Recessus in Corpore p. 403.

+++++ Sleidanus *lib. XV. p. 437.* Extat Recessus in Corpore p. 415. Prostat Scriptum particulare *Der Churfürsten, Fürsten, Graffen, Städte und Stände der Christlichen Einung wahrhafter und beständiger Bericht von wegen der rechtmässigen defension welche sie wider Heinrichen von Braunschweig fürzunehmen gedungen, desgleichen anderer des von Braunschweigs Vntha- ten halb auf dem Verhörstag zu Speier fürbracht auf Sambstag den V. Aprilis M. D. XLIV. 4.* Hoc omnis caussa plene exponitur.

* Sleidanus *lib. XV. p. 422.* *Bauari fratres in comitio per legatos intercedunt apud protestantes, & inter alias hanc etiam proponunt conditionem, ut Henrici Brunsvicensis ager omnis, interea, dum cause fiat cognitio Cesaris aut aliquot Germaniæ principum fidei permittatur: sed de conbilitum potuit decerni.* Idem *lib. XV. p. 447.* *de sequestri ratione, post variam & multam actionem, demum placuit, ut Cesari tanquam summo magistratui permittatur omnis ager Brunsvicensis, donec vel amice, vel iure ac legibus disceptata lis fuerit atque definita: provincie vero administrationem Cesar committat, vel Palatino, vel electori Brandenburgico, item Mauricio vel Cluensi principi: penam violatæ pacis publice luant, qui non parebunt: Henrico Brunsvicensi denunciaret Cesar; ut pareat, sin minus, legibus in ipsum vindicet, has demum conditiones Cesar proposuit, in eoque permansit: eas deinde ratas habuerunt protestantes, ut infra dicemus.* Idem *p. 449.* *Erant tunc in Lotharingia legati protestantium, ut sequestrationis pacta nuper a Cesare proposita confirmarent. Meti primum, postea Tulli substiterunt, & datis frequenter litteris ad Cesarem atque Granuellanum, quamobrem venissent, explicant: Cesar vero tandem per occupationes bellicas excusans, domum ipsos redire iubet, & rem omnem ad proximum Imperii conventum, aut in aliud tempus commodius reiicit.* Idem *p. 472.* *Brunsvicensis ager omnis Cesari permittitur, qui confestim Henrico mandat, ut legibus rem agat, ab armis abstineat: ille vero minime assentitur de eoque protestatur, & Cesar ei denuo gravissimis verbis ac proscriptionis denunciata pena mandaret, uti parceret, non modo non obtemperat, verum etiam acerbe rescribit, eiusque confiliarios, Granuellanum imprimis atque Nauium, vitiose criminatur: nec ea contentus, occulte cepit cogere manus, ut amissa recuperaret.* Decretum exhibet Hortleder c. XLIX.

** De hoc late Sleidanus *lib. XVI. p. 473.* Hortleder c. XLIX. LI. LIII. LIV.

*** Sleidanus *lib. XVI. p. 476.* qui tamen addit: *de Mauritio fuit post dissipata fama, quasi captivus & fraudulentis verbis Henricum in eas angustias perduxisset. eo cognito, scriptum ille diuagat & quamobrem a Saxone atque Lantgrauio rogatus deesse ipsis non potuerit ostendit, & rem omnem ordine commemorat & iniuriam sibi fieri demonstrat, & nihilofecius, ut ille liberetur, intercedit.* Exhibet illum Hortleder c. LII. Extat in Schardii Tomo II. *Commemoratio succincta causarum belli a Smalcaldicis contra Henricum Brunsvicensem anno XLII. suscepti cum Historia, quomodo Ducatu exutus & tandem a Smalcaldici fœderis sociis captus sit, edita ab iisdem.* Thuanus *lib. II. p. 45.*

**** Chytræus *Saxonia lib. XVI. p. 470.*

***** Sleidanus *lib. XVII. p. 516.* *his etiam diebus, Brunsvicenses, Goslarenses, Hil-*

Et cccccc 3

desemii, Hannobrii, mandata Saxonis atque Lantrani demoliantur, Henrici Brunsvigii primariam arcem, & Volfsebutelum, quam ad hoc usque tempus, imposito presidio munierant.

***** Extat composito cum Lantrauio apud Hortlederum c. LV. cum Io. Friderico Saxone c. LV I.

§. LXVI.

Cæsar, post Crespiacensem pacem ex Belgio redux, initio Ianuarii 1544. Spiram venit ad Comitiam, quæ indixerat. Frequens admodum fuit hic Spiræ conuentus, nam & Ferdinandus rex, & Electores omnes, & plerique omnes Principes aderant, & in his etiam Cliuensis. * Agebatur de bello Turcico & dissidiis de religione componendis, ** de negotio Brunsvicensi, vtraque parte apud Cæsarem causam agente. *** Mittebat etiam ad hæc Comitiam Franciscus Fecialem suum, vt legatis suis, qui Nanceii subliterant, viam pararet, qui tamen tanquam hostis a Cæsare fuit reiectus. **** Tandem vero Iunii mensis die x finem habuit conuentus. Ordines Imperii pecuniam Cæsari decernunt semestrem, aduersus Galliarum regem, in equitum millia quatuor, peditum xxiv, eius vero pecuniarum partem aliquam Cæsar communicat Ferdinando, quo loca finitima Turcis muniat: in futurum bellum Turcicum colligi placet pecuniam viritum, per omnem Germaniam, pro cuiusque facultatibus atque censu, nec immunitas ulli detur: ne quis exteris militet, Galliarum regi præsertim, gravissimis poenis interdicitur, & magistratui permittitur, vt in eos vindicet, qui deprehensi fuerint: quia dissidium religionis in his bellicis occupationibus tractari non potuit, ad proximum conuentum, inque mensem Decembrem reiiçitur, pacem interea colant omnes. Camera iudices locum suum retineant, vsque ad tempus eis præfixum: cum id exierit, tunc in eum confessum recipiantur omnes promiscue, non habita ratione religionis. ***** De sequegro terris Brunsvicensibus dando, etiam fuit decretum. ***** In iisdem Comitibus Cæsar, magno Belgarum gaudio commodoque, pacem facit cum Christierno rege Danorum. ***** In iisdem pacta Io. Friderici Saxoniarum Electoris dotalia cum Cliuensi confirmat, & ius successionis in illis ditionibus, si Cliuensis nullo relicto filio decederet, coniugium Eleonoræ Ferdinandi filiarum, cum Io. Friderico, maximo natu Electoris filio decernitur: hac tamen conditione vtrumque, si prius de religione conueniret. ***** Insequenti anno 1545. erat Imperii Conuentus Wormatiae, Cæsar quum saepe constituisset, impeditus articulari morbo, serius eo venit, legatos habebat ibi Cardinalem Augustanum, Fridericum Fürstenbergium, xxiiii die Martii Ferdinandus rex, per absentiam Cæsaris, proponit. Quamobrem hic sit indiculus conuentus,

notam

notum ipsis esse, nimirum constituendæ religionis, & iuris, & pacis, & Turcici belli causâ. ***** Wormaciam deinde Cæsar venit Maii die XII. XVI. postridie Cardinalis Farnesius. Huius quæ fuerit aduentus causa, non equidem plene constar, sed excitandi belli causâ in Lutheranos venisse, certo putabatur. ***** Cæsar interea per Granuellanium & Nauium de concilio, deque Turcarum bello, cum Protestantibus agit. Hi Franciscum Burcardum, Gunterotum Cancellarium Hessianum, Christophorum Veningerum, Iacobum Sturmium ad eam rem deligunt, qui superiorem actionem omnem paucis repetunt, & ita sibi de pace cauere petunt, ne decreto concilii tollatur, ad hæc, ut iuxta Spirense decretum Camera constituatur: id si fiat, de re publica se cum reliquis deliberaturos. † Postquam diu multumque disceptatum esset, Cæsar Augusti die quarto finem actioni facit, & dum Principes ipsi adesse deberent, actionem omnem in mensem Ianuarium anni sequentis prorogat, & Ratisbonam principes omnes venire iubet, nisi valetudine detineantur, ut religionis concilietur dissidium, utrinque quaterni instituuntur collocutores, binique auditores, eosque sub Calendas Decembris adesse Ratisbonæ, & inde Comitia rem inchoare iubet. †† Deinde superiorum annorum edicta pacis renouat & confirmat, & ne quid contra fiat, edicit, pecuniam in bellum Turcarum, ex anni superioris decreto collectam asseruari, donec de suscipiendo bello deliberatum fuerit, & quibus in locis nondum collecta sit, conferri statim iubet & aggregari. Camera reformationem in proximum conuentum reiiicit. Interea iurisdictionem illis permittit atque prorogat. Huius decreti caput illud, quod est de colloquio doctorum, pontificii recusant, nec in eo Cæsari volunt adsentiri: cætera non impugnant. †††

* Sleidanus lib. XV. p. 435. Heuterus lib. XII. c. I. Seckendorf lib. III. p. 473.

** Sleidanus lib. XV. p. 436.

*** De his late Sleidanus lib. XV. p. 437. Thuanus lib. I. p. 43.

**** Sleidanus lib. XV. p. 438. Gallie rex, qui facile poterat scire, Cæsarem de se grauem habituram querimoniam ad principes, legationem decernit amplissimam, Ioannem Belkium Cardinalem, Franciscum Oliuerium Alenconium, Africanum Malleium, prælorem Diuionensem: Hi quum Ianuario mense venissent Nanceium, oppidum Lotharingia, subsistunt, & cautionem Cæsaris expectant, fœciale enim rex præmiserat Spiram, eius rei causa, cum literis ad Cæsarem, & priuatim etiam ad principes Electores, quibus literis petebat suis legatis publica fide cauere. Cum autem fere sub exitum Februarii, fœcialis eo venisset, indutus veste solenni, sicut fieri consuevit, sistitur a Granuellano, cui & literas reddit sui regis ad Cæsarem scriptas, cum aliter non posset, & sui causam aduentus explicat, & legatis, qui non ita procul absint, iure gentium cauere petit. Iussus manere domi, & diligenter obseruatus, ne quis ad ipsum colloquendi causa veniret, quarto post die dimittitur, asperuimus verbis. Imprudenter ipsum fecisse, & magnum adiusse ca-

pitis periculum, qui sit ausus, eo venire: nam regem, qui sit hostis Germania, non habere quod agat intra fines Imperii, neque ius gentium illi communicandum esse: redeat ergo domum, & hac regi suo renunciet: non esse vero, quod post hac aut ipse vel quisvis alius accedat: & nunc quidem ipsi condonari factum atque remitti, clementia quadam Caesaris, magis, quam pro ipsius merito, sed caueat in posterum: alioqui non laturum impune: nam fecisse contra leges faciales, nec in Caesaris domicilium ei licuisse venire, nisi de illius permisso: quod ad litteras attinet, quas habere se dicat, ita regem esse de republica Christiana & imprimis de Germania meritum, ut in hoc rerum statu Caesar neque velit neque debeat eas recipere, ne per illius visitatum scribendi genus atque promissa, vel ipse vel etiam alii decipiantur. Hoc responsum gallice perscriptum ei datur. Sic ergo remittitur cum literis regis ad Caesarem scriptis atque principes, & additi fuerunt equites nonnulli, qui Nanceium usque perducerent. huius autem rei nihil fuit communicatum principibus, ac plerisque videbatur hoc ab Imperii consuetudine esse alienum. Eare cognita, legati magnis erant in angustiis, valde solliciti, quomodo sine periculo domum redirent: collato autem consilio cum Lotharingia principe Antonio, noctu clanculum discedunt, inque Galliam propinquam reuertuntur. Idem lib. XV. p. 445. cum ergo domum redissent legati, quam habituri fuerant in confesfu omnium orationem, eam typis excusam emittunt. Extat ista Oratio in Freheri Tomo tertio calumniarum in Caesarem plena. Belcarius lib. XXIII. p. 753.

***** Sleidanus lib. XV. p. 446. Heuterus lib. XII. c. I. quo conuentu Caesari aduersus Francum decernuntur equitum quatuor, peditum viginti quatuor millia, qui sex mensibus Imperii sumptu militarent: promissitque hanc ob causam Caesar Protestantibus, primo quoque tempore in Germania aut generale, aut nationis Germanica Concilium se procuraturum; summo Pontifice Paulo factum agerrime ferente, ac scripto Caesari exprobrante. Superiori etiam anno Concilium Pontifex in urbe Tridentina indixerat. Extat Recessus in Corpore p. 415.

***** Sleidanus lib. XV. p. 447.

***** Sleidanus p. 446. Danis quoque rex, missis legatis, omnino transegit cum Caesare, quum ad illud usque tempus, per totam hyemem, copias militum aluisset in futurum eventum, a Gallia regis amicitia videbatur discedere, propter societatis Turcicae famam. nam hoc prope significabant legati, cum familiarius ad socios loquerentur. Chytræus lib. XV. p. 408.

***** Chytræus c. I.

***** Sleidanus lib. XVI. p. 459. Belcarius lib. XXIV. p. 765. Seckendorf lib. III. p. 521. Extat Recessus Wormatiensis in Corpore p. 435.

***** Sleidanus p. 467. Seckendorf lib. III. p. 561.

† Sleidanus p. 469.

†† Sleidanus lib. XVI. p. 459. Chytræus lib. XVI. p. 409. Thuanus lib. II. p. 44. Hortensius lib. I. p. 451.

††† Sleidanus p. 472. indixerat hoc anno Caesar VVormatiam Germania Principum Comitibus, Praeside Romanorum Rege, sed nil fuit decretum, quamquam is summopere pro pace & auxiliis contra Turcam decernendis, frustra laborasset. Absentes principes Legatos miserant, qui magis rebus perturbandis quam sedandis studentes, aperte professi fuerunt, Principes suos nec Concilii Tridentini, nec Senatus Imperii decretis sententiisque, nisi cum visum fuisset, staturos. Extat in Freheri Tomo tertio Pauli Ricii Oratio in his Comitibus habita de vita morumque emendatione serio facienda, & bello in Turcas faciendo.

§. LXVII.

Dimisso conuentu Wormatiensi d. xiii. Decembris 1545. * fit initium

tium Concilii Tridentini, quod a Paulo III. iam Kl. Iunii a. 1542. fuerat indictum ** a. 1544. denuo denuntiatur. *** Altera inde sessio facta fuit VII. Ianuarii 1546. **** Causa dilationis erat præcipua, ut interim Protestantes spe aliqua lætarentur, & belli adparatus tanto occultius possit fieri. Fortassis etiam arcana Cæsar consilia habebat, ut cum Euangelicis inita concordia, Maiestatem suam contra Pontificem & Gallum stabiliret. Titulus placuit *Sanctum Oecumenicum Concilium legitime congregatum, ductu Spiritus Sancti præsidentibus Legatis pontificiis.* ***** Ibi ante omnia iubebantur de religionis articulis agere, licet id Cæsaris intentioni aduersaretur, qui de reformatione Cleri aut aliis capitibus tractari prius malebat, ut Protestantibus fucus fieret & occasiones interea maturescerent. ***** Anno 1547. Itali episcopi Bononiam secesserunt, aëris intemperiem & luis metum caussati: manentibus cunctis, quos Cæsar miserat, a quo frustra Bononienses reuocantur, & contra translationem Bononiensem Protestatio exhibetur, ***** nec restitui concilium in locum potuit, antequam Paullus III. qui inceperat illud, desisset vivere. *****

* P. Suavis Polanus lib. II. p. 141.

** Sleidanus lib. XIV. p. 407. *interea pontifex calendis Iunii concilium indicit & quemadmodum non semel indictum ab se concilium postremo suspenderit ad idoneum usque tempus, prolixè commemorat, itaque culpam omnem a se remouet: & licet nunc quoque sit anceps reipublicæ status noluisse tamen ait, differre longius. Indicit autem illud, Tridenti, ad calendæ Novembris, eoque venire iubet patriarchas, episcopos, Abbates & id genus alios, quibus iure vel privilegio conciliis interesse licet, ac sententiam dicere permissum est. Cæsarem etiam & Gallia regem imprimis hortatur, ut aut ipsi veniant, aut legatos mittant, & suis episcopis eo proficisci mandent, Germanos autem episcopos ante omnes inuitat, ideo quod ipsorum causa potissimum & rogatu labor hic suscipiatur omnis. De hac Bulla indictionis P. Suavis Polanus lib. I. p. 109.*

*** Sleidanus lib. XVI. p. 455. de Paulo III: *eodem quoque tempore, concilium, quod bellis ante hac impeditum fuit, rursus denunciat in idus Martias anni sequentis. Extat Bulla indictionis concilii apud Horriederum Tom. II. lib. I. c. XXXVIII.*

**** Sleidanus lib. XVI. p. 486. *equidem dicit: septima deinde Ianuarii die, huius anni, cum auctior esset episcoporum numerus, fit initium concilii. Verum, ex Suavi Polano satis patet, hanc fuisse sessionem secundam Chytræus lib. XVI. p. 413.*

***** Suavis Polanus lib. II. p. 151.

***** Consultationes desuper habitas videmus apud Suauem Polanum lib. II. p. 155.

***** Extat diploma reuocationis de dato Augustæ Vindelicorum XXII. Augusti 1548. una cum Protestatione apud Goldastum Const. Tomo 6to p. 561.

***** Sleidanus lib. XIX. p. 575. *& sub hoc tempus, qui Tridenti erant patres, Bononiam eunt, neque post illum confessum, in quo de sacramentis egerunt, ulla fecerunt decreta. Discedendi causa ferebatur, quod aer huius loci minus esset salubris, ita distante Hieronymo Fracastorio Veronensi, qui patrum concilii medicus erat, & a pontifice mensuros habebat aureos ad sexaginta. tulit hoc indignissime Cæsar, & sua ditionis episcopis atque Theologis mandat, ne pedem illum mouerent. itaque concilii pars Tridenti, pars altera Bononia fuit. Thuanus lib. IV. p. 219.*

FFFF FF FF

8 lib. V. incunte. Edictum Cæsaris extat apud Goldastum Tom. vno p. 563. quod sequitur Caroli V. Protestatio contra Conciliabulum Bononiense a Paulo III. Papa congregatum. Facta Roma per Iacobum Mendozam, Legatum Cæsareum anno Domini MDXLVIII.

§. LXVIII.

Anno 1546. coepit spargi rumor, Cæsarem occulte moliri bellum. Ianuario igitur mense conuentus erat Protestantium Francofurti. Deliberatum ibi fuit de concilio Tridentino, de prorogando foedere, de sumptibus belli Brunsvicensis, de non deferendo Hermanno Colonienfi, * qui ad castra Protestantium transierat, de sollicitando Cæsare in Comitibus, ut pacem religioni det & Cameram recte constituat. ** Landgravius etiam de hoc rumore belli ad Granuellanum scribit, qui tamen ipsi respondet, nihil a Cæsare esse metuendum. *** Interea colloquium Ratisbonense xxvii Ianuarii incoatur. Collocutores a Cæsare missi venerunt Petrus Maluenda, Hispanus, Eberhardus Billichus Carmelita, Io. Hofmeisterus Augustinensis, Io. Cochlaus, Theologi. A Protestantibus venerunt Bucerus, Brentius, Georgius Mator, Erhardus Schnepfius. Præsides a Cæsare constituti, Mauricius Episcopus Eistetensis, & aliquot diebus post, Fridericus, Comes Fürstenbergius, cui adiectus fuit Iulius Pfugkius. Interim vero Saxoniae dux, qui conditiones colloquii non probarat, postquam de illis accepit, suos reuocat, atque sic colloquium effectum fuit destitutum. ****

* De hac Hermanni reformatione Sleidanus *lib. XV. p. 426.* Seckendorf *lib. III. p. 432. 614.*

** Sleidanus *lib. XVI. p. 478.* Chytræus *lib. XVI. p. 413.* Thuanus *lib. II. p. 46.* Seckendorf *lib. III. p. 612.*

*** Sleidanus *p. 479.*

**** Sleidanus *p. 481.* Seckendorf *lib. III. p. 567. 619.*

§. LXIX.

Septima deinde Ianuarii die 1546. fit initium Concilii Tridentini. Hoc durante, Lutherus ad Comites Mansfeldios proficiscitur, vocatus ab iis componendi causa dissidii, quod inter ipsos erat de finibus & hereditate. Non solebat ille quidem eiusmodi negocia tractare, & per omnem vitam suis tantum studiis vacauerat: sed quia natus erat Islebii, quod est Mansfeldiorum ditionis oppidum, non potuit hunc laborem & operam illis atque patriæ non præstare. Venit eo, consentiente Electore, anno 1545. cum Iusto Iona & Melanchthone, sed nihil eo tempore profecit, manente & ingrauescente discordia. * Iterum extremo Ianuarii 1546. rogatu Comitum, & Electoris venia, cum solo Iusto Iona, Halensi antistite eodem profectus, insigniterque exceptus, obuiam ipsi venientibus Co-

miti-

mitibus ipsis, cum sociis centum triginta. ** Priusquam Islebiam perueniret, valetudine ex animi moerore, ob Zwingliana certamina & mollia Melanchthonis & aliorum de hac lite iudicia contracto, *** utebatur tenuiori, sed tamen & causam agebat, propter quam erat vocatus, & aliquoties in templo docebat, percepta quoque coena Domini. Decimo septimo vero Februarii die coepit agrotare grauius ex pectore, & quamquam erat imbecillior, prandit tamen cum reliquis atque coenauit. Inter coenandum, variis de rebus locutus, hoc etiam inter alia rogabat, num in illa sempiterna vita sinus alter alterum recognituri. **** Vrgente vi morbi, post mediam noctem excitatus, queritur de pectoris angustia, & praesentiens iam instare vitae finem, post pia suspiria, ***** spiritum suum in manus Dei semel & iterum commendat, tanquam dormiturus, paulatim e vita decedit, nullo cum corporis, qui quidem animaduerti posset, cruciatu. Sic ergo mortuus est in patria sua, quam a multis annis non viderat, Februarii die xviii. maximo cum gemitu plurimorum. Mansfeldii quidem cupiebant illum suis in finibus, quod illinc originem haberet, sepeliri, sed iussu principis Electoris, Wittembergam cum honore delatus, quinto post die reconditur. *****

* Seckendorf lib. III. p. 634.

** Seckendorf *lib. III. p. 635.*

*** Seckendorf *l.b.* III. p. 580.

**** Sleidanus lib. XVI. p. 488. Belcarius lib. XXIV. p. 770.

**** Sleidanus lib. XVI. p. 488. sed urgente vi morbi, post median noctem excitatus, queritur de pectoris angustia, & presentiens iam instare vitæ finem, his omnino verbis Deum implorat: pater mi cælestis, Deus & pater domini nostri Iesu Christi, Deus omnis consolationis, ago tibi gratias, quod filium tuum Iesum Christum mihi revelasti, cui credidi, quem sum professus, quem amavi, quem celebraui, quem pontifex Romanus & reliqua impiorum turba persequitur & afficit contumelia: rogo te mi domine Iesu Christe, suscipe animulam meam: mi pater cælestis, etiamsi diueller ex hac vita, licet corpus hoc mihi sit iam deponendum, certo tamen scio me tecum esse permansurum in sempiternum, neque posse me tuis ex manibus a quoquam diuelli. Thuanus lib. II. p. 43. Eadem dicit Belcarius lib. XXIV. p. 773. qui præter reliquas, quas in Lutherum euomit calumnias, hanc etiam vocat orationem pharisaicam.

***** Extat Iusti Ionæ, qui præfens erat, relatio ad Io. Fridericum Electorem de obitu Lutheri, apud Seckendorf *lib. III. p. 636.* Thuanus *lib. II. p. 47.* Chytræus *lib. XVI. p. 413.* Ex Pontificiis habemus Io. Cochlaei infulas fabulas de *Actis & scriptis Lutheri*, Casparis Ylenbergeri *historiam de vita, moribus, gestis & morte Lutheri, Melanchthonis & Flaminii.* Ex nostris habemus Matthæum Drosserum, Io. Matthesium, Io. Contr. Danhauerum in *Memoria Lutheri.* Huc etiam facit Christ. Iuncker *Vita Martini Lutheri nummis atque lionibus illustrata.* Casp. Roth. *Gloria Lutheri*, Io. Mich. Koch *Christliches Ehren-Gedächtnus Lutheri*, Isenact 1714. 4. continens præter conciones fanebres & Melanchthonis parentationem, vitam Lutheri. Auserlesene Anmerckungen *Tom. II. obs. XII. §. XV.*

Éf ff ff ff ff a

§. LXX.

§. LXX.

Dum itaque Cæsar a. 1546. Ratisbonam Comitia indixisset, ad Kl. Aprilis legati Protestantium Wormatiæ conueniunt, de summa rei consulturi: quia vero benigne Cæsar Lantgrauium ab se dimiserat, illi acceptis ab eodem litteris, qui rem actam interea cum Saxone communicauerat, Aprilis die xxiii. discedunt, vt Ratisbonæ, quo proficiscendum erat alioquin ad Comitia, de his ipsis rebus deliberent. * Cæsar, vbi Ratisbonam venit, ** & e præsidum colloquii sermone cognouit de re tota, molestissime tulit Theologorum abitionem, & dimissis in Germaniam litteris, admodum de eo queritur, & principes, vt ipsi veniant, grauissimis verbis hortatur. Agebatur in iisdem Comitiiis de religionis dissidio componendo, bello Turcis inferendo, & iudicio Cameræ restituendo, cum per intercessionem Galliarum regis vnus anni pacis induciæ ad finem Octobris exeant. Solebant ante Electores communicare consilia: sed hoc tempore Moguntini & Treuirenses legati secessionem faciebant a Colonienſibus, Palatinis, Saxonis, Brandenburgicis, & ad pontificios transeunt, & re deliberata, Concilium Tridentinum adprobant, Cæsarem, vt illud tueatur, idemque protestantibus persuadeat, hortantur, quo nimirum & eo veniant, & synodi decretis atque cognitioni se submittant. Protestantes vero Cæsarem orant, vt firmam pacem & æquabile ius constituat, vt religionem legitimo Germaniarum concilio vel Imperii conuentui, vel colloquio doctorum, certis legibus instituendo permittat: Tridentinum etiam hoc concilium non illud esse, quod in Imperii conuentibus decretum sit atque promissum, demonstrant. *** Dum his de rebus deliberatur, fama spargitur, a Cæsare, Ferdinando & pontifice maximos fieri bellicos apparatus. Nam quia pacem Galliarum rex cum Cæsare colebat, & inducias in hunc annum Turca largitus erat, idoneum hoc videbatur esse rei gerendæ tempus. Episcopi quidam & sacrificus Cæsaris magnum inter alios huc attulisse momentum dicuntur, a pontifice nimium subornati. **** Cum ergo belligerari Cæsar omnino constituisset, nona die Iunii Tridentinum Cardinalem celerimo cursu Romam mittit cum mandatis, ad pontificem, auxilia promissa conquirendi causa. Biduo post, centuriones omnes, tribunos atque duces cum pecunia dimittit, vt e vestigio delectus habeant. Cum igitur ipsa res declararet, non esse vanum rumorem, cum iam non in Germania tantum, sed per Italiam quoque manus cogerentur, Hispanorum etiam aduentarent copiarum, Iunii die xvi. Cæsarem adeunt, & quia plena sint omnia motibus bellicis, num ipsius hæc fiant imperio sciscitantur, & quorsum ille
perci

pertineat apparatus. Aderant eis Coloniensis ac Palatini legati. Cæsar per Nauium respondet, se pacis semper fuisse studiosum: nunc etiam eiusdem se voluntatis esse, nec aliud habere sibi propositum, quam ut concilientur Ordines, & pax atque ius per Imperium valeant: in eo qui sibi paruerint, eos omnem ab se beneuolentiam expectare iubet, qui secus faciant, in hos pro iure & authoritate sua sibi agendum esse dicit. ***** Cæsar autem xix. Iunii 1546. foedus secretum facit cum Mauritio Saxone de mutuis auxiliis. ***** Protestantium legati, cum ad vim & arma spectarent omnia, neque sine periculo de rebus necessariis vel deliberare possent, vel ad suos etiam perscribere, discedunt alii post alios, domumque redeunt. *****

* Sleidanus *lib. XVII. p. 502.* Seckendorf *lib. III. p. 619.* Extat Recessus in Corpore *p. 441.*

** Iter Cæsaris e Belgio sigillatim descripsit Nicolaus Mameranus, quod reperitur in Chytræi *Saxonia p. 957.* & apud Hortlederum *Tom. II. lib. III. c. I.* per Io. Wilh. Neumaeyerum in vernaculum sermonem translatus.

*** Sleidanus *lib. XVII. p. 506.* Seckendorf *lib. XIII. p. 662.* Heuterus *lib. XII. c. VI.* Chytræus *lib. XVI. p. 413.* Thuanus *lib. II. p. 45.*

**** Thuanus *lib. II. p. 45.* quanquam multis persuasum fuit, Cæsarem initio ad arma Turcica propensum, unde plus gloriæ minus damni & inuidiæ reportare potuisset, dein a Pontifice, cum quo Genuæ, Nicæ, Luca, ac postremo Buxeti familiare colloquium habuerat, inducendum sententiam mutasse, & arma contra Turcam parata in Germanos vertisse, pessimo, sed solenni & esitato Pontificibus R. sicuti Protestantes iactabant, consilio, qui eos; inter Christianos, qui ipsorum nimium potentiam in dubium vocant, capitaliori odio, quam ipsos Christiani nominis hosteis semper persecuti sunt. igitur Cæsar sine Pontificis consilio, qui magna auxilia pollicebatur, sue ambitione, aut etiam necessitate ob eas quas diximus causas adductus, exeunte anno Gerardum Veltuicum hominem doctum & linguarum apprime peritum Constantinopolim misit, ut de induciis cum Turca Ferdinandi nomine ageret. Haræus *ad a. 1546.*

***** Sleidanus *p. 506.* Thuanus *lib. II. p. 46. 48.* Chytræus *lib. XVI. p. 413.*

***** Sleidanus *p. 511.* saltim ait: Mauricius, qui vigesimo quinto die Maii Ratisbonam venerat, luctu die vigesimo discedit, ubi Cæsar priuatim cum eo diu multumque sermocinatus fuit, eius vero quæ fuerit summa colloquii, res ipsa post declarabit. Heuterus vero *lib. XII. c. VI.* foederis capita describit addens: hæc ex autographo descripsi. Thuanus *lib. II. p. 67.* Haræus *ad a. 1546.*

***** Sleidanus *lib. XVII. p. 512.* Chytræus *lib. XVI. p. 413.* Thuanus *lib. II.* Heuterus *lib. XII. c. VI.* Acta horum Comitiorum describuntur apud Hortlederum *Tom. II. lib. III. c. II.*

§. LXXI.

Smalcaldici itaque foederis Protestantes, decreto contra Cæsarem bello, Duces nominant Ioannem Fridericum, Saxonie Ducem, Septemvirum, ac Philippum, Hassie Landgrauum: Cæteri omnes, his parentes, ut

F f f f f f f f 3

dudum

dudum conuenerant, copias pecuniamque expediunt. * Superioris etiam Germaniæ Ciuitates & Dux Württembergicus, audito Cæsaris responso, quod per Nauium dedit, omnem fidem opemque polliciti, quantas omnino possunt, peditum copias conscribunt & primi fuerunt in armis. ** Smalcaldicorum etiam legati Vlmæ congregantur, ut in commune consulant atque in hoc conuentu decretæ ad Cæsarem litteræ, quibus Cæsarem de præstito iuramento, atque ut a bello desistat, monent. *** Legatos etiam ad Helueticorum conuentum mittunt Badenam. **** Et licet Palatinus Protestantes cum Cæsare vellet conciliare, frustra tamen hoc fuit, ***** Cæsar potius concluso xvi Iulii cum Pontifice foedere, ***** conductis undique copiis, quam posset occultissime, Smalcaldicos adoriri cogitabat, ***** verum præsto erant Protestantes, & proposito publico scripto, quo causam belli exponunt, † ad xvi Iulii diem Landgravius suas copias in hostem educebat. †† Primus impetus a superioribus Germanis, qui iam expediti erant, factus est in hostem ex Vindelicis, qui Pontificis copias ut præuerterent, Schertelino Duce, Fiessam, Augustanæ ditionis ad Lechum, oppidum occupant. Inde in Tirolensem agrum irrumpunt, Schertelinus Erebergam arcem capit, Oenipontem etiam capturus, ni Ferdinandi copiarum, omnem viam, aditusque occupassent: Post, Hedecco duce, Dillingam capiunt & Donawertham. ††† Interim Io. Fridericus Saxo & Landgravius cum suis copiis procedunt, & per Franconiam profecti, cum Wirceburchensis episcopus ipsis idonee de non impediendo comineatu cauisset, ad socios contendunt. †††† Erat id temporis Ratisbonæ Cæsar, & præter Hispanos ad millia tria, peditum Germanorum millia circiter quinque, & ad septingentos equites, nullæ ad ipsum copiarum tunc conueuerant, reliquos Hispanos ex Pannoniis expectans. ††††† Nihilominus Saxonem atque Landgravium xx. Iulii publicis litteris proscribebat. †††††† Proscriptionis etiam litteras ad Mauritium Saxonem mittit, & grauissimis verbis mandat, ut sibi in occupandis illorum provinciis adsit totis viribus, immo, ut ipse quam primum occupet omnia, & sui iuris tuendi causa detineat: nam alioqui fore, ut occupantis omnia fiant. †††††††

* Heuterus lib. XII. c. VII. qua ratione Io. Fridericus Elector & Philippus, Hassiæ Landgravius inuicem Ichttershusæ conuenerint, patet ex ipsorum Recessu IV. Iulii 1546. apud Hortlederum Tom. II. lib. III. c. VI Lünigium p. spec. sect. IV. p. 266. Iustitiam huius belli singulari discursu exposuit Fridericus Hortleder apud Goldastum Polit. Imp. p. XXXI. p. 1370.

** Sleidanus lib. XVII. p. 512. Exercitus autem erat bipartitus: unum agmen erat Ulrichi principis, ad viginti quatuor signa peditum, & in his ex nobilitate complures: alterum erat a ciuitatibus conductum. Hi cum Vlmæ conuenissent omnes, Iunii die XXI. Günspergam petunt, & altera luce producti, dispersi consistunt. duces erant Ioannes Hedeccus, Schertelinus,

Bab-

Balthasar Gultlingus, Sebastianus Bessererus, Matthæus Langemantelus, Ioannes Harderus, Iudocus Rosebergus. Hi ciuitatum copias primum, certis conditionibus, per iniurandum ut fieri solet, astringunt, & ut Schertelino pareant, ac dicto sint audientes mandant, donec principes ipsi, fœderis duces venerint. Post ad VVirtembergicos digressi, cum idem egissent, Hedecum illis eadem ratione ducem constituunt. Heuterus c. l. Numerum copiarum Protestantium computat Harzrus ad a. 1546. p. 639. dicens: moxque Protestantes copias pecuniamque expediunt, Ioannes Fridericus Saxo Septemuir peditum quadraginta nouem signa, equitum turmas octodecim, Hesus quadraginta octo vexilla peditum, equitumque turmas duodecim, alique quisque pro facultatum ratione ita ut eorum copia, habito delectu, supra centum peditum ac quindecim equitum millia censerentur.

*** Sleidanus lib. XVII. p. 513. 518. Thuanus lib. II. p. 49.

**** Sleidanus lib. XVII. p. 516. Protestantium superioris Germaniæ legati, quinta die Iulii Badenam Vlma veniunt ad conuentus Heluetiorum, & expositis mandatis, in mensem Augustum reiciuntur: postulata erant, ne militi externo dent iter per suos fines, & ut suos militare ipsis permittant, si res ita postulet. Thuanus lib. II. p. 55.

***** Sleidanus lib. XVII. p. 516. Thuanus lib. II. p. 52.

***** Sleidanus lib. XVII. p. 514. Extat Fœdus illud apud Hortlederum Tom. II. lib. III. c. III. Goldastum Reichshandlungen p. 139. Reichshandeln p. VI. p. 592. Belcarius lib. XXIV. p. 773.

***** Sleidanus lib. XVII. p. 524.

† Sleidanus lib. XVII. p. 519. cum Saxo & Lantgravius ad Casarem privatim ita scripsissent, uti diximus, publicum etiam scriptum edant idibus Iulii, quo demonstrant, religionis causa bellum hoc suscipi, & hoc esse consilii Casaris, ut obducta specie quadam rebellionis, & tanquam in paucos aliquos vindicare velit, socios fœderis diuellat, alios ab aliis, & tanto facilius paulatim post omnes euertat. Extat hoc scriptum apud Hortlederum Tom. II. lib. III. c. XI. Sic etiam apud eundem Tom. II. lib. I. c. II. & III. reperiuntur varix consultationes super eo, an pro defendenda religione arma capere liceat.

†† Sleidanus lib. XVII. p. 524.

††† Sleidanus c. l. Heuterus lib. XII. c. VII. interea apud Belgas Maximilianus Egmondus, Bura Comes, iuxta peditum equitumque conscriptamann, Casaris expectabat mandatum. Sed summa Haspi diligentia effecit, ut serius vocaretur. Conductis enim, ut diximus, suis sociorumque copiis, XV. Kal. Augusti in Casarem ducit. Scartleus in alteram partem missus, cum suis VVirtembergique copiis Fioffam aut Fussenem Antistis Augustani Oppidum, Arcemque Erebergam ditionis Rom. Regis, cum Oppido Clusa, in angusto Alpium transitu sita, occupat, impediturus ne Hispanorum Italarumque copia ex Italia ad Casarem profiscerentur. Heuterus lib. XII. c. VIII. Thuanus lib. II. p. 54. Harzrus p. 639.

†††† Sleidanus lib. XVII. p. 525. Thuanus lib. II. p. 55.

††††† Sleidanus c. l. Harzrus p. 640. Heuterus c. l. Extant apud Hortlederum Tom. II. lib. III. c. XIII. & sqq. Relationes, statum aulae & exercitus Casarei atque Fœderatorum demonstrantes vna cum diuersis consultationibus, qua ratione bellum sit gerendum.

†††††† Sleidanus lib. XVII. p. 525. Heuterus lib. XII. c. VIII. Thuanus lib. II. p. 56. Belcarius lib. XXIV. p. 773. de Imperatore: quanquam viribus longe inferior, tamen decimo tertio Kal. Aug. Saxonem, & Lantgravium proscribit: ea autem proscriptionis lex est, ut proscriptorum bona omnia, possessionesque publicentur, ac primo occupanti addicantur. Causas proscriptionis rebellionem obtendit, quod eius edictis parere sapius, immo fere semper recusarint: quod

quod externos Reges adversus ipsum incitarint (Franciscum Gallie atque Henricum Anglie Reges intelligebat) & quod prorsus impium est, Solymannum clam in Hungariam evocarint: quomobrem *lese Maiestatis merito conuincuntur*. Triduo post Gerardum Valduicium, & inducias cum Solymanno paciscatur, Ratisbona Constantinopolim remittit. Extant proscriptionis tabulæ apud Hortlederum Tom. II. lib. III. c. XVI. Qua ratione contra hanc proscriptionem Theologi Wittebergenfes varia ediderint & præcipue Georgius Maior *ewiger Göttlicher allmächtiger Majestat Declaration wider Keyser Carln, König in Spanien*, docet Historia arcana in *Amerle-smen Anmerkungen* tom. II. obs. XII. §. XVIII.

†††††† Sleidanus lib. XVII. p. 529.

§. LXXII.

Dum igitur Protestantes cum omnibus copiis iam ad Danubium essent, * Cæsar, qui nondum erat instructus, Augusti mensis initio, relicta Ratisbona cum præsidio, Landshutum petit, Bauariæ ducis oppidum, ad Isarum flumen, & pro moenibus castra ponit. ** Donawerda, Saxo, Landgravius atque socii, Augusti die undecima, quo sint in ipsum animo, iuxta belli morem atque legem denunciant. Hanc epistolam per adolescentem quendam nobilem atque tubicinem, ad Cæsarem mittunt, in castra prope Landshutum; ille autem non modo non accipit, verum etiam iubet, capitis denunciata poena, ut eam suis referant, hoc insuper addit, si quis in posterum ab illis ad se veniat, fore, ut loco muneris atque torquis aurei, laqueum ab se ferat: deinde proscriptionis formulam illis tradit, & gravissimis verbis mandat, ut suis eam reddant. *** Postea, quo sit eundum, deliberabatur: erant, qui Landshutum dicerent, ubi Cæsar erat; cum autem periti regionis docerent, interesse paludes, ita quidem, ut angustiis admodum viis, per vnum & alterum subinde milliare singulis eundum esset equitibus, mutato consilio, Ratisbonam ire statuunt, ubi Cæsar & præsidium reliquisset & tormenta: nam & castris ibi deligi locum idoneum, & si Cæsar obsessis opem ferat, de summa rei posse cum eo dimicari. **** Cæsar interea Pontificis copiis quas Octavius Farnesius ducebat, & quidem pedum erant millia decem equitum levis armaturæ, quingenti, ***** firmatus, ad Ingolstadtium castra locat. ***** Vbi iam eo loco Smalcaldicorum exercitus omnis conuenisset, coëptum est omnibus tormentis in castra Cæsar's fulminari, & vehementissime quidem: Landgravius hostem adoriri suadebat. Variantibus sententiis, cum alii dissuaderent, ut rem summi discriminis: alii non improbarent quidem, modo ut ab Ingolstadtii, qui tormentis abundabant, nihil periculi sit metuendum, & equitatus etiam adhibeatur statim initio pugnæ: nihil actum fuit. Quod quidem ita reprehenditur a multis, ut hic error, & ipsorum calamitatis & victoris Cæsar's

Cæsaris initium atque causa fuisse putetur. Nam & equitatu longe superabant, & humili tantum fossa Cæsaris dum erant munita castra: cum autem eius diei fulmen & impetum Cæsar sustinisset, nocte sequenti castra sic communiuit, ut maiori deinde fiducia rem ageret, ac tempestatem omnem multo commodiorem ferret. ***** Dimissa pugnandi occasione, per triduum adhuc ibi commorati Smalcaldici, cum Cæsar interca sese vallis atque fossis muniuisset, iv. Septembris die discedunt, ut Burensem transitu prohibeant, qui quatuor equitum, peditum decem millia Cæsari adducebat. Hic tamen ab itinere defleat, & Noriberga Ratisbonam profectus, ad Ingolstadtium Cæsari se iungit incolumis. Hac igitur expectatione illi deiectioni, Donawerdam tertio post die redeunt. † Postea ad Nordlingam castra castris opponebantur, Cæsare tamen discedente, qui per Farnesium Donawerdam occupabat. ††

* Extat designatio copiarum Protestantium apud Hortlederum Tom. II. lib. III. c. XXIV. Thuanum lib. II. p. 55.

** Sleidanus lib. XVII. p. 531.

*** Sleidanus lib. XVII. p. 531. Heuterus lib. XII. c. IX. Undecimo Augusti Protestantium Duces, e castris Donawerdicis missis ad Cæsarem literis, qui ad Landshutum in Bavaria castra metatus erat, bellum ei, recitatis aspersis causis, indicunt. Cæsar, reiectis literis, nec legere legique volens, ne quis in posterum a rebellibus cum literis ad se veniat, nisi gulam laqueo frangi cupiat, severe iubet, tradens adolescenti ac tubicini, qui literas attulerant, proscriptionis tabulas rebellibus Principibus perferendas. Actum in Protestantium Concilio fuerat, quo nomine Cæsar in literis foret compellendus: Saxo Hispania Regem appellabat; Hassus Carolum Gandensem. Sed tandem conveniunt, scriberetur, Carolus qui se pro Cæsare gerit. Thuanus lib. II. p. 57. Belcarius lib. XXIV. p. 774. Harxus p. 641. Extant hæc litteræ apud Hortlederum Tomo II. lib. III. c. XXIV. in quibus tamen Carolo Cæsareæ Maiestatis titulum concedunt. Sleidanus lib. XVIII. p. 539. de proscriptionis formula: hanc igitur ut acceperunt, e castris ad Ingolstadtium, altera die Septembris, honoris & existimationis tuende causa respondent, edito scripto valde prolixo. Hæc Responsio extat apud Hortlederum Tom. II. lib. III. c. XXIX. & c. XXX.

**** Sleidanus lib. XVII. p. 533. Thuanus lib. II. p. 56.

***** Sleidanus lib. XVII. p. 534. qui addit: discedens ex Italia Farnesius, dixisse fertur, se tantam esse daturum stragem per Germaniam, ut in Lutheranorum cruore vel natare possit ipsius equus. Heuterus lib. XII. c. IX. Thuanus lib. II. p. 57.

***** Sleidanus lib. XVII. p. 535. Extant litteræ diffidationis in castra Cæsaris missæ apud Hortlederum Tom. II. lib. III. c. XXVIII. in quibus ipsum compellant Carlen, der sich den fünfften Römischen Keyser nennet, König in Hispanien. Heuterus lib. XII. c. IX.

***** Verba sunt Sleidani lib. XVIII. ineunte. Thuanus lib. II. p. 59. Quid vero ad Ingolstadtium fuerit gestum, exponitur relatione singulari apud Hortlederum Tom. II. lib. III. c. XXXI. Heuterus c. I.

† Sleidanus lib. XVIII. p. 545. Heuterus lib. XII. c. IX. Belcarius lib. XXIV. p. 775. Harxus p. 642.

†† Sleidanus lib. XVIII. p. 547. Heuterus c. I. Thuanus lib. II. p. 64. Belcarius lib. XXIV. p. 778.

G E E E E E E E

J. LXXIII.

§. LXXIII.

Dum hæc in Suevia geruntur, magna fit rerum per Saxoniam immu-
 tatio, Mauritio Saxone atque Ferdinando, Romanorum Rege, Saxoniam
 inuadente, * Cæsar interim Donawertha progressus, Dillingam & Hoch-
 stætzum, paulloque post, Lauringam, & Gundelshingam ad Brentam flumen
 deditione capit. Danubii itaque possessionem adeptus, permagnas habebat
 rei gerendæ commoditates, & Lauringæ relicto præsidio, cum Brentam
 traiecisset, prope Sonthamum vicum castra statuit, Vlmam petiturus. **
 Smalcaldici vero ad Gingam veniunt, & parum abfuit, quin ipsum Cæsa-
 rem caperent. *** Per eosdem dies Octobri mense, legati Smalcaldico-
 rum sub exitu Octobris Vlmæ conueniunt, ut in commune consule-
 rent. **** Cum autem sententiis non conuenirent, mense Nouembri
 Gingam ad castra profecti fuerunt, ut facilius esset deliberatio. Ibi pro-
 ponitur, quia socii religionis nulla dent auxilia, & ex confœderatis Lunc-
 burgenfes & Pomerani & alii quidam, nihil omnino, reliqui vero per Saxo-
 niam Ordines atque Ciuitates non ita multum conferant, & ex Galliis nihil
 adferatur, & dilabente quotidie milite propter anni tempus & alia incom-
 moda, deminuatür exercitus, e tribus vnum esse deligendum, ut aut præ-
 lio contendant, aut discedant, præsidiis in hyberna dispositis, aut pacem
 induciasque faciant. Re deliberata pacis mentionem posse fieri placuit,
 & adhibetur Adamus Trottus, qui per causam Electoris Brandenburgensi-
 sis aditum habebat ad eius fratrem Ioannem Marchionem. Cum autem
 Cæsar, qui rationes illorum omnes & incommoda per indicium ex propin-
 quo cognouit, & nuper e Saxonia lætū acceperat nuncium, duras
 admodum conditiones proponeret, decernitur, ut reliquis omnibus ab-
 ductis copiis in Saxoniam, equites mille, & ad octo millia peditum relin-
 quantur in hybernis, ad eamque rem sumptum faciant dux Wirtembergi-
 cus & Germaniæ Superioris Ciuitates. ***** Cæsar vero cum Bopfingam,
 Nordlingam, Oettingensem agrum & Dinckelspulam deditione cepisset,
 Roteburgum, quod est ad Duberam flumen oppidum Imperii, magna cele-
 ritate contendit. ***** Smalcaldici postquam in valle Brentiana pericu-
 lum vix euassissent, discedunt, ***** illorum expeditione ob dissidia fru-
 ctu destituta. ***** Post hæc Vlricus Wirtembergicus, Fridericus
 Palatinus, Vlmenses atque Francofurtenses Augustani, Argentoratenses
 cum Cæsare iterum conciliantur. †

* Sleidanus lib. XVIII. p. 547. Heuterus lib. XII. c. IX. Consultationes Ministrorum
 verbi diuini de hoc bello extant apud Hortlederum Tom. II. lib. III. c. XXXII. reliqua Ad
 c. XXXIV. & 599.

** Sleidanus *lib. XVIII. p. 549.*

*** Sleidanus *lib. XVIII. p. 550.* Heuterus *lib. XII. c. X.* Thuanus *lib. II. p. 65.*
Extat Relatio de iis, quæ ad Giengam fuerint gesta apud Hortlederum *T. II. lib. III. c. XXXVII.*

**** Sleidanus *lib. XVIII. p. 553.*

***** Sleidanus *lib. XVIII. p. 556.* Hoc etiam patet ex Relatione apud Hortlederum
Tom. II. lib. III. c. XLVIII. & c. XLIX. exhibetur Recessus Gingenfis.

***** Sleidanus *lib. XVIII. p. 557.*

***** Sleidanus *lib. XVIII. p. 557.*

***** Sleidanus *c. l.* sic ergo parum feliciter fuit administratum bellum : cuius
quidem mali precipua fuisse causa putatur, quod non ex vnius arbitrio res ageretur. Cum enim
equali essent potestate pradii Saxo & Lantgranus, non semel accidit, ut in disceptando perop-
portune dilaberentur occasiones : quod etiam de distribuendo præsidio decretum fuerat, non suc-
cessit, cum nonnulli contribuere quid amplius recusarent.

† Sleidanus *lib. XVIII. p. 559. 562.* Heuterus *lib. XII. c. X. XI.* Hortleder *Tom. II.*
lib. III. c. LIII. LVI. Thuanus *lib. IV. p. 102.* Lud. ab Auila *lib. II. p. 97.* Harzus *p. 643.*
Qua ratione Würtembergicus se subiecerit, exponitur apud Meyerum Londorpio *Contin.*
Tom. I. p. 12.

§. LXXIV.

Bohemi interea, inuiti licet, & Hussari, Sebastiano Weydmullio
duce ad xx. Octobris diem 1546. in Vogtlandiam irrumpunt,* cædibus,
direptionibus, incendiis atque libidinibus grassantur : sed non diu com-
morati Bohemi, ad xi. Nouembris diem discedunt a signis, & dilapsi do-
mum recurrunt. Vngari vero, & quos mercede Ferdinandus conduxer-
at, Mauricio sese coniungunt, qui Zuiccaniam, deinde Schnebergam &
Aldeburgum, & pleraque omnia electoris oppida deditione capit, inque
suam fidem illos adigit, præter Gotham, Isenacum, Wittembergam. Eius
rei nuncius in castra Cæsaris perlatus, magnam excitauit lætitiā,**
Mauritii factum plerique omnes admodum reprehendebant, qui tamen
ideo publico scripto se purgat.*** Aduentante cum exercitu Saxoniz
Electore, Mauritius Lipsiam præsidio munit, & suburbia incendit. Missis igitur
ad Ordines Mauricianos litteris,**** Ianuarii die xiii. 1547. fit op-
pugnationis initium, sed oppidanis fortissime sese defendentibus, infecta
re disceditur, sub eius mensis exitum. Crebris autem tormentorum
ictibus, ac veluti grandine quadam, oppidum vehementer dilaceratum
fuit & plane deformatum.***** Illinc Saxo profectus, non solum amissa
deinde recuperat per Turingiam & Misniam, sed Mauriciū quoque suis
oppidis exiit, incolumi tantum Lipsia & Dresda. Magdeburgicum etiam
& Halberstatensem Episcopatum ad se traducit, facta cum Archiepiscopo
Ioanne Alberto transactione.***** Pridie, quam Lipsiam oppugnaret,
Ferdinandus rex Bohemis mandat, ut sumptis armis auxilio proficiscantur

G g g g g g g g 2

Mau.

Mauritio: parebant quidem illi sed iniussi postea domum redierunt.***** Vbi de statu Saxoniz Caesar cognouit, & crebris Mauricii litteris sollicitaretur, equitum peditumque copias ei mittit auxilio, Alberto Brandenburgico duce, qui tamen ad Rochliciam ab Ernesto Luneburgi duce capitur.***** Saxo etiam Fribergam & Misenam oppidum ad Albim Mauritio adimit.*****

* Sleidanus lib. XVIII. p. 552. *de Bobemis ante diximus: hi militabant quidem Ferdinando regi, sed admodum inuiti, propter antiquum sœdus, quo domui Saxonica contumdi sunt: deinde, quod non necessarium bellum esse dicerent, & quod electori plerique putarent iniuriam fieri, Ferdinandus autem pernecit, & a Pannoniis atque Silesia milites euocauit, ut illos vel nolentes cogeret, equites Pannonii vulgo dicuntur Hussari, genus hominum valde rapax & immitte. Conductis ergo copiis, quum iam finibus egrederetur, Sebastianus VVeitemullus, ductor exercitus, ad XX. Octobris diem, missis litteris, bellum Saxonie duce populo denunciat, quod superioribus annis ipsorum princeps collegium Dobrilugum occupauit, quod Casari nuper atque sociis fidem renunciarit, violato sœdere, quod cum domo Saxonica Bobemis intercedat: & quanquam nihil opus fuerit illa denunciatione, propterea quod ille sit a Casare proscriptus, tamen ut quid pratermissum esse videatur, voluisse hoc pro sui muneris ratione significare. Extant litteræ diffidationis Weitemullii apud Hortlederum Tom. II. lib. III. c. XXXIX.*

** Sleidanus lib. XVIII. p. 554. Heuterus lib. XII. c. IX. Hortleder Tom. II. lib. III. c. XLII. XLIII. XLIV. Thuanus lib. II. p. 69.

*** Sleidanus c. I. Extant de hoc diuersa scripta apud Hortlederum Tom. II. lib. III. c. XL. XLI. Meyerum Londorp. Contin. Tom. I. sub initium.

**** Sleidanus lib. XVIII. p. 560. Hortleder Tom. II. lib. III. c. LV.

***** Verba sunt Sleidani lib. XVIII. p. 564. De hac obsidione diuersæ causellæ apud Hortlederum Tom. II. lib. III. c. LVI. ad LX. Thuanus lib. IV. p. 103. Chytræus lib. XVI. p. 415. Belcarius lib. XXIV. p. 781. Sunt, qui Io. Friderici Duces militares perfidiz inculpent, prout etiam patet ex Historia arcana in Auserles. Ammerck. Tom. II. Obs. XII. s. 23. qui, dum inuadente Mauritio terras Electorales, familias suas & pretiosa Lipsiam transuehi curauerint; hinc vrbi pepercisse dicuntur, tormenta eo direxisse ut igniti globuli vltra urbem portigerentur. Quare etiam commune erat prouerbiū Leipzig liegt außen, und Leipzig liegt drinnen, darumb kan Leipzig nicht Leipzig gewinnen, Vogelius tamen Ann. Lipsienſibus p. 174. contradicit, eo quod vrbs nihilominus nimium fuerit lacerata.

***** Sleidanus lib. XVIII. p. 564.

***** Sleidanus lib. XVIII. p. 565. Extat de eo Relatio apud Hortlederum Tom. II. lib. III. c. LXIV. p. 569.

***** Sleidanus c. I. Heuterus lib. XII. c. XI. Chytræus lib. XVI. p. 415. Thuanus lib. IV. Haræus p. 645. Hortleder Tom. II. lib. III. c. LXV. LXVI. Singulare est, quod de hac Alberti captiuitate tradit Lud. a Auila de b. German. lib. II. p. 99. dicens: Rochlitzia, quam ab Alberto occupatam diximus, sub illustris cuiusdam famine imperio eras. Ea Landgrauii soror, marito amisso, manserat in calibatu. Huius illecebris & conuiuiorum frequentia inſecutus Albertus, intra vinum & epulas (ut Germanis solenne est) choreis etiam aliisque id generis deliciis animam oblectabat. Quibus artibus illa fidem & amicitiam simulans, altiore securitate hominis mentem sopierat, quam ut virum Principem & belli Ducem deceret. De eodem

ex Auila testatur Sleidanus *lib. XXI. incunte.* Sequitur Thuanus *lib. IV. p. 104.* Verum, ipse Albertus Auilam iniuriarum postulat apud Sleidanum *lib. XXIV. p. 756.* Excusat eundem etiam singulari dissertatione Io. Georgius Layriz *de Alberto Iuniore, Marchione Brandenburgico, Baruthi 1674. 4.*

***** Sleidanus *lib. XIX. p. 575.*

§. LXXV.

Cæsar igitur collecto exercitu, vna cum Ferdinando, Mauritio Saxone & Augusto fratre prope Misenam, vbi Saxo tum erat, Aprilis die xxii. peruenit. Eo cognito, Ioannes Fridericus, oppido relicto, cum pontem sublicium incendiasset, prope Mülbergam ad Albim castra ponit. Cæsar autem veritus, ne Wittebergam se reciperet, opere, præsidioque munitam, & primatium eius ditionis oppidum, accelerandum sibi videbat. Iussis ergo progredi copiis, cum diem vnum quieuisent, Aprilis die xxiii. 1547. Dominica Misericordias Domini mane venit ad Albim. Erant ad alteram ripam dispositæ stationes a Saxone cum tormentis, vt Cæsarem impedirent, quo minus aut effecto ponte, vel vado reperto flumen transmitteret, tum etiam, vt cum pontem, quem e scaphis atque liatribus ipsi confectum habebant, defenderent. Cum autem adesse Cæsarem omni cum exercitu viderent, & Hispanorum agmen vnum, circiter mille, magno impetu prouerent in flumen, sic vt brachiis tantum extarent, & confertim eiacularentur, illi flammam in scaphas coniiciunt, quæ partim exustæ fuerunt, & a ripis paulatim discedunt. Ibi pedites aliquot Hispani, nudi & gladios transuersos ore deferentes, in flumen sese coniiciunt, & quum natando peruenissent in vltiorem ripam, nauigia illa, quæ secundo flumine deuecta, Saxones a reliqua parte pontis auulserant, sistunt, & licet multis peterentur telis, abducunt. Ex iis nauigiis, & illis, quæ Cæsar plaustris adduxerat, effecto ponte, fluuius deinde fuit constratus, vt pedites & impedimenta transirent. In hoc rerum statu, Saxo, qui tunc sacram concionem audiebat, præmissis impedimentis, ipse postea subsequitur, & Wittembergam iter habet. Cæsar autem, qui in celeritate momentum omne positum esse videret, vado reperto, * primum Hussaros & leuiorem omnem equitatum transire flumen iubet. Post ipse quoque cum grauiori armatura transit incolumis, neque cunctandum ratus, donec impedimenta simul & peditus adessent, progreditur, & tribus trans Albim miliaribus, ad syluam Lochanam, Saxonem offendit, ibi suos ad virtutem cohortatus, initium proelii facit. Exercitus omnis equestris erat bipartitus: In prima acie erant Albanus, Lanoius, Antonius Toletanus, Baptista Spinella, Mauricius: alterum agmen Cæsar & Ferdinandus cum duobus filiis & Sabaudie ducis filio

ducebant. Poterat Saxo vim tantam sustinere & forte profligare etiam, si quidem exercitum omnem habuisset coniunctum: nam & Wittembergæ & passim erant in præsidio relictæ magnæ manus, & Guilielmus Thumshirnius cum suis copiis aberat, nec in tanta celeritate Cæsaris conduci potuerant omnes. ** Itaque numero victus & multitudine cum ad noctem vsque pugnatum esset, in sylua *der Schweinhart* dicta, ipse per sinistram maxillam accepto vulnere aduerso, cum fortiter sese defenderet, Thiloni Trotto, Misnensi equiti captiuum se dedit, *** & ad Albanum abductus, Cæsari deinde sistitur. In cuius aspectum ubi venit, *equidem me tibi captiuum*, inquit, *statuo, clementissime Cæsar, & ut custodiam mihi ponas principe dignam, oro.* Tum ille: *nunc ergo sum tibi Cæsar*, ait: *accipiam te pro merito.* Ferdinandus paulo acrius illum adortus est verbis, & quod ipsum atque liberos omnibus fortunis euertere tentasset, inculcat. Captus cum eo fuit Ernestus Brunswicensis, Philippi filius: natu vero maximus filius electoris, accepto vulnere Wittembergam peruenit. Captiuorum ingens erat numerus: qui ex fuga superstites fuerant, circiter CCCC Wittembergam contendunt. **** Multa fuerunt omina quæ fatalem hanc cladem antecederent, vel eandem concomitarentur. ***** Cæsari postea dum Halæ moraretur, per litteras a Pontifice magna victoriæ gratulatio est facta, in diplomate Maximi & Fortissimi delato cognomine. *****

* Vadum hoc demonstrauerat iuuenis molitor agrestis, cui Strauchii nomen, ob reptos ab Electorali milite equos biuges vindicta æstuans Thuanus lib. IV. p. 112. Nat. Comes Hist. lib. II. Henrich Merckel *Histor. Bericht von der Belagerung Magdeburg* n. 86. apud Hortlederum p. II. lib. IV. c. XIX. Auila lib. II. p. III. Faletus *de initiis & progressu b. Germ.* lib. V. p. 712. apud Hortlederum. Thuanus lib. IV. Singularia sunt, quæ Carolus Carafa Germ. sacra restaurata p. 22. proponit, dicens: *quæ omnia miraculo sane adscripta fuere; nam & vadum die sequenti eodem loco non amplius repertum est, nec sibi quisquam persuadere poterat, quomodo Saxones, tantis bellis exerciti, paucos equites madidos, vix integras bombardas gestantes, & quidem in proprio solo, sine comæatu, ac pabulo, viarum prorsus ignaros hac illac diuagantes, non arcuissent.*

** Hæc & alia inter fœderatorum errores reputat Thuanus lib. IV. p. 127. scribens: *nec dissimulari possunt maximi errores a fœderatis admissi: qui cum primi in armis essent, statim Cæsarem totis viribus adorti fuissent, cum procul dubio imparatum, & adhuc inermem facile oppressissent, nec minus peccatum est ab iisdem, cum Ratispona, quam facile capere poterant, & quæ capta Cæsarem Danubii possessione omnino deiciebant, omissa, Rainum & alia non tanti momenti oppida occupauerunt. Inter errores & illud numeratum a Cæsarianis, quod Neoburgum seu & pontis annonæque commoditate præcipuum oppidum quo conseruato, omnia inter Litem, qui Augustam Vindelicorum aluit, ad vsque Monacum obtinebant, adeo debili præsidio sermauerint, ill. tantum relictis in eo vexillis, & recedente sociorum exercitu oppidani statim eiectione præsidio aduenienti Cæsari portas aperuerint. iam sum Cæsar de mutandis castris & hoste insequendo*

quando consilium cepit, si diuiso hostium exercitu, neque enim aliter fieri poterat, fœderati in equitatum fecissent impetum; hanc dubiam victoriam, vti Casariani fatentur, de hoste reportassent. Post dissolutum autem exercitum maximus is Saxonis error fuit, quod capto Roclicia Alberto non recta in Mauritium duxerit, quem post tantam cladem aut facile debellatum iri si restitisset, aut tota Misnia cessurum apparebat, quem errorem altero longe maiore cumulauit Saxo, cum Tumservinium in Boëmiam, Mansfeldium in inferiorem Saxoniam, attributa singulis exercitus parte, misit: quo factum est, ut a Cesare, sine pugna Albim transmittente nullo negotio oppressus sit.

*** Multa adhuc est controuersia a quonam captus fuerit Elector, Hispanis, Vngaris atque Italis hanc gloriam sibi vindicantibus, prout Auila lib. II. p. 122. Faletus lib. V. n. 271. Hortensius lib. VII. docent. Belcarius lib. XXIV. p. 785. ait: dum cataphracti Hispani, quatuor Itali, atque Hispani levis armature, vnus item Hussarus captum detractis chirothecis ad Albanam deduxerunt. Nic. Isthuanus Hist. Hung. lib. XVI. p. 279. de hac captiuitate ita loquitur: fuga sese mantauit, initio a peditibus facto, quem quum Casariani Hispani pariter & Vngari atque Itali intento cursu promiscue sequerentur, Iosephus Lucanus Quinque ecclesiis oriundus, Francisci Nariis miles, Saxonem armis & cristis conspicuum assequitur, & acriter resistentem, nescius quisnam esset, in facie vulnerat, & capit. Sed superuenit Hispanorum, qui haud procul aberant, abripitur; Albano primum Caesaris in exercitu legato, ac deinde Cesari ipsi sistendus. Iosephus pugionem eius argento atque obductum, ac pragranti in vagina extrema parte nodo insignem sibi retinet, ut eo detracti nobilis spoliis signo, virtuti sua testificanda videretur. Non sum nescius tunc capti Saxonis aduersa fortuna casum aliter ab aliis tradi: sed ego a nostris, qui bello interfuere, in hunc, quem dixi, modum, narrari satis memini. Addebant Iosephum clari huius facinoris ergo; in equitum auratorum, quos vocant, numerum a Cesare, ritæ solenni adscitum, & torque donatum, quem simul cum pugione ad heredes in perennem facti memoriam transmisisset. Nat. Comes lib. II. p. exiunte. Hippolyto Portio tribuit. De Hispanorum vana ostentatione Thuanus lib. III. p. 92. producit etiam inusitata amplitudinis ocrea, quam Saxoni post pugnam detractam dicebant, ridiculo Hispanice ostentationis exemplo, quod minime commemorandum duxissem, nisi Carolus Lotaringus, qui res illius anni in commentarios redegit, id ipse perscripisset. Verum, in diuersis Relationibus apud Hortlederum p. II. lib. III. c. LXIX. dicitur, quod dum Hispani, Itali, Vngari inter se disputarent, quorum esset captiuus, ipsum Electorem se Thiloni de Trotte Equiti Misnensi, ex Mauritiæ exercitu dedisse, & ne exteri de eo gloriari possent, binos exentos digito annulos in testimonium ipsi tradidisse. Idem dicit Crusius Ann. Suen. Dec. III. lib. XI. c. I. Thuanus lib. IV. p. 115.

**** Hæc verbis Sleidani scribimus lib. XIX. p. 576. Henterus lib. XII. c. XIII. Thuanus lib. IV. p. 115. Chytræus lib. XVI. p. 431. Belcarius lib. XXIV. p. 785. Haræus p. 646. Spangenberg Chron. Mansfeld c. CCCLXXXI. Speciatim hoc bellum Smalcaldicum descripserunt Ioachimus Camerarius, græco sermone, cum versione latina & supplementis Simonis Stenii, Lambertus Hortensius, Ludouicus Auila, & Hieronymus Faletus qui in latinum sermonem fuit translatus atque in vernaculum, prout extat apud Hortlederum p. II. lib. III. c. LXXXI. Apud eundem c. LXIX. extant diuersæ relationes de hoc ad Mühlbergam prælio. In Schardii Tom. II. p. 506. extat descriptio pugnae Mühlbergensis. Nummos in Electoris captiuitatem cufos explicat Iunckerus p. 235.

***** Sleidanus lib. XIX. p. 577. quo tempore Caesar prope Misenum accessit, quod fuit Aprilis die vigesimo secunda, deinde, postridie, & eo die, quo flumine transmissa pugnavit, & aliquot post diebus, solis aspectus valde fuit tristis, obscurus, pallidus, & veluti caligine quadam circumdatus, ita quidem, ut plerique longissime a Saxonia remoti, & ignari quid ageretur, indica-

rent, magni aliquid portendi, nec enim in Germania solum, sed per Galliam etiam & Britanniam id fuit observatum, & ita rem habere multa hominum millia testificari possunt. Idem dicit Ioachimus Camerarius in *Vita Melanchthonis* p. 261. Ludouicus ab Auila de b. Germ. lib. II. f. 126. Federico etiam futura clades evidenti prodigio denunciata est. Sol enim velut sanguinolentus apparuit, & quod mirabilius est, perinde ac si cursum tardasset, spaciūque diei addidisset, quam intentius intueremur, altior, quam pro borarum ratione, fieri visus est. Constans omnium hac de re opinio est, nec ego certe refellere ausim. De his plenius Sagittarius *Hist. Io. Friderici* §. XX.

***** Verba sunt Ludouici ab Auila lib. II. p. 140. Natalis Comes lib. III. p. 61. Marchantii *Hist. Flandr.* p. 234. Iac. Valdesius de *Dign. Hispan.* c. XVI. n. 17. c. XIX. n. 92.

§. LXXVI.

Capto Saxone, Cæsar Wittebergam petit, eoque cum exercitu Maii die quarta peruenit, & paullo post x. Maii 1547. Ioannem Fridericum, capitis damnat.* Ille vero, cum audisset, animi consternati significationem nullam dedit, sed existimare se respondit, Cæsarem non ita secum esse acturum: veruntamen, si fixum hoc ei sit atque decretum, petere, ut certo sibi renunciatur, quo de rebus ad uxorem atque liberos pertinentibus constituat. Brandenburgicus autem Elector, ubi de facto proelio cognouit, statim iter arripit, ad Maii diem sextum in castra venit, & Cæsaris animum mitigat, ut Saxone conseruato, sententiam mutaret. Conditiones ergo Cæsar proponit, quas ubi Saxo in castris ante Wittebergam ratas habuit, Maii die decimo octauo, vitam redemit. Inter alias hæc etiam perscripta fuerat, ut quicquid concilium aut Cæsar de religione decernerent, approbaret: cum autem ille minime assentiretur, in eoque permaneret, nec ullius periculi rationem in eo haberet, Cæsar eam particulam induci iussit & obliterari. Cæteræ vero conditiones erant, ut dignitati septemuirali, tam suo quam liberorum nomine renuntiet, & Cæsari ut pro suo statu arbitratu permittat: Wittebergam & Gotham Cæsari tradat, sic tamen, ut supellectilem omnem & annonam auferat, præterquam tormenta & tertiam alimoniarum partem. Militi præsidario Cæsar abitionem permittat, absque signis tamen. Albertum Brandenburgicum Saxo liberum sine mulcta dimittat & ablata illi restituat, Cæsar inuicem dimittat Ernestum Brunsvicensem, accepta prius ab eo fide, quæ Mansfeldiis & Borussia Magistro & Solmensibus per hoc bellum adempta sint, Saxo reddat; iuri Magdeburgico, Halberstadtensi, Halensi renuntiet. Camera Imperii, quam Cæsar constituet, parere, & sumptus in eam subministrare promittat: ut Henticus Brunsvicensis atque filius liberi fiant, assentiatur, nec ullam in eos actionem moueat: discedat ab omni foedere contra Cæsarem atque Ferdinandum regem inito, nec ullum deinceps faciat, in quo non ipsi cum suis prouinciis atque sociis comprehen-

hendantur : bona illius omnia Cæsar publicat, eaque donat Ferdinando fratri & Mauricio, sic tamen, ut ei liberisque aureorum millia quinquaginta annua Mauricius dependat. Si Cæsari videatur, Saxo, permittente Mauricio, Gotham oppidum & arcem retineat cum omni fructu, veruntamen arcis munitionem demoliatur, nec oppidum firmet. Quia magnam vim æris alieni Saxo contraxit, Mauricius, ut ea debita quæ contracta sunt ante foedus Smalcaldicum, persoluantur, subsidio dabit illius liberis ad centum aureorum millia : deinde reliqua debita, quæ publicatis, & ipsi a Cæsare donatis bonis inhærent, persoluet, eaque ratione quæ sunt inter utrosque lites & controuersia fines habeant : in illos, qui Cæsari militarunt, nihil Saxo moueat, sed nec in Daniæ regem : decreta Cæsaris & Ordinum Imperii seruet : quia supplicium & poena corporis ei remittatur, erit deinceps in custodia Cæsaris, aut ipsius filii, Hispaniarum principis. ** Facta deditione, Saxonis vxor, Sibylla Cliuensis, egressa cum filio & fratre mariti venit in castra, & supplex facta, Cæsarem multis cum lacrymis deprecatur pro coniuge. Cæsar eam perhumaniter accipit & confirmat, deinde Saxoni permittit, ut oppidum ingressus, per dies octo cum liberis commoretur. *** Witteberga postmodum Mauritio traditur, **** Gothana arx per Latzarum Schwendium diruitur. *****

* Extat mortis sententia apud Hortlederum *Tom. II. lib. III. c. LXX. Faletus lib. VI. n. 290. Haræus p. 647. Sleidanus lib. XIX. p. 577.* septimum diem Maii facit. Thuanus *lib. IV. p. 116. IV. Idus siue XII. Maii.* Ipsa vero sententia X. Maii præfert. Digna alias sunt Thuanus verba dicentis : *nam Saxo mortis sententia more solenni IV. Eid. Maias lata, & dum in tentorio cum Brunsvico sederet, per delegatum significata, nihil commotus aut vultu turbatus est, sed sereno in eum, qui venerat ore intuens, quid tum, inquit, si Vittemberga non tradita me mori oportet. hac enim, non vita mea petitur. Ceterum nihil hac me terrent; utinam nec coniugem item & liberos & amicos, quibus a calamitate mea maius periculum, quam mihi imminet. Nam quicquid mei contemplatione hosti dabitur, illis peribit, nec mihi proderit. quorsum enim accessionem paucorum dierum iam effeto seni, neque diuicturo? itaque si optio detur; malim re liberis salua quamprimum mori, quam diu illis spoliatis viuere. neque tamen prohibeo, quin pietati aliquid condonent, & sibi satisfaciant, ita dum mei rationem habent, non omnino salutis sue obliuiscantur: hac factus, Brunsvicum ad latrunculis secum ludendum inuitauit, hac etiam securitate contemptum mortis & hostis pariter præ se ferens.*

** Hæc verbis Sleidani scribimus *lib. XIX. p. 576. Heuterus lib. XII. c. XIII. Thuanus lib. IV. p. 117.* Extat ipsum pactum apud Hortlederum *c. LXXI. LXXII.* Quod vero interea Wittebergæ actum fuerit, singulari scripto exponit Io. Bugenhagen *c. LXXIII. Belcarius lib. XXIV. p. 786.*

*** Sleidanus *lib. XIX. p. 579. Thuanus lib. IV. p. 118.*

**** Sleidanus *lib. XIX. p. 582.* sexta die Iunii Cæsar iam moturus castra, milite præsidarios, Vittemberga rursus euocat: confestim Mauricius suos immittit, & quum eodem die consules atque senatum vocasset in arcem, de privilegiis ipsorum atque libertate nihil se vala deminuere dicit, ac simul in suam fidem illos per iusiurandum adigit.

H h h h h h h

***** Sle

**** Sleidanus c.l. a Cesare quoque missus fuit Lazarus Schuendius cum praefecto militum, & Gotham arcem diruerat, & Albertum Brandenburgicum ibi captivum liberaret. Extat de eo Io. Bugenhagius *wie es Vns zu VVittenberg in der Stadt gegangen ist, in diesem vergangenen Krieg, warhafftige Historia 1547. 4.* qua se potissimum contra illorum calumnias defendere conatur, qui ipsum statim a fide sua erga Io. Fridericum Electorem recessisse contenderint. Thuanus *lib. IV. p. 118.* Licet Gotha postea ex Caesaris concessione per Io. Fridericum iterum fuerit munita.

§. LXXVII.

Dum hæc geruntur, Mauricius & Brandenburgicus pro Landgrauio diligenter intercedunt: & quo commodius res ageretur, Lipsiam illum euocant: sed cum Cæsar omnino vellet, vt absque conditione sese dederet, arces etiam omnes atque tormenta traderet, infecta re domum rediit.* Cæsar vero rebus ad Wittebergam constitutis, Halam Saxoniz proficiscitur, inde petiturus Hassiam, nisi Landgravius transigeret. Cum autem in his esset angustiis Landgravius, nec aliter posset, Mauritiū fidem atque Brandenburgici secutus xvii. Iunii Halam venit, ibi, postquam pacis formulam a Cæsare propositam subscripsisset,** Cæsari sit supplex, sed cum diutius eum Cæsar insidere genibus pateretur, iniussus confurgit, & ipsum vna cum Mauritio, vna secum apud Albanum ducem, esse coenatos dicit. Finita coena, permanendum ipsi erat, custodibus admotis. Ad datam quidem a Cæsare fidem prouocabat ipse non solum, sed Mauritius etiam & Ioachimus, Brandenburgicus Elector, quibus Cæsar respondit, cauisse quidem illi, non, quod omnino non esset detinendus, sed quod non perpetuo, nec aliud suæ fuisse voluntatis.*** Et licet Landgravius, quo libertatem quamprimum recuperaret, pecuniam non multo post omnem dependeret, arces demoliretur, & machinas traderet, captiuus nihilominus in Belgium ducebatur.**** Ingens etiam pecunia imperata illis, qui cœderatis militauerant.*****

* Sleidanus *lib. XIX. p. 580.*

** Sleidanus *lib. XIX. p. 581.* formula pacis hæc erat: *vt se suamque provinciam Cæsari nulla conditione dedat: ad Cæsarem ipse veniat, & supplex condonari sibi petat: erga Cæsarem obsequenter sese deinceps gerat & officioso: qua Cæsar pro salute reipublica faciet decreta, seruet: Camera iudicio, quod Cæsar constituerit, pareat, & sumptum pro virili parte sustineat: aduersus Turcam auxilia, singulis temporibus, & ceteri principes, conferat: ab omni fœdere, maxime autem Smalcaldico discedat, & eius generis literas omnes Cæsari tradat: nullum fœdus inquam faciat, in quo non Cæsar & Ferdinandus rex comprehendantur: hostibus Cæsaris omni sua provincia interdicas: si quem Cæsar multare velit, eum minime defendendum suscipias: Cæsari det iter per suos fines, quum res ita foret: in sua ditionis homines, qui contra Cæsarem aut Ferdinandum militabant, graniter animaduertas: eos vero, qui iam militant, renoces, & intra diem XIV. discedant a signis, & nisi pareant, bonis omnibus multet, quæ Cæsari deinde cedant: in sumptum belli Cæsari dependat intra quatuor mensem autorem milia centum quinquaginta.*

quaginta : quas habet arces atque propugnacula , prater Ziegenhemum aut Castellum , ad solum
 sique demoliat , & quos in ea disponet praesidiarios atque duces , in Caesaris fidem adigat : nihil
 in posterum , nisi de Caesaris voluntate , muniat : machinas omnes bellicas cum omni instrumento
 Caesari statim tradat : ex iis vero Caesar ei largiatur , quantum satis esse videbitur ad eius loci ,
 quem ei concedet , tutelam : Henricum Brunsvicensis , eiusque filium , liberos dimittat , & Henri-
 co suam provinciam reddat , eiusque ditionis populo iusiurandum remittat , deque damno dato
 cum illo transigat : quae Prussia magistro ceterisque per vim eripuit , restituat : in Dania regem vel
 quosvis alios nihil moveat , quod vel opem ei non tulerint , vel quod Caesaris secuti sint partes : ca-
 ptivos omnes , qui Caesari militaverunt , absque multa dimittat : iis quae iure cum ipso quaque de
 re volent experiri , sese sistat : has leges ipsius liberi ratas habeant : idem faciant nobilitas atque
 populus , & si quidem ille pacta non seruet , comprehensum Caesari tradant : pro his rebus omnibus
 Brandeburgicus & Mauricius & VVolfgangus Palatinus generi fidei iurent , & nisi pareat , vires
 omnes in ipsum expedire spondent , & ad servanda pacta cogant . Addit ille p. 583. postero die ,
 mansit , Christophorus Carlebicinus ad Lantgraviatum veniens , pacis formulam exhibet , & subscribat ,
 in ea fuit additum , Caesaris esse interpretari singula eius capita . Lantgravius ergo , quoniam id
 in illa , quam Brandeburgicus & Mauricius ante miserant , perscriptum non erat , episcopo Atreba-
 tensi renunciat , non sibi esse integrum subscribere . is per scribam esse neglectum ait , & rursus idem
 fecit , sic ille morem gerit . Heuterus lib. XII. c. XIV. Extant articuli apud Hortlederum
 c. LXXV. Thuanus lib. IV. p. 121.

*** Sleidanus lib. XIX. p. 584. Hortleder c. LXXVI. Belcarus lib. XXIV. p. 787.
 Thuanus lib. XLI. p. 447. de Philippo : sed cum profligato Ioanne Friderico Saxone VII. viro a
 Mauritio genere persuasus cum Caesare transeisset , unius literula cavillatione astu Granvellani
 delusus ac carceri mancipatus totum quinquennium Victoria Caesaris signa & aulam secutus est.
 Haec explicantur in Teutsthen Anmerkungen obs. XII. §. XXVII. quod Episcopus Atrebatensis
 vocem einig per ewig explicauerit Chytræus lib. XVI. p. 423. Thuanus lib. IV. p. 120. 122.

**** Sleidanus p. 585. de Lantgraviis : ille , qui casum hunc immoderatissime ferret , de
 pecuniis , deque diruendis arcibus bello se curare dicit , & confidere , cuius rei spem faciant , fore ut
 ea praestetur . Postea Turingiae finibus egressus cum Hispanis ubi Grenetallum venisset , Albano fidei
 publicas literas & obligationis formulam exhibet : is nihil , nisi de perpetuo carcere promississe Ca-
 sarem ait intercessoribus . Et quis igitur eius captivitatis , ait Lantgravius , erit modus aut termi-
 nus , quove temporis intervallo circumscribetur ? etiamsi per XIV. aut eo plures annos , inquit
 Albanus , te detineat , nihil tamen contra promissum Caesar fecerit . Ille , quo libertatem quamprimum
 recuperavit , pecuniam non multo post , omnem dependit , arces demolitur , & machinas tra-
 dit . Porro , tormentorum , quae partim ab illo , partim a Saxone & VVirtembergico & a civita-
 tibus est consecutus Caesar , ingens erat numerus , & , ut aiunt , ad quingenta : quorum deinde non-
 nulla , Mediolanum , alia Neapolim , alia in Hispaniam misit , reliqua per Belgium distribuit , tan-
 quam victoriae trophaea & monumenta . Harxus p. 647. Traditio est , Lantgraviatum eo tempore
 cudi fecisse Ioachimicos cum inscriptione . BESS. LAND. V. LVD. VLORN. ALS. EN. FALSCH
 AID. GESCHWORN de cuius tamen fide haec sine ratione , singulari scripto dubitavit Guil.
 Ernestus Tentzelius & Rinckius de Vet. Numism. Potest. c. XXI. quos sequuntur Autores der
 Historischen Remarquen 1702. p. 50. Licet auctor obseru. V. Tom. II. Teutsther Anmer-
 kungen ipsum pro genuino velit vendicare .

***** Thuanus lib. IV. p. 123. dein reliquis imperii ordinibus quorum contemplatione
 bellum susceptum dicebat , grandis pecunia imperata , & ii , qui foederatis militauerant , tota passim
 Germania mutantur . Ea summa , & ex rationibus publicis postea apparuit , decies sexies centum
 milia aureorum conficere .

h h h h h h h h

s. LXXVIII.

§. LXXVIII.

Antequam hæc constituerentur, Cæsar e castris ante Wittebergam sexta die Maii conscribit Ordines Imperii, vt sub Idus Iunii 1547. Vinea conueniant, foederis ineundi causa. Legatos eo mittit Cardinalem Augustanum, Ioannem Brandeburgicum, Liranum, Henricum Hassium. Idem tacit rex Ferdinandus. * Hi in conuentu prolixè exponunt, quid cum Saxone & Hassio fuerit actum. Verum, deliberationes pestilentie vis interpellauit: Augustam ergo sese tandem recipiunt, quo in loco Cæsar magnos Imperii conuentus agere instituit, ** ad eosdemque ad Kl. Septembris Imperii Status conuocat. *** Interea Cæsar a reliquis Imperii Ordinibus pecuniam poscit, ob sumptus belli, quod ipsorum causa potissimum, & pro salute Germanie susceptum esse dicebat. Nobilitas etiam omnis, & ii, qui Smalcaldicis militauerant, tota passim Germania mulcantur. **** Sub finem Iulii mensis, Augustam Cæsar venit cum Saxone captiuo: Landgrauium vero Donawerdæ reliquit, custodibus Hispanis, qui multa quotidie in eius contemptum atque ludibrium faciebant. Armata fuerunt hæc Comiticia, nam præsidium erat in vrbe iam ante, decem signa peditum; in agris vero circum erant Hispanorum & Italicorum copie: a quibus vt essent immunes Memmingenses, triginta, Campidonenses autem viginti aureorum millia pendebant: ad hæc, ab inferiori Germania venerunt equites circiter sexcenti, quos per agrum vicinum Cæsar distribuit. ***** Frequentissimus fuit hic Conuentus, aderant Electores omnes, & in his Adolphus Coloniensis & Mauritius: venit etiam eo rex Ferdinandus & Cardinalis Tridentinus & Henricus Brunsvicensis, Cliuensis, soror Cæsaris Maria, & neptis, Lotharingæ vidua. ***** Kl. Septembris fit initium, ibi cum Maximilianus Austriacus Cæsaris nomine pauca præfatus, propositio Cæsaris de scripto legitur de constituendo potissimum & reformando iudicio Camerali, ***** Pace publica tenenda & constituenda Germania. † Actum iisdem Comititiis fuit de Landgrauii liberatione. †† Petebat etiam vt promittant Principes se synodo obtemperaturos. ††† Dumigitur inuicem deliberarent Status, xxiv. Februarii die 1548. Mauritius in publico foro de electorali dignitate & terris, inspectante omni Io. Friderico fuit inuestitus. †††† In iisdem quoque Comititiis cum Ferdinando fratre plurimum agebat Carolus, vt renuntiata Imp. dignitate, hanc Philippo filio cederet. †††††

* Sleidanus *lib. XIX. p. 579.* Heuterus *lib. XII. c. XIII.*

** Sleidanus *lib. XIX. p. 583.* Thuanus *lib. IV. p. 126.*

*** Sleidanus *lib. XIX. p. 588.* Belcarius *lib. XXIV. p. 787.*

**** Sleidanus lib. XIX. p. 589.

***** Sleidanus lib. XIX. p. 591. Thuanus lib. IV. p. 126.

***** Sleidanus c. l. Heuterus lib. XII. c. XV. Werlich Augspurg. Chronic. p. III. p. 66.

***** Sleidanus c. l. Belcarius lib. XXIV. p. 790. Thuanus lib. IV. p. 128.

† Extat constitutio Caroli V. de pace publica tenenda, apud Goldastum Tomo 6to p. 536. & Reformatio Politicæ Imperialis p. 547. Et Rescript. & Stat Imper. p. 126.

†† Sleidanus lib. XIX. p. 596. Hottleder Tom. II. lib. III. c. LXXXIV.

††† Chytræus lib. XVI. p. 422. Conuentu Augustano, Imperator Carolus, deliberationes mense Septembri exorsus est, fuitque præcipuum caput, de quo ab initio Imperii semper Carolus egerat, ut controuersia Religionis per Synodum tandem tollerentur, & interim dum de religione controuersia in Synodo explicarentur, Pax aliqua inter Ordines Germanicos constitui posset. Primum igitur petit, ut promittant principes se Synodo obtemperaturos esse, de quo postulato cum ad Philippum, Elector Mauricius retulisset, is scripto respondit quod ex germanico in latinum translatum inseruit Chytræus Saxonie p. 957. subiecta est Ephemeris itinerum Caroli V. toto belli Germanici tempore, & antea die 15. Octobris anni 1547. usque ad 23. Iulii & Comitia Augustana celeberrima 1548. celebrata.

†††† Sleidanus lib. XX. p. 624. Mauricio, Caesar, honorem septemviratus, & Ioannis Friderici provinciam maximam partem, iam ante, sicut diximus, attribuerat in castris ante VVilttembergam: sed hoc in conuentu publica & solenni ceremonia tanquam in possessionem illum mittit, & in suam Imperii fidei accipit, fuit hoc Februarii die vigesimo quarto, qui quidem dies est Casari natalis. Ea vero ceremonia sic habet. In foro tabernaculum erat extructum a materia, patulum, in quod per gradus ascendebatur, eo Caesar a meridie venit sub horam tertiam, comitatus electoribus: post illinc in vicinam domum transiit, & vestem solennem induit, tum ipse, tum electores. Inde rursus prodiit & in solio confidet: idem illi faciunt, suo quisque loco, a tergo, super Casarem erant quodam in pegmate collocati tubicines. Ibi primum agmen Mauricii procedit, & incitatis equis tabernaculum petit, ut fieri consuevit. Interim Mauricius cum altero agmine consistit e regione, comitatus turba procerum, & proxime ante ipsum erant tubicines duodecim. Mox prodeunt ex illa caterua Henricus Brunsvicensis, VVolfgangus, electoris Palatini frater, Albertus Bauarus, & ubi cursu peruenissent ad locum, descendunt ex equis, & Casarem adeunt, ac demisse rogant, ut Mauricio publicum Imperii beneficium & insignia principatus conferat. Caesar, cum electoribus re communicata, per Moguntinum respondet, placere sibi, modo ille veniat ipse idem petat. Eo accepto responso, Mauricius cum toto agmine procurrit: præferebantur ei vexilla decem cum totidem insignibus regionum, pro quibus inaugurationem petebat: ubi conscendisset, in genua subsidet ante Casarem, & idem rogat. Misus erat ab Augusto fratre Comes Mansfeldius Hoterus, qui flagitaret idem. Itaque Caesar per Moguntinum respondet, quoniam uterque fidelem operam sibi nauarint, velle se Mauricio eiusque liberis masculis, aut si nulli sint, Augusto fratri eiusque liberis electoratum Saxoniae & Ioannis Friderici possessiones omnes conferre, nisi quantum illius liberis iam ante sit concessum. Moguntinus deinde, iniurandum, quo tenentur electores, recitat, & ubi Mauricius, illo præiurantis, iurasset, Caesar enses ei tradit, & hac ceremonia velut in possessionem mittit. ille gratias agit, & omnem fidem obsequentiamque pollicetur: post, illa, quæ diximus, vexilla, quum ea Mauricius accepisset a Casare, ducuntur in promiscuam multitudinem, ut fieri solet. Hæc omnia poterat Ioannes Fridericus, ex adibus, ubi diuersabatur, spectare: & quidem spectauit: nam erant in eodem foro. Heuterus lib. XII. c. XVI. Harxus p. 650. Werlich Augsp. Chron. lib. III. p. 67. Thuanus lib. V. p. 147. Faletus lib. VII. n. 354. Sagittarius s. XXII. In Schardii Tomo secundo extat Nic. Mamerani relatio

De investitura regaliū Mauritiū & vernaculo sermone apud Hortlederum Tomo II. lib. III. c. LXXV. Simon Stenius in Vita Mauritiū apud Freberum Tom. III. p. 454. Fabricius Origg. Saxon. p. 101.

†††† Heuterus lib. XII. c. XV. *aduenerat etiam e Belgio Regina Maria, Caesaris soror: qua ab eo instructa, diligenter cum fratre Ferdinando Rom. Rege egit, recuncta hac dignitate, eam in Philippum Hispania Principem, quem Caesar breui exspectabat, transferri permitteret. Rex Ferdinandus, negotio recte perpenso, cum se non solum propriam auctoritatem insigniter lesurum, sed etiam animi parum generosi specimen hoc facto prabiturum consideraret, & in primis tot masculorum liberorum claritatis atque honoris incremento impedimentum se daturum videret, quod angustis post mortem suam ditionibus imperaturi, necessario paterna auctoritatis claritatisque auxilio essent fulturi, sorori Maria respondet, nepotem Philippum, Hispania ac tot aliis ingentibus aliquando Regnis imperaturum, addito Germanico Imperio magis obrui ac perfundari, quam tueri honorarique, recordaretur Principem Philippum hominem esse, finitaeque habere vires atque ingenium, capereque tantum humanum. Proinde modum ac metam cupiditatis eius Caesar statueret, ni Principem Philippum tanta mole oppressum succumbere, vniuersamque Habsburgicam Austriacamque familiam intempestiua ambitione euertere cuperet. Caesar, fraternis rationibus recte examinatis, filique sui conditione penitus perspecta, probe fratrem indicasse censuit, negotiumque aut in vniuersum, aut in aliud tempus reiecit. Sleidanus lib. XXII. p. 691. Thuanus lib. V. p. 150.*

S. LXXIX.

Dum interim Caesar etiam de religionis negotio componendo cogitaret, negotium fuit datum nonnullis, vt & doctrinae & caeremoniarum & emendationis ecclesiasticae capita conscriberent. Hi erant Iulius Pflugkius, episcopus Numburgensis, Michael Sidonius, Ioannes Agricola Islebius, qui de dogmatis librum conscribunt, sed admodum arcane, & quum diu multumque tractassent, & crebro sub incudem reuocassent, Caesari demum exhibent.* Cum ergo diu multumque iactatus esset inter ordines priuatum, Romam quoque mittitur. Nam etsi totus fere papismus in eo stabiliretur,** tamen, quod aduersariis essent concessa nonnulla, pontificem prius esse consulendum placuit. Is deinde Caesari per Cardinalem Sfondratum has animaduersiones aperit, vt presbyter ordinatus ducat uxorem, & sacrum officium administret, esse inauditum: Consuetudinem illam sumendi coenam Domini sub vtraque specie, esse abrogatam, & in his duobus indulgendi facultatem nulli competere, praeterquam Pontifici Romano & Concilio: religionis antiquae sectatores non esse his dogmatis alligandos, verum, si qui Lutherani velint ab incepto desistere, non esse repudiandos, illud de duabus missis, intelligi debere solum de Lutheranis: psalmodiam oportere vbique restitui: diebus festis celebrandam esse cuiusque ecclesiae patroni memoriam: iis, qui iam sunt sacerdotes, aut postea fient, abstinentum esse a coniugio: sacrorum bonorum & iurisdictionis

nis oportere fieri promptam restitutionem: constare enim de spolio, nec utendum in eo forma iuris ordinaria, sed de plano cognoscendum, & manu regia conficiendum esse negotium. Hac illata censura, Moguntinus, Treuirensis, Coloniensis, quibus ea communicata fuit, eodem plane modo Cæsari respondent, & restitutionem inprimis vrgent, eamque pernecessariam esse docent, si quidem religio Christiana conseruari, & quibus in locis abolita, recuperari debeat: paci quoque non aliter posse consuli: providendum igitur inprimis, vt templa & monachorum collegia plene restituantur: & quoniam de vi spolioque constet, agendum esse paucis, vt cultus diuinus quamprimum recuperetur: orare autem, vt in bonam partem hæc accipiat, & ecclesiæ membra suo patrocínio defendat. Reliqui tres Electores, non quidem eius erant sententiæ, Palatinus inprimis & Mauricius, verum vterque causas habebant, cur Cæsari non admodum reclamarent. Cæteri Principes, qui maxima parte erant Episcopi, eodem modo sicut Moguntinus, atque collegæ respondebant, Ciuitatum non ita magna fuit habita ratio. *** Cæsar igitur Idibus Maii conuocat omnes Ordines, & de sua in Germaniam Ciuitate præfatus, librum istum recitari iubet. Ibi Moguntinus, qui primum inter Electores locum obtinet, non exquisitis Ordinum sententiis, consurgit, ac veluti publico nomine, Cæsari, pro tanto labore, studio, cura, diligentia, charitate patriæ, maximas agit gratias: & quoniam antehac ipsius fidei rem permiserint, ac nunc in eo sit elaboratum, æquum esse dicit, vt gratissimis animis hoc ipsum agnoscant, & decreto pareant. Hanc gratiarum actionem Cæsar habuit pro communi assensu & approbatione, nec vllam post excusationem admisit, & librum typis euulgari iubet latino simul & populari sermone. **** Hunc librum Religionis declarationem Carolus adpellari volebat. ***** Dicebatur autem vulgo *Interim*, ea de causa, quod hac doctrinæ formula eo vsque essent vsuri, donec Patrum Tridenti congregatorum examinatione ac decreto certi quid de controuersis Religionis capitibus esset constitutum. ***** Inde variæ consultationes de hoc Interim recipiendo. ***** Albertus Moguntinus & Palatinus Elector, Würtembergicus, etiam illud accipiebant, recusabat illud Ioannes Brandenburgicus, Ioachimi Electoris frater. Ciuitatum legati vt sibi liceret ad suos referre, orabant. † Sic etiam mira constantia illud reiecit Io. Fridericus, captiuus Elector, durius postea habitus. †† Ex Sueuia plures sacerdotes ob non receptum Interim eiiciebantur. ††† Constan- tienses †††† atque Magdeburgenses ††††† proscribebantur, Exortæ in- ter

ter Theologos Mauritianos & reliquos Theologos ex terris Io. Friderici Controuersix Adiaphoristicæ, istis Interim recipi volentibus, his contradicentibus. ††††† Immo varia hominum erant de hoc libro Interim iudicia. †††††

* Sleidanus lib. XX. p. 620. P. Suauis lib. III. p. 260. Heuterus lib. XII. c. XVI. Chytræus lib. XVI. p. 429. Haræus p. 650. Thuanus lib. V. p. 143. Pallaucinus tamen Hist. Conc. Trident. lib. X. c. XVIII illos non auctores, sed censores facit, dicens: quis illius fuerit auctor, incertum est: sed ipsum Casari obtulerunt nonnulli principes, qui vel nimia pæcis cupiditate hallucinati, vel questionum ad religionem spectantium imperiti spem cum eodem Casare conceperant, fore, ut in una eademque doctrina possent hæretici cum catholicis concordare. Illum Casar recognoscendum dederat tribus viris sacrarum litterarum scientia insignibus Iulio Pflugio, Michaeli Sidonio, probo utrique catholico: & Ioanni Agricola Isclbio hæretico, Septemviri Brandenburgici concionatori.

** Capita huius libri Interim exponit Sleidanus lib. XX. p. 625.

*** Sleidanus lib. XX. p. 627.

**** Sleidanus lib. XX. p. 629. Heuterus lib. XII. c. XVI. Belcarius lib. XXV. p. 800. 812. Thuanus c. I.

***** Extat enim in Corpore Recessuum p. 465. sub hoc titulo: *Der Ramiſchen Kayſerlichen Maieſtat Erklärung, wie es der Religion halben in heiligen Reich, bis zu Austrag des gemeinen Concilii gehalten werden soll, auff dem Reichs Tage zu Augſpurg, den 15. Maii im Jahr 1548. publicirt und eröffnet, und von gemeinen Ständen angenommen.* Et inter Goldasti Constit. Tomo vno p. 518. & Stat. & Rescript. Imper. p. 107. sub titulo: *Declaratio Religionis.*

***** Heuterus lib. XII. c. XVI.

***** Extat Mauritii & Ioachimi II. Saxonix & Brandenburgici Electorum Recessus Interdoci 7. Decembris 1548. conclusus super libro Interim apud Hortlederum Tom. II. lib. III. c. LXXXVI.

† Sleidanus lib. XX. p. 630. Mauritius non multo post editum a Casare decretum, abiit: Ioannes vero Brandenburgicus, electoris Ioachimi frater, Casarem adiit, & Ferdinando rege presente, petiit, ut in eo sibi parcat, & de suis in ipsum offectis quadam locutus, hac potissimum fiducia se milisasse ipsi proximo bello dicit, quod de religione sibi cauisset. Casar, Ordinum Imperii consensum hunc esse, nec ab eo recedi oportere dicebat: illa contra, non omnes assensisse, neque se bona conscientia decretum hoc laudare posse respondit, & pactum atque promissum urgebat. Cum nihil Casar proficeret, iubet eum discedere, quod ideo factum esse putatur, ne suo vel exemplo vel sermone, aliorum animos ille confirmaret. Itaque sub vesperum eodem die dumum versus profectus, neque per suam ditionem quicquam immutauit, frater eius elector, qui semper id optatam dedit, ut Casari placeret, minime resistit: sed neque Palatinus quum Casarem alioqui non admodum haberet tunc propitium. Legati Ciuitatum hi qui sunt Augustane confessionis, quum urgerentur, orabant, ut sibi liceret ad suos referre: quo post ex eorum sententia respondeant, permissum hoc eis fuit.

†† De hac Electoris constantia late Sleidanus lib. XX. p. 632. qui addit: cum in eo firmus & immotus perſisteret, durius aliquanto trahari cepit, & adempti fuerunt ei libri sacri, & inuinculum, ut diebus setitis abſtineret a carnibus: ille etiam, quo fuerat usus ad hoc usque tempus, permissu Casari, euangelii doctor, quum praesens imminere sibi periculum videret, mutata veste, clanculum se subducit. Sagittarius s. XXII. Extat de eo singularis relatio apud Hortlederum Tom. II. lib. III. c. LXXXVIII. & Chytræum lib. XVI. p. 429. Thuanus lib. V. p. 144.

††† Sleidanus

††† Sleidanus lib. XX. p. 630. late exponit, qua ratione Halenses Io. Brentium eiecerint, addens: Porro Suevicæ civitates pleraque omnes auctoritatem secuta Caesaris, imperata se fautores promittebant. Itaque doctores passim multis ex locis migrabant, ne quid sua professione committerent indignum, Andreas Osiander Noribergam ideo reliquit, inque Prussiam sese recepit. Spira & Wormaciae singuli tantum erant, qui & ipsi fuga salutem petebant: Guilieimus Comes Nassovius Erasmi Sacerdium idcirco discedere patiebatur: VVirtembergicus etiam princeps, cuius in agro passim erant idipsum præsidia, quum a Cesare mandatum venisset, librum iam editum pro concione recitari iubet, & ne quis contra faciat, edicit, & si quis in posterum misficare velit, potestatem facit, & suis, ne quem sacrificium prohibeant, mandat, & ecclesia ministros, non approbantes decretum, ab se dimittit. in his erat Erardus Sneyffus. Quid cum Argentinenfibus fuerit actum, exponit Sleidanus lib. XX. p. 635. Idem lib. XXI. p. 639. non multo post, ad principes absentes, eos inprimis, ubi maxime opus esse videbatur, dat literas Caesar, & mandat ut huic decreto statim obtemperent: & decimo quidem die Iulii scribit ad Argentinenfem episcopum, Erasimum, det operam, ut illud, quod labore suo maximo perfectum sit, in executionem veniat, & si destituantur hominibus idoneis, aliunde sumat. Thuanus lib. V. p. 144.

†††† Sleidanus lib. XXI. p. 644. Heuterus lib. XII. c. XVI. Thuanus lib. V. p. 149.

†††† De hoc §. sequenti.

††††† Sleidanus lib. XXI. p. 658. quum per fines Mauricii res ad mutationem videretur spectare religionis, Lubecenses, Luneburgenses, Hamburgenses ecclesia ministri, evulgato scripto, librum & decretum Augustanum prolixè confutant: eius vero scripti potissimus erat auctor, Ioannes Epinus, deinde doctores Magdeburgici, Nicolaus Amstorfius & inprimis Mathias Flacius Illyricus, Albona urbe natus, & Nicolaus Gallus grauitèr sese VVirtembergicis atque Lipsiensibus opponunt, & multis editis libellis eos incusant, quasi dissimulante agant, & per adiaphora, seu res medias pontificie religioni viam aperiant, hanc denique regulam ponunt, omnes ceremonias atque ritus quantumvis natura sint indifferentes, non amplius esse adiaphora, cum vis, & opinio culeus; & necessitas accedit, & quum impietatis datur occasio. De his Arnoldus Kirchen und Ketzer Historie p. XI. lib. XVI. c. XXVI.

†††††† Sleidanus lib. XXI. p. 640. Idem liber post exiit Italice, Latine, Gallice conscriptus. Quamquam Caesar acerrimis verbis edixerat, ne quis editum de religione librum ullo modo impugnaret, varia tamen exierunt scripta, qua totam eius doctrinam damnabant, & homines, ut ab eo, tanquam a praesentissima peste sibi cauere, admonerent. In his erat Caspar Aquila, Saluendensis ecclesie minister in Turingia. Scribendi causam huic dederat Islebius, qui domum rediens Augusta, de libro valde gloriatus erat in itinere & aureum nunc instare seculum, & Aquilam quoque dixerat assensuri: hoc ubi scinit iste, vehementissime respondet, & mendacii eum insinuat, & falsis dogmatis refertum esse librum affirmat. In Galliis autem Robertus Abrincensis episcopus contra scripsit, verum diuersa ratione, & librum inprimis reiecit, quod sacerdotibus coniugium, & cenam domini totam vulgo permittat, & per occasionem atrocissimis verbis in Bucerum debacchatur, ob alteram dubiam uxorem. Roma etiam ordinis Dominici generalis, uti vocant, Romanus in eandem sententiam contra scripsit. In reprehensionem itaque libellus, incurrit utrobique. Varia etiam de Interim isto tempore dictoria. Tale erat: Selig ist der Mann, der Gott vertrauen kan, und willigt nicht ins Interim, denn es hat den Sebalck hinter ihm. Varios nummos in Interim cusos exhibet Iunckerus Vita Lutheri p. 248. Thuanus lib. V. p. 153.

§. LXXX.

Post hæc, Caesar ab Ordinibus pecuniæ petit collationem, quæ in tra-

liiiiii

rio

rio publico conferuetur. Ferdinandus vero auxilia petit contra Turcas, idemque decretum.* Ultima die Iunii fit Comitiorum finis, quibus decretum, Tridenti continuandum esse concilium, seque curaturum Cæsar promittit, ut quamprimum ibi redintegretur, quod cum factum esset, postulat, ut omnes, ecclesiastici præsertim, & confessionis Augustanæ focii, publica fide, quam sit eis præstiturus, eo veniant: futurum enim, ut pie & Christiane; iuxta sacras literas & patrum doctrinam, res agatur omnis & definiatur, depositis affectibus, & ut ipsi, quantum satis est, audiantur. Post, alia recitantur decreta, inprimis illud de religione, gravibusque verbis mandatur, ut omnes Religionis declarationi obtemperent.** In iisdem Comitiiis pax publica denuo fuit confirmata & Politia reformata.*** Imp. etiam singulari decreto xxvi. Iunii 1548. Augustæ factæ, Belgii Prouincias quas ipse Geldriæ Ducatu, atque dominio temporali Ultraieclino & Transilalano auxerat his se Cæsari a. 1528. subiicientibus,**** Imperii iuri submisit, hac addita conditione, ut omnes Belgii Prouinciæ tantum contribuant, quantum duo Electores.***** Agebatur etiam in iisdem Comitiiis causa Borussica magna contentione, Stanislaio Lascio, qui a Sigismundo Poloniæ rege fuerat missus petente, ut proscriptio contra Albertum decreta aboleretur, & Gedanum atque Elbinga, quæ Polonici iuris essent, non amplius ad Imperii Comitia euocarentur, Wolfgango Melchingo quem Cæsar ante quadriennium in Ordinis Teutonici Magistrum Spiræ inaugurauerat, e contrario contendente, Prussiam in Imperii clientela semper fuisse.*****

* Sleidanus lib. XX. p. 629. quarto post die refert ad Ordines, & quanto suo Labore quantoque sumptu pax comparata sit Germaniæ, demonstrat, & quia res ipsa postulet, ut in futurum etiam caneretur, perutile sibi videri dicit atque necessarium, ut magna quæpiam pecunia his conferatur, & certis locis in arario publico conferuetur, ut si quis forte motus intra vel extra Imperii fines aliquando nasciatur, paratum sit præsidium. Paucis deinde diebus interiectis, Ferdinandus rex commemorat, se gravibus de causis, quas & ipsi satis intelligant, & explicare nihil attineat, præmissa legatione, cum Turca fecisse iniurias annorum quinque, & ante annum esse factum initium: & quamquam ille suis mandavit, nequid contra faciant, tamen petere, ut nihil secius auxilia iam ante promissa contribuant, ut si forsitan ille discedat a patris, facile resisti possit: deinde, quoniam ille loca summa validis præidiis muniat, sibi quoque nihil hic esse negligendum: itaque passim instituisse munitiones locorum, & alere præidiis: sed propter superiorum annorum sumptus bellicos longe maximos, non se posse tantum onus diu sustinere: orare igitur, ut in hoc usus pecuniam annuam dependent, donec inducia durabunt: hoc enim ad ipsorum omnium pertinere quietem atque salutem.

** Sleidanus lib. XXI. inuenio. Heuterus lib. XII. c. XVI. Extat decretum Comitiorum in Corpore p. 444.

*** Repertur utrumque in Corpore p. 487.

**** Thuanus lib. V. p. 118. postulata Cæsaris Ordines, etsi graue erat in futurum esse

peric

pecuniam conferre, comprobant; & Ferdinando regi in singulos induciarum annos C. milia auri-
 rorum promittunt. Permissum & Casari, ut Imperii Cameram arbitratu suo constitueret, &
 iudicem suppleret, sumtusque in eam rem ab Ordinibus promissi. Itaque Kal. VII. br. inchoatur,
 & aduocati tres, qui de Lutheri doctrina suspecti erant, ordine mouentur, ceterisque inter alia
 praescribitur, ut maiorum religionem colant, aut se dignitate abdicaturos promittant, ibi renoua-
 ta contra Smalcaldici foederis socios lites, ab Henrico Brunsvico primum, licet cum carcere emit-
 teretur, nihil se tentaturum promississet, deinde eius exemplo a Moguntino, Prussiae magistro, Nas-
 souio, Solmensi, aliis: ictum & in Comitibus foedus, quo Caesaris provincia omnes, quas per Ger-
 maniam & Belgium obtinet, sint in tutela & patrocinio Imperii & in usus publicos contribuunt,
 statamen, ut suis stantur legibus & iurisdictione; Germania inuicem a Caesaris provinciis ean-
 dem tutelam & auxilia expectet. Extat decretum in Recueil des Traittés de Paix Tom. II.
 p. 244. apud Conringium de Finibus Imperii c. XXVIII. p. 750. Lünigii Teutschen Reichs-Archiv
 Tom. II. p. 37. Goldastum Reichs-Satzungen p. I. p. 278. Testatur etiam de eo R. I. Augustæ
 de A. 1518. s. 67.

**** Decretum exhibet Lamb. Hortensius *Rer. Ultraiect. lib. VII. p. 173.* de dato
 XIII. Kl. Nouembr. 1528. Et in compendio Haræus p. 577. Confirmavit illud singulari
 Bulla Clemens VII. Papa.

***** Thuanus *lib. V. p. 146.* Belcarius *lib. XXV. p. 796.* Acta in his Comitibus
 iussu Wolfgangi Magistri coniunctim edita 1550. 4.

§. LXXXI.

Cæsar igitur per Sueuiam Spiram contendit, inde Moguntiam venit,
 atque secundo flumine Rheno descendit in Germaniam inferiorem, &
 Saxonem atque Landgrauium, qui Hala Sueuorum nuper adductus erat,
 cum eius vxor denuo esset deprecata, captiuos abducit, diuersis nauibus
 impositos.* Cum in Belgium Cæsar venisset, Saxonem quidem secum
 esse voluit, Landgrauium vero misit Audenardam, Flandriae oppidum.**
 Insequenti anno 1549. Cæsar per Flandriam & Hannoniam & Atrebates
 filium circumducit, in eiusque fidem populum adigit per iusiurandum, post
 Antwerpiam simul ambo redeunt sub idus Septembris ibi magnificentis-
 simo apparatu filius Cæsaris, non ab oppidanis modo sed ab exteris etiam
 mercatoribus, Hispanis, Italis, Germanis, Anglis excipitur, post, amita
 Maria comitante, reliquas etiam provincias adit, ab iisque fidem acci-
 pit.*** Interea ad Kl. Octobris 1548. in Camera Imperiali aduocati tres,
 ob suspicionem Lutheranismi remouentur, ceteris autem omnibus inter
 alias leges praescribitur, ut ecclesiae catholicae dogmatis insistant, aut loco
 submoueantur. Ibi Smalcaldicis litem mouere coepit Henricus Brun-
 suicensis, ob antea actum bellum. Quando pulsus fuit, pactus quidem erat,
 quum e carcere dimitteretur, etiam iuratus, nihil se tentaturum esse ve-
 rum ab ea transactione discessit, & non ipse modo, sed & Moguntinus, &
 Prussiae magister, & Nassouius & Renardus Solmensis, & alii litem aduersus
 Landgrauium instituebat. ****

* Sleidanus *lib. XXI. p. 646.* Harxus *p. 652.*

** Sleidanus *lib. XXI. p. 647.*

*** Sleidanus *lib. XXI. p. 664.* Heuterus *lib. XIII. c. I. II.*

**** Sleidanus *lib. XXI. p. 647.* Thuanus *lib. V. p. 149.*

§. LXXXII.

Imp. vero datis ad Ordines Imperii xiii. Martii 1550. litteris, Comitia indicit xxv. Iunii Augustæ Vindelicorum habenda. * Ad exitum Maii Cæsar vna cum filio, Bruxella discedit, & Augustam ad Comitia contendit, adducto secum Saxoniz Duce captiuo, Landgrauio autem relicto Mechliniz. ** Iulii die vigesimo sexto, Cæsar Augustæ facit initium Imperii conuentus. In eo proponit de prosequendo concilio, de seruando religionis decreto nuper Augustæ factò, de mulcandis rebellibus, de restitutione iurisdictionis & honorum sacrorum. Erant & hæc armata Comitia, tamen tranquillior esset aliquanto rerum status. Principes aderant, Moguntinus & Treuirensis Electores, reliqui miserunt legatos: aderant præterea Wolfgangus Prussiz Magister, Wirceburchicus, Eistetenensis, Constantiensis, Augustanus, Tridentinus, Cameracensis, Mørseburgensis, Episcopi, cæterorum principum nemo, præter Bauarum, & tandem etiam, Henricum Brunsvicensem. Re deliberata, maiori parte placuit, prosequendum esse concilium, Mauricius vero per legatos non aliter se probare illud ostendit, nisi vt res omnis ab initio retractetur, & Augustanæ confessionis Theologi non solum audiantur, sed decidendi quoque potestatem habeant, vt pontifex se concilio submittat, neque præsidis locum obtineat, & iusiurandum episcopis remittat, quo libere sententiam dicant. Hanc eius contestationem publice recitatam, legatus post in acta referri voluit, sicut fieri consuevit, sed denegatum hoc ei fuit. Cæsar deinde pontificem de concilio interpellat. *** Idibus Februarii 1551. dimittitur Imperii conuentus, quo liberum ac generale concilium fuit decretum, atque vt ad Kl. Aprilis Noribergæ conueniant Electorum & sex reliquorum Principum legati, qui deliberent, quemadmodum ea pecunia, quæ ex ærario publico sumpta fuerit in bellum Magdeburgicum, debeat reponi. Ferdinando regi decernuntur in Turcam auxilia, tamen si grauate, quæ superiori conuentu fuerant ei promissa. **** Qui Noribergæ conuenerant Principum legati, mense Aprilis, statuerunt, in obsidionem Magdeburgicam rursus esse contribuendam pecuniam. Et quanquam Cæsar editto post idem mandabat, permagna tamen in eo fuit difficultas, & inuiti omnes conferebant, quod diuturnior esset obsidio, neque finis adpareret. ***** In Comitibus etiam Augustanis Cæsar cum Ferdinando de surrogando sibi in Imperii dignitate Philippo filio denuo agebat, hoc tamen recusante. *****

* Sleidanus

* Sleidanus *lib. XXII. exiunte*. Heuterus *lib. XIII. c. III. tertio Idus Martii Caesar ad Ordines Imperii e Belgio scribit, se impeditum aduentu filii, morte Papa Pauli, aeris inclementia, ac podagra, tam cito, quam desiderarat, in Germaniam redire non posse, sed recuperata valetudine itineri se accincturum, indicereque tam in rem ad VII. Kal. Iulii Augustam VVindelicorum Principum conuentum, velle se quam frequentissime conueniant, aut Legatos cum amplissimis absolusisque mandatis mittant: cupere enim se semel tollere disidia, Germanique rempublicam constituere.*

** Sleidanus *lib. XXI. p. 678*. Heuterus *c. I.*

*** Sleidanus *lib. XXI. p. 682*. Chytræus *lib. XVII. p. 435*. Fabricius *lib. IX. Hist. Sax. p. 102*. Harxus *p. 656*. Thuanus *lib. VI. p. 193*. Extat Recessus in Corpore *p. 515*.

**** Sleidanus *lib. XXII. p. 701*. Heuterus *lib. XIII. c. XII.*

***** Sleidanus *lib. XXII. p. 702*. Thuanus *lib. VIII. inuente.*

***** Thuanus *lib. VIII. p. 236.*

§. LXXXIII.

Sub idem fere tempus a. 1550. obiit Hariadenus Barbarossa, Algeris Rex, Ottomannicæ classis præfectus, substituiturque illi a Solymano Dragutus, Piratarum Turcicorum Princeps exercitatissimus, qui fraude occupata apud Numidas vrbe Africa, quæ olim Aphrodisium ac Leptis, hodie ab Afris Mahumedia dicta, Regem se nominari iussit, collatisque in urbem opibus ac viribus, vt noui regni limites proferret, animum intendit, vniuersæ Hispaniæ, & imprimis Siciliæ, ob situs commoditatem infestissimus. Quam ob rem victus Cæsar vtriusque Regni precibus, tum etiam ne Dragutus solidiora noui Regni iaceret fundamenta, Ioanni Vegæ, Siciliæ, Petro Toletano Neapolis Pro-Regi, & Andream Auricæ, classis suæ Præfecto, perferibit, iustis coactis copiis, instructaque classe, Africam urbem expugnent, Dragutumque pellant. Hi habito cum Draguto, qui in auxilium vrbi venerant ante muros proelio, demum iv. Idus Septembris 1550. urbem ad saltu capiunt, multa Afrorum strage edita.* Dragutus ad Turcam confugit, Byzantium profectus. Ea res noui belli dedit occasionem, quod Turca non in Cæsarem modo, sed in Ferdinandum quoque regem deinde suscepit.**

* Sleidanus *lib. XXII. p. 683*. Thuanus *lib. VII. Heuterus lib. XIII. c. IV. Belcarinus lib. XXV. p. 813*. Harxus *p. 659*. Leunclavius *Ann. Turc. ad a. 1550. Natalis Comes lib. IV. p. 78*. Io. Christoph. Caluæi Stellæ *Comment. de Aphrodisio expugnato ap. Scharadinum Tom. II. p. 370.*

** Sleidanus *lib. XXII. p. 684. 700.*

§. LXXXIV.

Mortuo Paulo III. a. 1550. suffectus fuit Iulius III. legatus ante Pontificis, Montanus dictus, * qui reductionis diplomate admodum superbo, concilium Tridenti restaurauit,** quod tamen vix mense Maio 1551. fuit

fuit repetitum. *** Inuitabantur Protestantes non semel, venerunt etiam eo legati Brandenburgici, dein Württembergenses & Saxones, qui tamen cum vidissent nihil agi, quod in libero concilio deberet, in quo Papa non iudex esset, sed æque ut alii, ex diuinis litteris iudicaretur, singuli suos reuocauerunt. **** Dum vero Concilium languesceret, nec dum omnes convenirent, propter regum Principumque discordias, in biennii tempus extrahitur, ***** idemque a. 1552. occasione belli Mauritanii contra Cæsa-rem plane dissipatur. *****

* Sleidanus lib. XXI. p. 674. hac demum ratione Ioannes Maria Montanus, quem Tri-denti atque Bononiæ præfatum fuisse consilio diximus, Februarii die septima creatur pontifex.

** Extat Bulla apud Suauem Polanum lib. III. p. 344. Sleidanus lib. XXII. p. 689. Iulius pontifex, crebro sollicitatus a Cæsare, sub idus Nouembriis conscripto diplomate, bullam ipsi vocant, concilium decernit, suum esse confirmans, indicare, & dirigere concilia: cupere etiam se Germania tranquillitati consulere, qua Romana ecclesiæ & pontificum qui Christi sint in terris Vicarii, semper fuit obseruantissima. Tridentum igitur ad calendas Maii veniant omnes, qui iure vel consuetudine sua quadam aut privilegio debeant interesse, & quos Paulus tertius ante vocavit, cum eodem in loco synodum indiceret: nam eo die continuatum iri concilium: & si vel per aetatem aut valetudinem aut occupationes reipublica non possit ipse coram, per legatos tamen in eo se velle præsidere. Scriptum hoc ad Cæsarem deinde mittit. Idem lib. XXII. p. 691. Litteras illas, quibus concilium denuntiatur, pontifex ad exitum Decembris Roma promulgat. Sunt in iis, quæ multorum possent animos offendere, cuiusmodi est, quod factum esse dicit gubernare concilia, quod se Christi Vicarium vocat, quod continuari vult actionem, non autem ab initio repeti, quod præsidis locum & authoritatem sibi vendicat, quod sui tantum ordinis homines eo vocare videtur. Hac etiam Cæsar, quem illi litteræ redderentur animaduertisse dicitur, & quæ paulo vrant asperiora, mutarentur. Veritus enim fuisse putatur, ne his tanquam scopulis deterriti Germani, vel repudiarent denuntiationem, vel moram & impedimentum aliquod inferrent huic operi, quod ipse tanto labore perfecisset. Nolum istud quidem pro vero ponere, & solent eiusmodi consilia regi: sed si verum est, nihil eum impetrasse constat, nam illam, de qua dixi formulam pontifex emulgauit, nullo immutato verbo neque desunt, qui consulto hoc illum fecisse putant, & a concilio Germanos abstererent, ne veniant, aut si venirent, præiudiciis teneret illaqueatos. Belcarius lib. XXV. p. 314.

*** Sleidanus lib. XXII. p. 704. cum calends Maii venissent, inchoata quidem fuit actio concilii: sed quia per pauci tum adhuc aderant, & Parmense bellum intaruerat, in calendas siquæ Septembris producta res fuit. Idem p. 710. dum hæc geruntur, venit concilii dies, calends Septembris. Eum ad diem præsto fuerunt præter Italos & Hispanos episcopos, Moguntinus & Treuirensis, magna omnium, & quidem apparebat, lætitia & congratulatione, neque multo post, etiam Coloniensis.

**** Sleidanus lib. XXIII. p. 722. 726. 736. 740. Curio Suppl. XXIX. p. 714. fñ. Pallaucini lib. XII. c. IX. & XV.

***** Sleidanus lib. XXXIII. p. 751. supra diximus, ad calendas Maii designatum fuisse diem consensui: re vero desperata qui supererant patres, conueniunt, & regum propter principumque discordias in biennii tempus concilium extrahunt, & amplius eo, si forte dissidia non componantur fuit hoc Aprilis die vigesimo nono & iam cum Gallia rege pontifex transegerat. Paucis deinde lapsis diebus, Cæsaris etiam oratores abeunt. Plenius hanc concilii historiam exponunt Petrus

Petrus Suauis Polanus, siue potius Paulus Sarpus in *Historia Concilii Tridentini*, Scipio Henric in *censura aduersus Suauis Polani Historiam & Sfortias Pallauicini*. De quibus legimeretur Cæsar Aquilinius de *tribus Historicis Concilii Tridentini*.

***** Thuanus lib. X. p. 304. nam cum Cardinalis Tridentinus ad nouorum in Germania tumultuum famam Pontifici scripisset, non amplius se tuenda Urbis oneri esse parem; Pontifex statim in consistorio tractatum cum Rege initum proponit, & ut dimitti Concilium placeret, rogat: Struuntque approbantibus Cardinalibus, diploma Tridentum ad Patres mittitur & mox Concilium dissipatur.

§. LXXXV.

Anni 1551. initio, Octavius Farnesius a Cæsare alienior factus, partim ob mortem patris Petri Ludouici Farnesii, eo (ut existimabat) connivente, procuratam, partim propter ereptam a Cæsaribus Ducibus Ferdinando Gontzaga & Andrea Auria Placentiam; ad hæc veritus, ne dictus Gontzaga atque Auria, quibus in primis patris cædem Placentiæque occupationem imputabat, Parmam etiam per occasionem eriperent, omnique se principatu eiicerent, iuuenili imperitia de Cæsaribus amicitia diffidens, conuerso ad Henricum, Franciæ Regem animo, eius sibi partes amplectendas iudicauit. Scribit litteras ad fratrem Horatium Farnesium, qui paullo ante in Franciam erat profectus, Dianam, Henrici regis filiam notham, in uxorem ducturus; suo nomine cum Rege transigit. Cupere enim se Parmam regis præsidio contra Cæsaribus vim defendere. Rex Henricus, qui dudum Cæsari bellum inferre statuerat, Thermæ Dominum, in Italia Legatum constitutum, Parmam iustis peditum equitumque cum copiis ire, Octaviūque defendere iubet. Præficit Rex equitatui Horatium Farnesium, ducta Diana a se Castresii Ducem nominatum, peditatui Petrum Strozam, Florentinorum exulum Principem. Hi cum Octauio communicatis consiliis, cum illi copias, quas adduxerant, reliquissent, Mirandulam proficiscuntur, nouumque in amica ditione militem conscribunt.* Pontifex Iulius de Octauii consiliis certior factus, adeo ægre tulit, ut ad iiii. Idus Aprilis, spatio nimirum triginta dierum, Octaviū Romam ad dicendam causam euocaret, non comparentem læsæ Maiestatis reum proscriberet, Cæsarique eius Prouinciā inuadendam occupandamque concederet. Is statim Ferdinando Gontzagæ perscribit, collectis copiis Parmam oppugnet. Cogunt vno tempore Pontifex ac Gontzaga copias, rebusque omnibus paratis, Montius ac Vitellius, Pontificii Duces, Mirandulam Gonzaga Parmam obsidet.** Verum reconciliationem cum Cæsare socero denique quæsiuit, eademque a. 1556. impetrata, Placentiam etiam recepit

cepit, arce excepta, quam, non nisi filius Octavii, suis erga Hispanos meritis, patri obtinuit, salvo tamen Iure Imperii.***

* Sleidanus *lib. XXII. p. 702.* Heuterus *lib. XIII. c. XI.* Belcarius *lib. XXV. p. 822.* Thuanus *lib. IV. p. 6. finem.* Addit Herm. Rubeus *Hist. Rauennat. lib. IX. p. 494.* ipsum Cæsarem torquem aurei Velleris remisisse. Quæ vero iam ante inter Carolum V. atque Papam de Parmensi Ducatu fuerint controuersæ, declarantur in Dissertatione Preliminari de Iure Imperii in Ducatum Parmensem & Placentinum Syntagmati Iuris Publici præmissa.

** Sleidanus *lib. XXII. p. 704. 716.* Heuterus *c. l.* Haræus *p. 663.* Chytræus *lib. XVI. p. 425.* Thuanus *lib. VIII. p. 242.* Natalis Comes *p. 79.*

*** Thuanus *lib. XVII. p. 516.* Octavianus Farnesius, Parma Dux cum Cæsare socero reconciliatus est, accepta Placentia Navarra ac Nauarriciensis territorii & Castellorum in Parmensi agro a Cæsareanis occupatorum possessione. Iste vero leges genero a Cæsare dicit: Si Placentia arcibus præsidium Hispanorum accipere illud stipendio suo alere censeatur, manere Imperio & Romana S. saluationes, quas in Parmensi ditione habent.

§. LXXXVI.

Inde cœpit bellum Magdeburgicum. Postquam enim Magdeburgici, eo quod Smalcaldicis accesserant, iam a. 1547. fuissent proscripti, * & decretum religionis postea repudiassent, nouis edictis Cæsar in eos agit, eosdemque & in prædam omnibus obicit, & vicinos principes ac Ordines grauiter monet, vt bellum eis faciant, & quacunque ratione possint, noceant.** Versabantur igitur in quotidianis periculis, neque sine vitæ & fortunarum discrimine poterant vrbe excedere: cum vnicuique liceret, fortunam in eos experiri.*** Senatus igitur cum antea publicis literis de vi & iniuria vicinorum esset cōquestus, nunc alterum scriptum edit ad omnes in vniuersum, maxime autem ad finitimos & criminationes de se spargi dicit, quasi in Cæsarem & Imperium pertinaciter ac superbe agant, pacem repudiant,**** & contumeliose multa scribant. Inde xxiiii. Martii nouum libellum apologeticum promulgant, ***** & tertium Kl. Octobris.***** Georgius autem Megapolitanus agrum Magdeburgensem inuadit, atque Magdeburgenses ipsum adgredientes repellit.***** Re igitur bene in Magdeburgicos gesta, continuo multi se comparant ad militiam: in his erant Mauricius, Elector Brandenburgicus cum Alberto patruæle & Henricus Brunsvicensis: deinde nobilitas etiam omnis adpellatur, vt equitatum adducant. Dimicabatur leuioribus proeliis ad urbem, cum Magdeburgum, odio Brunsvicensis Henrici confluxissent viri militares & in armis exercitati. Octobris die xii. 1550. pactæ fuerunt induciæ, & in urbem nonnulli venerunt legati de pace: verum id frustra fuit. Dum hæc geruntur, Ordines archiepiscopatus Magdeburgici, quos inter facile primum locum obtinebat clerus, Halæ conueniebant, & Octobris die

die xv. legationem ad Cæsarem & principes Imperii decernunt, qui cum Augustam venissent, decimo post die, senatum populumque Magdeburgensem grauiſſimis verbis accusant, atque, vt tanquam proſcripti mulctentur, petunt, priusquam ex recenti clade vires & animum recipiant. ***** Decreta igitur, frustra licet intercedentibus Principibus, ***** in Comitibus contra Magdeburgenses, Imperii nomine expeditio, constituto Mauritio belli præfecto. ***** Mauritius igitur magnis viribus rem agit, & constructis aliquot castellis, vt in iis milites hyemarent, sub exitum Nouembris 1550. urbem adgreditur. Poſtridie Idum Decembris, edicto valde prolixo, Cæſar, grauiusque verbis infectatur Magdeburgicos, ne quis opem ipsis ferat, iubet, & militibus atque ducibus, qui erant in vrbe, mandat, vt intra diem xiv, poſt allatas literas, excedant, eiusque rei fidem faciant Mauricio, vel per eius abſentiam, Lazaro Schwendio: ſi pareant, impunitatem proponit, ſin autem ſecus, poenam atrocem conſtituit. † Decembris die xix. Magdeburgici erumpunt, multos ſecum ducunt captiuos, atque inter hos Georgium Megapolitanum. †† Poſtquam autem Magdeburgenses ſuper deditione aliquoties fuiſſent ſollicitati, ††† atque Pirnæ †††† primum, dein Wittebergæ de pacis articulis actum: †††† tandem Nouembris die tertia, a. 1551. Hedecus a Mauritio miſſus, venit Magdeburgum, & eduſtis militum præfectis in vicinum caſtellum, plene transigit, conſectis & obſignatis ea de re litteris. Et militi quidem fide publica fuit cautum, vt tuto liceat abire. Fuit hoc eius menſis die octauo. Sed mox cum eſſent exauthorati, tacite recenti fuerunt & rursus conſecti, Megelburgio ductore per pacificationem iam diſmiſſo: Mauritius enim conſulto nomen ſuum obduci nolebat. Pacis autem hæ ferebantur conditiones, vt ſupplices deprecentur Cæsarem: ne quid in Auſtriacam & Burgundicam familiam faciant: Cameræ ſe ſubmittant: Auguſtano decreto poſtremo pareant: iuri ſe ſiſtant omnibus: vrhis munitiones ad Cæsaris arbitrium diruant: Cæsaris præſidia quouis tempore admittant, eique pateſciant urbem: aureorum millia quinquaginta dependant in uſum ſiſci: pro belli ſumptu tormenta maiora duodecim Cæsari tradant: Megelburgium ducem & captiuos alios dimittant. Mauritius quinque ſigna peditum introire iubet, & poſtridie obuiam eunte ſenatu, urbem ingreditur cum vniuerſis copiis, atque in Cæsaris, Imperii, ſuamque fidem, qui dux belli fuiſſet, omnes adigit, poſt relicto præſidio, cæteros educit. †††††

* Sleidanus *lib. XIX. p. 590.*

** Sleidanus *lib. XXI. p. 655.*

ter Theologos Mauritianos & reliquos Theologos ex terris Io. Friderici Controverſiarum Adiaphoriſticarum, iſtis Interim recipi volentibus, his contradicentibus. ††††† Immo varia hominum erant de hoc libro Interim iudicia. †††††

* Sleidanus lib. XX. p. 620. P. Suavis lib. III. p. 260. Heuterus lib. XII. c. XVI. Chytræus lib. XVI. p. 429. Haræus p. 650. Thuanus lib. V. p. 143. Pallavicinus tamen Hiſt. Conc. Trident. lib. X. c. XVIII illos non auctores, ſed cenſores facit, dicens: quis illius fuerit auctor, incertum eſt: ſed ipſum Caſari obtulerant nonnulli principes, qui vel nimia pacis cupiditate hallucinati, vel quæſtionum ad religionem ſpectantium imperiti ſpem cum eodem Caſaro conceperant, fore, ut in una eademque doctrina paſſent hæreſes cum catholicis concordare. Illum Caſar recognoscendum dederat tribus viris ſacrarum litterarum ſcientia inſignibus Iulio Pflugio, Michaeli Sidonio, probo utriusque catholico: & Iohanni Agricola Iulio hæreſico, Septemviri Brandenburgici concionatori.

** Capita huius libri Interim exponit Sleidanus lib. XX. p. 625.

*** Sleidanus lib. XX. p. 627.

**** Sleidanus lib. XX. p. 629. Heuterus lib. XII. c. XVI. Belcarius lib. XXV. p. 800. 812. Thuanus c. l.

***** Extat enim in Corpore Reſeſſuum p. 465. ſub hoc titulo: *Der Ramiſchen Kayſerlichen Maieſtet Erklarung, wie es der Religion halben in heiligen Reich, bis zu Austrag des gemeinen Concilii gehalten werden ſoll, auff dem Reichs Tage zu Augſburg, den 15. Maii im Jahr 1548. publicirt und eroffnet, und von gemeinen Ständen angenommen.* Et inter Goldaſti Conſult. Tomo 6to p. 518. & Stat. & Reſcript. Imper. p. 107. ſub titulo: *Declaratio Religionis.*

***** Heuterus lib. XII. c. XVI.

***** Extat Mauritii & Ioachimi II. Saxonix & Brandenburgici Electorum Reſeſſus Interdoci 7. Decembris 1548. conſuſus ſuper libro Interim apud Hortlederum Tom. II. lib. III. c. LXXXVI.

† Sleidanus lib. XX. p. 630. Mauricius non multo poſt editum a Caſare decretum, abiit: Ioannes vero Brandenburgicus, electoris Ioachimi frater, Caſarem adiit, & Ferdinando rege præſente, petiit, ut in eo ſibi parcat, & de ſuis in ipſum officiis quadam locutus, hac potiffimum fiducia ſe miſiſſe ipſi proximo bello dicit, quod de religione ſibi cauiffet. Caſar, Ordinum Imperii conſenſum hunc eſſe, nec ab eo recedi oportere dicebat: illo contra, non omnes aſſenſiſſe, neque ſolennia conſcientia decretum hoc laudare poſſe reſpondit, & paſſum atque promiſſum urgebat. Cum nihil Caſar proficeret, inſeſ eum diſcedere, quod ideo factum eſſe putatur, ne ſuo vel exemplo vel ſermone, aliorum animos ille confirmaret. Itaque ſub veſperum eodem die domum verſus profeſciſcitur, neque per ſuam ditionem quicquam immutavit, frater eius elector, qui ſemper id optavam dedit, ut Caſari placeret, minime reſtitit: ſed neque Palatium quum Caſarem aliqui non admodum haberes tunc propitium. Legati Civitatum hi qui ſunt Auguſtana conſeſſionis, quum urgerentur, orabant, ut ſibi liceret ad ſuos referre: quo poſt ex eorum ſententia reſpondeant, permiſſam hoc eis fuit.

†† De hac Electoris conſtantia late Sleidanus lib. XX. p. 632. qui addit: cum in eo firmus & immotus perſiſſet, durius aliquanto emellari cepit, & adempti fuerunt ei libri ſacri, & iniunctum, ut diebus totius abſtineret a carnibus: ille etiam, quo fuerat uſus ad hoc viſque tempus, permiſſu Caſaris, euangelii doctor, quum præſens imminere ſibi periculum videret, mutata uſſet, clanculum ſe ſubducit. Sagittarius s. XXII. Extat de eo ſingularis relatio apud Hortlederum Tom. II. lib. III. c. LXXXVIII. & Chytræum lib. XVI. p. 429. Thuanus lib. V. p. 144.

††† Sleidanus

††† Sleidanus lib. XX. p. 630. late exponit, qua ratione Halenses Io. Brentium eiecerint, addens: Porro Suevici civitates pleraque omnes auctoritatem secuta Caesaris, imperata se facilius promittebant. Itaque doctores passim multis ex locis migrabant, ne quid sua professione committerent indignum, Andreas Osiander Noribergam ideo reliquit, inque Prusiam sese recepit. Spira & Vormacia singuli tantum erant, qui & ipsi fugae salutem petebant: Guilicimus Comes Nassovius Erasmi Sarcerium idcirco discedere patiebatur: VVitembergicus etiam princeps, cuius in agro passim erant Hissanorum praesidia, quum a Caesare mandatum venisset, librum iam editum pro concione recitari iubet, & ne quis contra faciat, edicit, & si quis in posterum misficare velit, potestatem facit, & suis, nequem sacrificum prohibeant, mandat, & ecclesiae ministros, non approbantes decretum, ab se dimittit. in his erat Erardus Sneffius. Quid cum Argentinenfibus fuerit actum, exponit Sleidanus lib. XX. p. 635. Idem lib. XXI. p. 639. non multo post, ad principes absentes, eos inprimis, ubi maxime opus esse videbatur, dat literas Caesar, & mandat ut huic decreto statim obtemperent: & decimo quidem die Iulii scribit ad Argentinenfem episcopum, Erasimum, de operam, ut illud, quod labore suo maximo perfectum sit, in executionem veniat, & si destituitur hominibus idoneis, aliunde sumat. Thuanus lib. V. p. 144.

†††† Sleidanus lib. XXI. p. 644. Heuterus lib. XII. c. XVI. Thuanus lib. V. p. 149.

†††† De hoc s. sequenti.

††††† Sleidanus lib. XXI. p. 658. quum per fines Mauricii res ad mutationem videretur spectare religionis, Lubecenses, Luncburgenfes, Hamburgenses ecclesiae ministri, evulgato scripto, librum & decretum Augustanum prolixè confutant: eius vero scripti potissimus erat auctor, Ioannes Epinus, deinde doctores Magdeburgici, Nicolaus Amflossius & inprimis Mathias Flacius Illyricus, Albana urbe natus, & Nicolaus Gallus graviter sese VVitembergicis atque Lipsiensibus opponunt, & multis editis libellis eos incusant, quasi dissimulantes agant, & per adiaphora, seu res medias pontificia religioni viam aperiant, hanc denique regulam ponunt, omnis caeremonias atque ritus quantumvis natura sint indifferentes, non amplius esse adiaphora, cum his, & opinio cultus; & necessitas accedit, & quum impietatis datur occasio. De his Arnoldus Kircken und Ketzers Historie p. XI. lib. XVI. c. XXVI.

†††††† Sleidanus lib. XXI. p. 640. Idem liber post exiit Italice, Latine, Gallice conscriptus. Quamquam Caesar accerrimis verbis edixerat, ne quis editum de religione librum ullo modo impugnaret, varia tamen extierunt scripta, qua totam eius doctrinam damnabant, & homines, ut ab eo, tanquam a praesentissima peste sibi cauerent, admonebant. In his erat Caspar Aquila, Saluendensis ecclesiae minister in Turingia. Scribendi causam huic dederat Islebius, qui domum rediens Augusta, de libro valde gloriatus erat in itinere & aureum nunc instare saeculum, & Aquilam quoque dixerat assentiri: hoc ubi sciuit iste, vehementissime respondet, & mendacii eum insinuat, & falsis dogmatibus refertum esse librum affirmat. In Galliis autem Robertus Abrincensis episcopus contra scripsit, verum diversa ratione, & librum inprimis reiicit, quod sacerdotibus coniugium, & cenam domini totam vulgo permittat, & per occasionem atrocissimis verbis in Buccrum debachatur, ob alteram ducem uxorem. Roma etiam ordinis Dominicani generalis, ubi vocant, Romanus in eandem sententiam contra scripsit. In reprehensionem itaque libellus, incurrit utrobique. Varia etiam de Interim isto tempore dictoria. Tale erat: Selig ist der Mann, der Gott vertrauen kan, und willigt nicht ins Interim, denn es hat den Schalck hinter ihm. Varios nummos in Interim cufos exhibet Iunckerus Vita Lutheri p. 248. Thuanus lib. V. p. 153.

S. LXXX.

Post hæc, Caesar ab Ordinibus pecuniæ petit collationem, quæ in xario

liiii iiii

pecuniam conferre, comprobant; & Ferdinando regi in singulos induciarum annos C. millia auri-
 rorum promittunt. Permissum & Cæsari, ut Imperii Cameram arbitratu suo constitueret, &
 iudicem suppleret, sumtusque in eam rem ab Ordinibus promissi. Itaque Kal. VII. Ibr. inchoatur,
 & advocati tres, qui de Lutheri doctrina suspecti erant, ordine mouentur, ceterisque inter alia
 præscribitur, ut maiorum religionem colant, aut se dignitate abdicaturos promittant, ibi renoua-
 ta contra Smalcaldici fœderis socios lites, ab Henrico Brunsvico primum, licet cum carcere emit-
 teretur, nihil se tentaturum promississet, deinde eius exemplo a Moguntino, Prussia magistro, Nas-
 souio, Solmensi, aliis: ictum & in Comitibus fœdus, quo Cæsaris provincia omnes, quas per Ger-
 maniam & Belgium obtinet, sunt in tutela & patrocinio Imperii & in usus publicos contribuant,
 ita tamen, ut suis stantur legibus & iurisdictione; Germania inuicem a Cæsaris provinciis ean-
 dem tutelam & auxilia expectet. Extat decretum in Recueil des Traittés de Paix Tom. II.
 p. 244. apud Conringium de Finibus Imperii c. XXVIII. p. 750. Lünigii Teutschen Reichs-Archiv
 Tom. II. p. 37. Goldastum Reichs-Satzungen p. I. p. 278. Testatur etiam de eo R. I. Augustæ
 de A. 1518. §. 67.

***** Decretum exhibet Lamb. Hortensius *Rev. Ultraieft. lib. VII. p. 173.* de dato
 XIII. Kl. Nouembr. 1528. Et in compendio Haræus p. 577. Confirmavit illud singulari
 Bulla Clemens VII. Papa.

***** Thuanus *lib. V. p. 146.* Belcarinus *lib. XXV. p. 796.* Acta in his Comitibus
 iussu Wolfgangi Magistri coniunctim edita 1550. 4.

§. LXXXI.

Cæsar igitur per Sueuiam Spiram contendit, inde Moguntiam venit,
 atque secundo flumine Rheno descendit in Germaniam inferiorem, &
 Saxonem atque Landgrauium, qui Hala Sueuorum nuper adductus erat,
 cum eius vxor denuo esset deprecata, captiuos abducit, diuersis nauibus
 impositos.* Cum in Belgium Cæsar venisset, Saxonem quidem secum
 esse voluit, Landgrauium vero misit Audenardam, Flandriæ oppidum.**
 Insequenti anno 1549. Cæsar per Flandriam & Hannoniam & Atrebates
 filium circumducit, in eiusque fidem populum adigit per iusiurandum, post
 Antwerpiam simul ambo redeunt sub idus Septembris ibi magnificentis-
 simo apparatu filius Cæsaris, non ab oppidanis modo sed ab exteris etiam
 mercatoribus, Hispanis, Italis, Germanis, Anglis exceipitur, post, amita
 Maria comitante, reliquas etiam provincias adit, ab iisque fidem acci-
 pit.*** Interea ad Kl. Octobris 1548. in Camera Imperiali aduocati tres,
 ob suspicionem Lutheranismi remouentur, cæteris autem omnibus inter
 alias leges præscribitur, ut ecclesiæ catholicæ dogmatis insistant, aut loco
 submoueantur. Ibi Smalcaldicis litem mouere cœpit Henricus Brun-
 swicensis, ob antea actum bellum. Quando pulsus fuit, pactus quidem erat,
 quum e carcere dimitteretur, etiam iuratus, nihil se tentaturum esse ve-
 rum ab ea transactione discessit, & non ipse modo, sed & Moguntinus, &
 Prussia magister, & Nassouius & Renardus Solmensis, & alii litem aduersus
 Landgrauium instituebat. ****

* Sleidanus *lib. XXI. p. 646.* Harxus *p. 652.*

** Sleidanus *lib. XXI. p. 647.*

*** Sleidanus *lib. XXI. p. 664.* Heuterus *lib. XIII. c. I. II.*

**** Sleidanus *lib. XXI. p. 647.* Thuanus *lib. V. p. 148.*

§. LXXXII.

Imp. vero datis ad Ordines Imperii xiii. Martii 1550. litteris, Comitia indicit xxv. Iunii Augustæ Vindelicorum habenda. * Ad exitum Maii Cæsar una cum filio, Bruxella discedit, & Augustam ad Comitia contendit, adducto secum Saxoniz Duce captiuo, Landgrauio autem relicto Mechliniz. ** Iulii die vigesimo sexto, Cæsar Augustæ facit initium Imperii conuentus. In eo proponit de prosequendo concilio, de seruando religionis decreto nuper Augustæ factò, de mulcandis rebellibus, de restitutione iurisdictionis & honorum sacrorum. Erant & hæc armata Comitia, tametsi tranquillior esset aliquanto rerum status. Principes aderant, Moguntinus & Treuirensis Electores, reliqui miserunt legatos: aderant præterea Wolfgangus Prussiz Magister, Wirceburgicus, Eistetenensis, Constantiensis, Augustanus, Tridentinus, Cameracensis, Morsenburgensis, Episcopi, cæterorum principum nemo, præter Bauarum, & tandem etiam, Henricum Brunswicensem. Re deliberata, maiori parte placuit, prosequendum esse concilium, Mauricius vero per legatos non aliter se probare illud ostendit, nisi vt res omnis ab initio retractetur, & Augustanz confessionis Theologi non solum audiantur, sed decidendi quoque potestatem habeant, vt pontifex se concilio submittat, neque præsidis locum obtineat, & iusiurandum episcopis remittat, quo libere sententiam dicant. Hanc eius contestationem publice recitatam, legatus post in acta referri voluit, sicut fieri consuevit, sed denegatum hoc ei fuit. Cæsar deinde pontificem de concilio interpellat. *** Idibus Februarii 1551. dimittitur Imperii conuentus, quo liberum ac generale concilium fuit decretum, atque vt ad Kl. Aprilis Noribergæ conueniant Electorum & sex reliquorum Principum legati, qui deliberent, quemadmodum ea pecunia, quæ ex arario publico sumpta fuerit in bellum Magdeburgicum, debeat reponi. Ferdinando regi decernuntur in Turcam auxilia, tametsi grauate, quæ superiori conuentu fuerant ei promissa. **** Qui Noribergæ conuenerant Principum legati, mense Aprili, statuerunt, in obsidionem Magdeburgicam rursus esse contribuendam pecuniam. Et quanquam Cæsar edicto post idem mandabat, permagna tamen in eo fuit difficultas, & inuiti omnes conferebant, quod diuturnior esset obsidio, neque finis adpareret. ***** In Comitibus etiam Augustanis Cæsar cum Ferdinando de surrogando sibi in Imperii dignitate Philippo filio denuo agebat, hoc tamen recusante. *****

* Sle-

* Sleidanus *lib. XXII. exeunte*. Heuterus *lib. XIII. c. III. tertio Idus Martii Caesar ad Ordines Imperii e Belgio scribit, se impeditum aduentu fili, morte Papæ Pauli, aeris inclementia, ac podagra, tam cito, quam desiderarat, in Germaniam redire non posse, sed recuperata valetudine itineri se accincturum, indicereque iam in rem ad VII. Kal. Iulii Augustam VVindelicorum Principum conuentum, velle se quam frequentissime conueniant, aut Legatos cum amplissimis absoluitisque mandatis mittant: cupere enim se semel tollere dissidia, Germanique reipublicam constituere.*

** Sleidanus *lib. XXI. p. 678*. Heuterus *c. I.*

*** Sleidanus *lib. XXI. p. 682*. Chytræus *lib. XVII. p. 435*. Fabricius *lib. IX. Hist. Sax. p. 102*. Harxus *p. 656*. Thuanus *lib. VI. p. 193*. Extat Recessus in Corpore *p. 515*.

**** Sleidanus *lib. XXII. p. 701*. Heuterus *lib. XIII. c. XII.*

***** Sleidanus *lib. XXII. p. 702*. Thuanus *lib. VIII. ineunte.*

***** Thuanus *lib. VIII. p. 236.*

§. LXXXIII.

Sub idem fere tempus a. 1550. obiit Hariadenus Barbarossa, Algeris Rex, Ottomannicæ classis præfectus, substituiturque illi a Solymanno Dragutus, Piratarum Turcicorum Princeps exercitatusissimus, qui fraude occupata apud Numidas vrbe Africa, quæ olim Aphrodisium ac Leptis, hodie ab Afris Mahumedia dicta, Regem se nominari iussit, collatisque in urbem opibus ac viribus, ut noui regni limites proferret, animum intendit, vniuersæ Hispaniæ, & imprimis Siciliæ, ob situs commoditatem infestissimus. Quam ob rem victus Cæsar vtriusque Regni precibus, tum etiam ne Dragutus solidiora noui Regni iaceret fundamenta, Ioanni Vegæ, Siciliæ, Petro Toletano Neapolis Pro-Regi, & Andream Auricæ, classis suæ Præfecto, perscribit, iustis coactis copiis, instructaque classe, Africam urbem expugnent, Dragutumque pellant. Hi habito cum Draguto, qui in auxilium vrbi venerant ante muros proelio, demum iv. Idus Septembris 1550. urbem ad saltu capiunt, multa Afrorum strage edita.* Dragutus ad Turcam confugit, Byzantium profectus. Ea res noui belli dedit occasionem, quod Turca non in Cæsarem modo, sed in Ferdinandum quoque regem deinde suscepit.**

* Sleidanus *lib. XXII. p. 683*. Thuanus *lib. VII. Heuterus lib. XIII. c. IV. Belcarius lib. XXV. p. 813*. Harxus *p. 659*. Leunclauius *Ann. Turc. ad a. 1550. Natalis Comes lib. IV. p. 78*. Io. Christoph. Caluæi Stellæ *Comment. de Aphrodisio expugnato ap. Scharidum Tom. II. p. 370.*

** Sleidanus *lib. XXII. p. 684. 700.*

§. LXXXIV.

Mortuo Paulo III. a. 1550. successus fuit Iulius III. legatus ante Pontificis, Montanus dictus, * qui reductionis diplomate admodum superbo, concilium Tridenti restaurauit,** quod tamen vix mense Maio 1551.

fuit repetitum. *** Inuitabantur Protestantes non semel, venerunt etiam eo legati Brandenburgici, dein Württembergenses & Saxones, qui tamen cum vidissent nihil agi, quod in libero concilio deberet, in quo Papa non iudex esset, sed æque ut alii, ex diuinis litteris iudicaretur, singuli suos reuocauerunt. **** Dum vero Concilium languesceret, nec dum omnes conuenirent, propter regum Principumque discordias, in biennii tempore extrahitur, ***** idemque a. 1552. occasione belli Mauriciani contra Cæsarem plane dissipatur. *****

* Sleidanus lib. XXI. p. 674. hac deum ratione Ioannes Maria Montanus, quem Tridenti atque Bononiæ præfatum fuisse concilio diximus, Februarii die septimo creatus pontifex.

** Extat Bulla apud Suauem Polanum lib. III. p. 344. Sleidanus lib. XXII. p. 689. Julius pontifex, crebro sollicitatus a Cæsare, sub idus Nouembris conscripto diplomate, bullam ipsi vocant, concilium decernit, suum esse confirmans, indicare, & dirigere concilia: cupere etiam se Germaniæ tranquillitati consulere, quæ Romana ecclesiæ & pontificum qui Christi sint in terris vicariis, semper fuerit obseruantissima. Tridentum igitur ad calendâs Maii veniens omnes, qui iura vel consuetudine sua quadam aut privilegio debeant interesse, & quos Paulus tertius ante vocaret, cum eodem in loco synodum indicere: nam eo die continuatum iri concilium: & si vel per aciem aut salutem aut occupationes reipublicæ non possit ipse coram, per legatos tamen in eo se velle præsidere. Scriptum hoc ad Cæsarem deinde mittit. Idem lib. XXII. p. 691. Litteras illas, quibus concilium denunciatur, pontifex ad exitum Decembris Roma promulgat. Sunt in iis, quæ multorum possent animos offendere, cuiusmodi est, quod suum esse dicit gubernare concilia, quod se Christi vicarium vocat, quod continuari vult actionem, non autem ab initio repeti, quod præsidis locum & auctoritatem sibi vendicat, quod sui tantum ordinis homines eo vocare videtur. Hac etiam Cæsar, quum ei litteræ redderentur animaduertisse dicitur, et quæ paulo erant asperiora, mutarentur. Veritus enim fuisse putatur, ne his tanquam scopulis deterriti Germani, vel repudiarent denuntiationem, vel moram & impedimentum aliquod inferrent huic operi, quod ipse tanto labore perfecisset. Nolim istud quidem pro vero ponere, & solent eiusmodi consilia regi: sed si verum est, nihil eum impetrasse constat, nam illam, de qua dixi formulam pontifex emulgauit, nullo immutato verbo neque desunt, qui consulto hoc illum fecisse putant, ut a concilio Germanos absterueret, ne veniant, aut si veniant, præiudiciis teneret illaqueatos. Belcarius lib. XXV. p. 314.

*** Sleidanus lib. XXII. p. 704. cum calendâ Maii venissent, inchoata quidem fuit actio concilii: sed quia perpauci tum adhuc aderant, & Parmense bellum interuenerat, in calendâ usque Septembris producta res fuit. Idem p. 710. dum hæc geruntur, venit concilii dies, calendâ Septembris. Eum ad diem præsto fuerunt præter Italos & Hispanos episcopos, Moguntinus & Treuirensis, magna omnium, et quidem apparebat, læticia & congratulatione, neque multo post, etiam Colonienfis.

**** Sleidanus lib. XXIII. p. 722. 726. 736. 740. Curio Suppl. XXIX. p. 714. f. Pallanicini lib. XII. c. IX. & XV.

***** Sleidanus lib. XXXIII. p. 751. supra diximus, ad calendâ Maii designatum fuisse diem consensui: re vero desperata qui supererant patres, conueniant, & regum propter principumque discordias in biennii tempus concilium extrahunt, & amplius eo, si forse dissidia non componantur fuit hoc Aprilis die vigesimo nono & iam cum Gallia rege pontifex transgerat. Paucis deinde lapsis diebus, Cæsaris etiam oratores abeunt. Plenius hanc concilii historiam exponunt

Petrus Suauis Polanus, siue potius Paulus Sarpus in *Historia Concilii Tridentini*, Scipio Henricus in *censura aduersus Suauis Polani Historiam & Stortias Pallauicini*. De quibus legi meretur Cæsar Aquilinius de *tribus Historicis Concilii Tridentini*.

***** Thuanus lib. X. p. 304. nam cum Cardinalis Tridentinus ad nouorum in Germania tumultuum famam Pontifici scripsisset, non amplius se tuenda Urbis oneri esse parem; Pontifex statim in consistorio tractatum cum Rege initum proponit, & si dimitti Concilium placeret, rogat: Verumque approbantibus Cardinalibus, diploma Tridentum ad Patres mittitur & mox Concilium dissipatur.

§. LXXXV.

Anni 1551. initio, Octavius Farnesius a Cæsare alienior factus, partim ob mortem patris Petri Ludouici Farnesii, eo (vt existimabat) connivente, procuratam, partim propter ereptam a Cæsaribus Ducibus Ferdinando Gontzaga & Andrea Auria Placentiam; ad hæc veritus, ne dictus Gontzaga atque Auria, quibus in primis patris eadem Placentiæque occupationem imputabat, Parmam etiam per occasionem eriperent, omnique se principatu eiicerent, iuuenili imperitia de Cæsaris amicitia diffidens, conuerso ad Henricum, Franciæ Regem animo, eius sibi partes amplectendas iudicauit. Scribit litteras ad fratrem Horatium Farnesium, qui paullo ante in Franciam erat profectus, Dianam, Henrici regis filiam notham, in uxorem ducturus; suo nomine cum Rege transigat. Cupere enim se Parmam regis præsidio contra Cæsaris vim defendere. Rex Henricus, qui dudum Cæsari bellum inferre statuerat, Thermæ Dominum, in Italia Legatum constitutum, Parmam iustis peditum equitumque cum copiis ire, Octaviūque defendere iubet. Præficit Rex equitatu Horatium Farnesium, ducta Diana a se Castresii Ducem nominatum, peditatu Petrum Strozam, Florentinorum exulum Principem. Hi cum Octauio communicatis consiliis, cum illi copias, quas adduxerant, reliquissent, Mirandulam profiscuntur, nouumque in amica ditione militem conscribunt.* Pontifex Iulius de Octauii consiliis certior factus, adeo ægre tulit, vt ad III. Idus Aprilis, spatio nimirum triginta dierum, Octaviū Romam ad dicendam causam euocaret, non comparentem læsæ Maiestatis reum proscriberet, Cæsarique eius Prouinciam inuadendam occupandamque concederet. Is statim Ferdinando Gontzagæ perscribit, collectis copiis Parmam oppugnet. Cogunt vno tempore Pontifex ac Gontzaga copias, rebusque omnibus paratis, Montius ac Vitellius, Pontificii Duces, Mirandulam Gonzaga Parmam obsidet.** Verum reconciliationem cum Cæsare socero denique quæsiuit, eademque a. 1556. impetrata, Placentiam etiam recepit

cepit, arce excepta, quam, non nisi filius Octavii, suis erga Hilpanos meritis, patri obtinuit, salvo tamen Iure Imperii.***

* Sleidanus *lib. XXII. p. 702.* Heuterus *lib. XIII. c. XI.* Belcarius *lib. XXV. p. 822.* Thuanus *lib. IV. p. 6. finem.* Addit Herm. Rubeus *Hist. Rauennat. lib. IX. p. 494.* ipsum Cesarē torquem aurei Velleris remisisse. Quæ vero iam ante inter Carolum V. atque Papam de Parmensi Ducatu fuerint controversiæ, declarantur in Dissertatione Præliminari de Iure Imperii in Ducatum Parmensem & Placentinum Syntagmati Iuris Publici præmissa.

** Sleidanus *lib. XXII. p. 704. 716.* Heuterus *c. l.* Haræus *p. 663.* Chytraeus *lib. XVI. p. 425.* Thuanus *lib. VIII. p. 242.* Natalis Comes *p. 79.*

*** Thuanus *lib. XVII. p. 516.* Ottavius Farnesius, *Parmæ Dux cum Cesare socero reconciliatus est, accepta Placentia Nararra ac Nararricis territorii & Castellorum in Parmensi agro a Cesareanis occupatorum possessione. Iste vero legis genero a Cesare dicta: ut Placentia arcibus præsidium Hispanorum accipere illud stipendio suo aëre sepetetur, manerent Imperio & Romana S. saluationes, quas in Parmensi ditione habent.*

§. LXXXVI.

Inde cœpit bellum Magdeburgicum. Postquam enim Magdeburgici, eo quod Smalcaldicis accesserant, iam a. 1547. fuissent proscripti, * & decretum religionis postea repudiassent, novis edictis Cæsar in eos agit, eosdemque & in prædam omnibus obicit, & vicinos principes ac Ordines grauitè monet, ut bellum eis faciant, & quacunque ratione possint, noceant. ** Versabantur igitur in quotidianis periculis, neque sine vitæ & fortunarum discrimine poterant vrbe excedere: cum unicuique liceret, fortunam in eos experiri. *** Senatus igitur cum antea publicis literis de vi & iniuria vicinorum esset conquestus, nunc alterum scriptum edit ad omnes in vniuersum, maxime autem ad finitimos & criminationes de se spargi dicit, quasi in Cæsarem & Imperium pertinaciter ac superbe agant, pacem repudiant, **** & contumeliose multa scribant. Inde xxiii. Martii nouum libellum apologeticum promulgant, ***** & tertium Kl. Octobris. ***** Georgius autem Megapolitanus agrum Magdeburgensem inuadit, atque Magdeburgenses ipsum adgredientes repellit. ***** Re igitur bene in Magdeburgicos gesta, continuo multi se comparant ad militiam: in his erant Mauricius, Elector Brandenburgicus cum Alberto patruæle & Henricus Brunsvicensis: deinde nobilitas etiam omnis adpellatur, ut equitatum adducant. Dimicabatur leuioribus proeliis ad urbem, cum Magdeburgum, odio Brunsvicensis Henrici confluxissent viri militares & in armis exercitati. Octobris die xii. 1550. pactæ fuerunt induciæ, & in urbem nonnulli venerunt legati de pace: verum id frustra fuit. Dum hæc geruntur, Ordines archiepiscopatus Magdeburgici, quos inter facile primum locum obtinebat clerus, Halæ conueniebant, & Octobris die

die xv. legationem ad Cæsarem & principes Imperii decernunt, qui cum Augustam venissent, decimo post die, senatum populumque Magdeburgensem grauiſſimis verbis accusant, atque, vt tanquam proſcripti mulctentur, petunt, prius quam ex recenti clade vires & animum recipiant. ***** Decreta igitur, frustra licet intercedentibus Principibus, ***** in Comitibus contra Magdeburgenses, Imperii nomine expeditio, constituto Mauritio belli præfecto. ***** Mauritius igitur magnis viribus rem agit, & constructis aliquot castellis, vt in iis milites hyemarent, sub exitum Nouembris 1550. urbem adgreditur. Poſtridie iduum Decembris, edicto valde prolixo, Cæſar, grauiusque verbis inſectatur Magdeburgicos, ne quis opem ipsis ferat, iubet, & militibus atque ducibus, qui erant in vrbe, mandat, vt intra diem xiv. poſt allatas literas, excedant, eiusque rei fidem faciant Mauritio, vel per eius absentiam, Lazaro Schwendio: si pareant, impunitatem proponit, sin autem ſecus, poenam atrocem conſtituit. † Decembris die xix. Magdeburgici erumpunt, multos ſecum ducunt captiuos, atque inter hos Georgium Megapolitanum. †† Poſtquam autem Magdeburgenses ſuper deditione aliquoties fuiſſent ſollicitati, ††† atque Pirux †††† primum, dein Wittebergæ de pacis articulis actum: †††† tandem Nouembris die tertia, a. 1551. Hedeccus a Mauritio miſſus, venit Magdeburgum, & eductis militum præſectis in vicinum caſtellum, plene transigit, conſectis & obſignatis ea de re litteris. Et militi quidem fide publica fuit cautum, vt tuto liceat abire. Fuit hoc eius menſis die octauo. Sed mox cum eſſent exauthorati, tacite retenti fuerunt & rursus conducti, Megelburgio ductore per pacificationem iam diſmiſſo: Mauritius enim conſulto nomen ſuum obduci nolebat. Pacis autem hæ ferebantur conditiones, vt ſupplices deprecantur Cæsarem: ne quid in Auſtriacam & Burgundicam familiam faciant: Cameræ ſe ſubmittant: Auguſtano decreto poſtremo pareant: iuri ſeſe ſiſtant omnibus: vrbiſ munitiones ad Cæsaris arbitrium diruant: Cæsaris præſidia quouis tempore admittant, eique pateſfaciant urbem: aureorum millia quinquaginta dependant in uſum ſiſci: pro belli ſumptu tormenta maiora duodecim Cæsari tradant: Megelburgium ducem & captiuos alios dimittant. Mauritius quinque ſigna peditum introire iubet, & poſtridie obuiam eunte ſenatu, urbem ingreditur cum vniuerſis copiis, atque in Cæsaris, Imperii, ſuamque fidem, qui dux belli fuiſſet, omnes adigit, poſt relicto præſidio, cæteros educit. †††††

* Sleidanus lib. XIX. p. 590.

** Sleidanus lib. XXI. p. 655.

*** Sleidanus lib. XXI. p. 665. Heuterus lib. XIII. c. III. interea Magdeburgii cultus divini formam, quam Augustus Caesar, edito libello Interim, sequendam iusserat, reitantes, iterumque hac de causa a Caesare proscripti, sine vita fortunarumque periculo Civitate exire non poterant. Nam Saxonibus imprimis Caesar, eorumque vicinis, copias contra rebelles educerent, iusserat; quicquid occupassent, eis donans.

**** Sleidanus lib. XXI. p. 665.

***** Sleidanus lib. XXII. ineunte. Thuanus lib. VI. p. 169.

***** Sleidanus lib. XXII. p. 686.

***** Sleidanus lib. XXII. p. 686.

***** Sleidanus c. I. Thuanus lib. VI. p. 194.

***** Heuterus lib. XIII. c. V.

***** Sleidanus lib. XXII. p. 688. Belcarius lib. XXV. p. 813.

† Sleidanus lib. XXII. p. 691.

†† Sleidanus lib. XXII. p. 689.

††† Sleidanus lib. XXII. p. 692. & p. 704. quapropter etiam de pace Mauricius crebro cum oppidanis agebat, & quinta die Maii, cum illi fide publica venissent in castra, diu multumque disceptata res fuit, ipso praesente. Camerarii Res gesta ad a. 1550.

†††† Sleidanus lib. XXII. p. 706.

††††† Sleidanus lib. XXIII. ineunte. Pacificationis causa, sua ditionis Ordines conscribit Mauricius, & sub finem Septembris VVittenbergam venire iubet. Eoque legatos, uti convenerat; Magdeburgici mittunt, qui decimo post die domum redeunt ab Alberto Brandenburgico deducti & p. 720. VVittenbergae transactum de bello fuit: & quanquam non statim soluebatur obsidio, tamen amici fuerunt inter eos congressus Octobris die duodecimo. Chytræus lib. XVII. p. 438.

†††††† Sleidanus lib. XXIII. p. 722. Belcarius lib. XXV. p. 823. Singula scripta bellum hoc Magdeburgense concernentia reperiuntur in Hortlederi Tomo II libro IV. atque inter hæc Sebastiani Besselmeyeri Historia belli Magdeburgici vernaculo sermone atque alia Henrici Merckelii. Besselmeieri historia etiam apud Schardium Tom. II. p. 518. reperitur. Chytræus lib. XVII. p. 438. Thuanus lib. VIII. Camerarius ad a. 1552.

§. LXXXVII.

* Per eos dies, quibus erat in vrbe Magdeburgo Mauricius, non obscure significabat, quid sui esset animi, velle se nimirum etiam sui capitis periculo liberare focerum, * Germaniæ potissimum libertatem labefactari causatus. ** Tentauerat a. 1550. quidem Landgravius Mechliniz, ubi detinebatur, fugam, quæ tamen & ipsi, dum arctius postea includebatur, & sociis qui morti subiiciebantur, male cessit. *** Legatos iam antea Mauritius Oenipontem miserat ad Casarem Lantgraviū liberandi causa, id quod alii quoque Principes petebant. **** Daniæ quoque regem & multos Germanorum Principes, Lantgraviū filium Guilielmum, Georgium Megapolitanum, Ottonem Palatinum, Albertum Brandenburgicum, habito Lochæ conuentu, sibi coniunxerat, ***** Hassiam etiam ex voluntate filiorum Lantgraviū in sua verba iurari fecerat. ***** Cum Henrico II

rico II. Gallorum Rege v. Octobris 1551. foedus concluderat, quod cum Chamborti xv. Ianuarii 1552. fuisset confirmatum, Chamborticum dici solet, ***** Henricus II. enim Baionensem episcopum Ioannem Fraxineum, ei miserat occulte, hominem iam antea diu versatum in Germania nec linguae imperitum. *****

* Sleidanus lib. XXIII. p. 724. & lib. XXIV. ineunte. Belcarius lib. XXV. p. 823.

** Thuanus lib. X. p. 295. nimirum summa arma pro tuenda religione, quae adversariorum ariibus, contra fidem datam in Germania conuellatur & labefacteretur, ex occasione disfidii religionis strata ad insolentem dominatum via: iam exactos liberis civitatibus concionatores, nec legitimi concilii expectato exitu, Augusta propositam confessionem passim aboleri, & rebellionis obiculis crimine vim mentibus & conscientiis afferri, item pro liberando Hesse socero infilit, quem caustioria fraude carceri iam totos quinque annos mancipatum, a se, Volfgango Palatino, & Ioach. Brandenburgico filii eius iure reposcant: cuius emittendi cum toties spes facta sit, nondum tamen fidem praestari, sed exquisitis ludificationibus tempus trahi, non sine magna honoris sui & anxiositatis iactura. Commune denique agi libertatem aiebat, quam in dies maximo cum animi dolore opprimi cerneret, externo milite contra Imperii leges in Germaniam indulto, & novis subinde emungenda pecunia commentis propositis. Iam enim nullius ordinis aut principis, ac ne ipsorum quidem Villuorum rationem haberi: principes vero externos federatos & quibus pro artissima, quae Germanis coniuncti sunt, necessitudine, Germania salus cara est, contra Imperii morem longe a publicis convenciis prohiberi: quae omnia eo spectent, ut sub durum servitutis iugum, missa Germania, illem tandem Europa totius monarchiam pariant, quam tot iam annos parturiant.

*** Sleidanus lib. XXII. p. 690. Heuterus lib. XIII. c. XI.

**** Sleidanus lib. XXIII. p. 727. Heuterus lib. XIII. c. XIII. initio Decembris Caesar Quironte Legatos Septemvirum Mauritiū ac Brandenburgii, pro Hassi liberatione enixe satagentes, audit. Adferebant in eandem rem literas a Romanorum Rege, Alberto Banaria Duce, & a Landburgicis fratribus exaratas. Aderant & Legati, idem precantes, Regis Daniae, Frederici Septemviri Palatini, VVolfgangi Ducis Bipontini, Ioannis Brandenburgii, Henrici, Ioannis, & Albert Meckelburgensium fratrum, Ernesti Marchionis Badensis, Christophori Ducis VVirtembergii. Respondet Caesar, rem esse maioris momenti, quam ut de ea ex tempore statueret possit. Expectare se in diem Saxonia Septemvirum Mauritiū, aliosque Principes, quibus cum de Hassi libertate esset acturus. Quo responso Mauritiū non contentus, animum ad bellum Caesari inferendum convertit. Thuanus lib. VIII. p. 240.

***** Sleidanus lib. XXIII. p. 724. Chytraeus lib. XVII. p. 443. dum VVirtembergae cum Magdeburgensibus, de componendo bello, & pacis conditionibus per Mauritiū consiliarios agitur, Mauritiū cum sociis principibus Locha denuo conveniunt celebrat, in quo, foedus cum Galliae rege, Mauritiū elector Saxonia, VVilhelmus Landgravius Hassia, & Ioannes Albertus dux Megapolitani concludunt, ac obfides Gailo postea, Ioannes Albertus inuicem fratrem Christophorum, VVilhelmus fratrem Philippum, Parisios mittunt. Harxus p. 663. Camerarius ad a. 1552.

***** Sleidanus lib. XXIII. p. 720.

***** Sleidanus lib. XXIII. p. 724. Thuanus lib. X. ineunte. Heuterus lib. XIII. c. XIII. interea Septemvir Mauritiū clam Caesare cum Franco, his Legibus, paulo ante initum foedus obfignat: Rex Henricus pro sua parte sociis in singulos menses aureorum liliorum quadraginta milia numerato: quae summa in Germania viginti milia peditum & octo milia equitum alun-

to, Francicaque insuper auxilia, si Caesar contra armatus prodisset, addito, Germania finibus exercitum, ut Caesar interceptiatur, aut vires eius distraherentur, admonito, Belgis iussis copiis bellum infero. Extat foedus illud in Recueil Tom. III. p. 258.

***** Sleidanus c. 4. Thuanus lib. VIII. p. 239.

§. LXXXVIII.

Concluso inter Mauritium & Francum foedere, hic cum Turca paternam amicitiam renouarat, eiusque classem in mari Mediterraneo expectabat. Cogebantur interim in Italia a Francis, Pontificiis, ac Caesarianis summa cum diligentia veteres nouaeque copiae. Sed Francus rebus omnibus paratior, non diutius simulandum censens, triremes Massilia, Duce Polino exire, ac Draguto Solymanni Praefecto iungere se iubet. In Aquitania classe alia clam instructa, vndecim Belgarum onerarias, cum mercibus in Hispaniam pacis fiducia tendentes capit. Dragutus cum arcem Melitanam frustra tentasset, praemisso Polino, Tripolim, Mauritaniae Ciuitatem, Hispanorum praesidio munitam, contendit. Conspectis Francis signis, qualia & Turcae exposuerant, in Portum ut amici admittuntur: unde mox occupata oppidi porta, Turcae qui sint, declarant, praesidarios caedunt, ciues capiunt, oppidoque de comineatu praesidioque prouiso, discedunt. Maria Austriaca Caesaris soror, Belgicarum nauium direptione violatam a Francis pacem iudicans, detentis eorum mercatoribus ac mercibus, vi. Kal. Octobres Bruxellae bellum in Francos publicari iussit. Tum ab vtraque parte libelli in publicum eduntur, quibus alter alteri violatae pacis causas adfigebat. Per Pedemontium etiam atque Taurinos oppida multa capit Francus, & in his Cherium atque Sandamianum, ductore Brissaco.*

* Sleidanus lib. XXII. p. 710. 716. Heuterus lib. XIII. c. XI.

§. LXXXIX.

Mauritius autem rebus domi constitutis, & consiliariis aliquot adiunctis Augusto fratri, paruo cum comitatu ad illas, quas per Thuringiam habebat copias contendit, euulgato prius publico libello, quo expeditionis suae causas exponit.* Priusquam domo discederet, Misniae Burggravius Henricus, ex illustri Ruthenorum familia, Bohemiae Cancellarius, Ferdinandi Regis nomine, cum illo de conciliatione diligenter egerat. Accedebat ipsi Landgrauii filius, Guilielmus. Coniuncto exercitu, per Sueinfurtum, Roteburgum, Dinckelspühlam, Nortlingam, magna celeritate petunt Donawerdam. Rotenburgi se ipsis coniungit Albertus Brandenburgicus. Quacunque transirent, suam in potestatem redigunt

digunt oppidanos, & iis, quos antea Cæsar delegerat, abrogatis, nouum instituunt magistratum; simul pecuniam illis imperant atque tormenta, Augustam deditione capiunt. ** Dum autem Romanorum Rex Ferdinandus intercederet, Lincium ad ipsum veniebat Mauritius. Sed dum sine sociorum assensu nihil se concludere posse adfirmaret, ad Maii diem xxvi. rursus conuentus Passauum fuit indictus. *** Mauritius autem in castra reuerfus, Alpes atque agrum Tirolensem vna cum lociis petit, arcem Ereburgum vna cum claustris capit, **** & dum vltius progrediretur, Cæsar, noctu, maxima celeritate, tumultuarie discedens Oeniponte, cum Ferdinando fratre Villacum quod est in Carnis oppidum, ad Drauum flumen, sese recipit, ***** cum Saxoniæ Electorem Ioannem Fridericum, toto iam quinquennio captiuium, paullo ante dimisisset, ne videlicet hostis ad suam gloriam istud referret, quod quidem ipse captiuus etiam minime volebat. ***** Liber factus, nihilominus Cæsarem, quocunque iret, comitatur. Vbi venit Oenipontem Mauricius, quidquid ibi repertum est rerum Cæsaris & Hispanorum, & Cardinalis Augustani direptum fuit, Ferdinandi Regis autem atque Ciuium bonis nihil est datum damni. Et quia triduum solum erat reliquum ad inducias, quæ futuræ tractationis causa constitutæ fuerant, Mauritius illinc Passauum petit. *****

* Sleidanus lib. XXIV. incunte. extant tales litteræ apud Horstlederum Tom. II. lib. V. c. IV. & Goldastum Reichshandlungen p. 187. & Reichshandeln p. XXVI. p. 1060. Belcarius lib. XXV. p. 825. Male equidem apud Gallos non solum, sed Pontificiæ etiam sedis addictos super hoc bello audit Mauritius. Bodinus etiam libris de Republica Mauritium sæpius cauilatur. Contra ipsius tamen iniurias Ioannes Fridericus a Bland in singulari dissertatione, præfide Oswaldo Hilligero Ienæ 1617. sub titulo: *Vindiciæ Mauritiæ*, ventilata, gnauiter ipsum defendit. Et cum similes calumnias fouerent auctor Autonomiz & Iurisconsulti Dillingenses, illorum etiam iniuriis Cornelius Crull opposuit Dis. ursum Historico-Politicum de *Iustitia belli Saxonico Mauritiæ*, Lipsiæ 1631. 4. Eandem belli Mauritiæ historiam, iustitiamque breuiter exposuit Io. Christophorus Bartenstein singulari diatriba, de bello, Imperatori Carolo. V. a Mauricio Saxon. Electori illato, Argentorati 1710. 4. Albertus etiam Brandenburgicus scriptum contra Cæsarem edidit admodum virulentum, de quo Thuanus lib. X. p. 295.

** Sleidanus lib. XXIV. p. 760. Heuterus lib. XII. c. XIII. Thuanus lib. X. p. 298.

*** Sleidanus lib. XXIV. p. 872. Vbi Lincium venit Mauritius, de liberando fœdere Lanterano, de religionis atque doctrinæ componendo dissidio, de recte constituenda republica, de pace cum Gallia rege, socio & confederato, faciendâ, de proscriptis in gratiam recipiendis, proponit. Hic erant Ringrauius & alii, quos paulo supra nominauimus, & in his etiam Hedecus, qui superioribus annis in Mauriciæ clientelam sese dederat, & ante dictum est, in eius vero caput Cæsar nullum constituerat præmium, ne Mauricium offenderet, & est credibile. Ad ea postulata, Ferdinandus quo cum erant Maximilianus filius, & gener Albertus Bavarie dux, & Cæsaris

item legati, responderet, non recusare Casarem, quo minus liberetur Lanigranius, sic tamen si statim discedatur ab armis: de religione, deque republica, si in proximo Germaniæ conuentu cognoscatur: si autem Gallis quoque regis habeatur ratio, perquam esse graue Casari: licere tamen si ex eo Mauricius resciscat, quemadmodum velit pacisci: proscriptos etiam posse in gratiam redire, modo conditioni, quam Casar tulerit, obtemperent. Adhuc, petebat Ferdinandus, si facta pace, Mauricius operam suam ipsi prestet in Ungaria, neue milites ad Galliæ regem dilabantur. Cum autem ad ea Mauricius respondisset, & absque sociorum assensu non sibi licere quicquam statuere diceret, ita fuit discessum, si ad Maii diem Vigintiunum sextum rursus conueniatur Pasfaus, quod est inter Ratisbonam atque Linonium, ad Danubii, & Oeni confluentem, oppidum: venirent etiam eo principes intercessores, eorumque legati. Quid Lincii fuerit actum, exponit Hortleder Tom. II. lib. 7. c. XI. Thuanus lib. X. p. 298.

**** Sleidanus lib. XXIV. p. 767. Heuterus lib. XIII. c. XV. Belcarius lib. XXV. p. 827. quæ ratione Ehrenburgum captum, extat singularis relatio apud Hortlederum Tom. II. lib. 7. c. XI. Harxus p. 664. Thuanus lib. X. p. 300.

***** Thuanus lib. X. p. 300. postridie Mauritiiani ac socii ad Zirlam, quæ II. ab Oeniponte miliaribus distat, pedatum præmissum assequuntur, sibi de improviso eorum aduentu cognouit, quamvis aduersa salitudine, & plunioso ac nimbroso cælo, per noctem lætica ventus, ad cadarum lumen cum Ferdinando fratre, qui nuper Lincio venerat, & omnibus qui aderant principum legatis, ceteroque amico comitatu magna trepidatione Oeniponte discedit, reliis impedimentis, & per Alpes, quibus Tridunum iter, itinere primum facto, mox ad lauam flexit, ac Villacum, quod est oppidum ad Drauum flumen in Fori Iulii & Norici finibus, summa celeritate contendit. Et paullo post: eadem nocte, qua Casar abiit, Mauritius Oenipontem peruenit, cana, quæ Casari parata erat, nondum consumpta. Inde aliquandiu abeuntem insecutus ad suos reuertit. Et Ferdinandi quidem ac cæsium bonis parcitur: quicquid vero rerum Casaris Hispanorum & Cardinalis Augustani glorio- dum fæderacis iniuss, ibi reperitum est, diripitur. Inde Cæsaris metum plenius describit.

***** Sleidanus, Heuterus, Belcarius, Thuanus c. I. Sagittarius g. XXIV.

***** Sleidanus lib. XXIV. p. 767. Heuterus lib. XIII. c. XIII. & XV.

§. XC.

Ab alia parte Francus, datis ad Germaniæ Principes litteris, quibus se libertatis Germaniæ & Principum captiuorum vindicem nominabat, iustis paratis copiis, in Lotharingiam ducit. Exinde inuicem obsides Mauricius ac Rex ex promisso mittunt, pollicitamque in tres menses Germanis ad bellum pecuniam Francus numerat. ** Cum Annas Mommorancius Connestabilis Tullum ac Verdunum, Imperii Ciuitates, deditione in potestatem rede-gisset, iustoque præsidio muniuisset, Lotharingiam petit, & principem puerum, in Galliam mittit, circiter nouem annorum, quantumuis deprecante matre vidua, suamque filiam in matrimonium ei spondet. *** Dumque his rebus Gallix Rex detinetur, Mommorancius, Metim, urbem Imperii celebrem occupat, Aprilis die decimo, cum & modicum esset intus præsidium & Galli multa pollicerentur, & ipsorum libertatis retinendæ causa, regem arma sumplisse dicerent. **** Venit etiam

etiam eo post, ipse Rex ad xviii. Aprilis diem, & quatruiduo ibi commoratus, inque suam fidem adacto senatu & populo, præfectum eis constituit Gon-
norium, & arma tradi, inque locum vnum comportari, & urbem commu-
niri iubet. Idem facit in reliquis oppidis, perque Lotharingiam, ac præ-
missis nunciis, Argentoratum, Hagenoam atque loca finitima, & ad epi-
scopum Argentinensem, frumento sese iuvari petebat & commeatu. *****
Animus Henrico erat, proferre Franciæ limites ad vsque Rheni ripas,
quare occupata Meti, tentare non dubitabat Treuiros, Argentoratum, Col-
mariam, Sletstadium, cæterasque Germaniæ Ciuitates Cis-Rhenanas.
Sed territæ Metensium exemplo vicinæ Imperii Ciuitates Franco nil fiden-
dum iudicabant, seque subitaneo præsidio muniabant. Tum ad Regem
iuxta Argentoratum castra habentem veniunt Protestantium Principum
ac Ciuitatum Legati, eique de aduentu gratias agentes, ne vltius pro-
grediatur, petunt. Cæsarem enim in eam necessitatem redactum, vt Prin-
cipum petitionibus necessario satisfacere subscribereque cogatur. Fran-
cus, diuiso in quatuor partes exercitu, quatuor diuersis itineribus in Lo-
tharingiam ac Franciam ingenti cum difficultate incommodoque perue-
nit. Adiuuabat proficiscendi diligentiam, quod certior esset factus, Ma-
riam Austriacam collectis in vnum quindecim Belgicorum peditum ac tri-
bus equitum millibus, Duce Reussio ac Roslemio flamma ferroque Cam-
paniam euastare. *****

* De his Sleidanus lib. XXIV. p. 757. qui p. 759. addit: hoc scriptum, typis excusum,
& editum lingua populari, præferebat in fronte pileum inter duos pugiones, idque symbolum es-
se libertatis, ascriptum erat, deinde suberat titulus regis, qui se libertatis Germania & princi-
pum captiuorum vindicem nominabat. hoc symbolum non nulli repertum in vetustis numismatis,
& a percussoribus C. Cæsaris usurpatum fuisse dicunt. Extat hoc scriptum apud Hortlederum
Tom. II. lib. V. c. III.

** Sleidanus lib. XXIV. in eunte. & p. 762. Heuterus lib. XIII. c. XIII.

*** Sleidanus lib. XXIV. p. 761. Heuterus lib. XIII. c. XIV.

**** Sleidanus c. l. quum enim Gallia finibus rex egredereetur, quod fuit ad idus Martii,
datis ad illos literis & missis internunciis, commeatum sibi tantum excediri petebat, vt per ipso-
rum fines traduceret exercitum, pollicitus omnem beneuolentiam, stabatur autem administro Car-
dinali Lenocyrto, Urbis episcopo, qui studium ipsius atque voluntatem senatus commendabat.
Connestablius quoque scripserat eis amicissime: verum ubi propius ad urbem cum copiis venisset,
intromitti petebat, & obtinuit: postmodum portas & munitiones omnes in suam potestatem redegit.
Belcarius lib. XXVI. in eunte. Thuanus lib. X. p. 302. Heuterus lib. XIII. c. XIII. Iuramen-
tum Metensium reperitur in Recueil Tom. II. p. 262. In Schardii Tomo II. reperitur scriptum,
ob quas causas quibusque modis Henricus, Galliarum Rex urbem Metensem cepit cum gestis re-
liquis. Iura etiam Gallorum in Lotharingiæ Ciuitates defendere conatur Thuanus lib. XI. p. 337.

***** Sleidanus lib. XXIV. p. 761. Haraus p. 665.

***** Heu-

***** Heuterus *lib. XIII. c. XIV.* qui addit: *Tres precipua Francum cause subito deferere Germaniam coegere. Primo, quod Rossemius Estainium, munitum ad Mosam Oppidum cepisset, Prouinciisque vicinam vastaret. Deinde, quod Mauricii cum Casare ac Romanorum Reges colloquia haberet suspecta. Tertio, quod occupandi Argenterali, quod summopere desiderabat, spe decidisset.* Thuanus *lib. X. p. 305.*

§. XCI.

Exercitu igitur vnus in castris coadunato, Mosellam traiecit Henricus, receptoque Estainio, quod Rossemius ceperat, Lutzenburgios inuadit, moxque Rodemarcum & Iuosium capit. Interea Reussius ac Rosse-
nius Picardos omni cladis genere vexabant, capiunt, incenduntque Nouio-
dunum, Nessam, Chaunium, Roiam, Follembraam Regiam, ac pleraque
alia eius tractus Oppida, cum multis arcibus, tam ingentem Parisiensibus
incutiunt metum, vt plane de vrbe defendenda desperarent, nulliusque
Imperio a fuga fisci possent. Hac de causa parte exercitus Vandomio
tradita, contra Casarcenos in Picardiam properare iubet, ipse Lutzenbur-
gicæ ditioni quam omnem occupauerat, Neueris Ducem præficiens,
Hannoniam inuadit. *

* Heuterus *lib. XIII. c. XII.* Belarius *lib. XXVI. p. 832.* Thuanus *lib. X. p. 309.*

§. XCII.

Eodem tempore soror Cælaris, Maria, conuentus agebat Aquisgra-
ni, foederis ineundi causa cum vicinis. Et Cliuentis quidem Princeps,
per legatos se excusat: Colonienfis autem archiepiscopus, Adolfus, eo
profectus, in Burgundicæ domus venit societatem: idem facit Leodiensis
etiam Episcopus, Georgius Austriacus. * Interea Mauricius Passauium
venit. Ibi actione repetita Linciana, Kl. Iunii, copiosius omnia proponit
& explicat. Aderant legati Cæsaris, Ferdinandus rex, Bauariæ dux Al-
bertus, Salisburgensis, Eistetenfis, episcopi, Principum Electorum omnium,
Cliuentes etiam & Württembergici legati. Romanorum Rex Passauium ad
Cæsarem ab eoque Passauium recurrens, Cæsaris responsa adferebat. **
Tandem 11. Augusti 1552. his legibus pax facta: confœderati Principes
ante 12. Augusti diem discedant ab armis, & copias ita dimittant, vt Fer-
dinando regi militent, si velint; ad eum quoque diem Landgrauius liber
factus, in sua, quam habet ad Rhenum arce, Rheinfella sisteretur, interpo-
sita prius cautione, de seruandis conditionibus Halæ Saxonum a Casare
latis. quæ Landgrauio erat cum Nassouio Comite de ditione Cattorum
controuersia, recognoscetur per Principes Electores: *** intra sextum
mensẽ, Cæsar agat Imperii conuentum, ac, qua potissimum ratione
dissidium

diffidium religionis componi debeat, deliberabitur: pacem interea colant omnes & propter religionem nulla cuiquam exhibeatur molestia: ad Imperialem Cameram admittantur etiam ii, qui sunt Augustanæ confessionis: ad Galliarum regem quod attinet, quoniam Imperii res ad ipsum nihil pertinent, licebit, ut quas cum Cæsare priuatim habet actiones, eas exponat Mauricio, ut post ad Cæsarem omnia referantur: proscripti recipiantur in gratiam, modo nihil posthac in Cæsarem ac reliquos Ordines faciant, modo etiam ii, qui Galliarum regi militant, intra tempus trimestre redeant in Germaniam, illo deserto. Brandenburgicus Albertus, comprehendatur in hac pace, modo discedat ab armis, & ante XII. Augusti diem copias dimittat: hanc pacem qui violauerit hostis iudicabitur. His omnibus, qui præsentibus erant principes, primi Ordinis, cæterorum vero legati subscripserunt. Passauii enim fuit hæc conscripta formula, ideoque *Passauiensis Transactio* dicta, quam & Cæsar obsignauit. Pace facta, Galliarum regis legatus, Fraxineus domum redit. **** Molestie quidem rex transactionem tulit: sed eum Landgrauio magnum esse periculum audiret, nisi pax fieret, assensit, & obsides in Germaniam saluos remisit. *****

* Sleidanus lib. XXIV. p. 767. Heuterus lib. XIII. c. XV.

** Sleidanus lib. XXIV. p. 772. Heuterus c. l. Grauamina Passauii exhibita reperiuntur apud Hortlederum Tom. II. lib. V. c. XIII. Thuanus lib. X. p. 313.

*** De hac controuersia Sleidanus lib. XXI. p. 642. *lis erat multis abhinc annis, Leotgrano & Guilielmo Comiti Nassouio, de ditione Chattrum: eam nunc demum Cæsar his ipsis diebus decedit, aduersus Landgrauium lata sententia.*

**** Capita transactionis Passauiensis exponit Chytræus lib. XVII. p. 458. Harzæus p. 666. Sleidanus lib. XXIV. p. 784. Thuanus lib. X. p. 318. Belcarius lib. XXVI. p. 834. qui diem transactionis male ponit pr. Kl. Augusti. Goldastus *Reichs-Satzungen* p. I. p. 282. Heuterus c. l. Ipsa Transactio reperitur in Meyeri *Londerpii Cont. Tom. I. p. 14.* in *Recueil des Traittés de Paix Tom. II. p. 261.* Goldasti *Reichs-Satzungen* p. II. p. 257. & in *Stat. & Rescr. Imper. p. 175. Const. Tom. I. p. 566.* Corpore Recessuum p. 535. & apud Hortlederum c. XIV. Commentati in eandem fuerunt Io. Strauchius qui dissertatione Iuris Publici XIV. eius historiam exponit & Adamus Cortreus in *Obseruat. Historico-Politicis* ad eandem.

***** Sleidanus lib. XXIV. p. 785. Thuanus lib. X. p. 319.

§. XCIII.

Albertus autem Brandenburgicus, reiecta hac transactione, institutum suum nihilominus vrgebat, & ad pacem redacta Noriberga, Nobilitatem etiam & Ordines iis in locis imperata facere cogebat. * Nam etsi communem causam agebat initio, sicut edito scripto ** facturum se professus fuerat, tamen non erat eius foederis, & soluta Vlmæ obsidione, coepit quodammodo suum priuatum agere negotium, vel quod uni sibi vel-

LIII IIII

lec

let adquirere, quid belli dedisset fortuna, vel quod Mauricii factum improbare, vel quod a Galliarum rege sollicitatus, alio spectaret: sed tamen quos in suam fidem adigeret, locis quoque fidem eandem prestari iubebat. Inprimis Bambergensem atque Würtzburgensem Episcopum ad gravissimas adigit conditiones. Bambergensis quidem, ut se suamque provinciam periculo iam imminenti subduceret, suæ ditionis oppida & præceduras ad viginti coactus fuit ei dare, confectis ea de re litteris xviii. Maii. Würtzburgicus autem aureorum millia ducenta viginti dependet, & simul eius debita quorum erat summa, circiter trecenta quinquaginta numerum aureorum millia, in se recipit, & persolvere pollicetur. *** Deinde in archiepiscopi Moguntini fines progressus, ad Mosnum flumen, plurimum damni dat, incendiis atque rapinis, & ingentem pecuniæ vim ab eo postulat: cumque nonnulli intercederent, neque tamen de summa conveniret, Moguntinus, in Rhenum antea demersis maioribus tormentis, v. Iulii die discedens, fuga salutem petit. Eodem etiam tempore, Albertus, ab Archiepiscopo Treuirensi petit, ut præcipuam ipsius ditionis arcem Ehrenbreitstein ad Rheni atque Mosellæ confluentem, loco excelso sitam ipsi traderet, hoc tamen morem non gerente. **** Facta Passavia transactione, Wormatiam atque Spiram in suam redigit potestatem. ***** Francofurtum ad Moenum quod Mauritius reliquerat, obsidet, ***** Augusti vero die nona recedit, & Rheno transmissio, prope Moguntiam castra ponit, civibus in suam fidem adactis, maximam pecuniæ vim ecclesiasticis imperat, Moguntinis præsertim atque Spirensibus. Cum ea dari non posset, plerisque fuga dilapsis, vtriusque urbis templa dispoliat, tectum quoque plumbeum templi primarii Spirensis demoliri cœpit, deprecante vero lenatu, destitit: Moguntia autem, & arcem Episcopi, Rheno propinquam, hospitium suum, & quinque templa, deinde naues omnes, etiam eas, quæ vino essent onustæ atque frumento, incendiis facit: idem Spiræ, quo Cæsari difficiliorem relinqueret transitum, ***** suisque reuocatis, quos ibi in præsidio habebat, in fines Treuirorum proficiscitur, Augustam Treuirorum deditione capit, inde Luceburgium agrum, hinc rursus Lotharingiam ingreditur, & passim multum damni dat, expectans, cuiusmodi conditionem Galliarum rex deferat. Francones vero Episcopi & Noribergenses Herbipolensi transactione a Cæsare plane cassata, se fodere contra ipsum muniunt, suaque tentant recuperare. *****

- * Sleidanus *lib. XXIV. p. 777.* Harxus *p. 667.* Thuanus *lib. X. p. 311.*
 ** Extat eiusdem scriptum apud Horlederum *Tom. II. lib. V. c. V.*
 *** Sleidanus *lib. XXIV. p. 770.* Thuanus *lib. X. p. 312.* Camerarius *ad a. 1552.*
 **** Sleidanus *c. l.*
 ***** Sleidanus *lib. XXIV. p. 783.*
 ***** Sleidanus *lib. XXIV. p. 784.*
 ***** Sleidanus *lib. XXIV. p. 785.* Heuterus *lib. XIII. c. XV.* Thuanus *c. l. & lib. XI. p. 336.*
 ***** Sleidanus *p. 786. 787.* Heuterus *c. l.* Thuanus *lib. XI. p. 337. 340.* Hanc transactionem tamen postmodum plane cassavit Carolus V. Goldastus *Reichs-Satzungen p. II. p. 264. Stat. & Rescr. Imper. p. 191.*

§. XCIV.

Hoc tempore a. 1552. Senenses in Italia, Galliarum regis impulsu & auxilio, præsidium Hispanorum eiciunt, & arcem ibi coeptam ædificari, mandatu Cæsaris, diruunt, & in libertatem sese vindicant, Gallos intro- mittunt. * Solymanus etiam Turcarum Rex, ex iniuncto cum Franco fœ- deris pacto, mense Augusto instructam illi classem auxilio mittit, quæ, Præfecto Draguto, oram regni Neapolitani circumnavigans, magnam incolis trepidationem attulit. Andreas Auria iussu Cæsaris classem con- tra educit, magis ut incolas animaret, quam, navium numero longe in- ferior, cum hoste confingeret. Coactus tamen ad insulam Pontiam, cum Turcis congregitur. Divisa enim Dragutus classe, pleno mari Au- riam duabus diuersis e plagis inuadit, atque de eodem insigni potitur victoria: Dragutus cum frustra aliquamdiu Francicam classem expectas- set, grauisque immineret autumnus, cum præda ac captiuis, Constau- tinopolim redit. ** Insequenti anno 1553. Iulius III. Papa omni ratione adnitebatur Senenses Cæsari conciliare, dum animo angeretur, Franco- rum, Hispanorumque copiis atteri Italiæ vires. Sed Senenses per occa- sionem discessus Cæsariani Exercitus, urbem muniunt, nihilque quod ad diuturnum graueque sustinendum bellum facit, omittunt. Erat hoc tempore Francica classis in Senensium portu, qui Herculis Monoeci dici- tur, Dragutum cum Solymani classe expectans: qui cum mense Au- gusto venisset, Corsicam inuadunt, pleramque Insulæ partem capiunt, sed aduentante cum classe Andrea Auria, eandem iterum relinquere fue- runt coacti. *** Sub initium anni 1554. Senense hoc bellum inter Cæ- sarem ac Francum opera Cosmi, Ducis Florentiæ recrudescebat, metuen- tis ne statum quoque Florentinum perturbaret. **** Senarum itaque urbs obsidione fuit cincta atque extremam famem perpeffa ad deditio-

LIIIIIIII 2

nem

nem a. 1555. coacta. ***** Caesariani praefectus exercitus Marchio Margnanus portum Herculis, quem Galli tenebant, inuadit & virtute militum arcem occupat, interfectis praesidiariis tandemque vniuersa Senensium Tusciaeque ditio in Caesaris concessit potestatem. Eodem fere tempore iterum Turcica classis Regi Franciae ex foedere auxilium laturo, oram Italiae legens, Plombinum Aetruiae Tusciaeque communem portum, iuxtaque eum Insulam Eluam frustra tentauit; magnaque abducta hominum pecorumque praeda, cum Principe Salernitano Franciae Regis legato triremem conscendens in Graciam abiit. *****

* Sleidanus lib. XXIV. p. 785.

** Sleidanus lib. XXV. inuenta. Heuterus lib. XIII. c. XVI.

*** Sleidanus lib. XXV. p. 809. Heuterus lib. XIII. c. XVII.

**** Belcarius lib. XXVI. p. 835. Heuterus lib. XIII. c. XXI.

***** Sleidanus lib. XXV. p. 818. lib. XXVI. p. 840. Heuterus lib. XIII. c. XXII.

XXIII. Thuanus lib. XI. p. 334.

***** Sleidanus lib. XXVI. p. 843. Heuterus lib. XIII. c. XXIII. Belcarius lib. XXVI. p. 864. Natalis Comes lib. VI. p. 116. lib. IX. p. 186. lib. X. p. 234. Thuanus lib. XV. p. 457.

§. XCV.

Interea Landgravius, prout conuenerat, e custodia dimissus, Traiecti iterum, iubente Maria, Regis sorore, aliquamdiu detinetur, quod Risenbergius, qui eius filio Guiljelmo militarat, ad Albertum Brandenburgicum transiens, Caesarianis bellum inferret. Sed docente Hassio, inuito id filio, exauctoratum Risenbergium facere, institutum iter tenuit, & instantibus Kl. Septembris in Hassiam venit.* Tum Caesar cum copiis Augustam intrat, lectumque a Protestantibus Magistratum loco mouet, Tribus abrogat, Templaque aliquot Protestantibus, aliquot Catholicis restituit; relictoque in vrbe praesidio, Kl. Septembris discedit.** Ioanne Friderico Saxone fidei officii quo admonito, concessis ipsi Restitutionis in pristinam dignitatem litteris, & eodem die, quo Caesar Augusta discessit, in Saxoniam libero dimisso.*** Tum Caesar in Lotharingiam profectus xi. Kl. Nouembris Urbem Metensem a Gallis egregie munitam, cum magno exercitu obsidione cingit, Francisco Lotharingo, Guisio Duce cum octo peditum, tribus equitum millibus, flore nobilium iuuenum totius Franciae eandem defendente.**** Erat tum in Lotharingae finibus, ad Oppidum Pontamossum, Albertus Brandenburgicus, cum quinquaginta signis peditum, & equitatu non paruo, cumque de stipendiis tam praeteriti quam futuri temporis inter ipsum Galliaeque regem non conueniret, interuentu quorundam reconciliatur Caesari,

Cæsari, qui culpam omnem ei condonat, & actionem in eum institui belli causa, vetat, transactionem cum Episcopo Bambergensi factam atque Würtzburgensi confirmat, & militiam Vngaricam ei remittit. Eo cognito, Guisii Principis frater, Aumalius, qui magno cum equitatu missus erat in Lotharingiam, a Rege, ne quid Albertus, de quo dubitabant, damni daret, statuit eum adoriri. Ventum ad manus iv. Nouembris, Aumalius tribus acceptis vulneribus capitur. Ea parva victoria, venit ante Metim Albertus cum Aumalio captiuo, castraque ponit ad Mosellam flumen, ac deinde curatum ex vulnere captiuum, Blassenburgum mittit custodiendum. ***** Cæsar, qui ob articularis morbi sæuitiam, hætenus Theouillæ substiterat, xii. Kl. Decembris ad exercitum venit, magnaue ingentium tormentorum vi ac multitudine vrbs oppugnari est coepta. ***** Hyemis autem intemperie Cæsar coactus, re desperata, Kl. Ianuarii 1553. obsidionem soluit, & Dedehouium profectus, ac inde reuersus, in Belgium, legiones aliquot in Treuiris hyemare iubet, in his etiam fuit Albertus. *****

* Sleidanus lib. XXIV. p. 786. Heuterus lib. XIII. c. XV.

** Sleidanus c. l. Heuterus c. l.

*** Sleidanus. Heuterus c. l. qui addit: *falsum enim est, quod scribit Natalis Comes, Cæsaris captiuum diem obiisse, filiisque paternum principatum restitutum. Hoc enim editionis Operis huius anno c. l. xviii. Mauriti, non Ioannis Friderici stirps in Saxonia Septemvratu verum positur. Natalis Comes autem lib. V. p. 104. & 107. Io. Fridericum in captiuitate mortuum fuisse falso adserit. Extat Relatio de Electoris liberatione apud Hortlederum Tomo II. lib. III. c. LXXXVII. & LXXXVIII. vbi etiam docetur, qua ratione in nostra vrbe & vicinia summo cum omnium gaudio exceptus fuerit Elector. Litteræ restitutionis aurea bulla corroboratæ extant apud Lünigium P. spec. f. IV. p. 64.*

**** Sleidanus lib. XXIV. p. 788. Heuterus lib. XIII. c. XV. XVI. Harxus p. 667.

***** Sleidanus p. 789. Heuterus lib. XIII. c. XVI. Belcarius lib. XXVI. p. 841. Thnanus lib. XI. p. 344.

***** Sleidanus p. 789. *tunc imprimis valide fuit vrbs concussa tormentis, quorum tanta vis erat, vt non Argentorati solum, sed trans Rhenum etiam ad miliaria quatuor exaudiretur fragor atque tonitru. adest autem Argentoratum a Meti, miliaribus magnis duodeniginti.* Heuterus lib. XIII. c. XVI.

***** Sleidanus lib. XXIV. p. 790. Heuterus lib. XIII. c. XVII. *cum Cæsar ad urbem Metensem tormentis nec cuniculis quicquam proficeret, nullaue ratione consultum videretur, militem morbis inualidum, in dubia expugnationis euentum, summis oblicere presidio, discedre soluta obsidione statuit. Bruma enim continuo gelu corpora vrebant, ingensque aëre demissa nimis molestissima erat: quibus incommodis cum mox continua superuenirent pluuia, resoluta nix; omnia aquis tegebantur, corrumpabanturque: milites vero alui solutione ac torminum doloribus correpti (dysenteriam Græci vocant) magno indies numero, interibant. Etenim e centum peditum millibus, quæ Cæsar ad Urbem adduxerat, supra quadraginta millia hie-*

mis intemperies absumpserat. Motis igitur Caesar castris, tormenta premittit, Metimque Kal. Ianuarii anno 1113 LIII. deseruit, fortissimis equitum turmis interga velitis: qui erumpentes magno numero hostes non semel, illata clade, repulere. Harzus p. 668. Thuanus lib. XI. p. 348. desiderata dicit XXX. militum millia. Extat apud Hordederum Tom. II lib. V. c. XV. Relatio de hac obsidione. Egerunt de eadem Franc. Belcarius lib. XXVI. p. 840. sq. Thuanus lib. XI. p. 232. Chytræus lib. XVII. p. 458 sqq. Hanc ob solutam obsidionem varia scommata in Carolum. Huc faciunt Rhythmi:

*Der Maur, die Metz, und die schöne Magd
die drey haben dem Keyser den Danz versagt*

quod alias ita effertur:

*ni Metz, ni Mauritz, ni Mauritania, ni Magd,
ni Mors, quid multis? fueram per singula felix.*

Alii:

*Herculis optasti longas transire columnas,
siste gradum, dietis hac tibi meta datur*

apud Burgoldensem *Discours. ad Instrum. Pacis p. 1. p. 35.*

§. XCVI.

Inter hæc, Caesaris exercitus Belgicus populatur Galliam, & arcem
his locis munitissimam Hesdinam capit, quam a. 1553. Gallia rex recupera-
rat.* Inde Caesar in Belgio agens, per Reussium & Bignicurtium Tero-
vannam Morinorum Civitatem iv. Idus Iunii 1553. capit, eandemque solo
facit aquare. ** Hinc per Philibertum, Sabaudia Ducem, Casariani
Exercitus ductorem Hesdinum denuo capitur & diruitur. *** Facto
iuxta Dorlanum Picardia proelio, Galli fuerunt superiores, **** qui po-
stea Artesiam inuadunt, vastantque & Cambresianam arcem capiunt. *****
A. 1554. Galli iterum in Belgium irrumpentes, post varia oppida, Bouinam,
Namurcentis ditionis & Dionantum, Leodiensis ditionis oppidum expu-
gnant: ***** Hinc Galli, cum in Italia ad Idus Decembris anni 1554. Epore-
diam oppidum Alpinum ad Duriam flumen, ductore Brissaco cepissent,
a. 1555. Martii die tertia Casalium oppidum Pado vicinum in quo prae-
sidium erat Hispanorum & Germanorum ex insidiis capiunt, & aliquot post
diebus arcem quoque: deinde alia multa suæ ditionis faciunt in his Va-
lentiam ac Saluadorum diruunt & complanant atque omni sere Mar-
chionatus Montisferrati ditione Franci potiuntur, † & pleraque Montis-
ferratenis castella diruunt. †† Classem quoque Hispanorum diversi
generis mercibus onustam vincunt. ††† Postquam autem Carolus a. 1555.
Philippo. filio, Belgii prouincias concessisset, nonis Februarii 1556. quin-
quennales inducias cum Henrico II. fuit pactus. †††† Bellum tamen per-
Pbi-

Philippum II. hoc ipso anno fuit continuatum, †††† non nisi a. 1559. per pacem Cambresensem finiendum. †††††

* Sleidanus lib. XXIV. p. 789. Belcarius lib. XXVI. p. 847.

** Sleidanus lib. XXV. ineunte & quam in se ab exitu mensis Aprilis, Terouennam obsedisset, Morinorum oppidum, Gallica ditionis, vigesimo Iunii die, oppugnatione caput, diripit, incendit, diruit. Harxus p. 669. Thuanus lib. XII. p. 361. Heuterus lib. XIII. c. XVIII. Extat in Schardii Tomo II p. 577. Iacobi Basilici Marcheti narratio de Morini & Hesdini expugnatione.

*** Sleidanus lib. XXV. p. 853. Heuterus lib. XIII. c. XIX.

**** Sleidanus lib. XXV. p. 859. Vbi iam dirutum esset Hesdinum, Cesar ad exitum Augusti cogitabat tentare Dorlanum, sed vbi Connestallius id per iudicium accepit, magnam equitatum & peditatus partem aliquam celeriter educit, & opinione citius illos aggreditur, inque fugam conticit, plurimis interfectis atque captis. Heuterus lib. XIII. c. XIX. prelium hoc iuxta Picquinium factum esse dicit. Belcarius lib. XXVI. p. 860. eam vocat pugnam ad Fauquembergam.

***** Sleidanus lib. XXV. p. 810. Heuterus lib. XIII. c. XIX. XXI.

***** Sleidanus lib. XXV. p. 826. Belcarius lib. XXVI. p. 858. Heuterus lib. XIII. c. XXI. Harxus p. 675.

† Sleidanus lib. XXVI. p. 838. Heuterus lib. XIII. c. XXII.

†† Sleidanus lib. XXVI p. 843. Heuterus lib. XIII. c. XXIII.

††† Sleidanus lib. XXVI. p. 845. Venitabat tum ex Hispaniis in Belgium classis, omnis generis mercibus onusta: cumque venisset in oram Normanniae, Galli, qui multo ante praescuerant magnis viribus eam inuadunt, horribilis autem fuit confictus, depressis & incensis & trinquenauibus & quam plurimis desideratis quorum alii ferro, alii incendio, multi fluctibus absorpti perierunt. Galli naues aliquot expugnatas, in portum Diepensens, inde profecti fuerant, abducunt. Fuit hoc Augusto mense. Thuanus lib. XV. ineunte.

†††† Sleidanus lib. XXVI. p. 860. conuenerunt hoc ipso tempore Caesaris Galliaeque regis legati, quumque pace finiri disidium non posset, quinta die Februarii mensis, annorum quinque paciscuntur inducias terra marique tam in Belgio quam per Italiam & alia. Possessionem quisque retinet eorum, quae per belli tempus occupauit: exules Neapolitanos atque Siculos excludit Cesar: Papam primo loco comprehendit sicut etiam Galliae rex, & suos deinde quisque necessarios atque propinquos, uti fieri solet. Eas inducias non multo post rex & per Galliam & Meli quoque, Cesar autem aliquando serius diuulgari suis in prouinciis mandat. Rumor erat Papam indigne tulisse factas inducias, & Galliae regi post ut eas violaret conatum esse persuadere: alii contra putabant, ipsius hortatu potissimum esse passas, quod bellum in Lutheranos moliretur. De captiuis nihil transigi potuit his induciis, inter quos erant praecipui nominis dux Arescocus Belga & Connestablii filius Momorancius natu maximus, ante annum tertium Terouennae captus. Heuterus lib. XIV. c. IV. Belcarius lib. XXVII. p. 879. Extant tabulae Induciarum in Recueil Tom. II. p. 272. de Vaucelles en l'Abbaye pres Cambray. Harum occasione etiam per Oliuerium Cancellarium conscripta est tractatio de iniquitate Tractatum Madritensium Cameracensium & Crespiacensium, quae ibidem reperitur p. 267.

†††† Heuterus lib. XIV. c. V.

††††† Heuterus lib. XV. c. VI. Belcarius lib. XXVII. p. 900. & lib. XXVIII. p. 918. Thuanus lib. XXII. p. 70. Natalis Comes lib. X. p. 232. lib. XII. p. 259. Harxus ad a. 1559. Recueil Tom. II. p. 287. s. XCVII

§. XCVII.

Albertus vero Brandenburgicus acceptis a Cæsare stipendiis, a. 1551. in Germaniam cum auro tendens, nouumque militem conscribens, iterum Noribergensibus, Franconizque antistitibus crudele infert bellum. Id vero vt sopiretur, diuersis habitis conuentibus Heidelbergæ & Francofurti * varii pacificatores, ipseque Cæsar, Romanorum Rex, omnesque Germaniz Principes, mense Martio, Aprili, ac Maio frustra laborarunt. ** Dum itaque Camerales Alberto bellum fieri mandarent, *** foedere inito, Elector Moguntinus, ac Treuirensis, Henricus Brunswicensis, Wolfgangus Prussiz Magister, ac plerique alii contra Albertum sacramento se deuinxere, Mauritio Electore locialis Exercitus Duce lecto. Sed Albertus, multo foederatis paratior, insensissime ditionem Brunswicensis, Noribergenses, Prussiam ac Franconiam depopulatur, in oppida ac pagos igne ferroque scuit, rusticos, qui pecuniam non habebant, teterrimo mortis genere adficiit. Qua ratione per Germaniam furentem, regnumque sibi condere conantem, repressuri confederati, quibus se Romanorum Rex paullo ante iunxerat, Alberto Kl. Iulii solenniter bellum indicunt. **** Albertus igitur, traiecto Visurgi, ad Saxoniz fines contendit, cui collecto milite, non expectatis omnium foederatorum copiis, obuiam venit Mauritius. Nona die Iulii 1553. fit atrox proelium ad Siuershusam Luneburgensis tractus, a multa dimicatione penes Mauricium, qui vinceret equitatu, fuit eius diei victoria: sed ipse tormento manuario traiectus ad ilia, biduo post vitam finit. Albertus Hannoueram peruenit incolumis. Desiderata sunt ad quatuor circiter millia, plerique omnes equites: captiuorum ingens fuit numerus. Henricus Brunswicensis eo in conflictu duos amisit filios Carolum & Philippum. ***** Albertus autem Brandenburgicus collectis ex fuga copiarum reliquiis, novis aliquot conscriptis cohortibus, Brunswici se continebat. Henricus, Dux Brunswicensis, Mauritio a foederatis suffectus, veteribus copiis, quibus Noribergii & Antistites stipendia soluebant, suos iungit, Idibusque Septembris in aciem educit. Prodiit contra Albertus, sed numero virtuteque superatus, altera accepta non exigua clade profligatur, ac Brunswicum refugit. Cumque intellexisset, Ducem Henricum ad Vrbis obsidionem cum exercitu properare, educto equitatu in Thuringiam, indeque in Franconiam contendit. ***** Et licet Mauriti trater Augustus, eodem anno cum Alberto pacisceretur, ***** nihilominus Albertus a Camera Imperiali Kl. Decembris 1553. proscribatur. †

Cæsar

Cæsar etiam publicis litteris xviii. Decembris Bruxella ad Principes Germaniæ scriptis, Albertum denuo proscribit. †† Hic terris ipsius a Franconicis occupatis, ††† in Galliam demum confugit †††† unde fidem publicam a Cæsare petiit, ut legibus liceret, cum aduersariis decertare. Quod dum parabat, Pfortzheimi viii. Ianuarii 1557. morbo oppressus fuit & morte. ††††

* Sleidanus lib. XXIV. p. 792. Erat tum Albertus Heidelbergæ cum electore Palatino & litteras illinc ad Camera iudices miserat: de quibus Venerunt Bavarus, VVirttembergicus, mandatu Cæsaris, pacificandi causa: Venit etiam dux Cluensis. Re diu disceptata, quum episcopi magnam pecunie sum offerrent, Bambergicus imprimis, ut oppida sibi relinquerentur pacata, probarent etiam hanc conditionem intercessores. Albertus qui pacta sibi seruari vellet, quæ Cæsar etiam confirmasset, quum hoc ipso tempore per suos in Saxonia cogeret equitatum, & iam de quorundam auxiliis compertum haberet, infesta re discedit, offensis intercessoribus & apud arma sese conuertit, ac edito scripto Martii die vigesimo septimo, rem omnem ordine commemorat, deque aduersariis, ob violatam fidem grauissime queritur, & argumentum illud refutat, quo dicebant episcopi, non sibi licere quicquam de bonis ecclesiasticis alienare, & necessario sibi suum in armis defendendum esse docet. VVirciburgicus aderat ipse, Bambergensis miserat legatos. Quæ VVirttembergico duci lis erat & simultas cum ordinis Germanici magistro principum intercessione composita fuit, quum hic, ut oppida recuperaret, aureorum millia triginta deberet. Ad secundum Aprilis diem, qui tum erat Pasche dies, Mauricius quoque venit Heidelbergam ad Principes, vsus magna celeritate, triduo post domum recurrit. Hi, quos diximus, principes intercessores ut ab iniuria sese defenderent, fœdus faciunt, in eoque sunt etiam Moguntinus & Treuericus: De Conuentu Francofurtensi, Sleidanus lib. XXIV. exente. Belcarius lib. XXVI. p. 835. Thuanus lib. XII. inente.

** Heuterus lib. XIII. c. XVII.

*** Sleidanus lib. XXIV. p. 790. Quum Alberti Marchionis profecti, copias conducerent illius mandatu, Bambergicus apud Cameram ea de re questus, Decembris die vigesimo nono litteras obtinet, quibus mandatur Albertinis, ut ab armis abstineant. Et paullo post: Bambergensis Episcopus, Februarii die decimo septimo nouas iterum litteras obtinet a Camera, quarum vnus idem denuo mandatur, quod prius: alteris autem iniungitur nobilitati, per Franconiæ, & Noribergicis, item Palatino principi, Ioanni Friderico Saxoni, tanquam finitimis, ut opem ei ferant. Idem p. 793. Quum reiectis conditionibus Heidelbergæ profectus Albertus cogeret exercitum, Bambergicus & VVirciburgensis alteras obtinent a Camera litteras iis & Moguntino & Palatino & Mauricio, & Prusie Magistro, & Ioanni Friderico & VVirttembergico & Lantgrauio & Noribergicis atque vicinis omnibus mandatur, ut opem illis ferant, fuit hoc Maii die secundo. Extant in Tomo II. Hortlederi libro VI. varia hac de re scripta. Thuanus lib. XII. p. 354.

**** Heuterus lib. XIII. c. XVII.

***** Chytræus lib. XVIII. p. 466. Haræus p. 671. Sleidanus lib. XXV. p. 801. Belcarius lib. XXVI. p. 846. Heuterus lib. XIII. c. XIII. Thuanus lib. XII. p. 557. Extant de eo litteræ Mauriti ad Episcopum Herbipolitanum apud Hortlederum Tom. II. lib. VI. c. VII. & alia relatio c. VIII. de morte vero Mauriti Io. Pollicarii scriptum c. IX. oratio funebris

M m m m m m m m

nebris

nebris e. X. Thomas Wintzer in *Hist. Pugnae infelicis inter Mauritium Electorem & Albertum Brandenburg.* apud Schardium Tom. II. p. 360. subiecta est Ioach. Camerarii oratio in funere Mauricii habita Lipsia. Thuanus lib. XI. Chytræus lib. XVIII. p. 466. Stenius in vita Mauricii p. 457. Fabricius Origg. Saxon. lib. VIII. p. 48. 49. postidie, qui duodecimus erat Septembris dies, Albertus Brunsvicu suam aducit copias & cum in hostem incidisset, quod fuit non procul ab Urbe, manus conferit: sed numero villius, praesertim, cum ipse nullum, Henricus autem ad viginti signa peditum haberet, in fugam conicitur ac profigatur, tamen ei cruentam hosti villoriam reliquit, a praelio Brunsvicum redit. Prodigia, quæ mortem Mauricii antecesserint, explicat Sleidanus lib. XXV. p. 802. Thuanus c. I. Vita Mauricii p. 458. Camerarius ad a. 1553.

***** Sleidanus lib. XXV. p. 809. Heuterus c. I. Belcarius lib. XXVI. p. 852. Extat relatio de hoc praelio apud Hortlederum Tom. II. lib. VI. c. XI. XII. XIII.

***** Sleidanus lib. XXV. p. 809. Dania vex iam ante suos miserat in Saxoniam legatos, ut Augusti generi sui rebus consulere. Hi demum, aditus Brandenburgensi Electori legatis, reconciliant Augustum Alberto. Conditiones erant, ut Augustus neque bellum fratris persequatur, nec hostibus Alberti ferat opem: idem faciat Albertus, & si forte copias prope ad fines Augusti traduces, absque maleficio profisciscatur. Augustus caneat, ne quum suas manus dimittet, ad hostes Alberti perveniant: postremo, quod est inter Saxoniam & Brandenburgicam domum factus hereditarium, primo quoque tempore remouetur. Thuanus lib. XII. p. 359. Extant compositionis tabulae apud Hortlederum Tomo II. lib. VI. c. XIV, Lunigium p. spec. f. IV. p. 67.

† Sleidanus lib. XXV. p. 813. sollicitantibus episcopis atque sociis, Albertum Brandenburgicum, Camera iudices, ceremonia solenni, calendis Decembris proscribant, ut publica quietis & Imperii perturbatorem, dimissis huc illuc literis & affixis palam, ipsiusque vitam & fortunam, omnium praeda permittunt. Thuanus lib. XII. p. 361. Extat sententia Cameralis apud Hortlederum c. XVI. XVII. XVIII. in sequentibus vero capitibus occurrunt variae Alberti Apologiae & scripta his contraria.

†† Sleidanus lib. XXV. p. 819. Heuterus lib. XIII. c. XXII.

††† Sleidanus lib. XXV. p. 813. Idem p. 823. octavo post die, praecipuum eius propugnaculum Blasseburgum, deditione capitur, & in Ferdinandi regis potestatem pervenit. Hortleder c. XXV. De hoc Sleidanus lib. XXVI. p. 836. priori libro diximus, quemadmodum Alberti Marchionis arx praecipua Blasseburgum, in qua totius regionis posita spes erat, deditione capta fuit: hoc vero tempore, ne fortasse recuperata quandoque maioribus incommodis occasionem daret, funditus illam adversarii subvertunt & excedunt, non absque magna Brandenburgica domus & propinquorum offensione. Thuanus lib. XIII. p. 453. Camerarius ad a. 1553.

†††† Sleidanus lib. XXV. p. 826. Harxus p. 684.

††††† Thuanus lib. XIX. p. 571. Londorpium Sleidanus cont. p. 25. incunte hoc anno millesimo, quingentesimo, quinquagesimo septimo, XIX. Ianuarii Pfortzheimi Albertus Brandenburgicus praesentibus suis adsimbus Carolo Badensi & Friderico Palatino, qui tum temporis Alberti sortem per V. ferme menses decumbentem, una cum coniuge visitat, ex mortalium numero sublatus est. Quatenus autem Christo spiritum suum reddiderit, quaque pompa Pfortzheimi in templo S. Michaelis elatus ac tumulatus sit, ex scripto publico Iacobi Heerbrandi Doctoris Theologi videre est, ad illud igitur lectorem ablegatum volumus. Chytræus Saxonia lib. XIX. p. 496. extat relatio Iacobi Heerbrandi apud Hortlederum c. XXX. cui c. XXXI. subnectitur succincta

cincta historia totius belli. Heuterus lib. XV. c. I. Sexto Idus Ianuarii (ut hoc obiter inferam) Forseimii apud Carolum Marchionem Badensem, affinem suum, obiit Albertus Brandenburgius, Germaniae flagellum dictus, quinque mensibus valido morbo (venenum epotasse, fuisse qui assererent) vir robustus, in aetatis flore constitutus, confictatus, tandemque anno aetatis trigesimo quinto victus. Nec enim diu vastus animus quiescisset, si diuturnior vita concessa fuisset. Ingenuitas enim animo voluebat, liberatus, quem solum timebat, Cesare Carolo. Sed huiusce ingenuitatis Deus ad tempus tantum vitatur. Perit miser, inops, proscriptus, utique meruerat, exul: successitque illi in solidum, Caesaris Ferdinandi consensu & autoritate Georgius Fridericus Brandenburgius, proximus agnatus ea lege, eius hereditatem quo inueniebat statu adiret, nullique molestiam ob praeerita faceret.

§. XCVIII.

Post Mauricii mortem, sub initium Augusti mensis, domum e Dania reuersus Augustus Mauricii frater, aliquot post diebus, re deliberata cum suis, in fidem suam adigit omnem populum, & in his Wittenbergenses, ut sibi suisque liberis masculis addicti sint, &, si nulli supersint, in Ioannis Friderici & liberorum eius ditionem redeant, si quidem Caesari pareat ille, & superiorum annorum pacta seruet, sin minus, ut cum Landgrauio sint fideles. Eo facto, salutatur Princeps Elector, & Ordinum suorum conuentus indicit, ut ad vigesimum Augusti diem Lipsiae sibi praesto sint. * Hoc in conuentu Io. Fridericus, qui adhuc titulo & insignibus Electoralibus utebatur, ** denuo Electoralem dignitatem & possessiones ablatas omnino sibi restitui postulabat: verum id frustra fuit, neque se teneri, ut id faceret, Augustus: & pactis illis atque legibus, quas Caesar tulisset, quando captus ipse fuit, inhaerere, veruntamen non omnem actionem repudiare se dicebat. *** Tandem vero intercedente Christiano Daniae Rege, post multam & variam ac prope semestrem disceptationem, xxiv. Februarii 1554. Numburgi composita res fuit, his conditionibus: Ioannes Fridericus discedat ab Electoratu, Misnia, & oppidis metallicis: Augusto sine liberis maribus extincto, ad ipsum eiusque liberos mares haec omnia redeant: interim Io. Friderico liceat usurpare nomen Electoris & Insignia, tam in obsignandis literis, quam in procudenda moneta: praefecturas etiam & oppida quaedam Augustus ei liberisque largitur, & pro superiorum aliquot annorum residuis debitis, quae Mauricius non dependerat ipsius liberis, persoluit ad centum aureorum millia: sed & arcem oppidumque Conigsbergum, in Franconia & episcopo Wirceburgensi oppignoratam in aureorum millia quadraginta luit & Saxoni liberisque restituit. Postremo, foedus haereditarium Saxonicae domus violatum superioribus annis, renouatur, ac de-

M m m m m m m m m

nuo

nuo sancitur. Eam transactionem Ioannes Fridericus, decumbens, non multo ante vitæ finem, scriptura & signo suo confirmavit, & ut idem filii facerent, iussit. **** Insequenti anno 1555. Martii die vi. Augustus, Marchio Brandenburgensis Ioachim II, Io. Friderici filii & alii quidam eius regionis Principes Numburgi conuenerunt ibique sœdus hereditarium, quod est inter Saxoniam, Brandenburgicam & Hulsicam familiam renouarunt & simul decernunt, velle se constanter inhzrere Augustanæ confessionis vestigiis, & ne qua suspicio nasceretur vllius noui vel occulti conitilii, quinto post die, quam eo venissent, causam conuentus ad Cæsarem perscribunt. ****

* Sleidanus lib. XXV. p. 804.

** Sleidanus lib. XXIV. p. 792. Ioannis Friderici atque Mauricii principis legati conueniunt, & ipsos conciliant, nam ille suis in literis atque monita, quam euderet, Electoris nomen & gladios binos transuersos, quod est Electoratus insigne, sibi usurpabat, & Gotham arcem, permittente Cæsare, rursus muniabat. Id autem graniter tulit Mauricius, & ad suos Ordines de eo querimoniam habuit: horum erat omnium sententia, rationes incundas esse pastis: itaque missi fuerunt legati, sicut diximus, verum frustra.

*** Sleidanus lib. XXI. p. 804.

**** Sleidanus lib. XXV. p. 816. Hortleder lib. III. c. LXXXVIII. p. 96. 34. ipsas Conuentionis tabulas exhibet & Lunigius p. spec. fed. IV. p. 69. 267. Thuanus lib. XIII. p. 402. Sagittarius §. XXVIII. Müllerus Ann. Saxonice ad a. 1554. Chytræus lib. XVIII. p. 477. Belcarius lib. XXVI. p. 846.

***** Sleidanus lib. XXVI. p. 838. Chytræus lib. XVIII. p. 480. Winckelmann Hess. Chronic. p. V. c. VI. Camerarius ad a. 1555.

§. XCIX.

Eodem Anno 1554. sub finem Octobris, Carolus filio suo Philippo, Principatus Mediolanensis possessionem tradi iubet per internuntios, adhibitis, quæ fieri solent, exremoniis. * Exeunte hoc anno, Ferdinandus rex Comitiorum causa, quæ iam ad Idus Augusti 1553. fuerant indicta, ** Augustam venit, & cum neminem ibi reperisset, biduo post, missis tum litteris, tum internunciis, hortatur Principes, ut quia de grauissimis Imperii negotiis agendum sit, quamprimum accedant. *** Februarii die quinto, Ferdinandus rex, & si perpauci Principes aderant, actionis facit initium Augustæ: **** cum vero tardius plerique venirent, non ante nonas Martii 1555. factum fuit initium. ***** Actum primum fuit de religione, atque vii. Kl. Octobris, plena religionis securitas & liberum exercitium Protestantibus fuit promissum, Pax Religionis in perpetuum stabilita, Protestantes etiam a iugo Papali plane fuerunt exempti. ***** Licet hoc Papam male admodum haberet. ***** Confir-

firmatur eadem Constitutione etiam Pax Profana, & quo securior sit vtraque Pax, certus executionis modus praescribitur, qui seruari debeat, ubi quid contra pacem vel publicam vel profanam fuerit actum. ***** Inerebatur huic Constitutioni clausula quaedam, quae vulgo adpellari solet Reservatum Ecclesiasticum, *der Geistliche Vorbehalt*, qua decretum, ut, si quis Archiepiscopus, Episcopus, Praelatus, vel quicumque beneficium quoddam ecclesiasticum possideat, relicta pontificiorum religione, ad Protestantes transeat, ipsum, salva tamen exultimatione, priuari debere Archiepiscopatu, episcopatu, praelaturis & quibuscunque beneficiis ecclesiasticis. † Hanc clausulam, intercedentibus licet Protestantibus, ex Imperiali potestate decrevit Imperator, eandemque integram Constitutionem sine reservato subscribentes Protestantes, tacite approbarunt. †† In iisdem Comitibus etiam communi Statuum consensu renouata Ordinatio Cameralis fuit publicata. †††

* Sleidanus lib. XXV. p. 828. Iam antea per Diploma de dato XI. Decembris 1549. hanc successionem ordinauerat Carolus, quod reperitur in Fabri *Staats. Cantzley Tom. V. p. 816.* Immo Sleidanus lib. XV. p. 328. ad a. 1543. ait: Prius autem quam ex Hispaniis decederet, filium Philippum designavit Regem, & in matrimonium ei dedit Ioannis Lusitania Regis filiam Mariam.

** Sleidanus lib. XXV. ineunte ad a. 1553. Et his turbis atque motibus Germania remedium aliquod adhiberetur, Imperii conuentum Caesar Maio mense indicit ad Idus Augusti. Idem lib. XXV. p. 808. Imperii vero conuentus, quem ad Idus Augusti Caesar indixerat, et initio libri docuimus, in calendas Octobris, & ab his deinde prorogatur in mensem usque Ianuarii. Idem p. 819. De Comitibus Imperii futuris Augusta, non semel ante diximus: Et quia Caesar, tum valetudine tum bellis impeditus adesse non poterat, Ferdinandus rex, illius rogatu, provinciam hanc in se recipit, ab eoque sollicitati principes ut venirent, propter turbulentum Germania statum excusabant. Caesar iam eo mserat e suis consiliariis nonnullos, Augustanum quoque Cardinalem ad hoc delegerat: sed cum ob eam, quam dixi, causam, nemo veniret, in aliud magis idoneum tempus reiecta res fuit.

*** Sleidanus lib. XXV. p. 830.

**** Sleidanus p. 830.

***** Sleidanus lib. XXVI. p. 848. Thuanus lib. XVI. p. 502.

***** Sleidanus lib. XXVI. p. 856. itaque septimo Calend. Octobris decretum factum recitatur palam, ut fieri solet, in hanc sententiam. Propter Augustanae confessionis doctrinam, religionem atque fidem, Caesar, Ferdinandus rex, ceterique principes ac ordines, neminem totius Imperii quocunque modo violent, nec ad deferendam religionem suam, ceremonias atque leges, quas in sua ditione vel iam instituerunt, vel posthac instituent confessionis Augustanae facti, mandatis aut alia quavis ratione cogant, neque contemnant etiam, sed hanc religionem illis liberam permittant, simulque bona, facultates, veltigalia, possessiones atque intra sicut pacate possint eis uti frui: dissidium quoque religionis non aliis quam piis, amicis & tranquillis rationibus componantur. Eodem modo qui sunt confessionis Augustanae sese gerent erga Caesarem, Ferdinandum regem, ceterosque Principes ac Ordines antiquae religioni coniunctos,

M m m m m m m m 3.

tam

tam sacros quam ciuiles, erga ceteros omnes ecclesiastici status, eorumque collegia, quocumque tandem illi migrarint habitandi causa, modo ut recte procurarentur ministeria, sicut infra dicitur. His omnibus & religionem suam & ceremonias, & leges & possessiones & veltigalia, ceteraque iura libere permittant, nec ulla ratione impediant, quo minus illis pacati stantur fruantur, & quicquid erit offensionis atque litis, more ac legibus Imperii definiantur utrobique. Qui non sunt alterius religionis, hac in pace non comprehendantur. Male hoc decretum habet Heuterum, dum lib. XIII. c. XXII. ita loquitur: *sine mensis atque anni Romanorum Rex Augustus ad indicta dudum Comitia quibus ipsum praeisse Caesar iusserat, veniens, Principes expellabat: qui Nonis Februarii anni MD LV. conuenire, multisque solito more sequi pedibus verbis pomposè conceptis, operoseque prolatis, de religionis Catholica restitutione auxiliisque contra Turcam mittendis, frustra egere.* Thuanus lib. XVI. p. 505. Io. Strauchii Diff. Exor. X. de statu Germania post debellatos Smalcadici federis socios, Passauica Transactio, Pacificatione Augustana & Reservato Ecclesiastico. Historiam pacis religiosa plenius exposuit Io. Schilterus. Acta congegit Goldastus *Reichs-Satzungen* p. I. p. 283 & Christophorus Lehmannus, sed admodum manca. Commentatus in eandem fuit praeter alios, Adamus Cortricius. Schilterus potissimum demonstrauit, hanc primam non fuisse, sed illam quae Suinfurti a. 1532. tractari fuit coepa de qua §. XLVI. diximus, quae diuersimode fuit confirmata, per bellum Smalcaldicum vero plane abolita, nunc facta perpetua.

***** Sleidanus lib. XXVI. p. 865. rumor tum erat, & intrebuit fama de pontificis ac ipsius clientela, clandestinis consiliis aduersum confessionis Augustanae socios. Hanc opinionem augebat, quod dubium non erat, Papam indignissime ferre, superioris anni decretum Augusta factum, quo religioni pax data fuit atque libertas: credebatur etiam sollicitare Casarem ut illud irritum faceret: videbas enim a regno suo nouas fieri quotidie defectiones & quid Bauari molirentur intelligebat: ahaec Moguntinus, Treuirensis & Colonienfis Archiepiscopi per occasionem Thermarum tunc conueniebant: nec id nulla de causa fieri putabatur.

***** Extat haec Constitutio integra in Corpore Recessuum p. 543. in Ordinationem etiam Executionis commentatus fuit Adamus Cortricius.

† Sleidanus lib. XXVI. p. 857. si quis Archiepiscopus, Episcopus, antistes, aut alius ordinis ecclesiastici a religione vetere deficiat, is continuo decedat ab episcopatu suo, praefectura, beneficio, simul omnibus etiam fructibus, quos inde percipit: quod ipsum tamen ad nullam eius infamiam pertinebit: & collegio suae iis, ad quos ea res iure vel consuetudine pertinet, liceat & integrum sit in eius locum eligere seu constituere alium, qui sit veteris religionis, quo nimirum institutionis, electionis, praesentationis, confirmationis, & id genus alia iura simul cum tranquilla possessione bonorum integra illis permaneant: sic tamen, ut futura conciliationi religionis, de qua dictum est, nihil hoc ipso detrahatur. Belcarius lib. XXVI. p. 568. Continetur haec Clausula in §. XVIII. De hoc reservato extat Rescriptum Ferdinandi in *Reichs-Satzungen* p. I. p. 286.

†† Agitationem hac de causa exponit Sleidanus lib. XXVI. p. 854. Thuanus lib. XVI. p. 505. De reservato hoc Ecclesiastico speciatim egerunt Scipio Aretinus, Ahasuerus Erischius, Vtricus Obrechtus.

††† Extat ista in Corpore Recessuum p. 570.

§. C.

Tandem vero Carolus curis fatiscens, atque articulari morbo oppressus, fortunaeque pertusus, forsan etiam religionis scrupulis commorus,

ds

de Imperio deponendo consilia cepit.* Postquam igitur Philippum filium ex Anglia in Belgium euocasset,** conuocatis ad vii. Kl. Septembris 1555. Belgarum Ordinibus, in pleno horum confessu Philippo filio omnem in Belgii prouincias potestatem concessit,*** qui acceptis tabulis Cæsareis, vi. Kl. Nouembris Ordinibus suis sacramentum facit.**** Paulo post Cæsar filio Philippo etiam cedit omnibus regnis hæreditariis, bello partis, ac quacunque ratione quæsitis, Hispaniæ, Siciliæ, Sardinia, Balearium, Americæ, Indiæ Orientalis, ac noui orbis, idque præsentibus Proceribus, ac nil sibi seruans, præter centum aureorum millium pensionem redditus, vnde cum familia (quam ad exiguum redegerat numerum,) viueret.*****

* Varie de causis abdicationis Caroli V. agunt scriptores. Heuterus senectam & morbi saltim scuitiam adlegat lib. XIV. c. I. dicens: *egeras iam dudum hæc de re cum sorore Leonora, ac Maria, earumque sententiam exquiserat. Tantum vero aberat, ut illa fratrem curis laboribusque fatiscentem, articularisque morbi scuitia oppressum, a proposito diuertere cuperent, ut ab eo de pii secessus loco edocta, sese socias admitti, ac, quocunque vellet, una abduceret enixe constanterque rogarent.* Idem dicit Wilhelmus Godeleuxus Hist. abdicationis p. 640. cum itaque Carolus anno MDLV. ut diximus, imbecilla corporis valetudine & ingrauescente ætate conflictaretur, quo quieti & tranquillitati exoptata se dederet. Burgoldensis vero Discurs. ad Instr. P. p. I. disc. I. p. 39. varias adlegat rationes alias, quod alii deterritum suspicarentur Cæsarem Henrici II. Galliarum Regis felicitate, cui opponere filii iuuentam, regnandi auidam & capacem, quam annos palmasque suas consultius habuerit. Quin & vulgo credebatur, Cæsaris fortunam fastidio ac satietate iam captam quod ex causa Metensi & bello Mauritiano adpareat. Alii ex Protestantibus Cæsarem religione fuisse tactum dicebant. Brantomius addit, Carolum adfectasse Papatum. Thuanus lib. XVI. p. 506. *matris morte Cæsar siue admonitus, siue aduersam fortunam pertæsus urgente ingrauescentis valetudinis incommodo, de secessu in Hispaniam serio cogitare cepit.* Natalis Comes lib. IX. p. 197. *illa dum Romæ geruntur, Cæsar vel honorum iam pertæsus, cum rerum omnium denique sit satietas, vel cupiens post infinitos bellorum labores exautorari ac donari rude, vel quod esset valetudinarium cum Bruxellis grauiter laboraret e pedibus, statuit ad tranquilliorẽ vitæ rationem se conferre, omniumque regnorum & principatuum amplitudinem ac magnificentiam parui facere.* Brantome Capit. estrang. Tom. I. p. 36. dicit quod Papa esse voluerit, sed vnicus hic est, prout notauit Bayle.

** Sleidanus lib. XXVI. p. 845. Heuterus lib. XIV. c. I.

*** Sleidanus lib. XXVI. p. 847. *hoc ipso mense Cæsar totius Belgii proceres omnium Ordinum euocat Bruxellam, deque sua valetudine loquutus inter alias profecturum se demonstrat in Hispaniam, & administrationem deponit, filioque Philippo ius atque potestatem omnem confert & illos ad officium hortatur.* Ea fama per omnem Europam longe lateque disseminata fuit, & erat parata classis ac profectiõni constituendus dies ad Idus Nouembris, paulatim vero deferbuit is rumor & quia suberat hyems, in æstatem ciebant reiectam esse nauigationem. Solennitates describit Heuterus lib. XIV. c. I. & II. Chytræus lib. XVIII. p. 481. Thuanus lib. XVI. p. 506. Nat. Comes lib. IX. p. 198. Ioachimus Camerarius ad a. 1555. Franc. He-

Harzæus ad a. 1555. Extat diploma cessionis apud Goldastum *Stat. & Rescript. Imper. p. 199.* Conſtit. Tomo vno p. 575. Schardium *Tom. II. p. 64.* In Recueil *Tom. II. p. 275.*

**** Heuterus *lib. XIV. c. IV.* Belcarius *lib. XXVII. p. 878.*

***** Heuterus *lib. XIV. c. IV.* Thuanus *lib. XV. exeunte. mense post interitum,* in eodem loco coram vicariis ac regnorum & provinciarum suarum rectoribus, quos ob id commiserat, Hispania, Sardinia, Gymnesii insulis, America ac noni orbis dominatu filio credit, servata tantum, ubi ad locum destinatum pervenisset, C. aurosum cla pensione, qua se ac familiam alere posset.

S. CI.

Dum igitur Ferdinando fratri persuadere non posset, ut accepta idonea compensatione, Imperium Philippo restitueret, neque ut ipsum per Italiam ac Belgium Imperii Vicarium constitueret, legatos ad ipsum isto tempore Oeniponti agentem miserat; per quos cum de instituto suo certiozem factum ad capeſſendam Imperii administrationem cohortabatur, rogabatque, ut Philippum filium Germanis principibus conciliaret & commendaret. * Constitutus profectioni dies ad Idus Nouembris, qui tamen in annum sequentem est dilatus. ** Hinc, postquam Imperialem Cameram per litteras suas xxvii. Augusti 1556. scriptas, de abdicatione sua certiozem reddidisset, vii. Septembris 1556. ex Sudeburgo Selandiæ ad Imperii Ordines scribit, iisque, Imperii negotia fratri tractanda commissa esse significat, eos ad obedientiam ipsi præstandam exhortatur. *** Inde ad Electorum Collegium honorificam adornat legationem, cui Guilielmus Arausionensis Princeps, Georgius Sigismundus Seldius Vice-Cancellarius Augustalis & Wolfgangus Hallerus a Secretis Imp. prærant. At illa, non nisi secuto biennio, mandata expedit, siue, quod interim tribus Electoribus morientibus, noui successerint, siue quod post profectionem Caroli e Belgio, induciis inter hunc & Regem Galliarum ruptis, tale bellum exortum sit, ut omnium animis de exitu eius suspensis, tempus a Comitiorum celebratione esset alienum. **** Cæsar interea xvii. Septembris ante occasum solis nauim Sudeburgi ingreditur, atque in Hispania ad Laredum Biscaie portum adpellit. ***** Demum a. 1558. xxiv. Februarii die Imp. legati Francofurtum venerunt, ad Comitia Electoralia, tunc primum indicta, ubi litteris Caroli exhibitis, renuntiationis cessionisque tabulas exhibuerunt. Hanc abdicationem Electores, inuiti licet, accipientes, quod rogati fuerant, faciunt, ac post deliberationem conditionum, quibus Imperii Electores Romanum Regem Capitulatione obstringere consueverunt, Imperii Maiestatem in Ferdinandum transferunt eique fidem præstant ac obedientiam. *****

* Thua-

* Thuanus lib. XVI. exeunte: iam ante sepius Caesar cum Ferdinando fratre eg-
rat, ut diximus, si qua ratione ei & Maximiliano F. persuadere posset, ut imperium accepta
idonea compensatione Philippo restitueret, cum id impetrare non posset, illud postremo petierat,
ut saltem eum imperii per Italiam & Belgium cum plena potestate vicarium constitueret:
sed neque illi assensere, quod dicerent, tantum de Casarea dignitate ac maiestate, quam in-
tegram & illibatam tueri recepissent, decessurum, quantum ex ea alteri concessissent: itaque
Caesar, qui nihil ab iis obtineri posse cerneret, legatos ad fratrem hoc tempore Oeniponte agen-
tem miserat, per quos eum de instituto suo certiores factum ad capeffendam Imperii admini-
strationem cohortabatur, rogabatque, ut Philippum filium Germanis principibus ac civitatum
ordinibus concederet & commendaret.

** Thuanus c. l. Constitutus professioni dies ad Eid. IXbr. Verum ea, siue ob huius
asperitatem siue quia prudens pater nondum compositis inter nos & novum regem rebus tam cito
filium adhuc publicae administrationis rudem nollet deferere, in annum sequentem dilata est.

*** Godeleuxus p. 647. Heuterus lib. XIV. c. VI. Extant litterae ad Cameram Im-
perialem scriptae apud Goldastum Stat. & Rescr. p. 200. Sequuntur litterae ad Principes scri-
ptae p. 201. Constit. Imp. Tomo 6no p. 576. Et in Recueil Tom. II. p. 276.

**** Godeleuxus, Heuterus c. l.

***** Godeleuxus c. l. qui addit: magnus Carolus, ubi primum e naui descendens
terram pede tetigit, prostratus ipsam osculatus est, & salve, inquit, mihi optatissima mater,
nudus ex utero matris meae exiui, nudus ad te, tanquam ad alteram matrem redeo, tibi que
quod vnus possum, pro tam multis in me meritis, corpusculum hoc & ossa dedo & dedico, mox
ad Christi imaginem, quam semper secum gestabat, eo enim signo aduersus hostes stans semper
pugnabat, oculos attollens gratias ipsi edit, stans, quod sibi in Prouinciam per eius bonitatem re-
verti sub ultimum vitae tempus licuisset, quae omnium sibi esset charissima & per quam ad ma-
xima Imperia & honoris gradus peruenisset, cuique omnes suos triumphos ac victorias secun-
dum Deum acceptum referret. Thuanus lib. XVII. exeunte. Belcarius lib. XXVIII. p. 916.

***** Integrum processum singulari scripto exposuit Wilhelmus Godeleuxus in
Historia Abdicationis Caroli V. quem sequitur Thuanus lib. XXI. p. 627. Londorpius lib. I.
p. 61. Heuterus lib. XIV. c. VI. Zenocatus lib. V. de vita ipsius. Acta Comitiorum Franco-
furtensium habet Goldastus Polit. Reichshandeln p. XXIII. p. 950. Num id facere iure po-
tuerit, legi meretur responsum Sigismundi Seldii Vice-Cancellarii Ferdinandi I. apud Gol-
dastum p. V. der Reichshandel p. 181. Vlr. Obrechtii dissert. de abdicatione Caroli V. Capi-
tulatione Ferdinandi I. reperitur in Goldasti Polit. Reichshandeln p. V. p. 162. Chytræus
lib. XVIII. p. 481.

§. CII.

Postquam in Hispaniam esset delatus Carolus, confluxere statim
ad ipsum Hispanorum vtriusque Ordinis Procures: quos humaniter
compellans, lectica Vallidoletum cum sororibus defertur, Carolumque
ex filio nepotem amplexus, & ad pietatem, virtutem, iustitiam, temperan-
tiamque cohortatus, rebus omnibus constitutis, circa anni finem in Pro-
vinciam Estremaduram, haud procul Vrbe Placentia, se contulit, inque
Monasterio D. Iusti, Ordinis Eremitarum D. Hieronymi, loco solitario ha-
bitationem elegit, duodecim tantum assumptis auxilii causa famulis, &

N n n n n n n

ex

ex iis quatuor tantum opera ordinarie vsus, sororibus Vallidoleti manere iussis. Sumpserat in rei familiaris vsum e tot amplissimorum regnorum ditissimis annuis prouentibus semel centum millia aureorum ducatorum, e quibus, dum vixit, quatuor tantum millia insumpsit, reliqua impendit connubio iungendis pauperioribus virginibus, iuuandis viduis, pupillis, ac similibus imbecillis iudicii calamitosi hominibus.* In hoc Monasterio meditationibus sacris tempus terebat, horto delectabatur ** & contemplatione gestorum suorum, quæ in conclauī habebat depicta. *** Postquam in eodem non integro elapso biennio placide vixisset, xxi. Septembris 1558. sumpta sacra Eucharistia, in solo Salvatore spem omnem salutis collocans, [ideoque euangelicæ veritatis conuictus fuisse dicitur ****] mane inter horam tertiam & quartam, paulo ante auroræ ortum, tertiana febris, e continuis articularis morbi doloribus nata, quæque tandem in continuam est mutata, fuit extinctus. ***** Testamento relicto, quod iam ante decennium Augustæ Vindelicorum condiderat, ***** licet aliud postea moriens etiam confecerit. ***** Sepultus est Grana-dæ, Baticæ vrbe primaria, iuxta matrem Ioannam, & auum, auamque maternam, † postea vero in Pantheon Scorialense fuit delatus. †† Rex vero Philippus patri, vt decebat, amplissimas Bruxellæ Brabantix celebravit exequias; idemque fecere non solum cæteræ omnes eius Pro-vinciæ ac Regna, sed vrbes etiam, ciuitates atque Oppida. ††† Tertia a Cæsaris morte septimana, soror eius Regina Maria, Ludouici Hungariæ ac Bohemiæ Regis vidua, Belgarum per viginti quinque annos Gubernatrix, est secuta. Eleonora vero altera Cæsaris soror, fratrem ac so-rorem Martio mense præcesserat. ††††

* Heuterus lib. XIV. c. VI. Ipsum autem iamdudum hoc sibi animo concepsisse, testatur Sandoual in Historia Vitæ, quam Carolus V. in Monasterio D. Iusti transegit p. 303. dicens: effectus hic rei priorem ante conceptæ; confessus quippe Priori Guadalupensi & dñlo Martino de Angulo, adstante Iohanne Regis, qui ipsi a Confessione, pactum inter se & coniugem Imperatricem, ut ambo Monasterium ingrederentur: ipse quidem, sibi virorum populus, illa, sibi non nisi mulieres deuota; sed hac viuis crepta fidem implere non licuisse, belus quippe inuitabilibus & in exidum Christianæ Religionis tendentibus propensionem sine am morauit. Sic etiam idem p. 321. Colloquium cum Francisco Borgia, qui relicto Gandæ Ducatu, leuiticum ordinem ingressus fuerat, referens, addit: suscitatus posthac inspirator, an idem recorderetur, se ipsi anno 1542. Monzoni confissum, sibi consilium Monasterium abdicatis Regnis ingrediendi; quod cum Franciscus affirmasset, asseuerauit Cæsar certo credi posse, se nunquam reuocasse, quam ipsi & adhuc alicui Secularium.

** Sandoual historia vitæ ipsius p. 301. 302. Belcarius lib. XXVII. p. 891.

*** Bur-

*** Burgoldensis disc. ad Instr. P. p. I. disc. I. §. XLI. ex Thomæ Stybari vita Io. Friderici refert : omnes res suas gestas in mappis depingi, easque in monasterii parietibus affigi curavit. Sæpius coram istis mappis pictis sedit, secum ipse recolens, quid in expeditionibus suis acciderit : ubi deuenit ad eas mappas, in quibus Smalcaldense bellum, & captiuitas Electoris Saxonie depicta erant, ingemiscens ac suspirans dixit : hunc si reliquissem, qualis fuerat, mansissem & ego qualis eram. Harxus p. 688.

**** Thuanus lib. XXI. p. 643. nulla re magis animi magnitudinem ostendit, quam vita clausula, qua vir alios vincere assuetus se ipsum vixit, vitæque tot casibus obnoxia, iam potior mente agitans, antequam moreretur, renunciauit, & qui reip. vixerat, sibi ac Deo cepit vivere. itaque toto biennio, quod mortem precescit, in Hieronymianorum fratrum sodalitate, monitore vsus Constantino quodam, qui ei a sacris confessionibus erat, præcipue B. Bernardi nostratis lectione se solabatur, & toto pectore in Deum reuolutus sic ratiocinabatur ; se quidem indignum esse, qui propriis meritis regnum celorum obtineret, sed dominum Deum suum, qui illud duplici iure obtineat, & patris hereditate & passionis merito, altero contentum esse, alterum sibi donare, ex cuius dono illud sibi merito vindicet, hacque fiducia fretus minime confundatur : neque enim oleum misericordie nisi in vase fiducia poni : hanc hominis fiduciam esse a se deficientis & innitentis domino suo : alioqui propriis meritis fidere, non fidei, sed perfidia esse ; peccata remitti per Dei indulgentiam, ideoque credere nos debere, peccata deleri non posse, nisi ab eo, cui soli peccauimus, & in quem peccatum non cadit, per quem solum nobis peccata condonantur : ita cum sensim ad lentam febrem acuta accessisset, imaginem Christi cruci affixi identidem in oculis, & visis, ore & tota mente complexus, in eo solo se omnem salutis sue spem collocare declarauit, sumtoque viatico, In me mane, inquit, dulcissime Seruator, ut ego in te maneam, in qua verba deficiens, animam, gloriosissima heic vita defunctam Deo, qui dederat illam, reddidit cum annos LVIII, mensis VI, dies XXV, regna hereditaria annos XL. Imperium XXXI. tenuisset. Sic etiam Sandoual in dicta vita p. 325. orta luce Synaxin repetero cupientem Prior docuit, post Vñctionem extremam illa haut opus ; sed monuit alter, non superfluam fore iter longinquum ingredienti, locutusque inter manducandum verba hac latina : in me maneas, ego in te maneam. Schardius ad a. 1558. p. 126 Hinc non sine ratione Io. Fridericus Mayerus de morte Caroli V. euangelica singulari dissertatione egit, Lipsiæ 1682. 4. Londorpius lib. I. p. 86. Prolixè de eodem loquitur L'Abbé de S. Real in Dom Carlos nouvelle Historique p. 129. qui eiusmodi vitæ argumentis, quod personis Lutheranæ religionis suspectis fuerit vsus, qui ipsi a sacris, Doctore Cacalla, Archiepiscopo Toletano, & potissimum Constantino Pontio, qui ipsi semper in ultimo etiam vitæ articulo præsto fuerit, postea tamen tanquam hæreticus damnatus. Deinde dicitur, quod in cella ipsius plurima scripta fuerint reperta de iustificatione & gratia. Tertio, quod Testamentum ipsius nihil fere de legatis piis, precibus publicis, in se continuerint, immo alienus fere fuerit a Pontificiorum Zelo. Male hæc habent Maximilianum Rasslerum, qui in vind. diplom. Ludou. n. XII. iniuriam hoc ipso Carolo fieri putat ingentem, qui etiam Scriptores hoc asserentes variorum redarguit errorum. Licet autem in hoc ipsi facile adsentiat, nullum fuisse Carolo a sacris Cacallam, falsum tamen est quod Rasslerus adserit, Pontium superstiti Imperatore Hispali in vincula fuisse coniectum : neque enim Constantinus hic Pontius Carolo a confessionibus sacris, sed alius Constantinus, Canonicus Hispalensis, prout ex P. Sandoual Historia vitæ Caroli V. in Monasterio p. 314. patet, dum ait : cum Dominicum de Guzman Monachum Hispali in carcerem duxissent, Caesar effatus, hunc comprehendi, qui id mentis simplicitate inuenisset ; audiensque Constantinum Canonicum dictæ Urbis pariter comprehensum, ille,

Nnnnnnnn 2

ille, inquit, hareticus ingens erit, si hareticum ipsum fuisse apparebit. Sic etiam enunt, quem admodum Iudicum quidam postea asseruerunt, ipsum nempe ex hareticis maximis unum fuisse. Constantinus vero Pontius Carolo semper praesto fuit, prout Thuanus nos docet lib. XXII. p. 705. dicens: Constantinus vero, qui a sacris confessionis die Casari, eique in solitudine sua post Imperii ac regnorum abdicationem ac postremo animam agenti semper praesto fuerat, ad idem mox tribunal raptus in tetro carcere paulo ante exspiraverat, sed ne theatrum Constantino careret, eius quasi concionantis effigies circumducta est. Idem testatur Suavius Polanus lib. V. p. 468. Id quod etiam contra Bzlium facit in *Dist. Histor.* p. 896. Bartholomaeum autem Carantiam luctanti Carolo animae cuncta adiumenta ministrasse ex Famiano Strada male hauserit Rasilerus, cum Sandoval p. 325 saltem dicat: eadem vespera, qua deinde Bzlius, Carantia Archiepiscopus Toletanus ille infelix appulit, quem Casar ardenter expectauerat. Hic autem qua ratione etiam de religione suspectus in carcerem fuerit coniectus, testatur Thuanus lib. XXV. p. 790. Mortem Caroli & eorum summam describit Chytrus lib. XIX. p. 501. sqq.

**** Heuterus lib. XIV. c. VI. Thuanus lib. XXI. p. 642. Chytrus lib. XIV. p. 501. Camerarius ad a. 1550.

***** Hoc exponit Thuanus lib. XXI. p. 643.

***** Sandoval p. 324. Casar licet gemitibus morbis, physico medicamine adjuvaretur, maxime tamen valetudinem animae iuvavit confessionibus crebris ob id procumbendo; testamento praeterea confecto.

† Heuterus lib. XIV. c. VI. Burgoldensis p. I. disc. I. p. 38. ex Guil. Baudarii lib. XVI. Apophthegm. tale eius recenset Epitaphium:

hic iacet intus, Carolus Quintus,

ora pro eo bis vel ter, Ave Maria vel Pater noster.

†† Io. Mariana Summ. ad Hist. Hispaniz ad a. 1558. Corpus translationis funere in eo monasterio compositum annis consequentibus in D. Laurentii Regia cura Philippi filii migravit. Neque tamen per Philippum filium, sed per Philippum IV. demum, qui Pantheon Scorialense absoluit, a. 1655. fuit translatum, prout Colmenar delices de l'Espagne p. 286. docet. Singulare est, quod narrat Caspar a Roies in *Elzfo incundarium Quastionum campo* qu. XXXIV. n. 26. p. 413. dicens: anno 1656. cum potentissimi Regis nostri Philippi iussu, antecessorum suorum Regia cadavera ad insigne illud Pantheon monumentum traducerentur, invidiosissimi Imperatoris Caroli V. cadaver adhuc incorruptum est, labe nulla, nulla temporis edacitate, aut putredinis carie infectum; spectaculum sane mirificum & plane admirandum, post annos 96. incorruptum permansisse, & tradit P. F. Franciscus de los santos in descriptione fabricae D. Laurentii & Pantheonis. Hoc tamen fabulae instar est, quod idem narrat, nullis balsamis aut medicamentis pollinctum fuisse regale cadaver. Solennia exequiarum apud Hispanos describit Schardius ad a. 1558. p. 130.

††† Heuterus c. I. Separatim extat Scriptum de Exequiis Caroli V. quas Ferdinandus fratri suo Augustae Vindelicorum fecit fieri. *Augusta* 1559 4. Sic etiam habemus Iulii Pilugii & Io. Ant. Viperani Orationes in mortem Caroli V. Georgii Amerpachii Threnodiam de morte Caroli V. Io. Bapt. Adrianus quoque, teste Poccatio de *Script. Florent.* p. 103. Orationem ipsi funebrem scripsit. De reliquis qui orationes ipsi scripserunt parentales ita loquitur Schardius ad a. 1558. funus eius variis Doctorum orationibus omnium fere nationum cobonestatum est. Inter quos in Italia Bononiae, Franciscus Robortellus, Florentiae, Io. Baptista Adrianus. In Germania Vienne, Georgius Ederus, & Andreas Rapietus Casaris Consiliarius & Paulus Fabricius Mathematicus, Eruberg: Brisgoia Ioannes Ariopaus Iuriconsultus.

De-

Denique in exequiis Augustanis Ludouicus Madrusius ita virtutes eius celebravit, ut certamen laudum ipsius suscepisse videantur.

†††† Heuterus c. l. Thuanus lib. XXI. p. 642.

§. CIII.

Vxor ipsius erat Isabella, Emanuelis, Portugalliae Regis filia, cum qua concedente Pontifice [cum quinquies antea cum aliis frustra fuisset desponsatus, *] nuptias contraxit, ** quae Kl. Maii 1539. fuit extincta. *** Ex hac xxi. Maii 1527. natus est Philippus II. Rex Hispaniarum, Maria, Maximiliani II. Imp. vxor, & Iohanna, Iohannis III. Lusitaniae Regis filia, **** & Ferdinandus, qui a. 1545. infans obiit. ***** Naturales vero ipsius liberi fuerunt Ioannes ab Austria, Belgio postea praefectus, & Barbara Blumbergia xv. Februarii 1547. Ratisbonae natus, atque mense Octobri 1578. defunctus. ***** Licet etiam non desint, qui Ioannem Austriacum non ex Barbara, sed ex longe illustriori ac plane Principe foemina procreatum fuisse dicant, cuius ut fama parceretur, praetentam fuisse aliam a Carolo Caesare. ***** Margaretha, ex Margaretha de Plumbes xxviii. Decembris 1522. nata, vxor primum Alexandri de Medices, Vrbinatensium Ducis, postea Octavii Farnesii, Ducis Parmensis, a cuius obitu Belgio fuit praefecta, mortuaque a. 1586. ***** Alii plures ipsi adhuc tribuunt. *****

* Harz. Ann. Belg. ad a. 1526. *Anni 1526. initio, redeunte ad Caesarem a Pontifice Legato, mox Carolus Caesar uxorem ducit Isabellam Emanuelis Portugalliae Regis maiorem natu filiam, nuptiis decimo die Ianuarii Hispali solenniter celebratis, cum quinquies antea cum aliis frustra fuisset desponsatus, cum Claudia filia Ludouici XII. Francorum Regis anno 1501. cum Maria Henrici Septimi Angli anno 1507. cum Renata, altera Ludouici XII. Franci anno 1515. cum Ludouica Francisci Franci adhuc in cunis vagiente anno 1516. denique cum Maria Henrici VIII. Angli septenni anno 1522. De Claudia Ludouici XII. filia, ipsi per pacem Tridentinam & Blesensem desponsata, dictum diss. super. §. XV. XVI. XXI. XXI. De Maria Anglicana supra §. XIX.*

** Nic. Mameranus de gestis praecipuis Caroli ad a. 1526. *deinde anno M. D. XXVI. Isabellam filiam Regis Portugalliae XII. Martii, Hispali, quam Sibillam vulgo vocat, in Hispania uxorem duxit. Chytræus vero Saxonia ad a. 1526. p. 295. X. Ianuarii ponit. Sequitur Fuggerus, lib. VI. c. XXI. p. 1293. Verum conciliandi sunt scriptores cum X. Ianuarii sponsalia cum eadem celebrauerit, prout Schönleben in Ephemerede Austriaca p. 217. & 235. demonstravit, XII. Martii vero nuptias celebravit. Licet Schönleben cum Gebuilero XI. Ianuarii faciat. Qua ratione de hoc matrimonio fuerit actum declarat Belcarius lib. XVIII. p. 565. dicens: tum de Caesaris, atque Isabella Ioannis Lusitaniae Regis sororis matrimonio agi caput, quam uxorem Caesar ducere statuerat, tametsi Angli se eius filiam daturum iureiurando sanctiore promiserat: sorori in dotem nongenta nummorum aureorum milia Lusitanus dabat: quorum quadringentis iam, sed mutuo data Caesar acceperat. Hispani ultra quadringenta, quae suis Regibus in necessitate constitutis olim sponte dabant, & vulgo seruitium vocabant, tum vero quasi veltigal annuum exigebantur, si matrimonium con-*

Na n n n n n 3

fice-

ficeretur, aliena quadringenta pollicebantur. Permittere cantabatur Clementi vel si Casarem facilius ad suas rationes adduceres, vel si bellum moliretur, ne eidem pecuniam bellinam, inllementumque praberet. Guicciardinus lib. XVI. p. 574-593.

*** Sleidanus lib. XII. p. 344. apparuit hoc tempore, quod erat Maio mense, cometa, & illis ipsis fere diebus moritur Caroli Casaris vxor, Isabella, cui deinde Galia rex, 66: primum auduit, Lutecia facit exequias atque funus, qua regum est consuetudo. Heuterus lib. XI. c. X.

**** Chytræus Saxonia c. l. Thuanus lib. XXI. p. 644. reliquit tres liberos ex Elisha Lusitana, Philippum regnum heredem, Mariam Augustam Maximiliani II. propioris sobriini vxorem, & Ioannam, qua Ioanni Lusitanorum principi nupsit, ex qua matris Sebastianus postumus, qui ano in regnum successit.

***** Iouius lib. XXVII. p. 233. Interca Casari vxor Isabella puerum peperit, cui propter sui materni memoriam Ferdinandi nomen impositum.

***** Thuanus c. l. ante matrimonium ex contubernio Margaritam suscepit, qua Alexandro Medici primum, dein Ottauio Farnesio Parmensium duci nupsit: & eam vxorem diu ante mortem amisisset, postremo Ioannem Austriam ex femina Ratisspouensi quoque suscepit, qua in re tanta breccundia vsus est, & nisi a penitissimis matris Margarita nomen ignoraretur: de Ioanne vero nunquam nisi pauci ante mortem diebus, locutus sit, cum eum per Amicos Philippo F. commendauit: memorabili imprimis principibus documento, quorum vita sua pro exemplo est, & si quid peccent, clam & in occulto peccent. De Ioanne Austrio dicit etiam Abbas de S. Real Dom Carlos p. 123. quod pro filio primum habitus fuerit Dom Louis Quilciada.

***** Verba sunt Famiani Strada de B. Belgico Dec. I. lib. X. p. 626. Bayle art. Iuan d' Autriche & Barbara Blomberg.

***** De Margaretha uotha, Sleidanus lib. XII. p. 331. pontifici autem & filio nepoti, Ottauio, passa fuit hic in matrimonium Casaris filia notha, Margarittha, quam Florentia princeps Cosimus ambinerat post necem Alexandri Medicei.


***** Imhofius not. Procerum lib. I. c. V. s. VIII. n. I. addit: Bern. Iustini in Hist. Hispan. accenset Priamum Conradum ab Austria, nec non alium Iohannem, septimo autis anni, qui superioris seculi tricesimus est, exstinctum, Vid. Bayle art. Barb. Blomberg.

Plures sunt, qui separatim Historiam Caroli scripserunt, de quibus in dissertatione sua de nouis Politicis Caroli V. iudicat Menckenius. Ipse quidem Carolus V. de gestis suis Commentarios scripsit, quorum etiam Antonius Bibliotheca Hispanic Tom. II. p. 497. & plures alii a Menckenio p. 4. & Baylio p. 892. adlegati, faciunt mentionem. Inter alios Alphonsus Villosa vitam eius Italico sermone scripsit. Inde Prudentius de Sandoval Philippi III. Historicus, vitam Caroli V. hispanice, vastis voluminibus descripsit. Ex hoc Adamus Ebertus, apud Viadrinos Professor, Historiam Captiuitate Francisci I. nec non Vite Caroli V. in Monasterio in latinum sermonem translata, nuper demum edidit. Eodem Hispanico idiomate Io. Antonius de Vera & Figueroa, Comes de la Roca, Philippi IV. ad Venetos legatus, de rebus gestis Caroli V. per compendium exposuit, gallice postea translata. Petrus Salazar etiam Chronica Hispanica Caroli V. consignauit. Ex Belgis Guilielmus Zenocarus vitam ipsius scripsit satis inepte, & Io. Vorthusius, cuius Phoenix, seu apothecis consecratione Augusta, qua Caroli M. & Caroli V. res gesta, consilia & euentus describuntur, prodit Antuerpia 1562. 4. Ex Italis vitam ipsius scripsit Ludouicus Dolcius & ex recentioribus Gregorius Leti, inter Gallos Franciscus Varillatus ipsius historiam II ff. de Francor I. p. 296. promissit, quæ tamen edita non est. Ex Germanis Iacobus Masenius scripsit animam historie huius temporis in iunctis Caroli V. & Ferdinandi I. fratrum imperio representata.

DISSERTATIO TRIGESIMA TERTIA DE FERDINANDO I. ET MAXIMILIANO II.

§. I. Ferdinandi natiuitas & mores. §. II. Ferdinandus in Hispania educatur, inde in Belgium mittitur. §. III. Ferdinandus cum Carolo V. fratre terras diuidit Austriacas. §. IV. Ferdinandus rex Bohemia, Vngaria & Germania eligitur. §. V. Ferdinandus cum Ioanne Sepu-
sensi paciscitur. Mortuo eodem bellum recrudesceit. Buda a Turcis per insidias capitur. §. VI. Continuatio belli Vngarici. §. VII. Comitia Ratisbanensia 1556. Controuersia de Comitatu Catimelenbocensi componitur. Conuentus Protestantium Francofurtensis. Colloquium VVormatiense. Comitia Spirensia 1557. §. VIII. Sententia Ferdinandi in causa Brandenburgico-
rum contra Franconia Episcopos. §. IX. Cades Melchioris Zobelii, Episcopi Herbipolitani. §. X. Ferdinandus a Papa adprobatur Imp. §. XI. Comitia Augustana 1559. & quale Con-
cilium petierint Protestantes. §. XII. Conuentus Protestantium Numburgi 1561. §. XIII. Concilii Tridentini restauratio & finis. §. XIV. Causa Grumbachiana. §. XV. Ferdinan-
dus Austriacis communionem sub utraque: Religionis etiam conciliationem per Cassandrum
erget, & moritur. §. XVI. Vxor & liberi. §. XVII. Maximiliani II. educatio & mores.
§. XVIII. Coronatur Rex Bohemia, Romanorum & Vngaria. §. XIX. Maximilianus legatum
Romam mittit. §. XX. B. Turcicum & Transylvanicum: obsidio Melitensis frustranea.
§. XXI. Maximilianus Austriacis & Bauaricis usum calicis & coniugium sacerdotum concedi
petit. §. XXII. Comitia Augustana 1566. & quae in iisdem acta. §. XXIII. B. Vngaricum.
§. XXIV. B. Gothanum. §. XXV. Augusto, Saxonia Electori de expeditione Gothana satis-
fit. Comitia Circulorum Erfurtensia, Pragensia, Posoniensia, Austriaci religionis libertatem
impetrant. §. XXVI. B. Treuiranse. §. XXVII. Controuersia inter Ferrariensem & Floren-
tinum de dignitatis prerogatiua. §. XXVIII. Comitia Deputatorum Francofurtensia 1569.
Comitia Spirensia 1570. Maximiliani II. filia Philippo II. & Carolo IX. desponsantur.
§. XXIX. Maximilianus II. detestatur lanienam Parisiensem. Rudolphum II. coronari facit
Regem Vngaria & Romanorum. Comitia Ratisbonensia 1575. §. XXX. Maximilianus II.
Rex Polonia eligitur. §. XXXI. Maximiliani II. mors in Comitibus Ratisbonensibus. §. XXXII.
familia.

§. I.

UCCESSOR igitur Caroli V. in Imperio erat frater ipsius, Ferdi-
nandus I. qui x. Martii 1503. Compluti apud Hispanos natus,
parentibus Philippo, Austriae Archi-Duce, postea Rege Ca-
stiliae, & Iohanna, Hispaniarum haerede. * Praeceptorem,
dum in Hispania educaretur, auus ipsi praefecit Aluarum
Oforium, morum & aulae Magistrum Petrum Nonnium Guzmannum Ca-
litrauae militiae praefectum, a quibus non in tyrociniis militaribus solum,
sed litteris etiam & doctrinis diligenter est institutus. ** Princeps di-
citur prudentia, iustitia, liberalitate, mansuetudine, assiduitate, & vigi-
lan-

lantia nulli secundus, in quo pietatis & pacis in domo Dei constituendæ præcipuum studium fuerit. *** Licet sub initium Lutheranis nimium fuerit iafestus. ****

* Chytræus lib. V. p. 131. ad a. 1503. Fugger Oest. Ebrenspiegel lib. VI. c. XXI. p. 1395. Schönleben Ephem. Austr. p. 234. Heuterus lib. VI. c. IV.

** Verba sunt Sigismundi a Saraw in oratione de Ferdinando, Græciz habita apud Chytræum lib. XXI. p. 545.

*** Verba sunt Thuani lib. XXXVI. p. 286. Schönleben proleg. p. II. c. VIII. p. 153. Isthuanus lib. XXI. exeunte, nemo enim nostra ætatis principum, pacis & belli artium copetior, nemo gravissimarum rerum experientior fuit: nullus regum recte ac sapienter factis, ac indulgentia, clementia, liberalitatisque exemplis eum superavit.

**** Sleidanus lib. III. p. 75. Ferdinandus Austrie princeps, latam adversus Lutherum anno superiori (1521.) sententiam vehementer exegit, & in ducatu VVirttembergensi, quem tunc tenebat, gravissimum proposuit editum, XXVI. die Nouembris, ac præmium delatoribus constituit, & passim in suis provinciis, graviter in eos, qui pontificis legibus non parerent, animadversis.

§. II.

Post Ferdinandi Catholici mortem, dum Hispani huic Ferdinando, apud eosdem nato magis fauerent quam Carolo, Belgicis moribus innutrito, curam ipsius suscepit Franciscus Ximenius, Cardinalis Toletanus, qui postea Carolo in Hispaniam ingressio, auctor fuit, ut ipsum in Germaniam ad Maximilianum ablegaret. Id a. 1518. factum, quo in Belgium mense Iunio Ferdinandus appulit, ubi cum Erasmo Roterodamo de studiis ipsius regendis actum est. *

* Sigismundus a Saraw in oratione de Ferdinando apud Chytræum lib. XXI. p. 545. in hoc pietatis & optimarum artium studio ad Reipublicæ gubernationem præparatus & exultus est in Hispania princeps noster, usque ad Ferdinandi, aui, regis Catholici obitum, qui in testamento eum Gubernatorem regnorum absente Carolo fratre scripserat, & trium militarium ordinum magistrata ei legat. Hunc enim in Hispania natum & educatum, non solum rex Ferdinandus aui, sed cuncti fere Hispanorum principes, multo quam Carolum fratrem, sub alio culo oritur, & Belgicis moribus innutritum, maiori benevolentia & caritate prosequuntur. Sed recognitis extremo vitæ regis momento, a Senatoribus aliquot, testamento tabulis, legatum illud indultum, & Cardinalis Toletanus, Franciscus Ximenes, Gubernator constitutus est. Is Ferdinandum nepotem quamprimum ad se deductum, manquam a se diuelli postea passus est. Cumque familiares Ferdinandi ingenium & indolem apud Hispanos principes & alios passim mirifico prædicare, & Carolo præferre, & Belgarum mores hucupare intelligeret, mandata a Carolo confectis, quibus, honesta concedendi ipsis deinceps ois sperare, longissime a Ferdinando præfentes ministros cuncter triquetra amantant, & Carolo, in Hispaniam iam ingressio hortatur fuit, ut Ferdinandum in Germaniam ad Maximilianum transmittat. Id anno sequenti factum est, quo in Belgium mense Iunio Ferdinandus appulit, ubi cum Erasmo Roterodamo de studiis ipsius regendis actum est. Gomecius vita Ximenes lib. V. p. 1070. lib. VI. p. 1072. Masenius vita Caroli p. 8.

§. III.

§. III.

Postquam a. 1521. nuptias celebrasset cum Anna Hungarica, Carolus v. pro hereditaria ei portione vtramque concedit Austriam, cum omnibus, quæ inde in Germania dependent prouinciis, ac quicquid in Sueuia, ad lacum Acronium, Siluam Hercyniam, agros Brisacenses, vltraque Rhenum circa Ellum amnem Austriaca possidebat familia. *

* Verba sunt Heuteri *lib. VIII. c. XI.* Sigismundi a Saraw oratio de Ferdinando apud Chytrzum Saxonia *lib. XXI. p. 546.* postea diuisa inter fratres hereditate Ferdinandus has regiones anno 1521. celebratis die 26. Maii cum Anna Vngaria regina Vladislai filia nuptiis, gubernare cepit.

§. IV.

Extincto ad Mohacium a. 1526. Ludouico adfina, ipse ex iure vxorio xxiv. Februarii 1527. Pragæ inauguratur Rex Bohemiæ, * postea profligato Iohanne de Zapolia, Transyluania regulo, diadema Vngaricum ambiente, ** coronatur xxviii. Octobris eiusdem anni Albæ Græcæ Rex Hungariæ, ex antiquis cum Maximiliano pactis hoc regnum iure obtinens. *** Anno 1530. solenniter in Comitibus Augustanis a Carolo v. Imp. inuestitur de Württembergensi Ducatu. **** Anno 1531. v. Ianuarii Colonia in Regem Romanorum eligitur atque xi. Ianuarii Aquisgran- coronatur, protestantibus licet Saxone & Brandenburgico. ***** Hi tamen postea transactione Cadamensi a. 1534. inita consenserunt. *****

* Chytrzus Saxonia *lib. XII. p. 303. 307.* Sleidanus *lib. VI. p. 159.* Io. Sambucus in Oratione ipsius Parentali in obitum eius habita & Bonfinio subiecta *p. 569.*

** De hoc diss. sup. §. XXXIII.

*** Sleidanus *lib. VI. p. 164.* Ferdinandus autem rex nitebatur transactione, quam Cæsar Maximilianus, anno MCCCXCI. cum Vngaris & Ladislao rege fecerat, qua cautum fuit: quod si Ladislaus absque sobole mascula decederet, & dum Maximilianus & ipsius heredes, resta linea descendentes, regnum illud obtinerent. Cum ergo Ladislai filius Ludouicus esset extinctus, non relictis liberis, Ferdinandus, qui & Maximiliani, esset & filio nepos, & Austria princeps, & præterea Ludouici sororum haberet in matrimonio, sibi regnum illud deberi confirmabat. Chytrzus Saxonia *lib. XII. p. 306.* Vngarici vero regni Procures, cæso Ludouico, in duas factiones distracti erant, quarum altera, non alienigenam, sed Vngarici sanguinis regem expetens, Ioannem Zepusiensem, Stephani filium Palatinum Transyluania, regem nominabat, altera pars, vetera de successione pacta, inter Fridericum III. & Matthiam primum, deinde inter Maximilianum & Vladislauum inita seruans, Ferdinandum eligebat, qui statim missis adversus Ioannem, duce Casimiro Marchione Brandenburgensi copiis, eum profligauit, & idibus Novembris Buda coronatus est. Piasecius *p. 36.*

**** Vide diss. super. §. XLIII.

***** Vide diss. super. §. XLV.

***** Vid. diss. super. §. L.

O o o o o o o o

§. V.

§. V.

Dum autem in Vngariæ regno a. 1538. Ferdinandus cum Iohanne pactus fuisset, ut, si Iohannes vita excederet, Ferdinandus totius Pannoniæ Imperio potiretur, * mortuo a. 1540. Iohanne Cibinii, ** regnum ex pacto poscit, reginæ & filio Sepusianum patrimonium sufficere ratus, quod donis ipse ac creditibus, vidua regina dignis, esset aucturus. *** Vngari autem corona Stephani I. statim post mortem patris filio ipsius adhuc infanti solenni ritu imposita, ipsi etiam Stephani nomen concedebant. **** Austriaeorum itaque armis, Rochandulfo duce, Buda undique obfessa & vehementissime fuit oppugnata, Solimannus, præmissis illico satrapis cum exercitu, ipse magnis insecutus itineribus cum Vngariæ fines attigisset, vicisse iam suos cognovit, tum pugna terrestri, tum maxime classe fluviali, urbemque obsidione liberasse. ***** Ad quam cum castra haberet, blanditiis effecit, ut regius puer, quasi videre gestiret, ad se in castra esseretur, quem antequam remisit, tot milites, amicitia specie, in urbem intrauerunt exieruntque, ut eadem die se captam ciuitas sentiret, quod plures semper remansere, quam lustrata urbe egrediebantur. ***** Reddito filio, matri imperabatur, ut in Transylvaniam abiret, Lippæ sedem in posterum habitura. Ita Buda, Turcis 1541. subiecta, multa damna Christianæ rei attulit. *****

* Iouius lib. XXIX. p. 226. consecrant inter se pacem Ferdinandus atque Ioannes pari desiderio quietis & otii, ambobus eris Bilem, sed ex eo rerum statu necessariam potius quam honestam, maxime autem exoptatam Hungaris, quibus vel diductis in paries cauebatur, ut fortuna incolumes manerent, vel his, qui antea exules Ferdinandum secuti, solum ventissent, urbes quoque, oppida, vicos, arces, que tum in potestate essent, suo quisque presidio tueretur: Ioannem vero Ferdinandus regem appellaret, quum cum antea sermone ac literis VVenedam a Vetere Transylvania præfutura vocare esset solitus. In tabulis autem conscripti obsequatque fœderis diserte fuerat appositum, subscribentibus nonnullis Hungarorum principibus, ut si Ioannes vita excederet, Ferdinandus totius Pannoniæ Imperio potiretur. Ea tum conditio in arcanis habita suppressaque est metu Solymani, cuius ad regnum esset, tanquam belli iure captum, & beneficiario tantum nomine Ioanni liberaliter attributum. Idem dicie Cœlius Curio supplem. lib. XXIII. p. 531. Vid. Io. Zermegh hispaniarum gestarum inter Ferdinandum & Iohannem, Vngariæ reges, Amstelodami 1662. Strauch Diss. Exot. I. §. XXIV.

** Iouius lib. XXXIX. p. 233. Curio p. 534.

*** Iouius lib. XXXIX. p. 240. imprimis Nicolaum Salma quem Caesar virtutis opinione in illustrium equitum ordinem cooptatum, aurei Vellæis torque donauerat, ad reginam mittit, qui tabulas nouissimi fœderis proferat: hortetur eam, ut regno decedat, quod recentis patris alicui inuis esset factum. Porro etiam atque etiam monent, ne suas & pupilli pueri spes morando & tergiversando corrumpat. Concessit enim puto Ferdinandum Sepusianam prouinciam,

Uti antea diserte ex tabulis ambo reges convenissent, & ipsi quoque regina peramplos redditus, & quicquid in dotale nomen obveniret. Quod si ea legitimi fœderis obliuisci vellet, ei tam opportunè denunciaret, neque Carolo Casari, neque Ferdinando regi defutura arma, quibus regnum repeterent, tanquam antiquo iure, & novo multorum Hungarorum consensu Austria domui contributum.

**** Iouius lib. XXXIX. p. 234. interea apud Albam regalem insigni pompa apparatus que regis funus est celebratum, impositaque infantis capiti solennibus cerimoniis antiqua illa ex auro corona, quæ Stephani Hungarorum primi regis fuisse dicitur, asseruabaturque religiosa admodum custodia in arce Vicegradensi. Neque enim Hungari satis rite factum legitimumque regem arbitrantur, qui eam publice delatam capite non gestarit. Propterea & regi infanti lato auspicio, dum sacro fonte ablueretur, Stephani nomen indiderant, renouata memoria antiquissimi regis, qui id regnum felici virtute condidisset. Caterum ius imperii Isabella regina communi procerum studio delatum, ea lege, ut in publicis literis filii matrisque nomen præscriberetur, eodemque titulo regina moneta cuderetur. Sed in Georgio (antistite Varadinensi) summa imperii potestas eminebat: præerat enim arario, tesseræque arcium tenebat.

**** Sleidanus lib. XIV. p. 390. quo tempore Casar conuentus agebat Ratisbona, Ferdinandus rex Budam obsidet, & oppugnat, in qua tum erat Vayuoda Ioannis vxor vidua cum filiolo Stephano. Tutores autem infantis & regni proceres Turcicum auxilium implorauerant: legatum ergo Turca mittit cum copiis, quæ mense Iulio Budam venerunt: ipse deinde cum reliquo exercitu non multo post eo venit. Itaque Ferdinandici reiecti, Germani, Bohemi, Moravi, relicta obsidione, & ingenti accepta clade, Pesto etiam amisso, quod est oppidum contra Budam, reliqui fuga sibi salutem quarunt. Iouius lib. XXXIX. p. 274. Coelius Curio lib. XXIII. extremo. Thuanus lib. I. p. 30. Belcarius lib. XXIII. incunte, qui etiam p. 723. viginti Christianorum millia hoc bello fuisse interempta dicit. Piasecius p. 38.

***** Sleidanus lib. XIV. p. 391. Turca sub exitum Augusti munera mittit infanti Stephano, vestes auro textas, & equos valde speciosos, ac matri nuntiat cupere se puerum videre, petit ut in castra sibi mittat. Mulier perterrita cum aliud non posset, hortatu procerum, mittit una cum nutrice, comitatum turba nobilium. Ille perhumaniter excipit, ac deinde per suos regina consiliariis ostendit, velle sibi Budam tradi: nam ipsos non illam posse ab hoste defendere, & sibi subinde redendum huc esse cum exercitu: quod valde sit & molestum & sumptuosum: itaque multo præstare, ut ipse teneat. Hi de suo periculo solliciti, mussant. & vestigio Ianizatorum præfetto negotium datur urbis occupanda, neque prius ad matrem reginam missus est filius, quam re perfecta. Cum iam urbem tenerent & cinctis omneis exarmassent, arcem quoque sibi tradi postulunt, in qua regina tum erat. eam Turca iubet interim per internuncios animo esse præsentis, & Transylvaniam ei atque filiolo concedit. Quum igitur omni conquesta suppellectile, tumultuarie abiisset, a præfectis & a milite barbaro deducta Budam Turca cum duobus filiis venit, Septembris die secundo, & templum ingressus expiatum, altisque gratiis deo suo, propter rem bene gestam, in castra reuersit, & relictis Buda Pestique præfidiis, reliquum exercitum demum reducit, & in itinere Lascum dimittit, quem propter Fregosum & Rinconem interceptos, Belgradi captiuium reliquerat, Budam proficiscens, nam Gallie rex, vehementer irritatus eo facto, per Polinum, Solymanno rem omnem enunciauerat. Iouius lib. XL. p. 289. ceterum Solymannus, quum Hungari proceres cum purpuratis pranderent, certos duces, quibus antea negotium dederat, per simulationem visenda urbis immisissis cohortibus Sabatinam portam occupari iussit, usque adeo tacite & dissimulante, vel nec custos satis otiosus comineantis turba spectator, porta aditum alienæ potestatis factum sentiret: nam quum frequentes sedato passu

manipulatum intrarent, multi etiam ex composito, & paranda rei suspicionem auerterent, veluti iam lustrata urbe, in castra redibant. Eo modo plateis foroque & compitis omnibus celeriter occupatis, & nusquam tumultu edito, praetorianorum praefectus per regiones pronuntians iussit, ut Budenses omni timore deposito limine se continerent, maturaeque se vitam ac libertatem & denique fortunas incolames velint, arma traderent. Parvere imperio cives, prolatisque armis in fidem recepti, Turcas hospitio receperunt. Curio lib. XXIV. p. 552.

****** Iulius lib. XL. p. 296. Budam enim Turcico praefecto custodiendam censet, reginamque obiter monet, ut aequo animo urbe atque arce excedere velit: ipsam enim cum puera ultra Tyrosium in Lippa regnaturam, regione admodum pacata atque opulenta, & quod non mediocriter etiam solatio esse possit, Sigismundi patris finibus propinqua, donec Stephanus puer agnascendo regno feliciter adolescat.*

§. VI.

Anno 1543. ulterius progressi Turcae, arcem Walpo, quae in confiniis Bosniae, Croatiae & Hungariae est sita, post trium mensium obsidionem, ut & Soclos, Quinque ecclesias, Strigonium, Albam Regalem, minutissima Vngariae oppida, deditione capiunt. Insequenti anno 1544. Vicegradum occupant. * Anno 1545. induciae quinquennales fiunt cum Turcis. ** Anno 1548. Ferdinandus Agriam in suam fidem ac tutelam a Perennii Episcopi obitu receptam munire coepit. Haud multo post Agrienses de Regis mandato ad Zolnockiam profecti, eam eripiunt. *** Anno 1550. recruduit bellum, Ferdinandus equidem mediante Georgio, monacho, qui tutor fuerat Stephani, cum Ioannis vidua pactus, Transylvaniam in suam redigit potestatem. Male hoc habebat Turcas, qui in Transylvaniam irrumpentes, Lippam, aliasque arces occupant. **** Insequenti anno Christiani Segedinum urbem capiunt, verum, dum in arcis obsidione haerent incauti, a Turcis ceduntur. Inde Turcae Temesvariam capiunt, Christianos ad Dregeliam vincunt, Zolnockium capiunt, Agriam vero haud paruo suorum cum damno relinquere fuerunt coacti. ***** Anno 1553. & 1554. diuersis conflictibus in Transylvania agebatur. ***** Anno 1555. frustra Constantinopoli apud Solymannum per legatos agebat Ferdinandus. ***** Anno 1556. Sigethum frustra Turcae tentant, ad Bobatschium vincuntur. † Eodem anno induciae cum Turcis fiunt, †† dum interim Transylvania iterum deficeret. ††† Finitis induciis bellum a. 1560. continuabatur, usque dum a. 1562. novae induciae ad octo annos inter Ferdinandum & Solymannum concluderentur. ††††

* Sleidanus lib. XV. p. 431. alter Turcarum exercitus in Pannoniam irruit, Quinque ecclesiam oppidum, & urbem arcemque Strigoniam capis, Albam autem regalem expugnat. Miserat auxilia pontifex, Baptista Sabello, Iulio Vrsino, ducibus: verum in paulo serius adven-

vunt. Faciunt huc Io. Mart. Stellæ Epistolæ de *Turcarum in regno Hungaria annis 1543. & 44. Successibus*, Mart. Meyeri *Ortelius rediuinus ad a. 1543. 1544.* Belcarus lib. XXIII. p. 744.

** Sleidanus lib. XVI. p. 471

*** Io. Sambucus *Hist. rer. ad Agriam gestarum sub init. Meyeri Ortel. rediuin. ad a. 1548.*

**** Thuanus lib. XI. *incunte. Meyeri Ortelius rediuinus ad a. 1551.*

***** Extat in Schardii Tomo II. *rerum ad Agriam MDLII. anno gestarum narratio.*

Et expugnatio arcis Temeswar. Thuanus lib. X. p. 320.

***** Meyeri *Ortelius rediuin. ad a. 1553. 1554.*

***** Sleidanus lib. XXVI. p. 872. *Meyerus ad a. 1555.*

† Extat in Schardii Tomo II. *obsidionis Zigeth breuissima veraque expositio, & p. 581. rei contra Turcas gestæ anno 1556. breuis descriptio Wolfgangi Lazii, & Basilii Io. Heroldi, Merc. Gallo-Belg. Tom. I. lib. I. p. 16.*

†† Meyerus *ad a. 1556.*

††† Sleidanus lib. XXVI. p. 871. *nam authore Petro Petrouicio cliente regis, qui de subsidio Turcam sollicitavit, Transyluaniam totam, cum nulla premeret necessitas, nec iusta causa subesset, ad Ioannis Vayuoda filium a rege defecisse.* Meyerus *ad a. 1551.* Londorpil Sleidanus *contin. lib. I. p. 18.*

†††† Meyerus *ad a. 1562.*

§. VII.

Postquam Rex Romanorum factus, diuersis præfuit Comitibus, Spiræ & Noribergæ 1542. & 1543. * A. 1544. agnoscitur in Comitibus Spirensibus a toto Imperio Rex Romanorum legitimus. ** A. 1552. transigit cum Protestantibus Passauii, *** atque a. 1555. Pacem Religionis Caroli Imp. nomine facit. **** Anno 1558. Francofurti Comitia celebrat, ibidemque a. Caroli V. legatis, Electorum consensu, Imperium suscipit. ***** Anno 1556. Comitia celebrabat Ratisbonæ, quæ xvi. Martii 1557. finita, in iisdemque decretum, de colloquio religionis, controuersis dirimendis ad xiv. Augusti Wormatiæ instituendo; & de auxiliis octo mensium aduersus Turcas duplicatis, Ferdinando pendendis; de pace publica in religione & profanis causis seuereturanda; de visitatione Iudicii Cameræ, promulgatum est. † Eodem anno Francofurti ad Moenum per Principes intercessores Ottonem Henricum Palatinum, Augustum Electorem Saxonie, Wilhelmum Cluensem & alios, Nassouiensis controuersia, de Comitatu Cattorum Melibocorum, quæ plus quinquaginta annis iam agitata fuerat, tandem amice composita est: Hesso Comitatum Cattorum retinente, ac vicissim sexcenta millia aureorum Nassouio, & in iis, pro centum & quinquaginta millibus comitatum Dietz reddente. Durante hac tractatione, Theologi Principum & Statuum Augustanæ confessionis Francofurti de colloquio Wormatiæ instante, & de Synodo, post

00000003

Col.

Colloquium habenda, vbi inter alia de disciplina & de rituum ecclesiasticorum conformitate ageretur inter se contulerunt, & calendas Augusti constituerunt, quibus Wormatiz ante diem colloquio cum pontificiis dictum, aliquot hebdomades conuenirent, & de controuersis intestinis, antequam cum aduersariis congredierentur, amice conferrent. Id, etsi Electori & Ducibus Saxoniz, ab Electore Palatino & cæteris significatum est, & cæteri Calendis Augusti conuenerint: tamen Electoris Saxoniz Theologi initio Septembris primum appulerunt. Quo mense colloquium inchoatum, & paulo post abruptum, tandem plane dissipatum est. Causam præbuit astuta Pontificiorum petitio, vt oppositi collocutores se a seclis cum Augustanz confessionis doctrina pugnantibus, Cinglianis, Osiandristis, & cæteris, de quibus mandata iuniorum Saxoniz Ducum Theologos habere, ac cæteris aduersari sciebant, ingenua & aperta declaratione seiungerent, iussos enim se ab Imperatore, cum Augustanz Confessionis Religionem amplectentibus, quibus solis Pax in Imperio nuper data esset, non cum aliis ab vtraque parte damnatis seclis de conciliatione colloqui. Cum autem Melanchthon & cæteri Electoris Saxoniz Theologi, explanationem & cognitionem controuersiarum præcedere, nec damnari ante causam cognitam Cinglianos, Synergistas, Adiaphoristas oportere disputarent: iuniorum Saxoniz Ducum Theologi, Erardus Sneydus, Victorinus Strigelius, Ioannes Stosselius, & his coniuncti Ioachim Morlinus, & Erasmus Sarcerius, protestationem prædidi Colloquii, Iulio Pflugio offerunt, in quo Cinglianorum, Osiandri, Maioris, Synergistarum & Adiaphororum errores se improbare, & a profitentibus illos, se confessionem suam seiungere, ostendebant, ac postea domum redeunt. Hac distractione inter Confessionis Augustanz socios facta, Pontificii progredi in colloquio nolebant, donec res, ad Imperatoris cognitionem delata esset. Ferdinandus procedere collocutores reliquos iubet, & satis esse iudicat, si ordine in singulis articulis re explicata condemnationes addantur. Sed pontificii collocutores procedere pertinaciter recusant. Sic re infecta tandem discessum est, cum de norma iudicii in ecclesia, & peccato Originistantum, scripta quædam primis diebus Theologi commutassent. †† Eodem anno 1557. Comitia Spiræ celebrat ad corrigendos Imperialis Camere defectus. ††† Sic etiam Austriæ Ordinibus Viennæ congregatis, communionem sub vtraque indulget, Tridentinorum patrum decreta contraria improbens. ††††

* *Diff. super. §. LXV.*

** *Diff. sup. §. LXVI.*

*** *Diff. sup. §. XCII.*

**** *Diff. sup. §. XCIX.*

***** *Diff. super. §. CI.*

† Chytræus *Saxonia lib. XIX. p. 495.* Sleidanus *lib. XXVI. exunte.* Londorpius *p. 27.* Camerarius *ad a. 1556.* Thuanus *lib. XVII.* Extat Rescriptum Ferdinandi de autonomia Religionis apud Goldastum *Reichs-Satzungen p. I. p. 289.* Recessus Ratisbonensis in Corpore *p. 653.*

†† Chytræus *p. 496.* Thuanus *lib. XIX. p. 570.* Camerarius *ad a. 1557.* Extant Acta apud Goldastum *Polst. Reichshandeln p. XVII. p. 740.* Sarpus *Hist. Conc. Trident. lib. V. p. 458.*

††† Extat Recessus in Corpore *p. 667.* & latino sermone apud Goldastum *Constit. Imp. Tom. II. p. 366.*

†††† Chytræus *lib. XIX. p. 493.* *Ferdinandus Romanorum Rex, omnium provinciarum suarum conventus Vienna, Posonii, Praga & Oeniponte habuit, et adversus Turcas auxilia sibi compararet, quorum auspiciis, Transylvania uniuersa, relicto Ferdinando, Ioannem Ioannis regis Vngarie filium, Dominum receperat, & Georgius Bebeck in Vngaria prope Agriam seditiose tumultuabatur: & Badensis ac Quinque ecclesiensis Turcici prefelli, Babozam, & alias arces, Stiria vicinas ceperant, & ad Zygethi obsidionem se parabant, quam sequenti mense Iunio & Iulio acerrime oppugnatam, sed a prefello Marco Horwart fortissime defensam, Turca, desertis ac incensis Baboza ac ceteris arcibus Stiria propinquieribus, deseruerunt. Post solutam obsidionem, Ferdinandus, Ferdinandi filius, exercitum in Vngariam ad Strigonium duxit, & paulo post urbe Turcis relicta, in Austriam rediit. In conuentibus illis, priusquam auxilia promitterent provincia, Austriacæ imprimis quinque, Religionis libertatem, & liberum Augustanæ confessionis exercitium, publico Imperii decreto sancitum, sibi etiam ab Imperatore concedi flagitarunt. Etsi autem assensiri expresse Ferdinandus recusabat, nemini tamen religionis nomine molestiam deinceps exhibuit.*

§. VIII.

Primis Imperii auspiciis Ferdinandus in causa Brandenburgica iudicium tulit. Nam cum ex superiorum bellorum occasione, quibus Albertus immani licentia bacchatus, Franconiam & finitimas provincias magnis cladibus afflixerat, controuersia esset inter Alberti iam mortui agnatos, quibus propter antiquum foedus Saxonie & Hessie principes se adiunxerant, & Franconie Episcopos ac Senatum Norimbergensem, quod illi occupata agnati bona sibi restitui, destructarum arcium damna sarciri debere contenderent; hi quando nihil a pacis constitutionibus & Imperii decretis alienum tecissent, potius ut sumtus in exequenda Imperii sententia aduersus Albertum proscriptum lata, facti refunderentur, petebant. Heic Cæsar, qui controuersiam eam non privati iuris esse, sed ad tranquillitatem publicam spectare videret, quamuis contra Albertum facta a foederatis, recte facta essent, tamen cum morte eius crimen extin-

tum

Etum & odium quadamtenus expiatum videretur, vt concordiam inter primarios Imperii proceres & Episcopos seruaret, damnorum a Brandeburgica familia acceptorum rationem haberi voluit, & cum iam anno superiori mense Martio foederati vniuersam a se occupatam regionem Georgio Friderico, Alberti agnato & heredi restituisent, insuper Cæsar censuit, vt pro arcibus destructis CLXXV CIO aureorum Brandenburgico dependerent, cui sententiæ postremo vt damnosam belli molestiam effugerent, priuatis rationibus publicæ quieti posthabitis, illi assensere.

* Verba sunt Thuani lib. XXI. p. 629. qui hæc ex Chytrao hausit lib. XIX. p. 513. Iustitiam huius iudicii exponit Bartenstein in *historia de bello Mauriti* p. 59.

§. IX.

Eodem hoc anno XVII. Kal. Maias, Melchior Zobelius Episcopus Würtzburgensis, Franconia Dux in Ciuitate sua a xv sicariis confoditur. Cum enim ex arce sua, quæ trans Mocnum est, in urbem ad causas audiendas venisset, & inde rediens, diuersorium publicum præterueheretur, ab hominibus, qui iam equis conscensis vinum quasi abituri poscebant, invaditur, vnaque cum eo duo equites interficiuntur, aliquot præterea vulnerantur. Quo facto, cum tumultus excitatus esset, nec causa cognita, plebs tanquam ad incendium restringendum accurreret, hoc enim sicarii fugientes subinde inclamabant, per portam, quæ a conscis seruabatur, elabuntur, & per abstrusas conualles antractuosis itineribus progressi, Ioannem Zobelium, episcopi interfecti consanguineum forte obuium aggrediuntur, & quasi bello captus esset, dextram fidei testem reposcunt, vt ad diem & locum, quem vellent, se sisteret. Ignorabatur initio auctor; sed perquisitione ob facti atrocitatem diligenter facta, Christophorus Kretzenus, Wilhelmi Grumbachii emissarius, cadis insimulatus est, ob idque anno sequenti Augustæ in Comitibus publice proscriptus ac post diurnam latitationem Kugelsbachii, exploratoris sollertia, in arce Schaumburgica in Lotharingæ finibus comprehenditur, dignas scelere pœnas subiturus, quas tamen ille desperatione adactus, dum Herbipolim deducitur in itinere, custodibus dormientibus sibimet fracto gutture anteuertit, cum consciorum nomina prius edidisset. Id Grumbachii Equitis Franci iussu factum tum constitit, Zobelio Episcopo succensentis, quod legatum a Conrado Bibraco Episcopo Herbipolensi vxori suæ relictum soluere noluisse, & dum cum Alberto Marchione ferro & flammis passim grassaretur, ipsum tanquam proscriptum bonis exturbasset.*

* Ver-

* Verba sunt Thuanus *lib. XXI. p. 630.* Camerarius *ad a. 1558.* Extat in Schardii Tomo III. Petri Lotichii *de cade Melch. Zobelii Historica narratio* & Caspari Stiblini *satyra in scarios.* Acta vero anteriora in causa Grumbachiana reperiantur apud Hortlederum Tomo II. *lib. VI. c. XXVI. & XXVIII. p. 1651. c. XXX. vero p. 1926.* extat relatio de eadem hac exde. Hub. Languetus *in Historia belli Gothani* sub initium hæc etiam exponit atque tradit, qua ratione Grumbachius Albertum Marchionem potissimum contra Herbipolitanum Episcopum concitauerit.

§. X.

Postquam Ferdinandus in Comitibus Francofurtensibus plenam Imperii administrationem suscepisset, & Viennam fuisset reuersus, misit Aprili mense ad Paulum IV. Papam, supremum Camerarium suum Martinum Gusmannum, Pontifici electionem suam nuntiaturum, cum hac oblatione, Ferdinandum Papam propediem pro coronatione esse imploraturum. Pontifex autem instante licet Philippo II. per Franciscum Vargam, deinde Ioannem Figueroam legatos ad Papam misos, & audire legatum & Imperatorem agnoscere recusauit, eo quod Imperium ipsi a Carolo non resignatum, Ferdinandus ipso inscio accepisset, & Pacem Protestantibus principibus Germaniæ Augustanam confessionem amplexis iurasset. Guzmannus igitur, prout iussus erat, prauia protestatione Roma discessit.* Tandem vero Paulo IV. defuncto, Pius IV. in eius locum successus, a. 1560. Imperatoriam dignitatem translata a Carolo fratre in Ferdinandum ratam habuit, eiusque tanquam legitimi & Catholici Imperatoris legatos perhonorifice suscepit.**

* Godeleuxus *Hist. abdicat. Caroli V. sub finem.* Ex eodem Thuanus *lib. XXI. p. 628.* Chytræus *lib. XIX. p. 499.* P. Sarpus *Hist. Conc. Trident. lib. V. p. 459.* Extat de hac Papæ denegatione Georgii Sigismundi Seldii *Consilium* apud Goldastum *Polit. Reichshandeln p. V. p. 167.* & Meyerum *Lond. Cont. Tom. I. p. 26.*

** Godeleuxus *fin.* Thuanus *lib. XXI. p. 629.* Goldastus *Polit. Reichshandeln P. V. p. 201. 202.*

§. XI.

Insequenti anno 1559. Comitia Augustæ instituebantur. Ante omnia Caroli V. Exequiæ magna pompa celebratæ, laudante funus Ludouico Madrutio electo Episcopo Tridentino, qui postea in Cardinalium Collegium cooptatus est. Funeri interfuere præter Imperii Principes & Ordines ex tota fere Europa Principum ac Procerum legati. Peractis caremoniis.* præsentem Ferdinando Imp. colloquii Wormatiensis Acta Ordinibus Imperii publice sunt prælecta. Ex quibus, cum nullam ex colloquiis conciliandæ Religionis spem certam deinceps concipi posse Ordines iudicassent: Ferdinandus, Concilium Oecumenicum se procuraturum esse

P p p p p p p

esse contendit, ac ut eius decretis se assensuros esse Ordines promitterent, flagitavit. Electoris Saxoniz & coniunctorum Principum legati, frustra per concilium Pontificium Religionis conciliationem tentari, respondebant; ideoque rectius fore Passaviensis conventus Decreta, & pacem Religionis, Augustz nuper sancitam, servare, & se mutuo tolerare, donec tempora ipsa commodiorem concordiz occasionem diuinitus monstratam offerrent. Cum autem Ferdinandus Imp. propositum de concilio vrgeret: Saxonici & ceteri Augustanz Confessionis Ordines, se quoque Christianum, liberum & Oecumenicum Concilium in Germania non impedituros esse ostendunt, modo legitime celebretur, & indictio eiusdem non a Romano Pontifice, sed Imperatore fiat. Pontifex in concilio non præsides aut iudex, sed pars sit, & concilio subiiciatur. Archiepiscopis & Episcopis, Prælati & aliis, iuramenta, quibus ipsi devincti sunt remittat, ut libere & sine metu sententias dicere possint. ** Norma iudicii in Concilio solum verbum Dei, seu sacra Scriptura, non leges aut Traditiones humanæ, non consuetudines cum verbo Dei pugnantes, non pontificiz ecclesiz consensus sit. Ordines & Theologi Confessionis Augustanz in concilio non solum audiantur, sed etiam in deliberationibus controuersorum articulorum voces decisivas habeant, & saluo conductu sufficiente, securi reddantur. Sententiz decisivæ & Decreta Concilii, non secundum maiora, sed iuxta verbi diuini Regulam & præscriptum, sanciantur. Ante omnia vero Tridentini Concilii partialis acta & decreta omnia, cassa & irrita sint. Postremo, si Religionis controuersiz in concilio, communi vtriusque partis consensu dirimi, & concordia verbo Dei congruens inveniri non possit, nihilominus Augustanz Confessionis Ordinibus, Pax Religionis & Passaviensis conventus decreta, firmiter in Imperio seruentur. His conditionibus, concilium Generale, si hoc tempore obtineri, & Cæsarea Maiestas de eo Status securos & certos reddere, idque Recessui Comitiorum inferere poterit, summa voluntate se assensuros ostenderunt. Cum igitur de Concilio etiam se frustra laborare Ferdinandus videret, Religionis Pacem, ante quadriennium sancitam, denuo confirmavit, & de Executione aduersus turbatores pacis publicæ in singulis circulis seu prouinciis suscipienda, & Moneta, similis & iusti valoris & ponderis, in Imperio instituenda, decreuit. Decreta etiam in iisdem Comitibus per Recessum secundarium *** Legatio ad Gallorum Regem Henricum II. super restitutione Lotharingæ Ciuitatum Imperii, **** atque Liouonis contra Moschum centum florenorum millia, quæ tamen

ac-

accepta non fuerunt. ***** In iisdem Fridericus III. El. Palatinus die xi. Iulii de terris suis fuit inuestitus. *****

* Thuanus lib. XXII. p. 665. *vid. diss. super. §. CII.* Schardius *ad a. 1559. p. 134.*

** Verba sunt Chytræi lib. XX. p. 518. 519. Thuanus lib. XXII. p. 666. Belcarius lib. XXVIII. *Epit. rer. gest. sub Ferdinando apud Schardium Tom. III. p. 134.* Camerarius *ad a. 1559. Londorp. lib. I. p. 111. Extat Recessus in Corpore p. 677. Ordinatio Monetaria p. 699.*

*** Extat iste in Corpore p. 694.

**** Thuanus lib. XXII. p. 667. *legati nostri dein V. Kal. April. introducti sunt, & postquam luculenta habita oratione regis egregiam erga Casarem & Imperii procures atque Ordines voluntatem prolixè declararunt, ut regni antiquum cum Imperio fœdus renouaretur, & arctiore in posterum amicitia firmaretur, postremo petere, ad hæc Casar gratias oratoribus agit, & Regem Imperii Principum & Ordinum aut suam denique amicitiam nunquam desideraturum dicit, modo facta dictis respondeant, & nuper ablata Imperio ciuitates ab ipso restituantur, quod si fiat, non videre, quid impedimento esse possit, quo minus sincera amicitia inter ipsos coire possit, hæc legati, de ciuitatibus quod proponatur, nihil se in mandatis habere respondent; ceterum ea de re ad regem relaturos, petere interea, ut regis amicitiam ipsis delatam pari beneuolentia remetiantur. ita solutum comitium & honorifice accepti ac dimissi legati: quibus & clam insusurratum, non potuisse Casarem de restitutione ciuitatum mentionem non facere; ceterum neque ipsum propterea, neque Imperii principes & Ordines a regis amicitia, etiamsi illæ non restituantur, discessuros, decreta & amplissima ad regem legatio, cui obeunda destinati cardinalis Augustanus, & Christophorus dux VVirtembergicus. Belcarius lib. XXVIII. p. 919.*

***** Thuanus lib. XXII. p. 666. *postea auditus Guil. Furstenbergii ordinis Liuonici magistri legatus Georgius Segebergus, qui deplorata Liuonia superiore anno a Mositis immaniter vastata calamitate, opem & auxilia ab Imperii Ordinibus petit, suffragante ei in agnati sui gratiam Ioanne Alberto Megalopolensi duce, cum iussu petere crederetur, C. aureorum clis decernuntur ad exercitum contra Moscos pro prouincia defensione conscribendum, quæ summa cum Imperii maiestate & periculo ac temporum necessitate minor videretur, Liuitoni pristinos spiritus adhuc retinentes superbe eam neglexere, ne in tenui & exili subsidio fiduciam temere posuisse viderentur, itaque ea spe deiecti Sigismundum Augustum Polonia regem aduocant, & ut Liuitonia defensionem suscipiat, saluo Imperii iure rogant.*

§. XII.

Anno 1561. x. Ianuarii Numburgi ad Salam ex compromisso, partim etiam inuitati conuenerunt Principes Augustanæ Confessionis: Fridericus Comes Palatinus Rheni, Augustus Dux Saxonie Elector, Io. Fridericus dux Saxonie, Wolfgangus Comes Palatinus Rheni, Ernestus & Philippus Brunswicensis Duces, Vricus Dux Megapolitanus, Christophorus dux Württembergensis, Carolus Marchio Badensis, Ernestus Princeps Hennebergicus, Güntherus Schwartzburgensis, legati Principum Ioachimi II. Electoris, & Ioannis ac Georgii Friderici, Marchionum Brandenburgensium: Ioannis Alberti ducis Megapolitani, Barnimi & Ioannis Friderici, Ducum Pomeranie, Philippi Landgrauii Hassorum (qui paullo post ipse

P p p p p p p p 2

ad.

aduenit,) Adolphi Ducis Holsatiz, Wolffgangi & ceterorum Principum in Anhalt. Rex Daniz Fridericus II. & Principes Lüneburgenses literas tantum testes suæ erga ceteros Principes beneuolentiæ & Studii coniunctionis cum ipsis tuendæ, miserunt. Durauit hic conuentus totas fere tres hebdomadas. Actum in eo primo de Augustana Confessione ab omnibus Principibus, qui puriorem Euangelii doctrinam amplexi sunt, communi subscriptione denuo renouanda & confirmanda: deinde, de Concilio, quod Pontifex Tridenti continuandum indixerat, an a Principibus Augustanæ Confessioni addictis adiri vel recusari debeat. De Confessione Augustana potissimum fuit deliberatum, dum Pontificii Euangelicæ Religionis addictis obicerent, illos Confessionem veram, prout Augustæ fuerat exhibita, non sequi. Post longam igitur sex aut septem dierum, de diuersis & inter se dissimilibus Augustanæ confessionis editionibus collationem, & exemplarium, quæ in ipso conuentu Augustano, manu Georgii Spalatini, & Ioannis Brentii scripta, plane inter se, & cum prima editione Wittebergenfi, paucis exceptis verbis, congruentia habebant, & aliorum diuersis annis expressorum collationem: etli Palatinus & Saxo Electores, recentiore editionem, quæ non rebus ipsis, sed verborum copia tantum ac explicationis perspicuitate & dexteritate a priori disferret, & in plurimorum manibus esset, retineri volebant: tamen cum alii Principes omnes, & absentium legati, primos Confessionis articulos, eadem verborum forma, sicut Imp. Carolus v. Augustæ exhibiti essent, subscribendos esse censerent: tandem Electores etiam hac conditione assensi sunt, vt præfatio noua addatur, in qua posterior quoque illa editio Confessionis & Apologia, tanquam cum prima consentiens comprobetur, & loca quædam primæ Confessionis & Apologiæ declarentur. Electores etiam, Confessionis Saxoniarum ecclesiarum & Franeofurtensis Recessus mentionem in proœmio faciendam censuerunt. Sed cum Saxoniz dux & alii Smalcaldicos potius articulos repetendos vrgerent, nullum ex his præfationi insertum est. Præfationem a duorum Electorum Consiliariis Cracouio & Ehemio delineatam, & in senatu Principum lectam, plerique probarunt, paucis aliis, & in his, Ioanne Friderico Saxone, excepto, qui non posse præfationi, & communi subscriptioni cum iis, qui errores & sectas cum verbo Dei & Augustana Confessione pugnantes fouerent, assentiri, nisi de articulis controuersis, ac in primis de cœna Domini, diserte se declarent Elector Palatinus & alii Principes: & errores a nostris Ecclesiis ante reiectos, ac in primis sacramen-

mentarium, nominatim ac in specie testentur se improbare, qui etiam sententiam suam scripto comprehensam Senatui Principum exhibuit. Cumque nihil se obtinere videret, postridie discessit. Venerunt eo etiam Ferdinandi legati, qui Principes ad Concilium Tridentinum denuo inuitarent, quibus responsum fuit, Pontificem Romanum indixisse concilium Tridenti continuandum, & suis tantum iuratis Episcopis potestatem dicendæ sententiæ concedere, ideoque liberum hoc non esse. Auditæ etiam Pii IV. Pont. Max. legati, qui Status ad Concilium inuitarent. Exhibebant isti singulis Principibus Breuia Pontificia, quæ omnia non resignata in hospitium Pontificiorum sunt remissa. Postremo conuentus die, Pontificiis etiam legatis imane responsum est, Electores & Principes nullam Papæ iurisdictionem adgnosce, neque opus esse, ut de sua voluntate in adeundo concilio, cuius dirigendi aut indicendi ipse potestatem non habeat, Papæ respondeant, sed Ferdinando Imp. se sententiam suam exposuisse. Post varias de Concilio Tridentino deliberationes, tandem conclusum est, ut Erfurti die XXII. Aprilis, aliquot Electorum ac Principum Consilarii & Theologi conueniant, qui neruosum & integrum de concilio responsum, collatis sententiis conficiant, quod in Comitibus proximis, communi horum Statuum nomine, exhiberi possit. Ad Io. Fridericum Saxonem etiam legati mittuntur, petentes subscriptionem A. C. vel si nolit, ut clamores suorum Theologorum reprimat, ne Numburgensis Conuentus Acta publicis scriptis criminentur. *

* Chytraus *Saxonia lib. XX. p. 523.* Thuanus *lib. XXVIII. p. 52.* Londorp. *lib. II. p. 257.* Schardius *ad a. 1561. p. 146.* Mercurius *Gallo-Belg. Tom. I. lib. II. incunte.* Sarpus *lib. V. p. 493.* Paucos ante annos Georgius Paulus Honn edidit *Historiam des von denen Euangelischen Ständen a. 1561. zu Naumburg gehaltenen Convents, Frankfurt 1704. 8.* quam ex Actis publicis illustravit.

§. XIII.

Dum autem Pius IV. Concilium Tridentinum iterum indixisset * die XVIII. Ianuarii 1562. illud fuit apertum, ** & proxima sessione, saluus conductus Germanis in amplissima forma concessus. De dogmatibus primum decreta edere Patres mense Iulio cœperunt, de communione sub utraque specie & paruulorum, & Septembri proximo, de vero & propiciatorio Missæ pro viuis & mortuis sacrificio. Sequenti anno, de sacramento ordinis, de sacramento Coniugii, sponsalibus, diuortiis: & tandem die 3. & 4. Decembris de Purgatorio, de Inuocatione sanctorum, de imaginibus, de indulgentiis, delectu ciborum, ieiuniis, diebus festis, Catechismo, Missali, & Breviario: breuibz decretis, paucisque verbis im-

P p p p p p p 3

men-

monsum teterrimarum superstitionum & idololatricorum abusu pelagus concluderunt, anno 1563. exeunte. *** Dum interea xxx. Novembris 1562. Comitia electionis Maximiliani Francofurti celebraret Ferdinandus, Electores ac Principes, alique Confessionis Augustanæ Status, integram sententiæ ac voluntatis suæ declarationem, de concilio, in Numburgensi conventu promissam, scripto comprehensam exhibuerunt. Id quo causas exponunt, cur ad impium concilium a Pontifice Pio IV. indictum, non accedant: addita simul commemoratione, quæ eius concilii, aliorumque omnium pontificiorum decretorum, & continuationis ratio sit: quibusque conditionibus iidem Status Augustanæ Confessionis in Comitibus Imperialibus, aliisque conventibus, ad concilium generale, pium, liberum, legitimum & oecumenicum in Germania prouocarint atque nunc prouocent. **** Misit ad hæc Comitia Ludouicus Condæus Princeps Theophilum Spisamium & Io. Scalam legatos suos, qui d. vi. Novembris motuum de Religione apud Gallos causas exponerent. ****

* Exeat bulla indictionis apud Sarpium *lib. V. p. 489.*

** Sarpium *lib. V. inuent.* Thuanus *lib. XXXII. p. 152.*

*** Verba sunt Chytræi *lib. XX. p. 538.* Schar dius *ad a. 1563. p. 168.* *Quarta Decembris Concilium Tridentinum variis decretis publicatis & editis, solutum est, cui Cardinalis Moronus primus Legatus Concilio præsidens finem iis verbis fecit, post gratias Deo actas, reuerendissimi patres ite in pace. Ab universo coetu Amen responsum, atque ita Concilio Tridentino finis feliciter datus est anno vigesimo septimo, posteaquam primum a Paulo Tertio Mantua indictum fuerat, a prima vero sessione Tridenti celebrata.* Exeat apud Goldastum *Polit. Imper. p. XXVII. p. 1272.* Pii IV. Oratio de Concilii Tridentini decretis morumque reformatione confirmandis.

**** Chytræus *c. l.* Causas inde suas publico scripto diuulgarunt, quod exeat apud Goldastum *Polit. Imper. p. XXVIII. f. 1200.* & *Reichshandlung p. 194.* Horstlederum *lib. I. c. XXIX.* & latino sermone in Goldasti *Polit. Imper. p. XXVII. p. 1266.* Facit huc etiam Io. Strauchius *diff. exor. VIII. §. XV. XVI.*

**** Oratio Spisamii separatim 1563. edita prostat.

§. XIV.

Eodem anno 1563. Guilielmus Grumbachius, conciliato sibi prius Io. Friderico, Saxonix Duce, * postquam compertum fuisset factum, Herbipolensem Episcopum aut ipsius instinctu, aut ab ipsius emissariis fuisse occisum, mille equites ac totidem pedites mira celeritate ac silentio conscribit, iisque ad Sinnum amnem locum & diem condicit, plerisque eorum, cui militaturi essent, ignaris: condicta die, ipse cum suis ex Coburgensi agro progreditur, & Richardum Keerem Herbipolensis ecclesiæ Præpositum ad Westerwinkelum cœnobium hanc longe a Vilhusio oppido intercipit, ac vi. Non. Octobris summo mane ad Mœnum, quæ fani

Bur.

Burchardi arcem præterfluit, recta tendit, ibique vnoquoque equite in tergum peditem assumente vadum fluminis a piscatoribus commonstratum transmittit: & cum portam Herbipoleos macellariam occlusam reperisset, ad piscatoriam transit, eamque cum non diligenter custoditam & alioqui debilem sciret, ferrulis in hunc usum allatis aperit: qua patefacta magno impetu irruens, præconis voce ciues monet, ne domo pedem efferrent; nam non ciues, sed sacri collegii sodales peti. Portis igitur præsidio firmatis, & armis a ciuibus acceptis, quibus suos minus bene instructos armat in Canonicos & monachos nimium sauit, præsidariis interim assidue ex arce fulminantibus. Sed, cum Grumbachius quasi moram in vrbe facturum, patibulum ad militis terrorem pro more in foro erigi, & metatores nomina falsa quasi venturorum ascribentes ad hospitia assignanda ædes circumambire iussisset, insuper ni satisficeret, non solum vrbi incendium, sed toti circum agro vastitatem minaretur, prolato etiam libro, quo Episcopi ac Canonicorum flagitia atrociter exagitabantur, quem se euulgaturum iactabat, veriti Canonici, ne minis facta responderent, tandem in has condiciones v. post die cum ipso transigunt, vt bona paterna & hæreditaria ei statim per delegatos restituantur. Ernesto Mandelsloo & Wilhelmo Steinio præcipuis amicis ac ducibus de damnis bello Albertino ab Episcopo Herbipolensi acceptis satisfiat; & illi quidem sex mille talentorum, huic decem mille dependantur; & ad instaurationem arcis Breitbachix ex nemore Bambergico materia suppeditatur, conuentum item, vt memoria cædis Melchioris Episcopi aboleatur, neque de ea amplius in suspectos inquiratur, litibus quæ in Camera Imperiali, & coram Herbipolensi episcopo contra Grumbachium pendcant, extinctis, Richardus Keeres, vbi de redemptionis precio cum Zedwizio conuenerit, dimittatur: additum postremo transactioni, vt si Cæsarea vel regia maiestas vel quiuis alius aliquid contra hanc pacificationem suscipere voluerit, episcopus coram Cæsare, Camera Imperiali, fiscali & aliis Grumbachium ac complices defendere, & indemnes præstare teneatur, atque adeo efficere, vt transactio hæc confirmetur. Huic transactioni subscribere viii. nobiles pro Episcopo, nomine Grumbachii ipse Ernestus Mandelslous cum Steinio. Grumbachius igitur dimissis copiis in arcem suam Hellingensem se contulit, Ferdinandus autem Cæsar facti indignitate permotus, omnia Herbipoli acta rescindit, ac Grumbachium cum Steinio, Mandelsloo, Zedwitzio, Michaeli Fusslino, & Theodorico Picchio tanquam præcipuis ducibus publice proscribit, & proscriptos per

Im.

Imperium denunciat. ** Insequenti anno 1564. Deputatorum Imperii Comitia per Moguntinum Electorem pro firmanda pace publica Wormatiam prouocari iubet, quibus Grumbachius prolixum scriptum exhibet, quo se pacis publicæ semper fuisse studiosum demonstrabat, necessitate compulsum pro ablatorum bonorum recuperatione iusta arma sumsisse, neque proscriptionis suæ habendam esse rationem, cum in Pannonia, inconsultis Electoribus & causâ iamdum transacta fuerit facta, cui tamen Episcopus Herbipolensis alio scripto respondet. Decretum tandem ut necessitate urgente pro quiete publica conseruanda mille quingenti equites communibus Imperii sumtibus alenda conscriberentur. ***

* Hist. B. Gothani apud Tentzelium p. 818.

** Hoc lato describit Thuanus lib. XXXVI. p. 283. Londorp lib. IV. p. 525. Schar-
dius ad a. 1563. p. 166. Merc. G. B. Tom. I. lib. II. p. 241.

*** Thuanus p. 284. Schardius ad a. 1564. p. 170. Extat Recessus in Corpore p. 713.

§. XV.

Tandem vero Ferdinandus datis ad Pium IV. litteris, communio-
nem sub vtraque & coniugium sacerdotum pro Austriacis vrgebat, * Pa-
pa etiam singulari Bulla communionem sub vtraque concedente. ** Hinc
religionis conciliationem, lecto iam decumbens per Georgium Cassandrum
acerrime tentabat. *** Postquam leui febri initio, mox vehementiori
per semestre fuisset tentatus, accedente aqua intercute die xxv. Iulii qui
Iacobo sacer est Viennæ obdormiuit, cum LX. annos IX. menses vixis-
set, **** Celebratis postea ipsi vii. Augusti 1565. Viennæ exequiis, corpus
ipsius funebri pompa Pragam fuit deductum, ibidemque sepulcrum. *****

* Litteras hasce exhibet Goldastus *Consist. Imper.* p. 379. 380.

* Testatur de eo Io. Cyriacus Baro in Polheim in Oratione parentali Maximiliano II.
habita: apud Chyeraum lib. XXIII. p. 635. itaque cum Austriaci vsum vtriusque speciei Cane
Dominica publicum, & alia Religionis capita, in Augustana Confessione exposita, sibi concedi
flagitarent, Ferdinandus non modo ipse capita illa acrationes petita emendationis abusum con-
siderabat: sed, cum Græca etiam ecclesia testimonium allegari audiret, Urbanum Gurcensem
episcopum, Venetias; huc vna de causa praecepit misit: ut in ecclesia Græcorum morem distri-
buendi vtriusque partis sacramenti & sententiam de illa doctrina capite exploraret: Et in Syno-
do Tridentina per suos Oratores, diligentissime institui & vrsi, ut Austriacarum regionum populi
intero sacramento vti, concessione Pontificis, liceret. Etsi autem adro perspicua & manifesta
de hoc articulo veritas est, & nulla vi infirmari posse: tamen Synodus nihil ea in re decernere
ausa, rem integram ad Pontificem Pium IV. reiecit: qui tandem die 16. Aprilis, anni 1564.
archiepiscopo Salisburgensi diploma mittit, quo facultatem in Austria & Bavaria, exhibende
laicis vtriusque speciei: certis tamen conditionibus circumscriptam permittit. Quod cum paulo
ante mortem Ferdinandus accepisset, se valde latari eo beneficio, & gratias Deo agere viro pe-
lore ostendit: & de ceteris etiam capitibus controuersis, etiam concordia idoneam, Pontificis assen-
su inire posse optauit. Londorp lib. V. p. 645.

*** Thu-

*** Thuanus lib. XXXVI. p. 286. Princeps prudentia, iustitia, liberalitate, mansuetudine, assiduitate, vigilantia nulli secundus; sed supra eas omnes virtutes, pietatis in illo & pacis in domo Dei constituenda precipuum studium fuit, nam ut in impetu Turcorum, cui impar viribus erat, sustinendo ac frangendo mora & arte uti optimum factu experientia didicerat, sic & in religionis negotio non igne & ferro grassari, ad quod ipsum & Gallia regem plerique hortabantur, sed colloquiis, disputationibus, amicis collationibus, Conciliis denique siue nationalibus, siue oecumenicis rem gerere tutius iudicabat, itaque cum videret concilio Tridentino iam ad exitum perducto, quantum ad Germaniam & sua ditionis populos, parum profectum, seroque animaduertens, sibi a Cardinale Morono verba data, quo a postulatis suis & communibus cum rege Gallie initis consiliis discederet, quod ab aliena opotantis malis subsidium frustra expectauerat, a propriis sibi sumendum existimavit, & Maximilianum F. optimi iuxta ac prudentissimi principis consilio usus, de controuersis Augustanae Confessionis articulis amice conciliandis serio cogitare cepit, qua in re opera Georgii Cassandri viri optimi ac doctissimi, qui Duisburgi tunc erat, uti voluit, is ad exactissimam rerum sacrarum scientiam summum animi candorem ac moderationem addiderat, & in cognoscendis huius aui controuersis rationibusque, quibus hac tempestas utcumque sedari, & ne maior distractio & dilaceratio ecclesiae fiat, occurrere possit, conquirendis omne vita spatium contriuerat, ad eum igitur Ferdinandus XI. Kal. Iun. literas dederat, quibus Viennam ad se ut veniret, hortabatur: cumque ob continuos arthritidis dolores maiorem anni partem lecto affixus facile se excusasset, alteris ad eum Vienna Eid. Vtil. datis literis rogat, ut quando ipsi praesentia sua institutum reconciliationis opus promouere per valetudinem non liceat, quod unum superest scripto & consilio illud adiunget, collectoque doctrinae Catholicae summa, praeter antiqua & indubitata fidei Catholica in confessione Augustana comprehensa dogmata, quae semper fuerunt extra controuersiam posita, etiam illos omnes articulos explicet, qui iam hinc inde inter eruditos utriusque partis ad concordiam sunt deducti, vel pro constituenda ecclesiae unitate ac quiete concedi & indulgeri salua veritate Catholica adhuc possunt, & quibus denique confessio Augustana expresse non contradicit, quamuis ab iis qui eam amplectuntur, contra religionem Catholicam in dubium vocentur: quod ille admirabili breuitate & moderatione praestitit, consultatione de articulis inter Pios Catholicos & Protestantibus controuersis edita, & ad Maximilianum Caesarem, iam mortuo Ferdinando, missa, quae viro optimo, & qui animum ab omni affectu & partium studio abduxerat, aequae ac sincerae mentis unicam veritatem a Christo proditam & Apostolorum ministerio per orbem vniuersum diffusam partim literis consignatam, partim prisca vniuersali ac perpetua eorum, qui ecclesias post apostolos, gubernandas receperunt, traditione conseruatam profitebatur, vltima & tanquam cygnea vox fuit: nam biennio post Colonia vixis exemptus est.

**** Thuanus lib. XXXVI. p. 286. Schardius ad a. 1564. Chytræus lib. XXI. p. 543. qui etiam Sigismundi a Saraw orationem Graecae de Ferdinando recitatam inseruit. Harzæus Tom. III. p. 31. Londorp lib. V. p. 605.

***** Isthuanus Hist. Hungar. lib. XXII. p. 459. in hoc tempus capti Erdodii, funebres Ferdinandi Caesaris exequia singulari pompa celebratae inciderunt: quum exanime corpus eius annum unum & dies XIII. Viennae in templo arcis iacuisset, nec Maximilianus filius successorque variis bellorum procellis agitato ei prius humando vacare potuisset. Itaque postridie nonas Sextiles, Urbano Episcopo Gurcensi cura deducendi funeris demandata est, qui Romani Imperii Aquilas & insignia praecedere; deinde aliorum regnorum vexilla decem sequi, totidem equos auri coloris serico tellos, ac utrinque per latera insignis, Phrygio opere acui pellis constrictos sequi iussit. Funus deinde longissimo comitantium ordine, facibusque praeuolantibus in adem Diui

Stephani, a Maximiliano & fratribus, ac Alphonso Aetiano genero, Ferraria duce, atratis & lugubribus in palliis magnificentissima pompa deductum est; & oratio a Francisco Forgatio Episcopo Varadensi, de eius vita & in regno administrando laudibus, munificentia, clementia, aliisque regis virtutibus elegans habita. Admirations omnibus haud immerito erat, fastigiatum decensque mausoleum temporario opere e materia compositum, ad praelium usque concamerati templi testudinem pertingens, quod innumerabilibus lampadum vitrearum lychnis magno splendore ardentibus collucebat. Deinde peractis sacrorum ritibus, secretum subire certatim & sustulere proceres illudque extra portam Flumentanam humeris delatam, non sine gemitu & lacrymis currui inposuere; qui sex equis iugalibus absoluta nigredinis trabeatur, sicque illud non minore ubique servata funeralis pompa celebritate Pragam deductum est, ibique Anna coniugi Vladislai filia, cum qua per XXVI. annos coniunctissime vixerat, appositum.

§. XVI.

Vxor ipsius erat Anna Ungarica, quam a. 1521. duxit, quæ a. 1546. fuit extincta. * Ex eadem XV. liberos reliquit & in iis IV. masculos ac XI. filias. Tales autem numerantur: Elisabetha, Sigismundo Augusto Poloniæ Regi nupta, Maximilianus II. Anna, nupta Alberto II. Bauariæ Duci, Ferdinandus II. Tirolensis. Maria, nupta Wilhelmo, Duci Iuliacensi Magdalena, religiosa Halensis, Catharina, in priori matrimonio nupta Francisco, Duci Mantuano, & hoc defuncto, Sigismundo Augusto Regi Poloniarum adfini. Eleonora, nupta Wilhelmo Duci Mantuano, Margaretha, Monialis, Iohannes, altero iterum anno extinctus, Barbara, nupta Alfonso II. Duci Ferrariæ. Carolus II. lineæ Styriæ. Virgula, tertio anno extincta. Helena, Monialis Halensis. Iohanna, Francisci, Magnæ Hercuriæ Ducis vxor. **

* Vide supra §. III. Haræus ad a. 1521. Sigism. a Saraw in erat. de Ferdinando apud Chytræum lib. XXI. p. 551.

** Chytræus lib. XVI. p. 417. Anna, Casaris Ferdinandi coniux, Vladislai Ungaria & Boëmia regis filia, cum quatuor filiis, Maximilianum 1527. Ferdinandum 1529. Ioannem 1538. Carolum 1540. & undecim filias, Elisabetham 1526. Annam 1528. Mariam 1531. Magdalenam 1532. Catharinam Polonia reginam 1533. Leonoram 1534. Margaretham 1536. Barbaram 1539. Virgulam 1541. Helenam 1543. & Ioannam 1547. peperisset, & ex his duodecim superstites relinqueret: parienti laboribus superata, Praga ex hac vita decessit, de qua Ioannis Ludovici Brasicensi I. C. carmen luculentum, quod Phœnicem inscripsit, & Friderici Nausea episcopi Viennensis oratio funebris cum epitaphio extat Fugger p. 1393. Henningius IV. Monarchia p. 277. De iisdem Thuanus lib. XXXVI. p. 287. Ferdinandus moriens ex Anna Ludovici Pannonia regis sorore XV. liberos reliquit, & in iis IV. masculos ac XI. filias, quarum Elisabetha ac deinde Catharina Sigismundo Augusto Polonia regi elocata sunt; cetera singulis seve Germania & Italia principibus nupsere, sed nulla re feliciter fuit, quam successore Maximiliano, qui vestigiis paternis insistenti rara prudentia & equitatis laude imperium post eius obitum administravit. Idem lib. II. p. 54. Casar Annam & Mariam Ferdinandi fratris filias Alberto Vilhelmi Bavarie duci filio, & Vilhelmo Clivensi, quem ab adfinitate in Gallia vii diem, contractis abduxerat, Ratispena descendit, duobus potentissimis Germania superioris

Et inferioris principibus nouo necessitudinis modo obstrictis, ne auxilia, quae inde ab Italia, inde ex Belgio propediem expectabat, transitu prohiberentur. Idem lib. XXXVI. p. 303. de nuptiis Iohannæ cum Francisco, magno Hetruriae duce: tandem ex consensu Ferdinandi Et Caroli fratrum ea Francisco vxor destinatur; idque tabulis obsignatis confirmatur, ea lege, ut nuptiae intra annum luctus a morte patris celebrarentur. Sigism. a Saraw vero apud Chytræum lib. XXI. p. 551. singulari etiam benedictione coniugium ipsius ornavit Deus, cum eam quatuordecim liberorum matrem latantem fecit, ex quibus duodecim, ut arbitror, superstites reliquit.

§. XVII.

Successit ipsi filius ipsius Maximilianus II. natus Viennæ Kl. Augusti 1527. * Hic in Hispania educatus, ** prima in bello Gallico 1544. rei militaris fecit tyrocinia, post Germanico bello interfuit, *** Comititia Augustana 1548. oratione incoavit. **** Hinc, ducta vxore Maria, Caroli V. filia, Hispaniam integrum triennium soceri vice gubernauit. ***** Inde in Germaniam redux, Passauiensem pacem plurimum promovit. ***** Postea ad patris mortem vsque in Austria vixit. † Laudatur iste ab eruditione & linguarum notitia, †† prudentia & æquitate. ††† Et licet in Hispania Catholicæ Religionis zelo fuisset imbutus, †††† plurimum tamen fauit Protestantibus.

* Baro de Polheim in Orat. de Maximiliano II. p. 631. natus est autem Maximilianus II. Imperator, Vienna Austria, anno 1527. die prima Augusti, patre Ferdinando rege Romanorum, Vngariae, Boëmiæ Et Archiduce Austriae, de cuius virtutum vere Heroicarum, Et magno ac optimo rege dignissimarum, laudibus, Orationem a Ioanne Mathesio erudite Et suauissime scriptam, omnibus familiarissime notam esse optarim. Fugger lib. VI. c. XXI. p. 1396. Chytræus lib. XII. p. 307. ad a. 1527. eodem anno, in hanc lucem primum editi sunt Vlricus dux Megapolitanus, Alberti filius, Et Maximilianus II. postea Romanorum Imp. cum ante semestre Ferdinandus, Boëmiæ Rex die Matthiae coronatus fuisset (Te CeChI Insigni exornant FerDnanDo Corona, regni Et SVCCessor post tibi natVS erat.)

** Hæc Baro de Polheim nos docet apud Chytræum p. 631. dicens: puer generosis aliquot adolescentibus, inter quos pater etiam meus Maximilianus, liber Baro a Polhaim Et VVartemburg, fuit: ad patrum Carolum V. Imp. in Hispaniam missus est: ut cum filio illius Philippo ætate fere aequali in bonis literis Et aliis artibus, in gubernatione ipsis postea vsui futuris erudiretur.

*** Idem: primum in re militari tyrocinium fecit Maximilianus, bello Gallico, anni 1544. Et postea Germanico, quod Carolus Caesar aduersus principes aliquot, Et ciuitates Imperii confederatos anno 1546: suscepit, in quo a latere Imperatoris patrui sui ille nunquam discedens magni Et fortis animi, ac virtutis heroica documenta illustria edidit: Et præcipuis consiliis Et assienibus in bello, Et parva victoria, in receptione supplicum interfuit.

**** Idem p. 632. Comititia etiam Augustana, statim post captos confederatorum Duces in autumnno anni 1547. indicta Carolus Caesar, Maximiliani oratione incoari voluit, antequam visitato more capita ad deliberandum proposita per scribam prælegerentur vid. diss. sup. §. LXXVIII.

***** Idem: ex illis ipsis Comititiis, anno 1548. in Hispaniam Maximilianus profectus est, ubi ducta in matrimonium Caroli filia Maria, integrum triennium Hispanias soceri vice gubernauit.

***** Idem c. 4.

† Idem p. 633.

†† Dignus Baro de Polheim apud Chytræum p. 636. ita de eo loquitur : nunc de in-
 eviaria etiam Imperatoris nostrivita & consuetudine domestica dicam, qua optimi ordinis & pi-
 vinarum virtutum plena fuit. Distincte & ratione certa domi distributa habebat tempora omnium
 actionum, precum, deliberationum, subscriptionum, prandii, cœna, somni, venationum. In consiliis
 summa iustitia & salutis publicæ cura, & in audiendis aliorum sententiis moderatio & lenitas
 erat. In prandio, quod visitata & certa hora sumebat, hilares & lepidi sermones cum as-
 tantibus singularis in villâ temperantia & sobrietas, summa civilitas & elegantia morum conspi-
 ciabatur. A prandio patebat ad ipsum mensa astantem, vel prope assidentem aditus, omnibus
 omnium Ordinum, etiam humilima & abiectionissima conditionis hominibus, qui cum alloqui vole-
 bant, aut supplices libellos porrigebant. His singulis comiter & placide, eadem lingua, qua
 proponebantur negotia, respondebat. Vi enim ingeniosissimus & potentissimus rex Mithridatis
 olim, singulis diversissimarum gentium populis imperio suo subiectis, patria lingua locutus esse scribitur
 : ita noster Imperator Hispanos, Italos, Gallos, Germanos, Belgas, Boëmos, Pannonos, & latine lo-
 quentes, recte intelligebat, & singulorum linguas, perinde ac sinatius essent, callebat. Latina
 certe oratione, non tantum perspicua & disertâ : verum etiam eleganti & pura, & expeditè pro-
 fluente, usum esse constat. Postea aliquantulum temporis quieti, aut horarum inspectioni tri-
 buit. Ante cœnam, rursus vel deliberationibus vacabat, vel ruitantes literas, de responsis an-
 tea decretis formatis audiebat, & subscriptione sua confirmabat.

††† Thuanus lib. XXXVI. p. 287. de Ferdinando I : nulla re felicior fuit, quam suc-
 cessore Maximiliano, qui vestigiis paternis insistent, rara prudentia & equitatis laude imperium post
 eius obitum administravit. Plura de eo prædicat lib. LXII. p. 134. concludens : princeps equitatis
 animi, prudentia, & iustitia insignis, & in quo ad summam fortunam nihil merito desiderares, nisi
 ipsam fortunam & firmiorem solitudinem. Io. Sambucus in Orat. funebri in eius memoriam habita-
 ta, in append. rer. Vngar. Bonfinii p. 600. eum vocat custodem pietatis, austerum pacis, vir-
 tutum speciem, exemplum antiquæ constantia, moderationis & clementia. B. a Polheim apud
 Chytræum p. 631. cumque nativam indolem, sua sponte ad decus excitatam, educationis &
 discipline sanctitas, & ad omnia virtutum officia assuetudo accurata, & literarum humani-
 tatis cultura diligens accenderet atque expoliret : præclara illa & singularis, & omnium prin-
 cipum ac privatorum benevolentiam & studia mirifica sibi concilians, natura doctrina & virtute
 excelsa bonitas & præstantia extitit : ut vere, & merito Amor & Delicia generis humani pu-
 blicis elogiis postea appellatus sit.

†††† Schönleben Pietate Austriaca Proleg. p. II. c. VIII. §. IX.

§. XVIII.

Hic die xx. Sept. 1562. Pragæ in Regem Bohemix fuit saluatus.*
 Eodem anno xxiv. Nouembris Francofurti electus fuit in Regem Roma-
 norum, ibidem consecrator Moguntino coronatus.** Anno 1563. viii.
 Septembris vna cum coniuge Maria Posonii coronatus fuit in Regem
 Vngariæ.*** Anno 1564. defuncto Parenti succedit in Imperio.****

* Chytræus lib. XX. p. 538. Maximilianus, Ferdinandi Imperatoris filius, Boëmia
 Rex Pragæ ; & Romanorum Rex Francofurti ad Manum ; & anno nondum vertente, Vngariæ
 Rex Posonii coronatus est. B. a Polheim p. 633. non solo anno vertente, triam regnum co-

ronam, Boiemici, (anno 1562. die 20. Septembris, Praga) Romani, die 30. Nouembris proxime sequentis Francofurti; Ungarici, (die 8. Septembris anni 1563 Posonii,) praesente patre, & duobus fratribus Ferdinando & Carolo archiducibus Austria acceperat. Fugger lib. VI. c. XXI. p. 1396. Schardii Epitome rer. gest. sub Ferdinando I. ad a. 1562. Io. Sambucus p. 602. Isthuanus lib. XVI. p. 291. lib. XXI. p. 421. Separatim extat historia coronationis Maximiliani & Mariae Pragae factae, Francofurti 1562. 4.

** Polheim. Chytræus. Sambucus. Fugger c. l. Merc. G. B. Tom. I. lib. II. p. 214. Haræus Tom. III. p. 12. Protocollum Electionis cum aliis scriptis huc facientibus reperitur apud Goldastum Polit. Reichshandel p. I. p. 66. & Reichshandlung p. 263. Coronationis p. 73. Acta & gesta conuentus Electoralis Francofurtensis singulari scripto exponuntur apud Schardium Tomo III. p. 83. quam sequuntur acta Coronationis p. 85. Sequitur de electione & inauguratione Maximiliani Historia per Adamum & Nicolaum Heydenos descripta p. 88. Eidem Maximiliano de honore nouo gratulatur Io. Posthius p. 92. & Io. Lauterbachius p. 96. Catalogus virorum illustrium, qui electioni interfuerunt p. 99. Eadem extant in Goldasti Politicis Imper. p. I. p. 141. Capitulationem Maximiliani II. primus edidit Goldastus p. II. der Reichs Satzungen p. 285. & ex eo Carpzouius eandem Commentario de Lege Regia adiecit. Sed cum manca ista esset, integram ex Originali Palatino edidit Henricus Guntherus Thulemarius, Heidelbergæ 1682. 4.

*** Chytræus. Polheim. Sambucus. Fugger c. l. Merc. G. Belg. Tom. I. lib. II. p. 244. Isthuanus lib. XXI. p. 423. Londorp. lib. III. p. 454. Schardius ad a. 1563. p. 164.

**** Isthuanus lib. XXII. incunte. Merc. G. Belg. Tom. I. lib. II. p. 261.

§. XIX.

Postquam in Regem Romanorum coronatus esset Maximilianus, disceptabatur, qua ratione electionis confirmationem peteret a Pio IV. Papa, hoc iuramentum obedientiae postulante, quod Maximilianus tanquam fraudi futurum successoribus suis denegabar. Et licet Papa saltem vellet, ut de obedientia fidem daret, non qua Imperator, sed qua Rex Hungariae & Bohemiae, neque hoc voluit Maximilianus. Tandem Pius Papa in litteris Borromæi ad Nuntium die xxviii. Septembris 1563. sua apposuit manu: quod ipse Ferdinandus Imp. arbiter huius rei esset: quo porro factum, ut literis a Maximiliano ad Pontificem nonis Februarii 1564. datis, Comes Helfensteinus, Maximiliani Orator tanquam Regis Romanorum in senatu exceptus, orationem in scriptis ante conceptam fecerit, pollicitus in ea amorem, & reuerentiam.*

* Sarpus lib. VIII. p. 809. per id tempus aliud negotium non minoris operæ Pontificem sollicitum habuit, nam cum ab Rege Romanorum mittendi essent Oratores, qui de sua electione Pontifici significarent, non putauit ad exemplum aliorum Imperatorum & Regum, quos nulla premebat difficultas, sibi ad voluntatem Papae quidvis promittendum ac iurandum sed ratione habita Principum, & ceterorum Germaniae Protestantium, ne ipsos ultro offenderet, voluit sibi prius declarari, quibus verbis utendum esset. Eare in Cardinalium consultatione posita, decreuerunt illi, postulandam ei Electionis confirmationem, & in obedientiam Sedis Apostolicae ad exemplum omnium aliorum Imperatorum iurandum. Quibus respondit, falsos illos fuisse, se vero nunquam

in aliquid consensurum, quod frandi futurum sit successoribus suis, sicut nunc decessorum suorum actiones ad suum praeiudicium trahantur: cum id non aliud sit, quam se vasallum profiteri. Mandat itaque ut Orator suus his verbis utatur. Maiestatem eius omnem reuerentiam, deuotionem, & obsequium Sanctitati eius & Sedi Apostolica praestitutam: ac promittere, se Sanctam fidem Catholicam non solum saluam conseruaturam, verum etiam, quantum poterit, amplificaturam. Cum inter eos non conueniret, huius negotii tractatione iam annum continuata, existimant tandem Romae commodum se temperamentum inuenisse hoc proposito, ut de obedientia fidem daret, non qua Imperator, sed qua Rex Hungariae & Bohemia, negari enim non posse aiebant, Regem Stephanum anno salutis humanae millesimo Regnum Apostolicae Sedi donasse, illudque una cum titulo Regio, postea eidem acceptum tulisse, & se ei in clientelam dicasse, & Vladislauum Ducem Bohemiae, accepta ab Alexandro II. facultate mitram gestandi, ad solutionem centum argenti marcarum in annos singulos se obligasse. Quae ab Germanis in consultationem adducta, quod non aliis niterentur firmitatis quam Papa Gregorii VII. affirmatione, in ridiculis habita: iisque responsum, opus esse documentis recentioribus & certioribus, ac titulo iuris minus ambigui. Multi utro citroque nuntii commeabant, cum variis propositionibus, responsis, & replicationibus, quibus omnibus omissis mihi consilium est, negotiis modo exitum referre, qui eiusmodi fuit. Post mensem vicesimum, venit Romam Comes Elsestenius Orator illius Regis, quocum renouata eadem de postulanda confirmatione, & obedientia iureiurando promittenda tractationes. Sed illo dicente, se habere in scriptis orationem, quam totidem verbis recitare debeat, imperatumque, ne suum eius apicem commutaret, Papa facta congregatione generali rem Cardinalibus proposuit. Illi post longam consultationem denique statuunt, quamuis nec confirmatio petatur, nec promittatur obedientia, tamen in responsione ad Oratorem dicendum, sanctitatem eius Electionem Regis confirmare, omnes defectus, qui in illa de facto & de iure interuenerunt, supplendo, & obedientiam Regis accipere, nulla interim, utrum postulata fuerit, an non postulata, promissa an scens, mentione adiecta. Atque hac caeremonia parum ex sententia animi Pontificis, minus etiam ad mentem Collegii Cardinalium est peracta. Licet hac de re in Sarpium inuehatur Pallaucinus lib. XXII. c. VI. §. fin. vid. Schilter de libert. eccles. Germ. lib. VII. c. X. §. VIII. IX.

§. XX.

Interea Augerius Busbequius, qui iam Byzantii octennium fere tractandae pacis causa transegerat, ea certis conditionibus a. 1562. impetrata, Viennam rediit, relicto ibi Alberto Wuisio, qui vice Ordinarii Oratoris fungeretur. * Mittebat etiam Turcarum Solimannus Ibrahimum, qui inaugurationi Maximiliani Francosurtensi intererat, atque tabulas induciarum octennalium secum ferebat, hac conditione, ut earum redimendarum xxx. aureorum nummum millia quotannis Constantinopolim mitterentur. ** Mortuo autem Ferdinando frequenti senatu conuocato, de bello Turcico deliberatur. Nicolaus Zerinius quidem bellum aduersus Turcas suscipiendum suadebat, Maximilianus vero ad pacis consilia potius propendebat. *** Postquam autem Transyluaniae Princeps Io. Sigismundus bellum Caesari inferret, Hadadum Transyluanis ademptum recuperabat, Vardam minorem, Couazonem, Athiam arcem expugnat, cui Caesar Lazarum Schwendium cum exercitu opponit. **** A. 1568. Legati ad
So.

Solimannum mittuntur, inducias continuaturi cum munere honorario
 regum præteritorum annorum. ***** Nihilominus bellum in Hungaria
 continuabatur & Tockaium a Schwendio capitur, ***** ipsi etiam
 Erdodium deditur. ***** Paucis post diebus consumptis, in castris
 ad Erdodium pax conficitur, his conditionibus, ut Io. Sigismundus Tran-
 sylvaniam perpetuo firmæ possessionis iure obtineret: ea tamen, ipso
 absque hæredibus decedente, in Cæsarem & eius successores rediret: re-
 gio interim nomine abstinere, alios quos Cæsar dare vellet, illustres titu-
 los usurparet. † Interea Cæsaris legati Constantinopolim missi redeunt,
 quibus Solimannus legatos suos adiungebat, qui litteras eiusdem adfere-
 bant; quibus ille se pacem seruaturum esse pollicebatur, si Tockaium
 Transylvano restituatur, e contrario Transylvanus damna, quæ violatis in-
 duciis Cæsari intulisset, resarciret, quæ cum Cæsari minus probarentur,
 pacis istæ conditiones cum Transylvano initæ tanquam minus sinceræ
 non confirmabantur. †† Inde bellum restauratur. Turcz, licet castra
 Schwendiana ad Sanmarium oppugnassent, irritum tamen hoc fuit cona-
 tu. ††† Inde Erdodium obsident, quam acerrime licet defensam, Germa-
 nis tamen tumultuantibus, arcemque II. Augusti dæduntibus, capiunt. ††††
 Et licet Eccius Comes Salmensis de Alba Regali per insidias capienda
 consilia ageret, inhibitus tamen fuit ab Imp. ne Turcas irritaret, ad quos
 denuo nuntium miserat de induciis firmandis. ††††† Interim Solimannus
 cum initio ad preces Ioannis Transylvani auxilia aduersus Austrios pe-
 tentis inclinare videretur, suorum consiliis reuocatus, impetum eo anno
 in Melitenses equites vertit, quos cum ante in Rhodi expugnatione in-
 columes dimisisset, cum Hispano, perpetuo ipsius hoste studia sua ad se
 oppugnandum coniunxisse impatienter ferebat, & quod continuis excur-
 sionibus infestam Asiæ & Africæ oram facerent. Et licet terra marique
 Melitam urbem acerrime oppugnarent, cum triginta tamen hominum
 millium iactura eam relinquere fuit coactus. †††††

* Isthuanus *lib. XXI. p. 421.* De hoc ipse in epistolis de legatione Turcica legi mere-
 tur, & Melchior Adami in *vitis ICtorum.* Bayle *art. Busbec.*

** Isthuanus *lib. XXI. p. 422.* Extant Acta legationis in Comitibus Francofurtensibus
 huius legati Ebraimi Strotschenii, nati Poloni, apud Schardium *Tomo III. p. 97.*

*** Consilia hæc describit Isthuanus *lib. XXII. incunte.*

**** Isthuanus *lib. XXII. p. 442.* Meyeri *Ortelius redinius ad a. 1564.* Londorp
lib. VI. incunte.

***** Isthuanus *p. 446.*

***** Isthuanus *lib. XXII. p. 449.* Thuanus *lib. XXVII. p. 326.* Extat in Schardii
Tomo

Tomo IV. p. 23. expugnatio arcis Tockay per Io. Sambucum descripta. Epit. de rebus gestis Maximiliani ad a. 1565. Meyeri Ortelius rediit ad a. 1565. Londorp p. 656.

***** Thuanus *lib. XXXVII. p. 327. Londorp lib. VI. p. 657.*

† Isthuanus *p. 451.*

†† Isthuanus *p. 455. 461. Meyer ad a. 1565.*

††† Isthuanus *p. 456.*

†††† Isthuanus *lib. XXII. p. 458. Epit. rer. gest. ad a. 1565.*

††††† Thuanus *lib. XXXVII. p. 327. missio interim Georgio Hossuloto Byzantium Caesar Solimani mentem periclitari statuit, an inducius pacts stare vellet, nam Cernonicus eodem ante a Casare missus nuper redierat, ambigua spe pacis, dumque in eo est, Salmensis, qui Raba seu Iauarino praeerat, IIII. Eid. VIIbris consilio cum Iudice Alba Regalis, qua non plus VIII. miliaribus a Iauarino abest, de urbe tradenda inito, eo cum suis magno silentio contendit, mane porta ad emittendas pecudes patefacta Turcos nihil tale metuenteis oppressurus, verum Caesar, qui nuper Hossulotum Byzantium misisset, veritus ac eo facto spem de pace factam sibi omnino praeideret, nuncio celeriter ad Salmensem missus eum ab incepto desistere iubet, & ille quidem: quamvis agere, paruit, quippe qui victoriam iam spe deuoratam sibi e faucibus eripi doleret. Epit. rer. gest. ad a. 1565.*

†††††† Thuanus *lib. XXXVII. p. 328. lib. XXXVIII. p. 338. Londorp lib. VI. p. 875.*

§. XXI.

Anno 1554. Pontifex, missus in Germaniam Vintimiliensi Episcopo egerat, ut Concilium Tridentinum promulgaretur. Caesar vero, qui se paratum ostendebat, cum instantet urgebat, a Carolo archiduce & Alberto Bauaro monitus, & suorum periculo incitatus, ut gratia calicis etiam non sacerdotibus a Pontifice fieret: eamque in rem Vienna ad eum litteras dederat xvi. Kl. Mart. cum Non. Februarii Bauarus itidem ad Pontificem scripsisset, quibus & calicis usum petentibus concedi postulabat, idque ambo illi, Morono & Lotharingo Cardinalibus & Archiepiscopis Viuiris probari aiebant, tum etiam petebant, ut ratio iniretur, qua non solum sacerdotes, qui assertis suis coniugiis se ipsos ab ecclesia separassent, retentis utcumque in contubernio vxoribus, eidem ecclesiae reconciliari possent, sed etiam benigne indulgeretur, ut ad exiguas Catholicæ religionis reliquias conseruandas, iis locis, in quibus presbyteri eo numero, qui sufficiat, haberi non possunt, ab episcopis viri laici iustæ ætatis ac doctrinæ, & vitæ inculpatae ac bonæ famæ ad ministerium altaris & alia sacerdotum munia ordinari & admitti queant, & alterum quidem concessit Pontifex, alterum omnino negauit. Quapropter Maximilianus Caesar, per Prosperum Arcuensem Comitem datis ad Pontificem litteris iv. Kal. Decembris cum eo egerat, ut quod ad sacerdotum coniugia, aliquid de seueritate remitteret, & Noricis, Boiis, Quadis, Marcomannis & Pannoniis ea in re gratificaretur.*

• Ver.

* Verba sunt Thuani lib. XXXVI. exeunte & lib. LXII. p. 134. in negotio autem religionis, quod in Germania multis abhinc annis agitatum est, eam rationem seruauit, ut cum a sacerdotibus maioribus nusquam recederet, non propterea Protestantibus suspectus fuerit, mediam emendationis viam tota vita consēctatus: cui etiam post concilium Tridentinum ad finem perductum institit, impetrato suis calicis usu a Pontifice: quem & pro sacerdotum coniugio saepius interpellauit, sed nullo exitu. Isthuanus lib. XXII. p. 451.

§. XXII.

Prima post hæc in Germania Comititia mense Martio Augustæ 1566. celebrabat, quibus tum alii Saxoniae Principes, tum vero Elector Augustus & Ulricus Megapolitanus interfuerunt, in quibus præcipua de bello Turcico fuit deliberatio, ad quod belli sumptus maiores, quam ulli ante eum Imperatori a Germania decreti. * Actum etiam fuit de Camerae & rei monetariae emendatione. Finaliensis controuersia inter Marchiones Carrethanos & subditos fuit definita. ** In iisdem & Wilhelmus Grumbachius, qui Herbipolim ante triennium insidiosè occupatam diripuerat, & nunc una cum sociis apud Ioannem Fridericum Saxoniae ducem, in arce Gothana receptum habebat, Io. Friderico Saxoniae Duce licet intercedente, denuo est proscriptus. *** Hinc Augustus, Saxoniae Elector sub exitum Comitiorum de Electoratu & terris fuit inuestitus. Eadem gratia Vinariensium fratrum & Palatini Villuri absentis legatis fuit facta. **** Antonius etiam, Comes Oldenburgicus de Comitatu suo fuit inuestitus; Friderico, Daniae Rege, una cum Holsatiae Ducibus eiusdem successionem, casu existente, sibi petentibus. ***** Hæc tamen controuersia, prout etiam istæ de Montisferrateni successione, inter Ducem Sabaudiae & Mantuæ, ***** & de Præcedentia inter fratres, Principes Vinarienses & caput de religione, in aliud tempus fuerunt dilatae. ***** Miserat Pius IV. Papa ad ea Comititia Commendonum legatum suum, qui si religionis negotium in Comititia deduceretur, publice protestaretur. ***** Denunciatum etiam fuit Friderico Palatino, ut Septemviratu cederet, quem Cæsar in eius filium libenter esset collaturus, aut Calvinianæ sectæ pastores ditione sua excluderet. Sed cum ille, nisi causa cognita, Calvinianam religionem damnari minime æquum esse diceret, & id communis hostis, atque adeo Pontificis astu fieri, ut commissis inter se principibus Germaniae pacem turbaret, Augustus etiam Elector intercederet, Commendoni & Principum quorundam conatus irritus fuit factus. *****

R r r r r r r

* Chy-

* Chytræus lib. XXI. p. 561. Thuanus lib. XXXIX. p. 371. Albertus Baioaria Dux Caesaris nomine hæc capita proposuit, de quibus in Comitibus decerneretur, ut ratio iniretur, quæ hæreses, in pace religionis non comprehensa ex Imperio eliminarentur, ut VIII. c. equitum & XL. peditum c. contra Turcas conscriberentur, quibus in treis annos stipendia per VIII. menses soluerentur, eaque collatio in signata pecunia fieret, quæ tota, prout occasiourgeret, in bellum impenderetur. Imperialis item Camera emendanda ratio iniretur, & quod in ea sancitum esset, locum haberet, decreta de publica tranquillitate & moneta seruariantur, postremo de Finalio in Liguris controuersia diu in comitiis agitata terminaretur, & subditis ditionis illius edito Casareo mandaretur, ut quamprimum arma deponerent. Secundum hæc, ante omnia decreta auxilia aduersus Turcam maiora quam antea cuiquam Caesarum, & maiori animi alacritate, cum plerique præter promissa auxilia Imperii nomine, etiam priuatas opes & operam suam in eam militiam ultro deferrent, dein missus Finalium Parthinus, qui Casari erat a consiliis, cum præfecto Tridentino cuius auctoritate & interuentu lis inter Carretlos & loci subditos componeretur. Isthuanus lib. XXII. p. 463. Londorp lib. VII. p. 619. Merc. G. Belg. Tom. I. lib. III. p. 304. qui etiam p. 463. quantum fuerit decretum, definit, dicens: ipsa Augusta non sine summa omnium totius Germaniæ Ordinum alacritate, magna equitum peditumque subsidia, quæ Romana vocantur, obtinuit ita ut XLVIII. peditum & equitum millia, primo quoque tempore se in bellum collaturos obtulissent; quod Casar seipsum, si vita & valetudo suppetat, in castra profecturum, ducendoque exercitui præfuturum pollicebatur. Schardius ad a. 1566. In Goldasti Reichs-Satzung. p. II. p. 288. reperitur Ordinatio in his Comitibus publicata.

** De hac controuersia Thuanus lib. XXXVI. ineunte. Genuenses Finalium, quod ad Imperii iurisdictionem pertinere diximus, in Liguria occupauerant Carretta familie oppidum, ad id votis & ope oppidanorum adiuti & inuitati, qui dominos suos perterriti ad libertatem sub Genuensis reip. patrocinio aspirabant, ea de re cum Alfonso Finalii marchio apud Casarem sapiens conquestus esset, & postremo litem Genuensibus intendisset, tandem Casar secundum Alfonso præmonitionis, & Genuenses ad Finali restitutionem & sumptus in id bellum factos marchioni refundendos condemnauerat. Cum tamen non parerent Genuenses, postremo, Casar facialem ad eos misit, sed irrito initio successu, paulumque res ob eorum contumaciam a bello absuit; Verum interuentu Philippi Finalium marchioni inuitis oppidanis restitutum est, & Genuenses Casari reconciliati.

*** Chytræus c. I. Thuanus lib. XXXIX. p. 375. in his Comitibus præterea III. Eid. Mart. Guilielmus Grumbachius, qui Herbipolim ante triennium insidiosè occupatam diripuerat, cum Ernesto Mandelsloo & Guilielmo Steinio ac sociis; qui apud Ioannem Fridericum Saxonem in arce Gothana receptum habebat, publice denuo proscriptus est. Singulare est, quod tradit Schardius ad a. 1566. decimo tertio deinde eiusdem mensis (Maii) Vilhelmus a Grumbach cum sociis conspirationis, quos Herbipolim diripuisse ac pacem in Franconia anno 63. perturbasse diximus, noua proscriptione, omnium Statuum consensu aggrauantur. Miserat eo Ioannes Fridericus Dux Saxonie suos Legatos, inter hos præcipuum Henricum Hufanum, Iuris & triusque Doctorum, perquam facundum, qui negotium ipsorum apud Statum ageret, & pro prioris proscriptionis annullatione sollicitaret. Sed is, partim aliis dissuadentibus, partim magnitudine negotii deterritus, Principi, ut proscriptos dimitteret, literis consuluit, eumque Dei & hominum salutares admonitiones spernentem deferens, ad eos transiit, quorum admonitione ipsum a concepta pertinacia abduci posse censeret. Extat Abdruck zweier Schreiben Henrici Hufani in hac causa.

**** Thuanus lib. XXXIX. p. 375. decretis factis sub exitum comitiarum Augustus VIII.

Vlluir, qui cum ceteris equitibus egregie instructis venerat, solutis ceremoniis magna pompa diploma a Cesare suscepit. Eadem gratia Vinariensium fratrum & Palatini Vlluii absentis legatis facta. Schardius p. 48. Facta autem Augusti inuestitura iisdem ceremoniis ac Mauritii Werlich Augsburg. Chronic. p. III. p. 115. Mülleri Annales Saxon. d. XXIII. Aprilis 1566.

***** Chytræus lib. XXI. p. 562. cum a Maximiliano Imperatore in comitiis Augustanis, Antonius comes Oldenburg & Delmenhorsti, feudum suarum ditionum autoritate Imperatoris confirmari peteret: Fridericus Daniæ Rex & patruus Holsatiae duces, sibi quoque & proximis agnatis, ex eadem stirpe ortis, idem beneficium, in quo ius successionis ab intestato haberent, conferri petiuerunt. Regem enim Christianum I. comitem Aldenburgensem, fratri suo Gerardo, ea conditione partem comitatus suam donasse, ut extincta Gerardi posteritate, ad suos posteros ea rediret. Aldeburgensis legatus contra, Delmenhorstanam ditionem, a Gerardo hereditate acceptam, sed cum plurimos annos in aliena potestate fuisset, solius comitis Antonii periculo & sumptu, primum acquisitam esse: deinde ditionem Harpsted coniugii nexu recens comitatus copulatam esse. Quod vero ad ipsam comitatum Oldeburgensem attinet, quem a Gerardo avo hereditate acceperit; facile coniunctam feudi collationem Dominum suum Holsatiae concessurum esse, si illi vicissim comites Oldenburgenses, velut proximos agnatos & cohæredes suos in ducatus Sleswicensi & Holsatiae simul inuestiri patiantur. Nam eidem comiti Gerardo, domini sui avo, illiusque posteris, ius successionis in ducatus Sleswici, Holsatiae, & Stormariae, post familia Christiani interitum, solennibus literis Hafniae scriptis adtributum esse.

***** Dictum de ea iamdum dissert. super. §. LIII.

***** Thuanus lib. XXXIX. p. 372. venit & eodem Sabaudia dux, & post eum Mantuanus de Monserratensi principatu disceptaturi. Vinarienses fratres, quæ per Palatinum & Saxonem Vlluiros componi non poterant dissidia, a comitiis dirimi petebant, sed urgente belli Turcici mole omnes hæc controuersie, & caput etiam de religione in aliud tempus dilata sunt. Controuersie rationem Idem p. 370. exposuerat: sed & alia difficultates inciderant, quæ in causa erant, cur tam cito ad comitia venire non possent, dissidia nimirum nuper exorta inter Io. Friderici Saxonis quondam Vlluii filios, inter quos, fratre minore natu nuper defuncto, cum conuenisset, ut alternis gubernarent, maior natu suæ ætatis prerogativa, siue ex conuentione prior rebus præfuit, qui postea dulcedine imperandi illectus, uti putabatur, alteri cedere noluit. Hinc odia inter eos accensa, in quibus Thebanorum fratrum exemplum veriti cognati principes, omnem operam dabant ut nascentes odiorum igneis, antequam in incendium exaderent, restingerentur. Palatinus Vlluir cum Augusto Vlluiro Lipsiæ ob id conueniunt, ubi res diuersis colloquiis agitata, cum exitum non haberet, tandem ad Comitium Imperii remissa est.

***** De his Papæ attentatis late Thuanus lib. XXXIX. p. 372. Schardius ad a. 1566. neque vero tantum de negotiis, quæ proposita ad deliberandum fuisse commemorauimus ædum, sed & aliis. Nam præter Principum inuestituras illic susceptas, legatione missa, subditis Ducis Vinariensis, qui ad arma consurrexerant contra Dominum, obedientia iniuncta est. Et de pace, inter Reges Daniæ & Sueciæ belligerantes, constituenda rationes susceptæ fuere. Electori quoque Palatino Friderico, qui Religionem non approbatam fouere, & Episcopi Vormatiensis ditionis nonnulla occupasse accusaretur, negotium exhibitum, sed ita, ut quam aduersarii sperarant, ipse victoriam retulerit, bona occupata cum religione retinens.

***** Thuanus lib. XXXIX. p. 373. Schardius ad a. 1566. Porro præter Imperii Electores Moguntinum Danielelem, Iohannem Treuirenses, Fridericum Coloniensem, Fridericum Palatinum, Augustum Saxonem, aliosque spirituales atque seculares Principes complures,

etiam illic cum duobus Cardinalibus Germanis, Marco Sittichio Constantiensi & Ottone Augustino, Episcopis, Pontificius Legatus Commendonius adfuit, cuius opera Concilii Tridentini decreta Catholicis Germanis oblata acceptataque fuerunt. Extat apud Goldastum Reichs-Satzungen p. I. p. 294 Resolutio an etiam Reformati pacis Religionis sint capaces.

§. XXIII.

Dum hæc Augustæ agerentur, Carolus, Cæsaris frater ad iv. Nonas Februarii 1566. indicta Polonii Comitia celebravit, quæ primum admodum fuerunt turbulenta. * Comperto tamen Solymanni in Vngariam cum exercitu aduentu, decreta Cæsari auxilia, simulque sancitum, ut secundum antiqua nobilitatis instituta, præsentem in castris Cæsari quisque pro virili præsto esse contendat. ** Inde habito Viennæ Ordinum Austriacorum conuentu, pecuniarum collationes quoque imperantur. *** Interea Ioannes Transylvanus sumptis regis Pannoniæ, Illyrici, Croatiæ ac Stiria electi titulis, litteras ad vrbes, Procures ac Nobilitatem Vngaricam dat, quibus ipsos, ut sibi se subiiciant, adhortabatur, ni Turcas in Pannoniæ finibus habere velint. Comitia etiam Thordæ ad vi. Idus Martii habenda indicit, quibus Cæsaris nomine, alia Schwendius opponit. **** Iam & Ioannes & Turci in armis erant, & Ainaicum oppidum præcipuo milite nudatum haut longe ab Agria per absentiam præfecti, scalis admotis inopinato adgressi, ix. Kl. Maii vi capiunt, trucidatis defensoribus, Quo successu inflati, cum castra ad Sigethum promouissent, egresso in occursum Nicolao Zerinio, cum delectis, acriter & diu pugnatum fuit quatuor horarum spatio: ac postremo hostes in fugam compulsi, Quinque ecclesias se receperunt. ***** Vario Marte pugnabatur. Turci enim, licet Palotam relinquere necessum haberent, ***** Iulam tamen capiunt. ***** Cæsarei vero diuersis Principum Europæ auxiliis adiuti, ***** Vesprinium, Dattam ***** Gesterum castellum, ***** occupant, precibus etiam ad tintinnabuli sonitum institutis. † Et licet ipse Maximilianus cum magnis copiis in Vngariam veniret, †† ista tamen expeditio haut adeo felix fuit. Etsi enim Solimannus in obsidione Zygethi, quod fortissime a Nicolao Zerinio defendebatur, morte esset extinctus: tamen Mahometis Bassæ industria singulari, celata in castris ipsius morte, biduo post, Zigaretum captum, & comes Serinius fortissime dimicans, in porta interfectus ipsique caput præcisum, a Bassa Budensi ad Eccium Comitem Salmentem, in Maximiliani castra, quæ ad Arabonis & Danubii confluentem ad Iaurinum seu Rabam oppidum fixa manebant, quod a Danubio non recedendum esse duces iudicabant, missum est.

est. ††† Paulo ante, Giula arx in Transylvaniæ finibus fortissima Pestano Bassæ a Ladislao Kerezenio tradita erat. †††† Io. Sigismundus etiam Transylvanus, relicta Tockaii obsidione retrocedit. ††††† Latzarus Schwendus a. 1567. Zatmariam capit. †††††† Cum autem Turcicæ copiæ in Thraciam redirent, ut Selymo, subiectionem atque debitam fidelitatem præstarent; Maximilianus etiam Viennam recessit, & missis Constantinopolim a. 1567. legatis, pacem octo annorum, addicta pensione annua triginta millium aureorum, quam pater postremis vitæ annis dare solitus erat, impetrauit, ††††††† his conditionibus, ut quisque retineret, quod occupauerat, quæ insequenti anno 1568. fuerunt confirmata. ††††††††

* Isthuanus lib. XXII. p. 462. Carolum vero fratrem Comitibus Pannonicis, quæ ad quartum Nonas Februarias indixerat, celebrandis præfecit. In quibus tumultum, altercationemque satis fuit: adeo ut illa raro antea fuerint turbulentiora. Nobilitas namque Caesaris absentiam, & nondum amotos præfectoris, uti sæpius promissum erat, externos homines, nec coëgitam militum insolentiam, quin potius multis partibus auctam, molestissime ferebat.

** Isthuanus lib. XXII. p. 465. Caesar literas, quibus Sulimani in Ungariam aduentus significabatur ad Carolum comitiis Ungaricis vacantem extemplo misit. Eadem ab idoneis viris et exploratoribus ad Zrinium & Querecentium, quorum ille Sigeto, hic Giula præerat, quique ambo comitiis intererant, perferebantur: ita ut Sulimanum, præmissis Perlasso, sororis suæ filio, qui secundum inter purpuratos locum obtinebat Giulam obsidione cingendam, se vero ipsum aut Agria aut Sigeto oppugnando vires & arma admoturum decrevisse, indicarent. Quibus a nobilitate in comitio, cognitis, contentionibus finis est impositus, decretaque, quanta afflicta vires opesque ferre posent, subsidia, simulque sancitum, ut secundum antiqua nobilitatis instituta, præsentis in castris Casari quique pro virili præsto esse contendat. De hoc etiam loquitur Thuanus lib. XXXIX. p. 375. dum hæc Augusta agerentur, Carolus Caesaris frater indicta Posonii comitia celebravit, tam faciles Hunnicorum procerum animos nactus, ut non solum universis eius postulatis in tam iusta ac necessaria causa assentirentur, sed etiam ultro in eam expeditionem profecturos se profiterentur, si aut Caesar vel quispiam ex eius fratribus huius bello interesset.

*** Pergit Thuanus: quibus confectis Viennam sine mora tendit, & eandem gratiam ab Austriacis impetrat, collationibus pecuniarum ex provincia consensu imperatoris ad munitiones urbis instaurandas & aliis in eam rem utilibus. Schardius an. 1566.

**** Thuanus lib. XXXIX. p. 375. Schardius ad a. 1566.

***** Thuanus lib. XXXIX. p. 375.

***** Thuanus lib. XXXIX. p. 376. Schardius ad a. 1566. Isthuanus lib. XXII. p. 465.

***** Schardius ad a. 1566.

***** Thuanus lib. XXXIX. p. 377. iamque IV. Germanici pedumque legiones convenerant, ducibus Romero Vallerthumbio, Bolderduno, Helfstano, & Poluillero, equitum Teutoniarum XX c. fuisse mermorant, IV. Hungarorum egregie armis instructorum. Auxiliares item externi & complures in exercitu numerati sunt. nam Sabaudus CCC. equites sclopentarios

summi, et Cosmus Florentinorum dux III. clas peditem ad Casarem missa suis sumptibus alebat. Velelmus Gonzaga Mantua dux pecunia, resp. item Genuensis & Lucensis eum adiuvant. Ferraria vero dux Alfonsus Aestinus vltima C. auctorum clas Casari commodata cum magno nobilitum fortissimorum virorum numero bello interesse voluit, atque alii plerique ex diversis Europa partibus reguli, proceres, ac nobiles sola rei fama impulsu, summa alacritate in castra confluebant, classem quoque Caesar in Danubio instruxerat, in qua erant XII. triremes, ac XXX. naues onerariae, quae III. clas sclopetariarum fere Italorum, quibus praerat Flaëchus Germanus militia Melitensis eques, & pleraque praetera machinas portabant, ab omni sagittarum iniuria intacta. Idem p. 378.

***** Thuanus lib. XXXIX. p. 378. Isthuanus lib. XXII. exeunte. Schardius ad a. 1566. Belcarius lib. XXX. p. 1008.

***** Thuanus lib. XXXIX. p. 377. Londorp lib. VI. p. 742.

† Thuanus lib. XXXIX. p. 378. Maximilianus pius princeps, qui vireis humanis citra diuini numinis gratiam debileis ac fluxas sciret, ante omnia institerat, ut Vienna & in castris ad tintinnabuli sonitum omnes in genua praecumbentes publicis precationibus pro communi salute cottidis defungerentur, itaque passim videre erat, in urbe per vicos & extra per vias cunctos ad signum statim genua stellere, si in equis essent, mox equo ad preces faciendas descendere. Hoc enim in Recessu Augustano s. LXVIII. fuerat decretum, & vocatur die Türcken-Glocke.

†† Thuanus lib. XXXIX. p. 379. Isthuanus lib. XXIII. p. 475.

††† Chytræus p. 561. Belcarius lib. XXX. p. 1010. Thuanus lib. XXXIX. p. 380. Londorp lib. VI p. 744. Extat apud Schardium Tomo IV. p. 25. Historia Sigethi capri per Samuelem Budinam.

†††† Chytræus c. l. Thuanus p. 384. qui p. 385. addit: ita Inula ac Sigethum duae fortissimae Pannoniarum munitiones eodem tempore fere in potestatem Turcorum venerunt. in quo rerum peritiores, Caesaris & eius belli consiliariorum prudentiam desiderarunt, qui cum nihil aggredi, sed castris continere se decreuissent, ex tam numerofo exercitu maiora praesidia utrique arcis non imposuerint, quae utriusque loci expugnationes remorari potuissent. Idem fere dicit Isthuanus lib. XXIV. ineunte.

††††† Thuanus lib. XXXIX. p. 387. Isthuanus lib. XXIII. p. 492.

†††††† Thuanus lib. XLI. p. 455. Schardius ad a. 1567. Isthuanus lib. XXIV. p. 498.

††††††† Chytræus c. l. Thuanus lib. XLI. p. 456. itaque legati a Casare Antonius Perantius antistes Agriensis, ante quinquennium eodem munere defunctus, & Christophorus Tiffenbachus Iunio exeunte Vienna profecti: Byzantium versus iter susceperunt, quo tandem XI. Kal. VII. br. incolumes peruenierunt, moxque salutis Purpuratis, & publico conuiuio more gentis accepti, tandem ad imperatorem introducti sunt. diu tamen & in annum usque sequentem negotium extractum, Selimo interim Hadrianopolim profecto & ibi eum subsecutis Caesaris oratoribus, donec res omnino confecta est, sicuti postea dicemus. Isthuanus lib. XXIV. p. 507. Schardius ad a. 1567.

†††††††† Thuanus lib. XLIV. p. 540. in Germania Maio exeunte legati Casari quatuor ad inducias anno quaque octiduum renouandas Constantinopolim superiore anno ablegatos dimissimus, una cum Ebraimo oratore Turcico aliis de causis ad Casarem missis, Viennam pridie Kalend. Iun. redierunt. Earum, quibus & Veneti, & Ioannes Vainoda comprehendebantur, cum aliae leges & condiciones erant, cum uti quisque sibi retineret quicquid vltimo bello cepisset, quod Maximilianus rebus plurimum profuit, quippe finibus Schwendi opera sic ampliatu, ut ad

ad XL. miliaria Germanica cis & trans Tibiscum late dominaretur : quo quidem in terrarum spatio multa arces, multa munitiones & insignes, partim ex hoste recepta, partim Schwendii diligentia aut exstructa aut inchoata. Idem & ararii noni iis in locis instituendi autor extitit, unde non leue subsidium publicis rebus accessit, ac Germanis per loca munera distributis rem limitaneam matura providentia tam in Pannonia quam in Stiria finibus constituit.

§. XXIV.

Eodem tempore exortum est bellum Gothanum. Guilielmus Grumbachius enim, postquam ab Imperio esset proscriptus,* sollicitata ad defectionem Imperii nobilitate, Io. Fridericum & Io. Guilielmum Saxoniae Duces obtestatur, ut ipsi accedant, se curaturum, ut dignitatem terrasque amissas recuperarent. Renuit Io. Guilielmus Vinariensis, Io. Fridericus vero vanis Grumbachii & Cancellarii sui Christiani Brückii artibus promissisque illectus, fore scilicet, ut rebus motis restitueretur ipse in paternas & auitas hereditates uniuersas, Electore Saxoniae Augusto, vel per sicarios sublato, vel si hoc non succederet, per concitatam tota Germania suae causae praetextu, nobilitatem excusso, ipsum recepit.** Conciliantur Principi quicunque rei bellicae periti, & a clientelis equitum ac peditum instructi habebantur. Conducuntur horum opera magnis stipendiis milites: infestantur & terrae Electoris Saxoniae & viae publicae latrociniiis,*** subornantur in Augustum sicarii,**** Propositum coniurationis erat, si euentus conatibus responderet, prout ex litteris interceptis & transfugis compertum fuit, sub initium veris viiicis equitum conscribere, & iiii legiones, quarum ii in Westphalia ad Rhenum usque, ii in Vandalicis regionibus excubarent. Vestphalicis dato negotio, ut per episcoporum ditiones, Franconiam, ac deinceps Thuringiam late grassarentur, Mulhusium, Northusiam & Erfordiam grandi pecunia mullarent: Vandalicis item ut idem facerent, & Saxonis Villuri totam ditionem vi ac rapinis depopularentur, mandatum: quo facto, Io. Fridericus ad Wittebergam Elector crearetur, & ubi exercitus duo coiissent, idem salutaretur, more inter Romanos olim recepto, ab uniuerso milite Imperator: Principes ceteri in ordinem cogerentur; qui recusarent, de medio tollerentur; equestris ordo Imperio Principum subtractus, in libertatem assereretur, & soli subiiceretur Imperatori: noua ad extremum Imperii forma institueretur.***** Inita & cum externis principibus occulta foedera, ac praecipue cum Erico, Sueciae Rege, cuius turbidum ingenium ad turbandam Germaniae quietem coniurationis visum est peropportunum, missae & ad Galliae Regem literae, grauissimis aduersus

Cæsarem & Imperii Ordines querimoniis plenæ, quibus auxilia petebantur. ***** Facta postremo spes a Grumbachio amicitix & opum Anglicarum ab Elisabetha: & quanquam Io. Fridericus Agnetem; Hassi filiam, & Mauriti Electoris viduam in matrimonio haberet, tamen persuasum ei, tum facile uxorem repudiari posse, ut Elisabetham ipsam duceret. ***** Addidit Grumbachius varias imposturas, & ne quid inexpertum relinqueret, magicam quoque superstitionem.***** In plebem vero, concione ad populum habita sparserat, bellum religionis abolendæ causâ, conspiratione inter Cæsarem, Augustum Electorem, & Germaniæ episcopos inita, susceptum esse. † Grassante dein coniuratorum audacia, Augustus per litteras ac legatos orat patruelem, factionis seditionis ducem cum satellitio vniuerso a se dimittat. Eodem officio apud Io. Fridericum defuncti sunt Fridericus Palatinus Septemuir & Philippus Hassus. †† Postquam autem in Comitibus Augustanis 1566. renovata fuisset proscriptionis sententia in Grumbachium, eiusdemque auxiliatores & receptatores, eademque tubis ac tympanis, more solenni per fecialem fuisset publicata, eius executio Augusto Electori demandatur. ††† Fuit & decretum, ut missa legatione iubeatur Io. Fridericus proscriptos in manus Cæsaris tradere, aut vinctos, ubi ille velit, sistere, ni pareat, debita receptatoribus poena afficiatur. †††† Et licet Palatinus Elector, Hassus & Cliuentis Dux se medios interponerent, & nulli operæ, nullis sumptibus parcerent, ut Io. Fridericum ad officium reducerent; iste tamen omnes condiciones recusabat, se, ob graue bellum Pannonicum securum esse ratus. ††††† Augustus igitur elector, postquam Io. Fridericum per litteras denuo monuisset, sed ab ipso acerbe fuisset notatus, †††††† accepto a Cæsare mandato, collectoque milite, pridie Natalis Domini 1566. copias suas præter spem, ad Gotham urbem mittit. Denuntiatio statim per fecialem fuit facta, qua subditi Io. Friderici a fide, quam ei tanquam legitimo domino debebant, ob læsæ Maiestatis Cæsareæ crimen soluebantur, & deserto illo, in Io. Guilielmi fratris verba iurare iuebantur. ††††††† Obsessa Gotha, neque tamen, quod adhuc pauciores numero copix aduenissent, vndique cincta, commeatus & auxiliares, ingressu haut omnino intercludi poterant. Itaque ex vicinis locis aliquot milites, sed tere imbelles in oppidum compulsi, & ex pagorum circumpositorum præda in aliquot dies annona comportata. Mox aduentante toto exercitu, cum aliquot dies sine vilo operæ pretio elapsi essent, decima quarta ab obsidione die, Augustus Vlluir in castra venit, & omnem

undique urbem fossis, aggeribus & castellis circumdat, vallo tam prope ad urbem perducto, ut oppugnatoribus obsessisque colloquendi facultas esset. * Mittebantur equidem ex urbe cum litteris & aureis quater mille, qui nobiles ad subueniendum sollicitarent, copiasque conducerent, istæ tamen interceptæ fuerunt, consilia coniuratorum detecta. ** Cives igitur omni spe auxilii destituti, consilia inuicem capiunt, atque ex equestri Ordine, aulicis, Senatu ac plebe conueniunt, concordibusque votis consilium capiunt, & Principem litteris supplicibus monent, ne se ipsum atque suos, proscriptorum causa obstinate perditum eat, quin potius mature se tam periculoso bello expediat. Sed nullum ad illas præter minas, responsum est datum. *** Dumque clam oppidani, rustici & prædarii consultant, casus incidit, qui occulta ac remissa eorum consilia ex indignatione in apertam seditionem adduxit. Cives igitur in urbe tumultuantes, cunctos ad arma contra proscriptos capienda hortantur, eoque veluti signo excitati prædarii, cum intus ab Hieronymo Brandensteinio, militum tribuno vrgerentur, ut nouo se iuramento obligarent, ob idque in aream arcis educti, id facere detrectarent, nequicquam Brandensteinio & ipso Io. Friderico minas ad obtestationes addente, statim exaudito oppidanorum clamore, portas occupant, & concursu ciuium ad arcem facto, se cum illis coniungunt, comprehenso ante alios Brandensteinio; quo facto, cæteri proscripti e latebris sunt producti. **** Hi erant præter Brandensteinium, ipse Grumbachius, factionis princeps, Guilielmus Steinius, socius & omnium consiliorum particeps, Christianus Brückius principis Cancellarius, & Io. Beierus, qui sub Augusto Vlluiro præfecturæ monetariæ quæstor, cum soluendo non esset, deserto domino transfugerat & coniuratis operam suam addixerat. ***** Hi extemplo in urbem rapti in Curiam deducuntur, ubi diuersis locis sub custodia habiti sunt. His actis, re inter eos consultata, placuit, ut vna communi epistola, quid in urbe actum esset, a nobilibus, aulicis, centurionibus, Senatu, Augusto Electori, Io. Guilielmo & Cæsaris legatis significaretur, & de consensu Io. Friderici petitem, ut dies condiceretur, qua per delegatos de pace ageretur, paratis cunctis proscriptos dedere, & urbem ipsam, si id æquis conditionibus liceret. Huic epistolæ Io. Fridericus seorsim suas adiungit litteras, Cæsaris legatis inscriptas, quibus petebat, ut Palatinus Elector, Guilielmus Cluiensis Dux, & ipse Philippus Hassus socer, qui paullo ante e viuis excesserat, accerlerentur, & in commune de pacis conditionibus deliberaretur.

S s s s s s s

Abe-

Aberat tunc Augustus, Cassellas cum Io. Guilielmo profectus, ut funus Hassi præsentia sua cohonestarent: ut in castra rediit, Gothani, quod petebant, impetrant; ad litteras Io. Friderici nihil fuit responsum. Dicta congressui dies, proponuntur conditiones, in quibus cum se comprehendi passus esset Io. Fridericus, consilii inops, tandem convenitur, ut ipse se, urbem & arcem cum apparatu omni bellico, commeatu ac fisco dedat Cæsari sine vlla conditione, ut proscripti, & Saxonix Electoris subditi, qui non renunciata domino suo obligatione, contra ipsum militarent, in Electoris manus tradantur; armati intra quatuor horarum spatium vrbe & arce excedant sine tympanis, & complicata signa prius tradant. Oppidani vitam, fortunas & immunitates integras retineant, portis patefactis præsidium intra urbem & arcem accipiant, claves Electori exhibeantur, captiui sine pretio dimittantur; Gothani ciues per VIII. delectos, supplices Cæsari fiant, aut eius loco Electori Saxoni, milites ac ciues fidem obstringant, se nunquam contra Cæsarem, Imperium & Saxonix Electorem arma esse laturos; in Io. Guilielmi verba iurent, excluso ab omni successionis iure Io. Friderico fratre, & natis ex illo filiis, & si contingat, Io. Guilielmum sine mascula prole decedere, ad Electorem Saxonem eiusque filios hæreditas deoluatur, quibus deficientibus, Landgrauii Hassiæ succedant. ***** Pactis utrinque obsignatis, Elector XIII. Aprilis Dominica Misericordias Domini ***** 1567. urbem ingreditur. Io. Fridericus vero se in manus legatorum Cæsareanorum tradit, ne in Austriam duceretur, sed apud Augustum Electorem relinqueretur, petens. Nihilominus triduo post Viennam ducitur, facta uxori eius abeundi & supellectilem pretiosam secum asportandi copia. ***** Mox de proscriptis & captiuis quæstio habetur, & Grumbachius in primis tormentis subiicitur, ex cuius & sociorum confessionibus, cum de criminibus constaret, XIV. Kl. Maii de iis supplicium sumitur. Grumbachius & Brukius secti in quatuor partes: cum Steinio, quod eum tanquam a se seductum excusasset Grumbachius, mitius actum: nam capite primum truncatus est & postea quadrifariam sectus. Eadem poena Hieronymus Brandensteinus arcis præfectus affectus est, qui in diripienda Herbipoli se ferociter gesserat, Gothanos etiam nimium adflixerat. Laqueo gula fracta est Io. Beiero, capite plexus est David Baumgartnerus, Sueviæ Baro, Augusta oriundus, qui ob æs alienum profugus, Grumbachianæ factioni se addixerat, & prauis de nobilitate in libertatem asserenda, consiliis, quæ & ipsius nomine publicata sunt, partici-

pa-

pauerat. Puer Magus laqueo suspensus fuit. † Tum diuinae machinae bellicae, quae CLX numero inibi compertae sunt, IX insigniores sibi Imperii prerogatiua sumpsit Augustus: ceteras cum Io. Guilielmo ex aequo partitus est: VIII grandioribus sepositis, quae dono Caesari missae sunt. †† Postea ex decreto Comitiorum Ratisbonensium Gothanae arcis, tanquam seditiosorum ac perduellium receptaculi demolitio imperatur. ††† Cusi in victoriae tantae memoriam argentei nummi cum hac inscriptione: TANDEM BONA CAUSSA TRIUMPHAT. †††† Inter haec, ductus Viennam Io. Fridericus & ignominiosa pompa per urbem x. Kl. Quintilis traductus, effusa, quamuis copiosissimo imbri superueniente, ad nouum spectaculum plebe. Praecedebant L. Equites Norici, quos totidem Saxones sequebantur, deinde VIII. qui signa in terram versa deferebant; quingenti circiter pedites, currum apertum, in quo ipse vehabatur, stramineum pileum in capite gestans, comitabantur. Ita variis anfractibus per celebriores urbis plateas ut plebis oculos pasceret, circumuectus est, inde Neapolim translatus in custodiam L. armatorum, & domestico comitatu admodum exiguo, additum tamen postea indulgentia Caesaris nouum famulitium. Intercedebant pro eo missis oratoribus, Moguntinus, Treuirensis, Brandeburgicus Septemviri, & vniuersa Boiorum & Palatinorum familia, Wuerttembergensis Dux, Guilielmus Landgrauus, Cliuensis Dux, Badensis Marchio, & Comes Hennebergicus, nihil tamen obtinuerunt, quam ut captiuus laxiori custodia teneretur, †††† in qua postquam per annos XXVIII continuos vixisset, ipsiusque libertas varie fuisset tentata, ††††† demum a. 1595. fuit extinctus. ††††††

* Vide supra §. XXII.

** Langueti Historia B. Gothani apud Tentzelium Hist. Gothanae Supplem. Sec. sectione secunda p. 817. sed quod intelligeret nobilitatem solam nec auctoritate, nec viribus, nec opibus tanta rei parem futuram, si potentiores Principes aduersarentur: nec protinus omnes ex hoc ordine hac consilia probaturos, atque a suis principibus discessuros esse. Denique si quid a nonnullis non vniuersis moueretur, conatus seditionis speciem esse habituros. Idcirco re deliberata, dat operam, ut ad praesidium Nobilitatis adiungat patrocinium Principum, gratia, auctoritate, affinitatibus potentum. Praefert autem ceteris Duces Saxoniae fratres, Ioannem Fridericum secundum, & Ioannem Guilielmum, Ioannis Friderici Electoris olim filios, tanquam proximos vicinos, & suo iudicio huic tela, quam insitnebat, pertexenda accommodatissimos. Eos enim ex collectis adeptisque per parentem studiis hominum, norat gratia valere apud promiscuam multitudinem augente fauore commiseratione ex memoria cladis perpeffa in bello Germanico titulo defensa religionis. Apud hos ita sese insinuat, ut alterum natu maximum Ioannem Fridericum de sua causa bonitate persuasum, & maximis spebus impletum, gloriosoque titulo Patris,

rentis, Patroni, Protectoris ac Vindicis nobilitatis Germanica infatigatum facile sibi deninze-
vit: Alterum Ioannem Guilichinum, quanquam saepe ac mirifice tentatum, circumuenire tamē
atque in suas protrahere partes nequiverit. Thuanus lib. XLI. p. 449.

*** Historia B. Gothani p. 820. Thuanus c. l.

**** Thuanus c. l. ad haec, odia inter eum & Augustum Vlluirum exacerbare, & in
sceleris magnitudine eum obligaret, in perniciem Augusti coniuare & sicarios subornare. Hist.
B. Gothani p. 821. priusquam ex Comitibus (Wormationibus) domum redit dux Elector Sa-
xoniae, comprehenditur non procul a Dresda ob furtum quidam natus prope Fribergam Misnia,
Ioannes Boem. Hic Dresdam adductus ex sese sponte, non interrogatus, enunciat, conductum
se esse a Grumbachio, ut Electorem incautus ac fere sine satellitio vagantem in silvis, aut feras
insectantem, globo traiciat, & ad eam eadem se sclopeto instructum esse. Idem post tormen-
tis examinatus repetit. Capitur & alius grassator insignis, Erphordiensium hostis, Philippus
Plass, qui inter alia confitetur, sibi quoque a Grumbachio se insidias, quae parentur Electori,
adiuuare velit, pramia proposita esse. Sed assentiri se noluisse. Nec dissimilia his testimonia
alia deferuntur ad Electorem ab inclytis & nobilibus viris, Guntero Comite Schwartzburgico &
Christophoro Zebicio, ex ore Grumbachii excepta. Idem fere dicit Thuanus lib. XLI. p. 450.
Luckius in Sylloge Numismatum p. 226. exhibet nummum Augusti, representantem nauim
prope petram, mari agitatam turbido, in cuius velo expanso Christus Cruci affixus, &
malo adstans Elector, gladiumque humeris imponens, quem hostes septem vndique equis
aduatantes telis gladiisque petunt, cum hac epigraphe: TE GVBERNATORE. Hunc
nummum occasione Gothanae obsidionis cūsum fuisse autumat Luckius, quem secutus fuit
Tentzelius in Schediasmate suo de nummis Saxonice pacis, bellicae tempore cūsis, qui etiam
coniectatur, sex equites nauem cingentes sex factionis illius auctores cum ipso Io. Frideri-
co designare. Sequitur eum Gleichius in Historia Numismatum succincta §. XXXI. & Schle-
gel de nummis Gothanis p. 47. Verum Iunckerus in Vita Lutheri p. 268. potius auctor est,
significare hoc Emblemate Electorem voluisse, ecclesiam turbidam petitamque ab aduersariis.
Ipse quoque Tentzelius in Saxonia Numismatica lin. Albertina Tomo I. p. 117.
tradit, tale Numisma iam tempore Conuentus Numburgensis 1561. Augusti Electoris iussu
fuisse cūsum.

***** Hist. B. Gothani p. 826. Thuanus lib. XLI. p. 449. Additur in dicta Historia
p. 827, comprobatum haec deinceps archiu a deditione in arce reperta, & indicis atque con-
fessionibus Principis Ioannis Friderici, Grumbachii & ceterorum patefacta consilia. In literis
vero interceptis haec verba inerant: Imperatorem Maximilianum publicatione renouata proscri-
ptionis violasse fidem ac religionem inrisiurandi, atque hoc periurio semetipsum exutum maiestate
Imperatoria de fastigio Imperii deiecisse. Et paullo post: in hanc conspirationem ita consen-
sit Dux Ioannes Fridericus, ut de suo stipendia Ducibus decreuerit, & victoribus, si rem perse-
cerent, pramia proposuerit, ex prada parva & occupatis terris, liberalissima. Constitutum
fuit inter eos biennio ante de immouanda insignium Electoralium forma, deque typis peculiaribus
monetae imprimendis, cum arrogantis, minimeque decentis tituli, ubi ad arma deuentum esset,
inscriptione. Comparata iam & inscripta fuerunt praela ad excudenda publica fidei diplomata,
quibus caueretur saluti eorum, quos seruatos cuperent.

***** Hist. belli p. 827. de colligendis belli nervis rationes inita: petita mutuo a
quibusdam Germania principibus ingens pecunia vis: foedus cum Rege Suecia non solum expecti-
tum

tum & tentatum est, sed & missis hinc inde legatis, initum contractumque fuisset, ni interceptus quidam in mari consilia omnia aperuisset. Quas minas, qua opprobria in cognatos principes, & machinationes quam hostiles aduersus eosdem, mandata illa continuerint, id instructionum, ut vocant, formula postea reperta testari feruntur. Nulla ibi Imperatoris, nulla cognati sanguinis, iuratorumque pactorum ratio habita est. Est inter alios libellus repertus etiam, qui continet belli denunciationem directam ad Imperii Ordines, multo ante compositam, & manu propria Ducis Ioannis Friderici plerisque in locis correctam & auctam. Ita ut nihil illis ad classicum canendum euertendamque patriam desuerit, quam laculi auro repleti, & praecepsus aliquis speciosus. Eum sese accepturos arbitrati sunt, si Elector Saxonia, quem variis calumniis apud Nobilitatem sibi addictam deformarant ac praeuaricabant, decreto Imperii aut Caesaris iussu, executionis faciendae causa, arma sumeret. Mere. G. B. Tom. I. lib. III. p. 400.

***** Thuanus lib. XLI. p. 451. in eam rem consilia a coniuratis quasi ab Elisabetha litera notis arcanis exarata, quibus illa mirifico cum sola virtutis & paterna & sua fama cognitum amore deperire contestabatur, & familiare cum ipso colloquium expetere, quibus rebus ut maior fides astrueretur, impudens iuxta & audax commentum Grumbachium molitum affirmant; suppositam nimirum anno superiore feminam e prostibulo ad id ante instructam, quae obsoleto habitu, ut lateret, Erfordiam venit; eodem mox Io. Fridericum variis promissis a suis infatuatum venisse, & cum ea, quam Elisabetham rebatur, quae relicto regno ad eum impotentis amore percussa simulato morbo summa celeritate aduolasset, sic enim illa aiebat, ut conspectu eius & colloquio tandiu expetito fruere, diu collocutum, ab eaque post amplexus artissimos certa auxiliorum & nuptiarum fiducia discessisse.

***** Hist. B. Gothani p. 828. sed hoc maxime triste & deplorandum est, quod ad artes minime conuenientes homini Christiano confugere veriti non sint. Per puerum enim rustici filium, vel magicis praeceptis imbutum, vel ab incantatoribus fasciatum, vel a Grumbachio ad eas imposturas affuefactum: per hunc erga Princeps in conclave suum, & arcanissimam consuetudinem receptum, responsa ex angelis sciscitari, & de futuris quid euenturum esset, explorare est solitus. Nunc de successibus victoriisque ipsius Ducis: nunc de Caesaris & Electoris Saxoniae interitu: nec non thesauris effodiendis, aliisque id genus similibus euentibus. His cum a diuini verbi praeconibus vehementius contradiceretur, grauius illis supplicia, ni tacerent, inditta sunt. Et suscepit magi patrocinium ipse Princeps tanto studio tantoque feruore, ut Theologos hanc consulendi diabolum consuetudinem acriter reprehendentes, mordacibus & contumeliosis scriptis, quae extant, repelleret, nec ulla pia, reuera & salutaria monita admitteret. Thuanus lib. XLI. p. 451. Vocabatur iste Hansel Tausendschön, oder der Engelseher, sonst mit Nahmen Hans Müller, der Jüngere, zu Sundhausen. Müller Ann. Sax. ad a. 1567.

† Hist. B. Goth. p. 829. Thuanus c. l.

†† Historia B. Gothani p. 820. 821. Thuanus c. l.

††† Hist. B. Goth. p. 822. duci Electori vero Saxoniae Augusto demandatur ab Imperatore ac ceteris ordinibus decreta in proscriptos & Receptores, ni pareant, executio, & imperantur auxilia quatuor Germaniae prouinciis, Turingiae vicinioribus. Vtrique Saxoniae, superiori & inferiori, Franciae Orientali & Westphaliae, Caesaris etiam litteras desuper scriptas in compendio exhibet Schardius ad a. 1566.

†††† Hist. B. Goth. p. 822. Thuanus p. 450. Extat speciatim cum litteris quibusdam

8888883

dam adiectis Copey der Antwort, so Hertzog Iohans Fridrich zu Sachsen der Mittler &c. des Reichs abgesandten Botschafften, auf ir Anbringen und VVerbung, VWilhelmen von Grumbachs, Ernst von Mandelslo, und VWilhelm von Steins halben gegeben 1566. 4. Hanc etiam prolixam responsionem exhibet Schardius ad a. 1566.

++++ Thuanus lib. XLI. p. 450.

++++ Hist. B. Goth. p. 822. Electorem vero Saxonia non obscure amplius aut ambigue, sed ex proposito, diserte ac acerbè notet, & falso atque inique traducat. Intertextur scripto Grumbachianæ epistolæ, obiectum de conductis & emissis sicariis crimen diluentes, excusatione prorsus inter se discrepante. Quod enim initio inficiatur impudenter, & derivat a se in alios, id ad extremum ita confitetur, priora prodens: Et nisi Elector desinat oppugnare ipsum, non defuturos minitetur, qui eum quoque modo tollant: Prodierunt enim Copeien derer Schrifften, so zwischen dem Churfürsten und Hertzog Iohans Fridrichen dem Mittelern, zu Sachsen &c. Graf Günthers von Schwartzburg, und VWilhelmen von Grumbachs, auch folgendes zweier zu Dresden gerechtfertigten Vbelhelter, und derer von ihnen erzwungenen vermeinten Vrgichten halben ergangen anno 1566. 4.

++++ Hist. B. Goth. p. 824-825. Thuanus c. l. Extant de eo varia scripta: Abdruck der Röm. Keyserl. Maiestat Mandat und Befehl an den Churfürsten zu Sachsen, der Archts-Execution halben. Auch des Churfürsten zu Sachsen &c. Verordneten Ober Sachsischen Creysen Obristen Verwarungs-Schrifft anno 1566. & varia alia, vel dissidationem, vel deditionem urbis & arcis concernentia. In Goldasti Reichs-Satzungen p. II. p. 294. reperitur Maximiliani II. proscriptio per facialem XIII. Decembris 1566. publicata. Schardius ad a. 1566. 1567.

* Hist. B. Gothani p. 825. Thuanus c. l.

** Hist. B. Goth. p. 826. dum hæc opera ad urbem parantur, a nocturnis excubiis decedunt internuncii ex arce emissi cum literis & auro signato ad Ernestum Mandelslonium. Aureorum erant quater mille pondere, Rhenanis leniores, auro pares, notati insignibus Electoralibus decussatim secantium sese binorum gladiatorum, & inscriptione benedicente dignitatem Electoralem Ioanni Fridrico a natalibus. Literæ characteribus exaratae erant inusitatae. Magni, & arcanas obsessorum machinationes, & magistros equitum, militumque tribunos, socios atque complices coniurationis omnes patefaciunt, quorum multi sui purgandi causa ad Electorem Saxoniae & legatos Imperatoris literas scribunt. Nonnulli in castra deinceps veniunt, aliqui male sibi conscii fuga salutem querunt. Inter Schedas meas possideo litteras Guilielmi Grumbachii ad Ernestum de Mandelsloh ex arce Grimmenstein XXXI. Ianuarii 1567, quas una cum dictis quater mille aureis ad ipsum miserat, quibus ita exprimuntur Viertausend Klippen in Gold-Gülden wierdt geschlagen, iedoch sind sie in Gold etwas besser. Inde ipsum monet, ut cum copiis adductis quantocyus accedat, hoc addito: wann es sollen alsdann die Reichen Leute nicht mit Löffeln, sondern mit Scheffeln ausgetheilet werden. De nummis istis Schlegel de nummis Gothanis p. 44. 45.

*** Hist. B. Goth. p. 829. Thuanus p. 452.

**** Hist. B. Goth. p. 830. angere civium & rusticorum in urbem coactorum indignationem casus, qui præcessit pridie Paschatos. Præcipuus enim Capitaneus civium, idemque civis, ob fortitudinem & rei militaris usum omnibus carus, Ioannes Hoffman, non ex urbe, sed arce (contra militem inter se pacta, quæ erant, ut arcem præsidia istuc collocata, urbem vero

CINES

ciues defenderent) ad oppugnandum hostium castellum proximum, erumpere cogitur. Vbi pugnant fortiter, cum aliquot gregariis militibus interficitur. Quod ergo seruari potuisset, si auxilia, ubi conuenerat inter eos, submissa fuissent, incipit in urbe de tribuni militum Brandensteinii perfidia, populusque grauiter queri, quod non tantum honestum fortemque ciuem presenti periculo obieciisset, sed & viriliter dimicantem turpiter deseruisset. Exoritur ergo fremitus & indignatio in urbe, cuius cum praesidiarius miles e claustris in arcem quarta die Aprilis eductus, ad Sacramentum militiae de nouo praestandum, non ignarus esset, iurare recusat: vel quod desperaret de defensione arcis, vel quod amplius militare nolle causam improbens, & quod perclusus esset latebrarum, squaloris & egestatis, quam pertulerat. Stipendia enim nulla nisi vnius mensis & victum tenuem ac sordidum per id tempus acceperat. Urgente praefecto Hieronymo Brandensteinio, & nil proficiente, nec obiectionibus, nec minis, accurrit princeps ipse. Sed & eo nihilo plus concitato militi persuadente, exauditur clamor in urbe: fit mox concursus ad arcem: porta ubi recluduntur: coniungit se miles cum oppidano praesidio. Comprehenditur tribunus militum Brandensteinus: proscripti deposcuntur: qui cum metu sese abdidiissent, inquiruntur per arcem reueratis conclauibus: inuenti capiuntur, vincli abripiuntur in urbem, atque in curiam deducuntur, ubi diuersis in locis custodiuntur. Thuanus p. 452. Scharidius ad a. 1567.

**** Hist. B. Goth. p. 831. ibi additur: Zebicius vero cum nonnullis aliis ea vespera elapsus, postridie summo mane per portam arcis emittitur, ubi deceptis excubiis fossam, qua angustissima erat, concitato equo transiliens euadit. Is est autem Zebicius, qui suo se sclopato Zobelium Antistitem Würceburgensem traieciisse profiteri fuit ausus cum Pichtio Lüneburgico. Eadem dicit Thuanus p. 452.

***** Hist. B. Goth. p. 832. Thuanus p. 853.

***** Hist. B. Goth. p. 833. factum id est die decima tertia Aprilis, hora circiter sexta vespertina. Incidit illa dies in Dominicam Misericordias Domini, hoc ex Ecclesiastico Calendario nomine notam. Qua ante annos viginti a Carolo V. Imperatore pater Ioannes Fredericus senior acie victus & captus est, pene eadem hora. Discrepantibus tamen diebus mensis politici, cum ante viginti annos eadem Dominica in vicesimam quartam Aprilis incidere. Sed decima tertia Aprilis, qua antistiti Würceburgensi Zobelo fraude Grumbachii perempto, vitam: eadem admirando iustitia ac vindicta diuina testimonio ipsi Grumbachio tunc primum redacto in hostium potestatem, annos octo post, spem vita eripuit. Vbi notandum quod in noua editione huius Historiae, Tenzelii supplementis inserta, male supposita fuerit dies decima quarta Aprilis, cum tamen & prima editio & omnes reliquae historiae decimam tertiam rectius habeant. Sequitur Thuanus p. 453.

***** Hist. B. Goth. p. 833. Thuanus p. 453.

† Hist. B. Goth. p. 833. Thuanus p. 453. Qua ratione etiam Iustus Ionas Junior, ob causam Grumbachianam Hafniae capite fuerit plexus, docet Müllerus Ann. Saxon. ad a. 1567.

†† Hist. B. Goth. p. 834. Thuanus c. l. licet alii maiorem tormentorum numerum adducant.

††† Hist. B. Goth. Thuanus c. l.

†††† Nummus iste ab vno latere repraesentat Gladios Electorales decussatim posi-

tos cum inscriptione **TANDEM BONA CAUSA TRIUMPHAT MDLXVII: a parte auersa MDLXVII GOTHA. CAPTA. SUPPLICIO DE PROSCRIPTIS IMP. HOSTIB. OBSESS. SVMPTO COETERISQ. FUGATIS AVGVSTVS. P. SAXO. ELECTOR ETC.** *Fieri fecit.* Vid. Luckii Sylloge Numism. p. 224. Schlegel p. 46. Plures sunt, qui historiam fatalis istius belli scripserunt. Inter hos primo loco nominanda est *Historica descriptio suscepta a Casarea Maiestate Executionis contra S. Rom. Imperii rebelles, eorumque Receptatorem: & capta urbe Gottha soloque equati castri Grimmensein Anno Domini MDLXVII.* quæ Anno MDLXVIII mense Augusto prodit, quam etiam Schar dius *Tomo IV.* inseruit p. 34. & quæ in vernaculum sermonem fuit translata. Autorem detexit P. Bizarus in *Historia Senatus Populique Genuensis ad a. 1567.* p. 577. vbi, dum belli Gothani historiam breuiter exponit, sequentia imminiscet: *huius autem belli causæ & occasiones, adeoque vniuersa Historia de capta urbe Gottha & castro Grimmensein Idibus Aprilis funditus exciso, a generoso & clarissimo viro D. Huberto Langnetto, qui ob singularem eruditionem ac ceteras eximias virtutes ab omnibus commendatur atque suspicatur, latine descripta est, ac etiam typis excusa.* Plenius de hoc libello Tentzel p. 809. Schar dius ad a. 1566. 1567. *Londorp lib. VII. p. 786.* Crusius *Ann. Suen. p. III. lib. XII. p. 729.* Natalis Comes *lib. XVIII. p. 383.* Chytræus *lib. XXI. p. 568.* Balth. Menci in *Historica Narratione de VII. elect. Saxonie* p. 87. Spangenberg *Chronic Saxon. c. CCCII.* & plures alii, quos longo numero citat Sagittarius *Hist. Gothana* p. 34. 35. Inter Msta mea, præter varias litteras, quas Originales vocant, ipsa Io. Friderici manu subscriptas, aliasque Grumbachii, Alberti de Rosenberg, aliorumque, tres speciales reperiuntur descriptiones huius belli, quarum vna prolixior est, variasque insertas habet epistolas.

++++ Thuanus *lib. XLI. p. 454.*

+++++ Testatur de eo Chytræus *lib. XXVII. p. 761.* *pro captiuo Saxonie principe Ioanne Friderico, plerique Imperii principes cum Dania rege, apud Imp. per legatos mense Martio Praga intercesserant, ut ex diuturna octodecim annorum custodia tandem liber dimitteretur. Esi autem verbotenus assensit Imperator: tamen formam cautionis, a captiuo Principe præstanda, talem præscripsit, ut ille ad finem vitæ in custodia durare, quam tali modo liberari maluerit.*

+++++ Müller *Ann. Saxonici ad a. 1595.*

§. XXV.

Durante hac obsidione, d. III. Ianuarii 1567. omnes Io. Friderici Ducis subditi Salteldiam euocantur, ibidemque auctoritate Imperiali per Fecialem absoluti, Ioanni Guilielmo fratri fidem præstare iubentur.* Ibidem Augusto Electori d. VIII. Ianuarii in sumtum satisfactionem quatuor præfecturæ, Weyda, Arnshaug, Ziegenrück & Sachsenburg hypothecæ loco in securitatem constituuntur.** Dum adtem ista nondum sufficerent, Comititia vniuersalia Circulorum Erfurti Septembri mense 1567. fuerunt celebrata,*** iisdemque quod de sumtibus cum Io. Guilielmo fit transigendum, decretum, & qua ratione reliqui, qui ex Grum-

Grumbachii adseclis refugerant Ernestus Mandelslous, Iodocus Zebicius, Dietericus Pichtius, Michael Faistlinus inuestigarentur, & merita poenae subiicerentur. **** Dum etiam in Comitibus Ratisbonensibus non solum demolitio arcis Grimmenstein fuisset decreta, sed etiam conuenerat, ***** vt trium annorum pecunia ad vnum contraheretur: ea lege, vt illa in Caesaris manus non perueniret, nisi bellum cum Turcis gereretur, eadem de re & actum Erfurti, conuentus & Pragae & Posonii habiti, & imperata graua vectigalia ad militem alendum. ***** Austria vero Ordines dum aris alieni, quo premebatur Maximilianus, leuationem ab iisdem peteret, liberum Augustanae Confessionis exercitium denuo petunt, & quod antea fuerat denegatum, ***** tunc demum obtinent, vt Maximilianus Imperator, duobus Austriae Ordinibus, Dynastis seu Comitibus, Baronibus & ceteris nobilibus, in ecclesiis, in quibus ius Patronatus habebant, liberum doctrinae ac Rituum Confessionis Augustanae exercitium concederet: hac tamen conditione, vt seni utrinque a Caesare & Ordinibus delecti, & in his duo ex Saxonice ecclesiis euocati, de singulis doctrinae articulis & Ritibus inter se conferrent. Ex Saxonice ecclesiis Ioachimus Camerarius Lipsia, & David Chytraeus Rostochio litteris Imperatoris in Austriam sunt exciti. Cum autem duo isti Ordines in domo Prouincialium Viennae deinceps aliquot annis, usque ad Maximiliani obitum, concionatores & ministerium ecclesiae publicum fouerent: maxima pars ciuium etiam, desertis suis templis & pastoribus Pontificiis, eo confluebant, & ab Augustanae confessionis ministris coenam Domini sumebant, atque infantes suos baptizari, sponso & sponsas copulari & funera deduci curabant. Mortuo itaque Maximiliano, illud a Rudolpho obtinuerunt pastores Pontificii, vt exercitium illud Religionis in vrbe Vienna publicum aboleretur, relicta nihilominus Dynastis & Nobilibus Religionis exercitio in suorum praediorum ecclesiis & arcibus. *****

* Schardius ad a. 1567. *Circa hoc idem tempus subditi Iohannis Friderici, tam Nobiles quam plebei litteris euocati Salueldiae conueniunt, & ibi a iuramento & fidelitate, quam Iohanni Friderico obligati fuissent, autoritate Imperiali per Heroldum, & vocant, absoluti, Iohanni Guilielmo fratri, Iohanni Friderico relicto omnem fidelitatem prestare iubentur. Mullerus Ann. Saxon. ad a. 1567.*

** Schardius c. l. cum itaque trium praefecturae cum pagis atque oppidis ad eas pertinentibus oppignoratione Augusto Electori cauisset. Sed rectius Mullerus quatuor istas praefecturas ex ipsis Aetis numerat.

*** Schardius ad a. 1567. *mensis Augusto, Legati Imperatoris, Electorum, ac Circulo-*

T E T T E T T

rum

rum Imperii Erphordia vigore decreti Ratisponensis conveniunt, atque de impensis executionis Gothanae, Electori Saxoniae Augusto, aliisque tribus Circulis refarciendis consulant, quod in Comitibus Ratisponensibus certa ac liquida eorum ratio haberi non potuisset, ea diligenter ad calculum revocata, & resectis superfluis, summa eorum constituitur 953634 floreni cum aliquot grossis atque nummis. Impensarum vero in demolitionem arcis saltarum computatio 59559, cum aliquot grossis & nummis isidem. Quorum solutio pro rata contributionis Statibus Imperii imponitur. Quod autem Gudenus atque Schardius circa impensarum summam varient, hac est ratio, quod iste impensas solius Electoris, hic vero etiam impensas Circulorum computet. Gudenus Hist. Erfurt. lib. III. p. 235. Augustus 747635. florenos erogaverat, ab Imperio, cuius nomine bellum suscepit, restituendos, qua de re, nec non aliis Imperii necessitatibus, ut consultaretur, Erfordiam Comitibus indicuntur.

**** Extat Recessus in Corpore p. 768.

***** Schardius ad a. 1567. Maii die 12. Comitibus Ratisponensibus, de quibus diximus, finiuntur, hoc decreto, ut contributionum Imperatoris in Comitibus Augustanis, loco perpetui subsidii, promissarum triennalis solutio in biennalem iuxta suae Caes. Maest. petitionem converteretur. Cumque de arcis & civitatis Gothanae deditione nuntium 19. Aprilis allatum fuisset, eius tanquam seditiosorum receptaculi demolitio, Caesare eam regente, a Statibus comprobatur. Impensarum vero in obsidione ab Imperio saltarum ratione, novus Conventus Erphurdia ad primum Augusti celebrandus indicitur, Legatis nihil de his in mandatis quid agerent, habentibus. Extat Recessus Ratisponensis in Corpore p. 753.

***** Thunus lib. XLI. p. 454.

***** Thuanus lib. XXXIX. p. 388. secundum hac indicti conventus Austria Ordinum, quorum initium Vienna IV. Kal. Xbr. (1566.) factum est. Cum illi omnia blitro Caesari deferrent, vicissim ab eo petebant, ut confessione Augustana iam diu a se expetita sibi in posterum vti liceret: quod postulatum cum Caesar diu elusisset, postremo instantibus Ordinibus ab eo responsum est, ut quoniam aliam ab ea, quam ipse profiteretur, fidei rationem profiteri vellent, statim venditis bonis ex provincia discederent.

***** Chytræus lib. XXII. p. 579. Polhaym in Oratione p. 635. Thuanus lib. LXII. p. 134. Londorp lib. VIII. p. 948. Thuanus lib. XLIV. p. 540.

§. XXVI.

Anno 1568. Iacobus Elsius, Archiepiscopus Treuirensis, Augustam Treuironum, quæ ipsi obsequium denegabat, obsidet. Et licet oppidani ab Imperiali Camera mandatum contra Ducem prædictum impetrassent, ut quamprimum ab ista obsidione desisteret, nihilominus tamen ista a IV. Idus Iunii ad v. usque diem Sextilis fuit continuata. Tandem vero Caesaris atque Electorum Circuli Rhenani interuentu, in has condiciones fuit transactum: ut Praesul, cautione data, nihil molestiae aut damni oppidanis inde creatum iri, cum armatis, qui Legato Caesaris fidem obstringerent, in urbem admitteretur, & ciues ita se erga eum gererent, ut ei diutius apud ipsos immorari necesse non esset. De iuribus inter partes contro-

ver-

versis lis ordine & secundum iuris receptam in Imperio formulam terminaretur. *

* Londorp. *lib. VII. p. 950.* Browerus *Ann. Trevir. lib. XXII. p. 402.* qui etiam Electoris iura defendit, cum ex aduerso Cinitatis iura defendat Guilielmus Kyriander. Thuanus *lib. XLIII. p. 525.* Schardius *ad a. 1568. p. 89. & 98.*

§. XXVII.

Renouata ista ætate fuit controuersia inter Ferrariensem & Florentinum de dignitatis prærogatiua: * cuius cognitionem cum ad se pertrahere vellet Pontifex, Ferrariensis e contrario tergiuersabatur, & quamvis citatus, nunquam adduci potuit, ut procuratorem Romam mitteret, sed ut a Cæsare & in aula Cæsarea lis terminaretur, omni ratione contendebat. Id cum honeste Cosmus recusare non posset, quo tamen id cum bona Pontificis gratia fieret, impetrauit, ut Pontifex de Maximiliano non ut Cæsare, sed tanquam arbitro assentiretur, ea tamen lege, ut intra certum tempus de causa cognosceret, & iuris ratione eam diiudicaret. Verum, Maximilianus, qui & auctoritatem suam retinere, & inter Ferrariensem & Florentinum sororios iudex sedens, neutri molestiam facessere vellet, acceptis Pontificis litteris in iustam indignationem exarsit, quod & in sententia ferenda modus & conditio præscriberetur, nec sibi causæ ad se & imperatorium tribunal vere pertinentis, libera cognitio permitteretur. Itaque rem de die in diem ducebat, & dissidium hoc amice componi exoptabat. ** Pius V. autem Cosmo fauens emissio diplomate vi. Kl. Septembris 1569. Cosmum Magnum Hetruriæ Ducem creat. Quod cum grauius Cæsar ferret, quod ad illius & Imperii haut dubiam iniuriam pertinere existimaretur, per Oratores suos contra inaugurationem intercessit, quæ nihilominus iv. Nonas Martii 1570. fuit peracta. *** Postquam autem Franciscus, Cosmi filius, Ferdinandi I. Romanorum Imperatoris filiam Ioannam duxisset in uxorem in Comitibus Ratisbonensibus a. 1574. eundem Magni Ducis titulum ipsi concessit. ****

* Vtriusque partis fundamenta declarat Crusius *de Iure Proedrias cap. XI.*

** Thuanus *lib. XLIV. p. 841.*

*** Thuanus *lib. XLVI. p. 614. & lib. LIV. p. 888.* Schardius *ad a. 1569. p. 130. & ad a. 1570. p. 136.*

**** Thuanus *lib. LX. p. 82.* postea Io. Baptista Concinas iam multoties ad Maximilianum Cæsarem ob concessum a Pio V. magni Etruriæ ducis titulum Cosmo & Francisco, qui sororem ipsius in matrimonio habebat, succensentem missus tandem obtinuit, ut hi Francisco tituli tanquam Imperii beneficiario confirmarentur, eaque de re amplissimum a Cæsare diploma impetrauit.

§. XXVIII.

Anno 1569. Conuentus Statuum Deputatorum Imperii ad xiv. Aprilis Francofurtum fuit indictus. Cum enim non solum de damni ab Arausionensis exercitu ex Galliis superiori anno reuerso, Alsatia illatis, & de insolentia copiarum Comitis Palatini Wolfgangi in diocesi Spirenfi, aliisque finitimis locis exercita, ad Cæsarem varix querimoniarum essent delatae de mediis, quibus his malis obuiam iretur, fuit deliberatum. * Sed cum medela nondum adhiberetur, noua in sequentem annum 1570. Spiræ indicta fuere Comiticia, quibus actum de frenanda Germanorum militum libertate, in addicenda exteris Regibus opera & laudendis Imperii subditis nimis abutentium, petulantia, & ad veterem grauitatem reuocanda. Deinde, vt Pax publica in Imperio per executionem & auxilia Circulorum expeditius violenter oppressis missa, conseruari deinceps commodius possit. Tum de arcibus Vngaricis aduersus Turcas sumptu Imperii muniendis: de Gothani belli impensis Augusto Electori refundendis: de iustitiæ administratione in iudicio Camerae expedita: de recuperandis provinciis ab Imperio auulsis: de matricula Imperii, & contributionibus ad onera publica æquabiliter inter Ordines instituendis: de Moneta: de opificum collegiis: de pannis laneis: de officinis typographicis. ** In iisdem Comiticiis Io. Sigismundo, postquam regis renunciaisset titulo, Transyluania omnis per pacem conclusam iure hæreditario fuit relicta. *** Exhibitus quoque in his Comiticiis a Belgis foederatis libellus supplex pro auxiliis imperandis. **** Inter Hamburgensis quoque Ciuitatis & Ducum Holsatiæ legatos acres contentiones in his Comiticiis, de Dominio vrbs & iure exemptionis Hamburgensium fuerunt. ***** Ibidem inter deliberationes, Cæsar Annam filiam natu maiorem, Philippo II. destinata, post amplexus, Ioanni ab Hoia, Monasteriensi Episcopo in Belgium deducendam tradit. ***** Hinc xxii. Octobris sponsalia, inter Carolum IX. Gallorum Regem & Elisabetham Maximiliani filiam, solenni pompa celebrantur. ***** Anno 1571. Comiticia Deputationis Imperii fuerunt celebrata, in quibus de Moneta & Matricula Imperii in ordinem redigenda fuit actum. *****

* Schardius ad a. 1569. p. 123. Idem p. 125. *die duodecimo Iunii, cum Deputati Ordines Francofurti, re die multumque deliberata, inter se conuenissent, de modo, quo copiis Germanicis, & militia Gallicana reuertentibus occurrendum esset, & extra maleficium ad suos redirent, conuentus soluitur. De cuius decretis ideo minus dici vel scribi necesse, quod publicata non sunt, & plerique saltem caput, de quo diximus, respexerint. Recessus extat in Corpore p. 780.*

** Verba sunt Chytræi lib. XIII. p. 598. Schardius ad a. 1570. p. 140. Chytræum sequitur Thuanus lib. XLVII. p. 636. Merc. G. Belg. Tom. II. lib. I. p. 38. Extat Recessus in Corpore p. 790.

*** Isthuanus lib. XXIV. p. 517. Spira post varios collatos ultro citroque sermones, pax tandem & fœdus solenne percutitur: cuius conditionum hæc summa erat: ut fierique veterum contentionum atque odiorum memoriam ex animis egregia fide expelleret: Iohannesque Sigismundus nomini regio & titulis, pro quibus & pater, dum esset in vivis, & ipse per annos circiter quinquaginta, funestis bellis & certaminibus acerrime dimicassent, in posterum cederet, & quodcumque aliud præter regium usurparet, contra Maximilianus cum ut regibus ortum Serenissimi principis titulo cohonestaret. Transilvania omnia intra Alpeis, Iohannis Sigismundi potestati subderetur, idque iure hereditario: extra alpeis vero regiones Hungaricæ, Bihariensis cum Varadino, Maramarasiensis cum Hasto & saltis fodinis, ac Erasma & Solnocum, quod exterius vocatur, eidem, donec viveret, parerent. Quæ ultra hos terminos sunt, ea Cæsari intacta relinquerentur. Si quid finium Ioan. Sigismundus, versus Orientem a Turcis recuperare posset, id eius peculiaris ditionis esset.

**** Merc. G. B. Tom. II. lib. I. p. 38. Moteranus lib. III. p. 161.

***** Chytræus Thuanus c. l. Londorp lib. X. p. 43. Strach diff. Exot. §. XX.

***** Chytræus lib. XXII. p. 599. Londorp lib. X. p. 45. Thuanus lib. XLVII. p. 637.

***** Schardius ad a. 1570. p. 146. Vicesimo secundo Octobris Spira sponsalia Serenissima Regina Elisabethæ Maximiliani Imperatoris filia cum Christianissimo Gallorum Rege Carolo Nono, Regali magnificentia & solennitate in summo templo sanciantur: Archiduce Austria Ferdinando speciali mandato, a Rege Gallie, Carolo ad eam ceremoniam auspice constituto, & sponsum nomine & facietenus representante: Archiepiscopo Vero & Electore Moguntino, Daniele, benedictionis sacra ritum administrante. Idem p. 147. nuptiales solennitates in templo Macerienti factas describit. Thuanus lib. XLVII. p. 638. Londorp. lib. X. p. 146. Extat contractus matrimonii in Recueil Tom. II. p. 324.

***** Extat Recessus in Corpore p. 836.

§. XXIX.

Anno 1572. detestatur maxime cruentam illam Ianienam Parisiensem die S. Bartholomæi factam. * Hinc Legatum suum Roma euocat, eo quod Gregorius XIII. Papa Magni Ducis titulum a Pio V. concessum reuocare nolle. ** Eodem anno x. Kl. Octobr. Rudolphum filium suum Posonii in Regem Vngariæ fecit inaugurari. *** Anno 1575. in Comitibus Ratisbonensibus, Rudolphus II. Maximiliani filius in Regem Romanorum fuit electus. Misit ad hæc Comitibus Henricus Borbonius legatos suos, petentes ut Cæsaris intercessione Regi iterum conciliaretur, ut Pax reformatæ religioni, & cæteris Galliarum Principibus secum coniunctis restitueretur. **** In iisdem etiam Comitibus Francisco Mediceo Magni Hetruriarum Ducis titulum concedit.

T e t t e t t

* Hanc

* Hanc plenius describit Thuanus libro LII. Quam male hanc tulerit Maximilianus, testantur ipsius litteræ ad Lazarum Schwendium desuper scriptæ, quibus eam vocat *ein schandliches Blutbad* apud Goldastum *Reichs-Satzungen* p. II. p. 324. Const. Imp. Tom. II. p. 385. Stat. & Rescript. Imp. p. 208.

** Thuanus lib. LIV. p. 888. Schardius ad a. 1572. p. 177.

*** Thuanus c. I. inter hæc *Cæsar a palpitatione cordis iam diu ager, qui numerosam familiam haberet, & eius amplificanda ad omnes occasiones intentus esset, Rudolfo & Ernesto filiis in Pannoniam missis, ut regni comitiis interessent, Rodolphum in regno Pannonia successorem ab Ordinibus designari curavit, ipse paulo post cum Augusta uxore ac cæteris liberis & Carolo archiduce fratre magna pompa Posonium venit, ubi Rodolfus X. Kalen. VIII. br. corona regia insignitus est. Res magno paratu peracta cum numerosa regni nobilitate extra urbem sub tentoriis recepto gentis more in armis convenisset, & omni honorifica significatione publicam de ea inauguratione conceptam lætitiâ testaretur.*

**** Chytræus lib. XXIII. p. 626. Natalis Comes lib. VI. p. 587. Thuanus lib. LX. p. 82 Londorp lib. XV. p. 254.

§. XXX.

Anno eodem 1575. postquam Henricus III. eo quod Polonia relicta, Galliarum regnum adquisivisset, Comitibus novi Regis creandi indicuntur, in quibus Archi Cancellarius Regni, cum maxima Senatorum Poloniæ & Lithuaniarum parte, Maximilianum Imp. elegit & renuntiavit. Petrus Sborovius Palatinus Cracoviensis, Koska Sendomiriensis, comes Tentſchini, & pauci alii, cum magna Nobilitatis parte, a Senatu discedentes, & Regem ex genere & sanguine Polono creandum consentientes, Annam, defuncti Regis Sigismundi sororem, virginem forte quinquagenariam Reginam constituunt, eique Stephanum Bathori Transylvaniæ Principem, natione Vngarum, maritum Regem adiungunt, eundem proclamant, & statim litteris ad Cæsarem Maximilianum datis, eum hortantur, ne paucorum senatorum & Nobilium suffragiis fretus, Regnum Poloniæ sibi adeundum putet. E contrario qui Maximilianum elegerant Poloniæ Proceres, Stephanum per litteras a suscipiendo Poloniæ Regno dehortantur, præsertim, cum per Oratores suos in Comitibus Poloniæ proponi iusserit, se ea conditione Regem eligi cupere, ut primum locum dignitatemque Cæsari & Austriacæ familiæ concedant. Insequenti anno 1576. Poloniæ regni Senatores, qui Maximilianum elegerant, splendidissimam ad ipsum legationem Viennam mittunt, ut articulos de quibus inter Ordines regni & Cæsaris legatos in Comitibus electionis Varſoviarum convenerat, iuramento confirmaret, & quamprimum in regnum veniret. Dum autem Maximilianus articulorum moderationem prolixo scripto postularet, & Leonicensis conventus eius partis Procerum qui Maximiliano addicti erant, in

Polonia instaret, visum est ipsi, ad eum conuentum omnem referendam esse tractationem. Sed, dum Poloni periculum in mora esse demonstrarent, Cæsar denuo eis mentem suam de Ernesto filio, tradita ei in matrimonium Anna, Rege coronando, declarat. Hoc renuentibus Polonis, Maximilianus tandem xxii. Martii iuramentum de articulis & conditionibus præscriptis religiose seruandis præstitit & decretum electionis ab Oratoribus accepit. Interea vero, dum Maximilianus lentus cum Oratoribus Polonis tractationes agit, aduersa Polonorum factio, Stephanum Bathori missa solenni legatione ad præstandum iuramentum, & accelerandum aduentum in Poloniam inuitat. Is nulla interposita mora, iuramentum in Transyluania præstat & exiguis copiis comitatus, iter in Poloniam quamprimum adripit, Annam in matrimonium ducit, & cum ea Cracouiæ, Rex Poloniæ Kl. Maii proximis coronatur.*

* Hæc prolixius deducit Chytræus *lib. XXIII. p. 626. 627.* & Polhaym in *Oratione p. 637.* Thuanus *lib. XLI. p. 69. lib. XLII. p. 131.* Natalis Comes *lib. VI. p. 590.* Isthuanus *lib. XXV. p. 538.* Londorp *lib. XV. exeunte. lib. XVI. p. 268.* Merc. G. B. *Tom. II. lib. III. p. 501.* Nummum in hanc expeditionem Polonicam usum exhibet Luckius *p. 261.*

§. XXXI.

Dum hæc in Polonia geruntur, Maximilianus Imp. Comititia Ratisbonæ,* de auxiliis aduersus Turcas, & aliis negotiis indicta, celebrat. In quibus Princeps optimus mœrore & curis confectus xii. Octobris 1576. fuit defunctus, relicto Rudolpho II. filio successore.**

* Extat de iisdem Recessus in Corpore *p. 847.* In Goldasti *Reichs-Satzungen p. I. p. 295.* reperiuntur varia Rescripta in his Comititiis publicata de libertate Religionis in Episcopatibus.

** Chytræus *lib. XXIII. p. 628.* qui etiam tale de ipso habet Chronodistichon:

*arCe Ratisbona profectus In æthera Cæsar,
Cæsar ait FILI DIVE RVDOLPHI Vale.*

Inseruit idem Ioannis Cyriaci in Polheim Orationem in Academia Rostochiensis a. 1577. in Maximiliani honorem habitam, in qua circa finem: cum vero Imperator, coniunctionem Polonia cum finitimis Christiani orbis prouinciis toti Imperio & nomini Christiano salutarem & necessariam, ideoque coniunctis Imperii viribus etiam retinendam esse iudicaret: indictis Imperii Comititiis Ratisbona, in media deliberatione & apparatu belli, a Deo, ex huius terreni imperii molestiis in tranquillam & beatam regni celestis pacem & felicitatem euocatus est, ipsa die Maximiliani 12. Octobr. proxime elapsi; Princeps sapiens, iustus, moderatus, paterno animo de publica salute & pace perpetuo sollicitus, diligens & assiduus in omni gubernationis officio, clementer tolerans ecclesias puram Euangelii doctrinam profitentes, & literarum studia ecclesia necessaria fouens, denique singulari elementia, lenitate, beneficentia, mansuetudine, & comitate paterna erga omnes præditus. Thuanus *lib. LXII. p. 134.* Maximilianus Cæsar sine curis confectus,

setius, siue longa corporis agitudine debilitatus IV. Eid. VIIlbr. optime meritam de repub. Christiana animam in Comitibus, & quasi inter Ordinum Imperii manus ac complexus Deo reddidit, cum XLIX. annos exegisset, & Imperium XII. tenuisset. Isthuanfius lib. XXV. p. 566. Londorp lib. XVI. p. 271. Merc. G. B. Tom. II. lib. III. p. 350. Nummos in ipsius mortem cufos exhibet Luckius p. 263. Extat Basilii Io. Heroldi Panegyricus in eandem & Christophor. Warseuicū oratio in mortem ipsius.

§. XXXII.

Vxor ipsius erat Maria, Caroli v. filia, quam a. 1548. matrimonio sibi iunxit. * Ex hac numerosa ipsi nata soboles: ex qua superstites patri fuere Rudolphus, qui Imperiam post eum tenuit, Ernestus, qui in Belgio postea decessit, Matthias, Maximilianus, Albertus Cardinalis, Wenceslaus. ** Ferdinandus, Albertus VII. Fridericus, Carolus, ante patrem extincti. *** Ex sequiori sexu Anna grandior natu filia Philippo, Elisabetha Carolo IX. Francorum Regi in Comitibus Spirensibus 1570. fuit elocata. **** Præter has numerantur Maria, Margaretha, Eleonora, iuuenes extinctæ. *****

* Heuterus lib. XII. c. XV. ad a. 1548. hoc fere tempore Maximilianus Austria Archidux, Rom. Regis filius natu maximus, Augusta in Hispaniam contendit, ducturus in uxorem Mariam Caesaris patris sui filiam natu maximam. Thuanus lib. V. p. 150. dum adhuc Augusta Caesar esset, Maximilianus Ferdinandi F. inde digressus in Hispaniam contenderat, & Mariam natu maiorem Caesaris filiam & propiorem sobrinam suam in uxorem acciperet, ibique proregis titulo regna administraret. Nam Caesar Philippum filium tunc XXI. annos natum ad se vocare statuerat, & cum Germania Ordinibus ac Belgii populis offenderet, eaque de causa confecto bello Saxonico Albanum paullo ante in Hispaniam ad illum miserat. Franc. Belcarius lib. XXV. p. 800. Harxus p. 651. Polheim p. 632. & p. 636. coniugem habuit & supra memini, Mariam filiam Caroli V. Imperatoris primogenitam. Nuptias Pintiz celebratas scribit Chytræus lib. XVI. p. 431.

** Verba sunt Thuani lib. LXII. p. 134.

*** Fugger lib. VI. c. XXI.

**** Verba sunt Thuani c. l. Polheim p. 637. fuit autem coniugium nostri Imperatoris castum, dulce, & fecundum, ex quo nouem filios, & sex filias, ac in his Annam, Philippo regi Hispanie auunculo, & Elisabetham Carolo IX. Gallie regi, in Comitibus Spirensibus, anno 1570. elocutam suscepit. Actum de matrimonio Elisabethæ cum Carolo IX. iamdum in Comitibus Augustanis 1566. Thuanus lib. XXXIX. p. 373. Venerat ad Comitibus Kal. Maii ad Casarem Bernardinus Bocatellus Redonum episcopus de nuptiis Regis cum Maximiliani filia acturus. Merc. G. Belg. Tom. II. lib. I. p. 53. Extat Contractus Matrimonialis apud Lünigium Cont. II. f. IV. p. 62.

***** Fugger c. l.



DISSERTATIO TRIGESIMA QVARTA
DE
RVDOLPHO II. ET MATTHIA.
RESPONDENTE
CAROLO ERNESTO A REHDIGER
EQVITE SILESIO.

- §. I. Rudolphi natiuitas, statura & mores. §. II. Rex Bohemia, Vngaria & Romanorum eligitur. §. III. Comitia Deputatorum Spirensia 1577. Rudolphus motus Belgicos conatur componere. §. IV. Formula Concordia. §. V. Motus Aquisgranenses de religione. §. VI. Calendarium Gregorianum. Comitia Augusta 1582. §. VII. Motus Colonienfis sub Gebhardo Truchseſſio. §. VIII. Bellum Colonienſe. §. IX. Prorogatio induciarum cum Turcis. Comitia Deputatorum VVormatiensia 1586. §. X. Maximilianus, Rudolphi frater eligitur Rex Poloniae. §. XI. Controuerſia de ſucceſſione in episcopatum Argentoratensem. §. XII. Noui motus Aquisgranenses. §. XIII. B. Turcicum. §. XIV. Comitia Ratisbonensia 1594. §. XV. Sigismundus Bathori cum Rudolpho paciscitur. Rudolphus in Tirolenſi ditioe ſuccedit. §. XVI. Continuatio b. Turcici. §. XVII. Controuerſia de ſucceſſione in Ducatu Ferrarienſi & Mutinenſi. §. XVIII. Comitia Ratisbonensia 1597. 1598. §. XIX. Progreſſus belli Vngarici a. 1598. 1599. §. XX. Varia Rudolphi pacta & negotia cum Sigismundo, Tranſylvania Principe. §. XXI. Sententia contra Aquisgranenses lata. VVürtembergicus a nexu feudali Auſtriaco ſoluitur. Comitia Deputatorum Spira a. 1600. Colloquium Ratisbonenſe a. 1601. §. XXII. B. Tranſylvanicum. §. XXIII. Comitia Ratisbonensia a. 1603. Conuentus Varii Proteſtantium, patiſſimum Heidelbergensis. Querela de iudicio auſtico. §. XXIV. Noui motus Tranſylvanici. Continuatio belli Turcici. Pax Tranſylvanica & Turcica. §. XXV. Controuerſia de ſucceſſione Marpurgenſi. §. XXVI. Conuentus Electorum Conſtentinus & Fuldenſis. §. XXVII. Controuerſia Brunsuicensis. §. XXVIII. Cauſſa Donawertbenſis. §. XXIX. Comitia Ratisbonensia a. 1608. Fundamenta Vnionis Euangelicae & Liga Catholica. Conuentus Correſpondentium Aſchhuſanus. §. XXX. Auſtriaci tumultuantur. Matthias Archi-Dux caput domus Auſtriaca declaratur & Vngaria Rex coronatur. §. XXXI. Liberum exercitium Euangelicae Religionis Auſtriacis conceditur. §. XXXII. Littera Maieſtatis Bohemis & Sileſis conceſſa. §. XXXIII. Controuerſia de ſucceſſione Iuliacenſi. §. XXXIV. Continuatio huius controuerſiae. Conuentus Homburgensis, Tremonienſis, Düſſeldorpienſis, Colonienſis, Pragenſis, Iüterbocenſis. §. XXXV. Controuerſia de tutela Palatina. §. XXXVI. Vnio Euangelica. Liga Catholica. Leopoldi Archi-Ducis copia in Episcopatu Argentinenſi & Paſſauienſi. §. XXXVII. Leopoldus Archidux ſucceſſionem ambit. Matthias Rudolpho Bohemia regnum extorquet. §. XXXVIII. Noui motus Aquisgranenses. Brunsuicenses proſcribuntur. §. XXXIX. Conuentus Vnitorum Rotenburgenſis. §. XL. Conuentus Electorum Noribergensis. De electione Regis Romanorum agitur. §. XLI. Rudolphi II. Mors. §. XLII. Natiuitas & Geſta Matthiae, antequam fieret Imperator. §. XLIII. Matthiae Electio & Coronatio. §. XLIV. Comitia Ratisbonensia 1613. quibus Proteſtantes & Catholici Grauiamina ſua exhibuerunt. §. XLV. Confirmatio confraternitatis Saxo Haſſo-Brandenburgicae. Compoſitio Xantenſis in cauſſa Iuliacenſi. Sententia banni contra Aquisgranenses. Conuentus Circuli Saxoniae Inferioris §. XLVI. Vnitorum ſaedus cum Belgis & conuentus Noribergensis. Proiectam noua Ordinationis Iudicii Auſlici. Conuentio Brunsuicenſium Stedernburgenſis. §. XLVII. Conſilia domus Auſtriaca de
Uuuuuuuu ſuc-

successione, quæ in Ferdinandum definitur, idemque rex Bohemia coronatur. §. XLVIII. Matthia consilia de Ferdinando in Regem Romanorum & Hungaria eligendo. Iubilæum Evangelicorum. §. XLIX. Initia motuum Bohemicorum. Tres Caesaris Ministri e fenestra proiciuntur. §. L. Continuatio motuum Bohemicorum. Vdenheimum destruitur. Conuentus Vnitærorum Rotenburgeris. Austriaci supra Anasum deficiunt. §. LI. Ferdinandus eligitur Rex Vngaria. §. LII. Melch. Clefelii fata. §. LIII. Matthias pacis consilia cum Bohemis habet. Egre conuentus indicitur. §. LIV. Mors Matthia.

§. I.



Accessit Maximiliano filius ipsius Rudolphus II. ex Maria, Caroli V. filia xviii. Iulii 1551. prognatus. * Princeps erat mitis, adspectu satis decorus, fronte augusta, & ore non inuenusto, oculis lucidis, statura mediocris, magis depressa, quam elata. Viuidum illi ingenium, erectumque, ingens rerum omnium peritia, iudicium elimatum, præstantissima deliberatio famam dabant; amorem quoque religionis cultus, ** morum integritas, conciliabant, eaque principia eius Imperii speciosiora & mira, cum Orbis terrarum adplausu fuere. Inclinata vero ætate, naturalium inuestigatione rerum, & ornamentis picturæ ita delectatus est, ut iisdem totum se mancipans, Imperii quoque curas & negotia negligeret. Nam & Chymicarum rerum experimenta ipse tentauit, horologiis componendis, & pingentibus, integros dies & continuos adsidebat. Hinc amare solitudinem coepit. *** Et dum magis vergeret in senectam, a Tychone de Brahe, celebri illo Mathematico persuasus, ut insidias propinquiorum caueret, in dies magis morosus factus, omnibus diffidens, in penetralibus secessibus sese continebat, & neque in templum, neque foras quoquam prodibat, nisi quod deambulare solebat in porticibus interioribus, quas multimodas intra Arcem Pragensem fabricari fecerat cum fenestris angustis & obliquis, ut prospiciens videri, vel iaculo, quod semper timebat, peti non posset. Præsertim ad stabula equorum, quibus videndis impensius oblectabatur, per angiportuum longos anfractus commeari solebat, & curiosiores eius videndi copiam nusquam facilius habere poterant, nisi assumpto habitu agazonum, quasi curandis tunc illis equis assisterent. In priuato ministerio paucissimis familiaribus utebatur, potissimumque mechanicis, ac foeminis: quas ille ætate ac forma præstantes diligenti cum delectu diligebat. **** Ac publicorum negotiorum curam omnem prorsus seposuerat, rariori aditu pro iis tractandis, ad eum patente paucis ministris, qui soli aurium Principis potentes, voluntatem eius ad propriæ utilitatis emolumenta conuertebant, eorumque arbitrio cuncta regiminis ratio constabat. Exinde fere

tumul-

multus quotidiani, & effrænis male conciliatorum horum audacia, quæ originem nonnisi ab amoribus Principis traxerunt. *****

* Bucholtzer p. 584. Bircken lib. VI. c. XXI. p. 1396. Gans in arboreto. Piespordius. Schönleben proleg. II. c. X. p. 268.

** Sic a Religionis Zelo eum maxime commendat Schönleben proleg. II. c. VIII. s. X. Licet etiam Protestantibus multa concefferat, idque ex adfectata fratris Matthiæ regnandi libidine.

*** Sic de eo latius iudicat Dan. Eremita in itin. Germ. sub initium.

**** Piasecius p. 218.

***** Dan. Eremita. in itin. Germ. sub initium

§. II.

Hic in Hispania educatus, * postquam adultus a. 1572. xxv. Septembris Posonii in Regem Hungariæ fuit coronatus. ** Hinc xxii. Septembris 1575. Pragæ Rex Boheimiæ fuit inauguratus. *** Eodem anno xxvii. Octobris in Comitibus Ratisbonensibus electus Rex Romanorum, ibidemque Kl. Nouembris coronatus. **** An. 1576. patri successit in Imperio.

* Dan. Eremita itin. Germ. sub initium: *Iuuenta illi in Hispania, & illo Orbis terræ Principum theatro peracta, in absolutissimos mores formata erat.*

** Isthuanus lib. XXV. inuente. App. rer. Hung. Bonfinii p. 609. Merc. G. Belg. Tom. III. p. 445.

*** Isthuanus lib. XXV. p. 549.

**** Vide diss. super. §. XXIX. Capitulario istius extat in Goldasti Polit. Imper. p. XII. p. 608. Nummos in ipsius coronationem cufos exhibet Luckius Syll. Numism. p. 259.

§. III.

Primo statim Regiminis anno 1577. Comitibus Deputatorum Imperii celebrantur, in iisdemque Ordinatio Politicæ publicabatur. * Hinc dum Belgæ Philippo, Regi Hispaniarum omne obsequium denegarent, a. 1578. Gebhardum Truchesium Coloniensem, & Iacobum Elsium Treuirenssem, Salisburgensem etiam Archiepiscopum, Ferdinandum Bauariæ Ducem & Ottonem Henricum Schwartzburgicum Comitem de componendis Belgii motibus ablegat. ** Dum etiam eodem tempore Imperii Comitibus Wormatiæ indixisset, missus ad ea a Matthia Philippus Marnixius, qui habita Nonis Maii oratione ad Imperii Principes qui aderant, deploratum Belgii statum & Albani Austriique tyrannidem acerbis verbis exagitat, Imperique opem contra Hispanos implorat. *** Insequenti anno 1579. post foedus Traiectinum, Coloniam ad pacis Belgicæ negotium Gebhardum Coloniensem & Iacobum Treuirenssem archiepiscopos, Iulium Herbipolensem, Wilhelmum ducem Iuliacensem, Ottonem Henricum Comitem Schwartzburgicum misit, qui cum legatis Ordinum Belgii, quorum Philippus, dux Arschotanus Princeps erat, de conditionibus pacis ini-

Uuuuuuu 2

cio

tio. Maii tractare coeperunt. Per septem menses ibidem commorati, re infecta discesserunt, conquerentes, nihil sibi de mediis pacis propositis a Belgii Ordinibus responderi. ****

* Extat ista in Corpore p. 871.

** Thuanus lib. LXVI. p. 263.

*** Thuanus lib. LXVI. p. 265. Merc. G. Belg. Tom. II. lib. IV. p. 731.

**** Chytræus lib. XXIV. p. 660. Grotius Ann. lib. III. p. 85. Reidanus Ann. lib. II. p. 28. Ern. Eremundus orig. & prog. Tumult. Belg. p. 335. anno 1579. rursum de pace agi ceptum. Convenere Coloniam ad hunc finem Pontificis, Imperatoris, Regis Hispania, & Generalium Belgicæ Ordinum legati. Tantum vero absuit, ut pax firmaretur, quin potius nova scissionis data occasio, ut Mechlinia quoque ac Silvaducis, atque plures a Prouinciarum pacto discederent. Thuanus lib. LXVIII. p. 338. Strada dec. II. lib. II. Haræus Tom. III. p. 295. Brower Ann. Treuir. Tom. II. lib. XXI. p. 457. Extant articuli a Belgis propositi in Recueil Tom. II. p. 424. Prostant Acta pacificationis Antverpiæ 1580. 8. & per Theodorum Graminæum vernaculo sermone, Colonia 1580. f.

§. IV.

Insequens annus 1580. publicata Concordiæ Formula celebratur. Postquam enim Lipsiæ & Wittebergæ plures essent, qui ex Melanchthonis schola profecti, a Lutheri doctrina discreparent, * variatæ Confessioni Augustanæ adhaerentes, Augustus Saxoniae Elector, componendis dissidiis, quæ exinde oriebantur, collato cum aliis consilio, Georgio potissimum Coelestino, Georgio Lythenio & Martino Miro varios desuper instituit conuentus, Wittebergensem 1570. Dresdensensem 1571. Torgensem 1574. Maxime vero articuli Torgenses fuerunt propositi, ex quibus deprehenderentur heterodoxi. Hos, dum Wittebergenses quidam nollent subscribere, loco fuerunt moti ** atque inter hos Caspar Peucerus factus fuit captiuus. *** Nouum a. 1576. d. xv. Februarii Lichtenbergam ad Albim indixit conuentum Augustus Elector, ad eundemque duodecim conuocabantur Theologi tum Georgius Lythenius, Martinus Mirus, Nicolaus Selneccerus, Henricus Salmuthus, Wolfgangus Harderus, Paulus Crellius, Daniel Greserus, Petrus Glaferus, Nicolaus Jägertüffel, Io. Cornicralius, Maximilianus Mörlinus, Io. Sagittarius. Hi inuicem conueniebant, ut abolitis Melanchthonis scriptis, libri Symbolici solum pro norma essent & per Theologos fide dignos certa fidei forma componeretur. Dum igitur per Theologos Würtenbergenses in Monasterio Maulbrunnensi certa formula fuisset composita, hæc per Iacobum Andreæ in Saxoniam fuit delata. Nouus igitur conuentus, Maio mense 1576. Torgauiam fuit indictus, cui præter nominatos intererant Iacobus Andreæ, David Chytræus, Martinus Chemnitius, Andreas Musculus, Christophorus Cornerus, & Io. Zangerus, qui coniunctim

For-

Formulam Concordiæ composuerunt, quæ ad varios Imperii Status fuit missa, ut quid ipsi sentirent, proponant. **** Acceptis variis censuris, ista formula tribus Theologis Andreæ, Selneccero, & Chemnitio ad examinandum fuit relicta, qui Martio mense 1577. in Monasterio Bergensi prope Magdeburgum varia immutauerunt. ***** Accesserunt tribus hisce Maio mense, Musculus, Cornerus, Chytræus, a quibus sex Theologis Formula ista denuo ad incudem fuit reuocata. ***** Hinc formula, prout Bergæ fuerat immutata, in Conuentu Statuum Saxoniorum Torgauæ a. 1579. primum fuit proposita. ***** In vnum igitur Corpus relata Confessio Augustana inuariata, cum eiusdem Apologia, Articuli Smalcaldici, Catechismus Maior & Minor Lutheri, & declaratio quæstionum inter ipsos Lutheranos controuersarum, eademque sub communi nomine Libri Concordiæ a. 1580. publicata, postquam a tribus Electoribus, Augusto Saxone, Ludouico Palatino & Io. Georgio Brandenburgico XXI. Principibus, XXII. Comitibus, IV. Baronibus XXXV. Vrbium primariarum Magistratibus & plus quam octo millibus Ecclesiarum & Scholarum ministris fuisset recepta & subscriptione firmata. † Licet non deessent, quibus ista Concordiæ formula libris symbolicis adiecta, minus probaretur. Dum in Saxonia non solum quidam Ordines Prouinciales & Wittebergenses quidam eandem minus probarent; Sed etiam Brunsvicenses, Luneburgenses, Pomerani, Holsati, Megapolitani, Borussi, Dani, Badenses, Palatini eandem non reciperent: †† Hi etiam, Bremenenses atque Anhaltini causas denegatæ subscriptionis publicis scriptis aperirent. †††

* Quænam post Lutheri mortem in Academia potissimum Wittebergensi acciderint turbæ, exponuntur in Io. Maioris Synodo auum, quæ in Actis litterariis reperitur *Jasc. IV. p. 15.* Agit etiam de his turbis Crypto-Caluinismi, prout adpellabatur, Arnold in *Kirchen und Ketzer Historie p. II. lib. XVI. c. XXXII.*

** De his Arnoldus *l. c.* Rechenberg *App. trip. c. VI. §. 7.*

*** Ipse Peucerus Historiam Carceris sui scripsit Seruestæ primum 1603. 4. post Tiguri 1615. 8. editam.

**** Hutterus Concordia Concorde p. 75. Hofmann *kurtzer Bericht von Concordien VVerk* & ex his Arnoldus p. II. lib. XVI. c. XVIII. §. 16.

***** Arnold *l. c.* §. 17. Haineccii & Leuckfeldi scriptoribus rerum Germanicarum adiecta sunt *Acta quedam Formula Concordiæ* atque in his potissimum literæ trium istorum Theologorum, de hoc negotio, Bergæ XIV. Martii 1577. perscriptæ.

***** Patet hoc ex Hutteri prolegomenis p. 10. litteris Augusti Electoris ad Petrum Vlnerum, Bergensem Abbatem, & Sebastiani Gæbelii Abbatis Bergensis Programme seculari in dictis Actis. Licet potiora Iacobo Andreæ tribuat Thomasius *Hist. der VVeisheit und Thorheit p. II.* & ex eo Arnoldus p. II. lib. XVI. c. XVIII. §. 22. qui etiam quantum ipse suis factum commodis atque ambitioni studuerit, conuendunt.

***** Arnold *c. l. §. 18.*

U u u u u u u 3

† Gæbe-

† Gæbelius in *dicto Programme* p. 10. Rechenberg in *Prolegomenis ad libros Symbolicos*.

†† De hoc late Arnoldus p. II. lib. XVI. c. XVIII. §. 27.

††† Statim enim ac prodiit, a Calvinianis varia scripta fuerunt edita, ut *Admonitio Neostadtiensis: Iudicium Anhaltinorum, Bremensium defensio denegata subscriptionis: Examen M. Christophori Irenæi, Ambrosii VVolfii* siue potius *Christiani Herdesiani Historia Augustana Confessionis*. Quæ omnia in Apologia, a Timotheo Kirchnero, Selneccero & Chemnino a. 1582. publicata fuerunt confutata. Cuius Apologiæ breuem analysin exhibet Hutterus in *Concordia Concorde*. Scripsit etiam Rudolphus Hospinianus, Tigurinus, *Concordiam discordem*, quæ Concordiæ Libro errores & absurda grauissima attingit, sed respondet Hutterus in *Concordia Concorde*. Prodiit quoque *Acbillis Clauigeri satyra in nouam discordem concordiam Berghensem*. Male etiam de hoc Concordiæ Libro iudicat Robertus Bellarminus, contra quem tamen Theologi Wûrtembergenses solidam ediderunt refutationem & Philippus Ludouicus Haackeckenius. Legi etiam meretur Georg Müller *Historie der Formula Concordia*.

§. V.

Circa eadem tempora exorti fuerunt Motus Aquisgranenses. Postquam enim superioribus annis, occasione tyrannidis ab Albano in Belgas exercitæ, Antwerpienses, alique Belgæ permulti Aquisgranum secessissent, horumque familiaritate diuturna, Aquisgranenses plurimi, cum in eandem de religione sententiam pertracti essent, exercitium purioris religionis publicum a senatu petierunt. Quod cum negaretur, nihilominus ad conciones & sacramentorum administrationem publicam conveniunt. Qua re ad Imperatorem delata, Commissarii Ernestus Bauarus, nuper in Episcopum Leodiensem electus, & Guilielmus dux Iuliacensis constituti. Legatis in urbem missis, magno labore & contentione nouæ religionis exercitium aboleri, & solam Pontificiam doctrinam & ritus in vrbe retineri vrgebant. Imperator etiam crebris & seuerissimis litteris senatui mandabat, ut sectarios concionatores quamprimum vrbe pellerent, & antiquam legem, ne quis, nisi Pontificiæ religioni addictus, in Senatum legeretur, (contra cuius præscriptum ab anno 1575. etiam alterius religionis ciues recepti erant) constanter seruarent. Cum autem die Urbani vtraque factio suæ religionis Consules crearet, Imperator ciuibus mandat, ut Pontificios Consules solos pro magistratu adgnoscant. Hinc motus in vrbe orti Canonicis aliisque alio migrantibus: Burgundi & Iuliacenses com meatuum importationem prohibent, donec paullo post, maioribus nouis tumultibus in dioecesi Colonensi & vicinia ortis, Aquisgranenses aliquantulum conquiuerint.*

* Verba sunt Chytræi lib. XXV. p. 690. Thuanus lib. LXXIV. p. 517. Noppii *Aacher Chronic* ad a. 1580.

§. VI.

Insequenti a. 1582. Gregorius xiii. * consultis peritioribus Italiæ Ma-

Mathematicis, Calendarii emendationem per Aloysium Liliū confectam, ad Europæ Principes & celebriores Germaniæ academias misit, ut communi consilio reciperetur. ** Agebantur eodem anno Augustæ Comitia, quibus de pecuniæ collatione ad fines contra Turcas tuendos actum, in quam delegati, antequam de eorum querelis cognosceretur, adfentiri recusabant. In iisdem Comitiiis etiam Cæsar proposuerat, an non Imperio detrimentosum videretur, nouum in Belgio Principem, dimisso Matthia, Rudolphi fratre, Ordinum auctoritate constitui, omni-que ope enitebatur, ut iniuriam, quæ ad Austriacam familiam tantum spectabat, totius Imperii propriam faceret. Sed nihil ea super re aliisue multis fuit decretum. *** Actum in his Comitiiis de moderanda Matrícula, administranda iustitia & reformanda moneta. **** Tandem, sub exitum Comitiorum de Kalendarii Gregoriani promulgatione agi coepit, de quo Augustus Elector iam antea cum Hassorum Principe, Guilielmo, harum rerum perito egerat, qui respondit, non tam de re ipsa consultandum esse, quam de rei peragendæ modo, nam in eo negotio Cæsaris & sacri Imperii auctoritatem & existimationem verti, quam cum indies Pontifex dolis ac machinis conuellere nitatur, non committendum esse, ut ipsi rem ad eius maiestatem adeo pertinentem tantopere neglexisse videantur, dum Calendarii emendatio ab antiquo iuris fuerit Imperatorii. Intercessit igitur prolixa oratione Augustus, & cum nemo Principum aut Ciuitatum Augustanam Confessionem amplectentium, Kalendarium in Germania accipere vellet, Cæsar negotium distulit, & veterem formam hætenus usurpatam in Cameræ iudicio eo anno seruare mandauit. ***** Tandem vero illud a nouo antistite Coloniensi Ernesto & Catholicæ religioni addictis fuit receptum. *****

* Thuanus lib. LXXVI. p. 577. *sed concilio Tridentino promulgato, cum emendatio illa toties agitata & expetita esset omissa, Gregorius XIII. ad eam conficiendam eo maiore cura incubuit, quod vereretur, ne idem in Germania Cæsares molirentur, idque ut iuris imperialis negotium susciperent.*

** Thuanus lib. LXXVI. p. 578. Merc. G. B. Tom. III. lib. I. p. 201.

*** Thuanus lib. LXXVI. p. 579.

**** Extat Designatio, quæ ratione Cæsar 27. Iunii 1582. Augustæ fuerit exceptus, Erfurti 1582. 4. atque alia Dresdæ 1582. In Msto possideo Designationem Comitatus Augusti Electoris ad hæc Comitia. Nummos in his Comitiiis cufos exhibet Luckius p. 286. Recessus in Corpore p. 890.

***** Thuanus c. l. Chytræus lib. XXVI. p. 711.

***** Isfeld lib. IV. p. 402. Chytræus lib. XXVI. p. 741. lib. XXVIII. p. 779. Thuanus lib. LXXIX. p. 662. ad a. 1583. eodem tempore Cæsar, qui superiore anno impetrare

non potuerat, ut *Kalendarium Gregorianum* ob eas, quas memoravi, causas ab Imperii Ordinibus reciperetur, inter maiorum religioni addictis ut locum haberet, tenuit, & Ernestus cum ob belli molem ex alto iam Octobri id exequi non potuisset, ex consilio Henrici Scorenburgii a secundo die IXbris, reiectis X. intermediis ad XIII. transcendit, quo die B. Martini festum celebratum est; in eum diem propterea translatus, ne tanta celebritatis, quæ in XI. incidere, memoria eo anno oblitteraretur. Idem lib. LXXIX. p. 675. ad a. 1584. renovata & de *Kalendario Gregoriano* contentio; quod cum Caesar iam superiore anno ac ceteri principes maiorum religioni addicti per suas ditiones promulgassent, Augusta Vindelicorum a Protestantibus nondum receptum fuerat. Inde narrat, qua ratione ibidem adhuc fuerit acceptum. Coniunctim prodierunt Michaelis Mæstlini, Lucæ Osiandri, Tobiae Mollerilamperti Floridi, aliorumque *Bedenschen von dem alten Römischen Calender*, Heidelberg 1584. 4.

S. VII.

Eodem Anno 1582. sub initium Gebhardus Truchsesius ex Waldburgiorum Comitum familia Friderici Salentini, qui ob ductam uxorem cesserat, in Archiepiscopatu Coloniensi successor, Agnetem, Io. Georgii Mansfeldii Comitis filiam Bonnæ coram fratre ac sorore sed in arcano duxit in uxorem. * Dum autem exiguis esset facultatibus, ut occasionem retinendi Episcopatus haberet, ex Solmensis & Nuenarii Comitum, quibus cum illi arctissima necessitudo intercedebat, consilio, Protestantes suscitavit, qui liberam religionis suæ professionem & usum in Coloniensi ditione concedi a magistratu urbis peterent: exhibito supplici libello, nihil pro tempore a magistratu responsum, tantum qui libello subscripserunt, in carcerem per apparitorem ire iussi: interea contrario libello, a Melchiore Bruino collegii SS. Apostolorum pastore responderetur, quibus singula petitionis capita exagitantur ac refelluntur. ** Mittuntur utrinque Augustam ad Comitiam delegati, sed non expectato horum reditu, Protestantes instigante Adolpho, Nuenario Comite, ad Mederensem vicum ipsius ditionis VII. Iulii conveniunt, Zacharia Ursino Silesio concionatore in id a Io. Casimiro summisso. Dum autem hæc villa in Archiepiscopali territorio esset sita, Magistratus, ad motis ad locum conventus maioribus tormentis, collimari mandat, tectoque perforato, parum absuit, quin Nuenarius ipse sit interfectus. Inducto demum Mülheimii conventu, Nuenarius a concionibus celebrandis abstinuit. *** Inde cum Gebhardus processionem ad Comitiam adornaret, sacri collegii sodales veriti, ne quid ille cum Protestantium Principum legatis in suam perniciem agitare, eo Fridericum Saxo Lauenburgicum e suo numero ablegant: inde ortæ inter Fridericum & Gebhardum damnosæ utrinque similitates, ex quarum occasione Guilielmus Cluensium Duxa Senatu & Collegio sollicitatus, fidem de auxiliis suppeditandis obstrinxit, nec non &

& Alexander Farnesius, Philippi in Belgio supremus Dux, operam suam & vires vltro detulit. Quibus confirmatio Senatus edicto proposito decernit, vt omnes, qui alteram a maiorum religione doctrinam amplecterentur, intra mensis spatium vrbe excederent. **** Interea Protestantium, delegati in Comitibus ab Augustanæ Confessionis Principum legatis commendatitias ad Senatum litteras impetrant. ***** Sub exitum etiam Comitiorum Augustanorum venerunt ab Gebhardo legati, Adolphus Solimensis Canonicus, & Suartius, qui & absentiam Electoris excusarent, & si quidem religionis libertas & ecclesiasticorum Principum citra administrationis suæ iacturam matrimonia impetrari possent, periculum facerent. ***** Ipse Gebhardus, Collegium & Magistratum contra se ad vim siue inferendam siue sustinendam cum videret instrui, copias cogit, specie defendendi limitis, qui Belgico bello ardente, & discurrantibus regibus & Ordinum militibus periclitabatur. Inde armatus Bonnam intrat, clauis sibi tradi postulat, Senatu tamen renuente. Concitata etiam plebs querelam ad Cæsarem & Imperii Ordines instituere paratos se ostendebant. ***** Interea a Collegio secretis Romam missis eius rei nunciis, mirum in modum Pontifex, commotus est, prius tamen litteris ad Gebhardum scriptis, ipsum monet, vt famæ ac salutis suæ in tempore consulat, & si fortasse longius, quam oportuit, sit progressus, pedem retro ferat. Mandatum etiam Treuirensi archiepiscopo datum, vt ad ipsum proficisceretur, & Pontificis nomine cum eo amplius ageret, rogatus & a Pontifice Rudolphus Cæsar, eodem officio apud Gebhardum per legatum est defunctus. † Interea a Principibus Protestantibus vndique ad eum legati veniebant, cuncti opes suas pollicentes. Edictum itaque proponit, quo se ex tenebris Papatus, in lucem & veram salutiferi verbi diuini cognitionem adseruisse publice testatur: interim se nullius conscientie vim inferre velle, sed vtriusque tantum religionis in Imperio approbatæ liberam professionem iuxta pacem in Comitibus promulgatam instituere decreuisse: nec vero Collegium Metropolitanæ ecclesiæ electione sua fraudare statuisse, vel quidquam contra priuilegia moliturum. †† At Gebhardus, qui omni ratione Bonnam in potestate habere cupiebat, prolatis Collegii litteris, vt putatur, suppositis, clauium traditionem, frustra antea tentatam, vrget ac tandem impetrat, quibus acceptis, vigilæ oppidanis interdicuntur, custodiæ ad portas ex milite externo constituuntur. ††† Et cum Colonienses per Moguntinum & Treuirenses Septemuiros, qui legatos Bonnam ad Gebhardum miserant, nihil sibi obtinuisse

nuisse viderentur, etiam Rhenanorum consiliariorum aduocationem possunt, qui per litteras Gebhardum monuerunt, a rebus nouis abstinere neque præcipiti consilio se in difficultates, ex quibus postea extricare se non posset, temere immitteret. Postremo & ad nobilitatem antea monitam scribunt, eique diem post Christi Natalem, vt Coloniam veniret, indicunt. Quo cognito, Gebhardus exagitata collegii audacia, ipsis per litteras mandat, vt in hoc conuentu, præter iuris ordinem coacto, tantum quid a sodalibus proponeretur, audiant, cæterum nihil, quod legitimo suo principi, aut archiepiscopatus præiudicet, cum ipsis transigant. †††† Exeunte anno 1582. Ioannes Bipontinus, cum Ludouici Electoris, Io. Casimiri, Richardi Palatinorum legatis Coloniam venit, cum Senatu & sacri Collegii sodalibus de pacis ineundæ conditionibus acturi, sed nihil profecerunt. ††††† Fridericus interim Saxo-Lauenburgensis spe dignitatis Electoralis auram popularem captabat, nauem commeatu onustam, quam Gebhardus Bonnam deuehi iusserat, intercipit. Quibus angustiis pressus Gebhardus, Principum Protestantium aduocationem apud Cæsarem & Imperii Ordines exposcit: nec desuere officio Ludouicus Palatinus, Augustus Saxo & Io. Georgius Brandenburgicus Septemviri, qui prolixas ad Cæsarem litteras dederunt, orantes, ne ob religionem Gebhardo aut suis eandem causam fouentibus, vis fieret. Palatinus in eandem rem ad Moguntinum & Treuirenses Electores scripsit. †††††† Cæsar vero iam frustra tentato Gebhardi animo per Andream Gailium, denuo ad eum mittit Iacobum Curtium, cui tamen Gebhardus respondit, se in proximis Comitibus Cæsari & Ordinibus plene esse satisfacturum. ††††††† Gebhardus vero xvii. Kl. Februarii 1583. scripto publicato, præfectis ac magistratibus cunctis lux ditionis entæ inhibet, ne cui religionis causa molestiam facessant. †††††††† Fridericus interea ad v. Kl. Februarii Comitibus indicit, quibus multa in Gebhardum accusationum capita proponebantur, quod inconsultis Ordinibus, copias militares conscripsisset, pensiones debitas non soluisset, nouam religionem professus esset, eiusque libertatem subditis permisisset, de matrimonio contrahendo fidem obligasset, cum Andino & Belgis occulta consilia iniuisset, externos consiliarios in ditionem suam introducere statuisset, Cæsaris insulam nuper præsidio externo muniuisset. His de causis Comites, nobiles ac Ciuitates eius diocesis subditos minime sacramento ipsi præstito teneri, sed iuxta patriæ leges se cum collegio coniungere, eique, non vero Episcopo parere debere. Ad hac Reservatum urgebant ecclesiasticum. His propositis, cunctorum le-

gati

gati petierunt, ut postridie audirentur. Pro Gebhardo Adolphus Solmen-
sis longam habuit orationem. Bipontinus etiam & Protestantium legati
Gebhardi causam suscipiebant, cum e contrario Oresbadius Guilielmi
Cliuensis, Parmensis Ducis, Cæsarei & Pontificii legati hæsitantes confir-
marent, ut Kl. Februarii 1583. a tribus Ordinibus, Comitibus, Nobilibus &
Oppidanis aduersus Gebhardum, tanquam res novas in Imperio molien-
tem decretum fieret, exercitus communibus suffragiis Lauenburgico tri-
buitur, cum quo arces ab Archiepiscopo occupatas reciperet. ††††††††

* Thuanus lib. LXXVI. p. 582. rursus Antonio Io. Gebhardus Mansfeldius, & eomor-
tus Fridericus Hermannii gentilis, & post Fridericum Salentinus ex Isenburgicorum Comitum fa-
milia ordine successerunt. Verum Salentinus, qui & Paterbornensem episcopatum tenebat, cum
X. annis præsuisset, dignitate utraque se sponte abdicauit, ut Antoniam Vilelmam Caroli Aren-
bergii comitis sororem, præstanti forma virginem in uxorem duceret, nulla in religione mutatio-
ne facta aut tentata. Itaque cum tantam dignitatem multi ambirent, & in iis Ernestus Al-
berti Baiariae ducis F. ei prælatus est a sacri collegii sodalibus, annitente Hermanno Nue-
nario comite, Gebhardus Truchsesius ex illustri Valburgensium regulorum familia, in Sueuia,
& Ottonis Cardinalis Augustani ex fratre nepos, ac anno huius sæculi LXXVII. VIII. Eid.
Maias inauguratus. Is vero cum exemplo decessoris sui & uxorem ducere in animo haberet,
non utique eadem moderatione usus est, sed ducta uxore etiam Vilitutem retineri posse sibi
persuasit. in Agnetem Io. Georgii Mansfeldii comitis filiam ante oculos coniecerat, quæ pietatis
exercitiis addita in cœnobio Gieriscimio degebat: cumque illa in sororis Mariæ, quæ Petro Er-
nesto Crichingensi regulo coniux destinabatur, comitatu Coloniam venisset, immane quantum ex
assiduo eius colloquio exarsit, dein cum illi in Thuringiam ad sua pergerent, & inde Coloniam
crebro commearent, in itu & reditu in Gebhardi arcibus excepti nouis amoribus conciliandis
occasionem præbuerunt. Tandem cum instaret Petrus Ernestus Mansfeldius frater, ut promissis
fidem publica nuptiarum celebratione faceret, & ita sermonibus, qui hanc satis belli de fa-
miliaritate utriusque passim per Germaniam spargebantur, materiam præcideret, ipse Bonna
coram fratre ac sorore sed in arcano Agnetem in uxorem duxit sub initium huius anni. Londorp
lib. XXII. p. 500. Plenius Isselt de B. Colon. lib. I. p. II. qui etiam dicit, quod iam ante co-
pulationem, familiarem cum Agnete habuerit consuetudinem. Et p. 12. maleficio istius
Nigromantici, in amorem huius Agnetis præcipitatus esse dicitur: ut qui in speculo faciem il-
lius, Electori adhuc innotæ, repræsenteret. Chytræus lib. XXVI. p. 725. P. Piasecius p. 17.
male eam vocat Io. Georgii Comitis Nassoniæ filiam.

** Thuanus p. 583. Londorp c. l. Libellum supplicem exhibet Isselt lib. I. p. 17.

*** Thuanus c. l. Londorp. c. l. Isselt lib. I. p. 14.

**** Thuanus p. 584. Londorp. p. 501. Isselt p. 29.

***** Thuanus p. 684. Extant Principum Protestantium litteræ ad Senatum Colo-
niensem apud Isselt lib. I. p. 26.

***** Thuanus c. l. Isselt p. 44.

***** Isselt p. 52. Thuanus p. 584. Londorp p. 501.

† Litteræ Pontificis ad Gebhardum extant apud Isselt lib. I. p. 76. & Chytræi Saxo-
niæ sunt subiectæ p. 971. Thuanus p. 587.

XXXXXXXXX 2

Extant

†† Extat Edictum apud Isselt p. 79. Thuanus p. 587. Separatim quoque prodit
Churfürst Gebhards Christliche Erklärung in Religions Sachen 1583. 4.

††† Isselt p. 82. Thuanus p. 588. Londorp c. l.

†††† Isselt p. 85. Thuanus p. 588.

††††† Isselt p. 86. Thuanus p. 587. lib. LXXVIII. p. 646

†††††† Isselt lib. II. p. 102. Thuanus lib. LXXVIII. p. 647.

††††††† Isselt lib. II. p. 108. Thuanus c. l.

†††††††† Isselt p. 112. Thuanus p. 648.

††††††††† Isselt p. 140. Thuanus p. 648. Londorp lib. XXIII. p. 520.

§. VIII.

Interea Gebhardus, quo auctore incertum, archium Bonnense spoliat: partemque instrumentorum Nuenarius, intempesta nocte secundo Rheno discedens, secum abstulit. Eo ipso die, quo Comiticia soluta sunt, Gebhardus, qui cum Agnete Mansfeldia occultarum nuptiarum beneficio usus erat, eas in valle Rosarum publice celebrauit. Dumque nuptiali lxtitæ indulget, Fridericus a Parmensi adiutus, Cæsaris Insulam intercipit, & Bruelam. Gebhardus autem Fridericum orat, interuentu suo efficiat, vt violentia vtrunque abstinenceatur, resque amice componantur. * Instat & apud Ciuitates Imperii Augustanæ Confessioni addictas, vt in communi caussa partes suas interponant. Colloquium itaque Hailbrunnam indicitur, vbi ad v. Non. Martii 1583. Colonix, Argentinæ, Wormatix, Spirx, Francofurti, Augustæ, Noribergæ, Vlmæ, Eslingæ ac Nordlingæ delegati conuenerunt: misit & suos legatos Ludouicus Palatinus Elector, questusque de externo milite introducto, auctor fuit, vt pecunia ad vsus Imperii collecta ad tuendos Imperii fines seponeretur. Decreta & ad Cæsarem tertia legatio, qui veritus motum intestinum, legationem ad Parmensem decreuit, cum mandatis, vt ab Imperii ingressu militem abstineret: sed collegium rem excusat, & contra Imperii constitutiones minime fieri contendebat, cum Rex Catholicus, Belgii ratione Princeps sit Imperii. ** Interim xi. Martii Arensbergii Ordinum Westphaliæ Comiticia celebrabantur, quibus cum Apologiam suam exhibuisset Gebhardus, vincente numero Protestantium, Gebhardo fuit accessum. *** Fridericus inter hæc Hulcrædum castrum aliasque vrbes capit, Nuenarius Berckam astu intercipit. Gebhardus arcem Westphaliæ Hoieburgensem egregie instructam & Werlense oppidum occupat. **** Misit etiam Imp. tertium legatum suum Io. Premerum, sed & hoc sine effectu. ***** Et Papa Andream Austrium cum amplo comitatu & mandatis mittebat vt Gebhardum archiepiscopatu priuaret, qui tamen a Io. Casimiro Palatino impeditus, per Alsatiæ, Lotharingiam & Lucenburgensem agrum iter capere coactus fuit, Io.

fociorum quibusdam Io. Casimiri iussu captis. ***** Hic vero conscripto milite, quo maiorem armis suis auctoritatem conciliaret, Wormatiæ indicta ad Kl. Aprilis Comitia vrget, vbi Principum Protestantium suffragiis decretum fuit, Electori Coloniensi opitulandum esse, præter duorum mensium stipendia, vltimo conuentu Augustano decreta, alia sex mensium conferenda, quæ Magdeburgi vel Francofurti intra trium mensium spatium repræsententur. ***** Tandem Gregorii XIII. Diploma Romæ Kl. Aprilis datum publicatur, quo Gebhardus banno notatur, ipsique omne ius in archiepiscopatum Coloniensem adimitur, ***** id quod etiam Cæsar ratum habet. ***** Augebat inuidiam, quod Gebhardus omnia Archiepiscopatus oppida Io. Casimiro oppignorasset. * Et licet legati Principum Protestantium vrgerent, nouum hoc & nusquam auditum in Imperio exemplum, vt Pontifex, ignaro Cæsare, inconsultis Electoribus, archiepiscopum atque Electorem loco ac dignitate moueret nihilominus Comitia nouæ electioni, instantibus Pontificis & Cæsaris legatis, Coloniam fuerunt indicta, id quod Collegii sodales publicis scriptis per exempla anteriora excusare conabantur. † Indictus etiam ab Imp. Bingæ conuentus Trium Electorum ad Rhenum effectus fuit destitutus. †† Tandem concordibus suffragiis xxiii. Maii 1583. Ernestus Bauarus, iam Frisingensis, Hildesienensis & Leodiensis Episcopus, in Coloniensem præfulem fuit delectus, Friderico Saxoni prælatus, quod hoc rerum statu Principe opibus & adfinitatibus præpotenti ad Rempublicam administrandam opus esset, Canonici, qui Gebhardo fauerent, loco fuerunt moti. ††† Bellum igitur inter Ernestum & Gebhardum geritur, varia oppida hinc inde capiuntur. Venit quidem cum exercitu Bonnam, Io. Casimirus, sed siue ille a milite veterano, nam tantum tyrones circa se habebat, siue a pecunia & aliis ad bellum necessariis imparatus, nihil fere dignum tanta expectatione gessit. Postquam autem Cæsar per missos feciales non solum Casimiro, sed etiam Badensi, Nuenario, aliisque belli ducibus proscriptionis poenam denuntiasset, nisi ab armis quamprimum discederent, id non mediocriter tumultum in castris auxit, ob stipendii defectum iam ante exortum. †††† Conuentus Moguntiam indictus, inde communi consensu Francofurtum ad Moenum fuit translatus, quo conuenerunt Moguntini, Treuirensis. Palatini, Saxonis, Brandenburgici Electorum legati. Miserunt eo Gebhardus atque Ernestus legatos suos pro Electorali dignitate intercedentes. Agitata & summis animorum studiis discussa causa, a Treuirensis, Saxonis & Brandenburgici Septemuirorum legatis via media inuenta est, qua vtri-

que parti satisfaceret ; vt nimirum Gebhardus depositis armis dignitate Bauaro cederet, & pensionem honestam, qua se suosque aleret, ex vectigalibus diœcesis annuam ab eodem acciperet : de conditionibus his ad Gebhardum se relatu-ros cum Truchsesiani respondissent, negotium intermissum est. ††††† Continuabatur nihilominus conuentus Francofurtensis, sed dum reuersis Truchsesianis cedere dignitate nollet, nec Ernestus in annuam pensionem consenturus esse videbatur, conuentus tandem dissoluitur. Dum inter hæc Io. Casimirus, comperta Ludouici Palatini, fratris sui morte discessisset, Gebhardi exercitus valde fuit diminutus, nihilominus victor Friderici Lauenburgensis ad Alostam animum iterum cepit. ††††† Expugnato autem castro Bonnæ imminente, eadem vrbs arctissime obsidetur, & cæso, quem Nuenarius in subsidium adducebat milite, concitato per Michaellem Pirclerum ab Arenbergio tumultu, xxvi. Ianuarii 1584. Ernesto deditur. ††††† Gebhardus interim in Westphalia conuentu Rudenam indicto rei nummarie explicandæ & disciplinæ sacræ iuxta Augustanam confessionem instaurandæ incumberebat. ††††† Ferdinandus Ernesti frater, constitutis Bonnæ rebus, Gebhardum de nouis auxiliis sollicitum, insequitur. Fit ad Burgum Zutphanie ad Isalam situm proelium, pr. Kl. Aprilis in quo fusi Truchsesiani, reliquæ dissipatæ. Gebhardus, dilabentibus suis, tandem Delfas ad Arausionensem Principem se contulit, qui Hagæ aliquamdiu hospitium exuli cum vxore attribuit. Nuenarius Comes in Sicambria bellum porro contra Hispanos gerere non destitit. Eius discessu mox Arenberga, Werla, & cæteræ arces in Ernesti potestatem citra certamen venerunt. Inde nobiles & ciues Westphaliæ in fidem & gratiam Ernesti receptæ. Ioannes Mopelus Theologus ab Ernesto in prouinciam missus, qui maiorum religionem bello intermissam per ea loca instauraret. †††††††† Interim Rotenburgi ad Tubarim conuentus celebratur, vbi a Cæsaris & Electorum, nec non Ludouici Würtembergici Ducis legatis de pace religionis ac Reipublicæ in Imperio constituenda, de Coloniensium Præsulum dissidio componendo, sed sero actum, iam profligatis Gebhardi rebus, itaque re fere infecta discessum est.* Fridericus etiam Saxo Lauenburgicus Argentinam venit, atque vt in locum Gebhardi banno pontificio notati sufficeretur, pensionibus apud Collegii sodales obtinuit : ex quo, dum Augustanæ Confessioni addicti Canonici contradicerent, multæ turbæ fuerunt exortæ.**

* Iffelt p. 159. Thuanus p. 650. Londorp p. 521.

** Iffelt p. 171. Thuanus p. 650.

*** Iſſelt p. 191. Thuanus p. 651. Publicis typis extat hæc apologia ſub titulo, *Ausſchreiben und wahrbaſſter Bericht, Vnſer Gebhards Ertzbischofs zu Cöln 1583. 4.* cum adiectis documentis quam plurimis.

**** Iſſelt p. 210. Thuanus p. 652.

***** Iſſelt p. 212. Thuanus p. 652.

***** Iſſelt lib. II. p. 220. Thuanus p. 652. Plenius Chytræus lib. XXVI. p. 726. & ex eo Londorp lib. XXIII. p. 522.

***** Iſſelt p. 223. Thuanus p. 633. Chytræus p. 727. Ipſe Io. Caſimirus cauſam ſuam ſingulari ſcripto defendit, hoc titulo: *Ausſchreiben Vnſer loban Caſimirs Pfaltzgraffen bey Rhein &c. darinnen die Vrsachen ausgeführet werden, warum wir uns in ietzige Kriegs-Expedition zu Rettung des wieder den Land und Religion Frieden bedrangten Churfürſt Gebharden durch ordentliche Vocation begeben, Neuſtadt an der Hardt 1583. 4.* adiectis publicis documentis quam plurimis.

***** Extat diploma apud Chytræum Saxonia p. 972. Iſſelt lib. II. p. 227. ex quo habet Londorp p. 524. Thuanus p. 653. Proſtat in anathematismum, quo Gregorius XIII. P. P. Romanus, illuſtriſſimum Principem Gebhardum Truchſium Archiepiſcopum Colonienſem, S. R. Imperii Electorem &c. damnavit nuper Leonharti VVaramundi Taringi admonitio, Lugduni Bat. 1583. 4.

***** Extant de eo Cæſaris litteræ ad trium Electorum legatos apud Iſſelt p. 239.

* Iſſelt p. 244. Thuanus p. 653.

† Hæc prolixè adducit Iſſelt p. 269. & ex eo Thuanus p. 655. Elector vero die XV. Maii 1583. publicavit VVarnungſchriſt wider die Vermeynte unbefugte fürhabende neue VVahl 1583. 4.

†† Chytræus lib. XXVI. p. 727. Imperator ſedulo de his rebus admonitus, Conuentum trium Electorum Moguntinenſis, Treuirenſis & Palatini, Binga indixit, Et compositionem inter Gebhardum electorem ac capitulum Colonienſe tentarent. Sed ubi Legati Palatini præfixa diſcomparuerunt, perſonasque ad illum actum legitimare voluerunt: Moguntini Mandata recipere reſarunt, prætendentes, nulla compositione deinceps opus eſſe, quod Pontifex Gebhardum Truchſium iam episcopatu & electoris dignitate privatis, capituloque petente diem præfixerit, intra quem alium eligere debeant; ideoque nec imperatori, neque ſibi licere, contra voluntatem pontificis in cauſa illa quidquam amplius agere.

††† Iſſelt lib. III. p. 280. Thuanus lib. XXVIII. exeunte. Londorp p. 526.

†††† Bellum quæ ratione geſtum plenius exponit Iſſelt lib. III. p. 315. ſqq. Thuanus lib. LXXIX. p. 266. Merc. G. B. Tom. III. p. 193. lib. II. p. 206. ſqq. facit hæc Hiſtoriſche Beſchreibung des, ſo ſich nach nechſt gehaltenen Kayſerlichen Reichstag zu Außburg im heiligen Reich Teuſcher Nation verlaufen und zugetragen hat, continuirt bis auf die nechſte Niederlag Gebhard Truchſen, geweſenen Churfürſten zu Cöln 1584. 4.

††††† Iſſelt p. 352. & 368. Thuanus p. 661.

††††† Iſſelt lib. IV. p. 408. Thuanus p. 663.

†††††† Iſſelt p. 417. Chytræus lib. XXVI. p. 733. Thuanus lib. LXXIX. p. 670. Londorp. lib. XXIV. ineunte.

††††††† Iſſelt p. 446. Thuanus p. 673.

†††††††† Iſſelt p. 458. Truchſius vero Gebhardus poſtquam intellexiſſet felicem Bavari in bello gerendo fortunam, ſpem reiſinendi Archiepiſcopatus abiciens, ad Anraicum Principem

cipem Delphos Batavorum profectus est, ubi & adhuc vitam agens privatam, commemoratur. Nuenarius quoque ad Ordines Gelria concessit, qui eius opera in bello suo contra Regem Hiss. nuncstantur.. Thuanus p. 674.

* Iselt p. 466. Thuanus p. 675. Chytræus p. 741.

** De hoc late Chytræus lib. XXVI. p. 745. Thuanus lib. LXXIX. p. 675. Londenp lib. XXVII. p. 577. Extant de eo Aufschreiben und Gründlicher Bericht unser Georgen von Seyn Graffen zu Wittgenstein, Hermann Adolph von Graffen zu Solms, Iohansen Freyherren zu Wintenberg, Ernesten Grafen zu Mansfeld, wegen Excludirung und Verbannung unser Personen 1585. 4. Acta und Handlungen der Kayf. nacher Strassburg Verordneter Commissarien, belangend der Evangel. Capitularen aus, und abschaffung 1586. 4.

§. IX.

Eodem anno 1584. sancita est induciarum inter Rudolphum Cæsarem & Turcam prorogatio, quæ a Kl. Ianuarii inciperent, & in novum usque annum durarent. Ad eam prorogationem firmandam missus a Cæsare Henricus Lichtensteinus cum muneribus, in cuius comitatu Io. Leunclavius erat. Et licet Turcorum Præfecti aliquot cum suis copiis Carniolæ fines ingressi, multum damni passim darent, direptis pagis ac vicis, & magna mancipiorum multitudine secum in servitutem abducta, cæsi tamen fuerunt, id quod iure factum Turcarum Sultanus Persico bello implicatus, pronuntiabat. * Anno 1586. ineunte, Comititia Deputatorum Wormatiæ fuerunt celebrata, in iisdemque de matricula redintegranda, re monetaria administranda, iustitia & motibus Imperii componendis fuit actum. **

* Thuanus lib. LXXX. p. 694. Isthuanius lib. XXV. exente, qui addit: hæc detrimenta Turcis illata cum initio Novennalis fœderis cum ipsis superiori anno initi contigissent, Byzantium perlata, purpuratorum ipsiusque Muratis animos haud leniter pupugerunt, ita ut ea Paulo Aicingo & Henrico Lichtensteinio Cæsaris legatis, qui munera illuc attulerant, acrioribus verbis exprobrarent, & se inducias nequaquam servaturos minarentur. Verum quum postmodum intellexissent iniuriarum initium a suis factum esse, acquieverunt, & legatos dimiserunt. Merc. G. B. Tom. III. lib. II. p. 332.

** Extat Recessus apud Goldastum Reichs-Satzungen Tom. II. p. 327.

§. X.

Anno 1587. post Stephani, Poloniarum Regis mortem, inter dissidia XII. Augusti eligebatur Rudolphi frater, Maximilianus, dum alii Sigismundum, Sueciæ Principem Regem crearent. * Fauebat Sigismundi partibus Io. Zamoscus regni Poloniae Cancellarius, qui Cracoviam ipsi servare conabatur, quam cum oppugnatione infestarent Maximiliani copiae, eas ad ipsa vrbis moenia fundit Zamoscus. ** Novas igitur ex Germania copias expectans Maximilianus, Bitsum, vicinum Silesiæ, Ducatus Briegensis oppidum secedit, quem insequitur Zamoscus, eundemque

que collatis xxvii. Decembris signis vincit, ad deditionem compellit & Regi suo sistit. *** Tandem vero in Silesia & Polonia confinio ad Beutenam ix. Martii a. 1589. pax fuit conclusa, eademque Maximilianus fuit liberatus, ut titulo regis Poloniae abstineat, pacta & foedera antiqua inter Poloniae, Vngariae & Bohemiae regna, domumque Austriacam, missis ultro citroque legationibus utrinque renouata instaurentur, Maximilianus liber, cum attigerit ditiones Caesareas xxviii. Iulii transactionem pacis iuramento & litteris firmet. Hæc pax a Sigismundo Lublini, a Caesare Rudolpho, ac cæteris principibus Austriacis, per legatos Pragæ iurata est. ****

* Late de hoc Chytræus *lib. XXVIII. p. 782.* Thuanus *lib. LXXXVIII. p. 227.* Londorp *lib. XXVII. p. 681.* Piascius *p. 60.* Merc. G. B. *Tom. III. lib. III. p. 479.* Iansonii Merc. G. B. *lib. I. p. 53.*

** Thuanus *p. 232.* Vita Io. Zamoscii. Londorp. *p. 686.* Piascius *p. 66.*

*** Chytræus *p. 795.* Thuanus *p. 235.* Londorp *lib. XXVIII. p. 699.* Piascius *p. 69.* Isthuangus *lib. XXVI. p. 572.* Nummos hac in causa cufos exhibet Luckius *p. 302.*

**** Chytræus *p. 800. 801.* Thuanus *lib. XCVI. p. 472.* Londorp *lib. XXIX. incunte.* Isthuangus *p. 574.* Piascius *p. 74.* Merc. G. B. *Tom. III. lib. III. p. 573.* Iansonii Merc. G. B. *lib. II. p. 104.*

§. XI.

Anno 1591. prorogat Rudolphus inducias cum Turcis in nouos octo annos. * Insequenti anno 1592. mortuo Ioanne Manderscheidio Comite, Episcopo Argentinensi, scisso factionibus Collegio, non solum vota dissidebant, sed de loco, in quo electio fieri debeat, inter suffragatores minime conueniebat. Catholicæ Religioni addicti, Tabernis, Protestantes, qui pactis & maiorum instituto atque exemplis nitebantur, in vrbe ut conuentus indicerentur, postulabant. Diem ad III. Kl. Iunii electioni in vrbe, loco solito faciendæ constituerant Protestantes, idque litteris Ioachimi Caroli Brunswicensis, Præpositi nomine, aduersæ parti significandum curant; cum illi se excusarent. Dicta die Protestantes conueniunt, qui habita prius per Io. Pappum concione, concordibus votis Io. Georgium, Electoris Brandenburgici nepotem eligunt, qui mox electionem ratam se habere per procuratores professus, ad omnia loca diocessi subiecta, præfectos ac magistratus scribit, & ut sibi, tanquam Episcopo ac legitimo Principi dicto sint audientes, imperat. Senatus interim dum electionem certamine non carituram prouideret, Kokersbergam Episcopalis ditionis castellum vi capit, atque Dastenum præsidio munit. Quo cognito, qui Tabernis erant, diem eligendo Episcopo constituunt v. Idus Iunii, eamque dignitatem in Carolum Lotharingum Cardinalem, qui iampridem

Y y y y y y y

illam

illam prensabat, conferunt, & longo programme Colonix & aliis locis Francisci Criechingensis Ecclesix Argentinensis decani nomine, publicato, electionis ita factæ rationem reddunt. Carolus æque datis ad Senatum literis, castella vult restitui. Senatu vero hoc denegante, contracto decem millium exercitu, bello principium fecit, Binselda occupato, & excursionibus sub portas vrbis factis. Inde discurſationibus tantum circa Molsheimium & Antlauiam fuit certatum. Ferdinandus equidem Austriacus, cui Cæsar negotium commiserat, per legatos suos vtrosque ad pacem hortatus, verum, dum Argentoratenses non ad filium Cæsaris, sed communium Imperii Ordinum iurisdictionem rem pertinere caussarentur, Cardinalis bello ius suum persequitur, ad Kokersbergam castra ponit v. Kl. Quintilis & post acrem oppugnationem, locus vi capitur, Dastemium desertum præsidio munitur, Vasseleimum, quod in Senatus ditione est oppidum, occupatur. ** Accedebat Argentinensibus Christianus, Princeps Anhaltinus, summus militiæ Dux ab Argentinensibus constitutus, qui sæpius felici pugna cum Lotharingicis certauit. *** Commeantibus hinc inde delegatis, cum nihil proficeretur, Cæsar auctoritate sua vtendum ratus, exeunte anno fecialum in urbem mittit, qui Imperii insignibus ornatus, & baculum deauratum manu tenens, in foro mandata exponit, collegiique sodalibus ac Senatui Cæsaris nomine denunciat, arma deponerent, & de controuersia coram delegatis iudiciis compromitterent. Idem ad Carolum profectus, fecit. **** Exeunte Ianuario 1593. Selestadium oppidum Imperiale, insidiis a Lotharingico, frustra tentatum: quanquam id illi, vt sibi inuidiosum pernegarent. Tandem cum cunctos armorum traderet, vltro citroque commeantibus Cæsareis legatis, Gallo Popelio a Lobcowitz potissimum, in has condiciones transactum est, vt depositis vtrunque armis, milite dimisso, & pace constituta, causa controuersa arbitrio V. Principum de quibus partes conuenirent, decidenda relinqueretur. Ii fuerunt Wolfgang Brendelius, Archiepiscopus Moguntinus, Iulius, Episcopus Würzburgensis, Ferdinandus Austriæ Archidux, Ludouicus Hassus, Philippus Ludouicus Palatinus, & Fridericus Guilielmus Saxonici Septemuiratus administrator. Interea Carolus Cardinalis Tabernas Alsatiæ, Binseldam aliasque præfecturas retineret, Molsheimium ipsi restitueretur. Brandenburgico vicissim Dachsteinium restitueretur, alixque itidem præfecturæ fructuum æstimatione facta, attribuerentur. Argentinæ ciuitati Vasselsemium restitueretur, & tormenta in eo reperta. Conditionibus partes subscribere vi. Id. Martii. Secundum hæc Principes Aprili, mente Spiram Nemetum
lega

legatos miserunt, conuentuque in Iunium proximum delato, cum post acres vtrunque altercationes nihil decerni potuisset, mense Quintili statuerunt, vt quæcunque vel voce vel scripto in hoc negotio hucusque acta essent, ad Cæsarem transmitterentur, eiusque auctoritati permitterentur. Conuentus in xvii. Kl. Decembris Francofurtum ad Moenum conferatur, omnia interim integra essent, nihilque tam in sacra quam ciuili administratione novaretur: qui secus faceret, in poenam mandati Cæsarei incurrisse censeretur. ***** Instinctu vero Ludouici Palatini, arbitri partes hac in causa sibi sumens Henricus IV. Rex Francorum a. 1603. partem possessionum vrbi vicinarum Brandenburgico, vt minus Argentinensibus suspecto, attribuit, partem Cardinalem possidere iussit. ***** Tandem vero interponente partes suas Friderico Würtembergico, Hagenoræ pridie Idus Novembris 1604. hac controuersia finem accepit, his conditionibus, vt Brandenburgicus toto Episcopatu Lotharingo Cardinali cederet, & ab eo vicissim CXXX. aureorum millia acciperet. Würtembergicus concordiz sequester oppidum & præfecturam Obernagensen per triginta annos possideret, quo tempore pro Brandenburgico XXX. aureorum millia æris alieni, ac singulis præterea annis IX. aureorum millia deberet, post triginta annorum spatium ius esset Lotharingo, aut eius successoribus præfecturam illam, depensis CCCC aureorum millibus redimere. *****

* Proem. Rec. Imp. Ratisbon. de a. 1594.

** Thuanus lib. CIV. p. 266. Londorp lib. XXXII. p. 868. Merc. G. B. Tom. III. lib. IV. p. 739.

*** Thuanus lib. CIV. p. 268. Londorp lib. XXXII. p. 873.

**** Thuanus lib. CIV. p. 269.

***** Chytræus lib. XXIX. p. 863. Thuanus lib. CV. p. 287.

***** Thuanus lib. CXVIII. p. 726. lib. CXXIX. p. 1045. Merc. G. B. Tom. IV. lib. I. p. 61. Ianfonii Merc. G. B. lib. V. p. 405.

***** Chytræus c. I. Thuanus lib. CXXXI. p. 1108. Londorp. lib. XXXIII. incunt. Nummos huc facientes exhibet Luckius p. 332. Tabulæ conuentionis extant apud Londorpium Tom. III. lib. VIII. c. CXI. p. 966. in Meyeri Lond. suppl. Tom. I. p. 300. Ianfoni Merc. G. B. lib. VI. p. 537.

§. XII.

Anno 1593. recruduerunt motus Aquisgranenses. Antiquus enim vrbis magistratus ex solis Pontificiis constans, a Canonicis & duce Iuliacensi vicino incitatus & adiutus, accusationem nouorum Consulium & Ciuium reformatæ religionis coram Cæsare Rudolpho instituit, qui seuerissimis mandatis, Rempubicam in priorem statum redigi vrgebat. Cum autem noui Consules & Senatores, pacem Religionis in Imperio sancitam

Y y y y y y y y z

prz-

prætexerent, & cæterorum Augustanæ Confessionis Principum & Ordinum intercessione vterentur, Cæsar in Comitibus Augustanis, de consilio Ordinum Imperii, archiepiscopum Treuirensis & Electorem Saxonie Commissarios constituit, quorum subdelegati Aquisgranum profecti, vtramque partem audientes, & principali causa indecisa, Relationem suam & Acta omnia denuo ad Imperatorem remittebant. Is in Iudicio aulico controuersia cognita, tandem mense Augusto, sententiam admodum seueram aduersus accusatos pronuntiat, ita vt omnia secundum statum anni 1560. restituantur, nihil in religione innouetur, Catholicæ solum religionis in magistratu eligendo ratio habeatur, omnes litis expensæ actoribus refundantur. Huius autem sententiæ executio, eo quod Augustanæ Confessionis addicti in Comitibus Augustanis 1594. pro reformatis intercederent, ad tempus adhuc fuit suspensa. *

* Chytræus *lib. XXIX. p. 864.* Thuanus *lib. CIV. p. 251.* Londorp *lib. XXXIII. p. 920.* Noppius *ad a. 1592. 1593.* Merc. G. B. *Tom. IV. lib. I. p. 102.* Iansonii Merc. G. B. *lib. VII. p. 56.*

§. XIII.

Eodem anno 1593. renouatum fuit bellum Turcicum. * Postquam enim Turcæ superiori anno, duce Hazan Bassa Bosnensi, in Croatiam ex Bosnia progressi, oppidum & arcem Wihitz Christiani orbis in isto tractu propugnaculum occupassent, Petriniam muniunt, quod terrorem finitimis Austriacis, immo toti Germaniæ incussit, ** Thomam Erdedium Slauoniæ Bannum atque Christianos inter Wihitschium & Carlstadtium, Croatiae oppidum xvii. Septembris cædunt, *** Sisseckum tamen frustra obsident. **** Denuo Turcæ M. Ianuario 1593. Neuheuselium astu intercipere frustra tentant. ***** Et licet Cæsar Pragæ & Presburgi Martio mense de pecuniæ collatione & auxiliis contra Turcas Comitibus habuisset, haut adeo magno fructu, ***** Germani tamen Principes, Romanus Pontifex, Rex Hispaniæ, Italiæ Principes, atque alii ad hoc tam necessarium bellum sumptus liberaliter contulerunt. ***** Inde Hazan Bassa occupato Trensino initio Iunii mensis 1593. ad Sissecki obsidionem redit, sed a Cæsareanis magna clade fuit adfectus, ipseque in proelio occisus. ***** Inde Turcarum Imp. Amurathes apertum bellum contra Rudolphum decernit, qui primum per pensionem annuam, intra biennium non solutam pacem procurare studebat, sed comperto, quod Turcæ magno exercitu Croatiam inuasissent, Sisseckum vi occupassent, exercitum contra eosdem mittit. † Turcæ igitur Vesperinium & Palottam capiunt; †† Ferdinandus vero Comes ab Hardeck summus exercituum Vngariæ Imperator ad Albam

bam regalem de Tureis xxiv. I Octobris victor euadit. ††† In superiori Vngaria Christophorus a Tieffenbach, Villeckum & munitam arcem Zabuccam vi expugnatam Turcis adimit. †††† Initio anni 1594. aliquot equitum millia in Hungariam ducti, Matthia Archiduce Cæsaris fratre, summo Exercitus ductore. Mense Martio ab ipso Nouogradum deditione capitur, & postquam Turci ad lasprini pontem, prope Zolnockum fuissent caesi, ††††† Strigonium Aprili mense exeunte ab ipso obsidetur, & occupato licet suburbio atque S. Thomæ castello, nihilominus ad famam aduentantis Sinami Bassæ, protestantibus licet Germanis, obsidio soluitur, atque Archidux demum relicta Vngaria, in Austriam secedit. †††††† Licet postea ab Bohemis firmatus, in Vngariam fuerit reuersus. ††††††† Sinamus Bassa vero Tatam capit & Rabam, quam Ferdinandus Hardeccius sex millium præsidio munitam dedebat, ideoque prodicionis fuit accusatus. †††††††† Inde Pappam a Cæsarianis relictam Turcæ capiunt, Comorrhæm vero ab Erasmo Praun fortiter defensam relinquere iterum fuerunt coacti. ††††††††† Interea Transylvaniæ Princeps Sigismundus Bathori, conuocatis Iulio mense Albam Iuliam Transylvaniæ Ordinibus, quam diu iam animo agitauerat, & cum proceribus præcipuis, grauiissime dissuadentibus, ante deliberauerat, defectionem a Turcis, & societatem cum Romano Imperatore, bellum aduersus Turcas apertum gerente; publico decreto sancit & promulgat, & Balthasarem Bathori, Andreæ filium, patruelem suum in custodiam dari iubet. Hunc enim proceres quidam, institutum Principis improbantes, & toti patriæ, ac ipsis præcipue exitiosum fore iudicantes, missis Constantinopolim legatis, Principem constitui, loco Sigismundi, petiuerant. Hos comprehensos, partim velut Principis sui & patriæ proditores, supplicio afficit; partim captos detinet. Ipse, adiunctis, qui ab Alba Græca ad Transylvaniæ fines vsque a Turcis defecerant, Rasciis, quantum potest incommodi Turcis adfert, & Temeswaram a fluuio alluente dictam, Bassæ Turcici in ea Vngariæ parte sedem, eminus oblidet, quam tamen Tartarorum in Transylvaniam aduentu, relinquere iterum fuit coactus. Digressis Tartaris Michael Horwart, Transylvaniæ Capitaneus, Turcarum aliquot millia in Walachia inferiore hyemantes profligat. †††††††††

* Quæ in Sultani Diuano hoc de bello fuerint agitata, latius exponit Thuanus lib. CIV. p. 271. sqq. & apud Isthuanum lib. XXVI. incunte.

** Chytræus lib. XXX. p. 873. Thuanus lib. CIV. p. 276. Isthuanus lib. XXVII. p. 596. Meyeri Ortelius redinius p. 125.

*** Chytræus p. 874. De hac clade Londorp lib. XXXII. p. 877. subito hostium aduentu oppressi agere admodum, arma Christiani expediunt, pedites primum tamen hostium impetum mox excipiunt, exoritur clamor & ab hora secunda pomeridiana, usque ad se-

et. mi ferme vespertinam, acerrime pugnatur: cadunt utrimque plurimi sed superabundante hostium multitudine, nostri tandem omnes eodem in vestigio, quod pugnantes ceperant, ceciderunt, ita ut ex omni numero vix octuaginta elaberentur. Praefecti & Duces periculum videntes, fuga sibi mature prospexerant, sed capti postea & capite plexi, iustas ignaviae suae poenas dederunt. In castris Turca ad sexaginta Ioachimicorum millia, quae ad solutionem militum Linzio, ante biduum, allata fuerant, inuenerunt. Magna haec Turcorum victoria erat, multo tamen sanguine comparata. Scribunt enim nonnulli ad duodecim Turcorum millia tum occubuisse & non difficile fuisse victoriam ipsi praeripere, nisi infinita hostium multitudine nostri oppressi fuissent. Meyeri Ortelius redinius p. 129.

**** Chytræus p. 872.

***** Thuanus lib. CIV. p. 278. Nicolaus Palsus Nenebuseli castelli praefectus insidias a III. cl. Turcis struclat felicitate maiore an virtute incertum, evasit, nam cum illi loco idoneo militem abdidissent, cum parte in conspectum loci veniunt quasi praeabundi, contra quas egressi praesidarii cedentis acriter insequuntur, ut pradam reciperent, atque ubi insidias praetegressi sunt, subito e latebris Turci erumpunt, & locum defensoribus vacuum, intercluso revertentibus aditu, aggrediuntur. Verum oppidanis, qui remanserant, strenne propugnantis & tormentis rem gerentibus frustra fuisse, id mense Ianuario allatum.

***** Thuanus lib. CIV. p. 278.

***** Londorp lib. XXXII. p. 878. Meyerus p. 129.

***** Chytræus c. l. Isthuanus lib. XXVII. p. 605. Piasecius p. 110. Thuanus lib. CIV. p. 280. 281. nam XVI. cl. a V cl. denitta, ex nostris vix C. ad pontem aut insumen lapsi, aut a suis oppressi plus XII. cl. ex Turcis perire, & in his Hasan exercitus Imperator. Londorp lib. XXXIII. p. 908. Meyer p. 132.

† Chytræus p. 875. Thuanus lib. CIV. p. 281. Isthuanus lib. XXVII. p. 609. Piasecius p. 111. Meyer p. 136. Londorp lib. XXXIII. p. 911.

†† Chytræus c. l. Thuanus p. 464. Isthuanus c. l. Meyer p. 137.

††† Chytræus p. 876. Thuanus p. 282. Isthuanus lib. XXVII. p. 615. Londorp lib. XXXIII. p. 914. Meyer p. 139.

†††† Chytræus c. l. Isthuanus lib. XXVII. p. 618. Piasecius p. 119. Meyer p. 140.

††††† Thuanus lib. CX. inennte.

†††††† Chytræus lib. XXX. p. 889. Thuanus lib. CX. p. 463. Isthuanus lib. XXVIII. p. 627. Multum Caesareis nocuisse dissidia auctor est Thuanus lib. CX. p. 470. dicens: accedebat potentissimum inter eos discordia telum religionis dissidium, quod utrosque inter se invisos reddebat, Itali Germanos pravitatis sectaria incusantes, & Germanis vicissim vitia Italiae sua exprobrantibus, eoque res devenit, ut Itali scripserint, ipsi dum contra Turcos pugnarent, a tergo perfidiose inflicto scloppetorum a Germanis illius. Londorp lib. XXXIV. p. 937. 940. Meyer p. 145.

††††††† Chytræus p. 891. Isthuanus lib. XXVIII. p. 636.

††††††† Chytræus p. 890. Sinamus Bassa, occupatis in Scythia castris, Christianorum fuga desertis, Rabam undique cinctam, ne quis ingredi aut egredi absque periculo posset, aliquoties acriter oppugnat. Donec tandem, duobus propugnaculis, per cuniculos, ut scribunt, pulvere pyrio subiecto, disiectis: Ferdinandus comes ab Hardec, qui cum 6000. militum praesidio, ubi praerat, desperata defensione, communicato cum ceteris militum praefectis consilio, ad Sinamum Bassam legatos de deditioe mittit & incolumitatem corporum & fortunarum passus, propugnaculum illud orbis Christiani munissimum quod annuo comitatu & rebus omnibus ad de-

defensionem necessariis instructissimum ferebatur, vna cum omni apparatu bellico in urbe relicto. Turcis, die Michaelis Gregoriani: 19. Septemb. Iuliani tradidit. Idem paullo post: Ferdinandus comes de Hardec, quem antea edictis publice affixis, Caesar ipse innocentem a crimine proditoris declararat, nunc tandem Vienna, in custodiam, decimo post Rabam die, datus est. Isthuanus lib. XXVIII. p. 644. 655. Londorp lib. XXXIV. p. 957. Meyer p. 153. Thuanus lib. CX. p. 471. Qua ratione postea ille propter hanc deditionem, aliaque ipsi imputata crimina, manu amputata, qua deditionem subscripserat, securi fuerit percussus, Chytræus tradit p. 897. & Thuanus lib. CXIV. p. 603.

++++ Chytræus p. 890. Isthuanus lib. XXVIII. p. 647. Thuanus lib. CX. p. 472. Piafeci p. 129. Meyer p. 154.

++++ Chytræus p. 890: 891. Thuanus lib. CX. p. 474. Merc. G. B. Tom. IV. lib. I. p. 96. 99.

§. XIV.

Dum in Vngaria Exercitus Christiani Strigonio adsident, Rudolphus Caesar Maio mense 1594. Comitia Ratisbonæ celebrat, quibus lxxx. mensium Romanorum auxilia ad bellum Turcicum in sex menses fuerunt decreta. * De iudicio Camerae, Moneta, de Matricula Imperii reformanda, etsi quædam decreto Comitiali inserta, pleraque tamen ad deputatos sequenti anno Spiræ conuenturos, reiecta sunt. ** In iisdem Comitibus Ernestus Coloniensis *** consuetis caeremoniis fuit inuestitus. Fredericus Würtembergicus magno equidem comitatu ad hæc veniebat Comitibus, inuestituram ab Imperio accepturus, quam tamen ob pacta cum domo Austriaca tunc nondum obtinuit, **** licet demum insequenti anno 1595. ab Austriacæ domus dominio directo fuerit liberatus. *****

* Chytræus lib. XXX. p. 892. Caesaris aduentum atque Comitiorum introitum describit Thuanus lib. CIX. p. 451. Londorp lib. XXXIV. p. 941. Separatim extat solennis Imp. ingressus in urbem Ratisbonam, Pragæ 1594. 4. vna cum designatione Statuum, qui ibidem comparuerunt. Potissimum huc facit Petri Fleischmanns von Puntzelwitz kurtze und eigentliche Beschreibung des zu Regensburg in diesem 94. Jar gehaltenen Reichstag, sambt einverleibten Kayf. Hofstadts und corrigirten Titulars, Regensburg 1594. 4. qua Comitiorum solennitates vna cum Ministris aulae & Cancellariæ Caesaræ, Statibus qui comparuerunt, horumque legatis ordine describuntur. Ianfonii Merc. G. B. lib. IX. p. 233. Merc. G. Belg. Tom. IV. lib. I. p. 152. Nummos in his Comitibus culos exhibet Luckius p. 342.

** Chytræus c. l. auxilia ad bellum Turcicum, ac imprimis vim pecunie ingentem flagitat. Quæ sane amplior, quam vlli vnquam antea Cesari, ab ordinibus Germaniæ addita est. Cum enim antiquitus, ad Romanam expeditionem, ab Imperatoribus, Corona Pontifice accipienda gratia, Romæ suscipi solitam (qua tamen iam 142. annos intermissa est) singuli Imperii status, certum equitum & peditum numerum, vel estimationem pecuniæ, qua illi alerentur, singulis mensibus conferrent; quæ coacturata, circiter 64. millia autorum, ἐν πλάτῃ vno mense conficere adfirmatur. In his Comitibus, 50. menses, se, intra sexennium, contributuros, Principes & ciuitates polliciti sunt, atque hæc præcipua huius conuentus actio fuit. Thuanus lib. CIX. p. 452. tandem ad capita a Cesare proposita responsum, sterilitate tot annorum

impediri, ne tam large in communi necessitate Imperio & Reip. Christiana subvenire possint. tamen ut in parte communi desiderio satisfaciant XXC. mensium stipendia se exsolutores, tempus & numerus & proinde summa non apposta, ne arcanum Imperii evulgaretur, decretum preterea, ut Casarea Maestas per legatos & literas ab aliis Principibus exteris auxilium flagitet, nobilitatem, in quam non est libera Imperii indictio, maritimas civitates de auxiliis appellet, dein de ratione imponendi ac colligendi tributum actum, constitutumque ut in omnibus provinciis & Urbibus, opidis, pagis Germania ante basilicas gazophylacia statuatur, & per concionatores ac curiones populus ad elemosynas in hoc bellum conferendum invitetur, mandatum & iisdem, Concionatoribus ac Pastoribus, ut cunctos ad penitentiam sedulo hortentur, & ad tintinnabuli pulsus ubique preces inditta cotidie concipiantur. Piascius p. 121. Extat Henr. Stephani Oratio de expeditione in Turcas persequenda in Reusneri Orat. Turc. Vol. I. p. 230. & p. 263. Ianfonii Merc. G. B. lib. X. p. 376. Iacobi Typotii Orationes ad Reges & Principes Christianos de bello adversus Turcas Francofurti 1595. 4.

*** Chytræus c. l. Extat Receptus in Corpore p. 909.

**** Thuanus lib. CIX. p. 452. Eidibus Iuliiis sollempni ceremonia Colonienfis a Casare inauguratus est, osculo ad ensis a Saxone Villuio prelati & a Casare porrecti capulum admo-
Brower Ann. Trevir. p. 427.

***** Thuanus lib. CIX. p. 452. Fridericus Vîrtembergicus magno comitatu Isc equitum ad Comitias venit, in quo VIII. Comites, IV. Barones, & C. amplius e nobilitate numerati sunt, Vîrtembergico principatui a S. Imperio solo, non ab Austria domo sicuti decessores sui Vîricus, Christophorus temporum necessitati obsecundantes, pactis initis consenserant inaugurari petens, quod repetitis aliis rationibus cum non Austria domus, sed Imperii beneficiarium esse contenderet.

§. XV.

Exeunte anno 1594. inter Rudolphum Casarem & Sigismundum Bathori, Christophori filium, Transylvaniæ Principem, Moldavos & Wallachos sibi adiunctos habentem; societas & foedus adversus Turcas, his conditionibus est initum, ut coniunctis animis ac viribus, bellum adversus Turcam gerant, ac neuter absque altero pacem cum Turcis faciat, Transylvaniæ Princeps non subditus, ut olim, sed amicus & socius regni Vngariæ, & liber sit Princeps ipse, & ex eo descendentes mares. Quibus deficientibus, ad Regnum Vngariæ Transylvania redeat, & per Gubernatorem indigenam, salvis Provinciæ & singulorum privilegiis gubernetur. Transylvano etiam Maria Christiana, Caroli Archiducis filia in matrimonium fuit collocata. * Eodem anno XIV. Ianuarii Ferdinandus Archidux Austriæ senior, Ferdinandi Imp. filius, Maximiliani II. Imp. & Caroli frater, Oeniponte, rebus humanis est exemptus, cui Rudolphus Imp. fratris filius in gubernatione Comitatus Tirolensis & coniunctarum in Suevia & Rheni tractu Austriacarum regionum successit. **

* Chytræus lib. XXX. p. 896. Thuanus lib. CXIV. p. 601. qui addit: ac postremo Alba Iulia in ipsa Transylvania nuptia celebrata sunt, omine infelici, alienatione animorum statim inter coniunctos secuta sine Sigismundi impotentia ei causam dedit, per inmoderatam
fasci-

fascinationem a Ianna frige betula Ioannis Koacocii, sicuti passim iactatum fuit, factam, siue ab Hungaris inuidis persuasus, qui impotenti aduersus Germanos per occasionem adfinitatis tunc in illa aula pollenteis odio ferebantur. Piasecius p. 130. Meyer p. 156. Londorp T. III. lib. I. p. 8.

*** Chytræus c. l.*

§. XVI.

Continuabatur eodem anno bellum Turcicum. Imp. enim præter impensas belli, ab Ordinibus in Comitibus Ratisbonensibus decretas, extra ordinem a Circulis certus militum numerus in auxilium fuit missus. * Poloni etiam auxilia promittunt. ** Exercitui Cæsareo præfectus Matthias, Cæsaris frater, legato ipsi dato Carolo Mansfeldio, qui Strigonium Nonis Iulii oppugnat, vrbs etiam xxiii. Augusti, arx vero 11. Septembris 1595. expugnatur, *** sed Carolus paullo post dysenteria moriebatur. **** Et licet Turcæ, Osmanno, duce in auxilium vrbi obsessæ venirent, ipsi tamen cæsi fuerunt, multis suorum millibus amissis castrisque captis & direptis. ***** Inde Vicegradama Turcis deditum occupatur, Vaccia irrita conatu tentatur. ***** Sigismundus etiam Transylvaniæ Princeps aliquoties cum Turcarum præfectis viriliter congressus, impetus illorum non retudit solum, sed etiam multas arces Transylvaniæ vicinas Turcis ademit, Sinanum Bassam ex Walachia Transalpina expulit. ***** Verum, dum Polonicus exercitus, ex improviso totam Moldauiam occuparet, eandemque Turcis iterum subiiceret, Stephanus Transylvani Præfectus, Moldauiam recuperare conatur, sed a Polonis, quamuis fortissime dimicaret, superatus est & captus. ***** Insequenti anno 1596. Sigismundus Temesvarium oppugnat, quam tamen aduentantibus in auxilium Tartaris, relinquere iterum fuit coactus, licet eosdem profligaret. ***** Novus in Vngariam mittitur cum Maximiliano fratre Campi Mareschallus, Arnoldus, Baro de Schwartzenberg, ita vt Maximilianus in superiore, Matthias in inferiore Pannonia rem gereret. ***** Lente autem & tarde Cæsareo exercitu Iulio mense demum conueniente, Zolnocum frustra tentatur, a 14. Augusti Hatwanum capitur, nec tamen retinere aut munire demum illam urbem prædiis annexi sunt, sed Turcis instaurandam reliquerunt. † Hi interea Septembri mense Agriam obsident. Exercitus Christianus opem obsessis laturus, lentis itineribus progrediens, totis xiv. diebus, vix duodecim milliaria conficit. Cum ad sextum ab Agria milliare quievisset: nuncium de capta a Turcis vrbe, tristissimum accepit. †† Interea Temesvarium a Sigismundo Iunio mense obsidetur, quod tamen proelio a Turcis victor licet debilitatus, iterum reliquit. ††† Hinc autem postquam se Maximiliano iunxisset, die xxii. Octobris ad Cresessum prope Agriam, primum

Z z z z z z z z

Tur-

Turcz profligantur, castrisque Christiani potiuntur, superueniente autem Cicada qui vltimum agmen xlcio armatorum ducebat, & integer in confusos, rapinis prædaque onustos, impressione facta, facile eos in fugam vertit, decem millibus & ultra Christianorum amissis. †††† Anno 1597. Rudolphus Imp. Sigismundo, Transylvaniæ Principi ad ipsum Pragam profecto, noua militum auxilia & pecuniæ summam promisit: summæ belli iterum Maximilianus præfectus. Pontifex per legatum Io. Franciscum Aldobrandinum, Italica auxilia circiter decem millium suo sumptu se in Ungariam missurum promiserat: quibus Ducem Mantuæ præfecit. Germaniæ etiam Circuli denuo copias auxiliares suo sumptu collegerunt. Hi mense Iulio & Augusto prope Posonium & Aldeburgam lente conuenientes, ad Pappam profecti sunt, quam post octidui obsessionem mense Augusto occuparunt. Inde Aldeburgam ad exercitus lustrationem redierunt. Initio Septembris ad Rabam sine vilo oppugnationis conatu plerique deseruerunt: donec Mahometem Bassam Turcicum propius cum exercitu accedere allatum est. Ibi relicta Rabæ obsidione, quod impares Turcis se esse dicerent, trans Danubium in Scythiam, Comorrhæam versus, recesserunt xxiv. Septembris, & in aduersa Danubii ripa boreali descendentes octiduo post, arcem Totes, in opposita Danubii ripa australi sitam, a Turcis circumfederali ac expugnari, exercitus Cæsareus otiosus spectauit. Inde Watsiam descendentes, cum Turci & vrbe Pestis appropinquare dicerentur, deserta & incensa arce Turcis relicta, ad oram Danubii borealem, Strigonio, quod ad meridiem Danubio adiacet, oppositam retrocesserunt. ††††† Temeswari etiam obsidio, per Sigismundi, Transylvaniæ Principis Cancellarium, fero, mense Octobri inchoata, paulo post, ob tempestates foedas, & Turcarum, urbem defendentium fortitudinem deserta est. †††††

* Chytræus lib. XXX. p. 897. itaque noster etiam Imp. præter impensas belli, ab Ordinibus Imperii in Comitibus promissas, a singulis etiam circulis seu provinciis Imperii certum numerum equitum & pedum extra ordinem flagitat. Quos plerique principes, in hoc communi patriæ periculo, subuenire Imperatori promptis animis conantes, sine sumptu conducunt, ac superior Saxonia 1200. equites, inferior 600. Franconia mille equites; Sueuia 4000. pedites: Austriaca regiones 2000. equites & 6000. pedites: VVestphalicus orbis 500. equites; 1500. pedites; Bohemi etiam, Silesii, Morauii, Lusatii, præter Pontificem, Florentinum, Ferrariensem, Mantuanum auxilia prolixè & fideliter conferunt. Quæ expeditio, tantis sumptibus & laboribus ab Imperii Ordinibus & aliis instituta, utinam, Ducem ad tanti belli administrationem idoneum & feliciorum quam superiori ætate, ac magis salutarem Imperio & Ecclesiæ Christianæ exitum sortiatur. Meyer p. 160.

** Chytræus p. 897. Thuanus lib. CXIV. p. 604. Piaſecius p. 127. 141. Meyer p. 160.

*** Chytræus c. l. Thuanus lib. CXIV. p. 607. Isthuanus lib. XXIX. p. 656. 664.

Num-

Nummos in hanc Strigonii expugnationem cufos exhibet Luckius p. 354. aliosque qui faciunt ad bellum hoc Turcicum p. 359. Meyer p. 168. 172.

**** Chytræus c. l. Thuanus p. 600. Iſthuanſius p. 662. Piaſecius p. 131. Meyer p. 176.

***** Thuanus lib. CXIV. p. 607. Iſthuanſius lib. XXIX p. 661. qui addit: *caſa aut capta ad quatuordecim milia hoſtium dicuntur. Signa 37. cum totidem colubrinis relata, ac præda ingens pars ex qua Manſfeldius nihil præter tormenta & ſigna retinuit, cætera viſceribus ducibus & militi conceſſit.* Piaſecius p. 131. Meyer p. 172.

***** Chytræus p. 899. Thuanus lib. CXIV. p. 616. Iſthuanſius p. 665. Meyer p. 179.

***** Chytræus p. 899. *præcipuum autem virtutis & fortitudinis bellicæ ſpecimen, hæc æſtate, Sigismundus Baſtor, Tranſylvania princeps iuuenis edidit, qui aliquoties cum præfectis Turcicis viriliter congreſſus, impetum eorum reiecit, & arcæ, Tranſylvania vicinas, Genæ, Lippam, Fochiat, Solymos & alias ad Mariſum annem, recuperavit, & tandem Sinamum Baſſam; ex VValachia Tranſalpina expulſit: cum Sinamus, Terginiſum ſiquæ in finibus Tranſalpina & Tranſylvania prope Huſumezum oppidum progreſſus fuiſſet. Aduentante autem cum exercitu Sigismundo, paulatim recedens, Bucareſtum in medietate Tranſalpina ad Dambovitæ fluium, ubi ſedes Palatini VValachia olim fuit, regreſſus eſt. Inde quoque fugientem inſecutus Sigismundus, Girgio ſeu Girgowitz arcem munitiſſimam a Georgio Deſpota olim adificatam, & magno apparatu bellico inſtructam, cepit: Sinamo Baſſa trans Danubii pontem a ſe recens extructum fugiente, & iuga illius rumpente, ne perſequi eum Tranſylvanus poſſet. Thuanus lib. CXIV. p. 617. Iſthuanſius lib. XXIX. p. 669. Londorp Tom. III. lib. I. p. 19.*

***** Chytræus p. 899. Iſthuanſius lib. XXIX. p. 677. Piaſecius p. 128.

Meyer p. 182.

***** Chytræus p. 910.

***** Chytræus p. 911. Thuanus lib. CXV. p. 635. *Deſtinatus equidem fuerat Alphonſus, Dux Ferrarienſium, de quo Chytræus p. 910. Rudolphus Imperator, de ſummo, poſt archiducem Maximilianum Generalem futurum exercitus Turcis opponendi, Duce, quem Carolo Manſfeldo ſubſtitueret, ſollicitus, Alphonſum, Ferraria Ducem, cuius iam ſenſcentis prudentia, virtus, ſcientia rei militaris, circumſpectio & induſtria, commendabatur, potiſſimum ſibi deligendum duxerat. Is, ante triginta annos, patri etiam Rodolphi Maximiliano II. in Vngaria ſuo ſumptu militauerat, ac equites duxerat, & nunc Imperatori petenti, & Reipublicæ Chriſtiana in neceſſaria hac militia ſeruare cupiebat. Sed cum poſtremus ſua familia dux eſſet, nec hæredes ex tribus ordine coniugibus ſuos haberet: ſucceſſorem certum, antequam in Vngariam procul domo proſciſceretur, patrii Ducatus gubernationi præficere cupiebat. Itaque fratri ſuo parrueli, Caſari Eſtendi, notho, ius ſucceſſionis in Ducatu Ferraria tribui a Romano Pontifice, ſuperiore domino Feudi, petiit: aliquot millia librarum auri vicifiſim grati animi deſervandi cauſa offerens. Sed recuſante conſtanter Clemente VIII. nec ſua præce nec precio ſeſſi ſe patiente, expeditio Vngaria a Ferrarienſe, in patria neceſſario manente, intermiſſa eſt. Thuanus lib. CXV. p. 635. Caſar iis Ferrarienſem Ducem præſci cupiebat, & ille ſiquidem Pontifex Ferrarienſem principatum in Caſarem Aſturiæ, quem hæredem deſtinabat, conferret grandem pecuniam in illud bellum & operam ſuam ſacro pollicebatur. Sed Pontifex nunquam aſſentiri voluit, itaque Maximiliano fratri, qui in ſuperiore, & Matthias in inferiore, Pannonia rem gerebat, ſumma imperii delata eſt.*

† Chytræus p. 911. Thuanus lib. CXV. p. 640. Iſthuanſius lib. XXX. inuente. & p. 690. Piaſecius p. 142. Meyer p. 198.

†† Chytræus p. 912. Piaſecius c. l. Iſthuanſius lib. XXX. p. 694. Thuanus p. 641. Meyer p. 203. Londorp Tom. III. lib. II. p. 104. Zz zz zt zz z ††† Thua-

††† Thuanus lib. CXV. p. 636. de Sigismundo : is sub id ad Temesuarum castra posuerat, recenti clade affectis praesidiariis instandum ratus, iamque magnam murorum partem diruerat ; cum post decimum ab obsidione diem VIII. Kalend. Iun. Tataři per Ponti Euxini litus in Bulgariam se effundentes, pars Temesuarum profecti sunt, numeroque XL. clo aulli Turci nostrorum castra a tergo inuadunt, quibuscum nostri obstinato praelio confixerunt, ambiguum diu victoriae nox superueniens controuersam diremit. maior numerus ex maiore hostium numero casus. desiderati clo clo Christiani. Sigismundus diu pro mortuo habitus fuit, praelio abscedere, et postea compertum est, a suis coactus. Post certamen soluta Temesuara obsidio, nusquam comparentibus a Caesare promissis auxiliariis. Sigismundo vero victoriam tribuit Isthuanus lib. XXX. p. 687. Verum Tartaros & Turcas duce principe eorum, quem Hamum vocant, ad soluendam obsidionem contra se venire cognoscens, & obuiam iis progressus in planicie, qua inter Nandoralbam & Temesuarium late patet, manus conseruit, casosque & profigatos ad tria miliaria tergis instando persecutus est. Deinde victor, reductis tormentis, & incolumi exercitu, Casarianos in stationes suas dimisit. Meyer p. 195. Londorp. Tom. III. lib. II. p. 103.

†††† Thuanus lib. CXV. p. 643. Isthuanus lib. XXX. p. 698. sqq. qui & p. 703. addit : in hoc praelio, quo nullum acrius ac magis cruentum nostra tempestate fuit, tam aperto in campo, quam hostium castris : interiere ex nostris, quinque aut sex millia equitum, ac totidem peditum, inter quos non pauci clari nominis praefecti. Thuanus autem lib. CXV. p. 644. qui casorum in Agria obsidione & pugna CC. post Nicopolitanam annis ad Kerestum commissa, sic enim locum praelii vocant, utriusque rationem inierunt, XX clo ex nostris, ex hostibus L clo desiderata prodiderunt. Piasecius p. 143. Meyer p. 206.

††††† Chytræus lib. XXX. p. 922. Thuanus lib. CXIX. p. 770. Isthuanus lib. XXX. p. 711. Piasecius p. 151. Londorp Tom. III. lib. III. p. 117. 150. Meyer p. 221.

†††††† Chytræus c. l. Isthuanus lib. XXX. exeunte. Piasecius c. l. Meyer p. 227.

§. XVII.

Eodem anno 1597. xxvii. Octobris mortuus est Alfonsus Dux Ferrariensis senex, quem summæ belli Turcici administrationi praeficere Imperator superiori anno cogitauerat, cuius ditionem Caesar Estensis nothus, ab eo haeres & successor institutus, statim occupauit ; reclamante Clemente VIII. Pontifice, Feudi domino : qui post trinam citationem, non comparentem fulmine excommunicationis perculit, & armis ac exercitibus Caesarem est persecutus. Ineunte vero anno 1598. bellum inter Pontificem & Caesarem Estensem per Petrum Aldobrandinum Cardinalem fuit compolitum, ita, ut Estensis Pontifici Ferrariam cederet : Regium Lepidi, Mutinam aliasque vrbes & feuda Imperii & bona propria allodialia retineret. Caesar igitur a Rudolpho Romani Imperii Princeps, & Dux Rhegii, Mutinæ & Carpi creatus est, litteris inuestituræ xvii. Ianuarii Pragæ datis.*

* Chytræus lib. XXX. p. 924. 928. Thuanus lib. CXIX. exeunte. Piasecius p. 152. Londorp Tom. III. lib. III. p. 118. Merc. G. B. Tom. IV. lib. III. p. 431.

§. XVIII.

Interea hoc anno, de auxiliis Imperatori ad bellum Turcicum ferendis, Comitia Germanici Imperii, Ratisbonæ mente Decembri 1597. inchoata, con-

continuantur: in quibus Cæsaris Commillarius, Archi-Dux Matthias, pro auxiliis aduersus Turcas instare cœpit. Tandem Ordines LX. mensium pensiones intra triennium soluendas Imperatori addixerunt. Decretum etiam vt contra morosos executio locum habeat, auxilia ab exteris Principibus petantur, monetæ abusus medela adferatur.* Licet Protestantium quidam Status eodem anno Francofurti conuenientes, ibidem & sequenti anno Fridbergæ decreuerunt, & Contributionem istam minime esse concessuros.**

* Chytræus lib. XXX. p. 929. Thuanus lib. CXXI. p. 819. qui demum ita concludit: *post aliquot dierum consultationem Cæsarianis provinciis circa Danubium laborantibus XX. mensium decreta stipendia intra triennium pensanda; ac postremo ad id, quod de subsidiis petitis fuerat assensere Ordines, id exente Februario actum.* Londorp Tom. III. lib. III. p. 146. Nummos Rudolphi II. & Matthiæ in his Comitibus cufos exhibet Luckius p. 367. Extat Recessus in Corpore p. 940.

** Extant hæc Acta vna cum Recessu Fridbergenſi de dato XXX. Iulii 1599. apud Londorpium Tom. III. p. 519.

§. XIX.

Dum vero legati domum repetunt, præter omnem expectationem, nuntius Pragæ adfertur, Rabam ante triennium per Hardeccum Comitem Turcis traditam, industria & fortitudine Adolphi Baronis a Schwartzenberg eximio stratagemate XIX. Martii 1598. fuisse recuperatam.* Idem postea Albam Regalem frustra tentabat.** Ad IV. Nonas Octobris eodem die Buda a Cæsareanis, Varadinum a Turcis obsidebatur & post irritos XXX. dierum conatus, vtraque castra tanto disſita interuallo, eodem die rebus infectis fuerunt soluta.*** Tattam tamen & Palottam Schwartzenbergius aliasque arces occupat.**** Michael etiam Walachiæ Waywoda eodem anno Cæsari se per sacramentum subiicit.***** Schwartzbergici vero astus, quo Budam denuo capere tentabat, detectus fuit atque effectu destitutus.***** Et licet Octobris mense 1599. in insula Danubiana inter Christianos & Turcas de pace factus fuisset conuentus, iste tamen ob iniquas Turcarum petitiones effectu fuit destitutus.***** Galli vero Papenses præſidarii, mota rebellionē a. 1600. ad Turcas deficiunt, vrbe tamen per Nadasdium capta, caduntur.***** Turcæ eodem anno Canisium occupant, aduentante licet in auxilium exercitu Cæsareo***** quod mense Iulio 1601. Ferdinandus ArchiDux multis militum a Pontifice & Hispano missorum millibus firmatus,***** frustra recuperare conabatur.† Eodem anno Septembri mense Alba Regalis a Cæsareanis fuit capta.†† Facta postea ad Albam pugna, Turcæ victi fuerunt fugatique.††† Postea Hafanes a. 1602. Albam deditione capit,†††† Cæsarei

Ruswormio duce, Budam obsident, & Pestho licet occupato, tamen ab Hafane proelio confecto fugantur. †††††

* Chytræus p. 929. Thuanus lib. CXXI. p. 821. Isthuanus lib. XXX. p. 718. Meyer p. 233. Londorp Tom. III. lib. IV. p. 160.

** Isthuanus lib. XXXI. p. 742. Meyer p. 237. Londorp Tom. III. lib. IV. p. 170.

*** Isthuanus lib. XXXI. p. 730. Thuanus lib. CXXI. p. 827. Piascius p. 166. Londorp Tom. III. lib. IV. p. 194. Meyer p. 248.

**** Isthuanus lib. XXXI. p. 732. Dum Roderus & Niarus ad Varadinum per hunc modum a Turcis & Tartaris circumvallantur, & Maximilianus Cassonia adversa laborans valetudine, iuvandis tamen obsessis cum Georgio Basta & aliis ducibus consilia confert, Matthias princeps magno cum exercitu, & tormentorum apparatu Budam gravi obsidione premebat. Primis quidem ceptis & conatibus fauens fortuna sic arriserat, ut Sueremburgus & Palsus, donec Matthias, qui maiora adhuc supplementa e Germania & Galliis expectabat, cum totis viribus in castra pervenisset, Tatam adhibitis tormentis vi expugnatam recuperarent, caesis ad unum omnibus qui eam tuebantur, Turcis: deinde tanta celeritate arma & terrorem circumferrent, ut Gestesia, Vitania, Besprimio, Palota, Ticonio, & Vasonio, ac Monedula arce, ad Basaniam sylvam, intra octauum diem potirentur: viatoresque Iaurinum exercitum incolumi redirent. Piascius p. 166 Meyer p. 240.

***** Isthuanus lib. XXXI. p. 723. Meyer p. 251.

***** Isthuanus lib. XXXI. p. 732. Thuanus lib. CXXII. p. 842. 844. Meyer p. 260. Londorp Tom. III. lib. IV. p. 207. 226.

***** Isthuanus p. 742. cum in pratorio tabernaculo diu multumque verbis disciplassent, petere ceperunt, ut non solum Strigonium, Filetum, Nogradum & alia omnia hoc bello a nostris capta, sed etiam Iaurinum redderetur, quod illud Sinanus, multo Turcarum labore & sanguine expugnasset: nostri contra & Agriam & Hathuanam, ac qua circa possiderent, cum Sinoco, & Cerepo reddi postulabant; nec Iaurinum ex aquo & bono repeti posse dicebant, quod iure belli, atque adeo vi ab ipsis extortum recuperatumque esset; illi ex aduerso Agriam cum locis vicinis ab ipso principe Mehemete occupatam sine expiabili delicto, nec dari nec accipi posse respondebant. Thuanus lib. CXXII. p. 844. Contin. Chytræi p. II. Meyer p. 263.

***** Isthuanus lib. CXXII. p. 751. Thuanus lib. CXXIV. p. 916. Contin. Chytræi p. 20. Meyer p. 274. Piascius p. 190. Londorp Tom. III. lib. VI. p. 249.

***** Isthuanus lib. CXXII. p. 764. Thuanus lib. CXXIV. p. 915. Piascius p. 191. Meyer p. 282. Londorp lib. VI. p. 288.

***** Thuanus lib. CXXVI. p. 977. hanc feliciore successu res in Pannonia ad Canisam gesta a Cesarianis, Pontificisque copiis, expeditioni cum summo imperio praeerat Ferdinandus Archi-Dux Caroli F. assumpto Vicario Vincentio Mantua Duce in eam summissa a Philippo Hispaniarum Rege Vincto Ferd. Madrutio ductore a Pontifice XIII. bellatorum clis quibus Franciscus Aldrobandinus sororis filius sed in nomen familia adoptatus, praesse iussus.

† Isthuanus lib. CXXII. p. 773. 781. Thuanus lib. CXXVI. p. 978. Londorp p. 313. Contin. Chytræi p. 576. Meyer p. 291. 293. Piascius p. 196. Ludolph p. I. c. III. p. 13. 18.

†† Isthuanus lib. CXXII. p. 777. Thuanus lib. CXXVI. p. 979. Piascius p. 196. Contin. Chytræi p. 59. Meyer p. 292. Ludolph Schaubüne lib. I. c. III. p. 13. Londorp p. 314.

††† Isthuanus lib. CXXII. p. 778. Thuanus lib. CXXVI. p. 980. Contin. Chytræi p. 61.

†††† Isthuanus lib. CXXIII. p. 788. Contin. Chytræi p. 72. Meyer p. 319. Piascius p. 208. Londorp p. 338.

†††† Isthuan-

†††† Isthuanus *lib. XXXIII. p. 790.* Thuanus *lib. CXXVII. p. 994.* Cont. Chytrzi *p. 74.* Meyer *p. 322.* Piascius *p. 208.* Ludolph *p. 61.* Londorp *p. 340.*

§. XX.

Sigismundus, Transylvaniæ Princeps, postquam superiori anno de eodem Pragæ cum Cæsare egisset, initio anni 1598. mutato vitæ instituto, Transylvaniam provinciam, ne in Turcarum vel aliorum manus perveniat, Imperatori Rudolpho ac hæredibus illius cedit, coniugem in Transyluania relinquit, & in Silesia Principatus Oppel & Ratibor, vna cum 50000. Iochimicorum, vel Episcopam deinceps toto tempore fruendam vicissim ab Imp. recepit. Possessio Transylvaniæ, adfentientibus Prouinciæ Ordinibus, Imperatoris legatis, Stephano Zuhajo, episcopo Waccienfi & qui Nadaſtdi Comiti morbo impedito, lussatus fuerat, Nicolao Isthuanſio Doctori Bartholomæo Pezio tradita initio Aprilis, & iuramentum fidelitatis atque subiectionis solenne præstitum est: tametsi legati principem hortati sint, ne subito Transylvaniam defereret, sed vnum alterumue adhuc annum patriæ præſſet. * Hocque peracto, ipse Sigismundus Bathori, relegata vxore sua Austriaca sterili, Ratiboriam & Opeliam in Silesia sibi ab Imperatore concessam secesserat, quietam vt præſerebat, vitam acturus. Sed mox viliorē esse, quam sperauerat, illam remunerationem ab Imperatore sibi commutatam recognoscens, errorem suum vt corrigeret, mutato habitu in Poloniam ad affinem suum Ioannem Zamoscium, Cancellarium diuertit, ibique animo confirmato, in Transylvaniam redit, priusquam Maximilianus Archidux, quem Principem illius provincie Imperator designauerat, cum exercitu eo intrasset: & Clauseburgi coram conuocatis Ordinibus Transylvaniæ pacationis suæ cum Imperatore & eius reiectæ reditusque sui in patriam feri causa exposita, abductis in custodiam legatis Cæsareis iusiurandum fidelitatis iterum ab eis omnibus accepit, præterquam a Varadinensibus, quibus iam non erat liberum mutare propositum, excubante ibi pro Imperatore cum præsidio valido Melchore Redero. Maximilianus autem audito hoc rerum statu, & litteris Sigismundi acceptis, quibus reditum suum excusabat, substitit quidem Cassouæ, sed de Transylvaniæ Principatu varie postmodum fuit decertatum. ** Paullo post Sigismundus, habito cum suis consilio, missis a. 1599. legatis, cum Cæsare iterum certis conditionibus in gratiam redire constituit, sed mutata statim sententia Andreæ Bathorio Cardinali, reseruatis sibi xxiv. aureum nummum summa, in Poloniam ad Zamoscium iterum secedit. ***

* Chytrzus *lib. XXX. p. 928.* Thuanus *lib. CXXI. p. 822* Isthuanus *lib. XXX. p. 706. lib. XXXI. incunte.* Piascius *p. 165.* Ludolph *lib. I. c. III. p. 19.*

** Thua-

** Thuanus p. 823. Iſthuanſius lib. XXXI. p. 722. 726. Londorp Tom. III. lib. IV p. 179. Piaſecius p. 166.

*** Chytraus p. 937. Iſthuanſius lib. XXXI. p. 736. Thuanus lib. CXXI. incunab. Contin. Chytræi p. 945. Meyer p. 255. Ludolph p. 21.

§. XXI.

Eodem anno 1598. ſententia contra Aquisgranenſes, tanquam contumaces, Hiſpanorum legatorum inſtigatu, vltimo Iunii pronuntiata eſt, & illis aqua & igni interdictum, dato negotio Erneſto Bauaro, Colonienſi Septemuiro ac Leodiienſi Epifcopo, Treuirenſi Archiepiſcopo, Cliuia Duci, vt ſententiam executioni mandarent. Diſſidium in vrbe coeperat ex eo, quod Proteſtantes Catholicis omni auctoritate exutis, ſummum Imperium ſibi ſumpſerant, & concionatores ſuæ doctrinæ addictos induxerant. Tandem Conſules, qui tunc erant, Colonienſis Electoris interuentu ſeueritate iudicii ſunt exempti, ea lege, vt concionatores Auguſtanæ Confeſſionis vrbe taceſſerent; maiorum religio ſola admitteretur. Catholici magiſtratus priſtinæ dignitati Proteſtantibus amotis reſtituerentur. Qui Magiſtratum ab illo tempore geſſerant, ad ſumptus & damna alteri parti ſarcienda fuerunt damnati. * Licet poſtea Proteſtantes, dum ad ſoluendam iſtam ſummam eſſent imparati, media hyeme Februario menſe 1605. ex vrbe fuiſſent eieſti. ** Anno 1599. xxiv. Ianuarii, tranſigit Rudolphus cum Friderico Württembergico Duce, Pragæ, ipſumque mediante certa pecuniæ ſumma ſoluit a feudi lege, qua per pactiōem anni 1534. Württembergici, Auſtriacæ domui erant adſtriſti, reſeruata tamen Auſtriacis, ſi maſculi deficerent, iure ſucceſſionis. *** Anno 1600. Comitia Deputatorum Spiræ celebrat, quibus de rebus Cameralibus & re monetaria fuit actum. **** Anno 1601. exeunte Colloquium Ratiſbonenſe per Maximilianum Bauarum & Philippum Ludouicum Palatinum fuerat inſtitutum, qui ipſi vna cum Alberto Wolſgango Guilielmo Palatinis fuerunt præſentes. Miſerant eo Saxoniæ Elector, Marchio Brandenburgicus, qui Onoldi ſedem habet, atque Dux Württembergicus legatos ſuos, ad componenda religionis diſſidia. Actum potiffimum de norma Eccleſiæ Chriſtianæ & iudice controuerſiarum. *****

* Verba ſunt Thuani lib. CXXI. p. 819.

** Thuanus lib. CXXXIII. p. 1158. Londorp Tom. III. lib. IV. p. 174. Noppius ad a. 1598. qui Pontificiorum reſtitutionem prolixè deſcribit. Merc. G. B. Tom. IV. lib. III. p. 551.

*** Vid. Gründlicher Beweis, das die Pralaten und Klöſter des Hertzogthums Württemberg vor 200. und mehr Jahren, zu dem Land und Hertzogthum gehörig geweſen p. 98. Limnæus Tom. IV. Addit. ad lib. V. c. XVI.

**** Varia

**** Varia scripta huc facientia extant apud Londorpium *Tom. III. p. 522.* Extat Recessus in Corpore *p. 959.*

***** Huius colloquii summam breuiter exhibet Thuanus lib. CXXVI. *p. 954.* dicens: in Germania quoque sub id religionis negotium agitatum fuit, instituto Ratisbonæ colloquio inter Theologos a Maximiliano Batoaria Duce missos Albertum Hungerum, Antonium Velferum, Volfgangum Hannemannum, Iacobum Gretzerum, & Adamum Tannerum, & Iesuitico sodalitis; & confessionis Augustanæ socios a Philippo Ludonico Batoaria Duce Neoburgensi & Veldentii Comite itidem missos, Iacobum & Philippum Hailbroneros, Abrahamum Mannam, Tobiam Brunonem, Magnum Agricolam, Christophorum Moroidum, Dauidem Schramium, Henricum Tetelbachium, a Christiano II. Villuio ad hoc Aegidius Hunnius, David Rungius, Io. Fladungus Vinariensis: a Ioachimo Friderico Brandenburgico Villuio Abdias VViknerus, Laurentius Latus; a Friderico VVirttembergico Principe Andreas Osander, Felix Bidenbachius Venere. Principium colloquio factum IV. Kal. Xbr. idque ad VII. vsque Eid. Xbr. continuatum, & XIV. sessionibus absolutum fuit, in quibus de Sacra Scriptura autoritate questio retractata fuit, cum eam bipote solam & vnicam fidei normam ad salutem æternam, controuersias religionis dirimendas, cultum verum afferendum sufficeret, adductis Patrum testimoniis Augustani contenderent: alii contra assererent, Scripturam non esse iudicem omnium controuersiarum & fidei: sed hoc vnum ad summum Pontificem R. Petri successorem, & Christi vicarium pertinere, cuius in his rebus definitio siue cum Concilio, siue absque Concilio errare non potest, & Scripturam quidem religionis irreprehensibilem normam esse, sed non solam & vnicam; ac præter eam necessario admittendas esse traditiones, Ecclesiæ definitiones, & doctorum orthodoxorum consensum. Testimonia in eam rem ex Patribus & iure Pontificio commutata. Post longas altercationes re tandem infecta discessum est, & publicata ab utraque parte colloquii acta Ingolstadii & Vitembergi. Cont. Chytræi *p. 56.* vbi etiam capita Colloquii recensentur. Ludolphs Schau-Bühne lib. I. c. II. Extat autem Aegidii Hunnii *Relatio Historica de habito nuper Ratisbonæ colloquio inter Augustanæ Confessionis Theologos & Pontificios VVitebergæ 1602.4.* Historiam vero Concilii plenius exposuit Daniel Cramerus, qui edidit *Extract und kurzen wahrhafftigen Bericht von Colloquio zu Regensburg 1602.4.* Inter Pontificios Adamus Tannerus, qui ipse Colloquio præsens, edidit *Relationem Compendariam de initio, progressu & fine Colloquii Ratisbonensis, Monachii 1602.4.*

§. XXII.

Anno 1602. Sigismundus Transylvaniæ Princeps Imp. se submisit. Postquam enim iste Bathorio Cardinali, adgnato suo a. 1599. Transylvaniam concessisset, Cæsar per Georgium Baltham, & Michaellem Walachix Waiwodam, Bathorii infestum, quem spe præfecturæ vtriusque Daciæ sub Austriacis regendæ impletum, sibi deuinxerat, contra ipsum agebat, Clemens etiam Papa, misso ad Bathorium legato suo, Malaspina, Episcopo Caietano eundem ad pacem cum Cæsare cohortabatur. * Post varios conflictus, atque xxviii. Octobris factum atrox Transylvanorum cum Walachis prope Cibinium certamen, in quo Transylvani cæsi ac fugati, ipse Cardinalis post fugam occisus, ** habitis Claudiopoli Comitibus, Transylvaniæ Status ad Cæsarem legatos mittunt, his conditionibus, vt si Cæsar frater Maximilianus, ad prouinciæ suis legibus regendam mitti non

A a a a a a a a

posset

posset, prouincialibus potestas, quem vellent, eligendi, permetteretur; eumque Cæsar sacramento sibi obstrictum obfirmaret, Stephano Chaquio Transyluanix Principatum adfectante. Verum, dum Cæsar in deliberando ac respondendo moras faceret, Transyluani tertia habent Comitia Claudiopoli, ibique auditis Turcæ & Poloniæ nuntiis, Sigismundum denuo proclamant, *** qui collectis copiis, Mose Siculo Duce, cum Cæsareanis tertio Nonas Sextilis in confiniis Vngariæ & Transyluanix ad Doroslonem configit, sed decem suorum millibus occisis, vincitur. **** Anno demum 1602. Balta Bistritia occupata, omnem Transyluaniam diripit, vt misera eiusdem esset facies, ***** ipseque Sigismundus intra vrbes munitas se contineret, qui acceptis duorum mensium induciis, legatos ad Cæsarem mittit, qui arcem Lobcouitiam in Bohemia vna cum annuis L millium aureorum nummum promisit, quo accepto, Sigismundus in conuentu Claudiopolitano Balte Cæsaris nomine omnem Transyluanix Principatum tradit. ***** Et licet plures essent, qui contradicerent, atque inter hos Moses Siculus rebellionem moueret, Balta tamen illi occurrens, copias eius cum magna strage prosternebat. ***** Sigismundus vero ad Cæsarem Pragam contendit, qui tradita paullo post arce Lobcouitia, atque adimpletis promissis ipsi satisfecit. *****

* Isthuanfius lib. XXXI. p. 736. Thuanus lib. CXXII. incunte. Piasecius p. 174. Contin. Chytræi p. 10. Meyer p. 261. 265. Londorp Tom. III. lib. V. p. 220. 238.

** Isthuanfius lib. XXXI. p. 738. Thuanus lib. CXXII. p. 841. Contin. Chytræi p. 12. nisi quod Michael V Valachia inferioris Princeps, Cæsari Rudolpho fœderatus, infidias vite sua in aula Turcica strui a Cardinale Bathoreo didicisset, exercitum in Transyluaniam duxit, & prope Cibinium 28. Octobris pugna, Cardinalem profligauit, totamque Transyluaniam sua virtute recuperatam Imperatori Rudolpho restituit. Exhibetur ibidem p. 14. Epistola Caspari Horwart ad Poloniæ Regem, de Cardinalis Andreæ Bathorei clade in Transyluania accepta die Simonis & Iudæ. Piasecius p. 175.

*** Isthuanfius lib. XXXII. p. 757. Thuanus lib. CXXVI. p. 980. Piasecius p. 194. Ludolph p. 23. Londorp Tom. III. lib. V. p. 238. lib. VI. p. 306.

**** Isthuanfius lib. XXXII. p. 758. Thuanus lib. CXXVI. p. 981. Meyer p. 290. qui tamen diem definit Kl. Augusti. Londorp p. 310.

***** Isthuanfius lib. XXXIII. p. 784. Meyer p. 307. Piasecius p. 207. Londorp p. 341.

***** Isthuanfius p. 785. Londorp p. 342.

***** Isthuanfius p. 786. Meyer p. 315. Piasecius p. 207.

***** Isthuanfius p. 786. Piasecius p. 207. Ludolph p. 63.

§. XXIII.

Celebrata inde a. 1603. fuerunt Ratisbonæ Comitia, quibus, contradicentibus primum Principibus secularibus, subsidia tamen LXXX. mensium largiter fuerunt promissa. * Actum in iisdem Comitibus etiam de bello Bel.

Belgico, & legatis ad Belgas foederatos atque Albertum Belgii Hispanici Gubernatorem mittendis, de controuersis inter Ciuitatem Emdanam atque Comitem Frisiae Orientalis componendis, administratione iustitiae, abusus monetæ tollendis & moderatione matriculari. ** Eodem anno Protestantes post varias deliberationes Fridbergæ, Heidelbergæ & Spiræ institutas, iterum conuenerunt, Fridericus quidem Elector Palatinus, Administrator Argentoratensis, Hassiæ Landgrauus Mauritius, Marchio Anspacensis & Badensis nouum foedus Heidelbergæ iniuerunt de tollendis iudicii Aulici processibus, ita, ut si aliquis eorundem executionem, aut mutationem Religionis attentaret, huic se omnes opponere deberent. Misso etiam in Galliam Mauritio Hassio, Gallorum atque Belgarum auxilia implorabantur. *** Et dum multæ de iudicio aulico essent querelæ, quod iurisdictionem suam in causis potissimum religionis ultra modum extenderet, conclusum votis omnium, summum aliquod suæ unionis iudicium esse instituendum, cuius suprema directio Palatino Electori deferatur, suum vero quisque Principum aut Statuum vnitorum in illo Adfessorem haberet, qui vna cum ceteris religionis præcipue causas definiret. **** Licet illud ad effectum haut fuerit deductum. *****

* Thuanus lib. CXXX p. 1070. in Germania interim parata in sequentem annum subsidia, & ob id celebrata Ratisponæ Comitia, quibus frequentes Principes interfuerunt & certatum a sacro ordine, quasi alios exemplo suo prouocante promissa auxilia, nec tamen propensa ea liberalitas caruit inuidia, cum alii Principes & ciuitates fere Protestantium sectæ addictæ dicerent, præfules eo prouiores & in promittendo largiores esse, quod ex ea occasione suos populos granare consueuerint, & magnum inde emolumentum capere, quippe tantum singulares successores & de posteritate parum solliciti, quod alii qui vniuersales sunt, parcius faciant, quippe ne hereditariis populis onerosi existant, & nimis exactionibus præiudicium hereditibus suis faciant, quod magnis querelis in imperio sapius materiam suppeditat, tunc vero, quod huc usque factum non fuerat, promissa LXXX. mensium stipendia & Brunsvicum copias peculiare, & Saxo VII. milia tormenta instructa cum omni apparatu Cesari de suo polliciti sunt. Ludolph lib. III. c. II. p. 91. ubi etiam de causa Emdana agitur & apud Meteranum p. I. lib. LXIV. Contin. Chytræ p. 89. Londorp Tom. III. lib. IX. p. 450.

** Extat Receptus in Corpore p. 985. Brower Ann. Trenir. lib. XXIII. §. XXVIII. Londorp Act. Publ. Tom. I. lib. V. c. XXV.

*** Carafa p. 39.

**** De hoc latius Masenius Ann. Trenir. lib. XXIII. p. 444.

***** Patet hoc ex consultatione apud Londorpium Tom. I. lib. I. p. I.

§. XXIV.

Noui interea motus in Transyluania. Dum enim a. 1603. ex ista terra legati ad Casarem venirent, totius Prouinciæ nomine, fidem atque obsequium promittentes, ii qui remanserant, noua facta conspiratione, a Cæ-

A a a a a a a a a a

lare

sare deficiunt, Mosem Siculum sibi Principem eligentes, qui a Mehemete Turcarum Principe prouinciæ Transyluanix Imperium sibi & posteris impetrauit, missumque ab illo acinacem & clauam ac vexillum, imperii insignia accipit, * & acceptis a Turcis copiis, Caransebessam, Albam Iuliam, Claudiopolim, Cibinium capit, verum ad Coronam hærens, a Radulone Transalpinæ Walachix Principe, qui Cæsari se subiecerat, ad diem xxi. Quintilis profligatur, cæsis quater Transyluanorum millibus, & in his, ipso Mose Siculo. ** Et licet Albertus Magnus & Bedesses reliquias colligerent, denuo tamen isti a Cæsareanis cæsi fuerunt ac fugati, Transyluania Cæsari iterum subiecta. Cum Turcis eodem anno 1603. bellum continuabatur: Isti equidem nocturno prælio, dum castra Cæsareanorum prope Budam adgrediuntur, a Ruswormio duce die xxix. Septembris magna clade adficiuntur, vt Belgradum regredi cogerentur, *** Ruswormio Hatuanum occupante. **** Ineunte anno 1604. post Mehemeti III. mortem, Turcæ de pace agere cœperunt, instituti etiam in Pestanis campis subtentorio fuerunt conuentus; dum vero Turci Strigonium & Iaurinum repeterent, munera etiam præteritis annis prætermissa, ob iniquas has postulationes re infecta fuit discessum. ***** Postea Iagenreuterus summa ignominix nota Pestum relinquit, cuius exemplum Hatuani præsidarii sequuntur, dum interea Hasanes Strigonium frustra obsideret. ***** Et licet Septembri mense medio inter vtrorumque castra loco, prope Strigonium ad urbem Ratziorum denuo de pace ageretur, nihil tamen actum, dum Turcæ sollicitis animis deditiōem Strigonii peterent, ac pro eo Canisiam offerrent; nostri que vicissim Agriam superaddi postularent. ***** Eodem tempore quo Strigonii obsidio soluta est, Stephanus Boscaius in partibus vltra Tibiscum flumen perniciosos motus excitabat. Hic paucos ante annos affectati in Transyluania regni cupidine exarserat, & cum id minime succederet, reuocandi e Silesia Sigismundi auctor extiterat, postea factionibus Chaquianis exclusus atque proscriptus, in suis arcibus prope Varadinum exilium tolerauit. ***** Ille, dum Turcæ, Mose interfecto, Gabrielem Bethlenum substituere conarentur, datis ad ipsum literis, petiit, vt ipse surrogaretur, se in Turcarum clientela futurum, quod facile impetrauit. At, dum Turcæ Beëta Temesiensi purpurato & Beëleno ducibus, Lippam occupare tentant, eoque ipso aditum sibi aperire in Transyluaniam, a Dampierio & Racocio nocturno proelio magna strage adficiuntur. † Persistebat nihilominus in rebellionē Boscaius, Barbianum Comitem Belgiiiosæ ad extirpandam omnem religionem a Pontificia alienam

nam a Cæsare missum esse, obtendens, dum iste Cassouia contra Protestantes magna seueritate grassaretur. †† Variæ etiam contra Cæsarem erant querelæ, Germanis in Vngaria vndique dominantibus. ††† Et licet per legatos suos ad Cæsarem Pragam missos, hæc excusare conaretur, isti tamen admissi haut fuerunt. †††† Hoc ipso Heidones, licet iuramentum fidei Cæsari renouassent, commouit, vt Dampierio relicto, Peczii, ducis Cæsarei copias magno impetu adgrederentur, Cassouia, Cibinium minus, Levocia & Eporellia rebellibus se dederent, plures etiam ex Proceribus ad Boscaium desciscabant. ††††† Inde, accepta a Turcis aurea corona, Comitis Kismariensis & superioris Hungariæ dynastæ & Circulorum Comitis titulum sibi sumsit. †††††† Insequenti anno 1605. Boscaius ad Edelinum pagum penes flumen Bolduam prope Sendronem a Basta fuit victus, qui inde Sendronem recipit, Tocaiumque obsidione liberat, Cassouiam frustra tentat. ††††††† Boscaius vero Tockaium postea occupat, †††††††† Gregorius Nemethius, etiam vnus ex Haidonum ductoribus, regiones Transdanubianas igne ferroque deuastat, eadem ratione Austriam etiam Stiriamque infestans, * licet rebelles a Sopronii obsidione magno suorum cum damno fuerint repulsi. ** Turci interea dedentibus Germanis, Strigonium occupant. *** Et licet Mehemet Vesirius imposita capiti eius corona, Boscaium regem nominasset, **** nihilominus missis vltro citroque legatis, tandem Viennæ a. 1606, de pace agi cœptum, qua primum xxiii. Iunii cum Boscaio & Hungaris conuenit his conditionibus, vt libera vbique sit religio, Cæsar Matthiam fratrem in Vngaria constituat Gubernatorem, Palatinus publicis suffragiis eligatur, a Cæsare confirmetur, eiusque & procerum Vngariæ consilio omnia negotia tractentur, exteris submotis. Boscaio vero omnis Transyluania hæreditatio iure concedebatur, cum ea Vngariæ parte, quam Sigismundus Bathorius obtinuerat, & insuper omnis vltra Tibiscum ditio, simul cum arcibus Sacmario & Tockaio & Comitatibus Bereghiano & Vgociano, ita tamen, vt mortuo eo sine liberis, ad Vngariæ reges redeat, neque ad adgnatos transeat: reliqua in Comitibus propediem habendis definiantur. ***** Cum Turcis vero Sitwatoroktæ ad Danubium inter Strigonium & Comorram de pace fuit actum, atque die xxi. Nouembris conuenit, vt Turcarum Princeps Achmet Cæsarem patris loco haberet, quæ vtrinque ablata retineantur, limites designentur: legati vtrinque mittantur cum muneribus, atque hæc pax ad viginti annos duraret. ***** Boscaius paullo post, veneno vt dicitur, extinguitur, cui sufficitur Sigismundus Ragotzius Transylvaniæ Princeps. *****

* Iſthuanſius lib. XXXIII. p. 794. Thuanus lib. CXXX. p. 1069. Meyer p. 334. Ludolph Tom. I. p. 98.

** Iſthuanſius p. 797.

*** Iſthuanſius lib. XXXIII. p. 801. Thuanus p. 1068. Meyer p. 344.

**** Iſthuanſius p. 802. Thuanus p. 1069. Meyer p. 348.

***** Iſthuanſius p. 804.

***** Iſthuanſius p. 807. Thuanus lib. CXXXI. p. 1111. Piaſecius p. 209. Meyer p. 360. Cont. Chytrxi p. 97.

***** Iſthuanſius p. 808. Thuanus lib. CXXXI. p. 1112. qui etiam locum indicat: *induciarum negotium interea ad Strigonium urgebat purpuratus, & ad Ratziorum apidum ab eo inuitati delegati conuenerant.* Germanice dicitur *Ratzenſtadt*. Meyer p. 362.

***** Statum ipſius his verbis deſcribit Iſthuanſius lib. XXXIII. p. 809. *cum ille a Sigismundo ad Caſarem legatione fungeretur, iſque interim Andrea Cardin. Bathorio, quamquam patrueli, ſed inimico ac hoſti paulo ante ſuo provinciam Tranſiluaniam, decepto Caſare, de manu tradidiſſet, ſequē in Poloniam recepiſſet, poſt diſturnam in Aula Caſaris manſionem ſub qua de obiectis criminibus ſeſe purgare debebat, domum quam extra Tranſiluan. ſines habebat, diſceſſit, neque auſus in Tranſiluan. redire ex qua factionibus Chaquianis excluſus, proſcriptusque erat, diu in ſuis arcibus circa Varadnum exilium tolerauit: Caſarianarumque partium ſe ſectatorem oſtendit, quum tamen ingens eſſet ſuſpicio apud omnes, interea cum ambitione atque auaritia procul ab aequo & honeſto deductum affectandi regni conſilia & cogitationes in occulto coquere, & agitare.* Piaſecius p. 217.

† Iſthuanſius p. 809. Cont. Chytrxi p. 94. Meyer p. 381.

†† Iſthuanſius p. 812. Thuanus lib. CXXXI. p. 1113. Io. Iacobus Batbrianus bellioci Comes, Baſta inſtigatu, inter hac Caſſonia ſumma ſeueritate graſſabatur, Proteſtantibus itidem interdicto concionum publicarum uſu, & concionatoribus nouiſſima interminatus, niſi ab iis abſtinerent, etiam machinis bellicis ad templa, ubi conueniebant, admotis, & cum Georg Saba ciuis in vrbe locuples non pareret, X. talerorum clo ſeueriſſime exactis multatus eſt, & tres e nobilitate ſeditionis excitata poſtulati intra ſemidivuti cernobii rudera incluſi fame enecti dicuntur, ea re cum magnum in ſe odium concitaſſet Belli-iocenſis, poſtremo & Stephano Boſkaio viro inter Hungaros primario, & arta cum Sigismundo Bathorio cognatione coniuncto grandem pecuniam imperauerat, quam cum ille exſoluere decretaſſet, alia atque alia excuſationis loco cauſſatus, ſim imperio adiecit, & recusantis tria in proximo caſtella ad præſam militi concedit, quod hominem generoſum & tamen in moderatione potius quam diſſimulatione hucusque uſum ad arma deſenſioni capienda incitauit, qui iniuriam tantam minime ferendam ratus, ſalua fide eam ſciſci ſibi licere arbitrabatur: ſic enim dicere ſolebat, Andrea II. Hungaria Rege in comitiis anno Sal. clo CCXXII. cautum & ſancitum eſſe: ſi quis Regibus contra iura regia & privilegia ac libertates aliquid tentantibus reſiſteret, id ipſi fraudi & infamiae non eſſet.

††† Has exponit Piaſecius p. 217. omnes enim meliores Praefecturas, & dignitates aequae militares ac rogatas, Caſar non indigenis Vngaris, ſed ex ſi iuriſiurandi ſui tenebatur, ſed externis Germanis conferebat. Nobiliores cum dote ampliori Virgines nomiſi ex voluntate Caſaris nubere poterant, fauore Caſaris in eis maritandis ad Germanos ſemper inclinante. Si aliquis ſplendidiora patrimonia poſſidebat, leui obiecto infidelitatis indicio, bonis ſuis multabatur, & eadem bona non Vngaris aliis fidelioribus, ſed Germanis tradebantur, ſi in breui titulis dotalibus, & ſiſci nomine Germani, Vngaris veteribus pulſis colonis, opimiora quaque in tota Vngaria pradia obſiderent, & Vngari Magiſtratibus, & omni regiminis poteſtate exornati,

rati, quasi in peregrino solo peregrinis dominis parere cogerentur. Tributa quoque non consensu Provincialium, sed prout Casarianis dominantibus libuisset, imponebantur; & miles Germanus odio in eam gentem innato, magis quam Turca sauebat. Communi autem huiusmodi causa propriam disidentes in Religione adiunxerant, eam occasionem rebus nouandis, & asserentibus libertatibus suis opportunam fore arbitrati. Et maxime commoti Comitiorum anno superiore Posonii celebratorum decreto, quo omnis in illo Regno haereticarum sectarum usus prohibebatur, & seclorum huiusmodi affectis poena exilii fuerat interminata, contra illud obtestationem interpositam facto Galsati Conuentu iterarant, postquam Comes Belgioiosa Vice Georgii Basta Praefectus Caesareus Cassovia templa omnia ipsis ademerat, & exercitium quoduis, etiam priuatum suae sectae cuique prohibuerat. Ac cum talibus querelis Vngari iuxta remedia in Aula Imperatoris sapinus quassissent, a ministris illius Aulae omnibus Germanis, vel Germania coniunctioribus reiecti, & ad Imperatorem nunquam admissi, nonnisi tristem repulsam domum referebant. Thuanus p. 1114. & lib. CXXXIII. p. 1170. qui etiam de Hungarorum scripto agit, quod ex conuentu Carponensi Decembri mense 1605. miserint, in quo haec verba: nam se coactos ad arma pro iuribus regni & tuenda libertate deuenisse, non contra Principes Christianos, sed contra Pontificis tyrannidem eiusdemque mancipii Regis Rodolphi, qui eius mandatu ipsos exterminandos ac penitus delendos suscepit. Ludolph lib. V. c. III. Londorp Tom. III. lib. XI. p. 578.

†††† Thuanus p. 1114. Piasecius p. 218.

††††† Isthuanus p. 813. Thuanus p. 1113.

†††††† Thuanus p. 1114 ab eo tempore Boskaius Comitis Kismariensis & superioris Hungariae dynaste & Circulorum Comitatus titulos sibi sumpsit, & monetam auream & argenteam cum his nominibus percussit, meruitque seu gratia seu virtutis opinione, ut aurea corona, quae Vladislai Regis olim fuerat, & hactenus post Budam captam in Turcorum potestate manserat, a Sultano donaretur.

††††††† Isthuanus lib. XXXIV. ineunte Piasecius p. 219.

††††††† Isthuanus lib. XXXIV. p. 828.

* Isthuanus p. 828. Thuanus lib. CXXXIII. p. 1166.

** Isthuanus p. 830.

*** Isthuanus p. 834. Thuanus lib. CXXXIII. p. 1166. Piasecius p. 230.

**** Isthuanus postquam Mehemetis Visirii declarationem regiam atque orationem ad Vngaros adduxisset, p. 837. addit: quae cum dixisset, (erat autem dies Veneris, Turcis sacer, apud nos Diui Martini Memoriae dicatus) proferri postea coronam, ac alia ornamenta iubet, & ense auro & gemmis admodum splendide ornato, latus ei ipsemet cingit, coronamque capiti imponit. Ea esse dicitur varioris operis, intus quidem lignea, & superne laminis aureis tella & lapillis obsoletum in morem inditis elaborata, quae quanquam a Turcis Imperatorum Constantinopolitanorum, aut Despotarum Thraciae diadema fuisse fertur: incertum tamen est, quanam & unde sumpta sit. Eam Boskaius accepit quidem, sed praefatus (quod vnicum in omni vita modestiae eius exemplum sit) se loco muneris, non ad usum, aut regiae dignitatis signum accipere, Georgio Secio statim tradidit, moris apud Vngaros esse, inquit, diadema a Viro quopiam fortis ac fide virtuteque praestanti seruari; neque interim alterius caput redimiri eo posse, donec qui prior insignitus fuisset, in vitiis supersit. Constare autem omnibus, Caesarem, qui idem rex quoque Vngariae sit, ante XXX. amplius annos rite esse coronatum. Deinde ad circumstantes suos assecclas conuersus, Vngarico sermone eadem disferuit: debere eos testes sui esse, non ita se eam coronam accipere, ut iura publicae libertatis, aut singulorum violare, aut oppressa esse vellet, quorum causa tuenda arma sumpsisset. Thuanus vero lib. CXXXIII. p. 1166. diadema vocat

mire

mire Gracarum ancillarum artificio elaboratum, & LX. seculi iactabatur, Hungaricorum anteorum cts.

***** Isthuanfius *lib. XXXIV. p. 842.* Thuanus *lib. CXXXVI. p. 1225.* Extant pacis articuli apud Meyerum *p. 412.* & Lond. suppl. *Tom. I. p. 362.* vbi etiam *p. 364.* exhibetur consilium Melchioris Cleselii de libero Religionis exercitio Vngaris concedendo. Londorp *Tom. III. lib. XII. p. 723.*

***** Isthuanfius *p. 845.* Thuanus *lib. CXXXVI. p. 1229.* qui pacem in XV. saltem annos firmatam fuisse dicit, cum tamen reliqui Scriptores & ipsi pacis articuli XX. annos constituent. Piasecius *p. 241.* Extant pacis articuli apud Meyerum *p. 424* & Londorpii *suppl. Tom. I. p. 376.* in *Recueil Tom. III. p. 33.* Ludolph *lib. VI. c. III. Londorp p. 745.* Merc. G. B. *Tom. VII. lib. I. p. 169.*

***** Isthuanfius *lib. XXXIV. p. 847.* Piasecius *p. 241.* Thuanus *c. l. Meyer p. 426.* Ludolph *lib. VI. c. III. Londorp lib. XII. exeunte lib. XIII. p. 803.*

§. XXV.

Decesserat eodem tempore a. 1604. Ludouicus V. Hassiæ Landgravius, facto testamento, vt ex æquo hæredes essent, Mauritius, qui Cassellis sedem habebat, Marpurgicæ partis: Darmstadtini fratres Ludouicus, qui Darmstadti sedem habebat, Philippus, qui Butzbaci & Fridericus, qui Homburgi, Gieslenæ, hac addita conditione, vt, qui religionem mutasset, hæreditate excideret. Mauritio approbanti, Darmstadtini fratres reclamabant, non in familias, sed in capita diuisionem postulantes ex pacto confraternitatis non solum & vigore Instrumenti paterni, sed & quod Philippi iunioris, qui a. 1583. fuerat extinctus, hæreditas æqualiter fuerit diuisa. Accedebat religionis mutatio Mauriti, qui Reformatis accesserat. Hanc religionem dum a. 1605. Marpurgi per Valentinum Schonerum introducere conabatur Mauritius, tumultus oritur, ipseque e suggestu deturbatur. Aduentante vero Marpurgum Mauritio, atque signa aliquot militum in eandem urbem inducente, post occiduum ciues per delegatos ad genu Principis prouoluti, & culpam confessi, poenam supplices petierunt: Schonerus ipse interuenit, eiusque precibus exoratus Mauritius, indignationem remisit, paucis, qui turbis causam dederant, & porro daturi credebantur, solum vertere iussis, & postquam semel atque iterum sacram synaxim, adhibita panis fracti ceremonia celebravit, Marpurgum discessit. *

* Thuanus *lib. CXXXIII. p. 1161.* Ludolph *lib. V. c. II. Londorp Tom. III. lib. XI. p. 587.* *Acta in Sachen die Fürstl. Marpurg. succession belangend, Giesfen 1615. f. Merc. G. B. Tom. V. lib. III. p. 541. Tom. VI. lib. III. p. 54.*

§. XXVI.

Crescentibus interea Religionis dissidiis, Lotharius Treuirensis Suicardum Moguntinum & Ernestum Coloniensem Confluentiæ excepit
iidem.

iidemque reliquis Electoribus auctores fuerunt, vt Augusto mensis Fuldæ conuenirent. Sed, consultationibus ibi extractum tempus fuit, nisi quod decretum fuerit, iudicium reuiforium in Camera esse restituendum. *

* De hoc conuentu Masenius *Ann. Trevir. lib. XXIII. p. 446.* Extat inter *Hochwichtigen Schrifften anter Rudolpho II. Extract aus der Relation der verrichteten Sachen bey dem Fuldischen angestellten Churfürsten-Tag, der Sechs des Heil. Reichs Churfürsten den 27. Augusti anno 606. das Justiti VVesen betreffende.*

§. XXVII.

Eodem tempore a. 1605. Henricus Iulius, Dux Brunsvicensis Brunsvicum urbem, primum astu, deinde aperta vi adgreditur, sed nihil provaluit, dum Cæsar non solum sub proscriptionis pœna ipsum inde discedere iuberet, sed etiam Hanseaticæ ciuitates missis primum legatis, vt a socia ciuitate abstineat, petunt, post, sub Augusto, Lunæburgi Duce auxiliares copias mittunt. * Anno 1606. nouo publicato Cæsaris edicto, addita excommunicationis, ni pareret denuntiatione, aduentantibus etiam copiis ab Hanseaticis ciuitatibus collectis, tandem Henricus Iulius xvi. Kl. Aprilis incensis ad Olperam castris urbem reliquit. ** Licet hæc causa in Iudicio aulico varie fuerit postmodum agitata. ***

* Thuanus *lib. CXXXIII. p. 1162.* Londorp *lib. V. c. II. lib. VI. c. II.* Londorp *Tom. III. lib. XII. p. 663.* Merc. G. B. *Tom. V. lib. III. p. 599. 654.* *Tom. VI. lib. III. p. 126.*

** Thuanus *lib. CXXXVI. p. 1231.* Londorp *p. 701.* Agunt de hac controuersia: *Ausführlicher warhafftiger Historischer Bericht, die fürstliche Landes Erbstadt Braunschweig, auch der Hertzogen zu Braunschweig und Lüneburg, VVolfenbüttelischen Theils darüber habende Landsfürstl. hohe Obrigkeit und Gerechtigkeit, und ihr der Stadt unmittelbare angebörne Schuldigkeit, Subiection und Vntertthanigkeit betreffend, 1607. fol. tribus Tomis.* Contra hos a Senatu Brunsvicensi prodiit: *VVahrhaftiger Abdruck fernerer Defensionum und Euentual-Handlung 1606. 4. atque kurtze Abfertigung, Protestation, Verantwortung, Entschuldigung, Oblation und Erbietn 1608.* His scriptis opposita fuerunt *der Postreiter, das Botenlohn, potillimum vero illustre Examen auctoris illustris. über des Raths zu Braunschweig Lasterschrift, Helmstadt 1608. 4. Et Refutatio und VViederlegung des Raths zu Braunschweig erdichteter Vermeynter Euentual-Handlung, Helmstadt 1608. 4.* Dum etiam Ciuitates Hanseaticæ hac in causa ederent *der Vereinigten Hanse-Stedt kurtze Nothwendige Verantwortung, sambt angehangter Protestation, Lübeck 1609. 4.* a parte Ducis prodiit *Gründlicher Bericht auf der Vereinigten Teutschen Hansestede Vermeynte Verantwortung und Fliegenwedel, Helmstedt 1609. 4.* Sic etiam Iureconsultus olim Helmstädtiensis Andreas Knichen edidit *Encyclopædiam Brunouici Imperii & Iurisdictionis, nec non ingentæ, hereditariæ atque omnigenæ subiectionis Ciuitatis Brunsvigæ, Hanoveræ 1608. 4.* Verum Brunsvicensium causam defendit Ioannes Tautius in *Discursu de Rerumpublicarum inferioris Saxonie regimine & Statu, Francofurti 1620. 4.* Huic vero reposuit Andreas Knichen *Epopsin Dauthinæ hypotyposeos 1607. 4.*

*** Varia etiam scripta huc facientia reperiuntur apud Meyerum Londorp *Contin. Tom. I. p. 220. 272. 306.* Merc. G. B. *Tom. V. lib. IV. p. 654.*

Bbb bbb bbb

§. XXVIII.

§. XXVIII.

Anno 1607. motus Donawerdensis ortus. Donawerda Suetia Ciuitas est, Bauaria olim Ducibus subiecta, sed Ludouici Bauari temporibus sese in libertatem asseruit, confirmata in eadem a Sigismundo Imp. Hanc, eo quod Protestantium religioni accesserat, bello Germanico ceperat Carolus V, sed per Transactionem Passauiensem pristinae libertati fuit restituta. * In hac vrbe Monasterium erat opulentum, sanctae Crucis dictum, a Comitibus olim Dillinganis conditum, eius Abbas cum processiones publice per forum instituere superioribus annis, more haecenus in ista vrbe inusitato conaretur, admonitus tempestiue a magistratu est, vt ab instituto isto abstineret, & intra suos terminos sese contineret, cui ipse parere nolens, rem ad aulam Caesaream defert, indeque litteris publicis processiones illas publice peragendi facultatem impetrat. Magistratus e contrario exceptiones quasdam frustra infert. Cum igitur anno 1606. xv. Aprilis die D. Marco festo, processiones suas iterum institueret, & per viam consularem forumque primarium incedens, praemisso Coenobii vexillo, subsequenter iunioribus pueris pro Musica selectis, Sacerdotibus ex monasterio quinque, & vniuersa caterua Pontificia, per portam Danubianam in pago Achlesheim ceremonias suas peracturus, egrederetur. Ciues vehementer hoc facto exacerbati, glomeratim vndique clavis, baculisque instructi, portam occupant, aditu Abbatem prohibitori, qui cum peracto in pago suo sacrificio, horam circiter vndecimam reuerteretur, obuientem sibi plebis multitudinem videt, aliquosque eo audaciae progressos animaduertit, vt impetu in vexilla facto, ea contunderent, diffringerent, lacerarent, qui antea in egressu viam pratoriam & publicum vrbis mercatum, erecto vexillo transierant: diuerticulum iam & semitas transuersas petere, & magno cum periculo in Coenobium suum redire sunt coacti. Abbas vt illatam hanc sibi suisque iniuriam vindicaret, rem omnem ad Caesarem refert, & criminis laesae Maiestatis ciues accusat. Caesar Bauariae Principi Maximiliano, vt quomodo haec omnia sint comparata, inquirat, imperat. Is subdelegatos suos in urbem mittit, sed ciues quidam male feriat non eos solum, sed & Caesarem ipsum conuitiis proscindere non dubitant. Itaque cum monitionibus suis proficere nihil legati Caesaris possent, eo tandem res perducta est, vt mandatum proscriptionis vii. Augusti die anni 1607. aduersus urbem istam publicatum, eiusque executio Bauariae Principi Maximiliano fuerit demandata. Senatus, visa hac seueritate, Abbati promittit damnum se a Ciuibus Coenobio illatum, esse compensaturum,

rum, extumultus auctoribus duos Sebastianum Schenckium & Erasmus Goggellum, Bauariæ Ducis subdelegatis puniendos permiserat, sic in reliquos etiam se diligenter inquisiturum, sub privilegiorum suorum, quini-
mo vitæ etiam & bonorum omnium amissione, sancte viii. Septembris die pollicetur. Sed non contentus hac promissione Bauariæ Dux, præconem Cæsareum cum legatis quibusdam aliis iii. Nouembris die, qui ex ciuibus, utrum quod pollicitus Senatus erat, ratum & ipsi habere vellent, quæ-
rent, eo destinavit. Cum igitur assensum suum suspendentes, nihil eorum, quæ Senatus promiserat, approbare velle viderentur, præco in pratum ciui-
tati proximum progressus, mandatum Cæsaris proscriptionis publice pro-
clamat, & Bauariæ Dux decem millium peditum, equitum vero septingen-
torum exercitum magna celeritate cogit, qui xi. Decembris ad ciuitatem
progressus, deditionem postulat. Mittuntur ciues quidam ad Bernshusium,
equitum Ducem, & vel octo vel ad minimum quatuor dierum ad deliberan-
dum sibi dari spatium expetunt, sed nihil impetrant. Hinc denuo septem
Ciues alii, Bernshusium Northemii agentem denuo adeunt, religionis sibi
exercitum liberum relinqui, milites, ut a direptionibus abstinerent, admo-
neri: innocentium rationem haberi: legatis suis duobus, seu vigilum præ-
fectis, qui ciuium solummodo in ordinem redigendorum & coercendorum
causa conscripti fuerint, veniam dari, & excommunicationis fulmine ciui-
tatem liberari petunt, urbis deditionem faciunt, & claues aduenienti sta-
tim Duci traditum iri promittunt. Ut ventum ad urbem est, cum crepus-
culum iam vespertinum instaret, ciues a direptionibus militum sibi me-
tuentes, aperire portas ea vespera renuunt, sequenti tamen die quin admit-
tantur, nihil se repugnatos, promittunt. Subirati Bauarici ad stationes
suas reuertuntur, diem sequentem expectant, qui ut illuxit, aduentantes
iterum circiter horam matutinam octauam, urbem ingressi sunt. Hoc
facto, præsidia Bauarica portis adhibita, & excubiæ a Præfectis Bauaris sunt
constitutæ, ciuibus postmodum, ut delata in Curiam arma deponerent, est
imperatum. Arma illa Rainam deinde transportata, & ciuibus quibusdam
compedes inieci sunt, templo ciuitatis primario Iesuitis tradito, qui concio-
nes statim in eo habere coeperunt, & processionem inde publicam, festo
D. Thomæ die ad Coenobium instituerunt. Cæterum cum urbs hæc in
Circulo Sueuico comprehenderetur, neque executio ista Duci eiusdem
Circuli fuisset demandata, a Duce Würtembergensi Sueuicorum Statuum
Conuentus Ulmam fuit indictus, ut, quomodo urbi subueniretur, Ordines
mature consultarent. Accedebant etiam legati Cæsarei, Status istos hor-

Bbb bbb bbb 2

tan-

tantes, ne causæ illius participes se vlllo modo redderent. Dum inuicem consultaretur, nuntius aduenit de vrbis deditioe. Sueuici igitur Circuli Status ad Imperatorem non solum, sed etiam potiores Germaniæ Principes litteras mittunt, vt in Comitiiis Ratisbonensibus vrbis habeatur ratio petentes, quo in pristinum libertatis statum in ciuilibus atque ecclesiasticis restituatur, petentes. * Hæc restitutio deinceps varie tentata, & multoties in Comitiiis repetita, exitu tamen tunc fuit destituta. **

* Verba plerumque sunt Cont. Chytræi p. 127. Thuanus lib. CXXVIII. p. 1286. Londorp Tom. III. lib. XIII. p. 812. Burgoldensis Disc. ad Instr. Paris p. II. p. 62. Ludolph lib. VII. c. II. Prodiit hac in causa a partibus Bauarorum *Donawertische Relation* 1610. 4. cuius auctor esse dicitur Wilhelmus Iocherus, Consiliarius Bauaricus, qua demonstrare conatur, liberum esse Imp. aut Circuli Duci executionem demandare, aut alium quemuis executionis Ducem constituere. Huic Donawerdenses opposuerunt *Beständige Information iuris & facti* 1611. 4. cuius auctores esse dicuntur Sebastianus Faber, Procancellarius Württembergicus & Ludouicus Müllerus Cancellarius Oetingensis. Responderunt tamen Bauari alio scripto, sub titulo: *Nothwendige Erinnerung, Ingolstadt* 1613. 4. Varia scripta huc facientia extant apud Meyerum Lond. suppl. Tom. I. p. 354. 386. 465. Merc. G. B. T. VII. lib. III. p. 43.

** I. P. art. V. §. XII. decretum: quod ad Ciuitatem Donawerdam attinet, si in proxime venturis Comitiiis Vniuersalibus in pristinam libertatem restituenda esse iudicabitur ab Imperii Statibus, eodem gaudeat iure in Ecclesiasticis & Politicis, quo cetera Imperii libera Ciuitates vigore huius Transactionis gaudent, saluis tamen quoad hanc Ciuitatem eorum, quorum interest iuribus. Sed, cum Bauari sumptuum restitutionem peterent, quibus ferendis vrbs par non esset, alii vero pro vrbis libertate nihil conferre vellent, mansit hæc vrbs sub Bauari potestate, vsque ad prælium ad Schellenbergam. Restituta Imperio per Iosephum, sed Bauaris iterum per pacem Badensem, fuit concessa.

§. XXIX.

Insequenti anno 1608. Comitia Ratisbonam fuerant indicta, quibus Cæsaris nomine præerat Ferdinandus, ipsius frater. Proponebatur in iisdem de contributionibus ad bellum Turcicum, instauranda iustitia, bello Belgico, re monetaria & moderatione matriculæ. Verum, cum inter Catholicos & Protestantes minime conueniret, illis ante omnia de contributionibus ad bellum Turcicum, pro ordine propositionis, his de iustitiæ negotio & difficultatibus, quæ ex violata pace religionis, & Cameræ Imperialis non rite administrato iudicio extitisse dicerentur, primo loco agi debere dicentibus atque insistentibus, Archi-Dux die v. Kl. Maii Ratisbona discessit: sicque Comitia quidem tum temporis finita, ast, de propositis capitibus ne inchoata quidem tractatio. * Ex dictis igitur Comitiiis maiora fundamenta Vnionis Euangelicæ atque oppositæ Ligæ Catholicæ iacta fuerunt. Finitis enim iisdem, Aschusii Conuentum celebrarunt quidam Protestantes, ibique pro tuenda religione foedus percusserunt,

Pala-

Palatino Duce constituto, Christiano Anhaltino huius Vicario: ordinati sunt socii, distributæ curæ, imperata pecunia. **

* Londorp *Tomo III. lib. XII. p. 819.* Carafa *p. 40.* Masenius *lib. XXIII. p. 449.* Ludolph *lib. VIII. c. II.* Acta horum Comitiorum extant apud Goldastum *Polit. Reichshandel p. XXII. p. 946.* Merc. G. B. *Tom. VII. lib. III. p. 55.* Londorpium *Tom. I. c. VI. p. 37.*

** Carafa *p. 45.* Bellus *lib. I. p. 6.* qui etiam indicat, quid a singulis Correspondentibus ad onera fœderis fuerit contributum.

§. XXX.

Eodem tempore Vngariæ & Austriæ vtriusque Ordines, siue ita instructi, siue etiam pertasi, quod ad Imperatorem solitarium difficilis ipsis pateret pro expediendis negotiis suis accessus, tumultuari & de constituendo sibi Rege murmurare cœperunt. Comitia etiam Posonii ab Vngariæ Proceribus fuerunt instituta, ad quæ cum xv. Ianuarii die, Matthias Archidux, Cæsaris per Vngariam Gubernator aduenisset, splendide fuit exceptus, in iisdemque decretum, vt articuli pacis Viennæ conclusi, vna cum religionis libertate seruariantur. Facta conclusione, fœdus cum Austriacis initum, hac conditione, vt si forte circa dictam pacis cum Sultano tractationem, incommodum aliquod & bellum Hungaricis vicinisque regionibus ab aliquo inferri contingat, coniunctis statim viribus sibi inuicem auxilio venire debeant. Istis ex voto expeditis, in colloquiis eorundem Comitiorum introducebantur a diuersis querelæ contra ministros Imperatoris Aulæ, a quibus nunquam tempestiue negotia gentis istius curarentur. Nec multa cunctatione consenserunt illi populi omnes, vt Matthiam sibi Regem & Principem eligerent, coniunctaque manu Vngari cum Austriacis mutuo sese fœdere obligarunt, vt nonnisi ipsius imperio parerent. Cum igitur Matthias Archidux accepisset, Cæsari hæc non omnino placere, subito Vienna Neoburgum Monasterium xv. Aprilis concessit, cui plurimi proceres, ii præsertim qui Viennensem pacem subscriplerant, se aggregant, multæ etiam militum copię ab Austriacis conscriptæ. Cæsar autem Bohemix Ordines, socios etiam & confœderatos de auxiliis in promptu habendis, & in casu necessitatis præstandis interpellat. Hinc Saxo & Brandenburgicus Electores Matthiam Archiducem per litteras & legatos monent, vt ab omni vi absteat, Matthias autem in Morauiam pergens splendide excipitur. Inde datis ad Circulum Bohemicum & ad vrbes Pragensium litteris, vt duo ex singulis locis legati Zaslouiam ad conuentum die iv. Maii habendum veniant, postulat, vbi expeditionis suæ rationem sit redditurus. Datis etiam ad Electores litteris, exemplum contractus Viennæ die xxv. Aprilis 1606, communi Archiducum consensu inito, quo Matthias ob Rudolphi II.

Bbb bbb bbb 3

animi

animi infirmitatem, pro Capite Domus Austriacæ fuerat declaratus,* transmittit, vt auxilio illud promouere studerent, petens. Sub finem Maii Legati Matthiæ Archiducis Pragæ venerunt, ibidemque xxvi. Maii certa capita proposuerunt, quæ cum grauiora essent, consultum videbatur Ordinibus, vt vtriusque partis legati in patienti prope Debritsum agro conuenientes, maturam de capitibus istis cum Cæsaris consensu consultationem susciperent. Tandem vero aduentantibus Cæsaris legatis, die xvii. Iunii 1608. in arce Pragensi conuenit, vt Cæsar regnum Hungariæ atque Austriam omnem Matthiæ cedat, Cæsar vero honestam annuam contributionem ex istis prouinciis accipiat: Matthias in Bohemiam succedat, si Rudolphus sine liberis fuerit extinctus, Morauia etiam administratio ipsi statim permittatur. In Comitibus Imperii proximis definiatur, quid Imperii Status ad bellum Turcicum debeant conferre. Matthias vero Tirolensi Comitatu plane renuntiet. Quo facto, Regni Hungarici insignia in castra Matthiæ statim deferuntur.** Isteque Presburgi 1611. solenni ritu fuit coronatus.***

* Extat ille Recessus apud Goldastum *de R. Bohemia app. Docum. p. 138.* Lünigium in *Reichs-Archiv Contin. II. f. IV. p. 74.* qui tali modo incipit: *Cum rerum presentium deplorato statu, perdita iam pene Hungaria, & incluta Domus Austriacæ Prouinciis, Hungaria vicinis deuastatis, aliisque multis de causis (proh dolor) constat, sacram Cæsaream Maiestatem Dominum & fratrem nostrum observandum, ex quadam animi indispositione & infirmitate, quæ sua periculosa interualla habet, in Gubernatione Regnorum & Prouinciarum minus sufficientem & idoneum esse, ita vt iis a Deo sibi commissis eo, quo par est modo, præesse nequeat; Hisce aliisque rationibus adducti, Nos Matthias, Maximilianus, Ferdinandus, & Maximilianus Ernestus, Archi-Duces Austria, Fratres & Patrueles, ingenti dolore permoti, a nobis illud, quod a Deo & natura concessum est, negligendum non esse, merito considerantes, accelerandum nobis conuentum hic Vienna existimauimus, ubi negotio hoc mature & bene deliberato, nullum aliud remedium presentius esse comperimus, quam vt vigore patrum & transactionum inter nos imitarum, tum etiam hactenus laudabili a maioribus nostris conseruata consuetudine, & attenta sacra Maiestatis indispositione, superiusque commemorata infirmitate, Caput nobis & Columnen Domus nostræ, nempe Archi-Ducem Matthiam secundum naturæ ordinem, & felicissimæ recordationis Aui nostri Imperatoris Ferdinandi dispositionem nobis in hac causa seligamus, & Ore & Corde vnanimi, constituamus.* Extant varia scripta apud Meyerum Lond. suppl. Tom. I. p. 423.

** Piasecius p. 255. qui demum addit: *statim tamen summus Pontifex medium se interposuit, & vna Electores Imperii, quorum opera mitigatus Imperator, ius regni Vngariæ Matthiæ concessit, &que ad illud inauguraretur, coronam & insignia regalia Vngarica, quæ apud se Pragæ tenebat, cum Cardinali Dietrichsteino, Posonium ad diem inaugurationi noui Regis præstitutum misit. Administrationem quoque Austria vtriusque ipsi concessit, Tirolensium Comitatu sibi reseruato. Atque tali cinere operta tunc fuit illa fratrum discordia, quæ in brevi post grauius exarsit.* Cont. Chytrzi p. 131. vbi etiam p. 138. integri Pacis Tractatus inferuntur, & in Recueil Tom. III. p. 41. Merc. G. B. Tom. VII. lib. III. p. 136. Londorp Tom. III. lib. XIV. p. 829. 864. Ludolph lib. VIII. c. II.

*** Cont.

*** Cont. *Londorpii Tom. III. p. 914. Merc. G. B. Tom. VII. lib. IV. p. 127.*

§. XXXI.

Eodem tempore, dum Euangelicis per Austriam Statibus Lincii maxime & aliis in locis exercitium religionis, secundum Augustanam Confessionem, ministris in Ecclesia conciones publicas habentibus, restauraretur, Leopoldus quidem Archidux & Episcopus Passaviensis, Viennam profectus, cum Nuncio Pontificis Melino, Cardinale Forcatio, & Viennensi Episcopo, crebra apud Regem sollicitatione, ut exercitium illud rursus abrogaretur, templa occluderentur & conciones publicæ inhiberentur, mandatum impetrarunt. Res ea novos statim per Austriam motus, nouasque turbas peperit. Status enim Euangelici, habito consilio, Regi nouo sacramentum dare, & fidelitatis iuramento se obstringere, vniuersi consensu, donec libertatem religionis obtinerent, recusarunt, initoque foedere, publicarum concionum, & Augustanæ religionis exercitium, cum vitæ fortunarumque omnium iactura asserere, & ab interdicto isto vindicare statuerunt, subditos suos omnes arma habere parata iubentes, ut, postulante ita necessitate, vel tricesimus, vel decimus, vel quintus in bellum prodire possit. Misso etiam ad Regem libello supplice, cui centum & octuaginta Satrapæ nomina sua dederant, responsi nihil acceperunt, sed a proposito suo recedere & iuramentum præstare iubentur. Intercedentibus tandem Bohemis Morauisque die xii. Martii 1609. transadio inter Regem & Euangelicos Status, Leopoldo Archiduce, Nuncio Pontificis, Episcopo Viennensi & aliis frustra repugnantibus, facta est, qua Religionis Exercitium proceribus passim in arcibus, pagis & castris, ut & in urbanis ædibus pro se & suis fuit concessum.*

* Cont. *Chytræi p. 141. & 150. Ludolph lib. VIII. c. II. lib. IX. c. II. Londorp Tom. III. lib. XV. p. 922. Extant varia scripta apud Meyerum Lond. suppl. Tom. I. p. 429. Extat ipse Recessus apud Lünigium Cont. II. p. 76.*

§. XXXII.

Ineunte anno 1609. xxviii. Ianuarii cum regni Bohemæ Status Pragæ conuentum agerent, atque Religionis exercitium in vniuerso regno liberum sibi permitti a Cæsare modis omnibus efflagitarent, exhibitis assurationis a Maximiliano Cæsare a. 1575. concessis litteris, quod non permittere velit, ut alicui in Bohemæ regno vis aliqua ob religionis & conscientię causam inferatur. Sed Rudolpho non nisi communionem sub vtraque concedere volente, Pontificii plurimum agebant, ut Cæsarem contra ipsos concitarent. * Isti vero exhibita in Comitibus solenni Pro-

Protestatione, solutisque primo Aprilis die iisdem, diem sibi in curia noua Pragensi iv. Maii nominant, quo conuenirent, & de rebus suis deliberarent. Mittunt etiam legatos ad Matthiam Regem atque Imperii Status, qui pro ipsis intercederent. Sed dum responsum non ferrent, in quo possent acquiescere, iii. Iunii die breue scriptum ad manus Cæsaris transmittunt, quo religionis libertatem denuo petunt: sin secus, defensionis negotium se esse suscepturos, operamque daturus, ut militibus armisque instructi, & Regem suum quam optime possent, tueantur. ** Intercedentibus tandem delegatis Saxonis, accedente etiam multa argenti summa, in Comitibus denuo Pragæ celebratis, die xi. Iulii Litteræ Maiestatis, quæ vocantur, a Rudolpho Cæsare fuerunt concessæ, quibus Statibus sub vtraque liberum Religionis Exercitium, Consistorium inferius, ius constituendi sacerdotes, atque Academia Pragensis fuit concessa. *** Instabant etiam Silesii, & dum Bohemi copias suas, nisi concessa & ipsis religionis libertate dimittere nollent, & his per Diploma Pragæ xx. Augusti 1609. hæc libertas fuit concessa, desuper licet protestante Carolo Archi-Duce Episcopo Vratislaviensi. ****

* Cont. Chytræi p. 149. Ludolph lib. IX. c. II.

** Cont. Chytræi p. 159.

*** Cont. Chytræi p. 167. 168. Ludolph lib. IX. c. II. Londorp Tom. III. lib. XV. p. 952. 957. Extant istæ Litteræ Maiestatis in Apologia Statuum Bohemicorum sub vtraque communicantium anno 1619. Germanice edita Lit. L. M. §. XXVII. Theatro Europæo Tom I. ad a. 1618. p. 4. apud Gattelum de Statu Publico Europæ cap. VI. §. 213. p. 334. Bellum lib. II. p. 69. Goldastum de R. Bohemæ app. Docum. p. 140. Pfetfingerum Memorabilibus Sec. XVI. p. 276. Goldastum Const. Imp. Tomo 6no p. 583. & latino sermone apud Lünigium Contin. I. p. II. p. 122. Facit huc etiam Historica Relatio de Rebus in Bohemia inter proxima regni Comitibus in negotio religionis gestis 1609. 4. & varia scripta apud Meyerum Lond. suppl. Tom. I. p. 425. vna cum ipsis litteris Maiestatis.

**** Contin. Chytræi p. 169. interea Legatis Silesis libertatem religionis Ordinibus istis permitti, summa contentione adnitentibus, Status Bohemici milites suos, quorum prope Rogen-sanium lustrationem instituerant dimittere, donec petitioni Silesiorum satisfactum esset, modis omnibus, prolixo simul, quibus grauamina Statuum exposita erant, libello Cæsari oblato, recusarunt. Idem p. 171. Praga quoque Silesiorum Legati, similiter vt Bohemi, liberum religionis exercitium & aliorum Priuilegiorum confirmationem impetrarunt. Cautum etiam tum fuit, ne suprema, Capitaneatus vt vocant, dignitas, nulli posthac ecclesiastica persona concedatur; eoque munere tum Dux Münsterbergius, fuit cohonestatus, ac similiter, ne in Episcopum Vratislaviensem, post Caroli Archiducis Austriaci moderni Episcopi mortem, quisquam nisi Silesius aut Bohemus natione assumatur. Extant hæc Litteræ Maiestatis Silesis concessæ in Theatro Europæo Tomo I. ad a. 1618. p. 10. apud Gattelum p. 338. Bellum lib. II. p. 70.

§. XXXIII.

Eodem anno 1609. postquam Io. Guilielmus, Dux Iuliacensis, Cliven-
vensis

venfis atque Bergenfis fine hæredibus die xxv. Martii fuiſſet extinctus,* Wolfgangus Guilielmus Comes Palatinus, Neoburgi ſedem habens, patris Philippi Ludouici nomine Duſſeldorpium magna celeritate venit, poſſeſſionem adprehenuſurus, quod idem tentat Stephanus de Hartfeld Legatus Brandenburgici Electoris Io. Sigismundi. Cæſar autem miſſis ad Conſiliarios Iuliacenſes litteris, vti cum relictâ defuncti Ducis vidua Rempubliani adminiſtrarent & neutram partem in poſſeſſionem, donec de eorum iure plenius cognosceretur, admitterent, ſerio imperauit,** publicato etiam xiv. Maii edicto, omnes vt a vi abſtineant, hortatur, eosque qui ad Ducatum poſſint prætendere, ad Iudicium aulicum vocat.*** Plures autem in Ducatus ſucceſſionem prætendebant.**** Ioannes Sigismundus equidem Elector Brandenburgicus in matrimonio habebat Annam, Alberti Friderici, Brandenburgici Marchionis & Boruſſiæ Ducis filiam, ex Maria Eleonora, quæ ſoror erat primogenita Io. Guilielmi defuncti, ideoque non ex iure repræſentandi ſolum, ſed etiam quod in pactis dotalibus Mariæ Eleonoræ a. 1572. factis, ſucceſſio ad eandem eiudemque poſteros fuerit definita, extinctis ex Iuliacenſi linea masculis.***** Neque iſtas terras diuiſioni eſſe obnoxias, dum ex priuilegio Ferdinandi I. a. 1559. conceſſo, iſtæ terræ ſeparari nequeant, id quod etiam a Maximiliano II. & Rudolpho II. fuerit confirmatum. Alter erat Philippus Ludouicus, Palatinus, ex iure Annæ vxoris adhuc viuæ, quæ defuncti Io. Guilielmi ſoror erat ſecundo genita, atque extincta primogenita, ius prætendebat potius, maxime dum ex primogenita filius natus haut fuiſſet, ex Anna vero Neoburgici vxore ſuperſit Wolfgangus Guilielmus, qui ſuccedere debeat.***** Inde Ioannis Bipontini vidua, Magdalena, quæ ſoror erat tertia.***** Carolus Burgouiæ Marchio, quartam ſororem Sibyllam habebat in matrimonio, qui non tam vniuerſum Ducatum, ſed quod ius Primogenituræ locum non habere putarent, ex æquis partibus terras diuidi poſtulabant, licet poſtea iura ſua Neoburgico ceſſiſſent.***** Quintum inter prætendentes locum occupabat Saxoniæ Elector Chriſtianus II. Ducesque vtriusque lineæ. Albertina equidem linea iura ſua exinde repetebat, quod Fridericus III. Imp. Græcii xvi. Iunii 1483. Alberto Animoso in compensationem meritorum impenſarumque expectatiuam conceſſerit in Iuliacenſem atque Bergenſem Ducatum, ſi Wilhelmi Iuliacenſis poſteritas maſcula fuerit extincta,† quod etiam Maximilianus I. Fallazini xviii. Septembris 1486. indeque in Comitibus Wormatiensibus viii. Septembris 1495. confirmauerit non ſolum, ſed

C c c c c c c c c

etiam

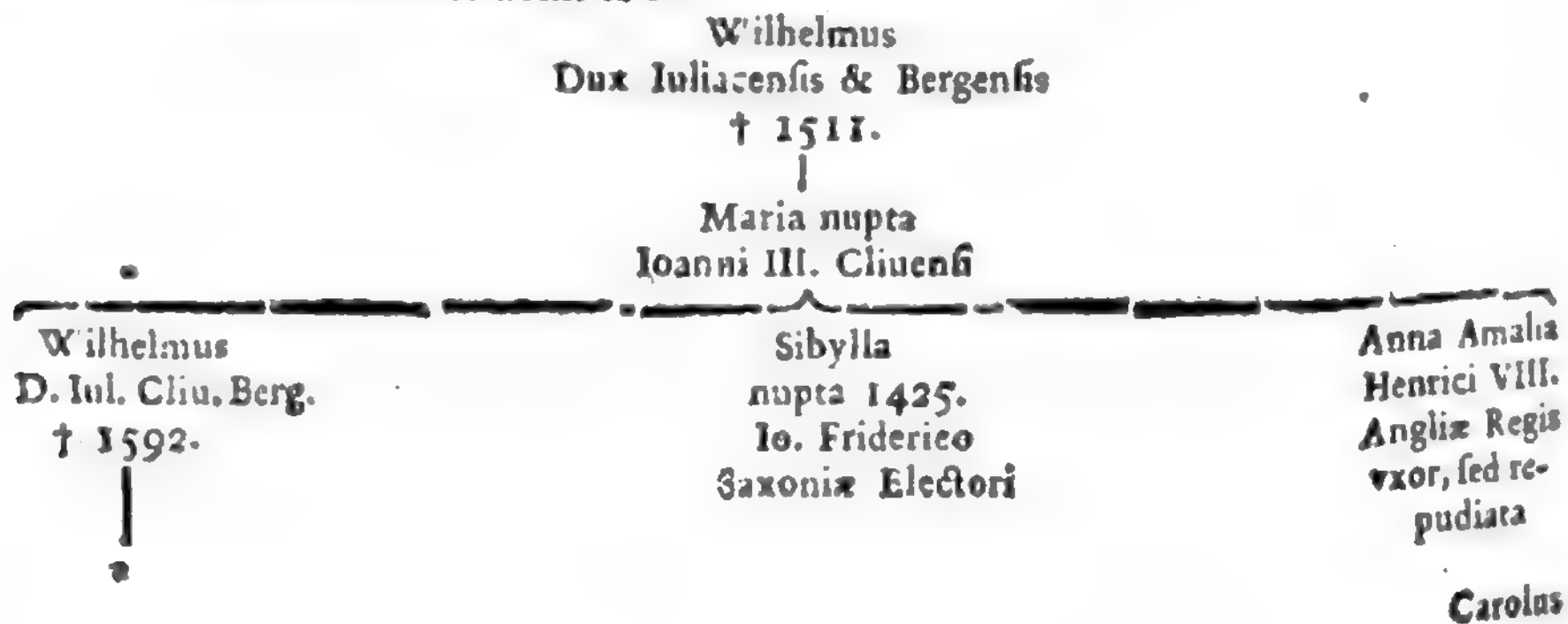
etiam ad Ernestum, Alberti fratrem, eiusdemque posteros extenderit. †† Mortuo equidem sine virili prole a. 1511. Guilielmo Iuliacensi, terras ipsius Carolum V. Ioanni Cliuensi, ne Gallis accederet, confirmasse, salvo tamen vtriusque partis iure. ††† Interim expectatiuam istam nihilominus a Maximiliano II. & Rudolpho II. fuisse confirmatam. Ex eiusdem igitur Expectatiuæ iure non solum Ernestina linea, sed etiam ex pactis dotalibus inter Io. Fridericum Saxonie Electorem, atque Sibyllam Cliuensem a. 1526. initis, successionem petebat, quæ his conditionibus conclusa, ut si Ioannis mascula posteritas deficeret, Cliuensis æque & Iuliacensis penes Saxones esset hereditas, quæ etiam ab Ordinibus dictorum Ducatum Prouincialibus fuerunt confirmata. †††† Dum autem Ioanni filius natus esset Guilielmus, hic ducta Ferdinandi filia, a soceri fratre Carolo V. a. 1546. impetrauit, ut ad foeminas etiam successio pertineret. ††††† Carolus Gontzaga Niuersiensis Dux maternum genus ducebat ab Engelberto, Cliuensi Comite. Henricus Dux Bullionensis Comitatum Marcanum petebat, eo quod genus maternum duceret ab Engelberto III. Comite. Ernestus vero Comes de Manderſcheid etiam paternum genus ducebat ab Engelberto II. Marcano Comite, ideoque agnationis iure successionem petebat. Licet vtrique pares se haut videntes, statim renuntiarent. ††††††

* Cont. Chytræi p. 160. *die vicesimo quinto Martii, Ioannes Guilielmus Dux Iuliacensis, Cliuensis, & Bergensis, intestino quodam morbo laborans, cum paulo ante, venatione sese oblectasset, subitanea fere, sed placida tamen morte extinctus, magno cum subditorum dolore, & ob successionem, cum haeredes post se nullos reliquerit, metu, obdormiuit.* Piascius p. 259. Ludolph lib. IX. c. II.

** Cont. Chytræi p. 160. Londorp Tom. III. lib. XV. p. 932.

*** Cont. Chytræi p. 166. Londorp p. 943.

**** Schema successionis tale est :



Carolus Fride- ricus † 1575.	Io. Wylhel- mus † 1609.	Maria Eleonora vx. Alberti Friderici Brand. Anna, nupta Io. Sigismundo El. Branden- burgico	Anna nupta Phi- lippo Ludo- vico Neo- burgico Wolfgan- gus Guilielmus	Magdalena nupta Ioan- ni Biponti- no	Sibylla n. Carolo Burgoniar Marchionis 2. matrim.
------------------------------------	-------------------------------	--	--	---	---

Prætenſiones ſingulorum indicat Burgoldenſis *ad Inſtrum. Pacis p. l. diſc. XXXII.* Strauch *diſſ. Exor. X.* Ludolph *lib. IX. c. II.* Pfeſſinger *Memorab. ſec. XVII. p. 287.* Limnaus *I. P. lib. V. c. X.* Gaſtel *de Stati publ. Europa c. IX. n. 108.* Schweder *Theatro Præſens. illuſtr. lib. II. ſ. VII. c. IV.* Garafa *p. 42.*

***** Faciunt huc etiam *Diſcurs von dem erbarmlichen und höchſtbeſchwerlichen Zu- ſtand, darinn ſich die Fürſtenthumb Jülich, Cleue und Berg befinden, 1617. 4.* Nic. von Lan- genbergh *Ausführlicher Diſcurs von der Göllichſchen Landen und Leuten höchſtbeſchwerlichen Zuſtand Cleue 1617. 4.* Angeli de Fœnis *Diſcursus Hiſtorico- & Politico-Iuridicus de Vera Iuliacenſium & Cluvenſium ſucceſſione, Francofurti 1515. 4.* Vnparteiſcher *Diſcurs vom Göllichſchen Succeſ- ſions-VVeſen ſammt angeheffter Genealogie 1609. 4.* *Discours ſommaire & véritable ſur le ſuite des Pais de Cleues & Iuilliers préſenté au Roy par Jean George Comte de Hohenzollern, Ambaſſa- deur de l'Empereur, à Pont a Mouſſon 1609. 4.* Klockius *Tom. I. conf. VII.* Gramondus *lib. I. p. 13.* Meteranus *lib. XXIX.* Sic etiam apud Meyerum *Lond. ſuppl. Tom. I. p. 467.* varia ſcripta huc facientia continentur. De his Londorp *Tom. III. lib. XV. p. 936.* Spener *Op. Herald. p. ſpec. lib. I. c. XIII. ſ. VIII. IX. X.* Pufendorf *Hiſt. Brandenb. lib. IV. ſ. I.* Rhetius *de prærogatiua inter perſonas illuſtres.* Erasmii Seidels *Gerechtigkeiten des Hauſes Brandenburg. Synopſis vniuerſalis ſucceſſionis Elect. Brandenburg in Duc. Cluia Iul. &c.* Facit huc etiam *Diſcursus ſecun- que Iuri- dicus Prætenſionis Brandenburgicæ. Renschen Brandenburg Cedernbain p. 93.* Caſpar Abels *Brandenb. Staats-Hiſtorie p. II. c. VI.*

***** Londorp *p. 933.* Faciunt huc potiffimum Ioannis Iulii Monteniſis (ſub quo Melchior Voets, conſiliarium Palatinum latere dicit Placcius *de Pſeudonymis n. 1814.*) *de ſucceſſione Iuliacenſi diſcursus V. Francofurti 1617.* quorum *Primus ſecun- que Iuridicus* præten- ſionis Brandenburgicæ quaſi fundamenta continet, a quodam Brandenburgico in lucem edi- tus. *Secundus Vere Iuridicus* Brandenburgicæ aſſertionis refutationem complectitur, auctore Io. Iulio Monteniſi. Tertiſ ſub nomine *Apodoxeos*, Brandenburgicæ ſententiæ defenſionem latius vindicat, eodem incerto Brandenburgico auctore. Quartus ſub nomine *Apologia, illuſtrium filiarum Iuliacenſium*, potius & melius ius eſſe, quam Sereniſſimæ Domine Electri- cis Brandenburgienſis, demonſtrat. Quintus *aſſertionem Neoburgicam & prioris refutatio- nem* complectitur.

***** Extat klarer Bericht was maſſen Frau Magdalena Pfaltz-Greſſin bey Rhein vor ſich und ihre Männliche poſteritat zu denen Jülich - Cleuiſch - und Bergiſchen Landen berechtiget ſey 1609. 4.

***** Spener *lib. III. c. XXVII. ſ. XXVIII.* Ludolph *c. I.*

Cccccccc

† Ex-

† Extat ista Expectatiua apud Lünigium *p. spec. sect. IV. p. 14.*

†† Extat Diploma illud apud Lünigium *c. l. Idem p. 31.* exhibet attestatum de a. 1512. quod Saxonix Duces post mortem Io. Guilielmi inuestituram de dictis terris petierint.

††† Strauchius *Diff. X. §. XII. Londorp Tom. III. lib. XV. p. 960.*

†††† Extant ista pacta dotalia apud Lünigium *c. l. p. 31.* Litteræ vero Ordinum Prouincialium *p. 41.* Confirmata ista fuerunt a. 1544. a Carolo V. & Ferdinando I. Lünig *p. spec. sect. IV. p. 54.* Adiectæ etiam hæ litteræ sunt *Ausführlicher wohl gegründten Deduction des Chur und Fürstlichen Hauses Sachsen an den Verledigten Fürstenthümern Gulich, Cleue und Berg, Leipzig 1609. 4.* Cum vero contra hoc scriptum prodiret *Refutatio Deductionis Saxonica*, prodiit *Sachsische Apologie, Leipzig 1610. 4.* Contra Saxones etiam prodiit *kurtzer aber wolgegründeter Special Bericht von dem vermeynten Interesse, dessen sich das Chur- und Fürstliche Haus Sachsen bey den Iülichischen, Cleuischen und andern darzu gehörigen Landen rühmet, Cölln 1610. 4.*

††††† Extat Diploma apud Lünigium *p. spec. Cont. II. p. IV. sect. XVI. p. 409. & p. 411.* Prinilegium vnionis dictarum terrarum a Ferdinando a. 1559. concessum vna cum Maximiliani II. confirmatione a. 1566. *p. 417.*

†††††† Klockius *p. I. conf. VII. n. 1001.* Gramondus *lib. I. p. 14.* Londorp *T. III. lib. XV. p. 942.*

§. XXXIV.

Variis postea vicibus de componendo inter Brandenburgicos & Neoburgicos negotio, Homburgi, primum, arce Witgensteinensi, arbitro Mauritio Hasso, fuit tractatum, sed dum nihil proficeret, nouus conuentus Tremonix vlt. Maii 1609. fuit celebratus, ibidemque indefesso Mauriti studio xx. Iunii conuenit, vt communi nomine vsque ad plenariam tractationem dictæ terræ administrarentur, subditi in fidem acciperentur, communi consilio omnia agerentur, vsque dum omnis controversia vel amicabili compositione, vel per compromissum etiam fuisset decisa, saluo tamen reliquorum Prætendentium iure. * Post hanc tractationem prædicti Principes Dusseldorpium profecti, & in urbem, quorundam, qui ciues & milites ad Principum partes iam traduxerant, opera, inuitis plerisque veteribus consiliariis intromissi sunt. Inde Prouinciæ Comitia Dusseldorpii fuerunt celebrata, protestante licet Cæsare, & de statu Prouinciæ ordinando deliberatur. ** His durantibus controuersis, Imp. Leopoldum, Archiducem, Argentinensem & Passauiensem Episcopum, tanquam Commissarium Iuliacum misit, qui vsque dum controuersia de successionem componerentur, sequestrum ageret. Verum, his non obstantibus, Palatinus Neoburgicus, adsumto Comite Solmensi, loca fere omnia Ducatus Iuliacensis perlustrat, sumtoque a subditis fidelitatis iuramento, possessionem adprehendit, maxime, dum a Gallorum rege

rege exercitus ad fines Geldriæ esset destinatus, vt exigente ita necessitate, Neoburgico & Brandenburgensi accederet, Belgis etiam Foederatis omnem opem promittentibus. *** Inde Halæ Sueuorum Recessus iste Tremoniensis non confirmatus solum fuit & declaratus xxvii. Ianuarii 1610, **** sed etiam xi. Februarii cum Gallorum Rege Henrico IV. pro terris istis conseruandis foedus fuit conclusum. ***** Coloniae equidem a. 1610. tum institutus fuit partium conuentus, reconciliatio etiam vtrinq. tentata fuit, sed frustra, Leopoldi delegatis inducias ad natalem Christi vsque fieri, & vti Principes ex possessione cedentes, omnia in pristinum quo tempore mortis Io. Guilielmi Ducis fuissent, statum, restituerent, postulantes, Principum vero delegatis id non modo acceptare recusantibus, sed & Iuliacensis arcis traditionem sibi fieri, modis omnibus vrgentibus. ***** Et licet Cæsar variis mandatis Principes vt cederent possessione, hortaretur, isti tamen adpellantes a Cæsare male informati ad melius informandum, eandem, Gallorum Belgarumque ope, Saxonibus licet intercedentibus, tuebantur. ***** Eodem anno 1610. Maio mense, Pragæ, in conuentu Principum quorundam & Electorum de compositione causæ Iuliacensis fuit deliberatum, ibidemque certi constituti fuerunt Cæsaris Commissarii, qui vna cum quibusdam Imperii Principibus causam diiudicarent. ***** Interim Mauritius Nassouicus Gallico & Belgico milite die xxii. Augusti 1610. Iuliacum deditioe capte, Principibus etiam possidentibus restituit. ***** Ad conuentum vero v. Septembris Coloniae indictum venerunt Io. Suicardus Moguntinus, Ernestus Coloniensis, Electores, Maximilianus & Ferdinandus, Austriæ Archiduces, Henricus Iulius, Dux Brunsvicensis, Ludouicus, Hassiæ Landgravius, vna cum Alberti Austriaci legatis, Cæsaris vero erant Commissarii Lotharius, Treuirensis Elector & Io. Georgius Comes Hohen-Zolleranus. Hi facta propositione, Principes possidentes, vt Iudicio se Cæsareo submitterent, postulabant. His vero recusantibus, sine fructu fuit discessum. † Accedebant istis postea Euangelicæ Vnionis Principes, idque publico scripto profitebantur. †† Dum autem Saxoniz Elector Ducesque in possessionem simul admitti peterent, die xxi. Martii 1611. conuentus lüterboci fuit institutus, præsentem Io. Sigismundo, Brandenburgico Electore. Medii tunc Principes erant Christianus, Brandenburgicus Marchio, & Hassiæ Landgravius Ludouicus. Aderant præter hosce, Ioachimus Ernestus, Marchio Brandenburgicus, Mauritius, Hassiæ Landgravius, & Christianus

Princeps Anbaldinus, qui tamen & ipse Neoburgico non consentiente effectu fuit destitutus. ††† Saxones autem iura sua titulo, insignibus, inuestitura, continuoque in Aula Cæsarea Processu, integra adhuc conservant. ††††

* Londorp *Tom. III. lib. XV. p. 943.* Ludolph *lib. IX. c. II. §. XLII.* Extat Recessus Tremonienſis apud Lünigium *p. spec. p. III. f. III. p. 69.* Idem postea Halæ Sueuorum d. XVII. Ianuarii 1610. fuit confirmatus, apud eundem *p. 74.* & in *Recueil Tom. III. p. 47.* apud Meyerum *Lond. suppl. Tom. I. p. 481.*

** Chytræi *Cont. p. 171.* Londorp *p. 944.*

*** *Cont. Chytræi p. 169.* Londorp *p. 971.* Ludolph *n. 49.* Meyeri *Lond. suppl. Tom. I. p. 485.*

**** Extat Tractatus iste in *Recueil Tom. III. p. 58.*

***** Extat Tractatus ille in *Recueil Tom. III. p. 62.*

***** Londorp *p. 987.*

***** Londorp *p. 980.* Ludolph *lib. II. c. II. n. 12.*

***** *Cont. Chytræi p. 180.* Ludolph *lib. X. c. II. n. 10.*

***** *Cont. Chytræi p. 186.* Ludolph *lib. X. c. II. n. 9.* de hoc: *ExpVgnat IV. Lie robVr VI MaVrltIVs DVX.* Masenius *Ann. Treuir. p. 451. 452.* Gramondus *lib. I. p. 13.* *Vtrumque res, certum est, statim ab excessu Henrici in Leopoldum arma conuersa, peditumque decem millia in id belli tradulla in Germaniam, duce Mareſchallo Caſtrao cui negante Alberto per Luxemburgos iter, praterleſſa Campania Metis via fuit Iuliacum.* *Cont. Chytræi p. 185.* Piaſecius *p. 269.*

† Extat de hoc Conuentu Colonienſi vernaculo sermone *wabrhaſſige Relation* apud Meyerum *Lond. suppl. Tom. I. p. 553.* Ludolph *n. 13.* Piaſecius *p. 269.* Mercurius Gallo Belgicus *Tom. VIII. lib. IV. p. 9. ſqq.* Fufius Le Vaſſor *lib. I. p. 8.*

†† Extat *Gemein Ausſchreiben der Vnirten Euangelischen Churfürſten, Fürſten und Stande des Heiligen Reichs, auswas Vrsachen ſie ſich miteinander in ein engere Verain und Cor-respondentz zu begeben, und den baiden poſſidirenden Fürſten, in den Gülichſchen Fürſtentumben, Land und Herrſchaften die hälffliche Hand zu bieten bewogen worden,* apud Goldastum *Polit. Reichsbandel p. XXVI. p. 1063.* Piaſecius *p. 276.*

††† Ludolph *lib. XI. c. II. n. 3. 4.* Quæ circa hunc Recessum Iüterbocenſem acciderint, exponit Müllerus *Ann. Saxon. ad a. 1511.* Ipsa quoque Anna, Io. Sigismundi, Brandenburgici Electoris vxor, contra eundem protestabatur. De eodem agit Io. Cernitius *Hiſt. Elect. Brandenburg p. 15.* Extat Recessus in *Recueil Tom. III. p. 81.* & apud Meyerum *Lond. suppl. Tom. I. p. 631.* & Lünigium *p. spec. ſell. II. p. 135.* Pfeſſinger *Memor. p. 372.* G. Belg *Tom. IX. lib. I. p. 1.*

†††† Sic Christianus II. XXVII. Iunii 1610. de his terris Pragæ a Rudolpho II. Imp. communi nomine fuit inueſtitus Müller *Ann. Sax. p. 254.* Extant litteræ inueſtituræ apud Lünigium *p. spec. ſell. II. p. 131.* Litteræ inueſtituræ Matthiæ Imp. de a. 1613. *p. 143.* Ferdinandi II. a. 1621. *p. 160.* Ferdinandi III. a. 1638. *p. 165.* Sic etiam a reliquis Imp. de iisdem terris fuerunt inueſtiti.

§. XXXV.

Circa eadem tempora mortuo IV. Septembris 1610. Friderico IV. Pala-

Palatino, suborta fuit controuersia de Tutela Electorali, cum Elector ille, præterito proximo adgnato, Philippo Ludouico Neoburgico, Ioannem Iuniorum Bipontinum filio suo Friderico V. adhuc impuberi testamento scripsisset tutorem, qui etiam consentiente Rudolpho II. per decretum xx. Iulii 1611. & Collegio Electorali, in possessione fuit confirmatus, usque dum aliter vel lege vel transactione his componeretur. *

* Paræus *Hist. Palat.* p. 369. Causam tutelæ testamentariæ defendit Dionysius Gothofredus & Marquardus Freherus. Pro legitima vero tutela egerunt Georgius Cleminius, Io. Zeschlinus & Christophorus Gewoldus, cuius scripta controuersa cum Frehero reperiuntur in *Repræsentatione Reipublicæ Germanicæ*. Plenius de his scriptis egi in *Bibliotheca Iuris cap. XIV. §. XXII. Merc. G. B. Tom. VIII. lib. IV. p. 48. Tom. IX. lib. I. p. 85. Rudolph lib. X. c. I. n. 48.* Varia Acta publica tutelam hanc testamentariam concernentia reperiuntur in *Meyeri Londorpio suppl. Tom. I. p. 264. 284. 399. 614.*

§. XXXVI.

Dum vero sæpius de Religionis grauaminibus conquesti fuissent Status Euangelici, * qui mutuis inter sese litteris agentes, *dic Corresponde* dicti fuerunt, causam potissimum promouente Friderico IV. Palatino, ** anno 1609. etiam Christianus, Princeps Anhaltinus, Principum Statuumque Protestantium nomine ad Cæsarem legatus Pragam venisset, Donawerthæ restitutionem in statum pristinum petens, laboranti etiam iustitiæ subueniri, pacem religionis confirmari, processum aulæ emendari, in Senatorum & Consiliariorum Collegium Protestantes etiam cooptari. Auditus tum quidem Princeps & liberaliter habitus fuit, sed cum spe consultationis quam primum de illis instituendæ certissima, fuit dimissus. *** Dum igitur medela horum grauaminibus nulla adferretur, causa etiam Iuliacensis accederet, ineunte anno 1610. conuenerunt Halæ Sueuorum de rebus maximis deliberaturi Elector Brandenburgicus cum fratre suo, Episcopo quondam Argentoratensi, Ioannes Princeps Bipontinus, Philippus Ludouicus Palatinus Neoburgensis, Ioachimus Ernestus, Marchio Onolsbacensis, Ioannes Fridericus, Dux Würtembergensis Marchio Badensis, Christianus Anhaltinus & Comites per plures & Ciuitatum quindecim delegati, qui *Unionem* inter se in communem causam, constituto Christiano Anhaltino Duce, facientes, *die Vnirten Stande* vocari voluerunt, idque publicis non solum litteris, sed etiam misso ad Cæsarem scripto demonstrarunt. **** E contrario Suicardus Moguntinus, Lotharius Treuirensis, & Ernestus Coloniensis Electores, Confluentiæ primum conuenerunt; post adiunctis sibi aliis, ex parte Catholicorum potissimum Principibus Statibus.

tibusque quam plurimis, conuentus Herbipoli fuit celebratus, & *Liga Catholica* constituta, socii *die Ligisten* dicti. ***** Finitis autem illis vtriusque partis conuentibus, copiosus passim exercitus in Germania, Gallia, Anglia & vnitis prouinciis Belgicis pro Brandenburgico & Neoburgico Principibus, in Bohemia vero, Italia & locis aliis pro Leopoldo Archiduce conscriptus est, delectusque varii sunt habiti. ***** Dum igitur Leopoldus Archidux, Episcopus Argentoratensis per Franciscum, Criechingensem Comitem, per dioecesin Argentinensem copias conscriberet, istaque Argentinensibus graues essent, Elector Palatinus, Ioachimus Ernestus Brandenburgensis Marchio, Georgius Fridericus Durlacensis, Iulius Fridericus Würtembergensis, collectis copiis superato Rheno, Ofendorffum contendunt, Leopoldi copiis se Tabernas & Molsheimium recipientibus, Dachsteinium tamen & Molsheimium a foederatis captum fuit. Et licet Crichingensis se intra quatuordecim dies exercitum esse abducturum promississet, postquam tamen foederati recessissent, in pagos sese iterum distribuerunt. ***** Dum etiam Leopoldi exercitus in Passauiensi Episcopatu stationes haberet, Foederati Hailbrunnæ atque Hagenouia denuo conuenerunt. Tandem vero die xxiv. Augusti interpositione Io. Reinhardi, Comitis Hanouia, Willelmi eo deuenit, vt Exercitus vtrique abduceretur. ***** Et licet Executio contra foederatos a Cæsare Bauariae Duci Maximiliano fuisset demandata, hic tamen singulari scripto eam deprecatus, † & postea Monachii xiv. Octobris 1610. inter Maximilianum Bauarum Catholicorum Ducem & Vnitos conuenit de mutua amicitia, dimittendo milite, nisi quantum ad communem necessarium esset defensionem, excepta etiam causa Iuliacensi, quæ cuilibet parti libera maneret. ††

* Coniunctim prodierunt eiusmodi scripta, quibus hæc grauamina continentur, sub titulo: *Hochwichtige und denckwürdige Copien und Schrifften, so kurtz verschiner Zeit, zwischen dem Röm. Kayser Rudolpho II. und etlichen Churfürsten, Fürsten, Städten, Crais-Ständen abgeloffen, Ingolstadt 1618. 4.* Extant etiam apud Londorpium Actis Publicis Tomo I. p. 64. & Meyerum Lond. suppl. Tom. I. p. 154.

** Faciunt hæc verba Iac. Masenii *Ann. Treuir. lib. XXIII. n. LXVI. p. 481.* de Liga, licet nimis iniuriola fuit hæc opposita precipue vniioni Protestantium qui fœderato confederationis titulo se Correspondentes vocabant & sub specioso titulo libertatis defendenda (qualis plerumque rebellium esse solet) iam ab anno huius seculi quarto conspirare ceperunt, & sensim alios atque alios huic coniurationi vel innexos, vel suffragatores adsciscere. In his primipilares erant Calvinista, quibus alii supra recensiti, Germania Principes cum Ciuitatibus plerisque Protestantium liberis accesserunt: tum vero sollicitati Reges Anglia, Dania, Suecia, Dux Transilvania, Procures Regni Bohemia & Hungaria, Statusque Hollandia. denique angebat animos

animos spes magna in Rep. Veneta, & Rege Galliarum collocata. Primum in Germania huius factionis caput erat Fridericus IV. Elector Palatinus, quod ipse baud multo post mortui elo-
gium, velut dignum tanto Principe, Heidelberge in Basilica S. Spiritus marmoreo inaratum se-
pulturo ad posteritatis memoriam superesse voluerunt. Sic enim in Epitaphio legitur: Fridericus
IV. D. G. Comes Palatinus Rheni; Dux Bauaria, S. R. I. Archi-Dapifer & Princeps Elector, qui
Unionis pro libertate & religione apud Principes Imperii prima fundamenta iecit.

*** Londorp Tom. III. lib. XV. p. 960. Carafa p. 41. Extant ea quæ cum Christia-
no Pragæ fuerunt acta in Londorpii Actis Publicis Tom. I. p. 81. sqq.

**** Cont. Chytræi p. 177. Ludolph lib. X. c. II. n. 28. 36. Pufendorf lib. I. §. XVIII.
Status qui unioni subscripserint, recensentur apud Londorpium A. P. Tom. I. lib. I. c. XV.
p. 87. Extat declaratio Statuum Vniturum in Recueil Tom. III. p. 61.

***** Cont. Chytræi p. 177. Iac. Masenius Ann. Treuir. lib. XXIII §. LXV. p. 451.
optime hæc declarat, scribens: quocirca Electores Ecclesiastici, & Swichardus Moguntinus, &
Ernestus Colonienfis, cum Lothario Confluentiam, diata illic instituta ad colloquium venire, cum-
que iam viciniam omnem ac se denique infestis ad ruinam armis peti viderent, atque in exitium
Catholica Religionis coniuratos Protestantium animos cernerent, sociandas inter se Catholicorum
Principum vires pro Religione, patria, & aequitate defendenda quamprimum indicauere. Quam
in rem certe subsidii mutuo præstandi conceptæ leges; & si quisquam illorum ab hoste peteretur &
definito militum numero suis quisque impensis suffragaretur alteri, & periculum vnius omnium
esse discrimen censeretur. Porro, & hæc pacis armorumque societas tanto validioribus prædiis
aduersus coniuratam Protestantium vim muniretur, in communionem illius federis adducti
sunt Episcopi, Vormaciensis, Spirensis, Argentinenfis, Basileensis, Osnabrugensis, Bambergensis,
Herbipolensis, Bistatenfis, & Augustanus: Abbates vero Fuldenfis, Campidunensis, & alii, deni-
que magnus Magister Equitum Teutonicorum, ac Dux Bauariæ caput huius Unionis designatus,
qui omnes sacramento fidelitatis mutuo aduersus iniusticiam publicam euerfos, bonorumque Eccle-
siasticorum inuasores colligati, Ligisti dicti sunt. Hanc vero Catholicorum Principum, & appel-
labant, ligam, vehementer & Summus Pontifex, & Rudolphus Imperator approbarunt. Pufendorf
lib. I. §. XIX. Pfafecius p. 302. Capita Ligæ extant apud Meyerum Lond. suppl. Tom. I. p. 607.

***** Cont. Chytræi c. I. Ludolph p. 301.

***** Cont. Chytræi p. 178.

***** Schadæus Sleidano Contin. p. III. p. 1537. 1546. 1547. Pfeffinger p. 354.
Ludolph lib. X. c. II. n. 26. 27. Carafa p. 44.

† Extat hoc scriptum apud Londorpium Tomo I. p. 96.

†† Acta Pacificationis separatim extant, hoc titulo: Friedens-Tractation, was gestalt
dieselbe im October anno 1610. durch die Euangelische Vnrite Churfürsten und Stände bey der
Fürstl. Durchl. Hertzog Maximilian in Bayern zu München angebracht, auch folgend dasebst zu
beyden Theilen abgehandelt und beschlossen worden, München 1613. 4. in quo etiam ipsi pacis Tra-
ctatus reperiuntur Merc. G. B. Tom. VIII. lib. IV. p. 53. Carafa p. 45.

§. XXXVII.

Recrudescebant interea indies graues contentiones Archiducis
Matthiæ pro successione in Imperio & in regno Bohemiæ, quam Archi-
Dux Leopoldus, fauore ipsiusmet Imperatoris, ambiens, exercitum oc-

Ddd ddd ddd

ca.

caſioncluliacenſis expeditionis collectum, Paſſauium Bohemiæ vicinum traduxerat, non obſcuro indicio conſiliorum. * Indicebatur equidem a. 1610. Maio menſe, conuentus quorundam Electorum atque Principum, quorum præcipui erant Io. Suicardus, Erneſtus, Chriſtianus II. Moguntinus, Coloniaenſis, Saxonicus Electores, Henricus Iulius, Dux Brunſuicenſis, Ludouicus, Haſſiæ Landgrauius, Pragæ. Actum in eodem de conciliatione Cæſaris cum Matthia fratre, ſucceſſione Regis Romanorum, compoſitione motuum Iuliacenſium, cauſa etiam Donawertēſi, nihil vero decretum, ** Viennæ tamen vii. Auguſti 1610. cura potiffimum Henrici Iulii Ducis, inter Rudolphum II. & Matthiam conuenit, quo ipſe Matthias venia petita, Cæſari ſe Bohemiæ regnum cum adnexis & Comitatum Tyrolenſem relicturum certamque pecuniæ ſummam præſtiturum, pollicetur, ita tamen, vt Leopoldi Archiducis Exercitus Paſſauienſis dimitteretur. *** Id quod etiam Pragæ v. Septembris 1610. a Principibus, qui præſentes erant, fuit confirmatum. Sed cum exercitus iſte non dimitteretur, potius, motis caſtris, Decembri menſe, Austriam verſus contenderet, Matthias ad arma paſſim iuſſit conclamari, litteras ad Bohemiæ Ordines mittit, quibus, tametſi non crederet, Cæſarem initanuper pacta non eſſe ſeruaturum, conſoederationis tamen eos admonitos velle adſeruit, vt exigente ita neceſſitate, auxilio ſibi non deeſſent. **** Paſſauienſis vero Exercitus vltèrius pergit in Bohemiam, Pragam verſus contendens, ad quos Leopoldus quidem Archidux ſeſe ſtatim recepit. Venerat tum quidem ad eos ſecialis Cæſareus, habitu ſuo ſolenni indutus, mandatum a Cæſare adferens, vt Crumlauiam iterum recedentes, quod reſtaret ſolutionis, ibi expectarent, verum, cum ad caſtra acceſſiſſet, habituque cum Archiduce Leopoldo ſecretiori ſermone, vt amicos aduentare exercitum iſtum, qui urbem ingreſſus, neminem lādere, ſed Cæſareæ Maiestatis auctoritatem vindicare atque aſſerere paratus eſſet, reſpondere omnibus iuſſus eſt. Dum igitur xv. Februarii 1611. Bacchanalia in vrbe celebranda eſſent, ſummo mane, corrupto pecunia portitore, urbem minorem pedites equitesque ſunt ingreſſi. Et licet ciues primum reſiſterent, factò tamen in ipla vrbe conſpectu, tandem ceſſerunt, Leopoldo cum milite in urbem recepto. Dum autem, nec Cæſare iubente, in veterem ac nouam urbem admitterentur, tandem accepto trium menſium ſtipendio urbem minorem reliquerunt. ***** Interim Matthias ab Ordinibus inuitatus xxiv. Martii 1611. Pragæ, ſplendide exceptus, ingreditur, & poſtquam xi. Aprilis inter

Ru.

Rudolphum II. & Matthiam de tradendo huic Bohemix regno conuenisset, ita tamen, vt de omnibus quæ ad victum faciunt, aulæ Rudolphi prospiciatur, ***** Bohemi, Silesii & reliqui a iuramento Cæsari præstito fuissent absoluti, hic xxii. Maii in Regem Bohemix fuit coronatus. ***** Hinc Passauii milites ex Bohemix regnò, accepta stipendiorum solutione & delictorum omnium venia fuerunt dimissi. *****

* Verba sunt Piasecii p. 269. Le Vassor lib. II. p. 121.

** Ludolph lib. X. c. II. n. 10. quæ Principum in hoc conuentu fuerit sententia, exponitur apud Londorpium Tom. I. p. 91.

*** Ludolph lib. X. c. II. n. 46. Extant conuentionis tabulæ in Recueil T. III. p. 68.

**** Merc. G. Belg. Tom. VIII. lib. IV. p. 154. Dum Tractatus iste Viennensis, de exercitu Passauiensi dimittendo, mediante potissimum Henrico Iulio, Brunsvicensi Duce fuisset conclusus, ipse postmodum publicari iussit *VVahrhafftigen und Summarischen Bericht wegen der im Verschiedenen 1610. Jahr, nicht erfolgter Abdankung des Passauischen Kriegsvolcks 1611. 4.*

***** Merc. Gallo-Belg. Tom. VIII. lib. IV. p. 160. Piasecius p. 275. Ludolph lib. XI. c. II. n. 67.

***** Merc. Gallo-Belg. Tom. IX. lib. I. p. 33. 108. Piasecius p. 275. Matthias vero 24. Martii die adueniens, summo applausu & superbo Boemorum apparatu fuit introductus in Ciuitatem Begerem, ubi post multas querelas, opera Henrici Iulii Ducis Brunsvicensis reconciliatio inter ipsum & Cæsarem coeuit certis conditionibus, quarum capita precipua erant; vt Rex Matthias ex vestigalibus Boemix Cæsari quotannis vita eius durante, trecenta millia nummorum aurore solueret: Cæsar Praefecturas Bardesuitia, Brandisia, Lusatia & Persenaria vna cum Arce Pragensi in vita retineret: Iurisdictionem Imperialem plenam haberet. Boemia autem Regni & eius Prouinciæ administrationem cederet Matthia Regi, Consiliarii quoque Cæsaris nonnulli interim sub custodiis detenti, fuerunt liberi dimissi, vna cum Tenagelio, qui vsque & tormenta pertulit. Nec minus negotii in concilianda illa pace, attulit concertatio super Priuilegiis & libertatibus Boemorum, præsertim hæreticorum, quorum licentia & publicus hæresis vsus tunc maxime fuit stabilitus, literis vt vocant Maiestatis, tali occasione a Rudolpho eis datis. Masenius Ann. Trewir. lib. XXIII. p. 453. Merc. Gallo-Belg. Tom. IX. lib. I. p. 33. p. 108.

***** Piasecius p. 276. atque his omnibus sopitis, postquam Cæsar absoluerat Boemiam a iure iurando fidelitatis sibi debite, Matthias Rex iurauit se seruaturum eorum Priuilegia, nominatim Boemix, Silesix, Lusatix, Morauix Ordinibus seruientia, & ritu Ecclesiæ Catholicæ solenni a Cardinali Dietrichsteino sacram unctionem, omniaque insignia regalia, ac simul iusiurandum subiectionis. Or. linum illius Regni recipit die vigesima tertia Maii in Sacello D. Venceslai Basilicæ Pragensis Arcis. Londorp Tom. I. p. 96. Merc. p. 47. 117. Le Vassor lib. I. p. 65.

***** Merc. p. 50. Ludolph lib. XI. c. II. n. 20.

§. XXXVIII.

Nouus sub initium Iulii 1611. apud Aquisgranenses exortus est tumultus, dum ciues aduersus Senatum insurgentes, correptis armis, cu-

Ddd ddd ddd 2

riam

riam portamque ciuitatis occuparent, factoque in Collegium Iesuitarum impetu, sedibus eos suis disturbarent atque eiicerent. Causa tumultus erat, quod Senatus aliquibus, qui Protestantium sese coetui in vicinis Iuliacensium ditionibus adiungerent, non solum carceris poenam denuntiaret, sed etiam multam grauissimam irrogaret, eosdemque cedere ciuitate iuberet. * Hunc tamen Iuliacensium Principum, Brabantiae & Gallorum Regis legati sedare conabantur. ** Paulo ante hunc tumultum Cæsar per Fecialem Brunsvicenses proscribit, nisi intra annum ad Ducis Brunsvicensis obedientiam redeant. ***

* Merc. Gallo-Belg. Tom. IX. lib. I. p. 71. Ludolph lib. XI. c. II. n. 30. Noppius Acker Chronie lib. II. p. 217. Le Vassor lib. II. p. 181. Carafa p. 46. Extans de hac causa varia scripta apud Meyerum Lond. suppl. Tom. I. p. 626. vna cum tabulis compositionis.

** Merc. p. 72. 83. Ludolph c. I.

*** Merc. p. 77. Ludolph n. 34.

§. XXXIX.

Habitus est hoc tempore Rotenburgi Vnitorum conuentus, quo etiam Cæsar legatos mittit, cum magnificis promissis, quibus tamen responsum: factio opus esse, dum nec Donawerda fuerit restituta, nec Imperium Passauiensi atque Alsatico exercitu adhuc liberatum, nec debere ipsis fraudi esse, quod Governatore Imperii a pessimis consiliariis læso, ne illud pereat, ipsi ad gubernacula, saluo tamen Cæsaris respectu, pro sua & sociorum salute manum admouerint. Post legatorum discessum, initis bellorum expeditionumque & sumptuum in expugnanda arce Iuliacensi, contraque Alsaticos & Passauienses factorum rationibus, æreque alieno ex communi ærario persoluto, compensato item, quod alius præ alio expenderat vel damni tulerat, & legibus, quibus expensæ imposterum regularentur, confirmatis, commune ærarium, duplicatis contributionibus, Vniti auxerunt, officia bellica in omnes casus distribuerunt, militarem disciplinam constituerunt, annonæ simul & munitio- num bellicarum horreis in diuersis Vnitorum territoriis dispositis. Porro, cum a Ciuitatibus Imperii negotium Brunsvicense, Aquisgranense, itemque Coloniensium aduersus religiosos Protestantes seueritas propoheretur, conclusum est, debere Vnitos in Brunsvicensi negotio neutrales etiamnum manere, operamque dare, ut ad concordiam Princeps cum Ciuitate reducatur. Aquisgranensium causam esse suscipiendam, Coloniensium vero in medio relinquendam. De fœderibus etiam cum extraneis fuit actum, Legatique in Galliam, Angliam atque Belgium

gium fuerunt, missi, auxilia petitori. Lectæ sunt postmodum Veneto-
rum, Maximiliani Archiducis, Heluetiorumque litteræ, & ad eas quam
humanissime fuit responsum. Geneuensibus etiam in casu necessitatis
auxiliorum spes facta.. A Bambergensi vero Episcopo, vt contra Consti-
tutiones Imperii suos ob religionem infestare desinat: & a Worma-
tensi, vt Iesuitas introducere cesset, introductosque iterum abducatur,
per litteras postulatum est. Præterea quod in Camera Imperiali ad quæ-
cunque Romanorum Catholicorum, postulata processus decer-
nerentur, Euangelicis vero illi denegarentur, & alia ibi ad iusticiæ religio-
nisque præiudicium minus licite & recte committerentur, grauiter ad-
modum Vniti tulerunt, atque ideo tam ad Iudicem & Præsidentes;
quam ad Assessores, cum aliqua interminatione, si correctio non fieret,
scripserunt. Post hæc atque alia peracta, conuentui die xxii. Augusti
finis fuit impositus. *

* De his late Merc. Gallo-Belg. Tom. IX. lib. I. p. 95. Carafa p. 47.

§. XL.

Sub initium Octobris 1611. Comitia Electoralia Noribergæ fuerunt
celebrata, in quibus Ioannes Bipontinus, saluo tamen iure Palatini Neo-
burgici, in Collegium Electorale fuit admissus. * Ex hoc conuentu Ele-
ctorum legati sub Nouembris initium, Pragam sunt profecti, & ad Cæsa-
rem admissi, cum præter Ducem Brunsvicensem nemo ei adesset, Sta-
tum Imperii, qualis esset, luculenta Oratione descripserunt, postulata
Electorum esse dicentes, vt eius administratio, iustitia imprimis instaura-
ta, nouisque tam aulicis quam Imperialibus consiliariis & ministris aliis
constitutis, renouetur, & Comitia sub veris initium, nominato conue-
nienti loco indicantur: displicere enim ipsis, quod a Rege Matthia fa-
ctum esset, nec gratum ipsis accidisse, quod Clefelium & alios eius lega-
tos excipere necesse fuisset, tamen non extra culpam omnino Cæsarem
esse, male administratæ hæctenus Reipub. vel inde suspicentur, quod ni-
hil cum ipsis de rebus difficilioribus, vt ab antecessoribus quidem eius
factum, communicarit. Petere autem eos, vt si forte manere in Bohe-
miæ regno nolit, vt tempus quando inde exire, & locum, vbi habitare
imposterum velit, ipsis aperiat. Nam, quod ad electionem Romano-
rum Regis attinet, sine consensu & voto eius nihil eos facturos, petere
igitur, vt cum domum Austriacam nequaquam præterire statuant, quem
sibi ex ea successorem exoptet, aperire ipsis haut grauatum velit, excusa-

Ddd ddd ddd 3

tos

tos interim eos habens, quod promissam contributionem nondum præsiterint, grauiissimis enim causis, quas proximis Comitibus exposituri essent, impeditos hactenus fuisse. Ad hæc postulata respondit Imp. se optare, ut antequam quid de successore statuatur, comitia prius, quibus ipsemet adesse posset, habeantur, atque, ut in tempore electioni isti designando diligentem sui rationem habeant, idque agant, ne impediantur, quo minus quæ necessaria futura sunt monere, & proferre in medium possent. Cum igitur inter Electores de verno tempore electioni noui Regis Romani, quæ Francofurti more solito fieret, nominando conuenisset, finis tandem conuentui isti 12. Nouemb. fuit impositus. **

* Merc. Gallo-Belg. *Tom. IX. lib. I. p. 124.* Edicta Noribergensium inter hæc Comitia Electoralia facta extant apud Goldastum *Polit. Reichshandel p. XXIII. p. 953.* Le Vassor *lib. II. p. 191.*

** Merc. *p. 130.* Ludolph *lib. XI. c. II. n. 27.* Masenius *lib. XXIII. p. 453.*

§. XLI.

Sub illud tempus Imperator Rudolphus, qui coelebs manserat, vergens in senectam, & persuasus a Tychone de Brahe, ut insidias propinquorum caueret, in dies magis morosus erat, omnibus diffidens, in penetrabilibus secessibus sese continebat. * Exeunte vero 1611. male se habere incipiebat, accedenteque ad crus alterum, ex graui fluxu, inflammatione, morbus eius inualefcere magis magisque visus est, donec x. Ianuarii 1612. inter sextam & septimam horam matutinam placide obdormiret. Qui morti eius aderat cubiculariorum Prælectus, obitum eius, donec Rex Matthias aduenisset, occultare statuerat, vnde etiam mensa, ut antea, horam circiter decimam parata & instructa fuit, verum, cum ad Trautmandorfium paullo post de eo relatum fuisset, res omnis palam facta, & veredarius ad Matthiam Regem, itemque ad Electores internuntii ablegati sunt. ** Funus Casareum vi. Febr. die a duce Brunsvicensi, Marchione Onoltzbacense, Principe Anhaltino, Landgrauio Leuchtenbergensi & Proceribus aliis, in templum, comitante illud Matthia Rege, delatum est. *** Ineunte demum Octobri exequia Pragæ solenniter fuerunt celebrata. **** Matthias etiam inquiri fecit in eius ministros familiares, quorum aliqui in captiuitatem fuerunt ducti. Ad eosdem examinandos adhibitus fuit Melchior Cleselius, isque rigidioris alicuius examinationis, nisi sponte sua quorum conscii essent, aperirent, ipsis im-

mittendæ mentionem forte inter alia fecisset, Ruscius, ærarii præfectus, conscientiæ stimulis exagitatus, violentas sibi manus attulit, laqueoque vitam abruptit. *****

* Piasecius p. 218. Vide supra §. I.

** Piasecius p. 281. Et ut cætera quoque attingamus, huius anni initio mense Ianuario Imperator Rudolphus II. obiit 60. ætatis suæ anno, Imperii 36. quos omnes exegit in summa animi tranquillitate ac quiete Pragæ, immo Et ex Palatio suo vix unquam se mouens, Et bella quæ cum Turca habuit per Legatos administrans. Ad ultimum turbant eius otia odia fraterna, quæ Et vitam ipsi abruperant. Merc. Gallo-Belg. Tom. IX. lib. I. p. 149. Ludolph. lib. XII. c. II. n. 8. Gramondus lib. I. p. 31. Schædæus Cont. Sleidani p. III. lib. XXXVII. p. 1655. qui etiam p. 1664. tradit, ipsum magnum Thesaurum quatuordecim myriadum reliquisse, de quo tamen ob defectum pecuniæ valde dubitat Ludolphus. Brower Ann. Tourn. lib. XXIII. p. 453. Epiraphium ipsi tale statutum:

DVX ac LVX gentis Fabianæ heV LVCE RoDoLphVs

Cæsare gentis sangVine Cæsar obiit.

De hac morte Abrahamus Hosmannus varias litteras edidit sub titulo: *Klag und Trauer-schreiben wegen tædtlichen Hintritts Kayfers Rudolphi II.*

*** Piasecius c. l. Merc. Gallo-Belg. p. 155.

**** Merc. Gallo-Belg. Tom. IX. lib. III. p. 44. Piasecius p. 282.

***** Piasecius c. l. Merc. p. 156. Ludolph c. l.

§. XLII.

Succedit ipsi Matthias, filius Maximiliani II. ex Maria Caroli V. filia natus xxiv. Februarii 1557. * Hic anno 1577. a Belgis Foederatis inuito primum Cæsare & Arausionensi, ad Belgii præfecturam vocatus, eo tamen pacto, ut cuncta senatus consilio, atque ductu Guilielmi Auriaci administraret. ** Postquam vero illi a. 1581. ab Hispano plane defecissent, cum gratia & muneribus fuit dimissus. *** Qua ratione fratri suo a. 1608. Hungariæ regnum **** atque a. 1611. Bohemiæ regnum extorserit, iam antea fuit dictum. *****

* Bircken lib. VI. c. XXI. p. 1390.

** Grotius Ann. Belg. lib. II. sub finem. Chytræus lib. XXIV. p. 654. Thuanus lib. LXIV. p. 222. cumque eodem tempore Araschotanus Flandria gubernator constitutus esset, Et Gandavum cum plerisque Belgii proceribus venisset, inter eos, quibus Et Arausionensis ambitio suspecta erat, Et qui eo rerum potiente non satis Catholica R. religioni consultum existimabant, consultatum fuit, de præside per Austr. i absentiam deligendo, qui temp. iuxta pacificationem Gandensem administraret, Et refrenata Arausionensis ambitione religionem maiorum factam te-
tam tueretur. is propofuit fuit Matthias Austrius Rodolphi Cæsaris frater, quem iam ante per occultos nuncios sollicitauerant, misso ad eum Mastelledo cum quo ille Et paucis ex domesticis, re minime cum Cæsare, sicuti postea scripto apud Philippum se purgavit, communicata, in viam
se

se dedit VI. Non. VIII. br. Vienna Austria clam noctu profectus, & permutatis equis Coloniam & inde Liram in Brabantia venit; quare non mediocriter Arausionensis & Ordines, qui Bruxellis erant, commoti sunt, quod ipsis inconsultis Masteliedius ad Matthiam missus, & ipse Matthias euocatus esset. Meteranus lib. VII. p. 355. 361. Merc. G. B. Tom. II. lib. IV. p. 711.

*** Grotius lib. III p. 71.

**** Vide supra §. XXX.

***** Vide supra §. XXXVII.

§. XLIII.

Post mortem Rudolphi, Io. Georgius I. Saxoniae Elector, & Ioannes Bipontinus, tutoris & administratoris Electoratus Palatini nomine, Imperii Vicariatum suscipiebant, licet etiam Philippus Ludouicus Palatinus Neoburgicus tanquam tutor legitimus in idem ius prætenderet. * Elector etiam Moguntinus Electores reliquos Francofurtum euocabat, & condita fuit dies vndecima Maii pro eligendo Rege Romanorum Francofurti. Matthias, qui ipse praesens aderat, post habitas deliberationes, dum modo Maximilianus Bauarus, modo Sabaudiae Dux, modo alii proponerentur, IIII Iunii 1612. Imperator Romanorum salutatur, idemque ritu solenni XIV. Iunii coronatur, sacra coronationis exeunte Io. Suicardo Archiepiscopo Moguntino. Vxor Imperatoris tertio post die fuit coronata ritu persimili. **

* Verorumque diplomata Vicariatus exhibet Goldastus *Polit. Reichshandel* p. VII. p. 208. Londorpius *Tom. I. p. 100. 101.* & Meyer *Tom. I. p. 643.* Ludolph *lib. XII. c. II. n. 12.*

** Piasecius p. 281. Masenius *Ann. Treuir. lib. XXIII. p. 454.* Merc. Gallo-Belg. *Tom. IX. lib. I. p. 153. & lib. II. p. 71.* vbi omnes electionis atque coronationis solennitates fuse exponuntur, ex quo habet Goldastus *Polit. Imper. p. II. p. 170.* Ludolph *lib. XII. c. II. n. 16.* Varia scripta Matthiae electionem concernentia reperiuntur in Goldasti *Polit. Reichshandeln* p. I. p. 88. & p. IV. p. 158. scripta, quae concernunt coronationem Annae Augustae, in *Historia coronationis Imp. p. 155.* Le Vassor *lib. III. p. 307.* In Londorpii *Tom. I. lib. I. c. XXX. p. 102.* reperiuntur varii Discursus de subiecto Imp. eligendi. Viriusque coronationem etiam describit Bernhardus Prætorius in *Corona Imperiali, Noribergae 1613. 4.* edita, vna cum multis carminibus. Ipsius Capitulationi *art. XXXV.* primum fuit insertum, ut Rex Romanorum etiam sine Imp. consensu possit eligi, quotiescunque Electores illud conueniens putarent. Idque reliquis etiam Capitulationibus fuit insertum.

§. XLIV.

Sub finem Decembris, Caesar Comititia Ratisbonam indixit ad XXIV. Aprilis 1613. habenda, absque vilo tamen Noribergensium prauiudicio, qui locus primis Comititiis per A. B. fuit destinatus. * Die XIII. Augusti facta fuit propositio, de pace in Imperio tenenda, bello Turcico & Remonetaria. ** Exhibebantur iisdem Grauaamina Correspondentium, quibus de iudi.

iudicio aulico conquerebantur, quod iurisdictionem suam in politicis & profanis ultra modum extendat contra constitutionem iudicii Cameralis, dum nihil sibi Cæsares reseruarint, præter causas fractæ pacis & feudo-
rum Imperii, in quibus tamen nihil sine Statuum consilio consensuque fieri debeat, nec causarum auocationes ad aulam esse tolerandam, Dona-
werda restituatur, in constituendo Præside & Adfessoribus Cameræ vtrius-
que religionis ratio habeatur, visitationes Camerales restituantur, nec
maiora in omnibus negotiis locum habere debeant. *** E contrario Sta-
tus etiam Catholici sua proponebant Grauamina de turbata religione con-
tra Protestantes. **** Post varia demum scripta inter Cæsarem atque
Correspondentes agitata, Comititia xxii. Octobris finiuntur, iisdemque de-
cretum de re monetaria, redintegranda matricula, administranda iustitia,
seruanda pace publica & religionis, auxilia quoque pecuniaria in bellum
Turcicum fuerunt decreta. ***** Correspondentes vero die eodem ad-
hibitis Notario & testibus contra hoc decretum fuerunt protestati. *****

* Merc. Gallo-Belg. Tom. IX. lib. IV. p. 92. Ludolph lib. XII. c. II. n. 26. Litteræ
intimationis extant apud Meyerum Tom. I. p. 671.

** Merc. G. B. c. I. p. 108. Ludolph lib. XIII. c. II. n. 10. Meyer Tom. I. p. 694.

*** Merc. G. B. Tom. IX. lib. IV. p. 119. Tom. X. lib. I. p. 1. Ludolph lib. XIII.
c. II. fufe. Carafa p. 48. 49.

**** Merc. Tom. X. lib. I. p. 18. Extant utrorumque Grauamina apud Goldastum
Polit. Reichshandeln p. XXV. p. 1050. & Meyerum Tom. I. p. 701.

***** Piascius p. 284. mox etiam ad alia Comititia Ordinum Germania Ratisbonam
Imperator transiit: ubi multis oneratus querelis contra iudicium suum Aulicum propositis, quod
maiorẽ debito iurisdictionem sibi usurparet, Cameralem autem deprimeret, subsidia contra
Turcas Transiluaniam armis infestos interim petentes dubia obtinuit, & imperfectis aliis nego-
tiis Comititia illa soluit. Masenius Ann. Trevir. lib. XXIII. p. 455. Extat Receptus in Corpore
p. 1006. Acta in his Comititiis apud Londorpium Tom. I. p. 114. sqq.

***** Merc. Tom. X. lib. I. p. 63. Prostat de eo Gründliche Relation desienigen,
was bey dem Reichstage zu Regensburg 1613. von der Euangel. Correspondirenden Churfürsten
und Stände, Gesandten und Abgeordneten verhandelt worden 1614. f.

§. XLV.

Insequenti anno 1614. exeunte Martio, pactum illud Unionis atque
Confraternitatis inter domum Saxoniam, Brandenburgicam & Hassia-
cam Numburgi denuo fuit confirmatum, * incrementibus iterum inter
Brandenburgicos atque Neoburgenses de successione Iuliacensi dissi-
diis, ** Hispanis Palatino, Belgis Brandenburgico fauentibus. Et licet
Xanti Cliuensis Ducatus, intercedentibus Anglorum, Gallorum, Dano-
rum, Colonienſium & Würtembergensium legatis, de compositione actum

Eccccc

die

die xviii. Nouembris, atque certa capita fuissent transacta, eademque a Brandenburgicis accepta, *** Wolfgangus Guilielmus tamen Palatinus, qui, vt Ligam Catholicam eo certius haberet in auxiliis, Catholicam Religionem fuerat amplexus, **** eiusdemque potentia nixus, licet transactionem subscripsisset, omnia reiiciebat, nec Hispani Vesalia præsidium deducere volebant, nec, nisi relicto a Belgis Iuliaco, transactionem ratam habere, quo factum, vt Hispani æque ac Belgæ, nomine quisque clientis sui, in occupandis vsurpandisque illius hæreditatis oppidis, non cessarent, ***** Io. Sigismundo, Brandenburgico Electore Reformatam religionem amplectente. ***** Postquam etiam eodem anno die xxiii. Augusti sententia Banni contra Aquisgranenses fuisset publicata, executio Alberto Austriaco fuit demandata, qui misso cum exercitu Ambrosio Spinola, urbem ad Cæsaris obsequium reducit, atque abrogato nouo Protestantium Senatu, exauctoratus Romano-Catholicus in locum pristinum fuit restitutus. ***** Eodem anno, Martio mense Conuentus Circuli Saxonie Inferioris fuit celebratus, tum ratione turbarum in Imperio, tum ratione Iuliacensium ditionum, Brunsvicensis etiam urbis, immo ipsius Episcopatus Halberstadtensis, in quo mutata religione Canonici Protestantes Catholicos excludere conabantur. In eodem autem decretum fuit, se omni ratione eo esse adlaboraturos, vt pax publica & profana conseruaretur, grauaminibus religionis medela adferatur. *****

* Merc. Gallo-Belg. Tom. X. lib. II. p. 16. sub initium Aprilis, illustres Electorum & Principum conuentus Naumburgi in Thuringia habitus fuit, Electore Saxonia cum fratre Augusto & coniuge uxore, comitantibus eos mille & ducentis equitibus, Electore Brandenburgico cum sexcentorum, Iohanne Ernesto Principe Isenacensi cum ducentorum; Iohanne Casimiro Coburgensi cum trecentorum, Ludouico Hassia Lantgrauio cum ducentorum, quatuor Vinarienses, totidemque Altenburgenses Principes, cum ducentorum equitum comitatu & splendido apparatu, vestituque condecorati, ibi conuenientibus, & de hæreditaria confederatione inter illustres Saxonia, Brandenburgenses & Hassia familias, prioritate Vinariensis & Altenburgensis familiarum, nec non de controuerso Iuliacensi negotio deliberationem suscipientibus. Ludolph lib. XIV. c. II. n. 40. Carafa p. 46. Distincta autem sunt pactum Vnionis, quod XXIX. Martii fuit confirmatum & pactum confraternitatis XXX. Martii. Vtraque extant apud Limnæum I. P. lib. IV. c. VIII. §. XXV. p. 138. Gastelium c. IX. §. CX. Londorpium Tomo I. p. 153. Lünigium p. spec. f. IV. p. 148. Carpzou de pacto Confr. Sax. cap. I. §. XIV. Licet illud, quantum ad Brandenburgicorum accessionem nunquam speciatim fuerit confirmatum ab Imp. prout etiam Schilterus bene monuit Inst. I. Publ. lib. III. tit. I. §. X.

** De his late Merc. Gallo Belg. Tom. X. lib. II. p. 27. Ludolph lib. XIV. c. II. n. II.

*** Extant transactionis capita in Mercurio Gallo-Belg. Tom. X. lib. III. p. 53. Carafa p. 51. Ludolph lib. XIV. c. II. n. 27. Ipsæ tabulæ extant apud Lünigium p. spec. f. IV. p. 82. apud Meyerum Lond. suppl. Tom. II. p. 8. in Recueil Tom. III. p. 111. Schadzus p. 253.

Mece-

Meteranus lib. XXXI. p. 50. *Gastel de Statu Publico Europa cap. IX. §. CVIII.* Masenius *Ann. Trenir. lib. XXIII. §. XCII.* Extat Protocolum actionis Xantensis apud Londorpium Tom. I. p. 169.

**** Merc. Gallo-Belg. Tom. X. lib. II. p. 50. Ludolph lib. XII. c. II. n. 13. Le Vasseur lib. IV. p. 442. Carafa p. 42.

***** Piafecius p. 288. *hæcque partitio hereditatis Iuliacensis dum stetit, tunc Hollandi Hispanos eam praripientes timent, & vulgus existimat Hispanos Neuburgico, Hollandos Brandenburgico militare, neutro istorum fructum ex tanto patrocinio sentiente, ut experimentum evidentiùs mox probavit. Cum enim sub finem anni iidem Principes opera Legatorum Angliæ, Galliæ, Daniæ Regum & Electorum Colonienfis, ac Palatini, atque Ducis Wirtembergensis Xanti oppido Cluivæ tractatu instituto, certa concordie capita conscripissent, nempe ut demolitis Iuliaci & Duszeldorpii munitionibus, & prasidiis Vesalia aliisque locis abductis, iuxta Tremonianam, & Hallensem concordiam uterque Princeps coniunctim ad decisionem causa illas Provincias administraret, fructusque earum aqualiter participaret, Archidux Albertus eam concordiam sibi quidem placere, pro parte tamen Hispania Regis & Imperatoris ratam se habere, vel Vesalia prasidium deducere non posse respondit. Quinimmo Spinola Vesalia prasidium ad tria millia armatorum auxit, Vesaliensibus (cum opponerent deditienis conditionem de recipiendis mille prasidiariis expressam) elusis eo quod verborum conditionis illius contextus maiorem prasidii numerum non excluderet. Unde Hollandi quoque cum ad dimittendum Iuliacum & demoliendas munitiones ibi excitatas omnia preparassent, in eo retinendo perstiterunt, & æque isti atque Hispani propria compendia querentes, nomine tantum quisque clientis sui in expugnandis & usurpandis illius hereditatis oppidis abuti non cessarunt.* Merc. G. B. Tom. X. lib. III. p. 60.

***** Ludolph lib. XIV. c. II. n. 37.

***** Piafecius p. 288. *his autem excitati Hispani, consilium invadendi Iuliacenses ditiones diu ante conceptum maturarunt, pratexentes executionem decreti Imperialis contra Aquisgranum & Mulheimium, quam Archiduci Alberto ab Imperatore committi fecerant. Delegatus itaque executionis illius Ambrosius Spinola cum exercitu Hispanico ex Belgio movens, mense Iulio Aquisgranum venit, ac facili negotio, ad obsequium Imperatoris renocavit Civitatem, qua dimisso Brandenburgici (hoc sponte receperat Civitas illa Ducum Iuliaci patrocinio vel solita) prasidio, Imperialis potestatis arbitrio sese permisit, ac exanthorato nouo ex hæreticis collecto Magistratu, veterem Catholicum, pro quo amoto, talis controuersia fuerat exorta, in locum & dignitatem pristinam restituit.* Merc. G. Belg. Tom. X. lib. II. p. 110. Schadaus p. IV. lib. III. p. 237. Meteranus lib. XXXI. p. 37. Ludolph lib. XIV. c. II. n. 18. Extat Mandatum Imp. apud Londorpium Tom. I. p. 160. Varia scripta apud Meyerum Lond. suppl. Tom. I. p. 646.

***** Carafa p. 46. Extant de hoc conuentu bina scripta de dato Halberstade den 26. Martii 1614. in *Hechnichtigen Schrifften unter Rudolpho II. p. 78.*

§. XLVI.

Inter hæc Correspondentes factò xvi. Maii cum Belgis Foederatis foedere, * quod demum a. 1614. Friderico Palatino ex Anglia reduce fuit confirmatum. ** Exeunte Ianuario 1615. Vnitorum Statuum con-

Eeeeeeee 2

ven-

ventus Noribergæ fuit habitus, cui etiam Gallia, Britannia & Dania Regum, Ordinumque Belgii confœderatorum legati interfuerunt, sed præter litteras Saxoniae Electoris de causa Iuliacensi publice prælectas, saltem legatio ad eundem fuit decreta.*** Indequè Proiectum nouæ Ordinationis Iudicii Aulici a Matthia Imp. propositum prælectum & quædam fuerunt monita adiecta.**** Eodem anno, postquam Turcicus legatus Viennam splendide fuisset ingressus, exeunte Maio induciæ vicinales cum Turcis, qui a Persis atque Asiaticis varie vrgebantur, fuerunt conclusæ, iisdemque pacis tractatio de anno 1606. denuo fuit confirmata.***** Exeunte eodem anno 1615. die xxxi. Decembris inter Fridericum Vlricum, Brunswicensem Ducem atque Ciuitatem Brunswicensem Stedernburgi conuenit vt Brunswicenses Duci homagium præstent, saluis tamen eorum iuribus priuilegiisque.*****

* Extat foedus illud in *Recueil Tom. III. p. 102.* De eodem singulari scripto agitur, quod sub titulo: *Hollandische Bundsuuervandnis*, prodiit 1614. 4.

** *Londorp Tom. I. p. 106.* vbi etiam *p. 172.* consilium extat de hoc foedere & *p. 179.* consilium Marci Gerstenbergeri, quo causæ exponuntur, cur Saxoniae Elector vnioni nequeat accedere, cui tamen Michael Lœfenius, Consiliarius Palatinus respondet.

*** De hoc conuentu late *Merc. G. Belg. Tom. X. lib. III. p. 79.* *Ludolph lib. XV. c. II. n. 18.* Extant litteræ Electoris Saxoniae apud *Londorpium Tom. I. p. 183.*

**** Reperitur apud *Lehmannum de pace Religionis lib. I. c. XXXVIII.* *Londorpium Tom. I. p. 194.* qui etiam reliquas Statuum consultationes de Ordinatione Iudicii aulici usque ad a. 1654. exhibet.

***** *Merc. G. Belg. Tom. X. lib. IV. p. 76.* *Tom. XI. lib. II. p. 31.* *Ludolph lib. XV. c. II. n. 42.* Extant ipsæ pacis tabulæ in *Recueil Tom. III. p. 223.*

***** *Meteranus lib. XXXII. p. 155.* *Schadæus p. 320. sqq.* *Ludolph lib. XV. c. II. n. 4.* Extant pacis Stedernburgensis Tabulæ in *Recueil Tom. III. p. 128.* *Meyeri Lond. suppl. Tom. II. p. 21.*

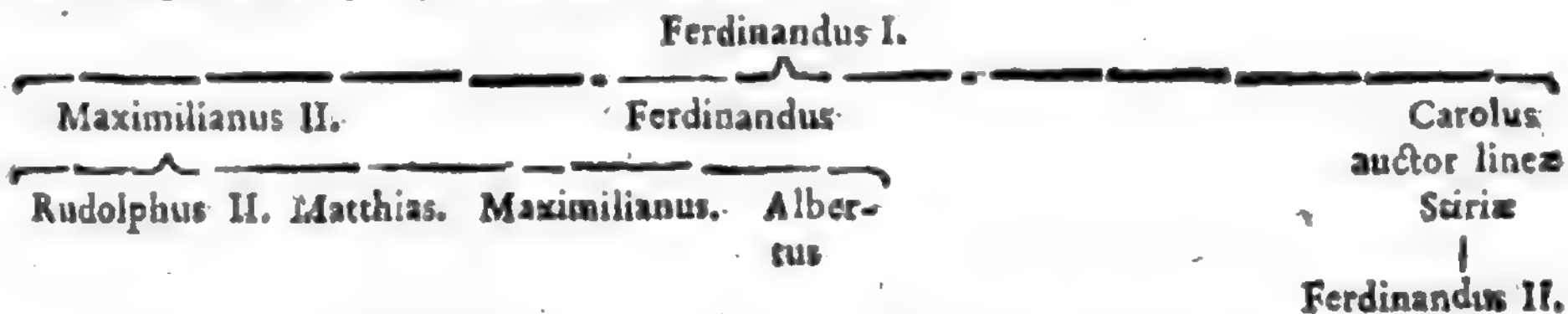
§. XLVII.

Dum autem improlis esset Imp. in sequenti anno 1616. de successionem non in Austriacas solim terras, sed etiam Imperatoriam dignitatem consilia agebantur. Et dum Matthiæ fratres Albertus & Maximilianus prole essent destituti, de deferenda successionem Ferdinando, Caroli Archiducis, qui Græcii sedem habebat, primogenito, agebatur.* Hinc in Bohemiam pergebat Matthias Iunio mense, habitisque Pragæ Comitibus Philippi III. Hispanorum Regis Fratrumque, qui liberis erant destituti, successionem renuntiantium consensu, Ferdinandum in filium adoptans, sibi successorem statuebat, quod multi Bohemiae Status adprobabant, ita, vt regni prius iura atque Priuilegia, Maiestatis etiam litteras iuramento confir-

marret

mare, ac viuo Matthia, citra huius atque Ordinum in consensu negotiis regi se non immisceret. Quo facto, xxix. Iunii 1617. Pragæ solenniter fuit coronatus. ** Licet nec illi Bohemiæ Status, quos sub vtraque adpellabant, nec Correspondentes Principes hanc electionem adprobarent, eo quod Ferdinandum Catholicis nosse nimis esse addictum, *** ideoque quid facto opus esset, Heilbrunnæ deliberabant. ****

* Car. Carafa Germ. sacra p. 54. Maximilianus enim percepta mente Imperatoris Matthie, ceterorumque e familia Austriaca Archiducum, iter in Belgium instituit, ut de his rebus cum Alberto conferret, nam destituti heredibus fratres omnes, onus familia in Ferdinandum patruelem cogitarunt reicere; illumque ad Regna Bohemiæ, & Vngariæ, & ad altiora promouere. Piascius p. 303. Ludolph lib. XVII. c. II. n. 21. Extat apud Londorpium Tom. I. p. 350. consilium Maximiliani de hac successione. Hæc etiam successio per certa pacta domus Austriacæ fuit definita, quæ vna cum renuntiatione Philippi III. reperiuntur apud eundem p. 353. & Pufendorf lib. I. §. XXI. Le Vassor lib. XI. p. 81. sqq. Goldastum de R. Bohemiæ App. Docum. p. 143. Schema adgnationis tale:



** Nic. Bellus Oesterr. Lorbercrantz lib. I. p. 9. 10. 14. 15. Meterani Contin. lib. XXXIV. p. 278. Schadaus p. IV. lib. VI. p. 413. Extant etiam Acta Publica apud Londorpium Tom. I. p. 367. Ludolph lib. XVII. c. III. n. 21. Masenius Ann. Treuir. lib. XXIII. p. 460.

*** Ludolph c. I.

**** Ludolph lib. XVII. c. II. n. 25. Extat scriptum Imp. ad Electorem Palatinum de hoc conuentu apud Londorpium Tom. I. p. 358.

§. XLVIII.

Postquam feliciter transacta fuisset Bohemica coronatio, Cæsar cum Rege designato, & Archiduce Maximiliano in Saxoniam profectus, de Romana Corona eidem Ferdinando imponenda cum Saxonie Electore deliberavit, & non longe post Conuentum Electorum indici fecit. Verum Fridericus, Palatinus Elector. cum Statibus Correspondentibus omnem lapidem mouebat, ut illa præpedirentur: ipsemet adulta hyeme Monachium venit, atque Bauariæ Ducem ad Regiam Germaniæ coronam euehere promisit, hoc tamen recusante. Hinc ad Sabaudie Ducem respexit. * Dum interim Germaniæ Comitatus differrentur, Posonii Comitatus agebantur, iisdemque de successore Matthiæ destinando proponebatur. ** Eodem anno 1617. instante Io. Georgio I. Saxonum Electore

E e e e e e e e 3

Iubi-

Iubilæum Evangelicorum fuit celebratum, quale etiam a Paulo V. Papa Catholicis fuit indictum. ***

* Carafa p. 56. Pufendorf lib. I. §. XXI. Ludolph lib. XVII. c. II. n. 22. Le Vassor lib. XII. p. 217. Diverſæ litteræ, arcana conſilia Imp. Electionem concernentes, reperiuntur in Londorpil Tomo III. p. 606. ſqq.

** Merc. G. Belg. Tom. XII. lib. II. p. 8. Carafa p. 57.

*** Extant utrorumque litteræ apud Meyerum Lond. ſuppl. Tom. II. p. 132.

§. XLIX.

Interea in Bohemia odiis certabatur Catholicos inter & Proteſtantes. Hi igitur litteris Maieſtatis nixi, noua hinc inde extruebant templa. Tale etiam Cloſtergrabii, qui locus ad Archiepiſcopum ſpectabat, inuito eodem fuit erectum. Sed, cum per Cæſaris Matthiæ ſententiam cauſſa cecidiſſent, Archiepiſcopus, collectis operariis, templum ſolo æquauit, totumque exercitium interdixit. Simile templum conſtruxerant ſub ditione Abbatis Braunouiſis, eo inuito inconſultoque, ac noua quotidie decreta ſanciente, quibus iuebantur ab opere abſtinere, fanum claudere, & clauſes Senatui Regio Pragenſi deferre, quod cum facere abnuiſſent, ciues aliquot Pragam conducti in carcerem ſunt miſſi. Ut autem iſti liberarentur, Bohemorum ſub vtraque Procereſ, nullis ſumtibus pepercerunt. Iſti etiam ob turbatas litteras Maieſtatis frequentes conuentus agebant, atque indictis Maio menſe Pragæ Comitiis, poſt varias deliberationes, vna cum Comite Turrio, die Mercurii xxvii. Maii curiam Regiam armati conſcendunt, & Conclauē Regiam, vbi Conſiliarii ad res Regni tractandas conſidebant, ingreſſi, cum Regiis regiſtris legatis varie de Religionis ſuæ priuilegiis violatis diſceptant, nonnulla decreta exprobrant, in ipſosmet Conſiliarios verbis iniuriſis inuehuntur, quaſi eorum interpretatione ſubdola Litterarum Maieſtatis ſenſus genuinus inuerteretur, & crescente ex ſermonibus vltro citroque habitis iurgio, tandem in tres Conſiliarios Baronem Guilielmum Slabatam, Baronem Iaroſlaum de Martinitz, Smiſanſkium dictum, Regni Mareſchallum & Secretarium Philippum Fabricium violentas manus iniiciunt, eosque e fenestris in profundiffimum vallum chlamydatoſ & gladiatoſ, more gentis in puniendis proditoribus libertatum patriarum recepto, deturbant. Et quia præter ſpem incolumes euaserant, aliquot bombardarum icuſ in procumbentes explodunt. * Cæteros duos, Burggrauium & Popelium domum abducentes, Magiſtratu priuatoſ cuſtodiri præceperunt. Rationem tamem nefarii facinoriſ, ſedata plebe, biduo poſt. prælo edunt, factum.

factumque apud Cæsarem non tam excusant, quam quod merito illud egerint, defendunt. Hinc Regni administrationem Ordinum titulo inuadentes nouum Magistratum instituunt, triginta Directores e toto Regno seligunt, illisque regium palatium tradunt, Societatis Iesu Collegas e toto regno suo, constitutis grauissimis poenis proscribunt, milites conscribunt, socios moneunt, atque e toto regno, vix duobus oppidis exceptis, Regios eiiciunt. *

* Carafa p. 58. Merc. G. B. Tom. XII. lib. II. p. 21. sqq. Tom. XII. lib. III. Schade p. 458. 510. Meteranus p. 369. Bellus lib. II. p. 49. Piascius p. 313. Masenius Ann. Treuir. lib. XXIII. §. CVIII. Pufendorf lib. I. §. XXII. Ludolph lib. XVIII. c. III. Epitome rerum Germanicarum, quæ auctorem habet Petrum Papum Constantiensis Capituli Decanum p. 8. Burgold. disc. ad Instrum. P. p. I. d. I. p. 66. Acta Bohemica hoc in negotio plenius exponit Londorpius Tom. I. p. 411. Rationem casus haut adeo felicitis habet Ludolph lib. XVIII. c. II. n. 42. *es war eine Hæbe von etwa hundert Schuen (etliche setzen mehr, etliche weniger) bis auf die ebene Erde herunter. Gleichwol blieben sie beym Leben. Welches daher kommen, das selbigen Orts etwann zur Helffte der Hæbe, ein Holderbaum aus der Mauer gewachsen war, auf welchen das Kehrseil aus der Küche und den Gemachern geschüttet worden, und gleichsam einen Hügel hinab gemacht hatte. Dahero sie auf solchem Raum, der sich erschuttert, nicht sehr hart gefallen, und die andere Helffte der Hæbe nur hinab gerollet, und also ohne Verletzung, ausgenommen etwas wenig an Slabata, dauon kommen.* Le Vassor lib. XII. p. 223. Patres S. I. singularem publicarunt apologiam pro S. Iesu ex Bohemix regno proscripta, Viennæ 1618. 4.

§. L.

Cæsar equidem a principio hos motus componere cogitans, pluribus litteris egit, vt Regni procures solitum obsequium Regi suo deferrent, innouationem etiam litterarum Maiestatis promittebat. Intercedebant Principes Saxonix Elector, Bauariæ Dux, Bohemix Rex Ferdinandus, & alii qui reis pacem & immunitatem spondebant, sed nec ista animis iamdum nimium exacerbatis, proerent. * Belgis potissimum Bohemos magis magisque commouentibus, qui diligenter monebant, ne tractatum specie circumueniri se patiantur; exemplo quoque suo ad excutiendum prægrauem dominatum ipsos animabant, omne studium polliciti. Addebat quoque Bohemis fiduciam Vnio. ** Inter hæc commercia primi mensis, Principes Protestantes Germaniæ, obseruantes Cæsarem a seditione domi nata præpediri, nec facile posse Imperii malis subuenire; arcem Vdenheimensem a Philippo Christophoro Spirensi Episcopo contra priuilegia Spirensis vrbs erectam, Fridericus Palatinus Elector, tanquam Aduocatus vrbs & Episcopatus Spirensis, vna cum Duce Würtembergensi, Marchione Badensi, & Christiano Principe Anhaltino, ad-

adsumptis aliquot militum turmis, & operibus quamplurimis inuadentes, aliquot horarum spatio demoliti sunt, vnaque hora ad centum millia florenorum damni Episcopo intulerunt, causas suæ expeditionis publicis inde scriptis exponentes. *** Gliscentes deinde Bohemorum motus adprobant, & statim milite conscripto, aliorum opem implorant. Habitus deinde ab Friderico Palatino, Ioachimo Ernesto Brandenburgico conuentus, in quo de notabili summa pecuniæ, de Palatino ad coronam Bohemiæ promouendo, de Catholicis Episcopatibus, seruata partium æqualitate distribuendis, de munere regendi summo iure Exercitus Electori Palatino deferendo, de duobus Legatis substituendis, quorum alter circa Rhenum, alter vero in Franconia imperaret; ac tandem de armilustrio in Dioecesi Herbipolensi deliberatum est. Latebant hæc consilia plerosque alios. Correspondentes etiam Principes Sabaudix Duci pollicebantur dignitatem Imperialem, si Palatinus Elector, illius auxilio coronam Bohemiæ adsequeretur, cum nihil foret dubitandum, quia ille duorum votorum in Collegio Electorali potens, Brandenburgici etiam voti securus, facile Treuirensē Electorem in suas partes inducturus. **** Nouo habito conuentu Rotenburgi ad Tubarim Cæsarem monebant, vt turbas Bohemicas quam citissime componeret, duras conditiones remitteret. ***** Mittebant Mansfeldium cum aliquot militum millibus Bohemis auxilio, qui euocatis vicinis Pilsnam obsidebat & occupabat, ita vt Cæsari Budwitzium saltim & Crumlouia superessent. Et licet Cæsar Buequoium atque Tampierium cum copiis contra Bohemos mitteret, isti tamen pares non erant, dum in illorum castris triginta millia tum equitum, tum pedum, numerarentur. Accedebant iisdem Austriaci atque Silesii, a Cæsare postulantes, vt generalem libertatem Religionis cæteraque omnia postulata Bohemis concederet. Exercitum etiam in duas partes diuidebant: pars Austriam depopulabatur, & pars in Bohemia Cæsaris exercitum circa Budwitzium latitantem obseruabat, neque inde illum egredi patiebatur. Austri etiam supra Anasum iugum excutere cogitabant, munimentum excitantes contra Bauarum & Passauienses, armati deinde contra Cæsaris militem, eum a finibus suis excludere conati sunt, & sic occluso Danubio, superiorem & inferiorem Austriam interfecante, ipsi Cæsari, eiusque copiis comitatum denegabant. *****

* Carafa p. 59. 60. Merc. G. Belg. Tom. XII. lib. II. p. 99. Ludolph lib. XVIII. c. III. n. 50.

** Patet hoc ex litteris Belgarum fœderatorum apud Londorpium Tom. I. p. 545. Pufca-

Pufendorf *lib. I. §. XXII.* Cum Belgis etiam fœdus fuit conclusum, prout singulari scripto, sub titulo *Holländische Bundesverwandniß* demonstratur 1624. 4.

*** Carafa p. 60. Merc. G. Belg. *Tom. XII. lib. II. p. 68. sqq.* vbi etiam dicitur : ab opere autem isto aliquoties cum Elector Palatinus, cum præsertim spirensi etiam civitati, ne arcem aliquam siue munitionem ad tria milliaria quis ei opponeret, privilegiis prospectum confaret, debortatus frustra fuit. Masenius *Ann. Trevir. lib. XXXII. p. 460.* Meteranus *Con- tin. lib. XXXV. p. 358.* Bellus *lib. II. p. 79.* vbi etiam varia scripta huc facientia continentur. Schade p. IV. *lib. VII. §. IX. p. 476.* Ludolph *lib. XVIII. c. II. n. 30.* Acta in hoc negotio exponit Londorp *Tom. I. p. 376.* Hoc tamen postea, sublato Vdenheimi nomine, & Philipsburgi cognomine ipsi attributo, fuit restitutum Merc. G. B. *Tom. XIV. lib. IV. p. 50.* Bellus *lib. VII. p. 757.*

**** Carafa p. 61. =

***** Carafa p. 62. Merc. G. B. *Tom. XII. lib. III. p. 43.* Bellus *lib. II. p. 135.*

***** Carafa p. 64. 65. 66. Merc. G. B. *Tom. XII. lib. III. p. 80.* Pufendorf *lib. I. §. XXIV.* Bellus *lib. I. p. 148.* de occupatione Pilsenæ diversæ extant relationes *Praga 1615. 4. editæ.*

§. LI.

Inter has turbas, Posoniensia Comitata, continuabantur, Matthia Imp. ob ingrauescentem valetudinem semper Viennæ hærente. In iisdemque Ferdinandi electio adprobatur, vt singulas regni libertates, privilegia & iura, religionis etiam exercitium conseruet, illarum grauaminibus medelam adferat. * Quibus a Matthia & Ferdinando per litteras confirmatis, ipsis Kl. Iulii 1618. in Regem Vngariæ fuit coronatus **

* De his conditionibus late Merc. G. Belg. *Tom. XII. lib. II. p. 126.* Bellus *lib. II. incunte.* Masenius *Ann. Trevir. lib. XXIII. p. 463.*

** Pufendorf *Comm. rer. Suec. lib. I. §. XXI.* Ludolph *lib. XVIII. c. III. n. 50.* Merc. G. Belg. *Tom. XII. lib. II. p. 138.* Londorp *Tom. I. p. 374.*

§. LII.

Electiōni & coronationi Ferdinandi Regis adfuerat inter alios etiam Melchior Cleselius Cardinalis, Viennensis Episcopus humili genere ortus, qui Cæsari ab intimis fuerat consiliis. Hic pro conseruanda eiusdem auctoritate plurimum studebat, Ferdinando in petenda Bohemiæ Vngariæque corona fuerat contrarius, Hispanorum consiliis aduersabatur, ad pacem magis inclinabat, & Protestantibus vltimo fauere videbatur. Hoc ipso Ferdinandum expertus fuit sibi inimicum. Hic, vna cum Hispanis Cleselium apud Imperatorem suspectum reddere conabatur, quasi dissensionis semina spargeret in familia Austriaca, cum hæreticis faceret, suis potissimum commodis consulere. Sed cum hæc Matthiam mouere nequirent, periculum ipsi in solenni coronationis actu, dum sclopeta excuterentur, intentatum fuisse dicitur. Cum Viennam reuersus esset,

fff fff fff

esset,

esset, coram Ferdinando Rege, Archiduceque Maximiliano in arce comparere, horam circiter secundam, xx. Iulii die iussus fuit. Nuncio itaque Pontificis in currum adsumpto, ad aulam confestim veclus est, multos cum ipso sermones inter eundum miscens. Cum curru descendisset, dimisso cum curru Nuncio, & mandato de se observando ministris suis dato, in arcem ascendit, aulam Archiducalem petiturus. Exceptus in via a ministro quodam, obviam ipsi veniente, & Archiducem, quod ob valetudinem minus commodam in occursum procedere non posset, excusante, perductus ad aulam istam fuit. Rex cum Archiduce & Oratore Hispano in aula congregati, admittendum eum non censuerunt. Abducto igitur eo in Coenaculum aliud per Sigismundum Breunerum Baronem, qui ad iter iam iam ingrediendum, cum Tampirensi & Colalto comitibus paratus ibi subsistebat, significari ei curarunt, decretum esse a domo Austriaca, & cum Papa Romano transactum, ut ob male administratam provinciam, causasque multas alias, non toleraretur in aula diutius, deposito igitur Cardinalis habitu, nigri coloris vulgarem, qui ipsi statim offerebatur, adsumeret, & Baronem Comitesque praedictos statim sequeretur. Cardinalis, adhibita protestatione, cum aliter non posset, pileo pallioque Cardinali depositis, habituque nigro assumpto, cum Barone & praedictis Comitibus per occultum transitum ex arce descendit, consensuque statim curru, ad fines Stiriae, indeque porro in Tirolensem regionem profectus est, ducentis Tampirensibus equitibus ipsum comitantibus. In itinere parata iam omnia erant, ut mutatis statim equis, progredi quamprimum possent. Accersitus eadem hora ad Archiducale palatium Petrus Hutnerus, qui Cardinali a secretis consiliis haecenus fuerat, & cum Ministris aliis etiam in aula praestolabatur, claves Cardinalis deponere iussus, arrestoque fuit obligatus. Omnia autem ista tam circumspecte taciteque peracta fuerunt, ut ne in arce quidem, quisquam id animadverteret; & ipsis Cardinalis ministris, donec sub vesperam domum reuerterentur, & secretiora Domini sui inuestigata iam viderent, nihil eorum innotesceret. Abducto hunc in modum Cardinale, Rex cum Archiduce ad Caesarem sese contulerunt, & ignarum rerum omnium de facto isto, causisque erudierunt, qui licet graviter hoc ferret, per Dietrichsteinium tamen Cardinalem iterum fuit sopitus. Ad conjugem Caesaris eadem adhuc vespera per supremum aulae praefectum Maximilianum Trautmansdorffium, hoc ipsum quoque referentes. * Male haec habebant Paulum V. pontificem, licet cum ipso rem iam fuisse transactam

fin-

finxissent, qui etiam ipsius liberationem frustra vrgebat. Huius successor Gregorius XV. demum obtinuit, vt Romam captiuus mitteretur, vbi causa coram delegatis Cardinalibus examinata, innocens fuit declaratus atque a. 1623. liberatus, ** consentiente Ferdinando II. a. 1627. ad episcopatum suum rediit. ***

* Hoc negotium plenius exponunt Bapt. Nani *hist. de la Resp. de Venise Tom. I. lib. IV.* Mich. le Vassor *Tom. III. lib. XII. p. 229.* Ludolph *lib. XVIII. c. II. n. 31. hb. XXIII. c. I. n. 9.* Merc. G. Belg. *Tom. XII. lib. II. p. 146.* Gramondus *lib. IV. p. 242.* Piasecius *p. 311.* qui addit: *Aulici autem Imperatoris tunc omnes consternati tanto casu, ne mutire quidem vel Imperatori qua gesta fuissent narrare audebant, singuli veriti ne eandem cum Clefelio fortunam subire cogerentur. Imo Imperator ipse cum hoc demum ab ipsismet Archiducibus intellexisset, suspiatur, ne sibi quoque in custodiam esset concedendum, simulauit dolorem: sed exinde ex melancholia inualecente quo laborabat morbo, assidue decumbebat in lecto, & identidem inter gemitus proclamabat: reddite mihi Clefelium. Imperatrix vero qua istum patris habuerat loco, tanta afflictione mariti, & insperata rerum vicissitudine perculsa, ex animi anxietate infirmitatem concepit, ex eaque sub finem anni istius obiit.* Bellus *lib. II. p. 60.* Meteranus *Contin. lib. XXXV. p. 277.* Schade *p. IV. lib. VII. §. XVII. p. 499.* Scripsit hac occasione Georgius Acacius Enenckelius *Seianum suum Argentorati 1620. 4.*

** Piasecius *p. 366.* hoc anno Romae obierat Gregorius Papa XV. octaua mensis Iulii, & non multo ante suam mortem e captiuitate Archiducum Austriae liberauerat Cardinalem Melchiorem Clefelium, misso Auditore Rotae Verossio, qui examine facto, eum iniuste fuisse detentum inuenit, & secum abduxit Romam, vbi in Castro Sancti Angeli per paucos dies subsistere iussus, postea Pontifex innocentem declarauit, & Collegium Cardinalium ad Conclauis Electionis noui Pontificis eum admisit. Merc. G. B. *Tom. XV. lib. I. p. 98.* Bellus *lib. VII. p. 767. lib. VIII. p. 794.*

*** Ludolph *lib. XXIII. c. I. n. 9.*

§. LIII.

In causa Bohemica vero pacatis potissimum consiliis, inuito licet Ferdinando, utebatur Matthias. Cumque hyems adulesceret, rursus ad Bohemiae Ordines litteras dedit, quibus eos ad obseruantiam, concessis induciis, hortabatur, vt interim per Saxoniae Electorem pacis aliqua via iniretur. In hunc etiam finem Adamum a Wallenstein in Bohemiam, & ad Electorem delegauerat, quo communicatis consiliis, pacis conditiones componerentur.* Conuentus etiam ad pacem ineundam ad xiv. Aprilis 1619. Egræ constitutus,** quem tamen mors Imperatoris paullo post insecuta, interruptit. Mansfeldius autem Pilsna potitus, patriae vniuersae exactiones imponebat, & bellorum gloria allectus, prolixiora bella suadebat. Hinc Imperatoriis litteris proscriptus est. Turrius Comes cum parte exercitus in Austriam irrupit, caussatus praedam e Bohemia eo auentam se repetiturum.***

F f f f f f f f f

* Cara-

* Carafa p. 66. Merc. G. B. Tom. XII. lib. III. p. 37. Varia scripta Bohemorum & Saxonis super hac compositione extant apud Londorpium Tom. I. p. 535.

** Merc. G. B. Tom. XII. lib. III. p. 144. Carafa c. l.

*** Merc. G. B. Tom. XII. lib. III. p. 108. 141. Carafa c. l. Pufendorf c. l. Bellus lib. III. p. 173.

§. LIV.

Inter has turbas moriebatur Matthias x. Martii st. v. 1619. Corpus eiusdem xv. Martii virginum Regiarum cœnobio sub vesperam illatum a clero, consiliariisque Cæsareis fuit. Exequiæ postmodum, parato in templo isto doloris Castro magnifico, consuetis adhibitis ceremoniis celebratæ xxiv. Aprilis die fuerunt.* Vxor ipsius erat Anna, Ferdinandi II. Archiducis, Tirolensis lineæ, filia, quæ cum ipso iv. Decembris 1611. fuit copulata,** postea Pragæ x. Ianuarii 1616. in Reginam Bohemiæ coronata, *** sed a. 1618. defuncta. Ex hac tamen liberos non sustulit.

* Merc. G. B. Tom. XII. lib. IV. p. 10. Piascius p. 317. Gramondus lib. IV. p. 240. Masenius Ann. Trevir. lib. XXXIII. p. 464. Schadxus p. IV. lib. VIII. §. LII. Pufendorf lib. I. §. XXV. Ludolph lib. XIX. c. II. Theatr. Eur. Tom. I. p. 106.

** Merc. G. B. Tom. IX. lib. I. p. 136. Piascius p. 276. interim Matthias Rex initio Decembris Vienna Austria nuptias celebravit cum Anna Archiduce Ferdinandi Tirolensi filia. Schadxus p. III. p. 1638. 1648 Ludolph lib. XI. c. II.

*** Merc. G. B. Tom. XI. lib. I. p. 103. Meterani Cont. lib. XXXIII. p. 165. Schade p. IV. lib. V. §. II. p. 349. Piascius p. 296. Litteræ proscriptionis Mansfeldii extant apud Londorpium Tom. I. p. 552.



DISSERTATIO TRIGESIMA QUINTA
DE
FERDINANDO II.
RESPONDENTE
IO. FABIAN GOTTLOB DE PONICKAV
ET PILGRAM
EQVITE LVSATO.

§. I. Ferdinandi II. Natiuitas & Mores. §. II. B. Venetum & gesta antequam fieret Imp. §. III. Ferdinandi electio & coronatio in Imp. §. IV. Bohemia & Austria Status Ferdinandum nolunt agnoscere. Fridericus Palatinus eligitur Rex Bohemia. §. V. Hungari sub Bethlen Gabor deficiunt & Silesia. §. VI. Conuentus Correspondentium Noribergensis a. 1619. Conuentus Statuum Circuli Saxonie Inferioris. Conuentus Catholicorum Herbipolensis. Gallia Rex a Cesare sollicitatur. §. VII. Catholici scriptis suis belli incentores. Caesar Friderici electionem pronulla declarat: de auxiliis sibi prospicit Papa potissimum & Maximiliani Bavari. Correspondentium auxilia. §. VIII. Conuentus Circuli Saxonie Superioris. §. IX. Conuentus Electorum Mulhufinus. §. X. Fridericus homagium in Bohemia suscipit. Comitia Pragensia: Tractatus Vlmensis inter Unionem & Ligam. §. XI. Bauarus cum Liga Exercitu Austriam: Io. Georgius Saxo Lusatiam: Spinola Palatinatum subigit. Unionis exercitus otiosus. §. XII. Bohemica negotia languescunt. Prælium Pragensse. §. XIII. Morani, Lusatia, Silesia ad Caesaris obsequium redeunt. Ernestus Mansfeldius exercitum pro Friderico colligit. Paulus V. Victoriæ Pragensem celebrat. Scriptores B. Bohemici. §. XIV. Fridericus cum sociis proscribitur. Conuentus Correspondentium Heilbrunnensis. Catholicorum Augustanus. Unio per pactum Moguntinam dissoluitur. Conuentus Saxonie Inferioris Segebergensis. Palatinatus ab Hispanis occupatur. §. XV. Lutherani ex Bohemia & terris Austriacis pelluntur: Catholici restituntur: Iudicium sanguinis Praga instituitur. §. XVI. Marchio Legerndorffus turbat mores in Silesia, & Bethlen Gabor in Hungaria, qui tamen Nicolaus regi cum Cesare pacem facit §. XVII. Christiani Brunsvicensis, Georgii Friderici Durlacensis & Mansfeldii Conatus: Prælium ad VVifelochium, VVimpinam, Hoechstam, Floriacum. Durlacensis terris priuatur. Tractatus Bruxellensis. Christiani nummus. §. XVIII. Bauarus Palatinatum Superiorem & Inferiorem inuadit. Bibliotheca Heidelbergensis Romam transfertur. §. XIX. Comitia Edenburgensia 1622. §. XX. Comitia Ratisbonensia 1622. Translatio dignitatis Electoralis in Bauarum. Perversus Moneta Status in Germania. §. XXI. Circuli Saxonie Inferioris Ordines Christianum Brunsvicensem Ducem eligunt. Hic ad Stadeloam a Tillio vincitur. §. XXII. Bethlenus bellum restaurat, sed pacem iterum facit. §. XXIII. Pax Turcica. Diuisio Comitatus Tirolensis & Alsatia Landgrauatus. §. XXIV. Conuentus Ordinum Saxonie Inferioris Brunsvicensis. Christianus IV. Dania Rex eligitur Dux Circuli. Tillius & VVallensteinius in Saxoniam inferiorem mittuntur. Casus Dania Regis Hamelæ. Pugna Hannouerana. §. XXV. Comitia Edenburgi 1625. §. XXVI. Novus Conuentus Brunsvicensis. Inuicia cum Cesare, Conuentus Haga Comitum. §. XXVII. Dania Rex tres facit exercitus. Mansfeldius expeditiones & fata. §. XXVIII. Tillius contra Danum agens, eundem ad Lutteram vincit. §. XXIX. Russici in Austria rebellant. Io. Ernesti, Vinariensis Ducis & Turiis Conatus in Silesia, Marchio-

fff fff fff 3

113

nis Durlacerfis in Alsatia. §. XXX. Continuatio belli in Saxonia inferiore. §. XXXI. Conuentus Catholicorum Herbipolensis. Electorum Mulhusinus. Danus pacem petit. Conuentus Colmarienfis de pace cum Palatino. §. XXXII. Caesaris filius Ferdinandus III, & coniux Eleonora in Regem & Reginam Bohemia coronantur. Palatinatus Superior Bauaro conceditur. §. XXXIII. Caesarei imperium maris Baltici tentant. VVallensteinus fit supremus maris praefectus & Ducatu Megapolitano donatur. Stralsunda frustra obsidetur. §. XXXIV. Origo controuersiae de successione Mantuana. §. XXXV. Continuatio belli in Holsatia. Pax Lubecensis. §. XXXVI. Reformatio Caesarea: Edictum de restitutione bonorum Ecclesiasticorum. §. XXXVII. Insolentia Legionum Caesareanarum & VVallensteinii. Conuentus Liga Herbipolitanus, Conuentus Electorum Ratisbonensis. Abdicatio VVallensteinii. Coronatio Augusta. §. XXXVIII. B. Mantuanum. Pax Claraesensis & Ratisbonensis. §. XXXIX. Quid Gustauum Adolphum commouerit ad expeditionem Germanicam suscipiendam. §. XL. Gustauus Adolphus cum exercitu in Pomeraniam venit, eius maximam partem occupat, cum Pomerania Duce paciscitur. Franciscus Dux Lauenburgicus vapulat. XLI. Brandenburgicus haeret. Fœdus inter Gallos & Suecos. §. XLII. Conuentus Lipsiensis, & colloquium inter Protestantium Theologos. Conuentus Liga Dünckelspühlensis. §. XLIII. Gustauus reliquas Pomeraniae vrbes capit, in Nouam Marchiam irrumpens, Francofurtum ad Viadrum occupat. §. XLIV. Excidium Magdeburgense. §. XLV. Gust. Ad. cum Electore Brandenb. paciscitur. Gryphiswaldum occupat. VVilhelmus, Hassia Landgrauus ipsi accedit. §. XLVI. Conuentus Francofurtensis 1631. Multi Status & vrbes fœderi Lipsiensi renuntiare per Caesaris exercitum coguntur. §. XLVII. Tillius Saxoniam inuadit. Prælium Lipsiense 1631. §. XLVIII. Rex per Erfurtum in Franconiam pergit, & Ringoa occupata, in Palatinatum. §. XLIX. Rostochium occupatur & VVismaria. Banerius Virmondi victor. Circuli Saxoniae Inferioris Ordines Gustauo student. §. L. Saxonis progressus per Bohemiam. §. LI. VVallensteinio militare imperium iterum defertur. §. LII. Neutralitas Bauari, Liga, Palatini Neuburgici, Colonienfis & Treuirensis quaesita. Fridericus Palatinus ad Regem venit. Regis fœdera cum Statibus Germania. Regis progressus in VVettersbia, ad Danubium, in Bauaria 1631. §. LIII. Gesta in Saxonia inferiore 1631. §. LIV. VVallensteinus Saxones ex Bohemia pellit. Conuentus Brandenburgici & Saxonis Torgauensis. §. LV. Rex & VVallensteinus castra castris ad Noribergam opponunt. Rex in Bauariam discedit. §. LVI. Progressus Pappenheimii per Hassiam. Elector Treuirensis arcem Ehrenbreitstein Gallis cedit. Progressus Ducum Suecicorum in Alsatia. Prælium ad VViselochium, Progressus in Palatinatu, & Saxonia inferiore. §. LVII. Gesta per Lusatiam & Bohemiam. Holckius, Pappenheimius & Fridlandus in Misniam irrumpunt. §. LVIII. Prælium ad Lutzenam. Mors Regis Suecorum. §. LIX. Caesarei ditione Electorali eiiciuntur. §. LX. Oxenstierna omnis negotiorum cura demandatur. Ille Francofurti ad Viadrum, Dresdae & Berolini agit. Conuentus Heilbrunnensis. Pacem varii tentant. §. LXI. Bernhards progressus in Franconia, ad Danubium & Isaram. §. LXII. Hornii & Rheingrauii progressus ad Rhenum & in Suecia a. 1633. §. LXIII. Heidelbergae capitur. Lotharingius ad Pfaffenhouiam profligatur. §. LXIV. Gesta in VVestphalia & Saxonia inferiore 1633. Prælium ad Oldendorpium. §. LXV. Gesta per Silesiam. Fridlandi Stratagemata. Prælium ad Steinaniam. §. LXVI. Conuentus Heidelbergensis. Legati in Galliam mittuntur. §. LXVII. Pacis consilia 1634. Conuentus Halberstadtensis. Oxenstierna cum Brandenburgico agit & Saxone. §. LXVIII. Fatum VVallensteinii. §. LXIX. Gesta a. 1634. in Suecia, Alsatia & VVestphalia. Prælium ad VVarweilam II. Martii. §. LXX. Conuentus Francofurtensis. §. LXXI. Gesta in Saxonia Inferiori, VVestphalia, Silesia, Suecia. Prælium ad Lignitum. §. LXXII. Gesta in Bauaria & ad Danubium, Ratisbona a Fer-

a Ferdinando occupatur. Prælium Nordlingense. §. LXXIII. Fœdus cum Gallis firmatur. His Alsatia ceditur. Conuentus VVormatiensis. §. LXXIV. Casarei post victoriam Nördlingensem per Sueuiam late grassantur. Gesta per VVetterauiam. §. LXXV. Pax Pragensis, Lusatia in Saxonia Electorem plene transfertur. §. LXXVI. Hugo Grotius in Galliam mittitur. Conuentus VVormatiensis. §. LXXVII. Gesta in VVetterauia, Suenia, Franconia. Philipsburgum, Augusta, a Casareis capiuntur. Elector Treuirensis abducitur captiuus. §. LXXVIII. Plerique Evangelici Pragensem pacem amplectuntur. Belli progressus. §. LXXIX. Inducia Stumsdorfsenſes cum Polonis. Conuentio VVismariensis cum Gallis. Acta inter Saxones & Suecos. Prælium ad VVitstockium. §. LXXX. Progressus belli in VVestphalia, VVetterauia, Alsatia, Saxonia Inferiori, Burgundia. Prælium ad Haselunam & ad Raunam. §. LXXXI. Conuentus Coloniensis de pace. Comitia Electoralia Ratisbonensia. Palatinus ius suum in hoc Conuentu tuetur. Electio & Coronatio Ferdinandi III. §. LXXXII. Mors Ferdinandi II. & familia.

§. I.

Succedebat Ferdinandus II. qui ix. Iulii 1578. parentibus Carolo II. Austriæ Archiduce, lineæ Stiria & Maria, Alberti V. Bauariæ Ducis filia, natus.* Princeps erat regiis admodum virtutibus ornatus, sed zelo erga Romanam religionem nulli secundus,** nulla tamen expeditionum bellicarum experientia instructus.*** Dominandi etiam cupidinem pro scopo habens, Germaniam oppressis Protestantibus, in Monarchiam redacturus.****

* Fugger lib. VI. c. XXI. p. 1397. Bucholtzer Index Chron. p. 562. Schönleben p. II. c. X. ad IX. Iulii.

** Guil. Lamormainus singulari libello Ferdinandi II. virtutes descripsit, vbi capite primo statim fidem & Catholicæ Religionis Zelum declarat & p. 3. sic scribit. *Annos natus non plures viginti, (quod alibi dictum est) in ipso suscepti Regiminis exordio, Laureti in agro Piceno, coram Virgine Matre, Deo vouit, vel cum vitæ discrimine abacturum se e Styria, Carinthia, Carniola, scilicet, scilicetque Magistras. Tertio supra quadragesimum anno, Vngaria Bohemique iam Rex, & Casar, idem se in Bohemia, illique Regno adiunctis Prouinciis allurum, Cellis (vbi in Styria ac Austria finibus præcipua religione Virgo colitur,) sancte constanterque vouit. Tandem octo fere ante obitum annos obstrinxit se voto, nullis defuturum occasionibus, quas Deus dignaretur offerre, quin Fidem Catholicam in Vngaria, olim vbi Catholicissima ac piissima sic sub Beatisf. Virginis patrocinio fortissima felicissimaque protegeret, & modis mediisque licitis ac honestis propugnaret. Ad simile votum edendum inuitauit, ac induxit e Consiliariis eum, cuius opera maxime utebatur, ut scilicet promitteret se aduigilaturum & pro viribus Casaris Zelo cooperaturum. Haud segnius restituenda Religionis Votum Deo reddidit, quam concepit. Primo, ut alibi vidimus, Styriam, Carinthiam, Carniolam penitus expurgauit. Deinde ex Bohemia regno, & Moravia, & ex vtraque Austria A Catholicos Predicadores omnes dimisit, Catholicosque suffecit, eo animorum prouentu, ut nonnulli absque temeritate se affirmare posse existiment, Ferdinandi Zelo ac opera centies centena millia hominum ad Ecclesiæ Catholicæ gremium & caulas esse reuocata; adeoque Ferdinandum omni iure posse ac debere harum Prouinciarum Apostolum dici, aut Apostolici Imperatoris cognomento decorari. Eadem de ipso prædicat Schönleben de Orig. G. Habsb. p. II. c. VIII. §. XII. Burgoldensis Disc. ad Instr. P. p. I. d. XIV.*

d. XIV. §. II. Eundem ipsius Zelum prædicat Nic. Vernulzus *Virt. Gent. Austr. cap. I. p. 7.* qui etiam *cap. V. p. 126.* alias ipsius virtutes hinc inde collaudat.

*** Piasecius p. 497. *Princeps moribus mansuetis, Religiosoque magis otio natus, & nunquam ad aliquam expeditionem bellicam, nisi semel ad infaustram recuperationem Canisia ipsemet iuit, sed per ministros arma semper tractauit; nullus tamen dici potest illa fortunatior in bellis gerendis, si ea finire voluisset: sed dum uno alteroque nec dum finito, (inexorabilis in restituendo Palatinatu, infiniti belli perpetua ansa) alia insuper prouocat, omnia tot Victoria- rum suarum emolumenta amisit: posterisque suis grauiora bella, & non eandem felicitatem relinquens, eorum rem in difficillimum periculorum longorum discrimen adduxit.*

**** Hoc prolixè declarat Burgoldensis p. I. disc. XIV. §. V. Prodiit separatim *Sta- tus particularis Regiminis S. C. Maiestatis Ferdinandi II. 1637. 24.*

§. II.

Hic patri suo a. 1590. duodecennis adhuc in Styria succedebat. Postquam adultior factus, bellis Vngaricis intererat. Anno 1615. coepit bellum Venetum. Postquam enim Vscoci ad Croatiae fines habitantes * direptis passim & interceptis Venetorum nauibus mare infestum admodum redderent, Veneti, missis ad Ferdinandum Archiducem legatis, gra- viter de iniuria ista fuerunt conquesti. Hic dato mandato Sengensi præ- fecto in piratas istos sedulo iubet inquirere. Sed, cum iste Venetis non sa- tisfaceret, hi prætextu isto vsi, [dum potius arcana consilia haberent do- mus Austriacæ potentiam infringendi,] Vscocas non solum terra marique persequiebantur sed in Forum Iulii etiam irrumpentes, Gradiscam obsi- dent, quam acriter defensam xxviii. Martii 1616. iterum relinquunt. ** Post varias clades, damnaque maritima quæ Veneti non ab Vscocis solum, sed etiam classe Neapolitana fuerunt perpeffi, *** tandem intercedente Philippo III. Hispanorum Rege, Madriti pacis capita fuerunt composita, quæ Veneti acceptare primum recusarunt: Demum interueniente Gallo- rum Rege Ludouico XIII, vi. Septembris 1617. hæc pacis capita Parisiis fuerunt subscripta, atque ineunte a. 1618. ab vtraque parte ratihabita his conditionibus, vt ablata vtrunque restituerentur, Vscocorum piratica in- hibeatur, Segnæ Vscocorum propugnaculo præsidium Germanicum im- ponatur. **** Hinc a. 1617. coronatur Rex Vngariæ anno 1618. Rex Bohemiæ.

* Horum Statum singulari Historia descripsit Amelot de la Housfaye, quæ tertiam partem facit Historiæ Reipublicæ Venetæ. Extat Consultatio Nobilis cuiusdam Veneti super hoc bello inter Lünigii *Staats-Consilia* p. 937. Aliudque Cleselii Cardinalis p. 956.

** Piasecius p. 296. *Ferdinandus autem Archi-Dux in suo Graciensi tractu noui belli initia sensit hoc anno: cum enim lentius ageret in coercendis Vscocis ex Croaticisq; an- fractu excurrentibus, & continua pyratice mare Adriaticum infestum tenentibus, Veneti quod prece per multos annos repetita obtinere non potuerant, armis vindicandum decreuerunt; vel* quæd

quod eam causam belli palam praferrent, aliam autem agerent arcano consilio, uti belli illi ductus suspicari permittit. Collectum enim exercitum, non qua Vschoti in Croatia parte Austriacis subiecta oppugnandi erant, sed contra Comitatum Goricionsem duxerunt, ubi de terminis ditionis Forouliensis cum Goricioni Austriaca utrinque non satis conveniebat praesertim circa Gradiscam, qua ipsi potiri maxime cupierunt, eo tota belli mole conversa. Sed maioribus animis, quam viribus atque militari obsidione ibi instituerunt ineunte Martio anni istius. Nam ut ad Medsam castra posuerant, ab illa parte progressi, vineam & aggeres ad oppugnandum illud oppidum excitarunt, cum altera parte fluminis Natison sive Lissoncius omnem commoditatem, commatum, & militem recipiendi oppidanis praeberet. Militem quoque cum in exercitatum haberent, nempe ex plebe propria tantum ditionis promiscua collectum, in promovenda illa oppugnatione & excipiendis obfessorum eruptionibus fore semper succumbebant. Unde prope bis mille ex suis amissis priusquam finiret Martius, inde retrocedere debuerunt: firmatis tamen praesidio castellis vicinis, & propugnaculis excitatis, quibus commeatum Gradiscensibus adferri prohiberent. Ad Triesteam quoque classe aduelli, portum illum irrita conatu oppugnanti: similiter & Goriciam, ubi Pompeius Iustinianus eorum praecipuus militiae Praefectus, dum adversum Civitatis montem incaute speculatur, iaculo bombardae percussus occubuit. Lucinum tamen Vicinum Goriciae ditione occupant, & Istria eorum Praetor Lindera intercepta, vicina loca Croatiae excursionem facta diripuerat, totoque tempore ad finem anni huius in diversis hostici locis diversis militares ipsorum Praefecti nunc victi, nunc victores, praedis terra marique agendis vacarunt, bello hoc in annum subsequentem continuato: a quo auocari non potuerunt exhortatione Summi Pont. Rom. nec minis Hispaniae Regis, qui ad distrahendas ipsorum vires Mediolani validum exercitum conscripserunt, contra Sabaudum novum bellum, pro non impletis conditionibus concordiae Assensis molientem, convertere tunc fuit coactus. Merc. G. Belg. Tom. XI. lib. II. ineunte. Ludolph lib. XV. c. I. p. 523. 524. lib. XVI. c. I. p. 569. Schade p. IV. lib. V. s. 7. p. 358. Le Vassor lib. VIII. p. 5. Nani Hist. Veneta lib. I. II. In Meyeri Lond. suppl. Tom. II. p. 63. Relatio reperitur de hoc bello, quo omnis culpa in Venetos reicitur.

*** Piafescius p. 303. In mari vero maiora damna res Veneta tunc sensit, cum praetor Vschocos, qui viginti mercatorum Venetorum naues ex Oriente commeantes spoliarent: etiam Dux Osuna Prorex Neapolis classem Neapolitanam (cum sexillis & insignis Ferdinandi) in mare Adriaticum expeditisset, a qua duas eorundem naues cum mercibus pretiosioribus captas, Neapolimque conductas, praeda militari addixit. Atque tali rerum vicissitudine bellum illud ad mensum Novembrem protrahitur, primo induciis brevibus dirimptum, deinde perpetua pace ineunte anno proximo sopitum, conquiescit. Le Vassor lib. XI. p. 76.

**** Merc. G. Belg. Tom. XI. lib. I. p. 38. Vittorio Siri Memoire recondite Tom. IV. p. 115 Nani Hist. Veneta lib. III. Le Vassor lib. XI. p. 92. 110. Extant isti Tractatus Madritenses in Recueil Tom. III. p. 142. Ludolph lib. XVII. c. I. n. 12. Extat apud Londorpium Tomo L p. 371. Discursus Venetianus, quo de hoc bello & iurisdictione Venetorum in mare Adriaticum iudicatur.

§. III.

Mortuo Matthia, vicariam Imperii administrationem Palatinus & Saxoniae Electores suscepiunt. Electores etiam a Moguntino die xx. Iulii 1619. Francfurtum ad novi Imp. electionem euocantur, * atque inter hos Ferdinandus, ** contradicentibus licet Bohemis, eo quod electionis ius

fit reale, & nemini sine Electoratus alicuius possessione possit competere. *** Iste tamen nihilominus ad electionem proficiscitur. **** Mittebant ad hæc El. Sionis Comitibus Bohemi legatos suos, petituos, ut, dum regnum rege esset destitutum, ipsi ad Electionis Comitibus admitterentur, qui tamen dum repulsam tulerint; Hanouia substituerunt. Protestationem Moguntino transmittentes, qua causas exponebant, cur Ferdinandus ad electionem admitti non possit, vel saltem electio tantisper usque dum controuersia inter Ferdinandum & Bohemos suborta fuisset sopita. ***** Eo usque etiam differri volebant Electionem seculares, atque inter hos maxime Palatinus. Quam tamen Ecclesiastici, Ferdinandi partibus fauentes, atque ut Palatini vicaria potestas praescinderetur, festinabant. ***** Sed postea Saxone ad partes Ferdinandi transeunte, ceteri maiori parti suffragiorum cesserunt, ac omnes, Palatino excepto, qui suffragio suo Maximilianum Bauarum designabat, die xviii. mensis Augusti renuntiaverunt Ferdinandum Regem Romanorum, ***** qui firmata iuramento consueto capitulatione, ***** & allatis Aquisgrano & Norimberga Imperii insignibus, die 30. Augusti st. v. solenni ritu ad tantam dignitatem fuit coronatus. *****

* Merc. G. B. Tom. XII. lib. IV. p. 12. Ludolph lib. XIX. c. II. n. 7. Piasecius p. 318. Bellus lib. III. p. 176.

** Pufendorf lib. I. §. XXV. Merc. G. B. p. 105. Extant litteræ conuocationis apud Londorpium Tom. I. lib. IV. c. II. p. 573.

*** Merc. G. B. Tom. XII. lib. IV. p. 105. Piasecius p. 318. Directores Boemia apud Electores, praesertim Moguntinum & Saxonicum missis literis opposuerunt, quod Ferdinandus sui Rex & Elector Boemia ad Electionem Imperatoris vocandus non esset, cum nec dum possessionem re ipsa istius Regni obtinuerit, & eius receptio ac inauguratio conditionibus circumscripta, aliis necdum adimpletis pro rata & firma haberi non possit. Adlzreiter p. III. lib. IV. n. 1. Pufendorf c. I. Extant litteræ ad Saxonem desuper scriptæ, cum huius responsione apud Londorpium Tom. I. p. 657. 658.

**** Merc. Tom. XII. lib. IV. p. 114. 146. Pufendorf lib. I. §. XXVI.

***** Piasecius p. 318. Bellus lib. III. p. 198. Merc. G. B. Tom. XII. lib. IV. p. 148. Extat Bohemorum Protestatio apud Londorpium Tom. I. p. 663. Pufendorf c. I. Le Vassor lib. XIV. p. 462.

***** Carafa p. 68. Palatinus etenim ambitiosas statim litteras Vicariatus per singula loca publicauit; & iuxta Regis Angliæ, aliorumque Principum consilium, Vicariatuum ipsum protendere in aliquos annos per suos Legatos satagebat, immo cum Colectoribus, & praecipue cum Moguntino coram egiit, ne dies noua electionis praefigeretur; quod tamen Elector Moguntinus magna prudentia, & maximi Zeli Princeps nulla ratione omittendum duxit. Piasecius p. 318. Extant litteræ Palatini hac de re ad Moguntinum scriptæ apud Londorpium Tom. I. p. 657. Ludolph lib. XIX. c. II. n. 11. 12. Extant etiam litteræ Ecclesiasticorum Electorum ad Bohemos apud Londorpium Tom. I. p. 665. Le Vassor lib. XIV. p. 456.

***** Pia.

***** Piasecius p. 319. Merc. G. B. p. 140. Bellus lib. III. p. 220. Meteranus lib. XXXVI. p. 694. Schade p. 607. Gramondus lib. IV. p. 243. Masenius Ann. Trevir. lib. XXIII. p. 464. Carafa p. 72. 73. Ludolph lib. XXI. c. II. n. 14. Le Vassor lib. XIV. p. 470. Pufendorf §. XXVI. qui etiam Maximiliano votum suum dedisse Fridericum testatur & Manifestum Caroli Ludouici ap. Londorpium Tom. IV. p. 771.

***** Extat ista apud Londorpium Tom. I. lib. IV. c. LXXXII. p. 700. Bellum lib. III. p. 237. Linnaum de Capitulationibus p. 584. Lönigium p. Gen. Contin. II. p. 57.

***** Piasecius c. I. Merc. G. B. p. 152. Bellus lib. III. p. 245.

§. IV.

Inter hæc regnorum & regionum Austriacarum administrationem Ferdinandus Rex adgreditur, facta ipsi ab Alberto Archiduce, plenaria eius rei potestate. Missis igitur ad Hungariæ Bohemique Regna & coniunctas ipsiis prouincias, Austriæ etiam Archiducatum litteris, ad homagium præstandum singulos est adhortatus. * Austriaci Status militem interim ex regionibus istis abduci & grauaminibus suis remedium petunt adhiberi, interea sibi prouinciæ administrationem, quoad in noui Principis verba iuratum sit, veteri iure competere adferebant. ** Horum igitur atque Bohemorum priuilegia publico edicto profitetur se confirmaturum. *** Ast Bohemi in proposito suo perseuerantes, foedus cum Austriæ Superioris Statibus confirmant, **** & dum Morauî accedere nolent, Turrius Comes in Morauiam facit expeditionem, ***** inde in Austriam pergit inferiorem, huius Ordines cunctabundos adhuc, ob Pontificios præualentes, vt Bohemis accedant, adigit, Viennæ arma ostentat, & occupato suburbio Linciensi, per dies aliquot illic, inspectante rege, statua habet, urbem proditione capere contendens, ***** sed celeriter in Bohemiam reuerti compulsus, Bucquoio Mansfeldium viii. Iunii 1619. ad Tinam profligente, ***** dum interim Iesuitæ ex Morauia, Silesia & Vngaria præscriberentur. ***** Pragæ autem Comitia a Directoribus ad xxiii. Iulii fuerunt indicta, atque in iisdem confederationis inter Bohemos, Morauos, Silesios & Lusatos inita capita pro tuenda religione & litteris Maiestatis, præleguntur. † Post varias velitationes & conflictus, vrbes etiam in Bohemia hinc inde interceptas, †† Directores xix. Augusti præsentibus Morauix, Silesiæ, Lusatiæque superioris & inferioris legatis, consilio a matutino tempore ad horam vsque tertiam postmeridianam, ianuis clausis habito, decreuerunt, Ferdinandum Regem Regno plane abdicandum, aliumque esse eligendum. Hoc decretum a Bohemis statim, a Morauis die xx. a Silesiis Lusatisque die xxi. Augusti fuit publicatum. Idque ideo, quod contra leges, metu aut per largitiones corruptis suffragiis Rex sit designatus, & conditionibus, ex quibus electio-

nem suspendissent Ordines contrauenerit, iam Matthia imperante hostilia in Regnum molitus, & adhuc immisso milite sæuiens, qui & cum Hispanis pactum super successionem in fraudem liberæ Electionis Ordinibus competentis iniuerit, ††† prout causas suas publicis scriptis, eo, & insequenti anno exponebant. †††† Et licet Electores Francofurti congregati, datis ad Bohemiarum Ordines litteris, eos dehortarentur, nihilominus die xxvi. Augusti, habito iterum conuentu, post preces & cantiones sacras peractas, Fridericus V. Elector Palatinus in Regem Bohemiarum per maiora electus fuit & proclamatus, votis quidem ex Procerum statu triginta sex, ex equestri vero nonaginta & vno ad electionem istam concurrentibus, & ciuitatibus fere omnibus consentientibus. Postero die collectis Morauiarum, Silesiarum, Lusatiarumque Legatorum votis, a Regno & tribus prædictis prouinciis deputati fuerunt, qui regnum Palatino offerrent. ††††† Fuerunt, qui de Ioanne Georgio, Saxoniarum Electore, aut Carolo Emanuele, Sabaudiarum Duce eligendo mentionem iniicerent. Sed hic remotus nimis, nec tantæ moli par iudicabatur, ille Austriacis nimium addictus, nec Bohemis satis æquus metuebatur, & ne insignia feuda, quæ a Regno Bohemiarum obtinebat, auelleret. †††††† In Friderico, præter mite ingenium, spectabatur vicinia, & quod Gallis, Britannisque ac Belgis amicitia, aminitate aut foedere innexus, caputque esset Vnionis. Fridericum, ut tam periculoso bello asserendum diadema, dissuadentibus licet Saxone & Brandenburgico Electoribus, Bauaroque, tam Polono, iploque socero, Iacobo Magnæ Britanniarum Rege, & Iuliana Ludouica Nassouica, ipsius matre, susciperet, præter splendorem fastigii regii, & tam opimarum ditionum accessionem, stimulabant præcipites quidam homines in spes inanes proni, aut e nouis rebus suarum fortunarum incrementa aucupantes, quos inter Ludouicus Camerarius præcipuus habebatur. Creditum quoque ab uxore Elisabetha, Iacobi VI. Britanniarum Regis filia dubitanti calcar additum; ingerente, indecorum esse, velut coelitus oblatum sceptrum repudiari ab eo, qui Regis filiam in thorum adsumere ausus sit. ††††††† Interea Fridericus Pragam se contulit, ibidemque datis Reuersalibus, vna cum Elisabetha uxore xxv. Octobris Coronam regni Bohemici solenniter suscepit, Morauis inde, Silesiisque in verba sua adaclis, †††††††† factique sui rationes publico scripto reddit. †††††††††

* Merc. G. B. *Tom. II. lib. IV. p. 33.* Piascius *p. 327.* Pufendorf *lib. I. §. XXV. Carafa p. 68.* Extant litteræ super hac cessione ad Ordines Austriacos scriptæ apud Londorpium *Tom. I. lib. IV. c. XII. p. 580.* Apud Meyerum Lond. suppl. *Tom. III. p. 164. §99.* reperiuntur varia scripta inter Ferdinandum & Austriacos Ordines contraria horum hominibus & grauamina concernentia. ** Pu-

** Pufendorf lib. I. §. XXV. Extat de eo Austriacorum Deductio apud Londorpium Tom. I. p. 581. vna cum Ferdinandi responsione.

*** Merc. G. B. Tom. XII. lib. IV. p. 35. Carafa p. 67. Ferdinandus etenim iam alias Rex Bohemia designatus, coronatus, & sacramento Bohemorum confirmatus, summa modestia, omnia regni privilegia statim post mortem Matthias Casaris, Bohemia incolis obtulis confirmare, litteras Maiestatis, earumque tenorem exacte observare, & reis omnibus veniam se velle indulgere declaravit. Ne autem voluntas diceretur in solo exteriori vocis apparatus, de facto expedita diplomata misit suo quondam Vicario, quibus toti Regno Bohemia sua iura, Statuta, litteras Maiestatis, privilegia, tam in Religione quam in aliis politicis, fœdera inter Ordines sub viraque, & Principes atque Ordines Silesie in Comitibus anno 1609. inita, modo tamen illa non tenderent ad Religionem Catholicam evertendam, & aquis, & vetustis consuetudinibus essent conformia, absque contradictione confirmavit, spondens insuper se arcem Caroloftadianam conservaturum; tantum indigenas Bohemos ad publica regni Officia adhibiturum, nec monetam Bohemicam diminuturum, & denique omnia promissa exacte servaturum. Piasecius p. 317. Pufendorf lib. I. §. XXV. Ludolph lib. XIX. c. III. n. 28. Extant litteræ confirmationis apud Londorpium Tom. I. lib. IV. p. 574. Separatim extat Ius hereditarium & legitima successio in regno Bohemia Ferdinandi Vienna 1619 4. Bellus lib. III. p. 179.

**** Merc. G. B. Tom. XII. lib. IV. p. 39. Varia Consilia de his Bohemiarum motibus inter Lünigii Staats-Consilia p. 982.

***** Piasecius p. 317. Merc. G. B. Tom. XII. lib. IV. p. 48. Carafa p. 68. Bellus lib. III. p. 181.

***** Piasecius p. 318. Inde progressus, Austriam quoque superiorem ad idem fœdus pertraxit: & se concepta quod Vienna non deessent, qui sibi advenienti portas aperirent, se contendit cum exercitu, suburbiumque Lincienſe occupavit. Sed ut advertit, quod Dissidentes in Religione sibi condixerant, tumultum ibi excitare non possent, quo aliquam Portam ad se intramittendum interciperent. Frequentibus Ferdinandi excubiis ad omnem eorum motum inuigilantibus, explosis aliquoties contra Arcem tormentis, ad fines Boemia nemine inſequentem recessit. Merc. G. B. Tom. XII. lib. IV. p. 80. 99. ſqq. Adlzreiter p. III. lib. IV. n. 6. Pufendorf lib. I. §. XXV. Ludolph lib. XIX. c. II. n. 32. Carafa p. 69. Bellus lib. III. p. 183.

***** Merc. G. B. Tom. XII. lib. IV. Carafa p. 70. Quibus omnibus iam in extremo periculo constitutis, tandem prouidit Deus, ut post aduentum Belgarum militum multa in melius mutarentur. Illi prima fronte paulo post aduentum Auream ſemitam occuparunt: mox Nodelitzium, Teinam, VVitingauiam, Lamschil, aliaque oppida Bohemia Bucquouis expugnauit, ſelicique prælio Mansfeldium, & Hohenloium cum maioribus copiis Bohemiam propugnantes in medietate fere Regni prostravit, atque Roſenbergam, Fronsbergam, aliasque præcipuas Bohemia vrbes vna fere victoria occupavit, tanta Bohemorum conſternatione, ut statim Pragam confugerint, munimenta excitarent, & Comitem Turanium ex Austria ad tuendam patriam in extremum periculum deductam euocarint. Bellus lib. III. p. 194. Masenius Ann. Trevir. lib. XXIII. p. 464.

***** Merc. G. B. Tom. XII. lib. IV. p. 56. 102. 105. Extat Sileſiorum Ediſtum, per quod Iesuitæ proſcribuntur apud Londorpium Tom. I. lib. IV. c. XI. p. 578. Bellus lib. III. p. 192.

† Extant articuli confœderationis apud Londorpium Tom. I. lib. IV. c. XXXVII. p. 635. Carafa p. 69. in Recueil Tom. III. p. 158. Merc. G. B. Tom. XII. lib. IV. p. 113. 132.

†† De his late Merc. G. B. Tom. XII. lib. IV. p. 107.

††† Merc. G. B. Tom. XII. lib. IV. p. 151. Nani Hist. Veneta lib. IV. Pufendorf lib. I. §. XXVII. Le Vassor lib. XIV. p. 453. Ludolph lib. XIX. c. III. n. 36.

†††† Extat apud Londorpium Tom. I. lib. IV. c. LXXXVII. p. 712. singulare Bohemorum scriptum, quo causas suas, ob quas Ferdinandum reiciunt, exponunt, atque aliud c. C. p. 733. cui tamen c. CCGXII. subiuncta est *Deductio de Iure Austriacorum hereditario*. Sequuntur varia scripta contraria huc facientia. Bellus quoque lib. I. p. 23. Ius hereditarium in regnum Bohemiae demonstrare conatur. Idem prolixè facit Melchior Goldastus de Regno Bohemiae integro libro sexto. Insequenti vero anno prodit *Deductio, das ist notwendige Ausführung, bericht und erzehlung, deren ursachen und motiven, darumb Kayser Ferdinandus der ander, nach Tödtlichem abgang weyland Kayser Matthia des Regiments im Königreich Böhheim, und derselben Incorporirten Lander veruusst. Vnd wodurch die Lander zu der besügten und rechtmessigen VVahl izt regierender Koen. Mai. in Böhheim, vermöge ihrer Freyheiten zu schreiten bewogen und getrungen worden*, Prag 1620. 4. adiectis multis diplomatibus. Piasecius p. 319. huius summam exhibet, dicens: ex industria illi (Bohemi) sub hoc tempus collecti ad Comitio sua generalia Praga; una cum Moravia, Silesia, & Lusitania Legatis, praestabantur exitum Electionis Francofurtensis, & ut primum intellexerunt, electum fuisse Imperatorem Romanorum Ferdinandum, sub finem Augusti facta deliberatione, cum Regno Boemia abdicarunt, & alium Regem eligendum decreverunt. Cuius facti rationes longa Apologia edita sales dederant; quod nimirum non fuerit legitime electus, cum non eligi sed recipi voluerit: idque non vocatis Proceribus omnibus, sed inuitatis tantum paucis, qui in Aula Caesarea tunc sortuito aderant, iisque minis ad consentiendum ut coronaretur adactis. Quod Conditiones in sua inauguratione interpositas, nempe administratione Regni, viuentis Caesare usurpata per omnia violaret, & eis violatis Boemos in iureiurando sibi praestito, apposita in eo tali clausula, hoc ipso solui voluerit: Quod cum Rege Hispano sanguinem Anna Ludouici Regis sororis, ex qua Austriaci hereditatem in isto Regno sibi deriuant, nulla ratione (nisi quod omnis Austriacorum sanguinis coniunctio sit iam commistus) attingente, transgerit de successione in isto Regno, si desisset sua proles mascula, quo ius libera Electionis Ordinibus eiusdem Regni auferret, & iugo Hispanico gentem inuitam subiiceret. Idem postea declarat, Bohemis ab antiquo ius fuisse Regem eligendi. Ista autem Deductio cum prolixior sit, eadem in compendium relata, prodit sub titulo: *Evidentia causa Bohemica, qua Ferdinandi II. Caesaris legitima abdicatio & Frederici Palatini iusta electio succincte demonstratur* 1626. 4. Le Vassor lib. XIV. p. 471.

††††† Merc. G. B. Tom. XII. lib. IV. p. 151. Tom. XIII. lib. I. p. 12. Piasecius p. 322. Bellus lib. III. p. 220. 234. 249. Meteranus lib. XXXVI. p. 697. Gramondus lib. IV. pag. 243. Masenius lib. XXIII. p. 464. Pufendorf lib. I. §. XXVII. Ludolph lib. XIX. c. III. n. 38. Extant litterae Bohemorum apud Londorpium Tom. I. lib. IV. c. LXXXVIII. p. 715. Separatim extat decretum Principum, Ordinum, ac Statuum Aug. Conf. in vtraque Silesia vlc. Sept. 1619. in Comitibus Vratislaviensibus solenniter publicatum, Brega 1619. 4.

†††††† Sic Pufendorf c. I. Piasecius p. 322. propendebant illi primum ad Saxoniam Electorem, sed metuebant, ne iste aequè ac Austriaci hereditarium ius in hoc Regno, vel aliquibus ei adiunctis prouinciis usurparet. Danici Regem reservabant vltima necessitati, magis inclinati ad Ducem Sabaudiae, cui etiam Fredericus Palat. (si compertum fuit ex Cancellaria Anhaltina) adhuc ante obitum Matthiae Caesaris, ad hoc & ad consequendum Regnum Romanorum optum suam offerebat, dummodo vicissim ab ipso in occupanda Alsatia & Regno Vngaria consequendo adiunaretur. Sed cum ille parum virum tanto negotio conferre posset, Fredericum propriis impensis sibi ipsi potius quam alteri querere Regnum maluit. Bellus lib. III. p. 234.

+++++ Pufendorf c. l. Ludolph lib. XIX. c. III. n. 40. Extant Electorum litteræ dehortatoriz apud Londorpium Tom. I. lib. IV. c. XCI. p. 718. Bellum lib. III. p. 253. Le Vassor lib. XIV. p. 518. Brachelius lib. XV. Hist. p. 270. de eo sic iudicat: *Princeps moderata indolis sed prauis Senatores & promissa Astrologorum in ancipitia consilia iuuenem impulerunt.* Rationes, quibus ipsum mater ipsius dehortari voluerit, ex Memoriis Ludouicæ Julianæ p. 142. exponit Le Vassor lib. XIV. p. 521. Qua ratione Maximilianus Bavarus disuaserit, tradit Adlzreiter p. III. lib. IV. n. 16. Varia Consilia de hoc negotio extant inter Lünigii Staats-Consilia p. 1033.

+++++ Piasecius p. 322. nec a proposito abduci potuit suasionibus Maximiliani Bavarie ducis agnati sui: & initio Octobris Valdsachsi Legatione Boemorum audita, privilegiumque eorum & decretis sui petebant, approbati, ultima Octobris cum uxore & filio Pragam intravit: quartoque post die Corona Regia solenni ritu in summo Arcis Templo, praestito iuramentando super legibus Regni seruandis insignitus fuit, & deinde septima Nouembris Elizabetha uxor ipsius Diadema Regium accepit ritu persimili, quem exequiebantur Ministri sectæ Evangelicæ, templi illius Cathedralis, Catholicis Sacerdotibus ad aliud templum migrare coactis; imò Rex iste nouus eiecerat paulo post ex illo templo imagines sacras, & omnem cultum Catholicum. Pufendorf lib. I. §. XXIX. Masenius lib. XXIII. p. 465. Ludolph lib. XIX. c. III. n. 43. Extat Historia coronationis apud Londorpium Tom. I. lib. IV. c. XCV. XCVI. XCVII. p. 723. Reuersales ipsius Bohemis dati extant in Merc. G. B. Tom. XIII lib. I. p. 75. apud Bellum lib. III. p. 281. Le Vassor lib. XIV. p. 530. Hæc autem in ipsum facta fuerunt Chronosticha

FelDERICVS rex bohemIA

&

FelDERICVS IMperator VIvat

Cui alius opposuit:

CoMes fVIRI non rex, sed Inane aspirasti

Cito nec rex eris nec CoMes, qVla Casari rebelLasti.

+++++ Pufendorf c. l. Extat edictum Friderici, noui Regis apud Londorpium Tom. I. lib. IV. c. XCIX. n. 730. Bellum lib. III. p. 289. Merc. G. B. Tom. XIII. lib. I. p. 55. 105. Le Vassor lib. XIV. p. 53.

§. V.

Multum etiam fiducia Friderico addebant Vngari, ob molestias religioni illatas, sibi metuentes, ne Bohemis oppressis, & ipsorum conscientia frena iniicerentur. Hi ergo a Gabriele Betleno, Transyluania Principe, quem & Bohemi sollicitauerant, auxilium petebant, qui, postquam pacem cum Turcis firmasset, magno cum exercitu in Vngariam Superiorem irumpit, & Cassouiam plurimamque alia oppida, ipsumque Presburgum in potestatem redigit, Palatino Palfio illud cum corona, sine graui difficultate cedente. * Is terror Bucquoium Bohemia euocauerat, quem Bohemi iunctis Transyluanorum copiis insecuti, circa Viennam, post acrem velitationem trans Danubium reiecerunt. ** Et licet Homanaius, vnus ex
præ-

præcipuis Vngariæ Proceribus cum sexdecim millibus, Cosacis, & Polonis in superiorem Vngariam & Transylvaniam irruens, eum reuocasset; & quam citissime pedem referre cœgisset, *** nihilominus tamen Betlenus ab Vngariæ Ordinibus, abdicato Ferdinando, Princeps Vngariæ declaratur, foedusque inter illud regnum atque Bohemos sancitur. Hinc, parte copiarum in Vngariam superiorem missa, cum cæteris Presburgum ipse se conferebat. Inde xx. Februarii 1620. induciæ vsque ad festum S. Michaelis fuerunt conclusæ, compositione ad conuentum Neosolæ habendum, reiecta. In quo etsi foedus Vngarorum & Transylvanorum cum Bohemis decerneretur, ac abdicato Ferdinando, Betlenus Vngariæ Rex proclamaretur; id tamen pro Ferdinando effectum fuit, vt distracto interim Betleno, tota belli moles in Fridericum incumberet, **** Silesii etiam, celebrato Principum conuentu Vratislaviæ grauamina sua publicabant, Principes suos, præcipue Münsterbergensem ac Lignicensem ad Friderici coronationem miserunt; statim a reditu Nissensem arcem Archiducis inuaserunt, & eiurato vniuerso nomine Austriaco, Episcoporum dignitatem abrogarunt, moxque de sufficiendo in Episcopum Vratislaviensem Ludouico, Friderici fratre deliberarunt. Hoc ægre ferebat Sigismundus III. Rex Polonia, qui ducta Anna, Ferdinandi sorore ab Austriacorum parte stabat, & misso legato, litterisque Bohemos ac Silesios fuit dehortatus. *****

* Piasecius p. 310. *Ad Gaborium Bethlemum in Transylvaniam expediti etiam a Directoribus Boemæ Legati, ab illo Principe spe acquirendi tali occasione Vngariæ Regni adnotandas res erecto eoque ad societatem belli illius propenso, prompta subsidia obtinuerunt, & ipsemet Bethlemus accitis copiis Turcicis, cum quadraginta millibus armatorum contra Ferdinandum mouens, primo Cassantam cepit, & mox omnes montanas Vngariæ Ciuitates in suam potestatem redegit.* Le Vassor lib. XIV. p. 487. Merc. G. B. Tom. XIII. lib. I. in eunte & p. 21. 69. 206. Carafa p. 76. Pufendorf lib. I. §. XXVIII. Bellus lib. III. p. 183. Ludolph lib. XIX. c. III. n. 44. Masenius Ann. Treuir. lib. XXIII. p. 465. Extat Vngarorum confederatio cum Bohemis apud Londorp p. 984.

** Piasecius p. 322. *Maiori autem auso urgebat nutantes res Ferdinandi Gabor Bethlem Transilvania Princeps: iste enim vti condixerat Boemiam cum triginta millibus armatorum in Vngariam ingressus, omnia pene ibi munitiona præter Comorram & Laurinum occupauit, & Posonii presidio firmo relicto, Viennam circum exercitus suos Duce Budiano disposuit, castris Baquoio, & a custodia Pontis Danubii, ac suburbii Neostadiensis intra Ciuitatem compulso. Iamque conuocarat Comitum Procerum Vngariæ Posonium, in quibus finiente mense Septembri coronaretur Rex Vngariæ, nisi vis fortuna Ferdinando propitioris consilia ipsius præter omnem spem turbasset.* Pufendorf c. l. Ludolph n. 50. Merc. G. B. Tom. XIII. lib. I. p. 67.

*** Piasecius p. 323. Bellus lib. III. p. 288. Pufendorf §. XXIX. Extant de hoc litere Ferdinandi II. ad Colonicensem apud Londorpium Tom. I. lib. VI. c. CCVIII. p. 987.

**** Piaſecius p. 323. atque tali ope Regis Polonia Vienna tunc liberata, & Corona Ungaria Ferdinando ſeruata fuit: nec aliam opportunitatem eam ſumendi Gaborius deinceps haberi potuit; quinimo exinde metuens huiusmodi irruptiones Polonorum in Ungariam, inducias cum Ferdinando tractauit, ac conclauit a fine anni huius ad menſem Octobris anni proximi duraturas: pacto præcipuo quod poſſideat interim omnia quæ in Ungaria occuparat, quodque querelæ Ordinum Ungaria in Comitibus Neosſelii proxime celebrandis componerentur: & Poloni incurſionibus Ungariam ne vexarent. Quibus induciis durantibus Ferdinandus ſecurus ab ea parte, tempus habuit colligendi a Summo Pontifice & Hiſpano Rege auxilia, comparandi vires, easque totas non diſtractas conuertendi contra Boëmos cum euidenti commodo ſuo, & maximo momento ad obſequentes victorias. Idem p. 327. Extant induciarum tabulæ in Recueil Tom. III. p. 159. Merc. G. B. Tom. XIII. lib. I. p. 211. lib. II. p. 165. Bellus lib. IV. p. 338. Londorpium, CCXI. p. 1006. Le Vaſſor lib. XV. p. 662. Pufendorf §. XXIX.

***** Carafa p. 75. Merc. G. B. Tom. XIII. lib. I. p. 26. Tom. XIII. lib. II. p. 95. Extant litteræ hac in cauſa publicatæ apud Londorpium Tom. I. lib. IV. c. CXXXIII. p. 796. ſqq.

§. VI.

Peraſta vtrinq; coronatione, Nouembri menſe 1619. Comitia Cor-
reſpondentium Principum Noribergæ habentur. * Mittebat ad eadem
Cæſar Io. Georgium Comitem Hohenzolleranum legatum ſuum, qui Cæ-
ſaris nomine ad pacem & tranquillitatem in Imperio ſeruandam hortaba-
tur, promittens, ſe eorum Grauaminibus medelam adlaturum, grauiter
de Bohemorum iniuriis conqueſtus. Reſpondebant Principes, Graua-
mina ipſorum ſæpius fuiſſe exhibita, nunquam vero iisdem ſatisfactum,
petere igitur, vt Conſilium Aulicum iuxta præſcriptum Cæſareæ Capitu-
lationis conſtituatur, processus qui pacem religionis & profanam con-
cernunt in iſto Conſilio non admittantur, vel abrogentur, Prouinciale in
Sueuia iudicium non nimium extendatur, auocationes in cauſſis ad Ca-
meram & alia iudicia ſpectantibus non concedantur, inquisitiones Sta-
tuum Euangelicorum Camerales, & pernicioſæ interpretationes A. B.
maxime, quantum ad Ius ſucceſſionis in Electoratibus ac Principatibus in-
termittantur, promiſſa olim a Rudolpho Cæſare & repetita a Mattheo
nuper Donawerdx reſtitutio in actum ducatur, & omnia ita dirigantur, vt
Status Imperii ſine grauamine viuant, & iuſtitia ex æquo adminiſtretur.
Quod ſi igitur Catholici Status arma deponant, atque a conſcribendis &
introducendis in Imperium peregrinis militibus abſtineant, ſe ſtatim ab
armis eſſe ceſſaturos, ſin ſecus; Deo eſſe rem commiſſuros & deſenſioni
ſuæ inuigilaturos. Quantum ad cauſſam Bohemicam attinet, ſe non ſo-
lum vt periculum a propriis finibus prohibeant, eſſe obligatos, ſed etiam
vt cuius Statui Euangelico, atque ita Bohemiæ etiam Regi ſubueniant,
maxime, ſi in ditionibus hæreditariis ſuis oppugnari eum contingat, vt
conſtitutionum Imperii & factæ inuicem conſœderationis, ipſos teneri. **

Hhh hhh hhh

Gra.

Graues in hoc Conuentu fuerunt inter Correspondentes quaestiones, dum Palatinus, alique magis illi addicti, ex Bohemico negotio & Imperii Grauinibus rem vnā vellent conflare, vnicoque contextu vtriusque regni libertatem adserere, quod quidem initio Correspondentes animose futurum sperabant; atque ideo Hollandorum, Anglorum, Danorum, totiusque districtus Saxoniae Inferioris Principum, Ciuitatum, & aliorum inimicorum domus Austriacae patrocinium contra Caesarem, eiusque adherentes Catholicos postulabant, & magna spe nunc Passauium, nunc Ratisbonam, aliasque commodas Ciuitates occupari desiderabant. Verum, ut Caesaris legationem audiuerunt Correspondentes, atque notauerant, non omnes aequa conferre subsidia, nec omnes expeditioni Bohemicae adfectos, Batauos etiam nouum genus foederis postulare, solum sibi Palatinum, suamque causam protegendam susceperant.*** Litteras tamen & Legationem ad Caesarem, Bauariaeque Ducem mittunt, plenam minis, & querelis, quibus Palatini causam se suscipere velle simulabant; exiguntque a Bauaro, ut a Caesaris auxilio desisteret, grauamina illorum mox solueret, Caesarem a vi inferenda dehortaretur: a Caesare vero, ut Palatinum in Bohemia viuere permetteret & Imperii grauamina quantocius subleuaret.**** Dum igitur omnia ad arma vergerent, Status etiam Circuli Saxoniae Inferioris Luneburgi primum xi. Augusti ac dein Brunsvici xxvi. Septembris 1619. conueniunt, atque concludunt, ut singuli Status triplum militum secundum quantum matriculare vna cum reliquo adparatu haberent in promptu, constituto Circuli Duce, Christiano, Brunsvicensi Duce, & Postulato Administratore Episcopatus Mindensis.***** Circa eadem tempora Catholici etiam Status Herbipoli conueniunt, ubi de conseruanda religione Catholica fuit actum, Dux Lotharingiae in foedus receptus, atque ut auxilia externa Pontificis & Hispaniae Regis sollicitarentur, militesque conscriberentur, fuit decretum.***** Gallorum etiam Rex a Caesare sollicitatus, suasa potissimum Niuernensis Ducis, Caesari auxilia promisit.*****

* Extant litterae conuocatoriae ad hunc Conuentum nomine Friderici Palatini, Ioachim Ernesti Brandenburgici, Io. Friderici Wurtembergici, Mauritii Hassi, Georgii Friderici Badensis, Christiani Anhaltini, exaratae, apud Londorpium *Tom. I. lib. IV. c. CLIX. p. 866.*

** De hoc late Merc. G. B. *Tom. XIII. lib. I. p. 113.* Bellus *lib. III. p. 291.* Ludolph *lib. XIX. c. II. n. 19.* Masenius *lib. XXIII. p. 465.* Ipsa propositio extat apud Londorpium *c. CLXI. p. 866.* Vnitorum responsio *c. CLXII.* Le Vassor *lib. XIV. p. 532.*

*** Carafa *p. 77.* Extat ipse Recessus apud Londorpium *c. CLXIV.*

**** Carafa *c. I. & fusius Merc. G. B. Tom. XIII. lib. I. p. 171.* Legatorum Propo-

620

fitio Bauariz Ducem reperitur apud Londorpium *c. CLXVII. vna cum responsione*, Bellus *lib. III. p. 30.*

***** Extat Recessus apud Londorpium *Tom. I. lib. IV. c. CLVI. p. 862.*

***** Carafa *p. 78. Merc. G. B. Tom. XIII. lib. I. p. 166. Bellus lib. III. p. 296.*

Capita in hoc conuentu Herbipolenſi tractata reperiuntur apud Londorpium *Tom. I. lib. IV. c. CLVIII. p. 866.*

***** De hoc late Le Vaffor *lib. XIV. p. 536. Bellus lib. IV. p. 378.*

§. VII.

Inſequenti anno 1620. Ferdinandus, factis cum Vngaris induciis, primo Friderici electionem publico diplomate irritam declarabat. * Mox Maximilianum Bauarum, quem poſt coronationem domum reuertens, Monachii adierat, inito ſœdere, rationibus ſuis illigabat, exercitus ſœderis Catholici directionem ipſi committens. ** Interim dum Ieſuitæ horumque fauentes, ſcriptis ſuis ſanguinolentis bellum magis ſuſſaminarent, *** in Imperio ad prima veris ſigna miles vndique parabatur: & Lotharingia & Alſatia nonnulli; plures ex ditione Weſtphalica, qui Correoſpondentibus erant militaturi; alii in Germania alii in Belgio Fœderato colligebantur. Ex Anglia quatuor millia in Hollandiam miſſi ſtipendio Regis, & Ordinum Regni, vt illorum loco ter mille exercitati in Palatinatum dimitterentur. Præter iſtas copias Marchio Badenſis, decem mille pedites, & mille equites in ſua ditione collocarat ex Heluetiis, & quibusdam Gallis. **** Wilhelmus Dux Saxo-Vinariensis, duas legiones peditum Bohemis adducebat, ſicut pariter & alias numerosas copias Comes Styrumbicus, & plures alii ex nobilitate Sueuica & Rhenana. ***** Non de religione ſolum agebatur, ſed etiam continenda potentia Auſtriaca, ne armis Hiſpanicis in Germania collocatis, abſolutoque Dominatu uſurpato, hæreditariam ſibi ſucceſſionem in Imperio ſtabiliret, totamque Europam in Monarchiam redigeret. ***** Imperatori vero adducebatur exercitus a Rege Hiſpaniæ viginti millium peditum & ter mille equitum, Hiſpanico ærario alendus, quouſque incepta tempeſtas ſedaretur; quem iam Viennæ Comes di Ognate Regius legatus colligebat, & frequentiores copias ex Italia expectabat. Hæ Hiſpaniæ regis copię, cum exercitum Cæſareum auxiſſent, tam in Morauia, quam in Bohemia & Auſtria, Bucquoius egregie hoſtium copias exercebat, pluraque proelia feliciter perpetrabat. ***** Paulus V. etiam Papa in tota Hiſpania, Italia, Sicilia, Flandria, fructuum ex bonis Eccleſiaſticis in annos ſingulos prouenientium, decimam partem ſeponi, ac ingentem pecuniæ vim inde collectam, ad impenſas eiſdem belli applicari fecit. Immo ex proprio

Hhh hhh hhh a

quo-

quoque xrario xx. millia nummorum aureorum in menses singulos contribuit pro Liga Catholica, quæ validum exercitum comparauerat eumque in Cæsaris auxilium miserat. *****

* Carafa p. 79. Merc. G. B. Tom. XIII. lib. I. p. 212. Pufendorf lib. I. §. XXX. Bellus lib. IV. p. 39. Extat hoc scriptum cassatorium apud Londorpium Tom. II. p. I. Le Vassor lib. XV. p. 640.

** Carafa p. 77. Adlzreiter p. III. lib. IV. n. 25, qui etiam n. 26. capita exponit, quibus directio exercitus Catholicorum ipsi fuerit commissa. Ludolph lib. XIX. c. II. n. 16. Qua ratione Fridericus Palatinus cum Maximiliano Bauaro variis primis scriptis egerit, patet ex Londorpio Tom. I. lib. IV. p. 908. sqq. Bello lib. IV. p. 368. Recessus cum Maximiliano Bauaro VIII. Oct. 1619. Monachii desuper initus, extat apud Londorpium Tom. V. p. 795.

*** Tale est Casparis Scioppii *classicum belli sacri*, quo auctor est Imp. de extirpandis Protestantium Principibus, cui tamen Matthias Berneggerus sub nomine Theodosii Berenici opposuit primum *Proaulium tubæ pacis occenta Scioppiano belli sacri classico*, quo tamen nihil continetur, nisi commonefactio ad Principes de Praxi ac institutis patrum Iesuitarum a quodam religioso conscripta, quam ex Italico in latinum transtulit. Subsecuta est eiusdem *Tubæ pacis occenta Scioppiano belli sacri classico*, *Augustæ Treboecorum* 1621. 4. qua plerumque variae artes promouendi religionem deteguntur. Subsecuta est *Iuris publici quæstio Capitalis, sintne Protestantes iure Cæsareo Hæretici, & ultimo supplicio afficiendi contra sanguinarium Casparis Scioppii classicum, tractata a Iusto Meiero*, ubi potissimum declarat, Protestantes nec iure diuino nec Cæsareo dici posse hæreticos. Anno 1608. prodiit Baronii Brocardi *Vermahnung an die Evangelische Fürsten*, sed recusum a. 1619. sub titulo: *VVarnung von derer sub vna allerhand Rathschlage wieder die Evangelischen* extat apud Londorpium Tom. I. lib. IV. c. CLXXII. p. 891 quod sequitur *Extractum ex Scioppii Classico*, & Goldasti dissertatione de Iesuitarum practicationibus & an sint belli Bohemici, præsentiumque motuum ac turbarum auctores. Sic etiam apud Londorpium c. CXCI. sqq. reperiuntur varia Consilia, quæ huc faciunt. Contra Pontificios prodiit *Machianellizatio, qua Vnitorum animos dissoluerentibus, responderetur*, pro Vngaris potissimum scripta. *Examen editi de pace religionis seruanda in Germania, Mirandula* 1617. 4. Vid. Gryphius de Script. sec. XVII. p. 114. Contra Protestantes, *Informatio de famoso negotio compositionis dissidentium inter se Principum & Statuum Imperii, Cosmopoli* 1618. 4. Et plura alia scripta, de quibus in Bibliotheca Iuris cap. XIV. §. XXXVI.

**** Carafa p. 80. Bellus lib. IV. incunte.

***** Carafa p. 81. Merc. G. B. Tom. XIII. lib. II. p. 70.

***** Piasecius p. 324. Prodiit hac de re *Consilium oder kurtzer Vnterricht, das Deutschland nunmehr nicht ein Frey-VVahl-Reich, sondern dem Haus Oesterreich zußendig sey*, 1625. 4.

***** Carafa p. 80. 96.

***** Piasecius p. 324.

§. VIII.

Inter hos motus exeunte Ianuario 1620. Superioris Saxonie Statuum conuentus a Saxonie Electore Lipsiæ fuit habitus, in quo, præsentibus Bohemice Poloniceque Regnorum Legatis, post institutam de capitibus quibusdam deliberationem decretum factum v. Februarii fuit, ut
dum

dum toti Imperio immineat periculum, pro defensione Circuli rectius instituenda, tria peditum millia cum mille equitibus, per sex menses integros sustentarentur, Statibus singulis pecuniam stipendiis ipsorum persoluendis necessariam contribuentibus, directorium vero totum Electori Saxoniae committeretur, Caesari mos gereretur, in causa vero Bohemica ad neutram partem inclinarent, quale etiam responsum Legatis Bohemis, qui aderant, fuit datum. *

* Carafa p. 79. Merc. G. B. Tom. XIII. lib. I. p. 212. Pufendorf lib. I. §. XXX.

§. IX.

Inde Maio mense 1620. ad Conuentum, quem Mulhusii Electores Ecclesiastici una, cum Saxone Bauaroque, & Ludouico Hassio, omnes Caesari addictissimi agitabant, querelas suas deferre, eorumque auxilia implorare. * Qui Friderici conatus improbant, ipsumque ut ultro Regno cedat, hortantur; Bohemos, ceterosque, ut arma deponant, non sine minis monent. Simul ab Unione, ne huic negotio se immisceat, postulant, cautione interposita, religionem Protestantium aut bona sacra haut quidquam peti. ** Ferdinandus quoque pro Caesarea auctoritate Ordinibus, ut quiescant, imperat; ducesque ac milites a sacramento Friderici auocat. Quae omnia eo maiorem habuerunt efficaciam, quod ipse Fridericus antehac Ferdinandum Bohemiae Regem, & inde legitimum Caesarem agnouisse videretur. *** Legationibus quoque Rex Daniae, & Inferioris Saxoniae Principes demulcentur. Inferioris Austriae Ordines in verba Ferdinandi iurant, foederique cum Bohemis renunciant, postquam ille ipsis verbo super libertate sacrorum cauisset. Austriae superioris Ordines licet requisiti, iuramentum fidelitatis recusant. ****

* Merc. G. B. Tom. XIII. lib. I. p. 224. Bellus lib. IV. p. 348. Apud Londorpium Tom. II. p. 6. extat Responsum, legatis Bohemis datum, & apud Bellum lib. IV. p. 359. Qua ratione de proscribendo Friderico cum Electoribus egerit, docent scripta collecta, sub titulo: *ein denckwürdig Modell des Kayserlichen Hoff-Proceß*. Multum etiam consulisse Theologorum Saxoniorum, Matthiae Hoe potissimum odia in Calvinianos, praeter varia scripta separatim edita, testantur scripta apud Londorpium Tom. I. p. 932. sqq. Tom. II. p. 97. Pufendorf lib. I. §. XXXII.

** Carafa p. 81. Quibus Germania malis ut Electores occurrerent, Mulhusii conueniunt, atque inde Ordines Bohemiae, & Vngariae monuerunt, ut Caesari fideles illius iram debita subiectione mitigarent, illum enim suum esse Regem vultum, coronatum, & Sacramento Ordinum alias agniti, a quo nullo modo possent recedere, ad Palatinum alias litteras dederunt, ut habita ratione prosapia, & muneris, quod in Imperio gerebat, ea sua consilia dirigeret, ut arma deponerentur, & delectus & leviores intermitterentur, nec exoticus miles in Imperium euocaretur. Quod nequaquam fieri poterat, nisi Imperatori Bohemiae regnum cum provinciis adiunctis quamprimum restitueret; scripsere etiam Electores ad Principes Correspondentes, ad Ordinem eque-

Artem Suevia, Franconia, & Rheni, atque ad Ordines utriusque Austria, & Bohemia, rogantes, ne tam periculosis bellis, ex quibus tantum effusio agnati sanguinis, & patria extrema perniciem posset expectari, illo modo sese immiscerent. Huic Conuentui cum Saxonia Elector interfuisset, Mauritius Hassia Landgravius non leniter offensus, illum debortatus est, ne Pontificis plus nimio faueret, & sua Religionis amantes sperneret. Verum Elector maturum sibi esse ingentum, quo facile posset discernere inquietos, ac seditiosos, scripsit; quo scripto ipsum Mauritium, cuiusque affectus non parum notauit, quasi ipsi essent seditionis amantes, & multorum bellorum rei: quare eundem Mauritium rogauit, ut apud alios vera tranquillitatis turbatores illo officio censoris desungeretur, quo apud ipsum prepostere defungi voluit. Cur vero Saxoniae Elector Palatino minus faueret, rationem reddit Piascius p. 325. dicens: Ex haereticis autem Principibus Germania solus Elector Saxoniae, ne Palatinum auctum Boemia Regno potentiores videret, cum quo consueque aequali parique iure vixerat seu quod vereretur, ne Duces Vindoburgenses quandoque ope ipsius auctum Electoratum Saxoniae repeterent, Mulbursi Electoribus Ecclesiasticis congregatis se coniunxit, eorumque Decretis causam Boemorum (nec dictam nec audiam) damnantibus subscripsit. Le Vassor lib. XV. p. 643. Merc. G. B. Tom. XIII. lib. I. p. 242. lib. II. p. 19. Pufendorf lib. I. §. XXX. Ludolph lib. XX. c. II. n. 21. Bellus lib. IV. p. 361. Extant varia scripta ex hoc conuentu apud Londorpium Tom. II. p. 11. sqq.

*** Pufendorf c. I. Merc. G. B. Tom. XIII. lib. II. p. 41. Variz litterarum monitoriarum Caesaris apud Londorpium p. 27.

**** Carafa p. 78. adulta iam hyeme vix poterat miles in castris aperti campi subsistere, sed in praesidiis haerens ad commercia utraque pars ferebatur. Caesar cum superioribus, & inferioribus Austriacis Horna haerentibus agebat, satisque propitios sibi inferiores Austriacos fecerat concessione liberi exercitii non procul a Vienna, si modo respuissent. Superiores vero Austrii obduratiores, Legatos quidem Viennam miserunt: sed nihil eis commiserunt, quam ut Caesaris mentem suis dominis perscriberent; ita ut potius nugari, quam serio aliquid agere viderentur. Quod cum Casari patis auido summe displiceret, ac nihilominus propter frequentes hostes, quibus undique cinctus vix potuerat subsistere, cogereur dissimulare, cum aliquo horum conuenire laborauit, nam Austriaci ad Occidentem eum premebant, Bohemi ad Orientem, Morani, & Vngari ad Meridiem truculenter ei insultabant. Merc. G. B. Tom. XIII. lib. I. p. 167. lib. II. p. 115. Bellus lib. III. p. 299. 380. lib. IV. p. 411. Processus Homagii Viennae facti extat apud Londorpium Tom. II. p. 32. Varia alia scripta apud Meyerum Lond. suppl. Tom. II. p. 259. Le Vassor lib. XV. p. 664.

§. X.

In Bohemia interim postquam Fridericus a Morauis * atque Silesiis ** homagium accepisset, Christianus etiam Anhaltinus ix. Martii 1620. Bucquouium ad Egenburgum profligasset, *** habita fuerunt Pragae Comititia, in quibus de confirmanda cum Vngariae Ordinibus & Transilvaniae Principe confederatione fuit actum, eademque ad Danos etiam, Suecos, Britannos proferenda, pace cum Turcis facienda; adparatu militari & stipendiis militum fuit deliberatum, Fridericus Henricus etiam Palatini filius sexennis, si Parens decesserit, datus ipsi fuit Successor. **** Ast, dum omnia sero nimis pararentur, Danus Anglusque Iacobus I. socer licet Friderici languescerent, omnia in deterius cedebant. ***** Accedebat Tra-

Status

Status Vlmensis Friderico nimium fatalis. Post minacia enim vtrunque scripta, ***** Vnio & Liga contractis copiis, hæc circa Donawertham, illa ad Vlmam castra castris opposuerant. Et iamiam ad manus videbantur deuenturi, qui tam ferociter ante periculum locuti fuerant. Sed mox congressu vtriusque partis Vlmæ indicio res III. Iulii st. n. componitur, ac Vnio Bohemiæ defensionem abdicat, solius Palatinatus tutela suscepta. Quæ res non parum Friderici partes debilitauit; præsertim cum antea magnificis verbis vires Vnionis ostentassent, qui ipsum ad tam ancipitia consilia impulerant. ***** Vt autem hoc modo transigeretur, Galliarum Regis Legati, qui Vlmæ tunc aderant, multum momenti attulerunt. Scilicet, quod nollet Gallus tanta opum accessione Palatinum extolli, ne iste, uti olim, res Reformatorum per Galliam fulciret, quos ipse in ordinem redigere propediem meditabatur. Vnde & idem Daniæ Regem, & Saxonem, ne Friderico assisterent, monuerat. ***** Nec deerant, qui Ioachimum Ernestum Brandenburgicum Vnionis ducem auro corruptum arguerent. †

* Merc. G. B. Tom. XIII. lib. I. p. 230. lib. II. ineunte. Piasecius p. 325.

** Merc. G. B. p. 237. Piasecius c. I. Acta in Conuentu Vratislauiensi extant apud Meyerum Lond. suppl. Tom. II. p. 240.

*** Merc. G. B. p. 239. Bellus lib. IV. p. 351.

**** Carafa p. 82. Comiticia Praga celebrarunt, in quibus filium Palatini, si parens decesserit, sibi Regem designarunt; fœdera cum Vngaris, & Transylvanis innouarunt. Legationem ad portam Ottomannicam sponderunt; subsidium primarium Bethlema addixerunt; redditus Ecclesiasticos, paucissimis exceptis, profano vsui applicarunt; & nobiles suos adhuc dubia fidei multatione omnium bonorum exocarunt; suosque tandem omnes ad militiam, & communem patriæ defensionem armarunt. Bellus lib. IV. p. 352. 395. Merc. G. B. Tom. XIII. lib. I. p. 241. lib. II. p. 56. Piasecius p. 346.

***** Piasecius p. 325. at Palatini res statim ab initio languescabant: nam licet Rex Angliæ & Daniæ, ac omnes fere dissidentes in Religione & Austriacorum amuli ipsi fauerent; tamen dum in illis principiis oscitanter agunt, nullam vtilem operam eius rationibus præstiterunt hoc anno, ut solus, cum Boëmis totam belli molem sustinere debuerit. Tractatus novæ confederationis cum Vngaris extat apud Londorpium Tom. II. p. 49. Reliqua Acta Comitiorum Pragenium p. 53.

***** Extant talia scripta apud Londorpium Tom. II. p. 7. sqq.

***** Carafa p. 82. Merc. G. B. Tom. XIII. lib. II. p. 76. Carafa p. 83. Piasecius p. 325. Bellus lib. IV. p. 399. Adlzreiter p. III. lib. IV. n. 12. Pufendorf lib. I. §. XXXI. Ludolph lib. XX. c. II. n. 31. Extant ipsæ conuentionis tabulæ apud Londorpium Tom. II. p. 48. & in Recueil Tom. III. p. 165.

***** Verba sunt Pufendorffii c. I. Carafa p. 83. institutus postea fuit tractatus pacis Vlmæ, quam Gallia Regis Legatus curabat apud Principes Correspondentes, & apud Bavaria Ducem, qui etiam suos delegatos transmiserat; & post aliquos dies commercii inter vtramque partem tenuerunt, ut vterque Dux tum fœderis Catholici, tum Correspondentium Principum

*exercitum suum inde abduceret; neque deinceps alter alteri molestiam inferret, sed potius am-
ba partes laborarent, ut pax Religionis Germania integra servaretur. Le Vassor lib. XV. p. 658.*

† Pufendorf c. l. Bellus lib. IV. p. 445. Quis Status Protestantium & causæ Bo-
hemicae tunc fuerit, exponitur in epistola Wenceslai Mereschwa ad Io. Traut Noriber-
gensem 1620. 4. Piascius p. 326.

§. XI.

Postquam compositione facta, Unionis copiae in Palatinatum infe-
riorem descendissent, Bauarus, prout à Cæsare fuerat iussus, qui supra
triginta militum millia sub signis haberet, in superiorem Austriam ten-
dit, eamque sub Ferdinandi obsequium redigit, hinc in Bohemia cum
Cæsareis Ducibus copias coniuncturus. E diuersa parte Cosaci Poloniae
Regis instinctu, Silesiae ac Moraviae infusi late terrorem dabant. * Saxo
iamdudum in Austriacos pronus, quod oppressis hisce, Electoratus do-
mum a Carolo V. collatus, periclitaturus videbatur, tum pollicitis super
caussa Iuliacensi ad ipsius vota decidenda inelcatus, stimulantibus insu-
per quibusdam sacerdotibus, qui Lutheranis Pontificios prouiores, quam
Caluianos clamabant, ** commendata ipsi a Cæsare executione, ***
in Lusatiam cum exercitu irrumpit, expugnataque per vim Budissina,
pleraque eius prouinciae oppida recipit, frustra renitente Io. Georgio
Marchione Iägerndorfio, qui ad defendendam eandem a Friderico missus
erat. **** E Belgio Ambrosius Spinola cum viginti millibus peditum,
quatuor equitum in Palatinatum mouebat, cui protegendae Unionis co-
piae ad Oppenheimum castra posuerant, haut quidquam Spinolae pares,
quippe tumultuarie collectae, nec disciplina satis composita, ac praeter Du-
cum dissensionem cum stipendii penuria confluentes. Spinola igitur
Rheni apud Moguntiam superato, pleraque Palatinatus oppida maligne
munita in potestatem redigit, illuso Unionis exercitu. ***** Iacobus I.
Magnae Britanniae Rex, quod senio & indole ab armis abhorreret, gene-
rum suum Bohemiae Regem nunquam volebat agnoscere, nil nisi modi-
cum pecuniae transmittit & ad tria millia peditum Britannorum, conui-
vente potius, quam iubente ipso, Unioni accedunt. ***** Postquam
autem de ista Spinolae expeditione audiuisset, tum demum decreuit mit-
tere ad talem necessitatem subsidia quae ab Henrico Nassouio intempe-
stive conducta Palatinatum nil iuuerunt. ***** Et crediderunt multi,
semel atque iterum occasionem rei bene gerendae Unioni allubuisse, sed
quam Ioachimus Ernestus Marchio Anspacensis, penes quem summum
exercitus imperium, vario obtentu eluserit, auro Hispanico, uti putaba-
tur, corruptus, & de cetero bellandi artibus Spinolae nullo modo com-
parari.

parandus. Igitur nullo operæ pretio factō in hyberna dispergitur Vniōnis miles. Et licet Gallix Rex per Ducem Angolismensem, non solum in Germania, sed etiam apud Gaborium de mediis pacis ageret, Rex quoque Daniæ intercederet pro tractanda cessione armorum, & magis Rex Angliæ, cuius Legatus in aula Imperatoris continuo degens, hoc idem sollicitè procurabat. Imperatorii tamen nullum tractatum pacis admitendum esse iudicabant, nisi prius Palatinus Bohemiæ regnō se abdicasset. †

* Pufendorf *lib. I. §. XXXII.* Carafa *p. 83.* Bauaro autem a Cæsare demandatam hanc contra Austrios & Bohemos fuisse executionem testatur Bellus *lib. IV. p. 431.* Piasecius *p. 327.*

** Pufendorf *c. l.*

*** Bellus *lib. IV. p. 409. & p. 412. 427.* qua ratione executio Saxoni fuerit demandata, testatur Londorp *Tom. II. p. 173.* Piasecius *p. 327.* Agebatur etiam de proscriptione Palatini, quæ tamen adhuc differebatur, prout Bellus docet *p. 413.* & Londorp *Tom. II. p. 192.* Le Vassor *lib. XV. p. 665.*

**** Carafa *p. 85.* Pufendorf *c. l.* Merc. G. B. *Tom. XIII. lib. II. p. 170.* Qua ratione Budissa V. Octobris 1620. fuerit occupata, prolixius describit Bellus *lib. IV. p. 441.* Extat etiam *VVahrhafftiger Bericht, was sich vor und in der Stadt Rautzen bey wabrender Belagerung und Eroberung zugetragen 1620. 4.*

***** Carafa *p. 83. 85.* Merc. G. B. *Tom. XIII. lib. II. p. 137. 167.* Piasecius *p. 325.* Ac cauerant quidem, quod comprehenderetur uterque Palatinatus in illa concordia, sed Spinola hoc neglecto festiue Moguntinus Elector cum excusauit, quod Austriaca Domus in Liga Catholica non esset, nec obligaretur ipsius pactione, ab Archiduce Alberto missus ex Belgio cum exercitu valido in Palatinatum, primo illius Oppidum insigne Crucenacum, ad tam insperatam vim minus provisum post breuem oppugnationem ad deditionem coëgit, ibique sede belli sibi fixa, ultra progrediens, Alzenam ac Oppenheimium, & demum alia plura eius regionis loca vi cepit, eamque partem Rheni, cum utraque ripa in suam potestatem redegit, presidiiisque munivit. Federatorum copiis cum Duce Georgio Federico Marchione Badensi in proximo desidentibus, nec eius conatus impredientibus. Bellus *lib. IV. p. 420.* Extat Instructio Marchioni de Spinola data apud Londorpium *Tom. II. p. 141.* cum variis aliis. Laudes Ambrosii Spinolæ aliorumque huius gentis exponit Aubertus Miræus in gentis Spinolæ illustrium elogiis, quæ tamen iam *Antwerpæ 1607. 4.* prodierunt.

***** Pufendorf *lib. I. §. XXXII.* Faciunt etiam huc tres epistolæ Buckinghamiæ Ducis ad legatum Hispanicum apud Anglos scriptæ apud Londorpium *Tom. II. p. 217.* ex quibus satis clare patet, quam paruum generi sui curam habuerit Iacobus.

***** Piasecius *p. 327.* Iudicat hac de re Larrey *Hist. d' Angleterre Tom. II. p. 738.*

† Verba sunt Pufendorfi *lib. I. §. XXXII.*

§. XII.

Dum igitur Cæsariani, Duce Bucquoio ad dextram, Bauarici ad sinistram procederent, Cæsari tertius exercitus contra Vngaros, qui induciis violatis Betlenum Neosoli Regem proclamauerant, erat ducendus. * Hunc Tampierius Comes ducebat, qui dum Posonium, vbi regalis Vn-

liiiiii

garix

gariz corona adseruabatur, intercipere tentaret, & specularetur, iaculo bombardæ a præfidiariis percussus, interiit, exercitus ipsius profligatur. ** Verum, tot hostibus impares erant Bohemi, a sociis fere derelicti. *** Et refrixerat fauor subiectorum. Proceres enim, qui Britannicos thesauros, ac confluentia vndique auxilia, nouasque sibi per Austriacas ditio- nes satrapias somniauerant, cum nihil horum adpareret, a Rege alienaban- tur. Vulgus belli incommoda, tributorum grauitatem, & hostilem iuxta ac proprium militem per viscera regni grassantem tacite execrabatur. Nec paucos Fridericus offenderat, remotis e templo arcis imaginibus. Exinde neglectus, aut contumacia aduersus nouum Regem, eiusque iussa, confusa consilia, pecunia, & alia bello necessaria; maligne suppeditata, miles disciplinz insolens, ignauus, ad imperia ducum piger, & ob tardius soluta stipendia fremens. **** Accedebat, quod miles Bohemus inferior longe numero esset Casareano. ***** Ablegatus equidem ad Bauarum Schlammersdorfius tribunus, diem locumque colloquio dici petens, in quo amicæ compositionis via tentaretur. Bauarus tamen nullam aliam pacis legem adseuerabat, quam vt prius pacatum Bohemix regnum Fer- dinando tradatur; quod moras a Friderico quæri iudicaret. ***** Hinc Anhaltinus Princeps exercitum contra Bauaricos & Casareos ducens, semper retrocedere cogebatur, vsque ad Pilsnensem urbem: vbi cum præsidium expectaret, de fide Ernesti Mansfeldii, urbem illam Palatino detinentis, dubitare cœpit. Quare & Palatinum Praga euocabat, quo præfente, etiam Mansfeldum euocauerat; vt cum illo de exercitus sta- tione, ac loci conseruatione deliberarent, & cum ipse locum sibi com- missum nollet deferere, non modice suspicionem de infida possessione auxit. Quapropter Bohemi neque exercitum suum illi loco concedere ausi sunt: sed post aliquot ad Ratkonizium velitationes, rursus Pragam vsque retrocedunt; sperantes saltem ibi tutum exercitui suo refugium fore. ***** Casarei autem vna cum Bauaricis fugientes insecuti sunt, & antequam Bohemi integram munitionem sibi præparassent in monte Al- bo, exercitum suum in duas acies diuiserunt, easque Bohemis opposue- runt. Dies VIII. Nouembris 1620. erat Dominica XXIII. post Trinitatis fe- stum dum prælio inter vtrosque decerneretur, Anhaltinus Junior postquam oppositas sibi turmas impulisset, mox ipse reicitur & faucibus capitur. Is terror Vngaros equites, antequam manum cum hoste conse- ruissent, consternatos in fugam impulit. Certatim inde cæteri se proripue- runt. Intra horam parata victoria, quæ toti regno iugum imposuit. †

Equi-

Equidem Fridericus, suasu Turri senioris, & Hohenloici, qui desperata victoria mature se Pragam contulerat, ad Bauarum miserat, viginti quatuor horarum spatium petituros, tentandæ compositioni. Sed cum hic octo duntaxat horas concederet, ea lege, vt Fridericus Regno Bohemiæ, annexisque prouinciis repudiatis, interea temporis ad Cæsaris obsequium rediret; hic desperatis rebus, & ne a Bohemis Cæsari dederetur, veritus, postera luce cum vxore & paruulis liberis, raptim Praga profectus est, corona & insignibus regni, vna cum Archiuo relicto. Inde comitante ipsum Principe Anhaltino seniore & Comite Turriensi Vratislauiam iuit, Silesios ad constantiam hortatus, spe facta, res suas adflictas mox aliorum accursu Principum reparatum iri. Sed cum Morauos iam Cæsaris se gratiæ submisisse, ac Silesios Saxoni ad deditionem inuitanti aures præbere intelligeret, Berolinum & hinc ad Batauos concessit. †† Hic frustra implorato Iacobi I. soceri auxilio, missoque in Angliam Ioachimo Rusdorsio nihil obtinuit, Parlamento licet militem & pecuniam liberaliter offerente, ††† Rhenæ, ditionis Traiectensis oppido ad Rhenum sito vixit, tandem, cum Gustauus Adolphus, Rex Sueciæ victricibus armis suis Palatinatum, excepta Heidelbergæ & Franckenthalio recepisset, Moguntiam venit Fridericus, ibidemque lethifera febri oppressus a. 1632. obiit. †††† Praga interea, acceptis de priuilegiis ipsorum conseruandis, libertate religionis & commissorum condonatione promissis, Bauariæ Duci, Cæsaris nomine fidelitatis iuramentum præstitit. †††††

* Carafa p. 84. Bellus lib. IV. p. 445.

** Piasecius p. 328. Bellus lib. IV. p. 446.

*** Piasecius p. 325. *similiter & alii earum partium colligati otiosi habebant, forte, quod Palatini fortune non adeo fauerent, seu quod maiori eius necessitati auxilia sua reseruarent, sperarentque adhuc negotium tractatione amica componi potuisse, cum id Legatus Regis Galliarum, Angliæ, & Daniæ apud Imperatorem diligenter vrgeret. Palatinatus itaque pene indefensus tunc manebat, & in Boemiarum Regno Palatinus solis Boëmicis viribus rem gerebat, eisque nimium distractis, cum Silesii potissimum illius Regni robur in prohibendo Polonis ad Imperatorem transitu apud Viadrum seu Oderam fluium continuo excubarent omnes: sed tamen non infelices tota æstate successus habuit.* Bellus lib. IV. p. 467.

**** Verba sunt Pufendorfi lib. I. §. XXXIII. Hæ etiam rationes adducuntur in relatione de hoc prælio apud Londorpium Tom. II. lib. VI. c. CXVII. p. 220. & apud Bellum lib. IV. p. 459.

***** Piasecius p. 328. *sed vt ad Ducem Bauariæ redeamus, is rebus in superiori Austria ex voto compositis, omnes copias Imperiales ad finem Boëmiæ contraxit: cum quibus Pragæ Regni & negotii tanti caput peteret. Et cum simul incedere non possent propter itinerum angustias, easque a Boëmis in siluis præsertim Herciniis obsessas, & magis propter pabulum equorum, quod non nisi ex longinquo providere debuit, per diuersa incedentes demum prope Pilsnam*

omnes comenerunt, postquam unusquisque Ducum illorum in suo transitu plura Oppida partim vi, partim deditione occupasset. Nec dubiam victoriam promittebat tam validus exercitus, in quo aderant Duces experti, milites stipendiarii omnes veterani, maiori parte pedites Hispani selectiores, uniuersae quinquaginta millia numero pedites & equites computati; cum in Palatini exercitu nonnisi sex millia stipendiariorum exercitatorum, quos Dux Vinmariensis ex Hollandia nuper conduxerat, haberentur, & paucae cohortes a Boëmis ab initio tumultuum illorum collectae (Ernestus Mansfeldius Comes ultra Pilsnam, ut in Bavariam irrumperet, cum suis turmis substiterat) ac Vngarorum octo millia leuioris armaturae. Cetera autem agmina Palatini ex deletu Boëmorum ac Morauorum Provincialium constabant, uniuersae copiae triginta millia hominum non excedentibus. Et hi egestate rerum omnium pressi, cum decem octo mensibus stipendia nulla receperint. Vnde etiam non adeo bene adflecti Palatino, praesertim Centuriones ac Ordinum Magistri maiori parte Praga morabantur, officiis suis neglectis.

***** Piasecius p. 329. miserat Palatinus ad Ducem Bavariae, colloquium cum ipso & tractatum pacis aliquem requirens, & explicationem verborum, quae ipse Bavarus in ultimis suis mandatis ad Boëmos datis apposuerat, (ea de ipso Palatino neque dici, neque accipi debere) Verum, Bavaria Dux respondit, sero nimis colloquium peti, nec concedi posse, nisi prius Palatinus Regno Boëmia cessurum se promitteret: verborum autem illorum significationem talem esse dixit, quod cum in diplomate executionis a Caesare sibi commissae nulla mentio Palatini facta sit, se quoque nolle hanc executionem ultra extendere. Bellus lib. IV. p. 453.

***** Piasecius p. 328. Carafa p. 86. Bellus p. 454.

† Piasecius p. 328. Sed cum intellexissent Boëmi Ducem Bavariae, nec de Pilsna oppugnanda cogitare, nec praelio generali ibi decertare velle, sed recta Pragam iter dirigere, ipsi ut praenirent eius conatus, primi sua castra Pragam versus mouerunt, scienter satis & commode, nempe ut praemuniens arcis, & parua partis Praga hostem exciperent, & si fortunam inuenirent aduersam, receptis intra munitiones suas copiis, vallo & propugnaculo ante ad talem casum tempestine excitatis defenderentur. Quod autem interuenerit illud tam salubre consilium, explicari non potest, nisi referatur ad Deum vnicum victoriarum auctorem, qui confudit sapientes, quos vincendos decreuit, ut manifestius pugna ista edocuit. Ipsum vero praelium p. 329. tali modo describit: desperato itaque omni tractatu, die septima Novembris, primi Boëmi perueniunt ad campum Albo monti, Arcis Pragensis itinere dimidia hora vicino, & satis opportuno loco instruenda aciei, constituerunt. Nec multas post horas Bavarici quoque (in transitu proximi fluentis limosi eos Boëmi remorari potuissent,) supervenerunt. Et quidem Bucquoio, qui ager ex vulnere nuper accepto letifica saebatur, tardius cum extremo agmine succedente, ea die nihil fuit tentatum, verum insequens octava Novembris (Dominica fuit) licet illam diremit. A parte Caesarianorum summus rerum moderator Bavariae Dux, eiusque Vicarius Comes Tilius, Bucquoius, Maradas Hispanorum Dux, a parte autem Boëmorum, Princeps senior Anhaltinus (Palatinus qui toto tempore consue in castris fuerat, recesserat ad Pragensem Arcem) Comes Hobenloius, & Matthaeus Turrensis acies instruxerant, peritia summa qua in ea arte deservari potest, ac pari utrinque animorum alacritate, ab hora meridiana inierunt praelium, in quo iunior Anhaltinus cum iuniore Turrensi inuecti in Bucquoianos, illud latus pene dissiparunt; caeso praecipuo eius Ductore Megario, Rompho, Praefingeo, & quatuor Vallonicis centurionibus, ac capto Breinero, cuius Legio pedestris cum Tiphembachica iam deferere signa ceperat, cum Poloni Cosaci a Maximiliano Lichtensteinio illius ala Praefecto configere iussi, Vngarorum turmas invaserunt, & a primo congressu statim in fugam effusis insistentes, Ordines Boëmorum ab illis fugiensibus turbatos penitus distraxerunt. Bucquoianis quoque laborantibus interim Tilius submerat,

Et instaurato praelio Anhaltinus alique capti, pene omnes suos amiserunt: tota deinde acies Imperialis in cedes fluctuantium Boemorum conuersa, multo plures in fuga quam in pugna conficiebat, ut numerus ex eis occisorum ad duo millia ascenderit, cum ex Imperialibus non plures trecentis ceciderint. Carafa p. 86. Bellus lib. IV. p. 455. Adlzreiter p. III. lib. IV. n. 57. Gramondus lib. IV. p. 252. Pufendorf lib. I. §. XL. Ludolph lib. XX. c. III. n. 76. Quæ Galliae legati de hac victoria ad Regem suum scripserint, exponit Le Vassor lib. XV. p. 713. Separatim extant variae de hoc praelio relationes, tales etiam reperiuntur apud Londorpium Tom. II. lib. VI. c. CXVII. p. 220. Et c. CXIX. Petri Sabini *Concio de hac victoria*. Constantini Peregrini *Relation alles dessen was sich in Böhmen, sonderlich bey der Pragerischen Schlacht begeben*. Adolphi Schulckenii *Oratio Eucharistica de gloriosa Ferdinandi victoria*.

†† Piasecius p. 330. Pufendorf c. I. Bellus lib. IV. p. 456. qui etiam errorem Friderici politicum circa hanc fugam notat. Propositionem Friderici Silesia factam vide apud Londorpium Tom. II. p. 237.

††† In Miegi Monumentis Virorum illustrium reperiuntur permultae epistolae Rusdorii ex Anglia, ad Ludouicum Camerarium potissimum, de hoc negotio perscriptae. Quae ratione Parlamentum Anglicanum Iacobo ad causam Palatinam auxilia promiserit, testatur Bellus lib. V. p. 510. 558. Londorp Tom. II. p. 481.

†††† Burgold. p. I. disc. I. p. 124. & disc. XXV. p. 437.

††††† Piasecius p. 330. ac Dux Bauaria postridie mane Ciuitatem minorem Et Arcem Pragensem nemine resistente intrauit, Et iusiurandum fidelitatis in nomen Imperatoris ab illo Magistratu recepit. Ex veteri Ciuitate, ponte a minori Ciuitate interclusa, miserant Boemi petentes tres dies ad deliberandum super deditione: sed cum Dux Bauaria respondisset, neque tres horas se concessurum, deditionem fecerunt, accepta promissione, quod Priuilegia eorum conseruarentur, libertas Religionis ipsis permitteretur, Et condonarentur commissa praeterita: quae an condonata fuerint, annus proximus docebit. Certe a militum rapinis, ut erat promissum non fuerunt liberati; isti enim nulla seueritate Ducis Bauaria cohiberi potuerunt a diripiendis Et expilandis domibus opulentiorum, postquam noluerant satiari ingenti praeda in Arce Et in castris Bohemorum reperta. Militaria signa centum, Et tormenta bellica permulta cesserant Duci Bauaria: Qui recepto a Boemis iusiurando fidelitatis, redierat Monachium, Et captae Urbis Praga curam commiserat Maximiliano Lichtensteinio, ac Comiti Tilio, praeceperatque, ut omnibus trium oppidorum Pragensium Ciuibus arma adimerentur. Bellus lib. IV. p. 456. 464. Apud Londorpium Tom. II. p. 223. reperitur relatio de hac Pragensis urbis deditione, Et p. 231. iuramentum Statuum Bohemicorum p. 236. Friderici Palatini litterae de hoc praelio. Carafa p. 89. Singulae Bauari actiones in hoc bello describuntur, sub titulo: *Bayerischer Feldzug 1621. 4. & Ober und Nieder Emserisch wie auch Böhmisches Journal, München 1621. 4.* Urbani Friedenreichs Panegyricus, Maximiliano Boiorum Duci dictus, Monachii 1621. 4.

§. XIII.

Post cladem hanc Pragensem, Morauī Bucquorium Praga cum Caesareo exercitu venientem, apertis urbium portis recipiunt, * restituta Catholica religione. ** Lusati, superata per Saxoniae Electorem Budissa, statim a victoria Pragensi, non expectata alia obsidione aut pactis, se dederant. *** Nec moram Silesii faciunt, non tam metu armorum, quam quia Saxo de priuilegiis & libertate sacrorum ipsis cauerat, auxilium suum

lii lii lii 3

pol

pollicitus, si hæc violari contigerit. Qui sero postea adgnouit, se a Cæsare fuisse deceptum, ut Silesios deciperet. Vratislauenses igitur, quo Fridericus se receperat, statim de eiusdem dimissione cogitabant, illamque sexaginta millibus florenis ementes, militem Budissa venientem magna vi pecuniæ placant. **** Inde habito Octobri mense 1621. Vratislauix Ordinum Conuentu, ad obsequium Cæsaris per Saxonem reducuntur, frustra ***** licet eos dehortante Iägerndorfio. Ernestus Mansfeldius tamen, cui in solis armis census, collectis proelii Pragensis reliquiis, afflictas Friderici res sustentare, incassum conabatur. Pilsena igitur ac Tabore, vicinisque oppidis firmatis, citra pecuniam non spernendum comparat exercitum, quem prædis late actis alit. ***** Paulus vero Papa Pragensi sem victoriam festis solennibus celebrauit. *****

* Carafa p. 90. Bellus lib. IV. p. 487. Pufendorf lib. I. §. XXXII. Extat apud Londorpium Tom. II. lib. V. §. CXXIII. p. 232. Instructio legatis Morauicis data pro sua submissione.

** Carafa p. 93.

*** Carafa p. 90. Bellus lib. IV. p. 473. Größer Lausitzischen Merckwürdigk. p. 230.

**** Carafa p. 91. Pufendorf lib. I. §. XXXIV. Extant varia scripta Saxonis & Silesiorum de hac reductione ad Cæsaris obsequium apud Londorpium Tom. II. p. 238. Capita pacis p. 379. Bellus lib. IV. p. 476. lib. V. p. 507. & in Recueil Tom. III. p. 165. Meyer Lond. suppl. p. 354.

***** Merc. G.R. Tom. XIV. lib. I. p. 41. Extat Saxonis Propositio in hoc Conuentu apud Londorpium Tom. II. p. 58. Facit huc *Schlesischer Zustand, das ist Atta und Schrifftten, so nach der Böhmischen N. d. erlag, wegen der Schlesier und ander Lander abgangen*, 1629. 4. Ad bellum hoc Bohemicum plura scripta faciunt. Ex Pontificiis *Epitome Rerum Germanicarum ab anno 1617. ad annum 1643. gestarum*, 1643. 24. Auberti Mirzi *Commentarius de b. Bohemico Ferdinandi II. auspiciis*, Colonia 1622. 12. Ludouici Aurelii *Historia de rebellionem Bohemorum*, Roma 1625. 8. *Gründliche Anzeig, was zwischen Chur Pfalz und Bayern in Böhmischer Vnrube trallivet worden*, München 1621. 4. quo scripta actaque legationum inter Fridericum Palatinum & Maximilianum Bauarum continentur. In Friderici iniuriam prodierat *Secretissima Instructio Gallo-Britanno-Batava Friderico V. Palatino data*, 1621. 4. cui tamen per *Elenchum libelli famosi* eodem anno editum responderetur. Sic etiam prodit *Constantii Peregrini Butquoy quadrimestre iter, progressusque*, 1621. 4. qui cum totus sit in laudibus Buquoyi, eidemque omnes victoriæ tribuantur, Berchtoldus a Rauchenstein edidit *Constantium Peregrinum castigatum Brugge* 1621. 4. quo potiores partes Maximiliano Bauaro deberi, demonstrare voluit. Præcipue vero Catholici omnem culpam belli Bohemo-Germanici in Protestantes reicere voluerunt, in scripto, cui titulus *Fürstl. Anhaltische Geheime Cantzelley* 1621. 4. quæ etiam latino sermone statim prodit, quasi ex documentis post obtentam victoriam Pragensi in Cancellaria Christiani Anhaltini repertis, sint desumpta. Auctor eiusdem dicitur Wilhelmus Iocherus, Consiliarius Bauaricus, cui Ludouicus Camerarius vna cum Volrado de Plessen opposuit *Bericht und Antwort auf die Bayer-Anhaltische Geheime Cantzelley*, vna cum aliis eiusmodi scriptis, quæ reperiuntur in Tomo tertio Londorpii, e qui-

quibus ista quæ sub Fabii Hercyniani nomine prodierunt, Iacobum Kellerum Iesuitam agnoscunt auctorem. De his scriptis etiam iudicat Ludolph *lib. XXIV. c. II. n. 42.* Ludouici Camerarii *Epistola aliquot selectæ 1625. 4.* Eiusdem aliorumque *Epistola nuper post pugnam maritimam in Suedica naui capta, capta a victore Polono 1627. 4.* quæ etiam in Londorpii Tomo III. p. 952. reperiuntur. Multa quoque consilia & rationes politicæ declarantur in Actis Legationis Gallicanæ, quæ prodierunt sub titulo: *Ambassade de Messieurs les Ducs d'Angoulesme, Comte de Bethune, & de Chateauneuf envoyez par le Roy Louis XIII. en Allemagne l'an 1620.* Sic etiam huc facit Euerardi Wassenbergi *Florus Germanicus, & plura scripta alia, quæ recenset Gryphius de Script. Hist. Sec. XVII. cap. II. §. XI.* A parte Protestantium Andr. ab Habernfeld *de bello Bohemico, Lugduni Batavorum 1646. 12.* *Consideratio causarum huius belli, quod anno 1618. in Bohemia exortum a. 1647. 4.* quo prolixè demonstratur Papicolarum tyrannidem potissimum in causa fuisse. *Catholicon & Notorium Imp. Ferdinandi II. & Friderici V. Palatini 1625. 4.* quo utriusque partis argumenta per rationes expenduntur & pro Friderico Palatino concluditur. Nicolai Harsteinii *responsio Apologetica ad Fabii Hercyniani appendicem Cancellariæ Anhaltinæ 1626. 4.* *Breuis Informatio & responsio solida ad præcipua capita, loca & puncta secreta Cancellariæ Bauarico-Anhaltinæ.* Accessit Luitzonii Thomsonii Carlomontii *dissertatio de causis nuper motæ Bohemiæ 1624. 4.* *Briefue Information des affaires du Palatinat 1624. 4.* *Speculum Consistorum Hispanicorum Lugduni 1626. 4.* Faciunt huc etiam *Memoires de Louise Iuliane de Nassau a Friderico Spanheimio conscripta.*

***** Pufendorf c. l. Carafa p. 94.

***** Carafa p. 91. *altero post victoriam Pragensensem mense, hac eadem victoria non solum Germanicum orbem sed pari fere splendore, lætitiæque Italicum, nec non Gallicum affectit. Quare Paulus V. Romæ binis suis Breuiculis Bauarum & Buequoium salutauit eisque victoriam gratulatus solennia festa indixit, quæ ipsæmet Pontifex frequentauit.*

§. XIV.

Cæsar vero, ut perculsum Friderici animum penitus opprimeret, ac Germaniæ Principes ab auxilio eidem ferendo abstergeret, istum xxii. Ianuarii 1621. proscribit, vna cum Io. Georgio, Marchione lägerndorfio, Christiano Anhaltino & Georgio Friderico Hohenloio Comite; etsi paullo post Anhaltinus & Hoienloius in gratiam iterum fuerint recepti. * Tum Bauaro iniunctum, ut superiorem Palatinatum, Alberto Austriaco, ut Inferiorem occuparet. Eam proscriptionem sine Electorum consensu illegitimam, & Capitulationi Cæsareæ repugnantem multi arguebant, aduersus inauditum & indefensum extra iudicii formam, in propria causa & quia Friderico lis non cum Cæsare, sed cum Archiduce fuerat. Cæsar e contrario in notorio & enormi crimine id potestatis sibi competere adferebat eo securius, quod armis & felicitate sua confusus, Germaniæ Principes iam despiciere inciperet. ** Iohannes interim Palatinus Administrator Electoratus, Conuentum, datis ad Correspondentes die xxii. Novembris litteris, Heilbrunnam *** indicit, in quo Palatini & sociorum pro-

scriptio

scriptio non adprobabatur. **** Eadem ratione Februario mense 1611. Conuentus Ligæ Catholicæ Augustæ fuit celebratus. ***** Nihilominus postea Moguntia inter Principes Correspondentes & Ambrosium Spinolam pax fuit inita, Unio dissoluta, & Palatinatus Spinolæ reli-
ctus. ***** Mauritius quoque Hassus, facta cum Spinola Pragæ pace, gratiam sibi Cæsaris conciliare properabat. ***** Dum interim Spinola totam Wetterauiam etiam sub hyemis algore pro Rege Hispaniæ occupa-
ret. ***** Idem Palatinatum quoque occupabat, nisi quod Angliæ Regis tribunus Veerius munitissima loca, Franckendalium, Manheimium & Heidelbergam adhuc in præsidiis teneret. † Non nihil metus Cæsari faciebant conuentus Saxonum Inferiorum a Christiano IV. Daniæ Rege Segebergæ indictus, & quæ ibi paratæ esse copiæ dicebantur. Ac erat Dano ad audendum sat animi. Sed cum alii litteris Cæsaris delinicti aut territi nollent, alii nihil possent, temerarium eidem visum, tantam rem ad-
gredi, præsertim cum Iacobus Rex verbis potius quam armis agendum censeret. Legatos tamen ad Cæsarem misit, Friderico veterem dignita-
tem & ditionem saluam petiuros; †† quos æque ac imbelles Iacobi pre-
ces ††† Cæsar elusit. Qui & ideo in paucorum mensium inducias vs-
que ad finem Iunii per Palatinatum inferiorem concesserat; ut istum inani spe lactaret, ac Hispani per otium ibi res suas firmare possent, quas administrandas Spinola in Belgium remeans, Gonsaluo Corduz tradide-
rat. †††† Interea Mansfeldium in Bohemia grassantem hinc Saxones, inde Ioannes Tillius, Bauarici exercitus dux, oppidis infestis proturba-
bant; qui in finibus superioris Palatinatus, non tam copiis sat numero-
sis, quam astutia sua confusus hærebat. Ei, ne in Bohemiam regredi pos-
set, Tillius obstitit; ac interea istam ditionem in verba Bauari adigit. Igitur Mansfeldius, ne velut indagine cingeretur, intercluso com metu
& grassantibus per ipsius castra morbis, eidem illasit simulatis pactis, quibus magnam pecuniæ summam sibi fuerat stipulatus, & traditis mu-
nitionibus, quas seruare non poterat. Inde cum e difficilibus locis se ex-
tricasset, irriso Tillio in Palatinatum Inferiorem se proripuit, & Cor-
duam obsidione Franckendaliæ depulit. Mox instante Tillio, Spirensen
in ditionem, & hinc in Alsatiā secessit, magna, quacunque transibat,
facta populatione. ††††

* Piaſecius p. 348. Pufendorf lib. I. §. XXXV. Extat ſententia proſcriptionis apud Londorpium Tom. II. lib. VI. c. I. p. 306. & c. II. ſententia contra ipſius adſecelas. Bellus lib. V. p. 501. Ludolph lib. XXI. c. II. n. 20.

** Pufendorf lib. I. §. XXXV. Burgoldenſis p. I. diſc. I. p. 87. Apud Londorpium p. 314. repe-

reperiuntur varia scripta, in hanc & illam partem. Separatim prodiit *Iustitia Casarea Imperialis circa declarationem Banni contra Palatinum Electorem* 1621. 4. *Acht-Spiegel, Mannheim* 1622. 4. in quo nullitas proscriptionis Palatinæ declaratur & *kurtze Darthnung und Bericht das die Churpfaltzische Achts-Erklerung vielen unheylbahren Nulliteten unterworfen* 1621. 4.

*** Extant litteræ conuocationis apud Londorpium p. 240.

**** Extant litteræ Correspondentium ad Bauarum de hoc conuentu apud Londorpium Tom. II. p. 371. Ludolph lib. XXI. c. II. n. 34.

***** Bellus lib. V. p. 507.

***** Carafa p. 97. solatio etiam fuit pax inita apud Moguntiam inter Principes Correspondentes, & Burgundicarum copiarum Ducem Spinolam, per quam fœdus Correspondentium, alias Aschusii initum, & Hallæ confirmatum; dissolutum fuit: illique Principes domum remisit, Palatinatam Spinola relinquerunt. Piasecius p. 348. Enique (Mauritium) Ciuitates Imperiales sequuta, fœderatorum societati renuntiarent, & non multo post omnes quoque fœderis illius affecta per Legatos suos Fridericum Comitem Solmensem, Benjamin Bunighausen, Georgium Zobelium, ac Doctorem Ioachimum Faber Imperatori se submiserunt: ac intercessore Electore Moguntinensi, Darmstadino Landgrauio, cum Spinola Moguntia initio Aprilis Conuentu facta, cui Fridericus Dux Vittembergicus, & Ioachim Ernestus Marchio Onoltzbacensis pro Fœderatis interfuit, composuerunt, quod fœdus suum soluerent, nouumque in fauorem Electoris Palatini, vel contra Imperatorem non inirent, & copias suas a quarta Maii dimitterent; e conuerso Spinola in terris illorum aliorumque Principum, Nobilium, Ordinum siue Catholici siue Evangelici sint, tractatu illo comprehensi, a quavis actione hostili abstinere, ac executionem sibi commissam contra Electorem Palatinum ad Maium proximum prorogaret: quæ prorogatio iterum ad mensem Iulium fuit dilata. Bellus lib. V. p. 515. Extant pacis tabulæ in *Recueil* Tom. III. p. 166. Pufendorf lib. I. §. XXXV. Variæ litteræ Moguntini & Ludouici Darmstadensis ad Correspondentes cum horum responsione extant apud Londorpium Tom. II. p. 381.

***** Piasecius p. 348. Ex primis Hassia Landgrauius Mauritius cum Spinola transiit, quod neque Palatini, neque Dissidentium fœderatorum partes sequi vellet, sed quietus in suis actionibus fidem Imperatori seruaret. Ludolph n. 35. Pufendorf c. I. Bellus lib. V. p. 511. 513. Londorp p. 382. *Recueil* Tom. III. p. 166.

***** Carafa p. 95. felicius ad Rhenum progrediebatur Spinola, qui totam VVetteraniam etiam sub hyemis algore pro Rege Hispania occupauit, deinde transmittens aliquot ex suis Fridburgum oppidum sibi dedit postulat. Cessere tunc Spinola oppida Gelbusum, Rosheimium, Brunsfelsum, aliaque multa illius districtus; idque tanto alacrius actum est, quanto euidentius constitit Casarem Viennæ publice Palatinum proscripsisse. Bellus lib. V. incunte. Ludolph lib. XIX. c. II. n. 30.

† Carafa p. 97. Pufendorf lib. I. §. XXXIX.

†† Carafa p. 95. 100. Pufendorf lib. I. §. XXXV. Bellus lib. V. p. 510. 518. 546. 571. Extant Acta Legatorum Danicorum cum Casare apud Londorpium Tom. II. p. 391. Ludolph lib. XXI. c. II. n. 38.

††† Piasecius p. 349. Merc. G. B. Tom. XIV. lib. I. p. 29. Carafa p. 108. intercessit autem post Chami obsidionem aliquis inter Bauarum & Mansfeldium de deditioe copiarum & patriæ, conuentus, parauit Carpenfonio, qui inducias inter utrumque exercitum ingessit, cui successit illud de pace commercium, per Chalonum Viennæ, cum demississimis litteris ad Casarem, & Legatum Hispania a Mansfeldio exaratis plenius tractatum. Verum, cum hæc Bauarus confirmasset, & de receptu Mansfeldii conuenisset, miratus est, quando se deceptum fuisse

Kkk kkk kkk

in

intellexit, quare fortune discedente, & a patris, & a patria, Mansfeldio, cetera Palatinatus superioris occupavit. Quid autem cum Mansfeldio fuerit actum, patet ex litteris Bartholomæi Richelii, legati Bavarici ad Moguntinum, apud Londorpium *Tom. II. lib. VI. c. XCIV. p. 510.* Pactam autem Mansfeldio pecuniam, ipsi numeratam minime fuisse tradit Adlzreiterus *p. III. lib. VI. n. 11.* Pufendorf *c. l.* Extant propositiones Digbii legati Britannici apud Londorpium *Tom. II. p. 485.* una cum epistolis inter ipsum & Bavarix Ducem mutuis.

††† Piascius. Pufendorf *c. l.* Bellus *lib. V. p. 526.*

†††† Carafa *p. 96. 99.* Piascius *p. 349. 350.* Pufendorf *c. l.* Merc. G. B. *T. XIV. lib. I. p. 9. & 15.* late narratur qua ratione Hispanos a Franckenthalii obsidione repulerit. Carafa *p. 109.*

§. XV.

Sic pacata Bohemia, adiunctisque provinciis, Templis Catholicis restituantur, * Lutherani sacerdotes sprete Saxonis, ad litteras Maiestatis provocantis, intercessionem, Bohemia & Austria pelluntur, Iesuitæ reducuntur. ** Iudicium sanguinis Pragæ formatur, præside Carolo Lichtensteinio, regni Prorege, in quo XXI. Iunii 1621. quadraginta septem, inter quos Proceres multi, vel ad mortem, vel perpetuos carceres condemnantur, bona publicantur, absentes proscribuntur. *** Similem reorum punitionem Dux Bavarix Cæsaris nomine Lintii incepit, nonnullosque ex proceribus, atque Ordinibus patriæ arci inclusit, quos postea Cæsar partim Passauium, partim Viennam, ad instruendam causam suscepit, **** Lutherani quoque ex Moravia & Carinthia fuerunt eieciti. *****

* Carafa *p. 93. 102.*

** Multum ad hoc contulisse Carafam ipse de se testatur *p. 98.* Bellus *lib. V. p. 609. lib. VI. p. 683.* Sententia proscriptionis a Lichtensteinio publicata, extat apud Londorpium *Tom. II. lib. VI. c. CXXI. p. 555. 630.* Merc. G. B. *Tom. XIV. lib. III. p. 45.* Piascius *p. 359.* pro Augustana itaque secta seu Lutheranis restituendis, scripserat Elector Saxonia ad Imperatorem, fidem appellando editorum litterarumque ipsius diversarum, in qui us profitebatur bellum illud pro recuperatione Provinciarum suarum hereditariarum, non pro tollendis Listeris Maiestatis, neque in præiudicium Evangelicæ vel Lutheranae religionis susceptum fuisse. Ad quam querelam cum Imperator Boemos propter rebellionem suam privilegia omnia amisisset, & si ex gratia ipsius restitueretur beneficium Litterarum maiestatis, eos ad ingenium & ad novas turbas cindas sub earum tutela redire posse, respondisset, omninoque in sententia sua de eis non restituendis persisteret, illum eo magis indignatum ad Comitum Ratisbonam venire noluisse multi opinabantur. Carafa *p. 130. 134.* Meyer *Lond. suppl. Tom. I. p. 309.*

*** Varia de hoc fuisse iudicia, patet ex variis scriptis. Carafa equidem *p. 98.* excusat, scribens: eodem fere tempore postquam perduellionis rei absentes, & fugitivi iam secundo, & tertio fuissent, prout styli est, evocati, & presentes sua fere die omnes in vincula detrusi, Cæsar constituto tribunali severæ inquisitionis, de singulorum reorum delictis agi voluit, habito iuramento ab iis, quorum erat dicta, & facta totius regni indicare; additoque severe præcepto, ne cuiusquam personam exciperent, sed secundum id, quod in extremo iudicio defendere possissent; ex legibus Imperii, & regni indicarent. In hunc finem centum & viginti duo

quad-

quæsitæ singulis fuere propositæ, datusque accusator, ac defensor, tempusque sufficientissimum, ut se defenderent, cum autem ex absentibus nullus compareret, & evidenter satis de delictis constaret; Cæsaris Legatus ad instantiam regii Cognitoris, illos, adhibitis debitis ceremoniis, reos pronunciatos, aqua, & igni interdixit, & fortunas illorum omnes fisco addixit. Defunctorum deinde tempore rebellionis, quorum culpa ex ipsis factis evidentissime probata fuerat, memoriam, (pariter in fisco relatis bonis) damnauit, ita tamen, ut talis damnatio nomini ac fame heredum, & consanguineorum nihil officeret. Contrarium dicit Piasecius p. 350. Pene enim omnes illarum Prouinciæ populæ ad partes Palatini iterum propendebant, territi maxime sumptis mense Iunio huius anni de Pragensibus supplitiis, non Christiano solum homini, sed quantumvis barbaro (nolumus sedare chartas innocuas descriptione tam feralis carnificina) ob immanem crudelitatem execrandis, nisi mature Imperator annuntiasset omnibus deinceps condonationem commissorum, edito tali publicato Olomuncii, ac Vratislaviæ, & insuper Elector Saxoniæ fidem suam pro securitate impunitatis & immunitatis huiusmodi Silesiæ toti interposuisset. Bellus lib. V. p. 530. 554. Londorp Tom. II. p. 426. Ludolph lib. XXI. c. II. n. 25. Extrat separatim Kayserliche Declaration und Executions-Proceß wider Dero Böhmishe Rebellen 1621. 4.

**** Carafa p. 99. Bellus lib. V. p. 533.

***** Carafa p. 129. Merc. G. B. Tom. XIV. lib. III. p. 70.

§. XVI.

Territis autem cruenta ista executione populis atque ad defectionem pronis, in Silesia non parum adhuc turbarum dabat Io. Georgius, Brandenburgicus Marchio, qui lägerndorff sedem habebat. Hic enim occupata Neussa, Glatzio, Troppauia, & excursionibus in Bohemiam factis, inde per Morauos in Hungariam tendebat * ad Betlenum, qui, postquam Morauos ac Silesios in obsequio erga Fridericum conseruare studuisset, ** magno cum exercitu e Transyluania in Hungariam veniebat, loca sibi a Cæsareis interim erepta, recuperaturus, Filloccam, Presburgumque, simul Neuheufelio subuenturus, in cuius obsidione Bucquoius ceciderat. *** Neque tamen aliquod operæ pretium factum, nisi quod Austriæ & Moraviæ vastitas inferretur. Ac Betlenus Friderici res desperatas videns, tum constantiæ Hungarorum diffusus, quorum multi Cæsaris gratiæ iam accesserant, pacem tandem xxvi. Ianuarii 1622. Niclasburgi cum Cæsare init honestis conditionibus, quod hic metueret, ne bello per Hungariam extracto, Turca se immisceretur. Et cedebat quidem Betlenus Regis Hungariæ titulo, sed illum Principis Imperii, & Cassouiam cum septem districtibus in Hungaria, inque Silesia Oppelam & Ratiboriam Ducatus quoad viueret, accipiebat. **** Nullo dein negotio lägerndorffii copiæ Silesia pelluntur, & loca ab ipsius, ac Mansfeldii milite infessa recuperantur. *****

* Pufendorf lib. I. §. XXXVI. Piasecius p. 350. Carafa p. 97. 104. 106. Bellus lib. V. p. 552. 559. 887. Extant varia scripta apud Londorpium Tom. II. p. 437. Merc. G. B. Tom. XIV. lib. I. p. 13. Carafa p. 110. 113.

** Carafa p. 91. Videbatur post victoriam Bechlemus cum Vngaris fortunam Bohemorum, Moravorum, & Silesiorum reparaturus; ille multos, & multi illum ad hoc prouocabant, praesertim Turenfis, qui ad ipsum confugerat, neque hoc erat absque periculo, si extenuatis iam Caesareis, & exhaustis prouinciis. Taborium, Pilsna, Vitunganium, aliaeque post Pragam in Bohemia urbes, nondum dedita, Silesia nondum reconciliata, Moravia adhuc perturbata, Vngaria rebellis, & Imperium plures partes diuisum conspirassent. Extant litterae Wetleni ad Morauos apud Londorpium Tom. II. p. 243. Bellus lib. IV. p. 477.

*** Carafa p. 94. 101. Ludolph lib. XXI. c. II. n. 46. Piasecius p. 350. Pufendorf §. XXXVI. Bellus lib. V. p. 538. 543.

**** Carafa p. 110. 114. 115. Piasecius p. 350. 357. Pufendorf c. I. Bellus lib. V. p. 498. & lib. VI. incunte. Pacis tabulae extant in Recueil Tom. III. p. 179. Merc. G. B. Tom. XIV. lib. I. p. 103. Ludolph lib. XXI. c. III.

***** Pufendorf lib. I. §. XXXVI. Merc. G. B. p. 105. Carafa p. 115.

§. XVII.

Vltimum conatum instaurandis Palatini rebus expromebant Christianus Brunswicensis Dux, Georgius Fridericus, Marchio Durlacensis, & Mansfeldius. Ille, collectis copiis, a. 1611. Palatinatum versus tendebat, & capto Amoenoburgo, Hassiam grauitur infestabat.* Sed, coeuntibus Bauaricis atque Hispanis, retro in Westphalam vertit, atque intercepto Lippstadtio & Sufato, expilata Paderbornensi, Monasteriensi ditione, militem suum auget, instruitque.** Mansfeldius per Alsatiā grassabatur, ac nouis Hagenoam munitionibus circumdabat, Tabernas vero relinquere iterum fuit coactus, cum Tillius interim per Palatinatum minora oppida confectatur.*** Hinc a Caesare denuo IV. Ianuarii 1622. proscribitur Mansfeldius.**** Germersheimi quidem cum Bruxellensis Infantis legato Rouillano agebat, ut Caesari se dederet,***** sed postquam Fridericus e Batavis, traiecto mari per Galliam Lotharingiamque ignotus ad Mansfeldium peruenisset,***** acriter bellum repetitur. Inde traiecto Rheno, Tillium XIX. Aprilis 1622. ad Mingselsheimium haut procul a Wiselochio acri pugna castigat.***** Qui tamen mox acceptam cladem reparauit, victo IV. Maii apud Wimpinam, post acerrimam pugnam, Durlacensi, qui post proelium ad Wiselochium copias suas, quas reducendo Friderico collegerat, a Mansfeldio separauerat, ut Bauari vires, facta in ipsius ditiones irruptione, distraheret.***** Huic tanta clade perculso, paullo post Caesar acrius incumbit, pronuntiata aduersus ipsum sententia, qua Eduardi Fortunati liberis Superiorem Marchionatum Badensem cum omni emolumento hactenus percepto restituere iuberetur.† Dum Mansfeldius in Palatinatu rem gerit, Leopoldus Archidux Hagenoam recuperare laborat; sed quem iste repente ingruens non sine clade

re-

repellit.†† Inde reuersus, Ludouici, Darmstadtensis ditionem male mul-
 tat, & ipsum cum filio captiuum abducit, paullo post tamen pecunia
 emunctum iterum dimittit.††† Interea Brunsvicensis valido cum exer-
 citu e Westphalia Rhenum versus progreditur, & male habita Fuldensi
 atque Darmstadtensi ditione, Hoechstam oppidum capit, Moenum ibi pon-
 te transiturus. Verum ingruente celeriter Tillio, ac Cordua, asperrimo
 cum hisce proelio xix. Iunii configere cogitur. In quo, cum post sex ho-
 rarum pugnam hostes indefessos vrgere cerneret, suos proelio excedere,
 Moenumque iussit superare. Incumbentibus tamen hostibus fuga magis
 quam receptus fuit, ac fatisciente ponte, plurimi flumine aut ferro hau-
 sti.†††† Inde maiorem copiarum partem proelio ereptam Mansfeldio
 iunxit, ac vna cum isto complura Alsatiæ oppida subegit.††††† Dum au-
 tem Cæsar postularet, vt promouendæ transactioni, Brunsvicensi & Mans-
 feldio missionem daret Fridericus, factum hoc equidem, ast exarmatus Fri-
 dericus plane spernitur, & coeptus†††††† inter Cæsaris Legatum
 Schwartzburgensem Comitem ex Anglia reducem, & Westonum, Angliæ
 Regis legatum Bruxellis tractatus, varias per frustrationes trahitur,
 donec totum negotium ad conuentum Ratisbonensem, quem Cæsar in-
 dicebat, reiiceretur.††††††† Leopoldus quoque Alsatiæ loca a Mansfel-
 dio occupata, recuperat, & Spiræ, WORMATIÆQUE præsidium imponit.
 Ac passim miles Cæsareanus eo petulantius Protestantibus erat molestus,
 quod nemo, quem merueret, superesset,†††††††† Corduba in Palatina-
 tum regressus, Franckenthaliam ambiebat; iamque exercitum ad obsi-
 dendum locum collegerat; cum ex Belgio commercium pacis seu indu-
 ciarum ad xv. menses institutum aduenit, quo non solum Franckendalia,
 sed cæterum Palatinatus inferioris ad manus Regis Hispaniæ deponi de-
 bebat; ita tamen, vt infecta pace, rursus Regi Angliæ oppidum in eo-
 dem statu, quo recipiebatur, relinqueretur.††††††††† Mansfeldius etiam
 sacramento Friderici solutus, Cæsari primum ministeria sua offerebat.
 Sed mox Bullionæi pollicitationibus adlectus, per Lotharingiam in Meten-
 sem tractum vna cum Christiano Brunsvicensi ducit, magno per Galliam
 terrore dato, ne partibus Hugonottarum accederet. Sed inani Gallis
 tractatu illudens, an vel ipse illus, cum validas aduersus se copias col-
 ligi videret, ad Batavos transire constituit. Ac depositis Sedani machi-
 nis maioribus, relictoque ibidem Friderico, per Hannoniam festinato iti-
 nere in Brabantiam rapitur, vndecim dierum spatio quinquaginta nouem
 miliaria cum exercitu emensus. Ei apud Floreacum Cordua se obiecit,

Kkk kkk kkk 3

iter

iter ipsi interclusurus. Acre ibi proelium, xxix. Augusti 1622. & magna utrinque cades. Perruperunt tamen Mansfeldiani, fame licet & tanto itinere confecti, ac apud Bredam Mauritio Arausionensi iuncti, haud modicum momentum attulerunt, ut Spinola obsidionem Bergarum ad Zomam solueret. Inde Mansfeldius tacito Batavorum impulsu Frisiam Orientalem, opimam regionem irrupit, copias ibi suas refecturus, ac firmatis viribus denuo belli aleam tentaturus, postquam ita aperte Iacobi Regis credulitatem ab Austriacis ludibrio haberi adparebat. ++++++

* Piascius p. 350. ab altera parte circa Vestphaliam Christianus Dux Brunsvicensis, Halberstadiensis Episcopus mense Octobri collecta tumultuaria militum manu pro defensione Palatinatus in Moguntinensi tractu Amanoburgum, cum arce situ editioris rupis munita, cepit. Inde Neostadium & circum vicina loca occupavit, & plura in direptionem militi suo concessit. Bellus lib. V. p. 599. Carafa p. III. Merc. G. B. Tom. XIV. lib. I. p. 19. 60. 96. Pufendorf lib. I. §. XXXVIII. Scripta hanc Christiani irruptionem concernentia maximo Hassiaca reperiuntur, apud Londorpium Tom. II. p. 529.

** Carafa p. III. acerrimus in illorum commotione fuit Christianus Dux Brunsvicensis Halberstadiensi Episcopatu intrusus, qui aliis de causis pariter Casari offensus, cum non potuisset sui Episcopatus, praeposterorumque decretorum contra Catholicos Ecclesia Halberstadiensis Canonicos editorum, confirmationem nancisci; causam Palatini simul, & vindictam suam suscepit; conscriptisque copiis, postquam consilia sua Principi Mauritio de Nassau, nec non Ordinibus Hollandiae communicasset, ex inferiori Saxonia in ditionem Moguntinensis Archiepiscopi, deinde in Landgraviu Hassiae, ac tandem in Vestphaliam devenit; ibique Lipstadium, ac Susatum interceptis, postea suas copias, in Episcopatum Paderbornensem, concessa libertate rapiendi, ac grassandi, promovit; & mox interceptis quam plurimis oppidis, Paderbornensem civitatem prodicione nonnullorum civium ingressus, Iudeos praeda exposuit, Ecclesiasticos pecunia multavit, Cathedralis ecclesiae thesaurum inuasit, & sacra Lipsana Sancti Liborii optimo argento, & auro inclusa profanavit, aureamque thecam sacrilege furatus, in stipendia militum insolentissimorum post cusam monetam effudit, quod sacrilegium non occulte Deus in Principe tam inique clivisci voluit, nam, notarunt nonnulli, post tam probrosum, scelestumque facinus, nunquam postea victoriam aliquam reportavit, & in sequentibus referemus, immo, ne quis de vindicta dubitaret, cum praefatus Christianus ex thesauris illius Ecclesiae, aliisque sacrilegiis conflatam pecuniam cudit, atque in ea brachium cum denudato ense expressisset, quasi contra sacerdotes specialiter evaginatum, (quod superba moneta inscriptio significavit, nimirum flagellum Clericorum) voluit Deus, & in vindictam tanta superbia, scelerataque presumptionis, non ita post brachio, & gladio destitueretur, & postea referemus, cuius vindicta praesagia etiam sensit in ipsa Diocesi Paderbornensi ac Monasteriensi, ubi quamvis occupata magna parte Vestphaliae, totaque ditione Episcopatus Paderbornensis; videretur locorum illorum Imperator; tamen exiguis copiis Electoris Colonienfis repulsus fuit, & mox egere cepit, tam auxilio, quam comitatu, pecunia & bellico apparatu, ob quem non ita procul a Moguntina ad Hoeftam misere casus, dissipato exercitu, vix ipse solus effugit. Merc. G. B. Tom. XIV. lib. II. p. 12. ex argento quod magna Paderborna & alibi copia acceperat, Imperiales novos una facie manum ex nube protensam & gladio armatam, cum nominis sui adscriptione, altera vero inscriptionem, qua Dei amicum, Sacrificulorum vero omnium hostem se profitebatur, exhibentem eundem spectavit. Piascius

p. 338. de hoc Christiano : manifeste pœnam tulit sacrilegii facti in Templo Paderbornensi expilato, vbi ex auro 80. pondo conflatum loci eius Patronum S. Laborium abstulit, & ex argento Monasterii Sufati, aliisque adibus sacris rapto, monetam signari iussit, ab una parte manu ex nube protensa gladio armata, ab altera inscriptione, Amicus Dei, inimicus Cleri, omninoque ad ealem ictum illam manum extendit. Habemus adhuc Christiani Ioachimicos, qui ex sanctorum statuis & thecis cusi dicuntur, hac cum inscriptione Gottes Freundt, der Pfaffen Feindt, de quibus Iacobus a Mellen in Specimine syllogæ nummorum ex argento Vncialium p. 9. & Hamb. Histor. Rem. 1702. p. 97. Burgoldensis p. 1. disc. 1. p. 80.

*** Carafa p. 115. Merc. G. B. p. 98. Bellus lib. VI. p. 614. Pufendorf c. l. Adlzreiter p. VII. lib. VI. n. 10.

**** Merc. G. B. p. 101. Bellus lib. VI. p. 627. Extat sententia nouæ proscriptionis apud Londorpium Tom. II. lib. VI. c. CXCV. p. 594.

***** De hoc tractatu Merc. G. B. Tom. XIV. lib. II. p. 5. de Mansfeldio dicens : de Germersheimii tum erat, taxationem aliquam cum Rouillano Infantis Bruxellensis legato in capite sequentia suscepturus, ut scilicet oppidum & prouinciam Hagenensem in feudum, pro se suæque heredibus acciperet; Princeps Imperii fieret; bonis Auriaci Principis omnibus, quamdiu confiscatio duraret, potiretur; ea post factam iterum pacem sublata, parem redditibus pensionem annuam haberet, aut si redimere a Principe ea posset, feudi nomine perpetuo retineret. Expensam in decem equitum & quadraginta peditum millia artha nomine pecuniam quamprimum reciperet. Intus sex septimanas ducenta imperialium millia, centies mille scutatos Hungaricos & totidem coronatos in specie acciperet Marescalli Infantis officio cum duodecim millium coronatorum pensione mensura potiretur, nullius, præterquam Marchionis Spinola Imperio subiectus. Carafa p. 121. Mansfeldius enim qui rursus cum Infante Belgii administratrice ac Domina, pacisci cupuerat, immo iam per D. Röllingerum, habitis conditionibus proficuis pactus erat; ad præsentiam Palatini a pactis recessit.

***** Piasecius p. 357. Merc. G. B. Tom. XIV. lib. II. p. 4. quod ad Palatinum attinet, is conscensa navi in Galliam mense Martio traiecerat, cumque Lutetiam venisset, & non Regem ibi solum, sed & alia visa digna nulli cognita uidisset, per Lotharingiam cum Michalonithio Bohemia Satrapa, & mercatoris cuiusdam Argentinenfis ministro, exiguoque Comitatu alio iter fecit, Bitisi in Leopoldi archiducis milites aliquot incidit, mensaque ut in diuersoriis fieri solet, adhibitus cibum cum illis capere, & qua proferebantur aduersus Palatinum conuitia haurire auribus plurima collectus fuit. Nocte inde digressus Bipontum venit, nullibi tamen sese donec Landaniam ad Georgium Ludouicum Comitem Laurensteinium appulisset, aperuit. Bellus lib. VI. p. 630. Pufendorf c. l.

***** Piasecius p. 357. ac non contemnendos isti Palatinales Duces progressus interim faciebant; Mansfeldius Hagenam in Alsatia & mox Magdeburgum Spirense caperat; postea Friderico Palatino ipso presente, qui per Galliam mutato habitu cum paucis Comitibus eo tunc aduenerat, Tiliam cum Bavarico exercitu apud Mingelsheimium mense Aprili praelio fuderat, caesis ex eo duobus millibus, & pluribus insignioribus Praefectis, quatuor tormentis, signisque militaribus plurimè captis; deinde Ladeburgum obsedit, & ut aperta expugnauit: Eppingam ac Sinsheimium recuperauit, praefidis Hispanicis caesis. Carafa p. 122. Adlzreiter p. III. lib. VII. n. 6. Merc. G. B. Tom. XIV. lib. II. p. 7. Bellus lib. VI. p. 630. Pufendorf c. l. Carafa p. 122.

***** Piasecius p. 357. Carafa c. l. Verum mox mutata fortuna, Bavaricis copiis una cum Hispanicis opibus, ad VVimpenam celeberrimam victoriam concessit; in qua Durlacensis;

is; quamvis instructissimus apparatu, & numero militum, ac loci commoditate superior, cum octo legionibus, viginti octo equitum turmis, decem tormentis & mille octingentis curribus disposita acie; cecidit in manus Tillianorum & Burgundianorum, qui paulo ante castra sua coninxerant. Idem postea p. 123. de Maria circa hoc proelium in aëre conspicua, nugatur. Adlzreiter p. III. lib. VII. n. 11. Merc. G. B. Tom. XIV. lib. II. p. 15. Bellus p. 631. Pufendorf c. l. Ludolph lib. XXII. c. II. n. 42.

† Pufendorf c. l. Bellus lib. VI. p. 665. Negotium hoc optime exponit Carafa p. 127. scribens: prius autem Caesar sententiam in Marchionem Durlacensem tulit, ut Marchionatum Badensem Eduardi filius, & si heredibus legitimis, restitueret. Etenim ista sub tribus Imperatoribus dudum ab Eduardi Marchionis Badensis filio agitata fuerat contra Georgium Fridericum Marchionem, qui, nepotum suorum tutor, hereditatem pupillorum sibi appropriauerat; occasione capta, quod parens ad impares nuptias transisset, & Catholicam Religionem inuhere tentasset, quod quamvis in Imperio absonum foret: tamen causa nondum satis inspecta, & ne ob rem singularem integra Germania bello affligeretur; in Marchione Badense haecenus toleratum fuerat. Cum vero praefatus Marchio Georgius Fridericus arma contra Caesarem strinxisset: ac primo filio ditionem suam magna fraude cessisset; fuissetque pars aliqua ditionum pupillorum Principum a Marchione Spinola inter alia loca occupata; voluit Caesar ad intercessionem Electoris Moguntini, ac nostram, (maxime ut Catholica Religio debite promoueretur,) seris heredibus, Eduardi filius Catholicis in Aula Bruxellae educatis, ditionem restituere, quare ex sententia suorum Consiliariorum amicorum unanimiter suffragantium secundum iura scripta, & Germaniae consuetudines, Georgium Fridericum & reum condemnauit ad restituendum eisdem superiorem Marchionatum Badensem, nec non fructus perceptos ac percipiendos, cum omnibus clenodiis, tabulis, mobilibus, & refusione sumptuum ac damnorum.

†† Merc. G. B. p. 37. 115. Pufendorf c. l. Piasecius p. 357. Bellus lib. VI. p. 655.

††† Merc. G. B. p. 41. 87. Bellus lib. VI. p. 656. Carafa p. 125.

†††† Carafa p. 126. Piasecius c. l. Merc. G. B. p. 43. Bellus lib. VI. p. 661. Adlzreiter p. III. lib. VII. n. 18. Pufendorf c. l.

††††† Carafa p. 126. Merc. G. B. p. 87.

†††††† Merc. G. B. p. 89. Bellus lib. VI. p. 633. De hac dimissione varia scripta apud Londorpium Tom. II. p. 626.

††††††† Carafa p. 127. Interim Bruxellae Szwartzenburgicus cum Regis Angliae Legatis, & Palatini ministris conuenerat sed difficulter votis correspondebant. Palatini enim integram suam ditionem, nec non dignitatis restitutionem deposcebant, Caesares vero vix illius partem concedere Frederico, sed sibi primogenito, & dignitatem post obitum ducis Maximiliani, ea tamen conditione, ut Catholica religioni addiceretur, forte se offerre posse dubitabant, sicque infesta tractatione, totum negotium ad futurum conuentum cui maxime Palatinus diffidebat, dilatum est. Piasecius p. 337. Tamen cum Palatinus voluntati Regis Angliae & Daniae refragari non posset, postquam illi spe pacificationis ab Imperatore accepta ipsam serio monuerant, ut arma deponeret, tredecima mensis Iulii Tabernarum obsidionem solui fecit, & Mansfeldium ac Alberstadensem cum vniuersa militia dimisit. Iam enim Comes Szwartzenburgicus ex Anglia redierat, reuera conuersus Bruxellas, eoque venerat Anglicus Legatus Vestonius, tractatus pacis inchoaturus, quos culpa sua Palatinus remorari volebat. Et p. 358. Caterum post illam Mansfeldii & Alberstadii missionem, res Palatini cum subleuari debuissent, in peius reuerunt; nam & tractatus pacis Bruxellis magis ad tempus trahendum institutus, perfici non potuit, eo quod Belgii Gubernatrix, non habebat ad decidendum illud negotium, vel ad concedendas inducias plenam ab Imperatore

potestatem; quod demum inclinatis tractatibus patuit. Merc. G. B. p. 37. Bellus lib. VI. p. 659. Pufendorf lib. I. §. XXXIX. De hac pacis tractatione extat Catholici cuiusdam epistola apud Londorpium Tom. III. p. 125.

+++++ Piasecius p. 359. & statim postquam a Palatinatu discesserat Mansfeldius & Alberstadiensis, quasi custodibus remotis Leopoldus Archi-Dux ex superiori Alsatia adueniens Haguenam recepit, & inde mouens, Spiram ac plura viciniora Oppida occupauit: & alii Imperiales Duces nemine iam propugnante, Landauia, Vintsinga, Neostadio, que adhuc in nomen Palatini tenebantur, istius præsidia eiecerunt. Merc. G. B. Tom. XIV. lib. II. p. 111.

+++++ Verba sunt Carafæ p. 134. Piasecius p. 361. Merc. G. B. Tom. XIV. lib. IV. p. 24. 50. 753. 757. Bellus lib. VII. p. 774.

+++++ Verba sunt Pufendorfi §. XXXIX. Piasecius p. 357. statimque Mansfeldius cum Alberstadenſi inter quotidianos cum Imperialibus, & Hispanicis confictus ad fines Gallie per Metensem Episcopatum tranſeuntes, pene cum viginti millibus armatorum, sparſo rumore, quod Regi Gallie militaturi irent, apud Sedanum obliquum cursum in Hollandiam per Brabantiam, ubi Gonzalum de Corduba cum viginti quinque millium exercitu itinera ipsis intercludentem apud Fallis oppidum sub finem Augusti prælio commisso fuderunt: Et licet restitueris Corambensis aciem suam inclinatam peditatus Hispanici opera, qui in illo confictu firmus disperso equitatu stetit, tamen prohibere non poterat, quin illi transirent Bredam, extremaque solum eorum agmina carpens, aliqua signa & currus suos ablatis recuperaret. In illo confictu Alberstadiensis, iaculo bombarde in manu sinistra percussus, vulnere ex labore pugne inflammato, eam iterata sectione rescissam amisit. Carafa p. 127. 133. Merc. G. B. p. 118. & lib. III. p. 13. Bellus lib. VI. p. 667. 671.

§. XVIII.

Bauariæ interim Dux, cum ex Amberga commeatus accipere partem maximam Mansfeldium audiuiſſet, ut transitum ipsi præcluderet, cum peculiari exercitu Palatinatum Superiorem fuit ingressus, atque occupato Chamo, Ordines Prouinciæ eo adegit, ut ipsi se subiicerent. * Hanc prouinciam Cæsar Bauaro promiserat, ut ære alieno, tradita tantisper in pignus ob sumptus in bellum impensos, Austria superiore, facta de alieno solutione, posset liberari. ** Hispani Palatinatum Inferiorem vindicare cogitabant, Tillius tamen a Bauariæ Duce ad occupandas easdem terras missus, *** pleraque oppida occupat, ipsamque Metropolim Heidelbergam Britannico licet præsidio munitam, obsidet, **** vrbs demum vi. Septembris 1622. adſultu fuit capta, arx vero & Manhemium deditione. ***** Inſequenti anno incomparabilis iste Theſaurus Bibliothecæ Heidelbergensis a Maximiliano Bauaro, pro fauore, vti videtur Papæ ad obtinendum Electoratum impetrando, per Carolum Carafam nuntium Papalem fuit impetratus, atque misso a Gregorio XV. Leone Allatio collectus, curribus impositus, Romam fuit delatus in Vaticanum, licet varia hinc inde spolia Cardinalium, diuerſas etiam Germaniæ Bibliothecas locupletauerint. *****

* Merc. G. B. Tom. XIV. lib. I. p. 78. Carafa p. 10. Bellus lib. VI. p. 573. Piafecius p. 349. Extant varia scripta de hac Palatinatus superioris occupatione apud Londorpium Tomo II. p. 508.

** Pufendorf lib. I. §. XXXVII.

*** Carafa p. III. Merc. G. B. Tom. XIV. lib. I. p. 38.

**** Qua ratione vrbs ad deditionem fuerit euocata, tradit Merc. G. B. Tom. XIV. lib. I. p. 38. Bellus lib. V. p. 591. lib. VI. p. 673. Londorpins Tom. II. p. 517. 627. Obsidio describitur in Merc. G. B. p. 83. III. & lib. III. inennte.

**** Merc. G. B. Tom. XIV. lib. II. exente & lib. III. p. 6. 35. Bellus lib. VI. p. 678. 685. Londorp Tom. II. p. 628. Piafecius p. 358. Tillius vero Heidelbergam (ad Nicrum fluvium sita est illa Ciuitas Electorum Palatinorum sedes) medio mense Augusto obsidione cinxit, summaque vi oppugnatam, sedecima Septembris (magis inertia defensorum) immisso per ruinas propugnaculorum deiektorum milite caput, diripiendamque permisit. Arx quoque paucos post dies deditionem fecit, passa defensoribus, & magna parte Ciuibus, qui eo confugerant, incolumitate. Supellex autem omnis Palatini & Bibliotheca instructissima Imperatori & Duci Bavarie cecit. Nec moratus Tillius Manheimium (ad confluentem Nicri & Rheni situm, in cuius arce veteri Echelberg dicta, quondam Ioannes Papa XXIII. a Concilio Constantiensi exanthoratus per triennium captiuus manserat) obsedit, magnaque contentione oppugnatum & defensum, demumque a praesidiariis ad Arcem concedentibus incendio deformatum, sub finem Octobris vi obtinuit. Verius Angelus pro Palatino praerat illi loco, & satis strenue rem gessit, sed multitudine hostium superante, etiam Arcem dedit 2. die Nouembris, libertate & incolumitate tam corporum quam facultatum omnium plena, non sibi tantum & militibus suis, sed omnibus qui cum ipso erant, obtenta, & cum vexillis explicatis, bombardis funiculisque accensis, ac duobus tormentis minoribus praesidiarii exirent. Et statim: totoque Palatinatu in potestatem Imperatoris redacto, Franckenthalium solum Palatinales retinuerant, non amplius quam ad annum proximum, sicut dicemus. Relatio Heydelbergenium de vrbe capta extat apud Londorpium Tom. II. p. 743. Ludolph lib. XXII. c. II. n. 54. Adlzreiter p. III. lib. VII. n. 27.

***** Carafa p. 150. supradictis ceremoniis (in Comitibus Ratisbonensibus a. 1623.) peractis, dum Principes Electores variis Imperii negotiis intenderent: ego impetrata a Bavarie Electore Bibliotheca Heidelbergensi, quae & copia librorum, & raritate manuscriptorum omnibus aliis in Germania & forsam in Europa bibliothecis antecellebat, Romam transmittendam curavi. Merc. G. B. Tom. XIV. lib. III. p. 107. Piafecius p. 366. Morhof Polyhist. lib. I. c. IV. Naudæana p. 2. Introd. ad notit. rei liter. cap. II. p. 73.

§. XIX.

Maio mense 1622. celebrabantur Edenburgi Comitiae Ungaricae. Erant, qui a Bethlemo, propterea, quod Silesii Oppelensem & Ratiborensem dominatus, ipsi promissos tradere recusarent, metuendas esse turbas putarent, verum is honorem & seruitium omne Caesari defererebat. * In his Comitibus Ordinum consensu de limitaneis locis praesidio Germanico firmandis, de legibus prouinciarum, Ordinum fide erga Caesarem declaranda, instauratione arcium, recuperando Watzio, purgatione fluminis prope Taurinum, constituendis praefectis, administranda iustitia, & recupera-

peratione locorum a Bethleno oppignoratorum fuit actum, de religione fuit dissimulatum, Palatinus vero electus fuit Stanislaus Tursus, Lutheranus; ** Durantibus his Comitibus Cæsar nova legatione Daniæ Regis pro Palatino requisitus est, ut ex variis locis exercitus pari passu dimitteretur, & amici tractatus ad totum negotium componendum certo loco, & tempore instituerentur; ad quod Cæsar respondit, se omnem operam esse adhibiturum, ut in pacis negotio Palatinus, alique sentirent, nihil ab eo fuisse omissum, quo communis patriæ tranquillitas possit refarciri. *** In iisdem Comitibus Eleonora Cæsaris coniux xxvi. Iulii 1622. Regina Ungariæ solenni ritu fuit coronata. ****

* Merc. G. B. Tom. XIV. lib. II. p. 52. Bellus lib. VI. p. 637.

** Carafa p. 123. Bellus p. 638. Merc. G. B. p. 80. Propositio in his Comitibus facta extat apud Londorpium Tom. II. p. 597.

*** Carafa p. 125. Merc. G. B. p. 53. Bellus p. 640. Extant hæc scripta apud Londorpium Tom. II. p. 599.

**** Merc. G. B. p. 92. Bellus lib. VI. p. 669.

§. XX.

Ferdinandus autem, cum artes iuxta atque arma ita feliciter ubique succederent, iam opportunum tempus aduenisse iudicans, quo dudum destinata circa Electoralem dignitatem in Bauarum transferendam * exsequeretur, pro quo etiam Gallia Rex nitebatur. Conuentum igitur Ratisbonæ institutum xxiv. Nouembris 1622. obit, ** qui iam ad diem Iohannis 1621. indictus, effectu fuerat destitutus. *** Neque tamen vniuersos Ordines conuocauerat Ferdinandus, sed Electores duntaxat, & pauculos sibi fere obnoxios. Moguntinus quippe Palatino dudum infensus, Vix montanæ inhiabat. Coloniensis Bauarica stirpe ortus, pro sua domo nitebatur. Treuirensis odia in Fridericum; Salisburgensem ditio Bauariæ interiecta subigebat. Ludouicus dudum Cæsari addictus, ut in causa Marpurgensi fauentem iudicem experiretur. **** Saxo, ob pullos Bohemia Lutheranos indignatus, adesse nolebat, legatos tamen æque ac Brandenburgicus arctissimis mandatis circumscriptis misit. ***** His igitur Cæsar vii. Ianuarii 1623. quid circa transferendam in Bauarum dignitatem Electoralem decreuerit, exponit: additur in speciem de pecunia aduersus Turcam, & Batauis compescendis. ***** Et licet Electores Cæsarem ab instituto auertere conarentur, Legati potissimum Saxonici atque Brandenburgici dissentirent, eiusmodi agendi modum in causa tam ardua Capitulationi Cæsareæ, legibusque Imperii minus congruere adferentes, nec filiis fratrique, & agnatis innoxiiis, Friderici ob delictum, ius quæsitum auferri

ferri debere, inaudita praesertim indefensaue causa. ***** Paulo ferocius protestabatur Wolfgangus Guilielmus Neoburgicus; se aduersus Aureae Bullae constitutionem tanquam proximum adgnatum atque innoxium iniuste praeteritum. ***** Caesar tamen nullis rationibus flecti se passus, cum promissa rescindere non posset, dum Ecclesiastici potissimum vna cum Catholicis demum consentirent, ***** maioris partis assentationem sibi sufficere ratus, xxv. Februarii 1623. solenni ritu septemviralem dignitatem Maximiliano Bauaro confert, hoc addito: quamprimum a se Conuentum indicendum, vbi super Palatini liberis, agnatisque amica ratione aut formato iudicio sit disceptandum; ac post Bauari mortem, eam rem nemini fore prauiudicio. † Actui tamen inaugurationis Saxonis atque Brandenburgici Legati, Neoburgicusque & Hispanus Orator interesse recusabant. Idem etiam Electores, datis ad Imp. Annebergae litteris de violato iure Collegii Electoralis quetti, omnia in suis nuntiis facta confirmarunt. †† Gallus e contrario legatis suis iniunxerat, vt Maximiliano, Electoris titulum concederent. ††† Dum igitur Lusatia vtraque Saxoni ob factos in bellum Bohemicum sumptus fiduciariorum iure addiceretur, †††† eidemque demulcendo ablegatus Ludouicus Hassus: Is postea, adiuncto Moguntino, Tillioque, Schleusingae cum Saxone congressus, Bauarum collegam adgnoscit, qui etiam ibidem xxx. Iunii 1624. in Collegium Electorale fuit introductus. ††††† Triennio post Wallensteinio a. 1626. ipsius ditiones inuadente, Brandenburgicus eundem adgnouit adlaborante Saxone. †††††† Tum Bauaro atque Colonienfi commissum, vt Ludouicum Hassum in possessionem ditionis Marpurgensis mitterent. His pondus addebant Tillii copiae, quibus isthoc obtentu per Hassiam Inferiorem hospitia assignabantur. ††††††† Caesar quoque ostentandae clementiae, Wilhelmum & Fridericum, Duces Saxoniae, quos captiuos tenebat, dimisit, ac Christianum Anhalatinum in gratiam recepit. †††††††† In iisdem Comitibus Moguntinus solenniter fuit inuestitus, & Io. Georgius Hohenzolleranus xii. Martii in Principum numerum cooptatus. ††††††††† Circa eadem tempora inualecente apud Germanos moneta minuta, potissimum cuprea, loachimici alizque maioris moduli monetae valore decuplo multiplicabantur, ex quo tot oriebantur commercii detrimenta, tumultus aliaque mala, vsque dum publicis edictis ad pristinum valorem reduceretur moneta. Vocabatur illud *die Kipper- und Wipper-Zeit.* *

* Consilia hac de re cum Comite de Ognate, legato Hispanico, & Carolo Carafa, nuntio Papali agitata, ipse Carafa exponit p. 117. Disuadebant hanc translationem Hispani, promissis Iacobi I. illecti, prout ipse tradit p. 119. *quod ut facilius impetraret (Iacobus I.) spem speciosam Matrimonii unici sui filii cum sorore Regis Hispaniae iniicit, ita ut quidam eiusdem Regis consilarii, prout fama euulgabatur, recuperationi Belgicarum Provinciarum inbiantes, non leniter ad pacem incundam, & ad Palatinum cum Electoratu restituendum assicerentur, maioriq[ue] conatu satagerent, Electoratus translationem Casari sub specie maioris boni dissuadere; aut saltem ob instantem bellorum calamitatem, tali translatione augendam cum vniuersali totius Germaniae commotione, rem differri, donec mutata facies Imperii, periculum, ne omnes Palatino accederent, abesset, nec doerant maligni nimium in futurum speculantes, qui hoc consilium adscriberent, non tam speciali commodo, quam metui; ne domus Bauarica semel ad Electoralem dignitatem promota succedentibus annis Imperialem dignitatem facili negotio assequeretur.* De eodem matrimonio inter Carolum, Walliae Principem & Mariam Philippi II. filiam proposito Consultatio est in Meyeri Lond. suppl. Tom. II. p. 578. quod etiam a Iacobo iuramento fuit confirmatum, quod ibidem exhibetur p. 583. Pufendorf lib. I. §. XXXVII. XL. Quid cum Hispanis hoc in negotio actum fuerit, tradit Carafa p. 120. itaque in eo acriter laborauimus tam Bruxella, quam Matriti apud Regem, Regiosque ministros Comitum de Oliuares ac Balbasarem de Zuniga, & cum nostra consilia publicata fuissent sub titulo Cancellariae Hispanicae, Caesar mirum in modum anxie verebatur, ne vniuersalis commotio in Germania oriretur. Bellus lib. VII. p. 739. Merc. G. B. Tom. XIV. lib. IV. p. 34. Piasecius p. 364. Pufendorf lib. I. §. XLII. Extant varia de hoc scripta apud Londorpium Tom. II. p. 789.

** Carafa p. 134. quod Casarem non retardauit, quin Comitibus ad proximum mense Nouembris medium stabiliiret. Quare certum diem vigesimum quintum omnibus Electoribus indicens, Ratisbonam ipsemet iter adornauit; tanto securius, quando magis constabat; vndique Caesaris hostes cessisse, & vix aliquod periculum alicubi superesse. Klingenbergenfes enim, & Glazenses paulo ante sese honestis pactis dederant, & Turcarum Imperator pacem ex necessitate appetens, legatum cum muneribus destinarat, inuiolatamque pacem se conseruaturum confirmarat. Hæc autem Comitibus hoc ipso iam anno fuisse dilata. Idem testatur p. 131. scribens: *ut negotium hoc differri pateretur, saltem vsque ad finem Comitiorum instantium Imperii, quæ iam proximum Octobrem dilata fuerant* Idem dicit Piasecius p. 359. tuncque deum Comitibus Generalia Germania sæpius dilata, pro abdicando Palatinali Electoratu Friderico ad finem anni huius celebranda indixit Ratisbona, quo ipsemet cum Imperatrice & Comitatu Aulico mense Nouembre transierat. Sex ex Electoribus nullus a principio adfuit, ac paulo post cum nonnisi Ecclesiastici aduenissent, inuitandis & expectandis Saxonico & Brandenburgico Electoribus, reliquum anni huius tempus fuit concessum. Solennem ipsius ingressum in urbem Ratisbonam describit Merc. G. B. Tom. XIV. lib. III. p. 59. Bellus lib. VII. inunte. Carafa p. 140.

*** De hoc Bellus lib. V. p. 529. 538.

**** Verba plerumque sunt Pufendorfi lib. I. §. XL. Carafa p. 127. totum negotium ad futurum conuentum, cui maxime Palatinus diffidebat, dilatum est, ad quem Caesar Saxonia Electorem, Ducem Pomeraniae, Mechelburgensem, Electores Catholicos omnes cum Ludonico Landgrauio Hassie, qui paulo ante emanibus Mansfeldit, & Ludonici Palatini liberatus fuerat; inuitauit. Pomeranum tamen & Brunsvicensem non venisse, idem testatur p. 141.

***** Piasecius p. 360. atque propterea Electores Saxoniae & Brandeburgi etiam ad

repetitam per Volfgangum a Verszowicz Caesaris vocationem, pro Comitibus illis venire detrectant, causis absentiae suae perscriptis, quod illam damnationem Palatini, & Electoratus collationem legibus, consuetudinibus Imperii aequitatisque contrariam probare non possent, & timeant maiorem Imperatoris offensam, si praesentes ipsius obfirmata voluntati contradicerent. Quae circa hoc negotium Saxonis fuerint consilia exponit Carafa p. 119. Merc. G. B. Tom. XIV. lib. IV. p. 15. Bellus lib. VII. p. 745.

***** Piasecius p. 359. die septima Ianuarii, Anni Millesimi, Sexcentesimi, Viginti tertii, fecit inchoari, & proponi negotia, propter quae Conuentum illum conuocarat. Inprimis longa serie narratis FridERICI Palatini delictis, declarauit, quod eum proscripserit, Electoratu priuauerit, eiusque Electoratum lege & vocatur Commissoria, ad se deuolutum ex plenitudine potestatis, transfulerit in Ducem BAVARIAE Maximilianum, cuius fidelem operam toto illo bello fuit expertus. Addita quoque erant aliqua, super quibus Imperator deliberationem, & consilium illius confessus requirebat, nempe de iuuandis rebus Vngaricis, de modo restituenda pacis Germania, de instauranda auctoritate iudiciorum Camerae Imperialis, de Hollandis qui multa loca in Imperio occupant, de Monetariis. Sed illud caput rei fuit, de exanthorando Fridrico Palatino, contra quem cum accusationem & iudicium vel saltem ad speciem instituendum, & cuiusnam Electoratus deferendus esset, in illis Comitibus primum dignoscendum fuisse, omnes sperassent, eum damnatum, Magistratum abdicatum, praeteritisque omnibus qui ex lege vocabantur ad illum Magistratum, remotiorem gradu in serie gentis Palatinae, victoris arbitrio solo fuisse euectum videntes, principia absoluti Dominatus exhorruerunt. Eandem propositionem exhibet Merc. G. B. Tom. XIV. lib. III. p. 75. Bellus lib. VII. p. 712. Londorp Tom. II. p. 687. Carafa p. 141.

***** Piasecius p. 360. Variabant etiam studia Collegii Comitiorum, plures Imperatore ac BAVARIA Duce ad partes suas trabente: sed tamen sub finem Ianuarii, ab illo datum fuit responsum ad Caesarem propositionem tali sensu: Quod Palatinus promeruerit quidem tantas penas, sed procedendi in hac causa modum illegitimum videri, in quo reus, nec citatus, nec auditus, sine ulla iudiciali cognitione damnetur: Cum tamen etiam in minoribus causis, secundum genuinas Imperii Leges, & passa ab ipsomet Imperatore circa inaugurationem suam iurata, parci Curiae & eiusdem cum reo dignitatis, & conditionis personae, ad iudicium sint adhibenda in quouis delicto quantumvis manifesto. Translationem quoque Electoratus ad personam remotiorem omittis filiis, fratre, agnatis proximioribus, qui nihil peccarunt, quinimo Caesari in hoc perturbato rerum statu utilem operam nauarunt, & ex praescripta Bullae aureae ius questum super Electoratu habent, Legibus Imperii, & omni aequitati ac consuetudini in similibus antiquitus recepta aduersari, aliisque Electoribus secularibus exemplum hoc praediacare, & successionis Electoralis iura a fundamentis conuellere. Haec & alia in iterato responso (postquam ad primum Imperator immotus in proposito persistebat) grauioribus rationibus inducebantur: & demum inuecabatur clementia Imperatoris ac pietas erga patriam, quae perpetua Electorum ac Principum Imperii dissidentia, belloque perenni conflictatura esset, si in ea successionis Electoralis confusa vestigia manerent, & Palatinus ope tot Regum & Principum affinium, amissa recuperare cogatur. Sed frustra ad extremum inani haec omnia agitabantur, cum Imperator nullis suasionibus & deprecationibus flecti vellet, vel non posset rescindere sua promissa, seu rationes praediacatas Status sui conseruandi, continendaeque in freno Germaniae (ratione di Stato moderni dicunt) sanctoribus obligationibus armis Hispanicis, diuersisque recens (sub hoc tempore novum foedus fecerat Angliaca domus, de consiliis & opera mutua conferenda pro conseruanda successione sua prosapia in ditionibus suis) initis foederibus connexas. Carafa p. 142. 152. Ludolph lib. XXIII. c. II. Merc.

Merc. G. B. Tom. XIV. lib. III. p. 107. 125. 146. 154. Bellus lib. VII. p. 718. sqq. Extant scripta in his Comitibus agitata apud Londorpium Tom. II. p. 661. Pufendorf lib. I. §. XL.

***** Garafa p. 147. Pufendorf c. l.

***** Extat consensus apud Londorpium Tom. II. lib. VI. c. CLXXIV. p. 670.

† Piasecius c. l. sed *aeque ista atque illa prima pro Palatino reiecta. Imperator, vigesima quinta Februarii solenni ritu Ducem Bavaria Maximilianum Electorem Archidapiferum Imperii renuntiare fecit, per Vice-Cancellarium Germaniae, qui disertiori oratione declaravit, quod isti Caesar dignitatem Electoralem, Friderico ob sua delicta ademptam, cum iure sessionis in Collegio Electorum & suffragii in eligendo Imperatore contulerit. Qua renuntiatione Dux per internuntios accepta, in Concilium veniens, genua flexus ad pedes Imperatoris, ab eo pileum & palatium Electorale accepit, & iusiurandum consuetum sacris Evangeliiis praeiitit. Tres Electores, Moguntinensis, Coloniensis & Treuirensis, ac Episcopus Salisburgensis, Ratisbonensisque aderant illi actui: Legatus Hispaniae Regis adesse (ac si Rege suo inscio illa fierent) recusavit, & Legatus Electoris Saxoniae & Brandenburgici, ac Princeps Volfgangus Vilhelmus Neoburgicus Comes Palatinus, qui tunc proximior agnatus Friderici, ac Catholicus, illum gradum appetebat. Et ne penitus a sua spe iste excidisse, vel ne Angli ac Dani pro Friderico (spe adhuc aliqua eos destinuisse oportebat) intercessionem neglecta fuisse viderentur, in ultima sua declaratione Imperator apponit iusserat, quod filiorum, ac fratris Friderici, & Principis Neoburgici, aliorumque eius agnatorum ius ad Electoratum & ditiones Palatinatus, in Conventu proximo ad hoc instituendo, amica compositione, vel si haec non succederet, iudiciario processu, adhibito Electorali Collegio, ac aliis Iudicibus non suspectis intra certum tempus definiendum esset ac possessio Electoratus Duci Bavariae data, illis praedictis non deberet. Immo in diplomate isti super eodem Electoratu dato adderetur clausula, ac ipsemet Dux, reciproca obligatione caueret: Quod si alicui ex proximioribus praedictis idem Electoratus adiudicaretur, illi ditio eiusdem Electoratus post obitum ipsius Ducis Bavariae ab Imp. consignanda esset. Inde Bauaricae stirpis ius ad Electoratum declarat Piasecius. Garafa p. 149. translationis processum describit Merc. G. B. Tom. XIV. lib. III. p. 160. Adlzreiter p. III. lib. VIII. qui etiam lib. IX. n. 29. causas abdicationis Palatini atque translatis Electoratus defendit, Bellus lib. VII. p. 737. Londorp Tom. II. p. 674. qui etiam consilium exhibet, an acceptare debuerit hunc Electoratum Maximilianus, & p. 699. vota quorundam Electorum circa hanc translationem, cum observationibus Volradi de Plessen Consilarii Palatini, cum variis scriptis hucfacientibus. Burgoldensis p. I. disc. XXIV. Litterae inuestiturae extant apud Londorpium Tom. II. p. 795. Declaratio Imp. apud Lunigium p. Gen. Cont. II. p. 64.*

†† Piasecius p. 360 Extant istae Litterae apud Londorpium Tom. II. p. 732.

††† Pufendorf c. l.

†††† Pufendorf c. l. Piasecius p. 361. Ipse Imperator solutis Comitibus Pragae initus est, ibique rebus constitutis & Saxoniae Electore, collata ipsi Lusatia superiori & inferiori fiduciario iure, in amicitia confirmato, Viennam mense Iunio transierat. Promissa equidem Electori iam a. 1622. fuerat Lusatia; Sed demum sub initium Iunii 1623. deputati a Caesare Commissarii, Baro a Thalenberg, Otto a Nostitz & Otto Melander Dresdam ad superiorem & inferiorem Lusatiam Electori Saxoniae attribuendam, profecti fuerunt. Extat Recessus Immissionis apud Lunigium p. spec. §. I. p. 97.

††††† Piasecius p. 372. de Caesare: quoniam & Electorem Saxoniae propter Electoratum Palatinalem ad Ducem Bavariae translatum male contentum placari curavit, ut in Conventu Electorum ac Principum Germaniae ad finem Iunii indicto Sleusingae translationem illum Electoratus probauerit, & ad concessum Electoralem novum illum Electorem admiserit, licet obtestatus fuerit quod

quod per hoc oppositioni per suos Nuntios in Comitibus Ratisbonensibus contra eandem translationem Electoratus facta, aut iuribus familiae Rhenensi Palatina derogare non intendat. Moguntinus solus cum Saxone adfuit praesens illi Conuentui, alii Electores per Legatos, idemque Moguntinus iussurandum Electorale ab Electore eodem nouo recepit. Pufendorf c. l. Merc. G. B. T. XV. lib. II. p. 138. Ludolph lib. XXIV. c. II. n. 32. Bellus lib. VIII. p. 825. Carafa p. 179.

+++++ Pufendorf c. l. Vide infra § XXX.

+++++ Pufendorf c. l. Extat sententia Imp. in hac causa Kl. Aprilis 1623. lata, apud Londorpium p. 735. vna cum mandato ad Ordines Prouinciales & aliis scriptis. Merc. G. B. Tom. XIV. lib. III. extante & lib. IV. p. 22. Bellus lib. VII. p. 747. lib. VIII. p. 811. Carafa p. 152. 178. Qua ratione sub finem Martii possessio Marpurgensis a Ludouico Darmstadtensi fuerit arrepta, docet Merc. G. B. Tom. XV. lib. I. p. 57.

+++++ Pufendorf c. l. Merc. G. B. Tom. XV. lib. II. p. 108.

+++++ Carafa p. 179. Bellus lib. VII. p. 744. Merc. G. B. Tom. XIV. lib. III. p. 164. Piasecius p. 372.

* De hoc malo Theatr. Europ. Tom. I. p. 455. 676. Ludolph lib. XXII. c. II. n. 64.

De his turbis :

*IrVs est & subito qVI MoDo CrasVs erat
VnreChs gVt koMbt geVVIs nIChs an DrItten erben
VVlpera pLebs LVDI peperit trIsstssIma fata*

Facit huc Consilium Zachariae Geitzkoffleri apud Lünigium p. 1049. Varia scripta Monetaria recenset Gryphius de Script. sec. XVII p. 109.

§. XXI.

Inferioris autem Saxoniae Principes, quibus Ratisbonae acta magno-
pere displicebant, arcano inter se concluso foedere, vt se contra Caesaris
potentiam tuerentur, copias comparabant, inualecente praesertim per
Westphaliam Corduz, & Ioannis Iacobi Comitis Anholdini milite. Dux
Copiarum adsciscitur Christianus Brunsvicensis, obtentu sumpto, vt hoc
modo a Mansfeldio abstractus, eo facilius Caesari possit reconciliari. * Sed
Tillius, cui istius motus obseruare iniunctum erat, ** admoto ad fines
agri Brunsvicensis exercitu, minabatur Friderico Ulrico Brunsvicensi; se
terras ipsius ingressurum, ni frater ipsius arma deponat. Iste e contrario
ferociter petere, vt Tillius finibus suis abscedat. Quod hic floccipendens,
iam late per eiusdem prouinciam incipit grassari. Vnde territi Princi-
pes, nondum sat prouisis, quae tanto belli gerendo requirebantur, Chri-
stiano denunciant, vt aut a Caesare oblatam gratiam amplectatur, aut In-
ferioris Saxoniae finibus facessat. *** Veritus igitur iste, ne amicis iuxta
atque inimicis inuadentibus in angustias redigatur, per Westphaliam ad
Mansfeldium tendere constituit, atque inuicem per Landgrauii Hassiae
Mauritii ditiones impetum in Palatinatum, pro restituendo Palatino, mi-
nitabantur, vel in Bohemiam tendebant. **** Sed insequens acriter Til-
lius,

lius, ultimum ipsius agmen carpebat. Inter asperas velitationes aliquot impedita loca superantur. Sed vi. Augusti 1627. apud Stadtloam Monasteriensis ditionis ad Zutphaniz fines, totus Brunsvicensis Exercitus consistere coactus est, qui nuper collecto & inexercitato milite constans; Tillianis par non fuit. Magnam ibi cladem accepit Christianus amissis machinis, impedimentisque, & magna copiarum parte occisa, capta, aut dissipata. Ipse cum reliquiis apud Batauos receptus fuit.***** Tillio Frisiam Orientalem, cui Mansfeldius inhærebat, invadere animus erat. Sed cum Bataui Embdæ præsidium firmassent, ac Mansfeldius immisissis terræ aquis, aditum interclusisset, retro cedebat. Persuadebant tamen Bataui Mansfeldio, ut accepta pecuniæ summa, Frisiam sat iam exhaustam relinqueret. Qui antequam exercitum dimitteret, cui ulterius alendo nulla ratio suppetebat, validam manum per Monasteriensem & Paderbornensem ditionem effudit, rapinis stipendiorum vicem suppleturis, qui tamen vel cæsi fuerunt vel dissipati. Ipse Dux cum reliquis in Batauos abiit, alia via bellum reparaturus.***** Interim Cæsarei Lippsædium, ditionem Marcanam & Rauensbergensem, aliaque loca in potestatem redegerunt.*****

* Merc. G. B. Tom. XIV. lib. III. p. 164. Bellus lib. VII. p. 751. Piascius p. 362. Plenius hæc exponit Carafa p. 158. scribens: interim in inferiori Saxonia de translatione Electoratus, qua multis summe displicuerat, serio apud Ordines deliberatum est; & quia Tillius non procul a Brunsvicensi ditione cum exercitu sedem fixerat; sub specie districtum illum tuendi a milite tam Tillii, quam Mansfeldii adhuc in Frisia hærentis; inter Regem Daniam, Electorem Brandenburgensem, Ducem Brunsvicensem, Ducem Holsatiam, & Mechelburgensem, ciuitates Bremam, Lubecam, Hamburgum, Luneburgum, & alias arcanum fœdus initum fuit, cui Christianus, Dux Brunsvicensis sese cum Imperio præfœdum præbuit, verum cum tantum ad defensionem dicerentur servitura copia; Dux Luneburgensis, qui iam a triginta circiter annis præfecturam ordinariam Circuli sustinuerat, hoc sui muneris fore existimans, collectis aliquot copiis nomine totius provincie moderata præsidia disposuit, magnaque modestia vim deprecatus fuit. Quæ fuerint Christiani copię, exponit Merc. G. B. Tom. XIV. lib. IV. p. 73.

** Piascius p. 361. sub finem vero Martii soluerat Comitibus Imperator, ac paulo ante dimiserat Tillium cum mandato, ut exercitum auget ad cohibendum Mansfeldium & Alberstædensen, qui ex Hollandia in Saxoniam inferiorem, & ille in Frisiam Orientalem concesserat, viresque restaurarat. Carafa p. 153. 159. 160. 163.

*** Carafa p. 153. Piascius p. 362. Quænam inter Tillium, Circuli inferioris Status & Fridericum Ulricum Brunsvicensem litteris fuerint acta, exponit Merc. G. B. Tom. XIV. lib. IV. p. 46. 79. Bellus lib. VII. p. 751. 755. Londorp Tom. II. p. 753.

**** Arcana hæc consilia aperit Carafa p. 152. Idem p. 159. verum hæc tantum eo fine dicebantur, ut Christianus impune meliora loca occuparet, aciem maturo instrueret, & aditum sibi in Bohemiam aperiret. Nam eo ipso tempore a Saxonia Electore transitus in Bohemiam petebatur, ab Eisfeldensibus collatio non exigua summa pecuniaria impetrabatur, & copię multo maiores, quam opus esset, conscribebantur.

***** Piafeciis p. 362. Tillius itaque ex Veterana monens per Hassiam, nec quicquam transitum denegante Mauritio Landgrauio, eo contendit, scriptis literis ad Ulrichum Ducem Brunsvicensem, quod Alberstadenfis occasionem sibi daret ingrediendi illas ditiones. Et tunc quidem Principes illius circuli non satis contra tantam vim infirmæ, persuaderi sibi permisserant solum Alberstadensem quari, eoque amoto sese immunes fore. Ac propierea illum ablegarant postquam excusarant, quod nil hostile contra Casarem vel contra vicinos moliretur, verum studio per ipsos amocatus a Mansfeldio, securitas sua persona causa in castris se contineret, reconciliationem Casaris expectans. Et licet Tillius tali excusationi non acquiescens cum exercitu ad eorum finem appropinquaret, iamque in Brunsvicensi Principatu Arcem Friedland, aliaque circa Volsenbutelam plura loca occupasset, tamen ipsi quieverunt. Sed cum iste caso postea septima Augusti Alberstadenfis in Vestphalia apud Lonerbruchum prope Monasterium, (abente ex Imperio ac pugnam detraclantem, cum transitum Knipausius eius Tribunus male custodisset, improviso confectus prostratus) Merc. G. B. Tom. XIV. lib. IV. p. 105. qui tamen VI. Augusti huic praelio definit, quem etiam relationes apud Londorpium Tom. II. p. 768. statuunt. Locum sic definit Carafa p. 165. ad syluam prope Statloo, inter aquas & balium. Cladem vero p. 166. ac mox spatio duarum horarum totum exercitum Halberstadiensis, qui triginta circiter milibus armatis constabat, adeo dissipauit, ut 6000. in ipso loco sint caesa, quatuor milie sese dederint, ceteri captiui, lesi, ac fugati fuerint. Inter captiuos numerati sunt tres Duces, quatuor Comites, sex Tribuni, & facile centum Capitanei cum ducentis signiferis, ac magni nominis ministris. Halberstadiensis ipse fuga sibi consuluit cum duabus equitum turmis, amissis duodecim tormentis bellicis, totoque exercitus bellico apparatu. Adlzreiter p. III. lib. VIII. n. 35. praelium & inter hæc locum sic describit: medio inter Abusum & Loham campo substitit: loco nomen est Diffendicum hand procul a Statlona ciuitate. Bellus lib. VII. p. 769. Pufendorf lib. I. §. XLII. Ludolph lib. XXIII. c. II. n. 48.

***** Pufendorf lib. I. §. XLII. Bellus lib. VII. p. 777. lib. VIII. inuenit.

***** Merc. G. B. Tom. XIV. lib. IV. p. 117. Tom. XV. lib. I. p. 15. 40. Piafeciis p. 363. interim opportunitate victricium ubique armorum Austriacorum usus Princeps Neuburgicus, Lippiam hereditatis Iuliacensis longa & difficili oppugnatione ad deditionem coegit, totumque Comitatum Rauenburgensem recepit: Et Cordubensis Effensem in Montensi Comitatu praefidum Hispanicum introduxit. Bellus lib. VII. p. 777.

§. XXII.

Eodem tempore Betlenus Turcicis auxiliis suffultus, & quod a Brunsvicensi, atque Mansfeldio aliquod operæ pretium factum iri speraret, bellum acriter reparabat, caussatus, nupera pace sibi promissa seruata non fuisse. Igitur percursa Hungaria, in Morauiam penetrat, ipsa quoque Bohemia iam trepidante. Ei a Casare obuiam missus cum exercitu Nigromontius Marchio male habetur, & intercluso comiteatu ad extremam necessitatem redigitur; cum repentinus pavor Betlenum retro vertit, e falso rumore, velut multa millia e Germania Casari in auxilium aduolarent. Petitas ab ipso duorum mensium inducias Casar reiciebat, & qui præda onusti domum discedere conabantur Turcæ, male multabantur. Mox tamen idem Betleno honestis conditionibus pacem dabat, quæ

viii. Maii 1624. Viennæ fuit conclusa, quod Turcico bello implicari nollet & rebus suis in Germania promouendis, vacare satius duceret. *

* Verba sunt Pufendorffii lib. I. §. XLIII. Piascius p. 362. in *Vngaria Gabor Bethlem* offensus, quod quinquaginta milia nummorum aureorum annua ex pactis Nikelsburgensibus sibi promissa non soluerentur, & quedam conditiones non seruarentur, per Comitem Turrensensem seniore Legatum suum Constantinopoli a Turca maiora auxilia impetrauerat, illisque acceptis, Budianus in Austriam inferiorem, ipse vero Bethlem in Morauiam irrumpens, mense Octobre plurima damna Casarianis dedit: Tisenbachicam legionem prostrauit, plurimos ex ea cepit & vna cum Varglero Viceprefecto Tisenbachii Tyrnauiam, quam etiam receperat, victos ablegauit: presidarios Morauia circa Brunam exustis ibi suburbiis fudit, & Comitem de Monte nigro cum Casarianis copiis fuga egre ad Gedingum oppidum elapsum, ibidem obsidione graui ad vigesimam Nouembris pressit: Demum vero Turfons Palatino Vngariae procurante inducias fecit ad mensem Aprilis proximum. Turca tamen ipsius auxiliares in reditu a Nouoselensibus, Comorensibus, Iaurinensibus Casarianis presidiiis, multum incommodi acceperunt. Carafa p. 160. 171. Bellus lib. VII. p. 772. 781. 783. Merc. G. B. Tom. XV. lib. I. p. 24. 56. Ibidem lib. II. p. 54. docetur, qua ratione induciæ XXV. Martii 1624. fuerint prorogatæ. Pacis articuli extant p. 96. apud Bellum lib. VIII. p. 809. eoque territus haud grauatim veteres conditiones pacis tunc suscepit & in Recueil Tom. III. p. 200. De hac pace Piascius p. 371. persuasus iste (Bethlem Gabor) erat, quod Imperator anno hoc pacata omnia habens in Germania, totas vires in Vngariam ad Translyuaniam inuadendam conuerteret. Meyerum Lond. suppl. Tom. II. p. 633.

§. XXIII.

Miserat anno 1623. legatum suum Ferdinandus Iacobum Curtium ad portam Ottomannicam cum solenni legatione ac solitis muneribus, ad pacem stabiliendam. Missi etiam Legati in Vngariam, quibus mandatum, ut vna cum destinatis a Sultano, in locum vnum conuenirent, & pacem quæ anno 1606. in Sithwarock fuerat conclusa, atque a. 1616. confirmata, prorogarent. Querebatur Cæsar de pactorum transgressione circa pagos dediticios, de diuastationibus, de captiuis, de iure Patronatus Translyuania, de subsidiis præstitis rebellibus, ac denique quod Waitzium vi fuisset occupatum. Quibus omnibus per contrarios articulos, & iustam compensationem Cæsarei deinceps in edetam adferri postulabant. Sed tractatio ista in aliud tempus dilata, sæpius interrupta, ac rursus anno sequenti 1625. Maio mense concepta, non nisi tertio post anno fuit stabilita. Nec minus res suæ familiæ constituit. Postquam enim per cessionem Regis Hispaniæ, Ferdinando soli & successoribus ius in regno Bohemiæ, Stiria, Carinthia, Carniola, Foroiulio & Archiducatu Austriaco fuisset firmatum, Comitatus Tirolensis, Landgrauatus Alsatiæ, Brisgouia, cum adiacentibus Sueuiæ regionibus, in tres partes fuerunt diuisæ, quarum vna Ferdinando Cæsari, altera Leopoldo, tertia Carolo cecit, qui tamen voto obstrictus, nullo modo de incundo matrimonio cogitans,

Mmmmmmmmm 2

hoc.

hoc ius suum postea Cæsari reliquit, contentus Marchionatu Burgouienfi, & nonnullis aliis dominiis in Moravia & Silesia, dum viueret, præter annuam pensionem multorum millium florenorum. Cæsar vero libere hanc Caroli donationem Leopoldo eiusdemque masculis successoribus reliquit, eundemque in sua parte constituit Gubernatorem **

* Carafa p. 183. bello hoc (in Saxonia inferiore) ingruente, ad solamen Cæsaris, & Catholicorum pax Turcica mense Maio huius anni stabilita fuit in aperto campo prope Gyarmatam, septem articulos comprehendens, & quia hi postea semel, atque iterum fuerunt corrupti, & rursus correcti, melius infra recensentur, nunc vero sufficiat dixisse, hanc pacem non parum saltem ad famam Cæsaris profuisse; cum a nonis exercitiis appeteretur; præterquam, quod non nisi anno sequenti Turcarum invasionem senserit, quare hac pax vere plurimum rebus Cæsareis conduxit. Merc. G. B. Tom. XV. lib. IV. p. 63. vbi etiam pacis articuli extant & apud Londorpium Tom. II. p. 792. Bellus lib. VIII. p. 894.

** Carafa p. 184.

§. XXIV.

Dum igitur Cæsar religionem Catholicam in Austria & Bohemia ubique reduceret, variis etiam in locis a. 1623. & 1624. restitutio bonorum Ecclesiasticorum pro Catholicis mandaretur,* Cæsareus miles sub prætextu Palatini ad seclas insequendi, grauis esset toti Germaniæ, ac iam dudum vicinis immensam gliscens Austriacorum potentia formidinem incussisset, in foedus Parisiis VIII. Augusti 1624. conclusum, coeunt Gallus, Britannus, Danus, adiunctis Sabaudis, Venetisque & Batavis, diuerso singuli respectu; sed in eo omnes conueniebant, ut Austriacorum progressus sisterentur. Præcipue tamen obtentui sumebatur Palatinus in autum patrimonium reponendus, & ut Hispani valle Tellina, claustris Italiæ excuterentur.** Ast, dum etiam Iacobus I. spe inani se matrimonii deceptum esse cernebat, apparatusque pro restituendo Palatino necessarii a Parlamento fuissent ordinati, ipse tamen parem se Austriacæ potentie non videns, variis utebatur consiliis.*** Demum Gallorum Belgarumque conatus ob motus internos essent irriti, reliqui sua tantum curarent, tota belli moles in Saxoniam inferiorem, Daniæque Regem Christianum IV. incumberebat, quem & miseratio in Palatinum stimulabat, & cura pro Christiano Brunsvicensi, sororis filio. Simul Episcopatus Bremensem, Verdensen, Mindensemque ac plures fortasse in filios suos transuoluendi occasionem iam præberi rebatur.**** Habito igitur Maio mense 1625. Circuli Saxonie inferioris conuentu, de milite congregando fuit decretum & Daniæ Rex, in Ducem Circuli fuit creatus,***** Christiano Seniore Brunsvicensi, qui hoc munus vndecim annos gesserat, eidem renuntiante.***** Fauebant potissimum Dano Brunsvicenses Duces ipsius e

so.

ſorore nepotes, Chriſtianus Wilhelmus Adminiſtrator Magdeburgicus
 adſinis, & Duces Mecklenburgenſes. Inde miles conſcribitur, & cætera
 bello neceſſaria magno ſtudio parantur, lociis non ſpernendam pecuniæ
 ſummam ſuppeditantibus. ***** Mansfeldius quoque in Anglia, &
 Chriſtianus Brunſuicenſis in Gallia non inualidas copias conſcripſerant,
 quæ per Galliam in Alſatiam irrumperere debebant; ſed quas poſtea, Gallis
 promiſſum tranſitum denegantibus, in Batauos abduxerunt; mox poſt
 fruſtra tentatam Bredæ liberationem, in agrum Coloniënſem effuderunt,
 numeris non parum minuentibus crebras ob mortes ac defeſiones. Iſtis
 Anhalatinum Tillius oppoſuerat. † Ipſe contractum e Wetterauia Haſ-
 ſiæque ſtatiuis exercitum in Brunſuiceniſum fines ducebat, ac Viſurgis op-
 portuna loca occupabat. †† Frequens inde litterarum Danum inter,
 Saxonesque Inferiores, ac Tillium commutatio. Illi, arma nullius in
 offeſam, ſaltem ad tuendos fines comparata teſtantes, petebant, ut Tillius
 exercitum remoueat: hoc ferociter reſpondente: milites Cæſaris aues
 non eſſe, ut in aëre vitam agitare queant. Cæterum ſi ipſi prius exer-
 citum dimittant, ſe quoque abiturum. ††† Idem in conuentu Brunſui-
 cenſi Auguſto menſe 1625. inſtituto, cum legatis Tillianis agebatur, ſed
 fruſtra. †††† Cæſar vero, Germaniæ libertati ut fræna imponeret, Al-
 bertum Wallenſteinium quem ob varia in ipſum merita, Fridlandiæ Du-
 cem creauerat, ††††† ſeparato cum exercitu ſubmittit, qui occupata di-
 tione Halberſtadtienſi ac Magdeburgenſi compedes Albi iniiceret. ††††††
 A litteris inde paulatim ad manus res reducit. Dano primordia belli
 non ſatis fuerunt auſpicata, qui dum vallum vetuſtate collapsum Ha-
 melæ obequitat, improviſo lapſu in foſſam præcipitatus, aliquot per dies
 exiguam vitæ ſpem ſuis reliquerat. Eo caſu perterriti eius duces, cum
 exercitu retro Verdam conceunt, ne forte Tillius capite deſtitutis in-
 grueret, utque Brunſuiceniſis per Weſtphaliam aduentantes copias ſibi
 eo tutius adiungeret. Aſt Tillius nudata præſidiis a Dano loca Hame-
 lam, Mindam, aliaque occupat. ††††††† Sed ab obſidione Nyenburgi
 non ſine damno repellitur. Aſt, dum Rex Callenbergam a Tillio nuper
 occupatam recuperare cupidus, Fridericum Saxonæ Ducem & Io. Mi-
 chaelem Oberntraſium cum aliquot legionibus, eo miſiſſet, Tilliani iis-
 dem obuiam procedunt, ac non procul Hanouera vtrumque poſt, acrem
 pugnam magna cum copiarum parte iv. Nouembris cadunt. ††††††††
 Poſt tamen Rex Stolzenauiam recuperat. ††††††††† Aſt Fridlandus
 pontem Deſſauienſem caſtello firmat. ††††††††††

* Piasecius p. 371. hac autem (pace Vngarica) conclusa, Imperator, hereticis omnibus qui ad novandas res omni oblata occasione propendere viderentur, exercitum Religionis suae tam in Austria utraque quam in Boëmia interdixit, quinimo in Civitate Praga; ubi tumultus periculosus concitarentur, talibus ademitis ibidemque Tempia Lutherana & Calviniana aliquamdiu occlusa, alia Carmelitae Discalceatis, alia Societati Iesu tradi fecit. Quoniam bona vel vi, vel per sententiam restituta, tradit Carafa p. 175. Extant de hoc varia Scripta apud Londorpium Tom. III. p. 766.

** Merc. G. B. Tom. XV. lib. III. p. 53. ubi etiam capita foederis exponuntur. Carafa p. 180. 197. Bellus lib. VIII. p. 813. Pufendorf lib. I. §. XLIV. Extant tabulae foederis apud Londorpium Tom. III. p. 711. cum variis consultationibus & iudiciis de hac Liga.

*** Piasecius c. I.

**** Carafa p. 174. displicebat summopere Regi, quod miles Caesareus per alio praelio Lipstadium serio obsedisset, & locum tam munitum expugnasset; sed magis, quod totam illam viciniam, Sparenburgum, Herfordum, Rauenburgum, aliaque loca versus Paterbornensem, & Hildefemensem diocesim occupasset: immo maxime, quod miles omnis in hyberna, Hassiam ad limitem inferioris Saxoniae deduceretur, quare non parum sibi, suisque, quos pro filijs pensaverat, Episcopatibus metuebat; iamque non contentus Ferdensi, Halberstadiensem, Bremensem, Lubecensem ac Osnabrugensem, ut tanto commodius constitueret suum regnum Interamnisticum, ambiebat. Nunc transmissio Comite Oldenburgensi ad Caesarem, qui veniam Palatino impetraret, ipse Rex ad Ducem Brunsvicensem excurrit, & Magdeburgensem pseudoadministratorem primo, deinde alios illius districtus Regulos, & praepositos civitates ad arma cogenda sub alio praetextu provocavit.

***** Carafa p. 197. Bellus lib. VIII. p. 889. De hoc conventu scriptum Circuli Saxoniae Inferioris apud Londorpium Tom. III. p. 807. varia scripta inter Christianum & Caesarem apud Bellum lib. VIII. p. 889. Merc. G. B. Tom. XV. lib. IV. p. 43. Londorp Tom. III. p. 806.

***** Extat scriptum huius Christiani apud Londorpium Tom. III. p. 907. in quo scripto etiam huius Conventus Acta reperiuntur Adlzreiter p. III. lib. X. n. 2.

***** Pufendorf §. XLIV.

† Carafa p. 199. soluta interim per deditionem urbis Bredae obsidione, & obsidentibus hinc inde dispersis, etiam defendentes urbem cum exercitu Hollandorum, qui frustra liberationem procuraverant, dimissi sunt. Quare Mansfeldius cum magna parte exercitus ad Regem Daniae profecturus, duodecim mille pedites, & mille equites Genepa Mosam transiens ad Cliviam deduxit, deinde prope Hammericum navibus Rhenum traiciens, ibidem aliquamdiu inter Resam, & Vesaliam subsistit, ubi Christianus Halberstadiensis cum equitibus obambulans integram patriam diocesis Colonienfis exactionibus infestavit, donec Anhaltinus cum octo equitum, peditumque millibus versus Monasterium & Osnabrugam se receperunt. Merc. G. B. Tom. XV. lib. IV. p. 83.

†† Carafa p. 200. Caesaris interim copia non minus, quam Regis Daniae nulla sunt, nam non solum legiones, quae in Belgio fuerant, redierunt; sed Anhaltinus, & Tillius ex Hassia, Veterania, & Paterbornensi ditione in proximam Visurgi stationem deventerant; ut hostilibus copiis si ita necesse foret, sese opponerent, imo ne praevenirentur, Hexteram & Holzmundam, qui insignes sunt ultra Visurgim aditus, occuparunt, incolaeque arma deponere coegerunt, quod et Danus intellexit; Hammelium, & Mindam suum exercitum deduxit; ibique aliquamdiu subsistens, ut Tillii molimen expectaret. Pufendorf lib. I. §. XLIV. Merc. G. B. Tom. XV. lib. IV. p. 100. Bellus lib. VIII. p. 920.

††† De his plenius Merc. G. B. Tom. XV. lib. IV. p. 36. 101. Bellus lib. VIII. p. 903. Londorp Tom. III. p. 813. Pufendorf lib. I. §. XLV. Separatim prodierunt, Gröndliche und Erhebliche Motiven und Ursachen, warum S. Kön. Mai. in Dänemarch sich zur defension des Nieder Sächsischen Creyses unumgänglich zu Felde begeben müssen 1626. 4.

†††† Acta huius conuentus plenius exponit Bellus lib. VIII. p. 915. & Londorp Tom. III. p. 824. Separatim prostat Eigentliche Verhandlung des Creytags, so im Augusto 1625. zu Braunschweig gehalten, 1625. 4.

††††† Wallensteinii statum anteriorem paucis complectitur Burgus lib. III. p. 273. Albertus Vollestinus, ait, Praga, ex nobili, sed privata familia natus, Casari in Foroiulis contra Venetos prima stipendia meruit, duarum equitum turmarum ductor, quas ipse propriis sumptibus conscripserat, inde promotus ad maiores militiae gradus in bello Boëmico, praesertim in Pragensi conflictu, ita strenue se gessit, ut paucis post annis ad supremum militiae fastigium a Casare eueheretur, factusque Caesaris Dux Generalis, contra Danum eo successu bellavit, ut praeter Ducatum Fridlandiae, Iecinum, aliaque in Boëmia loca, Ducatum etiam Megapolitanum, Caesareo fisco additum, sua virtutis premium habuerit. Thomas Carue quoque Itin. cap. IX. huius Wallensteinii fata exponit, qui etiam addit, eius existimationem creuisse postquam Comitis ab Harrach, cuius in aula Caesaris potissima erat existimatio, filiam duxisset uxorem. Pufendorf lib. VI. §. XVIII.

†††††† Carafa p. 200. cum vero Danicus exercitus in dies exeresceret, constaretque, iam ex Anglia magnam vim pecuniae fuisse subministratam, eique praeter Mansfeldii, & Christiani Halberstadiensis copias in proxima Osnabrugensi ditione grassantes; Vinariensis Ducis sex mille equites, quorum Legatus erat Fuchsius, item Obermautii Equitum Magistri duas legiones accessisse moxque maiores copias ab Hollandis & Gallis expectari, voluit Caesar etiam altero exercitu Tillio multis praesidiis extenuato succurrere, & Wallensteinio itaque Principi cum dedit; ut nobis copias conscriberet, illique militem veteranum ex Bohemia, & Momia in formam integri exercitus vniiret. Quod quam citissime exequutus spatio duorum mensium exercitum viginti trium millium ad limitem Bohemiae prope Aegrum deduxit; illoque ibidem lustrato, mox relictis ad leuam Norimbergam in Franconiam optimo ordine perrexit, sextisque castris Magdeburgensium & Brunsvicensium fines attingit, occurrit huic exercitui in viarum angustiis difficilissimus Dux Brunsvicensis evocata Nobilitate, & vicinis quamplurimis militibus mixtis, per quos aliquantulum repulsus Wallensteinus ad Gottingham octiduo subsistere coactus fuit; donec adueniente Tillii milite ad sex millia, & viam sternente latiore, aditum inuenit. Tunc superentis semel sylvis & anfractibus, plenis gressibus in inferior. r. Saxoniam, non ab ea parte, qua Tillius castra fixerat; sed versus Halberstadtum irrupit; atque non ita post Halberstadtum, Halam, & totam Magdeburgensem ditionem inuasi. Piasecius p. 378. Bellus lib. IX. p. 921. Pufendorf lib. I. §. XLV.

††††††† Carafa p. 200. Hammelii inter lustrandas noctu excubias ex crepidine maiorum in fossam cum equo lapsus, non exiguum vitae periculum subiit, quare post ea, tam Hammelium, quam Mindam deserens, ut maiores copias expectaret, in Verdensen diocesim successit. Tillius vero desertam Hammeliam occupavit, Mindam, exiguo praesidio recentiorum tantum militum immissis, sui iuris fecit; illamque urbem postea magis ac magis muniuit. Piasecius c. 8. Merc. G. B. Tom. XV. lib. IV. p. 115. 131. Pufendorf lib. I. §. XLVI. Ludolph lib. XXV. c. 11. n. 31. Wallenberg im Teutschen Floro p. 94. regem ebrium fuisse dicit.

†††††††† Carafa p. 201. Interim Tillius maiori securitate, postquam frustra Nienburgum oppugnasset, & Regi Dania negotium facessere non desitisset, in suis expeditionibus progrediebatur, hoste non parum motuente nouum exercitum. - Iamque semel Tillius satis magna cla-

de afflictus, non solum cum Gardum, & Grotum, Ducum Legatos amisisset, sed cum sauiantes rursi aliquot turmas Creatorum & Vallonum dissipasset; sese debuere subducere, verum ad Vallesteinii accessum rursus irrumpens insignem victoriam non procul ab Hannobria 4. Novembris retulit: quando in conflixa cecidit Fridericus Dux Saxonia Altenburgensis perfidus, qui dudum Neostadii captus, Casarique consiliatus sancte spondederat, se non amplius contra Suam Maiestatem militaturum: & Obertrantius Danici exercitus inter equites Tribunus principum, cuius obitu non parum Danici consternati, pacis mentionem fecerunt; qua tamen ut patuit ex decursu, non nisi ad colligendas vires tempusque extrahendum ordinata fuit. Piasecius p. 378. Bellus lib. IX. p. 921. Pufendorf lib. I. §. XLVI. Ludolph lib. XXV. c. II. n. 34. Merc. G. B. Tom. XV. lib. IV. p. 160.

+++++ Carafa p. 225. Rex Dania Stolizenanium recuperaverat, magna Tullianorum clade; qua victoria insolentior evasit, maxime ubi intellexit, Mansfeldium Stadensem civitatem attingisse atque ibi multorum tormentorum bellicorum apparatu instructum copias velle cum suis coniungere, eum tamen Tullius, impetrato Kalenbergio, ac tunc Hannoneram ambiens; magno conatu studebat praevenire quod Danus animadvertens, Hannoneram praesidio sex millium firmans, ipsum Mansfeldium in agrum Bremensem cum decem millibus hyberna molientem expectavit. Pufendorf lib. I. §. XLVI.

+++++ Pufendorf c. I.

§. XXV.

Inter hæc Comitia Edenburgi habenda ad XIII. Octobris 1625. indicuntur, ut, dum de Gabrielis Bethleni bellicis adparatibus varius hætenus rumor fuisset, de imminentibus Vngariæ periculis, Cæsareis mandatis in posterum promouendis, eorumque violatoribus puniendis, de polygamia, de Turcieis Canisiensis præsidii excursionibus refrænandis, de prædonibus castigandis, Arrabonis fluvio purgando, aliisque regno necessariis consulerent. * In iisdem Comitibus renunciari fecit filium suum maiorem natu Ferdinandum III. Regem Vngariæ, qui ibidem VIII. Decembris solenni ritu fuit coronatus. **

* Carafa p. 206. qui etiam Comitiorum acta plenius exponit. Bellus lib. IX. p. 935.

** Piasecius p. 379. Carafa p. 221. Ludolph lib. XXV. c. II, Theatr. Europ. Tom. I. p. 871. Brachelius lib. II. p. 102.

§. XXVI.

Interim Nouembri mense novus Brunsvici institutus fuit Conventus Ordinum Circuli Saxonie Inferioris, quo Saxonum Elector, nec non Brandeburgensis, & Pomeranus legatos miserant, atque in constitutione induciarum laborabant. * Neque iam multum ab illis abhorrebat Rex Danie, qui ut rebus Danicis propter ipsius absentiam periclitantibus, consuleret, in quindecim dierum a prima Decembris, deinde in trium mensium inducias consensit, quibus coram Brandenburgicis & Saxonis legatis tota ditionis inferioris Saxonie controuersia discutienda. ** Verum, has Mansfeldius, totam fere Luneburgensem ditionem feliciter occu-

occupans, præpediuit.*** Postea Saxonix Inferioris Ordines petierunt, ut durantibus induciis, omnes oppressiones, exactiones, depopulationes cessarent. Cæsarei e contrario postulabant, ut copix exauctorarentur, de Mansfeldio, Christiano Brunsvicensi, aliisque contra Cæsarem arma ferentibus traderetur cautio, quod nihil in posterum contra Cæsarem agerent, nulli milites absque expressa Cæsaris licentia conscriberentur, nulli exercitui suppeditaretur contra Cæsarem commeatus, annona, aut transitus. Præterea, ut damna, Cæsari & Principibus Imperii, maxime Christiano Seniori duci Lüneburgensi illata rependerentur. Tandem, ut occupatos Comitatus, Hoiensem, Diepholtanum, Bruckhusanum, aliasque vrbes & arces restituerent, præsidia imposita dimitterent, ac Paci Religionis viverent conformiter. Foederati vero Principes abductionem exercitus Cæsarei, liberum Religionis exercitium, iurisdictionem in suis ditionibus tam hæreditariis quam acquisitis postulabant.**** Decembri mense Conuentus Hagæ Comitum instituebatur Legatorum Regum Angliæ, Sueciæ, Bethlemi, ipsorum Ordinum Hollandiæ & aliorum inimicorum Domus Austriacæ, qui omnes in restitutionem Palatini erant conspiraturi.***** Conclusum equidem ix. Decembris 1625. inter M. Britannix, Daniæque Regem atque Ordines Belgii foederati foedus, de auxiliis Dano præstandis,***** cum reliquis tamen nihil potuit concludi. Bethlemi enim Legatus sine sufficientibus mandatis comparuerat, alia tamen expectabat Suecus: nec dum aduenerant alii Legati. Interim conditiones foederis sancienti perpendebant; & quia remotiores minoribus periculis suberant, minoraque commoda expectabant, hinc minoribus sumptibus grauari volebant. Alii etiam in foedere faciendo segniores eo tempore, quo adhuc dubitabatur de conuentu Brunsvicensi, manum cohibuerant; & rem communem paratiori animo tractandam in subsequenter Martium remiserant. Interea Angli Legationem ad Regem Gallix; & Dani ad Saxonicum & Brandenburgicum Electores suscipiebant; Hollandi ad ciuitates Hanseaticas, Camerarius ab exule Palatino ad Regem Sueciæ, & cuncti in xx. Martii 1626. cum paratissimis mandatis ad ferendum foedus comparere debebant.*****

* Carafa p. 225. 226. Piasecius p. 379. Bellus lib. IX. p. 922. & lib. X. incunte. Londorp Tom. III. p. 835.

** Carafa p. 226. 229. Londorp Tom. III. p. 838.

*** Carafa p. 226. Piasecius p. 379.

**** Late Carafa p. 228. Piasecius p. 386. Londorp Tom. III. p. 839. Pufendorf lib. I. §. XLVII. Bellus lib. X. p. 940.

***** Carafa p. 202.

***** Extant tabulæ fœderis in Recueil Tom. III. p. 236.

***** Carafa p. 202.

§. XXVII.

Primo vere 1626. omnes se ad arma præparabant, Daniæ Rex pecunia quidem destitutus, * alt nouis Hollandorum, Mansfeldii & Halberstadtienſis copiis auctus, ſexaginta millia militum in ſuo exercitu numerabat ; illos in tres exercitus ſimiles diuidens. Vnum Chriſtianus Halberſtadtienſis regebat, cui Daniæ Rex Brunſuicenſem ditionem Friderici Ulrici, quem ſuſpectum habebat, adſignauerat, ** qui Epiſcopatum Osnabrugenſem, Hildesheimenſem, Mindenſem, alioſque infeſtaret, vt com meatum & pecuniam extorqueret. Alterum Rex ipſe iuxta Viſurgim gubernabat, qui Tillio itidem progredienti opponebatur ; eratque ille inter duos alios medius, vt cæteris laborantibus conſilio & auxilio adeſſet. Tertius exercitus Mansfeldio commiſſus fuerat ad Albim. *** Sed Chriſtianus Brunſuicenſis poſt fruſtra tentatam Goſlariam, cum Northeimun, Gœttingam & Mundam præſidiis firmaveſſet, Guelferbytum reuertit, vbi paullo poſt, vi. Maii non ſine veneni ſuſpicionem extinguitur. **** Mansfeldius vero ſumpto per Brandenburgicas terras itinere, in Anhaltinam ditionem accedens, Serueſta occupata, caſtellum ponti Deſſauienſi a Fridlando adpoſitum expugnare adgreditur, infauſto conatu. Nam repente ſuperueniens Wallenſteinus, magna cum clade xxv. Aprilis 1626. Mansfeldium repellit, eundemque cum copiarum reliquiis in Marchiam cedere cogit. ***** Mansfeldius vero reparatis vtcunque copiis, adſumtoque Io. Erneſto Vinarienſi duce, in Sileſiam tendit, Cæſareos ad Oppeliam profligat, inde ad Betlenum tranſiturus, qui & ipſe denuo fortunam aduerſus Cæſarem erat tentaturus. Wallenſteinus, vbi Mansfeldii conſilium animaduertiſſet, raptim copiarum partem per Luſatiam præmittit, quæ extremum ipſius agmen carperet, ipſe toto cum exercitu inſecuturus. Ac Mansfeldius quidem, poſt multa in itinere exhausta incommoda, tandem in Hungariam per Sileſiam penetrat, ***** vbi Betlenus ſe iam movere cœperat, Cæſareanosque ad Poſonium profligat. Sed incumbente acriter Wallenſteinio perterritus Betlenus, & quia Turcarum auxilia ob acceptam a Perſis cladem languide accedebant, pro more ſuo ſuper induciis tractare inſtituit, & demum pacem facit. ***** Mansfeldius igitur poſtquam tormenta ſua & impedimenta militaria Baſſæ Budenſi vendiſſet, per Turcicas ditiones ad Venetos iter ſuſcipit, fortunæque damna alia
via

via reparaturus ; ni morte in Bosnia prope Zaram oppressus, Austriacos pertinaci hoste liberasset. *****

* Carafa p. 227. magna interim, auxilia Rex Danie ab Hollandis, Anglis, & Gallis expectabat : dubius postea de eorum fide Legatos expediuit ; apud illos tamen tarda erant omnia. Rex Gallia quidem pecuniam aliquam per Epesseum Legatum suum, prout fama vulgatum fuerat, transmiserat : sed Anglie, & Hollandie Ordines tergiversabantur, nam infeliciter Anglicana classis cum decem mille peditibus, & aliquot equitibus, centum & quinquaginta navibus insolitis instrumentis bene instructa, & in Hispaniam ad portum Caletensem delata, ibidemque exposita, male pugnaverat ; acriter stationem sibi commissam defendente D. Ferdinando de Giron, cuius industria & fortitudine in uno praelio occingenti Angli, & 300. equi interierant, acquisitis octo tormentis bellicis ; post quam victoriam fore totidem dispersi milites in terra profugi perierant : ceteri vero in exiguo satis numero in reditu tempestatis iniuria perculsi, & comineatu destituti, infirmi in Angliam sub finem huius anni redierant, nullo omnino fructu sua expeditionis collecto. Quare postea non modica regni Ordinum, & particularium mercatorum, partem in hac expeditione habentium lis orta fuit ; quam ut Rex sedaret, suos aliquamdiu domi continere, ut vires resumerent, omnino debuit. Bellus lib. IX. p. 933.

** Carafa p. 230. Rex quo securior esset de fœdere, & de Brunsvicensi ditione, loco ad belli impetum sustinendum delecto, suspectum Ducem Vlricum Fredericum Brunsvicensem maiorem natu, ad se in Holsatiam euocatum ditione propria spoliavit ; eique animosiores Christianum Halberstadiensem Pseudo episcopum substituit non sine Ordinum Ducatus Brunsvicensis aliqua indignatione ; eo quod non Christiano, sed Vlrico sacramentum dixissent ; neque facile ludum istum pila instar admitterent ; sed Rex factum ex necessitate, & ad tempus tantum, cui servire oporteret, excusavit. Londorp Tom III. p. 873. ubi etiam scripta extant, qua ratione Cæsari se subiecerit Fridericus Vlricus.

*** Carafa p. 235.

**** Piasecius p. 387. Iniquus in eundem Carafa p. 238. sic scribit : Christianus, licet initio more suo feruidus in Hassia militem conscripisset ; ex quo rursus Mauritius Hassius, & Hassiaci perfidia notati sunt, nihilominus secundo sui domini mense infirmitate percussus, inter extremos dolores, tyrannis iconoclastis sacrilegis Ecclesiam Dei infestantibus familiares, ex hac vita desperabundus decessit. Eviscerato corpore, præter maculata intestina vermis inuentus fuit in corpore viuis aliquot vlnarum, qui in illo anno, nec ex una causa prognatus vitam adolescentis vix vigesimum nonum ætatis annum attingentis premature absumpsit, ceterisque Ecclesiam Dei, sacra lipsana, & sacras fortunas infestantibus horrorem incussit. Pufendorf lib. I. §. XLVIII. Bellus lib. X. p. 953.

***** Latius hoc prælium describit Carafa p. 236. Piasecius p. 387. Bellus lib. X. p. 947. 957. Pufendorf lib. I. §. XLVIII. Adlzreiter p. III. lib. XI. n. 22. 23. Wallenberg p. 101.

***** Carafa p. 252. Piasecius c. I.

***** Qua ratione Bethlen Gabor ad Conuentum Hagæ Comitum legatum suum miserit, ipsiusque propositionem integram refert Carafa p. 239. Induciæ vero inter ipsum & Ferdinandum II. XX. Nouembris 1626. & pax Decembri mense facta, extant in Recueil Tom III. p. 252. Bellus lib. XI. p. 41. Carafa p. 274. 280. Varia scripta huc facientia apud Londorpium Tom. III. p. 931.

***** Pufendorf c. I. Hæc Mansfeldii fata satis expressit Piasecius p. 388. scribens:

Et quidem Mansfeldius, ut alias diximus, a clade Dessauensi in Silesiam conuersus, magnos progressus fecerat: fuderat apud Oppolium Casarianos, quorum Dux Annibal de Dona etiam vulnus acceperat in illo conflictu: occuparat non in Silesia tantum, sed et in Moravia plura Oppida, ut Kozle, Jagendorffum, Tesinam, Ratiboriam, Tropauiam, omnemque illam oram, qua liberum transitum ad fines Vngariae sibi aperiret, in suam potestatem redograt: Et relicto Duce Vinmariensi cum Baudisso ac octo millibus militum pro custodia illorum locorum interceptorum, in Vngariam transierat; ubi Casarianis in territorio Posoniensi magnam stragem intulit, integra eorum legione Vallonica caesa; Gaboreus quoque ad famam ipsius aduentus collecto numeroso exercitu, totam Vngariam ad nouandas res concitabat, ac commouerat Budensem Bassam, ut circa Neoselium et Strigonium castra quadam ad Imperatorem pertinentia expugnauit, et Nouigradiam obsessam ad necessitatem deditionis prope adegerit. Sed audita Dani clade, et intellecto quod neque ab Hollandis neque ab Anglo subsidia pecuniaria certo habere posset, indeque timens ne tota belli moles sibi soli incumberet, in castris circa Conuentzium pacem, cura Eslerbasii Palatini Vngariae ad mensem Aprilem anni proximi composuit cum Valnsento, qui eo cum copiis Imperatoris aduenerat, et vinci poterat non praelio nec ferro, sed cunctatione et inedia, iniuriisque humidioris tunc Autumnii, quibus iam eius copia adeo diminuta fuerant, ut ex viginti millibus ipsius equitum in Vngariam conductis, vix quatuor milia cum equis ad hiberna redierint. Atque ita resiliens Gaboreo a fœdere Anglico, Mansfeldius, ut Camerarius praedixerat, periit. Et quidem in patris illatam cum Casarianis induciarum Gaboreus cauerat ei securitatem redditus ad propria, eiusque sociis ac militibus, sed ipse cum qualiuvis cautione non satis tutum sibi fore reputans per medios Casarianos redire, tormenta sua bellica et impedimenta militaria vendiderat Bassae Budensi, ac per Turcicas ditiones impetrato transitu ad Venetos, cum Dalmatiam attigisset, prope Zaram morbo ex itinere concepto interiit. Carafa p. 257. 258. 261. 263. 278. Ludolph lib. XXVI. c. II. n. 23. sqq.

§. XXVIII.

Danus interea Osnabruga occupata, filium primogenitum eius praefatus Coadiutorem creari curat, praepropere nimis; cum mox Danica praesidia per Comitem Anholdinum inde eiicerentur.* E contrario Tillius ex agro Paderbornensi in Hassiam progressus, Hirsfeldiam & alia complura loca occupat, Mundā quoque per vim expugnata atroci militis praesidiarii & ciuium caede edita. Vbi etiam Landgrauius Mauritius Ludouico Darmstadtensi Rheinfelsam, & Chatterum arcem Rheno imminentem per sententiam huic adiudicatam, tradere cogitur.** Inde Tillius Gottingam deditione capit, ac Danos ab obsidione Callenbergæ, submisso Ludouico Iacobo Fürstenbergio non sine clade repellit. Sed, cum Northeimium obsidere pararet, Rege cum vniuerso exercitu adpropinquante, Göttingam recedebat, ubi aliquot legiones a Wallensteinio & Lüneburgico submissæ ipsi iungebantur. His copiis auctus, Regem in Eichsfeldiam transgressum insequi constituit. Qui numero se inferiorem videns, per impedita loca Guelferbytum retro tendebat. Sed Tillius abeuntem premere, & per triduum velitationibus infestare, donec ad Lutteram Brun-

Brunsvicense oppidum xxvii. Augusti 1626. Danus magno proelio vince-
retur. *** Hinc cum reliquis & subsidiis octo millium quæ ipsi Angli
Belgæque submiserant circa Verdam ad Visurgim aliquos pagos vastavit,
& inde progrediens, Hoyam arcem cepit, Niemburgum etiam Episcopatus
Bremenſis, & Stoltzenauiam comiteatu introducto ſubleuauit, & tandem
in hyberna conceſſit. **** Impetus victoris inſeſſa a Dano Saxonix loca
Bremam vsque, Guelferbyto, paucisque aliis exceptis, trahebat. *****
Fridericus igitur Vlricus Dux Brunsvicensis, Georgius etiam Dux Lune-
burgenſis Cæſaris gratiam paciſci properabant. ***** Ioannes vero
Albertus ac Adolphus Fridericus, Megapolitani Duces cum Cæſaris præ-
ſidia recipere decreuiſſent, præueniente Dano & præcipuis ipſorum oppi-
dis militem immittente, deſtinata exequi prohibebantur, atque obſequium
Dano præſtare coguntur. Vnde Cæſari in Duces offenſæ anſa ſumeba-
tur, quam poſt ditone exuti ſenſere. *****

* Piaſecius p. 386. Pufendorf lib. I. ſ. XLVIII.

** Piaſecius c. l. Carafa p. 256. 267. Bellus lib. X. p. 948. Pufendorf c. l.
Londorp Tom. III. p. 927.

*** Piaſecius p. 387. nihilominus Tillius interim feliciter rem geſſit. Mindam ſi ex-
pugnauit Veidenbrucum & Gottingam deditione cepit; partem copiarum Danicarum apud Ca-
lenbergam miſſo cum triginta ſex equitum turmis, & mille quingentis peditibus Comite Fürſten-
bergio fudit, ſexcentis ex eis caſis, & quinque ſignis equitum captis, ex parte vero ſua Ioanne
Martino, Horiurio, Seurio, Tribunis, ac circiter ſexaginta gregariis militibus deſideratis. Ipſe-
met vero Tillius decima Auguſti die (quo etiam electus fuerat Rex Romanorum Francofurti Fer-
dinandus II.) obtinuit victoriam apud Lutheram pane omnibus aliis quæ præceſſerant, celebri-
orem. Northemio imminebat Tillius & ſuffeciſſe poterat Dano, quod ipſum ab obſidione illius
oppidi recedere coegerat: ſed eum non ſatis tunc inſtructum ad pugnam, ac Gottingam quo tran-
ſitus erat difficilior recedentem, dum auidius inſequitur, in loca iniquiora ab exploratoribus
male cognita præcipitauit. Tillius itaque auctus interim quatuor legionibus peditum & turmis
tribus equitum a Valnſteinio ſibi ſummiſſis, in tali oportunitate rei bene gerende conuerſo curſu,
Danos ex illis anguſtiis eluctari, iterumque verſus Volfenbutelam ad tutiora tranſire adnitentes,
integro triduo ſelitando diſtinuit, ſi ſubſiſtere & pugnandi copiam dare debuerint prope Luth-
eram Ducis Brunsvicensis Arcem, ſibi prælio commiſſo poſt acerrimum & ſtrinque conſictum, Da-
nici ſuccubuerunt. Caſorum ibi in ipſa acie, præcipue ex peditatu quinque millia numera-
bantur, cum aliquot Ordinum Duſtoribus: capti plusquam bis mille, inter quos inſigniores Tri-
buni non pauci & Centuriones, Vicarii, Signiferi prope centum. Aberrat vero Piaſecius in
prælii die, quem certius ad diem XXVII. Auguſti deſiniunt relationes apud Londorpium
Tom. III. lib. VIII. c. LXXXV. LXXXVI. Locum deſinit Carafa iuxta montes Barenbergen-
ſes, non procul a munito caſtro Lutterenſi: Adlzreiter p. III. lib. XI. n. 64. Waſſenberg
p. 108. Beilus lib. XI. p. 7. Pufendorf ſ. XLIX.

**** Piaſecius c. l. Carafa p. 274. Hollandi enim, Angli & Galli ſub fine æſtatis octo
mille ſubmiferant pedites, ex quibus filius ipſius Regis ex Holſatia & Dania quinque mille

transmiserat, qui una cum copiis pseudoadministratoris statim post victoriam coniunctis, exercitum quindecim millium efficiebant, cum quo Rex Hoya oppugnare decreverat. Pufendorf c. l.

***** Praefecit c. l. Tilius vero prosequens victoriam, Neostadium, Steinbrunn, Hanoebriam, Verdam, & plura alia vicina ibi Oppida ad recipiendum praesidium Caesarianum coegit, ac totum Comitatum Hoyensem, praeter Arcem Hoyam, & Episcopatus Bremensis ditionem, praeter Niemburgam occupavit. VVolfenbutela quae tam facile hyeme imminente oppugnari non poterat, in fide Davi mansit, pacto ut Tiliiani Civitatem libere ingredi, & vicissim Cives extra exire ac negotiari secure possent. Bellus lib. XI. p. 12.

***** Carafa p. 266. Bellus lib. XI. p. 10. Pufendorf c. l.

***** Carafa p. 282. in hunc finem Rex celebratis Comitibus in Holsatia, ab Ordinibus bis mille equites, & sex mille pedites obtinens Ducem Megapolitanum una cum tota sua ditione in ipsius obsequium novo sacramento fidelitatis & societatis, frustra aliter monente Caesare, adiecit. Pufendorf c. l.

§. XXIX.

Eodem adhuc anno 1616. in Austria Superiore a rusticis quoque fuit tumultuatum, ob prohibitam Protestantium religionem iratis, qui ducebantur Stephano Feidingero & Achatio Villingero calceario. Hos repetitis praeliis acriter resistentes, Godefridus Henricus Pappenheimius tandem insequenti anno in ordinem redegit.* Interim Ioannes Ernestus Vinariensis Dux in Silesia residens, non modice vires suas firmabat, apud Troppauiam munitis locis metabatur, inde per Silesiam, Moraviamque late excurrans. Aduersus istum Wallensteinus factis cum Betleno induciis tendebat; sed mors propera Ducem istum magni animi medios inter conatus abripuit.** Daniae quidem Rex Administratorem Magdeburgensem & Turrium Comitem in Silesiam miserat, exercitui in locum defuncti Io. Ernesti Vinariensis praefuturos. Sed Wallensteinus suppletis suis copiis, & occupatis a. 1627. oppidis, Lischwicio, Carnouia, Koselia, & Troppauia, istum exercitum tota Silesia exturbabat. Pars militum, quae sub Carpezano Tribuno fuerat, post missionem dispersa; reliquos sub Baudisio duce per Poloniae fines in Marchiam euadere conantes inmissus a Wallensteinio Pechmannus, Tribunus cecidit, quo tamen in praelio & ipse occubuit.*** Et licet Georgius Fridericus Marchio Durlacensis senior, qui sedem Basileae fixerat, Anglicana & Gallicana pecunia exercitum in Alsatia conscripsisset ex Gallis & Heluetis, cum quo partes Rheni invaderet & Palatinatum pristino domino restitueret, ipsi etiam se ciuitas Basileensis adiunxisset, erantque, qui vererentur, ne omnes Helveti huic bello implicarentur; misso tamen a Caesare in Alsatiam Leopoldo Archiduce, cum aliquot peditum equitumque legionibus omne molimen evanuit.****

* De hoc late Piaſecius p. 389. Carafa p. 253. 259. 264. 270. Bellus lib. X. p. 949. 951. lib. XI. p. 44. Londorp Tom. III. p. 925. Adlzreiter p. III. lib. XI. n. 35.

** Piaſecius p. 389. Carafa p. 272. Beilus lib. XI p. 34. lib. XII. p. 85. Pufendorf s. l.

*** Bellus lib. XI. p. 44. Pufendorf c. l. Carafa p. 281. 294. 304.

**** Carafa p. 277. Piaſecius p. 397. Waſſenberg p. 136.

§. XXX.

Partis his victoriis, Cæſar in reſtitutionem religionis Catholicæ propenſiſſimus, varia bona eccleſiaſtica mandat reſtitui. * Anno 1617. Daniæ Rex poſitis inter Viſurgim atque Alblm caſtellis, progreſſus Cæſareorum ſiſtere nitebatur, ac per excuſiones Luneburgenſem ditionem vaſtabat. Tillius autem apud Tangermundam Albi ſuperato, loca per Marchiam a Danis infeſſa occupat; iisdemque Hauelberga exturbatis, Hauelam fluvium tranſit. Mox, incumbente ſimul Wallenſteinio, Boitzeburgum ac Lauenburgum recuperat, ac Regiis ſemper cedentibus in Holſatiam tandem penetrat. Cæſæ ibi, quas Durlaceniſis Marchio ducebat, copiæ; nec minus illæ, quæ in intimam Iutiam, Alburgum uſque refugerant. Captum quoque Rensburgum; ſic ut Regi e Cimbrica Cherſoneſo, præter Crempam & Glückſtadium nihil reſtaret. Interea Fürſtenbergius Northeimum capit, non ſine ſuorum clade, actis ad deſperationem præſidiariis, ob negatas honeſtas deditionis conditiones, quas tamen poſtea, bis acriter ab oppugnatione repulſus, ultro offerre cogeſatur. Nyenburgum quoque Anholdino ſe ſubmiſit, qui omnem ad Viſurgim tractum, & Bremenſem ditionem, Stada excepta, in poteſtatem redegit. ** Tandem & Pappenheimio Guelferbytum deditur, obſtructo Ockeræ alueo inunda- tum. Iſte rerum ſucceſſus *** Danum non ſolum impediuit, ne quod meditabatur, in Sileſiam copias mitteret, **** ſed etiam Georgium Guilielmum Brandenburgicum Electorem ſubegerat, ut Bauarum Collegam adgnoſceret, Cæſaris militi tranſitum hoſpitiaque pollicitus, ſuos- que Dano militantes auocans. Inde late per Marchiam, Mecklenbur- genſem ditionem & Pomeraniam Cæſaris ſe miles diffundit, ac prouincia- les grauiffimis exactionibus pro libidine exhaurit. *****

* Huius varia adducit exempla Carafa p. 268. Idem Germaniæ ſuæ ſacræ varia adiecit diplomata reſtitutionem religionis concernentia.

** Carafa p. 293. Pufendorf lib. I. s. l. Piaſecius p. 398.

*** Carafa p. 309. de hac occupatione varia ſcripta apud Londorpium Tom. III. p. 978.

**** Carafa p. 277.

***** Carafa p. 257. harum autem copiarum intuitu Elector Brandenburgicus miſit e ſuis, qui Cæſaris exercitum hoſpitio exciperent, & vim deprecarentur, cum certa verbali atque ſcripturali cautione, ſe in fide Cæſaris permanſurum, quod ſi magis Cæſar crederet, haſtenus dilationem

dilatatum assensum ad promotionem Electoratus Ducis Bauariae, tunc perlibenter submisit, sequi in omnibus Caesari cum Electore Saxonia pariturnum sancte promisit. Idem p. 305. testatur: quapropter Elector Brandenburgicus, ut prius Brunsvicensis fecerat, suos e castris Danicis reuocare decreuit, plerique enim non ex plebeio, sed ex equestri, & ciuium ordine, ei Regi militabant, & in propria patria perniciosi illi exactiones imponenti assiscebant, imo praesidia habentes Ruppini, Frisaci, Zedenici, & Liebenwoldi sumptus mensiuos a Brandenburgicis exigebant, postea illos, licet serius Caesari fidus, sub graui poena reuocauit, ac solis Caesareis copiis necessaria quaeque praebere mandauit; imo omnes suos tam equestri loco natos, quam ciues, & rusticos cis & ultra Oderam flumen commorantes, equis validissimis, seruis, puluere tormentario, globulis, & omnibus armis instructos ad omne signum adesse iussit, ut hostes propulsarent: ideo etiam Caesarea praesidia Berolini, Francofurti & alibi libenter admisit, adeo copiosa, ut iam Marchiam Brandenburgicam possent Imperio suo subiicere, & libere superatis considerare. Ex hac tam propitia Electoris Brandenburgici erga Caesarem voluntate, nata fuit fama, illum Catholica religioni nomen daturum, cuius felicissimi nuncii famam auxit; quod non ita pridem multos e suis praedicantibus, quod vehementius populum concitassent, officio priuasset, modestioribus aliquot substitutis, per quos auctoritas, & obedientia Caesaris stabiliebatur, & singulis integra fides erga suam Maiestatem serio commendabatur. Subiectio autem ista iam facta incunte a. 1627. patet ex scriptis apud Londorpium Tom. III. p. 940. 984. patet. Bellus lib. XII. p. 90.

§. XXXI.

Hyberna militum praesidia per vniuersam fere Germaniam deducta, cum multorum oppressione, Electorum aliorumque Principum animos exacerbauerant; ut serio de pace constituenda deliberare decreuerint. Hinc Electores & Principes foederis Catholici sibi ipsis diem Herbipoli indixerunt, ut opportuno consilio maximis incommodis occurreretur. In eo primum ventilata fuit Caesaris fortuna, & auctoritas nimium potens, quae vni Wallensteinio commissa singulis fere Germaniae prouinciis ad nutum imperabat. Quod cum omnibus displiceret, tum vel maxime his, qui nonnihil sibi, suaeque familiae detrahi existimabant; nec tamen omnino huic potestati audebant sese opponere: nam non parum res Catholica videbatur promouenda, si victoriae iam obtentae possent continuari. Non deerant, quibus Comitata Imperii Generalia placebant, quae rursus alii iudicabant conuocari non posse, cum nec Imperator illa postulasset, neque praesens Imperii status illa pateretur. Quare in praefato Conuentu Deputatorum parum in publicis deliberationibus effectum, nisi quod Legati ad Caesarem destinati fuserint, Metternichius Electoris Moguntini, & Curtius, Electoris Bauarici Consilarii; qui querelas de militum exactionibus & corrupta instituerent disciplina.* Praeparatorius tamen fuit hic Conuentus alterius post aliquot menses Mulhusium euocati, in quo Electores in persona debeant adesse, & Caesarem rogare, ut ipse suos destinaret, qui de Imperio in commune consulerent. Sed is Con-

Conuentus aliquoties dilatus, non nisi in principio hyemis fuit habitus ibidemque xix. Octobris prima sessio & prima propositio ab Imp. fuit facta, cui alteram Moguntinus subiunxit, qua ratione Pax Germaniæ sit restituenda, sed nihil fuit decretum, potius omnia ad Comitia Imperii Generalia reiecta. ** Paulo post hunc conuentum, Rex Daniæ per Comitem de Oldenburg solennes conditiones pacis proposuit Cæsari; obtulitque, se velle in Daniam retrocedere, si Cæsar e diuerso, locis omnibus occupatis in inferiori Circulo Saxonico cederet, & pristino statui cuncta restitueret, aut saltem illum immunem in omnibus redderet, seruato iure suo, suorumque filiorum ad Episcopatus prætenso. Hæc ubi obtinere non potuit, se suasque controuersias Electorum Collegio diiudicandas proposuit: *** cum vero nec ista succederent, & Wallensteinus illi Cæsaris nomine longe alias conditiones proposuisset, quæ solum regnum Danicum ipsi relinquerent, expensas restituere, & perpetuo Episcopatibus prætensis cedere iuberent; **** indictis nouis sui regni, ditionumque Comitibus multo violentius sese ad arma præparabat. ***** Palatinus inter illa, de reconciliatione cogitabat, & aliquas conditiones componens, rogabat Ducem Lotharingiæ, nec non Ducem Würtembergensem, vt suas vires interponerent. Dicta igitur Septembri mense fuit dies Colmaræ, ad quam Legati Palatini cum plena commissione parendi adesse debebant. Verum, in tradendis plenipotentiariorum litteris non exigua fuit difficultas, quæ in plures menses fuit extracta. Tales etiam conditiones a Cæsare proponebantur, quas præstare penes Palatinum non erat, & ab hoc oblatae moderationes plane respuebantur. *****

* Carafa p. 279. Bellus lib. XII. p. 88. Adlzreiter p. III. lib. XII. n. 5.

** Carafa p. 279. Piasecius p. 397. Sub id quoque tempus in fine Octobris & initio Nouembris Conuentus Electoralis Mülbusii fuit celebratus, in quo Imperatoris Legati proposuerant ad deliberandum, quomodo pax vniuersalis Germaniæ restitueretur, debita pro bello præterito contracta soluerentur: & si pax componi non posset, sumptus prouiderentur pro vltiori defensione Imperii. Electores, Moguntinus & Saxonia soli præsentibus ibi aderant, alii per Legatos, sed colloquio facto omnia illa negotia ad Generalia Germaniæ Comitia reiciebantur, nec quidquam pro tranquillitate publica fuit definitum; quinimo nouas dissidentias commouerat ibi iniecta mentio ex Conuentu Ligæ Catholice Herbipoli nuper celebrato, de restituendis bonis Ecclesiarum Catholicarum, & reducenda pace Religionum ad concordiam Passauensem, Anno Christi 1555. Quod tamen longioris belli causam futuram nemo tunc suspicabatur, præsertim quod arma Imperatoria vincere non cessarent eisque nemo se oppositurus credebatur. Adlzreiter p. III. lib. XII. n. 35. sqq. Ludolph lib. XXVII. c. II. n. 25. Extant Acta huius Conuentus apud Londorpium p. 994. Arcana in hoc Conuentu Statuum consilia detegit Carafa p. 280. reuera tamen secreto, & principaliter vt potentiam Cæsaris deprimerent, & illorum, aliorumque Principum Imperii libertas, & priuilegia non solum conseruarentur, sed auangerentur. Cæsaris vero

consilia exponit. Pufendorf lib. I. §. LI. dicens: *ceterum e Mulbusino conuentu nullus in publicum fructus, nisi quod Caesar per istum ad euertendam plane Ordinum libertatem suam sibi strueret, dum velut in Comitiorum locum istos & paucis, sibi que fere obnoxiiis congressus fouet, quibus sola consultandi, nulla decernendi facultas relinquebatur, & quorum consilia pro lubitu Caesar aspernari poterat.* Quæ vero causa fuerit dilati Conuentus, ipse etiam tradit Carafa p. 311. *Dulum etiam controuertebatur, quinam forent admittendi, an soli Electores, an Principum Legati, an ipse Caesar.* Varii etiam euentus, plerumque felices pro Casareo exercitu, in diis statum causa, & consiliorum rationes immutabant. Idem tamen p. 323. quædam capita de Friderici Palatini submissione in hoc conuentu decreta proponit, quæ Caesaris potius fuisse videntur quam Statuum.

*** Carafa p. 280.

**** Carafa p. 316. extant istæ Conditiones apud Londorpium Tom. III. p. 992.

***** Carafa c. 4.

***** Carafa p. 280. 303. Pufendorf c. 1. Extant Acta apud Londorpium Tom. III. p. 995. Tom. IV. p. 668. & Meyerum Lond. suppl. Tom. I. p. 771. Adlzreiter p. III. lib. XII. n. 8. Ludolph lib. XXVII. c. II. n. 30.

§. XXXII.

His ad Septentrionem pro Casare feliciter procedentibus, Imperator Vienna Pragam transierat, vbi coronatio Ferdinandi III. & Eleonoræ Augustæ adornabatur. Nouum ibi videbatur de ordine Ecclesiastico introducto, qui a ducentis & amplius annis locum non habuerat, in sessionibus Statuum regni, sed tanquam externus, aut coronæ Regiæ insertus habitus fuerat.* Proposuit Caesar in primis Comitibus, regni instaurationem, legum nouarum obseruantiam, vicinorum Principum amicitiam, perpetuam pacem, hostium, si ingruerent, reiectionem, limitanearum arcium defensionem, promptum armorum apparatus, deperditarum ditionum recuperationem, & filii sui coronationem, ad quam omnes Ordines inuitauit. Dum antea de prioribus consulerent, & tam Imperatricis, tam filii coronatio adornaretur, nouique regni Magistratus instituerentur, Corona regni caute associata Pragam delata fuit. Hinc, inconsultis Ordinibus Eleonora Augusta die xviii. Nouembris 1627. in Bohemiæ Reginam, Ferdinandus III. verò die xxix. Nouembris ab Archiepiscopo Pragensi Cardinali ab Harrach in Regem Bohemiæ fuit coronatus.** Interim, dum Pragæ demoraretur Imperator, receperat Austriam superiorem eousque nomine Hypothecæ subiectam Duci Bauariæ, pro sumptibus belli, qui ad tredecim myriades (*millionem*) florenorum computabantur, cum per Palatinatum Superiorem, qui per Tractatus Monachienses xxii. Februarii 1628. conclusos, Bauaro plene cedebatur, ipsi satisfactum fuisse videretur.***

* Carafa p. 331.

** Car-

** Carafa p. 332. Piaſecius p. 397. interim Imperator Vienna Pragam tranſſerat, & fecerat Imperatricem coronari Reginam Boëmiæ ſub finem menſis Nouembris, ſimulque renuntiavit Regem Boëmiæ (nulla forma Electionis ſeruata & olim, ſed abſoluto iuſſu, iuxta nouam pragmaticam perpetuæ hereditatis) filium ſuum Ferdinandum, conditione adiecta, quod viuente Patre, non deberet & ſurpare Rex nouus illius Regni adminiſtrationem. Theatr. Europ. Tom. I. p. 1014.

*** Piaſecius p. 400. Adlzreiter p. III. lib. XIII. n. 1. Carafa p. 339. ſerio interim Caſar per Comitem de Trautmanſdorf Arcæi Conſilii Conſiliarium apud Electorem Bauariæ ceſſionem ſuperioris Aſtriæ vrgebat, pro qua ſua Maieſtas hereditariam donationem ſuperioris Palatinatus eidem Electori pia commutatione offerebat, & ſubditi ipſi Aſtriæ magis erga Caſarem, quam erga Bauarum propenſi, non contemnendam ſummam ſignati auri ſexcentorum millium florenorum liberaliſſime addicebat. Idem p. 343. Extant tabulæ iſtæ apud Londorpium Tom. V. p. 796.

§. XXXIII.

Inter hos victoriarum progreſſus, Maris etiam Balthici imperium tentatum, frenando ſeptentrioni, ſimul ſubiugandis Batauis, quorum commercia nauigatione illius maris fundantur. Multa iam olim cum Polonis fuerant conſilia arcana de Belgarum in mari Balthico commerciis euertendis, Hiſpanorum ſtabiliendis, ſubiugandaque Dania,* quæ nunc eo facilius in effectum duci poſſe videbantur. Tentabantur igitur Ciuitates Hanſeaticæ, licet fruſtra. ** Wallenſteinus a Caſare, inaudito hætenus exemplo, ſupremus classi præfectus per Oceanum ac mare Balthicum declaratur, collato in eundem incunte anno 1628. Mecklenburgico Ducatu, quem velut in pignoris vicem ob ſumptus in id bellum factos tantisper obtineret, *** qui tamen a. 1629. pleno feudi iure in eundem fuit translatus, Megapolitanis Ducibus publicis ſcriptis deſuper proteſtantiſſimis. **** Occupato litore, portuque Wiſmarienſi, classi comparandæ incumbitur, negotiumque datum Comiti Mansfeldico, Wiſmaria tunc præfecto, vt quindecim naues bellicas extruendas curaret, quibus & Sigismundus, Poloniae Rex ſuarum aliquot adiungebat. ***** Inde & Pomeraniae manus iniiciebantur, quæ, licet toto bello extra omne armorum contagium remota, immenſo Caſarei militis agmine inundabatur; gravibusque exactionibus premebatur, ***** cuius vnicus Dux, proliſque expers, minore cum inuidia Caſarem heredem habiturus videbatur. Eumque in finem iam Bauarus actionem in Pomeraniam a Ludouico Romano Ludouici IV. Imperatoris filio deriuatam, vbi Ducem fato fungi contingeret, meditabatur, qua Brandenburgicus ſucceſſione, quæ poſt ipſi debebatur, excluderetur. ***** Stralfunda potiffimum tentabatur, Maris Balthici oſtium. Poſtulabatur, vt ea præſidium Caſareum reciperet, magnam pecuniæ ſummam ſolueret, & alia, quibus litis materia quæreba-

O o o o o o o o o o o

tur.

tur. Cum ea vrbs haut consentiret, mox occupata a Cæsareis Rugia insula, xvi. Maii 1628. obsidione cingitur. Ciues hostis hæcenus semper victoris insolentia haut territi, ad vim propulsandam strenue se parant, quibus aliquot peditum cohortes Danus auxilio miserat. Sed præcipua fiducia in Rege Sueciæ erat, qui, cum facile intelligeret, quanti sua interesset, Cæsarem littore Balthico non potiri, vltro puluerem pyrium, quem isti a Gedanensibus petierant, submisit, ac per Legatum auxilia prolixè obtulit, cupientesque valido milite firmavit. His subsidiis aucti oppidani, acriter sæpius repetitos Cæsareorum insultus repulerunt, eosque, post amissa duodecim militum millia xxii. Iulii obsidium soluere coegerunt. Tentata quidem post cum vrbe compositio; sed nihil fidi a Cæsare expedans foederi Sueciæ Regis est innexa, eidem facilem mox in Germaniam ingressum factura, Fridlando frustra, vt Suecicum præsidium oppido deduceretur, postulante. *****

* Hæc consilia latius exponit Pufendorf lib. I. §. LII.

** Piasecius p. 398. in annum autem Christi, Millesimum, Sexcentissimum, Vigesimum Octauum, alia longe diuersa belli illius ducendi rationes Cæsarianos exceperunt. Ad maritima enim delati, vbi sinus aquarum ad Insulas inuadendas traiciendi, & Ciuitatibus oppugnandis auxilia e mari intercludenda essent, sine classe valida rem gerere non potuerunt. Ad eam vero comparandam accinctis, plurima difficultates occurrebant. Miserat Imperator Comitem Szwarczenbergium ad Conuentum societatis Ansatica Lubeca sub hoc tempus celebratum, postulans, vt operam suam societas illa conferret ad instruendam huiusmodi classem, qua mercatura ipsius exercitio contra monopola Anglicana & Scythialium in transitu Hellesponti Danici Zund dicti iniurias vsui esse posset. Verum responsum accepit, quod Ciuitatibus non esset tutum suscipere bellum contra Principes maris illius Dominos, in quorum locis commorari & negotiari consueverunt: Imperiales etiam Ciuitates illius ora maritima requisita, vt præsidia Cæsaria reciperent, & classem in suis portibus pro Cæsare armari permitterent, omnino recusarunt, præter Vismariam & pauca loca vbi occupata a Delegato Valnsteinii Arnheimio. Carafa p. 336. extant de hoc varia scripta apud Londorpium Tom. III. p. 1004. Pufendorf c. I.

*** Extat de hoc Propositio Cæsaris Commissariorum ad Ordines Gustrouie a. 1628. congregatos apud Londorpium Tom. III. p. 1012. Piasecius p. 397. Ludolph lib. XXVIII. c. II. n. 40.

**** Extat Kayserlich Manifest oder wohlgegründete Deduktion der Ursachen, warumben beide Gebrüdere, Hertzog Adolph Friedrich und Hans Albrecht von Meckelburg, ihrer Fürstenthumben und Landen priuirt und entsetzt worden, de dato VVien den IX. Iunii 1629, apud Londorpium Tom. IV. p. 8. cui Duces opposuerunt Fürstliche Mecklenburgische Apologiam 1630. 4.

***** Piasecius p. 399.

***** Prima enim pacta de successione in Pomeraniam a. 1338. inita fuerunt inter Ludouicum Romanum, Ludouici Bauari Imp. filium, tunc Electorem Brandenburgicum, de quibus Micraelius Pomer. Chronic lib. II. p. 331. Schurtzleich Originibus Pomeranicis §. VIII. Pufendorf c. I.

***** Carafa p. 345. ciues Stralsundi (qua est ciuitas Lige Hansiatica in Pomera-
nia) ob occupationem a Caesarianis insulae Rugia, & ob propugnaculum ab eisdem erectum in
parua insula, qua est e regione canalis, seu portus ciuitatis, nimium de sua libertate dubitan-
tes, inito consilio cum Rege Daniae, praefatum propugnaculum stricta obsidione oppugnarunt, ac
tandem expugnarunt, quod indigne ferens Colonellus Arnheim, ad castigandam eorum rebellio-
nem, cum duodecim millibus armatis cepit obsidere ciuitatem, sane non valde maturo consilio,
ob multa, sed praecipue, quod non poterat impedire subsidia, qua per mare ventura erant. Qua
ratione Stralsundenses cum Wallensteinio egerint, idem postea exponit p. 347. Piasecius
p. 398. aliae vero potentiores Ciuitates contra talem iussu etiam armis sese munierant, & Stral-
sunda usque obsidionem grauissimam prope anno integro propterea sustinuit, demumque vicit, ipse
met Valensteinio, qui eam totis viribus promouebat, magna clade illata: Deinde Insulam Den-
holmiam suis littoribus propinquam ab Arnheimio occupatam recuperauit auxiliis Dani & Sueci
Regis, qua Caesariani classe destituti prohibere non valebant. Le Vassor lib. XXV. p. 773.
Extant apud Londorpium Tom. III. p. 1017. varia Acta & Scripta causam hanc Stralsunden-
sem concernentia. Ipsi vero Stralsundenses publico nomine euulgarunt scriptum cum hoc
titulo: *Gründlicher Bericht von der Hansestadt Stralsundt, wie anno 1627. die Einquartirung
daselbst begehret, aber gütlich abgehandelt, und gleichwol folgig. Gewalt unterschiedlich wider
sie verübet, auch von der Belagerung, Stürmung, und was dabey und weiter bis zum Abzuge des
Feindlichen Kriegsvolcks vorgegangen, nebst Beylagen. Stralsund 1631. 4.* Pufendorf lib. I. §. LIII.
Adlzreiter p. III. lib. XIII. n. 19. Ludolph lib. XXVIII. c. II. n. 41. Traetatus Stralsunden-
sium cum Suecorum Rege, Gustavo Adolpho conclusus, exhibetur in Recueil Tom. III. p. 255.
Rationes quae Gustauum impulerint, vt Stralsundensibus subueniret, exponuntur apud Pu-
fendorf lib. II. §. IV. sqq.

§. XXXIV.

Eodem anno 1628. controuersia suborta fuit de successione Man-
tuana. Franciscus Dux Mantuae a. 1612. decesserat, relicta vnica filia Maria,
ex Margaretha Sabauda. Succedebat illi germanus frater Ferdinandus, &
huic Vincentius, qui cum prolem non haberet, Mariam istam in matrimo-
nium dederat Carolo II. Niuerniensi Duci, adgnato suo, eundemque suc-
cessionis Mantuanæ declarauerat heredem. Mortuo igitur a. 1628. Vin-
centio, Carolus, Dux Niuerniensis fidelitatis iuramentum a subditis Man-
tuanis recepit, mittens ad Imperatorem Archiepiscopum Mantuanum,
petiturum, vt pro cliente haberetur. Sed Hispani Gallicis adfinitatibus
& patrociniis potentem Principem, vicinum Mediolano habere nolentes,
Principem de Guastalla remotiorem quidem gradu, sed ex eadem Gon-
tzagarum stirpe genitum praeferrere ei in illa hereditate optabant; & effe-
cerant, vt Imperator ius ipsius in dubium vocans, Legatoque illi renun-
tiari fecerit, quod ipsum tanquam legatum Ducis Niuerniensis, quem pro
Duce Mantuae non adgnosceret, admissurus non esset, nisi prius ille arre-
ptam auctoritate propria possessionem Feudi Imperialis dimitteret, & ius

successionis, si quod ibi prætendat, in iudicio suo probaret, pareretque iudicato. *

* Piaſecius p. 399. Pufendorf lib. I. §. LV. Ludolph lib. XXVIII. c. I.

§. XXXV.

Bataui interea, ne mari Balthico excluderentur, plures naues armabant, & per Laurentium Realem præſidia duorum millium ſclopetariorum Regi Daniæ eorum ſumptu alendorum offerebant, per quos ipſe angultiis Sundæ conſuleret, inſuper & alios quater mille ſubmittere promiferunt. Sed Daniæ Rex Batauorum copias ad tuendum fretum admittere nolens, promiſſas auxiliares copias alibi quidem collocandas non detrectabat. * Desperatis igitur rebus Danicis, ſub initium anni 1628. Conuentum Ordinum regni Daniæ, admiſſis etiam Legatis Hollandicis & Suecicis inſtituit, vt de reparanda fortuna deliberaretur. Ordines quidem Daniæ bella perſæſi, ſedulo pacis rationem inculcabant. Hollandi verò & Sueci nihil omittebant quo Regi vindictam ſpiranti, eandem vt facilem ex poſſeſſa adhuc Crempena & Glückſtadtio perſuaderent. ** Hinc Daniæ Rex confirmato cum Anglo & Sueco ac Hollandis foedere, vires iterum collegit, claſſeque maxima valens, bellum a. 1628. inſtaurauit, Cæſareaneorum præſidia ex Femera Inſula & Ecklenfurto eiicit, Wolgaſto ac Vſedomia inſula intercepta, tranſitus a Stettino, ne commoditati illorum inſeruirent, obſedit; & plurimas etiam naues, quas circa Wiſmariam, ac a Rege Poloniæ mutuo conquiſierant, variis proeliis conquaſſauit. Tillius interea cum alio exercitu circa Holſatiam commorans, poſtquam initio menſis Maii iſtius anni præſidium Anglicum cum Præſecto Morgano Stada decedere coëgiſſet, inde progreſſus, Crempam, & Glückſtadtium mari vicinum & opportunum recipiendis ibi auxiliis, cum ad iſta arcenda claſſe careret, damni multum in longa & inani locorum illorum oppugnatione accepit. *** Dum etiam Cæſareani partem copiarum in Poloniam, partem in Italiam amandaſſent, Daniæ Rex, miſſo Morgano in ditionem Holſatiæ ac Sleſuicenſem, plurimas ditiones ſuas, eiectis præſidiis Cæſareanis recuperauit, **** Profuit hoc ad Tractatum pacis Lubecæ a Delegatis Cæſareis Danicisque tota hyeme inani labore continuatum, tandem, urgente potiffimum bello Mantuano, ***** XII. Maii 1629. faciliores conditiones Danus obtinuit, vt receptis terris ſuis, rerum Imperii nonniſi vti Dux Holſatiæ amplius curam haberet. ***** Inſuper Regi facultas conſeſſa nouum vectigal per quatuor annos in Albi flumine exigendi, quod Glückſtadti a. 1630. erectum ſed a. 1637. contradicentibus Ciuitatibus

bus iterum finitum. ***** in hac pace mentio Ducum Mecklenburgensium nulla fiebat. Destinaverat ad eundem Convocatum Gustavus Adolphus Suecorum Rex legatos suos, qui Suecicum militem Stralsunda educendum promitteret, si ex utroque Circulo Saxonico copiae educerentur, Principes restituerentur, praemissus etiam a Legatis Ioannes Saluius e Dania Ioannem Lehusium Lubecam ablegauerat, qui Caesareis Ministris aduentum Legatorum Suecicorum denuntiaret, ac fide publica eorundem securitati caueri postularet. Quem citra responsum Caesarei, iussu Fridlandi dimittebant, extrema interminati, si Legati Suecici Lubecam accedere auderent, id quod insipientibus Danis factum fuisse dicitur. *****

* Carafa p. 329.

** Carafa p. 335.

*** Piasecius p. 398. Pufendorf lib. I. §. LIV. Adlzreiter p. III. lib. XHI. n. II.

**** Piasecius p. 410. Carafa p. 346. 347.

***** Piasecius c. l. Addit hanc rationem Pufendorf c. l. *erant*, qui crederent, Fridlandum occasionem honeste bello sese extricandi cupide amplexum, quod deficientibus stipendiis, quae tanto exercitui sufficerent, & corrupta plane disciplina, rem suo ex ingenio gerere non posset, ac metueret, ne gloria parva bello diutius extractio destrueretur. Dum autem pacis Tractatus haberent, prodiit, Daniae Regis Declaratio cum annexis Probationibus, cur Pax in Imperio non sit restaurata, Hafniae 1628. 4.

***** Summam pacis hoc modo refert Piasecius p. 410. nempe ut amicitia inter Imperatorem & Danum Regem vetusta coleretur: Danus rerum Imperii non nisi uti Dux Holsatiae curam haberet, & in actionibus regiminis Imperatoris nil corrigeret: Episcopatus in Germania non occuparet. Speciali tamen diplomate postmodum concesserat Imperator eius filio Friderico Episcopatus Bremensem. Insulas Femeram, Nordstrand, & alia loca intercepta legitimis Dominis restitueret; Venslam, Stormariam, Holsatiam, Ittitiam, Ditmarsiam, Slesvicum & alias ditiones ac loca ab Imperialibus occupata integra reciperet, salvo Imperatori iure directi Dominatus super Holsatia, Stormaria, & Ditmarsia. Expensa utrinque ut compensarentur, & captivi dimitterentur. Pacis istis a parte Imperatoris Rex Hispaniae, Polonia, Administratrix Belgii cum tota Domo Austriaca, & Electoribus ac Principibus Ordinibusque Imperii; A parte vero Dani Rex Galliae, Angliae, & Sueciae & Ordines Hollandiae includerentur, si is non contradicerent. Sed contradixerunt isti statim ob non restitutum Palatinum, & Mechelburgenses, ac alios Principes; qua flamma adhuc tunc neglecta paulo post tota Germania misere conflagrauit. Adlzreiter p. III. lib. XIV. ineunte. Le Vassor lib. XXVI. p. 127. Extant Acta & tabulae pacis apud Londorpium Tom. III. p. 1078. cum ipsis Actis Pacis in Recueil Tom. III. p. 258. 276.

***** De hac controuersia inter Daniae Regem & Hamburgenses Theatr. Europ. Tom. II. p. 151. & singularis extat Apologia Hamburgensium apud Meyerum Lond. suppl. Tom. II. p. 663. Anno 1637. equidem prorogationem petebat Daniae rex, quam tamen & Caesar & Collegium Electorale denegabant, quod exhibet Londorp Tom. IV. p. 689. Lünig Contin. II. sect. IV. p. 73.

***** Londorp Tom. III. p. 1079. Pufendorf lib. II. §. XIII. Chemnitz p. I. p. 9. De

De hoc bello separatim extat *Bellum Bohemo-Germanicum*, 1630. 4. Liborius Vultarnus in *kurtzer Erzählung aller vornehmsten Handel zwischen der Beyer Tyllischen und Kayserlichen VValensteinischen gegen der Königl. Dennemarckischen Armada* 1628. 4. Facit huc etiam *Wallenbergii Florus Germanicus*.

§. XXXVI.

Inter has Cæsaris victorias non provinciæ Austriacæ reformabantur solum,* sed etiam varia de reducenda in Germaniam religione Catholica & restituendis bonis Ecclesiasticis erant consilia.** Cæsar etiam filium suum Leopoldum Guilielmum ad Argentinensem & Pataviensem Episcopatum, resignante Leopoldo Archiduce, iam ante designatum*** Halberstadtensis Episcopatus & Abbatix Hirschfeldensis Administratorem renunciari curat,**** in quem etiam Pontifex Præsulatum Magdeburgensem a. 1628. contulerat, vtut Electoris Saxonix filius, abdicato Christiano Guilielmo a Canonicis, ei regimini designatus esset.***** Istum Bremensis & alii Episcopatus erant secuturi. Tandem vi. Martii 1629. editum publicatur, quo bona Ecclesiastica a Protestantibus, post Passauiensem transactionem occupata siue mediata fuerint, siue immediata, Pontificiis restitui iubentur: simul declaratur, non esse Protestantibus iustam querendi causam, si Lutherani Pontificiorum Ordinum ditionibus expellantur; & quod pax religionis ad eos solos pertineat, qui Augustanam confessionem amplectantur. In reculantes proscriptio decernitur, & executio citra exceptionem confestim facienda.***** Ac vt insultatio eo foret manifestior, exercitus Cæsareus sub Comite Wolfgango a Mansfeld sexdecim millium, & amplius peditum, ac mille quingentorum equitum circa Vlmam hyberna fixerat, omnibus metum incutiens, qui restitutionem promoueret.***** Ab Augustana vrbe e Sueuix Ciuitatibus fit initium, quarum ciues publico exercitio Lutheranz religionis arcebantur.***** Inde passim per omnes Germanix regiones constituebantur, qui bona ecclesiasticis adempta adnotarent, res ex edicto ordinarent, spretis quæ tum ceteri, tum Saxonix Elector super istius iniquitate querebantur.† Per Sueuiam equidem Episcopus Constantiensis, Comes Sultzensis, Abbas Campidonensis, Vlrucus Statzinger: Per Franconiam Episcopus Bambergensis, Prælatus Eberracensis, Pappenheimius. Ad Visurgim & per Westphaliam Episcopus Osnabrugensis, Magister Ordinis Teutonici, & Maius Consiliarius aulicus. Per Saxoniam Metternichtius, Altringerus, Wentzelius. Ad Rhenum Elector Moguntinus, ad executionem fuerunt constituti.†† Protestantes igitur vt se ex angustiis hisce extricarent, & proprias & exterorum vires circumspiciebant, præfertim

fertim cum Cæsaris exercitum non mediocriter debilitassent validæ in Italiam, Hispanisque contra Batauos, & Polonis aduersus Sueciæ Regem in Borussiam missæ copiæ, quarum maximam partem belli incommoda morbi-que absumpserant. †††

* De hac reformatione plenius Carafa p. 283. qui etiam edictum Ferdinandi II. de reducenda in Bohemiam religione Catholica p. 297. inseruit. Extat *Reformations patent im Königreich Böhmen* apud Meyerum Lond. suppl. Tom. II p. 730.

** Carafa p. 311. non ita pridem Cæsar consultus, & sollicitatus præcipue ab Episcopo Augustano, Constantiensi, & VVormatiensi, nec non ab Abbate Casariensi, & ab aliis grauatis, ut restitutiones monasteriorum, Episcopatum, aliorumque bonorum Ecclesiasticorum aggredierentur, contra Ducem VVirtembergensem, & Marchionem Anspacensem, in quorum manibus adhuc erant cænobia Lorcha, Brezenhustense, Herbertingense, Mulbrunnense, Corona Regia, Bebenbusianum, Heilbrunnense, & Reichenbacense, quod olim Cæsar Rudolphus II. in fauorem Episcopi Constantiensis inceperat ergere. Quare Sua Maiestas ipsos Electores Imperii consulere voluit, an ea, quæ merito exigebantur, nunc tandem defunctis tot bellis, deberent restitui; neque enim de causæ iustitia quæstio erat, sed de executione, quam Sua Maiestas absque Electorum iudicio, ac voto solus noluit contra plurimorum mentem aggredi illo tempore. Inde exponit, quid Catholici Electores Cæsari responderint, & qua ratione ipsius consilium adprobarint. Extat etiam hoc responsum apud Londorpium Tom. III. p. 998. Consilium Moguntini p. 1012. Bauari p. 1045. Qua ratione Cæsar Petrum a Stralendorf, Imperii Vice-Cancellarium & Hermannum Que-tembergium ad Saxoniam Electorem ablegauerit, ut consiliis hisce adsentiret, docet Carafa p. 315. Episcopatus, quos Pontificii repetierint, recensentur in *Summarischen Bericht etliche nach den Passauischen Vertrag eingezogene Stifter betr.* 1629. 4. Ludolph lib. XXIX. c. II.

*** Carafa p. 231.

**** Carafa p. 325. Pufendorf lib. I. §. LI.

***** Carafa p. 341. Pufendorf c. I. Londorp Tom. III. p. 1021.

***** Piascius p. 410. auxerunt etiam mox dissidiorum in Germania materiam edicta Imperatoris seueriora, 6. Martii ipsius Anni C. 1629. (propter prolixitatem omittuntur) promulgata, pro restitutione bonorum Ecclesiasticorum, & Religione Catholica instauranda, dissidiumque Religionum pace ad concordiam Passauensem A. C. 1552. & Augustanam 1555. tum & ad terminos Confessionis Augustanae 1530. reducenda, hoc anno diuulgata. Adlzreuer p. III. lib. XIV. n. II. Ludolph lib. XXIX. c. II. n. 24. Le Vassor lib. XXVI. p. 132. Pufendorf lib. I. §. LVII. Extat edictum integrum apud Londorpium Tom. III. p. 1048. cui subiuncta sunt varia consilia Ictorum de hoc edicto, atque inter hæc Theodori Reinckingii p. 1069. qui Cæsari adplaudebat, & Tübingensium, qui contraria docebant. Lünig p. Gen. Cont. II. p. 71. Recueil Tom. III. p. 261.

***** Carafa p. 337. Magnum exercitum illis diebus Cæsar collegerat in limitibus Sueuiæ sub Comite VVolfgango a Mansfeldt sexdecim millium, & amplius peditum, ac mille quingentorum equitum, qui circa Vlnam hyberna fixerant, omnibus metum incutientes, ingentesque pecuniarum collationes instituentes. De hoc exercitu varia tunc erant coniectura; exortis enim tumultibus Italicis ob Vincentii Mantuæ Ducis obitum, & Ducis Niuersensis controuersam possessionem, multi Italia tunc metuebant. Alii Heluetios continendos dicebant, ne dum fœderatis Argentinensibus, Vlmensibus, Norimbergensibus, aliisque ciuitatibus Imperialibus imperarent, sacrarum fortunarum restitutiones iuxta mandata, præpedirent. Nonnulli etiam exercitum

ad omnem euentum, vel in *Vngaria*, vel in inferiori *Germania* applicandum iudicantes, eundem ibidem optime detineri censebant, & secundo flumine, ubicunque necesse foret, euocaretur. Vnum constabat, propter illius exercitus praesentiam, haereticorum animos, alioquin ad novas spes erectos, plurimum concidisse. *Dania* Rex nedum de *Germania* auxiliis dissidens, magnam spem in *Ciuitates Imperiales* propter Religionis instaurationem, & honorum Ecclesiasticorum restitutionem multis in locis publicatam, & vniuersaliter preparatam, offensas reposuerat; eratque, qui foedus contractum fuisse diceret, cuius se primum *Ducem Marchio Durlacensis* etiam ascitis in societatem *Gallis* gloriabatur. Sed hac omnia consilia (fugiente *Marchione*) per huius exercitus constantiam dissipata sunt, hostes extenuati, & *Casaris* auctoritas vel maxime fuit per Imperium stabilita.

***** *Carafa* p. 338. quod de restitutione Catholicarum ecclesiarum dicebatur, notauimus propter pericula generalis alicuius seditionis, commotis nonnihil *Heluetiis*, quos tanta copia excitauerant, nedum omnino maturam fuisse mandati concepti publicationem, exercitus tamen praesentia multis in locis, praecipue apud *Saxenos* ubi frequentissime sunt ciuitates Imperiales corrupta, non parum sacrarum fortunarum restitutionem promouit, illo etenim praesente, liberrime *Casar* Episcopo *Augustano*, me instante, mandauit, & pagos sibi subditos omnes, & haereticorum, Protestantiumque dominorum haecenus refractarios secundum tenorem transactionis *Passauiensis*, Catholica religionis obtemperantes redderet. Quod idem *Leopoldo* fratri imperauit, & *Campiduni*, *Memmingae*, *Colmariae*, & alibi in superioribus haereditariis regionibus attentaret. Magno etiam *Ordinis Teutonici* Magistro commissa fuit instaurationis prisci ritus oppidi *Bopfingensis*, *Nordlingensis*, *Aalen*, *Dinkelshublii*, & *Geraundis*, seruata pace *Passauii*. Fuere haec certe praenuntia futuri decreti Generalis, & praesente exercitu initio facto, minus alibi, absente forte, sentirentur, vel pertinaciores adigerentur. *Memminga* enim militum motus statim binas ecclesias pro Catholicis expressit. *Lintanii* etiam sexcentis militibus semel admissis, securissimi *Casarei* Legati, Comes *Hugo de Monfort*, & Episcopus *Constantiensis* clauis oppidi, domus Praetoriae, & armentariae, restitutionem honorum Ecclesiasticorum non sine insigni fructu spirituali virgere ceperunt, & *Vlinenses* haecenus rigidissimi solum ad strepitum vicinorum militum per Legatos, dicto *Casaris* sese fore obediens promiserunt. Adlzreiter p. III. lib. XIV. n. 36. Pufendorf lib. I. §. LVII. De Reformatione apud *Augustanos* suscepta, prolixè *Londorp* Tom. IV. p. 23. 218. *Ludolph* lib. XXIX. c. II. n. 48.

† Apud *Londorpium* Tom. IV. p. 2. 3. extant scripta contra hoc edictum.

†† *Londorp* Tom. IV. p. 1. ubi etiam quid ipsis fuerit commissum, exponitur.

††† *Pufendorf* c. I.

§. XXXVII.

Accedebat tantis malis militum insolentia. Legionum numerus immensum augebatur, ut a *Fridlando* iactatum sit, *Casarem* supra centum sexaginta militum millia sub signis habere. Hi toti *Germaniae* velut in praedam sibi concessae intolerandis modis insultare, hospitia, ubicunque placebat, sumere, inconsultis Principibus, ad quos ex terrae spectabant. Bona illorum, qui contra *Casarem* militauerant, fisco *Casareo* addicebantur. Plerique tamen inuidiam tantae oppressionis in *Fridlandum* deriuatum ibant, qui insolita fortuna ebrius velut dictatorem ageret, nec *Casaris* mandatis, nisi quantum ipsi collibitum, pareret.* Dum igitur vndique
que

querelæ de oppressione in Germania audirentur, de Suecorum etiam in Germaniam expeditione rumor esset, Conuentus Ligæ Sociorum a. 1619. Heidelbergæ instituebatur, qui Cæsarem per legatos orabant, vt grauaminibus medelam adferret, Conuentum Electorum indiceret, pacem in Germania restitueret, de militē tamen conseruando alendoque fuit decretum. ** Sopiendis his querelis Cæsar Conuentum Electorum a. 1630. Ratisbonam indicit, cum interim nihilo segnius edicti executio procederet. Ad istum Conuentum ipse Cæsar ix. Iulii accesserat, & Electores Ecclesiastici, Bauarusque; sed Saxo atque Brandenburgicus, sæpius licet inuitati; venire abnuerant, edicto offensi, & quia Cæsari pro filio suo, vt Rex Romanorum designaretur prensaturo, in os negare nolebant. *** Proponitur ibi a Cæsaris legatis Stralendorffio Barone, Imperii ViceCancellario & Arnoldino de Clarstein iur. Iulii culpam malorum esse penes Palatinum, cui omnis obtinendæ restitutionis spes sit præscindenda; eiusque ac Bauatorum machinationibus obusam eundum. Additur de iure Cæsarum per Italiam asserendo; ac Sueci in Germaniam expeditione. Denique vt de alendo exercitu, corrigenda militari disciplina, ac pecuniis in stipendium commode colligendis decernatur. **** Saxo e contrario abrogationem edicti per Legatos, quos antea Viennam miserat, enixe exigebat, ***** de quo variæ Catholicorum erant sententiæ, Cæsar vero solitis verborum blandimentis, & designato Francofurti conuentu, vbi de isto negotio ageretur, a fortioribus consiliis Saxonem auertere nitebatur. ***** Cæterum de iniuriis & oppressionibus Cæsarei exercitus, ac insolentia Fridlandi, eiusque dictatoria potestate Pontificii iuxta atque Protestantes querebantur, quem odium ac nauseam generis humani vocitabant. Simul immensæ pecuniarum summæ, quibus Ordines emuncti fuerant, recenscebantur, magna cum Cæsaris inuidia, qui culpam in pertinaciam hostium, & fatalem temporum infelicitatem retorquebat. Sed Fridlandum cumprimis vrgebat Bauarus odio peculiari, dum ipsius auctoritatem non medio-criter imminuerat. Et Bauarus sibi summum belli arbitrium non obscure ambiebat; sed cui se Cæsaris Consilarii vehementer opponebant, veriti, ne Bauarus tanta potentia subnixus, summam rerum in se traheret. Præsertim cum & ipse, vt Rex Romanorum designaretur, clam prensaret, inclinantibus non parum in ipsum Moguntino, Coloniensi & Saxone. Dum igitur acerrime Fridlandi abdicationem vrgerent Electores, Cæsar tandem, renitens licet, in illam consentit, velut magnam partem inuidiæ in istum deuoluturus. Nec ille in ordinem se redigi adeo ægre ferre visus fuit, quod

PPP PPP PPP 2

quod prouideret, breui fore, vt ablatum imperium sibi, non sine precibus iterum offerretur. Sed & complures legiones Cæsaris dimittebantur, leuandis Germaniæ oneribus, & militum exactionibus modus statuebatur. Retinuit tamen sub signis Cæsar triginta nouem millia, Ligistæ tricies mille trecentos, selectum, veteranum & victorem militem. ***** Restitutio etiam Palatini in his Comitibus ab Anglico potissimum legato vrgebatur, sed huic tales reconciliationis conditiones proponebantur, vt Palatinus Cæsari se submitteret, veniamque commissorum ab ipso peteret, Boemix regno pro se & suis posteris renuntiaret, Electoratu se abdicaret, & a fœderibus quibusuis abstineret. † Sub finem Comitiorum, initio Novembris coniugem suam Eleonoram Gontzagæam Mantuanam, Imperator fecit coronari. ††

* Pufendorf lib. I. §. LVI. Piasecius p. 410. & simul insolens militis alendi introducta ratio, inuitis Prouinciarum populis, eo onere contra præscriptum antiquarum sanctionum Imperialium grauatis, idque nulla æquabili moderatione seruata, sed licentia militaris arbitrio, & Ciuitates & Oppida quasi in prædam data, a receptis hospitio, seu præsidii Imperatoris titulo militibus, stipendiorum nomine diriperentur conuenientibus ad omnia eorum Præfectis. Isti enim non aliud responsum dabant ea de re conquerentibus, nisi quod Imperator mallet suos subditos habere pauperes quam rebelles. Idem p. 417. immo sub hoc tempus passim per Imperium bona aliorum quoque, plurimum qui contra Imperatorem militauerant, ab eius ad hoc Delegatis sisco Imperiali applicabantur. Circa Decretum pro restitutione bonorum Ecclesiasticorum publicatum, Imperator immutare nil voluit, & Wirtembergensi Duci conquerenti, quod octo millia armatorum pro executione illius Decreti in suas ditiones hostiliter tunc intrassent, responsum dedit, quod inde discessuri non essent, nisi Dux illi Decreto paruerit. Priuato tantum nomine Catholici promiserant, quod Francofurti in breui conuenire, ac amice de tali controuersia tractari deberent. Contra nouum abusum imperandi Prouinciis & Ciuitatibus immensa tributa prout libere militari audicati, æque Catholicorum atque Dissidentium grauiora lamenta audiebantur.

** Adlzreiter p. III. lib. XIV. n. 44. Extat decretum Conuentus apud Londorpium Tom. III. p. 1084. Ludolph lib. XXIX. c. II. n. 46.

*** Pufendorf lib. I. §. LVIII. Carafa p. 347.

**** Extat hæc Propositio apud Londorpium Tom. IV. p. 45. vna cum reliquis huius Conuentus Actis. Ludolph lib. XXX. c. II. n. 39. Adlzreiter p. III. lib. XV. n. 3. 99. Chemnitz p. I. lib. II. p. 95. Le Vassor lib. XXVIII. p. 431. De his Comitibus etiam speciatim egit Theodosius Berenicus, siue potius Matthias Berneggerus. Theatr. Eur. Tom. II. p. 182. Recessus extat apud Lünigium p. Gen. Cont. II. p. 83.

***** Extat propositio Legati Saxonici, Viennæ facta apud Londorpium T. IV. p. 37.

***** Piasecius p. 417. Pufendorf lib. I. §. LVIII.

***** Piasecius p. 417. Unde eo magis permotus Imperator, talis instituti auctorem Valustenium, & in quæ præcipue querelæ illæ collineabant, (odis Ducis Bavariæ maxime pretebatur) generali militari Præfectura abdicauit. Cautum quoque fuit Comitiali Decreto vt Exercitus imminueretur: Legionibus ad certum numerum reducerentur: nullum nouum bellum absque Electorum consensu susciperetur; & tributa pro alendo milite nonnisi in Conuentibus Pro-

Vinciarum ad hoc celebrandis peterentur, ac decernerentur. Sed cum Bavaria Duci Praefecturam generalem militarem, pro fideliori talis decreti observatione committi Electores postularent, & Imperator renneret, maioris dissidentia ansam inde arripuerunt, & pacificatione vniuersali, quam a Comitibus illis expectabant desperata, omnes Germania Ordines magis turbare ceperunt. Ludolph lib. XXX. c. II. n. 34. Th. Carue Itin. cap. IX. p. 77. Adlzreiter p. III. lib. XV. n. 46. Le Vassor lib. XXVIII. p. 438. qui etiam auctor est, Gallos per Patrem Iosephum Capucinum hanc depositionem plurimum promouisse, de quo Memoires de Louise Iuliane p. 249. 295. Dicit Burgoldensis p. I. disc. I. p. 107. missi tandem sunt ad VValensteinium Ioh. Bap. Verdenburgius & Gerardus Quastenbergius Barones, qui semper in aula consilia eius inuisse crediti; Hi quum exauclorationem ipsi exponerent, confestim Caesaris iussui obsecutus est VValensteinus, Memminga tanquam in carcere tum degens. Quum primum ipsi hic processus nunciaretur, lapide Cretico mense inscripsisse dicitur: die Kayserliche reformation, bringet den Kayser umb seine Cron; und mich umb meine reputation; die Churfürsten werden bekommen ihren Lohn.

† Piasecius p. 417. Extant Acta huius negotii apud Londorpium Tom. IV. p. 98. qui etiam p. 100. Recessum Comitiorum exhibet.

†† Piasecius p. 418.

§. XXXVIII.

In iisdem Comitibus XIII. Octobris 1630. caussa Mantuana componitur. Postquam enim Carolus Niuerniensis Dux Mantuanum Ducatum occupasset, Praefectus Hispanicus Mediolani Gontzaletz Corduba magnum apparatus bellicum colligebat contra istum, in societatem istius belli trahens Carolum Emanuelem Ducem Sabaudiae, ea occasione vindicare volentem veteres suas cum Mantuanis controuersias. * Ac praemiserat a. 1628. Imperator ad Ducem Niuerniensem Delegatos suos, Ioannem Nassouiae Comitem & Hermannum Quastenbergium, requirentes, ut Ducatus Mantuae vna cum Montisferrateni Marchionatu traderetur in depositum Imperatoris, vsque dum per Iudicium aulicum de successione fuerit decretum. Cumque ille parere nollet, Mediolanum reuersi illi, aliorum monitionem ipsi per caduceatorem mense Maio insinuari curarunt, quod, nisi intra quindecim dies paruerit mandatis Imperatoris, proscriptio Imperatoris contra ipsum esset promulganda. Post hanc itaque denuntiationem, cum Niuerniensis Dux ad Caesarem melius informandum prouocasset, Praefectus Mediolani in Montisferratensem ditionem exercitum duxit, ac interceptis aliquibus minoris nominis oppidis, Casalium, caput regionis obsedit, licet illud ob Padi exundationes deserere fuerit coactus. Ab altera vero parte Dux Sabaudiae Alba post triduanam oppugnationem intercepta, obsedit Trinum, idemque longa obtidione ob com meatus inopiam & pulueris nitrati, deditione cepit. Niceam alius exercitus Mediolanensis cum Praefecto Serbelone obsedit, quod acriter li-

cet defensum, Hispanorum tandem cessit potestati. Et licet Gallica subsidia, eo quod Sabaudia Dux Alpium aditus munierat, Niuerniensi Duci fuissent interclusa, ** insequenti tamen anno 1629. primo vere ipsemet Rex Gallia cum triginta millium exercitu eo adueniens, Susam Italiae claustrum, vi irrumpens, occupauit, & toto exercitu suo in Sabaudiam introducto, aditum sibi in Italiam aperuit. Terrebat inopinatus ille Gallorum aduentus Hispanos, eo quod propugnacula prope omnia, tam circa Mediolanum, quam Neapoli praesidiis essent vacua, & vires tunc excipiendo tanto periculo pares non haberent. Sabaudia igitur Dux statim Susam ad Regem venit, ibidemque xi. Martii 1629. cum ipso conuenit, ut Gubernator Mediolani ab Casalis obsidione statim recederet, & loca in Montisferrato occupata dimitteret, Sabaudus retineret Trinum cum annuo censu inde proueniente quindecim millium nummorum aureorum. Caesar intra bimestre, diploma super Ducatu Mantuano & Montisferraten- si Marchionatu Niuerniensi daret, & Rex Hispania intra idem tempus haec omnia adprobaret. *** Verum, istam concordiam non nisi ad lucrandum Hispanis tempus fuisse compositam, mox apparuit. Imperator enim conditionem illam, se inconsulto factam, ratam habere noluit, & Rex Hispanus respondit, ita demum Mantuano se pacem daturum, si Gallia Rex Sabaudus Susam restitueret, exercitum ex Italia abduceret: Niuerniensis depositis armis, Caesaris sententiam exspectaret. Soluerunt tamen Casalii obsidionem Hispani **** Gallia vero Rex, firmato viii. Aprilis 1629. cum Urbano viii. Venetis & Mantua Duce contra Austriacos foedere ***** relicto circa Susam toto exercitu, in Galliam redeuns, alterius mensis insuper induciis factis, quibus durantibus Imperator, intercessorum, praesertim Summi Pontificis Romani cura, ad adprobandum illum tractatum pacis induceretur. ***** Sed istae quoque induciae magis conducendis in Italiam Austriacorum legionibus, quam paci conciliandae seruiuerunt. Dum Caesarei Duces cum triginta millium exercitu & magno adparatu bellico in Rhætiam penetrantes, initio mensis Iunii Curiae, Gallico inde Legato eiecto, suum praesidium collocarent. Hocque modo de libero, maioribus ex Germania conducendis copiis transitu securi, per Mediolanensem ditionem in Mantuanum agrum transierunt. Ab altera parte Hispani Neapoli numeroso milite adducto, & alio Mediolani, cui Hispania Rex Ambrosium Spinolam praefecerat, conscripto, una cum Duce Sabaudia Padi ripas infederant, ut Galli, licet in propinquo adessent, Casalium tamen transitum nullum haberent. Caesareanis Mantuanum ter-
rito.

ritorium hostiliter ingressis, Niuerniensis Dux fortiter se opposuit: & cum illi Canneto intercepto, Mantuam adpropinquassent, eos ipse ad finem huius anni continuis dimicationibus distinuit, ac demum & castra ipsorum demisso lacu inundauit. Sicque illi prope quinque storum millibus partim cæsis, partim aquis suffocatis, Mantua tunc recesserunt, & in Mutinensi, Rhegiensi, Placentino ac Cremonensi tractu sumptis hybernis, non minus, quam in hostico, stipendiis & com meatu populos diuexarunt. ***** Insequenti anno 1630. postquam iterum Alexandria & Bassolini de pace fuisset actum, ***** Casarei ab vna parte contra Mantuam, ab altera Hispani ad oppugnandum Montisferratum & Casalium arma conuertunt. Isti, fugatis apud Portum Venetis, Niuerniensem intra Mantuam compulerunt, & non multo post proditione Præfecti tunc illius Ciuitatis, quasi auxiliares a Venetis aduentantes, in Ciuitatem admissi, eam ceperunt ac spoliarunt, arce quoque ipsis a Duce dimissa, pacta sibi Ferrariam transeundi potestate. † Sed Spinola circa Casalium difficiliorem experiebatur fortunam, dum loci præfectus, Comes Torrasius eruptionibus continuis magna damna daret oppugnatoribus. Gallicus etiam exercitus interim Pinarolium & Marchionatum Salutii, ac plura loca Sabaudæ Ducis caperet, & demum mense Augusto, progrediens in auxilium Casaliensibus, apud Carignanum & Pondesturam proelio commisso Hispanos profligaret. †† Interuentu tamen Mazarini, qui Pontificis tunc erat legatus, iv. Septembr. induciæ fuerunt vsque ad xv. Octobris diem paratæ, per quas vrbs Hispanis fuit tradita, arx vero Gallis relicta. ††† Tandem in Comitibus istis Ratisbonensibus xiii. Octobris 1630. pax conuenit, his conditionibus, vt Gallus Imperii statum nullo modo laceraret, nec hostibus Imperii & domus Austriacæ auxilia daret, Sabaudæ Duci Trinum cum locis, quorum census annuus 15000. aureorum nummorum Italicorum æquaret, cederet, Lotharingæ Ducissæ de hæreditate Mantuana vel amica collatione, vel Casaris decisione satisfaceret. Duci Guastallæ annui 6000. aurei, seu loci eiusdem census addicerentur. His conditionibus Carolus Mantuæ Ducatum cum Montisferrateni Marchionatu obtineret, ipsi etiam & Sabaudæ Duci loca vtrunque ablata restituerentur, munitionibus vtroque de nouo extructis, solo æquatis. Controversiæ cum Gallis de Lotharingæ Episcopatibus in aliud tempus relicerentur. Veneti & Dux Lotharingæ hac pace comprehenderentur. †††† Ortis verò quibusdam dubiis, dum Galliæ Rex exprimi vellet, quinam Austriacorum hostes essent intelligendi, & nollet diuidi hæreditatem Mantuanam

nam in partes pro Duce Sabaudia & Gnaftalla, Mazarinus tamen effecit, ut nihilominus ab armis utrinque abstineretur, & Montisferrati loca utrinque, abductis copiis libera relinquerentur, custodienda Ordinibus Prouinciae usque ad decisionem Caesaream. †††† Postquam vero Suecorum Rex in Germaniam expeditionem suscepisset, ambarum partium & Principum arbitrorum Legati Chierasci in Pedemontano Principatu conuenientes, post longas per hyemem tractas controuersias, illa dubia sopiuerunt, ac correctis nonnullis punctis, restitutionem potissimum locorum ablatorum concernentibus, tandem vi. Aprilis 1631. pacem firmam concluderunt, ††††† ipseque Carolus Niuerniensis paulo post, xii. Iunii de Mantuano Ducatu & Montisferratensi Marchionatu fuit inuestitus. †††††† Galli, licet omnia loca Sabauda ablata restituerent, statim tamen Susam & Pignarolium, conueniente Victore Amadeo, Sabaudia Duce iuvene, qui Carolo Emanueli patri 1630. successerat, iterum occupant. †††††††

* Montisferratensem enim Marchionatum iam antiquo iure contra Mantuae Duces adferebant Sabaudia Duces, quorum iura singulari consultatione exposuit Antonius Faber. *Le Vassor lib. XXV. p. 777.* Quae ratione hae controuersia iam in Comitibus Augustanis 1566. fuerit agitata, exponitur *Diff. XXXIII. §. XXII.*

** Piasecius p. 401. Guichenon *Hist. Geneal. de Savoie Tom. I. p. 845.* Franciscus Niger disquisitionem edidit de Mantuae Ducatu pro Carolo Duce, *Francofurti 1629. 4.* *Le Vassor lib. XXV. p. 790.*

*** Piasecius p. 412. Guichenon p. 845. *Le Vassor lib. XXV. p. 86. 96.*

**** Piasecius p. 413.

***** Extat foederis proiectum in *Recueil Tom. III. p. 267.* ipsum foedus p. 271.

***** Piasecius c. l. *Le Vassor lib. XXVII. p. 77.*

***** Piasecius c. l. Guichenon p. 853. *Le Vassor lib. XXVII. p. 205.*

***** Guichenon p. 856. Extant etiam *Tractatus Bassolini X. Maii 1529. conclusi de estimatione terrarum, quae Sabaudia Duci obuenire debeant in Recueil Tom. III. p. 274. & apud Guichenon Tom. VI. p. 563.*

† Piasecius p. 414.

†† Piasecius c. l. Guichenon p. 883. p. 885. *Le Vassor lib. XXVII. p. 242. 375. 398.* Describitur hoc bellum, maxime quod post *Tractatus Susenses* gestum in *Relation fidelle de ce qui s' est passé en Italie en l' année mil six cens trente*, quae reperitur in *Recueil de diuerses Pièces pour servir à l' Histoire* p. 178.

††† Piasecius c. l. Extant induciae in *Recueil Tom. III. p. 300.* *Le Vassor lib. XXVIII. p. 408. lib. XXIX. p. 509.*

†††† Piasecius p. 415. *Le Vassor lib. XXVIII. p. 446.* Guichenon p. 887. qui etiam *Tom. VI. p. 870.* tabulas pacis exhibet & in *Recueil Tom. III. p. 301.* Acta huius pacis in Comitibus exhibet *Londorp Tom. IV. p. 87. sqq. Theatr. Eur. Tom. II. p. 200.*

††††† Piasecius p. 416. Gallorum rationes exhibentur apud Guichenon p. 888. & in *Recueil Tom. III. p. 304.* *Le Vassor lib. XXIX. p. 495.*

†††††† Piasecius p. 424. Guichenon p. 889. *Le Vassor lib. XXX. p. 775.* Extant tabulae

tabulæ pacis in Recueil Tom. III. p. 317. Separatim prodierunt Acta inter Duces Mantuæ & prolixè hoc bellum descripsit Adlzreiter p. III. lib. XIV. n. 71. *ſqq.* Bapt. Mani *Hiſt. Veneta lib. VIII.* Ludolph *lib. XXVIII. & XXIX.* Waſſenberg p. 175.

††††††† Piaſecius p. 424. Theatr. Eur. Tom. II. p. 386. 408.

††††††† Piaſecius p. 425. Guichenon p. 891. qui vocat *Intrigue ſecrete de Queraſque.* Hæc plenius deſcribuntur dans *Relation de ce qui ſ' eſt paſſé depuis quelque temps en Italie pour le fait de Pignerol,* in *Recueil de diuerſes Pieces pour ſeruir à l' Hiſtoire* p. 521.

§. XXXIX.

Inter hæſce turbas, magnus iſte Suecorum Heros, Guſtauus Adolphus, Ruſſorum, Polonorumque victor, factis a. 1629. Varſauia cum Polonis ſex annorum induciis,* de expeditione Germanica ſerio cogitare cœpit. Inuitatus iſte iam a. 1614. per Ioannem Zobelium, a Mauritio Haſſiæ Landgrauio, vt Vnioni nomen daret, poſt, proſtratis Palatini rebus, a Gallis, Angliſque, vt communi contra Auſtriacos exercitui præſſet. Sed Ruſſico, Polonicoque bello implicitus, ærario etiam exhaustus, & portu ad Australem Maris Balthici oram exponendo militi deſtitutus, negotium in aliud tempus differre coactus fuit.** Dum autem Danus a Cæſareis proſtrerneretur, iidemque oram maris Balthici tentarent, Guſtauus Adolphus ſibi terris ſuis metuens, habito cum ſelectis Ordinum conſilio, bellum in Cæſarem decernit,*** & dum Stralfundam Cæſarei infeſtarent, auxilia adſiſtæ vrbi ſubmiſit, vt mari Balthico ſecuritas præſtaretur. Dum igitur Cæſar, Arnhemio duce, Polonis contra Suecos auxilia ſubmiſiſſet, ipſum de negato Regis titulo Sudermanniæ ſactim Ducem compellaret, litteras ipſius ad Bethlenum Gaborium ſcriptas intercepſiſſet, Duces Megapolitanos, Regis foederatos, terris priuaſſet, Legatus ipſeus a Lubecenſi tractatu fuiſſet reiectus,**** litteras ad Electores non ſolum,***** ſed legatos etiam ad Fridlandum mittit, tentaturos, qua ratione ad tutam pacem via ineatur. Sed cum Fridlandus nihil æqui reſponderet, bellum terra marique parat, milites apud Batauos, Angloſque & Ciuitates Germaniæ maritimas conſcribi curat.***** Daniæ vero Rex, Suecorum progreſſus metuens, ſedulo inſtiturat, vt Gedani congreſſus ſuper pace tractanda ſuſciperetur, cui ſequeſtrum ſe ipſum offerebat. Laborabant quoque circa hunc conuentum Brandenburgicus Elector, & Pomeraniæ Dux, veriti, ne Guſtauo in Germaniam adpellente, belli ſedes ipſorum in ditionibus ſumeretur: Inſtituebatur conuentus Aprili menſe 1630: ſed dum Suecorum legati ob enatas quasdam cum Gedanenſibus controuerſias, ſetutos in ea vrbe minime crederent, & reliquos legatos Elbingam aliumue locum inuitarent, Danici vero legati conſtanter abnuerent, interim de ad-

ventu Gustavi in Germaniam & prosperis eiusdem successibus nuntiaretur, re infecta fuit discessum. *****

* Extant istæ apud Londorpium *Tom. III. p. 1104.* in *Recueil Tom. III. p. 284.* Le Vassor *lib. XXVI. p. 136.* qui etiam *lib. XXVIII. p. 453.* animi ipsius characteres exponit.

** Pufendorf *lib. II. §. I.* Le Vassor *lib. XXVIII. p. 458.*

*** Pufendorf *lib. II. §. IV.*

**** Has rationes coniunxit Chemnitz *vom Schwedischen Krieg im Teutſchland p. I. sub initium,* Ludolph *lib. XXX. c. II. n. 69.* De Arnheimio a Cæsare Polonis in auxilium misso Piascius *p. 406.*

***** Chemnitz *p. I. p. 12.* Pufendorf *lib. II. §. XIV.* Londorp *Tom. IV. p. 18.*

***** Pufendorf *lib. I. §. XIV.*

***** Chemnitz *p. I. p. 32.* Pufendorf *lib. II. §. XVIII.*

§. XL.

Datis mense Aprili novis ad Electores litteris, quibus de titulo regio sibi denegato querebatur, * causas expeditionis scripto typis euulgato exponit. ** Inde sedecim alas equitum ac nonaginta duas peditum cohortes naues adscendere iubet. Vniuersum peditatum Io. Banerius, rem tormentariam Leonardus Torstenſonius moderabantur. *** Cum iam classis exercitu onusta in portu Elsnabbenſi ſtaret, ventum secundum expectans, Bogislai XIV. Pomeraniæ Ducis Legati Regem adeunt, orantes, ut ista expeditione superſedeatur, ne belli ſedes Pomeraniam iam antehac ſatis exhaustam plane in vaſtitaſtem daret. Id cum abnueret Guſtauus, ut neutrarum ipſi partium eſſe liceret, inſtabant, quod & ipſum negabatur. **** Transmiſſo feliciter mari, dies xxiv. Iunii Regis claſſem ad Rudenam inſulam ſtitit, ***** vnde alias ipſi conſilium fuerat, copias in Rugiam exponere, ibique bellum auſpicari. Sed cum hoſtem iam a Leſlæo tribuno ſuo tota Rugia pulſum intelligeret, ***** in Vſedomiam inſulam facit exſcenſionem, Wollinum, Caminumque aliaque oppida a Cæſareis deſerta occupat. ***** Dum autem Torquatus de Comitibus Cæſareis copiis per eas oras ſummo cum Imperio præſectus, ad Stettinum occupandum ſe pararet, ſuaque deſtinata intra biduum executioni daturus crederetur, Guſtauus iſtius conatus anteuertere properans, minoribus nauigiis, quæ magno numero collegerat, exercitum, bellicaque inſtrumenta imponit ac aduerſo Viadro ſubuectus, ad Stettinum adest improuiſus, urbem ſibi dedi poſtulans. Dux equidem multa excuſans ad iſta petita tergiuerſabatur, ſed dum Guſtauus in promptu demonſtraret, qua ratione paucas intra horas urbem maligne adhuc munitam vi poſſet expugnare, Dux tandem ut Suecicus miles vrbe reciperetur, conſentit, quod ea ipſa qua venerat die x. Iulij non per portas, ſed per opera adhuc imperſecta factum. Mox ſœdus Gu-

Gustauum inter & Bogislaum XIV. initur, super mutua cum primis defensione, saluo tamen iure Romani Imperii in eam prouinciam, ac ut Duci sua ditio salua sit. Id tamen præcipue sibi Rex reseruabat; si Duci humanitus quid contingat, antequam Brandenburgicus Elector istam conuentionem adprobasset, aut si eidem super successionem ab aliis lis moueatur, ut tunc Gustauo ac successoribus, Pomeraniam sequestri titulo detinere tantisper ius sit, quoad lis fuerit composita, & successor sumptus belli absque Pomeraniæ onere exsoluerit, simulque foedus hoc ratum habuerit. Quod sequenti anno ab Ordinibus Prouincialibus fuit confirmatum. † Proximum hinc fuit Stargardiam occupare, Anclamium, Vckermundam & Wolgastum licet acriter defensum, ad deditionem fuit compulsum. Inde Cæsarei Greiffenhaga & Gartzio eiiciuntur. †† Gustauus etiam Damgardo expugnato & Ribnitz, Megapolitanas terras ingreditur, eundemque Ducatum intra paucos menses, pulsis Wallensteinianis præsiidiis, ad obsequium Ducis reuocauit; præter Rostochium & Wismariam, & pauca alia loca, quæ aliquanto diutius restiterunt. ††† Franciscus Carolus autem, Lauenburgicus Dux, qui ipsi accesserat, ausis impar, Raceburgi oppressus in hostium venit potestatem. ††††

* Chemnitz *p. I. lib. I. p. 37.* Pufendorf *lib. II. §. XXIII.* Extant istæ litteræ cum Electorum responsione apud Londorpium *Tom. IV. p. 77.*

** Chemnitz *p. 37.* Pufendorf *c. I.* Extat apud Londorpium *Tom. IV. p. 73.* in *Recueil Tom. III. p. 293.*

*** Singulas legiones recenset Chemnitz *lib. II. p. 48.* Pufendorf *c. I.* Inter Tribunos, quos secum in Germaniam duxerat, erant Achatius Tod & Maximilianus Teuffel. Inde dictum: *er sey mit Tod und Teuffel in Teutschland kommen.*

**** Chemnitz *lib. II. p. 50.* Pufendorf *§. XXIV.* Le Vassor *lib. XXVIII. p. 468.*

***** Chemnitz *p. 54.* Pufendorf *§. XXV.*

***** De hoc prolixè Chemnitz *lib. II. incunte*, ubi etiam exponit, quæ ratione Cæsarei, ut Suecos excluderent, Danis hanc insulam tradere voluerint.

***** Piascius *p. 417.* Chemnitz *p. 58. sqq.* Pufendorf *§. XXV.*

† Adlzreiter *p. III. lib. XV. n. 63.* Chemnitz *lib. II. p. 59.* Pufendorf *lib. II. §. XXVI.* Ipsæ tabulæ extant in *Recueil Tom. III. p. 291.* Apud Chemnitium *p. 69.* & Londorpium *Tom. IV. p. 79.* extant litteræ Ducis, quibus factum hoc necessitate excusat.

†† Piascius *p. 418.* Chemnitz *p. 68. 72. 94. sqq.* Pufendorf *lib. II. §. XXVIII.*

††† Piascius *p. 417.* Chemnitz *p. 81. lib. III. p. 189.* Pufendorf *§. XXXIII. lib. III. §. XXII.*

†††† Chemnitz *p. 84.* Pufendorf *§. XXXIV.*

§. XLI.

Pulsis iam pleraque Pomerania Cæsareis, bellum in Brandenburgici Electoris ditiones insequenti anno. 1631. voluebatur, qui

Qq q q q q q q 2

dum

dum neutri parti se penitus vellet addicere, anceps fluctuabat. * Ast, Gustauum inter & Galliarum Regem foedus Bernwaldæ in noua Marchia XIII. Ianuarii 1631. postquam tractatus semel atque iterum fuissent interrupti, fuit conclusum. Fundamentum ferebatur communium amicorum vicinorumque libertas recuperanda, Oceani marisque Balthici securitas, commerciorum libertas, restitutio oppressorum Imperii Romani Ordinum, utque munimenta ad littora, portusque Oceani, ac Maris Balthici, inque Rhatia destruantur, & in eum statum reducantur, in quo ante proximum bellum fuerant, ad quem finem Gustauum triginta millia peditum, sex equitum suo sumtu in Germania habiturum, Galliarum Rege quadringenta vicinalium millia quotannis conferente. Cauebatur insuper, ut cum Duce Bauariæ & Liga amicitia aut neutralitas seruaretur, utque circa sacra Sueciæ Rex non aliter se gereret, quam secundum Imperii leges, ac ritus Catholici in integro relinquerentur. Duraturum autem erat foedus ad mensem usque Maium anni trigesimi sexti; ni pax interea coalesceret, consensu partium prorogandum. **

* Chemnitz *lib. III. p. 117.* Pufendorf *lib. III. §. I.* Le Vassor *lib. XXXI. p. 100.* Hos primos Gustauum progressus describit Arlanibæus *Armis Suecicis.*

** Piascius *p. 425.* Le Vassor *lib. XXIX. §. 597.* Extant ipsæ tabulæ apud Londorpium *Tom. IV. p. 129.* Litteræ Gustauum ad Ludovicum XIII. quibus auxilium petebat in *Recueil, Tom. III. p. 300.* foederis vero tabulæ *p. 311.* Adlzreiter *p. III. lib. XVI. n. 10.*

§. XLII.

Inter hos motus Protestantium Conuentum ad VI. Februarii 1631. Lipsiam indicabat Io. Georgius I. Elector. Obtentus sumebatur conuentus Francofurtum ad Moenum a Cæsare indictus, quo amica compositio Catholicos inter & Protestantes foret tentanda, ut hi sententias prius inter se conferant. Isto conuentu demum concludebatur, a Cæsare litteris masculine scriptis abolitionem edicti & finem oppressionum esse petendam, nec minus arma paranda, quibus vis a quocunque intentata, ac iniuriæ militis Cæsarei propulsentur; ac ut inuicem sibi auxilium ferant, si quis eorum impetatur: salua tamen Cæsaris reuerentia. Mittebantur ad eundem Conuentum a Gustauo legati, qui Protestantes vel omnes, vel singulos etiam, ut foederi contra Cæsarem innecterentur, tentarent, atque ut regios conatus, commeatu, pecunia, transituque foueant. Saxo vero metuens, ne Gustauus proprium potius negotium ageret, renuebat, idque potius curabat, ut neutrius se partis ferret, viresque Cæsaris ac Gustauum æqua lance libreret. * Cæsar vero, omnes & singulos, per mandata auocatoria, ut foederi renuntient, adhortabatur. ** Eidem destruendo Liga quoque Catholica,

tholica, conuentu Dunckelsphülæ habito, se adstrinxerat; quæ & litteris datis ipsorum institutum improbat. *** In eodem Conuentu inter Io. Bergium Concionatorem aulicum Brandenburgensem, Io. Crocium & Theophilum Neubergerum Cassellanos, atque Theologos Saxonicos Electorales Polycarpum Lyserum, Io. & Henricum, Höpfnerum & Matthiam Hoe colloquium fuit, in quo etiam de quibusdam capitibus conuenerunt. ****

* Piasecius p. 426. Chemnitz lib. III. p. 133. Pufendorf lib. III. §. XII. Præter varia scripta de hoc conuentu separatim edita, eius Acta edidit Londorpius Tom. IV. p. 130. Vogel Ann Lipf. p. 414. Adlzreiter p. III. lib. XV. n. 44. lib. XVI. n. 1. Wallenberg lib. III. p. 219. Ludolph lib. XXXI. c. II. n. 15. Le Vassor lib. XXIX. p. 603.

** Piasecius p. 426. Extant mandata ista auocatoria & Litteræ publicæ ad Status Euangelicos, Ciuitates potissimum Imperiales datæ, apud Londorpium Tom. IV. p. 152.

*** Pufendorf lib. I. §. XII. Chemnitz lib. III. p. 141.

**** Acta huius Colloquii ex Archivo Facultatis Theologicæ Lipsiensis exhibet Vogelius p. 421.

§. XLIII.

Sueci interea, instante adhuc hyeme, Loeckenitziam arcem, Prentzloam Vckermarckia, Treptoam, Loitzensem arcem, Demminum & Malchinum occupant, * Gryphswaldam frustra tentant, Colbergam circa initium mensis Martii per quinque menses circumfessam, deficiente demum annona, deditione capiunt. ** Casarei vero, Tillio duce, contra Gustauum movent, qui ad Suetam castra metantur, iuncto ibi naualibus pontibus flumine. *** Tillius vero famem præcipue metuens in regione iam deuastata, direpto, quod occupauerat, Nouo Brandenburg, reuertitur, & Magdeburgum toto impetu adoritur. Tillio digresso, Gustavus Francofurtum ad Viadrum a Casareanis infessum, ad sultu capit, Landsbergam deditione. **** Hinc, vt Magdeburgum liberaret, Spandam ab Electore Brandenburgico sibi tradi petit, quod etiam hac saltem conditione fuit factum, vt vbi Magdeburgo subuentum, aut Gustavus in tutum fuerit subductus, restituatur. ***** Cum Saxone etiam agebatur, vt apud pontem Dessauensem copias secum iungeret, Magdeburgi liberationem pariter suscepturus; vtque suo exercitui annonam, ac pyrium puluerem, & machinas præberet, Saxone vero omnia abnuente. *****

* Chemnitz lib. III. p. 116. Pufendorf lib. III. §. IV. V.

** Chemnitz p. 121. Pufendorf §. VI.

*** Chemnitz p. 127. Pufendorf §. VIII. & IX.

**** Piasecius p. 428. Chemnitz p. 130. Pufendorf §. XI.

***** Chemnitz p. 142. Pufendorf §. XIII.

***** Chemnitz p. 144. Pufendorf §. XIV.

Q9999999993

§. XLIV.

§. XLIV.

Inter hæc, funesta dies Magdeburgo illuxerat. Cæperant in dicta vrbe motus iam a. 1627. dum Christianus Guilielmus Magdeburgensis Archiepiscopus Administrator, eo quod Dano accesserat, fuisset proscriptus. Publicato etiam edicto de bonorum Ecclesiasticorum restitutione, Magdeburgenses sibi metuentes, Io. Georgii I. Saxonie Electoris filium secundo genitum, Augustum postulabant, cui Papa Leopoldum Guilielmum, Cæsaris filium iuniorem præferri volebat. * Magdeburgici Cæsaris copiis sub Wallensteinio non solum de comœatu prospexerant, sed etiam magnam pecuniæ vim numerauerant, quam cum amplius præstare recularent, potius naues aliquot pro Wallensteinii vsu in Albi intercepissent, iste Civitatem Cæsareanorum præsidium recipere recusantem, xxii. Martii 1629. coepit obsidere, quam tamen ix. Octobris iterum reliquit, exindeque a Cæsareanis semper suis infestata: ** Anno 1630. Christianus Guilielmus urbem denuo clam intrat, atque a Civibus homagium sumit. Mittit etiam Suecorum Rex eo Marschallum suum, Dietericum de Falckenberg auxilia promissurum, *** Exeunte Martio 1631. denuo oppugnationem urgebat Tillius, ut Suecorum regem, quem viribus sibi imparem iudicabat, in patentia camporum eliceret, ni Magdeburgum perire vellet, & Gustaviæque ac Cæsaris destinatis opportunum. Tillius primo litteris Administratorem, Ciuesque ac magnificis promissis Falckenbergium urbis præfectum tentabat. Sed, cum hac via nihil proficeretur, ad vim conuersus, munimenta, quæ extra urbem Magdeburgenses hinc inde extruxerant, expugnat. Iam opera ad valli pedem promota erant, cum Tillius vii. Maii tubicinem in urbem mittit, ut extrema per deditionem auertant, imperaturum, quem illi ad tertium usque diem detinebant. Hoc ipso scilicet x. Maii cum vallum ciuibz, periculo se iam defunctos arbitrantibus, fere nudatum foret, & Falckenbergius in curiam concessisset, tubicini responsum adornaturus, quo nondum reuerso, nihil a Tillio tentatum iri credebatur, Pappenheimius subito ad saltum munimentum novum, quod suburbio Neustadio obiacebat, intradit, quo facile superato, mox in urbem penetrat. Ciues quidem in ipsa vrbe adhuc resistebant, sed cum Falckenbergius cecidisset, Pappenheimius etiam frangendæ pertinaciæ ignem proximis ædibus iniecisset, ciues in domos suas dilabi coeperunt. Tum vero nullum crudelitatis ac libidinis genus ab efferati militis rabie omissum, dum interim ignis omnia absumeret. Ex tanta multitudine quadringenti duntaxat ciues superfuere, & præter ædem primariam centum quinquaginta piscatoriæ domus ad Albim. Ipse Administrator Episcopatus capitur. ***

* Hæc

* Hæc late exponit Chemnitz *lib. II. p. 74. 104.* Carafa *p. 342.* Wassenbergs *Flo-
rus Germanicus p. 164.* Anteriori anno 1626. Norberti Magdeburgensis olim Archiepiscopi re-
liquias per Casparum Questenbergium Strohosiensem Abbatem Pragam fuisse delatas, tra-
dunt Pontificii, inprimis Carafa *p. 275. 291.* sed deceptos illos fuisse atque alius Ar-
chiepiscopi Henrici Corpus secum transtulisse Pontificios singulari dissertatione demonstra-
re voluerunt Philippus Müllerus & Barth. Christ. Richardus in *Pseudo Norberto.*

** Piaſecius *p. 410.* quo nomine Magdeburga quoque aliquoties magnam vim pecuniæ
numerauerat, & tandem fatigata, cum tantis sumptibus se sufficere non posse respondiſſet, eos-
que præſtare reuſaſſet, Croatorum Legio cum Præſecto Bechero ad extorquendam huiusmodi
ſolutionem miſſa, omnes tranſitus ad Ciuitatem inſedit, & multos currus ad mercatum eo ve-
nientes diripuit: viciffimque populus Ciuitatis arma pro deſenſione ſua corripuit, eruptioneque
facta, naues aliquot cum comitatu pro ſu Valnſtenii tranſeuntes in Albi fluuio intercepti, &
ex vicinioribus ſtationibus ac ex pago ibi vicino Craconia Caſarianos inde Ciuitati inſeſtos immi-
nentes, caſis prope centenſis eiecit: ex eoque initio res in apertum bellum prorupit. Valnſte-
nius enim eo ſtatim plures legiones cum Tribuno Cronico direxerat, quæ Ciuitatem obſiderent,
quantumuis Magiſtratus per Legatos Hamiburgeniſum & Lubecenſium excuſauerint illum populi er-
rorem, ſe inconfuſo & inuito perpetratum, ac offerret multum auri, vt pacem redimeret. Nec
alia ratione placari ille voluit, niſi vt reciperet præſidium Caſareum Ciuitas, a quo iſta direption-
em timens, & magis ne exequi vellet mandata Imperatoris nuper edita pro reſtitutione Religionis
Catholicæ ac bonorum Eccleſiaſticorum, extremam deſenſionis fortunam maluit experiri, exin-
deque a Caſarianis continuo fuit oppugnata exitu triſti, vt ſuo loco apparebit. Adlzreiter *p. III.
lib. XIV. n. 52.* Ludolph *lib. XXIX. c. II. n. 59.*

*** Ludolph *lib. XXX. c. II. n. 83.* Burgold. *p. III. p. 115.*

**** Fatum hoc ciuitatis exponit Piaſecius *p. 427.* Adlzreiter *p. III. lib. XVI. n. 24.*
Chemnitz *p. III. p. 147.* Wassenberg *p. 201.* qui *p. 213.* urbem a ciuibus fuiſſe incenſam
dicit, ideo in adnotationibus deſuper notatus. Thom. Carue *Itin. p. 13.* Theatr. Eur. *Tom. II.
p. 368.* Puſendorf *lib. III. §. XVIII.* Excidium hoc Magdeburgenſe ſingulari diſſertatione ex-
poſuit Gottlieb Samuel Treuer, *Lipſiæ 1702. 4.* Singularis inter Petri Lotichii, qui circa me-
dium ſæculi XVI. vixit, poëmata, elegia IV. *lib. II.* reperitur ad Ioachimum Camerarium,
quam ipſe de obſidione vrbiſ Magdeburgenſis inſcripſit, in qua enthuſiaſmo quodam poeti-
co ſingula hæc vrbiſ fata luget, prout etiam Chemnitz *lib. III. p. 160.* & Morhofius *Poly-
hiſt. lib. I. c. XIX.* tradit, quem tamen ideo notat Bayle art. *Lotichius lit. G. p. 1871.* hoc
Lotichii carmen ad tempora obſidionis Mauritanæ referendum eſſe ratus, cui tamen ſingu-
lari diſſertatione reſpondet Sebaſtianus Kortholt.

§. XLV.

Ad tam crudele exemplum multi animorum Proteſtantiſum motus.
Gultauus autem, vt ſecuritati ſuæ proſpiceret, Georgium Guilielmum,
Brandenburgicum Electorem, quouis modo inducere conabatur, vt aut
iſto foedere in partes ſuas deſcenderet, aut Spandoam, Cuſtrinumque in
ſuam traderet poteſtatem. Tergiuerſante Electore, potius finita con-
ditione Spandoam repetente, ipſi quidem Rex ſtatim Spandoam fidei ſuæ
liberandæ conſignat; ſed mox cum exercitu Berolinum tendit, præmiſſo
tubicine portas reſerari imperans, & hoſtilia minatus, ſi quis reſiſtere

audeat. Sic tandem absumpta tergiuersandi facultate, conclusum, ut Spandoam iterum Rex praesidio suo custodiret, quoad bellum duraret; & apud Custrinum transitu, receptuque si opus foret, frueretur. Spandoæ praesidium Electori, Custrinense Regi iuramento cauere super observatione horum pactorum adigebatur. * Inde occupata Gryphswalda, quæ sola adhuc Cæsareis restabat in Pomerania, ** Albim versus progreditur, & capta Havelberga, ad Werbenam castra ponit, *** in quæ Wilhelmus, Hassiæ Landgravius veniens xii. Augusti mutuum foedus cum Rege pangit. **** Hoc Tillium tanto acrius commouit, ut literis non solum prouinciales, in absentem concitare conaretur, sed & Fuggerum Comitem cum decem legionibus a Liga recens conscriptis in Hassiam irrumpere iubet. ***** Belgæ etiam Anglique argenti subsidia præstabant. *****

* Piasecius p. 428. Chemnitz lib. III. p. III. p. 163. Pufendorf lib. III. §. XVII.

** Chemnitz p. 173. Pufendorf lib. III. §. XVIII.

*** Piasecius c. 4. Chemnitz p. 178. Pufendorf §. XIX.

**** Chemnitz p. 26. lib. III. p. 194. Pufendorf §. XXV. Extant foederis tabulæ apud Londorpium Tom. IV. p. 216.

***** Chemnitz p. 196. Pufendorf §. XXV.

***** Extant de eo scripta apud Londorpium Tom. IV. p. 214. Qua ratione Hamiltonius ex Britannia copias adduxerit, exponit Pufendorf lib. III. §. XXIII. Chemnitz lib. III. p. 192.

§. XLVI.

Hoc ipso tempore ad diem iii. Augusti 1631. instituebatur Conuentus Francofurti, vulgo *der Compositions-Tag*, prout Ratisbonæ fuerat decretum. Proponebatur v. Septembris de religionis dissidiis componendis & pace in Imperio restituenda. Sed dum Catholici restitutionem bonorum Ecclesiasticorum vrgerent, Protestantes de explicatione Transactionis Passauiensis cum ipsis minime conuenientes, bona Ecclesiastica ipsorum dominio subiecta liberæ fuisse reformationi subiecta arguerent, inde sine fructu post proelium Lipsiense fuit discessum. * Interea dum a Protestantibus foederatis undique arma pararentur, Cæsar per exercitum Egonis Fürstenbergii ductu ex Italia reducem, Superioris Germaniæ Protestantes, cum litteræ nihil proficerent, ut foedus Lipsiense eierarent, cogere instituit. Ibi Memminga primum, & Campodunum subacta, ac pecuniis emuncta. Inde Ducis Württembergici tutor trepida deditione transegit, cum iam in itinere essent, tria militum millia, auspiciis Gustavi Regis a Schlammersdorfio

dortio conducti, & manus peditum Vlmensium, qui auxilio mittebantur. Hinc Vlma, & quidquid vrbiū per Sueuiam, simul Circulus Franconicus Lipsiensi foederi renuntiant, miles ab his conscriptus exautoratur, & magnam partem Cæsaris sacramento accedit ingenti insuper pecuniæ summa exsoluta. **

* Piasecius p. 429. *Et licet Catholica Liga in Dunckelspiel congregata, pro tractanda plena concordia Conuentum Francofurti instituisse ad initium Augusti, tamen illius fœderis dissidentium socii omnes, totis viribus apparatus bellicum (eo quod Catholici quoque in illo suo Conuentu Dunckelspiensi suis copiis supplementa conscribi decreuissent) conquirere non desistebant. Ac Francofurti Conuentu illo re infecta soluto, ideo quod Delegati Cæsaris media pacis normis consentanea edictis Imperialibus pro executione restitutionis bonorum Ecclesiarum sexta Martii 1629. promulgatis, proponi vellent, & Catholici passioni Passauiensi Anno Christi 1552. & Augustana 1555. insisterent, eius sensum clarum, (Dissidentes prouocabant ad interpretationem Passauiensis concordia cuius verborum contextum perplexum esse dicebant, præsertim quod bona Ecclesiarum Catholicarum non directe subiectarum Imperatori, sed in ditionibus Principum, seu sub iure patrocini Dominorum loci cuiusque consistentium post illam concordiam Catholicis adempta) dubia interpretatione corrumpi non permittentes, maiores dissidentia virique exarserunt, & fœderati spe amica compositionis desperata, arma iam instructa habentes, palam de accersendo ad suas partes Sueco deliberationes agitabant. Extant Acta huius Compositionis Francofurtensis apud Londorpium Tom. II. p. 220. Pfanner Hist. Pac. VVestphal. lib. I. §. II.*

** Piasecius p. 428. Chemnitz lib. III. p. 179. Pufendorf §. XX.

§. XLVII.

Tillius autem relicto cum idoneis copiis Pappenheimio ad defensionem Magdeburgi, & vicinorum locorum, Thuringiam versus mouebat, vt Hassiæ Landgrauio Guilielmo, Saxonixque Ducibus, & cumprimis Electore perdomitis, Protestantium foedus plane dissiparet. Ac iam in ditione Vinariensi atque Schwartzburgensi hostili modo grassabatur, * ipsa Iena nostra fuit direpta, & vrbes perplures. Inde ad Albim progrediebatur, vt Suecorum Regi obuiam iret, ad Wolmerstadtium castra locans, sed Gustauus in tres legiones incidens plerosque cædit vel dissipat. ** Dum autem Tillius Gustauum ad plenam aciem ex castris ad Werbenam elicere nequireret, *** ab Saxonix Electore postulat, vt decreto Lipsiensi renuntiet. Hoc vero renuente, terras ipsius cum quadraginta bellatorum millibus hostili modo ingressus, Mersburgum occupat, & Lipsiam per vnum diem tormentis verberatam, Pleissenburgo arce excepta, ad deditionem compellit. **** Ita tandem Elector, qui copias suas Torgam contraxerat, quod hætenus aduersatus fuerat, misso Arnheimio, Gustauum auxilium implorat, qui prius frigidius respondebat, Wittebergam in receptus securitatem, Electoris filium primogenitum, stipendium trium mensium petebat. Electore vero omnia liberaliter offe-

Rrr rrr rrr

rente,

rente, foedus in has leges concluditur, ut sociatis viribus, Rex defensionem Electoris suscipiat, in eius praedictum nihil agat, summa negotiorum directio penes Regem sit: neuter absque alterius consensu de pace tractet: Regi locis ad Albim opportunis transitus concedatur, eiusque exercitui, quamdiu in territorio Electoris hospitetur, necessaria ab hoc alimenta praebentur. Foedere ita, Gustavus exercitum tredecim peditum, novem prope equitum millibus constantem Wittebergam trans Albim ducit, & inde apud Dibenam Saxonis copiis iungitur. **** De summa belli deliberabatur, dum proelium primo dissuadere Rex videretur ne periculi aleam clade forsitan accepta, subirent. Sed instante Saxone, provinciam suam utrique exercitui alendo imparem esse caussatus, Lipsiam versus tenditur. ***** Tillius, licet castra ad Lipsiam munitionibus circumdari & machinas idoneis locis disponi iussisset, instituta tamen consultatione in suburbio Lipsiensi intra vespillonis aedes pictis ad parietem sandapilis, ***** Pappenheimii, aliorumque Ducum fiducia motus, relictis castris, non expectatis auxiliis, quae ipsi a Tieffenbachio adducebantur, ***** versus Breitenfeldae campos vno a Lipsia milliari cum exercitu in aciem posito procedit. Fit atrox proelium vii. Septembris 1631. regio exercitu dextram, Electoris sinistram manum obtinente. Sed Saxones cum primis pedites, & turmae equitum, quos Vasalli armauerant, impressionem Caesareorum haut sustinentes, solutis Ordinibus, armisque abiectis, terga fugae dabant. Hoc successu praemature nimis inflati Caesarei, iam passim nuntios victoriae dimittebant. Elector in isto tumultu Eulenbergam versus se proripuerat. At Rex, hautquaquam territus, sinistram suorum cornu, latus hostium, phalanges frontem invadere iussit. Hic eques Caesareus circa reliquias Saxonum dissipandas occupatus, pugna fessus, & in praedam eademque ordinibus pene solutis, effusus, ab integris compositisque regis statim in fugam pellitur. Et licet pedes acerrime pugnam ciceret, post atrocem tamen quinque horarum pugnam, plena victoria Gustavo cessit, victore exercitu in loco pugnae pernoctante. Ipsum Tillium praefectus alae cum legione Rheingrauiana Fridericus, cognomine Longurionis vulgo nuncupatus (*der lange Fritz*) in turba eminens agnitum adsecutus fuerat, ac oblatam vitae gratiam adspernantis, caput, dorsumque breuiore sclopeto non segniter contuderat. Et vivo aut mortuo potitus fuisset, ni Rudolphus Maximilianus, Dux Lauenburgicus a latere aduolans, Friderici caput globo transuerberasset, ac fatiscienti iam seni Halam effugium praeuisset. E Caesareis in illa planitie
caeli

cæsi numerabantur septem millia sexcenti, præter eos qui in fuga perierunt. Saxonum super tria millia cecidisse feruntur: Regionum circiter duo millia desiderati, maximam partem equites. E captiuis quinque millia stipendiis Regis accedebant. ***** Rex altero a victoria die Lipsiam accessit, quam paullo post Elector deditione cepit. Rex interea cum expedita equitum caterua Mersburgum properauerat, vbi valida manus proelio profuga iterum coiuerat, e qua mille amplius cæsi, quingenti capti. Inde Halam itum, quæ vna cum arce Mauritioburgo nullam moram fecit. ***** Oppidum istud iuramento Regi fidem dedit. Magdeburgici Præsulatus regimen Ludouico, Anhaltino Principi, tantisper commissum. Paullo post & vniuersi Principes Anhaltini in protectionem Regis se conferunt, promisso ad belli sumtus certo in menses tributo, operaque subditorum gratuita, si in ditione ipsorum vel munitionem extruere, vel Albim ponte vellet insternere. †

* Piasecius p. 428. ipse autem Tillius post captum Magdeburgum in Vinnariensi, Coburgensi, Altenburgensi, Allenleibitz ditionibus, & demum in Hassia copias suas distribuere, & ibi dissiparet fœderis Lipsiensis militares delectus, a quibus maius periculum rebus Imperatoris imminere, & eis tempestine oppressis hostis iste externus ex Germania non difficilior quam Rex Dacus nuper expelli posse videbatur. Chemnitz lib. III. p. 183. Pufendorf §. XXL

** Chemnitz lib. III. p. 184. Pufendorf c. l.

*** Chemnitz p. 186. Pufendorf c. l.

**** Piasecius p. 429. primum autem nomine Caesaris per Nuntios suos requisierat ab Electore Saxonia ut renuntiaret illi fœderi, exauthoraret suum militem, & Caesari assignaret hospitium in suis ditionibus, ac comæatum suppeditaret, nisi mallet pro hoste haberi. Et cum iste respondisset, se in fide & obedientia Caesari sapius probata permanere, & a se plura quam Constitutiones Imperii iureiurando Caesaris firmata requirant, exigi non posse, immo gratiam ac remunerationem pro tam amplis erga Caesarem meritis sibi deberi, ille postposita tali obsecratione in Saxoniam suis copiis progredi iussit, Mersburgum, Weisenfelsium, Friburgum, ac plura illius tractus oppida, licet sponte deditionem fecerint, diripi a militibus, & incendio vastare permisit. Naumburgo, Pegauiz præsidia sua imposuit, a Lipsiensibus postulauit, ut comæatum sibi præstarent; quem postquam in magna copia accepisset, imperauit, ut præsidium Caesareum in Civitatem admitterent, alioquin eandem fortunam quam nuper Magdeburgenses senserant, experturi essent: tandemque cum omnia ad expugnandam illam civitatem præparasset, reluctantem Civem; verum exemplo tam formidoloso perculsos coëgit, ut initio Septembris Electorale præsidium dimiserint, & Caesareum receperint. Chemnitz lib. III. p. 198. sqq. Pufendorf §. XXVI. Vogel Ann. Lips. p. 449.

***** Piasecius p. 429. sed hoc magis acceleravit periculum, quod Tillius præuenire voluerat, dubiosque adhuc fœderatos impulit, ut societatis cum Sueco conciliationem maturarent. Elector enim Saxoniae reliqua ditioni suæ idem quod iam Lipsiæ euenerat metuens, consilium quod diutius aspernabatur de coniungendis pro defensione sua cum illo Rege armis suscepit, & vna cum Electore Brandenburgico cum Diebena (apud Vitembergam Rex Suecus transmissio Albi eo transferat) conveniens, prima Septembris huius Anni Christi, 1631. conditiones mutui fœderis

ris cum ipso stabilivit, Maxime eventus docuit quantum attulerit dispendii, irritasse fœderatos Lipsienses, & non prius repressisse externum illum hostem, cum quo potentia domestica illorum, tantum virium accessit, quod statim coniuncti hoc modo exercitus Suetici, & fœderati, Casareanis quibus singuli fuissent impares, potentia longe præstiterunt. Chemnitz lib. III. p. 202. Adlzreiter p. III. lib. XVI. n. 84. Pufendorf §. XXVII.

***** Chemnitz lib. III. p. 204. Pufendorf §. XXVIII.

***** Chemnitz p. 207. 214. Pufendorf §. XXVIII.

***** Omnem culpam huc reicit Carue p. 20. si enim Casareani sustentare voluissent prælium, quoad Comes de Tieszenbach & Generalis Alaringer uterque cum suis copiis accessisset, illuc res Imperii nunquam descendissent. Sed ita erat in Fatis.

***** Piasecius p. 430. Primum in prælio septima Septembris die a Lipsia tria milliari, inter pagos Breitenfeldium ac Podelnisum commisso, in quo post acerrimum utrinque certamen quinque horis continuatum, Tillius succubuit. Nec dubie ab ipso principio pugna victoria ad Suecum inclinabat, cornu enim sinistrum Tillii ventum tunc ab Occidente stantem præripere volens, longius a corpore exercitus processerat, & exceptum a Sueticis pedibus equitum immixtis (tali arte pugnabant illi) totum turbatum nullam utilem operam præstitit. Tillius vero cum ipsemet a fronte selectiores turmas contra infirmiorum aciem hostilem, in qua Saxonica legiones stabant, inuertisset, disparat quidem illam, sed dum ibi sui debellatum putantes, alii fugientes Saxonicos insequuntur, alii occupant tormenta, alii currus diripiunt, distractis ita Ordinibus, impetum mox superuenientium fortiorum subsidiorum Sueticorum sustinere non valuit. Dextra ala Tilliana legiones pedestres, quæ ex veteranis constabant, ab ipsemet Gustavo Rege Sueco impugnata diutius resistenterunt; verum ista quoque cum nulla subsidia haberent, fuerunt profligata, paucis fuga elapsis. Cæsi ibi feruntur ex Casarianis novem mille, ex Saxonis bis mille, ex Sueticis septingenti, & præcipui ex istis Ordinum Ductores Teufel (nuper ex captivitate Polonica dimissus) Halthus, Caltebach, Coruillus, Bantuffius: ex Casarianis vero Adolphus Dux Holsatiæ, Otto Baro a Scheumberg, Ottomar ab Eruite, Bongardus Gritte perierunt, plures viui capti, una cum centum signis militariibus & viginti quatuor maioribus tormentis bellicis aneis, ac omnia impedimenta & apparatus Castrensis præda victorum cesserunt. Tillius duo vulnura accepit in brachio, quo ictus a suo capite auertebat, & ereptus e pugna Halam evasit, moxque lectica se portari fecit Halberstadtum, indeque Alefeldium Visurgim versus, reliquias exercitus sui ex fuga colligendo. Theatr. Eur. Tom. II. p. 432. Brachelius lib. IV. p. 240. Arlanbxi archæ Suecica p. 228. Chemnitz lib. III. p. 209. Pufendorf §. XXIX. Le Vaffor lib. XXXI. p. 47. Wallenberg lib. III. p. 244. Thom. Carue Itin. p. 19. qui tamén prælii diem male ponit mensis Augusti die sexto decimo Adlzreiter p. III. lib. XVI. n. 87. Vogel. Ann. Lips. p. 452. 499.

***** Piasecius p. 430. Suecus autem Rex illam victoriam prosequens, relicto apud Lipsiam Electore Saxonia, cui præsidium eius loci Casarianum postredie deditionem fecerat, Merseburgum duxit, ibique Casarianos prope quinque mille ex fuga congregatos iterum profligavit. Inde progrediens, Halam undecima Septembris, & sequenti die arcem Mauriti ad deditionem coegit, plurimis Casarianorum sub ipsius signa concedentibus, ut intra paucos dies ad sexaginta milia armatorum exercitus eius excreverit. Chemnitz p. 215. Pufendorf §. XXX. Vogel p. 455.

† Chemnitz p. 216. Pufendorf c. l. Adlzreiter p. III. lib. XVI. n. 94.

§. XLVIII.

Post hæc, Halæ inter Regem & Electorem consultabatur de bello in futurum gerendo. Post varia consilia concludebatur, ut Rex per saltus Thu-

Thuringicos in Franconiam, Saxo in Cæsaris ditiones hæreditarias, Silesiam, Bohemiamque pergeret.* Gustauus igitur Hala digressus, per Querfurtum Erfurtum versus tendit, quæ vrbs missis obuiam legatis, Regi se dedit. Wilhelmus etiam Dux Vinariensis cum fratribus Alberto, Ernesto & Bernhardo, foedere se Regis illigauerat. Inde per saltus Thuringicos pergens, totum Hennebergicum Comitatum in suam redigit potestatem. Porro Königshouiam capit, Suinfurtenes se Regis potestati permittunt. Mox Würtzburgum urbem, & post aliquot dierum obsidionem, arcem, antequam Tillius, qui collecto milite, in auxilium properabat, aduentaret capit, in qua ingens auri argentique facti & infecti vis, e tota prouincia eodem congesta, adparatus quoque bellici, annonæque & vini ingens copia cum aliis in Regis potestatem venere. Ad famam irrumpentis in Franconiam Gustau, conuentus Francofurtensis soluebatur. Tum Protestantes per Franconiam, grauibus hæctenus iniuriis a Cæsare & Pontificiis pressi, ad societatem & protectionem Regis se conferebant, promissa ad belli sumtus certa pecuniæ summa. Hinc Kl. Nouembris Hanouia a Suecis intercipitur, Francofurtum vero ad Moenam xvi. Nouembris, apertis portis, Suecos admittit. Ibidem Georgius, Hassiæ Landgrauus, conuentione cum Rege inita, Russelsheimium Moeno traiciendo opportunum, præsidio regio insidendum tradebat. Idem de pace inter Cæsarem atque Regem concilianda, mentionem frustra iniicebat. Hinc Rex Ringoa occupata, in Palatinatum se vertebat, atque expugnato Oppenheimio, Moguntia ipsi xiii. Decembris deditur, Manheimium xxix. Decembris capitur.** Dum interea Hornius in Franconia relictus, Mergentheimum, Winsheimum & Heilbrunnam caperet.*** Tillius interea dum Würtzburgensi arci nequireret succurrere, occupato Rotenburgo, Noribergam frustra tentabat.****

* Piaſecius p. 430. Pufendorf §. XXXI. Reprehenditur tamen hoc consilium a plerisque. Sic enim Piaſecius p. 433. *Et quidem statim a principio bellum illud offenderat in eo, quod olim Annibalem post pugnam Cannensem vti victoris nescisse probauit. Rex enim Suecus fulmen istius belli post pugnam Lipsiensem omne suum robur (vt succideret imprimis vernos Liga Catholica) conuerterat contra Germaniam, quam (præter Bauariam & paucos Episcopatus) a quocunque diuexari Austriacis forte magis expediret, eaque ab aliquo hoste occupata, ipsorum viribus in reliquo integris, quandoque liberari posset. Caput vero rei Vienna & hæreditaria Prævincia Austriaca, a quibus plena victoria pendeat, & quæ facilius obtineri poterant, ac si de industria cladis Lipsianæ damnis reparandis seruariantur, illasæ manserunt. Seu quod illa belli pars cesserat Electori Saxonie, cuius Ministris satis præstitisse rati, quod Pragam ac pauca in Silesia & Boemia oppida interceptissent, ultra forte quod essent viribus debiliores, non processerunt.*

** Hos regis progressus prolixius describit Piaſecius c.l. Adlzreiter p. III. lib. XVI. n. 95. Chemnitz p. 218. sqq. Pufendorf §. XXXII. sqq.

R r r r r r r 3

*** Pu-

*** Pufendorf §. XLIII. Chemnitz p. 247.

**** Chemnitz lib. III. p. 238. 242. Pufendorf §. XX.

§. XLIX.

Dum Gustauus per Superiorem Germaniam victorica arma circumfert, quæ in Megapolitano Ducatu sub Achatio Tottio hærebant copias Suecicæ Rostochium vi. Octobris 1631. deditione capiunt, quod xi. Ianuarii 1631. Wismaria sequitur & arx Dömitzæ.* Ioanne Banerio Virmondum Ducem Cæsareum, Wanslebii hærentem ex improviso inuadente. Inferior quoque Saxonia Regi studet, Bremensi Archiepiscopo, Georgio, Friderico Ulrico & Christiano, singulare foedus cum Rege pangentibus.**

* Chemnitz lib. III. p. 251. Pufendorf §. XLV. XLVI.

** Chemnitz p. 255. Pufendorf §. XLVII. XLVIII. XLIX.

§. L.

Cæsarei interea, post Lipsiensem statim pugnam, utramque ingrediuntur Lusatiam, Budissæ etiam, Görlicio ac Zittauiz præsidia imponentes, quas tamen urbes aduentante cum exercitu Electore, statim iterum relinquebant.* Et licet Hispani Electorem per Franciscum Paradisum tribunum Dresdam ablegatum, tentarent, frustra tamen hoc fuit,** dum spretis Austriacorum illecebris, Elector Arnheimium cum exercitu Bohemiæ immitteret, qui post Sluckenoam, Tetschenam, Aussigam & Leitmericiam, nemine resistente, occupatam, tandem Pragam versus progreditur, quæ præsidio viduata, sine mora Saxones aduentantes admisit. Paulo post quoque ad Limburgum Cæsarei a Saxonibus non perfunctorie vapulabant. Egra dehinc, Schlackenwerda, Falbenoa, & plura alia oppida in Saxonum potestatem concesserunt. Et licet ex Gustavi consilio, circumlato per Austriam & Morauiam bello, delectus Cæsaris dissipare potuissent Saxones, isti tamen luxu immergi torpentes, spatium dabant Matthiæ Gallassio Pilsenam valido præsidio firmandi, ac Saxonum progressus prohibendi. Nec deerant Ministri qui inuidia & suspicione in Gustauum Electoris animum infecerere.***

* Chemnitz lib. III. p. 263. Pufendorf §. L. Grosser p. 249.

** Chemnitz t. I. Pufendorf c. I. De hoc Acta prostant sub titulo: *Copia Resolutionis welche Churfürstl. Durchl. zu Sachsen dem Königl. Hispanischen subdelegirten Gesandten gegeben, den 19. Oct. 1631.*

*** Chemnitz p. 267. Pufendorf §. LI.

§. LI.

Dum igitur Tillio omnia infelicitè succederent, de nouo Duce exercitui Cæsareo præficiendo deliberabatur. Et licet Hispani Ferdinandum, Vngariæ Regem Cæsaris filium suaderent, tamen Germani in Fridlandum

dum conspirabant, inuito etiam Bauaro. Mittebantur ad ipsum Znaimum, Morauiae oppidum, ubi tunc agebat, Io. Baptista Werdenbergius Comes, & Hermannus Questenbergius, mox Io. Viricus Eggenbergius Princeps summa ipsi amicitia iuncti, qui ipsi exercitus summam offerrent. Iste vero ingratum Caesaris animum, praua Hispanorum, Bauari & Tillii consilia exprobrare atque simulare quasi acceptare munus nollet: Importunitate tamen rogantium vinci visus, in amicorum gratiam, citra vllum Imperii vocabulum ad mensem vsque Martium delectibus habendis se vacaturum promisit: interea Caesar dispiceret, quem exercitui ducem daret, aut, quod ipse potius indicet, de pace agat. Instituto feliciter delectu, paullo post, a Caesare in has leges fuit descendendum: Fore Fridlandum totius Austriae Domus adsensu exercitus Supremum Ducem cum absoluta potestate, Caesarem, recuperata Bohemia, Pragae sedem fixurum, de ordinaria remuneratione Fridlando cauturum, addicta ad securitatem aliqua prouincia e Caesareo patrimonio. Extraordinariae mercedis loco futurum ipsi supremum regale ius in occupatas prouincias. Ius item Fisco addicendi per Imperium absque vllius contradictione, potestatem item condonandi. Si quando pacis in Imperio tractatio susciperetur, habitum iri causae Fridlandi de Ducatu Megapolitano rationem. Omnes belli sumtus Fridlando debere suppeditari. Omnes Caesaris haereditarias prouincias Fridlando ad suum & exercitus receptum fore apertas.*

* Piasecius p. 434. Chemnitz lib. III. exeunte lib. IV. p. 294. Pufendorf §. LII. Burgus de b. Suecico lib. III. p. 277. sic voluit Vollestinus huius belli curam sibi soli incumbere, ipseque ad libitum omnia facere, statim militibus distribuere, contributiones, comatus exigere, Tribunos, Centuriones creare, gnarus eam esse imperandi rationem, ut non aliter constet, quam si vni reddatur. Quod si aliquando Caesari hac reuocare; seque ea cura remouere placuisset, ante semestre admoneret, nec deinceps ipse ad reddendum administrata prouincia rationem cogatur. Adlzreiter p. III. lib. XVII. n. 4. sqq. Carue Itin. p. 80. Burgold p. I. disc. I. p. 117. Le Vassor lib. XXXI. p. 63. 127.

§. LII.

Sub initium anni 1631. de neutralitate Bauaro & Ligae concedenda per Gallicos legatos agebatur, * id quod Galliae Rex per foedus cum Bauaro xxx. Maii 1631. conclusum, promiserat, ** quod tamen dum nec miles Ligisticus ex Bohemia euocaretur, nec Pappenheimius ex Saxonia inferiori, id quod Gustauus urgebat, frustra fuit. Eandem neutralitatem Palatinus Neoburgicus & Ferdinandus Coloniensis Elector frustra petebant. Philippus Christophorus tamen Treuirensis Elector, postquam Gallis arcem suam Ehrenbreitstein promississet, eandem amplectebatur,

reni-

renitente licet ipsius Clero, qui in Hispanorum partes propendebat. ***
 Mense Februario Fridericus Palatinus Regem accedebat, per istum ditio-
 nes suas recuperaturus. **** Primo vere, post varia cum Saxoniz In-
 ferioris Ordinibus, Ulma etiam, & Comitibus Wetterauicis conclusa
 foedera, ***** finitis induciis, quas Ligæ concesserat, caſis per Rheingra-
 vium Hispanis, Crudenacum capit, Brauntellam, Wetterauiz arcem &
 Bobenhusam vna cum Kirchberga in Hunnorum tractu. ***** Hor-
 nius interea Bambergenses terras ingreditur, sed a Tillio inde proſliga-
 tur. ***** Ast Rex, ne Hornii ad Bambergam receptus suis terrorem,
 hostibus animum daret, seposita Heidelbergæ & Philipsburgi oppugna-
 tione, quam animo agitabat, in Tillium ire constituit, rebus tamen ad
 Rhenum prius dispositis: quarum summa directio penes Ochsensternam
 Cancellarium relicta. † Rex igitur Tillio versus Danubium tendenti
 acceleratis quantum poterat, itineribus instans, Noribergæ benigne ex-
 cipitur, inde pergens, Donawertham capit. †† Licum v. Aprilis, fru-
 stra licet Tillio impedire conante, transit, vbi ipse Tillius supra dextrum
 genu trilibri globo percussus, ac Ingolstadtium ægre delatus, paucos post
 dies inter maximos cruciatus expirauit, cum moribunda iam voce Ratis-
 bonam custodiendam ingeminaret. ††† Lico transmissio, Rex, Augusta
 potitur. †††† Ingolstadtium non sine vitæ periculo frustra tentat, ††††
 licet Hornium ad occupandam Ratisbonam præmisisset, Bauarus tamen
 ipsum præueniebat. ††††† Hoc consilio depulsus, Bauariæ complura
 oppida capit Rex, & vii. Maii Monachium, aulae Bauaricæ sedem cum Fri-
 derico Palatino, & Guiljelmo Saxoniz Duce, aliisque Proceribus ingre-
 ditur. Expilatus ibidem Thesaurus & Bibliotheca Electoralis, & sub pa-
 vimento defossa fuerunt tormenta centum quadraginta, in quorum vno
 triginta aureorum millia abscondita prædæ cedebant. †††††† Inde Rex
 in Franconiam regreditur, Weissenburgum liberaturus, quo Bauarus iam
 fuerat potitus. ††††††† Dum interea Regis in Sueuia copiz Memmin-
 gam, Campodunum & pleraque per Algoam oppida occuparent. †††††††

* Chemnitz lib. IV. incunte. Pufendorf lib. IV. incunte. Proiectum Neutralitatis de
 dato Moguntia XXIX. Ianuarii 1632. Ludolph lib. XXXII. c. II. n. 38. extat in Recueil
 Tom. IV. p. 327. & apud Londorpium Tom. IV. p. 279. Le Vaffor lib. XXXI. p. 138. 167.

** Extat illud foedus apud Londorpium Tom. IV. p. 216. in Recueil Tom. III. p. 321.

*** Pfafecius p. 433. Chemnitz p. 278. Pufendorf lib. IV. §. II. Adlzreiter p. III.
 lib. XVII. n. 7. Extat Capitulatio in fortalicio Ehrenbreitstein IX. Aprilis 1632. inita, apud
 Londorpium Tom. IV. p. 274. vna cum Suecorum ratihabitione, Recueil Tom. III. p. 332. 334.
 Licet iam ante etiam idem Elector Confluentiz XXI. Decembris 1631. pactus fuisset, de
 quo in Recueil Tom. III. p. 325.

**** Chem-

**** Chemnitz *lib. IV. p. 283.* Pufendorf *§. IV.*

***** Chemnitz *lib. IV. p. 283.* Pufendorf *§. III.*

***** Piasecius *p. 432.* Chemnitz *p. 285.* Pufendorf *§. V.*

***** Chemnitz *lib. IV. p. 297.* Pufendorf *§. IX.* Adlzreiter *p. III. lib. XVII. n. 16.*

† Chemnitz *p. 301.* Pufendorf *§. X.*

†† Piasecius *c. I.* Chemnitz *p. 308.* Pufendorf *§. XI. XII. XIII.* Adlzreiter *p. III. lib. XVII. n. 20.*

††† Piasecius *c. I.* Chemnitz *p. 309.* Pufendorf *§. XIV.* Le Vassor *lib. XXXI. p. 163.*

†††† Piasecius *c. I.* Chemnitz *p. 312.* Pufendorf *§. XV.* Adlzreiter *p. III. lib. XVII. n. 25.*

††††† Chemnitz *p. 315.* Pufendorf *§. XVI. vbi etiam vitæ periculum ad XX.*

Aprilis sic describit: *eadem quoque dies ipsi Gustavo Regi pene suprema illuxerat. Cum enim is loci habitum contemplaturus paulo propius hostium munimentis successisset, hic comitatu quis esset suspicati, tormentum in eum direxerunt, quo emissus globus tantam non furas Regis perstringens equum discerpfit, ut Rex sanguine oppletus in terram pronolueretur. Is tamen mox sub equi cadavere se extricans, in pedes erectus suos e summa consternatione maximo gaudio perfundebat.* Adlzreiter *p. III. lib. XVII. n. 30. sqq.* Idem refert Carue *p. 26.* qui addit, *urbem per prodicionem Gustavo fuisse tradendam, quæ tamen detecta.*

†††††† Chemnitz *p. 321.* Pufendorf *§. XVII.*

††††††† Piasecius *p. 433.* Chemnitz *p. 321.* Pufendorf *§. XX.* Adlzreiter *p. III. lib. XVII. n. 48.* Le Vassor *lib. XXXI. p. 173.* Ludolph *lib. XXXII. c. II. n. 49.*

†††††††† Chemnitz *p. 326.* Pufendorf *§. XXI.*

††††††††† Chemnitz *p. 327.* Pufendorf *§. XXI.*

§. LIII.

In Saxonia inferiori Pappenheimius cum vastatis circa locis vrbi de annona prospici non posset, Magdeburgum deferit, cui Banerius militem statim immittit, & conuocatis ciuium reliquiis, initium facit eius instaurandæ. * Guilielmus autem Saxonix Dux legionem hostium ad Hameliam securius hærentem opprimit. Inde Goslariam, & Northheimum ab hostibus desertum facile in potestatem redigit. Göttingam adfultu capit, Duderstadium quoque agri Eichsfeldici caput eidem se submittit. Dum interea Hassix Landgravius Guilielmus Paderbornensis prouinciæ oppida ad obsequium reduceret. ** Postquam autem Guilielmus Saxonix Dux vna cum Banerio in Franconiam fuissent euocati, Pappenheimius sub initium Martii ad Visurgim reuersus, Eimbecam expugnat, vnde in Bremensem ditionem tendit, quam in Danum transferre Cæsarei tentabant. Pappenheimius etiam in tres legiones Suecicas per Kedingensem agrum hospitantes subito impetu facto, quadringentos cædit, multos capit. Dum autem Danus Bremensem prouinciam milite Sueco & Archiepiscopali euacuare recusaret, Pappenheimius Stadam reliquit, cui Sueci statim præsidium immittunt. ***

§§§§§§§§

* Chem-

* Chemnitz *lib. IV. p. 288.* Pufendorf *lib. IV. §. VII.*

** Chemnitz *p. 290.* Pufendorf *c. l.*

*** Chemnitz *p. 336.* Pufendorf *§. XXVII. XXVIII. XXIX.*

§. LIV.

Dum Bauariæ insultat Gustauus, Wallensteinius, collecto exercitu quadraginta bellatorum milibus constante, in Bohemiam mouet, ad Saxones exturbandos, qui segniter rem agebant, quod flagitium Arnheimi plerique suspicabantur, qui Fridlandi amicitiam, memor militiæ sub ipso actæ, nondum exuerat, Gustauo vero erat infensus. * Conuenerant equidem Saxonæ & Brandenburgicus Elector Torgauæ, de pace procuranda inuicem acturi & copiis coniungendis, sine fructu tamen fuit discessum. ** Varia quoque erant Arnheimii cum Fridlando commercia, hoc saluam religionem & bona ecclesiastica promittente, sed cum Elector peculiarem tunc pacem abnueret, *** facili demum negotio, capta Praga, Saxones omni Bohemia pelluntur. ****

* Chemnitz *p. 329.* Pufendorf *lib. IV. §. XXIV.*

** De hoc Torgauensi conuentu Chemnitz *p. 292.* Burgus *de B. Suec. lib. III. §. 9.* Pufendorf *§. XXVIII.*

*** Chemnitz *p. 331.* Pufendorf *§. XXV.*

**** Piascius *p. 434.* Chemnitz *p. 335.* Pufendorf *§. XXVI.*

§. LV.

Inter hæc dum ad Rhenum superiorem, Cæsarei, Ossa duce, Suecis nonnihil damni inferunt, * Hispani in Palatinatum irrumpunt, Spiram etiam capiunt, qui tamen per Rheingrauium iterum fugantur, ** Gustauus ad Noribergam castra munit, quam militi suo in prædam ostentauerat Fridlandus. Hic postquam sub initium Iunii se Bauaro apud Egram iunxisset, xxx. Iunii castra Suecis cum magno exercitu opponit, magna cum fiducia iactans, intra quatrimum appariturum, vtrum ipse, an Sueciæ Rex dominus orbis sit futurus: Regem tamen adgredi non ausus, ipsum annona ac pabulatione intercludere cogitabat. Et sane in regis castris ad extremum pabuli angustia laborabatur, licet annonam affatim Norimberga suppeditaret. *** Post crebras velitationes, atque interceptum hostium comineatum, aduentantibus etiam Regi in auxilium Oxenstierna Cancellario, cum Christiano, Palatino Birckenfeldensi, Guilielmo & Bernardo Saxonæ Ducibus, Guilielmo, Hassiæ Landgrauio, & Io. Banerio cum multis copiis, vt septuaginta quinque bellatorum millia in castris habere diceretur, xxi. Augusti e castris progressus, hoste tamen in iisdem se continente subsequenti nocte altioribus locis tres suggestus struebantur, e qui-

e quibus octodecim grandioribus tormentis Rex in castra Fridlandi fulminabat, modico hostium damno. Vnde xxiv. Augusti atrox certamen surgit, Suecis per accliuia ad castrorum munimenta ruentibus, hoste e contrario in ipsos continuum glandium imbrem effundente. Tandem cum Rex operam a suis ludi videret, duobus millibus amissis, suos subducebat. **** Dum igitur nulla spes superesset, Fridlandum e latebris suis protrahendi, castra tandem mouet, Noribergæ amplo præsidio relicto. Hinc etiam Cæsarei Noriberga discedunt. Rex porro audito Fridlandi discessu, cum parte exercitus Bernhardum Ducem Kitzingam ad Franco-niæ defensionem ire iubet; cum cæteris ipse per Rotenburgum ad Tubarim, Dünckelspuhlam, Nordlingamque & Donawertham contendit in Bauariæ denuo viscera, bellum immittere, ac tumultuantibus per Superiorem Austriam agrestibus, quas petierant suppetias mittere cupiens. Superato igitur Donawerthæ Danubio, xxvii. Septembris Rainam oppidum recuperat. ***** Regis vero vltiora destinata Saxonix Elector interrompebat, qui ipsum in Saxoniam inuitabat.

* Chemnitz p. 341. Pufendorf §. XXX. Adlzreiter p. III. lib. XVII. n. 13.

** Piasecius p. 434. Chemnitz p. 341. Pufendorf §. XXXI.

*** Chemnitz p. 350. Pufendorf §. XXXV. Adlzreiter p. III. lib. XVII. n. 63. sqq.

**** Piasecius c. l. Chemnitz p. 358. sqq. Pufendorf §. XL. XLL XLII. Ludolph lib. XXXII. c. II. n. 75.

***** Piasecius c. l. Chemnitz p. 422. Pufendorf §. LIII.

§. LVI.

Dum vtrique exercitus ad Noribergam hærerent, Pappenheimius, deserta Stada, per Brunsuicensem agrum Hassiam versus iter tendebat, indeque occupato Duderstadio, Thuringiæ imminebat. Reuersus tamen Hassos ad Volcmarsium cædit, ac superato Visurgi, Georgium Luneburgi Ducem & Baudisium Callenbergæ obsidionem soluere cogit. * Interim ad Rhenum Treuirensis Elector arcem Ehrenbreitstein mense Iunio Gallis ex pacto cedit. Quod cum ægre ferret Clerus Treuirensis, in ipsa Treuirorum metropoli & Confluentia Hispanorum recipit præsidium, quam urbem Hornius xi. Iunii deditio-
ne capit, sed vna cum reliquis ditio-
nis Treuirensis oppidis, Gallis & Electori Treuirensi restituit, Hornio tran-
situm illic liberum Suecis stipulante. ** In Saxonia inferiori autem Geor-
gius Dux Luneburgicus & Baudisius iunctis copiis Duderstadium expu-
gnant & Guelpherbytum obsident. Sed dum Baudisius in Westphali-
am abit, Paderbornam obsedit, quam tamen aduentante ex Belgio Pappenhei-
mio iterum relinquit. Et licet ad Huxteram se muniret, tamen cum viri-

Sss sss sss

bus

bus longe impar esset, Visurgis ripam relinquere fuit coactus; inde etiam eorum Ducibus inter se dissidentibus, Guelferbyti obsidio soluitur, Papenheimio Hildesiam capiente, *** Dum etiam Cæsarei per Lucemburgensem agrum & Lotharingiam in Alsatiā penetrarent, infestanda Würtembergicæ ac Durlacensi ditioni, Gustauus Hornius, iunctis cum Würtembergico copiis, Cæsareos xvi. Augusti ad Wiselochium cædit, **** Ehesheimium, Offenburgum, Ortenburgum capit, omnemque vallem Kentzinganam sibi subiicit. ***** Inde xxviii. Octobris, Bensfeldam Alsatiæ arcem & vi. Decembris Sletstadium capit. Mox Colmaria & Hagena se dedunt. Inde præfecto Alsatiæ rebus Ottone Ludouico Rheingrauiō, Vlmam versus properat. ***** In Palatinatu inferiori ab Ottone Rheingrauiō, Regio istius oræ præfecto, Fridelsheimium, inde xxvi. Nouembris Franckenthalia deditione capitur. ***** Guilielmus Baudisius vero in ditione Colonensi multas arces multaque oppida capit. ***** Dum interea Galli Philipsburgum frustra tentarent, Augustam Treuirorum Hispanis eriperent. *****

* Chemnitz p. 35. Pufendorf §. XXXVI. Adlzreiter p. III. lib. XVII. n. 83.

** Chemnitz p. 356. Pufendorf §. XXXVII.

*** Chemnitz p. 406. 428. Pufendorf §. XLIV. XLV. XLVI.

**** Chemnitz p. 416. Pufendorf §. LI.

***** Chemnitz p. 420. Pufendorf §. LII.

***** Piascius p. 437. Chemnitz p. 439. Pufendorf §. LVIII.

***** Piascius c. l. Chemnitz p. 448. Pufendorf §. LIX.

***** Piascius p. 437. Chemnitz p. 450. Pufendorf §. LX.

***** Chemnitz p. 417. Pufendorf §. LI.

§. LVII.

Interea Cæsarei, profligatis ex Bohemia Saxonibus, in Lusatiā irrumpunt, Lubenam, Zittauiam, Görliciumque occupant. Inde mense Iulio Arnheimius, post frustra tentatam Zittauiam, Glogouia maiore, ibidemque magna præda potitur. Post Lubena facili negotio Arnheimio cecidit & Steinauia, quam tamen Cæsarei statim recuperant.* Hi iam quindecim millia explentes Glogouiam petebant, quando Regii ac Brandenburgici ductu Iacobi Duwallii, Saxonibus iuncti, istorum impetum stiterunt.** Post varias contentiones inter Regios & Saxones de præcedentia, fit impetus in Cæsareanorum castra ad Steinauiam & Vratislaviā, & multum ipsis damni fuit illatum.*** Et licet Duwallius Vratislaviā vel pacto vel vi capere tentaret, tergiuersante tamen Arnheimio, nihil fuit effectum.**** Fridlandus igitur, ut Saxonicus miles e Silesia reuocaretur, Henricum Holckium cum sex millium milite mittit in

in terras Electorales, qui late sub Dresdæ conspectum vsque rapinis incendiisque sauebant. **** Fridlandus interea, relictis castris ad Noribergam, postquam Culmbacensem ditionem rapinis atque incendiis foede deformasset, arcemque Coburgensem occupata vrbe frustra oppugnasset, per Vogtlandiam in Misniam, contendit, quam præmissus ab ipso Gallasius rapinis atque incendio misere habebat. ***** Qui & post Chemnicium deditione captum Holckio iunctus, Freibergam occupat. ***** Inde cum Albim apud Misenam transire frustra tentasset, transuersam prouinciam populabundus ad Altenburgum Fridlando iungitur. Hinc Lipsiam versus itum, vbi Pappenheimius quoque accedebat, qui post persultatam Inferiorem Saxoniam, Thuringos, qua transibat, diripuerat, iamque ad inuadendam Erfordiam animum adiecerat, cum audito Regis aduentu, inde flectit, & ad Mersburgum transmissa Sala cum Fridlando Lipsiæ exercitum admouet; quæ vna cum arce xxii. Octobris facili negotio capitur. Vnde Pappenheimius Halam transiens, oppido mox potitur, sed qui in arce agebant Regii, subeuntes strenue repellebant. ***** Gustauus igitur ab Electore iteratis vicibus ad auxilium inuitatus, ***** Danubio mouet & per Franconiam in Thuringiam tendit, vbi saltibus superatis, ad Arnstadtium Bernhardo Duci iungitur. Eo ex loco Rex Oxenstjernam in Superiorem Germaniam ablegat, vt Protestantes arctiore inter se vinculo necleret, quem in finem superioris Germaniæ Circulos, Sueuicum, Franconicum & vtrumque Rhenanum ad Conuentum Vlmæ habendum inuitat. *****

* Chemnitz *lib. IV. p. 408.* Pufendorf *§. XLVII. Großer p. 250.*

** Chemnitz *p. 408.* Pufendorf *§. XLVII. XLVIII.*

*** Chemnitz *p. 412.* Pufendorf *§. XLIX.*

**** Chemnitz *p. 453.* Pufendorf *§. LXI.*

***** Chemnitz *p. 415.* Pufendorf *§. L.*

***** Chemnitz *p. 425.* Pufendorf *§. LV.*

***** Chemnitz *p. 427.* Pufendorf *§. LV.* Molleri *Freiberg. Annales p. 471.*

***** Chemnitz *p. 431.* Pufendorf *§. LV.* Vogel *Ann. Lips. p. 479.*

***** Chemnitz *p. 435.* Pufendorf *§. LIV.*

***** Chemnitz *p. 435.* Pufendorf *§. LVI.*

§. LVIII.

Rex igitur audito, Fridlandum Weissenfelsæ consedisse, Numburgum mouet, ibidemque castra munit: * Comperto tamen, hostem Weissenfelsa mouisse, & ipse Numburgo relictæ, mox eo venit, non eo animo, vt proelio decerneret, sed vt per vicina hospitantes opprimeret. Vbi a præcursoribus Regiis vna Croatarum ala, quæ vltimum agmen tegebat, ad in-

cernecionem fere cæditur, vexillo quoque, cui Imperii Romani Aquila, & Fortuna pro insigni erat, erepto, quod multis in læti ominis vicem acceptum.** Captorum indicio cognitum, Pappenheimium cum legionibus aliquot in diuersa abiisse. Diminuto igitur Fridlandi exercitu, Rex Georgium Luneburgicum Ducem, quem ex Saxonia Inferiore arcessierat, non amplius expectare, sed proelio decertare statuit, priusquam Pappenheimius reuocaretur. Fridlandus aduentu Regis cognito, ad Ripacum vicum aciem explicuerat: vbi inter selectas turmas v. Nouembris acriter velitatum, ac minoribus machinis certamini prolusum, quoad nox pugnam dirimeret. Vterque exercitus eam noctem in acie perstabat; ac Regi animus erat, ante solis ortum hostem adoriri, ni densissima nebula lucem expectari subegisset. Fridlandus vero Pappenheimium reuocat, atque vt facilius ipsi iungeretur, ob nebulae caliginem, exercitum Lutzenam vsque retraxerat, eaque ad dextram relicta, in latissima planitie pone viam regiam ordines explicarat, quam fossa, qua ligna defluere solent, altius raptim excauata præmuniebat, dispositis in ripa sclopetariis & maioribus tormentis. Die vi. Nouembris post matutinum tempus velitando fere transactum, cum sol altior nebulas discussisset, Rex in hostem, qui Lutzenam incenderat, vadit, vt circa vndecimam horam proelium committi inciperet. Pedestri primum proelio ad fossam coitur, vbi præualebant Regii. Sed equitatu plurimum remora fossa ista adferebat. Rex igitur in Smalandorum fronte consistens, inuocato Saluatoris nomine, & suos cohortatus, vt se strenue sequerentur, fossam saltu superat, & cum paucis, queis par alacritas, in grandem cataphraкторum cateruam acerrime impingitur, cæteris adhuc circa fossam hærentibus.*** Fuere qui crederent, Regem opinione citius in hostem delatum, quod oculorum acies ad propinqua tantum pertingens, paullo remotiora non discerneret. Eo in conflictu Regis brachium sclopeti ictu traicitur, fracto quoque osse; culus vulneris dolorem etsi is aliquantisper dissimularet, alacri vultu ac voce suos ad pugnam capeffendam incitans; viribus tamen deficientibus, a Francisco Alberto, Lauenburgico Duce, qui latus ipsius stipabat, petit, vt e tumultu proelii in locum tutiorem deduceretur. Inter quos cataphraactus aduolans, admoto ad Regis tergum sclopeto, medium globo traiecit, quem aliqui subtribunum sub Goetzii legione, Pontificæ religionis, Mauritium Falckenbergium nomine credunt, etsi & iste mox iterum a Suecis occisus memoretur. Quanquam autem Rex adhuc conaretur se eripere, hoste tamen acriter ingruente, linquentibus viribus

bus equo defluxit, qui stapedibus hærentem aliquantisper trahebat, donec inter hostes viuis adhuc procumberet, qui dum ipsum ad suos raptare conaretur, instantibus Suecis, demum Ioannes Schneberg, ex Bokendorp, diœcesis Paderbornensis vico oriundus, illum ense confodisse peremisse spoliassæque exanimem dicitur. **** Fama mortis regis cito per exercitum dispalata, vsque adeo regionum animos incendit, Suecos potissimum & Finnonos, vt magno impetu in hostes ruerent; vt hi vim eorum non amplius sustinentes, terga verterent. ***** Profligatis vbi que Cæsareis, Pappenheimius interea Hala euocatus, proelium instaurat atrox ancepsque. Nam Cæsarei acerrima impressione facta, Regios loco iterum depellebant, recuperatis quoque tormentis. Sed hi mox, redintegrato impetu, hostem, Pappenheimii lethali ter vulnerati casu exterritum de quo profligant, tormentisque iterum potiuntur; quoad nocturnis tenebris ingruentibus, Cæsarei magna cum strage campo pulsi, victoriam Regiis cessere. Bernhardus Dux, restitutis quantum tempus ferebat, Ordinibus, noctem in loco conflictus exigebat. Numerus vtrinque cætorum ad nouem millia adscendisse fertur. ***** Corpus Regis exenteratum & vnguentis conditum, per Wittebergam, Vetusque Brandenburgum in Pomeraniam deuectum, Wolgasti depositum, vsque dum xvi. Iulii 1633. solenni pompa in Sueciam deueheretur. *****

* Chemnitz p. 436. Pufendorf §. LVI.



** Chemnitz p. 462. Pufendorf §. LXIII.

*** Chemnitz p. 463. Pufendorf §. LXIII. Piascius p. 436. Vnde isti ipsam quoque *Dresdam* Electoris selem facile obtinuissent, nisi celerius subuenisset Rex Suecus. Qui primo aduentu pulsus Cæsarianis Naumburgum cepit, ibique decima Nouembris castra sua posuit, & per exploratores comperto, quod Valstenius Lipsia relicta ad duo miliaria Weisenfelsium, ac inde obuiam sibi veniret, ipse quoque quarta decima Nouembris, ne dum finitis apud Naumburgum castrorum suorum munitionibus, processit ad pagum Chursitz quindecima die Nouembris stylo mono, & instructa acie hostilibus agminibus se conspiciendum præbuit. Substitit autem Valstenius apud Lutzenam, vt ibi Pappenheimium a Mersburgo cum selectiori equitatu accessitum expectaret: sed Rex Suecus de hoc per exploratores admonitus, vt præueniret aduentum Pappenheimii, primo diluculo insequentis diei in aciem prodiit, & tantisper expectato donec nebulosum ærem Sol oriens discussisset, pugnam inchoauit. Huius itaque initio potissimum robur Suecicum dum ad congressum fossas binas quas Valstenius, vt loco lorice aciei sue essent, beneficio nullis precedentis duci, ac sclopetariis compleri fecerat, præter spem superare cogeretur, magnam cladem accepit, demumque post longam luctam vt (seu studio vt ibi intercluderetur permittentibus Cæsarianis) perrumpens, acerrimo conflictu inito, profligarat quidem frontem hostilem, verum cum subsidia recipere & pugnando defatigatum propter illas fossas retrocedere difficile posset, ab accurrentibus maiori numero Cæsarianorum auxiliis reiectum contudit, eius tota fere Prætoris Finorum flaua dicta, ac carulea Vinculii legione cæsa. Adlzreiter p. III. lib. XVII. n. XC. Vogel p. 485. Le Vassor lib. XXXII. p. 358.

**** Val

**** Variæ de morte Regis sunt sententiæ. Pufendorf §. LXIII. sic scribit : enimvero pertinax eo tempore rumor erat, Regi post vulneratum brachium a Francisco Alberto Lauenburgico Duce letalem ictum illatum; suspitione inde orta, quod nuper missione a Cesare obtenta ad Saxoniam Electorem ab isto ablegatus fuerit, ut hunc Regis partibus abstraheret; quoque statim post prælium ad Lutzenam relictis Suecis operam suam Saxoniam Electori addiderit. Id quod postea prolixius declarat. Eodem collimare videtur Piassecius, qui post adlegata verba, sic pergit: ibidemque ipsemet quoque Rex Suecus duobus lethalibus vulneribus (in certum a quo, seu a tali qui ibidem simul perierat, aut a familiari suo, cui de hoc gloriari non licuit) pugnando acceptis occubuit, Franciscus Albertus Dux Saxonie Laeburgicus, qui paulo ante a Cesarianis partibus ad eum defecerat, individuum ipsius comes in isto prælio illesus mansit, idemque primus Valstenio (isti fuit familiarior, & priusquam transisset ad Suecum, & post illam pugnam) de caede eius nuntiavit; & inter cadauera cesorum non agnitum, cum lixa spoliasset, ac diversi diversa ex eius armis & vestibus circumferrent, hora antemeridiana increbuerat rumor de morte ipsius. Burgus tamen lib. III. p. 403. Lauenburgicum pro fido Regis socio ipso occisionis tempore, vendit. Idem p. 412. tradit: ceterum occisi Regis gloria ad quem spectet, incertum est: hostes quidem Holcæ aut Ghetii legionibus tribuunt, & Holcæ tubicem eius calcant ostendit; At Piccolominens thoracem habet ex Aleis corio, qui is esse fertur, quem Rex ea die gestauerat, & Piccolomini commilito Buccella dum campum excurreret occisum Regem cognovisse dicitur, cuius alias fuerat captivus, ac Piccolomineo ostendisse, qui fidem asserenti non adhibuit; neque de Regis vestibus aliud extat & Cyanos, quam aurea catenula appensam collo gestabat, singularis magnitudinis gemma, atque antiquum Suecia Regum munus, nusquam inuenta est; quamvis Rex omnino spoliatus in campo deinde repertus sit. Vogel p. 487. Ludolph lib. XXXII. c. II. n. 94. Le Vassor lib. XXXII. p. 364. Singularia tamen, quæ Ferdinandus Fürstenbergius proponit Monum. Paderborn. p. 195. ubi de Heristallo loquitur: hoc loco & genere Falckenbergiorum, ortus est Theodorus Falckenbergius, Gustavi Adolphi Suecia Regis ante Marscallus pedestris & equestris legionis ductor, & qui Regis sui nomine Magdeburgam adversus Tilium Catholici exercitus ducem propugnavit, atque urbe a Casareo milite capta, in ipso eius, Ballo occubuit. Mauritius contra Falckenbergius equestris legionis Gotzianæ legatus, Casari militavit; post captus a Suecis, & paucis diebus ante dimissus, quam ad Lutzam fuit dimicatum, eidem prælio interfuit, Regemque Suecia, quem paulo ante captivus, & propter merita Theodori Falckenbergii familiariter habitus, optime de facie norat, plumbea glade sanctatum equo primus deiecit, pariterque hostili telo transfixus concidit proxime Regem; cui humo prostrato, fatali ictu superveniens Georgii ab Oynhausen Götzianæ legionis equitum magistri legatus, Ioannes Schneberg, ex Bockendorp, diocesis Paderbornensis, vico oriundus, illa ense confodit, peremit, spoliavitque exanimem. Placuit hoc recens Paderbornensium militem facinus dum vetera monumenta perceramus, hic subnectere, & verbo ad posteritatis memoriam consignare: Ne qui alii ut post victoriam ignavi etiam gloriantur, hanc sibi laudem præcipiant. Nobis cum certa fides ex iis, qui prælio interfuerunt, tum torques aureus Regi inter optima spolia a Schnebergio detractus, relatnsque testis est. Neque aliud nobis propositum, quam partem Paderbornensium homini gloriam candida veritati asserere. In mortem eius varii nummi fuerunt cudi, inter hos vnus cum tali inscriptione:

Stans acie pugnavit moriens vincensque triumphat.

De nummis vero signo  &  monetarii Weismantelii notis, insignitis atque Erfurti celsis, plenius Sam. Keyher de Nummis ex auro & argento Chymico factis cap. I. Chronostichon in mortem ipsius tale:

SALVATOR PATRIÆ MORIENS GUSTAVVS ADOLPHVS.

1661 PIA.

***** Piaſecius p. 436. nil tamen propterea fuit remiſſum ex fernore dimicandi, & Bernardo Duce Vinmarienſe a ſiniſtris, qua nulla erant ſoſſa, in dextram hoſtilem alam irruente, dextra quoque Suetica vires reſumpſit, fortuitoque curruum nitrato puluere onuſtorum propemolas verſatiles incendio turbatis Caſarianorum ordinibus, tota iſtorum acies inclinare cepit, plurimis ex ea in fugam dilabentibus. Chemnitz p. 467. Puſendorf §. LXIII.

***** Pergit Piaſecius: demum vero Pappenheimius cum ſuo equitatu ſerius a Mersburgo adueniens, non paucis ex fuga reuocatis praelium inſtaurauerat, quod iſto quoque pila tormenti mox percuffo, & ſaucio (in itinere priuſquam Lipſiam perueniſſet, obiit ex illo vulnere) e pugna elato, ad noctem durauit. Et ita Mars dubius perpetuo inquirendum reliquit, Sueciſne tum ceſſerit victoria, qui locum certaminis, (primi Caſariani aciem deſeruerant) ac tormenta bellica, impedimentaſque hoſtis obtinuerant, & pauciores (nempe caſi Sueci ter mille, & Caſariani ſex mille, inter quos Ordinum duſtores plurimi & pauci euaserunt non ſaucii) perierunt, ſed amiſerunt Regem. Chemnitz p. 465. Puſendorf §. LXIV. Nugatur igitur Carve p. 30. qui ambiguo Marte fuiſſe diſceſſum, adſerere non dubitat.

***** Chemnitz p. 468. Puſendorf §. LXV. De hoc Chemnitz p. 155. Puſendorf §. LIX. Circa id tempus Guſtani Regis corpus halleanſ VVolgaſti deſiſitum, inſigni cum pompa nauibus imponitur, in Sueciam deſerendum, comitante Regina Vidua, ac duobus Senatoribus Gabriele Oxenſtierna, & Matthia Soppio hac de cauſa e Suecia miſſis. Eam pompam complures Principes ſua preſentia honorabant. Elector Brandenburgicus cum Filio, ambo Duces Mecklenburgici, Dux Croye. Tum ſæmina Principes, Brandenburgici vxor & filia, Chriſtiana Palatina virgo, Brunſuicenſes, Mecklenburgicorum, & Croyenſis Ducum vxores, dua Mecklenburgica, quinque Anhaltina virgines. E Senatoribus Regni præter duos iam diſſos Hermannus VVrangeliuſ, Achatius Tottiuſ, Ioannes Baneriuſ, Steno Bielkiuſ, præter innumeram multitudinem, non minore planctu ac dolore deſunctum proſequentes, quam paſſim ipſe per Germaniam planſu exceptuſ fuerat. Claſſis Nicopia adpulſa, ibique Regium corpus aſſeruatũ fuit, quoad omnia exſequiis pro dignitate ducendis pararentur. Qua ratione vero Corpus eiſ deſum XXII. Iuniũ Holmiz in templo equeſtris Ordinis fuerit conditum, addito hoc Epitaphio: in anguſtiis intraſit, pietatem amauit, hoſtes proſtrauit, Suecos exaltauit, oppreſſos liberauit, moriens triumphauit, narrat Chemnitz p. II. lib. II. p. 462. Puſendorf lib. VI. §. LX. Vitam ipſiuſ, ſed ieiune admodum ſcripſit Matthæuſ Lunguicuiuſ in Schwediſchen Lorberkrantz, Leipzig 1632. 4. Iacobi vero Fabricii proſtant Iuſta Juſtauiana, Stettini 1633. ſeu Concio funebris Wolgaſti XVI. Iulii 1633. habita, cum ipſiuſ curriculo vitæ.

§. LIX.

Postquam hoſtis ſe Lipſiam recepſiſſet, atque inde in Bohemiam. Bernharduſ Dux, ad quem ſummum in exercitum Imperium ab obitu Regis deuolutum erat, Weiſenfelſam redit, Saxoniciſ & Lüneburgiciſ, qui in itinere erant, iunctuſ, victoriam proſecuturuſ. Saxonicuſ vero eques, hoſte digreſſo, Torga veniens, Lipſiam irrumpit, caſiſ, qui obſiſtebant, Cæſareis. Inde iunctuſ Saxoniciſ copiis Bernharduſ Dux, trium legionum reliquias, quæ Chemnicium inſidebant, duris ſat conditionibus ad deditionem coëgit. Freibergam Cæſarei vltro deſeruere. Qui Pleiſſenburgum Lipſiæ arcem obtinebant,

T t t t t t t t t

nebant, solis gladiis accincti, dimissi sunt. Tandem & Zuickania occupatur, ut ante anni exitum Cæsareani ex omni ditione Electorali eiicerentur. *

* Chemnitz p. 469. Pufendorf §. LXVI. Vogel p. 490. Moller p. 489.

§. LX.

Post Regis mortem, varii animorum motus apud Hostes non solum, sed Protestantes etiam & exteros. * Saxo equidem de vniuersis Protestantibus in concilium cogendis agitabat, quod ut interuenteret Oxenstierna, Sueciæ Cancellarius, cui omnis negotiorum cura fuerat imposita, Francofurti ad Moenum cum quibusdam Ordinum quatuor Superiorum Circulorum delegatis conuentu habito, ** Dresdæ cum Saxonix Electore, inde Berolini cum Brandenburgico Electore congressus, *** Saxonix Inferioris Ordinum conuentum Luneburgi indictum inhibet, tanquam ad dissociandos Protestantes facientem. **** Inde xxviii. Februarii 1633. conuentus Ordinum quatuor Circulorum superiorum Heilbrunnæ indicitur, quem Saxonix Elector, tanquam ipsi ex foedere Lipsiensi conuocandi ius competeret, per litteras apud Ordinum præcipuos impedire frustra conabatur. ***** Nihilominus Ordines, circa initium Martii frequentes conuenerunt, Würtembergicus Dux, Badensis Marchio & complures Comites: cæteri Legatos misere. Proponebatur viii. Martii ab Oxenstierna, de Circulis istis foedere inter se connectendis, ad restituendos oppressos Ordines, vindicandasque Imperii leges, ac ut Coronæ Sueciæ satisfactio præstetur, neue in peculiare tractatus singuli cum hostibus descendant; & quæ poena in eum statuenda, qui a foedere secessionem fecerit. Præterea de bello Cæsari & Ligæ indicendo, numero exercitus, summa belli, directione disciplinaque militari agendum. Ista capita cæteris, qui ad conuentum non accesserant, & inprimis Saxonix Electori ab Oxenstierna transmittebantur: quæ plerisque probata, Saxoni haut quicquam erant ad palatum. Ab initio nonnullis, ac præcipue Sueuicis videbatur, de foedere ad conuentum vniuersorum Protestantium esse reiiciendum, ubi etiam de directione rerum sit constituendum, quæ tantisper Oxenstiernæ sit deferenda. Post varias consultationes, tandem xiii. Aprilis ita concludebatur: ut inter Ordines quatuor Circulorum inuicem, & cum Regina Sueciæ foedus sit pro asserenda libertate Germaniæ, legibusque Imperii, utque Ordines Protestantes restituantur, pax circa sacra & profana stabilietur, ac Coronæ Sueciæ pro meritis satisfactio præstetur. Quæ tamen singulis Ordinibus cum Suecis intercedebant pacta, salua persistere iuebantur, quantum illis hoc foedere non sit derogatum, quæ nec ipsa huic foederi debeant obesse.

obesse. Inde directio rerum, quæ ad foedus spectant, Oxenstiernæ defertur, cui Consilium, quod vocabant Formatum adiungebatur. Cautum quoque, ne cuiquam peculiares cum hoste tractatus suscipere liceat, nisi de Consilii consensu, qui secus fecerit, hostis loco sit. Tum de sustentandis exercitiis, stipendiis, adparatu bellico, commeatu disciplinaque militari constitutum. Promittebant quoque Ordines, se Suecos in possessione eorum, quæ armis in Germania occuparint, defensuros, quoad idonea iisdem, & æquæ satisfactio obtingat, salva tamen Imperii maiestate. ***** Mittebat ad eundem conuentum Friderici Palatini vidua legatum suum, quæ etiam Palatinatus restitutionem quantum a Suecis possidebatur a Gustavo iam decretam, atque admissionem ad hunc Conuentum obtinuit, Saxone licet hoc improbante. ***** Cum Gallia legato Feuquierio 11. Aprilis foedus fuit renovatum ad firmam pacem vsque duraturum. ***** Belgæ pecuniæ summam offerebant. ***** Mittebatur ad Heluetios Pappenheimius, qui ipsos ad commune foedus inuitaret, his tamen denegantibus. † Dum ista Heilbrunnæ aguntur, Daniæ Rex Suecorum potentia progressum metuens, pacis se conciliatorem ferebat, dum Cæsar ipsi Bremensem, Verdensen & Butzouiensem Præsulatum promississet, cum vectigali ad Albim, si pacem Germaniæ ex Cæsaris dignitate & emolumento procurare, amotis simul Suecis, possit. †† Hic etiam Daniæ licet Ordinibus dissentientibus, Vratislaviam ad VIII. Iulii omnium partium legatos inuitat, irritum tamen conatu. ††† Idem per legatum suum Grangium tentabat Gallia quoque Rex atque Polonia, & Hollandi, Palatinus Neoburgicus & Moguntinus atque Coloniensis Electores. †††† Dum inter ea Dresdæ Saxonicus & Brandeburgicus Electores de belli continuatione, Directorio & futura pace inuicem agerent. †††††

* De his prolixè Chemnitz *p. II. lib. I. incunte*. Pufendorf *lib. V. incunte*.

** Chemnitz *p. II. lib. I. p. 10.* Pufendorf *lib. V. §. IX.*

*** Chemnitz *p. 13.* Pufendorf *§. XI. XII.*

**** Chemnitz *p. 18.* Pufendorf *§. XIII.*

***** Chemnitz *p. 64.* Pufendorf *§. XVIII.*

***** Piascius *p. 464.* Chemnitz *p. 33. 61.* Pufendorf *§. XXVIII. XXIX. XXXIV.*

Adlzreiter *p. III. lib. XVIII. n. 2.* Le Vassor *lib. XXXIII. p. 499.* Foedus extat in *Recueil Tom. III. p. 343.* *Theatr. Eur. Tom. III. p. 26.* Acta Conuentus Heilbrunnensis exhibet *Londorp Tom. IV. p. 292.*

***** Chemnitz *p. 87.* Pufendorf *§. XXXV.*

***** Chemnitz *p. 73. 88.* Pufendorf *§. XXXVI.* Le Vassor *lib. XXXIII. p. 517.* extat ista renouatio apud *Londorpium Tom. IV. p. 313.* in *Recueil Tom. III. p. 344.* *Theatr. Eur. Tom. III. p. 47.*

***** Chemnitz *p. 99.* Pufendorf *§. XXXVIII.*

T t t t t t t t t t

† Chem-

- † Chemnitz p. 140. Pufendorf §. LIII.
 †† Chemnitz p. 28. 231. Pufendorf §. XXXI. XC. Londorp Tom. IV. p. 291.
 ††† Chemnitz p. 142. Pufendorf §. LVI.
 †††† Chemnitz p. 76. Adlzreiter p. III. lib. XVIII. n. 8. Pufendorf §. XXXIII.
 ††††† Chemnitz p. 22. Pufendorf §. XIV. XV. In hoc conuentu etiam Fœdus cum Gallico Rege fuit conclusum, quod exhibetur in Recueil Tom. III. p. 339.

§. LXI.

Distributis posthac inter Duces prouinciis, * Bernhardus Dux cum maiori copiarum parte, Ianuario mense 1633. in Franconiam abit, Bambergam, nemine repugnante occupat, & Hochstadium, inde propius Danubio accedit ** & postquam xii. Martii se Hornio ad Augustam iunxisset, in Bauariam irrumpit, & Neoburgum ab hoste ultro desertum praesidio munit. *** Hinc, exorta militum conspiratione, postquam Bernhardus a Suecis Franconiam, Würtzburgo excepto, & Königshouia, quæ Suecis reservabatur, obtinuisset, **** Aichstadtum capit, sed spe sua Ingolstadtum per prodicionem capiendi excidit. ***** Postquam autem Feriæ Dux ex Italia cum duodecim peditum, duobus equitum millibus per Tellinam vallem in Germaniam venerat, Altringero se iungens, Suecici Duces Hornius, Bernhardus Dux & Christianus Palatinus sociato ad Stockachum xxv. Septembris exercitu, proelio cum ipso decertare constituunt, qui tamen Danubium versus iter capiebat. ***** In Sueuiam exinde pergit, ulterius versus Ratisbonam, quam v. Nouembris capit, ***** & viii. Nouembris Straubingam. † Inde Isaram transiens, in Fridlandum ducit, cum ipso proelio certaturus, hoc tamen in Bohemiam recedente, copias suas per hyberna disponit. ††

* De hac distributione Piafecius p. 464. *summa vero consiliorum huiusmodi rellio Axelio Oxensternio Suecia Cancellario fuit commissa, & Imperium illius fœderis militarem mansit penes Duces viuentes Rege Gustavo institutos, præcipue penes Bernardum Vintmarensem, Gustavum Horn, & Ioannem Bannerum, qui Legiones suas (remanserant etiam Sueci a omnes ad usum belli in Germania, præter paucas cohortes funeri casu Regis eiusque Regina vidua conductæ in Sueciam destinatas) mox nouo delectu auxerunt, & distributi per totam Germaniam, fortiori cura belli illius rationes promouebant.* Chemnitz p. II. lib. I. p. 35. Pufendorf lib. V. §. XIX.

** Piafecius p. 437. Chemnitz p. 37. Pufendorf §. XX.

*** Chemnitz p. 98. 100. Pufendorf §. XXXIX.

**** Chemnitz p. 100. Pufendorf §. XL.

***** Chemnitz p. 122. Adlzreiter p. III. lib. XIX. n. 19. Pufendorf §. XLVII.

***** Piafecius p. 465. Chemnitz p. 206. Pufendorf §. LXXX.

***** Piafecius p. 466. Chemnitz p. 257. Pufendorf §. XCV. Adlzreiter p. III. lib. XVIII. n. 38.

† Chem-

† Chemnitz p. 260. Pufendorf §. XCVI.

†† Chemnitz p. 261. Pufendorf §. XCVII.

§. LXII.

Hornius vero re per Alsatiam bene gesta, Sueviæ aduersus Bauaricos auxilio venturus, traiecto Rheno, ex itinere Kentzingam, & Friburgum Brisgouiæ occupauerat. Inde duobus Württembergensium millibus, qui Rotwilam occupauerant, auctus, Danubium versus properat, & Banerii copiis valde quidem deminutis, ad Geckingam iungitur, Bauaros qui Memmingam & Campodunum occupauerant, ad hoc oppidum cædit, & deserta Campoduni obsidione, hostem agro Württembergico, arcet. * Inde ad Augustam Bernhardo iungitur. ** Hoc iterum relicto, & Pappenheimio expugnato, in Palatinatum superiorem tendit, Neumarcum expugnat : Lichtenauium Franconiæ arcem, per Hubaldum tribunum, quem eo ablegauerat, capit; *** ipse vero Constantiam Septembri mense frustra oppugnat. Hinc in Alsatiam pergit, **** & superato ad Argentinam Rheno, Colmaria Rheingrauii iungitur. ***** Hic interea, Iunio mense, Kirchouiam, Neoburgum ad Rhenum, Rœtelam & vrbes syluestres occupauerat. ***** In Alsatiam vero, Hornio digresso, Cæsareani Hagenoam v. Ianuarii 1633. occupant & Neuburgum ad Rhenum. ***** Brisacenses Badenwileram, Rœtelam & Sausenbergam, Badenses arces in potestatem redigebant, quibus Rheingrauius Otto Ludouicus se opponebat, † Cæsareorum etiam manus ad Brisacum & Ensisheimum cædebat. Et licet Philippus Rheingrauius a fine mensis Iuniarctius includeret Brisacum, aduentante exercitu Feriali Duce & cum Altringero, Octobri mense illud reliquit. Christiano Palatino se iungens. Sic etiam Otto Ludouicus Rheingrauius deserta Tabernarum & Hagenoæ oppugnatione concedebat. ††

* Chemnitz p. 39. Pufendorf §. XXI. Piasecius p. 465.

** Chemnitz p. 99. Pufendorf §. XXXIX.

*** Piasecius p. 465. Chemnitz p. 156. 194. Pufendorf LX. LXXV.

**** Piasecius p. 465. Chemnitz p. 195. Adlzreiter p. III. lib. XVIII. n. 34. Pufendorf §. LXXVI. LXXVII. Le Vassor lib. XXXIV. p. 209.

***** Chemnitz p. 252. Pufendorf §. XCII.

***** Chemnitz p. 159. Pufendorf §. LXI.

***** Chemnitz p. 158. Pufendorf §. XXII.

† Piasecius p. 465. Chemnitz p. 125. 251. Pufendorf §. XLVIII.

†† Chemnitz p. 161. 206. Pufendorf §. XCI. XCII.

T t t t t t t t t 3

§. LXIII. In

§. LXIII.

In Palatinatu inferiori Ludouicus Schmidbergius, legionis vicarius Dilsbergam subito adfultu, arcem paullo post deditioe capit. * Inde Abel Moda subtribunus Heidelbergam v. Maii repentino adfultu occupauerat, Arci a Christiano Palatino Birckenfeldensi vis admota, quæ xxiv. Maii a præfecto Hardenbergio Barone honestis conditionibus deditur, indeque præsidia Bauarica & Hispana e Palatinatu Inferiori eiecta. ** Inde contra Lotharingum quoque hostiliter agendum ducitur. *** Sed Palatinus Lotharingum Kl. Augusti ad Pfaffenhouiam profligabat. ****

* Chemnitz p. 46. Pufendorf §. XXIII.

** Piasecius p. 465. Chemnitz p. 127. Pufendorf §. XLIX. Adlzreiter p. III. lib. XVIII. n. 27.

*** Chemnitz p. 153. Pufendorf §. LXIII.

**** Piasecius p. 465. Chemnitz p. 203. Pufendorf §. LXXIX. Adlzreiter p. III. lib. XVIII. n. 29.

§. LXIV.

In Westphalia equidem Bataui, qui grassantes in vicinia exercitus haut citra suspicionem adspectabant, neutralitatem huic Circulo procurare nitebantur: Ast, dum conuenire inuicem nequirent, Baudisus non solum in Coloniensi tractu agebat, qui etiam Andernaco ab Hispanis obfesso succurrit, * sed etiam Georgius Luneburgicus, præsulatus Osna-brugensis oppida, excepta metropoli in suam potestatem redigit, Herfordiam, Bilefeldum, Lemgouiam occupat, Gronsfeldium qui inter Hamelam & Mindam ad Visurgis ripam confederat, Suecos transitu prohibiturus II. Martii cadit. ** Wilhelmus etiam, Hassiæ Landgravius, occupata Tremonia, Reclingshufa, Cosfelda, Paderbornam obsidet, & xxix. Martii expugnat, Lipstadtum vero frustra tentat, *** quod tamen xviii. Decembris demum deditioe capit. Georgius vero Dux Martio mense Hamelam obsidet, quam Cæsarei acerrime defendebant. **** Postquam autem Gronsfeldius cum Merodio & Bennighusio collecto ex præsidiis exercitu in auxilium venientes xxviii. Iunii ad Oldendorpium essent cæsi, tribus millibus centum triginta duobus hostibus occisis, Hamela xii. Iulii honestis conditionibus se dedit. ***** Et licet Bennighusius collecta e reliquiis cladis Oldendorpianæ manu, in Hassiam irrumperet, Fritzlariam ac Franckenbergam occuparet & Amoenoburgum etiam. Landgrauio tamen celeriter cum equitatu adproperante, eo non expectato, in Coloniensem reueat ditionem. *****

Dum

Dum interim Cniphusio II. Septembris Osnabruga deditur. † Episcopatu Gustavus Gustavi Regis filius nothus fuit praefectus. Nec minus Vslarius Brunsvicensis Ducis summus Praefectus Peinam arcem, inde Calenbergam deditione capit. Quo successu animatus Brunsvicensis Dux Hildesiam denuo circumfidere instituit : sed qui labor in multos menses extractus est. ††

* Chemnitz p. 48. 105. Pufendorf §. XXIII.

** Piasecius p. 437. Chemnitz p. 48. Pufendorf §. XXIV.

*** Piasecius p. 466. Chemnitz p. 53. 109. 170. Pufendorf §. XXV.

**** Chemnitz p. 52. 107. 129. Pufendorf §. XLIII. L. Adlzreiter p. III. lib. XVIII. n. 50.

***** Chemnitz p. 164. Pufendorf §. LXIV. Piasecius p. 465. qui quinque millia ex Ligisticis ibi cecidisse refert.

***** Chemnitz p. 208. Pufendorf §. LXXXII.

† Piasecius p. 466. Chemnitz. Pufendorf c. I.

†† Chemnitz p. 211. Pufendorf §. LXXXII.

§. LXV.

In Silesia, postquam Sueci, Ianuario mense, se ad Olaviam Saxo-
nibus iunxissent, Briega occupatur, Poloni in auxilium Caesareis aduen-
tantes ad Strelenam profligantur. Inde Grotcouja occupatur. Ob Sue-
corum vero & Saxonum dissidia, atque Arnheimii cunctationem, nihil
gestum fuit memoratu dignum. * Et licet Fridlando in Silesiam irrum-
pente ad Münsterbergam obviam irent, iste tamen praelium, licet copiis
superior, declinabat. ** Mittebatur equidem ad Foederatos Tertzkius
Comes, qui cum Arnheimio colloquium expeteret, qui etiam cum Ra-
schino Sueco & Borgsdorfio Brandenburgico in castra ipsius veniens, ubi
de sex hebdomadam induciis propositum, sed nihil conclusum. Missi
denuo ex singulis foederatorum copiis tribuni bini, apud quos magna
adseveratione iactabat; se venisse, ut cum Suecis & Imperii Principibus
aeternam pacem concludat, militi stipendia exsoluat, vniuersis satisfaciat.
Si Caesar ista abnuat, se cum Evangelicis pacem initurum, & Caesarem
in malam partem acturum, quæ vitima verba soli Felsio Suecorum de-
putato in aurem insusurrabat: sed nihil tunc actum, quam ut induciæ
in duas septimanas concluderentur. Post hæc, Fridlando expetente,
ad ipsum accedebat Turrius comes, qui Suecorum copiis in Silesia præ-
erat, cum quo Fridlandus agebat de instaurandis Bohemorum privile-
giis, exulibus restituendis, Iesuitis exturbandis. Præterea cum Suecis
super expensis belli transigendum: tandem omnem exercitum contra
Tur-

Turcas educendum. Circumferebantur insuper certa capita, quæ pro se peculiariter stipulari volebat Fridlandus; de regno Bohemix in ipsum transferendo; pro quo ipse exulibus erepta bona, Protestantium sacris libertatem, Palatini restitutionem pollicebatur: utque loco Mecklenburgicæ, Saganique & residuorum stipendiorum Moravia sibi assignaretur. Tandem omnes sibi exercitus tradi postulabat; quos ipse Viennæ admoturus esset, Cæsari ad hæc omnia ratihabenda adigendo. De quibus omnibus ad Saxonem per Arnheimium, ad Oxenstiernam per Turrium referebatur. *** Post varios congressus, ludibria Fridlandi erumpebant, dum postularet, ut sibi prius Vratislaviensis, Sueidnicensis & Glogouiensis Ducatus tradatur: aliter se tractatus non orsurum, Fridlandus interim astutiæ suæ fructum ceperat, suppletis defectibus, ac præcipue pulveris pyrii, quibus laborauerat, ac pluribus ad se copiis euocatis. Recrudescit igitur bellum in Silesia. Fridlandus Schweidnicam obsidebat, quam tamen aduentante Foederatorum exercitu, relinquere iterum fuit coactus. **** Denuo de pace agere coepit Fridlandus, de quo Arnheimius cum Oxenstierna Kl. Septembris Gelnhusæ congressus, cui tamen omnia videbantur esse suspecta. ***** Interim Holckius e Bohemia in Misniam irrumpebat, instinctu, ut credebatur, Daniæ Regis, Arnheimii, & aliorum, qui eo tempore Electorem ad separatam cum Cæsare pacem compelli posse iudicauerant. Hic ibidem omni atrocitatis genere grassatus, Lipsiam progreditur, quæ per biduum igniuomis globis perterrita, se dedit, septuaginta vncialium millibus direptionem redimens. Arx tamen sub Trandorfio præfecto strenue vim intentatam propullabat. Sed post factas in Silesia novas inducias, per Altenburgum in Bohemiam reuersurus Holckius, xxx. Augusti Adorfii apud Vogtlandos extinguitur. ***** Denuo factis induciis cum Fridlando, in Silesia de pace agebatur, quæ tamen dum Fridlandus foederatorum saltim copias vellent atterere, paullo post abrumpebatur. † Dum autem Fridlandus Misniam versus iter caperet, Arnheimius cum pleraque exercitus parte eo redit. Sed Fridlandus repente retro flexens Suecos xviii. Octobris ad Steinauiam cædit, ita ut per Pomeraniam sibi metuerent. †† Inde per Schafgotschium Lignitiam, Glogouiam maiorem, Francofurtum recuperat. Ipse in Lusatiam irrumpens, Görlicium, Budissinam capit, Electoribus ix. Octobris pacis condiciones offert. ††† Interea Schafgotschius Ohlauam occupat, Arnheimius vero postquam in Marchiam venisset, hostem trans Oderam cogit, sed Francofurtum vii. Decembris frustra

frustra obsidet. †††† Licet Vratislauienses Succis potius fauerent, quam Casareis. ††††

* Piasecius p. 437. Chemnitz p. 54. III. Pufendorf §. XXVI. XLVI.

** Piasecius p. 466. Chemnitz p. 134. Pufendorf §. LII.

*** Chemnitz p. 135. 155. 167. Pufendorf §. LIII. LXVI. Capita pactorum quæ Fœderatis proposuit Fridlandus, exhibet Carue *Itin. c. XIII.*

**** Chemnitz p. 168. Pufendorf §. LXVII. Adlzreiter p. III. lib. XVIII. n. 58. 59.

***** Chemnitz p. 191. Pufendorf §. LXXI.

***** Chemnitz p. 211. Pufendorf §. LXXXIII. Adlzreiter p. III. lib. XVIII. §. LVI. Vogel p. 506.

† Chemnitz p. 213. 214. Pufendorf §. LXXXII. LXXXVI.

†† Piasecius p. 466. Chemnitz p. 218. 271. Pufendorf §. LXXXVI. C.

††† Chemnitz p. 272. Pufendorf §. C. CI.

†††† Chemnitz p. 277. Pufendorf §. CII. CIII.

††††† Chemnitz p. 276. Pufendorf §. CIII.

§. LXVI.

Inter hæc Oxenstierna conuentui Heidelbergæ agendo vacabat, ad quem viii. Iunii conuerant Ludouicus Philippus, Ioannes, & Christianus Palatini, Bernhardus Saxonæ, Euerhardus Württembergicæ Duces, Fredericus Badensis Marchio; Comitesque Hoenloici, Hanouicus, & Isenburgicus, alique. Vbi de explendis militum postulatis atque exsoluendis in posterum stipendiis decernebatur; utque omnium frugum, vini-que decimæ militari annonæ attribuerentur; ac Philipsburgum cui Galli inhiabant, & Hagenoa in potestatem redigerentur. * Extremo Iulii Oxenstierna Francofurti ad Moenum conuentum indixerat, ubi super futuræ pacis legibus, & aliis, quæ præsens tempus exigebat, deliberabatur. Confirmabat autem Conuentus ille decreto xiii. Septembris factò, quidquid Heilbrunnæ actum esset, tum decernebat, quæ Oxenstiernæ & consilio Fœderatorum circa tractatus pacis obseruanda: nec quidquam concluderetur, nisi sub conditione rati habitionis ab vniuersis addendæ. Cum Legatis quoque Gallicis, Feuquierio & Grangio, qui Francofurti tunc aderant, varia tractabantur. Offerebant isti aliquot militum millia, de quo tamen conueniri non poterat, & Philipsburgum tradi sibi auide instabant. ** Aderat quoque Sigismundus Gœtzius, Brandenburgicus Cancellarius, qui præter alia postulabat, ut Duce defuncto, Elector in capeffenda Pomeraniæ possessione haut impediatur. *** Fœderatorum nomine legati in Galliam mittebantur Iacobus Lœflerus Vice-Cancellarius & Philippus Streiffius Consiliarius Bipontinus, quibus in mandatis

Uuuuuuuu datum,

datum, sinistras Regi suspiciones a Catholicis suggestas eximere, super auxiliis mittendis & futuris pacis tractatibus agere. **** Cum Ragotzio quoque, vt Suecis accederet, frustra agebatur. *****

* Chemnitz p. 121. 136. Pufendorf §. LIV.

** Chemnitz p. 150. 172. Pufendorf §. LXIX. Londorp Tom. IV. p. 339. Recueil Tom. III. p. 345.

*** Chemnitz p. 181. 218. Pufendorf §. LXXII. LXXXVII.

**** Chemnitz p. 179. Pufendorf §. LXX. Londorp Tom. IV. p. 327.

***** Chemnitz p. 186. Pufendorf §. LXXXIII.

§. LXVII.

Insequentī anno 1634. Oxenstiernæ negotium Pomeraniæ apud Brandenburgicum, armorum directio apud Saxonem plurimum inuidiæ conciliabant, quare incunte statim anno, inter Cæsarem & Saxonem denuo de pace agebatur.* Interea Oxenstierna ad Conuentum Halberstadiensem properabat, quem sub finem antecedentis anni conuocauerat Fridericus Ulricus Dux Brunsvicensis. Comparebant ibi Ordines inferioris Saxonie ipsi, aut per delegatos, præter Holsatiæ Duces & Lubecam. Sed qui simul euocati, Comites Westphalici & Hanseaticæ vrbes emanebant. Capita deliberationis iv. Februarii a Friderico Ulrico proponebantur. Et Saxone licet omnia disuadente, decernebatur tamen xviii. Februarii, vt cum quatuor Superioribus Circulis, & Sueciæ Regno in fœdus coiretur, de cuius modo & conditionibus in conuentu Francofurtensi sit agendum. Tum de exercitu quinque millibus ducentis equitibus, sedecim millibus sexcentis peditibus constante, constituebatur, contribuendi rata & adparatu militari. Suprema directio Oxenstiernæ deferebatur, cuius suasu summi Duces declarabantur Georgius, Lüneburgicus Dux, & Io. Banerius. Sed belli propior cura & inspectio penes Consilium ex Deputatis Ordinum constans esse debebat. Inuitabantur etiam ad Coniunctionem Saxonie Elector, Westphalici Ordines, Holsatiæ Duces & Lubecenses.** Rebus Halberstadtī confectis, Oxenstierna Stendalium se ad Brandenburgicum Electorem conferebat, qui quatuor mille peditum mille sexcentos equites Banerio se adiuncturum & Francofurtum legatos missurum pollicebatur, de Pomerania vero frustra instabat.*** Saxo ab Brandenburgico licet & Oxenstierna inuitatus, accedere denegabat, summam rerum directionem sibi, & Præsulatum Magdeburgensem Augusto, filio suo ademptum esse questus.****

* Chemnitz *p. II. lib. II. p. 297.* Pufendorf *lib. VI. §. IV. VI.*

** Chemnitz *p. 301.* Adlzreiter *p. III. lib. XIX. n. 1. § 99.* Pufendorf *§. VII.* Acta
huius Conuentus apud Londorpium *Tom. IV. p. 371.*

*** Chemnitz *p. 307.* Pufendorf *§. VIII.*

**** Chemnitz *p. 308.* Pufendorf *§. VIII.*

§. LXVIII.

Cæsareo interim exercitui grauis motus a Fridlandi machinationibus imminere videbatur. Is post cladem Suecorum ad Steinauiam, cum totam Pomeraniam inundaturus crederetur, progressibus Bernhardi Ducis sistendis, in Superiorem Palatinatum concesserat. Sed ingruente hyeme, in Bohemiam regressus, ibi ac per vicinas Cæsaris ditiones exercitum in hyberna distribuerat: simul abruptos in Silesia pacis tractatus denuo agitabat. Verum eundem dudum maleuoli suspectum Cæsari reddiderant, eo quod omnia ex libidine ageret, pacis tractatus susci- peret, Cæsareos prouinciales enormibus exactionibus emungeret. Accedebant flagrantia Hispanorum, Bauari & Iesuitarum odia, qui omnes largitionibus suis, solo Questeubergio excepto, ab ipso abalienarunt. Ab his permotus Cæsar Fridlandum imperio militari dimouere constituit, idque in Ferdinandum Hungariæ Regem filium suum conferre. Hoc Fridlando primum per amicum suum Questembergium, inde per facundia atque astutia celebrem Capucinum Valerianum fecit intimari. Hic licet palam iactaret, se munere abiturum, per intimos tamen amicorum, Illoam, Tertzkiumque affinem suum, inter præfectos militares disseminabat, Cæsareos ministros ipsos a destinatis præmiis velle excludere. Conciliandis quoque gregariorum animis spargebatur, Fridlandum ea de causa cum Cæsaris Consiliariis dissidere, quod hi intempestiua hyeme militem in expeditionem velint extrudere. Ita animatos duces Fridlandus Pilsenam conuocat, ipsisque causas, ob quas imperio cedere constituerit, exponit. Sed, dum isti, ad quorundam suggestum peterent, ne ipsos desereret, fidem ipsorum postulat, se ipsum nunquam deserturos. In eum sensum syngrapha XII. Ianuarii 1634. concipitur, quaginta duorum tribunorum subscriptione firmata. Hoc Viennæ comperto, edictum Cæsareum promulgatur, quo omnes duces militesque Fridlandi Imperio soluuntur, & vt tantisper Gallasio pareant, iubentur. Dum igitur Fridlandi auctoritas indies magis euanesceret, ac tribunorum plerique subscriptionis suæ securi ad Gallasium se conferrent, ad Euangelicos transire constituebat Fridlandus: eoque se cum Saxonis arctius

Uuuuuuuuu 2

con-

coniungere, & per Kintzkium Comitem ad Bernhardum Ducem aditum sibi struere coepit: cum Gallis quoque, interprete Arnolfo, & Kintzkio agebat. Hinc cum amicorum intimis Illoa, Tertzkio, Kintzkio Pilsena Egram se conferebat, ut Bernhardus Duci esset propior. Hic sapius a Wallensteinio per Franciscum Albertum Lauenburgicum, quem ad ipsum Ratisbonam miserat, inuitatus, ut ipsi succurreret, in cautionis vicem Landsbergam & Francofurtum ad Viadrum Suecis se redditurum ostens. Sed, dum ipsi atque Oxenstiernæ Wallensteinii fides admodum esset suspecta, cunctabatur, Fridlando pollicitus, si inter ipsum ac Cæsareos aperta hostilitas erumpat, se certo ipsi subuenturum. Inter hæc Piccolomineo hæc Wallensteinii consilia prodente, postquam a Cæsare proscriptus fuisset Wallensteinus, & quidam ex eiusdem sociis Viennæ in custodiam dati; Præfectus Egræ Ioannes Gordonus, Tertzkii subtribunus, a Fridlando e paupere gregario ad illud muneris prouectus, præmii magnitudinem librabat, si Fridlandum e medio sustulisset. Adsumto igitur in facinoris societatem Waltero Leslæo, vigilum præfecto, & Butlari Tribuno, Illoam, Tertzkium, Kintzkium, Neumannum cum tribus aliis xv. Februarii st. n. 1634. in arcem ad coenam inuitat, coena fere peracta, conuento tempore inter nonam & decimam horam stationes per arcem, & in foro tacite formantur, & per superiorem portam dimacharum Butlari turma meris Hibernis constans, in oppidum, & mox in arcem intro-mittitur, quæ ipsis ingressis, iterum claudebatur. Hi statim strictis gladiis in conuiuium irrumpunt, & fausta Cæsari ominantes, cum Butlarius, Gordonus, & Leslæus ad vnum latus secederent, mensa euerfa, reliquos frustra resistentes, aut effugia circumspicientes trucidant eo minore negotio, quod ministri in separatum conclaue ad cibum capiendum seducti, ibique essent conclusi. Hac cæde patrata, Gordonus excubias arcis, Leslæus stationem in foro obseruabat, Butlarius cum Centurione, & duodecim gregariis ad Fridlandi diuersorium properat, ac edito clamore in ipsius conclaue perrumpit: ubi Centurio Deuerouxius, Hibernus natione, in nocturno amiculo mensæ se acclinantem, & ipso ingruente ad fenestram ruentem hasta transuerberat, ut nullo edito verbo, humi moribundus procumberet. Gallasius interim & Piccolomineus diligentia sua effecerunt, ut exercitus in officio contineretur, ac bene compositus aduentanti Regi Hungariæ traderetur. *

* Piascius p. 468. Adlzreiter p. III. lib. IX. n. 11. sqq. Chemnitz p. II. lib. II. p. 325. sqq. Pufendorf lib. VI. §. XII-XIX. Th. Carue lib. 6. XI. Ludolph lib. XXXIV. t. II.

c. II. n. 29. Le Vassor lib. XXXV. p. 385. Vittorio Siri Memorie Recondite Tom. VIII. p. 32. sqq. Lotichius rer. German. p. II. lib. IV. Nani Hist. Venet. lib. IX. Historie della Vita d'Alberto Valstein di Gualdo Priorato, a Iosua Arndio latine versa. Thomas Carue Itin. c. XIV. exhibet syngrapha, quibus Pilsenæ se obligarunt supremi Præfecti & mandatum Cæsaris de ipsius remotione. Separatim extat *Histoire de la Conspiration de Valstein par Sarrazin* quam tamen morte præventus, non absolvit. Alberti Curtii S. I. est *Ausführlicher und gründlicher Bericht von der vorgewesten Friedlandischen Conspiration*. Vita Wallensteinii in Compendium redacta im Bücher-Cabinet p. III. p. 480. Epitaphium ipsius habet Burgoldensis p. I. disc. I. p. 127.

§. LXIX.

Post varias de futura expeditione consultationes, inter Bernhardum Ducem potissimum III. Ianuarii 1634. Berchingæ in Aichstadiensi Episcopatu habitas, Suecorum copiæ in Palatinatu superiori plerasque vrbes occupant, Bauaros etiam Wiltzburgo succurrentes cædunt. * Cæsarei tamen e Bohemia mouentes, Succos paullo post iterum expellunt, Bauari xxii. Martii Straubingam recuperant. ** Audita vero Fridlandi cæde, Bernhardus Dux iter accelerabat, si forte partem copiarum Fridlando addictarum sibi adiungere & Pilsenam intercipere posset, sed ob viarum difficultates fuit impeditus. *** Hornius item Rauensburgo movens, xv. Martii Biberacum, xxi. Martii Campodunum, xxx. Martii Memmingam cepit, Cæsareos ad Wangenam cædit. **** In Alsatia Cæsarei quidem Brisaco famem sentienti secundo Rheno annonam inferebant, Colmaria obsidionem minantes, quos Otto Ludouicus Rheingrauius proelio ad Warweilam II. Martii vincit Kl. Aprilis Friburgum Brisgoiæ capit, ***** cui etiam ineunte hoc anno Philipsburgum se dederat. ***** In Westphalia Cæsarei Suecorum hospitia infestabant, quibus tamen Hassorum Dux militaris Melander obviam ibat. *****

* Chemnitz p. 332. Pufendorf lib. VI. §. XII.

** Chemnitz p. 338. Pufendorf §. XXI.

*** Chemnitz p. 337. Pufendorf §. XX.

**** Chemnitz p. 340. Pufendorf §. XXII. XXIV.

***** Chemnitz p. 345. Pufendorf §. XXVI. Adlzreiter p. III. lib. XIX. n. 35.

***** Chemnitz p. 351. Pufendorf §. XXVII. Le Vassor lib. XXXVII. p. 339.

***** Chemnitz p. 355. Pufendorf §. XXIX.

§. LXX.

Inter ista tempora Conuentus Francofurti ad Moenum superiori anno ab Oxenstierna indictus, instituebatur, ad quem pro communi conjunctione omnes Euangelici fuerant inuitati. Ad istum quatuor Superiorum Circulorum Ordines mature coiuerant; plerique Saxonum tardius

Uuu uuu uuu 3

dus

dius adueniebant, Holsatis & Westphalis Comitibus plane emanentibus. Propositio die xxviii. Martii fiebat per Oxenstiernam, de animis, consiliis & armis coniungendis, in quas leges pax fieri debeat, Suecorum pramiis, mediis bello continuando suppeditandis, quid Daniæ Regi mediationem denuo offerenti, respondendum, quomodo Galliæ Regi circa Philipsburgum sit satisfaciendum, neutralitate Neoburgico concedenda, & quibus conditionibus extranei Principes ac Respublicæ, si quæ velint, in societatem sint adsciscendi. Quæ capita ab Oxenstierna statim ad Daniæ Regem & Saxoniam Electorem fuerunt transmissa. Serius vero consultationes procedebant, partim, quod Saxoniam Ordines nondum aduenissent, partim etiam, quod eo tempore Bernhardus Dux quosdam Ordinum ex improvviso hospitacionibus onerasset. De Neutralitate cum Neoburgico primum agebatur, eademque ipsi demum concedebatur, Saxonis legatus Ordines ad pacem hortabatur. Daniæ Regi Francofurtum, Erfordia, Spira aut Wormatia proponebatur, quo primo tempore de pace agi posset. Inter varias Saxonis querelas de directorio sibi, & Magdeburgensi atque Halberstadtensi præsulatu filio ereptis & discrepantes Superiorum Circulorum atque Inferiorum de coniunctione conditiones, belli sumtibus, satisfactione Suecica, qui Pomeraniam potissimum sibi relinquere petebant, Philipsburgo, quod Galli sibi tradi postulabant, nuncius acceptæ ad Nordlingam cladis aduenit. Quo perculsi Ordines, ne nihil egisse viderentur, raptim xii. Septembr. instar aliquod decreti formant super negotiis, quæ hæcenus tractata fuerant, velut perfectæ iam Saxoniorum Circulorum cum Superioribus coniunctione. Addebantur peculiaria capita de summa rerum administratione, bellicæ sumtibus & continuatione. Ea tamen, dum nec ab Oxenstierna, nec ab omnibus Ordinibus fuissent subscripta, fuerunt inania.*

* Chemnitz p. 364. 410. 496. Pufendorf s. XXXIV. XLIX. Acta huius Conventus extant apud Londorpium Tom. IV. p. 375. Ludolph lib. XXXIV. c. II. n. 41. La Vallée lib. XXXVII. p. 203.

§. LXXI.

Inter hæc bellum ubique continuabatur. In Saxonia quidem Inferiori Brunsvicensis Dux obsidioni Hildesienfi insistebat, maiori pertinacia quam successu, * quæ tamen vrbs xii. Iulii fufis, quæ in auxilium venerant copiis, ad deditionem fuit compulsæ. ** In Westphalia Gleenius Ligæ Dux, postquam ad Huxteram detrimenti quidpiam a Suecis fuisset passus,

passus, Fluxteram nihilominus x. Aprilis deditione capit, Hammum & Lunam occupat, a Suecis statim recuperata. *** In Silesia vero Leslaus Landsbergam xxv. Martii deditione capit. **** Io. Goetzius vero pro Suecis Troppauiam & Oelsam capit, ab oppugnanda Oppelia vero re infecta discedit. ***** Arnheimius Lusatia recuperata, proelio ad Lignicum n. Maii victor, quatuor hostium millibus caesis. ***** Dum interea Banerius xxiii. Maii Francofurtum ad Viadrum, Brandenburgicæ ditionis occuparet, licet Saxones ipsum impedirent, quo minus Glogoviam obsideret, ***** quam Arnheimius postea facili negotio in potestatem suam redigebat. † Dum interea Banerius in Bohemiam tendit, Leutmericiam occupat, & Saxoni iunctus, Pragam frustra tentat. †† Hornius post captam Memmingam, Vberlingam frustra tentat, Buchorum excitatis raptim munimentis firmat. ††† Rheinfelda quoque & Brisacum eminus obseffa, fame vrgentur. ††††

* Chemnitz p. 358. Pufendorf §. XXX.

** Piascius p. 470. Chemnitz p. 487. Pufendorf §. LXVII.

*** Piascius p. 470. Chemnitz p. 356. Pufendorf §. LIV. LV.

**** Chemnitz p. 362. Pufendorf §. XXXIV.

***** Chemnitz p. 405. Pufendorf §. LVIII.

***** Piascius p. 470. copia Electoris Saxonie una cum Suetitis Baneri interim in Lusatia & Silesia Budissinum, Gorlitium, Francofurtum ad Oderam, Zittaniam, Glogoniam maiorem, Crossenam &c ceperunt, ac alia plura loca in dies occupabant, apud Legnitium mense Maio Casarianos cum Duce Colorado collatis signis prostigarunt, caesis ex eis quatuor millibus & sexaginta vexillis captis cum omni apparatu bellico: ac in Boemia Mielnicio, Linburga, multisque aliis Oppidis occupatis, Pragam arcte obsederunt. Chemnitz p. 407. Pufendorf t. I.

***** Chemnitz p. 403. Pufendorf §. LVII.

† Chemnitz p. 490. Pufendorf §. LXVIII.

†† Chemnitz p. 494. Pufendorf §. LXIX.

††† Chemnitz p. 393. Pufendorf §. LII.

†††† Chemnitz p. 481. Pufendorf §. LXV.

§. LXXII.

Ferdinandus vero nr. nouus Casarei exercitus Dux, postquam per Ferdinandum Hispaniarum Infantem, Cardinalem, adducto ex Insubribus, exercitu, fuisset firmatus, Ratisbonam tendit, quam Bernhardus copiis inferior firmo præsidio munitam relinquit; Hinc Ferdinandus primo oppidum Aulae, post ipsam urbem acerrime oppugnat, tormentis & igniuomis globis infestat, Kehlheimum etiam occupat.* Et licet Bernhardus, postquam se ad Augustam Hornio iunxisset, vrbi succurrere tentaret

raret,** Landshutam etiam expugnaret,*** Ratisbona tamen postquam quindecies mille tormentorum ictibus oppidum pulsatum, duo millia globorum igniuomorum iniecta, septem adfultus tentati, octo millia Cæsareanorum amissa, xvi. Iulii ad deditionem fuit compulsi.**** Post hæc, Sueci relicta Bauaria, Augustam contendunt, si hostis Ingolstadtii Danubium transiret, ad Donawertham eidem se obiecturi.***** Ast, Ferdinandus superato Danubio, Donawertham capit, Nordlingam vi. Augusti tota vi adgreditur. Suecis ad Bopfingam castra locantibus.***** Euocabantur igitur copiz hinc inde dispersæ, Cratzius quidem, quem Bernhardus ad obsidendum eminus Forcheimium reliquerat, accedebat. Sed sero veniebat Rheingrauius, qui post Rheinfeldam deditione captam, pontem incendio absumptum prius reparauerat, ac opera a se excitata solo æquauerat, quam inde se moueret. Sed & propinqua spe Brisaco potiundi, inuitissimus Rheno digrediebatur, magnum momentum daturus, ni proelium præcipitatum foret, cum paucarum duntaxat horarum itinere Rheingrauius adhuc abesset.† Dum autem hostis oppidum indies magis vrgeret, in auxilium aduentabant Sueci, & licet Hornius, vsque dum Rheingrauius aduenisset, proelium dissuaderet, eo quod Cæsarei milite Hispano ex Italia adueniente fuissent firmati, ideoque numero longe superiores. Fit tamen atrox proelium. Primo confictu xxvi. Augusti Sueci victores.†† Ast xxvii. Augusti Sueci sex millibus suorum cæsis, quos inter, Fridericus, Anspacensis Marchio, & Gustauus Hornius erant, victi, centum triginta signis, tormentis & omnibus amissis impedimentis.†††

* Chemnitz p. 390. 466. Pufendorf s. LI. LXI. Adlzreiter p. III. lib. XIX. n. 46.

** Chemnitz p. 471. Pufendorf s. LXII.

*** Chemnitz p. 479. Adlzreiter p. III. lib. XIX. n. 48. 49. Pufendorf s. LXIV.

**** Piascius p. 470. Chemnitz p. 476. Pufendorf s. LXIII.

***** Chemnitz p. 480. Pufendorf s. LXIX. LXX.

***** Chemnitz p. 521. Pufendorf s. LXX. Piascius c. I.

† Chemnitz p. 256. Pufendorf s. LXXI.

†† Piascius p. 471. *Quinta die Septembris ille Dux cum Hornio (habebant sex milia equitum, & ii milia peditum) venerant in conspectum Cæsarianorum, quorum numerus 40. millibus armatorum constabat, & prælio commisso circa conualem Ottingensem medio militari a Nordlinga distantem, eos prostravimus magna strage edita, præsertim in Legionibus Italicis, quorum præcipui tribuni Obavius Aldobrandinus.*

††† Chemnitz p. 529. Adlzreiter p. III. lib. XIX. p. 53. 54. Pufendorf s. LXXII. LXXIII. LXXIV. LXXV. Ludolph lib. XXXIV. c. II. n. 80. Le Vassor lib. XXXVII. p. 245. Theatr. Eur. Tom. III. p. 334. Wallenberg *Flora Germ.* p. 337. qui varia Cæsareanorum adducit Stratagemata.

§. LXXIII.

Ea clades Oxenstiernam maximis difficultatibus opprimebat, qui tamen Senatus Sueciæ litteris firmatus, res Suecorum lapsas pro viribus restituere nitebatur.* Exterorum etiam, Anglorum, Venetorum & potissimum Gallorum auxilia implorantur, & Ludouico XIII. deuinciendo Philipsburgum traditur.** Dum interim Bernhardus, cui summa militiæ præfectura concedebatur, copias suas per Moenum Rhenumque dimitteret, Rheingrauius Argentoratum versus euaderet.*** In Saxonia inferiori difficilem se præbebat Georgius, Lüneburgi Dux, reliqui etiam per Saxoniam Inferiorem haud obicure arguebant, id agi, vt excussa Suecorum directione, Ordines suas sibi res seorsim administrarent.**** Rebus igitur Foederatorum tali modo adfluctis, missi ad Gallos legati auxilia vrgebant & argenti summam,***** tandem Kl. Nouembris in has leges fuit conuentum, vt Foederati Gallis cedant totam Alsatiæ cum Benteldæ, ita tamen, vt Gallica præsidia etiam foederatis fidem iurent, ac locis traditis sua iura sint integra: eisdem permittatur Brisacum, & alia cis Rhenum loca, Constantiam versus, ad quæ occupanda Foederati auxilium conferant; secuta pace, Rex ea loca restituat, nulla sumtuum petita refusione. Galliz vero Rex duodecies mille pedites in Germania alat, Regi æque ac Foederatis fide deuinctos, & ex directoris iudicio in causæ communis vsum adhibendos & quinque centena librarum millia statim exsoluat, inter Foederatorum exercitum distribuenda.***** Oxenstierna etiam ad xii. Nouembris Conuentum Wormatiæ indicebat. Sed dum pauci adessent, apud congregatos Oxenstierna xxi. Nouembris proponebat de reparando exercitu, stipendiis, annona, adparatu bellico, tormentis, de foedere insuper Gallico, peculiaribus Saxonis tractatibus cum Cæsare, Neoburgici neutralitate & Dani mediatione. Ad continuandum foedus, qui aderant, Ordinibus sat voluntatis erat, facultatis parum: de pecunia imprimis altum silentium; annonæ nonnihil, & apparatus bellici promittebatur. Foedus illud cum Gallis, Palatinatus Electoralis Administrator Bipontinus, Würtembergicus, Hassus, Badensis, & nonnulli Comites subscribebant, Oxenstierna tamen hoc facere denegabat, conuentus in futurum annum differtur.***** Nihilominus in Alsatia Colmaria & Sletstadtium cum reliquis Alsatiæ oppidis Gallis traduntur, non expectato Oxenstiernæ consensu. †

XXX XXX XXX

* Chem-

- * Chemnitz p. 534. Pufendorf §. LXXVI. LXXVII. LXXVIII.
- ** Chemnitz p. 539. Pufendorf §. LXXX. Extat super hac cessione Tractatus in *Recueil Tom. III. p. 355.*
- *** Chemnitz p. 538. Pufendorf §. LXXIX. LXXXI.
- **** Chemnitz p. 551. Pufendorf §. LXXXVII.
- ***** Chemnitz p. 540. 557. Pufendorf §. LXXXIX.
- ***** Chemnitz p. 558. Pufendorf §. LXXXIX. Extant ipsæ scederis tabulæ apud *Londorpium Tom. IV. p. 444. Recueil Tom. III. p. 353.*
- ***** Chemnitz p. 563. 572. Pufendorf §. XCI. Le Vassor *lib. XXXVII. p. 351. Adlzreiter p. III. lib. XX. n. 16.*
- † Chemnitz p. 574. Pufendorf §. XCVII. Extat Tractatus Cessionis IX. Octobri 1634. in *Recueil Tom. III. p. 359.*

§. LXXIV.

Cæsarei interea post hanc victoriam per Sueuiam, terras potissimum Würtenbergicas late grassantur, Dünckelspühlam * & in Franconia Mergentheimum, Königshouam, Kitzingam, Ochsenfurtum, ac postea Sueinfurtum, Würtzburgum, Weinsheimiam & Weissenburgum capiunt. ** Diuersa parte Bauari, Gronsfeldio duce, in Palatinatum vertunt, Heidelbergam, Wertano Duce III. Nouembris tentant, aduentante vero Wetterauia Bernhardo Duce, obsidionem solvunt, Schondorfium xxiv. Nouembris capiunt. *** Et licet Heidelbergensis arx denuo Diodato tribuno duce, Decembri mense tentaretur, aduentantibus tamen in auxilium Gallis liberabatur. **** Dum interea Philippus Mansfeldius in Wetterauiam irrumperet, Braunfelsam & Fridbergensem arcem caperet, Francofurtum eminus obsideret. ***** In Sueuia Augusta graui licet annonæ penuria pressa, hostium tamen pertinaciam fide sua & Winckelii præfecti vicit. ***** In Saxonia inferiore Guelferbytum frustra tentabatur, Minda vero a Georgio duce per menses aliquot obsessa xv. Octobris deditur, quam x. Nouembris Stoltenauia sequitur. *****

- * Chemnitz p. 543. Pufendorf §. LXXXII.
- ** Chemnitz p. 581. Pufendorf §. CII. Wassenberg p. 342.
- *** Chemnitz p. 575. Pufendorf §. XCVIII.
- **** Chemnitz p. 576. Pufendorf §. C.
- ***** Chemnitz p. 573. 576. Pufendorf §. CI.

***** Chem-

***** Chemnitz p. 578. Pufendorf §. CI.

***** Chemnitz p. 584. Pufendorf §. CIP.

§. LXXV.

Dum autem a Gustavi morte ad pacem magis inclinare videretur Io. Georgius I. Saxoniae Elector, quam etiam Arnheimius & Consiliarii quidam, qui auro Hispanico ferebantur esse corrupti, magis promovere studebant, varii de pace instituebantur conventus. Sub initium anni 1634. clandestina cum Fridlando erant consilia, quae per eadem ipsius fuerunt interrupta. Post eam mittebantur ab Hispaniae Rege litterae, quibus ille operam suam componendo dissidio Caesarem inter & ipsum offerebat. Paulo post Henricus Iulius Lauenburgicus Dux a Caesare ad utrumque Electorem mittebatur, ambos ad Tractatus pacis secum suscipiendos invitans. Addebantur a Caesare ad Saxonem peculiaris promissa de summo Caesarei exercitus imperio in ipsum conferendo, si suas copias coniungere vellet, aut per totam Silesiam pro Saxonis hospitia, si induciae placerent.* Denique & palam invitante Caesare, legatos suos Leutmericiam Bohemiae mittebat, qui cum Deputatis Caesareis congredierentur. Ferebatur tamen, illo tractatu de praeviis duntaxat negotiis agi, & ut cognosceretur, quas condiciones ferre aut admittere Catholici velint; viamque adeo Daniae Regis mediationi, ac communis pacis tractatibus sterni. Idque Regi Daniae, per litteras xxx. Maii scriptas & Oxenstiernae per Legatos significat. Frustra ad hunc Conventum quoque invitatur Brandenburgicus.** Tandem post cladem Nordlingensem pacis consilia magis feruebant & xxii. Nouembris Pirnae, Gallis licet frustra contradicentibus, in certa capita convenit,*** quae, cum xi. Ianuarii Ordinibus suis Prouincialibus exposuisset**** Elector, xxviii. Februarii 1635. armistitium inter Caesarem & Saxonem est secutum.***** Nihilominus ad bellum se praeparat, Brandenburgicum vero Electorem frustra sollicitat.***** Hinc xxx. Maii 1635. post aliquot capita Pirnensibus tractatibus vel addita vel alterata, Pax Pragae fuit conclusa his conditionibus, ut bona ecclesiastica mediata ex vigore Transactionis Passauensis Possessoribus relinquuntur. Bona vero immediata, & mediata post Transactionem Passauensem a Protestantibus occupata in eo statu, prout ab eis xii. Nouembris 1627. fuerunt possessa, ad quadraginta annos vsque relinquuntur, & si a Catholicis ablata,

X x x x x x x x x x

ipsis

ipsis restituantur; exceptis iis, pro quibus ante istum terminum in Camera Imperiali lis mota. Interea temporis controuersia vel amabili compositione, vel via iuris definiatur. Augustus filius Electoris secundus Magdeburgensem Archiepiscopatum ad dies vitæ obtineat, reservatis Christiano Guilielmo Brandenburgico duodecim millium Ioachimicorum annuis. Leopoldum Guilielmum maneat Præsulatus Halberstadtensis. Ordini Equestri immediato & Ciuitatibus Imperii religionis securitas reservatur, Donawertha in pristinum statum restituitur, quamprimum Bauaro de belli impensis fuerit satisfactum. De exercitio religionis in terris hæreditariis, æquando numero Assessorum Camera & Iudicii Aulici vtriusque Religionis, in posterum agendum, Visitationes Ordinarias restituendas. Palatino omnis spes restitutionis fuit præclusa, Megapolitanis vero Ducatus restitutio fuit decreta. Restituantur vtriusque ablata, Galliarum etiam & Sueciarum Reges eo adigantur. Generali Amnistia singuli fruantur, exceptis iis qui in causa Bohemica & Palatina fuerint comprehensi, vel speciali Recessu indicati. Militia Imperii restituitur, ad eandemque centum viginti menstrua Romana constituentur, Comitia indicantur, omnes vero Ligæ hucusque factæ cessent. ***** Huic autem pacificationi, dum Legis instar vniuersalis haberi deberet, adiectus fuit Recessus specialis, per quem vtrique Lusatia Saxoniarum Electori pleno iure ceditur & per Cæsaris Commissarios xxiv. Aprilis 1636. in ipsum plane transfertur. †

* Chemnitz p. 360. Pufendorf lib. VI. §. XXXI.

** Piasecius p. 471. Elector Saxonia statim ut intellexerat de illo conflictu Nordlingensi, velilla obsidione Praga, ex Boemia abduxit suos exercitus, & tractatum pacis, quem hactenus Legati Cæsaris cum ipsius Consiliariis Lutomeritii latis colloquiis traxerant, (nempe veritus ne tota belli moles cum panis læsa Maiestatis in suum caput recideret) seruentius promoueri curauit. Chemnitz p. 494. Pufendorf lib. VI. §. LIX.

*** Chemnitz p. 571. 597. Pufendorf §. XCV. CVII. lib. VII. §. VIII.

**** Chemnitz p. 675. Pufendorf lib. VII. §. XXVI.

***** Chemnitz p. 677. Pufendorf §. XXVI. Extant induciarum tabulae apud Londorpium Tom. IV. p. 456.

***** Chemnitz p. 679. Pufendorf §. XXVII. XXVIII.

***** Piasecius p. 471. tandemque Praga Anno subsequente pacem conclusit non pro sua parte tantum, sed pro tota Germania, idque conditionibus iunioribus ordini Fœderatorum, quarum causa Religionis non nisi inducia ad annos quadraginta fuerunt ibi concessa, & rescissa omnis spes restitutionis in gradum pristinum Palatinorum, præsertim quoad ditiones Electorales ipsumque Electoratam, eius successionis hæreditaria ad lineam Banaricam Vilbelminiam translata, ac plerum-

plerisque fœderis focis quos ipsemet Saxonia Elector in Lipsienſi, Anno Chriſti 1631. Conuentu ad arma contra Imperatorem ſumenda concitavit, ab illa Amneſtia excluſis, Boëmiæque perpetua Auſtriacorum hereditati addita; Tum & Electione futura Regis Romanorum ſtabilita; prorsusque adoleuit ſub ſpecie illius pacis Pragenſis lex Maiestatis Monarchia in Germania, & ſingularius attingamus ſuo loco. Idem p. 483. conuenerant itaque primum Lutomeritii ac Pirna, deinde initio iſtius Anni 1635, Praga Delegati Caſarei & Saxonici, ac poſt multimodas diſceptationes, tandem die 30. Maii eiusdem Anni conſcripſerunt conditiones pacis Germania, ſeu verius quoddam fœdus Imperatoris cum Electore Saxonia, qui tali conditione paciſcebatur pro reliquis Germania Ordinibus, ſi eidem fœderi ſubſcriberent. Sequuntur deinde apud eundem pacis capita. His finitis p. 483. pergit: iſta autem paciſcatio Pragenſis, magis concitauit incendium in Germania bellicum quam reſtinxit: exhortuerunt enim omnes ad tantam nouitatem, quæ contra morem receptum patrium, ſine Comitibus Generalibus, ſed aliquo Conuentu Germania Ordinum legitimo, vnus ſolus Elector Saxonia pro omnibus talia præſumpſit, in quibus cumprimis beneficium Paſſauienſis concordia eius interpretatione Diſſidentibus in Religione prorsus adimitur, & nonniſi breues annorum quadraginta inducia conceduntur: Imperatori ſtabilitur poteſtas Monarchica uſurpata in abdicando Friderico Palatino & transferendo eius Electoratu ad Duces Buarie, cauſa eius non cognita, nec ſeruata vlla iudicii norma in Conſtitutionibus Imperialibus ad hoc præſcripta: ac in mancipanda libera Bohemia contra omne ſas in ius ſuum hereditarium; pluriſimi innoxii bonis ſuis ſpoliati, ab omni reſtitutionis & Amneſtiæ ſpe excluſuntur, ac in deſperationem adducuntur; Dynaſtis nominis magni externis, qui toties pro componendis hiſce Germania motibus, authoritatem ſuam grauiffime interpoſuerant, opes ſuas ingentes, vitam viresque exercituum immenſorum pro conſeruanda libertate Germania auita inuitati, ſuppliciterque (etiam ab ipſomet Electore Saxonia) exorati expoſuerant, bellum indicitur, milites conſcribuntur, armantur; tributa pro eorum ſtipendiis imperantur, hoſpitia, hyberna aſſignantur, & ibi non tam pax dari, quam claſſicum longe grauioris belli cani videatur. Conſulti poteſt de his Iuſtus Aſterius in ſuo libro de hac pace, Pariſiis typis impreſſo. Sed tamen pleraque Ciuitates Imperiales huiusmodi paciſcationem Pragenſem ſuſceperunt, ſufficere ſibi rata, ſi eius præſidio a præſenti ſalamitate ſeruarentur, nepotibus autem integram relinquerent curam propugnandarum ſuarum immunitatum, ſi poſt quadraginta induciarum annos maiori neceſſitate vrgebantur. Chemnitz p. 708. Pufendorf ſ. XLIII. Extant pacis articuli apud Londorpium Tom. IV. p. 458. in Corpore Receſſuum p. 1019. Vogel p. 522. Lünigium p. Gen. Cont. II. p. 102. Le Vaſſor lib. XXXVIII. p. 547. Ludolph lib. XXXV. c. II. n. 33. Contra hanc pacem Bernhardus Comenius ſcripſit prodromum æquiarum funeſta paciſcationis Pragenſis & Iuſtus Aſterius ſive potius Tilemannus Stella deplorationem pacis Germania. Pro eadem facit Innocentius Ehrenfried von Creutzlag ſive Petrus Oſtermannus im Schwediſchen Stærenfriede, Vindicte pacis Pragenſis & Gegründete Ablehnung etlicher wider den Pragischen Friedensſchlus mouirter dubiorum. Plures Scriptores recenſet Gryphius de Script. ſeo. XVII. p. 128. De hac pace:

Praga atrox orbi quæ protulit impia bellum,
quo pacto pacem redderet illa bonam

† De hoc Groſſer Lauſitz. Geſchichte p. 254. qui etiam integrum Receſſum ſecundarium
Xxx xxxxxx 3

diarium inseruit, & Lünig p. spec. p. 127. Idem p. spec. fest. II. p. 275. Mandatum exhibet Plenipotentiariis Saxonis desuper datum. Burgold. p. I. disc. I. §. LXX. Theatr. Eur. Tom. III. p. 647. Müller Ann. Sax. ad 14. Aprilis 1636. Ludolph lib. XXXVI. c. 11. n. 55.

§. LXXVI.

Inter has negotiationes, ipsi Sueci una cum Oxenstierna pacem captabant, * Hugone Grotio ad Gallos misso, qui Suecorum ibi negotia tractaret. ** Conuentus igitur Wormatiensis ad diem x. Ianuarii 1635. indicitur, sed cum pauci adhuc Ordines adessent, aucto horum numero vii. Februarii fit ab Oxenstierna propositio, quibus legibus, Bernhardo Duci, Imperium in exercitum deferendum, unde miles sustentandus, quid circa tractatum Pirnensem ipsis sit obseruandum. Transigitur igitur cum Bernhardo super militari Imperio, media vero sustentandi exercitus pauca reperiuntur, ad Saxoniam Electorem & Danicam Regem litterae mittuntur, ipse quoque Oxenstierna iter in Saxoniam parat. Decretum fit xx. Martii, quod tamen Oxenstierna subscribere abnuebat, ne foedus Gallicum in fraudem Sueciae probare videretur. ***

* Chemnitz lib. III. p. 621. Pufendorf lib. VII. §. I. III.

** Chemnitz p. 622. Pufendorf §. IV.

*** Chemnitz p. 623. Pufendorf §. V. VI. VII. VIII. Extant quaedam scripta huc facientia apud Londorpium Tom. IV. p. 454.

§. LXXVII.

Inter hac pacis consilia Bernhardus Dux Ianuario mense 1635. in Wetterauiam irrupit, sed aduentante Caesareo milite ipsi superiore, Rhenum versus redit, dum interim Caesarei per Wetterauiam late grassarentur, * atque xiv. Ianuarii circa horam quartam matutinam Philipsburgum socordius custoditum per fossam glacie solidatam admotis scalis capiunt. ** Henricus Ludouicus vero Nassouiae Comes pro Foederatis Braunfelsam, munitissimam Wetterauiae arcem xviii. Ianuarii intercipit, Caesarei xxiii. Ianuarii Spiram ad deditionem compellunt. *** In Sueuia Augusta Vindelicorum, postquam extremam famem fuisset perpeffa, xviii. Martii ad deditionem fuit compulsa. **** Würtembergicas arces mora temporis, & fames paullatim sub iugum Caesaris redigebat, excepta Twila. Vlma quoque Pragensem pacem amplectitur. Tandem & Memminga Caesareis armis vadique praeualentibus

bus se submittit. ***** In Franconia vero Cæsarei arcem Würtzburgensem, Pappenheimensem, Coburgensem capiunt. ***** Christianus Marchio, Cæsareum præsidium in arcem suam Blasseburgum recipit, Noriberga etiam xvii. Iunii pacem Pragensensem amplectitur. Ita foedus Evangelicum per Superiorem Germaniam penitus extinguitur. ***** Landgravius Suecis ad finem usque belli fidelis a Cæsareis premitur. † In Saxonia inferiori nutabat Georgius Dux, †† dum Suecorum successus non parum imminueret. Friderico, Daniæ Regis filio Bremensis Præsulatus, mortuo Io. Adolpho xix. Februarii concessus. ††† Apud Treuiros securius agente præsidio Gallico, Hispani xxvii. Martii summo mane urbem irrumpunt, ac quidquid Gallorum resistebat, concidunt, cæteros, quos fuga non eripuerat, ipsumque Electorem Treuirensensem, Philippum Christophorum a Sötern & Bussium præfecti filium captiuos abducunt. †††† Bernhardo vero Duce Galliam versus se recipiente, Cæsarei Wormatiam capiunt & Luteram, Moguntiam tentant. †††††

* Chemnitz p. 640. Pufendorf §. XII. XIII.

** Piasecius p. 482. Dolus quoque ipsis (Cæsareis) satis fuit, nam initio eiusdem anni Philippi castrum, quod Galli a Suecis per passionem acceptum male custodiebant, Caspar Bambergerus Tribunus militum Cæsareus, immixtis in habitu rusticano intro quinquaginta seclioribus ex suis militibus, & signo ab eis accepto, nocte intempesta vallo fossisque superatis invasit, præsidarios Gallosque partim trucidari, partim captiuos Heilbronam conduci fecit. Chemnitz p. 643. Adlzreiter p. III. lib. XX. n. 19. Pufendorf §. XIV.

*** Piasecius p. 482. Chemnitz p. 644. Pufendorf §. XV.

**** Piasecius p. 482. Chemnitz p. 653. Pufendorf §. XIX. Ludolph lib. XXV. c. II. n. 22. Adlzreiter p. III. lib. XX. n. 22. Extremam famem, quam Augustani perpeffi, describit Carue Itin. c. XV. p. 134.

***** Chemnitz p. 708. Pufendorf §. XLII. Piasecius p. 486.

***** Piasecius p. 482. Chemnitz p. 663. Pufendorf §. XX.

***** Piasecius p. 486. Chemnitz p. 707. Pufendorf §. XLII.

† Chemnitz p. 665. Pufendorf §. XXI.

†† Chemnitz p. 667. Pufendorf §. XXVII.

††† Chemnitz lib. II. p. 554. lib. III. p. 669. Pufendorf lib. VI. §. CIX. CX. CXL lib. VII. §. XXIII.

†††† Piasecius p. 482. simili astu, licet ex causa longe diuersa, Hispani ex prædiis Luxemburgensibus collectis tribus millibus militum veteranorum, eisquo a Thonville secundis aquis Mosella Treuerim nocte sub finem mensis Martii huius Anni deuictis, Civitatis illius nil hostile expectantis inde, (nempe a Catholicis & potius ad defensionem ipsius, ex pallo veteri Ducum Luxemburgensium obligatis) portas exostis sine machina pyrobolari Petarda vulgo di-

ita effregerunt, Civitatemque in suam potestatem redegerunt ceteris prope ducentis praesidiis, quos ex Gallis ille Elector conscripserat; quin & ipsosmet Electorem captivum fecerunt, abduxeruntque Bruxellas; demumque ad Imperatorem ad diuturniorem detentionem amandarunt sub custodiis, oneratum suspicionibus quasi Gallis consensuras; cum tamen ille Gallicum praesidium accerseret nonnisi contra vim Suecorum, quam sub praesidiis Hispanicis seu Caesaris (ut venit aliis Episcopis locisque Germaniae praesertim Moguntino, & Philippi castro) evitare nequisset. Ideo non licuit tunc vii provido consilio, ut quis saluaret se in illa tempestate ab hoste externo, nisi ab amicis maiori calamitate obrui voluisset. Chemnitz p. 649. Pufendorf §. XVII.

++++ Chemnitz p. 706. Pufendorf §. XL. XLI. Adlzreiter p. III. lib. XX. n. 26. Caruc Ilin. p. 140. Le Vassor lib. XXXVII. p. 378. lib. XXXXIII. p. 412.

§. LXXVIII.

Interea Oxenstierna cum Saxoniae Electore & ante, & post pacem Pragensem, per Brandensteinium potissimum Comitem, varie tractabat, qua ratione per ipsum etiam pax firma cum Caesare possit concludi, Coronae Sueciae atque Ordinibus Evangelicis satisfieri. * Sed, dum irriti essent tractatus, Elector copiis e Silesia firmatus, exercitum duodecim equitum, quindecim peditum millia explentem, per Halam & terras Anhaltinas propius Suecis admouet, his Magdeburgum versus recedentibus. ** Interim, Elector Ordines utriusque Saxoniae ad pacem amplectendam persuadere conabatur, iactans; modo Sueci ex hoc negotio remoti forent, se ceterorum Protestantium copiis stipatum, lauciores quam Pragae conditiones a Caesare obtenturum. Nec successu conatus carebat. Nam plerique Ordinum, inprimis Anhaltini, Wilhelmus Dux Saxoniae & Saxoniae Inferioris Ordines, Elector Brandenburgicus pacem istam acceptabant. Erfurtenses etiam Suecorum praesidium emittebant. *** Dum interea Caesarei in Pomeraniam & Hassiam irumperent, Dux & Landgravius nutarent. **** Et dum in Superiori Germania Caesarei ad Gallos ex uniuersa Germania eliminandos incumbere, Francofurtum pacem acceptabat, ***** Consilium Formatum ibidem congregatum plane dissoluitur. ***** Qui Argentorati degabant Principes, Comites, & ex equestri Ordine omnes pacem respiciebant, missis ad Hungariae Regem, qui pro ipsis transigerent; quorum aliquibus sat aequae, reliquis asperae leges fuerunt dictae, Marchio tamen Badensis Gallorum promissa secutus, his sese plane addixerat. Ducis Württembergici Legatis, quos Hungariae Rex ipse audire dedignabatur, Curtius respondebat eum Principem pace exclusum, & cum Caesare agen-

agendum, ut ex gratia partem regionis ipsi restituat. ***** Dilsberga inde & Heidelberg xxviii. Iulii deficientibus alimentis, deditionem faciunt, Moguntia vero tunc a Gallasio frustra obsidetur, Binga & Saxenhusa a Cæsareis expugnantur. † Saxones ulterius pergentes quasdam vrbes Magdeburgensis Præsulatus, Suecis eieciis capiunt, †† sed peditatus ipsorum sub Baudisio ad Doemitziam, quam expugnare coeperant, septem millibus constans, xxii. Octobris a Banerio pleramque partem conciditur. ††† Interea Cæsarei viii. Octobris Stargardiam expugnant, ad Wollinum vero pelluntur. †††† Banerius ix. Decembris Havelbergam expugnat. ††††† In Franconia vnicum Suecis superstes oppidum Königshoua iii. Decembris Cæsareis deditur. †††††† Ad Rheni tractum Franckenthalia, fame coacta, mense Octobri in hostium manus concesserat. Mox Gallasius e Lotharingia, re infecta regressus, & magna exercitus parte per famem ac pestem consumpta, in Alsatia Tabernis cum arce Hohenbaara & Dachsteinio oppido potitur, arcem tamen deserit. Hagenoam per octo dies Cæsarei tormentis verberauerant, sed premente fame & contagio immensum grassante, re infecta discedunt. Moguntia ob annonæ defectum deditur. ††††††† Et licet mediante Adolpho Friderico, Megapolitano Duce, de pace ageretur, frustranei tamen fuerunt conatus. ††††††††

* Chemnitz p. 733. 743. Pufendorf s. LVI. LIX. LXII. LXIII. LXVI. Extant de hoc varia scripta apud Londorpium Tom. IV. p. 487.

** Chemnitz p. 762. Pufendorf s. LXIV.

*** Chemnitz p. 709. 777. Pufendorf lib. VII. s. XLVI. XLVII. XLVIII. L. LXXI. LXXII. LXXIII. LXXIV.

**** Chemnitz p. 803. Pufendorf s. LXXX. LXXXI. LXXXII.

***** Piafecius p. 486. Chemnitz p. 826. Pufendorf s. LXXXVIII.

***** Chemnitz p. 829. Pufendorf s. LXXXIX.

***** Chemnitz p. 826. Pufendorf s. LXXXVIII.

† Chemnitz p. 830. Pufendorf s. XC. Adlzreiter p. III. lib. XX. n. 34.

†† Chemnitz p. 849. Pufendorf s. LXVII. XCV.

††† Chemnitz p. 853. Pufendorf s. XCVII.

†††† Chemnitz p. 854. Pufendorf s. XCIX. C.

††††† Chemnitz p. 901. Pufendorf s. CXVI.

†††††† Chemnitz p. 914. Pufendorf s. CXXI.

††††††† Piafecius p. 486. Chemnitz p. 919. Pufendorf s. CXXII.

T y y y y y y y

Chem-

††††††† Chemnitz p. 865. Pufendorf §. XCII. Exstant de hoc varia scripta apud Londorpium Tom. IV. p. 523.

§. LXXIX.

Postquam autem contranitante licet Cæsaris legato, xii. Septembris 1635. induciæ inter Suecos & Polonos Stumsdorfii ad annos xxvi. fuissent conclusæ, * cum Gallis etiam in nouæ confœderationis capita Wismariæ xx. Martii 1636. fuit conuentum, ** Pacis bellicque consilia eodem anno agebantur. *** Ineunte statim anno, Sueci Misniam invadunt, ibidemque mira crudelitate grassantur. Sed aduentante Saxone electore, versus Albim regrediuntur. **** Saxo potissimum & Banerius circa Salam & Albim hærebant, ***** vsque dum Saxo Hatzfeldio iunctus, ***** Magdeburgum obsideret; cui Banerius xxx. Iunii frustra cupit succurrere ***** quæ tamen vrbs iii. Iulii ob pulueris pyrii defectum Saxoni fuit dedita, licet præfecti Io. Drakius & Salomon Adami Werbenam statim captivi fuerint adducti ad causam dicendam. ***** Hinc Saxo, Cæsareo milite stipatus, Havelberga, Werbena, Ratenavia & Brandeburgo potitur. † Ulteriores progressus in Pomeraniam proelium ad Wittstockium xxiv. Septembris 1626. interrupt, ubi Sueci victores. In loco conflictus cæsarum Saxonum & Cæsareorum inter quatuor & quinque millia reperta, præter eos, qui in fuga fuerant trucidati, quos inter vndecim equitum centuriæ. Sed maxima clades peditatui Cæsareo incubuerat, qui parum absuit, ab interuentione. †† Banerius inde, postquam Cæsareos ultra Hassiam propulsasset, Erfurto potitus, in Misniam tendit. ††† Interea Wrangelius Gartzio xiii. Septembris expugnato, in Marchiam progreditur. & Cüstrino frustra tentato, Francofurto vero expugnato, in Pomeraniam revertitur. ††††

* Piasecius p. 480. sed statim legati diversorum Principum, præsertim Claudius Minimus de Ano Gallia Regis, ac Duglains Comes Anglia Regis legatus, cum & Hollandorum Ducis-que Prussia Oratores intercesserunt & arma cohiberentur ad paucos dies, quibus durantibus, maxime connitentibus Proceribus Polonis effecerunt, ut Rex licet magis propenderet ad bellum (Cæsaris legatus importune suadebat bellum, quo Sueci a rebus Germanicis reuocarentur) permiserit haberi colloquium de pace. Ad hoc itaque induciis breuibus proclamatis, Delegati ex Comitibus Regni Polonia; quorum Princeps fuit Iacobus Zudzik Archi-Cancellarius Regni Polonia designatus Episcopus Cracouiensis, & ex parte Suecorum Pontus de Garde, Ioannes Wrangel Præfectus militia Suecica, Oxenserna iunior, & Abrahamus Vdenbohus, conuenientes Stumsdorfis, post iongas ac molestiores de prerogatiuis ac titulis sui cuiusque Regis, cum & de literis fidei

fidei ac mandati disceptationes, tandem pacem tractarunt. Et quidem propositum omnibus erat uniuersas inter hæc Regna controuersias sopire, solidamque in perpetuum pacem stabilire. Sed cum Rex Vladislaus cum suis Germanis fratribus, Vti Sueci requirebant titulo Regis Sueciae, & iure hereditaria successione in Regno Suecia sese abdicare (licet hoc circa suam inaugurationem Polonis syngrapha secretiori cauerat,) omnino nollet, nonnisi inducia ad annos viginti sex, nempe ad vndecimam mensis Iulii diem, Anno Christi 1661. fuerunt stabilitæ. Sequuntur inde conditiones. Pufendorf lib. VII. §. CXXVII. Extant isti Tractatus apud Londorpium Tom. IV. p. 478. Recueil Tom. III. p. 371. Le Vassor lib. XXXVIII. p. 577.

** Iamdum XXVIII. Aprilis 1635. in Compendiensi vrbe Confœderatio inter Christianam & Ludouicum XIII. fuit conclusa, quæ extat in Recueil Tom. III. p. 365. Sic etiam cum Bernhardo XXVI. Octobris talis fuit erecta p. 373. Hæc vero Wismariensis extat p. 375. Pufendorf lib. VIII. §. X. XI. XII. XIII.

*** Chemnitz lib. IV. inuenit. Pufendorf lib. VIII. inuenit.

**** Chemnitz lib. IV. p. 953. Pufendorf lib. VIII. §. XXI. Crudelitates, quas Sueci, Numburgi potissimum exercuerint, describuntur apud Londorpium Tom. IV. p. 561.

***** Pufendorf §. XXII. XXIII. XXIV.

***** Chemnitz p. 992. Pufendorf lib. VIII. §. XXV.

***** Chemnitz p. 1000. 1003. Pufendorf §. XXIX. XXX. Adlareiter p. III. lib. XX. n. 14.

***** Piafeci p. 487. Pufendorf §. LI.

† Pufendorf §. LIV.

†† Pufendorf §. LVIII. Adlareiter p. III. lib. XX. n. 29. Theatr. Eur. Tom. III. p. 707. Wassenberg p. 354.

††† Pufendorf §. LXIV.

†††† Pufendorf §. LXVI. LXVII.

§. LXXX.

In Westphalia ipsis Kl. Ianuarii 1636. Cæsarei ad Haselunam cladem perpeffi, vt plus quam mille hostes caesos in loco confectus cum quatuor tormentis relinquerent, * aduentante tamen e Lotharingia Marchione de Grana cum nouis copiis, Sueci eis Visurgim cedere coguntur.** Sed, postquam Leslaus pro Suecorum rebus restaurandis, in Westphalam recipere, iste xxvi. Aprilis Mindam in Suecorum redigit potestatem.*** Wilhelmus interim Landgrauius, postquam diutius nutasset, tandem Suecis se iungit,**** Lambolium, Ducem Cæsareum Hanouiz obsidionem soluere cogit.***** Ad Mosellam Galli, Forexo Marchione Duce, Coloredum, Ducem Cæsareum, qui post receptum e Lotharingia per Basileensium præsulatum hybernarat, eodem

V Y Y Y Y Y Y Y

ex-

exhausto, trans Mosellam in Luneburgicum agrum abire constituerat, inter Rauonam & Baccaratum inuadunt, post acrem trium horarum conflictum cædunt, sexcentis occisis, totidem & ultra captis, quos inter quadraginta sex ductores & inter hos ipse Coloredus Nanceium deduci. ***** In Alsatia Bernhardus Tabernas, post acerrimam defensionem demum, atque arcem Hohenbaaram ad deditionem compellit. ***** In Saxonia inferiori Banerius Vltzenam & Lüneburgum in suam redigit potestatem. † In Hassia vero Götzii cum Cæsareis late grassabatur, atque in Westphalia Paderbornam, Susatum, Tremoniam, Wertensem arcem & Hammum capit, Dorstenum in cassum tentat. Et videbantur Hassi tota mox Westphalia expellendi, ni clades ad Wittstocum Götzii progressus stitisset. †† Gallasius quoque denunciato Gallis Brisaci vi. Idus Septembris bello, in Burgundiam & Galliam irrumpebat, irrito tamen conatu, nisi quod Dolam Burgundiae a Gallis, Condæo Duce obsessam liberaret. †††

* Chemnitz *lib. IV. p. 957. Pufendorf §. XXXIII.*

** Chemnitz *p. 958.*

*** Chemnitz *p. 1009. Pufendorf §. XXXVI.*

**** Chemnitz *p. 960. Pufendorf §. XXXVII. XXXVIII.*

***** Chemnitz *p. 963. 1017. Pufendorf §. XXXIX. XL.*

***** Piascius *p. 487. Pufendorf §. XLIII.*

***** Piascius *p. 487. Pufendorf §. XLV. Ex illustri & antiqua Ponickauorum prosapia in militia Suecorum & Bernhaldi memorantur Tobias & Fabianus de Ponickau. Iste quidem a Bernhardo Duce in Galliam missus a Gallorum Rege obtinuit, ut ipsi durante bello 4. Milliones librarum Gallicarum promitterentur, de quo Chemnitz *p. II. lib. III. p. 835. & 920. Pufendorf lib. VII. §. XCI. Licet exinde integræ adhuc sint Saxoniarum aduersus Gallos prætensiones. Fabianus vero de Ponickau Mauritiæ castrum prope Halam strenue defendit Chemnitz p. II. lib. IV. p. 952.**

† Pufendorf *§. LIII. LXXII.*

†† Pufendorf *§. LXX. Adlzreiter p. III. lib. XXI. n. 16.*

††† Piascius *p. 488. Pufendorf §. LXXIII. Extat Manifestum apud Londerpium Tom. IV. p. 572.*

§. LXXXI.

Inter hæc Daniæ Rex inanem pacis tractatum Lubecz molitur, * & pacis mediationem in Suecia vrget. ** Sueci etiam conuentum qui instinctu Urbani VIII. Papæ a. 1636. Coloniz erat institutus, abnu-
bant.

bant. *** Mittebat tamen eo Papa Ginettum Cardinalem, Galli alique legatos suos. Sed licet per triennium duraret, successu tamen fuit destitutus, dum Cæsar & Friderici Palatini & Principum Fœderatorum legatos nollet admitti. **** Cæsar interea Ratisbonam Conuentum Electorum ad v. Septembris indicebat; in quo de filio ipsius Ferdinando in Romanorum Regem creando, tum de pacanda Germania proponebatur. Et circa pacem quidem id maxime anquirebatur, quomodo Galli Suecique Germania dimouendi forent, ac num omnes pace Pragensi exclusos eadem recipere fas esset. Decernebatur tractatui cum Suecis instituendo in aula Cæsaris locum esse dandum, cui nomine Collegii Electoralis Moguntinus ac Brandenburgicus interesse debeant, vt tamen cæteris quoque Electoribus si velint adesse, licitum sit. Componendis inter Austriacos & Gallum controuersis, Pontifex se mediatorem ferebat. Sed durissimus nodus circa Ordines Pragensi pace exclusos erat, quos duorum Protestantium Electorum Legari amnestia comprehendendos contendebant, nec citra id Imperii tranquillitatem sperandam. ***** Pro Palatini Electoris restitutione Anglicus Legatus Thomas Howardus Arundeliæ Comes nitebatur; simul ipse Palatinus literis ad Collegium Electorale non solum, sed etiam publicis scriptis ius suum tuebatur. ***** Cæterum Ferdinandi III. electio in Regem Romanorum xii. Decembris facili negotio peragebatur, licet Saxo, vsque dum Generalis Amnestia fuisset conclusa, eandem impedire frustra conaretur. ***** Treuirensis, qui adhuc Viennæ captiuus detinebatur, nulla in hoc conuentu habita fuit ratio. ***** Ferdinandus etiam consecratore Moguntino statim xx. Decembris fuit coronatus. ***** Nec multo post eius quoque vxor Maria Augustæ titulos, vñctionemque solennem obtinuit, xi. Ianuarii anni sequentis. †

* Chemnitz p. 1027. Pufendorf lib. VIII. §. XLVII.

** Pufendorf lib. VIII. §. LXXVIII.

*** Piaſecius p. 490. Iam ante inchoata ista Comitia (Ratisbonensia) ad multiplices Summi Pontificis Urbani VIII. persuasiones, vt haberetur vniuersalis cum omnibus Principibus Christianis pacis tractatio Colonia Agrippina, ad quam Summus Pontifex miserat Cardinalem Ginettum, & Imperator destinabat Episcopum Herbipolensem Ernestum Fruberum, & Ferdinandum Curizium, Hispania vero Rex Ducem de Alcala, & Rex Gallie Mareſchallum de Pæze, Polonia autem Rex Casparum Dinoff Palatinum Sieradia, Iacobum Sobieski Palatinum Belzensensem, adiuncto ipsis Secretario talis Legationis Iacobo Maximiliano Fredro, Succernario Premisliensi. Le Vassor lib. XXXIX. p. 135.

**** Piasecius p. 511. omnium autem istorum bellorum unica causa, rationes status Domus Austriacae, ne hoc quidem anno ad aliquod temperamentum reduci poterunt: Conventusque ad hoc Colonia Agrippina indictus, quo minus initiaretur, nunc hac, nunc illa excusatio obstitit: maxime ea, quod Imperator nollet admitti ad eam Hollandos; hacque sublata difficultate cura Legatorum Venetorum, alia emerfit de non dando ibidem loco filiis Friderici Comitis olim Electoris Palatini, ac Principibus Germaniae Federatis, quasi indignitas esset Imperatori, si cum suis subditis,isque bello denictis pacem tractaret. Atque in his aliisque similibus dubiis disputandis integrum triennium effluxit: demumque ne tentata quidem tractatione concordiae Colonia Legatus Papa Cardinalis Ginettus cum aliis qui conveniant, discessit. Pufendorf lib. X. §. XC.

***** Pufendorf §. LXXXIV. Piasecius p. 489. Theatr. Eur. Tom. III. p. 692. Acta huius Conventus extant apud Londorpium Tom. IV. p. 576. Ludolph lib. XXXVI. c. II. n. 56.

***** Prodiit hac de causa Manifestum, seu deductio Caroli Ludovici ad Sacram Caesarem Maiestatem, continens ius successionis in Electoratu 1637. §. quod etiam vernaculo extat sermone, cuius auctor habetur Gottfried Mellen, quod etiam extat apud Londorpium Tom. IV. p. 640. cui Bavarus opposuit Anti-Manifestum, quod etiam extat apud Londorpium Tom. IV. p. 711. una cum Palatini responsione p. 727. Cuius est brevis Manifestatio Anti-Manifesti Bavarici, 1640. 4. & confirmatio manifestationis 1642. 4. Sic etiam Ioachim Ioannes Rusdorius Eversionem Electoratus Bavarici, & vindicias dedit causae Palatinae, cui tamen respondet Io. Adlzreiterus. Bavariem autem scriptum contra Breuem Manifestationem exhibetur apud Meyerum Lond. suppl. Tom. IV. p. 352. Ad causam Palatini spectat etiam Epistola de Iure Electorali Gentis Palatino-Bavaricae 1637. 4. Pomii Palestini Evaporatio, hac est: enodatio responsum & rescriptum in causa Palatina nuper datorum Londini 1641. 4. Vid. Bibl. Iuris cap. X. V. §. XX. Gryphius de Script. Sec. XVII. p. III.

***** Adlzreiter p. III. lib. XXI. exente. Wassenberg lib. IV. p. 388. Le Vassor lib. XLI p. 105. Pufendorf §. LXXXIV. Actus Electionis describitur apud Londorpium Tom. IV. p. 606. Theatrum Europaeum Tom. III. p. 733. Capitulatio extat apud Lünigium p. Gen. Cont. II. p. 110.

***** Ex eodem capite non solum, sed exhibita etiam Caroli Ludovici protestatione Iustus Asterius, siue potius Tilemannus Stella, in Examine Comitiorum Ratisbonensium, hanc electionem reiecit tanquam illegitimam. Rationes colligit Piasecius p. 489. scribens: misistabant tamen plerique, ac querebantur taciti, quod praeter morem antiquum, non in pleno Electorum numero, iuxta praescriptum Aurea Bullae, immo quasi studiose excluso, ac sub custodiis relicto, priusque damnato quam iudicato Electore Treuerensi, eligeretur Rex Romanorum, apparebantque exempla vetera, in quibus praesertim Regis Romanorum (in Imperatoris electione sufficit, quod maior pars Electorum consentiat) spreto quod unus aliquis Elector absuisset seu dissenisset, Electio facta irrita habebatur) praesertim Conradi III. inauguratio Anno Christi 1139. Confluentia inconsultis omnibus Principibus celebrata, & propterea impugnata: & Philippi Suevi, qui Electus Rex Romanorum a suis fautoribus, absentibus & contemnis aliis Electorale ius habentibus abdicatus fuit ea dignitate Anno Christi 1198. ab Innocentio III. Papa Rom. Tum & Maximiliani I. ad cuius Electionem Anno Christi 1486. institutam, cum Vladis-

luns Rex Boëmia non fuisset vocatus, tandem oppugnavit, donec placatus cantione Comitiorum Anno Christi 1489. Francofurti celebratorum eam ratam habuit. Ac etiam Ferdinandi I. Regis Romanorum, Anno Christi 1531. Colonia renuntiati absente Ioanne Friderico Electore Saxonia, qui eum ob hanc causam diutius pro Rege Romanorum agnoscere noluit, donec anno Christi 1544. in Comitibus Spira allectus spe successionis in Ducatu Cliven. sibi tunc a Carolo V. Imp. stabilis, illam renuntiationem Regis Romanorum confirmaret. Hocque praevidendo a principio Comitiorum voluerat Imperator, ut Elector ille Treuerensis iudicaretur & exauthoraretur, quo alius ipsi interim sufficeretur, adeoque posset Electioni Regis Romanorum in eisdem Comitibus. Verum Electores tam difficilem Censoriam potestatem assumere recusabant; praesertim contra Electorem Ecclesiasticum, cuius personam primum apud Summum Pontificem Romanorum accusari, eiusque mandato capi iudicarique decuisset. Nec satis iusta ipsius abdicationis Electoratu causa esse videbatur ea, quod Hispanis non esset strictius colligatus, vel quod in illa perturbatione totius Germaniae sub adveniu Regis Sveci in praedia suorum locorum potius Gallos habebat, a quibus defendi poterat, quam Hispanos, qui alia quoque loca, praesertim Moguntiam servare non potuerunt, immo ei periculum accerserunt. Dubiumque erat cui magis fidendum esset in rationibus Imperii, Gallicae qui eius libertatem in pristinum statum restitui vellent, an talibus qui illud in hereditariam successionem mancipare contendunt. Aetio tamen respondet Petrus Ostermannus in legitima Ferdinandi III. coronatione. Siri Memor. second. Vol. VII. p. 408. Pufendorf lib. IX. §. LXF. Ludolph lib. XXXVI. c. II. n. 62.

***** Theatr. Europ. Tom. III. p. 745.

† Piascius p. 498. Wallenberg lib. IV. p. 398.

§. LXXXII.

Hicce peractis, Viennam rediit Ferdinandus II. ibique longo stomachi prouocatione quotidiani vomitus debilitati vitio consumptus, die xv. mensis Februarii, st. n. 1637. placide animam exhalavit. * Prima ipsius vxor Maria Anna, Wilhelmi Bauariae Ducis filia, cum qua xxiii. Aprilis 1600. nuptias contraxit, ** quae vii. Martii anno 1616. fuit defuncta. Alteram Eleonoram, Vincentii Mantuae Ducis filiam iv. Februarii 1612. duxit. *** Ex his liberos sustulit Christinam xxv. Maii 1601. natam, infantem defunctam; Ioannem Carolum Kl. Nouembris 1605. natum xvi. Decembris 1619. defunctum, Ferdinandum III. Mariam Annam Maximiliano I. Bauariae Duci nuptam, Caeciliam Renatam, & Leopoldum Guilielmum, Episcopum Argentoratensem, Passauiensem, Olmucensem, Magistrum Ordinis Teutonici & Supremum Belgii Praefectum. ****

* Piascius p. 497. qui etiam haec adnotat: die 15. mensis Februarii (quo Valentinus Egra ante triennium mactari fecerat,) placide animam exhalavit. Pufendorf lib. VIII.

§. XXXIV.

§. XXXIV. Theatr. Europ. Tom. III. p. 758. Adlzreiter p. III. lib. XXII. incunte. Carue p. 191. Le Vassor lib. XLI. p. 126.

** Vide diff. super. §.

*** Carafa p. 116. matrimonium interea inter Casarem, & Leonoram Principem Mantuanam Oeniponti celebratum est, totaque nostra Aula Oenipontum fuit profecta sponsalia corroboratura. Piasecius p. 357. qui tamen desponsationem Græcii in Stiria factam fuisse dicit. Theatr. Europ. Tom. I. p. 619. Bellus lib. VI. p. 615. Merc. G. B. Tom. XIV. pag. 108.

**** Rittershus. tab. Geneal. Pfeffinger Vitr. illustr. p. 755. De matrimonio Mariz Annæ Piasecius p. 486. Vienna interim quindecima Julii, desponsari fecerat Imperator Ferdinandus filiam suam natu maiorem Mariam Maximiliano Bavaria Electori & Duci, ac totum eum mensem in apparandis nuptialibus epulis, ludis, senationibus, spectaculis insumpsit. De his etiam Adlzreiter p. III. lib. XX. exente. Carue Itin. p. 141. Bavaria Dux Maximilianus Imperatoris filiam natu grandiozem Neptem suam, cum consensu Pontificis maximi in coniugem sibi adscivit. Optassem equidem, ut mihi hæc scribenti Kheuenhülleri Annales Ferdinandi fuissent in promptu, quos instructissima Serenissimi Ducis Saxo-Citicensis adseruat Bibliotheca: verum excusabit facile eximia Operis raritas.



DISSERTATIO TRIGESIMA SEXTA

DE

FERDINANDO III. ET IV.

§. I. Ferdinandi III. natiuitas, & gesta, antequam fieret Imp. §. II. Banerii gesta per Saxoniam, Thuringiam, Pomeraniam. Hermansteinum a Casarois capitur. Hanouia Comiti restituitur. §. III. Turba Hassiaca post Guilielmi mortem. §. IV. Mors Bogislai XIV. D. Pomeraniae. Pacis Consilia. Conuentus Colonienfis. §. V. Fœdus Suecos inter & Gallos renouatur. Progressus Cesareanorum per Pomeraniam. §. VI. Bernhardi Ducis progressus ad Rhenum. Prælium ad Rheinfeldam. Prælium ad VVittewicram. Occupatio Brisaci. Tractatus inter Casarem & Hassos. Carolus Ludouicus Palatinus tentat VVestphaliā. §. VII. Conuentus Ordinum Circuli Saxonie Inferioris & Rhenani Superioris. Varia consilia de pace. §. VIII. Progressus Suecorum a. 1639. in Misnia, Bohemia & Pomerania. §. IX. Bernhardi D. Mors. Galli Brisaco potiuntur. §. X. Conuentus nouus Lüneburgensis. Fœdus inter Hassos & Lüneburgicos. Tractatus secreti. §. XI. Progressus belli a. 1640. in Misnia, Castra Cesareanorum ad Salsfeldiam. Gesta ad Visurgim & in Silesia. Sueci Pomeraniam sibi plane vindicant. §. XII. Comitia Electoralia Noribergensia. §. XIII. Comitia Ratisbonensia 1640. Brema & Hamburgum ad Comitia vocantur. §. XIV. Tractatus Gaslariensis. De Pacis preliminaribus Hamburgi conuenit. §. XV. Decretum Comitiorum Ratisbonensium. §. XVI. Banerius Comitia Ratisbona turbare conatur. Gesta Suecorum in Misnia & Silesia. Prælium ad Guelferbytum. Mors Banerii. Coniunium Hildesienfe. Saxones Insatiā recuperant. §. XVII. Gesta Suecorum per Silesiam a. 1642. Prælium ad Sueidnicium. §. XVIII. Kænigsmarchii & Torstensohnii gesta per Misniam. Prælium ad Lipsiam a. 1642. §. XIX. Guebriani & Hasserum gesta ad Rhenum inferiorem. §. XX. Tractatus Stettinenses. Negotium Casaris cum Dano. Causa Palatina Vienna agitur. §. XXI. Gesta Torstensohnii, Kænigsmarchii & Guebriani a. 1643. §. XXII. Guelferbytum Augusto Duci restituitur. Hildesienfis controuersia componitur. §. XXIII. Comitia Deputatorum Francofurtensia. Casar, Georgium ab Eberstein in Galliam mittit. Legati Monasterium & Osnabrugam tendunt ad pacem tractandam. Ludouicus XIII. moritur. B. Sueco-Danicum. §. XXIV. Gesta per Holsatiam, Misniam, Silesiam & ad Rhenum. §. XXV. Ragotzius bellum mouet. §. XXVI. Difficultates circa Pacis initia. §. XXVII. Prælium ad Iancouiam. Casaris metus. §. XXVIII. Torstensohnius in terras Austriacas irrumpt, Ragotzio in Vngaria se iungit. Ragotzius pacem cum Casare facit. §. XXIX. Bauari gesta contra Turennum. Clades Gallorum ad Mergentheimum. Clades Bavarorum ad Allersheimum. §. XXX. Kænigsmarchii gesta in Misnia. Inducia Saxonica. §. XXXI. Initia Pacis Tractatum & qua ratione Imperii Status fuerint admissi. §. XXXII. VVrangeli gestu per Thuringiam, Hassiam, Bauariam. §. XXXIII. Electio Ferdinandi IV. in Regem Bohemie & Vngariae. §. XXXIV. Inducia Bauarica & Moguntina. §. XXXV. VVrangeli Casarem ad Egram adgreditur. §. XXXVI. Bauarus cum Casare Tractatus suscipit. Acta in Hassa. §. XXXVII. Gesta in Bauaria & Sueuia. Kænigsmarchius Pragam minorem capit. §. XXXVIII. Pax VVestphalica. §. XXXIX. Contenta Pacis Osnabrugensis. §. XL. Contenta Pacis Monasteriensis. §. XLI. Pacis Executio. §. XLII. Compositio controuersie Iuliacensis.

cenſis. Comitia Ratiſbona indictuntur. Conuentus quorundam Electorum Prage. Ferdinandus IV. eligitur & coronatur Rex Romanorum. §. XLIII. Recessus Imperii Nouissimus. §. XLIV. Augusta coronatur. Sueci Bremam tentant. §. XLV. Comitia Deputatorum Imperii Frangfurtensia. §. XLVI. Leopoldus coronatur Rex Vngariae & Bobemia. Carolus Mantuanus fit Imperii Vicarius. §. XLVII. Io. Georgii Saxoniae Electoris mors & diuifio terrarum. §. XLVIII. Ferdinandi Mors & familia.

§. I.



Ferdinandus III. lucem hanc Græcii XIII. Iulii 1608. adspexit.*

Hic, postquam adultus, VII. Decembris 1615. Sempronii in Regem Vngariæ fuit electus, & sequenti die inauguratus.** Anno 1617. die xxv. Nouembris corona regni Bohemici fuit insignitus.*** Anno 1634. post Wallensteinii

interitum Exercitui Cæsareo præfectus, occupatione Ratisbonensi & victoria Nordlingensi inclaruit.**** Inde a. 1636. XII. Decembris in Regem Romanorum fuit electus & xx. Decembris inauguratus,***** qui misso Romam Io. Antonio, Eggenbergio Principe, obedientiam Papæ XVI. Nouembris 1638. promisit.*****

* Sigism. von Bircken lib. VI. p. 1398. Schönleben prolegom. p. II. c. X. p. 267.

** Diff. super. §. XXV.

*** Diff. super. §. XXXII.

**** Diff. super. §. LXXII.

***** Diff. super. §. LXXXI.

***** Extat oratio apud Meyerum Lond. suppl. Tom. IV. p. 115.

§. II.

Sub initium statim anni 1637. Banerius, postquam Saxones III. Ianuarii ad Eulenburgum fugasset, Torgam capit, Lipsiam XIII. Ianuarii obsidet, sed re infecta discedit.* Hatzfeldius igitur & Götzius Electori laboranti in subsidium, & soluta Lipsiæ obsidione, in Thuringiam veniunt, per agrum Erfurtensem Ienam contendunt, quam paucis centuriis infessam, capiunt & diripiunt, nec Musis parcunt.** Dum autem post varias velitationes Banerium ad Torgam includere conarentur, hic in Pomeraniam, Iunio mense se recipit.*** Cæsarei igitur, Gallasio duce, Pomeraniam irrumpunt, & Loitium, Wolgastum, Demminum, Vsedomiam insulam occupant.**** Ad Albim vero Cæsarei Ratenauiam, Huelbergam, Werbenſe munimentum, Doemitzam, Lüneburgum & Winsenam capiunt.***** Hermansteinum etiam ad Rheni & Mosellæ confluentem arcem munitissimam, Cæsarei, post absumptos equos, asinos, canes, feles, mures ac glires XVI. Iunii ad deditionem adigunt.*****

Hag.

Hanouia vero a Suecis haëtenus inſeſſa, ſingulari tranſactione Comiti reſtituitur. ***** Et licet Bernhardus Dux cis Rhenum progredere-
 occurrente tamen ipſi Io. Wertano & caſtra ipſius fruſtra oppugnante,
 nihil memoratu dignum fuit geſtum. *****

* Pufendorf lib. IX. ſ. III. IV. Vogel p. 536. Adlzreiter p. III. lib. XXII. n. 25.
 Theatr. Eur. Tom. III. p. 750.

** Adlzreiter p. III. lib. XXII. n. XXVII. ſoluta Lipſiæ obſidione, Comes Matzfeldius,
 ſociatis cum Gätzio & Darmſtadienſi Landgrauio copiis, per agrum Erfurtenſem, Ienam cum inſa-
 ſatis exercitu contendit. Quare Stalbanſius, Suecus, cui eius regionis cura id temporis erat im-
 poſita, oppidis omnibus, Ienam præter & VVeimariam, expilatis, profugit trans Salam, iugis
 aliquot de ponte ſolutis. Iena proinde paucis Suecorum centuriis inſeſſa, protinus paſſim dire-
 ptioni cæteraque Martis inſolentia, qua nec a Ienænſibus quidem Muſis ſibi temperauit. Conſi-
 lium erat, Suecos per Sala vadum inſeſſari, ſed tormentis illi e regione diſpoſitis, per dies ali-
 quot tranſitum molientes arcuerunt, donec maiore vi, Torgauiam (quo Bannerus a Lipſienſi obſi-
 dione diuerſerat) reieſti, ſe recepere. B. parentem ſæpius narrantem audiui, ſe cum Muſis
 hic loci tunc vacaret, vitæ periculum a Cæſareo milite intentatum vix euaiſſe.

*** Pufendorf ſ. V - X.

**** Pufendorf ſ. XV - XXIV. Carue Itin. c. XXIII - XXVII. Adlzreiter p. III.
 lib. XXII. n. 40.

***** Pufendorf ſ. XXIX. XXX. Theatr. Eur. Tom. III. p. 801.

***** Pufendorf ſ. XXXV. Adlzreiter p. III. lib. XXII. n. 4. ſqq.

***** Pufendorf ſ. XXXVI. Extat iſta tranſactione apud Londorpium Tom. IV. p. 687.

***** Pufendorf ſ. XXXVIII. XXXIX. XL. Adlzreiter p. III. lib. XXII. n. 14. ſqq.

§. III.

Guilielmus V. interea, Haſſiæ Landgrauus, cum copiis quibus-
 dam Suecicis in Friſiam penetrabat, ſed, dum Stickhuſii obſidioni inhæ-
 reret xxiv. Septembris 1637. graui morbo correptus extinguitur, incertum
 fato, an alieno ſcelere. * Quanquam autem Conſiliarii Caſſellani, audita
 Principis morte, ſtatim prouinciales & militem in verba Guilielmi VI.
 filii adigerent, Georgius II. tamen Darmſtadtiensis edictum proſcriptio-
 nis a Ferdinando II. conceptum a Tertio confirmatum, ſed haëtenus non-
 dum publicatum Caſſellas mittit, vna cum litteris, quibus adminiſtratio-
 nem prouinciæ ex Cæſaris auctoritate ſibi depoſcebat, in refractarios
 atroces poenas denuntians, & cominus oſtentato Cæſareo exercitu.
 Mox edicto Haſſiæ Ordines Alsfeldam ad conuentum agendum euocat,
 intercedentibus Caſſellaniſ, ſuique Principis cauſſam aſſerentibus. Sed
 & Saxoniz Elector eodem litteris hortatur, vt Cæſaris ſe voluntati, pa-
 cique Pragenſi adplicent. His monitis vt pondus accederet, Götzius
 cum exercitu ſuo Haſſiam verſus tendebat. Vnde Caſſellani, hortan-
 tibus multis Imperii Principibus & flagitantibus Haſſiæ Ordinibus, Mar-

Z z z z z z z z z z

pur-

purgi cum Darmstadtensi tractatus suscipiunt. Vbi quanquam hic circa adfectatam administrationem, damnique retusionem aliquam multis myriadibus taxatam, nonnihil remisisse videretur: tamen cum oblata ab ipso iuramenti formula vix tolerari posse videretur, tractatus tunc incassum cadebat. Mox nouo Cæsaris edicto Landgrauii testamentum & Ordinum iuramentum Principi præstitum irritum declaratur: simul hisce iniungitur, vt Darmstadtensem provinciam administratorem agnoscant, copias suas Cæsareis iungant, loca occupata restituant, Pragensi paci se submittant, foederibus exterorum renuntient. Landgrauia igitur tempori extrahendo tractatus cum Darmstadtensi instaurat, dum interim Hassorum Dux militaris Melander rebus per Frisiam dispositis, in Hassiam tenderet, iuncto sibi apud Heruordiam cum Suecis Kingio. Quibus cum par non esset Götzius, qui nuper duo militum milia ad Rhenum miserat, retro cedebat. Vnde istis occasio dabatur, munitis Hassiæ oppidis necessarias res inferendi.**

* Pufendorf lib. IX. §. XXXI. qui addit: *sane Laurellius medicus fatabatur, Melandro autore, aut saltem conscio venenum ipsi propinatum fuisse.*

** Pufendorf §. XXXI. XXXII. Extant de hoc varia scripta apud Meyerum *Land. suppl. Tom. IV. p. 8.* Tractatus Marpurgensis exhibetur *p. 86.* Adlarceiter *p. III. lib. XXII. n. 22.* Theatr. Eur. *Tom. III. p. 838. 901.*

§. IV.

Eodem anno, cum x. Martii Bogislaus XIV. vltimus Pomeraniz Dux sine prole fuisset extinctus, hæreditatem eius cernere omnibus modis cupiebat Elector Brandenburgicus, passimque iactato iure suo, Suecos velut alienæ rei detentores in inuidiam vocare satagebat. At, Sueci iure belli partim nitebantur, partim foedere cum Bogislao a. 1631. concluso.* Scriptis non solum res agebatur & legationibus, sed etiam Brandenburgicus possessionem adprehendere tentabat, cui tamen Bielckius, qui provinciam a Suecis fuerat præfectus, resistebat.** Inter ista de pace diuersimode agebatur. Moguntinus equidem & Brandenburgicus, Electoralis Collegii nomine Sigismundum Marchionem delegauerant, expediendis, quæ tractatui præparando requiruntur. Hic etiam Kl. Martii Vierradz Pomeraniz cum Bielckio congressus, id effecerat, vt per subdelegatos Io. Lilliestroemium a Bielckio & Io. Georgium Bornium & Io. Marenholtzium a Marchione substitutos, qui ad conditum diem Kl. Iunii in Oderæ fluminis insula inter Oderbergam & Suetam congregiebantur, de loco & tempore Tractatum inuicem acturi. Postquam autem Marchio ab Electore ad nuptias Poloniz Regis legatus esset destinatus, Tractatus isti Iu-
lio

ho mense expirant. *** Eodem anno secretos Hamburgi cum Saluo tractatus moliebatur Augustus, Dux Brunsvicensis, internuntio Werdenhagio, clam succinente Caesaris apud Hamburgenses Residente Mentzelio. **** Franciscus etiam Albertus & Henricus Iulius, Lauenburgici Duces, Banerium in castris apud Torgam accedentes, secreto de pace agebant. ***** Horum vero uti etiam Daniæ Regis & Adolphi Friderici, Ducis Megapolitani conatus fuerunt irriti. ***** Non maior erat successus tractatibus communi paci instaurandæ Coloniz institutis, dum nec Sueci eo venire, nec Galli Ferdinandum III. pro Imp. vellent adgnosceret, nec Imperator Ordines ad Pacis Tractatus admittere. *****

* De hoc fœdere dictum *diff. sup. §. XL.*

** Pufendorf §. XLI - XLIX. *Theatr. Eur. Tom. III. p. 788. Extant Literæ ab obitu Pomeraniæ Ducis, ex aula Serenissimi Septemviri Brandenburgici & ad eam data 1638. 4. quibus etiam iura Brandenburgica defenduntur.*

*** Pufendorf §. LIV. LVI. LVII. *Extat de eo succincta narratio omnium eorum, quæ ab ultimis comitiis Septemviralibus, & eligendo Romanorum Regi Ratisbonæ habitis in pace cum Corona Sueciæ negotio, usque ad exitum anni 1637. sunt gesta 1638. 4.*

**** Pufendorf §. LVIII.

***** Pufendorf §. LIX.

***** Pufendorf §. LX. LXI. LXII.

***** Pufendorf §. LXIII. LXIV. LXV. LXVI. *Dictum de his Colonienfibus Tractatibus diff. *supr.* §. LXXXI.*

§. V.

Interea de fœdere Suecorum cum Gallis renouando agebatur, ad bellum iunctis viribus persequendum, dum paci non fiderent, quod post varias disceptationes * demum Hamburgi xxiv. Februarii st. v. 1638. concluditur, de bello aduersus Cæsarem continuando. ** Cæsarei vero in Pomerania progredientes xxi. Februarii Gartzium Pomeraniæ & xii. Martii munimentum ad Warnemundam capiunt. *** Licet Banerius Iulio mense Gartzium, Loitium, Tribsefium, Damgartum, demum vii. Septembris Wolgastum recuperaret, **** Gallasium etiam, dum in istum pergeret, cedere cogeret, qui trans Albm per Marchiam, & hac relicta in Magdeburgicum agrum abit, populatione longe lateque facta, inde in Silesiam & Bohemiam concedit. *****

* Quæ Gallos inter atque Suecos fuerint disceptationes, exponit Pufendorf *lib. IX. §. LVIII - LXXIV: lib. X. §. III - XII.*

** Formula fœderis exhibetur apud Pufendorffium *lib. X. §. XIV.* Pactum fœderis adiectum §. XV. Idem fœdus exhibet Londorpius *Tom. IV. p. 689. & in Recueil Tom. IV. p. 384. Le Vassor lib. XLIII. p. 520.*

*** Pufendorf *lib. X. §. XIX. XX.*

Z z z z z z z z z z

*** Pufendorf

**** Piasecius p. 512. Pufendorf §. XXII.

***** Pufendorf §. XXVIII. Adlzreiter p. III. lib. XXIII. n. 50.

§. VI.

Eodem anno Bernhardus Dux denuo Rhenum versus mouet, Seckingam & Lauffenburgum capit, Rheinfeldam obsidet, quam etiam post proelium ad Rheinfeldam, xxi. Februarii, in quo ipse Cæsareanorum Dux Io. Wertanus fuit captus, xiii. Martii honestis conditionibus ad deditio- nem compellit, * quam Maio mense Rötela & Friburgum sequuntur. ** Bernhardus etiam postquam xxx. Iulii st. v. proelio ad Witteweiram Ba- varos vicisset *** Brisacum arctius includit, quod acerrime licet a Rhei- nachero defensum, post varie tentatum a Götzio auxilium, demum fame subigente, iiii. Decembris ad deditio- nem fuit compulsus. Indeque non solum pleramque Alsatiæ partem occupat, sed etiam in Burgundiam ir- rumpit, multa loca occupat, ibidemque hyberna constituit. **** Obhas Bernhardi victorias Moguntini Electoris & Georgii Darmstadtini opera, Tractatus pacis inter Cæsarem & Hassos Moguntiz concluditur, Cæsareis ad omnia fere Hassorum postulata facilibus. Circa ratihabitionem vero Cæsaris negotium hærebat, ideo, quod Landgrauia non sibi solum, sed & aliis Imperii Ordinibus liberum sacrorum usum esset stipulata. ***** In Westphalia vero Carolus Ludouicus Palatinus Elector Meppenam, di- tionis Monasteriensis, Cniphusio quondam a Regina Sueciæ donatam, ab huius hæredibus redemerat, sedem armis futuram, quæ auxilio Regis An- gliz, & aliorum adparabat, & vbi recentes delectus coirent. Hanc tamen postquam Kl. Maii Cæsarei occupassent, Palatinus cum Kingio, Suecorum Duce copias iungit, sed vtrique vii. Octobris ad Lemgouiam ab Hatzfel- dio cæduntur. *****

* Piasecius p. 512. Caruz Itin. c. XXXIII. qui etiam Capitulationem exhibet. Wassenberg p. 427. Pufendorf §. XLV. XLVI. XLVII. Theatr. Eur. Tom. III. p. 911.

** Pufendorf §. XLVIII. Meyeri Lond. suppl. Tom. IV. p. 110. Adlzreiter p. III. lib. XXIII.

*** Pufendorf §. LII. Theatr. Eur. Tom. III. p. 963. Wassenberg p. 436. Le Vassor lib. XLIII. p. 621. Adlzreiter p. III. lib. XXIII. n. 25.

**** Piasecius p. 513. Pufendorf §. LVII. Theatr. Eur. Tom. III. p. 1022. Burgol- densis p. I. disc. I. p. 131. Le Vassor lib. XLIV. p. 102. Meyer Lond. suppl. Tom. IV. p. 128. Adlzreiter p. III. lib. XXXIII. n. 35.

***** Iamdum XXIII. Ianuarii 1638. inter Castellanos & Darmstadtenses conue- nerat, quos Tractatus exhibet Theatr. Eur. Tom. III. p. 901. postea vero Moguntiz novi coeperunt, de quibus Pufendorf §. XXXIV. XXXV. Theatr. Eur. Tom. III. p. 972.

***** Piasecius p. 512. Adlzreiter p. III. lib. XXIII. n. 38. Pufendorf §. XXXVI. XXXVII. XXXVIII. Wassenberg p. 364.

§. VII.

§. VII.

Habitus inde Luneburgi vii. Nouembris Conuentus Ordinum Circuli Inferioris Saxonix, volente sane Cæsare, qui hos bello aduersus Suecos implicare satagebat. Sed cum de neutralitate, de armis pro sui defensione agitari audiret, Electores subornabat, qui litteris ab hoc instituto eosdem dimouerent, velut ea neutralitas & peculiaria foedera legibus Imperii pacique Pragensi aduersarentur. * Ordines etiam Circuli Rhenani superioris facto Kl. Decembris Wormatiæ decreto, de sua agebant defensione. ** Dum interim Palatinus Elector de foedere cum Suecis ageret, *** Lauenburgici etiam Duces de pace inter Cæsarem Suecosque seorsim concilianda laborarent, **** Mediente Dano variis de pace Lubecæ Hamburgi aliisque locis inter Ferdinandum Curtium Comitem a parte Cæsaris, Saluium a Suecorum parte & Auauxium Gallorum facti fuerunt congressus & de litteris salui conductus, loco & tempore conuentus fuit tractatum, licet de formula litterarum salui Conductus, nec de loco adhuc conveniret. *****

* Pufendorf §. XLIII. Responsio Statuum Circuli ad Electores extat apud Londorpium Tom. IV. p. 697. litteræ ad Ordines Circuli Inferioris apud Meyerum Lond. suppl. p. 117. Adlzreiter p. III. lib. XXIV. n. 17.

** Extat illud apud Londorpium Tom. IV. p. 691.

*** Pufendorf §. LXII.

**** Pufendorf §. LXIII. LXIV.

***** Pufendorf §. LXIII. §99.

§. VIII.

Insequenti anno 1639. Banerius, postquam Albim transisset, in Misniam irrumpit, Freibergam mense Martio, adgreditur, quam tamen adventante cum valida manu in auxilium Bucheimio Comite, iterum deferit. * Postquam vero Torstensohnio fuisset iunctus, iv. Aprilis Cæsareas & Saxonicas copias ad Chemnicium cædit; ut totus fere horum exercitus deleteretur. Cæforum cadaueribus integrum milliare spargebatur, captiuorum mille quingenti erant, quos inter Bucheimius Comes. Capta tormenta sex, pedestria signa viginti vnum, equestria quadraginta duo. ** Denuo x. Aprilis Freiberga frustra tentatur, Mansfelda tamen & Pirna in Suecorum veniebant potestatem. *** Et licet de Dresda in potestatem redigenda deliberaret, quam annonæ caritas premebat, ob interceptam Albis subuectionem, ista tamen relicta in Bohemiam tendit, Pragam xx. Maii frustra tentat. **** Sed postquam Hatzfeldius in auxilium Saxonix Electori veniens, Suecica præsidia eiicere conaretur, in Misniam regreditur, *****

verum

verum postquam Pirnæ munimenta deiecisset, denuo in Bohemiam redit, xiii. Octobris Pragam tentat. ***** Dum ad Pragam Banerius hæreret, Saxo Budissinam recuperat. ***** Sueci vero omnem recuperant Pomeraniam, & quod solum supererat Demminum iii. Martii, fame subigente, ad deditionem compellunt. † Inde xxvii. Iulii Landsbergam expugnant, atque Augusto mense, in Silesiam irrumpunt. ††

* Pufendorf *lib. XI. §. VI.*

** Piaſecius p. 512. Pufendorf §. VII. Meyer *Lond. suppl. Tom. IV. p. 166. Ad-*
reiter p. III. lib. XXIV. n. 29.

*** Pufendorf §. VIII.

**** Pufendorf §. IX. X. XI.

***** Pufendorf §. XII.

***** Pufendorf §. XV.

***** Pufendorf §. XVI.

† Pufendorf §. XVIII.

†† Pufendorf §. XIX. XX.

§. IX.

Inter hæc, multa erat Gallos inter & Vinariensem discordia super possessione Brisaci, quam Galli magno desiderio adpetebant. Sed id, ne in Gallorum manus traderetur, Grotius suaserat. Ac cupiebat Dux certam sibi in usum belli & pacis sedem parare, simul hoc modo apud amicos iuxta & hostes pretium sui accendere; nec obscure destinata sua pandebat, cusa moneta, Saxonice & Brisacenſibus insignibus notata. Tentabant inde Galli Ducem, ut parem aut maiorem numerum Gallorum cum Germanis in oppidi præsidium admitteret. Ad blanditias inde conuersi, mittebant, qui Ducem Lutetiam ad spectacula & choreas inuitarent. Sed & per matrimonium eum illaqueare conabantur, proposita Combaleta Eguillonæ Duce, Richelii cognata, quam velut Saxonico sanguini imparem adspernabatur. Miserat tamen Dux Erlachium in Galliam, qui negotia & morbum excusabat, quo minus Lutetiam ipse accesserit. Cum isto Galli super tradendo Brisaco, si quid Duci humaniter accideret, clam conueniebant. Ut igitur Ducis destinata infringerent Galli, quem & potentem, & vicinum habere nolebant, pecunias ipsi subtrahebant, quas e Suecia subministrari non posse nouerant. Simul ne nouorum delectum ipsi copia foret, conquisitores militum magna cum vi pecuniæ Basileam, & Argentoratum mittebantur, qui Gallis militem conducerent. Inter hæc consilia, ex Burgundia redux Bernhardus, ubi multas vrbes expugnauerat, Neuburgum ad Rhenum peruenerat, postera die copias trans Rhenum ducturus, cum ex improviso ipsum morbus

bus inuaderet, quo momento ingrauescente, postquam testamentum secretum condidisset, III. Iulii 1639. fuit extinctus. Paucis ante mortem horis nigra macula in corpore eruperant: unde aliqui malignam febrem suspicabantur, sed veneno necatum a pluribus creditum; idque a Medico Geneuensi Blandino, mistum putabatur. Varii erant qui Vinariensem exercitum sibi conciliare studebant. Ex testamento equidem Wilhelmo fratri ius competebat, qui tamen moram necebat. Palatinus Elector dum ex Anglia redux, cum magna argenti summa, pro conciliandis Exercitus ducibus in Brisgoiam properaret, per Galliam transiens detinebatur. Cæsarei etiam exercitum tentabant. Et licet Bernhardus Dux testamento cauisset, Suecorum auspiciis exercitum esse seruandum, praualebant tamen Gallorum artes, & corruptis ducibus, per pactum Colnariense xxix. Septembris initum, exercitus iste sub Ducis Longueuillii, qui a Gallis ad id fuerat destinatus, imperium, loca a Vinariensi Duce capta, in Gallorum potestatem, cauponante Erlachio rediguntur. Hæ copiæ, postquam aliæ Gallorum se iunxissent, in Palatinatum descendunt, quibus tamen Bauaricæ se opponunt. * Sed postquam Piccolomineus Rhenum esset transgressus, & xvii. Iunii ad Diedenhofam Gallos prostragasset, ** Longueuillius retro mouens, Neustadium, mox Alzeam, & Oppenheimum occupat. Verum, ob ducum discordiam & famem increbescentem, misera horum erat facies. Machinis igitur Bingæ relictis, apud id oppidum, & Bopparti ac Baccharaci Rhenum traiciunt, ac primum in Sylua Occidua hyberna capeffunt.

* Hæc Ducis Bernhardi atque Exercitus Vinariensis fata prolixius exponit Pufendorf *lib. XI. §. XXXVIII. ad LV.* Extat de eo scriptum apud Londerpium *Tom. IV. p. 702.* Piafecius *p. 513.* Le Vassor *lib. XLIV. p. 113. 262.* Adlzreiter *p. III. lib. XXIV. n. 9. 10.* Tractatus de hoc exercitu cum Gallo conclusus extat in Meyeri *Lond. suppl. Tom. IV. p. 170.* *Recueil Tom. III. p. 396.* Facit huc Samuelis Gloneri *Lessus Vinariensis* Matthæi Lungwiti *H. Bernhards Kriegsthaten & Georgii Engelfüßii Sachsen-Vveimarischer Feldzug.* Mülleri *Ann. Saxon. p. 360.* vbi ex iudicio Medicorum satis adparet, ipsi venenum fuisse propinatum Ludolph *lib. XXXIX. c. II. n. 48.* ☛

** De hac victoria Meyeri *Lond. suppl. Tom. IV. p. 176.*

§. X.

Inferioris Saxonie Ordines nouo sub initium anni Luneburgi instituto conuentu, de neutralitate Circulo concilianda agebant, frustra licet eos Cæsaris nomine, Curtio sollicitante. * Multa quoque eo tempore de tertiis formandis partibus spargebantur, in quas præcipue Danicæ Rex inclinabat. ** Dum autem Cæsar tractatum cum Landgrauia non ratihaberet, *** ista concluso cum Friderico, Augusto & Georgio

Brunsvici & Luneburgi Ducibus foedere, in bellum propendebat, licet parum promoueret. **** Dum interea Hamburgi pacis negotiatio circa formulam salui conductus hæreret. ***** Inter Curtium vero & Salvium secreti instituebantur Tractatus, quos Lauenburgicus promovere nitebatur. Cum Banerio etiam in Bohemia per Oswaldum Medicum tales instituebantur, licet eiusmodi Tractatus Suecis admodum essent suspecti. *****

* Pufendorf §. XXV-XXXII.

** Pufendorf §. XXXIII.

*** Pufendorf §. XXXIV. Extat fœdus illud apud Londerpium p. 709.

**** Pufendorf §. XXXIV. XXXV. XXXVI. XXXVII.

***** Pufendorf §. LXIII. §q.

***** Pufendorf §. LXVI. §q.

§. XI.

Ineunte anno 1640. Cæsarei Februario mense plura loca per Bohemiam recuperant. * Dum autem Banerius eodem mense in Misniam tenderet, ** Cæsarei cum Saxonis e Vogtlandia mouentes, ad Salsfeldam castra metantur, ac Ienæ, alibique destructos a Banerio pontes in Salam reficiunt, dum interim Sueci sub Banerio sua castra viii. Maii opponerent. Post varias velitationes, tandem foederati mouent, cœmerarium rati, hostem intra munita castra adoriri. *** Interim per Hassiam ad Visurgim in ditiones Lüneburgenses vterque exercitus discedit, Georgio Lüneburgi Duce Suecis fauente. **** In Silesia Sueci Wolauiam, Cæsarei Hernstadium, Iauram, Strigauiam capiunt, Hirschbergam tentant, cui Stalhantschius subuenit. ***** Brandenburgici vero Francofurtum ad Viadrum xiii. Iulii frustra tentant. ***** In Pomerania post mortem Georgii Guiljelmi Electoris Brandenburgici, qui Regiomonti xxi. Nouembris 1640. fato fuit functus, Sueci nunc apertius summum prouinciæ imperium exercere constituunt, nouo Electore Friderico Guiljelmo Pomeranos frustra sollicitante. ***** Ad Rhenum Hispani iii. Februarii Alzeiam capiunt, circa Brisacum vero recuperandum incassum laborant, quod Galli missi in Alsaciam Oisonuillio cum titulo Generalis Vicarii plane sibi vindicant. †

* Pufendorf lib. XII. §. III.

** Pufendorf §. IV.

*** Pufendorf §. IX. X. XI. XII. Adlzreiter p. III. lib. XXXV. n. 31.

**** Pufendorf §. XIX-XXVIII.

***** Pufendorf §. XXI. XX. XXXI. XXXIV.

***** Pufendorf §. XXXII.

***** Pufendorf §. XXXVII. XXXVIII.

† Pufendorf §. XXXIX. XL. XLI.

§. XII.

Incunte hoc anno, Comitia Electorum, Cæsaris instinctu Noribergæ celebrabantur. Proponebatur a Moguntino xxiii. Ianuarii, mox & Cæsaris Commissario, de restituenda Imperio pace, aut si per externos ea obtineri nequeat, belli continuandi mediis. Adierant eum Conuentum aliorum quoque Ordinum Legati, quos inter Lüneburgici. Hi tranquillandæ Germaniæ cum primis vrgebant, vt consultationes de bello ac pace, non vti hæcenus penes paucos, sed vniuersos Ordines forent. Pro se super detento a Cæsareis Guelferbyto, causæque Hildesienfis iniuria querebantur. Hisce super communi tractatu instituendo, succinebant Neoburgici, Mecklenburgici, Francosurteneses atque Vlmenses. Idem suadebant Legati Danici, Electores vero, vt illos a coniunctione cum Suecis auerterent, de Guelferbyto ipsis spem faciunt, oblata mediatione sua in negotio Hildesienfi. Landgrauiam etiam monent, vt Legatos suos mittat, quanquam paullo post, & hæc & Lüneburgici copias suas Banerio iungerent. Cæterum, Electores cum sentirent, citra aliorum Ordinum operam, super præsentibus negotiis statui non posse, conuentu omnium Ordinum opus esse, decernunt, * qui & a Cæsare Ratisbonam indicitur, initio intra duos menses faciendæ. Regis Galliarum nomine aderat tunc Noribergæ Heppius, sed quia legationis suæ idoneam fidem facere non poterat, a Cæsaris Commissario protinus iuebatur vrbe cessare. **

* Pufendorf lib. XII. §. LXXX. Adzreiter p. III. lib. XXV. n. 3. Extant Acta huius Conuentus apud Londorpium Tom. IV. p. 785. Scripta coniunctionem Lüneburgicorum cum Suecis concernentia reperiuntur p. 829. Ludolph lib. XL. c. III.

** Litteræ conuocationis XXVI. Maii 1640. extant apud Londorpium Tom. IV. p. 816. Theatr. Eur. Tom. IV. p. 265.

§. XIII.

Serius coeuntibus Ordinibus, fit tandem iii. Septembris per Guilielmum Badensem propositio, de tranquillando Imperii Statu, atque vt, quoad pax obtineatur, super belli subsidii decerneretur, de instauranda quoque iustitia addebatur, * ipso Cæsare præsentem, Statusque singulari sermone exhortante. De pace primum agi coeptum, sed dum mox adpareret, omnem operam inanem fore, absente parte aduersa, foederatos vel ad Comitiorum locum, vel Noribergam esse vocandos, quibusdam placebat. Sed Cæsari inconsultum videbatur, vtramque

Coronam in vnum locum vocari. Vnde tunc placebat, circa Coloniam pro Gallis, & Lubecam pro Suecis nihil esse mutandum. Id non satis ex dignitate iudicabatur, Reges ab Electoribus inuitari, ne pacem petere viderentur; sed vt Pontifex & Veneti apud Gallum, Daniæ Rex apud Suecam ea de re ageret. Super diplomatis salui conductus tandem a Cæsare impetratum est, vt ex petito Regum formarentur, excluso vocabulo nondum reconciliatos, quos Cæsar ante admitti nolebat. Licet Cæsar, instinctu Hispanorum, ad pacem non adeo videretur pronus, ac spes esset, exteros vi posse Germania depelli, coniunctis cum Cæsare omnibus Ordinibus. Quanquam autem aliqui Ordinum non prius ad alterum propositi caput accedendum contenderent, quam super primo plane foret conuentum: vrgebat tamen Cæsar, vt super hybernis, ac supplendo, alendoque exercitu absolueretur; in quod maior Ordinum pars consentiebat. Petentibus a Cæsare propositum, vt exercitus partim per Franconiam in hybernis collocaretur, idemque ad octoginta bellatorum millia augeretur. Designatio sumtuum intra quinque menses faciendorum vltra nonaginta tres auri tonnas adscendebat. Hospitatio militum ab Electoribus & Principibus arbitrio Cæsaris committebatur, incassum queritantibus Urbibus, seque isti oneri eximi flagitantibus. Etsi dum Ratisbonæ desuper consultaretur, iam Cæsaris iussu legiones in hyberna properarent. Exercitui alendo Austriaci & Bauari liberaliter centum quinquaginta menses Romanos; alii sexaginta & minus, Ratisbonenses duodecim tantum adnuebant. Urbicorum plerisque sexaginta placuerunt, multis cum obtestationibus, ne plane ad incitas redigerentur. His deliberationibus de bello annus consumebatur, etsi Cæsariam Kl. Nouembris monuisset, vt ad primum caput discutiendum rediretur; vt tamen de Amnestia, quæ hætenus maxime agitata fuerat, silentio præteriret & super Sueciæ satisfactione Ordinum sententiam exposceret. ** Ad ista Comitæ aque conuocabantur Hamburgum & Brema. Ista quidem ad sessionem & votum, protestantibus desuper Holsatiæ Ducibus, non fuit admissa; hæc protestante licet Bremensi Archiepiscopo, illud obtinuit. *** Actum quoque in iisdem Comitibus de Præcedentia inter Vinarienses & Altenburgenses **** de transferendo Iudicio Cameraali Francofurtum, licet Magistratu urbis hoc deprecante. ***** Diverfa in iisdem Comitibus proponebantur Grauzmina. ***** Franconici etiam Comites ad votum Curiatum iterum fuerunt admissi. †

* Litteræ inuitatorix extant apud Meyerum *Lond. suppl. Tom. IV. p. 264.* Propositio reperitur apud Londorpium p. 863. Separatim prodit *Ausführlicher Bericht, wie es in dem zu Regensburg anno 1640. angestellten Reichstag bey der Kayserlichen Proposition gehalten worden, Nürnberg 1640. 4.* cum designatione omnium Statuum & legatorum, qui præsto fuerunt. Ludolph *lib. XL. c. II. n. 26.*

** Pufendorf *lib. XII. §. LXXXI. LXXXII.* Integrum Comitiorum Protocollum exhibet Londorp *Tom. IV. p. 865. & Tom. V. p. 1. 599.* Meyer *Lond. suppl. Tom. IV. p. 271.* Adlzreiter p. III. *lib. XXV. n. 6.*

*** Extant litteræ Protestationis apud Londorpium *Tom. IV. p. 946. Tom. V. p. 2.* Bremensium defensio apud Meyerum *Lond. suppl. Tom. IV. p. 783.* Contra Hamburgenses prodit *Gründliche Remonstracion, das die Hamburger des Hochl. Hauses Holstein Erb-Unterthanen, Kopenhagen 1642. 4.*

**** Londorp *Tom. V. p. 100. 113.*

***** Londorp *Tom. V. p. 152.*

***** Londorp *Tom. V. p. 321.*

† Londorp *Tom. V. p. 555.* Decretum Imp. de eo extat apud Lünigium *Gen. Cont. II. p. 672.*

§. XIV.

Dum igitur Comitia ista, in sequentem annum protraherentur, de pace hinc inde agebatur. De foedere quidem inter Lüneburgicos & Suecos, iam a. 1640. concluso, post varias difficultates conuenit, * licet in sequenti anno 1641. de eiusdem ratihabitione multæ adhuc suborirentur difficultates, ** vsque dum irritum plane hoc fieret, per Tractatus Goslarienteses xvi. Ianuarii 1642. cum Cæsare conclusos. *** Cum Cæsare vero pacem adhuc Lauenburgici, **** atque Ernestus Saxonix Dux conciliare nitebantur, ***** dum interea Conradus Lutzouius cum nouis mandatis a Cæsare Hamburgum missus, qui cum Saluio variè tractabat. ***** Brandenburgico vero Electori, vt medius sit inter partes belligerantes conceditur. ***** Cum Gallis foedus Hamburgi xxx. Iunii 1641. renouatur. † Postquam a Cæsare xx. Augusti Edictum de Generali Amnestia fuisse publicatum, †† secreti Tractatus inter Conradum Lutzouium & Io. Adler Saluium, atque a Gallorum parte Claudium de Mesmes Comitem d' Auaux, Hamburgi continuantur, ††† demum circa Pacis Præliminaria xv. Decembris 1641. ibidem inter istos conuenit, vt loca vniuersalis Tractatus sint Osnabruga & Monasterium Westphaliæ, quibus durantibus Tractatibus, Neutralitas concederetur: vterque congressus pro vno habeatur, libero hinc inde commeatu. Salui conductus pro vtroque congressu commutenter vtrinque omnes intra duos menses, a parte Cæsaris pro Sueciæ Plenipotentariis, Residente Gallico, domo Palatina, Brunsvico-Lüneburgensi, Hasso-Cassellana, & Reliquis Imperii

Statibus, Sueciae foederatis, a parte Suecorum pro Imperatoris Plenipotentiariis, Deputatis Moguntinis & Brandenburgicis, idque secundum formulas conceptas. Dies congressus constituta esse debeat xxv. Martii. Vnus autem esse debeat cum Suecis Gallisque Tractatus. ††††

* De hoc late Pufendorf *lib. XII. §. XLIV - XLVIII.*

** Pufendorf *lib. XIII. §. LXIV - LXVIII.*

*** Pufendorf *lib. XIII. lib. XIV. §. LXVII. LXVIII. LXIX.* Extant isti Tractatus apud Londorpium *Tom. V. p. 762.* Lünig *p. spec. §. IV. p. 126.*

**** Pufendorf *lib. XII. §. LXVIII.*

***** Pufendorf *§. LXIX.* Londorp *Tom. IV. p. 837.*

***** Pufendorf *§. LXXIII - LXXX.* Varia scripta huc facientia reperiuntur apud Meyerum *Lond. suppl. Tom. IV. p. 304.*

***** Pufendorf *lib. XIII. §. LXX. LXXI. LXXII. LXXIII.*

† Pufendorf *§. LXXIV - LXXVII.* Adlzreiter *p. III. lib. XXVI. n. 32.* Extat illud foedus in *Recueil Tom. III. p. 414.* Meyerum *Lond. suppl. Tom. IV. p. 318.*

†† Extat apud Lünigium *p. Gen. Cont. II. p. 129.*

††† Pufendorf *§. LXXVIII - LXXIX.*

†††† Pufendorf *§. XC.* qui etiam ipsum Tractatum exhibet, in *Recueil Tom. III. p. 435.* Londorp *Tom. V. p. 760.* Meyerum *Lond. suppl. Tom. IV. p. 410.* Coniunctim prodierunt *Acta circa Pacis Preliminaria Amstelodami 1642. 4.* Pfanneri *Hist. P. VVestphal. lib. I. §. III.* Le Vassor *lib. XLVIII. p. 117.* Facit huc etiam *Copia Litterarum Amici ad Amicum de Tractatibus pacis, Amstelodami 1662. 4.* quibus integrum Preliminarium negotium exponitur.

§. XV.

Continuabantur interim Ratisbonae Comitia, ubi, dum Lüneburgici & Hassici Legati super amnestia vniuersali masculine fuissent locuti, tandem salui conductus beneficio priuati, Ordinibus non consultis, Ratisbona exesse iuebantur. * Fit tandem x. Octobris 1641. decretum, quo generalis Amnestia omnibus conceditur, caussa Bohemica, Magdeburgensi & Palatina excepta. Restitutio bonorum secularium eo modo fiat, quo a. 1630. fuerunt circa Suecorum Regis aduentum in Germaniam; ecclesiasticorum vero secundum tempus xii. Nouembris 1627. dirigatur. Monasterium & Osnabruga Tractatibus pacis instituendis confirmantur. Pax Religionis & Publica facta recta maneat: bellum continetur ad pacem usque vniuersalem: Decretum etiam de augendo Exercitu Caesareo, hospitalationibus, disciplina militari, centum & viginti mensuris Romanis. Nemo hostibus militet, nec Neutralitas concedatur: Ad promouendam Iustitiam Comitia Deputatorum Imperii ad Kl. Maii 1641. Spiram vel Francofurtum esse euocanda. Iudicium Rotwillense, aliaque Sueviae Imperialia vna cum Posta Imperiali conseruentur, ita.

tamen, ut grauaminibus de iisdem medela adferatur. Bulla Brabantina eo declaratur, ne Brabantini ciues extra territorium euocentur, nec Processus ab Arresto inchoetur. ** Licet in iisdem comitiis multa sine Legum Imperii ordine fuissent peracta. In Electorali Collegio Catholici Cæsari addicti, nec minus Saxo. In Principali Austriaci præsidebant, triginta amplius Euangelicorum vota aberant. Tergiuersantibus anathema Pontificis, offensa Cæsaris, subtractio *** pensionis Hispanica ostentabantur. Palatina causa Viennam ablegatur, ibidemque ix. Nouembris denuo suscipitur. ****

* Pufendorf *lib. XIII. §. XCV.*

** Hæc enim per Carolum IV. Ioanne Brabantino a. 1349. concessa, huius tenoris, ne quis siue Clericus sit siue Laicus, in quibuscunque causis civilibus vel Criminalibus, in subditos, Vassallos atque Ministros Ducis Brabantini aliquam iurisdictionem, vel iudiciariam potestatem, euocando, & proscribendo exercere præsumat, excepto casu denegata iustitiæ. Vid. *Synt. Iur. Publici diff. VI. §. XIII.*

*** De hac Comitiorum conclusione plenius egit Pufendorf *lib. XIII. §. XCI-XCVII.* Extat ipse Recessus in Corpore p. 1032. & apud Lünigium p. *Gen. Cont. II. p. 133.* Meyerum *Lond. suppl. Tom. IV. p. 337.* De causis in his Comitibus propositis Adlzreiter p. *III. lib. XXVI.* Pufendorf *de reb. Frid. Guil. lib. I. §. XX.* Ludolph *lib. XL. & XLI. c. II.* Separatim prædit *Bericht wie der Reichs-Abschied zu Regensburg ist abgelesen und publiciret worden, Nürnberg 1641.4.*

**** Pufendorf *lib. XIII. §. XCVI. XCVIII.* Adlzreiter p. *III. lib. XXVI. n. 12.*

§. XVI.

Inter hæc pacis consilia, Banerius sub initium anni 1641. Ratisbonam versus iter intendebat, spe Comititia ista turbandi. Et sæuiens tunc gelu facilem Danubii transitum pollicebatur. Dum vero Cæsar Ratisbona cedere nollet, edicto Ordines ad pacem constantiamque hortabatur, & contractis a Bauaro copiis, vrbs operibus & quatuor millium præsidio firmabatur. Remittens tamen gelu, facultatem Danubium glacie restrictum transeundum adimebat. * Neque Banerius hoc licet successu frustratus, spem belli, in Bauari Cæsarisque ditiones transferendi abiecerat. Per Palatinatum igitur superiorem in Bohemiam tendit, sed instante Piccolomineo, vltius pergit, ad Zuiccauiam Guebriano iungitur. ** Vtrique ad Salam pergunt, sed instante hoste, Sueci Halberstadtium sercipiunt, *** vbi Banerius x. Maii fuit extinctus. Idem factum paulo ante ii. Aprilis subierat Georgius, Lüneburgi Dux post circumpositum Guelferbyto obsidium. Vtrique non sine suspitione veneni, quod in conuiuio Hildesienfi propinatum fuisse dicebatur, fuerunt extincti. **** Augustus nihilominus Dux Guelferbyti obsidionem continuabat. Hunc varie quidem Cæsarei tentabant, ut a Suecis se-

ion-

iungeretur, verum dum nihil prævalerent, **** Leopoldus Archi-Dux in Piccolominei castra veniens, in auxilium Guelferbyto venit. Fit xix. Iunii st. v. atrox proelium per quinque horas, donec tandem peditatus Cæsareus, turbatis ordinibus, a Suecis in fugam coniiocetur. Eo proelio totus fere Bauaricus peditatus fuit deletus. In loco pugna tria millia octingenti humo mandabantur, præter eos, qui per fruticeta, & sparsim ceciderant. Cæsarei ita repulsi, statim intra stationem suam ad Guelferbytum se recipiebant, ***** dum interea Suecico exercitui novus Dux Torstensohnius destinatur. ***** Cæsarei vero nouo milite firmati, Osteruicam, Hornburgensem arcem, Einbeccam aliaque Saxonix Inferioris oppida capiunt, ***** Göttingam frustra tentant. Dorstena Westphaliæ arx x. Septembris Hatzfeldio deditur, † Augustus etiam reliquis Suecis facta sibi de Guelferbyto restituendo spe, soluta obsidione, in Cæsaris partes transit. †† Saxo interea v. Iunii Zuicaviam recuperat, ††† Hatzfeldius vero Heldrungam & Masfeldam, Hennebergensem arcem capit. †††† E Silesia Stalhantschius, initio anni, postquam capta ibi loca idoneis præsiidiis firmasset, versus Lusatiam Inferiorem & Marchiam progrediebatur, cum iam Brandenburgicæ copiarum irruptionem in Pomeraniam agitent. Quæ audito eius aduentu, raptim intra Berolinum se coniciunt, eius urbis defensionem, ope civium & provincialium molientes, quo fine suburbia, ac vicina prædia incendunt, Stalhantschius aquis passim gelu constrictis urbem tentare instituit. Sed remittente frigore, ac vastitate Marchiæ territus, in Lusatiam regreditur, inde in Silesiam, Lubenam arcem & Heintzendorfam capiens. ††††† Saxones interim vna cum Cæsareis Laubam subigunt & xii. Septembris Görlicium a Suecis licet acerrime defensum, atque sic Lusatiam a Suecis plane purgant. †††††† In Pomerania quoque & Marchia Suecos inter & Brandenburgicos mutuis excursionibus certabatur. ††††††† In Alsatia Cæsarei Crucenacum capiunt, Hohentuilam irritò conatu obsident. Gentzenbacum vero & Friburgum a Gallis frustra oppugnatur. ††††††††

* Pufendorf lib. XIII. p. 434. Hist. du Marech. du Guebriant lib. V. c. I. II. III. Le Vassor lib. XLVII. p. 397.

** Pufendorf §. III. X.

*** Pufendorf §. XIII.

**** Piasecius p. 520. Le Vassor lib. XLVII. p. 412. Adlzreiter p. III. lib. XXVI. n. 7. Pufendorf §. XI. XIV. ubi addit: cuius causam in morbum ex laboribus contractam, aut conuiuium Hildesianum retulere, prout cuique credulitas, aut in partes studium fuit. Sed pro magnitudine odii, quo hostis in ipsum flagrabat, nullum flagitium supra fidem est.

Et constat eo ipso tempore fscarios aliquot in ipsius exercitu pecunia emptos egisse; quod isto sublato res Suecorum per Germaniam plane collapsura crederentur. De ipso vero Conuiuiō Idem lib. XII. §. XXIV. ceterum eo tempore multus de conuiuiō Hildesiano rumor erat, conuiuatori aque (Georgio Lüneburgico, qui varios Duces eo inuitauerat) ac hospitibus exitioso, quo utrisque malefica arte medicatum vinum opera cuiusdam Monachi Gallici propinatum fuerat, Catholicis gaudium suum male dissimulantibus. De quo sceleris csi nobis parum distincte compertum; euentus tamen rumorem non vanum fuisse arguit. Nam Christianus Hassia Landgrauus, & Schaumburgius Comes largius hausto liquore mox extincli sunt. Dux Georgius & Banerius, qui precipue petebantur, parciore portione exitum ad proximum ver distulere.

***** Pufendorf lib. XIII. §. XXII. XXIII.

***** Pufendorf §. XXIV. Le Vassor lib. XLVIII. p. 105. Adlzreiter p. III. lib. XXVI. n. 34. Theatr. Eur. Tom. IV. p. 599.

***** Pufendorf §. XXIX. XXX. XLIX.

***** Pufendorf §. XXXIV. L.

† Pufendorf §. XXXV. XLVIII.

†† Pufendorf §. XLIII. XLIV.

††† Pufendorf §. XXVI. Extat kurtzer und Summarischer Bericht von Belagerung und Eroberung der Stadt Zwickau, 1641. 4.

†††† Pufendorf §. LIII. Adlzreiter p. III. lib. XXVI. n. 43.

††††† Pufendorf §. LVI. de reb. Frid. Guil. lib. I. §. VI.

†††††† Pufendorf §. LVII.

††††††† Pufendorf §. LIX.

†††††††† Pufendorf §. LXIII.

§. XVII.

Insequenti anno 1642. dum in Silesia Suecorum res prostratae admodum essent, Stalhantschius occupata Gubena & Sorauia, Saganum, vna cum Torstensohnio, Glogouiam maiorem, aliasque vrbes capit, * Sueidniciam obsidet; cui dum Franciscus Albertus Dux Lauenburgicus succurrere conaretur XXI. Maii profligatur, ipseque capitur, quare Sueidnicia XXIV. Maii se dedit. Hinc Kl. Iunii ** Olmucium capit Torstensohnius; Königsmarckius vero Littam & Neustadtium Morauiae occupat Lilienhoeckius VI. Iunii Nissam capit, Oppelam adsultu. *** Et licet XVI. Iunii Briegam obsideret Torstensohnius, aduentante tamen cum exercitu Piccolomineo, obsidionem XV. Iulii soluere cogitur. **** Casarei Glogouiam obsidentes, illam subueniente Torstensohnio, exeunte Augusto iterum relinquunt. *****

* Pufendorf lib. XIV. §. X. XIII.

** Piasecius p. 520. Le Vassor lib. I. p. 674. Pufendorf §. XIII. XIV. XV.

*** Pufendorf §. XV.

**** Pufendorf §. XVI. XVII.

***** Pufendorf §. XX.

§. XVIII.

Königsmarckius interea xxix. Iulii 1642. in Misniam mittitur & Thuringiam, qui occupata Northusa, Duderstadio & Gleichensteina arce, stipendium Halberstadtensi & Magdeburgensi ditioni imperat. Hinc Numburgum properat, & licet edita fuerit moenium ruina, in oppidum tamen perrumpere non potuit. * Torstensohnius autem, cum neque in Bohemiam penetrare, obsistente hoste, nec ad proelium eundem pertrahere posset, postquam ad Albim se Königsmarckio iunxisset, Lipsiam obsidet duabus duntaxat cohortibus infessam, ad quam liberandam Leopoldus Archidux, cum Cæsareis aduentabant. ** Fit xxiii. Octobris 1642. atrox proelium ad Breitenfeldam prope Lipsiam, in quo insignem cladem perpessi fuerunt Cæsarei. Causam cladis quidam in Hungaros & Croatas referunt, qui manum conserere abnuentes, statim se subdixerant, cum si pugnam capeffere voluissent, quando sinistrum Suecorum cornu initio vacillabat, magnum momentum suis adferre potuissent. Maior culpa penes sinistrum Cæsareorum cornu, quod Suecis ingruentibus, nondum rite fuerat dispositum, ac semel pulsum, pugnam repetere non audebat. Cæsareorum, qui in loco pugnae, aut in fuga cædebantur, circiter quinque millia numerabantur, inter quos e primariis ducibus multi. *** Repetitur igitur Lipsiæ obsidio, eademque xxv. Nouembris ad deditionem fuit compulsæ. **** Hinc ut viam sibi in Bohemiam muneret, xxvii. Decembris Freibergam obsidet, quam tamen xvii. Februarii 1643. aduentantibus in auxilium Cæsareis, cum multa suorum clade relinquere fuit coactus. ***** Königsmarckius vero post proelium a Torstensohnio digressus, Ascaniam & Querfurtum occupat. *****

* Pufendorf lib. XIV. §. XIX. XXIII. Adlzreiter p. III. lib. XXVII. n. 12.

** Pufendorf §. XXIV. XXV. Vogel p. 584.

*** Pufendorf §. XXVI. Adlzreiter p. III. lib. XXVII. n. 22. In Theatr. Eur. Tom. IV. p. 900. reperiuntur litteræ Torstensohnii aliæque Præfecti cuiusdam Cæsarei de hoc proelio, quas etiam Annalibus suis inseruit Vogelius p. 586. Male hoc proelium ad Torgam factum dicit Piascius p. 520.

**** Pufendorf §. XXVII. Vogel p. 598. Adlzreiter n. 25.

***** Pufendorf §. XXX. lib. XV. §. III. Hanc obsidionem prolixè describit Noller Ann. Freiberg. p. 594. sqq.

***** Pufendorf §. XXXIII.

§. XIX.

Cæsarei interim in Bohemia copias suas iterum colligunt.* Inter ea Hassi, quibus se Guebrianus cum exercitu Vinariensi iunxerat, ad Rhenum Inferiorem multa per Colonensem & Iuliacensem ditionem

oppida occupant, Cæsareis tan en iisdem obuiam euntibus, in Franconiam tendunt, quos Cæsarei sequuntur. ** Insequenti anno 1643. Hassi a Rheno inferiori reduces, Paderbornam & Tremoniam frustra tentant. ***

* Pufendorf *lib. XIV. §. XXXI.*

** Pufendorf *§. XXXVII - XL.*

*** Pufendorf *lib. XV. §. XXVI.*

§. XX.

In pacis vero negotio Maio mense 1642. Stettini de induciis Brandenburgicis, * missa etiam ab his legatione in Sueciam, & de induciis & matrimonio Electoris cum Sueciæ Regina agebatur. ** Cæsar interea Aurspergium ad Daniæ Regem mittebat, qui ab eodem duodecim militum millia & sexcenties mille vnciales mutuo peteret, oblata vicissim vectigalis Glückstadtensis prorogatione, ac Pinnebergici Comitatus & Bremensis præsulatus confirmatione. Sed circa pacem conueniebat, vt permutando ratificationis instrumento, tum ordiendis tractatibus dies decerneretur. *** Licet Cæsarei tempus extraherent, & secretos iterum Tractatus captarent **** De Palatina causa Viennæ agebatur: Cæsar demum post tardiosas moras xxvi. Aprilis declarabat: si Palatini scripto, aut per Legatos Cæsari se submittant, & omnibus foederibus præsentibus & futuris contra Cæsarem, Imperium & Domum Austriacam renuntient, Cæsarem delicti ab ipsis aut eorundem parente admissi, veniam daturum, in Palatinatum Inferiorem eosdem repositurum, pro Germersheimensi præfectura sortem, pro qua pignori opposita illa sit, redditurum, quin & superiorem Palatinatum restitutum, vbi Rex Angliæ aut Palatini tredecim milliones florenorum vna summa exsoluerint diluendo debito, quo Cæsar Bauaro sit obstrictus. Dignitas Electoralis sit penes Maximilianum, eiusque hæredes masculos, tum penes tres insuper alios ex linea Wilhelmina, tum demum ea dignitas alternis inter Wilhelminam & Palatinam vicibus geratur. Hac Cæsaris declaratione in Angliam missa, Legatus vna cum Palatinis Viennam domum reuerti iubetur. *****

* Pufendorf *lib. XIV. §. XLIII. XLVI.*

** Pufendorf *§. XLVII. XLIX. de reb. Frid. Guil. lib. I. §. XV.*

*** Pufendorf *§. LX.*

**** Pufendorf *§. LXI - LXVI.* Extant varix de pace litteræ apud Londorpium *Tom. V. p. 773. 812.*

***** Pufendorf *§. LXXI.* De hac causa varia scripta apud Londorpium *Tom. V. p. 784.*

§. XXI.

Insequenti anno 1643. Torstensohnius ex statuiis apud Budissinam in Bohemiam mouet Aprili mense, * indeque Iunio mense in Morauiam,

vbi multa loca occupat. ** In Silesiam inde pergit, & postquam Carnoviam frustra obsedisset, in Holsatiam tendit. *** Gallasius interea in Lusatia Lubenam & Zittauiam; in Silesia Lembergum capit, **** Königsmarckius magna apud Dresdam populatione facta, Halberstadtium xiii. Iulii intercipit, ***** irrumpente vero in Pomeraniam cum Caesaris milite, Crocouio, eodem properat, Crocouium apud Belgardum obsidet. ***** In Megapolitano tractu Dömitza quam Dani adpetebant, frustra obsidetur. ***** Guebrianus interea Gallorum dux, postquam Bauaris impredientibus, frustra in Würtenbergensem agrum penetrare annisus fuisset, † Rotwilam xix. Nouembris expugnat, licet id magno nimis Gallos constaret. Ipsi Guebriano brachium globo collisum, quo postea abscisso extinguebatur. †† Bauarici autem ipsis obuiam euntes xiv. Nouembris Gallos ad Dutlingam fugant, & vel quatuor millia in Dutlinga Mulheim & Neidinga capiunt. †††

* Pufendorf lib. XV. §. V.

** Pufendorf §. VI. VII.

*** Pufendorf §. XIV. XVII.

**** Pufendorf §. XVIII.

***** Pufendorf §. XIX.

***** Pufendorf §. XX. XXI. XXII.

***** Pufendorf §. XXIV.

† Pufendorf §. XXX.

†† Pufendorf §. XXXII.

††† Pufendorf §. XXXIV. qui insinuat addit: octo insuper legiones equestres, septem peditum phalanges sat confusis ordinibus Lauffenburgum euadebant, relictis impedimentis; quas amissa Rotwila lite Lauffenburgum provocasse non inficere canillabatur. Londorp Tom. V. p. 771.

§. XXII.

Absoluti hoc anno demum fuerunt dudum agitati Casarem inter & Lüneburgicum Tractatus; quibus conuentum, ut Caesaris praesidia Guelferbyto, Einbecca & aliis in Brunsvicensi agro locis deducerentur, id quod xiv. Septembris st. v. fuit factum. * Hildesiensis etiam causa in iudicio Camerali & diuersis Comitibus hucusque agitata. ** Postquam autem per Tractatus Goslarienses restitutio urbis Hildesiensis una cum praefecturis Peina, Steurwald & Marienburgo fuisset pacta, reliqua ad amicabilem compositionem fuerunt reiecta. Hinc Brunsvici xxvii. Aprilis 1643. per Ferdinandum, Archiepiscopum Colonensem & Episcopum Hildensem atque Augustum & Christianum Ludouicum, Brunsvici & Lüneburgi Duces omnis controuersia fuit composita, per quam omnia oppida & Praefecturae Hildesiensi Episcopo restituntur, Lutteræ, Barenbergæ, Col-
din.

dingæ, Westerhoffii præfecturis exceptis, quæ Brunsvicensi domui vna cum prædiis quibusdam & iuribus relinquuntur. *** Accessit eodem die Recessus secundarius, a Ferdinando III. confirmatus, per quem religioni Protestantium in ditione Hildesienfi prospicitur. ****

* Pufendorf lib. XV. §. XXV. qui etiam addit: tribus horis antequam Guelferbyto Casarei exirent, tabellarii duo, a Casare unus alter a Moguntino ad præfectum arcis missi aderant; quos cum sinistri quid adferre Dux Augustus suspicaretur, aditum ad præfectum non concedebat, quoad egressis Casareis suos miles introisset. Nec fefellerat istum sua coniectura. Nam iubebatur præfectus oppido non excedere, & variis obtentibus Ducem eludere. Vnae cum præfectus lectis ante portam literis, retro se cum suis ad portam verteret, iactans, peculiare quid sibi Casaris nomine cum Duce agendum esse, reuera se pontem pensilem occuparet, eo iam subducto irritus discedebat. Theatr. Europ. Tom. V. p. 161. Ipse vero Augustus XIX. Septembris urbem fuit ingressus, de quo extat Martini Gosky epinicion votivum super ingressum in sedem auitam Guelferbytanam in ipsius Arbusto p. 261. qui etiam Thaleros istos, in consultationis de Guelferbyto evacuando cufos explicat, qui dum campana fuerint insigniti, vulgo dicuntur die Glockenthaler, Plenius de iisdem ex Tentzelio agitur in Hamb. Histor. Remarquen ad 1703. sub initium.

** In Camera Imperiali VII. Decembris 1629. sententia fuit publicata, qua restitutio Episcopatus cum omnibus fructibus decernitur. Theatr. Eur. Tom. II. p. 45. quam Duces per Revisionis Remedium suspenderunt, eandemque Gründliche und wahrhaftige Informatio Iuris & facti, quæ iussu Friderici Ulrici Ducis a. 1634. fuit edita, euertere conatur. Hanc post Friderici Ulrici mortem alia Informatio Iuris & facti a. 1635. fuit insecta, quæ demonstratur, pacem Pragensem ad negotium hos Hildesiensem minime posse extendi. Inde prodiit Fasciculus etlicher in der Hildesheimischen Sache abgefasseten Schrifften, Lüneburg 1637. f. quo scripto Ducum fundamenta penitus declarantur. Apud Londorpium Tom. IV. p. 808. extat Memoriale Legatorum Ducalium ad Collegium Electorale Noribergæ 1640. congregatum, de causa hac definienda. In Comitibus Francofurtensibus de a. 1641. de eodem negotio fuit actum, Londorp Tom. V. p. 185.

*** Dicitur der Hildesheimische Haupt-Recess. Burgold. p. III. dist. XV. p. 124. Integrum vero idem subiicit Franc. Irenici Collegio Iur. Publici p. I.

**** Extat iste Recessus Religionis in Anti-Vindiciis Statuum Episcopatus Hildesienfis Evangelicorum p. 376.

§. XXIII.

In negotio Pacis XI. Februarii 1643. Comitibus Deputatorum Imperii Francofurti celebrabantur, in quibus per Cæsaris legatos, Ernestum Oetingensem & Georgium Ulricum Wolckensteinium Comites super iustitia instauranda proponebatur, cui obiter additum, quid circa pacem hætenus fuerit actum, * Protestantibus licet Austriacis atque Burgundis, qui bellum potius suadebant, de pace agebatur. De restituenda quoque iustitia tractabatur, sed in proxima Comitibus reiciebatur. Deputati, qui aderant, Hassiæ Landgraviam a Suecorum societate abstrahere frustra conabantur. ** Monebatur inde quaestio: an, & quomodo Collegium Principale pacis fu-

curæ Tractatibus interesse debeat. Austriaci & Burgundi latius deducebant, vniuersi Principum Collegii nomine missionem mittendam, futuros enim Tractatus ad controuersias, si quæ Cæsari cum Ordinibus intercedant, non pertinere: singulis tamen Ordinibus, quibus terrarum quid ademptum, integrum relinquendum, quibus mandatis suos velint instruere. At, contrarium Principes contendebant, licet his etiam Electorales contradicerent. *** Tractatus interea induciarum cum Brandenburgico hærebant. *** Circa pacem vniuersalem Cæsar ratificationem Vienna miserat, sed in quibusdam emendatam, id quod Suecis maxime displicebat. ***** Licet Cæsar secretam tractationem iterum captaret, ideoque Georgium ab Eberstein Dominicanum in Galliam mittebat. ***** Postquam vero Cæsaris ratificatio demum fuisset recepta, ***** loca Tractatibus destinata iuramento exsoluuntur, præsidia inde ducuntur, † dies xi. Iulii ad Tractatus instituendos definitur, legati passim ad loca destinata tendunt. †† Et licet ex morte Ludouici XIII. Gallorum Regis quæ v. Maii 1643. accidit, aliqua mutatio metueretur, statim tamen cum Ludouico XIV. successore Sueci foedus renouarunt. ††† Octobri etiam mense 1643. foedus inter Suecos Gallos, & Georgium Ragotzum Transyluanum concluditur. †††† Dani vero sub Rudena non solum a Suecis vectigal exigunt, sed etiam Suecorum navibus in Oresunda manus iniiciunt. Hanc iniuriam ulturi Sueci, in Holsatiam, Iutlandiam & Scaniam irrumpunt, Danosque adhuc imparatos eoadiungunt, ††††† vt Gallorum interuentu, per pacem Bromsembroæ xiii. Augusti 1645. conclusam, Sueco Iemptelandiam & insulas Codani sinus Gotland & Oeseliam concederent, etiam pignoris loco ad xxvi. annos Helandiam.*

* Extat propositio Cæsarea apud Londorpium *Tom. V. p. 819. Pufendorf de reb. Frid. Guil. lib. II. §. I.*

** Londorp *Tom. V. p. 830. Theatr. Europ. Tom. V. p. 59.*

*** Pufendorf *lib. XV. §. LIX - LXXII.* qui singula huius conuentus capita exponit.

**** Pufendorf §. XXXV.

***** Pufendorf §. XXXVI. XXXVII.

***** Pufendorf §. XLI. Extant de eo Litteræ apud Londorpium *Tom. V. p. 819.*

***** Pufendorf §. XLII.

† Pufendorf §. XLIV. XLIX.

†† Pufendorf §. XLIII. LV. *sqq.* Londorp *Tom. V. p. 822.*

††† Pufendorf §. XLVII. *Le Vassor lib. L. ex eunte.*

†††† Pufendorf §. LXXIII. LXXIV. Extant Acta huius Pacis in *Recueil Tom. III. p. 442.*

††††† Pufendorf §. LXXVIII. LXXXVI. LXXXVIII. Extant de hoc varia scripta apud

Londorpium *Tom. V. p. 838. Piascius p. 520. Wassenberg p. 556.*

* Extat pax ista in *Recueil Tom. III. p. 466. Londorp Tom. V. p. 937.* Hoc bellum Sueco-Danicum tribus libris scripsit Boeclerus. Describitur etiam in *Historischer Einleitung zum Nordischen Krieg p. 66. sqq.* vbi etiam *p. 74. pax Bromsenbroensis* reperitur. *L. XXIV.*

§. XXIV.

Dum interim Torstensohnus in Holsatia hareret, Königsmarckius ineunte anno 1644. in Misniam veniebat, aduentante tamen e Franconia Hatzfeldio, Cæsareis impar, Hala Eislebiam, inde trans Werram se recipit, & a Landgravia auxiliis se subleuari postulat. * Hoc digresso, Elector Chemnitium, Grimmam, Rochlicium & Leisnicensem arcem occupat, in Lusatia quoque Sonnewaldum recuperat. ** Cognita vero Suecorum in Daniam irruptione, Cæsareis ducibus placebat, Suecos intra angustias Chersonesi Cimbricæ in quas se coniccerant, concludere, ac vel vi vel fame destruere. Gallasius igitur in Holsatiam mouet, Boitzenburgum expugnat, cui Danus se iungit. *** Torstensohnus vero contractis apud Rensburgum copiis, Gallasio obuiam tendit, qui Albim transit, quem Torstensohnus insequitur. **** Castra castris Septembri mense prope Bernburgum opponuntur. ***** Inde in Misniam tendit Torstensohnus, Pegauiam occupat. ***** Interim in Silesia Cæsarei Drachenbergam, Schweidniciam, Wolauiam, Oppelam recuperant, Glogouiam vero & in Morauia Olmutium frustra obsident. † Crosna & Francofurtum a Suecis Brandenburgicis restituntur. †† Per superiorem Germaniam Bauarici Vberlingam recipiunt. ††† Turennius vero e Burgundia & Lotharingia in Alsatiam veniens, duas eorum legiones inter Doneschingam & Husingam xxiv. Maii cædit, Friburgum versus procedit a Bauaricis obfessum, cuius liberationem frustra tentat, quod tandem xv. Iulii iisdem deditur. †††† Galli vero per Ludouicum Bourbonium ducem Enguianum firmati, xxiv. Iulii partem castrorum Bauaricorum post atrocem quinque horarum pugnam expugnant, sed xxvi. Iulii non sine suorum elade repelluntur. ††††† Augusto mense Galli Manheimium & Spiram capiunt, Imperiali Camerae securitate promissa, & xxix. Augusti Philipsburgum. Septembri etiam mense, capta Wormatia & Moguntia, Enguianus in Galliam redit. ††††††

* Pufendorf lib. XVI. §. II. III.

** Pufendorf §. VIII.

*** Piascius p. 521. Pufendorf §. IV.

**** Pufendorf §. V. VI. VII.

***** Pufendorf §. X. XI.

***** Pufendorf §. XV.

† Pufendorf §. XVII. XVIII.

†† Pufendorf §. XIX.

††† Pufendorf §. XXV.

†††† Pufendorf §. XXVI. Adlzreiter p. III. lib. XXIX. n. 16. 18. 19.

††††† Pufendorf §. XXVII. XXVIII.

†††††† Pufendorf §. XXIX. Adlzreiter p. III. lib. XXIX. n. 24.

§. XXV.

Ragotzius inter hæc a Suecis, concluso 1643. cum iisdem Gallisque foedere, * stimulatus, cum triginta sex millibus, maximam partem equitibus, xviii. Ianuarii 1644. Hungariam versus progreditur, ac Carolio, Calauiaque occupata, ad utramque Tibisci ripam multa loca in potestatem redigit. Zatmariam inprimis & Toccayam; Cassouiam insuper & Epperias. Causæ belli hæc vulgabantur, quod ferre amplius non potuerit libertatem Regni Hungariæ circa sacra & profana a sacrificiis cumprimis proculcari. ** Ast ingruente cum duodecim Germanorum millibus Götzio, recedebat. *** Pacis igitur negotium, sequestro Polono, feruebat. **** Licet insequenti anno Suecis iunctus, maiorem Cæsareis metum intulerit.

* Exhibet foedus hoc Zwanzig im Malcontanten Fürst Ragotzi.

** Pufendorf lib. XVI. §. XX. Extant litteræ Ragotzii & Cæsaris apud Londorpium Tom. V. p. 879.

*** Pufendorf §. XXII.

**** Pufendorf §. XXIII.

§. XXVI.

Pacis negotium, licet plures in dies legati Osnabrugam & Monasterium venirent, hærebat, dum Dani non solum discederent, * sed in Cæsaris, Hispani & Galli procuratorio, multa desiderarentur: ** Ordines etiam Imperii a Suecis Gallisque sæpius inuitati *** tardarent. Tandem xxi. Nouembris 1644. mutua procuratorii traditio fiebat. **** Hinc urgentibus Venetis tanquam Sequestris, xxiv. Nouembris utraque pars Monasterii ad faciendam propositionem progreditur. Cæsarei & Hispani Latina lingua, Galli vernacula sua utebantur. ***** Osnabrugæ vero sine mediatore agebatur & xxvii. Nouembris fiebat propositio. *****

* Pufendorf lib. XVI. §. XXXIII. qui & §. XXXIV. legatos recenset, qui tunc Monasterii & Osnabrugæ adfuerint.

** Pufendorf §. XXXVIII. XXXIX. XL. XLIX. L. LIV. LV.

*** Pufendorf §. XXXIII. XXXVII. XLIII. XLVIII. LIII. Pfanner lib. II. §. I. Extant tales litteræ apud Londorpium Tom. V. p. 903.

**** Pufendorf §. LVIII.

***** Pufendorf §. LIX. Londorp Tom. V. p. 924.

***** Pufendorf §. LXI.

§. XXVII.

Ineunte anno 1645. Torstensohnius in Bohemiam mouebat, cui dum Cæsarei se obicerent, sit ad Iancouiam xxiv. Februarii st. v. atrox pugna, eademque iteratis vicibus, in qua Sueci victores. E Cæsareis castrorum quatuor millia amplius censebantur, inter quos Io. Götzius & tribuni multi.

Plu.

Plures erant captiuorum, inter quos Hatzfeldius. Potiti quoque sunt Sueci tormentis viginti sex, triginta quatuor pedestribus, quadraginta octo equestribus signis. * Ast Cæsar tantæ cladis nuntio consternatus, statim Praga Ratisbonam, inde secundo Danubio Viennam properat, dimisso ad superiorem Austriam tuendam fratre Leopoldo. * Torstensohnius autem occupata Broda Teutonica & Neuhusa, ubi magna vis armorum, quæ Vienna ad exercitum Cæsareum submissa erat, intercepta, Iglauiam III. Martii capit & XIX. Martii Cremsam. ***

* Piascius p. 522. Pufendorf §. IV. V. VI. VII. Extant de hoc proelio Cæsaris Litteræ apud Londorpium Tom. V. p. 921. Adlzreiter p. III. lib. XXX. n. 6.

** Piascius p. 522. Cæsar audita hac strage suorum, Praga, isti minus fidens, cum 30. milibus Comitibus itinere Ratisbonensi Viennam properauit. Eoque delatus, necessaria ad illius Urbis defensionem apparari fecit, Imperatricem uxorem cum filiis & Nouercam Imperatricem Leonoram una cum magno faminarum nobilium numero Gratzium amandauit, militem quoque ex Croatia & Austria summa celeritate colligi, & veteranos ex praesidiis Arcium finitimarum eorum loco tyronibus substitutis, extrahi iussit, ac mox exercitum aliqualem, quo hostem distineret, contraxit. Adlzreiter n. 9. Wallenberg p. 612.

*** Pufendorf §. LX.

§. XXVIII.

Torstensohnius interim Hungariæ ad fines accedere cupiebat, intra Viennam & Presburgum facile viam transeundo Danubio reperturus, & tunc ad vtramque ripam bellum Austriæ una cum Ragotzio infusus, sed comperto, quod Ragotzius in Transyluaniam abiisset, secundum Danubium mouens in Austriacas terras irrumpit, Corneoburgum & Niclasburgum deditione capit, inde Brinam munitissimum Moraviæ oppidum obsidet, * quam tamen iterum relinquit. ** Hinc postquam Dluglassius, quem Torstensohnius miserat, VI. Maii 1645. non procul Suedloa Ragotzianis iunctus fuisset, Tyrnam XVII. Maii occupant, circa Presburgi vero obsidionem disident, *** dum interea Cæsarei castellum ad pontem Viennensem a Suecis captum XX. Maii recuperant. **** Dum autem Torstensohnius non ad Ragotzii nutum bellum gereret, sed ante omnia Suecici exercitus conseruationem respiceret, ipse XXVI. Iulii 1645. cum Cæsare paciscitur, ita, ut Tockayum, Mongatschium aliæque arces Ragotzio & descendentibus traderentur. ***** Torstensohnius igitur in Bohemiam tendebat, quo etiam Cæsareus exercitus sequebatur. ***** Sed cum Torstensohnius morbo ingrauescente impediretur, exercitum Carolo Gustavo Wrangelio IV. Decembris relinquit. *****

* Pufendorf lib. XVII. §. X. XI. XII.

** Pufendorf §. XXIII.

*** Pufendorf §. XIV.

**** Pufendorf §. XV.

***** Pufendorf §. XXI. Extant induciarum Tabulæ apud Londorpium Tom. V. p. 1044. Adlzreiter p. III. lib. XXV. n. 12. Recueil Tom. III. p. 879. Bücher-Cabinet p. III. p. 556. Vid. Zwanzig Malcontanter Fürst Ragoczy.

***** Pufendorf §. XXIV.

***** Pufendorf §. XXV.

§. XXIX.

Galli interea, duce Turenno, cis Rhenum Aprili mense movent, quibus Bauarici se opponunt, atque xxv. Aprilis eosdem ad Mergentheim magna clade adficiunt, qua maxima pars pedestris exercitus deleta, plures ductores, mille quingenti gregarii capti, quinquaginta amplius vexilla, quatuor machinæ, totidem muli nummis onusti. * Bauarici post hanc victoriam in Hassiam eunt, Kirchainam frustra oppugnant: ** Galli autem postquam a Königsmarckio & Enguiano Duce fuissent firmati, Bauaricis in Suevia iterum obuiam eunt. Fit xxiv. Iulii st. v. 1645. ad Allersheimum Sueviæ pagum, proelium, in quo Galli victores. E Bauaricis præter plurimos præfectos, ac bis mille gregarios caesos, capti fuerunt mille trecenti, machinæ sedecim, signa pedestria quindecim, equestria nouendecim. *** Dum autem Cæsarei Bauaricis subuenirent, Turennius ad Rhenum se recipit, quem Bauarici ad munimenta usque Philipsburgi insecuti, multa oppida recuperant. **** Hassi interea Cassellani Marpurgensem ditionem, quam Darmstadtenses huc usque ex Cæsaris decreto tenuerant, ipsa quoque vrbe arceque Marpurgo capto, occupauerant. *****

* Pufendorf lib. XVII. §. XXXI. XXXII.

** Pufendorf §. XXXIII.

*** Pufendorf §. XXXIV. XXXV. XXXVI. Engellius p. 235.

**** Pufendorf §. XXXVII. Adlzreiter p. III. lib. XXV. n. 33. Wallenberg p. 635.

***** Pufendorf §. XXXVIII.

§. XXX.

Königsmarckius interea sub finem anni 1644. reliquias Gallasiani exercitus Magdeburgi obsederat; illis elapsis, Hornburgum arcem ceperat, & munimenta destruxerat. Hoc ipso anno 1645. postquam per Bremensem præfatum late grassatus, in Misniam tendit, sed post cladem Gallorum ad Mergentheimum, implorante Landgrauia, in Hassiam venit, inde Turenno se iungit. * Redux postea in Misniam, dum terris Electoralibus grauis esset, Saxoniæ Electorem eo adigit, vt xxvii. Augusti inducias in sex menses saltem faceret, quibus decretum, vt omnia præsidia Suecica ex oppidis Electoralibus deducerentur, sola Lipsia excepta, Suecis menstrua vndecim vncialium millia

millia soluerentur. ** Hinc superato Albi in Lusatiam tendit, & capta Greifensteina arce magnis itineribus per Silesiam Superiorem properans, Torstensohnio iungitur. *** Nouis tamen xx. Februarii 1646. Eulenburgh institutis Tractatibus Induciarum vsque ad pacem vniuersalem, Cæsare licet contranitante xxxi. Martii propagantur. ****

* Pufendorf *lib. XVII. §. XXVI.*

** Pufendorf *§. XXVII. XXVIII.* Extant istæ induciæ apud Londorpium *T. V. p. 1031.*

*** Pufendorf *§. XXV.*

**** Pufendorf *lib. XVIII. §. IV.* Extant Tabulæ in *Recueil Tom. III. p. 486.*

§. XXXI.

Tandem vero in Conuentu Deputatorum Francofurtensi, post inanes disceptationes, vrgentibus hoc potissimum Gallis Suecisque, Cæsar adnuit, vt Ordines Tractatibus Pacis ad formam Collegii interesse possent. Idque peculiari propositione xxvii. Ianuarii Deputatis promulgat, hac tamen lege, neu ab Ordinibus ablegati congressibus Cæsareorum Legatorum cum extraneis se ingerant, sed tantum consilio & opera ipsis præsto sint; longius ne progrediantur, aut tractatus extrahant. Et licet Imp. Conuentum Francofurtensem durantibus pacis tractatibus vellet continuari, cum quo omnia communicanda; abnuebant tamen Status, potius vniuersam disceptationem in locum Tractatum reiici volentes. Promittebant etiam Cæsarei Legati super Amnestia ad votum Ordinum, a Cæsare decretum, dum vero illud non compareret, Deputati moræ pertasi, vnus post alterum discessere, ac demum Bauarum xii. Aprilis 1645. abeuntem, omnes fuerunt secuti. Ita Conuentus iste per triennium extractus, tandem solutus est. * Eodem tempore dum Galli admodum instarent & Pontifex, ** Cæsar non modicam tractatum remoram amouebat, in libertatem constituto Electore Treuirensi; qui tamen ii. Aprilis scripto prius fidem dederat, statutum se pace Pragensi, quam citra exceptionem acceptabat, tum iis quæ in Electione & Coronatione Cæsarea & ab Electorali Collegio hætenus decreta fuerant: Hermansteinum insuper ad finem belli Cæsaris arbitrio relicturum; e contrario, vt Philipsburgum Gallis eripiatur, curaturum. *** Inter hæc sensim aduentabant Ordinum Legati. Religionis Protestantium socii magnam partem Osnabrugas venerant, Monasterii vero maior numerus erat legatorum Principum Romanis sacris addictorum. **** Post varias velitationes, dum Ordinum legati sensim aduenterent, Suecorum Propositio Kl. Iunii per Mylonium ad Cæsareos deferretur, cui Gallica etiam accedebat. ***** Hæc autem Propositio cum totius Imperii

statum, Ordinumque libertatem spectaret, iam ardua quaestio agitari coepit, circa modum, quo Ordines super legibus pacis inter se consultare, ac ad tractatus cum Regiis concurrere deberent. Cæsarei & Electorales, Lengrichæ habito congressu, decernunt: omnes utique Ordines cum iure suffragii quouis modo ad Tractatus admittendos, quantumvis a recepto consultandi modo sit discedendum. Ordinum etiam legati, conuentu habito, ita decernunt: omnes Ordines quibus votum & sessio in Comitibus sit, ad consultandum cum pleno suffragii iure admittendos. Consultationes per Tria Collegia; facta hinc inde communicatione, ad conclusionem deducendas. ***** De loco etiam congressus adlegatorum deliberabatur, dum Galli eosdem in Monasteriensi vrbe fieri, Sueci in Osnabrugensi, alii vel Coloniam vel Lengericham, qui pagus æquali spatio a Monasterio & Osnabruga distat, commendarent. Placuit tandem, ut utroque loco Osnabrugæ & Monasterii conuentus suos celebrarent, hoc tamen modo, ut, quoties Cæsarei legati præsentesset, Principum adlegati in nullo congressu comparerent. Quod si autem adlegati cum exteris regibus vel sua vel imperii causa colloqui vellent, id peculiari fiat congressione, cui neque Cæsareis liceat interesse. In Suecorum igitur ædibus separatis Conclauibus Cæsarei, Euangelici, & ex pontificiis Moguntinus, Treuirensis, Bavarus, Bambergensis, Herbipolensis, Badensis, Spirensis atque Osnabrugensis conuenere. Placuit etiam, ut, quæ agerentur, Cæsarei Catholicis, Sueci Protestantibus referrent. ***** Noua oriebatur controuersia super Magdeburgico, Cassellano, Durlacensi, Nassouio Saræpontano & Argentoratensi, qui ab Osnabrugensibus hætenus ad deliberationes fuerant admissi, sed quos Cæsarei, ac Monasterienses utique excludendos contendebant. Omnibus defectio & partium studium obiiciebatur. Magdeburgici imprimis, ne præiudicium fiat bonis Ecclesiasticis. † Et licet Cæsarei istos, exhibita ad Suecorum postulata responsione exclusissent, †† li, tamen demum post multas disceptationes fuerunt admissi, & pro Magdeburgico scamnum transuersum decretum. ††† Electorales etiam legati Excellentiae titulum adflectabant. †††† Euangelici Grauiamina sua xi. Decembris exhibebant. ††††† Catholici idem xxix. Ianuarii 1646. faciunt. †††††

* Pufendorf lib. XVI. §. LXI. lib. XVII. §. XXXIV. de reb. Frid. Guil. lib. II. §. XV.

Pfanner lib. II. §. VII. Ludwig de Iure adlegandi Ord. Imperii cap. I. §. XXVII. p. 98. 99.

** Pufendorf lib. XVI. §. LXI. Pfanner lib. II. §. VIII. Extant de eo litteræ Innoc.

centii X. apud Londerpium p. 1030.

*** Pufendorf lib. XVII. §. LVI.

**** Pufendorf lib. XVII. §. LII. LXXX.

***** Pufendorf *lib. XVII. §. LXV.* qui eandem etiam exhibet. Pfanner *lib. II. §. XII.* Wassenberg p. 643.

***** Pufendorf *§. LXIX - LXXX. lib. XVIII. §. XLIV. XLVI. XLVIII. Rev. Brandenburg. lib. II. §. XXVI.* Pfanner *lib. II. §. XVIII. sqq.*

***** Pufendorf *lib. XX. §. LXXXII.*

† Pufendorf *lib. XVII. §. LXXXI.* Volmari Protocolum p. 206. 219. 238. 250.

†† Pufendorf *§. LXXXII.* Pfanner *lib. II. §. XXX.*

††† Pufendorf *§. LXXXVII. XCV. CVI.* Pfanner *lib. II. §. XXXI - XLII.* Synt. Iur. Publici *diff. XVIII. §. XX.*

†††† Pfanner *lib. II. §. XLIII. sqq. de reb. Frid. Guil. lib. II. §. XXV. LXXI.* Hunc titulum etiam a Cæsare, Electoralibus fuisse concessum, discimus ex Volmari Protocollo p. 152.

††††† Pufendorf *§. CVII - CXIV.* Pfanner *lib. II. §. LXIX - LXXII.* Lenderp *Tom. V. p. 1045.*

†††††† Pufendorf *lib. XVIII. §. L - LVI.* Pfanner *lib. III. §. I. sqq.*

§. XXXII.

Insequenti anno 1646. primum Wrangelii factum erat Brixienfis arcis, hætenus nulli hosti tentatæ expugnatio, quam post tridui oppugnationem, ix. Ianuarii deficiente obsessis pulvere, ad deditionem compulit, insigni annonæ prouisu diuitem. * Dum vero Cæsarei ac Bauarici se coniungerent, Sueci copiis inferiores, e Bohemia se recipiunt. ** Porro per Thuringiam ad Vilurgim progreditur Wrangelius, xxiv. Aprilis Huxteram capit & v. Maii Paderbornam, inde in Hassiam Superiorem progreditur, *** & postquam Königsmarckius ipsi iunctus, Westphaliam irrum-
pit, Lemgouiam aliasque vrbes capit. **** Sed, postquam in Hassiam re-
versus, Turennius quod primum detrectauerat, demum xxxi. Iulii ad Gies-
sam ipsi iungitur. ***** Hinc in superiorem Germaniam tendunt,
in Bauariam irrumpunt, Rainam xi. Septembris expugnant, ***** Au-
gustam obsident, quam tamen aduentantibus in auxilium Cæsareis xii. Oc-
tobris iterum relinquunt. ***** Lauingam recedunt, indeque in Ba-
variâ redeunt, † sed dum Galli longius penetrare nollent, Wrangle-
lius per Sueuiam copias suas in hyberna distribuit. †† Dum autem inter-
ea Cæsarei loca per Silesiam & Austriam a Suecis occupata recuperare
tentarent, Wittenbergius eo missus, hostibus obseruandis, qui tamen dum
impedire non posset, quo minus Cæsarei Austriæ oppida recuperarent, in
Bohemiâ abit & Silesiam Superiorem. †††

* Pufendorf *lib. XVIII. incunte.*

** Pufendorf *§. I. II.*

*** Pufendorf *§. VI. VII. VIII.*

**** Pufendorf *§. XII.*

***** Pufendorf *§. XIII. XVII.*

***** Pufendorf §. XXI.

***** Pufendorf §. XXIII. XXIV. XXV.

† Pufendorf §. XXVI. XXVII.

†† Pufendorf §. XXVIII. XXIX. XXXII.

††† Pufendorf §. XXXIII-XXXIX. Adlzreiter p. III. lib. XXXI. n. 10. 11. 12.

§. XXXIII.

Dum Cæsarei sua per Austriam recuperant, Ferdinandus III. filium suum primogenitum Ferdinandum IV. iv. Augusti in Regem Bohemæ fecit coronari. * Idem insequenti anno 1647. xvi. Iunii Poloni in Regem Hungariæ coronatur. **

* Theatr. Europ. Tom. V. p. 1139. Brachelius lib. VI. p. 102.

** Theatr. Europ. p. 1329. Brachelius p. 118. Piasecius p. 524. *Vngari quoque quiescerunt, novumque Regem Vngariæ (melius Poloni vivente vno Rege, alterum non eligunt) anno præterito quinta Augusti Praga coronatum ad Regnum Boëmiae Ferdinandum IV, filium Imperatoris Ferdinandi III. coronari permiserunt die 5. Iunii A. C. 1647. in Comitibus Posoni celebratis: in quibus etiam fuit renuntiatus novus Palatinus Vngariæ post Nicolaum Esterbasi nuper defunctum, Transilvaniæ Prorex Croatia, & differentia inter Catholicos ac Religiones disidentes introduclarum & utrinque querelarum, circumscriptionibus conquieverant æquioribus.*

§. XXXIV.

Anno 1647. Wrangelius Lindaviæ obsidionem frustra molitur, Galli etiam Vberlingam frustra tentant. * Dum interea Gallasius morbo articulari & feбри impediretur, immo xv. Aprilis Viennæ fato fungere-
tur. ** Melander, qui ab Hassis dimissus, Comitibus dignatione nomine Holtzapfel auctus, exercitui Cæsareo præficitur. *** Dum interea Vlmæ, Ianuario mense, de induciis inter Suecos, Cæsareos & Bauaros ageretur, quæ demum ineunte Martio Suecos inter, Gallos & Coloniensem, ac Bauarum ad pacem vniuersalem vsque concluduntur, licet de Cæsareis induciis frustra adhuc tractaretur. Tractatibus istis hospitia Suecis & Bauaro determinabantur: Suecis Memmingæ & Vberlinga securitatis gratia traduntur; hi vero Bauaro Rainam, Donawertam, Wembdingam & Mundelheimium cum subiectis tractibus restitunt. *** Dum Vlmæ Tractatus feruet, Turennius arcem Tubingensem vii. Martii deditione capit ***** inde in Moguntiam ditionem irrumpens, Aschaffenburgum & Hoechstam capit, atque Moguntinum demum adegit, vt xxix. Aprilis ægre licet, cum ipso transigeret, hybernorum onus quinquaginta millibus florenorum redimeret, Gernsheimo & arce Starckenberg præsidia deduceret, Steinheimum Gallis traderet, iisdem & Hoechstam relinqueret, & apud Kœnigsteinam & Lohnsteinam liberum transitum

tum præstaret. ***** Relicta igitur Moguntina ditione, durius Darmstadtensem habet Turennius, *****

* Pufendorf *lib. XIX. §. II.*

** Pufendorf *§. III. XXXI.*

*** Qua ratione a Landgravia a. 1640. ob insolentiam fuerit dimissus tradit Pufendorf *lib. XII. §. XIV.* qua ratione Cæsaris exercitui præfectus, idem tradit *lib. XIX. §. III.*

**** De induciis iam agi coeptum II. Nouembris 1646. de quo Pufendorf *lib. XVII. §. XXVIII. LXXVIII.* Adlzreiter *p. III. lib. XXXII. n. 2.* Redintegrabantur Tractatus Ianuario mense 1647. Pufendorf *lib. XIX. §. V. VIII. IX. XIII.* vsque dum conclusi *§. XIV.* ratificati a Colonienſi *§. XXVI.* a Suecis *§. XXXIX.* Extant Tabulæ in *Recueil Tom. IV. p. 504.* Acta huius Armistitii etiam extant apud Londorpium *Tom. VI. p. 182.* *Theatr. Europ. Tom. VII. p. 29.*

***** Pufendorf *lib. XIX. §. XXIII.*

***** Pufendorf *§. XXVIII.*

***** Pufendorf *§. XXIX.*

§. XXXV.

Wrangelius interea Sueinfurtum obsidet & xv. Aprilis deditione capit. * Inde euocato ad se Wittenbergio, in Bohemiam excurrit, Egram obsidet, eandemque vii. Iulii deditione capit. ** Amissa Egra, Cæsar, qui sua præsentia militi animum, rebus gerendis pondus addebat, Falckenauiam arcem recuperat. Inde superata Egra flumine, versus cognomine oppidum procedit, ante quod in monte, cui a patibulo nomen, iuxta Suecos confidet, flumine tantum interiecto. Wrangelius autem dum xx. Iulii summo mane Cæsaris stationes opprimere tentat, tres legiones in fugam Sueci coniciunt, & cum fugientibus simul in castra vsque ad primariam stationem & Cæsaris prætorium irrumpunt, ubi multum damni Cæsareis illatum, ac parum aberat, quin ipse Cæsar caperetur: sed dum longius penetrare conantur, repelluntur. *** Hinc Cæsarei ix. Augusti Tribelam arcem altero adultu capiunt, Suecos etiam xii. Augusti in conflictu ad Tribelam cadunt, **** Cæsarei vero xxxi. Augusti ad Toepe- lam repelluntur. *****

* Pufendorf *lib. XIX. §. XXIII. XXIV.*

** Pufendorf *§. XXX. XXXII.*

*** Pufendorf *§. XXXVI.* Adlzreiter *p. III. lib. XXXII. n. 24.*

**** Pufendorf *§. XLI.*

***** Pufendorf *§. XLII.*

§. XXXVI.

Dum autem Bauariæ Elector inducias Vlmenses ratas habere nollet, cum Cæsare iterum tractatio instituitur, quo sine Keuenhüllerus Comes & Mendelius Passauii congregiuntur, atque Transactionem inui-
cem

cem ineunt, qua Bauaro dignitas Electoralis confirmatur, eademque a Cæsare Pilsenæ, ab Electore Monachii vii. Septembris 1647. confirmatur. * Hinc Bauarus Memminga occupata, xviii. Septembris suas copias Cæsareis iungit. ** Wrangelius interea per Thuringiam ad Visurgim transit, copias suas per Halberstadtensem, Mindensem & Hildesiensem Præfatum, agrum etiam Brunsvicensensem in hybernis distribuit. *** Melander vero Marpurgum occupat, **** dum Königsmarckius Landgrauiz in auxilium venit, qui Vechtam capit, Fürstenauiam & plura loca Darmstadtensi eripit, Paderbornam obsidet. ***** Et licet Lamboius in Friariam irrumperet, Hassi tamen vna cum Königsmarckio ipsi obuiam eunt. *****

* Pufendorf *lib. XIX. §. XLIII. CLXVIII.* Londorp *Tom. VI. p. 211.* Adlreiter *p. III. lib. XXXII. n. 27.*

** Pufendorf *§. XLVII.* Pfanner *lib. IV. §. LXXVII.* Adlreiter *p. III. lib. XXXII. n. 31.*

*** Pufendorf *§. XLVII-LII.*

**** Pufendorf *§. LIII.*

***** Pufendorf *§. LIX. LXII. LXIII.*

***** Pufendorf *§. LXVI. LXVII. LXVIII.*

§. XXXVII.

Anno 1648. Wrangelius trans Moenum mouens, ii. Martii Winsheimum capit, * & postquam Turenno se iunxisset, in Cæsareos tendit, qui inter Neoburgum & Ingolstadtium hærebant, eosdemque trans Danubium reiiciunt. ** Wrangelius autem in Sueuiam mouet, Kl. Aprilis Dünckelspühlam occupat, *** qui Königsmarckio iunctus, dum Cæsarei Augustam tenderent, ad Susmershausam vicum vii. Augusti extremum hostium agmen profligat. Ex Cæsareis cæsi æstimabantur, bis mille, amplius. Ipse Dux, Melander saucius Augustam deportatus, eodem die sub vesperam expirauit. **** Post hanc cladem Cæsarei, deserta Donawertha, in Bauariam se recipiunt. ***** Sueci Isaram transeuntes, in Bauariam irrumpunt, ***** sed conflictu ad Dachauiam xv. Septembris inferiores, in Sueuiam transeunt. ***** Vltimum complementum dabat Königsmarckius, qui ex Superiori Palatinatu in Bohemiam irrumpens, plura loca occupat † & Consilium cepit Pragam inuadendi, quod ipsi ab Ernesto Odowalskio Cæsareis infenso, fuerat suggestum. In minorem enim Pragæ urbem ductore Odowalskio xv. Iulii inter horam secundam & tertiam matutinam ex improviso per vallum irrumpit, eademque potitur, Vrbs ista per triduum direpta. Ipsum Gatzophylacium Cæsareum primo impetu effractum, cuius tamen reliquias Reginæ suæ serua-

seruauit Königsmarckius. Prædam in ea vrbe partam quidam septem, alii duodecim myriadibus taxabant. Captæ vrbis nuntius postridie, quam Osnabrugæ transactum esset, allatus est; qui si citius aduenisset, pacem retardaturus metuebatur. †† Dum autem summum Exercitus Imperium Carolo Gustavo Palatino a Suecorum Regina fuisset destinatum, ††† ipse in castra Bohemica initio Septembris veniens, maiorem Pragæ urbem Veterem & nouam oppugnat, quam tamen obsidionem aduentante in auxilium Cæsareo exercitu xxii. Octobris iterum relinquit, †††† pace paullo post publicata. †††††

* Pufendorf *lib. XX. §. XL.*

** Pufendorf *§. XIII. XIV.*

*** Pufendorf *§. XX.*

**** Pufendorf *§. XXIII. XXIV. Adlzreiter p. III. lib. XXXIII. n. 6.*

***** Pufendorf *§. XXV.*

***** Pufendorf *§. XXIX. sqq.*

***** Pufendorf *§. XLIII.*

† Pufendorf *§. XLVII.*

†† Pufendorf *§. XLVIII. XLIX. L. Adlzreiter p. III. lib. XXXIII. n. 29.*

††† Pufendorf *§. LX.*

†††† Pufendorf *§. LXII. LXIII.*

††††† Pufendorf *§. LXV.* Scriptores, qui speciatim ad hoc bellum faciunt, præter Chemnitium & Pufendorhium, quorum fidem, quod sua ex Archiuis hauserint, potissimum fuimus secuti, sunt Euerhardus Wassenbergius, Io. Petrus Lotichius *Historia b. Germanici Philippus Landsbergius*, Petrus Baptista Burgus, Iosephus Riccius, Mattheus Lungwitijs in *Laurea Suecica*, Henckelius de *B. Suecico. Kriegs und Fridens zu unserer Zeiten kurtz begriffene History von 1618. biß 1650. Epitome Rerum Germanicarum ab anno 1618. ad 1643. gestarum*, quæ Petrum Papum, Decanum Constantiensem habet Auctorem. Præterea huc faciunt Theatrum Europæum, Adlzreiterus *Annalibus Boicis*. Sigism. Freybergeri *Germania Perturbata & Restaurata*, Ludolphs *Schaubühne der Welt*. Le Vassor *Histoire de Louis XIII. Histoire du Marechal de Guebriant*. Io. Bapt. Nani *Historia Veneta*.

§. XXXVIII.

Inter has belli actiones, pacis Consultationes Osnabrugæ & Monasterii promouebantur. * Osnabrugæ quidem cum Suecorum Regina Christina, & Statibus Euangelicis sine mediatione agebatur, Cæsaris partes gerentibus Maximiliano Comite a Trautmansdorf, Io. Maximiliano Comite a Lamberg, Io. a Crane Cæsaris Consiliario. A parte Suecorum aderant Io. Oxenstierna, Sueciæ Cancellarius, & Io. Adler Saluius Aulæ Cancellarius. ** Monasterii vero cum Gallorum Rege Ludouico XIV. tractabatur, ibidemque cum Papali Nuntio Fabio Chigio, plerique Statuum Catholicorum Legati aderant. Cæsaris partes ibidem vna cum Trautmansdorfio gerebant Io. Ludouicus Comes a Nas-

io. D

lau,

Iau, Consiliarius Cæsaris intimus, & Isaacus Volmarus, Ferdinandi Caroli
 Archiducis Consiliarius. A parte Gallorum Regis Henricus Dux de
 Longueuilla, Claudius de Mesmes, Comes d'Auaux*** & Dominus
 Abel Seruien, Regis Gallici Minister, Mediatoris partes gerente Aloysio
 Contareno, Venetorum Equite & legato.**** Aderant etiam Hispa-
 norum & Belgarum Legati, de pace inuicem tractaturi. Protestantium
 potissimum causam promouebant Wolfgangus Conradus a Thumbs-
 hirn, Legatus Saxo-Altenburgensis, Ducis Friderici Guilielmi, qui
 causam Euangelicorum, Saxonie Electore ob Pacem Pragensem impedi-
 to, suscipiebat, dirigebatque, Henricus Langerbeckius legatus Cellen-
 sis, & Iacobus Lampadius legatus Brunsvicensis Ducis.***** Varia age-
 bantur modo pacis, bellicque consilia, varii utroque loco non solum in-
 stituebantur conuentus, sed etiam particulares quidam Lengeringæ, vi-
 co Tecklenburgico medio inter utrumque itinere.***** Post varias
 agitationes, paullatim maturefcebat pax Germaniæ, & quidem Mona-
 sterii primum xx. Ianuarii st. v. 1648. pax inter Hispanos ac Belgas fuit
 subscripta, eademque v. Maii ratificata, qua Belgæ pro Republica libera
 declarantur.***** Tandem xxii. Iulii Osnabrugæ Tabulæ Pacis Cæ-
 sareorum, Suecorum, Procerumque Osnabrugensium adprobatione fue-
 runt perfectæ, eademque præsentibus singulorum etiam Statuum Lega-
 tis xxvii. Iulii in Suecorum ædibus fuerunt prælectæ. Ipsa tamen sub-
 scriptio, volentibus id Suecis, & foederis fidem allegantibus, quan-
 tumuis Proceres instarent, donec cum Gallis quoque pax confieret, di-
 lata, datæ tamen a Cæsareis, Suecis, & pro Optimatibus a Moguntino
 redditaque dextræ, idem conuentus robur fore, atque signatis pactis esse
 solet. † Ibidem cum Seruiento, Gallorum legato Osnabrugæ & Ord-
 nibus Imperii Augusto mense conuenit, dum autem Monasterii nondum
 omnia essent composita, Instrumentum inuolucro ab utrinque Legatis
 obsignato, apud Moguntinum Directorium deponebatur. †† Continuan-
 tur igitur adhuc Tractatus Monasterienses, dum plerique Legati Osa-
 brugenses vi. Septembris eo se conferrent. ††† Ast de Gallica satisfac-
 tione, & an Galliarum Rex ratione Alsatiæ inter Imperii Status sit reci-
 piendus, plurimum agebatur, †††† vsque dum in certam formulam
 fuisset consensus. Dicta igitur die xiv. Octobris Monasterii hora post
 meridiem prima, Oxenstierna & Saluius ad Cæsareos, Lambergium, &
 Cranium quinque rhedis, & quadrantis horæ intervallo post Seruier-
 tus, & Grullartus Residens ad Nassouium Comitem, & Volmarum sex
 rhedis

* Plura scripta huc facientia continentur in *Londorpü Tom. VI. Adlzreiter p. III.*
VI.

*** Memorandum isti in Proemio Instrumenti Monasteriensis.

**** Theatr. Europ. Tom. VI. p. 282, Burgold. p. I. disc. I. p. 148.

***** Tales indicat Velmarus *Protocollo* p. 75. 80. 190. 194. Pufendorf *de reb. Frid.*
II. §. XXVII.

***** Pufendorf lib. XX. §. CXL. Londorpius Tomo VI. varia scripta ad hos Tractus facientia inseruit & p. 331. integrum Tractatum, qui & in Happelii Hist. mod. Europæ p. 37. & in Recueil Tom. III. p. 516. reperitur.

† Pufendorf lib. XX. §. CLXIV. CLXVH. qui etiam addit: *ceterum quam grata ista pax Casareis fuerit, vel inde colligere licet, quod Eranius congressu publico iactare non dubitaret; se lato quidem animo ad hunc conuentum accessisse; sed si negotium, prout nunc si habeat, concludatur, illasa conscientia discedere hinc non posse.*

†† Pufendorf §. CLXVIII. CLXXI. CLXXII. CLXXIX.

††† Pufendorf §. CLXXXIV.

†††† Pufendorf §. CLXXXIX. sqq. Pfanner lib. V. §. CII. sqq.

††††† Pufendorf §. CIX. CX. Pfanner lib. V. §. CXXXVII. CXXXVIII.

†††††† Pufendorf §. CCX. Extat Protestatio Nuntii apud Londorpium Tom. VI. p. 423. Protestatio Burgundi p. 425. Ad pacis hanc Historiam præter Pufendorhium & Pfannerum, qui sua ex Archiuis sumserunt, quorum fide nitimur, faciunt Christ. Forstneri epistola de negotio pacis Osnabrugensis. Adami Arcana Pacis VVestphalica. Isaaci Volmari Protocolum Actorum Publicorum Instrumenti Pacis VVestphalica, Memoires Politiques pour servir à la parfaite intelligence de l' Histoire de la Paix de Ryswick par Mr. du Mont; quibus Tomo I. Historiam Pacis a subscriptione Tractatum Hamburgensium vsque ad conclusam pacem breuiter persequitur. Memoires & Negotiations secretes de la Cour de France touchant la paix de Münster. In Felleri Monumentis ineditis Trimestri sexto reperitur Georgii Henrici Ludolphi Opusculum de Tractatu Pacis Monasteriensis.

††††††† Extat illa apud Londorpium Tom. VI. p. 473. in Recueil Tom. III. p. 563. Eam vero scriptis oppugnarunt Io. Hornbeck, David Blondellus, sub nomine Amandi Flauiani & Benedictus Carpzouius sub nomine Ludouici de Monte sperato.

§. XXXIX.

Bina exinde oriuntur Pacis Instrumenta; *Osnabrugense* cum Suecis, & *Monasteriense* cum Gallis confectum, quæ communi nomine Pacis Westphalicae efferri solent. Osnabrugensis xvii. articulis comprehensi,* Capita, præter Amnestiam generalem & perpetuam, Causam Palatinam, Pacem & securitatem Religionis, Iura Statuum, Satisfactionem Suecicam, compensationem Statuum, horumque restitutionem concernunt. In causa Palatina, Bauaro Palatini Electoratus vna cum Palatinatu Superiori confirmabatur, in linea Wilhelmina duraturus, hac extincta, domui Palatinæ restituendus. Carolus vero Ludouicus in Palatinatum inferiorem restituebatur, constituto in fauorem ipsius octauo Electoratu & summa quadringentorum Imperialium a Cæsare intra quadriennium soluendorum. ** In statu Religionis Transactio Passauiensis & insecuta Pax Religionis confirmantur, *** eiusdemque; Reformatæ etiam Religioni addicti participes declarantur, **** ita tamen, vt præter Lutheranam, Catholicam & Reformatam, nulla alia in Imperio toleretur. Circa

Circa restitutionem bonorum ecclesiasticorum, terminus ad Kl. Ianuarii 1624. decernitur, ut omnia in eum statum reducantur. ***** Reservatum ecclesiasticum ad Evangelicæ Religionis addictos extenditur, Silesiorum religionis libertati prospicitur. ***** Confirmantur inde Iura Territorii Statuum, & Comititalia, ita, ut Imp. in rebus maioris momenti, nihil sine Statuum consensu Comitiali possit decernere. ***** Suecis vero in satisfactionem decernuntur Pomerania citerior una cum insula Rugia & locis adnexis, Ciuitas portusque Wismariensis, una cum munimento Walsisch & præfectura Poel. Archiepiscopus etiam Bremensis & Episcopus Verdensis seculi iuri addicti, una cum Capitulo Hamburgensi cum iure sessionis & Voti in Comitibus. † Brandenburgico vero Electori præter Pomeraniam vltiorem, & Episcopatum Caminensem, in compensationem Citerioris, addiuntur Magdeburgicus Archiepiscopus, ex quo tamen quatuor Præfecturæ Querfurt, Güterbock Damb & Borck Saxonæ Electori una cum titulo Burggrauii Magdeburgici confirmantur. Halberstadtensis & Mindensis Præfulatus, una cum Comitatu Hohnsteinensi seculi iuri addicti. †† Megapolitano Duci pro Ciuitate Wismariensi Suerinensis & Ratzenburgensis Episcopus, sub Principatus iure decernuntur, una cum Commendis Ordinis D. Iohannis Mirow & Nemorow. ††† Domui Brunsvicensi, eo quod cesserat Coadiutoris iure in Saxonæ Inferioris Episcopus, alternatiua cum Catholicis in Episcopatum Osnabrugensem additur successio, una cum monasterio Walckenried sub seculi iure. †††† Domui Hasso-Cassellanae Abbatia Hirschfeldensis sub Principatus iure & Comitatus Schaumburgensis pleraque pars, una cum sexcentorum millium Imperialium summa, ex Archiepiscopatibus Moguntino & Coloniensi, Episcopatibus Paderbornensi & Monasteriensi, atque Abbatia Fuldensi soluenda. †††† Conuentio Cassellana, interuentu Ernesti Saxo-Gothani Ducis xiv. Aprilis 1647. inita, confirmatur. ††††† Helueticorum etiam libertati prospicitur, *

* Comprehenduntur isti versibus hisce Memorialibus, quos adducit Burgoldensis p. I. disc. II. p. 149. Happel p. 75.

*Articulis septem & denis Pax Suecica constat:
Primus amicitia coniungit fœdere partes:
Præteriti immemores vult laesos esse secundus:
Prisina restituit ternus sua iura cuique:
Enumerat quartus speciales restituendos:
In sacris quibus conflata granamina soluit:*

*Helvetiis sextus dat libertatis honorem:
 Septimus in fœdus Calvinum pactis adoptat:
 Iura Politia Statibus bis quartus adumbrat:
 Fori restituit vetera commercia nonus:
 Bellorum decimus partitur premia Suecis:
 Brandeburgiaco undecimus Pomerana refarcit:
 Mechlenburgiacis bis senus adempta rependit:
 Brunswigum decimi demulcent munera terni:
 Dat Confessori decimus solatia quartus:
 Hassum terquino placans & Clerus & Hassus:
 Arma bis octavus sistit pacemque reducit:
 Septimus hanc firmat decimus redditque pericaram.*

Extat Instrumentum apud Londorpium Tom. VI. p. 382. apud Pufendorhium lib. XXI. §. CCX. in Corpore p. 1059. in Recueil Tom. III. p. 541. Happelii Hist. mod. Europa p. 45. Germ. sermone, & in Lünigii Reichsarchiv p. Gen. p. 831. cum variis scriptis per Fritschium in *Manuali Iur. publici* & sæpius separatim vel cum aliis Actis editum. Conqueritur tamen iam suo tempore Carolus Ludouicus El. Palatinus in litteris de dato Londini XXI. Decembris 1648. ad Statuum Evangelicorum Legatos, *das die in Druck spargirte Instrumenta Pacis zimlich incorrect und an etlichen Orten etwas obscur zu seyn schienen, durch dessen ungleichen Verstand manche Restitution gehemmet werden kœnte* in Theatr. Europ. Tom. VI. p. 607. Commentati fuerunt in hoc Instrumentum Philippus Andreas Burgoldensis, Ahasuerus Fritschius, Vricus Obrechtus, Godofredus Ferdinandus de Buckisch, Iacobus Otto, & præcipue Henricus Henninges.

**** Art. IV.**

***** Art. V.** Multum iam ante disputabatur, qualis Pax Protestantibus sit concedenda. Laurentius Forerus equidem S. I. in Comitibus Ratisbonensibus 1640. exhibuerat rationes pro amnestia facienda & argumenta contra eandem qua bellum cum protestantium suppressione suadet continuari. In ipso Conventu Osnabrugensi exhibitum fuit Iudicium Theologicum super quaestione, an Pax qualem desiderant Protestantes, sit secundum se illicita, cuius auctor vel Fabius Chisus habetur vel Henricus Wagnereckius, cui tamen Io. Georgius Dorschæus se opposuit; Hermannus Conringius vero sub Irenæi Eubuli nomine consultationem scripsit pro pace perpetua Protestantibus danda. Gryphius de script. sec. XVII. p. 131.

****** Art. VII.** de horum receptione multæ controuersix, Saxonix Electore admodum desuper protestante. De ea controuersia late Pfannerus lib. V. §. XXXVII. sqq. Pufendorf de reb. Frid. Guil. lib. II. §. LXIX. Müller Staats-Cabinet p. IV. c. III. Saxonis vero Protestatio extat apud Londorpium Tom. VI. p. 355.

******* De hoc speciali Tractatu egit Io. Schilterus.**

******* Art. V. §. XXXVIII. sqq.**

******* Art. VIII. §. 2. Gaudeant,**

† Art. X.

†† Art. XI.

††† Art. XII.

†††† Art. XIII.

††††† Art.

†††† Art. XV.

††††† Conuentio ista extat apud Londorpium p. 307. qua portio Marpurgensis domui Cassellanum, Giessensis vero vna cum 60000. millibus Imperialium Giessensem maneret.

* Art. VI. Vid. Synt. Iur. Publ. diff. IV. §. VII.

§. XL.

Monasteriense vero Instrumentum cum Gallis conclusum tredecim constat articulis, quibus præter ea, quæ generalem Amnestiam & iura Statuum tum circa Religionem, tum statum Politicum concernunt, ex Osnabrugensi in hoc fuerunt transumpta. Continentur eodem Restitutio Electoris Treuirensis, Palatini, Ducum Würtembergensium, Marchionum Badensium, & Satisfactio potissimum Gallica, quibus Metensis, Tulensis & Verdunensis Episcopatus pleno iure relinquuntur, Brisacum, Alsatia vtraque, vna cum Suntgouia, Præfecturaque Decem Ciuitatum Imperialium, saluo harum iure, & imperii immedietate, in Galliarum Regem transferuntur. * In Philipsburgo ius Præsidii Gallis conceditur, pax Claraſcensis etiam confirmatur.

* Extat Instrumentum apud Londorpium Tom. VI. p. 407. Pufendorhium lib. XX. p. 876. in Corpore p. 1084. & in Recueil Tom. III. p. 528. Happel p. 76. & cum variis scriptis apud Lünigium p. Gen. p. 914. cuius tenor his versibus exprimitur:

*Articulis quatuor minor est Pax Gallica Sueca,
nonnihil in rebus varians, si in Ordine rerum
In quatuor primis (nisi quod remouetur Ibera,)
vix est disparitas in re, neque discrepat ordo
Quintus inest quinto: Gallorum & septimus vni.
In sexto sociis Gallus dat præmia Castis;
Heluetiis quod sextus ibi dat, septimus isthic:
Nonus & octauus similes sunt prorsus utrisque
At decimus, Gallis loca quæ cedenda, recenset:
Undecima in partes Galli pax Italia transit,
Vltimus his illisque & penultimus idem est.*

§. XLI.

Conclusa nunc pace, ratihabitiones a Cæsareis & Statibus insequenti anno 1649. urgebantur, Suecis initio dubitantibus. * Fic tandem vii. Februarii 1649. Commutatio ratihabitionum Monasterii, ** quam etiam Statuum ratihabitiones passim sequebantur. *** Dum autem Sueci Germaniam nollent relinquere, vsque dum omnia executioni fuissent mandata, Conuentus Maio mense Noribergæ instituitur, quo Cæsaris

Cæsaris nomine Octavius Piccolomineus, a Suecorum vero parte Carolus Gustavus Wrangelius, vna cum Statuum legatis quam plurimis accedebat. **** Post varias consultationes & difficultates, quas Hispani potissimum de Franckenthalia restituenda mouebant ***** & diuersos Executionis Recessus particulares in diuersis Urbibus confectos, ***** primus Executionis Recessus xi. Septembris st. v. a Cæsareis legatis Isaaco Volmaro & Georgio Ludouico Lindenspührio subscribitur, quo Cæsar Bauarusque præcipuis locis, quæ in Imperio tenebant, cedere obligabantur. ***** Secuta demum fuit Executionis Pacis Conuentio Principalis cum Suecis xvi. Iunii st. v. Noribergæ, † & cum Gallis xxii. Iunii 1650. subscripta, †† qua decernitur, quo modo & ordine restitutio singulorum locorum ab vtraque parte adhuc detentorum militumque exauctoratio fieri debeat. Addita designatio restituendorum & distributio quinque Millionum in Circulos facta. Publicato hoc Recessu, qui *Friedens Executions Haupt-Recess* dicitur, magna non Noribergæ solum sed etiam Viennæ læticia, dum Cæsar xxii. Iulii edicta per vniuersum Imperium publicaret, ne quis contra Pacem quidpiam tentaret. ††† Hinc etiam Bremenses, dum exactioni vectigalis Oldenburgici quod tamen *Art. IX. §. II.* fuerat confirmatum, se acerrime opponerent, xxii. Octobris 1652. in bannum Imperii declarantur, †††† licet præstita cautione, insequenti anno iterum absoluerentur. ††††

* Pufendorf *lib. XXI. §. I-X. de reb. Frid. Guil. lib. III. §. XXXI.* Londorp *T. VI. p. 453.* Recessus Suecorum Gallorumque super hæc commutatione cum Statibus Imperii confectus *p. 455.*

** Pufendorf *§. XI.* Londorp *p. 467.*

*** Pufendorf *§. XLIV.*

**** Pufendorf *§. XLV. LI. LIII. LVI.* qui etiam *§. LVII-LXXXVI.* Acta huius Conuentus exponit. Varia scripta circa pacis executionem reperiuntur apud Londorpium *Tom. VI. p. 436. 599. 535.*

***** Pufendorf *§. XXXIII. XLIII. LXIII. LXVII. LXIX. LXXI. XCII. lib. XXII. §. XII. XXII. XXVII.* Londorp *Tom. V. p. 539. 555. 576. 578.* Happel *p. 200.*

***** Recessus de restitutione Sultzbacensi apud Londorpium *Tom. VI. p. 470.* Dünckelspühlensis *p. 486. 597.* Kaufbeurenensis *p. 520.* Biberacensis *p. 521.* Lindauensis *p. 525.* Rauensburgensis *p. 532.*

***** Pufendorf *lib. XXI. §. LXXXVI.* Londorp *Tom. VI. p. 549.*

† Pufendorf *lib. XXII. §. XXIX.* Extat iste apud Londorpium *Tom. VI. p. 579.* in *Recueil Tom. III. p. 578.* Lünig *p. Gen. p. 964. 599.*

†† Pufendorf *§. XXX.* Londorp *p. 594.*

††† Pufendorf *§. XXXI.* Quid cum nummo, qui vulgo dicitur *Stecken Reuterpfennig*, in memoriam huius Conuentiois cuso actum, exponitur in *Hamb. Histor. Remarques* 1702. *p. 65.*

†††† Theatr. Eur. Tom. VII. p. 245. 341. Extat sententia banni apud Londorpium Tom. VI. p. 673. cum multis aliis scriptis & p. 804. *sqq.*

†††† Londorp Tom. VII. p. 229. Burgold. p. III. disc. XII. Limnæus Tom. V. addit. ad lib. VII. c. VII. Happel p. 224.

§. XLII.

Anno 1651. recrudit controuersia in terris Iuliacensibus, quas Fredericus Guilielmus Brandenburgicus Elector inuadebat, * quæ tamen interueniente Hatzfeldio a Cæsare misso, Brandenburgico etiam & Neuburgensi, ix. Augusti sub dio, inter Cæsaris insulam & Angermontium amice conuenientibus, ** per Cliuenses Tractatus xi. Octobris 1651. iterum fuit composita, & omne negotium Cæsaris Commissariis relictum. *** A Cæsare vero xxvii. Aprilis Comitia indicuntur sub finem Octobris Ratisbonæ habenda, **** quæ demum Decembri mense fuerunt infecuta. Interim dum Pragam iii. Iulii 1652. Imp. aduentaret, Moguntinus, Treuirensis, Palatinus, Saxo, Electores ad ipsum inuitati conueniebant, ibidemque Moguntinus xxix. Octobris st. v. & postera die Treuirensis in Conuentu Electorali vnionem Electoralem coram Saxone, Electorum Seniore iuramento firmavit, ***** id quod Brandenburgicus in reditu Dresdæ fecit. ***** Agebatur ibidem de pacis executione & eligendo Rege Romanorum, quæ tamen ab Electoribus ad Comitia Ratisbonensia fuerunt reiecta. ***** Postquam igitur Imp. ii. Decembris st. v. eo aduentasset, † non statim capita deliberanda proponebantur, feruente adhuc Brandenburgicos inter & Suecos, ratione finium & vectigalium Pomeraniæ controuersia. †† Controuertebatur etiam de Excellentia titulo legatis Electorum concedendo, præcedentia inter Bauarum & Palatinum, Saxo-Vinariensem & Gothanos Duces, aliisque Statuum controuersis. ††† Inter hos scrupulos postquam Electores de modo & ordine sedendi & procedendi in Collegio Electorali inuicem transegissent, †††† xxi. Maii st. v. Ferdinandus iv. in Regem Romanorum eligitur, ibidemque viii. Iunii st. v. solenni ritu a Io. Philippo a Schönborn, Electore Moguntino coronatur, ††††† protestante licet desuper Colonien. si. ††††† Principes plerosque male habebat hæc electio, viuo Imp. facta, certo nondum constituto modo, & quod Electores sibi solis sumerent ius conficiendi Capitulationem. †††††† Ferdinandus autem iste iv. ix. Iulii 1654. fuit defunctus. †††††††

* Theatr. Europ. Tom. VII. p. 13. vbi etiam Brandenburgici Electoris Manifestum exhibetur. Pufendorf *de reb. Frid. Guilielmi* integro libro quarto causam hanc Iuliacensem declarat.

** Theatr. Europ. Tom. VII. p. 24.

*** Theatr. Eur. c. l. Io. ab Alpen Vita Bernb. & Galen lib. I. §. XXIII. Pufendorf lib. IV. §. XXXV. Eius conventionis summa capita hac erant: ab utroque acceptari Commissionem in Prasylem Monasteriensem, & Augustum Brunsvicensem Ducem collatam, cui e parte Electoris Augustus Anhaltinus Princeps, & Ludouicus Henricus Nassouius Comes, e Neoburgici parte Paderbornensis & Osnabrugensis Prasules sint adiungendi: quæ cognoscendum, num ea controuersia ex Instrumento pacis, an e pactis, & cautionibus Principum decidenda sit. Quod a maiori parte decretum fuerit, eo citra prouocationem standum. Extant Recessus Tabule apud Londorpium Tom. VI. p. 632. Recueil Tom. III. p. 614. Conuenerat autem iam ante inter eos Dusseldorpii VIII. Aprilis 1647. in Recueil Tom. III. p. 505.

**** Theatr. Eur. Tom. VII. p. 30. Pfanner Hist. Comit. lib. I. §. I. IV. Extant litteræ intimationis apud Londorpium Tom. VI. p. 658. Happelium p. 208.

***** Theatr. Eur. Tom. VII. p. 289.

***** Pufendorf de reb. Frid. Guil. lib. III. §. LXIV.

***** Theatr. Europ. Tom. VII. p. 290. Promissa Electoribus facta recenset Pfanner lib. I. §. IV.

† Hic prolixè describitur in Theatro Eur. Tom. VII. p. 291. Pfanner lib. I. §. V. Extat etiam specialis Relatio de hoc introitu, Propositione & electione Regis Romanorum 1653. 4.

†† Pfanner lib. I. §. VII-XVIII. Pufendorf lib. III. §. XLIX. Extant S. Cæsaris Maiestatis litteræ ad Reginam Sueciæ, super restitutione Pomerania vltioris & Regine responsio ad istas litteras 1653. 4. Obtinuerat autem Elector Statibus suffragantibus, a Cæsare decretum, ut Svecis neque inuestitura, neque indultum adnueretur, nec locum inter Ordines capere liceret, antequam Electori Vltiorem Pomeraniam reddiderint. Eo iam deuenerat, ut Sveci simulato e Ratisbona abitu, de bello minas iactarent. Concluso tandem Stettini XVII. Ianuarii 1653. Recessu limitaneo controuersia omnis fuit composita, & VI. Iunii vltior Pomerania Brandenburgicis tradita. Faciunt huc quædam scripta apud Londorpium Tom. VI. p. 652. ipse Recessus Tom. VIII. p. 851. Diar. Eur. Tom. VIII. p. 513. Pfanner lib. II. §. XXXV. Post hunc Recessum demum 25. Maii 1654. Exequiæ Bogislao XIV. fuerunt peractæ. Iuncker lib. LIV. c. II. n. 55.

††† De his late Pfanner lib. I. §. XX. sqq. ad finem vsque. Varia scripta huc facientia extant apud Londorpium Tom. VI. lib. V. Theatr. Eur. Tom. VII. p. 333.

†††† Extat ista Transactio apud Londorpium Tom. VII. p. 9. Happel p. 289.

††††† Describitur in Theatr. Eur. Tom. VII. p. 357. Londorp Tom. VII. p. 59. Pfanner lib. II. §. LXIX. LXX. Happel p. 239. Capitulatio extat apud Londorpium Tom. VII. p. 70. in Recueil Tom. III. fin. Pufendorf de reb. Frid. Guil. lib. IV. §. XXXVIII. sqq.

†††††† Extat ista Protestatio apud Londorpium Tom. VII. p. 48. 49. Responsio Moguntini p. 61. Iunckers Schaubühne lib. LIII. c. II n. 5.

††††††† Pfanner lib. II. §. I. sqq. §. LX. Extant varia scripta apud Londorpium Tom. VI. p. 881. Monita etiam ad Capitulationem p. 919.

††††††† Theatr. Eur. Tom. VII. p. 574.

§. XLIII.

Fit tandem xx. Iunii st. v. 1653. Propositio Cæsaris, de pace conseruanda & expediendis adhuc negotiis reliquis. * Variæ, ex pace Westphalica cum

Ci.

Ciuitatibus Imperii suboriebantur similitates, quæ ad re & correlationem admitti petebant, quæ tamen ab Electoribus atque Principibus negabatur. ** Confirmatum quoque fuit Palatino munus Archithesaurarii, quod in locum Archidapiferatus in Bauarum translati susceperat, de eodemque v. Augusti 1652. ab Imp. fuerat inuestitus. *** Hispanis Bisuntina vrbs apud Burgundos, loco Franckenthalii, quod Palatino restituebatur, confirmabatur. **** Sic etiam de admittendis in Principum Collegium nouis Principibus multa erat controuersia. Admissi tandem sunt xxx. Iunii st. v. Eitel Fridericus Hohenzolleranus, Io. Antonius Eggenbergicus & Wenceslaus Lobkowitzius, prout iam per R. I. de a. 1641. ***** fuerat decretum. **** Præter hos Leopoldus Philippus Carolus Salmensis, Maximilianus Dietrichsteinus, Octavius Piccolomineus, Io. Weickardus Auerspergicus, xxviii. Februarii 1654. fuerunt introducti, ita tamen ne præiudicium fiat antiquis Principum familiis, nec isti, qui sine bonis Imperii immediatis fuerint admissi, in exemplum adducantur, nec illorum liberi ad sessionem & votum admittantur, nisi bona Principe digna adquisierint. ***** Nassouiis quoque bina Vota ratione Hadamar & Siegen atque Dillenburg & Dietz fuerunt concessa. ***** Prælati Imperii accessit alterum votum Rhenanum, ***** Comitibus quartum adiectum fuit Westphalicorum. ***** Decretum etiam fuit de sustentando Iudicio Camerali, augendis Adfessorum salariis, horum præsentatione, Processu abbreviando. † Prospectum debitoribus obzatis, ne ad vsuras ultra alterum tantum adigantur, atque vt particularis solutio locum habeat. †† Executio Imperii restituitur. Et dum Sueuiæ Status Iudicium Rotwilense aboleri postularent, non Rotwilenses solum, sed etiam Comes Sultzensis Iudicii Præses, eiusdem conseruationem petebant. ††† Reliqua vero negotia, quæ ex Pace Westphalica adhuc restabant expedienda, de Statibus quibusdam adhuc restituendis, electione Regis Romanorum, Capitulatione Perpetua, declaratione Status in Bannum, ad Comitæ Deputatorum Imperii proximo Octobri mense instituenda, reiciuntur. †††† De adiungendis etiam Imperii Deputatis Ordinariis ad paritatem Religionis seruandam, fuit deliberatum. ††††† Bremenses proscriptione soluti, protestante licet Suecorum legato, ex decreto Imperiali, in Collegium Vrbium fuerunt admissi. †††††† Cæsari tamen subsidium lx. mensium postulanti hoc fuit denegatum. Tandem vero vii. Maii Recessus publicatur, in quo simul vtrumque Pacis Instrumentum, vna cum Recessu

Executionis confirmantur, vt Legis Imperii vim fuerint adepta. ††††††††
Statibus horumque legatis hinc discedentibus. ††††††††

* Pfanner *lib. III. insunte*. Londorp *Tom. VII. p. 55*. *Theatr. Eur. Tom. VII. p. 36r*
Happel p. 241. Iuncker *lib. LIII. c. II. n. 68*.

** Pfanner *lib. III. §. X. XXVIII. LXVIII. XCIV. lib. IV. §. LXXX. LXXXV. LXXXVI. LXXXVII.* Londorp *Tom. III. p. 58. 287*.

*** *Theatr. Eur. Tom. VII. p. 10. 286*. Thulemarius *de Oñoir. cap. XV. §. XIII. XIV.* Londorp *Tom. VII. p. 264*. Iuncker *lib. LI. c. II. n. 22*.

**** Imp. iam diploma desuper a. 1650. concesserat, quod extat apud Londorpium *Tom. VI. p. 334*. secutus fuit consensus Electorum *ibid.* atque instante legato Hispanico consensus omnium Statuum *Tom. VII. p. 298. 508*.

***** §. XCVII.

***** Pfanner *lib. II. §. XXVIII-XXXIV. lib. III. §. V. XXIX. XXXII.* Londorp *Tom. VII. p. 75*.

***** Pfanner *lib. III. §. LXVII. LXXI. lib. IV. §. LXXI-LXXII. lib. V. §. XXXVIII. LXXVIII. LXXXIV.* Londorp *Tom. VII. p. 437. 448. 457. 475. 524. 532. 566. 570. 683*.

***** Pfanner *lib. VI. §. LIII.* Londorp *Tom. VII. p. 294. 567*.

***** Herdtens *Grund Veste p. II. c. IV. p. 91*.

***** Londorp *Tom. VII. p. 68. 308*. Pfanner *lib. IV. §. LXXXIV. lib. VI. §. XXVII.*

† R. I. §. VII. *sqq.* Pfanner *lib. VI. §. XXIV.* Londorp *Tom. VII. p. 122. 123. 224. 230. 333. 340. 409. 443. 465. 487. 512. 528. 572. 589. 594. 641. 654*.

†† Pfanner *lib. III. §. XCVII.* Londorp *Tom. VII. p. 167. 700*. Facit huc etiam Henrici Hahnii *Commentarius ad §. de indaganda*.

††† Londorp *Tom. VII. p. 199*. Pfanner *lib. VII. §. VIII. IX.*

††† R. I. §. CXCI. Pfanner *lib. VI. §. LV. sqq. lib. VII. §. XXXIV.*

†††† Consultationes de eo ad longum refert Pfanner *lib. IV. §. VI. sqq. XXXIV. lib. V. §. V. sqq. §. IX.* Londorp *Tom. VII. p. 330. 373*.

††††† Pfanner *lib. IV. §. LX. sqq.* Happel *p. 244*. Cortheius §. XVII. XVIII. XIX. *Extrac Succorum* Protestatio apud Londorpium *Tom. VII. p. 257. 276. 449.* & Decretum Imperii *p. 278*. Bremensium vero Memoriale *p. 320. 330. 350. 455. 523. 527. 586. 688*.

†††††† Pfanner *lib. VII. §. LI.* Londorp *Tom. VII. p. 688* *Theatr. Eur. Tom. VII. p. 369*. Vocatur autem iste Recessus Imperii Nouissimus, quia nullus eundem alius fuit secutus. *Theatr. Europ. Tom. VII. p. 513. vbi etiam p. 518.* ipse Recessus exhibetur, & in *Corpore p. 1057*. Ludolph *lib. LIV. c. II. n. 16*. Commentati in eundem fuerunt Vricus Obrechtus & Paulus Gamfius *Frankofurti 1695. 4*.

††††††† Pfanner *lib. VII. §. LV.* Happel *p. 267*.

§. XLIV.

In iisdem Comitibus Poloni auxilia ab Imperio petebant contra motus Cosacorum, quæ tamen ipsis ob Statum Imperii nimis debilitatum denegabantur. * In iisdem Eleonora Augusta 1653. xxv. Iulii st. v. ** Moguntino fuit coronata, protestante tamen iterum Colonienfi. *** Mo-
dera-

deratrix etiam Gynæcei Augusti locum obtinuit statim post Principum coniuges, præ virginibus e Principum familiis. **** Durantibus Comitibus Königsmarckius Bremam adgreditur, munimentum extra urbem occupat, quod tamen Bremenses statim recuperant. Post varia Imp. dehortatoria ***** & inducias octo hebdomadam, interuentu Batavorum tandem xxiv. Nouembris st. v. 1654. Stadæ conuenit, vt saluis vtriusque partis iuribus, Bremenses Suecorum Reginæ tanquam Duci Bremensi homagium præstarent, Suecis Burg, Bergstät & Lehe relinquerent. *****

* Pfanner lib. II. §. LII. lib. III. §. LVI-LX. Londorp Tom. VII. p. 59. 80.

** Pfanner lib. III. §. LXXV.

*** Pfanner lib. III. §. LXXII. LXXIII. Happel p. 242. Iuncker lib. LIII. c. II. n. 71.

**** Pfanner lib. III. §. LXXIV. Londorp Tom. VII. p. 78.

***** Cortreus de Statu Civ. Brem. §. XXVIII. XXIX.

***** Pfanner lib. VII. §. XLIX. Theatr. Europ. Tom. VII. p. 629. Londorp Tom. VII. p. 713. 918. 927. & Tom. IX. p. 385. Compositio p. 963. 970. 978. Recueil Tom. III. p. 668. Happel p. 297. Cortreus §. XXXI. Sic etiam hoc negotium plenius describit Pufendorf Hist. Caroli Gustavi lib. I. §. XV. sqq.

§. XLV.

Insequenti anno 1655. Comitibus Deputatorum Imperii Francofurti ad Moenum habebantur. Fit propositio Cæsaris nomine per Episcopum Wormatiensem, Comitem Wolckensteinium & Io. Cranium Consiliarium Imperialem, de restitutione ex Capite Amnestiæ & Grauiaminum, Securitate Imperii, & quæ ex pace Westphalica adhuc erant reliqua.* Durauit iste Conuentus etiam post mortem Cæsaris in sex annos. Et licet post Ferdinandi mortem, Conuentus eousque fuisset dilatus, quo Principes Electores de Cæsare nominando conuenerant: ** Hoc facto tamen a Moguntino ad deputationem Francofurti continuandam iterum inuitantur. Missi etiam ad hunc Conuentum Suecorum legati de Cæsareis iniuriis questi. *** Verum, postquam Comitibus, quæ adhuc durant, a. 1662. fuissent coepta, Conuentus iste sine fructu dissoluebatur, negotiis ad ipsa Comitibus reiectis.

* Theatr. Europ. Tom. VII. p. 709. Varia Acta apud Londorpium Tom. VII. p. 1051. ubi etiam omnes qui præsto fuerunt legati, recensentur Tom. VII. p. 1. sqq. Happel p. 309. Iuncker lib. LV. c. II. n. 29.

** Londorp Tom. VIII. p. 181. Proponebatur equidem de hoc conuentu vel prorogando vel finiendo 12. Iunii 1657. a Moguntino, Principes tamen eundem continuari volebant Diar. Eur. Tom. I. p. 317. Ibidem p. 411. exhibetur Moguntini scriptum de hac continuatione ad Electores Francofurti 16. Septembris st. v. 1657. Theatr. Europ. Tom. VIII. p. 57.

*** Pufendorf *de reb. Caroli Gustavi lib. IV. §. IV.* Londorp *lib. VIII. p. 322.* Thuldenus *lib. VII. p. 76.* Ludewig *de Iure adlegandi p. 124.* Ipsi etiam Deputati mediationem suam Suecos inter & Polonos offerebant Londorp *Tom. VII. p. 28. 29.*

§. XLVI.

Eodem anno 1655. de successore denuo sibi destinando sollicitus Ferdinandus, Leopoldo filio suo xvi. Ianuarii st. v. homagium ab Austriacis præstare iubet, * atque indictis Vngariæ Comitibus, postquam vi. Iunii st. v. Eleonora Augusta in Hungariæ Reginam fuisset coronata, ** eundem xvii. Iunii st. v. Posonii Regem Hungariæ per Archiepiscopum Strigoniensem fecit coronari *** quam Kl. Septembris insecuta est Pragæ coronatio Augustæ. **** iv. Septembris st. v. coronatio Leopoldi in Regem Bohemiæ, per Harrachium Archiepiscopum facta. ***** Anno 1657. mense Martio Carolum Mantuæ Ducem ob desertas Gallorum partes, & susceptum in se Cæsarei Exercitus in Italia Imperium constituit Generalem Vicarium Imperii, licet protestante desuper Duce Sabaudia. *****

* *Theatr. Eur. Tom. VII. p. 714.* Happel *Hist. mod. Eur. p. 310.* Rinck *Leben Leopoldi p. 367.*

** *Theatr. Eur. Tom. VII. p. 720.*

*** *Theatr. Eur. Tom. VII. p. 721.* Happel *p. 313.* Thuldenus *Hist. Eur. lib. IV. p. 68.* Rinck *p. 372.* Luncker *lib. LV. c. 3. n. 41.*

**** *Theatr. Europ. Tom. VII. p. 860.* Happel *p. 349.*

***** *Theatr. Eur. p. 870.* Happel *p. 349.* Rinck *p. 375.*

***** *Theatr. Eur. p. 1041.*

§. XLVII.

Anno 1656. viii. Octobris st. v. obiit Io. Georgius I. Saxonie Elector, * facta inter filios dispositione, ** vt Electorales terras cum Misniæ maiori parte & Lusatia superiori maximus natus Io. Georgius II. in dignitate Electorali Successor, vna cum iuribus in reliquis terras, obtineret: Augustus Administrator Magdeburgicus, Thuringicas ditiones vna cum sede Weisenfelsa; dynastiam Querfurtensem, & præfecturas aliquot Burggraviatus Magdeburgici per pacem Westphalicam Electori concessas. Tertius Christianus Merseburgensem Episcopatum, vna cum Lusatia inferiore & præfecturis Delitz, Zörbig & Bitterfeld in Misniæ confiniis. Quartus, Mauritius Episcopatum Numburgensem cum Vogtlandiæ & Hennebergici Principatus partibus, Schenckiorum dynastia Tautenburg & quatuor præfecturis Augusto Electori pro sumtibus Gothani

thani belli, in securitatem pignoris, loco traditis Arnshaug, Weida, Ziegenrück & Sachsenburg.*** Ex qua diuisione quatuor istæ lineæ domus Albertinæ Saxonicæ fuerunt subortæ, Electoralis, Weissenfelsensis, Müchburgensis & Citicensis.

* Theatr. Eur. Tom. VII. p. 1024. sqq.

** Extat Testamentum illud de dato Dresdæ 20. Iulii 1652. apud Lünigium p. f. IV. p. 169. Accessit eodem anno confirmatio Ferdinandi III.

*** Vocabantur olim *die affecurirten Ambter*, quæ tamen per pactum speciei 9. Augusti 1660. Mauritio, Citicensi Duci fuerunt cessæ, prout illud exhibet Lünig p. f. Cont. II. p. 519.

§. LXVIII.

Tandem vero concluso cum Polonis xx. Martii 1657. foedere, quo ipsis auxilia promittit contra Suecos, * morbus ipsum inuadit, quo xxi. Martii st. v. 1657. Viennæ fuit extinctus. ** Prima ipsius vxor erat Maria Anna, Philippi III. Hispaniarum Regis filia, quam xxi. Februarii 1623. duxit, iure successionis Hispanicæ in ipsam eiusdemque posteros deuoluto. *** Hac xxiii. Maii 1645. defuncta, duxit **** 11. Iulii 1648. Mariam Leopoldinam, Leopoldi V. Archiducis lineæ Tyrolensis filiam, quæ ***** 19. Augusti 1649. fuit denata. Tertia Coniux Eleonora Caroli II. Ducis Mantuani filia, quam xx. Aprilis st. v. 1651. duxit, ***** quæ vi. Decembris 1686. fuit denata. Ex his natus ipsi Ferdinandus IV. viii. Septembris 1633. qui iam Rex Hungariæ, Bohemiæ & Romanorum, a. 1654. extinctus. Maria Anna nata xxii. Decembris 1634. Philippo IV. Regi Hispaniarum nupta. Philippus Augustinus natus xv. Iulii 1637. denatus xxix. Iunii 1639. Maximilianus Thomas n. xx. Decembris 1638. obiit vi. Iulii 1639. Leopoldus Imp. Maria, ex vtero a. 1646. secta, & paulo post extincta. Carolus Iosephus, Episcopus Passauiensis, & Olomuciensis, nec non Magnus Magister Ordinis Teutonici ad Poloniæ Coronam destinatus, ***** n. vii. Augusti 1649. defunctus xxvii. Ianuarii 1664. Terefia Maria Iosepha n. xxvi. Martii 1652. obiit xii. Maii 1653. Eleonora Maria n. xxi. Maii 1653. nupta priori matrimonio Michaëli, Regi Poloniæ xvii. Februarii 1670. dein Carolo V. Duci Lotharingiæ v. Februarii 1678. defuncta vii. Decembris 1697. Maria Anna Iosepha n. xx. Decembris 1650. nupta xxv. Octobris 1678. Io. Wilhelmo, Electori Palatino, mortua vii. Aprilis 1689. & Ferdinandus Aloysius Iosephus n. ii. Februarii 1657. obiit xvi. Iunii 1688. *****

* Kochowsky Ann. Polon. p. II. lib. III. f. 215 Fufendorf Vita Car. Gust. lib. IV. f. 288. Diar. Eur. Tom. I. p. 30. Iuncker lib. LVII. c. II. n. 13. Theatr. Europ. Tom. VII. p. 1030. Happel p. 383.

** Theatr.

** Theatr. Europ. p. 1031. Tom. VIII. p. 1. Diar. Eur. Tom. I. p. 54. Rinck p. 384. Happel p. 384. Iuncker c. L. n. 17.

*** Theatr. Europ. Tom. II. p. 291. In Pactis dotalibus enim sic conuentum : & quia Serenissima Regina Franciae Domina Anna Hispaniarum Infans virtute patrum dotalium renuntiationisque facta cum consensu & permissione Serenissimi & Christianissimi Principis Ludouici XIII. Francia Regis ipsius mariti ita exclusa est & manet ab omni iure successionis, ut omnes illius liberi ex illa nascituri tam mares quam feminae omnesque descendentes, tam primo, quam secundo, tertio & quartogenitus, atque adeo in infinitum cuiuscunque gradus fuerint, perpetuis temporibus futuris, sub quolibet titulo aut causa non possint nec debeant succedere in illo regno, statu, provincia, Dominio vel loco Serenissimi Regis Catholici ipsiusque heredum & successorum legitimorum tam intra regna Hispaniae quam extra illam in reliquis prouinciis & omnibus regnis, siue praesentibus, siue iis, quae venturis temporibus ipse Serenissimus Rex Catholicus, ipsiusque successores tenuerint, possederint quaeque ad eos pertinuerint; ideo dicta Serenissima Infans Domina Maria sibi reseruat ius suum competens una & inuicem cum iure, quod ipsi accreuit per commemoratam renuntiationem factam ab ipsius sorore Regina Francia approbante istud, illudque confirmante per pactum expressum (quod robur & vigorem legis inextinguibile & inuiolabilis & stabilis obtinere debet,) ipso Serenissimo Rege Catholico pro se & omnibus suis heredibus & successoribus. Cass. Thucelii Acta Publica Tom. I. p. 462.

**** Ludolph lib. XLVI. c. II. n. 13.

***** Theatr. Europ. Tom. VI. p. 480. 882. 1029.

***** Theatr. Europ. Tom. VII. p. 842. Iuncker lib. LI. c. II. n. 24.

***** Pufendorf de reb. Caroli Gustavi lib. IV. §. XXXVII. eimvero cum iam Moscus in Liuoniam irrupisset, Ioannem Casimirum, ac Reipublica nomine senatores, ac principum Palatinatum in Maiore & Minore Polonia Nobiles solenni Legatione Caesari Coronam Polonicam obtulisse; quam quidem publice in speciem Caesar recusauit, priuatum vero, praesentibus tantum in conclauis suo Rege Hungaria, Archiduce Leopoldo V Vilhelmo, Principe Anspurgio, & Legato Hispanico una cum Legatis Polonicis eandem pro filio suo minore nato Carolo Iosepho acceptasse, certis super eo negotio pactis initis.

***** Theatr. Europ. p. 1032. Plessinger Virr. illust. Tom. I. p. 761. Happel p. 384. Diar. Europ. Tom. VIII. p. 55.



DISSERTATIO TRIGESIMA SEPTIMA
DE
LEOPOLDO.

§. I. Leopoldi natiuitas, parentes & mores. §. II. Controuersia de Vicariatu. §. III. Controuersia de iure coronandi Imp. §. IV. Leopoldi electio dissidiosa. §. V. Comitum Deputatorum Imperii continuantur. Grauiamina Suecorum & Gallorum contra Casarem. der Rheinischen Fürsten Alliantz. §. VI. Bellum in Polonia, Holsatia & Pomerania cum Suecis. Pax Oliuensis, Pyrenæa, Rotschildensis & Hafniensis. §. VII. Controuersia Monasteriensis. §. VIII. Motus Transylvanici. §. IX. Initia B. Hungarici: Turca Neubeuselum occupant & Serinwar. §. X. Clades Turcarum ad S. Gotthardi Fanum. Pax cum Turcis. §. XI. Initium Comitiorum a. 1663. §. XII. Controuersia de successione in Ducatu Cellensi. §. XIII. Controuersia Erfurtensium cum Electore Moguntino. §. XIV. Controuersia de VVildfangiatu. §. XV. Controuersia Bremensis. §. XVI. Magdeburgum El. Brandenburgico homagium præstat. Controuersia de successione Iuliacensi inter Brandenburgicos & Neuburgicos plene componitur. §. XVII. Controuersia de successione Oldenburgensi. §. XVIII. Leopoldus vnicus hæres domus Austriacæ matrimonium init cum Margaretha Theresia. Conspiratio Vngarica a. 1670. §. XIX. Controuersia Borckeloensis, Huxariensis, Brunswicensis. §. XX. Controuersia inter Electorem & Urbem Colonensem. §. XXI. Galli ex iure deuolutionis in Belgium prætendunt, & Germaniam. Pax Aquisgranensis. Galli bellum mouent contra Belgas Fæderatos. Fædus Gallorum cum Suecis. §. XXII. Galli Lotharingiam occupant. §. XXIII. Controuersia de successione Altenburgensi. §. XXIV. Fædus Bilefeldia & Colonia ad Spream pro Belgis defensione. Gallia Rex quatuor Belgii Fæderati provincias occupat. §. XXV. Casareus & Brandenburgicus miles Rhenum transeunt pro Belgii defensione, Montecuculus a Lobcouitio impeditur. Tractatus Vossemenensis inter Gallos & Brandenburgicos. §. XXVI. Belgarum Fædus cum Leopoldo & Hispanis. Casareani ad Rhenum Inferiorem pergunt. Galli Traiectum ad Mosam occupant. §. XXVII. Tractatus Colonensis. Captiuitas Guilielmi Fürstenbergii. Pax Belgarum cum Anglis, Colonensi & Monasteriensi. §. XXVIII. B. ab Imperio contra Gallos decernitur. Prælium ad Senneffam. Souchius an in culpa? §. XXIX. Prælium ad Sinsbemiū, Holtzbemiū & Ensisbemiū. Elector Brandenburgicus cum exercitu ad Rhenum agit. Bourmonilli fides suspecta. Casarei Burgundium inuadunt. §. XXX. Sueci provincias Brandenburgicas inuadunt. Prælium ad Ratenauiam & Fehrbellinum. §. XXXI. Rex Dania Ducem Holsatia ad passionem Rendsburgensem adigit. VVismariam occupat. §. XXXII. Monasterienses & Lineburgenses Bremensem Ducatum occupant. §. XXXIII. Galli Leodium, Huium, Dinantum, Limburgum, Dachsteinium occupant. Turennius cadit. Prælium ad Augustam Treuironum, quæ capitur. §. XXXIV. Nouiomagum ad Pacis Tractatus, Anglo sequestro, placet. §. XXXV. Loatii Neutralitas. Galli in terras Iuliacensis irrumpunt. Galli Ariam & Rouchanium capiunt. Traiectum ab Auriaco frustra obsidetur. Philipsburgum capitur. §. XXXVI. Sueti Vfedomiam occupant. a Brandenburgicis recuperatum, VVolgastum frustra tentant. Brandenburgicus Anclam, Löckenitiam, Demminum, Dammum occupat. Dani prælio nauali victores, in Scaniam irrumpunt. §. XXXVII. Galli Dachsburgum capiunt, Valentianas, S. Audomari sanum, Cameracum: Belgas ad Mont-Casselium cadunt. Fæderati Carloregium frustra obsident. §. XXXVIII. Dux Lotharingia in Galliam percurrere conatur. Io. Georgii Isenacensis Ducis gesta ad Rhenum. Galli Friburgum & S. Gisteni sanum occupant. §. XXXIX. Dani Christianopolim & Malnogiā Scania frustra obsident, ad Landscronam vincuntur, ast, mari victores

Rugiam insulam occupant. §. XL. Conuentus Fœderatorum Bremensis. Brandenburgicus Stettinum capit. §. XLI. Galli Gandavum capiunt. Conuentus Coloniensis. Obsidio Montium. §. XLII. Danorum consilia frustranea. Sueci Rugiam insulam iterum occupant, a Brandenburgico recuperatur. Stralsunda & Gryphswalda occupatur: Suecorum inruptio in Bernsham. §. XLIII. Galli sylvestres vrbes tentant: munimentum Kebl occupant. §. XLIV. Præliminaria Pacis Noniomagensis. §. XLV. Pax Belgica & Hispanica concluditur. §. XLVI. Pax Germanica concluditur. §. XLVII. Lüneburgenses, Monasteriensis, Brandenburgicus Elector & Dania Rex cum Suecis Gallisque paciscuntur. Brandenburgicus Elector ab Imperio petit satisfactionem. §. XLVIII. Hamburgum Dania Rex frustra tentat. Magdeburgici Ducatus possessionem adprehendit Brandenburgicus Elector. §. XLIX. Iudicium Gallorum recuperatorium: Galli Argentorato inhiant. §. L. Argentoratum Galli occupant. §. LI. Fœdus cum Suecis. Congressus Francofurtensis. §. LII. Galli erectis variis fortalitiis ad Rhenum, Luxemburgum capiunt. §. LIII. Initia motuum Vngariae. §. LIV. Turca in Vngariam movent. Fœdus Imp. cum Polonia Rege, Bavaria & Saxonia Electore, atque diuersis Imperii Statibus. §. LV. Vienna obsidio & liberatio. Casarei Barcanum, Strigonium, Nonigradum occupant. §. LVI. Galli Delphinum, Regem Romanorum eligi volunt. Consilia contra eodem. Armistitium bicennale. §. LVII. Progressus belli Vngarici a. 1684. 1685. 1686. Buda occupatur. Prælium ad Strigonium & Mohatzium. §. LVIII. Comitia Vngaria Posoniensis. Iosephus Rex Vngariae coronatur. §. LIX. Progressus Casareorum in Vngaria a. 1688. Belgradum occupatur. Victoria Ludouici Badensis in Bosnia. §. LX. Controuersia de successione in Electoratu Palatino. §. LXI. Turba Hamburgenses. §. LXII. Controuersia Dania Regis cum Duce Gottorpiensi. Tractatus Altonauensis, 1689. §. LXIII. Fœdus Casaris cum Brandenburgico. Fœdus Augustanum. §. LXIV. Controuersia de successione in Electoratu Coloniensi. §. LXV. Galli Palatinatum inuadunt, ad Rhenum nimium facium. Fœdus Belgarum cum Imp. in quo articulus secretus de successione Hispanica. Moguntia recuperatur. Galli Palatinatum relinquunt. §. LXVI. Brandenburgicus Elector vrbes Colonienses recuperat. §. LXVII. Turca pacem petunt, a Ludouico Badensi ad Nissam & VViddinum profligantur, Belgradum recuperant. Gesta a. 1689. & 1690. Esseckum per Crojiacum seruatur. §. LXVIII. Iosephus in Regem Romanorum eligitur. §. LXIX. Camera VVetzlariam transfertur. §. LXX. Controuersia de Successione Saxo-Lauenburgica. §. LXXI. Controuersia de Successione Saxo-Ienensi. §. LXXII. Caesar contra Gallos Fœdera pangit. Gesta Bavaria & Saxonia Electorum ad Rhenum. Fridericus Carolus VVurtembergensis Ducatus Administrator capitur. Rheinfelsa a Gallis frustra obsidetur. §. LXXIII. Controuersia de nono Electoratu. §. LXXIV. Controuersia de Archiueuilliferatu Imperii. §. LXXV. Progressus belli ad Rhenum usque ad finem belli. §. LXXVI. Controuersia de munitionibus Ratzeburgensibus. §. LXXVII. Controuersia de successione in Episcopatu Leodiensi. §. LXXVIII. Controuersia de successione Veldentina. §. LXXIX. Bellum in Belgio gestum usque ad finem. Prælium ad Floriacum, Landam, Stenkerckam. §. LXXX. B. Sabaudicum. §. LXXXI. B. in Catalonia. §. LXXXII. B. Maritimum. §. LXXXIII. Gallorum de pace molimina, & Pacis Præliminaria. §. LXXXIV. Pacis Ryswicensis Tractatus. Angli, Belgæ, Hispani pacem cum Gallis subsignant. Iura Adlegatorum Imperii. §. LXXXV. Pax demum a Germanicis Legatis subsignatur. Protestatio contra clausulam quarti articuli. §. LXXXVI. Contenta Pacis Ryswicensis cum Germanis conclusæ. §. LXXXVII. Protestationes contra hanc pacem. Controuersia super clausula quarti Articuli. §. LXXXVIII. Compositio controuersia Palatina cum Ducissa Aurelianiensi. §. LXXXIX. Varia controuersia de præsidio Philipsburgi, restitutione Brisaci & præsidio Rheim-

Rheinfelsæ. Munimentum Kehl Ludowico Badensi conceditur. §. XC. Progressus B. Turcæ. Prælium ad Salanckemen. §. XCI. Prælium ad Zentham. Pax Carolinensis. §. XCII. Controuersia de successione Megapolitana. §. XCIII. Controuersia de Successione Saxo-Coburgica. §. XCIV. Controuersia de nono Electoratu redintegratur. §. XCV. Controuersia Holsatæ. Pax Trauenthalensis. §. XCVI. El. Brandenburgicus fit Rex Borussia. Controuersia de successione in Episcopatu Lübecensi. §. XCVII. Publicatio Calendarii emendati. §. XCVIII. Declaratio Successoris in Regno Hispaniæ. Mors & Testamentum Caroli II. §. XCIX. Galli testamentum acceptant. Andegauensis Hispaniæ Rex declaratur. §. C. Andegauensis iter in Hispaniam. Iura Gallicana in successionem Hispanicam euerfa. §. CI. Iura Austriaca in successionem Hispanicam. §. CII. Helueti Catholici & Lusitani Bna cum Coloniensi & Bano Electore Philippum Regem agnoscunt. Anglorum & Belgarum erga Gallos postulata. §. CIII. Papa & Italia Principes, quæ ratione se hoc in negotio gesserint. §. CIV. Casarei in Italiam irrumpunt. Prælium ad Carpium & Clarium. Seditio Neapolitana. §. CV. Mantua a Cæsaribus includitur. Expeditio in Cremonam. Clades trium legionum ad Casale maius. Prælium ad Lutzaram. Germanorum excursio versus Mediolanum. §. CVI. Belge Colonienses & Geldrienses Vrbes occupant. Nouiomagum a Gallis frustra tentatur. §. CVII. Associatio quinque Circulorum. §. CVIII. Negotium cum Antonio Vlrico, Duce Guelferbytano. §. CIX. Gallie hostis Imperii declaratur. Landanum occupatur. Bauarus Vlmam occupat & Sæuic Vrbes. Prælium ad Fridlingam. Nanceium Galli occupant. §. CX. Expeditio maritima versus Gades & Vigos. §. CXI. Controuersia Leopoldi cum Papa. §. CXII. B. Italicum a. 1703. Casae Sabaudia Duci accedunt. §. CXIII. Bonna, Limburgum, Huim, Geldria a Fæderatis occupantur, Prælium ad Eckeram. §. CXIV. Casarei in Bauariam & Palatinatum Superiorem irrumpunt. Galli se Bauaro inungunt. §. CXV. Bauari irruptio in terras Tyrolenses. §. CXVI. Gesta ad Danubium. prælium ad Munderkingam. Clades Styrumii ad Hechstædum. Brisacum Landanum & Augusta a Gallis occupantur. Prælium ad Speierbach. §. CXVII. Rex Lusitanie Fæderatis accedit. Carolus III. Rex Hispaniæ declaratur, qui Lisabona adpelletur. §. CXVIII. B. Lusitanicum. Gibraltar a Fæderatis occupatur, a Gallis frustra tentatur. Prælium nauale ad Malagam. §. CXIX. Prælium ad Schellenberg & Höchstædtiense. §. CXX. Bauari & Galli trans Rhenum reuiciuntur, Vlma, Landanum, Augusta Treuironum, Trauerum capiuntur. Brisacum stratagemate tentatur. Tractatus Ilbesheimenses. §. CXXI. gesta in Belgio. a. 1704. §. CXXII. Galli Vercellas, Iuream, Vernam Villa-Francam occupant. §. CXXIII. Vngarici motus sub Ragotzio. §. CXXIV. Iustitium Camerale. §. CXXV. Principes a Leopoldo facti. §. CXXVI. Mors & Familia Leopoldi.

§. I.



Leopoldus natus Viennæ xxx. Maii st. v. 1640. patre Ferdinando III. tunc in Comitibus Ratisbonensibus præsentem, matrem Maria Anna Philippi Hispaniarum Regis filiam * eodemque die baptizatus, nomen obtinuit Leopoldus, Ignatius, Iosephus, Balthasar, Franciscus, Felicianus. ** Postquam septimum ætatis annum adeptus, morum ipsius præfectus factus Io. Ferdinand Porcia Comes. præceptore dato Müllero, & post hunc Nidhardo utroque S. L. Patribus. *** Postquam in Theologicis, Politicis & litterarum

Studiis esset enutritus, sacro ordini destinabatur, Ferdinando IV. Romanorum Rege constituto. ***** Princeps erat corpore non adeo magno, ***** clemens, religiosus, ***** litterarum ***** Musices etiam amantissimus, peritissimusque, † artibus mechanicis deditus, †† nimium fidens religionis Catholicæ Patribus, & Ministris, qui clementia ipsius sæpius abutebantur, ansamque dabant peruerso Itatui Camera- li, & diuersis motibus, præsertim Vngaricis. †††

* Theatr. Eur. Tom. IV. p. 287. Ludolph lib. XL. c. II. n. 23. Rinck p. 24. qui etiam p. 31. illorum refutat errorem, qui partum fuisse cæsareum dicant.

** Rinck p. 34.

*** Rinck p. 36.

**** Rinckius p. 42. tradit, quod ab ipso Ferdinando III. secundum scriptum Ferdinandi II. quod *Princeps in Compendio* inscribitur, fuerit informatus, quod scriptum etiam ibidem exhibetur.

***** Rinck p. 81.

***** Staturam ipsius describit Rinck p. 314.

***** Testatur de eo Rinckius p. 157. Pietatem ipsius commendat Ferdinandus Widemann S. I. scripto post mortem Leopoldi edito *Morgenstern bey der Sonne*. De religionis studio potissimum testantur tres columnæ, quas vouit & immensis sumptibus Viennæ erigi fecit. Primam in memoriam immaculatæ conceptionis Mariæ a. 1667. dicauit, Rinck p. 617. Alteram Trinitati, tempore pestis Viennensis vouit, cuius fundamenta 30. Iulii 1687. fuerunt iacta, Rinck p. 977. quæ a. 1693. fuit consummata, Rinck p. 1185. De hac singulare extat scriptum, sub titulo: *das dem Dreyeinigen Gott andachtig vertrauend angenom- men, danckbare Oesterreich, VVien 1682.4.* Tertiam Iosepho a. 1702. vouit, dum ad Landauii obsidio- nem properaret Iosephus, quæ demum mortuo ipso a. 1706. fuit erecta, Rinck p. 1507.

***** De ipsius cultura latini sermonis testantur variz litteræ, quas adducit Rinckius p. 85.

† Rinck p. 122.

†† Rinck p. 115. 124.

††† Rinck p. 139. 147. 164. 176. Extat Baptistæ Nani Senatoris Veneti scriptum de aula Leopoldi. Faciunt huc etiam *Memoires de la Cour de Vienne, à Cologne 1705. 12.* quæ etiam Germanice prodierunt, sub titulo: *Relation von dem Kayserlichen Hoffe zu VVien.*

S. II.

Mortuo Ferdinando IV. Austriæ non solum Regens, sed etiam Vn- gariz, Bohemizque Rex declarabatur. * Post Ferdinandi III. vero mor- tem a. 1657. controuersia oriebatur de Imperii Vicariatu, quem & Ferdi- nandus Maria, Bauariæ, & Carolus Ludouicus, Palatinus Elector adfecta- bant. ** Repetebat Bauarus, iura domui Bauaricæ in Electoratum iam ab antiquo fuisse, per translationem Electoratus facta firmiora, & potissimum, quod Vicariatus iura Electoratus atque Archidapiferatus connexa, cum eodem fuissent translata, ipsique Bauari de eodem inuesti- ti.

si. Opponebat Palatinus, Vicariatum non Electoratu nexum, sed Comitatus Palatinatus, quæ nunquam fuerit in Bauaros translata, in quodum ipse per Instrumentum Pacis restitutus, integrum esse ius Vicariatus, & Bauari inuestituram per dictum Instrumentum abolitam, eundemque Vicariatum in Ferdinandi Mariæ inuestitura omissum. *** Controuersia hæc multo seruiore agebatur, utroque etiam, quantum posset Vicariatus iura exercente, multæ quoque turbæ in Collegio Electorali exinde fuerunt excitatæ; **** nihil tamen isto tempore decisum, nequod Saxonix Elector atque Imperialis Camera Bauari Vicariatum agnoscerent. *****

* Vide diss. super. §. XLVI.

** Extant utriusque edicta Vicariatus apud Londorpium *Tom. VIII. p. 30.* Theatr. Eur. *Tom. VIII. p. 3.*

*** Utriusque partis scripta reperiuntur apud Londorpium *Tom. VIII. p. 45. 121. 146. 153. 251. 263.* Intra Palatini defenderunt Io. Freinsheimius, sub nomine Gratiani Plöeci, Hermannus Conringius & Ezechiel Spanhemius. Vid. *Bibl. Iuris cap. XIV. §. XXI.* Utriusque argumenta in compendio exhibet Burgoldensis *disc. ad Instrum. P. p. I. disc. XXV.* Pfeffinger ad *Vicariatium lib. I. tit. IX. §. 5. p. 269.* Tolner *Hist. Palatina c. IV.* Schilter *lit. Iur. Publ. lib. I. Tit. XVIII.* Cocceius *cap. XVI. §. 3.* Theatr. Eur. *Tom. VIII. p. 10. seq.*

**** Eo deuenit, ut, dum Bauaricus legatus Oexelius, scripto coram Collegio Electorali publice prælecto, iniurius esset in Fridericum Palatinum & inter alia verbis uteretur *der Verwürrung der Churwürde*, Carolus Ludouicus nimium exagitatus, atramentarium in obliuisceret, agre hoc ferente Collegio Electorali. *Londorp Tom. VIII. p. 333.* Compositum inter utrosque *p. 368.* Luncker *lib. LVIII. c. II. n. 19.* Theatr. Eur. *T. VIII. p. 432.* Rinck *p. 42.*

***** *Londorp Tom. VIII. p. 251.* licet Palatinus idem peteret *p. 255.* Leopoldus etiam datis 14. Ianuarii 1659. super Vicariatu a Bauaro gesto, singularibus litteris fuit testatus. *Luncker lib. LIX. c. II. n. 11.* Theatr. Eur. *Tom. VIII. p. 378.*

§. III.

Durante hoc Vicariatu, controuersia inter Moguntinum & Coloniensem agebatur, ob coronationem Ferdinandi IV. Res primum scriptis disceptabatur. Moguntino ad Exempla anteriora factæ coronationis*; Coloniensi ad A. B. prouocante. ** & fere ad arma fuisset deuentum, usque dum xxv. Iunii 1657. omnis controuersia transactione fuisset composita, ut quilibet in sua dioecesi, extra utramque autem alternis *** vicibus coronationem peragerent, quod etiam Capitulatione Leopoldina, Iosephina & Carolina fuit confirmatum ****

* Sic Otto M. ab Hildeberto, Henricus II. a Willigiso, Conradus Salicus ab Aribone, Rudolphus Sueuus a Sigfrido, Maximilianus II. a Daniele Brendelio, Matthias a Io. Suardo, Ferdinandus IV. a Io. Philippo a Schönborn, singulis Archiepiscopis Moguntinis fuerat coronatus.

** Tit. IV. n. 4. *Coloniensi Archiepiscopo competit dignitas, nec non officium Romanorum Regi primum diadema Regium imponendi.*

*** Extat hæc Transactio apud Londorpium *Tom. VIII. p. 121.* in *Theatr. Europ. Tom. VIII. p. 521.* *Diario Europæo Tom. I. p. 948.* apud *Thulemarium cap. XXV. n. 30.* *Rinck p. 424.* *Happel p. 445.* Plura de hac controuersia prodierunt scripta, Boineburgio Barone & Conringio iura Moguntini propugnante, dum alii, atque inter hos, Petrus a Streit-hagen defensionem iuris Coloniensis susceperet. *Vid. Bibl. Iuris cap. XIV. p. 604.*

**** Leopoldi art. XXXVII. Iosephi art. XXXVI. Caroli VI. art. III.

§. IV.

Dum igitur ob gliscens Polonos inter Suecosque bellum, cui etiam Leopoldus, ob missa Polonis auxilia miscebatur, Comitibus Electoralibus differrentur, instante tandem Saxone, * ista a Moguntino ad iv. Augusti 1657. Francofurtum fuerunt indicta, ad quæ legati Papæ & Regum exterorum mittebantur. Aderant Io. Philippus a Schönborn, Moguntinus, Carolus Caspar a Leyen, Treuirensis, Maximilianus Henricus, e domo Bauarica, Coloniensis, Io. Georgius II. Saxonie Elector, & Carolus Ludouicus Palatinus, vna cum Bauari legato, Egone Fürstenbergio, & Brandenburgici Mauritio Nassouio, ** ipso demum Leopoldo ix. Martii 1658. urbem Francofurtensem solenniter ingrediente. *** Gallis primum fauere videbantur Ecclesiastici Electores vna cum Bauaro, Ludouico XIV. Imperialem dignitatem adfectante, dum Saxo & Brandenburgicus Leopoldo fauerent. Et dum periculi plena videretur Ludouici electio, Bauarum Galli commendabant, ipsi subsidia promittentes, vsque dum ex terris Austriacis factus fuisset ditior. Leopoldo etiam contradicebant Sabaudus & Suecus. Galli, dum artes ipsorum minime procederent, ipso potissimum Bauaro abnuente, Leopoldum Guilielmum Archiducem Ferdinandi II. filium proponebant. **** Dum autem Moguntinus adhuc tergiuersaretur, & de Philippo Guilielmo, Neoburgico eligendo cogitaret, Treuirensis, Saxo & Brandenburgicus secessum minabantur Noribergam vel Ratisbonam, ibidemque Leopoldum esse electuros, quibus Moguntinus se cum reliquis Francofurti Neoburgicum esse opposituros declarabant, vt electio dissidiosa metueretur. Deferuescente tamen impetu, tandem in partes Leopoldi vna cum Saxone & Brandenburgico Palatinus etiam & Moguntinus accedebant, ipsiusque electio decernebatur. ***** Licet Galli non solum Capitulationis capita duris conditionibus, & commissoria, quæ dicitur clausula, vellent au-

geri

geri, quæ tamen, protestante desuper legato Bohemo fuerunt mitigata, ***** sed etiam Principes Imperii Deputati contra eandem protestabantur, diuersa monita exhibentes, quæ inseri postulabant. ***** Accedebat Mantuani protestatio contra articulum IV, quo Clarascensis pax confirmatur, dum Montisferratensem Marchionatum Sabaudis relinqui nollet, † His tamen non obstantibus, confecto Capitulationis negotio, Leopoldus VIII. Iulii st. v. 1658. more solenni in Imp. eligitur †† atque XXI. Iulii st. v. ibidem ab Archiepiscopo Coloniensi, consentiente tamen Moguntino, coronatur. †††

* Extat de eo Saxonis scriptum apud Londorpium *Tom. VIII. p. 203. Theatr. Eur. Tom. VIII. p. 102.* Brandenburgicus vero Elector electionem differri volebat Pufendorf *de reb. Frid. Guil. lib. VI. §. XXI.*

** *Theatr. Eur. Tom. VIII. p. 44. sqq. Diar. Europ. Tomo. I. Rinck p. 388.*

*** *Theatr. Eur. Tom. VIII. p. 350. Diar. Eur. Tom. I. p. 630. Happel p. 425.*

**** Rinck p. 386. Quæ ratione Coloniensis, instigantibus potissimum fratribus Fürstenbergiis Austriacis fuerit contrarius, docet Pufendorf *de reb. Frid. Guil. lib. VII. §. XXVII.* Idem de Gallorum artibus agit in vita Caroli Gustavi *lib. IV. f. 229. & lib. V. §. XLVI.* Iunker *lib. LVII. c. II. n. 392.* quæ ratione Sueci Austriacos a corona Imperiali excludere tentauerint, addit Pufendorf: quo sine Ioannes Christianus Boineburgius & Wilhelmus Fürstenbergius ab Electoribus Ecclesiasticis Monachium missi, & Regis Gallie nomine eodem profectus Antonius Grammondus frustra facere, dissidentia Bauari erga Moguntinum, etsi Boineburgius sancte affuerat, hunc serio id egisse, ut dignationem Cesaream ab Austriacis in Bavarum transferret, nec hunc abhorruisse, ni mater cum Maximiliano Curtio & Haslangio manibus pedibusque obstitisset.

***** Hæc consilia latius exponit Pufendorf *§. XLVI. LVIII.*

***** Rinck p. 400. Extat Protestatio Francofurti 8. Augusti 1658. apud Londorpium *Tom. VIII. p. 383. Theatr. Eur. Tom. VIII. p. 491.*

***** Rinck p. 415. Monita 27. Aprilis 1657. exhibita reperiuntur apud Londorpium *Tom. VIII. p. 257.* qui etiam p. 349. Capitulationem exhibet & Happelius *pag. 432. Theatr. Eur. Tom. VIII. p. 473. Recueil Tom. III. p. 736.*

† Rinck p. 415. Extat protestatio apud Londorpium *Tom. VIII. p. 367. Theatr. Eur. Tom. VIII. p. 490. Acta Sabaudica in Pastorii Lauri Act. Publ. p. 124.*

†† Denuntiatio Francofurtensis Magistratus ante electionem, reperitur apud Londorpium *Tom. VIII. p. 333. 341.* Ipse electionis actus describitur in *Theatr. Eur. Tom. VIII. p. 346. 525. Thuldenus lib. IX. p. 270. Diar. Eur. Tom. I. p. 871. apud Happelium p. 430.* Prodierunt etiam hac in causa varia scripta: Epistola Equitis Romani Francofurtum missa, cui subiicitur responsum equitis Germani. Io. Frischmannus vero Regis Gallorum Relidens apud Argentoratenses stylo lapidario & satyrico emisit a. 1657. Collegium Electorale, Collegium reliquorum Imperii deputatorum, Moguntini Labores Electores, & Labores Electorum, cui tamen Bœclerus opposuit Censuram in Collegium Electorale amicam. Respondet equidem Frischmannus per Censuram Censuræ, sed huic repetita altera amica in Collegium censura & responsio in Censuram Censuræ obicitur, de quibus Gryphius de Script. Sec. XVII. p. 140.

p. 140. Rinck p. 422. Pastorius *Flora Germ. Tom. I. p. 647.* & in lauru Actorum Publicorum Europæ p. 255. quo etiam alia Acta durante Interregno continentur.

††† Diar. Eur. Tom. I p. 984. Theatr. Eur. Tom. VIII. p. 523. Londorp Tom. VIII. p. 361. Extant hæc Acta coronationis etiam in Becmanni Synt. dign. illustr. p. I. pag 589. Happel p. 444. Rinck p. 423.

§. V.

Durantibus istis Comitibus Electoralibus, Deputationis Conuentus, circa ipsam electionem Moguntiam transferebatur. Et licet Imp. eum Moguntiam vel Ratisbonam transferri vellet, Octobris tamen mense 1658. Conuentus Francofurti, * instante Moguntino, qui noui Conuentus indictionem a Cesare factam, iuribus Archi Cancellariatus putans esse contrariam, redintegrabatur. ** Mittebant eo legatos suos Gallix Rex & Rex Carolus Gustauus Matthiam Biärenclauium, qui diuersis exhibitis litteris, de Ferdinando II. & domo Austriaca conquererentur, *** quod non solum pacem Polonos inter & Suecos varie tentatam impediuerit, sed etiam Polonis auxilia submiserit, eoque ipso contra pacem Osnabrugensem egerit. **** Hic tantum proficiebat, vt dum Status metuerent, ne Leopoldus Hispanis etiam auxilia contra Gallos submitteret, ipsique nouo bello implicarentur, Moguntia de foedere defensiuo ageretur, idemque Francofurti 4. Augusti 1658. inter Moguntinum, Treuirenses, Coloniensem Archiepiscopos, Christophorum Bernhardum Monasteriensem Episcopum, Philippum Guilielmum Palatinum Neuburgensem, Sueciae Regem, vt Ducem Bremensem, Augustum, Christianum Ludouicum & Georgium Guilielmum Duces Brunswicenses, Guilielmum Hassia Landgrauium, dictum *der Rheinischen Fürsten Alliantz* concluderetur, de pace conseruanda & sibi mutuo assistendo, ***** cui 15. Augusti 1658. Gallia rex accedebat. ***** Hi vero Foederati commune consilium belli Hildesheimi constituebant, quod vocabatur *der Alliantz-Rath*, quod dirigente Moguntino, x. Ianuarii 1619. initium cepit, & coram eodem negotio foederis communia fuerunt pertractata. ***** Hoc foedus vero Francofurti xxxi. Augusti 1660. ad alterum † triennium: & xv. Ianuarii 1663. in tertium, †† demum Herbipoli xxviii. Februarii 1667. cum Moguntino denuo fuit prorogatum. †††

* Happel p. 452. Legati Deputatorum qui huic Conuentui interfuerunt, recensentur sub initium Diarii Europæi. Theatr. Eur. Tom. VIII. p. 540. 550.

** Extant de eo variaz litteræ apud Londorpium Tom. VIII. p. 416. 470. 512. 518. 519. 520. 521. 532. 553. 562. 577. 607. 638. 670. Iuncker lib. XX. c. II. n. 16. Theatr. Eur. Tom. VIII. p. 552. 1027.

*** Ex.

*** Extant quinque Suecorum nomine a Biarenclauio exhibita Memorialia apud Londorpium Tom. VIII. p. 174. 175. 233. 253. Primum quidem d. XXII. Septembris 1657. Quintum V. Maii 1658. Rufendorf *de rebus Caroli Gustavi lib. IV. §. XLIII.* Theatr. Europ. Tom. VIII. p. 61. 374. 415. De Gallorum Grauiamibus p. 76. Hæc scripta etiam coniunguntur extant in I. A. Pastorii Lauri Actorum Publicorum Europæ. Facit huc *Responsio ad Literas Veteris Amici, qua Austriacis attributa laudes & Criminationes in Suecos iacta breuiter expenduntur, Eleutheropoli 1658. 4.*

**** In Quinto Memoriali apud Londorpium Tom. VIII. p. 284. recensentur grauiamina contra domum Austriacam, quæ talia sunt: contra Ferdinandum III. 1. Disturbauit Tractatum pacis, qui Anno 1651. & 1652. Lubeca inter Sueciam & Poloniam erat institutus, propter ex Protocollo Polonicorum Commissariorum VVarſauiæ inter Metrica seu Archiui Acta inuento, hic ad oculum monstratum est, & id desiderantibus adhuc monstrari potest. 2. Concitauit Czarem Moschorum aliosque vicinos Principes contra Sueciam, eoque ipso Sueciam infinitis damnis affectu, 3. Amicos & Socios S. R. Mai. Sueciæ a societate Suecica abalienare conatus est. 4. Pacis Tractatus inter Sueciam & Poloniam, cum alibi per Poloniam, tum anno 1656. vergente ad exitum autumnum ad Gedanum per Lissolam impediuit. 5. Fœdus contra Sueciam cum Rege Polonia iniit. Bellum tandem præsens in Polonia contra Sueciam decreuit, & filio suo, Serenissimo Regi Hungariæ arma illa, quibus nunc Poloniæ quietem impediuit, & Germania ipsi, cum primis vero Suecicis prouentibus ibidem fuit, exitum interminatur, quasi propria sua manu porrexit. Respondetur tamen breui Informatione & demonstratione apud Londorpium Tom. VIII. p. 185. Gallis etiam respondetur breui discussione querelarum. Theatr. Eur. Tom. VIII. p. 78.

***** Extat fœdus integrum apud Londorpium Tom. VIII. p. 417. Happelium p. 452. Diar. Eur. Tom. I. p. 1010. Theatr. Eur. Tom. VIII. p. 560. Rinck p. 441. Pastorium Flor. Germ. Tom. I. p. 674.

***** Fœdus cum Gallo extat apud Io. ab Alpen vita *Christoph. Bernb. & Galen lib. IV. §. XIV.* Londorp Tom. VIII. p. 422. Theatr. Eur. Tom. VIII. p. 569. Recueil Tom. III. p. 749.

***** Acta huius consilii proponuntur in Theatr. Eur. Tom. VIII. p. 1101.

† Diar. Eur. Tom. V. p. 231.

†† Io. ab Alpen lib. V. §. XIV.

††† Recueil Tom. IV. p. 190.

§. VI.

Miserat interea Leopoldus a. 1657. Hatzfeldium cum sedecim militum millibus ex iocedere in Poloniam, * qui statim Ragorzium, Transylvaniæ Principem ad ignobiles pacis condiciones adigebat. ** Idem Crauiam capit, & Posenam. *** Concluso etiam cum Danis & Electore Brandenburgico fœdere, **** quem Poloni per pacta Vehlauensia xix. Septembris 1657. supremi iuris Ducem declarauerant. ***** Anno 1658. Thorunium occupabatur ***** & Montecuculi Comes Suecos Holsatia pellebat, † indeque insequentem anno 1659. in Pomeraniam irrumpens Tribseam, Loitiam, Damgartum, Demminum, Wollinum occupabat. Souchius etiam Gryphswaldam & Stettinum a xix. Septembris vsque

§. VII.

Eodem tempore Christophorus Bernhardus a Galen, a. 1650. in Episcopum Monasteriensem electus, desuper licet protestante Bernharde Mallincrotio Decano. * Dum autem Monasterium Hanseatica Ciuitas Mallincrotio faueret, nec Galeni præsidium admittere, ** potius præ Ciuitate Immediata Imperii, volebat declarari. *** Conuenerat equidem inter urbem & Episcopum in arce Schöneſſitana d. xxv. Februarii 1655. de certo militum numero in præsidium admittendo, vsque ad proximum Comitium. **** Conuenerant etiam Coloniae Principum legati qui controuersis Monasteriensibus Cæsaris auctoritate præfati, sed re infecta fuit discessum. ***** Agebatur inde causa in Cæsaris aula, & publicabatur ix. Decembris 1656. decretum, vt Monasterienses ius præsidii vna cum adnexa custodia clauium & portarum firmioribus argumentis probent. ***** Postquam igitur compositio varie fuisset tentata Vrbs durante interregno, xx. Augusti a. 1657. a Galenio subsidiis Electorum Ecclesiasticorum & Neoburgici firmato, coepit obsideri & machinis infestari. ***** Dehortantibus tamen Vicariis, ***** & Belgis obsessæ vrbi in auxilium aduentantibus, ***** Episcopus in castris *zum Geist* xxi. Octobris 1657. cum Monasteriensibus paciscitur, vt Ciuitas ex urbano milite trecentos contineret, suoque sumptu alat, quibus Princeps quingentos adiungat, vtrique vna cum Præfecto, quem Episcopus miserit, & Principi, & Ordinibus & Ciuitati sacramento obligentur salua alias pactione Schonſſitiana & decreto Cæsaris. ***** Dum autem Urbani præsidarios Episcopi ad ea adigere vellent, quæ cum ipsius & militiæ despectu coniuncta, copias suas iterum educebat. † Varie interim Monasterienses Hanseaticas ciuitates & Batauos de auxilio ferendo sollicitabant, ab iisdemque vrbis præsidium petebant. †† Leopoldus interea per decretum xii. Decembris 1658. Monasteriensibus mandat, vt iuris definitioni se subiiciant, & ab omni prorsus ad alios recurſu se contineant. ††† Sequitur tandem ix. Iulii 1659. decretum Cæsaris, quo Monasterienses Episcopi præsidium recipere iubentur, cui dum Ciuitas haud pareret, Executoriales ad Episcopum subnectuntur. †††† Dum vero Ciuitas Batauorum auxilia frustra imploraret, Episcopus Cæsaris & Gallorum milite firmatus, infra urbem xxii. Iulii castra metatur, eandemque post velitationes aliquot circumſidet. ††††† Tandem vero xxvi. Martii 1661. vrbs Episcopi arbitrio se submittit, quadraginta quinque Imperialium millia exsoluit. Episcopus igitur vt cohiberet Ciuitatem, arcem imponit, †††††

* Io. ab Alpen *Vita Christoph. Bernb. & Galen lib. I. §. VII. XI.*

** Alpen *lib. III. per totum. Happel p. 385. Theatr. Eur. Tom. VIII. p. 88. In App. Diarii Europæi Tom. VI. p. 32. Ausführung über die Frage ob die Stadt Münster Bürgern machen könne.*

*** Alpen *lib. III. §. XXIII.*

**** Alpen *lib. III. §. VII.*

***** Alpen *lib. III. §. XVIII. XX.*

***** Alpen *lib. III. §. XXIV. Londorp Tom. VII. p. 1195. Diar. Eur. T. I. p. 391.*

***** Alpen *lib. III. §. XXVIII. Theatr. Eur. Tom. VIII. p. 92.*

***** Extant Vicariorum litteræ ad Episcopum apud Alpen *lib. II. §. XXV. Londorp Tom. VIII. p. 165. Episcopi excusatorie p. 278.*

***** Alpen *lib. III. §. XLIV. Quid cum Belgis actum, per scripta exponit Alpen lib. III. p. 58. sqq. 196.*

***** Alpen *lib. III. §. XLV. Rinck p. 481. Londorp Tom. VIII. p. 302. Theatr. Eur. Tom. VIII. p. 99. Diar. Eur. Tom. I. p. 478. Juncker lib. LVII. c. II. n. 45. 46. Recueil Tom. III. p. 720.*

† Alpen *lib. IV. §. XV.*

†† Alpen *lib. IV. §. XXI.*

††† Londorp *Tom. VIII. p. 481. Theatr. Eur. Tom. IX. p. 19. Alpen lib. IV. c. XVI.*

†††† Londorp *Tom. VIII. p. 579. Alpen lib. IV. §. XXII. Happel p. 539.*

††††† Alpen *lib. IV. §. XLIX. Quid Monasteriensium legati & Hanseaticarum Civitatum Residens Aitzema desuper cum Belgis egerit prolixè recensetur in Theatr. Eur. Tom. IX. p. 245.*

†††††† Alpen *lib. IV. §. LXXI. sqq. Rinck p. 483. Happel p. 681. Londorp Tom. VIII. p. 753. Theatr. Eur. Tom. IV. p. 308.*

§. VIII.

Interim Leopoldus Comitia Regni Bohemici xxvii. Iulii 1657. Præ instituerat.* Idem in Vngaria Polonii mense Augusto 1659. factum, regni securitati prospecturus. ** Turcæ enim Ragotzio ob bellum Polonicum infensi, Transylvaniæ Ordinibus mandant, ut Ragotzio deiecto, novum Principem sibi eligant; qui ea lege Franciscum Redeiū vicarium Principem constituunt, dum Ragotzius apud Turcas expietur. *** Hi a. 1658. in Transylvaniam irrumpentes, Ienoam, Karansebam atque alia munimenta, occupant, Achatium Barschai, inuitis Ordinibus, principem imponunt, **** quem dum Ragotzius oppugnat, a Turcis ad Clausenburgum xxii. Maii 1659. proelio victus e vulneribus Waradini moritur, ***** quod propugnaculum xvii. Augusti st. v. anno 1660. a Turcis expugnatur, frustra in auxilium properante Souchio, Duce Cæsareo. ***** Eodem anno 1660. Transylvanorum pars novum Principem Io. Keminiū eligunt, cui etiam in Comitibus Regni habitis, Principatum Barschai cedit; reservato sibi annuo reditu. ***** Dum

autem

autem Keminius Turcis se parem haut videret, factio cum Cæsare foedere, pleraque munimenta sua, Giulam potissimum & Claudiopolim Cæsareo praesidio munit. ***** Barcschai vero, dum Transylvaniam Turcis tradere conaretur, capitur & capite pleclitur. ***** Reiecto vero Keminio, Michaellem Abassium Turci a. 1661. substituunt, qui de Keminio victor, hoc in proelio tumultuario occiso, † dum interea Nicolaus Serini, qui nouum munimentum, Serinwar dictum, †† Canislae opposuerat, ipsam hanc urbem frustra tentaret. ††† Mittebantur equidem a Cæsare legati ad aulam Ottomannicam, qui inducias peterent prorogari, omnia ob metum Gallorum largiter promittentes, quos vana spe Turcae illudebant, vsque dum ad bellum omnia fuissent parata. †††† Interim Abassius etiam a Cæsareis cæsus fuit & occisus. †††††

* Rinck p. 451. Theatr. Eur. Tom. VIII. p. 110.

** Extat Cæsarea Propositio apud Londorpium Tom. VIII. p. 607. Iuncker lib. LIX. c. III. n. 23. Meyeri p. II. Ortel. rediuu. p. 178. Diar. Eur. Tom. IV. p. 378.

*** Meyer Ortel. rediuu. p. 174. Theatr. Eur. Tom. VIII. p. 1003.

**** Meyer p. 177. Theatr. Eur. p. 1008.

***** Meyer p. 179. Theatr. Eur. Tom. VIII. p. 1127. Happel p. 579. Rinck p. 470.

***** Meyer p. 186. Theatr. Eur. Tom. IX. p. 39. Rinck p. 471. Extat de hoc Consilium Vngarorum apud Londorpium Tom. VIII. p. 694.

***** Meyer p. 188. 190. Diar. Eur. Tom. VI. p. 141. Londorp Tom. VIII. p. 735. Theatr. Eur. Tom. VIII. p. 1118. Tom. IX. p. 47. 326.

***** Meyer p. 194.

***** Meyer p. 195. Theatr. Eur. Tom. IX. p. 329.

† Meyer p. 202. 210. Theatr. Eur. Tom. IX. p. 333. 594. Rinck p. 478. 487.

†† Meyer p. 197. qui etiam hoc munimentum late describit & p. 201. Rinck p. 479.

††† Rinck p. 477.

†††† Meyer p. 215. Rinck p. 484. Londorp Tom. VIII. p. 927. Theatr. Europ. Tom. IX. p. 588.

††††† Meyer p. 210.

§. IX.

Leopoldus interim Imp. iam Maio mense 1662. Comititia instituerat Posonii, quibus tamen fructuosi nihil peractum, dum Euangelici status restitutionem sacrorum atque ecclesiarum peterent, * Vngari etiam in vniuersum militem Germanum inuisum haberent, Iulio tamen mense decretum, vt Germanus miles, nouem millibus exceptis, ex regno educeretur. ** Ab Imperii Statibus auxilia petebat Imp. *** id quod institutis Ratisbonæ Comititiis renouabatur. At, postquam Turcae iam satis essent instructi, Cæsaris legato Peretziö indicant, nisi relicta a Cæsareis Transylvania, destructo munimento Serinwar, & damnis hætenus illatis, im-

mensa pecuniæ summa reparatis, pacem haut esse sperantiam. **** Hinc in Vngariam irrumpunt, & dum omnia essent imparata, Cæsarei Viennæ quoque metuebant. ***** Postquam Forgatschium Comitem xxviii. Iulii 1663. st. v. ad Barckanum profligassent, ***** Neuheuselum instant, & quindecim licet suorum millibus amissis vi. Septembris deditio- ne capiunt, culpa in Forgatschium reiecta. ***** Dum in hac obsidio- ne hærerent, in Morauiam irrumpunt, vt auxilia Vngaris submittenda impedirent, omnia deuastantes, multis Christianorum millibus in captiui- tatem deductis, omnem Germaniam multo terrore implent. ***** Oc- cupato Neuheuselio, Turcæ Neutram, Nouigradum, Leuentzam & Frey- stadtium occupant, a Souchio insequenti anno recuperata ***** Se- rinwarium vero frustra tentant. ***** Dum interea Petrus Serini- nius Turcas in Bosnia, Nicolaus Serinius istos ad Comorram cæderet. † Insequenti anno 1664. postquam Leopoldus ab Imperii Statibus non so- lum insignem Exercitum secundum triplum Matriculæ cuiuslibet Sta- tus, cum adparatu necessario impetrasset, duce Leopoldo Badensi, & Lo- cumtenente Georgio Friderico Comite Waldeccensi, sed etiam a fœ- deratis Rhenanis duce Wolfgango Iulio, Hohenloico Comite, Christo- phoro Bernhardo Monasterii Episcopo & Friderico Durlacensi Marchio- ne, Directoribus constitutis Exercitum, armorumque Imperii, Galli auxilia non contemnenda submitterent, ab Alexandro VII. etiam Papa multa pecunia fuisset firmatus, †† Serinius, occupata Babocza & aliquot vrbibus, pontem Esseckienssem xxi. Ianuarii st. v. delet, ††† dum inter- ea Hohenloicus Quinque ecclesias, urbem caperet, ab arcis vero & Si- gethi obsidione recedere fuisset coactus, †††† dum Abassius Clausenbur- gum prodicione capit. ††††† Souchius autem Vngariæ superiori præse- ctus, profligatis Turcis, Neutra & Leuentza captis, ad dictam urbem Turcas xix. Iulii cædit, vt sex millibus suorum cum magna præda amis- sis, cedere fuissent coacti. * Inde Barckanum occupat, ** Serinius ve- ro cum Hohenloico Canisæ obsidionem a Cæsareis destitutus, ob anno- næ & pecuniæ defectum, relinquit. *** Turcæ Serinwarium obsident, cui succurrere tentabat Serinius, sed contradicente Montecuculi Comite, vsque ad totius Exercitus aduentum, castrum xxx. Iunii a Turcis adu- lu capitur & solo æquatur. ****

* Hæc Comitæ prolixè describit Meyer p. II. p. 218. Propositio Cæsarea apud Londorpium Tom. VIII. p. 934. Statuum vero scripta p. 840. Theatr. Eur. T. IX. p. 573.

** Meyer p. 240. Extant articuli Posonienses in fine Tomi IX. Diarii Europæi.

*** Meyer p. 252. Londorp. Tom. VIII. p. 744. Theatr. Eur. Tom. IX. p. 296.

**** Meyer

**** Meyer p. 252.

***** Meyer p. 265.

***** Meyer p. 263. Rinck p. 492. Theatr. Eur. Tom. IX. p. 948. Happel p. 710.

***** Meyer p. 266. Rinck p. 494. 497.

***** Meyer p. 273. 286. Rinck p. 495. Theatr. Eur. Tom. IX. p. 960.

***** Meyer p. 285. 290. Rinck p. 498.

***** Meyer p. 309.

† Meyer p. 296. Rinck p. 498. Theatr. Eur. Tom. IX. p. 964.

†† Rinck p. 503. Theatr. Eur. Tom. IX. p. 862. Conclusum Imperiale III. Decembris desuper confectum, extat apud Londorpium Tom. IX. p. 1. Plura scripta huc facientia p. 234. 300. Recessus Circuli Franconici de milite in Vngariam mittendo 31. Martii 1664. confectus, extat in Diar. Eur. Tom. XI. p. 1.

††† Meyer p. 298. Quid de auxiliis ad bellum Turcicum cum Belgis Foederatis egerit Cæsaris legatus, Sintzendorbus, testatur Alpen lib. V. §. XXVIII. Renuebant isti ne Turca illos commerciis prohiberet, & solis ita Britannis via sterneretur. Consilia Monasteriensis Episcopi de hoc bello idem exponit §. XXXI. Rinck p. 506.

†††† Meyer p. 300. 305. Rinck p. 507. Theatr. Eur. Tom. IX. p. 1147. Alpen lib. V. §. XLVIII.

††††† Meyer p. 306. Rinck p. 507.

* Meyer p. 351. Rinck p. 508. Diar. Eur. Tom. XI. p. 456. Londorp Tom. IX. p. 269. Theatr. Eur. Tom. IX. p. 1158. 1163. Mem. d' Artagnan Tom. III. p. 369.

** Meyer p. 354. Rinck p. 513.

*** Meyer p. 312. Rinck p. 514. Theatr. Eur. Tom. IX. p. 1166.

**** Meyer p. 325. 331. Rinck p. 517. Theatr. Eur. p. 1188.

§. X.

In Vngaria vero inferiori Turcæ Arrhabonem traicere tentant. Hoc præuersuri Christiani, versus S. Gotthardi Monasterium castra movent eademque metantur icastris Turcarum aduersa. Dum vtrunque ad ripam confidetur, bellicis tormentis in castra vtriusque fulminatur, licet Christiani pulueris pyrii defectu laborarent. Kalendis tandem Augusti st. n. 1664. Ianizarorum sex millia, quibus alios atque alios Vezirius submittebat, Arrhabonem inundant, perruptoque amne horrendis clamoribus mediam Christianorum aciem ex copiis Circularibus & plerumque tyronibus conflata obruunt; sed quæ primum vix impetum sustinet, vniuerso pene equitatu prostrato. Nec aberat procul, quin prima hæc clades, exercitus reliqui excidium secum traxisset. Diuerfas namque legiones a Badensi Marchione subsidio missas, turbat hostis, cædit, fugat. Donec per Montecueulum & Hohenloicum tractoque in proelium Gallorum Duce Collignio, acies reparatur, intra semihoram sic mutata, vt in fugam & amnem reiecti Turcæ, supra octo millia cæsi asserantur; isque terror incussus sit hosti, vt ista nocte sua Castra trans amnem

amnem deseruerit. Christiani nec insecuti fugientem, nec victoriam profecuti sunt, quod cum rerum inopia, panis maxime inedia conflictarentur. * Turcæ hac clade accepta, pacem poscunt, quæ x. Augusti in castris Turcicis prope pagum Visuar ad xx. annos fuit conclusa, his conditionibus, ut Transylvania vtriusque partis miles educeretur, eademque provincia Principi suo Abassio penitus restitueretur, qui tamen Turcis sexcenta Thalerorum millia pro belli impensis solueret. Comitatus Zattmariensis & Zaboltschiensis Cæsari relinquuntur, Waradinum vero & Neuheuselium Turcis; libero tamen iure Imp. concessio munimentum ad Wagam extruendi, ** quod etiam altero anno factum, Leopoldi castro extructo. Præmaturam quidem hanc plerique pacem dicebant, post tantam Turcarum cladem, ipsi etiam Vngari ægre ferebant. Ast, dum iuvene Imp. aula Imperialis oblectationibus locum daret, Ministri ad pacem potius vergerent, adparatus belli necessarius deficeret, & dum Vngaros inter & Germanos plane non conueniret, de supprimendis Vngaris consilia essent, pax promouebatur, *** miles Imperii dimittebatur. ****

* Io. ab Alpen lib. V. §. XLIX. Meyer p. 335. Rinck p. 521. Diar. Eur. Tom. XII. p. 407. Londorp Tom. IX. p. 272.

** Io. ab Alpen §. LI. Meyer p. 357. Rinck p. 528. Londorp Tom. IX. p. 308. Theatr. Europ. Tom. IX. p. 1142. 1246. Vid. Sigism. von Bircken *Donaustrand* p. 172. Diar. Eur. Tom. XI. p. 498.

*** Meyer p. 359. qui etiam rationes exhibet in Comitibus Imperii exhibitas. Alpen §. LII. Rinck p. 532. Theatr. Eur. Tom. IX. p. 950. 1132. Londorp Tom. IX. p. 309. Ricault *Hist. des Turcs* Tom. III. p. 113. Recueil Tom. IV. p. 87. *Vernünfftige Betrachtung alles dessen was vor Eintritt des Jahres 1664. bis auf den halben Augusti vorgegangen 1664. 4. die herannahende Türcken-Gefahr, 1663. 4.* Prodiit tamen *Memoria belli Hungarico-Turcici inter Leopoldum & Mahometem*, ab auctore Io. Henrico Andlero, Argentoratensi, Marsilia 1665. quo Cæsar & ipsius Ministri traducuntur, qui liber Viennæ 2. Maii 1668. flammis fuit addictus. Diar. Eur. Tom. XIX. p. 323.

**** Londorp Tom. IX. p. 28.

§. XI.

Dum autem Imp. Conuentum Deputationis, prout varie tentaverat, dissoluere non posset, & auxilia ab Imperio peteret contra Turcas, Comitibus Imperii vniuersalia ad Kl. Octobris 1662. indicebat, * constituto Principali Commissario, Guidone Archiepiscopo Salisburgensi. ** Fit tandem x. Ianuarii st. v. 1663. propositio Cæsarea de bello Turcico, pace in Imperio seruanda, & restituendis quæ adhuc ex Pace Westphalica supersint. *** Et licet Imp. subsidia pecuniaria ad bellum Turcicum postularet, decreti tamen post multas altercationes L. menses in pecunia vel

vel milite præstandi, indeque copiarum auxiliares in Vngariam fuerunt missæ. Actum postmodum de Capitulatione perpetua, negotiis belli pacisque & varia facta fuerunt decreta, Comitibus in hunc usque diem durantibus. ****

* Extant litteræ inuitatoriarum de dato Viennæ 8. Febr. 1662. apud Londorp. *Tom. VIII. p. 811.* Rinck *p. 486.* *Theatr. Eur. Tom. IX. p. 535.*

** Londorp *p. 840.* *Theatr. Eur. Tom. IX. p. 1111.*

*** Londorp *p. 965.* *Theatr. Eur. Tom. IX. p. 856.*

**** Londorp *p. 976.* *Theatr. Europ. Tom. IX. p. 861.* Diarium horum Comitiorum anni 1663. & 1664. reperitur in Mülleri *Staats-Cabinet p. IV. & V.* Prodiit etiam duabus partibus *VVoblgemeinter Discurs, was bey allgemeinen ictzigen Reichs-Tage zu Regensburg beschloffen und zu deliberiren vorkommen mægte 1664. 4.*

§. XII.

Anno 1665. controuersia oriebatur circa successionem in Cellensi Ducatu. Postquam enim Christianus Ludouicus, Cellensis Dux xi. Martii 1665. absque prole mascula obiisset, frater natus minor Ioannes Fridericus Cellensem partem sibi vindicatum ibat, eius possessione adprehensa, cum e contrario Georgius Guilielmus, qui hucusque Hanoueræ sederat, maior natus frater, eandem iure optionis * e paterno testamento sibi competere adfereret. Et licet Sueci Gallique sequestres se offerrent, Catholici etiam Io. Friderici, qui ipsorum religioni se adixerat, partes strenue tuerentur, interpositione tamen Friderici Guilielmi, Electoris Brandenburgici, primum Brunsvici, dein etiam Hildesie Traçtatus fuerunt suscepti, & ultimo hoc loco vi. Septembris omnis controuersia fuit composita, ut Georgius Guilielmus Cellensem Ducatum cum Comitibus Hoya & Diepholta, Ioannes Fridericus Callenbergicum & Grubenhagensen ditionem sortiretur: sequestribus mirantibus, qua ratione maior fratrum eo pacto non parum lædi se passus foret. **

* Georgius enim Dux Brunsvici & Lüneburgi a. 1641. Testamento cauerat, ut extincto sine liberis fratre ipsius Friderico, qui Cellensem Ducatum tenebat, duo semper remanerent Ducatus, Cellensis & Hannoueranus. Ad istum spectaret Ducatus Grubenhagensis, cum Comitatu Inferiori Hoyensi & Comitatu Diepholtz. Ad Calenbergensem vero sive Hannoueranum, spectaret Ducatus Göttingensis una cum terris Homburgensi, Ebersteinensi & Schaumburgica, Comitatu etiam Superiori Hoyensi. In binas hasce partes seniores bini Christianus Ludouicus & Georgius Guilielmus succederent, optione seniori relicta: uni suuentem ex iisdem extincto, tertius succederet Io. Fridericus, optio tamen esset penes supermatrem. Ad hanc igitur Georgius Guilielmus prouocabat, qui etiam defendendo Iuri suo in Comitibus exhibebat *Bericht Hertzog Georg VVilhelms zu Braunschweig competirenden Iuris Optionis*: quæ extat apud Londorpium *Tom. IX. p. 392.* cui Io. Fridericus opposuit *Gegründeten Gegenbericht*, *Zelle 1665. 4.* in quo demonstrare voluit, ius Optionis hoc in casu locum non habere. Testamentum vero hoc Georgii de separandis in perpetuum duobus istis Ducatibus per Testamen-

mentum Ernesti Augusti primi Electoris, & factam utriusque unionem perpetuam fuit abolitum.

** Hanc controuersiam plenius exponit Pufendorf *de reb. Frid. Guilielmi lib. IX. §. LXXIX. LXXX.* Extat Recessus Compositionis apud Lünigium *p. spec. f. IV. p. 140.*

§. XIII.

Eodem tempore gliscebant magis controuersia inter Moguntinum & Erfurtenfes. Dum enim Moguntini ex concessio iure ecclesiastico ipsum vrbis dominium sibi adserere sensim conarentur, * Erfurtenfes belli tricennalis tempore, Suecorum potissimum ope, libertatem suam vindicare, & in pace Westphalica pro libera Imperii Ciuitate declarari cupiebant, protestantibus desuper & Moguntino, & Saxonibus. ** Inualuit magis controuersia, dum conclusa pace Westphalica, Io. Philippus Elector e gente Schönbornia, precibus ecclesiasticis, prout ante bellum tricennale factum, includi postularet, & dum Erfurtenfes id pro arbitrio olim quandoque factum regerent, restitutionis commissionem a Cæsare impetrabat Moguntinus, negotio demandato Melchiori Ottoni Bambergensium antistiti, & Eberhardo Würtembergico, qui per subdelegatos suos expeditis iis, quæ ex pace Westphalica erant restituenda, etiam Recessui Compositionis inter Senatum & Ciuitatem certam precum publicarum formulam addebant, quam tamen Senatus abnuebat. *** Nouis super electione Tribunorum, Quæstorum & Senatus subortis dissensionibus, petente Moguntino a. 1654. noui a Cæsare eo mittuntur Commissarii, qui electionis negotium componunt, pro Moguntino preces denuo urgent atque imperant. **** Anno 1655. Volmarus Limprechtus, antea Quæstor plebeius, Quatuorvir eligitur, cui per plebis gratiam Tribunitia potestas, per annum alias duratura ad a. 1659. fuerat continuata. Venerat eodem anno mutationi magistratus dies, & dum legis esset, ut regimen anno quinto a defuncta dignitate iterum redeat, ordo eundem Limprechtum tangebatur, quod tamen ob continuatos huc usque ipsi honores æmuli negabant, quod fraudi sibi esse non posse, ipse profitebatur. Restituti igitur Senatores, quos pristina Cæsaris Commissio antiquauerat, Limprechtus ad Cæsaris mandata & iussa Electoris prouocante. Coeptum quidem a. 1660. Moguntia de postulatis agi, & Swalbacii transactio completa est, quam tamen Ciues non acceptabant. ***** Missus igitur a Cæsare Schmidburgius Baro, qui Limprechtum restituit, precum formulam proponit, quæ paucis mutatis, obstetricante Limprechtus, recipitur, licet Senatores nonnulli & Ciues contradicerent, Ministerium etiam renueret, & Saxonum Duces Erfurtenfes a. 1661. de-

dehortarentur, omni odio in Limprechtum redundante, qui tamen Cæsaris protectionis litteris munitur. ***** Nihilominus xxiv. Februarii 1661. a iudicio aulico de precibus pro Moguntino ecclesiasticis decernitur, quod demum 11. Martii 1662. a Moguntino Erfurtensibus transmittitur, dum Senatus Hallenhorstium & Kniphouium antea Senatu motos restitui iubet, contradicente populo. ***** Dum vero Cæsar & Moguntinus instarent, a Senatu & Ciuibus Foedus sub titulo *Einigkeits-Recess* xxvi. Nouembris 1662. fuit conclusum, his legibus, ut integra sint Electori iura, Saxoniarum Ducibus protectio, sed & urbi libertas esset: communi igitur ope laborandum, ut concordia inter Senatum & Ciues stabiliretur. Hunc tamen Recessum Limprechtus domi se continens, subscribere detrectabat. Conclusum etiam in Senatu, ne quid inconsultis Saxonibus statueretur. ***** Missi igitur a Cæsare Schmidburgius Baro & Goppoldus Consilarii aulici Erfurtum, qui facta xxiii. Decembris propositione, decretum paritorium insinuant, obsequium exigunt, Hallenhorstium & Kniphouium restitui iubent, preces urgent, noua formula composita, Recessum unionis pro invalido declarant, hoc addentes, tamen nec preces, nec restitutionem Consularium urbi præiudicio fore. † Dum vero Senatus cunctaretur, publicata sententia, in poenam quinquaginta marcarum auri puri condemnantur. †† Hortabantur Saxones, facta Cæsaris & Moguntini declaratione de non præiudicando, ut parerent, ast in desperationem acti, plures Limprechtum in Curiam vocant, & non obstante Cæsaris protectione, in carcerem coniiciunt, cuius dimissionem Commissarii urgent, qui tamen ut furori plebis se subducerent, Mühlhusium tendunt. ††† Nouum Cæsaris de dato xviii. Iulii st. v. 1663. publicatur mandatum, ut intra octiduum Limprechtum dimittant, nouum senatum introducant, imperata faciant, sub poena proscriptionis. Ast, Erfurtenses coram Notariis supplicationis remedium arripiunt. Cæsaris vero Commissarii xvii. Septembris sententiam banni declaratoriam per Notarios insinuant, qui xxiv. Septembris Kniphosium & Hallenhorstium restituunt, plebe tamen adhuc reluctante. †††† Mittitur igitur viii. Octobris præco Cæsareus, habitu faciali una cum Notario & quinque tubicinibus, qui sententiam banni publicaret, quos tamen Ciues ante portam inuadunt, ex equis deiciunt, verberant, vulnerant, mandatorum copias adimunt, ad sclopetariorum inde domum ducunt, & licet non deessent, qui mortem minitarentur, post bidui tamen detentionem x. Octobris dimittunt. ††††† Dum igitur executio, protestantibus licet circuli Saxoniarum Superioris Statibus, ††††† Moguntino

tino a Cæsare esset demandata, Elector collecto milite, agrum Erfurtensem infestat. Urbici erumpunt, in urbem currum cum pendentibus ex eo ciuibus, facinus Moguntinorum, vehunt; qui dum in foro sistitur, incitatum iam plebem ulterius commouebat. In turmas seditiosi coeunt, Optimates quærunt, spoliant captiuos, e curia Limplrechtum & Hallenhorstium educunt, illos tanquam omnis mali incentores arguunt, prosterunt, conculcant, sudibus cadunt, ut fere exanimis essent. Interim alia dux turmæ ad Io. Danielis Gudenii Sigilliferi Electoralis domum properant, illum spoliant, Kniphofius domo educitur & globo per caput traiecto interiit, Gudenio in turrin templi Mariani euadente. Limplrechtus quæstionibus subiicitur & tanquam proditoris, peculatus & ambitus reus capitis damnatus, eodem plectitur, caput clauo ferreo in ipsa Curia suffixum, truncus in foro sepultus est. †††††† Saxoniam autem Duces habito cum Electore Torgauia conuentu, factoque decreto de subueniendis Erfurtenfibus, idem per Mauritium Erfurtenfibus indicant. Hi etiam causam suam publicis scriptis defendunt. * Idem faciunt etiam Erfurtenfes. ** At, Moguntinus, postquam cum Saxoniam Electore in certas iam leges conuenisset, *** atque a Gallorum rege per Reiffenbergium legatum suum auxilia impetrasset, collecto quindecim millium exercitu, Sommerfeldio duce, vii. Septembris 1664. urbem obsidione cingit, **** cui Pradellus Marchio cum Gallorum copiis ex Vngaria reductis, inuitis Imperii Statibus ***** accedebat, sero licet poenitentiam agente, Suecorum ***** & Imperii auxilia implorante, ***** atque per introductas pro Moguntino preces, obsidionem auertere conante Ciuitate. ***** Dum obsidio violentius continuaretur, facilis induciis, conuentus in Piltersleben fuit habitus, ubi demum in deditionis leges v. O. Nobris conuenit, promissa Ciuitati religionis & quadam Regiminis libertate. Homagium igitur Electori accedenti præstitum, atque demandæ Ciuitati Arx S. Petri fuit constructa. ***** Gallorum vero Regi, ob præstita auxilia monumentum sepulcrum Childerici, quod a Cæsare impetrauerat Moguntinus, fuit donatum. ***** Protestabantur equidem Saxoniam Duces, ob Protectionis iura sibi in Ciuitatem Erfurtensem competentia, sed mediante Saxoniam Electore, qui Moguntino fauebat, omnis controuersia per Recessum Lipsiensem xx. Decembris 1665. fuit composita, quo Erfurtum cum omni territorio Moguntino fuit relictum, reseruantes sibi Saxones ius conducendi, certos pagos & pro emolumentis Protectionis certam pecuniarum summam; Moguntino etiam prætensionibus suis in quosdam pagos & feuda renuntiante. †

* Iura Moguntini in urbem, & in quantum se subiecerint, exponit Auctor *der Nachricht von der Stadt Erfurt lib. I. cap. VIII.* Prodierunt in hac controversia varia scripta, atque inter hæc a parte ciuitatis kürztlich, doch ganzlich Verzeichniß aller und ieder Rechte und Gerechtigkeiten, welcher und keiner mehr vor alten Zeiten die Ertzbischoffe zu Mayntz sich angemasset haben. Erfurt 1589 f. cui accesserunt varia Erfurtensium priuilegia atque Concordata cum Moguntinis, Saxoniz Ducibus, & Glichenlibus Comitibus. Abdruck Kayserl. Mandats Ertz-Bischoff Albrechten a. 1521. wieder die Stadt Erfurt ertheilet, sambt denen Klagen und Foderunge auch articulis bey dem Cammergericht eingegeben und den 22. Septembris 1588. publicirten Vrtheil, cum multis adiunctis.

** Gudenus *Hist. Erfurt. lib. IV. p. 276.* Pufendorf *Comm. Rer. Suec. lib. XVIII. §. XC.* In Londorpium *Tom. VI. p. 67. 79. 344.* exhibentur varia Scripta, hac in causa exhibita.

*** *Theatr. Eur. Tom. IX. p. 22.* Gudenus *lib. IV. p. 281.* Extat Recessus apud Londorpium *Tom. VI. p. 614.*

**** *Theatr. Eur. p. 23.* Gudenus *p. 289.* Apud Londorpium *Tom. VI. p. 553. 555. 609* reperiuntur varia scripta hanc magistratus electionem concernentia.

***** Gudenus *lib. IV. p. 298. 293.*

***** *Theatr. Europ. Tom. IX. p. 317.* Gudenus *p. 296.* multa strimque proposita, tandem Elector hanc exegit: precamur Deum nobis dilectum pro Eminentissimo Electore Moguntino, tanquam Domino nostro Clementissimo, & eius Archiepiscopatu. Et paullo post: datis de his promissis, solo verbo tanquam placito utriusque partis omisso; preces istas recitare ministerio Senatus imperat. Qua ratione vero Ciues & Ministerium abnuerint, idem tradit *lib. IV. p. 298.*

***** *Theatr. Eur. Tom. IX. p. 548.* vbi etiam scriptum der Vormünder exhibitur, quo causas exponunt, cur preces proposito modo acceptare non possent. Gudenus *lib. IV. p. 303.*

***** *Theatr. Eur. p. 555.* vbi etiam Recessus exhibitur. Gudenus *lib. IV. p. 309.*

† *Theatr. Eur. p. 558.* Gudenus *p. 311.*

†† *Theatr. Eur. p. 887.* Gudenus *p. 319.*

††† *Theatr. Eur. p. 888.* Gudenus *p. 321.* Electoris & Friderici Wilhelmi Saxonis litteræ extant apud Londorpium *Tom. VIII. p. 953.*

†††† *Theatr. Eur. p. 891.* Gudenus *p. 323.*

††††† Extat in *Theatr. Eur. p. 891.* ipsa præconis relatio & in *Diario Eur. Tom. X. p. 929.* Happel *p. 660.* Apud Londorpium *Tom. VIII. p. 936.* varia Acta hanc banni declarationem concernentia. Gudenus *p. 325.*

†††††† *Theatr. Eur. p. 899.* Extat protestatio apud Londorpium *Tom. VIII. p. 935.*

††††††† *Theatr. Europ. p. 900.* Gudenus *p. 330.* Londorp *Tom. VIII. p. 962.* Extat summarischer Bericht, wie der zu Erfurt gewesene Ober-Vierherr M. Volmar Limprecht verschuldet, das er am 20. Nou. 1663. mit dem Schwerdt öffentlich bingerichtet worden 1663. 4. Corpus vero ipsius postea iussu Electoris effossum & 17. Nouembris st. v. 1664. solennes ipsi in templo Mercatorum factæ fuerunt exequiæ, prout ex Nicolai Stengeri sermone funebri typis edito patet. *Theatr. Eur. p. 1125.*

* *Theatr. Eur. Tom. IX. p. 899.* In Appendice Diarii Europæi *Tom. I. p. I.* & Londorpium *Tom. IX. p. 38.* reperiuntur scripta hac in causa publicata. *Iustitia protectionis Saxonice in Cinitate Erfurtensi* quæ auctorem adgnoscat Vitum Ludouicum a Seckendorf, cui Moguntini

guntini oblittricante Boineburgio, respondent per *assertionem iuris Moguntini*. Reposuerunt Saxones repetitam & necessariam defensionem iusta Protectionis Saxonica in Civitate Erfurtensi Moguntini *Assertionem iuris Moguntini in Erfurdiam vindicatam*. De his scriptis probe iudicat Gryphius p. 144. In Msto possideo Seckendorffii des Chur- und Fürstl. Hauses Sachsen wohlgegründete Deduction seines in- und an der Stadt Erfurt, benorab zu Erhaltung dero Freyheit, Estats, und VVesens habenden Rechts und Interesse.

** Extat in Theatro Europeo p. 907. Deductio innocentia Erfurtensum contra relationem Cæsaris Commissariorum. In Tomo IX. Londorpil p. 5. & Tomo XI. Diarii Eur. App. extat *Gründliche Deduction der Stadt Erfurt das Sie in puncto des von Chur Maynz gesuchten Kirchen Gebets und sonst keine VViderfetzlichkeit verübet*, cum diuersis adiunctis & pluribus aliis scriptis.

*** Gudenus p. 396. qua ratione etiam Saxoniz Elector Erfurtenfes fuerit adhortatus, vt Moguntino parerent, testatur scriptum apud Londorpium Tom. IX. p. 230. Theatr. Eur. p. 1120. 1123.

**** Gudenus p. 340.

***** Conclufum Comitiale desuper factum extat apud Londorpium Tom. IX. p. 219.

***** Litteræ Erfurtensum ad Sueciz Regem cum responsoriis extant apud Londorpium Tom. IX. p. 221.

***** Theatr. Europ. p. 1109.

***** Theatr. Europ. p. 1121. Gudenus p. 338.

***** Theatr. Eur. p. 1123. Gudenus p. 340. 397. Londorp Tom. IX. p. 233. Io. ab Alpen lib. V. §. LV. Recueil Tom. IV. p. 701. Hanc causam etiam plenius describit Auctor der Nachricht von der Stadt Erfurt lib. I. c. XIII. Rinck p. 541. Happel p. 693.

***** Vide supra diff. VI. §. IV.

† Hic Recessus perfidia Ministri cuiusdam promotus fuisse dicitur, Mülleri Ann. Sax. p. 466. Rinck p. 543. Capita huius Recessus reperiuntur in Theatr. Eur. p. 1497. Happel p. 737. Quid vero de hac renuntiatione iudicet Schurtzfleischius, patet ex Epistola CLXXXVI. dum ait: *Et quidem A. clæ Is CLXVII. a domo Saxonica renunciatum iuri patrociniis hereditariis in Erfurtum; sed non iuri ex capite territorii, a domo Vvarationfi prætense. Illud enim ex alia causa oritur, & propterea ea casu non intelligitur ratione eiusdem. Intelligit autem ius Territorii clausi, quod in Thuringia Landgraviatu obtinet.*

§. XIV.

Eodem anno 1664. oriebatur inter Palatinum & Vicinos de Wildfangiatus iure controuersia. * Conclufa enim pace Westphalica, peregrini multi in locis Rheno vicinis per bellum Germanicum desolatis sedem figebant, quos sibi tanquam Wildfangios vindicabat Elector Palatinus. Licet autem hoc ius in territorio Palatino minime denegaretur, vicini tamen, vtpote Moguntinus, Treuirensis, Coloniensis, Spirensis & Argentoratensis Antistites, Carolus Dux Lotharingæ, Rheingrauii Comites vna cum nobilitate Imperii immediata in suis territoriis hoc Palatino concedere nolebant. Exinde ardua enata fuit controuersia, quæ primum scriptis vltro citroque emissis fuit ventillata, ** post conclu-

cluso inter eosdem contra Palatinum fœdere, in bellum fere funestum erupisset. *** Moguntino enim cum copiis Lotharingicis XII. Maii 1665. Ladenburgum occupante, desuper conqueritur Palatinus. **** Constituitur a Cæsare Guilielmus Badensis Marchio Commissarius, ***** quo mediante xv. Septembris st. v. legati omnium partium Spiram conveniunt de compositione acturi. ***** Ast, dum rustici Palatini in Schwabenheim quosdam præfectos militares Treuirenses atque Lotharingos insolentius se gerentes captivos abduxissent, ad arma concurritur, ***** post varias velitationes, de pace Oppenheimi agitur, ibidemque XXI. Octobris 1665. Recessus Præliminaris concluditur, de continuandis Spiræ sub Cæsaris & Brandenburgici Electoris mediatione Tractatibus, qui si intra bimestre spatium non finiantur, omnis controuersia compromisso relinquenda. ***** Dum autem Spiræ convenire non possent, potius fœderati terris Palatinis exactionibus suis graues essent, ad Galliarum & Sueciarum Reges prouocabat Elector Palatinus, & consentientibus reliquis, † vtrorumque subdelegati Heilbrunnam mittuntur, qui firmato iudicio, vtriusque partis causas scripto propositas examinant, & per laudum compromissoriale VII. Febr. st. v. 1667. omnem controuersiam definiunt, hoc modo, vt Palatinus in posterum hoc ius exerceat, vna cum iure conducendi, in omnibus territoriis, in quibus olim illi hoc competierit, sed in aduentitios solum, non in illos etiam, qui ex vno oppido vel pago in alium migrent, nec Wildfangiatus iura in præiudicium iuris territorii vterius extendat. ††

* Wildfangiatus in quo consistat, exponitur a Thulemaro de *Osouir. cap. XVIII. §. XLI.* & in *Synt. iur. Publ. diff. XVII. §. XXV.*

** Scripta ista Tomo XII. Diarii Europæi adiiciuntur sub titulo *Moguntino-Palatina Acta Publica.* Continuantur eadem Tomo XIII. XIV. Talia etiam reperiuntur apud Londorpium *Tom. IX. p. 337.* *Theatr. Eur. Tom. IX. p. 1129.*

*** *Theatr. Europ. Tom. IX. p. 1127.*

**** *Theatr. Europ. p. 1488.* *Londorp Tom. IX. p. 350. 372.*

***** *Theatr. Eur. p. 1489.* *Londorp Tom. IX. p. 446.*

***** *Theatr. Europ. p. 1491.*

***** *Theatr. Europ. p. 1492.* *Happel p. 732.*

***** *Theatr. Europ. p. 1492.* Extat Recessus Oppenheimensis apud Londorpium *Tom. IX. p. 376.* *Pufendorf lib. IX. §. LXXXI.*

† *Londorp Tom. IX. p. 423. 595.* *Diar. Eur. Tom. XV. p. 312.*

†† Extat hoc Laudum Compromissoriale Heilbrunense apud Londorpium *Tom. IX. p. 486.* *Thulemarium cap. XVIII. in Recueil Tom. IV. p. 187.*

§. XV.

Anno 1666, quoque continuata fuit controuersia Bremensis. Postquam

quam enim Brema Ciuitas, a Ferdinando III. Imp. Suecis & Gallis ad Tractatus Pacis vniuersalis fuisset euocata, * contra eiusdem libertatem Sueci agere præsumserunt, dum Bremensis Archiepiscopatus in satisfactionem coronæ Suecicæ fuisset adsignatus. ** Ast accepto ab Imp. diplomate, Kl. Iunii a. 1646. pro Ciuitate libera declaratur, *** eiusdem libertati per Pace Osnabrugensi prospicitur, **** atque ad Comititia anni 1653, Suecis licet contradicentibus, admittitur. ***** Postulabant igitur Sueci a. 1653. a Ciuitate, vt Imperii immedietati renuntiaret, quod cum negaretur, Sueci urbem terra marique infestant, non obstante Cæsaris inhibitione, sub poena fractæ pacis publicæ facta. Interuentu tamen Batauorum res xxiv. Nouembris 1654. componitur, & caput immedietatis ad alios Tractatus reiiicitur, saluo vtriusque partis iure. ***** Ad Comititia hodierna Brema etiam a. 1661. vocabatur, ***** indeque hæc caussa, in Comititiis & multis scriptis ab vtraque parte agebatur. † Anno 1666. mense Februario Sueci postulabant, vt Ciuitas Immedietati plane renuntiaret, †† quod cum denegaret, non obstantibus Cæsaris dehortatoriis, ††† a Carolo Gustavo Wrangelio Duce obsideretur. †††† Interuentu tamen Legatorum Colonienfium, Brandenburgicorum, Ducum Brunfuico-Lüneburgensium, Landgrauii Hassiæ ac Batauorum, post varios, eosque difficiles Tractatus in castris Suecicis in pago Habenhausen lis xv. Nouembris 1666. componitur, hoc modo, vt Ciuitas, Comititiis modernis finitis, vsque ad finem seculi xvii. saluo tamen iure, saluaque possessione a sessione & voto in Comititiis, eodem abstineat, sub initium vero seculi xviii. illis vti liberum fore, interim omnes cessent hostiles actiones, & controuersia amicabili compositione vel via Iuristerminarentur. ††††† Dum vero Comititia ista adhuc durent, sessionem & Votum Ciuitas semper retinuit.

* Ad. Cortreii *Obs. de Statu Ciu. Brem.* §. I. II. III.

** Cortreius §. VI.

*** Extat diploma apud Londorpium *Tom. VI. p. 430.* Cortreius §. XV. Licet iam antea Fridericus, Daniæ Princeps, Archiepiscopus Bremensis desuper fuisset protektatus, de quo varia scripta apud Londorpium *Tom. IV. p. 850. Tom. V. p. 1. 28.*

**** *Ars. X. §. VIII. Ciuitati vero Bremensi, eiusque territorio & subditis præsens suus status, libertas, iura & priuilegia in Ecclesiasticis & politicis sine impeditioe relinquuntur. Si qua autem ipsi cum Episcopatu seu Ducatu aut capitulis sint aut imposterum nascantur controuersia, ea vel componantur amicabiliter, vel iure terminentur, salua interim cuique parti, sua quam obtinet possessione.* Quid super hac compositione in ipsis Pacis Tractatibus fuerit actum, exponit Pufendorf *rer. Suec. lib. XXVI. §. XII.* Cortreius §. VII. XIV. *Theatr. Eur. Tom. V. p. 386.* Scriptum ex Cancellaria Moguntina super intellectu horum verborum concessum, extat apud Londorpium *Tom. VI. p. 429.*

**** Diff. super. §. XLIII.

***** Diff. super. §. XLIV.

***** Cortreius §. XXXV.

† Molimina utriusque partis in Comitibus, exponit Cortreius §. XXXVI-LXXIV. A parte Danorum adhuc, dum isti Bremensem Archiepiscopatum possiderent, prodit *Aferio iurium Archiepiscopatum & Superioritatis*, 1639. 4. & Fürstl. Ertz-Bischöflicher Bremischer Nachtrab 1641. 4. *Prodromus Bremensis & Archiepiscopi prodromus contra prodromum* 1641. Henrici Kreflingii *Expositio iurium archiepiscopatum contra Bremenses* 1642. 4. Suecorum scripta sunt *Gründlicher Bericht von der Landesfürstlichen Erzbischöflichen Hoch und Gerechtigkeits über die Stadt Bremen* 1652. 4. *Abdruck der von den Königlichen Schwedischen Plenipotentiarern, bey ihrem Abzug aus der Stadt Bremen den 15. Julii 1651. hinterlassenen Remonstrazion*, 1652. 4. *kurzte Erläuterung der von der Stadt Bremen de facto unternommenen Reichs Session und Voti* 1652. *Index, und kurzter Bericht auf den von der Stadt Bremen wegen ihres affectirten Reichs Stadtsichen Prädicati eingeschobenen Abdruck estlicher Documenten und vermeintlich beschehenen Remonstrazion* 1653. *Gründliche Deduction Rechtsmäßiger Befugniß so ihre Königl. Maießt. und die Crone Schweden an die Stadt Bremen haben*, 1666. 4. A parte Ciuitatis prodit *brevi adumbratio Status Ciuitatis Bremensis ante, sub, & post pacificationem Osnabrugensem*, Bremen 1653. 4. & cum Appendice 1663. 4. *Der Röm. Kayserl. Maießt. der Stadt Bremen ertheiltes Protectorium und andere Mandaten*, Bremen 1654. 4. *Index libera Imperialis Ciuitatis Bremensis*, Bremen 1654. 4. *VVechselschreiben zwischen der Königlichen Regierung und dem Rath, Alß und scripta in puncto der Huldigung und Graumünium von seylben Königl. Maießt. in Schweden und der Stadt Bremen. Grund-Riß der Schwedischen Vngründlichen Deduction* 1660. 4. *Abdruck verschiedener Kayserlicher Schreiben, Churfürstl. Gutachten und Reichs-Schlüsse, in Sachen Bremen contra Schweden von anno 1661. biß 1666. inclusive*. Prouocabant potissimum Sueci ad homagium Episcopis semper præstitum, quod Bremenses in Comitibus Prouincialibus comparuerint, sub matricula Episcopatus comprehendantur, & a Comitibus per seculum & ultra abfuerint. Respondebant isti, se homagium, non vrbis, sed territorii ratione præstitisse, eiusdemque ratione Comitibus Prouincialibus interfuisse, in matricula sæpius distinctos, & quod per tempus aliquod ad Imperii Comitibus non venerint, ipsis fraudi minime fore, cum & olim adfuerint, & nunc ad eadem restituti. Extant varia etiam scripta apud Londorpium Tom. IX. p. 387. & in appendice Tom. XIII. XIV. parte II. *Diarii Europæi Acta Suecico-Bremensia*.

†† Cortreius §. LXXIV. LXXV. Londorp Tom. IX. p. 443

††† Cortreius §. LXXVII-LXXXV. Happel p. 768. Alpen lib. VI. §. I.

†††† Kinck p. 611.

††††† Cortreius §. LXXXVI. LXXXVII. Londorp Tom. IX. p. 459. Pufendorf de reb. Frid. Guil. lib. IX. §. LXXXII. Happel p. 774. Recueil Tom. IV. p. 181.

§. XVI.

Eodem anno 1666. Fridericus Guilielmus Brandenburgicus Elector Magdeburgum urbem homagium Augusto Administratori, cui ad dies vitæ Præfulatus erat relictus, denegantem, atque Ottonis M. priuilegia obtendentem, ad obsequium redigit, eoque adigit, vt, postquam xxviii. Maii in Monasterio Bergensi conuenisset, postera die præsidium Branden-

10. I

bur-

burgicum admitterent, quod in Electoris iuxta ac Administratoris verba iuraret, atque homagium præstaret, quod equidem Capitulum vna cum Principibus recipere cupiebant, his tamen reculantibus. * Eodem anno per Recessum Cluiæ vi. Septembris subscriptum, omnis controuersia de successione Iuliacensi inter Electorem Brandenburgicum & Philippum Guilielmum, Palatinum Neuburgicum in perpetuum fuit composita, ita, vt Brandenburgico Cluiensis Ducatus vna cum Comitatu Marcano & Rauensberg; Palatino Iuliacensis Ducatus & Bergensis relinqueretur: Rauensteinensis successio per Compromissum definiretur: iura Imperii atque Circuli vtrique parti essent communia. **

* Pufendorf *de reb. Frid. Guil. lib. I. §. LXXXIII.* Rinck p. 612. *Diar. Europ. Tom. XV. p. 303. 407.*

** Extat Recessus apud Londorpium *Tom. IX. p. 465.* *Diar. Eur. Tom. XIV. pp. p. III. p. I. in Recueil Tom. IV. p. 167.*

§. XVII.

Eodem tempore, postquam xix. Iunii 1667. Antonius Güntherus Oldenburgicam stirpem directam terminaret, grauis de successione in Comitatum Oldenburg & Delmenhorst suborta fuit controuersia. Adpetebat eundem Fridericus III. Danorum Rex, Christianus Albertus Dux Gottorpiensis, & Ioachimus Ernestus, Dux Holsato-Ploenensis. * Isti equidem ad simultaneam inuestituram prouocabant, quam sibi ab antiquo reseruauerint, ** & expectatiuam quam Maximilianus II. Friderico II. Regi & Adolpho Holsatiæ Duci a. 1570. concessisset, *** atque pactum Rendsburgi a. 1649. cum vltimo defuncto Comite Antonio Günthero initum, eiusdemque Testamentum, dum vtraque successio ipsis fuisset adsignata. Dux vero Ploenensis ad sanguinis proximitatem prouocabat, dum gradu reliquis esset propior, **** cui iuri nec per pacta contraria, nec per testamentum adferri possit præiudicium. Expectatiuam etiam ab Imp. Ferdinando III. a. 1642. ***** & Leopoldo a. 1664. in ipsum fuisse extensam, ***** Primi tamen possessionem adprehendebant Rex Daniæ & Dux Gottorpiensis per Antonium Comitem Altenburgicum, filium Antonii Güntheri Primogenitum, cui per pactum Rendsburgense vicaria potestas in Comitatibus fuerat adsignata. Ploenensis vero causam ad Cæsarem deferrebat, qui misso a. 1668. Hamburgum legato, adhibitis etiam Ducum Lüneburgensium & Landgrauii Hasso-Cassellani legatis, causam istam examinari facit, & compositionem frustra tentabat: Daniæ equidem Rex a. 1671. de parte Comitatus dimidia, quam ipse occupauerat, cum Ploenensi Duce transigebat, eandemque cæsis ipsi aliis præfecturis & iuribus

reli-

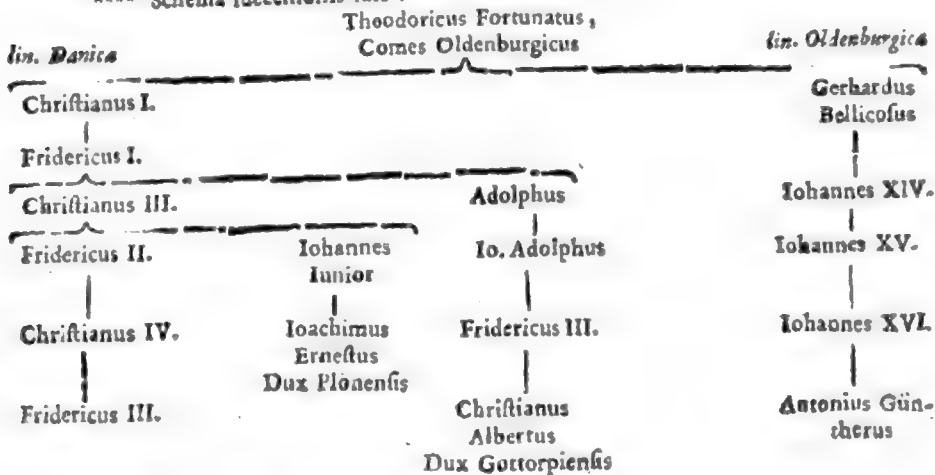
retinuit. Gottorpiensis vero dum litem coram iudicio aulico prosequeretur, per sententiam a. 1676. latam, ad restituendam alteram Comitatus partem cum fructibus perceptis & percipiendis adigebatur, quæ etiam eodem adhuc anno executioni fuit mandata, ipseque Dux in ditionum istarum possessionem immisus, qui tamen ad Communionis incommoda vitanda, eandem etiam partem, accepta pecuniæ summa, & quibusdam in Holsatiz & Slesuicensi Ducatu locis, ac iuribus Daniæ Regi cessit.***** Multa quoque de Ieuerana dynastia fuit controuersia, in qua ex Testamento Antonii Güntheri succedebat Iohannes Princeps Anhaltinus, ex sorore ipsius Magdalena prognatus. Ast xx. Septembris 1683. Daniæ Rex hanc dynastiam occupabat, iura a Galliz Rege sibi cessa prætexens, qui Domini directi iura, tanquam Burgundiæ Dux in dictam dynastiam prætendebat, Cæsaris autem & Saxonis atque Brandenburgici Electorum interuentu, Hafniæ xvi. Iulii 1689. conuenit, ut Princeps Anhaltinus omnibus prædiis & allodiis, quæ in Comitatu Oldenburgico possideret, cederet, centum Ioachimicorum millia Daniæ Regi solueret, atque dictam dynastiam libere possideret. *****

* Imhof *Not. Procerum lib. IV. c. IX. §. X.* Rinck p. 614.

** Sic Christianus I. Daniæ Rex in cessione Mauritio & Gerardo Comitibus a. 1458. facta, sibi reſeruat *die treue Hand.* Lünig p. spec. *Continuationis secunde Contin. II. p. 9.*

*** Extant hæc litteræ Expectatiuæ apud Lünigium c. l. p. 39.

**** Schema ſucceſſionis tale :



***** Extat apud Lünigium p. 79.

***** Lünig p. 171.

***** Varia hac in controuersia scripta prodierunt, quæ potissimum in Diario Europæo reperiuntur. Sic in appendice Tomi XVII. XVIII. Tom. XX. p. 3. Tom. XXII. Tomo XXIII. p. 68. Tom. XXVII. p. 1. Tom. XXVIII. p. 65. reperiuntur Acta Holsæ-Ploenenfis. Imhof c. 1.

***** In Appendice Diarii Europæi p. XLIII. reperitur scriptum, cui titulus: *Bericht von demnigen, was zwischen denen Oldenburgischen Lebensfolgern, eines, und dem Allodial-Erben des letzten Grafens andern Theils vorgehe.* Plevius vero hanc controuersiam declarat, ipsumque Recessum exhibet Bemann *Historia Anhaltina lib. III. c. III. §. XI. Theatr. Europ. Tom. XII. p. 580.*

§. XVIII.

Circa eadem tempora, cum post mortem Sigismundi Francisci, Austriæ Archiducis, qui ultimus erat lineæ Tirolensis xxiv. Iunii 1665. accidentem, * Leopoldus vnicus factus fuisset hæres domus Austriacæ, de matrimonio cogitabat, quod conclusum xxv. Aprilis 1666. Madriti per legatum cum Margaretha Theresia, Philippi IV. filia secundogenita, Viennæ xxv. Nouembris st. v. magna cum solennitate ludorum spectaculorumque adparatu fuit consummatum. ** Annus erat 1668. cum Vngari contra Cæsarem grauem excitarent conspiracyonem. Ansam dederat Franciscus Nadaſti, Supremus Vngariæ Iudex, & Petrus Serini Comes, Bannus Croatiae, quibus postea Erasmus Comes a Tettenbach Stiriae Praefectus, Franciscus Frangipani, alique accedebant, quorum ille Vngariæ Palatinus, hic vero praefecturam arcis Carlsstadt adfectabat. Accedebat religionis Euangelicæ suppressio, & quod Vngarorum munimenta praefidiis Germanicis fuissent firmata. Proceres igitur quidam Vngariæ, facta Zemblini societate, deputatos ad Cæsarem mittunt, de Germano milite abducendo. Et licet parum abnueret Imp. Emmericus tamen ex Franciscanis patribus ipsum contra Vngaros, tanquam perfidos concitabat. *** His irritati Vngari, multos Germanorum occidunt, Protestantes etiam in arce S. Iuan de religionis & regni libertate militeque Germano eiciendo foedus inuicem concludunt. **** Varie Caesar veneno tentatur, aliaque nefaria consilia contra ipsum agitantur, tandem vniuersa conspiratio mira Dei prouidentia a. 1670. detegitur, Tettenbachius xxii. Martii Graecii fit captiuus. ***** Protestantes interea Callouiae conuentum agunt, & facta inter tredecim Comitatus societate, copias colligunt, quibus Ragotzum praeficiunt, qui Tockaium & Mongatzium frustra tentat. ***** Exhibebant etiam Vngari grauamina sua Imp. petentes ecclesiarum restitutionem, & Germani militis abductionem, dum interea Caesar Serinium, Nadaſtium & Frangipanium in captiuitatem duci iuberet. ***** Prætendebant equidem Vngari, ipsorum iuris esse, ut Comites

mites isti ipsis diiudicandi traderentur, quod Cæsar tamen abnuebat, & constituto iudicio delegato, adhibito consilio Iureconsultorum Cameræ Spirensis, Lipsiensis, Tübingensis atque Ingolstadtensis Academiæ reos istos criminis vel per ipsorum litteras vel confessionem conuictos ad mortem condemnauit, quæ sententia in Serinio, Nadaſtio, Frangipanio xxx. Aprilis ſt. n. Viennæ executioni fuit mandata, ***** in Tettensbachio vero Græcii xxi. Nouembris. † Et licet Imp. Poſonium Comitæ indiceret, Vngari tamen niſi omnia per amneſtiam generalem plane fuiſſent abolita, comparere nolebant. His motus Imp. Exercitum triginta millium ad Vngariam domandam mittebat. †† Turbas equidem adhuc mouebat Franciſcus Ragotzius, matris tamen, quæ Serinii vidua, interuentu, Cæſari ſe ſubiiciebat, & militem Cæſareum in præſidia ſua recipiebat. †††

* Diar. Eur. Tom. XIII. p. 84. Rinck p. 558. Lambecius *Comm. de Bibl. Cæſar. lib. II. c. VIII. p. 804.*

** In Diarii Europæi XIV. Tomo ſub finem appendicis deſcribitur introitus ſolenis Viennam. In Tomo XV. prima Appendicis parte omnes feſtiuitates prolixè deſcribuntur. Rinck p. 567.

*** Rinck p. 623. Bücher-Cabinet p. III. p. 560.

**** Rinck p. 631. 636.

***** Rinck p. 644.

***** Rinck p. 646.

***** Rinck p. 654.

***** Diar. Eur. Tom. XXII. p. 289. Tom. XXIII. p. 650. Theatr. Eur. Tom. X. p. II. p. 260. Mem. de Chauagnac p. 276. Rinck p. 661.

† Diar. Eur. Tom. XXIV. p. 9. Rinck p. 663. qui etiam p. 667. tradit, qua ratione Galli eosdem excuſent, quod nihil contra iura regni egerint, potius Cæſarei Miniſtri ipſorum bonis inhauerint. Theatr. Europ. Tom. X. p. II. p. 403.

†† Rinck p. 669.

††† Bücher-Cabinet p. III. p. 562.

§. XIX.

Interea, dum hæc in aula Cæſaris peragerentur, Controuerſia de caſtro & oppido Borckloh Geldriæ, ix. Aprilis 1666. componebatur. Adpetebat enim Chriſtophorus Bernhardus, Monasterienſis Episcopus hanc dynaſtiam Episcopatui, extincto a. 1553. Iodoco Brunckhorſtio, ſuæ gentis vltimo, iure domini directi Præſulatus apertam. * Dum autem Belgæ hanc dynaſtiam a. 1616. occupaffent, repetebat illam Bernhardus a Galen, Belgii prouincias inuadebat, multas Tranſſalanz vrbes, atque inter has, ipſam Borckeloam occupabat, ** quæ tamen per dictam pacem, interuentu potiffimum Friderici Guilielmi Brandenburgici, qui concluſo cum Belgis lœdere pacem vrgebat, Belgis ſingula reſtituuntur. ***

Huxa-

Huxaria Westphaliae Ciuitas, protectione primum Ducum Brunsvico-Lüneburgensium contra Monasteriensem Praefulem vsa, ipsius potestati se a. 1674. submittit. **** Brunsvicum urbem xviii. Maii II. v. 1671. facto cum reliquis Ducibus Lüneburgensibus foedere, infestabat Rudolphus Augustus Dux Brunsvico-Lüneburgensis, quæ dum pulvere pyrio atque adparatu militari esset destituta, xii. Iunii ad deditionem atque homagium fuit compulsa. *****

* Controversia rationem prolixius exponit Io. ab Alpen *lib. I. §. XXXII. sqq.* In appendice vero tertia Tomi XVI. Diarii Europæi p. 15. reperitur Deductio, qua Ducatus Geldriae lus territorii in dictam dynastiam demonstratur.

** Alpen *lib. V. n. LXXV.*

*** Alpen *lib. V. §. XCVII.* Scripta hac in parte reperiuntur apud Londorpium Tom. VIII. p. 920. Tom. IX. p. 324. 416. Ipse Recessus vero extat p. 481. & in Recueil Tom. IV. p. 156. Pufendorf *de reb. Frid. Guil. lib. X. §. XII. XV. XVI. XVII.* Theatr. Eur. Tom. X. p. 338.

**** Rinck p. 672. Extant scripta in hac controversia apud Londorpium Tom. IX. p. 737. 768. in App. Tom. XXII. Diarii Europæi. Alpen *lib. VI. §. XLV.*

***** Quid in controversia Brunsvicensi olim factum, exposuimus *diff. XXXIV. §. XXVII. & XLVI.* Occupatio urbis vna cum deditionis articulis describitur apud Rinckium p. 673. Londorp Tom. IX. p. 769. Diar. Eur. Tom. XXIII. app. p. I. Theatr. Eur. Tom. X. p. II. p. 407. Du Mont *Nouveau Recueil de Traité de Paix, Tom. I. p. 195.* Alpen *lib. VI. §. LIII.*

§. XX.

Anno 1670. controversia feruebat inter urbem & Electorem Coloniensem, Maximilianum Henricum. * Causa erat, quod Magistratus Colonienfis quosdam milites delinquentes fustibus caedi fecisset, cum tamen ipsis Criminalis Iurisdictio haut competeret: quod ipsi ex militari iure Statuum Imperii defendebant. Potissimum erat, quod Urbs ista libertati suæ metuens, ingenio Architecti a Batavis sumti, muniretur, Pamphieldius admitteretur Batavorum Chiliarcha, qui & ære Batavo legionem istuc conscribebat. Improbabat hoc Elector, tanquam Iuris Electoralis & territorii violationem: exprobrabat Ciuitati Monasteriensis Episcopus tanquam Director Circuli Westphalici; nec enim Urbi opus esse externa armorum societate, quæ virium satis a Circuli Westphalici Proceribus possit expectare. Ast neutrum audiunt Colonienfes; quin potius indies augetur miles Batavus, festinantur munimenta, armatur tota Archidioecesis. Ut controversiam extinguat Imp. descendit primum Marchio de Grana; dein Moguntinus, Treuirensis, Brandenburgicus Electores Commissarii nominantur. Nec eo contenti Principes Circuli Westphalici Directores, mense Iunio Comitia Circuli Bilefeldiam in

indicuntur. Feruebat exinde negotiatio Colonienſis. Armantur iuxta ac animantur e Gallia Elector, vrbi inhians, a Batavis Ciuitas. Interuentu tandem Chriſtophori Bernhardi Episcopi Monasterienſis 11. Ianuarii 1672. tranſigitur, vt externus miles ex Vrbe emittatur, in cuius locum Circularis miles ſuccedat. Pergat vrbs in coeptis munitionibus, facta tamen obligatione, quod ſi locus aut fundus, in quo munitio extrui coepta, territorii eſſe Electoralis iudicetur, omnia in priſtinum reſtituantur. Reliquæ controuerſiæ coram dicasterio Imperii expediantur.**

* Multæ iam olim inter Electores & urbem Colonienſem controuerſiæ. Facta enim poſt mortem Theodorigi Archiepiſcopi a. 1463. Vnio Prouincialis, a Capitulo & Statibus Colonienſibus, quo iura Electorum definiuntur atque limitantur, dicta *Erblandes Vereinigung*, quam poſtea omnes Electores, poſiſimum Adolphus a. 1550. Io. Gebhardus a. 1558. Ernestus a. 1593. Ferdinandus a. 1614. Maximilianus Henricus a. 1650. iuramento confirmaverant, prout ſingula hæc ſcripta apud Lünigium reperiuntur p. ſpec. p. 435. ſqq. Sub mercedem huius ſeculi, ratione iuriſdictionis controuerſiæ oriebantur inter Maximilianum Henricum & Colonienſes, Gallis poſiſimum ſuffaminantibus, qui vrbi inhiant. Publicabatur ab Electore Manifeſtum, cui vrbs opponebat *einen Gegenbericht*. Ab Electore vero publicabatur *Apologia des Ertzſtiſſes Cölln, wider Bürgemeiſter und Rath deſſen Hauptſtadt Cölln auf das Churfürſtliche Manifeſt abgegangenen vermeinten Gegenberichts*, Bonn 1658. f. quæ ſatis proluxa eſt, multis adiectis documentis. Huic a parte Ciuitatis VI. Iulii 1659. oppoſita eſt Proteſtatio, qua demonſtratur, dictam Apologiam contrariari Colonienſium Priuilegiis & Vnioni Prouinciali, quam exhibet Gaſtelius *de Statu Publico Europa c. XXXII. p. 919.*

** Quid in hac controuerſia actum & publicatum exponitur apud Io. Alphen ſita *Chriſt. Bernhardi lib. VII. incunte* qui etiam *ſ. IV.* Recessum exhibet. Pufendorf *de reb. Friederici Guilielmi lib. XI. ſ. XX.* exponit conſilia Electoris & Gallorum hac in cauſa. *Diar. Eur. Tom. XXVII. p. 435.* Extat Recessus apud Gaſtelium *c. l. in Recueil Tom. IV. p. 289.*

§. XXI.

Ludouicus inter hæc, Gallorum Rex, Belgio æque atque Germaniæ inhiahat. † Mortuo enim a. 1665. Hispaniarum Rege, Philippo IV. Belgium inuadebat, Belgicas prouincias ex iure deuolutionis petens.* Tor-nacum, Duacum, Caroloregium, Inſulæ, Aldenarda, Athum, Tornacum, Cortracum, Furnæ, Armentariæ a Gallis adimuntur, ** iisdemque per pacem 11. Maii 1668. Aquisgrani conclufam confirmantur, Burgundiæ vero Comitatus reſtituitur. *** Nec vero tuta Gallorum fides. Hi enim Belgis Foederatis inſenſi, quod de Belgio Hispanico conſeruando ſolliciti, **** eosdemque ſcriptis quibusdam iniuriſis irritauerant, ad bellum contra eosdem ſe præparabant, ***** concluſo etiam cum Anglis, Suecis, ***** Colonienſi ***** & Monasterienſi foedere.

† Tam temerarii Gallierant, vt in ipſum Imperium Regis prætenſiones extendere, prout teſtatur ſcriptum: *des iuſtes pretenſions du Roy ſur l'Empire par le Sr. Aubery à Paris 1667. 12.* Huic Henricus Kippingius notas adiecit ſcripto oppoſitas. Sic etiam ipſi oppo-

opposita fuerunt *Axiomata Politica Gallicana* & Nicolai Martini *Libertas Aquila triumphantis*.
 * Usitatum hoc erat in Brabantiae Ducatu, ut dissoluto matrimonio, bona superstitis Parentis ad eiusdem thori liberos deuoluantur, exclusis his, qui ex secundo matrimonio nati, idque vocabatur *Ius deuolutionis*, de quo singulari Tractatu egit Petrus Stockpzi, & pars secunda in appendice Tomi XVI. Diarii Europaei, & pars secunda in appendice Tomi XVII. Dum igitur Galliae Regis uxor Maria Tere- dem capite successionem petebat in prouincias. Pro iure Gallico, Andreas Auberius edidit *Traité des droits de la Reine tres-chrétienne sur diuers Estats de la Monarchie d'Espagne*, à Paris 1667. 12. quod scriptum etiam latino sermone extat in appendice Diarii Europaei Tomi XV. & germanice in appendice Tomi XVI. Contra hunc prodit *Dialogue sur les droits Gallos, non esse ius deuolutionis in Ducatu Brabantiae*, quae extat in appendice Tom. XV. a deux Ecrits imprimez à Bruxelles 1657. 12. Contra has iniquas Gallorum Pretensiones, facit etiam *Bouclier d'Etat & de Justice, contre le dessein manifestement decouvert de la Monarchie Vniuerselle, sous le vain pretexte des pretensions de la Reine de France*, 1657. in dicta appendice. In Appendice vero Tomi XVIII. *La Verité defendue des Sophismes de la France. ou publicz en faueur des Droits de la Reine Tres-Chrétienne, sur diuers Estats de la Monarchie d'Espagne*, à Bruxelles 1673. f. ex Hispanico in Gallicum sermonem translatus, cui tamen respondet Georg Abussion dans la *Defense du droit de Marie Therese d'Autriche, Reine de France, à la succession des couronnes d'Espagne* 1674. 12. Obiciebatur etiam Gallis Manuscripta in appendice Tom. XV. Diarii Europaei. Extat ibidem p. 219. Roberti de Grauel, gati Burgundici substituti Memoriali quo demonstratur, Status Imperii teneri succurrere Belgii prouinciis. Extant etiam haec Memorialia & alia scripta apud Londorpium Tom. IX. p. 524. 551. in appendice Diarii Europaei Tom. XVI. p. 6. sqq. Pufendorf de reb. Frid. Guil. lib. X. §. XXVIII.

** Theatr. Eur. Tom. X. p. 681. 688.

*** Extat pax Aquisgranensis in Theatr. Eur. Tom. X. p. 762. Appendice Diarii Europaei Tom. XVII. Faciunt ad hanc historiam, Lettres de Mr. le Cheualier Temple, à la Haye 1700. 8. & du Comte d'Arlington au Cheualier Temple, à Virecht 1701. 8. Recueil T. IV. p. 258. Promouerat eandem Tractatus, Gallos inter, Anglos atque Belgas in fano S. Germani 15. Aprilis 1668. conclusus p. 257.

**** Concluserant enim Belgae Foederati cum Anglis Suecisque foedus, quod vocatur *Triple-Allianz* idemque Belgii Hispanici conseruationem pro scopo habebat. Londorp Tom. IX. p. 653. in Recueil Tom. IV. p. 239. Diar. Eur. Tom. XIX. p. 229. Theatr. Eur. Tom. X. p. 444.

***** Pufendorf lib. XI. §. 1. & IV. V.

***** Conclufum iam antea fuerat foedus Gallos inter atque Suecos, Fontisbellani 22. Sept. 1661. Recueil Tom. IV. p. 17. Holmiae 3. Ianuarii 1668. Recueil Tom. IV. p. 704. Postea vero 6. Maii st. v. 1668. Holmiae de foedere conuenit inter Caesarem & Carolum XI. Suecorum Regem pro tuenda pace Westphalica, quod reperitur in appendice Diarii Europaei Tom. XVIII. p. 97. Verum, cum Suecorum in aula Caesarea legatus Esaias Pufendorf cunctis

non posset ut foedus hoc firmaretur, prout Pufendorf tradit p. 779. 14. Aprilis 1672. foedus cum Gallo concludit, quo inter articulos secretos Art. IV. continetur: *cum itaque Imperator, aut quilibet alius in Imperio Elector aut Princeps copias auxiliares adversus Christ. Regem eiusque socios Fœderatis Ordinibus mittere, aut dictam Ser. Aitem Christ. eiusque in Imperio socios aggredi decreverit, tum Ser. Suecia Rex, cum tempestive a Rege Christ. requisitus, & praemonitus fuerit, nimirum tres ante menses, promittit, se exercitum X. millium peditum, equitum vero sex millibus constantem, ac omni apparatu bellico instructum in Ducatum Bremensem, aut Pomeraniam esse missurum. Qui autem exercitus Imperatorem, aliosque ipsi coniunctos Imperii Principes, qui auxilia Fœderati Belgii Ordinibus subministrare, Regique Christ. eiusque sociis damnum creare instituisent, si aperta aggredietur, omnique via, ne ulla copia auxiliares Fœderatis Ordinibus subsidio ex Imperio contra Gallia Regem mittantur, quoad poterit, armis impetiet; nec prius ab armis desisteret Ser. Suecia Rex, quam Imperator, aut alii supradicti Principes ab incepto destiterint.* Pufendorf lib. XI. §. XXXV. Londorp Tom. IX. p. 804. Recueil Tom. IV. p. 296.

***** Foedus cum Colonienſi 16. Februarii 1669. conclusum, extat in Recueil Tom. IV. p. 264. De foedere Colonienſi & Monasterienſi Alpen lib. VIII. §. IX. XII. Foedus cum Anglis apud Londorpium Tom. IX. p. 808. Denuntiatio belli Monasterienſis Belgis facta p. 811.

§. XXII.

Nec Belgio solum inhiabat Gallorum Rex, sed Germaniæ etiam provinciis. atque inter has Lotharingiam adpetebat. Dum enim improlis esset Carolus IV. Dux Lotharingiæ, inuisum ipsi reddebant Galli Nicolai Francisci, qui frater ipsius erat, filium Carolum V. eundemque persuadebant, ut accepta magna pecuniæ summa & septingentis librarum millibus annuis, terras suas Regi per Tractatus Parisiis xi. Februarii 1662. conclusos, cederet, hoc simul adiecto, ut Duces Lotharingiæ inter Principes sanguinis recepti, successionis post familiam Borboniam essent capaces.* Carolus V. igitur qui ex sanguinis iure succedere debebat, ne cessionis adquiescere videretur, in Germaniam abiit, ut Cæsaris niteretur patrocinio. Et licet Ducem postea factæ cessionis poeniteret, ideoque Marsalii deditionem insequenti anno detrectaret, ista tamen vrbs Augusto mense 1663. armis ad deditionem fuit compulsæ.** Dum autem Lotharingius Dux ob causam Wildfangiatus copias aleret, variisque foederibus necteretur, hoc contra pacta fieri Galli adlegabant, missoque milite a. 1670. Nanceium occupant, & parum abfuiſſet, quin ipsum Ducem interceptissent, qui fuga salutem quærere fuit coactus, Colonia inde commoratus. Et licet Cæsar misso Parisios Windischgratzio Comite, Ducis restitutionem vrgeret, Galli tamen Comitis petita varie eludebant.***

* Theatr. Eur. Tom. IX. p. 788. ubi etiam ipsi Tractatus exhibentur. Extant Tractatus in Recueil Tom. IV. p. 32. Diar. Eur. Tom. VIII. p. 84.

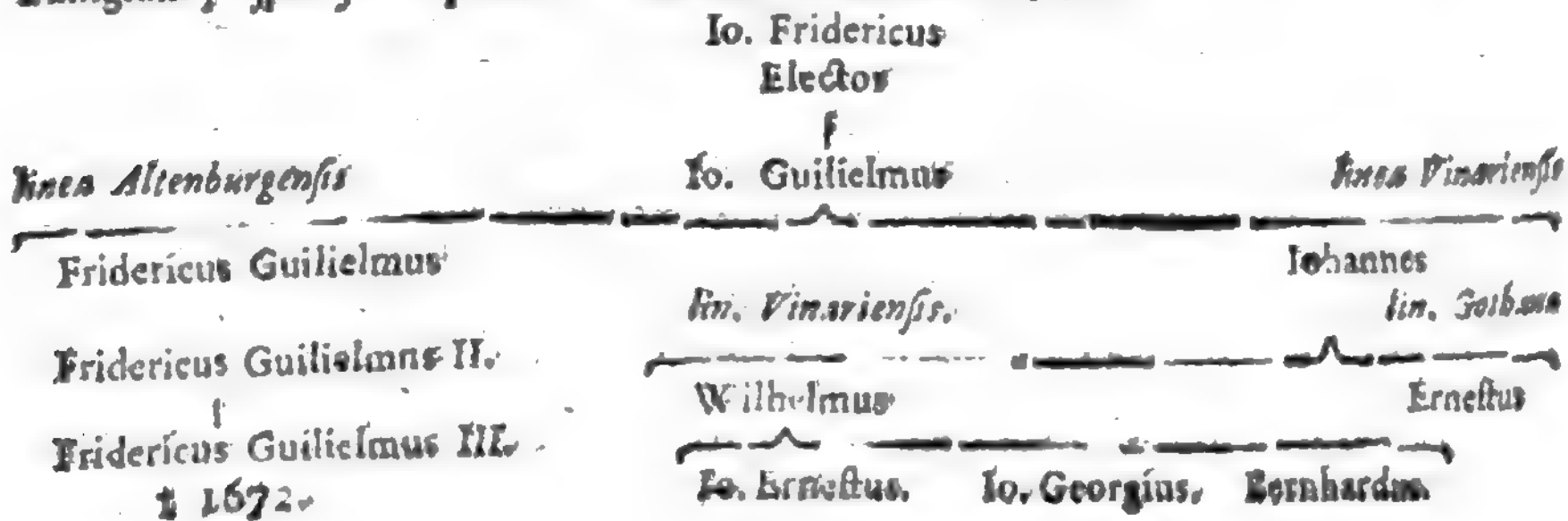
** Theatr. Eur. Tom. IX. p. 1054. Diar. Europ. Tom. VIII. p. 102.

*** De hoc plenius agunt Les Memoires de Marquis de Beauau, pour servir à l'histoire de Charles IV. Duc de Lorraine & de Bar. Theatr. Eur. Tom. X. p. II. p. 346. Rinck p. 655. Conquestus desuper Dux in Comitibus, ad quæ tamen responder Gallos legatus. Londorp Tom. IX. p. 756. Diar. Eur. App. Tom. XII. Gallorum ins in Lotharingiam euerit. Bœclerus Excerptis suis ex Actis Senatus in Parnasso. Carolus V. postea in Cæsaris partes magis adlectus, ducta Eleonora Maria, Cæsaris sorore, Michaelis, Poloniæ Regis vidua, cui postea Cæsar Tirolensis Comitatus Reditus cessit, ipseque Cæsareo Exercitui pleno iure fuit præfectus.

§. XXIII.

Mortuo xiv. Aprilis 1671. Friderico Guilielmo, Saxonie Duce lineæ Altenburgensis ultimo, controuersia oriebatur de successione in terras Altenburgenses, & Coburgenses. Duces enim Saxonie Fratres lineæ Vinariensis, hæreditatem secundum lineas cerni volebant, quam Ernestus Pius, Gothanus, eo quod reliquis gradu esset proximior, solus petebat. Bernhardus Ienæ sedem habens, Altenburgi vrbis atque præfecturæ possessionem ipse adprehendebat, reliquæ præfecturæ vel a Vinariensibus vel Gothanis occupabantur. Tandem vero mediante Io. Georgio II. Saxonie Electore, Altenburgi vi. Maii 1671. inter vtrosque conuenit, vt quarta hæreditatis pars Vinariensibus, reliquæ terræ Ernesto Gothano soli obuerrent. Adsignantur igitur Vinariensibus Dornburgum cum arce & præfectura, Alstedum vna cum castro & præfectura, Rosla cum vrbe, Sultza, salinis exceptis, Bürgelia, vrbs & præfectura, præfectura Heusdorfensis, quarta pars reddituum iuris conductus Erfurtensis, ius supremum in dynastiam Rembdensem & oppidum Apoldense, quorum dominio vtili gaudet Academia Ienensis, præfectura Hardisleben cum prædio Schwabsdorf, dimidia pars præfecturæ Krambergensis. Votum Ilenacense, quod ad dimidiam partem, antea penes Gothanum fuerat, & quarta pars iurium circa Academiam & Collegia Ienensia, quæ ideo inter vtramque lineam pari iure diuisa.*

* Müller Ann. Saxon. p. 498. Eyring Vita Ernesti Pii c. XXVII. Tractatibus interfuerunt nomine Ernesti, filius ipsius Primogenitus Fridericus; a Vinariensibus adfuerunt Io. Georgius & Bernhardus mandato etiam Io. Ernesti, fratris natu Senioris instructi. Reversus Altenburgensis extat apud Gastelium de Statu Publico Europa cap. XIX. p. 589. & Lünigium p. spec. f. IV. p. 201. Schema successionis tale est:



§. XXIV.

Dum igitur Belgii conseruatio, Germaniæ interesset, varia de eadem erant consilia. Bilefeldiæ equidem dum de Gallorum moliminibus variæ essent suspiciones, inter Directores Circuli Westphalici, Electorem Brandenburgicum, Neoburgicum & Monasteriensem vii. Aprilis 1671. foedus defensuum subscribebatur, quo ipso Gallorum in Belgium irruptionem auertere cogitabant,* nihilominus Brandenburgicus, reliquique Principes super Neutralitate sollicitabantur. ** Dum autem Galli magis se ad bellum præpararent, Belgæ Foederati xxvi. Aprilis 1672. Colonia ad Spream nouum foedus cum Electore Brandenburgico pangunt, quo sese Elector ad xx. militum millia in Belgarum auxilium obligat,*** ad quod Cæsar statim inuitabatur.**** Hic, licet ab initio tergiuersaretur, ob foedus Kl. Nouembris 1671. cum Gallo conclusum,***** tamen xiii. Iulii st. v. foedus defensuum pro firmanda pace Westphalica, Pyrenæa & Aquisgranensi, atque congregandis, ab vtraque parte xxv. militum millibus, fuit subsignatum.***** Interea Galli, ipso Rege præsentē, Belgii foederati prouincias a. 1672. subito inuadunt, & dum munimenta male essent firmata, prouisæque, idoneis etiam Præfectis destituerentur, Ultraiectinam, Transisalanamque prouinciam, magnamque Geldriæ ac Batauiæ partem primo impetu capiunt, Cliuensem etiam Ducatum, cuius potiores vrbes Belgæ, ex pacto præfidiis firmauerant. †

* Pufendorf *de reb. Frid. Guil. lib. XI. §. XX.* antea iamdum Brunsvici 22. Augusti 1667. inter Colonienſes & Brandenburgicos Electores, Duces Brunsvico-Lüneburgenses & domum Hasso-Cassellanam foedus defensuum fuerat confectum, quod reperitur in *Recueil Tom. IV. p. 226.*

** Pufendorf *lib. XI. §. XXI.* Conclusum etiam iam ante a. 1664. fuerat foedus cum Brandenburgico, *Recueil Tom. IV. p. 92.*

*** Pufendorf *lib. XI. §. XLVIII.* *Recueil Tom. IV. p. 303.* *Londorp Tom. IX. p. 817.* Conclusum iam ante fuerat Cliuiz 16. Febr. 1666. foedus defensuum inter Belgas Foederatos & Electorem, quo etiam ius præfidi in Cliuensibus munimentis ipsis relinquitur. *Recueil Tom. IV. p. 133.*

**** Pufendorf *lib. XI. §. XLIX. L.*

***** *Recueil Tom. IV. p. 286.* quo se obligauerat Cæsar, se Belgis Foederatis contra Gallorum Regem in auxilio haut futurum. *Londorp Tom. IX. p. 820.*

***** Pufendorf *§. LI.* *Recueil Tom. IV. p. 308.* *Theatr. Eur. Tom. XI. p. 32.* Quid super his foederibus senserint Galli, *Londorp. Tom. IX. p. 825.* vna cum variis scriptis huc facientibus, exponit, *Alpen lib. VIII. §. II.*

† Hunc Belgii statum breuiter describit Pufendorf *§. LIV.* *Belgarum Respublica interim in periculosissimum statum præter omnium opinionem prolapsa erat, intra vnius mensis spatium tribus prouinciis a Gallo & foederatis Colonienſi ac Monasterienſi occupatis, Gelaria, Transisalanica, & Ultraiectina, vna cum oppidis, quas Belgæ in Colonienſi præſulatu, & Cliuia infederant. Et omnes quidem vrbes languida, aut nulla defensione opposita malignis legibus*

dedita; nisi quod solum Neomagus nonnihil vigoris ostendit, ac demum Groninga acerrime in sui defensionem commixa, Monasteriensis oppugnationem cum gloria sustinuit, ac obsidum re infecta solvere coëgit. Quin iam in ipsa Hollandia interiora penetrabatur, ac tantum non in conspectu Amstelodamum erat, ni perruptis aggeribus superfusa terris aqua Gallorum impetum stitissent. De his progressibus:

Vna dies Lotbaros; Burgundos hebdomas una

Vna domat Batavos Luna, quid annus erit?

Theatr. Eur. Tom. XI. p. 270. sqq. Alpen lib. VII. §. XXIV. sqq. Petri Valckeniers *Servantes Europa, der Verunrubigte Holländische Löwe.* In Tomo XXVIII. Diarii Europæi varia scripta reperiuntur, quæ huc faciunt. In Tomo XXVII. Diarii Europæi reperitur *der Erschütterte Löwe* quo gesta belli Belgici ab anno 1671. ad 1673. continentur. *Memoires de ce, que s'est passé dans la Chrestienté depuis le commencement de la Guerre l'an 1672. insques à la Paix conclue en 1679. par le Chevalier Temple, à Amsterdam 1708.8.*

§. XXV.

His Gallorum successibus, dum ad incitas fere redacta fuisset Belgarum foederatorum Respublica, Brandenburgicus Elector, postquam causas expeditionis publicis scriptis exposuisset, † Cæsareo militi sub duce Montecuculo Halberstadtii iunctus, per Westphaliam Belgis subuenire tentabat, sed Montecuculo suadente, vel tergiversante potius, ob foedus Cæsaris cum Ludouico, ut superato Rheno ac Mosella, ac intercepta annonæ subuectione, Galli inopia atterantur, * de Rheni transitu cum Moguntino, Treuirensi atque Palatino (dum Gallo fauerent atque bello implicari nolent,) frustra agebatur. ** Dum autem omnia apud Niersteinum infra Moguntiam ad Rheni transitum essent parata, occurrente cum exercitu Turenno, qui cum Condzo se iunxerat, in Westphaliam se vertunt, ubi Monasteriensis, qui in Comitatum Marcanum irruperat, Lunam, Vnnam, Rhedam aliaque oppida parum munita occupauerat, *** repellitur, alias hac expeditione nihil memoratu dignum gestum, Montecuculo Lobcovitii mandatis impedito, ne quid vel minimum alexæ habens, tentaret. **** Et licet Bornonuillius qui Montecuculo ab exercitu discedente successerat, ineunte a. 1673. ***** de summa rerum proelio certare constituisset, Brandenburgicus etiam Elector, in loco Marcani Comitatus *der Birckenbaum* dicto, Turenno tamen se subducente, nihil actum. ***** Concludebatur equidem XII. Septembris 1672. foedus inter Cæsarem, Danum, Brandenburgicum, Cellensem, Guelferbytanum, Cassellensem, quod tamen ad defensionem saltem ditionum Foederatarum spectabat. ***** Dum autem Brandenburgicus exercitus in Marchiam, Cæsareus in Bohemiam reuerteretur, terræ Brandenburgici Westphalicæ Turenii & Monasteriensis inuasioni erant expositæ, quod Electorem, instance Monasteriensi

& Neoburgico, permouit, vt xvi. Iunii 1673. in castris Turenii, Vossemensibus prope Louanium, pacem cum Gallo subscriberet his conditionibus, vt miles Gallicus e Cliuia aliisque Electoris ditionibus abduceretur, eademque, Wesalia & Resa exceptis, quæ ad finem vsque belli Regi relinquuntur possidenda, Electori restituantur, nec Regiis transitus concedatur sine Electoris consensu, hoc tamen adiecto, ne quid contra Imperium fiat. Per articulos separatos promissa fuerunt Electori octingenta librarum Gallicarum millia, Anglorum etiam Rege ad Gallorum instantiam hanc pacem subsignante. † Tametsi Rex Galliarum has pacis conditiones non antea quam in castris ad Mosæ Traiectum adprobari.

† Pufendorf *lib. XI. §. LXIX.* Io. ab Alpen *lib. VIII. §. XXIV.* Londorp *Tom. IX. p. 890.* Tom. X. p. 1. *sqq.*

* Pufendorf *lib. XI. §. LXI.*

** Pufendorf *§. LXII. LXIII. LXIV.* Pontis Argentoratensis Rhenani quoque pars: ideo a Gallis comburebatur, ne isthac Germani transirent, de quo Londorp *Tom. X. p. 42.*

*** Pufendorf *§. LXVII.* Io. ab Alpen *lib. VIII. §. VIII. XIV.* Theatr. Europ. *Tom. XI. p. 602.*

**** Pufendorf *§. LXXXII.*

***** Pufendorf *§. LXXXII.* Io. ab Alpen *lib. VIII. §. XIV.*

***** Pufendorf *c. l.* Alpen *§. XVI.*

***** Pufendorf *§. LXXI.* Londorp *Tom. IX. p. 822.* Du Mont *Memoires Tom. II. p. 75.*

† Pufendorf *lib. XI. §. XCV.* Alpen *§. XXI. XXII.* Recueil *Tom. IV. p. 319.* De hoc pacis negotio Samson *Hist. de Guillaume III. Tom. III. p. 67. sqq.*

§. XXVI.

Inter hæc, postquam Hagæ Comitum xxx. Augusti 1673. foedus arctius cum Leopoldo Imp. & Hispaniarum Rege Carolo II. Belgæ Foederati pacti fuissent, * Cæsar, lustrato Egræ exercitu, causas susceptæ in Gallos expeditionis, in Comitibus Ratisbonensibus exponit, licet & Bauarus & Brandenburgicus dissuaderent. ** Hinc e Bohemia in Germaniam Rhenum versus, duce Montecuculo mouent Cæsareani, quibus obuiam iturus Turennius, cum exercitu suo æque in Germaniam penetrat, Aschaffenburgum ad Mœnum & Fridburgum Wetteraviæ occupat. Tum ad Rhenum Decem Alsatiæ Ciuitates Imperiales, ad Mosellam Treuiri intercipiuntur. Cæsareani Turenno oppositi, haut procul a Mœno aliquamdiu consistunt, neutra parte vim magnam machinante, vsque dum Montecuculus suos feliciter ad Rhenum duceret, *** in Vbiis Arausionensi se iungens. Bonnam xiii. Nouembris, aliaque Archiepiscopatus loca intercipiunt; tum in his, ac Westphalia, Iuliacensi, Montium Ducatu, ad

Eiffelam & Wetterauiam hyberna eligunt Cæsareani. Bataui vero in Vbiis graues domum regrediuntur. **** Hoc Cæsareanorum aduentu Galli postquam xxx. Iunii 1673. Traiectum ad Mosam deditione cepissent, ***** quotidie arctiores, permultas Belgii Foederati vrbes relinquunt, non nisi munitissimis sibi seruatis. *****

* Io. ab Alpen *lib. VIII. p. 365. Theatr. Eur. Tom. XI. p. 514. Valckenier §. LXXXVIII. Londorp Tom. X. p. 91. Recueil Tom. IV. p. 321. Actes & Mem. Tom. III. p. 573. 580. Samson Hist. de Guillaume III. Tom. III. p. 179. Promittebat Imp. Belgis se in auxilium triginta hominum millia missurum acceptis per menses quadraginta quinque Ioachimicorum millibus.*

** Io. ab Alpen *lib. VIII. §. XXX. XXXI. Pufendorf lib. XII. §. XI. Londorp T. X. p. 74. Diar. Eur. Tom. XXVII. p. 505. Rinck p. 689. Valckenier Verwirrt. Europa §. LXXXI.*

*** Theatr. Eur. *Tom. XI. p. 375. Diar. Eur. Tom. XXVII. p. 594. Valckenier §. LXXXI. Io. ab Alpen lib. VIII. §. XXXIII. Rinck p. 694.*

**** Io. ab Alpen *lib. VIII. §. XXXIX. Samson Hist. de Guillaume III. Tom. III. p. 2.*

***** Extat *Journal Fidele de tout ce qui s' est passé au Siege de Maftricht, à Amsterdam 1674. 8. Samson Hist. de Guillaume III. Tom. III. p. 85. qui auctor est, Gallos in hac obsidione amisisse nouem hominum millia.*

***** Io. ab Alpen *lib. VIII. §. XL.*

§. XXVII.

Inter hæc belli consilia, de pace quoque agebatur. Non enim Belgæ solum in Regis Gallorum castra legatos iam a. 1672. miserant, quibus duræ admodum conditiones proponebantur: * nihilominus pleræque Hollandiæ vrbes, ac quatuor prouinciæ, Geldria, Hollandia, Ultraiectum & Transsalania consentiebant, vt legatis facultas concludendi mitteretur, ea lege, vt septem prouinciis libertas & iura pristina salua persisterent, quidquid extra easdem, in Flandria potissimum & Brabantia possiderent, Gallis cederetur, quibus Amstelodamum fortissime contradicebat, vt & Zelandia, Frisia & Gröninga. Conuersis tamen Belgarum rebus, hæc negotiatio abrumpebatur. ** Postquam Cæsarei Belgis accederent, Sueciæ legati in omnium partium aulis, & in Germania, Moguntinus, Bauarus, Brandenburgicus Electores, de armistitio laborabant, sed frustra. *** Interuentu tandem Caroli XI. Suecorum Regis, Colonia Iulio mense 1673. de pace agi coeptum: **** Ast, postquam Hispani, foedere cum Belgis inito, Gallis bellum decreuissent, iisdem Cæsarem quoque, Hispanum & Lotharingum includi volebant. Sed totum pacis negotium partim nimia Gallorum postulata, partim etiam abductio Guilielmi Egonis Fürstenbergii interrompebat. Hic enim Gallis nimium fauens, peculiarem transactionem inter Cæsarem & Colonensem impedierat, & in hoc congressu le-

gatus

gatus Coloniensis haberi volebat. Hunc iv. Februarii 1674. inclinato in vesperam die, a Comitissa Marcana, cuius conuersatione delectabatur, regrediens, in loco minus frequente, quadraginta milites e legione Marchionis Granæ immissi inuadunt, ac cæsis aut sauciatis comitibus, extra portam abreptum, traiecto Rheno, Tuitium, inde Siburgum, ac demum Bonnam abducunt. Conquerebantur Galli ac Coloniensis, Sueci etiam tanquam sequestres, Viennæ & Ratisbonæ de violato gentium iure, quibus tamen a Cæsare responsum: sibi non constare, Fürstenbergium legati dignatione fuisse præditum, potius ipsi tanquam Imperii & domus Austriacæ vasallo haut licuisse nefaria facinora & consilia contra Cæsarem & Imperium agitare, legionis quoque Gallicæ, nulla auocatorii edicti cura, tribunum agere. Iuste igitur ipsum in custodiam fuisse datum, ne ei amplius liceat, exitiabilem consiliorum telam in perniciem Cæsaris ac Germaniæ pertexere. Licet Sueci regerent, eum ab omnibus aliis pro legato habitum, consiliarium intimum Electoris Coloniensis, fidelitatis iuramentum Cæsari nunquam præstitisse, bonorum expectationi in fratrum suorum gratiam renuntiasse, durantibus tractatibus tribuni functionem non gessisse, nec ab executione processum fuisse incoandum; ideoque eius restitutionem frustra petebant. ***** Accedebat, quod carruca cum vasculis aliquot, vti venditabatur, adusti vini plenis. Nouesium destinata, in porta ab excubiis attineretur, atque ad ædes Kilmanseki militiæ præfecti duceretur. Reclusa mox vascula præter nitratum puluerem, imperiales prodebant quadragies mille, designatum Nouetiano, vicinisque Gallorum præsidiis stipendium. Quod cum frustra repeterent Gallorum legati, abitum palam & vindictam comminantur. ***** Dum hæc fierent, pax inter Anglos & Belgas ix. Februarii st. v. 1674. Westmonasterii conclusa fuit, dum Parlamentum amplius ferre nolle, bellum tam exitiale contra peculiare Angliæ rationes, & publicas Europæ continuari. ***** Sequebatur Coloniae ii. Aprilis 1674. pax cum Monasteriensi † & ii. Maii 1674. pax cum Coloniensi Antistite. †† Post solutos istos Tractatus, Hagæ Comitum equidem Suecorum Legatum Eduardum Ehrenstein denuo de pace agebatur, ††† sic etiam Viennæ per Suecorum legatum, Benedictum Ochsenstierna, †††† sed omnia frustranea.

* Extant istæ apud Pufendorfum *lib. XI. §. LV.* & in *Recueil Tom. IV. p. 309.* Alpen *lib. VII. §. XLVII.*

** Pufendorf *c. I.*

*** Io. ab Alpen *lib. VIII. §. XXXIV.* Lendorp *Tom. X. p. 56.*

**** Pufendorf *lib. XII. incunte.* Extant de hoc varia scripta apud Londorpium *Tom. X. p. 53. sqq.* Rinck *p. 697.* Galli equidem & Sueci conuentum Aquisgranum transferri volebant, eo quod Colonia legionem Imperialem sub Marchione de Grana recepisset *Samson Hist. de Guillaume III. Tom. III. p. 79.*

***** Pufendorf *lib. XII. §. IX.* Io. ab Alpen *lib. VIII. §. XLIV.* Varia scripta de hoc negotio extant apud Londorpium *Tom. X. p. 131. vbi etiam p. 139.* inserta est *Guilielmi Principis Fürstenbergii detentio, ad Caesaris auctoritatem, ad Tranquillitatem Imperii, ad pacis promotionem, iusta, perutilis, necessaria,* quæ antea a. 1674. separatim prodierat, *Diar. Europ. Tom. XXIX. app. p. 1. Theatr. Eur. Tom. XI. p. 564. Rinck p. 702.*

***** Alpen *lib. VIII. §. XLIV.* Extat Memoriale Gallicorum legatorum sub discessum relictum, in quo discessus sui causas exponunt, apud Londorpium *Tom. X. p. 161.* In *Diario Europæio Tom. XXIX.* reperiuntur varia scripta huc facientia.

***** Pufendorf *lib. XII. §. X.* Londorp *Tom. X. p. 149. Recueil Tom. IV. p. 330.* Io. ab Alpen *lib. VIII. §. XLII.* *Actes & Mem. Tom. I. p. 606.*

† Alpen *lib. VIII. §. XLVIII.* *Recueil Tom. IV. p. 332. Londorp Tom. X. p. 160.*

†† Alpen *lib. VIII. §. LIV.* *Recueil Tom. IV. p. 334. Londorp Tom. X. p. 169.*

††† Acta hæc exhibet Londorp *Tom. X. p. 187.*

†††† Acta exhibet Londorpius *Tom. X. p. 222.*

§. XXVIII.

Finita igitur Coloniensi tractatione, de bello Gallis ab Imperio decernendo agebatur, quod Grauelius Gallorum legatus frustra impedire conatur, * qui tamen a Cæsare Ratisbona & Imperio xxix. Aprilis exire iussus. ** Dum autem Gallorum non solum præsidium Philipsburgense subditos Palatinos, obtentu foederis Cæsarem inter & Palatinum initè varie infestaret, præfecturam etiam Germersheimensem urbemque Spiram occuparet, *** auxilia non solum a Circulo Franconico, Suevico & Rhenano, **** sed etiam bellum ab Imperio contra Gallum ***** decernitur, contranitente licet Gallo Suecoque: Colonia ad Spream xxi. Iunii 1674. foedus inter Imp. Cæsarem, Hispanum ac Belgas concluditur, de bello contra Gallos continuando. ***** Idem Cellis xx. Iunii 1674. factum cum Georgio Guilielmo & Rudolpho Augusto Brunsvico-Lüneburgensibus Ducibus ***** & Hagæ Comitum x. Iulii 1674. cum Christiano V. Danorum Rege ***** Monasteriensi Præsule multa armatorum millia Cæsari suppetias mittente. ***** Maturescente igitur æstate, Galli tripartito agebant. Rex initio statim Burgundiam ingressus, atque Helvetis otiose spectantibus, expugnatisque paucas intra septimanas arcibus, oppidisque omnibus, toti mox Comitatus dominabatur. Alios Condusus in Belgio, Turennius in Germania exercitus ducebat. Turenno Palatinum diuastante Fridericus Guilielmus Elector Brandenburgicus, qui exercitum viginti millium ducebat, Cellensis ac Guelferbytanus Duces, duode-

duodecim armatorum millia duce Chavetio cum Bourneuillio Cæsareanorum Duce se iungunt & Turenno obuiam tendunt. Alius Exercitus Condæo in Belgio opponebatur ex Cæsareanis, Hispanis & Batauis. Præerat Cæsareanis Comes Souchius, Hispanis Dux de Villa Hermosa, Batauis Auriacus Princeps, qui & primatum obtendebat, dissidente tamen hoc Souchio. Dum frustra Condæum obseruant, suis se munimentis continentem, Aldenardæ obsidionem decernunt. Eo castra sub Augustum moventibus Condæus a tergo est, & ad Senefsam Brabantix pagum Kl. Augusti st. v. acerrime pugnatur, plurimis vtrunque faucibus ac desideratis, vtraque parte, vti solet in re dubia, victoriam sibi adsciscente. Aldenardæ obsidio coepta quidem, sed aduentante mox Condæo, & imperium Auriaci detrectante Souchio, iterum soluta. Inde Grauiam mouet Auriacus, a Rabenhauptio ab Idibus Iulii frustra oppugnatam, quam Kl. Nouembris deditione capit. *****

* Pufendorf lib. XII. §. XI.

** Extat decretum Imperiale apud Londorpium Tom. X. p. 274. Pufendorf lib. XII. §. XXX. Sic etiam Agens Gallicus Persode Francofurto abire iussus, prout scripta reperiuntur in Diar. Eur. Prodr. p. II.

*** Pufendorf lib. XII. §. XXX. Londorp Tom. X. p. 151. 154. 263.

**** Extat de eo Recessus Circuli Franconici, Windsheimi 6. Martii 1674. conclusus apud Londorpium Tom. X. p. 152. De Conuentu Circuli Sueuici Ulmenis, 18. Iulii 1674. & Turenii ad eum litteris apud Londorpium Tom. X. p. 173. 186. Recessus Circuli Rhenani Superioris Francofurti 22. Iunii conclusus p. 174.

***** Alpen lib. VIII. §. LVII.

***** Actes & Mem. Tom. I. p. 655. Pufendorf lib. XII. §. XXXV. Recueil Tom. IV. p. 339.

***** Recueil Tom. IV. p. 336. Actes & Mem. Tom. I. p. 640.

***** Recueil Tom. IV. p. 341. Actes & Mem. Tom. I. p. 680.

***** Alpen lib. VIII. §. LVII. Actes & Mem. Tom. I. p. 729.

***** Alpen lib. VIII. §. LXII. Theatr. Europ. p. 711. Rinck p. 710. Apud Pufendorhium lib. XII. §. LI. omnis culpa belli non ex voto gesti, in Souchium reicitur. Id quod etiam Les Memoires de Chauagnac produunt p. 371. sqq. quem tamen ideo excusare conatur Bayle Dictionaire sous Souches. Gratia igitur Cæsaris Souchius excidit, quod factum etiam Lobcouitius Princeps expertus, de quo Pufendorf c. l. credebatur Fürstenbergio, subinde per occultas notas scripsisse, & quia Cæsari spes prolis masculæ tunc non erat, de Imperio in Gallum aut Banarum transferendo agitaſſe. Sane tanta tunc Vienna erat secretorum proditio, ut Montecuculus superiore anno Cæsari scriberet: satius fore, ut cursores non ad se, sed recta Lutetiam tendant. Rinck p. 714. De eiusdem Lobcouitii casu extat in appendice Tomi XXX. Diarii Europæi p. 250. Relation aus dem Parnasso des Traiani Boccalini an den Auluns Gallienem.

§. XXIX.

Dum interim Turennius crudeliter in Palatinatu ageret, ad certamen

tamen singulare ipsum Elector Palatinus prouocabat. * Dum vero Cæsarei eidem obuiam irent, fit vi. Iunii st. v. ad Sinsheimum, sub Carolo Lotharingæ Duce proelium, quo tamen cedere coactus fuit Dux Lotharingæ. ** Inde dum Turennius versus exercitum Cæsareum prope Ladenburgum properaret, iste copiis longe inferior, Francofurtum recedit, Dunewaldo Tribuno extremum agmen egregie defendente. *** Postquam autem Bournouillius, Cæsareanorum præfectus, per Lüneburgicas aliasque copias plurimum fuisset firmatus, Turennum frustra adgredi tentabat, qui se inter Weissenburgum & Lauterburgum nimium firmauerat. **** Sed, dum Foederati Argentoratum versus pergerent, & Turennius eosdem sequeretur fit xxiv. Septembris st. v. ad Holtzheimum & Ensisheimum atrox proelium, in quo nox interueniens dubiam fecit victoriam. ***** Licet non desint, qui culpam in Bournouillium reiiciant, tanquam dum Lüneburgici certarent, otiose inspectantem. ***** Paucos post dies cum exercitu viginti fere millium numerum explente, accessit Fridericus Guilielmus, Brandenburgicus Elector, ***** qui reiecto trans Rhenum Turenno, laboranti defectu annonæ Brisaco imminebat. Huic cum sollicite Turennius subuenire niteretur, ventum fere ad manus fuisset, dum Imperiales copiis longe essent superiores. Verum, Bournouillius omnes non solum rei bene gerendæ occasiones eludebat, sed etiam misso in hostium castra tubicine, Foederatorum conatus patebant, ut Turennius castris motis, in Lotharingiam abiret, foederatorum cateruis insequentibus, ac multos captiuos intercipientibus. Tunc igitur copiis licet superiores, re infecta, in hyberna cesserunt Foederati. ***** Interim rogante legato Hispanico, Elector sex militum millia de suo exercitu sub Augusto Holfatiz Duce in Burgundiam mittere instituebat, cui Cæsareorum manus erat adiungenda; ubi multa nobilium & agrestium millia in armiserant, qui nostros magno cum desiderio expectabant, & Gallos, quacunque poterant, trucidabant. Sed, cum Electorales iam Bedfortum venissent, Cæsareusquam comparebant. Elector, hoc intellecto, Holfatiz Ducem protinus Bedforto retro vertere iubet, & dum comperisset, Turennum Mulhusium Alsatiæ tendere, ipsi se opponit. Dum igitur Kaisersbergam Turennius tenderet, Foederatos inter & Gallos per tres amplius horas acri certamine concursum, donec ingruens nox pugnantes dirimeret, Gallorum tamen duo millia occubuerunt. † Dum autem Turennius magna virium parte auctus, Alsatiæ sese iterum infunderet, nec foederatis progrediendi amplius erat facultas; nec in Alsatia subsistere, annonæ pabulique inopia patie-

batur, itaque in hyberna cis Rhenum concedere fuerunt coacti, quæ Cæsarei per Sueuiam, Brandenburgici per Franconiam capiebant. ††

* Pufendorf *lib. XXI. §. XXX.* Rinck p. 506.

** *Theatr. Europ. Tom. XI. p. 580.* Rinck p. 707. Relatio de hoc prælio extat in *Diar. Eur. Tom. XXIX. p. 101. 232.* Mart. *Schauplatz des Rheinstroms c. XLIV.*

*** Rinck p. 707.

**** Rinck p. 708.

***** *Alpen lib. VIII. p. 63.* Rinck c. I. *Theatr. Eur. Tom. XI. p. 580.* In *Diar. Eur. Tom. XXX. p. 229.* reperitur Relatio de hoc prælio *T. XXXI. p. 272. T. XXXII. p. 228.*

***** Pufendorf *lib. XII. §. XLVI.*

***** Pufendorf c. L.

***** De hoc late Pufendorf *lib. XII. §. XLVII.* Sic etiam omnem culpam in Bournonillium de fide suspectum reiiicit auctor libri *L'Empereur & l'Empire trahy & germ. durch wen der Keyser und das Reich verrathen.* Auctor libri dicitur Comes de S. Paul, de quo & ipse satis ratione dicti libri agitur in *Mem. de la Guerre Tom. I. p. 316.*

† Pufendorf *lib. XII. §. XLIX.*

†† Pufendorf *lib. XIII. §. I. II.*

§. XXX.

Gallus interea, ut Brandenburgicum Electorem ab Exercitu Imperiali abstraheret, Carolum XI. Suecorum Regem in ipsum concitabat, * qui concluso licet Coloniz ad Spream Kl. Decembris 1673. cum Electore foedere, de pace Westphalica seruanda, ** cui etiam foedus cum Ferdinando Maria, Bauariæ Electore Monachii ix. Martii 1675. innitebatur, *** Exercitum in Pomeraniam mittit, qui dehortante licet Cæsare & Belgis, **** vniuersæ Marchiæ, Wrangelio Duce Decembri mense 1674. se infundit, ***** Brandenburgicum apud Imperii Ordines increpans, ***** Sueci sub initium præ se ferebant, Regi non esse in animo, Electoris provinciam hostiliter habere, quamdiu nil violenti opponatur, saltem pacem velle promouere, & exercitum conseruare, qui exiguam Pomeraniam plane exhausterit, quæ tamen facile emendari queant, si Elector cum exercitu se a foederatis seiungat. ***** Elector vero sumtis per Franconiam hybernis, de foedere cum Belgis, contra Suecos agebat, quod, Amstelodamensibus primum ob commerciorum difficultatem impredientibus, Electore Hagam properante, vii. Maii consummatum fuit atque v. Iunii 1675. a Belgis Suecis bellum indictum. † Inuitabantur etiam Cæsarei, Dani ac Lüneburgenses Duces, reliquique Imperii Ordines, qui tamen adhuc cunctabantur. †† Elector autem Maio mense copiis ex hybernis Franconicis eductis, Magdeburgum versus properat, quo xi. Iunii delatus, omnes vrbis portas clausas tenuit, ne de suo instituto posset innotescere. Inde

hora nona vespertina omnes equites & dimachas cum decem machinis trilibres globos eiacularibus pontem Albis transire iubet, quos mille selecti pedites sequebantur, centum quadraginta sex curribus impositi, quorum quilibet cymbam quoque vehebat. ††† Hoc adparatu Haueia cymbis superata, Suecos admodum securos, & Duce suo Wrangelio destitutos, xv. Iunii Ratenauia primo diluculo adgreditur, eosdem profligat, urbem occupat. Intercepta Ratenauia, peditatum Magdeburgo euocabat, Suecorum exercitum oppressurus, dum Wrangelius cum valida manu ac multis praefectis Havelbergæ ageret, ab exercitu ad Brandenburgum metante interclusus. Cum itaque hostis perspiceret, se citra pugnam trans Havelam euadere non posse, horæ spatio ab isto oppido apud vicum Hackelbergam legiones cum machinis disponunt. Licet autem Elector peditatu adhuc esset destitutus, suos tamen in hostem ducit, quem post ancipitem pugnam, in fugam coniecit, mille quingentis horum amissis, reliqui Fehrbellini noctu raptim reparatum pontem transeunt, quem statim post se flamma consumunt. Reparato ponte Elector cum equitatu insequabatur: sed Sueci per Ruppinum, & Wittstockium ita prope se subdixerunt, ut non amplius eos adsequi daretur. †††† Hac Electoris victoria reliqui excitati, foederi sensim accedebant, Ordines Imperii, facta xv. Augusti decreto, Suecum Imperii hostem declarant. †††† Hinc in Pomeraniam irrumpit Elector III. Octobris Wollinum expugnat & v. Nouembris Wolgastum cum Vsedomia insula. †††††

* Pufendorf *lib. XII. §. LIII. LIV.* Legi meretur Votum in Senatu Regio Holmenis 18. Sept. 1671. exhibitum de foedere cum Gallis, quod Pufendorffii Tractatui de foederibus inter Sueciam & Galliam adiectum est.

** Quid circa hoc foedus actum, vna cum ipso foedere exponit Pufendorf *lib. XII. §. XIII.* Alpen *lib. VIII. §. LXVIII.* Recueil *Tom. IV. p. 326.* Diar. Eur. *Tom. XXX. App. p. 172.* ibidem varia scripta huc facientia.

*** Alpen *lib. VIII. §. LXV.* Recueil *Tom. IV. p. 352.*

**** Londorp *Tom. X. p. 236.*

***** Pufendorf *§. LXV.* Extat de eo motus-animorum circa motum armorum Suecicorum in Germaniam 1675. 4. *Eines Schwedischen Reichsgenossen von dem gegenwertigen Zustand seines Vaterlandes Urtheil 1675. 4. Deutschlands Interesse bey ictzigen Coniuncturen 1675. 4. Proiect der eroffneten Schwedischen Rathstube 1675. 4. Eröffnete Französisch getheime Raths-Stube 1675. 4.*

***** Alpen *lib. VIII. §. LXVIII. LXIX.* Londorp *Tom. X. p. 240.* Qua ratione etiam Sueci Brandenburgicos in Conuentu Statuum Circuli Saxoniae Inferioris increpauerint, patet ex scripto exhibito apud Londorpium *Tom. X. p. 289.* Prodiit de eo *Vfabrißiger und Ausführlicher Bericht, alles dessen was sich zeithero zwischen der Crone Schweden und Chur-Brandenburg zuge tragen, bestehend aus einer Summarischen Information, Gegen-Information und*

unterschiedlichen Beylagen 1675. 4. Varia scripta quoque huc facientia reperiuntur in Diario Europæo Tom. XXXI. XXXII. appendice. Varia etiam scripta recenset Gryphius de Script. Sec. XVII. p. 150.

***** Pufendorf lib. XII. §. LXV.

† Pufendorf lib. XIII. §. IX. X. Alpen lib. VIII. §. LXX.

†† Pufendorf lib. XIII. §. XI. XV. XVI. XVIII.

††† Pufendorf lib. XIII. §. XXXVII.

†††† Pufendorf lib. XIII. §. XXXIV. XXXV. XXXVI. Varii in hoc prælium cæsi fuerunt nummi, inter quos Ioachimicus est, cum hac inscriptione *ob subditos servatos. R. Iustum Suecorum Exercitum Marchiam Pomeraniamque, dum ipse alibi oppressis adest, vastantem prope Fehrbellinum die 18. Iunii Ao. 1675. nactus solo cum equitatu suo, imo vero sola Dei ope fretus, cadit, fundit, septimestres prædones septem diebus terris suis eiicit.*

††††† Pufendorf lib. XIII. §. XXXIX. Decretum Imperii publicatum 8. Iulii 1675. publicatum, Londorp Tom. X. p. 360.

†††††† Pufendorf lib. XIII. §. LV. LVI.

§. XXXI.

Facto Ordinum Imperii decreto, Monasteriensis Episcopus, * & Daniæ Rex ** accedunt. Danus autem antequam foedus adhuc signaret, Christianum Albertum, Gottorpiensem Ducem in ordinem prius redigere cogitabat, ne Suecis accedens, provinciis Danicis damnum inferret. Licet autem paullo ante per pactum Glückstadtense XII. Octobris 1667. erectum, unionem & communionem Ducatus Holsatici, pactum etiam cum Capitulo Lubecensi VI. Iulii 1647. de Episcopatu Lubecensi per sex successiones in familia Gottorpiensi conseruando, *** confirmasset, eum tamen nunc ad se Rensburgum amica spe inuitatum cum omnibus consiliariis in custodiam dabat: inde proponebat, quo sibi longius progressuro tergum tutum sit, ut Gottorpiensem arcem, castellum Stapelholmense, ac Tönningam tradat; quidquid esset militum sibi transcribat, Danicis copiis hospitium, & alimenta præbeat; denique concedat, ut Rex Oldenburgi & Delmenhorsti defensionem prospiciat, aut pactum antea Hafniæ conclusum adprobet, acceptis pro actione sua in eos Comitatus centum quinquaginta vncialium millibus. Et licet Dux initio ista respueret, sed dum intra casses se teneri consideraret, tandem litteris manu propria scriptis, omnia in Regis placitum confert, Tönningam tradi iubet, in qua inusitata armorum, adparatusque hellici vis fuit reperta, ac nonaginta amplius machinarum ænearum, manifesto indicio, a Duce altiora fuisse agitata. Omnes quoque Ducis milites sacramento Regis addicti. Ipse Dux supremo Imperio in Slesuicensem ditionem, & omnibus per pacem Rotschildensem pactis renuntiat, redhibito diplomate, quod antea eo nomine a Friderico III. acceptum.

pe.

perat. **** Tandem igitur Dani mari hostiliter agere coeperunt, ac exercitus ex Holsatia Mecklenburgiam versus mouebat, sed lento admodum itinere. Congressus tamen Rex III. Septembris Gadebuschi cum Electore, omnia sinceræ amicitiz edidit specimina. ***** Hinc Damgardiam aliaque loca occupat, & ipsam tandem, vtut obstinatam pertinacemque Wismariam ob serius aduentantem Suecorum classem XIV. Decembris deditione subigit. Obtulerat Elector Regi Daniz Rugiam insulam, quam hic post captam Wismariam inuadere parabat. Sed suadebat Greifenseldius Holsniam potius redeundum, quod Sueci Selandiz minitentur: qui & malebat a Rege in Scania rem geri, quo ipse semper eius, lateri posset hærere. *****

* Pufendorf lib. XIII. §. XXI. Alpen lib. IX. §. I.

** Alpen lib. IX. §. I. Fœdus hoc extat apud Pufendorhum lib. XIV. §. XXXIX. XL.

*** Extat pactum illud apud du Mont Tom. I. p. 149.

**** Pufendorf lib. XIII. §. XLII. Extat kurtzer, doch wahrhaftiger Bericht, was zu Rendsburg zwischen Königl. Mai. zu Dennemarcken &c. und zu Schleswig Holstein &c. mit regierenden Hochfürstl. Durchl. verhandelt dero bygehabten Ministris vom 22. Iouis bis den 15. Iulii disis 1675ten Iabris passirt. Im Jahr 1675. 4. quod scriptum postea fuit continuatum. Extat Transactio Rendsburgensis in Recueil Tom. IV. p. 356. apud Londenpium Tom. XII. p. 323.

***** Pufendorf lib. XIII. §. XLV.

***** Pufendorf lib. XIII. §. LVI. Alpen lib. IX. p. 466.

§. XXXII.

Sic etiam Monasteriensis Præsul Septembri mense copias suas Duce Barone Wedello per Comitatum Lippiensem Visurgim versus ducit, Wildeshusam intercipit, redditque & oppidum & præfecturam Diocesi suæ, a qua post pacem Westphalicam triginta prope annos fuerat auulsa. Inde per Vechtensem Satrapiam & Comitatum Holanum ad Visurgim digressus, & Brandenburgicis iunctus, arcem Tedinghusam capit. * Cogitur hic paucos dies subsistere, quod sublati vndique pontonibus, & aduersam amnis ripam obseruantibus Suecis, Visurgim transmittendi crederet difficultas, dum Hornius apud Bremenses Suecorum ductor cum agmine trium millium vniuersam late oram insideret, & Brema Ciuitas, quem Suecis ante, nunc Monasteriensibus transitum pernegabat. Id demum a Bremensibus extorquebat, vt rei tormentaria transitum per urbem concedant; nauigia vero a subornato Monasteriensi milite clam solui permittant, & aduerso flumine ad Wiham pagum trahi, ad quem transitur. ** Superato nunc amne, mox Languela & Burgum Verda, Rotenburgum, Ottersberga capiuntur. *** Licet autem Io. Friderico Hannovera-

no Neutralitas fuisset concessa, **** Georgius Guilielmus tamen & Rudolphus Augustus, Duces Brunsvico-Lüneburgenses, copias suas a Mosella & Rheno omnes Lüneburgum ocyus traducunt & facto cum Monasteriensi iv. Octobris 1675. foedere, ***** unitis viribus, Buxtehdam, oppidum munitissimum obsident, atque immissi ignis ope, opinione citius ad deditionem cogunt. Inde Bremasfurdam capta, in hyberna cedunt. ***** Spreta tam hyemis asperitate, Carolostadium obsessum, quod ob annonæ defectum vii. Idus Ianuarii 1676. sededit. † Sequitur Castellum Zwingerianum & Stada primum laxius, post arctius obsessa, pridie Idus Augusti ad deditionem compulsæ. †† Occupata igitur omni Bremensi atque Verdensi ditione, diuisio placuit. Christophorus Bernhardus, post Wildeshusam elegit, tenuitque totum Verdensum Episcopatum, & in Ducatu Bremensi Burgum, Bremasfurdam, Ottersbergam, Tedinghusam, aliosque plures, & eo pertinentes districtus: pars reliqua tripartito Cellensi, Hannouerano & Guelferbytano Ducibus cessit, instrumento partitionis Cloppenburgi, ubi Monasteriensis confederat x. Augusti; Horneburgi vero ubi Lüneburgici Duces erant, xii. Augusti confecto, signatoque ††† arctiori postea foedere Stadenz xix. Augusti 1676. inter se concluso. ††††

* Pufendorf lib. XIII. §. XLIX. Alpen lib. IX. §. III.

** Pufendorf. Alpen c. l.

*** Alpen §. IV.

**** Quæ cum Io. Friderico acta, exponit Pufendorf lib. XIII. §. XVIII. XIX. XX. XLVI. XLVII. Alpen lib. IX. §. II. Tractatus Eiusdem Neutralitatis cum Gallorum Rege Linsburgi 18. Octobris 1675. conclusus, extat in Recueil Tom. IV. p. 366. cum Foederatis Hannoueræ 11. Septembris 1675. apud Londorpium Tom. X. p. 336.

***** Alpen lib. IX. §. V. Monasteriensis Rotenburgi, Lunaburgici VValtroda subsistebant, & fecit Ministrorum utroque committentium solertia, ut brevi Principes convenirent. Sequitur ipse Tractatus.

***** Alpen lib. IX. §. VI.

† Alpen lib. IX. §. X.

†† Alpen lib. IX. §. XII. Theatr. Europ. Tom. XI. p. 836. 986.

††† Alpen lib. IX. §. XIII. qui etiam dicit: quanquam enim ex pacto anni præcedentis triens debebatur Monasteriensi, prælatum tamen terras nunc quadrifariam distribui, & quadrantem unum, seu socio, assignari Catholico Duci Hannouerano. Consilia circa hanc divisionem exponit Pufendorf lib. XIV. c. XXVI. XXIX. XXX. XXXI.

†††† Extat illud apud Alpen lib. IX. p. 475.

§. XXXIII.

Dum hæc ad Viadrum & Visurgim agerentur, Galli ad Mosam exeunte Martio 1675. arcem Leodiensem interceperant, Gubernatore loci

ci praesidium mille & quingentorum sub noctem haud inuito excipiente, Rex mense Maio e Galliis profectus, exercitui Belgico Condzum praeficiebat, Crecquium vero & Humierium priuatorum agminum Duces creat: Huium, Dinantum, ac denique Limburgum expugnat, Auriaco & Duco de Villa-Hermosa serius auxilia parantibus Posthabitis Foederatorum viribus, haud procul Louanio & Bruxellis castra locat, non sine vtriusque Ciuitatis trepidatione. Sub Iulium, relicto apud Belgas Condzo, ipse in Galliam reuertit. * Ad Rhenum Galli Dachsteinium prodicione capiunt, id quod Argentoratenses ad acceptandam neutralitatem coegit. ** In Alsatia autem agebant Montecuculus, Badensis, Sporckius Caesaranorum Duces, Turenno infesti, quem haud semel in castris adgredi tentabant. Dum igitur xvii. Iulii st. v. prope Argentoratium ad Salpacum pugna denuo instruitur, & Turenno cum Caesarea castra speculatum iret, glande campestri machina trahens cadit, magno Gallorum moerore. Instante Montecuculo, Galli multis suorum amissis, trans Rhenum pelluntur. *** Brunswico-Lüneburgenses Duces, Georgius Guilielmus & Ernestus Augustus, firmato iterum cum Caesare, Belgis ac Hispanis foedere, **** nunc Lotharingicis, nunc Auriaco & Hispanis lociandi, ut iunctim se Gallorum viribus obiectarent. A Mosa igitur versus Mosellam mouent, & postquam Monasteriensibus & Lotharingicis copiis fuissent iuncti, quibus Marchio de Grana e vicinis praesidiis Caesaranos, Vaudemontius Hispanos adducebat, ineunte Augusto, Treuiros obsident, Crecquius obsidionem soluturus, ad Saram amnem exercitum colligit, & infra Theonis villam castra ponit. Confoederati, relicto ad insistendum obsidioni a quo copiarum numero, in Crecquium nihil istiusmodi opinantem, improviso mouent, & occupato feliciter transitu, exercitum hostilem Kl. Augusti st. v. adoriuntur, caedunt, fugant: insigni clade Gallis illata. Caesi, captique feruntur ter mille. Quidquid impedimentorum & apparatus bellici erat, in potestatem victorum deuenit. Paucissimi Ordinum Ductores euasere. Ipse Crecquius cum equitibus septem aegerrime dilapsus, vicinioris tandem sylvarum beneficio effugiens, Treuiros intrauit, cuius obsidio illico resumitur. Tandem vero oppugnationibus fracta ciuitas, frustra Crecquio praesidiarios diutius animante, Nonis Septembribus dedita est. Tam militum Praefecti, quam gregarii solo cum gladio exire permitti, Crecquius factus fuit captiuus. ****

* Alpen lib. VIII. s. LXXI.

** Rinck p. 724.

*** Alpen c. I. Pufendorf lib. XIII. s. XXXVIII. Martial-Schuplitz c. XLVI. Diet.

But.

Eur. Tom. XXXI. p. 155. 168. Tom. XXXII. p. 527. Theatr. Eur. Tom. XI. p. 775. Mem. de Chauagnac p. 419. du Buillon de la Vie du Vicomte de Turenne p. 387. Hist. de Prince Conde lib. V. p. 557. De Turenii morte.

Turenus perit tormenti gladius ICtVs.

**** Extat foedus Hagæ Comitum 26. Ianuarii 1675. conclusum in Recueil Tom. IV. p. 348.

***** Alpen lib. VIII. §. LXXII. Pufendorf lib. XIII. §. XXXVIII. Rinck p. 728. Theatr. Eur. Tom. XI. p. 792. Diar. Eur. Tom. XXXII. p. 595. Vocatur die Schlacht an der Contae Brücke.

XXXIV.

Inter istos armorum successus, nondum liquida pacis spes allube-
scebat. Post separatam cum Belgis pacem, Angliæ Rex Carolus II. seque-
strem se partibus obtulerat; cui officio Veneti quoque paratos se osten-
debant; quos vna cum Anglo admitti Cæsar vehementer cupiebat. Sed
Belgæ publico expedire iudicabant, vt Veneti, misso eo officio, omnia in-
tegra retinerent, quod bellum breui in Italiam transferendum videretur.
Gallus Suecos retinere volebat, contranitante tamen Electore Branden-
burgico. Hispani pontificem in partem officii admitti volebant, Belgis
tamen improbantibus. Petrum etiam Lusitaniæ Principem & Clemen-
tem X. Papam Foederati reiiciebant. Et licet Angliæ Parlamentum se
prorum erogandis pecuniis ostenderet, si Rex Gallo bellum vellet indice-
re; & postularet, vt Rex Anglos Gallo militantes reuocaret, Rex tamen
Gallico fauore imbutus, Parlamentum, ne longius tenderet, dissoluebat,
ipse nihilominus sequester probabatur. Super loco Tractatus Neoma-
gum placebat, dum Galli ob factum Coloniense omnes Germaniæ vrbes
abnuerent, potius clandestina cum multis Hollandiæ ciuitatibus, ac ho-
minibus sibi addictis commercia alerent, Belgis in fraudem foederatorum
ad peculiarem pacem permouendis. * Concessa igitur vrbi & agro
vicino fuit Neutralitas. **

* De his pacis consultationibus Pufendorf lib. XIII. §. LXII. LXIII. lib. XVI.
§. XXXVIII. XXXIX. Actes & Mem. Tom. I. p. 131. 547. Alpen lib. IX. §. XXXVII. Actes
& Memoires de la Paix de Nimegue Tom. I p. 1-25. vbi per Gallos etiam Breda fuerat pro-
posita p. 2. Ibidem p. 25. exhibentur scripta, quæ sitam liberationem Guilielmi Fürstenbergii
conceruentia, de quo etiam Pufendorf lib. XIII. §. LXIV. Londorp Tom. X. p. 343. 369.
500. Alpen lib. IX. §. XX.

** Actes & Mem. T. I. p. 476.

§. XXXV.

Ineunte anno 1676. arx Leodiensis & plura alia Castella in ea dioe-
cesi a Gallis euertuntur, oblato Leodiensibus neutrarum partium bene-

ficio, ipse Rex Condatum obsidet, & inspectante hostili exercitu, sub finem Aprilis expugnat. Paulo post, dum ipse hosti intendit, ductu fratris, Bochanium pariter subigit. * Dum etiam Neoburgicus ardiori fœdere Imp. fuisset innexus, ** Galli Iulienses terras ingressi, Sittardum oppidum occupant, sed eueris mœnibus iterum deserunt, imperatis tamen Iuliensibus, Cliuensibus & Geldricis terris tributis ingentibus. *** Rege autem sub Iulium e Belgio in Galliam redeunte, Princeps Auriacus Traiectum ad Mosam obsidere cœperat; quam Calvus, notæ virtutis miles acerrime defendebat. Accurrit tandem Regis iussu, Schombergius Comes, qui xxviii. Augusti 1676. plurium iam hebdomadum obsidionem soluit: Auriaco cum exercitu & impedimentis secunda Mosâ descendente. Galli interea, ductu Humierii, Arium Artesiæ interea obsident & occupant. **** Fortunatior fuit confederatorum fors in Germania, Nam Philippiburgum ab exordio mensis Maii a Cæsareanis ardisime obsessum, & acerrime oppugnatum, Gallis aliquoties frustra liberationem tentantibus, xxx. Augusti st. v. Cæsari & Imperio se submiserat. **** Georgius Guilielmus, Cellensis Dux etiam coniunctos iterum Exercitus in confinia Lotharingæ traducebat. Sed potiore autumnio itineribus consumpto, & incenibus Saxe-pontanis frustra tentatis, mense Nouembri apud Wetterauos & Westerwaldios in hyberna sunt dispositi. *****

* Alpen lib. IX. §. XI.

** Extat hoc fœdus Hagæ Comitum 26. Martii 1676. conclusum in Recueil Tom. IV. pag. 372.

*** Alpen lib. IX. §. XVI.

**** Alpen c. I. Theatr. Eur. Tom. XI. p. 987. In appendice Diarii Europæi Tomo XXXIII. reperitur *Relation des Versaichs bey Eroberung der Philipburger Rheinschanze*. Mem. de Comte de Châvagnac p. 441. Rinck p. 739.

***** Alpen lib. IX. §. XV. Rinck p. 738. 739. Martialis. Schauplatz c. XLVII. XLVIII. XLIX.

§. XXXVI.

In Pomerania vero initio anni 1676. Sueci Wolgastum hyberna tempestate, Mardefeldio Duce, recuperare instituerant. Is primo in Vsedomum Insulam traiciens, ibique castellum ad ostium Swinæ fluminis situm, Brandenburgico milite infestum, post nouem dierum oppugnationem, deditione capit. Inde ad obsidendum Wolgastum magna machinarum vi vsus, & dum acri frigore omnes circum aquæ firma glacie consistissent, vt explicatis cohortibus ad arcem accedi posset, datur v. Ianuarii hora post meridiem prima, magno impetu aduersus, centum amplius scalis vallo admotis, sed cuius adscensum difficillimum glacies reddebat, qua id

torum

totum superfusus aquis erat obductum. Strenue resistebat Hallardus tribunus, ut Sueci quadringentis amplius desideratis, recedere fuissent coacti. Et licet Mardefeldius denuo fortunam tentare vellet, impeditus tamen fuit a Bogislao Suerino, ex ulteriore Pomerania per glaciem Vsedomum inuadente, & Wolgastum recenti milite, aliisque necessariis instruente.* Iunio mense ipse Elector in Pomeraniam expeditionem suscipiebat, & dum Suecicæ copiae omisso Wolgasto, in Electorem vertuntur, Suerinus in Vsedomum insulam erumpens, castellum ad Suinæ ostium iterum expugnat, quod Peenemunda sequebatur. Inde contracto toto exercitu, quem a Cæsare submissæ auxiliares copiae augebant, Elector Anclamo obsidium circumponit; idemque xix. Augusti deditione capit.** Hoc expugnato, Elector partem exercitus sui sub Augusto, Holfatiz Duce, ad obsidendum Demminum mittit, cui Cæsareæ, Lüneburgicæ & Monasterienses copiae auxiliares se adiungebant. Ipse cum reliquis Viadrum versus progreditur, ac Löckenitium arcem ad deditionem cogit, Damnum ab hoste desertum iterum munit, Demmino etiam ob annonæ penuriam xxx. Septembris se dedente. Stettinum quidem Elector, inuadere ardebat, quod tamen ingruente hyeme intermittebat.*** Rex Daniæ eodem anno, ductu Archithalassi Comitis Trompii, Suecis insigni nau-machia deuictis, Helsingburgo oppido & arce trans sinum Codanum, Landscrona, Carolino portu, aliisque locis ad mare Balthicum feliciter expugnatis, Gothlandiam insulam & integram fere Scaniam armis suis subiugarat, sed binis præliis ad Londinum & Malmogiam deuictus, pleraque relinquere iterum cogitur.****

* Pufendorf lib. XIV. §. XLV.

** Pufendorf lib. XIV. §. XLVI. XLVII.

*** Pufendorf §. XLVIII.

**** Alpen lib. IX. §. XVI.

§. XXXVII.

Anni 1677. primordia Gallorum immanitas funestauit. In Alsatia namque Dachsburgum proditione capiunt, hoc, & in Mompelgardensi Ducatu loca passim munitiora funditus euertunt. Exeunte mense Februario magna Rex Ducum ac militum corona cinctus, e Gallia in Belgium discedit, Valentianas obsidet, & firmato vix obsidionis exordio, expugnat. Dum enim propugnaculum, quod opus cornutum vocant, Galli adoriuntur eoque præsidarios eiiciunt, oppugnantes defensoribus immixti, sine ordine fugientes, in ipsa Ciuitatis interiora persequuntur, eodemque impetu xvii. Martii valla occupant, tormentisque ocys in urbem conuer-

sis, deditionem exorquent, ad arbitrium victoris. Rex ipse propior confestim aduolans, ab incolarum eade militem continet, xviii. Martii a ciuibz fidelitatis excipit sacramentum. Inde præmissa Cameracum Lûenburgio, Frater Regis Dux Aurelianensis S. Audemari fanum obsidione cingit. Ipse iustrato xxii. Martii, Cameraci situ, distributoque circum urbem exercitu, stationem prætoriam ad Scaldim figit. Incredibili seruire obsidio coepta est, adeo, vt Ciues desperata defensione, Nonis Aprilis urbem regiz potestati tradiderint, Gubernatore cum præliariis in arcem recedente. Hanc, dum pari festinatione Rex premit, nunciatur Auriacus cum exercitu Batauo properare, vt S. Audomari fanum periculo eximat. Dux igitur Aurelianensis designato ad obsidium æquo militum numero, cum reliquis ipse, relictis tantisper castris, Auriaco obuiam procedit. Ad Mont. Casselium Principi occurrit, iamque non paucis etiam Legionibus fortior, quas Cameraco Rex ocysus submisserat, Batauorum castra adgressus, commisso xi. Aprilis proelio, insignem ab iis victoriam reportauit. Hinc xvii. Aprilis arx Cameracensis Regi, & quadriduo post S. Audomari Fanum tratri Duci est dedita.* Ob felices hosce Gallorum progressus, Hispani suppetias Monasteriensis sollicitant, & concluso Bruxellis xxiii. Aprilis 1677. coedere, a Præsule nouem millia impetrant. Hi postquam Hispanis, Luneburgicis & Belgicis copiis sub Principe Arausionensi essent iuncti, Carolo regium obsident, sed, cum Luxemburgius, Foederatos commeatu intercludere conaretur, obsidionem solvunt.**

* Alpen lib. IX. §. XXIV. Pufendorf lib. XV. §. XLX. Rinck p. 753. Marti. Schuplatz p. 113. Eur. Mercurius ad a. 1677. p. 13.

** Alpen lib. IX. §. XXV.

§. XXXVIII.

In Germania, Carolus Lotharingæ Dux cum exercitu Cesareano a Mosella ad Confœderatos in Belgium festinabat. Vt primum vero literis Auriaci, coniunctionem excusantis, sit certior, deserto nunc Carolo regio socios recessisse; vtut Saræpontanam urbem, aliaque ad Saram fluiuium loca interceperat, & ipsum cum primis Massonum, ratus ex eo felicius Campaniam infestare; impatiens animi, frustratusque rerum magnarum spe Germaniam repetiit; iunxitque se exercitui ex Imperii milite collecto, quem Io. Georgius Saxo-Isenacensis Dux ducebat. Is ad Rhenum observatis aliquamdiu Gallorum conatibus, occupato licet Hunningensi munimento, & conferta non semel cum hoste manu, in Rheni insula a Gallis inclusus, liberatus tamen sub ipsa Argentinx moenia retrocedere fuit coactus. Iuncti vero exercitus, post datas aliquoties, acceptasque clades

&

& ipsi paullatim hybernatum abiere. * Ast, hybernantibus in Germania Cælaris, in Belgio Confoederatorum exercitibus, Crecquius transmissio ad Brisacum Rheno v. Nouembris Friburgum Brisgouiæ, & Humierius paucorum etiam dierum intervallo, S. Gisleni Fanum in Hannonia expugnant, Confoederatis utrobique serius auxilia parantibus. **

* Alpen lib. IX. §. XXVIII. Martial. Schauplatz c. LII. Eur. Mercurius ad a. 1677. pag. 160.

** Alpen lib. IX. §. XXXVI. Rinck p. 750. Martial-Schuplatz c. LVII.

§. XXXIX.

In Scania Sueci anno præcedenti superiores, post occupatum portum Carolinum & Helsingburgum a. 1677. Christianopolim obsidebant. Danorum vero Rex Monasteriensium auxiliis fortior, in Suecos mouet, qui relictis obsidioni Christianopolitanæ aliquot duntaxat millibus, haud procul Landscrona, loco admodum tuto, castra munuerant, a paludibus quoque, fluuiis ac montibus undique contexta. At Suecis prælium detrectantibus, obsidione Rex Christianopolim liberat: & Iuellius Daniæ Archithalassus naues aliquot Suecorum capit. Hinc xix. Iunii Malmogii obsidionem cœpit, eademque feliciter procedit, adeo, ut mœnia iam Dani possiderent. Ast, dum pons, cuius beneficio superata nunc fossa vallum conscenderant, irrumentium mole frangitur; obsessi resumptis animis, armisque oppugnantes, qui iam transierant, nouo cum impetu adoriuntur, plerisque aut cæsis aut captis. Ea Rex aduersitate commotus, & quoniam non classis sola; sed liberandæ etiam Vrbi hostilis exercitus aduentare nunciabatur, obsidionem soluit. Deserto Malmogio, dum contra Suecos pergeret rex, fit xxiv. Iulii 1677. ad Landscronam acre prælium, in quo Sueci victores, ob loci non solum opportunitatem quam præoccupauerant, sed etiam cæso sub prælii exordium Walthero, Danici Equitatus Ductore, ob Danorum ignauiam, neutro Ducum, quos Rex designauerat in Imperio, ante agmen succedente. Sed eladem terra acceptam, per idem tempus mari meliorem Danus reddidit. Iuellius namque Danicæ classis Præfectus, accessu Trompii, marinisque auxiliis Batauorum auctior, classem Suecicam adortus, pugna nauali triumpharat; nauibus facile viginti partim captis, partim incensis, demersisque. Post hanc victoriam ad Rugiam Insulam adpellentes Dani, commisso prælio, post deuictum, eiectumque Königsmarckium, Transmarini Suecorum Exercitus Ducem, breui intervallo totam Insulam suæ potestati subiiciunt.*

* Alpen lib. IX. §. XXVII. Pufendorf lib. XV. §. XVII. Eur. Mercurius ad a. 1677. p. 14. 231. Hoc bellum Dano-Suecicum plenius describitur in *Hist. Einleitung zum Nord. Krieg* p. 164.

§. XL.

In Saxonia vero inferiori Ianuario mense 1677. Conuentus Bremæ instituebatur, vt de fœderatorum satisfactione ageretur; qui tamen sine fructu soluebatur. Elector vero Brandenburgicus, licet a Fœderatis, auxiliis destitueretur, magno animo obsidium Stettini exeunte Iunio susceperat. Maximo conatu per semestre spatium fuit laboratum, vrbe nimium lacerata, plebe ad defensionem pro concione confirmata, vsque dum xiv. Decembris honestis adhuc dederetur conditionibus. *

* Pufendorf lib. XI. §. XXIII. Alpen lib. IX. §. XXXVII. Bur. Mercurius ad a. 1677. p. 238.

§. XLI.

Februario mense 1678. Inter Fœderatos Hagæ Comitum decretum, æstiuæ expeditione trifariam Gallos adoriri. Cæsareani ad Rhenum; Monasterienses, Lotharingi, ac Lunenburgici ad Mosellam, Batavi cum Hispanis in Belgio hosti occurrant. Præter hos Brandenburgicus ac Neoburgicus miles exercitum componat ad Mosam, quo Traiectensium depopulationes arceantur. At vero Ludouicus Rex ante Calendas Martias castra, non vna, quaquauersum mouens, Hagense consilium facile interturbauit. Simulata versus Mosellam profectio, aliquamdiu & Luxemburgo, & Argentinz timebatur. Sed Humierio, qui paratus apud Belgas stabat, cum equitibus decem mille præire iussu, Rex ipse cum Regina ac Gynæceo Metas vsque progressus, mutatis de via, festinatisque itineribus in Belgium flexit; & Gandauum, Flandriæ metropolim, sub initium Martii, inexpectata obsidione clausit; tantoque mox ardore oppugnare cepit, vt nona mensis istius die, Vrbs & triduo post, Arx, deditionem patitur, se Regis Imperio submiserint. Inde paucorum dierum intervallo Ipsas conuersus, sub diem Martii vigesimum sextum eam quoque Civitatem subiugauit. Vix mouentis famam cognouerat Auriacus, quin relicta extemplo Comitibus Hagæ in Brabantiam euolaret; sed necdum Mechliniam ingressus, cinctum iam Gandauum nunciatur. Et quanquam accitus ocyus milite, compositoque ex Hispanis, Brandenburgicis, Batavis ac Lunenburgicis exercitu, Vrbi liberandæ sollicitus intenderet, quod tamen cum viribus longe superior Rex esset, non potuit armorum Franciæ in Belgio Dominatum, impar præpedire. Illorum nuncio progressum consternati Britones, illico militem in Belgium transmittunt, exceptum Ostendæ, ac Brugis, aliasque per Vrbes Flandriæ distributum. * Ansam hæc inopinata Gallorum expeditio conuentui Coloniz Agrippinæ instituto dabat,

vbi

ubi de nouo corpore armatorum triginta millium creando, hostique ad Mosam cum primis obiciendo, consultabatur. Et licet Brandenburgicus, Monasteriensis ac Neoburgicus de octodecim millibus facile conuenerent, ** Bataui tamen oblata a Gallis Traiecti aliorumque locorum restitutione, in pacem facile consentiebant. *** Inter hæc pacis consilia, Montes Hannoniæ sic circumsidebat Luxemburgicus Dux, nihil ut annonæ potuerit importari, & nisi suprema iam rerum cum omnium egestate luctanti, præpropere Fœderati succurrerent, deditio in horas timeretur. Auriacus igitur collectis vndique copiis, iustum iam exercitum pridie Idus Augusti in hostem ducit. Eminus quidem motum Auriaci prospicit Luxemburgicus; sed quod ipse de pace iam certior, parem Neomago crederet nuncium Fœderatos accepisse, nihil hostile suspicatur. At vero, dum impressionem faciunt Fœderatorum turmæ, vtrunque concursus est, & prior Gallorum statio tandem occupata, euerlaque. Progressum nox diremit. Postero mane Luxemburgico significat Auriacus sub noctem aduolasse nuncium, qui pacem compositam, signatamque confirmarit: nec idcirco mutata sic rerum facie, sibi nunc relinqui dubium, quin liceat Fœderatis Montes ingredi & inferre commeatum. Quod etsi Rege inconsulto, adhuc dum negabat Luxemburgicus, quia tamen postridie noua e Galliis iussa perferuntur, non solum periculo subtrahit Montes, sed & omnis miles Gallicus a Belgio Hispano abductus, immo, nec multo post, sublatis, quæ finem aliquantisper retardabant, obstaculis, inter vtrumque Regem pax conciliata est, perfectaue. ****

* Alpen lib. IX. § XLII. Pufendorf lib. XVI. § XI.

** Alpen lib. IX. § XLVI.

*** Alpen lib. IX. § XLVIII.

**** Alpen lib. X. § XVII. Pufendorf lib. XVI. § LXX. Rinck p. 763.

§. XLII.

Varia hoc anno de gerendo bello Danorum erant consilia. Nam & Gothoburgum opprimere animus erat, ac incursione in Westrogothiam facta, omnem late regionem incendiis vastare: tum & octo militum millia, dum Suecicus exercitus in Scania hæreret, non procul Holmia in terram exponere, eamque urbem prius direptam inflammare. Sed quæ destinata, quod non satis digesta essent, in irritum cadebant. Nec minus Bahusii obsidionem Sueci liberabant. * In Pomerania vero Königsmarkius Comes Stralsundensium hortatu, ex militibus, ciuibisque agmen componit, equitum ac peditum circiter quinquies mille, iisque sub Idus Ianuarias in Rugiam Insulam ex voto traductis expositisque, Danos.

tametsi numero superiores, inuadit. Qui, dum initio fortiter adgressores excipiunt, Danorum ductor pila traiectus, occumbit. Cumque Successori in Imperio, haud omnium par esset militum obsequium, turbatis sensim Ordinibus, fugam capessunt, ab insequente Königsmarckio, caesis vix supra ducentis, ceteri, qui nauigiorum beneficio non euasere, capti omnes. ** Elector vero ostio Penæ egressus XIII. Septembris in Wittouia pedem figens, insulam recuperat, Königsmarckio Stralsundam se recipiente. Hinc Stralsunda tentatur, cui Elector, committente Casare, statum Immediatarum Imperii Ciuitatum offert. Sed, cum nihil proficeretur, & vergente in hyemem anno, iusta obsidio vrbi operibus & milite munitissimæ, circumponi non posset, compendio vti placuit. Ita prope sub munitionibus vrbi tribus locis suggestus extructi; in Denholmia, ante Franconicam portam, & inter hanc atque Tribseensem portam, quorum duo ita propinqui vallo erant, vt milites vtrinque e Stationibus sese exaudire possent. Omnibus ita paratis, Elector X. Octobris hora decima vespertina ex octoginta maioribus machinis, viginti duobus mortariis & L. machinis lato ore, quas Haubicios vocant, moderante Ernesto Weilero, fulminari iussit; vnde post semihoram media vrbe ignis oriri conspectus, qui successu temporis & continuis globorum iactibus ita augebatur, vt oriente luce, dimidia prope vrbs pars flammis inuoluta conspiceretur. Post sextam horam matutinam e mœnibus ac turribus tria vexilla albo colore cernebantur; sed, dum obsessi non nisi tempus quærerent igni reslinguendo, verberatio instaurabatur, vsque dum, vrbs ad deditionem fuerit compulsa, honestis conditionis legibus XV. Octobris concessis. *** Grypswalda iisdem adibus VI. Nouembris ad deditionem fuit coacta, quæ sola adhuc Suecis in Germania supererat. **** Sueci equidem exeunte hoc anno Hornio Duce e Liuania in Borussia irrumpunt, sed aduentante suis in auxilium Electore, Ianuario mense 1679. pedites suos trahis imponens, retrocedunt, dum hostes fugientes non sine ipsorum clade insequitur Elector. *****

* Pufendorf lib. XVI. §. LVIII.

** Alpen lib. IX. §. XI.

*** Pufendorf lib. XVI. §. LXI. LXII qui etiam p. 1235. addit: ita tanti momenti

vrbs, hucusque innixa opinione nobilis, post sedecim non amplius horarum iaculationem, hanc notabili Electoris iactura ad deditionem compulsa est; postquam ignis dimidiam eius partem absumpsisset una cum armoia & molendinis, ac ni dedicio preperata fuisset, reliqua etiam pars peritura. Rinck p. 763.

**** Pufendorf lib. XVI. §. LXIII.

***** Pufendorf lib. XVI. §. LXVIII. LXIX. lib. XVII. inueniunt.

§. XLIII.

Ad superiorem vero Rhenum, Galli sylvestres vrbes, Rheinfeldam præcipue, indeque in Sueuiam irrumpere tentabant, ab Helueticis impediti. Munimentum tamen Kehl, vna cum aliis Rheno adiacentibus Crecquius occupabat, vna cum arce Lichtenberg, ipsa Argentina trepidante, dum interea Cæsarei sub Duce Carolo Lotharingo, inedia pene consumerentur. His igitur & diuersis velitationibus, in quibus virtute potissimum Ludonici Badensis, Germani superiores, annus agebatur. *

* Rinck p. 756. Alpen lib. X. §. XIV.

§. XLIV.

Inter has belli actiones, Pacis Tractatus promouebantur. Postquam enim Nouiomagum iisdem iam a. 1675. fuisset destinatum, * plures sub initium scrupuli oriebantur de salui conductus litteris, ** de cæremoniis Legatorum Electoralium, dum easdem peterent, quæ Osnabrugæ fuerant obseruatæ, *** Principum etiam legati pari ratione haberi vellent cum Electoralibus : **** Circa Diploma Lotharingi difficultas mouebatur, quod Galliarum Rex ipsum non Ducem Lotharingiæ & fratrem, sed tantum Principem Lotharingiæ & cognatum nominaret. ***** Nondum tamen sopitis hisce scrupulis, Leolinus Ienckinus legatus Anglicus Maio mense 1676. primus Neomagum se contulit, quem protinus Hieronymus Beuerningius sequebatur, & iv. Iunii Colbertus Croissius ac Memmius Auauxius, Gallorum legati, Anglis postea accedebat Guilielmus Templius, Gallis Godefridus Marchio d' Estrades. ***** Subsequebantur Somnicius & Blaspielius, legati Brandenburgici. ***** Succedebant demum legati Cæsarei, Iohannes Episcopus Gurcensis, Franciscus Vdalricus Comes Kinskius, & Henricus Stratzmannus, legati Hispanici, aliorumque, quorum intererat. ***** Dum Principum Germaniæ legati sensim aduentarent, scrupulus mouebatur, an ipsis Ius legatos primi Ordinis mittendi, atque Titulus Excellentiæ, cum priore loco in domo aliena, eademque Cæremoniæ ac Electoralibus competant, id quod remoras dabat Pacis Tractatibus non paucas : dum autem Principes pacis negotium, nisi his concessis, ingredi nolent, adnuebant reliqui. † Interim Ratisbonæ Bauarus & Saxo delegatos nomine vniuersorum Ordinum Neomagum mittendos, contendebant. Sed Moguntinus, Treuirensis, Colonienſis & Brandenburgicus contradicebant, pacis negotium secundum Instrumentum Pacis Westphaliæ suscipi volentes. Nec Cæsareis id placebat, nec Collegio Electorali. Plures igitur peruicere, ea missione supersedendum, ac Ratisbonæ super negotio pacis delibe-

io. N

randum

randum. id quod decreto Imperii xxxi. Martii 1677. fuit confirmatum. Cesare vicissim pollicente, omnia bona fide communicatum iri, nec citra Ordinum consensum, circa primum negotium quid definiendum. ††

* Vide supra §. XXXIV.

** Actes & Mem. Tom. I. p. 76. sqq.

*** Pufendorf lib. XIV §. LVII.

**** Pufendorf §. LVIII.

***** Pufendorf §. LX.

***** Pufendorf §. LXVI.

***** Pufendorf §. LXVIII. LXXI.

***** Alpen lib. IX. §. XXXIV.

† Pufendorf lib. XV. §. XXXIV. Actes & Memoires Tom. I. p. 311. Lettres d'Estrades Tom. I. p. 14. Durantibus pacis Tractatibus, Principum Iura defendit Caesarinus Fürstenerius, siue potius Godefridus Guilielmus Leibnitius de Jure Suprematus ac Legationis Principum Germaniae. Quid vero Casarei de hoc scripto statuerint, docet Pufendorf lib. XIV §. LVIII. Faciunt huc etiam varia scripta in Thucelii Electis Juris Publici cap. VII.

†† Pufendorf lib. XIV. §. LXIII. lib. XV. §. XXXVII. Ludewig de Jure adlegendi Ordinum Imperii p. 187.

§. XLV.

His circa Præliminaria absolutis, Foederati xx. & xxi. Februarii 1678. suas propositiones exhibebant, quibus Galli Suecique sua submittebant, de quibus inuicem agebatur. * Interea M. Britanniae Rex, Carolus II. qui Gallorum hucusque partibus fauerat, Gallis maiora potentiae incrementa quærentibus, causæ communi, concluso xxx. Decembris 1677. cum Belgis foedere ad pacem promouendam, accedere videbatur, ** ad bellum tamen contra Gallos, licet Parlamento haut abnuente, permoueri se non patiebatur, rem non serio agens. *** Dum autem in Belgio omnia secus cederent, Belgæ iii. Maii inducias cum Gallis proponebant, **** quæ licet non acceptæ, ipsi tamen instantibus Amstelodamensibus, ***** ad pacem properabant, protestantibus desuper & Foederatis, potissimum Electore Brandenburgico, quæ x. Augusti 1678. signabatur, ***** quos Hispani statim sequebantur, pace cum Gallis xix. Septembris 1678. conclusa. ***** Pax vero Suecos inter & Belgas xi. Octobris 1679. fuit secuta. †

* Pufendorf lib. XV. §. XLIII. sqq. Actes & Mem. Tomo II. sub initium

** Pufendorf lib. XVI. §. I. II. Alpen lib. IX. §. XLI. Londorp Tom. X. p. 458. 476.

*** Pufendorf lib. XVI. §. X. XII. XVII. XXI. XXII. XL. De hoc negotio Actes & Mem. Tom. II. p. 271. ubi p. 280. Memoriale Parlamenti exhibetur, quo se ad præstanda sexcenta libratum Sterlingorum millia obligat, si foederatis accedat. Novus tamen foederis Tractatus inter Anglos Belgasque 26. Julii 1678. fuit conclusus. Actes & Mem. Tom. II. p. 547. Recueil Tom. IV. p. 379. 383. Pufendorf lib. XVI. §. XLI.

**** Pufendorf lib. XVI. §. XIX. XX.

***** Po-

***** Pufendorf *lib. XVI. §. XXXIV.* Alpen *lib. X. §. XLVIII.*

***** Pufendorf *§. XLVI. XLVII. XLVIII.* *Actes & Memoires Tom. II. p. 590.*
Recueil Tom. IV. p. 384. Rinck p. 764.

***** Induciæ primum cum Hispanis 19. Augusti 1678. signabantur. *Actes & Mem. Tom. II. p. 672.* Ipsa pax *p. 694. Recueil Tom. IV. p. 397. Rinck c. l.*

† *Actes & Mem. Tom. IV. p. 651. Recueil Tom. IV. p. 452.*

§. XLVI.

Conclusa cum Belgis & Hispanis pace, Cæsar ad pacem magis inclinabat. Et licet Brandenburgicus cum Foederatis Cæsari auxilia offerret, * gliscebatur tamen Viennæ metus, quod præmatura Gallorum expeditio metueretur, ac ne foederati, ejectionem locorum Suecis ereptorum sibi velent stipulari. ** Quo plus autem timoris Cæsarei ostendebant, eo magis aduersæ partis ferocia gliscebatur. Proponebant igitur Galli, se optare, ut ante diem v. Ianuarii st. v. pax perfecta sit, ne conditiones deinceps intendantur. Nec facultatem Dano atque Brandenburgico præbere volebant, ut suos quoque Tractatus coniunctim cum Cæsare possent persequi. Ienckinus nomine Gallorum, Dano denuntiabat; ni pax inter Daniam, & Sueciam ante finem mensis Ianuarii sit conclusa, Gallum non amplius conditionibus staturum, quas alias cum Daniæ Rege fuerat conuenturus. Sed & Cæsareis Galli significabant; Belgarum intercessione terminum acceptandæ pacis se a die v. Ianuarii ad extremum eius mensis diem prorogasse, intra quem ni Cæsarei pacem occupent, se præter Friburgum, etiam demolitionem Philipsburgi exacturos. Sed si totum mensem Februarii elabi patiantur, totam insuper Brisgouiam reparandis expensis postulatu-ros. *** Tandem vero ob motus Vngaricos v. Februarii 1679. ipsis Gallis mirantibus, quod Cæsarei in omnia Gallorum postulata consenserint, pax inter Cæsarem & Gallos fuit signata, xxxvi. articulis comprehensa, qua firmatur pax Monasteriensis, ita tamen, ut Galli præsidii iure in Philipsburgum, Cæsarei Friburgo cum tribus ad illud pertinentibus pagis cedant. Restitutio quoque Lotharingæ Ducis in Ducatum suum decernitur, ita tamen, ut Nanceium Coronæ Gallicæ unitum maneat, vna cum Territorio dimidiæ Leucæ Lotharingicæ, & præfectura Longwicensi, cuius loco Tullum urbem cum omni dominio Galli cedebant. Restituuntur Franciscus Egon & Wilhelmus Egon fratres, Principes Fürstenbergii. Bullionensis controuersia inter Ducem Bullionensem & Episcopum Leodiensem amicabili via componatur; & nulla contra hanc pacem ab Imperio exhibita protestatio recipiatur. **** Eodem die cum Suecis quoque signata pax fuit, qua Osnabrugensis confirmatur, Cæsarque promittit, ut pax inter

Suecos & contra ipsum confederatos reliquos promoueat, & Gottorpiensi Duci iura sua facta recta conseruentur. *** Communicabant inde Cæsarei Ordinibus pacem, addita excusatione, ob iniquitatem temporum, inconsultis Ordinibus eam fuisse absolueudam, ac Cæsarem eo facto Capitulationi, iuribusque Ordinum pace Westphalica firmatis præiudicium adferre nolle, nec id in exemplum trahendum. Qua modestia quosdam Ordinum ei auso indignantium demulcere studebant. Etsi plerique pro ea pace Cæsari gratias agerent, ac modum agendi Neomagi adhibitum probarent ***** per decretum etiam Comitiale XIII. Martii 1679, pacis Instrumentum confirmarent. ***** Licet contra istam pacem Dani, Brandenburgici & Lüneburgici admodum protestarentur. † Insecutus fuit XVII. Iulii 1679. Tractatus Executionis. ††

* Pufendorf lib. XVII. §. X.

** Pufendorf lib. XVII. §. XI.

*** Pufendorf lib. XVII. §. XV.

**** Extat pacis Instrumentum apud Pufendorhium lib. XVII. §. XXIV. qui etiam §. XXIII. ordinem & modum pacem subsignandi describit. In Actes & Memoires T. III. p. 405. ubi etiam p. 439. Relatio, qua ratione Tractatus iste fuerit subsignatus, extat in Recueil Tom. IV. p. 405. Addit Pufendorhius iudicium de hac pace: Galli post dicebant; cum Belgis se artificiosam pacem fecisse, cum Hispanis artificiosam, & vtilem; cum Cæsare artificiosam, vtilem, & valde gloriosam; vltro insultantes, quos illuserant. Alpen lib. X. §. LV. Lünig p. Gen. p. 1020. Theatr. Eur. Tom. XI. Diar. Eur. Tom. XXXVIII.

***** Pufendorf lib. XVII. §. XXVIII. Actes & Memoires Tom. III. p. 441. Recueil Tom. IV. p. 412. Rinck p. 775. Lünig p. Gen. p. 1034. cum variis scriptis.

***** Pufendorf lib. XVII. §. XXVI. XXXIX.

***** Extat Decretum in Recueil Tom. IV. p. 410. Actes & Memoires T. III. p. 490. Vid. Discurs von der Reichs-Deputation p. 10. Londorp Tom. X. p. 660.

† Pufendorf lib. XVII. §. XXVI. XXVII. XLI. Actes & Mem. Tom. III. p. 464. 495. Acta ratificationis extant p. 519. Ad pacis Nouiomagenfis historiam facit Histoire des Negotiations de la paix de Nimègue, par le Sr. de S. Disdier, à Paris 1680. 12. Actes & Memoires des negotiations de la Paix de Nimègue, à la Haye 1679. 12. Lettres de Marechal d'Estrades à la Haye 1710. 12. Commentarii in eandem fuerunt Ahasuerus Fritschius & Adamus Corneius. Facit huc etiam Cyriaci Lontuli meditatio Politici de pace Neomagenfi, & Verimundi Deutschmanni Iudicium de hac pace, 1681.

†† Actes & Mem. Tom. III. p. 553. Recueil Tom. IV. p. 437. Pufendorf lib. XVII. §. LI. Lünig p. Gen. p. 1054.

§. XLVII.

Licet autem Brandenburgicus Elector pacis ratificationem impedire conaretur, * frustra tamen hoc fuit, dum Bauari & Saxones ad pacem promouendam secdus inter se pangerent. ** Primi ex Foederatis cum Gallis Suecisque paciscuntur Lüneburgenses Principes, qui facta xxvi. Februarii. v. 1679. Cellis pace, Ducatus Bremensis restitutionem promittunt.

praefecturam Doweru & Tedinghausen vna cum trecentis vncialium milibus sibi stipulantes. *** Sequitur Ferdinandus, Monasteriensis Episcopus, qui Christophoro Bernhardo 1678. defuncto successerat, conclusa xxix. Martii 1679. pace, qua ipsi a Suecis centum Thalerorum millia, & vsque dum ista soluantur, hypothecae loco praefectura Wildshausen relinquitur. **** Paulo ante, dum Galli Cliuenses terras intraderent, illud proficiebant, vt xxi. Martii cum Brandenburgico Electore induciae concluderentur, a Kl. Aprilis ad Kl. Maii interim omnes motus hostiles atque exactiones cessarent, ***** quae Xantis ad quindecim adhuc dies fuerunt prorogatae, tradita interim Gallis Vesalia & Lippstadtio. ***** Denuo Martio mense Meindersius in Galliam mittebatur, ***** & licet Stettino inhaereret, quod Sueci antea promiserant, Suecis tamen Gallisque nunc hoc denegantibus, tandem necessitati erat parendum, atque pax xix. Iunii 1679. in fano S. Germani fuit conclusa, per quam loca in Pomerania occupata Suecis restituantur, nisi quod vrbes & terrae trans Viadrum Electori Brandenburgico cum omnibus iuribus atque adnexis relinquuntur, Dammo excepto & Golnouia, ista tamen pignoris loco, vsque dum quinquaginta thalerorum millia fuerint soluta, retineantur. Sueci diuisioni vectigalium in portu Colbergensi & oris Pomeraniae trans Viadrum renuntiant, Galli Electori trecenta millia vncialium soluant. † Et licet de pace adhuc dubitaret Daniae Rex, ista tamen cum Gallorum Rege Fontisbella qui ix. Septembris 1679. & mediante Io. Georgio II. Saxoniae Electore, cum Suecis Lundini xxvi. Septembris fuit signata, qua loca vtrunque ablata restituantur, pax Rothschildensis & Hafniensis confirmatur. ††

* Pufendorf lib. XVII. §. XXXIII. §99.

** Pufendorf §. XXXVII. Saxo enim Iuliacensibus terris inhiabat. Pufendorf §. LXXVI.

*** Extrat in Actes & Memoires Tom. III. p. 567. & in Recueil Tom. IV. p. 416.

Londorp Tom. X. p. 661.

**** Io. ab Alpen lib. X. §. LVI. Pufendorf lib. XVII. §. LV. Actes & Mem. T. IV.

p. 379. Recueil Tom. IV. p. 424.

***** Pufendorf lib. XVII. §. LIV. Recueil Tom. IV. p. 429.

***** Pufendorf lib. XVII. §. LX. Actes & Mem. T. IV. p. 468. Recueil T. IV. p. 432.

***** Missus iam ante fuerat XII. Decembris 1678. in Galliam, nunc denuo mittitur. Pufendorf lib. XVII. §. LXVI. LXXII.

† Pufendorf lib. XVII. §. LXXVIII. LXXIX. LXXX. Recueil Tom. IV. p. 433. Actes & Memoires Tom. IV. p. 490. Casarei etiam & Hispani Pomeraniae restitutionem tacite promouebant, quod ipsi nossent Regem Vandalorum habere. Pufendorf lib. XVIII. §. I. Ab Electore Brandenburgico postmodum satisfactio ab Imp. petebatur, eo quod ob auxilia Imperio praestita, tot damna fuerit expertus. Petebat autem Tremoniam, Muhlhusam, Northusam Ciuitates Imperii, cum Ioachimicorum myriade, Expectatiua in feudum aliquod

Imperii insigni, prout Acta docent apud Londorpium *Tom. XIII. c. XXVI. XXXVI. XXXVII. XXXVIII. XXXIX.*

†† Acta huius Pacis extant inter reliqua Acta *Tom. IV. p. 551. Recueil Tom. IV. p. 432. 440. Pufendorf lib. XVII. §. LXXXVIII. LXXXIX. XC. Hist. Einleitung zum Nord. Krieg p. 183.*

§. XLVIII.

Vix tanti belli flamma utcunque confederat, cum in Saxonia novum incendium videbatur surrecturum, tentato per Regem Daniæ Hamburgo, dum viginti militum millia in Holsatia haberet parata, ad Gallorum impetum, si forte ingruerent, sistendum. Interuentu autem Brandenburgicorum & Lüneburgicorum legatorum, Pinnebergæ Kl. Nouembris 1679. negotium componitur, his conditionibus, ut controuersia super homagio quod Rex vrgebat, ad futuram decisionem iudicalem aut amicam compositionem reiiciatur, temporaria conuentione interposita, qua vtriusque partis iura reseruabantur. Hamburgenses quoque per delegatos, Regi Pinnebergæ submissionem aliquam absque tamen solennitate testaturi erant, cuius formula tunc adornabatur. In satisfactionis vicem Civitas Regi CL. vncialium millia iam obtulerat.* Mortuo a. 1680. Augusto, Magdeburgici Ducatus Administratore, plenam eiusdem Ducatus, per Westphalicam Pacem seculo additi possessionem, nemine contradicente adprehendebat, Brandenburgicus Legatus. Godofredus etiam a lena proximum locum a Bauaro in Comitibus in scamno seculari capefferat, nemine præter Palatinum contradicente, qui ipsum in scamno transuerso considere malebat: nec minus Directorium Protestantium in Senatu Principum ab isto tempore exercuit. **

* Pufendorf *lib. XVII. exiunte* Extant Tractatus Pinnebergenfes in *Recueil Tom. IV. p. 462.*

** Pufendorf *lib. XVIII. §. XII.*

§. XLIX.

Inter hæc Nouiomagensis pax funestos fructus proferre coeperat. Quippe Gallus concepta libidine, tractum Germaniæ transrhenanum absorbendi, supremum sibi dominium in vtramque Alsatiæ, nec minus in vassallos trium Lotharingiæ Præsulatum competere fingeat.* Post pacem enim Westphalicam, Galli iura in decem Ciuitates Alsatiæ Imperiales sensim conabantur extendere.** Constitutis an. 1658. Ensisheimi Consilio Regis Supremo, eadem iurisdictioni criminali æque ac Ciuili prædictum Regium subiiciuntur. Dum autem Ciuitatum istarum Immunitati & Iuribus per Capitulationem Leopoldinam fuisset perspectum, x. Martii 1665. de Gallorum attentatis Ciuitates istæ apud Imperium sue-

runt conquestæ, a quo Arbitrium proponitur, Rege consentiente, atque Electorem Moguntinum & Coloniensem, Regem Sueciæ tanquam Palatinum Bipontinum, & Landgrauium Hasso-Cassellanum denominante, quibus ab Imperio Saxonie Elector, Episcopus Eichstatensis & Constantiensis & Ciuitas Imperii Ratisbonensis adduntur. Constitutio Arbitrii xiii. Septembris 1667. solenni actu publicatur, scripto coram Arbitris agebatur, atque declarabatur, præfecturam istam non in istis decem Ciuitatibus, sed partim in Pagis XL. & ultra ad eandem pertinentibus, Præfectorialibus dictis, partim in quibusdam certo modo a Præfectura dependentibus Iuribus ab iisdem Ciuitatibus præstandis, consistere. Dum autem Galli, Turenno Duce, Augusto mense 1673. Decem istas Ciuitates occuparent, Arbitrium illud dissoluebatur. In Proiecto quidem Pacis Cæsareo-Gallicæ decisio controuersiarum Alsaticarum per Arbitros finiri intendebatur, per ipsam Pacem tamen non nisi generatim Pax Monasteriensis confirmatur. **** Coram iisdem quoque Imperii subdelegatis, causa feudorum trium istorum Præsulatum pertractatur. ***** Ast. a. 1680. Metensis, Tullensis ac Virodunensis Præsules apud Gallum querelam deferrebant, Vassallos suorum Præsulatum fere intra seculum feudorum suorum renouationes hant quæsiuisse; quo ipso eadem in commissum cecidisse. Constituto igitur Metis iudicio, protinus designati, qui super iis causis cognoscerent. Nec minus Brisaci constituebantur, inquisituri in ea, quæ ad Alsatiæ vtramque & præfecturam Hagenouiensem, aliaque loca Regi tradita pertinerent, ac ab aliis nullo idoneo titulo possideri arguebantur. In quos nec auditos, neque conuictos sententiæ pronuntiabantur: si qui defensionem per Procuratores tentabant, insolenter reiecti. Velandæ violentiæ vocabulum reunionum fingebatur. Hac ratione Palatino præfectura Germersheim cum multis aliis locis, velut ab Alsatiâ dependentia, adimebantur, Lauterburgum Episcopo Spirensi; Sueco Ducatus Bipontinus; Palatinis Comitatus Veldentinus, Homburgensis & Bitsch; Nassouiis Sarapontum. Sic etiam integer Hunnorum tractus vna cum multis ditionibus Comitum Hanouicorum & Leiningensium petebantur. Nec minus Mumpelgardo Dux eiiciebatur, cum Mumpelgardense oppidum, cum arce, feudum Burgundiæ esse dicebatur, quædam vero præfecturæ ad supremum Alsatiæ Dominium spectent. Mittebat Cæsar Henricum Franciscum Mansfeldium Comitem in Galliam, quo & Palatinus Eckium Baronem ablegauerat, sed respondebatur: Regem non aliud Tribunal agnoscere posse, quam quod Brisaci erectum sit, cui de ipsius patrimonio iudicari.

can.

candi facultas competat. Interpositionem Caesaris aut Imperii admitti non posse; præscriptionem etiam longissimi temporis locum non habere in rebus summi Imperii iura spectantibus. ***** Et licet Palatinus copias Circulares sibi auxilio mitti peteret, plerique tamen Status in Comitibus Ratisbonensibus censebant, Gallum dissociatis Ordinum animis non esse irritandum, potius litteræ hac de causa ad ipsum & Magnæ† Britannia Regem decernuntur. Ab Argentoratensibus etiam Gallia Rex postulabat, ut vinculo, quo Imperio teneantur, sese exsoluant, ac ipsius protectioni se submittant. Cæsarei equidem ministri per semestre amplius spatium cum ea Ciuitate egerant, ut Cæsareas copias præsidio reciperet, quod tamen ob Gallorum minas abnuebat. †† Interim Mansfeldius Parisiis instabat, ut vel omnia post pacem innouata restituantur, vel saltem grassationes Camera Metensis ac Brisacensis sistantur. Sed paruo cum fructu. Hoc saltem Rex per Verium Ratisbonæ offerebat, se congressu delegatorum instituto, querimonias & reliquas prætensiones compositurum: qui tamen Spiræ, Wormatiæ, aut Francofurti ad Moenum, non autem Argentorati sit habendus. Id quod ab Ordinibus aude arreptum, modo ut Gallus interim reunionibus supersederet. †††

* Pufendorf lib. XVIII. §. XIII. qui etiam, quid hac in causa circa Tractatus pacis Westphalicae fuerit actum, altius repetit. Argumenta equidem circa feuda Metensia Galli sumebant ex Pace Monasteriensis §. LXX. quod *supremum Dominium, Intra Superioritatis, aliaque omnia in Episcopatus Metensem, Thullensem, & Virodunensem, Urbesque cognominas eorumque Episcopatum districtus, & nominatim Moyenuicam, eo modo, quo hactenus ad Romanum spectabant Imperium, impofterum ad Coronam Gallia spectare, eique incorporari debeant in perpetuum & irrenocabiliter, reseruat tamen iure Metropolitano ad Archiepiscopatum Treuirensis pertinente.* Et licet Imperii Ordines hæc ad ea, quæ in seculari ipsorum territorii districtu continentur, restringi vellent, nihil tamen obtinebant. Ex antiquo etiam Lotharingici atque Australiæ regni iure argumenta sumebantur, quæ tamen refelluntur in Francopolita *VVabrem Bericht von dem alten Kænigreich Lotharingen und Außraßen* 1682. 4. & 1708. 8. Rinck p. 780. Varia Polydori Wahrenmundi, Polydori Verimundi scripta circa iudicium hoc Gallorum recuperatorium recenset Gryphius de Script. Sec. XVII. p. 152.

** Prospectum enim harum libertati per Pacem Monasteriensem §. LXXXVII. *Teneatur Rex Christianissimus non solum Episcopos Argentinensem & Basiliensem, cum Ciuitate Argentinenfi sed etiam reliquos per vtramque Alsatiæ Romano Imperio immediate subiectos Ordines, Abbates Murbacensem & Luderensem, Abbatissam Andlauensem, Monasterium in Valle S. Gregorii Benedictini Ordinis, Palatinos de Lutzelstein, Comites & Barones de Hanau Fleckenstein, Oberstein, totiusque Inferioris Alsatiæ Nobilitatem, Item prædictas decem Ciuitates Imperiales quæ Præfecturam Haguenensem agnoscunt, in ea libertate & possessione Immedietatis erga Imperium Romanum, quæ hactenus gauisa sunt, relinquere: Ita ut nullam vltius in eos Regis superioritatem prætereendere possit, sed iis iuribus contentus maneat, quæcunque ad Domum Austriacam spectabant, & per hunc Pacificationis Tractatum, Corona Gallica ceduntur.* Alii qui-

quidem volebant Ordines Comites de Leiningen, Rixingen, Westerburg, Dachsburg, cum alios, qui in isto tractu possessionem vel quasi immedietatis erga R. Imperium habeant, sed nihil obtinebant, prout Pufendorf nos docet c. l.

*** *Art. VIII.*

**** Hæc singula per rationes & argumenta illustrantur, sub titulo: *Nullitas iniquitasque Reunionis Alsaticæ 1708. 4.* Circa Tractatus Pacis Westphalicæ iam exhibebatur *Summarische iedoch gründliche Ausführung des Heil. Röm. Reichs Landvogt Hey Hagena, 1647. 4.* qua demonstratur, decem istas Ciuitates Imperiali Præfecto nunquam fuisse subiectos.

***** De hoc varia scripta apud Londorpium *Tom. X. p. 695. Tom. XI. p. 12. Acta Ratisbonensia Tom. XI. p. 44. 279. sqq.*

***** Pufendorf *lib. XVIII. §. XIV.* Martial. Schauplatz *p. II. c. VIII. IX. X.*

† Pufendorf *§. XVI. XVII.*

†† Pufendorf *§. XIV. XXII.*

††† Pufendorf *§. XXII.*

§. L.

At Gallus, cum destinata sua in eam urbem iam executioni esset daturus, per Croissium Mansfeldio vltro denuntiabat; sibi propositum, Argentoratenses in verba sua adigere. Imparata igitur vrbe & præsidio admodum paruo, quingentorum militum munita, accedente quorundam proditione, xvii. Septembris, 1681. vesperi per tenebras Galli modica manu ad castellum Rheno adsitum, vbi vedigal exigi solet, accedunt. E quibus, cum sequenti mane caussa accessus quæreretur, hi respondebant: Cæsareas copias in itinere esse, ad isthæc Rheni claustra occupanda. Ex interceptis quoque a se Cæsaris literis adparere hunc omni studio circa prorogandam cum Turca pacem satagere. Quo obtento, bellum in Galliam iam esse decretum; igitur ista destinata sibi fuisse præuertenda. Cæterum vrbi nil noxæ inferendum, ac eam potius aduersus omnem molestiam tegendam. Sed & Moncladius Gunzero Secretario ex vrbe euocato denuntiabat; Regis voluntatem esse, vt vrbs se dedat; ac se missum ad ea iussa executioni mandanda, ni vltro pareatur. Postera die Luuoius Ilkircham veniebat, ad quem delegati ex vrbe accedebant, causam inuasionis cognituri. Is solita cum ferocia proponebat, cum tota Alsatia Regi pace Westphalica & Nouiomagensi attributa sit, solum iam Argentoratum superesse, cuius nunc deditio facienda. Igitur adhuc ea vespere hora quinta liquido responderent, cum Regis se arbitrio citra exceptionem dedere velint. Demum magno labore obtentum, vt responsum ad subsequentis diei horam septimam matutinam differretur. Addebatur, si vel vnum telum emittatur, a ciuitate exsoluendum, quantum XXXV. millia militum, & res tormentaria, durante obsidione constiterit. Ita deditio xx. Septembris Anno 1681. fiebat, ac Rex vrbi, quas petebat

conditiones concedebat, nisi quod iste cathedralem ædem, velut a maioribus suis extruendam, simul portas, & armamentarium sibi deposceret. In hoc repertæ machinæ, & armorum adparatus septem millionibus taxabatur. Ipse Rex urbem ingressus, ædem cathedralem Romano ritu imbui curabat.*

* Pufendorf lib. XVIII. §. XXI. qui addit: *Episcopo Fürstenbergio inter alloquium hæc quoque verba adhibente: se iam cum Simeone libenter in pace ad superos discessurum, postquam oculi sui tam salutare opus viderint.* Sermonem integrum exhibet Londorp Tom. XI. p. 331. qui etiam p. 332. scriptum Argentoratensium exhibet de fortalitiis suis a Gallis occupatis. Articuli Pacis reperiuntur inter Adiuncta Nullitatis Reunionis Alsaticæ p. 108. & in Recueil Tom. IV. p. 473. De hoc plurimum adhuc dubitatur, an circa Urbis deditionem aliqua intercesserit proditio. Pufendorfus de eo p. 1404. haut absone: *Erat iam conventio de tradenda Urbe per paucos quosdam a magistratu Lutetia adornata, Gunzero civitatis Secretariis singularem operam navante; in quam proditionem disponendam a Gallo trecenta fencialium millia impensa fuerant. Ne ciues se opponere auderent, Rex minabatur; dies centenis fencialium millibus a ciuitate luendos: ac XL. millia bellatorum in procinctu stare iis in ordinem redigendis. Ac proditores iam ante disposuerant, ne qua in Urbe facultas foret. Non nisi quingenti milites presidio ibi erant, reliquis ante sex septimanas exautoratis. Armatorum civium viz tria millia in Urbe restabant, reliquis ad mercatum Francofurtensem, & alio digressis. Licet Argentoratenses defendantur in scripto, cui titulus: *Vnpartheyische Defension des Heil. Reichs-Stadt Strasburg, samt einer ausführlichen Relation, wie es mit Occupirung dieser Stadt hergangen 1697. 4.* Extant de hoc negotio varia scripta apud Londorpium Tom. XI. p. 16. 142. Rinck p. 805. Martial. Schauplatz p. II. c. XI-XV. Theatr. Eur. Tom. XII. p. 274.*

§. LI.

Ad sistendas has Gallorum associationes facere videbatur coniunctio inter Suecos & Belgas, ad tuendam pacem Westphalicam & Nouiomagensem inita, dum Succus odio erga Gallum flagraret, ob bellum infelicitè gestum, & Ducatum Bipontinum ipsi ereptum. Accedebat Holmiæ XII. Octobris 1682. foedus inter Leopoldum & Carolum XI. pro tuenda eadem pace conclusum, * Gallus interea Tractatui se super interpretatione pacis offerebat, qui Spira, Wormatiæ, aut Francofurti fit suscipiendus, interim omnia in statu præsentis mansura. Illa propositio a Cæsare & Imperio acceptata, ac in Francofurtum consensum. Huic conventui obeundo a Cæsare destinatus Wolfgangus Andreas Rosenburgius Comes & Stratemannus. E Collegio Electorali Moguntinus & Saxo; e Principibus Austriacus, Bambergensis, Bauarus, Lauterensis, Vinariensis, & Brunsvicensis; e ciuitatibus Ratibona & Colonia. Verum, circa conventum adornandum, multæ difficultates mouebantur, Cæsarei enim legati soli cum Gallis tractare cupiebant. Galli Ant-

nium Schottum legatum Saxonicum, Colmariae natum admitti volebant, Cæsarei Electoralibus, neque priorem in suis ædibus locum, nec Excellentiae titulum; Nec tunc Principum legati Electoralibus concedere volebant, ut peculiarem constituerent Senatum, sed ut in eadem cum Principum Oratoribus Curia sederent. Et cum Galli xxvi. Decembris 1681. primum scriptum exhiberent, San-Germani xv. Decembris lingua Gallica datum, de idiomate quoque controuersia erat, dum Galli proprio sermone uterentur, contradicentibus Germanis. Tandem vero Galli Argentoratum, aliaque Loca sine ratione occupata reddere volebant, hac declaratione, se iis quæ iam occuparant, contentos esse velle, nec amplius quid petituros, Friburgum etiam, detractis munitio- nibus Cæsari reddituros, si hic Philipsburgum itidem munitio- nibus exu- tum Spirensi Præsuli restituat. Frustrum igitur hic Conuentus fuit desti- tutus, negotio Ratisbonam remisso, Gallis omnem culpam in Germanos reiicientibus. ***

* Pufendorf *lib. XVIII. §. XXIII.* Extat Foedus apud Londorpium *Tom. XI. p. 133.* & apud du Mont Nouveau Recueil *Tom. I. p. 240.*

** Extat in Recueil *Tom. IV. p. 479.*

*** De hoc Conuentu egerunt Multzius *p. II. é. VIII. p. 386. sqq.* Pufendorf *lib. XVIII. §. XXXIII. XLV-LI.* Quid circa hunc conuentum in Comitibus decretum, exponit Londorp *Tom. XI. p. 307. sqq. 475. sqq.* Acta huius conuentus extant apud Londorpium *Tom. XI. p. 353. sqq.* & in alio libro, cui titulus: *VVahrhafter Teutscher Friedens-Rath, wel- cher in der Conferentz zu Francfurt eräffnet und publiciret worden 1682. 4.* & in alio: *Apollo consultiert in dem Parnasso über die Conferentz - Tractaten zu Francfurt 1683. 4.* Ludewig de Iure adlegandi *p. 138. sqq.*

§. LII.

Interim Galli varia ad Rhenum fortalitia extruunt, arcem Argen- toratensi vrbi imponunt; Fortalitium Ludouiei erigunt. * Anno 1682. Gallus tripartito exercitu Belgium inuadebat, Luxemburgum quidem tentabat, sed ut bello præcaueret, statim iterum desistebat. Insequenti an. 1683. nouus fit Gallorum impetus, dum ex pace Nouiomagensi plu- res Belgii vrbes tanquam cesarum appendices prætenderet: Humierius equidem Cortracensem Ciuitatem obsidet atque capit, & post eam Dix- mudam, dum interea Crecquius exeunte anno Luxemburgum obsideret, quod demum nullo auxilio adueniente Kl. Iunii 1684. in Gallorum cedit potestatem. **

* Rinck *p. 814.* Mart. Schauptatz *p. 201.*

** Martial. Schauptatz *p. 179. 182.*

§. LIII.

Durante hoc bello Gallico, dum Vngaris graues essent Cæsarei, variis oriebantur motus idque ob sacrorum libertatem ereptam, templa Protestantibus adempta, sacerdotes & scholarum magistros eiectos, partim etiam ad triremes damnatos, officium Palatini abolitum, plures cum essent, qui libertatem ferro esse defendendam censerent.* Non deerant etiam qui arma caperent, in Catholicos nimium sæuissent, Wesselinum Comitem sibi Ducem eligerent, & hoc defuncto, Emericum Töckelium, qui collecto milite vrbes Vngariæ montanas Schemnitium, Cremnitium, Neosolium occupabat, insigni aureorum summa ibidem potitus.** Et licet de pace quandoque ageretur, ob nimias tamen Cæsareorum in Vngaros inuectivas, omnia erant frustranea*** Anno 1678. vltius progressus Töckelius, multas vrbes occupabat, Lesleum Comitem profligabat.**** Et licet eodem anno Edenburgi de pace iterum per Schwartzenbergium tractaretur, neque hoc tamen proualuit.***** Anno 1680. in Morauiam irrumperere tentabat Töckelius, quem tamen Stahrenbergius Comes, qui contra ipsum missus fuerat, impediēbat.***** Post varios Tirnauiz atque Leutschii institutos Conuentus,***** Edenburgi Comitibus a Cæsare a. 1681. indicta incoabantur. Aderat Cæsaris nomine Schwartzenbergius Princeps, licet & Maio mense, ipse Imp. eo veniret, ad Vngarorum petita Paulum Esterhasium Palatinum constitueret, Protestantibus templorum restitutionem promitteret, aliisque postulatis satisfaceret.† Tertia etiam Cæsaris Coniux Eleonora Magdalena, Vngariæ Regina ix. Decembris coronatur, †† atque sic ista Comitibus xxi. Decembris feliciter finiuntur. ††† Töckelius autem ducta xiv. Iunii 1682. in matrimonium Francisci Ragotzii vidua, Mongatschium aliasque Ragotziorum arces munitas occupabat. ††††

* Imputabatur enim Protestantibus, quasi ipsi conspirationis contra Cæsarem fuissent socii, cum tamen istius capita Religioni Catholicæ addicti. Cleri imputationibus hæc tribuit Saxoniz Elector, in litteris ad Imp. *durch des Cleri ungleiche und übelgegründete Vorstellungen.* Theatr. Eur. Tom. XII. p. 656. Diarii Europæi Tomo XXVII. accellit Reinmundi Rimandi *Presburger Kirchen- und Schul-Verlust.* Rinck p. 685.

** Rinck p. 767.

*** Rinck p. 733. 755. 767.

**** Rinck p. 769.

***** Rinck p. 770.

***** Rinck p. 787. Sigism. von Bircken *Donaustrand* p. 196.

***** Rinck p. 791.

† Rinck

† Rinck p. 798. Extant Acta horum Comitiorum apud Londorpium T. XI. p. 150. § 99.

†† Extat series Coronationis Augustæ apud Londorpium T. XI. p. 227. Rinck p. 802.

††† Extant Articuli in his Comitibus confirmati apud Londorpium Tom. XI. p. 233.

†††† Bücher-Cabinet p. III. p. 364.

§. LIV.

Turcæ interea ad bellum se pręparabant non solum, sed etiam Vngariam varie infestabant. Et licet Imp. Albertum Capraram legatum, Constantinopolim pro induciis prorogandis mitteret; ob iniqua tamen Turcarum postulata, nihil proficiebatur, dum Vngarię statum in illum qui anno 1663. fuerit, restitui, tributum quinquaginta millium Ioachimicorum annuorum, Leopoldinę vrbs, & Gręcii demolitionem, terras intra Tibiscum & Wagam fluuios sitas vna cum ciuitatibus montanis, & quidquid trans Tibiscum situm, inter quę Zatmaria, Calloa, Cassouia & Tockaium, sibi tradi, bona Töckelio ablata reddi vrgerent, * hoc interea incertas condiciones cum Turcis conueniente, vt, solutis quadraginta millibus annuis, Turca Vngarię protectionem susciperet. ** Dum igitur Turcæ ab vna parte, Töckelius ab altera instaret, Zatmariam, Cassouiam, Eperies, Zendram, Tockaium occuparet, *** Imp. de fœderibus sollicitus, cum Bauarię Electore Ferdinando Maria xxvi. Ianuarii 1683. **** & Polonorum Rege Ioanne Sobieskio xxviii. Aprilis 1683. offensionis fœdus atque defensionis paciscitur, ***** a Saxonis etiam Lüneburgensibus atque aliis Imperii Statibus auxilia impetrat. ***** Turcæ autem magno collecto milite iv. Februarii 1683. Scythorum Insulam infestant, hanc vna cum tractu ad Rabam postulantes, quam cum Cæsar cedere abnueret, iam solenniter a Turca bellum decernebatur. † Carolus Lotharingiæ Dux Neuheuselium oppugnat, quod tamen adueniente cum exercitu magno Vezierio, relinquere iterum fuit coactus. ††

* Rinck p. 811. Pufendorf lib. XVIII. §. LIX. LXII.

** Rinck p. 812. Extant hæc capita in Recueil Tom. IV. p. 482.

*** Rinck p. 817.

**** Rinck p. 817. Extat fœdus apud Londorpium Tom. XI. p. 537. Theatr. Eur. Tom. XII. p. 507. Diar. Eur. Tom. XLV. p. 301. App.

***** Polonię Rex iamdum Iulio mense 1680. Imp. ad fœdus contra Turcas inuitauerat, hoc illud tunc abnuente Rinck p. 783. Extat Fœdus illud apud Londorpium T. XI. p. 543. Diar. Eur. Tom. XLV. p. 25. & 26. Append. Theatr. Eur. Tom. XII. p. 525. Lünig Sylloge[Negot. Publ. Tom. I. p. 829. & apud du Mont Tom. I. p. 244. in Recueil Tom. IV. p. 481. quo inter alia Imp. Diploma electionis se redditurum promittit, de quo supra dictum §. VI. Rinck p. 818.

***** Rinck p. 817.

† Pufendorf *lib. XVIII. §. XCIV.*

†† Rinck *p. 823.* Hæc belli initia describuntur im *Leben Eugenii p. 13. 14.*

§. LV.

His successibus elati Turcæ, Austriam versus tendunt. Huius mali ea causa videbatur, quod Turcica potentia nimis contemptim haberetur, ut etiam aliquot legiones in Bohemia & Suevia relictæ forent, cum foederatis se aduersus Gallos iuncturæ. Nec deerant quinon minimam confusionis causam in dissidium Lotharingæ Ducis & Hermannii, Marchionis Badensis, qui collegio militari præsidebant, referrent. In receptu quoque a Waga flumine, a quinque millibus Tartarorum ingens damnum illatum erat, interceptis Cæsarei Exercitus impedimentis. Tartaris igitur repente ad vicina Viennæ prorumpentibus, tanta consternatio in vrbe orta est, ut ipse Cæsar, ea raptim deserta, Lincium, inde Passauium se conferret, terrore usque adeo diffuso, ut multi quoque Ratisbonæ iam fugam circumspicerent. Suaserat legatus Hispanicus, ut Cæsar Viennæ maneret, ac pacem a Turca toto Hungariæ Regno cello, redimeret. Sed quod consilium merito reiectum est. * Accedebat magnus Vézirius qui Viennam cum exercitu ducentorum & septuaginta millium xiv. Iulii magna vi obsidere coepit. Fortuna fuit Germaniæ, quod hostes ad urbem tendentes, non impediuerunt, ne pediatatus Cæsaris sub Carolo Lotharingo in altera ripa, præueniret pedemque figeret. Et licet Turcæ ignitis globulis, fossionibus & adsultibus urbem nimium angerent, fortiter tamen eandem defendebat Ernestus Rüdigerus, Stahrenbergius Comes. Accedebat autem laboranti vrbi in auxilium Ioannes, Rex Poloniæ, Maximilianus Emanuel Bauariæ & Io. Georgius III. Saxonæ Electores, quisque cum instructo exercitu opportuno tempore, cum vrbs ultra octo dies defendi amplius non posset. Hi una cum Cæsareo, quem Lotharingus ducebat, & misso a circulis Imperii, cui Waldeccensis Princeps præfectus erat, ii. Septembris st. v. tam auspicato hostes postquam montem Calenberg dictum, haut sine difficultate superassent, adgrediuntur, ut illi, relictis castris, & immenso adparatu fuga præcipiti se subducerent, multis illorum millibus caesis. Christiani etiam Poloni potissimum, qui primi in castra irruerant, ingenti fuerunt præda potiti. ** Dum Foederatorum exercitus per aliquot hebdomades quieti indulisset, hostes persequitur, iisdemque caesis x. Octobris Barcanum occupat, sequitur xxvii. Octobris Strigonium

nium & ii. Nouembris Nouigradum, vna cum Vacio & arcibus per-
mulcis. ***

* Pufendorf lib. I. §. XCVI.

** Pufendorf lib. XVIII. §. XCVI. de Ioanne Rege: qui ea expeditione magnam glo-
riam affectus est non solum strenua in hostem pugna, qua primus in Turcarum castra irrupit,
eoque maxima praeda quatuor millionibus taxata potitus est; sed etiam quia per occultos nun-
tios cum Tartarorum Hano conuenerat, ut is triduo ante quam Christianorum exercitus Turcis
ad Viennam ingrueret, cum popularibus suis se subduceret, sic ut nemo Tartarorum pugna ad
Viennam interesset. Litteræ Poloniæ Regis ad Reginam de hac liberatione extant apud Lon-
dorpium Tom. XI. p. 562. Tom. XII. p. 64. Leben Eugenii p. 29. sqq. Theatr. Eur. Tom. XII.
p. 530. Diarium der Wienerischen Belagerung. La Vie de Charles V. Duc de Lorraine p. 273.
Io. Valent. Merbiz de liberatione Vienna ab obsidione Turcica apud Lünigium Syll. negot. publ.
Tom. I. p. 1282. Birckens Donaustrand p. 200. Menckonii vita Leopoldi p. 272. Rinck
Leben Leopoldi p. 836. Dan. Suttingeri gloriosa Vienna liberatio, Dresda 1688. f. qui libe-
rationem, cui ipse interfuit, plenius describit. Diarium obsidionis exhibuit Io. Petrus a
Volckern in Vienna a Turcis obsessa, a Christianis liberata, Bruxellis 1684. 12. Sic etiam
Nicolai Isthuanii Historiæ Hungariæ editioni Colonienfi 1685. accessit Vienna Austria
barbare oppugnata, gloriose a Christianis defensa.

*** Rinck p. 861. Leben Eugenii p. 81.

§. LVI.

Consuetis inter hæc artibus agebant Galli, Romanam etiam coro-
nam pro Delphino suo adfectabant, eidemque Bohemiæ Regnum Austria-
cis detractum, adsignabant. * Hæc dum Cæsari ignota non essent, Neo-
burgici etiam & plures alii bellum in Gallos suaderent, Laxenburgi,
xviii. Iunii 1682. satagente Georgio Friderico Waldeccæ Principe, cum
Superiorum Germaniæ Circulorum Ordinibus foedus pangitur, impro-
bante hoc Brandenburgico Electore. ** Hunc etiam Galli impediabant,
ne Viennæ liberandæ auxilia submitteret, *** potius cum Turcis collu-
debant, iisdemque Viennæ obsidium suaserant, ipsi quoque ad Germaniæ
fines cum sexaginta militum millibus præsto erant, desperatis Germaniæ
rebus ipsorum auxilia imploratum iri rati. **** Dum interim in Co-
mitiis Ratisbonensibus Galli de retinendo per pacem perpetuam Argen-
torato, laborarent, hoc autem minus placeret, inducias tandem longio-
res proponebant, quas plurimum promouebat Elector Brandenburgicus,
in easdemque plerique Statuum inclinabant. ***** Concluso etiam inter
circulum Franconicum & Bauaricum xxviii. Martii 1683. defensionis foe-
dere. ***** Imp. igitur ægre licet consentiente, concluditur Ratisbo-
næ xv. Augusti 1684. armistitium vicennale, quo durante, Argentoratum
cum

cum omni territorio & fortalitiis adiacentibus Gallis relinquitur, una cum omnibus terris, quas ante Kl. Augusti 1681. occupauerant, reliquis restituendis.***** Idem armistitium Hispani acceptabant, Luxemburgo Gallis relicto.

* Pufendorf lib. XVIII. §. LIX. Rinck p. 792.

** Pufendorf lib. XVIII. §. LVIII. Extat Foedus ipsum apud Londorpium Tom. XI. p. 430. Vtrique etiam Brandenburgicorum aliorumque circa hoc foedus sententiam exponunt.

*** Pufendorf lib. XVIII. §. XCVI.

**** Pufendorf c. l. hic addit: cum tamen Gallicas fraudes animadvertere debuissent, quæ collusiones Galli cum Turca usque adeo ignota non erant, ut Tekeli Secretarius Vienna detexerit, inter Gallum, Turcam, atque Tekelium convenisse, ut hi duo omnes Casareas provincias ipsa cum Vienna haberent; excepto Regno Bohemia cum Moravia, & Silesia quod Romanorum Regi quam dignitatem Gallus Delphino destinaret, reservandum sit. Vltorius nec Turcam, nec Gallum arma Germania illaturum. Idem p. 1477. In castris Turcarum inter Vezieri scripta reperta quoque fuerunt literæ Gallia Regis ad Vezierum, quibus huic obsidum Vienna suadebat, ac rationem demonstrabat, qua brevi ea urbe potiri posset, promittens, se brevi eidem LX. M. aureorum missurum. Et paullo post: cæterum nuntio liberata Vienna in Galliam allato Croisfius quidem dicebat: bonum esse, a Turca tanti momenti urbem hanc captam. Sed revera adeo ingratus iste nuntius in Gallia fuerat, ut ministri de eo Regi non nisi obliqua via insinuare audent. Qui & per triduum in publicum non prodiit, febriles accessus causatus, vel felle, vel quia tam votis contraria animum iuxta ac corpus alterauerant.

***** Pufendorf lib. XVIII. §. CIII. Quid de eo in diversis Circulorum Conventibus fuerit actum, patet ex Londorpii Tom. XII.

***** Extat illud apud Londorpium Tom. XI. p. 545.

***** Pufendorf §. CXXX. sqq. ubi §. CXXXIV. ipsas induciarum tabulas inseruit. Recueil Tom. IV. p. 490. Lünig p. Gen. p. 1063. Theatr. Eur. Tom. XII. p. 630. Rinck p. 868. Mart. Schauplatz p. 183. Lünig Syll. negot. publ. Tom. I. p. 863. Commentatus in has tabulas fuit Ahasuerus Fritschius.

§. LVII.

Dum hæc in Imperio agerentur, de bello contra Turcas promovendo sollicitus Imp. vi. Novembris 1683. novum cum Polonis foedus contra eosdem concludit, * cui postea Venetorum Respublica xi. Septembris 1684. accedebat. ** Innocentius XI. etiam Papa non copias solum, sed etiam magnam pecuniæ summam Imp. mittebat, nec minus aliam ex monasteriis ipsi assignabat. *** Hinc Vngariam ingreditur miles Casareus, Duce Carolo Lotharingo, cui adstebant Ludouicus Badensis Marchio, Ludouicus Palatinus Neoburgicus, & Maximilianus Stahrenbergius: Hi xix. Iunii 1684. Vicegradum capiunt, & profligatis xxvii. Iunii Turcis, Vaciæ, Lesleo etiam xxiv. Iulii Vertonizæ arcem

arcem occupante. **** Hinc profligatis ad S. Andreæ pagum x. Iulii Turcis, Buda obsidetur, quam tamen Cæsarei vel viginti quinque suorum amissis, exeunte Octobre relinquere fuerunt coacti. Causæ obfisionis solutæ tribuuntur, præter pertinacem Turcarum defensionem, & munimenta fortissima, importunum admodum tempus, defectus annonæ atque fossorum, & invidia erga Lotharingum concepta, ne partis semper victoriis nimium cresceret. ***** Neuheuselium tamen arctius includitur, xxvii. Iunii 1685. obsidetur, atque xix. Augusti adsultu capitur. ***** Cum antea xiv. Augusti Lotharingus insignem de Turcis victoriam ad Strigonium quod obsidebant, fuisset adeptus, cæsis vel septem millibus illorum, castrisque occupatis, paucis suorum amissis, ***** dum interea Turcæ Vicegradum recuperarent †; Lesleus quidem Esseckum Croatiae tentabat, sed, non nisi pontis parte conflagrata, infecta re discedit. †† Schultzius vero Eperium proditione capit. ††† Caprara xv. Octobris Cassouiam; dum interea Erlauia Turcarum Præfatus Töckelium captiuium Adrianopolim mitteret, qui tamen ineunte anno 1686. iterum liberatur. †††† Nouis Bauati, Saxonis atque Brandenburgici Electoris copiis firmatus Imp. Buda viii. Iunii denuo obsidetur. Hanc acerrime licet a Turcis defensam, post tentata sæpius auxilia, Carolus Lotharingus ii. Septembris adsultu capit, cum antea xxiii. Augusti arx adsultu etiam a Bauaris fuisset capta. ††††† Segedinum post cæsos Turcorum auxiliares xxiii. Octobris sequitur & Quinqueecclesiæ. †††††† Anno 1687. equidem Turcæ pacem petebant, quæ tamen dum Cæsarei omnium locorum quæ Turcæ adhuc in Vngaria possiderent restitutionem, damnorum in Cæsaris prouinciis illatorum compensationem & Töckelii traditionem peterent, irrita fuit. ††††††† Et licet Töckelio conspirante, pleraque superioris Vngariæ loca, vna cum Buda per proditores Turcis essent tradenda, detecta tamen conspiratione, conscii meritis suppliciis fuerunt adfecti. †††††††† Lotharingus autem a Bauaro, Ludouico Badensi atque Eugenio Principe adiutus, ad Drauum accedebat, & Esseckum tentare vellet, a Turcis tamen, qui ibidem se firmauerant, fuit impeditus, vt Drauum iterum transire necessum haberet. Fit igitur ii. Augusti 1687. ad Mohactzium atrox proelium, in quo exercitus Cæsareus insignem de Turcis adeptus fuit victoriam; vt vel decem suorum millibus, & ultra amissis, castra cum largissimo adparatu relinquere cogerentur. Fructus tantæ victoriæ fuit, vt o-

mnis Sclauonia in Cælaris redigeretur potestatem: * Erla etiam per aliquot menses inclusa, ad deditionem fuit compulsa ** atque Abaf. f. Transylvaniæ Princeps in id fuit adactus, vt facta pactione, Cæsaris militem in hyberna reciperet, eidemque de necessariis prouideret. *** Cum etiam anno 1686. Imp. consensu Comitiali L. menses secundum Matriculæ ratam ab Imperii Statibus fuissent decreti, nunc xxii. Septembris 1687. denuo c. menses **** adsignantur.

* Extat illud apud Londorpium *Tom. XI. p. 567.* in *Recueil Tom. IV. p. 481.* Rinck *p. 865.*

** Extat Foedus in *Recueil Tom. IV. p. 500.* Du Mont *Tom. I. p. 250.* Rinck *p. 865.*

*** Rinck *p. 867.* Vocatur ideo Liga sancta. *Theatr. Eur. Tom. XII. p. 665.*

**** Rinck *p. 871.* *Leben Eugenii p. 1. p. 87.*

***** Bircken *p. 236.* Rinck *p. 874.* *Leben Eugenii p. 92.*

***** Bircken *p. 269.* Rinck *p. 879. 894.* *Leben Eugenii p. 112.* *Theatr. Eur. Tom. XII. p. 797.* *La Vie de Charles de Lorraine p. 322.*

***** Bircken *p. 264.* Rinck *p. 891.* *Theatr. Eur. Tom. VII. p. 823.* *Leben Eugenii p. 115.* *Theatr. Eur. Tom. XII. p. 818.* *Londorp Tom. XII. p. 486.*

† Rinck *p. 896.*

†† Rinck *p. 897.*

††† Rinck *p. 900.*

†††† Rinck *p. 902. 912.*

††††† Pufendorf *lib. XIX. §. XXVI.* Foedus cum Brandenburgico extat apud Londorpium *Tom. XII. p. 255.* *Theatr. Eur. Tom. XII. p. 1012.* *La Vie de Charles p. 340.* Rinck *p. 914.* Bircken *p. 285.* *Londorp Tom. XII. p. 542.* *Leben Eugenii p. 138.*

†††††† Bircken *p. 310.* Rinck *p. 932.* *Leben Eugenii p. 178.*

††††††† Rinck *p. 949.*

†††††††† Rinck *p. 949.* *Leben Eugenii p. 187.*

* Bircken *p. 315.* Rinck *p. 954.* *Leben Eugenii p. 203.* *Theatr. Eur. Tom. XIII. p. 20.*

** Bircken *p. 326.* Rinck *p. 969.* *Leben Eugenii p. 231.*

*** Bircken *p. 325.* Rinck *p. 965.* *Leben Eugenii p. 225.*

**** Extant Acta apud Londorpium *Tom. XIII. c. X.*

§. LVIII.

Inter hos Cæsaris felices progressus, Imp. iv. Iulii 1687. Paulum Esterhasium, Vngariæ Palatinum vna cum Magnatibus Viennam euocat, iidemque de Iosepho filio suo primogenito in Regem Vngariæ promouendo atque abolendo edicto Andreæ II. a. 1221. dato * proponit, quod cum
iisdem

iisdem adprobaretur, Comitia Posonii instituebantur, facta a Caesare xxxi. Octobris 1687. eadem propositione. Habita igitur deliberatione fit decretum, quo successio hereditaria masculis Leopoldi descendens definitur, secundum Ius Primogenituræ, atque his deficientibus, a Carolum II. Regem Hispaniæ successio extenditur: nulla vero ex utraque linea prole mascula existente, tunc ad Ordines redeat liberum ius electionis: Licet non deessent inter eosdemque Töckelius cum adfisculis, qui decretum hoc impedirent, vel contradicerent. Hoc concluso, Iosephus ix. Decembris 1687. præstito prius iuramento, de servandis regni legibus iuribusque ab Archiepiscopo Strigoniensi coronatur. ** In iisdem Comitibus religionis libertas confirmatur, ius præsidii in Vngariæ munimentis Imp. decernitur & facultas conceditur adprehendendi contra ipsum delinquentes. ***

* Edictum hoc inter alia Andreæ II. a Stephano Werbeuzio Tripartito Operi Iuris Hungarici inserta Tom. II. p. 43. art. XXXI. reperitur his verbis: *quod si vero nos, vel aliquis successorum nostrorum aliquo unquam tempore, huic dispositioni nostræ contraire voluerit, libenter habeamus harum auctoritate, sine nota alicuius infidelitatis tam Episcopi, quam aliorum Iobagiones, ac Nobiles Regni universi & singuli, presentes & futuri, posterique resistendi & contradicendi nobis, & nostris successoribus in perpetuum facultatem.*

** Acta hac facientia, una cum Articulis decretis reperiuntur in Londorpj T. XIII. p. 255. Bircken p. 328. Rinck p. 970. Rincks Leben Iosephi p. I. p. 153. Acta coronationis describuntur in Theatr. Eur. Tom. XIII. p. 105. Rinck Leben Iosephi p. I. p. 153. Bücher Cabinet p. III. p. 672. Licet hæc decreta frustra infringere conetur Auctor de la Vie du Prince Ragotzi p. 14. dicens, presentes in his Comitibus vel metu vel auro fuisse corruptos.

*** Bücher-Cabinet p. III. p. 569.

§. LIX.

Nec minori felicitate annus 1688. apud Cæsareos agebatur. In eunte equidem anno iv. Ianuarii st. v. Mongatſchium arx Töckelii montana munitissima in Vngariæ & Transylvaniæ confiniis sita, per triennium latiori obsidione cincta, postquam extremum famis fuisset perpesa, ad deditionem xvii. Ianuarii per Töckelii coniugem factam, fuit compulsa. In eadem reperta fuit rerum omnium copia gatza inprimis Töckelii, Principatus etiam insignia, cum quibus de provincia ista fuerat investitus. * Hinc Walachiz Princeps & Transylvaniæ Status singulari diplomate ix. Maii 1688. Cæsaris se protectioni submitunt. * Alba Regalis vii. Maii post diuturnam sub Catassa obsidionem latiore fame ad deditionem fuit compulsa *** Stephansburgum, Lippa vi ad

deditionem adiguntur. **** Bauariae Elector Maximilianus Emanuel, qui suos ipse adducebat, & nunc ob morbum Lotharingi exercitui praeerat, xxi. Augusti Taurinum seu Belgradum obsidebat, & muro licet longa concussione labefactato, superato, noua tamen fossa, noua reperiiebantur munimenta, quae vi. Septembris intra binarum horarum spatium transcendebantur, totaque vrbs capiebatur. Hac vrbe occupata, Caesarea arma ultra Vngariam per Seruiam & Bulgariam protendebantur. ***** Ludouicus interea Badensis ad ea quae Turcz adhuc per Bosniam & Slauoniam possidebant, recuperanda missus, postquam Vernam transisset Turcas in auxilium Belgrado tendentes licet copiis longe inferior, ad Termandum Bosniae xxiv. Augusti st. v. adoritur & insigni potitur victoria quinque Turcarum millibus caesis, duobus millibus cum triginta duobus vexillis militaribus captis. *****

* Bircken p. 328. Rinck p. 979. Theatr. Eur. Tom. XII. p. 833. 837. Leben Eugénii p. 239. Bücher-Cabinet p. III. p. 565.

** Rinck c. l. Extat diploma in Recueil Tom. IV. p. 533. Eur. Historicus Tom. I. p. 94. Theatr. Eur. Tom. XIII. p. 259. La Vie du Duc de Lorraine. p. 389.

*** Bircken p. 331. Rinck p. 980. Leben Eugénii p. 246. Eur. Historicus Tom. I. pag. 44. 52. 79.

**** Rinck p. 981. Leben Eugénii p. 251. Europ. Historicus Tom. I. p. 99.

***** Bircken p. 335. Rinck p. 982. Leben Eugénii p. 265. Eur. Historicus Tom. I. p. 159. 230.

***** Bircken p. 341. Rinck p. 994. Leben Eugénii p. 290. Europ. Historicus Tom. I. pag. 605.

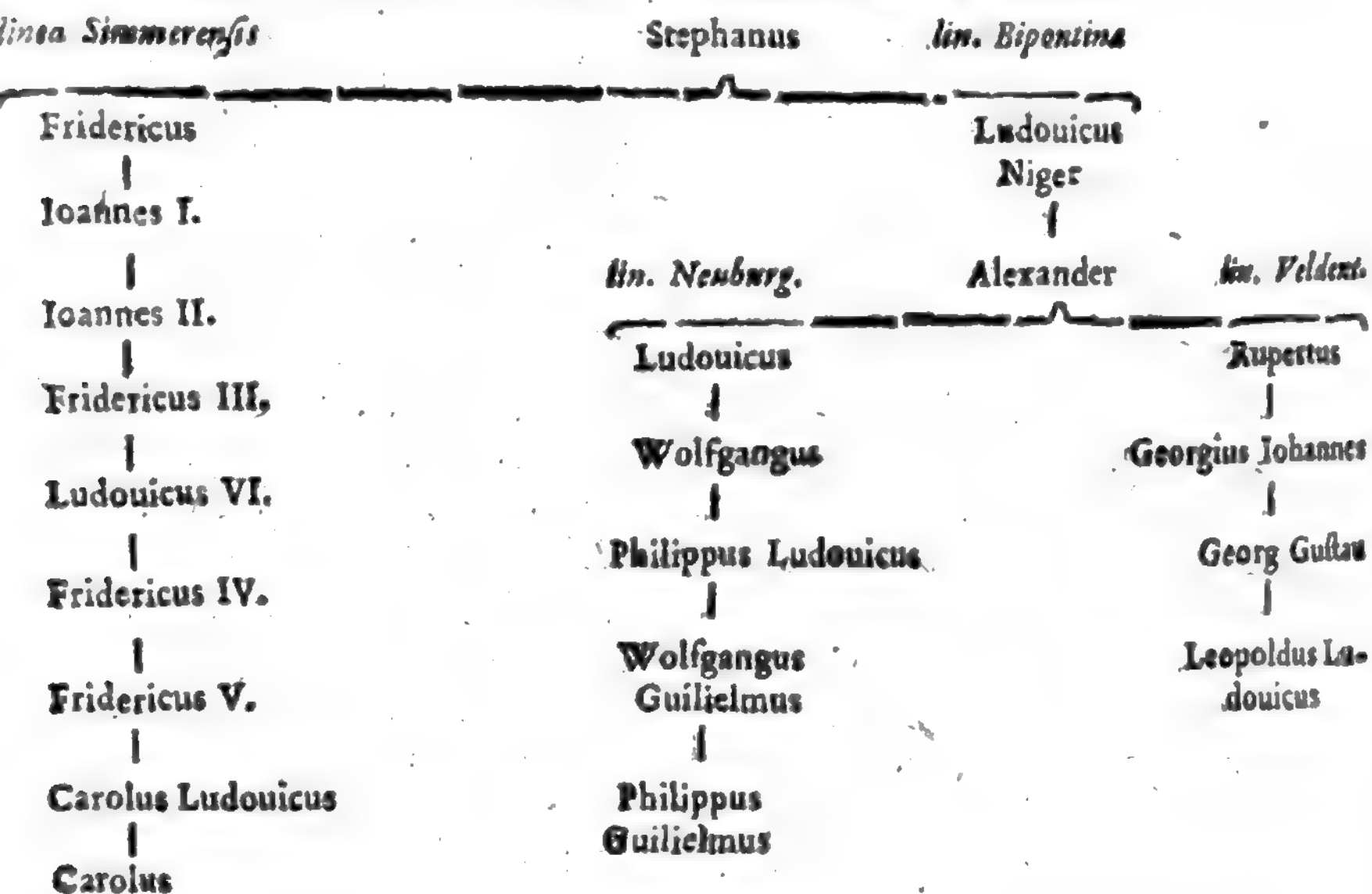
§. LX.

In Germania vero variis inter hæc motus. Anno 1685. siquidem oriebatur controuersia de successione in Electoratum & terras Palatinas, ultimo Electore Carolo, Simmerensis lineæ, xvi. Maii a. 1685. sine hæredibus defuncto. Electoratum adfectabant Philippus Guilielmus Neuburgicus, & Leopoldus Ludouicus Palatinus Veldentinus, iste iuxta lineam propior, per Recessum etiam xxii. Maii 1685. cum Carolo Electore Halæ Sueuorum initum, iamdum successor declaratus, * hic gradu erat proximior. ** Vtrique scriptis agebant, sed praeualebat Neuburgicus, Imp. & Collegio Electorali ipsum pro legitimo Electore, secundum successionem linealem adgnaticam A. B. definitam, adgnoscentibus. *** Elisabetha vero Carolotta, defuncti Electoris soror unica

Philippo Aurelianensi Duci nupta, connubialibus pactis omni iuri successione in omnia bona feudalia paterna, ac materna, in Germania sita renunciarat, ac tantum ius in feuda extra Imperium & allodialia sibi reseruauit. Accedebat Testamentum Caroli Ludouici de die 14. Aprilis 1670. quo Ducissa Aurelianensis Carolo fratri, si sine liberis fuerit extinctus, in bona allodialia vniuersa substituitur. **** Ast, nunc ista ab intestato petebat non solum omnia mobilia, sub quibus machinas quoque bellicas comprehendi volebat, sed & oppignorationes Imperii, feuda oblata & emta, quæ Electores Palatini adquisiuerant, ac nominatenus Oppenheimum, Ducatum Lauterensem & Simmerensem ac partem Comitatus Spanheimensis; quæ ditiones penes Palatinos sint, partim iure uxorio, tanquam recens adquisita; adducto inter alia exemplo Iuliacensis successione. Ac mox Verius, Gallorum legatus, contra possessionem earum ditionum a nouo Electore adprehensam protestabatur. Mitebatur quoque Heidelbergam Morellius Abbas, qui pacta familiæ, litteras inuestiturarum & alia documenta autographa inspicere cupiebat. Id quod nouus Elector abnuebat. Obiiciebatur constitutio Stephani, a quo omnes qui nunc sunt Palatini, sanguinem trahunt, anno 1444. condita, per quam omnes filię ab hæreditate ditionum excludantur; quæ & vim regis in familia Palatina semper habuerit & fuerit obseruata. Obiiciebatur Priuilegium Maximiliani I. de a. 1495. quo omnia bona oppignorata pro feudalibus declarantur, & Caroli testamentum, quod Electori Brandenburgico custodiendum fuerat traditum, executione eidem, atque Hannouerano, & Cassellensi commissâ. Prouocabant Galli ad Pontificis arbitrium, quod, dum in præiudicium Imperii vergere videbatur, Cæsar abnuebat, Palatinus ad Imperium & Leges Imperii prouocabat. Et licet Elector cum Ducissa Aurelianensi super allodialibus mobilibus de certa summa conuenerit, eandemque soluerit, terris tamen, quas pro allodialibus haberi volebant Galli, adhuc inhiabant. *****

* Extat iste Recessus Halensis in *Martial. Schuplatz* p. 189. in quo etiam libertas Religionis Reformatæ prospicitur.

** Pufendorf *lib. XIX. §. XIII. XIV.* Schema successionis tale erat :



*** Extant de eo scripta apud Londorpium *Tom. XII. p. 215. 232. 235. 482.* Caussam Neoburgici, ideoque successionem linealem defendit singulari dissertatione Io. Wolfgang Textor, cui respondet Io. Schilterus, Veldentini caussam defendens *ad II. F. L. de natura successionis Feudalis*, quæ accessit ipsius Codici Iuris Feudalis Alemannici. Inde variis scriptis inter se egerunt, quæ adnexa sunt Schilteri Tractatui *de Paragio*. A parte Veldentini etiam producit *Erklaerung des Pfaltz Veldentzischen Successions-Rechtens, zu der letzt erledigten Pfaltzischen Chur- und angehörigen Landen*, Strasburg 1688. 4. Europ. Herold p. I. p. 292. Pluribus de hac controuersia egit Kulpisius *Comment. ad Montemambano cap. II. §. V.* Pfeffinger ad *Vittrarium lib. I. Tit. XIV. §. XIII.*

**** Extat Testamentum illud in du Mont Nouveau Recueil de Traitez de Paix *Tom. I. p. 191.* en premier lien, que tous nos biens, peintures, statues, cheneaux, armes armures, bibliothèque & tous nos autres meubles, qui nous sont venus de succession, ou que nous auons aquis de quelqu' autre manière que ce soit, de quelque espèce qu'ils soient, & de quelque nom qu'ils puissent estre appelez, à l' exception de ceux dont nous auons deia disposé, ou dont nous nous reservons la liberté de disposer ci-après, soient deliurez à notre tres cher fils, héritier Electoral, & possédez à titre successif par ses héritiers: & où ils viendroient à manquer, à notre tres chère fille Elisabeth Charlotte laquelle & ses héritiers les auront & posséderont à toujours, excepté la Bibliothèque & les armes & armures qui demeureront à la Maison Electorale.

***** Extat Recessus inter Dominos Deputatos Electorales Palatinos & Deputatos Aulicos.

Aurelianensem Heidelbergæ 1687. initus, apud Londorpium Tom. XIII. c. XXII. Pufendorf *lib. XIX. § XV.* Vtriusque partis Fundamenta reperiuntur in *Primitiis Actorum Compromissi Francofurtensis 1700. 4.* editis, quæ etiam *Memoriis de pace Ryswicensi* accesserunt. In his documenta, ad quæ prouocatur, reperiuntur. *Rinck p. 905.* qui etiam auctor est, Gallos Comites Löwensteineses ad formandum prætenfionem concitasse, qui ex *Eriderici Victoriosi* matrimonio ad *Morganaticam* fuerant orti.

§. LXI.

Eodem anno 1685. exoriebantur turbæ *Hamburgenses*, quibus animam dabat *Meurerus* consul, valida in *Senatu* factione, ac *Cellensi* aulæ innixus. Et consuli in ordinem redigendo, simul reparando ærario, factio inter ciues inualuerat, vehementi impetu agens. *Meurerus*, cui plures adhuc fauebant, ex aula *Cæsarea* rescripta obtinuerat, quorum executio *Georgio Guiljelmo Cellensi Duci* deferebatur. Cui cum *Civitas* parere nollet, is mercibus *Hamburgensium* per prouinciam suam transeuntibus manum iniicit, occupata quoque una & altera insula in *Albi*, per quam nauigatio eius fluminis impediri poterat. * Instabat quidem *Brandenburgicus Elector*, ut omnia in pristinum restituantur, sed dum *Cellensis Dux* postularet, ut *Hieronymus Snitgerus* & *Conradus Iastramus* debita poena adficiantur, sumtus in *Commissionem* facti restituantur, ac aliqua honoris indicia sibi exhibeantur, hoc autem *Civitas* abnueret, nihil fuit effectum. ** Ast, dum quidam ex *Luneburgicis* præfectis militaribus *Snitgerum* extra urbem curru vectum in *Luneburgicam* ditionem rapere tentant, deprehensi, nouem numero capite plexi plebis animum in immensum efferauerant. *** Inter hos motus *Dano* animus erat, *Hamburgum* a. 1686. subita inuasioue opprimendi, aut si id non succedat, globos igniuomos in eandem iacere; quo fine & *Danici* præfecti militares magno numero in urbem confluebant, singulari cum *Iastramo* & *Snitgero* familiaritate contracta. Circa idem tempus una quoque porta cum transuersa trabe totam per noctem patuerat, plusquam dimidia præsidii parte, inscio *Gubernatore*, per triginta viros contra *Luneburgicas* copias extra urbem emissas. Dum veto *Christianus V. Daniæ Rex* exercitum xvii. M. specie exercendorum contraheret, ac legiones paullatim *Hamburgum* versus moueret, *Brandenburgicus Elector* & *Luneburgici* copias suas pro urbis defensione mittebant. Ast, dato in custodiam *Snitgero* ac *Iastramo*, tota conspirationis scena detecta fuit, ex qua urbs ad diem xxv. *Augusti Dano* tradenda fuerat, cum non nisi pridie eius

eius diei Cellenses copiae in hanc peruenissent. **** Exercitum equidem vrbi admovebat Danica Rex, munimentum, quod a stella nomen habet, adgrediebatur, idemque ad saltu capere tentabat, repulsus tamen fuit non sine suorum clade. Interuentu igitur Electoris Brandenburgici, totum negotium viii. Octobris 1686. componitur, hoc modo, ut Rex omni indignatione deposita, Hamburgensium naues, merces ac nomina relaxet, Pinnebergenſi interim pacto staretur. ***** Snitgerus autem & lastramus merita poena adficiuntur. *****

* Pufendorf lib. XIX. §. XXI.

** Pufendorf §. XXII.

*** Pufendorf §. XXIII.

**** Pufendorf §. XXXVI.

***** Pufendorf §. XLII.

***** Rinck p. 949. Apud Londorpium Tom. XII. p. 535. reperiuntur varia scripta, praesertim etiam Deductio Hamburgensium in hac causa p. 568. Dum etiam Rex homagium ab vrbe peteret, prodiit in *Iure & facto VVohlgegründete Remonstratio*, was es mit der von Königl. Maieſt. zu Dennemarck pretendirten Huldigung in der Stadt Hamburg für eine Bewandnis habe, 1686. 4. cui Regii opposuerunt *Summarische VViederlegung*. De his motibus separatim extat *VVabrhaftig abbildender Aufruhr- und Empörung-Spiegel*, Friedberg 1687. 4. *Der Hamburger Großmüthigkeit weſt deren erasneten Augen*, 1686. 4. *Kortzen Geſprach zwischen einem reisenden Hamburger und einem andern Passagier nahmens Aluophilo* 1687. *Documenta ad Civitatis Hamburgensis immedietatem pertinentia* 1686. 4. *Theatrum la-niense Hamburgensis* 1686. Iacobi Henrici Pauli *Clypeus Veritatis contra Hamburgenses*. Glückstadt 1686. Henrici Pohlmanni *Apologia* Tom. XIII. c. XVII. XXXV.

§. LXII.

Succedebant motus Danici aduersus Ducem Gottorpiensem. Hic enim pace Gallica fuerat restitutus, & pax Kotschildensis confirmata. Ast eo tempore Danus foedere Gallico subnixus, Ducem denuo ad Rendsburgensis pacti conditionem redigere instituit. Eo fine Rex non solum dimidiam contributionis partem in Slesuicensi Ducatu a communibus Prælatiſ, & Equestri Ordine conferri solita, Duci subtractam ſibi vindicabat; sed & idem tributi genus a peculiaribus Ducis oppidis, atque præfecturis exigebat: sub hoc colore, quod hoc tributum ad communis patriæ defensionem sit institutum, & Regi soli onus alenda militiæ incumbat: nec concedere volebat Rex, ut Tönninga a Duce restauraretur, aut alius locus operibus firmaretur. Suecos etiam atque Lüneburgenses Duces qui Gottorpiensis causſam suscipiebant, Danus rei-

reiciēbat, eo quod causa sit domestica, cui exteri male immisceantur.* Et licet quidem Cæsar per Commissarios causam componere tentaret, hanc tamen Danix Rex ideo reiciēbat, quod ista Ducatum Slesuicensem concerneret, qui extra territorium sit Imperii.** Quin potius, cum Dux ad Regis nutum omnibus nexibus cum extraneis renuntiare noller, ipsum Slesuicensi Ducatu exuebat, & per Holsatiam Ducalem contributiones extorquebat.*** Placuerunt tandem sequestri, Cæsar, Electores Brandenburgicus & Saxonicus, quorum delegati Altonæ conuenientes, indefessa opera eo rem deduxerunt, ut xvi. Maii 1689. inuicem conuenirent, ut Dux in Ducatum Slesuicensem restitueretur cum pleno iure iuxta pacem Rotfchildensem & Fontisbellaquensem, Vnionis iura secundum pacta familiæ restituerentur & quæ de contributionum rata adhuc supersint controuersæ, dum Danix Rex duas tertias peteret, Dux vero dimidium, secundum mores antiquos saltim concederet, ad arbitrium Imp. & Regis Anglorum reicerentur.****

* Pufendorf lib. XIX. §. LXII.

** Pufendorf §. LXIV. LXVIII.

*** Pufendorf §. LXVI.

**** Pufendorf §. LXIX. LXXXIII. Prodiērent in hac causa des Hochfürstl. Hauses Sleswig Holslein Gottorp In denen Erbtheilungs, Vnions, Defensions, auch anderen Reccessen, Lehenbriefen, Friedens Instrumenten und Vertragen gegründete Gerechtsame 1683. 4. Huic opoponitur Nachricht von ihrer Königl. Mai. zu Dennemark wieder den Hertzog zu Sleswig annoch habenden rechtmässigen Beschwerden, 1683. 4. In Løndorpii Tom. XII. p. 267. sqq. & Tom. XIII. c. XXIX. plura scripta reperiuntur. Rinck p. 1051. Eur. Historicus Tom. I. p. 57. 549. Einleitung zur Historie des Nord. Krieges p. 197.

§. LXIII.

Dum autem Galli Cæsaribus per Vngariam progressus inuiderent, & parum tuta illorum fides esset, Cæsar viii. Aprilis 1686. cum Brandenburgico Electore foedus pangit, de mutuis auxiliis contra quoscunque & transmittendis octo militum millibus.* Dum etiam Galli pergerent munimenta Germaniæ vicina opponere, Montem Regium ad Mosellam, Hüningam & Landauium ad Rhenum, Saarlouis ad Saaram, & varia contra inducias patrarent, quorum longum Catalogum Palatinus Ratisbonæ exhibebat; ac Protestantium in Saarwerdensi & Saarbrucensi Comitatu quærelæ audirentur,** visum fuit Imp. aduersus Gallos circa successionem potissimum Palatinam molientes, archiori foedere se innectere. Inuitabat igitur potentiores Germaniæ Status Imp. Augustam Vindelicorum, ut de Germaniæ securitate deliberaretur & foedus

pangeretur. Conclufum etiam ibidem fuit ix. Iulii 1686. foedus, conciliante Ludouico Guftauo, Comite Hohenloico, inter Cæfarem, qui ad Germaniæ defenfionem xvi. millia, Hispanum, ratione Circuli Burgundici, qui vi. M. Sæcum ob Germanicas prouincias, fuma non expreffa, Bauarum qui viii. M. pro Circulo ii. M. Franconicum Circulum qui iv. M. Domum Ducalem Saxoniam quæ ii. M. & Superiorem Rhenanum qui iv. M. promittebat. Copiarum Duces decernuntur Maximilianus Emanuel Bauariæ Elektor, Georgius Fridericus, Waldecciz Princeps, Chriftianus Ernestus, Marchio Baruthinus & Ioannes Carolus Tungius. De adparatu etiam, machinis & arario militari disponebatur. *** Gallo licet contra hoc foedus queritante. ****

* Pufendorf lib. XIX. §. XXV. Recueil Tom. IV. p. 525.

** Pufendorf §. XXIX. XXXI. de munimentis ad Trarbacum, Pufendorf lib. II. §. LVI. Londorp Tom. XIII. c. XXXIII.

*** Pufendorf §. XXXI. Extat foedus in Recueil Tom. IV. p. 521. Londorp T. XII. p. 522. 533. fqq. Theatr. Eur. Tom. XII. p. 979. prodierunt a Gallorum parte *Considerations fur la Ligue d' Augsbourg*, de quo fcripto iudicant *Lettres Historiques Mars 1692. p. 287.*

**** Pufendorf §. XXXII.

§. LXIV.

Anno 1687. Ianuario mense, per Nuntium Papalem, Vienna postulabant Galli, vt induciæ vicennales in æternam pacem commutentur, loca occupata ipsis pleno iure relinquuntur, nec Grauiamina vltius exhibeantur, id quidem ante finem mensis Martii fiat, quod alias sibi necessum fit, alia consilia capeflere. Accedebat caussa Colonienfis. * Gallix enim Rex apud Maximilianum Henricum, Colonienfem Archiepiscopum tantum promouerat, vt Wilhelmum Fürftenbergium sibi Coadiutorem vellet furrogari, & hunc in finem electionem velut ex improuifo Capitulo indixerat, cui & Wilhelmum expresse commendabat, quod adgnatum Clementem Bauarum tenera ætas inhabilem redderet. Plerique Canonici Fürftenbergio erant cognati, aut clientes ipsius, aut per dona & promiffa emti. ** Huius tamen electioni, Cæsar, Bauarus Palatinus & Brandenburgicus acriter se opponebant. Araufionenfis pecuniam offerebat, si electio impediri posset. Ipse Papa recte contranebatur. Nihilominus vii. Ianuarii 1688. Fürftenbergius octodecim suffragiis, quod sex absentes essent, Coadiutor dicebatur, inuito Cæfare ac vniuerfa Germania. Contra eam electionem protestabantur Franciscus Ludouicus Episcopus Vratislauenfis, Marchio Badensis, & Königs-

nigseckius Comes, ac ad Nuntium Apostolicum prouocabant. *** Postquam autem Maximilianus Henricus Elector III. Iunii 1688. fuisset defunctus, **** nouæ electioni dies XIX. Iulii fuit constitutus. Bini erant Candidati, quorum habenda ratio. Iosephus Clemens, Bauariæ Princeps & Wilhelmus Egon Fürstenbergius. Vtrique inter postulandos saltem erant referendi, eo quod Bauarus esset Episcopus Ratisbonensis & Frisingensis: Fürstenbergius Episcopus Argentoratensis. Dispensauerat tamen Innocentius XI. Papa per diploma XIX. Iunii 1688. de Bauaro, non ratione ætatis solum, ob annum decimum septimum ad Episcopatum, secundum Canones nondum maturo, sed etiam quod non obstantibus, quibus præerat Episcopatus, eligi, & tanquam eligendus considerari possit. ***** Die electioni dicta, viginti quatuor aderant Canonici; Bauarus per nouem vota eligebatur, Fürstenbergius autem per tredecim vota postulabatur. Vtraque factio electionem vel postulationem suam Papæ, Imp. & Imperio significabat. Verum, dum Papa electionem Fürstenbergii in Coadiutorem nunquam confirmasset, Fürstenbergius tanquam postulandus, non vota duplo maiora fuisset adeptus, ***** Bauarus ipsi tanquam eligendus præferebatur, ab Imp. & Papa confirmabatur, in Collegium Electorale recipiebatur. *****

* Pufendorf lib. XIX. §. XLV. LII. Extant scripta apud Londorpium Tom. XIII. c. VIII.

** Pufendorf lib. XIX. §. LIX. qui addit: *equidem Grauellus ablegatus Gallicus negabat, a Rege suo vel seruum eo nomine cuiusdam donatum. Reuera tamen is Canonici canerat, si quid eam ob causam damni patiantur, a Rege sextuplum ipsis pensatum iri.*

*** Pufendorf §. LIX. LX.

**** Mortem Electoris & ingentem thesaurum quem reliquit, describit Europ. Historicus Tom. I. p. 123. Testamentum reperitur in Mart. Schauplatz p. 203.

***** Pater enim ex c. III. dist. LIV. & Titulo Decretalium de Postulatione Prælatorum, præsertim c. 64. Episcopum alius Ecclesiæ alteri per electionem præfici non posse, ob coniugium spirituale, quod cum priore Ecclesiâ creditur contraxisse. Extat decretum eligibilitatis apud Londorpium Tom. XIII. p. 601.

***** Hoc enim requirit c. Scriptum est, de electione & electi potestate, ut si hic concurrat cum postulando, vota duplo maiora habere debeat, si præuolere velit.

***** Extant de hoc negotio varia scripta apud Lünigium Sylloge Negotiorum Publicorum ad a. 1688. p. 973. sqq. ex quo hausi Pfeffinger Vittriano Illustrato lib. I. Tit. XIV. §. V. Plenius vero utriusque partis scripta exhibentur in Londorpium Tom. XIII. c. XLVI. Pro causâ Bauari prodit Innocentius III. Papa Romanus Cardinali Fürstenbergio propter Archiepiscopatum Coloniensem, cui auidè inhiat, valde aduersus, Colonia 1688. 4. Protestatio contra electionem Iosephi Clementis extat in Recueil Tom. IV. p. 349. Electionem descri-

bit Eur. Historicus Tom. I. p. 128. 209. Theatr. Eur. Tom. XIII. p. 307. Mart. Schauplatz p. 206. 251. Varia alia scripta recensentur apud Gryphium p. 153.


§. LXV.

Prætextu igitur causæ Palatinæ & Colonienfis, prout publicis scriptis proponebant, * Galli Argentorato transeuntes, vicinas ditiones, Badensem inprimis ac Württembergensem inuadentes, ferro, flammis que fauientes, in Palatinatum procedunt, Offenburgum, Neostadio, Lutera Cæsarea, Altzeia, Spira, Wormatia, Heilbrunna, Treuiris, Oppenheim, hebdomadam aliisque locis occupatis, Philipsburgum etiam male provisum post trium obsidionem Kl. Nouembris 1688. deditioe capiunt, ipso Delphino in castris præsentem, ** Moguntiam quoque, Anshelmo, Franciseo Moguntino Electore ipsis fauente, occupant, nouo præsidio & munimentis firmant. *** Heidelbergam etiam xxv. Octobris ipsis deditur, **** quam x. Octobris Mannheimium & paulo post Franckenthalia sequebatur. ***** Confluentiam tamen Galli frustra tentabant, sed inde recedentes, Circulo Sueuico & Franconico graues erant, ferro, flammis & exactionibus nimium fauientes. ***** Solum Schorndorfium Württembergensis ditionis oppidum Gallos eludebat, licet iterata vice illud Ianuario mense 1689. tentarent. Stutgardiam tamen postquam restitisset, Galli occupant & deuastant, licet aduentantibus Germanorum copiis, iterum relinquerent. ***** Cæsar autem concluso Viennæ xii. Maii 1689. cum Belgis foedere, † cui postea Angliæ Rex Guilielmus III. & Carolus II. Hispaniæ Rex accessit, Galloque hoste Imperii declarato, magnum collegit exercitum, Carolo Lotharingo Duce, cui accedebat Saxonicus, Hasso-Cassellanus miles cum reliquis Imperii copiis, ut exercitus sexaginta millium conficeretur. Moguntia, prout in conuentu Francofurtensi conclusum, xxii. Iulii 1689. obsidebatur, præsidio decem millium sub Marchione d' Vxelles munita, eademque post acerrimam defensionem, varias velitationes & adfultus, cum pridie exteriora urbis munimenta ingenti tum obsidentium tum obsessorum sanguine fuissent expugnata, xi. Septembris st. n. ad deditiois leges fuit compulsæ. †† Dum igitur Cæsarei vltius instarent, Galli Heidelbergæ arce diruta, vrbe direpta, ponte ad Nicrum multisque ædificiis destructis, hanc iterum deserunt; Spiram & Wormatiam fere solo æquant, & reliquis urbibus circa Rhenum, moenia euertunt, easdemque contra datam fidem, flammis delent, vastato incensoque omni regionis tractu, qui ab Argentorato ultra Moguntiam extenditur, nullo fere crudelitatis genere commisso, quin

quin & in templa & sepulchra impii, arboribus quoque & vineis succis flammis potissimum Melaco scruiente. †††

* Extat Manifestum Galliarum Regis, de dato Versailles 24. Septembris 1688. in Recueil Tom. IV. p. 542. quo binæ istæ causæ, tanquam prægnantes proponuntur: hoc tamen a iecto, quod si Fürstenbergius in Colonienſi Electoratu confirmetur, Duci Aurelianenſi gento satisfiat, se publicam quietem restitutum, Friburgum, postquam munimenta fuſſent destructa, Imp. redditurum: nec tamen ultra mensem Ianuarii 1689. se obligari vel Adiicitur Caesaris responsio p. 545. Mart. Schauplatz p. 212. Eur. Historicus Tom. I. p. 192. 226. 252. 261. 287. 295. Rinck p. 991. Theatr. Eur. Tom. XIII. p. 675.

** Rinck p. 1002. qui etiam ipsum fœdus exhibet, & Recueil Tom. IV. pag. 59. Accessit fœderi hic Articulus secretus: postquam ex parte Galliarum in hactenus locis & Aulis publicè diuulgatum est, quod non obstante renuntiatione sollemnissima, Successionem in Monarchia Hispanicam, casu quo Rex Catholicus sine prole legitima & viuis decederet, pro Delphino in aſſenſu prætendat & armis aſſerendum, nec obscure etiam collimet, & prædictus Delphinus in Regem Romanorum euehatur: Domini Status Generales Fœderati Belgii mature considerant, quantum Status publici collisionem & quantum præiudicium publica rei & tranquillitati tam una quam altera prætenſio aſſerre poſſit, promittunt hiſce ſeparatis Articulis, non minus ac Fœderi principali verbotenus Inſerti eſſent, valituros; Primo, casu quo modernus Hispaniarum Rex & ſua decederet, non relictis legitimis deſcendentibus, (quem casum Deus clementer auertere velit) se Caſaream Maiestatem eiusque hæredes ad Successionem eiusdem Domini legitimè competentem in Monarchiam Hispanicam, & eius Regna, Prouincias, Ditiones & iura earundem adipiscendam & aſſerendam, quin etiam poſſeſſionem contra Gallos eiusque adhaerentes qui se huic ſucceſſioni directe vel indirectè opponere vellet, omnibus viribus adiuturos & contrarium attentantium ſim & repulſuros. Deinde etiam apud Dominos Principes Electores Imperii Fœderatos ſuos omnia ſtudia & officia collaturos, ut quarto citius Sereniſſimus Hungaria Rex Ioſephus, Sacr. Caſ. Maiest. Primogenitus in Regem Romanorum eligatur: & ſi a parte Galliarum hac Electio minus aut Armis impediretur, se pro eadem tuenda & auerenda omnibus pariter viribus Sacr. Caſar. Mai. opem laturos. Mart. Schauplatz p. 244. Varia ſcripta ad hoc bellum facientia recensentur apud Gryphium p. 154. Lünig Tom. II. Nego. Publ. pag. 336.

*** Europ. Historicus Tom. I. p. 287. licet Elector de  se apud Caſarem excuſare conaretur. Mart. Schauplatz p. 253.

**** Eur. Historicus Tom. I. p. 298. Mart. Schauplatz p. 257.

***** Eur. Historicus Tom. I. p. 243. 349. Mart. Schauplatz p. 261.

***** Eur. Historicus Tom. I. p. 351. Mart. Schauplatz p. 264.

***** Eur. Historicus Tom. I. p. 356. 404.

† Rinck Leben Ioſephi p. I. pag. 224. Actes & Memoires de la Paix de Ryſw. Tom. I. ſub initium.

†† Rinck p. 1009. Mart. Schauplatz p. 314. Eur. Historicus Tom. I. p. 539. 561. 578. Theatr. Europ. Tom. XIII. p. 723.

††† Rinck p. 1014. Crudelitates Gallorum hinc inde exercitæ deſcribuntur in Europæiſchen Hiſtorico Tom. I. p. 406. ſqq. 477. 490. 528. 537. 569. 628. 688. 771. 783. 960. Theatr. Eur. Tom. XIII. p. 771. Mart. Schauplatz p. 277. 290.

§. LXVI.

Postquam etiam Galli, obstetricante Fürstenbergio, Colonienſes vrbes præſidiis firmassent, ad liberandum Rheni transitum nouus Brandenburgicus Elector Fridericus III. qui Friderico Guiljelmo patri xxv. Aprilis 1688. defuncto, successerat, * cum ſuis, Monasterienſibus & Westphalicis copiis, postquam Galli in conflictu ad Nuſſiam deuicti, & Lintium occupasset, ** Rheinbergam etiam vi. Maii ſt. v. *** & Cæſaris Inſulam post breuē obſidionem xvi. Iunii occupat, **** hinc Bonnam igniuomis globis vexat, præſidio interim Gallico, vrbe nondum circumſeſſa, extra urbem hærente, iſta tamen vrbs, aduentante demum Lotharingo, post aliquot hebdomadam obſidionem xii. Octobris ad deditionem fuit compulſa, dum interea Bouſſerius Cochemum occuparet, mille ſextis Brandenburgicorum vel captis vel occiſis. *****

* Pufendorf *lib. XIX. §. C.* Europ. Historicus *Tom. I. p. 73. & p. 103.* repetitur
Declaratio belli contra Gallos.

** Eur. Historicus *Tom. I. p. 473.* Mart. Schauptatz *p. 282.*

*** Eur. Historicus *Tom. I. p. 527.*

**** Rinck *p. 1009.* Eur. Historicus *Tom. I. p. 528.* Mart. Schauptatz *p. 299.*

***** Rinck *p. 1012.* Eur. Historicus *Tom. I. p. 565. 589. 640.* Theatr. Europ. *Tom. XIII. p. 747.* Mart. Schauptatz *p. 311.*

§. LXVII.

Turcz vero, ob acceptas clades, belli pertæſi Effendium & Alexandrum Maurum Cordatum a. 1689. Viennam ablegant, de pace aſſuros. Sed, dum Turcz quædam oppida a Cæſareis occupata repeterent, vna cum tributo annuo ratione Principatus Transylvaniæ, Imp. omnem Vngariam, Tartarorum ſuppreſſionem, 6. Myriades (*millionen*) pro belli expenſis & duas myriades annuas postulante, hi Tractatus effectu deſtuebantur. * Lotharingus equidem pacem ſuadebat, vt contra Gallos bellum eo felicius promoueretur, cui tamen Ludouicus Badenſis contrariebatur. ** Turcas ad belli continuationem Galli concitabant, iisdemque tormenta, ductores, artifices ſubmittebant. Ineunte hoc anno v. Ianuarii ſt. v. Sigethum ſe dedebat, *** Töckelio interea Novigradum Seruiæ occupante. **** Ludouicus Badenſis autem, qui Exercitui Cæſareo præerat, postquam Turcas xxix. Auguſti ad Reſſauam flumen prope Niſſam Seruiæ fudiſſet, vltius progreditur, & dum vltoriam perſequitur, Turcis denuo ad Morauam ſulis, eodem, dum ſe ad Niſſam firmassent xiv. Septembris ſt. v. in caſtris ſuis probe munitis adoritur, proſtigati Niſſam occupat, atque inſigni præda potitur. De-
nuo

nuo eodem ad Widdinum profligat, eademque arce & Scopia, caesis iterum Turcis, potitur. **** Et licet Ludouicus Badensis maiora adhuc auxilia peteret, quo ad Hæmum montem vsque progredieretur, Cæsar tamen bello Gallico impediabatur. ***** Incunte anno 1690. Tartari Seruiam invadentes, Cæsareos Kl. Ianuarii ad Kazianeck cædunt, ipso Hanouerano Principe Carolo Philippo in eodem conflictu occiso. ***** Canisia vero, postquam per biennium fuisset inclusa, III. Aprilis fame ad deditionem fuit compulsa. ***** Dum autem Ludouicus Badensis Viennæ adhuc hæreret, Turcæ interea Nissam & Widinum, Semendriam etiam recuperant, Töckelius, cæso Heuslero, Transylvania potitur, † quem tamen Ludouicus Badensis paullo post inde fugat. †† Kl. Octobris Turcæ Belgradum obsident, munimentis a priori oblidione noadum reparatis, idemque post obsidui obsidionem VIII. Octobris vi expugnant, dum globus igniuomus in turrim puluere pyrio refertam decidens, ignem ederet, & magnam murorum ruinam causaretur. Quo improviso impetu obfessi territi, fugam circumspicientes nauibus se cum Croyiaco aliisque Ducibus primariis subducere conantur, vix tamen trecenti incolumes euaserunt. ††† Capto Taurino, Turcæ superato Danubio, Waradino maiori suppetias ferunt, Esceckum oppugnant, quod, quo minus expugnarent, Dux Croyiacus tubarum & tympanorum strepitu secus Drauum excitato, aduentantis exercitus speciem simulante, impediabat, dum castris motis Turcæ inde discederent. Tum fortius Esceckum & Peterwaradinum muniuntur, & fluuiali classe, inuento nouo, ripensis ora defensatur. ††††

* Rinck p. 1018.

** Bücher - Cabinet Tom. XXI. p. 49.

*** Bircken p. 341. Rinck p. 1022.

**** Bircken p. 340 345.

***** Bircken p. 341. 399. Rinck p. 1023. 399.

***** Rinck p. 1091. Bücher-Cabinet Tom. XXI. p. 27.

***** Rinck p. 1093. Bircken p. 356. Eur. Historicus Tom. I. p. 767.

***** Bircken p. 356. Rinck p. 1095. Eur. Historicus Tom. I. p. 808.

† Bircken p. 361. Rinck p. 1099. Eur. Historicus Tom. I. p. 916.

†† Rinck p. 1100. Bücher-Cabinet Tom. XXI. p. 51.

††† Bircken p. 363. Rinck p. 1103. Eur. Historicus Tom. I. p. 915. 929. Lettres

Hist. Sept. 93. p. 287. Les Turcs l'assiégerent de nouveau le premier d'Octobre de l'an 1690. & la prirent le huitième de même mois par assaut, les uns disent par la faute du Comte d'Asprement qui y commandoit & qui s'est néanmoins justifié depuis, & les autres par malheur tom.

bée dans la magazin des poudres y mit le feu, fit sauter une partie de la Ville & des fortifications, & tua un bon nombre des Soldats de la garnison.

††† Bircken p. 365. Rinck p. 1111.

§. LXVIII.

Hæc dum in Vngaria agerentur, Imp. ab Anselmo Francisco, Electore Moguntino impetrauerat, ut Collegium Electorale ad xix. Septembris 1689. Augustam Vindelicorum conuocaret. Postquam tardius Electores aduenissent, post varias deliberationes, amicas conuerlationes fit demum xi. Decembris st. v. Propositio ab ipso Cesare de Imperii securitate, eligendoque Rege Romanorum, Iosephum filium primogenitum ad hoc commendans. Aderant, præter Moguntinum, Electores Io. Hugo; Treuirensis, Iosephus Clemens Colonienfis, Philippus Guilielmus Palatinus, Maximilianus Emanuel Bauarus, Saxonis Io. Georgii III. legatus Nicolaus Baro de Gersdorf, Friderici III. Brandenburgici vero Syluester Iacobus de Danckelmann. Hi inuicem de materiis propositis & Capitulatione deliberantes, demum xiv. Ianuarii st. v. Iosephum in Regem Romanorum eligunt, plurimum hoc promouentibus Anglis Belgisque, dum interim Eleonora Magdalena ix. Ianuarii in Augustam; ipse vero Iosephus xvi. Ianuarii solenni ritu in Regem Romanorum coronaretur. * Renouato etiam foedere Augustano, de bello contra Tureas, Gallosque acriter promouendo ibidem fuit actum.

* Actum hunc electionis atque coronationis C. L. Thucelius in *Augusti Corona Augustissima Augusta Coronata* describit *Augusta 1690 f.* & Sigismundus Schmidt in *Eröffnen des Teutschen Audientz-Saal*, Frankfurt 1697. 4. Bücher-Cabinet p. IV. p. 687. Rinck p. 1059. Eur. Historicus Tom. I. p. 709. sqq. Theatr. Eur. Tom. XIII. p. 1122. Rinck *Leben Iosephi* p. I. p. 224. Zschackwitz p. 7. In Capitulationis Proœmio, nouo Exemplo mentio fit Legati Bohemici Quæ ratione etiam Principes contra hanc Capitulationem, eo quod cum ipsis non fuerit communicata, protestati fuerint, docet Müldenerus *Capit. Hæ.* p. 209. & in Præfatione.

§. LXIX.

Dum etiam fauientibus Gallis, Spira a. 1689. in cineres fuisset redacta, personæ Camerales vna Actis Cameralibus, quantum quidem transferre poterant, Francofurtum secedebant. Deliberabatur igitur in Comitibus de nouo loco iudicio Camerali destinando. Et licet Francofurtum, Suinfurtum, Hanouia, Erfurtum, pluresque vrbes proponerentur, istis tamen receptionem deprecantibus, placuit tandem Wetzlaria, vbi prima sessio d. xxxi. Ianuarii 1691. fuit habita. * Et licet de eodem iudicio in alium locum transferendo a. 1698. ageretur, desuper

con-

conquestus fuit Magistratus Wetzlarieus, ex hac quidem ratione, quod non solum hoc respectu Reformatis, atque Catholicis liberum Religionis Exercitium fuerit concessum, sed etiam plures impensæ factæ, ut eodem in loco adhuc subsistant. ** Licet etiam finito bello, Spirenses eandem restitutionem petierint. ***

* Cassander Thucelius *Electis Iuris Publ. cap. IX. Theatr. Eur. Tom. XIV. p. 492.*

** Fabri Staats-Cantzley *Tom. IV. p. 621.*

*** Fabri Staats-Cantzley *Tom. XVI. c. III. Synr. Iur. Publ. diff. XXIV. §. LIX.*

§. LXX.

Anno 1590. controuersia oriebatur de successione Saxo-Lauenburgica, dum ista domus in Iulio Francisco xix. Septembris 1689. extincto, finem haberet. Plures erant, qui in Ducatum prætenderent. Io. Georgius III. equidem Elector, per Salomonem Zaphium xxvi. Septembris possessionem adprehendebat. Nitebatur iste litteris expectatiuæ a Maximiliano I. Imp. in Comitibus Constantiensibus a. 1507. Friderico Sapientis Electori, eiusdemque fratri, Iohanni, concessis atque a. 1687. a Leopoldo Imp. confirmatis. Accedebat pactum successorium, quod cum Duce ultimo defuncto a. 1671. fuerat erectum, ab eodemque Imp. Leopoldo confirmatum. * Dum vero dicta Expectatiua a Maximiliano I. Friderico Sapientis & Iohanni Constanti concessa, ex cuius progenie hodierni Duces Saxonie lineæ Ernestinæ suborti, hi potius exinde Iura sua repetebant, quæ tanquam lineæ propria, una cum Electoratu minime fuissent translata. ** Anhaltina vero domus ad ius sanguinis prouocabat, dum communem haberet stipitem cum Lauenburgensibus. Et licet simultanea inuestitura in feudis Regalibus locum habere non possit, ipsis tamen ista fuerit concessa, atque in litteris inuestituræ sæpius confirmata, *** maxime, dum Viennæ xv. Martii 1678. cum Duce ultimo defuncto anteriora successionis pacta denuo fuissent confirmata. **** Georgius autem Guilielmus, Cellensis Dux non solum xxx. Septembris Ratzeburgum armata manu occupabat, sed etiam Saxonica insignia hinc inde adpensa deiciebat idque primum sequestri instar, dum ipse Circulo Saxonie Inferioris esset Præfectus. Inde, dum ab Henrico Leone sanguinem duceret, cuius istæ olim fuerant terræ, in easdem prætendebat, ad pacta etiam cum Volratho, Iulio Henrico & Francisco Iulio inita prouocabat. Meeklenburgica domus pacto nitebatur successorio a. 1431. inter Bernhardum Lauenburgensem & Henricum atque Iohannem Megapolitanos confectio. Defuncti Ducis vero filia, Anna Maria Francis-

ica, Philippo Guiljelmo Palatino Neoburgico nupta, & Francisca Sibylla Augusta, Ludouici Badensis coniux terram Hadeln tanquam allodium prætendebant. Ex eodem iure Eleonora Charlotta Holsatica, Francisci Henrici Saxo-Lauenburgensis filia eandem terram petebat. In Comitibus eadem causa agebatur, singulis iura sua scriptis defendentibus. Postquam vero Augustus, Poloniae Rex prætensionem suam, acceptis a Cellensi Duce sexcentis Ioachimicorum millibus renuntiasset, Saxonica domus causam suam in aula Casarea adhuc agit. Sueci interea circuli Saxonici Inferioris nomine, terram Hadeln in sequestum susceperunt, usque dum per occupationem nuperam Ducatus Bremenensis inde fuissent deiecti. *****

* Extant apud Lünigium p. spec. f. III. p. 223. & apud Levin von Ambeer p. 40.

** Extant fundamenta lineæ Albertinæ apud Levinum von Ambeer p. 89.

*** Habent tamen in hoc Anhaltini Io. Schilterum sibi contradicentem in dissertatione de Inuestitura Principum Imperii simultanea, quæ ipsius Codici Iuris Feudalis Alemannici accessit.

**** Extat illud apud Lünigium p. spec. Cont. II. f. IV. Cont. II. p. 355. Separatim pro Causa Anhaltina prodierunt *Iustitia causæ Anhaltina in successione Lauenburgica* 1695. f. Et *Gründliche Vorstellung, das die Lauenburgische Succession dem Hause Anhalt zustehe*, nebst Daniel Mithofens *Anhaltischer Genealogie* 1694. f. *Anderweitige Handlung in der Sachsen-Lauenburgischen Successions-Sache des Hauses Anhalt*. Iura quoque Anhaltina & quid in hac causa actum, defendit Becmann *Hist. Anhaltina* p. V. lib. I. c. VIII. IX.

***** Quid in hac causa actum, vna cum singulorum Prætensionibus, plenius declarat Levinus von Ambeer, siue potius Immanuel Weber in *Sachsen Lauenburgischen Streitigen Landes Anfall Hamburg* 1690. 4. *Theatr. Eur. Tom. XIII* p. 821. *Bücher-Cabinet Tom. XXI* pag. 41.

§. LXXI.

Sic etiam extincto iv. Nouembris 1690. variolorum morbo Io. Guiljelmo, Principe Iuuentutis Ienensi, controuersia oriebatur de successione. Ius cernendæ hæreditatis habebant Guiljelmus Ernestus Vinariensis & Io. Georgius Isenacensis, vtrique pari consanguinitatis iure defunctum attingentes: ast scrupulum dabat pactum xxvi. Februarii 1683. inter Io. Ernestum Saxo-Vinariensem & Io. Georgium Saxo-Isenacensem Duce horum patres initum, quo decretum, vt dicto Principe, paciscentibus adhuc viuis, defuncto, hæreditas ex æquo diuideretur. Quod si vero casus existat, vno ex iisdem defuncto, superstiti duæ hæreditatis tertie cedant, alterius paciscentis defuncti filiis, vna saltim. Quod si autem Princeps iste Ienensis vtrisque iamdum defunctis, mortuus fuerit, Vinariensibus tertia saltim pars, binæ Isenacensibus obuenant. Vtrisque paciscentibus defunctis, inter illorum filios, Guiljelmum Ernestum & Io. Ernestum Vinarienses: Io. Georgium & Io. Wilhelmum Isenacenses

ses vii. Iulii 1685. dictus Recessus confirmatur. Mortuo igitur die Principe Ienensi, Vinarienses possessionem statim adprehendunt, contradicente licet Io. Georgio Isenacensi, qui duas tertias ex pacto petebat. Agebatur de hac controuersia in congressu Erfurtensi xxviii. Decembris instituto, & licet iv. Ianuarii 1691. ibidem a Deputatis certus Tractatus usque ad ratihabitionem Ducum formaretur, istum tamen Isenacensis non adprobabant. Tandem xii. Iulii 1691. conuenit, vt ex Ienensi hereditate Vinariensibus Dornburgum cum arce & praefectura, Bürgel vrbs & praefectura, praefectura Capellendorffensis & Heusdorffensis Magdala & Gebstedt, vrbs Butteltadt, Döbritzchen, Wiegendorff, dominium supremum Apoldanum, cum iuribus quibusdam obuenirent Isenacensibus vero relinquuntur vrbs cum arce & praefectura Ienensi, Astedum cum arce & praefectura, tractus Zilpach cum foresta, dominium supremum Rembdanum cum quibusdam praediis Cameralibus. Binis Vinariensis lineae votis Comitibus inter vtramque domum diuisis.

* Fuerat iam antea controuersia de tutela Principis, inter Vinariensem & Isenacensem, de qua scriptis agebatur: a parte Isenacensis quidem prodibat *Grundmässiger Unterrichts- und Vorstellung des Herrn Herzog Johann Georgens zu Sachsen-Eisenach Hoch-Fürstl. Durch die Mit-Vormundschaft über den Unmündigen Prinzen und Lande gebühre*, Eisenach 1687. In hoc scripto etiam inter adiuncta Lit. K. & L. dicti Recessus Provisionales occurrunt. De hac controuersia agit Müller *Ann. Sax.* p. 596. 597. 598. Ipse Recessus hereditarius extat in Lünigii *p. spec. Cont. II.* p. 680. Prodit etiam huius controuersiae occasione I. Philippi Ringleri *de patris illustrium successoris Commentatio Inuidica.*

§. LXXII.

Imp. interea post Belgicum, etiam cum Carolo II. Hispanorum Guilielmo III. Magnae Britanniae Rege, & Victore Amadæo Sabaudiae Duc. concluso foedere, bellum contra Gallos strenue promouebat, formato Hagae Comitum Foederatorum conuentu. Quinque igitur belli Theatra aperiantur: in Germania, Belgio, Catalonia, Italia atque maritimum. In Germania * equidem mortuo xviii. Aprilis 1690. Carolo, Lotharingiae Duce, supremam Exercitus Imperialis curam suscipiebat Maximilianus Emanuel Bauariae Elector, aduentante etiam cum copiis suis Io. Georgio III. Saxoniae Electore. ** Accedebant copiae Lüneburgenses ac Hassiacae, quibus Exercitus Imperialis plurimum augebatur. Conuenerat equidem inter Duces militares, vt Bauariae Elector cum exercitus parte in Burgundiae Comitatum irrumperet, dum interea Rheni limites defenderet Saxoniae Elector. Sed, dum casis Foederatis ad Floriacum Brandenburgiae, illis in subsidium venire necessum haberent, Delphino *** cum

magno exercitu in Germaniam properanti vix resistere audebant, Marchione**** d' Vxelles Brisgouiam deuastante. Insequenti anno 1691. Saxonix Elector præter suas, etiam Franconicis atque Sueuicis copiis stipatus, ad Sandhouam Rhenum equidem transibat, Gallis vero retrocedentibus, nihil memoria dignum agebatur, Gallis interea omnia cis Rhenum, atque inter hæc Pfortzhemum diripientibus. Tandem morbis in exercitu inualescentibus, cis Rhenum regredi coguntur Imperiales, ipso Electore 11 Septembris 1691. Tubingæ, quo æger delatus fuerat, moriente. Et licet Galli Moguntiam proditione capere auderent, hac tamen detecta, irritus fuit conatus. ***** Anno 1692. exercitum ducebat Christianus Ernestus Brandenburgensis Marchio, cui Carolus Hassiæ Landgravius accedebat. Postquam isti prope Manhemium Rhenum transgressi, Gallos copiis inferiores adoriri cogitabant, qui tamen prope Spiram castra admodum firmauerant. ***** Postquam autem Cassellianus ad oppugnationem castri Ebernburgensis abiisset, Galli ad fortalitium Ludouici Rhenum transeuntes, Fridericum Carolum Württembergici Ducatus Administratorem contra ipsos cum quatuor militum millibus missum profligant, ipsumque Ducem, copiis ipsius vel caesis vel captis, captiuum Parisios ducunt. † Exeunte equidem anno Rheinfellam arcem Tallardo Duce Galli oppugnabant, sed, dum Rheni transitum Foederatis atque accessum ad subiacens oppidum S. Goari non impedirent, obsessi nouis insuper copiis & belli necessariis firmati, acriter resistebant, vt aduentantibus in auxilium Hassis, cedere tandem Galli fuissent coacti. ††

* In Recueil Tom. IV. p. 583. extat declaratio belli a Ludouico XIV. Belgis 16. Novembris 1688. facta. Eadem 15. Aprilis 1689. Hispanis facta p. 593. Tractatus vero inter Carolum II. & Victorem Amadeum p. 607. inter Leopoldum & eundem p. 608. Fæder hoc, quod *die grosse Alliantz* vocari solet apud du Mont Tom. I. p. 274. sqq.

** Rinck p. 1084. Eur. Historicus Tom. I. p. 833.

*** Rinck p. 1086.

**** Rinck c. l.

***** Rinck p. 1115. Eur. Historicus Tom. I. p. 1037. 1047. 1067.

***** Rinck p. 1137. Eur. Historicus Tom. II. p. 1269. Lettres Hist. Dec. 92. pag. 668.

† Rinck p. 1138.

†† Theatr. Eur. Tom. XIV. p. 503. Rinck p. 1139 Eur. Historicus Tom. II. p. 1295. Lettres Hist. Janu. 93. p. 112.

§. LXXIII.

Anno 1692. nonus Electoratus Collegio Electorali accedebat.
Age.

Agebatur de eodem iam Augustæ 1690. dum Ernestus Augustus hanc dignitatem scripto peteret, negotium plurimum promouente Guiljelmo III. Magnæ Britannæ Rege. Imp. enim de eodem, Collegio Electorali proposuerat, nihil tamen tunc fuit conclusum. * Ast, initis XII. Martii 1692. Viennæ cum Imp. pactis, Electoratus iste his conditionibus confirmabatur, atque Ernestus Augustus inuestiebatur, combinatis Cellensis & Hannoueranz ditionis terris, secundum ius Primogenituræ successio in Electoratum ad descendentes saltem Ernesti Augusti, primi adquirentis deuolueretur. E contrario nouus Elector Imp. ad bellum Turcicum per biennium sex militum millia, & hoc finito, vsque ad finem belli duo millia, totidem etiam ad bellum Gallicum promittit, vna cum quingentis Ioachimicorum millibus, & voto semper in electione Imp. vel Regis Romanorum domui Austriacæ concedendo, adiecto officio Archiuexilliferi Imperii. ** His pactis, Imp. singulis Electoribus hoc XXVII. Maii 1692. significat. *** Moguntinus, Bauarus, Saxo & Brandenburgicus Electoratum quidem adprobabant, non æque modum, dum concessio Electoratus a solo Imp. facta. Contradicebant plane Treuirenensis, Colonienensis & Palatinus Elector, qui solius Cæsaris hoc minime esse proponebant, contrariari nouum hunc Electoratum A. B. & quod ipsi tanquam Catholici potissimum vrgebant, augeri numerum Protestantium. In Principum Collegio plures erant, qui nouo Electoratu se opponerent; inter quos præcipue Episcopus Herbipolitanus, Monasteriensis, Hildesheimensis, Dux Saxo-Gothanus, Guelferbytanus, Marchio Badensis, Landgrauius Hasso-Cassellanus, Rex Daniz tanquam Dux Holfatiæ, & Megapolitanus, qui nouum hunc Electoratum A. B. & potissimum Paci Westphalicæ dicerent esse contrarium, eundem ansam dare oligarchiæ Electorum, si potentiores ex Principum Collegio in Electorale transferantur. Potissimum Antonius Vricus Guelferbytanus se opponebat, hac ratione iura Maioratus in domo Brunsvico-Lüneburgensi hucusque vsitata, euerti, sibi potius tanquam Familiæ Seniori hunc Electoratum deberi, immo lineam Guelferbytanam a successione plane esse exclusam. Exinde factum, vt dicti Principes Ratisbonæ XVI. Ianuarii 1693. contra hunc nouum Electoratum Unionem inirent, quæ Francofurti ad Mœnum 1695. fuit confirmata. Hac ipsa Electoratum plane euertere conabantur, ipsi etiam contradicentes dicti *die wieder die neunnde Chur correspondirende Fürsten*. **** Nec deerant morus in ipsa domo Hannouerana, Maximiliano Principe secundo-genito contra Te-

stamentum paternum, quo combinato Ducatu Cellensi & Hannoverano Ius Primogenituræ introducebatur, idemque ab Ordinibus Provincialibus iuramento confirmabatur, protestante. *****

* Rinck p. 1148.

** Extat illud in Eur. Herold p. I. p. 313. & in Lünigii *Teutschen Reichs-Archiv* p. spec. sect. I. p. 167. Zschackwitz p. 185. Rinck p. 1152. Ceremonie investituræ describuntur in *Lettres Hist.* Jan. 93. p. 108. Febr. 93. p. 127. 189.

*** Rinck p. 1158.

**** Rationes contra Electoratum late exponit Eur. Herold. p. I. p. 315. Cassander Thucelius *Electis Iur. Publici* cap. II. III. Fabri *Staats-Cantzelley* Tom. V. c. VI. p. 239. *Theatr. Eur.* Tom. XIV. p. 313. Zschackwitz p. 185. *Lettres Histor.* Nov. 92. p. 548. Guelferbytani Protestatio extat apud Lünigium *Reichs-Archiv* p. spec. f. IV. p. 162. Unio vero Francofurtensis de a. 1695. f. I. p. 361. Facit huc etiam *Entretien d'Imperial & d'Eugene sur l'affaire du Neuvieme Electorat*, 1695. 8. Inter Adami Cortreni Opera Tomo IV. reperiuntur *observata Historico-Politica de Nono Electoratu*.

***** *Lettres Histor.* Janu. 1692. p. 103. Febr. p. 227. Août p. 211. May 93. p. 513. *Idill.* 93. p. 70.

§. LXXIV.

Neque tamen de solo Electoratu erat controversia, sed etiam de Officio Electoratui adnexo. Investitus enim novus Elector insimul de officio Archivexilliferi Imperii, ita, ut in solenni Curia Imp. vexillum Imperii maius *des Reichs Ertzfahne* præferret. Huic officio non adeo contradicebat Saxonix Elector, qui hoc tanquam Imperii Archi-Marschallus sibi vindicabat, eo quod Novus Elector declararet, se officio Saxonico, quod bellicum sit, nullum adlaturum esse præiudicium, sed auxilium saltem officium petere, quod non nisi in solenni Curia præstandum, dum Saxo Imp. gladium præferret. * Protestabatur tamen de eodem Dux Würtenbergensis, qui munus hoc Archivexilliferi Imperii, ratione castri Gröningensis sibi vindicabat, cui quidem opposebatur, Vexillum Gröningense non esse maius Imperii, sed vel vexillum Suevicum Provinciale, vel vexillum in motibus subitaneis geri solitum, *des Reichs Sturmflagne*, cui vexillum Imperiale a Summo Officiali in coronatione Imp. gerendum nullum adferat præiudicium. ** Mansit tamen hoc officium in suspenso, usque dum Palatinus in locum pristinum & munus Archidapiferatus fuisset restitutus, tunc enim & Archithesaurarii Officium Electori Brunsvico-Lüneburgensi cessit, ad quod communi concluso Comitiali xiii. Ianuarii 1710. fuit constitutus, *** idque vni cum

cum ipso Electoratu nupera Capitulatione Carolina **** confirmatum. Restituto tamen in pristinum Bauaro, hoc Archithesaurarii munus Palatino iterum obuenerit.

* Enr. Herold p. I. p. 253.

** Scripta de eo contraria extant in Cassandri Thuecii *Electis Iuris Publici cap. IV.* & in *VVeichselschreiben vom Reichs-Bannier, Hannover 1695. 4.* Hannoverana Leibnitium; Württembergensia Kulpisium agnoscunt auctorem. Io. Mich. Weinrich *de vexillis & vexilliferis.* Rinck p. 1160. De hac controuersia & vexillorum Imperii differentiis, videri potest *Synt. Iur. Publ. diff. XXIII. §. VIII. sqq.*

*** Fabri Staats-Cantzelley *Tom. XV. c. XII.*

**** *Art. III.*

§. LXXV.

Sequentibus annis, in Belgio maiori seruiore bellum gerebatur quam in Germania. Anno 1693. dum Ludouicus Badensis ad Heilbrunnam consideret, Galli Heidelbergam XIII. Maii st. v. vel proditione vel insigni negligentia Heidersdorfii, qui præerat, ideoque meritis poenis adiciebatur,* subito capiunt, in ipsa hac vrbe & vniuerso Palatinatu nimum sæuientes, nec sepulcris parcentes, indeque Darmstadtiones & Württembergenses terras diripiunt, Francofurtum terrent** Anno 1694. Ludouicus Badensis maiores longe Gallorum copias sub Lorgio Marschallo, accedente etiam Delphino ipsum inuadentes, magna fortitudine detinebat, ne perrumperent. *** Postea Ludouicus Rhenum transiens, Alsatiæ grauis erat. **** Nec felicior annus erat 1695. dum Ludouicus Princeps Hassiæ copiis in Belgio & Saxonici in Vngaria agentibus, esset destitutus. Anno 1696. concluso inter sex Circulos Superiores, Rhénanos vtrosq; Franconicum, Westphalicum, Suevicum & Bauaricum Francofurti foedere, exercitum sexaginta millium colligebant, ***** & Ludouicus Badensis Rhenum ad Moguntiam transiens, Gallorum castra tormentis conquassabat. ***** Vltimum belli in Germania erat occupatio arcis Ebernburg xxvii. Septembris 1697. facta. *****

* Rinck p. 1170. Eur. Historicus *Tom. II. p. 1339.* *Lettres Hist. Juin. 93. p. 631. & Iuill. p. 73.* vbi etiam executio contra Heidersdorfium exponitur.

** Eur. Historicus *Tom. II. p. 1373.* Bücher-Cabinet *Tom. XXII. p. 205.* *Theatr. Eur. Tom. XIV. p. 448.*

*** Rinck p. 1191. Bücher-Cabinet p. XXII. p. 213. *Lettres Hist. Iuill. 93 p. 77.*

**** Rinck p. 1192. *Lett. Hist. Août. 93. p. 150. Août p. 164. Oct. 94. p. 415. & p. 417.* Litteræ ex castris Germanorum desuper scriptæ inseruntur, in quibus: nous auons changé de Camp, plusieurs fois; le Prince de Bade a quitté l'Armée, pour s'aller promener, & l'on ne sçait qu'en dire. On voyoit cependant des préparatifs mais on n'en conceuoit pas bonno

bonne opinion, parce que tantôt on y remarquoit beaucoup d'empressement, & tantôt on n'en parloit plus; outre que nous savions que le Prince de Bade avoit fait diverses fois des instances infructueuses, & que ses bonnes intentions trouvoient souvent des achopemens.

**** De hoc Francofurtensi congressu, Faber in der Staats-Cantzelley Tom. II. p. 505. ubi etiam Litteræ ad Belgii Ordines, in quibus: & conclusum iam est inter hos Circulos, aliud quoddam fœdus in tempora belli æque ac Pacis pro Defensione mutua perpetuandum, cuius virtute Electores, Principes ac Status in eo comprehensi, ad instruendum Exercitum sexaginta millium militum bene exercitatorum, quo proxima æstate, tuenda patria viderentur, sese invicem obligarunt.

***** Rinck p. 1225. Bücher-Cabinet p. 217. Lettr. Hist. Orl. 96. p. 449. Avr. 97. p. 399.

***** Eur. Historicus Tom II. p. 1878. Bücher-Cabinet p. XXII. p. 219. Lettres Hist. Orl. 97. p. 468.

§. LXXVI.

Durante hoc bello, novi per Saxoniam inferiorem motus. Dum enim Georgius Guilielmus Dux Cellensis nova Ratzeburgo munimenta præduceret, in præiudicium hoc sibi fore ratus Christianus V. Daniæ Rex Ratzeburgum munimentis nondum satis perfectis, adoriebatur, & vi armata oppugnabat. Interuentu tamen Imp. Regum Angliæ, Sueciæ, Belgarum & Electoris Brandenburgici Hamburgi xxix. Septembris 1693. negotium componitur, ut nova Ratzeburgi munimenta solo iterum æquarentur. *

* Rinck p. 1185. Extat ipsa Compositio in Recueil Tom. IV. p. 631. Lünig p. 89. f. IV. p. 163. Lettres Hist. Sept. 93. p. 318. Capitulatio. Nov. 93. p. 511.

§. LXXVII.

Mortuo Kl. Februarii 1694. Io. Ludouico Barone d'Eltern, Episcopo Leodiensi, bini erant Candidati, qui Episcopatum adpetebant, Iosephus Clemens Colonix Elector, & Ludouicus Antonius, Magnus Ordinis Teutonici Magister ex domo Palatina. Quadraginta sex aderant Canonici, quorum facta xx. Aprilis electione, viginti quatuor votum dabant Coloniensi, qui ab Innocentio XI. Papa breue eligibilitatis fuerat adeptus, reliqui viginti duo, quorum præcipuus erat Decanus de Mean fauebant Magistro Ordinis Teutonici. Isti proclamari faciebant Coloniensem campanis pulsatis, sonantibus tormentis, Belgarum legato ipsi desuper gratulante. Reliqui viginti duo vero contra hanc electionem non solum protestabantur, sed etiam in domum Decani abeuntes xxi. Aprilis vnanimi ore Magistrum Ordinis Teutonici Episcopum eligunt, & dum Cathedrali Ecclesia prohiberentur, campanas plurium Ecclesiarum aliarum pulsari faciebant, ipsi etiam plures ex præfectis desuper gratulabantur. Causa ad Comitum atque ad Papam deferrebatur. Et licet mortuo 16.

Maii

Maii Magno Magistro, Canonici ipsi deuoti nouam electionem fieri uellent, Ludouicum Neuburgicum Episcopum Vratislauiensem designantes: contradicebant tamen reliqui, eo quod Colonienſis electio iamdum legitime fuiſſet facta. ** Proceſtabatur Galliz Rex contra modum procedendi in hac electione per Cardinalem de Bouillon binis vicibus ix. & xx. Aprilis *** quod ab Electione fuerit reiectus. Inſtituta ſuper hoc negotio Cardinalium Congregatione, Colonienſis non ab Imperio ſolum, ſed a Papa etiam in hoc Episcopatu fuit confirmatus. ****

* Lettres Hiſt. Febr. 94. p. 153. Avr. 94. p. 418.

** Controuerſia hxc plenius exponitur in Lettres Hiſtor. Mai 94. p. 524. p. 583. Iuin p. 585.

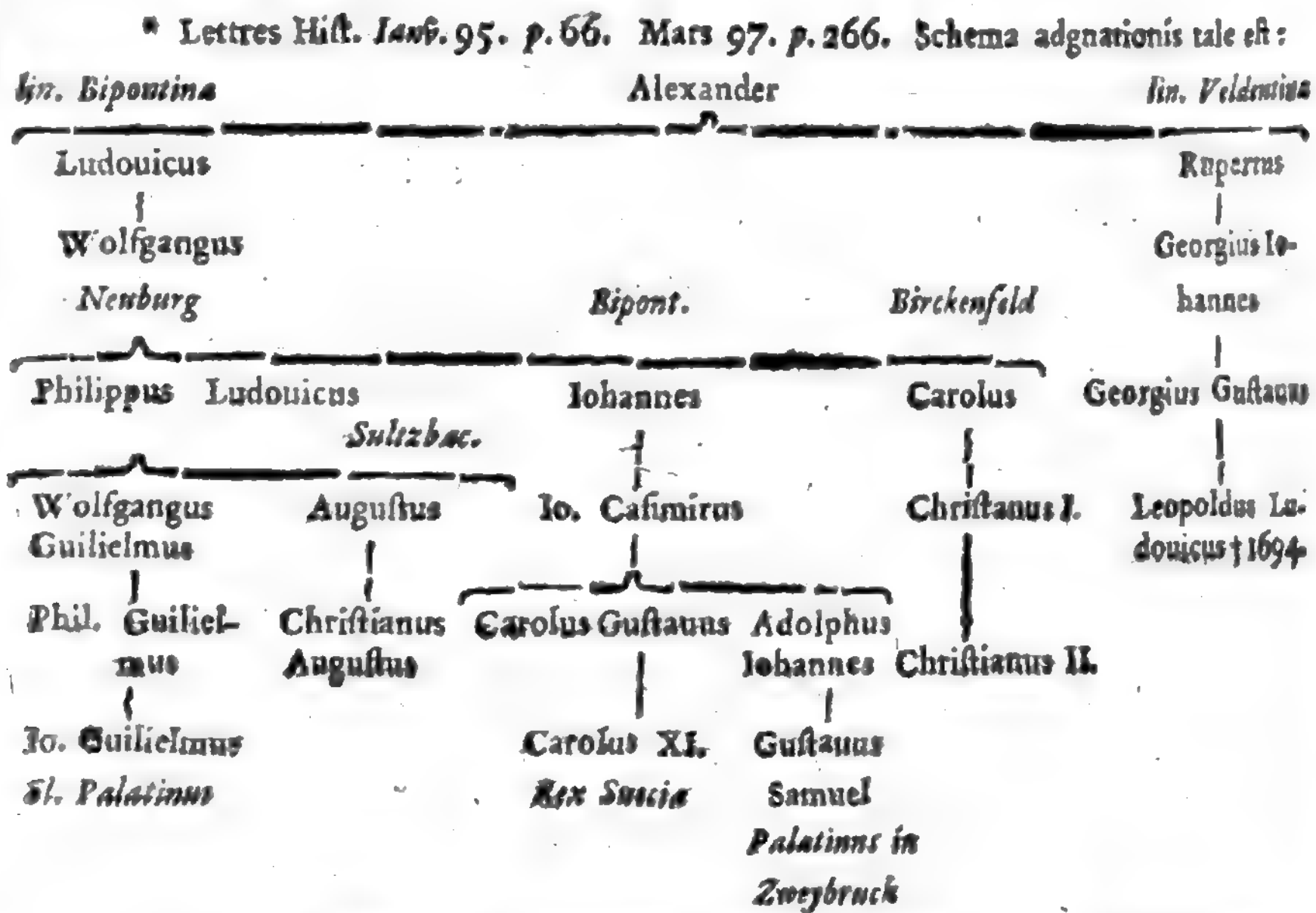
*** Lettres Hiſt. May p. 544. Iuin p. 586.

**** Extat decretum Congregationis, Romæ XVIII. Septembris 1694. in Lettres Hiſtor. Oct. 94. p. 429.

§. LXXVIII.

Mortuo Argentorati xxix. Septembris 1694. Leopoldo Ludouico Comite Palatino, lineæ Veldentinæ ultimo, controuerſia oriebatur de ſucceſſione. Præſtendebat eandem Chriſtianus, Comes Palatinus lineæ Birckenfeldenſis & Chriſtianus Sultzbacenſis, tanquam proximi adgnati, pari adgnationis gradu; * Carolus Suecorum Rex, tanquam Palatinus Bipontinus, eo quod linea Veldentina cum Bipontina communi ſtipite gauderet, & Comitatus Lützelſteinienſis commune ſemper fuerit lineæ Bipontinæ apanagium: maxime uero, quod teſtamento ultimo defuncti hæres fuerit ſcriptus. Palatinus Elector ius Primogenituræ adlegabat, quod ipſe caput ſit familiæ, atque Comitatus iſte Fideicommiſſo ſubiaceat. Chriſtianus primum Birckenfeldenſis Comitatus Lützelſteinienſis poſſeſſionem adprehendebat, atque ab Episcopo Argentoratensi Francisco Egone Fürſtenbergio inueſtituram petebat, qui tamen ſeudum hoc tanquam apertum, in Curia feudali, nec citatis nec auditis adgnatis, declarabat, & Gallorum ope eiſdem poſſeſſionem adprehendebat. Contradicebat etiam Birckenfeldenſi Regimen Bipontinum, & contra eiſdem poſſeſſionem proteſtabatur. Chriſtianus autem in Camera Briſacenſi contra Episcopum agebat, decernebatur Proceſſus, partes citabantur, & per ſententiam xxiv. Septembris 1695, Chriſtiano Birckenfeldenſi poſſeſſio Comitatus Lützelſteinienſis decernebatur, idemque in poſſeſſionem mittebatur. Palatinus uero Elector Lützelſteinienſem arcem vna cum Comitatu militari manu occupabat, exinde a Gallis deiectus. Per pacem Ryſwicenſem reſtituebatur iſte Comitatus, ſaluis tamen præſtendentium

iuribus. ** Ast xxvii. Decembris 1697. Palatinus Elector Comitatus eiusdem possessionem denuo adprehendebat, *** protestante desuper & Birckenfeldensi & Suecorum Rege, qui etiam de Palatino, tanquam pa- eis publicæ turbatore & spoliatore conquerebatur, cum ipse iam antea possessionem adprehenderit. Palatini etiam armata manu ipsius ditio- nes pertransiissent. In Colmariensi tamen Tribunali per sententiam xxv. Februarii 1699. hic Comitatus Palatino Birckenfeldensi fuit adsignatus, desuper protestante in Comitiiis Germanicis Electore Palatino. **** Dum interim Lützelsteinensis arx cum Comitatu a Birckenfeldensi, Velden- tina vero ab Electore Palatino possideatur, controuersia ista nondum plane composita.



** Art. X. quantum ad Principatum Veldenzia & qua sub nomine dicti Principatus ant Lauteressensis defunctus Princeps Leopoldus Ludonicus Comes Palatinus Rheni possederat, restituentur iuxta §. quartum & indicem a Legatione Gallica exhibitum, salvis cunctisque pretendensium tam in possessorio quam petitorio iuribus.

*** Lettr. Hist. Febr. 98. p. 187.
 **** Acta hæc extant in Fabri Staats-Cantzolley Tom. V. c. VIII.

§. LXXIX.

Alterum belli Theatrum a. 1690. in Belgio aperiatur. Declarato enim contra Gallos bello, * Luxenburgicus Gallicum exercitum ducebat, & traiecto in Namurcensi prouincia Sibi fluuio, repulsis, qui transitum ipsi prohiberent, acie cum Hispanis Belgisque sub Georgio Friderico Waldecciz Principe prope Floriacum Brabantiz, exeunte Iunio, configit, eosdemque post acerrimam victoriam deuincit, sex illorum millibus caesis, multis captis, ipsis etiam castris, Waldeccio Exercitus reliquias Bruxellas ducente. ** Insequenti anno 1691. Ianuario mense, Guilielmus III. Magnæ Britanniz Rex, ex Anglia Hagam Comitum se conferebat, vt bellum contra Gallos promoueret. Ast, dum tempus adhuc consultationibus Foederati tererent xxii. Martii Montes Hannoniz ipse obsidebat Gallorum Rex, exercitu sexaginta sex hominum stipatus. *** Guilielmus equidem copias ex hybernis educebat, vrbi subuenturus, dum autem Galli indies magis adhuc fuissent firmati, accedente etiam clerici cuiusdam prodicione, vrbs, vi. Aprilis 1691. ad deditionem fuit compulsa, inspectante Foederatorum exercitu. **** Inde exeunte Maio. Leodium per triduum ignitis globis tentatur, sed aduentante in auxilium Foederatorum exercitu, iterum relinquitur. ***** Luxenburgicus etiam Dux ix. Septembris st. v. 1691. Foederatorum exercitum, ad Leusam Brabantiz inuadebat, his tamen victoribus. ***** Postquam exeunte hoc anno, Bauariz Elector Belgii Hispanici Pro-Rex constitutus fuisset, ***** Maio mense 1692. ipse præsens Gallorum Rex obsidet, atque urbem ineunte Iunio, post trium hebdomadam spatium, arcem xxviii. Iunii capit. ***** Foederatorum exercitu inspectante, & suppetias ferre ob Gallorum potentiam nimiam haut auso. Post hæc iii. Augusti Guilielmus Rex vna cum Bauaro, Luxenburgicum Ducem ad Stenkerckam Hannoniz adoriebatur. Sed Gallos per proditorem Bauarum monitos, paratos inueniebat. Et licet primo impetu Gallorum Ordines perrupissent Foederati, iniquo tamen loco constituti erant, vt equites suos accersere minime possent: hoc ipso Galli incitati, victores repellunt, campum recipiunt, vt Foederati se sensim subducere cogerentur. Illis tamen cruenta fuit victoria, vt plures suorum desiderarent, quam Foederati. † Bouffierius posthæc viii. Octobris st. v. Caroloregium & Huium ignitis globulis frustra tentabat. †† Exeunte hoc anno Galli Furnas & Dixmudam parum resistentes, capiunt. ††† Anno 1693, dum Foederati magno

collecto exercitu Gallis se opponerent, hi, ut ipsorum vires distraherent, Huium inuadebant, & variorum locorum, Leodii inprimis, obsidionem simulabant, ut Guilielmus illis seruandis copias submitteret. His igitur debilitatus, Luxemburgicus Dux eundem xxviii. Iulii st. n. ad Tirlemontium, Brabantiae oppidum, siue Landam inopine adgreditur, & licet Galli, occupatis Foederatorum tormentis, proelii aream retinerent, multos tamen praefectos & fortiores milites e suis desiderabant. †††† Post hanc victoriam, Ludouicus Rex Foederatis pacem offerebat, quam tamen isti ob iniquas condiciones reiciebant. Inde Carolo regium Namurcensis Comitatus, a Villaregio Mareschallo ab Idibus Septembris obsessum atque igne nimium angustatum, post quam satis iam fuisset dirutum, xi. Octobris Gallis deditur, ††††† Foederati vero Huium & Dixmudam occupant. Anno 1695. dum Namurcum obsiderent Foederati, Villaregius Dixmudam, praefectorum, Ellenbergeri potissimum negligentia capit, qui ideo meritis poenis fuerunt subiecti. †††††† Bruxellarum vero urbem Brabantiae & Metropolim innumero fere ignitorum globulorum immissione vexat, ††††††† hoc ipso Namurci obsidionem impediturus: at constantes in proposito Foederati, iv. Augusti urbem, & ii. Septembris arcem, post acerrimam Boufflerii defensionem, vel decem suorum millibus amissis, Villaregio cum immenso exercitu inspectante, & auxilium frustra tentante, deditioe capiunt. Licet autem honestis conditionibus milites praesidarii egressum fuissent pacti, Dux tamen illorum Boufflerius detentus, & Traiectum missus fuit, eo quod Dixmudae & Furnarum praesidia Galli, contra datam fidem detinuissent. His tamen liberatis, & Boufflerius dimissus est. †††††††† His ita peractis, pacis potius quam belli consilia feruebant, nisi quod Athum adhuc a Gallis vi. Iunii occuparetur. ††††††††

* In Recueil Tom. IV. p. 593. reperitur declaratio belli contra Hispanos, de dato 15. Aprilis 1689. Declaratio vero Hispanica Bruxellis III. Maii 1689. in Europäischen Historico Tom. I. p. 524.

** Eur. Historicus Tom. I. p. 884. Mem. de la Guerre de Flandre Tom. I. p. 98. *il y eut six mille hommes tuez des ennemis, sept mille prisonniers, & parmi ces derniers on comptoit neuf cens Officiers. Cette villoire fut fort disputée & si elle fut glorieuse a la France, elle luy costa bien cher. L' Infanterie Hollandoise fit des prodiges de valeur, de sorte, que si elle auoit été soutenue par la Cavalerie, le Duc de Luxembourg courroit risque de perdre la Bataille non obstant sa grande superiorité.*

*** Eur. Historicus Tom. I. p. 995. Mem. de la Guerre Tom. I. p. 108. qui etiam addit: *tandis que l' Artillerie jouoit sur cette Place, & que les Soldats montoient la tranchée,*

Les Généraux tenoient le Bal dans leurs Tentes avec les Dames de la Cour qui avoient suivi l'Armée.

**** Eur. Historicus Tom. I. p. 1005. Theatr. Eur. Tom. XIV. p. 51.

***** Eur. Historicus Tom. I. p. 1013.

***** Eur. Historicus Tom. I. p. 1068 inter Chebras & Blicby, Gallis extremum agmen die Arriere Garde inuadentibus. Mem. de la Guerre Tom. I. p. 109.

***** Eur. Historicus Tom. I. p. 1154. Rinck p. 1130. Lettres Hist. Lanf.

1692 pag. 87.

***** Eur. Historicus Tom. II. p. 1197. Mem. de la Guerre Tom. I. p. 125. Theatr. Eur. Tom. XIV. p. 268. Lettres Hist. Iuin. 1692. p. 629. 681. Iuif. p. 684.

† Eur. Historicus Tom. II. p. 1231. Mem. de la Guerre Tom. I. p. 134. proditorum vocant Millevois Musicum Bavaricum, sed addunt: *Cependant, on n'a point fait façon de publier dans le monde, que Son Altesse Electorale avoit la connoissance de tout ce que faisoit Millevois: Et dans la suite on a attribué tous les mauvais succès que le Roi d'Angleterre avoit eu dans ses entreprises, aux intelligences secrètes que ce Prince entretenoit avec la Cour de France.* Lettr. Hist. Aout 1692. p. 225. Sept. p. 301. 348.

†† Eur. Historicus Tom. II. p. 1280. 1293. Lettres Hist. Nof. 92. p. 586.

††† Eur. Historicus Tom. II. p. 1293.

†††† Theatr. Eur. Tom. XIV. p. 464. Lettres Hist. Aout 93. p. 210. Eur. Historicus Tom. II. p. 1385. Mem. de la Guerre Tom. I. p. 137.

††††† Theatr. Eur. Tom. XIV. p. 171. Europ. Historicus Tom. II. p. 1417. Mem. de la Guerre Tom. I. p. 154. Lettr. Hist. Oct. 93. p. 451. Capitulation p. 542.

†††††† Lettr. Hist. Aout 95. p. 219. Sententia mortis contra ipsum Gandavi IV. Nouembris 1695. pronuntiata, extat in Lettres Hist. Dec. 95. p. 669.

††††††† Lettr. Hist. Sept. 95. p. 306. Eur. Historicus Tom. II. p. 1668.

†††††††† Lettr. Hist. Sept. 95. p. 328. 436. Eur. Historicus Tom. II. p. 1641. 1661. 1672. Mem. de la Guerre Tom. I. p. 162. qui etiam tradit, Cohortium deditionem plurimum promouisse. Lettres Hist. Oct. 94. pag. 433. Aout 95. pag. 183.

††††††††† Theatr. Eur. Tom. XIV. p. 763. Eur. Historicus p. 1827. 1846. Mem. de la Guerre Tom. I. p. 188. Lettr. Hist. Iuin. 97. pag. 673.

S. LXXX.

Tertium Theatrum in Italia erat. Sabaudia enim Dux, Victor Amadæus, postquam Fœderatis accessisset, * & milite Hispanico fuisset firmatus, contra Gallos agebat, Mareschallo de Catinat, qui copiis longe inferior erat, retrocedente. Post aliquot conflictus XVIII. Augusti 1690. proelium ad Staffordam prope Salucium conferebatur, vbi Dux non expectata Germanorum, quos Eugenius adducebat, aduentu, fortiter licet pugnans, Gallosque primo impetu retundens, tandem profligatur, vt parum abfuisset, quin totus ipsius exercitus deleteretur; Occisi fuerunt bis mille, sexcenti & ultra capti, cum omnibus impedi-

mentis. ** Hac victoria parta, Galli Salucium, Saulianum, Fossanum, Chamberium & plerasque Ducatus Sabaudici vrbes partim sine sanguine recipiunt. *** Susa etiam xi. Nouembris st. n. 1690. se dedit. **** Martio mense 1691. Niceam in Liguria finibus sitam Galli obsidebant, eandemque, globo igniuono in turrin nitrato puluere plenam illapso, huiusque copia obsessos priuante, vna cum arce in suam redigunt potestatem, Iunio mense Auelliana oppido in Subalpinis, Galli potiuntur, & Villa Franca, Carmaniola etiam post breuem obsidionem recipiunt. ***** Cunei tamen obsidionem non sine suorum damno relinquere iterum fuerunt coacti, Eugenio Principe cum Foederatorum exercitu obsessis in auxilium veniente. ***** Dum etiam Bauariae Elector Sabaudiae Duci se iunxisset, Carmaniola hic recuperat, magna inibi reperta Commeatus copia, Galli etiam Salutium, Saulianum, Fossanum deserunt. ***** In Sabaudia vero Galli xxi. Decembris Montmelianum per quatuordecim menses laxius inclusum, postquam per triginta septem dies actius fuisset obessum, dum globus ignitus forte fortuna in fossas subterraneas puluere nitrato repletas incidens vallum euer-tisset, inter asperrima hyemis incommoda ad deditionem cogitur, quod vnicum adhuc fuerat Ducis in Sabaudia propugnaculum. ***** Waldensibus tamen, Gallis plurimum damni inferentibus. Anno 1692. equidem Galliae Rex varie tentabat, qua ratione vel Sabaudiae Ducem a Foederatis abstraheret, vel contra Imp. Italiae Principum Foedus firmaret, misso ad ipsum Chanlæo. Pacem equidem Dux haut abnuebat, si Rex ablata omnia restitueret, munimenta Casalio & Pinarolio præducta, destrueret, sed Rege hæc concedere nolente, † Dux Augusto mense in Delphinatum irrumpit, Ebrodunum, vulgo Ambrun post decem dierum obsidionem, Vapincum aliaque oppida capit, omnem prouinciam terrore implet, ita vt Lugduno etiam & Gratianopoli metueretur, ob inopinatum tamen aduersæ valetudinis casum, ipse multis tributis impositis, & oppidis quibusdam igne deletis, in Pedemontium regreditur, non sine suspitione factæ iamdum cum Gallis pacis arcanae. †† Insequenti anno 1693. Foederati, post vastatam Perusinam vallem atque expugnatam S. Brigittæ arcem, Pinarolium ignitorum globulorum immisione frustra vexant, ††† & postquam Catinatus Mareschallus nouis viribus firmatus, ipsis obuiam iuisset, fit ad Marsagliam siue Orbasanum, territorii Sauliani in Pedemontio, instante Duce, contradicentibus licet Hispanorum præfectis, iv. Octobris atrox proelium, in quo victores Galli, cruenta tamen

viſtoria, Principe Eugenio licet, qui aciei medium ducebat, fortiter reſiſtente. ††† Galli igitur, loca quædam Taurino vicina incendunt, Cunei obſidionem fruſtra moliantur. Anno 1695. Kl. Iulii ſt. v. poſt viginti ſex dierum obſidionem, Caſalium Montisferratenſis Marchionatus munitiſſimum oppidum Fœderatis deditur; his legibus, prout iam ante cum Duce conuenerat, vt arx non ſolum, ſed etiam munimenta ſolo æquentur, Ciuitas muro ſaltem cinſta, Mantuano Duci Domino ſuo anteriori reſtituatur. †††† Tandem vero, renouato licet cum Leopoldo & Belgis Fœderatis xxi. Septembris 1695. fœdere, ††††† conciliante potiſſimum Innocentio XII. Papa, Sabaudix Dux Lauretti cum Gallorum legatis pacem concludebat arcanam. Poſtquam enim partim ob ſecretos Belgarum Traſtatus, Bruxellis & Gandani inſtitutos, ſuſpicionem caperet, partim etiam Guilielmus III. M. Britannix Rex in Pinarolii reſtitutionem conſentire noller, meliores pacis conditiones a Gallis, quam procurantibus Fœderatis, ſperabat, quam litteris ſuis ad Aurelianenſem ſcriptis, Ducisſa plurimum promouebat. * Et licet ineunte anno 1696. omnia ad bellum pararentur, ipſe Dux nil tamen aliud quærebat, quam qua ratione Germanorum militem præſidiarum, ex munimentis ſuis eliceret. Hoc tanquam ad ſingularem expeditionem factò, in caſtris ſuis xii. Iunii inducias facit publicari ** demum xxix. Auguſti Auguſtæ Taurinorum pax, de qua iam pridem conuenerat, fuit ſignata, his conditionibus, vt Duci omnia loca oblata, Pinarolium etiam, ſed deſtructis munimentis reſtituantur, Maria Adelheid, Ducis Primogenita, Burgundix Duci collocaretur, conſeſſis ipſi quatuor nyriadibus librarum Gallicarum. Male equidem hæc pax habebat Fœderatos, qui deſuper proteſtabantur, ſed, dum elapſis induciis vsque ad xv. Septembris conſeſſis, ipſe Dux, cum Gallorum exercitu Valentiam Mediolanenſis Ducatus urbem obſideret, *** promouebat hoc Italix Neutralitatem, quam plurimum Galli adpetebant, Vigeuani vii. Octobris 1696. conſuſam. Fœderatorum copix acceptis ingentibus pecuniæ ſummis, quas Italix Principes præſtabant, Italiam relinquunt. ****

* Theatr. Eur. Tom. XIII. p. 1066. Rinck p. 1087. Leben Eugeniï p. 311. Extat ſædus Leopoldi cum Viſtore Amadeo Duce Sabaudix Auguſtæ Taurinorum IV. Iunii 1694. conſuſum, in Recueil Tom. IV. p. 608. Eur. Hiſtoricus Tom. I. p. 859.

** Rinck p. 1090. Eur. Hiſtoricus Tom. I. p. 902. Leben Eugeniï p. 321.

*** Eur. Hiſtoricus Tom. I. p. 906. Leben Eugeniï p. 323.

**** Eur. Hiſtoricus Tom. I. p. 952. Leben Eugeniï p. 329.

***** Eur. Historicus *Tom. I.* p. 997. 1003. Rinck p. 1116. *Leben Eugenii* p. 338

***** *Leben Eugenii* p. 350. Rinck p. 1117. Eur. Historicus *Tom. I.* p. 1020.

***** Eur. Historicus *Tom. I.* p. 1071. *Leben Eugenii* p. 353.

***** *Theatr. Eur. Tom. XIV.* p. 68. Eur. Historicus *Tom. I.* p. 977. 1049. 1114.

Rinck p. 1117. *Leben Eugenii* p. 372. *Lettres Histor.* *Janv.* 1692. p. 41.

† Rinck p. 1140, *Leben Eugenii* p. 380. Quid Chaulæus Augustæ Taurinorum proposuerit, extat in *Actes & Memoires de la Paix de Ryswic Tom. I.* p. 27. *Lettres Histor.* *Avr.* 1692. p. 386. *Febr.* 93. p. 144.

†† *Leben Eugenii* p. 391. Eur. Historicus *Tom. II.* p. 1243. Rinck p. 1141. *Lett. Histor.* *Sept.* 1692. p. 280. *Alt.* p. 405. alix rationes exponuntur expeditionis male succedentis (1.) quod classis Hispanica statim tempore ad Prouinciæ oras haut adpulerit, (2.) copiæ Hispanicæ Sabaudix Duci debitum haut præstiterint obsequium (3.) morbus Sabaudix Ducis (4.) eximia cura Marefchalli de Catinat.

††† *Leben Eugenii* p. 412. Eur. Historicus p. 1380. Rinck p. 1175. *Lett. Hist.* *Nov.* 93. p. 238.

†††† *Theatr. Eur. Tom. XIV.* p. 477. *Leben Eugenii* p. 437. *Europ. Historicus Tom. II.* p. 1419. Rinck p. 1175. *Lett. Hist.* *Nov.* 93. p. 554. & p. 555. *La perte des Alliez, apres la venue de toutes les Nations tant en Cavalerie, Infanterie, que Dragons, a cinq mille cinq cent hommes morts, bleffez ou prisonniers. Et paullo post: Celle des François de leur avcu & selon le raport de divers Deserteurs & des Officiers Prisonniers, qu' ils ont renvoyez, est d' environ six à sept mille hommes hors de combat Dec.* 93. p. 599.

††††† *Theatr. Eur. Tom. XIV.* p. 779. *Europ. Historicus Tom. II.* p. 1579. 1630. 1631 1645. *Leben Eugenii* p. 464. Rinck p. 1221. *Lettres Histor.* *Nov.* 93. p. 122. ubi etiam locus iste exacte describitur. *Sept.* 255.

†††††† Extat illud in *Recueil Tom. IV.* p. 646.

* *Memoires Historiques* f. 17.

** Eur. Historicus *Tom. II.* p. 1759. *Lett. Histor.* *Nov.* 96. p. 17. *Nov.* p. 124. *Leben Eugenii* p. 488. Rinck p. 1232.

*** Scripta circa hanc pacem extant in *Actes & Memoires Tom. I.* p. 167. In *Recueil Tom. IV.* p. 651. *Fabri Staats-Cantzellej Tom. III.* p. 806. Eur. Historicus p. 1777. *Actes & Memoires Tom. I.* p. 196. *Theatr. Eur. Tom. XV.* p. 24. de hac pace etiam *Lett. Hist.* *Sept.* 96. p. 239. *Oct.* p. 388.

**** Eur. Historicus *Tom. II.* p. 1773. Rinck p. 1235. *Leben Eugenii* pag. 498. *Lett. Hist.* *Oct.* 96. p. 478. *Nov.* p. 472.

***** Eur. Historicus *Tom. II.* p. 1780. Rinck p. 123. *Leben Eugenii* p. 502. Extat in *Recueil Tom. IV.* p. 653. *Actes & Memoires Tom. I.* pag. 215. *Lett. Histor.* *Nov.* 96. p. 482.

***** *Lett. Hist.* *Dec.* 96. p. 590.

§. LXXXI.

Quantum belli Theatrum Catalonia monstrabat, in quam Iulio mense 1691. Galli irrumpentes, Vrgellam post obsidui obsidionem capiunt. * Rhoda vero, detesta prodicione, excluduntur. ** Classe ad Hispaniz littora adducta, Barcinonem & Alicantum igniuomis globis misere vastant. Anno 1692. Rhoda obsidetur, atque ix. Iunii st. n. deditione capitur *** Anno 1694. xxvi. Maii Noaillius Gallorum Dux Hispanos ad fluvium Ter prope Palamum internecione cædit, Palamum urbem, Gerundam & Ostalricum capit. **** Barcelona etiam, acriter licet eam defendente Georgio Darmstadtensi Principe, a Gallis viii. Augusti 1697. capitur, profligato a Gallis Velasquio Prouinciæ Prorege, qui in auxilium vrbi venerat: sed pace paullo post publicata, restituitur. *****

* Eur. Historicus Tom. I. p. 1022.

** Europ. Theatr. Tom. XIV. pag. 470. Eur. Historicus c. l. Lettres Historiques Iul. 93. p. 198.

*** Eur. Historicus Tom. II. p. 1367.

**** Eur. Historicus Tom. I. p. 1485. 1508. 1525. Theatr. Eur. Tom. XIV. p. 603. Lettres Hister. Iul. 94. p. 675. Iuliet p. 51. 69. Aout p. 171. Oct. p. 467.

***** Eur. Historicus Tom. II. p. 1855. Lettres Hist. Iul. 97. p. 87. Aout p. 210. Sept. pag. 326.

§. LXXXII.

Sic mari etiam certabatur. Sub belli equidem initium sæpius vi-ctores Galli. Siquidem xxxi. Iunii st. v. 1690. nauali proelio in freto Caletano pugnabatur, sed, dum Angli, Duce Herberto, Torringtonii Comite, Belgis non subuenirent, horum classis vincitur, Torringtonio in Tamesin recedente, qui tamen ex decreto Parlamenti, tanquam prodicionis reus captiuis ducebatur. * Novus xxix. Maii st. n. 1691. confli-ctus naualis in Normanniz oris ad la Hogue, dum Ryselius Supremus Foederatorum classis maritimæ præfectus, submotis, qui Gallis & Iacobo fauere videbantur, nauium Præfectis, aliisque substitutis, Toruillium cum Gallorum classe cruento proelio per triduum durante, vincit, multis illorum nauibus incensis vel submersis. ** Ab hoc tempore nunquam mari resistere ausi fuerunt Galli, prætatis tamen illorum, potissimum Dünckerckensibus, Anglorum Belgarumque nauibus quasi ex specula in-hiantes, multum illorum commerciis detrimenti attulerunt. Anno 1693. xxx. Iunii Galli, Toruillio Duce, Anglorum Belgarumque classem in Ægeum mare tendentem, adoriuntur, multis illorum nauibus, quarum vel ducentæ erant, captis vel incensis, reliquis in portus Hispaniz

diffipatis. Hanc iniuriam ulturi Foederati, instructa classe Iulio & Augusto mense 1695. Galliarum oras infestant, Dieppam, Gratiam Portum, Caletum, Granuillam & Maclouiam oppidum aliasque vrbes maritimas ignis globulis delent, multumque adferunt detrimenti: neque quod tentabant, vspiam adpellere licebat. ***

* Eur. Historicus Tom. I. p. 890.

** Theatr. Eur. Tom. XIV. p. 288. 615. Eur. Historicus Tom. II. p. 1219. Mem. de la Guerre Tom. I. p. 129.

*** Theatr. Eur. Tom. XIV. p. 487. 615. Eur. Historicus Tom. II. p. 1440. 1507. 1521. 1690. 1761. de S. Malo Lettr. Hist. Janb. 94. p. 74. Juill. p. 96. Dieppa, Août p. 222. 331. Dunckerck Sept. 55. p. 277. Caleti Oct. 95. p. 415.

§. LXXXIII.

Dum autem Gallorum Regis vires ob bellum continuum attererentur, ipse etiam Hispanicam successionem in animo haberet, de pace serio cogitabat. * Anno 1690. siquidem iamdum Carolus XI. Suecorum Rex a Gallis per Marchionem de Bethune sollicitatus, Viennae & Hagae Comitum, pacem se inter utrasque partes belligerentes conciliaturum offerebat. Innocentius XII. etiam a Gallorum legato, Comite de Rebenac sollicitatus, Imp. & Hispanos ad pacem hortabatur. *** Nova Pacis capita in aula Holmiensi a. 1693. proponebat Comes d' Auauz, Suecorum Regi quingenta Ioachimicorum millia, & per aliquot annos trecenta millia offerens, si ipsi pacem procuraret. Capita, quae proponebat, erant, ut armistitium in pacem perpetuam mutetur, dum Galli loco Argentorati, Friburgum & Philipsburgum restituerent, Munimenta fortissimi Ludouici, Montis Regii, Trarbaci & Hunningae destruerentur, **** eademque Manifesto ad Rhenum publicato, exhibebantur: sed nec ista minus probabantur, potius Suecorum Rex cum Belgis a. 1695. foedus concludebat, se eo cum ipsis adlaboraturum, ut pax futura pacis Westphalicae fundamento niteretur. ***** Eodem anno Iohannes, Poloniae Rex Molium, qui apud Amstelodamenses hucusque Residentis nomine negotia ipsius gesserat, in Galliam mittit, qui, postquam a Belgis Foederatis, Galliarum Regis legatis, Harlaeo & Domino de Callieres litteras salui conductus impetrasset, eosdem, prout conuenerat, Traiectum ad Mosam conducit, ubi cum Belgarum legato Dyckfeldo de pace agebatur, sed Gallis parum concedentibus, Belgis Argentorati restitutionem postulantes, conatu frustraneo, ita ut Galli Parisios reuerterentur. ***** Finitis belli actionibus anno 1695. Auauzius Comes in aula Holmiensi,

Gall

Gallorum legatus apud Heluetos noua capita proponebant, atque inter hæc Argentorati restitutionem, destructis tamen munimentis, & Luxemburgi, denuo etiam per Dyckfeldum petebant, vt Domino de Callieres in Belgium veniendi potestas concederetur. Hic igitur litteris salui conductus sub ficta mercatoris specie impetratis, Gandauum concedebat, cum Borelio, Consule Amstelodamensi ad id negotium destinato, agens. ***** Secretis licet institutis congressibus, suspicio tamen apud Foederatos reliquos oriebatur. Inclinabat etiam sensim in Gallorum partes Sabaudix Dux, qui facta pace particulari, vniuersalem haut parum promouebat, † Accedebat interim tractatibus Gandauensibus Dyckfeldus, qui xvii. Augusti 1696. Hagæ Comitum in congressu non solum Ordinum, sed etiam Legatis Imperatoris & Hispanicis quid hæcenus actum fuerat, narrabat. †† Dum autem Belgæ magis ad pacem inclinarent, Kl. Septembris in congressu Foederatorum, per Heinsum exponebant, quid circa pacis negotium hucusque fuerit tractatum, legatis hæc ad referendum acceptantibus. ††† Interim Dominus de Callieres Vorburgum Hagæ Comitum vicinum, atque demum Delfos accesserat, vbi tractatus continuabantur. †††† Varia autem erant Foederatorum consilia. Imp. pacem ad fundamentum Westphalicæ constitui volebat, Hispanus eam plane reprobabat. Sueciæ Rex ex foedere sex militum millia offerebat, ad bellum continuandum. ††††† Inter hæc Papa, Rex Lusitanix, Venetorum Respublica, Sabaudix Dux, pacis se fore conciliatores offerebant, †††††† quod tamen nec Gallix Rex, nec Foederati acceptabant. Postquam autem de Callieres nomine Regis sui ad certa capita, tanquam futuræ pacis fundamenta x. Februarii 1697. se obligasset, de restituendo Argentorato in eo statu, quo capta fuerat, & Luxemburgo, Belgii & Catalanix locis post pacem Nouiomagensem captis, Lotharingæ etiam, cassandis vnionibus, idemque coram legato Mediatore ad Protocolum declarasset, ††††††† adgnosendo etiam M. Britannix Rege: in Foederatorum congressu Hagæ Comitum iv. Februarii 1697. mediatio legato Suecico Lilienroth offerebatur. †††††††† Agebatur inde de loco congressus. Imp. Augustam proponebat, Coloniam, Francofurtum, Aquisgranum vel Basileam. Hispanus Antwerpian, Belgæ vna cum Magnæ Britannix Rege Neomagus, Traiectum ad Mosam, Bredam, Sylvam Ducis, Delfos vel Hagam Comitum. Alii Leodium, Hamburgum vel Holmiam. In Comitibus etiam Imperii, postquam Imp. de accepta ab ipso mediatione iii. Martii 1697. proposuisset, agebatur an deputatio

Imperii nomine ad locum congressus mittenda, an vero, prout in Tractatibus Pacis Nouiomagenfibus factum, Imp. pacis negotium relinquendum: Primum, contranitense licet Imp. placuit, facto desuper xxx. Maii 1697. decreto, atque ex singulis Imperii Collegiis, Electorum, Principum Ecclesiasticorum & Secularium, Comitum & Ciuitatum, pares numero vtriusque Religionis decernebantur, qui dirigente Moguntino pacis negotio adsint, *** iidemque subdelegatorum nomine vterentur, ad euitandos Cæremoniæ scriptulos. ****

* Quid Gallum ad pacem petendam permouerit, traditur in Memoires concernant la Negociation de la Paix de Ryfwick sub initium Tom. I. f. 37. Mem. de la Guerre Tom. I. p. 206. l' *ay dit* que la principale raison qui a voit porté le Roi à conclure promptement la Paix, étoit la mort prochaine du Roi d'Espagne. Il étoit de l'intérêt de Sa Majesté de des-
 briser tant de Puissances Alliées, dont la concurrence, par l'Union de leurs armes, auroit été fatale à ses desseins si Sa Majesté Catholique eut decédé dans le tems de la Négociation de cette Paix, comme l'expérience l'a fait voir.

** Actes & Mem. Tom. I. p. 1. sqq. Sal. Faber *Leben Caroli XII.* Tom. I. c. VIII.

*** Extant litteræ Innocentii XII. in Actes & Memoires Tom. I. p. 13. Eur Staats-Cantzelleij Tom. I. p. 490. Qua ratione Galli illum sollicitauerint, ponunt Lettres Hist. Nov. 1692. p. 487. Dec. p. 598. & per Iansonium cardinalem Janb. 95. p. 41.

**** Extant istæ Propositiones in Actes & Memoires Tom. I. p. 33. Similia fere Galli per legatum suum Bonrepos in aula Danica proposuerant p. 41. 51. Faber Tom. I. c. X. Eur. Historicus Tom. II. p. 1331. 1474. 1554. Lettres Hist. Aout 93. p. 169. Sept. p. 271. Janb. 94. p. 107. Febr. p. 127. 216. Juin. p. 619. Mars 96. p. 264. Aout p. 195. de Harlxi negotiis Lettres Hist. Dec. 94. p. 659. mais il est encore plus, que ce Ministre s'est effectivement rendu sur les frontières du côté de Liege accompagné du Comte de Crecy Verius, habile homme dans les negociations. L'Abbé Morel autre habile politique n'étoit pas avec eux. Il agissoit en même tems du côté d'Allemagne. Ces deux premiers Ministres avoient ordre de faire quelque Offres aux Alliés; mais comme ces Offres étoient infiniment au dessous, de ce qu'on peut légitimement prétendre, tous les Alliés les ont unanimement rejetées.

***** Actes & Memoires Tom. I. p. 76.

***** Memoires Historiques f. 13. 14.

***** Mem. Hist. f. 16. Mem. de la Guerre Tom. I. pag. 185. Lettres Hist. Nov. 1696. pag. 501.

† Mem. Hist. f. 17. 18.

†† Mem. Hist. f. 19.

††† Mem. Hist. f. 19. 20. Fabri Staats-Cantzelleij Tom. II. p. 474.

†††† Mem. Hist. f. 22.

††††† Mem. Hist. f. 27. 30.

†††††† Mem. Hist. f. 26. 27. 28.

††††††† Extant hæc pacis Preliminaria Actes & Mem. Tom. I. p. 302. 383. Mem. Hist. pag. 45.

+++++ Mem. Hist. f. 38. In Confessu Ordinum Belgii Fœderati hæc mediatio-
isandum 3. Septembris 1696. fuerat decreta. Actes & Mem. Tom. I. p. 229. 280.

* Mem. Histor. f. 53. Varia decreta hæc in parte in confessu Ordinum Belgii Fœ-
derati facta, erant in Actes & Memoires Tom. I. p. 229. 599.

** Extrat Propositio Cæsaris Tom. I. p. 349.

*** Mem. Histor. f. 32. Quid in hoc negotio gestum, plenius exponit Ludwig
de Iure Adlegandi p. 159. 599. & Discurs von der Reichs Deputation zu Friedensschlüssen
p. 14. Acta Comititalia exhibet Faber Tom. III. p. 188. 599. Deputati Imperii erant ex Col-
legio Electorali Moguntinus, Bavarus, Saxo & Brandenburgicus. Ex scamno Principum
Ecclesiasticorum Austriacus, Salisburgensis, Magister Ordinis Teutonici, Herbipolensis,
Spirensis, Constantiensis, Hildesheimensis, Leodiensis, Monasteriensis. Ex scamno Princi-
pum secularium Magdeburgensis, Btemensis, Palatino-Neoburgicus, Saxo-Gothanus, Saxo-
Coburgensis, Culmbacensis, Cellensis, Guelferbytanus, Castellanus, Württembergensis, Gluck-
stadtensis, Badensis, Anhaltinus, Prælati Sueuici, Comites Wetteranici. Ex Ciuitatibus Im-
perialibus Colonia, Augusta, Francofurtum & Noriberga. Europ. Historicus Tom. II. p. 1882.
Ludwig pag. 170.

**** Ludewig pag. 171.

§. LXXXIV.

His ita dispositis, Ryswicum placebat, vicus inter Hagam Com-
mitum, vbi Fœderatorum commorabantur legati, & Delfos, Gallico-
rum sedem, intermedius, & quidem in adiacente palatio Arausionen-
sis Principis *Neuburg* adpellato,* Conuentus instituebantur. Dispone-
batur primum de variis cæremoniis,** atque his compositis, varie age-
batur de Adlegatorum Imperii admissione. Et licet inter hæc Ca-
rolus XI. Suecorum Rex v. Aprilis st. v. 1697. fato defungeretur, &
Christianus V. Daniz Rex interea missa solenni legatione, Mediationem
adfectaret, ista tamen sub tutela Hedwigis Eleonora, auiz Caroli XII.
Principis adhuc minorennis, continuabatur.*** Dum primus Con-
gressus ix. Maii 1697. Rysuici institueretur, aderant Legati, Boiicus,
Saxonicus, Brandenburgicus, qui ad eundem admittebantur, a Cæsareis
vltro intuiti, dum in foedere magno comprehensi, nondum adhuc ab
Imperio decreta adlegatione.**** Postquam autem Imperii adlegati
Hagam accessissent, dubitabatur, an isti quoque ad Conuentus admit-
tendi. Dubitabat Hispanicus legatus, sed adnuentibus Cæsareis, ad
solennes Fœderatorum Conuentus admittebantur; dum autem hi cum
Gallis congredierentur, adlegatos admitti nolebant, infra Cæsaris dignita-
tem rati, si membra cum capite pari ratione concurrerent. Quoties etiam

soli erant Cæsarei, Adlegati ipsi congressionem declinabant, eo quod
 Cæsarei illis honores legatis debitos concedere nollent. Placuit igitur,
 Emanuele Willium, concessis ipsi mandati, fideique formulis, intrue-
 re, qui a Cæsareis perciperet, quid in singulis cum Gallis congressibus
 fuisset tractatum, idemque Adlegatis in Conclavi Moguntino congrega-
 tis significaret. ***** Et licet Cæsarei pleraque, quæ in congressu cum
 Gallis proponerent, cum adlegatis communicarent, horumque suffra-
 gia expectarent, ipsam quoque pacis formulam ab ipsis propositam iisdem
 exhiberent, & monitorum, quæ ab ipsis facta fuerant, rationem habe-
 rent: quædam tamen & ipsis inconsultis proponebant, de quibus in con-
 gressu non solum, sed etiam exhibitis litteris, conquesti fuerunt adle-
 gati. ***** In Sessione V. xxii. Maii exhibebantur Mediatori Imperii Ad-
 legatorum & Hispani Postulata, ***** dum Angli, Belgæque secretos
 cum Gallis instituerent congressus. ***** Et licet de armistitio
 Galli proponerent, Belgæ etiam haut abnuerent, illud tamen, reprobante
 Magnæ Britanniae Rege, ad effectum minime ducebatur, potius Gallo-
 rum tanta ratio haut habebatur. † Dum igitur tardius procederent pa-
 cis Tractatus, Gallis modo Argentoratum, in statu quo capta fuerat,
 modo in compensationem eiusdem, alias vrbes offerentibus, †† Prote-
 stantes etiam grauamina religionis nimia exhiberent, omnia in pristi-
 num restitui volentes, ideoque inter ipsos Foederatos non satis conue-
 niret, Angli Belgæque belli diuturni pertæsi, ad pacem adspirabant. Ha-
 bito igitur ix. Iulii Bruckomi prope Halam Brabantiae, inter Comitem
 de Portland & Boufflerium Mareschallum conuentu, de pacis capitibus in-
 ter Anglos Belgasque & Gallos conuenit, quibus Hispani facile acce-
 debant. ††† Magnæ Britanniae igitur Rex vna cum Belgis Germanos
 adhortabatur, vt oblatae a Gallis conditiones acciperent, dum ipsi bel-
 lorum onera sustinere amplius non valentes, ad pacem inclinarent.
 Galli tamen non nisi ad finem Augusti vsque, ad Argentorati restitutio-
 nem obligari se velle proponebant, †††† dum tempore tam breui Ger-
 mani de eo conuenire nondum possent. Tempore isto praterlapso,
 Friburgum & Brisacum in Argentorati compensationem offerebant, ne-
 que tamen hoc promisso ultra xx. Septembris teneri volebant. ††††
 Tandem cum Anglis, Belgis atque Hispanis Pax xx. Septembris st. n. li-
 gnatur. ††††† Cum Belgis equidem, vt ablata vtrunque & Comes
 d'Auvergne in Comitatum Bergen ob Zoom restituatur, fuit pactum,
 & Tra-

& Tractatus commerciorum confectus. M. Britannix Regem prae legitimo agnoscebat Gallix Rex, cum hac obligatione, se nulla ratione illis adistere velle, qui eundem in hac regnorum possessione turbare conentur. Hispanix vero Regi præter loca, durante hoc bello in Catalonia & Belgio ablata, Luxemburgum cum omni ditione restituitur.

* Locus iste in Actes & Memoires sub initium Tom. II. p. 1. sic describitur: *On tomba enfin d'accord que les Ambassadeurs des Hauts Alliez qui estoient déjà à la Haye y resteroient, & que les autres s'y rendoient incessamment; que les Ambassadeurs de France, qui étoient déjà arrivés à Delft y resteroient aussi, & que les Conférences se tiendroient dans une Maison du Roi d'Angleterre nommée la Maison de Neubourg; parce qu'un Duc de Neubourg y mit la première pierre, lors que la Prince d'Orange Frederic Henri la fit bâtir. On diroit qu'elle a été faite expres pour y traiter la Paix, tant elle est propre pour cela: elle est située entre Delft & la Haye à la portée du mousquet du Village de Ryswick. Hoc palatium inde plenius describitur. Lettr. Hist. Febr. 97. p. 236. Juill. p. 102.*

** Actes & Memoires Tom. I. p. 405. Legatorum nomina, qui adfuerunt Pacis Tractatibus, recensent Actes & Memoires Tom. IV. p. 484. Rinck p. 1261. Lettr. Hist. Febr. 97. p. 471. Mai p. 578. Lettr. Hist. Sept. 97. p. 348.

*** Mem. Historiques Tom. II. f. 37. mandatum novum Lilienrothio concessum extat in Actes & Mem. Tom. II. p. 1.

**** Mem. Histor. Tom. I. f. 8.

***** Hæc late exponit Ludewig p. 182. seqq. Actes & Mem. Tom. I. p. 409. Lettres Hist. Sept. 97. p. 348.

***** Auctor quidem est Ludewig p. 189. quod nihil neque litteris, neque sermone concluderint, nisi adlegatorum suffragiis idem fuisset adprobatum. Contrarium tamen docent Acta Pacis Tractatum. Sic 10. Aprilis 1697. petunt Ordines, ut omnia citra ipsos communicentur Tom. I. p. 395. In Memoires Historiques Tom. II. f. 25. idem traditur, quod legati Cæsarei octo capita suis postulatis adiecerint, Statibus inconsultis. De controuersis ratione honorum legatis debitorum Mem. Histor. p. 16. Sic etiam 22. Maii 1697. Imperii subdelegati postulabant, ut ipsorum in litteris mandati fiat mentio Tom. II. p. 55. In causa Religionis contra quædam capita protestabantur Mem. Histor. f. 53.

***** Extant hæ Propositiones in Actes & Mem. Tom. II. p. 34. Observationes Imperii subdelegatorum ad ea p. 61. quæ sequuntur alia postulata Federatorum specialia. Lettres Hist. Août 97. p. 331.

***** Mem. Histor. Tom. II. f. 35. 42. 45. 55.

† Mem. Histor. Tom. II. f. 29. De hoc enim primus inter Gallorum Plenipotentarios in litteris ad Regem conqueritur: Mem. de la Guerre Tom. I. p. 198. nous avons même été surpris de la réponse fière que nous a fait la dessus Mr. le Plénipotentiaire des Etats de savoir, que si nous étions si pressés, on donneroit ordre qu'on eût de Passeports prêts pour notre retour. Sed si eidem auctori fides est habenda, pacem multum promouit insigne donum uxori cuiusdam legati ab ipso oblatum, de quo p. 201.

Hæc

†† Hæc alternatiua continetur in Proiecto Gallorum 20. Iulii 1697. Mediatori exhibito *art. VI.*

††† Eur. Historicus *Tom. II. p. 1885.* Lettres Hist. *Juillet 1697. p. 101. M. le Comte de Portland eut une conference le 9 de ce mois avec le Marechal de Boufflers, qui l'avoit demandée à ce qu'on écrit. L'entrevue se fit dans un Chateau qui est dans la plaine de Brukome en deça de Hall. Vocatur etiam la Conference de Tubise.* Mem. de la Guerre *Tom. I. p. 190.* Lettres Hist. *Oct. 97. p. 489.*

†††† Extat de eo declaratio Gallorum 20. Iulii 1697. Mediatori exhibita in *Actes & Mem. Tom. II. p. 236.*

††††† Declaratio Legatorum Gallicorum extat *Actes & Mem. Tom. III. p. 43.*

†††††† Extat Tractatus cum Belgis in *Actes & Mem. Tom. III. p. 103.* Lettr. Hist. *Nov. 97. p. 503.* cum Anglis *p. 17.* Lettr. Hist. *Nov. 97. p. 579.* cum Hispanis *p. 219.* & in *Recueil Tom. IV. p. 654. sqq.* Europ. Historicus *Tom. II. p. 1887.* Mem. de la Guerre *Tom. I. p. 205.* Lettr. Hist. *Dec. 97. p. 679.*

§. LXXXV.

Facta hac pace, *xxii. Septembris 1697.* Armistitium ad *Kl. Novembris* usque concluditur, consentientibus etiam Imperii subdelegatis.* Pacis interim Tractatus continuabatur, & licet Rhenani, Suevici & Franconici Circuli Status, de compensandis damnis sollicitarent, ** Germani Argentorati restitutionem vrgerent, *** Protestantes de religione Evangelica in pristinum restituenda essent solliciti, nihil tamen hæc prævaluerunt, Galli potius pacis conclusionem, graviora minantes, nimium vrgebant. Postquam autem novus Suecorum legatus Comes de Bonde *ix. Octobris 1697.* aduentasset, **** huius deinde studio pax promota. Postquam de pacis formula convenisset, istaque a notariis esset describenda, Galli extremo temporis momento, quarto articulo, ubi de restitutione locorum a Gallis occupatorum agitur, clausulam addi volebant, de conservanda in dictis locis Religione Catholica, a Gallis, durante bello, introducta. ***** Protestabantur equidem contra hanc clausulam adlegati Protestantes diuersi, modo etiam vel cum Imp. vel cum Mediatoris legatis desuper agebant, sed dum Galli instarent, Catholici facile assentirentur, nihil effecerunt. ***** Tandem *xx. Octobris* st. n. dum in vno conclavi omnes & Cæsarei & Ordinum legati essent congregati, in horum corona, pacis formulam latino idiomate conscriptam dimidia ex parte Cæsarei, reliqua Gallici legati clavis ver-

bis publice, apertis foribus recitabant. Hoc facto, Cæsarei Gallorumque legati iureiurando in animam Principis sui illam confirmabant. ***** Tum collatis per tertium Cæsareorum legatum Seylerum, & Dominum de Callieres exemplaribus, a singulis subscriptio rogabatur, quam Cæsarei & Galli una cum Catholicorum Statuum legatis, post mediam demum noctem facile faciebant, † tergiuersabantur adhuc Protestantes, ob Clausulam quarto articulo adiectam, rationibus suis scripto iv. Nouembris exhibito, expositis, eo quod mandato subdelegatis ab Imperio concessio contrarietur, ad ea saltem directo, quæ congrua essent paci Westphalicæ in sacris & profanis: paci etiam religionæ, Westphalicæ, Capitulationi Cæsareæ, quibus tamen singulis hæc ipsa pax nitatur. †† Galli equidem iisdem sex hebdomadum spatium ad deliberandum concedebant, ††† nihilominus Würtembergicus, Wetterauicorum Comitum & Francofurtensis Ciuitatis Adlegatus pacis istam formulam subscribebant, †††† reliquis Protestantium ablegatis abitum maturantibus. Accessit tandem, vrgentibus Gallis, Imperii ratificatio, licet cum protestatione Statuum Euangelicorum contra hanc clausulam, eademque in ædibus Bondei, cum Gallorum ratificatione xiii. Decembris fuit commutata. †††††

* Actes & Mem. Tom. III. p. 275. Recueil Tom. IV. p. 684.

** Extant in Fabri Staats-Cantzley Tom. II. fasciculo III. varia scripta vel in Federatorum congressu, vel in Comitibus exhibita.

*** Extant varia scripta in Fabri Staats-Cantzley Tom. I. p. 529.

**** Extat Mandatum ipsius in Actes & Memoires Tom. IV. p. 2.

***** Clausula est: *religione tamen Catholica Romana in locis sic restitutis, in statu quo nunc est, remanente.* Quid ansam dederit, clausulam sub extremum demum tempus inferendi, variæ sunt suspiciones: Partim etiam Electori Palatino tribuebatur, quod is per litteras Gallos monuerit. Aliis vel S. I. Patres, vel Romanum Pontificem facti incusant. Plures vel in ipsos Protestantes omnem culpam reiciunt, quod isti Silesiorum ac Hugonottarum causam tanta vehementia susceperint, atque Argentinæ ricus sacrorum in pristinum restituere vouerint, de quibus Ludewig *de Iure Adlegandi* p. 192. Facile crediderim singulas hic causas concurrere. Qua ratione Mediatores omnem culpam a se auertere conati fuerint, docet illorum Declaratio XXX. Octobris facta in Actes & Mem. Tom. IV. p. 8.

***** Eur. Historicus Tom. II. p. 1887.

***** Ludewig *de Iure adlegandi* p. 191.

† Actes & Mem. Tom. IV. p. 12.

†† Extat hoc scriptum in Actes Tom. IV. p. 143.

††† Actes & Mem. Tom. IV. p. 11. Ludewig p. 193.

10. U

Singuli

†††† Singuli, exhibitis Mediatori scriptis, causas subsignata pacis deduxerant *Actes & Mem. Tom. IV. p. 107. 141. 156. Ludewig p. 194.*

†††† Extat de eo placitum Imperii de XXVI. Nouembris in *Actes & Memoires Tom. IV. p. 195.* cui tamen accessit Votum Commune Evangelicorum, quo contra dictam Clausulam protestantur. Ipsæ vero Ratificationes *Tom. IV. p. 214.* In *Fabri Staats-Canzley Tom. III. p. 308. Ludewig p. 198. 199. Eur. Historicus Tom. II. p. 1919.*

§. LXXXVI.

Contenta Pacis hæc erant, ut nitatur pace Westphalica & Nouiomagensi, nisi in quantum istis fuerit derogatum, cessent omnes uniones, atque reuniones, restituantur omnia loca per istas, siue per vim occupata, potissimum vero Electori Treuirensi & Palatino loca ablata restituenda decernuntur. De prætensionibus Ducissæ Aurelianensis conuenit, ut negotium istud secundum formulam compromissi, a Cæsare & Galliarum Rege, tanquam arbitris, secundum leges Imperii decidatur: illis vero in sententia discordibus, Papæ, tanquam supremo arbitro decidendæ deferuntur. Interim usque dum hoc negotium finem accipiat, summa centenorum millium florenorum annuorum Ducissæ soluantur. Restituatur etiam Ducatus Biontinus & Veldentinus; Restituantur Magno Magistro Ordinis Teutonici & Episcopo Wormatiensi, Electori Coloniensi, loca ablata, & præcipue ipsi tanquam Episcopo Leodiensi castrum & oppidum Dinantense: Duci Wirtembergico Principatus Mompelgartensis, Marchiones Badenses, Principes & Comites Nassouici, Leiningenses, alique quibus terræ fuerant ablatae. Argentoratum vero pleno iure Gallicæ coronæ relinquatur, restituto tamen Imperio monumento Kehl. In compensationem eiusdem Austriacæ domui ceditur Friburgum & Brisacum, Philipsburgum redditur, destructo munimento in sinistra Rheni ripa facto, una cum munimentis e regione Hunningæ in dextra ripa & in Rheni insula extructis, & munimento in dextra parte Rheni, e regione Fortlouis, munimentis etiam castro Trarbacensi post pacem Nouiomagensem additis, Fortalitio Montroyal ad Mosellam, & munimentis arcis Kirburgensi & Ebernburgensi adiectis. Decernitur etiam restitutio Lotharingæ Ducis, destructis tamen munimentis Nanceio nouo præductis, relicto Gallorum Regi Fortalitio Saarlouis, cum dimidia Ieuca in circuitu, vrbe quoque & præfectura Longwicensi. Promittitur quoque restitutio Fürstenbergii Cardinalis in Episcopatum Argentoratensem & Abbatiam Stabloensem, Landgrauiorum lineæ Rheinfelsensis, in arcem Rheinfelis & Comitatum Interiorem Catimellenbosensem. *

* Extat

* Extat pacis Instrumentum cum mandatis legatorum in *Actes & Memoires Tom. IV. p. 13. in Recueil Tom. IV. p. 684. Eur. Historicus Tom. II. p. 1891. Lettr. Hist. Nov. 97. p. 528. Prodiertunt etiam Tabulæ pacis Ryswicensis cum notis Ahasueri Frischii Francofurti 1699. 4. Adami Correi observationes in pacificationem Francofurti 1707. f. in quibus varia ad historiam pacis continentur. Iudicia de hac pace apud Rink pag. 1269 inter hæc sequens distichon:*

*Infauſta Imperii pertens miſiſſima dura
Pax Nex Mix Nox Nux
det meliora Deus*

§. LXXXVII.

Durantibus Pacis Tractatibus non solum, sed etiam conclusa Pace hac Ryswicensi, plures exhibebantur Protestationes. Urgebantur enim prætensiones Aurelianenses, * protestabantur Principes Correspondentes contra nonum Electoratam, ** Coloniensis ratione Ducatus Bullionensis, *** Dux Guelferbytanus ratione duorum Canonicatuum in Episcopatu Argentinensi. **** Tremoullius Dux contra Hispanorum possessionem Regni Neapolitani. ***** Potissimum contra clausulam articuli quarti pacis Ryswicensis protestabantur Status Evangelici, eandemque plane aboleri cupiebant, & licet de hoc sæpius in Comitibus fuisset actum, etiam decretum, ut per sex utriusque religionis delegatos causa illa examinaretur & decideretur, dum autem Catholicos inter & Evangelicos non conveniret, secundum quam normam controuersia ista sit decidenda, Protestantibus pacem Westphalicam pro fundamento haberi volentibus, omnia consilia fuerunt frustranea, ita tamen, ut dum Catholici in dictis locis a Gallis restitutis, possessionem retinuerint & religionis exercitium magis magisque extenderint, Protestantibus non nisi Grauiamina fuerint relicta. *****

* Ducissæ Aurelianensis scriptum XVII. Iulii 1697. Mediatori exhibitum, reperitur in *Actes & Mem. Tom. II. p. 240. Responſio vero Palatinorum Tom. III. p. 61.*

** Extat hæc protestatio in *Actes & Memoires Tom. III. p. 90.*

*** *Actes & Mem. Tom. IV. p. 110. 161. 193.*

**** Debebantur isti ex Instrumento pacis Osnabrugensis *art. XIII. §. XI. & XII. Actes & Mem. Tom. II. p. 126.*

***** Extant hæc scripta in *Actes & Mem. Tom. III. p. 319.*

***** Quid in Comitibus super hoc negotio fuerit actum, exponitur in *Fabri Staats-Cantzley Tom. III. p. 717. Tom. IV. cap. X. p. 507. Lettr. Hist. Avril 98. p. 405. May p. 524. Janv. 99. p. 81. Fevr. p. 162. Avr. p. 548. Inid. p. 48. Henricus Henninges hanc clausulam de simulaneo cultu putat esse intelligendam, salvis ecclesiis atque iuribus*

Protestantium. Graeamina Protestantium contra Electorem Palatinum reperiuntur in Cas-
sandro Thucelii *Actis Publicis Tomo I. cap. I. & Tom. II. c. I.* Commentatus etiam fuit in
hanc clausulam Adamus Cortreus.

§. LXXXVIII.

Supererat causa Palatina, ex Art. VIII. per compromissum deci-
denda. Ad hoc formandum Fridericus Binderus, Consiliarius Imperii
Aulicus a Cæsare, a Galliarum Rege Ulricus Obrechtus, Prætor Regius Ar-
gentoratis fuerunt constituti, qui tanquam arbitri subdelegati iudi-
cio Francofurti constituto, utriusque partis causam examinarent. Co-
ram his Abbas de Thesut a parte Philippi Aurelianensis, atque a parte
Electoris Palatini, Guilielmus Fuchsius, & Io. Richardus Zachmannus,
Consilarii Palatini causam agebant, tribus inuicem scriptis exhibitis.
Facta utriusque partis conclusione, Arbitri subdelegati, præstito prius
xxi. Aprilis 1701. iuramento, sententiam xxvi. Aprilis 1701. pronuntia-
runt plane difformem, dum Binderus Palatinum plane absolueret,
Obrechtus vero pleniorum Inuentarii exhibitionem & traditionem di-
midie partis Ducatus Simmerensis, Lauterensis & Comitatus Spanhei-
mensis decerneret. Causa igitur ad Papam delata, in congregatione
Auditorum Rotæ desuper instituta, sententia xvii. Februarii 1701. fuit
pronuntiata, per quam Palatinus Elector ab ulteriori præensione fuit
absolutus, solutis Aurelianensi Ducissæ trecentis Ioachimicorum milli-
bus, in quam summam quidquid a tempore Pacis Ryswicensis fuisset so-
lutum, compensetur. *

* Scripta singula reperiuntur in Actis Compromissi Francofurtensis, *Francofurti*
1700. 4. & plenius adhuc in *Continuation des Actes & Memoires des Negociations de la Paix*
de Ryswick à la Haye 1707. 12. Fabri Sraats-Cantzelleij Tom. V. p. 318. Galli autem per
Marchionem d' Vxelles suscepta militari manu executione in terras Palatinas centum ista
florenorum millia exegerunt. *Lett. Hist. Sept. 99. p. 288. Juin 1701. p. 663. Avril 1702*
pag 356.

§. LXXXIX.

Circa pacis equidem executionem, varii adhuc oriebantur scru-
puli. Disputabatur enim de milite præsidario Philipsburgo imponen-
do, & decernebatur præsidium sex millium ex Cæsareo, Rhenano Supe-
riore & Franconico milite constans. * De Rheinfelsa etiam discepta-
batur, an Carolo & Wilhelmo Ernesti Hassiæ Landgrauii filiis restituenda.

Prouoca-

Prouocabant isti ad pacem Ryswicensem, ** secundum quam restitui debeant. Carolus vero Landgravius Hasso-Cassellanus ad iura Superioritatis, vi cuius, præsidii ius in castro Rheinfels atque huic opposito castro Katz petebat, tanto magis, quod totius Imperii intersit, hoc castrum conservari, quod tamen Landgravius isti lineæ Rheinfelsianæ defendere nequirent. Hi vero aperturæ saltim ius concedere volebant, non æque præsidii. Præsidio Cæsareo primo munitum castrum erat, sed dum isti subsidia ab Hassis denegarentur, castrum cum subiacente oppido S. Goar Hassiæ Landgravius, dimissis Cæsareis, occupabat. Et licet varia Graamina a dictis Landgraviis fuissent exhibita, *** Carolus tamen Landgravius Hasso-Cassellanus iure præsidii adhuc gaudet, quod ipsi non solum in Pacis Præliminaribus, **** sed etiam per pacem Traiectensem ***** fuit relictum, facta tamen dictis Landgraviis debita satisfactione. Licet in pace Germanica de eodem nihil decretum. Tergiversabantur etiam Galli in restituendis quas promiserant vrbibus. Primum erat munimentum Kehl, ***** cuius territorium ex Imperii decreto Ludouico Badensi assignabatur. † Sequebatur Friburgum & Philipsburgum. Circa Brisacum vero restituendum Galli sub vario prætextu plurimum tergiversabantur, †† vsque dum extructo ab altera Rheni ripa Brisaco nouo, xi. Aprilis 1700. demum Cæsareis traderetur. †††

* Lett. Hist. Febr. 98. p. 188. Avril p. 401.

** Art. XLV. amnestia quoque comprehenduntur specialiter Landgravius Hassia Rheinfelsenses & in eum Statum, quoad Arcem Rheinfels totumque Comitatum inferiorem Cusimelbocensem cum omnibus iuribus ac dependentiis reponantur in quo eorum Pater Landgravius Ernestus ante initium huius belli extitit, saluis tamen vbius iuribus Domino Landgrauio Hasso-Cassellano competentibus.

*** Extant de hoc varia scripta in Fabri Staats-Cantzelleij Tom. V. c. IX. Tom. VI. c. XI. Tom. XVI. p. 364. Prodiit hac in causa Io. Henr. Lombardi Trutina trium Questionum controuersarum, vbi exponitur questio, an Comitatus Inferior Cusimelbocensis Sereniss. Principibus Hasso-Rheinfelsensibus in paragium vel apavagium datus sit.

**** Art. XII. que la Ville & Forteresse de Rhinfels avec ce qui en dépend demeurent au Landgrave de Hesse-Cassel, insques à ce qu'il en soit convenu autrement.

***** Pax Traiectensis cum Belgis conclusa art. XXXIV. Sa Majesté Très-Chrétienne consent aussi que dans le même traité avec l'Empire, la Forteresse de Rhinfels & la Ville de St. Goar, avec tout ce qui en dépend, demeurent au Landgrave de Hesse-Cassel, & à ses Successeurs, moyennant un équivalent raisonnable à payer aux Princes de Hesse-Rhinfels : à condition que la Religion Catholique Romaine de la manière quelle s'y trouve établie, y soit exercée sans aucune alteration.

***** Lettres Hist. Febr. 98. p. 186. Mars 203. Août 98. p. 169.

† Lettr. Hist. May 98. p. 528. Extant Acta in Fabri Staats-Cantzley Tom. 17. pag. 482.

†† Lettres Hist. Mars 99. p. 356. *je viens de recevoir des lettres à ce moment par lesquelles on me mande que le Roi T. C. a déclaré qu' il ne rendroit point Brisac, & qu' il en allègue pour raisons la garnison que l' Empereur a mise dans Rhynefeld, l' Investiture du nouveau Electorat donnée depuis peu au nouveau Duc de Hanover; & l' insulte faite à son Ministre à Vienne. Avril p. 476. Mai. p. 542.* Causa vero Villarsii hæc erat, quod ipse a Lichtensteinio Principe ab Antecamera Caroli Archi-Ducis reiectus fuisset, ideo, quod dictum Principem nondum debitis exremoniis, visitauerat, de quo *May 99. p. 297. Avril 99. pag. 456.* Compositio exponitur *Iuin 99. p. 659.*

††† Lettr. Hist. Mai 1700. p. 540. De nouo Brisaco Dec. 99. p. 642.

§. XC.

Alterum adhuc supererat bellum, Turcieum. Hi enim post Galorum victorias, nouis quasi viribus aucti, pacem amplius non ambiebant, quin potius Töckelius Tartarorum ope adiutus, ineunte anno 1691. in Transyluaniam irrumperet, & Fridericum Augustum Principem Hanoueranum x. Ianuarii st. n. cum copiis suis deleret, ipso Principe, * fortissime licet pugnante, occiso. In superiori vero Vngaria Ludouicus Badensis Turcas xix. Augusti st. v. in castris suis ad Salanckemen prope Danubium probe munitis adgreditur, atque insigni potitur victoria, viginti quinque Turcarum millibus, & inter hæc magno Vezirio cæsis, multis captiuis. In castris 154. tormenta bellica vna cum præcipuo Vezirii vexillo, magnus adparatus militaris, & iumentorum numerus victori prædæ cesserunt. ** Post hanc victoriam, per Capraram Lippha, per Croyiacum Ducem Broda fuerunt recuperata. Insequenti anno 1691. classem in Danubio, nouo exemplo Cæsarei parant, vt secundo flumine, quidquid esset bellici adparatus suis adportarent, Præfecto constituto Marchione Floriaco, qui gente erat subalpinus. *** Maio mense Varadinum maius superiore anno iamdum circumfessum ab Auersbergio Comite, postquam famis extrema fuisset perpesum, v. Iunii ad deditionem cogitur. **** Anno 1693. Croyatus Dux Ienoa occupata, ***** Belgradum per aliquot hebdomadas obsidebat, tentato adsultu, sed deficiente com meatu & bellico adparatu, illud iterum relinquere cogebatur, morbis potissimum in ipsius exercitu inualescentibus. ***** Anno 1694. Caprara exercitum Cæsareum ducebat, cuius castra ad Peterwaradinum Gallis ductoribus vsi, Turca Septembri mense per aliquot dies, frustraneo cum successu instabant. † Inde xxvii. Decembris Cæsarei Giulam deditione capiebant. †† Anno 1695. supremam Exercitus Cæsarei in Vngaria curam

ram susceperat Fridericus Augustus, Saxoniae Elector, concluso xxiii^o Maii 1694. cum Leopoldo foedere, per quod sese ad duodecim millium millia obligauerat, ††† qui tamen impedire haut potuit, quo minus Turcae vii, Septembris Lippam adsultu caperent, tardius in auxilium aduentante Christianorum exercitu. †††† Ulterius progredientes Turcae, Veteranium in Transylvaniae confiniis ad Lugozium cum septem suorum millibus, copiis longe superiores, ad internecionem delent, ipso Veteranio occiso. ††††† Anno 1696. Fridericus Augustus Temeswariam obsidet, quam tamen aduentante Turcarum exercitu, iterum relinquit, †††††† atque xxvi, Augusti Turcas ad Olasch cruenta victoria caedit. †††††††

* Rinck p. 1118.

** Theatr. Eur. Tom. XIV. p. 6. 151. Merc. Hist. Tom. X. p. 376. Eur. Historicus Tom. I. p. 1050. Bücher-Cabinet Tom. XXI. p. 59. Bircken p. 372. Rinck p. 1120.

*** Rinck p. 1142.

**** Eur. Historicus Tom. I. p. 1086. Tom. II. p. 1178. Bircken p. 378. Rinck p. 1142. Lettres Hist. Fevr. 1692. p. 222. Mars p. 332. Juin p. 637. Juillet p. 69. Theatr. Eur. Tom. XVI. p. 235. Merc. Hist. Tom. XII. p. 663. Tom. XIII. p. 31.

***** Eur. Historicus Tom. II. p. 1358. Bircken p. 382. Rinck p. 1176. Lettres Hist. Juillet 93. p. 62.

***** Eur. Historicus Tom. II. p. 1403. Bircken p. 383. Rinck p. 1177. Lettres Hist. Sept 93. p. 286. Oct. p. 379.

† Eur. Historicus Tom. II. p. 1547. qui etiam auctor est, Turcas Gallorum Duce Longueuillio in hac expeditione fuisse vsos. Rinck p. 1194. Bircken p. 388.

†† Rinck p. 1196. Bircken p. 391. Eur. Historicus Tom. II. p. 1561. Lettr. Hist. Janf. 95. p. 57.

††† Eur. Historicus Tom. II. p. 1481. Rinck p. 1200. Recueil Tom. IV. p. 638. Lettres Hist. Juin 95. p. 666.

†††† Eur. Historicus Tom. II. p. 1699. Rinck p. 1217. Lettr. Hist. Oct. 95. p. 386.

††††† Eur. Historicus Tom. II. p. 1705. Rinck p. 1218. Bircken p. 396. Lettr. Hist. Nov. 95. p. 506.

†††††† Rinck p. 1217. Lettr. Hist. Sept. 97. p. 282.

††††††† Theatr. Eur. Tom. XV. p. 5. Rinck p. 1228. Eur. Historicus Tom. II. p. 1765. Bircken p. 400. Lettr. Hist. Oct. 96. p. 439. & p. 442. on ne peut pas dire précisément quelle a été la perte des Turcs dans cette occasion; mais une marque qu'ils ne croient point avoir eu l'avantage, c'est qu'ils n'en ont fait aucune réjouissance. On voit qu'ils ont perdu six ou sept mille hommes du côté des Impériaux il y en a eu environ quatre mille de tuez.

§. CXI. Dum

§. XCI.

Dum autem Ryswici de pace ageretur, foedus cum Russorum Monarcha Cæsar concludebat, atque cum Venetis foedus ad triennium renouabat. * Inde sopita noua Vngarorum rebellione a. 1697. exorta, ** finito bello Italico Eugenius Princeps in Vngariam mittebatur, qui, vt Segedinum Cæsareanorum horreum seruariet, quod Turcæ adgredi conabantur, Turcas ad Zentham Vngariæ Superioris xi. Septembris in castris suis munitis iniussus licet, adgrediebatur, eosdemque magna clade adficiebat, ita, vt viginti Turcarum millia & ultra caderentur, atque inter hos viginti septem Purpurati, vna cum magno Vezirio, decem millia fierent captiui, Christiani castris & præda insigni potiebantur. Post hanc victoriam Eugenius Princeps diuersa castra occupabat. *** Conclufa vero cum Gallis pace, mediantibus Anglorum in Aula Constantinopolitana legato, Guilielmo Pageto, & Belgarum Iacobo Colierio, de tractanda pace conueniebat, ita vt publicatis Belgradi xvi. Octobris & Peterwaradini xvii. Octobris induciis, Carlouitii ad Sirmium in conspectu terrarum Cæsarearum atque Turcicarum, singulare palatium subitaneo opere fuisset extructum, in quo de pace agebatur, quæ tandem xxvi. Ianuarii 1699. fuit signata, his conditionibus, vt Transyluania & Sclauonia Imp. relinqueretur, vna cum terris inter Danubium & Tibiscum sitis, certi etiam Commissarii limitibus definiendis constituerentur, Temeswarium vna cum ditione penes Turcas maneret Pax ista ix. Martii fuit ratihabita & limites inter Bosniam atque Croatiam, per Aloysium Ferdinandum Marsigli a parte Cæsaris, atque Maurum Cardutum a Turcarum parte, fuerunt constituti. Venetis Peloponnesus & Dalmatia, Polonis Caminicum fuit restitutum. ****

* Rinck p. 1271.

** Bircken p. 402. Rinck c. l.

*** Theatr. Eur. Tom. XV. p. 119. Bircken p. 405. Rinck p. 1273. Eur. Historicus Tom. II. p. 1869. Leben Eugenii p. I. p. 517. vbi etiam p. 548. traditur, quod Principis aduersarii ipsum iudicio militari subiici voluerint, quod iniussu Cæsaris pugnauerit. Lettres Hist. Oct. 97. p. 445.

**** Eur. Historicus Tom. II. p. 2042. 2115. 2132. 2141. Bircken p. 409. Lettr. Histor. Febr. 99. p. 175. Locus palatii istius postea cessit Patribus Franciscanis, qui extructo ibidem Monasterio & Templo sub nomine Maria del Pace fruuntur. Bircken p. 411. Leben Eugenii p. I. p. 564. Theatr. Eur. Tom. XV. p. 518. Lettr. Histor. Jan. 99. p. 87. Febr. p. 248. Iuin p. 662. Edictum pro plenaria pacis executione reperitur in Lettr. Histor. Iuliet 1701. p. 49.

§. XCII.

Inter hos bellorum strepitus, noua apud Germanos oriebatur Controuersia de successione Megapolitana. Extincto enim a. 1695. Gustavo Adolpho, Duce Gustrouienſi, Fridericus Guilielmus supererat, lineæ Grabouienſis, & Adolphus Fridericus lineæ Strelitzenſis, qui in hæreditatem prætendebant. Ille quidem ad Ius primogenituræ prouocabat, atque inde profluentem lineæ proximitatem: hic ex æquo succedere contendebat ex recepta consuetudine, quæ per testamentum Adolphi Friderici Suerinenſis a. 1654. fuerat confirmata, gradus etiam adlegans proximitatem. * Ex decreto Imp. possessionem adprehendebat Fridericus Guilielmus Grabouienſis, in eandem a Cæsaris legato Christiano, Comite ab Eck xvi. Ianuarii 1697. immissus, contra licet protestante Adolpho Friderico. ** Quæstio hinc oriebatur, an Imp. solus Executionem in terras Imperii, posthabitis Circuli Directoribus, decernere possit. *** Negabant hoc isti, Fridericum Guilielmum adhortantes, ut possessionem adprehensam iterum relinquat, **** sed hoc renuente, per militem Circuli Directorum, ducente illum Klinckenstro-mio Tribuno, Gustrouienſe oppidum & Arx armata manu occupabatur, ipse Comes ab Eck, qui in Arce commorabatur, dum sponte abire nollet, in sella ex arce deportabatur, urbemque cum Duce relinquere cogebatur. Cæsar hanc sibi iniuriam ratus, de violato non Gentium solum iure, sed auctoritate etiam Imp. conquestus, aula prohibebat legatos Sue-ciz Regis, Brandenburgici Electoris & Cellenſis Ducis Viennæ commorantes, vsque dum ipsi satisfactum. Interpositione demum Anglo-rum, Belgarumque eo res deuenit, ut non solum Circuli Directores factum hoc litteris ad Imp. xxviii. Sept. 1698. datis excusarent, quasi ipsis insciis factum, sed etiam ipse Klinckenstromius, qui ideo captiuus factus, penes Comitem ab Eck de hoc attentato deprecaretur, atque sic lis ista finem acciperet. ***** Tandem vero interuentu legatorum Imp. Daniæ Regis, Episcopi Lubecensis & Ducis Guelferbytani, per Tractatus Hamburgenses omnis controuersia viii. Martii 1701. plene fuit composita, ita, ut Fridericus Guilielmus Ducatum Gustrouienſem & Suerinenſem cum sessione & voto in Comitibus, Comitatum Suerinenſem, & dynastiam Rostochienſem obtineret. Adolphus Fridericus autem Ratzeburgenſem Principatum cum sessione & voto in Comitibus, dynastiam Stargardienſem, Commendas Mirow & Nemorow, atque adcom-

pensandam summam quadraginta millium annuorum reddituum; novem millia annua ex telonio Boitzenburgensi, introducto etiam eodem Transactionis pacto in familiam Megapolitanam Iure Primogenitura, & Successione lineali. *****

* Schema tale erat:

lin. Suerinensis	Iohannes IV.			lin. Güstrowensis
 Adolphus Fridericus				Io. Albertus
Christianus Ludouicus. Suerinensis † Hagæ Comitum XXI. Iunii 1692. sine liberis	Fridericus Grabouienfis	Adolphus Fridericus II. Strelitzenfis	Gustavus Adolphus † XXVI. Octo- bris 1695. sine libe- ris	

Theatr. Eur. Tom. XV. p. 60. Faciunt huc a parte Grabouienfis *Facti Species*, worin das im Fürstl. Hause Mecklenburg introducirte Ius Primogenitura, und davon dependirende Linealis Successio kürzlich und gründlich deduciret und vorgestellt wird. Vorläufige Enucleatio Questionis, ob in casum der Erledigung des Güstrowischen Theils des Herrn Hertzog Friedrich VVilhelms Hochfürstl. Durchl. für Herrn Hertzog Adolphs Friedrichs Hochfürstl. Durchl. zur Succession zu admittiren sey. Prodiit in hac causa Responsum Facultatis Iuridicæ Ingolstadtensis. Rechliches Bedencken, in welchem des Fürstlichen Hauses Mecklenburg Primogenitur Recht gründlich asseriret und erwiesen wird. *Deductio Iuris Primogeniturae*. Lettr. Histor. Dec. 95. p. 626.

** Extant de eo scripta in Fabri Staats-Cantzellei Tom. II. p. 737. Tom. III. p. 1. Rinck pag. 1285.

*** Extat de eo apud Fabrum Tom. III. p. 91. *dissertation von der Crays-ausschreibenden Fürsten und Obersten Ambt bey Vollziehung der Vertheil*, cuius Iacobum Bernhardum Multzium faciunt auctorem, cui tamen Christianus Thomaeus singulari dissertatione respondet de officio Directorum in executione sententiarum. Contra eandem prodiit Schediasma de Iure exequendi sententias Camerales, Directoribus circularum competente 1698. 4. & Gründliche Behauptung des Reichs und der Krayse Gerechtigkeit an Vollziehung der Vertheil betreffend 1698. 4.

**** Extat hoc scriptum apud Fabrum Tom. III. p. 60.

***** Rinck p. 1285. Lettres Hist. Abr. 97. p. 383. Janb. 99 p. 79.

***** Extat ipse Tractatus in Fabri Staats-Cantzellei Tom. VI. p. 243. Recurrit quidem controuersia, ob denegata ex telonio Boitzenburgensi nouem Ioachimicorum millia annua Duci Strelitzenfi præstanda, quæ tamen statim iterum fuit composita. Extant Acta in Fabri Staats-Cantzellei Tom. X. p. 244. Bucher-Cabinet p. IV. p. 762. Acta repetitione in Cassandri Thucelii *Actis Publicis* Tom. II. c. VI.

§. XCIII.

Altera controuersia est de successione Saxo-Coburgensi. Ernestus Pius enim Dux Saxo-Gothanus xxxi. Augusti 1654. xxii. Februarii 1671. ix. Februarii 1672. xxiv. Augusti 1674. xxii. Octobris 1674. Testamento non solum cauerat, sed etiam Regimen constituerat, quale post ipsius mortem gerendum, ut septem illius filii Fridericus, Albertus, Bernhardus, Henricus, Christianus, Ernestus & Iohannes Ernestus ipsi in Ducatu Coburgensi, Altenburgensi & Gothano ex æquo hæredes essent, atque tantisper in communione viuerent, usque dum Casus quidam extiterint, ita tamen, ut Senior semper qui fuerit, Regimen nomine omnium gerat, concessio ipsi ex redditibus præcipuo, reliqui vel ex Camera annua argenti summa, vel adsignatis ipsis certis præfecturis fruerentur. Mortuo ipso xxvi. Martii 1675. hæc dispositio paterna ii. Iulii 1675. inter filios ipsius confirmatur: postquam autem iuniores quatuor fratres cum Seniore viii. Martii 1679. pacti fuissent, ut relictis ipsi hæreditario iure terris, ipsis certas præfecturas adsignaret, cum maioribus annuis redditibus, quam hucusque fuerant gauisi, unio ista dissoluebatur, & licet Albertus atque Bernhardus, quibus spes in Senioratu succedendi proxima erat, contradicerent, tandem vero, postquam Alberto xiii. Nouembris 1679, concessus fuisset Ducatus Coburgensis, qui septimam hæreditatis partem constitueret, inter ipsum & Seniore Fridericum plene conuenit, quem ix. Februarii 1680. accepta Comitatus Hennebergici parte & sede Meinungeni, secutus fuit Bernhardus. Vtrique Ducatus suos cum plena Superioritate obtinebant. Secutus igitur Gothæ in arce Friedenstern xxiv. Februarii 1680. Recessus vniuersalis, dictus *Fürst-Brüderlicher Haupt-Erb-Vergleichungs Recess*, quo non solum priora pacta cum Alberto & Bernhardo inita confirmantur, sed etiam Quartus ex fratribus Römholdensem, Christianus Eisenbergensem, Ernestus Hildburghusianum, Iohannes Ernestus Salfeldensem portionem, cum certis præfecturis, & omni iurisdictione, ciuili atque ecclesiastica obtinebat, reuerentis tamen Seniori Gothano iuribus Circuli & Imperii, & in vim commissionis perpetuæ, sublimibus Iuribus in terris quatuor Iuniorum, concessis etiam singulis certis redditibus annuis in subsidium, *die Brüderliche Nachschuß-Gelder*, Salfeldensi præcipue 5642. florenis. Accessit hoc pactum, ut si ex septem istis lineis hac ratione subortis, una sine prole virili extinguatur, terræ quidem ex æquo diuidantur,

tur, ita tamen, ut Duci Saxo Gothano binæ portiones obueniant, idque in compensationem onerum publicorum, quæ ab ipso præstanda. Idemque Recessus a Leopoldo Viennæ iv. Decembris 1686. fuit confirmatus.* Anno 1687. xxvii. Iunii Bernhardus Meinungensis Dux cum Friderico paciscebatur, ut Alberto Coburgensi sine prole mascula extincto, Bernhardus cedat Ducatus isto Coburgensis, ita tamen, ut confirmata Gothana duplici portione, singulis, pro rata aliis præfecturis satisfiat. Postea xviii. Octobris 1695. per pactum inter Fridericum Gothanum atque Io. Ernestum Salfeldiensem Ducem initum, convenit, ut existente casu, redditus isti subsidiarii terris compensentur. Mortuo a. 1691. Friderico Gothano succedebat filius primogenitus Fridericus. Dum vero Albertus Coburgensis, qui sine prole erat, ægrotaret, Coburgi conveniunt singulorum Ducum legati, de successione invicem acturi. Inter hos etiam vi. Aprilis 1699. ipso Alberto consentiente, Recessus fuit initus, his conditionibus, ut extincto Alberto, Coburgensis Ducatus Meinungensis, post Alberti mortem pleno iure, cum omnibus Superioritatis, Circuli & Imperii Iuribus cedat, ita tamen, ut Römhildensi & Hildburghusensi Duci satisfiat terris Hennebergicis, Gothano vero, qui Eisenbergensi satisfactorum se promiserat, præfecturis vicinis. Conceditur etiam Bernhardus, ut extincto Alberto, possessionem communi nomine adprehendat, & Ducatum istum administret, salvo tamen singulorum retentionis iure, usque dum ipsis satisfactum. Adprehensio vero possessionis in Ducatu Römhildensi & Eisenbergensi, quorum Principes æque sine prole mascula erant, casu existente, Gothano conceditur, ita tamen, ut reliquis vel præfecturis vel pecunia satisfaciatur. Subscribebatur iste Recessus a singulorum Ducum legatis, speciali mandato ad id instructis, solo Salfeldiensi excepto, qui subscriptionem denegabat. Ratam etiam eandem singuli Duces habebant, Hildburghusano excepto, ob controuersias cum Duce Gothano super Superioritate nondum finitas. Mortuo igitur vi. Augusti 1699. Alberto Duce, controuersia hæc de successione oriebatur. Hanc Bernhardus Meinungensis Dux petebat, ex pacto cum Duce Gothano inito, & Recessu isto Coburgensi, possessionem etiam adprehendebat, contradicente atque causam istam ad aulam Imperialem deferente Ernesto Hildburghusensi & Ioanne Ernesto Salfeldensi. Inter hos tamen x. Nouembris 1699. de possessione singulis communi, singulari Recessu fuit decretum.** Inter Gothanum equidem & Meinungensem xviii. Aprilis 1702. pactum inibatur, qua iste Meinungensi ratam suam & Eisen-

ber.

bergensem, quam ex pacto adquisiuerat, in Ducatu Coburgensi plane cedit, promissis in compensationem præfecturis Walungen, Sand, Frauenbreitungen, Saltzungen, quod, contradicente licet Hildburgensi & Salfeldiensi per decretum Iudicii Aulici xxv. Augusti 1703. confirmatur. Postquam autem Ernestus Hildburgensis accepta per Recessum xxii. Iulii 1705. præfectura Sonnenfeld, iuri suo renuntiasset, solus supererat Io. Ernestus Dux Salfeldiensis, qui prætendebat, ut ipsi non solum Coburgensis Ducatus rata, sed etiam reliquæ portiones quæ Gothano fuerint cessæ, tanquam Seniori, post mortem Bernhardi a. 1706. insecutam competant, de redditibus etiam ipsi in subsidium promissis per terras Coburgenses satisfiat. Accedebat postea a. 1707. mors Christiani Eisenbergensis Ducis, cuius terras Dux Saxo-Gothanus occupabat, atque a. 1700. mors Henrici Römhildensis, cuius terras sub Sequestri lege Circuli Franconici miles occupabat. Dum igitur post varios institutos congressus, inter Duces lineæ Gothanæ de successione hac in terras Coburgenses, Eisenbergenses & Römhildenses non conueniret. Decreta primum per Iosephum vii. Nouembris 1710. & xxvii. Februarii 1711. Salfeldensi simultanea possessione atque administratione, post xxv. Aprilis 1714. adprobante Carolo VI. Cæsare, sententia in Iudicio aulico publicatur, per quam Recessus iste vniuersalis de a. 1680. cum pactis adiectis confirmatur, Coburgensis vero de a. 1699. eo quod non a singulis confirmatus, aboletur, atque decernitur, ut Io. Ernesto Salfeldensi Duci pro rata ipsi ex successione Coburgensi & Eisenbergensi debita, una cum duabus tertiis reddituum subsidiariorum *Brüderlicher Nachschuß-Gelder* ex Coburgensi Ducatu, pro redditibus etiam terris assignatis, satisfiat; ex Römhildensi vero Ducatu ratam suam una cum tertia dictorum reddituum parte capiat, saluo Duci Gothano præcipuo portionis virilis, & iure sublimi territorii. Ernesto vero Ludouico Meinungeni, qui Bernhardi patri successerat, rata ex Coburgensi, Eisenbergensi & Römhildensi successione, cum pleno iure & sine detractiōe portionis Gothanæ præcipuæ, decernitur, ita tamen, ut ratione Eisenbergensis Ducatus, qui Gothano Duci integer conceditur, hic pro rata Meinungeni Duci satisfiat. Licet autem Dux Salfeldensis secundum sententiam in reddituum perceptionem fuerit admissus, Meinungeneses tamen per remedium Supplicationis eiusdem effectum suspenderunt, ut sub iudice adhuc sit controuerlia, communi hæctenus Regimine terras administrante, singulis pro rata redditibus assignatis. ***

§. XCV.

Circa finem seculi decimi septimi cum Christiano Alberto Holsatiz Duce anno 1694. fatis sublato, succederet filius Fridericus IV. Suecorum foedere suffultus, ius armorum exercebat, milites conducebat, & munimenta quædam pro terrarum suarum defensione, erigebat. Hoc non ægre solum ferebat Danorum Rex Christianus V. sed etiam communicationem Testamenti paterni, ut pateret, qua ratione de Slesuicensi successione fuerit dispositum, & renouationem vnionis hæreditariæ toties confirmatæ petebat, quæ mutato regimine fieri debeat, hanc vnionem etiam Ducem ab omni cum exteris foedere inito abstrahere* debere adserens. Et licet Dux Vnionem haut abnueret, in extruendis tamen munimentis pergebat, quæ Daniæ Rex inuadebat, & solo æquari iubebat. Nouo tamen matrimonio cum Hedwige Sophia Caroli XII. Suecorum Monarchæ sorore contracto, Dux ab ipso supremam Pomeraniæ & Germaniæ Prouinciarum administrationem vna cum caractere Supremi Præfecti militaris obtinebat. Dux etiam milite Suecico munita, Tönningam nouis munimentis firmabat, diuersa fortalitia ad Eidoram, Husum & alibi denuo erigebat. ** Mortuo inter hæc a. 1699. Danorum Rege, Christiano V. magis adhuc se firmabat Dux Holsatiæ, Suecica præsidia recipiebat. Fridericus IV. tamen Daniæ Rex, constituto Regimine, munimenta nouiter erecta tolli volebat, militem exterum abduci. Mediatores equidem pactorum Altonauiensium causam suscipiebant, atque ut miles vtrunque abduceretur, & Tractatus intra breue tempus absoluerentur, instabant. Consentiebat Dux Holsatiæ cum Suecis, abnuebat Rex Daniæ, *** & Martio mense 1702. Holsaticas præfecturas Rheinbeck, Trittau, Trembsbüttel & Steinhorst, ipsum etiam Slesuicum atq; Aprili mense munimenta nouiter erecta **** Dani armata manu occupabant, Tönningam xxvi. Aprilis sub Würtembergico Duce obsidebant, urbem igne ferroque nimium angustantes, exteriora etiam munimenta occupantes, Banerio licet summa cum fortitudine urbem defendente. Adueniente in castra Danorum Rege, adsultus quidem tentabatur, fortiter tamen ab obsessis repulsus, ut Dani, aduentante laboranti vrbi in subsidium Foederatorum exercitu, ex Suecico & Lüneburgico milite constante, Duce Georgio Guiljelmo Cellensi, obsidionem relinquere cogerentur. ***** Castra castris ad Trauam opponebantur, &

fere

fere ventum ad manus fuisset. Sed, dum Anglorum Belgarumque clas-
sis Suecicæ accederet, & Hafniæ portum clauderet, eandem etiam igni-
tis globulis sine damno tamen, tentaret, ipse Suecorum Monarcha,
Carolus XII. in Selandiam insulam cum exercitu irrumperet, & copiæ
Saxonicæ, quas Daniæ Rex susceperat, dum ex tractu Islebiensi per ter-
ras Hannoueranas perrumpere tentarent, reiicerentur, & nunc pars clas-
sis Foederatorum Glückstadtii expectaretur, ipsum ***** Regem in-
clusura, Daniæ Rex de pace cogitare cœpit, quæ, postquam Oldesloz
xviii. Iulii de induciis & præliminaribus quibusdam conuenisset, Tra-
venthalii, Ducis Holsato. Plönensis palatio æstiuo xviii. Augusti fuit
conclusa, qua pacta anteriora, vnio atque communio Prælatorum,
Ordinis equestris, & quorundam locorum hætenus recepta, confirman-
tur, plenum Ius Armandiæ, Foederum & Fortalitiorum Duci conceditur:
pactum Glückstadtienſe de Coadiutoris munere in familia Gottorpiensi
confirmatur, & Duci in compensationem damnorum ducenta sexaginta
Ioachimicorum millia promittuntur. ***** Hunc fructum ex hoc
bello tulit Dux Cellensis, vt durante isto, noua Ratzeburgo muni-
menta præduceret. *****

* Extat de hoc negotio l'etat present des differens nouuellement survenus entre le Roy
de Danemark & le Duc de Holstein Gottorp, à Amsterdam 1700. 12. Ad hoc scriptum pro-
dicunt Remarques, quibus opponitur Refutation Præliminaire, à Amsterdam 1700. 12.
Facit huc etiam Information sur les Differens entre Sa Majeſté le Roy de Danemark & Son
Alteſſe le Duc de Slesuic-Holſtein Gottorp 1700 12. Status controuersia, siue Vnio & Com-
munio ad oppresſionem Serenissimæ Domus Slesuico-Holſaticæ Gottorpiensis, a Dania inique de-
sorta, & per hostiles insultus truculenter ſadata, Lugduni Batavorum 1700. 8. Lettr. Hist.
Ianv. 1700. p. 76. Febr. p. 151.

** Faber Leben Caroli XII. p. I. f. I. c. I-V. Lettres Hist. Iul. 97. p. 38. Dec. 99.
pag. 607.

*** Faber p. I. f. II. c. VI. XI. Einleytung zur Historie Nord. Kriegs p. 200.

**** Dicebatur die Hufſmer, Schwabſteder, Storcker, Fridrichſteder Schantz, Einley-
tung p. 201. Faber p. I. f. II. c. XI. XII. Eur. Historicus Tom. II. p. 2200. Lettr. Histor.
Mars p. 272. 278.

***** Lettr. Histor. Iuin 1700. p. 630. Faber p. I. f. I. c. XIII. Eur. Historicus
Tom. II. pag. 2215.

***** Faber p. I. f. II. c. XIV-XV. Einleytung p. 201. Eur. Historicus Tom. IV.
p. 2219. Lettr. Hist. Iuliet 1700. p. 34. 43. Aolus p. 158.

***** Extat apud Fabrum c. XXI. XXII. Einleytung p. 204. Fabri Staats-Cantzel-
ley Tom. V. p. 693. Eur. Historicus Tom. II. p. 2222. Rinck p. 1402. vtrique Tractatus &

Oldesloensis & Trauenthalensis reperiuntur apud du Mont *Nouv. Recueil Tom. II. pag. 118.*
Lettr. Hist. Juin. 1700. p. 637. Sept. p. 252. Guarantia etiam huius Tractatus a Gallia Re-
 ge fuit petita *Decemb. 1700. p. 588.*

***** Hoc binis scriptis defenditur in Fabri *Staats Cantzelley Tom. V. p. 436.*

§. XCVI.

Ineunte seculo, xviii. Ianuarii 1701. Fridericus III. Branden-
 burgicus, consentiente Leopoldo, Borussiae coronam sibi antiquo iure
 imponebat, adplaudentibus Germaniae Statibus, & plerisque Europae
 Regibus & Rebuspublicis, * quibus demum nupera pace Traiectensi
 Gallus etiam accessit. In Saxonia vero Inferiori nova de Coadiutore
 Episcopatus Lubecensis eligendo a. 1710. oriebatur controuersia. Pe-
 tebat hoc Carolus Danicae Princeps, & Christianus Augustus Holsatiae Dux,
 eo quod per Recessum cum Capitulo 1647. conclusum, successio in Epi-
 scopatu Lubecensi ad domum Gottorpiensem per sex generationes su-
 erit restricta, id quod per Tractatum Glückstadtensem a. 1667. & pa-
 cem Trauenthalensem, per Rescriptum etiam Imp. a. 1701. fuerat con-
 firmatum. Opponebant Dani, pactum illud anni 1647. iuri Canonico &
 liberae electioni esse contrarium, nec etiam ad solam lineam Gottorpien-
 sem debere restringi, sed ad vniuersam domum Holsaticam, nec etiam
 de fide eiusdem non satis constare, cum desit primum, & quod vocatur,
 Originale Exemplar. Nihilominus xii. Martii 1701. facta electione, per
 maiora praeferebatur Christianus Augustus. Et licet Danicae Rex con-
 firmationem in Aula Imperiali varie impedire conaretur, interuenientibus
 tamen Anglis, mortuo Augusto Friderico Episcopo, Christianus Augu-
 stus Episcopatum obtinuit, atque Gottorpiensis successio per conuentio-
 nem Alt-Ranstedtiensem denuo fuit confirmata. *

* *Lettr. Histor. Mars 1701.* Pacta vero cum Cesare inita *Avril 1701. p. 414.*
 Vid. Cellarii *Panegyricus Friderico, Borussiae Regi dictus, & Acta coronationis separa-
 tim edita.* Grauiamen desuper in Comitibus exhibebat Magnus Ordinis Teutonici Magister,
 cui tamen Ludewig respondet *im Vertheidigten Preussen.*

** Acta extant in Fabri *Staats. Cantzelley p. X. c. XIV.* Zschackwitz *Leben Josephi*
p. 156. *Lettr. Hist. Mars 1700. p. 311.*

§. XCVII.

Ad finem properabat seculum decimum septimum, dum Fasti, Ma-
 thematicorum consilio varie emendarentur. Erhardus Weigelius, no-
 strae olim Academiae sidus, in diuersis non solum Protestantium aulis,
 Suecica potissimum & Danica, sed etiam in Comitibus Ratisbonensibus, iv.
 Octo.

Octobris st. v. 1699. Calendarii emendationem proponebat, modo simul exhibito, qua ratione fieri possit. Agebatur de hoc negotio in Corpore Euangelicorum, consultabantur alii Mathematici, horumque rationibus auditis xxiii. Septembris 1699. conclusum Corporis Euangelicorum fuit factum, ut vndecim dies post xviii. Februarium st. v. sequentes, ex anno 1700. eiicerentur, celebratio Paschatos, neque iuxta Cyclum Dionysianum in Iuliano Calendario receptum: sed secundum Calculum Astronomicum, uti Concilii Nicæni tempore factum, instituatur, atque abusus Astrologiæ iudiciariæ ex Calendariis tollantur. Mathematici de reliquis in posterum inter se conferant. Publicabatur ex eo nouum Calendarium *der verbesserte Calender*, cuius adhuc vsus est apud Germanos Protestantes. *

* Scripta huc facientia reperiuntur in Fabri *Staats-Cantzellei Tom. IV. pag. 744.* Theatr. Eur. *Tom. XV. p. 691.* Facit huc etiam Iacobi Brunnemanni *dissertatio de Iure vndecim dierum Calendario subtraharum.* Rinck *p. 1350.*

§. XCVIII.

Tandem vero funestum illud bellum, quod de successione Hispanica gestum fuit, scribere adgredior. Tempore enim superioris belli, dum Hispaniæ Rex Carolus II. valetudine haut adeo firma vteretur, Galli Hispaniæ regnis inhiabant, pacemque ideo properabant, ut distracto foedere, ipsi ad inuadenda hæc regna magis essent parati. Plures erant, qui viuo adhuc Carolo II. successionem adpeterent, non Leopoldus solum & Galliæ Delphinus, utrique matre Hispanica nati, sed etiam Bauariæ Elector Maximilianus Emanuel, pro filio primogenito, Iosepho Ferdinando, ex Leopoldi filia Maria Anna, quæ matrem habuerat Margaretham Theresiam Hispanicam, prognatus, & Lusitaniæ Rex Petrus, qui genus maternum a Ferdinando Catholico non solum ducebat, sed etiam quod Lusitani cum Hispanis vno sub climate nati, iisdem legibus, moribus & institutis vterentur, adlegabat. * Urgebatur Carolus II. de successore declarando, quod arduum ratus, indies differbat, usque dum a. 1698. Iosephum Ferdinandum Bauariæ Principem, facto Testamento sibi successorem declararet, desuper protestante & Leopoldo & Ludouico XIV. ** Proponente tamen apud Gallos Tallardo, primus Tractatus partitionis Hagæ Comitum xi. Octobris 1698. inter Gallos, Anglos, Belgasque fuit confectus, tali modo, ut Bauariæ Princeps Hispaniæ regnum cum America, Delphinus utriusque Siciliæ

regnum, cum Guipiscoa Prouincia & portubus in Statu Praesidii sitis, Carolus Archi-Dux Mediolanensem Ducatum nancisceretur. *** Postquam autem Bauaria Princeps vi. Februarii st. v. 1699. Bruxellis non sine suspitione veneni fuisset extinctus, **** noua de successionē paranda consilia agebant Galli, in id solliciti, vt Angli, Belgæque, a partibus Austriacis abstraherentur. Dum de nouo Tractatu isto in aula Anglicana consultaretur, idemque fere conclusus esset, Gallorum legatus in aula Hispanica, Marchio de Harcourt arte sua auroque promouere studebat, vt Hispania Rex Gallia Principem testamento heredem declararet. Hoc cum ægre ferret Magnæ Britannia Rex, parum aberat, quin Tractatus iste ad finem fere perductus, abrumperetur. Gallis tamen se excusantibus, inscio Rege hæc a legato fuisse facta, ***** tandem iii. Martii 1700. Tractatus iste Partitionis (*Partage - Tractat*) Londini fuit signatus. Eodem Hispania, vna cum America & Belgii prouinciis Carolo, Austria Archiduci: vtriusque Sicilia regnum vna cum Italia portibus Gallia Delphino, Mediolanensis Ducatus Lotharingia Duci, cesso tamen Gallis Ducatu auito, Guipiscoa etiam prouincia ad Gallia fines sita; Gallis relinqueretur: hac adiecta conditione, ne Austria Archidux Carolus, viuo adhuc Carolo II. Rege, nec in Hispaniam veniret, nec Mediolanum. ***** Et licet eundem inter secreta haberi fuisset conclusum, Galli tamen hunc Tractatum statim publicabant. Nec Casari nec Hispano iste placebat, quin potius Hispani legatus in aula Londinensi Marchio de Canales verbis admodum acerbis de eodem quereretur, quo ipso hoc promeruit, vt aula prohiberetur, auocato etiam Anglia legato ex aula Hispanica. ***** Et licet Helueti & Status Italia ad adprobandum istum Tractatum sollicitarentur, renuebant tamen singuli. ***** Dum igitur Hispania Rex ægre ferret, exteros de hæreditate ipsius adhuc viui pacisci, Galli omnem culpam in Anglos Belgasque, vt ipsos eo magis inuiles redderent, reiciebant, Clerum in partes suas trahabant, Archiepiscopum potissimum Toleranum, Hispania Primatem, Cardinalem Porto Carero, auroque diuersos Proceres, atque inter hos Ducem de Medina Celi sibi conciliabant, artibus etiam suis id curabant, vt, qui Austriae domui fauerent Proceres, sub vario prættextu ex aula dimitterentur. ***** His ita præparatis, Testamentum a Gallis subornatum, Cardinalis Porrocarero promouebat. Licet enim Carolus, decumbens adhuc, Austriae domui faueret, Ducem etiam de Moles Viennam misisset, qui Casari potestatem traderet, viuo adhuc ipso.

ipso Mediolanensem Ducatum occupandi. ***** Cardinalis tamen Regem vel superstitione, vel ne Hispanica Monarchia distraheretur, motum, ad subsignandum testamentum, 11. Octobris ipsi propositum adigebat, † Constat illud LIX. articulis, inter quos decimus quartus & quintus successionem Duci Andegauensi definit, hac tamen conditione adiecta, ne Hispania vnquam cum Gallia coniungeretur. Andegauensi vero sine posteris extincto, successio ad Ducem Bituricensem, & post hunc eiusdemque posteritatem, ad Carolum Austriacum deuolveretur, substituto huic Sabaudia Ducibus. ††

* *Leben Caroli III. p. I. sub initium* Responsio legato Gallico data, extat in *Lettr. Hist. Mai 99. p. 355.*

** *Leben Caroli III. p. I. p. 39. Mem. de la Guerre Tom. I. p. 207. Lettr. Hist. Janv 99. p. 97. Febr p. 2361.*

*** Extant apud du Mont nouveau Recueil Tom. II. p. 52.

**** *Mem. de la Guerre Tom. I. p. 212. si cette mort prématurée fut naturelle ou violente l'en laisse la décision aux faiseurs d'horoscope.*

***** *Mem. de la Guerre Tom. I. p. 213. Lettr. Hist. Febr p. 238. Leben Caroli III. p. I. p. 43. Spanischer Successions-Krieg p. 25.*

***** Extat Tractatus iste in *Leben Caroli III. p. I. p. 57. apud du Mont Tom. II. p. 104. Lettr. Hist. Juin 1700. p. 658. Août p. 138. in Cassandri Thucelii Actis Publicis Tom. I. c. IV. p. 279. Spanischer Successions-Krieg p. 37. Schauplatz des Kriegen in Italien p. 152. Mem. de la Guerre Tom. I. p. 221.*

***** *Mem. de la Guerre Tom. I. p. 235. Leben Caroli III. p. I. p. 75. Lettr. Hist. Dec. 99. p. 1600.*

***** *Quid cum Heluetis hoc in negotio fuerit actum, patet ex scriptis apud Cassandrum Thucelium Actis Publicis Tom. I. p. 288. sqq. & p. 296. Lettr. Hist. Janv. 1701. p. 45. scriptum Gallæ legatorum in conuentu Sueuicorum Vlmensi exhibitum, Leben Caroli III. p. I. p. 71. Quid cum Italis Lettr. Hist. Sept. 1700. p. 240.*

***** *Leben Caroli III. p. I. p. 73. Spanischer Successions-Krieg p. 40.*

***** *Mem. de la Guerre Tom. I. p. 239. Cassandri Thucelii Acta Publ. Tom. II. p. 171. Leben Caroli III. p. II. p. 54. Manifestum Ducis de eo reperitur apud Thucelium Tom. II. p. 171. Lettres Hist. Août 1700. p. 178. ainsi tout ce que vous aurez de moi, c'est que le Duc Moles Ambassadeur d'Espagne arriva le 9 Juillet à Vienne, qu'il a eu depuis diuerses audiences de l'Empereur, & diuerses conférences avec ses Ministres. Que le Comte de Auersperg ci-devant Enuoyé extraordinaire de sa Maesté Imperiale en Angleterre, à receu ordre de se rendre en qualité d'Ambassadeur à Madrid pour y releuer le ieune Comte d'Harach, & que le Prince Fondi doit aller d'ici on dans peu en Italie avec une Commission secreete concernant certaine Ligue, qui se traite en ce pais la contre l'exécution du Traite de partage. Oct. p. 440. on a d'un autre côté nommé diuers Ministres pour aller dans les Cours étrangères tant en Italie qu'en Suede & en Dannemarc, pour y faire des representations sur l'état*

état des affaires & porter s' il se peut tous les Princes de l' Europe à se liguier ensemble contre le Traité de partage. On avoit aussi proposé de recevoir quelques Troupes Impériales à Naples, en Sicile, à Milan & même dans le Corps d' Espagne, mais les trois Puissances Alliées en ayant été averties, & jugeant, que par ce moyen au lieu d' un partage paisible il en faudroit faire un l' épée à la main, ce qu' elles ont eu en vue d' éviter, elles ont fait présenter par leurs Ministres des Memoires là dessus au Roy. Sequitur scriptum de Blescourt, qui legatus Gallorum erat extraordinarius. Manifestum Ducis exhibetur Avril 1703. p. 379.

† *Leben Caroli III. p. I. p. 94 Buddeus de Testamento Caroli II. c. II. §. I. II. Mem. de la Guerre Tom I. p. 246.*

†† *Extat Testamentum illud in Mem de la Guerre Tom. I. p. 253. Leben Caroli III. p. I. p. 95. Fabri Staats - Cantzelley Tom. V. p. 735. Cassandri Thucelii Actis publicis Tom. V. c. V. p. 299.*

§. XCIX.

Defuncto igitur Kl. Nouembris 1700. Carolo II. Testamentum Regis statim aperiebatur publicabaturque, & Consilium formabatur, iuncta dictum, quod Regimini vsque ad Andegauensis in Hispaniam aduentum, præsit. Constituebant illud Regina vidua, Emanuel Arias Senatus Castiliæ Præses, Dux de Montalto Senatus Arragonici Præses, Archiepiscopus Toletanus, Balthasar Mendoza Inquisitor Generalis, vnus ex Hispaniæ Magnatibus & Consiliariis Status, Rodericus Manuel Manrique de Lara Comes de Beneuento, qui datis ad Galliæ Regem litteris, ipsi significabant: Andegauensem Ducem declaratum fuisse Regem successorem, quem ad acceptandam successionem inuitabant. * Et licet in Senatu Gallicano non deessent, qui a concluso iamdum Tractatu Partitionis resiliiri non posse iudicarent, rem etiam esse inuidiæ plenam, si Rex omnem adpeteret Hispaniam, quo ipso vniuersam contra se concitaret Europam. Præualuit tamen, obstetricante potissimum Delphino, & de Maintenon, Gallorum dominandi cupido, Testamentum acceptabatur, Partitionis Tractatu amplius se haut teneri rati, eo quod a Cæsare non fuerit subscriptus. Declarabat igitur Galliæ Rex in Procerum Conuentu, Philippum Andegauensem Hispaniæ Regem, ** & concluso cum ipso aristissimo foedere, sibi Ducatum Mediolanensem, Belgium & Guipischoam provinciam, vna cum iure Commerciorum Indiæ Occidentalis stipulabatur. *** Omnes igitur Hispanicæ provinciæ harum Præsidibus pretio conductis, Andegauensi se subiiciebant, & licet non deessent, qui Cæsaris adhuc partes fouerent in Hispania, atque inter hos ipsa Regina, & qui Cæsari fuerat

a Con-

a Confessionibus de las Torres, Testamentum Regi fuisse suppositum, tradens, isti tamen a maiori parte victi, vix contradicere audebant, ut vel regno vel aula excederent. **** Accedebat Gallis Bauaria Elector, vel odio erga Belgas Foederatos, vel alia de causa Gallis ex foedere favens, vel etiam maiora moliens. Quem sequebatur Vaudemontius Princeps auro Gallico conductus, alique Prouinciarum Praesides, ut Galli integram Monarchiam Hispanicam sine sanguine intra paucarum hebdomadam spatium nanciscerentur. ***** Imp. nihil tunc supererat, quam ut Ludouicus Comes de Harrach non solum post publicatum testamentum, sed ante discessum suum Madriti xxvii. Ianuarii 1701. contra Testamentum protestaretur. ***** Apud Gallos vero Aurelianensis Dux Philippus matre Hispana natus, contra Testamentum protestabatur. *****

* Extant haec scripta in *Leben Caroli III. p. I. p. 171. Historie Spanischen Successions-Krieges p. 16. 45. Fabri Smats-Cantzelley Tom. V. p. 782. Tom. VIII. p. 501. Lettr. Hist. Dec. 1700. p. 600. 634. Cassandri Thucelii *Atta Publica Tom. I. p. 510. Eur. Historicus Tom. II. p. 2262. Theatr. Eur. Tom. XV. p. 825. du Mont nouveau Recueil Tom. II. p. 412. Mem. de la Guerre Tom. I. p. 273.**

** *Mem. de la Guerre Tom. I. p. 278. Leben Caroli III. p. I. p. 176.*

*** *Leben Caroli III. p. I. p. 192. 210.*

**** *Leben Caroli III. p. I. p. 184. 211. Spanischer Successions-Krieg p. 79. Qua ratione in vrbes Belgicas fuerint recepti, describitur in Lettr. Hist. Febr. 1701. p. 241.*

***** *Electorem Belgas ideo odio habuisse, tradunt Mem. de la Guerre Tom. I. p. 298. quod argenti summas, quas postulauerat mutuo concedere denegarent, Amstelodamenses. Leben Caroli III. p. I. p. 191. Spanischer Successions-Krieg p. 51. Vaudemontius qua ratione Gallis accesserit, exponitur Lettr. Hist. Ian. 1701. p. 41. Febr. p. 157.*

***** *Leben Caroli III. p. I. p. 183. 215. Spanischer Successions-Krieg p. 47. 87. Thucelius p. 314. Lettres Hist. Mars 1701. p. 314.*

***** *Merc. Hist. Tom. XXXI. Leben Caroli III. p. I. p. 190. 558. Successions-Krieg p. 91. Mem. de la Guerre Tom. I. p. 285. Lettr. Hist. Iuin 1701. p. 634.*

§. C.

His ita preparatis, Philippus Andegauensis, postquam apud Hispanos xiv. Nouembris in Regem esset proclamatus * Gallique Rex publico scripto ipsi successionem regni Gallicani reseruasset, ** iv. Decembris 1700. ex Gallia in Hispaniam tendebat, atque xiv. Aprilis 1701. Madritum, magna solennitate intrabat, & praestito iuramento homa-
gium

gium solenniter suscipiebat. *** Neque tamen iniuste occupatam esse Hispaniæ Monarchiam Galli prætexebant, quin potius causam suam diversis coloribus defenderent. **** Nitebantur isti successionem lineali cognatica apud Hispanos recepta, quæ extinctis eiusdem lineæ masculis, foeminis secundum natiuitatis ordinem, harumque hæredibus succedendi ius deferat. Philippi III. autem filia primogenita, Anna Maria, Ludouico XIII. fuerat nupta, ex eademque Ludouicus XIV. proventus. Carolo II. Regis ultimo defuncti soror primogenita Maria Theresia, extinctis masculis, successionis ordine ad Delphinum hæreditatem detulisse dicebatur, & hoc renuntiante, ad ipsius posteros. ***** Alterum ius ex Testamento erat Regis ultimo defuncti. Tertium ex vocationis iure, ab Hispaniæ Proceribus factæ, & quæ exinde certa fuerat regni possessio. At, regerebant Cæsarei, successionem linealem cognaticam se in Hispaniæ quidem successionem adgnoscerent, legibus exemplisque firmatam, excludi tamen Hispanorum primogenitas ob factam renuntiationem. Dum enim Anna a. 1612. Ludouico XIII. nuptui collocaretur, ista solenni Instrumento, pro se ac successoribus omni iure in successionem Hispanicam renuntiat, promissis in compensationem quingentis millibus aureorum. ***** Hæc renuntiatio etiam a Philippo III, instantibus Proceribus a. 1618. publica lege fuit confirmata. ***** Eadem ratio habita fuit, dum Maria Theresia, post pacem Pyrenæam a. 1661. Ludouico XIV. iungeretur, Maria enim iam annum ætatis vigesimum agens vnâ cum Ludouico non solum per conuentionem matrimonialem vii. Nouembris 1659. erectam atque a Galliarum Rege ratihabitam, ***** omni successionis iuri renuntiat, sed etiam antequam adhuc in Galliam reduceretur, publicum renuntiationis Instrumentum in vrbe Fontis Rapidi ii. Iunii 1660. in præsentia Hispaniæ Procerum, solenni iuramento firmat, ***** ad eandemque Conuentionem matrimonialem iamdum in Pace Pyrenæa a Ludouico XIV. & Philippo IV. prouocatur, quod eandem vim habere debeat, quam ipsa pax iuramento firmata. † Obiiciunt equidem Galli, renuntiationem in Hispania locum non habere, vbi maioratus moribus legibusque recepti, contra quas renuntiationes non valeant. Et si vel maxime Anna & Maria pro se renuntiare valuerint, hoc tamen posteris illorum, ius quæsitum ad successionem ex sanguinis iure habentibus, præiudicium nullum posse adferre, immo dictam renuntiationem, prout tamen pactum fuit, tempore nuptiarum nec a Rege Christianissimo, nec ab Infante Maria Theresia

refia fuisse ratam habitam & iuramento confirmatam, nec, prout con-
venerat, actis Senatus Parisiensis insertam, quid quod dotem quingento-
rum millium aureorum in renuntiationis compensationem promissam
non fuisse solutam. Et cessare nunc exclusionis Gallorum rationem,
ob vitandam Galliarum cum Hispania unionem, quæ per testamentum Ca-
roli II. in perpetuum seiungantur. Verum, renuntiationes non solum
in Hispania, sed etiam Gentium iure esse validas, Doctores adserunt. ††
Et licet hæredibus iamdum natis præiudicium per renuntiationem pa-
rentum adferri nequeat, aliud tamen esse circa hæredes nascituros, qui,
dum tempore renuntiationis nondum existant, tunc demum nati,
postquam parentes iure suo iamdum excidissent, nullo iure uti possent,
quod non nisi per parentes ad istos devoluendum. ††† Nec omissam
tempore nuptiarum confirmationem quidpiam facere, cum in prima con-
ventionem a Rege Christianissimo ratihabita, expressis verbis provisum
sit, ne talis omisso si contigisset, detrimenti quid pactis adferret. ††††
Dotem autem ob omissam dictam ratihabitionem, non fuisse solutam,
prout singulari scripto desuper protestatus Philippus IV. ††††† Nec
Gallos ad vitandam saltem unionem fuisse exclusos, sed etiam ob bonum
publicum ad servandam æqualitatem Europæ & Statum utriusque nati-
onis diuersum, Austriacæ etiam Domus potentiam conservandam ††††††
Nec ex Testamento Gallis ius accedere potuit, dum illud pro valido ha-
beri nequeat, eo quod, Regis consensus defuisse videatur, testamentum
etiam fideicommisso Philippi III. & IV. Legibus Hispanicis, & iuri
Austriaco tot pactis firmato repugnet. Immo, si vel maxime validum,
circa Belgium Hispanicum & Ducatum Mediolanensem minime valeat,
de quibus feudales leges sine domini directi consensu disponere prohi-
beant. †††††† Nec possessionis iura mala fide adreptæ hic queant ad-
legari.

* Spanischer Successions-Krieg p. 50.

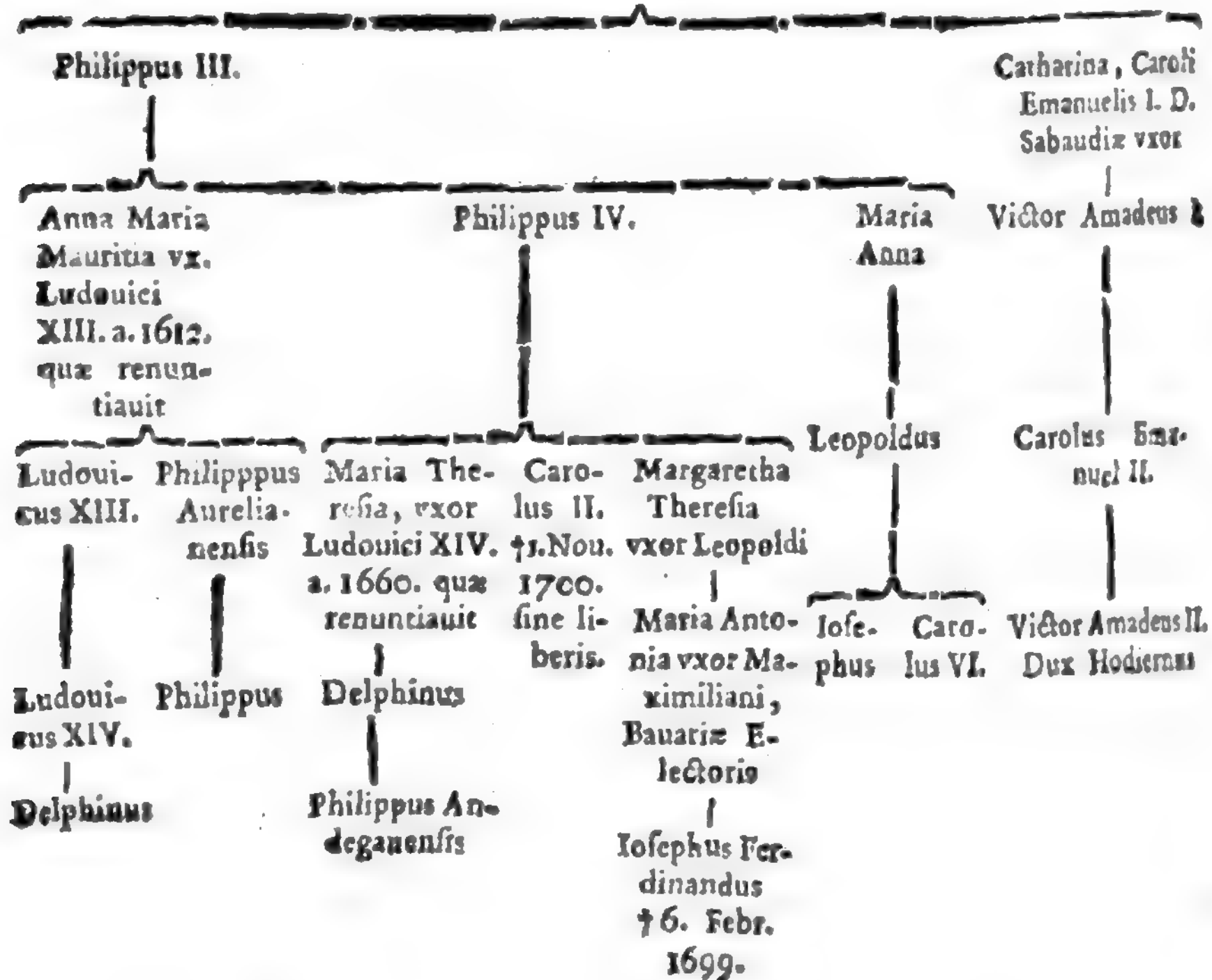
** Extat istud in Lettr. Hist. Mars. 1701. p. 308.

*** Spanischer Successions - Krieg p. 73. sqq. Lettr. Hist. Jan. 1701. p. 70. Febr.
p. 178. Mars p. 293. Avril p. 474. Mai 1701. p. 582. Iuin 1701. p. 719.

**** A Gallorum quidem partibus faciunt Auberius, Georgius Abusson, alique
scriptores, supra iamdum §. XXI. adlegati, qui post mortem Philippi IV. iura successione
Gallorum in Hispaniæ provincias demonstrare voluerunt. Quibus accedunt Ulrici Obrechtii
Excerpta Historica & Iuridica de natura successione Hispanica in Monarchiam Hispania 1700. 4.
& apud Cassandrum, Tbucelium Tom. I. p. 323.

**** Ordo successionis ex hoc schemate patet?

Philippus II.



***** Inserta sunt hæc pacta dotalia Iuri Austriacò in Successionem Hispanicam apud Cassandrum Thucelium Actis Publicis Tom. I. p. 426. namque in omnibus istis capitulis dicta Domina Anna infans ait & declarat esse se & manere bene & debite exclusam Siquidem simul omnes illius liberos descendentes viros & feminas, licet dicant, aut dicere vel pretendere queant, quod in illorum personis locum non inueniant nec considerari debeant aut possint rationes cause publicæ aliæ, super quibus fundari possit hæc exclusio. Thucelius p. 419.

***** Thucelius p.435.

***** Extat Instrumentum apud Thucelium p. 436. hæc autem renuntiatio eisdem verbis, eodem tenore fuit facta, ac prior Ratihabitio Gallica Tolosæ XXIV. Novembrii 1689. extat apud Thucelium p. 459.

***** Thucelius p. 443.

† Art. XXXIII. quo pax ista, fraternitas & bona amicitia iuxta votum firmiter, durabilior & indissolubilior maneat, conventum & stabilitum fuit nomine dictorum Dominorum Regum, & sua Maestates Christianissima uxorem ducat Infantem Domnam Mariam Theresiam filiam maiorem sua Maestatis Catholica, in quem finem dicti Ministri Comes Dux de Oliva- retz & Cardinalis Dux Mazzarinus & mandati specialis, quo muniti sunt, inierunt eodem die, qui & huic tractatui subnotatus est, alium tractatum particularem super conditionibus dicti matrimonii & tempore celebrationis, prout illic expressum est, qui quidem tractatus, etsi separatus a praesenti tractatu pacis sit, eiusdem nihilominus cum hoc roboris & vigoris est tanquam eiusdem pars principalior illiusque securitatis & durationis pretiosissima arrha.

†† Renuntiationes enim in Hispaniae Maioribus valere, late demonstravit Peletz a Meres de Maioribus Hispaniae p. III. qu. XVIII. n. 13. § 79. Buddeus de Testamento Caroli II. cap. II. §. XI.

††† Grotius de I. B. & Pacis c. IV. §. X. Sciendum est, nullum esse sicut nec ulla sunt accidentia vel non existentis, quare si populus, a cuius voluntate ius regnandi proficiscitur, voluntatem mutet, iis qui nondum nati sunt, & quibus ius quassum nondum est, nullam facit iniuriam. Hæc Buddeus cap. II. §. XVII. XVIII. ad præsentem casum egregie applicat.

†††† Thucelius p. 461.

††††† Extat ista declaratio apud Thucelium p. 461. per aliam clausulam dicta capi- tulationis obituli pro dote dictæ Infantis mee filie quingenta millia coronatorum solis, inclusis seu comprehensis legitimis, paternis & maternis, & aliis quibuscunque iuribus, idque factum est sub pacto & conditione approbandi & ratam habendi una cum Rege Christianissimo statim atque illius nuptiis celebrarentur, dictam renuntiationem cum iuramentando ac clausulis necessa- riis, & ut acceptaretur a Parlamento Parisiensi forma & vigore solitis, documentaque mihi aut meo successoribus transmitterentur; id vero hætenus a Rege Christianissimo & dicta Infanta mea filia impletum non est, quare liber fui & sum ab obligatione soluenda dotis, quam obituli.

†††††† Hoc in scripto cui titulus *La Defense du droit de la Maison d' Autriche à la succession d' Espagne* plenius declaratur. Buddeus de testamento Caroli II. cap. II. §. XXI. XXII. XXIII.

††††††† Vtraque modo adlegata scripta, Testamentum illud pro inualido esse ha- bendum, firmis sane rationibus declarant. Sic etiam in Thucelii Tomo I. p. 331. scriptum reperitur, quo demonstratur, Ducatum Mediolanensem esse feudum Imperii masculinum, cum Caroli V. Aurea Bulla de iure successionis in Ducatum Mediolanensem.

§. CI.

Potius igitur Austriacæ domui iura in Hispaniam esse integra; Leges & pacta Hispanica indicant. Exclusis enim ob dictam renuntia- tionem Hispaniæ Infantibus, Galliarum Regibus matrimonio iunctis, iusta succedendi ratio ad reliquas devolvitur. Philippi III. igitur secundo genita Maria Anna Ferdinando III. fuit iuncta. Philippi IV. secundoge-

nita, Margaretha Theresia Leopoldo, qui non solum matre Hispanica natus, ipse ius habebat cernendi hæreditatem, sed etiam ob matrimonium Hispanicum succedendi ius ad posteros deuoluerat, Accedebant pacta dotalia inter Ferdinandum II. & Philippum IV. pro Ferdinando III. Vngariæ & Bohemiæ Rege & infante Maria a. 1628. inita. ** Confirmat eandem successionem Testamentum Philippi III. xxx. Martii 1621. conditum, per quod successio in dictam Mariam, si Philippus IV. sine posteris fuerit extinctus, eiusdemque posteros definitur. *** Confirmat illud Testamentum Philippi IV. qui non solum dictas renuntiationes adprobat, sed etiam extinctis posteris masculis, hæredem instituit Margaretham, filiam secundo genitam illiusque filios & filias descendentes, mares & foeminas, iisdemque non extantibus, instituit Mariæ Annæ Ferdinando III. nuptæ posteros, atque his deficientibus, Catharinæ, Sabaudia Ducissæ posteritatem. **** Vltimum domus Austriacæ ius pactis inter Carolum V. & Ferdinandum I. a. 1521. initis nititur, quibus de mutua successionem, extincta vna linea, fuit cautum, ***** ita, ut extincta Maximiliani II. posteritate mascula, Hispania Rex, cui ob matrimonium cum Anna Maximiliani II. filia, ius in successionem fuerat enatum, per speciale pactum vi. Iunii 1617. successionem in Regnum Vngariæ atque Bohemiæ renuntiare necessum haberet. *****

* Inter Cassandri Thucelii Acta publica Tomo I. integrum Caput quintum hic facit, in quo, præter diuersa Acta Publica reperiuntur *Synopsis quorundam Iurium Austriacorum in successionem Hispanicam. Ius Austriacum in Monarchiam Hispanicam assertum. Ius Hispanicum Austriacum assertum. Considerations & Remarques sur la succession du Duc d' Anjou. In Tomo II. cap. IV. extat Excerptorum Historicorum & Iuridicorum Continuatio I. II. III. Réflexions sur divers Ecrits, concernant la Succession à la Monarchie d' Espagne. Iustitia Augusta Domus Austriaca in regna & provincias Hispanicas, veris rerum argumentis illustrata. Separatim prodit Io. Aluarez de Costa Aquila Augusta, trifido obarmata fulmine, seu Carolus Tertius Austriacus, Rex Hispaniarum assertus, Amstelodami 1705. f. Facit hic etiam Venerandi Collegæ, Io. Francisci Buddei dissertatio de Testamentis summorum Imperantium, speciatim Caroli II. Hispania Regis Hala 1701. 4. & dum Autores Diarii litteratorum Trevoltiensis breuibus contradicerent, ansam dabant nouo scripto, quod hoc titulo prodit: *Ultior disquisitio de iure gentis Austriacæ in successionem Hispanicam. Præter hæc extant Trois lettres sur la succession d' Espagne. Iudicium Poëticum super controversia successione Hispanica, Praga 1702. f. La Justice encouragée contre les chicanes & les menaces d' un Partisan de Bourbons. Le Partage de Lion. Classicum belli Hispano Gallici. Staats-Anmerkungen über die Succession des Herzogs von Anjou. Grillen über den jetzigen Zustand der Monarchie Spanien. Curiose Staatsfrage, wer in dem grossen Monarchischen Königreich Spa-**

nien der rechtmässige Successor seyn sol, Cölln 1700. 4. Leben Caroli III. p. 1. p. 231. Lettr. Hist. May 1701. p. 541. Sept. p. 493.

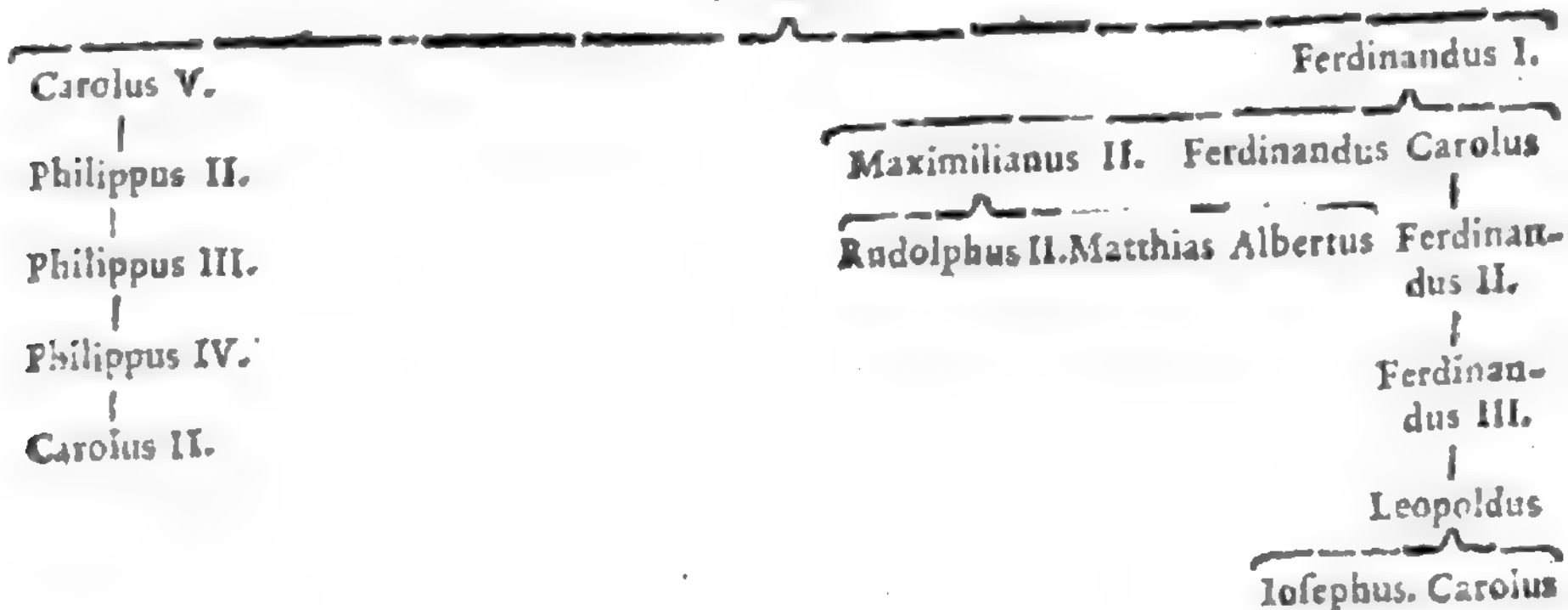
** Dictum de eo iam *diff. super. §. 6lt.*

*** Ius Austriacum apud Thucelium p. 464. postquam de renuntiatione Annæ fuisset dictum, in Testamento additur: *binc consequens est, ut pro statu presente remanserit cum filia mea maior & unica in casibus enunciatis in dictis capitulationibus matrimonialibus infans domna Maria, quam cum omni progenie legitima & non legitimata post extinctas personas & descendentes dictorum Principis Domni Philippi, Infantumque Domni Caroli & Domni Ferdinandi eorumque descendendum succedere debere in istis Regnis & Dominis declaro & iubeo.*

**** Thucelius p. 465. *si ut dictum est, princeps decesserit, quod Deus prohibeat, non relictis liberis aut descendantibus maribus aut feminis legitimis & ex legitimo matrimonio genitis, aut si Deus pluribus me filiis maribus ex hoc vel alio matrimonio auxerit, illique mor- tui fuerint liberis aut descendantibus non relictis, prout dictum est, in defectu ipsorum, heredem uniuersalem omnium dictorum meorum Regnorum, Statuum & Dominiorum instituo Infantem Domnam Margaritam filiam meam & Regina Domna Maria Anna coniugis meae charissima & amatissima, illiusque filios & filias descendentes mares & feminas, legitimos & ex legitimo matrimonio prognatos, quos Deus illi dederit.*

***** Vide supra *diff. XXVIII. §. III.* Demonstratur hoc plenius in Iure Austriaco vindicato pag. 31. Adgnationis autem schema tale est:

Philippus, Austriae
Archidux



§. CII.

Interea Cæsar pro vindicando iure suo non militem solum colligebat, sed etiam de foederibus sibi prospiciebat, nec Galli circa eadem vacabant. Collegerat enim viuo adhuc Carolo, Galliarum Rex militem octodecim millium in Hispaniarum confiniis, sub prætextu tuendæ partitionis, qui nunc ad Regni occupationem, si opus foret, præsto essent. * Cum Gallo arcanum foedus concludebat Bavarus & Colonienſis Elector, maiora molientes. ** Helueti etiam Catholici Andegauensem pro Hispaniarum Rege adgnoscebant, frustra licet eos sollicitante Trautmandorſio Comite, qui Cæſaris apud ipsos legationem obibat, *** & Lusitaniarum Rex pacto cum Gallis foedere. **** Foederati Belgæ sibi copiisque suis metuentes, quarum duodecim millia ex pacto cum Carolo II. inito, in præſidiis Belgii Hispanici detinebantur, quas Galli non nisi adgnito pro Rege Andegauensi dimittere volebant, quo ipso moti, Andegauensem pro Rege adgnoscent, his tamen conditionibus, ut ipsis de securitate prospiceretur. ***** Dum interim Belgæ foederati non solum foedus Traiectense, quo ipsorum nititur Respublica, denovo iuramento confirmarent, † sed etiam Guilielmo III. secreto significarent, quid ipsos ad adgnosendum Andegauensem permouerit. Guilielmus III. vero M. Britanniarum Rex elulum se sentiens, conuocato Parlamento, arma in Gallos meditabatur. Et licet inter Proceres, membræque Parlamenti non deessent, qui artibus auroque Gallico inducî, potius dissidia inter Regem & Parlamentum disseminarent, causam Traiectatus Partitionis examinarent, Regios Ministros, qui eundem consulerant, ad reddendam rationem inuitarent, ortis tamen exinde variis turbis, Rex ad dissoluendum hoc Parlamentum, nouumque conuocandum commouebatur. Dum autem mortuo apud Gallos Iacobo II, qui ex Angliarum regno fuerat deiectus, Galli Principem Walliarum supposititium sub Iacobi III. nomine pro Rege declararent, idque pace Ryswicensi aduersaretur, ***** concitabat hoc Parlamentum, ut subsidia Regi ad bellum contra Gallos decernerent: Belgæ interim cum Gallis, ut ipsis de limitum securitate prospiciatur, agentes, Anglicum etiam legatum ad hos Tractatus admitti volebant, ægre consentiente Gallorum legato, Comite Auauxio. Instituti igitur congressibus, Angliarum legatus xxii. Martii 1701. Gallis certa capita proponebat, ut de satisfactione domus Austriacæ ageretur, Galliarum Rex præsidium ex oppidis deduceret, quæ

saltem

saltem præditiis Hispanicis & Belgicis firmarentur, Anglis in securitatem Ostenda & Novus Portus traderetur, nulla Hispanicæ Monarchiæ provincia Gallis unquam traderetur, pacta inter Anglos Gallosque confirmarentur, Anglis libertas Commerciorum in America concederetur. His concessis, Guilielmus se Philippum pro Rege esse adgniturum, declarabat. Accedebant hisce postulatis Belgæ, ius præsidii in Geldriæ oppidis Venloa, Ruremonda Stephani insula, Luxemburgo, Namurco, Caroloregio, Montibus, Teneramunda, in finium suorum securitatem prætendentes. Sed dum Auauxius declararet, Regem suum ex Hispanica successione ne pagum quidem esse cessurum, nec Anglis-Belgisque concedere vellet, quæ postulabant, Tractatus abrumpebatur, legatus auocabatur. ***** Foedus igitur xvii. Septembris 1701 inter Imp. Anglos, Belgasque, promouente illud potissimum Marlborough, concludebatur, de bello communibus viribus contra Gallos & Andegauensem promouendo, hoc fine, vt Austriacæ domui circa successionem Hispanicam satisfiat, Anglis Belgisque relinquatur, quidquid in America occupauerint, & sicuti bellum, nonnisi communi consilio gerendum, sic etiam pax non sine omnium consensu concludenda. *****

* *Leben Caroli III. p. I. p. 82.*

** De foedere cum Gallis plenius agitur in *Mem. de la Guerre Tom. I. pag. 304.* in quo etiam art. VI. continetur de Imp. throno Imperiali priuando, qui Bauaro dein deferendus. *Spanischer Successions-Krieg p. 55.*

*** Quid apud Heluetos actum, scripta docent apud Thucelium *Tom. I. pag. 327. 374. Tom. II. c. V. Lettr. Hist. May 1701. p. 525. Successions-Krieg pag. 58. Leben Caroli p. I. p. 394. 892. 938.*

**** *Successions-Krieg p. 59. Leben Caroli p. I. p. 432. Extat foedus in Lettr. Hist. Dec. 1701. p. 700.*

***** Quam humaniter, & quibus artibus Belgas Foederatos in partes suas pellere conatus fuerit Rex Gallorum, traditur im *Leben Caroli III. p. I. p. 194. Lettr. Hist. Janv. 1701. p. 113. Mars p. 337. Avril. 1701. p. 487. Belgarum Consilia p. 337. Promouebant hæc artes Gallorum post pacem Ryswicensem, quibus promouum, vt pleræque copiarum dimitterentur, ne excresceret nimis potentia Arausionensis. Quid in Belgarum congressu generali decretum, exponit Thucelius *Actis Publicis Tom. I. p. 319. 329. 361. 364. Successions-Krieg p. 60. Mem. de la Guerre Tom. I. p. 321. Leben Caroli p. I. p. 346. Rinck p. 1438. Lettr. Hist. Janv. 1702. p. 74.**

† De hoc *Lettres Hist. May 1702. p. 580.*

***** *Mem. de la Guerre Tom. I. p. 195. Car le Roy Jaques étant venu à mourir, il reconnut tout aussitôt le jeune Prince de Galles pour Roi d'Angleterre, & désavoua par là tout ce qu'avoit le Maréchal de Boufflers avec le Comte de Portland dans cette célèbre entrevue qu'ils*

qu' ils eurent a Tubise. Comme la Cour de France avoit très-bien prévu ce qui venoit d' arriver, elle eut soin en reconnoissant le Prince d' Orange pour Roi, de faire publier au Roi laque-
 Une protestation contre tout ce qui se feroit à la Paix de Ryswick au préjudice de ses intérêts
 Suivant ce plan, le Prince d' Orange ne fut proprement reconnu pour Roi que pour faire la
 Paix, la quelle étant faite, la Scene changea.

***** Extant hæc postulata in Thucelii *Actis Publicis* Tom. I. p. 370. *Leben*
Caroli p. I. p. 444. *Lettr. Hist.* Avril 1701. p. 491. *Août* p. 222.

***** Extat illud Tomo I. *Actorum Pacis Traiectensis* præmissum & in *Span.*
Successions-Krieg p. 246. *Leben Caroli* p. I. p. 573. du Mont nouveau *Kecueil* Tom. II.
 p. 193. *Schauplatz des Krieger* p. 782. in *Mülleri Leben des Hertz. von Marlborough*
 p. 30. *Fabri Staats-Cantzellei* Tom. VI. p. 434. *Thucelii Acta Publica* Tom. I. pag. 65.
Rinck p. 1435.

§. CIII.

Inter hæc, in Comitibus Germanicis, Cæsar de bello Gallis sociis-
 que inferendo, proponebat. Dum autem Germani ob Gallorum artes
 tergiuersarentur, nec etiam foedus adhuc cum Anglis Belgisque esset
 conclusum, in Italiam bellum transferre cogitabat, Ducatum Mediola-
 nensem vindicaturus: Varie siquidem tentabantur Italorum animi. Gal-
 lis equidem, ne Cæsaris potentia apud Italos excresceret nimium, faue-
 bat Clemens XI. Papa, Andegauensem etiam pro Rege adgnoscebat, li-
 cet neutralitatem præ se ferret, * ideoque neutri peritiam licet regni Nea-
 politani inuestituram concedere vellet, ** & Dux Sabaudia, cuius fili-
 am alteram Ludouicam Gabrielem in matrimonium duxerat Andega-
 vensis. Hinc concluso cum Gallis foedere, his transitum non solum
 concedebat in Ducatum Mediolanensem, sed etiam copias suas decem
 millium & ultra Gallicis iungebat, concessa ipsi Gallici exercitus supre-
 ma præfectura. *** Citabatur tamen ideo ad iudicium Aulicum, ad vi-
 dendum se priuari feudis Imperii, vasalli etiam & subditi de non parendo
 ipsi publicis edictis admonebantur. **** Accedebat, contradicente li-
 cet Cæsaris Legato, Comite de Castelbarco, qui Ducem hætenus solli-
 citauerat, Gallorum partibus Ferdinandus Carolus Mantua Dux, qui
 Gallos in urbem, arcem, & terras suas recipiebat, ***** ab iudicio au-
 dico felonix reus iudicatus. ***** Mirandula etiam Ducissa Vande-
 montio Duci urbem & arcem cedebat. ***** Veneti, Florentini, Mo-
 tinæ & Parmæ Dux ab utraque parte sollicitabantur, sed Neutralitatem,
 quam vocant, ampledebantur. *****

* *Spanischer Successions-Krieg* p. 57. Extant litteræ Imp. ad Papam, in *Leben Ca-*
roli III. p. I. p. 224. quo iura domus Austriacæ declarantur. Litteræ Papæ, quibus Ande-
 gauensi de corona gratulatur, apud Thucelium Tom. I. p. 363. *Lettr. Hist.* Avr. 1701. p. 384.
 Confilia

Consilia Papæ, ne Cæsarei Ferraram occuparent, *Lettres Hist. Juillet 1701. p. 4. Leben Caroli p. 388.*

** Quid in hac causa fuerit actum, publicis scriptis exponit Thucelius *Tom. I. cap. VI.* qui etiam litteras super petita Inuestitura Papali exhibet, ad quas animaduersiones dedit Vlricus Obrechtus. Contra easdem prodiit Rolandi de Duninck *epistola anti-animaduersionis Animaduersionum, quas Vlricus Obrechtus, Argentoratensium quondam Prætor Regius vulgari fecerat, Francofurti ad Manum 1710. 4.* Schauplatz des Krieges in Italien *p. 774* Ridicula præsentatio equi a legato Hispanico cum petita inuestitura facta repræsentatur im Spanischen, *Successions-Krieg p. 241. Leben Caroli p. I. p. 544. Lettr. Hist. Août 1701. pag. 112.*

*** Spanischer Successions-Krieg *p. 57. 89. Leben Eugeni p. I. p. 373. Lettr. Hist. May 1701. p. 524.*

**** Fabri Staats-Cantzellei *Tom. VI. p. 631. Cass. Thucelii Acta Publica Tom. II. c. XII. Rinck p. 1420. Lettr. Hist. May 1701. p. 514.*

***** Successions-Krieg *pag. 95. Schauplatz des Krieges p. 778. Leben Caroli p. I. pag. 365.*

***** Successions-Krieg *p. 106. Fabri Staats-Cantzellei Tom. VI. p. 615. Cass. Thucelius lib. II. c. XII. Lettr. Hist. Août 1701. p. 169. Leben Caroli p. I. p. 502.*

***** Lettr. Hist. *May 1701. p. 522.*

***** Schauplatz des Krieges *p. 779. Lettr. Hist. May 1701. p. 518.*

§. CIV.

His ita præparatis, miles Cæsareus in Italiæ finibus Roueredi congregatur, & per ardua, Alpes fere inuias, cum tormentis & adparatu bellico, quæ mira arte, per rupes deuias terebantur, transcendens in Italiam Eugenio Duce, Maio mense 1701. cui Vaudemontius Iunior & Commercii Princeps aderant, irrumpit, * publicato Manifesto ** Addam transit, & simulans, quasi Padum transire vellet, ex improviso Gallos ad Carpium Mutinensis Ducatus ix. Iulii adoritur, eosdemque profligat. *** Inde, postquam Cæsarei Mincium sine impedimento transiissent, castellum Gothofredi, Castilionum occupant. Mantuana tamen prodicione non succedente. **** Fit Kl. Septembris ad Clarium Brixienfis Territorii Veneti, prælium, in quo Gallorum tria millia caduntur, paucis Cæsareanorum amissis. ***** Inde Canettum deditione capit Eugeni-
nius, Marcariam & Borgofortum. ***** Et dum Mirandulæ Ducissa, Gallorum præfectos militares in arcem inuitatos captiuos fecisset, id quod ciues de militibus in vrbe commorantibus fecerant, vrbs ista xxii. Decembris Cæsareum recipit præsidium. ***** Mediolani non solum plures erant, qui Cæsari fauebant, sed etiam in vrbe Neapolitana, facta

conspiratione, quæ xxii. Septembris executioni esset mandanda, Pro-
regem Ducem de Medina Celi Neapolitanum occidere, Castellum no-
vum occupare, & Casari urbem subicere tentabant, sed detecta licet
conspiratione, huius capita populum concitantes, Templum S. Lau-
rentii & S. Claræ occupant. Verum, dum plerique Procures ac No-
biles cum Prorege facerent, hic etiam militem contra seditiosos mitte-
ret, & Carolus Sangrone, atque Laurentius Baro de Sassinet, qui olim
in aula fuerant Imperatoris, essent capti, reliqui dissipantur, capti vero po-
stea in fide erga Casarem ad mortem vsque perdurantes, capite ple-
ctuntur. *****

* *Successions-Krieg* p. 113. *Leben Eugenii* p. II. p. 7. *Leben Caroli III.* p. I. p. 363.
Schauplatz des Krieges p. 794. Miles Casareus describitur in *Lettr. Hist. Febr 1701.* p. 164
Inill. pag. 17.

** Extat im Spanischen Successions-Krieg p. 130. Rinck p. 1421.

*** *Successions-Krieg* p. 145. *Leben Eugenii* p. II. p. 23. *Leben Caroli III.* p. I.
p. 379. *Schauplatz* p. 818. Rinck p. 1426. *Lettr. Hist. Aoki 1701.* p. 143. 180.

**** *Successions-Krieg* p. 156. 160. *Leben Eugenii* p. II. p. 34. 37. *Leben Caro-*
li III. p. I. p. 517. *Schauplatz* p. 833. Rinck p. 1430. *Lettr. Hist. Sept. 1701.* p. 269.

***** *Successions-Krieg* p. 171. *Leben Eugenii* p. II. p. 47. *Leben Caroli III.* p. I.
p. 519. *Schauplatz* p. 845. *Lettr. Hist. Oct. 1701.* p. 400.

***** *Successions-Krieg* p. 207. 215. *Leben Eugenii* p. II. p. 80. *Schauplatz*
pag. 871.

***** *Successions-Krieg* p. 221. *Leben Eugenii* p. II. p. 92. *Leben Caroli*
p. I. p. 532. *Schauplatz* p. 881. *Lettr. Hist. Febr. 1703.* p. 141.

***** *Successions-Krieg* p. 224. *Leben Caroli* p. I. p. 535. In Thucellii *Adm.*
Publicis Tom. I. p. 607. reperitur *Relation de la Coniuration mal reussie à Naples la nuit*
du 22. au 23. sept. 1701. in qua capita conspirationis nominantur *Le Prince Maccia,*
Quinta Corta, le Duc Thelese Grimaldi, le Duc de Castelluccia Spinelli, le Duc Tibon
Caraffa, Don Malizio Caraffa, Dion Gioseppe Capecci, & Don Carlos Sangrone, tous Ca-
saliers Neapolitains. *Lettr. Hist. Nov. 1701.* p. 493. Dec. p. 620.

S. CV.

Ineunte anno 1701. Mutinensis Dux, adpropinquante milite Cæ-
reo eo adigebatur, vt Brixellum Casareis v. Ianuarii dedi iuberet.
Hinc Eugenius Mantuam arctius includit ** & ii. Februarii Cremonam
tentat, vbi magnam annonæ & bellici adparatus copiam Galli congesse-
rant, immisis primo mane per aquaductum, *** quem Cosolius Pro-
chus S. Mariæ Nouæ in cella sua Eugenio Principi indicauerat, trecento
gregariis. Ipse Princeps effracta porta S. Margarethæ, urbem cum al-
quot legionibus ingreditur, Villaregium somno excusso, suis in auxi-
lium

lium venientem capit. Sed capta licet pleraque vrbis parte, dum Scherzerus Baro, Mercio, qui ad Padi portam pedem firmauerat, tardius ob varia impedimenta subueniret, binæ legiones Hibernicæ eundem retro cedere cogerant, quas Cæsarei equidem vario tentabant, sed in fide Gallorum manentes, Cæsareos non sine clade repellunt. Accedebat, quod Valdemontius iunior ab altera Padi ripa ob itineris incommoda tardius adueniret, nec, deficientibus nauigiis, Padum transire valeret. Senatus equidem conuocabatur, apud quem Princeps instabat, ut iste vna cum Ciuibus Cæsareis contra Gallos assisteret, sed hoc tergiuersante, Gallis noua auxilia expectantibus, Eugenius Princeps copiis inferior, pedem retro figere cgebatur, abducto Villaregio, & septuaginta vel octoginta præfectis militaribus captiuis, vna cum quadringentis gregariis, licet etiam Cæsareorum vel quadringenti in vrbe remanserint captiui. Hic tamen exinde fructus, ut Galli multa ad Oglium loca, quæ hucusque tenuerant, statim relinquerent. ***** Postquam autem Gallicus Exercitus nouo milite & Vindocinensi Duce fuisset firmatus, Mantuam liberare tentabat, quam tamen arctius adhuc includebat Eugenius, vnamque ex portis exterioribus capiebat. ***** Ast Galli Kl. Iulii 1701. Castilionum recuperabant, † castra Eugenii xv. Iulii ignitis globulis infestabant, †† & tres legiones ad Padum, Viscontio Duce prope Casale maius locatas, ne Galli Brixellum inuaderent, magna vi xxvi. Iulii adgrediuntur, quas non sine suorum clade cedere cogunt. ††† Motus hoc ipso Eugenius Princeps, ut, dum Galli copiis longe essent superiores, Mantuam relinqueret. †††† Hinc xvi. Augusti Gallos ad Lutzaram adgrediebatur, eosdemque plane profligasset, ni equitatus per continuas fossas impeditus fuerit, proelii tamen campum & Gallorum castra obtinuit. Aderat proelio ipse Andegauensis, e turri prope sita de eodem testis. Commercius Princeps fortissimus in eodem occidebatur. ††††† Cæsarei equidem, facta sexcentorum militum excursionem, & occupata xxvi. Septembris porta, Mediolanum intrant, & post faustas Cæsari acclamationes cum præda insigni reuertuntur. †††††† Galli autem milite indies firmati, Guastallam ii. Septembris occupant, ††††††† & xvii. Nouembris Borgofortum. ††††††††

* Span. Successions-Krieg p. 174. Leben Eugenii p. II. p. 96. Schauplatz p. 884.

** Span. Successions-Krieg p. 177. Leben Eugenii p. II. p. 99. Schauplatz p. 887.

*** Sic Vienna Burgundiæ eadem ratione capta. Gregorius Turonensis lib. II.

a. XXXIII. quo facto, expulsus est inter ceteros artifex ille ab urbe, cui de aquaductu cura manebat. Ille vero indignans, quod fuerat ciellus ab urbe cum ceteris, ad Gundobadum furibundus vadit, indicans qualiter ciuitatem intrumpens, Glionem exerceat in fratrem. Ille quoque duce, exercitu per aquaductum directo, multis cum ferreis vestibus praecedentibus (erat autem spiraculum illius lapide magno conclusum) quo cum bellibus illis per magistrum artificis repulso, ciuitatem introeunt. Sic & de Neapolis occupatione Pand. Collenutius hist. Neap. lib. VI. p. 441. ceterum voluit Anellus, Alphonsum instructa acie paratisque scalis promptum esse accedendi ad murum, postquam signum daretur, ipse vero ducentos pedites fortissimos viros sibi attributos, se per Aquaductum quendam sequi in urbem imperauit. Hi ergo noctu silentio ingressi sunt, & eorum quadraginta soli etiam Aquaductus via egressi in casulam cuiusdam vetulae peruenerunt: qua sola ibi cum filiola habitabat, & ipsa fuisse putabatur, qua Anellum, ad Regem, monstrandi huius aquaductus causa, misisset.

**** Hæc expeditio plenius describitur in Span. Successions-Krieg p. 279. ubi etiam diderium Villaregii ante hanc expeditionem adducitur, *er wolte dieses Carneval die drey Prinzzen dantzend machen.* Schauplatz des Kriegs p. 890. Leben Eugenii p. II. pag. 100. Leben Caroli p. I. p. 585. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 26. Rinck p. 1458. Lettr. Hist. Mars 1702. p. 243. May p. 487.

**** Span. Successions-Krieg p. 305. Leben Eugenii p. II. p. 125.

***** Span. Successions-Krieg p. 325. Leben Eugenii p. II. p. 133. Lettr. Hist. Juillet 1702. p. 31.

† Span. Successions-Krieg p. 345. Leben Eugenii p. II. p. 150.

†† Span. Successions-Krieg p. 347. Leben Eugenii p. II. p. 152.

††† Span. Successions-Krieg p. 354. Leben Eugenii p. II. p. 159. Leben Caroli p. I. p. 723. Rinck p. 1478. Lettr. Hist. Sept. 1702. p. 233. Vocatur *Le Combat de San Vittoria.*

†††† Span. Successions-Krieg p. 356. Leben Eugenii p. II. p. 161.

††††† Span. Successions-Krieg p. 357. Hist. du Prince d' Orange p. I. pag. 61. Lettr. Hist. Sept. 1702. p. 294. Leben Eugenii p. II. p. 162. Leben Caroli p. I. p. 744. Rinck pag. 1480.

†††††† Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 61. *Prince Eugene détacha un corps de 5. ou 6. cens hommes, pour faire une course dans le Milanois. Ce parti trouua le moyen de passer par tout, & arriva le 26. Septembris devant Milan, se saisit d' une des portes, & y mit une bonne garde. Cent Cavaliers avancement dans la Ville en criant; Vive l' Empereur; & apres avoir fait un butin considerable, tout le parti rebint heureusement au Camp.* Leben Caroli p. III. p. 753. Span. Successions-Krieg p. 373.

††††††† Span. Successions-Krieg p. 369. Leben Eugenii p. II. p. 172. Leben Caroli p. I. p. 752. Lettr. Hist. Oct. 1702. p. 389.

†††††††† Spanischer Successions-Krieg p. 379. Leben Eugenii p. II. p. 182. Leben Caroli p. I. p. 926.

§. CVI.

Dum hæc in Italia aguntur, coëpit bellum Belgicum. Ineunte statim anno 1702. belli oriebantur præludia, dum Galli prouincias Belgii Hispanici aggeribus includerent, eosdemque ad Belgarum fines usque extenderent, nouo Selsati munimento prope Aggerem Gandauensem (*Sas von Gent*) erecto, quod Bataui ex ipso hoc Aggere infestantes, iterum diruebant. * Hinc castra Rosendaliæ locantes, bina equitum millia, tanquam Cæsarei essent, ad mœnia usque Antwerpiæ excurrunt, aliquod inde captiuos abducunt. ** Metuebatur equidem rerum immutatio, dum Guilielmus III. xix. Martii 1702. fato fuisset defunctus, sed constantes in proposito Angli, sub Anna Regina, Batauique, vna cum Imp. xv. Maii 1702. Gallis bellum declarant. **** Primus impetus in terras Colonienfes fiebat, quas Elector Colonienfis, Gallis accedens, milite Gallico sub prætextu copiarum Burgundicarum firmauerat, ***** vt liberum esset Belgas inter Germanosque commercium. Cæsaris insulam Belgicus & Borussicus miles cum Principe Nassouio Saræpontano xvi. Aprilis infestat. Acerrime non solum per Blainuillium defendebatur, sed etiam Tallardus, postquam Düsseldorfium frustra tentasset, ad alteram Rheni ripam pedem figens, Foederatis non solum multum damni inferebat, sed etiam nouum semper militem, & quæ essent necessaria, submittebat. Nihilominus occupata Insula in Rheni alueo sita, vrbs ista, non sine Foederatorum clade xvi. Iunii ad deditionem fuit compulsa: ***** munimenta solo æquata, urbem, protestante licet Capitulo Colonienfi, occupante Electore Palatino. Postquam autem Burgundiæ Dux in Belgium venisset, vna cum Bouffierio Nouiomagum, sacra cum ciuibz quibusdam conspiratione, xii. Iunii ex improviso pergebat, Comitem d' Athlone, qui exercitum Belgicum ducebat, vna cum Tillio & Duce Würtembergico cum Danicis copiis ad vrbs defensionem properantibus. Male equidem in vrbe omnia erant præparata, sed aduentante exercitu, omnem operam ciues adhibebant, tormenta in vallum ducuntur, Galli repelluntur, qui videntes, conspirationem suam haut procedere, non sine suorum clade recedunt. Fatalis sane Batauis fuisset Neomagi occupatio, dum per hanc ipsas Belgii Foederati prouincias inuadere, & Batauos vel ad pacem vel Neutralitatem promouere Gallis datum fuisset. ***** Postquam Anglorum copiz, ducente eas Marlboroughio, adhuc Comite, se Foederatis Iulio mense iunxissent, occupatis variis fortalitiis, † xxix. Augusti Venloam Geldriæ inuadunt, &

xxii. Septembris deditione capiunt. †† Sequebatur il. Octobris Stephani Insula & vi. Octobris Ruremonda, postquam per nouem horarum spatium ignitis globulis fuisset infestata. ††† Hoc facto, Gallorum exercitus sub Boufflerio, relicta Tongria, se intra aggeres nouiter factos includit. †††† Foederati autem Leodium a Gallis desertum praesidio firmant, arcium vnam xxiii. Octobris aduultu, alteram deditione capiunt. ††††† Rheinberga etiam xxiii. Octobr. obsessa, sed ob hyemis incommoda arctius inclusa, demum ix. Februarii 1703. ad deditionem fuit compulsa. †††††† Dum interea Marchio de Bedmar, Belgii Hispanici Gubernator Hulstam frustra tentaret. ††††††† Tallardus tamen interea Coloniā ad acceptandam Neutralitatem cogit, xxv. Octobris Augustam Treuironum & viii. Nouembris Greifenbergam arcem Trarbaco adiacentem, occupat. ††††††††

* Spanischer Successions-Krieg p. 107. Leben Caroli p. I pag. 563. Lettr. Hist. Janv. 1702. p. 103.

** Spanischer Successions-Krieg p. 420. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 23.

*** Spanischer Successions-Krieg p. 410. Histoire du Prince d' Orange p. I. p. 22. Lettr. Hist. Avril 1702. p. 395.

**** Mem. de la Guerre Tom. II. p. 2. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 33. Lettr. Hist. May 1702. p. 595. Juin p. 656. 696. Leben Caroli p. I. p. 681. Müllers Leben Marlboroughs p. 67. Span. Successions-Krieg p. 496. Fabri Staats-Cantzilley Tom. VII. p. 634. Rinck p. 1502.

***** Span. Successions-Krieg p. 263. Leben Caroli p. I. p. 551. Electori enim cum Statibus prouincialibus multae orant controuersiae, de quibus Fabri Staats-Cantzilley Tom. VI. c. VIII. Cass. Thucelii Acta Publica Tom. II. c. XIII. Qua ratione Colonienſi vrbi ea de causa fuerit prospectum, traditur in Lettr. Hist. Iulii 1701. p. 55. Dec. p. 645. Febr. 1702. p. 177. Caesaris mandata Coloniae adhaerentia exhibentur Mars 1702. pag. 305. Avril 1702. p. 384.

***** Span. Successions-Krieg p. 421. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 13. & p. 15. de Tallardo celui-ci ne se voyant pas en état d'exécuter son projet, quitta Dusseldorp, & vint poster avec son Camp volant devant Keyserwaart, fit dresser plusieurs batteries de Canon sur le bord du Rhin, & s'en seruoit avec tant de succès, que les Assiégers malgré leurs retranchemens en étoient extrêmement incommodés, & avoient d'ailleurs le déplaisir de voir aller & venir du Camp ennemi aux Assiégés tous les secours de Troupes, de Munitions, & de rafraichissemens qui leur étoient nécessaires pour soutenir un long Siège; & voilà ce qui fut cause que le Siège de cette Place traina en longueur. Rinck p. 1500. Leben Caroli p. I. p. 705. Lettr. Hist. May 1702. p. 533. Juin p. 666. Juillet p. 70.

***** Span. Successions-Krieg p. 494. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 19. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 41. Leben Caroli p. I. p. 707. Lettr. Hist. Juin 1702. p. 735. Juillet p. 125. qua ratione Capitulum Colonienſe contra Electoris Palatini occupationem fuerit protestatum, docent Lettr. Hist. Aout p. 1702. p. 179.

† Span. Successions-Krieg p. 434. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 46.

†† Span. Successions-Krieg p. 439. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 23. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 51. vbi additur : elle se rendit aussi le 22. par un événement assez singulier. Les Assiégans ayant reçu la nouvelle que Landau s' étoit rendu aux Alliez, se mirent en bataille pour faire trois décharges de l' Artillerie & de la mousqueterie, selon la coutume ; les Assiégés qui se voyoient déjà pressés, croyant qu' on alloit donner l' assaut général, firent battre la chamade, & les étages donnés de part & d' autre, la Capitulation fut signée le 23. & la garnison conduite à Anvers. Mulleri Leben Marlboroughs p. 75. Lettr. Hist. Oct. 1702. pag. 47.

††† Span. Successions-Krieg p. 443. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 25. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 53. Mulleri Leben Marlboroughs p. 76. Lettr. Hist. Oct. 1702. pag. 495.

†††† Span. Successions-Krieg p. 444. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 54.

††††† Span. Successions-Krieg p. 445. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 26. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 54. Muller Leben Marlboroughs p. 79.

†††††† Span. Successions-Krieg p. 447. Leben Caroli p. I. p. 919. p. II. p. 137. Lettr. Hist. Nov. 1702. p. 621.

††††††† Mem. de la Guerre Tom. II. pag. 28. 76. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 52. 100. Leben Caroli p. I. p. 917.

†††††††† Mullers Leben Marlborough p. 86. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 60. Leben Caroli p. I. p. 915.

§. CVII.

In Germania interim Imp. non solum copias colligebat, sed etiam Imperii Status ad bellum contra Gallos concitare conabatur. Ardua sub initium res videbatur, Bauaro non solum omnia turbante, sed etiam Correspondentibus Principibus Cæsari ob nouum Electoratum infensis, vt, accedentibus potissimum Gallorum auro artibusque, varix in Imperio turbæ metuerentur. Nec Circuli etiam Gallis fœditimi ad bellum inclinabant, horum incursiones metuentes, causam hanc successionis Hispanicæ Imperium minime concernere rati. Franconicus equidem & Sueuicus Circulus per Recessum Heidenheimensem xxiii. Nouembris 1700. societatem inuicem inibant, de pace seruanda & mutua defensione, & hanc in causam colligendis quatuordecim ducentis militibus. Hunc Recessum Heidenheimensem Circulus Franconicus in Conuentu Noribergensi ; Sueuicus in Conuentu Vlmensi vi. Maii 1701. denuo confirmabant, adiecto articulo separato de augendo ad triplum vsque militum numero. Vterque etiam Circulus Cæsari significabat, se in causam successionis Hispanicæ implicari nolle, sed neutrarum partium fore. Inuitabantur xxxi. Martii 1701. ad eandem societatem Heidenheimensem

mensum Circulus Rhenanus Electoralis, Bauaricus, Rhenanus Superior, institutusque legatorum Directorum horum quinque Circulorum Conuentus xvii. Augusti Heilbrunnæ, & protestante licet Löwensteinio Comite, Cæsaris legato, Bauariæ Elector, Gallis nimium fauens, vna cum Circulo Bauarico, prout in Conuentu Wasserburgensi xviii. Aprilis instituto, iam fuerat conclusum * & vtrique Rhenani Societati Heidenheimensi accedunt, Franconico Circulo hunc Recessum ad ratificandum, Sueuico ad referendum acceptante. ** Instabat igitur Bauariæ Elector, vt ratus habeatur iste Recessus, ipseque in Societatem Heidenheimensem recipiatur, sed, dum Imp. plerique Status fauerent, in Conuentu Nördlingensi Franconicus & Sueuicus Circulus denuo inter se conuentionem faciebant, cui Austriacus Circulus accedebat, sedecim militum millia promittens. Factus igitur accedentibus Circulis, vtroque Rhenano xx. Martii 1702. nouus Recessus Nördlingensis, societatem quinque Circulorum complectitur. Hoc facto, quinque isti Circuli magno Foederi inter Imp. Anglos Belgasque inito accedebant. ***

* Quid in conuentu Wasserburgensi tractatum fuerit & conclusum, exponit Thucelius Tom. I. c. IX. & Fabri *Staats-Cantzellei* Tom. VI. c. V.

** Vocatur *Heidenheimischer Associations-Recess*, cuius Acta exponit Faber in *Staats-Cantzellei* Tom. VI. c. VII.

*** De hoc Faber *Staats-Cantzellei* Tom. VII. c. X. Thucelii *Acta Publica* c. X. XI. Facit huc etiam *Historische Anzeige des Chur-Bayerischen von der Associations-Handlung mit dem Franck, und Schwabischen Creys genommenen Vorwands*, Celln 1706. 8. Rinck p. 1490. Thucelii *Acta Publica* Tom. II. c. XV. XVI. XVII.

§. CVIII.

Inter hæc, dum Antonius Vlricus Dux Guelferbytanus Gallorum diuersorumque Germaniæ Principum foedere & pecunia suffultus, magno numero militem conduceret, parum securitatis ab eo expectabat Elector Hannoueranus, qui auctoritate Cæsarea munitus, vna cum copiis Brandenburgicis, Directorum Circuli Saxoniae Inferioris potestate, terras Guelferbytanas xx. Martii 1701. inuadebant, Brunsvicum terrebant, plures equites Guelferbytanos captiuos abducentes. In Comitibus non solum, sed etiam publicis scriptis de eo conquerebatur Antonius Vlricus, sed dum frater natus maior Rudolphus Augustus xviii. Aprilis consentiret, vt, ex copiis Brunsvicensibus bis mille quadringenti pedes octingenti equites Cæsari traderentur, non nisi quatuor mille pedes quingen-

quingenti equites in provincia Guelferbytana remanerent, pactum hoc, agree licet, adprobabat Antonius Vlricus. *

* *Fabri Staats-Cantzley Tom. VII. c. V. Rinck p. 1494. Lettr. Hist. Avril 1702. p. 384. May p. 530.*

§. CIX.

Tandem vero, postquam legato Burgundico de la Neuveforge a Cæsare mandatum fuisset, ut intra triduum Ratisbonam, & intra tres hebdomadas Germaniam relinqueret, * ex decreto Imperii xxx. Septembris 1702. Galliarum Rex una cum Andegauensi Duce plurimum licet contranimente Bauaro Electore, ** Imperii hostis declaratur, facta vi. Octobris belli declaratione, *** constituto etiam milite Imperiali secundum triplum quanti matricularis. Hac declaratione nondum facta, Exercitus Cæsareus Ludouico Badensi Duce, † Rhenum xx. Aprilis transiens, positus ad Langencandel castris, occupato Lauterburgo, Cronweisenburgo aliisque locis, Landauium includebat, idemque xvi. Junii obsidebat, adventante in castra Iosepho, Romanorum Rege. Catinatus equidem Gallorum Dux militaris Drusenheimum versus cum exercitu tendebat, sed animaduerso Cæsareorum adparatu, retrocedebat. Occupatis vi. Augusti munimentis exterioribus, ix. Septembris arx adfultu capiebatur, fortitudine potissimum & consiliis Thüngii Comitis, eo ipso Gallorum Præfectus Melac ad deditionem x. Septembris honestis adhuc conditionibus fuit compulsus. **** Bauariæ interea Elector, varie ab Imp. tentabatur, ut ipsi accederet, nec abnuere videbatur, sed, dum postulata ipsius nimia Cæsar haut adprobaret, ***** viii. Septembris ex improviso Ulmam astu militari, Beckmanno subtribuno, Duce capit, qui tamen antequam urbem adhuc ingrederetur, fuit occisus. ***** Memmingam postea capit, hostilem animum inde prodens, licet propriam saltem prætexeret securitatem, ideoque pro imperii hoste fuit declaratus. ***** Dum igitur Galli, occupato Neoburgo, coniunctionem cum Bauaris tentarent, ***** Ludouicus Badensis, eandem impediturus, ad Fridlingam, prope Hünningam xiv. Octobris ad manus venit cum Gallis, pari fere victoria, dum Cæsareus equitatus a Gallis fugaretur, Gallorum vero peditatus a Cæsareis. Post hoc proclivum tamen Galli Rhenum iterum transibant. ***** Interim Nanceium Kl. Decembris, 1702. inopinato adgrediuntur, Ducem hanc metropolim suam relinquere cogunt, idemque contra Ryswicensem pacem præsidio muniunt. *****

* Extant Cæsaris mandata apud Fabrum *Staats-Cantzellej* Tom. VI. p. 803. Rinck p. 1455. Lettr. Hist. Sept. 1701. p. 293. Oct. p. 426.

** Scripta Bauari extant in Fabri *Staats-Cantzellej* Tom. VII. c. XII.

*** Fabri *Staats-Cantzellej* p. 640. 707. Quid circa triplum exercitus Imperialis adum p. 740. Rinck p. 1492. Leben Caroli p. I. p. 825. Lettr. Hist. Oct. 1702. p. 420. Nov. p. 561. Thucelii *Acta Publica* Tom. II. c. XVIII.

† Pacta Cæsarem inter & Ludouicum Badensem describuntur in Lettres Histor. May 1701. pag. 570.

**** Span. Successions-Krieg p. 476. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 59. en Allemagne le Prince de Bade investit Landau le 16. de Juin, & cette place ne se rendit que le 10. Septembre suivant. Le Roi des Romains arriva assez a temps pour la voir prendre. Rinck Leben Leopoldi p. 1506. Leben Iosephi p. I. p. 412. Leben Caroli p. I. p. 812. Lettr. Hist. Inillet 1702. p. 88. Août p. 183. Sept. p. 351. Oct. p. 423.

***** Postulabat Elector dotem sibi dari ex connubio cum Imp. filia, trecenta florenorum millia annua, in compensationem præfecturæ Belgicæ triginta duo myriades in bellum Vngaricum impensas, ut ipsi circa prætensiones, quas contra Circulum Franconicum & Suevicum, super armatura fecerat, haut impediatur, circa prætensionem in Comitatum Burgundiæ ipsi satisfiat, ablata restituantur, & Elector Colonienfis; Comitatus Ortenburgensis ipsi concedatur. Spanischer Successions-Krieg p. 480. Leben Caroli p. I. p. 844. Rinck p. 1522.

***** Span. Successions-Krieg p. 481. Mem. de la Guerre p. I. p. 31. Rinck p. 1510. Leben Caroli p. I. p. 839. Lettr. Hist. Oct. 1702. p. 407.

***** Span. Successions Krieg p. 483. Quid in Comitibus desuper gestum, exponit Faber Tom. VII. p. 645. Leben Caroli p. II. p. 281.

***** Varia scripta hanc coniunctionem concernentia, extant in Fabri *Staats-Cantzellej* Tom. VII. p. 72. Leben Caroli Tom. I. p. 874. Lettr. Hist. Oct. 1702. p. 419. Thucelii *Acta Publica* Tom. II. c. XIV.

***** Mem. de la Guerre Tom. II. p. 36. cependant les Impériaux étoient beaucoup plus foibles que les François, & appréhendant que le secours du Comte de Gausard n' arrivât, jugèrent à propos de se retirer, & laissèrent le Maréchal de Villars Maître du Champ de Bataille, quoi que celui ci eut perdu beaucoup plus de monde que les Impériaux. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 60. Le 13. d' Octobre le Marquis de Villars passa le Rhin, à Huningue, dans le dessein de tomber sur l' armée du Prince de Bade, qui marchoit pour aller du côté de Neubourg. Le lendemain il se donna un sanglant combat près de Huningue, dont les deux partis s' attribuerent la Victoire, & on fit chanter des Te Deum à Paris & à Vienne. Les François reconnoissent eux mêmes, dans une relation qu' ils donnerent au public, que la fin de cette bataille ne leur fut pas si favorable que le commencement, que leurs troupes plierent à leur tour, après l' arrivée du Prince de Bade, qui étoit absent au commencement, & qu'elles ne purent ôter aux ennemis le moyen de faire leur retraite. Ce qu'il y a de certain c' est que cette bataille coûta beaucoup de braves gens de part & d' autre, qu' elle ne décida rien, & que les François furent contraints de repasser le Rhin. Rinck p. 1525. Leben Caroli p. I. p. 859. Lettr. Hist. Nov. 1702. p. 573.

***** Lettr. Hist. Janv. 1703. p. 59.

§. CX.

Eodem anno 1702. initium belli maritimi. Postquam enim XI. Augusti Foederatorum classis, ductu Roockii Anglorum, & Allemondii, Belgarum Admiralis, ex insula S. Helenæ, solutis anchoris, mari se dedisset, prope Gades Hispaniæ XXI. Augusti adpellebat, vbi copix sub Ormondio Duce exponebantur, qui publicato manifesto, incolas non solum sed etiam præfectum Gadium Marchionem de Villadarias sollicitat, vt se subiiciat. Hoc tamen in Gallorum fide persistente, Rota vrbs vna cum fortalitiis, S. Catharinæ & Mariæ occupatur, sed, dum fortalitiū Matragordæ occupare non valerent, atque ob solum lucosum parum proficerent, urbem tandem relinquere coguntur. * Dum reditum parant Foederati, classem Hispanicam argento onustam ex America reducem in Galliciarum portum Vigos adpulisse nuntiatur. Tendunt igitur eo cum classe sua Foederati, & XXII. Octobris munimenta perumpunt, fortalitiā in littore posita occupant, multas naues vel capiunt vel comburunt, & licet Hispani iamdum magnam argenti partem ex nauibus eduxissent, permultis tamen diuitiis adhuc potiuntur, magna Hispanorum consternatione. **

* Span. Successions-Krieg p. 451. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 64. Le Duc d' Ormond détacha ensuite le Baron de Spar avec un corps de 4000. hommes, pour attaquer le Puntal de Matragorda, sur la pointe de la petite Ile de Cadix. Mais le terrain y étoit si mouvant & si marécageux, qu' on eut beaucoup de peine à s' y loger, & plus encore à y dresser des batteries. On n' en put faire qu' une de deux pièces de canon, qui s' enfoncèrent après avoir tiré quelques coups. Ainsi les Alliés ne pouvant, ni se couvrir contre le grand feu des ennemis ni l' arrêter par leur canon, furent obligés de quitter cette entreprise. La saison étoit déjà avancée, les vivres commençoient à manquer, & les maladies à augmenter l' impatience des Equipages, pour s' en retourner. Ainsi le Duc d' Ormont fit embarquer les troupes vers le milieu de Septembre, & se retira en bon ordre après quelques légères escarmouches avec les Espagnols. Tout le monde crût alors qu' on auroit mieux réussi dans cette Expédition, si les soldats, au lieu de piller quelques Eglises, contre la défense des Généraux, avoient consacré exactement tout ce qui regardoit la Religion d' un Peuple, qui en est extrêmement jaloux, & on disoit qu' on auroit mieux gagné les Espagnols en leur présentant des Chapelets, qu' en renversant leurs Images. Hoc ipsum fuit, quo populum magis contra Casarem Clerici concitarent, pro Cathedra proponentes, Hæreticos sacra profanare. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 38. vbi etiam hæc expeditio latius describitur Leben Caroli p. I. p. 769. Lettr. Hist. Od. 1702. p. 459. Nöf. p. 617.

** Span. Successions-Krieg p. 462. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 65. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 46. Leben Marlboroughs pag. 90. Leben Caroli p. I. pag. 795. Lettr. Hist. Nöf. 1702. p. 648. Det p. 741.

§. CXI.

Circa eadem tempora exardescabant magis controuersie Cæsarem inter & Papam. Exorta enim iamdum a. 1696. inter Cæsaris legatum, Comitem de Martinitz & Gubernatorem Romæ controversia fuerat de Præcedentia. Idem Comes ix. Aprilis 1697. Edictum Imp. Romæ publicabat, per quod omnes Imperii vasalli, quorum plures hucusque Papa sibi vindicauerat, citantur, vt intra trimestre spatium iuramentum fidelitatis præstent, atque titulos possessionis suæ exhibeant. Hoc decretum vero in Congregatione Cardinalium desuper instituta, Papa per aliud decretum xvii. Iunii pro nullo declarabat, omnibus vasallis suis mandans, ne eidem pareant, nouas etiam copias conducebat, vrbes suas munitas præsidio firmans. ** Accedebat, quod Martinitz captiuum quendam quem in palatio suo detinebat, in manus Iustitiæ tradere recusaret. *** Reuocabatur Martinitzius, cui Papa aditum quem petebat, derogabat, **** & Lambergius in ipsius locum substituebatur, quo præsentæ nouæ oriebantur turbæ, Papa enim per legatum a latere non solum Andegauensi de Hispaniæ regno fuerat gratulatus, sed etiam Marchionem del Vasto, quem Cæsar Generalem suum locum tenentem declarauerat, eo quod Cæsari adhærens, Gallis, & imprimis Fourbinio Cardinali nimium esset infestus, ad mortem condemnauerat, bonis ipsius fisco additis. Hoc ipsum Cæsarem permouebat, vt Lambergium Comitem Roma reuocaret, qui tamen xiii. Iunii reuersus, postulabat, vt decretum contra Marchionem aboleretur, potius ipsius innocentia publicis scriptis declararetur, Cardinalis Pauluccius & Gubernator Romæ, Pallauicini, qui Marchioni potissimum fuerat contrarius, dimitteretur. Papa tamen singula hæc renuente. *****

* Lettr. Hist. Août 96. p. 157. Sept. p. 265. Juillet 97. p. 3.

** Lettr. Hist. Août 97. p. 124. hæc latius exponunt & Sept. p. 257. *L'affaire des Fiefs n'est point encore terminée : on dit même qu'elle a donné lieu à une effusion de sang entre les Princes d'Italie pour se tirer hors de Page, & faire en sorte que leurs États ne restent plus de personne.* Nov. p. 495. Tentabatur equidem a. 1698. compositio, sed frustra-
neo conatu. Lettr. Hist. Oct. 98 p. 355.

*** Lettr. Hist. Nov. 98. p. 478. Janv. 99. p. 41.

**** Lettr. Hist. Mai. 1710. p. 484. Juin p. 603.

***** Span. Successions-Krieg p. 406. Rinck p. 1531. Leben Caroli p. I. p. 605. 712. 755. Eur. Fama Tom. XXXVII. §. VI. Lettr. Hist. Mars 1702. p. 236. vb. etiam diploma Cæsareum continetur Marchioni concessum. Sententia mortis vero May pag. 507. Erat autem Marchio del Vasto Cæsar d'Avalos, quem postea Cæsar constituit magnum Regni

Regni Neapolitani Camerarium, & perpetuum Gubernatorem Iſciæ Inſulæ. La Clef
Ann. 1708. p. 110.

§. CXII.

Anno 1703. in Italia Galli Brixellum Ianuario mēſe infeſtabant, dum in Germaniam reuerſo Eugenio Principe, Cæſareas copias Stahrenbergius Comes ſtrenue duceret, & licet ad Bondanellam cladem fuiſſent perpeſſi, Brixellum tamen xxvi. Iunii, ob annonæ defectum deditione capiunt. * Albergottius, dum Mirandulam infeſtare vellet, a Stahrenbergio cæditur. ** Irrumpente vero in Tyrolenſem Comitatum Bauaro, Vindocinenſis Dux in agrum Tridentinum tendebat, ipſi ſe iuncturus, & diuerſis caſtris occupatis, Tridentum ignitis globulis tentabat, ſed Heiſtero in auxilium veniente, in Italiam retrocedit, arcibus quibusdam dirutis. *** Nouæ Cæſareis accedebant vires, dum Sabaudia Dux, elapſo ſœderis tempore, quod per triennium cum Gallis concluſerat, Fœderatis accederet. Promouerat illud Auersbergicus Comes, qui per mēſes aliquot apud Marchionem de Prié Auguſtæ Taurinorum delituerat. Ægre hoc ferens Galliarum Rex, Ducem dehortari non ſolum conabatur, in ſecuritatem, Nicæam, Suſam & Vercellas petens, ſed etiam copias ipſius, ter mille & vitra, quotquot in Ducatu Mediolanenſi reperiiebantur, armis exui iubebat, Duce hæc compenſante, dum Gallorum legatum Philippeaux, horum naues Nicææ & Viliæ-Francæ repertas, vna cum legione equeſtri caperet. Poſtquam igitur bellum Gallorum Regi declarafſet, varie ab Anglis Belgisque non promiſſa pecunia ſolum, ſed etiam a Cæſare copiis fuit ſuffultus. Stahrenbergio Comite cum ſedecim-milibus, poſtquam Gallorum munimenta ad Stradellam perrupiſſet, Albergottium ad Lentzam flumen ipſi tranſitum prohibere conantem proſtigafſet, ipſi demum xiii. Ianuarii 1704. accedente. Waldenſibus etiam arma fuerunt imperata, qui Gallis plurimum nocuerunt. ****

* Span. Succéſſions Krieg p. 503. Leben Eugénii p. II. p. 481. Hiſt. du Prince d'Orange p. I. p. 116. Lettr. Hiſt. Févr. 1703. p. 135.

** Hiſt. du Prince d'Orange p. I. p. 116. Rinck 1574.

*** Spaniſcher Succéſſions Krieg p. 518. Leben Eugénii p. II. p. 191. Hiſt. du Prince d'Orange p. I. p. 117. Lettr. Hiſt. Sept. 1703. p. 285. Oct. 1703. p. 386.

**** Span. Succéſſions-Krieg p. 519. 730. Leben Eugénii p. II. p. 200. Hiſt. du Prince d'Orange p. I. p. 159. Le Général Viſconti & le Comte de Staremberg enſuite, avoient trouvé le moyen de faire paſſer un corps conſidérable de Troupes dans le Piémont, vers la fin de l'année précédente, le Comte de Staremberg s'étoit mis en marche avec plus de 2000 milles

mille hommes, & son Train d' Artillerie le 26. de Décembre & ayant forcé tous les postes des François qui s'opposoient à leur passage, & rendu toute la vigilance & les efforts du Duc de Vendôme inutiles ils joignirent le Duc de Savoie le 13. de Janvier pres' de Nice de la Paille, après une marche des mieux concertées & des plus pénibles. Rinck p. 1576. 1638. Leben Caroli p. II. p. 476. p. III. p. 56. Lettr. Hist. Nov. 1703. p. 504. Dec. 1703. p. 613. Declaratio belli contra Sabaudia Ducem Janb. 1704. p. 65. Febr 1704. p. 127. Litteræ Regis desuper ad Papam scriptæ Avril 1704. pag. 377.

§. CXIII.

Occupata eodem anno 1703. ix. Februarii Rheinberga, quæ hucusque arctius fuerat inclusa, primus in Bonnam impetus, probe licet munitam, quæ xxiv. Aprilis obsessa, & occupato munimento ad Rhenum erecto, per Coehornium igne nimium angustata, xiv. Maii ad deditio- nem fuit compulsa. * Durante obsidione quidem, Galli Belgarum Exer- citum ad Traiectum positum inuadere tentabant, sed non nisi Tongriam capiebant. ** Post Bonnæ deditio- nem, Coehornius Antwerpiam ver- sus tendens, Gallorum aggeres ad Stocken, & in terra Walsensi per- rumpit, *** Deminuto his copiis Belgarum exercitu, qui ad Eckeram Brabantia, Duce Obdamio, consistebat, Galli xxx. Iunii has copias subi- to inuadunt, & dum superiores longe essent, Obdamius etiam ab Exer- citu intercluderetur, Belgas post strenuam Schlangenburgii defensio- nem, retrocedere cogunt. **** Et licet Marlborugius proelio cum Gal- lis decertare vellet, hi tamen intra munimenta cedebant. ***** Hinc Mosam versus tendit Marlborugius, Huium obsidet, idemque occupa- tis munimentis exterioribus, xxv. eiusdem mensis ad deditio- nem com- pellitur, prædialiis captiuitati mandatis. ***** Et licet Marlbou- rugius Gallos intra munimenta sua adgredi cuperet, res tamen peri- culi plena visa fuit Belgarum Deputatis. † Limburgum xxvii. Septem- bris deditur †† & xiv. Decembris Geldria. ††† arctius hucusque in- clusa.

* Spanischer Successions-Krieg p. 595. Leben Caroli p. II. p. 39. Rinck p. 1578. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 69. Mülleri Leben Marlboroughs p. 100. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 77. Lettr. Hist. Mars 1703. p. 284. May p. 555. 627.

** Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 69. Mülleri Leben Marlboroughs pag. 104. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 78.

*** Spanischer Successions-Krieg p. 540. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 77. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 80. Leben Caroli p. II. p. 144.

**** Im Spanischen Successions-Krieg p. 542. 599. reperiantur Gallorum & Bel- garum Relationes de hoc proelio. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 80. Le combat dura depuis

depuis trois heures jusqu' à la nuit avec un terrible carnage ; & il faut avouer que la grande supériorité des François leur donna d' abord de l' avantage sur les Alliés & qu' ils les mirent tellement en désordre que le Général d' Obdam se trouva coupé de son Armée, & qu' après les efforts inutiles pour la rejoindre, il fut contraint de se retirer à Breda. Mais il est certain aussi que la fir ne répondit pas à ces commencement & que le Général Slangenbourg, qui prit le commandement des Troupes, rétablit si bien les choses par sa prudence & par son Courage, qu' il fit des merveilles dans cette occasion ; quo manquant de poudre, il força la bayonnette au bout du fusil, le poste du Village d' Oeteren, qu' il le conserva malgré tous les efforts des ennemis pour le reprendre, & qu' il s' ouvrit un passage assuré pour se retirer vers Lillo, ce qu' il fit le lendemain ; & les François bien loin de le poursuivre, se retirèrent aussi dans leurs Lignes. Mem. de la Guerre Tom II. p. 83. vbi demum p. 95. auctor faretur : ie dirai seulement pour finir l' affaire d' Ekeren, que le Maréchal de Boufflers ne fit rien qui vaille, & que nous fumes contraints d' abandonner le champ de bataille aux ennemis. Lettres Histor. Juill. 1703. p. 100. Hoc ipsum prælium famam Obdamii nimium læsit, quasi fugam properam cepisset, vt ipse defendere se necessum haberet. Spanischer Successions-Krieg p. 560. Lettr. Histor. Juillet 1703. p. 100. Août p. 181. Müllers Leben Marlbouroughs p. 106. Leben Caroli p. II. p. 147.

**** Span. Successions-Krieg p. 571. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 86. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 97.

***** Span. Successions-Krieg p. 569. Müllers Leben Marlbouroughs p. 109. Hist. du Prince d' Orango p. I. p. 89. Leben Caroli p. II. p. 173. Lettr. Hist. Août 1703. p. 124. Sept. p. 370.

† Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 93. Müllers Leben Marlbouroughs p. 107.

†† Span. Successions-Krieg p. 571. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 98. Müllers Leben Marlbouroughs p. 111. Leben Caroli p. II. p. 176. Lettr. Hist. Oct 1703. p. 470.

††† Span. Successions-Krieg p. 575. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 98. Lettr. Hist. Sept. 1703. p. 375. Janv. 1704. p. 114.

§. CXIV.

Eodem anno, in Germania Veldentia arx xxxi. Ianuarii a Foederatis capitur. * Hassia Princeps vero Trarbacum xx. Ianuarii obsessum, aduentante cum viginti quinque militum millibus in auxilium Tallardo, xv. Martii iterum relinquit. ** Interea, Germaniam Bauarus magis magisque turbabat. Amice equidem cum ipso adhuc agebat Leopoldus, litteris ad ipsum scriptis Electorem dehortatus, *** verum publicato ab ipso Manifesto, quo, dum medium se inter belligerantes gerere voluisset, sibi a Cæsare fuisse metuendum, officia Cæsari in Vngaria præstata, parum compensata, dorem non solutam & quæuis alia prætexebat. **** Occupato igitur ineunte statim anno a Bauaro Neuburgo ad Danubium, ***** mittebatur Schlickius Comes cum milite

Ca

Cæsareo in Bauariam, Styrumbius in Palatinatum Superiorem, qui iv. Martii Bauaros ad Dietfortum vincebat. ***** Cæsarei etiam vna cum copiis Franconicis in Palatinatu Superiori Neumarcum, Rotenbergam aliaque castra occupant. ***** Tentabatur interim Bauari coniunctio cum Gallis, hanc vt faciliorem redderet Gallicus Exercitus Duce Villarzio Rhenum transiens, Munimentum Kehl parum prouisum xix. Februarii obsidet & ix. Martii deditione capit. ***** Inde per syluam nigram transitum tentans, Kintzingam capit. † Bauariae vero Elector, Schlickio Comite ad Passauii defensionem properante, relicto ad Oenum equitatum xi. Martii cædebat, †† Fit etiam ad Einhofam in Palatinatu Superiori xxviii. Martii conflictus, in quo Bauari equidem inferiores discedebant, Georgius Fridericus tamen Anspacensis Marchio ex vulnere accepto insequenti die in pago Küttense defunctus. ††† Dum interim Ratisbonæ de securitate Ciuitatis & Comitiorum ageretur, nihilominus Elector Ciuitatem ix. Aprilis eo adigit, vt ipsi pontem & portam Danubianam in possessionem traderent. Electore Ciuitati non solum, sed etiam Imperii Legatis nihilominus securitatem promittente. †††† Galli Germanorum munimenta ad Stolhofiam præducta, defendente eadem Ludouico Badensi perrumpere non valebant, qui potius tribus suorum millibus amissis repellebantur. ††††† Tandem vero triginta Gallorum millia vallem sub Villarzio Kintzingensem perrumpentes & Rotwilam transeuntes, Danubium versus properant, secum Electore prope Dutlingam coniungentes. †††††

* Span. Successions-Krieg p. 576.

** Span. Successions-Krieg p. 578. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 99. Lettr. Hist. Febr. 1703. p. 158.

*** Litteræ Cæsaris ad Bauarum vna cum Electoris responsione reperiuntur apud Rinckium pag. 1513.

**** Manifestum eius Lûxemburgi publicatum est 1703. 8. Rinck p. 1520. Scripta pro & contra publica in Fabri Staats-Cantzelleij Tom. VIII. p. 1.

***** De hac occupatione scripta extant in Fabri Staats-Cantzelleij Tom. VIII. c. III. Lettr. Hist. Mars 1703. p. 270.

***** Rinck p. 1546. Lettr. Hist. Avril 1703. p. 398.

***** Fabri Staats-Cantzelleij Tom. VIII. c. IV. & dum Rotenbergensis arx solè æquaretur, desuper protestatum fuit Regimen Ambergense cap. V.

***** Span. Successions-Krieg p. 577. Hist. du Prince d' Orange p. I. I. p. 101. Rinck p. 1551. Leben Caroli p. II. p. 16. Lettr. Hist. Mars 1703. p. 279. Avril p. 412.

Span.

† Span. Successions-Krieg p. 579.

†† Span. Successions-Krieg p. 580. Rinck p. 1547. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 58. Hist. du Prince d'Orange p. I. p. 106. Leben Caroli p. II. p. 24.

††† Mem. de la Guerre Tom. II. p. 63. Leben Caroli p. II. p. 310. Rinck p. 1548.

†††† Rinck p. 1550. Quid circa hanc securitatem Comitiorum fuerit actum, exponit Faber in *Staats-Canzelley* Tom. VII. p. 745. sqq. & Tom. VIII. cap. II. Tom. IX. s. VI. VII. Leben Caroli p. II. p. 32. Lettr. Hist. May 1703. p. 533.

††††† Span. Successions-Krieg p. 583. Hist. du Prince d'Orange p. I. pag. 107. Leben Caroli p. II. p. 29.

†††††† Span. Successions-Krieg p. 584. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 65. Leben Caroli p. II. p. 40. Lettr. Hist. May 1703. p. 545.

§. CXV.

Bauariæ interim Elector Circulo Franconico iam satis prospectum esse sentiens, vt perrumpere haut auderet, Tirolensem inuadebat Comitatum, eo animo, vt irrupente ab altera parte Duce Vindocinensi, communicationem inter Exercitum Bauaricum & Gallorum Italicum tentarent, Cæsaris in Italia exercitum plane intercluderent. Introisse Bauaro victoria erat. Postquam enim Kufsteinum infestasset, Comes de Wolckenstein, qui vrbi præerat, suburbia incendit, sed dum vento exorto, ignis etiam urbem arcemque inuaderet, & turrim puluere nitrato refertam, ipse relicta hac vrbe, Rotenbergam secedit, quam xxiii. Iunii Elector capit. Inde progressus, Oenipontum, Halam, Scharnitzium, Clusas Ehrenbergenfes capit. Vterius pergentem rustici potissimum, & Venatores, qui se militi Cæsareo sub Gutensteinio præfecto militari iunxerant, impediuerunt, qui montium summa faucesque occupantes, per montem Brenner transiuros Bauaros trabibus & magnis lapidibus quas ex montibus deuoluebant, tormentis etiam ex arboribus factis, vti, magna clade adficiunt & occupatis plerisque castris, Bauaros solo Kufsteinio contento, pedem retrofigere cogunt.*

* Hunc Bauari irritum conatum describit Spanischer Successions-Krieg p. 584. qui etiam rusticorum ductores indicat *Christoph Kindel von Iochberg* & *Johann Aufschneider*, *Postmeister von VVatterich* qui etiam ideo ab Imp. singulari gratia adiciebantur. Hist. du Prince d'Orange p. I. p. 108. Rinck Leben Caroli p. II. p. 181. Lettr. Hist. Sept. 1703. p. 313.

§. CXVI.

Ad Danubium interea Galli, postquam Vlmam, Ingolstadtium &
II. C. Brau-

Braunauiam, suis etiam copiis inuito licet Electore firmassent, * prope Dillingam se munientes, vt Ludouicus Badensis adgredi ipsos haut auderet. ** Misso tamen Munderckingham Praefecto militari de la Tour, vt Gallorum cum Helueticis terris communicationem impediret, quem Galli xxxi. Augusti adgrediuntur fugantque, Christiano, Hannouerano Principe insimul occilo. *** Postquam autem Ludouicus Badensis Danubium transisset, Augustam a Bauaris tentatam seruaturus, **** Styrum Comitem cum exercitu viginti millium prope Danubium reliquerat, qui Gallos arctius includeret. Isti vero ipsi ad Höchstädtum sub Bauaro Electore & Villarsio xx. Septembris occurrentes, Foederatos vtrinque adgredientes magna clade adficiunt, castrisque illorum potiuntur. ***** Ad Rhenum Superiorem Burgundiae Dux Friburgum se adgressurum esse simulabat, Brisacensibus eo militem cum adparatu militari mittentibus, qui hoc ipso debilitati, Gallis Brisacum xii. Augusti infestantibus, parum resistentes, urbem cum arcibus vi. Septembris vi maiori nondum admota, dedunt, ***** praeproperae conditionis culpa in Comitem de Arco & Marsilium, qui vrbi praeerant, reiecta. ***** Medio Octobris Tallardus Landauium oppugnat, a Frisio Comite optime defensam. Mittebantur ex Belgio ductu Principis Hassiaci auxilia, qui Palatino & Germanico militi iuncti, Spiram vsque pergebant, subsidium vrbi laboranti laturi, sed, dum nimium securi essent Foederati, Galli novis per Precontalium copiis suffulti, eosdem xiii. Nouembris prope Speierbach adoriuntur, & magna clade adficiunt. Fructus victoriae erat Landauii deditio xix. Nouembris facta. ***** Excunte anno Augustam Vindelicorum oppugnabat Bauariae Elector, praesidio septem millium sub Barone de Bibra munitam, quae post aliquot dierum obsidionem xiv. Decembris inuitis licet Ciuibus, fuit dedita. †

* Span. Successions-Krieg p. 584. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 65.

** Rinck p. 1556. Lettres Hist. Sept. 1703. p. 320.

*** Vocatur etiam proelium ad Ehingam, Spanischer Successions-Krieg pag. 589. Rinck p. 1556.

**** Span. Successions-Krieg p. 592. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 69. Rinck p. 1558. Lettr. Hist. Oct. 1703. p. 404.

***** Span. Successions-Krieg p. 592. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 70. vocat le Combat de Schwenningen. Hist. du Prince d'Orange p. I. p. 108. Leben Caroli p. II. p. 331. Rinck p. 1559. Lettr. Hist. Oct. 1703. p. 408.

***** Span. Successions-Krieg p. 591. Hist. du Prince d'Orange p. I. p. 102. ubi dicitur : Les François avoient manqué de surprendre cette ville dans le mois de Decembre de l'année précédente, par le moyen de deux hommes qui devoient mettre le feu aux Magasins. L'un d'eux avoit déjà saisi la Sentinelle au collet ; mais elle trouva le moyen de se dégager & de donner l'alarme, ce qui fit manquer leur coup, & obligea un corps de François, qui étoit prêt à passer de Rhin, de s'en retourner à leur garnison. Leben Caroli p. II. p. 327.

***** Hist. du Prince d'Orange p. I. p. 103. il est vrai que les François avoient déjà perdu beaucoup de monde pendant ce temps là ; mais comme la Place fut rendue sans avoir souffert aucun assaut, & sans qu'elle manquât des choses nécessaires, le Comte d'Arco fut accusé de l'avoir mal défendue, l'Empereur lui fit faire son procès il fut condamné à perdre la tête & la sentence fut exécutée le 18. Février de l'année suivante. Le Comte Marsigli, & les autres Officiers furent aussi cassés avec infamie. Idem dicunt Mem. de la Guerre Tom. II. p. 72. Rinck p. 1566. 1606. Lettr. Hist. Oct. 1703. p. 421. Avril 1705. p. 371. Iudicium in eodem exponitur.

***** Span. Successions-Krieg p. 605. Hist. du Prince d'Orange p. I. p. 104. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 73. Hist. du Prince d'Orange p. I. p. 111. Leben Eugenii p. II. p. 348. Rinck p. 1567. Lettr. Hist. Dec. 1703. p. 667.

† Span. Successions-Krieg p. 611. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 113. Rinck p. 1564. Lettr. Hist. Janv. 1704. p. 57.

§. CXVII.

Eodem anno 1703. postquam Castiliæ Admirandus sub prætextu legationis Gallicæ ipsi delatæ Lisabonam secessisset, * Lusitaniæ Rex Petrus in Foederatorum partes magis inclinabat, irritatus, quod Philippus Andegauensis insignia Lusitanica Hispanicis iunxerat. Postquam igitur classis Foederatorum in portum Lisabonæ aduentasset, ipse magis firmatus, foedus xvi. Maii 1703. subsignabat, quo se accepta pecunia annua ad viginti militum millia obligabat, quibus Foederati duodecim adderent, bellum Caroli III. nomine gereretur, qui propediem Hispaniam petere deberet. ** Dum igitur Lusitaniæ Rex bellum, non nisi adueniente in Hispaniam Carolo, incoandum esse iudicaret, hoc potissimum per Castiliæ Admirandum urgebatur, ægre licet concedente Imp. eo quod res non solum esset periculi plena, sed etiam ob defectum stirpis Austriacæ. *** Indictio tandem Viennæ xii. Septembris 1705. solenni actu, Imp. in præsentia summorum Aulæ Ministrorum, vna cum Iosepho iura sua in successionem Hispanicam, certis prius constitutis pactis, Carolo cedit, quam ipse acceptat, cessionis inde instrumento a Leopoldo, Iosepho & Carolo iuramento confirmato, Carolus III. publice Rex declaratus. **** Constituto die xix. Septembris Carolus III. Viennam re-

linquebat, ***** per Saxoniam Superiorem & Inferiorem Dusseldorpium, indeque Hagam Comitum adueniebat. Et licet xx. Nouembrii ex Belgio solueret, ventum tamen contrarium expertus, Hagam Comitum, indeque Roterodamum regredi fuit coactus. Ineunte anno 1704. denuo soluens vi. Ianuarii Portsmouth adpellit, indeque Londinum ductus, ab Anna Regina benigne exceptus. Ex Anglia xi. Februarii cum classe Foederatorum soluebat, sed vento contrario ad Angliæ oras fuit repullus. Denuo xxi. Februarii soluens vii. Martii in portum Lisbonæ feliciter adpulit, ibidemque magna solennitate fuit receptus. *****

* Span. Successions-Krieg p. 448. Leben Caroli III. p. I. p. 766. 785.

** Span. Successions-Krieg p. 612.

*** Rationes in scripto Admirandi Castiliæ plenius exponuntur in Span. Successions-Krieg p. 615. Leben Caroli p. II. p. 250. Lettr. Hist. Août 1703. p. 226.

**** Spanischer Successions-Krieg p. 624. Hæc plenius exponuntur in Fabri Staats-Cantzellei Tom. VIII. c. VIII. n. 1. Hist. du Prince d'Orange p. I. p. 114. Leben Caroli p. II. p. 218. Rinck p. 1589.

***** Span. Successions-Krieg p. 591. Rinck p. 1594. Leben Iosephi p. I. p. 459. Lettr. Hist. Oct. 1703. p. 397.

***** De singulis hisce Span. Successions-Krieg p. 695. seq. Fabri Staats-Cantzellei Tom. VIII. c. II. n. 2. 3. Leben Marlbourougs c. XXXII. XXXIII. Leben Caroli p. II. p. 244. p. III. ineunte. Hist. du Prince d'Orange p. I. p. 158. Rinck pag. 1634. Lettr. Hist. Avril 1704. p. 485.

§. CXVIII.

Publicato igitur Aprili mense 1704. a Carolo III. & Petro, Lusitanix Rege Manifesto, bellum in Hispania incoatur. * Lusitanis tamen nec dum satis preparatis, primus Ducis Andegauensis impetus in Lusitaniam, qui Gallicis copiis suffultus, vii. Maii Saluaterram, Seguram, & Montfortium occupabat: Tillius Aronchium capiebat, quod tamen statim iterum reliquit. Variis conflictibus pugnabatur, Hispani equidem ad Castelbranco xxvii. Maii victores, Lusitani xi. Iunii ad Montem sanctum. ** Exeunte Maio, Georgius Darmstadtinus cum Foederatorum classe Barcellonam tentabat, eandem per conspiratos, qui in vrbe erant, occupare ratus, sed postquam urbem per biduum ignitis globulis infestasset, detecta conspiratione, retro cedit. *** Felicior in urbem Gibraltar expeditio, quæ terra marique iii. Augusti 1704. obfessa, & igni

tis globulis nimium vexata v. Augusti ad deditionem per eundem Darmstadtensem Principem fuit compulsa. **** Adueniente autem Gallorum classe fit xxiv. Augusti in mari Mediterraneo ad Malagam proelium nauale, in quo pari fortuna fuit dimicatum. ***** Nihilominus Galli iv. Octobris urbem Gibraltar iterum terra marique obsident, obsidionem urgente Gallorum praefecto Thessio. ***** Hanc licet Georgius Darmstadtensis strenue defenderet, aduentante tamen in auxilium Foederatorum classe, indeque xxiii. Martii Gallorum classem amissis tribus nauibus fugant, Thessius etiam cum terrestribus copiis amissis suorum vel octo millibus xxiii. Aprilis urbem relinquit. *****

* Extant im Span. Successions-Krieg p. 662. Leben Caroli p. III. p. 24. Lettr. Hist. Avril 1704. p. 493. Juin p. 684.

** Ille singula describuntur im Span. Successions - Krieg p. 671. sqq. Leben Caroli p. I. p. 145. Haec expeditiones in Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 158. tali modo describuntur, peu de temps après les deux Rois se rendirent à l'Armée Portugaise, vers Almeida, accompagnés d'Amirante de Castille, qui s'étoit déclaré pour le Roy Charles, & de Milord Galloway. Il ne se passa rien de décisif dans les Armées Espagnoles & Portugaises. On occupa de part & d'autre quelques places peu importantes sur les frontières, & il y eut quelques rencontres, dont la principale fut le combat qui se donna près de Monsanto sur les Frontières de Castille, le 9 de Juin dans lequel le Marquis Das Minas Général des Troupes Portugaises ayant assemblé un corps de 15. mille hommes, tomba sur les Espagnols & les François, les mit en déroute, & remporta sur eux un avantage considérable, & repara ainsi la perte de 2. Régimens Hollandois qu'ils avoient surpris un peu auparavant & faits prisonniers de Guerre. Lettr. Hist. Juin 1704. p. 681. Juillet p. 107. 114. Août p. 219. Rinck p. 636.

*** Span. Successions-Krieg p. 682. Leben Caroli p. III. p. 157. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 164. Les Alliés, qui avoient quelque intelligence dans Barcelone s'approchèrent de cette place avec une Escadre le 30. May, & ils débarquèrent quelques troupes le lendemain; mais ceux qui devoient favoriser ce dessein ayant été déconcertés, & arrêtés, on se contenta de la bombarder; après quoi la Flotte Alliée se retira. Lettr. Hist. Juillet 1704. pag. 110.

**** Span. Successions-Krieg p. 684. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 169. Lettr. Hist. Sept. 1704. p. 334.

***** Spanischer Successions-Krieg p. 689. Lettr. Hist. Oct. 1704. p. 429. 443. Nov. p. 551. Janv. 1705. p. 117. Febr. p. 236. Mars p. 338. Avril p. 464. Leben Caroli p. III. p. 159. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 166. Qua ratione Galli sibi tribuerint victoriam, patet ex Mem. de la Guerre p. II. p. 176.

***** Span. Successions-Krieg p. 701. Leben Caroli p. III. p. 162. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 212. Lettr. Hist. Dec. 1704. p. 689.

***** Span. Successions Krieg p. 771. Leben Caroli p. III. p. 179. 328. 338. Facta liberatio per Admiral Leacke Rinck p. 1675. Lettr. Hist. May 1705. p. 552. 571. }

§. CXIX.

Maximus illo anno belli impetus in Germaniam. Incunte statim anno Passauium occupabat Bauariae Elector. * Inde ad syluam nigram pergens, nouam Gallorum sub Tallardo aduenientium coniunctionem quarens, quam Germanicus miles impedire quouis modo conabatur. Maior enim exercitus pars sub Marchione Baruthino, Duce Würtembergensi & Styrumio Heidenheimi Würtembergenses terras tuebatur, dum interea Thungius Comes aditus syluae nigrae obsideret, sed Bauariae Electore aduersus eum tendente, Rotwilam retrocedebat, ut Würtembergico Duci & Styrumio iungeretur, & Bauaris se opponeret, dum interea Tallardus com meatu fere destitutus, vallem S. Petri perumpens, Danubium versus properabat, frustra illum prolequente Ludovico Badensi. ** Marlborongius equidem cum Anglorum Belgarumque exercitu expeditionem ad Mosellam simulabat, sed postquam ad Confluentiam Rhenum, ad Moguntiam Moenum, ad Ladeburgum Nicrotum transisset, ad Danubium pergebat, se xxii. Iulii cum triginta millium exercitu milite Caesareo iungens, dum interea Eugenius Princeps cum Borussiae & Westphalicis, Gallis ad Rhenum opponeretur. *** Bauariae igitur Elector, tanto Foederatorum Exercitui parem se haut videns, castris munitis se continebat. Ipse quidem cum potiore exercitus parte in castris ad Dillingam & Lauingam, alteram prope Donawertham ad montem Schellenberg dictum, variis circumductis munimentis posuerat, ut Foederatorum irruptionem in Bauariam impediret. Hanc autem dum Foederati tentarent, sit ii. Iulii 1704. ad dictum montem, contradicente licet Ludouico Badensi, proelium. Primum impetum faciebant Angli, quibus Germanus miles subueniebat: tandem circa noctem munimenta perumpunt, Gallos Bauarosque fugant, ut plerique vel caderentur, vel Danubio mergerentur, licet non sine Foederatorum elade. **** Post hanc victoriam Donawertha & Danubii transitus Foederatis patebat, & fere vniuersa Bauaria, Aicha, Raina, Dillinga aliaeque vrbes occupabantur. ***** Variè interim ad compositionem Elector tentabatur, hic etiam Foederatis accedere se velle simulabat, usque dum Tallardus novas copias ipsi in auxilium adduceret. ***** Hic enim postquam Villingam xvi. Iulii per quinque dies frustra tentasset, sensim Danubium versus tendebat, indeque prope Augustam se Bauaro iungebat, Eugenio Principe, qui copias erat

erat inferior æque Foederatis accedente. ***** Hi antea iam-
dum Fridburgum vsque tendebant, vt Gallos Bauarosque in
castris suis prope Augustam adorirentur. Verum, dum eadem securo
munitoque loco collocata reperirent, † omnem Bauariam sibi subice-
re tentabant, & dum vii. Augusti Ingolstadtium, dirigente Ludouico Baden-
si obsiderent, Galli Bauarique hæc impedire conantes, relictis castris
suis munitis, ad Höchstädtium prope Danubium castra locant. His
dum obuiam eunt Foederati, fit xiii. Augusti cruentum proelium Höch-
städtiense. Difficilis sub initium Foederatis per terram lutosam erat ac-
cessus, vt Gallorum tormenta plurimum detrimenti ipsis adferrent, &
dubia plane videretur victoria, at, dissipato Gallorum equitatu, horum
acies magis magisque inclinabat, vt demum in fugam verteretur, Tal-
lardus per Boineburgium caperetur, & Principi Hassiæ hæreditario tra-
deretur. Peditatus quidem Gallorum in pago Bleinheim adhuc super-
erat intra munimenta subitanea, qui adhuc resistebat, tandem etiam se
dedebat. Dextra equidem ala, cui Eugenius præerat, post Bauarorum
acerrimam defensionem & superatas multas difficultates, hos etiam in
fugam coniicit, vt Gallorum Bauarorumque clades triginta hominum
millia excederet, qui in proelio cæsi fuerunt vel captiui, tanta victoria,
qualis per hominum memoriam haut fuerat reportata. ††

* Span. Successions-Krieg p. 706. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 114. culpa
modo in Gronsfieldium, ducem Cæsareum, modo in Episcopum reiciebatur. Extant hæc
scripta in Fabri Staats-Cantzelley Tom. IX. cap. V. Rinck pag. 1706. Lettr. Hist.
Febr. 1704. p. 176.

** Span. Successions-Krieg p. 706. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 116. mais ce-
lui ci ayant reçu les Troupes que le Duc de VVirtemberg & le Comte de Stirum lui amenèrent,
se mit à la tête d'un Corps d'Armée composé de cent dix-sept Escadrons, & de quarante
huit Bataillons résolu à son tour de venir attaquer l'Electeur & Marquis, & s'opposer par là
à la jonction de nos Armées. Comme les Généraux de l'Empereur étoient sur le point d'exé-
cuter leur projet; ils reçurent ordre du Prince de Bade qui étoit absent de différer le Combat
jusqu'à son arrivée; Ordre qui fut fatal, & qui leur fit perdre l'occasion de battre l'Ele-
cteur & Marquis, & favorisa en même tems le passage de l'Armée Française en Bavière. Ce-
pendant le Maréchal de Tallard sans perdre le tems, fit passer son Armée sur un pont au
dessus de Strasbourg, & ayant marché par le Hohlengraben, & le Kaliberberg nous nous rendîmes
à VV. Ringen, où la jonction de nos Troupes se fit le 17. de Mai avec l'Armée de l'Electeur.
Rinck p. 1609. Lettr. Hist. Juin 1704. p. 663.

*** Span.

*** Span. Successions-Krieg p. 700. Leben Marlbouroughs c. XXXIV, XXXV. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 120. Lettr. Hist. Juin 1704. p. 668.

**** Span. Successions-Krieg p. 710. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 122. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 139. Rinck p. 1612. Leben Eugenii p. II. p. 224. Leben Caroli p. III. p. 205. Lettr. Hist. Juillet 1704. p. 70.

***** Spanischer Successions-Krieg p. 712. Mem. de la Guerre Tom. II. pag. 130. Leben Marlbouroughs c. XXXVIII. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 147. Lettr. Histor. Août 1704. p. 189.

***** Mem. de la Guerre Tom. II. p. 134. Rinck p. 1614.

***** Span. Successions-Krieg p. 713. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 147. Leben Eugenii p. II. p. 231. Leben Caroli p. III. p. 225. Lettr. Hist. Août 1704. p. 195.

† Mem. de la Guerre Tom. II. p. 132.

†† Vocatur etiam *prælium ad Pleyntheym*. Span. Successions-Krieg p. 717. Leben Marlbouroughs c. XXXIX-XLIII. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 137. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 148. Rinck p. 1616. Leben Eugenii p. II. p. 236. Leben Caroli p. III. p. 229. Lettr. Hist. Sept. 1704. p. 276. 307. 343. Nov. p. 541. Inscriptio quæ loco prælii designata, extat in Lettr. Hist. Jan. 1705. p. 43. Febr. p. 173.

S. CXX.

Fructus tantæ victoriæ fuit, ut Galli Bauarique timidi nimium & fugientibus similes, Memmingam, Biberacum, Augustam, aliasque Suevix vrbes, immo Danubium relinquerent, Rhenumque transirent. * Sola Ulma supererat, quæ Thungio dirigente, obsidetur & xiii. Septembris deditione capitur. ** & paulo post Straubinga, Passauum & Kehlheimum. *** Maior interea Exercitus xiv. Septembris Landauum expugnat, Villaregio cum reliquiis Gallici exercitus Hagenouiam versus recedente. Accedebat obsidioni Iosephus, Romanorum Rex, quo dirigente, xxvi. Nouembris vrbs Foederatis deditur. **** Marlborugius autem cum parte exercitus xx. Octobris Augustam Treuironum occupat, ***** & hoc Londinum discedente, Sarburgum a Belgis, Trarbarum a Principe Hassiaco post sex hebdomadam obsidionem xvii. Decembris capitur. ***** Brisacum etiam, per Stratagemata frustra tentatur. ***** Tanti progressus Bauariæ Electorem eo adigebant, ut Coniux ipsius xvii. Nouembris, facta in castris ante Landauum, Ilbeshelmi capitulatione, Bauariam una cum Kufsteino Imp. cederet; Monachio saltem cum thesauro Electorali & præfectura eiusdem ipsi relicto. *****

* Span. Successions-Krieg p. 728. Leben Eugenii p. II. p. 255. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 165. Leben Marlboroughs p. 189. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 56. *en un mot par cette furieuse Bataille l' Electeur de Bavière, perdit ses Etats, & les François chassés de l' Allemagne, furent contraints de repasser le Rhin, après avoir perdu cinquante mille hommes sur le Danube; en joignant les morts, les blessez, les prisonniers & les déserteurs selon le calcul que quelques Auteurs en ont fait.* - Rinck p. 1628.

** Leben Eugenii p. II. p. 253. Müllers Leben Marlboroughs p. 190. Lettr. Hist. Oct. 1704. p. 411.

*** Leben Eugenii p. II. p. 262. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 155. Lettr. Hist. Nov. 1704. p. 521.

**** Leben Eugenii p. II. p. 262. Müllers Leben Marlboroughs p. 195. Lettr. Hist. Oct. 1704. p. 420. Nov. p. 526. Rinck Leben Iosephi p. I. p. 497. Vid. *die zu ihrem Unglück und des Reichs Nachtheil fortificirte Stadt Landau, 1704. 4.* Praefectus urbis fuerat Mr. de Laubanie, hanc strenue defendens. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 167. Rinck p. 1630. Leben Iosephi p. I. p. 485.

***** Leben Eugenii p. II. p. 293. Müllers Leben Marlboroughs p. 191. Lettr. Hist. Nov. 1704. p. 535.

***** Leben Eugenii p. II. p. 295. Rinck p. 1632. Leben Caroli p. III. p. 304. Lettr. Hist. Dec. 1704. p. 605. Jan. 1705. p. 60. 124.

***** Leben Eugenii p. II. p. 300. Rinck p. 1633. Leben Caroli p. III. p. 308. Lettr. Hist. Dec. 1704. p. 662.

***** Leben Eugenii p. II. p. 303. Mem. de la Guerre p. II. p. 166. *L' Electrice prit le Gouvernement de toutes les affaires, elle envoie d'abord le Pere Smacker Jésuite au Prince de Bado, pour lui faire des propositions d' accommodement, qui avoient pour but de délivrer le Peuple de la desolation, & du pillage. Hoc bellum Bavaricum singulari libro describitur per Casarem Aquilinum, & in Bücher-Cabinet p. XI. XIII XIV. XV. in vita Bavariz Electoris, Conditiones vero reperiuntur p. 205. Leben Caroli p. III. p. 298. Electa Juris Publici Tom. V. p. 632. Lettr. Hist. Jan. 1705. p. 57. Rinck p. 1631. Leben Iosephi p. I. p. 500. Hi sunt Tractatus isti Ilbesheimenses, de quibus Galli in Pacis Traiectensi Tractatibus tantas turbas movebant.*

§. CXXI.

Dum bellum hoc in Germania serueret, in Belgio arma fere cessabant. Incunte tamen anno Comes de Noyelles, collecto exercitu Gallorum aggeres in Brabantia solo æquabat, * quos licet restituerent, Ouerkerckius tamen eisdem paullo post frustra tentabat, ** Galli munimenta Creuecœur & Dole frustra obsidebant. *** Iulio mense Foederati Namurcum per triduum ignitis globulis frustra infestant. **** In Flandria vero Munimentum S. Isabellæ xxxi. Iulii deditione captur. *****

* Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 120.

** Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 127.

*** Span. Successions-Krieg p. 728. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 121.

**** Span. Successions-Krieg p. 729. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 134.
Mem. de la Guerre p. II. p. 169. Leben Caroli p. III. p. 324.

***** Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 136.

§. CXXII.

In Italia vero bellum in terras Sabaudicas transferebatur. Galli enim occupata pleraque Sabaudia parte, nouo milite firmati Foederatis superiores, Astium, Villamnouam, Susam, Feuilladio Duce xii. Iunii occupant. * Sequebantur in Montisferratensi Marchionatu xx. Iunii Vercellæ, ** & Iurea, licet probe defensæ. *** Vindocinensis Dux xiv. Octobris Veruam Pedemontani Ducatus obsidebat, quam Baro de Freysingen vsque ad vii. Aprilis 1705. mira fortitudine multa cum Gallorum clade defendebat. Postquam autem Galli liberum ipsi cum milite praesidiario exitum nollent concedere, ipse igne supposito, destructis munimentis, demum se gratiæ obsidentium reliquit. **** Sequebatur paulo post Villa Franca. ***** In Lombardia vero Galli sub Magno Priore Vindocinensi copiis longe superiores, Casareas sensim cedere cogebant, vt demum Ostiglia, Serraualla, aliisque locis relictis, circa Lacum Gardæ harerent, per quem ipsis commeatus aduehebatur, licet Galli eundem sensim intercludere conarentur. ***** Mirandulæ etiam Dux Gallis plene accedebat. †

* Span. Successions-Krieg p. 740. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 160. Leben Caroli p. III. p. 185.

** Span. Successions-Krieg c. I. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 161. Lettr. Hist. Juillet 1704. p. 13. Aout p. 139. Capitulation Sept. p. 249.

*** Span. Successions-Krieg p. 744. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 163. Rinck p. 1643. Lettr. Hist. Nov. 1704. p. 489.

**** Span. Successions-Krieg p. 745. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 204. Plusieurs choses ont concouru pour rendre ce siège long & difficile: la situation de la Place, ses fortifications ses mines dedans & dehors; la valeur & la conduite du Baron de Freysing qui en étoit Gouverneur, le courage & la constance de la Garnison, ses vigoureuses sorties, qui ont ruiné plusieurs fois les tranchées & les batteries des Assiégés, la communication que les Assiégés conservèrent long-temps avec le Camp du Duc de Savoie à Crescentin, & enfin la rigueur de la saison & les pluies. Tout cela a rendu ce siège vn des plus mémorables de cette guerre; & les Français y perdirent tant de monde, que ie suis persuadé qu' ils ne voudroient pas acheter beaucoup de Places à ce prix-là. Lettr. Hist. Déc. 1704. p. 615. Janv. 1705. p. 13. Fevr. p. 141. Mars p. 258. Avril p. 359. May p. 479. Leben Eugenii p. II. p. 216. Rinck p. 1674. Leben Caroli p. III. p. 360.

***** Span. Successions-Krieg p. 748. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 205. Rinck p. 1675. Lettr. Hist. Avril 1705. p. 365. May p. 485.

***** Span. Successions-Krieg p. 741. 748. Rinck p. 1640. 1642.

† Extat Manifestum illius in Lettr. Hist. Juin p. 634.

§. CXXIII. De

§. CXXIII.

Durante cum Gallis bello, Vngari ab iisdem concitati, rebellionem mouebant. Ragotzius enim, postquam Mongatſchium a Töckeli coniuge a. 1688. Cæsari fuiſſet deditum, Viennam fuerat abductus, ibidemque educatus. Sed adultior factus, ob denegatam ipsi Principis Imperii dignitatem non solum irritatus, sed etiam Transylvaniæ Principatum & bona arcesque Ragotziorum, aliasque quas Töckelius ipsi donauerat, a Cæsareis hucusque detenta adſectabat. * Hoc ut eo facilius perficeret, facta cum Beretſchiny & Sirmay & octuaginta duobus Vngariæ & Transylvaniæ Magnatibus conspiratione, Cæsarem, dum verno tempore Laxenburgi commoraretur, cum omni familia Cæsarea occidere tentabant, inde Vngariam pro regno libero declarare. Tanto felicius hoc processurum esse putabatur, dum Vngari quatuordecim legiones Cæsari in auxilium conducendas offerrent. In partes consilii Gallicæ Rex sumebatur, misso in Galliam Longueuallio equite Lotharingo, Centurione Cæsareo. Hic autem in fide erga Cæsarem constans, omnia ipsi aperiebat, litteras etiam hinc inde missas exhibebat. ** Detecta igitur hac ratione conspiratione, Ragotzius una cum Barone Sirmay ex arce prope Tockaïum captiui xxix. Maii 1701. Neustadtium ducebantur, Iudicio delegato ad causam huius conspirationis examinandam formato, quod Cardinalis Collonitsch, Comes Oettingensis præses Iudicii aulici, Iörgerus, Traunius & Bucelini Comites constituiebant. Qui, facto xix. Iunii initio, Ragotzium non solum per Longueuallium, sed etiam per litteras propria ipsius manu scriptas conuincebant. *** Dum in eo esset, ut ad perpetuos carceres condemnaretur, perfidia Godefridi Lehmanni centurionis, vi. Nouembris 1701. liberatur, ut in Poloniam abiret, Lehmannus vero ideo meritis capitis poenas luit. **** Continuabatur nihilominus Iudicium illud delegatum, pretium de ipso vel viuo vel mortuo exhibendo in ipsum statuitur, & xxx. Aprilis mortis sententia contra ipsum publicatur, bonis ipsius fisco additis. ***** Variè equidem Ragotzius Turcas sollicitabat, qui tamen ipsi accedere nonlebant. Sed in Vngariam superiorem delatus, publicato ibidem manifesto, pro regni libertate iuribusque, quæ propugnare se velle videri volebat. ***** Berezzini ipsi iungitur, & Caroli Comes, ægre ferens se a Cæsare de damno, quod ob amissa inter has turbas bona fuerat perpeſſus, ipsi non satisfaceret. Angebatur sensim Vngarorum, qui

Malecontenti dicebantur, numerus, ad viginti millia vsque, qui licet Giulam frustra tentassent, Zollnockium tamen, Barcanum & Lippam vrbes montanas aliasque capiunt, vbi multo auro potiebantur ad Austriæ vsque fines peruagantes. Obuiam ipsis mittebatur Schlickius Comes, qui tamen parem se ipsis haut sentiens, retrocedebat. ***** Vltorius Posonium pergebant, vt Imp. coronam & Regni insignia Viennam abduci iuberet, atque aggeres præduci faceret tuendis Austriæ finibus. ***** Mittebatur equidem Eugenius Princeps Posonium, qui Vngaris Amnestiam vniuersalem offerrebat, sed in proposito permanentes, postulabant, vt Vngaria in statum pristinum, templa, Consistoria, bona & iura, Ragotzio etiam bona ablata restituerentur, Iesuitæ eiicerentur, tributa in quindenos annos cessarent, reliqua in Comitibus decernerentur, quæ tamen a Cæsare haut adprobabantur. ***** Fatalis videbatur annus 1704. dum Vngari ab vna, Bauari Gallique ab altera, Cæsaris prouincias infestarent, & iam consilia agerentur, qua ratione possint coniungi. † Ineunte isto anno rebelles xxxi. Ianuarii Quinque ecclesias occupant, Caroli etiam Viennam vsque vagatur, sed, postquam cum multa præda reuerterentur, ad S. Nicolai fanum inter Rabam & Danubium ab Heisterio binis vicibus funduntur, qua clade adfecti, plures Cæsari iterum se subiiciebant, †† & postquam interuentu Anglorum legati Stepneii & Belgarum Bruininii, Cæsar restitutionem iurium & religionis Vngaris promississet, Comitatusque ad tollenda grauamina indicenda, armistitium tandem vsque ad finem Septembris publicatur, quo postea prorogato, congressus Schemnicii instituitur, dum Foederati delegatos suos Viennam vel Posonium mittere denegarent. Verum, nimia erant Vngarorum postulata, vt Vngaria regnum esset electitium, Berezini regni Palatinus constitueretur, Andreæ II. Priuilegium restitueretur, Rex Posonii vel Budæ sedem haberet, quouis triennio Comitatus celebrarentur, Germani omnes ab officiis regni Hungarici remouerentur, Protestantibus Religionis libertas concederetur, Iesuitæ ex regno eiicerentur, Ragotzius Transylvaniæ Princeps declararetur. ††† Dissoluto igitur congressu, bellum continuabatur. Heisterius equidem ad Scythorum Insulam Forgatschium Comitem profligabat, vt vel tria millia cæderentur, qui tamen viribus iterum collectis, Cassouiam occupabat. In Transyluania etiam non deerant, qui Ragotzium Principem declarabant, licet Rabutinus Rebelles ad Clausenburgum profligaret. Exeunte vero

Nouembri Ragotzius Neuheufelium Vngarorum quorundam proditione capiebat, sed dum Leopoldi urbem obsideret, in proelio ad Tyrnauiam xxvi. Decembris ab Heisterio vincitur, tribus suorum millibus amissis. Postquam autem Vngari per Gallorum legatum des Alleurs, milite, præfectis militaribus & argento fuissent suffulti, Ragotzius a. 1705. in Superiori Vngaria Tockaium, Zatmariam, Eperies & Agriam occupabat, vbi Aprili mense noui Tractatus, frustraneo tamen conatu suscipiebantur. ††††

* Faciunt huc potissimum *La Vie du Teckeli*, à Cologne 1693. 12. Zachariae Zwanzigs Malcontenter Fürst Ragotzy, Calln 1704. 4. *Sendschreiben von einem Polnischen Ministre an einen Kayserlichen, wegen der Vngarischen Affairen*, Regensburg 1711. 4. *Histoire du Prince Ragotzi*, à Paris 1711. 12. Ex hisce deprompta est Vita Ragotzii, quæ habetur im Bücher-Cabinet p. III. n. X.

** Lettr. Hist. Juin 1701. p. 659. Rinck *Leben Leopoldi* p. 1440. *Leben Eugenii* p. II. p. 204. Bücher-Cabinet p. III. p. 572.

*** Rinck p. 1441. Bücher-Cabinet p. 573. *Leben Iosephi* p. I. p. 377. Lettr. Hist. Août 1701. p. 166.

**** Rinck p. 1447. Bücher-Cabinet p. III. p. 574. *Leben Iosephi* p. I. p. 382. Lettr. Hist. Dec. 1701. p. 642.

***** Rinck p. 1578. Bücher-Cabinet p. III. p. 576. *Leben Iosephi* p. I. p. 465.

***** Extat Manifestum apud Rinckium p. 1583. qui etiam p. 1586. auctor est, Ragotzium in alio Manifesto, quod prius hoc fuit inscutum, hoc titulo fuisse vsum: *Franciscus II. Dei Gratia, sacri Romani Imperii & Transylvania Princeps Ragozy, Partium Regni Hungaria Dominus, Siculorum Comes, & Pater Patriæ, pro libertate Considerati Regni Hungaria Statum nec non Mankaziensis & Makowiziensis Dux, perpetuus Comes de Saaros, Dominus hereditarius in Saaros, Palaz, Tokai, Regetz, Esed, Somlyo, Lednize, Szerenes, Onod.* In vexillis vero utebatur verbis: *pro Deo, patria & libertate.* In monetis: *pro Libertate.* Bücher-Cabinet p. III. p. 578. Lettr. Hist. Janv. 1704. p. 49. Febr. p. 173.

***** Bücher-Cabinet p. III. p. 579. Rinck p. 1587. Vocabamur rebelles des *Contruzen*, quod idem est ac Malcontenten.

***** *Leben Eugenii* p. II. p. 206. Lettr. Hist. Sept. 1703. p. 309.

***** *Leben Eugenii* p. II. p. 207. Rinck *Leben Iosephi* p. I. p. 506.

† Patet hoc ex litteris Marechalli de Marfin ad Ragotzium scriptis interceptis *Leben Caroli* p. III. p. 202. Lettr. Hist. Août 1704. p. 175.

†† *Leben Eugenii* p. 210. Lettr. Hist. Avril 1704. p. 461. May p. 469.

††† Rinck p. 1644. Bücher-Cabinet p. III. p. 582. Lettr. Hist. Nov. 1704. p. 516. Dec. p. 645.

†††† Rinck p. 1646. Bücher-Cabinet p. III. p. 586. *Leben Iosephi* p. I. p. 511. Lettr. Hist. Janv. 1705. p. 45. Febr. p. 177. Mars. p. 279.

§. CXXIV.

Decernebatur in Comitibus xv. Augusti 1700. Visitatio Cameralis extra ordinem. Exortæ enim inter eiusdem Iudicii Præsides, Franciscum Adolphum Dietericum, Baronem Ingelheimensem & Fridericum Ernestum, Comitem Solmensensem, variae similitudines, quarum causæ erant variae. Solmensis ab officio suspensum Wigandum, Adsessorem ab Episcopo Herbipolitano accusatum, restitui volebat, contradicente Ingelheimio. Accedebat Suevici Circuli Adessor Ioannes Adamus Ernestus a Pyrck, qui Solmensi fauens, verbis & scriptis iniuriarum plenis, Ingelheimio aliisque Cameræ Adessoribus nimium insultauerat, quem iste cum plerorumque Adessorum, ipsius etiam Iudicis Cameralis, Electoris Treuirenensis, consensu xvi. Ianuarii 1703. ab officio suspenderat. Inculpabatur tamen Ingelheimius, quod Baronem ab Ou, quem Cæsar præsentauerat, licet ordine priorem, Comiti de Wartenburg Bauarico Adessori postposuerit. Pyrckio vero ea saltem ex ratione sit infensus, quod Cæsaris iura atque auctoritatem conseruare studuerit. Obtinuit inde Solmensis a Leopoldo decretum xiii. Decembris 1703. de Pyrckio restituendo. Hoc dum vii. Aprilis 1704. executioni mandare Solmensis vellet, Ingelheimius cum pleraque Adessorum parte secedebat, & priuatis institutis congressibus, Solmensensem pro Cæsaris Commissario agnoscere nolebant. Et licet vterque Præsides Ingelheimius cum maiori Adessorum parte, Solmensis cum tribus saltem Adessoribus in loco consueto congressus suos instituerent, & Collegium Camerale præsentare vellent, ansam tamen hæc diuisio dabat, ut lultitium oriretur, Processus Iudiciales cessarent. In Comitibus equidem de instituenda extra ordinem Cameræ Visitatione iam x. Octobris 1704. decernebatur, sed dum de deputandis inter Catholicos & Protestantes non conueniret, an isti per Maiores, an vero secundum religionis paritatem sint eligendi, Pyrckius etiam scriptis iniuriosis non solum Ingelheimium & Adessores Camerales, quin etiam ipsum Electorem Moguntinum acerbè notaret, variae exinde ortæ fuerunt remoræ, non nisi post Leopoldi mortem remouendæ. **

* De controuersis Episcopi Herbipolitani cum Michaelæ Carolo Wigando acta extant in Fabri *Staats-Cantzellen* Tom. VII. c. III. Tom. IX. c. IV. Bücher-Cabinet p. V. pag. 190.

** Status controuersie breuiter describitur im Bücher-Cabinet p. V. p. 864. Acta extant in Fabri *Staats-Cantzellen* Tom. IX. c. II. Controuersie desuper in Comitibus Tom. XI. c. V.

s. V. Solmenſis equidem ſingulari ſcripto demonſtrare voluit, Collegium adhuc per ipſum continuari, cuius contenta exhibentur in *Electis Iuris Publici Tom. I. p. 118.*

§. CXXV.

Nec minus illuſtre eſt Regimen Leopoldi, creando novos Principes. In hanc enim dignitatem xvii. Februarii 1662. euexit Io. Ferdinandum, Comitem de Porcia, quem xviii. Aprilis in eadem dignitate ſecutus fuit Georgius Chriſtianus Friſiæ Orientalis Comes, & paullo poſt Philippus de Croy. Sic vi. Maii 1664. Principum carakere inſignuntur Georgius Fridericus Comes Naſſouio-Siegenſis & huius ex fratre Henrico nepotes Wilhelmus Mauritius & Fridericus. Secuti fuerunt xii. Maii Franciſcus Egon, Hermannus Egon & Guilielmus, fratres Fürſtenbergii. Hinc xiv. Iulii 1670. in Principum claſſem euectus Ioannes Adolphus Comes Schwartzenbergicus. Poſtea x. Octobris 1674. in Principum dignitatem euehitur Albertus Erneſtus, Comes Oettingenſis A. 1678. xxii. Martii Raymundum Montecuculi dignitate Principis Amalfitani auget Leopoldus. A. 1682. xvii. Iunii Principis inſignia largitur Georgio Friderico, Comiti Waldeccenſi. A. 1686. privilegia & honores Principis concedit Eugenio Alexandro, Comiti de Taſſis. A. 1688. iv. Auguſti hac dignitate auget Volradum, Comitem Naſſouio-Vſingenſem, cuiusdemque adgnatos, Georgium Auguſtum Samuelem Naſſouio-Idſteinſem & Io. Erneſtum, Weilburgenſem. A. 1689. euehit Leopoldum Philippum, Comitem Montecuculi, & Don Liui Odeſchalci, Ducem Ceri. Anno 1696. in Principum numerum euehit Philippum Reinhardum, Comitem Hanouienſem Anno 1697. iii. Septembris Chriſtianum Guilielmum Comitem Schwartzburgicum lineæ Sondershuſanæ in Principum euehit dignitatem.*

* Pfeſſinger *ad Vittrarium* p. 769. in his recensendis dignitatibus totus eſt. Breuiter has recenset Rinck p. 1627.

§. CXXVI.

Fatalis tandem dies erat v. Maii 1705. qua Imp. poſtquam a xv. Aprilis die xgrotaffet, moriebatur in Capuciorum templo ſepultus.* Tres ipſius erant vxores. Prima Maſgaratha Thereſia, Philippi IV. Hiſpaniarum Regis filia, quam a. 1666. duxit, ** quæ xii. Martii 1673. fuit defuncta. Altera Claudia Felicitas, Ferdinandi Caroli, Auſtriæ Archiducis, lineæ Tyrolenſis, filia, ipſi xv. Octobris 1673. iuncta *** & viii. Aprilis 1676. extincta. Tertia Eleonora Magdalena, Philippi Guilielmi, Comitis Palatini Neoburgici & poſtea Electoris filia natu maxima, ipſi a. 1676.

1872 DISSERTATIO TRIGESIMA SEPTIMA DE LEOPOLDO.

a. 1676. copulata, **** quæ adhuc superest. Ex primo coniugio Ferdinandus Wenceslaus Iosephus Michael Elcarius xxviii. Septembris 1667. fuit natus, xiii. Ianuarii 1668. iterum extinctus. Maria Antonia Iosepha Benedicta Rosalia Petronella Maximiliano Emanueli Bauarix Electori a. 1685. nupta, sed xxiv. Decembris 1694. extincta. Ioannes Iosephus natus xx. Februarii 1670. sed statim iterum extinctus. Maria Iosepha Antonia Apollonia Scholastica ix. Februarii 1672. nata, sed statim iterum extincta. Ex altero Connubio erant Anna Maria Iosepha Theresia Antonia Dominica Xaueria Dorothea xi. Sept. a. 1674. nata & xxii. Decembris defuncta. Maria Iosepha Clementia Anna Gabrielis Antonia Francisca Dominica Theresia Eva Placida xi. Octobris 1675. nata & xi. Iulii 1676. extincta. Ex tertia coniuge ipsi fuerunt prognati Iosephus & Carolus Imperatores. Maria Elisabetha Lucia Theresia Iosepha, nata xiii. Septembris 1680. Leopoldus Iosephus Wilhelmus Antonius Franciscus Erasmus natus xii. Iunii 1682. denatus, iii. Augusti 1684. Maria Anna Iosepha Antonia Regina nata vii. Septembris 1683. collocata a. 1708. Iohanni V. Portugallix Regi. Maria Theresia Iosepha Antonia Xaueria xxii. Augusti 1684. nata. a. 1696. denata. Maria Iosepha Coletta Antonia vi. Martii 1687. nata atque a. 1702. denata. Maria Magdalena Iosepha Antonia Gabrielis xxvi. Martii 1689. nata. Maria Margaretha Magdalena Gabrielis Iosepha Antonia nata xxii. Iulii 1690. denata xii. Aprilis 1691. *****

* Rinck *Leben Leopoldi* p. 1677. sqq. Lettr. Hist. Juin 1705. p. 629.

** *Supra* §. XVIII.

*** Rinck p. 700.

**** Rinck p. 746.

***** Hanc Cæsaris familiam prolixius describit Rinck pag. 355. *Platino Vir. illustr.* p. 767.



DISSERTATIO TRIGESIMA OCTAVA

DE

IOSEPHO ET CAROLO VI.

§. I. Iosephi Natiuitas & Mores. §. II. Gesta, antequam fieret Imp. §. III. Vlma, Landauium, Donawertha in pristinum statum Civitatum Imperii restituntur. Marlborugius fit Princeps Imperii. §. IV. G. in Italia. Eugenius Addam transit. Prælium ad Cassanum. Galli Augustam Taurinorum frustra tentant, Soncinum, Montmelianum, Nicæam occupant. §. V. Lusitanorum progressus. Prælium ad Badaioz. Barcellona occupatur. Catalonia, Valentia & Arragonia pleraque oppida Carolo se subiciunt. §. VI. Conatus Federatorum ad Mosellam impeditur. Huium captum & recuperatum, cum aliquot Brabantia locis. §. VII. Galli Germanorum aggeres prope Cron-Weissenburg pertrumpunt. Ludovicus Badensis Hagenouam occupat. Bavarorum consilia & tumultus. §. VIII. Galli a. 1706. Germanos fugant. §. IX. Coloniensis Elector dignitatibus Imperii priuatur. Bavarie Elector Banno notatur. Controuersia de Episcopatu Monasteriensi. §. X. Suecorum irruptio in Saxoniam. Pax Alt-Ranstædtenensis. §. XI. Galli Barcelonam relinquere coguntur. Lusitani Madritum versus pergunt. Andegauensis eo redit, varias vrbes recuperat. §. XII. Galli ad Calcinatum victores. Augusta Taurinorum liberatur. Eugenius pleraque Mediolanensis Ducatus oppida occupat. §. XIII. Prælium ad Ramilliacum. Galli Brabantiam relinquunt. Ostenda, Menena, Teneramunda, Athum occupantur. §. XIV. Gallorum impetus a. 1707. in Germaniam. Victoria Mercii ad Offenbuzgum. §. XV. Conuentio Alt-Ranstædtenensis cum Casare. Silesiorum libertas religionis. §. XVI. Visitatio Cameralis decretis. §. XVII. G. in Belgio a. 1707. Galli per Capitulationem Generalem Italiam cedunt. §. XVIII. Expeditio in regnum Neapolitanum. Castra in Statu Presidii tentantur. §. XIX. Expeditio frustranea in Telonem Martium. Susam Eugenius capit. §. XX. G. in Hispania a. 1707. Prælium ad Almantzam. §. XXI. Tortosam Galli capiunt. Angli Sardiniam & Minorcam. Aduentus Augustæ Barcelonam. Denia, Alicante a Gallis capiuntur. §. XXII. Controuersia Casaris cum Papa. Controuersia de Precibus Casaris primariis. §. XXIII. Eugenius Marlborugio accedit. Prælium ad Aldenardam. Picardia ora tentantur. Insularum vrbis occupatio. Bruxellas Bavarus tentat. §. XXIV. Palatinus Elector de pristino Electoratu, & munere archidapiferi inuestitur. Hannoveranus & Bohemus in Collegium Electorale introducuntur. Nova Vota in Comitibus queruntur. Leuchtenbergius Landgraviatus Lambergio ceditur. Dux Mantuanus banno notatur. Motus Hamburgenses & Colonienses. §. XXV. G. belli in Germania a. 1708. §. XXVI. Tornacum capitur & Montes Hannonie. Prælium ad Blaugium. §. XXVII. Germani pecuniam & militem colligunt. Elector Hannoveranus militi Germanico præest. Mercius ad Rummersheimium vapulat. §. XXVIII. Hispani Principi Asturia homagium præstant. Prælium ad Gutinam. Gesta a. 1709. §. XXIX. Controuersia inter Casarem & Sabaudum de feudis Langarum. Prælium ad Constantiam Sabaudia. §. XXX. Hannoveranus inuestitur de munere Archi-Thesaurarii. Mirandula Mutinensi conceditur. Ad Pomerania fines miles Neutralitatis constituitur. §. XXXI. Duacum, Bethunam, S. Venantii castrum, Ariam, Federati capiunt. Galli Louanium frustra tentant. §. XXXII. Prælium ad Almenaram, & Casar-Augustam. Carolus Madritum intrat. Prælium ad Villam-Vitiosam. Galli Givernam capiunt.

capiunt. *Expeditio Fœderatorum frustranea in Settam, portum Languedocensem.* §. XXXIII. *Galli pacem petunt: huius Preliminaria.* §. XXXIV. *Novi Congressus Mordici & Gertrudenbergi* §. XXXV. *Motus Anglicani per Sacheverellium.* Marlboroughius cum omni Familia aula movetur. §. XXXVI. *Bellum & Pax Ungarica.* §. XXXVII. *Iudicium Camerale iterum aperitur.* §. XXXVIII. *Controversia Hildesimensis cum Electore Hannoverani.* §. XXXIX. *Mors & Familia Iosephi.* §. XL. *Carolinitas, matrimonium, & gesta anteriora.* §. XLI. *Vicariatus post mortem Iosephi.* §. XLII. *Controversia inter Ducem Saxo-Vimarensem & Schwartzburgicos.* §. XLIII. *Caroli VI. Electio & Coronatio.* *Controversia Aquisgranensium & Noribergensium de adseruandis Imperii Insignibus.* §. XLIV. *Galli electionis negotium turbare frustra conantur.* Marlboroughius Arletum & Bouchanum occupat. *Gesta in Pelphinatu & Hispania.* §. XLV. *Albemartius Gallorum fœni horreum comburit.* *Eugenius Quercum occupat, Landrecium obsidet.* Angli a Fœderatis discedunt. *Prælium ad Denanum.* Galli varias urbes recuperant. §. XLVI. *Preliminaria pacis apud Anglos.* §. XLVII. *Initia Tractatum Traiectensium interrumpuntur per negotium cum domesticis Menagerii.* §. XLVIII. *Angli, Belgæ, Lusitani, Borussi, Sabaudi, pacem signant.* Gallorum propositiones Cesari facta. *Cesar protestatur.* §. XLIX. *Continuatio belli in Germania.* Galli Landanum & Friedbergum capiunt. §. L. *Pax Rastadiensis.* §. LI. *Quid in Imperio desuper actum.* *Pax Badensis.* §. LII. *Continuatio belli in Catalonia.* §. LIII. *Fœderati Septentrionales Suecorum provincias in Germania inuadunt.* §. LIV. *Progressus belli in Holsatia.* *Sueci ad deductionem compelluntur & Tönninga.* §. LV. *Stettinum Borussia Regi sub sequestri lege traditur.* §. LVI. *Congressus Brunsvicensis.* *Suecorum Rex Stralsundam redit.* *Tractatus cum Borussia.* §. LVII. *Victoria Danorum navales.* *Stralsunda occupatur.* §. LVIII. *Princeps Liechtensteinius in Comitibus introducit.* *Comitia Augustam transferuntur.* §. LIX. *Controversia de successione Limburgensi.* §. LX. *Tractatus de la Barriere cum Belgis.* §. LXI. *Cesaris Controversia cum Genuensibus.*

§. I.



Leopoldi filius erat tertius natus, Iosephus I. Iacobus Ignatius Iohannes Antonius Eustachius, natus ex Eleonora Magdalena Theresia, Augusta, Leopoldi III. Coniuge xvi. Iulii st. v. 1678. * Princeps in regnandi artibus, historia, linguarum cultura, sub directione Salmensis Principis ad ardua quævis eruditus, ut de eiusdem Regimine plura fuissent speranda, si diuturnum magis fuisset. Inter has regnandi curas Musicam amabat & potissimum venationes. **

* Rinck *Leben Iosephi* p. I. p. 10. Zschackwitz p. 2. *Leben Iosephi im Bücher-Cabinet* p. IV. n. XI. p. 654.

** Educationem ipsius & virtutes describunt Rinck p. I. pag. 20. sqq. *Bücher-Cabinet* p. IV. p. 656.

§. II.

Qua ratione Iosephus a. 1687. in Ungariæ Regem, * a. 1690. in Regem Romanorum electus fuerit atque coronatus, ** dictum fuit disser-

sertatione superiori. Anno 1701. primæ obsidioni Landauensi intererat, *** quam a. 1706. secunda sequebatur. **** Mortuo vero Leopoldo, datis Electorali Collegio pro more Reuersalibus de seruanda capitulatione, ***** homagium ab Imperii non solum vrbibus per legatos, sed etiam Austriacis Statibus statim recipiebat. *****

* *Diff. super. § LVIII.*

** *Diff. super. § LXVIII.*

*** *Diff. super. § CIX.*

**** *Diff. super. § CXX.*

***** Rinck *Leben Iosephi p. II. p. 4.* Zschackwitz *Leben Iosephi p. 16.*

***** Rinck *Leben Iosephi p. II. p. 8.* Bücher-Cabinet *p. IV. p. 736.*

§. III.

Sub initium statim Regiminis, Vlma, Landauum, Donawertha, in pristinum Statum Imperii Ciuitatum singulari decreto Imperiali a. 1705. restituantur. * Sequebatur dignitas Principis Imperii Ioanni Marlborugio Duci, consentiente Anna Regina, ** a Iosepho XIV. Nouembris 1705. concessa, vna cum dynastia Mindelheimensi, quæ Bauariæ olim fuerat Electoris, in Principatum euecta. *** Id quod communi Collegii Electoralis & Principum consensu, in Comitibus XIII. Septembris 1706. fuit confirmatum, idemque XII. Nouembris solenni ritu in Principum Collegium fuit introductus. ****

* Rinck *Leben Iosephi p. II. p. 21.* Bücher-Cabinet *p. IV. p. 738.* Zschackwitz *p. 22.* Fabri *Staats-Cantzellei Tom. X. c. VII.*

** Extant Litteræ Leopoldi XXVIII. Augusti 1704. ad Marlborugium scriptæ apud Müllerum *c. XLI* consensus Annæ *c. XLII.* Lettr. Hist. *Oct. 1704. p. 403.*

*** Rinck *Leben Iosephi p. II. p. 41.* Müller *c. LIV-LIX.*

**** Quid in Comitibus desuper actum, ipsaque Acta latius exponit Müller *c. LX-LXIV.* Excluebantur Ciuitates Imperiales, quæ æque circa hæc vota concurrere cupiebant *c. LXV.* Ipsa vero Introductio describitur *c. LXXIV. LXXV.* Fabri *Staats-Cantzellei Tom. XI. c. VIII.* Hæc etiam Acta coniunctim extant in Libro cui titulus: *die Erhebung in Reichs-Fürstenstand und Introduction in das Reichs-Fürsten-Raths-Collegium Herrn Iohannsen, Hertzogs zu Marlborough, Franckfurt 1707. 4.*

§. IV.

Belli vero negotia sub Regimine Iosephi feliciter adhuc procedebant. Licet enim Cæsareis in Italia admodum debilitatis, Mirandola XI. Maii 1705. Gallis fuisset dedita. * Eugenius tamen milite Borussico & Palatino firmatus, in Italiam veniens, dum Mirandula, eo quod Minicii transitu prohiberetur, subuenire non audet, Gallis se opponit. **

Dum autem Vindocinensis Dux occupatis plerisque Pedemontani Ducatus urbibus, Augustam Taurinorum adgredi vellet, Eugenius, ex improviso Addam transiens, Magnum Priorem, qui illud impedire volebat, praeueniebat, in Ducatum Mediolanensem pergebat, & post varios conflictus, Gallos xvi. Augusti ad Cassanum profligabat, ast copiis inferior, impedire non potuit, quo minus Galli Soncinum ab Eugenio paulo ante occupatum recuperarent. *** Et licet Feuilladius occupato Chiavazzo, Augustam Taurinorum obsidere tentaret, ab instituto tamen, se imparem videns, destitit. **** Nihilominus Galli Montmelianum xvii. Decembris & Nicxam iv. Ianuarii 1706. occupabant. *****

* Span. Successions-Krieg p. 749. Leben Eugenii p. II. p. 318. Rinck p. II. p. 63. Lettr. Hist. Juin 1705. p. 611.

** Span. Successions-Krieg p. 749. Leben Eugenii p. II. p. 320. Leben Caroli p. III. pag. 373.

*** Span. Successions-Krieg p. 754. Leben Eugenii p. II. p. 327. Rinck p. II. p. 68. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 207. Leben Caroli p. III. p. 532. Lettr. Hist. Sept. 1705. pag. 283.

**** Leben Eugenii p. II. p. 357. Span. Successions-Krieg p. 367. Rinck p. II. p. 75. Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 211. Lettr. Hist. Sept. 1705. p. 299.

***** Spanischer Successions-Krieg p. 769. Leben Eugenii p. II. p. 364. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 231. Lettr. Hist. Dec. 1705. p. 660.

§. V.

Eodem anno 1705. Lusitani Saluaterram & Sarcas, Valentiam d' Alcantara & Albuquerque occupant, * dum interea Foederatorum classis in Cataloniae oris Septembri mense adpelleret, ipso Carolo III. praesente, cui publicato Manifesto, Vich, Figuera & aliquot Cataloniae oppida, quae Ilerda postmodum sequebatur, & Denia Valentiae, se subiciebant. Barcellona quoque obsidebatur, & postquam xvii. Septembris munimentum in monte Iouis ad saltu fuisset captum, quo tamen Georgius Darmstadtensis fuit occisus, ix. Octobris ad deditionem fuit compulsus. ** Sequebatur Gironna & Tarragona, multaeque Arragoniae urbes, quae Caroli III. potestati se submittebant: *** exeunte anno, Gandia Xatiua, Altea, Oliua regni Valentiae, immo ipsa provinciae metropolis. **** Lusitani interea Pacem Augusti (Badajoz) obsidebant, cui dum Theßius Mareschallus succurrit, fit conflictus, in quo Hispani superiores, Anglorum Dux militaris Galloway, dextro brachio priuatur. *****

* Span. Successions-Krieg p. 774. Leben Caroli p. III. p. 346. Lettr. Hist. Juin 1705. p. 671. Lettr. Hist. Dec. p. 710.

** Span.

** Span. Successions-Krieg p. 778. Leben Caroli p. III. p. 470. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 221. Rinck p. II. p. 57. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 215.

*** Span. Successions-Krieg p. 782. 786. Lettr. Histor. Nov. 1705. p. 604. Janv. 1706. p. 91. vbi Capitulatio extat.

**** Span. Successions Krieg p. 789.

***** Span. Successions Krieg p. 789. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 217. Leben Caroli p. III. p. 511. Lettr. Hist. Nov. 1705. p. 609. Decr. p. 723. Janv. 1706. p. 87. Febr. pag. 222.

§. VI.

Primo vere, expeditio ad Mosellam erat suscipienda, quæ omnium animos occupabat, Marlborougus etiam vna cum selecto milite exercitum ibidem colligebat, Ouetkerckio ad Mosam relicto. Sed, dum Mareschallus de Villars ipsum præuenisset, & cum magno exercitu ad Königsmachern se muniuisset, Foederatorum in Galliam irruptionem impediturus, commeatus deficeret, * Bauariæ Elector Huium occupasset, & nunc etiam Leodium obsideret, ** Germani tardius adventarent, Foederati terris Belgicis metuentes, relicta Mosella & Augusta Treuironum, ad Mosam retrogredi coguntur. Marlborougus igitur Huium recuperat, *** xviii. Iulii Gallorum aggeres in Brabantia, sine sanguine perrumpit, **** Gallorum castra prope Louanium posita invadere cogitans, Belgarum tamen Deputatis contranitentibus. ***** Inde v. Septembris castrum Sour-Leuw capit, ***** Gallorum aggeres prope Arschot xviii. Septembris perrumpit, demum xxix. Octobris castrum Sandvliet occupat. †

* Müllers Leben Marlboroughs c. XLVIII. Rinck Leben Iosephi p. II. p. 47. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 171. Mem. de la Guerre p. II. p. 206. Leben Caroli p. III. p. 408. Situm castrorum Gallicorum sic describunt Lettr. Hist. Juillet 1705. p. 55. Le 4. l' Armée fit une longue marche entre la Saar & la Moselle, & vint se poster le soir, & Ecffit à demi lieue de Sirk ayant la Droite à Perle, & la gauche à Hollendorf. Cette marche hardie fit croire qu' il y auroit Bataille le lendemain, mais quoique l' Armée des Ennemis fut plus forte en nombre que celle des Alliez, le Marechal de Villars ne jugea point à propos de bazarder le combat, & n' eut pas plutôt aperçu la tête de la premiere Ligne, qu' il abandonna Sirk ou il étoit campé, & se retira un peu plus loin dans un Poste où il avoit en front des defiles d' un tres' difficile acces' un grand Bois à la droite, la Moselle à la gauche, & Corningmachern avec un Ruiffeau à dos.

** Müllers Leben Marlboroughs p. 208. Rinck Leben Iosephi p. II. p. 52. Hist. du Prince d' Orange p. 172. Mem. de la Guerre p. II. p. 208. Lettr. Hist. Juin 1705. p. 675. Juillet p. 60.

*** Müllers Leben Marlboroughs p. 208. Rinck p. 54. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 175. Span. Successions-Krieg p. 790.

**** Müllers Leben Marlboroughs c. XLIX. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 177. Simulauerat enim Dux, quasi versus fluvium la Mehaigne perrumpere vellet, quo etiam

plorasque copias Galli ducebant, cum tamen plane aliis locis milite fere destitutis id fieret. Rinck p. 54. Intr. Hist. Août 1705. p. 250. Span. Successions-Krieg p. 790. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 212.

***** Müller *Leben Marlboroughs* c. L. Hist. du Prince d'Orange p. I. p. 182. vbi castra Gallorum describuntur *entre Oëer-Ysche & Neer-Ysche*. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 219. *L'Armée Française, étoit pour lors postée si avantageusement qu'elle avoit le Bois de Soignies à sa droite, la petite Rivière d'Ysche à son front, & la Dyle du côté de Neer-Ysche à sa gauche sans compter les Retranchemens qu'on avoit fait de tous côtez pour la couvrir. Quam agere autem hoc Dux tulerit, patet ex litteris ipsius desuper ad Belgii Status Foederatos scriptis.*

***** Müllers *Leben Marlborough* c. LI. Hist. du Prince d'Orange p. I. p. 194. Span. Successions-Krieg p. 799. Müllers *Leben Marlborough* c. LII. Hist. du Prince d'Orange p. I. p. 199. Span. Successions-Krieg p. 799.

† Müllers *Leben Marlborough* c. LIII. Hist. du Prince d'Orange p. I. p. 197. Span. Successions-Krieg p. 799.

S. VII.

In Germania quidem Galli, dirigente Villarsio, iv. Iulii 1705. aggeres Germanorum prope Cronweissenburg perumpunt, idem etiam cum Lauterburgo tentant, sed frustra defendente eisdem Thüingio, huic cum se Ludouicus Badensis iunxisset, exeunte Septembri, Gallorum aggeres prope Hagenouiam Germani perumpunt, Drusenheimum xxiv. Septembris & Hagenouiam vi. Octobris, postquam a Gallis nocte fuisset derelictum, occupant, Fortalitium Ludouici in Rheno situm arctius includunt. ** In Bauaria autem Elector per Baronem de Lier rusticos & milites dimissos concitare conabatur, ut arma contra Cæsarem caperent, bellum in Sueviam se reduiturum sperans. Fouebantur igitur per Neufonnerum arcana consilia, varia arma & tormenta arcanis locis parata tenebantur, Augusta & Ratisbona die Ascensionis incendio erant delenda. Interceptis autem litteris, tota conspiratio, vix octiduo ante quam hæc singula executioni essent mandanda, patebant, Monachium præsidio Cæsareo firmabatur, Ciues Bauari armis priuabantur, Baro de Lier & Neufonnerus captiui ducebantur, Electrici, quæ Venetias concesserat, reditus in Bauaria relictæ denegabantur, filii Electoris Oenipontum ducebantur, Iustitiæ Tribunalia in Cæsaris potestatem redigebantur, Thesaurus & Cimelia Electoralia in Cæsaris veniebant potestatem. *** Oriebatur tamen exeunte hoc anno Tumultus, dum seditiosi quidam, turba collecta arcem Vilsburg, Burghausen, Wasserburgum, Braunouiam, Schardingam, Kehlheimum aliasque vrbes occupant, numero illorum ad triginta millia & ultra excurrente. Sed, postquam a Kriechbaumio Duce militari Cæsareo xxvi. Decembris ad Monachium inde

inde ad Aydenbach essent deuicti, vrbes recuperantur, seditiosorum duces capiuntur, iisdemque capite plexis, Amnestia vniversalis publicatur. ****

* Rinck *Leben Iosephi* p. II. p. 49. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 201. Lettr. Hist. Août 1705. p. 215.

** Rinck p. 50. Hist. du Prince d' Orange p. 202. Lettr. Hist. Nov. 1705. p. 554.

*** Rinck p. 43. *Leben Caroli* p. III. p. 40. Lettr. Hist. Juillet 1705. p. 51.

**** Rinck p. 91. *Monathl. Staats-Spiegel* 1705. p. 78. *sqq.* Varia edicta publicabant Bauari sub nomine *einer versammelten Landes-Defensions Congress Gemeinde Monathl. Staats Spiegel* Ianuario 1706. p. 32. *Bücher-Cabinet* p. IV. p. 773. Lettr. Hist. Janv. 1706. p. 49. Febr. p. 170.

§. VIII.

Vix autem Ver annum 1706. aperuerat, cum Galli, Villarsio Duce Aprili mense Germanos, copiis longe inferiores & male præparatos ad Drusenheimum adgrederentur, & a Germanis relicto Fortalitio Ludovici, quod ob annonæ defectum deditioni proximum erat, nouo com-
meatu in vrbe Seltz reperto, prospicerent, Hagenouiam adgrederentur, idemque cum bis mille præsidariis & multo tormentorum adparatu ca-
perent. Inde Galli Landauium vsque vagabantur, Palatinis terris ob nimias exactiones graues erant, Germanos insulas Selingen & Dalhund relinquere & cis Rhenum redire cogunt. Et licet Villarsius per copias in Belgium missas debilitatus fuisset, Thungius tamen, Septembri mense Rhenum prope Philippi castrum transiens, Gallos adgredi haut audebat. *

* Rinck p. II. p. 147. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 238. Lettr. Hist. May 1706. p. 515. Iuin. p. 706.

§. IX.

Eodem anno 1706. xxix. Aprilis sententia banni contra Bauariæ Electorem Maximilianum Emanuelem, & priuationis, contra Coloniensem Iosephum Clementem, Viennæ, & posthæc Ratisbonæ, Electoralis Collegii consensu, publicabatur. * Licet etiam Principes Grauiamina sua delu-
per exhiberent, ipsorum consensum circa hanc Banni declarationem non fuisse adhibitum. ** Variæ etiam Bauari terræ aliis concedeban-
tur. *** Eodem anno defuncto viii. Maii 1706. Friderico Christiano de Plettenberg, Episcopo Monasteriensi controuersia oriebatur de suc-
cessionem in Episcopatum. Bini erant Candidati, Carolus Iosephus Ignatius Episcopus Osnabrugensis, ex domo Lotharingica, & Franciscus Ar-
noldus, Baro de Metternicht Episcopus Paderbornensis. Vtrique ex Indultu Papali non postulandi erant, sed eligendi. Isti Cæsar fauebat, huic Belgæ Foederati, ne Cæsaris partes per Westphaliam nimium crescerent. Vtrique nihil antehabebant, quam vt maiora vota in suas par-

partes traherent. Indictus electioni dies xxix. Iulii per Bullam Papalem, a Cæsare impetratam, per mensem adhuc prorogabatur, ægre licet pleraque Canonorum parte consentiente. Et licet Cæsar Lotharingi electionem vrgeret, Metternichtium etiam, qui ante iam se Lotharingi electionem esse promoturum promiserat, vrgeretur, & Capitulo per litteras declararet, nec se, nec Papam Metternichtii electionem esse approbaturum: hic nihilominus xxx. Augusti per xxi. vota eligebatur, non nisi xvi. Canonicis pro Lotharingo facientibus, & contra dictam electionem protestantibus. Nec contenti hisce, xxx. Septembris nouo instituto congressu, Osnabrugensem eligunt. Vtraque pars Episcopum suum tuobatur. Agebatur de hac controuersia in aula Papali, sed, dum Belgæ eandem etiam promouerent, in Congregatione Cardinalium xxiii. Decembris instituta, electio Paderbornensis legitima declarabatur, eademque per bullam Papalem Monasterii xvii. Iulii 1707. publicatam, confirmabatur, vt Cæsar demum consentire necessum haberet. ****

* Rinck *Leben Iosephi* p. II. p. 106. Bücher-Cabinet p. IV. p. 802. Zschackwitz p. 47. Acta huius Banni reperiuntur in Fabri *Staats-Cantzellei* Tom. XI. c. XI. Elector autem Bauariæ Banno notabatur, Coloniensis vero, tanquam Ecclesiasticus, saltim dignitate Electorali & terris priuabatur, eo quod Ecclesiastici Catholici in personalibus non Imp. sed Papæ subiiciantur vid. Synt. Iuris Publ. diff. XXIV. §. X.

** Reperiuntur hæc Acta præcipue Principum Protestatio XVII. Ianuarii 1707. in Fabri *Staats-Cantzellei* Tom. XII. c. XI. Electa Iuris Publici Tom. I. p. 591. Tom. XIV. cap. V. Zschackwitz p. 139. Synt. Iur. Publici diff. XXIV. §. IX. Monathl. Staats-Spiegel Aug. 1706. Ianar. 1707. Electa Iuris Publici Tom. II. p. 595. Bücher-Cabinet p. IV. p. 821.

*** Reperitur hæc designatio in Electis Iuris Publici Tom. II. p. 65. Bücher-Cabinet p. IV. p. 806.

**** Rinck *Leben Iosephi* p. II. p. 140. Bücher-Cabinet p. V. p. 828. Monathl. Staats-Spiegel Augusto 1706. Febr. & Iunio 1707. Fabri *Staats-Cantzellei* Tom. XI. c. XIII. Zschackwitz p. 240. Separatim prodiit *Wahrhaftige Relation dessen, was sich zu Münster wegen der Wahl des ieszigen Bischoffs zugetragen, nebst einigen Anmerckungen aus dem Französischen ins Hochteutsche übersetzt, Mayntz siue potius Leipzig 1706. 4. Lettr. Hist. Juin 1709. p. 619.*

§. X.

Fatalis idem annus erat Saxonix. Carolus XII. enim Suecorum Monarcha, proelio ad Frauenstadium Poloniæ xiii. Februarii 1706. Saxonum per Rheinschildium victor, * circa Silesiorum confinia aliquamdiu hærens, vsque dum a vicinis se haut impediri videns, ultra Viadrum in Saxonicas pergeret prouincias, in quas, exeunte Augusto cum exercitu veniebat, Lipsiam, Wittebergam, immo omnem Saxoniam Dresda excepta, & quibusdam arcibus montanis, occupabat, atque a Saxonibus sexcenta

Sexcenta viginti quinque Ioachimicorum millia exigebat. ** Transitus hic pacem promouebat in pago Alt-Ranstedt prope Lipsiam xxiv. Septembris 1706. conclusam, per quam Polonica Coronæ Augustus renuntiat, Suecis in terris suis hyberna concedit. *** Pace vix conclusa nec dum tamen publicata, xxix. Octobris 1706. proelium ad urbem Kalisch Augusto Regi feliciter cessit, **** pace nihilominus firmata.

* Fabri *Leben Caroli XII. Tom. V. p. 382. Tom. VI. c. II. Hist. du Prince d' Orange p. I. pag. 288.*

** Hic Suecorum Transitus a Fabro describitur in *Leben Carl des XII. Tom. VI. f. III. Vogelii Annales Lipsienses p. 982. Exactiones vero Suecorum in Saxonia describuntur in Schwedischer und Sachsf. Staats - Cantzellei, Celsu 1708. 8. Lettr. Histor. Oct. 1706. p. 423. Nov. p. 551.*

*** De pace hac Faber *Tom. VI. f. III. c. VII. p. 332. Licet Ministri Saxonici Pfingst & Imhof, qui pacis potissimum fuerant auctores, postea Augusti mandato, captiuitati traderentur. Faber Tom. VII. p. 172. Extat etiam Pacis Instrumentum in Fabri Staats - Cantzellei Tom. XI. c. XII. Lettr. Histor. Dec. 1706. p. 636. 688. 702. Dec. 1707. p. 443.*

**** Fabri *Leben Tom. VI. p. 191. Lettr. Hist. Dec. 1706. p. 626.*

§. XI.

In Hispania vero Galli per Arragoniam & Cataloniam sæuientes, demum Barcellonam x. Februarii 1706. terra marique obsidebant, & Montem Iouis occupabant, ipso Carolo III. in vrbe præsentē. Vallo iamdum perrupto, ad extremum redacta vrbs, dum classis Foederatorum viii. Maii cum multis copiis aduentaret, quo ipso territi Galli, obsidionem tantis sumptibus coeptam, xii. Maii ipso tempore magnæ istius eclipseos relinquunt, tormentis permultis & bellico adparatu in castris relictis. * Lusitani etiam xiv. Aprilis Alcantaram obsidione capiebant, quo ipso aliæ Castiliæ vrbes, Coria, Placentia & Casuella motæ, Carolo III. se submitunt. Inde xxx. Maii Ciuitatem Rodrigensem & vii. Iunii Salmanticam a Berwickio Hispanorum Duce relictam, capiunt. ** Dum igitur ab altera parte Arragoniæ Regnum Carolo III. se subiecisset, idemque xxv. Iunii pro Rege fuisset proclamatus, ipsique Proceres homagium præstitissent, & nunc vltèrius Castiliam versus pergeret, Lusitani Madritum versus properarent, Philippus Andegauensis adsumtis secum Regni Corona & Cleinodiis, vna cum regia familia Pampelonam versus redibat, Præsidem vna cum duobus Membris singulorum Collegiorum secum ducens. *** Tandem Anglorum Dux militaris Galloway cum Lusitanis xxvii. Iunii Madritum intrabat, vbi Carolus III. ii. Iulii pro Rege proclamabatur. **** Licet autem Rex a Gallowaio, missis cursoribus, iteratis vicibus inuitaretur, vt ipse quoque cum exercitu suo ipsi iungeretur, tardius tamen iter persequabatur Carolus, in

Montelerrato, Tarracona & Ilerda operibus religiosis vacans, ut non nisi lentis itineribus Exercitus ipsius pergeret. Demum xvii. Iulii Caesar Augustam ingrediebatur, ibidemque magno adplausu recipiebatur. ***** Deficiente vero apud utrumque exercitum comineatu, Ducibus militaribus inter se dissidentibus, Gallorum Exercitu nouo n. ilite firmato, iisdemque omnes aditus iterum occupantibus, difficilis videbatur Lusitanorum cum Caroli exercitu coniunctio, ut & Lusitani Madritum, Carolus vero Castiliam iterum relinquere cogeretur. Madritum igitur Andegauensis xxii. Septembris iterum ingrediebatur. Sauebatur nimium contra illos, qui Austriacæ domui fuerant addicti, ***** Concha recuperabatur Castiliæ vrbs, Villa Regia Arragoniæ, Carthagena Murcia a Foederatorum classe antehac occupata, aliæque vrbes, ***** dum interea Marchio de Bay in Lusitaniæ finibus Alcantaram recuperaret. † Interea classis Foederatorum iv. Septembris Alicantam, xvi. Septembris Iuicam Insulam, xxiv. Septembris Maiorcam capiebat. ††

* Span. Successions-Krieg p. II. sub initium. Rinck Leben Iosephi p. II. pag. 152. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 237. Hist. du Prince d'Orange p. I. p. 280. Et le 12. de grand matin le Roi Philippe leva entièrement le siège avec beaucoup de précipitation, après avoir abandonné 106. pieces de Canon, 26. Mortiers, ses Munitions, ses provisions, perdu, beaucoup de monde, & laissé près de deux mille Malades ou blessez. Comme le Roi de France a pris le Soleil pour sa devise, on remarqua que son petit Fils leva ce siège dans le temps d'une Eclipsé de cet Astre, & nous avons cru que ce même Roi, perdit la fameuse Bataille de Ramilliers, le iour de la fête du S. Esprit dont Henri III. donna le nom vénérable au plus grand Ordre de son Royaume. Lettr. Hist. Mars 1706. p. 321. Avril p. 446. May p. 545. Juin p. 632. ubi etiam longa relatio solutæ obsidionis reperitur.

** Span. Successions-Krieg p. II. p. 23. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 234. Lettr. Hist. May 1706 p. 464. Juillet p. 96.

*** Span. Successions-Krieg p. II. p. 28. Lettr. Hist. Août 1706. p. 225. Sept. p. 303.

**** Span. Successions-Krieg p. II. p. 30. Lettr. Hist. Dec. 1706. p. 678.

***** Span. Successions-Krieg p. II. p. 32. Hist. du Prince d'Orange p. I. p. 249. Le Roi Charles étoit dans le Royaume de Valence lors qu'il reçut cette agreable nouvelle; & soit que les Troupes, qu'il vouloit mener avec lui ne fussent pas prêtes, soit pour d'autres raisons qui me sont inconnues il marcha si lentement pour joindre l'Armée Portugaise, qu'il donna le temps au Roi Philippe de se reconnoître l'assembler des Troupes, & de rendre Maître de nouveau, de la Ville de Madrid. Non decerant tamen, qui Comiti de Peterbourough imputarent, quasi ipse in causa fuerit successus eiusdem infelicitis. Prodiit igitur Relation de ce qui s'est passé en Espagne sous la conduite de M. le Comte de Peterbourough, quo scripto auctor omnem ab eo culpam remouere conatur, cuius epitomen exhibet La Clef Mai 1708. p. 417. Qua ratione causa ista coram Parlamento fuerit agitata, exponitur Lettr. Hist. Fevr. 1708. p. 206. Fevr. 1711. p. 223. Potius iste omnem culpam in Galloway reiciebat, quod in Berwickium non persecutus fuerit. Causa ista XVI. Ianuarii 1711. in Parlamento Anglicano examinabatur, Comes de Peterbourough absoluebatur. La Clef Mars 1711. p. 194. Merc. Hist. Fevr 1711. p. 188. Bücher. Cabinet p. XXV. p. 877. ***** Span.

***** Span. Successions - Krieg p. II. p. 45. Lett. Hist. Sept. 1706. p. 321. Oct. p. 461. Febr. p. 217.

***** Span. Successions - Krieg p. II. p. 46. Lett. Hist. Nov. 1706. p. 583.

† Span. Successions - Krieg p. II. p. 51.

†† Span. Successions - Krieg p. II. p. 52. Lett. Hist. Nov. 1706. p. 587.

§. XII.

In Italia Galli inter Calcinatum & Montem Clarium xix. Aprilis 1706. superiores, castris Foederatorum potiuntur, qui bis mille trecentis amissis, reiciuntur. * Ast dum Feuilladius Dux Augustam Taurinorum ii. Iunii magno facto adparatu obsideret, ** Eugenius Princeps laboranti urbi in auxilium properans, postquam Addam, quod frustra impedire conabatur Vindocinensis & Padum transisset, Reggium occupabat, *** & licet Hassiæ Princeps ad Castilionum caderetur, **** exercitum suum Sabaudico iv. Septembris feliciter iungebat. Hoc facto castra Gallorum, quibus Philippus Aurelianensis cum magna copiarum parte accesserat, licet munitissima, ad Augustam Taurinorum vii. Septembris 1706. felici omine adgrediuntur Foederati. Taurinorum regia ob pulueris pyrii aliorumque defectum ad extrema iamdum redacta, liberatur, magna Gallorum strage edita. Gallorum in hoc proelio tria millia fuerunt caesa, quinque millia & ultra capta, castraque illorum cum ingenti & magno tormentorum numero amissa. ***** Tanta victoria positus, Eugenius ulterius pergit, Chiwas occupat, Iuream, Nouaram, ipsamque metropolim Mediolanum deditione capit, Papiam, Laudem Pompeiam, Cassanum, Pizzighitonum, Tortonam, Alexandriam, Casalium, aliasque vrbes, licet castellum Mediolanense adhuc resisteret. In superiori Italia quoque Mutinam Casarei iii. Nouembris improuiso adsultu capiunt. *****

* Span. Successions - Krieg p. II. p. 57. Leben Eugenii p. II. p. 374. Rinck p. II. p. 165. Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 249. Lett. Hist. May p. 478.

** Leben Eugenii p. II. p. 401. quantus ad hanc obsidionem belli fuerit adparatus, describitur in Mem. de la Guerre Tom. II. p. 282. *cette Ville devoit être saccagée & détruite comme le fut l' ancienne Jerusalem. Temoin l' ordre qu' on trouva sur le Maréchal de Marcin apres sa mort : cet ordre étoit cachetté, & ce Maréchal ne le devoit ouvrir qu' apres la prise de Turin. Il portoit qu' il falloit piller cette Place ; qu' il falloit en raser les Fortifications & enfin épuiser le Piémont & la Savoie par des contributions. On y devoit employer cent trente trois pièces de Canons, soixante-quatre Mortiers, depuis deux cens jusques a cinq cens pesant ; cinquante trois mille deux cens boulets de Canon, dix-sept milliers de bombes ; sept cens milliers de poudre, outre ce qui étoit dans le Magazin de Suse six Compagnies de Bombardiers, six d' Ouvriers pour l' Artillerie, six cens Mineurs six cens Canoniers ; huit cens*

Pionniers ; & trois Brigades d' Ingenieurs & qui plus est tout cela devoit être soutenu par une Armée de pres de quatre-vingt mille hommes. Lettr. Hist. Juill. 1706. p. 14.

*** Span. Successions-Krieg p. II. p. 60. Leben Eugenii p. II. p. 378. Rinck p. 168. Lettr. Hist. Août p. 126. Sept. p. 244.

**** Spanischer Successions-Krieg p. II. p. 67. Leben Eugenii p. II. p. 399.

***** Span. Successions-Krieg p. II. p. 69. Leben Eugenii p. II. p. 412. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 240. Journal Historique du siège de la Ville & de la Citadelle de Turin. Rinck p. 171. Lettr. Hist. Sept. 1706. p. 255. Oct. p. 365.

***** Span. Successions-Krieg p. II. p. 80. Leben Eugenii p. II. p. 429. vbi etiam Capitulatio deditionis vrbis p. 433. extat Rinck p. 183. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 247. Lettr. Hist. Nov. 1706. p. 493. Dec. p. 610. Jan. 1707. p. 11. Febr. p. 29.

§. XIII.

In Belgio, Marlborugius, postquam per hyemem, Viennæ, Berolipi, & Hannoveræ nova de futuri anni expeditione cum Foederatis consulisset consilia, incunte vere 1706. exercitum congregabat, atque xiii. Maii acerrimo proelio ad Ramilliacum Brabantiae cum Gallis decertabat, in quo Galli magna strage devicti, quinque hominum millibus & ultra amissis, totidem captis, quinquaginta tormenta bellica, castra cum magno adparatu Foederatis relinquunt. * Tantum hæc clades Gallos adfixerat, ut eodem anno Foederatis exercitum opponere haut amplius valerent, quin potius Louanium, Bruxellas, Mechlinium, Gandauum, Brugas, Aldenardam, immo omnem Brabantiam, cum Flandriae parte relinqueret, quæ publicato a Marlborugio Manifesto, Regi suo legitimo Carolo III. se subiciebant. ** Sequebatur Ostenda, quæ ignitis globulis angustata, post tredecim dierum obsidionem Foederatis se dedebat. *** Menena iv. Augusti obsessa xxii. eiusdem mensis ad deditionem fuit compulsa. **** Sequebatur v. Septembris Teneramunda ***** & paullo post Athum. ***** Hi felices Foederatorum Progressus Gallos ad pacis consilia adigebant, quam per Bauarum, licet ut videtur, non serio petebant. †

* Span. Successions-Krieg p. II. p. 94. Müllers Leben Marlboroughs c. LXVI. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 220. Mem. de la Guerre p. II. p. 247. Rinck Leben Josephi p. II. p. 159. Lettr. Hist. Juin p. 659.

** Extat Manifestum in Mem. de la Guerre Tom. II. p. 267. & in Mülleri Leben Marlboroughs c. LXVII. Rinck p. 161. Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 226. Span. Successions-Krieg p. II. p. 100. Lettres Hist. Juin 1706. p. 677. Juill. p. 101.

*** Span. Successions-Krieg p. II. p. 102. Müllers Leben Marlboroughs c. LXX. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 229. Lettr. Hist. Juill. 1706. p. 107.

**** Span. Successions-Krieg p. II. p. 103. Rinck p. 163. Müllers Leben Marlboroughs c. LXX. Hist. du Prince d' Orange p. I. p. 232. Lettr. Hist. Sept. 1706. p. 333.

Span.

**** Span. Successions-Krieg p. 104. Müller c. LXXI. Rinck p. 163. Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 228. 234.

***** Rinck p. 163. Müllers Leben Marlboroughs c. LXXII. Lettr. Hist. Sept. 1706. p. 351. Oct. p. 472.

† Rinck p. 163. de hoc infra s. XXXIII.

§. XIV.

Annus 1707. Gallis primum fanere videbatur. In Germania equidem, mortuo Ludouico Badensi, Germanicum exercitum ducebat Christianus Ernestus Marchio Brandenburgico-Baruthinus. Ast Galli xxii. Maii aggeres Germanorum prope Stolhofiam male defensos per-rumpunt, eosdem solo æquantes, per æstatem Franconix & Suevix gra-ves, ingentes argenti summas exigunt. * Vltcrius in ipsam Bauariam fecissent progressus, ni virtute Georgii Ludouici Hannouerani Ele-ctoris; qui exercitui præficiebatur, fuissent reiecti, ** qui etiam per Mer-cium Comitem Gallos ad Offenburgum xxiv. Septembris clade adficie-bat, mille quindenis illorum occisis. ***

* Span. Successions-Krieg p. II. p. 106. Rinck p. II. p. 284. Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 14. Mem. de la Guerre p. II. p. 371. Lettr. Hist. Juin 1707. p. 669. Juillet p. 67.

** Rinck p. 291. Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 15. Lettr. Hist. Août 1707. pag. 178.

*** Rinck p. 293.

§. XV.

Accedebat a Suecis metus, qui in Saxonia adhuc hærentes, a Cæsare varia postulabant, ut Silesix metueretur. Agebatur potissimum de li-bero religionis exercitio apud Silesios secundum pacem Westphalicam * restituendo, quod, ne bello cum Suecis Cæsar implicaretur, interuenien-tibus Anglis Belgisque, Marlboroughio desuper ad Suecorum Regem delegato, ** per Conuentionem, in castris Suecorum Rantstedti veteri xxi. Augusti ægre licet, Cæsar concedebat. *** Addebatur confirma-tio pacti Glückstadtien-sis Capituli Lubecensis, cum domo Holfatica a. 1647. de episcopatu Lubecensi per sex generationes in eadem familia conti-nuando, **** & Zoborio Comite, qui in Suecorum Monarcham verbis sue-rat iniurius, ad vindictam extradendo promissum. ***** Dum igitur Sueci hæc, quæ de Silesiorum libertate Cæsar promiserat, executioni vellent man-dari, deputabatur Stralenheimius, qui hæc procuraret. Restituebantur Pro-estantibus centum & viginti templa. Et licet Catholici hæc impedire conarentur, Iesuitæ etiam templum Iohannis Lignicense vario sub præ-textu retinere vellent, instante tamen Stralenheimio, singula fuerunt re-

stituta, concessum etiam Protestantibus Consistorium sub Præside tamen Catholico. Et licet Borussia Rex eandem pro Reformatis peteret libertatem, hoc tamen ipsi denegabatur. ***** Oppidis Teschen, Hirschberg, Landshut, Freystadt, Sagan & Militsch totidem noua templa fuerunt concessa. Dum igitur Protestantium apud Silesios Proceres de restitutione secundum conuentionem facta testarentur, Stralenheimius publico testato Vratislaviae viii. Februarii 1709. hoc declarauit. ***** Anno 1708. pueri puellæque in diuersis Silesiæ partibus, motu quodam singulari inducti, vel Succorum exemplo moti, sub dio conueniebant, orantes, hymnosque canentes, præcentore constituto, ita, ut nec magistratus, nec parentum minis auerti potuissent, usque dum hic Zelus, qui per annum fere durauerat, iterum deficeret. †

* Art. V. §. XIII. *Silesia autem Principes Augustanae Confessioni addicti, Duces scilicet in Brieg, Lignitz, Münsterberg & Oels, itemque Ciuitas Vratislaviensis, in libero suorum ante bellum obtentorum iurium & priuilegiorum, nec non Augustanae confessionis exercitio, ex gratia Casarea & regia ipsis concessa manutenebuntur.* Vid. & *der Evangelischen Schleſier bisheriges sehnliches Seufzen und Flehen, Freyburg 1707. f. Lettr. Hist. Aout 1707. p. 159.*

** Müllers *Leben Marlboroughs* c. LXXVIII.

*** Rinck *Leben Iosephi* p. II. p. 244. *Bücher-Cabinet* p. V. p. 910. du Mont *Recueil* Tom. II. p. 332. *Lettr. Hist.* Oct. 1707. p. 417. Zschackwitz p. 385.

**** Vide diff. super. §. XCVI.

***** Dixerat enim Zoborius præsentem Stralenheimio, in conuiuio, quod Ungaria rebellibus Rex faueret, ideoque ab Stralenheimio alapa ipsi infligebatur, qui tamen ab aula Casarea reuocabatur Rinck p. II. p. 239. *Bücher-Cabinet* p. V. p. 929.

***** Extant Acta in *Electis Iuris Publici* Tom. I. p. 160.

***** De hoc Silesiorum Statu plenius agitur in *Schlesischer Kirchen-Historie* Leipzig 1708. 8. Rinck p. II. p. 240. *sqq.* *Electa Iuris Publici* Tom. I. p. 160. 387. 649. *Staats-Cantzellei* Tom. X. p. 67. Tom. XII. cap. I. Tom. XIII. c. IV. & p. 819. Tom. XXII. c. II. *Lettr. Hist. Mars* 1709. p. 285.

† *Europ. Fama* Tom. LXXIV. p. 117. *Bücher-Cabinet* p. V. p. 925. Simile fere exemplum Godefridus Monachus refert ad a. 1212. ipso etiam anno ex omni Francia & Teutonica pueri diuersa ætatis & conditionis cruce signati, ad subuentionem sanctæ terre, Iherosolimam proficisci diuinitus sibi imperatum affirmabant. Quorum exemplo multitudo iuuenum & mulierum Cruce se signantes cum eis ire disponunt. Quibus etiam quidam maligni homines admixti ea qua extulerant & a fidelibus quotidie accipiebant, nequiter & furuius subtrahentes occulte recesserunt: quorum unus Colonia comprehensus suspendio vitam finivit. Multi etiam illorum in syluis & desertis locis æstu, fame & siti perierunt: alii alpes transgressi mox si Italiam intrauerunt, a Longobardis spoliati & repulsi cum ignominia redierunt. Sic etiam Albertus Argent. p. 150. ducentorum puerorum duodecim annorum a. 1349. sese flagellantium exemplum refert.

§. XVI.

Eodem anno 1707. decreta tandem fuit nouo concluso Imperii, visitatio Cameralis, deputatis ad eandem ex Collegio Electorali Moguntino, Palatino, Saxone & Brandenburgico. Ex Principum Collegio Catholicorum quidem, Salisburgensis, Austriacus, Bambergensis, Spirensis, Hildesheimensis, Osnabrügensis, Monasteriensis, Badensis, Pralati Sueuici. Euangelicorum Magdeburgensis, Bremensis, Saxo-Vinariensis, Brandenburgico-Culmbacensis, Brunsvico-Cellensis, Würtembergensis, Hasso-Cassellanus, Mecklenburgico-Suerinensis, Comites Wetterauici. Ex Ciuitatum Imperialium Collegio, Aquisgranum, Colonia, Noriberga, Francofurtum, prout iamdum a. 1709. ad hoc negotium fuerant destinati, qui Werzlariam missi Cæsaris partes gerente Campidonensi Abbate & Consiliario Imperii pulico Zimmermanno publicata illorum Commissione, xx. Octobris 1707, primam instituerunt sessionem, Camera defectibus fere inueteratis medelam adlaturi.*

* Bücher-Cabinet p. V. p. 874. Acta extant in Fabri *Staats-Cantzley Tom. IX. p. 121. Tom. X. c. III. Tom. XI. c. V. Tom. XIV. p. 257. Electa Iur. Publ. Tom. III. p. 242. Zschackwitz p. 392.*

§. XVII.

In Belgium nimius iterum Gallorum ducebatur exercitus, cui Marlboroughius se opponebat. Verum, dum Germanorum res admodum essent adfluctæ, ut iisdem restituendis, copiarum ex Belgio in Germaniam essent mittendæ, nihil memoratu dignum a. 1707. fuit gestum.* Feliciores Foederatorum res per Italiam. Exercitus Cæsareus in Parmensibus terris hyberna sumebat; Papa licet contradicente. Florentini, Genuenses, Luccenses ad soluenda tributa adigebantur.** Ineunte vero anno 1707. Carolus III. xiii. Ianuarii magna solennitate Hispaniarum Rex proclamabatur.*** Hinc iv. Februarii arx Mutinensis, quæ hucusque restiterat, deditione capitur.**** Arx Mediolanensis etiam per mensem obfessa deditur. Verentes enim Galli, ne copiarum illorum per superioretti Italiam hinc inde adhuc dispersæ intercluderentur, per Capitulationem Generalem xiii. Martii conclusam, omnes Mediolanensis & Mantuani Ducatus vrbes, quas per Superiorem Italiam hucusque usurpauerant, vrribus in Statu praesidii exceptis, Cæsari cedunt, liberum saltim copiis suis abitum pacti.*****

* Span. Successions-Krieg p. II. p. 104. Rinck p. II. p. 296. Hist. du Prince d'Orange p. II. p. 3. Lebeh Marlboroughs c. LXXIX.

** Span.

** Span. Successions-Krieg p. II. p. 109.

*** Span. Successions-Krieg p. 110. Rinck p. 304. 322.

**** Span. Successions-Krieg p. 112. Leben Eugénii p. II. p. 476.

***** Span. Successions - Krieg p. 114. Mediolani hæc Capitulatio fuit conclusa, sed Mantuz XV. Martii confirmata. du Mont *nouveau Recueil* Tom. II. p. 316. Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 16. Mem. de la Guerre p. II. p. 310. Rinck p. 306. Leben Eugénii p. II. p. 479. Lettr. Hist. Avril 1707. p. 376. May p. 508.

§. XVIII.

Superioris Italiae bello finito, expeditio in regnum Neapolitanum suscipiebatur, dum Daunius Comes exercitum quatuordecim millium in regnum illud duceret. Et licet regni Prorex Dux d' Escalona nihil omitteret, quod ad regni requirebatur defensionem, plerique tamen Proceres, & incolæ domui Austriacæ fauentes; sub primum statim introitum se Carolo subiiciebant: Capua, Aversa, ipsa Metropolis, cum arcibus suis ix. Iulii in potestatem legitimi Regis sui se dedebat, Caieta xxx. Septembris adsultu capitur, Dux de Escalona, qui ibidem se incluferat, abducitur captivus, omneque regnum in Caroli redigitur potestatem. * Animus hinc erat Cæsareis, ut quæ in Tusciæ oris adhuc su-pererant castra, occuparent. Inter hæc Orbitellum exeunte hoc anno Cæsareis adhuc cessit, ** qui tamen a. 1708. Portum longum facta ob-fessorum eruptione, relinquere iterum coguntur. *** Piombinum au-tem & castrum S. Stephani dedantur. ****

* Span. Successions - Krieg p. II. p. 143. Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 17. Mem. de la Guerre p. II. p. 393. Rinck p. 325. Leben Eugénii p. II. p. 537. Lettr. Hist. Août 1707. p. 111. Oct. 1707. p. 363. Nov. p. 481.

** La Clef Mars 1708. p. 170.

*** La Clef Juillet 1708. p. 23. Août p. 109. Lettr. Hist. Mars 1708. p. 241.

**** Span. Successions-Krieg p. 213.

§. XIX.

Eugenius interea Princeps vna cum Sabaudiz Duce, Guillelmo Sa-xo-Gothano & Friderico, Hæreditario Hassiæ Principe, cum exercitu triginta quinque millium, superatis montibus, postquam Varum fluvium transiissent, Gallis licet transitum impedire conantibus, in Prouinciam irrumpunt, & postquam Foederatorum classe fuissent suffulti, Telo-nem Martium Gallorum nauale, xix. Iulii obsident. Ardua sub initium videbatur obsidio, eo quod portus non solum egregie munitus, difficilem
classis

classi præberet aditum, sed etiam Thellius paulo ante, intra munimenta vrbi præducta cum milite copioso se inclusisset. Eugenius igitur suadebat, ut relicto Telone, alio in loco Fœderati se munirent, vltius in Galliam incursuri. Verum instabat Sabaudia Dux, ut vindictam obsessæ Taurinorum sedis exerceret. Occupabantur equidem munimenta quædam exteriora, atque inter hæc munimentum Catharina, sed dum Galli idem recuperarent, fortissimus Saxonie Princeps xv. Augusti globo traiciebatur. Dum vero annona, & reliqua necessaria deficerent Gallorum rusticis hæc denegantibus, potius multa clade Fœderatos adficientibus, obsessi pertinaciter resisterent, soluitur xxi. Augusti obsidio, postquam vrbs iniectis globulis ignitis quam plurimis fuisset nimium infestata. * In reditu Eugenius Susam, post trium hebdomadam obsidionem iii. Octobris deditione capit. **

* Span. Successions-Krieg p. II. p. 165. Rinck p. II. p. 335. Causes infelices successus adlegat Hist. du Prince d'Orange p. II. p. 18. *quod que l'expédition du Comte de Thaurin eut si bien réussi, elle retarda celle qu'on avoit projetée pour entrer en France, diminua les forces qu'on y devoit employer, & donna aux François, tout le tems nécessaire pour s'y opposer, & la rendre inutile.* Idem p. 23. *les succès des Assiégés n'empêchoient pas les François de se fortifier de jour en jour. Ils faisoient marcher de Troupes de tous côtés pour venir au secours de Toulon. Ils avoient déjà dans leur Camp 70. Bataillons, il devoit y en avoir bien-tôt jusqu'à cent, & il étoit impossible d'empêcher la communication des Assiégés avec leur Armée. De plus, tout le Pays étoit en armes contre les Alliés, les fourrages & les convois devenoient tous les jours plus rares, & plus difficiles à conduire au Camp. Ainsi le Duc de Savoie, & le Prince Eugene, voyant qu'ils ne pouvoient plus espérer de réussir dans leur entreprise, & que la disproportion des forces étoit trop grande, on tint Conseil de guerre, & on résolut de lever le Siège après avoir fait sauter les Forts qu'on avoit pris.* Rinck p. 333. Leben Eugeni p. II. p. 577. Lettr. Hist. Sept. 1707. p. 235. Oll. p. 373.

** Span. Successions-Krieg p. II. p. 167. Rinck p. 337. Hist. du Prince d'Orange p. II. p. 27. Mem. de la Guerre p. II. p. 402. Rinck p. 337. Leben Eugeni p. II. p. 597. Lettr. Hist. Nov. 1707. p. 486.

§. XX.

Idem annus apud Hispanos Fœderatis parum felix erat. Licet enim Carolus novis copiis fuisset firmatus, superiores tamen adhuc erant Galli, quibus Philippus præerat Aurelianensis. Et licet Anglorum Dux militaris Galloway ex Valentia regno in Castiliam denuo pergere vellet, auxiliis tamen, quæ ex Catalonia expectabat destitutus, Gallos superiores longe, ut Valentia regnum ab ipsorum invasione defenderet, xxv. Aprilis 1707. ad Almanzam Castiliae novæ oppidum adgreditur, sed ad internecionem caditur, plerisque vel captis vel occisis, ut

ipse cum reliquiis exercitus vix in Cataloniam euaderet. * Fatalis ista clades Andegauensis Regimen in Hispania firmabat. Valentix & Aragonix regnum in potestatem Andegauensis iterum rediguntur, horum priuilegiis plane abolitis : sola supererat Denia atque Alicante. Ipsa Ilerda Cataloniæ xiii. Octobris adsultu; arx vero xiv. Nonembris post fortem defensionem deditione capitur. ** Nec Lusitanis hic annus felix erat, qui Serpam, Mouram, Alcantaram, Ciuitatem Rodrigensem aliasque vrbes amittebant. ***

* Span. Successions-Krieg p. II. p. 168. *sqq.* Rinck p. II. p. 298. Mem. de la Gaette p. II. p. 381. Lettr. Hist. May 1707. p. 587.

** Span. Successions-Krieg p. II. p. 181. La Clef Août 1708. p. 88. Sept. p. 167. Rinck p. 301. Lettr. Hist. Juillet 1707. p. 89. Oct. p. 460. Dec. p. 638.

*** Span. Successions-Krieg p. 191. Lettr. Hist. Juin 1707. p. 713.

§. XXI.

Nec felicior Foederatis annus 1708. erat. Aurelianensis enim xii. Iunii Tortosam obsidebat, & licet commeatus, qui ex portu Telonis Martii mari adducebatur, in Foederatorum manus incidisset, obsidio nihilominus continuatur, vrbsque xi. Iulii deditione capitur. * Hoc compensantes Angli, Sardiniam insulam capta xvii. Augusti Calari metropoli, Caroli III. nomine occupant. ** Sequebatur xiv. Septembris Minorca, quam tutandis Maris mediterranei commerciis Angli sibi vindicabant. *** Dum interim Elisabetha Christina Guelferbytana Caroli sponsa Kl. Augusti Barcelloнам intraret. **** Exeunte hoc anno xii. Nouembris Denia ***** & x. Decembris Alicante per Asfeldum Equitem capitur, ***** Castello ad xviii. Aprilis 1709. vsque se defendente. †

* Span. Successions-Krieg p. II. p. 195. Rinck p. 404. Lettr. Hist. Juillet 1708. p. 83. Août p. 241.

** Span. Successions-Krieg p. 200. Hist. du Prince d'Orange p. II. p. 133. Lettr. Hist. Nov. 1708. p. 546.

*** Span. Successions-Krieg p. 201. Rinck p. 404.

**** Span. Successions-Krieg p. 205. Lettr. Hist. Août 1708. p. 265. Sept. p. 361.

***** La Clef Janv. 1709. p. 28. Lettr. Hist. Janv. 1709. p. 84.

***** La Clef Febr. 1709. p. 80. Lettr. Hist. May 1708. p. 592.

† La Clef May 1709. p. 306. Juin p. 370. Juillet p. 13. Hist. du Prince d'Orange p. II. p. 132.

§. XXII.

In Italia eodem anno Sabaudia Dux in Delphinatum irrumpens,
ad

ad Sezanam licet a Villarsio caesus, munimenta quædam in finibus sita, Perusam, Exilles, Fenestrelles occupat. † Nouæ eodem anno cum Clemente XI. Papa oriebantur turbæ. Gliscentibus adhuc cum Papa controuersis, Marchioni d' Auia nuntio Papali, statim post Leopoldi mortem reuocato Lambergio Cæsaris legato, aula imperiali interdcebatur, Caunitio Rotæ Romanæ Auditore, qui Cæsaris partes agebat, satisfactionem de iniuriis Cæsari illatis, atque ut Carolum pro Hispanorum Rege adgnosceret, postulante. * Dum vero Papa singula hæc denegaret, post felicem Augustæ Taurinorum liberationem, Germani in terris Ferrariensibus, Parmensibus atque Placentinis hyberna capiebant. Hoc ægre ferens Papa, Litteris ad Imp. III. Ianuarii 1704. scriptis, ** de eo non solum queritur, sed etiam Eugenium de eo monet, Duces militares, ut terras hasce relinquunt, singulari bulla a. 1707. banno notat. Hac tamen parum proficiente, II. Iunii 1708. litteras ad ipsum Imp. mittit, quibus ipsum monet, ut desistat a proposito terras Papales inuadendi. Verum, nec dum desistente milite Cæsareo, grauiorem paullo post XVI. Iulij contra ipsum Cæsarem bullam publicat, quem dignum banno censet. Licet Cæsar singulari scripto non solum testaretur, causam hanc secularem esse, quæ spiritualibus armis non sit disceptanda, quin etiam Imp. dominium directum in Ducatum Parmensem potius competat, quam Papæ, *** sed etiam Maio mense 1708. Cæsareus miles, una cum Mutinensi in Ferrariensem Ducatum irrumpit, Comacium occupat, idemque operibus munit, & presidio: utrumque, tanquam antiquum Atestinorum Ducum patrimonium prætendit Dux Mutinensis. **** Papa vero non Ferrariam solum urbem presidio satis amplo firmat, sed etiam constituto Ferdinando Marsilio Comite Duce militari, nouas copias conducit, ***** submissis ipsi ex Gallia præfectis militaribus, reliquos etiam Italiæ Principes ad foedus contra Cæsarem concitat, quod, a Gallis missus Thessius Mareschallus, promouere conabatur. Ast, dum Foederatorum classis in Italiæ oris consisteret, sine fructu. ***** Papa etiam Riuarolium Abbatem conspiracy cum Cæsareis reum, ad mortem condemnat. ***** Deficiente vero rerum gerendarum neruo, Papa ex sanctiori Sixti V. ærario, ***** non nisi in extremam belli, pestis vel famis necessitatem reseruato, Cardinalium plerorumque, Gallis fauentium consensu, quingenta aureorum millia pro belli adparatu depromit, facto desuper publico instrumento. † Instante demum Cæsaris legato Marchione de Priè, exercituque Cæsareo ab

utraque parte Romam versus tendente, terrasque Papales hostiliter invadente, tandem anxius Papa, frustra institutis processionibus, Gallis licet contradicentibus, præfixo termino xv. Januarii 1709. nocte, Tractatus subscribit atque in has condiciones consentit, ut Carolum III. Hispaniæ Regem & Neapolitanum adgnosceret, copias ad quinque milia usque dimitteret, foederi Gallico renuntiaret, Casareo militi transitum non denegaret, nova munimenta destrueret: controuersia vero cum Mutinensi, de ciuitate Comacio & prætensionibus Imperii in dominium directum Ducatus Parmensis & Placentini per Commissarios amice componeretur. Hoc facto, Casarei Ferraria atque Urbani munitimentis, quæ inclusa tenebant, reliquis etiam terris Papalibus relictis, Comacium cum districtu suo sibi saltim seruabant, quod adhuc tenent. †† Vrgente autem Casare, ut Carolum protinus adgnosceret, sollicitum hoc Papam adhuc reddebat, eo quod eosdem honores & Regis Hispaniæ titulum Andegauensi iamdum concesserat. Varia erant in Collegio Cardinalium consilia, & licet primum Carolum Regem Catholicum in Hispania saltim adpellaret, his tamen reiectis, instante Casaris legato atque ad pacta prouocante, Carolo Regi Hispaniæ Catholico, protestantibus licet Gallis, gratulatur. †††

† Hist. du Prince d'Orange p. II. p. 135. La Clef Oll. 1708. p. 267. Nov. p. 352. Lettr. Hist. Sept. 1708. p. 289. Oll. p. 426.

* De grauaminibus contra sedem Papalem iam *diff. super. §. CXI.* fuit dictum. Accedebat, quod Papa in Ferrariensi terra Gallis potius faueret quam Casari. Bucher. Cabinet p. VI. p. 75. Suborta etiam fuerat noua controuersia, dum Iosephus litteris XIX. Iunii 1705. datis, Ferdinando Raesfeld, ecclesiæ Mindensis Canonico, preces primarias ad obtinendum in Cathedralis ecclesiæ Hildesensis Capitulo locum concessisset. Papalis vero nuntius, qui Colonia commorabatur, datis XVII. Nouembris ad Capitulum Hildesensem litteris, preces Casareas sine Papalis sedis indultu, tanquam inualidas reiciebat. Ipse etiam Papa VI. Martii 1706. Capitulo Hildesensi interdicebat, ne Imp. precibus satisfacerent. Iura Pontificis defendebat Iustus Fontaninus, sine potius Conradus Oligenius. Contrarium demonstratur in Synt. Iur. Publ. *diff. X. §. XXXII.* Bucher. Cabinet p. VI. p. 78. Lettr. Hist. Janv. 1706. p. 7. Postulata Casaris extant in Lettr. Hist. Oll. 1715. p. 397.

** Extant in Lettr. Hist. Mars 1707. p. 242.

*** In prima quidem ad Imp. epistola hæc verba: *noli, charissime fili noster (nomine Domini Iesu Christi, cuius vices indigne gerimus, postremo te alloquimur) noli primitias florentis ætatis tue totius populi Christiani scandalo maculare; & ab Ecclesia, quæ Christi sponsa, Apostolorum eius iniuria Imperii tui primordia auspiciari: quod quidem ut plane intelligas, & meliora, Deo fauente, sapias, Maiestati Tuae Apostolicam benedictionem amantissimè impertimur.* In altera vero epistola bullata ad Casarem sic scribis: *desiste, fili, & ad res*

ventiam Ecclesie debitam etiamnum animam Tuam renoca : obliuiscemur Nos iniuriarum , ac Te tanquam primogenitum Filium diligemus : sed si perstabis in tanta intemperantia consilii , abiciemus Patris clementiam , & in Te , tanquam rebellem filium , excommunicatione & armis , si opus fuerit , animaduertemus . Singulas has bullas vna cum Cæsaris deductione exhibet Faber in *Staats-Cantzellen* Tom. XIII. c. XVI. Lettr. Hist. Août p. 145. Zschackwitz *Leben Iosephi* p. 545. Rinck p. 361. Defensionem vero Augustissimi Imp. contra has bullas instituit Io. Wolfgangus Iägerus , *Tubinga* 1708. 4. Rinck p. 302. 363. La Clef du Cabinet de Princes Oct. 1708. p. 258. ubi etiam Litteræ Cardinalis Grimani exhibentur in regno Neapolitano publicatæ , quibus dominium directum dicti regni Papæ denegatur , Comitatus Auenionensis tanquam Neapolitani regni adnexum repetitur , Episcopatus regni liberæ regis dispositioni relinquuntur .

**** Papa hunc Ducatum ex prætenso iure donationis Mathildianæ tenet , & licet dominium utile Bonifacii Tusciæ Comitis posteris fuerit relictum , hoc tamen , extincto a. 1597 sine hæredibus Alfonso II. Clemens VIII. Papa æque sibi vindicauit , excluso Cæsare Atestino . Comacium vero ex donationibus veterum Imp. Ludouici potissimum Pii , & Ottonis M. Papa præten dit . Quid de iisdem sentiendum , patet ex *diff. VIII. §. IV. diff. XII. §. XXV.* Scripta de hac controuersia coniunctim prodierunt , sub titulo : *Il Dominio temporale della sede Apostolica, sopra la Città di Comacchio* , in Roma 1709. f. Iura Imperii vero vindicantur in scripto , cui titulus : *Les Droits de l' Empire sur , Etat ecclesiastique* , à Vtrecht 1713. 4. La Clef Oct. 1708. p. 259. Lettr. Hist. Juillet 1708. p. 5. Août 1708. p. 140.

**** La Clef Août 1708. p. 108. Nov. p. 354. Rinck p. 407.

***** La Clef Dec. 1708. p. 438. Rinck p. 417. Lettr. Hist. Sept. 1708. p. 279.

***** La Clef Oct. 1708. p. 263. Span. Successions-Krieg p. II. p. 210. Lettr. Hist. Sept. 1708. p. 283.

***** Quæ ratio huius ærarii sit , exponit Greg. Leti in Vita Sixti V. p. II. p. 279. La Clef Dec. 1708. p. 438. *Ce Tresor que Sixte V. mit en dépôt au Château St. Ange peu avant sa mort , qui arriva le 27. Août 1590. étoit de sept millions d' or : on prétend qu'il n' y a plus que cinq millions d' or , les autres deux ayant été dépensés sous les Pontificats des Papes Gregoire XIV. Clement VIII. Paul V. & Urbain VIII.*

† La Clef c. l.

†† La Clef Avril 1709. p. 255. Mai 1709. p. 318. Rinck p. II. p. 437. du Mont *nouveau Recueil* Tom. II. p. 351. Lettr. Hist. Janv. 1709. p. 3. Fevr. 1709. p. 119. Mars p. 237. & p. 258. exhibentur litteræ Thesii quibus contra protestatur.

††† La Clef Mai 1709. p. 329. Juill. p. 27. Dec. p. 441. Oct. 1710. p. 254. Lettr. Hist. Oct. 1708. p. 403. Bücher-Cabinet p. VI. p. 94. Rinck p. 419. 436. Zschackwitz p. 545. Lettr. Hist. Avril 1709. p. 359. May p. 487. Août p. 135. Sept. p. 255.

§ XXIII.

In Belgio , Gallos castra ad Parckum prope Louanium , ipsamque hanc urbem simul occupare conantes , Marlborugius præcipitato itinere

xii. Iunii 1708. præuenit, * dum interea Eugenius exercitum triginta
 millium ex milite Cæsareo, Palatino & Hassiaco constantem, ad Mosel-
 lam colligeret, eoque ipso Gallos sollicitos redderet, ast, ex improviso
 versus Mosam mouet, Marlborugio se iuncturus, ** dum interim Galli
 v. Iunii Gandauum astu & dolo caperent. *** Sequebatur vi Iunii
 Bruga præsidio destituta, & castrum Plassendal. **** Ast, dum Galli
 Foederatorum exercitum, cui Eugenius Princeps cum vnica saltem legio-
 ne accesserat, a transitu Scaldis prohibere conarentur, fit ad Aldenar-
 dam x. Iulii atrox proelium, in quo victores Foederati, tribus Gallorum
 millibus occisis, septem millibus captis. ***** Inde, postquam Gallo-
 rum munimenta ad Yperam xiii. Iulii noctu fuissent perrupta, exinde
 miles in Artesiam & Picardiam missus, multos obsides secum reduce-
 bat. ***** Et licet classis Anglicana etiam Picardiæ oras infestaret,
 omnia tamen ad strenuam defensionem præparata videns, in Angliam
 reuerti fuit coacta. ***** Postquam Galli munimentis sibi pro-
 spectis xii. Augusti Insularum vrbs obsidetur, Augusto, Polonorum
 Rege, Carolo Hassiæ Landgrauio in castris præsentem, Eugenio vero obi-
 sidionem dirigente. Galli in defendendo, dirigente Bouflerio, pertina-
 ces, liberare hanc urbem quauis ratione tentabant, † id potissimum
 agentes, vt commeatum Foederatis redderent difficiliorem. Sed, post-
 quam ad Wienendal fuissent profligati, †† Lessinga nihilominus occu-
 pata, ††† terram circumiacentem inundabant, vt nauibus Foederati ne-
 cessaria aduehi curarent. Luxenburgus etiam eques, cum nouo milite
 & puluere pyrio castra Foederatorum perrumpere conabatur, qui tamen
 non sine clade, igne in pyrium puluerem illato, repellebantur, vt non
 nisi trecenti urbem intrarent. †††† Adueniebat cum vniuerso exerci-
 tu Dux Vindocinensis, vt vrbi subueniret, cui tamen Marlborugius op-
 ponebatur, sed tormentis inuicem explosis discedebatur. †††† Dum
 omnia ad adfultum essent præparata, tandem xxiv. Octobris Bouflerius
 urbem dedit. ††††† Arx adhuc supererat, cuius obsidio continuaba-
 tur. Bauariæ interim Elector Bruxellas xxviii. Nouembris adgressus,
 munimentia exteriora nouem adfultibus tentabat, his tamen virtute
 Pascalii præfecti reiectis, dum Marlborugius cum exercitu ex impro-
 viso ad liberandam urbem Scaldim transiret, quod frustra impedire Galli
 conabantur, Bauarus eandem non sine clade relinquere cogitur: †††††
 Sequitur Castelli Insularum deditio ix. Decembris. ††††††† Inde Gan-
 dauum adgrediuntur Foederati, quod xxx. Decembris deditione capitur,
 Brugas

Brugæ vero, Plaffendael & Lessinga a Gallis relicta ab iisdem occupantur. ††††††††

* Span. Successions-Krieg p. II. p. 221. Müllers *Leben Marlborough* c. LXXXIII.

** Span. Successions-Krieg p. 222. Müller c. LXXXIV. Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 128. Rinck p. 386.

*** Span. Successions-Krieg p. 224. Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 39. *Le Détachement François arriva près de Gand le 5. Le Lieutenant Général Grimaldi, qui le commandoit, envoya dix Soldats qui feignant d' être des Déserteurs, amuserent la Garde Bourgeoise composée de cinq ou six hommes seulement, & donnerent par un Stratagème, que plusieurs habitans favorisoient, le temps au Brigadier de la Faillé, qui avoit été Grand Bailli de la Ville, d' arriver avec 50. hommes, & de se rendre maître d' une porte si mal gardée, par laquelle il fit aussitôt entrer le reste des Troupes. Arx tamen VII. Iunii se dedebat p. 40. *Leben Eugenii* p. II. p. 617. Lettr. Hist. Juillet 1708. p. 93.*

**** Span. Successions-Krieg p. 228. Hist. du Prince d' Orange p. II. pag. 41. Lettr. Hist. Juillet 1708. p. 96.

***** Span. Successions-Krieg p. 229. Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 41. Müller c. LXXXV. Lettr. Hist. Juillet 1708. p. 99. Août p. 215. Rinck p. 389. *Leben Eugenii* p. II. p. 622.

***** Span. Successions-Krieg p. 239. Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 62. Müller c. LXXXVI. LXXXVII. Lettr. Hist. Août 1708. p. 245.

***** La Clef Oll. 1708. p. 254-295.

† Span. Successions-Krieg p. 242. Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 66. qui etiam p. 73. addit : Le lendemain le Prince Eugène reçut deux lettres par la poste, dans l' une des quelles il ne trouva qu' un papier gras & sale sous l' enveloppe, il le jeta aussitôt par terre sans aucune émotion; mais Monsieur Tob, qui voulut le ramasser, s' en trouva incommodé, & comme on soupçonna, qu' il y avoit du poison, on l' attacha au cou d' un chien, auquel on en fit prendre une partie, dont il mourut peu de temps après. Plusieurs de ceux qui étoient autour du Prince paroissant surpris de cet accident, il leur dit ne vous étonnez pas de cela, Messieurs, j' ay reçu déjà plusieurs fois en ma vie de pareilles lettres. Rinck p. 393. *Leben Eugenii* p. II. p. 636. Lettr. Hist. Août 1708. p. 253. Sept. p. 369. Oll. p. 483.

†† Span. Successions-Krieg p. 246. Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 95. Müller c. XCI. Rinck p. 396. *Leben Eugenii* p. II. p. 643. Lettr. Hist. Oll. 1708. p. 505.

††† Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 105.

†††† Hist. du Prince d' Orange p. 93. car ayant détaché de la garnison de Doüai 14. Escadrons avec de la poudre, sous les ordres du Chevalier de Luxembourg, ils avancèrent jusqu' aux retranchemens des Assiegans vers une heure après minuit, & surprirent la Garde, & la Barrière; 4. ou 5. Escadrons avec quelque peu de poudre avoient déjà passé & courroient à toute bride vers la Ville, lorsque les Dragons Palatins de VVigenstein, ayant découvert les premiers la surprise donnerent l' alarme, sortirent en chemise des tentes avec leurs carabines chargerent vigoureusement les ennemis & repousserent ceux qui se presentoient encore pour passer :

Le

Le feu qui prit en même tems à leur poudre, & qui fit sauter en l'air une partie de leurs hommes & de leurs chevaux, augmenta tellement le desordre, que le reste s'ensuit avec une extrême précipitation par la chaussée vers Douai d'où ils étoient venus. Rinck p. 399. Lettr. Hist. Oct. 1708. p. 496. Nov. p. 666.

++++ Hist. du Prince d'Orange p. II. p. 86. Le Duc de Vendôme fit en même temps mettre 40. pièces de Canon en Batterie, qui tirèrent avec beaucoup de violence sur les Retranchemens des Alliez pendant tout le 12. de Septembre. Il fit même avancer quelques Escadrons, & quelques Bataillons, de sorte qu'on crut qu'il vouloit enfin hasarder son bataille, & les Alliez s'étoient déjà mis en posture de le bien recevoir. Mais il ne trouva pas à propos de rien risquer, il se contenta d'avoir fait entendre son Canon avec peu d'effet, & il ne songea plus qu'à se retrancher à son tour dans son Camp. Müller c. LXXXIX.

+++++ Span. Successions-Krieg p. 250. Müller c. LXXXVIII. Hist. du Prince d'Orange p. II. p. 102. qui addit : se lon la Liste des Alliez, ils avoient en devant Lille 3632. morts & 8322. blesez, depuis le 14. Aoust, jusqu'aux 22. d'Octobre. Rinck p. 400. Leben Eugenii p. II. p. 647. Lettr. Hist. Nov. 1708. p. 624.

+++++ Span. Successions-Krieg p. 255. Hist. du Prince d'Orange p. 113. Müller c. XCIII. Leben Eugenii p. II. p. 655.

+++++ Span. Successions-Krieg p. 256. Müller c. XCII. Hist. du Prince d'Orange p. II. p. 109. Lettr. Hist. Dec. 1708. p. 745. Rinck p. 401.

+++++ Span. Successions-Krieg p. 257. Müller c. XCIV. XCV. Hist. du Prince d'Orange p. II. p. 124. Lettr. Hist. Janv. 1709. p. 90.

S. XXIV.

In Germania Io. Guilielmus Elector Palatinus xxiii. Junii 1708. de Electoratu pristino, una cum munere Archidapiferi adnexo, quem Bavarus ab anno 1623. possederat, & Palatinatu Superiore inuestiebatur, nulla tamen nec Successorum, nec fratrum facta mentione. * Sequebatur introductio Georgii Ludouici Hannouerani in Collegium Electorale. Postquam enim hoc negotium in Comitibus per Commissarium Imp. principalem denuo fuisset propositum, de eodemque in singulis Collegiis deliberatum, sequebatur xxx. Junii 1708. Conclusum Trium Collegiorum, his conditionibus, ut Hannoueranus in Electoratu, communi consensu confirmaretur, ita tamen, ut cum descendentes masculis Ernesti Augusti desineret, & si durante eodem, Palatinus Electoratus ad Protestantes deuolueretur, Catholicis votum supernumerarium concedendum, quod a primo Electore Catholico præstandum. ** Decretum etiam, ut Bohemix Elector, cuius hucusque in electione Imp. saltem partes fuerant, in Collegium Electorale iterum introduceretur, atque ad omnia negotia Imperii admitteretur. *** Postquam igitur per conclu-

sum

sum Imperii VII. Septembris 1708. vtriusque introductio fuisset decreta, ista etiam XII. Septembris fuit facta. **** Plures erant, qui in Principum Collegio noua vota quærebant, quæ tamen, protestantibus reliquis, non obtinuerunt. ***** De Leuchtenbergico Landgraviatu, qui post mortem Maximiliani Philippi, Bauariæ Principis fuerat apertus, contradicente licet Mecklenburgica domo, Leopoldus, Lambergius Princeps inuestiebatur. ***** Eodem tempore XXX. Iunii Viennæ solenni ritu banno notabatur Carolus Ferdinandus, Dux Mantuanus, qui paulo post V. Iulii Patavii moriebatur, de Montisferrateni vero Marchionatu & territorio Alexandrino VII. Iulii Sabaudia Dux inuestiebatur. † Nec reticendi sunt motus & Hamburgenses & Colonienfes eiusdem anni. Hamburgenses equidem mouerat Christianus Krumbholtzius D. Petri pastor, qui, dum Senatus scripta iniuriosa, quæ Bartholdus Feindius contra ipsum euulgauerat, ipsumque auctorem condemnare nollet, ciues contra Magistratum concitabat, incentore Balthasaro Stilken. Hi igitur multos Senatores, qui ipsis contrarii erant, ab officio remouebant, Senatum reddendarum rationum postulabant, vt exinde Tumultus orirentur & turbæ intestinæ, quæ, non nisi aduentante in urbem, inultis licet Hamburgensibus, Circuli Saxonie Inferioris milite, poterant sopiri. Tandem per Cæsaris & Principum Circuli Saxonie Inferioris legatos, Krumbholtzium ad perpetuos carceres condemnato, Harburgum, inde Dannebergam abducto, controuersia inter Senatum atque Ciues singulari Recessu fuerunt compositæ. Tumultus vero Colonienfis ipso Paschatos festo XXX. Aprilis 1708. fuit motus. Dum enim Colonie præsidario milite Circuli Westphalici fuisset prouisum, atque inter hunc plures essent Borussici, in domo Borussia Residentis publicum Reformationis Religionis instituebatur exercitium, multa studiosorum atque ciuium multitudine in domum irrumpente, quam etiam euertissent, ni a magistratu immisso milite, fuissent impediti. Borussorum interim Rex debitam violati Gentium iuris satisfactionem petebat. Agebatur igitur de Congressu, in quo hæc componeretur controuersia: interuentu tandem Palatini Electoris & Monasteriensis Episcopi Circuli Westphalici Directorum XVI. Ianuarii 1709. ita conuenit, vt, vsque dum bellum duraret, Protestantibus in vrbe liberum Religionis exercitium concederetur, damna in domo facta repararentur, & Magistratus coram Rege se debite excusaret, quod etiam protestante licet Papali nuntio fuit confirmatum. †††

* Rinck p. II. p. 360. Extant Acta apud Fabrum *Staats-Cantzley* Tom. XIII. c. I. Bücher-Cabinet p. VIII. p. 365.

** Acta extant in Fabri *Staats-Cantzley* Tom. XIII. c. IX. *Electa Iuris Publici* Tom. I. n. I. Bücher-Cabinet p. VIII. p. 368. Zschackwitz p. 85.

*** Faber c. L. Io. Pet. Ludewig *de Iure suffragii Regis Bohemia*, Hala 1709. 4. Io. Nic. Hertius *de Renouato R. G. Imperii, & Regni Bohemia nexu*, Gießen 1709. 4.

**** Rinck p. 375. *Electa Iuris Publici* Tom. I. p. 28.

***** Enumerantur isti in *Electis Iur. Publ.* Tom. I. p. 29. Tom. II. p. 1088. & in *Unausgebliebenen Gedancken über die von verschiedenen Teutschen Fürsten gesuchte neue Vota, in dem Reichs-Fürsten-Rath: insonderheit aber über die von Königs Augusti May. als Churfürsten von Sachsen gesuchte Vier neue Vota*, in quo scripto hae singula plenius examinantur. Vid. etiam Fabri *Staats-Cantzley* Tom. XIII. c. XI. Bücher-Cabinet p. VI. p. 100.

***** Rinck p. 362. Faber Tom. XIII. c. XII. *Præsentiones vero Megapolitanæ exinde oriuntur*, quod Maximilianus I. Imp. Henrico I. a. 1502. expectatuum in dictum Landgraviatum concessisset. Bücher-Cabinet p. VII. p. 340. vbi etiam Lambergica Domus Genealogia reperitur. Rinck p. 453. *Electa Iuris Publici* Tom. I. p. 352.

† Rinck p. 361. Bücher-Cabinet p. VI. p. 95. hae autem ex pacto cum Sabaudis Duce ob foedus initum debebantur. Extat Publicatio Banni in Fabri *Staats-Cantzley* Tom. XIII. p. 670. Tom. XIV. c. IV.

†† Rinck p. 376. & plenius Bücher-Cabinet p. VII. p. 227. vbi etiam p. 259. scripta recensentur hac in causa edita. *La Clef Avril 1711. p. 260. Electa Iuris Publici* Tom. II. p. 963. *Lett. Hist. Juin 1708. p. 607.*

††† *La Clef Juin 1708. p. 433. La Clef Nov. 1708. p. 357. Decemb. p. 437. Mai 1709. p. 189. Avr. p. 263. 329. Rinck p. 461. Bücher-Cabinet p. VII. p. 270. Electa Iur. Publ. Tom. I. p. 366. Fabri Staats-Cantzley Tom. XIV. c. II. Rinck p. 461. Zschackwitz p. 820.*

§. XXV.

In bello vero a. 1708. post varia Imperii de milite Germanico conclusa, * parum proficiebatur, Freyburgum equidem incunte anno Galli conspiratione in suam redigere potestatem putabant, hoc ut promoueret, Villarsius Argentoratum tendebat: hac tamen detecta, in Galliam reuertebatur. Et licet Hannoueranus Elector, qui Exercitui praerat, habito incunte Iunii cum Eugenio Principe Francofurti congressu Rhenum transire conareretur, dum ob continuas pluuias Rhenus intemesceret, actum fuit: nihil tamen Gallorum copias Bauariae Elector ducebat. **

* Extant varia scripta in Fabri *Staats-Cantzley* Tom. XII. p. 378. Tom. XX. c. VIII. *Electa Iuris Publici* Tom. I. p. 131. *Lett. Hist. Febr. 1709. p. 167.*

** Rinck p. 381.

§. XXVI. Sub

§. XXVI.

Sub initium anni 1709. pacis consilia apud Belgas agebantur, & cum Gallorum legatis, Marchione de Torci & Rouillio, de pacis Præliminaribus tractabatur, quæ etiam a Foederatis xxviii. Maii 1709. subscribebantur. * Et licet Galli primum se iisdem adsenturos esse spem fecissent, fucus tamen paulo post patebat, dum posthæc omnia abnuentes, hoc saltem intenderent, ut serius belli expeditiones susciperentur. ** Abruptis igitur Tractatibus, Tornacum vii. Iulii obsidebatur, vrbs etiam xxviii. mensis eiusdem ad deditionem fuit compulsæ, quam post strenuam Suruillii defensionem, iiii. Septembris arx sequebatur. *** Hinc dum Montes Hannoniæ adgredi vellent Foederati, atque longius a castris suis recesserant, Galli ipsis se obiciebant, eosdem commeatu interclusuri. Fit igitur xi. Septembris ad Blaugium prælium sanguinolentum, quo Foederati Gallos intra castra triplici vallo munita se continentes adoriuntur, & dubia sub initium videbatur victoria, vsque dum Eugenius Princeps, iniectis maioribus globis ignitis, hostium castra perrumperet, idemque in fugam coniceretur, ita, ut penes Foederatos cruenta maneret victoria. **** Primus victoriæ Fructus ex Montium obsidione paucos post dies suscepta, quæ etiam xxiii. Octobris ad deditionem fuerunt compulsæ. *****

* De hoc infra in pacis historia §. XXXIII.

** Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 144. *quoi qu' il en soit, la France gagna du temps par ces Négociations, ce qui aparemment étoit le but principal qu' elle s' y proposoit. Ainsi comme elle contoit fort peu sur la Paix qu' elle demandoit, elle pensoit bien moins à en ratifier les Articles préliminaires qu' à continuer la guerre; & à désarmer les Alliez, qu' à les désunir, ou arrêter le cours de leurs victoires. Ce que ie viens de dire est si vraisemblable, que dans le temps même qu' on travailloit aux négociations de la Paix à la Haye, le Maréchal de Villars assembloit ses Troupes, pres' de la Bassée & de Lens, vers le commencement du mois de Juin.* Müller c. XC VII.

*** Span. Successions - Krieg p. 261. Müller c. XCIX. Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 146. & p. 159. *ie dirai seulement, que le Siège de cette Forteresse a eu ceci de particulier, qu' on la attaqué par dessus & par dessous, qu' on éventa plusieurs Mines des Assiégés, qu' ils en firent sauter plusieurs autres avec des effets différens, qu' il se donna plusieurs petits combats souterrains entre les Mineurs, qui n' avoient pour toutes armes que des Pêles, des Grenades, & des Pistols, que les Travailleurs des Assiégeans avoient à se défendre contre les Mines & contre l' eau qu' ils rencontroient en grande abondance dans de certains endroits & qu' ils ne pouvoient faire couler qu' avec beaucoup de peine.* Rinck p. 489. Lettr. Hist. Juillet 1709. p. 124. Août p. 241. Sept. p. 338.

**** Span. Successions-Krieg p. 279. Müller c. C. Hist. du Prince d'Orange p. II. p. 165. on crut même que les Alliez auroient pu attaquer ce jour là (IX. de Septembre) les François avec moins de difficultés & plus d'avantage, qu'ils n'en trouvèrent dans la suite, & ils n'avoient pas jugé à propos d'attendre les Troupes qui venoient de Tournai, & qui n'arrivèrent que la nuit du 01 à l'11. Cela donna le temps au Maréchal de Villars de se poster avantageusement, faire de grands abatis de bois, & d'élever jusqu'à trois Retranchemens l'un sur l'autre, dans les endroits les plus foibles. Dans cette disposition les Alliez appurent, comme un prélude de leur victoire, que le 10. au soir, le Général Dédum avoit emporté St. Guillaïn, l'épée à la main & fait la Garnison prisonnière. Et p. 166. Jamais on n'a vu d'Action plus vive de part & d'autre, ni de plus horrible carnage; le Combat fut long & les François défendirent le Terrain avec tant d'opiniâtreté, que la victoire ne se déclara ni siérement pour les Alliez, que vers le 3. heures après midi. Sequuntur inde variae de hoc prælio relationes, demum p. 182. additur: elle leur a coûté plusieurs Généraux, Officiers, & Personnes de distinction, outre un grand nombre de Soldats. Selon les Listes qui furent publiées, les seuls Hollandois, dont les Troupes furent le plus exposées au feu des Ennemis, eurent 8. à 10. mille hommes tués ou blessés, & sous les Alliez ensemble, 5547. morts, & 12806. blessés. Vocatur hoc prælium etiam la Bataille de Tanieres, Maulaquet, St. Anni, Blangies, que loca circumiacentia. La Clef OB. 1709. p. 324. Nov. 1709. p. 393. Rinch p. 493. Lettr. Hist. OB. 1709. p. 451. 500. Dec. p. 753.

***** Span. Successions-Krieg p. 282. Müller c. C. Hist. du Prince d'Orange p. II. p. 196. La Clef Nov. 1709. p. 397. 413. Decembre p. 463. Rinch p. 503. Lettr. Hist. Nov. 1709. p. 664.

§. XXVII.

In Germania, novis Annæ Reginae & Belgarum litteris* excitat Imperii Status, præter decreta iamdum trecentena millia, nunc decen-tena Ioachimicorum millia ad vltum belli in ærarium militare conferenda, vna cum exercitu octoginta millium pro Circulorum rata conferendo, decernunt. ** Tardius tamen conueniente milite Germanico, multis etiam Statuum nec militem nec argentum, prout debebant, mittentibus, parum fructuosi efficiebatur, quin potius Mareschallus de Harcourt Rhenum transiret, & quidquid frumenti vel annonæ cis Rhenum reperiebat, consumeret. Incrementibus autem Rheni vndis trans Rhenum redit. *** Postquam Elector Brunsvicensis aduentasset, Mercium Comitem Augusto mense vna cum Comite la Tour per territorium Basileense in Alsatiam mittit, qui, postquam Rhenum prope Neuburgum transisset, vltius, occupato Neuburgo in Burgundiam tendit. Galli autem collecto duodecim millium milite sub Comite du Bourg Mercio se opponunt. Ventum xxi. Augusti prope Rumersheimium ad manus, in quo dubia sub initium victoria: Germani demum occiso Breunero Comite, vulnerato Mercio profligantur, mille ducentis illo-

rum occisis, mille quingentis captis. **** Elector equidem in pro-
cinctu erat, ut Mercium sequeretur, ast, audita hac clade, illud potissi-
mum agebat, ut hostium conatus infringeret. *****

* Extant litteræ Britannicæ apud Müllerum *Leben Marlboroughs* c. XCVI. XCVIII.

** Rinck p. 457. Extant Acta in Fabri *Staats-Contzelley* Tom. XII. c. VII. Electa
Iur. Publ. Tom. I. p. 637. 928. 1071.

*** Rinck p. 468.

**** Rinck p. 469. Hanc Germanorum cladem optime describit Hist. du Prince
d' Orange p. II. p. 203. L' Electeur de Hanovre, qui commandoit l' Armée de l' Empire,
ayant fait plusieurs mouvemens pour attirer les François au Combat avoit détaché le Général
Merci avec environ 7000. hommes, pour tâcher de pénétrer sur les Terres de la France. Ce
Général étant passé sur le Territoire de Bâle, entra dans la Haute Alsace, & vint à Neubourg
sur le Rhin, où il fut joint par le Général de la Tour avec un Corps de Dragons, & d' Infan-
terie. Mais les François ayant été avertis de ces mouvemens, firent un gros Détachement de
leur Armée sous les ordres du Comte du Bourg, qui attaqua le Général Merci avant qu' il eut
eu le temps de se retrancher, le défit entièrement, dispersa ses Troupes, & fit un bon nombre
de Prisonniers, outre près de 1000. hommes qui restèrent sur la Place. Le Général Bruner
même y fut tué en combattant.

***** Rinck p. 471.

§. XXVIII.

In Hispaniæ possessione Galli, licet circa relinquendum hoc re-
gnum per Tractatus Hagæ Comitum institutos spem facerent, magis se
firmare conabantur, dum Asturiæ Principi, Andegauensis gnato,
vii. Aprilis in die Quasimodogeniti ab Hispaniæ Proceribus iuramentum
præstari vellent. * Eodem anno, dum Hispani Oliuentzam frustra ob-
siderent, Lusitani Pacem Augusti tentant, sed ab Hispanis ad Gudinam Cayæ
fluvio propinquam vii. Maii magna clade cæduntur. ** In Arragonia
vero dum Galli, Benasum tentant, vrbe iamdum occupata, a Stahren-
bergio Comite ab arcis oppugnatione repelluntur. Eidem Balaguer ad
Segram amnem cedere coguntur. ***

* La Clef Mai 1709. p. 306. Juin p. 371. Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 207.

** Rinck p. 506. Span. Successions - Krieg p. 288. La Clef Juillet 1709. p. 5. Août
p. 108. Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 208. outre cela, les Portugais furent battus le 7.
de May, entre Fuente Mayor, & Badajos, à l' occasion d' un fourrage que les François firent
faire à dessein de les attirer au Combat. Les Alliez étoient commandez par le Marquis de
Frontera, & par Milord Galloway, qui fit des merveilles dans cette Action, quoi qu' il n' eut
pas été d' avis de donner la Bataille. Le Marquis de Bai qui commandoit l' Armée du Roi
Philippe ayant attaqué celle des Portugais, mit en déroute leur Cavallerie, fit trois Régimens
d' Infanterie Prisonniers, & le reste s' étant formé en un Bataillon carré, ne se sacha qu'
avec peine à Campo Mayor. Lettr. Hist. Juin 1709. p. 678. vbi vocatur La Bataille d' Alcala.

11. H 3

*** Span.

*** *Span. Successions Krieg p. 289. Rinck p. 506. Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 208. Les Alliez se dédomagèrent en peu de ces pertes, en obligeant les Troupes du Roi Philippe, de lever le Siège d' Olivença, & se rendant maîtres en suite de Balaguer qu' ils avoient assiégué, & dont ils firent la Garnison Prisonnière de guerre. Outre cela la Flôte des Alliez prit dans la Méditerranée un grand Nombre de Bateaux chargez de grains, dont on avoit grand besoin non seulement en France, mais aussi en Espagne.*

§. XXIX.

In Sabaudia, ob controuersias quæ inter Cæsarem & Sabaudum fuerant iurbatæ, bellum hærebat. Licet enim foedus cum Sabaudis ab anno 1703. singulis trienniis fuisset renouatum, territorium etiam Alexandrinum vna cum Montisferratenſi Marchionatu ipsi fuisset cæſum,* territorium tamen adhuc Vigeanenſe, & Nouarenſe ipſe ex foedere cum Leopoldo adhuc petebat, vna cum iure in feuda Landarum,** quæ cum Cæſar concedere nollet,*** tardior erat in iſto tractu belli adparatus, Dauhinus qui Cæſaris copias ducebat, Sabaudicis minime ſuffultus, Gallis ſe imparẽ videbat. Pace vero cum Papa conclufa, nouus ipſi miles Cæſareus accedebat, hinc Gallos in Sabaudia prope Conſtantiam adgreditur, eosdemque cædit, Annecy aliaque loca recuperat, ſed ingruente hyeme in Pedemontanum Ducatum reuertitur. ****

* *Vide ſupra §. XXIV.*

** Feuda Langharum ſive Lande in locis deſertis Montisferratenſis Marchionatus conſiſtentes a flumine Tanagri ad flumen Orbæ, & ad litus maris. Feuda hæc ab antiquo erant Imperii, verum conceſſerat Leopoldus per ſingulare diploma VIII. Februarii 1690. vt Sabaudix Dux eadem tanquam Imperii ſubfeuda teneret, eademque per foedus cum Sabaudis a. 1702. initum, eidem confirmauerat. Verum, cum Marchio Carretanus & reliqui poſſeſſores feudorum Langharum demonſtrarent, illa eſſe feuda Imperii, per ſingulare decretum Joſephi XXX. Decembris 1708. omnes conceſſiones Sabaudis deſuper factæ plane abolentur, & per aliud diploma Joſephi XXIX. Iulii 1709. pro feudis Imperii declarantur. Dum autem deſuper proteſtaretur Sabaudix Dux, iſtantibus Anglis Belgisque, per decretum Joſephi XIX. Aprilis 1710. quædam feuda ſecundum §. XCV. pacis Monafterienſis ipſi adſignantur. Sed nec his contentus Dux; hæc feuda per conſtitutos Cæſaris Commiſſarios XXVIII. Martii 1711. Duci ex iure Marchionatus Montisferratenſis addicuntur. Mortuo tamen paullo poſt Joſepho hoc decretum executioni non fuit mandatum. Collegio Electorali Francofurti congregato, dum circa conſciendam Capitulationem eſſent ſolliciti, vtraque pars iura ſua ſcriptis deducebat, petens, vt per Capitulationem controuerſa componeretur, ſed nihil obtinuerunt, potius art. X. Capitulationis Carolinæ decernitur, cauſam feudorum Italicorum probe eſſe examinandam. Vid. *Zechs gegenwärtige Verfaſſung der Kayſerl. Regierung in Teuſchland p. 268. ſqq. Hiſtorie Ratiſtadiſchen Friedens pag. 129.*

*** Quid circa hanc controuersiam actum, exponitur in *La Clef Sept. 1709. p. 29.* & *Historie Rastadtischen Friedens p. 125.*

**** *Rinck p. 509. La Clef Octobre 1709. p. 281. Novembre p. 370.*

§. XXX.

Sub initium anni 1710. facto xiii. Iunii decreto Comitiali, archi-thesaurarii munus Electori Hannouerano confertur, de quo xii. Aprilis a Cesare inuestitur. * Mirandula etiam, solutis septingentis milibus aureis, Mutinensi Duci conceditur. ** Hinc, dum Sueci Crassovio Duce ex Polonia in Pomeraniam transirent, Saxones inuasionem verrebantur. Imp. igitur cum Anglis Belgisque metuens, ne Dani & Saxones copias suas ex Belgio reuocarent, de milite medio, vulgo *Neutrality-Armee* componendo, consilia capiebat, qui id agerent, ne ab vtraque parte Germanicæ provinciæ infestarentur. Singulari pacto hoc Hagæ Comitum xxxi. Martii 1710. fuit conclusum, & licet Borussia atque Hannoueranae copiae iam præsto essent, effectum tamen totum negotium destituebatur, partim quod Sueci eandem acceptare nollent, tanquam sibi minus fauentem, partim etiam, quod mortuo interim Iosepho, durante Interregno, Septentrionales Foederati Suecorum in Germania provincias inuaderent. *** In Bellicis vero negotiis hoc anno dum Gronsfeldius Comes militi Germano præerat, ab vtraque parte nihil tentabatur. ****

* *Rinck p. 522. Electa Iuris Publici Tom. II. pag. 55. Fabri Staats-Cantzley Tom. XII. c. XV.*

** *Rinck p. 523.*

*** *Rinck p. 527. ubi etiam pactum de hac Neutralitate extat. Zschackwitz Leben Iosephi p. 771. La Clef Iulius 1711. p. 61. Oct. p. 268. Electa Iur. Publ. Tom. II. p. 306. 1011. Tom. III. p. 390. Bücher-Cabinet p. IX. p. 707. Fabri Staats-Cantzley Tom. XV. cap. IX.*

**** *Rinck p. 544.*

§. XXXI.

In Belgio a. 1710. postquam Foederati xxi. Aprilis Gallorum munimenta limitanea ad Dylam perrupissent, * castrum Mortaigne occupant, Duacum obsident, idemque xxvii. Iunii deditione capiunt. ** Inde xxix. Augusti Bethunam occupant, *** & post hæc xxx. Septembris S. Venantii castrum, **** quod post bimestrem obsidionem & octo milium cædem ix. Nouembris Aria sequebatur. ***** Et licet v. Augusti Galli ex improviso Louanium adorirentur, idemque intrarent, a Civibus

vibus tamen mira fortitudine iterum fuerunt eieci. ***** Dum vero post Iosephi mortem maior exercitus pars ad superiorem Rhenum hæreret, pro defendenda contra Gallorum insultus Germania, parum a. 1711. in Belgio proficiebatur.

* Rinck p. 562. Hist. du Prince d'Orange p. II. p. 217. Span. Successions-Krieg p. II. p. 298.

** Rinck p. 564. Hist. du Prince d'Orange p. II. p. 217. Idem p. 223. *selon les Listes la Garnison est 4000. hommes tués ou blessés ; & les Assiégeans, 2142. morts, & 5465. blessés, outre les Ingenieurs, les Mineurs, & les gens d'Artillerie. On peut juger par là que le Siège fut sanglant & difficile, & si le Ciel, par une sécheresse presque continuelle, n'avoit pas favorisé les Alliés, il leur en auroit coûté bien d'avantage. La Clef Juin 1710. p. 411. Août p. 121. Span. Successions-Krieg p. 301. Lettres Histor. Juin 1710. p. 669. Juillet p. 83. Sept. p. 349.*

*** Rinck p. 566. Hist. du Prince d'Orange p. II. p. 229. La Clef Sept. 1710. p. 213. Oct. p. 271. Nov. p. 301. Span. Successions-Krieg p. 306. Lettr. Hist. Août. 1710. p. 177.

**** Hist. du Prince d'Orange p. II. p. 239. Lettr. Hist. Oct. 1710. p. 441.

***** Rinck p. 567. Hist. du Prince d'Orange p. 243. Lettr. Histor. Oct. 1710. p. 450. Nov. p. 591.

***** Lettr. Hist. Août 1710. p. 184. Oct. 1710. p. 461. Ob hanc fidem igitur a Senatu Regiminis Belgici clauæ aurea fuerunt donati.

§. XXXII.

In Hispania felix hic annus erat Foederatis. Postquam enim Philippus Andegauensis ob Segræ inundationes & annonæ defectum obsidionem Balaguer xviii. Maii soluere fuisset coactus, * obuiam ipsi procedebat Carolus, nouis copiis firmatus, de Andegauensi primum ad Almenaram Arragoniæ, in Cataloniæ confiniis victor, ** post xx. Augusti ad Cæsaris Augustam, Arragoniæ Metropolim, insignem victoriam adeptus. *** Hanc profecutus Carolus III. cum exercitu Castiliam intrat & Madritum vsque pergit, Andegauensi Duce cum Magnatibus ipsi fauentibus Vallisoletum, inde Victoriam Biscaïæ cum regni insignibus & regia familia fugiente. Facile fuisset, omnem Hispaniam Carolo subiicere, si Lusitani exercitum suum iungere voluissent. Dum vero Galli nouis copiis augerentur, atque Foederatis victus necessaria deficerent, Castiliam relinquere fuerunt coacti. **** In reditu exercitus ob com meatu rationem, se se parabat. Galli igitur Anglorum copias cum Duce suo militari, Stanhopio in vrbe Brihegua includunt. Et licet Stahrenbergius ipsis in auxilium properaret, a Gallis tamen iam ante Stahrenbergii aduentum ix. Decembris ad deditionem fuerant compulsi. ***** Sequitur insequenti die ad Villam vitiosam proelium, quo Galli primum superiores, post recuperatis viribus Stahrenbergius præ-

lū campum obtinet Gallosque fugat. Hi tamen dum copiis longe essent superiores, ipse demum, annona & reliquo adparatu deficiente in Cataloniam se recipere fuit coactus. ***** Inde Cataloniz Girona xv. Decembris a Gallis obfessa & xxv. Ianuarii 1711. capta, ***** vt Cæsareis præter Barcelloham & Tarraconam nihil superesset. Mortuo interim Iosepho Imp. Carolus in Germaniam, inuitis licet Catalonis regrediebatur, relicto apud eosdem Stahrenbergio, qui, dum Galli copiis longe essent superiores, ægre Cæsaris reliquias contra Gallorum insultus seruauit. Sardiniam Galli & Orbitellum hoc anno frustra tentabant. † A Foederatis interea quærebatur, qua ratione Galliz bellum esset inferendum. Hinc xxv. Iulii ad Settam & Agdam Languedoci cum classe adpellentes, mille sexcentos homines exponebant, eo potissimum fine, vt qui adhuc in Galliis reliqui Protestantes ipsis accederent. Verum contra ipsos ex Catalonia properante Noaillio, pedem retro figere, & copias suas nauibus iterum imponere coguntur. Licet hæc Foederatorum expeditio ad victorias Caroli Hispanicas haut parum momenti attulerit. ††

* Span. Successions-Krieg p. II. p. 308. Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 354.

** Rinck p. 568. Span. Successions-Krieg p. 309. Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 255. *Ce ne fut là qu' un Combat de Cavallerie ; mais il se donna dans le mois suivant une Bataille en forme, qui auroit pu decider la querelle entre les deux Rivaux de la Couronne d' Espagne, si l' Armée Portugaise avoit joint celle du Roi Charles. La Clef Oct. 1710. p. 229. Lettr. Hist. Sept. 1710. p. 312.*

*** Rinck p. 570. Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 255. & p. 256. *Le plus grand effort de l' Armée du Roi Charles tomba sur l' Infanterie du Roi Philippe qui fut ou ruinée, ou faite Prisonniere. On faisoit monter le nombre de Morts à 6000. & celui des Prisonniers autant, outre 15. Esendarts 72. Drapeaux, 22. pièces de Canon, & tout le Bagage, qui furent pris. La Clef Octob. 1710. p. 234. Nov. p. 301. Lettr. Histor. Sept. 1710. p. 283. 339. Oct. p. 379.*

**** Rinck p. 571. Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 263. *pendant le Roi Charles s' avança vers Madrid qui lui ouvrit ses Portes, il y entra, il y fut reçu avec de grands applaudissemens, & ses Troupes s' emparerent aussi de Toledo. Mais ces grands succes furent tous à coup arrêtez, & rendus presque inutiles, par le refus que la Cour de Lisbonne fit de joindre l' Armée Portugaise à celle du Roi Charles, malgré toutes les instances que ce Prince fit pour cela de sorte que son Armée diminuant tous les iours, pendant que le Roi Philippe recevoit de nouvelles troupes de tous côtez le Roi Charles fut contraint d' abandonner toute la Castille, au mois de Decembre & le Roi Philippe revint à Madrid peu de temps apres. La Clef Nov. 1710. p. 318. Lettr. Hist. Oct. 1710. p. 433.*

***** La Clef Fevr. 1711. p. 154. Rinck p. 573.

***** Dubia sunt relationes utraque parte victoriam sibi tribuente. Gallis hanc plene tribuit La Clef Fevr. 1711. *quant à sa (du Comte Stahrenberg) retraite, il la fit du côté de Signena avec tant de précipitation, qu' outre le Champ de Bataille, les Drapeaux &*

les Etendars, en fort grand nombre il laissa au Vainqueur tous les Bagages, Equipages d'Artillerie, 20 pièces de Canon, deux Mortiers & 8000. fusils des morts, prisonniers ou fuyards. Il resta 4000. hommes sur le Champ de Bataille, trois mille furent faits prisonniers dans l'action, parmi lesquels sont plusieurs Officiers Généraux & entr' autres le Général de Belcastel, Commandant des Troupes Auxiliaires d'Hollande, & le Maior General de St. Amand. Mr. Valeio, qui ne se trouva point à la Bataille avec son détachement, (non plus que plusieurs autres, qui battoient l'estrade) ayant joint la nuit Mr. de Staremberg dans sa retraite lui enleva encore 2300. hommes la plupart Cavalerie; de sorte que le nombre des prisonniers que les Espagnols firent ce jour là où le jour précédant à Brihegua, montoit déjà à environ neuf mille hommes, sans y comprendre les deux Regimens de Cavalerie Portugais & Allemands, dont on a parlé plus haut. Verum hoc est, Cæsareos tormenta & propria & a Gallis capta in campo, ob equorum defectum relinquere coactos fuisse, quod aniam dedit credendi, quasi castris ipsorum Galli fuissent potiti. Sed alia est relatio in Hist. du Prince d'Orange p. II. p. 268. La Lettre que le Comte de Staremberg écrivit au Roi Charles après la Bataille, parle plus nettement, & contredit les Relations Françaises à plusieurs égards. Il reconnoît que les Espagnols l'attaquèrent, & qu'ils l'attaquèrent si vigoureusement, que l'Aile gauche de son Armée fut d'abord mise en déroute & 7. Bataillons avec 13. Escadrons des Alliez défait au commencement de l'Action. Mais il ajoûte que ses Troupes s'étant ralliées aussitôt, les Espagnols, quoi que fort supérieurs, furent poussés à leur tour, leur Droite & leur Gauchemise en déroute, qu'il les poursuivit une demi-lieue, que le Carnage devint si grand que plus de 6000. hommes des Ennemis restèrent sur la Place: qu'outre beaucoup de Drapeaux & d'Etendars, on prit leur Artillerie, quoi que faute de Chevaux il ne fut pas possible de l'emporter non plus que la pienne, & qu'il ne se retira du Champ de Bataille que le lendemain du Combat. Ainsi le Roi Charles prétendit avoir gagné la Victoire, aussi bien que le Roi de France, & on en chanta le Te Deum à Barcelonne & à Vienne, de même qu'à Paris. Idem dicit Rinck p. 573. Licet his relationibus contradicat La Clef Mars 1711. p. 154. Lett. Hist. Janv. 1711. p. 87.

***** Hist. du Prince d'Orange p. II. p. 269. La Clef Mars 1711. p. 153. Lett. Hist. Febr. 1711. p. 239. Mars p. 339.

† Span. Successions-Krieg p. 294. Rinck p. 575.

†† Hanc expeditionem tali modo describit Hist. du Prince d'Orange p. II. p. 152. Une Escadre des Alliez forte de 16. Vaisseaux de Guerre & de trois Brulots, ayant débarqué quelques Troupes pour la Catalogne croise pendant quelques jours le long des côtes du Languedoc pour y donner l'alarme & le 25. de Juillet, elle mit à terre 15. à 1600. hommes entre le Cap de Cette, & celui l'Agde, qui s'étant avancés vers le Fort de Cette, ils s'en comparèrent. Mais ayant appris que les Milices du Pays s'avancoient, & que le Duc de Noailles étoit arrivé avec un détachement de l'Armée de Catalogne, ils rembarquerent promptement leur monde 3 jours après à la faveur du Canon de leurs Vaisseaux; Mais comme les Français étoient presque sur eux, ils ne purent sauver, 50. ou 60. hommes, qu'ils avoient laissés dans le Fort de Cette, pour assurer leur Retraite, & qui furent faits Prisonniers, non plus que 30. ou 40. autres, qui s'étoient éloignés, pour lever des Contributions. Le but principal de cette Expedition étoit de faire une diversion en faveur du Roi Charles, & on peut dire qu'à cet égard elle réussit, puisqu'elle obligea le Duc de Noailles, de quitter le Lampondan, & de courir au secours du Languedoc. La Clef Sept. 1710. p. 169. Lett. Hist. Sept. 1710. pag. 283.

§. XXXIII.

Antequam hoc bellum finiamus, exponendum adhuc erit, quid Iosepho imperante, circa Pacis negotium fuerit gestum. Primus Gallorum de pace conatus post proelium ad Cassanum erat, dum a. 1705. per nuntium Papalem, Viennæ, Hispanicæ Monarchiæ partem Austriacæ domui offerrent, Cæsare tamen hæc recusante. * Noua pacis consilia, per Marchionem d' Alegre, qui perrumpendo Brabantia aggeres captius factus, Belgis proponebantur, quibus Carolo Neapolis & Sicilia Regnum vna cum Ducatu Mediolanensi & pro reliquo pecuniæ summam, Belgium Electori Bauariæ offerebant, sed & hæc Belgæ Fœderati reiiciebant. ** Noua pacis consilia, licet nondum seria ferebant post proelium ad Ramilliacum. Galli enim post tot acceptas clades, Fœderatis se impares videntes, id potissimum agebant, ut illos invicem diuiderent, inter eosdemque æmulationem excitarent, probe considerantes, nisi diuisis Fœderatis, conditiones se parum æquas obtenturos. Hinc per Bauarum Belgis non solum, sed etiam Marlborugio pax offerebatur, utrisque respondentibus, ni Gallia Rex conditiones Fœderatis æquas proponeret, nihil esse sperandum. *** Insequenti anno 1707. a Papa petebat Gallorum Rex, ut medium se gereret inter partes litigantes. Offerebatur Belgis finium securitas, domui Austriacæ Regnum Neapolitanum & Sicilia, vna cum Insulis Maris Mediterranei & Ducatu Mediolanensi, reliquis arbitrio Papæ relictis. Sed, neque hæc Cæsari sufficere videbantur. **** Tandem vero a Belgis id obtinuit Gallorum Rex, ut Halæ Brabantia prope Bruxellas, Belgarum legati Renswoudius & Bergius cum Rouillio a Gallis misso & Comite de Berghheick Hispanorum deputato, Martio mense 1709. de capitibus, quæ Præliminaria dicuntur, agerent, ***** idque Rouillius obtineret, ut ipsi Antwerpiam venire concederetur, Gallis ipsi adhuc Voisinum adiungentibus. ***** Ibidem cum Belgarum legatis solummodo agebatur, id quod Cæsarem potissimum, Anglos etiam commouere videbatur. Postquam autem Torcius Marchio cum Rouillio præside, Maio mense Hagam Comitum venisset, accedebant a Cæsaris parte Eugenius Princeps vna cum Sintzendorffio Comite, ab Anglis Marlborugius & Townsendius, ***** qui postquam de certis conditionibus inter se conuenissent, quæ fundamenti loco esse possent ad pacem futuram, easdem tanquam pacis Præliminaria, quæ XL. articulis constant, xxviii. Maii signabant. ***** Tenor illorum erat, ut omnis Hispania cum pro-

vinciis subiectis Carolo III. intra bimestre spatium cedat & si Andegauensis renuat, ipse Gallorum Rex armata manu illum eiciat. Argentoratum cum singulis fortalitiis & Brisacum Imperatori tradatur, reliqua Alsatia Gallis, secundum pacem Westphalicam relinquatur; Rheinfelsa, Hasso-Castellano adsignetur, de abolenda clausula IV. articuli Pacis Ryswicensis agatur. Anglorum Reginam pro legitima Galli & successionem Protestantium adgnoscant, Terram nouam Anglis cedant, Duckerkæ munimenta solo æquentur, Prætendenti in Angliam, Gallia interdicator, Portugalliæ Regi cedatur quidquid illi a Foederatis fuerat promissum. Borussia Rex pro tali adgnoscat, atque in legitima possessione Principatus Noui Castrensis confirmetur. Belgium Hispanicum Carolo III. restituatur, ita tamen, vt Furnæ, Insulæ, Tornacum, Condatum aliaque munita oppida Belgis Foederatis in securitatem cedantur. Nonus Electoratus in Imperio adgnoscat, Sabaudix Dux in integrum restituatur, concessis ipsi munimentis Exilles, Fenestrelles & Chaumont. De restituendo Electore Coloniensi & Bauaro in Tractatione Pacis Generalis agatur, in hac etiam singulis liberum sit, postulata sua proponere. Armistitium interim publicetur, dum Galli in pacis securitatem ante diem xv. Iunii Namurcum, Montes, Caroloregium, inde post quatuordecim dies, Luxemburgum, Condatum, Tornacum & Malobogium, atque ante xv. Iulii Nieuportum, Furnas & Yperam restituant. Restituta Hispania omni, armistitium duret vsque ad Pacem generalem conclusam. Dum autem Torcius se ad duras hasce condiciones subligandas instructum haut esse declararet, hæc Præliminaria ad Regem suum defererebat, relicto Hagæ Comitum Rouillio. Sed reiciebantur ista a Rege, licet Rouillius adhuc declararet, si capita quædam ratione Alsatiæ, Sabaudix Ducis, & potissimum art. XXXVII. ratione restitutionis Hispaniæ mitigarentur, † Regem facile esse assensurum, cum durum potissimum videretur, vt Rex nepotem suum, Ducem Andegauensem ipse de throno turbaret. Sed dum parum obtineret, ipse Rouillius reuocabatur. †† Quam parum autem Gallis & Andegauensi hæc pacis negotia, Hispaniæ maxime cessio cordi fuerit, ex eo patet, quod non eodem solum tempore, quo hæc Hagæ Comitum fierent, Primo-genitum suum in regno Hispaniæ successorem declarari faceret, ††† sed etiam contra Tractatus cum Foederatis publico Manifesto protestaretur. ††††

* Patet hoc ex litteris Gallorum Regis ad Papam scriptis : Lorsque nous remîmes à l'Arbitrage de Votre Sainteté de régler les droits de l'Empereur par une compensation sur les Etats de la Monarchie d'Espagne, les Ministres de Votre Beatitude furent chargés du soin d'en faire la proposition à ce Prince, mais avec quelle honte ne la-t-il pas rejetée, ayant dit des choses exorbitantes & demandé avec fierté le rapel de notre Petit-Fils. Qui auroit cru, Tres-Saint Père; qu'il seroit une Réponse si orgueilleuse à son Roi insulté, au Ministre de Votre Sainteté & à notre amour pour la Paix ? Car la conjoncture bien loin d'être favorable à la Maison d'Autriche, sembloit alors la menacer, par la supériorité de nos forces & par le gain de la Bataille de Cassano. Lettr. Hist. Avril 1707. p. 453.

** Bücher-Cabinet p. XV. p. 824.

*** Extant hæc litteræ in Actes & Mem. de la Paix d'Utrecht Tom. I. p. 1. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 298. Lettres sur la Conduite de la présente Guerre Tom. I. p. 21. & vernaculo sermone apud Müllerum *Leben Marlboroughs* c. LXXIII. Hist. du Congrès d'Utrecht p. 81. Lettr. Hist. Dec. 1796. p. 688.

**** Extat hæc Papæ Epistola in Actes & Mem. de la Paix d'Utrecht Tom. I. p. 13. Lettres sur la conduite de la Guerre Tom. I. p. 33. Mem. de la Guerre Tom. II. p. 308. in quibus hæc verba: L'Empereur donc peut seul s'expliquer à présent il dépendra de ce Prince, que le Milanais, Naples & Sicile, avec les autres Isles de la Méditerranée dépendantes d'Espagne, soient jamais réunies dans sa Maison. On conviendrait aisément d'une Barrière pour la République des Provinces-Unies, & les deux prétextes de la Guerre étant ainsi levés, il seroit facile de mettre fin aux malheurs dont l'Europe est depuis si long-temps accablée. Hist. du Congrès p. 86.

***** La Clef Avril 1709. p. 302.

***** La Clef May 1709. p. 348. Juin p. 411.

***** La Clef Juin 1709. p. 412. Hist. du Congrès p. 98.

***** La Clef Juillet 1709. p. 54. Août p. 92. Lettres sur la Conduite de la présente Guerre Tom. I. p. 156. Actes & Mem. Tom. I. p. 77. Hist. du Congrès p. 103. Hist. du Prince d'Orange Tom. II. p. 141. *Electa Iur. Publ.* Tom. I. p. 502. *Staats-Cantzley* Tom. XIV. p. 749. *Bücher Cabinet* p. VIII. p. 433. p. XII. p. 327. Lettres Histor. Juin 1709. p. 695. *Rinck Leben Iosephi* p. II. p. 472. *Zschackwitz* p. 620.

† Art. XXXVII. talis est : Et en cas que le Roi Très-Chrétien exécute tout ce qui a été dit ci-dessus, & que toute la Monarchie d'Espagne soit rendue & cédée au dit Roi Charles III. comme il est accordé par ces Articles, dans le terme stipulé, on a accordé que la Cessation d'Armes entre les Armées des Hautes Parties en Guerre, continuera jusques à la Conclusion & à la Ratification des Traitez de Paix à faire.

†† La Clef Juillet 1709. p. 21. 47. 60. 84. 92. Hist. du Congrès p. 128. Lettr. Hist. Juillet 1709. p. 59.

††† vide supra §. XXVIII.

†††† La Clef Nov. 1709. p. 347. 423.

§. XXXIV.

Belgæ autem Galli que perspicientes, quantum momenti in ipsorum coniunctione situm, xxix. Octobris 1709. Foedus inter se concludunt, de securitate limitum Belgii & firmanda successione in lines Protestantium. * Quatuor Circuli etiam Foederati per Recessum Heilbrunnensem xv. Maii 1709. inuicem conueniunt, ut omnis cura adhibeatur de Circulis iisdem in pristinum restituendis. ** Torcius autem per litteras Pettecumium, Hollatorum Ducis Hagæ Comitum Residentem, vrgebat, ut a Belgis salui conductus litteras impetraret, pro nouis legatis, qui circa explicationem articuli XXXVII. agerent. Concedebatur ipsi, ut in Galliam abiret, nouas propositiones ibidem auditurus, quæ saltim in eo constabant, Regem Præliminaria ista ob XXXVII. potissimum articulum acceptare non posse, consentire tamen, ut per hyemem denuo de pace agatur. *** Verum, dum hæc declaratio Foederatis haut sufficere videretur, de bello continuando concludebatur. Hinc ii. Ianuarii 1710. nouum pacis proiectum Torcius ad Pettecumium mittebat, de adgnosendo Carolo III. pro Hispaniarum Rege, & copiis suis ex Hispania educendis, nec vlllo auxilio amplius ferendo, in cuius securitatem quatuor Flandriæ, Alsatiæ vel Hispaniæ Ciuitates offerebat, restituendo Argentorato & Brisaco, adgnosenda Anna, Magnæ Britanniz Regina; munimentis Dunckerkæ solo æquandis, concedenda Anglis Terra Noua, cedendo Belgis & Sabaudis, quidquid per Præliminaria fuerit decretum. **** Sed neque hæc Foederatis acceptantibus, Torcius denuo Pettecumio declarabat, Regem Præliminaria pure acceptare, circa articulum XXXVII. saltim hærere, petere igitur, ut nouus institueretur Conuentus. ***** Acceptis salui conductus litteris, Mordicum veniebant Marchio d' Vxelles & Abbas de Polignac, cum quibus Belgarum delegati Buius & van der Dussen ix. Martii prima vice in naui conferebant. ***** Postea per Martium & Aprilem mensē noui congressus erant Gertrudenbergi, quibus Gallorum legati, Hispaniæ quidem regno se cessuros declarabant, ita tamen, ut vel Arragoniæ regnum vel Neapolitanum & Siciliæ Philippo relinqueretur. Tandem solum Regnum Neapolitanum & Sardinia postulabant. Et licet Foederati hæc facile concessissent, Galli tamen de Philippi consensu spondere nolebant, certam saltim argenti summam offerebant, ad bellum contra Philippum continuandum, dum Foederati pacem vniuersalem, facile sibi persuadentes, Gallos Philippum in retinenda Hispania quauis ope esse

sufficiat.

suffulturos, & pacem nulla alia ratione petere, quam ut a finibus suis bellum auerterent. Habito igitur xxxi. Iunii ultimo congressu Tractatus isti Gertrudenbergenses, ægre licet hæc Gallis ferentibus, abrumpebantur, dum Gallorum artes in diuidendis Foederatis satis aperte paterent. *****

* Reperitur in Actes & Memoires Tom. I. p. 36. Merc. Histor. Mars 1712. pag. 300. vocatur, *der Barriere Tractat*, in cuius VI. articulo hæc verba: qu' à cette fin L. H. P. pourront mettre & avoir Garnison, comme ils le jugeront à propos, dans les Places suivantes à savoir, Newport, Furnes avec le Fort de Knocke, Ypres, Menin, la Ville & sa Citadelle de Lille, Tournay & sa Citadelle, Condé, Valenciennes, & les Places qui on pourra conquérir encore sur la France; Maubenge, Charleroi, Namur & sa Citadelle, Liere, Hale à fortifier, les Forts la Perle, Philippe, Damme le Châteaux de Gand & Dendermonde le Fort de St. Thomas étant attaché aux Fortifications de l' Ecluse, & y étant entièrement incorporé, demeurera & sera cédé en propriété à l' Etat, le Fort de Rodenhuyfen en deça de Gand sera rasé. Ast, quantum ab his Belgæ remiserint, patebit ex insequentibus. Hist. du Congres d' Utrecht p. 35.

** Extant hæc Acta in Fabri Staats-Cantzley Tom. XIV. c. VIII.

*** Lettres sur les Negociations de Paix p. 264. 282. Hist. du Congres d' Utrecht p. 135. Lettr. Hist. Janv. 1710. p. 109.

**** Lettres sur les Negociations de Paix p. 265. 293. Hist. du Congres d' Utrecht p. 141. Actes & Memoires Tom. I. p. 62. Lettr. Hist. Febr. 1710. p. 183.

***** Lettres sur les Negociations de Paix p. 301. Lettr. Hist. Mars 1710. p. 303.

***** Lettres & Negociations p. 301. Hist. du Congrès p. 149.

***** Hist. du Prince d' Orange p. II. p. 214. ainsi pour gagner du temps, & pour d' autres vues qu' il n' est pas difficile de deviner, il a encore recours aux Négociations, & il obtient des Conférences. Pour les commencer au plutôt, le Maréchal d' Vexelles, & l' Abbé de Polignac, qui peu de temps apres fut fait Cardinal, partirent de la Cour de France, & arrivèrent le 8. de Mars au Moerdyk. Ils eurent dans le lacht une Conférence avec Mr. Buys, & Mr. Vander Dussen, Députés des Etats Généraux, après laquelle ils se rendirent à Gertruydenberg, où ils eurent encore plusieurs Conférences avec les mêmes Députés. Mais elles n' eurent pas un meilleur succès que les précédentes. Les François qui avoient leurs vues & leurs raisons, les firent trainer jusqu' au mois de Juillet qu' elles furent rompues, selon les ordres que les Plenipotentiaires en avoient reçu de la Cour. La dessus les Alliez prirent la Résolution de demeurer éroitement unis & de faire de nouveaux efforts, pour pousser la guerre avec vigueur, & obtenir par ce moyen une Paix sûre & honorable. Quid in his congressibus actum, latius exponitur in Hist. du Congres d' Utrecht p. 150. sqq. & p. 168. exhibentur scripta hinc inde publicata, utraque parte culpam abruptorum Tractatum in alteram reiiciente. Galli demum xxv. Iulii Gertrudenberg discedunt Lettres p. 302. La Clef Avr. 1710. p. 271. Mai p. 350. Juin p. 413 Juillet p. 41. Août p. 108 Sept. p. 196. Rinck Leben Iosephi p. II. p. 552. Fabri Staats-Cantzley Tom. XV. c. VIII. Lettr. Hist. Août 1710. p. 191.

§. XXXV.

Dum igitur Gallorum artes apud Belgas parum proficerent, Talar-
lardus, qui apud Anglos captivus, magna tamen utebatur libertate,
causam suscipiebat. Hic, postquam auro Gallicano varios Anglorum
Proceres, atque inter hos potissimum Harlaum Status Secretarium, po-
stea factum magnum Thesaurarium & Oxonii Comitem, Bullingbrocki-
um, antea dictum Silean, in suas partes traxisset, * in id intentus erat,
ut Marlborugium, aliosque Aulae Proceres, qui bellum eousque conti-
nuari suadebant, usque dum Galli ad incitas redacti, in Pacis Prelimi-
naria consentirent, ab Aula removeret. Facilis oriebatur occasio, dum
Henricus Sacheuerellius, Ecclesiae Anglicanae Presbyter, binis sermoni-
bus publicis, ** administrationem Ecclesiae Anglicanae periculosam ad-
modum esse profitebatur, falsis quibusdam, quos adpellabat, fratribus,
Ecclesiae quietem turbare conantibus. Maxime vero statui regni An-
glicani convenire dicebat, ut Regibus sine vlla limitatione obedientia
exhibeatur. Licet autem conciones istae per lictores fuissent combu-
stae, ipseque Sacheuerellius per triennium suggestu prohibitus, plures
tamen erant ex Proceribus, qui ipsi fauebant, ex populo permulti. **
Diversi inde Anglorum motus, binis restauratis factionibus, rigido-
rum siue Episcopaliū, qui strictam Regi obedientiam fieri debere
profebantur, istique *Torris* adpellari solent; & mitiorum siue Presbye-
rianorum, qui vulgo *Wigs* vocantur: *** Hi potiores in regimine
partes adhuc tenebant, Marlborugio cum reliqua familia atque amicis
has partes fomentibus. Contrariae factionis Duces artibus suis tantum pro-
ficiebant, ut Reginae per Mashamiam, primae apud eandem dignitatis
foeminam persuaderent, mitiores bellum prorogando non nisi propria
querere commoda, magno cum Respublicae dispendio, **** dum rigo-
rum factio Reginae plurimum esset deuota. His persuasionibus mo-
ta Regina, Marlborugium cum omni familia & mitiorum factione aula
mouet, rigidorum factione omnia aulae & militiae officia occupante, Or-
mondio Duce, Marlborugio in ducendo exercitu substituto. Hi igitur
omnia negotia disponentes, accedente potissimum Iosephi morte, dum
potentiae Austriacae metuendum esse prae texerent, animos secundum Gal-
lorum nutum ad pacem inclinabant, quae funesto demum consilio Traiecti
fuit conclusa. *****

* Hist. du Congres d' Utrecht Mons. Harley avoit déjà été Secrétaire d'Etat, mais
il s'étoit démis lui-même de cette charge au commencement de l'an 1706. quand le Roi de
France

France avoit envoyé une flotte, avec laquelle le prétendu Prince de Galles, ou le Chevalier de St. George espéroit de faire descente en Ecosse, où l'on avoit fait entendre au Roi, qu'il avoit un puissant parti. Cette démission volontaire, aussi bien que celle que quelques autres firent à cette occasion, ou lesquels on démit de leurs emplois laissoit naturellement une impression peu favorable à la réputation de ces Messieurs, par rapport au grand respect dû à S. M. puisque la tentative du Prétendant n'avoit pour but, que de se faire recevoir en Angleterre, & par conséquent d'exclure la Reine.

** Primus sermo in publico confessu Derbienti XXVI. Augusti 1709. fuit habitus, alter XVI. Nouembris Londini. La Clef Febr. 1710. p. 124.

*** Quid in Parlamento cum Sacheverellio fuerit actum, docet scriptum, *Les Avocats pour & contre le Dr. Sacheverell, à Amsterdam 1711. 8.* La Clef Febr. 1710. p. 124. Mars 1710. p. 206. Avr. p. 264. Mai p. 324. Juin p. 399. Hist. du Congrès d'Utrecht p. 216. Facit huc etiam *Histoire Secrete des Intrigues de la France à Londres 1713. 8.* tribus tomis. Fautes de deux Côtés. Lettr. Hist. Febr. 1710. p. 198. Mars p. 307. Avril p. 432. Mai 1710. p. 547. Juin p. 639. Juillet 1710. p. 68. Août p. 164. Sept. 1710. p. 296.

**** Imputabatur Marlborugio, quod ipse immensas pecuniarum summas magno cum Reip. dispendio contraxerit, & quod ex Centenis loachimicis, quos pro comparanda annona acceperit, duos cum dimidio in proprios usus detraxerit. Hinc diuersa scripta contra ipsum fuerunt publicata, utpote *La Lettre à l'Auteur de l'Examineur. Histoire secrete, d'Arilus & d'Ordolpus.* His & reliquis respondent *Lettres & Memoires sur la Conduite de la presente Guerre, & sur les negociations de Paix, à la Haye 1712. 8.* quod etiam in vernaculum translatum fuit sermonem. Defendit quoque Marlborugium *La Conduite de Son Altesse le Prince & Duc de Marlborough, dans la presente Guerre, à Amsterdam 1712. 8.* Contra factionem illorum, qui Wighs dicuntur, prodiit: *La Conduite des Alliez & du dernier Ministère dans la presente Guerre.* Ad quod respondet: *La defense des hauts Alliez & du dernier Ministère de la Grande Bretagne contre la France & ses Partisans. Histoire de la Reine Sarah.* Quid cum Marlborugii familia apud Anglos fuerit actum, docet *La Clef Août 1711. p. 130. Mars 1712. p. 194. Avril p. 268. Oct. p. 276.* Variae artes postea detectae fuerunt in *Rapport du Comité Secret nommé par la Chambre Basse du Parlement de la Grande Bretagne, par Robert Walpole, à Amsterdam 1715. 8.*

***** Bucher-Cabinet p. XVI. p. 154.

§. XXXVI.

Alterum quod superest bellum post Leopoldi mortem cum Hungaria rebellibus fuit continuatum. Licet enim Iosephus post initium statim Regiminis Vngaros ad pacem fuisset hortatus*, isti tamen in proposito constantes, Iosephum quidem pro Rege se agnitueros esse declarabant, ita tamen, ut Vngaria regnum in posterum esset electitium & ipsorum Grauinibus medela adferatur. Herbeuillius interim, postquam Waradino maiori de comitatu prospexisset, Rabutinum ab hostibus inclusum liberat, Transylvanos etiam ad obsequium reducit, ita, ut factam a. 1703. Ragotzii in Transylvania Principem electionem pu-

blico edicto ii. Augusti 1705. reuocarent. ** Noui equidem Septem-
 bri mense 1705. Tyrnauia instituebantur Tractatus, mediantibus An-
 glis, Belgisque, cui ab Hungarorum parte Berezzini & Caroli intererant,
 sed nihil proficiebatur, quin potius Ungari excursionibus suis Austriam
 terrerent atque Morauiam. *** Postquam autem Ragotzius xi. Au-
 gusti ad Wagam ab Herbeuillio & postea xi. Decembris ad Karik in
 Transylvaniam finibus fuisset profligatus, omni plane eicitur Transylua-
 nia. **** Ineunte anno 1706. Edenburgum obsident rebelles, regio-
 nem istam nimium vastantes, urbemque ignitis globulis ad deditionem
 adigere conantes. At ciuibus in Cæsaris fide permanentibus, urbem-
 que strenue defendentibus, re infecta discedunt. ***** Induciarum qui-
 dem bimestres Posonii viii. Maii 1706. concluduntur, inde mediantibus
 Anglis, Belgisque Tyrnauia de pace denuo agitur, quæ tamen ob ni-
 mia Ungarorum postulata effectum haut fuit sortita. ***** Finitis
 induciis, Strigonium Ragotzius occupabat, a Stahrenbergio paulo post
 recuperatum. ***** Instituto Kl. Iunii 1707. rebellium conuentu O-
 nothi, Ragotzius Transylvaniam Princeps denuntiabatur atque Ungari-
 æ interregnum publicabatur. Hinc in Transylvaniam pergens, Weis-
 fenburgi Princeps proclamabatur, † postquam vero Rabutinius cum ex-
 ercitu Cæsareo Transylvaniam iterum attigisset, ista statim ad obse-
 quium veri domini reducebatur. †† Interim annus conflictibus falsim
 agebatur, nisi quod Leopoldinum a Ragotzio obsessum Stahrenbergius
 qui ad Austriæ fines se continebat, liberaret. Conuocabantur Aprili
 mense 1708. Ungariæ Proceres ad Regni Comitium Posonium, ad
 eademque Ragotzius etiam cum sociis inuitabatur, ††† qui comparere
 nolens, alium conuentum Cassoniæ & post hæc Agriæ indicebat. Pera-
 bat equidem Ragotzius trimestres inducias, quas Cæsar ipsi denega-
 bat. †††† Eodem anno iii. Augusti Cæsarei, Heisterio Duce, de re-
 bellibus insignem ad Trentschinum reportabant victoriam, quam occu-
 patio Neutræ fuit insecuta. Hæc victoria pacem haut parum promo-
 uebat, dum ex rebellibus multi Cæsari se subiicerent, †††† Heisterius
 etiam Neuheufelium obsideret, quod Gallorum ductu nouis munimen-
 tis fuerat adauctum, relicta tamen obsidione arctius includit, montanas
 vrbes Schemnitium, Cremnitium & Neufolium recuperat, multi Comi-
 tatus Cæsaris arbitrio se submittant. ††††† Anno 1709. Heisterius
 Iunio mense Vesperinum & plures arces una cum terra Zipsensi recupe-
 rat.* Post hosce Cæsareorum progressus, Ragotzius & Berezzinius criminis
 hæc

laxa Maiestatis rei condemnantur, bona illorum fisco addicuntur, partim etiam Cæsaribus Ministris, Illersbasio Vngariæ cancellario, Palfio Comiti Croatiae Banno, Wratislao Comiti; dynastia Mongatsch Lambergio Principi conceditur. ** Anno 1710. xxii. Ianuarii rebelles ad Sadow profligantur, *** xxiii. Septembris Neuhauselium deditur. **** Sequebantur Octobri mense Hatwanum, Zolnockum xxix. Novembris Agria & x. Decembris Eperies. Dum igitur oppidis & arcibus essent deiecti, Cassovia arctius includeretur, ***** indices in deterius cedebant Vngarorum res, maximo dum Ragotzius & Berezinus ad Russos abirent. Caroli Comes, qui ex illorum capitibus supererat, post varios Debrecini & Zatmaria institutos congressus, hoc ultimo loco xxix. Aprilis 1711. suo & reliquorum nomine Iosepho Imp. se subiicit, generalem amnestiam omnibus, ipsi etiam Ragotzio pactus, qui iuramentum fidelitatis præstare velint. Promittitur etiam a Cæsare tribus religionibus libertas publica, secundum leges Regni, restitutio bonorum, his exceptis, quæ iam fuerant alienata. Hæc pacta, interueniente Iosephi morte, mater Augusta & qui ipsi successit Carolus VI rata habuit, cui omnes Vngari se subiiciebant, Ragotzio excepto, qui ex Russia in Galliam abiit, Regis Ludouici protectione usus. *****

* Leben Ragotzi im Bücher-Cabinet p. III. pag. 590. Extant Esterhasii Principis Vngariæ Palatini Circulares post Leopoldi mortem, apud Rinck p. I. p. 78. Lettr. Hist. Juillet 1708. p. 41.

** Bücher-Cabinet p. 892. Rinck p. II. p. 85.

*** Bücher-Cabinet p. 593. Rinck p. 86.

**** Bücher-Cabinet p. 594. Rinck p. 87. Lettr. Hist. Sept. 1705. pag. 333. Janv. 1706. p. 41.

***** Bücher-Cabinet p. 544. Rinck p. 193. Extant ista Juillet 1706. p. 139. cum responsione in eadem Août p. 160.

***** Bücher-Cabinet p. 594. Rinck p. 194. Vtrique postulata prolixè exponunt.

***** Bücher-Cabinet p. 606. Rinck p. 218.

† Rinck p. 339. Bücher-Cabinet p. IV. p. 609.

†† Rinck p. 345. Bücher-Cabinet p. IV. p. 606.

††† Rinck p. 422. Bücher-Cabinet p. 616. Lettr. Hist. May 1707. p. 554. Juillet p. 42. Août p. 163.

†††† Rinck p. 429. Bücher-Cabinet p. 617. Lettr. Hist. Sept. 1708. p. 317.

††††† Rinck p. 431. Bücher-Cabinet p. 618.

†††††† Rinck p. 434. Bücher-Cabinet p. 618.

* Rinck p. 512. Bücher-Cabinet p. 629.

** Rinck p. 520. Bücher-Cabinet p. 630.

*** Rinck p. 578. Bücher-Cabinet p. 630.

**** Rinck p. 581. Bücher-Cabinet p. 632. Lettr. Hist. Nov. 1710. p. 525.

***** Rinck p. 583. Bücher-Cabinet p. 632.

***** Rinck p. 591. Bücher-Cabinet p. 633. Extat ipsum Instrumentum in Electis Iuris Publici Tom. III. p. 753. Zschackwitz p. 1096.

§. XXXVII.

Ineunte anno 1711. Iudicium Camerale, quod durante Visitatione adhuc clausum manserat, iterum aperitur. Postquam enim xii. Octobris 1709. a Visitoribus sententia contra Pyrckium fuisset pronuntiata, ut ipse loco moueretur, scriptum ipsius *Echo* aboleretur, ipseque litteris scriptis sese obligaret, de adhibenda in posterum erga Moguntinum aliosque Imperii Status, horumque legatos maiori reuerentia, * licet a Cæsare inter Consiliarios Adpellationum curiæ Bohemicæ a. 1710. reciperetur : ** nunc agebatur de aperiendo iterum Iudicio Camera- li, quod per Placitum Imperii iam xxviii. Aprilis 1708. fuerat constitu- tum, idemque xiv. Iunii 1710. ab Imp. confirmatum. *** Ast, dum inter Catholicos atque Euangelicæ Religionis Visitatores de modo, quo nouiter præsentandi sint recipiendi, non statim conueniret, tandem ve- ro compositione facta, sub directione Principis Nassouii in Hadamar, lu- dicium hoc Camerale xxviii. Ianuarii 1711. solenni more iterum aperi- tur. **** Demum Recessus Visitationis Wetzlaræ xviii. Decembris 1713. fuit publicatus.

* Extat sententia cum Actis in Electis Iuris Publici Tom. I. p. 907. Bücher-Cabinet p. X. p. 844.

** Extat diploma in Electis Iuris Publici Tom. III. p. 82.

*** Electa Tom. I. p. 915. Bücher-Cabinet p. 849. Fabri Staats-Cantzley Tom. XV. c. III.

**** Solennia singulari scripto fuerunt exposita, quod etiam in Electis Iuris Publici Tomo III. p. 262. reperitur. Fabri Staats-Cantzley Tom. XV. c. III. Tom. XVII. c. I. Tom. XVIII. c. V. Tom. XX. c. V. Tom. XXI. c. III.

§. XXXVIII.

In Episcopatu Hildesensi noui motus suboriebantur. Postquam enim Iodocus Edmundus Episcopus Hildesensis xiii. Augusti 1702. fuis- set defunctus, & Colonienfis Elector, qui Coadiutor erat, ob societatem Gallicanam haut admitteretur, Capitulum Hildesense, sede vacante Episcopatus Regimen exercebat. Ast, dum Catholici non cessarent, Euangelicis graues esse, atque Recessui inter Episcopum & Duces Brun- swicenses de libero exercitio religionis & iuribus Cuius a. 1643. conclu- so, * per pacem Westphalicam ** & Recessum Consistorialem anni 1681. confirmato *** contrauenirent, nec mandatis Cameralibus obsequeren- tur, Elector Hannoueranus reditus Capituli Hildesensis ex terris ipsius

per.

percipiendos a. 1703. sequestri iuri subiicit, de quo Capitulum Iunio mense 1705. apud Cæsarem non solum, sed etiam in Comitibus conquerebatur. Postquam autem Capitulum Hildesense de tollendis Religionis Grauiamibus promississet, perceptio istorum reddituum Capitulo conceditur. **** Verum, dum Capitulum nihilominus pergeret, Protestantes turbare, immo Recessum istum Consistorialem, per quem Religionis libertati Protestantium prospectum, euertere plane conaretur, iidem redditus non solum denuo sequestri iuri subiiciebantur, sed etiam Electorales copiae Hildesheimum & Peinam una cum praefecturis Capituli Hildesensis occupant. Conquerebatur equidem Capitulum in Comitibus de turbata pace publica, Electore factum suum ex pace Westphalica & Recessibus, publicis scriptis defendente. ***** Tandem vero per Recessum Hildesheimensem xi. Iulii 1711. totum negotium fuit compositum, hac ratione, ut Recessus anni 1643. obseruaretur, ita tamen, ut simul termini decretorii secundum statum, qui anno 1624. fuerit, ratio haberetur. Instrumentum Pacis pro norma habeatur, nisi in quantum per Recessum Consistorialem de a. 1651. a termino isto decretorio fuerit recessum. Iurisdictio Ecclesiastica salua maneat Evangelicis, hi etiam Tempia sua retineant & in iisdem liberum Religionis exercitium, prout Catholici, ita tamen ut ab his noua templa & monasteria non extruantur, praeter ea quae anno 1624. fuerunt. *****

* De hoc dictum dist. XXXVI. §. XVII.

** Art. V. §. XXXIII. ubi confirmantur pacta de religione inita, demum additur & inter illa, quae Episcopus Hildesensis & Duces Brunsvico-Luneburgenses de Religione eiusque Exercitio Statuum & Subditorum Episcopatus Hildesensis nonnullis pactis Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo tertio transegerant. Excipiantur vero dicto termino, & Catholicis reseruentur nonem Monasteria in Episcopatu Hildesensi sita, quibus Duces Brunsvicenses certis conditionibus eodem anno cesserant.

*** Extat Recessus Consistorialis in Electis Iuris Publici Tom. III. p. 31.

**** In causa Evangelicorum prodierunt Antinindicia Statuum Episcopatus Hildesensis Evangelicorum, Hildesheim 1703. f. Fabri Staats-Canzelley Tom. XVII. c. III. Monarch. Staats-Spiegel Iulio 1705. p. 51. Augusto p. 11. Fabri Staats-Canzelley Tom. XVI. p. 787. Bücher-Cabinet p. V. p. 740. Zschackwitz p. 977. Electa Iuris Publici Tom. III. p. 187. 357. 401. 433. 612.

***** Extant Acta in Electis Iuris Publici Tom. I. p. I. sqq. una cum specie facta. Bücher-Cabinet p. X. p. 864.

***** Electa Iuris Publici Tom. III. p. 656. Fabri Staats-Canzelley Tom. XVI. p. 791. Tom. XVII. c. XIII. Bücher-Cabinet p. 866.

§. XXXIX.

Tandem vero fatalis dies erat xvii. Aprilis 1711. quo variolorum morbo Iosephus Imp. moriebatur, & xx. Aprilis sepultura mandabatur.* Vxor ipsius erat Wilhelmina Amalia, ** Io. Friderici Brunsvicensis Ducis filia, nata xxvi. Aprilis 1673. septimo cognationis gradu ipsi iuncta, *** Papa tamen dispensante. Ista per procuratorem primum, Raynaldum Ducem Mutinensem xv. Ianuarii 1699. ab Episcopo Reggense ipsi fuerat copulata, **** quod xxiv. Februarii in Templo Augustiniano-rum Viennæ per Nuntium Papalem Santa Croce denuo fuit confirmatum. ***** Liberi ipsius Maria Iosepha Benedicta Antonia Theresia Xaveria Philippina nata viii. Decembris 1699. ***** Leopoldus Iosephus Ioannes Thadæus Narcissus Antonius Ignatius Xaverius Philippus natus xxviii. Octobris 1700. denatus iv. Augusti 1701. ***** & Maria Amalia Anna Theresia Iosepha nata xxi. Octobris 1701.†

* Rinck *Leben Iosephi* p. II. p. 599. Bücher-Cabinet p. X. p. 872. Zschackwitz p. 1087. in mortem ipsius, quam Medici quidam præcipitasse dicuntur, hæc ex Ovidio *de Rem. Amoris* lib. I. §. 91. adplicantur:

principlis obsta sero medicina paratur.

** De aliis quoque deliberabatur. Sophia Hedwige Danica, Wilhelmina Charlotta Anspacensi, sed religio obstabat & Maria Isabella Guastallensi: sed præferebant Mannoverana.

Ludovicus V.
Hessæ Landgravius
Darmstadt.

Anna Eleonora
Georgii D. Brunsvico-
Lüneburgi vxor

Io. Fridericus

Wilhelmina Amalia

Georgius II.
Darmstadtensis

Elisabetha Amalia
rx. Philippi Gui-
lielmi Palatini
Neoburgensis

Eleonora Magda-
lena, Iosephi vxor

Iosephus

**** Rinck *Leben Leopoldi* p. 1331. *Leben Iosephi* p. 331. Bücher-Cabinet p. IV. 696. *Lettr. Hist. Janv.* 99. p. 81. *Febr* 99. p. 159. *Mars* p. 284. *Abril* p. 446.

***** Rinck p. 347.

***** Rinck p. 357. *Lettres Hist. Janv.* 1700. p. 52.

***** Rinck p. 367. 369. *Eur. Historicus* p. 2225. *Lettr. Hist. Dec.* 1700. p. 592.

† Rinck p. 387. *Lettr. Hist. Nov.* 1701. p. 548.

s. XL.

§. XL.

Succedebat ipsi CAROLVS VI. hodiernus Imperator Augustissimus. Hic Kl. Octobris 1685. natus, nomen adeptus Carolus Franciscus Iosephus, Wenceslaus, Balthasar, Ioannes, Antonius, Ignatius.* Princeps prudentissimus. Qua ratione iste a. 1703. Hispaniæ Rex fuerit declaratus, & quid in Hispania gesserit, dictum fuit in superioribus, restat, vt de ipsius matrimonio dicamus. Elisabetha Christina, Ludouici Rudolphi Ducis Guelpherbytani in Blanckenburg primogenita, postquam Bambergæ Kl. Maii 1707. Dominica in albis, Catholicam fidem coram Lothario Francisco, Archiepiscopo Moguntino fuisset professæ, Viennam profecta, ibidemque xvi. Octobris pro sponsa Caroli fuit declarata, atque xxiii. Aprilis 1708. in templo Mariæ Hitzingen peregrinationibus sacris celebrato, Carolo, inunus ipsius gerente Iosepho Imp. fuit copulata,** indeque in Hispaniam profecta, Kl. Augusti Barcelлонam feliciter intrat.*** Hæc spem de se facit proximam posteritatis, quam perennem vouet precaturque omnis Germania.

* Rinck Leben Leopoldi p. 357.

** Rinck Leben Iosephi p. II. p. 349. Fabri Staats-Cantzley Tom. XII. p. 581. Tom. XIII. c. XV. Bücher-Cabinet p. VI. p. 67.

*** Span. Successions-Krieg p. II. p. 203.

§. XLI.

Mortuo Iosepho, Austriacarum prouinciarum regimen suscipiebat Eleonora Magdalena, Iosephi mater, ad Caroli vsque Aduentum, dum interea Vicariatus Regimen, secundum Imperii leges susciperent Palatinus & Saxo.* Durante hoc Vicariatu, Comitia Imperii continuabantur equidem, ita tamen vt Statuum Imperii Legati, quoties a Moguntino euocati, extra ordinem saltem conuenirent. Agebatur in deliberationibus Comitialibus de Capitulatione perpetua, de eademque vii. Iulii inter Collegium Electorale & Principum conuenit, vt norma esset futura Capitulationis, ita tamen vt capita nonnulla superessent, de quibus nondum conuenerat.** Visitatio etiam Cameralis continuabatur, dum Cæsaris legatis ad eandem constitutis, Abbati Campidonensi & Zimmermanno, Consiliario aulico, nouis mandatis desuper ab Imperii Vicariis prospiceretur.***

* Extant Edicta Vicariatus in Electis Iuris Publici Tom. III. p. 421. Fabri Staats-Cantzley Tom. XVII. c. XI.

** Extat hæc Capitulatio perpetua in Fabri Staats-Cantzley Tom. XVII. c. XII. Tom. XIX. c. IV. Electis Iuris Publici Tom. II. p. 583. Tom. III. p. 862. Zschackwitz Leben Iosephi p. 705. Synt. Iur. Publ. diff. VI. §. XXXI. §§. Bücher-Cabinet p. IX. p. 622.

*** In

*** Im Bücher - Cabinet p. XXII. reperitur Historia Interregni. Vicariorum Confirmatio Visitationis Cameralis extat in Electis Tom. III. p. 1065. Fabri Staats - Cameraly Tom. XIII. c. X. p. 583.

§. XLII.

Durante hoc interregno, exardescabant magis controversiæ inter domum Saxo - Vinariensem & Principem Schwartzburgicum, Arnstadt sedem habentem. Princeps enim Arnstadtensis feudi lege a Vinariensi Duce tenet Dynastiam Arnstadtensem, præfecturam Ketschburgensem & oppidum Plauen, terras dominio directo, & superioritati territorii Saxonice subiectas. Circa medium seculi XV. autem controversia oriebatur, an Schwartzburgicis ius subditos suos dictarum terrarum collectandi competat, quod Saxonie Duces quantum ad præstationes Imperii & Circulares non ultra, conniundo potius quam concedendo tolerauerant, de quo lis in iudicio Camerali adhuc continuatur. Postquam autem Antonius Güntherus a Leopoldo Principis dignitate fuisset honoratus, eundemque titulum a. 1709. adsumsisset, copias conducere, novum Regimen formaret, contradicebant Vinarienses, ad Ius Landsassiatum Thuringici prouocantes, vi cuius omnes Vasalli etiam sint subditi, nec nova Principis dignitas iuri Vinariensi præiudicium adferre possit, quod ex Legibus Imperii, Capitulatione Cæsarea, & Cæsaris potissimum declaratione satis constaret, & dum Schwartzburgici Superioritatis & Landsassiatum iuri se subducere conarentur, Vinarienses per immissos milites Prouinciales 19. Iulii 1711. Arnstadtum occupant, ibidemque mandata adfigunt, quibus iubent, ne subditi Commissioni Saxonice sese opponant, potius Ducem Vinariensem Dominum Superiorem adgnoscant. Cancellarius Arnstadtensis abducitur captiuus, milites Vinarienses prædiis Schwartzburgicis annonam aliaque depromunt necessaria, Saxonia Electore, tanquam Imperii Vicario hæc singula adprobante. Ægre hoc ferens Princeps, ad Camerale iudicium causam deferit, & Mandatum sine Clausula impetrat de relaxandis captiuis, restituendis ablatis, quo Vinarienses quidem moti, copias suas reducunt, causam suam tamen publicis scriptis defendentes. *

* Quid in hac controversia actum, exponitur in Electis Iuris Publici Tom. I. p. 959. 1105. Tom. III. p. 697. 1077. Tom. IV. p. 661. Tom. V. p. 553. Prodierunt hac in causa plura scripta: Vinariensium est *Consilium Historico - Iuridicum in causa Sachsen contra Schwartzburg 1710.* quod tamen cum Observationibus Schwartzburgicorum demum prodit. Horum est *Gründlicher Beweis, daß das Fürstl. Haus Schwartzburg ein uralt, frey, unmittelbarer Reichstand und zum Voto Virili im Reichs - Fürsten - Rath genugsam qualificirt sey, 1710:* cuius tenor exhibetur in Electis Iuris Publici Tom. III. p. 692. Fabri Staats - Cameraly Tom.

Tom. XVII. c. VIII. Vinarienses ediderunt *Vorläufige Facti Speciem*, in *Sachen Sachsen-Weimar contra Schwartzburg-Arnstadt* 1711. f. cuius tenor in *Electis Iur. Publ. Tom. III. p. 786.* qua Executio in urbem & terras Arnstadtenses legitimatur. Schwartzburgici opposuerunt *Gründliche Beantwortung der so genannten Vorläufigen Facti Speciei* 1712. f. Hinc Vinarienses prolixo scripto cum multis adiunctis causam suam defendunt, sub titulo : *Deductio Iuris & Facti in Sachen Sachsen-Weimar contra Schwartzburg-Arnstadt* 1712. f. *Electa Iur. Publ. Tom. IV. p. 661. 739. 995.* Schwartzburgicorum postea scriptum est : *Questio Homagii in causa Schwartzburg Arnstadt contra Sachsen Weimar Allenmassig vorgestellt* 1712. f. per quod se ab omni homagio liberare conantur. *Electa Iuris Publici Tom. IV. p. 764.* Scripta hac in causa acta proponuntur in *Electis Tom. V. p. 553.* ubi etiam de controuersia agitur ratione tituli Principalis, quem Vinarienses antea denegauerant. Hi etiam denuo contra Schwartzburgicorum scripta & attentata egerunt, sub titulo : *Abgemässigte Erläuterungen in Sachen Sachsen-Weimar contra Schwartzburg-Arnstadt* 1715. f. quo non solum *Questio Homagialis*, sed etiam *Responsio ad facti Speciem* discutitur. *Fabri Staats-Canzelley Tom. XV. c. V. Tom. XVII. c. IX. Tom. XVIII. c. IV. Tom. XX. c. IV. Bücher-Cabinet p. XXII. p. 299.*

§. XLIII.

Indicatur interim a Moguntino ad diem xx. Augusti 1711. Electioni dies Francofurtum. Conuenerant ibidem ipsi Electores praesentes, Lotharius Franciscus Moguntinus, Carolus Iosephus Treuirensis, Io. Guilielmus Palatinus, una cum Ioanne Ernesto Friderico Comite de Windisch-Gratz legato Caroli III. tanquam Bohemiae Regis, Ottone Henrico L. B. de Friesen legato Saxonico, Christophoro Burggraui de Dohna & Friderico Guilielmo L. B. de Schlitz, dicto Görtz, legato Brunswicensi. Admitti etiam volebant Coloniensis & Bauariae Elector, quorum causam Papalis Nuntius Albani strenue gerebat, sed dum Collegium hoc abnueret, isti publicis scriptis desuper protestabantur. Fit xxv. Augusti in Curia Francofurtensi Propositio, atque instituuntur primum deliberationes de Capitulatione, quibus prima vice Bohemiae legatus interest. Confecta Capitulatione, dies xii. Octobris electioni definitur, eademque ritu solenni Carolus VI. Imp. eligitur, proclamatur, idemque per litteras Collegii Electoralis, quas Carolus Philippus Palatinus Neuburgicus, Caesari Mediolani offerebat, significabatur. Postquam Electus Imperator xix. Decembris Francofurtum intrasset, in Conclauis Electorali Capitulationem iuramento firmat, atque demum coronatio xxii. Decembris solenni ritu peragitur. * Eodem coronationis tempore Aquisgranenses petebant, ut ipsis adseruatio Insignium Imperialium committeretur, de quo tamen Noribergenses protestabantur. **

* Facit hac *Gegenwärtige Verfassung der Kayserlichen Regierung in Teutschland*, wie solche enthalten in *Kayser Carl des VI. VVahl-Capitulation* 1713. cui non solum notae, sed etiam varia documenta scriptorum durantibus de Capitulatione deliberationibus exhibitorum,

fuere adiectæ. Singulæ solennitates una cum scriptis huc facientibus, describuntur in *Diario Electionis & coronationis Caroli VI. Francofurti 1712. f. Fabri Staats-Cantzelley Tom. XVIII. c. VI. Bücher-Cabinet p. XXVI. p. 942. Capitulatio extat in Electis Iuris Publici Tom. IV. p. 187. Ratificatio & Reversales p. 289. Hanc electionem Angli, Belgæque plurimum promouerunt, prout horum scripta testantur in Electis Iuris Publici Tom. II. p. 998. Protestatio Bauari & Colonienfis Tom. III. p. 998. Zschackwitz *Leben Iosephi* p. 1117. Facit huc etiam *eines Staatsmannes curienser Discours über die jetzige VVahl-Capitulation Frankfurt 1711. 4.**

** Aquisgranenses enim publicabant *kurtzen Bericht über des Königl. St. bis und des Heil. Röm. Reichs freyer Stadt Aachen, bey denen Crönungen der Römischen Königen und Kaysern habenden Prærogatiua und Gerechtsam.* Quod scriptum adiectum est *Diario Electionis Carolinæ. Cui Noribergenses opposuerunt kurtzen doch best-gegründeten Gegenbericht, der Læblichen Reichs-Stadt Aachen gantz neuerlich anmassenden Anspruch an die Kayserliche und Reichs Kleinodien, so von der Stadt Nürnberg verwahrt werden, betreffend.* Vtraque scripta reperiuntur in *Fabri Staats-Cantzelley Tom. XX. c. VI. Noribergensium etiam causam suscepit Io. Petrus Ludewig in Noriberga Insignium Imperialium Tutelari, Hale 1713. 4.*

§. XLIV.

Hoc interregnum Gallos in Germaniam inuitabat ad turbandum electionis negotium, dum Eugenius Princeps cum exercitu Germanico Gallorum inuasionibus resisteret. In Belgio vero Foederati vi. Iulii 1711. Arletum capiunt, Duaco vicinum, quod, dum maiori cura muniunt, Comes de Gassion ipsis xii. Iulii aliquam cladem infert, indeque Galli xxiii. Iulii Arletum recuperant. * Foederati vero Bouchanium post trium hebdomadum obsidionem xii. Septembris capiunt. ** In Italia Sabaudi fides admodum erat suspecta, vt Foederati iam Cuneum, Susam atque Yvream in fidei securitatem peterent. *** Renouato tamen foedere, ipse Dux Iulio mense exercitum super montes ducit, atque Sabaudia sibi iterum vindicata, irruptionem tentat in Delphinatum, sed frustraneo cum conatu, Galliarum fines defendente Berwickio Mareschallo, **** nec Sabaudiarum Duce, prout Foederati contendebant, Gallos adgredi volente. ***** In Hispania vero Stahrenbergius ægre Catalonia reliquias contra Gallorum, qui copiis ipsi superiores, defendit, Tortosam, Cerueram & Gironnam frustra tentat. *****

* La Clef Juillet 1711. p. 70. Août p. 145. Sept. p. 199.

** La Clef Sept. 1711. p. 233. Octobr. p. 286. 304. Hist. du Congrès d'Utrecht p. 237. Le Duc de Marlborough ne laissa pas d'assiéger Bouchain sur l'Escaut. Cette place ouvre le chemin de Cambrai (qui n'est éloignée que de quelques petites lieues) la dernière de toutes celles que la France a de fortifiées sur cette frontière là, laquelle par conséquent devoit ouverte aux Alliés. Comme les esprits étoient déjà aigris en Angleterre, on y fit peu de cas

cas de cette expedition, & bien loin d'en remercier le Duc, comme on avoit fait les années précédentes, on ne fit que rire de sa conquête l'appellant par sobriquet la prise d'un colombier.

*** La Clef Octobr. 1710. p. 247.

**** La Clef Sept. 1711. p. 174.

***** La Clef Octobr. 1711. p. 253.

***** La Clef Janv. 1712. p. 32. Aout p. 88. Janv. 1713. p. 39.

§. XLV.

Subsequenti anno 1711. ante veris adhuc initium ii. Martii Albemartius Comes foeni horreum, quod Galli Atrebatii comparauerant, incendio absumit. * Postquam autem eodem anno Marlborugio suffectus fuisset Ormondus Dux, hic quidem belli continuationem primum præ se ferebat, at, dum Eugenius Gallos adoriri tentaret, declarabat, sibi iniunctum esse, ne hostili modo contra eosdem ageret, ideoque Angli ad pacem magis magisque inclinabant. ** Nihilominus Quercetum Iunio mense obsidebat Eugenius Princeps, idemque post quindecim dierum obsidionem iv. Iulii deditioe capit. *** Grouesteinius interea eodem mense cum tribus millibus, per Galliarum tractum Rhemensem mittebatur, qui post villarum direptiones, variasque exactiones cum multis obsidibus Trarbacum redit. Hoc compensaturi Galli, Pastorio Duce, in Selandiam insulam irrumpunt. **** Sed, postquam Angli a Foederatis plane discessissent, armorumque suspensionem xvii. Iulii in castris suis publicari fecissent, Germanorum copiarum, quæ Anglis hucusque militauerant, Eugenio accedebant, exceptis Holsatis. ***** Landrecium proximum erat, quod Eugenius obsidione cingebat, ut hoc capto, aditum sibi ad antiquos Gallorum fines pararet, ***** dum interea Galli Dunckerckam, tanquam fidei pignus, Anglis præsidio firmandam relinquerent. Hi etiam Gandauum, Brugas & Nieupoortum tanquam medii inter partes litigantes, præsidio adhuc tenebant. ***** Dum autem Eugenius Princeps in Landrecii obsidione hæreret, xxiv. Iulii feralem cladem ad Denaniam accipiebant Foederati. Albemartius enim Comes cum parte copiarum ob comitatus securitatem ibidem collocatus, a Gallis, prodente Foederatorum consilia Ormondio, qui cum integro exercitu ipsum adoriebantur, ferale clade fuit adfectus, Eugenio Principe tardius ipsi in auxilium cum exercitu veniente, & fracto in Scaldim ponte, cum multis suorum millibus fuit captus. Hinc S. Amandi castrum, Marchiennes, aliaque loca Foederatorum præsidiis firmata Galli occupant, multa millia in captiuitatem abducunt. † Hoc ferale proelium non solum Eugenium Principem ad soluendam obsidionem adigit, sed

etiam pacem cum Belgis promouet. Galli enim hac victoria videntes, Duacum obsidione cingunt, idemque viii. Septembris capiunt, †† quod paulo post iv. Octobris Quercetum fuit insecutum, ††† atque demum Bouchanium, †††† dum interim Belgæ Knockium castrum subito occuparent. ††††† In Italia vero Maio mense 1712. Calarei portum Herculis capiunt. ††††††

* La Clef Avr. 1712. p. 287. Hist. du Congres p. 339.

** Hist. du Congres p. 312.

*** La Clef Août 1712. p. 145. Hist. du Congres p. 341.

**** La Clef Oct. 1712. p. 282.

***** La Clef Sept. 1712. p. 166.

***** La Clef Août 1712. p. 157. Sept. 1712. p. 166. 199. 202.

***** La Clef Sept. 1712. p. 199.

† La Clef Sept. 1712. p. 202.

†† La Clef Oct. 1712. p. 295. Nov. p. 362.

††† La Clef Nov. 1712. p. 362.

†††† La Clef Nov. p. 367. Dec. p. 419.

††††† La Clef Nov. p. 367.

†††††† La Clef Juillet 1712. p. 25.

§. XLVI.

Dum autem per Ministros nouiter constitutos, Anglorum, Annæ potissimum Reginae animi ad pacem essent preparati, Priorius in eunte Julio 1711. in Galliam mittebatur, * Menagerius vero & Abbas du Bois in Angliam, cum quibus Oxonii Comes secreto congregiebatur ** Menagerius xxviii. Septembris st. v. 1711. proponebat Septem articulos Preliminares generales, a prioribus istis a. 1709. immo ipsis Gallorum oblati ante iamdum factis plane differentes, quibus Rex Galliarum promittit, se Annam pro Regina legitima esse adgnituram, concessurum, ut Gallia atque Hispania in perpetuum ab invicem separentur, singulis in magno foedere comprehensis satisfiat, Belgii Foederati & Germaniae libertati prospiciatur, Dunckerckæ munimenta solo æquentur. *** Et licet Cæsareus legatus, Comes de Gallas hisce attentatis sese opponeret, ipse tamen aula prohibebatur. **** Straffordius Comes cum iisdem propositionibus in Belgium mittebatur, hoc simul consilio, ut loca quædam ad pacis Tractatus proponeret, ***** dum e contrario Imp. amplius ad Belgas litteris scriptis, eosdem dehortaretur. ***** Mittebant equidem Belgæ legatum suum de Buis in Angliam, qui Anglos in viam iterum duceret, ***** Elector Hannoneranus idem per Baronem de Bod-

Bodmar scripto ix. Decembris 1711. exhibito, agebat. Sed surdis hæc narrabantur, † Regina coram Parlamento assererat, se pacem facturam haut esse, nisi restituta domui Austriacæ Hispania & India. Parlamentum novis creatis Paribus, Reginae deuotis, paci adplaudebatur. †† Etdum Regina Aquisgranum, Leodlum, Neomagum & Traiectum ad Congressum locum proposuisset, vltimus placebat, atque ad Congressum initium xii. Ianuarii 1712. destinabatur, ††† Cæsare desuper protestante †††† Eugenium etiam in Angliam mittente. †††††

* La Clef Nov. 1711. p. 351. Dec. p. 411. *Lettre à un Seigneur touchant l'Etat & le Progres de la presente Negociation de Paix.* Mercure Galant Nov. 1711. p. 810. Mercure Histor. Sept. 1711. p. 300. Bücher-Cabinet p. XVI. p. 157. Hist. du Congres d' Vtrecht p. 225. Extat etiam scriptum singulare sub titulo : *Voyage de Mr. Prior d' Angleterre en France.*

** Qua ratione populus per Menagerii aduentum Londini fuerit concitatus, traditur in Merc. Histor. Octobr. 1711. p. 439.

*** Merc. Histor. Nov. 1711. p. 528. Merc. galant Nov. 1711. p. 816. Actes & Memoires Tom. I. p. 131. Hist. Rastadt. Friedens p. 16. Bücher-Cabinet p. XVI. p. 159. Hist. du Congres p. 226. La Clef Decembr. 1711. p. 412. Extant cum Reflexionibus in Electis Iuris Publici Tom. IV. p. 117.

**** Hist. du Congres p. 230.

***** Bücher-Cabinet p. XVI. p. 122.

***** Extant hæc litteræ in Actes & Memoires de la Paix d' Vtrecht Tom. I. p. 134. Merc. Histor. Ianb. 1712. p. 49. Merc. Galant Nov. 1711. p. 818. Bücher-Cabinet p. XVI. pag. 163.

***** Hist. du Congres p. 232.

† Actes & Mem. de la Paix d' Vtrecht Tom. I. p. 174. La Clef Mars 1712. p. 207. Merc. Histor. Ianb. 1712. p. 69. Mercure galant Ianb. 1712. p. 125. Bücher-Cabinet p. 168. Hist. du Congres p. 234. Electa Iur. Publ. Tom. IV. p. 131.

†† Quid in negotio Pacis in Parlamento Anglicano factum, exponitur in la Clef Febr. 1712. p. 122. Hist. du Congres p. 234. *La Reine ayant enfin (apres plusieurs prorogations) assemblée son Parlement le 18. de Decembre, elle y declara d' avoir fixé le tems & le lieu d' un Congres, où l' on traiteroit de la Paix generale, non-obstant les artifices de ceux qui se plaisoient dans la guerre.*

††† Merc. Histor. Dec. 1711. p. 656. Actes & Memoires de la Paix d' Vtrecht Tom. I. p. 188. La Clef Ianb. 1712. p. 68.

†††† Hist. du Congres p. 239.

††††† Merc. Histor. Dec. 1711. p. 685.

§. XLVII.

Ianuatio mense 1712. Legati Foederatorum sensim Traiectum veniebant. * Et postquam xxviii. Ianuarii super certis articulis ratione caeremoniarum conuenisset, ** fit xxix. Ianuarii initium Pacis Traiectum

tuum, quibus Anglici saltim, Belgici & Sabaudici legati intererant, quo commutatis inuicem legitimisationibus, Episcopus Brillolienſis de pacis negotio præſatur, cui per Abbatem de Polignac respondebatur. *** In tercio congreſſu iii. Februarii inſtituto, de Protocollo deliberabatur, & licet Angli per vnum ſuæ gentis hoc geri vellent, contradicentibus tamen reliquis, nouo more, concludebatur, vt cuilibet integrum eſſet, ſeparato vti Protocollo. **** Petebatur etiam, vt Philippi Andegaueniſis legati admitterentur, quod tamen hæc concedebatur. ***** Nondum aderat Cæſaris legatus, qui ægre licet a Cæſare eo fuit miſſus, dum Gallorum legati declararent, Capita iſta Londini propoſita minime tanquam pacis fundamentum, debere conſiderari. ***** His præmiſſis, inſtantibus Fœderatis, Galli vi. Februarii Capita Pacis proponebant, quæ Angliſ quidem poſtulata ſua concedebant, Imp. vero Regnum ſaltim Neapolis & Sardinia vna cum Ducatu Mediolanenſi offerebant. ***** Aſt v. Martii ſinguli Fœderati Poſtulata ſua ſeparatim erga Gallos proponebant, quæ ſane nimia erant, ***** & licet xxx. Martii fixuſeſſet, quo ad ea Galli reſponderent; hi tamen ſtato tempore habito congreſſu, id ſaltim declarabant, ſe nunc inſtructos eſſe, vt cum ſingulis conferant, ***** ita tamen, vt non ſcripto, ſed ore ſaltim agatur. † Inter hæſce Pacis agitationes varii oriebantur motus. Vt enim Angli eo certiore haberent occaſionem a Fœderatis diſcedendi xvi. Februarii 1712. in Parlamento inferiori proponebatur, nec Cæſarem, nec Luſitanos, nec Belgas poſſimum, fœderi & officio ſuo ſatiſfecisse, Angloſque maiores ac iſtos feciſſe impenſas, contra Tractatum Securitatſ etiam agebatur, licet Belgæ publicis ſcriptis ſe deſuper defenderent. †† Anglo- rum vero Regina vi. Iunii Parlamento ſuo nouum Pacis Proiectum proponebat quid ſingulis Fœderatis in hac pace ſperandum, quod auſto Parium numero, hiſque a Regina partibus ſtantibus, ſingula adprobabat. ††† Philippus Andegaueniſis, adprobante hoc Gallorum Rege ſub initium anni 1712. Bauaria Eleſtori omne Belgium Hiſpanicum concedit, qui etiam Luxenburgi & Namurci accepto homagio poſſeſſionem adripit. †††† In Germania vero Comitiiſ xiii. Martii 1712. decernebatur, vt Imperii adlegati ad pacis Tractatus mitterentur, & quidem ex Collegio Eleſtorali Moguntinus & Saxo, ex Principum collegio Auſtriacus, Palatino-Neoburgicus, Magdeburgeniſis & Bremeniſis. Ex Ciuitatibus Auguſta & Lubeca, dum autem ſuper mandato Imperii delegatiſ concedendo non conueniret, Euangeliciſ poſtulantibus, vt ad normam Pacis

West.

Westphalicæ dirigeretur, contradicentibus Catholicis, qui statum præsentem in Ecclesiasticis seruari vellent, adlegatio plane cessavit. †††† Missi tamen Traiectum legati circulatorum Associatorum, qui licet in Fœdere cum Anglis ac Belgis comprehensi, Fœdus etiam inter circulos associatos Francoturci ad Moenum xxxi. Augusti 1711. accedentibus Anglis Belgisque fuisset confirmatum, ††††† ad ipsos tamen pacis Congressus admissi non fuerunt, †††††††† licet cum Anglorum legatis de compensandis Circulorum damnis, & abolenda clausula quarti Articuli plurimum agerent. †††††††††† Angli interea haut tectè de pace cum Gallis iamdum facta testabantur, dum non solum, contra quod promiserant, copias suas, publicato armistitio, a Fœderatis seiungerent, sed etiam Bullingbrockium in Galliam mitterent, qui armistitium publicum cum Gallis xix. Augusti Parisiis concluderet, a xxii. Augusti ad xxii. Decembris duraturum. * Mittebatur etiam Lexingtonius in Hispaniam, quo præsentè, Andegauensis vii. Nouembris non solum iuri in successionem Gallicam renuntiabat, Sabaudix Ducem hæredem declarans, extincta sua posteritate, sed etiam Dux Bituricensis & Aurelianensis iuri successionis in Hispaniam, sperantes pacem hoc, omni vnione Hispaniam inter & Galliam sublata, promoturum. ** Immo, postquam Dunckerckam tradentibus Gallis, Minorcam insulam Cæsaris nomine hætenus possessam, nunc proprio nomine Angli occuparent, *** aperte declarabant, Reginam, dum pacis negotium parum procedere viderent, separatam cum Gallis esse conclusuram: **** Turbabant interim pacis negotium iniuriæ a domesticis Menagerii domesticis Comitibus a Rechtern verbis signisque xxvii. Iulii illatæ, postquam de Fœderatorum clade ad Denanium increbuisse. His dum Menagerius haut satisfaceret, potius Comitibus a Rechtern domestici propriam vindictam exercerent, Galli pacis negotium tantisper abrumpebant, vsque dum ipsis satis fuerat factum. *****

* Legati, qui adfuerunt, recensentur in *Actes & Memoires* Tom. I. Bücher-Cabinet p. XVI. p. 182. *Hist. du Congrès* p. 241. *Lettres Histor. & Galantes* Tomo sexto. A parte Imp. aderat Comes de Sintzendorf & Consbruchius atque hoc mortuo, Baro de Kirchner, a parte Gallorum Marchio d' Vxelles, Abbas de Polignac & Menagerius: a parte Anglorum Episcopus Bristolienfis & Comes de Strafford.

** *Actes & Mem.* Tom. I. p. 193. *Merc. Histor.* Febr. 1712. p. 221. *La Clef du Cabinet Mars* 1712. p. 211. Bücher-Cabinet p. XVIII. p. 371.

*** *Merc. Histor.* Febr. 1712. p. 225. *La Clef Mars* 1712. p. 217. Bücher-Cabinet p. XVIII. p. 357. *Hist. du Congrès* p. 246.

**** Hist. du Congres p. 245. outre cela on proposa de nommer un Protocolliste, qui pût tenir le Registre de tout ce qui seroit traité, attendu qu'il n'y avoit point de Mediateur; les Anglois en presenterent un de leur Nation, mais il fut refusé par la plus part des autres, qui en ayant proposé à leur tour, ceux-ci ne plurent point aux Anglois. Ainsi il fut résolu, que chacune des Nations feroit & garderoit son protocole à part: quoique avec ces inconvénients que comme l'intérêt particulier pouvoit rendre suspecte la fidélité des relations & des registres, on ne sauroit obliger personne à y ajouter foi.

***** Hist. du Congres p. 248.

***** Hist. du Congres p. 249. Le jour d'après ce fut le 4. de Février après dîner, les Alliez eurent entr'eux une autre conférence, qui dura jusque fort avant dans la nuit; il y fut traité des moyens de disposer le Comte de Sinzendorf (qui étoit, à la Haye) à venir au Congrès. Pour cet effet on conclut de s'en tenir à la déclaration verbale, que les Plenipotentiaires de France avoient donnée, sçavoir, que les Preliminaires portez à Londres ne pouvoient, ni devoient être considerez, que comme de simples projets qui n'obligeoient personne à s'y deservir, & que chacun pouvoit parler & agir, comme si rien n'avoit été arrêté & conclu. Et p. 254. quelque repugnance que l'Empereur eût d'entrer en une négociation, qu'il voyoit bien devoir tourner entièrement à son préjudice: il étoit cependant si fort pressé de le faire, qu'il avoit enfin envoyé les ordres au Comte de Sinzendorf, de se porter à Virecht, où il parut le soir du 9. C'est à dire 3. jours après que les François eurent fait leurs propositions; desquelles on va parler. Il y vint avec Monsieur de Consbrug seul, que l'Empereur avoit nommé son troisième Plenipotentiaire: le Comte de Goos Ministre Ordinaire de Sa M. Imp. après des Etats Generaux (qui avoit été nommé le second) n'ayant pas voulu accepter cet emploi, sous pretexte, que comme il étoit le plus ancien Conseiller de l'Empereur, il auroit dû être le premier des Plenipotentiaires de S. M. Imp.

***** Titulus erat: Explication spécifique des offres de la France pour la Paix Generale, à la satisfaction de tous les Interessez dans la Guerre presente. Hist. du Congres p. 254. La Clef Avril 1712 p. 281. Actes & Mem. de la Paix Tom. I. p. 198. Mercure Galant Febr. 1712. p. 257. Merc. Histor. Febr. 1712. p. 228. Diem equidem hæc scripta definiant XI. Februarii: Verum, sequimur Historiam Congressus Traiecti impressam, quæ dies probe distinguit & hanc propositionem ante Cesareorum aduentum factam adserit.

***** Actes & Mem. de la Paix Tom. I. p. 203. Merc. Histor. Mars 1712 p. 331. Merc. Galant Mars 1712. p. 376. Fabri Staats-Cantzelleij Tom. XIX. c. IX. La Clef Mars 1712. p. 314. Hist. du Congres p. 265. vbi p. 296. additur: si les propositions ou offres du Roi T. C. avoient paru bien petits & s'étendre à peu de choses les demandes des Alliez, de moins de quelques uns en particulier, parurent d'autant plus amples & étendus: en sorte que l'esperance de trouver des temperamens pour rapprocher les esprits, n'étoit pas fort grande. Entre les reflexions qu'on fit sur la maniere de proceder des uns & des autres, il parut, que les Alliez avoient donné un grand champ aux François, de travailler à leur desunion: chacun ayant proposé ses pretensions à part, au lieu d'avoir dû ne faire qu'un corps de toutes demandes, afin qu'on ne les pût pas desunir; mais puisque chacun d'eux fit les siennes à part; on donnoit lieu aux François de traiter avec chacun en particulier, dans une esperance à autant mieux fondée de les desunir, que comme quelques Alliez demandoient peu de choses pour eux-mêmes, il étoit facile au Roi de France de les contenter, & ainsi de les détacher de l'Alliance.

Privatis curis prodiit *Memoire contenant les Vsurpations de la France, pendant le Regne du Roi Louis XIV.* in *Electis Iur. Publ. Tom. I. p. 670.*

***** Hist. du Congrès p. 299. Gallorum responsio ad Protocolum data, hæc erat: Comme on s'est donné de part & d'autre des propositions reciproques par écrit, nous croyons être presentement en état, d'entrer en negotiation avec tous les Alliez, suivant les formes usitées dans les precedens Congrès. Bücher-Cabinet p. XVIII. p. 334. Fabri *Staats-Cantzley* Tom. XVIII. c. VIII.

† Hist. du Congrès p. 301. Bücher-Cabinet p. XVIII. p. 335.

†† La Clef Avril 1712. p. 270. on mit en deliberation le 15. Fevrier si la Maison d'Autriche, les Hollandois, & le Roi de Portugal avoient rempli les conditions & les engagements de leurs Traitez: mais la negative l'emporta de 237. voix contre 90. Merc. Histor. Mars 1712. p. 296. Avril 1712. p. 414. Sed contra hæc prodit Resolution de L. H. P. *Memoires & Documents servant à montrer, que l'est a tort que les Etats Generaux sont chargez par les Resolutions de la Chambre des Communes du Parlement de la Grande Bretagne.* Acta & scripta hac in re reperiuntur in Actes & Memoires de la Paix d' Utrecht Tom. I. p. 342. In Bücher-Cabinet p. X. p. 895. reperitur *Nachricht von denen allerneuesten Streitigkeiten zwischen dem Parlament in Engelland, und denen Herren General Staaten.* Facit huc etiam *Discours sur la Barriere des Hollandois à Rotterdam 1712. 12.* Hist. du Congrès pag. 303.

††† La Clef Aout 1712. p. 126. Hist. du Congrès p. 331. Facit huc etiam *Histoire succincte du dernier Parlement de la Grande Bretagne 1713. 8.* & *Les Soupirs de l'Europe à la veüe du Projet de Paix 1712. 12.* vbi singula hæc examinantur. Litteræ vero Belgarum, quibus Angliæ Reginam a Pace separata dehortari conantur, reperiuntur in Merc. Histor. Iuin 1712. p. 662. *Mercure Galant Iuin 1712. p. 271.* Actes & Mem. de la Paix Tom. I. p. 502. Ministerii vero Anglicani artes describuntur in *Rapport du Comité Secret par Robert Walpole.* Hist. du Congrès p. 314.

†††† Promissio iamdum VII. Nouembris 1702. a Gallorum Rege fuerat facta. Postquam autem de pace agi coeptum, Belgii Hispanici provincie Electori cedebantur, concessio desuper diplomate Madridi II. Ianuarii 1712. quod extat sub finem Tomi primi Actos & Memoires de la Paix d' Utrecht. Hoc tamen sub certis saltim conditionibus fuit factum, quæ reperiuntur Tom. II. p. 313. La Clef Ianv. 1713. p. 88.

††††† Post Pacis Preliminaria Hagæ Comitum signata, Imp. iamdum per Commissionis, ut dicitur, Decretum XVIII. Iulii 1709. illud de pace tractanda Statibus in Comitibus significauerat. Repetebatur hoc sub initium Tractatum Traiectensium XI. Martii 1712. Controuersias vero & deliberationes in Comitibus super hoc negotio recensent *Electa Iuris Publici Tom. III. p. 91. & Tom. IV. p. 474.* Prodiit hac in causa *Vnborgreifliches Bedencken über der Concurrentz der Fürsten des Reichs bey der bevorstehenden Abhandlung des Friedens 1709. 4.* quod auctorem adgnoscit Dominum de Rheinbawen. Fabri *Staats-Cantzley* Tom. XIV. p. 860. *Electa Iur. Publ. Tom. III. p. 387.*

†††††† Extat in *Electis Iur. Publ. Tom. III. p. 1051.* Denuo etiam Anglis Belgisque accedentibus. Extant Acta huius renouati foederis in *Staats-Cantzley* Tom. XVIII. cap. VII.

+++++ Quid in hac materia in caussa Circulorum Associatorum factum, exponitur in Fabri *Staats-Cantzley* Tom. XIV. c. VIII. Hi Circuli etiam causas postulationum suorum singulari scripto declarabant, sub titulo : *Discours sur la demande, que les Cercles de l'Empire, compris dans la grande Alliance, ont fait au Congres pour la Paix, touchant la Restitution de ce qui a été cédé à la France par la Paix de Münster & les Traités suivans.* Extat in *Actes & Mem.* Tom. I. p. 244. Nitebantur Circuli isti potissimum verbis fœderis cum Anglis Belgisque conclusi art. VIII. stipulantur sibi, ut inter alia propriis viam Redintegrationis superiorum Imperii Circulorum mediante Restitutione tot ab eis anulsorum Commembris, Ciuitatum terrarumque, in pristinum statum & intra quos ante anulsionem ab Imperio gauisi sunt, cura ratioque habeatur, nullumque medium ad eam obtinendam conducendum mittatur, proptereaque separatos inire tractatus fas non sit, sed ut de pace conueniens tractetur, eaque non aliter nisi obtenta prius, in quantum possibile, Redintegratione supra memoratorum Circulorum omni meliori quo fieri potest & iustiori quam hactenus modo factis superque prospectum fuerit, concludatur. Dilucidius hoc in articulo separato renouato a. 1711. fœderis Nördlingensis explicatur, in quo hæc verba : quandoquidem potissimum associatorum Circulorum belli scopus fuerit, ut pro maiori securitate, diuino fauente Numine, ut armorum associatorum aut futura pace, contra continuas Coronæ Gallicæ pacis transgressiones meliorem obicem & repagulum obtinerent, hucusque ab una quidem parte compertum sit, a Serenissima & Potentissima Magna Britannia Regina, & Dominis vniuersi Belgii Ordinibus Generalibus nihil neglectum fuisse, quod ad obtinendum finem tam salutarem inferuire poterit, ab altera tamen parte videatur, vix talem securitatem obtineri nisi recuperandi anulsæ Imperii (sc. vniuersæ Alsatiæ, Sunigoniæ & Brisgoniæ, nec non trium Episcopatus, Metensis, Tiliensis & Verodunensis, Ducatus quoque Lotharingiæ ratio habeatur. Spondens itaque Domini Fœderati, sese tam ut armorum, quam futura pace pro virili omni cura & opera conaturi, ut prædicti status anulsæ, si possibile sit, Imperio reuiuuntur, & Serenissimus quoque Lotharingiæ Dux equam & conuenientem satisfactionem obtineat. Dum autem Angli horum Circulorum cura plane nulla habita, de pace agerent, singulari scripto de XXX. Decembris 1712. desuper Circuli conquerebantur, quod extat in *Actes & Mem.* Tom. I. p. 423.

+++++ Fabri *Staats-Cantzley* Tom. XV. c. II. *Electa* Iur. Publ. Tom. II. p. 477. Zschackwitz p. 323. In Preliminaribus quidem Pacis art. XIII. insertum : *La Reine de la Grande Bretagne & les Seigneurs Etats Generaux, souuerainant que la clause inserée dans l'article IV. du Traité de Ryswick, touchant la Religion, est contre la tentur de la Paix Vniuerselle, & que conséquemment elle devoit être révoquée, il a trouvé bon que cette affaire soit remise à la Négotiation de la Paix generale.* Hac de caussa etiam Traiecti varii instituti Congressus III. Martii 1712. præserte Bristolienſi Episcopo & Sintzendorſio Comite, *Diurnum Pacis Traiecti* p. 83. & alius VII. Aprilis p. 282. Inter Postulata etiam Anglorum Regina V. Martii 1712. exhibita, erat, ut hæc Clausula aboleretur. *Actes & Mem. de la Paix* Tom. I. p. 213. & prolixius adhuc in postularis Belgarum p. 234. Sic etiam pro Reformatis Silesiæ sollicitabatur *Actes & Mem.* Tom. III. p. 559. & pro Hugonotis Tom. IV. p. 466. Sed quam contrarius fuerit Papa, patet ex litteris illius ad Patrem le Tellier, Regi a confessionibus sacris Tom. I. p. 534. *ainsi que nous vous exhortons par toutes les plus sages expressions de notre amour Paternel, & vous coniuons que vous sollicitiez puissamment, & auant par vos Consuls le Roi Tres Chrétien & ses Ministres, à s'opposer dans vos circonstances pressantes, aux efforts des adversaires des Catholiques, avec vigueur & fermeté; afin que dans*

des susdites Negotiations, il ne se passe rien au préjudice de la Sainte Religion, & de ceux, qui en procurent l'avancement. In pace cum Borussia Rege conclusa art. VI. Galli promittunt: Dominus Rex Christianissimus hanc sibi mentem esse declarat, & prædicta Pax Westphalica tam in sacris quam in profanis facta tutaque permaneat, perinde ac si hic ad verbum inserta esset. Idem dicitur in pace Anglicana art. XXI. Belgica art. XXIII. quæ tamen a Gallis parum fuerunt servata.

* La Clef Sept. 1712. p. 198. Oll. p. 247. Bücher-Cabinet p. XVIII. p. 440. Merc. Hist. Sept. 1712. p. 311. Actes & Mem. de la Paix Tom. II. p. 323. Merc. Ga-lant Sept. 1712. p. 91.

** Hist. du Congrès p. 349. La Clef Sept. 1712. p. 161. Extant renuntiationis litteræ in Actes & Memoires de la Paix d' Utrecht Tom. II. p. 329. 364. sqq. La Clef Janv. 1713. p. 61. Mai p. 314.

*** Hist. du Congrès p. 343.

**** Hist. du Congrès p. 346. Enfin La Reine vouloit terminer la guerre, à quelque prix que ce fut, & pour contraindre les Alliés à la Paix, elle donna non seulement ordre à ce que toutes ses Troupes en Espagne & en Portugal, fussent promptement retirées dans son Royaume mais aussi elle cassa une seule fois trente-deux Regimens de ses Troupes, & fit cesser le travail de tous les Ouvriers surnuméraires, qu' on avoit été obligé d' occuper à Chastam, pendant la Guerre, à la construction des vaisseaux.

***** Caussam sic exponit Hist. du Congrès p. 357. Le Comte de Rechteren un des Deputés au Congrès de la part de la Province de Ober-Yssel, passa en carrosse le 27. de Juillet (jour de la nouvelle de la défaite près de Denain) devant l' Hôtel de Mons. Ménager: quelques Laquais de celui-ci se trouvant à la porte, firent quelques gestes de main, comme s'ils avoient voulu insulter & se moquer des Domestiques & des Laquais du Comte, qui étoient sur le derrière de son carrosse. Quelques jours après le Comte ayant pris dans son carrosse Mons. de Marmont, Plenipotentiaire de la Province de Zelande, passa encore devant l' Hôtel du dit Ministre de France, & les mêmes laquais en firent à peu près autant que la première fois, en moquant des gens du Comte, par des gestes de main & signes de mépris. Acta huc facientia repertiuntur in Actes & Mem. de la Paix Tom. II. p. 262. Electis Iuris Publici Tom. V. p. 3. Bücher-Cabinet p. XVIII. p. 459.

§. XLVIII.

Dum igitur Angli plane a Foederatis discederent, Belgæ Foederati metuentes, ne belli onera, maxime ratione subsidiorum, ad ipsos solos devoluerentur, æque ad pacem adspirabant, sollicitante eosdem Straffordio. * Hic etiam tantum apud eosdem promouit, ut cum Anglis xxix. Januarii 1713. novum de securitate Limitum concluderent Tractatum. ** Lite etiam cum Comite de Rechtern composita, Pacis Tractatus redintegrantur. Imp. licet paci vniuersali haut accederet, se classe destitutum videns, de Catalonia relinquenda atque Italia Neu-

tralitate xiv. Martii 1713. paciscebatur: *** Anglorum classe militem Cæsareum transferente, licet Cataloni bellum adhuc contra Gallos strenue continuarent. Postquam autem Foederati reliqui armistitio subscripsissent; pacis conditiones cum iisdem componebantur, ut, dum solus adhuc superesset Imp. cui cum Gallis non conveniret, hi xi. Aprilis 1713. nova capita proponebant, quibus Galli declarabant, pacem Ryswicensem basem futuram pacis cum Imperio, qua ratione se obligabant ad Brisacum restituendum cum munimento Kehl, solo æquandis munimentis eis Rhenum extructis, Fortalitio etiam Ludouici, relinquendum Imp. Landauium, regnum Neapolitanum, Ducatum Mediolanensem, portus in Statu Præsidiis sitos, Belgium Hispanicum, ita tamen, ut Borussia Regi quidquid in Geldria possideat, una cum præfectura Kessel cedatur, atque pro Vrsina Principe Principatus triginta millium reddituum annuorum. Præter hoc postulabant, ut Coloniensis Elector pleno iure restitueretur, Bavaria Elector singulas terras, excepto Palatinatu superiori una cum nono Electoratu reciperet, omnia damna ipsi illata, & quidquid contra Ilbesheimenses Tractatus **** Imp. ex Monachiensi Præfectura percepisset, compensetur, facta etiam restitutione pretiosorum, machinarum abduatarum & rerum mobilium, Sardinia etiam regnum concedatur. ***** Belgis præsidii ius in arce Leodiensi, urbe & arce Huiensi concedatur, munimenta Bonnæ solo æquentur. Bavaria Electori tantisper Luxemburgensi & Namurcensi provincia gaudeat, usque dum ipsi de singulis fuerit satisfactum. Duci etiam S. Petri ratione Principatus Sabionetz aliarumque prætensionum satisfiat. ***** Licet autem hæc Imp. minus probarentur, reliqui tamen Foederati, Angli, Lusitani, Borussia, Sabaudia Dux, Belgæ eodem die adhuc pacem signabant. ***** Anglis promittitur, Regem successionem Protestantium adgnosceret, nec illis qui eam turbare vellent, unquam auxilium laturum, Galliam cum Hispania nunquam unitam iri, Dunckerckæ munimenta solo æquanda, Sinus & Fretum Hudson, Insula Sancti Christophori, Nova Scotia, Terra Nova Anglis cum libertate commerciorum & servorum, Assiento dicto, ***** relinquuntur in perpetuum possidenda: Sabaudia Duci restitutio terrarum, Vallis Pragelas, cum munimentis Exilles & Fenestrelles aliisque vallibus Pedemonto vicinis, una cum regno Sicilia ceduntur, cessiones a Leopoldo Imp. in Ducatu Mediolanensi factæ confirmantur. Lusitania Regi terræ quædam Americana inter Fluvium A-

mazonum & lapoc conceduntur. Borussæ Regi conceditur pars Geldriæ Hispanicæ, quam copiis ipsius occupatam tenebat, vna cum tractu Kesselano & præfectura Krieckenbec. Confirmatur etiam possessio Principatus Nouicæstri; ita vt Borussorum Rex cedat iuri suo in Principatum Arauionensem, titulo tamen retento. Belgæ vero restituunt Regi Insulas, Ariam, Bethunam, castrum S. Venantii, in cuius vicem Galli restitutionem Belgii Hispanici in fauorem domus Austriacæ pollicentur. ***** Cæsaris vero Legati ante discessum suum publicis scriptis exponebant rationes denegatæ subscriptionis. †

* Hist. du Congrès p. 374.

** Extat in Hist. du Congrès p. 399. Electis Iur. Publ. Tom. V. p. 194.

*** Extat in La Clef Mar 1713. p. 306. Hist. du Congrès p. 407. 450. Electa Iur. Publ. Tom. V. p. 269.

**** Præfectura cuius Monachiensis per Tractatus Ilbesheimenses, quibus Bauaria Imp. cedebatur, Electoris Coniugi pleno iure fuerat relicta, prout supradictum. Sed, cum Bauari conscio Electore nefaria contra Cæsareos consilia fouerent, hi etiam Monachium occupabant xvi. Maii. 1705. eiusdemque ditionis redditibus libere postmodum fruebantur, quorum restitutionem Galli petebant. Cæsar tamen singulari deductione demonstrauit, Bauaros potius dictos infregisse Tractatus, quam ipsum, quæ extat in Electis Tom. V. p. 641. Fabri *Staats-Cantzley* Tom. XXI. p. 681. In pace quidem cum Belgis art. IX. hæc inseruntur: *on est aussi conuenu que l'Electeur de Baviere conseruera la Souueraineté & les reuenus de la Ville & Duché de Luxembourg & de leurs dependances, appartenances, annexes & enclauemens inuqu' à ce qu'il ait esté dedommagé de ses pretensions à l'égard du Tmte d'Ilmersheim: & l'on est conuenu que ce dedommagement sera reglé par les arbitres, dont on conbiendra & du nombre desquels la Reyne de la Grande-Bretagne a consenti d' estre. Et ce reglement se fera par les dits Arbitres le plutôt qu'il sera possible.* His etiam Rastadi instabat Villarsius: verum a Cæsare plane reiciebatur, Vid. *Histor. Rastadt. Friedens* p. 181.

***** Huic etiam Galli instabant, ad idemque Belgas art. IX. obligauerunt. Prodiit hæc in caussa *La Sardaigne Panonymphe de la Paix aux Souuerains de l'Europe à Boulogne* 1714. 8. quo scripto auctor suadet, vt loco Sardinie Cæsar administrationem hereditariam Belgii Hispanici Bauaro cedat. Sed desistebant tandem Galli Rastadi ab hoc postulato.

***** Hist. du Congrès p. 425. Electa Iur. Publ. Tom. V. p. 431.

***** Hist. du Congrès p. 429. Postquam Gallorum articulos Cæsareis legatis propositos exhibuisset, addit: *En pleine foi de ce que ces Articles étoient ceux que le Roi de France proposoit, les Ministres de la Reine d'Angleterre les souscrivirent en les communiquant au Comte de Sinzendorff & à son Collègue, qui ne trouuans pas, que leurs Plein-pouvoirs les authorisassent à les accepter, refuserent d'y donner leur consentement: ce qui n'empêcha pas que les Ministres des Puissances qui étoient conuenus de leurs Traitez particuliers, ne les signassent le même iour. Les Plenipotentiaires de France s'étant troubez à deux heures après midi chez l'Evêque de Bristol (où le Comte de Strafford se rendit aussi) y signèrent les Traitez*

de Paix & de Commerce entre la Grande Bretagne & la France ; & comme les Ministres de Sardaigne y étoient survenus, ils signerent en même temps celui de Son Altesse Royale avec la France. Le Comte de Straffort ayant ce jour là invité à dîner les Ministres des Rois de Portugal & de Prusse, avec ceux des Etats Generaux, & ayant pris avec soi ceux qui se trouvoient chez l'Evêque avec l'Evêque même, tous allerent à l'Hôtel du Comte. Personne ne sçait ni si qui s'étoit passé chez l'Evêque, ni ce qu'on alloit faire chez le Comte. Le Public considère ce repas comme un de ceux que les Ministres avoient coutume de se donner mutuellement chez eux, & personne n'avoit entendu dire que la Paix fut si prête à être signée. Cependant elle le fut par ceux qui s'étoient trouvez chez l'Evêque de Bristol & par les autres après le dîner chez le Comte de Straffort. Les Portugais la signerent sur les 8. heures du soir & les Ministres du Roi de Prusse à 11. heures. Mais comme ceux des Etats Generaux avoient à collationner deux Traitez fort longs & étendus sçavoir celui de Paix & celui de Commerce, leur signature ne se fit qu'à 2. heures après minuit dans le même lieu.

***** Quid Affiento naret, plenius exponitur in Bücher-Cabinet p.XIV. p. 612.

***** Singula hæc Pacis Instrumenta reperiuntur in Actes & Memoires Touchant la Paix d' Utrecht Tom. IV. Elect. Iur. Publ. Tom. V. pag. 355. 605. 697. 819. Fabri Stati. Cantzley Tom. XXII. c. XII.

† Extat enim Deduction des raisons, pour lesquelles S. M. I. ne pouvoit point souscrire à cette Paix, & des preindices qu'elle Lui causoit, & quidem sub forma litterarum Eugenii Principis ad Ministrum Status Anglicanum; cuius contenta breuiter exhibentur in Hist. du Congrès p. 439. Potissimum autem hæ rationes in eo constabant, quod Pax ista Traiectensis magno foederi sit contraria, in cuius art. II. hæc verba : Sacra Sua Cesarea Maiestas, Sacra Regia Maiestas Magna Britannia & Domini Ordines Generales cum nulla res ipsi magis cordi sit, quam Pax & tranquillitas generalis totius Europa, indicauerunt, ad eam stabilendam nihil efficacius futurum quam procurando Cesarea Sua Maiestati, ratione præsentis sue in Successionem Hispanicam, satisfactionem equam & rationi convenientem, & ut Rex Magna Britannia & Domini Ordines Generales securitatem particularem & sufficientem, pro Regni, Prouinciis, ditionibus suis, & pro navigatione & commercio subditorum suorum adipiscantur. & art. VIII. neutri partium fas sit bello semel suscepto de pace cum hoste tractare, nisi coniunctim & communicatis consiliis cum altera parte, nec pax ineatur nisi adepta prius pro Cesarea sua Maiestate satisfactione equa & rationi conveniente, & pro Regia sua Maiestate Magna Britannia & Dominis Ordinibus Generalibus securitate particulari Regnorum, Prouinciarum, ditionum, Navigationis & Commercio suorum. Contraria ista erat Præliminaribus Pacis, promissis Regine coram Parlamento sæpius iteratis, se a bello non cessaturam, usque dum Hispania atque India in domum Austriacam fuerint translata, & quod pacis condiciones plane sint exorbitantes. Vid. etiam Plan des Vrechtsichen parforce Friedens in Electis Iuris Publ. Tom. V. p. 186.

§. XLIX.

Bellum igitur in Germania continuabatur ; dum Cæsar copiis ex Hispania atque Italia educatis, milite Germano suffultus, exercitum, Eugenio

genio Duce, ad Rhenum mitteret, decreto etiam in Comitibus quatuor Myriadum (*Millionen*) auxilio. * Ast Galli copiis longe superiores xxiv. Iunii Landavium licet novis munimentis instructum, gubernante illud Alexandro Würtembergico, obsident, qui, licet urbem strenue defenderet, demum xx. Augusti ad deditionem fuit compulsus. ** Exeunte Augusto nova ab Imp. contra Gallos, Bauarum & Coloniensem publicabatur belli declaratio. *** Villarsius vero Gallorum Dux, postquam Rhenum transisset, improviso Germanorum aggeres Friburgo praeclusos & a Vaubonno defensos perumpit, **** Friburgum xvi. Septembris obsidet, idemque per Harschium strenue defensum cum arcibus suis xvi. Novembris capit. ***** Et licet Eugenius utrique oppido subuenire vellet, illud tamen, dum copiis longe esset inferior, equitatu potius praevaleret, & submissa a Germaniae Principibus copia ad nutum ipsius haut agerent, illud tentare non fuit ausus. *****

* *Electa Iuris Publici Tom. V. p. 876. Fabri Staats - Cantzelley Tom. XXI. cap. X. Tom. XXII. cap. XI.*

** *La Clef Août 1713. p. 105. Sept. 177. Oct. p. 261. Hist. du Congrès p. 465.*

*** *La Clef Nov. 1713. p. 303. Electa Iur. Publ. Tom. V. p. 836.*

**** *La Clef Nov. 1713. p. 339.*

***** *La Clef Nov. 1713. p. 345. Dec. p. 383. Janv. 1714. p. 45.*

***** *Status hic exercitus Germanici probe describitur in Hist. du Congrès p. 465.*

Il y auroit peut-être de quoi s'étonner de ce que le Prince Eugène ne tenta point le secours ni de l'une ni de l'autre place, si on ne savoit, qu'il étoit non-seulement de beaucoup inférieur en monde au Maréchal, mais aussi qu'une grande partie de la Cavalerie de quelques Princes d'Allemagne ne put ou ne voulut point agir de concert avec le reste de l'Armée, suivant son ordre contraire de leurs Maîtres qui pour prix de leur secours avoit prétendu à S. M. Imp. des graces qu'elle ne crut pas leur devoir accorder. C'est le destin de ce grand Corps de l'Empire d'ailleurs si redoutable, d'être desuni & brillé dans les besoins les plus pressans, par des intérêts & des vues différentes de ses Membres, qui souvent à contre-sens se prévalant de leur indépendance & immunité particulière, font les difficultés à fournir leur contingent, & retardent ainsi le bien & l'intérêt public. Je ne dis rien des ordres que les Troupes particulièrement celles des Cercles, reçoivent souvent immédiatement, de ne se point laisser separer, ou de ne point avancer au delà de tel ou tel District, quelque besoin ou quelle convenance qu'il y ait, d'agir autrement. Un tel ménage rompt ou retarde souvent les mesures des Generaux, ou grand préjudice de la Cause commune.

§. L.

Licet autem continuatio belli in Comitibus, exeunte anno 1713. iamdum, ad eandemque Quinque Myriades xxii. Decembris denuo fuissent decreta, * Gallus tamen æque ac Imperator ad pacem adspirabant. Iste

Iste modo per Papam, modo Moguntino & Palatino noua capita proponebat pacis in Imperio incunda; Tandem obstetricante Piazza Cardinale ** & Hundheimio Barone, post varios ipsius cum Gallis, Metis atque Argentorati institutos congressus, Rastadi xxvi. Nouembris 1713. conuenerunt Eugenius Princeps & Dux de Villars. *** Difficiles sub initium videbantur Pacis Tractatus, dum Galli non solum de Hispaniæ successione omnem causam definiri vellent, sed etiam præter Landanium & Ludouici Fortalitium, quæ tamen Traiecti Imp. concesserant, postularent, vt Bauariæ Elector non solum in integrum restitueretur, sed etiam damna illata resarcirentur, Brisaci munimenta solo æquarentur: Præfectura Germersheim & Seltz Gallis cederetur: cessio Sicilia Sabaudia Duci facta, confirmaretur. Dum autem, Eugenius hæc concedere nollet, **** iam in eo erat, vt pacis Tractatus abrumperentur. Conuenerat equidem inter vtrosque de certo Proiecto, ***** quod tamen Gallorum Rex reiciebat. Dum interim Eugenius Princeps Stutgardiam, Villarsius Argentoratum secederet, Rege tandem Cæsaris condiciones adprobante, Rastadi iterum conuenerunt, ibidemque pacis Instrumentum plane adornabant, cuius articuli quidam separati vi. Martii, ipsum vero Instrumentum vii. inter horam tertiam & quartam matutinam fuit subscriptum. ***** Constat illud XXXVII. Articulis, & quidem fundamenti loco ponuntur pax Westphalica, Nouiomagensis & Ryswicensis. Hinc Brisacum & Friburgum vna cum munimento Kehl, castrum etiam Bitsch & Homburg restituntur, munimenta Gallorum cis Rhenum destrui promittuntur, Landanium vero cum pagis Nusdorf, Dannheim & Queichheim Gallis relinquuntur. Consentit Rex Gallia in nouum Electoratum. Promittitur restitutio Bauariæ & Coloniensis Electoris pleno iure, cum omnibus mobilibus & pretiosis ipsi ablatis. In Bonna Imperio sit ius præsidii. Imp. promittitur restitutio Belgii Hispanici, vna cum Menena & Tornaco, ita tamen, vt quæ Borussia Regi per pacem Traiectensem fuerint cessata, penes ipsum maneant. Conceduntur Imp. Regnum Neapolitanum, & Sardinia vna cum vrbibus & portibus in Statu Præsidii sitis. Hæc autem condiciones per pacem Generalem in loco medio confirmari debeant, atque ab Imperio adprobari. Adiecti sunt tres Articuli separati, quorum primus Titulos Imp. Hispanicos concernit, quod exinde nullum alteri præiudicium possit accedere. Alter idioma Gallicum, quod contra morem alias receptum neque hoc in præiudicium possit adduci.

Ter.

Tertio loca Generalis Pacis decernuntur Schaffhusa, Bada Ergowiz & Frauentolda, optione Gallorum Regi relicta. *****

* Extat Decretum Comitiale, Augustæ Vindelicorum XXII. Decembris 1713. in Fabri Staats-Cantzellei Tom. XXII. p. 588.

** La Clef Janv. 1714. on prétend que cette negotiation fut menagée par Mr. le Cardinal Piazza, par ordre du Pape, qui comme Pere commun souhaitoit de voir la Paix rétablie entre les Princes Chrétiens.

*** Quid Rastatti actum, exponitur in La Clef Janv. 1714. p. 52. Febr. 1714. p. 127. Electis Iuris Publici Tom. I. p. 29. Hist. Rastadt. Friedens p. 23. Hist. du Congrès p. 468. ce fut après la prise de Fribourg & sur la fin du mois de Novembre, que le Baron de Hundheim Ministre de S. A. E. Palatine & Mons. de la Houffaye Intendant de l'Alsace, après quelques pourparles & après quelques allées & venues auprès des Generaux des deux Armées le Prince Eugène & le Maréchal de Villars, avoient fait si bien, que ceux-ci se rendirent tous deux en même tems à Rastadt (Château ou lieu de l'ancienne Residence des Princes de Bade) où ils commencerent à conferer sur les moyens de la faire la Paix.

**** Patet hoc ex litteris Eugenii Principis ad Löwensteinium Principem, Cæsaris in Comitibus Commissarium, in Hist. Rastadt. Friedens p. 29. & ad Circulos associatos p. 30. Hist. du Congrès p. 469. Le Prince Eugène insistoit sur ce qu'on cedât à l'Empereur non-seulement tout ce qu'on lui avoit offert dans les Conférences d'Utrecht, mais encore d'autres choses qui étoient de sa convenance & nécessaires pour la sûreté de l'Empire. Le Maréchal au contraire vouloit rabatre beaucoup des premières propositions sous le nom de nouvelles conquêtes, qu'il avoit fait, & en dedommagement des dépenses que le Roi T.C. auroit dû faire dans la poursuite de la guerre. Hist. Rastadt. Friedens p. 63. 124.

***** Exhibetur illud in Hist. Rastadt. Friedens p. 52.

***** Hist. Rastadt. Friedens p. 39. La Clef Avril 1714. p. 267. Mai p. 342.

***** Extat Instrumentum Integrum in Historie Rastadt. Friedens p. 140. Electis Iuris Publici Tom. VI. pag. 319. La Clef Juin 1714. p. 399. Fabri Staats-Cantzellei Tom. XXII. c. XIII.

§. LI.

Dum vero secundum Imperii leges, ad pacem ineundam, huius etiam Consensus esset necessarius, de eodemque procurando Cæsar promississet, Cæsar pacem hanc conclusam per Commissionis Decretum, cum Imperii Statibus xxiv. Martii 1714. communicat, * vrgentem necessitatem adlegans, quod tempore tam brevi, Imperii consensus non fuerit requisitus, nihil tamen sine consilio & consensu Moguntini atque Statuum potentiorum, qui legatos suos Viennæ haberent, fuisse actum. Interim dum hæc in exemplum non sint trahenda, postulat ab Imperii Statibus, ut vel Imp. Pacis negotium in Conventu uniuersali Badæ instituendo nomine Imperii committant, vel decretam iamdum Im-

perii deputationem ad locum istum mittant. Catholici equidem Status Imp. integrum Pacis negotium committendum esse arbitrabantur; Evangelici vero per Votum Commune, a Magdeburgico prolatum, decretam iamdum Deputationem Imperii adornari malebant, insimul explicationem Articuli tertii ad abolendam potissimum clausulam quarti articuli Pacis Ryswicensis, petebant. Postquam autem xxi. Aprilis causa hæc in Principum Collegio denuo fuisset agitata, Evangelici Principes consentiebant equidem, ut Imp. pacis negotium committeretur, ita tamen, ut rationem habeat explicationis dicti tertii Articuli secundum Pacem Westphalicam, ad abolendam clausulam quarti articuli Pacis Ryswicensis. Factum de eo xxiii. Aprilis placitum Imperii, cui non solum hæc Evangelicorum postulata inferebantur, sed etiam, ut Cæsar resarcitionem damnorum a Gallis post pacem Rastadtensem illatorum, peteret. Nouo igitur iv. Maii 1714. facto placito, negotium Pacis Imp. quidem libere committitur, ista tamen bina Capita per Postscriptum fuerunt adiecta. Hoc igitur Imperii mandato munitus solus Cæsar, cum Gallis per legatos Badæ egit. ** Fit x. Iunii Congressus initium. Plures equidem Europæ Status eo legatos suos mittebant, qui tamen ad Congressus non admittebantur, præter Bauariæ & Colonienſis Electorum Commissarios, qui tamen legati dignitate sub initium non gaudebant. Evangelici quoque abolitionem dictæ clausulæ quartæ frustra petebant. Aduenantibus tandem Badam Eugenio Principe & Villarsio, etiam hæc Pax Badensis vii. Septembris 1714. subſignatur Rastadtensi conformis, nisi quod Colonienſis atque Bauari restitutio plenius fuisset declarata. ***

* Extrat illud in Hist. Rastadt. Friedens p. 41.

** Acta in Comitibus exhibentur in Discours von Reichs-Deputationen zu Friedeſchlüssen p. 47. Fabri Staats-Cantzelley Tom. XXIII. c. IX. XV.

*** Breuem huius Pacis historiam exhibet Hist. du Congrès de la Paix d' Utrecht p. 476. his verbis : les Conférences commencèrent en effet le 10. de Juin entre les Plénipotentiaires de la part de Sa Mai. Imp. les Comtes de Gort & de Seilern, & le Comte de Luc & Mons. de St. Contest, Plénipotentiaires de France. Comme on avoit long temps attendu ces Ministres car il falut avoir la Ratification de ce qui avoit été conclu à Rastadt, il s'en trouva beaucoup d' autres dès le commencement des Conférences, qui n' ayant pu obtenir à Utrecht ni à Rastadt, qu' on mît les intérêts de leurs Maîtres sur le tapis, venoient insister sur la même chose. Cependant ils n' eurent point lieu d' être plus satisfaits à Bade, qu'ils avoient été ailleurs : ils n' y firent que perdre leurs pas & peine. Ces Ministres étoient ceux du Pape, du Duc de Lorraine & de quelques Princes d' Italie, des prétensions desquels on parlera ci après Le Baron de Ministre de l' Electeur de Cologne, & le Bar. de Maltrecht de la part

La part de celui de Baviere ne furent admis au Congrès de Bade, non plus que les précédens, & encore moins le Comte Brette qui venoit de la part du Roi Philippe. Ce Ministre se tint toujours incognito, pour des raisons qu'il n'est pas difficile de deviner. Ces Messieurs ayant cependant toute liberté de traiter avec les Plenipotentiaires de France, le défaut de leurs personnes dans les Conférences Gener. ne retarda point la Négociation, laquelle dura près de trois mois entiers en bien d'altercations & de disputes : non-obstant qu'on eût renvoyé quantité de matieres qui s'étoient présentées au Congrès, pour y être traitées. Quoique, la Reine d'Angleterre eût résolu, aussi bien que d'autres Puissances d'envoyer pareillement des Ministres à Bade, & que même le bruit eût couru que le Comte de Strafford qui étoit à Vienne, s'y rendroit de la part de cette Princesse. Cependant comme l'Empereur avoit fait connoître, qu'il ne souhaitoit nullement, que ses différens avec la France fussent traités par d'autres mains, que par celles de ses propres Ministres, cet envoi n'eut point de lieu, non plus que celui d'autres Ministres qui devoient venir de la part de la Suede, de la Hollande, de Sardaigne & d'autres puissances qui faisoient état d'envoyer pareillement leurs Ministres à Bade.

§. LII.

Pace hac licet conclusa, dum pro Catalonis, licet Rastadi non solum, * sed etiam Belgæ instarent, & libertatem impetrare non possent, hi tamen in proposito nihilominus constantes, post Casareorum ex Catalonia discessum, auctore potissimum Episcopo Barcellonensi, & Neboth Tribuno Collegium Deputationis formant, quod Prouinciæ Regimen gerat. Ab hoc Barcellona aliaque arces præsidio firmantur, defensio contra Gallorum Hispanorumque insultus paratur. ** Varia equidem Galli tentabant pro Catalonis ad obsequium Philippi reducendis, ipsi tamen sine restitutione atque confirmatione iurium ac privilegiorum suorum hoc constantissime denegabant. Quod cum Galli recusarent, atque aditus omnes ad Barcellonam per menses aliquot præclusissent, tandem Maio mense vrbs obsidione fuit cincta. *** Multam autem in vrbe hac defendenda fortitudinis famam ciues fuerunt adepti, ipso clero populum non solum ad resistendum inuitante, sed etiam inter milites fortissime dimicante. **** Ast, post quadrimestrem obsidionem, eandemque durissimam, omni auxilio destituti, xii. Septembris a. 1714. urbem Gallis victoribus, qui muros iamdum ad saltu occupauerant, dedunt, vitæ saltim & bonorum libertatem paciscentes. ***** Maiorca supererat, quæ Gallorum primum arma eludebat, ad defensionem æque fortem parata, sed insequentis anno, astu magis & proditione, quam armis Gallorum fuit occupata. *****

* Patet hoc ex primo Pacis Rastadtienſis Proiecto art. XVIII. in Histor. Rastadt. Friedens pag. 72.

** La Clef *Abril* 1713. p. 298. *Mai* p. 306.

*** La Clef *Juillet* 1714. p. 24. *Août* p. 88.

**** La Clef *Sept.* p. 151.

***** La Clef *Nov.* p. 307. *Zustand von Europa* 5. *Quart.* p. 710.

***** La Clef *Mars* 1715. p. 174. *Juin* p. 410. Quid super pacis ratificatione in Comitibus fuerit actum, exponitur in Fabri *Staats-Cantzellen* Tom. XXIV. c. X.

§. LIII.

Ultimum adhuc bellum superest, apud Germanos in Holsatia & Pomerania gestum. Postquam enim Fridericus IV. Daniae Rex ex Italia redux factus, xxvi. Maii 1709. Dresdam aduentasset, festiuos inter adparatus, ludorumque solennia, de bello restaurando consultabatur, * ipso & Augusto postmodum cum Borussiae Rege Potsdami conuenientibus. ** Renouato igitur foedere, Polonorum Rex Augustus non solum Augusto mense 1709. Poloniam iterum intrat, *** causis suis publico scripto expositis, **** sed etiam Daniae Rex Scaniam inuadit, licet postquam ad Helsingburgum insigni clade Dani fuissent adfecti, inde iterum reiectus fuerit. ***** Dum autem Sueci in exercitum Neutralitatis consentire nollent, ***** mortuo anno 1711. Iosepho, Augustus Foederatorum copiis suffultus, Suecorum in Germania provincias inuadit, idemque sui iuris esse, publicis scriptis proponebat, ut tanquam Imperii Vicarius securitati Circuli Saxoniae Inferioris prospiceret. ***** Primus impetus Augusto mense factus fuit in Pomeraniam, & postquam Sueci Damgartum, ubi Danos a Rebnitiae amnis traiectu retinere cogitabant, relinquere fuissent coacti, reliquam Pomeraniam, Stettino atque Stralsunda excepta, deserebant. † Accedebat Danis & Saxonibus, † foedere Russorum miles, exhibita desuper in Comitibus declaratione. † Hi insimul Stralsundam xxvi. Septembris 1711. obsident, Penamundam capiunt, insulam Vsedom a Suecis relictam occupant. Verum deficiente belli adparatu, Dückerö se intra munimenta Stralsundae praedicta, strenue defendente, vrbs ista xvii. Ianuarii 1712. relinquitur. †† Præter Pomeraniam, belli quoque theatrum in Megapolitanis terris aperiatur, Danis Wismariam arctius includentibus. Exinde Sueci v. Decembris 1711. in Danorum castra infeliciter erumpentes, clade fuerunt adfecti, ut ex tribus millibus pauciores Wismariam reuerterentur, Danis eosdem ad portas usque persequentibus. ††† Et licet Wismaria post hanc cladem ignitis globulis infestaretur, exiguo tamen damno illato, †††† Megapolitanas inter hæc terras variis incursionibus, exactio-

nibus

nibus & militari transitu Sueci æque ac Foederati vexabant, desuper Du-
ce in Comitibus diuersis scriptis conquerente, sed exiguo cum fru-
ctu, †††††

* La Clef *Julius* 1709. p. 40. *Oct.* p. 305.

** La Clef *April* p. 148.

*** Manifestum Dresdæ publicatum fuit VIII. Augusti 1709. Singulari etiam li-
bello, qui Gallico sermone prodiit, factum hoc pro legitimo declaratur La Clef *Octobr.*
1709. pag. 311.

**** Extat Manifestum hoc in *Histor. Einleitung zu dem Nordischen Krieg* p. 212.
Electa Iuris Publici Tom. I. p. 1101. cui accesserunt *Vnvorgriffliche Gedanken eines Schwed-*
ischen Unterthanen über das jüngst heraus gegebene Danische Manifest, 1710. 4. cuius teno-
rem exhibent Electa Iuris Publici Tom. II. p. 37. La Clef *Janv.* 1710. p. 48. Lettr. *Histor.*
Nov. 1709. p. 599.

***** Quid in Scania gestum, exponitur in *Histor. Einleitung zu dem Nordischen*
Krieg exeunte, La Clef *Janv.* 1710. p. 55. *Mars* p. 181. *Mai* p. 318.

***** *Vide supra §. XXX.*

***** Extat Manifestum in *Histor. Nachricht vom Nord. Krieg* p. I. p. 21. sqq.
Aulanders Relation vom König von Schweden p. I. p. 139. Adiecta sunt Manifesta Danicæ
Regis & Russorum Monarchæ. Electa Iur. Publ. Tom. III. p. 987. Lettr. *Histor.* Dec. 1709.
pag. 716.

† La Clef *Octobr.* 1711. p. 271.

†† Extat hæc declaratio in Electis Iur. Publ. Tom. II. p. 29. Tom. III. pag. 980.
Histor. Nachricht vom Nord. Krieg p. I. p. 58. hac potissimum ratione vitur Russorum Mo-
narcha, quod Suecorum Rex Neutralitatis Tractatibus subscribere nolisset.

††† Aulander p. I. p. 159. 174. La Clef *Nov.* 1711. p. 348. Dec. p. 406. *Febr.* 1712.
p. 119. *Mars* p. 191.

†††† *Nachricht vom Nord. Krieg* p. I. p. 120. Aulander p. I. p. 165.

††††† Aulander p. I. p. 170.

††††† Varia Acta scripta in Comitibus exhibita reperiuntur in Electis Iuris Publici
Tom. II. p. 423. Tom. IV. p. 915. *Contin. I. Histor. des Nord. Krieges* p. 48. sqq. *Fabri*
Staats-Cantzley Tom. VI. c. V. Tom. XX. c. II. III. Tom. XXI. c. V. VI. VII. Tom. XXII.
c. VIII. Tom. XXIII. c. V. Tom. XXIV. c. VII.

§. LIV.

Insequens annus 1712. deficiente belli adparatu, accedentibus in-
ter Foederatos dissidiis, sine singulari apud Pomeranos facto agebatur.
In Rugiam equidem insulam xx. Augusti Foederatorum, ipso Rege Augusto
& Russorum Monarcha præsentē, copiarum traducebantur, quos tamen
Steinbockius reiciebat, ut nauibus se imponere iterum cogerentur. *
Augusto mense Stada obsidione cincta, atque fame pesteque pressa viri
Septembris deditione fuit capta. ** Ducatus inde Bremensis terris oc-
cupatis, subditi in verba Danorum Regis iurare fuerunt coacti, quem
postea Hannouerano Electori, solutis sexcentis Ioachimicorum millibus,

cessit. Steinbockius tamen, nouis ex Suecia subsidiiis firmatus, perruptis Saxonum munimentis, ad Rebnitiam amnem extructis, Megapolitanas terras inuadebat Danosque eo adigebat, vt Rostochium, castraque ad Wismariam relinquere cogerentur, *** & publice proposito scripto, **** quasi in Poloniam transire vellet, Danos securos reddens, tanto magis, quod factis ad quindecim dies induciis pacem prae se ferebat. ***** Ast, finitis iisdem, Danos xx. Decembris 1712. Saxonum licet auxiliis firmatos, ad Megapolitani tractus urbem Gadebusch subito adoriebatur, insigni potitus victoria, tribus Danorum millibus occisis, quatuor millibus captis. ***** Hac vt vteretur Steinbockius, Trauam transibat, in regiam Holsatiam cum exercitu Suecico irrum-pens, ***** Altonauiam Hamburgo vicinam, Danorum horreum, ix. Ianuarii 1713. malo exemplo, incendio deleri iubens, quod dum alii detestarentur, Steinbockius variis litteris excusare conabatur. ***** Eliget Steinbockius illud potissimum in animo haberet, vt, postquam exercitui suo de pecunia & equis ex Holsatia prospexisset, fatale tamen ipsi fuit vltcrius in Holsatiam perrexisse, quam grauitur exactionibus nimium vexabat. Postquam enim Foederati Russorum milite essent firmati, pedetentim Suecos sequebantur, atque Eidoram transientes, Fridrichstad-tum occupant, inde Suecos in campis primum Gardingensibus, & postquam Christiano Augusto Holsatiae Administratore, Holsatisque fauentibus, in Tönningam urbem fuissent recepti, in eodem includebant, † atque deficientibus victus necessariis ad incitas redigebant, vt tandem dum vrbs obsidione cingeretur, xvi. Maii 1713. se dedere cogerentur. †† Holsatis quidem vrbs fuit relicta, sed arctius a Danis cincta, quae, cum victus necessariis destitueretur, Holsati omnem adhibebant operam qua ratione ex Belgio eadem adueherent, ast, Danis omnes vias praecludentibus, tandem vii. Februarii 1714. ad deditionem fuit coacta, & post aliquot menses munimentis destituta. ††† Tönninga igitur in Danorum potestatem redacta, omnem postea Holsatiam vna cum Eut-nensi Episcopatu occupabat Danorum Rex, maxime quod Holsatorum ope Tönninga Suecis fuerit aperta, licet de eo restituendo, in Comitibus, & apud plerosque Europae Status potentiores varie laboraret Holsatiae Administrator. †††† Sola supererat insula Heiligland, quam etiam, postquam per aliquot menses fuisset cincta, Dani demum capiunt. ††††

* La Clef N^o. 1712. p. 349. Dec. p. 411. Aulander p. 192.

** La Clef O^u. 1712. p. 273. N^o. p. 345. Nachrichten vom Nord. Krieg p. I. p. 169.

Aulander p. 169.

*** La Clef Janb. 1713. p. 6. Aulander p. 194.

**** Extat illud in Nachricht vom Nord. Krieg p. I. p. 174.

***** La Clef Janb. 1713. p. 57. Aulander p. 199.

***** La Clef Febr. 1713. p. 122. 123. Nachricht vom Nord. Krieg p. I. p. 195. Aulander p. 203.

***** La Clef Febr. 1713. p. 126.

***** La Clef Febr. 1713. p. 126. 155. Aulander p. 206. Scripta hac in parte extant in Electis Iuris Publici Tom. V. p. 71. 128.

† La Clef Avril 1713. p. 256. Mai p. 340. Aulander p. 223.

†† La Clef Juillet 1713. p. 52. Aulander p. I. p. 229.

††† Hist. Nachricht vom Nord. Krieg p. 339. sqq. Contin. I. p. 248. Aulander p. I. pag. 270.

†††† Sub initium equidem omnem a se culpam Holsati auertere conabantur : at Dani ex scriptis, quæ in vrbe occupata fuerunt reperta, contrarium demonstrabant. Extat de eo *Vfabrhaſſte und gründliche Nachricht von demjenigen, ſo vor und nach der am 14. Febr. 1713. beſchehenen Einraumung der Veſtung Tønningen an den Königl. Schwediſchen Feld-Marschall ſich zugetragen.* A parte Holsatorum vero extat scriptum : *ſuccinète Deduction das Seine Königl. Maieſtät von Dennemarch des Hochfürſt. Hauſes Gottorf Aggreſſor ſeyn, 1714. 4.* Cui tamen ſingulari ſcripto Dani respondent. Vid. etiam Contin. I. *Hiſt. des Nord. Kriegen* p. 160. vbi vtriusque partis ſcripta reperiuntur. Fabri Staats-Cantzellei Tom. XXII. c. II. Tom. XXIII. c. IV. VI. Tom. XXIV. c. IX.

†††† Aulander p. I. p. 272.

§. LV.

Rebus ſic in Holsatia compositis, in Pomeraniam pergebant Foederati, hanc ſibi ſubiicere, Suecosque e Germania eiicere cupientes. Stettinum eorum impetum primum experiebatur, quod Iulio menſe 1713. obſidione cingebant, & vel tertia vrbis parte per ignitos globulos conſumta, tandem conuenit, vt Suecis, vrbe relicta, ſecurus tranſitus pateret Stralsundam, præſidium Boruſſicum & Holsaticum imponeretur, his conditionibus, vt poſtquam Ruſſis ſumptus eſſent ſoluti, quos in obſidionem impenderunt, Boruſſorum Rex vna cum Holsatiæ Adminiſtratore, urbem tanquam ſequeſtri, durante bello tenerent, pace vero firmata, poſtquam ipsis fuerit ſatiſfactum, reſtituerent, hac autem conditione adiecta, ne Sueci ex Pomerania in Poloniam tranſirent, idque ſi tentarant, a Boruſſico milite impedirentur, ideoque etiam integrum Tractum a Viadro vsque ad Panim ad pacem vsque tanquam Sequeſtri tenerent. Foederati e contrario ex Pomerania abitum pacifcebantur. Solutis igitur Ruſſis pro ſumptibus in hanc expeditionem quadringentis Ioachimicorum millibus, tradita vrbs fuit iv. Octobris 1713. ipſo Boruſſorum Rege in illam aduentante. Eadem ratione de Wiſmaria atque Stralsunda ſequeſtris tradenda agebatur, Suecis tamen hoc plane deenegantibus.*

* La

* La Clef *Novemb.* 1713. p. 349. *Decemb.* 1713. p. 425. Contin. I. Nord. Krieger p. 128. Aulander p. I. p. 253. Recessus ideo inter Borussia Regem & Administratorem Holfaticum de sequestratione Pomeranica initus, una cum variis scriptis extat in *Electis Iuris Publici Tom. VI. p. 375. 441. Tom. VIII. p. 4.*

§. LVI.

Anno 1714. cessabant Foederatorum arma in Pomerania; Imp. vero in Comitibus & per legatos suos hoc potissimum agebat, ut partes litigantes inuicem componeret. Communi etiam Imperii consensu de pace agebatur, Suecis non nisi ægre legatos suos Brunsvicum mittentibus. Post varia impedimenta demum xvii. Martii 1714. Congressus initium, sed, dum Sueci omnia, quæ ipsis ablata, vellent restitui, sine fructu fuerunt consultationes. * Suecorum vero Monarcha, ut collapsas res restitueret, xxii. Nouembris improvise, ex Bendera, ubi per quinquennium hæserat, Stralsundæ magno cum subditorum gaudio aduenit. ** Instuebantur equidem cum Schlippenbachio Comite Borussia Regis legato de restituendo Stettino tractationes, ast sine effectu. Offerebant Sueci, Hassiæ Landgravi interuentu, quadringenta Ioachimicorum milia atque his solutis, Stettinum reddi postulabant. Dum vero Sueci reliquas condiciones non adprobarent, nihil actum, Borussia Rege instante, vi pacti se ad retinendum Stettinum ad pacem usque teneri. ***

* La Clef *Mars* 1713. p. 201. Quid inter Foederatos in hoc congressu actum, proponitur in *Electis Iuris Publici Tom. V. p. 211.*

** Aulander p. I. p. 280.

*** Aulander p. I. p. 283. *Electa Iur. Publici Tom. VI. p. 35.*

§. LVII.

Dum vero pacis Tractatus parum proficerent, Suecorum Rex non solum ad bellum magis magisque se præparabat, Stralsundam novis operibus & aggeribus circumductis muniabat, sed etiam Foederati illud audebant, ut Suecos ex omni eiicerent Germania. Dani interim xxiii. Aprilis 1715. nauali proelio ad Fridrichsort victores, multis Suecorum nauibus captis & submersis. * Concluse autem inter Polonorum, Danorum, Borussia & Russia Reges foedere, Suecorum Rege Stettinensi Tractatu teneri nolente, Foederati aperto Marte Pomeraniam ingrediuntur, facto interim xxiii. Maii 1715. Circuli Westphalici decreto pro defensione terrarum Cluensium. ** Primus a Suecorum parte impetus, qui Aprili mense Borussia ex insula Usedom & castro Penamundæ eiiciunt, quo facto, ipse Borussia Rex, publicato Manifesto, litteris etiam ad Imp. scriptis hostiliter contra Suecos agit, Holfatorum milites

in vrbe Stettino captiuos facit, hanc urbem sibi vindicat : cui Saxonica & Danica copiae se iungunt. **** Dum interim Suecorum Rex pedem retro figit, atque intra munimenta, Sundæ vrbi præducta se includit. Et licet Gallorum legatus Croissius compositionem tentaret, Suecis tamen hic magis fauebat, quam Foederatis. ***** Hinc, dum Foederati Stralsundam obsiderent, Sueci ab xviii. Iulii ad xxiv. Danorum classem minorem inter Rugiam insulam & terram continentem adgrediuntur, eandemque plane euertere conantur : Schstedtius tamen classis Danicæ præfectus, eorum conatus eludebat, dum Sueci maioribus suis navibus Danicas attingere haut valerent, easdem tamen globis ignitis varie infestantes arctius includunt. ***** Liberatur tandem Danorum classis, occupato Wolgasto vrbe & arce, quam Suecis, licet ipso Rege præsentente, acerrime resistentibus, xxxi. Iulii insula Vsedom sequebatur, ex qua Sueci per piratas suos Foederatorum com meatum hucusque impediuerant. ***** Et licet Sueci intra Penamundæ castrum se conicerent, ipsumque adhuc strenue defenderent, illud tamen xxii. Augusti ad deditionem fuit compulsus, ***** dum interim viii. Augusti utræque classes maiores inter Iasmuth & Perth proelio nauali decernerent, quo proelio Dani equidem victoriam, non sine clade tamen fuerunt adepti, ita, vt Suecorum classis Carlseronam, Danorum Hafniam rediret. † Schstedtius igitur cum classe minori Suecorum piratas inter Rudenam & Rugiam in mari *das Nieuwe Diep* dicto, hærentes fugat, atque Suecos in Rudena insula includit. †† Accedebat demum Foederatis Georgius Ludouicus, tanquam Elector Hannoueranus, inito cum Danis pacto, quo ipsi Bremensis ceditur Ducatus. ††† Tandem vero aduentante denuo Danorum classe maiore, †††† xv. Nouembris prope pagum Strehsoh ad Rugiam insulam adpellunt Foederati, loco Suecorum milite haut munito. Et licet Suecorum Monarcha matutino tempore sequenti Foederatos adoriretur, cum suorum tamen clade fuit repulsus, vt vix Stralsundam elaberetur. Quidquid Suecorum in insula adhuc erat reliqui, victorum arbitrio xviii. Nouembris se submittit. ††††† Rugia occupata, Rudenam insulam Sueci relinquunt a Foederatis statim occupatam. †††††† Antea iamdum Suecorum munimenta extra urbem per Saxonum præfectum militarem Wackerbarthium v. Nouembris in pro viso occupantur, multis Suecorum factis captiuis, & fere cum fugientibus portas Foederati intrassent, in tempore adhuc reclusas. †††††† Hinc postquam exteriora vrbis munimenta Decembri mense adfultu fuissent capta, ††††††† Suecorum Rex amplius se securum haut sentiens, reli-

Etā xxi. Decembris vrbe, in Sueciam tendit, quam, Danis ipsum prosequentibus, vix attingit. Dum igitur fossæ glacie essent obductæ, murus vrbis perruptus, Duces militares urbem post operosam hanc oblidionem, xxiv. Decembris Fœderatis dedunt, militem horum arbitrio relinquentes, mille exceptis, qui primo vere in Sueciam essent ducendi. ††††† Wismaria igitur per Fœderatos, quibus etiam Hannouerani accesserunt, arctius adhuc inclusa tenetur.

* Aulander p. II. p. 35.

** Extat in Merc. Histor. Iul. 1715. p. 66.

*** Aulander p. II. p. 46.

**** Aulander p. II. p. 41. 92.

***** Aulander p. 61. Litteræ Croisii extant in Merc. Hist. Iul. 1715. p. 27. Adsp. 133.

***** Aulander p. 109.

***** Aulander p. 118.

***** Aulander p. 125. 155. La Clef Oct. 1715. p. 283. Merc. Hist. 1715. p. 262.

† Aulander p. 130. La Clef Oct. 1715. p. 284. Merc. Hist. Sept. 1715. p. 259.

†† Aulander p. 154. 180. Merc. Hist. Oct. 1715. p. 376.

††† Aulander p. 163. 185. La Clef Oct. 1715. p. 281. Merc. Hist. Nov. 1715. p. 499.

†††† Aulander p. 165.

††††† Aulander p. 195. La Clef Ianb. 1716. p. 54. Febr. 1716. p. 131.

†††††† Aulander p. 211.

††††††† Aulander p. 228.

†††††††† Aulander p. 246. Merc. Histor. Ianb. 1716. p. 40.

††††††††† Aulander p. 275. Merc. Histor. Ianb. 1716. p. 44. Lett. Hist. Ianb. 1716. p. 33. La Clef Febr. 1716. p. 139.

§. LVIII.

In Germaniæ vero negotiis Antonius Florianus, Princeps Lichtensteinius ad Cæsaris commendationem, xv. Februarii 1713. inter Imperii Principes in Comitibus solenni ritu introducebatur, ita tamen, ut sibi de bonis Principe dignis prospiciat, id vero antiquis Ducum Principumve familiis minime vergat in præiudicium. * Increcente vero apud Germanos, Ratisbonæ potissimum contagionis metu, in Comitibus xxiii. Augusti 1713. decretum, ut Comitibus Augustam translocarentur, quo etiam Legati, Cæsare adprobante, sensim secesserunt, ** quæ tamen cessante contagione, superiori anno 1715. Ratisbonam iterum fuerunt redacta. *** Augusta vero per decretum Imperiale, Viennæ xxxi. Ianuarii 1714. scriptum, Comitibus de Bolgaro omnis Germania interdicebatur. ****

* Fabri Staats-Cantzellei Tom. XXII. c. V.

** Fabri Staats-Cantzellei Tom. XXII. c. IX. X. Tom. XXIII. c. III. Electa Iur. Publ. Tom. V. p. 715. 854. 979.

*** Fabri Staats-Cantzellei Tom. XXIV. c. V.

**** Fabri Staats-Cantzellei Tom. XXIII. c. VIII. Electa Iur. Publ. Tom. VI. p. 194.

§. LIX.

Anno 1713. exoriebatur controuersia ratione successionis Limburgensis. Extincto enim xix. Augusti Volratho, suæ gentis ultimo, Fridericus Guilielmus, Borussia Rex ex iure expectatiuæ Friderico I. a Leopoldo a. 1595. concessæ, feuda Limburgensium non solum Imperii adpetebat, sed etiam ex pacto cum defuncti fratre Georgio Eberhardo a. 1699. inito, dimidiam allodii, vna cum Voto in Comitibus Imperii & Circuli petebat. Feuda equidem Imperii defuncti Comitis filia Borussia Regi non denegabant, hæc tamen in iure Banni saltim & Regalibus consistere demonstrabant, terras esse allodiales, separationem igitur allodii a feudo quærebant, nec pactum illud cum Georgio Eberhardo ipsis præiudicio esse posse adlegantes; Votum etiam ipsis per Recessum Geilndorffensem a. 1690. in Comitibus Imperii & Circuli, extincta linea mascula fuisse reseruatum. Et licet Borussia Rex Comitatus possessionem adprehenderet, eandem tamen ex decreto iudicii aulici iterum reliquit, terris tanquam allodialibus a Iuliana Dorothea Wurmbrandi Comite, & Wilhelmina Christina Solmensi, defuncti filiabus adhuc possessis. *

* Ante mortem Volrathi iamdum prodiit *In Iure & facto begründete Deduction und Vorstellung, die Separation der Limburgischen Reichs-Lehen von dem Allodio betreffend in Fabri Staats-Cantzley Tom. XVIII. c. I.* Reliqua scripta extant in *Tomo XXIII. c. XVI.* *Electa Iur. Publ. Tom. VI. p. 147.*

§. LX.

Tandem etiam post varios Congressus Antwerpia, Caesaris nomine per Iosephum Lotharium Königseckium Comitem & Belgarum Fœderatorum delegatos, institutos, xv. Nouembris 1715. Tractatus securitatis limitum *de Barrière* dictus, fuit conclusus, XXIX. articulis constans, per quem Belgium Hispanicum ante dictum, nunc Austriacum, a Fœderatis hucusque possessum, Imp. ceditur, his conditionibus, vt Austriacæ familiæ semper maneat innexum, nec vlla ratione vel omnes vel singulæ provinciæ ab ista queant diuelli. Imp. triginta militum millia minimum, ad eiusdem defensionem semper habeat parata, Belgis in Namurco, Tornaco, Menena, Furnis, Warneton, Ypera, & munimento Knocque præsidium plene relinquatur; in Teneramunda vero vtriusque partis præsidium teneatur, concessis etiam ad præsidii sustentationem Belgis, quingentis Ioachimicorum millibus annuis. Imp. Belgis cedit territorium quoddam in Flandria a Scaldi vsque ad mare, Venloam, Stephanswerth, vna cum quibusdam præfecturis.

Solutionem etiam debitorum quæ Carolus II. contraxerat, promittit. Controversia equidem mouebatur de Limburgensi Ducatu, Io. Guiljelmo, Electori Palatino in compensationem Palatinatus Superioris cello, contra quod in isto Tractatu fuerat ab Imp. promissum, in quam tamen cessionem Belgæ demum consenserunt.* Controversia etiam oriebatur de milite Belgarum Bonnæ præsidario, qui postquam Colonienſis Elector, XVI. Nouembris 1715. ipse copias suas in urbem istam introduxerat, eandem relinquere fuerat coactus,** dum Belgæ munimenta urbis secundum tenorem pacis Traiectensis*** solo æquari vellent, Cæsare tamen & Electore Colonienſe Imperii etiam Statibus hæc abnuentibus.

* Extat Tractatus in La Clef Febr. 1716. p. 194. Merc. Hist. Febr. 1716. p. 204. La Clef Janv. 1716. p. 68. 70.

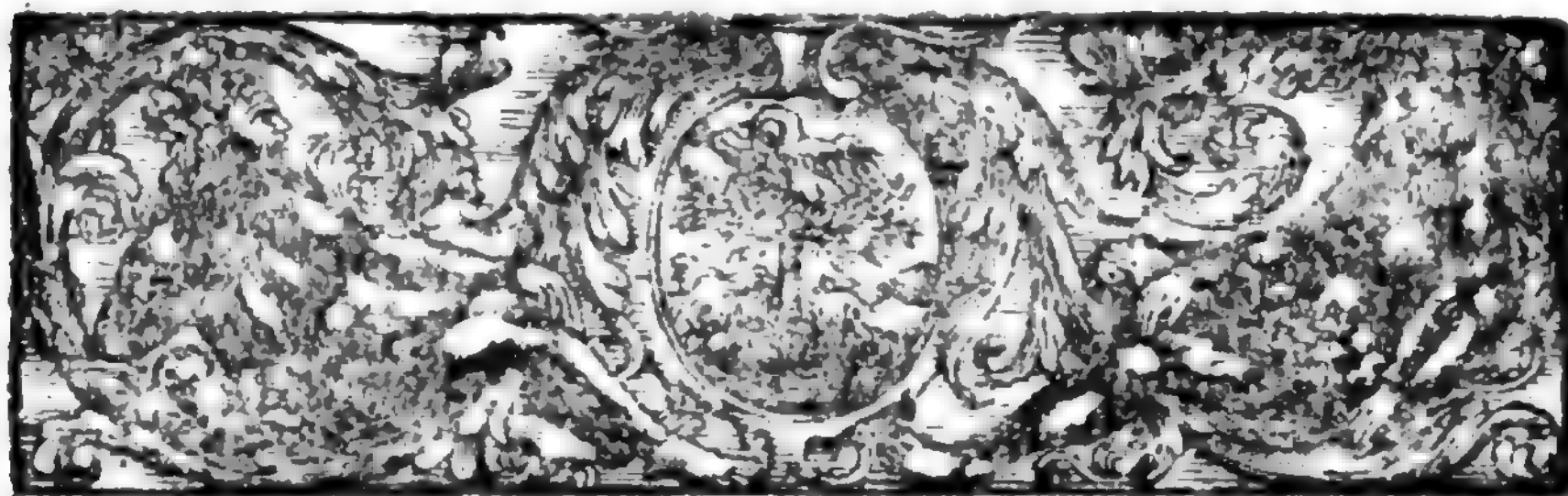
** La Clef Janv. 1716. p. 69. 77. Lettr. Hist. Febr. 1716. p. 192. Merc. Hist. Janv. 1716. p. 63. Febr. p. 149.

*** In Pacis Præliminaribus art. XXX. definitur *Et pour ce qui regarde Les Garnisons, qui se trouvent, ou se trouveront ci-après de la part des Etats Generaux, dans la Ville de Huy, la Citadelle de Liege, & dans la Ville de Bonn, elles y resteront iusques à ce qu'il soit convenu autrement avec Sa Maieſté Imperiale & l' Empire.* In Pace Traiectensi cum Belgis definitur art. XXVI. *Et sadite Maieſté fera aussi en sorte que toutes les Fortifications de la Ville de Bonn soyent rasées trois mois après le rétablissement dudit Electeur.* Huic etiam in Proiecto Pacis Traiectensis art. XII. insistebant Galli.

§. LXI.

Exeunte etiam anno 1715. Genuenses Cæsarem irritabant, quod Genuenses Catalonis in eandem urbem venientibus gladii usum prohiberent, dum istum Castilianis concederent, ideoque præfectum quendam militarem captivum facerent, & Consiliarius Terrari iniurias in Cæsarem euomuerit. Mittebant equidem Genuenses legatum suum Viennam, qui hæc excusaret, iste tamen non admittebatur, maiorem potius satisfactionem Cæsar petebat, & dum hanc non statim concederent, ex Cæsaris mandato Viscontius cum sex militum millibus Genuenses terras invadebat, eosque eo adigebat, ut Cæsari per legatum de iniuriis se esse satisfacturos, Catalonis gladii usum, & liberum salis transitum in Ducatum Mediolanensem concessuros esse promitterent.*

* Causæ exponuntur in Merc. Hist. Janv. 1716. p. 16. *que le Senat de Gènes a fait publier une Ordonnance par laquelle il est deffendu aux Barcelonnois ou à tous autres partisans d' Autriche de porter l' Epée, pendant que cela, est permis aux Castillans établis à Genet. Que la dessus il étoit arrivé qu' un certain Capitaine, qui a servi fort fidèlement l' Empereur, ayant été traité l' épée au côté, avoit été arrêté, quoi qu' il eût fait voir sa Commission de S. M. Imperiale. Que le luge, au lieu de respecter cette Commission, & d' avoir égard aux protestations que faisoit l' Officier en vertu d' icelle l' avoit déchirée en disant que pour 30. ou 40. Ecus on avoit de telles Commissions tant qu' on vouloit.*



I N D E X

RERVM ET VERBORVM

SYNTAGMATISHISTORIÆ

GERMANICÆ

Prior numerus Romanus dissertationem, alter paragra-
phum, tertius paginam : littera vero, n. adiecta,
notas significat.

A.

A *Bassius* (Michael) I. a Turcis loco
Keminii Transylvaniæ Princeps
constituitur. XXXVII. 8. 1709. a
Cæsareis cæditur. ibid.

Abassius (Michael) II. Transylvaniæ
Princeps, Cæsareos in hyberna reci-
pit XXXVII. 57. 1770

Abdicationis Imperatoriæ inconsultis
Electores factæ exemplum. XXVI.
21. 564.

Abdus superatur. XXXI. 43. 1198.

Abstritos devincit Ludouicus Germani-
cus IX. 4. 250.

cum iisdem B. gerit Otto M.
XII. 10. 334.

eorum Regio vastatur ab Otto-
ne III. XIII. 10. 364.

Absolutio per stolam quid? XIX. 3.
597. 602. n.

Academia Bononiensis Ludouicum IV
defendit XXVI. 16. 851.

Erfurtensis quando condita.
XXVII. 34. 914.

eiusdem incrementa ex Pra-
geni Academia XXIIX. 8
964.

12. A

Acad

Academia Heidelbergensis XXVII. 34.

924.

eius incrementa XXIX. 8.

964.

Königsbergensis instituitur
XXXII. 48. 1294.

Lipsiensis a Friderico Rellico-
so ad normam Pragensis eri-
gitur. XXIX. 8. 964.

Neapolitana a Friderico II.
instituta XX. 2. 631.

Parisiensis Ludouicum IV. de-
fendit XXVI. 16. 849.

Pragensis a quo condita?
XXVII. 34. 924.

eius fata & decrementsa tem-
pore Io. Hussi. XXIX. 8. 964.

Tigurina a Carolo M. dici-
tur fuisse instituta VII. 10. 179

Acies Germanorum Veterum. III.

25. 84.

Acrumerus Cattorum Princeps. III.

14. 75.

Adalbertus in Italiam reuocatur. XII.

26. 343.

Adalgisus Beneuentanorum Dux,
bellum gerit cum Ludouico II. VIII.

28. 219.

Adamus & Tuisto iidem. I. 3. 2.

Adamite in Hussiticis Turbis qui? XXIX

21. 992.

Adelb. ro Maiestatis reus in exilium
mittitur XIV. 9. 399.

Adelbertus Berengarii filius fit supplex
Ottoni M. XII. 21. 337.

S. Adelberti ad limina venit Otto III.

XIII. 13. 367.

Adelbertus Bremensis Archiepiscopus
sub Henrico IV. omnia turbat XV.

8. 425, 19. 426.

eiicitur e regis curia XV. 9. 417.

Adelbertus fit Dux Lotharinge XIV.

20. 410.

Adelheidam Caroli Calui Vxorem Papa
non vult coronare IX. 12. 244.

Adelheida Ottonem M. in Italiam vo-
cat, & ab ipso liberatur XII. 20. 135.

fit eius Vxor. 14. 328, 36. 350.

Adelheida Ottonis II. filia, Abbatis
Quedlinburgensis XII. 14. 318 XIII

7. 361.

Adelheida Henrici III. filia, Abbatis
Quedlinburgensis XIV. 24. 415.

Adelheida Vxor Friderici Barbarossae
repudiata XVII. 24. 534, 54. 574.

Adelheida Vxor Henrici IV. XV. 41

467.

Adelheida Soror Henrici IV. eius in-
diis perit Egbertus XV. 43. 462.

Adelungi Germanorum. III. 14. 71.

Adlegationis Ius in Pace Rysvicensi
exercitum, & controuersia de eodem

XXXVII. 84. 1805. 1806.

Adlegati Imperii ad Pacem Traicta-
sem decernuntur XXXVIII. 9

1926. 1927. 1929, 11.

ab Evangelicis Scabz

ad Pacem Badenensem

Regulantur. XXXVIII. 4

1938.

Admiralis Caesarei Exemplum XXV.

14. 810.

Admirandus Castiliæ in Lusitaniam se-
cedit XXXVII. 117. 1859.

ADOLPHVS Nassouius Imp. eius pa-
rentes & mores. XXIV. 1. 761.

exigui erat patrimonii ib.

Rex Germaniæ eligitur annitente
Moguntino 2. 762.

ei contrarius est Albertus Austria-
cus ib.

qui tamen Feuda ab eodem reci-
pit, a Coloniensi coronatur ib.

der Pfaffen-Koenig cur fuerit di-
ctus ? ib.

in Alsatia Præfectos Imperiales &
multa alia constituit 3. 763.

qui tamen expelluntur ib.

Columbarienses obsequium rocu-
santes obsidet. ib.

Episcopus Argentoratensis, Co-
mites, Ciuitates Sueuiæ & Alsatiz
nonnullæ eidem se opponunt. 3.
763. n.

ab Alberto degenere Thuringiam
emit. 4. 765.

Mulhusi fere opprimitur ibid.

Terram Orientalem Misnensem
inuat, vastat ib.

non incorporauit Imperio has
Prouincias, sed familiæ suæ pro-
spicere voluit XXIV. 4. 767

Pacem Publicam & Sueuiæ firmat
10. 775.

De Insulis in Rheno natis constitu-
tionem publicat ib.

Arelatense Regnum vindicare co-
natur 5. 767.

cum Eduardo Angliæ Rege foedus
facit contra Gallos, insignem pe-
cuniam accipit ib.

quam emendæ Thuringiæ male
impendit ib

contra eum Moguntinus & qui-
dam Electores Pragæ conspirant.
6. 769.

ad voluntatem Electorum se haud
componens, odium incurrit 7.
769.

ad Curiam Francofurtensem euo-
catur. ib.

adnuente Papa deponitur, ib.

causæ depositionis quænam ? an
iustæ fuerint ? 8. 771.

Ciuitates & quidam Principes fi-
dem ei seruant 9. 772.

Proelium cum Alberto committit,
in quo ab eodem occiditur ib.

ab Henrico Lûzelburgico Spira
iuxta Albertum sepelitur 775.

Vxor & Liberi, 11. 775.

Adolphus Cliuiæ Comes, fit Dux per Si-
gismundum Imp. XXIX. 29. 1003.

Adolphus Coloniensis fauet Philippo
Sueuo. XIX. 9. 607,

Adolphus Holsatiæ Comes pellitur.
XVII. 3. 508.

Adolphus Nassouius Archi-Episcopus
Moguntinus una cum Diethero dis-
sidiosa electione eligitur. XXX. 33.
1061.

a Friderico Victioso Palatino
ad Heidelbergam caditur. 35.
1065.

- Moguntiam capit. ibid.
cum aduersario paciscitur ibid.
Adpellatio ad Concilium Generale Imp. aduersus Papas remedium. XXVI. 16. 849.
Adrianus vide Hadrianus.
Aduocatia an in prædiis Ecclesiarum locum habeat? XVII. 81. 571.
Sedis Romanæ quid? VII. 24. 192.
Sueviæ Ciuitatum dubia redditur Eberhardo Wurtembergico. XXVIII. 5. 931.
eadem abdicare se coguntur Comites Wurtembergici XXVII. 21. 909.
Coenobii Werthinensis Cluensis obuenit XXVI. 6. 833. n.
Aduocati Alsatiæ varii XXIV. 3. 763.
graues sunt Argentinensi Episcopo & Comitibus Sueviæ & Alsatiæ, ideo ab hisce expelluntur ibid.
Colonienfis Ecclesiæ constituitur Carolus Audax. XXX. 45. 1086.
Prouinciales varii XXV. 4. 798. 5. 799.
Sueviæ fit Fridericus Palatinus. XXVII. 31. 920.
Agidius Rex a Francis adsciscitur. VI. 4. 148.
Aneas Syluius vid. Syluius.
Erario publico prospicitur XXXII. 80. 1353. seqq.
Aëtius Clodionem cædit VI. 2. 146, 3. 147.
Africana Expeditio Caroli V. prior XXXII. 51. 1301. Altera infelicitate suscepta XXXII. 52. 1310.
Agilolfingica familia apud Bauios, VI. 17. 169.
Agnes Vxor Henrici III. coronatur Augusta XIV. 18. 407, 24. 415.
post eius mortem regimen Imperii gerit XV. 2. 418.
Henricus IV. ipsi subducitur XV. 6. 412. moritur 413.
Agnes Friderici II. Vxor, coronatur Aquisgrani XX. 6. 636.
Agnes Friderici Austriaci soror. XXII. 10. 714.
Agria a Ferdinando I. in fidem recipitur XXXIII. 6. 1395.
iterum recuperatur XXXVIII. 1. 1914.
ibidem Conuentus Vngarorum XXXVIII. 36. 1914.
Cæsareis deditur XXXVII. 57. 1770.
Aichelslein quid? IV. 13. 101.
Aistadium capitur XXXV. 61. 1610.
Alba Græca ab Amurathe Turco frustra obsessa XXX. 13. 1031.
Alba Regalis a Cæsareis occupatur XXXVII. 59. 1771.
ALBERTVS I. Austriacus Imp. corporis habitus & mores XXIV. 12. 776.
fit Vicarius *Austrie*. XXIII. 11. 744.
inuestitur una cum fratre de eodem 21. 745.
a parente viuo. in successorem irritò conatu commendatur 30. 754.

Albericus multos habet post patris mortem fauentes XXIV. 2. 762.
 qui ei coronam spondent ib.
 hac spe frustratus, Feuda, ab Adolpho Nassouio recipit ib.
 filiam tamen Adolphi, filio, vxorem dare renuit. ibid.
 Philippi Pulchri R. G. partes contra Adolphum sequitur XXIV. 5. 767.
 inuitatur ad regnum acceptandum 7. 769.
 Moguntiae Imp. eligitur 7. 769.
 Prælium cum Adolpho committit eundemque sua manu obtruncat 9. 772
 resignata prima electione, iterum eligitur 12. 776.
 coronatur a Colonienſe ib.
 Regionem ad Anasum bello a Bavaris repetere conatur 14. 776.
 cum Vugaris ob fines bella gerit 14. 777.
 itemque cum Salisburgensi 15. 777.
 Stirienſes Ministeriales contra eum insurgunt, submitunt se tamen ibid. 16. 778.
 Veneno, cibo sumpto, vitæ periculum adit, oculum amittit 16. 778
 Sueuos maxime amat, ideo Austriis inuiſus 16. n.
 cum Philippo Pulchro G. R. societatem init. XXIV. 16. 779.
 Comitia Norimbergæ a. 1298.

frequentia celebrat 17. 780.
 Filium Rudolphum Principem facit eidemque Austriacas Provincias confert ib.
 Vxorem Augustam coronati facit ibid.
 Leges de Pace publica promulgat 781.
 Bohemiæ Regibus, vt Imperii officium non coronati præstarent, indulget 781. seqq.
 Controuersiam inter Eystatensem & Wormatiensem de Proedria componit?
 Comitia Francofurti 1299. celebrat 781.
 Hollandiam & Selandiam Imperio vindicare conatur XXIV. 18. 782.
 & Telonia ad Rhenum ib.
 Graues cum Wenceslao II. R. Bohemiæ exercet controuersias. 19. 784.
 Rudolphum filium suum Regem Bohem. facit 785.
 eo mortuo Fridericum F. sufficere frustra conatur ib.
 Papa Electionem eius confirmare recusat, cur? 20. 785.
 cum Pontifice Bonifacio VIII. conciliatur. 20. 785.
 qui eidem Regnum Franciæ & alia adiudicat, Vxor eius cur Papæ fuerit exosa? 20. 785.
 Imperium Electione non Papæ

I N D E X

Coronatione conferrī, mascule
demonstrat 786. n.

Thuringiam Friderico & Dice-
manno præripere conatur, infe-
lici euentu 21. 787.

ab Stephano Duce Bauariæ fuga-
tur, ib.

Principatum in Heluetia affectat
21. 788.

per præfectos Tyrannos Fœderi
Helueticæ occasionem præbet ib.

Bellum in Heluetos facturus, oc-
ciditur. 23. 789.

causa violentæ mortis? percusso-
res? ibid.

eorum pœna 790.

eius Vxor quænam? liberi quot?
& descendentes ex liberis 24.
791.

post eius mortem Translatio Im-
perii in Gallos adfectatur XXV. 1.
794.

ALBERTVS II. Imp.

eius Parentes, Mores, Doctorum
Mæcenæ XXIX. 33. 1012.

a moribundo socero, præsentibus
Hungariæ Bohemiæque Proceri-
bus, Successor designatur XXIX.
31. 1010.

inde statim Rex salutatur ib.

Tutela eius inter adgnatos con-
trouersa 34. 1012.

Austriæ regimen adgreditur ib.

Pacem per Austriam restituit, la-
tronibus infestus ib.

cum vxore Elisabetha Sigismundi
filia Morauia vrbes in Dotem
accipit, ib.

eandem contra Hussitas defendit.
ibid.

Rex Vngariæ eligitur & corona-
tur 35. 1013.

eodem anno Rex Bohemiæ ib.

cum Polonis tamen, de hoc regno
eertat ibid.

ex gradu prolapsus grauitè ladi-
tur, inde claudus ib.

Rex Rom. eligitur & coronatur.
36. 1014.

in Comitibus Noribergensibus d.
an. 1438. diffidationes abolet, Au-
stregas ordinat, Germaniam in
IV. Circulos diuidit, Executo-
res Circulorum constituit 37. 1014
in Vngariam contra Turcas mo-
uens, moritur 38. 1015.

Vxor, quæ? eam grauidam re-
linquit, filius Ladislaus postumus
filia quæ? 39. 1016.

*Albertus Austrius Sigismundo Imp. in
Expeditione Hussitica adfuit XXIX.
18. 990*

*Albertus IV. Austriæ Dux, Mirabilia
Mundi dictus. XXIX. 31. 1012.*

*Albertus V. Prodigus Austriæ Dux, cum
fratre Friderico III. Imp. spem suc-
cedendi in Austria accipit XXX. 3.
1021.*

ob controuersam hereditatis Di-
uisionem Bellum cum fratre gerit.
6. 1021.

Alba

Albertus V Sueuia & vicina Helueticis
terræ cum pecuniæ summa ipsi con-
ceduntur 1024.

Vxorem ducit, ib.

cum fratre Romam proficiscitur,
fit Eques in Ponte Tiberino 21.
1046.

cum eodem de hereditate conten-
dit, Austria super Anasum ei cedit
29. 1059.

cum Ludouico Bauaro denno fra-
trem adgreditur, cur? 38. 1068.
iterum oppugnat eundem 39.
1072.

proscribitur & excommunicatur.
39. 1072.

Albertus Bauaria Dux, pro Ladislao
Postumo Rex Bohemiæ eligitur?
quod tamen recusat, XXX. 15. 1034.

Ratisbonam occupat, restituit ta-
men 58. 1105. seq.

Albertus Achilles Marchio Branden-
burgicus, iudicium Campani de eo.
XXX. 19. 1042.

IX. prælia cum Noribergensibus
committit, 1041.

cum Vdalrico Würtembergico &
aliis graue bellum cum ciuitati-
bus Imperii gerit ibid.

Pacem iniquam iisdem extorquet.
ibid.

Militiæ Imperialis Præfectus con-
tra Ludouicum Bauarum consti-
tuitur XXX. 31. 1061, 38.
1068.

Albertus Brandenburgicus in Expeditione

ne Friderici III. contra Carolum
Burgundum versatur XXX. 46.
1087.

de Ducatu Stetinenſi inueſtitur,
XXX. 61. 1115. n.

Dominium directum eius Duce-
tus acquirit ibid.

Albertus Alcibiades Marchio Branden-
burgicus a Cæsare, Mauritio auxilio
missus capitur. XXXII. 74. 1340.

turbas in Imperio mouet XXXII.
93. 1369. seq.

multum damni passim infert 93.
1370.

Carolo V. reconciliatur 95. 1372.
seq.

nouas turbas mouet. 97. 1376.

eidem per Germaniam ſæuienti,
bellum indicunt, foedere iuncti.
ibid.

proſtigatus, Brunſuicum fugit. 97
1376.

a Cæsare & Camera Imperiali
proſcribitur 1377.

in Galliam confugit, cum aduer-
ſariis, vt experiretur lege, Pforz-
heimum veniens, moritur. 97.
1377.

Albertus Verſus Saxoniam ſibi vindicat,
XVII. 3. 508.

in Ducatu confirmatur ib.

ab Henrico Superbo ex Saxonia-
eiicitur. ibid. 4. 508.

inter eundem & Henricum Leo-
nem controuerſia de Terris Win-
zenburgensibus: 9. 528.

Alber-

I N D E X

Albertus Moguntinus contra Henricum
V. turbas mouet XVI. 14. 485.

Saxones concitat 15. 486.

Electio Imp. ipsi relinquatur. 20.
491.

Albertus Moguntinus fit Cardinalis
XXXI. 45. 1201.

Albertus II. Ascanius Dux Saxoniz,
qua ratione Ius & votum Electorale
adquisiuerit XXVI. 5. 831. n.

Successionem Lüneburgicam ad-
fectat contra Magnum Torqua-
tum XXVII. 27. 917.

Ordines Prouinciales ei fauent ib.

Albertus III. Saxoniz Elector, vltimus
Gentis Ascaniz. XXIX. 29. 1003.

Lites de eius successione ibid.

Albertus Dux Saxoniz in Coronatione
Alberti I. opprimitur XXIV. 12. 776.

Albertus Animosus Dux Saxoniz, una
cum fratre a Conrado a Kauffun-
gum rapitur. XXX. 62. 1115.

in Expeditione contra Carolum
Burgundum Vexillo Imperiali
præfectus XXX. 46. 1087.

contra Matthiam Coruinum
missus Pacem cum eo & Friderico
III. procurat. 54. 1099.

Belgii fit Gubernator, rebelles Ma-
ximiliano I. domat 57. 1104.

Expectatiuam in Iuliacensem &
Montensem Successionem acci-
pit 61. 1114.

fit Præfectus Militiz Imperialis
XXXI. 6. 1131.

fit Frisiz Præfectus XXXI. 10. 1142

Albertus Coburgensem Ducatum adi-
piscitur XXXVII. 93. 1819.
moritur 1811.

Albertus Degen Thuringiz Landgra-
uius hæres Austriæ XXII. 10. 714.
ex paterna diuisione ei obuenit
Thuringia XXIV. 4. 764

Vxor Margaretha Friderici II.
Imp. filia: concubina quædam? ib.
graues cum filiis controuersias
habet 4. 764.

eos exheredare cogitat ib.

Apicio filio illegitimo multa ca-
stra concedit 765.

a Friderico filio capitur, ibid.

eundem cum filiis componere co-
natur Rudolphus Habsburgicus
XXIII. 27. 749.

Thuringiz plura bona vendit
XXIV. 4. 765.

& tandem omnem prouinciam
Adolpho Regi ibid.

Albertus Babenbergensis Comes Contra-
dum Ludouici Regis fratrem occidit
X. 37. 279.

capitur & capite plectitur ibid.

Albertus Senior Gorizia Comes augustæ
dignitatis Candidatus. XXIII. 10.
718.

Albertus Habsburgicus Argentoratensi-
um militiz præfectus XXIII. 7. 716.

Albuquerque Lusitani occupant
XXXVIII. 11. 1889.

Alcantaram Lusitani occupant
XXXVIII. 5. 1819.

amittunt ib. 20. 1890.

ab Hispanis recuperatur 11. 1881.

Alca

Aleis nomine Castor & Pollux apud Germanos culti II. 21. 27.
 vox quid denotet? ib.
Alcoranus, super eo Pacem iuramento firman Turcæ XXX 12. 1032.
Aldenardam Cæsarei obfident XXXVII. 28. 1773.
 eius obsidio soluta ibid.
d' Alegre Marchio de Pace proponit. XXXVIII. 33. 1907.
Alemanni de eorum nomine sententiæ variæ I. 21. 15.
 ab Allerley Mann deducendum. 23. 17.
 ex Gallis Suevisque mixti 24. 17.
 Francis sunt antiquiores ibid.
 Sedes ipsorum veræ. ibid.
 a Romanis Francisque subinde devicti 25. 18.
 inter quinque Germaniæ Populos numerantur 26. 19.
 rectius tamen Suevi potissimum ibid.
Alemanni sub eorum nomine sæpius omnes Germani intelliguntur I. 26. 19.
 a Clodouæo vincuntur VI. 5. 150.
 item ab aliis IV. 32. 115.
 eorum Migrationes IV. 38. 120.
Alemannia Pars regni Tentonici I. 31. 25.
Alemannia Ducatum adipiscitur Ludolphus XII. 28. 345.
 eundem vastant Hungari. XI. 8. 289.
 eundem obtinet Hermannus Iunior XIII. 25. 383.

adipiscitur Otto Marchio Sueinfurtenfis a. 1048. XIV. 21. 412.
Alexander Seuerus occiditur IV. 30. 114.
Alexander I. fit Papa XV. 5. 421.
Alexander III. reprobatur a Synodo Leonensi. XVII. 39. 552.
 an pedibus conculcauerit Fridericum Barbarossam XVII. 47. 561.
 paciscitur cum eodem ibid.
Alexander V. Papa Pisanus Schisma auget XXVIII. 22. 954.
Alexandriam Mediolanenses extruunt. XVII. 45. 558.
 obsidetur a Friderico Barbarossa, 559.
Alexandrinum Territorium Sabaudia Ducit ceditur XXXVIII. 29. 1902.
Alfer vox quid denotet? II. 21. 47.
Alicante tentatur XXXVII. 81. 1801.
 a Foederatis occupatur XXXVIII. 11. 1882.
 a Gallis capitur. 20. 1890.
Alienatio Prouinciarum Imperii ei obstant Electores XXVIII. 13. 939.
 eam euitare in Italia conatur Fridericus III. Imp. XXX. 22. 1051. n.
Almericus coronatur Rex Cypri XVIII. 7. 586.
Almona Franciæ non Sueuiæ fluius I. 22. 16.
Alodes V. 13. 133. distinctio inter Alodem & Terram Salicam. ibid.
Allianz - Rath Foederis Rhenanorum Principum d. an. 1658. XXXVII. 5. 1704.

Allodia Silesiz Ioanni Lüzelburgico in
Feudum oblata XVII. 34. 924.

Guelphicam Henrico Leoni re-
linquuntur XVII. 48. 565.

de Alliaco, Petrus, Reformationem Ec-
clesiaz in Concilio Constantensi vr-
get XXIX. 10. 970. n.

Armende Pascuæ nomen, vnde? I. 23. 17.

Alphonfus Castiliz Rex

Romanorum Rex eligitur XXII.

4. 707.

tanquam Philosophus latitudi-
nem Imperii Romani spernit.
ibid. n.

eius Contentiones cum Richardo
Anglo de Imperio 708. n.

motibus Saracenorum implicatur
5. 709.

nihil contra Richardum efficere
potest. ibid.

num Iuri suo renunciauerit? 6. 711

electo Rudolpho Habsburgico
Imperium demum petit, renun-
ciat tamen XXIII. 12. 733. n.

Alphonfus Rex Neapolitanus

eius Iura in Ducatum Mediola-
nensem, extincta Galeationum
Familia XXX. 18. 1040.

in eius Aula contractus matri-
monii Friderici III. Imp. cum
Leonora Lusitana finitur 20. 1042
eundem Imp. inuisit 22. 1049.

Alruna Mulieres fatidicz, vnde no-
men? II. 26. 53.

Alsatia vastatur ab Hungaris. XI. 8. 289

Landgraviatus iure vxorio ad

Habsburgicos delatus XXII. 9.
714. XXIII. 1. 712.

Aduocati varii XXIV. 3. 764 gra-
ves iidem Argentoratensi Episco-
po, & Comitibus Alsatiz, ideo
expelluntur. ibid.

Praefectus fit Comes de Ochsen-
stein ibid.

eius res ordinat Adolphus Nallo-
vius Imp. varios Praefectos & Ad-
vocatos constituit ib.

Comitatus in Ducatum Blancz
Gallicz constitutus XXV. 16. 719

in eadem Fridericus III. Imp.
Gallis in auxilium ipsi contra
Heluetos venientibus hybern
promittit XXX. 10. 1016.

an iam tum de ea rapienda cogita-
verint Galli? 1027. n.

ab Arminiacis in Bello, dem Ar-
men Iecken-Kriege vulgo dicto
diripitur II. 1027.

eandem relinquunt 1028.

a Caesareis petitur, hos Sueci infe-
quuntur XXXV. 56. 1611.

Gallis ceditur XXXV. 73. 1612.

eiusdem X. Ciuitates Imperiales
Turrennio intercipiuntur.

XXXVII. 26. 1733.

eandem a Gallis subiugantur

XXXVII. 49. 1758. seq.

totam vicinasque ditiones Gal-
lus subiugare nititur 49. 1758
seq.

Apostoli Amandus & Arbogastus

II. 34. 63.

R E R V M E T V E R B O R V M.

- Altaich* cœnobii Origines, nomen II. 28
55. n.
- Altaria* Germanorum, quo modo com-
parata? II. 29. 55.
reliquiæ ubi inueniendæ? ibid.
56. n.
in montibus & collibus potissi-
mum extructa ibid.
- Altenburgi* Comites parentes Gentis
Habsburgo-Austriacæ. XXIII. 1. 721.
- Altenburgum* in Wagria, Hamburgensi
Archi-Episcopo subiicit Otto M.
XII. 29. 347.
- Altenburgum* Osterlandiæ Ciuitas Impe-
rialis XXIV. 21. 787.
- Altenburgi* Burggrauatus Misnensibus
cedit XXIII. 28. 751.
- Altenburgenses* & Coburgenses in Ter-
ras Successio controuersa XXXVII.
23. 1730.
- Alternatio* Electoratus Palatini, quan-
do cœperit? XXVI. 20. 860.
eadem sublata a Carolo IV. XXVII
20. 907.
- Altissiodorensis* terra Margarethæ Maxi-
miliani I. filiz in Dotem constitui-
tur. XXX. 51. 1094.
- Altranstadiensis* Pax. XXXVIII. 10. 1880
- Altonauia* incendium a Suecis factum.
XXXVIII. 54. 1942.
- Alstedinum* Vinarienses obtinent
XXXVII. 71. 1787.
- Alzeiam* ad Rhenum Cæsareani capiunt
XXXVI. 11. 1658.
- Amadeus VIII.* Sabaudiz Comes, a Si-
gismundo Imp. Dux creatur XXIX.
29. 1003.
- fit Papa sub Felicis V. nomine
XXIX. 28. 1000.
- Amalphi* reperitur Codex Pandectarum
XVI. 18. 499.
- Amandus* Alfatorum Apostolus II. 34.
63.
- S. Amandi* Castrum Galli recuperant.
XXXVIII. 45. 1923.
- Ambiorix* Germanorum Rex III. 12. 75.
- Ambrun* Sabaudiz Dux capit. XXXVII.
80. 1798.
- America* quando & a quo detecta?
XXX. 62. III. 6. n.
- Amurates* Turcarum Imperator eius
gesta tempore Alberti II. Imp. XXIX
38. 1015.
- Anabaptista* Monasterii Westphaliæ se-
des suas figunt XXXII. 51. 1298.
- Anastasius* adsertor Iurium Papalium.
VIII. 4. 210.
- Anclanum* deditione capitur XXXVII.
36. 1747.
- Ancona* deditur Friderico Barbarossæ.
VII. 43. 555.
- Andernacensis* Conuentus d. an. 1474.
XXX. 45. 1086.
- Andreas* Vngariæ Rex cum Alberto II.
pacem facit XXIV. 14. 777.
- Andreas II.* Priuilegium in Vngaria abo-
letur XXXVI. 58. 1771.
- Anglia*, in eandem Saxones Coloniam
ducunt. IV. 36. 118.
- Angli* cum Belgis in Piccardiam in-
rumpunt XXXII. 23. 1250.
eorum motus XXXVIII. 35. 1912.
a Foederatis plane scedunt
XXXVIII. 45. 1923.

11, B a

Angli

I N D E X

Angli pacem arcanam cum Gallis faciunt. XXXVIII. 47. 1917.

Anglicanum Parlamentum Belgas de non præstito sufficienti auxilio inculpat XXXVIII. 47. 1926.

Anhaltinis Principibus Alberto & Waldemaro Expectatiua in Marchionatum Brandenburgensem concessa XXVII. 8. 895.

in Protectionem Regis Sueciæ se dederunt XXXV. 47. 1603.

in Successionem Lauenburgensem prætendunt XXXVII. 70. 1785.

Anna Britannica cum Maximiliano I. per Aurantium Principem matrimonium contrahit XXX. 60. 1109. eiusdem Bellum cum Carolo VIII Rege Galliarum ib. ab eodem rapitur, in uxorem ducitur ib.

Anna, Maximiliani II. filia maior natus Philippo II. destinata in Belgium abducitur XXXIII. 28. 1436.

Annales Fuldenses emendantur. VI. 9. 1. 3.

Annatus Papæ non soluens Dietherus Moguntinus deponitur XXX. 35. 1064.

Annis Christi primus in Diplomatis utitur Carolus Crassus. X. 24. 263.

Anno Colonienfis Archi-Episcopus Henricum IV. matri subducit XV. 6. 422.

Germaniæ regnum administrat. XV. 7. 424, 10. 427.

Annulus pronubus, in illustrium sponsaliis vsitatus olim XXX. 20. 1044. 2.

Ansburgum quæ vrbs? X. 36. 278.

Ansgard vxor Caroli Calui IX. 14. 147

Ansgarius Saxonum Apostolus II. 34. 63.

Antoninus Pius Germanos per legatos vincit IV. 29. 114.

Antonius Ulricus Dux Guelferbytanus contradicit IX. Electoratu XXXVII. 73. 1789.

foederi Gallico renunciat 108. 1848.

Antwerpia de pace agitur XXXVIII. 33. 1907.

de Apertura Iure in castro Rheinfels controuersia XXXVII. 89. 1813.

Aphrodisium a Carolo V. capitur noui R. Turcici occasionem præbet XXXII. 83. 1357.

Apicius illegitimus filius Alberti Degeneris. XXIV. 4. 765.

multa a Patre castra accipit ibid.

Appellatio a Cæsare male informato ad melius informandum XXIV. 34. 1493.

Apostoli Germanorum, quinquam? II. 34. 61. seq.

Apuliam & Calabriam ad Imperium Romanum transferre conatur Ouo II. XIII. 5. 358.

eandem Imperio vindicat Henricus II. XIII. 22. 110.

Normannis adsignatur a Cæsarado II. XIV. 6. 395.

Apulia

Apulia Ducatus Reginaldo conceditur XVI. 24. 499.

eum Imperio vult restitui Otto IV.

XIX. 19. 621, 20, 621

per *Aqueductum* Cremona, aliae vrbes, capiuntur XXXVII. 105. 1843. 1844. n.

Aquila Romanæ a Germanis capta IV. 19. 106 n.

Aquisgranum, Aquisgranenses.

an Caroli M. locus natalis? VII. 4. 171.

Sedes eiusdem VII. 10. 174.

ibi fit diuisio Regni Lotharingie; IX. 3. 225 n.

intestina Ottonis III. sepeliuntur. XIII. 15. 369.

Regni statum ordinat Conradus II. XIV. 3. 352.

Rupertum Imperatorem admittere recusat, cui? proscribitur XXVIII. 10. 951.

pestis grauissime vexat XXXII. 7. 221.

motus. XXXIV. 5. 1446. re-
crudescunt ib. 12. 1459.

tanquam contumaces sententia
condemnantur XXXIV. 21. 1472.

noui motus XXXIV. 38. 1499. sq.
banno notati. 45. 1506.

Insignium Imperii adseruationem petunt XXXVIII. 43. 1921.

Aquitani Ludouicum Germanicum inuitant IX. 4. 251.

Aquitanicum Bellum Caroli M. VII. 13. 482.

Aragisus Dux Beneuentanus se Carolo M. subiicit VII. 27. 198.

Arbitri illustres in Controuersis Rudolphi Habsburgici & Episcopi Basileensis XXIII. 9. 727.

in diuidendo Palatinatu inter Rupertum Imp. filios XXIII. 24. 956.

Compromissarii in Causa Wildfangiatus, constituti Galliae & Sueciae Reges XXVII. 14. 1709.

Arbogastus Allatorum Apostolus II. 34.

63. *Arbogastus* Dux Francorum V. 10. 142.

Arborum Cultus apud Germanos II. 28.

54 legibus postea prohibitus ib. 55. n.

Arelatense Regnum.

obtinet Henricus III. XIV. 15. 404

ad Germanos deuolutum XXIII.

25. 748. n.

Franci rapiunt, conniunte Rudolpho I. XXIII. 25. 748. n.

sub Adolpho Nassouio repetitum

a Germanis XXIV. 5. 767.

a Benedicto XII. postulat Galliae

Rex. XXVI. 23. 864.

quale sub Carolo IV. XXVII. 24.

913.

an Gallis cesserit & dissipauerit?

ibid.

in varios Principatus & Comitatus diuisum, Imperii dominium

directum adgnoscat ib.

eius Vicarius, Tutor & ArchiCancellarius quis? ibid.

Archi-Cancellarius Imperii per Regnum

Arelatense Treuirenses quando facti? XXVII. 24. 913.

INDEX

Augusta Abbas Fuldensis XXVII.
33. 923.
Archi-Cancellarius Iuribus conven-
tus Deputatorum Imperii Indictio-
nem ab Imperatore factam, contra-
riam esse putat Moguntinus XXXVII
5. 1704.
Archi-Dapiferatus Imperii Palatinae
Domui a Sigismundo per A. B. con-
firmatur XXIX. 7. 963.
Archi-Ducis Austriae titulus quando
coeperit? XXX. 61. 1114.
Archi-Marescallus Ius habet Vexillum
Imperii ferendi XXXVII. 74. 1790.
Archi-Pincernatus Officium ab ipso Re-
ge Bohemiae administratum, quo ha-
bitu? XXIII. 28. 751. XXIV. 17. 781. n.
Archi-Thesaurarius munus obtinet Ele-
ctor Hannoveranus XXXVII. 74.
1791. XXXVIII. 30. 1903.
Archi-Vexilliferi munus XXXVII. 73.
74. 1789. seq.
Argentina, Argentoratum.
Caput Ducatus Alemannici. I. 26.
19.
ibi Hercules sub nomine Kruz-
manni cultus II. 20. 46.
Foedus concluditur inter Lotha-
rium & Carolum. VIII. 20. 223.
dissidia cum Walthero Geroltseg-
gio Episcopo. XXIII. 7. 725.
militiae Praefectus Rudolphus
Habsburgicus XXIII. 7. 726.
an iam adpetierit Carolus VII. in
dem Armen Iecken-Kriege XXX.
10. 1027.

Pons a Gallis ad impediendum
Caesareanorum transitum com-
bustus XXXVII. 25. 1733. n.
ad Neutralitatem acceptandam
cogitur XXXVII. 33. 1744.
ut a vinculo Imperii se liberet.
& Gallis se submittant, iubentur.
XXXVII. 49. 1759.
Galli ad deditionem compellunt.
XXXVII. 50. 1761.
verbi Arx imponitur, XXXVII. 51.
1761.
de restitutione eius disceptatur.
XXXVII. 84. 1806, 85. 1808
Gallis per Pacem Rysvicensen
ceditur. XXXVII. 86. 1810.
Argentinesem Episcopatum Io. Geor-
gius certis conditionibus Lothariae
go Carolo cedit. XXXIV. 11. 1459.
Arionisus Rex Germanorum, Eduoi
vincit. III. 12. 75. IV. 9. 98.
ad eundem Caesaris Legatio ib. 10. 99
a Caesare proelio vincitur 11. 99.
Arinum Artesiae Galli occupant XXXVII
35. 1746.
Arletum Foederati capiunt, Galli recu-
perant XXXVIII. 44. 1913.
Arma sumere apud Germanos cui licitum?
III. 16. 78.
Germanorum Veterum III. 23. 81.
Armigniac, Ioannes, Comes Dux Gal-
lorum militaris, ab eo Galli milites
Arminiacken Armen Iecken didici.
XXX. 11. 1228. n.
Arminius
Dux Cheruscorum III. 11. 75. IV.
19. 106. Va.

RE RVM ET VERBORVM.

Varum deuincit. ib.	<i>Arnolphus</i> Bauariæ Dux contra Contra-
eiusdem cum Segeſte discordia.	dum I. rebellis XI. 6. 287.
IV. 23. & 24. 110	bellum gerit cum Henrico Aucua-
funditur a Germanico ib.	pe XI. 14. 297.
proſtigato Maroboduo dolo	obit. XII. 6. 322.
propinquorum cadit IV. 26. 112.	eius filiis Succellio denegatur. ib.
Sedes. ibid.	rebelles facti coguntur. ibid.
Statua & Cultus II. 15. 40.	<i>Arnſtadt</i> vide <i>Schwarzburg</i> .
<i>Armistitium</i> inter Gallos & Anglos d.	<i>Arragonia</i> quædam loca Carolus III.
an. 1712. XXXVIII. 47. 1927.	occupat XXXVIII. 5. 1876.
vicennale cum Gallis. XXXVII.	regnum Carolo III. homagium
56. 1767.	præſtat ib. 11. 1881.
<i>Arnoldus</i> Bauariæ Dux XI. 4. 284.	redit in poteſtatem Philippi An-
Brixienſis turbas Romæ mouet.	degauenſis ib. 20. 1890.
XVII. 11. 516.	<i>Arteſia</i> Comitatus Margarethæ Maxi-
Moguntinus Archi - Episcopus	miliani I. filia in Dotem constitui-
conſtituitur XVII. 40. 553.	tur XXX. 51. 1094.
<i>Arnolphus</i> Imp.	in eandem Fœderatorum irruptio
Nothus Carolomanni X. 13. 206.	XXXVIII. 23. 1894.
contra Carolum Craſſum agit.	<i>Artognus</i> Ictus, Friderici III. Imp. Le-
26. 265.	gatus ad Mediolanenſes. XXX. 18.
Regnum Teutonicum adipiſcitur	1040.
ib. 30. 266. 269.	<i>Aſcaricus</i> , Regaiſus, Francorum Reges
Zuendeboldo regnum Bohemiæ	beſtiis obiciuntur V. 19. 149.
cedit. ib.	<i>Aſcanii</i> Duces & Electores Saxoniæ
Carinthiam obtinet 14. 257. 31.	cum Lauenburgicis de Iure & Voto
270.	Electoralis contendunt XXVI. 5.
Iura in Regnum Gallia ibid. 31.	831. n.
270.	<i>Acania</i> Gens in Electoratu Saxonico
de Normannis triumphat ib.	emortua XXIX. 29. 1003.
Slauos deuincit ib. 34. 274.	<i>Aſcaniam</i> Königsmarckius occupat.
eius Bellum Italicum ib. 32. 271.	XXXVI. 18. 666.
ſit Imperator: inuitatur Romam ib.	<i>Aſchaffenburgum</i> Turennius capit
31. 271. coronatur a Pontifice ib. 31.	XXXVII. 26. 1733.
273. tertia vice Italiam ingreditur.	<i>Aſkenas</i> an Germanorum Pater? I. 4. 3.
34. 274. 273. moritur ib. 14. 274.	<i>Aſkenakim</i> Iudæorum an Germani I.
Vxor & liberi ib. Epitaph. ib. n.	4. 3. <i>Aſe-</i>

I N D E X

Afessorum factio in Hollandia quæ? XXX. 51. 1094. sublata a Maximiliano I. ib.
Asenburg Castellum restaurat Henricus IV. XV. 24. 439.
Affociatio quinque Circulorum XXXVII. 107. 1846.
Affessores Iudicii Cameralis a Friderico III. constituti, omnes sunt Doctores XXX. 44. 1085. n.
Ayli Ius Lucis consecratis tribuunt Germani. II. 28. 54.
Atheus an fuerit Fridericus II. XX. 12. 645. 647 n.
Atbum Galli occupant XXXVII. 79. 1796.
 Foederati capiunt XXXVIII. 13. 1884.
Atlantica Platonis an pro America habenda? XXX. 62. 1116. n.
Atrebatensis Pax d. an. 1482. XXX. 51. 1094.
 Horreum Gallorum ab Albe-
 marlio comburitur XXXVIII. 45. 1924.
Attiniaci Wittikindus baptizatur VII. 20. 185.
Attuarii Francorum Populus V. 14. 135
Attinatici Tungris adscripti, eorum migratio, fata. I. 18. 13.
Auares vide Hunni VII. 30. 199.
S. Audemari forum a Gallis obsessum & captum XXXVII. 37. 1748.
Auelliana Galli potiuntur. XXXVII. 80. 1798.
Auenionensem Pontificis Sedem Roma-

ni agere ferunt. XXVI. 19. 86.
 is, Ciuitas Papæ venditur XLII. 24. 91.
 id Carolus IV. confirmat ib.
Augusta Taurinorum a Gallis obsidetur a Foederatis liberatur XXXVIII. 12. 1884
Augusta Treuirorum a Tallardo occupa-
 pata XXXVII. 106. 1846.
 recuperatur XXXVII. 110. 1864
Augusta Vindelicorum.
 eius Origines, nomen vetustum. II. 19. 45 46. n.
 capta ab Henrico IV. XV. 40. 47.
 ibidem intestina Ottonis III. se-
 peliuntur XIII. 15. 369.
 publico religionis Lutheranz er-
 ercitio priuatur XXXV. 36. 1511
 1586. n.
 Succus potitur XXXV. 52. 1601.
 per extremam famem ad dedicio-
 nem compulsus. XXXV. 77. 164.
 ibidem 1686. Foedus pangitur in-
 ter Imperatorem & Germanos
 Principes XXXVII. 63. 1777.
 Cæsaris Confessio & Iosephus coro-
 nantur XXXVII. 68. 1784.
 eam Elector Bauariæ occupat. 1858.
 eo Imperii Comitibus transferuntur.
 XXXVIII. 58. 1946.
Augustana Confessio publice prælegitur.
 XXXII. 42. 1284.
 eiusdem auctores ib. 1284. n.
 inuariata cur dicatur? ib. 1286. n.
 refutatur ib. 1286.
 illius Apologia ib. 1287.

Augustana Confessione addicti pro Reformationis in Comitibus Augustanis d. an. 1594. intercedunt XXXIV. 12. 1460.
de Augusta, Viricus XXVI. 27. 873.
Augusta Coronatio XXIV. 17. 780
 Archi-Cancellarius Abbas Fuldenfis XXVII. 33. 923
 in Coronatione eius, quid muneris eidem ? ib.
Augustus Imp. Rom. eius ob Varianam Cladem metus IV. 20. 108.
Augustus Mauritii frater, Elector salutatur XXXII. 98. 1379.
 de terris suis inuestitur XXXIII. 32. 1417.
 eidem de Expeditione Gothana satisfat XXXIII. 25. 1432. seq.
 in Cæsaris partes relictis, Succis transit. XXXVI. 16. 1664.
Augustus II. Rex Poloniæ
 Ius suum in Successionem Lauenburgicam Lüneburgicis cedit XXXVII. 70. 1786.
 concluso cum Leopoldo foedere exercitum Cæsareum in Vngaria ducit XXXVII. 90. 1815.
 Temesvvarium frustra obsidet. XXXVII. 90. 1815.
 pacem Altranstadiensem facit. XXXVIII 10. 1880.
 in Castris Foederatorum ad Insulas versatur. XXXVIII. 22. 1894.
 Poloniam denuo intrat. XXXVIII. 53. 1940.
 Suecorum Prouincias Germanicas inuadit XXXVIII. 53. 1940.

Ausfamenta Constantiensia d. an. 1416. XXIX. 30. 1008.
 Moguntina d. an. 1417. ibid.
 d. an. 1441. XXX. 5. 1023.
Aulicum Iudicium vide *Iudicium*.
Aumalius Dux capitur XXXII. 95. 1373.
Aurausonis Princeps cum Anna Britanica, nomine Maximiliani I. decumbit armatus XXX. 60. 1109.
 pacem Senlisensem procurat. ib. 1110.
 occiditur. XXXII. 35. 1272.
Aurea Bulla Caroli IV. Imp. XXVII. 20. 907.
 an eum consensu Galliarum Ordinum Metis stabilita ib. n.
 Sigismundi Imp. quid contineat ? XXIX. 7. 963, 30. 1009.
 Friderici III. Imp. super Ducatu Holsatiae, Stormariae Christiano I. Daniæ Regi concessa. XXX. 44. 1084.
M. Aurelius felix in Germanos. IV. 29. 114.
 bellum Marcomannicum feliciter transigit ib.
Aurelianus IV. 31. 115.
 Dux, Gallus moritur XXXII. 52. 1319.
Aurelianus Ducissa Elisabetha Charlotta petit Successionem Allodiam Palatinam. XXXVII. 60. 776.
 Præfensiones eius, quid de iis in Pace Rysvicensi actum XXXVII. 86. 810.
 Protestatio in Pace Rysvicensi ib. 87. 1811.

- cauſſa Francofurti diſceptatur ib.
89. 1812.
Iudicium in ea. ibid.
- de Atria* (Doria) Januenuum Admira-
tus XXV. 14. 811. n.
- Andreas, deſerto Francisco I. ad
Carolū V, ſe confert XXX. 32.
1268.
- Aurinia* fatidica mulier, Deꝝ loco
cultā II. 16. 52.
- Auffig* vrbs Miſnenuibus Marchioni-
bus a Sigismundo oppignorata
XXIX. 22. 993.
proelium cruentum ad eam & ex-
cidium ib.
- Auſtrega* a quonam conſtituta? XXII.
15. 718. XXIX. 37. 1014.
- Auſpicia* obſervant Germani? II.
33. 61.
- Auſtraſia* quale regnum VI. 10. 154.
- Auſtria*
ſit Ducatus XVII. 21. 528.
Regalem dignitatem ei concedit
Fridericus II. XX. 14. 682.
Ius Primogenituræ & alia Priui-
legia idem concedit, ibid.
Stirps deficit, eius hæres ſit Alber-
tus Degener XXII. 10. 714.
Auſtro-Habſburgica gens vnde
Originem trahat, diuerſæ opinio-
nes XXIII. 1. 722. n.
- Salinas a Salzburgerſis demoli-
tur XXIV. 16. 778.
hæredibus ex Rudolpho Alberti I
filio & Blanca Gallica deſcenden-
tibus deſtinatur XXIV. 16. 779.
- Legati de tyrannide Ottocari
conqueruntur XXIII. 14. 737.
Regiones reperuntur ab eodem
ib. 14. 738.
ab Ottocaro liberantur ibid. 739.
Alberti I. filius eripere ibidet
Henricus VII. XXV. 6. 800.
Vicarius ſit Albertus I. XXIII. 10.
744.
de eadem vna cum fratre inueſti-
tur ibid. 31. 745.
Duces, Bauariam inferiorem repo-
tere conantur infelici ſucceſſu
XXVI. 3. 827.
Mareſchallus, Pilichtorſerus au-
ſtor pacis, inter Fridericum Au-
ſtriacum & Ludouicum Bauarum
XXVI. 12. 843. n.
Principes proſcribuntur, eorum
Bona Heluetica Imperio adducun-
tur XXVI. 8. 835.
Proceres quidam, Vaſalli Burg-
grauii Noribergenuſis facti, qua
oſſione? XXVI. 11. 838.
cum Bauaris ad Imperatoriam
dignitatem adſpirare non debent.
XXVI. 12. 842. 844. n.
Iura conſirmantur a Ludouico
IV. XXVI. 14. 846.
Carinthia, Carniola accedunt
XXVI. 22. 864.
Tirolenſis Comitatus donatione
Maulſchiz & Confirmatione
Caroli IV. accedit XXVII. 23. 912.
Protectioni, quædam Suenor
Ciuitates ſe commendant XXVII.
31. 921. n.

Austria

Ditiones, in Heluetia Sueuique
proscripto Friderico diripiuntur.
XXIX. 11. 974. n. 976. n.
pacatam eam reddit Albertus II.
adhuc iuuenis XXIX. 34. 1012.
in diuisione Circulorum ab Alber-
to II. instituta, omittitur XXIX.
37. 1014.
Ciliensis Comitatus ipsi accedit,
XXX. 27. 1057.
Gubernationem & succedendi
spem accipit Fridericus III. Imp.
XXX. 30. 1021.
bello Friderici III. Imp. cum fra-
tre latrociniis repletur, purgatur
tamen XXX. 6. 1021.
motus in eadem pro Ladislao Po-
stumo & tutela Friderici III. Imp.
liberando XXX. 23. 1051.
Staty, mortuo Ladislao posthumo,
Imperatore Friderico III. cum
fratre & Patruole de eadem decer-
tante XXX. 29. 1059.
Duces, ex veteri pacto, Ius in Bo-
hemix regnum prætendunt XXX
30. 1059.
iidem Ius Successionis in Hunga-
rix regnum accipiunt ib. 1060.
de Priuilegiorum violatione
contra Fridericum III. conque-
runtur XXX. 38. 1068.
Status, sub Friderico III. Imp. in
bello cum fratre Alberto XXX.
39. 1070. seq.
Status, in Bellis Matthix Coruini

Austria

cum Friderico III. Imp. XXX. 53.
1098.
Domus æmuli Bauari sub Frideri-
co III. XXX. 58. 1105.
Prærogatiuæ XXX. 61. 1114. n.
quando Archiducalem titulum
acceperit? XXX. 61. 1114.
Domus priuilegia confirmantur.
XXXII. 9. 1225.
Terræ, Ferdinando relinquuntur
a Carolo V. XXXIII. 3. 1393.
Austriaci religionis libertatem
impetrant XXXIII. 25. 1433. hac
mortuo Maximiliano, rursus re-
stricta ibid.
liberum religionis exercitium
consequitur XXXIV. 31. 1487.
supra Anasum deficit, XXXIV.
50 1512.
in eam Turrius Comes irrum-
pit XXXIV. 53. 1515.
Bohemis fœdere iuncta a Ferdi-
nando II. desciscit, XXXV. 4.
1523.
potentiæ cohibendæ causa multæ
copiæ in Germania congeruntur.
XXXV. 7. 1531.
inferioris Ordines Ferdinandum
iuant: superioris idem recusant.
XXXV. 9. 1533.
eam cum Ligæ exercitu petit Ba-
uarius XXXV. 11. 1536.
eiusdem prouinciæ reformantur
a Ferdinando II. XXXV. 36.
1584.

INDEX

- Austria* in terras Torstensohnus ir-
rumpit XXXVI. 28. 1673.
Regens fit Leopoldus Imp.
XXXVII. 2. 1700.
de Austriaca Domo conquerun-
tur in Conuentu Francofurtensi
d. an. 1658. Reges Galliae & Sue-
ciae XXXVII. 5. 1704.
Iura in Successionem Hispanicam
XXXVII. 101. 1836.
- Azo* Vice-Comes Mediolanensis Caro-
lo IV. insidias struit XXVII. 3. 888.
B.
- Babenberg* vide *Ramberg*.
- Badaioz* Lusitani obsident, sed profligantur XXXVIII. 5. 1876.
- Badensis* Marchia ad Rudolphum I. hereditate deuoluitur XXVIII. 1. 722.
- Badenses* Marchiones plura per inter-regnum occupant XXIII. 15. 738. quae tamen reddere per Rudolphum Habsburgicum coguntur. ibid.
- Badensis* Philippus Ferdinandi vicarius XXXII. 20. 1241.
- Baduhenna* Frisiorum femina fatidica pro Dea culta II. 27. 53.
eius nomen an principium denotet? ibid.
- Baiasartes* Turcarum Imperator eius progressus in Asia Sigismundum Imp. ad Nieopolim caedit. XXIX. 3. 960.
- Baiarii* vide *Bauari*.
- Balaguer* Carolo III. cedit XXXVIII. 28. 1901.
- eius obsidio ab Andegauensi soluitur. XXXVIII. 31. 1904.
- Baldwinus* Flandriae Comes bellum gerit contra Henricum II. XIII. 21. 38.
- Baldwinus* Flandriae Comes contra Henricum III. rebellat XIV. 20. 410.
- Treuirensis* Archiepiscopus Ludovico Bauaro fauet XXVI. 11. 837.
pacem publicam in Rheno tradit procurat. XXVI. 11. 863.
de exaudiendo Ludouico IV. consilia init. 27. 873.
fit Archi-Cancellarius & Vicarius Regni Arelatensis XXVII. 24. 92.
- Balneatores* priuilegiis ornati, aliis officibus aequales facti, a quoniam? XXVIII. 15. 943.
- Balibasar* Landgrau. Thuring. Factus contra Guntherum Schwartzburg. facit XXVII. 8. 894.
- Bambergensis* Episcopatus fundatur ab Henrico II. XIII. 26. 384.
- Bambergensis* Officia XIII. 16. 384.
- Bamberga* sepelitur Henricus II. XIII. 28. 387.
Conradus III. XVII. 13. 519.
Episcopus Alberto oppida & praefecturas suae ditionis dare cogitur XXXII. 92. 1370.
eam Bernhardus occupat XXIV. 61. 1620.
- Banerius* Virmondi Victor. XXXV. 49. 1606.
- Banerii* gesta per Saxoniam, Thuringiam & Pomeraniam XXXVI. 1. 1600.
idem Gartzum, Loitium atque loca recuperat XXXVI. 5. 1612.

- Comitia Ratisbonæ turbare conatur XXXVI. 1663.
Halberstadtii extinctus XXXVI. 16. 1663.
a *Banno* absoluitur Henricus IV. XV. 30. 446.
Bannum Papale decrementum capit XXVI. 24. 868. n.
Aquisgranensium XXXIV. 45. 1506.
Imperii, Principes suo consensu decerni volunt XXXVIII. 9. 1879
Barbara Sigismundi Vxor, ex qua gente XXIX. 5. 961.
Marito morti vicino, de retinendo regno sollicita, matrimonium Regis Poloniae ambit XXIX. 31. 1010.
captiuitati traditur ib.
libertati restituitur, quibus conditionibus? ib. 35. 1013.
mores eius ibid. 32. 1011.
Barcelona an. 1704. a Foederatis tentatur XXXVII. 118. 1860.
a. 1705. a Carolo VI. capitur XXXVIII. 5. 1876.
a Gallis frustra obsessa, qui ad eandem profligantur ibid. 11. 1881.
a Gallis capitur XXXVII. 81. 1801.
Barfiba inuitis Ordinibus, deiecto Ragotzio, a Turcis Transyluaniae Princeps imponitur ib.
idem captus capite plectitur ibid. 1709.
reseruato annuo redditu Principatum Transyluaniae cedit XXXVII. 8. 1708.
Bardenicum Vrbs a quo condita? II. 32. 59.
ab Henrico Leone expugnatur. XVIII. 4. 577.
Bardia a Druidibus distincti II. 32. 59. sq.
Baricensis ad Sequanam Terra Margarethae Maximiliani I. filiae in Dotem constituitur XXX. 51. 1094.
Barrasona Sardiniae Rex constituitur a Friderico Barbarossa XVII. 41. 554.
Barrensis Comitatus fit per Carolum IV. Ducatus XXVII. 32. 921.
cum *Barri* Comite Rainaldo bellum gerit Henricus V. XVI. 16. 487.
Barriere Tractatus inter Belgas & Anglos XXXVIII. 34. 1910, 60. 1947.
Barritus Germanorum unde originem trahat? II. 32. 59. n.
Basilea factionibus agitur XXIII. 9. 726.
Basileensis Episcopi negotia cum Rudolpho Habsburgico XXIII. 9. 726. sq.
e Concilium, eius acta XXIX. 15. 997. seq.
Basilus Imperator Constantinopolitanus controuersiam mouet Ludouico II. de titulo Imperatoris VIII. 19. 310.
Legatio eius ad Ludouicum Germanicum X. 10. 254.
Banno notatur Carolus Dux Mantuae. XXXVIII. 24. 1897.

I N D E X

Basina Childericum in Franciam sequitur VI. 4. 148.
Batavi contra Romanos rebellant IV. 28. 113.
Bathori (Sigismundus) Transylvaniz Princeps a Turcis deficit XXXIX. 13. 1461.
 cum Rudolpho foedus init. 15. 1464.
de Batra (Claudius) cum Maximiliano congregitur XXXI. 6. 1131.
BAVARIA BAVARI.
 a Clodoveo vincuntur VI. 5. 151.
 Duces, in Familia Agilolfingica hereditarii VI. 17. 169.
 Comitibus traditur regenda, VII. 28. 199.
 commendatur Ottoni, Ludolphi filio XIII. 2. 354.
 Dux Arnoldus XI. 4. 284.
 Ducatus, conceditur Henrico Luxemburgensi XIII. 25. 381.
 Ducatus Successio sub Conrado II. XIV. 9. 399.
 inuasa a Stephano Hungariz Rege XIV. 10. 400.
 Ducatus traditur Conrado XIV. 21. 412.
 Dux Otto, Rempublicam Germaniz administrat. XV. 7. 424.
 eadem Otto priuatur, eademque Welfo conceditur. XV. 13. 431.
 Henricus Superbus priuatur XVII. 3. 508.
 obtinet Leopoldus iunior XVII. 3. 508.

Ducatus, per septem vexilla recognatur XVII. 21. 518.
 conceditur Ottoni Wittelsbachio XVII. 48. 563.
 Duces, de Electoratu sub Rudolpho Habsburgico contendunt XXIII. 18. 751.
 Inferiorem, Austriaz Duces rapere conantur infelici successu XXVI. 30. 827.
 Ducibus Imperium offertur XXVI. 4. 818. n.
 iis cedere debent Austriaci, ad Imperium competitorum XXVI. 12. 842. 844. n.
 Ludouico IV. cedit in Pacto Ticinensi. XXVI. 20. 860.
 Inferioris Diuisio inter fratres facta. XXVI. 21. 863. n.
 quanam Comitatus sub Ludouico IV. accesserint? XXV. 2. 837. n.
 Inferior, Ludouico IV. cedit. XXVI. 26. 872.
 Domus, Genealogica quidam XXVI. 33. 883. XXXI. 19. 1156. n.
 Diuisio inter filios Ludouici IV. quomodo facta? XXVI. 33. 883.
 Iura Alternationis in Electoratu Palatino adimuntur XXVII. 10. 907.
 Duces, Tirolensem Comitatum donatione Mantaschiz & sententia Caroli IV. amittunt XXVII. 23. 912.
 quasdam tantum ex eo ciuitates accipiunt ib.

Pria-

Principum & Ciuitatum foedus
d. an. 1387. XXVIII. 5. 933.
Duces vnioni Electorali contra
Wenceslaum accedunt XXVIII.
13. 939.
ab Hussitis vastata XXIX. 22. 994.
Duces, sub Friderico III. Imper.
Austriæ Domus æmuli XXX. 58.
1105.
Belli initia XXXI. 19. 1155.
Terminorum Diuisio & Pax.
XXXI. 21. 1160.
Electoralement Dignitatem accipit.
XXXV. 20. 1556.
Neutralitatem quarit XXXV. 52.
1607.
Rex Sueciæ ex ea discedit, XXXV.
55. 1611.
Gallos magna clade adficiunt ad
Mergentheimium XXXVI. 29.
1674.
reiectis Vlmensibus induciis, cum
Cæsare novos tractatus Elector
init. XXXVI. 36. 1679. seq.
in eadem & Sueuia quædam ge-
sta XXXVI. 37. 1680.
Vicariatum, Saxo & Camera
Imperialis agnoscunt XXXVII. 2.
1701.
Bauariæ Princeps Iosephus Ferdi-
nandus destinatur Hispaniæ suc-
cessor XXXVII. 88. 1827.
moritur 8. 8.
per Tractatus Ilbesheimenses Leo-
poldo traditur. XXXVII. 120.
1865.

Tumultus An. 1705. XXXVIII. 7.
1878.
Electori conceditur Belgium Hi-
spanicum XXXVIII. 47. 1926
Electorem, secundum Ilbeshei-
menscs Tractatus restitui volunt
Galli XXXVIII. 48. 1932.
Electer per Pacem Rastadtiensem
restituatur. XXXVIII. 50. 1936
vid. etiam *Maximilianus Emanuel*.
Beatrix Tuscici Comes, iungitur Go-
thofredo Lotharingiæ Duci. XIV.
20. 410.
Vxor Friderici Barbarossæ XVII.
24. 534. 54. 574.
Abbatissa Quedlinburgensis, Fri-
derici Barbarossæ filia XVII. 54.
574.
Ottonis IV. Vxor XIX. 15. 616,
17. 619, 24. 627.
de Bebenburg (Lupoldus) XXVI. 16.
85. n.
Bedon vox arabica quid denotet? II.
27. 53.
Bebaim (Martinas) an nouum orbem
quæsiuerit? XXX. 62. 1116. n.
Belbock Deus Slauorum II. 23. 49
Belenus Noricorum, an pro Sole haben-
dus? II. 3. 30 n.
Belgium Belga, Turbæ in eo. XXXI. 6.
1130.
Princeps fit Carolus Austriacus.
XXXI. 4. 1195. n.
Prouinciæ Imperio subiiciuntur,
XXXII. 80. 1354.
easdem Philippo concedit Caro-
lus, XXXII. 96. 1374. au.

auxilia ab Imperatore petunt.
XXXIII. 28. 1436.
Philippo Hispaniæ Regi obsequi-
um denegant. XXXIV. 3. 1443.
ad eos Legatos mittit Rudolphus
II. ibid.
eorum nomine Imperii opem
contra Hispanos implorat Phi-
lippus Marnixius. XXXIV. 3. 1443.
eorum commercia in mari Balthi-
co euertere satagunt Cæsarei
XXXV. 33. 1579.
prouincias Galli ex Iure Deuolu-
tionis petunt. XXXVII. 21. 1727.
Foederati Prouincias, Galli, ipso
Rege præsentē, inuadunt.
XXXVII. 24. 1731.
ibidem quid Foederati ad Gallo-
rum aduentum egerint XXXVII.
41. 1750.
Foedus faciunt cum Leopoldo
XXXVII. 72. 1787.
Philippum Andegauensem Hi-
spaniæ Regem agnoscunt
XXXVII. 102. 1838.
cum Anglis nouum faciunt Bar-
riere-Tractatum XXXVIII. 48.
1931.
cum iisdem Carolus VI. de limi-
tum securitate paciscitur
XXXVIII. 60. 1947.
Hispanicum, Carolo VI restitui-
tur Pace Rastadiensi XXXVIII.
50. 1936.
Belgradum Cæsarei capiunt XXXVII.
59. 1772.

Turcæ occupant ib. 67. 1784.
a Croyaco frustra obsidetur ib. 92.
1814.

Bellum

Anabaptisticum XXXII. 51. 1298.
Aquitanicum Caroli M. VII. 13. 1182.
Ariouisti & Cæsaris IV. 2. 99.
Arminiacum in Alsatia, vulgo
der Armen Icken Krieg XXX. 11.
1027.
Austriacum pro liberando Ladis-
lao Postumo XXX. 23. 1092.
Baionaricum Caroli M. VII. 18. 1198.
Bauaricum Alberti I. XXIV. 14.
776.
Bauaricum XXXI. 19. 1155.
aliud sub Leopoldo Imp.
XXXVII. 114. 1855.
Belgicum Bellum d. an. 1701. in-
coatur XXXVII. 106. 1844.
Bohemicum Caroli M. VII. 31. 1100.
Ottonis M. Imp. cum
Boleslao XII. 15. 329.
Lotharii XVI. 21. 493.
Rudolphi I. cum Ot-
tocaro XXIII. 13. 716.
Alberti I. d. an. 1501.
XXIV. 19. 784.
Brabantinum d. an. 1356. XXVII.
21. 909.
Brunsvicense XXXII. 65. 1312. sq.
Burgundicum, Rudolphi Habs-
burgici d. an. 1287. XXIII. 15. 747
& Geldricum XXXI. 10.
1140. seq.
Cæsaris & Ariouisti IV. 11. 90.
Bellum

Bellum

Ciuite inter. Maroboduum & Arminium IV. 3. 94. 4.
 Coloniense cum Carolo Burgundo d. an. 1474. XXX. 45. 1086. XXXIV. 8. 1452.
 Dano-Suecicum XXXVII. 1749. 39.
 Gallicum XXXVII. 24. 1731. seqq.
 Gallico-Sabaudicum XXXII. 53. 1302.
 Geldricum XXXII. 61. 1315.
 Gothanum XXXIII. 34. 1423.
 Helueticum s. Tigurinum sub Friderico III. Imp. d. an. 1443. XXX. 9. 1025. 10. 1026. seqq. aliud XXXI. 11. 1141. seqq.
 Hildesienso & variae eiusdem causae ac euentus XXXII. 8. 1222. seqq.
 Hollando-Selandicum Alberti I. XXIV. 18. 782.
 Hunnicum Caroli M. VII. 30. 199.
 Hussiticum XXIX. 17. 989. seqq.
 Italicum XXXII. 25. 1250.
 Lusitanicum XXXVII. 118. 1860.
 Longobardicum Caroli M. VII. 23. 191.
 Leodiense Maximiliani I. d. an. 1482. XXX. 51. 1096.
 Magdeburgicum & scriptores de eodem XXXII. 86. 1360.
 Mantuanum XXXV. 38. 1589.
 Mediolanense & Italicum Ruper- ti Imp. d. an. 1402. XXVIII. 21. 951.
 Nordmannicum Caroli M. VII. 31. 100.
 Parmense Octavii Farnesii contra

Carolus V. XXXII. 85. 1359.
 Placentarum, *der Fladen-Krieg*, unde dictum? XXXII. 63. 1322.
 Ragotzii XXXVI. 25. 1672. XXXVII. 123. 1868.
 Sabaudicum XXXVII. 121. 1866.
 Salisburgense Alberti I. d. an. 1289. XXIV. 15. 777.
 Saracenicum Ludovici II. VIII. 28. 229.
 Saxonicum Caroli M. VII. 22. 188. aliud XXXII. 74. 1339.
 Senense XXXII. 94. 1371.
 Smalcaldicum XXXII. 72. 1336. sq.
 Sueco-Danicum XXXVI. 21. 1670
 Transylvanicum XXXIV. 22. 1473. seqq.
 Trevirense Henrici VII. XXV. 3. 798. aliud XXXIII. 26. 1434.
 Thuringicum Alberti Degeneris & Adolphi Nassouii XXIV. 4. 764.
 Alberti I. Imp. d. an. 1306. XXIV. 21. 786. seqq.
 Tunetanum XXXII. 52. 1301. XXIX. 3. 960.
 Turcicum XXXI. 45. 1201. XXX. 13. 1031. XXXII. 37. 1275. XXXIII. 1396. ib. 20. 1414. ib. 22. 1417. XXXIV. 13. 1460. ib. 16. 1465. 14. 776. XXXVII. 54. 1765.
 Venetum XXXI. 27. 28. 1168. ib. 33. 1180. an. 1615. XXXV. 2. 1520.
 Vngaricum d. an. 1287. XXIV. 14. 776. d. an. 1440. XXX. 12. 1030.

Bellum

Vngaricum XXXIII. 5. 1394. seq.
 ib. 23. 1420. seq.
 d. an. 1445. XXX. 14. 1031.
 Matthiae Coruini & Friderici
 III. d. an. 1480. XXX. 53.
 1097.
 d. an. 1508. 1599. XXXIV. 19.
 1469.
 Ragotzii XXXVI. 25. 1672.
 XXXVII. 123. 1868.
 Württembergicum d. an. 1460.
 XXVII. 21. 909.
 aliud XXXII. 50. 1269.
 Alberti I. cum Electoribus Rhena-
 nis ob Telonia XXIV. 18. 782.
 cum Episcopo Basileensi
 XXIV. 23. 789.
 Brandenburgici & aliorum
 Principum Germaniae cum
 Ciuitatibus Imperialibus d. a.
 1449. XXX. 19. 1041.
 Austriaci & Ludouici Bauari
 cum Friderico III. Imp. d. an.
 1461. XXX. 38. 1068.
 alterum eiusd. Alberti contra
 Fratrem XXX. 39. 1070.
 Caroli IV. contra Bulconem
 Münsterbergensem Ducem, Co-
 mitem Goritiae & Lithuanos.
 XXVII. 3. 888.
 Audacis cum Lotharingis at-
 que Heluetis d. an. 1476.
 XXX. 48. 1090.
 VIII. R. G. cum Anna Britan-
 nica XXX. 6. 1190.
 Caroli V. Imp. contra Gallum d.

an. 1522. 1523. XXXII. 16. 1236.
 ib. 31. 1266, 90. 1368.
 Dietheri Moguntini cum Fride-
 rico Victioso Palatino XXX.
 34. 1063.
 cum Alberto fratre d. a. 1441.
 XXX. 6. 1023.
 Friderici III. Imp. cum Mathia
 Coruino, XXX. 30. 1060.
 aliud d. an. 1477. XXX. 49.
 1091.
 Henrici VII. Imp. contra Eber-
 hardum Württembergicum XXV.
 5. 799.
 Anglorum R. cum Carolo
 VIII. G. R. XXX. 60. 1110.
 Imperii contra Ludouicum Bau-
 rum, Donauvertham rapientem
 XXX. 31. 1061.
 Joannis Luzelburgici B. R. cum
 Austriacis ob Carinthiam &c. d. a.
 1335. XXVI. 12. 864.
 Leopoldi Austriaci cum Heluetis
 XXVIII. 5. 935.
 Ludouici Bauari, cum Austria
 Ducibus d. an. 1313. XXVI. 3.
 827. Inter eundem & Henricum
 Bauarum XXVI. 12. 86.
 Maximiliani I. cum Gallis, XXX.
 51. 1095.
 Roberti Siculi cum Pisanis XXV.
 16. 819. n.
 Rudolphi Habsburgici cum Hu-
 gone de Tieffenstein XXIII. 5. 714
 cum Rudolpho & Gotscho
 de Lauffenberg ib.

Bellum

Bellum

cum Hartmanno Kyburgensi ib.
 cum Argentoratensium Episcopo
 Walthero Geroltseggio XXIII. 7.
 725.
 cum Henrico Episcopo Basileensi
 ib. 9. 726.
 cum Eberhardo Württembergensi
 aliisque ib. 15. 738. 23. 746.
 cum Ottocaro, ib. 16. 739.
 secundum ib. 18. 741.
 cum Henrico Bauaro & Comite
 Sabaudia ib. 19. 744.
 cum Abbate S. Galli ibid. XXIII.
 24. 746.
 a Sickingen (Francisci) cum Ele-
 ctore Treuirensi XXXII. 17. 1238.
 Suevia Ciuitatum cum Comi-
 tibus Württembergicis d. an. 1377.
 XXVII. 13. 920.
 alterum d. a. 1388. XXVIII. 5.
 933.
 Beltrandus Cardinalis Legatus Io. XXII.
 in Lombardia XXVI. 15. 847.
 a Benafco reiciuntur Galli XXXVIII. 28
 1901.
 Benedictus Papa reicitur XV. 4. 420.
 XII. P. R. XXVI. 23. 864.
 ab eo iniqua postulat Gallia Rex
 ib. 865.
 ab eodem impeditus, Ludouicum
 IV. absolueri banno non potest,
 XXVI. 23. 865. 25. 871. n.
 fauet tamen Ludouico IV. ibid.
 866. n. 25. 871. n.
 fulmina contra Electorum decre-

ta, de coronatione & confirma-
 tione Imp. Romana vibrat ibid.
 24. 867.
 moritur XXVI. 27. 872
 Benedictus XII. P. R. XXVIII. 22. 954.
 deponitur in Concilio Pisano ib.
 Legatos ad Concilium Constan-
 tiense mittit, Caesaris colloquium
 exposcit XXIX. 12. 976.
 frustra ad submissionem a Caesare
 impellitur. ib. 977.
 a Concilio publice citatur, ana-
 thematizatur, deponitur ibid. 978
 Beneficium quid sit? XVII. 28. 538.
 Beneficia Ecclesiastica in Concilio Con-
 stantiensi concedit Sigismundus Imp.
 XXIX. 12. 976.
 quibus eorum collatio in Ger-
 mania competat, Concordatis
 Nationis Germanicæ definitum.
 XXX. 17. 1037. seq.
 Beneuenti Dux Adalgisus Bellum gerit
 cum Ludouico II VIII. 28. 229.
 urbem inuadit Otto II. XIII. 6. 359
 ana terra ab Henrico II. Norman-
 nis confirmata XIV. 18. 407.
 Berengarius Dux Foro Iulii IX. 7. 329.
 Regnum Italiae adfectat X. 29. 268
 ib. 32. 271.
 Arnolpho se submittit X. 30. 269
 Italiam possidet a Papa corona-
 tus XI 13. 295.
 II. in Italia turbas mouet XII. 20.
 334.
 fit supplex Ottoni XII. 20. 336.

11. D

turbas

turbas iterum mouet & Italia expellitur XII. 21. 336.
 vincitur ab Ottone. XII. 22. 339.
 mittitur in Bauariam ib. 23. 338.
 moritur ib. 26. 343.
Beretzeni Ragotzio accedit XXXVII. 124. 1867.
Bergensis Ducatus, de eo inuestitur Guilielmus Iunior XXX. 51. 1101.
Bergstrasse quid? Palatinatui accedit, quibus conditionibus? XXX. 35. 1066
S. Bernhardus, repetitionem Inuestiturarum Episcopaliū Lothario dissuadet XVI. 24. 495.
 Expeditionem Cruciatam autem suadet XVII. 9. 513.
Bernhardus, contra Ludouicum Pium rebellat VII. 8. 212.
 Dux Barcinonensium occiditur IX. 2. 233.
 Caroli Crassi Nothus, Heres ab ipso declaratur. X. 26. 265.
 Ascanius adipiscitur Saxonie Ducatum. XVII. 48. 565.
 eum eodem de Saxonie Ducatu contendit Henricus Leo. XVII. 52. 572.
 Carinthie Dux, Auguste dignitatis Candidatus. XXIII. 10. 718.
 Dux Vinariensis post Gustau Adolphi obitum summum in exercitu imperium obtinet. XXXV. 59. 1617.
 eiusdem progressus ad Rhenum XXXVI. 6. 1654.
 eiusdem moneta Saxonis &

Bisacensis Insignibus notata. ib. 9. 1656.
 eiusdem progressus, ad Danobium & Isaram. XXXV. 61. 1610.
 eiusdem mors veneno creditur procurata, Testamentum XXXVI. 9. 1656.
 Dux Meiningensis Ducatum adipiscitur. XXXVII. 93. 1819.
 eidem Coburgensis Ducatus destinatur. ibid. 93. 1820.
Bertha Caroli Magni mater. V. 2. 169.
 Henrici IV. vxor. XV. 48. 166.
Bertholdus Sueuie Ducatum adfectat & obtinet. XV. 45. 461.
 Hennebergicus Comes, auctor Pacis inter Ludouicum IV. & Fredericum Austriacum. XXVI. 2. 843. n.
 Zaringie Dux Imperator eligitur. XIX. 3. 596.
 Argentinenſis Episcopus contra Ludouicum IV. agit. XXVI. 14. 846.
 Archiepiscopus Moguntinus factor Foederis Sueuici. XXX. 8. 1105.
Bessarion Cardinalis Legatus Pii II. in Germaniam XXX. 36. 1066.
Borlens Gabor Vngarie Princeps declaratur XXXV. 5. 1518.
 idem cum Cesare Niclasburgi pacem concludit XXXV. 16. 1547.
 restaurat bellum, honestam pacem consequitur ib. 22. 1561. seq.

Borlens

Belbuna a Foederatis capta XXX. VIII.
31. 1903.

Bicoca villa ad tertium a Mediolano lapidem XXXII. 16. 1236.

Binder. Fridericus, in caussa Aurelianensi Iudex XXXVII. 88. 1812.

Bisuntina Comititia de an. 1157. XVII. 28. 58.

Vrbs, Hispanis loco Franckensthalii cessa XXXVI. 43. 1691.

Blancus (Hugo) Cardinalis contra Gregorium VII. agit XV. 25. 440.

de *Blasphemis* poenae statuta XXXI. 37. 1187.

Blesensis & *Hagenoensis*, Tractatus inter Maximilianum I. & Ludouicum XII. XXXI. 21. 1161.

Boek (Nicolaus) procurator Waldemari Brandenburgici, an contra mandatum elegerit Ludouicum Bauarum. XXVI. 5. 829.

Bodinus 10. notatur I. 7. 5.

Bohemi *Bohemia*, Bellum Caroli M. VII. 31. 200.

hos deuincit Ludouicus Germanicus IX. 4. 151.

Ducatus Zyvendeboldo cessus X. 31. 370.

Bellum gerit Henricus Auceps XI. 21. 308.

Germanis subiicitur, cur nulli Circulo Germaniae adscripta XII. 15. 330. n.

sunt tributarii XIII. 20. 378.

Dux *Boleslaus* ab Henrico II. deficit, XIII. 20. 378.

Expeditio Henrici III. XIV. 16. 405.

agnoscunt potestatem Henrici IV. XV. 14. 431.

Dux reducitur ab Henrico V. XVI. 13. 484.

eam adfectat Conradus Moraviae Marchio XVII. 6. 512.

Rex creatur Labetzlaus XVII. 29. 519.

Regnum Premislao auferre studet Philippus XIX. 7. 605.

Regnum abiudicatur Odoacro XIX. 21. 623.

cum eorum Rege Wenceslao III. negotium Friderici II. XX. 11. 644.

iis grauis est Ottocarus XXIII. 14. 738. n.

in eadem Pacta de Successione facta Austriacae Domui sub Rudolpho Habsburgico XXIII. 18. 741.

Rex Wenceslaus per Moguntinum coronatur XXIV. 6. 769.

Reges non coronati Officium Imperii praestant XXIV. 17. 781.

Bohemia fata varia sub Alberto I. Imp. & Wenceslao II. Rege. XXIV. 19.

784.

ad Teutonicos translata a quonam? ibid.

Proceres eligunt Henricum Carinthium Regem. ibid.

fortunam, maxime auget Carolus IV. XXVII. 1. 887.

Regis Electionem extincta Familia Regia, Statibus confirmat Carolus

II. D 3

rolus

rolus IV. Imp. XXVII. 33. 923.

Bohemia

Electorum & Privilegium Rudolphi Habsburgici, idem confirmat, ibid.

Silesia in perpetuum iungitur, a quonam? XXVII. 34. 924.

Superioris Palatinatus Urbes quaedam accedunt, XXVII. 34. 924.

Hussi condemnationem detestatur, inde Bella XXIX. 15. 985.

Hussiticis moribus concussa. XXIX. 17. 989. seq.

Terra promissionis ab Hussiticis dicta. XXIX. 21. 993.

Nobilitas in turbis Hussiticis praeualet, legationem ad Concilium Basileense decernit. XXIX. 25. 997
Ecclesiarum disponendarum facultas Pontifici oblata. XXIX. 27. 999.

Procurator Henricus Plaviensis, Fridericum III. Imp. eligit. XXX. 4. 1021.

quem primum haud admittunt Electores, cur? ibid. n.

Ladislauum postumum, frustra a Friderico III. Imperatore postulant. XXX. 14. 1034.

eos Legatione placat, ibid.

Fridericum III. Imp. & Albertum Bauarum Reges eligunt, his recusantibus Ladislauum postumum, ib. 15. 1034.

Vicarios Regni constituunt. ib. Regnum praeferunt Austriaci

Duces ex veteri pacto. XXX. 30. 1059.

Status, mortuo Ladislao Postumo a Campano descriptus, ib. 1060. n. an sibi Fridericus III. Imp. in votina peregrinatione iura successionis in eandem, a Pontifice confirmari curauerit? XXX. 41. 1076.

Successio! mortuo Podiebradio controuersa, ventilatur, ubi? XXX. 42. 1078.

Electorum tempore Vladislai confirmatus, quomodo? XXX. 59. 1108.

Legatus reiecto Polono ad Comiticia admissus XXXII. 4. 1215. iis Litterae Maiestatis conceduntur XXXIV. 32. 1487. seq.

Regni & Imperii Successionem ambit Leopoldus Austriacus XXXIV. 37. 1497. seq.

Motuum initia XXXIV. 49. 1510. eorundem continuatio ib. 50. 1511. aduersus admissionem Ferdinandi II. ad Electionem protestantur XXXV. 3. 1522.

Rex eligitur Fridericus Palatinus Pragae cum Vxore coronatur XXXV. 4. 1524. 1527. n. ii Ferdinandum Regem adgnosceret detestantur XXXV. 4. 1523. seqq. 1526. n.

Proceres a Palatino alienantur XXXV. 12. 1538.

omnes res pessum eunt. ib. 1539. Belli Scriptores XXXV. 13. 1542. seq. n.

Bohemia

Arnheimium cum exercitu im-
mittit Saxo, illius ibidem gesta.
XXXV. 50. 1606.

eam Wallensteinus petit, exinde
capta Praga Saxones pellit XXXV
54. 1610.

in eadem Cæsarei multa loca oc-
cupant XXXVI. 11. 1658.

Regis, Legati prima mentio in Ca-
pitulatione XXXVII. 68. 1784.

Rex, in collegium Electorale ite-
rum introducit XXXVIII. 24.
1897.

Legatus, de Capitulatione deli-
berationibus, in Caroli VI. ele-
ctione interest XXXVIII. 41. 1911.

Boleslaus Bohemix Dux Ottoni II. se
subiicit XIII. 2. 354.

Bohemix Rex fratrem occidit, cu-
ius mortem ulciscitur Otto M.
Imp. XII. 15. 329. seq.

ab Ottone II. Imp. honorifice ex-
cipitur XIII. 2. 355.

Dux Polonorum, Slaus & Borus-
sos facit tributarios ibid. 13. 368.
idem coronatur Rex ibid.

Dux Polonix regium sibi nomen
sumit. XIV. 4. 392 XV. 14. 431.

III Dux Polonix, in ordinem re-
digetur ab Henrico V. XVI. 13. 484

Polonix Dux, iterum in ordinem
redigitur a Lothario Imp. XVI.
22. 493.

Boiemus, Michael, notatur VII. 20.
186. n.

Bolgaro Legato Sabaudico, Comitibus in-
terdicatur. XXXVIII. 58. 1946.

Bolonensis terra Margarethæ Maximili-
ni I. filix in dotem constituitur
XXX. 51. 1094.

Bombardarum igniuomarum quis in-
uentor? XXVII. 87. 927.
antiquæ quo modo comparatæ?
928. n.

de Bonde Comes, Suecorum Legatus,
Rysvicum ad Pacem concluden-
dam aduenit. XXXVII. 85. 1808.

Bona Ecclesiastica, an in iisdem Pro-
prietatem habeant Clerici XXVI.
19. 859. n.

a Iurisdictione Seculari exempta,
XXVII. 33. 923.

in Bohemia a Sigismundo Imp.
Iure pignoris relinquuntur XXIX.
27. 999.

Bonorum Imperii Alienatio ab Electori-
bus sistitur XXX. 16. 1035.

de Bonacossa Passerinus Præfectus Man-
tuæ XXVI. 15. 847.

Bonifacius Thuringorum Apostolus II.
34. 63. n.

religionem Christianam in Ger-
maniam introducit VI. 11. 156.

VIII. diffidia habet cum Philippo
Pulcro XXIV. 20. 785.

Alberto I. Imp. Franciæ regnum
adiudicat ib.

eius ossa cremari cur voluerit Phi-
lippus Pulcher XXV. 1. 797. n.

IX. depositioni Wenceslai Imp.
adsentitur XXVIII. 14. 941.

ipsi Electio Ruperti Palatini de-
nunciatur XXVIII. 19. 949.

eam adprobat ibid. 20. 951.

Boni-

INDEX

Bonifacius Rupertum ad Imperium in-
uitat decimas Cleri ipsi offert ib.
21. 952.

Iubilæum indicit, quod ansam
præbet causæ Hussiticæ. XXIX.
8. 964.

Bonna a Cæsareis capta. XXXVII. 26.
1733. ib. 66. 1782. 113. 1854.
præsidii Ius Imperio tribuitur per
Pacem Rastadtensem XXXVIII.
50. 1936.

de Præsidio controuersia cum
Belgis XXXVIII. 60. 1948.

Bononia libertas a Rudolpho Habsbur-
gico vendita XXIII. 29 753.

Borbonius (*Petrus*) pacem Senlisensem
procurat. XXX. 60. 1110.

de *Borcklob* Castro & oppido Con-
trouersia componitur. XXXVII.
19. 1725.

Borelius Consul Amstelodamensis
Gandavi de pace agit cum Callic-
res XXXVII. 83. 1803.

Borgia (*Cæsar*) Pisaurum, Ariminum,
& alia loca occupat. XXXI. 15.
1149.

Borsius Estensis, Mutinæ, Ferrariæ, Rhe-
giique Dux creatur a Friderico
III, quibus conditionibus? XXX.
22. 1050.

Borussia eius Ciuitates & Nobiles Or-
dini Teutonico se subducunt, Po-
lonis subiiciunt. XXX. 24. 1053.
per Bohemos & Saxones eos sub
Ordinem reducere frustra cogi-
tat Imp. Fridericus III. ibid. 25.
1055.

Borussia controuersia. XXXII. 48. 1294.
& 1295.

causa denuo magna contentione
agitur. XXXII. 80. 1354.
eam Sueci inuadunt, statim ta-
men relinquunt. XXXVII. 42.
1752.

Rex in eadem primus coronatur
XXXVII. 96. 1827.

Rex, ob violatam Residentis do-
mum a Colonienfibus satisfacti-
onem petit. XXXVIII. 34. 1897.
& accipit ibid. 1898.

Rex Stettinum sequestri lege ob-
tinet. XXXVIII. 55. 1943.

Baso Regnum Prouinciæ adipiscitur.
X. 29. 268.

Burgundiæ Rex omnia turbat.
XI. 16. 302.

Reibfeldi ægrotat Henricus Auceps XI.
25. 313.

ibidem obiit Henricus III. XIV.
23. 414.

Bouchanium subigitur. XXXVII. 35.
1746.

idem Foederati capiunt. XXXVIII.
44. 1921.

Galli recuperant. XXXVIII. 48.
1923.

Boufflerius fit captiuus. XXXVII. 79.
1796.

idem cum Comite de Portland
de pace conuenit. ibid. 84. 1806.

Insulas probe defendit. XXXVIII.
23. 1894.

Bourneuilis Montecuculo ab exerci-
tu.

tu discedente succedit XXXVII. 25.
1732.

idem foederatorum conatus pro-
dit Gallis ibid. 29. 1738.

Brabantia, Brabantini

adpetunt Thuringiam XXII. 8.
712.

eius Dux Wenceslaus, Ensem Im-
peratori praefere se debere cum E-
lectore Saxoniae contendit XXVII
29. 918.

Bulla a quo concessa, quid con-
tineat? ibid. 33. 923.

Ducatum, Imperio vindicare de-
bet Rupertus Imperator XXVIII.
19. 948.

iidem cum Flandris bellum ge-
runt ob tutelam Philippi ad Ma-
ximilianum I. delatam XXXI. 57.
1103.

eandem inuadit Carolus Egmon-
danus XXXI. 27. 1167, 36. 1186.

Galli relinquunt XXXVIII, 73.
1884.

Brandenburgum Vrbs vide *Brennabur-*
gum.

Brandenburgi Marchiones duo concu-
runt ad Electionem Henrici VII.
Imp. XXV. 1. 795. n.

iidem Vasallos multos in Austria
habent XXVI. 11. 841.

Electoatus Ludonico Bauaro
conceditur XXVI. 13. 845

in Marchionatum, Anhaltinis
Principibus Alberto & Waldema-
ro expectatiua concessa XXVII. 8.

895. n.

Marchiones ubi sceptrum regalo
praefertant? de eodem contro-
versiam cum Iuliasensibus habent
XXVII. 15. 899.

Marchiam turbat Pseudo-Walde-
marus XXVII. 116. 899.

Marchionatus a Ludouico sen.
fratribus Ludouico Romano &
Ottoni ceditur ibid. 23. 911.

ab Ottone Carolo IV. venditur
ibid. 912.

Sigismundo donatur ibid.

Marchiones, Sigismundo in ex-
peditione Hussitica adstant
XXIX. 18. 990, 21. 993.

Marchia & Electoratu vendito
reluendi ius sibi seruat Sigismun-
dus Imp. XXIX. 29. 1002.

vid. *Fridericus I, Marchio Bran-*
denburgicus.

Brandenburgici eius Causam contra
Franconicos Episcopos definit Fer-
dinandus I. XXXII. 8. 1399. seq.
Casimiro post electionem Caroli
V. reipublicae administratio in
Imperio concedita XXXIII. 5.
1219.

Georgius Guilielmus El. eo adi-
gitur, ut Bauarum Collegam ad-
gnoscat XXXV. 30. 1575.

ditiones a Succis petita ibid. 41.
1595.

Legatus Brandenburgicus Gotho-
fredus a Iena Directorium Prote-
stantium in senatu Principum ex-
ercet XXXVII. 48. 1758.

B. E

BRAN-

INDEX

Braunfels Henricus Ludouicus Nas-
souiz Comes intercipit XXXV. 77.
1638.

Brema, protestante Archi-Episco-
po ad Comititia admittitur XXXVI.
13. 1660.

Monasteriensibus transitum per-
negat XXXVII. 32. 1742.

eam Königsmarckius frustra ad-
greditur XXXVI. 44. 1693.

Bremensi Archiepiscopo dominium
temporale & spirituale in se compe-
tere Dithmarsii profitentur XXX. 44.
1085. n.

Bremenses in bannum declarantur
XXXVI. 41. 1688.

obsidioni soluti XXXVI. 43. 1691.

eos inter & Suecos dissidia com-
ponuntur XXXVI. 44. 1693.

Præfulatus Friderico Daniae Regis
Filio conceditur XXXV. 77. 1639.

controuersia continuatur
XXXVII. 15. 1719.

qua ratione composita ib.

& Verdenſis Ditionis Diuſio
XXXVII. 32. 1743.

Ducatus, ceditur Electori Hanno-
uerano XXXVII. 54. 1941.

Bremasfurda capitur XXXVII. 12. 1743.

Brena Comitatus Rudolpho I. Misnen-
ſi cedit XXIII. 28. 752.

Comites emortui ibid.

de Comitatu inuestitur a Sigis-
mundo I. Imp. Fridericus Belli-
cosus XXIX. 29. 1003.

Brennaburgum capitur ab Henrico Au-
cupe XI. 21. 308.

traditur Ottoni M. XII. 19. 314.

occupat Otto III. XIII. 10. 364.

Briega occupatur XXXV. 65. 1617.

S. Brigitta arcem Galli occupant
XXXVII. 80. 1798.

ad *Brühnam* Anglorum copiz inde-
duntur. XXVII. 32. 1904.

Brinio Dux Caninefarum III. 12. 77.

Briſacum se dedit Ottoni M. XII. 12. 316.

de eodem controuersia inter Ru-
dolphum Habsburgicum & Epi-
scopum Basileensem XXIII. 9.
727. n.

Fridericus II. ex beneficio Episco-
pi Basileensis habet ibid.

fame ad deditionem compulsum
XXXVI. 6. 1654.

de eodem Gallis non tradendo
Hugonis Grorii consilium
XXXVI. 9. 1656.

de eiusdem Possessione discordia
inter Bernhardum & Gallos ibid.
in Gallorum venit potestatem
XXXVI. 9. 1657.

Imperatori redditur XXXVII. 16.
1810.

de eodem restituendo Galli terg-
versantur ibid. 89. 1813.

Gallis præpropere deditur
XXXVII. 116. 1858.

per Stratagemata frustra tentatur
XXXVII. 120. 1864.

per Pacem Rastadiensem Impe-
ratori restituitur XXXVIII. 19.
1936.

- Brisgouiam* Marchio. d' Vxelles vastat XXXVII. 72. 1788.
- Britannia* minoris Status sub Anna Maximiliani I. desponsata XXX. 60. 1109.
- Brixellum* Caesareis deditur XXXVII. 105. 1842.
- Galli infestant 112. 1853.
- Brixensis* clades Venetorum XXXI. 35. 1185.
- arx a Wrangelio ad deditionem compulsa XXXVI. 32. 1667.
- Brucconi* Comes de Portland & Bou. acrius de Pace conveniunt XXXVII. 84. 1806.
- Brodam* Caesarei recuperant XXXVII. 90. 1814.
- Bructeri* Francorum Populus V. 14. 135
- Brugas* Galli occupant XXXVIII. 23. 1894.
- Foederati recuperant ib. 1895.
- Brundrum* Basileensium Episcoporum sedes XXIII. 25. 748. n.
- Bruno* Episcopus Argentinenfis rebellat contra Henricum II. XII. 19. 276.
- Archi-Episcopus Colonienfis Henrici Aucupis filius XI. 26. 314.
- Saxoniae Dux ad Visargim, adfessat Imperium XIII. 18. 373.
- fit Archi-Episcopus Colonienfis. XIX. 10. 640.
- Brunsvicum* obsidet Fridericus Barbarossa XVII. 48. 565.
- obsidet Philippus XIX. 7. 605.
- Brunsvicum* Verbem Henricus Iulius adgreditur, mox eandem relinquere cogitur XXXIV. 27. 1481.
- Brunsvicenses* proscribuntur XXXIV. 38. 1500.
- eorum Conuentio Stedernburgensis XXXIV. 46. 1508.
- a Rudolpho Augusto ad deditionem & homagium compelluntur. XXXVII. 19. 1726.
- Brunsvicensis congressus de Pace cum Succis XXXVIII. 56. 1944.
- Brunsvicensis* Ducatus Origo XVII. 48. 565.
- a Friderico II. erigitur XX. 10. 643.
- Domui, Fridericus III. Imp. omnia Iura & Priuilegia confirmat XXX. 61. 1114.
- terris sequester datur XXXII. 66. 1326.
- Causa XXXIV. 26. 1480.
- Duces Monasteriensibus & Lotharingicis copiis iuncti cum Caesareanis Treuiros obsident XXXVII. 33. 1744.
- Bruxellae* a Villaregio occupantur XXXVII. 79. 1796.
- Bulgaria* Pace Segedinensi d. an. 1444. Turcis cedit XXX. 13. 1031.
- der Bundschuh* dictus Tumultus Rusticorum Spirensium XXXI. 17. 1153.
- Buchaniam* vide Bucharium
- Buchheimius* Comes capitur. XXXVI. 8. 1655.
- Buda* a Turcis capta XXXII. 43. 1311.
- a Turcis singulari artificio capitur XXXIII. 5. 1354.

I N D E X

- an. 1684. a Cæsaris frustra obsi-
detur. XXXVII. 57. 1771.
an. 1686. ad sultu capitur ibid.
Budissinam Saxo recuperat XXXVI. 8.
1656.
Eugenbagii scriptum pro sua erga Ele-
ctorem fide probanda XXXII. 72.
1346. n.
Bulle Papales non debent recipi sine
consensu Diocesani XXVI. 24.
867.
Bulla Brabantina a quo concessa, quid
contineat. XXVII. 33. 923.
declaratur XXXVI. 15. 1663.
Bullingbroeckius in Gallorum partes tra-
hitur XXXVIII. 35. 1912.
de *Bullionensi* Ducatu protestatur Co-
loniensis XXXVII. 87. 1811.
Godefredus Dux, fit Rex Hieroso-
lymarum XVII. 23. 533.
Burcardus Sueviæ Dux XI. 4. 284.
Bellum gerit cum Henrico Aucu-
pe XI. 14. 297.
mittitur in Italiam XII. 26. 343.
Burdinus Bragensis Episcopus fit Papa
XVI. 8. 478.
moritur XVI. 9. 479.
Bürgeliam Vinarienses obtinet XXXVII
71. 1787.
Burggravius Noribergensis de eo in-
vestitur Fridericus Zollerang XXIII.
11. 730.
Altenburgensis Misnensibus cedit
XXIII. 28. 752.
Burggravius Noribergenses multos Va-
sallos in Austria habent, qua ratione
acceperint? XXVI. 11. 838. 841. n.
Carolus IV. fauēt XXVII. 4. 190. n.
Principes sunt per Carolum IV.
XXVII. 32. 921. seqq.
Iura sua in vrbe Noribergensi cum
Burgo vendunt, an solum ædifici-
um? XXIX. 29. 1004.
Burggravius Misnæ Henricus de Plau-
en Princeps Imperii XXIX. 29. 1004.
Burgundiones ab Alemannis victi in Sa-
uanos transeunt. IV. 55. 1017.
Burgundia Regnum subiicitur Ottom
M. XII. 4. 326.
Henrico II. donat Rudolphus
Rex. XIII. 24. 381.
de Successione in eodem Pacta re-
nouat Henricus III. XIV. 7. 396.
Regnum obtinet Conradus II.
XIV. 8. 397.
in eam Expeditio Henrici III. XIV.
20. 410.
Principatum adipiscitur Contra-
dus Zringia Dux XVI. 29. 501.
Comitatum adipiscitur Fridericus
Barbarossa XVII. 24. 514.
Episcopi & Principes fidelitatem
iurant Friderico XVII. 28. 538.
adipiscitur Fridericus Barbarossa
XVII. 43. 557.
Iura, a Rudolpho Habsburgico
vindicta XXIII. 25. 748.
Comites, Gallis quam Germanis
addictiores ibid.
Comes Palatinus Otto fit Vassallus
Gallorum XXIV. 5. 767.
opem ab Adolpho Nassouico
Imp. contra Gallos petit XXIV. 5.
767.

Burgundia Regnum varie dissipatum, qua ratione Imperio vindicare voluerit Sigismundus Imp. XXIX. 29. 1003.

Ducis Legati cum Electoribus de prima Sessione contendunt XXX. 42. 1078.

Rex declarari, per Fridericum III. Imp. frustra petit Carolus Audax XXX. 43. 1081.

Regnum quale erigere cogitaue- rit Carolus Audax XXX. 43. 1083. tempore Caroli Audacis ab Hel- uetis inuasum XXX. 46. 1088.

a Ludouico XI. captum, cur? XXX 51. 1094.

Comitatus, Margarethæ Maxi- liani I. filia in dotem constituitur XXX. 51. 1094.

in eadem Heluetii Anglicis sti- pendii conducti ducuntur XXXI 40. 1193.

Ducatus repetendi Ius & Actio Carolo V. confirmantur XXXII. 34. 1271.

Legatus protestationem aduer- sus Pacem Monasteriensem pu- blicat XXXVI. 38. 1683.

Comitatus restituitur XXXVII. 21. 727.

in eadem Nobiles atque Agrestes contra Gallos arma sumunt XXXVII. 29. 1738.

Legato Neuveforge Imperio in- terdicatur XXXVII. 109. 1849.

Busbequius Byzantio impetrata pace Viennam redit XXXIII. 20. 1414.

Büßrich Idolum eius forma II. 11. 36.

Buxtehuda ad deditionem cogitur. XXXVII. 32. 1743

cum *Byzantinis* paciscitur Conradus III XVII. 10. 515.

C.

Cesaris ad Ariouistum legatio IV. 10. 99. de Ariouisto victoria ib. bellum ad- versus Vespites & Tencteros ibid. 12. 100. ponte Rhenum traiecto bel- lum in Sicambros, ibid. 13. 101. bellum cum Treuiris & Sueuis ibid. 14. 101. Turris in ponte Rheni ibid.

Cesaris Insula vide Kayferswerth.

Caietanus Cardinalis Maximiliano gla- dium & pileum consecratum offert XXXI. 45. 1101.

Calabriam & *Apuliam* ad Imperium Romanum transferre conatur Otto II. XIII. 5. 358.

Calendarii emendator Aloysius Lilius XXXIV. 5. 1447.

Gregorianum Protestantes reii- ciunt XXXIV. 6. 1447. Ca- tholici recipiunt. ibid.

ad Europæ Principes & Acade- mias celebriores mittitur XXXIV 6. 1447.

eiusdem emendatio XXXVII. 95. 1826.

Calenum infestatur a Fœderatorum classe XXXVII. 82. 1802.

Calicis vsum Austriacis & Bauaris petit Maximilianus II. XXXIII. 21. 1416.

Caligula, quid apud Germanos egerit
IV. 17. 112.

Calixtini in Hussiticis turbis qui?
XXIX. 21. 991.

Calixtus II. Papa constituitur XVI. 9.
9. 997.

idem obtinet inuestituram Epi-
scoporum. XVI. 10. 481.

III. Constantinopolis recupera-
tionem vouet, ideo in expeditione
contra Turcas intentus
XXX. 28. 1058.

eidem Fridericus Imp. obedi-
tiam praestat contra nitentibus E-
lectoribus ibid.

de Callieres in Belgium mittitur ad pa-
cem procurandā XXXVII. 83. 803.

Calvus Traiectum ad Mosam strenue
defendit XXXVII. 35. 1746.

Cambracum Gallis deditum XXXVII.
37. 1748.

Camerali Iudiciū Aulicum, ab Imperato-
re Friderico III. quale fuerit con-
stitutū, eius Praeses Moguntinus ib.
Adfessores a Friderico III institu-
ti omnes sunt Doctores. ib. 1085. n.
de eodem constituendo in Comi-
tiis Colonensibus d. an. 1457. de-
liberat Fridericus III. Imp. XXX.
56. 1102.

incrementa d. an. 1489. XXX. 59.
1108.

Iudiciū, de quo sub Friderico
III iam actum, decernitur, eius-
que locus. XXXI. 6. 1130.

primus Praeses Eigel. Fridericus a
Zolle: n. XXXI. 6. 1133.

de eius Translatione actum
XXXI. 17. 113.

Noribergam translata, de eo-
dem varia Graemina XXXI. 17.
1154. seq.

Ratisbonense XXXI. 18. 1155.

restituitur, XXXII. 9. 1125.

Spira eidem locus destinatur
XXXII. 43. 1287.

eius Visitatio decreta ibid.

Ordinatio renouata publicatur
XXXII. 99. 1381.

ad illud admittendi Augustane
Confessioni addicti ibid. 92. 1369.

Albertum Brandenburgicum pro-
scribit XXXII. 97. 1376.

eius Emendatio XXXIII. 22. 1417.

de eodem Francofurtum transfe-
rendo deliberatur, Magistrum
Vrbis hoc deprecante XXXVI. 7.
1660.

Wezlariam transfertur XXXVII.
69. 1784.

eius Turba XXXVII. 124. 1870.

Visitatio decernitur XXXVII.
124. 1870.

eiusdem Visitatio d. an. 1707. ite-
rum decernitur XXXVIII. 15. 1887.

aperitur denuo ibid. 37. 1916.

eius Visitatio sub Vicariatu con-
tinuatur. XXXVIII. 44. 1919.

Campania a Maria Austriaca vastata
XXXII. 90. 1367.

Campobassus (Nicolaus,) in proe-
lio ad Nanteium, derelicto Caro-
lo Audace ad hostes transfugit
XXX. 48. 1090. Cam.

RERUM ET VERBORUM.

Campi Roncalii, vide *Roncalii*.

Campus Martius apud Germanos quid?
VI. 15. 164.

de Canales Marchio Aula Londinensi
prohibetur XXXVII. 98. 1828.

Cancellarius Imperialis Conradus de
Scharffenegg XLX. 16. 616.

Imperii, Otto Præpositus S. Gui-
donis Spirensis. XXIII. 12. 731.

Rudolphi Habsburgici, Rudol-
phus Hoheneccius. XXIII. 29. 753.

alius, Henricus Basileensis Anti-
stes ibid.

Imperii, Hermannus Lichten-
bergius sub Ludouico IV. XXVI.
18. 854. n.

Populi Romani, Ludouicum IV.
coronat. XXVI. 19. 856.

Candelburgii fratres qui? Papalem fa-
ctum per figuras indicant, XXIX.
9. 965.

Canellam capit Eugenius XXXVII.
104. 1841.

Canum portatio vide *europa*.

Canusii se tenet Gregorius VII. XV. 30.
446.

cum *Canusio* Danorum Rege Conradi
II. Bellum XIV. II. 401.

Capellendorff Vinarienses obtinent.
XXXVII. 71. 1787.

Capistranus Iohannes, Crucem prædicat
XXX. 25. 1055.

Capitatio quando coeperit in Imperio?
XXX. 42. 1080.

Capitis Censuræ decernitur. XXXI. 45.
1201.

Capitularia Regum Francor. VI. 15. 164.

Capitulatio, eius Origo, an a Rudol-
phi Sueui temporibus petenda?
XV. 32. 449.

Ruperti Imp. qualis? an inde O-
rigo Capitulationum? XXVIII.
19. 948. seq.

inter Philippum Colonensem &
Freigrauios XXXI. 37. 1187.

prima conditur XXXII. 4. 1215.

Ius conficiendi soli Electores sibi
sumunt XXXVI. 42. 1689.

de perpetua actum in Comitibus
XXXVII. II. 1713. XXXVIII. 41.
1919.

in eadem Regis Bohemiae Legati
prima mentio XXXVII. 68. 1784.

& prima vice deliberationibus
de eadem conficienda in-
terest XXXVIII. 43. 1921.

Capra quid gesserit in Vngaria?
XXXVII. 90. 1814.

Carausius, eius gesta IV. 31. 115
idem contra Francos & Saxones
agit V. 19. 141.

Cardinales in factiones distracti XXV.
1. 794. n.

de Coronatione Imp. absente
Papa cui competat? contendunt
ibid. 12. 806. n.

quem honorem acceperint ab
Imp. nondum coronato. ibid.
808. n.

Ostiensis Imperatores Romæ
coronant XXVII. 19. 925.

Imp. Romam aduentanti obuiam
procedunt XXX. 21. 1045. 1047.
n. 41. 1076. n. Prin

I N D E X

Principes, ante Regem Vngariae
sedem capiunt, inde querelæ?
XXX. 26. 1056. n.
Electores præcedunt, inde quere-
læ ibid.
a Iulio II. discedentes Schisma fa-
ciunt XXXI. 37. 1187.
Carinthia Duce priuatur Carolo-
mannus X. 6. 252.
Austriacis confertur a quonam?
XXVI. 22. 864.
Carionalda Dux Batauorum III. 12. 75.
in *Caristaco* conuentum habet Ludoui-
cus Pius VIII. 13. 219.
Carmagnola Galli potiuntur XXXVII.
80. 1798.
a Sabaudia Duce recuperatur ib.
Carmanni Asiae populus, a Turcis de-
bellatus XXX. 13. 1031.
Carmina Bardorum pro Annalibus ha-
bita II. 32. 59.
antiqua restitui iubet Carolus M.
VII. 10. 179.
Carniola Austriacis conceditur XXVI.
22. 864.
in eandem prima vice irrumpunt
Turcæ XXX. 42. 1077.
Carolatenfis Terra Margarethæ Maxi-
miliani I. filiz in dotem constitui-
tur XXX. 51. 1094.
Caroloburgum an Caroli M. locus na-
talis VII. 4. 179.
Caroloregium frustra Foederati obsident
XXXVII. 37. 1748.
a Boufflerio capitur ibid. 79. 1796.
Carolstadii Andrea Turbæ XXXII. 15. 1235.

Carolostadium obsessum, captum
XXXVII. 32. 1741.
Carolowitzense Palatium describitur
XXXVII. 91. 1816.
Pax. ibid. 387.
Carolemannus Saxones rebelles ad ob-
sequium cogit VI. 9. 131.
Italiam intrat IX. 4. 235. 8. 240.
Mores & gesta X. 13. 236.
res nouas molitur, Ducatu Ca-
rentano priuatur X. 6. 252.
ei Regnum suum tradit Zrvedi-
balus X. 9. 233.
Italiam ingreditur contra Caro-
lum Caluum X. 10. 254.
Rex Bauariæ & Italiae ibid. 13. 256.
Iunior, excoecatus iussu Ludouici
Balbi IX. 9. 242.
Carolus M. Imp. Parentes eius VII. 4.
169.
natiuitas ibid. 3. 171.
locus natiuitatis ibid. 4. 171.
eius Statura 5. 173.
Vxores. 6. 174.
Concubinae & liberi ibid.
Imma num eius filia fuerit? 7.
176.
eius religio. 9. 178.
iustitia & literarum studium 10.
179. Seq.
cur Aquisgrani sedem habuerit?
quo Iure Regnum Francicum ad-
eptus 11. 180.
itemque Germaniam, Hispaniam
& Romanum Imperium? 12. 181.
B. Aquistanicum. 13. 182.

Car.

Caroli M. Imp. B. Saxonicum 14. 182.

B. Longobardicum 23. 191.

B. Hispanicum 26. 197.

B. Britannicum 27. 198.

B. Beneuentanum. ibid.

B. Baioaricum 28. 198.

B. cum Sclauis 29. 199.

B. cum Hunnis. 30. 199.

B. cum Bohemis & Danis 31. 200.

Aduocatus Romanæ Sedis ei offertur 24. 193.

fit Patricius Romanorum 25. 193.

Imperator Romanorum 32. 200.

quo Iure Imperii dignitatem fuerit adeptus 34. 202.

Regnum inter filios partitur 25. 203.

obit 36. 204.

eius ossa sub Ottone III. effossa XII. 14. 369.

in Numerum Sanctorum refertur XVII. 42. 554.

CAROLVS CALVVS.

fit Rex Gallorum IX. 1. 233.

Aquitaniam adfectat 2. 233.

Bernhardum Barcinonensem Ducem occidit. ibid.

Bellum Britannicum gerit 2. 234.

Regnum Lothariense inuadit 3. 234.

Ludouico Germanico dignitatem Imperii præcipit 4. 235.

eius superbi mores & tituli 5. 235. 237.

Germaniam adfectat, sed a Ludouici Germanici filius, ad An-

dernacum vincitur 6. 238.

Bosonem, Guidonem, Berengarium, Duces facit. 7. 239.

Vxores & liberi 9. 241.

Mors 8. 240.

CAROLVS CRASSVS vnde dictus?

X. 18. 259.

Magnus adpellatus, eius Mores 19. 206.

Imperator eligitur & coronatur 20. 260.

in Germania succedit 21. 261.

eius Bellum contra Normannos. 22. 261.

negotia Italica 23. 262.

Regnum Francicum adipiscitur, 24. 263.

annis Christi primus in Diplommatibus utitur 24. 263.

Pacem facit cum Widone 25. 264.

Bellum cum Normannis ibid.

eius negotia domestica 26. 265.

deponitur, ibid.

moritur 27. 267.

epitaphium ibid. n.

eius constitutio de Expeditione Romana 28. 267.

CAROLVS. IV.

Parentes & natiuitas XXVII. 1. 886.

ei pater, Vicarius Italiæ factus, regnum querere conatur XXVI. 21. 861.

facto cum Principibus foedere, idem tentat XXVI. 27. 873.

fit Marchio Morauiae XXVI. 22.

864. XXVII. 3. 888.

12. F

CA.

CAROLUS IV. Imp.

contra Ludouicum IV. a quibusd.
eligitur XXVI. 28. 876. XXVII 3.
888.

electio eius an iusta fuerit XXVI.
28. 877. n. XXVII. 8. 895. n.

a Papa adprobatur, coronatur, E-
piscopos inuestit XXVI. 28. 876.

cur nomen *des Pfaffen-Kaysers* ipsi
tributum 29. 878.

Bauariam inferiorem deuastat 29.
878.

nomen ipsius cur mutatum
XXVII. 1. 886.

in Gallia pueritiam peragit. ibid.
3. 888

mores, eruditio, peritia linguar.
ipsius 2. 887.

cur Vitricus Imp. dicatur? ibid.
iudicium Maximiliani I. de eius
regimine ibid. n.

Vicarius Italiae a patre constitu-
tus vitae periculum adit 3. 888.

viuo Patre Bohemiae Regnum in
meliorem statum redigit ibid.

Bella contra Munsterbergensem
Ducem, & Goritiae Comitem ge-
rit, ibid.

contra Lithuanos absque succes-
su agit 3. 888.

gesta eius in Italia antequam Imp.
ibid.

Pragensem Episcopum Archiepi-
scopum facit, varia Iura eidem
concedit ib.

Bauariam inferiorem vaſtat 4. 889

Noriberga recipitur & rursus ci-
tatur 4. 889.

a Francis & Sueuis recipitur ibid.
Henricus de Virnenburg Archi-
Episcopus Moguntinus, Imp. ei
opponere fatagit ibid.

Electio eius irrita declaratur, a
quibusnam? 5. 891.

Eduardus A. R. & Fridericus Se-
verus Misnenses contra eum eli-
guntur. ib.

Wormatiae a Lanione, cui carnis
pretium non soluerat, detinetur
6. 892.

Rotenburgi in ludis equestribus
succumbit ib.

Sueviae Ciuitates in fidem recipi
ibid.

Ludouici Brandenb. insidias egre-
ssus euadit ib.

Guntherus Schyvarburgica
contra eum eligitur 7. 893.

cum Friderico Misnensi, Land-
grauis Thuringiae & Treuirenſis
Foedus contra Gunther. Schvvar-
burg. facit. 8. 894.

artibus magis, quam armis contra
eundem valet 9. 895.

Rudolphi Palatini filiam duci
cur? ib.

Spiram Principes conuocat, quod
ibid.

an veneno sustulerit Guntherum?
10. 896.

ablatis Francofortensibus hun-
dinas Moguntinis confert cur? 12.

897.

Ca.

CAROLVS IV. Imp. cum Ludouico Brandenburgensi amice congruitur ei Tirolim concedit & confirmationem coniugii cum Maultaschia promittit 12. 897.

eo mediatore se cum Gunthero componit, quibus conditionibus? ibid.

Gunthero & heredibus ciuitates varias Imperii in pignus tradit ib. 898.

Rhenanis Principibus noua Te-lonia concedit, ciuitatibus inuisa ideoque sublata 14. 899.

in coronatione Vxoris, contro- versiam de Sceptro præferendo, inter Brandenb. & Iuliacensem componit 15. 899.

Pseudo-Waldemaro, cum aliis Principibus fauet cur? 16. 900. Insignia Imperii a Ludouico acci- pit, eadem contra fidem Pragam perducit ib.

de Pace Generali in Sueuia & ad Rhenum tractat, quæ & sancita 17 902.

Nouam Curiam castrum latro- num ad Rhenum destruit ib.

in Ciuitatibus Imperii hinc inde vagatur 17 902.

Eberhardum Würtembergicum Præsidentem Sueuiæ ad iurandam Pacem cogit ib.

Gerlacum Nassouicum Mogunti- nis Archi-Episcopum imponit, mortuo aduersario ib.

Albertum Austriacum absque

successu contra Tigurinos iuuat, qui tamen postea se subiiciunt ib. Rupertum Palatinum Germaniæ Vicarium constituit 18. 904.

Italiam ingreditur, Vice-Comites Mediolanenses confirmat, Me- diolani coronatur ib.

omnia Dominis Lombardiæ auro vendit ib.

cum Venetis Pacem facit, quæ- nam Venetis reliquerit? ib.

Pisani & Senenses se ipsi subiici- unt 19. 905.

Romæ a Cardinali Ostiensi coro- natur: solennia Coronationis ibid.

Pisis Gambocortorum conspira- tionem agre effugit ibid.

Alternationem Electoratus Pala- tini euertit, eundem Ruperto Pa- latino, exclusis Bauaris, vnice concedit XXVII. 10. 907.

Ludouicum Romanum de Mar- chia Brandenburgensi inuestit ib. Auream Bullam in Comitibus No- rimbergensibus & Metensibus promulgat, ib.

Carolus Delphinus auxilium ab eo contra Eduardum Anglum petit ib.

B, Brabantinum componit, ib. a Liouoniæ Rege desiderium susci- piendi Baptismatis simulante elu- ditur ib.

Legatum Papalem pecuniam a Clero Germanico petentem acri- ter perstringit ib.

Vlricum & Eberhardum Comites

11. F 2

Wur-

Wurtembergios Sueviae ciuitati-
bus graues in ordinem redigit ib.
Wenceslai filii natiuitate exhila-
ratus, Curiam festiuam celebrat,
Insignia Imperialia publice expo-
nit 22. 911.

Marchionatum Brandenburgensi.
ab Ottone Boio emit, filio Sigis-
mundo donat. 23.

Comitatum Tirolensem Austria-
cis adiudicat, concessis aliquot vr-
bibus Boiis ib.

Treuirensis Archi-Cancellari-
um, Tutorem & Vicarium Regni
Arelatensis constituit 24. 913.

corona Regni Arelatensis redimi-
tur ib.

In Gallia commorans, laute acci-
pitur, ib.

Emptionem Ciuitatis Auenio-
nensis a Papa factam confirmat ib.

Carolus Delphinus, Vicarium
Regni Arelatensis ad vitæ tantum
tempus constituit ib. 914. n.

Vice-Comites Mediolanenses
cum Papa bello petit 25. 915.

Italix varias vrbes capit, pecunia
emungit, Romæ cum Papa col-
loquitur ib.

Urbanus V. illum deponere cogi-
tat ibid.

Lubeck ius dicit 26. 916.

in controuersis de Successione
Luneburg. Alberto & Wenceslao
Sax. Elect. fauet contra Magnum
Torquatum pronunciat. 27. 917.

a Gregorio XI. frustra ad Expedi-
tionem cruciatam excitatur 28. 917.
iudicium eius de his Expeditioni-
bus ib.

Wenceslai filii electionem malis
largitionibus procurat 29. 917.

Oppida & Vectigalia Imperii
multa pignori dat Electoribus,
quænam? ib.

Successionem Linealem in con-
trouersa Saxonix Successione
confirmat 30. 920.

Fœdus Sueviae Ciuitatum ob
Oppignorationes ipsius factum
Vlmæ obsidione dissoluere frustra
conatur 31. 920.

earundem cum Comitibus Wur-
tembergis Bellum componit 31. 920.

Fridericum Palatinum aduoca-
tum Prouincialem Sueviae consti-
tuit 31. 920.

multas dignitates illustres confet
quas? 32. 921.

Leges & Constitutiones eius 33. 921.
Bohemis extincta Familia regis
concedit Ius nouum Regem eli-
gendi ibid.

Electorum Bohemix confirmat ib.
Ioanni Brabantino Bullam con-
cedit ib.

Abbatem Fuldensem, Archi-Cel-
larium Augustæ, & in eiusd.
Coronatione iura, confirmat ib.
Bona Ecclesiastica a Iurisdictione
Seculari eximit 33. 921.

Wittekindi M. Angarix monu-
mentum reparari iubet ib.

Sedra

Sedem Pragæ habet, lepidum responsum Principibus Mutationem flagitantibus datum 14. 923.
Pragam & omnem Bohemiam, insigniter amplificat ib.
Silesiam Bohemiz in perpetuum iungit, Epitaphium eius ib.
moritur, 35. 925.

Vxores quænam? liberi? 36. 926.

CAROLVS QVINTVS

quibus parentibus, ubi & quando natus XXXII. 1. 1211.
Infantiam Mechliniz transigit ib.
præceptorem habet Adrianum Florentii Ultraiectinum, ephorum Guilielmum Croyiacum. ib.
Eiusdem virtutes ciuiles atque militares, iisdemque opposita vitia, 2. 1212.

statura & constitutio corporis ibid. n.

de eiusdem nazus politicis scripta allegantur ib. n. 30.

Emancipatus a Maximiliano Belgii regimen suscipit. 3. 1213.

Frisiam occidentalem a Saxoniz Ducibus reluit. ibid. 1214.

Ex testamento Ferdinandi Catholici huic in Hispaniz regno succedit. ibid.

Imperator præscripta capitulatione, eligitur ibid. 4. 1215.

An appropinquans Francofurto Caroli exercitus Electorum animos perculerit ut in eius partes discederent? dubitatur. ib. 1218. n.
electio nuntiatur 5. 1219.

Rebelles Austriacos & Hispanos ad obsequium redigit. 6. 1219. seq.

Comitia Wormatiensia indicit, & Iudicium Cameræ & Regimentum Imperii, denuo constituit. 9. 1225.

Ad eadem Friderici suasu Lutherum euocat. 14. 1233.

Lutherum cum sociis se proscripturum minatur 1234.

eundem publico edicto proscribit. 15. 1234. seq.

cum Galliz rege bellum gerit in Nauarra, Hispaniz finibus & Belgio 16. 1236.

Bello Francisci a Sickingen aduersus Treuirenses conuiet. 17. 1238.

Noribergæ Comitia celebrat 18. 1239.

in Angliam proficiscitur, ad Henricum VIII qui filiam suam Mariam eidem despondet. 19. 1240.

in Hispaniam veniens certis legibus Hispanos in gratiam recipit. ib.

Legatum ad Comitia Noriberg, mittit. 21. 1243.

ob factum decretum Status increpat. ibid.

cum Francisco bellum continuat 23. 1250.

admirabilis moderatio animi post nuntiatam victoriam & Francisci captiuitatem in Carolo deprehenditur 27. 1254.

Veniam ducendi Elisabetham

II. E. 1

Co

Portugallia a Pontifice per legatum expetit ibid.

Pacem cum Francisco I. concludit. ibid. 125.

omnem lapidem mouet, ut illam sibi dolo Francisci iniuriam vindicet 28. 12 8.

per Hispaniam omnem Pontificis auctoritatem abolet. 29. 12 1.

Pontifici certis conditionibus pacem concedit ibid. 30. 12 3.

a Francisco I. & Henrico VI. ad singulare certamen prouocatur 31. 1266. seq.

cum Papa Barcinon, cum Francisco I. & reliquis confederatis Cameraci pacem facit. 33. 34 1269. seqq.

ex Hispania Genuam venit, hinc Bononiam proficiscitur, ubi Papa praesente, cum Venetis transigit. 35. 1271.

Bononia cum papa, Ferdinando, Regibus Galliae & Angliae atque Statibus Italiae foedus sanctissimum concludit 36. 1273.

Corona Longobardica & Romana ibidem decoratur ibid.

Litteris Toleri datis, conuentum Augustam indicit 38. 12 6.

conuentum Spirae indicit 40. 1279.

Protestantium legatos, durius tractat 1281.

Augustana Comitia indicit 42 1283

Augustam ipse Carolus V. venit. ibid.

in Hispaniam concedit 49 1296.

Neapoli Romam venit, ibidemq;

in frequenti Cardinalium con-

praesente pontifice gravem con-

tra Gallum conceptam oratio-

nem recitat 3 13 2 se ad du-

lum paratum esse dicit ibid.

cum Francisco denuo belum ge-

rit. ibid.

Niceam veniens cum Francisco

suasu Pontificis inducias decen-

nales pangit ibid. 303.

Lutetiam ingressus a Francisco &

filia honorificentissime excipitur

55. 1307.

Gandauenses tumultuantes coer-

cet ibid.

ipse Algieram appellit aduersus

Turcas, sed re infecta Hispaniam

reperit. 58. 1310. seq.

Filium Philippum Regem Hispaniae designat 60. 1314.

cum Papa colloquitur. ibid.

cum Henrico VIII. foedus init

contra Gallum ibid.

Geldicum bellum conficit. 61.

1316.

Luxenburgensis ducatus urbes re-

cipit, & fere Parisios usque mo-

uet. 62 1318. seq.

Aureliano Francisci filio in pace

Crespiacensi filiam Mariam, na-

tu maiorem, aut Ferdinandi fra-

tris filiam despondet. 1319.

Carolus Quintus

Spiram ad Comitiam venit 66. 1326.
 cum Christierno rege Danorum
 pacem facit ibid.
 cum Evangelicis inita concordia
 suam contra Pontificem & Gal-
 lum Maiestatem munire gestit
 67. 1329.
 idem occulte bellum moliri fer-
 tur 68. 1330.
 Ratisbonensia comitia celebrat.
 70. 1332.
 aduersus Protestantes bellum
 pręparat. ibid.
 secretum foedus facit cum Mau-
 ritio Saxone 1339.
 cum Pontifice contra Protestan-
 tes foedus concludit 71. 1334.
 eiusdem castra ad Landshutum
 72. 1336.
 ad Ingolstadtium castra. Eidem
 Burenfis se iungit 1337.
 Danubii possessionem adipiscitur
 73. 1338.
 ad Misenam cum exercitu venit
 75. 1341.
 Albim effecto ponte cum suis
 transit, ad syluam Lochanam Sa-
 xonem offendit, pręlio vincit, &
 capit. 75. 1341.
 Wittebergam petit, Ioannem Fri-
 dericum capitis damnat. 20. 1344.
 Brandenburgici Electoris inter-
 ventu sententiam mutat certis
 conditionibus vitam Io. Frideri-
 co concedit ibid.
 Augustam venit cum Saxone ca.

ptiuo; de reformando iudicio Ca-
 merali tractat, cum Ferdinando
 fratre agit, ut renunciata Imp. di-
 gnitate hanc filio suo Philippo ce-
 deret 78. 1348. 1356.
 Aerarium publicum procurat,
 continuationem concilii Triden-
 tini promittit, Belgii prouincias
 Imperio subiicit 80. 1353. seq.
 in Belgium proficiscitur per Flan-
 driam, Hannoniam & Atrebatem
 filium circumducit. 81. 1355.
 Comitiam Augustana celebrat 82.
 1356.
 Pontificem de Concilio interpel-
 lat. ibid.
 a Mauritio Oeniponte Villacum
 fugere cogitur ibid. 89. 1355.
 Transactionem facit Passauiensem
 90. 1367.
 Urbem Metensem obsidione cin-
 git 1372.
 Albertum Brandenburgicum in
 gratiam recipit 95. 1372.
 Obsidionem Metensem soluit 1373.
 & 1374. n.
 Philippo filio Belgii prouincias
 concedit 96. 1374.
 Inducias cum Henrico II. pacisci-
 tur. ibid.
 Philippo filio possessionem prin-
 cipatus Mediolanensis tradi iubet.
 99. 1385.
 articulari morbo oppressus rerum
 mundanarum peritus, de Impe-
 rio deponendo consilia capit,
 100. 1382. seq. Geo

Carolus Quintus.

Regna hereditaria Philippo concedit, 1383. n.

Ad Ferdinandum I. legatos mittit, eidem Imperium commendat. Cameræ & Electoribus suam renunciationem solenniter significat 101. 1384. seq. in Hispaniam delatus in Monasterio D. Iusti, habitationem eligit, meditationibus sacris vacat, ante biennium plene elapsum 1388. moritur, eiusdem morbus, Testamentum, sepultura, exequiæ. ib. 102. 1386.

Caroli uxor, liberi legitimi & naturales 103. 1389.

Scriptores ad historiam Caroli pertinentes. ibid. 1390.

CAROLVS V. Imp.

eius natiuitas XXX. 40. 1918.

Rex Hispaniæ Viennæ declaratur, eo pergit XXXVII. 117. 1860.

Cataloniam occupat. X XVIII. 9. 1876.

Arragoniæ quædam loca & Valentiniæ regnum occupat ibid.

Arragoniæ Regnum ei homagium præstat. II. 1881.

Madriti Rex proclamatur. XXXVIII. 11. 1881.

in Monte Serrato operibus religiosus vacat ibid.

Sarragossam intrat. ibid.

Castiliam intrat, sed iterum relinquere II. 1882.

in Italia Rex Hispaniæ proclamatur 17. 1887.

Vxor Elisabetha Christina Barcelonam vehit. 20. 1890, 40. 1919. a Papa Rex Hispaniæ agnoscitur 22. 1892.

Madritum intrat 32. 1904.

in Cataloniam redit. 32. 1905.

eligitur Imp. & coronatur 43. 1921.

Bellum contra Gallos continuat 44. 1922. seq.

Pacis Tractatibus Traiectensibus accedit 46. 1924.

de Neutralitate Cataloniæ & Iulii paciscitur 48. 1932.

Pacem Traiectensem non amplectitur 48. 1933.

Bellum in Germania continuat 49. 1935.

Pacem facit Rastadi cum Gallia 50. 1936.

Pacem facit Badensem. 51. 1938.

Lichtensteinium inter Principes Imperii recipi facit, 58. 1946.

Comitia Augustam Vindelicorum transferri iubet. ibid.

cum Belgis *de la Barriere* paciscitur 60. 1947.

Controversia cum Genuensibus. 61. 1948.

Carolus II. Rex Hispaniæ Fœdus facit cum Leopoldo XXXVII. 72. 1787.

Sucessorem declarat Iosephum Ferdinandum Bauariæ Principem, 98. 1828.

Testa-

Testamentum 98. 1825.
 Mors 99. 1830.
 Testamentum publicatur ibid.
Carolus Martellus Saxones deuincit
 VI. 9. 153.
Carolus Simplex Galliarum Rex IX. 14. 247.
 Henrico Aucupi se submittit. XI.
 15. 298.
Carolus VII. Galliarum Rex ad Comitatus
 Moguntina tollendi Schismatis Pa-
 palis causa constituta inuitatur,
 XXX 5. 1023.
 per Delphinum Friderico III.
 Imp. auxilia contra Heluetos mit-
 tit. XXX. 10. 1026.
 an iis copiis Iura Franciarum ad Rhe-
 num praetensa vindicare volue-
 rit? ibid. 1027.
 pro filio Bohemiarum Regnum petit
 XXX. 30. 1059.
Carolus VIII. Rex Galliarum, eidem Maria
 Burgundica despondetur. XXX. 50.
 1092.
 eidem Margaretha Maximiliani I.
 filia 51. 1094.
 Flandris Maximiliano I. rebellan-
 tibus auxilia mittit. 57. 1103.
 Annam Britannicam Maximilia-
 no I. desponsatam rapit, 59. 1109.
 mors XXXI. 10. 1139.
Carolus IX. inter & Elisabetham Maxi-
 miliani II. filiam sponsalia celebra-
 tur. XXXIII. 28. 1436.
Carolus XI. Sueciae a R. Gallo, contra
 Brandenburgicum concitatur,
 XXXVII. 30. 1739.

petit Successionem Veldentiae.
 XXXVII. 78. 1793.
 a Gallis ad Pacem sollicitatur 85.
 1802.
Carolus XII. Suecorum Rex in Saxo-
 niam irrumptit. XXXVIII. 10. 1880.
 Stralsundam ex Benderia venit
 56. 1944.
 cum Borussiae Rege frustra tra-
 ctat ibid.
 Stralsundam strenue defendit 57.
 1944.
 in Sueciam abit 1945.
Carolus Daniae Princeps petit Episcopa-
 tum Lubecensem XXXII. 97. 1827.
Carolus Rex Prouinciae VIII. 32. 232.
Carolus Andegauensis in Regnum Sici-
 liae & Neapolitanum evocatur XXI.
 7. 686.
Carolus Parvus Rex Neapolitanus, Un-
 gariae Regnum adfectat XXI. 2. 959.
Carolus Iosephus Episcopus Osnabru-
 gensis petit Episcopatum Monasteri-
 ensensem XXXVIII. 9. 1879.
Carolus Audax, Burgundiae Dux, cum
 Friderico III. Imp. Treuiris congre-
 ditur XXX. 43. 1082.
 Burgundiae Rex & Vicarius Imp.
 declarari frustra optat. ib.
 Aulae ipsius splendor. 1083. n.
 Mariam filiam Maximiliano I.
 despondet. ibid.
 a Rudolpho Bauaro Aduocatus
 Ecclesiae Colonienensis constituitur
 XXX. 45. 1086.

INDEX

eundem in Archi-Episcopatu
contra Hermanaum Hassum de-
fendit ibid.
ab Imperio bellum contra eum
decernitur 46. 1088.
ab Heluetiis in Burgundia petitur
ibid.
Pacem & foedus cum Friderico III.
facit, desponsationem filiae confir-
mat 47. 1089.
Renatum Lotharingiae Ducem
Prouincia elicit 48. 1090.
Heluetios adurit, duobus pro-
liis ab iis vincitur ibid.
Simeliaeius & Mors 1091.
Carolus Palatinus Elector Lineae Sim-
merensis ultimus XXXVII. 60. 1772.
Carolus Philippus Palatinus Neoburgi-
cus Carolo VI. diploma Electionis
defert XXXVIII. 43. 1924.
Carolus Philippus Princeps Hannoue-
ranus in conflictu cum Turcis perit
XXXVII. 76. 1773.
Carolus Hassiae Landgravius Ebernbur-
gense castrum obsidet XXXVII. 72.
1788.
Rheinfelsam obtinet 89. 1813.
Carolus Lotharingus Cardinalis Epi-
scopus Argentinenfis eligitur
XXXIV. 12. 1454.
Carolus V. Lotharingus Cessione Pa-
trui obstitit XXXVII. 22. 1729.
Caesaris sororem Eleonoram Ma-
riam Vxorem ducit, Tirolensis
Comitatus reditus eidem conces-

si, ipse exercitui Caesareo pleno
iure praefectus, XXXVII. 22. 1730.
n. 65. 1780.
Turcas ad Strigonium profligat
XXXVII. 57. 1769.
Budam 1684 frustra obsidet. ibid.
eam capit, Turcas ad Mohatz
profligat ibid.
moritur 72. 1787.
Carolus Bourbonum a Francisco I. defecit
XXXII. 5. 1250.
idem Galliam Narbonensem in-
uadit 26. 1252.
Carolus Mantuae Dux Gallis accedit
XXXVII. 103. 1840.
banno notatur XXXVIII. 24.
1897.
Carolus Comes Flandriae Candidatus
est Imperii XVI. 21. 191.
Carthagina Murciae ab Hispanis reco-
peratur XXXVIII. 11. 1882.
de Casali (Vbertinus) Ludouico IV.
Imp. depositionem Ioannis XXII.
suadet XXVI. 19. 859. n.
Casali ex insidiis Galli capiunt
XXXII. 96. 1374.
Foederati occupant XXXVII. 14.
1799.
Casimirus Magnus Lithuaniae Dux Au-
striacis adfinitatibus innectitur XX
12. 1030.
Casimirus Poloniae Rex defuncto Ladis-
lao Postumo Regnum Bohemiae am-
bit XXX. 31. 1059.
Casimiro Brandenburgico. post Electio-
nem Caroli V. Reipublicae admini-
stra-

stratio in Imperio credita XXXV. 5.
219.
Cassoniam Casarei capiunt XXXVII.
57. 1769.
ibi Conuentus Vngarorum d. an.
1708. XXXVIII. 36. 1914.
Castella & Burga in Germania magna
serius extructa III. 8. 72.
iuxta Albim extruuntur XIII. 10.
363. sq.
Castella Gubernatio certis pactis inter
Maximilianum I. & Ferdinandum
Catholicum definitur XXXI. 31. 1176.
Castelbarco Leopoldi nomine Italos
solicitat XXXVII. 103. 1840.
Castillionum Galli recuperant XXXVII.
105. 1843.
Castor & Pollux sub Aleis nomine cul-
ti II. 21. 47.
a Germanis pro Geniis habiti ib.
Castra Germanorum Veterum, III.
25. 84.
Castriota Georgius quis? eius fata &
gesta, vitæ eius Scriptores XXX. 13.
1031.
Castrucius Præfectus Luez XXVI. 14.
847.
fit Vicarius Lucensis & Pistorien-
sis 18. 851.
fit Comes Palatinus Lateranensis
19. 857.
fit Senator Romanus, Dux Ro-
manorum, Vexillifer Imperii 20.
860
moritur ibid.
Catalonia Bellum XXXVII. 81. 1801.
eam Carolus III. occupat XXXVIII
5. 1876.

Imp. relinquit 48. 1932.
Bellum contra Gallos continua-
tum 52. 1938.
Catholici in Comitibus Spirensibus d. a.
1529. decretum in Præiudicium Pro-
testantium componunt XXXII. 40.
1280.
eidem Principes nonnulli atque
Ciuitates se opponunt ibid.
Colloquium Doctorum recusant
XXXII. 36. 1327.
eorum Stratagema in Colloquio
Wormatiensi XXXIII. 7. 1397. sq.
eorum de turbata Religione ad-
versus Protestantes Grauaamina
XXXIV. 44. 1505.
Herbipoli conueniunt XXXV.
6. 1530.
Catti Francorum Populi V. 14. 135.
eor. Migrationes IV. 8. 98.
Princeps Acrumerus I. 1. 75
Cathualda Germanorum Rex III. 12. 75.
eius fatum IV. 26. 112.
de *Carzenellenbogen* Comes fit Præfe-
ctus Alsatiæ XXIV. 3. 761.
Comitatum, tanquam Feudum a-
pertum vindicare conatur Fride-
ricus III Imp. XXX. 56. 1102.
Controuersia per Principes inter-
cessores Francofurti amice com-
posita XXXVIII. 7. 1397.
Cellenfis de Successione controuersia,
quomodo composita? XXXVII. 12.
1713.
Celtarum nomen amplum I. 7. 5.
Celtas, Conradus, primus in Germa-
nia

I N D E X

nia Poëta declaratus XXX. 56. 1002.
Cenr, Vocis origo III. 3. 68. n.
Centena, quid? ibid. 66. n.
Centenarii, qui? VI. 18. 167.
Centeni qui III. 3. 76.
Centgerichte, eorum origo apud Germ.
 III. 3. 67. seq. n.
Cera rubra ius accipiunt a Sigismun-
 do Imp. Thaboritz XXX. 27. 1000
 idem Friderico Bellicoso conce-
 dit Sigismundus Imp. XXIX. 29.
 1007. n.
 de *Chabillone* Domini, unde originem
 trahant? XXIV. 24. 791.
Chamani Francorum populus V. 14. 135.
Chanaan an sub Thuistone lateat? I.
 2. 2.
Chananæi an primi in Germania inco-
 læ? I. 5. 4.
Chenlaus Galli legatus Sabaudiz. Du-
 cem tentat XXXVII. 80. 1798.
Charites cum Venere a Germanis cultæ
 II. 8. 35.
Chemnitzium Civitas imperialis XXIV.
 21. 787.
Childeberti constitutio de abolendis re-
 liquis idololatriæ VI. 11. 156.
Childerici fata & mors VI. 4. 148. eius
 monumentum ibid. 2. in Thurin-
 giam fugit ibid.
Christianum initia apud Germanos II.
 34. 62.
Christianopolin Sueci frustra tentant
 XXXVII. 39. 1749.
Christianus I. Danorum Rex fit Dux
 Holfatiz, Stormariz & Dithmarsiz
 XXX. 44. 1084.

Fridericum III Imp. cum Carolo
 Burgundo conciliare conatur
 XXX. 45. 1084.
Christianus V Daniz R. Ruzburgh
 munimenta inhibet XXXVII. 76.
 1792.
 pacis Rysvicensis mediationem
 ambit ibid. 84. 185.
Christianus Anhaltinus cum Friderico
 Palatino proscribitur XXXV. 14.
 1543.
 cum Cæsare in gratiam redi-
 git XXXV. 20. 156.
Christianus Ernestus Marchio Bran-
 denburgicus Exercitum Imperii du-
 cit XXXVII. 71. 1788.
 male rem gerit XXXVIII. 14. 1789.
Christianus Brunsvicensis moritur
 XXXV. 25. 1570.
 nummus XXXV. 17. 1551. n.
Christianus Hannoveranus Princeps
 occiditur XXXVII. 115. 1857.
Christianus Augustus Holfatiz Admini-
 strator Suecos Tönningæ recipit
 XXXVIII. 54. 1942.
Christianus Albertus Holfatiz Dux no-
 ritur XXXVII. 95. 1835.
Christianus Palatinus Sultzbacensis pe-
 tit successionem Veldensinam
 XXXVII. 78. 1792.
Christianus Saxo-Eisenbergensis Dux
 moritur XXXVII. 91. 1821.
Christophorus Daniz Rex Ludovicum
 IV. defendit XXVI. 16. 849.
Chronica Rhythmica unde originem tra-
 hant II. 32. 59.

Cilia Comes Sigismundo Imp. sororem in matrimonium tradit XXIX. 5. 961.

Vdalricus, Ladislai Postumi partes in Vngaria defendit XXX. 12. 1030.

Ciliensis Comitatus Austriæ accedit, XXX. 27. 1057.

cum adfectat Ladislaus Posthumus ibid.

Cimbri Legationem ad Marium mittunt I. 15. 12.

eor. Migrationes & Clades IV. 6. 96.

Cingliani vide Zvvingliani

Circulos Germaniæ quis primum disposuerit? XXIX. 27. 1014.

quot primum extiterint? ibid. instituta Maximiliano I. XXXI. 12. 1146.

Circuli Inferioris Saxonie Conuentus XXXV. 6. 1530.

Directores, soli sibi Executionem vindicant, excluso Imperatore XXXVII. 92. 1817.

controuersia de eadem inter Imp. & Circuli Inferioris Saxonie Directores componitur ibid.

Circuli Associati Foedus solum Francofurti confirmant XXXVIII. 47. 1927.

ut illor. in Pacis tractatibus ratio habeatur, petunt ibid.

Circuli Westphalici Decretum de Cluvensum Terrarum defensione XXXVIII. 57. 1944.

Cisterciensium habitu sepultus Fridericus II XX. 24. 670.

Citationis illustris exemplum XXV. 13. 809.

Civitas apud Germanos Veteres quid? III. 3. 66.

Civitatum Diuisio III. 3. 66. 67.

& Nobilium æmulatio sub Wenceslao Imp. & inde orta Foedera & Bella XXVIII. 5. 931.

Civitates Helueticæ Neutrales, in diffidiis Ludouicum IV. inter & Fridericum Austriacum XXVI. 6. 833.

Hetruscæ, Henrico VII. se opponunt XXVI. 2. 804.

Civitatum Imperialium incrementa XXII. 14. 717.

habent Votum decisium XXVI. 27. 874. n.

fauent Ludouico IV. XXVI. 29. 877.

gravi bello ab Vdalrico Wirtembergico & Alberto Achille Brandenburgico petuntur XXX. 19. 1041.

communis denarii exactioni obfistunt XXX. 42. 1078.

in Comitibus a Principibus separatæ XXX. 59. 1108.

iis admissio ad Ré- & Correlationem denegatur XXXVI. 43. 1691.

Civitates Italiae libertatem emunt a Rudolpho Habsburg. XXIII. 29. 713.

Civitates Rheni, earum Conuentus Wormatiensis XXII. 22. 746.

Pacem publicam inter se faciunt XXVI. 21. 863.

n. G 3

Civil-

I N D E X

Ciuitates Sueuiae quaedam Imperiales
moenibus cinctae a Rudolpho Habs-
burgico XXIII. 23. 746.

Carolo IV. fidem faciunt XXVII
6. 892.

& Rheni, foedus contra Sueuiae &
Bauariae Duces faciunt XXVIII. 5
932.

Ciuitates Municipales per foedera pote-
rati Dominorum se subducunt ib.

Ciza Sueuorum Dea II. 19. 45.

Augustae Vin delictorum culta ib. n
an eadem cum Iside? ib.

Classis Danubiana XXXVII. 90. 1814.

Claudius Imp. quid apud Germanos e-
gerit? IV. 24. 112.

Clansenburgum a Turcis expugnatur
XXXVII. 8. 1708.

Clausula commissaria Capitulationis ca-
pita augeri volunt Galli XXXVIII.
4. 1702.

Clausula IV. Articuli, quid circa eam
Rysvici actum XXXVII 85. 1808.
1809.

quid ansam Clausulae dederit? ib.
eam aboleri volunt Protestantes
XXXVI. 87. 181.

de eadem Traiecti agitur
XXXVIII 47. 1927. & 1930. n.

Clemens II. Papa constituitur XIV. 18.
470.

Clemens III. Papa constituitur XV. 38.
455.

Clemens IV. P. R. Auenionensem Ciui-
tatem ab Ioanna Neapolitana emit,
a Carolo IV. confirmationem petit.
XXVII. 24. 913.

Clemens VI. P. R. Ludouicum IV. A-
uenionem citat XXVI. 27. 872.

graues Articulos eidem proponit,
quos Principes Germaniae reici-
unt 873.

durissime eundem excommuni-
cat ibid. 875.

Electores ad eligendum Carolum
IV. excitat, Moguntinum pro-
scribit ibid.

Electionem Caroli IV. approbat
28. 876.

Clemens VII. Anti-Papa in Schismate
Magno a Gallis eligitur XXVIII. 4.
912.

Clemens VII. Franciscum I. ab Obliga-
tione de non diminuendo Coronae
dominio absoluit XXXII. 34. 1271. &
eidem mortuo Paullus III. succed-
it 54. 1305.

Clemens XI. P. R. Gallis fauet XXXVII.
103. 1840.

cuius litterae ad Iosephum XXXVIII
22. 1891.

cum Iosepho paciscitur 1862.

Clesii (Melchioris) fata singularia
XXXIV. 5. 1513. seq.

Clerici Seculares inuisi Carolo IV.
XXVI. 30. 879. n.

Clerus Gallicanus Concilia supra Pa-
pam esse confirmat XXIX. 12. 981. n.

Cleri mores corruptos corrigi optat Ca-
rolus IV. XXVII 21. 909.

taxat Io. Husi. XXIX. 99. 6.

Clero & populo Electio Imp. publica-
catur XXVI. 830. n.

Clinia

RERUM ET VERBORUM.

Clinia Comiti Theodorico duo Telonia
erigenda permittuntur XXVI. 6.
833. n.

Vicariatus Westphaliae, & Aduo-
catia Coenobii Werthinensis ei
conceditur. ibid.

Clinia Comitatus fit per Sigismundum
Imp. Ducatus XXIX. 29. 1003.

Principi. a Friderico I. I. Imp.
Marcz & Gennapiae Insignia atri-
buita XXX. 53. 1101.

Dux, Adolphus deposito per Eu-
genium IV. Theodorico fit Ar-
chi-Episcopus Coloniensis XXX.
16. 105.

Duces, Mariam Burgundicam fru-
stra petunt. XXX. 50. 1092.

eorum & Saxoniae Electorum Pa-
cta de Successione in illius Di-
tionibus confirmantur XXXII.
66. 1325.

Ducatus competitores & scripta
eo facientia XXXIV. 33. 1489. seq.
1491. n.

controuersia continuatur, eius-
demque occasione varii Conuen-
tus celebrantur XXXIV. 34. 1452.
seq.

Tractatus XXXVI. 42. 1689.

Ducatus a Gallis occupatur
XXXVII. 24. 1731.

de eius defensione Circuli West-
phalici decretum XXXVIII. 57.
1944.

Clodionis res gestae VI. 2. 1. 6.

Clodoveus Franciam & Thuringiam sibi
subiicit VI. 5. 149. seq.

Alemannos vincit ib.

fit Christianus ib.

Boios deuincit 6. 151.

itemque Burgundiones Gothos.
que 7. 151.

ab Anastasio Imperatore Augustus
appellatur ibid.

eius Sedes Parisiis ibid.

Francorum Monarcha obiit ibid.

Clotarii gesta VI. 8. 152.

idem Bertoaldum Saxonum Du-
cem deuincit, ibid.

Coburgenses & *Altenburgenses* contro-
uersiae quo modo definitae? XXXVII.
22. 1730.

Recessus XXXVII. 93. 1820.

de eadem causa Iudicii Aulici De-
cretum 1821.

Cochemum Boufflerius occupat
XXXVII. 66. 1782.

Coelibatus Clericorum introducitur
XVI. 26. 439.

Colerius Iacobus, Belgarum nomi-
ne pacem Carlouitzensem promo-
uet XXXVII. 91. 1816.

Collecta Imperii secundum communem
Denarium instituta XXX. 42. 1078.

Collegia tria Imperii separata, quando?
XXV. 5. 799. n.

XXX. 59. 1108.

Colles sacri apud Germanos II. 18. 54.

Colloquium Lipsiense XXXII. 12. 1231.

Lugdunense d. an. 1449. XXX.
17. 1238.

Ratis

I N D E X

Ratisbonense XXXII. 57. 1309.
 seq.
 Ratisbonense incoatur XXXII.
 68. 1330.
 effectu destituitur, quare? ibid.
 denuo instituitur XXXIV. 21. 1472.
 seq. n.
 ad Vaucouleur institui vult Fri-
 dericus II. XX. 2. 645.
 Wormatiense d. an. 1540. XXXII.
 56. 1309.
 alterum XXXIII. 7. 1397 seq.
Colmaria Rudolpho Habsburgico se
 opponit XXIII. 22. 746.
 ibidem pactum cum Gallis ine-
 unt Bernhardi Vinariensis Tribu-
 ni XXXVI. 9. 1657.
Colonia Agrippina liberatur V. 20. 142.
 cam ad obsequium redigit Hen-
 ricus V. XVI. 1. 469.
 Philippo Sueuo se subiicit XIX.
 9. 607.
 Motus sub Gebhardo Truchsesio
 XXXIV. 7. 1448.
 inter Urbem & Electorem con-
 trouersia quomodo orta & com-
 posita XXXVII. 20. 1726. seqq.
 alia quoque eorundem contro-
 uersia recensentur 1727.
 Tractatus Caroli XI. ibi instituun-
 tur absq; fructu XXXVII. 27. 1734.
 neutralitatem amplectitur
 XXXVI. 106. 1846.
 Tumultus & violatio Sacrorum
 Reformatorum XXXVIII. 24. 1897.
Coloniensis Archiepiscopus de eodem

controuersiam definit Fridericum
 Barbarossa XVII. 21. 1528.
 Archiepiscopus, eidem Vicaria-
 tus Westphaliae & Aduocatus
 Coenobii Werthinensis adimittit
 XXXVI. 6. 833.
 Episcopi a Ruperto Imp. varia ac-
 ciunt priuilegia XXVIII. 13.
 955.
 in Archiepiscopatu Coadiutor
 fit Guilielmus Fürstenbergius
 XXXVII. 64. 1778. controuersia
 de electione Coloniensi ibid. 1779.
 Vrbes, Galli praesidiis muniunt
 XXXVII. 66. 1782.
 terrae recuperantur XXXVII. 106.
 1845.
Columbanus Helueticorum Apostolus II.
 34. 61.
Columbaria Alsatiae Adolpho Nassoui-
 co Imp. resistit XXIV. 3. 763.
Columbus, Christophorus, an ipsi Noui
 orbis inuentia adscribenda? XXX. 61.
 1115.
Columna Serra Praefectus Vrbi Romae
 Ludouicum IV. coronat XXVI. 19.
 856.
 eius gentis insignia cum corona
 aucta ibid. 857. n.
Columna sumtuosissima Viennae a Leo-
 poldo erecta tres. XXXVII. 1. 1700. n.
Colup, Tilo, Pseudo-Fridericus XX. 19.
 679.
Commachium est inter eas ciuitates
 quas Nicolaus III. pleno iure sibi
 vindicauit

- vindicare conatur XXIII, 12. 732.
735. n.
- Cæsarei recuperant XXXVIII. 22.
1891. n. Iura Imperii in eam urbem
1893 n.
- Comites* qui apud Germanos veteres VI.
18. 167.
- Friburgenses, Neoburgenses
XXIII, 15. 738. plura per interre-
gnum occupant, quæ reddere co-
guntur. ibid.
- ægre ferunt Rudolphi Habsbur-
gici electionem XXIII, 15. 738.
eorum fœdus ad defendendas res
Interregni tempore occupatas
XXIII, 15. 738.
- Comes Palatinus Burgundia* Otto, fit Va-
sallus Gallorum XXIV, 5. 767.
- Palatinus Lateranensis* fit Castru-
cius, eius dignitas in coronatione
Imp. XXVI. 19. 857.
- Cominus*, Philippus, Pacem Senlisen-
sem promouet XXX. 60. 1110.
- Comitia Palatinatus Saxonici* de eadem
Albertus II. inuestitur XXIII 28. 752.
- Comites Syluestres* XXIV. 9. 774. n.
- Comites Franconici* ad Votum Curiatum
iterum admissi XXXVI. 13. 1660.
- Comitia Germanorum Veterum* III.
18. 79.
- Francorum VI. 15. 163. 16. 169.
- Comitiis Germanicis* etiam exteri Reges
quandoque adsunt XXX. 25. 1055.
- Comitia'es Deliberationes* ob Contro-
uersiam Noni Electoratus cessant
XXXVII. 94. 1822.
- Comitia Circulorum Erfurtensia* XXXIII.
25. 1432.
- Comitia Correspondentium Principum*
Noribergensia d. an. 1619. XXXV. 6.
1529.
- Comitia Deputatorum Francofurtensia*
d. an. 1569. XXX. 28. 1436.
- Francofurtensia* d. an. 1643.
XXXVI. 23. 1669.
- Francofurtensia* d. an. 1655.
XXXVI. 45. 1693.
- d. an. 1658. XXXVII. 5. 1704.
- Spirensia* d. an. 1577. XXXIV. 3.
1443.
- d. an. 1600. XXXIV. 21. 1472.
- Wormatiensia* d. an. 1586. XXXIV.
9. 1456.
- Comitia Electoralia* vide Conuentus.
- Comitia Imperii vniuersalia*
- Altenburgensia* d. an. 1208. XIX. 6. 618.
- Aquisgranensia* Caroli M. d. an. 814.
VIII. 2207.
- d. an. 1000. XIII. 14. 369.
- d. an. 1227. XX. 6. 636.
- d. an. 1380. XXVIII 15. 943.
- Augustana,*
- d. an. 952. XII. 20. 335.
- d. an. 1208. XIX. 16. 618.
- d. an. 1275. XXII. 14. 737.
- d. an. 1309. XIX. 17. 620.
- d. an. 1474. XXX. 44. 1084. 45.
1086.
- d. an. 1500. XXXI. 13. 1145. seq.
- d. an. 1510. XXXI. 32. 1176.
- d. an. 1518. XXXI. 45. 1201.
- d. an. 1525. XXXII. 38. 1276.
12. H d. an.

I N D E X

d. an. 1510. XXXII. 42. 1183.
 d. an. 1548. XXXII. 78. 1348.
 d. an. 1550. XXXII. 82. 1356.
 d. an. 1555. XXXII. 99. 1380.
 d. an. 1559. XXXIII. 11. 1402.
 d. an. 1566. XXXIII. 22. 1417.
 d. an. 1582. XXXIV. 6. 1447.
 d. an. 1714. XXXVIII. 58. 1946.
Risuntina d. an. 1157. XVII. 18. 538.
Coloniensis d. an. 1292. XXIV. 10. 775.
 d. an. 1487. XXX. 56. 1102.
 d. an. 1492. XXX. 60. 1109.
 d. an. 1504. XXXI. 21. 1160.
 d. an. 1507. XXXI. 25. 1164.
 d. an. 1512. XXXI. 38. 1187.
Egrana d. an. 1299. XXIII. 27. 749.
 d. an. 1389. XXVII. 5. 932.
 d. an. 1430. XXIX. 23. 994.
 d. an. 1437. XXIX. 30. 1009.
Erfurtensis d. an. 1183. XVIII. 2. 576.
 d. an. 1290. XXIII. 28. 752.
Eslingensis d. an. 1292. XXIV. 10. 775.
 d. an. 1293. XXIV. 10. 775.
 d. an. 1459. XXX. 31. 1061.
 d. an. 1526. XXXII. 38. 1277.
Forchemensia d. an. 872. X. 10. 254.
Frankfurtensis d. an. 1208. XIX. 15. 616.
 d. an. 1228. XX. 4. 634.
 d. an. 1274. XXIII. 11. 730.
 d. an. 1295. XXIII. 30. 754.
 d. an. 1299. XXIV. 17. 781.
 d. an. 1310. XXV. 8. 801.
 d. an. 1338. XXVI. 24. 876.
 d. an. 1344. XXVII. 27. 873.
 d. an. 1351. XXVII. 14. 898.
 d. an. 1376. XXVII. 30. 920.

d. an. 1379. XXVIII. 4. 932.
 d. an. 1409. XXVIII. 12. 954.
 d. an. 1434. XXIX. 29. 1004.
 d. an. 1439. XXIX. 37. 1014.
 d. an. 1440. XXX. 4. 1026.
 d. an. 1441. XXX. 7. 1024.
 6. 1024.
 d. an. 1457. XXX. 27. 1057.
 d. an. 1474. XXX. 45. 1086.
 d. an. 1486. XXX. 42. 1097.
 1098. 55. 1101.
 d. an. 1489. XXX. 57. 1104.
 d. an. 1489. XXX. 59. 1108.
 d. an. 1503. XXXI. 18. 1155.
Friburgensis XXXI. 9. 1139. seqq.
Goslarensis d. an. 1218. XX. 4. 634.
Hagenoniensis XXXII. 56. 1309.
Harbipolensis d. an. 1121. XVI. 10. 484.
 d. an. 1156. XVII. 24. 534. 25. 535.
 d. an. 1165. XVII. 42. 554.
 d. an. 1180. XVII. 48. 565.
 d. an. 1209. XIX. 17. 619.
 d. an. 1274. XXIII. 13. 736.
 d. an. 1285. XXIII. 26. 748.
 d. an. 1287. XXIII. 27. 749.
 d. an. 1366. XXVII. 32. 921.
 d. an. 1474. XXX. 45. 1086.
Landsbutana d. an. 1467. XXX. 42.
 1074.
Lindauensis, d. an. 1496. XXXI. 1.
 1139. seqq.
Merseburgensis d. an. 1152. XVII. 19.
 525.
Metensis d. an. 1354. XXVII. 32. 921.
 d. an. 1356. XXVII. 20. 907.
 d. an. 1491. XXX. 60. 1109.

RERVM ET VERBORVM.

Milbenstadiensia d. an. 1467. XXX.
40. 1074.

Moguntina d. an. 1184. XVII. 49.
569.

d. an. 1135. XX. 10. 643.

d. an. 1348. XXVII. 24. 913.

d. an. 1359. XXVII. 21. 909.

d. an. 1439. XXIX. 37. 1014.

d. an. 1441. XXX. 5. 1022.

d. an. 1444. XXX. 11. 1028.

d. an. 1503. XXXI. 18. 1155.

Neostadiensia d. an. 1455. XXX. 26.
056.

Nördlingensia d. an. 1466. XXX. 40.
11074.

Noribergensia d. an. 1212. XIX. 11. 623.

d. an. 1239. XXIV. 17. 780.

d. an. 1275. XXIII. 13. 736.

d. an. 1293. XXIV. 10. 775.

d. an. 1315. XXVI. 8. 835.

d. an. 1323. XXVI. 13. 840.

d. an. 1356. XXVII. 16. 900.

d. an. 1356. XXVII. 20. 907.

d. an. 1360. XXVII. 21. 909.

d. an. 1378. XXVII. 31. 920.

d. an. 1400. XXVIII. 13. 939,
14. 941.

d. an. 1431. XXIX. 23. 994.

d. an. 1438. XXIX. 37. 1014.

d. an. 1440. XXX. 5. 1022.

d. an. 1444. XXX. 11. 1027,
13. 1032.

d. an. 1459. XXX. 31. 1061.

d. an. 1460. XXX. 36. 1066.

d. an. 1461. XXX. 38. 1068.

d. an. 1466. XXX. 40. 1074.

d. an. 1467. XXX. 40. 1074.

d. an. 1470. XXX. 42. 1077.

d. an. 1471. XXX. 42. 1078.

d. an. 1474. XXX. 44. 1084.

d. an. 1481. XXX. 58. 1098.

d. an. 1482. XXX. 58. 1098.

d. an. 1487. XXX. 45. 1099.

d. an. 1491. XXX. 34. 1100.

d. an. 1501. XXXI. 17. 1153. n.

d. an. 1522. XXXII. 18. 1239.

XXXII. 20. 1241.

d. an. 1523. XXXII. 20. 1241.

d. an. 1524. XXXII. 22. 1243.

d. an. 1542. 1543. XXXII. 69. 1323.

Neuomagensia d. an. 821. VIII. 9.
216.

Paderbornensia d. an. 777 VII. 17.
184.

Pragensia d. an. 1567. XXXIII. 24.
1433.

d. an. 1609. XXXIV. 32. 1487.

d. an. 1616. XXXIV. 47. 1508.

d. an. 1620. XXXV. 10. 1534.

d. an. 1657. XXXVII. 8. 1508.

Ratisbonensia d. an. 1153. XVII. 21. 527.

d. an. 1156. XVII. 23. 533.

d. an. 1158. XVII. 29. 539.

d. an. 1324. XXVI. 16. 849.

d. an. 1446. XXX. 14. 1034.

d. an. 1454. XXX. 24. 1053.

d. an. 1463. XXX. 39. 1072.

d. an. 1471. XXX. 42. 1077.

d. an. 1527. XXXII. 39. 1278.

d. an. 1541. XXXII. 57. 1309.

d. an. 1546. XXXII. 70. 1332.

12. H a

d. an.

I N D E X

d. an. 1557. XXXIII. 7. 1397.	de an. 1470. XXX 41. 0 7.
d. an. 1575. XXXIII. 29. 1437.	<i>Vinariensis</i> d. an. 975. XIII. 1. 354
d. an. 1594. XXXIV. 14. 1463.	<i>Vlmenfis</i> d. an. 1325. XXVI. 1. 846
d. an. 1603. XXXIV. 23. 1474.	843. n.
d. an. 1608. XXXIV. 29. 1484.	d. an. 1466. XXX 40. 1074.
d. an. 1613. XXXV. 44. 1504.	d. an. 1448. XXXII. 78. 1341.
d. an. 1622. XXXV. 20. 1555.	<i>Wormatiensis</i> d. an. 772. VII. 14. 181
d. an. 1640. XXXVI. 13. 1659.	d. an. 776. VII. 16. 184.
15. 1662.	d. an. 882. X. 21. 261.
d. an. 1662. XXXVII. 11. 1712.	d. an. 962. XII. 21. 337.
sub Vicariatu continuata	d. an. 963. XIV. 26. 343.
XXXVIII. 41. 1919.	d. an. 1067. XV. 11. 429.
<i>Rotenburgerfis</i> d. an. 1474. XXX.	d. an. 1151. XVII. 21. 527.
44. 1084.	d. an. 1545. XXXII. 66. 1116.
<i>Rensensis</i> d. an. 1338. XXVI. 24. 867.	d. an. 1495. XXXI. 6. 1130.
<i>Spirensis</i> d. an. 1153. XVII. 21. 527.	d. a. 159 XXX I. 6. 1220.
d. an. 1291. XIII. 28. 752.	d. a. 1521. XXXII. 9. 1125.
d. an. 1309. XXV. 5. 799.	<i>Comitia Ungarica</i> <i>Edenburgerfis</i> d. an.
d. an. 1326. XXVI. 18. 853.	1622. XXXII. 19. 1554.
d. an. 1346. XXVI. 29. 877.	d. an. 1615. XXXV. 25. 1568.
d. an. 1356. XXVII. 17. 902.	d. an. 1681. XXXV. 51. 1704.
d. an. 1444. XXX. 2. 1018.	<i>Posoniensis</i> d. an. 1566. XXXIII. 13.
d. an. 1526. XXXII. 38. 1276.	1410.
d. an. 1529. XXXII. 40. 1279.	d. an. 1567. XXXIII. 15. 1413.
d. an. 1542. XXXII. 43. 1311.	XXXIV. 30. 1485.
d. an. 1544. XXXII. 65. 1323.	XXXIV. 51. 1513.
66. 1326.	d. an. 1659. XXXVII. 8. 1708.
d. an. 1557. XXXIII. 7. 1398.	de an. 1662. XXXVII. 11. 1709.
XXXIII. 28. 1436.	de an. 1687. XXXVII. 58. 1716.
<i>Stelensis</i> d. an. 942. XII. 28. 345.	<i>Commendonum</i> Legatum Papæ ad Co-
<i>Treuirensis</i> d. an. 1512. XXXI. 37. 1187.	mitia mittit, ut si de religione agen-
<i>Triburiensis</i> d. an. 1053. XIV. 22. 413.	tur publice protestaretur XXXIII. 16.
d. an. 1065. XV. 10. 427.	1417. & 1419. n.
<i>Comitia Veronensis</i> d. an. 983. XIII. 6.	<i>Commodus</i> Pacem Germanis conce-
359.	IV. 29. 114.
<i>Viennensis</i> d. an. 1460. XXX. 36.	<i>Camneri</i> (Io. & Michael) Imp. 17.
1066.	218.

RERVM ET VERBORVM.

zantini Legatos mittunt ad Contra-
 dum III. XVII. 10. 516.
Communio sub vtraque defenditur a Pe-
 tro Dresdensi XXIX. 9. 967.
 Bohemis sub certis conditionibus
 in Concilio Basileensi concessa.
 XXIX. 27. 1000. n.
 Ferdinandus I. eam Austriæ Ordini-
 bus indulget XXXIII. 7. 1398.
 idem eam vrget, Papa concedit.
 15. 1408.
Compositions-Tag quid? XXXV. 46.
 1600.
Compromissum illustre in controuersis
 Rudolphi Habsburgici & Episcopi
 Basileensis XXII. 9. 727.
 aliud in Electione Rudolphi
 Habsburgici ibid. 728.
 in causa Wildfangiatus XXXVII.
 14. 1717.
Concilium Generale ad illud adpellat
 Ludouicus IV. XXVI. 16. 849. ite-
 rum, 24. 870. n.
 an sit supra Papam ibid.
 quis possit conuocare? XXIX. 10.
 967. seq.
 horum Protectores quinam
 XXIX. 11. 970, 12. 977. 979.
 n. 25. 997.
 esse supra Papam, vbi demonstra-
 tum XXIX. 12. 978. 981. n.
 idem decretum in Concilio Basileensi
 XXIX. 28. 1000.
 in libero res Religionis compo-
 nenda. XXXII. 21. 1242.
Concilium Basileense d. an. 1431. XXIX.

24. 995, 27. 999. 28. 1000. 29. 1003.
 31. 1014. XXX. 8. 1025, 11. 1027.
 a Gallis disturbatur XXX. 10. 1026
 Lausannam transfertur, soluitur.
 XXX. 17. 1037.
Bononiense, contra quod tanquam
 Conciliabulum protestatur Caro-
 lus V. XXXII. 47. 1329. seq. n.
Constantiense, eius Acta XXIX.
 10. 967. seq.
Ferrariense, XXIX. 28. 1000. XXX
 8. 1025.
Florentinum XXIX. 28. 1000.
Lateranense & Viennense d. an.
 1112. 1116. XVI. 6. 476, 8. 478.
Lateranense secundum Pisano a
 Papa oppositum XXXII. 34. 1182.
Lausannense XXX. 17. 1038.
Lugdunense, in quo abdicatus Fri-
 dericus II. XX. 17. 659.
Lugdunense d. an. 1274. XXIII. 12.
 731.
Mantuanum XXXII. 54. 1305.
Oecumenicum, quænam eius vera
 requisita ex mente Protestantium
 XXXIII. 11. 1402.
Papiense XXIX. 25. 997.
Pisanum d. an. 1409. XXVIII. 22.
 954.
 XXXII. 34. 1181.
 Mediolanum transfertur XXXI.
 34. 1182.
 eius decreta damnat Pontifex. ib.
Senense XXIX. 25. 997.
Tridentinum, eius initium XXXII.
 47. 1328 seq.

18. H. 3.

are

I N D E X

arcana consilia, eius Titulus. 1329
 continuatio 80. 1354.
 dissipatur 83. 1358.
 ad illud Protestantes a Casare in-
 vitantur XXXIII. 12. 1405.
 eius restauratio & finis, eiusdem
 conclusa, & Protestantium de
 eodem sententia XXXII. 13. 1405
 seq.
 Papa illud vult promulgari 21.
 1416.
Viennense XXV. 16. 817. 819. n. 18.
 821.
Würzburgense XXII. 16. 749. n.
Concordata Narbonensia inter Sigis-
 mundum Imp. & Ferdinandum Ara-
 gonium de tollendo Schismate Pa-
 pali, XXIX. 12. 977.
 Nationis Germanicæ inter quos
 inita, quid contineant? XXX. 17.
 1037.
Condatum a Ludouico XIV. expugna-
 tur XXXVII. 35. 1746.
Conducendi lus in Territorio Noriber-
 gensi sibi reservat Fridericus Burg-
 grauius, Elector Brandenburgicus
 XXIX. 29. 1003.
Confessiones peculiare, nonnullæ Cui-
 tates Imperatori offerunt XXXII. 43.
 1286.
Confirmatio apud Pontificios sancta
 XXVII. 1. 887. n.
Conuentus paciscuntur filii Ludouici
 Pii, VIII. 20. 213.
 Pacta IX. 3. 243. X. 5. 251.
 hanc Galli frustra tentant
 XXX. II. 65. 1780.

Confraternitatis Pactum inter Saxoni-
 cam, Brandenburgicam, & Hassa-
 cam, familias renouatur XXXI. 98.
 1379. seq.
 alia eiusd. Confirmatio Numbur-
 gi facta XXXIV. 45. 1505.
Coniugium Sacerdotum fouet Ferdie-
 nandus I. XXXIII. 15. 1408.
 a Papa flagitat Maximilianus II.
 XXXIII. 21. 1416.
Cono Prænестinus Episcopus Henri-
 cum V. denuo excommunicat XVI.
 8. 478.
Conradinus filius Conradi IV. XXI. 5.
 685.
 Italiam intrat 8. 689.
 vincitur & capite truncatur ibid.
 Pseudo-Conradinus XII. 8. 1289.
 Vindices mortis eius Comites Ni-
 gri Pisani XXV. 16. 819. n.
CONRADUS I. eius genus & parentes
 XI. 1. 281.
 contra Lotharienses Comites a
 Patre mittitur 2. 282.
 Consilio Ottonis Saxonici, Rei
 Rom. eligitur 3. 283.
 num fuerit Imperator? ibid.
 eius mores ibid.
 ab eo Germaniæ Duces deficiunt
 4. 284.
 Bellum cum Henrico Saxoniz
 Duce 5. 285.
 an cum Henrico Saxoniz Duce
 in gratiam redierit, ibid. n.
 Bellum Lotharingicum & Ale-
 mannicum 6. 287.

Gre-

RERVM ET VERBORVM.

Germanis dignitates hereditarias concedere cogitur 7. 288.

Bellum cum Vngaris 8. 289.

designat Successorem Henricum. 9. 289.

moritur ibid.

CONRADUS II. parentes, ortus & mores XIV. 1. 389.

cur Salicus dicatur? V. 2. 129. XIV. 2. 389.

eligitur in Regem Germanorum XIV. 2. 390.

coronatur ibid.

ab Italis in Regem accipitur 3. 392.

Bellum Polonicum 4. 392.

Ernestus Dux Alemannus contra eum conspirat, sed in gratiam recipitur XIV. 4. 392.

Principes rebelles ad officium redire cogit 5. 394.

Gesta in Italia 6. 395.

coronatur in Imp. ibid.

renouat Pacta Regni Burgundici 7. 396.

Burgundiam obtinet 8. 397.

Conradum Ducem in gratiam recipit 9. 399.

filium suum coronari facit in Regem Germanorum ibid.

Expeditiones in Vngariam & contra Slauos 10. 400.

Pacem facit cum Canuto Daniae Rege, Danis Slesuicum tradit 11. 401.

Constitutiones & Leges eius 12. 401.

Episcopatum Spirensem inchoat, moritur & viscera eius Traiecti conduntur 13. 402.

CONRADUS III. eius Parentes XVII.

1. 506 nascitur, Rex eligitur ibid.

cum Saxones & Henricus Superbus non adgnoscent Regem, hunc ad tria Comitatus vocat, deum proscribit 2. 507.

Saxoniam Alberto Vrso, Bauariam Leopoldo Iuniori tradit 3. 508.

Guelphum ad Winsberg deuincit 4. 509.

Pacem facit cum Saxonibus 5. 511. Bellum contra Bohemos gerit 6. 512.

Bellum cum Hungaris & Slauis 8. 513.

Expeditio cruciata 9. 515.

Fœdus cum Byzantinis 10. 515.

a Romanis inuitatur 11. 517.

Rotvveilense Iudicium constituit 12. 518.

Constitutio ipsi tribuitur de expeditione Romana ibid.

Imperator non factus, titulum tamen gerit 13. 519.

moritur ibid.

Vxor & liberi 14. 519.

CONRADUS IV. declaratur Patri successor XX. 19. 642.

eius natiuitas & electio XXI. 1. 681.

contra Henricum Raponem mittitur 2. 681.

Italiam intrat, varias conspirationes

INDEX

nes vix euadit, ab Innocentio IV.
 excommunicatur 3. 682.
 controuersia cum Papa 4. 684.
 veneno extinguitur 5. 684.
 Vxor & familia 6. 685.
Conradus Sueviae Dux declaratur Suc-
 cessor Henrici II. XIII. 28. 387.
Conradus Wormatiensis XIV. 2. 931.
Conradus Dux Franconia contra Con-
 radum II. conspirat XIV. 5. 394.
 a Conrado II. in gratiam recipi-
 tur 9. 399.
Conradus Dux declaratur Successor
 Henrici IV. XV. 25. 439.
Conradus contra Henricum IV. patrem
 arma capit XV. 45. 461.
 obit 462.
Conradus Henrici V. nepos ex sorore,
 coronatur Rex Italiae XVI. 21. 491.
Conradus in gratiam recipitur a Lotha-
 rio XVI. 23. 494.
Conradus Franconiae Dux, Ducatum
 Sueviae adipiscitur XVII. 54. 574.
Conradus Zaringia Dux Burgundiae
 Principatum adipiscitur XVI. 11. 501.
Consilium formatum Francofurti con-
 gregatum dissoluitur XXXV. 78.
 1640.
Constantia Henrico VI. Imp. copulata
 XVIII. 12. 591.
 an vetula fuerit? 592. n.
Constantia Vxor Friderici II. XX. 26.
 674.
Constantinopolis a Turcis capta XXX.
 24. 1053.
Constantinus M. Germanos vincit. V.
 19. 141.

Constantinus Chlovis Germanos exdit
 IV. 31. 115 V. 19. 149.
Conuentus varii Protestantium XXXII.
 54. 1305.
 varii Religionis dissidiis compo-
 nendis ab Augusto Electore insti-
 tuti XXXIV. 4. 1444.
 varii occasione Colonienfis Belli
 celebrati XXXIV. 8. 1451.
Agria Vngarorum XXXVIII. 36.
 1914.
Andernacensis d. an. 1474. XXX.
 45. 1086.
Arnstadiensis Protestantium &
 Smalcaldicus d. an. 1539. XXXII.
 56. 1308.
Aschaffenburgensis d. an. 1447 III.
 17. 1037.
Aschaffanus Correspondentium d.
 an. 1608. XXXIV. 29. 1484.
Augustanus d. an. 1511. XXXI. 34.
 1182.
Augustanus d. an. 1473. XXI. 41.
 1078.
Bacharacensis d. an. 1344. XXVI.
 27. 875. n.
Barensis d. an. 1325. XXVII. 17. 892.
ad S. Berchtoldi vicum d. an. 1439.
 XXX. 3. 1021.
Bremensis XXXVII. 40. 1750.
Brunsvicensis 1625. Ordinum Sa-
 xoniae Inferioris. XLXV. 24. 1104.
 26. 1568.
Chambensis d. an. 1348. XXVII. 6.
 891.
Colmariensis d. an. 1627. XXV. 3.
 1577.

Coloniensis d. an. 1344. XXVI. 27.
 873.
 d. an. 1505. XXI. 11. 1159. seqq.
 XXXVII. 41. 750. seqq.
Coloniensis d. an. 1636. XXXV. 81.
 8644. seqq.
 d. an. 1637. XXXVI. 4. 1653.
Dunkelphülfensis Ligz. XXXV. 41.
 1596. seqq.
Egranus d. an. 1461. XXX. 37. 1067.
 pacis causa XXXIV. 53. 1515.
Electorum Chadamensis d. an.
 1297. XXIV. 6. 769.
Confluentinus d. an. 1606.
 XXXIV. 16. 1480. seqq.
Frankofurtensis d. an. 1158.
 XXIII. 10. 727.
 d. an. 1284. XXIII. 10. 744.
 d. an. 1298. XXIV. 7. 769.
Secretus Frankofurtensis XXVIII.
 14. 940.
 d. a. 1400. XXVIII. 13. 940. 14. 941.
 d. an. 1446. XXX. 16. 1035.
 d. an. 1457. XXX. 27. 1057.
 d. an. 1519. XXXII. 4. 1215.
 d. an. 1561. XXXIII. 13. 1406.
 d. an. 1657. XXXVII. 4. 1702.
Fuldensis d. an. 1606. XXXIV. 26.
 1480. seqq.
Golnhufanus d. an. 1502. XXXI. 18.
 1154.
Landshutanus d. an. 1467. XXX. 40.
 1074.
Lansteingensis d. an. 1348. XXVII. 5. 891.

Mülhusinus d. an. 1610. XXXV. 9.
 1533. 34. 1577.
Noribergensis d. an. 1456. XXX. 17.
 1057.
 d. an. 1611. XXXIV. 40. 1501.
 XXXVI. 12. 1656.
Pragensis d. an. 1197. XXIV. 6. 769.
Viennensis d. an. 1281. XXIV. 7. 769.
Conuentus Eslingensis d. an. 1487. 1488.
 XXX 58 1106.
Frankofurtensis d. an. 1393. XXVIII.
 10. 937.
 d. an. 1400. 13. 940.
 d. an. 1441. XXX. 5. 1023.
 d. an. 1454. XXX. 25. 1055.
Ciuitatum d. an. 1471. XXX. 41. 1078.
 d. an. 1539. XXXII. 53. 1306.
Protestantium de an. 1546. XXXII.
 68. 1330.
 d. an. 1558. XXXIII. 7. 1397.
 d. an. 1631. XXXV. 46. 1600.
 d. an. 1634. XXXV. 70. 1623.
Fridbergensis d. an. 1597. XXXIV.
 18. 1468. seqq.
Frisingensis d. an. 1478. XXX. 53. 1079.
Furonensis de an. 878. IX. 13. 146.
Golnhufanus d. an. 1633. XXXV. 65.
 1624.
Haga - Comitum d. an. 1625. XXXV. 25.
 1569.
Halberstadtensis d. an. 1634. XXXV.
 67. 1626.
Heidelbergensis d. an. 1603. XXXIV.
 23. 1475.
Ligz Sociorum d. a. 1629. XXXV.
 37. 1587.

I N D E X

<i>Heilbrunnensis</i> Correspondentium d. an. 1621. xxxv. 14. 1543. de an. 1633. xxxv. 60. 1618.	<i>Pragensis</i> d. an. 1463. xxx. 38. 1068.
<i>Herbipolensis</i> Catholicorum d. an. 1617. xxxv. 31. 1576.	<i>Raccolsburgensis</i> d. an. 1446. xxx. 14. 1034.
<i>Ichtersbusanus</i> d. an. 1546. XXXII. 81. 1334. n.	<i>Ratisbonensis</i> d. an. 1462. xxx. 39. 1071. de an. 1471. xxx. 42. 1077. seq.
<i>Landsburianus</i> d. an. 1478. xxx. 53. 1097.	<i>Rensensis</i> d. an. 1344. XXVI. 27. 874.
<i>Laudensis</i> d. an. 1413. XXIX. 10. 967.	<i>Rutenburgensis</i> d. an. 1610. XXXIV. 39. 1500, 10. 1512.
<i>Linziensis</i> d. an. 1335. XXVI. 22. 864.	<i>Segebergensis</i> d. a. 1621. xxxv. 14. 1544.
<i>Lipsiensis</i> d. an. 1465. XXX. 39. 1072. XXXII. 39. 1365. d. an. 1631. xxxv. 42. 1596.	<i>Smalcaldicus</i> Protestantium d. an. 1540. XXXII. 56. 1308.
<i>Lüneburgensis</i> d. an. 1638. XXXVI. 7. 1655.	<i>Spirensis</i> d. an. 1336. XXVI. 13. 865. d. an. 1444. xxx. 2. 1028. in causa Wildfangiatus XXXVII. 14. 1719.
alius d. a. 1639. XXXVI. 10. 1657.	<i>Treuirensis</i> d. an. 1445. xxx. 11. 1018.
<i>Mantuanus</i> d. an. 1559. xxx. 32. 1061.	<i>Tridentinus</i> d. an. 1327. XXVI. 18. 857.
<i>Moguntinus</i> d. an. 1445. xxx. 11. 1028. d. an. 1474. xxx. 45. 1086.	<i>Viennensis</i> Regum trium d. an. 1515. XXXI. 42. 1196. d. an. 1452. xxx. 13. 1051.
<i>Neapolitanus</i> in Austria d. an. 1472. xxx. 42. 1078.	<i>Viennensis</i> d. an. 1470. xii. 42. 1077.
<i>Neoburgensis</i> d. an. 1462. xxx. 39. 1071.	<i>Vlmensis</i> d. an. 1325. XXVI. 12. 841. de an. 1462. xxx. 38. 1068.
<i>Neostadiensis</i> d. an. 1335. XXVI. 22. 864.	<i>Vrceensis</i> d. an. 1327. XXVI. 18. 857.
<i>Noribergensis</i> d. an. 1442. xxx. 8. 1025. d. an. 1462. xxx. 38. 1068. d. an. 1478. 1480. xxx. 53. 1097. d. an. 1487. xxx. 56. 1102.	<i>Wiesbadensis</i> d. an. 1474. xxx. 45. 1086.
<i>Vnitorum</i> Statuum d. an. 1615. XXXIV. 46. 1508. d. an. 1650. XXXVI. 41. 1688.	<i>Wormatiensis</i> an. 1633. xxxv. 73. 1637.
<i>Numburgensis</i> Protestantium d. an. 1561. XXXIII. 12. 1403. seq.	Ordinum Circuli Rhenani Superioris XXXVII. 7. 1655.
	<i>Conuinium</i> Hildesfense XXXVI. 16. 1663.
	<i>Romanum</i> Ottonis II. XIII. 3. 356.
	<i>Salfeldiense</i> Henrici Iunioris XII. 9. 324.
	de Corbario Petrus fit Papa XXVI. 9. 856.

Pontificatu se abdicat & submittit
Ioanni XXII. 860.
Corbulo Chaucos reprimit IV. 27. 113.
Coria Carolo III. se subiicit XXXVIII
II. 1881.
Corona aurea coronatur Otto M. XII.
4. 321. n.
ferrea Italica. XXV. 9. 804. n.
XXVI. 18. 854. n.
Germanica, in Coronatione Roma-
na Friderici III. adhibita xxx. 21.
1049. n.
Corona Imperatoris Henrici VI. an pe-
dibus fuerit deiecta XVI. 4. 579.
eam Capiti Imp. imponere ac prae-
ferre Duces Geldriae debent XVI.
32. 880.
Vngariae, per Corninum pecunia
a Friderico III. redimitur xxx. 30.
1060.
Coronati in Comitibus incedebant Impp.
XVII. 18. 524. XIX. 4. 602.
sedebant etiam in Curiis solennibus
XXIV. 17. 782.
Coronatio Ottonis M. qua solennitate
celebrata XII. 4. 310.
Conradi III. fit a Cardinale XVII.
1. 506.
Rudolphi I. facta a Colonienſi
XXIII. 11. 730. n.
Imperatoria locus iustus XXVI. 28.
877.
controverſia de eadem inter Mogun-
tinum & Colonienſem quomodo
ſopita XXXVII. 3. 1701.
ſcripta huc facientia 1702. n.

Auguſte, quid in ea muneris Abbatis
Fuldenſis XXVII. 33. 923.
Wenceslai Bohemiae Regis a Mo-
guntino facta. XXIV. 6. 769.
Italica Ludouici IV. XXVI. 18. 853.
854. n.
ubi peragi ſolita? XXV. 9. 803. ſeq. n.
eius Solennitates ſub Henrico VII.
ibid. 804. n.
Friderici III. Romae peracta, cur?
quibus caerimoniis? xxx. 21. 1045.
proteſtantur de ſuper Mediolanenſes
1048. n.
Romana Henrici II. XIII. 22. 380.
cui Epifcopo, abſente Papa compe-
tat xxv. 12. 806.
quo in Templo fieri debeat? ibid. 805.
in eadem qualia veſtimenta adhibita
808. n.
an Imp. demum faciat, ſepide nega-
tum XXIV. 20. 786.
Ludouici IV. abſente Papa facta, an
legitima? XXVI. 19. 857. 858. n.
an ea Romanis competat? ibid.
857. n.
Impp. inutilis declarata XXVI. 24.
868.
eius Caeremoniae in Friderici III me-
morabiles admodum xxx. 21. 1445.
ſeq.
Correſpondirende dicuntur Euangelici
Status de Religionis Grauaminibus
mutuis inter ſe litteris agentes
XXXIV. 36. 1495.
Correſpondentium Deliberationes Heil-
brunnenses ob Ferdinandi II. Ele-
u. I 2

Gio-

INDEX

- tionem in Regem Bohemiae xxxiv.
 47. 1509.
 Conuentus Heilbrunnenfis XXXV.
 14. 1543.
Correspondentium Principum in nono
 Electoratu Deputatio ad Caesarem
 XXXVII. 94. 1813.
 Goslariae & Noriberger conueniunt
 ibid.
 item Francofurti ibid.
Corsica a Francis & Turcis capta, Auria
 aduentante liberatur XXXI. 95. 1371.
Corvinus Matthias Vngariae Rex, Vla-
 dislao electo Vngariae Regi adhaeret
 XXX. 12. 1030.
 tribus proeliis de Turcis Victor, Pa-
 cem iis extorquet XXX. 13. 1034.
 caeso Vladislao Vngariae R. fit Vica-
 rius Regni 14. 1033.
 Bellum eius contra Fridericum III.
 Austriam vastat 14. 1034.
 Rex eligitur 30. 1060.
 Coronam Vngaricam repetit: ne-
 ganti Friderico III. bellum de-
 nunciat & infert ibid.
 eam tandem pecunia redimit ibid.
 Bohemiam contra Vladislaum Po-
 lonum adpetit 42. 1078.
 Fridericum III. Imp. Vladislaum
 Bohemia inuestientem bello ad-
 greditur 49. 1092.
 pacem tamen admittit, ibid.
 an ipsi Caesar titulum Regis Bohemi-
 ci tribuerit? 1092.
 Fridericum III. denuo bello adgredi-
 ditur aa. 1489. cur? 53. 1097.
 Inducias cum Caesare facit ibid.
 nouam in Austriam Expeditionem
 suscipit 1098.
 Imperium. Bellum contra eundem
 decernit ibid.
 Viennam & omnem Austriam capit
 ibid.
 cum Alberto Saxone contra ipsum
 misso Inducias facit 54. 1099.
 Maximiliano I fauet ibid.
 Budae cum Caesare Pacem facit ibid.
 1100.
 moritur ibid.
Cosmus Medices Ioannam Francisci 2.
 filiam ducit, ei Magni Ducis Ti-
 tulus a Pontifice ceditur, a Ce-
 sare confirmatur XXXIII. 27. 1035.
Cuthena an sub Xierui intelligatur 21.
 308.
Cottarum Familia Caeremoniis corona-
 tionis Mediolanensis olim adhibetur
 XXIX. 24. 906.
Craconia ab Hazfeldio capta XXXVII.
 6. 1705.
Credentiales literas an corruerit in
 Electione Ludouici IV. Nicolao
 Boek XXVI. 5. 829.
Cremansenis Expeditio Eugenii XXXVII.
 105. 1842.
Grecquium ex improviso Federati ado-
 riuntur, fugant & capiunt XXXVII.
 33. 1744.
Crescentii mericum supplicium XIII.
 11. 355.
 Castrum quid? XIII. 11. 365.

RERUM ET VERBORUM

- Vidua Ottonem III. veneno necat XIII. 15. 169.
Criminalis ordinatio publicata XXXII. 46. 1292.
Crado Deus Saxonum II. 12. 37.
in Hartesburg cultus ibid.
forma ibid.
idem ac Saturnus ibid. m.
septimus Dies eidem sacer. ibid.
Croissus Compositionem tentat Suecum inter & Bonisum Reges XXXVIII. 17. 1945.
Cryiacus Turcas. Elsecko fugat XXXVII. 67. 1783.
gesta alia in Hungaria 90. 1814.
de Croix Philippus in Principum dignitatem euehitur XXXVIII. 125. 1871.
Cruce signatur Fridericus II. XX. 3. 632.
Crucenacum Casarei capiunt XXXVI. 16. 1664.
Cruciata Expeditio 9. 1513.
vide *expeditio*.
Cruoris libatio Sacerdotibus Germanis usitata II. 30. 56.
Crun Sceptri loco est Rudolpho Habsburgico XXIII. 11. 730.
per Io. Capistranum miro effectu predicata XXX. 25. 1053.
Cunichildis prima Vxor Henrici III. XIV. 24. 415.
Cunigunda Eccardi I. uxor coronatur Regina XIII. 18. 374.
Henrici II. uxor, innocentiam suam probat XIII. 29. 987.
refertur in numerum Sanctarum ibid.
Cunigunda de Ysenberg Contubina Alberti Degeneris XXIV. 4. 764.
Cunci oblidionem Galli solunt XXXVII. 80. 1798.
Cano vide *Contradus*.
Curie festiue quomodo celebrantur? XXVII. 20. 909. m.
Solennes Impp. quo apparatu? quibus carimoniis celebrantur? XXIV. 17. 780.
Controuersiarum ob proedriam plerumque plenæ ibid. 781. n.
D.
Dachsburgum Galli capiunt XXXVII. 37. 1747.
Dachsteinum Galli proditione capiunt XXXVII. 33. 1744.
Dagoberti bellum cum Saxonibus VI. 9. 153.
Dalemenci quinam fuerint XII. 11. 293.
bellum gerunt cum Henrico Anacepe XII. 11. 292, 21. 308.
Dalmatas vincit Ludouicus Germanicus IX. 4. 255.
Damasus II. fit Papa XIV. 19. 408.
Damgardia occupatur XXXVII. 36. 1714.
Daniani, Petrus, Pontificis Legatus XV. 11. 429.
Danie bellum Caroli M. VII. 31. 200.
diuisio XII. 18. 333.
regnum Ottoni M. subiicitur XII. 18. 333.
Slesuicum accedit XIV. 11. 401.
Reges inuestiuntur a Friderico Barbarossa XV. 29. 525.

Rex Magnus, fit Lotharii Imp.
 Vasallus XVI. 29. 501.
 Rex Waldemarus, se subiicit Fri-
 derico Barbarossæ XVII. 30. 540.
 & inuestitur ab eodem 582.
 Reges, Imp. Romano se subdu-
 cunt XXII. 7. 712.
 Regibus Dithmarsii se submittere
 recusant XXX. 44. 1084.
 Rex Christianus IV. Hamelæ in
 fossam præcipitatur XXXV. 24.
 155.
 ad Lutteram vincitur a Tillio
 xxxv. 28. 1572.
 terras suas recipit xxxv. 35. 1582.
 Lubecæ cum Cæsare paciscitur
 xxxv. 35. 1582.
Christianus V. eius propositiones
 Holsatiæ Duci factæ XXXVII.
 31. 1741.
 pro continuando bello consilia
 XXXVII. 42. 1751.
 Hamburgum inuadit XXXVII.
 61. 1775.
 infestat Holsatiæ Ducem XXXVII
 62. 1776.
Friedericus IV. Scaniam inuadit
 sed profligatur XXXVII 63. 1740
Dapiferi officium tempore Ottonum
 penes Palatinos XII. 15. 330. n.
Daubnius Comes in Regnum Neapo-
 litanum expeditionem suscipit
 XXXVIII. 18. 1889.
Decani veterum Germanorum VI. 18.
 167.
Decima Moguntino per Thuringiam

adsignantur ab Henrico IV. xv. 11.
 429, 12. 429, 15. 432, 17. 431.
 an a laicis possint possideri XVII
 51. 571.
 in Germania frustra petuntur a
 Pontificibus XXIII. 16. 748.
 denegantur Alberto I. in Bohe-
 mia XXIV. 19. 785. n.
 per decennium poscuntur a Phi-
 lippo Pulchro Gall. Rege XXVI.
 23. 866. n.
 Cleri offeruntur Ruperto Imp. a
 Bonifacio IX. Papa XXVIII. 11.
 952.
 bonorum Ecclesiasticorum in
 Germania Sigismundo Imp con-
 ceduntur XXIX. 9. 981.
Decretales a Luthero comburantur
 XXXII. 13. 1233. n.
Dedo Marchio Saxonicus contra Hen-
 ricum V. arma capit XV. 1. 430.
Delphi Gallorum legati ad pacem tra-
 rent XXXVII. 84. 1805.
Delphinatus ab Humberto Gallis cedi-
 tur XXVIII 21. 913.
 de eo Carolus IV. inuestituram
 concedit ibid.
 in hunc Sabaudiz Dux incurrit
 XXXVIII 1. 1. 11.
Delphinus Gallia Regis Primogenitus
 unde nomen? XXVII 14. 914.
 Carolus contra Eduardum An-
 glum a Carolo IV. auxilia petit
 XXV 1 20 907.
 a Gallie Rege Rex Romanorum

Gr.

R E R V M E T V E R B O R V M.

Germanis commendatur XXXVII. 56. 1767.

Viennensis xxv. 12. 808.

Viennensis Humbertus legatus Ludouici IV. Imp. ad Papam XXVI. 17. 873.

Demminum oppugnatur XXXVII. 36. 1747.

Denarius communis ad B. Hussiticum XXIX. 13. 994.

quid fuerit? xxx. 42. 1078.

Deniam Valentiae Carolus III. occupat XXXVIII. 5. 1876.

Galli capiunt xxxviii. 21. 1890.

Deposito Adolphi Nassouii xxiv. 7. 770. n.

Wenceslai xxviii. 14. 941.

Deputatio Imperii ad pacem Rysvicensem decernitur xxxvii. 82. 1804.

Desiderius Longobardorum Rex a Carolo M. deuincitur VII. 23. 191.

Deuolutionis Ius quid sit? xxxvii. 21. 1728. n.

Diana, an sub Iechæ nomine culta II. 11. 36.

Dicmannus, Alberti degeneris filius xxiv. 4. 764.

succedit in Marchionatu Landsbergensi & Orientali ibid. bellum gerit cum Alberto xxiv. 21. 787.

Dislaus Hildebrandinus xv. 26. 439.

Dieppa infestatur a Foederatorum classe xxxv. 1. 82. 1802..

Dies a Diis nomen accipiunt II. 2. 29. cur a planetis dicti? II. 10. 35.

Dietericus Marchio de Landsberg & Orientalis xxiv. 4. 764.

Isenburgicus cum Adolpho Nassouio eligitur Archiepiscopus Moguntinus xxx. 33. 1062.

cum Friderico Victorioso Palatino bellum male gerit xxx. 34. 1063.

a Pio II. deponitur & ad Concilium prouocat 35. 1064.

episcopatu cedit ibid.

mortuo Adolpho denuo eligitur 1065.

Diffidationes ab Alberto II. abolitæ xxxi. 37. 1014.

a Friderico III. xxx. 7. 1024.

litteras Principes per Heroldos sibi inuicem mittunt xxx. 46. 1087

Dignitates hæreditariæ sub Conrado I. apud Germanos ortæ XI. 7. 288.

Diigentium auctores habiti I. 1. 2.

Germanorum an communes cum Gothis? i. 6. 5.

Germanorum omnibus populis communes II. 2. 29.

Particulares II. 11. 36.

Slauorum II. 12. 48.

Sueuorum II. 19. 45.

iis septem hebdomadis dies dedicati II. 10. 35.

ad **Dillingam** Galli se muniunt xxxiii. 116. 1858.

Dilsberga capitur xxxv. 63. 1622.

Dinantum pace Rysvicensi restituitur. xxxii. 86. 1810.

Ding

Ding quid significet II. 5. 3. n.

Dinstag unde nomen? II. 5. 32. n.

Diocletianus contra Germanos bellum gerit IV. 31. 115.

ipsi Druidæ Germanicæ Imperium prædicunt II. 31. 58. n.

Dionysii Martyris manus mittitur a Carolo Simplicie Henrico Aucupi XI. 15. 296.

in *Diplomatibus* annis Christi primus utitur Carolus Crassus X. 24. 263

Dispargum quæ vrbs I. 14. 10.

Francorum castrum III. 2. 79.

Clodionis sedes VI. 2. 146.

Dithmars Christiano I. Danorum Regi in dominium conceduntur a Frederico III. xxx. 44. 1084.

dominium temporale & spirituale Bremensi Archiepiscopo concedunt xxx. 44. 1085. n.

Diuisio filiorum Ludouici Pii VIII. 14. 210, 10. 123.

terræ Misnenses inter filios Henrici illustris patre viuo xxiv. 4. 764. Bauariæ xxvi. 31. 863. n.

Diuortium cum uxore intendit Henricus IV. XV. 11. 429.

inter Io. Bohemum & Margaretham Mantaschiam XXVI. 31. 881.

Dixmundam Galli capiunt XXXVII. 79. 1796.

foederati recuperant ibid.

Doctores sunt Assessores Iudicii Cameralis XXX. 44. 1045. n.

Dominicani veneni Henrico VII. dati

suspensione laborant XXV. 15. 115.

Domitiani expeditio in Germaniam IV. 29. 114.

Donatio Constantini M. redarguitur ab Ottone II. XIII. 12. 366.

Ludouici Pii Papæ facta VII. 4. 209, 210. 211. n.

Ottonis M. XII 25. 341.

Donawertha a Ludouico Bauaro capta sed restituta xxx. 31. 1064.

per Farnesium occupata xxxi. 71. 1387.

a Bauaro occupata xxxiv. 18. 1411.

eam restitui volunt Protestantes xxxiv. 36. 1495.

xxxv. 6. 1519.

a Suecis capitur xxxv. 52. 1608.

in pristinum statum Imperii restituitur xxxviii. 3. 1875.

Donnerstag unde nomen? II. 7. 34. n.

Dornburg, Thuringiæ vrbs, unde nomen? II. 7. 34. n.

Vinarienses obtinent xxxviii. 71. 1787.

Detalini illustris exemplum xxv. 16. 779.

Dewina, Slauorum Ciuitas x. 7. 11.

Dracula Walachiz Princeps Vladislao expeditionem contra Turcas ducit det xxx. 13. 1031.

Dresdensis Petrus, quis? XXIX 9. 961.

Drusenbeim Ludouicus Badensis occupat XXXVIII. 7. 1878.

Drusus terror Germanorum IV. 16. 101. 17. 101.

obit in Germania IV. 18. 101.

111.

tumulus prope Moguntiacum
IV. 18. 103. n.
Druides quid notent II. 31. 58.
an Germani habuerint? II. 32. 58.
Duacum Foederati occupant xxxviii.
31. 1903.
Galli recuperant xxxviii. 45.
1923.
Duces Germanorum qua ratione olim
electi III. 12. 75.
an duodecim olim sub se Comi-
tes VI. 17. 165.
Rectores Prouinciæ apud Francos
VI. 17. 165.
quinque olim Germaniæ XI. 4.
284.
sub Conrado I. propriam adipi-
scuntur potestatem XI. 7. 283.
vacuum Ducis nomen obtinet
Bertholdus xv. 14. 453.
ad *Duellum* prouocat Henricum Gallie
R. Henricus III. Imp. xiv. 10. 410.
Duisburgum Cluie Comitibus oppi-
gnoratur xxvi. 6. 833. n.
Dunckerkam infestat Foederatorum
classis xxxvii. 82. 1812.
Anglis Galli securitatis gratia
tradunt xxxviii. 46. 1927.
Durlacensis Marchio terris priuatur
xxxv. 17. 1548.
Düsseldorfium frustra Tallardus tentat
xxxvii. 06. 1845.
Dyckfeldius de pace cum Gallis agit
xxxvii. 83. 1802. 1805.

E.

Eberhardus Rixofus, Würtenbergicus

multa loca Interregni tempore oc-
cupat xxiii. 15. 738.

debellatura Rudolpho Habsbur-
gico xxiii. 15. 738.

Ciuitates Imperiales inuadit
xxiii. 13. 746. xxv. 5. 759.

Præses Sueviæ ægre pacem Gene-
ralem iurat xxvii. 17. 902 sqq n.
& Ulricus Comites Würtenber-
gici graues Sueviæ Ciuitatibus
xxvii. 21. 909.

in ordinem rediguntur a Carolo
IV. ibid.

Barbatus Würtenbergicus Dux
creatur xxxi. 6. 1131.

vide etiam *Euerhardus*

Ebernburgum a. 1697. occupatur
xxxvii. 75. 1791.

de *Ebrietas* constitutio xxxi. 37. 1187.

Eccardus Misniæ Marchio regnum
Germaniæ adfuit II. 12. 274.

Eccius, Ioannes, cum Carlstadio & Lu-
thero Lipsiæ disputat XXXII. 12. 1231.

Ecclesiæ Bohemicæ Regimen Pontifici
oblato XXIX. 27. 999.

de Ecclesiæ libertate Leges Fride-
rici II. XX. 25. 675.

ab *Eck* Christianus Comes e Güstrowia
dimittitur XXXV. I. 92. 1817.

Edenburghum rebelles obsident XXXVIII
36. 1914.

Edictum de bonorum ecclesiasticorum
restitutione publicatur XXV. 35.
1584.

Saxo vult abrogari XXXV. 37.
1587.

12. K

Edicta

INDEX

Editha Ottonis M. Vxor XII. 31. 350.

Edmundus Anglus in Siciliam euocatur XXI. 7. 686.

Edwardus Angliæ Rex cum Philippo Pulchro R. Gallorum controuertit XXIV. 5. 767.

foedus cum Ludouico IV. facit contra Philippum Valesium XXVI. 25. 870.

fit Vicarius Generalis per Germaniam ibid.

Imperium contra Carolum IV. oblatum, recusat XXVII. 5. 891.

Egbertus contra Henricum IV. Imp. regnum adfectat XV. 43. 460. perit insidiis Adelheidis XV. 43. 460.

Egmondanus in Belgio turbas mouet XXXI. 26. 1167.

Arnoldus, a filio capitur, Carolo Audaci Geldriæ Ducatum vendit XXX. 43. 1083. n.

Ehrenbreitsteinum a Treuirensi Gallis ceditur XXXIV. 56. 1611.

Ehrenburgensia claustra occupantur XXXII. 89. 1365.

Eresburgum unde nomen? II. 14. 39. n. an domicilium Irmensulæ II. 16. 41. euertit Carolus M. II. 17. 43.

VII. 14. 182, 15. 183.

capit Thancmarus XII. 7. 323.

Eidera, Germaniæ terminus versus Daniam I. 34. 26. n.

Electio Archiepiscopalis a Papa examinata XXX. 33. 1062.

Argentinenſis Episcopi admo-

dum controuersa XXIV. 11. 1457.

Rudolphi Habsburgici a quoniam promota XXIII. 10. 718.

Imp. arcanis consiliis Papæ maturata XXV. 1. 793.

ab ea Principes exclusi XXV. 1. 795. n.

Imp. sede vacante futuro Papæ nuntiatur XXVI. 5. 829.

Imp. dissidiorum exemplum XXVI. 5. 829, 6. 833.

Imp. publicatio XXVI. 6. 830. n.

Imp. locus iustus XXVI. 18. 877 n.

an uiuo Imp. Rex Romanorum

possit eligi XXVII. 29. 913. n.

ad Electionem Imp. quæ anle-

gitima in Electoribus XXVIII. 7.

961.

in electione Imp. Pontificis au-

ctoritas quæ? XXXII. 4. 216. n.

Caroli VI. XXXVIII. 43. 1911.

Electorum origo male ab Ouone III.

ducitur? XIII. 12. 366.

quænam vera XXII. 15. 718.

Officia Bambergensi Episcopo

exhibenda XIII. 26. 384.

Electionem Imp. non statim ex-

clusis Principibus, obtinent XXIII.

10. 718.

horum officia in Curia solenni-

bus peracta XXIV. 17. 780. XXVII.

20. 900. n.

Rhenani Imperii telonia capi-

unt. frustra ab Alberto I. repetita

XXIV. 13. 782.

foli

sollicite ad electionem Imp. vocandi XXVI. 25. 829. n.
 electionis publicatio quomodo fiat XXVI. 1830. n.
 horum iura in Comitibus Rensensibus & Francofurtensibus adserta XXVI. 24. 869. n.
 his tempus electionis praescribit Clemens VI. XXVI. 28. 875.
 Conuocandi ius cui vacante sede Moguntina, competat XXVI. 28. 877. n.
 rite vocati an ius habeant amplius XXVII. 7. 894.
 priuilegia eorum a Ruperto Imp. confirmata XXVIII. 19. 948.
 quando maiorennes fiant XXIX. 7. 963.
 in Schismate Papali sub Friderico III. medios se gerunt XXX. 5. 1022.
 a Papa non contemnendi XXX. 16. 1035.
 foedus contra Eugenium IV. faciunt XXX. 16. 1035.
 de proedria cum Legatis Regiis & Papalibus contendunt XXX. 26. 1056.
 quam in constituendo Rege Romanorum potestatem habeant. XXX. 27. 1057.
 obedientiam ab Imp. Papae praestitam aegre ferunt XXX. 28. 1058.
 nec Regibus apud Caesarem cedere volunt XXX. 42. 1080. n.
 cum Burgundicis legatis de Proc-

dria contendunt XXX. 42. 1078. 1080. n.
 eorum consensus ad declarationem Regis ab Imp. requiritur XXX. 59. 108.
 ad electionem Imp. non vocati quamnam satisfactionem petere queant XXX. 46. 11. 83.
 in partes discedunt in Comitibus Ratisbonensibus XXXII. 70. 1312.
 soli sibi sumunt ius conficiendi Capitulationem XXXVI. 42. 1689.
 in Collegium Electorum, iterum introductus Bohemus XXXVIII. 24. 1897.
Electorum Unio de a. 1410. sub Wenceslao XXVIII. 13. 939.
 ad Schisma Papale tollendum de a. 1438. XXIX. 28. 1001.
 & pax publica tempore Concilii Basileensis constituitur XXIX. 371. 1014.
 iura ipsorum insigniter confirmat XXX. 16. 1035.
 quinque uniones recensentur XXX. 16. 1036.
 noua XXXV. 18. 1154.
 confirmatur XXXVI. 42. 1689.
Electorum ius terris quibusdam adnexum XXVII. 5. 891. n.
Bauarus ortus XXXV. 20. 1550.
Brandenburgicus controuersus electione Ludouici IV. & Friderici Pulcri XXVI. 5. 832. n.
 Ludouico Bauaro conceditur XXVI. 13. 845.

I N D E X

Electoralis Hannoveranus constituitur
XXXVII. 71. 1789.

contra eum protestatur Antonius
 Vlricus, Dux Guelferbytanus
XXXVII. 73. 1789. & Principes
 Correspondentes **XXXVII. 87.**
1811, 94. 1822.

in Comitibus decernitur **XXXVII.**
24. 1896.

Palatinus, de eodem controuer-
 sia a Rudolpho Habsburgico so-
 pitur **XXIII. 28. 751.**

ad alternatiuam cum domo Ba-
 uarica reducitur **XXVI. 10. 1860.**
 Ruperto Palatino adscribitur
XXVII. 20. 907.

nouus Carolus Ludouico consti-
 tutus **XXVI. 39. 1684.**

Saxonia controuerfus **XXVI. 5.**
828. 831. n.

Eleonora Caroli V soror quando mor-
 tua **XXII. 102. 1386.**

Ferdinandi Vxor Regina Bohe-
 miz coronatur **XXV. 32. 1578.**
 Augusta coronatur **XXIV. 37.**
1588.

Ferdinandi III. Vxor coronatur
XXVI. 44. 1692.

Eleonora Magdalena Leopoldi Vxor
 coronatur Vngariz Regina **XXXVII**
51. 1794.

Augusta coronatur **XXXVII. 68.**
1784.

post Iosephi mortem prouincia-
 rum Regimen suscipit **XXVIII.**
41. 1919.

Elisabetha canonizatur **XX. II. 844.**

Ottonis Bauariz Ducis filia, V-
 xor Contradi IV. **XXI. 5. 685.**

Ottonis pueri filia, Guilielmi Ba-
 tau Vxor **XXI. 1. 701.**

Hispaniz Regina moritur **XXV**
23. 1162.

Elisabetha Christina, Caroli VI. Vxor
 Barcellonam aduenit **XXXVII. 10.**
1890.

Carolo VI. iungitur **XXXVIII.**
19. 1919.

Ellicurium Burgundiz oppidum ab Hel-
 uetis obsessum **XXX. 46. 1088**

Emda Comitibus Frisiz in feudum
 concessa **XXX. 6. 1115. n.**

Emeranus Roiorum Apostolus **II. 34. 63.**

Emicho Comes Leiningensis prosci-
 ptus **XXI. 37. 1187.**

Emma vide Imma.

Emgiburga, Vxor Ludouici II. VII.
30. 230.

Engelbertus Petrus, Maximiliani I. Pro-
 ceptor **XXI. II. 1111.**

Ensem Imp. praefert Magnus, Danorum
 Rex **XVI. 29. 501.**

an Saxoni, an vero Brabantio
 hoc competat **XXVII. 29. 911.**

Ensius Friderici II. nothus in Italiam
 mittitur **XX. 15. 654.**

a Rononienfibus captus **IX. 23. 601.**

Eostra Saxonum dea **II. 18. 43.**

Eoster. Monachis quisnam? **II. 18. 44. 2.**

Eperies Cesareani prodicione captus
XXXVII. 57. 1769.

recuperatur **XXVIII. 36. 1914.**

Episcoporum studia circa adquire-
 dum

dam potestatem secularem XII.
29. 348.

summam rerum gerunt sub Hen-
rico IV. XV. 8. 128. 10. 427

cedere debent terris & regalibus
XVI. 4. 472.

in eos iura exercet Henricus VI.
XVIII. 8. 588.

Pontificibus circa decimas resi-
stunt XXII. 6. 748.

horum inuestitura *ide Inuestitura*

Equi Germanorum veterum III. 24. 81.

horum praesagia obseruabant Ger-
mani II. 31. 61.

Equites creati in Romana coronatione
XXVII. 19. 905. n. XXIX. 24. 996. n.

XXX. 21. 1046.

Erasmus Roterodamus, de studiis Ferdi-
nandi I. regendis consulitur XXXIII

II. 13. 2.

Erchangerus, Alemanniz Comes con-
tra Conradum I. arma capit XI. 6. 87.

Erdmundus creat via militaris II. 14. 39. n.

Erfurti Comititia habet Henricus Auceps
XI. 25. 113.

Casus singularis domus ibi multos

Principes obruit XVIII. 2. 576.

obsidetur ab Hermanno Thuring-
iae Landgraui XIX. 8. 606.

eum Alberto degenerare facit XXIV.

4. 744. 21. 787. n.

Academia incrementa accipit ex
Pragensi XX. 8. 964.

Regi Sueciae se dedit XXXV. 48.
1601.

Turbæ, proscriptio & deditio Mo-

guntino facta XXXVII. 13. 1714.
seqq.

Ergouia ab Heluetis adimitur Austriacis
XXII. 11. 973. n.

frustra repositur a Sigismundo Imp.
XX. 8. 11. 977.

Erichstag quis dies? II. 5. 33. n.

Ericus Saxoniae Dux ius Electoratus
Saxonici poscit XXV. 1. 5. 891.

Caroli IV. electionem irritam de-
clarat ibid.

Güntherum Schwartzburgicum eli-
git XXVII. 7. 893.

Ericus V. Dux Saxo - Lauenburgicus
successionem petit in Electoratu Sa-
xonico XXIX. 29. 1003.

Erla, vide *Agria*.

Erlango, Episcopo Herbipolensi pote-
stas secularis abrogatur XVI. 12. 481.

Ernestus, Dux Alemanniae contra Con-
radum II. conspirat XIV. 4. 392.

sed in gratiam recipitur ibid.

uxor Gisela XIV. 14. 403.

Ernestus Bauarus in locum Gebhardi
eligitur Archiepiscopus Colonienfis
XXXIV. 1453.

Ernestus Brunsvicensis captus XXXII.
73. 1342.

Ernestus Colonienfis inuestitur XXXIV.
14. 1463.

Ernestus atque Albertus Friderici Ma-
cidi filii per Conradum de Kal. Hun-
gen rapti XXX. 62. 1115.

Pius, Dux Saxoniae facit Testamen-
tum XXXVII. 53. 1819.

Hildburghusianus Dux, de Cobur-
genfi

12, K 3

gensi successione paciscitur
XXXVII. 93. 1820.

Ernestus Augustus Dux Brunsvico - Lü-
neburgensis fit Elector XXXVII. 73.
1789.
vid. etiam *Electoralis* novus.

Erpenses Comites an ab Imma Ca-
roli M. filia oriundi VII. 7. 177.

d'Escalona dux captivus XXXVIII. 8.
1888.

Eslinga oppugnatur a Friderico Au-
striaco XXVI. 9. 836.

Essekum Caesarei frustra tentant
XXXVII. 57. 1769.

Turcae oppugnant, sed stratagemā-
te Croiyaci Ducis inde fugantur
XXXVII. 67. 1763.

Essenses Marchiones Raynaldus & Op-
pizo Ludouicum IV. Imp. euocant
XXVI. 853.

Mutinæ, Ferrariæ, Rhegiique Duca-
tus a Friderico III. Imp. acci-
piunt XXX. 22. 1050.

Cæsar Essensis Princeps Imperii
creatur XXXIV. 17. 1463.

Euangelici iubilæum celebrant XXXIV.
48. 1510.

restitutionem sacrorum & ecclesia-
rum in Vngaria petunt XXXVII.
9. 1709.

Graamina sua Rysvici proponunt
XXXVII. 85. 1808.

Euangelium Impp. Romæ decantant
XXX. 41. 1076.

Micharistia firmandæ pacis causa sum-
pta XVI. 5. 474. XXVI. 12. 842.

Euerhardus, Franciæ Comes XI. 4. 284.

Euerhardus Comes Palatinus bellum
mouet contra Ottonem M. XII. 5.
321. XII. 8. 324.
occiditur 326.

Eugenius IV. Papa Concilium Basileen-
se initio confirmat, deinde reuocat
XXIX. 24. 995.

Sigismundum coronat XXIX. 14.
996.

a Concilio Basileensi deponitur
XXIX. 28. 1000.

a Friderico nec adprobatur, nec re-
probatur XXX. 9. 1025.

an Gallos ad disturbandum Conci-
lium Basileense excitauerit X.
1027. n.

ad Comitibus Noribergensia 1444. le-
gatos mittit de schismate com-
ponendo X. 11. 1027.

per Aeneam Syluium Imp. ab eo
nouum Concilium poscit ibid.

per Iulianum Cardinalem contro-
uersias Vladislai Poloni, & Ladis-
lai posthumi de Regno Vngariæ
componit XXX. 12. 1030.

Vladislaum Vngariæ Regem ad pa-
cem cum Turcis iuratam fran-
gendam impellit XXX. 1. 1031. n.

Coloniensem & Treuirenses Ele-
ctores deponit XXX. 16. 1035.

Electores contra eum fœdus faciunt
ibid.

artibus Aeneæ Syluii legitimus Papa
a Germanis agnoscitur XXX. 16.
1036.

Eug.

RERVM ET VERBORVM.

Eugenius Princeps Turcas ad Zentham profligat XXXVII. 91. 1816.
in Italiam irrumpit XXXVII. 104. 1841.
Mantuum. includit XXXVII. 105. 1842.
Cremonam occupat, sed iterum relinquit 1843.
Gallos ad Lutzaram profligat ibid. mittitur in Vngariam ad motus componendos XXXVII. 123. 1868.
in Italiam redit & Gallos ad Cassanum profligat XXXVIII. 4. 1876.
Augustam Taurinorum liberat XXXVIII. 12. 1881.
Mediolanensem Ducatum occupat XXXVIII. 12. 1884.
Telonem Martium obsidet XXXVIII. 19. 1888.
Marlborugio in Belgio a. 1708. se iungit XXXVIII. 23. 1894.
obsidionem Insularum dirigit XXXVIII. 23. 1894.
proclium ad Blaugium promouet XXXVIII. 26. 1899.
Quercetum occupat XXXVIII. 45. 1903.
Landrecium obsidet ibid.
bellum in Germania gerit XXXVIII. 49. 1905.
Rastatti cum Villarsio congreditur XXXVIII. 50. 1936.
Eugenius Alexander, Comes de Tassis fit Princeps Imperii XXXVII. 125. 1871.

Examen per ferrum candens II. 23. 50. n.
Exarchatus Italiae Pontificibus a quonam cessus XXII. 12. 752. 753.
Excellentia titulus an Principum Germaniae legatis competat XXXVII. 44. 1753.
Excommunicatio Henrici IV. nouo exemplo a Gregorio VII. facta XV. 26. 443.
Exilles a Sabaudiae Duce occupatur XXXVIII. 21. 1891.
Expectatio in Marchiam Brandenburgensem Anhaltinis concessa XXXVII. 8. 897.
in Iuliacensem & Montensem successionem domus Saxonicae concessa XXX. 61. 1114.
in Pomeraniam Brandenburgicis conceditur XXX. 61. 1114.
Expeditionum Cruciatarum initium XV. 49. 468.
de iisdem Caroli IV. iudicium XXVII. 28. 917.
talem molitur Fridericus III. Imp. XXX. 24. 1053.
Germanis exola XXX. 25. 1055.
in multis Comitibus de iisdem restituendis agitur XXX. 32. 1061. 36. 1066. 40. 1074.
Expositio Romana, an de ea constitutionem fecerit Carolus Crassus X. 28. 267.
an Conradus II. XIV. 12. 401.
an Conradus I. XVII. 12. 518.
a Friderico Barbarossa indicitur XVII. 12. 330.

ab

I N D E X

ab Henrico VII. indicitur XXV. 5.
799.
ab eodem suscipitur XXV. 8. 801.
auxilia ad eandem Maximiliano I.
decreta XXXI. 25. 1160.
Eystadensis Episcopus cum Worma-
tienti de proedria contendit.
Eyzingerus, Vdalricus, motuum Au-
striacorum sub Friderico III. Imp.
incentor XXX. 23. 1051.
Ezoni, Comiti Palatino, Germanici re-
gni dignitatem deferre vult Heriber-
tus Colonienſis XIII. 18. 373.
F.
Fassio Afellorum & Hamatorum in
Hollandia sublata XX. 51. 1094.
Stelligerorum & Psittacorum Basilicæ
XXIII. 9. 716.
Familia multæ emortuæ exitiales fue-
runt Imperio Romano XXII. 7. 712.
Faramundus vide *Pharamundus*.
Farnesius, Octavius, Regem Henricum,
contra Cæsarem in auxilium vocat
XXXII. 85. 1359.
Idem a Iulio III. Pontifice citatur
Romam & proſcribitur, Cæsari ta-
men mox reconciliatur ibid.
Festrandæ Caroli M. vxor VII. 6. 174.
Fellus Gallus reicitur a Carolo V. in
Comitiis Spirenſibus 1544. XXXII.
66. 13:6.
a Friderico III Pontificali honore ad-
ficietur quidem, sed non adproba-
tur XXX. 9. 1025.
Felix V. P. M.

filiam cum amplissima dote Imp. fru-
stra offert ibid. 1016.
ad Comitiam Noribergensia legatos
mittit de schismate componendo
11. 1027.
a Nicolao V. Sabaudiz dominio pri-
uatur XXX 17. 1038.
dignitati papali renunciat ibid.
ex *Femera* Insula & Ecklenfurto Cæs-
rei ciiciuntur XXXV. 35. 1381.
FERDINANDVS I. Imp.
natus Compluti apud Hispanos,
eius parentes, praeceptores, mo-
res, describuntur XXXIII. 1. 1391.
seq.
educatio in Hispania, vnde in Bel-
gium mittitur 2. 1391
nuptias celebrat cum Anna Hunga-
rica, pro hæreditaria portione
Austriacæ in Germania ditiones
eidem concedi nuntur 3. 1393.
Caroli V. in Imperio est locum te-
nens XXXII. 20. 1241.
Rex Bohemæ inauguratur ibid.
Rex Hungariæ coronatur, de Wur-
tembergensi ducatu inuestitur ibid.
Rex Romanorum eligitur XXXII.
45. 1290. XXXIII. 4. 1393.
pactum cum Iohanne Sepusensi
ibid. 4. 1394.
quibus Comitiis præfuerit? ibid.
7. 1397. aliaque eius gesta ibid.
Catimelenbocensis Controverſia
per Principes intercessores sub ep-
dom amice componitur ibid.
eligitur Imp. XXXII. 20. 1241.
Ff.

Ferdinandus I. Iudicium pro conseruanda pace publica in causa Brandenburgica 8. 1399. seq.

Legatum ad Papam Paulum IV. mittit, qui eum Imperatorem non agnoscit 10. 1401.

Eius electio a Pio IV. Pauli successore rata habetur, qui & legatos Imperatoris perhonorifice suscipit ibid.

Concilium Oecumenicum procurare contendit 11. 1401. seq.

Grumbachium proseribit XXXIII. 14. 1407. seq.

Communionem sub utraque & coniugium sacerdotum pro Austriae vrget, religionis conciliationem molitur, moritur. Eius ætas, exequiæ, sepultura XXXIII 15. 1408.

Ex Anna Vngarica XV. liberos relinquit XXXIII. 16. 1410.

Ferdinandus II. Imp.

eius natiuitas, parentes, mores XXXV. 1. 1519. & n. ibid. seq.

in Styria patri succedit 2. 1519.

Bellis Vngaricis interest ibid.

Rex Vngariæ & Bohemiæ coronatur XXIV. 47. 1508. seqq. 51. 1513. XXXV 2. 1519.

Frankfurtum ad Comitiam electoralem proficiscitur XXXV. 3. 1521.

Imperator eligitur, coronatur 1522.

Regnorum & regionum Austriacarum administrationem adgreditur, Hungaros, Bohemos cum

provinciis coniunctis & Austria Archiducatu ad Tiomagium hortatur 4. 1523.

Legatum ad Comitiam Noribergensem principum Correspondentium mittit, ad pacem hortatur, de Bohemorum Iniuriis conqueritur 6. 1529.

cum Vngaris inducias facit XXXV. 7. 1531.

denuo Ordinibus Mulhusii congregatis vt quiescant, imperat, Austriae inferioris ordines in fidem recipit 9. 1533.

Bellum Bohemicum feliciter gerit 10. 1535. seqq.

Fridericum Palatinum cum sociis proseribit 14. 1543.

cum Betleno Niclasburgi paciscitur, eidemque præter alia, Principis Imperii titulum concedit 15. 1547.

Mansfeldium proseribit 17. 1548.

Palatinum Bauaro promittit 17. 1553.

Electoraalem dignitatem in Bauarum transfert 20. 1555.

Wilhelmum & Fridericum Duces Saxonie liberos ex captiuitate dimittit 20. 1556.

Christianum Anhaltinum in gratiam recipit ibid.

Betleno denuo honestis conditionibus pacem dat 22. 1562. seq.

Pacem cum Turcis prorogat 23. 1563.

12. L

Tiro.

Tirolensis Comitatus & Alsatia
Landgraviatus, quomodo sub
eodem diuisi ibid.

Catholicam religionem ubique re-
ducit 24. 1564.

Præter Tillium, Wallensteinium
aduersus Danum & Saxoniam
Inferioris Ordines cum exercitu
mittit 1565.

Comitia Edenburgi celebrat. Fer-
dinandum III. Regem Vngariae
ibidem renuntiari facit 25. 1568.

Partis in Brunsvicensi bello victo-
riis, varia Ecclesiastica bona resti-
tui iubet 30. 1575.

In conuentu Electorali Mulhusino
proponit primus ibid. 31. 1577.

Eius filius Ferdinandus III. & Eleo-
nora Pragæ coronantur 32. 1578.

Eiusdem de Belgarum Commerciis
in mari Balthico evertendis con-
silia 33. 1579.

Austriacas terras reformat 36. 1584.

Eiusdem consilia de reducenda reli-
gione Catholica in Germaniam
ibid.

Leopoldum Guilielmum filium Hal-
berstadtensis Episcopatus & Ab-
batiz Hirschfeldensis Administra-
torem renunciari curat ibid.

Edictum de restituendis bonis Eccle-
siasticis promulgat ibid. & 1485. n.

Conuentum Electorum Ratisbonæ
celebrat 37. 1587.

Wallensteinium sua potestate exuit
37. 1587.

Ducatum Mantuæ cum Montisfer-
ratenfi Marchionatu in depositum
exigit 38. 1589.

per mandata auocatoria omnes &
singulos, ut foederi Suecico renun-
tiant. hortatur 42. 1596.

Ad procurandam pacem, Danicæ Ro-
gi, tanquam mediatori amplissi-
mam remunerationem promittit
60. 1619.

Ratisbonam conuentum Electorum
indicit 81. 1645.

Viennam reuersus moritur. Eiusdem
uxores & liberi 82. 1647. seq. n.

FERDINANDVS III.

Natiuitas & gesta, antequam factus
Imp. XXXVI. 1. 1650.

Edenburgi in Comitibus Rex Vngariae
renunciatur & coronatur XXXV.
25. 1568.

Rex Bohemiae coronatus XXXV.
32. 1578.

fit Cæsarei exercitus Dux XXXV.
72. 1636.

Rex Romanorum eligitur & coro-
natur cum Maria uxore XXXV.
81. 1645.

Romam, misso Io. Antonio Eggen-
bergio Papæ obedientiam pro-
mittit XXXVI. 1. 1650.

Cum Hassis Moguntia tractat &
1654.

Hos vero tractatus non ratihabet
10. 1657.

Comitia Electoralia Noribergæ ce-
lebrat 12. 1659.

Conuen-

Ferdinandus III.

Conuentum omnium Ordinum
Ratisbonam indicit 12. 1659.
ad Danum mittit pecuniæ mutuo
petendæ causa 20. 1667.
sententiam in causâ Palatina
pronunciat ibid.
cum Luneburgico tractat 22.
1668.
Recessum secundarium ad Con-
trouerſiam Hildeshensem ſpectan-
tem confirmat 22. 1669.
Georgium ab Eberstein in Galliam
mittit 23. 1670.
nuntio Cladis ad Iancouiam con-
ſternatus Praga Ratisbonam, inde
Viennam properat 27. 1673.
filium primogenitum Ferdinan-
dum Regem Bohemiæ & Vngariæ
facit coronari 33. 1678.
ad Egram fere captus ſed poſtea
ad Tribelam Succos vincit 35.
1679.
Leopoldum Regem Vngariæ &
Bohemiæ coronari curat 46.
1694.
Carolus Mantuæ Ducem Impe-
rii Vicarium conſtituit 46. 1694.
Eius mors & familia ibid. 48.
1695.

F E R D I N A N D U S I V.

Rex Bohemiæ & Vngariæ corona-
tur XXXVII. 33. 1678.
in Regem Romanorum eligitur,
a Moguntino coronatur XXXVI,
42. 1689.

moritur XXXVI. 42. 1689.

Ferdinandus Archidux Austriae ſenior
moritur XXXIV. 15. 1464.

Neapolitani Regis obitus XXXI.
7. 1138.

Aragoniae Rex, Benedictum XII.
in Schismate tuetur XXIX. 12.
976.

eum Sigismundo Imp. eius cauſa
congregatur ibid.

idem pacem inter Caſarem & Ve-
netos tentat XXXI. 33. 1180.

idem moritur XXXI. 43. 1198.

Ferie Dux in Germaniam venit XXXV,
41. 1620.

Ferrarienses Marchiones Carolo IV. ſe
ſubiiciunt XXVII. 18. 904.

Ferraria Dux fit Borſius Eſtenſis XXX.
22. 1050.

Dux veſtigalium ſaliſque Coma-
ciensis cauſa bellum gerit aduer-
ſus Papam XXXI. 32. 1177.

Ferrariensis & Florentini de dignitatib.
prærogatiua controuerſia XXXIII.
27. 1435.

& Mutinensis Ducatus a Caſare
Eſtenſi occupatus, contradicente
Pontifice, quomodo hæc res com-
poſita? XXXIV. 17. 1468.

in *Ferrarienses* terras Caſarei irrum-
punt XXXVIII. 22. 1891.

Ferrum probationis II. 23. 50. n.

Festum armorum Chriſti ab Innocen-
tio VI. quem in ſinem inſtitutum
XXVII. 16. 900.

Fendorum leges Conradi II. XIV. n.
401.

Lotharii XVI. 29. 501.
consuetudines Longobardicae
quando probabiliter inualue-
rint? XXVIII. 23. 955.

Funda eorum, qui in expeditione Roma-
na emanferunt, abiudicantur
XVII. 12. 330.

libri auspicia Friderico II. tribu-
untur XX. 25. 673.

Regalis per Vexilla exemplum
XXIII. 17. 741.

Imperii, quale ius in iis habeat
Imp. defunctis masculis XXVI. 22.
864.

an vacantia Imperio sint, quo-
modo olim iudicatum? XXVI.
32. 881.

Feminea; in Hollandiae comita-
tu defunctis masculis soror senior
succedit XXVI. 32. 882. n.

Regalia, de his controuersiae cu-
ius iudicio terminandae, contra
attentata Concilii Basileensis de-
monstrat Sigismundus Imperator
XXIX. 29. 1004.

aperta quae tempore Friderici III.
Imp. XXX. 56. 1102.

Fenilladine Gallorum dux Augu-
stam Taurinorum frustra obsidet
XXXVIII. 12. 1883.

Finaliensis controuersia definitur
XXXIII. 22. 1417.

Flogellantes sua numeroitate Carolum

IV. Aquisgrano excludunt XXVII. 3.
899. n.

Flandria Comes Balduinus contra
Henricum III. rebellat XIV. 20.
410.

Flandri Maximiliano I. turbas mouent
XXX. 57. 1103.

Flimma Saxonum Dea II. 18. 44.

Florentinis libertas vendita, qualis ve-
ro? XXIII. 29. 753.

Florentia Carolum IV. recipere recusat
XXVII. 19. 905.

frustra obsessa XXXII. 35. 1172.

Florentini Henrico VII. contrarii XXV.
8. 801.

tempore Henrici VII. Roberto Siculo
in quinquennium se committunt
XXV. 16. 818.

mortuo Henrico VII. liberos se
gerunt, multas ciuitates in socie-
tatem adsciscunt XXVI. 15.
847.

sub Ruperto Imp. vrbes multas
rapiunt XXVIII. 21. 954. n.

Sigismundo Imp. Iter Romanum
praecludunt, ab eo cadunt
XXIX. 24. 995.

reditum Caroli in Italiam expe-
tunt XXXI. 6. 1137.

belli finis XXXII. 44. 1289. opt.

Caesaris Caroli V. a Mediceis sub-
iugantur XXXII. 44. 1289.

Caesari tributa soluant XXXVIII.
7. 1887.

Floren-

Florentinum inter & Ferrariensem de
prærogativa disputatur XXXII. 27.
1435.

castrum, locus mortis Friderici II.
XX. 24. 670.

Florentius Alfatorum Apostolus II. 34.
63.

Fedrum per Italiam colligit Fridericus
XVII. 34. 144.

Federa omnia reprobatur Wenceslaus
Imp. XXVIII. 5. 93.

Fedus Adolphi Nassouici cum Eduardo
Angliæ Rege a. 1296. XXIV. 5. 767.
inter Albertum I. Imp. & Philip-
pum Pulchrum G. R. an. 1299.
XXIV. 16. 779.

Alfonsi Neapolitani cum Ludo-
uico Sabauda d. an. 1449. XXX.
18. 1040.

cum Anglis, Suecis, Colonienſi &
Monasterienſi Galli ineunt a.
1670. XXXVII. 21. 1727.

inter Austriacos & Vngaros con-
clusum a. 1608. XXXIV. 30.
1485.

nouum Belgæ federati Coloniz
ad Spream cum Brandenburgico
El. & Cæsare pangunt an. 1672.
XXXVII. 24. 1731.

inter Belgas & Brandenburgicum
Hagæ confirmatur an. 1673.
XXXVII. 30. 1739.

inter Belgas & Anglos *de la Bar-*
riere a. 1709. XXXVIII. 34. 1177.

Blesense a. 1510. XXXI. 32. 1177.

Brandenburgico præter Ordines

Imperii, Monasterienſis Episcopos
& Daniæ Rex a. 1675. accedunt
XXXVII. 31. 1741.

inter Bremensem Archiepisco-
pum Georgium Fridericum, Vri-
cum, Christianum Brunſuicenſes
& Regem Sueciæ a. 1632. XXXVII.
49. 1606.

cum Georgio Guiljelmo & Ru-
dolphi Auguſto Ducibus Brun-
ſuico-Luneburg Cellis an. 1674.
conclusum XXXVII. 28. 1736.

inter Duces Brunſuico-Lunebur-
gicos & Monasterienſem a. 1675.
XXXVII. 32. 1743.

Bruxellis inter Hispanum & Mo-
nasterienſem a. 1677. conclusum
XXXVII. 37. 1748.

Cameracense contra Venetos
d. a. 1508. XXXI. 29. 1171.

Caroli IV. cum Friderico Mi-
ſnenſi, Landgrauis Thuringiæ
& aliis contra Guntherum
Schvvarzburg. d. an. 1349,
XXVII. 8. 894.

inter eundem & Ioannem Gal-
lum a. 1347. XXVII. 24. 913.

inter Carolum V. & Henricum
VIII. Angliæ Regem a. 1520.
XXXII. 7. 1211.

inter eundem, Papam, & Italiæ
Principes a. 1532. XXXII. 49. 1295.
ſeq.

eiusdem, cum Henrico VII. An-
gliæ R. contra Gallum 1543.
XXXII. 40. 1314.

Fedus

cum Mauricio Saxone an.
 1546. XXXII. 70. 1333.
 Chamborticum, inter Henricum
 II. Regem Galliae & Mauricium
 contra Caesarem a. 1552. XXXII.
 87. 1363.
 ciuitatum Argentorati, Wor-
 matiae & Spirae d. an. 1365. XXVII.
 26. 916.
 Ciuitatum, Rheni & Sueviae con-
 tra Sueviae & Bavariae Duces an.
 1381. XXX. 5. 912.
 Clementinum siue sacrum contra
 Carolum V. a. 1526. XXXII. 28.
 1259.
 Correspondentium cum Belgis
 foederatis a. 1614. XXXX. 46. 1507.
 cum Christiano V. Daniae Rege
 Monasteriensi praefule a. 1674.
 Hagae Comitum concluditur
 XXXVII. 28. 1736.
 Electorum & Principum contra
 Ludouicum IV. Imp. an. 1344.
 XXVI. 27. 875. n.
 contra Eugenium IV. ob deposti-
 tos Electores, Treuirenses & Co-
 loniensem a. 1446. XXX. 16. 1035.
 inter Daniae, Angliae, Sueciae Re-
 ges & Hollandos a. 1627. XXXV.
 35. 1582.
 Euangelicorum per superiorem
 Germaniam penitus extinctum
 XXXV. 77. 16. 9.
 inter Ferdinandum Catholicum

& Ludouicum XII. a. 1500. XXXI.
 16. 1150.
 Ferdinandi III. cum Polonis an.
 1657. XXXVI. 48. 1695.
 Franciscum Inter & Venetos XXX.
 42. 1195.
 Franconiae Principum & Ciuita-
 tum a. 1387. XXVIII. 5. 933.
 quo Francones episcopi & Nori-
 bergenses se contra Albertum an.
 1552. muniunt XXXII. 931. 1370.
 Friderici III. & Imperii cum Lu-
 douico XI. Galliae Rege contra
 Carolum Audacem a. 1474. XXX.
 45. 1. 86, 46. 1087.
 eiusdem cum Imperii Principibus
 contra Carolum Burgundum an.
 1475. XXX. 47. 1089.
 inter Galliae Regem, Urbanum
 VIII. Venetos & Mantuae Ducem
 contra Austriacos a. 1629. XXXV.
 38. 1590.
 inter Gallos & Suecos Bernval-
 dae an. 1631. XXXV. 41. 1596.
 cum Galliae legato a. 1633. reno-
 uatum XXXV. 60. 1619.
 cum Gallis denuo formatur ibid.
 73. 1633.
 inter Gustauum Adolphum & E-
 lectorem Saxoniae a. 1631. XXXV.
 27. 1601. seq.
 inter Hassos & Luncburgicos
 a. 1640. XXXVI. 10. 1657. 19.
 Helueticum quando coeperit?
 XXIV. 22. 788.

Idem

Fœdus

idem fit perpetuum a. 1315. XXVI.
8. 836.
inter Heluetos & Gallum contra
Cæsarem a. 1499. XXXII. 12. 1143.
Henrici Anglorum R. cum Lu-
douica Sabauda an. 1525. XXXII.
27. 1254.
Italiæ Principum contra Cæsa-
rem sollicitant Galli XXXVIII.
22. 1891.
arctius, cum Leopoldo & Carolo
II. Hispaniæ R. Belgæ fœderati
pangunt a. 1673. XXXVII. 26. 1733.
Leonis X cum Carolo V. aduer-
sus Gallum a. 1511. XXXII. 16. 1236.
Leopoldi & Elect. Brandenbur-
gici a. 1686. XXXVII. 63. 1777.
eiusdem cum diuersis Germaniæ
Statibus ibid.
eiusdem cum Kemnio aduersus
Turcas a. 1660. XXXVII. 8. 1709.
eiusd. cum Dano, Brandenburgi-
co, Cellensi, Guelferbytano &
Casselenfi a. 1672. XXXVII. 25.
1732.
cum Hispano & Belgis contra
Gallos a. 1674. XXXVII. 28. 1736.
cum Bauaro & Polono contra
Turcas a. 1683. XXXVII. 54. 1765.
& 57. 1768.
contra Gallos a. 1688. XXXVII.
65. 1780.
cum Carolo II. Rege Hisp. Gui-
lielmo III. Angliæ R. Belgis &

Sabaudis a. 1688. XXXVII. 72.
1787.
cum Friderico Augusto Saxoni
Electori a. 1694. XXXVII. 90. 1815.
cum Russis & Venetis contra
Turcas a. 1697. XXXVII. 91. 1816.
cum Belgis & Anglis a. 1701.
XXXVIII. 102. 1839.
Ludouici Imp. cum Electoribus
& Principibus contra attentata Pa-
parum a. 1338. XXVI. 24. 867.
Ludouici XII. cum Maximiliano
I. a. 1554. XXXI. 22. 1161.
Laxenburgense cum diuersis
Germaniæ circulis an. 1682.
XXXVII. 56. 1767.
Marcani (Roberti) cum Franco
a. 1521. XXXII. 16. 1236.
Maximiliani I. cum Belgis de an.
1483. XXX. 56. 1103.
cum Papa Iulio a. 1512. XXXI. 38.
1189.
cum Ludouico XII. a. 1500. XXXI.
15. 1149.
cum Anglo a. 1547. renouatum
XXXI. 44. 1200.
cum Arragoniæ R. & Mediola-
nensis Principis legatis ad Italiam
defensionem an. 1515. percussum
cum Heluetis XXXI. 43. 1198.
Noribergense Smalcaldico con-
trarium XXXII. 54. 1305. dictum
sanctum ibid.
Polonorum & Danorum cum E-
lect. Brandenb. a. 1657. XXXVII.
6. 1705.

Pro-

Fœdus

Protestantium inter se a. 1529.
XXXII. 41. 1282.

Parisiis ad imminuendam Au-
striacorum potentiam an. 1624.
conclusum XXXV. 24. 1564.

Pontificis & Cæsaris cum Hispa-
no, Venetis ac Mediolanensi con-
tra Gallos a. 1495. XXXI. 7.
1136.

Rhenanum a. 1215. XXI. 13. 699.

Rhenense Electorale XXXII. 4.
1214, 11. 1225.

Rheni Principum, *Rheinische
Fürsten-Allianz* dictum a. 1658.
XXXVII. 5. 1704.

Richardi Treuirensis Episcopi
cum Palatino Ludouico & Haslo
aduersus Franc. a Sickingen an.
1521. XXXII. 17. 1238.

Fœdus Rudolphi II. cum Sigis-
mundo Bathori a. 1594. XXXIV.
15. 1464.

sanctissimum inter Papam, Ca-
rolum V. Ferdinandum Reges
Galliar. & Angliar. atque Status I-
taliar. 1529. XXXII. 36. 1273.

arcantum Saxoniar. inferioris Prin-
cipum a. 1612 XXXV. 21. 1568.

Saxonum & Bauarorum ad pro-
mouendam pacem an. 1679.
XXXVII. 47. 1756.

Smalcaldicum XXXII. 41. 1281.
46. 1291.

Smalcaldicum ad decennium

prorogatur a. 1537. XXXII. 34.
105.

Regis Sueciar. cum Germaniar. Pro-
testantibus a. 1632. xxxv. 31. 1608.
Sueciar. cum quibusdam Imp. Sta-
tibus a. 1633. XXXV. 40. 1618. seq.
Suecorum cum Gallis a. 1636.
XXXV. 79. 1642.

aliud a. 1638. XXXVI. 5. 163.
eorundem cum Gallis & Georgio
Ragotzio an. 1643. XXXVI. 13.
1670.

cum Belgis & Leopoldo an. 1681.
XXXVII. 51. 1761.

Sueuicorum Comitum an. 1176.
pro defendendis in interregno
occupatis XXIII. 15. 738.

Sueuicarum Ciuitatum an. 1376.
XXVII. 17. 903.

earundem contra oppignoratio-
nes Impp. an. 1376. XXVII. 10.
910.

earundem cum Comitibus Pala-
tinis & Bauariar. Ducibus ad V.
annos a. 1381. XXVIII. 5. 931.

Sueuicum pro tuenda pace publi-
ca sub Friderico III. a. 1488. XXX.
58. 1106.

Sueuicum ad triennium prorogi-
tur XXXI. 6. 1130.

Sueuicum denuo confirmatur
XXXI. 37. 1187.

Sueuicum ad annos vndecim re-
nouatum 18. 1239.

Tigurinum cum Friderico Imp.
d. an. 1443. xxx. 10. 1016.

Fœdus

RERVM ET VERBORVM.

Fædus

Venetorum cum Carolo V. Ferdinando & Francisco Sfortia an. 1523. xxxii. 25. 1250.

Westphalicum contra latrones d. an. 1370. 1374. xxvii. 26. 916.

Westphalicum defensuum inter Directores d. an. 1671. xxxvii. 24. 1731.

Hungarorum & Bohemorum contra Ferdinandum II. a. 1620. xxxv. 5. 1528.

Hungarorum Protestantium in arce S. Iuan. a. 1668. xxxvii. 18. 1724.

Femini sanctum quid inesse putant Germani, earum consilia obseruant II. 27. 53.

Feminarum vsus in præliis III. 25. 84.

Femina illustres Francicæ absque Regis consensu an nuptias contrahere possint? xxx. 50. 1093.

Fontarabia a Cæsareanis capitur xxxii. 25. 1250.

Fontes sacri apud Germanos II. 28. 54.

Forchemensis Germanorum conuentus xv. 32. 448.

Forgatschius Comes ad Barekanum profligatur xxxvii. 9. 1710.

Formosus Papa Arnolphum Romam inuitat X. 31. 271.

Formula Concordiæ publicatur xxxiv. 4. 1444.

Foro-Julii ambiguum bellum xxxi. 32. 1177.

Fortalitium Ludouici erigitur xxxvii. 54. 1763.

Franci per victorias Germaniæ Christianismum adferunt II. 34. 63.

Francorum Diuisione I. 30. 23. Origo, nomen & migrationes v. 1. 121. seq. n. an ex Troianis descendant? 2. 122. seq. num ex Pannonia venerint? 4. 124. primæ sedes in Belgio & Westphalia v. 5. 124. seq. maritimus populus 125. plures populos eorum respublica complectitur 126. distinctio in Salios & Ripuarios 7. 126. suam libertatem tuentur aduersus Romanos 15. 136.

Francorum num Cicero meminerit? 137.

Duces, dicti etiam Reges subregulæ 138.

eorum prima mentio sub Valeriano Imp. 17. 139.

eorum expeditiones primæ ibid. piraticam exercent 18. 140.

ab Aurelio & Probo victi ibid.

eorum Reges best. ii. obiciuntur V. 19. 141.

iisdem in Gallia Belgica sedes assignantur IV. 19. 141.

Rhenum sub Pharamundo transeunt VI. 1. 145.

Ægidium Regem adsciscunt VI. 4. 148.

Francorum Paganismus & Christianismus VI. 11. 156.

II. M

Regnum

INDEX

Regnum est hæreditarium VI. 12.
 157. monarchicum ibid.
Francici Imperatores XXV. 1. 389. seqq.
Francorum Reges criniti VI. 1. 145.
 Regni diuifio post mortem Clo-
 douxi ibid. 8. 152.
 Regni Ordines, Comitia, Duces,
 Comites, ibid. 15. fqq. 163. fq.
Franci & Saxones dicuntur elegiffe Re-
 gem Germanorum XI. 3. 284. n. &
 12. 294. n.
Francia Orientalis & Occidentalis I. 30.
 23. VI. 10. 154.
Franciscus I. Ludouico XII. succedit
 XXXI. 42. 1195.
 dignitatem Imperatoriam ambit
 XXXII. 4. 1214.
 capitur ibid. 26. 1252.
 in Hispaniam ducitur ib. 27. 124.
 coram notario & testibus ante pa-
 ctum Madritense protestatur
 XXXII. 27. 1255
 ex captiuitate liberatus, omnia
 sua pacta reuocat ibid. 27. 1258.
 de nouo foedere Carolum follici-
 tat XXXII. 62. 1319.
Franciscus Carolus Dux Lanenburgicus
 Razeburgi a Suecis capitur XXXV.
 40. 1595.
Frankenibulum Galli occupant
 XXVII. 65. 1780.
Frankofurtum locus eligendi Imperato-
 ris solitus XXVI. 5. 829. n.
 Nundinas suas amittit, quas Ca-
 rolus IV. Moguntinis confert,
 XXVII. n. 897. restituitur ibid.
 14. 898.

an & quo tempore quauē ratione
 intromittatur ibi Rex Roman. 9.
 896. n.
 per sex hebdomadas tres dies ab
 nouiter electis Regibus obsidentur
 ex veteri consuetudine XXVIII.
 20. 95. n.
 apertis portis Suecos admittit
 XXXV. 48. 1605.
 eodem Camerale Iudicium trans-
 ferendum ciues deprecantur
 XXXVI. 13. 1660.
Frankofurtensis conuentus de compo-
 sitione inter Gallos & Germanos
 XXXVII. 51. 1762.
 foedus inter sex articulos Germa-
 nia superioris XXXVII. 75. 1794.
Franconia num prima sedes Francorum,
 V. 5. 125.
 Ducatum Conrado ex sorore ne-
 poti concedit Henricus V. XVI.
 12. 483.
 Ducum stirps cum Henrico V.
 extinguatur XVI. 19. 490.
 Ducatus diuifus XXII. 10. 714.
 dissipatur; Ducis titulum gerit
 Episcopus Herbipolitanus ibid.
 Principum & Ciuitatum foedus a
 1387. XXVII. 5. 933.
 ab Hussitis vastata XXIX. 22. 994.
Fredegarus Scriptor notatur V. 13.
Freitag, Friedag dies vnde dictus II. 1.
 35. n.
Freyen quid denoret? ibid.
Friburgenses Comites multa per inter-

regnum occupant, quæ reddere coguntur XXIII. 15. 738.

Comitatus in dotalitium Blanca Gallicæ datus XXIV. 16. 779.

Friburgum Brisgouiz Gallis ceditur, post paucorum diernam obsidionem. XXXVI. 38. 1749.

Bernhardus capit XXXVI. 6. 1654.

a Gallis frustra oppugnatur XXXVI. 16. 1664.

per pacem Rysvic. Imp. redditur XXXVII. 86. 1810.

Galli restituunt ib. 89. 1813. proditione capere frustra tentant XXXVIII. 25. 1898.

Galli occupant XXXVIII. 49. 1935.

Carolo VI. restituitur XXXVIII. 50. 1936.

Fridburgum Wetterauiz a Turenno occupatur XXXVII. 26. 1733.

FRIDERICVS BARBAROSSA Imp. eius parentes & mores XVII. 15. 520.

educatio ib. 521. contra Comitem Henr. de Wolfrateshausen agit ibid.

patri in Sueuia succedit 17. 522. expeditionis cruciatæ socius ibid. Imperator eligitur 18. 522.

Vngaros ad Imperium reducere conatur ibid.

Aquisgrani & Ratisbonæ coronatur ibid.

de Daniz Successione controuer-

siam dirimit & Suenonem de regno inuestit 19. 525.

Curiam Merseburgi celebrat ibid.

Controuerksam de Archi-Episcopatu Magdeburgensi definit 20. 526.

varia Comiticia habet 21. 527. de Bauariæ Ducatu Controuerksam definit, inter Henricum Austriæ Marchionem & Henricum Leonem ibid.

Henricum Moguntinum deponit ibid.

de Coloniensi Archi-Episcopatu controuerksam definit 528.

Expeditio in Italiam 25. 530. Romæ coronatur ibid.

Romanam rebellionem sedat ibid.

Comiticia Ratisbonæ & Wormatiæ celebrat 23. 532.

Leges de Pace tenenda ibid. Adelheidam Coniugem repudiat 24. 533.

Beatricem Burgundam Vxorē ducit ibid.

cum eadem Burgundiæ Regnum acquirit ibid.

cum Græcis negotia 25. 535.

Legati Exterorum Regum multi ad eum mittuntur 27. 537.

Curiam Bisuntii celebrat 8538.

a Burgundis fidelitatis Iuramentum accipit ibid.

controuersia eius cum Papa Im-

perium pro suo Beneficio vendi-
tantis ibid.
Maieſtatem in varios populos
exercet 29. 539.
a Geiſa Vngariæ Rege imploratur
ibid.
Legatos in Italiam mittit 31. 541.
Mediolanenſes ad deditionem
cogit 32. 542.
Conuentum habet in Campis
Roncaliis, iudicium exercet & Re-
galia ſibi vindicat 33. 543.
Fodrum per Italiam exigit 34.
544.
Iura in Papam exercet & ſuum
nomen Papali præponit 34. 545.
Mediolanum expugnat, funditus
euertit 36. 545.
cum Adriano IV. Papa contro-
uertit 34. 544, 37. 548.
Ius exercet in conſtituendo Papa
38. 549.
Victorem Papam adprobat ibid.
Comitia Leonæ in Burgundia ce-
lebrat de Schiſmate Papali 39.
551.
Moguntina Comitia celebrat, Ar-
chi - Episcopum Moguntinum
conſtituit 40. 553.
Barrasonam Regem Sardinia
conſtituit 41. 554.
eius tertia Expeditio in Italiam
ibid.
Curiam Herbipoli celebrat & Ca-
rolum M. in numerum Sanctorum
facit referri 42. 554.

quarta Expeditio in Italiam 43.
555.
a Paſchali Papa coronatur ibid.
expeditio Polonica 44. 556.
ſeq.
varias terras acquirit ibid.
Regnum Burgundia acquirit, fi-
lium-Succeſſorem ſacri declarari
ibid.
quinta Expeditio in Italiam 45.
558.
flexis genibus ab Henrico Leone
auxilium petit, deſeritur tamen
ab eo 45. 560.
Alexander III. Papa, an eum pe-
dibus conculcauerit? 47. 561.
Henricum Leonem Ducibus
priuat 49. 564.
Sexta Expeditio in Italiam 50.
570.
Henricus Anglorum Rex ipſi ſe
ſubiicit 50. 570.
Pacem firmat in Imperio ibid.
Controuerſia de Regalibus cum
Papa 51. 571.
Expeditionem Cruciatam ſuſcipit
53. 572.
moritur ibid.
Vxores & Familia 54. 574.
FRIDERICVS II. Imp. eius Pa-
rentes & Natiuitas XX. 1. 619.
mores & potentia 2. 631.
triplex Electio & Coronatio 3.
632.
Sicilia Rex coronatur ibid.

Cruce

Cruce signatur, Colonia pacem
præcipit ibid.
Henricum Saxonie Ducem pro-
scribit ibid.
Insignia Imperii suscipit, Romæ
coronatur 4. 633.
in Siciliam proficiscitur, filium
suum Henricum VII. declarari fa-
cit successorem 5. 635.
offertur ipsi in matrimonium Re-
gis Angliæ soror 6. 636.
Comitia Nordhusæ, Cremonæ,
Aquisgrani celebrat ibid.
a Gregorio XI. excommunicatur
8. 637.
in terram sanctam proficiscitur,
& Hierosolymas intrat 8. 638.
Papa contra ipsum in Italia turbas
mouet ibid.
absoluitur a Papa ibid.
Henricum filium rebellem facit
captiuium, & Conradum sibi de-
clarat Successorem 9. 641.
an. 1235. Curiam Moguntinam
celebrat, Ottonem Puerum de
Brunswicensi Ducatu inuestit ibid.
negotium cum Wenceslao III.
Bohemie Rege 11. 644.
Elisabetham in numerum Sancta-
rum referri vult 11. 644.
Italos in ordinem redigit 12. 645.
Mediolanenses vincit ibid.
a Gregorio IX. tanquam Atheus
excommunicatur 12. 643.
Sardiniam occupat, Terras Papa-

les inuadit, Clericos Romanos
iniuria adficit 13. 650.
contra Fridericum Bellicosum
Austriæ Ducem agit 14. 652.
eidem Imperium abiudicat Gre-
gorius IX. 15. 654.
Romam obsidet ibid.
Controuersiam habet cum Inno-
centio IV. 16. 657.
abdicatur in Concilio Lugdunen-
si 17. 659.
Italie negotia ordinat 18. 663.
contra eum eligitur Henricus Ra-
spo ibid.
cum Papa vult componi 19. 664.
Coniuratio contra ipsum; denuo
excommunicatur 21. 665.
cum Parmensibus Bellum gerit 22.
667.
Petrus de Vineis contra ipsum
conspirat 23. 668.
moritur in Apulia 24. 670.
varie Leges & Constitutiones,
Feudorum Libri ipsius Auspiciis
tribuuntur 25. 673.
Vxores 26. 674.
Liberi legitimi 27. 676.
Liberi naturales 28. 677.
Pseudo-Friderici 29. 678.
Stirps eius Pontificibus exosa
XXIV. 20. 785.
FRIDERICVS AVSTRIACVS s. Pul-
cher Imp.
Parentes eius XXVI. 1. 826.
Pulchritudo, ortum inde no-
men, potentia 4. 827.

cum fratribus Bellum aduersus
Ludouicum Bauarum, nondum
Imp. infelicitè gerit? 3. 827.
imperium ambit, fautores inter
Electores quinam? & aduersarii
4. 827.
quam remora obiecta? ibid.
cum exercitu ad Francofurtum
pergit 8. 8.
dissidiosa electione a minori par-
te eligitur, ubi? 5. 829.
a Coloniensi Bonnæ coronatur
ib.
ipsi Ciuitates Rheni Superioris
adhærent 6. 833.
filiam Regis Aragonum uxorem
ducit ib.
Eslingam obsidet, congregitur in-
certa victoria 8. 836.
cum fratre Bauariam vastat 10.
836.
ad Mûldorffum vincitur & capi-
tur 11. 837.
eius adiutores in prælio? ib.
an per Dæmonem liberare eum
voluerit frater? XXVI, 12. 841. n.
Electioni & Imperio renunciat?
XXVI, 12. 842. XXX. 1. 1019.
Nomen ac Titulum Reg. Rom.
omnino eiecit a. 844.
forsan titulum nudum ad-
sumpsit 842.
ipsi Taruifini & Patauini se de-
dunt cur? XXVI. 15. 847

a Papa in Italiam euocatus mittitur
Fratrem Henricum ib.

moritur, an Philtro extinctus
fuerit? 14. 846.

FRIDERICVS III. Imp.

eius Parentes XXX. 1. 1018.

Tertius dicendus, non IV. aut V.
ibid.

mores, virtutes, vitia 1. 1019.

Litteras A. E. I. O. V. pro signo
habet, earum explicatio ibid.
1020. n.

adhuc adolescens Vngaros prædi-
bus ad consensum in Electionem
Imperatoriam ab Alberto II. acce-
ptandam perducit XXIX. 36. 1014
Terram sanctam inuasis XXX. 3.
1021.

Monasteria extruit & donat ib.

Terrarum suarum Regimen, &
Ladislai Austriaci & Sigismundi
Tirolensis Tutelam suscipit ibid.

Imperator eligitur 4. 1021.

accipit electionem. ad coronatio-
nem tamen statim adduci non
potest ib.

prima ipsius Comitum Noribergen-
sia d. an. 1440. effectu destituta 5.
1022.

de tollendo Schismate sollicitus,
Reformationem frustra propo-
nit, Grauiamina Nationis Germ.
ipsi offeruntur ib.

Bellum cum fratre Alberto Prodi-
go gerit? 6. 1024.

Ar-

Austriam latrociniis plenam ab
iisdem liberat 6. 1023.

Aquisgrani per Coloniensem co-
ronatur 7. 1024.

Constitutionem de Pace Publica
promulgat ibid.

abusus Iudicii Westphalici emen-
dat ib.

Pacta inter Megapolitanos &
Brandenburgicos Successoria
confirmat ib.

de nouo Concilio Generali, an-
tiquato Basileensi, Noribergæ fru-
stra consultat 8. 1025.

Tigurinis belligerantibus contra
Heluet adhæret. hor. Priuilegia
confirmare renuit. Austriacis ab-
lata ab iisdem reposcit 9. 1025.

in Sabaudiam Burgundiam pro-
ficiscitur cum Felice V. congredi-
tur, qui ipsi filiam offert ib.

Basileæ magnifice excipitur ib.

in Schismate Papali medium se ge-
rit ib.

in controuersis cum Heluetis ad
Principum arbitrium, vel Comi-
tis Palatini Iudicium prouocat
1026.

Tigurino Bello frustra ab Imperio
auxilia contra Heluetos petit,
quæ a Carolo VII. R. Galliar acci-
pit 10. 1026.

Schisma Papale per arbitros com-
ponere conatur 11. 1027.

ab Eugenio IV. nouum Conci-
lium frustra petit ib.

Expeditionem contra Gallos de-
cernit 1028.

Pacem tamen facit ib.

Vladislao Polono, Vngariæ Rege
electo, Elisabetha cum Ladislao
Posthumo ad eum confugit 12.
1030. apud Papam de reducenda
Vngariæ quiete agit ib.

post cladem Varnensem, Expe-
ditionem contra Turcas suscipere
conatur, absque effectu 13. 1032.

Ladislauum Vngaris Bohemisque
non tradens, bello petitur 14. 1033.
Imperii auxilia frustra sibi expetit
ib.

a Bohemis Rex eligitur, quod re-
cusat 15. 1034.

Vicarios Bohemiæ designat? ib.

ab Electoribus ad Fœdus contra
Papam inuitatur, quod renuit
16. 1035.

Sylium Romam mittit, monitu-
rum Papam ne Electores cente-
mneret ib.

Eugenio IV. morituro per Lega-
tos obedientiam præstat 1036.

Nicolaum V. Papam comprobat,
cum eo Concordata Nationis
Germanicæ init 17. 1037.

tribus edictis Dissolutionem Con-
cilii Basileensis mandat, sub ban-
ni poena ib.

Papale Schisma componit ib. 1038.

Mediolanum extincta Galeatio-
rum familia Imperio apertum
frustra vindicare conatur 18. 1040.

I N D E X

de Eleonora Lusitana ducenda
Neapoli per Æneam tractat 20.
1042.
Sponsalia per Legatos Vlyssipo-
næ celebrat. ib.
Italiam ingreditur, a Venetis &
ubique honorifice excipitur 1043.
Senis sponsam primum amplecti-
tur ib.
Legatis Papalibus, ante ingressum
in Patrimonium Petri Iuramen-
tum præstat 21. 1046, 1046 n.
non primus id præstitit contra Syl-
uium ib. 1047. n.
per noctem ante Romam manet,
Romanis Libertatem Iuramento
confirmat ib. 1045.
ingreditur Urbem, a Papa excipi-
tur, quo modo Longobardiæ Co-
ronam Romæ suscepit 1046.
a Pontifice cum Eleonora copu-
latur, & Imp. coronatur ib.
in Ponte Tiberino Equites creat
ib.
Alphonsum Neapolitanum inui-
sit, magnifice excipitur, matrimo-
nium consummat 22. 1049.
per Æneam auxilia a Papa contra
Turcas petit ib.
Borsum Ferrariæ, Mutinæ Regii,
Ducem creat ib.
Franciscum Sfortiam de Ducatu
Mediolanensi inuestire recusat,
cur? ib.
Vrsinis Plumbini Principatum
concedit 22. 1049.

Venetis splendide exceptus, in
Germaniam reuertitur 21. 1049.
Neostadtii ab Vngaris & Austria-
cis obsidetur 23. 1051.
capta Constantinopoli Expedi-
tionem contra Turcas molitur
24. 1053.
Philippum Bonum Burgundum,
ad se non admittit ib.
Ordo Teutonicus, contra nobi-
les & Ciuitates Borussiz, Poloniz
Regi se subiicientes, auxilium eius
implorat ib.
Conuentu Fraacofurtensi 1454.
per Legatos de Expeditione Tur-
cica, Borussia sub potestatem Or-
dinis Teutonici reducenda, agit
25. 1055.
idem in Comitibus Neostadiensi-
bus molitur 26. 1056.
Electores ob negligentiam ipsi Re-
gem Romanorum adiungere vo-
lunt, quod ægre fert 27. 1057.
Calixto III. obedientiam præstat,
quod ægre ferunt Electores 28.
1058.
mortuo Ladislao, cum fratre &
patruele de Hereditate conten-
dit, Austria inferior ei cedit 29.
1059.
regnum Bohemiæ fratri aut pa-
trueli frustra petit 30. 1059.
Coruinus ab eo coronam Vnga-
riæ repetit neganti bellum denun-
ciat 30. 1060.
an Vngariæ Rex creatus fuerit ib.
sub

cum Coruino paciscitur, Regni Hungariæ titulum & successionem sibi reservat ib.

Ludovicum Bauarum Donavertam capientem ad restitutionem cogit XXX. 31. 1061.

Generalis Capitaneus Exercitus Christiani contra Turcas eligitur 31. 1061.

Dietherum Moguntinum, aliosque aduersus Fridericum Victoriosum Palatinum, concitat? 34. 1063.

a Pio II. per Bessarionem ad Expeditionem Turcicam denuo excitatur 36. 1066.

Podiebradius ipsum inutilem Imperio dicit: ipse Imperium ambit 37. 1067.

ab Electoribus ad Francofurtanum conuentum inuitatur, quod tamen recusat ib.

cum Alberto Austriaco & Ludovico Bauaro bellum gerit 38. 1068.

interueniente Podiebradio compositionem admittit ib.

statim tamen recrudescit, Viennæ obsidetur 39. 1070. seqq.

a Georgio Podiebradio liberatur ibid.

diuersis Comitibus de Pace Publica & Expeditione Turcica agit 40. 1074.

Votiuiam processionem Romam instituit XXX. 41. 1076.

liberaliter admodum a Papa Paulo II. habetur ib. n.

Regimen absens Friderico Palatino. Vicario relinquit ib.

diuersis Comitibus de Expeditione in Turcas frustra agit, Pacem Publicam temporariam sancit, Collectas Imperii secundum communem denarium introducit 42. 1078. de ipso exauctorando Electores consilia agunt ib. 1077.

cum Carolo Burgundo congregitur, Regem eum declarare recusat, cur? 43. 1082.

Christianum I. Daniæ Regem Holsatiæ & Stormariæ Ducem facit 44. 1084.

Vladislaum Polonum, Bohemiæ Regem reprobato Coruino, confirmat ib.

Iudicium Camerale Aulicum constituit ib.

Fridericum Victoriosum Regalia accipere negligentem proscribit 44. 1084.

Expeditionem contra Carolum Burgundum, Colonensem Archi-Episcopatum turbantem, decernit 45. 1085.

Augustæ ab opificibus eius currus equique detinentur 45. 1086.

contra Carolum Burgundum cum Alberto Saxone mouet, Heluetos etiam in eundem excitat 46. 1087.

Pacem tamen & fœdus cum eodem facit, quibus conditionibus 47. 1089.

n. N

Vla-

I N D E X

Vladislaum de Bohemia regno
inuestit, a Coruino ideo bello pe-
titur, qui tamen pacem admittit
49. 1091.

an Caesar Iuri & Titulo in Hunga-
riam renunciarit & Coruino Ti-
tulum Bohemici regis tribuerit?
ib. 1092. n.

Legatos ad Belgas mittit, consum-
mationem matrimonii Mariae Bur-
gundicae cum filio petitorios 50.
1092.

bello petitur a Matthia Coruino,
Austria ipsi eripitur, frustra Im-
perii auxilia expectat 53. 1098.

Inducias cum Matthia & Pacem
facit, Vngariae Regnum sibi aut
Maximiliano I. procurare cona-
tur 54. 1099. 1100.

Coloniae diuersos Principes in-
uestit 55. 1100.

Electionem filii in Regem Roma-
norum procurat, Pacem Publi-
cam ad decennium promulgat ib.
1101.

in Belgium ad liberandum filium
in Burgensibus captum cum Exer-
citu descendit 57. 1104.

in Bauariae Ducibus contemnitur
58. 1105.

Foedus Sueuicum ad firmandam
pacem publicam procurat ib. 1106.
Austriae Archi-Ducalem Titulum
concedit 61. 114.

Alberto Animoso Saxoni expe-
ctatiam in Iuliacensem & Mon-
tensem Successionem ib.

Brandenburgicis lura successionis
in terras Megapolitanas confir-
mat ib.

item Domui Brunsvico-Lünebur-
genfi omnia Iura & Privilegia ib.
Ulricum Frisiae Orientalis Domi-
num Comitem Imperii creat ibid.
ad Iudicium Vehmicum creatur,
63. 1117.

moritur. vltima eius verba quae?
64. 1118.

Symbolum eius quale XXX. 9.
1098.

Vxor, liberi XXX. 65. 1119.

Fridericus Guilielmus Rex Borussiae ad-
perit Successionem Limburgensem
XXXVIII. 59. 1947.

Fridericus IV. Daniae Rex Holstiam
inuadit XXXVII. 95. 1811.

Dresdam venit XXXVII. 1. 9. 1940.

Fridericus Regno Neapolitano eiecitur
XXX. 16. 1150.

Fridericus Siciliae Rex subsidia Henrici
XII. mittit XXV. 13. 809.

Classis Praefectus ab eodem pronun-
ciatur 14. 810.

mortuum Henrici VII. corpus ven-
ratur XXV. 16. 817.

Imperium a Pisanis oblatum repul-
diat ibid.

Fridericus Bellicosus Austriae Dux, arma
mouet contra Fridericum II. XX. 14.
652.

reconciliatur ei ibid.

Fridericus Austriacus Ioannis XXIII.
fautor XXIX. II. 970.

Con

Consiliarius & Capitaneus Generalis
Exercitus Papalis ib. 971. n.
fugientem Papam sequitur ibid.
citatus non comparens proscribitur,
se tamen excusat ibid.
ditionibus exuitur ibid.
ope Ludouici Palatini Cæsari conci-
liatur, de terris iterum inuestitur,
976. n.

Fridericus Badensis Marchio, cum eo
deficit stirps Austriaca XXII. 10.
714.

Fridericus Baënsis Marchio, Ludouico
Bauaro fauet XXVI. 11. 837.

Fridericus I. antequam Electoratum ad-
eptus, Burggrauus Noribergensis,
insidiis Ludouico IV. victoriam
Muldorffensem procurat XXVI. 11.
837.

eius fidei se permittit *Fridericus*
Austriacus captiuus 840 n.

dominium directum super multa
Feuda Austriæ accipit 838. seqq.

Vnioni Electorali contra Wences-
laum accedit XXVIII. 13. 939.

eundem Concilium Constantien-
se Protectorem optat XXIX. 12.
979.

Franconicum exercitum contra
Bohemos ducit 22. 993.

Dux Belli contra Hussitas consti-
tuitur 23. 994.

Sigismundi Procuratorem in
Marchia Brandenburgensi agit
29. 1022.

fit in Concilio Constantensi,

Electo Brandenburgensi, ibid.
Noribergensibus Burgum & alia
vendit, Iura & territorium Burg-
grauatus retinet 29. 1003.

Electorum Saxoniarum pro filio
Io. Alchymista frustra petit ibid.
cum Megapolitanis de Successio-
ne in eorum terras paciscitur XXX
7. 1024.

Principes Vandalorum stirpis
Megapolitanæ se ipsi Vasallos
subiiciunt, Successionem promit-
tunt 1025.

Podiebradio Imperium ambienti
obstitit 37. 1067.

defuncto Ottoni III. Stettinensi
Duce Pomeranicam Successionem
petit 61. 1115.

Fridericus Guilielmus El. Branden-
burgicus Magdeburgum ad obsequi-
um redigit XXXVII. 16. 1721. seq.

eidem Cliuensis Ducatus vna cum
Comitatu Marcano & Rauens-
berg per Recessum Cliuensem re-
linquuntur 1712.

eiusdem interuentu controuersia
inter Monasteriensem episcopum
& Belgas componitur 19. 1725.

de armistitio cum aliis Electori-
bus frustra laborat 27. 1734.

exercitum viginti millium ad Rhe-
num ducit 28. 1736. sq.

Brisaco imminet 29. 1738.

in eundem Gallus Suecum conci-
tat, cuius exercitus Pomeraniam
inuadit 30. 1739.

12. N 2

cum

I N D E X

cum Belgis foedus concludit ibid.
 Ratenavia Suecos adgreditur &
 profligat ibid. & 1740.
 eosdem ad Havelbergam denuo
 in fugam coniecit ibid.
 hinc Imperii Ordines eidem foe-
 deri se iungunt ibid.
 in Pomeraniam irrumpens, Wol-
 linum, Wolgastum cum Vledom-
 ia occupat ibid.
 Anclamum obsidet & capit ib.
 36. 1747.
 Stettinum obsidione cingit, quod
 eidem se dedit 40. 1750.
 Stralsundam adgreditur & ad de-
 ditionem compellit 42. 1752.
 Grypsvaldam subigit ibid.
 aduersus pacem inter Suecos &
 Belgas protestatur 45. 1754.
 pacem in Fano S. Germani in
 Gallia per legatum cum Gallis &
 Suecis concludit 47. 1757.
 foedus Ordinum superiorum Ger-
 maniae Circulorum cum Geor-
 gio Waldecciae Principe improbat,
 56. 1767.
 inducias cum Gallis promouet
 ibid.
 Hamburgenses turbas componit
 61. 1775. seq.
 inter Regem Daniae & Ducem
 Gottorpiensem sequestri vices.
 obtinet 62. 1777.
 moritura 1658. 66. 1782.
Fridericus III. Elector Brandenburgicus
 XXXVII. 66. 1782.

Colonienses Vrbes occupat ib.
Fridericus Brunsvicensis designatus Imp.
 eius genus & parentes XXVIII. 19
 946.
 ab Electoribus ad Comitum Fran-
 cofurtensium inuitatur, ad Imperi-
 um destinatur 14. 941.
 trucidatur ad Fridslariam ib.
 non potest dici Imperator ibid.
 XXX. 1. 1019.
Fridericus Augustus Hannoveranus oc-
 ciditur XXXVII. 90. 1814.
Fridericus IV. Holsariae Dux controver-
 sias habet cum Rege Daniae XXXVII.
 95. 1814.
Fridericus Dux Lotharingiae, contra
 Conradum II. conspirat XIV. 1.
 394.
Fridericus Admorsus Misniae Marchio
 eius fata & negotia cum Patre XIV.
 4. 764.
 in Misnia succedit 7. 565.
 negotia cum Alberto I. Imp. ob
 Thuringiam 21. 786. seq.
 Ciuitates Imperiales terrarum Phil-
 nensis occupat 787.
Fridericus Senerus Misniae Marchio Im-
 perium contra Carolum IV. obia-
 tum repudiat XXVII. 5. 891.
Fridericus Bellicosus Misniae Marchio fi-
 per Sigismundum Elector Saxoniae
 XXIX. 29. 1001.
 Friderico Brandenburgico, pro
 filii praetensionibus satisfactionem
 eidem privilegium de non euo-
 cando.

cando, Ius Ceræ rubræ concedit
Sigismundus Imp. ib. 1007.

Academiam Lipsiensem erigit
XXIX. 8. 964.

Fridericus Moguntinus Archiepiscopus
Arma capit contra Ottonem VI. XII.
14. 328.

Fridericus Palatinus Victoriosus Rega-
lia accipere negligens a Friderico III.
proscribitur XXX. 44. 1084.

Philippi Fratris filii Tutelam gerit
ibid.

Electoris titulum adsumit 35. 1063.
Bellum cum Diethero Mogunti-
no & aliis feliciter gerit ibid.

Dietheri Socius excommunicatur,
Adolphum Nassouium ad inter-
cessionem cedit ib.

alia eius gesta 37. 1067. seq.

Fridericus Palatinus absente Imp. Fride-
rico III. Vicariatum exercet, ex quo
Iure? XXX. 41. 1076.

Fridericus III. Elector Palatinus de ter-
ris suis investitur in Comitibus Augu-
stanis XXXIII. 11. 1073.

Electoratui cedere iussus, nisi Cal-
uinianos Pastores sua ditione ex-
cluderet XXXIII. 22. 1417.

Fridericus IV. Palatinus moritur
XXXIV. 35. 1494.

Friderici Palatini El. aduersus electio-
nem Ferdinandi II. conatus XXXIV.
48. 1509.

Fridericus Palatinus Rex Bohemiarum eli-
gitur, Pragæ una cum uxore coro-
nam Bohemicam suscipit XXXV. 4.
1524. 1527. n.

eiusdem electio irrita declaratur
ibid. 7. 1531.

Homagium in Bohemia suscipit
XXXV. 10. 1524.

Comitia Pragæ de rebus suis con-
stituendis celebrat ibid.
proscribitur ibid. 14. 1543.

ignotus ad Mansfeldium perue-
nit ib. 1608.

Fridericus Plasidus Saxoniarum El. contra
vsurpatum Concilii Basileensis de
Electoreatu Saxonico iudicium pro-
testatur XXIX. 29. 1003.

Fridericum III. Imp. eligit XXX.
4. 1021.

Fridericus Sapiens Elector Saxoniarum cum
fratre Iohanne a Friderico III. Imp.
investitur XXX. 56. 1102.

Impetium delatum recusat XXXII.
4. 1215.

eidem per Carolum Militium Leo
X. auream rosam offert ib. 12. 1236.
mortem obit ib. 24. 1248.

impetrat expectatiam in terras
Lauenburg. XXXVII. 70. 1785.

Fridericus Augustus El. Saxoniarum, vide
Augustus.

Fridericus Suevia Dux fauet Henrico
V. XVI. 14. 486.

Candidatus est Imperii ibid. 21.
496.

arma capit contra Lotharium
Imp. ib. 23. 494.

Fridericus Suevia Dux Conradi III. fi-
lius gladio militari accingitur XVII.
27. 537.

11. N 3

Fri-

I N D E X

Fridericus Landgravius Thuringia
foedus cum Carolo IV. contra Gun-
therum Schwartzb. facit XXVII. 8.
894.
Fridericus Carolus, Ducatus Würten-
bergici Administrator profligatur &
capitur XXXVII. 72. 1788.
Fridericus de Rotenburg filius Conradi
III. XVII. 14. 520.
eius possessiones acquirit Fridericus
Barbarossa XVII. 44. 556.
Pseudo-Friderici XX. 28. 677.
Friico pacis voluptatisque Deus II. 8. 35.
Frica Dea quæ? II. 8. 35.
Frilings apud Germanos III. 16. 78.
Fridlandius vide *Wallenstein*.
Frisdlariensis conventus Ottonis M.
XII. 14. 328.
Friedens-Executions Haupt-Recess, qui-
nam dicatur? XXXVI. 41. 1688.
Friegrauii Iudicii Westphalici, qui?
Imp. Fridericum III. abusus eorum
reformantem ad se citant XXX. 63.
1117.
Frisia occidentalis, an sit feudum Impe-
rii XXX. 61. 1114.
eius Dominus Vricus, fit per Fride-
ricum III. Comes Imperii XXX.
61. 1114.
Eidem Populos inter Amasim & Vi-
surgim subiicit sub feudali lege ib.
Comites in Principum dignitatem
euehuntur XXXVII. 125. 1871.
Fuldensem Abbatem inter & Hildesien-
sem Episcopum de præcedentia con-
trouersia XV. 7. 424.

ei Archi-Cancellariatum Augustæ &
alia Priuilegia confirmat Ca-
rolus IV. XXXII. 33. 923.
Furnas Galli capiunt XXXVII. 79. 1796.
Furonensis Conuentus IX. 13. 246.
Fürstenbergius (Egon) cum Sueuiz cini-
tatibus componitur XXIII. 21. 745.
Henricus Præfectus Romanolæ
XIII. 12. 735. n.
(*Guilielmus Egon*) captiuus Bon-
nam abducitur XXXVII. 27. 1734
seq.
eiusdem restitutio in episcopatum
Argentinensem per pacem Rys-
svic. decernitur XXXVII. 86. 1816.
Fürstenbergii in Principum dignitatem
euehuntur XXXVII. 128. 1871.
G.
Gadebuschi an Radegastus fuerit cul-
tus? II. 23. 51. seq.
Gadebuschi Rex Daniæ & Elector Bran-
denburgicus congregantur XXXVII.
31. 1742.
Dani vincuntur XXXVIII. 54. 1942.
Gades foederatorum classis a. 1701.
frustra inuadit XXXVII. 110. 1851.
Gaisa ad saltu capitur XXXVIII. 14.
1818.
Galen (Christophorus Bernhardus)
in Episcopum Monasteriensem eli-
gitur XXXVII. 7. 1707.
Galeatus Vice-Comes in Carcerem
truditur XXVI. 18. 853. 856. n.
Galeatus Vice-Comes Mediolanensis
confirmatur XXVII. 16. 849. 851.

cum

RERVM ET VERBORVM

cum ceteris Vicariis Ludouicum IV.
euocat 18. 851.

Galeatinus Ioannes ex Vice-Comite Dux
Mediolanensis XXVIII. 12. 919.

Galeatiorum Familia extincta XXX. 18.
1030.

Gallus in Silesiam & Bohemiam con-
cedit XXXVI. 5. 1653.

idem Viennæ moritur 34. 1678.

Gallienus cum Francis paciscitur IV. 31.
115. V. 18. 140.

Galli Germanis moribus & victu olim
similes inde fratres dicti I. 15. 12.

eorum ædificia, III. 17. 69. n.

eos deuincit Otto M. XII. 17. 312.

eorum regnum Alberto I. adiudi-
catur XXIV. 20. 785. n.

Imperii in se Translationem adse-
stant XXV. 11. 794. n.

Friderico III. Imp. contra Helue-
tos auxilio veniunt XXX. 10. 1026.

Heluetos ad Basileam cadunt
1027.

in Alsatiā irrumpunt Bello *dem
armen Geckenkrieg* ib.

Italiam inuadunt XXXI. 6. 1130.

a Papa proscripti XXXI. 35. 1185.

Papæ conciliantur XXXI. 39. 1192.

ab Anglis cæsi XXXI. 40. 1193.

contra eos subitanea auxilia de-
cernuntur XXXI. 6. 1131.

eis Alsatia ceditur XXXV. 73. 1633.

ad Diedenhofam profligantur
XXXVI. 9. 1657.

Bauaros ad Allersheimium ca-
dunt XXXVI. 29. 1674.

eos Bauari magna clade adficiunt
ad Mergentheimium ibid.

eorum Rex Germaniæ & Lotha-
ringiæ inhiat XXXVII. 22. 1729.

ad Bellum se præparant 21. 1727.

eorum Progressus eleganti Disti-
cho exprimuntur 14. 1732.

Burgundiam occupant 28. 1736.

contra eosdem ab Imperio bel-
lum decernitur ibid.

eorum Rex ipse castra petit & va-
rios Duces creat 33. 1744.

trans Rhenum pelluntur ibid.

eorum Clades sub Crequio ibid.

eorum immanitas 37. 1747.

in Belgium inopinato mouent
41. 1750.

Reunionum Cameram instituunt
49. 1758. seq.

eorum Machinationes contra

Imperium XXXVIII. 56. 1767.

noua munimenta Imperio vicina
erigunt 63. 1777.

Inducias vicennales in Pacem per-

petuam mutari volunt 64. 1778.

in Germania nimium sæuiunt 65.

1780.

eorum Bellum an. 1688. seqq. 80.

stus 72. 1787.

eorum Portus a Fœderatorum

Classe infestantur 82. 1801.

eorum Rex Pacem ambit 83. 1801.

eorum Iura prætensa in Successio-

nem Hispanicam 100. 1832.

an. 1707. aggeres Germanorum

I N D E X

ad Stolfhofiam percurrunt
XXXVIII. 14. 1885.
inter eos & Hispanos Vnio remo-
uetur XXXVIII. 46. 1927.
eorum de pace conatus 33. 1907,
34. 1910.
Gallie regnum acquirit Carolus Cra-
sus X. 24. 353.
rex Carolus inuestitur ab Arnolpho
X. 31. 270.
S. Galli Abbas dominium directum in
Comitatum Kyburgensem postulat,
quod Rudolphus Habsburg. negat.
XXIII. 9. 727.
a Rudolpho I. proscrbitur & debel-
latur 24. 746.
Gallus Heluetorum Apostolus II. 34. 63.
Galloway praelio ad Badaioz dextro
brachio priuatur XXXVIII. 5. 1876.
tanquam causa infelicitis Expeditio-
nis Hispanice inculpatur II. 1881.
a Gallis ad Almanzam profligatur
20. 1890.
Gandauenses Maximiliano I. infesti
XXX. 57. 1103.
Seditionem tempore Caroli V. mo-
uent XXXII. 55. 1307.
Gallie Regi se submitunt XXXVII.
41. 1750.
Borellius Consul Amstelodamensis
ibi de Pace agit cum Callieres
XXXVII. 38. 1803.
Gandaum Galli occupant XXXVIII.
23. 1894.
Foederati recuperant XXXVIII. 23.
1894.

Ganerbiniatus Pacta eorum Origo XXII.
13. 717.
Ganna fatidica mulier Dex lococula
II. 26. 52.
Gasconia olim Anglorum XXIV. 5. 767.
Gastaldi sub Principibus, qui? III. 13. 76.
Gasto Foilleus Francorum Dux ab Hi-
spanis occisus XXXI. 35. 1185.
Gau quid? III. 3. 65. seq. n.
Gebhardus Archi-Episcopus Colonien-
sis a Pontifice banno notatur XXXIV.
8. 1453.
idem cecis suis, in fugam conicitur
1454.
Geisa Vngarie Rex, Friderici Barbarossae
auxilium implorat XVII. 29. 519.
Gelasius II. fit Papa XVI. 7. 478.
Geldria ex Comitatu fit Ducatus
XXVI. 23. 880.
Duces, Imperatores vestitu olim in-
ducebant, Coronam imponebant
ibid,
quatuor praefectis hereditariis, in-
re monetandi, uti possunt ibid.
de eadem inuestiuntur a Carolo IV.
Iuliacenses XX. II. 2. 911.
de eadem inuestitur Carolus Au-
dax XX. 41. 1082. seq. n.
eandem Maximilianus I. petit
XXXI. 4. 1128.
Controuersia de eadem XXXI. 4.
1129. n.
eiusdem causa in Comitibus Wor-
mationibus agitata ibid. 6. 1131.
in eadem nouos motus suscitatur
Carolus Egmondanus ibid. 21. 162.
eandem

- eadem per testamentum Caroli Egmondani Guilielmo Cliuensi relinquitur, inde bellum Geldricum XXXII. 61. 1315.
eandem Fœderati capiunt XXXVII. 113. 1854.
Genealogias illustrium familiarum primus ex Germaniæ principibus Maximilianus I. in lucem præferri curauit XXXI. 2. 1124.
Gennapie insignia a Friderico III. Imp. Cliuensi Principi attributa XXX. 55. 1101.
Genuensibus libertas vendita XXIII. 29. 753
iidem sub Ruperto multas Imperii terras rapiunt XXVIII. 21. 954. n. nauibus Turcis contra Christianos inserviunt XXX. 13. 1032. n. ex vrbe Franci eiiciuntur XXXII. 32. 1169.
Cæsari tributa soluunt XXXVIII. 17. 1887.
cum iis Caroli VI. Imp. controversia XXXVIII. 61. 1944.
J. Georgen Schilts-Gesellschaft XXX. 58. 1106.
Georgius diues Bauariæ Dux, Sueuiæ ciuitates diuexat XXX. 58. 1105.
eidem a Sueuico foedere bellum denuntiatur, omnia vi adepta restituit XXX. 58. 1106.
eiusdem terræ Landshutaniæ per iudicium feudale agnatis adsignantur XXXI. 19. 1155.
Georgius Fridericus Marchio Anspacensis perit XXXVII. 114. 1836.
Georgius Fridericus, Marchio Badensis partes Rheni inuadit, sed a Leopoldo Archi-Duce repellitur XXXV. 19. 1574.
Georgius Hassiæ Landgravius cum Sueco conuentionem init XXXV. 48. 1605.
Georgius Lüneb. Dux ob aduersos Suecorum successus nutat XXXV. 77. 1639.
Ducis mors XXXVI. 1663.
Testamentum XXXVII. 12. 1713. n.
Georgius Darmstadtensis Cataloniam strenue defendit XXXVII. 81. 1801.
Georgius Guilielmus Cellensis Dux, Successionem Lauenburgici Ducatus adprehendit XXXVII. 70. 1785.
Razeburgum munit XXXVII. 76. 1792.
contra Danos agit XXXVII. 95. 1815.
Georgius Ludouicus, Elector Hannoveranus exercitui præficitur XXXVIII. 14. 1885.
in Collegium Electorum introducit 24. 1896.
Georgius Despota sub Tutela Regum Hungariæ viuit XXIX. 38. 1015.
a Turcis bello petitur ibid.
Georgius ab Eberstein a Cæsare in Galliam mittitur XXXVI. 27. 1670.
Georgius Fridericus Hohenloicus cum Friderico Palatino proscriptus XXXV. 14. 1543.
Gerbertus Papa constituitur XIII. 12. 366.

I N D E X

Gerhardus Iuliacensis Carolo Audaci
studet XXX. 46. 1087.

Cæsari reconciliatur 1088.

Germania

ea Græcis Scythia dicta I. 9. 6. n.
in quinque populos diuisa I. 30.
23.

in Francos & Saxones ibid.

varia alia diuisiones I. 35. 27.

in Circulos primum eam diuidit
Albertus II. XXIX. 37. 1014

& Maximilianus I. XXXI. 11. 1146.

Fines antiqui I. 33. 25.

medio æuo mutati I. 34. 26.

a Romanis nunquam subacta IV.
32. 115.

in quinque Populos diuisa IV. 33.
116.

separatum Regnum factum VIII.
21. 225.

quinque Duces habet XI. 4. 285.

cum Imperio Romano in perpe-
tuum coniuncta XII. 24. 340.

XIII. 12. 366.

Status eius turbulentus tempore
Interregni XXII. 7. 712.

Germanorum

Acies III. 25. 84.

Ædificia III. 3. 69. n.

Agri III. 27. 86.

Altaria II. 29. 55.

Amicitia & Inimicitia communis
III. 37. 91.

Arma III. 23. 81.

Auspicia, Sortes II. 33. 61. seq.

Bella

inter Arminium & Segestem
IV. 23. 110.

sub Claudio & Caligula IV.
27. 112.

Metus Romanorum de Germa-
nis IV. 11. 99.

Cæstra III. 25. 84.

Christianismus II. 34. 62. seq. 31.
115.

Cibus, Potus, & Conuiuia III. 30.
88.

Cinium Classes III. 14. 77.

Commercium III. 38. 98.

Comitia III. 18. 79.

Cultus Sacrorum, Luci, Colles,

Fontes &c. II. 23. 54.

Dii & Dea

Generales II. 2. 29.

Speciales ibid.

Saxonum II. 12. 37.

Slauorum II. 22. 48.

Sueuorum II. 19. 45.

Thuringorum II. 11. 36.

Dies, certo Deo dedicati II. 10. 35.

Discordia IV. 3. 94. 4. 95.

Duces, eorum Electio III. 12. 75.

Educatio III. 26. 86.

Eligendi ius & modus XIII. 30.
269.

Equites II. 14. 83.

Exercitia Militaria ib.

Fides III. 32. 98.

Fœdera IV. 3. 94.

Funera III. 39. 92.

Gentes III. 1. 66. n.

Germanorum

Hereditatis ratio III. 36. 91.
Hospitalitas & munera III. 32. 98.
Ingenuorum Status III. 16. 78.
Insignia III. 13. 82.
Iudicia III. 20. 79.
Lauandi mos & Capitis Ornatus
 III. 28. 87.
Leges III. 12. 75. 19. 79.
Liberti III. 17. 78.
Lingua I. 9. 6. n. 29. 21. seq.
 Scythicæ in multis conueniens
 ibid.
 Theotisca vnde nomen acce-
 perit? I. 19. 21.
 eius Grammaticam facit Ca-
 rolus M. VII. 10. 174.
 quis eius vsum publice in Im-
 pério introduxerit? XXIII. 27.
 749.
 eius vsum a Sigismundo Imp. in
 Principum Comitibus commen-
 datus XXI. 30. 1009.
Matrimonium & Dos III. 34. 90.
Migrations IV. 4. 95. 37. 119. 38.
 120.
 in Hispaniam IV. 34. n6.
Militia & latrocinia III. 21. 80.
Mores & Victus I. 15. 12.
Mulieres in præliis præsentis III.
 25. 84.
 fatidicæ in Dearum numero
 habitæ II. 26. 51.
Nandi pericia III. 31. 88.
Nobilitas III. 15. 77.
Nomen I. 10. 7. 11. 7. 12. 8. 13. 9.

15. 12. 19. 14. 16. 13. 26. 19. 28.
 21. 30. 23. seq.
Origo an a Tuistone & Manno
ducenda? I. 2. 2.
 an indigenæ? I. 8. 5.
 ex Asia a Scythis repetenda I.
 9. 6.
Philosophi Druydæ & Bardi II. 32.
 59.
Pœna III. 20. 79.
Principes III. 13. 76.
Pudicitia III. 35. 90. seq.
Reges III. 12. 75. IV. 5. 95.
Respublicæ III. 2. 65. n.
earum Forma, Scopus III. 11. 74.
Sacerdotes II. 31. 57.
Sacrificia II. 30. 56.
 Ritus in iisdem obseruati 31.
 57.
Servi II. 17. 78.
Spētaclula & Ludi III. 38. 91.
Status Civilis III. 1. 65.
 sub Alexandro Sœuero & Ma-
 ximino IV. 30. 114.
 Domitiano, Antoninis, Com-
 modo 29. 114.
 Gallieno, Aureliano, Probo &
 Diocletiano IV. 31. 115.
 Nerone IV. 28. 113.
Studia III. 33. 98.
Terra Constitutio & Natura
 III. 10. 74.
Templa II. 28. 54.
Venationes III. 31. 88.
Venus III. 34. 90.
Vestitus III. 29. 87.
 12. O 2

Ger-

I N D E X

- Germanicus** contra Germanos mittitur IV. 12. 109.
 Marfos ex improviso adoritur & vincit ibid.
 in eosdem furor ibid.
 Catos vincit 23. 110.
 Mattium incendit ib.
 caesis Romanis Tumulum ponit 24. 111.
 Arminium fundit ibid.
 a Tiberio e Germania euocatur. 25. 111.
Gero Comes obtinet hereditatem Sigfridi XII. 6. 322.
Gero Lusatiae Marchio, Redarios vincit XII. 19. 334.
Geroltseggius (Walterus) Episcopus Argentoratensis eius dissidia cum ciuibus XXIII. 7. 725.
de Geroltsek Comes Aduocatus Alsatie XXIV. 3. 764. n.
Gerson (Ioannes) Reformationem Ecclesiae in Concilio Constantensi urget XXIX. 10. 969. n.
Gerstungensis Conuentus XV. 19. 435. 24. 439.
Gertius (Ioannes) Sigismundi Imp. Protonotarius, Fridericum III. Imp. exosum reddere conatur XXX. 4. 1012.
Gertrudis Lotharii Imp. filia, Henrici Superbi Vxor XVI. 31. 504.
Gertrudis Vxor Conradi III. XXVII. 14. 519.
Gertrudenbergi de Pace Conuentus XXXVIII. 34. 1910.
Gerunda vide *Gironna*.
- Gibellini** vide *Guelphi*
Gibraltar Foederati occupant, Galli frustra recuperare tentant XXXVII. 118. 1861.
Gironnam Carolus II. occupat XXXVII. 5. 1876. 81. 1861.
 a Gallis recuperatur XXXVIII. 32. 1905.
Gisela Sotor Vngariae Regis, eius auxilio vniuersa natio ad fidem Christianam conuertitur XII. 15. 383.
Gisela Conradi II. Coniux coronatur XIV. 6. 395. 14. 403.
 pactum de successione Burgundica promouet 7. 396.
Giselbertus Dux Lotharingae XI. 4. 284.
 contra Conradum bellum mouet 6. 287.
 contra Henricum Aucupem bellum gerit 15. 298. 299.
 fit Gener Henrici Aucupis XI. 15. 109.
 Ottoni M. rebellis XI. 324. 11. 325.
 occiditur 326.
S. Giselii fanum in Hannonia capitur XXXVII. 38. 1789.
Giulam Caesarei capiunt XXXVII. 90. 1815.
Gladii Electorales Saxonici, iisdem vuntur Lauenburgici XXIX. 29. 1006. n.
Gladius Caroli M. qua occasione eidem Leonem Bohemicum insculpsit Carolus IV. XXVII. 16. 901. n.
de Gleisberg Comites contra Henricum IV. agunt XV. 3. 419.
Glockenthaler quinam dicantur? XXXVI. 22. 1669. n.

Glückstadiensē Pactum, de successione
in Episcopatu Lubecensi XXXVII.

91. 1741.

per Trauenthalense confirmatur
XXXVII. 95. 1825. 96. 1827.

iterum per Conventionem
Altranstadiensē confirmatur
XXXVIII. 15. 1885.

Gnesnensis Archi-Episcopatus fundatio
XIII. 13. 367. seqq.

Godan quis? II. 6. 13. n.

Godefridus Danorum Rex bellum con-
tra Carolum M. molitur VII. 31. 200.

Godefridus Bullionensis Rex Hierosoly-
marum XV. 49. 468.

Götzus occiditur XXXVI. 27. 1672.

Gonzaga (Ioan. Francisc.) fit per Sigis-
mundum Imp. Mantuæ Marchio &
Imperii Vicarius XXIX. 29. 1004.

Geritius (Henricus) pacem inter Ludo-
vicum IV. & Fridericum Austriacum
procurat XXVI. 12. 841.

Gormo Rex Daniæ, eius Vxor XI. 22.
309.

num Christianus factus ibid. n.

Gosa vox Slauica quid denotet? II. 25. 51.

Goslaria conditur XI. 19. 306.

natalem Domini ibidem celebrat
Henricus III. XIV. 12. 413.

Templum Simonis & Iudæ fundat
Henricus III. 23. 414. ibidem

Comitia XV. 25. 439.

abiudicantur ibidem Ducatus
Conrado III. XVII. 2. 507.

eam sibi expetit Henricus Leo
XVII. 46. 506.

Günthero Schwarzburgico op-
pignoratur XXVII. 12. 898.

Goslarienses venæ Metallicæ detectæ
XII. 28. 346.

turb. XV. 7. 424.

Comitia an. 1061. 1063. XV. 7. 424.

Tractatus XXXVI. 14. 1661.

Gotbi ex Germania in Septentrionem
pulsī I. 6. 5.

an a Germanis orti? I. 6. 4.

eor. Deus præcipuus Mars II. 5. 32. n.

Gotbana Arx per Latzarum Schvven-
dium diruitur XXXII. 76. 1345.

ex Cæsaris concessione rursus muni-
tur 1346.

Gotba per Augustum obsessa, XXXIII.
24. 1424.

Nummi in eam obsidionem cusi
1427. 1428. n.

per Ciues & Præsidarios deditur Au-
gusto XXXIII. 24. 1425.

Gott s. God voces unde originem ha-
beat? II. 6. 33.

Gone Germanorum quid? III. 3. 66. n.

Græci cum Ottone M. bellum gerunt
VI. 27. 344.

cum Ottone II. XIII. 5. 358.

eorum negotia cum Friderico Bar-
barossa XVII. 25. 535.

ad eundem Legatos cum muneribus
mittunt 27. 537.

Grauen Befürstete fiunt Comites Nas-
souici Weilburgenses & Saræpotani
XXVII. 32. 921.

de *Greibach* Comitatus XXVI. 33. 883.

I N D E X

- Grammatica** Teutonice Caroli M. mentio I. 29. 22.
- Gratie** cum Venere a Germanis cultæ. II. 8. 35.
- Graamina** Nationis Germanicæ contra Attentata Pontificum Sigismundo Imp. exhibita, quot? XXIX. 30. 1008.
- quid ad ea in Concilio Basileensi responsum 1009. n.
- Friderico III. Imp. in Comitibus Moguntinis oblata XXX. 5. 1023.
- ab Electoribus Rhenensibus a. 1457. collecta XXX. 28. 1058.
- centum XXXII. 21. 1242.
- Graamina** Gallorum & Suecorum contra Ferdinandum II. & Domum Austriacam XXXVII. 5. 1704.
- Graua** ab Auriaco capta XXXVI. 28. 1737.
- Granelius** Gallorum Legatus Ratisbona & Imperio exire iussus XXXVII. 28. 1736.
- Gregorii** Turonensis Locus de Thuringis explicatus I. 14. 10.
- editio Ruinarti commendata ibid.
- Gregorius V.** Papa constituitur, ab Otone I. I. XIII. II. 364.
- Gregorius VI.** Papa deponitur XIV. 18. 407.
- Gregorius VII.** fit pontifex XV. 16. 433.
- Celibatum Clericorum introducit 16. 440.
- Simoniacos Episcopos remouet ibid.
- Henricum IV & quosdam episcopos excommunicat Rudolphum Sueuum in Imperio confirmat 23. 456.
- in Terras Mathildianas succedit XV. 38. 455.
- Iudex esse vult in controuersia Henrici IV. cum Saxonibus XV. 21. 417.
- cum Mathilde dicitur habuisse prauam consuetudinem 30. 446.
- Canusii se tenet ibid.
- Simoniacam Promotionem elidere conatur 30. 447.
- ab Henrico IV. deponitur 35. 451.
- moritur 41. 458.
- Gregorius VIII.** fit Papa XVI. 8. 478.
- moritur 9. 479.
- Gregorius IX.** Fridericum II. excommunicat XX. 8. 637.
- Gregorius X.** Papa Electionem Regis Rom. mandat Electoribus XXII. 10. 727.
- XI. frustra Carolum IV. Imp. ad expeditionem Cruciatam cohortatur XXVII. 28. 917.
- consensus eius ad Electionem Wenceslai requiritur 19. 918. n.
- Sedem Auenione Romam transfert XXVIII. 4. 931.
- Gregorius XII.** ipsi fauet Rupertus Imp. contra Concilium Pisanum XXVIII. 22. 954.
- in Concilio Constantiensi Papam renunciat XXIX. 12. 976.
- Grulerus** tyrannide occasionem Federici Heluetico dat. XXIV. 22. 789.

Gr-

RERVM ET VERBORVM.

Gröningen castrum officio Vexilliferi adiunctum XXVI. 11. 838. n.

Gröninga Alberto Saxonico Vicario Imperii se subicere recusat, prescribitur XXXI. 21. 1160.

Grona quæ Vrbs? XI. 5. 286 n. 21. 308.

Grorius Hugo Legatus Suecicus in Galliam XXXV. 76. 1. 38.

Grona flumen in Galliam irrumpit XXXVII. 45. 1. 23.

Grumbach (Wilhelm eius iussu Zobelius Episcop. Wurzburg. occisus XX. II. 9. 1400.

eius turbæ 4. 1406.

Herbipolim diripit, cum Canonici transigit, proscribitur ibid.

denuo proscribitur 22. 1417.

eius Literæ ad Ernestum de Mandelsloh 24. 1430 n.

eius & Sociorum supplicium Gothæ 24. 1425. seq.

eius adfectu reliqui 25. 1432.

Gryphwald a Suecis capta XXXV. 45. 1600.

frustra obsidetur XXXVII. 6. 1701.

a Brandenburgicis occupatur 42. 1751.

Guaftalla a Gallis capta XXXVII. 105. 1843.

Guebriani & Hassorum gesta ad Rhenum inferiorem XXXVI. 19. 1660. seq. moritur 21. 16. 8.

Guelfus II. fit Carinthiæ Dux XIV. 21. 412.

Guelfus V. ei Bauariæ Ducatus conceditur 13. 431.

eius terras inuadit Henricus IV. XV.

44. 460, 45. 461.

Guelfus VI. contra Conradum III. arma capit XVI. 4. 509.

Bauariæ Ducatum adfectat XVII. 5. 511.

terras suas cedit Friderico Barbarossæ XVII. 44. 556.

easdem Henrico VI. Imp. legat XVIII. 7. 586.

Guelforum & Gibellinorum factio; eorum nomina unde originem traxerint XVII. 4. 509. 510. n.

factio inualescens, Henricum VII. ad expeditionem Romanam mouet XXV. 8. 801.

depressi eiusdem morte Gibellini 16. 817.

inde gravissime inter se decertant XXVI. 15. 847.

item sub Ludouico IV. XXVI. 18. 853.

Guelforum Patrimonium Henrici Leonis posteris reliquitur XVII. 48. 565.

Guelferbyrum destructum XXXII. 65. 1324.

eiusdem obsidio soluitur XXXV. 56. 1612.

cum aliis Augusto restitutum XXXVI. 22. 1668.

Guelferbytana terræ inuasæ a milite Circuli Saxonie Inferioris XXXVII. 108. 1848.

Guiberius Papa constituitur XV. 38. 445.

Guibertus Rauennatensis ab Henrico IV. Papa eligitur XV. 35. 451.

Roma eiicitur 41. 456.

ab Henrico IV. restituitur 44. 460.

denuo Roma eiicitur 49. 462.

Guida

I N D E X

Guido fit Papa Spoleti IX. 7. 239.
Guido Dux Spoleti ex auctoratur a Carolo Crasso X. 23. 262.
 adfectat regnum Italiae X. 29. 268.
 Berengarium fugat 32. 271.
Guido Archi-Episcopus Viennensis fit Papa XVI. 9. 479.
Guilielmus Batavius eligitur & coronatur XX. 21. 665. XXI. 11. 696.
 gesta eius ibid. 14. 701.
 eius familia ibid. 15. 702.
 cum Margaretha Hollandiae Comite bellum gerit ibid. 12. 699.
Guilielmus nobis Rex Anglorum in Germaniam irrumpere tentat XV. 22. 437.
Guilielmus III. M. Britanniae Rex foedus facit cum Leopoldo XXXVII. 72. 1787.
 arma parat contra Gallos XXXVII. 102. 1835. quid a Gallis postulaverit 1839.
 moritur XXXVII. 106. 1845.
Guilielmus Rogerii filius turbas movet in Italia XVII. 31. 541.
Guilielmus II. Siciliam inuadit XVIII. 4. 579.
Guilielmus Badensis Marchio in causa Wildfangiatus a Caesare Commissarius constituitur XXXVII. 14. 1719.
Guilielmus Bavarius Concilii Basileensis Protector XXIX. 25. 997.
Guilielmus iunior, eum de Iuliacensi & Bergensi ducatu inuestit Fridericus III. Imp. XXX. 55. 1101.

Guilielmus Clivia Dux Geldria pellitur XXXII. 61. 1315.
Guilielmi Hassi exercitus contra Philippum Palatinum XXXI. 20. 1158.
Guilielmus Hassiae Landgravius Sueco accedit XXXV. 45. 1600.
 idem Suecis se iungit XXXV. 10. 1643.
 moritur XXXVI. 3. 1651.
Guilielmus Moguninus Archiepiscopus Ottonis M. filius XII. 31. 110.
Guilielmus Saxonia Dux defuncto Ladislao Posthumo, Bohemiae Regnum ambit XXX 31. 1059.
Guilielmus Dux Vinariensis cum fratribus Alberto, Ernesto, Bernhardo federe Regis Sueciae se illigant XXXV. 48. 1605.
Guilielmus Ernestus Vinariensis Dux petit successionem Ienensem XXXVII. 71. 1786.
Guilielmus Fürstenbergius fit Coadiutor Colonienfis XXXVII. 64. 1778.
Guilielmus Marcanus a Ludouico Bonio, Leodiensi Episcopo in exilium mittitur XXX. 52. 1096.
 eundem trucidat, Leodiensem civitatem occupat ibid.
 a Leodiensibus deferitur ibid. 1097.
Guiscardus (Robertus) Dux Normannorum Romam inuadit XV. 38. 455.
Gundobadus a Clodouzo vincitur VI. 7. 151.
GVNTHERT'S SCHWARZKOPF
 Imp.

Genus, Parentes, Mores, cur Iunior dictus? XXVII. 7. 893.

est in ministerio Henrici Moguntini & Ludouici IV. ib.

contra Carolum IV. Imperator eligitur, quibus conditionibus Imp. acceperit? ib.

Francofurtum per sex hebdomadas ex antiqua consuetudine obsidet 9. 895.

varia edicta & priuilegia promulgat ib.

exercitum colligit, ludos equestres in Caroli IV. ignominiam celebrat ib.

a medico venenum accipit 10. 896.

ægre compositionem, mediatore Ludouico Brandenburg. admittit, quæ conditiones? 12. 897.

ipsi & hæredibus quæ Oppignorationes factæ? ib. 898.

moritur, ubi & qua ratione sepultus? 13. 898.

vxor, liberi ibid.

Gurcensis Episcopus Cæsaris ad Papam legatus XXXI. 38. 1188.

Cæsaris nomine cum Papa paciscitur XXXI. 38. 1189.

nouo pontifici obsequium Cæsaris nomine promittere iussus XXXI. 39. 1192.

Gustauus Adolphus in Germaniam expeditionem suscipit XXXV. 39. 1593.

Pomeraniam sibi subiicit & cum Duce paciscitur 40. 1594, 45. 1600.

cum Electore Brandenburgico paciscitur 41. 1596, 41. 1597.

cum Saxoniz Electore paciscitur XXXV. 47. 1601.

in prælio Lipsiensi victor ibid.

per Thuringicos saltus in Franconiæ, inde in Palatinatum felicibus armis pergit 48. 1604.

ad Danubium pergit, Augusta potitur & Bauaria 52. 1608.

castra Wallensteinii prope Noribergam oppugnat 55. 1610. seqq.

in prælio ad Lützenam perit 58. 1614. 1617. n.

Corpus eius in Sueciam translatum 1615.

nummi in eius mortem cusi 1616. n.

Güstrouensis Successionis controuersia XXXVII. 62. 1817.

Gutenberg (Ioannes) inuentor Artis Typographica XXX. 62. 1115.

Gymnasium Tigurinum an a Carolo M. conditum? VII. 10. 179.

Osnabrugense itidem ibid.

H.

Habsburgo - Austriaca Gens unde Originem trahat, diuersæ opiniones? XXIII. 1. 722. n.

Hacconi Noruegiæ Regi Imperium deferretur XXI. 1. 696.

Hadeln terram Ducis Saxo - Lauenburgensis filia petunt XXXVII. 70 1785. eius possessionem Sueci adprehendunt 1786.

Hadrianus IV. Papa Imperium pro beneficio suo vult haberi XVII. 28 938.

12. P

cum

I N D E X

- cum eodem controuertit Fridericus Barbarossa 34. 544, 37. 548.
- Hadrianus Dertusienfis* Episcopus Hispaniæ Gubernator XXXII. 7. 1221, Leoni X. succedit XXXII. 16. 1226. Principes Imperii contra Turcas & Lutherum concitat 18. 1239.
- VI. Papa ad Comitata Noribergensia Legatum mittit, eiusdem Acta. 21. 1242.
- ei succedit Clemens VII. 22. 1243, 25. 1251.
- Hæreticis* an fides seruanda? XXIX 14. 983. n.
- Hafniam* Sueci inuadunt XXXII. 95. 1825.
- Hagenouiam* Ludouicus Badensis occupat XXXVII. 7. 1878.
- Galli recuperant XXXVIII. 8. 1878.
- Hala* Brabantia de Pace conuentus XXXVIII. 33. 1907.
- de *Hals* Comites XXVI. 33. 865. n.
- Hama* Saxonum Dea II. 12. 44.
- Hamatorum* Factio in Hollandia quæ? sublata a Maximiliano I. XXX. 51. 1094.
- Hamburgum* Vrbs unde nomen? II. 7. 34. an Iouis templum ibi extiterit? ibid. ad Comitata, Sessionem & Votum vocatur, protestantibus Holsatis non admissa XXXVI. 13. 1660. ibidem de Præliminaribus Pacis conuenit XXXVI. 14. 1661.
- Rex Daniæ tentat, compositio huius causæ XXXVII. 48. 1758.
- Namburgenses* cum Holsatiæ Ducibus de Dominio Urbis & Exemptione disputant XXXIII. 28. 1436.
- motus, an, 1685. 1686. XXXVII. 6. 1775.
- motus a Krumbholzio citatus XXXVIII. 24. 1897.
- Hamelensis* Fabulæ Origo inuestigata IV. 36. 118. XXIII. 31. 759.
- ad *Hamelam* Guilielmus Saxoniz Dux Legionem Hostium opprimis XXXV. 53. 1609.
- Hamme* vox quid denotet? II. 18. 44.
- Hagenor* (Vlricus) Augustanus, Cancellarius Ludouici IV. Imp. XXVI. 15. 848. n.
- an dolose Iohannis XXII. Papæ odium in herum suum excitauerit? ibid.
- Hannonia* Comes Ioannes Hollandiam & Seelandiam occupat XXIV. 18. 714. eas ab Imp. in Feudum accipit ibid. a Suecis intercipitur XXXV. 48. 1609.
- Hannoueranus* Elector Archi Thesaurarii munus obinet XXXVII. 74. 1776. XXXVIII. 30. 1903.
- Hanouia* singulari Transactione Comitatus restituitur XXXVI. 11. 1651.
- Hanouiensis* Comes Philippus Bernhardus fit Princeps Imperii XXXVII. 125. 1871.
- Hansa* Teutonice Origo XXXII. 12. 76.
- Hanseatica* Ciuitates contra Hussitas militant XXIX. 22. 993.
- Haraldus* Daniæ Rex fit Christianus XII. 18. 333.
- ab Ottone II. vincitur XIII. 1. 354.
- Hardeuicus* Ratisbonensium Episcopus a Friderico Barbarossa mulctatur XVII. 23. 533.

RERVM ET VERBORVM.

- Harduinus* Eporedensis Marchio creatur Rex Italiae XIII. 21. 379.
- Harlaus* Oxoniensis Comes in Gallorum partes trahitur XXXVIII. 35. 1912.
- de Harrach* Comes Ludouicus, contra Testamentum potestatur XXXVII. 99. 1831.
- Harteburg* fanum Crodonis II. 9. 35. extruit Henricus IV. XV. 15. 432. Saxones diruunt XV. 20. 436.
- Hartmont* Mensis quinam? XXVII. 7. 894.
- Haselbachius* Thomas, Theologus Viennensis XXX. 11. 1029.
- de rebus Austriae scripsit, Friderico III. Imp. infestus 23. 1053.
- Haseluna*, ad eam Caesarei caesi. XXXV. 58. 1643.
- Hassacini* quinam? XVIII. 583.
- Hassia* Brabantinis obuenit XXII. 8. 713. Landgrauio Ludouico III. Pacifico, post mortem Alberti II. Imperium offertur, quod tamen recusatur XXX. 4. 1022. in eam iterum venit Philippus ex captiuitate dimissus XXXII. 95. 1372.
- Pappenheimii* Progressus in eadem XXXV. 56. 1611.
- eius administrationem Georgius II. Darmstadtensis, deposcit, XXXVI. 3. 1641.
- turbatur post mortem Guilielmi V. XXXVI. 3. 1651. seq.
- in eadem Acta nonnulla 36. 1680.
- Hatto* Archi-Episcopus Moguntinus, Tutor Ludouici Infantis X. 25. 277. eius perfidia in Albertum Comitem Bambergensem 37. 279.
- Hauannum* recuperatur XXXVIII. 36. 1914.
- Hatburgis* Henrici Aucupis Vxor XI. 26. 314.
- Hatzfeldius* capitur XXXVI. 27. 1673. supremi iuris Dux declaratur XXXVII. 6. 1705.
- Haupt-Recht* quid? III. 17. 78. n.
- Hazan Bassa* magna clade adfectus, perit XXXIV. 13. 14. 60.
- Hayn* vox quid denotet locis adiecta II. 28. 54.
- Hebraea* monumenta ad Viennam unde? I. 54.
- Hedwigis* Lotharii Imp. filia Ludouico III. Landgrauio Thuringiae desponsatur XVI. 31. 504.
- Heergevvetta* Saxonicae Origo XI. 20. 307.
- Heidelbergensis* arcis initia II. 26. 53. n. Bibliotheca Romam transfertur XXXV. 18. 1553.
- Heidelberg* occupatur XXXV. 18. 1553. 63. 1622.
- eandem Galli capiunt & diruunt XXXVII. 65. 1780, 75. 1791.
- Heidersdorfii* in dedenda Heidelbergae negligentia ibid.
- Heilbronna* Ludouico IV. fanet XXVI. 9. 836.
- Heilbrunnensis* Recessus Circulorum Associationum XXXVII. 34. 1910.

I N D E X

Heldenbücher unde originem ? II. 32.

61. n.

Helena desponsatur Ottoni III. XIII. 16.

371

Helfensteinius Comes Maximiliani II.
ad Papam legatus XXXIII. 19. 143.

Helvetii quando se in libertatem vindica-
uerint ? XXIV. 22. 788.

Priuegia eorum confirmat Henricus
VII XXV. 798.

Præfectum Imperialem constituunt ib.
horum Foederis Confirmatio XXVI.

8. 835.

Belli Causæ & Initia XXXI. II. 1141.
proscripto Friderico Austriaco, Er-
gouiam & alia loca capiunt
XX X. II. 974. n.

cum Tigurinis de Iuribus Comi-
tatus Toggenburgici bellum ge-
runt XXX. 9. 1015.

eorum Priuegia confirmare re-
nuit Fridericus III. Imp. ibid.
ab iis, Austriacis adempta repetit
ibid.

ad Basileam a Gallis fortiter pu-
gnantes ad internecionem cæ-
duntur 10. 1016.

conciliantur cum Tigurinis II.
1018.

ad Comititia iuuantur & onera
Imperii ferre iubentur XXX. 42.
1078.

Carolus Audacem in Burgundia
adgrediuntur 46. 1088.

tribus præliis vincunt 48. 1090.

ab iis auxilia petit Maximilianus
I. XXXI. 25. 1165.

de iis ad obsequium reducendis
ubi actum XXXI. 25. 1165.

eos frustra ad commune Foedus
Pappenheimius inuitat XXXV.
60. 1619.

cum iis de Testamento Hispani-
co quid actum XXXVII. 98. 1129
102. 1839. n.

Hennebergici Comites sunt Principes
Imperii XXV. 8. 801.

fauent Ludouico IV. II. 837.

HENRICVS AUCEPS, eius parentem
XI. 10. 290.

vrbes condit III. 9. 73. XI. 19. 306.
cur Auceps nominatus ? XI. 10.
290.

eius mores ibid. n.

fit Dux Saxoniz XI. 4. 284.

contra Conradum arma capit 5.
285.

an in gratiam redierit cum Con-
rado 286. n.

Successor a Conrado I. declaratur
XI. 9. 289.

eius Bellum contra Dalemiciam
II. 292.

Rex Germaniz eligitur, & re-
gnum ad familiam transiit
12. 292.

non fuit Imperator 13. 295.

eius Bella ciuilia 14. 297.

contra Burcardum Alemanniz &
Arnolphum Bauariz Duces bel-
lum gerit 14. 297.

Carolus Simplex Galliz Rex eidem
se submittit 15. 298.

Id.

Bellum Lotharingicum 15. 298.
seq.

Bellum Burgundicum 16. 302.

Bellum cum Hunnis 17. 303.

an auctor Ludorum Equestrium?
18. 304. seq.

Disciplina & exercitium militare
ab eo ordinatum: 307.

Bella cum Heuellis & Slavis 21.
308.

cum Bohemis & Redariis ib.

Bellum cum Milcenis & Danis
22. 309.

Vngaros fugat & de iis triumphat
23. 310.

ideo Imperator ab Exercitu ad-
pellatur ib.

varia Monasteria fundat 24. 313.
moritur ib.

Vxor Hatburgis, Liberi 26. 314.

HENRICVS II. Imp. Genus & Paren-
tes XIII. 17. 371.

eius virtutes & vitia ib.

dicitur Claudus, cur? ib. 372. n.

electio in Romanorum Regem &
Coronatio 18. 373.

eius Bellum cum Germanis Prin-
cipibus 19. 376.

eius Bella cum Slavis 20. 378.

Expeditiones Italicae 21. 379.

creatur Rex Italiae ib.

Bohemos tributarios facit 20. 378.

Boleslaum Bohemiae Ducem de-
ponit, alium in ipsius locum sub-
stituit ib.

coronatur Imperator 22. 380.

Bellum cum Balduino Flandriae
Comite 23. 381.

Metensem Urbem occupat 24. 382.
eius conuentio cum Francorum
rege ibid.

varios confert Ducatus 25. 383.

plures Episcopatus & imprimis
Bambergensium fundat & ditat 26.
384.

Monachus vult fieri 27. 386.

Successorem designat & moritur
28. 387.

eius Vxor laudatur ob castitatem
singularem 29. 387, 388. n.

HENRICVS III. eius nomen & paren-
tes, falso dicitur Lupoldi Comitis
filius XIV. 15. 404.

Rex designatur & coronatur 6.
395. 9. 309.

Bellum cum Bohemis 16. 405.

Gesta in Hungaria 17. 406.

Expeditiones in Italiam 18. 407.

Iura in Papam exercet, & Nor-
mannis Beneuentanam terram
confirmat 18. 407.

Clementem II. Papam confirmat
ab eodem coronatur 18. 407.

Damasum II. Leonem IX. Victo-
rem II. Papas constituit 19. 408.

Expositio eius in Burgundiam &
Lotharingiam 20. 410.

Pacem facit cum Henrico Galliae
Rege ib.

eundem ad Duellum prouocat
ibid.

Italiam ingreditur ib.

diuersos confert Ducatus 21. 412.
 filium Suecessorem designat &
 eum coronari facit 22. 413.
 Ecclesiam Simonis & Iudæ Gos-
 lariæ fundat 23. 414.
 moritur ibid.
 Vxores & Familia 24. 415.
HENRICVS IV. Parentes, natiuitas
 XV. 1. 418.
 Patri succedit sub Tutela Agnetis
 matris 2. 418.
 ciuiturbas mouet Otto Saxonie
 Dux 3. 419.
 Nicolaum II. Pontificem desi-
 gnat 4. 420.
 matri subducitur 6. 422.
 mores eius & vitia 9. 426.
 armis militaribus accingitur 10.
 427.
 nuptias celebrat 11. 429.
 negotium cum Thuringis 12. 429.
 cum Ottone Bauariæ Duce 13. 430.
 Maiestatem in Polonos & Bo-
 hemos exercet 24. 431.
 varia castella in Saxonia & Thu-
 ringia extruit 15. 432.
 decimas in Thuringiam introdu-
 cit ibid.
 Saxones coercere conatur ib.
 Hildebrandum Papam constituit
 16. 433.
 Saxones quæ ab eo postulauerint
 18. 434.
 Bellum cum iisdem 19. 435.
 cum iisdem paciscitur, Saxones
 eius castella diruunt 20. 436.

Bellum Vngaricum 12. 437.
 Demetrio Russorum Regi auxilia
 promittit 13. 438.
 in Saxones sauius, qui tamen se
 ipsi submittunt 24. 439.
 Conradum filium in Comitibus
 Goslariensibus an. 1075. consti-
 tuit suecessorem 25. 439.
 a Papa Romam citatur & postea
 excommunicatur 26. 440.
 Saxonibus grauis est, qui in eum
 conspirant 27. 444.
 cum iisdem denuo paciscitur 28.
 444.
 Papæ cognitioni se submittit 28.
 445.
 in Italiam proficiscitur 29. 445.
 absoluitur a banno 30. 446.
 contra Papam iterum insurgit 31.
 448.
 contra eum Rudolphus Sueuus
 eligitur 32. 448.
 diuersis præliis a Rudolpho vin-
 citur 34. 451.
 denuo excommunicatur. 35. 452.
 Gregorium VII. ipse deponit,
 Guibertum Papam eligit ibid. 38.
 451.
 Rudolphum Sueuum vincit &
 Friderico Hohenstaufio Duca-
 tum Sueuiæ confert 36. 452.
 Filium Saxonibus Regem com-
 mendat, qui reiicitur 37. 454.
 Romam capit 38. 455.
 Romæ Imperator coronatur ib.
 con-

contra Hermannum Lotharingum mouet 39. 456.

Expositio in Sveuiam 40. 457.

iterum excommunicatur ib.

ad Herbipolim profligatur 42.

459.

Saxoniam inuadit ib.

recipitur a Saxonibus ib.

Egbertum contra se electum insidiis sororis trucidari facit 43.

460.

ab Urbano Papa excommunicatur, Mathildianasterras inuadit,

Guibertum restituit 44. 460.

filius Conradus contra ipsum rebellis 45. 461.

a Paschali iterum excommunicatur 462.

priuatus Leodii misere viuit 46.

464.

eidem multi Principes adhuc fauent 47. 465.

Præbendam frustra petit ab Episcopo Spirensi 466.

moritur & non sepelitur ib.

Vxores & Liberi 48. 467.

HENRICVS V. Imp. Parentes & natiuitas XVI. 1. 469.

a Patre rex designatur XV. 46.

464.

contra Patrem rebellat ibid.

Patri Imperium præripit, Insignia Regni extorquet ib.

Rex Germaniæ a Proceribus creatur ibid.

cum Paschali II. de Inuestitura

Episcoporum contendit XVI. 3. 470.

cum eodem de inuestitura Episcoporum paciscitur 4. 472. 10. 481.

Imperator coronatur, Paschalem captiuum facit 5. 473. 474.

excommunicatur in Lateranensi Concilio 6. 476.

Terras Mathildianas occupat 7. 477.

Gelasium II. Papam constituit 8. 478.

Henricum Lotharingæ Ducem terris priuat II. 482.

Saxonix, Franconix, Sueuix Ducatus confert 11. 483.

Robertum Flandriæ Comitem subiugat 13. 484.

Bohemix Ducem restituit, expeditionem in Hungariam & Poloniam suscipit ib.

nuptias celebrat cum Mathilde 14. 485.

turbæ cum Principibus Germaniæ ibid.

Bellum Saxonicum, Prælium ad Welfesholz 15. 486.

Bellum cum Rainaldo Barri Comite 16. 487.

contra Vangiones, Ludouicum Gallorum Regem, & Petronellam Batauam Expeditionem suscipit 17. 488.

Germaniam sibi vectigalem facere conatur 18. 489.

Træ

Traiecti moritur ib.

Pseudo-Henrici ib.

Vxor & Familia 19. 489.

HENRICVS VI. parentes, natiuitas, mores XVIII. 1. 577.

cum Constantia Sicula nuptias contrahit 50. 570.

Thuringiam sibi subiicere tentat 2. 578.

Negotium cum Henrico Leone & Henrico Iuniore 3. 579.

Imperator coronatur 4. 581.

an Papa pedibus coronam ipsius a capite deiecerit ib. n.

Expeditio in Siciliam contra Tancredum, vxor eius capitur ib.

Richardum Angliæ captiuum tenet 5. 582.

Neapolim & Siciliam subiugat 6. 585.

Poenam de Italia Principibus rebellibus sumit ibid.

varios in Germania Duces & Regem Cypri constituit 7. 586.

a Guelpho Heres terrarum suarum constituitur ibid.

Iura in Episcopos exercet 8. 588.

Expeditionem Cruciatam meditat 9. 588.

Imperium reddere vult hereditarium & Græcum Imperium adfectat 10. 588.

Fridericum filium suum Regem vult constitui ibid.

moritur 11. 590.

Vxor Constantia, an fuerit vetula?

filius 12. 592.

HENRICVS VII. Rex Romanorum Friderici II. Imp. filius declaratur successor XX. 5. 635, 27. 676.

fit rebellis & captiuus 9. 641.

HENRICVS VII. Luzelburgicus Imp. eius Parentes, Mores XXV. 1. 797.

Papa adiuuante eligitur 1. 793.

cur Papa Electionem eius mandandam suaserit? 1. 794. n.

a Colonienſi cum vxore coronatur vbi? 1. 793.

cur a Colonienſi? 796. n.

Papæ per Iuramentum obedientiam promittit, ab eodem confirmatur ib.

Bellum gerit cum Treuirensibus 798.

Fratrem Treuirensis sedi præfici curat ib.

Helueticorum Priuilegia confirmat 4. 798.

Bellum contra Eberhardum Würtembergicum decernit cur? 5. 799.

Capitis Sententiam contra Ioannem Parricidam pronunciat ib.

Ioannem filium Ducem Luxemburgensem facit 6. 800.

Austriam a filiis Alberti I repetit, postea tamen agere licet, eosdem de eodem inuestit ib.

Ioanni Filio Elisabetham Boemam & Regnum Boemiarum procrat 7. 800.

Henricum Carinthium Bohemia expellit ib.

Comitia Francofurti a. 1310. celebrat 8. 801.

Ex.

RERVM ET VERBORVM.

Expeditionem Romanam indicit
& suscipit XXV. 8. 801.

Hennebergicum Principem facit
ibid.

Filium Vicarium Imperii consti-
tuit ib.

Florentini ei obfistunt ibid.

Varios Italici Præfectos constituit,
Mediolanum capit, ferrea ibi co-
rona Rex Italiae coronatur 9. 803.

Mediolanenses Exules restituit 10.
804.

Italiam omnem excepta Bononia
& Padua sibi subiicit 10. 804.

Multæ Ciuitates eius Præfectos
eiiciunt, cur? ib.

Italiae Ciuitates multæ ipsi rebel-
lant 11. 804.

a Papa prorogationem Termini
ad coronationem constituti obti-
net 12. 805.

Romam venit, in Laterano coro-
natur ib.

in urbe cum aduersariis infelicitè
pugnat ib.

hi coronationem eius turbant
808.

ob comitatus inopiam Roma ex-
cedit 13. 808.

per Tiburim diminuto exercitu
Pisas venit 809.

Robertum Siculum proferibit ib.

ad Bellum contra eundem omni
modo se præparat 14. 810. seq.

Patauinos proferibit ib.

magna classe Robertum adgredi
conatur 14. 811.

filiam suam Friderici Siculi filio
desponder 14. 811.

auxilia ab eodem accipit ib.

moritur 15. 813.

Mortis causæ quænam? ib.

an a Dominicano Monacho ve-
nenum acceperit? ib.

turbæ in Italia post ipsius mortem
16. 817.

Guelphis mors ipsius læta ib.

post eandem a Papa declaratur
periurus, cur? 16. 817.

Vxor & liberi 17. 819.

HENRICVS RASPO Rex Germano-
rum contra Fridericum II. eligitur
XX. 18. 663. XXI 9. 693.

prælio ad Francofurtum victor,
contra Conradum XX 19. 664.
XXI. 2. 682. 10. 694.

Rex Clericorum dicitur XXL 9.
693.

Comitia eius 10. 694.

moritur, cum eo Familia Thuri-
giæ Landgrauiorum extinguitur
ibid.

Vxores ibid.

HENRICVS VII. Angliæ Rex cum
Carolo VI. Rege Galliarum bellum
gerit XXX. 60. 1110.

HENRICVS VIII. Angliæ Rex foederi
Clementino se iungit XXXI 28. 1119.

HENRICVS II. Galliarum Rex, limites
Galliarum ad Rhenum usque proferre
conatur XXXII 90. 1367.

HENRICVS II. Austriæ Dux Bauariæ
Ducatum obtinet XVII. 5511.

12. Q

eidem

eidem Bauariæ Ducatus abiudicatur
 21. 527.
HENRICVS AVSTRIACVS fit, capti-
 vus Ioannis Regis Bohemiæ, libera-
 tur XXVI. 11. 839. n.
HENRICVS RIXOSVS Henrici Aucu-
 pis filius XI. 26. 314.
 bellum contra Ottonem fratrem
 suscipit XIII. 2. 354.
 adpetit Regnum Germaniæ XII.
 3. 319. 8. 324.
 in exilium mittitur 355.
 a Tanemaro capitur XII. 7. 323.
 fit Dux Lothariensium & Bauariæ
 XII. 13. 327. XII. 6. 359.
Henricus, Henrici Rixosi filius, contra
 Ottonem II. Quedlinburgi Rex eli-
 gitur XIII. 8. 362.
Henricus, Bertholdi filius rebellat con-
 tra Henricum II. XIII. 19. 376.
HENRICVS BAVARIE Dux Electio-
 nem Rudolphi Habsburgici impu-
 gnat XXIII. 13. 735.
 ad Comitatus Noribergensia & Herbi-
 polensia citatur ib.
 ad Augustana d. an. 1275. 14. 737.
 Legatum mittit defensorem ibid.
 Hostis Imperii declaratur 738.
 se submittit, eius filio Cæsaris filia
 vxor datur 15. 739.
Henricus Niger Alemanniam infestat
 XVI. 23. 494.
Henricus Superbus adipiscitur Ducatum
 Saxonie XVI. 29. 501.
 Conradum III. pro Imp. non adgno-
 scit XVII. 2. 507.

cum Alberto Vrso de Saxonie Duce
 tu contendit XVII. 3. 508.
HENRICVS BAVARVS in eum Im-
 peratoriam dignitatem transferre
 conatur Ludouicus IV. XXVI. 13.
 864.
HENRICVS BRABANTIE Dux, ei a
 Papa Imperium defertur XXI. 11. 996.
 moritur 4. 508.
HENRICVS LEO Patri succedit XVII.
 4. 508.
 in Saxonie Ducatum restituitur
 XVII. 5. 511.
 petit Bauariæ Ducatum 9. 513.
 inter eum & Albertum Vrsu, de
 terris quibusdam controuersia 19.
 525.
 eidem Bauariæ Ducatus adsigna-
 tur 21. 527.
 in Terram Sanctam proficiscitur
 XVII. 44. 558.
 Fridericum Barbarossam deserit.
 46. 560.
 ad trina Comitatus citatur & Feudi
 priuatur 48. 564.
 terras repetit 52. 572.
 ipse & filius Terras Brunsvicensis
 recuperare conatur XVIII. 4. 579.
HENRICVS BRUNSVICENSIS Pro-
 stantes varie vexat, Ferdinandum
 spernit, terris exiit XXXII. 69.
 1322. seq.
 Smalcaldicis litem mouet 81. 1355.
 in locum Mauritiū successus a Con-
 foederatis contra Albertum Bran-
 denb. 97. 1376.
 HEN.

HENRICVS CARINTHIVS Fœdus cum Friderico Austriaco facit XXV.

4. 827.

idem Fridericum Austriacum eligit XXVI. 5. 831.

Bohemiæ Regnum adfectat 11. 837. moritur 22. 863. Controuersia de Successione ipsius ibid.

HENRICVS ILLVSTRIS Misniæ Marchio adpetit Thuringiam XXII. 8. 712. terras inter filios diuidit XXIV. 4.

764.

HENRICVS OPVLENTVS Misnensis Thuringiam & Altenburgum adquisit XXIII. 28. 752.

HENRICVS MOGVNTINVS deponitur a Friderico Barbarossa XVII. 21. 527.

HENRICVS de VIRNENBURG Archiepiscopus Moguntinus excommunicatur XXVI. 17. 875.

HENRICVS COMES PALATINVS Rheni ad Imperium destinatur XIV. 2. 413.

HENRICVS IVNIOR Dux Saxonie de Palatinatu inuestitur XVIII. 7. 586. proscibitur a Friderico II. XX. 3. 632.

HENRICVS SENIOR Dominus de Plauen Misniæ fit Burggravius & S. R. I. Princeps XXIX. 29. 1004.

Bohemorum nomine Fridericum III. Imp. eligit XXX. 4. 1021.

Henricus Goritia Comes Vicarius Italia XXVI. 15. 847.

Henricus Pappenheim Imperii Marschallus Electionem Rudolpho I nunciat XXIII. 10. 728.

Henricus a Wolfenstein, contra eundem agit Fridericus Barbarossa XVII. 16. 521.

Henricus filius Friderici II. nothus XX. 28. 677.

Herbipolis vide *Wurzburg*.

Herculis Portum & arcem Cesareani occupant XXXII. 94. 1372.

Hercules sub Kruzmanni nomine apud Argentoratenses cultus II. 20. 46.

Alemannus an Rex Germanorum fuerit, eisdem Boiorum Dux Theodo, lucum & montem dicauit ibid.

Heriberus Archiepiscopus Colonienfis, Ezonem Comitem Palatinum Germanor. Regem vult coronari XIII. 18. 373.

Hermannus Alemannia Dux ei defertur Imperium XIII. 18. 373.

Hermannus Bilingus Saxonie administrationem obtinet XII. 28. 345.

Hermannus Hassus Vnioni Electorali contra VVeneeslaum accedit XXVIII. 13. 919.

cum Ruperto Bauaro de Archiepiscopatu Colonienfi contendit XXX. 45. 1086.

ei Fridericus III. Imp. Regal. confert 55. 1100.

Hermannus Lotharingus contra Henricum IV. Rex eligitur XV. 39. 455.

vnde Knuffloch dictus ibid.

moritur 42. 459.

Hermannus Palatinus Comes Rheni ad portationem Canis condemnatur XVII. 23. 533.

Hermannus Thuringie Landgrauis inuaditur ab Ottone IV. XIX. 21. 623.

Hermansteinium a Cesareis captum xxxvi. 2. 1650.

Hermionis Templum I. 14. 39. n.

Hermundurorum & Cattorum ciuile Bellum, IV. 28. 113.

Heroldi litteras Diffidationis Friderici III. Imp. Carolo Burgundo deferunt XXX. 46. 1087.

Hesinium captum & dirutum xxxi. 196. 1374.

Hestia Sueuorum Dea II. 19. 45.

eadem cum Cybele ibid.

singulares ritus in ipsius cultu 37. 57.

Heinricus Vicarius Rudolpho Habsburgico ceditur xxiii. 14. 732.

Regem constituere cogitat Nicolaus III. Papa 733.

plerique vrbes mortuo Henrico VII. Guelphos sequuntur xxvi. 15. 847.

12. Q 2

Hic

I N D E X

Hieronymus Pragensis, quis fuerit, verum cognomen? doctrina? xxix. 8. 964.

ad Concilium Constantiense euocatur xxix. 14. 982.

audita captiuitate eo se confert 16. 987.

saluum Conductum petit eo non impetrato in Bohemiam redit ib.

capitur, publice examinatur, reuocat ib.

pœnitens tamen, summa constantia comburitur ib.

Hierosolymarum Vrbs occupatur a Friderico Barbarossa xvii. 54. 573

eam intrat Fridericus II. xx. 8. 636.

Hildebrandus vid. Gregorius VII.

Hildegardus Caroli M. vxor. VII. 6. 174.

Hildesheimi vrbs a quo condita, unde nomen? II. 17. 43.

Hildesienfium Conuiuium xxxvi. 16. 1663.

Controuersia componitur xxxvi. 22. 1663.

turbæ cum Electore Hannouerano xxxviii. 37. 1917.

Hincmarus Rhemensis Archi-Episcopus, Diadema Lothariense imponit Carolo Caluo LX. 3. 234.

de *Hirschbach* Comes xxiv. 17. 781. n.

Hispanica Successio, de eadem Austriis procuranda promittunt Belgæ xxxvii. 65. 1781. n.

in eius controuersia neutrarum partium esse volunt Principes Correspondentes 94. 1823.

competitores in eandem qui? 98. 1827.

Iura Gallicana in eandem 100. 1832.

Iura Austriaca 101. 1836.

Hispanica Pronincia Philippo Andegauensi se subiiciunt xxxvii. 99. 1830. 100. 1831.

Hispani Asturiz Principi Homagium præstant xxxviii. 27. 1901.

Historia Germanica secundum seriem Imp. tractanda XII. 1. 317.

Hochbergenses Marchiones xxviii. 6. 936.

Hochstadtum ad illos Sueui Boios 2. 1081. vincunt xv. 39. 456.

ad illud Styrum profugatur xxxvii. 116. 1658.

in signi victoria potantur 2. 1704. Ferdin. xxxvii. 119. 1863.

Hohenloei Comes Ludouico Bauaro facit xxvi. 11. 837.

Adolpho Nassonico se opponunt xxv. 764. n.

Hohenstaupica Gens Sueniz Ducatum adipiscitur xv. 36. 453.

Hohensteinens Comes Henricus Fœdus contra Schwarzburgicum facit xxvii. 8. 894 iisdem quæ oppignorationes Imperii Carolo IV. facit xxvii. 12. 898.

Hohenzollernus (Io. Georgius) in Principum numerum cooptatus xxv. 10. 1556.

Holckius Liphiam capit xxv. 45. 1624. moritur ib.

Hollandia Comitatus Feudum Imperii xxiv. 18. 782.

eam vindicare Imperio conatur Albertus I. imp. ib.

occupatur a Ioanne Hannoziz Comit. ibid.

in Feudum tamen eum accipit ib.

a Carolo M. Comite Theodorico conceditur in Feudum 783.

Feudum Imperii, extinctis masculis ad Imperium deuoluitur, vxori Ludouici IV. conceditur xxvi. 32. 881. 884. ib.

eam Geldri ingrediuntur, turbas ibi commouent xxxi. 44. 1200.

Comitatus, factione Afellorum & Hamatorum turbatus a Maximiliano I. pacatus xxx. 51. 1094.

Holfatia Comitatus conceditur Adolpho de Schauenburg xvi. 12. 483.

Comes Adolphus pellitur xvii. 3. 541.

Comitatus ab Imp. Friderico III. in Ducatum euectus, Christiano I. Daniz Regi conceditur xxx. 44. 1084.

gesta quædam in eadem xxxvi. 24. 1671.

Duces, supreni iuris in Ducatu Slesuensi facti xxxvii. 6. 1706.

Controuersia 22. 1699 & 1700 xxxv. 95. 1824.

Holfato-Gottorpensis Dux Christianus Albertus a Daniz Rege Rendsburgi in custodiam datur xxxvii. 24. 1741.

RERVM ET VERBORVM.

a Danis infestatur xxxviii. 62. 1726.
Holtzschuch Pseudo-Fridericus XX. 79 679.
Honorius pacem facit cum Francis V. 10. 142.
Honorius fit Papa XV. 5. 421
Honorius IV. Papa frustra Decimas in Germania petit xxi. 26. 743.
 Vicarium Italix constituit 29. 753.
Hora Planetis adscriptæ . 10. 36.
Horn : Progressus ad Rhenum & in Suevia xxxv 62. 1621.
Horologiu comparandis rotas dies destinat Rudolphus II. xxxiv 1. 1442.
Hoyer Mansfeldix Comes, destinatur ab Henrico V. ad Saxonix Ducatum xvi. 15. 486
 occiditur in proelio ad Welpesholz ibid.
Hueb *hachium* Hamburgum? III. 18. 72.
Hugo Magnus Parisiorum comes, bellum gerit contra Ottonem M. xii. 17. 332.
Hugo Italix Regnum occupat xi. 13 195.
Huin a Foederatis captum xxxviii. 79. 1796, 113. 1854.
 a Bavarix Electore occupatum, sed recuperatum xxviii. 6. 1877.
Hulße *eylende* quid? xxx. 59. 1108. xxxi. 6. 1133. n.
Humbertus Delphinatus Princeps, eundem Philippo Valesio cedit xxviii. 24. 913.
 fit Cardinalis & Patriarcha ib.
Humbertus Delphinus Viennensis xxvii. 27. 873.
Hundreda Germanorum quid? III. 3. 86. 68. n.
Hundheimius Baro, Pacem Rastadtiensem promouet xxxviii. 46. 1936.
Hungari vide Vngari
Humbaldus Scriptor fabulosus I. 7. 5. V. 1. 122. n.
Hunniades vide Corvinus.
Hannicum Bellum Caroli M. VII. 30. 199
Hanningense munimentum Celsarei capiunt xxxviii. 38. 1784.
Huß *Isaones*, quis fuerit, vnde nomen? xxix 8. 964.
 contra Indulgentias insurgit ibid.
 VViclei doctrinam amplectitur ibid.
 decertationes cum Teutonicis in Academia Pragenſi ib.

VVenceslaus Imp. donis fauentem reddit ib.
 Rector Vniuersitatis Pragenſis eligitur ib.
 in templo Bethlehem, Pastor contra Papatum prædicat 9. 966.
 Romam citatur, excommunicatur ibid.
 a Papa ad Tribunal Christi promocat ib.
 Constantiam euocatur, capitur 14. 982
 seq.
 post iniquissimum Processum comburitur 5. 85
 an ante mortem dixerit : *Hodie* anserem uritis &c ib. 986.
Huffe iis fauet VVenceslaus xxviii. 15. 943.
 eorum motuum Causæ Origines & Progressus xxx. 8. 944, 9 946.
 condemnantur xxi. 15. 16. 985, 17. 989.
 arma capiunt 17. 989.
 de nouo Rege creando deliberant ibid.
 eorum gesta, crudelitas, victoriæ 18. 990.
 seqq.
 diuiduntur in Factiones 21 991.
 variis artibus a Sigismundo tentantur 25. 997.
 ad Concilium Basileense iurantur ibid.
 mittunt eo Legatos, & IV. Magistros qui doctrinas defendant ib.
 eos ad obsequium reducere conatur Julianus Cardinalis 25 997.
 contentiones intestinx Procerum & Populi 26. 998.
 paciscuntur cum Sigismundo, concessa Communionē sub vtraque 26. 999.
Huxaria Monasteriensi Præfati se submittit xxxviii. 19. 1726.
 I.
Jacobus Treuirensis Elector a Papa Eugenio IV deponitur XXX. 16. 1035.
Jacobus IV. Scotorum Rex Angliam bello adgreditur xxxi. 40. 1164.
Janſonius Cardinalis pacem sollicitat xxxvii. 83. 1803.
Japhet Pater Germanorum I. 4. 3.
Idiomata Imperii quodnam? xxi. 27. 749.
 Linguam Germanicam decernit Sigismundus Imp. xxix. 30. 1069.
 Gallicum in Pace Rastadtienſi adhibitum
 12. 29 pra-

I N D E X

praeiudicio non debet esse xxxviii. 50.
 1936.
Idololatria dediti Vngari conuertuntur xlii.
 25. 1384.
Jecba Thuringorum Idolum a Bonifacio de-
 struitur II. 11. 36.
 an Romanorum Diana? ib.
Jecheburgum arx unde nomen? II. 11. 36.
 ad illud Vngari victi, male dicuntur
 xi. 23. 312.
Jena direpta xxxv. 47. 1601. xxxvi. 2. 1650.
Jenam Caesarei occupant xxxvii. 90. 1814.
Jesuita ex Bohemia proscripti xxxiv. 49 1511
 XXXV. 4 1523.
 in eandem reducuntur 15. 1546.
 scriptis Bellum Tricennale sufflamant
 7. 1531. 1532. n.
Jignes Sacrilagi prohibentur vi. 11. 156.
Jetta mulier fatidica pro Dea culta II. 26. 53.
Ilbesheimenses Tractatus qui? xxxvii. 48.
 1932. 1933. n.
Ilerda a Carolo III. occupatur xxxviii. 5. 1876.
 a Gallis recuperatur 21. 1790.
Illegitimi Filii in Feudis illustribus legitimis
 Adgnatis praelati exemplum XXX. 22. 1050.
Imagines Testes Veritatis xx. x. 91 966.
 & Statuas ex templis eiicit Caroloftad-
 tius xxxii. 15. 1236. n.
Immissionu illustris in Ducatum Lüneburgen-
 sem exemplum xxviii. 18. 948 n.
Imperator Romano-Germanicus verus, quis?
 ex Decretis Rensensibus & Francofurtensi-
 bus xxvi. 19. 858. n. 24. 867.
 eius Dignitas transfertur in Germanos
 xli. 24. 339. seq.
 eadem cum Italia est noxa viii. 21. 225.
 eandem quo Jure Carolus M. obtinuerit?
 viii. 34. 202.
 eius Judex Palatinus. An quibus causis?
 xxiv. 18. 783. n.
 idem Judex a Friderico III. agnitus xxx.
 9. 1026.
 Jus in Papam Romanum xli. 24. 340.
 xiv. 19. 408.
 an necessario a Papa unctus, consecratus

& ordinatus esse debeat xxvi. 12. 867.
 Successorem an inconsultis Electoribus
 sibi adsciscere queat xxvi. 23. 864.
 cui æmulus Imperii, post sex hebdoma-
 dum obsidionem Francofurti ex antiqua
 consuetudine intromittitur xxvii. 9.
 896. n.
Imperatores Romam aduentantes quomodo
 excepti. XX. 21. 1047, 41. 1076.
 coronandi una nocte, ante Romam ma-
 nent, cur? 1048. n.
 ad Urbem accedentes Libertatem Roma-
 nis iuramento confirmant ib.
 Papæ Palafredum consensienti dextra-
 toris officium præstant 1046.
 Patrimonium Petri ingressuri, quid Pon-
 tificibus iurent? XXX. 21. 1045. seq.
 eorum sedes ubi olim? hereditarias quis-
 nam primus introduxerit? xxvi. 31 110
 Titulo hoc a quo tempore statim post
 electionem vii coeperint? xxxi. 17.
 1169. n.
Imperatorum Teutonum Periodus, ab Otone
 M. deducta xii. 1. 317
Impetium Romanum eius Maiestas quando
 conciderit xvii. 7. 712.
 Carolingi hereditario iure possederunt
 xi. 12. 293.
 Abdicationis ab eodem inconsultis Ele-
 ctoribus factæ Exemplum xxvi. 23. 104.
 eius Decretum contra Gallos xxxiv. 27.
 1900.
 Translatio in Gallos tentata, sed impedi-
 ta XV. 1. 795.
 Interregnum, annis xix. xxi. 1. 703.
 Jura confirmat Otton III. xii. 12. 366.
Inducia inter Joannem Lützelburgicum Reg.
 Boh. & Austriacos xxvi. 12. 864.
 inter Austriacos & Vngaros d. 20 1446
 XXX. 14. 1034.
 Nouennales inter Ludovicum XI. Gallie
 Regem & Carolum Pugnacem XXX. 50.
 1092.
 inter Maximilianum I. & Ludovicum
 xi. 20. 1478. XXX. 51. 1094.

R E R V M E T V E R B O R V M

- Märgendorffenses d. an. 1487. XXX. 54.
1099.
cum Venetis xxxi. 28. 1170.
de induciis frustra cum Venetis actum
xxx. 30. 1173.
inter Maximilianum I. & Venetos ad X.
dies xxxi. 35. 1185.
Caroli V. cum Papa XXXII. 29. 1261.
30. 1262.
Caroli V. cum Henrico II. XXXII 96.
1374. seqq.
cum Turcis quinquennales Ferdinandi
I. xxxiii. 6. 1396.
eorundem prorogatio xxxiv. 9. 1456.
Brunsvicensis cum Cesare XXXV. 36.
1568.
inter Gustavum Adolphum & Polonos
XXXV. 3. 1593.
Stumsdortenses XXXV. 79. 1642.
inter Suecos, Gallos, Colonensem ac
Bavarum, Vlmæ conclusæ xxxvi. 34.
1678.
a Turcis frustra ab Imp. Leopoldo expe-
tita xxxvii. 8. 1709.
Indulgentia, insignia Imperii videntibus con-
ceduntur Magnæ xxvi. 22. 911.
a Jo. Huse impugnata xxix. 8. 964.
Innocentius II Papa constituitur, auxilium pe-
tit a Lothario Imp. XVI. 24. 495. 25. 497.
Innocentius III. P. R. Suevicæ Domui est infe-
ritus xix. 3. 596.
Innocentius IV. P. R. cum eodem controuersia
Friderici II. Imp. XX. 16. 656.
Rudolphum Habsburgicum Italia arcet
xxi. 12. 732.
Innocentius VI. P. R. Festum Armorum Chri-
sti in Germania constituit xxvii. 16. 900.
a Clero Germanico pecuniæ subsidia fru-
stra petit 21. 909.
insignia Imperii videntibus indulgentias
concedit 22. 911.
Innocentius X. eius Nullitatum declaratio
XXXVI. 38. 1683.
Innocentius XII. pacem sollicitat XXXVII. 83.
1802.
Ingelheimum an Caroli M. locus natalis VII.
4. 171.
Ingen vox unde? II. 11. 36.
Ingi vox notat posteritatem. II. 7. 34.
Insignium Germanicorum Origo. III. 23. 82.
Insignia Imperii Henrico Aucupi oblata XI. 12.
293.
Conrado II. XIV. 2. 392.
in arce Hammerstein adseruata XVI. 18.
489
extorquentur Henrico Superbo. XVII. 1.
507.
fratri committit Otto IV XIX. 23. 626.
a Ludouico Brandenburgensi accipit Ca-
rolus IV. ea in Bohemiam transfert,
XXVII.
in eorum memoriam Innocentius V. fe-
stum Armorum Christi instituit ibid.
quænam? XXVII. 22. 911. n.
eadem magna solennitate publice osten-
dit Carolus IV. ibid.
per Venceslaum Imp. in arcem Carlstei-
nensem deducuntur. XXVIII. 19. 943.
Sigismundus in Hungariam, inde Nori-
bergam cum consensu transfert. XXIX.
30. 1009.
eorundem Tutelam prætendunt Aquis-
granenses, eandemque publicis scriptis
defendunt. ibid XXXVIII 43. 1921.
Inspiratorum secta apud Germanos oritur
XXXII. 14. 1246.
Instrumentum Osnabrugense cum Suecis, & Mo-
nasteriense cum Gallis Pacis VVestphalicæ
nomine veniunt xxxvi. 39. 1684.
capita iisdem comprehensa ibid.
Insula in Rheno nata cui competant xxiv. 10.
775.
Insularum Obsidio & Occupatio xxxviii. 23.
1894.
Interim constitutio, a quibus composita, Pa-
pæ ad eandem Animaduersiones, publicæ re-
citatur, consultationes de eadem recipienda
xxxii 79. 1350. seqq.
ob eandem non receptam plures Sacerdos

I N D E X

tes ex Suevia eiciuntur xxxii. 79. 1351.
 ob eandem Constantienses & Magdebur-
 genses proscribuntur ibid.
 occasione eiusdem Controuersie Adiapho-
 risticæ ortæ 1352.
Interregnum Germaniæ Magnum xxii. 1. 703
 seqq.
 durauit xix. annos, multorum malorum
 causa 7. 712.
 Terræ eiusdem tempore occupatæ resi-
 gnantur Rudolpho Habsburgico xxiii.
 13. 736.
 V. mensium post mortem Maximiliani I.
 xxxii. 1. 1214.
 eo durante multa per Sueniæ Comites occu-
 pantur, quæ reddere coacti sunt ab eodem.
 ibid.
de Inuestitura Episcoporum controuersia ori-
 tur xvi. 3. 470.
 hanc Paschali II. certo Pacto cedit Henricus
 V. 4. 472, 5. 474.
 ceditur Calixto II, Papæ 10. 481.
 eandem repetere volens Lotharius Imp. a
 Bernhardo prohibetur 24. 495.
 eandem repetit Otto IV. xix. 19. 611.
 eam in Electione dissidiosa sibi seruant
 Imp. xvii. 20. 526.
Inuestitura Simultanea a Lauenburgicis negle-
 cta Successionem in Electoratu Saxonico
 ipsis eripit xxix. 29. 1003.
 an in Feudis Regalibus locum habeat
 xxxvii. 70. 1786.
 Feudorum Regalium cærimonia, in Fri-
 derici Electoris Brandenburgici Inuesti-
 tura, Constantiæ facta obseruatæ xxix.
 20. 1005, 1006, n.
 eam negligentes Principes proscripti olim
 xxx. 41. 1084.
Joachimici cum Inscriptione BESS. LAND.
 VND LVD VLORN. ALS EN FALSCH
 AID GESCHVVORN an a Philippo Haf-
 so cusi? xxxii. 77. 1357.
 in Gustavi Adolphi mortem cusi xxxv.
 58. 1616. n.
 cum Inscriptione in victoriam Branden-

burgici ad Fehrbellinum cusi xxxvii. 30.
 1741.
Ioannes Morauicæ Marchio Venceslaus Imp.
 captiuum facit xxviii. 11. 938.
 deposito Venceslao, a quibusdam Rex
 eligitur 19. 950. n.
 idem contra Sigismundum a duobus eli-
 gitur, moritur xx. 6. 952.
Ioannes Saxonum Rex unde originem habent
 II. 18. 44. n.
Ioanna Regina Neapolis Clementi IV. Avenio-
 nensem Ciuitatem vendit xxvii. 24. 913.
Ioannes Bohemiæ Rex Parentes eius & viro
 xxv. 17. 819.
 fit Rex Bohemiæ, iure uxoris 7. 100.
 coronatur a Moguntino ibid.
 Vicarius Imperii a Patre constituitur 8. 91.
 Electioni Frederici Austriaci obstitit xvi.
 4. 827.
 Ludouicum IV. in prælio ad Muhlendorffum
 tuat II. 837.
 Henricum Austriacum captiuum dimittit
 839.
 inter Ludouicum iv. & Ottocum Austriacum
 Pacem conciliat 14. 846.
 Vicarium Italiæ agit, eandem sibi subor-
 re tentat 21. 862.
 Carolo iv. filio Imperium querit, in-
 gnante Ludouico iv. ibid.
 eidem tamen iterum reconciliatur ibid.
 Carinthiam præterito filio Austriaci suc-
 cessum vindicare conatur 22. 864.
 Iuratus hostis Ludouici iv. fit ibid.
 Character eius animi 23. 865. n.
 genero Henrico Bauaro contra Ludou-
 cum IV. adstitit ibid.
 de exauctorando Ludouico iv. cogitat 27.
 873.
 nouam eiusdem Excommunicationem
 procurat 28. 875.
 ei Silesiæ Procures & Nobiles Alodia in
 in Feudum offerunt xxvii. 34. 924.
 in Crespiacensi prælio occumbit xxvii. 6.
 886.
 libri xxvi. 12. 164.

Ioannes Io. R. Bohemix Filius, præteritur a Ludouico IV. in successione Henrici Carinthii XXVI. 22. 863.

per diuortium ipsi Maultaschia vxor eripitur 32. 881.

Ioannes Alchymista Friderici Brandenburgensis Filius iure vxorio Electoratum Saxonie frustra petit. XXIX. 29. 1003. 1007. n.

Ioannes Brandenburgicus Dominium Directum in Ducatum Stettinensem remittit, Ius Successionis autem reseruat. XXX. 61. 1115. n.

Ioannes Princeps Burgundia infensus Turcarum hostis XXIX. 3. 960.

ad Nicopolim ab iisdem capitur ibid.

Ioannes Cameracensis Episcopus, deposito Iacobo Treuirensi fit ibidem Archi-Episcopus. XXX. 16. 1035.

Ioannes ArchiEpiscopus Moguntinus an cædis Friderici Brunsvicensis auctor. XXVIII. 18. 947. n.

Ioannes XII. P. R. iuramentum præstat Imp. XII. 22. 337.

rebellis deponitur. XII. 23. 338.

Ioannes XIII. Foundationem Episcopatus Bambergensis confirmat. XIII. 26. 384.

Ioannes XXI. P. R. eius negotia cum Rudolpho Habsburgico. XXIII. 12. 732.

Ioannes XXII.

primum Roberti Siculi Cancellarius XXVI. 15. 847.

compromisso in ipsum facto seipsum eligit ib. 848.

vacante Imperio iurisdictionem ad Papam deuolutam asserit ib. 846.

eandem per Legatū exercere adfectat. 847

Ludouicum Bauarum confirmare recusat. XXVI. 15. 847.

caussa odii in Imp. singularis ib. 848. n.

per Legatum suum Mediolanenses vexat. XXVI. 16. 849.

Ludouico mandat vt Imperio se abdicet. ibid.

eundem excommunicat. ib.

Philippum Pulchrum Imp. facere conatur XXVI. 17. 852.

Electores in primis Ecclesiasticos ad noui Reg. Electionem stimulat. XXVI. 17. 852.

Romam inuitatus redire recusat ibid. 19. 856.

in Synodo Romana deponitur, & Hæreticus declaratur ib. 859. n.

in effigie comburitur. ibid. 858. n.

ipsi se submittit Nicolaus V. a Ludouico Papa constitutus. ibid. 860. n.

eidem pacem offert Ludouicus IV. hoc abnuente XXVI. 23. 864.

moritur XXVI. 23. 864.

eius Acta in comitiis Rensensibus d. a. 1338 annullantur XXVI. 24. 867.

Ioannes XXIII. Io. Hussum Romam citat. XXIX. 9. 966.

idem Concilium Constantiense conuocat. IO. 967.

Iuri suo Papali renunciat. XXIX. 11. 970.

sub serui persona Schaffhusiam elabitur se tamen excusat. ibid.

missa legatione reuocatur. ibid.

Constantiæ promissa omnia reuocat ibi qua solennitate? 973. n.

capitur 971.

ob horrenda crimina deponitur ib.

carceri mancipatur, liberaliter tamen habitus a Ludouico Palatino ib.

fit Cardinalis Tusculanus ib.

Ioannes Parricida quis? XXIV. 23. 789. XXV. 5. 799.

Ioannes Dux Saxonia Inferioris, Votum Electorale Saxonicum postulat. XXVI. 5. 828. 838. n.

Ioannes Saxonia Princeps Carolum Burgundum Friderico III. Imp. conciliare studet. XXX. 46. 188.

Ioannes Ernestus, Dux Vinatienfis, eius gesta in Silesia & Mors. XXXV. 29. 1574.

Io. Ernestus Dux Salfeldensis in Coburgenses terras prætendit. XXXVII. 93. 1821.

Ioannes Fridricus, Elector Saxonie a Cæsare victus capitur. XXXII. 75. 1342.

mortis sententiam impetterritus accipit. 76. 1344.

certis conditionibus vitam redimit, constant.

INDEX

stantem in Religione se exhibet. 76. 1344.
Interim reiiicit. 79. 1552.
post quinquennalem captiuitatem libera-
tus 89. 1365.
in Saxoniam liber dimissus. 95. 1372.
Electoraletn dignitatem sibi restitui pe-
tit. 98. 1379.
Ioannes Fridericus Saxoniz Dux Grumbachium
recipit, pro eodem intercedit. XXXIII. 22.
1417.
Grumbachio & adfectis se sociat. 24. 1423.
admonetur a multis. 1424.
eius subditi Io. Guilielmo, fidem presta-
re iubentur. 25. 1432.
Viennam abducitur, moritur. 427.
Ioannes Georgius Marchio Lagerndorffius cum
Friderico Palatino proscriptus. XXXV. 14.
1533.
Io. Georgius I. Saxoniz Elector, de eo in Bohe-
morum Regem eligendo deliberatur XXXV.
4. 1524.
Conuentum a. 1620. Liphiam indicit. 8.
1532.
Lusatiam pro Cæsare recuperat. 13. 1541.
contra translationem Electoratus Palatini
protestatur. 20. 1556.
Lusatiam fiduciario iure obtinet. ibid.
inducias inter Cæsarem & Danum pro-
mouere studet. 26. 1568.
ad conuentum Ratisbonensem a. 1630.
venire recusat. 37. 1587.
Protestantium Conuentum a. 1631. Liphie
celebrat. 42. 1596.
neutrius partis se inter Cæsarem & Suecos
declarat. ibid.
Suecorum Regi se iungit. 47. 1601.
Liplienſi prælio interest. 1602.
multas Bohemiz vrbes inuadit. 50. 1606.
e Bohemia eiicitur 54. 1610.
a Cæsareis vexatus Gustau Adolphi opem
implorat. 57. 1613.
prælio ad Lützenam interest. 58. 1614.
terras suas recuperat. 59. 1617.
Protestantium nouum conuentum medi-
tatur. 60. 1618.

cum Electore Brandenburgico agit. 169.
cum Cæsare bellum continuat. 63. 1621.
Suecorum directorum ægre fert. 70. 1630.
pacem Pragenſem auct. facit. 75. 1635.
Lusatiam pleno iure adipiscitur. 1636.
contra Suecos mouet. 78. 1640.
Magdeburgum occupat. 79. 1642.
ad Wittstockium a Suecis vincitur. ibid.
Ferdinandi II. electionem impedire co-
natur. 81. 1645.
a Suecis vexatur. XXXVI. 2. 1650. 8. 1655.
Lusatiam a Suecis purgat. 16. 1664.
prælio ad Liphiam a. 1642. a Suecis vinci-
tur. 18. 1666.
inducias cum Suecis pangit. 30. 1674.
eius Mors & Testamentum. XXXVI.
47. 1694.
Ioannes Georgius III. Saxoniz Elector, in suc-
cessionem Saxo-Lauenburgensem præcedit
& possessionem adprehendit. XXXVII. 7.
1784.
contra Gallos ducit, moritur. 72. 1787. 78.
Ioannes Georgius Ilenacensis, Dux Imperialis
Exercitus. XXXVII. 38. 1748.
Iunior, petit Successionem Ilenensem. 76.
1786.
Ioannes Guilielmus Dux Iuliacensis, Clivensis
ac Bergensis sine heredibus extinctus.
XXXIV. 33. 1488. 199.
Ioannes Guilielmus Palatinus Elector Velden-
tini Ducatus Possessionem adprehendit.
XXXVII. 78. 1794.
de loco Electoratus pristino inuestitur.
XXXVIII. 24. 1896.
Ioannes Guilielmus Dux Saxo-Gothanus in
fidione Telonis Martii occiditur. XXXVIII.
19. 1889.
Ioannes Guilielmus Princeps Ilenensis moritur,
controuersia de ipsius successionem. XXXVIII.
71. 1786.
Ioannes Sigismundus Brandenburgicus Elector
fit Reformatus. XXXIV. 45. 1306.
Ioannes Sigismundus Transylvaniz Princeps
titulo renunciat, Transylvaniam iure her-
editario ei relinquitur. XXXIII. 28. 1496.

Iolanda Friderici II. vxor. XX. 8. 638, 26. 674.
Jordanus Comes Siciliæ Regnum adfectat pun-
 nitur ab Henrico VI. XVIII. 6. 584.
IOSEPHVS Imp. eius natiuitas, & mores
 XXXVIII. 1. 1874.
 Fit Rex Vngariæ & Romanorum, Landa-
 vii obsidioni interest. 2. 1875. XXXVII.
 58. 1771. 65. 1781. n, 63. 1784, 102.
 1864.
 Vlmam, Donawertham & Landauium
 in pristinum statum Imperii restituit.
 Marlboroughium Principem facit Impe-
 rii 3. 1875.
 Bellum cum Gallis continuat. 4. 1875.
 Expeditio ad Mosellam & Mosam. 5. 1877.
 Bavariz Electorem banno notat, Colo-
 niensem Electorali dignitate priuat,
 9. 1879.
 Bellum contra Gallos continuat. II. 1881.
 Conuentionem facit Altranstadiensem
 cum Suecis. XXXVIII. 15. 1885.
 Cameralis Iudicii Visitationem decernit.
 16. 1887.
 ipsi per Capitulationem Mediolanensem
 Galli Italiam cedunt 17. 1887.
 cum Papa Controuersias habet. 22. 1891.
 cum Papa paciscitur. 1892.
 cum Sabaudiz Duce cōtrouersia 29. 1902.
 de Exercitu Neutralitatis in Pomerania
 sollicitus. 30. 1903.
 de Pace consilia. 33. 1907.
 bellum Vngaricum continuat. 36. 1913.
 Pacem cum Vngaris facit. 1915.
 Camerale Iudicium aperit. 37. 1916.
 mors & familia. 39. 1917.
Iosephus Clemens eligitur Archi-Episcopus Co-
 loniensis. XXXVII. 64. 1771.
 fit Episcopus Leodiensis. 77. 1792.
 dignitate Electorali & terris priuatur.
 XXXVIII. 9. 1879.
Jpra a Gallis captæ. XXXVII. 41. 1750.
Irmengarda Ludouici Pii Vxor, eius fata VIII.
 2. 208. n, 7. 214.
Irmengardis Vxor Lotharii. VIII. 23. 225.
Irmengardis Caroli Calui Vxor. IX. 9. 241.

Irmensula præcipuum Saxonum Idolum. II. 13.
 38. seqq.
 destruitur. VII. 14. 182.
Irmin vocabulum II. 15. 40.
Imerius primus priuata auctoritate Ius Iusti-
 nianicum prælegit. XVI. 28. 459.
Isabella Vxor Friderici II. XX. 26. 674.
Isenacum Regno Romano subditum. XXIV.
 21. 786.
Isis Sueuorum Dea. II. 19. 45.
Italia eius status tempore Ottonis M. XII.
 20. 335. n.
 eius Proceres Conrado II. fidem promit-
 tunt XIV. 3. 392.
 Principes de Henrici IV. submissione Pa-
 pæ facta non contenti. XV. 31. 448.
 eam subigit Lotharius. XVI. 26. 498.
 eius Regalia sibi vindicat Fridericus Bar-
 barossa. XVII. 33. 543.
 eam in ordinem redigit Fridericus II.
 XX. 12. 645.
 eius statum ordinat Fridericus II. XX.
 18. 663.
 Imperio Romano se subducit. XXII.
 7. 712.
 ab eadem Rudolphum I. expeditione cru-
 ciata auertere conatur Papa. XXIII.
 12. 733.
 eius Ciuitatibus Libertatem vendidit
 Rudolphus Habsburgicus. 29. 753.
 eadem post Henrici VII. mortem turba-
 ta. XXV. 16. 817.
 eius status turbulentus, defuncto eo-
 dem sub Ioanne XXII. Papa. XXVI.
 15. 847.
 eam relinquit Carolus VIII. Galliz Rex
 XXXI. 6. 1136.
 eius oras infestant Franci & Turci.
 XXXII. 88. 1364.
 in eam an. 1701. irrumpit Eugenius.
 XXXVII. 104. 1841.
 eius Feuda repetit Leopoldus. XXXVII.
 111. 1852.
 eam Galli Cæsareis cadunt. XXXVIII.
 17. 1857.

INDEX

Inbilation Bonifacii IX. d. an. 1400. XXIX. 8. 964.
Euangelicorum. XXXIV. 48. 1510.
Judei Francofurti cremantur. XXVII. 14. 898.
Index Imperatoris Palatinus. XXIV. 18. 783. n. a Friderico III. Imp. agnitus. XXX. 9. 1026.
Judices Pacis Publicæ conseruatores, qua ratione constituti. XXVII. 17. 903. n.
Judicii Aulici Constitutio. XXXI. 37. 1187. de eodem Protestantium querelæ XXXIV. 23. 1475.
 eius Nouæ ordinationis Proiectum. 46. 1508.
Judicium Feudale ad quos in Imperio Romano pertineat? XXIX. 29. 1008.
Judicia Germanorum Veterum III. 20. 79.
Judicium Gladiatorum XII. 28. 345.
Judicium Imperiale, de eo ad tuendam Pacem publicam formando, sub Friderico III. Imp. deliberatur. XXX. 40. 1074.
Judicium Mortis Marti a Gentilibus tributum. II. 5. 32. n.
Judicium Reuiferium in Camera decernitur. XXXIV. 26. 1481.
Judicium Sanguinis Pragæ formatur XXXV. 15. 1546.
Judicium Vomerum Ignitorum ad illud provocat Richardis. X. 26. 265.
 in Cunigunda Henrici II. Vxore. XIII. 29. 387.
Judicium Westphalicum, eius abusus emendare conatur Fridericus III. XXX. 7. 1024.
 eius Reformatio. XXXI. 6. 1131, 37. 1187.
Judicialis tertia dies olim concessa. XV. 48. 566. n.
Juditha in monasterium detruditur. VIII. 10. 217.
 ex eo in exilium mittitur. 12. 218.
Juicio Insula a Foederatis occupata. XXXVIII. 11. 1882.
Julia infes Marchiones cum Brandenburgicis de Sceptri Regalis gestatione contendunt. XXVII. 15. 899.

Juliacensis Marchionatus sit per Carolum IV. Ducatus XXVII. 32. 921.
 Dux Guilielmus de Geldria Ducatus investitur ab eodem. ibid.
 de Juliacensi Ducatu inuestitur Guilielmus Junior. XXX. 55. 1104.
 Successio, Alberto Animoso, Saxonia Duci a Friderico III. promittitur. III. 61. 1114.
 de eadem Controuersia insignis. XXXII. 33. 1488. seqq. XXXVI. 42. 1689.
 ea componitur. ibid. XXXVII. 16. 1721.
Juliacensibus & adiunctis Terris Gallis imperant. XXXVII. 35. 1746.
Julianus Imp. Francus vincit. V. 20. 142.
Julianus Cardinalis Oratione Hussitas ad obsequium reducere conatur XXXI. 35. 997.
 Eugenii IV. legatus Vladislai Poloni & Vladislai posthumi de Regno Vngarie controuersias componit. XXX. n. 1030.
 Vladislauum & Vngaros a præsenti iuramento absoluit & ad pacem cum Turcis frangendam excitat. 13. 1031.
Julius II. Papa rupto Cameracensi foedere cum Venetis pangit. XXXI. 32. 1176.
 moritur. 39. 1192.
Julius III. P. R. constituitur. XXXII. 84. 1197.
 Concilium Tridentinum restaurat.
Julius Franciscus ultimus Dux Saxo-Lauenburgicus moritur. XXXVII. 70. 1784.
Iunta s. Unio Hispanorum aduersus Carolum V. XXXII. 6. 1220.
 post mortem Caroli II. Hispan. legatur formatur XXXVII. 99. 1830.
Inpiter Deastrorum præcipuus. II. 7. 34.
Inot Lotharingæ vires. XIV. 20. 411. n.
Iuramentum Procuratoris Rudolphi I. Papam in ipsius animam. XXXII. 13. 735.
 Procuratorum Henrici VII. in ipsius animam. XXV. 1. 793.
 ab Imp. an Pontificibus præstodum. XXXVII. 24. 867. n.
 eo a cædis Friderici Bambergensis suspensione se purgat Moguntiam. XXXII. 18. 946.

per Eucharistiam, ab Vladislao Vngariæ Rege, firmandæ paci postulant Turcæ quod negatur XXX. 13. 1032. n.
 Imp. Pontificibus præstant, Patrimo-
 nium Petri ingressuri XXX. 21. 1045. 1046.
 quod Franciscus I. Madriti præstiterat
 Papa relaxat. XXXII. 28. 1259.
 Carolus V. præstitit Papæ Legatis. XXXII.
 36. 1273.
 Obedientiæ, postulat Pius II. a Maximili-
 ano II. sed frustra. XXXIII. 19. 1413.
Ius Conducendi in Territorio Noribergensi si-
 bi reservat Fridericus Burggravius Elector
 Brandenburgicus. XXIX. 29. 1003.
Feudale Longobardicum quando in Ger-
 mania inualuerit? XXVIII. 23. 955.
Gentium adlegat Sigismundus Imp. dum
 a Bohemis paternum regnum poscit.
 XXIX. 27. 999.
Germanicum, secundum illud Princi-
 pum negotia componenda esse vult Si-
 gismundus. XXIX. 30. 1009.
Imperatoris in Italiam, concessis a Ru-
 dolpho Habsburgico libertatibus non
 plane abolitum. XXIII. 29. 753.
 Imp. contra attentata Pontificum qui-
 nam defenderint Eruditi XXVI. 16. 851.
 n. 24. 867.
Iustinianum, an Lotharius in Forum &
 Scholas introduxerit? XVI. 28. 500.
Monetandi, tempore Interregni usurpa-
 tum reuocatur. XXIII. 27. 750 seq.
 idem Marchioni Montisferrati & aliis I-
 talis concessum. XXV. 13. 809.
Mannarium, eius Origo. XV. 9. 426.
Publicum in Germania quibus funda-
 mentis nitatur. XII. 24. 340.
Seculare adfectant Episcopi. XII. 29. 348.
Iurisdictio Secularis, ab eadem per Carolum
 IV. Imp. eximuntur Bona Ecclesiastica.
 XXVII. 33. 923.
Iurisdictionem in Causa Feudali illustri
 sibi adrogat Concilium Basileense, prote-
 stante Sigismundo Imp. XXIX. 29. 1004.
Iurea a Gallis capta. XXXVII. 122. 1866.
Iustiniani (Antonius) Venetorum Legatus ad

Maximilianum I. eius oratio supplex. XXXI.
 30. 1176.

K.

De Rauffungen (Conradus) Ernestum & Al-
 bertum Saxonie Principes Altenburgi rapit.
 XXX. 72. 1115.
Kayserwerth, olim S. Suiberti Insula XI. 6. 422.
 Cliuentibus oppignoratur. XXVI. 6.
 833. n.
 occupatur XXXVI. 66. 1782.
 a Fœderatis recuperatur. 106. 1845.
Kehl per Crecquiū occupatur XXXVII. 43. 1753
 restituitur, & Ludouico Badensi adsigna-
 tur. 89. 1813.
 Galli recuperant. 114. 1856.
 Imperio restituitur. XXXVIII. 5. 1986.
Keminius (Ioannes) nouus Transylvaniæ Prin-
 cept eligitur. XXXVII. 8. 1708.
 idem reiectus occiditur a Turcis. 1709.
Kyburgensis Comitatus ad Rudolphum I. hære-
 ditate deuoluitur. XXIII. 1. 722.
Kilianus Francorum Apostolus. II. 34. 63.
Kipper vnd Wipper-Zeit, unde nomen?
 XXXV. 20. 1556.
Knock castrum a Belgis captum. XXXVIII.
 45. 1924.
Knufflock Hermannus, quis? XV. 39. 486.
Königsberg corrupte dicitur Keuschberg. XI.
 23. 312.
Königsbergensis Academia instituta. XXXII.
 48. 1294.
Königsbousa a Suecis capta. XXXV. 48. 1605.
Kopff-Steuer quando creperit? XXX. 42. 1080.
Krodo execrationis formula apud Saxones. II.
 12. 57.
Kreutzmann nomen quid denotet? sub hoc no-
 minell Hercules apud Argentoratenses cultus.
 II. 20. 36.
Kuffsteinum cum aliis vrbibus Maximiliano I.
 relictum. XXXI. 21. 1160.
 occupat Bauariæ Elector. XXXVII. 115.
 1857.
Künigsfeld cœnobium, qua occasione condi-
 tum? XXIV. 23. 790.
Conditorium Domus Austriacæ. 24. 792
 12. R 3

Ku-

- Kunigundis* Ottocari Vxor, mulier ferox. XXIII. 18. 741.
- Kynophoria*, Portatio Canum, poena Saxonibus, & Germanis Veteribus vsitata. XII. 5. 321. seqq.
- L.
- Labezlaus* Dux Bohemorum Rex creatur XVII. 29. 539.
- Ladenburg* Moguntinus occupat, occasione controuersie de Iure Wildfangiatus. XXXVII. 54. 1719.
- Ladislauus Posthumus*, F. Alberti II. Imp. Rex Vngarie & Bohemie
post Patris mortem Vngarie Palatino presente natus XXIX. 39. 1016.
quadrimestris ab Archi Episcopo Strigoniensi coronatur ib. XXX. 12. 1030.
contra eundem Vladislaus Polonus Vngarie Rex eligitur XXX. 12. 1029.
cum matre & corona Vngarica ad Fridericum Imp. in Austriam euadit ib.
interuentu Papae pro eo Vladislaus tutorio nomine Vngariam regit ib.
caeso Vladislao Rex Vngarie eligitur. 14. 1033.
Vngari legatione eundem ab Imp. frustra expetunt, postea bello extorquere conantur ibid.
quod & per Legatos Bohemi faciunt 1034.
in Italiam ab Imp. ducitur, Vngari & Austriaci Romae clam eum abripere conantur. 22. 1049.
Cilie Comiti traditur 23. 1052.
regimen prouinciarum ipsi traditur. ibid.
cum Imp. de Cilienſi Hereditate contendit. XXX. 27. 1057.
moritur, contentio de eius hereditate 29. 1059.
- Ladislauus* Caroli Parui Filius ad Regnum Hungarie contra Sigismundum Imp. inuitatur. XXIX. 4. 961.
capto Sigismundo, Rex proclamatur in Italiam reuertitur. 5. 961.
- Laici* ad ministerium Altaris vt ordinari possint, Principes petunt a Papa. XXXIII. 21. 1416.
- Lambergius* de Leuchtenbergensi Landgraviatu inuestitur XXXVIII. 24. 1897.
Cesaris Legatus Roma reuocatur XXXVIII. 22. 1891.
- Lambertus* Guidonis filius coronatur Imperator. X. 32. 272.
Italiam occupat. XI. 13. 295.
- Lancea* Constantini M. traditur Henrico Arcupi. XI. 16. 302.
Sacra. 303.
S. Maurii insigne Regni Burgundici. XIV. 8. 397.
- Landmann* (Nicolaus) Legatus Friderici III. Imp. in Lusitaniam ad celebranda Sponsalia cum Eleonora. XXX. 20. 1042.
- Landanum* capit Iosephus Rex Romanorum. XXXVII. 109. 1849. XXXVIII. 2. 1875.
Galli recuperant. 116. 1858.
Foederati recuperant. 120. 1864.
in pristinum statum Imperii restituitur. XXXVIII. 3. 1875.
Galli denuo capiunt XXXVIII. 49. 1835.
Gallis pace Rastadiensi relinquitur. XXXVIII. 50. 1936.
- Landarum* Feuda, quid? XXXVIII. 29. 1902.
- Landenberg* Marchionatus. XXIV. 4. 765. n.
- Landrecium* capitur atque munitur. XXXVIII. 59. 1312.
Eugenius frustra obsidet. XXXVIII. 45. 1923.
- Landassatus* in Thuringia obtinet. XXXVIII. 42. 1920.
- Landsknechte* nouum milicum genus a Maximiliano I. inuentum. XXXI. 2. 1124.
- de *Landkron* Friderico, Sigismundi consiliario Reformationem componit XXIX. 30. 1009.
- de *Landuno* (Ioannes) Ludouicum IV. contra Papam defendit. XXVI. 16. 849.
- Laniens* Parisiensis. XXXIII. 29. 437.
- Lapides* in circulum positi locum sacrum indicant. II. 29. 55.
- Latina* Lingua in negotiis Imperii vsus testatur. XXIII. 27. 749.
- Latine* in se dicentem Episcopum egreſſum Rodolphus Habsburgicus. XXIII. 14. 737.

Latrocinia Germanorum Veterum. III. 21. 80.
crebra in Germania extincta. XXIII. 27.
751. n.
Foedera contra eadem sub XXVII. 26. 916.
Lauenburgenses Duces Electioni Henrici VII.
interesse volunt. XXV. 1. 795. n.
votum suum Waldemaro Brandenburgico
committunt, Papæ Electionem signifi-
cant ibid.
eorum Genealogia. XXVI. 5. 831. n.
cum Agnatis de Electoratu Saxonico
contendunt. ibid.
Successionem in Electoratu Saxoniae a
Sigismundo petunt. XXIX. 29. 1003.
contra Translationem in Misnenses pro-
cellantur, gladiis Electoralibus vtuntur.
1006. n.
ad Papam & Concilium Basileense frustra
prouocant. 1003.
a Suecis oppressus Dux capitur. XXXV.
40. 1595.
Successionem extincta familia prætendunt
Anhaltini Principes ceterique
XXXVII. 70. 1785.
in eandem Ius suum Augustus Rex cedit
Luneburgicis. XXXVII. 70. 1786.
Lauffenburgum Bernhardus Vinariensis capit.
xxxvi. 6. 1654.
Laureshamense Monasterium, in eo sepultus
Ludouicus Germanicus. x. 11. 255.
& Hugo notus Ludouici Iunioris 15. 257.
Ludouicus Iunior. 17. 259.
Laufanna eo Concilium transfertur Basileense.
xxx. 17. 1038.
Legati ob linguae ferociam ferme violati
exemplum. xxiii. 14. 737.
Hussitarum, ad concilium Basileense.
xxix. 25. 997.
Burgundiae Ducis cum Electoribus de
prima seilicet contendunt. xxx. 42. 1078
inter legatos regios locantur ibid.
Legatus natus in Germania Archiepiscopus
Pragensis. xxvii. 34. 924.
Legatus Pontificis cum Treuirensi de sessione
ad dextrum latus Imp. contendit. xxx. 26.
1056. n.

Alphonfi, supra Electorum legatos in con-
fessu Imperii locum petit. ibid.
in *Legatis* suis ius Gentium violatum esse que-
ritur Franciscus I. xxxii. 59. 1311.
Legatus Gallicus (Heppius) ad Comititia No-
ribergensia electoralia, quia legationis suae
fidem idoneam facere non poterat, vrbe
faceffere iubetur. xxxvi. 12. 1659.
Legatos primi ordinis mittendi ius, an Princi-
pibus Germaniae competat? disputatur.
xxxvii. 44. 1753.
Imperii debiti honores xxxvii. 84. 1807 n.
Circuli Saxoniae Inferioris Directorum
Aula Viennensi prohibentur. xxxvii.
92. 1817.
Legato Bolgaro Sabaudico Comitibus interdicti-
tur. xxxviii. 58. 1946.
Legitimationis in Domo Saxonica illustris ex-
emplum. xxiii. 28. 752.
Lentenses populus Alemannorum deuictus.
v. 20. 142.
Lenzburgensis Comitatus ad Rudolphum I.
hereditate deuoluitur. xxiii. 1. 722.
Leo III. Carolum M. Imp. coronat. vii. 32. 200.
Leo VIII. pontifex ab Ottone M. constituitur
in Italia. xii. 23. 338. seqq.
Ottoni concedit omnes possessiones Ita-
liae. ibid. 25. 341. seqq.
Leo IX. fit Papa xiv. 19. 408.
Leo X. Papa eligitur xxxi. 39. 1192.
libros Lutheri condemnat, & sub ex-
communicationis poena aboleri iubet.
xxxii. 13. 1232.
idem moritur. 16. 1256.
Leodienfe bellum d. an. 1482. xxx. 52. 1096.
arce ibi Galli intercipient. xxxvii.
33. 1743.
eadem cum aliis locis euerfa a Gallis.
xxxvii. 32. 1745.
Leodienfis Episcopatus de eiusdem Successio-
ne controuersia. xxxvii. 77. 1792.
Leodium a Foederatis occupatum. xxxvii.
106. 1846.
a Bavaris Electore obsessum. xxxviii.
6. 1877.

Leo.

Leodium a Gallis tentatur an. 1691. xxxvii.
 79. 1795.
Leopoldinum Stahrenbergius liberat. xxxviii.
 36. 1914.
Leopoldus Marchio Austriae Candidatus Imperii xvi. 21. 491.
Leopoldus Iunior adipiscitur Bauariae Ducatum xvii. 3. 408, 4. 409.
Leopoldus I. Alberti I. filius. xxiv. 24. 791.
LEOPOLDVS I. IMP. eius natiuitas, parentes & mores xxxvii. 1. 1699. seqq.
 sacro ordini destinatur ibid. 1700.
 Austriae regens Vngariae Bohemiaeque Rex declaratus ibid. 2. 1700.
 inter discordia electorum Imperator eligitur. 4. 1702. seqq.
 Bellum in Polonia, Holsatia & Pomerania gerit. 6. 1705.
 in causa Monasteriensis pro Episcopo decernit. 7. 1707.
 Comitia regni Bohemici & Vngarici celebrat. 8. 1708.
 auxilia petit & impetrat ab Imperii Statibus. 9. 1709.
 Pacem Turcis concedit. 10. 1712.
 Erfurtenfes Banno norat. 13. 1715.
 in causa Wildfangiatus Palatini Commissarium constituit. 13. 1719.
 Post mortem Sigismundi Francisci Austriae Archiducis, Vnicus fit haeres domus Austriae. Matrimonium cum Maria Theresia init. 18. 1724.
 contra eum Vngari grauem conspirationem excitant. ibid.
 Lotharingae Ducis restitutionem Parisiis per legatos urget. 22. 1729.
 ad defeusionem Belgii foederati foedus init. 25. 1732.
 arctius foedus cum Hispaniarum Rege & foederatis Belgis contrahit. 26. 1733, 28. 1736.
 Egrae exercitum lustrat. 26. 1733.
 expeditionis in Gallos causas in Comitibus exponit. ibid.
 Legatos, qui de pace cum Gallis tractarent Neomagum mittit. 44. 1753.

Leopoldus I. Pacem Neomagensem concludit in consiliis ordinibus. 46. 1755. seq.
 Edenburgi Comitia celebrat. 53. 1764.
 Protestantibus Vngaris templorum restitutionem promittit. ibid.
 Tertia eius vxor Eleonora Vngariae Regina coronatur. ibid.
 Albertum Capraram legatum Constantinopolim pro induciis prorogandis mittit. 54. 1765.
 cum Electore Bauariae & Poloniae Rege aduersus Turcas foedus paciscitur. ibid.
 contra Turcas bellum decernit. ibid.
 ob metum Turcarum ad Viennae obsidionem accelerantium, hac deserta, Linum, inde Passauium se confert. 55. 1766.
 Laxenburgi cum superiorum Germaniae Circulorum Ordinibus foedus contra Gallos pangit. 56. 1767.
 Nouum cum Polonis foedus contra Turcas concludit, cui etiam Veneti accedunt. 57. 1768.
 Bellum Turcicum continuat. ibid. seqq.
 Iosephum Regem Vngariae in Comitibus Poloniensibus facit coronari. 58. 1771.
 Cum Brandenburgico El. a. 1686. foedus pangit de mutuis auxiliis contra quoscunque. 63. 1777.
 Foedus Augustanum concludit. ib. & seq.
 Iosephum Clementem Bauariae Principem in Electoratu Colonienfi confirmat. 64. 1779.
 cum Belgis a. 1689. foedus concludit cui postea Angliae & Hispaniae Reges accesserunt. 65. 1780.
 Gallum hostem Imperii declarat. ibid.
 Bellum Turcicum continuat. 67. 1782. seqq.
 Iosephum in Comitibus Electoralibus Augustanis Regem Romanorum eligi & coronari procurat. 68. 1784.
 post conclusa foedera bellum contra Gallos promouet. 72. 1787.
 Ernestum Augustum Hannoveranum Romanum Electorem inuestit & confirmat. 73. 1788.
 Leop. I.

Leopoldus I. Rysuicensem pacem cum Gallis concludit. XXXVII. 85. 1808. seq.

Cum Friderico Augusto Saxoniz El. 2. 1694. fœdus contra Turcas init. 90. 1815

Cum Russorum Monarcha fœdus concludit. 18. 1816.

Pacem Carluicensem concludit cum Turcis. 91. 1816.

Ad conuentum Noribergensem propter nouum Electoratum institutum legatum mittit. 94. 1823.

Coronationi Borussorum Regis consentit. 96. 1826.

aduersus testamentum primum Caroli II. protestatur 98. 1827.

eidem Carolus II. Hispaniz R. fauet, & potestatem tradit Mediolanensem Ducatum occupandi. ibid. 1828. seq.

contra alterum Caroli II. testamentum quo Philippo Andegauenſi Successio defertur, protestatur. 99. 1831.

Eiusdem ius in successionem Hispanicam. 101. 1835. seq.

pro vindicando iure suo in Hispaniam, militem colligit, fœdera pangit. 102. 1838.

Fœdus cum Anglis & Belgis contra Gallos concludit. 102. 1839.

in Comitibus de bello Gallis sociisque inferendo proponit. 103. 1840.

Bellum gerit in Italia. 104. 1841. seqq.

Imperii status ad bellum contra Gallos concitat. 107. 1847.

Eidem quinque Circuli associantur. 107. 1848.

ab Antonio Vlrico Duce Guelferbytanio militem stipulatur. 108. 1848.

Legatum Burgundicum de la Neuve forge Ratisbona & Germania exire iubet. 109. 1849.

Galliz Regem cum Andegauenſi Duce hostes Imperii declarat. ibid.

Bauariz Electorem hostem Imperii declarat. ibid.

Eius controuersia cum Papâ. 114. 1852.

Sabaudiz Ducem fœderatis accedentem copiis adiuuat. 112. 1853.

Leopoldus I. Bellum gerit cum Bauaro. XXXVII. 114. 1855.

Eidem Petrus Lusitaniz Rex fœdere contra Gallum se iungit. 117. 1859.

Eidem per Capitulationem Ilbesheimensem Bauariz Electoris coniux Bauariam cum Kuffsteino cedit. 120. 1864.

Vngarici motus sub Ragotzio contra Eundem. 123. 1867.

Principes nouos, quos creauerit. 125. 1871.

Mors & familia Leopoldi. 126. 1871. seq.

Leop. II. paternæ necis vindex XXIV. 23. 790. filiam Comitis Sabaudiz Vxorem ducit. XXV. 6. 833.

bellum contra Ludouicum IV. suscipit, Bavariam vastat. 8. 835.

cum Heluetis infeliciter bellum gerit. ib. ad Moregartam ab Heluetis caditur. ib.

Comitis Montfortii agros vastat, cunctatur, fratre interim infeliciter pugnante. XXVI. 11. 837.

omni conatu Fratrem liberare sustinet. XXVI. 12. 841.

an id per Dæmonem efficere cogitauerit? ibid. 842. n.

Insignia Imp. ægre Ludouico IV. tradit ib. Burgouiam a Ludouico obsessam liberat. ib.

eundem ad prælium euocat, quod tamen pace dirimitur. ib.

moritur. XXVI. 14. 846.

Leopoldus III ab Heluetis ad Sempach caditur. XXVIII. 6. 936.

Leopoldus V. eius copiz in Passauiensi & Argentoratensi Episcopatibus. XXXIV. 36. 1496.

Successionem in Imperio & Regno Bohemiz ambit. 37. 1497. seqq.

Leopoldus Guilielmus Ferdinandi II. filius Halberstadtensis Episcopatus & Abbatiz Hirschfeldiensis Administrator designatur, eidemque alii Episcopatus destinati XXXV. 36. 1584.

Leopoldus Ludouicus Veldentinus adpetit Electoratum Palatinum. XXXVII. 60. 1772.

moritur. 78. 1793.

Leobin (Henricus) Pontificii Iuris Doctor, tempore Friderici III. Imp. XXX. 20. 1045. n.

Leges Germanorum vide Germani.

INDEX

Leges de Pace tenenda. XVII. 23. 533.
Lex num vnica tantum fuerit communis Fran-
 corum. V. 12. 132. n.
 Salica eius Origo. VI. 1. 145.
 eius Auctor. ibid.
 Saxonum crudelissima quid? XIV. 12. 401.
Libertas Ecclesiastica a Carolo IV. adserta.
 XXVII. 33. 923.
Liburni expugnatio aduersa tempestate impedi-
 ta. XXXIII. 7. 1139.
de Lichtenberg (Conradus) Episcopus Argenti-
 nensis Adolpho Nassouico contrarius. XXIV.
 3. 763.
Lichtenberg Gallis cedit. XXXVII. 43. 1753.
Lichtensteinia (Antonius Florianus) in Comitibus
 introducitur. XXXVIII. 58. 1946.
Liga Catholicae prima fundamenta. XXXIV.
 29. 1484, 36. 1496.
 pro eiusdem defensione Paulus V. ingen-
 tem Pecuniae Summam confert, exercitum
 in auxilium mittit XXXV. 7. 1532.
 eam inter & Unionem amicabilis Com-
 positio XXXIV. 36. 1496.
 eius Conuentus Augustanus XXXV. 14.
 1543.
Ligista Neutralitatem frustra ambiunt XXXV.
 52. 1607.
Ligeris fluuius non Galliae sed Belgii V. 5. 119.
Lignitii templum Diui Ioannis Euangelicis re-
 stituitur XXXVIII. 15. 1886.
Lilienthorp Suecorum Legatus, circa Pacem agit.
 XXXVII. 83. 1803.
Limburgum expugnatur XXXVII. 33. 1744.
 Foederati capiunt. 113. 1854.
Limburgensis Dynastiae mentio. XXIV. 11. 775.
de Limburgensi Successione Controuersia.
 XXXVIII. 59. 1947.
Lingua Germanorum vide Germani.
 Latinam in negotiis publicis adhibitam
 agre fert Rudolphus Habsburgicus XXIII.
 14. 737.
 eius Vfus in negotiis Imperii restringitur.
 XXIII. 27. 749.
Linguarum peritia laudatur in Carolo V.
 XXXII. 2. 1212.

Linealis Successio in Electoratu Saxonico
 confirmata XXVII. 30. 920.
Lippam Caesarei capiunt XXXVII. 59. 1771,
 90. 1814.
 Turcae recuperant XXXVII. 90. 1815.
Lipsiensis Academia a Friderico Bellicoso ad
 normam Pragensis erigitur XXIX. 8. 964.
Lippsa a Io. Friderico Electore oppugnata
 XXXII. 74. 1339.
 an ob perfidiam Ducum Electoris non
 fuerit capta 1340. n.
 ad eam Victoria XXXV. 47. 1603. seqq.
 a Tyllio ad deditionem compulsa 47. 1604.
 denuo expugnata XXXVI. 18. 1666.
Linonia Rex desiderium suscipiendi Baptismatis
 simulans, eludit Carolum IV. XXVII. 11. 9102
Loeckemium ad deditionem compulsum.
 XXXVII. 36. 1747.
Lollius a Germanis vincitur IV. 15. 101.
Lombardia Regnum constituere cogitat Nico-
 laus III. XXIII. 12. 733.
 ad Londinum Scanix & Malmogiam Dani veni-
 untur XXXVII. 36. 1747.
Longobardi Pannoniam ingrediuntur IV. 35.
 117. n.
 a Narsete in auxilium vocantur ibid.
 regnum in Italia constituunt, a Carolo M.
 vincuntur. ibid.
Longuevillius, Gallorum Dux, Turcam adiuvat
 XXXVII. 90. 1815. n.
Lotharius Imperator a Ludouico Pio designa-
 tur Successor VIII. 8. 215, 10. 216.
 arma contra Patrem mouet. 15. 220.
 omnes Terras ad se trahere conatur.
 17. 221.
 nouas turbas excitat. 18. 222.
 Ius in Papam exercet. 24. 226.
 facit diuisionem imperii inter filios &
 secedit in monasterium 25. 227.
Lotharius II. Imp. eius Parentes, moerens. VII.
 20. 490.
 Rex eligitur & coronatur. 21. 491.
 Bellum cum Bohemis. 22. 492.
 Boleslaum Poloniae Ducem in ordinem
 redigit. 493.

Loth.

RERVM ET VERBORVM.

Lotharius II. cum Friderico & Conrado Franco-
nia & Suevia Ducibus contendit xvi. 23. 494.
Innocentium III. Papam restituit. 25. 496.
Imperator ab eodem coronatur. ibid.
Imago ignominiosa de eius coronatio-
ne. ibid.
Longobardos subigit. 26. 498.
Rogerium vincit. 27. 498.
Reginaldo una cum Papa, Apuliam in
Feudum confert, Codex Pandectarum
Amalphi repertus 499.
num Ius Iustinianum in forum & Scho-
las introduxit? 28. 499.
varias Dignitates confert. 29. 501.
Ludouicum generum Landgrauium Thu-
ringiae, Conradum Wettinensem Mis-
niae Marchionem, Canutum Obotritorum
Regem, Conradum Zeringiae Ducem
Burgundiae principem facit. ibid.
Magnus Daniae Rex ipsi fit vasallus. ibid.
moritur, eius liberi. 30. 502, 31. 504.
Epitaphium ibid.
Lotharius Rex Lothariensis. viii. 31. 231.
controuersia ipsius de Thietberge di-
uortio. viii. 31. 231.
Lotharius Francorum Rex, Lotharingiam in-
vadit. xii. 9. 363.
Lotharius Comes supplinburgicus fit Dux Sa-
xoniae. xvi. 12. 483.
Lotharingia Germaniae accedit. i. 34. 26.
fit partim Iuris Germanici, partim Iuris
Gallici. ix. 3. 234.
eius diuisio Aquisgrani facta. ix. 3. 235.
de eadem Pacta. ix. 13. 236.
diuisio alia. x. 9. 254.
ei praeficitur Zwendeboldus Arnolphi
filius. x. 31. 270.
eam Carolus Simplex inuadit. xi. 6. 287.
ab Henrico Aucupe Germaniae vindica-
ta. xi. 15. 298.
occupatur ab Ottone M. xii. 11. 325. sq.
ab eodem Conrado conceditur. 28. 345.
de eadem controuersia cum Lothario
Francorum Rege. xiii. 4. 357.
sub Ottone III. a Lothario Gallorum Re-
ge inuasa. xiii. 9. 363.

Ducatus conceditur Godefrido Ardu-
ennae Comitibus filio. 25. 383.
in eam expeditionem suscipit Henricus
III. xiv. 20. 410.
Ducatus, Adelberto conceditur. ibid.
Ducatus, ceditur ab Henrico V. Gode-
frido. xvi. 11. 482.
conceditur Godefrido Barbato. xvii.
12. 518.
a Carolo Audace, eiecto Renato occupa-
ta, recepta tamen. xxx. 48. 1090.
Ducatus, pro libero declaratur cum ali-
qua restrictione. xxxii. 65. 1323.
ab Henrico II. Galliarum Rege inuasa.
xxxii. 90. 1366. seqq.
per Tractatus Parisienses a Carolo IV.
Duce Regi Galliae cessa. xxxvii. 22. 1729.
Duces inter regii sanguinis Principes a
Galliae Rege recepti. ibid.
Ducis Caroli V. Restitutio per Pacem Rys-
wicensem decernitur xxxvii. 86. 1810.
Lotaninum a Gallis obsessum, fortiter defen-
sum xxxviii. 39. 1903.
Lubecensis Episcopatus, de eodem controuer-
sia xxxvii. 96. 1827.
Luca Henrico vii. obstitit xxv. 11. 804,
13. 809, 14. 810.
Castrucium Vicarium accipit xxvi. 18. 853.
Lucensis libertas vendita a Rudolpho Habsb.
qualis vero? xxiii. 29. 753
ii Caesari tributa solunt xxviii. 17.
1887.
Lucos Diis consecrant Germani II. 28. 54.
in iis postea Templum exstructa ibid.
Ludorum Equestrium Origo, auctor? XL
18. 304.
infausti Carolo IV. XXII. 6. 892.
Leges quaedam in iis obseruatae ibid.
in Carolo IV. ignominiam Castellum ha-
biti XXVII. 9. 895.
quando cessauerint XXX. 62. 1115.
Ludolphus Ottonis M. filius cum exercitu
mittitur in Italiam xii. 21. 336.
arma mouet contra fratrem Ottonem
xii. 14. 328.
12. 52. *Ludol-*

INDEX

Ludolphus Sueniæ Ducatum obtinet xii. 28. 345.

Ottoni iterum subiicitur ibid.

LVDOVICVS PIVS Imp. eius natiuitas, statura, mores, pietas viii. 1. 205.

superstitiosus 206.

vngitur Imperator 2. 207.

Iura & potestatem in Papam exercet 3. 208. seq.

Donatio eius Papæ facta qualis? 4. 209. seq.

Bella cum Exteris 5. 212.

Vxores & liberi 7. 213.

diuisio prima inter liberos noxia 8. 215.

filium socium Imperii constituit ibid.

noua diuisio in Conuentu Wormatiensi 10. 216.

deponitur ibid.

restituatur ii. 217.

a filiis custodiæ mandatur, sed restituatur. 12. 218.

Carolo filio Franciam tradit 13. 219.

Wormatiæ a. 837. nouum facit diuisionem 14. 219.

Ludovicus filius contra eum arma mouet 15. 220.

moritur 16. 220.

LVDOVICVS II. Imp. mores. viii. 26. 228.

Pacem Confluentinam cum Ludouico Germanico & Carolo Caluo facit 27. 228.

Bella cum Saracenis & Beneuentanis gerit 28. 229.

Contentionem ipsius cum Basilio Macedone Imperatore Græco de titulo Imperatoris 29. 230.

Mors eius 30. 230.

LVDOVICVS BALBUS Imp. eius nomen & mores ix. 10. 243.

Pacem facit cum Ludouico Iuniore ii. 243.

an fuerit Imperator? 12. 243.

a Papa coronatur 244.

Conventionem Turonensem & Marsanen- sem cum Ludouico Iuniore init 13. 246.

mors & Familia 14. 247.

LVDOVICVS GERMANICVS, eius familia

x. 1. 249.

Parentes, mores 2. 250.

contra Patrem arma capit viii. 15. 220.

diuisio cum fratribus x. 3. 250.

Bohemos, Sorabos, Sianos deuincit, Lothariensibus regem concedit 4. 251.

Dalmatas & Bohemos vincit, cum Carolo Caluo & Lothario Imp. pacem facit Confluentinam 5. 251.

Negotium cum Carlomanno filio 6. 252.

Bella cum Slaus, Fœdus Tuffacense & negotium cum Ludouico iuniore 7. 251.

Bellum Sorabicum 8. 253.

Diuisio regni Lothariensis & negotium cum filiis Ludouico & Carolo 9. 253.

Legatos Basili Imp. Græci abfoluit, regna inter filios diuidit 10. 254.

Bellum cum Carolo Caluo ii. 254. moritur ibid.

eius Diuisio regni 12. 255.

Ludovicus Iunior Ludouici Germanici filius Bauariam adipiscitur x. 14. 256.

Lothariense regnum adipiscitur & Normannos deuincit 15. 257.

Bellum Normannicum 16. 258. moritur 17. 259.

LVDOVICVS INFANS Parentes, Tutores x. 35. 277.

Patri succedit an Imp. dici possit? ibid.

Bellum ipsius cum Hunnis 36. 278.

Albertum Comitem Bambergensem capit plecti iubet 37. 279.

moritur, ultimus ex Linea Carolingia 38. 280.

LVDOVICVS IV. Bauarus Imp. an legitimus Imperator xxvi. 19. 858. a.

Parentes eius xxvi. 1. 826.

doctrines animi & corporis, 2. 826, 30. 878.

an Latinam Linguam ignorauerit 15. 848.

sub tutela matris educatur ib.

LVDO.

RERVM ET VERBORVM.

LEODONICVS IV. Bauarus

supellectilem eius tanquam sacra venerantur Monachi xxvi. 19. 848.
 Possessiones eius ibid.
 Bauariz Inferioris Ducum tutor bellum cum Ducibus Austriac habet, eos deuincit 3. 827.
 opem in Electione Friderico Austriaco promittit 4. 828. n.
 ipse Imperator eligitur a maiori parte 5. 829, 6. 833.
 a Moguntino & Treuirensi Aquisgrani coronatur ibid.
 ipsi Ciuitates Rheni Inferioris adherent 6. 833.
 item Episcopi ac Comites Westphaliz, quos privilegiis cumulat, in primis Clivensem ibid.
 insidias vitæ structas effugit 7. 834. n.
 Rudolphum fratrem fugat, eiusque ditiones occupat ib.
 Bello impetitur a Lupoldo Austriaco 8. 835.
 Austriac Principes proscribit, Fœdus Helueticum confirmat ib.
 cum Friderico ad Eslingam incerta victoria pugnat 9. 836.
 Fridericum in prælio ad Mühldorffum vincit, capit 11. 837.
 multas ciuitates ipsi accedunt 12. 841.
 a Leopoldo Austriaco Insignia Imperii tandem accipit ib.
 Fridericum capite plectere cogitat 843. n.
 duris conditionibus libertate restituit ib.
 quænam causæ ad dimittendum eum impulerint 2 ib.
 Electoratum Brandenburgicum filio concedit 13. 845.
 cum Ottone Austriaco turbas mouente se componit 14. 846.
 ab Ioanne XXII. Papa confirmationem petit, renouatur 15. 447.
 Galeatium Vicenomitam Mediolanensem confirmat 16. 849.
 eundem contra vim Papalis Legati defendit ib.

Leonikus IV. Imp. vt imperio se addicer, ipsi a Papa mandatur, Auenionē citatur 16. 849
 legatos mittit, defensionis spatium peti-
 tuos 849.
 a Papa ad Concilium adpellat ib.
 excommunicatur, ab Academiis autem
 & ICTis defenditur. 18. 852
 altera appellatione Papæ Tyrannidem
 dopingit ibid.
 Castrucio Vicariatum Lucensem conce-
 dit 18. 853.
 a Vicariis Longobardicis ob Papæ Ty-
 rannidem euocatur ib.
 cum Friderico Austriaco in itinere col-
 loquitur 854. n.
 Tridenti conuentum Italorum agit, Ita-
 liam intrat ib. 853.
 Mediolani coronatur ib.
 Galeatium Vice-Comitem in carcerem
 trudit ibid.
 Præfectum Germanum, & Senatum Me-
 diolani constituit ib.
 Romæ a Præfecto Vrbi & Cancellario
 P. R. coronatur 19. 856.
 An hæc Coronatio legitima? 858. n.
 Synodum ibi celebrat, Ioannem XXII.
 deponit, Nicolaum V. Papam facit xxvi.
 19. 856.
 quibus causis & a quibusnam motus, hoc
 fecerit? ib. 859.
 Bellum in Robertum Apulum parat, sine
 successu 20. 860.
 Castrucium Ducem Lucanorum & Vexil-
 liferum Imp. facit ib.
 Rebellionem Romanorum, Tuscorum &
 anonæ caritate motus, Romam & Ita-
 liam relinquit ib.
 Mediolanum infeliciter obsidet ib.
 Rudolphi fratris filius Ticinensi Pacto
 Palatinatum restituit ib.
 Alternationem Electoratus eius intro-
 ducit ibid.
 mortuo Friderico Austriaco Electionem
 nouam metuens, in Germaniam reuer-
 titur 21. 862.

I N D E X

LUDOVICVS IV. Imp. Bauariz Inferioris Duces disidentes componit, terrasque inter eos diuidit xxvi. 863.
inter Ciuitates Rheni pacem publicam procurat xi. 863.
eandem in Rheni Tractu omni promulgat 32. 881.
Carinthiam & adiacentes Regionēs Austriacis concedit 22. 864.
Ioanni Luzelburgico Austrios ideo infestanti obstitit ib.
per Varios Legatos Ioanni xxii. pacem offert xxvi. 23. 864.
Imperatoriam dignitatem in Henricum Bauarum transferre cogitat, recusantibus Electoribus ib.
renuntiat tamen ibid.
a Benedicto XII. absolutionem quater frustra petit 23. 865, 24. 867.
Papa ipsi fauet, sed impeditur. Conuentum Spire cum Episcopis Diocesis Moguntinæ celebrat 23. 865.
Henricum Bauarum in ordinem redigit. ib.
Papæ plane renunciat, ab Electoribus electum verum Imp. esse discernit. 24. 867.
ipse Apologetico contra Papam se defendit ibid.
cum Eduardo Angl. Rege contra Philip-pum Valesium foedus facit 25. 870.
iterum tamen Pacem facit, agnitus Imperator ib.
Ioanni defuncto in Bauaria inferiori succedit 26. 872.
Clemens VI. eum Auenionem citat 27. 872.
per legatos hæreses confitetur, in quo modo se & Imp. Papæ permittit 873. 874.
ipsi propositos a Papa Articulos Status Germ. reiciunt ibid.
instinctu Io. Boh. denuo durissime excommunicatur 28. 875.
Excommunicatio tamen non ab omnibus recipitur 29. 877.
Carolus IV. a quibusdam contra eum eligitur ib. 876.

LUDOVICVS IV. Imp.

Multi Principes & Ciuitates Imperiales ipsi fauere xxvi. 29. 877.
de Imperio cum Carolo IV. concordat & colloquium secretum cum Alberto Austriaco instituit 29. 878.
Rainoldum ex Comite Ducem Geldrie facit, priuilegiis ornat 32. 880.
Pacem publicam promulgat 881.
Diuordi sententiam inter Io. Bohemum & Maultaschiam pronunciat, eandem filio Ludouico collocat 881.
Comitatum Hollandiæ Vxori Margarethæ concedit ib.
Vxores & Liberi 33. 882.
primus in terris suis hæreditariis sedem ponit 32. 880.
moritur, an per Ducissam Austrie veneno sublatu fuerit? 30. 879. n.
multis male audit cur? ib. n.
Ludouicus VI. Gallorum Rex, contra eum apud Henricus V. XVI. 17. 488.
Ludouicus VII. G. R. Socius Expeditionis Cruciatae. XVII. 9. 513.
Ludouicus IX. G. R. Prouinciam rapit. XIII. 25. 747.
Ludouicus XI. G. R. viuo Friderico III. Imp. Imperium ambit. XXX. 37. 1067.
Fridericum III. a proposito, Carolum Audacem Regem declarandi auerit. XXX. 43. 1082.
eundem & Imperium spe auxiliorum contra Carolum Audacem eludit. XXX. 46. 1088.
Burgundiam, Artesiam, Piccardiam inuadit, mortuo Carolo Pugnace Mariam filio suo deponit. 50. 1092.
Legatis nuptias Maximiliani I. cum Maria impedire conatur. 1093.
Ludouicus XII. adhuc Delphinus, Helotum ad Basileam caedit. XXX. 10. 1026.
in Alsaciam irrumpit. 1028.
a Friderico III. se euocatu probat. ib. 1018.
multa sororis nomine ab eodem postulat. ibid.

Lud.

RERUM ET VERBORUM.

Ludovicus XII. Mediolanum occupat. XXXI. 13. 1145.

idem Papam in suas partes trahit. 15. 1149.
consilia eius de occupanda Italia & Imperio. 16. 1150, 1152. n.
eius varia Pacta cum Imperatore ibid.
Italiani denuo petit. 25. 1164.
eandem relinquit. ibid.
eiusdem ad Caesarem Legatio. 35. 1185.
priuatur regia dignitate ab Iulio II. Papa 39. 1192.
moritur. 42. 1195.

Ludovicus XIII. G. R. moritur XXXVI. 23. 1670.

Ludovicus XIV. G. R. patri succedit. XXXVI. 23. 1670.

Imperialem dignitatem adfectat XXXVII. 4. 1702.

Ludovicus Vngariz Rex, Socer Sigismundi Imp XXXIX. 2. 958.

Ludovicus Vngariz Rex sine cura nascitur. XXXI. 24. 1163.

auxilia contra Turcas petit. XXXII. 18. 1239.

ad Mohatz misere petit, eius successio a Ferdinando I. petit. 37. 1275.

Ludovicus Badensis Turcas ad Termandum Bosniam. 1688. profligat XXXIII. 59. 1772.

Exercitui Caesareo in Hungaria praest. 67. 1782.

Turcas ad Moranum & Nissam profligat. ibid.

eisdem ad Widinum profligat. 1783.

Gallis ad Heilbronnem se opponit. 75. 1791.

Turcas an. 1691. ad Salankemen profligat. 90. 1814.

Drusenheimum & Hagendam occupat. XXXVIII. 7. 1878.

ad Fridlingam cum Gallis confliat. XXXVII. 109. 1849. (XX. 7. 636.)

Ludovicus Barbatus Imperii Vicarius occiditur

Ludovicus Bauariz Dux Donawertham Imperio subducit. XXX. 31. 1061.

Bellum Imperii contra eundem declaratur. ibid.

Ludovicus Dux Bauariz Dux, contra Albertum Achillem strenue se defendit, eumque vincit. XXX. 34. 1063.

Friderici III. Imp. litteras lacerat, inde ab Imperio bello petitur 38. 1068.

Ludovicus Bauariz Dux, eidem Maria, vice Maximiliani I. copulatur XXX. 50. 1093.

Ludovicus Borbonius Praeful Leodiensis a Guilielmo Marcano trucidatur. XXX. 52. 1096.

Ludovicus Bosonis filius Italiam tenet X. 35. 277.

Ludovicus Burgundus a Berengario vincitur. XI. 13. 295.

Ludovicus Ludovici IV. Imp. filius, Elector Brandenburgensis XXXVI. 27. 875. n. 33. 883.

a Patre Marchiam Brandenburgensem accipit XXXVII. 16. 899.

a Noribergensibus contra Carolum IV. recipitur XXXVII. 4. 889.

eum aliis eius Electionem irritam declarat 5. 891.

eum Carolo IV. in gratiam redit, Comitatum Tirolensem accipit, & promissionem de obtinenda confirmatione coniugii cum Mantaschia 12. 897.

eidem insignia Imperii exhibet, Noribergensibus ius tutelare seruat 16. 900.

fratribus Ludouico Romano & Otoni Marchiam tradit, Bauariam superiorem cum Voto Electorali suscipit 16. 900.

23. 911.

moritur ibid.

Ludovicus Romanus Marchio Brandenburgensis, unde ipsi nomen? XXXVI. 19. 857.

Marchiam Brandenb. a fratre accipit abaque voto Electorali tamen XXXVII. 16. 900.

de eadem a Carolo IV. inuestitur 20. 907.

improlis moritur 23. 912.

Ludovicus III. Pacificus Hassiae Landgravius, post mortem Alberti II. Imp. eligitur XXX. 4. 1022.

recusat tamen ibid.

Ludovicus V. Hassiae Landgravius, eius Testamentum XXXIV. 25. 1480.

Ludovicus Antonius Magnus Magister Ordinis Teutonici XXXVII. 77. 1792.

Ludo-

I N D E X

Ludovicus Cæcus Elector Palatinus XXXVII.
24. 956.

quid in diuisione Palatinatus ipsi obuenerit? ibid.

Ludovicus Barbatus Elector Palatinus, Iura Electoratus & Archi-Dapiferatus, Aurea Bulla per Sigismundum ipsi confirmantur XXXI. 7. 963.

absente Sigismundo, Concilii Constantiensis fit Protector XXIX. 12. 977.

ab eodem Electoratum Saxonie pro filio frustra petit 29. 1003.

fit Militie Imperialis prefectus contra Gallos 30. 1028.

eiusdem ope Pax restituitur ibid.

Ludovicus Sabaudia Dux Vicariatuum Imperii in partibus Pedemontium a Sigismundo Imp. obtinet XXIX. 29. 1002.

titulo perpetui Vicarii ultra concessionem vititur ibid.

Ludovicus Sfortia captiuus XXXI. 13. 1145.

Ludovicus Landgravius Thuringie constituitur XVI. 29. 501.

Ludovicus Landgravius Thuringie foedus contra Güntherum Schwartzburgicum facit XXVII. 8. 894.

Ludovicus Baro d' Eltern, Episcopus Leodiensis moritur XXXVII. 77. 1792.

Lues Venerea in Francorum castris ad Neapolim grassatur XXXII. 32. 1269.

Luitgardis Caroli M. vxor. VII. 6. 174.

Luitprandus Legatus Constantinopolim XII. 27. 344.

Luitwardus Vercellensis Episcopus ab Aula Caroli Crassi remouetur X. 26. 265.

vindictam contra eundem meditatur ib.

Luna inter Germanorum Deos relata II. 4. 31.

Luneburgi maximus eius cultus, Idoll forma, eam obseruabant curare Germani 33. 62.

ante nouam Lunam prælium non incunt ibid.

Lüneburgi Urbis nomen vnde? II. 4. 31.

Lüneburgensis Successio inter Magnum Torquatium & Albertum & Weneclauum Saxones controuersa XXVII. 27. 917.

Ducatus in Iura prætendunt Comites Waldeccii XXVIII. 18. 947. n.

Lupilla an Caroli M. locus natalis? VII. 4. 171.

Lusatia Marchia conceditur Conrado Wettinensi XVI. 29. 501.

eam Ioannes Georg. I. Elector. Sax. subi- git XXXV. 11. 1536, 13. 1541.

inuasa post Lipsiense prælium 50. 1606.

Electori Saxoni pleno Iure ceditur 75. 1636.

in eandem Casarei irrumpunt 57. 1612.

eam Saxones recuperant XXXVI. 16. 664.

Lusitani Salmanticam occupant XXXVIII. 11. 1881.

Saluaterram, Sarcas, Valentiam, Alcantaram, Albuquerqueam capiunt 5. 1876.

Madritum intrant II. 1881.

idem relinquunt 1882.

Carolo III. se nolunt iungere 32. 1904.

Lutherus, eius parentes, natiuitas, facta inuentis XXXII. 10. 1226.

aduersus indulgentias Theses proponit II. 1227.

Romæ accusatur, eo citator, cum Cristiano colloquitur 1228.

a Papa ad Concilium prouocat 13. 1232.

Decretales & Papalem Bullam comburit ibid.

Wormatie causam dicit 1233.

proscribitur 15. 1234.

Io. Frid. El. iussu Wartburgum abducitur 1235.

Rusticos tumultuantes, a violentia dehortatur 23. 1245.

Mansfeldios Comites componere conatur 69. 1330.

Islebi moritur, Wittebergæ honorifice humatur 1331.

Lutherani ex Morauia & Carinthia eiciuntur XXXV. 15. 1546.

iidem ex Bohemia ibid.

Luthernismi suspicio, causa Remotionis trium in Camera Imperiali Aduocatorum XXXII.

81. 1355.

Li.

Lutter Monasterium, a Lothario extructum;
conditorium illustre XVI. 30. 503.

Lüzelssteinensis Comitatus per Cameram Bris-
censem Christiano Birckenfeldio adigna-
tur. XXXVII. 78. 1793.

Lützenburgensis Domus Genealogia ex recensio-
ne Caroli IV. XXVII. 1. 886. n.

alia eiusd. Genealogia. 36. 926.

Comites XXV. 2. 795.

vestigalia & Xenia a Treuirensibus acci-
piunt. 3. 798.

Comitatus quando & a quo Ducatus fue-
rit factus. XXV. 6. 800. XXVII. 32. 921.

Officia Ducum apud Imperatorem in bel-
lo & accubitu. ibid.

Lützenburgum deditione capit Aurelianus, a
Renero recipitur. XXXII. 59. 1312.

a Cæsareanis captum 62. 1318.

a Gallis occupatum 60. 1314, 91. 1368.
XXXVII. 52. 1763.

Lützenburgicus Dux Gallicarum in Belgio co-
piarum XXXVII. 79. 1795.

Fœderatos ad Floriacum cedit ibid.

Lüzina prælium ad eam cruentum XXXV. 58.
1613. seqq.

M.

Madritum Galloway intrat XXXVIII. 11. 1881.

Carolus III. intrat 32. 1904.

Magdeburgensis Archi-Episcopatus ab Ottone

M. fundatus & dotatus XII. 29. 347.

de eodem controuersia. XVII. 2. 526.

Magdeburgici Ducatus possessionem adprehen-
dit Brandenburgicus Elector XXXVII. 48.
1758.

Magdeburgensis Comes (Michael) Legatus Fride-
rici III. Imp. XXX. 20. 1045.

Magdeburgum Vrbs, ibi sepelitur Otto M. XII.
30. 350.

eius Senatus & Populus, ab Ordinibus
apud Cæsarem accusatur XXXII. 81.
1360. seq.

ob reiectum Interim proscripta ibid.

a Cæsareis obsessam liberare meditatur
Suecus XXXV. 43. 1597.

Excidium eiusdemque causæ 45. 1598.

Magdeburgum, a Banerio instauratur 53. 1609
Saxoni deditur 79. 1642.

per Fridericum Guilielmum ad obsequi-
um redigitur. XXXVII. 16. 1721. seqq.

Magellanitum Fretum quis inuenerit? XXXII.
3. 1213. seqq.

Magentius Francus Imperium arripit. V. 19. 141.

Magnus Danorum Rex fit Vassallus Lotharii
Imp. XVI. 26. 501.

Magnus Saxonie Dux, ex Billinganis vltimus,
moritur. XVI. 12. 483.

Magnus Torquatus de Successione Lüneburgensi
cum Saxonie Ducibus Ascaniis decertat
XXVII. 27. 917.

Magni Ducis Titulus Cosmo, a Pontifice con-
cessus, a Cæsare confirmatur. XXXIII. 17. 1435.
magum vel *magus* quid notet? III. 5. 69.

Maiestatis reus in exilium mittitur Adelbero
XIV. 9. 399.

Litteræ Bohemæ a Rudolpho II. concessæ.
XXXIV. 32. 1487. seq.

Mainardus Marchio Brandenburgicus & Dux
Banariz, eius Tutela controuersa. XXVII.
23. 912. n.

Mainardus Comes Tirolensis Comitibus Electora-
libus interest. XXIII. 10. 727.

eius consilium de Rege eligendo. 728.

Rudolpho Habsburgico fauet. ibid.

fit Dux Carinthiæ 11. 730.

de eadem & Taruisio inuestitur. 21. 745.

Mainardus Hussitæ Nobilitatis Dux. XXIX.
25. 997.

Procopium cum plebe cædit 26. 998.

captiuos Thaboritas & Orphanos com-
burit. ibid.

Maiores a Fœderatis occupata XXXVIII. 11.
1882.

Maiorenitas Electorum quo anno contingat?
XXIX. 7. 963.

Mallinckrotius (Bernhardus) aduersus Electio-
nem Christophori Bernhardi a Galen fru-
stra protestatur. XXXVII. 7. 1707.

Malmogium obsessum fatali pontis effractione
liberatur XXXVII. 39. 1741.

Mandati Legato Rudolphi Habsburgici, obse-
quium
12. T

I N D E X

- quium Pontifici iuranti dati formula XXIII.
12. 733. n.
- Manderscheidus* Comes Ioannes, Episcopus Ar-
gentinensis XXXIV. 11. 1457.
- Manfredus* filius Friderici II. nothus XX. 28. 677.
Regnum Neapolitanum in suam redigit
potestatem XXI. 1. 682, 5. 684.
ei se Siculi & Neapolitani subiiciunt ibid.
7. 686.
- Manheimum* Galli occupant XXXVII. 65. 1780.
- Mannus* an idem cum Noacho? I. 3. 2.
- Mann* vox non est Teutonica I. 20. 15. n.
- Mansfeldius* a Matthia Imp. proscriptus
XXXIV. 53. 1515.
eius Gesta XXXV. 14. 1544. seq.
fata & Expeditiones contra Brunsvicen-
ses XXXV. 27. 1570.
- Masfelda* in Suecorum venit potestatem
XXXVI. 8. 1655.
- Mantua* ab Henrico IV. occupata XV. 44. 460.
arctius inclusa ab Eugenio XXXVII.
105. 1842.
eandem relinquit 1843.
Marchio fit Gonzaga & Imperii Vicarius
XXIX. 29. 1004.
- Mantwana* de Successione Controuersia XXXV.
34. 1581.
in Comitibus agitur 38. 1589.
- Mantuanus* Conuentus XXXI. 38. 1188.
- Mantuanum* bellum XXXV. 38. 1589. seqq.
- Manus moriue* lus repetit Papa XVII. 51. 571.
- Marcana* Telonia Dusseldorpii abrogata, cur?
XXVIII. 4. 932.
- Marcantus* (Robertus) a Carolo V. deficit
XXXII. 16. 1236.
Comitatus inuasus a Monasteriensi
XXXVII. 25. 1732.
- Marchiones* an tempore Carolingico? VI. 14. 163. n.
eorum Origo XI. 20. 307. n.
constituti ab Henrico II. contra Bohemos
ad Albin XII. 20. 378.
- Marcoaldus de Annewel* constituitur Dux Ra-
tennæ XVIII. 7. 586.
- Marcomanni* ducti in Italiam IV. 35. 117.
- Marcomannicum* Bellum IV. 29. 114.
- Marescallatus* Imperii Saxonici an prælato-
nem Ensis Imperatorii coniunctam habeat
litigatum XXVII. 29. 918.
- Margaretha* Maximiliani I. filia Carolo VIII.
Gallo desponsatur XXX. 51. 1094.
parenti remittitur intacta 60. 1109.
- Margaretha* Alberti Degeneris Vxor Friderici II.
filia XX. 27. 676.
- Margaretha* Hollandiæ Comes, bellum Guiliel-
mus Batavus gerit cum eadem XXI. 13. 699.
- Margaretha* Belgarum Gubernatrix XXXI. 29.
1171.
- Maria* Ottonis III. vxor an adultera XIII. 6. 371.
- Maria* Ottonis IV. vxor XIX. 24. 627.
- Maria* Hungariæ Regina, vxor Sigismundi Imp.
eius fata acerba XXIX. 2. 958.
- Maria* Burgundica Maximiliano I. desponde-
tur XXX. 43. 1082, 47. 1089.
ut & Carolo VIII, Delphino 50. 1092.
eius Proci recensentur 1093. n.
- Maria* Caroli V. vxor moritur xxxii. 102. 1386.
- Maria* Balbici Imperium tentant Cæsarei xxx.
33. 1579.
- Marius* Germanos ex Italia repellit iv. 7. 96.
- Marlboroughius* (Ioannes) Geldrix Ducatum
occupat xxxvii. 106. 1846.
in Belgio an. 1703. varias vrbes occu-
pat 113. 1853.
prælio ad Hoechstadium interest xxxvii.
119. 1863.
- Augustam Treuironum* occupat 120.
1864.
fit Princeps Imperii xxxviii. 3. 1875.
ad Mosellam Expeditionem suscipit 6.
1877.
- idem Gallorum Aggeres prope Louanium
& prope Arschot perumpit ibid.
- prælio ad Kamilliacum Gallos cedit 13.
1884.
- ad Suecorum Regem Altranstadium vi-
nit 1885.
an. 1707. in Belgio Gallorum conatibus
se opponit 17. 1887.
- Gallos in castris ad Parcum præuenit
23. 1894.
- Insula

RERVM ET VERBORVM.

Insularum obsidionem tegit 23. 1894.
 Bellum continuari suadet 35. 1912.
 cum omni Familia ab officio remouetur ibid.
 quid ipsi fuerit imputatum? 1913. n.
Marnix (Philippus) nomine Belgarum Imperii opem contra Hispanos implorat xxxiv. 3. 1443.
Maroboduus Germaniarum Regnum adfectat. iii. 11. 75. seq.
 ab Arminio profligatur iv. 26. 112.
 ad Cæsarem fugit ibid.
Marpurgum nomen vnde? ii. 5. 32. n.
 ibi monumentum S. Elisabethæ xx. II. 644.
 ibi reformatæ religio introducitur, xxxiv. 25. 1480.
Marpurgenses Tractatus xxxvi. 30. 1662. n.
Marpurgensem Ditionem Hassio-Castellani occupant xxxvi. 29. 1674.
Mars præcipuus Deorum apud Germanos ii. 5. 32. seqq.
 an Irmus dictus 14. 39.
 eidem humanæ hostiæ immolatæ 30. 36.
Marsalium Galli armis ad deditionem compellunt xxxvii. 22. 1729.
Marsi Francorum populi v. 14. 135.
Marsilius Patavinus Ludouicum IV. defendit xxiv. 16. 849.
 idem Ludouico IV. Ioannis XXII. depositionem suadet 19. 859. n.
Marsigli Aloysius (Ferdinandus) Comes limites definit cum Turcis xxxvii. 91. 1816.
 culpa præproperæ deditionis Brisacensis in ipsum reicitur 116. 1858.
 copiis Papalibus præficitur xxxviii. 22. 1891.
Marslande vnde nomen habeant? II. 5. 32. n.
Marsnense Pactum Filiorum Ludouici Pii VIII. 20. 223.
 alia Pacta ibidem facta IX. 3. 234, 132. 46.
 de *Martiniz* Comes Cæsaris Romæ Legatus multas habet controuersias XXXVII. 3. 1852.
Martinus IV. P. R. frustra in Germania Decimas petit XXIII. 26. 748.

Martinus V. consentiente Sigismundo Imp. in concilio Constantiensi eligitur xxix. 13. 981.
 Reformationis Collegium adornat ibid.
 Decimas de bonis quibusdam Ecclesiasticis Imp. concedit ibid.
 Legato in Germaniam contra Hussitas misso Principes ad Expeditionem concitat 22. 993.
 Senense Concilium dissoluit 25. 997.
 pro Erico V. Successionem Electoratus Saxonici petente frustra intercedit 29. 1003.
 in Translationem Insignium Imperii Noribergam consentit 30. 1009.
Martisburgum vide *Merseburgum*.
Martyres Germaniarum Vtriusque Sexus ii. 34. 63.
Masbam fax & tuba Turbarum apud Anglos xxxviii. 35. 1920.
S. Materus an Germanorum Apostolus? II. 34. 62.
MATTHIAS Imp.
 Maximiliani II. & Mariæ Caroli V. filius natus xxxiv. 42. 1503.
 ad Belgii præfecturam vocatus xxxiv. 42. 1503.
 Domus Austriæ caput declaratur xxxiv. 30. 1485.
 Bohemiarum & Vngariarum Rex coronatur xxxiv. 30. 1485, 37. 1498.
 Imperator Romanorum saluatur & cum uxore coronatur ibid. xxiii. 43. 1504.
 Ratisbonam Comitia indicit ibid. 44. 1504.
 nouam Iudicii aulici ordinationem proponit ibid. 46. 1508.
 Improbis Ferdinandum adoptat futurum Imperii successorem ibid. 47. 1508.
 Eiusdem consilia de Ferdinando in Regem Romanorum & Hungariæ eligendo ibid. 48. 1509.
 Pacis consilia cum Bohemis habet ibid. 53. 1515.
 Mansfeldium proscribit ibid.
 moritur ibid. 54. 1516.
 eiusdem sepultura, exequiæ & Vxor ib. 12. T 2
Matbil-

I N D E X

Matbilda Henrici Aucupis Vxor xi. 26. 314.

Matbilda Conradi II. Filia xiv. 14. 403.

Matbilda Henrici III. filia Rudolpho Sueuo nupta xiv. 24. 415.

Matbildis Vxor Henrici V. xvi. 19. 489.

Matbilda Guntzelonis vidua pro Henrico IV. intercedit xv. 30. 446.

Matbilda Thusciz Comitissa Welfoni Bauariz Duci nubit xv. 44. 460.

moritur xvi. 7. 477.

Matbildianas terras occupat Henricus IV. xv. 44. 46.

item Henricus V. xvi. 7. 477.

repetit eas Papa xvii. 51. 571.

adipiscitur Philippus xix. 1. 593.

earum restitutionem Otto IV. promittit Papæ xix. 8. 606.

eas repetit Otto IV. xix. 19. 621.

Matiscouensis Terra Margarethæ Maximiliani I. filiz in Dotem constituitur xxx. 51. 1094.

Matricula antiquissima quæ? xxix. 23. 994.

de nimis eius Oneribus Ciuitates conqueruntur sub Friderico III. XXX. 40. 1074.

in præstatione communis denarii obseruanda XXX. 42. 1080.

Imperii d. an. 1480. 1481. XXX. 53. 1097. 1098.

Imperii d. an. 1489. XXX. 59. 1108.

neua conficitur XXXI. 25. 1164.

de eadem in Comitibus agitur XXXIII. 28. 1436.

Matrimoniales Causæ olim ab Impp. ventilatz XXVII. 32. 881.

Matrimonii inæqualis Regii exemplum XXIV. 24. 792. n.

illustris consummati exrimoniz XXX. 22. 1050.

Matrimonium Maximiliani I. cum Anna Britanica an verum fuerit? XXX. 60. 1112. n.

Matthæus Vice-Comes Mediolanensis magnæ in Longobardia auctoritatis, cum damnat & bello petit Ioannes XXII. XXVI. 15. 847.

848.

Matthias Cornutus Rex Vngariæ vide *Cornutus*.

Maulbrunnensis Formula Theologorum Wurttembergensium XXXIV. 4. 1444.

Maultaschia Margaretha, vnde nomen habet? post Patris mortem Tirolensem ditionem accipit XXVI. 22. 864.

per Diuortium a Ioanne Bohemo separata, Ludouico Brandenburgico collocatur 32. 881.

eiusdem coniugii a Papa confirmationem promittit Carolus IV. XXVII. 12. 897.

Tirolensem ditionem Austriz Ducibus concedit 23. 911.

nunquam Rudolpho Austriz nupsit ib. n.

Mauritius Saxoniz Elector, varias Io. Frid. El. vrbes capit XXXII. 74. 1339.

ab Electore ipsi plura oppida adimuntur 1340.

quænam præstare debuerit Io. Frid. El. coniugi & liberis? 76. 1345.

de Electoratu & terris, publice inuestitur 78. 1348.

eius de Concilio sententia 82. 1356.

Magdeburgicos in fidem recipit 85. 1361.

Fœdus Chamburgicum cum Henrico II. facit 87. 1362.

de Socero Hassio liberando consilium init ibid.

contra Carolum V. Expeditionem suscipit 89. 1364.

eius Belli iustitia defensa 1365. n.

socialis exercitus contra Henricum Brunswicensem Dux, ad Siuershusam occiditur 97. 1376.

MAXIMILIANVS I.

Eius natiuitas & status corporis XXXI. 1. 1121.

in nonum pene ætatis annum ebingit 2. 1123.

eius præceptor Petrus Engelbertus ibid. eiusdem virtutes & characteres 1124.

Genealogias illustrium familiarum in lucem profecti primus ex Germanis principibus curauit XXXI. 2. 1124.

eius ingenium, discendi cupiditas & memoria ibid.

Matthias

RERVM ET VERBORVM.

Maximilianus I.

in armis tractandis eius dexteritas XXXI.
 2. 1124.
 eiusdem noua inuenta Lancea, & die
 Pondsnechte ibid.
 Venationis nimio studio quanta pericu-
 la sustinuerit ibid.
 eius liberalitas, comitas, grauitas, sed
 etiam inconstantia adlegantur 1125. sq. n.
 Opuscula Maximiliani germanica & la-
 tina 1124. & 1125. seqq. n.
 ei Maria Burgundica despondetur, XXX.
 43. 1082, 47. 1089.
 ab eadem pecunia iuuatur 50. 1093.
 cum eadem Matrimonium consummat
 XXX. 50. 1092. XXXI. 3. 1127.
 Regimen Belgii suscipit, cum Gallis bel-
 lum gerit, filiam Margaretham Carolo
 Delphino despondet XXX. 51. 1094.
 mortua Maria, fit liberorum suorum Tu-
 tor XXX. 51. 1095, 52. 1096.
 Guilielmum Marcanum Episcopi Leodi-
 ensis Borbonii percussorem bello perse-
 quitur, Leodienses in suam tutelam sus-
 cipit XXX. 52. 1096. seqq.
 cum Matthia Coruino de Pace tractat,
 ab eo diligitur 54. 1099.
 ad Regnum Vngarie adspirat, illud oc-
 cupat, cedit tamen Vladislao Bohemice
 Regi, reseruato Titulo & Successione
 ibid. 1100.
 Romanorum Rex eligitur, Aquisgrani
 coronatur 55. 1101.
 Belgis est inuisus, Flandri ei rebellant,
 ipsi tamen iterum reconciliantur 57.
 1103.
 Brugeses eum captiuum faciunt ib.
 a patre liberatur, eius animum Belgis
 infensum placat ib. 1104.
 Georgium Diuitem Bauarum cum fœ-
 dere Sueuico componit 58. 1106.
 Comitibus Francofurtensibus an. 1489.
 præest, cum Anna Britannica matrimo-
 nium per Aurantie Principem contra-
 hit 60. 1109.

Maximilianus I.

quæ ipsi, remissa Filia, a Carolo VIII.
 eripitur ib.
 apud Principes Imperii de iniuriis con-
 queritur, auxilia frustra flagitat ibid.
 item ab Heluetis ib. 1110.
 Eius bella cum Gallis XXXI. 3. 1127.
 Eius Electio in Regem Romanorum a Bru-
 gensibus captus, iterum liberatur ibid.
 a Sigismundo adoptatur ibid.
 Comitibus Francofurtensibus præfide 1128.
 de Vngaria transigit ibid.
 Senlisensem pacem cum Carolo VIII. init
 ibid.
 Fit Imperator XXXI 4. 1128.
 Contra Turcas in Austriam redit ibid.
 Oeniponti nuptias celebrat ibid.
 pacem cum Vladislao Vngarie Rege fa-
 cit ibid.
 Geldrie Ducatum petit ibid.
 Ruremondenses ad deditionem cogit. ib.
 Wormatiensia Comitibus celebrat 6. 1130.
 pacem publicam statuit ibid.
 cum Claudio de Batte congreditur 1131.
 sqq. n.
 cum Ludonico Mediolanensi colloquitur
 de expeditione in Italiam 7. 1137.
 Sigismundo Archiduci succedit 7. 1138.
 in Italiam Romanæ coronationis causa
 proficiscitur 7. 1138.
 Eius consilia de regno Neapolitano in ge-
 nerum transferendo ibid.
 in Tirolum reuertitur ibid.
 Imperium in Circulos distinguit 17.
 1145. sq.
 cum Ludonico Gallorum Rege inducias
 confirmat 15. 1149.
 Societatem S. Georgii aduersus Turcas
 confirmat ibid. 19. 1155.
 Bellum Bavaricum gerit ibid.
 pacem mortuo Ruperto in Imp. indi-
 cit 21. 1159.
 Brabantis auxilia fert, res Geldricas dispo-
 nit, Coloniam reuertitur 23. 1162.
 In Hungariam cum exercitu mouet, a Ve-
 netis

Maximilianus I.

netis transitum in Italiam frustra petit 24. 1163.

in Belgium proficiscitur Egmondani turbas facta Cameraci pace, componit 26. 1167.

Eius aduentus in Italiam, Imperatoris titulum adsumit 27. 1168. sq. n.

Venetos in Comitibus Wormatiensibus proscribit 30. 1173.

pecuniae inopia pressus in Germaniam regreditur 30. 1173.

papatum ambit 30. 1189.

Conuentum in oppido Insprugk celebrat, ibidemque quid se mortuo fieri velit, disponit 45. 1201.

in Comitibus Augustanis consultat de Romanorum Rege eligendo 45. 1201.

Eiusd. morbus, mors, exequiae 46. 1293. sq. praesagia mortis Maximiliani ibid.

Eiusdem familia ibid. 47. 1205.

& nothi ibid. & sqq. n.

MAXIMILIANVS II. Imp. Natus Viennae, educatus in Hispania, eius virtutes XXXIII. 17. 1411.

Bohemiae R. salutatur Pragae 18. 1412.

Romanorum, Vngariae R. coronatus ib.

Parenti in Imperio succedit ibid.

Legatum Romam mittit 19. 1413.

Inducias cum Turcis firmat ib. 1415.

pro Calice & Coniugio sacerdotum apud pontificem intercedit 21. 1416.

Comitia Augustana celebrat 22. 1416.

Vngaricum bellum conficit 23. 1420. sq.

Grumbachianas turbas sistit 24. 1425.

seqq.

Treuirensis bellum eius interuentu finitum 26. 1434.

Cosmum Magnum Hetruriae Ducem agnoscit 27. 1435.

Transylvaniam Io. Sigismundo relinquit 28. 1436.

Annam filiam natu maiorem Philippo II. destinatam in Belgium mittit ibid.

Elisabetham Carolo IX. Galliae Regi iungit ibid.

Maximilianus II.

Parisiensem laeniam detestatur 1437. & sqq. n.

Rudolphum filium Vngariae Regem inaugurati facit 1497.

Rex Poloniae eligitur XXX. 30. 1438.

moritur in Comitibus Ratisbonensibus 31. 1439.

Eiusdem Vxor & liberi ibid. 32. 1440.

Maximilianus Rudolphi II. frater inter dissidia Rex Poloniae electus a Zamoscio victus capitur, liberatus regno renunciat XXXV. 10. 1456. sqq.

Maximilianus Bavarum Imperatori Ferdinando foedere iunctus Catholicorum exercitus supremus Dux XXXV. 7. 1531.

Maximiliano Bavarum Duci Electorum confert Ferdinandus II. XXXV. 20. 1555. sq. n.

Maximilianus Hannoveranum protestatur contra ius primogeniturae XXXVII. 73. 1789.

Maximilianus Henricus Archiepiscopus Coloniensis Coadiutorem creari curat Guil. Fuenbergium XXXVII. 64. 1778. moritur 1779.

Maximilianus Emanuel Bavarum Elector Belgradum occupat XXXVII. 59. 1772. Buda obsidioni interest 57. 1769.

Exercitum ducit contra Gallos XXXVII. 72. 1707.

Gallis accedit 99. 1831.

Omnia in Imperio turbat 107. 1847.

in Societatem Heidenheimensem recipit 107. 1848.

Viam caput 109. 1849.

Postulata a Caesare 1850. n.

Bellum gerit in Imperio 114. 1855. sqq. se cum Villarsio iungit ibid.

in Tyrolensem Comitatum irrumpit, sed iterum reiecitur 115. 1857.

Augustam occupat 116. 1858.

Passauium occupat XXXVII. 119. 1862.

Tallardius se ipsi iungit ibid.

ad Hoechstadium profligatur ibid.

Germaniam relinquit 120. 1864.

Huius occupat, Leodium obsidat XXXVIII. 6. 1877.

RERUM ET VERBORUM.

Maximilianus Emanuel Elector Bavariz
banno notatur 9. 1879.
Bruxellas frustra adgreditur 23. 1894.
Maximianus, eius Progressus in Germania IV.
13. 114.
Mediatores Paci Ryswicensi se offerunt
XXXVII. 83. 1803.
Mediolanum ibi coronatur *Conradus II.* XIV.
6. 395.
a *Friderico Barbarossa* ad deditiorem
cogitur 32. 542.
diruitur 36. 545. 546.
reconditur 45. 558.
Caesarei intrant, capiunt XXXVII. 105.
1834. XXXVIII. 12. 1884.
eius *Arx Caesareis* deditur 17. 1887.
Mediolanenses contra *Fridericum Barbarossam*
rebellant XVII. 31. 541. 35. 545. de *Germaniis* an. 1176. victores XVII. 46. 560.
banno notantur ab eodem 43. 555.
a *Ludouico IV.* delinunt XXVI. 20. 861. n.
ad curiam nouam vincit *Fridericus II.*
XX. 12. 645.
in ordinem redigit *Fridericus II.* XX.
13. 650.
Vice-Comites gradu moti a *Ludouico*
IV. XXVI. 18. 855. n.
Duces sunt per *Wenceslaum* Imp.
XXVII. 12. 939.
urbis inde secutz 14. 941. 19. 948.
eorum *Præfeti* varii XXVI. 15. 857.
16. 859.
extincta *Galeatorum Familia* ad liberta-
tem adspirant XXX. 18. 1040.
Mediolanensem Ducatum vindicare Imperio a
Galeatis frustra conatur *Rupertus* XXIII.
21. 952.
extincta *Galeatorum Familia* tanquam
Feudum apertum Imperio vindicare co-
natur *Fridericus III.* XXX. 18. 1040.
Galli pro *Aurelianensi Duce* petunt, quo
argumento? ibid.
Franciscus Sfortia occupat ibid.
de eodem *Sfortiam* inuestire conatur *Fri-*
dericus III. XXX. 22. 1050.

Mediolanensis controuersia de eiusdem Inuesti-
tura ab Electoribus componitur 27. 1057.
Ludouicus Sfortia eundem accipit XXXI.
6. 1131.
Ludouicus XII. Gall. R. de eodem inue-
stitur 22. 1161.
Galli eundem relinquunt 39. 1192.
Franciscus I. adfectat 42. 1195.
Francisco Sfortia restituitur XXXII. 16.
1236. 35. 1272. n.
Philippo II. confertur XXXII. 53. 1501.
Mediolanensis Capitulatio, qua *Galli Italiani*
cedunt XXXVIII. 17. 1887.
Megapolitani Comites, *Duces* sunt per *Caro-*
lum IV. XXVIII. 32. 921.
Duces, cum *Brandenburgicis* de Successi-
one in *Terras Megapolitanas* paciscuntur
XXX. 7. 1024.
Ducatus oppida per *Dania Regem* occu-
pantur, a *Caesare* ditione exui *Duces*
XXXV. 28. 1573.
Duces in Successionem *Lauenburgicam*
pretendunt XXXVII. 70. 1785.
Duces in *Marggrauiatum Leuchtenberg*
pretendunt XXXVIII. 24. 1897. n.
Megapolitanus Georgius, capitur a *Magdebur-*
gicis XXXII. 81. 1361.
Ducatus, pleno *Feudi iure* in *Wallenrei-*
nium confertur, *Ducibus* contra prore-
stantibus XXXV. 33. 1579.
Megapolitanas terras inuadunt *Federati Septen-*
trionales XXXVIII. 53. 1940. (92. 1817.
Megapolitana Successionis controuersia XXXVII.
Mainardus vide *Mainardus*.
Meistersanger unde originem? II. 32. 59.
Melitenensis Obsidio frustranea XXXIII. 1415.
Melander Holzappel, fit *Comes*, exercitui *Cæ-*
sareo præficitur XXXVI. 34. 1678.
Memleba moritur *Henricus Auceps XI.* 25. 213.
Mentzinga a *Banario Electore* capta XXXVII.
109. 1849.
Menagerius in *Anglia* Pacem promouet
XXXVIII. 46. 1924.
Merania *Duces* olim *Comites* de *Andechs* di-
si extinguuntur XXII. 11. 715.

Asi.

INDEX

Mercius Comes Gallos ad Offenburgum pro-
fligat XXXVIII. 14. 1885.

a Gallis profligatur ibid. 1900.

Mercurius Germanorum Deus II. 6. 33.
quartus Dies ipsi adscriptus 10. 36.

Meronei gesta VI. 3. 147.

Merseburgum unde nomen habeat? II. 532. n.
an Domicilium Irmensulæ II. 16. 41. n.
mœnibus cingitur a quonam? XI. 19. 306.
obsidet Otto M. XII. 10. 325.

Saxonum conuentus ibid. XV. 3. 419.
ibidem moritur & sepelitur Rudolphus
Sueuus 36. 453.

a Tillio occupatur XXXV. 47. 1601.

Merseburgensem Episcopatum fundat Otto M.
XII. 29. 347.

Episcopi controuersia cum Friderico
Marchione Landisbergenfi XXIV. 4.
765. n.

Metalla Germanis ignota III. 10. 74. 93. 98.

Metis vrbs occupatur a Gallis XXXII. 90.
1366. n.

obsidione cincta XXXII. 94. 1372.

de *Metternicht* (Franciscus Arnoldus) Epi-
scopus Paderbornensis, obtinet Episcopa-
tum Monasteriensem XXXVIII. 9. 1879.

Meurerus Consul turbas Hamburgi mouet
XXXVI. 61. 1775.

Migrationes gentium an clasibus factæ? 18. 5.
terrestres maritimis vltiores 8. 6.
earum caussæ ibid. IV. 4. 95.
in iisdem Germaniæ populi se fratres in-
vicem adpellarunt I. 15. 12.

Migrationes Alemannorum IV. 38. 120.
Burgundionum ibid.

Cimbrorum & Teutonum in Italiam
IV. 6. 95.

Germanorum in Galliam & Caledo-
niam 8. 97.

Quadorum & Longobardorum ibid.
Saxonum 36. 118.

Sueuorum 34. 116.

Vandalorum 35. 117.

varie alie 37. 119.

Milcenes deuincit Henricus Auceps XI. 22. 309.

Militaris Dignitatis singulari ratione accepta
exemplum XXV. 16. 819. n.

Militia Imperialis Præfectus Ludouicus Pala-
tinus XXX. 2. 1028.

Albertus Achilles Brandenburgicus 31.
1061, 38. 1068.

Milites Germanorum primus in certis legio-
nes diuisit Maximilianus I. XXXI. 2. 1124.
stipendiarios alit Vdalricus Wurtenber-
gicus XXX. 19. 1042.

Germanorum in addicenda exteris ope-
ra libertas restricta XXXIII. 28. 1436.

Militinus cum Luthero tractat Altenburgi
XXXII. 12. 1231.

Minda a Suecis occupata XXXV. 80. 1643.

Mindenſi Ecclesiæ Regalia conceduntur ab
Ottone M. XII. 29. 347.

Mindelheimensis Principatus Marlboroughis
conceditur XXXVIII. 3. 1875.

Minorem Angli sibi vindicant XXXVIII. 21.
1890, 46. 1917.

Minorita in adstruendis Imperatoris Iuribus
laborant XXVI. 24. 868.

Mirandola ab ipso Papa obsessa XXXI. 32.
1177. 1179. n.

Cæsareis deditur XXXVII. 104. 1841.
item Gallis 103. 1840. XXXVIII. 4. 1875.
ceditur Duci Mutinensi XXXVIII. 30. 1901.

Mirandulanus Dux Gallis accedit XXXVII.
122. 1866.

Misena Vrbs, vide *Misnia*.

Misico Sclauorum Dux Ottoni III. se subicit
XIII. 10. 363.

Misico Polonus contra Conradum II. rebella
XIV. 4. 392.

Misnia Vrbs eius Origo. XI. 19. 306.
ab Hussitis vastata. XXIX. 22. 993.

Misnias Burggrauis fit Henricus de Plauen &
Princeps Imperii XXIX. 29. 1004.

Misnensis Episcopatus fundatur ab Ottone M.
XII. 29. 347.

Misnia Marchia a Lothario Imp. conceditur
Conrado Wettinensi. XVI. 29. 501.

ab Adolpho Nassoniq. vastata XXIV. 4.
766. n.

Mf.

RERVM ET VERBORVM.

Misnia a Cæsareis vastata XXXV. 57. 1611.
 Sueci eam inuadunt 79. 1642.
 in eandem Banerius tendit XXXVI. 1. 1658
 Königsmarkii & Torstensohnii Gesta per
 eandem XXXVI. 18. 1666.
Mittwoche unde nomen? II. 6. 33. n.
Modoetia eam præsidio tenet Ludouicus IV.
 XXVI. 20. 862. n.
 Imperio vindicat Fridericus Barbarossa
 XVII. 32. 543.
Moguntia se submittit Ludolpho XII. 14. 328.
 ibi Typographiæ Ars cultior inuenta.
 XXX 62. 1115.
 Suecis deditur XXXV. 48. 1605.
 ibi tractatur inter Cæsarem & Hassos
 XXXVI. 6. 165.
 a. 1689. a Fœderatis recuperatur XXXVII.
 65. 1780.
 eam proditione capere tentant Galli
 XXXVII. 72. 1788.
Moguntinus Archi-Episcopus Director Sacro-
 rum apud Veteres Germanos VI. 15. 164.
 curam habet Imperii XV. 10. 427.
 Albertus, contra Henricum V. turbas mo-
 vet XVI. 14. 485.
 Saxones concitat 15. 486.
 eidem Electio Imperatoris defertur 20.
 491.
 Archi-Episcopus constituitur Arnoldus
 XVII. 40. 553. 41. 553.
 eius officium quando in Electione Imp.
 absentes quidam Electores XXVI. 5. 829.
 n. 830. n.
 eidem Pragensis Episcopus Suffraganeus
 Ius coronandi Reges Bohemiarum eripit
 XXVII. 3. 889. n.
 eidem Pius II. Comitibus Electoralibus & con-
 ventus cogendi potestatem, restringere co-
 natur XXX. 33. 1061.
 Præses Iudicii Aulici Cameralis sub Fri-
 derico III. Imp. XXX. 44. 1084.
 solenniter inuestitur XXXV. 20. 1556.
 Ferdinandum IV. protestante Colonien-
 si coronat XXXVI. 42. 1689.
 Augustam coronat 43. 1692.

Moguntinus indictionem Conuentus Depu-
 tatorum Imperii ab Imperatore factam, Iuri-
 bus Archi-Cancellariatus contrariam esse
 putat XXXVII. 5. 1704.
 Erfurtum occupat 13. 1716.
Moguntina in Ecclesia an. 1199. Schisma XIX.
 6. 604.
 de Moles Dux Viennam mittitur XXXVII. 98.
 1829.
Molius Polonorum Residens Pacem sollicitat
 XXXVII. 83. 1802.
Mompelgardicus ager Regi Galliarum oppignoratus
 XXXII. 50. 1296.
 Ducatus loca munitiora Galli euertunt
 XXXVII. 37. 1747.
 Pace Ryswicensi restituitur 86. 1810.
Monachium Sueci occupant, magnum Thesau-
 rum inde exportant XXXV. 52. 1608.
Monasteria Germaniarum a quonam primum in-
 stituta? II. 34. 63. n.
 Carolus M. munit III. 9. 73.
 Regum Sepulcra XXIV. 9. 774. n.
 Hussitæ diruunt XXIX. 18. 990.
 in Bohemia a Sigismundo restituuntur
 27. 999.
Monasterium Hanseatice ciuitas, pro immedia-
 ta Imperii vult declarari XXXVII. 7. 1707.
 ibidem Anabaptistæ sedes suas figunt, hu-
 ius Occupationis occasio, obsidio, tumul-
 tuantium supplicia XXXII. 51. 1298. seq.
 ibidem Pax concluditur XXXVI. 14. 1661.
 Episcopo se submittit XXXVII. 7. 1707.
Monasteriense Instrumentum Pacis VXXXI.
 40. 1687.
Monasteriensis Episcopatus de eodem contro-
 versia XXXVIII. 9. 1819.
Moneta Interregni tempore cusa prohibetur
 XXIII. 27. 749.
 eius Reformationem incendit Fridericus
 III. Imp. XXX. 7. 1024.
 Emendatio XXXIII. 22. 1417, 28. 1436.
 eius peruersus status in Germania XXXV.
 20. 1556.
Monetandi Ius tempore Interregni a variis
 usurpatum, reuocatur XXXIII. 27. 750. seq. n.
 12. 4
 Mon-

INDEX

Monetandi Ius Marchioni Monisferratenſi & aliis Italis conceſſum XXV. 13. 809.

Mongatſchium Caſareis deditur XXXVII. 58. 1771.

Montag unde nomen? II. 4. 31.

Montecuculi Raymundus Belli Dux Arauſionenſi ſe iungit XXXVII. 26. 1733.

in Principis Dignitatem evehitur 125. 1871.

Montenſia Telonia Dūſſeldorpii abrogata XXVIII. 4. 932.

Montenſis Guilielmus, a Wenceslao Dux factus vel confirmatus XXVIII. 15. 943.

Adolphus, eius lites cum Dieterico Coloniensi componit Sigismundus Imp. XXIX. 12. 977.

Succeſſio Alberto Animoso Saxoniae Duci a Friderico III. promittitur XXX. 61. 1114.

Montes Diis ſacri apud Germanos qui? II. 28. 55. n.

Montes Hannoniae occupat Galliae Rex XXXVII. 29. 1795.

deduntur Foederatis XXXVIII. 26. 1899.

de *Montfort* Comes Mediolani praefectus XXVI. 18. 855. n.

Montisferratenſem Ditionem Carolus V. Gonzaga adiudicat XXXII. 53. 1303.

vallant Galli 96. 1374.

Montisferratenſis Controverſia XXXIII. 22. 1417. 1419. n.

Marchionatus, de eodem

Sabaudiae Dux inueſtitur XXXVIII. 24. 1897.

Montmelianum Galli occupant XXXVII. 80. 1798. XXXVIII. 4. 1876.

Montroyal munimenta per Pacem Ryswicenſem deſtrui decernuntur XXXVII. 86. 1810.

Moravia quaedam Loca traduntur Ioanni Lūzelburgico Regi Bohemiae XXVI. 11. 840. n.

Marchionem, Ioannem fratrem, Carolus IV. facit XXVII. 32. 921.

eandem ab Huſſitiae depopulantur XXIX. 21. 993.

inſigniores Vrbes Alberto II. in Dotem cedunt XXIX. 34. 1012.

Moravi ad Ferdinandi II. obſequium redeunt XXXV. 13. 1541.

Morbus Neapolitanus quando innotefcere coepit? XXXI. 6. 1138. n.

Mordici de Pace Conuentus XXXVIII. 34. 1740.

Mortaigne Foederati occupant XXXVIII. 34. 1740.

Mosellana Expeditio XXXVIII. 6. 1877.

Motzius (Iacobus) Legatus Friderici III. Imp. in Luſitaniam ad celebranda ſponſalia cum Eleonora XXX. 20. 1042.

Mülhuſiam Vrbs Imperialis, geſta notabilia ibidem XXIV. 4. 765.

Gunthero Schwarzburgico oppignoratur XXVII. 12. 898.

Mulier ſatidica a Germanis in Dearum numero habitae II. 26. 52.

Mullerus Leopoldi Imp. Praeceptor XXXVII. 1. 1699.

Municipales Ciuitates per Foedera ſe Dominorum poteſtati ſubducunt XXVIII. 5. 932.

Münſterbergenſis Dux Buſco Vaſallus Ioannis Lūzelburgici Bohemiae Regis XXVII. 3. 888.

Münzerus (Thomas) eius ortus, doctrina, ſata & tunuleus ab eodem concitatus XXXII. 24. 1246. ſeq.

gladio percutitur 1249.

Mutina Dux hic Borſius Eſtenſis XXX. 22. 1050.

Mutinam Caſarei capiunt XXXVIII. 12. 1884. eius Arx Caſareis deditur 17. 1887.

N.

Nabaruali quinam II. 21. 47.

Namurcum Galli occupant XXXVII. 79. 1795. Foederati recuperant 1796.

Foederati inſeſtant 121. 1865.

Nanceidum Galli occupant XXXVII. 22. 1729. 107. 1849.

Narciffus, Martyr Germanicus II. 34. 63.

Naffonica gentis Genealogia quaedam XXIV. 1. 761, 11. 775.

Gerlaeus Naffouius, Archiepiſcopus Maguntinus, in locum excommunicati de Virnenburg eligitur XXVI. 27. 875. diem electionis Caroli IV. praefigit ibid. Comites, ſunt Principes XXVII. 32. 921. XXXVII. 125. 1871.

Natiuitas Friderici II. in praefentia Cardinalium & Episcoporum facta XX. 1. 629. 1241.

RERVM ET VERBORVM.

Ladislai Posthumi fit Vngariæ Palatino præ-
sente XXIX. 39. 1016.
Naues solutiles quis inuenerit? XXIII. 9. 727. n.
Neapolis Austriæ, sedes Friderici III. oppugna-
tur XXX. 4. 1033.
a Mantua Coruino capta 53. 1098.
Neapolitanum regnum inuadit Henricus VI.
XVIII. 4. 579.
idemque subiugat 6. 583.
adquirat Fridericus II. XX. 5. 635.
eidem Galli inhiant XXXI. 43. 1198.
Reges, ex pacto cum Clemente IV. ab Im-
perio Romano arcentur XXXII. 4. 1216. n.
a Gallis inuaditur XXXI. 32. 1268.
a Gallis liberatur 33. 1269.
de eiusdem Inuestitura, quid post Caroli II
mortem actum XXXVII. 103. 1841. n.
in eodem contra Gallos conspiratio 104
1842.
occupatur a Iosepho Imp. XXXVIII.
18. 1888.
Carolo VI. Imp. relinquitur 50. 1936.
Nedfri prohibetur VI. 11. 156.
Nellenburgum Comitatus XXI. 14. 777.
Nemedes Germani dicti I. 32. 15.
Neronis gesta in Germania IV. 28. 113.
Neuburgum Imperio addictum XXIII. 10. 728.
Bauaro in dotem datur XXIII. 19. 744.
Bauarus occupat XXXVII. 114. 1855.
Neuburgensis lineæ Palatinæ origo XXVIII.
24. 956.
Electorum Palatinum sub Leopoldo
obtinet XXXVII. 60. 1772.
Neuburgenses Comites Interregni tempore mul-
ta loca occupant XXIII. 15. 738.
Neubuselinum Turcæ capiunt XXXVII. 9. 1710.
Cæsarei a. 1685. capiunt XXXV. 57. 1769.
Ragotzkus occupat 123.
Heisterius capit XXXVIII. 36. 1914. 1915.
Nemforge Burgundicus legatus Germania in-
terditur XXXVII. 109. 1849.
Neustria, quæ prouincia? VI. 10. 154.
Neutra Cæsareis deditur XXXVIII. 36. 1914.
Neutralitas Italiæ a. 1696. XXXVII. 80. 1799.
hanc Veneti circa successionem Hispa-

nicam amplectuntur XXXVII. 103. 1840.
Armée in Pomerania XXXVIII. 20. 1903.
hanc Sueci acceptare nolunt XXXVIII.
53. 1040.
Nicaenses inducitur a. 1338. XXXII. 53. 1303.
Nicaea a Turcis & Gallis diripitur ib. 60. 1313.
a Gallis occupatur XXXVII. 80. 1798.
Nicephorus, Græcorum Imp. legatos mittit ad
Ottonem M. XII. 27. 344.
Niclasburgi Bethlen Gabor cum Cæsare pacem
concludit XXXV. 16. 1547.
Nicolaus II. fit Papa XV. 4. 420.
Nicolaus III. Lombardiæ & Hetruriæ Reges
constituere cogitat XXIII. 12. 732.
Controuersiam de Prouincia interuentu
suo componit 25. 747.
Nicolaus V. P. R. a Ludouico Bauaro constitui-
tur XXVI. 19. 856.
alius V. genus, mores, literatum amano
XXX. 17. 1037.
a Germanis pro vero Papa agnoscitur ib.
cum Friderico Imp. Concordata Nationis
Germanicæ concludit ibid.
Felicem V. f. Amadeum Sabaudum, Sa-
baudiæ Dominio priuat ib. 1038.
denuo a Concilii Basileensis Patribus eli-
gitur, coronat Fridericum III. Imp. eun-
demque cum Eleonora Sponsa coniun-
git 22. 1050.
auxilia contra Turcas ab eo petuntur ib.
capta Constantinopoli, ea promouere
conatur 24. 1053.
morte Expeditionem Turcicam inter-
rumpit 26. 1056.
Niddanum Comitatum tanquam feudum aper-
tum sibi vindicare conatur Fridericus III.
XXX. 56. 1102.
Nidhardus, Leopoldi Imp. Præceptor XXXVII.
1. 1699.
Niger, Comes Pisanus, vindex mortis Contra-
dini XXV. 16. 819. n.
Noachus & Mannus iidem I. 3. 2.
Nonillus Gallorum Dux in Catalonia XXXVII.
81. 1801.
Nobilitas Germanorum quæ? III. 15. 77.

I N D E X

Nobilitatis Immediatæ incrementa XIX. 5.
604, XXII. 14. 717.

Nobiles Imperii intersunt Comitibus XXIV.
17. 780.

Rhenani, Sueviæ, Wetteraviæ in varias
societates coeunt XXVIII. 5. 933.
horum & Ciuitatum æmulatio sub Wen-
ceslao XXVIII. 5. 932.

Nomenius, Brittonum Dux IX. 2. 234.

Nordlingense fœdus quinque Circulorum ad-
sociatorum XXXVII. 107. 1846.

Noriberga contra Carolum IV. tumultuatur
XXVII. 4. 890.

Insignium Imperialium tutelaribus XXVII.
16. 900. XXIX. 30. 1009.

Controuersia desuper cum Aquisgranen-
sibus XXVIII. 43. 1924.

sacramenti remissionem obtinet a Wen-
ceslao XXVIII. 19. 950. n.

a Friderico Burggraui Burgum obti-
net XXIX. 29. 1009. Controuersia
desuper 1004. n.

ix. proeliis cum Alberto Achille decertat
XXX. 19. 1041.

Iudicium Camerale recipit XXXI. 18.
1154. seqq.

contra Philippum Palatinum facit XXXI.
20. 1157.

ibidem castra Cæsarea Suecis opponun-
tur xxxv. 55. 1610. seqq.

pacem Pragensem amplectitur xxxv.
77. 1639.

pacis executio ibidem a. 1650. xxxvi.
41. 1687.

Normanni Galliam denuo inuadunt, Parisios
obsident, regionem ultra Sequanam adi-
piscuntur x. 25. 264.

exduntur a Ludouico Iuniore x. 15. 257.
Galliam iterum inuadunt 16. 258.

vincuntur ab Arnolpho x. 31. 270.
his terræ partem concedit Henricus II.

xiii. 22. 380.
his Apulia assignatur a Conrado II. xiv.
6. 395.

his Beneuentana terra confirmatur xiv.
18. 407.

Northusa Günthero Schwartzburgico oppo-
gnoratur xxvii. 12. 898.

Notarii qua lingua vti debeant xxiii. 27. 750. n.
de iisdem Ordinatio publicatur xxi.

37. 1187.

Novarense Territorium Sabaudie Dux peti-
xxxviii. 29. 1902.

Nonigradum a Töckelio occupatur xxvii.
67. 1782.

Noviomagum frustra Galli tentant xxxvi.
106. 1845.

paci tractandæ destinatur xxvii. 12.
1745.

Nonni orbis a quo inuentus? xxx. 62. 1115.

Numburgensem Episcopatum fundat Otto M.
xii. 29. 347.

Episcopi controuersia cum Friderico,
Marchione Landsbergensi xxiv. 4. 765. n.

Episcopatus controuersia inter Amador-
sum & Pflugkium xxxii. 64. 1322.

Numburgensis Transactio inter Augustum &
Io. Fridericum Saxones de a. 1554. xxxi.
48. 1379.

Protestantium Conuentus a. 1561. xxxiii.
12. 1403.

Nuffia a Carolo Audace obsessa xxx. 45. 1086.
O.

Obdamius ad Eckeram profligatur xxvii.
113. 1854.

Obedientia ab Imp. Friderico III. Eugenio IV.
præstita xxx. 16. 1035. quod ægre ferunt
Electores 28. 1058.

Obotritorum Rex creatur Canutus xvi. 29. 501.

Vlr. Obrechtus, in controuersia Aureliancensi
Iudex xxxvii. 88. 1812.

Obstagii iure premuntur Nobiles xxviii. 5. 932.

de *Ochsenstein* Comes fit Præfectus Altiæ
xxiv. 3. 763.

vexillifer Alberti Imp. calore in prælio
extinctus xxiv. 9. 774. n.

Comites qui xxvi. 5. 830.

Ockam Guilielmus Ludouicum Bavarum de-
fendit xxvi. 16. 851. n.

Oettingenses in Principum numerum eueha-
tur xxxvii. 125. 1871.

Oxelius

RERVM ET VERBORVM.

Oexelius Bauaricus legatus controuersias habet cum Carolo Ludouico El. Palat. xxxvii. 2. 1701. n.

Officia Imperii in Coronatione Ottonis M. exhibentur xii. 4. 320.
in Comitiis Moguntinis a. 1184. non nisi Reges & Principes præstant xvii. 49. 569.
in Curiis solennibus quomodo peracta xxiv. 17. 780. xxvii. 20. 909. n.
Bohemiar Reges non coronati præstant xxiv. 17. 781.

Oldenburgicus Comes Antonius de Comitatu suo inuestitur xxxii. 22. 1417.
in hoc Comitatu successionem petit Fridericus Daniæ Rex ibid. & Holsatiæ Duces ibid.
successionis controuersia xxxvii. 17. 1722. seqq.

Omina Io. Friderici, Saxoniar Electoris cladem antecedentia xxxii. 75. 1344. n.

Onothi Vngarorum Conuentus xxxviii. 36. 1914.

Ophir Salomonis an nouus Orbis? xxx. 62. 1116. n.

Oppignorationes Imperii xxvi. 6. 833. 14. 846. a Carolo IV. factæ xxvii. 12. 898, 29. 917.
sistuntur per foedus magnum Ciuitatum xxvii. 30. 920.

Optionis ius in diuisione Bauariæ & Palatinatus xxvi. 20. 862.
in domo Lüneburgica xxxvii. 12. 1713.

Oracula mulierum fatidicarum Germanis sancta ii. 33. 62.

Orbitellum Casarei capiunt xxxviii. 18. 1888.

Ordinatio Cameralis renouata publicatur xxxii. 18. 1381.
Criminalis publicatur xxxii. 46. 1292.
Politia publicatur xxxiv. 3. 1443.
Vestiaria xxxi. 9. 1139.
de Vinis ibid.

Ordo Equestris nouus a Pio II. contra Turcas institutus xxx. 32. 1061.
Templariorum deletus xxv. 18. 820. sqq.
Tautonicus Friderici III. Imp. opem contra Polonos implorat xxx. 25. 1054.

Orebita in Hussiticis turbis quinam xxix. 21. 992

Origines gentium incertæ I. 1. 2.
mundi a paganis traditæ I. 3. 2.
Germanorum vide Germani

Ormondus exercitui Anglicano præficitur xxxviii. 35. 1912, 45. 1923.

Orphani in Hussiticis turbis quinam xxix. 21. 992.
eorum Dux Procopius Minor ibid.
legationem ad Concilium Basileense denegant xxix. 25. 997.
victi misere occiduntur 26. 998.

Ortenburgensis Comes Mainhardus xxvi. 18. 855. n.

Osculum vxori ab Episcopo datum indigne fert Ludolphus Habsburgicus XXIII. 31. 757. n.

Osnabruga Gymnasium erigit Carolus M. VII. 15. 179.
ad pacem tractandam designatur XXXVI. 14. 1661.

Osius Aluarus, Ferdinandi I. Præceptor XXXIII. 1. 1391.

Ostetricum Catalogiæ capitur XXXVII. 81. 1801.

Ostendam Fœderati capiunt XXXVIII. 13. 1884.

Ostentrich quid I. 30. 23.

Ostlandia cedit Dieterico Misnensi ex paterna diuisione XXIV. 4. 764.

Ostiensis Cardinalis Imp. Romæ coronat XXVII. 19. 905.

OTTO MAGNVS
natiuitas XII. 2. 318.
habitus corporis & mores 2. 318.
virtutes & pietas ibid.
controuersiam habet de successionis cum Henrico fratre 3. 319.
coronatur Aquisgrani 4. 320. n.
bellum gerit cum Euerhardo Comite Palatino 5. 321. sqq.
bellum gerit cum Arnolphi, Bauariæ D. filiis & Thanemaro 6. 322. sqq.
bellum cum Giselberto Lotharingo 12. 326.
cum Henrico fratre 13. 327.
cum Ludolpho filio 14. 328.
Bohemicum 15. 329.
Vngaricum 16. 330.
Gallicum 17. 332.
12. 2 3

OT-

I N D E X

OTTO I. Danicum 18. 333.
 cum Abotritis & Slaus 19. 334.
 expeditiones Italicae 20. 334.
 altera expeditio contra Berengarium 21.
 336.
 tertia. 22. 337.
 natale Christi Romae celebrat 23. 338.
 Imp. dignitatem transfert ad Teutonicos
 24. 339, 340. n.
 donatio 25. 341.
 Ioannem XII. Papam facit 26. 343.
 controuersia cum Graecis 27. 344.
 ius representationis nepotum definit, Lo-
 tharingiam Conrado concedit, Saxoniam
 Hermannio Billingo; Ludolpho Aleman-
 niam 28. 345.
 Episcopis potestatem secularem concedit
 Episcopatus fundat 29. 347.
 moritur & Magdeburgi sepelitur 3. 350.
 vxores & liberi 31. 350.

OTTO II. parentes & nomina XIII. 1. 353.
 mittitur a patre in Italiam XII. 22. 337.
 destinatur patris successor ibid.
 coronatur XII. 26. 342.
 contra Haraldum Danic Regem agit XIII.
 2. 354.
 bellum Italicum 3. 356.
 conuiuium Romanum ibid.
 cum Lothario Francorum Rege super Lo-
 tharingia. contendit 4. 357.
 cum Graecis & Saracenis, ab iisdem ca-
 pitur sed euadit 5. 358.
 in Italia bellum gerit, Pontificem consti-
 tuit & moritur 6. 359.
 vxor & liberi 7. 360.

OTTO III. electio & coronatio 8. 361.
 mirabilia mundi dictus ibid.
 primum eius bellum cum Gallorum Rege
 Lothario 9. 363. B. cum Slaus 10. 363.
 cum Crescentio bellum 11. 364.
 coronatur Rex Italiae & Imp. ibid.
 constituit pontifices 12. 364.
 in Poloniam venit & Archiepiscopatum
 Gnesnensem fundat 13. 367.
 Comitum varia celebrat 14. 369.

Caroli M. ossa effodi iubet ibid.
 expeditio in Italiam 15. 369.
 mores ibid.
 mors ibid.
 vxor 16. 371.

OTTO IV. quis fuerit & mores XIX. 13. 615.
 eligitur & coronatur Imp. 3. 596.
 iuramentum praestat Innocentio III. ibid.
 bellum cum Philippo gerit 5. 604.
 cum eodem pacem facere conatur 10. 610.
 Fit Comes Piccaniensis 14. 616.
 terras paternas cum fratribus diuidit ib.
 denuo eligitur Imp. 15. 616.
 Philippi filiam ducit vxorem ibid.
 Sueuicæ domus diuicias adipiscitur ibid.
 varia celebrat Comitum 16. 617.
 Theodoricum Colonensem confirmat ib.
 Italiam ingreditur & Romae coronatur 18.
 620.
 in Italiae iura inquit, ideoque a Papa ex-
 communicatur 19. 621.
 Italiam sibi subiicit 20. 622.
 a Sigfrido excommunicatur, cum etiam
 deponi volunt quidam Germanici Princi-
 pes 20. 623.
 contra Hermannum Thuringiae Landgra-
 uium mouet 21. 623.
 negotium cum Galliae Rege Philippo 22.
 624.
 moritur 23. 625.
 vxores & familia 24. 627.

Ottoni V Pittelsbachio Bauaria conceditur XVII.
 48. 565.
Ottocarus Bohemiae Rex ei Imperium Germa-
 nicum deferretur XXII. 6. 711.
 Austriam adpetit 10. 713.
 in concilio Lugdunensi Imperium petit
 XXIII. 12. 731.
 eidem origo Slauica exprobratur 733.
 Electionem Rudolphi Habsburg. impu-
 gnat 13. 736.
 ideo ad Comitum Noribergensium & Her-
 bipolensium citatur ibid.
 machinationibus suis consilia pacis ibi
 agitata impedit ibid.

cit.

RERVM ET VERBORVM.

citatur ad Comitia Augustana d. an. 1275.
 14. 737.
 Legatos mittit ibid.
 de eius Tyrannide conqueruntur Austria
 legati eumque accusant ibid.
 Accusationis capita ibid.
 ferociter se per Legatum defendit, Electi-
 onem Rudolphi improbat ibid.
 Legatis Caesaris ignominiose respondet
 14. 737.
 hostis Imperii declaratur 14. 738.
 Bohemis suis grauis est ibid. n.
 a Cesare bello petitus, pacem facit 16. 739
 in Camberga Danubii insula inuestitur
 17. 740.
 ubi superbia eius eluditur ibid.
 male accipitur ab vxore Kunegunde 18.
 741.
 bellum restaurat, vincitur, trucidatur
 XXIII. 18. 741.
Otto fit Rex Gallie X. 29. 268.
Otto dux Austriae arma, Papae instinctu contra
 Ludouicum Bauarum capit XXVI. 14. 846.
Otto Bambergensis, Pomeranorum Apostolus
 II. 34. 63.
Ottoni D. Bauariae infestus Henricus IV. XV.
 13. 430.
 in gratiam ab eo recipitur 25. 439.
Otto Marchio Brandenburgensis Tutor consti-
 tuitur Wenceslai Bohemiae R. XXIII. 18.
 743. n.
Otto Bauarus fit Marchio Brandenburgensis
 XXVII. 23. 912.
 Marchiam Brandenburgensem Carolo
 IV. vendit 33. 883.
Otto Carintianus ad Imperium destinatur XIII.
 18. 373.
Otto de Lüneburg fit Dux XX. 10. 643.
Otto Saxoniae Marchio turbas mouet contra
 Henricum IV. XV. 3. 419.
Otto Saxoniae Dux tutor Ludouici Infantis X.
 35. 277.
Otto Campaniae Comes adfectat R. Burgundiae
 XIV. 8. 397.
Otto, Saxoniae Dux moritur XV. 39. 456.
 ipsi Germaniae regnum deferretur XI. 3. 283.

Otto, Suinfartensis Marchio fit Dux Alemanniae
 XVI. 21. 412.
Otto, Praepositus S. Guidonis Spirensis fit Impe-
 rii Cancellarius XXIII. 12. 731.
Otto Rex Ungariae constituitur XIV. 17. 406.
Oxenstirna post Gustauu Adolphi mortem cum
 Saxone agit & Brandenburgico XXXV. 60.
 1618, 67. 1616.
 P.
Pacciani Motus xxxii. 39. 1278. seq.
Paderbornensis Episcopatus oppida, Guilielmus
 Hassus, ad obsequium reducit xxxv. 53. 1609.
Pagetus (Guilielmus) Anglorum nomine Pa-
 cem Carlowicensis promouet xxxvii. 91.
 1816.
Pagus quid notet? III. 3. 66. n.
Palaologus (Ioannes) Graecorum Imp. Vla-
 dislaui V. R. contra Turcas in Asia bellan-
 tes excitat xxx. 13. 1031.
Palamos Cataloniae Vrbs capitur xxxvii. 81. 1801
Palatinae Vrbes olim Sedes Imp. xxvi. 3. 880.
 in Ducum potestatem veniunt ibid.
Palatinatus Rhini a Ludouico IV. fratris filius
 restituitur xxvi. 20. 860.
 Diuisio per arbitros inter filios Ruperti
 Imp. facta, xxviii. 24. 956.
 eidem loca quaedam Moguntina pigno-
 ris iure accedunt, xxx. 34. 1063.
 Inferior, ab Alberto Austriaco occupatur
 xxxv. 14. 1543.
 ab Hispanis occupatus xxxv. 14. 1555.
 ab Ambrosio Spinola subiugatus II. 1536.
 Superior & Inferior a Bauaro inuaditur
 18. 1554.
 ab Hispanis inuasos, fugantur inde 55.
 1610.
 a Suecis occupatus 56. 1612.
 a Turenno deuastatus xxxvii. 28. 1736.
Palatinus Electoratus confirmatio xxiii. 10. 723.
 eius iura, exclusis Bauariis, solis Palati-
 nis, conceduntur xviii. 20. 907.
 a Sigismundo Imp. Aurea Bulla Ludou-
 uico Barbatu, una cum Archi Dapiferatu
 & Successione Lineali Adgnatica confir-
 matur xxix. 7. 963.

de

I N D E X

de Successione in eodem controuersia
xxxvii. 60. 1772.
Palatinus Comes Iudex Impp. in quibus caus-
is? xxiv. 18. 738. n.
adgnoskitur a Friderico III. qua in caus-
sa? xxx. 9. 1026.
Palatino Principi per Compromissum de-
latæ Imperatorem designandi potestatis
exemplum xxv. 1. 793.
Comitum Genealogia pars xxvi. 20. 862.
xxviii. 24. 956. xxxvii. 78. 1794.
quando illis competat Ius conuocandi
Electores xxvi. 28. 877.
iis Vicariatus Ius ab antiquo competit
xxviii. 10. 928, 23. 955. xxx. 41. 1077. n.
Tutor, Ioannes Bipontinus mortuo Ru-
dolphi II. Vicariatum gerit xxxiv. 43.
1504.
Friderico Palatino, Imp. nullo modo
Pacem concedere vult, nisi Bohemia ab-
dicata xxxv. 11. 1537.
multi in eius rebus restituendis laborant
17. 1548. 37. 1555.
eius vidua restitutionem Palatinatus pe-
tit 60. 1619.
filius Carolus Ludouicus Palatinus Ius
suum in Palatinatum tueretur 71. 1645.
seq. n.
idem de fœdere cum Succis agit xxxvi.
7. 1655.
eiusdem causa Viennæ agitur 15. 1663,
20. 1667.
Archithesaurarii munus Palatino con-
firmatur 43. 1691.
Ioannes Wilhelmus Palatinus Elector a
prætensione Aurelianensi Romæ absolui-
tur xxxvii. 89. 1812.
Palatinatus Saxonicus deficit xxii. 8. 713.
Alberto II. conceditur xxiii. 28. 752.
Palatinatus Superioris Vrbes multæ Bohemiæ
accedunt xxvii. 34. 924.
Bauaro ceditur XXXV. 32. 1578.
Vrbes occupantur XXXVII. 114. 1856.
Pandectarum Oedex Amalphi reperitur XVI.
18. 499.

Pannonia Imperio Romano subicitur XIII.
25. 383.
Papa in eum Iura exercet Ludouicus Fin
VIII. 3. 108.
vi & Lotharius VIII. 24. 226.
item Otto II. XIII. 6. 359.
Lotharius II. XVI. 25. 497.
Iuramentum fidelitatis præstat Luda-
vico Pio VIII. 7. 203.
Ius eius in coronandis Impp. IX. 4. 236.
Iuramentum præstat Lotharius XVI. 25.
497.
item Otto IV. XXIX. 3. 596, 8. 606, 17. 610
Imperium pro beneficio vult haberi XVII
28. 538.
de eiusdem Electione controuersiam di-
rimit Fridericus Barbarossa XVII. 38. 549
an habeat Ius deponendi Imperatorem?
XX. 17. 659.
eius Primatus a fratribus Candelburgiæ
Pragæ oppugnatur XXIV. 9. 966.
eidem Auenionensis Ciuitas venditur,
quod Carolus IV. confirmat XXVII. 24.
913.
an eius consensus in Electione Regis Ro-
mani vivente Imperatore necessarius.
XXVII. 29. 918.
Imp. Romæ commorantem humanum
tractantis exemplum XXX. 41. 1076.
contumaciæ accusatur XXXI. 34. 1183.
ambitum de Papatu Lege publica damna
38. 1189.
cum Gallo paciscitur XXXI. 43. 1198.
in angustias reductus cum Cæsare transi-
git XXXII. 30. 1263.
Ferdinandi I. legatum, non audire nec
ipsum pro legitimo Imperatore agnoscent
vult XXXIII. 10. 1401.
eius in conuocando Concilio auctorita-
tem Protestantes nolunt agnoscent
12. 1405.
Ferrariensis & Florentini controuersiam
de Dignitatis Prærogatiua ad se pertinere
contendit, Cosmum Magnum Etruriæ
Ducem orat XXXIII. 27. 1435.
Papa

Papa cum eodem Controuersia Leopoldi XXXVII. iii. 1852.
Iosephi Controuersia XXXVIII. 22. 1891.
Papales Litteræ non debent recipi sine consensu Diocesani XXVI. 24. 867.
Papia antiquum Regum Longobardorum palatium XVII. 23. 530.
 vi expugnatur XXXII. 32. 1268.
Papiense Concilium XXIX. 25. 997.
Pappenheimius Magdeburgum deserit XXXV. 53. 1509.
Paragium Ludouici Pii VIII. 8. 215.
Pares Curia eorum Iudicio Controuersia de Saxonum Electoratu examinata XXIX. 29. 1004.
Parisiensis Academia Ludouicum IV. defendit XXVI. 16. 849.
Parmenses, cum iis Bellum gerit Fridericus II. XX. 22. 667.
Parmam capit Fridericus II. XX. 24. 669.
 Gallis eripitur XXXII. 16. 1236.
Parmam & Placentiam, tanquam Feuda Imperii Carolus V. a Papa petit. XXXII. 36. 1273.
Parmensibus in terris Cæsarei hyberna capiunt XXXVIII. 22. 1891.
Partage. Tractatus de Successione Hispanica primus XXXVII. 98. 1827.
 secundus 1828.
 Galli eos reiciunt 99. 1830.
Paschalis Papa, Iuramentum præstat Ludouico Pio VIII. 3. 209.
Paschalis II. fit Papa XV. 45. 462.
 cum eodem controuertit Henricus V. de inuestitura Episcoporum XVI. 3. 470, 4. 471.
 ab Henrico V. fit captiuus 5. 474.
Paschalis III. fit Papa XVII. 42. 554.
Passagium quid? ut indicet Nicolaus V. P. R. petit Fridericus III. Imp. XX. 22. 1050.
Passauensis Transactio XXXII. 92. 1368.
 eam Albertus Brandenb. reicit 93. 1369.
Patriciorum in Germania origo? XI. 19. 306.
Patricatus Romanorum quid? VII. 24. 192. 195. n.
 Carolo M. defertur 25. 193.
 Henricus IV. declaratur XV. 5. 421.
 Iordano datur VII. 11. 517.

Paulus II. Pontif. R. bellum contra Turcas suadet XXX. 40. 1074.
 Podiebradium Hæreticum damnat, contra eum Fridericum Imp. concitat ibid.
 quomodo Fridericum III. Imp. Romanæ votiua peregrinatione accedentem exceperit XXX. 41. 1076.
 Status ad Expeditionem contra Turcas in Comitibus Ratisbonensibus commouere conatur XXX. 42. 1077.
Paulus V. Victoriam Pragensẽ solenniter celebrat XXXV. 13. 1542.
Paupertas Seruatoris controuersa inter Ordines Minorum & Prædicatorum XXVI. 19. 819. n.
Pax eius amantes Germani, sub cultu Herthæ II. 30. 57. n.
Altranstadiensis a. 1706. XXXVIII. 10. 1880.
 cum Cæsare XXXVIII. 15. 1885.
Henrici VIII. Anglorum R. cum Carolo VIII. Gall. R. d. an. 1492. XXX. 60. 1110.
 cum Ludouico Gall. R. d. an. 1514. XXXI. 40. 1194.
Aquisgranensis a. 1668. XXXVII. 21. 1717.
Atrebatensis, inter Maximilianum I. & Gallos a. 1482. XXX. 51. 1094.
Badensis a. 1714. conclusa, negotium eius Imp. relinquitur XXXVIII. 51. 1938.
Alberti I. cum Archi Episcopo Salisburgensi & Duce Banaria d. an. 1393. XXIV. 15. 778.
 Friderici III. Imp. & Ludouici Bauari, d. an. 1463. XXX. 39. 1072.
Banaria a. 1504. XXXI. 21. 1106.
Belgarum cum Colonienſi a. 1674. XXXVII. 27. 1735.
Blesensis & Haguenensis inter Maximilianum I. & Ludouicum XII. a. 1505. XXXI. 22. 1161.
Bohemica Rudolphi Habsburgici cum Otocaro XXIII. 16. 739.
 Ludouici IV. cum Austriacis & Ioanne Luzelburgico Bohemix Rego d. an. 1335. XXVI. 22. 864.
 Rudolphi Habsb. cum Wenceslao Otocari filio a. 1278. XXIII. 19. 741.

I N D E X

Pax Vniuersalis in Bohemia Sigismundi Imp.
artibus a. 1433. procurata XXIX. 27. 999.
inter Maximilianum I. & Vladislaum Bo-
hemiz & Vngariæ Regem d. an. 1491.
XXX. 54. 1100.
Bromsenbroensis inter Danos & Suecos a.
1645. XXXVI. 23. 1670.
inter Fridericum III. Imp. & Carolum
Audacem Burgundiz Ducem, d. an. 1475.
XXX. 47. 1089.
Cadamenfis d. an. 1534. XXXII. 50. 1294.
Cameracensis a. 1529. XXXII. 34. 1270. seqq.
Cambresiensis a. 1559. XXXII. 96. 1375.
Alberti Achillis Brandenburgici, Vdalrici
Württembergici, cum *Ciuitatibus Imper-*
ial. a. 1450. XXX. 19. 1042.
Clarasensis & Ratisbonensis a. 1630. &
1631. XXXV. 38. 1591. seqq.
Constantiensis a. 1183. XVII. 49. 569.
Crépiacensis a. 1544. XXXII. 62. 1318.
inter Maximilianum I. & Flandros d. an.
1485. XXX. 57. 1103.
inter eundem & Gallos d. an. 1489.
XXX. 57. 1104.
S. Germanensis inter Brandenburgicum,
Gallos & Suecum a. 1679. XXXVII.
47. 1757.
Hafniensis a. 1659. XXXVII. 6. 1706.
Hagenouiensis inter Ludouicum IV. & Ot-
tonem Austriam a. 1330. XXVI. 14. 846.
inter Heluetos & Gallos d. an. 1445.
xxx. 11. 1028.
Heluetica an. 1499. cum Maximiliano I.
xxx. 12. 1144.
Sigismundi Imp. cum *Italis* d. an. 1433.
xix. 24. 997. n.
Lubeensis a. 1629. xxxv. 35. 1582. seqq. n.
Madritensis Caroli V. cum Francisco a.
1520. xxxii. 27. 1255.
Misnensis Generalis a. 1308. a Friderico
Admorfo & suis iurata xxiv. 21. 787.
Nielaburgi a. 1622. inter Ferdinan-
dum II. & Betlen Gabor concluditur
xxxv. 16. 1547.
Noviomagensis preliminaris xxxvii. 45.
1754.

Pax cum Cesare & Gallis a. 1679. conclu-
ditur, eiusdem acta & conclusiones
xxxvii. 46. 1755. seqq.
contra eandem Dani, Brandenburgici &
Luneburgici protestantur xxxvii. 46.
1756.
eadem per Decretum Comitiale confir-
matur xxxviii. 46. 1756.
Monasteriensis inter & Suecum a. 1679.
xxxvii. 47. 1757.
Noviodunensis eiusdemque condiciones
a. 1516. xxxi. 43. 1199.
Olinensis a. 1660. xxxvii. 6. 1706.
inter Papam & Carolum Barcinonæ a.
1529. conclusa xxxii. 33. 1270.
ad Beutenam inter Maximilianum Ru-
dolphi II. fratrem & Sigismundum Sue-
ciz principem a. 1589. conclusa xxxiv.
10. 1457.
Preliminaria Pacis Hagæ a. 1709. &
gnantur xxxviii. 33. 1908.
a Gallis reiecta ibid.
Pacis Articuli IX. a Gallis in Angliæ pro-
positi 46. 1924.
Preliminaria alia Hagæ Comitum pro-
posita xxxviii. 26. 1899.
Pragensis a. 1635. xxxv. 75. 1635. seqq.
de *Pace publica* tenenda leges Friderici I.
xvii. 23. 533.
eadem in Imperio idem firmat Fridericus
Barbarossa xvii. 50. 570.
eadem in Imperio firmatur sub Ottone
IV. xix. 15. 616.
de seruanda eadem constitutio Friderici
II. xx. 25. 673.
publica eius quædam iniuncta xxiii. 13. 736.
de eadem constituenda in diuersis comi-
tiis sollicitus Rudolphus Habsburg. xxiii.
27. 749.
ab Adolpho Nassouico confirmata xiv.
10. 775.
eius confirmatio & augmenta sub Al-
berto I. Imp. xxiv. 17. 781. seqq.
in tractu Rhemensi de an. 1332. xvi.
21. 863.

RERVM ET VERBORVM.

Pax Urbium Suenicarum xxvi. 13. 845.
 eius iudices quare ratione instituti? xxvii.
 17. 903.
 eius conservandæ causâ facta fœdera
 xxvii. 26. 916.
 promulgata a Wenceslao Imp. xxviii.
 5. 933.
 de eadem reformanda consultat Sigis-
 mundus Imp. xxix. 30. 1009.
 quibus remediis eam promouerit Al-
 bertus II. Imp. xxix. 37. 1014.
 eam inter se tempore Concilii Basileen-
 sis constituunt Electores xxix. 37. 1014.
 de eadem Constitutionem promulgat
 Fridericus III. Imp. xxx. 7. 1024.
 eam in diuersis Comitibus promouere co-
 natur Fridericus III. Imp. xxx. 40. 1073.
 in Comitibus Ratisbonensibus de an. 1471.
 ad quadriennium facta xxx. 42. 1078.
 Campani iudicium de pace publica Ger-
 manie ibid. 1081. n.
 in Comitibus Augustanis de an. 1474. in
 sexennium statuta xxx. 44. 1084.
 ad decennium a Friderico III. constituta
 an. 1486. xxx. 55. 1101.
 eius incrementa d. an. 1489. XXX.
 59. 1108.
 Francofurtensis in decennium proroga-
 ta, in triennium adhuc dilatatur XXXI.
 6. 1132. n.
 constituta tandem XXXI. 6. 1130.
 se seqq. n.
 confirmata XXXII. 80. 1354.
 profana confirmatur XXXII. 99. 1380. sq.
Pyrenæa a. 1659. XXXVII. 6. 1706.
Rastadiensis a. 1714. XXXVIII. 50. 1936.
 proponitur in Comitibus XXXVIII. 51.
 1937.
Religionis Suinfurti & Noribergæ publi-
 cata XXXII. 46. 1292.
 eadem stabilita XXXII. 99. 1380. seqq.
 XXXIII. 11. 1402.
 inter Albertum & Electores Rhenanos
 XXIV. 18. 783.

Pax Rotchildensis a. 1658. XXXVII. 6. 1706.
Ryswicensis a. 1697. pacis præliminaria
 XXXVII. 83. 1803.
 ipsa Pax cum Belgis, Anglis & Hispanis
 84. 1805. seqq.
 cum Imperio 85. 1808, 86. 1810.
Sabaudi cum Gallis de an. 1696. XXXVII.
 80. 1799.
Senlisensis inter Maximilianum I. & Ca-
 rolum VIII. Gallie Reg. d. an. 1493. XXX.
 6. 1110. XXXI. 3. 1128.
Suenia Generalis a Ludouico IV. procura-
 rata XXVI. 32. 881.
Suenicarum Ciuitatum Publica XXVI.
 13. 845.
Suenia Generalis a Carolo IV. procura-
 ta XXVII. 17. 902.
Traictensis eius initia XXXVIII. 46. 1925.
 Federati postulata sua proferunt 1926.
 Gallorum responsa ibid. n.
 Legati qui adfuerint? 1927. n.
 Propositiones a Gallis Cesari factæ 48.
 1932.
 cum Anglis, Belgis, Lusitanis, Borussia
 conclusa ibid.
 vide etiam voc. Præliminaria.
Transylvanica a. 1606. XXXIV. 24.
 1474.
Trauenthalensis an. 1700. XXXVII. 95.
 1825.
Turcarum cum Ladislao d. an. 1444.
 XXX. 13. 1031.
Turcica a. 1606. XXXIV. 24. 1476. sq.
Venetos inter & Maximilianum I. XXXI.
 41. 1195.
Venetos inter & Carolum V. 1521.
 XXXII. 9. 1225.
Veneta a. 1521. cum Ferdinando II. a. 1615.
 XXXV. 2. 1520.
Vlmensis a. 1325. inter Ludouicum IV.
 & Fridericum Austriacum XXVI. 12. 842.
Vngarica inter Albertum I. & Andream
 Regem Vngarie a. 1291. XXIV. 14. 777.
 inter Fridericum III. & Matthiam Cor-
 uinum a. 1465. XXX. 30. 1060.

I N D E X

Pax inter eosdem alia d. an. 1477. XXX. 49. 1091.

Budensis inter utrosque d. an. 1489. XXX. 45. 1100.

inter Maximilianum I. & Vladislauum Vngariæ Reg. a. 1491. XXXI. 4. 1128.

ad Erdodium Vngariæ, cum Sigismundo Transylvaniæ Principe a. 1568. XXXIII. 20. 1415.

ad Pagum Wiswar cum Turcis conclusa a. 1664. XXXVII. 10. 1712.

Carolouicensis d. an. 1700. XXXVII. 91. 1816.

Vngarica alia d. an. 1714. XXXVIII. 36. 1915.

Vossensis Brandenburgici cum Gallo a. 1673. in castris Turennii a Brandenburgico facta XXXVII. 25. 1733.

inter Cæsarem & Suecos varie quaesita sed frustra XXXV. 60. 1619.

eandem Daniæ Rex promouere conatur *ibid.*

de eadem varii Conuentus 75. 1635.

de eadem varia Consilia XXXVI. 4. 1652, 7. 1655.

de eadem Acta in Comitibus Ratisbonensibus 13. 1659.

secreti Tractatus Cæsareorum de eadem 12. 1667.

eius tractandæ causæ Legati Monasterii & Osnabrugam contendunt 23. 1670.

ratificatio Cæsaris 28. 1670.

initia Pacis & admisionis statuum quo modo facta 31. 1675. seqq.

Vestphalica demum perficitur 38. 1681.

Legatus Papalis aduersus Suecicam protestatur 38. 1683. seqq. n.

Executio eius 41. 1683. seqq. n.

Ratificationes *ibid.*

Pecoris Veterum Germanorum conditio III. 10. 74.

Pedenontium Vicariatus Sabaudie Ducibus conceditur XXIX. 29. 1002.

Pennamunda a Brandenburgicis occupata XXXVII. 36. 1747.

Peregrinatio Votiuæ ad Aedem Apostolorum Romam a Friderico III. Imp. suscepta XIX. 41. 1076.

de *Peterbourgh* Comes tanquam causa infelicis Expeditionis Hispanicæ inculpatus XXXVIII. 11. 1882. n.

Petronella Comes Hollandiæ contra eandem Expeditionem suscipit Henricus V. XVI. 17. 488.

Petrus Lusitanie Rex adpetit Successionem Hispanicam XXXVII. 98. 1827.

foederi contra Gallos accedit 117. 1859.

Petrus ex Vngariæ Regno eiicitur XIV. 17. 406.

Petrus Dresdensis quis? Hullo accedit, Communionem sub Vtraque defendit XXIX. 9. 966.

Pettecumius circa Pacem agit XXXVIII. 34. 1910.

Gemeiner Pfennig quid? XXXI. 6. 1134. n.

Pencerus (Caspar) captiuus factus ob negotiam subscriptionem Artic. Torgensium XXXIV. 4. 1444.

Pfaffenbonia ad eandem Lotharingus profugatur XXXV. 63. 1622.

Pfalburgeri, eorum mentio XXVII. 20. 903. n.

Pfalz die iunge, quid XXXI. 11. 1160.

Pforzheiminæ Galli diripiunt XXXVII. 72. 1788.

Pharamundus primus Francorum Rex VI. 145.

Phiferus Münzeri Socius capite plectitur XXXII. 24. 1247. 1249.

Philipsburgum Galli frustra tentant XXX. 56. 1612.

per fossam glacie solidatam, a Cæsare capitur xxxv. 77. 1638.

alia vice ab iisdem captum xxxvii. 35. 1746.

an. 1688. a Gallis occupatur 65. 1780.

Imperio redditur 86. 1810.

Præsidium eiusd. definitum 89. 1812.

Galli restituunt 1813. 1812.

PHILIPPVS SVEVVS Imp. quis fuerit, mortis XIX. 1. 593.

Regni administratio post mortem Henrici VI. ei committitur 2. 594.

RERVM ET VERBORVM.

a potiori parte eligitur & coronatur 3. 596.
 Principes Germaniæ, minis, donis in partes adlicit 4. 602.
 Premislaum Bohemiæ Regem facit 603.
 Sueviæ Ducatum dissipat 603. seqq.
 controuersia ipsius cum Ottone IV, cum quo ad Mosellam configit 5. 604.
 Brunsvicum obsidet 7. 605.
 Premislaum Bohemiæ regno priuat ibid.
 contra Hermannum Thuringiæ Landgrauium mouet 7. 605.
 a Legato Papali excommunicatur 8. 606.
 Coloniz iterum coronatur 9. 607.
 cum Ottone Pacem facere conatur 10. 609
 a Philippo Wittelsbachio, trucidatur 11. 612.
 vxor & familia 12. 614.
Philippus Galliz R. Bellum gerit cum Ottone IV. xix. 22. 724.
Philippus Pulcher Galliz Rex, eius cum Eduardo Angliæ Rege controuersie xxiv. 5. 767.
 cum Alberto I. Imp. societatem init, 16. 779.
 grauissimas cum Bonifacio VIII. habet controuersias xxiv. 20. 785.
 occiso Alberto I. Imperium pro fratre ambit, quod Pontifex impedit xxv. 1. 793.
 annitente Pontifice denuo ad Imperium adspirat xxvi. 17. 852.
 Templariorum Ordinem extirpat xxv. 18. 820. seqq.
 multa iniqua a Benedicto XII. petit xxv. 23. 864.
 absolutionem Ludouici IV. Imp. Benedicto XII. interdicit xxvi. 23. 865.
Philippus Valesius G. R. Arelatense Regnum adfectat xxvi. 25. 870.
 contra eum cum Eduardo Anglo Fœdus facit Ludouicus IV. ibid.
 cum eodem pacem init ibid.
 Delphinatum acquirit xxvii. 24. 913.
Philippus I. Maximiliani I. filius, quis eius inuentum rexit xxx. 57. 1103.
 Patris a Brugenibus capti liberationem urget ibid.

Receptionem in Collegium Electorale frustra petit xxxi. 18. 1155.
 cum Ioanna Vxore Rex Castellæ proclamatur xxxi. 22. 1162.
Philippus IV. H. R. moritur XXXVII. 21. 1727.
Philippus Andegauensis destinatur Successor in Regno Hispaniæ XXXVII. 39. 1830.
 ipsi Hispaniæ Prouinciæ se subiiciunt ib.
 ab Hispanis recipitur 100. 1831.
 hostis Imperii declaratur 109. 1849.
 Madritum relinquit XXXVIII. 11. 1881.
 iterum intrat 1882.
 renunciat Successioni Gallicæ 46. 1927.
Philippus Bonus Burgundiæ Dux Turcis infestissimus XXX. 24. 1055. n.
 ab Imp. Friderico III. non admittitur, Cesaris pusillanimitatem accusat ibid.
Philippus Cluensis Dux Belli Leodiensis d. an. 1482. XXX. 52. 1097.
Philippus Hassæ Landgrauius Carolo V. fit supplex, captiuus in Belgium ducitur XXXII. 77. 1346.
 liberatur 92. 1368.
Philippus Maria Dux Mediolanensis, vltimus Galeationum XXX. 18. 1040.
 Successio eius controuersa ibid.
Philippus Palatinus a Cesare in gratiam recipitur XXXI. 21. 1160.
Philippus Guilielmus Neoburgicus fit Elector Palatinus XXXVII. 60. 1773.
Philippus Comes fit Aduocatus Alsatiæ XXIV. 3. 763.
Piazza Cardinalis Pacem Rastadtiensem promouet XXXVIII. 46. 1936.
Picardi in Hosticis turbis qui? XXIX. 21. 992.
Picardiam Fœderati irrumpere tentant XXXVIII. 23. 1694.
Pillura ornamentis Rudolphus II. nimium indulget XXXIV. 1. 1442.
Pignarolium Sabaudiz Dux tentat XXXVII. 89. 1798.
Pilichtorffus (Dietericus) Austriæ Marschallus XXXII. 12. 843.
Piombinum Casarei capiunt XXXVIII. 18. 1888.
 Principatus Vrsinis cedit XXX. 22. 1050.
 12. X 3 Pipi-

I N D E X

Pipinus Caroli M. Pater Saxonibus tributum
imponit VI. 9. 153. VII. 2. 169.

fit Rex Francorum VII. 11. 180.

Pipinus contra Ludouicum Pium mouet VIII.
10. 216, 12. 218.

Pirnenfes Tractatus XXXV. 75. 1635.

Pirna Suecis cedit XXXVI. 8. 1655.

Pisani Henrico VII. subsidia pecuniae mittunt
XXV. 8. 801.

eorum Reipublicae fata, mortuo Henrico
VII. 16. 817.

Vgotionem Faiolam sibi praeficiunt 818.

Foederatorum auxilia implorant XXXI.
6. 1136.

Suae ciuitatis Patrocinium Venetis offe-
runt 1137.

Pius II. Papa vid. Syluius.

Planeta diebus nomina dant, cur? II. 10. 35.
prima diei hora dominari creduntur ibid.

Planipotentarius Rudolphi Habsburgici, Otto
Praepositus S. Guidonis Spirensis XXIII. 12. 731

Podisbradus (Georgius) Comitibus Bohemicis
creando Regi indictis praesidet XXX. 14. 1034.
fit Vicarius Bohemiae, Meinhardum col-
legam in vincula coniecit, eius character
animi 1035. n.

per Legatos Ladislaum posthumum ab
Imp. Friderico III. frustra poscit ibid.

Rex Bohemiae eligitur XXX. 30. 1059.

in conuentu Egrano Imperium ambit,
Fridericum inuilem dicit 37. 1067.

Albertum Austriacum & Ludouicum Ba-
varum cum Friderico III. Imp. compo-
nit 38. 1068.

Caesarem Viennae obsessum liberat 39. 1071
a Paulo II. Haereticus declaratur 40. 1074.

Poleda occisus Eccardus I. XIII. 18. 376. n.

Πολις, quid significet? III. 6. 71.

Polignac Abbas, in Belgio de Pace agit XXXVIII.
34. 1910.

Politia Imperii Reformata XXVII. 80. 1354.

Polonia tributaria Imperio a tempore Ottonis
M. usque ad Fridericum II. XIII. 13. 367.

in tres partes diuisa XIV. 4. 392.

agnoscit potestatem Henrici IV. XV.
14. 434.

in eadem Bellum gerit Fridericus Barba-
rossa XVII. 25. 535. 44. 557.

Imperio Romano se subducit XXII. 7. 712

Rex Sigismundus Imp. heri exoptat,
XXIX. 2. 958.

eidem accedunt Nobiles & Ciuitates Bo-
russiae, Ordini Teutonico se subducentes

XXX. 24. 1053.

eiusdem Rex Stephanus Bathori fit?
XXXIII. 30. 1439.

ad Strelenam profligantur Poloni XXXV.
65. 1623.

eam Augustus Rex denuo intrat XXXVIII.
53. 1940.

Pomerania eius urbes antiquae III. 8. 72.

de Successione in eadem Pacta XXXV.
83. 1579. sqq. n.

a Caesareano milite premitur ibid.

in eadem venit Gustauus Adolphus, ean-
dem occupat, cum Duce paciscitur 40.
1594. 431. 597.

in eadem progressus Caesareorum
XXXVI. 5. 1653.

eandem Sueci recuperant XXXVI. 8.
1656, II. 1658.

in eadem varia loca occupat Montec-
culi XXXVII. 6. 1705.

eandem Suecus denuo inuadit XXXVII.
30. 1739.

in eadem Brandenburgicus El. irumpit
XXXVII. 30. 1740.

eandem Foederati Septentrionales inur-
dunt XXXVIII. 53. 1940.

Pomerania Ducum origo XVII. 49. 564.

Genealogica quaedam XXX. 61. III. 2.

Dux vltimus Bogislaus XIV. moritur sine
prole XXXVI. 4. 1652.

de cuius successione Sueci & Brande-
burgicus disputant XXXVI. 4. 1652.

Ponickanierum Illustris prosapia & mentis
XXXV. 80. 1644. n.

Pontifex vide Papa.

Pontis Mencionis Comitatum, Marchionem
facit Carolus IV. XXVII. 32. 921.

de Percia Comites in Principum dignitatem
euecti XXXVII. 125. 187.

Porto, Carero Gallis fauēt XXXVII. 98. 1828.
 Carolum II. ad Testamentum subſignandum
 adigit ibid. 1829.
Porcia, Ioh. Ferdinandus; Comes Leopoldi
 morum præfectus XXXVII. 1. 1699.
Poreuthus Deus Sclauorum II. 22. 49.
Porenuthus Deus Sclauorum ibid. n.
Portolongoni Cæſarei relinquunt XXXVIII.
 18. 1888.
Porto-Hercoli Cæſarei capiunt XXXVIII. 45.
 1924.
Portugalli vide *Iuſitani*.
Poſenam Hatzfeldius capit XXXVII. 6. 705.
Præcedentia vide *Proedria*.
Præconſultationes Electorum ante Electionem
 Imp. ubi inſtitui ſolite XXV. l. 794. n.
 XXVII. 29. 917.
Prædicatorum controuerſia de paupertate Ser-
 uatoris XXVI. 19. 859. n.
Prædonum receptacula dirui iubet Fridericus
 Barbaroſſa XVII. 23. 533.
Præſelli Imperatorii in Heluetia Tyrannide oc-
 caſionem fœderi Heluetico dant XXIV. 22.
 788.
 Hereditarii, *Erb-Aemter* iisdem vii poſ-
 ſunt Geldriae Duces XXVI. 32. 880.
Prægenſis Academiz inſtituta, ſata ac decre-
 menta XXIX. 8. 964.
 Episcopus ſuffraganeus, ſit Metropolita-
 nus & Archi-Epiſcopus, Ius coronandi
 Reges Bohemiz accipit XXVII. 3. 889.
 34. 924.
 ſit Legatus Natus S. R. ibid.
Praga a Carolo IV. amplificata XXVII. 34. 924.
 Stratagemate capta XXXIV. 19. 1469.
 ibidem Cæſaris legati de fenestra præcipi-
 tantur XXXIV. 49. 1510.
 Bauariae Duci Cæſaris nomine fidem præ-
 ſtat XXXV. 12. 1539.
 ibidem Pax concluditur XXXV. 75. 1635.
 minor a Königsmarkio capitur & diſpi-
 tur XXXVI. 37. 1680.
 Carolus Guſtauus ſupremus Suecorum
 Dux Pragam oppugnat fruſtra XXXVI.
 37. 1681.

Præcedis Vxor Henrici IV. XV. 48. 467.
Pices Primarias in Concilio Conſtantiensi ex-
 ercet Sigismundus Imp. XXIX. 12. 978.
 earum Ius Imperatori denegat Papa
 XXXVIII. 22. 1892. n.
Priamus quidam regnat in Francia, dicitur an-
 tiquiſſimus Rex Francorum V. 3. 123.
de Frie Marchio tractatum cum Papa promoz
 vet XXXVIII. 22. 1892.
Primatus Papæ a fratribus Candelburgiis Praga
 oppugnatur XXIV. 9. 966.
Primogenitura prærogatiua, Friderico III. Imp.
 exprobratur a fratre XXX. 29. 1059.
 Ius introducitur in Electoratu Hannoue-
 rano XXXVII. 73. 1789. (1818.
 in Terris Megapolitanis introducitur 92.
Principes Germanorum Vett. qui? III. 13. 76.
Principes non ſtatim omnes ab Electione Imp.
 excluſi XXIII. 10. 728.
 Imperii liberum Concilium expetunt
 XXXII. 21. 1242.
 eorum Collegium an & quo modo Paci
 Oſnabrugensi intereſſe debeat, quaſitum
 XXXVI. 23. 1669. ſqq.
 noui in Collegium Principale admiſſi. 43.
 1691.
 eorum Iura deſenſa XXXVII. 44. 1754. n.
 in eorum Collegio plures noua Vota qua-
 runt XXXVIII. 24. 1897.
Privilegia omnia Pontificibus data confirmat
 Rudolphus Habsburg XXIII. 12. 731.
Privilegium de non euocando Friderico Belli-
 coſo concedit Sigismundus Imp. XXIX. 29.
 1007.
Probatio per Ferrum candens apud Wagrios
 maxime uſitata II. 23. 50. n.
Probus Galliam recuperat II. 31. 115.
 tranſit in Germaniam, Germanos cædit ibi.
Proedria Archi-Epiſcopi Colonienſis & Abba-
 tis Fuldenſis controuerſa XVII. 39. 569.
 inter Epiſcopum Eyiſtadenſem & Wor-
 matienſem XXIV. 17. 781. n.
 item inter Moguntinum & Colonienſem
 XXV. 7. 800. n.
 inter Electores in Conſeſſibus Imperii &
 Lega-

INDEX

Legatos Papales & Regios XXX. 26. 1056.
 contentiones de eadem in Comitibus obuiæ
 XXX. 42. 1078.
 de eadem Electores & eorum Legati at-
 que Burgundici contendunt 1080. n.
Procopius Magnus S. Rufus Thaboritarum Dux,
 eius Gesta XXIX. 21. 992.
 est inter Legatos Bohemorum ad Conci-
 lium Basileense 25. 997.
 cadit in prælio 26. 998.
Procopius minor, Dux Orphanorum XXIX. 21.
 902.
 prælio cadit 26. 998.
Prælia ante nouam Lunam ægre suscipiebant
 Germani cur? II. 33. 62.
Prælium ad
Adarnam Caroli M. cum Saxonibus a.
 778. VII. 18. 184.
Aldenardam 1708. XXXVIII. 23. 1894.
Allersheimium a. 1645. XXXVI. 29.
 1674.
Almanzam a. 1707. XXXVII. 20. 1890.
Almenarum Hispaniæ a. 1710. XXXVIII.
 32. 1904.
Andernacum a. 876. IX. 6. 238.
Argentariam I. 25. 18.
Arribonem a. 1664. XXXVII. 10. 1711.
Auscum a. 1420. XXIX. 18. 990.
Aussig a. 1426. XXIX. 22. 993.
Badaioz a. 1705. XXXVIII. 5. 1876.
Basileam a. 1444. xxx. 10. 1026.
 a. 1499. xxxi. 12. 1143. 199.
Benacum lacum a. 1402. xxviii. 21. 952.
Beneuentum a. 1266. xxi. 7. 686.
 ad *Bicocam* a. 1523. xxxii. 16. 1236.
Blaugium a. 1709. xxxviii. 26. 1899.
Boninas a. 1214. xix. 22. 624.
Breitenfeldam prope Lipsiam a. 1642.
 xxxvi. 18. 1666.
Brodam Bohemicam & Butim xxix.
 26. 998.
Burgum Zutphaniz a. 1584. xxxiv. 8.
 1454.
Casar-Augustam a. 1710. xxxviii. 32.
 1904.

Prælium ad

Calcinatum a. 1706. xxxviii. 12. 1883.
Cameracum a. 1677. xxxvii. 37. 1748.
Carpium a. 1701. xxxvii. 104. 1841.
Casale maius a. 1702. xxxvii. 105. 1843.
Cassano a. 1705. xxxviii. 4. 1876.
Castelbranco a. 1704. xxxvii. 118. 1860.
Castilianum a. 1706. xxxviii. 12. 1883.
Catinum montem xxv. 16. 819. n.
Ceresolam a. 1544. xxxii. 72. 1318.
Chebnitium a. 1639. xxxvi. 8. 1655.
Clarium a. 1701. xxxvii. 104. 1841.
Constantiam a. 1709. xxxviii. 29. 1901.
Contzer-Brücke a. 1675. xxxvii. 33.
 1745. n.
Curiam Nouam a. 1237. xl. 12. 645.
Denariam a. 1711. xxxviii. 45. 1923.
Dorlanum a. 1553. xxxii. 96. 1374.
Dorneck a. 1499. xxxi. 12. 1143.
Eckern a. 1703. xxxvii. 113. 1854.
Einbonam a. 1704. xxxvii. 114. 1856.
Elystrum a. 1080. xv. 36. 451.
Erlingam a. 1316. xxxvi. 9. 1836.
Fehrbellinum a. 1675. xxxvii. 30. 1740.
Fladenheim a. 1078. xv. 34. 452.
Floriacum primum a. 1622. xxxv. 16. 1559.
Floriacum alterum a. 1690. xxxvii. 79.
 1794.
Fogiam a. 1256. xxxi. 7. 686.
Fontanidicum a. 841. VIII. 18. 222.
Frankofurtum a. 1246. xx. 19. 664. III.
 2. 682, 10. 694.
Frankofurtum, a. 1524. xxxii. 24. 1248.
Frauenstade a. 1706. xxxviii. 10. 1880.
Fridlingam a. 1702. xxxvii. 109. 1849.
Friedrichsort a. 1715. xxxviii. 57. 1944.
Fucinum lacum a. 1268. xxi. 8. 689.
Gadebusch a. 1712. xxxviii. 54. 1942.
Gamelsdorf a. 1313. xxxvi. 3. 827.
Geraddam a. 1509. xxxi. 30. 1173.
Gingam a. 1562. xxx. 38. 1068.
Gransciam a. 1476. xxx. 43. 1090.
Gudinam a. 1709. xxxviii. 28. 1901.
Guelferbytum a. 1641. xxxvi. 16. 1664.
Günzgamum a. 1778. xxx. 51. 1094.
 Pre

RERVM ET VERBORVM.

Prælium ad Hannoveram a. 1624. xxxv. 24. 1665.

Haulongam a. 1483. xxx. 52. 1097.

Heidelbergam a. 1462. xxv. 35. 1065.

Herbipolium a. 1087. xv. 42. 459.

Hochst a. 1622. xxxv. 17. 1549.

Hochstadium a. 1081. xv. 39. 456.

cum Stryumb. a. 1703. xxxvii. 116. 1858.

cruentum a. 1704. xxxvii. 119. 1863.

la Hogue in freto Caletano Prælium Na-

vale a. 1702. xxxvii. 82. 1801.

Horsedal a. 954. xii. 14. 328.

Hohenburgum a. 1075. xv. 24. 438.

Holzheimium & *Enfisheimium* a. 1673.

xxxvii. 29. 1738.

Iancouiam a. 1645. xxxvi. 27. 1672.

Iasmuch nauale a. 1715. xxxviii. 57. 1945.

Kalisch a. 1706. xxxviii. 10. 1880.

Kayserbergam a. 1703. xxxvii. 29. 1738.

Kermendum a. 1464. xxx. 30. 1060.

Kurick Transylvaniz a. 1705. xxxviii.

36. 1914.

Landen a. 1693. xxxvii. 79. 1796.

Landrianum a. 1529. xxxii. 33. 1269.

Landskronam a. 1677. xxxvii. 39. 1749.

Leitham a. 1482. xxx. 53. 1098.

Longouiam a. 1638. xxxvi. 6. 1654.

Leusam Brabantiz 1691. xxxvii. 79. 1794.

Lignicium a. 1634. xxxv. 71. 1631.

Lingonas I. 25. 18.

Lipsiam a. 1631. xxxv. 47. 1602.

alterum a. 1642. xxxvi. 18. 1666.

Lechaniam syluam a. 1547. xxxii. 65. 1341.

Londinium Scaniz a. 1676. xxxvii. 36. 1747.

Luccam a. 1307. xxiv. 21. 787.

Lutteram a. 1627. xxxv. 28. 1573.

Luzzaram a. 1702. xxxvii. 105. 1843.

Lützenam a. 1632. XXXV. 58. 1614.

Malagam nauale a. 1704. xxxvii. 118. 1861.

Malmogiam a. 1676. XXXVII. 36. 1747.

Münderkingam a. 1703. XXXVII. 116.

1858.

Marchfeld a. 1278. XXIII. 18. 741.

Marinianum a. 1515. XXXI. 43. 1198.

Marsaglium a. 1693. XXXVII. 80. 1799.

Medinam de Campo a. 1520. XXXII.

6. 1220.

Prælium ad Meßerstadtum a. 1078. XV. 34. 452.

Mergentheimium a. 1645. XXXVI. 29.

1674.

Mohaz a. 1626. XXXII. 37. 1275.

alterum a. 1687. XXXVII. 57. 1769.

Monticassellium a. 1677. xxxvii. 37. 1748.

Montem sanctum XXXVIII. 118. 1860.

Hemium Montem a. 1444. XXX. 13. 1032.

Morawam a. 1443. XXX. 13. 1031.

Moregartam montem a. 1315. xxvi. 8. 835.

Müldorfum a. 1322. XXVI. 11. 837.

Murten a. 1476. XXX. 48. 1090.

Nanceium a. 1476. XXX. 48. 1090.

Nespolim Austriz a. 1463. xxx. 39. 1072.

Nicopolim ad Istrum a. 1396. XXIX.

3. 960.

Nördlingam a. 1634. XXXV. 72. 1632.

Nouaram a. 1513. XXXI. 39. 1192.

Nouesium a. 1475. XXX. 47. 1089.

Offenburgum a. 1707. XXXVIII. 14. 1885.

Oldendorpium a. 1633. XXXV. 64. 1622.

Papiam a. 1525. XXXII. 26. 1252.

Pragam a. 1620. XXXV. 12. 1538.

Ramiliacum a. 1706. XXXVIII. 13. 1884.

Ratenauiam a. 1675. XXXVII. 30. 1740.

Ratisbonam a. 1504. XXXI. 20. 1157.

Raunnam a. 1512. XXXI. 35. 1185.

Rheinfeldam a. 1638. XXXVI. 6. 1654.

Reutlingam a. 1377. XXVII. 31. 920.

Rummershayna 1709. XXXVII. 27. 1901.

Salankemen a. 1691. XXXVII. 90. 1814.

Sadock a. 1708. XXXVIII. 36. 1915.

Schellenberg a. 1704. XXXVII. 119. 1862.

Seckenheim a. 1462. XXX. 38. 1068.

Sempach a. 1386. XXVIII. 6. 936.

Seneff a. 1674. XXXVII. 28. 1737.

Sinzheimium a. 1673. XXXVII. 29. 1738.

Sittardum a. 1543. XXXII. 61. 1316.

Stuershausen a. 1553. XXXII. 9. 1376.

Speirbach a. 1703. XXXVII. 116. 1858.

Stadtleam a. 1613. XXXV. 21. 1561.

Staffordam a. 1690. XXXVII. 80. 1797.

Steenkerken a. 1692. XXXVII. 1795.

Strigonium a. 1685. XXXVII. 57. 1769.

Schweidnitzum a. 1642. XXXVI. 17. 1065.

12. I

Pre.

I N D E X

Prælium ad Termandum Bosonniæ a. 1688.
xxxvii. 59. 1772.

Thietmelle & fluvium Hasam vii. 19. 185.

Tigurum a. 1444. xxx. 10. 1026.

Tirlemontium a. 1693. xxxvii. 1796.

Trentschinum a. 1708. xxxviii. 36. 1914.

Tockayum a. 1526. xxxii. 37. 1275.

Tolbiacum a. 496. I. 25. 18. VI. 5. 150.

Varnam a. 1444. xxx. 13. 1032.

Vasceapum Transylvaniæ a. 1444. xxx.
13. 1032.

Vigos navale a. 1702. xxxvii. 110. 1851.

VVarweilam a. 1634. xxxv. 69. 1629.

VVelphesboltz a. 1115. xvi. 15. 486.

VViddinum a. 1689. xxxvii. 67. 1783.

VVienendal a. 1708. xxxviii. 23. 1894.

Villam bitiosam a. 1700. xxxviii. 32. 1904.

VVilam a. 1388. xxviii. 5. 933.

VVimpinam a. 1622. xxxv. 16. 1548.

VVinsberg a. 1140. xvii. 4. 409.

VVifelochinum a. 1622. xxxv. 16. 1548.
alterum a. 1632. 56. 1612.

VVittstockium a. 1626. xxxv. 79. 1642.

VVitteweram a. 1636. xxxvi. 6. 1654.

VVormatiam a. 1298. xxiv. 9. 772.

alterum a. 1388. xxxviii. 5. 933.

Zendreniam Albaniz a. 1443. xxx. 13. 1031.

Zentham a. 1697. xxxvii. 91. 1816.

Præno Deus Obotritorum II. 23. 49.

Proscriptionis illustris exemplū xxv. 13. 809. sq.
has ab Imp. factas reuocant Papæ xxv.
16. 817.

Francisci a Sickingen xxxii. 17. 1238.

Alberti Brandenburgici xxxii. 97. 1376.

Grumbachii & sociorum, & receptato-
rum xxxiii. 24. 1424.

Christophori Kretseri 9. 1414.

Mansfeldii 53. 1515.

Friderici Palatini xxxv. 14. 1543.

Ruperti Palatini, Philippi Ingenui & ad-
iutorum xxxi. 20. 1157.

Protestantes eius nominis origo xxxii. 40. 1280.

idem Fridewaldæ deliberant 38. 1278.

adpellant ad Carolum V. Imp. xxxii.
40. 1280.

corum varii Conventus 41. 1282.

contra Cæsarem bellum decernunt in
Tyrolensem agrum irrumpunt, proci-

buntur 71. 1334. 1336. n.
contra Catholicorum Decreta coram
Notario & Testibus protestantur xxxiv.
44. 1505.

in Sueci Societatem & Protectionem se
conferunt xxxv. 48. 1605.

de Protocollo in Pacis Tractatibus disceptatur
xxxviii. 46. 1925.

Prouincia Iura vindicat, Rudolphus I. xxi.
25. 747.

eam sibi Ludouicus IX. Francorum Rex
vindicat, coniucente tantum Rudolpho
xxxiii. 25. 747.

item Carolus Rex Siciliæ, ibid.
Comitatum, sub Adolpho Nassouio re-
petere conantur Germani xxiv. 5. 765.
in eam Foederati irrumpunt xxxiii. 19.
1838.

in Prumiense Monasterium secedit Lotharius
viii. 25. 227.

Abbatia Treuirensi pignori datur a Ca-
rolo IV. Imp. xxvii. 29. 917.

Pseudo-Fridericus II. quis? xxiii. 24. 747.

Pseudo-Henricus V. xvi. 18. 489.

Pseudo-VValdemarus Marchionem Brandenbur-
gensium turbat xxvii. 8. 895. n. 16. 899.

Pfittabrum. Factio Basileæ xxiii. 9. 726.

Pulsis pyrius eius Inuentio cuiusdam adscriben-
da? xxvii. 37. 927.

Purgatio cum quinquaginta Prælatiis xvi.
15. 848. n.

per Iuramentum in inculpatione cordis,
exemplum illustre xxviii. 18. 946.

Pürckius Adessor Cameræ loco mouetur
xxxviii. 37. 1916.

Quadi Pannoniam ingrediuntur IV. 35. 117.

Quedlinburgum conditur xi. 19. 306.

Parthenonis ibi Fundatio 24. 313.
ibi sepultus Henricus Anceps xi. 13.
314.

Quedlinburgensis prima Abbatisa quæ ? xi. 26. 316.
 " Abbatisa Adelheidis & Mathildis XII. 31. 350. xiii. 7. 360. xiv. 24. 415. Synodus xv. 40. 457.
Queretum Eugenius capit xxxviii. 45. 1923. Galli obsident xxxviii. 46. 1923.
Quersfurtum Kœnigsmarckius capit xxvi. 18. 1666.
Quinque Ecclesias Casarei capiunt xxxvii. 57. 1764.
 R.
Rabbodonis Comitis patrimonium adipiscitur Otto IV. xix. 16. 618.
Radegastus Obvotritorum Deus, Gadebuschi cultus II. 25. 51.
Ragotzkus (Georgius) II. bellum mouet contra Polonos xxxvi. 25. 167. relictis Suecis peculiarem cum Polonis pacem facit xxxvi. 28. 1673. ad ignobiles pacis condiciones a Polonis adigitur xxxvii. 6. 1705. ad Clausenburgum vulneratus Waradini moritur xxxvii. 8. 1708.
Ragotzkus (Franciscus) Protestantium in Vngaria copiis præficitur xxxvii. 18. 1724. Casari se subiicit 1725.
Ragotzkus (Franciscus) Iunior contra Leopoldum conspirat xxxvii. 123. 1867. fit captiuus, sed elabatur ibid. in Principem Transyluanie eligitur, quod reuocatur XXXVIII. 36. 1914. bellum gerit contra Leopoldum & Iosephum XXXVII. 120. 1868.
 " Transyluanie Princeps proclamatur XXXVIII. 36. 1914. Criminis læsæ maiestatis reus condemnatur XXXVIII. 36. 1915. in Galliam abit XXXVIII. 36. 1915.
 de *Randeck* Marquardus, Orator Ludouici IV. ad Benedictum Papam XXVI. 23. 866, 27. 873.
 de *Rappoltstein* Dominus XXIV. 3. 763.
Rastices, Slauorum Dux cum Ludouico Germanico bellum gerit X. 7. 253.
 ad *Ratenuiam* Sueci profligantur XXXVII. 30. 1740.

Ratisbona, Tiberii monumentum III. 8. 72. capitur a Ludolpho XII. 14. 328. ab Alberto Bauaro capitur XXX. 58. 1105. restituitur 1108. n. capitur a Bernharde XXXV. 61. 1620. capitur a Ferdinando III. XXXV. 72. 1632. capitur a Bauariz Electore XXXVII. 114. 1856.
 ob *Ratzeburgi* munimenta controuersia XXXVII. 76. 1792. munitur a Duce Cellensi xxxvii. 95. 1825.
Raubschöffer iussu Rudolphi Habsburgici diruuntur XXIII. 20. 744, 24. 747, 27. 749.
Rauensteinus (Adolphus) Philippi, Maximiliani I. filii educationi præfectus xxx. 57. 1103.
Raynaldus & Opitzo, Marchiones Estenses XXVI. 18. 854. n.
Rebenac Comes pacem sollicitat XXXVII. 83. 1802.
Recessus Imperii Teutonico sermone primus a. 1235. publicatus XX. 10. 6431. 25. 673. XXIII. 26. 750. n.
Augustanus a. 1530. publicatur XXXII. 42. 1287.
Hildesensis Consistorialis an. 1651. XXXV. 42. 1669.
Imperii nouissimus a. 1654. XXXVI. 43. 1691. 1692. n.
Lipsiensis a. 1667. in causa Erfurtensi XXXVII. 13. 716.
Cliuensis Iuliacensi controuersia finem imponit XXXVII. 16. 1723.
Heidenheimensis a. 1700. XXXVII. 107. 1849.
Visitationis Cameralis a. 1713. XXXVIII. 37. 1917.
 a *Rechtern* Comes controuersiam habet cum Menagerio XXXVIII. 46. 1927. componitur 1931.
Redarii vincuntur ab Henrico Aucepe XI. 21. 308.
 ab Ottone M. XII. 19. 334.
Reformati, an Pacis Religionis sint capaces XXXIII. 22. 1420. n.
 12. T 2

I N D E X

Reformati pro iis in Comitibus Augustanis an.
1594. intercedunt Augustanz Confessionis
loci XXXIV. 12. 1460.

in Silesia religionis exercitium non ob-
tinent XXXVIII. 15. 1886.

Reformatio Ecclesie in Concilio Constantensi
absque fructu proposita XXIX. 10. 967.
969. n. 13. 981.

cui competat, ex decreto Concilii Basi-
leensis XXIX. 28. 1001. n.

Ecclesiastico-Politica contra Paparum at-
tentata proposita a Sigismundo Imp.
XXIX. 30. 1009.

Friderici III. Imp. frustra proposita
XXX. 5. 1023. 7. 1024.

Politie in Comitibus Augustanis a. 1530.
publicata XXXII. 43. 1287.

Regensbergii Vlrici, negotia cum Tigurinis
XXIII. 8. 726.

de Regimento Imperii consilia XXXI. 6. 1131.
eius ordinatio XXXI. 14. 1148.

denuo constituitur, publicata eiusdem
ordinatione XXXII. 9. 1225.

eius declaratio nomine Caroli V. publi-
cata in Comitibus Noribergensibus XXXII.
20. 1241.

aboleri vult Fridericus Palatinus XXXII.
20. 1241.

a. 1531. cessat XXXII. 43. 1287.

Reginaldo conceditur Apuliz Ducatus XVI.
27. 499.

Regna per gladium conferuntur XVII. 19. 525.

Rehbock (Iacobus,) Waldemarus Brandenbur-
gicum mentitur XXVII. 16. 899.

Religio moribus rusticis obducta causa
XXXII. 23. 1244.

Protestantium armis coercenda XXXII.
36. 1273.

eius declaratio dicta Interim XXXII.
89. 1350.

eius conciliationem per Georgium Cas-
sanderum tentat Ferdinandus I. XXXIII.
15. 1408.

turbæ post Lutheti mortem Wittebergæ
XXXIV. 4. 1445.

Religionis Catholicæ in Germaniam reducenda
Ferdinandi II. consilia XXXV. 36. 1584.

Renatus, Lotharingæ Dux, Rex Neapolitanus
Metim, Tulum occupat XXX. 11. 1027.

an legitimus Rex fuerit 1028. n.
Caroli Audacis terras inuadit? XXX. 48.
1090.

Rensa ubi sita XXV. 1. 794. n.

Renuntiationes successionis an validæ XXXVII.
100. 1832.

Representationis Ius nepotibus concedit Otto
M. XII. 28. 345.

Reservatum ecclesiasticum, quid? XXXII.
99. 1381.

Resignationis Imperatoris in tertium factæ,
exemplum XXVI. 23. 864.

Rethro Metropolis Sclauorum II. 25. 51. n.

Rex apud Germanos quid? III. 12. 75.

Reges quomodo creati 76. n.

antiquissimi qui? IV. 5. 95.

crinici VI. 1. 145.

Rhabdomantia Germanorum quid II. 33. 61.

Rbatia, pars regni Teutonici I. 31. 25.

ad Episcopum Curientem & diuersos
Comites venit XXII. 9. 714.

Rhegi Dux fit Borhis Estensis XXX. 22. 1050.

Rhegium cum arce occupatur & incenditur
XXXII. 60. 1313.

Rheinberga recuperatur XXXVII. 66. 1782.
115. 1854.

Rheinfelda ad deditionem compellitur XXXVI.
6. 1654.

a Tallardo frustra oppugnatur XXXVII.
72. 1788.

restituuntur per pacem Ryswicensem
XXXVII. 86. 1811.

eiusdem praesidium petit Landgrauus
Hasso-Cassellanus XXXVII. 89. 1813.

Rheingravii progressus ad Rhenum & in Sa-
uia XXXV. 62. 1621.

Rbinga a Suecis occupata XXXV. 48. 1605.

Rhenense Fœdus XXII. 12. 716.

Rhoda, Cataloniae vrbis occupatur XXXVII.
81. 1801.

Richardus de adulterio inculpatus innocentiam
suam declarare cupit X. 26. 265.

Richardus Anglus tempore Interregni in Imp.
eligitur *XXI.* 11. 696. *XXII.* 1. 703.
contendit cum Alfonso Castilia R. de Im-
perio *XXII.* 4. 707. 708. n.
coronatur 705.
exaurit thesauros suos 706. 709.
in Angliam redit 709.
rogatur ut Imperium recipiat 710.
moritur ibid.

Richardus, Rex Anglorum ab Henrico VI. ca-
ptivus detinetur *XVIII.* 5. 580.

Ribentza, vxor Lotharii *XVI.* 20. 490, 31. 504

Rindmaulus Fridericum Austriacum capiv
XXVI. 11. 841.

Ripuarii gens Francorum *V.* 6. 126, 8. 127.

homo Ripuarius quid? 127. n.

Riuarolius Abbas conspiracy reus, conde-
minatur *XXVIII.* 22. 1891.

Robertus Flandria Comes contra Henricum V.
insurgit *XVI.* 13. 484.

Roberto Gallorum Regis fratri Imperium offer-
tur a Gregorio IX. *XX.* 15. 654.

Robertus Siculus fit Comes Romandiola *XXV.*
8. 801. n.

eum adgredi conatur Henricus VII. Imp.
14. 811.

proscribitur *XXV.* 16. 817.

fugam in Galliam meditatatur *XXVI.* 20. 860

Ludonici Bauari absolutionem impedit
XXVI. 23. 860.

Rochetzanus Ioannes Pragensium legatus ad
Concilium Basileense *XXIX.* 25. 997.

ei Archi Episcopatus Pragensis promit-
titur *XXIX.* 27. 999.

nomine Cleri Hussitici, obedientiam Ro-
manae Ecclesiae praestat ibid.

Pontificios ritus reducentibus, obloqui-
tur ibid.

Ecclesiae Romanae se non subiiciens eiici-
tur ibid.

Rogerus, Apulia Dux Anacleto Papa fauor
XVI. 26. 498.

vincitur a Lothario *XVI.* 27. 499.

turbas mouet in Apulia *XVII.* 7. 512.

confirmatur in Apulia Ducatu ibid.

primus gerit Siciliae Regis nomen ibid.

Rolandus M. num Caroli M. frater? *VII.* 8. 172

Rolandina statuz ibid.

Rodriguez Ciuitatem Lusitani occupant
XXXVIII. 11. 1881.

iterum amittunt 20. 1890.

Roma occupatur ab Henrico IV. *XV.* 38. 454.

obsidetur a Friderico II. *XX.* 15. 654.

singulari arte capta per Columnam &

Hugonem Moncadam *XXXII.* 29. 1261.

denuo a Caroli V. milite capitur & diri-
pitur *XXXII.* 30. 1263.

Romani in Germania Cis-Rhenana faciunt pro-
gressus *III.* 7. 72.

an in Thuringiam venerint? *IV.* 19. 108. n.

legionum in clade Variana tumulus *IV.*
24. 111. (33. 273.

Romani obsequium promittunt Arnolpho X.
rebelles Ottoni M. *XII.* 23. 339. n.

in ordinem rediguntur *XII.* 26. 343.

contra Ottonem III. conspirant *XIII.* 15.
369.

contra Conradum II. rebelles *XIV.* 6. 395.

iurant Henrico III. se sine ipsius consen-
su Papam non esse facturos 18. 407.

fidem Henrico IV. promittunt *XV.* 4. 420.

munera submitunt 5. 421.

quae a Friderico Barbarossa postulaue-
runt *XVII.* 22. 530.

contra ipsum rebelles 22. 531.

ipsi obsequium iurant *XVIII.* 43. 555.

eos inuadit Fridericus II. Imp. *XX.* 13. 650.

sedem Auenionem translatae aegre fe-
runt *XXVI.* 19. 856.

eos a Ludouico IV. auertere conatur Ioan-
nes *XXII.* ibid.

Romana Ecclesiae Aduocacia quid? *VII.* 24. 192.
multa confert Fridericus II. *XX.* 4. 634.

Romanum Imperium cum Germania Regno
coniunctum *XII.* 24. 340.

eius territorium primum & secundum *VII.*
33. 201.

Romanorum Rex ante eum, sedem capit Papa
Vice Cancellarius *XXX.* 26. 1056. n.

inuito Imp. eligi potest *XXX.* 17. 1057.

12. T 3

Roma-

I N D E X

Romanorum Rex de eo eligendo Maximiliani I.
consilia *XXVI.* 45. 1201.

Romaniola iura Pontifici cessa *XXIII.* 12. 732.

Comes, fit Robertus Siculus *XXV.* 8. 801.

in *Roncalis* campis conuentus *XIII.* 3. 356.

Friderici Barbarossæ *XVII.* 22. 530, 33.

Rosa aurea Fridericum Sapientem Leo donat 543
XXXII. 12. 1231.

Rosenthal Cœnobium, quale? *XXIV.* 9. 772.
seqq n. (49. 1606.

Rostochium Suecis deditione accedit *XXXV.*

Rötela a Bernhardo capitur *XXXVI.* 6. 1654.

Rotenberg Maximiliano I. concessa *XXXI.* 11. 1160

Rotmilense iudicium in hac vrbe constitutum a
Conrado III. *XVII.* 12. 518.

Rouigi Comitatus a Friderico III. erectus *XXX.*
21. 1050.

Rouillius, Gallorum legatus de pace tractat
XXXVIII. 26. 1899, 33. 1908.

Rudenam insulam Sueci relinquunt *XXXVIII.*
57. 1945.

RUDOLPHVS I. Habsburgicus Austriacorum
Primus.

Genus, natiuitas *XXIII.* 1. 721.

parentes ibid.

susceptor eius Fridericus II. Imp. 723.

nō fuit exilis Comes sed magnus & opulens.

Alsatix Landgrauatum iure vxorio ob-
tinet ibid.

ab Hartmanno auunculo tres Comitatus
hereditate accipit 722.

eius Satura & mores, virtutes 2. 723.

facetix ibid.

in Aula Friderici II. educatus, magnam au-
toritatem sibi conciliat 3. 724.

Varicinium de imperio accipit 3. 724.

Annam Hohenbergicam ducit ibid.

equestrem dignitatem accipit ibid.

eius studia de finibus prolatandis 5. 725.

bellum cum Hugone de Tieffenstein 2.
11242. 5. 724.

aliud cum Rudolpho & Gottfrido de
Lauffenberg ibid.

B. cum Hartmanno Kyburgensi ib.

Toggenburgicos Comites denunciat ibid.

sub vrbum Basileense diripit 724.

censura ecclesiastica notatur ibid.

in Aula Ottocari fit Curix Magister *XXIII.*

6. 725.

in Borussia abijt & contra Vngaros mi-
litat ibid.

Argentoratenses Ducem militix faciunt,
quos contra Episcopum defendit *XXIII.*
7. 725. seqq.

eidem statuam equestrem excitant ibid.

Tigurinorum prefectus militix fit *XXIII.*
8. 726.

contra Regensbergium agit eumque de-
vincit ibid.

negotia cum Episcopo Basileensi de Bo-
saco & aliis 9. 726. seqq.

inimicitias gerit cum Eggone Toggenbur-
gensi 727.

Abbati S. Galli Dominium directum in
Comitatum Kyburgensem negat ibid.

naues solutiles inuenit ibid. 727. n.

Basileam obsidet, inducias tamen cum E-
piscopo facit & controuersias arbitris per-
mittit ibid.

a Mainardo Tirolensi & Wernero Archi-
Episcopo Moguntino ad augustam digni-
tatem commendatur *XXIII.* 10. 728.

Cæsar eligitur, electionem accipit, cum E-
piscopo Basileensi pacem facit ibid.

Regalia Moguntix accipit *XXIII.* 11. 728.

Aquisgrani coronatur a Coloniensi ibid.

Principes prudenter ad Sacramentum
compellit ibid.

filias diuersis Principibus nuptum collo-
cat ibid.

cruciatam expeditionem vouet, Papa
promittit, nec tamen suscipit 11. 730. a.

12. 731. seqq.

Fridericum Zolleranum de Burgrauum
Norimbergensi inuestit ibid.

Mainhardum Tirolensem Ducem Cam-
thix facit ibid.

ad Lugdunense Concilium legatum mitti
12. 731.

in eodem a Papa confirmatur ibid.

ipse Pontifici Privilegia per nuntium con-
firmat ibid.

La-

Lausannæ cum Gregorio X. Papa colloquitur, denuo confirmatur, cruce signatur ib. per legatos in Italia & Romaniola præsertim iuramentum fidelitatis exigit 732. hinc excommunicatur *XXIII*, 12. 732. multa cum Pontificibus habet negotia qui eam Italia arcant ib. in primis Nicolaus III. urget, ut multas ciuitates pleno iure Ecclesiæ cedat ib. Etruriæ Vicariatum a Carolo Siciliæ R. accipit ibid. Romaniolam & Exarchatum Pontifici cedit 732. 29. 753. Papa eidem duos in Italia Reges opponere cogitat 733. terras interregni tempore occupatas recipit 13. 736. Ottocarus R. B. & Henricus Dux Bauariæ Electioni eius repugnant ibid. qui ad Comitatus Noribergæ & Herbipoli indicta euocantur ibid. iterum eisdem Augustam Vindelicorum citat 14. 737. Legatos ad Ottocarum mittit repetituros Austriam &c. ibid. Bellum cum Eberhardo Württembergico, Marchionibus Badensibus, comitibus Sueviæ & Henrici Bauaro gerit 15. 738. 739. Ottocarum adgreditur, compositionem tamen admittit 16. 739. eundem inuestit superbiamque eius eludit 17. 746. an in actu inuestituræ viliori amictu indutus fuerit? ibid. n. Bellum cum Ottocaro restituit 18. 741. insidias ipsi structas egre euadit 742. n. eundem ad Viennam deuincit ibid. trucidato Ottocaro cum Wenceslao filio Pacem facit ibid. Austriæ & Stiriciæ res ordinat 18. 742. Henricum Bauarum & Sabaudum ad obsequium reducit 19. 744. Albertum filium Austriæ constituit vicarium 20. 744. Baronum castra diruit ibid. & 24. 747. 27. 749.

Pacem inter ciuitates facit ibid. Albertum & Rudolphum filios de Austria inuestit 21. 745. varias Statuum controuersias componit, ib. Ciuitates Rheni & Columbarienses in obsequio firmat *XXIII*, 22. 745. sqq. Eberhardum Württembergicum tumultuantem bello petit *XXIII*, 23. 746. Sueuiæ Imperiales ciuitates quasdam mœnibus cingit ibid. Abbatem S. Galli proscribit, & in eum bellum mouet *XXIII*, 24. 746. ablata Portoria & Imperii iura restituere conatur 747. Pseudo-Fridericum comburi facit, Comitatum Prœuincie & Folcaquerii Carolo Siculo fiduciario iure concedit 25. 747. in Burgundia bellum gerit iuraque Imperii vindicat 25. 747. Vescotinos obsidet, iisque iura Imperii confirmat 748. Pontificibus Decimas in Germania petentibus eas denegat 26. 748. Pacem publicam constituere satagit 27. 749. Vsum Lingue Germanicæ an lege decreuerit, cur? 27. 749. Multa circa Telonia & Monetam decernit ibid. Albertum degenerem, cum filiis componere conatur ibid. dignitates Imperii varias concedit ac controuersias illustres componit 28. 751. in primis eam de Electoratu Palatino ib. Henrico Misnensi Thuringiam & Altenburgi Burgrauiatum concedit 752. Italiam cur nunquam adierit? 27. 753. Vicarium tamen in Italiam misit ibid. Romandiolam & Exarchatum Papæ concedit, Ciuitatibus Italiæ libertatem vendit ib. Albertum filium commendat Successorem *XXIII*, 30. 754. morte opprimitur, quam sibi prædixit ib. uxores eius & liberi 31. 756. Hamelensium liberorum fabulosus exitus sub eo factus fuisse dicitur 32. 759.

RVBOL.

RDOLPHVS II. eius natiuitas, statura, mo-
res XXXIV. 1. 1442.

naturalium rerum inuestigationi & pictu-
ris magis quam Imperio studet, ob me-
tum insidiarum in arce Pragenſi perpetuo
deliteſcit ibid.

Hungariæ Rex coronatur, Bohemiæ Rex
inauguratur, Ratisbonæ in Comitibus Ro-
manorum Rex eligitur & coronatur, patri
ſuccedit XXXIII. 1497. XXXIV. 2. 1443

Belgicos motus componere nititur
XXXIV. 3. 1443.

Aquisgranenſes ſolam pontificiam religi-
onem tueri iubet XXXIV. 5. 1446.

Comitia Auguſtana celebrat 6. 1447.

Pontificis bannum contra Gebhardum
Colonienſem Archi-Ep. confirmat 8. 1453.

Inducias Turcicas prorogat 9. 1456.

ſententiam contra reformatos Aquisgra-
nenſes pronunciat 12. 1460.

Comitia Ratisbonæ celebrat 14. 1463.
& n. ibid.

cū Sigismundo Bathori ſædus init. 15. 1464

Comitatus Tirolenſis & coniunctarum in
Sueuia & Rheni tractu Auſtriacarum regio-
num gubernatio ad eundem venit 15. 1464

Eiusdem varia pacta & negotia cum Si-
gismundo Tranſylvaniæ principe 20.
1471. 1473. ſqq.

ſenex, valde moroſus in penetralibus ſe-
ceſſibus ſe continet, ægrotat, cælebs ſine
prole decedit 41. 1502.

Funus Cæſareum ibid.

Rudolphus I. regnum Burgundiæ adipiſcitur X.
29. 268.

Rudolphus II. bellum gerit cum Henrico Aucu-
pe XI. 16. 302.

Rudolphus III. regnum ſuum donat Henrico II.
Imp. XIII. 24. 382.

cum Conrado II. de regno paciſcitur XIV. 8. 397

Rudolphus, Conſtantienſis Episcopus, contra
Ludovicum IV. agit XXVI. 14. 846.

Rudolphus Comes Palatinus, Fridericum Au-
ſtriacum eligit Imp. XXVI. 5. 829.

eius ſibiſt reſtituitur Palatinatus cum Ele-
ctoratus alternatiua XXVI. 20. 860. 862. n.

Rudolphus Junior Guntherum Schwartzburgi-
cum eligit XXVII. 7. 893.

Rudolphus, Saxoniæ Elector, Friderico Auſtria-
co fauet XXVI. 4. 827, 5. 828.

controuerſiam habet cum Lauenburgen-
ſibus de voto Electorali XXVI. 5. 829.

Electorum Brandenburgicum pecu-
XXVI. 13. 845.

Carolus IV. eligit XXVI. 28. 876.

Rudolphus Sueuus, Dux exercitus Cæſarei con-
tra Saxones XV. 24. 438.

contra Henricum IV. conſpirat XV. 27. 444

eligitur contra Henricum IV. XV. 32. 449.

in regno confirmatur & coronatur XV.
33. 450.

Germaniæ regnum ſibi ſubiugare cœtat
XV. 33. 450.

a Papa confirmatur ibid.

bellum gerit cum Henrico IV. XV. 34. 451

in prælio ad Elyſtrum ipſi dextra amputa-
tur XV. 36. 452.

moritur & ſepelitur Merſeburgi ibid.

Rugiam inſulam eiecto Königsmarkio, Dani
ſuz poteſtati ſubiiciunt XXXVII. 39. 1749

Königsmarkius recuperat, a Brandenbur-
gico Electore ſtatim iterum deiectus

XXXVII. 42. 1751. ſqq.

a Rugia Inſula Fœderati reſciunt

XXXVIII. 54. 1911.

a Fœderatis occupantur XXXVIII. 57. 1945

Rugienſium, Sclauorum deus II. 22. 49.

RVPERTVS PALATINVS Imp. Genus & p-
rentes XXVIII. 19. 948.

cognomina quæ ipſi indita ſb.

captiuo Wenceslao, Vicarius Imperii

conſtituitur XXVIII. 10. 923.

per Maiora Boppardæ eligitur ibid.

quæ Electoribus promiſerit an inde capi-
tulationum origo deducenda? ib.

quæ Electores Eccleſiaſtici ipſi promiſi-
runt 19. 949.

Percuſſores Friderici Brunſuicenſis punit

XXVIII. 18. 946.

Francofurtum per ſex hebdomadas, tres

dies, ex more veteri obſidet, tandem ſo-

lenniter intrat 20. 951.

Cini-

Ciuitates Rheni & Principes in fidem accipit 20. 951.

Aquisgranenses cum admittere nolunt nisi post similem Francofurtanæ obsidionem, proscribuntur 20. 951.

a Coloniensi Colonia coronatur ib.

a Pontifice Bonifacio IX. adprobatur ib.

Io Galeatio Mediolanensi Bellum indicit, Italiam intrat, rem ibi infelicitè gerit constituto Vicario redit 21. 952.

in Schismate Gregorio XII. fauet, Concilium Pisanum reprobatur 22. 954.

Ludouicum Filium Vicarium in Germania, Gallia & Regno Arclatensi constituit quo iure? 23. 955.

Ius Feudale Alemannicum an ipsius æuo in Germania inualuerit? 23. 955.

Archiepiscopis Coloniensibus varia concedit Priuilegia, quæ? ib.

per arbitros Palatinatus terras inter filios diuidit ib. 956.

moritur, Vxores, Liberi 24. 956. seq.

Rupertus, Boiorum Apostolus II. 34. 63.

Rupertus Bauariæ Dux cum Hermanno Hassiæ Landgrauio de Archiepiscopatu Coloniensi contendit XXX. 45. 1086.

Rupertus Rufus El. Palatinus, electionem Caroli IV. irritam declarat XXVII. 5. 891.

Güntherum Schwartzburgicum eligit XXVII. 20. 907.

Rupertus II. multas Palatinatus Superioris vrbes Carolo IV. dedit XXVII. 34. 924.

capitur a Rudolpho Saxone 925. n.

Rupertus Virinosus proscribitur XXXI. 20. 1157. mors XXXI. 21. 1159.

Ruramonda capitur XXXI. 4. 1128. XXXVII. 106. 1846.

Ruscus ararii præfectus post Rudolphi II. mortem captiuus, laqueo vitam finit XXXIV. 21. 1503.

Rusorum Regi Demetrio auxilia defert Henricus IV. XV. 23. 438.

Rusticarum Spirensium Tumultus XXXI. 17. 1153 postulata XXXII. 23. 1244.

insueuit, Franconia & Thuringia XXXII. 23. 1244. seq.

in Austria Superiori XXXV. 29. 1574.

Ruthenus Henricus Senior Misniæ fit Burggravius & Princeps Imperii XXIX. 29. 1004.

Henricus II. Bohemorum nomine Fridericum III. eligit XXX. 4. 1021.

Ryffel vide *Insula*.

Ryswicum paci tractandæ destinatur XXXVII. 84. 1805.

Rythmi Germanici vnde originem trahant II. 32. 59.

S.

Sabaudia Ducibus Vicariatus in terris Pedemontanis conceditur, an iure hæreditario XXIX. 29. 1002.

Comites per Sigismundum Imp. fiunt Duces 1003.

Dux Amadæus sub Felicis V. nomine Papa eligitur. 28. 1000.

idem Sabaudia Dominio priuatur, idque ad Regem Franciæ deuoluitur a Nicolao V. P. R. XXX. 17. 1036.

Mediolanenses quædam Ciuitates extincta Galeatiorum familia accedunt. XXX. 18. 1040.

Dux cum Imp. Fœdus renouat XXXVII. 80. 1799.

Pacem facit cum Gallis ibid.

Dux Victor Amadæus Bellum gerit contra Gallos 80. 1797.

Ducatus a Gallis occupatur ibid.

Ducem Galli tentant 80. 1798.

Dux in Delphinatum irrumpit. ibid. XXXVIII. 22. 1891, 44. 1922.

idem cum Cæsare Fœdus pangit 112. 1853. Montisferratensem Marchionatum adipiscitur XXXVIII. 24. 1827.

Alexandrinum Territorium ceditur XXXVIII. 29. 1902.

idem Sabaudiam recuperat ibid.

eius Fides Fœderatis fit suspecta 44. 1922.

Sacerdotes Germani in sacris, civilibus & criminalibus magnæ auctoritatis II. 31. 57.

Sachenerelli (Henrici) motus apud Anglos XXXVIII. 35. 1912.

Sacrificia Germanor. vide *Germani*.

12. Z.

Sat.

I N D E X

Salsfeldia quoniam locus? X. 38. 280.
 ibi conueniunt Ludouici Pii filii & terras
 diuidunt X. 12. 255. n
 ibi conuiuium paratur ab Henrico Iunio-
 re XII. 9. 324.
 ibi Ludolphus Ottoni se subiicit XII.
 14. 328.
 ad eandem Cæsareorum castra XXXI.
 11. 1658.
Salienfis terra Margarethæ Austriacæ in dotem
 constituitur XXX. 51. 1094.
Salis gens Francica V. 6. 126.
 eorum prima sedes & migrationes 9.
 nobilissimi Francorum II. 130. 128.
Salica terra V. 10. 128.
 eius fines ibid.
Salica Lex quid? V. 12. 130. seqq.
Salutus nomen unde? V. 11. 129, XIV. 1. 389.
Salina Austriacæ a Salzburgensi turbantur
 XXIV. 16. 778.
Salisburgensis Episcopus Bauaria contrarius
 XXIV. 14. 776.
 bello petitur ab Alberto I. Imp. ob ca-
 strum destructum 15. 777.
Salomo Rex Hungariæ a Ioiade bello impetitur
 XV. 22. 437.
Saluaterra a Gallis occupata XXXVII. 118. 1860
Sanduliet Foederati capiunt XXXVIII. 6. 1877.
Saraceni Francos vincunt VII. 21. 188.
Sarapontani Nassouici Comites sunt *Gefirstete*
Grafen XXVII. 32. 921.
Sarapontanam Urbem Carolus Lotharingus
 capit XXXVII. 38. 1748.
Sarci Lusitani occupant XXXVIII. 5. 1876.
Sardinia Regem constituit Fridericus Barba-
 rossa xvii. 41. 554.
 eam occupat Fridericus II. XX. 13. 650.
 Regem facit Henricum filium suum Fri-
 dericus II. 21. 665.
 eam Angli occupant XXXVIII. 21. 1819.
 eam Galli frustra tentant 32. 1905.
 Regnum Galli Bauariæ Electori tradi vo-
 lunt 48. 1933.
Sadertag quis? II. 9. 35, 12. 37.
Saterburg castellum II. 12. 37.
Satur Deus quis? II. 9. 35.

Saturnus Occidentalium Populorum Dies II. 9. 35.
 ipsi vltimus Dies sacer ibid.
 sub Crodonis nomine in arce Hartsburg
 cultus ibid.
Saxones eorum Apostolus Ansgarius II. 34. 63.
 Castella III. 8. 72.
 Migrationes in Britanniam & Transylua-
 niam IV. 36. 118.
 sunt Francis tributarii. VI. 8. 152.
 a Dagoberto & Carolo Martello vincun-
 tur 9. 153.
 a Carolo M. vincuntur VII. 14. 182. seqq.
 magna pars baptizatur 17. 184, 18. 185.
 rebellant 22. 188.
 TransAlbiani transferuntur 22. 188.
 eorum Iura sub Carolo M. 189. seqq.
 ius paternæ hereditatis restituitur VII.
 2. 270.
 Everhardum concitant contra Ottonem
 XII. 5. 321.
 turbas mouent contra Henricum IV.
 XV. 3. 419.
 eorum Contentus Merseburgi habitus &
 iis graues sunt Henrici IV. copie 17. 434.
 accusantur ab eodem 21. 437.
 Henrico IV. se dedunt & deportantur
 24. 439.
 Henricum IV. recipiunt XV. 41. 459.
 Conrado III. rebelles XVIII. 4. 508.
Saxonicum Bellum Caroli M. VII. 14. 182.
 Henrici V. XVI. 15. 485.
Saxoni quomodo sub Car. M. recti? VII. 10. 183.
 eius vrbes se subiiciunt Ottoni XII. 10. 325.
 eidem Castella imponit Henricus IV. XV.
 15. 432.
 Principes contra Henricum IV. conspirant
 17. 434, 27. 444.
 eos coercere cupit idem ibid.
 eorundem postulare ab Henrico IV. 18. 444.
 hanc inuadit Henricus IV. XV. 24. 438.
 eam adfectat Fridericus Barbar. XVII. 44. 188.
 Mauritius atque Ferdinandus inuadunt
 XXXII. 73.
 Rex Suecie ingreditur XXXV. 57. 1613.
 Carolus XII. S. R. eandem inuadit XXXVIII.
 10. 1880.

Saxonia Superioris Circuli Status conueniunt pro sua defensione deliberaturi, in causa Bohemia ad neutram partem inclinant xxxv. 8. 1522. sq.

Ducatus administratio Hermanno Billingo committitur xii. 28. 345.

eodem priuatur Henricus Superbus xvii. 2. 507. hanc adperit & adipiscitur Albertus Vrsus ibid. 3. 508.

eandem adipiscitur Bernhardus Ascanius xvii. 48. 565.

de eodem cum Bernhardo Ascanio contendit Henricus Leo xvii. 52. 572.

Saxonia Duces Ascanii, successionem Luneburgensem contra Magnum Torquatum petunt xvii. 27. 917.

Sigismundo in expeditionibus Hussiticis adstant xxix. 18. 990. 22. 993.

...iusdem expectatiua in Iuliacensem & Montensem successionem conceditur a Friderico III. xxx. 61. 1114.

Saxonia Duces lineæ Gothanæ inter se regiones diuidunt xxxvii. 93. 1819.

eorundem in Cliuenses terras expectatiua xxxiv. 33. 1489.

Wilhelmus & Fridericus Vinarienses captiui liberantur xxxv. 20. 1556.

eorundem protectionis in ciuitate Erfurtensi iustitia xxxvii. 13. 1717.

de Coburgensi successione controuersia xxxvii. 93. 1819.

Saxonia Electoratus de eo controuersia in Electione Henrici VII. xxv. 1. 795.

idem controuersus, argumenta quædam utriusque partis xxvii. 5. 891. n. 4. 893.

de successione in eodem controuersia mortuo Rudolpho II. Ascanio Linealis confirmatur xxvii. 30. 920.

idem extinctis Ascaniis ad Misnenses deferretur frustra protestantibus Lauenburgicis xxix. 29. 1003.

Saxonia Electores, iis ius præferendi Imp. gladium confirmatum in concilio Constantensi xxix. 30. 1008.

Saxonia inferior eius Circuli conuentus xxxiv. 45. 1506.

eius Ordines Christianum Brunsvicensem Ducem aduersus Cæsarem eligunt qui a Tillio ad Stadloam vincitur xxxv. 21. 1560.

eius Circuli Dux eligitur Christianus IV. Daniæ Rex xxxv. 24. 1565.

per eandem tempore belli Suecici non multa gesta 53. 1609.

in eadem Dux Luneburgensis & Baudissius aduersus Pappenheimium militans 56. 1611. seqq.

in eadem obsidiones variz & Expeditiones 64. 1622. seqq.

alia gesta in eadem 71. 1630.

Saxo-Lauenburgensis Successio controuersia xxxvii. 70. 1784.

in eandem prætendunt Saxoniæ Duces Lænex Ernestini 1785.

Scabini Veterum Germanorum vi. 18. 167.

Scaliger (Canis) Præfectus Veronæ xxvi. 15. 847. 18. 853. 854.

Tarvisinos & Patauios vexat ibid.

Scanderberg quis? nomen quid notet? eius gesta xxx. 13. 1031.

Scandinauia an Germanorum sedes I. 6. 4.

Sceptri loco crucem adhibet Rudolphus Habsburgicus xxiii. 11. 730.

Sceptrum quis in Coronatione Regis Romanorum & in Inuestitura Feudorum Regalium teneat xxvii. 14. 899.

Scharffenck (Conradus) Cancellarius Imperialis xix. 15. 616. (36. 1914.

Schemnitzium a Cæsareis recuperat. r xxxviii.

Schidinga Thuringiæ Vrbs II. 8. 72.

Schisma Papale tempore Lotharii Imp. VIII. 24. 226.

inter Benedictum, Syluestrem & Gregorium xiv. 18. 407.

aliud inter Innocentium II. & Anacletum xvi. 24. 495.

inter Victorem & Alexandrum xvii. 38. 549. 39. 551. (4. 931.

Magnum a. 1376. eius causæ quæ? xviii. an. 1409. xxviii. 22. 954.

in Concilio Pisano augetur ibid.

12. 2. 2 Schisma

I N D E X

Schisma suppressere conatur in Concilio Constantiensi Sigismundus Imp. xxix. 10. 967. aliud depositione Eugenii IV. & electione Felicis V. in Concilio Basileensi exortum 28. 1001.

Fridericus III. Imp. frustra in Comitibus Moguntinis sopire conatur, in eo se medios gerunt Electores xxx. 5. 1022. 1023, 7. 1924.

in Concilio Lausannensi de eodem tollendo agitur xxx. 17. 1038. componitur tandem ibid.

Schlickius (Caspar) trium Imp. Cancellarius xxix. 31. 1010.

Schlüsselburgii Comites Vexilliferi Imperii xxvi. 11. 837.

Scherndorfium Gallos eludit xxxvii. 65. 1780.

Schütt Insula sub Scythiae nomine ix. 7. 2.

Schwarzius (Bartholdus) quis fuerit? xxvii. 37. 927.

an inuentor bombardarum ibid.

Schwarzburgiens (Io. Adolphus) fit Princeps Imperii xxxvii. 125. 1871.

Schwarzburgensium Comitum Genealogica quaedam xxvii. 7. 883, 13. 898.

in eam gentem Augusta Dignitas inferitur ibid.

Güntherus Senior & Henricus foedus cum Carolo IV. adversus Güntherum Imp. faciunt 8. 895.

a Carolo IV. ius mutuae Successionis & Viarum publicarum accipiunt ibid.

in terras Hereditarias Schwartzburgenses Güntherus Imp. quibus ius promiserit? 9. 896. n.

quae ipsis Oppignorationes factae a Carolo IV. 12. 898.

sunt Principes xxxvii. 125. 1871.

eorum Controversiae cum Duce Saxo-Vinariensi XXXVIII. 124. 1920.

Schweppermann (Seyfried) Dux Militiae Ludouici Bauari XXVI. 11. 838.

Stratagema ipsius 840.

Sclauonia in Caesaris venit potestatem XXXVII. 57. 1770.

Scoti originis Germanicae IV. 8. 98.

Sculcti Francofurtensis & Columbariensis auctoritas XXIV. 2. 763. n.

Scythia Graecis Germaniam denotat l. 9. 6. n.

Scythica Lingua Germanicae matrix l. 9. 7. n.

Seckingen Bernhardus Vinariensis caput XXXVI. 6. 1654.

Segedinum Caesaris capiunt XXXVII. 57. 1779.

Segetes a Romanis in partes trahitur IV. 22. 109.

Selandia Feudum Imperii, eam vindicare conatur Albertus I. XXIV. 18. 782.

eam occupat Ioannes Hannoniae Comes in eam Galli Pastorio Duce irrumpunt XXXVIII. 45. 1923.

Senarum Vrbs fame ad deditionem compulsa XXXII. 94. 1371.

Ditio & Tuscia in Caesaris potestatem concedit 94. 1372.

Galliae Regis impulsu in libertatem se vindicat 94. 1371.

Senense Concilium XXIX. 15. 997.

Bellum XXXII. 94. 1371.

Senioratus ius ex eo Duces Saxo-Lanenbergenes Electoratum Saxoniae postulant XXVI. 5. 831. n.

ob eundem Henricus Bauariae Dux solus successorem sibi adrogat 21. 863. n.

Senslensis Pax d. an. 1493. XXX. 60. 110.

Sepulchra Regum Monasteria XXIV. 9. 774.

Sepultura Imp. Spira definitur XIV. 13. 492.

Sepusius Waiwoda Transylvanus ad Tockayum ab Austriacis victus, se & regnum in Turcarum fidem dat XXXII. 37. 1275.

Serimvarium Turcae capiunt & solo aquant XXXVII. 9. 1710.

Servatius Tungrorum Apostolus II. 34. 63.

Servi apud Germanos eorum conditio III. 17. 78.

Settam in Languedoc Anglorum Classis adpellat XXXVIII. 32. 1905.

Seuerinus Noricorum Apostolus II. 34. 63.

Sfortia (Franciscus) Mediolanensem Ducatum, extincta Galeatorum Familia occupat, XXX. 18. 1040.

eum de Ducatu eodem investire recusat Fridericus III. Imp. XXX. 22. 1050.

Sforza

Sfortia (Francisco) Ducatus Mediolanensis restituitur iussu Caroli V. XXXII. 16. 1236.

idem ob coniurationem eodem priuatur 27. 1254.

eius mors 53. 1301.

Siba Saxonum Dea II. 18. 44.

Steariorum Poena ex Lege Francorum quoniam XXVI. 7. 834.

Sicilia Regis nomen primus gerit Rogerius Normannus XVII. 7. 512.

ad Hohenstauficam gentem transfertur XVII. 50. 570.

ea Ottoni IV. se sibi iicere vult XIX. 19. 622.

Rex coronatur Fridericus II. XX. 3. 632.

eam sibi vindicat 5. 635.

Henrico III. Anglorum Regi a Papa oblata XXI. 4. 684.

de eius successione post Caroli II. mortem controversia XXV. 8. 801. n.

Sabaudia Duci per pacem Traiectensem assignatur XXXVIII. 48. 1932.

Sicamborum Bellum cum Caesare IV. 13. 101.

a *Sickingen* (Franciscus) ab Imperii Regimento proscibitur XXXII. 17. 1238.

vulneratus moritur ibid.

Sieburgum Saxonum Castellum a Carolo M. occupatum VII. 16. 183.

Sigebum a Caesareis occupatur XXXVII. 67. 1782.

Sigfridus Saxoniae Comes Palatinus arma movet contra Henricum V. XVI. 15. 485.

Sigfridus Moguntinus Archi-Episcopus Ottonem IV. excommunicat & deponere tentat XIX. 20. 623.

Sigillum Cessionis Rudolphinae super Exarchatu angustinum XXIII. 12. 735. n.

SIGISMUNDVS Imp. eius natiuitas, character animi, dignitas corporis, scientia Linguarum XXIX. 1. 957.

religionis Pontificiae augendae studium ib. Sedem habet in Bohemia & Vngaria cur? XXIX. 1. 958.

ei Marchionatum Brandenb. donat Pater XXVII. 23. 912, 34. 924. XXIX. 2. 958.

Ensem Imperialem Patri praefert XXVII. 29. 918.

Sigismundus Imp. Maria Ludouici Hung. Reg. filia ipsi despondetur XXIX. 1. 958.

ad Poloniae Regnum adspirat 2. 958.

Vxorem captivam liberat ibid. 959.

fit Rex Vngariae, triginta duos Vngariae Procures capite plecti iubet ibid.

Walachiam inuadit, ad Nicopolim a Turcis misere caditur 3. 960.

male habitus ab Hungaris tandem captivitati traditur 4. 961.

liberatus, Barbaram Cilix Comitissae sororem ducit, Vngariam Bohemorum ope recuperat 5. 961.

Stephanum Waiwodam Slavoniae interfici iubet ibid.

diffidiosa Electione cum Iodoco Moraviae Marchione Imp. eligitur, 6. 962.

non sibi met ipsi in Electione votum dedit, sed per legatum Butzgranium Norimb. ibid. n.

a Coloniaensi Aquisgranico coronatur 7. 963.

A. Bulla Palatinae Domui, Electoratum, & Successionem Lincolnam adgnaticam confirmat 7. 963.

Legitimam aetatem Electorum quantum ad Imp. Electionem, definit ibid.

Sub regiminis eius auspicia, Hussitica causa incrementa capit 8. 964.

Subinconi Archi-Episcopo Pragensi contra Hussum opem pollicetur 9. 967.

peregrinatione per omnem fere Europam suscepta, Nationes ad Concilium Constantinense contrahit 10. 967.

magnam in eo auctoritatem habet ibid. 968. n.

Fugam Papae Ioannis XXIII. quovis modo impedire conatur 11. 970.

protectionem Concilii promittit ibid.

Fridericum Austriacum Papae factorem duabus vicibus proscibit, reconciliatum denuo inuestit 971.

multas Civitates Austriacas pignori dat vel datis diplomatibus liberas Imperiales esse iubet 976. n.

in Concilio diversa Beneficia Ecclesiastica concedit 12. 976.

Sigis-

Sigismundus iter in Galliam suscipit, cum Ferdinando Aragonio colloquitur, Benedicti XIII. submissionem urget ibid. 977.
 Concilii Protectorem Ludouicum Palatinum constituit 977.
 Pacem inter Gallia & Anglia Reges facere, eosdemque ad Saracenicum Bellum concitare frustra conatur ibid.
 Colonienfis & Montensis Ducis lites in reditu componit ibid.
 eo consentiente Martinus V. Papa eligitur 13. 981.
 ei ob immensos sumptus, decima Bonorum quorundam Ecclesiasticorum conceduntur ibid.
 eo contradicente Concilium Constantiense dissoluitur 982.
 Io. Hussum Constantiam euocat, eidem Saluum Conductum concedit 14. 982.
 quem tamen fregit, ideo a Hussu in ruborem datus 15. 985.
 combustionem eius tamen improbat ib.
 in Turcas mouet, interim Bohemiam Hussiticis tumultibus concussam fere amittit 17. 989.
 Brunnae Conuentum habet, Pragensibus veniam dat ibid.
 Bohemi ab eo plene deficiunt, graua ipsi obiciunt 990.
 in Regem Bohemiae coronatur 18. 990.
 ab omni Bohemia fugatur 19. 991.
 Electoribus diem statuit, ab iisdem contra Hussitas opem petit 19. 991.
 sex expeditionibus contra Hussitas infelix 19. 991, 22. 993.
 amplis promissis Ziscam conciliare sibi studet 20. 992.
 Mediolani & Romae coronatur 24. 995.
 Basileensis Concilii confirmationem ab Eugenio IV. postulat ibid.
 Venetos & Florentinos iter Romam versus praeccludentes, vincit, eorum insidias effugit ibid.
 Concilium Basileense ad reducendos Hussitas instituit 25. 997.

cum Bohemis paciscitur XXIX. 27. 999.
 Eugenii IV. P.R. Depositioni a C.B. sedis obstitit 28. 1000.
 Ludouico Sabaudiae Duci Pedemontani Vicariatum confert 29. 1002.
 Friderico Noribergensi Burgrauio, Marchionatum & Electoratum Brandeburgensem concedit ibid.
 per tempus tamen Titulum Brandenburgensem seruat ibid. 1004. n.
 Amadzeum VIII. Sabaudiae Comitem Ducem facit ibid. 1003.
 eo ipso, Burgundiae regnum varie disruptum vindicare Imp. voluit ibid.
 Adolphum Cluiae Comitem Ducem creat ibid.
 Electoratum Saxoniae Imperio apertum Friderico Bellicoso concedit ibid.
 contra usurpatum Concilii Basileensis de Electoratu Saxoniae iudicium processatur ibid.
 in Comitibus Francofurtanis d. an. 1434. hanc causam denum per Coloniensem examinat ibid. 1004.
 Henricum Seniore, Dominum de Plauen Misniae Burgrauium constituit & S.R.I. Principem facit XXIX. 29. 1004.
 Io. Francisc. Gonzagam Mantuae Marchionem & Imperii Vicarium renunciat ib.
 Reformationem ecclesiasticam & politicam contra Papae iura, absque euentu proponit 30. 1008.
 Saxoniae Electoribus Ius praeferendi Imperii gladium confirmat ib. 1009.
 Principum negotia lingua Germanica & secundum Iura Germanica componenda esse decernit ib. 1009.
 de reformanda Pace publica consultat 31. (1009)
 Insignia Imperii ex Vngaria consensu Papae Noribergam transfert ibid.
 moribundus, praesentibus Hungariae Bohemique Proceribus Albertum Austriae cum generum successorem designat 31. 1010.

Sigismundus Imp. Testamentum ib. Sepultura
Mors ib. Scriptores vitæ 1011.

Vxores, Liberi XXIX. 32. 1011.

Sigismundus Austriacus Lin. Tirolensis eius
Tutelam suscipit Fridericus III. Imp. quibus
conditionibus? XXX. 3. 3. 1021.

cum eodem de hereditate Ladislai Postu-
mi contendit, superior Carinthia ei cedit
29. 1059.

tertiam Austriæ partem Friderico III. do-
nat 39. 1072.

moritur XXXI. 7. 1138.

Sigismundus Franciscus Austriæ Archi-Dux mo-
ritur XXXVII. 18. 724.

Sigismundus Bathori Rex Poloniæ eligitur, Pace
Beuthinensi confirmatur XXXIV. 10. 1456.
seqq.

Signa Germanorum Vett. militaria III. 24. 83.

Signis simulatis procuratæ Victoris exemplum
XXVI. 11. 837.

Silesia Bohemiæ in perpetuum iungitur XXVII.
34. 924.

eius Proceres Alodia sua Ioanni Lutel-
burgico in Feuda offerunt ibid.

eius Duces Sigismundo Imp. in Expediti-
onibus Hussiticis adstant XXIX. 18. 990.
ab Hussitis deuastatur XXX. 21. 993.

Diplomate de Libertate Religionis caue-
tur XXXIV. 32. 1488.

Ferdinandum II. destituit XXXV. 5. 1528.

Saxonis pollicitationibus illecta ad Cæ-
sarem redit 13. 1541. seqq. n.

turbatur a Io. Georgio Marchione Iagern-
dorffo 16. 1547.

eius Libertati Religionis per Conuentio-
nem Altranstadiensem prospicitur
XXXVIII. 15. 1885.

in eadem Pueri & Puellæ precantes
XXXVIII. 15. 1886.

Sylvani iugum Austriacum subire detestant
XXIV. 22. 788.

Simmerensis Linea Palatina XXVHI. 24. 956.

Sisseckum frustra a Turcis obsidetur XXXIV.
13. 1460.

Sittardum oppidum Galli occupant XXXVII.
35. 1746.

Siva Polaborum Dea, sub ea Venus culta II.
24. 50.

Sixtus IV. P. R. Expeditionem contra Turcas
in Germania frustra urget XXX. 42. 1078.

Sixti V. thesaurus aperitur XXXVII. 22. 1892.

Slaomium Oborritorum Regem vincit Ludoui-
cus Pius VIII. 5. 212.

Slani Bellum cum Carolo M. gerunt VII. 29. 199
ab Ottone M. vincuntur XII. 19. 334.

cum iis bellum gerit Otto III. XIII. 10. 363.
contra Conradum II. rebellant XIV. 10.

400.

Slauica Origo Ottocaro Imperium ambientia
Papa exprobratur XXIII. 12. 733. n.

Sleswicum Saxonum Colonia XI. 22. 310. ac-
cedit Regno Daniæ XIV. 11. 401. 402.

Sleswicensis Marchionatus Germanis confirma-
tur XII. 18. 333.

Sleswicensis Ducatus de eodem controversia
XXXVII. 62. 1777.

Smalcaldicum Pædus XXXII.

Smalcaldi Articuli XXXII. 54. 1305.

Smalcaldi Socii ad Giengam in castris delibe-
rant, pacis mentionem ad Cæsarem faciunt
XXXII. 73. 1338.

Snitgeri & Iastrami motus Hamburgenses
XXXVIII. 61. 1775.

Societates varix nobilium sub Wenceslao Imp.
oris XXVIII. 5. 933.

Leonina vnde sic dicta ibid.

S. Georgii ibid.

S. Wilhelmi ibid.

Cornutorum ibid.

Societas S. Georgii aduersus Turcas instituta
XXXI. 18. 1155.

Sol antiquissimus Deorum II. 3. 30.

eius cultus ex Oriente ad Germanos per-
uenit II. 3. 30. n.

Idoli huius forma quæ? II. 3. 30. n.

eur eidem primus dies dedicatus II. 10. 35

Solwedel an ibi Solis sanum fuerit? II. 3. 30. n.
31. n.

Soncinum Galli occupant XXXVIII. 18. 76.

Sontag prius dies vnde nomen II. 3. 30.

Sombes compefcit Ludouicus Pius VIII. 5. 212.

Se-

I N D E X

Sorabos eos deuincit Ludouicus Germanicus
ix. 4. 251, 5. 251.

Sortes apud Germanos vsitatæ II. 33. 61.
qui modus? quæ personæ consulentes? ib.

Sout-lauue Marlboroughius occupat xxxviii.
6. 1877.

Spinola Exules Genuæ restituuntur xxv. 17. 820.

Spirensis Episcopatus incoatur ab Conrado II.
XIV. 13. 402.

Templum consummatum per Henricum III. XIV. 23. 414.

Spira sepelitur Henricus V. XVI. 18. 489.

Spira obsidetur a Lothario Imp. XVI. 23. 494.
eius fata sub Ludouico Bauaro XXVI.
8. 835, 10. 836.

Iudicii Cameralis Sedes destinata XXXII.
43. 1287.

Cæsarei potiuntur XXXV. 77. 1638.

a Gallis capitur XXXVII. 28. 1736.
eam misere diruunt 65. 1780.

Sponsalia de præsentī, Formula illustrium
eiusmodi Sponsaliorum XII. 20. 1044. n.
per Procuratorem celebrata, quo modo? ib.

Stada ad deditionem compellitur XXXVII.
32. 1743.

eam Dani capiunt XXXVIII. 54. 1941.

Stadiberg an vetus Eresburgum, an domici-
lium Irmensulæ II. 16. 41.

Stabrenbergius Comes in Italia Albergotium
exdit XXXVII. 112. 1853.

Sabaudia Duci accedit XXXVII. 112. 1853.

in Hispania relinquitur xxxviii. 32. 1905.

Cataloniam ægre defendit 44. 1922.

Stanhopius a Gallis capitur XXXVIII. 32. 1904.

Status Deorum nullas habent primi Germani
II. 28. 54.

Status Provinciales Tutelam Principis sui ad-
fectant XXVII. 23. 911.

Steinbockius Danos ad Gadebusch profligat
xxxviii. 54. 1942.

in Holsatiam irrupit ibid.

Tønningæ inclusus captiuum se dedit
cum Exercitu ibid.

Stelligerorum Factio Basileæ xxiii. 9. 726.

Stephanus Fibulatus Bauariz Dux, ei Alternatio
in Palatio Electoratu adimitur xxvii. 20. 907.

Gentis is est Bauaricæ sator 33. 883.

Stephanus Papa Iuramentum postulat a Ludo-
vico VIII. 3. 209.

Stephanus Bathori Polon. R. moritur xxiv.
10. 1456.

Stephanus Vngariæ Rex primus Christianus
xiii. 25. 384.

Bauariam inuadit xiv. 10. 400.

Stephansburgi Cæsarei capiunt xxxvii. 59. 1774

S. Stephani Insulam Fœderati occupant xxxvii.
106. 1846.

Stettinum a Suecis occupatur xxxv. 40. 1594
frustra obsidetur xxxvii. 6. 1705.

Sueco restituitur 40. 1750.

Borussiz Rex sequestri lege obtinet
xxxviii. 55. 1943.

ex eodem Holsati milites eiciuntur
xxxviii. 57. 1945.

Stettinensis Tractatus xxxvi. 20. 1667.

Recessus Limitaneus inter Suecos & Bran-
denburgicos xxxvi. 42. 1683.

Stettinensis Linea Ducum Pomeranorum emor-
tua xxx. 61. 1115. n.

Ducatus inter Electores Brandenburi-
eos & Duces Pomeranos Linea Wolga-
rensis controuersus ibid.

de eodem inuestitur Albertus Elector
Brandenburgicus ibid.

Stiria Ministeriales quidam Alberto Imp. se
opponunt xxiv. 15. 777.

se submitunt 778.

Stormariæ Comitatus a Friderico III. in Du-
catum erigitur & Christiano I. Daniz Regi
conceditur xxx. 44. 1084.

Stralensium Silesiorum Religionis Exerci-
tium promouet xxxviii. 15. 1885.

Stralsunda a Cæsareis frustra obsidetur xxx.
33. 1579.

igne a Friderico Guiljelmo ad dedan-
tem cogitur xxxvii. 42. 1751.

Fœderati Septentrionales eam obidet
Carolus XII. eo ex Bendera venient
eam fortiter defendit xxxviii. 53. 1940.

57. 1944.

occupatur 57. 1946.

de Stral.

de *Strasberg* Comites XXVI. 5. 830.
Strata Montensis Palatinis Iure Reuolutionis
 traditur XXX. 35. 1066. n.
Stratagemata Bellica XXVI. 11. 837. 840.
 Ziskæ Hussitarum Ducis XXIX. 18. 990.
Strigonium Ragotzius occupat, Stahrenber-
 gius recuperat XXXVIII. 36. 1914.
Sturm - Fabne quid? XXVII. 17. 902.
Sturgardiam Galli occupant & deuastant
 XXXVII. 65. 1780.
Suabacenses articuli XVII. XXXII. 41. 1282.
Suantiborus Stettinensis Dux, Legatus VVen-
 ceslai Imperatoris XXVIII. 13. 940.
Subsidien - Gelder accepisse Imp. exprobatum
 olim, cur? XXIV. 5. 767, 8 761.
Successio in Bawariam inferiorem controuersa
 XXVI. 16. 872.
Successionu in Bobemiam & Vngariam confir-
 mandæ a Pontifice causa, an Fridericus III.
 Imp. votiuam peregrinationem Romam su-
 sceperit XXX. 41. 1076.
Successio Bobemica mortuo Georgio Podiebra-
 dio ventilatur ubi? inter quos controuersa
 XXX. 42. 1078.
Successio Brandenburgica in Terras Megapoli-
 tanas confirmata XXX. 61. 1114.
Successio Linealis in Electoratibus confirmata
 a Carolo IV. XXVII. 30. 920.
 eadem a Sigismundo Imp. comprobata
 XXIX. 7. 963.
 cognatica in Hispania usitata XXXVII. 100.
 1832
 in Regnum Hungariæ Austriacis sub Maxi-
 miliano I. confirmata XXX. 54. 1100.
 in Sicula successione an nepos patruo præ-
 ferendus disputatur XXV. 8. 801.
Suecia Legati a Tractatione Pacis Lübecensis
 exclusi XXXV. 35. 1583.
Sueci ceduntur ad Steinauiam XXXV. 1624.
 ad Nördlingam insigni clade adficiuntur
 72. 1632.
 exterorum auxilia implorant 73. 1633.
 eorum progressus 71. 1640.
 a plerisque Statibus Protestantibus relin-
 quuntur ibid.

eorum progressus a. 1639. XXXVI. 8.
 1655. seq.
 in Silesiam irrumpunt 1656.
 gesta ibidem a. 1642. 17. 1665.
 Holsatia pelluntur a Montecuculi
 XXXVII. 6. 1705.
 eorum aduersus Bremensium Immediata-
 tem conatus XXXVII. 15. 1719.
 Imperii hostes declarantur 30. 1740.
 ad Hauerbergam uicti ibid.
 Naumachia a Dano vincuntur 36. 1747.
 eorum Classis tota superatur a Danis 39.
 1749.
 eorum Prouincias Germanicas Augustus
 Rex inuadit XXXVIII. 53. 1940.
 Tönningæ inclusi ad deditionem compul-
 luntur 54. 1942.
Sueni Maris Balthici accolæ I. 24. 17.
 eorum Migrationes IV. 34. 116.
 Regnum in Hispania ibid.
 Bellum cum Casare IV. 14. 101.
 Herbiopolim capiunt XV. 41. 459.
 ab Alberto I. Imp. maxime amati XXIV.
 16. 778. n.
 Thuringiam vastant 21. 787.
 ad Luccam ceduntur, inde prouerbium ib.
 de malitia eorum prouerbium 788.
Sueniam inuadit Henricus IV. XV. 40. 417.
 dissipatur tempore Interregni XXII. 9. 714.
 in eadem Pax Generalis d. a. 1353 XXXVII.
 17. 902.
 Præses fit Eberhardus VVürtembergicus ib.
 Aduocatus Prouincialis Dominus de
 VVindsberg XXV. 57. 799.
 Aduocatus Prouincialis fit Fridericus Pa-
 latinus XXVII. 21. 920.
 Superioris & Inferioris Aduocatus Prouin-
 cialis fit Fridericus Palatinus XXVII. 31.
 920.
 a Friderico III. Imp. Alberto VI. fratri ad
 sex annos conceditur XXX. 6. 1024.
 eiusdem Sratuum Conuentus Vlmensis &
 Reutlingensis 18. 1106.
 gesta in eadem a. 1634. XXXV. 46. 1629.
 post prælium Nördlingense vastata
 XXXV. 74. 1634.

I N D E X

Suevia Ciuitates quasdam Imperiales mœnibus cingit Rudolphus Habsburgicus XXIII. 23. 746.

Ciuitates Imperiales infestantur ab Eberhardo wûrtembergico XXV. 5. 599.
earum fœdus d. an. 1356 XXVII. 17. 902.
Ciuitates Pacem publicam faciunt XXVI. 13. 845.

Ciuitates Imperiales contra Hussitas militant XXIX. 22. 592.

Ciuitatum Aduocacia Eberhardo wûrtembergico dubia redditur XXVII. 5. 932.

Ciuitatum cum Rhenanis Fœdus contra Duces Sueuiz & Bauariz d. an. 1381. XXVIII. 5. 932.

Ciuitatibus graues Comites wûrtembergici Aduocacia earum iidem renunciant XXVII. 21. 909.

Ciuitates Imperiales contra Oppignorationes Caroli IV. Fœdus Magnum faciunt 31. 920.

Ciuitates Imperiales quasdam se Protectioni Austriacæ commendant 921. n.
bellum cum wûrtembergicis feliciter gerunt ibid.

Ciuitatum Fœdus cum Ducibus Bauariz & Palatinis ad V. annos XXVIII. 5. 932.

Ciuitates deposito wenceslao adherent XXVIII. 5. 930.

easdem diuexat Comes Vdalricus wûrtembergicus XXX. 19. 1042.

vincuntur ad Eslingam ibid.

ad iniquam Pacem adiguntur ibid.

Ciuitates sibi vicinas infestat Georgius Dux Bauariz Dux XXX. 58. 1105.

earundem fœdus ad tuendam Pacem publicam procurat Fridericus III. Imp. 1106.

Sueuia Ducatus Hohenstaufio conceditur XV. 36. 453.

eum Fridericus monocolus obtinet XVI. 12. 483.

adipiscitur Fridericus Barbarossa XVII. 17. 522.

Conrado fratri suo confert Henricus VI. XVIII. 7. 586.

eum adipiscitur Philippus XVIII. 7. 586.
eiusdem diuitias obtinet Otto IV. XIX. 15. 616.

Ducatus familia extinguitur XVII. 9. 1719.

Swina Ostium Brandenburgici occupat XXXVII. 36. 1747.

Swinsurum se Regi Sueciæ permittit XXV. 48. 1605. XXXVI. 35. 1679.

Swiones monarchice reguntur III. 11. 77.

Swiss cum Friderico Toggenburgico Comite de Comitatu paciscuntur XXX. 9. 1026.

cum Tigurinis de eodem contendunt ibid.

Swiss iugum Austriacorum subire detrahunt XXIV. 22. 788.

Swicerorum nomen commune quando capient XXVI. 8. 835.

S. Swiberti Insula nunc Kayserwerth XV. 6. 422. 433. n.

Swidgerm Bambergensis Episcopus Papa constituitur XIV. 15. 407.

Swilzbachiana Lineæ Origo, Conditor quis? XXVIII. 24. 956.

Superioritatem in Imperium Romano-Germanicum ubi adfectet Papa? XXV. 16. 839.

Susam Galli occupant XXXVII. 8. 1798.
iterum 122. 1866.

Susenbergii Comites Ludouico Bauero fauent XXVI. 11. 837.

Syagrim a Clodoueo vincitur VI. 5. 150.

Sylua Hercynia descriptio III. 10. 74.

Syluanellenfis Pax de an. 1493. XXX. 60. m.

Syluester II. fit Papa XIII. 11. 366.

Syluestres Præses Galli tentant, eas Heluæ defendunt XXXVII. 43. 1751.

Sylvius (Æneas) Friderici III. Imp. Legatus ad Eugenio IV. nouum Concilium frustra poscit XXX. 11. 1027.

arbiter eligitur in Schismate Papali componendo 1029. n.

Legatus ad Bohemos, eos oratione placat 14. 1034.

Legatus Imp. Eugenium IV. monet, ut Electores Imp. contemnant, depositoque restituat XXX. 16. 1035.

RERUM ET VERBORUM

artibus Germanos ad Obedientiam huic
præstandam adducit XXX. 16. 1036. n.
Mediolanenses ad Cæsaris dominium per-
ducere conatur 18. 1040.

ap. Alphonsum Neapolitanum R. Cæsaris
matrimonium cum Eleonora Lusitana
contrahit 20. 1042.

Friderico III. aditum in Italiam parat ib.
oratione a Nicolao V. P. R. auxilia con-
tra Turcas petit 22. 1050.

in diversis Comitibus Conuentibusque Cæ-
saris Oratorem agit 24. 1053 29. 1055.
Eloquentiæ eius specimen & vis ib.
1056. n.

Imp. ad obedientiam Calixto III. præ-
standam inducit 28. 1058.

Grauinibus Nationis Germanicæ se op-
ponit ib.

æt Papa Pius II. ibid.

inter Imp. & Coruinum. P. R. concordiam
conciliare conatur 30. 1060.

Novam militiam in Turcas constituit 32.
1061.

Conuentum Mantuæ omnium Europæ
Regum agit, de expeditione contra Tur-
cas ib.

Electionem Moguntinam dissidiosam in-
ter Dietherum Isenburgicum & Adol-
phum Nassouicum examinat XXX. 33.
1062.

Dietherum deponit 35. 1064.

per Bessarionem, Expeditionem Turki-
cam in Germania urget 36. 1066.

Georgium Podiebradium Imperium am-
bientem dehortatur 37. 1067.

Philippum Burgundum contra Fridericum
Victoriosum Palatinum concitare cona-
tur 38. 1068.

Albertum Austriacum excommunicat,
cur? 39. 1072.

moritur 40. 1074.

Synodus Beneuentana 2. 1108. XVI. 3. 470.

Compendiensis VIII. 12. 218.

Francica VI. 11. 156.

Francofurtensis ibid.

alia 2. 794. VII. 9. 178.

Gm. ast. altensis XVI. 3. 470.

Liptinensis VI. 11. 156.

Moguntina XIV. 21. 412.

Romana 2. 1059. XV. 4. 410.

alia 2. 1080. XV. 35. 452.

2. 1328, XXVI. 19. 856.

Ticinensis IX. 4. 236.

Tremoniensis 2. 1005. XIII. 17. 386.

vide etiam *Concilium*.

T.

Taberna Bernhardus Vinariensis occupat
XXXV. 80. 1644.

Tacitus notatur I. 8. 6. P. 3. 123.

Talenta Germanorum quæ? XII. 5. 321. n.

Tallardus per syluam nigram rumpens Bauaro
se iungit XXXVII. 119. 1861.

capitur 1863.

pacem apud Anglos promouet XXXVIII.
35. 1901.

Tancredus in Siciliam mittitur XVIII. 4. 519.

Tanfana Marforum Mulier fatidica pro Deo
cultu 27. 35

nomen an principium rerum denotet? ibid,
eius Templum IV. 22. 109.

Taran Iupiter dictus II 7. 34.

Taurinum a Gallis occupatur XXXII. 53. 1302.
a Feuilladio Duce frustra tentatum XXXIII.
4. 2816.

Tedingbusa occupatur XXXVII. 32. 1742.

Tecceus Dux Ludouicus XXVI. 18. 855. n.

Telo Martius a Federatis frustra obsessus
XXXVIII. 19. 1888.

Telonia noua prohibita XXIII. 27. 749.

ad Rhenum vindicare conatur Albertus L.
Imp. inde turbæ XXI. 18. 782.

noua Rhenanis Principibus a Carolo IV. con-
cessa, Ciuitatibus inprimis, Argentinen-
sibus inuisa XXVIII. 14. 899.

Imperii varia pro Electione wenceslai,
Electores Carolus IV. concedit XXVII.
29. 917.

Montensia & Marcana Dusseldorpii abro-
gat wenceslaus Imp. XXVIII. 4. 532.

Temesbaurium frustra obsidet Augustus
XXXVII. 90. 815.

13. A. 2

Tem.

I N D E X

Templa antiquissimi Germani nulla habebant, cur? II. 28. 54.

Templarii Equites quando coeperint? XXV. 18. 820.

Fata varia 821. seq.

Habitus 822.

diuitiæ ib.

cui primum subiecti? 822. n.

Processus contra eos, Accusationis capita 821.

pœna quænam? ibid.

eorum bona ad quos peruenerint? 821. 823.

iustene an iniuria delati fuerint? 822. 823. n.

Tentarii cum Cæsare Bellum gerunt IV. 12. 100.

Francorum Populi V. 14. 135.

Teneramundam Fœderati capiunt XXXVIII. 13. 1884.

Territorii Iura tempore Interregni adquirunt Germaniæ Principes XXII. 14. 717.

Teroanam Henricus VIII. obsidet XXXI. 40. 1193. capitur XXXII. 96. 1374.

Testamentum Caroli II. Galli acceptant XXXVII. 99. 1830.

Protestatio Aurelianensis contra illud 1831. & Cæsaris ibid.

Testes Veritatis Minoritæ ubi? XXVI. 84. 868. n.

Tentoburgensis Saltus, ubi? IV. 19. 107. n.

Teutones Gens Danica, eorum sedes, migrationes, fata I. 27. 20.

eorum Migrationes & Clades IV. 63. 96.

der Teutschen Appellatio unde? variz sententiz I. 28. 21.

Texelius (10.) Indulgentias venales circumfert XXXII. 11. 1227.

Thabor ciuitas a Ziska condita XXXIX. 18. 990.

Thaborita qui? XXIX. 18. 990. 21. 992.

eorum Dux Procopius Magnus ibid.

Nobilibus sunt infensi, 26. 998.

Legationem ad Concilium Basileense denegant 25. 997.

uicti, capti, misere comburuntur 26. 998.

superstites in gratiam recepti Liberum Religionis exercitium ad quinquennium obtinent 27. 1000.

Thancmarus cogitur ab Ottone M. XII. 7. 313.
Thasso contra Carolum M. rebellat VII. 18. 198.

Theodora Græca Vxor petitur Ottoni II. XII. 27. 344.

Theodoricus Romæ imperat VI. 8. 151. Thuringos vincit ibid.

Theodoricus contra Henricum II. rebellat XIII. 24. 382.

Theodoricus Colonienfis. Elector a Papa Eugenio IV. deponitur. cur? XXX. 16. 1035.

Theologorum clamores reprimere rogatur Elector Saxonicus XXXIII. 12. 1405.

Theophania Vxor Ottonis II. XII. 7. 345. XIII. 7. 360.

Therma Aquisgranenses VII. 10. 180.

Thent, Thudde voces quid significant? I. 21. 11.

Theurdanck Liber II. 32. 61. n.

Thies quid significet? II. 5. 32.

Thogarma an Germanorum Pater I. 5. 3.

Thor Jupiter gentibus Septentrionalibus dictus II. 7. 34. n.

Thornburg Thuringiæ Templum Jouis famosissimum II. 7. 34.

Thorag quis dies? II. 7. 34. n.

Thorumum occupatur XXXVII. 6. 1705.

Thuringi Rheno finitimi I. 14. 10.

eorum origo a Thore siue Joue petita I. 1. 1. II. 7. 34.

eos ad Decimas Moguntino soluendas cogere vult Henricus IV. XV. II. 429.

eorum motus sub Henrico IV. II. 425, 11. 412. in eos mouet Henricus IV. XV. 12. 430.

Thuringia eam sibi subiicere tentat Henricus VI. XVII. 2. 176.

eandem inuadit Philippus XIX. 605, 87. 606. 9. 607.

Latronum castris liberatur XXIII. 17. 751. Henrico Misnensi a Rudolpho I. conceditur 752.

eius Ciuitates aliquot Imperio se subiiciunt XXIV. 21. 786.

infestantur a Friderico Admorsio ibid.

Thuringia Ducatum an Guilielmus Archi-Episcopus Moguntinus obtinuerit? XII. 31. 352. Th.

RERVM ET VERBORVM.

- Tburingia** Landgraviatus restituitur XL. 1. 29. 501.
Landgraviarum Familia extinguitur tempore Interregni XXII. 8. 712.
in eodem Controuersia de Successione ib. eundem adpetunt Brabantini ibid.
Henrico illustri Misnensi obuenit 8. 713.
in diuisione paterna Alberto degeneri obuenit XXIV. 4. 764.
ab eodem venditur XXIV. 4. 765.
eius plurima bona vendit ibid.
ab Adolphi Nassouii milite misere vastatur ibid.
Landgrauii, Unioni Electorali contra Wen. ceslaum accedunt XXXVIII. 13. 939.
- Tiberius** aduersus Germanos mittitur IV. 16. 102.
eosdem deficientes ad obsequium reducit IV. 19. 104.
secundum in Germaniam mittitur 21. 108.
- Tiberius Pons.** in eo faciunt Imp. milites in Coronatione Romana XXVII. 19. 905.
- Ticinense P. idum** Ludouici IV. cum Fratris filiis XXVI. 20. 860.
sublatum a Carolo IV. XXVII. 9007.
- Tigurini** a Romanis caesi IV. 7. 97.
Rudolphum Habsburgicum suæ militiæ præficiunt XXIII. 8. 726.
eius ope Ulricum Regensbergium vincunt & Clientem faciunt ibid.
Carolo IV. se subiiciunt xxvii. 17. 902.
cum Friderico III. Imp. Fædus aduersus Suitenses in causa Toggenburgica faciunt xxx. 9. 1025.
obsidentur inde, sed liberantur 10. 1026.
Fæderi Austriaco renunciare coguntur 11. 1028.
conciliantur cum Helueticis ibid.
- Tigurina** Academia a Carolo M. dicitur instituta VII. 10. 179.
- Tilius** Saxoniam inuadit xxxv. 47. 1601.
vulneratus, moritur 52. 1608.
- Töcke** (Emericus) turbas mouet in Vngaria xxxvii. 53. 1764.
Francisci Ragozii viduam ducit ibid.
- in Transyluaniam irrumpit 90. 814.
Transyluania potitur 67. 1783.
Proditio eius in Vngaria a. 1687. 57. 1769.
Turcæ cum captiuum faciunt 57. 1769.
- Toenninga** Danis conceditur xxxvii. 31. 1741.
a Danis obsidetur 95. 1824.
a Danis denuo obsidetur & occupatur xxxviii. 54. 1742.
- Toggenburgici** Comites a Rudolpho I. deuicti xxiii. 5. 724.
alix eius cum Eggone Toggenburgico inimicitiz ibid. 727.
- Toggenburgensis** Comitatus inter Tigurinos & Suitenses controuersus, inde Bellum & priorum Fædus cum Friderico III. Imp. xxx. 9. 1026. n.
- Toggenburgensium** in fraudem arcem Ibergam tradere recusat xxiii. 24. 747.
a Lucernensibus in fædus suscipiuntur xxx. 9. 1026. n.
- Tockayum** a Schwendio capitur XXXIII. 20. 1515.
- Tolbiacense** proelium VI. 5. 150.
- Tonans** Jupiter II. 7. 34.
- Tongri** vide *Tungri*
- Torcy** Marchio de Pace tractat XXXVIII. 26. 1899.
Hagam Comitum ad Pacem procurandam mittitur 33. 1508.
Pacem urget 34. 1910.
- Torga** capitur XXXVI. 2. 1650.
- Torgenses** Articuli XXIV. 4. 1444.
- Torganensis** Conuentus Saxonis & Brandenburgici Electorum XXXV. 54. 1610.
- Tornacum** Flandri deditione recipiunt XXXII. 16. 1237.
a Gallis capitur XXXVII. 21. 1727.
obsidetur & occupatur XXXVIII. 26. 1899.
- Torneamentorum** Origo XI. 18. 304.
ultima Ratisbonæ & VVormatiæ celebrata a. 1487. cur cesserint? XXX. 5.
- Tornilius** Gallorum Admiralis vincitur XXXVII. 82. 1881.
- de las Torres** Carolo II. a confessionibus Aula Hispanica eiicitur XXXVII. 99. 1830.
13. A 3. Terring

I N D E X

Torringtonis Foederatorum Classem prodit XXXVII 82. 1801.
Torrys & Wygbs Factiones apud Anglos XXXVIII. 35. 1912.
Torstenfornius Ragotzio iungitur XXXVI. 28. 1673.
Tortosam Philippus Aurelianensis occupat XXXVIII. 21. 1890
Tortura impie exemplum XXV. 18. 823. n.
Traſſatus Bruxellensis XXXV. 17. 1548. seq.
 Banerium inter & Oswaldum in Bohemia XXXVI. 10. 1658.
 secreti de Pace inter Curtium & Saluium XXXVI. 10. 1658.
 inter Cæsarem & Lüneburgicum absoluti XXXVI. 22. 1668.
 Executionis Neomagensis XXXVII. 46. 1756.
Traſſum ad Mosam Galli deditone capiunt XXXVII 26. 1784.
 ibi Conuentus de Pace 83. 1802.
Translatio Imperii in Gallos tentata XXV. 1. 794. n.
Transylvani Saxonum Coloni IV. 36. 118.
 cum iis & Turcis bellum XXXIV. 24. 1476. seq.
 ad obsequium reducuntur XXXVIII. 36. 1913.
Transylvania, eam Sigismundus Rudolpho II. Imp. certis conditionibus cedit, eandem tamen recipit XXXIV. 20. 1471.
 Rudolpho Imp. denuo concessa 22. 1474.
 in eadem noui motus 24. 1475. seqq.
 eius Princeps Moses Siculus contra Cærem constitutus profligatus, occiditur 24. 1476.
 Princeps Abaffius Cæsareos in hyberna recipit XXXVII. 57. 1770
 Status se Cæsarei subiiciunt 59. 1771.
 per Rabutinum ad obsequium reducitur XXXVIII 36. 1914.
Trarbacum Galli occupant XXXVII. 106. 1846.
 iterum capitur 120. 1864.
 Hassia Princeps frustra obsidet 114. 1885.

Transitz Castrum Bauaria XXV. 11. 837.
Trebocorum migrationes IV. 8. 97.
Tremonia ab Ottone M. capta XII 9. 224.
Tremouillius Dux in Regnum Neapolitanum prætendit XXXVII 87. 1811.
Trenorum bellum cum Cæsare IV. 4. 101.
Trenenses Luxemburgensibus ad vectigalia & Xenia obstricti XXV. 3. 798
Trenensis Ciuitas propter obsequium Archi-Episcopo suo denegatum obsessa XXXIII. 26. 1434.
 cum eodem transigit ibid.
Trenensis Clerus Hispanorum in urbem recipit præsidium XXXV. 56. 1611.
 dictio Hispanis eiectis Electori & Gallis per Hornium restituta ibid.
 Urbs ab Hispanis capta 77. 1639.
 a Foederatis denuo occupata XXXVII. 33. 1744.
Trenensis Archi-Episcopi Archi-Cancellarii & Vicarii Regni Arlatensis quando facti XXXVII. 24. 913.
 Elector de loco ad dextrum Cæsaris latus cum Legatis Regiis & Papalibus contendit XXX. 26. 1156. n.
 Elector captiuus abducitur XXXV. 77. 1639.
Triburia Nuptias celebrat Henricus IV. XV. 10. 429.
Triburiensis Conuentus an. 1053. XIV. 22. 413.
Tributum in singula capita in Imperio imperatum XXXI 6. 1131.
Tridentinum Pactum inter Maximilianum I. & Ludouicum XII. XXXI 16. 1151
Tridentum Galli frustra tentant XXVII 112. 1953.
Tridentinum Concilium vide Concilium
Trinitas an a Germanis sub sole, Luna & Stellæ cano culta II. 2. 30.
Tripolis singulari arte a Turcis capta XXXI. 88. 1364.
Troiani eorum reliquie quæ loca occupauerunt post excisam urbem I. 2. 112.

RERVM ET VERBORVM.

ab iisdem perperam petitur Origo Fran-
corum V. 3. 123.
Troz-Kayser arx ubi & a quo extructa? XXX.
34. 1063.
Truchseß de *Walzburg* a Sueuici Foederis
sociis Dux constituitur ad compescendos ru-
sticanos tumultus XXXII. 23. 1245.
Trutbin vox quid notet? II. 31. 52.
de *Tubingen* Domini XXVII. 31. 921. n.
Tubingensem Arcem Turennius capit XXXVII.
35. 1678.
Tuisto an Mercurius I. 2. 2.
an primus Rex Germanorum I. 3. 2.
idem cum Adamo, pro Deo cultus 3.
3 n.
Idolum eius forma II. 5. 33. n.
Tullum ac *Verdunum* Mommorantius capit
XXXII. 90. 1366.
Tungri quinam? I. 17. 13.
an iidem cum Thuringis? I. 13. 9.
an primum Rhenum transgressi ibid.
in commune dicti Attuatici, Eburones
Condrusii, Caresii, Poemani 18. 14.
eorum Migrationes IV. 8. 97.
de *Tungrensi* Episcopo constituendo contro-
uersia XI. 15. 298.
Turebo ab eo orti Turex V. 1. 121.
Turcarum Progressus in Asia sub Sigismundo
Imp. XXIX. 3. 960.
Victores ad Nicopolim ibid.
Imperator Amurathes, Ungariam sub
Friderico III. inuadit XXX. 13. 1031.
pacem cum Vladislao iurat ibid.
Carmannos bello petit ibid.
fracta ab Vladislao pace, eius ultionem
a Deo poscens eundem ad Varnam mise-
re cecidit 1032.
Gesta in Ungaria aliisque locis sub Fride-
rico III. Imp. XXX. 13. 1031. seqq. 24.
1053. seqq.
quando prima vice Germaniam inuase-
rint 41. 1077. seq. n.
Maris Adriatici litus infestant in Forum
Julii excursionem faciunt 49. 1091.
Croxtiam inuadunt XXXI. 6. 1130.

Solymanus Ungariam & Austriam inua-
dit XXXII. 37. 1275.
incurfiones in Terras Austriacas 47.
1293.
Francisco L. in auxilio sunt aduersus Ca-
rolum V. 60. 1313.
eorum Classis Neapolitani Regni Oram
circumnauigat 94. 1371.
Cæsaris Classem sub Andrea Auria vin-
cit ibid.
ad Bobatschium vincuntur XXXIII. 6.
1396.
arcem walpo cum aliis capiunt ibid.
triginta aureorum millia, pro induciis
concedendis, a Cæsare postulant 20. 1414.
Tockayi restitutionem vrgent 1415.
Erdodiam capiunt ibid.
Christianos ad *Wihitzium* & *Carlstadi-*
um cadunt XXXIV. 13. 1460.
Amurathes Imp. contra Rudolphum II.
bellum decernit ibid.
ad Albam Regalem caduntur 13. 1461.
denuo ad Zolnockum & in *Walachia* in-
feriori ibid.
iisdem induciæ *Vicennales* dantur 46.
1508.
in Transyluaniam irrumpunt xxxvii. 8. 1708.
in Morauiam irrumpunt & Hungariam
9. 1710.
ad Comorram caduntur ibid.
Ungariam inuadunt 54. 1765.
Viennam obsident 55. 1766.
Pacem an. 1687. petunt 47. 1769.
iterum petunt 67. 1782.
Turricum Bellum an. 1691. continuatur
XXXVII. 90. 1614.
Turegam obsidetur XXIV. 14. 777.
Turennius a Palatino ad certamen singulare
prouocatur XXXVII. 29. 1737. seqq.
ad Sosbacum cum castra specularum iret,
glande traiectus cadit XXXVII. 33. 1744.
Turonensis Palla IX. 13. 246.
Turrim a Rege Danie in Silesiam missus
XXXV. 29. 1574.
Tuffiacensis Conuentus IX. 3. 234.
Fodus X. 7. 252.

Tutis

I N D E X

Tutela Alberti II. Austriaci Imp. inter Agna-
tos controuersa XXIX. 34. 1012.
de Tutela Electorali controuersa, & Scri-
ptores eandem illustrantes XXIV. 35. 1495
Ladislai Austriaci Friderico III. Imp.
confertur XXX. 3. 1021.
Materna illustris XXVI. 2. 826.
Datina 3. 827.
Meinhardi Ducis Bauariæ Comitiss Ti-
rolis Ludou. Brandenb. filii controuersa
XXVII. 23. 911.
Status provinciales eam adpetunt ibid.
Sigismundi Tyrolensis a Friderico III.
Imp. suscipitur XXX. 3. 1021.
Testamentariæ in Bauaria exemplum
XXVI. 26. 872.
Tycho de Brahe de propinquorum insidiis
uitandis Rudolphum II. admonet XXXIV.
1. 1442.
Typographia ars, quando, ubi & a quo adin-
uenta XXX. 62. 1115.
Tyrannia Conuentus de Pace Ungarica
XXXVIII. 36. 1914
Tyrolensis Henricus, Pacem inter Ludouicum
IV. & Fridericum Austriacum procurat
XXVI. 12. 841.
Comitatus Margarethæ Maultaschiæ re-
linquitur XXXI. 32. 864
idem Joanni Jo. Lützelburgici R. B. fi-
lio una cum Vxore eripitur 27. 873.
Comitatus, de eo concertationes inter
Ludouicum IV. Imp. & Carolum IV. 19.
877.
Ludouico Brandenburgensi a Patre con-
ceditur 32. 801.
eidem a Carolo IV. confirmatur XXVII.
12. 897.
a Maultaschia Austriæ Ducibus ceditur
23. 911.
vrbes quædam Bauariæ cedunt 912.
in eundem Elector Bauariæ irrupit, sed
iterum eicitur XXXVIII. 115. 1857
Tyrolensibus Fridericus III. Imp. Priuile-
gia & Immunitates confirmat XXX. 3.
021.

V.

Valentia regnum Carolus III. occupat XXXVIII.
5. 1876.
idem redit in potestatem Philippi An-
degau. XXXVIII. 20. 1808.
Valentiam & Alcantaram Lusitani occupant
XXXVII. 5. 1876
Sabaudia Dux obsidet ibid. 30. 1799.
Valentiana Balduino Flandriæ Comiti in
Feudum conceduntur XIII. 23. 382.
eas Rex Gallia caput xxxv. 37. 1747.
Vandalorum aduentus in Hispaniam IV. 35.
117.
Principes Friderico I. Elect. Bran-
denb. Vasallos se subiiciunt, eidem
successionem promittunt xxx. 7. 1025. n.
Vangiones ob rebellionem multantur ab Imp.
xvi. 17. 488.
Vannius regno pellitur IV. 27. 113.
Varadinum maius Casarei recuperant xxxvii.
90. 1814.
Vargela an Caroli M. locus natalis? vi. 1. 4. 172.
Varianam ob cladem Augusti metus IV. 20.
108.
Varrus Quintilius in Germaniam mittitur IV.
19. 105. a Germanis magna clade adiectus
ibid. 106. locus cladis Variarum IV. 19.
107. n.
Vasalli Burggrauii Noribergensis in Austria
xxvi. 11. 838.
del Vast. Marchio proscribitur a Papa xxxviii.
111. 1852.
Vaudemontius Princeps Gallis accedit xxxvii.
99. 1831.
Vbiorum migrationes IV. 8. 98.
Vdalricus Comes de VVurtemberg grauius bella
cum Ciuitatibus Imperii, in prius Sueuiæ ge-
rit xxx. 19. 1042.
eas vincit, ad iniquam pacem compellit
ibid.
Vdalricus VVurtembergensis Dux se Palatinorum
hostem declarat xxxi. 20. 1100.
Vdalricus Cilix Comes Iunior Austriacis La-
dislaum posthumum petentibus adest xxx.
23. 1054.

run-

R E R V M E T V E R B O R V M

eundem ab Imp. extorquet ibid.
Vdenheimium destruitur XXXIV. 50. 1512.
Velligalia Imperii vindicare conatur Rudol-
 phus Habsburg. XXIII. 24. 747.
 noua prohibita XXIII. 27. 749.
 multa Carolus IV. pignori dat Electoribus,
 cur? XXVII. 29. 918. n.
 vide etiam *Telonis*,
Velligal nouum in Albi Glückstadti pro Rege
 Danie erectum iterum finitur XXXV. 35.
 1582. seq. n.
Vehlauiensa pacta XXXVII. 6. 1705.
Vehmicum iudicium reformare adgreditur Fri-
 dericus III. Imp. xxx. 63. 1117.
 eius abusus, reformationem iudices adgno-
 scere nolunt, Imperatorem ad iudicium suum
 citant ibid.
Veldentia Comitis exercitus contra Palatinos
 xxxi. 20. 1158.
 de *Veldentina* Successione controuersia
 xxxvii. 78. 1793.
Veldentiam Federati capiunt xxxvii. 114.
 1855.
Vellada fatidica mulier apud Germanos Deo lo-
 co culta II. 26. 53.
S. Venantii castrum federati occupant
 xxxviii. 31. 1903.
Venationis nimium studium in quæ pericula
 coniecerit Maximilianum I, XXXI. 2. 1124.
Venedorum Vrbes III. 8. 72.
Venesi cum Carolo IV. pacem faciunt, quæ lo-
 ca ab eo acceperint? xxvii. 18. 904.
 Imperii terras multas sub Ruperto rapiunt
 xxvii. 21. 954. n.
 Sigismundi Imp. iter Romanum impedi-
 entes ab eo caduntur xxix. 24. 995.
 extincta Galeationum familia, & con-
 trouersa hereditate, Mediolanenses quas-
 dam vrbes rapiunt xxx. 18. 1040.
 Fridericum III. Imp. in Italiam aduentan-
 tem comiter excipiunt xxx. 20. 1043.
 Cesari transitum in Italiam denegant
 xxxi. 24. 1163.
 iisdem ob denegatum transitum bellum
 inferunt xxxi. 27. 1168.

in bannum declarantur xxxi. 27. 1168.
 hereditarias Cesaris Ditiones inuadunt
 XXXI. 28. 1169.
 eosdem. inter & Cesareos gesta XXXI. 28.
 1169. seq.
 iisdem bellum indicit Ludouicus. XII.
 XXXI. 30. 1173.
 a Pontifice proscribuntur ibid.
 pacem petunt XXXII. 32. 1176.
 cum iis de pace agitur XXXI. 39. 1192.
 cum iisdem pax Bononiæ conclusa
 XXXII. 35. 1272.
Venia static Gallico Principi ab Imperatore
 concessa XXVII. 24. 915. n.
Veniam Federati occupant XXXVII. 106.
 1846.
Venus apud Saxones Magdeburgi maxime cul-
 ta II. 8. 35.
 a Razeburgensibus Slaus sub Siwa culta
 II. 24. 50.
Vercellas Galli occupant XXXVII. 122. 1866.
Veronenses Domini Carolo IV. se subiiciunt
 XXVII. 18. 904.
Veronam Galli post desperatam defensionem
 occupant XXXVII. 122. 1866.
Vesontio vrbs Imperii, ei Imperii Iura confir-
 mat Rudolphus Habsburg. XXIII. 25. 748.
Vesprimum ab Heisterio recuperatur XXXVIII.
 36. 1914.
Vestes Germanorum veterum III. 29. 87.
Vestes Impp. induunt Geldrie Duces XXVI.
 32. 880.
Veteranum Turcæ in Transylvania profligant
 XXXVII. 90. 1815.
Vexilla in inuettituris principum XXIII. visitat
 17. 741. XXIX. 29. 1005. n.
Vexillifer Imp. fit Castrucius Dux Lucanor,
 XXI. 20. 860.
Vexillum Imperii Schlusfelburgio Comiti, cum
 castro Gröningen confertur XXVI. 11. 837.
 württembergense an eine Sturm Fahne
 XXVII. 17. 903. n.
 Imperiale Alberto Saxoni in expeditione
 aduersus Carolum Burgundum demanda-
 rum XXX. 46. 1087.

I N D E X

- Imperii ferendi ius habet Archi-Marschallus xxxviii. 74. 1790.
de eodem Controversia ibid.
- Vicarius Imperii** constituitur Henricus Raspo XXI. 9. 693.
a Patre constitutus Io. Lützelburgicus xxv. 8. 801.
Generalis per Germaniam fit Eduardus Anglus xxvi. 23. 870.
Generalis Germaniae Rupertus Palatinus xxviii. 18. 901.
captivo Wenceslao constituitur Rupertus II. Palatinus xxviii. 10. 937.
talem per Germaniam, Galliam & Regnum Arelatense Rupertus Imp. filium Ludovicum facit, quo iure? xxviii. 23. 955.
Imperii per Fridericum III. fieri optat Carolus Audax XXX. 43. 1082.
- Vicariatum Imperii**, eum Papa adfectat xxvi. 13. 846.
eiusdem ius ab antiquo Palatinis Rheni competit xxviii. 10. 938.
eundem ex iure Palatinatus exercet absente Imp. Fridericus Palatinus xxx. 41. 1076.
Palatinus agnitus ab Electoribus XXX. 41. 1077. n.
Friderici Sapientis XXXI. 25. 1165.
Ioh. Georgii I. xxxix. 43. 1504.
Palatinus tutelaris Iohannis Bipontini xxxiv. 43. 1504.
eum adfectant Palatinus & Banarus xxxvii. 2. 1700.
Bavari a Saxoniae Electore & Camera Imperiali agnoscitur xxxvii. 2. 1701.
eius regimen post Iosephi mortem xxxviii. 41. 1919.
sub eodem Comitibus Imperii continuantur xxxviii. 41. 1919.
- Vicariatum Hungariae** Rudolpho Habsburgico ceditur XXIII. 12. 732.
- Vicarii Italiae** cum ab Imp. tum Papis constituti XXIII. 29. 754. n.
post mortem Henrici VII talis fieri adfectat Papa XXV. 16. 817, 819. n.
- mortuo Henrico VII. fit Henricus Goritiae Comes xxvi. 15. 847.
talem agit Ioannes Rex Boemiae xxvi. 11. 862.
eundem a Papa poscit Philippus G. R. xxvi. 23. 864.
Mediolanenses Vice-Comites Carolus IV. perpetuos facit xxviii. 18. 904.
Senis constituit Carolus IV. xxviii. 19. 905.
Imperii in Pedemontium partibus Ludovico Sabauda a Sigismundo Imp. conceditur XXIX. 29. 1002.
fit Gonzaga Mantuae Marchio XXIX. 29. 1004.
fit Carolus Mantuanus XXXVI. 46. 1694.
- Vicariatus Lucensis** Castuccio cedit xxvi. 18. 853.
- Vicariatus Westphaliae** Cluensis obuenit xxvi. 6. 335. n.
- Vice-Comites** Italicarum urbium varii xxv. 15. 847.
- Vice-Comites** Mediolanenses perpetuos Italiae Vicarios facit Carolus IV. xxviii. 18. 904.
iidem ab Urbano v. & Carolo IV. Imp. bello petuntur xxviii. 25. 915.
- Vicegradum** a Turcis occupatur xxxiii. 6. 1396. xxxviii. 57. 1769.
- Vicentia** capta diripitur XXXI. 32. 1177.
- Vittor II.** fit Papa xiv. 19. 408.
- Vittor III.** fit Papa xv. 41. 457. seq.
- Vittor** Papa adprobatur a Friderico Barbarossa xvi. 38. 549, 39. 552.
moritur 41. 554.
- Vittor Amadeus** Sabaudiae Dux foedus facit cum Leopoldo xxxviii. 72. 1787.
Gallis accedit xxxviii. 103. 1840.
- Viterbia** nova ciuitas a Friderico II. extructa XX. 22. 22. 667.
- Vici** sine Vici Germanorum III. 4. 69.
- Vienna** Rudolpho Habsburgico deditur XXIII. 16. 739.
a Matthia Coruino capta XXX. 53. 1098. p.

RERVM ET VERBORVM

per mensem a Turcis frustra obsessa XXXII.
37. 1275.
a Turcis obsidetur, sed liberatur xxxvii. 55.
1766.
Viennenses Fridericum III. in arce obsident
XXX. 30. 1070.
Vigenanense territorium Dux Sabaudiz petit
xxxviii. 29. 1902.
Villa Franca Galli ponuntur xxxvii. 30.
1798, 122. 1866.
Villa Regia ab Hispanis recuperatur xxxviii.
11. 1882.
Villarsus aggeres Germanorum ad Cronweissen-
burg perumpit xxxviii. 7. 1878.
a. 1706. Germanos Rhenum retrogredi cogit
XXXVIII. 8. 1878.
se Bauaro iungit XXXVII. 114. 1856.
Villeroi Cremonæ capitur XXXVII. 105.
1843.
Vinariensium fratrum Legati investituram
accipiunt XXXIII. 22. 1417.
de antecedentia controuersia ibid. &
1419. n.
de ea actum in Comitibus XXXVI. 13.
1650.
Vinarienses Alstedum obtinent XXXVII. 71.
1787.
de *Vinea* Petrus conspiciat contra Fridericum
II. XX. 23. 668.
Vindunenses contra Rainaldum Comitem
conquesti XVI. 16. 488.
Virgo quid notet? XIII. 29. 387.
de *Virnenburg* Henricus Archi-Episcopus Mo-
guntinus XXVI. 23. 867. n.
excommunicatur XXVI. 27. 873.
a Papa Clemente VI. deponitur XXVII.
4. 889.
cum opposito sibi Gerlaco Nassouico fru-
stra pacem agit ibid.
de opponendo Carolo IV. Imp. cogitat
ibid.
electionem Caroli IV. irritam declarat
5. 891.
Guntherum Schwarzburgicum eligit 7.
893.

eidem infidias struit XXVII. 6. 892.
Guntherum Schwarzburgicum eligit
XXXVII. 7. 893.
Virodunense pactum inter filios Ludouici Pi
VIII. 20. 223.
Vladislaus Postumus Rex Vngariz & Bohe-
miz. vide *Ladislaus*.
Vladislaus Polonus Vngariz Rex contra La-
dislaum posthumum eligitur XXX. 12.
1029.
Vladislaus Poloniz & Vngariz Rex Pacem
cum Turcis Segedini firmat iuramento xxx.
43. 1031.
pacem rescindit ibid.
ad Varnam misere creditur ibid. 1032.
Vladislaus Casimiri Poloniz Regis filius Rex
Bohemiz eligitur XXX. 42. 1078.
reprobato Coruino, ab Imperio agno-
scitur XXX. 44. 1844.
Vladislaus de Bohemiz Regno investitus
XXX. 49. 1091.
fit Rex Vngariz XXX. 54. 1100.
ad electionem Maximilianii non vo-
catus, grauitur id fert XXX. 59. 1108.
Vlma, eandem obsidet Henricus Raspo XL.
10. 694.
Pragensem Pacem amplectitur XXXV.
77. 1638.
capitur a Bauariz Electore XXXVII.
109. 1849.
a Federatis recuperatur XXXVII. 120.
1864.
in pristinum statum Imperii restituitur
xxxvii. 3. 1875.
Vlysses num adierit Germaniam? V. 3. 123.
Vngariz via aperitur in Germaniam 2. 31.
270.
Vngari sub Ludouico Infante in Germani-
am irrumpunt x. 36. 278.
sub Conrado Germaniam inuadunt xi.
8. 189.
cum Henrico Aucupe bellum gerunt xi.
17. 303.
prope Merseburgum vincuntur ab Hen-
rico Aucupe xi. 23. 311.

eorundem strages gravissima prope Augustam. XXI. 16. 331. seq.
ad fidem Christianam convertuntur XIII. 25. 383.
Subiectionem promittunt Henrico III. Imp. XIV. 17. 406.
eos ad Imperii apicem reducere conatur Fridericus Barbarossa XVI. 18. 522.
a Friderico III. Imp. Ladislaum Postumum & coronam poscunt XXX. 14. 1033.
hoc neganti bellum inferunt ibid.
a Ferdinando deficiunt. XXXV. 5. 1527. seqq.
filio Johannis Sepusiani mortui coronam imponunt, eundemque Stephanum nominant XXXIII. 5. 1324.
inducias violant XXXV. 12. 1537.
perduelles constituto iudicio delegato, ad mortem condemnantur XXXVII. 18. 1725.
eorum postulata XXXVII. 123. 1868.
Austriam terrent XXXVIII. 36. 1914.
eosdem Heisterius ad Trentschinum profligat ibid.
Ungaria ad fidem Christianam ducitur XIII. 85. 383.
in eandem expeditio Henrici III. XIV. 17. 406.
eiusdem Regem constituit Henricus IV. XV. 7. 414.
bellum Henrici IV. in Ungaria (XV. 21. 437.
in eandem Henrici V. expeditio XVI. 13. 484.
eam Imperio subiicit Fridericus II. XX. 10. 665.
eius Rex Andreas cum Alberto I. Imp. pacem facit XXIV. 14. 777.
eius Comes Johannes Austriam innadit XXIV. 14. 777.
eius Status sub Maria & Sigismundo Imp. XXIX. 2. 958.
eiusdem Proceres Regem suum Imperatorem simul esse agere ferunt XXIX. 36. 1014.
eius corona ab Elisabetha Regina Alberti

II. Vxore clam furripitur XXIX. 31. 1015.
a quonam asseruata olim? ibid.
eius Palatinus parturientibus Reginae praesens XXIX. 39. 1016.
eiusdem Status sub infantia Ladisla postumi XXIX. 12. 1029.
contra hunc Vladislaus Polonus Rex eligitur ibid.
Coronam Elisabetha Rastu subduat ibi. 1030.
eius Rex exso Vladislao eligitur Ladislaus postumus XXIX. 14. 1033.
Vicarius fit Coruinus ibid.
in eandem Austriaci spem succedendi a Coruino & Proceribus accipiunt XXIX. 30. 1060.
an confirmationem successionis in eandem Fridericus III. Imp. in rotua sua professione a Pontifice confirmari petierit XXIX. 41. 1076.
eius successio & titulus conceditur Maximiliano I. XXX. 54. 1100.
eiusdem regnum adfectat Stephanus Transylvanice Regulus XXXI. 14. 1163.
bellum initis cum Turca induciis finit XXXIII. 23. 1427.
eius ordines tumultuantur contra Rudolphum II. XXXVII. 30. 1485.
a Bethleno turbata XXXV. 16. 1547.
eius Regina Eleonora Caesaris coniux solenni ritu coronatur XXXV. 19. 1556.
eiusdem conspiratio adversus Caesarem XXXVI. 18. 1724.
hereditarium ius domus Austriacae in ea definitur XXXVII. 58. 1771.
in eadem privilegium Andrei II. aboletur ibid.
eius interregnum publicatur XXXVIII. 36. 1914.
eius Comitatus an. 1708. Posonii infecta XXXVIII. 36. 1914.
Prus Electorum, ad Schisma Papale tollendum d. an. 1438. XXIX. 28. 1001.
d. an. 1446. XXX. 16. 1035. seq.
d. an. 1457. XXX. 27. 1057.
Prus

RERVM ET VERBORVM.

Vnionis Evangelicæ primæ fundamenta XXIXV.
29. 1484.

Vnionem inter & Ligam Vlmensis Tractatus
XXXV. 10. 1535.

Vnionis exercitus sub Joachimo Ernesto Anspa-
censi, qui auro Hispanico corruptus fertur,
otiosus XXXV. 11. 1536. seq.

per pactum Moguntinum dissoluitur
XXXV. 14. 1544.

Vnionem Stände vocari volunt membra vnio-
nis euangelicæ XXXIV. 3. 1495.

in Vogelndiam Bohemi irrumpunt XXXII. 74.
1339.

Vota maiora in Electione an habuerit Ludoui-
cus IV. XXVI 6. 833 n.

Vota in Comitibus quomodo olim collecta XXX
59. 1108.

Votiva peregrinatio ad eadem Apostolorum Ro-
manam a Friderico III. suscepta XX. 4. 1076.

Votum decisivum habent Ciuitates Imperii quan-
do XXVI. 27. 874. n.

Vranis iugum Austriacum subire detrectant
XXIV. 22. 728.

Vratislaviensis Conuentus XXIV. 13. 1542.

Urbanus II. fit Papa XV. 41. 458.

Urbanus V. P. R. Carolum IV. imp. deponere
cogitat XXVII. 25. 915.

Urbanus V. in Schismate magno eligitur a
Romanis a wenceslao imp. adprobatur
XXVIII. 4. 931.

Urbes

earum in Germania origo III. 6, 70, 9. 73.
numerus 7. 72.

earundem incrementa sub Henrico Aucu-
pe XI. 19. 306.
& instituta ibid.

Urgellia Cataloniæ occupatur XXXVII. 81. 1807.

Ursini a Friderico III. Imp. Plumbini Principa-
tum obtinent XXX. 22. 1050.

Ussedomiam Insulam Foederati capiunt XXXVIII.
53. 1940.

ex eadem insula Borussi eiciuntur
XXXVIII. 57. 1944.

a Borussis eadem recuperatur 1945.

Ussoci Venetorum nanibus interceptis mare in-
festant XXXV. 2. 1529.

Vspetes cum Cesare bellum gerunt IV. 12. 100.
Francorum populi P. 14. 135.

¶ Vvelles Marchio in Belgium mittitur ad
pacem procurandam XXXVIII. 34. 1910.

W.

Walachia Princeps Cesari se subiicit XXXVIII.
59. 1771.

Walcubria Insula Balduino Flandriæ Comiti in
Feudum conceditur XIII. 23. 1382.

Waldcecius Comes Henricus occisionis Fride-
rici Brunsvicensis reus XXVIII. 12. 946.

Georgius Fridericus fit Princeps Imperii
XXXVII. 125. 1871.

Waldcecius Comites Ius in Ducatum Lünebur-
gensem quale habuerint? XXVIII. 18. 947. n.

Waldemarus Rex Danicæ inuestitur XVII. 30.
540, 39. 552.

Ottoni est in auxiliis XIX. 11. 612.

a Comite Suerinensi ceditur XX. 6. 635.

absolutionem petit a Friderico II. ibid.

Waldemarus Elector Brandenburgensis Fride-
rico Austriaco fauet XXVI. 4. 827.

an Electioni Ludouici Bavari ipse, an per
procuratorem Nicolaum Bock adfuerit 5.
329.

an duo waldemari fuerint eo tempore ibid.

Waldemarus & Joannes Electores Branden-
burgici Stirpis Ascanicæ XXVI. 13. 845.

Waldemarus de Juliaco Coloniensis Archi-E-
piscopus XXVI. 28. 875.

Waldemarus Impostor quis? Marchiam Bran-
denburgensem turbat XXVI. 13. 846. n.

XXVII. 8. 895. n. 16.

900. n.

eius fautores quinam? ipse Carolus ibid.

Waldenses Gallis multum damni inferunt
XXXVII. 8. 1798.

Wallensteinis fata XXXV. 34. 1567. n.

supremus Maris Baltici Praefectus constitui-
tur XXXV. 33. 1579.

eidem Mecklenburgicus Ducatus confertur
a Cesare ibid.

eius Abdicatio 37. 1587. 1589. n.

restitutio 51. 1606. seqq.

eius artes, quibus rebus suis in Silesia con-
sultuit XXXV. 65. 1620.

11. B 2

fam

I N D E X

fata & mors 68. 1627 seqq.
Wallersteba vrbs Saxoniz XI. 21. 308.
Wardis Vngariz Rex turbas mouet xvii. 8. 513.
Wartburgum a Friderico Admorfo captum
 xxiv. 21. 786.
Wasserburgensis Conuentus Circuli Bauarici
 xxxvii. 107. 1846.
Weigelius (Erhardus) Calendarii Emendatio-
 nem promouet XXXVIII. 97. 1826.
Weilburgi sepultus Conradus I. XI. 9. 290. n.
Weilburgenses Nassouici Comites sunt *gesür-*
ßete Grafen XXVII. 32. 921.
Welpesholz sylua II. 18. 44. n.
 prælium ad eum habitum ibid.
WENCESLAVS Imp. aquam baptismalem
 lotio respergit XXVIII. 1. 919.
 nascitur, ubi? XXVII. 22. 911. XXVIII. 1.
 929.
 natalitia eius magna solennitate celebrat
 pater ib.
 bimulus Boh. Rex coronatur, fimo aram
 coinquinat XXVII. 1. 929.
 ab Electoribus paterna largitione corru-
 ptis, eligitur XXVII. 29. 918.
 XXVIII. 1. 929.
 a Coloniensi Aquisgrani coronatur ib.
 Mores eius corrupti, Sanguinarius xxviii.
 2. 930.
 crudelitatis exempla ibid.
 Regimen Bohemiz male auspicatur, inde
 latrocinia XXVIII. 3. 931.
 Urbanum VI. in schismate Papali adpro-
 bat 4. 931.
 Telonia Marcana & Montensia a Patre
 promissa abrogat ibid.
 Aquisgrani per tempus sedem habet ibid.
 per Ciuitatum Sueniz ac Rheni fœdus
 potensiam Sueniz ac Bauariz Ducum in-
 fringere cogitat 5. 932.
 variaz Societates sub eo ortæ ibid.
 Ciuitates deserit, Principibus accedit ib.
 Fœdera omnia reprobat, Pacem publi-
 cam pronunciat ibid.
 frustra in Germaniam inuitatur 7. 936.
 responsum inuitantibus Principibus da-
 tum ibid.

Securitati suæ prospiciens, diuersas arces
 condit 8. 936.
 a Bohemis captiuitati mandatur 9. 937.
 a Susanna ambubaia liberatur ibid.
 Electores de eius liberatione solliciti
 938.
 denuo a fratre Sigismundo & Iodoco pa-
 trueli capitur, Viennam abducitur, libe-
 ratur tamen per piscatorem 11. 938.
 Bauariz Ducis Ioannis filiam Sophiam
 uxorem ducit, cur? ib.
 Ioannem Galeatum Vice-Comitem Du-
 cem Mediolanensem facit, quæ causa?
 12. 939.
 quod male accipitur ibid.
 Guilielmum Montensem Comitem Du-
 cem vel facit vel confirmat 13. 943.
 Electores contra eum Confederationes
 ineunt 13. 939.
 per Legatos se apud Electores excusat
 ibid. 940.
 Conuentum eorundem se infcio factum
 improbat, Lansteinium ab Electoribus
 Rhenensibus inuitatur 14. 941.
 post varios Electorum, Principumque
 Conuentus deponitur, per quos? quæ
 causæ? ibid.
 Pacem publicam ad decennium consti-
 tuit 15. 943.
 Balneatores concessio priuilegio aliis opi-
 ficibus æquales facit ibid.
 Insignia Imperii Praga in arcem Carlstei-
 nensem deferit ibid.
 Hussitis fauet, ideo inuisus ibid.
 electo Ruperto, Electores Principes qui-
 dam & Ciuitates ipsi fauent, in primis
 Sueuicæ 19. 949.
 vitam in Bohemia inglorius ducit, a Si-
 gismundo fratre capitur, quæ causa mor-
 tis 16. 944.
 Vxores 17. 945.
Wenceslaus Elector Saxoniz Ascanius succes-
 sionem Luneburgensem adpetit XXVII. 27.
 917.
 cum Venceslao Brabantino de præfendo
 Anse Imperiali contendit XXVII. 29. 918.
 cum

RERVM ET VERBORVM.

- cum fratri filio de Successione contendit 30. 920.
- Wernerus* Comes Imperium regit sub Henrico IV. XV 8. 425.
- Wernshinensis* cenobii Advocatia Cluensis obuenit XXV. 6. 832. n.
- Wessenreich* quid? 1. 3. 23.
- Wessphalia* Ducatus conceditur Philippo Coloniensi Archi-Episcopo XVII. 48. 565.
- Episcopi & Comites Ludouico IV. adherent, eosdem Priuilegiis idem ornat XXVI. 6. 833.
- per eam gesta quedam XXXV. 64. 1522.
- eam Palatinus Elector frustra tentat XXXVI. 6. 1654.
- Turenii inuasioni exposita xxxvii. 15 1731.
- Judicii secreti Abusus qui? eos emendat Fridericus III. Imp. XXX. 7. 1024.
- eiusdem noua Reformatio XXXL 6. 1131.
- Witte* in eadem Suecorum gesta. XXXV. 25. 1508.
- in eadem Fridericus Mansfeldius irrumpit 74. 1634.
- in eadem Bernhardus Vin. iensis irumpit XXXV. 77. 1638.
- Wettinensis* Comitatus Rudolpho I. Misnensi cedit XXIII. 28. 752.
- Wezlarum* Camerale Iudicium transfertur XXXVII. 69. 1784.
- Wicleff* (Ioannes) eius libri in Germaniam per Hieronymum Pragensem adducuntur, leguntur ab Io. Husso XXIX. 8. 964.
- Wido* vide *Guido*.
- Wigbertus* Comes Groicensis arma capit contra Henricum V. XVI. 15. 486.
- Wibiz* a Turcis capitur xxvii. 13. 1460.
- Wildesbusa* a Monasteriensi capitur xxxvii. 32. 1742.
- Wildfangianus* Iuris origo III. 17. 78. n.
- de eodem Controversia inter Palatinum & vicinos XXXVII. 14. 1718.
- Arbitri Compromissarii in hac causa constituti Gallie & Suecie Reges. ibid.
- Laudum eorum 1719.
- Wilhelmina Amalia* Vxor Iosephi XXXVIII. 39. 1918.
- Villa* Berengarii vxor fit Monialis XII. 26. 343.
- Villegistus* Archi-Episcopus Moguntinus magnam in Imperio habet auctoritatem XII. 8. 362.
- Vilius* Emanuel in Pace Rysuicensi Imperii Adlegatorum Interpres xxxvii. 84. 1806.
- Vindeck* (Eberhardus) Scriptor vitæ Sigismundi Imp. xxix. 31. 1011. n.
- Vindischgrazius* Comes Ducis Lotharingie Restitutionem frustra querit a Gallis xxxv. 1. 32. 1729.
- Vineta* Vrbs destructa II. 26. 51. n.
- Vinsberg* occupatur a Conrado III. xvii. 4. 509.
- de *Vinsberg* Dominus, Suecie Aduocatus Pro- uincialis xxv. 5. 799.
- de *Vinzenburg* Comititis Hereditate contro- uersia xvii. 19. 525.
- Virbina* Castrum contra Slaus extruitur xiv. 10. 400.
- Vubadensis* Conuentus d. a. 1474. xxx. 45. 1086.
- Wismaria* a Suecis capitur XXXV. 49. 1606.
- iterum occupatur XXXVII. 31. 1742.
- Dani eam arctius includunt XXXVIII. 53. 1942.
- Witteberga* Mauritio transitur XXXII. 76. 1345.
- Wittelsbachius* Comes Philippum Imp. interficit XIX. 11. 612.
- proscribitur 16. 617.
- Wittikinus* Saxones contra Carolum M. con- citat VII. 18. 184, 19. 185.
- Carolo se submittit & baptizatur 20. 185.
- an Rex fuerit? 186. n.
- eius monumentum reparat Carolus IV. Imp. XXVII. 33. 923.
- Wodan* Germanorum Mercurius II. 6. 33. n.
- Wodans-Tag* Dies quis? ibid.
- Wolfgangus Guilielmus* Palatinus Catholicam Religionem amplectitur XXXIV. 45. 1506.
- Wolgastum* Sueci frustra obsident XXXVII. 36. 1747.
- Wormatiensis* Magna Dieta, dicuntur Comi- tia a Maximiliano I. conuocata XXXI. 6. 1130.
- Pax publica ibidem constituta ibid.
- Wormatiensis* Episcopus cum Eystattensi de Proedria contendit XXIV. 17. 781. n.
- Wormatia* ab Alberto Brandenburgico in po- restatem redacta XXXII. 93. 1370.
- eam Galli dirunt xxxvii. 65. 1780.
- Wran-*

111

112



